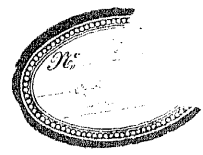

Del. et Sculp. Jo. Baptistam, et Bernardum Sessam.

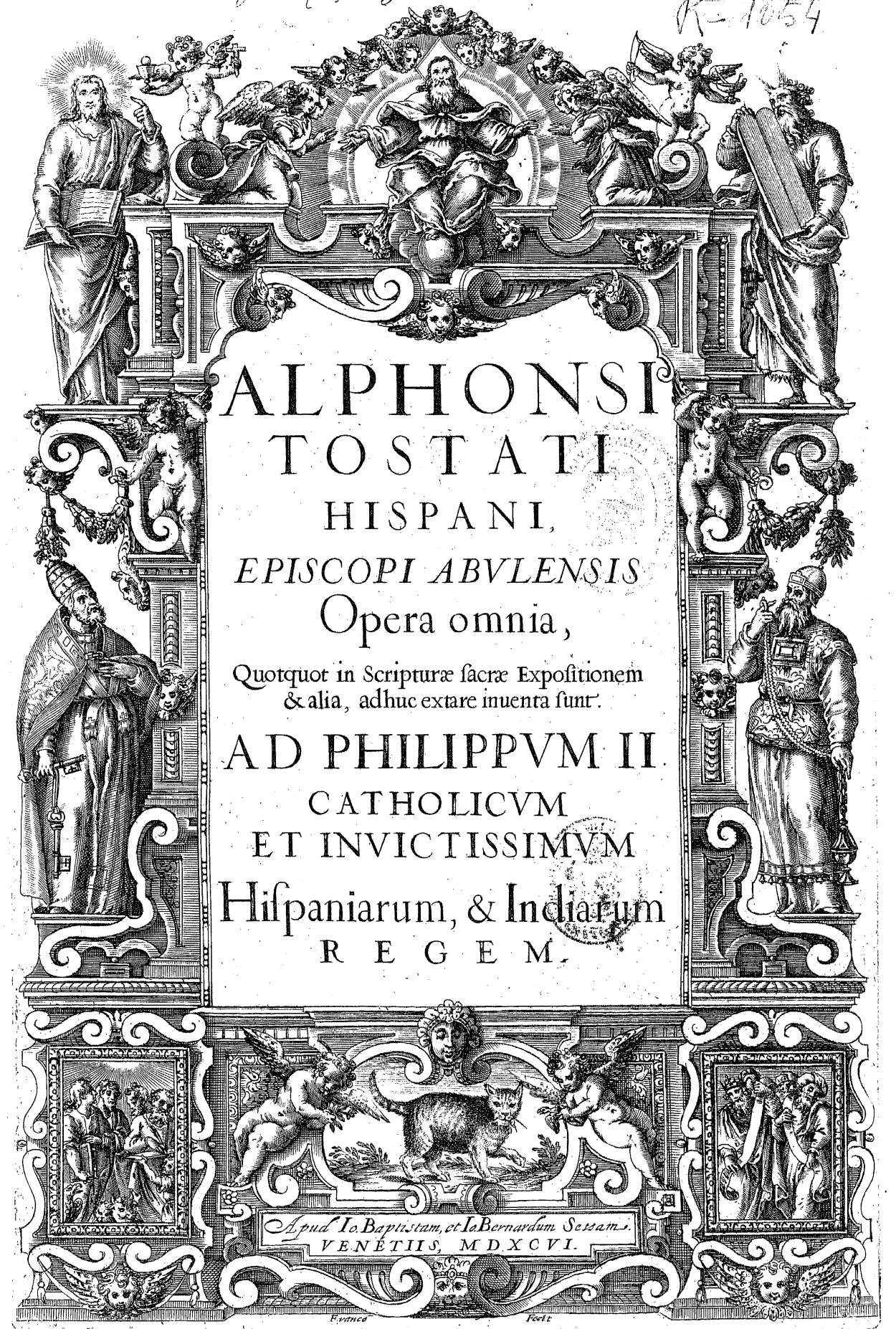
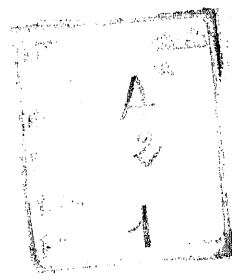
R-1054

1

3. a. s.

6.

ALPHONSI
TOSTATI

HISPANI,
EPISCOPI ABVLENSIS

Opera omnia,

Quotquot in Scripturae sacrae Expositionem
& alia, adhuc extare inuenta sunt.

AD PHILIPPVM II.
CATHOLICVM
ET INVICTISSIMVM

Hispaniarum, & Indiarum
REGEM.

Apud Io. Baptistam, et Bernardum Sessam.
VENETIIS, MDXCVI.

PHILIPPO II

CATHOLICO

Atque Inuictissimo Hispaniarum,

Indiarum, &c. Regi.

MAGNO, atque mirabili sacrorum Commentariorum ALPHONSI TOSTATI opere, in publicum nostris ex ædibus prodeunte, vetus illud, honestumque institutum in primis obseruandum visum fuit, Rex Inuictissime, ne exire id in vulgus permitteremus, nisi insigni Principis alicuius nomini dicatum prius, consecratumque fuisset. At verò cuinam tam ingens, cunctisque miranda librorum moles honestius dedicanda erat, quam Sacræ Maiestati Tuæ, cui multis ea nominibus iam debita esse videbatur? Præclarus nanque huius operis Auctor natione Hispanus, pietate, sanctimoniaque probatus, omnium scientiarum, disciplinarumque eruditione conspicuus, ac inter mortales propemodum singularis, primum apud Hispaniarum Regem Ioannem huius nominis secundum ab aui tui Regio Senatui, summæque rerum omnium præfuit. Deinde priscis illis progenitoribus tuis gratus, & charus cum semper habitus fuisset, vt aliquod sui erga eos grati animi testimonium extaret, quemadmodum antea se, ita quoque scripta sua demum eis donare, relinquereque voluit. Eadem verò temporis iniuria iam pene labentia Caroli semper foelicissimi, ac gloriosissimi

mi Imperatoris Patris tui munere repurgata, ac decenti ornatu in
 pristinam dignitatem restituta ad communem Reipublicæ Chri-
 stianæ vtilitatem in lucem prodierunt. Inde in Hispaniam cum ex
 Italia, vbi Venetis typis excusa fuerant, transmitterentur, opera
 plusquam quadringenta naufragio perierunt. Reliqua verò cum
 vetustate quasi consumpta, ac pene extincta conspicerentur, ne
 tam diuinum, tam admirandum, tamque Reipublicæ Christianæ
 necessarium opus omnino periret, nostris demum laboribus, ac
 expensis, id vt in publicum denuo exiret, atque etiam longe quàm
 antea diligentius expurgatum, & exornatum, quàm diligentissi-
 mè curauimus. Cum itaque id iure quodam hæreditario tuum vi-
 deretur, nemini certe quam tuæ Catholicæ Maiestati iustius dicand-
 um, ac præbendum erat. Accipe igitur, Rex potentissime, tuum
 hoc præclarum, ac prope diuinum opus; quod vt a seruo Austria-
 cæ domus olim profectum, atque a progenitoribus tuis relictum
 posteritati, ac donatum: ita nos loco muneris nomini tuo glorio-
 sissimo nunc consignamus, dedicamus, atque consecramus: Deum
 Optimum Maximum obsecrantes, vt Regiam tuam Maiestatem
 diu seruet incolumem ad sui nominis gloriam, fideique Catholicæ
 defensionem, ac propagationem.

Dat. Venetijs Calen. Decembris 1596.

Sacrae tuæ Maiestati

Humiliter Addictissimi

Io. Baptista Sessa, & Io. Bernardus Fratres.

R A I N E R I I B O V O S I I
C A N. R E G. C O N G R E G.
S. S A L V A T O R I S,
D E A V C T O R E, A C E I V S E D I T I O N E
A D L E C T O R E M
P R Æ F A T I O.

NX vetustioribus, quos è tenebris nostri in lucem reuocarunt, nul-
 lus Auëtor, omni sublata controuersia, extitit, qui sit cum exi-
 mio, singulari, ac planè diuino Tostato nostro comparandus.
 Is enim propemodùm puer Salmanticæ liberalibus disciplinis
 traditus, ac in Collegium Sancti Bartholomæi in Lauro rece-
 ptus, relicto mundo primùm in Presbyterum, deinde in Ponti-
 ficis dignitatem diuina prouidentia assumptus, vix duo, & vi-
 ginti annos natus, tantam rerum omnium scientiam est adeptus, vt non solùm eo-
 rum, qui nunc sunt, antecellat gloria, sed etiam antiquorum ferè omnium memo-
 riam superauerit, vsque adeo vt mirum sit, quo nam pacto tam exiguo, id est, qua-
 draginta annorum, quo tempore vixit, inter publica, priuataque negocia (erat enim
 Regis Consiliarius, Hispaniarumque maior Referendarius) tanta percurrere, intelli-
 gere meminisse, disputare, conscribereque potuerit, quanta certè nullus vnquam
 ne legere quidem se posse confidat. Fuit cum primis doctus vir acutissimo ingenio,
 iudicio peracri, memoria profunda, & immensa, & quod magis refert, insigni fan-
 ctimonia. Nulla ei artis ingenue cognitio defuit: omnes liberales disciplinas nullo
 adhilito præceptore, & didicit, & penitus exhaustit. Philosophiam, Theologiam,
 Pontificium, ac Cæsareum ius ita complexus est, vt in Salmanticensi Academia in
 qua puulo ante didicerat, mox docuerit, essetque triplici stipendio conductus è publi-
 co, icquod ante eum, nec post adhuc nulli contigit. In Mathematicis versatissimus
 fuit. Omnium rerum gestarum ab orbe condito vsque ad sua tempora cognitionem,
 memriamque reseruabat. Multa in Geographia scripsit. Vtriusque Lingue, Græ-
 cæ præertim, & Hebrææ peritia excelluit. Omnium denique scientiarum, doctrina-
 rumque arca, & emporium fuit. Et, quod vix credi potest, ita in singulis doctus
 euasit, vt earum vnica tantùm toto vitæ suæ decursu operam dedisse videretur.

Tanta viguit memoria, vt quos legisset libros, mox nullo labore integros recita-
 set. Hinc ferunt, eum vniuersorum Salmanticæ scholasticorum, Abulensisque di-
 tionis Sacerdotum, quorum infinitus quasi est numerus, eorumque, qui semel eum
 adijissent, non solum nomina, sed gentem, & fortunam retinuisse.

Sed quid mirandum? cum hæc summi, ac præpotentis Dei munera fuerint singu-

laria? Nunquam ociosus, nunquam solus inuentus est. Ieiunijs, vigilijs, orationibus semper intentus illustre sanctitatis omnibus exemplum præbuit. Virginem natum, virginem objisse affirmant; ita ut veluti Beatus in Ecclesia Abulensi sub honorifico deposito veneretur, atque in sepulchro conditus per populos, per ciuitates, per omnium ora verferetur.

Sunt ea, quæ scripsit memoratu incredibilia. Incipit à Mose, sacras percurrit historias; nouam legem interpretatur, ac diligenter exponit. In his minutissima quæque in lucem pandit, abdita referat, arcana reuelat, errores confutat, falsa explodit, & grauissimo quodam stylo altas, sublimesque sententias explicat. Hebræorum Rabbiorum scripta perlegit, & si quæ bona inerant, excerpfit, ac comprobauit: errores autem, deliramenta, somnia, & superstitiones refellit, & explodit. Omnia sapienter, omnia integrè, omnia grauius tractauit. Et quanquam vniuersa, quæ scripsit, ornatissima sint, & exulta, enituit tamen maiori quodam doctrinæ splendore, cum de sacris Euangelijs egit, tam multitudine quæstionum, quam sapientiæ profunditate. Tot, tantaque præclara in easdem scripturas sacras edidit volumina, ac etiam ex varijs materijs opuscula, ut sit incredibile dictu, tam breui temporis spatio, nempe decem, & octo annorum tam ingentem voluminum molem, & dictasse, & proprijs digitis scripsisse, quorum Catalogus is est, qui inferius hic describetur.

In editione autem Operum, quæ iam extabant, quid præstiterimus, haud facile referre possumus. Primum quidem sensus, ac sententias multis in locis confusas, ac deprauatas, maxima, qua potuimus diligentia, ac studio reformauimus. Deinde multorum Auctorum testimonia, Auctoris ipsis, ex quibus desumpta erant, adhibitis, restituiimus. Præterea annotationes marginales, quoniam nonnullæ superflua erant, quædam inutiles, & vanæ, per multæ falsæ; & quod magis refert, quam plurimæ erroneæ, ac temerariæ, ob idque ab Auctoris mente, quæ semper pura, sancta & catholica fuit, prorsus alienæ, magna ex parte recidimus, ac penitus deleuimus, atque alijs tum earum loco, tum alibi adiectis, totum opus locupletauimus. Insuper cum in priori editione nulla orthographiæ, nulla interpungendi ratio habita fuerit, nullum adhibitum diphthongum, nihil quidem sine stomacho legebatur. Nunc vero multa diligentia, ac labore vsi sumus, ut omnia, mendis omnibus sublatis, rectè, emendateque imprimerentur, quo totum opus suæ puritati, ac decori restitutum prodiret in lucem.

Demum, quod ad Indicem spectat, tanta cum fœditate vitiatum reperimus, ut nullo, neque in priori quidem editione, vsui esse posset. Numeri enim citationum, ut sententiarum errata, quibus scatebat, silentio prætereamus, ita falsi, ac fallaces erant, ut decimum quemque fidelem, si experiaris, certè non inuenies. Nunc emendatum, exornatum, & auctum illum tibi reddimus. Vale.

CATALOGVS
OMNIUM OPERVM
ALPHONSI TOSTATI
Episcopi Abulensis,

AC IN PRIMIS COMMENTARIORVM
QUÆ HACTENVS EDITA SVNT.

- UPER Genesim Liber vnus, quem scribebat anno 1436.
Super Exodum Libri duo.
Super Leuiticum Liber vnus.
Super Librum Numerorum Libri duo.
Super Deuteronomium Liber vnus.
Super Iosue libri duo.
Super Iudicum, & Ruth Liber vnus.
Super Primum Librum Regum libri duo. Super { Primum & Secundum } Paralip. lib. duo.
Super Secundum Liber vnus.
Super Tertium Liber vnus.
Super Quartum Liber vnus. Hunc composuit anno 1440.
Super Matthæum Libri septem, quorum sextum anno 1446. septimum verò 1449. edidit.

Opusculorum, quæ iam excusa sunt.

- DEFENSORIVM Trium Conclusionum, quem emisit anno 1443.
Liber de Quinque figuratis Paradoxis.
Libellus de Sanctissima Trinitate.
Libellus super Ecce Virgo concipiet, &c.
Libellus contra Sacerdotes publicos concubinarios.
Libellus de Statu Animarum post mortem.
Libellus de Optima politica.

Opusculorum, quæ hactenus inuenta non sunt.

- LIBELLVS de Quinque legibus, in quo differuit de lege Naturæ, Mosis, Gentilium, Mahumeti, & Christiana, & de veritate cuiuslibet earum.
Libellus de Origine, & distinctione iurisdictionum.
Libellus de Præscriptionibus.

Liber de Potestate Papæ.
 Libellus de Reformatione Ecclesiæ.
 Libellus de Indulgentijs.
 Libellus de Muliere Saracena ad ritum Iudaicum conuerfa.
 Liber de Situ, seu Descriptione Terræ Sanctæ.
 De Fatis Medææ.
 De Errore in benedictione Isaac. ∴
 Liber Sermonum de Tempore.
 Liber Sermonum in Ferijs Quadragesimalibus, incompletus.
 Sermones de Sanctis.
 Liber de Amore, & Amicitia ad Reginam Castellæ, diuifus in duas partes, & partes
 in Capitula, in quo agit præfertim in quo conferant Beatis, & an conueniant eis
 amici viles, vel delectabiles, aut honesti: Et an pauci, vel multi. Et qualiter felix
 se haber ad amicos; & amici qualiter inter se habere se debent, &c.
 Libellus de Concilijs Generalibus.
 De Monarchia.
 De Errore Calendarij. ∴
 Tractatus contra Iudæos.
 Impugnatorium contra errores Alcorani, in quo agit de falsa eorum beatitudine, &c.
 Commentaria in Librum Chronicorum Eusebij, quem passim citat in Commenta-
 rijs in Genesim, in quo præfertim de supputatione, ac diuisione temporum, &c.
 Hunc librum ferunt patria lingua scripsisse.

ALPHONSI TOSTATI HISPANI.

EPISCOPI AVLENSIS,
PHILOSOPHI, THEOLOGI,

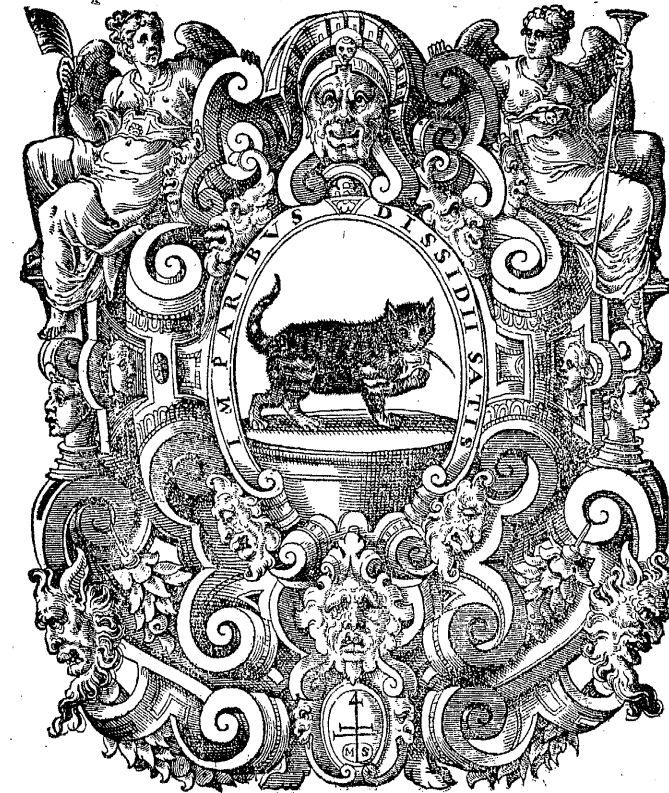
Ac Pontificij Iuris, Cæsareique consultissimi, necnon
linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi.

COMMENTARIA IN GENESIM:

Mendis nunc sanè quàm plurimis diligenter expurgata.

CVM INDICE COPIOSISSIMO.

Ad PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictissimum
Hispaniarum, & Indiarum Regem.

Por comissão de Sr. D. João de
 res corrigi este libro conforma
 al expurgatorio nação de
 de 1632, e engravaado a 27 de
 Abril. 1632.

Jo. de Almeida
 Jo. de Almeida
 Jo. de Almeida

VENETIIS. M D XCVI.

Apud Io. Baptistam, & Io. Bernardum Sessam, fratres.

ALPHONSI
TOSTATI
EPISCOPI ABVLENSIS,
COMMENTARIORVM
In Genesim.

P R A E F A T I O.

ALTISSIMUM quidem negocium est, & maioris indigens speculatio-
tionis, quam possit mea tarda, paruaque capacitas, & vehemens in-
genij hebetudo, memoriae velox, & prompta labilitas, & cunctarum
virium ineptitudo, circa sacram Scripturam rauco gutture, & voce
tremula balbutire. Iure sacra Scriptura, veritasque Catholica altissi-
ma dicitur; quia omne humanum negocium dignitatis, & difficul-
tatis altitudine antecellit. Quid enim difficultatis cetera huma-
rum, ceterarumque rerum studia habere possunt, sacrae Scripturae inextricabili altitudini
comparata? Nihil inquam. Vnde circa alia studia humano ingenio naturali subtilitate suf-
fulto se aliquo modo extollere licet, in hoc autem nihil, quia accedet homo ad cor altum, &
exaltabitur Deus, & ideo defecerunt scrutantes scrutiny. Quamobrem haereticorum
magna caetera circa sacram Scripturam, proprijs viribus innitendo, a sensu Catholico
deliravit. Quid enim difficultatis literaria illa Grammaticorum ars continet, cuius soli
diffima fundamenta a voluntate humana initium habuerunt? Quid etiam obscuritatis
habet illa Dialecticorum nodosis intricacionibus implicata congeries, quae differendi ra-
tio dicitur, quae licet ab ipsa naturali variarum rerum habitudine inferendi originem
trahat: tamen eius vniuersalia principia, a quibus ars dicitur, ab humanis inuentionibus
stabilita sunt? Vnde non modicum gloriatur noster ille Aristo. in fine 2. Elenchorum, Cap. 2.
ante tempora sua nihil fuisse de syllogismis dialecticis, praeter id, quod ipse labore queren-
do, & attritione quarentis condiderit. Quid etiam magni oratoria illa facultas continet,
quae plerisque ex sola natura inest, vt pauca, vel nulla studiorum exercitatione indigeant?
Vtraque enim supradictarum, & si non totaliter omnibus, tamen pro modulo naturali-
ter inest; vt ait Philosophus in principio Rheto. Rhetorica enim Dialecticae affecutiua
est, quia ambae de quibusdam communibus tractant, quibus omnes participant. Omnes
enim aliquo modo opponere, & defendere sciunt. Quid enim postremo intricatae difficulta-

Laus sa-
erae Scri-
pturae ex
difficulta-
tis altitudi-
ne.

tis totum quadriuium continet, cuius veritas ab ipsa rerum natura tanta euidentiæ luce prodit, vt nulli granum intellectus habenti de hoc liceat dubitare? His testimoniis perhibet magnus ille August. qui de ingenij luculentia congratulans afferit se Cathedras, & quidquid ad quadriuium pertinebat, sine magistro perfectè intellexisse: principia tamen Isaia (Quæ si aliorum Prophetarum Scripturæ contuleris, plana videbuntur) nunquam intelligere potuit, quousque à Doctore Catholico eruditus est. Accedit, & ad hoc naturalis ratio, quam ponit Philosophus 2. Metha. scilicet. Sicut se habet oculus noctuæ ad lumen Solis: ita se habet intellectus noster ad ea, quæ sunt notissima in natura. Et vocantur notissima in natura non ea, quæ intelligendi prima principia sunt, & dicuntur primæ animi conceptiones, quia de his nullus dubitat; nec dicuntur notissima in natura ea, quæ sensibus naturaliter cognita sunt, quia per se nota apud quemlibet accipiuntur, sed vocantur notissima in natura primæ, & vniuersalissimæ causæ effectiæ, quæ scilicet sunt substantiæ motrices cœlestium orbium, quæ cum primæ sint in ordine agendi, & mouendi, primo notæ esse deberent. Si ergo istæ substantiæ intelligentes à nostra cognitione valde separatæ sunt, quia sensus nostros, & sensuum appenditia excedunt, quanto magis illa diuina, immensaquæ substantia cognitionem nostram excedet, quæ ab omni motu passiuè, & actiuè per virtutis applicationem sequestrata est: Sacra autem Scriptura de hac supercœlesti superque substantiali substantia negociatur: quare omnium studiorum difficillima est. Quis enim Prophetarum secretissima dicta dignè exponere valeat? Personas mutant, numeros non tenent, in temporibus autem difficultas maxima est. Cum enim de tempore Christi sæpe loquantur, subito ad futurum iudicium sermonem conuertunt: & cum de vno tempore te sensum nosse putaueris, velociter ad aliud distantissimum relabuntur. Quis enim sacrarum nuptiarum in canticis canticorum dulce valebit Epithalamium interpretari? De Apocalypsi autem quid dicam nescio, rot habet sacramenta, quot verba: immo tot sacramenta, quot literas, & parum dixi, quia pro merito voluminis omnis laus inferior est. Accedit, & ad hoc parabolarum frequentiu multiplicitas, & literæ difficultas, quæ interdum ad allegoricum, vel historicum, nonnunquam ad tropologicum, & anagogicum exponi desiderant. Adeo enim sacra Scriptura difficilis est, vt in quibusdam locis vsque hodie plenè non pateat intellectus. Sacra etiam Scriptura omnes artes, & negocia dignitatis altitudine antecellit: est enim omnium certissima. Quid enim Gramaticæ facultati certitudinis inest, cuius principia, & regulæ tempore mutato mutantur, vt patet, antiquorum libros si relegas? & ipsæ significatiuæ voces, de quibus eius totalis negociatio est, à varijs variè imponuntur. Quid etiam Dialecticorum facultas firmitudinis obtinet, quæ non semper necessarijs, sed etiam probabilijs locis innititur, & ipsi, qui necessarij videntur, si non deficiunt, deficere tamen possunt? quia res, à quibus eorum soliditas est, aliter etiam possunt immutari præter conditionem naturæ, & in ipsis necessarijs ex humani intellectus defectu aliquando conclusio falsa inducitur. De Rhetorica autem dicere non refert, qua nihil in humanis negocijs mutabilius est. Accedat, & quadriuium quod maximè est certitudinis; quia secundum Commentatorem 2. Meth. co. 16. scientiæ Mathe. obtinet primum gradum certitudinis. Sed in his plena certitudo non est; quia ortus, & occasus Solis, & aliorum planetarum ad Mathem. pertinent, quos simpliciter necessarijs dicimus, & in quibus omnium Astrologiarum veritatum regula stabilita est, sed & hi quotidie intercipi possunt, & iam intercepti fuerunt pugnante Iosue contra quinque Reges, vt Iosue cap. 10. confirmatur, & Isa. 28. cap. Verba autem sacrarum Scripturarum deficere non possunt; quia super immobilem veritatem innixa sunt. Veritas autem aliarum artium in natura mutabili stabilitur, vt ipsa veritas Matth. 24. cap. attestatur: Cœlum, & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. De scientijs autem Naturalibus dicere nihil interest, quia magis mutabiles sunt. Et in tantum sacra Scripturæ firmitas aliarum scientiarum firmitatem excellit, vt hanc firmiter tenentes, aliarum veritatem sola fide destruere valeant, rerum commutando

Tex. 2.

Ratio difficultatis sacrae Scripturæ.

Literarum sacrarum excellentia.

Sacrae Scripturæ certitudo.

mutando naturas, scilicet montes transferendo, & arbores in mari transplantando, quæ Christus verè credentibus facere promisit. Ab hac certitudine, & altitudine sacra Scriptura intellectus, & Sapientia dicitur, vt habetur Deutero. 4. Hæc est sapientia vestra, & intellectus coram populis. Intellectus quidem, quia sicut intellectus de principijs, & per se notis est, ita sacra Scriptura de certissimis est, & per se notis, non lumine nostro, scilicet, naturali, sed supernaturali. Sapientia quidem dicitur, quia sapientia de altissimis causis est, nihil autem altius, & nobilius est obiecto sacrae Scripturæ, scilicet diuina essentia, vel ipso Deo simpliciter, siue sub ratione alicuius attributi, vel proprietatis. Est etiam sacra Scriptura omnibus alijs in honore, & vtilitate altior, quod est contra naturam aliarum artium, quia quæ in alijs vtilis sunt, honorabiles non sunt, quæ autem honorabiles, vtilium nomen non communicant: sacra autem Scriptura vtrumque perfectissimè possidet. Est enim vtilis, vt habetur 2. ad Timot. 3. cap. Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendū, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia. Honorabilis autem est, quia habentes facit nimis honorabiles, vt patet Deuteron. 4. cap. Hæc est sapientia vestra, & intellectus coram populis, vt audientes vniuersi præcepta hæc dicant: en populus sapiens, & intelligens, gens magna. Vtilitas autem huius doctrine maxime patet, quia omnia, quæ homini dirigendo vtilia sunt, hic inueniuntur, hic enim omnis sexus, omnisque ætas instruitur: hic habet infans, quid lactet, puer, quid laudet, adulescens, quid corrigat, iuuenis, quid sequatur, senior, quid precetur. Hic discit fœmina pudicitiam, pupilli inuenient pietatem, viduæ iudicem, pauperes protectorem, aduenæ custodem. Hic inuenient Reges, quid audiant, iudices, quid timeant. Hæc tristem consolatur, lætum temperat, iratum mitigat, pauperem recreat, diuitē, vt se agnoscat, increpat: omnibus se suscipientibus apta medicamenta tribuit, nec peccatorem despicit, sed remedium ei per penitentiam iungit. Post per hæc Deus ostenditur, simulacra irridentur, fides asseritur, perfidia destruitur, iustitia ingreditur, prohibetur iniquitas, misericordia laudatur, crudelitas abdicatur, veritas requiritur, mendacium damnatur, dolus accusatur, prædicatur penitentia, pax sequenda promittitur, spes certa nutritur, & quod in his omnibus est excellentius, Christi sacramenta laudantur. Hæc Hieronymus. Hæc sacratissima Scriptura omnium difficillima, certissima, & nobilissima, se elucidantibus vitam æternam promittit, vt patet Eccl. 24. cap. Qui me illucidant vitam æternam possidebunt. Hanc multi Doctores florentissimi a principio Ecclesiæ primitiuæ, vsque hodie modis varijs elucidauerunt, vnusquisque sicut ei Spiritus sanctus gratuitam mensuram concessit. Ego autem omnium minimus, qui etiam me eorum minimum dici indignum existimo, cum in hoc gradu nihil me habere crediderim, os mutum mouere conabor, rauco gutture timens, voce tremula personabo, maiorum vestigia semper adorans, prout mihi Spiritus sanct. larga benignitas eloqui contulerit. Inde enim cognitum est, quod non humanæ laudis affectio, nec nouarum rerum voluntas me ad huius operis sarcinam importabilem impulerint, sed charitas Christi, & proficiendi desiderium me inuitum, ac renitentem trahunt, & retinent fugientem. Si ergo in huius operis latitudine aliquando me errare contigerit, quod maximè pertimesco, beneuolum, & prudentem correctorem habere desidero, scientem quod non studio ab alijs deuiandi, nouaque superinducendi hæc effecerim, sed vt ea, quæ alij altissimè, multisque ingenijs quasi intelligibiliter posuerunt, ego ad maternam, vulgaremque linguam, stylo rudi, & aperto deducam. In quo talem tenebo formam, vt cuilibet libro Proemiolum intentionis libri succinctè cōtentiuum præponam, deinde eidem libro Prologum Hieronymis Rabani, alias Remigij, cum aliquali expositione coniungam, licet in hoc quidam alius plenissimè egerit. Ego tamen non studio repetendi, quæ ab alijs in hac parte dicta sunt, vt magnæ frontis volumina videantur; sed vt modulum teneam aliquid dicam, præcipuè cum aliqui Prologi, qui aliqualem difficultatem continent, adhuc sine expositione permaneant. Sed ne diutius oratio protendatur, quod instat agendum est. Sacratissima Scriptura,

Alph. Toft. super Gen.

a 2 quæ

Scientia sacrae Scripturæ vtilis ac honorabilis.

quæ Spiritu Sancto dictante composita est, in omnibus partibus suis ita perfectissimè cõstat, quòd nec ei subtrahi, nec additio veniat, vt patet Deuteron. & Apocalypsis vlti. cap. Eius autem vltimata intentio est, homines ad vitæ æternæ expectationem attollere, vt ait Apostolus ad Roma. 15. cap. Quæcunque scripta sunt, ad nostrâ doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem Scripturarum, spem habeamus. Continèt autem sacra Scriptura duo opera, scilicet opus creationis, & redemptionis: primum per quod ad esse naturale perducimur: secundû per quod ad esse beatificum peruenimus. Secundum autem principale est, quia nihil nobis nasci proderat, nisi redimi profuisset. Vnde de perditissimo Iuda, qui redemptionis beneficium participaturus non erat, Christus dixit: Bonum esset ei si natus non fuisset homo ille. Principaliter ergo in sacra Scriptura redemptionis opus continetur: quare de creatione vnicus liber est, de redemptione autem omnes alij. Sed tripliciter, quia quidam eam factam continent, vt libri Euangeliorum: quidam futuram esse prædicant, vt libri Prophetarum. Quidam ad eam participandam per bonam vitam nos dirigunt, vt libri omnes Historici, & morales tam noui quàm veteris testamenti, sed hi quidem præcepta dando, vt morales: alij autem, vt præcedentium exemplis mouendo, vt Historici. Primus ergo liber, qui de creationis opere agit, creati hominis continuam successionem vsque ad legem datam, per quam ad opus redemptionis disponimur, cõtinèt, scilicet à principio Genesis, vsque ad principium Exodi. hunc autem Scriptura ceteris antepõnit ordine temporis, & naturæ, quia prius homo fuit quàm redemptione indigeret: de quo immediatè cum Dei adiutorio inchoabimus.

ALPHONSI
TOSTATI
EPISCOPI AVLENSIS.
IN EPISTOLAM
D. Hieronymi ad Paulinum Commentarij.

CAPVT PRIMVM.

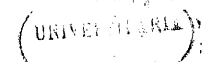

FRATER Ambrosius tua mihi munuscula perferens, detulit simul, & suauissimas literas, quæ à principio amicitiarum fidè probatæ iam fidei, & veteris amicitie noua præferbant. Vera enim illa necessitudo est, & Christi glutino copulata, quam non vilitas rei familiaris, non præsentia tantum corporum, non subdola, & palpans adulatio; sed Dei timor, & diuinarum Scripturarum studia conciliant.

PRATER. Iste Prologus Beati Hieronymi, qui in omnibus Biblijs antepõnitur non est specialiter alicuius libri Proœmium, sed quædam Epistola ad Paulinum amicum suum destinata, in qua quia de omnibus sacre Scripturæ libris aliquid dicitur, toti Bibliæ quasi pro argumento præpõnitur. Et est summa Epistola, quòd Paulinus homo excellentis ingenij, qui Beati Hieronymi amicissimus fuit, vt hæc Epistola attestatur, desiderio sciendi sacram Scripturam vehementer ardebat: cura tamen cuiusdam sororis suæ tenebatur, ne ad huius rei doctrinam extra patriam, domumque sororiam longè discederet. Quapropter scripsit Beato Hieronymo, vtrum sine magistro, quòd intendebat, cognoscere posset, addiditque, Alph. Tost. super Gen.

quòd si magistrum habere necesse erat, eum magistrum suum fieri vehementius exoptabat, vt & scientia, & conuersatione proficeret. Cui Beatus Hieronymus magistrum inquirere persuadens, rescribit, de Epistola Paulini mentionem faciens. *Frater Ambrosius.* Et ista Epistola diuiditur in tres partes secundum communem modum epistolarum, in salutationem, vel exordiale propositionem, & narrationem, & conclusionem. Primò præmittit, & captat benevolentiam: Secundò intentionem explicat: Tertio propositum Paulini non differendum esse determinat. Secunda ibi. *Legimus in veteribus.* Tertia ibi. *Festina queso.* Circa medium 8. cap. Prima in duas, quia primo dicit se recepisse eius scripturam, secundo eius commendat amicitiam, ibi. *Vera enim.* Circa primum. *Frater Ambrosius.* Ista litera multipliciter scribitur: ideo multiplicem sensum facit. In libris autem omnium Epistolarum Hieronymi, vbi hæc Epistola ponitur, non dicitur (noua præferant) & tunc est sensus, quòd frater Ambrosius detulit literas Paulini Beato Hieronymo, in quibus demonstrabatur amicitia, quæ ab antiquo fuerat inter eos. Et construitur sic. *Frater Ambrosius.* Idest, quidam frater nomine Ambrosius, qui fuit portator istarum literarum, nec fuit iste Beatus Ambrosius, qui Episcopus Mediolanen. erat. *Tua munuscula perferens.* Idest ducens munera, quæ mihi mittebas, quæ autem munuscula fuerint, non legitur, sed creditur, quòd fuerunt aliqua dona gratiæ missa à Paulino ad consolatiõem Hieronymi. *Detulit simul.* Idest etiam. *Suauissimas literas.* Idest cum quibus valde lætatus sum, quia cum amicorum præsentia delectabilis sit, vt patet 9. Eth. si tñ haberi non possit, vel non expedit, litera pro amico recipitur.

Qua praeferbant. Idest, demonstrabant. *Fidem.* Idest, certitudinem. *Fidei.* Idest, fidelitatis. *Probatae.* Idest, quam ego expertus sum in operis exhibitione, & praeferbant. *Fidem.* Idest, certitudinem. *Veteris amicitiae.* Idest, in istis literis patebat quomodo me ab antiquo dilexeris. Sed ad istum sensum melius diceretur praeferbant, quam praeferbant, quia praeferre comparare est, perferre autem ducere est. In Biblijs autem habetur noua praeferbant, & est sensus, quod illa litera Paulini demonstrabant amicitiam veterem, & nouam fuisse augmentatam. Et construitur sic. *Qua praeferbant.* Idest, demonstrabant. *Fidem.* Idest, certitudinem. *Fidei.* Idest, fidelitatis. *Iam probatae.* Idest, quam iam experimento cognoueram. *Amicitiarum a principio.* Idest, captarum a principio, ita quod ex quo me diligere incepisti, semper verè dilexisti. *Et veteris amicitiae noua praeferbant.* Idest, demonstrabant quandam nouitatem, factam in amicitia veteri, si quod nunc maior, & feruentior erat quam ante, ex nouo desiderio sciendi sacram scripturam. Et iste sensus patet per ea, quae subduntur, quia Hiero. laudat immediatè amicitiam, quae fit non ex aliquo bono temporali, sed propter amorè Dei, & studium sacrae scripturae. Possit etiam dici, quod si (nouam) poneretur in accusatiuo singulari, (& amicitiae) poneretur in datiuo, ut diceremus. *Et veteris amicitiae nouam praeferbant.* Idest, demonstrabant amicitiam nouam esse maiorem, quam antiquam. Sed ad supradictum sensum redit. *Vera enim necessitudo.* Hic ponitur secundum, in quo commendat Paulini amicitiam. *Vera necessitudo.* Idest, verus amor, qui dicitur necessitudo, idest colligatio a Necto, nectis, idest coniungo. Nullum enim maius vinculum est, quam amor, quia fortis est vt mors dilectio, vt patet Cant. 8. & aquae multae non poterunt extinguere charitatem. Qui enim amat amato identificatur, quia amicus est alter ipse, vt patet 2. Ethic. & amor transformatur in amatum, quia anima verius est ubi amat, quam ubi animatur. *Et Christi glutinum copulata.* Idest fundata supra charitatem, quae Christi glutinum dicitur. Dicitur (glutinum) quia ita vnit, vt glutinum. Dicitur. *Christi.* Quia Christus nullum alium amorem praecipit, nisi charitatem, quia solus meritorius est: ideo Apostolus 2. ad Corinth. 5. cap. Neminem scilicet carnem cognouimus, i. amauimus, & si cognouimus Christum scilicet carnem, sed iam non nouimus. *Quam non vilitas rei familiaris.* Idest rei domesticae, scilicet pecuniae, vel aequalitatis, supple conciliat, & in hoc excludit amicitiam propter vile. *Non subdola.* Idest ficta. *Et palpans.* Idest blandiens. *Adulatio.* Et in hoc excluditur amicitia delectabilis, quia aliqui amici aliorum efficiuntur propter praesentiam corporum, idest quia vnus delectatur in praesentia alterius, siue ex solo grato aspectu, siue ex fruitione libidinosa, alij autem quia verbis iocosis, vel adulatorijs aliorum delectantur, & neutra harum est bona, quia pertinet ad homines vitiosos. Tertia est honesta amicitia, quam hic tanquam optimam statuit, de quibus Aristot. in 7. Ethic. *Sed Dei timor.* Qui facit homines se recte amare ad vitam aeternam. Et non loquitur de timore seruili, sed de timore casto, qui permanet in saeculum saeculi. *Et diuinarum scripturarum studia.* Quia honestus amor est, quod discipulus Magistrum diligat, vt in sacra scriptura ab eo doceatur, & Magister discipulum, vnde Apostolus Paulus licet omnes homines ex charitate diligeret, specialiter tamen eos, qui disciplinam ab eo suscipiebant, ideo dicebat eis, Filii mei, quos ego iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. *Coniungunt.* Idest coniungunt, & pertinet ad maiores, quando minoribus per amicitiam coniunguntur, vt ait Vgutio, & inde est, verbum, Reconcilio.

Cap. 9.

Legimus in veteribus historijs, quosdam lustrasse prouincias, novos adijisse populos, maria transisse, vt eos quos ex libris nouerat, coram quoque viderent. Sic Pythagoras Memphiticos vates, sic Plato Aegyptum, & Architam Tarentinum, eamque oram Italiae, quae quondam magna Graecia dicebatur, laboriosissime peragravit, vt qui Athenis magister erat, & potens, cuiusque doctrinam Academiae Gymnasia personabant, fieret peregrinus, atque discipulus, malens aliena verè dicere, quam sua impudenteringere: Denique cum literas quasi toto orbe fugientes persequitur, captus à piratis, & venundatus, etiam tyranno crudelissimo paruit, captiuus, vinetus, & seruus, tamen quia Philosophus, maior emente se fuit.

Legimus. Hic ponitur secundum principale, scilicet epistolae narratio continens intentionem totalem, & diuiditur in duas partes. Primò inducit eum ad quaerendum magistrum exemplo Philosophorum, secundò exemplo Sanctorum Apostolorum, ibi. *Quid loquar de seculi.* In principio sequentis cap. Prima diuiditur in quatuor partes, secundum quod ponuntur quatuor personae, de quibus trahitur exemplum, scilicet Pythagoras, Plato, Titius Linius, Apollonius. Secunda ibi. *Sic Plato.* Tertia ibi. *Ad Titum Linium.* Quarta ibi. *Apollonius.* Circa primum. *Legimus in veteribus.* Historia narratio restituta gestarum est, dicta apertè istorin, quod est videre, quia antiquitus nullus historiarum scribebat, nisi qui res fieri conspexisset, vt ait Isidorus 1. Ethic. Dicuntur veteres, quia de antiquis temporibus faciunt narrationes, sicut erat tempus Pythagorae, & Platonis respectu temporis Beati Hiero. *Quosdam lustrasse.* Idest circuisse. *Prouincias.* Scilicet, quod per multas terras discurrerent, vt sapientes viderent. *Lustrare enim multa signat,* scilicet, circuire, purgare, illuminare, circumdare, de quibus in Ebrardo. Et inde lustrum veniens multa signat. *Nouos.* Idest ignotos, quos nunquam viderant. *Adijisse populos.* Idest iussisse ad populos. Adeo, componitur de, ad, &, eo, is, & idem est adire, quod ad aliquid ire. *Maria transisse.* Quia necesse erat Maria transire ad longinquos populos visitandos.

Vt eos, quos ex libris nouerat. Scilicet cognoscendo scientiae magnitudinem, in legendo libros eorum. *Coram.* Idest praesentialiter viderent. Est hic coram, aduerbium, quia sine casuali ponitur. *Sic Pythagoras Memphiticos vates.* Idest, Pythagoras iuit ad Memphiticos vates. Vt ait Valerius Maximus, libro octauo. Pythagoras cupiditate honestatis percipiendae Aegyptum petijt, vbi literis illius gentis astuctus, praeteriti cui sacerdotum Commentarios scrutatus, innumerabilium suorum saeculorum obseruationes cognouit. Pythagoras de Samo insula oriundus tempore Cambysis Regis floruit, sub anno ab orbe condito quater mille demptis quinquaginta octo, iuxta Eusebium libro Chronicorum, sed hoc est iuxta antios interpretum, sed iuxta veritatem Hebraicam, erant multo pauciores, idest tres mille quingenti sexaginta fere. De quo Valerius Maximus sic

Historia quid sit.

Lib. 1. cap. 40.

In Proem.

Cap. 1. circa med.

sic ait, Pythagora tanta reuerentia ab auditoribus attributa est, vt, quae ab ipso audissent, in disputationem deducere nefas putarent, interpellati autem, ut causam redderent, hoc solum respondebat. Pythagoram dixisse. De hoc etiam Antiquitate Deil. 8. Duo genera Philosophorum traduntur, vnum Italicum ex ea parte Italiae, quae olim magna Graecia dicebatur, alterum Ionicum in eis terris, vbi nunc Graecia nuncupatur. Italicum genus auctorem habuit Pythagoram Samium, qui interrogatus semel quid se profiteretur, Philosophum se esse respondit, idest sapientiae amatorem, quoniam sapientem profiteri arrogantissimum videbatur. De quo Seneca in Epistolis ad Lucillum, & Lactantius de natura Deorum lib. 3. cap. 18. dicunt quod tantum frugalitatem dilexit, quod carnium esum abhorruit: credit enim animas hominum migrasse in corpora bestiarum. De hoc Ouid. Metamor. 15. loquens ex autoritate Pythagorae sic ait.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis Corpora, sunt fruges sunt deducunt ramos Pondere pomae suo, tumidaque in vitibus vna.

Dixit etiam Pythagoras non esse infernum, nec post mortem, sed ista esse à Poetis conficta, animas verò migrare de corpore in corpus perpetua successione. De hoc Ouid. Metamor. 15. Loquens secundum doctrinam Pythagorae, recitando eius dicta, sic ait.

O genus attonitum gelida formidine mortis Quid stygia, quid umbras, quid numina vana timetis, Materiem vatum, & falsi pericula mundi. Morte carent animae semperque priore relictae. Sede, nouis habitant domibus, manentque receptae.

Dixit etiam Pythagoras se fuisse militem Euforbium in bello Troiano mortuum a Rege Menelao. De quo Ouid. vbi supra.

Ipse ego, nam memini Troiani tempore belli, Panthoides Euforbis eram, cui pectore quondam. Itegit in aduerso grauis hasta minoris Atropide.

Memphiticos vates. Idest sapientes Aegypti. Vates dicuntur à vi mentis, idest quia mente excellentes sunt. Et dicuntur vates Poetae, vel Prophetae, Sacerdotes, siue sapientes. In Aegypto enim prius sapientia inuenta est in astris post Nemrod, Mercurium, & Athlantiem, quia Abraham in descensu suo illuc Aegyptios docuit, vt nostri Doctores volunt: Aristot. autem primo Meta. vult quod Sacerdotes Aegypti per continuam inuestigationem astrologiam inuenerint: vnde ait. Propter nimium admirari Sacerdotes in Aegypto inceperunt Philosophari. *Memphiticos.* Dicuntur Memphitici à Memphi, ciuitate Aegypti: quam fundauit Epaphus Iouis filius, vt ait Isidorus 15. li. Ety. mo. In hac primum studium totius orbis fuit, quod in multis dicitur floruisse, praecipue in Astrologia propter loci conformitatem. Cum enim tellus illa saluberrima multas meteorologicas impressiones secundum experientiam non cognoscat: cum nec nubis densitas, nec turbis obscuritas, nec morborum rem pestuosa procella nullatenus impediunt intuitum, Sydereos cursus laudine contemplantur. *Sic Plato Aegyptum.* Idest etiam Plato adiuit Aegyptum, & Architam Tarentinum.

De hoc Valerius Maximus lib. 8. ait. Plato autem patriam Athenas, Praeceptorem Socratem sortitus, & locum, & hominem doctrina fortissimum: ingenij quoque diuina instructus abundantia, cum omnium mortalium iam sapientissimum haberetur, eo quidem vsque, vt si ipse Iuppiter è celo descenderet, nec elegantiore, nec beatiore facundia vsurus videretur. Aegyptum peragravit, dum à Sacerdotibus eius gentis, Geometrie multiplices numeros, coelestium obli-

Alph. Toft. super Gen.

uatione rationum percepit. De hoc etiam Iustinus in Chronicis, Plato Socratis discipulus fuit 41. annis post eum natus. De hoc Valerius Maximus lib. 1. Dorienti Platoni in cunis, apes mel pueri labijs inferebant, quae Heliconios motes omnis doctrinae flores viuentes, & singulare eloquium demonstrabant. De hoc Apuleius in lib. de moribus Platonis. Plato prius Aristoteli dictus est: pater namque eius Ariston: sed postea propter pectoris latitudinem, Plato nuncupatus est: iste etiam fuit anno 81. vita defunctus est. Quapropter ait Seneca Epistolam lib. 1. Epistola 84. Magi qui tunc forte erant Athenis defuncto Platone immolarunt, omni homine eum feliciorem esse putantes, quod consumasset perfectissimum numerum annorum, quem nouem nouies multiplicatis componunt. *Aegyptum.* Aegyptum ab Aegypto Rege Danao expulso inhabitatam ferunt, quae ante Aeria dicebatur, sed ipso regnante Aegypti nomen accepit. De cuius gentibus, & ritibus sacrorum, scientia, locis mirabilia dicit Solinus in Polistor. cap. 41. *Architam Tarentinum.* Scilicet adiuit. De Archita ait Valerius lib. 4. Tarentinus Architas dum se Pythagore praecipis Metaponti penitus immergit, magno labore, longoque tempore solidum opus doctrinae complexus: postquam in patriam reuertitur ac rura sua reuolare cepit, animaduertitque negligentiam suam corrupta & perditam, intuensque male meritum. Sumpsisset, inquit, à te supplicium, nisi tibi iratus essem. Maluit enim impunitum relinquere, quam propter iram iusto grauius punire. *Tarentinum.* Tarentinus à Tarento dicitur: Tarentum ciuitas est in extremis finibus Italiae, vbi se Italia in duo cornua fundit, geminum inspectans equor, scilicet Ionium, & Siculum iuxta illam partem, in qua Sillaceum eminent promontorium, & Caribdis vorago ex parte prouinciae Siculorum, vt ait Solinus in Polistor. cap. 2. Hanc Taras Nepruni filius condidit, à quo Tarentum dicta fuit. De qua Horatius in lib. sermonum.

Pectinibus patulis iacet se molle Tarentum. Pectines pisces sunt, qui vocantur, languados, vulgariter. *Eamque oram Italia.* Idest Italicam regionem, laboriosissime peragravit. Idest cum magno labore transiit, quia forte bella erant, & latronum pericula, & pecuniarum defectus. Ora sine aspiratione signat regionem, vel vestis extremitatem: cum aspiratione significat tempus. Vnde Ebrardus.

Aspices horam, tibi tempus significabit. Si non aspices, Limbum dabit, & regionem. *Quae quondam magna Graecia dicebatur.* Idest quae Italia dicebatur olim magna Graecia. Quare autem sic dicebatur, ratio est, quia vt ait Isidorus 14. Ety. mo. Italia à Graecis populis occupata, magna Graecia nuncupata est. Deinde à regis nomine Saturnia, mox, & Latium appellata est, eo quod Saturnus à Ioue sedibus suis pulsus ibi latuerit. De quo Ouid. 1. Fast. ait. *Et bona posteritas puppem formauit in gre.* *Hospitis aduentum testificata Dei.*

Postremo ab Italo Siculorum rege ibi regnante Italia nuncupata est. Solinus in Polistor. cap. 2. dicit, quod Italiam primum Aborigines, Arunci, Pelasgi, Archades, Siculi, totius postremo Graeciae aduenere contulerunt. *Vt qui Athenis.* Idest in ciuitate Atheniensis. *Magister erat.* Quantum ad sapientiam. *Et potens.* Quia magnus fauor ei dabat in regimine ciuitatis, quia multa de politico regimine diseruit. De hoc August. 2. de ciuit. Dei dicit, quod Plato Poetas censuit ex vrbe pellendos.

Athenae dicitur quasi littorales, quia in littore maris constitutae sunt, vel dicitur Athenae, ab a. quod est sine, & Thanatos, quod est mors, quasi sine morte, quia ibi sapientia

Cap. 4.

Cap. 1. in princip.

a 4 legeba-

Aug. ca. 8. circa prin. cip. & c. 9. in princip.

Cap. 17.

legebatur, quæ immortalis est, vel de immortalibus tractans, vel hominem per famam immortalē faciēs, siue, quia per eam mortales homines in contemplatione immortalium eleuatur, vt habetur 1. o. E. h. i. vel dicitur Athenæ à Minerua, quæ Græcè Athena dicitur. De quo Aug. 18. de ciui. Dei. Secundam doctrinam Marci Varionis regnante Cecrope, qui ciuitatem illā condidit, dum filij Israel in captiuitate Aegyptiaca tenerentur, quæ cum nondum nomen haberet, accidit quod oliua ibi appareret, & de alio loco aqua subito erupisset. Cecrops his prodigijs territus consuluit Apollinem, qui respondit aquam significare Neptunum, oliua Mineruam; esse autem in electione ciuium à quo eorum ciuitati nomen imponeretur. Quo audito Cecrops omnes ciues viros siue feminas conuocauit, quia mos tunc tps erat, vt femine publicis consultationibus interessent. Oēs mares pro Neptuno, foemina autem pro Minerua tulere sententias, & quia vna femina virorum numerum superauit, à Minerua nomen impositum est. Ouidius aut Metamor. lib. 6. dicit, quod cū Minerua, & Neprunus corā duodecim Dijs contenderent, quis eorum vrbi nomen imponeret, Neptunus tridēte saxa dura percussit, à quibus equus exiit; Minerua terram percussit, & oliua baccis plena apparuit, ex quo pro Minerua sententia lata est. *Eniūque*. Id est Platonis. *Doctrinas*. Quia de multis rebus scripsit. *Gymnasia Academia personabant*. Id est laudabant; est sensus, quod Plato, qui multas doctrinas luculentissimè scripserat, quæ in Academicis studijs legebantur, magis volebat peregrinando ab alijs discere, quæ sua iactanter extollere. *Gymnasia*. Dicitur Gymnasium exercitium corporale, quod corpore nudo fit, vt lucta, vel ludiantiqui gladiatorum, vel Gymnasium locus, in quo ista fiunt: Vnde balneum Gymnasium dicitur, quia balneantes nudi sunt. Hinc etiam transfertur, vt ait Isidorus 18. Etimo. Vt omnium prope artium exercitia Gymnasia dicantur. Inde etiam Gymnasia studiorum loca dicuntur, vt patet 2. Macha. cap. 4. Academica dicuntur ab Achademia villa apud Athenas, quam Plato ad studij vacationem elegit desertā, & pestilentem, vt libidinosis motus metu mortis indisciplinulis frangerentur, & nihil aliud desideraret, nisi quod addiscerent. *Melens*. Id est magis volens. *Aliena verècundè discere*. Id est addiscere verècundè quidem, quia ad hoc extra patriam exulabat. in habitu paupere, & despecto, multas iniurias, & contumelias perferens. *Quam sua impudenter ingerere*. Scilicet volendo de hoc gloriari. *Denique*. Id est postquam peragrata Italia audiuisset Architam Tarentinum. *Cum literas toto orbe fugientes persequitur*. Id est quæ ab homine recedere videntur dum eas inquit, quia cum quis plura sciuerit, multo plura nondum scita cognoscit, & semper videtur ab eo longius scientia recedere, vt dicit Eccl. 7. Dixi sapiens efficiar, & illa longius recessit à me multo magis quam erat. Vel dicuntur toto orbe fugientes; quia in paucis locis totius orbis, & distantissimis reperiebantur. Et huic sensum intendit tex. dicens: Platonē diuersas puincias inquirēdo literas, peragrassè. *Captus à piratis*. Dicitur pyrælationes marini, qui pugnā faciunt, & mercatorum naues rapiunt, vel transfretantium; pirata à pir, quod est ignis, & ratis, quia in rate ignem deferat. De quo Lucanus in 3. *Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit*. *Pennatus*. Quia dū Plato diuersas puincias peragraret, & mare Siculum peruagata Italia transisset, à piratis Siculanis captus, Dionysio venditus est. *Tyranno crudelissimo paruit*. Id est Dionysio. Tyranno minimo Siracusanorū, & pene totius Sicilię. Fuit enim crudelissimus, quia in diuersis hominum cruciatibus letabatur. Vnde in quodā lacu magno murenas hor-

rendōs pisces nutriti fecit, quibus viuos homines tra-

debat deuorandos.

De hoc Valerius Maxi. lib. 6. Dionysius cum hare-

ditatis nomine à patre Siracusanorum ac pene totius,

Sicilię tyrānidem accepisset, maximatum opum Do-

minus, exercituum Dux, & rector classium, & equita-

tuum potens, à patria propter tyrannidem pulsus, co-

actus inopia literas pueros Corinthij docuit. *Captus*.

Scilicet à piratis. *Vinctus*. Id est ligatus, scilicet à Dio-

nyfio. *Et seruus*. Id est conditione seruus venditus,

Quæ tamen Philosophus, maior emente fuit. Id est licet

venderetur Plato Dionysio tyranno: tamen quia Pla-

to Philosophus erat seruus existens maioris dignita-

tis erat, quam Dionysius, qui cum emerat. Alique li-

tere habent. *Maiores emente fuit*. Et tunc est senten-

tia clara. Alię autem habent maior ementē, vt ponatur maior in recto, & tunc est sententia; quæ supra ponatur maior in ablatiuo, & in his duobus facilis corruptio est. Et est sensus in ista litera, quod licet Plato fuerit in seruum venditus, quia tamen Philosophus erat maior mente fuit, id est constantiorem animum habuit in ista aduersitate, quam si non fuisset Philosophus, quia status sui amaritudinem maturitate consilij temperabat equo animo tolerando. De hoc ait Valerius Maxi. lib. 4. Plato patria pulsus à Dionysio tyranno Megaram petierat; vbi cum Theodorum principem eius vrbs domi conuenire vellet, nec admitteretur, multum diuque ante fores retentus comiti suo ait: Patienter hoc ferendum est: forsitan enim nos cum in gradu dignitatis nostrę esse mus, aliquid tale fecimus, tranquillitate consilij, ipse sibi conditionem exilij placidorem fecit. De Ratione Seneca ait, quod postquam Dionysio tyranno venditus exiit, quidam cognoscens esse tantum Philosophum octo Sestertijs emit, vt liberum permitteret. Contra quem Seneca magna ira mouetur, quod tantum Philosophum tam paruo precio comparasset.

Ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hispaniæ Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus, & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, vnus hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus seculis celebrandum que miraculum, vt urbem tantam ingressi aliud extra urbem quererent.

Ad Titum Liuium. Multi de Hispania, & Francia uenerunt Romam, vt Titum Liuium viderent, qui maximus eloquentia habebatur. Duo fuerunt Titi Liuij: vnus fuit Tragediarum scriptor: Romæ florens regnante Ptolemeo Epifane ante natiuitatem Christi, anno fere ducentesimo. Alius fuit Titus Liuius, qui gesta ab vrbe condita vsque ad sua tempora sub decem decadibus compilauit: licet quidam plures dicant, & iste paulo ante Christi aduentum floruit, & de hoc dicitur hic. *Lacteo eloquentiæ fonte manantem*. Rhetorica transformatio est, quia ille, vt fons in eloquentia abundabat, & quia non solum in verbis abundans erat, sed etiam verba illa dulcia erant, vt lac, vel miel: ideo lacteo fonte manare dicitur. *De vltimis Hispania Galliarumque finibus*. Id est de vltima parte Hispaniæ, & Franciæ, quia fines harum puinciarum satis distant ab vrbe Roma.

Duo fuerunt Titi Liuij.

Hispania

Hispaniæ descriptio Cap. 4.

Hispania puincia est in fine Europę sita, quæ ab Occidente, & Septentrione Oceano clauditur, ab Austro Mediterraneo Tyrreno, vel potius Iberico, & Balearico, iuxta Isidor. libro 14. Etymolog. concluditur: ab Oriente Pyrenæis montibus terminatur, licet Gothorum tempore ab Austro ultra Tyrrenū mare Tigitana puincia cum multis vrbebibus ad Hispaniā pertinuerit, ab Oriente vero vsque ad Narbonam ultra montes Pyrenęos dilatata fuerit. Hæc terra multas appellationes, & populos. Tubal habuit, quia primo Hesperia nuncupata est. Nam Tubal quintus filius Iaphet fuit, a quo Iberi, & Hispani, vt dicit Hieronymus, & Isidor. processerunt. Filij autem Tubal, diuersis prouintijs peragratis, curiositate peruigili, Occidentis vltima petierunt, qui in terram, quæ nunc Hispania dicitur, venientes, & Pyrenæi montis iuga primis habitantes, in populos excreuerunt; & primo Cætibales sunt vocati, quasi Cætus Tubal. Et attendentes stellam, quæ ibi post Solis cubitum occultatur, occasumque eius Vesperum stellam Hesperumque nominari, & patriam a stelle nomine Hesperiam vocauerunt, & hoc nomine vniuersi omnes Poeta, cū Hispaniam nominare volunt. Durauit autem ista puincia appellatio vsque ad aduentum Herculis in terram illam, a destructione linguarū in Babylonia, quod fuit tempore Phaleg, vt patet Gen. 11. c. Computando ergo a tempore Phaleg, vsque ad tempus lepte iudicis Israel per lib. Gen. Iudicum, & Iosue, variasque historias inueniuntur anni ferme mille, & quatuor centum sexagesimum, & interpres: sed secundum literam Hebraicam erunt quasi mille. Hercules autem in Hispaniam venit, vbi expugnato, & mortuo Gerione, in Pharo Gallæciæ, qui tunc tribus regnis, s. Gallæciæ Lusitanæ, & Beticę præerat, terram suo dominio subiugauit, quam Græcis, quos secum adduxerat cū alijs incolis, qui ibi erant populatū, relicto ibi Hispano viro illustri de comitibus Herculis, quem ipse præposuit puincię illi, & ab eius nomine terra Hispania dicta est. Durauit autem hæc appellatio secunda, a tēpore Herculis vsque ad tempus Theodorici regis Gothorum, qui sunt anni ferme mille septingenti, & 40. licet ante Gothos Sueui, & Alani, & Silingi, sedes in Gallæcia tenuerint, sed paucum tempus fuit: quia Gothi eos deleuerunt, & Hispaniam repleuerunt. Et durauit hoc vsque ad Rodericum vltimum regem Gothorum, & sunt anni isti ferme trecenti, & octoginta. Deinde Arabes, expulsis, & deleris populatibus Gothorum, terram tenuerunt, & post vltima vice Gothi Arabes expulerunt: nunc autem Gothi admixti Arabibus terram istam incolunt. De Hispaniæ laudibus Solinus ait: certissimus mirabilia dicit in Polistorum, cap. 24. *Galliarumque finibus*. Gallia, Francia dicitur, sed plura comprehendit Gallia, s. Aquitaniam, Vasconiam, & alias puincias. Gallia enim ab Oriente finibus Germaniæ applicatur, ab Occidente Hispaniæ, in montibus Pyrenæis coniungitur, ab Austro habet Italiam, a Septentrione freto Britannico terminatur. Francia autem, quæ minoribus terminis clauditur, habet ab Oriente flumen Rhenum a Meridie Narbonensem puinciam, ab Occasu Lugdunensem apud Rodanum, ab Aquilone freto Britannico terminatur. De hac Solinus in Polisto. cap. 22. & de proprietatibus rerum, lib. 15. *Et quos ad contemplationem sui Roma non traxerat*. Multi enim de longinquis partibus, vt Romam viderent ueniebāt, isti autem vt Titum Liuium. *Habuit illa ætas*. Scilicet in qua vixit Titus Liuius. *Inauditum omnibus seculis celebrandum que miraculum*. Magnum miraculum erat, quod aliqui uenirent de partibus remotis ad videndum vnum hominem Romanum, & non ad videndum Romam, quæ tunc florentissima erat. Et est hoc

Gallie descriptio.

aliqua contra argumentum, quod agit Boetius 2. de consol. Prosa 7, quod in tempore Marci Ciceronis Roma florentissima erat, & tū fama eius vltra Caucasum montem non transcendebat, quāto magis fama vnus hominis transcendere potest? Vult enim Boetius ibi probare, quod fama hominum modicum dilatari potest. *Aliud extra urbem quærent*. Id est præter urbem, quia Titus Liuius in vrbe erat, ideo non quærebant eum extra urbem, sed in vrbe. Dicitur tamen extra urbem, id est præter urbem, quia non urbem videre quærebant, sed Titum Liuium.

Apollonius, siue ille magus, vt vulgus loquitur, siue Philosophus, vt Pythagorici tradunt, intrauit Persas, petrauit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima India regna penetrauit, & ad extremum latissimo Phison amne transmissio, peruenit ad Brachmanas, vt Hierarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantē, inter paucos discipulos de natura, de moribus, ac de cursu dierum, & siderum audire docentem. Inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæstinos, reuersus Alexandriam perrexit ad Aethiopiā, vt Gymnosophistas, & famosissimam solis mensam videret in fabulo. Inuenit ille vir vbique, quod disceret, & semper proficiens, semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissime octo voluminibus Philostratus.

Apollonius. Iste multas pertransiit puincias, vt patet in litera. Quatuor legitur Apollonius sapientes, præter Apollonium qui rex Thyri fuit. Duo, Genitiles, quos Plinius in lib. de naturali Historia commemorat: vnus Pergamenus, siue Troianus fuit, quem Plinius sequitur in tractando de animalibus: alius fuit Tarentinus, quem ipse in tractando de herbis, & arboribus sequitur. Alij duo Apollonij Christiani fuerunt sub imperatoribus Commodō, & Seuero, anno a Natiuitate Christi 185. Vnus eorum Senator fuit, qui a seruo suo proditus, quod Christianus esset, de ratione fidei suæ a senatu fuit petitus, super quo magnum volumen defensuum, & aliquid persuasuum fidei Christi composuit, quod coram senatu ostendit, ad vltimum tamen capite truncatus est. Alius valde sapiens fuit, qui contra hæresim Mōrari, & Priscillam, & Maximillam magna volumina edidit. De his Hieronymus in lib. de Illu. viris. cap. 40. & 42. De quo autem horum Apolloniorum loquitur, non plene patet. Quidā, qui commentauit istum prologum, voluit quod diceretur de isto vltimo, sed non vt consonare verbis textus, quia ista historia antiquissima est. Duo aut Apollonij Christiani nō erāt multū antiq. Item quia iste Apollonius audiuit Hierarcham, sed ille de antiquis philosophis est. Item quia, ideo tot puincias iste Apollonius peragravit, quia sapientissimos rarissimos inueniebat, sed tempore duorum Apolloniorum Christianorum, tota Italia, in qua ipsi uiuebant, & Europa, sapientibus plena erat, quia magnorum Philosophorū Peripateticorum, & Stoicorum libri vbique habebantur. Vt ergo, quod iste Apollonius fuerit aliq; de duobus primis, qui fuerunt antiq. tpe, quo pauci sapientes erant.

Sicut

Sine Magus, ut vulgus loquitur. Vulgares vocant sapientes Magos. Sic vocantur Magi tres reges, qui ad adorandum Christum venerunt de partibus Orientis, de quibus dicit Christo, super Mat. q. Magi sapientes, & non incantatores erant. *Sine Philosophus ut Pythagorici tradunt.* Idest iste Apollonius, quia sapiens erat secundum modum loquendi Pythagorici Philosophus dicitur: quia Pythagoras hominem sapientem, Philosophum vocat. Ab ipso enim Philosophia nomen exortu est, quia ut ait Aug. de ciuit. Dei, lib. 8. Interrogatus quem se profiteretur: Philosophum, idest sapientie amatorem se esse dixit, quia sapientem se dicere arrogantissimum videbatur. Et non intelligas, q. iste Apollonius a Pythagora appellatus fuerit Philosophus, sed q. iste Apollonius vocari poterat, vel vocabatur Philosophus sicut modum loquendi Pythagora. Non enim potuit esse iste Apollonius post Pythagoram, quia ut infra dicitur iste Apollonius iuit Alexandriam, sed Alexandria per annos quasi 160. a tempore Pythagora condita fuit, quia Pythagoras fuit sub Cambise rege Persarum anno ab orbe condito ferme 4680. Alexandria autem Alexandri condidit, qui regnavit ab orbe condito anno ferme 4830. ut ponit Eusebius, & Paul. Orosi. libr. 3. de Ormesta mundi. *Persas intravit.* Hic ponitur per ordinem terrarum, quas Apollonius peragravit. Et videtur ex hoc ordine locorum, q. dicitur de Apollonio Troiano, quia regnum Persarum prope regnum est Troianorum. Unde exiens de terra sua intravit Persas, & deinde ad alias terras directe per latus Septentrionale, donec deveniret ad Indiam, que in extremo Orientis est. Deinde declinavit versus partem Australem aliquantulum donec pervenit in Ethiopiam, quae sicut latitudinem multum Australis est, & sicut longitudinem magis Occidentalis, quam supradictae regiones. Si autem intelligeretur de Apollonio Tarentino, qui etiam antiquus est, non poneretur eadem via, sed alia loca, & provinciae ponerentur in ascensu Septentrionali, cum Tarentum multum distet a terra Persarum: existens in termino Italiae contra Siciliam, ut supra diximus. Et si dicas, q. non potest intelligi de Apollonio Troiano, quia Troia ante aedificationem Alexandriae per annos octingentos octoginta, & vno destructa fuit, ut patet per Solinum in Polistor. computando ea, quae dicitur in 1. ca. de destructione Troiae, & de Olympiadicis, & ea quae dicuntur c. 41. de constructione Alexandriae. Respondetur, q. filii Hectoris, qui manebant parvuli post excidium Troiae, post mortem Astianactis filij primogeniti Hectoris, recuperaverunt Troiam de prostatae quorundam Graecorum, qui in ea manserant, ut patet in 1. lib. Chronicorum, Luc. Tude. & fuit valde populara: duravitque populatio usque ad bellum civile Sillae, & Marij ducum Romanorum, in quo Fimbria dux Marianus Troiam deleuit, igne appposito usque ad internitionem crudelius quam ante Graeci delevisent. De hoc Aug. de ciui. Dei, lib. 3. c. 8. valde deplorat. Fuit autem hoc ante Christi Natiuitatem per 70. annos, ut patet per Paul. Orosium, lib. 6. de Ormesta mundi, & plenius in Romuleone. *Persas intravit.* Persae gentes iunt in latere Septentrionali, quas Perseus sic nominavit. Fuit enim Perseus Iouis, & Danae filius, qui ex Graecia in terram illam veniens, Barbaras gentes graui, & diuturno bello perdomuit. Nonissimè victor existens, nomen geti subdit dedit: ut ait Isidorus. lib. 9. Etymol. De his magis Paul. Orosi. in Ormesta mundi, libro 1. *Pertransiit Caucasum.* Caucasus mons est, qui per longum tenditur ab indo flumine in parte Orientis, usque ad flumen Tygrin. In parte Occidentali Asiae est a parte Septentrionali contra Meridiem. Habet iste mons mare Rubrum, & sinum Persicum. Et inter haec duo, scilicet Caucasum, & mare

Rubrum sunt istae provinciae, Aracusa, Parthia, Assyria, Persida, & Media situ terrarum montuoso, & aspero. In medio sui habent flumina praecipua Idaspem, & Arben; & in his provinciis sunt 32. gentes, ut ait Paul. Orosi. de Ormesta mundi. Haec gentes generaliter Parthi vocantur, sed sacra Scriptura vniuersos saepe Medos vocat. Dicitur Caucasus a candore niuium, quia niuibus densissimis est candidatus. Nam Caucasum lingua Orientali candidum sonat, ut ait Isid. 14. Etymol. *Albanos.* Albani ab Alba nuncupati sunt. Est autem Alba duplex, quadam apud ciuitatem Romanam, in qua primo regnavit Aescanius Aeneae filius, quam & ipse condidit, que sic dicitur ab Albula flumine, idest a Tiberi, qui prius Albula dicebatur, alia est Alba, que est ultra Caucasum montem, circa mare Caspium, Et accipitur mons Caucasus dupliciter. Vno modo pro quodam iugo, vel colle continuato a terra Colchorum iuxta flumen Tygrin, directe tendente per latus Septentrionale usque ad fluium indum Orientalem, ut accipiebatur supra. Alio modo accipitur Caucasus per prima parte illius montis a principio, usque ad mare Caspium, & deinde diuersae partes montis diuersa nomina sortiuntur usque in Orientem, vbi finitur. Itaque a mari Caspio, quod est ab Oriente per oram Oceani Septentrionalis, usque ad Thanaim fluium, & Meothidas paludes, quae sunt ad Occasum per litus Cimerici maris, quod est ab Africo usque ad caput, & portas Caucasum, quae sunt a Meridie, gentes sunt 34. Sed generaliter regio proxima Alba vltiori sub mari, & monte Caspio terra Amazonum nominatur. Et dicitur sic ab aspidibus niuibus propter appropinquationem ad polum, vel quia albo crine nascuntur. Horum glauca oculis, i. picta pupilla inest, adeo ut nocte pluisquam die cernat, ut ait Isidorus. 9. Etym. *Scythas.* Antiquissimi populi sunt, laudatque virtutis, ut ponit Gualterus Alexandreidis, lib. 8. Et sunt inter montem Caucasum, & Taurum, ut ait Paul. Orosi. de Ormesta mundi, apud quos sunt Vngui, & Gangaride. *Massagetas.* Isti de origine Scytharum sunt, & dicitur Massagete, quasi fortes Getae. Hi inter Scythas, & Albanos Septentrionalibus iugis inhabitant, de quibus Isidorus, vbi supra. *Opulentissima India regna.* Quia multa Indiae ponuntur. Quaedam India est, que in portentis, & mirabilibus rebus abundat, alia autem que rerum necessarium ad vltus humanos opulentissima est. Habet enim India ab Occidente fluium indum, qui rubro mari finitur, a Septentrione montem Caucasum, relique partes Orientales, & indico Oceano terminantur. Haec terra habet gentes 44. absque famosissima insula Taprobane, que decem habet ciuitates, & absque alijs plurimis in suis habitabilibus. De hac Paul. Orosi. 1. lib. de Ormesta mundi, & Solinus in Polistor. c. 41. *Ad extremum Phison amne transiit.* Idest pertransiit, idest postquam perambulauit Apollonius regna Indiae, transiit flumen Phison, qui Ganges dicitur a Gentilibus, & fluit de Paradiso Terrestri. Et dicitur transiisse Apollonius Phison postquam perambulauit regna Indiae, quia ascendit ad Indiam per Septentrionale latus montis Caucasum, Phison autem est in media fronte Orientis in ostijs Oceani Indici, veniens de Paradiso Terrestri: ideo primo pertransiit omnia regna Indiae, que declinabant ad Septentrionem, antequam transiret Phison. Latissimus amnis dicitur, quia multam habet aquam. Est enim quasi per mediam leucam latus, ut patet Alexandreidis, lib. 9. in bello contra Porum. Habet enim Phison decem magna flumina coniuncta, ex quibus quasi mare magnum videtur. *Pervenit ad Bracmanas.* Hi sunt ad partem Meridianam Indiae post flumem Phison. De vita istorum scribit beatus Ambrosius. lib. qui intitularur de vita, & moribus Bracmanorum, Et dicuntur Bracmani,

Cap. 1.

Caucasus mons capitur dupliciter.

Cap. 2.

Hircas.

Bracmanorum moribus.

mani, sine Bracmanae a rege suo q. Bracma dictus est. Haec gens pura, & sincera vita viuit, nullis rerum capitur illecebris, nihil appetit amplius quam naturae ratio flagitat, sola viuit alimonia, quam tellus sine cultura producit, hinc est, q. nulla morborum genera, nullus apud illos medicinae usus est; sed longa sanitas usque ad mortem quamquam meta sanitatis portauerit. Unde nullus patens filij comitatur exequias, nullus altero superior, nullus ditior, nulla iudicia, quia nulla corrigenda, sed vna genti lex est contra ius non ire natura. Nulli intendunt corporali operi, quia non terram colunt, nec venantur, nec aucupantur, nec piscantur, nec lauant sua corpora, quia immundis contractibus non sordescunt, sicut in riuo sedant, adificia non construunt, sed in fossis telluris, aut in speluncis, aut in coenaculis montium latebris habitant. Idem locus dum viuunt, mansioni proficit, dum moriuntur sepulture. Non habent amicum pretiosum, nec colore fucatum; sed papiri regmine membra velantur, nec in augenda pulchritudine plus affectant ipsi, vel vxores eorum q. nati sunt, intelligentes, q. nullus eorum potest opus naturae corrigere. Unde ornamentorum cultum magis deputant oneri quam honori. Non sunt apud eos fornicatio, incestus, adulterium, nec aliquis concubitus, nisi gignenda prolis amore. Arma non sumunt, bella non gerunt, sed pacem moribus non viribus confirmant, non sunt apud eos ludicra spectacula, nec equina certamina, non ludi circenses, nec theatrales, sed solum mundi ornatum habent delectabile spectaculum; nec excedit mercandi usum, nec peregrinari cupiunt, ut species peregrinas contemplantur. Simplex apud eos eloquentia, non fallerata Rhetorica facundia, sed cominus, etiam omnibus solum praecipiens non mentiri. Varia & discordantia Philosophorum dogmata non sequuntur, sed eorum Philosophia est, quae iuuare non nisi iuste nouit, nocere nec iuste. Tempora non ornant, nec altaria, nec in honore Dei peccudes maciant confidentes, & dicentes, q. Deus verbo propitiatur orantibus, quod solum ei cum homine est: suaque nimis similitudine delectatur. Nam verbum, ut aiunt, Deus est. Hoc mundum creauit, hoc regit, & alit omnia, hoc ipsi fatentur se venerari, hoc ipsum diligere, ex hoc spiritum trahere: si quidem aiunt: Deus spiritus ac mens est; atque ideo non diuitijs terrenis, & rerum largitate munifica, sed religionis operibus, & gratiarum actione placatur. Haec de moribus Bracmanorum de exemplo Didimi ad Alexandrum excerpta sunt. Item Graeci scribunt de eis, q. longui sunt. Viuunt enim 150. annis propter munditiam, & bonam complexionem aeris: apud quos non est ales, nec quadrupes, nec ferrum, non ignis, non aurum, non argentum, non panis, non vinum. Hi venerantur familiariter Deum, & indeficienter orant. Mulieres vero eorum seorsum manent interfluentem Gagetico flumio, vbi decidit in Oceanum. Viri autem transerant ad vxores suas mense Iulio, & Augusto, manentque cum vxoribus suis per 40. dies, & iterum remeant. Cum autem vxor duos genuerit pueros, non amplius accedit ad eam vir eius, nec illa viro alteri appropinquat propter eorum multam religionem. Si vero contingat sterilem inter ipsas esse, usque ad quinque annos transit ad eam vir eius cognoscens usque; ad quinque annos, & si non parit, non amplius accedit ad eam. Propter hoc nec multitudinem hominum habet regio eorum. *Ut audiret Hircam.* Nomen Philosophi est, qui Hircas dicebatur, qui habitabat in vicino terre Bracmanorum, vel forte inter Bracmanas, sed non multum concordat his, que supra diximus, q. non sequuntur doctrinas Philosophorum, nec aurum, vel argentum habent. *In throno sedentem aureo.* Idest deaurato, affixis laminis aureis, ad honorem

sapientiae, maxime quia in terra illa non est aurum rarum, sicut in ista, sed sunt ibi contra Orientem ut ait Solinus in Polistor. c. 41. Crisia, & Argiria insulae, quae pp multitudinem auri, & argenti solum aurum, & argentum dicitur habere. Est etiam ibi terra Ophir, in qua sunt montes auri, ad quos mittebat naues Salomon ad deportandum aurum, ut habetur 3. Reg. 9. ca. De hoc etiam Solinus de proprietatibus rerum libr. 1. 5. Vel dicitur thronus aureus, quia ibi sapientia legebatur, quae auro comparatur, ut patet Sapientiae 7. ca. & in multis locis scripturne. Sed primus sensus consonantior est. *De Tantalus fonte potantem.* Idest dantem potum, s. q. ille Hircas Philosophus lector dabat potum auditoribus suis de fonte Tantalus, i. de sapientia mundana, quae curiosè accipitur, quia cum plus acquirunt, amplius desideratur. Et est similitudo de Tantalus, qui fuit filius Iouis, rex in Graecia, qui dijs venientibus in domum suam carnes vnius pueri ad comedendum apposuit, quam obrè dii torqueri in inferno mandauerunt, ut esset in aqua usque ad labium inferius, & valde sitiret, nunquam tamen bibere posset, sed cum vellet bibere, omnes aquae effugerent, & q. pulcherrima poma penderent usque ad labium eius superius, & valde famelicus, nunquam degustare valeret, ideoque dum magis appropinquat magis famescit, & sitit in aeternum non saturadus. De quo Seneca in Tragedia Thyestis. & Oui. Metam. li. 4. *Tibi Tantalus mille.* *Deprehenduntur aquae, quaeque imminet effugit arbor.* Sic iheria, q. curiosè desiderat in facta, sed non faciat. Id est sp. vltra, & vltra desiderat, ut ait A. post. 2. ad Tim. 3. c. Sp. addiscentes, & nunq. ad scientiam veritatis peruenientes. Et sicut auris non facitur auditu, nec oculus visu; ita nec intellectus satiabitur sapientia. Et est ro, quia nunquam cessat desiderium naturale, donec adipiscatur bonum suum completum. Omnia autem q. intelligimus minora sunt intellectu, quia spiritualis est: id nūquam satiabitur, donec adipiscatur illud summum intelligibile, sc. diuinam essentiam, quae illum repleat, & sic dicit David. Psal. 16. satiabor cum apparuerit gloria tua. Et Psal. 35. Inebriabuntur ab vbertate donus tuae. *De natura.* I. de naturalibus rebus. *De moribus.* I. de morali Philosophia. *De cursu dierum.* Idest de varietate, quae accidit in diebus propter motum solis. *Et syderum.* De motibus, & figurationibus motuum, & aspectibus & alijs, quae ad Astronomiam pertinent; Magnus sapiens erat Hircas, quia de omni genere artis docebat. *Inde per Aclamitas.* Idest Aclamite gens sunt in terra Persidis dicti ab Helam primogenito Sem. Persia enim multas gentes continet, ut sup. diximus. Et sunt Aclamite magis Meridionales quam Persae, de quibus supra diximus, qui habitant apud montem Caucasum. *Babylonios.* Dupliciter Babylonia est, quadam in Chaldea, quae est caput terrae Chaldaicae, quae olim pendet totius orbis Orientalis domina fuit, regnante Nabuchodonosor, quae Iudei captiui ducti sunt, per Nabuchodonosor, & Nabuzardan. Patet 4. Reg. & 25. c. Haec ciuitas a Nerod gigante, & comitibus suis incepta fuit, ut patet Gen. 11. c. sed post annos plusquam ducentos a regina Semiramis vxore Nini instaurata est. De hoc Paul. Orosi. li. 2. de Ormesta mundi. Fuit autem destructa per Darium, & Cyrum reges Medorum, & Persarum, ut patet Daniel. 5. & Abachuc 3. & Isa. 13. cap. & mansit Babylonia deserta facta habitatio volucris immunda, & spiritus imundi, iuxta yaticinium Isaiae. De magnitudine edificiorum, & dispositione huius ciuitatis Solinus in Polistor. circa finem, & Paulus Orosi. 2. de Ormesta mundi. Alia est Babylonia, quae noua dicitur, quam Cambyfes, in Aegypto condidit, propter desiderium primae Babyloniae, sed non fuit alteri in aliquo comparabilis. Et in hac Babylonia mortuus fuit Alexan-

Alexander, quia alia tempore suo non stabat. Et hac est a qua princeps Sarracenorum dicitur Soldanus Babylonis. Et prima Babylon magis Septentrionalis est quam noua, quia latitudinem 33. graduum ab æquinoctiali habet. Noua autem Babylon 36. gradus, & 30. minuta latitudinis habet. *Chaldeos*. Babylonij sunt, sed Babylonij dicuntur ab vrbe, & immediato territorio: Chaldea dicitur tota illa gens. Et dicuntur Chaldae, quasi Chafdei a Chafeth filio fratris Abrahæ, vt ait Isidorus 9. Etymol. Sed verius videtur, qd Chaldae fuerint de progenie Arphaxad filij Sem, vt dicit Glos. Ordin. & patet, quia Abraham dicitur Chaldaeus, sed nõ fuit de stirpe fratris sui Nachor, & sic dicitur Gen. 11. ca. qd Aran, qui erat frater Abrahæ mortuus est in terra natiuitatis suæ in Hur Chaldæorum, & postea subditur, qd Abraham, & Nachor acceperunt vxores, ergo antequam Nachor haberet filium, vel vxorem, vocabatur terra Chaldæorum, sed filij Iacob non erant de stirpe Nachor, ergo non fuit ipse principij Chaldæorum, maxime quia de Abrahâ, & suis patribus demõstratur ibi, quod non fuerint Chaldae. *Assyrii*. Assyrii dicuntur ab Assur filio Sem. Est enim Assyria, p. uincia, in qua ciuitas Ninive est, in qua regnauit Salmanasar, qui captiuum duxit Israel in terram suã. Ita terra Caucasum montem a Septentrione habet. a Meridie autem Persicus sinus excludit ab Oriente Parthiam, & Aracufiam, ab Occidente sinibus Persidis, & Medie applicatur. Inter omnia regna mudi post diluuium, regnum Assyriorum prinum fuit, incipiens ab Assur filio Sem, & durauit vsque ad Sardanapalũ, qui flammis se iniecit. De successione istius regni, & de quantitate temporis eius Aug. latẽ, de ciui. Dei, 19. lib. *Parthos*. Parthi secundum Isidor. 9. Etymolo. de origine Scitharum sunt. Fuerit enim eorum exules, quod eorum vocabulo manifestatur. Nam Scithico sermone exules Parthi dicuntur. Parthia Assyriae coniuãta est, magis Orientalis existẽs. Vnde ab Australi parte mare Rubrum habet, a Septentrione Hyrcano mari concluditur. In ea. 22. duæ gentes sunt, i. regna vndecim, quæ dicuntur superiora, incipiunt ab Armenico limite, & Caspio littore porrecta ad terras Scitharum, reliqua regna inferiora habent ab Ortu solis Varios, Arrianosq; Carmaniam. A Meridie Medos ab Occidente, & Septentrione Hyrcanos. Ipsa autem Media ab occasu transuersa vtraque Parthia regna amplectitur, a Septentrione Armenia, circumdatur. *Syros*. Syri differunt ab Assyrijs, licet aliquando sacra Scriptura, Syriam pro Assyriam, & Syros pro Assyrios dicat. Est enim Syria regnum propinquum Ierusalem, quia caput Syriae est Damascus, vt patet Isa. 7. ca. De hoc magis, Gene. 24. Et ista terra aduersaria fuit semper regibus Iuda, & Israel, vt patet in lib. Reg. & Paralipo. Hec magna prouincia est, & est magis Meridiana quã Assyria, & minus Orientalis. Habet Syria accipiẽdo, p. Syria generaliter, non vt accipit sacra Scriptura, magnas prouincias, Comagenam, Phoenicem, vel Phoeniciam, & Palesthinã, absq; Sarracenis, & Nabathais, quorum gentes duodecim sunt. In capite Syriae Cappadocia est; quæ habet ab Oriente Armeniam, ab Occasu Asiam minorem, a Septentrione Treuisianis campos, & mare Cancericum, a Meridie Taurum montem, cui subiacet Cilicia, & Hisunria vsq; ad Siricum sinum, qui spectat contra insulam Cyprum, & generaliter a flumine Euphrate, qui est ab Oriente vsq; ad mare nostrum, quod est ab Occasu, deinde a Septentrione, i. a ciuitate Datusa, quæ in confinio Cappadociae, & Armeniae sita est, nõ procul a loco, vbi Euphrates nascitur vsq; ad Aegyptum, & extremum sinum Arabicum, qui ad Meridie longum, angustiq; sulco saxis insulis creberimo mari Oceano versus Occasũ

Assyrii de scriptio.

Prinũ regnum post diluuium.

Cap. 2.

Parthia.

Prouincię Syriae de scriptio.

extenditur. Tota ista terra Syria nominatur. *Phœnicia*. Phœnicia terra est, quæ fm superiorem computationem Pauli Orosij intra Syriam continetur, sed hic speciali nomine vocatur. Est autẽ terra in parte Occidentali, & in parte Septentrionali Iudææ in maris littore sita, in qua sunt Tyrus, & Sidon: ad quas Christus ad prædicandum iuit, vt patet Matt. 15. ca. Huic terræ coniungebatur fors tribus Zabulon, vt patet Gen. 49. c. Et dicitur terra Phœnicia a Phœnice rege. Phœnix enim Agenoris filius conditoris Tyri, & Cadmi conditoris Græcarum Thebarum frater, post mortẽ patris Agenoris in illa terra regnauit, a quo Phœnicia dicta est. De quo Isidorus 9. Etymo. *Arabes*. Arabia em ab Oriente terra promissionis est, quæ Iudææ, & Syriae coniungitur. Nam declinando a monte Caucafo, & Tauri Septentrionalibus ad Meridie succedit Babylonia, deinde Chaldea, nouissimẽ Arabia, post Syria, vel Iudæa. De quo lib. 1. de Ormesta mundi secundum Pau. Oros. De hac terra multa, & notabilia Solinus in Polisto. in c. 43. Ista terra est Orientalis tangens in angulo Orientis, & Meridie terram promissionis, quia lacus Asphaltitis, i. mare mortuum, vel Sodomiticum diuidit inter Arabiam, & Iudæam. Hec terra qñ venerunt filij Israel in terram promissionis, nondum habitata erat, sed post habitari cepit. Erat autem desertum, terra inuia, & inaquosa, & incipit post mare Rubrum, quod dicitur sinus Arabicus venetibus de Aegypto in terrã promissionis. In ea continetur mōs Synai, & Helim, vbi erant septuaginta palmae, & duodecim fontes, vt patet Exod. 15. c. In ea est Raphidim, vbi Moyses percussit Silicem, & dedit aquas abundantissimas, vt habetur Exod. 15. In ea desertũ Sin, in quo habuerunt Israelitæ primo manna, de quo Exo. 16. c. In Arabia data fuit lex Moysi, in qua nunc requiescit corpus beatae Catherinae. In Arabia mons Abarim, in quo Moyses mortuus fuit, vt patet Deuter. 32. cap. In rota Arabia præcedebat Israelitæ columna nubis per diem, & columna ignis per noctem. In Arabia omnes mansiones Israelitarum a mari rubro, vsque ad introitum terræ promissionis. In hac etiam cõiungitur hec terra Idumæa, in sinibus Bethoron superioris. De his in lib. de diuisione Terræ sanctæ. *Palestinos*. Terra Palesthina terra Iudæorum dicitur, vt patet per Ouid. 1. lib. De arte Amandi.

Terra Palesthina septimo culta viro.
Idest a Iudæo, qui dicitur septimus vir, i. vir colens, vel honorans septimum diem, sabbatum, quia Iudæi sabbatum obseruant fm Isidorum 9. Etymol. Palesthina terra Philistinorum dicitur. Et dicitur Palesthina, quasi Philistinia, quia Iudæi non ponentes f. in principio dictionum p. pro f. ponunt. Et tunc Palesthina signat quandam terram, quæ est ad Occidentalem, & Meridianã partem Iudææ, iuxta sortem Zabulon, & est sita super littus maris habens ab Occidente mare Mediterraneum, & ab Aquilone Phœniciam, s. Tyrum, & Sidonem ciuitates. Et sunt in terra ista quinque ciuitates principales, s. Gaza, Azotos, A caron, A scalon, Geth, vt patet 1. Reg. 6. c. & Gerara, de qua Gen. 20. & 26. c. Sed fm Solinum in Polisto. & Paul. Oros. 1. de Ormesta mundi. non est distinctio inter Iudæam & Palesthinã, & sic cõiter accipit. *Reuersus Alexandriam*. Alexandria ab Alexandro magno in honorem nominis condita est ante Christi Natiuitatem per annos plures, quam quadringentos, & viginti, vt patet ex computatione Olympiadum vsq; ad tps illud, quia centesima duodecima Olympiade Alexandria condita est, vt patet per Solinum in Polist. 3. c. de Aegypto. Est autẽ Alexandria in Aegypto in littore maris in ostio Canopico. Est autem duplex Aegyptus, vna superior, & alia inferior: superior Aegyptus in Orientẽ per longum extendit, cui

Phœnicia situs.

Arabia, quales & quanta sit.

Duplex Aegyptus.

Locustæ, vbi sale cõdiuntur in cibum.

est a Septentrione sinus Arabicus, a Meridie Oceanus. Nam ab Occasu ab inferiori Aegypto incipit, ab Oriẽte mari Rubro terminatur. Ibi sunt gentes 24. Aegyptus inferior ab Oriente habet Syriam, & Palesthinã, a Septentrione mare. Nostrum Mediterraneum, a Meridie montem, qui appellatur Elimax, & Aegyptum superiorem fluuiumque Nilũ, qui de littore incipientis maris Rubri videtur emergere. De Aegypto, & de Ortu, & augmento Nili multa ponit Solinus in Polisto. ca. de Aegypto. Est ergo superior Aegyptus magis Australis, quã inferior Aegyptus, quia superior tangit inferiorem in latere Meridiano. De his Paulus Orosius, vbi supra. Aegyptus superior est, in qua fuerunt captiui Israelitæ, patet quia, quando Moyses misit exploratorem recto tramite de deserto in terrã promissionis, ipsi ascenderunt per plagam Meridianã terræ promissionis, vt patet Num. 13. c. & ibi de hoc diximus. Si autem de inferiori Aegypto, recta via aliqui ascenderent in terram promissionis, oportebat ascendere per partem Occidentalem, quia Palesthina, idest Iudæa habet a parte Occidentali inferiorem Aegyptũ, vt supra dictum est. Item quia Cades barne, vsque ad quam recta via venerunt Israelitæ per desertum, est in latere Meridiano terræ promissionis, vt patet Num. 34. cap. Deinde inceperunt retrocedere, & circumdare montem Seir multo tempore, de quo Deuter. 1. & 2. c. Ideo intraverunt in terram promissionis per partem Orientalem, iuxta angulum Meridie, caput Iericho, de quo Num. 32. c. Alexandria autem non est in ista Aegypto, sed in inferiori, quia Alexandria multũ est Occidentalis, declinans ad Libyam, & Aethiopiã, in ostio maris Canopico, siue Heracleotico, vt alij dicunt. Aegyptus autem superior ab Occidente mare non habet, sed inferiorem Aegyptum. Sunt autem superior Aegyptus, & Iudæa, & Aegyptus inferior, quasi in triangulo. Aegyptus inferior est in angulo declinante ad Occidentem, Aegyptus autẽ superior, & Iudæa, æqualiter quasi sunt Orientales, sed Aegyptus est in angulo Meridiano: Iudæa in angulo Septentrionali. *Perrexit ad Aethiopiã*. Post Alexandria procedendo secundum latitudinem ad Meridie, & fm longitudinem ad Occidentem Aethiopia est, licet aliq; terræ intermedie sint, sed sunt directẽ contra Occidentem, & non contra Meridie, vt Libya, Cirenaitica, & Pentapolis, & Tripolitana cum subuentana regione. Ad Meridie autem Aethiopes sunt, qui a ceteris gentibus Africanis distinguuntur, quia omnes alij, licet in terra calida commorentur, tamen terra est: Aethiopes autem in viuis arenis commorantur, quia magna solis directio ad perpendicularem super terram illam in viuas resoluit arenas. In hac terra Barbararum gentium multiplicitas est. Sunt ibi Garamantes, qui matrimonio non vtuntur, sed quamlibet quilibet licitẽ accipit: ideo filij matres solas cognoscunt, patres autem in tanta varietate commixtionis cognosci impossibile est. Quare inter ceteros orbis populos Garamantes ignobiliores, & degeneres sunt. Hi autem antra excauant, in quibus morantur, & solem estu canentem quotidie maledicunt. Sunt ibi Serbeti & gætes duodecim pedum longitudine: sunt & Azachet, qui captos Elephantis venatione deuorant, sunt & Sanebares, apud quos nullum animal quadrupes aures habet: sunt & Elephantari, qui canem inter se regem faciunt. Quidam Aethiopes quaternos oculos habere dicuntur. Ad Occidentem Aethiopię Agriologi cõmoranantur, qui solas carnes Leonum, & Pantherarum in cibum sumunt. Sunt & Arthabathitæ hoies proni quatuor pedibus gradientes, certas terrarum sedes nõ habentes. Hi certo tempore anni locustas congregant, & desiccatas salisugine conditas solas ad cibos sumunt.

Sunt ibi Macrobij in Oriente Aethiopia, quorum vitra dnpla ad nostram est. De diuersitate genitũ & morum, & de bestijs ceterisque mirabilibus Aethiopię Solinus in Polisto. c. de Aethiopia, & Isidor. 11. Etymolog. & Solinus de proprietatibus rerum lib. 15. *Vt Gymnosophistis*. Gymnosophista, idem est sapiens nudus, a *gymnos*, quod est nudus, & *sophis*, quod est sapiens. Isti per opacas India, atque Aethiopię solitudines vagari perhibentur, adhibentes tantum genitalibus tegmina. Hiã generando se cohibent, vt ait Isidor. 8. Etymol. Hi tãta oculorum bonitate ceteros homines excellunt, vt arenis iunctis pedibus infidentes tota die irreflexis oculis solem in rota contemplantur, quædam secreta motus, & figure eius speculãtes, vt habetur de proprietatibus rerum lib. 15. c. de Aethiopia. *Famosissimam mensam solis*. Idest mensam consecratam Apollini, vel Phæbo, vel Soli, quod idem est. *Videret in sabulo*. In littore arenoso: Sabulum enim arena dicitur. Ista mensa famosissima, vt aliqui volunt, erat quædam mensa aurea cõsecrata Apollini, de qua Valerius Max. lib. 4. Apiscatoribus in Milesia ciuitate quidam iactũ retis emerat, extracta deinde magni ponderis delphica aurea mensa orta controuersa est, illis piscium se capturam vendidisse affirmantibus, hoc fortunẽ ductus emisse dicente. Qua contentione propter rei nouitatem, & pecunię magnitudinem ad vniuersum eius ciuitatis populum delata, placuit Apollinem delphicũ consuli, cui nam adiudicari mensa deberet. Qui respõdit illi esse dandã, qui sapientia ceteris præstaret. Tunc Milesio Taleti mensam dederunt, ille cessit eam Bianri, Bias Pittaco, is protinus alij, deincepsq; per oĩum septem sapientum orbem ad Solonem peruenit, qui titulum amplissime prudẽtiæ, & premium ad ipsum Apollinem transtulit. Sed non videtur hoc probabile, qd vir tam cupidus sapientię, tam vastas regiones iustraret, vt mensam auri videret, quia hoc ad curiosos homines pecuniæ, & nõ sapientiæ amatores pertinet. Item quia mensa illa aurea Delphico Apollini consecrata est, Apollo autem in Græciã insula Delphos colebatur, ista autem mensa, de qua hic dicitur in Aethiopia erat, vt patet in litera, quia Apollonius in Aethiopiã venerat, vt mensam videret. Si autem mensam auream videre voluisset, nõ venisset in Aethiopiã, sed in Græciã, quæ ab Aethiopia multarum terrarũ interiectu diuiditur. Dicendum, qd ista mensa solis erat quoddam fabulum magnum dispositum, quasi mensa, in quo Astrologicę, & Geometricę figure a Philosophis describebantur, per quas multa demonstribantur, de motu corporum cęlestium, & de qualibet magnitudine. Et vocabatur mensa solis, quia sapientiã Phæbo attribuitur inter ceteros Deos Genitũ. Et hoc valde conuenit, quia Gymnosophistę descriptiones Astrologicas facerent in arenis, quia ipsi per arenosa loca Aethiopicarum solitudinum nudi, & soli vagantur, & solem irreflexis oculis intuentur, de quo plurima cognoscere possunt, quæ in fabulo describuntur. Ideo cum hic Gymnosophistas posuit immediatẽ de aurea mensa subiunxit. Si autem mensa aurea esset nõ in Sabulo, sed in loco abscondito poneretur. *Inuenit ille vir ubique quid disceret*. Quia in qualibet terra videbat hominum diuersos mores, & ab aliquibus sapientibus verbis edocebatur, ab alijs autem per ipsam rerũ varietatem, ad prudentiam humane vitæ proficiebat. *Semper se melior fuit*. Quia in quolibet loco addiscebat per quod continuẽ melior fiebat. *Scriptis super hoc*. Hic expedit se Hieronymus, de exemplis antiquorum remittens ad Philostratum, qui plenissimẽ de hoc narravit: fuit enim Philostratus, & magnus Historiographus, circa gesta virorum illustratus.

Gymnosophistarum mores.

Cap.

Mensa solis q fuerit.

Cap.

Cap. I I.

VIDE loquar de seculi hominibus cum Apostolo Paulus, vas electio nis, & magister gentium, qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur, dicens: An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? post Damascum Arabiamque lustratam, ascenderit Hierosolymam, ut videret Petrum, & mansit apud eum diebus quindecim? Hoc enim mysterio hebdoadis, & ogdoadis futurus gentium predicator instruenduserat. Rursumque post annos quatuordecim assumpto Barnaba, & Tito exposuit cum Apostolis Euangelium, ne forte in vacuum curreret, aut cucurrisset. Habet enim nescio, quid latentis energiae viua vox, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa, fortius sonat. Vnde & Eschines cum Rhodi exularet, & legeretur illa Demosthenis oratio, quam aduersus eum habuerat, mirantibus cunctis arque laudantibus, suspirans ait: Quid si ipsam audissetis bestiam sua verba resonantem?

VIDE. Hic ponitur secundum capitulum huius Prologi, in quo postquam beatus Hieronymus induxit Paulinum ad querendum magistrum exemplo Philoſophorum antiquorum, hic inducit eum per exemplum beati Pauli, & agit duo: primo agit, quod diximus: secundo probat, quod audire magistrum multum proficit. secunda ibi. Habet enim nescio quid. Hac in duas. primo ponit rationem, deinde subdit exemplum: secunda ibi. Vnde, & Eschines. Quid loquar de seculi hominibus. Id est ad quid peritadebo tibi per exempla hominum secularium, id est Philoſophorum qui seculares dicuntur, quia extra fidei cognitionem erant, quia etiam Paulus Apostolus hoc egit, ideo melius, & rationabilius exemplo Pauli quam Philoſophorum perstrudere tibi possum. Vas electionis. Sic dicitur Actuum. c. Vas electionis iste mihi est, ut porret nomen meum coram gentibus, & regibus. Dicitur vas a continendo, quia vas intra se aliquid continet, ideo omnis homo vocatur vas; quia intra conscientiae suae condita bona, vel mala continet. sic loquitur Apostolus. 2. ad Timot. c. 2. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed, & lignea, & fictilia, & quaedam quidem in honore, alia autem in contumeliam, si quis autem emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile Domino ad omne opus bonum paratum. Tantum est vas electionis dicere, quantum dicere homo electus. Fuit autem Paulus specialiter electus, licet alij Apostoli electi dicantur, ut patet Io. 15. cap. 1. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, quia cum ceteri singuli tantum gentibus praedicauerint, Paulus omnibus gentibus, ideo doctor gentium vocatus est. Sic enim seipsum in quibusdam epistolis nominat, scilicet prima ad Tim. 2. cap. & 2. ad Tim. 1. ca. Qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur. Id est qui conscius erat se habere intra se tantum hospitem, scilicet Deum mouentem, & di-

stantem verba eius, ideo non erat necesse quod addiceret, quia dixerat dominus omnibus Apostolis. Et cum duxerint vos tradentes, nolite praecogitare quid loquamini, sed quod datum fuerit vobis in illa hora: non enim estis vos loquentes, sed Spiritus sanctus, ut habetur Matth. 13. c. An experimentum queritis eius, qui loquitur in me Christus? Hoc habetur 2. Corint. 13. c. & inducitur ad probandum, quod Paulus sciebat Spiritum sanctum loqui per eum. Post Damascum. Est sententia suspensiva per interpositionem. est sententia, quod Paulus qui sciebat in se Christum loqui, postquam praedicauit in Damasco, & Arabia, iuit Ierosolimam ad beatum Petrum. Damascus ciuitas Metropolis est in regno Syriae, ut patet Isa. 6. c. caput Syriae Damascus in hac persequatur Christianos Paulus, ut vincitos perduceret Ierusalem, ut patet Actuum 9. cap. magna ciuitas ista est in parte Meridionali terrae promissionis, & habitauit in ea Esau filius Isaac, & est in monte Seir, & caput Idumaeae, quia Idumaea sub Syria comprehenditur, ideo Damascus siue Syriae, siue Idumaeae caput dici potest, ut quibusdam placet: hanc ciuitatem condidit Eliezer procurator domus Abrahae, qui etiam Damascus appellatus est, ut patet Gen. 15. cap. de hoc veritatem, vide Gene. 15. cap. Idumaea enim erat Phoenicea, quae Meridionales sunt terrae promissionis, monte Libano diuiduntur, nam Phoenicea infra montem Libanum ad Occidentem est, Idumaea autem supra montem Libanum ad Meridiem. Arabiamque lustratam. Id est circumdatam, quia cum Paulus Apostolus conuersus fuit ad Christum, & in ciuitate Damasco baptizatus, publice in Synagoga Christum praedicare incepit. Deinde ascendit in Arabiam, quia Arabia Orientalis est respectu terrae promissionis, & aliquantulum declinans ab Austrum. Deinde lustrata Arabia non immediate iuit ad ciuitatem Ierosolimam, sed reuersus est Damascum, & inde ascendit Ierosolimam. De his patet ad Galat. primo cap. & in hoc transierunt tres anni, ut ibidem patet. Videre Petrum. Eoquitur de Petro, quia ipse caput erat aliorum: sibi enim concessa fuerant clauae specialiter, & eminenter, ut patet Matth. 16. cap. & nullum alium Apostolum vidit, nisi Petrum, & Iacobum fratrem Domini, scilicet episcopum, vel Patriarcham Ierosolymitanum. Et non ascendit Paulus, ut ibi a Petro doceretur, sed ut eum videndo letaretur: desiderabat enim videre omnes fratres suos apostolos. Patet ratio, quia quindecim diebus stetit Paulus apud Petrum, ut patet in littera, & ad Galat. primo. Sed in istis non multum poterat addiscere.

Item quia non indigebat doctrina, quia Deus ei secreta demonstrauerat, ut patet 2. ad Corint. 12. cap. Et si dicatur, quomodo ergo facit ad imitationem beati Hieronymi, quia ipse vult persuadere Paulinum, quod querat magistrum, sicut Paulus quaesuit?

Respondetur, quod licet non quaesuerit magistrum ad doctrinam doctorum suorum, quia de his certissimus erat, tamen quaesuit ad examinationem eorum, ut nota fieret veritas, & pareret, quod Paulus non praedicauerat falsum, ut infra dicitur. Et mansit apud eum diebus quindecim. Ut patet ad Galat. primo cap. Deinde reuersus fuit in Syriam, non Syriam Damasci, sed Syriam Mesopotamiae, quae est Septentrionalis, & Orientalis partem, & Ciliciam, ultra Mesopotamiam Cilicia est in latere Septentrionis, de qua Solinus in Polistorum 39. ca. in hac Tharion ciuitas, de qua Paulus Oriundus fuit, ut Actuum 21. capitu. Ratio autem quare stetit per quindecim dies subditur, hoc enim mysterio hebdoadis, & ogdoadis futurus gentium predicator instruendus erat. Id est quia Paulus debebat esse praedicator gentium, ideo conueniebat ei instrui significatione hebdoadis, & ogdoadis, id est septem & octo qui

Damasc.

Barnabas.

Energia quid sit.

qui faciunt quindecim. Hebdoas nomen Graecum est significans septem: inde venit hebdomada, scilicet septem dierum continentia: ogdoas, octo significat, & inde nomen octo sumptum est.

Per hebdoadem, id est septenarium signatur vetus testamentum, in quo dies septima colebatur, ut patet Exod. 20. cap. & in quo fiebat iubilus, id est remissio vniuersalis in septimo anno, ut patet Levitic. 25. cap. Per ogdoas signatur nouum testamentum, in quo octaua dies, id est dominica colitur, & octaua resurrectionis rememoratur. Mysterio ergo hebdoadis, & ogdoadis, instruendus erat futurus predicator gentium. Id est ille qui gentibus praedicare debebat instruendus erat in nouo & veteri testamento, quae signatur per hebdoadem, & ogdoadem: ideo episcopi, qui Apostolorum locum tenent, nouum & vetus testamentum in sua institutione se scire debent profiteri, & non est intelligendum, quod in nouo & veteri testamento Paulus edoctus fuerit a Petro, vel Iacobo, quos solum reperit tunc in Ierusalem, quia vetus testamentum Paulus ad pedes Gamalielis audierat, nouum autem a Christo reuelante acceperat, ideo ipse saepe dicit, quod praedicat Euangelium, quod non accepit ab homine, sed a Christo, ut habetur ad Galat. 1. ca. sed est sensus, quod per illos quindecim dies, quibus apud Petrum stetit, significantur nouum & vetus testamentum, quae Paulus sciebat, vel scire debebat si non sciret, ut esset doctor gentium. Futurus gentium predicator. Paulus gentium doctor, vel predicator dicitur, ut patet 2. ad Timoth. 1. ca. quia omnibus gentibus praedicabat, ut habetur ad Roman. 1. ca. Graecis, & Barbaris; sapientibus, & insipientibus debitor sum. Rursum post annos. Id est postquam stetit cum Petro, & Iacobo in Ierusalem, & descendit in Ciliciam, & Syriam transierunt quatuordecim anni, & accepit reuelationem a Spiritu sancto, quod veniret in Ierusalem ad exponendum Euangelium, quod praedicauerat, ut habetur ad Galat. 2. cap. & sic transferant iam a tempore suae conuersionis decem & septem annis. Assumpto Barnaba. Barnabas autem dilectissimus socius Pauli fuit, quia ipse primo presentauit Paulum ante Apostolos in Ierusalem, ut patet Actuum 9. capi. & post spiritus dixit Ecclesiae congregatae in Antiochia, Segregata mihi Paulum, & Barnabam in ministerium ad quod assumpsi eos. Et Tito. Titus enim Pauli discipulus erat, quem de gentilitate assumpserat, ut habetur ad Galat. 2. cap. Exposuit cum Apostolis Euangelium. Id est contulit recitando Euangelium, quod praedicauerat, & audiuit ab eis qualiter ipsi praedicabant. Ne forte in vacuum curreret. Falsum praedicando tunc. Aut cucurrisset. Praedicando falsum tempore praeterito, quia eandem doctrinam semper tenuerat. Habet enim nescio. Hic ponitur secundum, scilicet. Probatio, quod audire magistrum multum prodest: cum enim aliquis per se legit, licet suscipiat interioresfigurationes, tamen fortior impressio est, quando audit ab alio, quam quando legit, ideo dicit. Habet nescio quid energiae latentis viua vox eius actus. Id est viua vox sonans in auribus habet quandam operationem latentem in anima nostram, quam exprimere non possum, illa est fortior immutatio intellectus nostri ad facilitatem, & veriorumfigurationem. Dicitur energia interior operatio: ab en, quod est in, & erge, quod est labor; quasi interior labor, impressio interior. Et in aures discipuli, & auctoris ore transfusa fortius sonat. Id est vox quae transunditur in aures discipuli. De ore auctoris. Id est de ore magistri. Fortius sonat. Id est imprimitur; non accipitur sonare proprie, quia vox scripta, & non prolata, quae dictio nominatur, non sonat aliquo modo, tamen imprimitur per sensum visus; fortior tamen impressio est ad in-

telligendum vox prolata, ideo dicitur, quod auditus est in noua intellectus. Aliqua litera tamen habent sonant pluraliter, & est sensus. Quod transfusus. Id est ea, quae transunduntur ab ore auctoris, &c. Vnde & Eschines. Hic probat, quod dixit per exemplum: Eschines dicitur, vel Eschineus, siue Eschines. Eschines, & Demosthenes sub secundo Xerxe rege Persarum anno a creatione orbis 4840. in arte Oratoria claruerunt: hoc sunt interpretes, quia sine litteram nostram sunt 3604. De quibus Valerius Max. lib. 8. & Tul. in lib. Tuscul. quaestionum, cum Demosthenes & Eschines, apud Athenas in oratoria facultate simul causas iudicarias aduocarent, Eschines contra Theophrontem, Demosthenes pro Theophronte causam suscepit, quorum cum orationes in foro legerentur, & oratio Demosthenes aliquantulum eloquentior videretur, Eschines verecundia praefusus extra patriam exulauit. Dicit post Valerius, quod cum Eschines relictis Athenis, Rhodum petisset, atque ibi rogatu ciuitatis suam prius in Theophrontem, deinde Demosthenes pro eodem oratione clarissima, & suauissima voce recitasset admirantibus cunctis vtriusque culminis eloquentiam, sed aliquanto magis Demosthenis, quid, inquit, si ipsum audissetis? Isti duo oratores erant in ciuitate Atheniensis, quando Alexander incepit eam oppugnare, & disputabant vtrum committeretur bellum contra Alexandrum, Demosthenes asserente bellum esse suscipiendum, Eschines clarissime probante pacem esse tenendam. De quo Gualterus Alexandreidos lib. 1.

Eschines, & Demosthenes clarior Oratores.

Interea senibus Palladis in arce receptis. Eschines loquitur, ceptaeque Demosthenis litteris Arguit, & pace probat nil tutius esse.

Rhodi exularet. Id est maneret exul apud Rhodum, non quod deportatus, vel relegatus esset, sed quia ipse verecundia praefusus patriam tunc reliquit. Rhodus nomen ciuitatis est, & insula, quam Cecrops condidit, & est prima de cycladibus ab Oriente, quae cum conderetur rose capitulum inuentum est, quia Rhodus nuncupata est, de quo Isidor. 14. Ety. Et legeretur illa Demosthenis oratio. Id est, quod ipse Eschines legeret eam precibus ciuitatis, ut dicit Valerius Max. lib. 8. Mirantibus cunctis atque laudantibus. Non solum orationem Demosthenis, sed etiam Eschines, sed aliquantulum magis de oratione Demosthenis, quam Eschines. Suspirans ait. Suspirabat, quia in hoc renouatur miseria sua in felicitate depressionis, & verecundiae. Quid si ipsam audissetis bestiam? Quare eum vocat bestiam? cum eum tantum laudauerit? Dicit Valer. Max. lib. 8. tantus orator, & modo tam infestus aduersarius sic inimici vim, ardoremque dicendi suscepit, ut se scriptorum eius parum idoneum lector esse praedicaret, expertus acerrimum vigorem oculorum, terribile vultus pondus accommodatum singulis verbis, sonum vocis, efficacissimos corporis motus. Sua verba resonantem. Id est licet pulchra videatur oratio eius, quando ego lego eam, sed valde melius appareat si legentem eum audiretis.

Cap. III.

Ec hoc dico, quod sit in me aliquid tale, quod vel possis a me audire, vel velis discere, sed quod ardor tuus, & discendi studium etiam absque nobis, per se probari debeat. Ingenium docile, & sine doctore laudabile est. Non quid inuenias, sed quid quaeras consideramus. Mollis cerra, & ad formandum facilis, etiam

fiar.

si artificis, & plaste cessent manus, tamen virtutis totum est quicquid esse potest. Paulus Apostolus ad pedes Gamalielis legem Moy si, & Prophetas didicisse se gloriatur, vt armatus spiritualibus telis, postea doceret confidenter, Arma enim nostrae militiae non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extolentem se aduersus scientiam Dei, & captiuantes omnem intellectum ad obediendum Christo, & parati subiugare omnem inobedientiam. Ad Timotheum scribit ab infantia sacris literis eruditum, & hortatur ad studium lectionis, ne negligat gratiam, quae data sit ei per impositionem manus presbyterij. Tiro praecipit, vt inter ceteras virtutes episcopi, quem breui sermone depinxit, scientiam quoque in eo eligat scripturarum, obtinentem, inquit, eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere.

N E C H O C. Supra hortabatur in cap. 2. Hierony. Paulinum, vt doctorem quareret, in isto 3. cap. vitat arrogantiam, ne intelligat pro se dictum, & tanguntur duo, primo ponit suam excitationem: secundo corroborat praefata exhortationem, ibi. *Paulus Apostolus*. Ista secunda in tres, secundum quod inducit tres personae in exemplum, s. Paulum, Timotheum, & Titum: secunda ibi. *Timotheum scribit*. Tertia ibi. *Tito praecipit. Nec hoc dico*. Idest non commoneo te quærere magistrum. *Quod sit aliquid tale in me, quod possis a me audire, vel discere*. Manifestum est quod aliquid erat in beato Hieronymo, quod Paulinus audire, vel addiscere posset, sed ex humilitate illud suppressit, quia humilis est considerare suum defectum, & non respicere suam altitudinem, sed nec in hoc mentitur, quia sic ex humilitate iudicat, suam perfectionem non respiciens, sed solum suum defectum. *Sed quod ardor tuus*. Idest feruor addiscendi. *Et studium discendi*. Idest intentio applicata ad sciendum. *Abique nobis pro se probari debeant*. Idest non dixi ista exempla, vt tu ventres ad audiendum me, sed ad probandum, quod desiderium tuum addiscendi per se sine doctrina mea laudabile est. *Ingenium docile, & sine doctore laudabile est*. Idest in illis, qui per se scire non possunt laudabile est, quod magistros inquirunt. In habentibus autem ingenia acuta, quae vocantur docilia, idest quae facilliter doceri possunt, ita quod ipsa possunt facilliter se ipsa reducere in actum sciendi sine opere magistrorum, talia ingenia laudabilia sunt sine doctore, & tale asserit beatus Hierony. esse in Paulino. *Non quid inuenias*. Supra laudauit Paulinum de ingenij subtilitate: hic commendat de proposito rectitudine, s. quia nimis desiderabat scire sacram Scripturam. *Non quid inuenias*. Idest non consideramus quid inuenias, i. quid addiscas per te ipsum studendo, licet te supra de ingenij bonitate laudauerimus. *Sed quid quaeras*. Idest quae est intentio tua, s. sacram Scripturam cognoscere. Ideo licet ingenium tuum laudemus, magis tamen desiderium. *Mollis cera*. Hic reducit se ad primum, s. quod ingenium docile lauda-

bile est, exemplo cere, in qua aliqua figura induci debet, si mollis est, in potentia propinquissima est, vt figura fiat. *Et si artificis, & plaste*. i. formatoris: artifex. n. habitum artis dicit, plastes actum nominat, s. formationem. *Manus cesset*. Idest non disponat. *Tamen virtute potum est quicquid esse potest*. Idest in virtute habet omnes dispositiones ad figuras quasunque artifex inducere potest, & dicitur plastes de plasto, plastes, idest formo, vel compono, vel singo. Et non intelligitur hoc de actualitate figurae, vel imaginis, ita quod cera mollis habeat aliquam figuram, vel imaginem sine operatione manus artificis, quia nullam habebit quatumcunque mollis sit. Si autem intelligas de potentialitate ad formam, superfluum est, quia omnis materia qualitercunque sit ad omnem formam nondum existentem, nec corruptam in potentia est, quia potentia absoluta est prima, & propria passio materiae primae. Etiam in qualibet materia sunt infinitae potentiae particulares relatiuae ad particulares, & determinatas formas. Non ergo differt quantum ad hoc cera mollis, & durissima, quia quatumcunque earum est in potentia ad omnes figuras, quas artifex inducere potest, sed intelligitur de dispositione ad figuram vel formam, quae requiritur in materia, & hoc medium est inter esse simpliciter in actu, & inter esse in potentia sola: aliqua enim sunt, quae in potentia sunt ad aliquam formam, vel figuram, & tamen nullam dispositionem habent illam, vt materia ferri est in potentia ad recipiendum formam hominis, vel materia ignis, sed nullam habent dispositionem, & in hoc differt cera mollis a cera dura, quia cera dura, licet in potentia sit ad omnem formam, vel figuram artificialem, tamen non habet aliquam dispositionem: cera autem mollis propinquas habet ad quamlibet figuram dispositiones. Sic de intellectu docili, & non docili, quia intellectus docilis in dispositione propinqua est ad esse esse cognitum, quod fieri potest per doctrinam, intellectus autem non docilis, licet in potentia sit, tamen non habet aliquam dispositionem, nisi docens primo disponat, deinde deducat in cognitionem. Sed in litera bene hoc distinguitur, quia dicitur. *Quod cera mollis est in virtute*. i. in dispositione propinqua. *Totum quicquid esse potest*. i. omnis forma in dispositione propinqua est in illa quatumcunque esse potest sine potentiam cuiuslibet materiae. Sed non est totalis similitudo inter ceram mollis, & intellectum docilem, quia cera quatumcunque mollis sit, non potest se in actum alicuius figurae reducere, nisi reducat per artificem, intellectus autem sine multum docilis est, reducit se in cognitionem multarum veritatum sine docente, ad quas in potentia erat. Rō diuersitatis est, quia cera mollis habet intra se principium passiuum, per quod bene receptiua sit, non tamen habet principium aliquod actiuum, per quod in actum figurae reducat. In intellectu autem docili sunt duo principia, actiuum, quo est oia facere, & principium passiuum, quo est omnia fieri, s. intellectus possibilis, & agens, & non denominatur ingenium docile ab intellectu possibili, sed ab intellectu agente, & rō est, quia intellectus agens est, qui reducit intellectum possibile ad esse actu intelligentem. Doctor autem est tanquam remouens prohibens, vel disponens, vt obiectum facilius intelligatur. Sicut est in medicado, opatrix sanitatis natura est, medicus autem solum minister est, cum autem natura in se deficit quatumcunque, medicus agat, nihil prodest, si autem sanitas a causa extrinseca, s. a sapiente medico causaretur, totaliter est natura deficiente medicus curaret. Sic patet in intellectu, quia si intellectus possibilis reducere rerum in actum a magistro, totaliter in quocunque, reduci posset, sed falsum est, quia eos aliquid scire, est si oes homines eos docerent, impossibile est. Hoc autem est ex defectu intellectus agentis, nullo modo reducens intellectum possibi-

Docilis vn de quis dicatur.

Gamaliel uir sanctus magister D. Pauli.

Libri prophetales qui dicantur.

Sacrarum scripturarum uirtus.

Prædicato ris manus

possibilem ad actum, non quod non habebat intellectum agentem, sed quia ipse intellectus non inuatur ad dispositionem phantasiae, & quod plus est, quia paruū lumē habet naturaliter talis intellectus. Sic etiam est in rebus mobilibus, quorum principia mouēdi intra sunt, ideo & motus ab ipsis, causa autem remouens prohibens est extrinseca. Si autem res non haberet principium sui motus, et si impediens tolleretur, nullo modo moueretur. Quilibet ergo intellectus sine docilis, siue non, si aliquid intelligit seipsum in actum reducit, sed intellectus docilis sine disponente exteriori: intellectus autem non docilis, nunquam sine agente exteriori. Et eodem modo indiget intellectus docente, sicut mobile indiget remouente prohibens. Sunt uero duo, in quibus mobile indiget remouente prohibens. s. quod impediens magne resistentie est, vel quod mobile paruū virtutis est, quia tunc est extrinseca. s. remouens prohibens per accidens concurret ad motum, sic in intellectu, si intelligibile valde arduum & difficile sit, et si intellectus subtilis sit, doctore indiget, vel quod intellectus paruus est, quia male dispositus est, vel quia est paruū luminis naturaliter, vt in quibusdam, intellectus agens non ualet aliquo modo reducere intellectum possibilem ad actum intelligere sine concitatione doctoris. Quaedam autem sunt media ita carentia omni impedimento, quod quocunque mobile potest sine aliqua causa extrinseca remouente prohibens moueri per illa. Sicut apud intellectum sunt quedam cognoscibilia ita facilia, quod non indigemus aliquo doctore, sicut sunt prime animi conceptiones, quae sunt cognitae sine aliquo discursu, quia sunt subdite luminis intellectus agentis. *Paulus Apostolus*. Hic ponitur, secundum, in quo corroborat primam exhortationem, probando quod sapientia, & doctor necessaria sunt in quolibet statu ecclesiastico, siue platonis, siue pdicationis, & ponitur immediate quo Paulus magistru habuit, ne Paulinus eleuaret se ex laudibus supra positis, & magistrum non quereret. *Ad pedes Gamalielis*. Gamaliel sanctus uir fuit, de cuius inuentione festum celebrat Ecclesia cum inuentione S. Stephani tertia die Augusti, & iste audiuit Apostolos in seditione concitata eos in Ierusalem a sacerdotibus, & Phariseis, vt haberet Actuum. 5. c. *Legem Moysi*. Quae continet quinque libros, alij autem libri, licet uocentur lex, quia continent documenta moralia preceptiua, non uocantur lex Moysi, quia non scripsit illos Moyses, & prophetas. s. maiores & minores: vel uerius accipiuntur hic prophetae. i. libri qui uocantur prophetales sine hebreos, & isti sunt Iosue, Iudicum, Ruth, liber Regum. Isaias, Ieremias, Ezechiel, & duodecim minores prophetae, isti sunt in secundo ordine librorum canonicorum, & sunt magne auctoritatis post libros legales. *Didicisse se gloriatur*. i. gaudet, non dicas gloriatur. i. iactat, quia non est fas tale quid in Apostolis sanctis ponere. De hoc patet Actuum. 22. capit. *Vt armatus spiritualibus telis*. Auctoritates sacre scripture tela sunt, quia hostium iniquitatem confodiunt, & dicuntur tela, scilicet arma inuasua, vel offensua, quia arma defensiva fidem esse ponimus, quae contra malas machinationes resistimus, ideo dicimus scutum fidei, lorica fidei, idest fidem esse scutum, vel lorica, quae defensiva sunt, & non est fides offensua, quia per solam fidem hostes non uincimus, licet resistamus. Auctoritates sacre scripture sunt arma offensua, quia per ea inuadimus hostes fidei nostrae, & superamus, quare tela uocantur. *Postea doceret confidenter*. Idest sine dubitatione aliqua, qui autem eruditus non est, confidenter erudire non potest, quia quod dicat, ignorat, & si uerum dicat, tamen uerum esse non cognoscit, quare confidenter dicere non potest. *Arma enim nostra militie*. Hic probat, quod predicatoris manus totum ad expugnandos hostes fidei debet esse instructus

in doctrina sacre scripture, & inducit sic, quia uita predicatoris quedam militia est, idest impugnatio contra hostes fidei praeter communem militiam, quam habet omnis homo uiuens super terram, vt habetur Iob. 7. scilicet contra mundum, carnem, & demonia. In omni autem militia arma requiruntur, sed non eadem in omnibus, quia differunt secundum genus militiae corporalis, corporalis enim militia corporalibus armis exercetur, militia autem spiritualis, scilicet predicatoris solis spiritualibus indiget, & sic dicit Apostolus secundo ad Corinth. 10. cap. *Arma militie nostrae*. Idest militie predicatoris, idest sapientia, & miracula, quia Iudei signa quaerunt, Graeci uero sapientiam, vt habetur prima ad Corinth. 1. cap. utrunque autem dispensabant doctores fidei in tempore opportuno. *Non sunt carnalia*. Idest corporalia, vt ensis, & hasta. Non accipe proprie carnalia, quia nullius militiae arma sunt facta de carne, sed sunt corporalia, scilicet de ferro, vel ligno. *Sed sunt potentia Deo*. Idest potentia per Deum: Nomen hoc potentia, adiectiuum pluralis numeri est, idest quod arma nostra sunt spiritualia habentia potestatem per Deum, quoniam miracula, & perfecta doctrina scripturae a Deo sunt. *Ad destructionem munitionum*. Similitudo est de armis corporalibus, quia sicut per ea munitiones, idest muri defensui hostium destruuntur, ita per arma spiritualiter destruuntur omnes defensiones aduersariorum fidei. *Cogitationes destruentes*. Idest quod nos destruamus per ista arma spiritualia omnia consilia mala hostium, idest fallas allegationes, vel rationes, quibus nituntur subuertere sacram scripturam, & per haec arma destruuntur mordaces philosophorum rationes, quas Apostolus ad Colo. 2. ait. Videre ne quis vos seducat per philosophiam, & inanem fallaciam, sine traditionem hominum, sine elementa huius mundi, & non sine Christum. *Et omnem altitudinem extolentem se*. i. omnem hominem ex superbia repugnantem. *A diuersis scientiam Dei*. Quia philosophi consiliu sapientia sua sine elementa huius mundi repugnabant scientie Dei, quae sciuit mundum creare, & Christum a mortuis suscitare. Et sic philosophi Epicurei irridebant Paulum pdicantem Athenis mortuorum resurrectionem, uocantes eum sedimniuerbium, vt habetur Actuum cap. 17. sed placuit Deo per stultitiam pdicationis destruere sapientiam philosophorum, quia quod stultum est Deo, sapientiam est illis, vt h. j. ad Corin. 1. c. *Et captiuantes omnem intellectum ad obediendum Christo*. Intellectus enim captiuari dicitur renitens subditur alicui ueritati, quae euidenter probatur, siue per scripturam, siue per miraculum. Et per ista duo omnis intellectus captiuatur. s. Iudei per suas scripturas: Gentes autem per miracula, sed magis nos captiuamus intellectum nostrum, quoniam liberem mādamus intellectui, vt assentiat ueritati, quae in pñti nullo modo cognoscere potest, imo aliquoties ueritatem repugnare principiis eorum, quae nos naturaliter cognoscimus. *Ad obediendum Christo*. i. ad credendum oia, quae Christus fecit, passus est, & pdicauit. *Et parati subiugare omnem inobedientiam*. Idest quod per sacram scripturam sumus prompti ad subiugandum rebelles ad fidem conuersos, qui non ambulat sine Euangelium. *Timotheum scribit*. Hic ponit alia psona per quam exemplum inducit. Timotheus, qui erat in gradu pontificali constitutus ab Apostolo. *Timotheum scribit*. i. Apostolus scribit Timotheum esse eruditum in sacris literis ab infantia sua. Hoc non ponit clare in aliqua epistola, sed habetur ex Glo. ordinaria super illam partem, commendo tibi, fili Timothee, hoc preceptum sine pcedentes de te prophetias: Glo. idest super scientiam prophetarum quam habebas ante quam esses epus ordinatus, sic uult ille, quod prius commentauit istum plogum, sed non probat per illam Glo. iam interio B. Hierony-

Alph. Toft. super Gen.

b m,

C A P. III.

mi, quia hic dicitur, quod Timotheus ab infantia erat eruditus in literis sacris: Glo. autem dicit, quod ante quam esset episcopus ordinatus, poterat ergo *scilicet* hoc esse, quod non fuerit Timotheus eruditus ab infantia, sed postquam fuit vir, eruditus fuit a Paulo, & deinde episcopus ordinatus. Dicendum ergo, quod id, quod ponit hic beatus Hieronymus, habetur secundo ad Timoth. 3. capit. Et quia ab infantia sacras literas nosti, quae te possunt ad salutem instruere per fidem, quae est in Christo. Iste Timotheus erat filius mulieris fidelis, & patris Gentilis, ut patet Actuum. 16. cap. quem assumpsit Paulus ad suam societatem. *Sacris literis eruditus.* Scilicet literis hebraicis, quae sacrae dicuntur, quia de diuinis praecipis tractant: literae autem seculares non vocantur sacrae, quia non sunt de Deo, sed de elementis huius mundi secundum traditionem hominum, & non secundum Christum, ut patet ad Coloss. 2. cap. *Hortatur ad studium lectionis.* Ut habetur primo ad Timoth. cap. 4. Attende lectioni, & exhortationi, & doctrinae. *Et non negligat gratiam, quae data est ei.* Id est gratiam datam, quae est gratia administrationis in ordine episcopali dato, vel in officio praedicationis suscepto: negligitur autem gratia ista, si lectioni, & doctrinae, quae requiruntur ad eam, vacare non curamus. *Per prophetiam.* Id est quod ordinatio Timothei fuit facta per sanctos viros, scilicet per Paulum, & alios, qui de eo bonum futurum quasi propheticè pronunciauerunt, vel vocatur prophetia, reuelatio spiritus sancti, qua cognouit Paulus Timotheum esse dignum honore episcopali. *Per impositionem manus Presbyteri.* Aliae literae habent. Presbyterij, & secundum istam secundam litteram est sensus. *Secundum suppositionem manus presbyterij.* Id est impositionem manus presbyterorum, quia presbyterium presbyterorum coniunctionem significat, quoniam pauciores tribus esse non possunt in consecratione episcopi, & licet episcopus per episcopos consecratur, tamen vocantur hic presbyteri, quia in primitiua Ecclesia episcopi presbyteri dicebantur, si dicatur, *Secundum impositionem manus presbyteri.* Refertur ad illum episcopum, qui in consecratione manus imponit: ceteris enim consentientibus vnus manus imponit. *Timotheo praecipit.* Hic ponit sanctam personam, a qua exemplum inducitur, scilicet Titus, qui erat in dignitate episcopali, quia praesidebat Ecclesiae Cretensium in Gratia, quos mandat ei corrigere, ut habetur ad Titum j. c. *Vi inter ceteras virtutes episcopi.* Quae multae sunt. *Quas breui sermone depinxit.* Ad Titum in tribus capitibus, maxime in primo c. *Scientiam non negligat scripturarum.* Licet rota mente, circa eam inuigilet: alia litera habet. *Scientiam quoque in eo eligat scripturarum.* Et ista litera refertur ad ordinatorem, ita quod ordinator debet inquirere in episcopo, vel presbytero scientiam scripturarum. *Obinientem inquit eum, qui secundum doctrinam est fidelem sermonem.* Id est oportet episcopum esse obinientem, id est tenentem eum sermonem fidelem, qui est secundum doctrinam scilicet sacrae scripturae. In epistola ad Titum habetur. *Amplectentem.* Sed idem est. *Ut potens sit exhortari in doctrina.* Ab habitu, quem aliquis habet de doctrina sacrae scripturae, est potens exhortari, quia habitus est per quem habens potest faciliter, & delectabiliter exire in actum, quandoque voluerit, & denominatur hic potens habens potentiam propinquam, & actualem; potentiam autem remotam & essentielleam, quilibet habet quantumque ignorans. *In doctrina sana.* Scilicet catholica, ut distinguitur contra infamias hereticorum. *Et contradicentes reuincere.* Quia sapientis est non mentiri, de quibus nouit, & mentientem posse comprehendere.

SANCTA quippe rusticitas solum sibi prodest, & quantum edificat ex vitae merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus non resistat. Malachias propheta, immo per Ageum Dominus interroga ait sacerdotes legem: intantum sacerdotis officium est, interrogatum respondere de lege. Et in Deuteronomio legimus; Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: seniores tuos, & dicet tibi. In Psalmo quoque centesimo decimo octauo: Cantabiles mihi erant iustificationes tuae in loco peregrinationis meae. Et in descriptione iusti viri, cum eum arbori vitae David, quae est in Paradiso compararet, inter ceteras virtutes hoc etiam intulit. In lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Daniel in fine sacratissimae visionis ait, iustos fulgere quasi stellas, & intelligentes, id est doctos quasi firmamentum. Vides quantum inter se distent iusta rusticitas & doctura iustitia? Alij stellis, alij caelo comparantur. Quanquam iuxta hebraicam veritatem vtrunque de eruditis possit intelligi, ita enim apud eos legimus, qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates. Cur dicitur Paulus Apostolus vas electionis? Nempe quia legis, & scripturarum sanctarum erat armarium. Pharisei stupet in doctrina Domini, & mirantur in Petro, & Ioanne, quo legem sciant, cum literas non didicerint. Quicquid enim alijs exercitatio, & quotidiana in lege meditatio tribuere solet, illis hoc spiritus sanctus suggererat, & erant iuxta quod scriptum est, docibiles Deo. Duodecim annos saluator impleuerat, & in templo sedes de quonibus legis interrogans, magis docet, dum prudenter interrogat. Nisi forte rusticum Petrum, rusticum Ioanem dicamus, quorum vterque dicere poterat, & si imperitus sermone, non tamen scientia. Ioannes rusticus, piscator, in doctus: & vnde illa vox obsecro? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deo erat verbum: Logos. n. Graece multa significat. Nam & verbum est, & ratio, & supputatio, & cetera vniuersa recte intelligimus in Christo. Sancta,

SANCTA. In precedenti cap. demonstrat scientiam scripturarum sacram esse necessariam in statu episcopali. Hic consequenter ostendit de alijs statibus, & continet duo, quia primo ponit damna, quae sequuntur ex ignorantia. Secundo probat necessitatem sciendi, ibi. *Malachias propheta.* Et hoc in duas, quia primo ponit necessitatem sciendi in gradu sacerdotali, secundo in officio praedicatoris doctrinali, ibi. *Cur Paulus.* Et haec secunda in duas, primo ponit quod dictum est, secundo videtur ad argum., quod potest suboriri, ibi. *Pharisei stupent. Sancta quippe rusticitas.* Ignorantia sacrarum scripturarum, quae est cum sanctitate vitae. *Sibi solum prodest.* Iuste viuendo, & non alios docendo, hoc intelligas quantum ad hos fidei, quia ad illos nihil agit vitae sanctitas, quam & ipsi fingunt, sapientes autem valde proficiunt. Si quantum ad fideles attendamus, sancta rusticitas non prodest sibi solum, sed et multis, quia vita praedicatoris non ornata eloquentia, cuius. n. vita despiciuntur restat, ut eius praedicatorio contemnatur, ut ait Grego. in pastorali. & sic dicebat Christus Apostolis Math. 5. cap. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in caelis est, opera enim bona, quae agit sancta rusticitas multum mouent videntes ad bonum, quoniam in moralibus magis creditur factis quam verbis, & cum ea, quae dicuntur, repugnant ijs, quae fiunt contemnitur doctrina, ut patet in principio 5. Ethic. & licet sermo magis agat ad conversionem peccatorum, quam ad plures extenditur, & plura circumstantiarum, & res explicatiuus est, tamen vita intensius mouet; quia sermo interdum est nuncijs fallax, vitae autem sanctae semper creditur habita certitudine, quod non sit hypocrisis, si autem constet aliquem veros sermones de sacra scriptura proferre, si tamen male viuat publice, nihil, vel modicum immutabit. Si autem constet bene viuere, valida immutatio fit, ideo plures conuertebantur de gentilibus in primitiua ecclesia, quoniam vnus vir pro Christi confessione moriebatur, quam si multi praedicatoris Christi annunciant, morte tamen fugerent, ideo beatus Hieronymus solum ponit rusticitatem sanctam non proficere quantum ad hereticos fidem impugnantem, & patet quia subditur. *Si destruentibus non resistat, & quantum edificat ex vite merito Ecclesiam Christi.* Quod per bona opera sua, quae alij vident, ad bonum conuertuntur. Ex quibus Ecclesia Christi construitur, vel quod referatur ad se ipsum viuentem sancte cum rusticitate, qui enim sancte viuunt, & rusticaliter Ecclesiam edificat, quia se ipsum membrum Ecclesiae facit, quia Ecclesia Christi solum fundata est in existentibus in charitate, qui autem a charitate cadit, ab unitate Ecclesiastica quantum ad meritum, licet non quantum ad numerum, cadit, licet inuisibiliter, visibiliter autem cum per excoicationem ab Ecclesia praecipuus esse denunciat, & maxime per heresim, quae totaliter praescindit, quia tollit fundamentum unitatis Ecclesiae. I. fidem, sine qua Deo placere impossibile est, & quae in spirituali edificio prima est. Qui autem sancte viuunt cum rusticitate in charitate sunt, ideo quantum ad se ipsos Ecclesiam edificant. Dicuntur etiam merito vitae edificare, quia orationes iustorum exaudiuntur a Deo, ideo orationibus horum aliquos Deus illuminat, ut ad agnitionem verae fidei veniant, ex quibus Ecclesia construitur: vel merito vitae construunt Ecclesiam Christi, quia isti sancte viuunt faciunt multa opera supererogationis, quae non sunt eis necessaria ad remissionem penarum debitaram, & ista referuntur in thesauro Ecclesiae, quam ministrant prelati, sicut merita Christi in finitum, & merita sanctorum, & de illis distribuitur per Papam, vel alios prelatos Ecclesiae membris existentibus in unitate corporis mystici Christi, & quod per se non possunt

quantum ad euersionem penarum, habent a meritis istorum, sed propter hoc non minuitur aliqui istis sancte viuentibus de eo, quod meruerunt, immo abundantius datur eis in vita aeterna quam in presenti meruerint. Sed est sciendum, quod in actu meritorio sunt duo. scilicet charitas, & labor, vel penalitas, per charitatem mereri vitam aeternam, & per maiorem charitatem maiorem gradum in vita aeterna. Est etiam penalitas, vel labor quidam in actu, qui ideo, quia charitati iunctus est efficitur satisfactorius poenae debite in purgatorio, vel in vita praesenti pro peccato. Et quia contingit, quod aliqui aliquis egit peccata, de quibus penituit, & debebat puniri pro illis decem annis in purgatorio, & post agit actus meritorios laboriosos, qui sunt satisfactorij pro centum annis poenae, tunc manebunt non agniti quibus iste non indiget, & seruans in thesauro Ecclesiae ad distribuendum alijs indigentibus. Sic autem si aliquis faciat opera in charitate, & sint multum laboriosa, si nunquam peccauit, oes penalitates eius satisfactorie recedunt in thesauro Ecclesiae. Et isto modo intelligitur cum dicitur, quod merita vnus sunt satisfactoria pro altero, vel proficiunt ei.

De primo autem merito, quod est mereri vitam aeternam ex gradu charitatis, qui est cum operatione nihil communicatur alicui alteri, ideo si aliquis per intercessionem valde charitatem magnum gradum meretur in vita aeterna, de illo nihil sibi dimittitur, nec alteri dare potest Ecclesia, quia faceret illi iniuriam, sed totum integraliter recipit in vita aeterna, & abundantius quam egit, & hoc est, quod dicitur, quod sancti in patria recipiunt mercedem laborum suorum supra id, quod fecerunt, iuxta illud Lucae 6. c. Mensura bonam conferent, & coagratam, & super effluentem dabunt in sinu vestrum. *Tantum nocet si destruentibus non resistat.* Hoc solum intelligitur de prelati, & praedicatoribus, vel tenentibus Ecclesiastica officia, vel curas animarum, quia non obligant oes scire sacra scriptura, ita quod arguere & defendere sciant per ea, & tunc est sensus si sit aliquis platus sancte conuersationis, tamen sacrae scripturae inscius, ex bona conuersatione multos ad Deum conuertet, in quo Ecclesiam edificat, sed si ueniant heretici, vel infideles, & defendere nesciant illi, qui per bonam conuersationem ad unitatem Ecclesiae uenerant, per defectum doctrinae a fide recedent. *Si destruentibus non resistat.* Dicuntur destruentes heretici, qui rectum intellectum sacrae scripturae per quasdam extensiones deprauant. *Malachias propheta.* Hic ponit secundum, scilicet necessitas addiscendi in gradu sacerdotali. *Immo dominus per Malachiam.* Fit hic color rhetoricus, qui est correctio, & rationaliter, quia licet propheta loqui dicantur, quia labia sua mouent, & uerba proferunt, tamen Deus principaliter loquetur, qui intellectum mouet propheticum. *Interroga sacerdotes legem.* Malach. cap. 1. in quo contra eos arguit, quod sacrificia Domini contempserunt, & dicunt me iam esse pollutam. *In tantum sacerdotis officium est interrogatum respondere de lege.* Vnde dicitur Malach. 2. cap. Super illum textum. Labia sacerdotis custodiet scientiam. Dicit Glo. si sacerdos de lege interrogetur, doceat, & resistentes de lege conuincat, alioquin frustra iactat dignitatem, cuius non habet operationem, & super illud Agei. 2. cap. Interroga sacerdotes legem. Glo. dicit sacerdotum est scire legem Domini, & ad interrogationem de lege respondere, si sacerdos est sciat legem Domini, si ignorat legem, ipse se arguit non esse domini sacerdotem. *Et in Deuteronomio legimus. c. 32. Interroga patrem tuum.* Hic ponit debere esse sapientiam in antiquis populatibus, qui non sunt sacerdotes, quia Deus madauit filijs, quod interrogaret presbiteros, ergo praesupponebat patres eorum scire, & loqui

Que ignorantia tolerabilis sit

Quomodo Ecclesia thesaurus locupletatur

Quo merito vnus alteri prodest

Meritum quod alteri non communicat

Ignari quomodo Ecclesiae prodesse possunt

tur ibi de quibusdam mirabilibus Dei, quæ fecit pro Israel assumendo sibi in peculiarem populum, & ista sciebant maiores, quia aliqui eorum viderant: alij autem à prædecessoribus narrati fuerat, & patres tenebantur ista scire, & narrare filiis suis, vt nunquam caderet a mentibus eorum diuinorum memoria beneficiorum; obligabantur etiam Iudæi scire mandata, & meditari in eis, vt patet Deuteron. 6. cap. alia autem, quæ in lege erant, non obligabantur scire, quia ppter hoc ponebantur sacerdotes à quibus lex requiret, vt patet Malac. 2. cap. Labia sacerdotis custodient sapientiam, & legem de ore eius exquirent, quoniam Angelus domini exercituum est. Sic nunc tenentur laici scire aliquos articulos fidei, de quibus fit mentio, vt communiter, vt de creatione mundi, quia cõtinue dicitur, & de natiuitate, passione, & morte Christi, & similibus, quæ in Ecclesia per festiuitates principales recoluntur, alios autem articulos fidei tenentur scire implicite, scilicet sub clausula generali dicendo sic, credo vt tenet tota Orthodoxorum Ecclesia, simplices autem clerici omnes articulos scire debent explicitè, & multa de lege, quæ ad eorum officium pertinent, sed non totam legem. Prælati autem totam legem scire debent, quia in sua consecratione profitentur se scire vtunque testamentum: tenentur etiã scire illi, qui publicè predicant, & ad hoc officium approbati sunt, ne loco doctrine sanæ damnatum errorem proponant. In psal. quoque. 118. Qui incipit memor esto non est enim ille Psalmus, sed octonarium Psal. enim 118. incipit. *Beati immaculati.* Vique. *Ad dominum cum tribulauer.* Et diuiditur per octonarios 22. quorum quilibet continet octo versus. *Cantabiles mihi erant iustificaciones tue.* Id est ego cantabam iustificaciones, vel iudicia tua. *In loco peregrinationis mee.* Id est in terra, in qua exulabam, ex quo innuitur, quod Dauid cum exularet, cogitationes suas vertebat circa legem Dei, quia eam sciebat. *Et in descriptione viri iusti.* De hoc egit Dauid primum psalmum, in quo ponit conditiones viri boni. *Cum eum arbori vite comparat.* Cum dicit in eodem psalmo, & erit tanquam lignum quod plantatum est, secus decursus aquarum. *Quæ est in Paradiso comparat.* Quare dicitur comparare arbori vite, quæ est in Paradiso, cum hoc non appareat ex psalmo? Respondetur, quod habetur in psal. illo, quod folium arboris non defluet, quod cõuenit arboribus terrestris Paradisi, & nõ arboribus, quæ sunt inter nos. *Hoc etiam intulit.* Cum dixit. *quæ in lege domini fuit voluntas eius.* Id est quod elegit ambulare in lege Dei, & non in consilio impiorum, nec sedere in cathedra pestilentie. *Et in lege eius meditabor die, ac nocte.* Quia qui proponit sibi Dei legem viuere, debet in ea frequenter meditari, vt sciat quid agere conuenit, vel cauere. *Daniel quoque.* Hic ostendit vterius, quod melius est esse multum eruditum, quod iustum rusticum, quia eruditus, & erudientibus fulgor stellarum, & firmamenti promittitur. *In fine sacratissimæ visionis.* In Daniele multæ sunt visiones sibi quod multoties vidit, & multa vidit, sed ista visio fuit vltima, in qua mandatũ fuit ei, quod clauderet librũ suũ, & signaret sermones suos Dan. 12. cap. *Iustos.* Scilicet qui docti non sunt. *Fulgere quasi stellas.* Quia lumen cuiuslibet stelle paucum est. *Et intelligentes, id est doctos quasi firmamentum.* Vt enim multum differt lumen firmamenti, i. totius coeli stellati à lumine vnus stelle, sic lumen doctorum à lumine simplicium iustorum. Quia etiam stellæ inter se differunt in claritate, vt habetur j. ad Corin. 15. cap. *Quantum inter se differunt.* Scilicet quantum differant firmamentũ, & vna stella. *Alijs stellis.* Scilicet rusticani iusti. *Alij celo.* Iusti eruditi. *Quantum secundum hebraicam veritatem.* Ista litera quæ nunc posuit est litera septuaginta interpretum, nec habetur

Quid sci- re. debent a. ri. secula res.

Clerici simplices quid scire tenentur. Scientia Prælatorum quanta esse debeat.

Melius est esse eruditum, quã bonum & ignarum.

in Biblijs modernis, sed litera sequens, quæ est sibi veritatem hebraicam, quia ista Biblia moderna sibi veritatem Hebraicã translata est, vt ait Hiero. in prologo super Gen. qui incipit. *Desiderij mei. Qui docti fuerint fulgebunt, sicut splendor.* Secundum istam literam maior lux attribuitur doctis, quod docentibus, quia docti fulgent vt fulgur firmamẽti, qui autem docet alios, sicut stelle, quæ minorem lucem habent, sed ad diuersa refertur, quia tam doctores quam docti fulgebunt, sicut sol, vel sicut splendor firmamenti, sed quantum ad præmium actuale ipsi, qui alios erudiunt insuper gaudent quodam gaudio actuale. Ideo bono aliorum, quos lucrifecerunt ad vitam æternã, & hoc vocatur fulgor stelle, quia maius est præmium essentialia docti, quàm præmiũ actuale doctoris, sed maius est præmiũ essentialia doctoris quàm docti sibi gradum officij, & charitatis, & laboris. *In perpetuas æternitates.* Quia stellæ in æternum manent, nec aduenit peregrina impressio corporibus celestibus, vt habetur in 2. de celo, & mudo. *Cur Paulus Apostolus.* Hic ponitur necessitas sciendi in statu prædicatoris doctrinali. *Dicitur vas electionis.* Generaliter ois homo vas dicitur, quia intra thesaurum cordis sui bona vel mala continet, vt patet 2. ad Tim. 2. c. ideo qui ab immundicijs continet, vas in honore dicitur, qui autem sordibus adheret, vas in contumeliã, vel ignominiam dicitur. Paulus autem speciali rone vas electionis dicitur, quia scripturas sacras intra se tanquã vas siue armarium continebat, & sic dicitur Actuum. 9. c. vas electionis iste mihi est, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Israel. Textus iste videtur innuere, quod ideo Deus elegit Paulum ad prædicationem, quia vas scripturarum erat, ita quod scientia scripturarum fuit causa electionis Dei, & quõ arguit, quod electio Dei gratuita est, & nõ habet causam in nobis. Respondent aliqui, quod electio prædestinationis Pauli, vel aliorum gratuita est, sed electio ad prædicationem non, sed requirit idoneitatem in misso. Sed non multum videtur hoc valere, quia si propter scientiam legis, & prophetarum Paulum ad prædicationem elegit, magis debuisset eligere multos de sacerdotibus Iudeorum, qui tunc sapientiores erant in prædictis quã Paulus. Sed respondebis, quod hoc non procedit, quia Deus illum habebat eligere ad tunc officium prædicationis, quæ elegisset electione prædestinationis, sed illi non fuerunt prædestinati, sed in nequitijs suis reprobati, ideo eligi ad prædicationem non debuerunt. Sed adhuc non stat ista ratio, quia Gamaliel sapiẽtior erat in lege & prophetis quã Paulus, quia Gamaliel legis doctor erat præcipuus inter Iudeos, vt patet Actuum. 5. cap. à quo Paulus eruditus fuit, vt patet Actuum 22. cap. & præced. & iste prædestinatus fuit, quia etiam celebrat eius festum in die inuentionis sancti Stephani Augusti die tertia. Item quia Paulus non erat magis prædicator in virtute illorum, quæ didicerat cõ Hebræus esset, sed eorum, quæ didicit, quando raptus fuit vsque ad tertium coelum, & audiuit archana verba, quæ non licet homini dicere, vt patet 2. ad Corinth. 12. cap. Item quia magis erat, quod Petrus, vel quilibet alius Apostolus per Spiritum sanctum acceperat, quàm quod Paulus inter Hebræos didicerat: poterat ergo ad hoc Petrum, vel alium eligere, & cum sapienterem Paulo efficere. Item quia Actuum. 9. vbi ponitur approbatio & electio Pauli in vas electionis, non dicitur, quia sapientior erat, sed subditur ratio, quod ideo vas electionis dicitur non a sapientia, sed quia Christus illum elegit, ut porraret nomen suum coram gentibus & regibus: sed hoc quilibet aliorum Apostolorum efficere poterat: ideo sine iudicio maiorum fortè videtur dicendum, quod nõ fuit Paulus electus, quia sapiens erat, sed ideo sapiens fuit quia electus erat. Et quod dicit beatus Hiero. quod Paulus

Quilibet dicitur vas.

Cur Deus elegit Paulum, quia vas scripturarum erat.

Duo factum hominem scientem.

vas electionis dicitur, quia vas legis, & scripturarum sanctarum erat armarium, potest esse sensus, quod Deus elegerat ab æterno Paulum ad vitam æternam, & eũ assumpsit, & elegit ad prædicationem omnium gentium, & quia hoc congrue fieri non poterat sine legis & prophetarum scientia, vt Deus nouerat, ideo eum in istis instructum esse voluit. Deinde eum ad prædicandum misit, quia instructus erat, & hoc est esse vas electionis propter scire scripturas. Hec autem sic sentio. si quis autem melius sentiat non dissentio. *Pharisei mirantur.* Ista litera potest dupliciter induci ad superiora, vno modo quoniam superius dixerat, quod ad officium prædicandi vel prædicandi requiritur studium, & doctrina in sacris scripturis. si arguatur de Petro, & Ioanne, qui literas non didicerant, & tamen legem & prophetas sciebant. Respondetur, quod hoc fuit ex speciali gratia Dei, quia non comunicatur omnibus. Vel aliter, quia Paulinus cum esset eruditus circa seculares disciplinas, crederet se posse studio suo scripturas intelligere, & responderetur quod non, quia Pharisei mirabantur quomodo Petrus, & Ioannes, qui legem non didicerant, legem scirent, & verè mirandum erat, nec hoc aliquis homo facere poterat, nisi spiritu reuelante, sicut factum fuit in illis. *Pharisei mirantur in doctrina Domini.* Id est in doctrina Christi, quia in parua ætate docebat, & quia non didicerat, ideo quoniam Christus cõ Phariseis disputauit primo mirabantur in etate & responsis & prudentia eius, vt patet Luc. 2. cap. Sed nobis non est mirandum, quia hõ Christus sine mensura de gratia Dei accepit, ceteri autem ad mensurã. Et in ipso habitat tota plenitudo diuinitatis corporaliter. i. realiter, & solidè magis quoniam in alijs, vt habetur ad Col. 2. cap. *Mirantur in Petro, & Ioanne, quod legem sciunt, cum literas non didicerint.* Vt patet Act. 4. cap. videntes Petri constantiam, & Ioannis comperto, quod hostes essent sine literis & idiotæ, admirabantur, & ista admiratio erat, quia Christum non credebant esse Deum, nec ex parte Dei, nos autem, qui credimus, & fatemur, nihil miramur, quia quidquid volebat, poterat, sicut nec miramur Deum mundum potuisse creare. Et docet, quod non sit admirandũ, quia nõ admiramur si aliquis per studium legis, & quotidianam sollicitudinẽ legis peritus efficitur, ita non est mirandũ, si Deus voluerit aliquẽ docere, quod subito efficiatur sapiens. Et ponunt hic duo, quæ faciunt esse scientes. *Exercitatio, & quotidiana meditatio, exercitatio dicitur continuo doctrinã ante acquisitionem habitus, & est exercitatio, & meditatio idem actus in specie, quia ex eisdem actibus gignitur habitus, & genus conseruatur, vel postquam genus est eisdem habet, vt habetur in 2. ethi. Sicut aliquis acquirit habitum fortitudinis exponendo se terribilibus, postquam autem habuerit fortitudinem exponet se terribilibus, sicut in speculatiuis efficitur aliquis Geometria recipiendo doctrinam, vel considerando circa triangulum, vel quadrangulum, postquam vero habuerit habitum Geometricum, considerabit de triangulo, vel quadrangulo, vt patet per Philosophum. 2. ethi. *Illis spiritus sanctus suggerebat.* Id est occultè docebat replendo intellectum eorum gratia multiplici scientiæ, sapientiæ, & intellectus sic habetur Io. 14. ca. de spiritu sancto, & suggeret vobis oia quæcunq; dixerit vobis. Suggestere tamen ad minorem est respectu maiorum, & est suggerere, quasi ad aurem tacite, vel occulte dicere, hic autem non seruatur vocabuli proprietates. *Et erant iuxta id, quod dicitur est dicitur dicitur.* Probat hic de doctrina Ioannis & Petri, quod fuit supernaturalis, quia à domino solo docti erant, iuxta illud quod dicitur, & erunt homines docibiles Dei id est docti a Deo per seipos. Et hoc ponit Hieronymus sub verbis grecis, scilicet *διδασκτοι.* id est docibiles Dei, Alph. Tost. super Gen.*

& magis propriè docti, id est a Deo, *διδασκτοι.* est nomen formatũ secundum Grecam formam de *διδασκω* verbo, quod significat docere, & inde *διδασκαλος.* id est Doctor vel Magister, & didascalus sermo, doctrinarius, qui est magister ad discipulum, & inde dicitur *διδασκαλιον,* id est liber quem fecit Hugo de doctrina Scholarium, & modo scientiarum. *340.* genitiuus Grecus est de *γενος.* & eadem litera ser uatur apud nos, cum dicimus docibiles Dei in genitiuo. Et quando dicitur Ioan. 6. cap. & erit, sicut dictum est in prophetis, erunt homines docibiles Dei, dicitur tur in prophetis, quia cum omnes prophete vno spiritu sancto locuti sint, omnes ad idem tendebant, diuersis vocibus. Ioelis 2. cap. quædam litera habet et: Et erunt homines docibiles Dei, vbi nostra litera dicit: Letamini in domino Deo vestro, qui dedit vobis doctorẽ iustitię, & Isaię. 54. c. dicitur: Ponam in apertis propugnacula tua, & vniuersos filios tuos doctos a Domino, & Hiero. cap. 31. post hos dies dicit dominus, dabo legem meam in cordibus eorum, & in visceribus eorum scribam eam. *Duodecim annos.* Dictum fuerat, quod mirabantur Pharisei in doctrina Christi, & Petri, & Ioannis. Duo enim sunt, quæ doctrinam faciunt admirabilem. Primum est etas tenera. Secundum est, si ille, qui docet literas non didicit, sed ante idiora erat: ista duo erant in Christo: primum quia paruus etatis erat, quando docere & fortissimè disputare incepit inter doctores templi, vt patet Luc. 2. cap. & hoc innuitur hic cum dicitur. *Duodecim annos saluator.* Fuit etiam in eo secundum, scilicet, quod ante literas non didicerat ab aliquo homine: vnde & Iudæi eum idiotam vocare possent: in Petro autem, & Ioanne erat secundum legem, quod ante idiotę erant, nec vnquam literas didicerant. Primum autem non, quia quando docere incepit conuictę etatis erant. *De qualionibus legis interrogans.* Quam autem quæstionem præponitur non patet ex textu, sed aliqui volunt, quod proposuit quæstionem: Vtrum Messias in lege promissus venisset. Et satis est verisimile, quia ista quæstio propriissima legis, cõ tota lex, & omnes prophete dirigantur ad Messiam. Item quia ista quæstio erat multum vulgata tempore, quo Christus natus est, quia videbant sapientes hebræorum signa Messię nati, scilicet ablationem sceptri, quia potestas regalis tempore, quo Christus natus est, nouiter fuerat deuoluta ad Herodem Alcaionitã, qui fuit de idumcis, & ideo multũ solliciti erant circa istam inquisitionem, & sic multi alij considerantes ipsos Messię adesse, quia Messiam non videbant, finxerunt se esse Messias, vt Theodas magus, & accesserunt doctrinã eius, quasi quatuorcenti viri, sed occisus fuit, & qui credebant in eum dissipati sunt. Post hunc surrexit Iudas Galilæus dicens se esse Messiam, & tñ ipse cõ suis fautoribus perijt, vt patet Actuum. 5. cap. Item quia ista quæstio erat multum congruens Christo, qui volebat se demonstrare esse Messiam, & ad hoc prædicabat, vt crederent in eum, vt habetur Ioan. 6. cap. *Et magis docet cum prudenter interrogat.* Christus enim, qui erat magister humilitatis formã discipuli prius assumpsit interrogans seniores, sed quoniam sua argumenta erant ita efficacissima, quod doctores legis multum erudirentur in eis, sicut videmus communiter, si arguens sapiens est, arguendo instruet respondentem, proferens veritates incognitas respondentis, argumenta fulciendo. *Nisi rusticum dicamus Petrum.* Hic probat, quod doctrina Petri, & Ioannis erat admiranda.

Iudas Galilæus, & Theodas magus quod se Messias ecerat.

Commentator huius prologi inducit sic literam: fortè presumendũ esset, quod Pet. & Ioã. quia ita mirabiliter docebat aliquid autem scirent, nisi nos dicamus rusticũ. i. b 3 nos

nos dicamus, q̄ Petrus & Ioan. rustici erāt, & ideo cū nos dicamus, q̄ rustici erant, vt habet Act. 4. c. excludimus illam presumptionē. Ista satis bona inductio est, sed non multum consonat litera sequenti, in qua Petrus & Ioannes se excusant de rusticitate. Ideo induciē aliter, q̄ verum est, q̄ mirari debemus de doctrina Petri & Ioannis, nisi nos dicamus, q̄ Petrus & Ioannes rustici erant. rusticana dicebant, quia posset aliquis dicere, q̄ non erat admirandum de eo, quod dicebant Petrus & Ioannes, quia non est mirādum si aliquis rusticus rusticana dicat, sic ea, quæ dixerūt Petrus & Ioannes rusticana sunt, ideo de eis mirandum non est, tunc applicatur inferior litera, quæ est r̄suā. R̄sideant. n. si videtur nobis, q̄ rustici sumus in verbis, non tñ in sapientia, ideo rusticos nos appellare nō debetis. Est ergo sensus, q̄ mirandum est de doctrina Petri & Ioannis, nisi nos dicamus, q̄ Petrus & Ioannes rustici erant, id est rusticana dicebant, de quibus mirandum nō est, sed non possumus dicere eos rusticos, quia sapientes erant corde, ideo mirandū est de doctrina eorū. *Quorū uterque dicere poterat.* Neuter eorum tale quid dixit, q̄ non dictum fuit eis, q̄ erant rustici, sed si diceretur eis, q̄ erant rustici, poterant r̄ridere ista, quæ sequuntur. *Et si imperiti sermone non tamen scientia.* Ista r̄sio sumitur. de. c. 1. epistolæ. 2. ad Corin. Q̄ n. apostolus venit ad predicandū Corinthiis non venit in sublimitate sermonis, aut humane sapientie, qm̄ nihil se scire indicauit, nisi Christum & hunc crucifixum, vt patet 1. Cor. 2. c. ex quo aliqui Corinthij eum neglexerunt dicētes esse insipientem, quia eis solas historias predicabat, quamobrem exulat se de hoc. 2. ad Corin. 1. c. dicēs extimo me nihil minus fecisse à magnis apostolis: Nam si imperitus sum sermone, sed non & scientia. Hęc aut̄ magis dicere poterat Petrus & Ioannes quā Paulus, quia doctrina Pauli ornata magis est in sermone, q̄ doctrina istorum duorum, in sensu aut̄ quilibet satis abundat, quia spiritus sanctus, quo dictante locuti sunt sancti Dei, vt patet 2. Petri c. 1. Prophetis sensum rerum quas dicere debebant inspirabat: ipsi autem intelligentes quæ reuelata erant, post s̄m consuetudinē locutionis suę reuelata dicebant. Vnde accidit, q̄ quidam prophete ornatus quā alij loquerent. Amos. n. qui rusticus erat nutritus in pastoralibus Thecū rustice & impolite pastorū more affatus est, vt ait Hiero. in quodam prologo super Amos. Iſai. aut̄, qui de gñe regali erat, ornatissimē inter oēs p̄phetas locutus est. De quo Hiero. in prologo super Iſai. ait: Sciendum, q̄ Iſaias in sermone suo disertus fuit, quippe vt vir nobilis, & urbana eloquentia. Ceteri aut̄ prophete, & sacri scriptores, sic differunt in stylo dicendi, sicut differēbāt in conuersatione loquendi. Paulus aut̄, qui inter Pharisęos enutritus, & doctus fuerat, vt patet Act. 22. c. disertior erat sermone quā Petrus, & Paulus, q̄ erāt rustici piscatores. Paulus tñ, qui alius loquitur, a Seneca in quadā epistola reprehenditur, q̄ cum tantā sapientiam scribat, cur eam coloribus rhetoricis non exornat. Sed hoc non indiget sacra scriptura; fabulose. n. narrationes, vel humane scientiæ fucato, meretricioq; colore teguntur, vt quæ in se veritatē, vel auctoritatem nō habebāt ex ornatibus assequantur. sacra aut̄ scriptura, quæ solidissime veritatis est, a se pondus auctoritatis habet, nec fucatis coloribus persuadet, sed suapte natura, & magnitudine animos audientium allicit. Item quia sicut scemina, quæ ornatibus tegitur peregrinis, natiuo non cōfudit decori, & vbi fucus est, ibi turpitudinis formę præsumptio est, q̄a naturaliter pulchra per se placere desiderant, si scriptura sacra meretricio ornatu procederet, de falsitate præsumptionē non effugeret. Ideo Saluator noster cui ad nuntium res & verba suppetebant, cum luculentissimo & ornatissimo

mo stylo doctrinam suam tradere potuisset, modum tñ mediocrem elegit, ita q̄ dicta, nec propter peregrinos ornatuum fucos de falsitate suspecta habeantur, nec rursus inepta rusticitate torpescant. *Ioannes rusticus piscator indoctus.* Ianteq̄ vocaretur a dño, quia semel Ioannes, & Iacobus erant cum patre suo Zebedeo piscantes, & reficientes retia, & vocauit eos Dñs, & Saluator, ut patet Mar. cap. 4. *Et vnde illa vox.* Hoc inducit ad probandū, q̄ sapientia imperiti non erat. *In principio erat verbum.* Quæ habetur Io. 1. cap. ista vox nō est rustici, sed sapientum sapientissimi, quia, vt ait Augustinus, si altius intonauisset, totus mundus capere non potuisset. Quapropter in designatione quatuor animalium, quæ vidit Ezechiel, vt patet cap. 1. & 10. Ioannes volanti aquilæ similitur. *10708. n. Græce.* Dixit supra, q̄ illa vox Ioannis fuit admiranda, in qua dicitur de verbo, & quia in Græco dicitur *λογος*, ubi nos dicimus, verbum, ideo ponit congruentiā signatorū per hoc nomen ad Christum, qm̄ vniuersa de Christo dicuntur, licet enim *λογος* equiuocū sit, tñ omnia eius signata congrue ad Christum referuntur, vt dñ in litera. Dñ Christus verbū, quia patrem dicentem manifestat, sicut verbum nostrum nos ipsos manifestat, quia sunt ea, quæ in voce, eorum, quæ in anima passionum, notæ, vt habetur primo Peri Hermenias. Dicitur ratio, quia ratio discursum, & regulationē dicit, Christus autem vniuersa ad se ordinauit, vt in finem beatificum iuxta illud Io. 12. cap. Si exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum. Dicitur etiam supputatio, id est numerus, quia vniuersa in certo numero constituit, & distinguit, dicitur causa, quia res producit ad esse, eum omnia per ipsum facta sunt, vt patet Ioā. primo cap. *Per quem sunt singula, quæ subsistunt.* Quia Deus non est causa determinata ad vnum genus, sed omnium rerum, & potest dicere ly sunt duplicem habitudinem, uel causę efficientis, uel causę conseruantis, & vtrunque conuenit Deo, quia omnia à primordio ad esse de nihilo produxit, & deinde res creatas continuē conseruat, ne in nihilum cadant, sicut sunt.

C A P. V.

HOC DOCTUS PLATO NESCIUIT, hoc Demosthenes eloquens ignorauit. Perdam, inquit, sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vera sapientia perdet falsam sapientiam, & quāquam stultitia prædicationis in cruce sit, tamen Paulus sapientiam loquitur inter perfectos: sapientiam autem non seculi huius, nec principum seculi istius, quæ destruitur, sed loquitur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit Deus ante secula. Dei sapientia Christus est. Christus. n. Dei virtus, & Dei sapiētia. Hęc sapiētia in mysterio abscondita est, de qua & noni Psalmi titulus prænotatur, pro occultis filiis. In quo sunt oēs thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi. Et qui in mysterio absconditus erat, prædestinatus est ante secula: prædestinatus autem & figuratus i lege, & prophetis: vnde & propheta ap-

ta appellabantur videntes, quia videbant eū, quem ceteri non videbant. Abraham vidit diem eius, & lætatus est. Aperiebantur cœli Ezechieli, qui populo peccatori clausi erant. Reuela, inquit, David oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Lex enim spiritalis est, & reuelatione opus est, vt intelligatur, ac reuelata facie Dei gloriam contemblemur. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur, quem si dederis homini scienti literas, vt legat, respondebit tibi: Nō possum: signatus est enim.

HOC DOCTUS. Præcedenti capitulo demonstrauit beatus Hieronymus necessitatem sacre scripturæ, hic demonstrat, q̄ sapientia mundana ad eam pertingere non valet, quia Paulinus, qui erat secularibus literis eruditus, putaret se posse illas per se intelligere, & agit duo, primo ponit, q̄ magni philosophi eas non cognouerunt, secundo probat, q̄ ad intelligendum, magistro indigent. Secunda ibi. *Liber est in Apocalypsi.* Quilibet istarum partium multas auctoritates continet.

Dubitatio contra dicta Hierony.

Hoc doctus Plato nesciuit. Scilicet ista quæ dixit beatus Io. s. in principio erat verbum. Aliqui tñ dicunt, q̄ Plato dixerit totum illud primum cap. Io. vsque ad illam partem, fuit homo missus a Deo, & dicunt hoc dicere beatum Aug. sed non reperit tale in lib. Aug. de ciui. Dei. nam in lib. de ciui. Dei, in quibus maximē commemorat de philosophorum, & gētium scētis, Platonē, quem maxime sequitur inducit in 7. lib. de quo dicit, q̄ in lib. eius qui Thimeus dñ, habentur illa verba quæ recitantur Gen. 1. s. in principio creauit Deus, & quedā alia de Exo. s. Ego sum qui sum, licet aliquantulum differant. De verbis tñ beati Ioan. nullam facit mentionē, & Hiero. manifestē vult hic, q̄ Plato ista ignorauit. Et vocatur Plato doctus, quia inter philosophos ipse obtinet principatum. Arist. nanque viginti annis ab ipso didicit. Aug. autem solum Platonē inter philosophos sequitur, & oēs Doctores sancti eum maxime venerantur. Arist. n. omnes in naturalibus excedit, sed Plato in diuinis nullum parem habet, qui ita altissime, & sub tegmentis locutus est, vt aliqui eum, nec Arist. intelligat. Plurima autem operum suorum differtudine, & scriptorum inopia petierunt. Vel uocatur doctus, id est sapiens ad differentiam Rhetoricorum, qui eloquentes, & non sapientes dicuntur, vt Demosthenes. Sed nec ex hoc negatur Platonem eloquentem fuisse, quia vt ait Valerius Maximus lib. 7. Plato omnium mortalium sapientissimus habebatur. Eo quidem. Id est in tantum, vt si Iupiter ipse cœlo descenderet, nec elegantiore, nec beatiore facundia vsurus videretur. Si autem requiras Aug. in 7. confessionum inuenies, q̄ ipse in lib. Platoniorum non quidem ijs verbis, sed multis hoc rationibus persuadentibus, dicit se legisse, q̄ in principio erat verbum vsque ad illam partem. Et tenebrę eam non comprehenderūt. Item quod omnis anima licet testimoniū perhibeat de lumine, tamen non est ipsa lumē, sed verbum Dei. Deus enim est lumen verum, quod illuminat omnē venientem in hunc mundū, & quod in mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Item dicit ibi legisse, quod verbum Deus, non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, nec ex voluntate carnis, sed ex Deo natus est.

Plato cur doctus sit appellatus.

Alph. Toſ. super Gen.

Respondebitur ergo ad ista pro parte Hiero. q̄ licet Plato ista cognouit, valde tamen confusus, nec ad eundem intellectum totaliter, ad quem Ioan. loquebatur. Ratio quia ista solum naturaliter cognosci non possunt, sed oportet esse prophetiam reuelationem à Deo, nemo autem dicit Platonem fuisse prophetam, ergo nec habuit intelligentiam horum verborum, quæ faceret eum esse prophetam, & sic aliqua supernaturaliter quibusdam demonstrata sunt, quorum cognitio eis tradita non fuit, quare non fuerunt prophete, vt Pharao, cui reuelatę sunt vaccę, & spice, vt patet Gen. 41. cap. & Balthasar vidit tres digitos quiescentes in pariete, sed non cognouit significationem, vt patet Dan. 5. cap. *Hoc Demosthenes eloquens.* i. Rhetoricus. De isto Demosthene. supra 3. cap. dictum fuit, q̄ fuit clarus in arte oratoria, & ponit hic vnum principem sapientum, & alium principem eloquentium, vt negando de ijs intelligentiam sacrarum scripturarum, neget de omnibus alijs sapientibus & eloquentibus. *Perdam sapientiam sapientum.* Hic demonstrat sapientiam philosophorum, & omnium mundanorum peritorum non attingere ad cognitionem verę sapiētię sacrarum scripturarum. Ideo asseruerunt multa, quorum falsitas per sacram scripturam comprobata est, & isto modo perditur. i. destruitur sapientia sapientum. i. cognitio, vel assertio eorum, qui se putabant esse sapientes. Si. n. isti veram sapientiam naturalem, vel quantumcunque haberent, nunquam illa falsa esset, quia opus nature, opus diuinum est, ideo non repugnat operi diuino, sed isti nō cognoscētes occulta principia nature statuerunt quādam falsitates pro magnis veritatibus, & sic putantes se esse sapientes, stulti facti sunt, quia euauerunt in cogitationibus suis. Isti. n. ponentes principium primū regiminis totius vniuersi operari naturaliter, & necessario, & non voluntariē, dixerunt, q̄ cœlum non posset aliter moueri q̄ mouetur, sed saluum apparuit tpe Iosue, vt patet. e. i. u. d. 10. c. q̄a sol stetit in Gabaon, & tpe Ezechię, vt habetur 4. Reg. 20. c. quia sol retro cessit in motu per decem lineas horologij. Et ponentes principū primū finitę potentie, & essentia, negat mortuos posse resurgere, & creationem rerum, quę ambo ad omnipotētiam pertinet. Hęc aut̄ manifestū est, qm̄ nō principia philosophię, sed maximi erroris dicenda sunt. Aliqui tñ de nostris imperitē loquentes dicunt, q̄ s̄m philosophiam impossibile est mortuos resurgere, nec aliquid creari, sed bene s̄m Theologiam. Hoc ridiculum est, quia philosophia nomen scientię, & non erroris, nec opinionis est, quodcunq; ergo s̄m vnam scientiā veram est, necesse est verū esse in alia, quia vero oīa cōsonant, vt hē 1. Eth. impossibile est. n. veritatē vnius artis repugnare veritati alterius: in philosophia. n. naturali agitur de corpore mobili reducendo ad principia sui motus, si ergo aliquis erret in condōnibus principij motui, necesse est, q̄ erret in enunciādo aliquid de corpore mobili, quia condōnes effectū sunt s̄m condōnes principiorū motuorū, & quia in philosophia non solū cōsideratur principū immediatū, sed et̄ oīa alia subordinata vsq; ad primū, quia ponit coordinatio causarum magis vniuersalū, & minus vniuersalū, q̄a dicit philosophus, q̄ sol, & hō gñant hoīem in 2. Physic. & q̄ s̄m accessum, & recessum solis in circulo obliquo. i. Zodiaco fiunt gñationes, & corruptiones in terra, vt in sc̄do De gñatione & corrup. Item q̄ necesse est hūc mundum inferiorem continuari superioribus latioribus. i. motibus corporum celestiu, vt oīs uirtus eius inde gubernetur, vt patet primo Meteo. Sicut ergo si aliquis erraret circa principium immediatum alicuius effectus, vt puta dicens, quod pater est principium voluntarium natorum suorum, iste non diceretur

Solutio dubitationis cetera Hierony.

Contra cōtractum 8. philosophorum.

Tex. 26.

loqui secundum philosophiam, sed magis contra philosophiam, quia multa absurda ex hoc sequerentur, ita si aliquid erraret circa aliquod principium, vel causam mediam, siue circa primam. s. circa ipsum Deum, quem philosophus in 8. Phisicorum, ponit primum motorem orbis in ratione amati, & desiderati, necesse erat, quod erraret maxime circa conditiones effectuum, quia prima causa magis influit in suum causatum quam causa secundaria, ut patet in prima propositione lib. de causis. Sed isti errant circa primum principium ponentes illud esse necessarium agens, & non voluntario, ideo necesse est, quod errarent. s. dicentes, quod potest mundus esse aliter quam est, ut patet in fin. 7. Meta. & sic de multis alijs. s. quod non potest sol stare, vel retrocedere, cum ergo talia dicunt, non est dicendum quod secundum philosophiam non sunt possibiles creatio & resurrectio & solis retrogradatio, sed quod non sunt possibiles secundum errorem Aristotelis, & aliorum mendacium philosophorum, qui quantum ad hoc philosophi non sunt, sed vocantur. *Perdam sapientiam* Ista auctoritas habetur prima Corin. 1. cap. Aliqui exponunt eam. *Perdam sapientiam sapientum.* i. sapientiam, vel prudentiam mundanam eliminabo de cordibus predicatorum, sed inferiori littere, magis congruit prima expositio. Ista auctoritas est habetur Abdie, unico. cap. per alia verba. s. perdam sapientiam de Idumea, & prudentiam de monte Eban. *Vera sapientia.* i. sapientia sacre scripture. *Perdet falsam sapientiam.* i. sapientiam erroneam philosophorum, demonstrando primum eorum, quae ipsi assererent, & hoc erat verum in primitiua Ecclesia, quia philosophi negabant possibilitatem resurgendi, sancti Christiani contrarium probabant, mortuos orationibus suscitando. Et ideo illa opinio erronea erat, & non sapientia; sed quia isti habebant illam asseritionem sine formidine alterius partis, ideo sapientiam illam vocabant. Opinio autem licet sit adhaesio vni parti contradictionis, est tamen cum formidine alterius. *Et quanquam stultitia predicacionis in cruce sit.* i. licet predicatio de cruce videatur stulta, quia gentiles audientes predicacionem apostolorum dicentium, quod Christus crucifixus resurrexit, & quod adorari debet, & quod erat Deus, reputabant hoc esse maximam stultitiam, sicut habetur prima ad Corinthios primo cap. Nos predicamus Christum crucifixum, Iudaeis scandalum, Gentibus autem stultitiam. *Tamen Paulus sapientiam loquitur inter perfectos.* i. licet videatur gentibus, quod predicatio de cruce stulta sit, tamen Paul. loquens de crucifixo sapientiam loquitur inter perfectos. Ad quod est videndum, quod paulus aliquando putabat se predicare sapientiam, aliquid non, cum n. predicabat Christi passionem, & resurrectionem, & alia gesta Saluatoris, non putabat se predicare sapientiam, quia ista cum historica sint, plana sunt, cum autem predicabat quaedam occulta mysteria praedestinationis Christi, & praefigurationis secundum quod latebat in medulla legis sub cortice, sapientiam se predicare putat, quia ista altissima sunt, nec capiunt ea simplices. Et quia ipse cum venit primo Corin. non predicauit sapientiam, sed sola gesta Saluatoris, ut patet prima Corin. 2. cap. Nihil me scire iudicauit, nisi Christum, & hunc crucifixum, arguebant eum Corinth. contentes enim. Ideo ipse respondet, quod sapientiam loquitur inter perfectos, id est mysteria scripture non debebant poni, nisi coram perfectis, id est capacibus. Corinthij autem in primo aduentu Pauli erant adhuc rudes, quia nihil de Christo audierant, ideo sapientia eis proponi non debebat, vocantur autem hic perfecti, non qui perfecte cognoscunt, vel eruditi sunt, quales Doctores non indigent, sed dicuntur perfecti, id est qui perfecte dispositi sunt ad capiendum ista. *Sapientia autem non seculi istius.* Id est non sapientiam de rebus mundanis, quia licet aliqua vera sapientia sit seculi

huius, ut vera philosophia, vel vera Geometria, tamen Apostoli non predicabant istam, quia nihil proficit ad vite emendationem cum scientia, vel opinio in speculatiuis ab opinione in practicis totaliter distincta sit. Ideo recta opinio in speculatiuis non tollit falsam opinionem in practicis, ut patet 6. Ethic. cap. de prudentia. *Nec principum eius.* Id est nec etiam predicamus sapientiam traditam a principibus seculi huius, scilicet a philosophis, qui errauerunt, & vocantur isti principes huius seculi, quia in tali reputatione tenebant eos ignorantes, quia consilij sibi ignorantiae eos qui supra se aliquid magnum dicunt, admirantur, & foelices dicunt, ut ait Philosophus. 1. Ethic. *Qui destruntur.* Id est quorum sapientia destruitur, quia vera non erat negans Dei omnipotentiam, & alia, quae supra diximus, sed loquebatur Dei sapientiam, id est loquemur de Dei sapientia, scilicet de Christo: ipsum autem Christum loqui non possumus, quia non est propositio, sed subiectum alicuius sapientiae; si autem acciperetur hic sapientia pro cognitione de Deo, quae ab ipso Deo reuelante accepimus, tunc verum est, quod illam sapientiam Dei loquemur, & sic prophetae sapientiam Dei loquebantur, id est reuelata mysteria, sed hic pro ipso Christo accipitur. *In mysterio absconditam.* Id est Christum absconditum sub cortice legis in secrete. *Quem praedestinavit Deus ante secula.* i. quem praedestinavit ad salutem generis humani, ut carnem susciperet, & mortem subiret, ad Rom. 1. c. *Ante secula.* Quia omnia, quae Deus disposuit ab aeterno disposuit, cum enim in eo motus non sit, non est dare aliquam nouam dispositionem, vel volitionem, nec vult nouiter aliquem hominem nasci, licet vult quod aliquis homo nascatur nouiter: semper enim ista aduerbia, quae notant differentias temporis in talibus propositionibus debent determinare verba, quae se tenent ex parte creaturae, & non verbum, quod se tenet ex parte Dei ad hoc, quod propositio vera sit. *Dei enim sapientia est Christus.* De qua apostolus semper loquitur, de quo. 1. Corin. 1. cap. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Dicitur enim Christus sapientia Dei, id est sapientia patris: non sapientia Dei, id est diuinae essentiae, sicut dicitur Christus filius Dei, id est filius patris, & non essentiae, quae nec gignit, nec gignitur, est enim duplex siue dupliciter dicta sapientia in diuinis, scilicet sapientia essentialis, & notionalis; sapientia essentialis non est Christus, quia eadem est sapientia patris, filij, & spiritus sancti, est enim quoddam attributum, sicut bonitas. Sapientia autem notionalis est Christus, siue filius in diuinis, quod idem est, & tunc non est sapientia omnium trium personarum. quia non est sapientia sui ipsius, nec sapientia spiritus sancti, cum spiritus non sit principium filij, sed solum est sapientia patris, sicut solum est verbum patris, quia a solo patre gignitur, & solius patris imago est. *Christus Dei virtus, & sapientia est.* Dicitur sapientia Dei patris, quia in ipso tanquam per principium artis directiuum omnia produxit de nihilo. De virtute quam virtus secundum philosophum, dicit vltimum de potentia, ut patet in 2. de celo tota autem potentia patris ei coniecta est, & omnes perfectiones, quae sunt in parte praeter factam generationis, quod ei non coniectatur, ut ait Hilarius in libris de Trinitate. *Hec sapientia in mysterijs abscondita est.* i. Christus laet in figuris veteris testamenti, quae dicuntur mysteria. i. abscondita secreta. *De qua non psalmi titulus praenotatur.* Qui psalmus incipit, Confitebor tibi. *Pro oculis filij.* Iste est titulus psalmi, & inuenitur, quod in illo psalmo dicuntur aliqua secreta de filio, scilicet Christo. s. de potestate ecclesiae, & de aduentu Antichristi, & de finali iudicio. *In quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae Dei absconditi.* Quia in Christo omnis scientia, vel sapientia patris erat, quia ipse homo erat, & Deus. Nobis

Quo Christus dicitur Dei sapientia.

Nobis autem aliquid, & minutatim distribuitur secundum Dei benignitatem, sed in nullo nostrum dicitur esse thesaurus scientiae vel sapientiae, quia nulli coniectatur talis cognitio, & potest distingui scientia, & sapientia in Deo, non quidem per id, per quod cognoscitur, quia per se ipsum, & in seipso seipsum, & alios cognoscit: nec cognoscit ista inferiora per ipsa, quia imperfectio magna esset, quod indigeret specie alicuius rei ad cognoscendam eam, ideo philosophi multi posterunt, quod Deus non cognoscebat ista inferiora, ne videretur intellectus eius: distinguitur tamen per id, quod cognitum est, ita quod dicamus quod Deus, ut seipsum cognoscit, & comprehendit, sapientiam habet, quia cognoscit causam altissimam: pro autem cognoscit creaturas, dicitur habere scientiam, & utrunque perfecte coniectatur Christo, ideo omnes thesaurus scientiae & sapientiae habet, ut dicitur ad Coloss. 2. cap. *Et qui in ministerio absconditus erat.* Id est Christus qui latebat sub figuris legis. *Praedestinatus erat ante secula.* Id est ante mundi constitutionem praedestinatus erat, ut in assumpta natura operaretur redemptionem humani generis ad Roman. 1. cap. *Praedestinatus autem, & praefiguratus in lege, & prophetis.* Cum autem ista proponit praedicator audientibus sapientiam loquitur, ideo inter perfectos solum proponi debet: aliter tamen ponitur praedestinatio Christi in lege, aliter praefiguratio, quia praedestinatio a Deo est & ante secula, sed in lege vel prophetis ex tempore signatur esse ab aeterno. Praefiguratio autem non fuit ab aeterno, sed a scriptura sacra in tempore facta est: Christus autem denunciat praedestinatus in prophetis, qui de futuro eum apparituum iudicabant. Praefiguratio autem in lege, est ex eo quod in mandatis legalibus sub quibusdam metaphoris praefiguratur, licet aliquando in lege praedestinatus denunciat, ut habetur Deut. 18. cap. Prophetam, inquit, suscitabo eis de medio fratrum suorum simile tui. Quae auctoritas de Christo principaliter intelligitur, ut habetur Actuum 3. cap. sed haec accidit quando lex assumit modum prophetiae: praedicere enim modus propheticus est: mandare autem, vel prohibere ad legem pertinet: testimonia autem, vel prophetalia, quibus Christus denunciat praedestinatus, ut veritas, multa sunt, quia principalis intentio prophetarum immo Dei in prophetis erat praenunciare Messiam, ut etiam ipsi Iudaei dicunt. s. quod omnes prophetae prophetauerunt ad dies Messiae. Fuit autem praefiguratus Christus in Abel occiso a Cain, ut patet Gen. 4. cap. Et in Isaac, quem pater immolare voluit baiulantem ligna ad incendium, sicut Christus crucem sibi baiulauit. Gen. 22. cap. Et in Ioseph vendito a fratribus, ut patet Gen. 37. Et in agno paschali. Exo. 12. Et in omnibus fere legalibus immolationibus: de quibus per totum Leviticum. Et in summo sacerdote usque ad cuius mortem non redibant homicidae exules in terram suam, ut habetur Num. 35. cap. Et in lapide angulari, ut patet Isa. 28. cap. Et in lapide septem oculorum, ut habetur Zacha. 3. c. *Vnde & propheta appellabatur videntes.* Ut habetur 1. Reg. 9. cap. vbi Samuel qui propheta erat, videntes vocabatur. Est sensus quod quia Christus in prophetis denunciat futurus, quod & ipsi intelligebat, quia in prophetia intelligentia opus est, ut patet Dan. 10. c. & alij hoc non intelligebant. Ideo isti videntes vocabantur. Et accipitur videntes commune ad visum, & intellectum, quia intellectus a quo uocatur oculus dicitur. Vel notatur hic quod sacra mysteria scripturae sine reuelatione videri non possunt. Ideo illi, quibus ista a Deo reuelabatur videntes dicebantur. *Abraham vidit.* Dicitur fuit generaliter, quod sacra mysteria sine reuelatione non sciebantur. Hic demonstratur in particulari de illis, quae aliqui cognouerunt, quod Deo

reuelante cognouerunt. Et primo de Abraham, quia ante eum licet Deus dilexerit aliquos specialiter, ut Henoch, quem transfudit in Paradisum, quia ambulabat in vijs Domini, ut habetur Gen. 5. cap. Et dilexit Noe, quia erat vir iustus in cunctis generationibus suis, ut patet Gen. 6. cap. Sed non legitur quod alicui istorum mysteria reuelauerit. Incepit autem in Abraham, cui Christum de suo semine futurum nunciavit. s. quod in semine suo benediceretur omnes gentes, ut habetur Gen. 22. cap. Et hoc est quod dicit. *Abraham vidit dicentem ei.* Id est cognouit per reuelationem Dei tempus, quo Christus nasci debebat. Et ideo Videns siue propheta dictus est, ut patet Gen. 20. cap. nunc reddet uxorem ei, quia vir propheta est, & orabit pro te, & viues. *Et letatus est.* Quia ex diuina reuelatione magnum gaudium concepit sciens quod ille, qui eum saluum facere debebat, de semine suo futurus erat, sic habetur Ioan. 8. cap. Abraham pater vester exultauit, ut videret diem meum; vidit & gauisus est. *Aperiebatur celi Ezzechieli.* Ponit reuelationem factam alteri prophetae. i. Ezzechieli, quia cum esset in medio capiuorum iuxta fluvium Chobar, aperti sunt sibi celi visione imaginaria, ut habetur Ezzech. 1. cap. *Qui populo peccatori.* Id est Iudaeis, qui vocantur peccatores, ut patet Isa. 1. c. vae genti peccatrici, populo grauiniquitate. *Clausi erant.* Quia licet Ezzechiel esset inter eos, dum ista videbat, ipsi tamen nihil videbant. *Reuela inquit oculos meos.* Habetur in Palm. 118. Dauid enim desiderabat cognitionem mysteriorum Dei, sed quia sciebat per se intelligere non posse, ideo petebat a Deo supernaturaliter illuminare. *Reuela oculos meos.* Scilicet mentales, quia corporalibus oculis ista mysteria non capiuntur. *Et considerabo mirabilia de lege tua.* Id est secreta abscondita in lege tua, quae mirabilia sunt. *Lex enim spiritualis est.* Id est spiritualiter intelligenda, ut habetur prima ad Corin. 3. cap. quia litera occidit, spiritus autem viuificat. Sed quomodo valet ista consequentia: lex spiritualis est, ergo indiget reuelatione, ut intelligatur? quia omnis cognitio speculatiua, siue practica spiritualis est, quia a virtute non corporea fit, tamen naturaliter habetur? Respondetur quod omnis cognitio in se spiritualis est, cum sit actus intellectus, sed quantum ad principia deueniendi in cognitionem, quaedam cognitiones sunt corporales, quaedam spirituales. Corporales cognitiones dici possunt cognitiones intellectus, quae praesupponunt corpoream cognitionem, & tunc dicitur quod omnis cognitio naturalis corporalis est, quia intellectus licet non operetur per organum, tamen praesupponit actum organorum, ideo illa scientia caremus, cuius potentia ad obiectum illius caremus, ut inducit Philosophus primo Posteriorum. s. ideo cecus scientiam de coloribus non habet. Si autem omnibus sensibus careremus, omnibus scientijs careremus, & ideo dicitur quod nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu. Dicit autem & substantias separatas, quas non videmus, cognoscimus non quidem directe, sed indirecte: prout habent quandam connexionem cum substantijs naturalibus motis, & mouentibus, ideo omnes philosophi deueniunt in cognitionem Dei siue primae cause per motum, in causis motus subordinatis, ut patet in 7. & 8. Phisicorum, sicut enim res sensibiles sunt, ita nobis cognoscibiles: si enim per se sensibiles sunt, & per se cognoscibiles sunt: si autem per se sentiri non possunt, nec per se cognosci, & sic necesse est minus cognosci, ideo se habet intellectus noster ad ea quae sunt notissima in natura, id est ad Deum, & angelos, sicut oculus noctuae ad lumen solis, ut patet 2. Meta. Cognitio spiritualis est, quae nullo modo praesupponit cognitionem de corpore, ita quod nihil magis habebimus

Quae cognitio corporalis dicitur.

Cap. 14.

Tex. 1. Cognitio spiritualis quae fit.

bimus eam si cognitionē sensitiuā habeamus quam si non habemus: & scire vtrū Sortes sit predestinatus, vel prescitus: non enim possumus cognoscere hoc arguendo ab aliquo sensibili: cognitio ergo ista pure supernaturalis est, & spiritalis, & sic cognitio omnium mysteriorum legis, ideo nullus ea sine reuelatione cognoscere potest. *Ac reuelata facie Dei gloriam contem- plumur.* Et hoc habetur 2. Corinth. 3. cap. & dicimur contemplari gloriam reuelata facie, non pro gloria beatificæ visionis, quæ est in vita æterna, in qua dicimur facie ad faciem videre, cum hic per enigma contem- plumur, quia Apostolus in illo cap. loquitur de intellectu sacræ scripturæ, & dicitur gloria, honor, vel claritas intellectus legis, & sic lex Moysi secundum literam habuit gloriam, i. honorem, quia Moysi ferentis legē facies splendoribus cornuta erat, vt habetur Exo. 34. cap. maior autem gloria, id est honor est legis intel- lecta secundum spiritum. Est ergo sensus quod indige- mus reuelatione. *Vt contem- plumur.* Id est videamus. *Gloriam.* Id est honorem legis. *Reuelata facie.* Id est ablata omnium nubilositate figurarum, ad differentiā Iudæorum, qui contemplantur Moysen velata facie propter splendorem. *Liber est in Apocalypsi.* Hic ponitur secundum. s. quod ad intelligendum sacram scri- pturam indigemus magistro propter difficultatem, & diuiditur in duas partes. Primo ponitur difficultas in generali, secundo subditur in speciali tractado de quo- libet libro, ibi. cap. 7. *Videlicet manifestissima.* Prima in duas: primo ponit difficultatem absolute. Secundo comparando ad alias artes, ibi. *Taceo de grammaticis.* Et ponitur hic in speciali de libro Apocalypsis, quia nulla scriptura ita difficilis est intellectui, nec aliquo modo intelligi posset, nisi ponerentur in textu quadā particule declaratiuæ, & quadam pars eius vsq; hodie quibusdā ignota permanet. *Liber in Apocalypsi.* Id est liber Apocalypsis. Apocalypsis enim reuelatio est, id est dicitur. *Liber in Apocalypsi.* Id est iste liber qui est Biblia. *In Apocalypsi.* Quantum ad illam partem, in qua continetur reuelatio, quæ vocatur Apocalypsis Græce. *Signatus est.* Id est sigillatus vel clausus, sicut dicimus istud capitulū est obscurum in isto parapho. *Septem sigillis.* Vel potest dici quod in Apocalypsi, id est in libro Apocalypsis ostēditur quidam liber signatus septem sigillis, quem nullus aperire poterat in celo, nec in terra, vel subrus terram, vt habetur Apocalypsi 5. cap. & idem sensus est, quia ille liber clausus, de quo dicitur in Apocalypsi, nihil aliud continebat nisi id, quod dicitur in Apocalypsi à ca. 5. vsque ad finem, vt patet ex apertione sigillorum, & iste est verior sensus. *Septem sigillis.* Ista septem sigilla secundum quosdam sunt septem mysteria pertinentia ad Christum. s. conce- ptio, natiuitas, passio, descensio ad inferos, resurrectio, ascensio, aduentus ad iudicium: sed hoc nihil est, quia illa, quæ continebantur sub septem sigillis, postea aperta sunt, sed nihil de hoc continebant, vt patet per totam Apocalypsim. Dicendum ergo quod sub istis septem sigillis continebatur totus status gratiæ a tempore Christi vsque ad post iudiciū in gloria beatorū, & iste status fuit reuelatus beato Ioanni distinctus per septem reuelationes, quia distincta secreta continebāt. De his, quæ continebantur sub quinque sigillis, habetur Apocalypsi 6. de his, quæ continebantur in sexto sigillo, habetur Apocalypsi 7. cap. De his autem, quæ continebantur sub septimo sigillo, habetur à principio 8. vsque ad finem Apocalypsis. *Quem dederit homini scienti literas.* Facit metaphoram, vel transumptionem de legere ad intelligere, quia sicut in libro signato sigillis nullus legere potest etiā si literas sciat, ita in libro reuelationum nō poterit aliquis quicquam intelligere etiam si habeat intelligentiam ut literis secularibus,

Apocalypsis quid.

ubi reuelatur ei. *Signatus est enim.* Id est clausus: istum modum loquendi accepit Hieronymus de. ca. 29. Ista. ubi dicitur: Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, diceret lege istum: & respondebit, non possum: signatus est enim.

Quanti hodie putant se nosse literas, tenent signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reuerauerit, qui habet clauem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit? In Actibus Apostolorum sanctus Eunuchus, immo vir (sic enim eum scriptura cognominat) cū legeret Isaiam prophetam, interrogatus à Philippo: Putas ne intelligis quæ legis? Responditque: Quomodo possum, nisi aliquis me docuerit? Ego, vt de me loquar interim, nec sanctior sum hoc Eunuchus, nec studiosior, qui de Aethiopia, id est de extremis mundi finibus venit ad templum, reliquit aulam regiam; & tantus amator legis diuineque scientiæ fuit, vt etiam in vehiculo literas legeret sacras. Et tamen cum librum teneret, & verba Domini cogitatione conciperet, lingua volueret, labijs personaret, ignorabat eum, quem in libro nesciēs venerabarur. Venit Philippus, ostendit ei se- sum, qui clausus latebat in litera. Omnia doctoris virtus, eadem hora credidit Eunuchus, baptizatur, fidelis, & sanctus, ac magister de discipulo, plus in deserto fonte Ec- clesiæ, quam in aurato Synagogæ templo reperit.

Quanti hodie putant se nosse literas. Ponitur præsumptio illorum, qui ingenio suo volūt intelligere sacram scripturam, & putant se intelligere. *Tenent signatum librum.* Id est intellectus scripturæ est ita obscurus eis, quasi si liber signatus esset. *Nisi ille reuerauerit, qui habet clauem David.* Id est Christus qui dicitur habere clauem David, id est potestatem aperiendi sacram scri- pturam, vt patet Apoc. 4. cap. & vocatur ista potestas clavis David, quia plura mysteria de Christo cogno- uit, & prædixit David, quàm alij propheta, quare vo- catur per antonomasiam propheta. *Qui aperit, & nemo claudit.* Id est si Deus intellectum scripturarum no- bis cōcedat, nemo potest illum claudere, vel offusca- re, quantumque argumentorum violentia. *Claudit, & nemo aperit.* Id est si Deus intellectū nostrum per- turbet, nullus est, qui eum ad intelligendum eleuari possit, vel si ipse nos specialiter illuminare dimittat su- pernaturales veritates demonstrando, non poterimus nos, quantumcunque conemur, lumē illud altissimū contemplari, quia Deus lumen habitat inaccessibile, vt patet 1. ad Timo. 6. cap. De ista claue David aperi- ente fundamentum est Ila. 22. cap. & ibi dicam Deo dante. *In actibus Apostolorum.* Reprobauit supra præsumentes de sensu suo. Hic demonstrat quod ad intel- lectum sacræ scripturæ per se non veniunt fortiter studentes, & inducit exemplum de Eunuchō, de quo dicitur

Eunuchus tria genera.

De duplici Philip- po.

dicitur Actuum 8. cap. *Sanctus Eunuchus.* Eunuchus dicitur vir custos dominarum, & erant isti castrati ne libidine dominas custodiendas derumpant, & erat iste vir potēs in domo Candacis reginæ Aethiopiū, & præpositus super omnes Gazas eius, vt patet Actuum 8. cap. Et sunt Eunuchi tribus modis: primi sunt, qui à natura frigidi sunt, & impotentes coire, & dicuntur castrati, quasi casti nati. Alij sunt qui ad custodiam dominarum castrati fuerunt, & vocantur spadones de spata, quia gladio eis virilia amputantur. Aliqui autē propter impatientiam libidinis sibi virilia amputauerunt, sed hoc illicitum est, vt patet extra. De corpore viciatis per totum. s. in c. ex parte Bartholomæi, & in c. significauit, & in c. ex parte. Alij autem sunt, qui licet fortes sibi stimulos carnis sentiant; tamē resiste- do illicitos motus à se reijciunt, & ita a contagione camali continent, quasi sibi virilia abscidissent. Et isti tres modi ponuntur Matth. 19. ubi dicitur: Sunt autē Eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt Eunuchi, qui facti sunt ab hominibus, & sunt Eunuchi, qui seiplos castrauerunt propter regnum cælorum, & de istis dicitur in Ila. cap. 56. Eunuchis meis dabo opti- mum locum. *Immo vir sanctus.* Aliquæ literæ non habent sanctus, sed solum vir, & vtriusque hic Hieronymus. correctione, quia vocauerat eum Eunuchum, quod sonat defectum, vel molliciem propter abscisionem genitalium, & custodiam feminarum, & quia virtuti- bus plenus erat, ideo virum eum vocat, quod robor virtutis sonat. *Sic enim sacra scriptura eum cognominat.* Id est sacra scriptura nominat eum virum, vt habetur Actuum 8. cap. ubi dicitur: Ecce vir Aethiops Eunuchus. *Interrogatur à Philippo.* Non est iste Philippus Apostolus, qui dixit Christo Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis, vt patet Ioan. 14. cap. Sed Phi- lippus vnus de septem diaconibus, qui ministrabant in ministerio quotidiano mensarum, de quo Act. 6. c. & patet quia iste Philippus conuertit multos ad Chri- stum, & baptizauit, sed nemini manum imposuit, vt reciperet Spiritum sanctum: donec venerunt duo de Apostolis in Samariam. s. Petrus & Ioannes, vt patet Act. 8. cap. *Putas ne intelligis quæ legis? Quasi dicat non intelligis.* Sciebat enim Philippus quod ille non in- telligebat. *Quomodo possum nisi aliquis me docuerit.* Pu- tabat enim iste Eunuchus impossibile esse, quod aliquis prophetias sine magistro intelligeret, & in hoc funda- tur argumentum Hierony. & re vera ipse terminos quidem intelligebat, cōplexionem autem minime: aliud est enim terminos intelligere, quod grammatici in qualibet arte facere possunt, aliud intelligere com- plexionem, aliud intelligere habitudinē, & ordinem complexorum: nihil enim ad intellectionem vniū vel duo proficiunt, nisi etiam tertium habeatur. In hoc autem multi falluntur, quia cum se cognouerint terminos sacræ scripturæ scire, quid grammaticaliter significant, totam scripturā se intellexisse præsumunt, vnde seiplos illudunt. *Ego vt de me.* Hic commendat Eunuchum demonstrans nobis magnam esse difficul- tatem in intellectu scripturæ. *Vt de me interim loquar.* Humiliat se beatus Hierony. non ascribendo sibi intel- lectum sacræ scripturæ: licet ipse mirabiliter eam ex speciali gratia, & studiosū magnitudine intellexerit. *Nec sanctior sum hoc Eunuchus.* Ita quod merito sancti- tatis concederetur mihi perfectus intellectus scriptu- rarum: quia purgatis animis multa abscondita reue- lantur, quæ non reuelantur pollutis, quoniam in ma- liuolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis, vt patet Sap. 1. cap. *Nec studiosior.* Studio enim dubia sciuntur, & licet nullus per se studendo possit immediate pertingere intelle- ctum sacræ scripturæ: tamen studendo in doctrina

sanctorum, qui Spiritu sancto docente eam elucida- uerūt, scire possunt mysteria scripturæ. *Qui de Aethio- pia.* Hic probat studiositatem Eunuchi, qui de tam remotis partibus mundi ad templum venerat, & quia etiam in itinere super currum literas sacras legebat. *De extremis mundi finibus.* Dicitur Aethiopia respectu Ierusalem in extremis finibus orbis, quoniam multū distant istæ duæ terræ secundum longitudinem, & la- titudinem: secundum longitudinem, quia Ierusalem multum orientalis est, respectu Aethiopiæ, quia Ieru- salem est circa fines Asiæ à parte occidentali, deinde descendendo magis contra occidentem, in Iatere au- strali incipit Aphrica cuius caput minor, vel inferior Aegyptus: deinde Libya Cirenaica, & Pentapolis vs- que ad aras Philenorū, apud quos incipit Aethiopia iuxta Oceanum. Distant autem istæ terræ magis se- cundum latitudinem, quia Aethiopia multum meri- diana est. Ierusalem autem multum septentrionalis; est enim Aethiopia in p̄cipio terræ habitabilis à pay- te extremitatis meridianæ, quia meridiano Oceano attingitur, vltra quos nulla gens est: non enim dici- mus esse aliquas gentes vltra æquinoctialem lineam, Aethiopes autem circa æquinoctialem sunt, quia æquinoctialis transit per medium Arietis: ipsi autem sūt sub vngula Tauri, vt ponit Lucanus 3. lib. Aethio- pum solum, quod non premetur ab vlla signiferi re- gione poli, & c. Ierusalem autem cum ponatur in me- dio terræ habitabilis, ponit in media latitudine quarti climatis, & cum sint septem climata terræ habitabilis, distabit Aethiopia à Ierusalem per tria climata, & di- midium, quæ terra est medietas spaciū rotius terræ ha- bitabilis consideratā à meridie versus septentrio- nem. Si autem addatur distantia secundum longi- tudinem isti distantie secundum latitudinem, efficietur maior, sicut diameter est longior in quadrato, quam qualibet costarum; quia mensurat longitudinem to- tam cum latitudine; costæ autem solum longitudinē, vel latitudinem mensurat. Ista sunt vera accipiendo Aethiopiā specialiter pro quadam terra existente in Africa, vt communiter loquimur, sed accipiendo eam extensius, vt ait Solinus in polistore c. 26. Conti- net Aethiopia totam longitudinem Asiæ, & Africæ per latus meridianum, scilicet, quod accipiendo extre- mitatem meridianam Asiæ ab oriente eius, vsque ubi coniungitur Africæ versus occidentem, & deinde extremitatem Africæ meridianam vsque ad finem veri Occidentis tota illa longitudo est terra Aethio- piæ, licet aliquando magis sibi intret contra terram no- stram. Sed de ista Aethiopia magis dicemus Act. 8. c. Nam putant aliqui esse eam statim post Aegyptum versus meridiem & est regio Nubianorum. *Venit ad templum Ierusalem.* Scilicet, vt adoraret ibi Deum, vt patet Act. 8. cap. quoniam multi de Gentilibus licet ri- tus & iudicia Iudæorum non seruarent, tamen ascen- debant ad templum ad adorandū, sicut adorauit Ale- xander macedo, vt ait Gualterus Alexandreidis lib. Er multi de gentilibus ex deuotione dabant redditus pro expensis templi, vt patet de Seleuco rege Asiæ, qui de redditibus suis præstaret oēs sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes: de quo 2. Macha. 3. cap. *Reliquit aulam regiam.* Ex hoc monstratur quod Deum amabat, & erat sacræ scripturæ studiosus scrutator, quia gaudia & honores postposuit, vt de tam longin- qua terra in templum veniret relicta aula Domine suæ. *Candacis reginæ.* Sic habent hic aliqui libri, alij autem non, sed in actibus Apostolorum sic habetur, & est no- mē commune Candax omnium reginarum Aethio- piæ, sicut Pharaō regum Aegypti, quia quando Abra- ham descendit in Aegyptum vocabatur rex Pharaō, vt patet Gen. 12. cap. & quando descendit Ioseph post quali

Situs Teru- salem.

Alexander orauit in templo Ierusalem.

Candax, & Pharaō, quæ no- mina sūt.

quasi per centum & octoginta annos vocabatur rex Pharaon, ut patet Gen. 41. cap. Et quando filij Israel exierunt de Aegypto post quasi per ducentos & viginti annos, ut patet in principio Exo. vsque 16. cap. deinde quando regnabat Salomon, quia ipse duxit filiam Pharaonis regis Aegypti, ut habetur 3. Reg. 11. cap. & post tempore captiuitatis Babylonicæ, & maximè patet, quia hoc nomen Pharaon apponebatur nomini proprio regis, ut vocaretur Pharaon Nechao, vel aliter, ut patet 4. Reg. 23. cap. de Pharaone Nechao, qui comprehendit Ioachim, sic etiam reges Iudæorum quondam vocabantur Herodes cum adiectione nominum priorum. Sic etiam Romani imperatores Cæsares vel Augusti dicebantur. *Et cum librum teneret.* Scilicet coram se. *Et verba Domini.* Scilicet Isaiæ, quia legebat quæ à Deo dicta fuerant, quia nunquam voluntate humana allata est propheta, sed Spiritu sancto docente locuti sunt sancti, ut patet 2. Petri primo cap. *Cogitatione conciperet.* Id est volueret intra se ut si forte sensum aliquem de eis Deus ei dare vellet, vel aliter. *Cogitatione conciperet.* Id est quod ipse legebat ista verba non solum intra se, sed conferendo, ideo necesse erat quod vis interpretatiua, quæ est vis animæ, secundum quam verba disponuntur ad formationem prius super literas apprehensas se conuerteret, ut sciret qualiter ferendū foret, & hoc est cogitatione voluere. *Lingua volueret.* Scilicet ista verba frequenter proferebat, quia delectabilis erat sibi licet non intelligeret, quia verba Domini erant. *Labijs resonaret.* Aperite, & alre legendo. *Ignorabat eum quem in libro nesciens venerabatur.* Quia in loco illo, quem legebat tractabatur de passione Christi ad salutem generis humani. Ille Eunuchus venerabatur eum, de quo tanta bona dicebatur, sed nesciebat vtrum Christus esset, vel aliquis alius siue præteritus, siue adhuc futurus. *Et ostendit ei Iesum.* Id est demonstrauit quomodo illa de Christo dicebantur. *Qui clausus latebat in litera.* Non est, quod ista litera in se obscura esset, quia nullus locus fortè clarior est in Isaiâ quam iste, quem legebat de cap. 53. propter quod dicitur de eo, quod Isaias non tam propheta quam Euangelista dicendus est: ita enim vniuersa Christi Ecclesiæque mysteria ad liquidum prosequutus est, ut non cum putes de futuris vaticinari, sed de præteritis historiam texere, ut ait Hieronymus in prologo super Isaiam, sed dicitur latere, quia non erat manifesta persona, de qua locus ille intelligebatur. *O mira doctoris virtus.* Hic commendat doctrinam magistri, quia multa bona inde prouenerunt. quod iste Eunuchus crediderit, & baptizatus fuerit. *Eadem hora.* Scilicet qua Philippus docuit eum. *Credidit Eunuchus.* Ponit gradus perfectionis quos inuenit Eunuchus per doctrinam. Primo quod credidit, & antequam crederet solum erat Eunuchus. *Fidelis baptizatur.* Postquam credidit acquisit vnum gradum perfectionis spiritualis, quod erat fidelis, etiam antequam baptizaretur, ideo dicitur fidelis baptizatur. iam factus fidelis baptizatur. *Et sanctus.* Id est per ista duo sanctificatus fuit. per fidem, & baptismum. applicatus domino, sicut dicitur Exo. 13. Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam. applica mihi siue de bobus, siue capris, & cetera. *Ac magister de discipulo.* Quia antequam Philippum docentem audiisset discipulus erat: immo nec vere discipulus, quia nihil intelligebat: post autem ita intellexit, quod alios docere posset, & ita efficeretur magister eorum. *Plus inuenit in deserto fonte Ecclesiæ.* Id est iste Eunuchus magis inuenit in fonte Ecclesiæ, id est in fonte, in quo baptizatus fuit secundum mandatum Christi, & Ecclesiæ consuetudinem quam in templo Iudæorum. Et vocatur iste fons desertus, ut dicitur Actuum 8. cap. Angelus

locutus est contra Philippum dicens: vade contra meridianum ad viam, quæ descendit ab Ierusalem in Gazam, hæc est deserta; vel accipitur mystice, quod fons Ecclesiæ dicitur doctrina Euangelica, quam Ecclesiæ possidet, & irrigat omnes recipere volentes. dicitur tamen desertus, quia tunc à paucis recepta erat fides. sed deserebatur, ut aliquid stultum, sed prima expositio melior est. *Quam in aurato Synagoga templo.* Dicitur auratum, quia nihil erat in templo, quod non auro tegeretur, ut habetur 3. Reg. 6. cap. inuenit autem plus in fonte deserto Ecclesiæ, quoniam in eo mysteria prophetarum ei reuelata sunt, & fidelis ac sanctus effectus est, in templo autem sola ænigmata respiciebat.

C A P. VI.

Hæc à me perstricta sunt breuiter. Neque enim epistolæ angustia euagari longius patiebatur, ut intelligeres te in scripturis sacris sine præuio, & monstrante semitam, non posse ingredi. Taceo de grammaticis, rhetoribus, philosophis, geometris, dialecticis, musicis, astronomis, astrologis, medicis, quorum scientia mortalibus fati vel vtilissima est, & in tres partes scinditur, in doctrinam, rationem, & vsum. Ad minores artes veniam, & quæ non tam lingua quam manu administrantur. Agricola, cementarij, fabri metallorum, lignorumque cæsores, lanarij quoque, & fullones, & ceteri, qui variam supellecile, & vilia opuscula fabricantur, absque doctore esse non possunt, quod cupiunt. Quod medicorum est, promittunt medici: tractant fabrilis fabri. Sola scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vindicant. Scribimus indocti, doctique poemata passim. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant. Alij abducto supercilio grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris literis philosophantur. Alij discunt pro pudor à sceminis, quod viros doceant, & ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, immo audacia edisserunt alijs, quod ipsi non intelligunt.

Hæc à me. Superiori capitulo demonstrata fuit difficultas sacræ scripturæ absolute, hic demonstratur comparando ad alias artes seculares. Et diuiditur in duas partes, primo ponit difficultatem in artibus liberalibus: secundo in mechanicis ibi. *Ad minores.* Et hæc secunda in duas: primò agit quod dictum est. Secundo improbat presumptionem indoctorum docere volentium, ibi. *Sola scripturarum ars.* Et hæc in quatuor, quia ista presumptio inepta est, superba est, probrosa est,

erronea est, prima ibi. *Hanc garrula anus.* Secunda ibi. *Alij abducto.* Tertia ibi. *Alij discunt.* Quarta ibi. *Taceo de mei similibus.* Hæc à me. Ista est quadam interpositio, quia cum ipse supra intenderit, quod nemo sine magistro sacræ scripturæ intelligere potest, hic, idem probat, & quia incipit probare alio modo facit istam interpositionem. *Hæc à me præscripta sunt breuiter.* Id est probationes supra factæ de difficultate sacræ scripturæ breuiter factæ fuerunt, quoniam si secundum materiam exigentiâ fuisset dilatata, multum fuisset extensa, quia multa dici poterant. *Nec enim epistolæ angustia.* Id est breuitas epistolæ. *Euagari longius patiebatur.* Nō permittebat me multa dicere, quæ dici non possent. non dicit quod ista epistola breuis sit, quia valde magna est, sed intendit dicere. *Quod angustia epistolæ.* Id est breuitas quam requirit epistola: quoniam epistola angusta, siue breuis esse debet, & ut seruaret naturam epistolæ, arctabat verba sub breuitate quantum poterat, sed ad vltimum non potuit, quia necesse fuit multa dicere, ut patet infra 8. cap. ubi dicit: cernis me scripturam amore raptum excessisse epistolæ modum, & tamē non implexisse quod volui. *Ut intelligeres te in scripturis sacris.* Scilicet in canone Bibliæ. *Sine præuio, & monstrante.* Facit metaphoram de doctore ad monstrantem viam, quia monstrans viam præcedit, ideo præuius vocatur, & monstrans, quia indicat viam quæ tenere, & quæ vitare debeamus. Sic doctor præuius est, quia prius ipse exponit quàm auditor intelligat. *Semitam non posse ingredi.* Intelligentia sacræ scripturæ semita dicitur, quia via larga est, & multi possunt intrare per eam. semita autem stricta, & rari per eam sine errore incedunt. Et sic sacræ scripturæ intelligentia angusta est, nec deuiare licet, quælibet enim deuiatio mortis inducit periculum, quia qui male exponit ad hæresim promptus est. *Taceo de grammaticis.* Hic demonstrat difficultatem in omnibus artibus siue liberalibus, vel mechanicis, quæ sunt minores sacræ scripturæ, & arguit à minoribus sic. Si artes mechanicæ quæ minimum gradum difficultatis tenent, sine magistro sciri non possunt, quanto magis liberales, & si liberales sine doctore sciri non possunt, quanto magis sacræ scripturæ ideo dicit. *Taceo de grammaticis.* Id est non est necessarium, quod dicamus de difficultate in grammaticis, & alijs liberalibus, quia etiã mechanicæ sine doctore nō sciuntur Grammatici sunt artifices de proprietatibus literarum, & vocum literatarum considerantes, aliqui tamen non solum grammaticam, sed dialecticam, & rhetoricam vocales, vel literales dicunt, & sunt quidem aliquantulum, sed non ut grammaticus, sed dialecticus magis rationalis quàm vocalis dici debet, cum sit Dialectica quædam ratio differendi, id est regula inueniendi, & comprobandi falsum, & verum, quia tamen non determinat sibi aliquod obiectum reale extra animam, sicut scientiæ mathematicæ, & naturales, eam vocalem improprie dicunt, est enim magis modus sciendi quàm scientia. Rhetorica autem, quæ ad persuasionem, ut ad finem est, vocalis est magis, quàm Dialectica, quia in solis mentalibus terminis tota Dialecticæ ratio consistere potest. Differt tamē multum Rhetorica à grammatica, quia Grammatica de solis vocum proprietatibus agit, Rhetoricus autē licet verbis vtatur ut organis, sed de persuasionem, quæ passionalis, vel rationalis actus est, intendit. Item quia Rhetorica non solis vocibus vtitur, sed oculorum vigore, vultus conueniens pondus, accommodatum singulis verbis sonum, efficacissimos corporis motus habet, ut ait Valerius lib. 8. de persuasionem Demosthenis. Item dato quod Rhetorica in solis vocibus consisteret, tamen vtitur eis, ut instrumentum di-

Logica magis modus sciendi, quàm scientia nuncupatur.

riges ad persuasionem, Grammatica autem tractat de vocibus, ut de obiecto, ideo de carum singulis conditionibus tractatū agit. Rhetorica autem non de vocum conditionibus, sed de effectu, qui per voces conditionatas inducitur, scilicet de persuasionem tractat. Et ideo Rhetorica grammaticam præsupponit, quia pulchrum non fit sine recto. De Grammatica ait Quintilianus lib. 2. de oratorij institutionibus: non sunt ferendi, qui artem grammaticam tenuerunt, & ieiunium cauillatur, quæ nisi ceteris fideliter fundamenta iecerit, quicquid superstruxeris corruet: iuuenibus necessaria, senibus iucunda, dulcis secretorum comes, quæ omnium studiorum operis plus habet, ostentationis verò minus: sed quia quidam, quorum nondum in lacteo humore iuuenilia labia maduerunt, in sophistica vanitatis auras effugiunt, sic adhaeret lingua lactantis ad palatum, & paruuli nostri siti exarent. Hanc in quatuor tantummodo linguis acceperimus. Latina, & Græca, Hebraica, & Chaldaea, quæ propter hoc inter cæteras eminent dignitate, ut ait Vincentius in primo libro speculi doctrinalis, in qualibet tamē lingua grammatica haberi potest omni alteri grammaticæ in formalibus eadem, & ab omni alia in sola illius gentis voce distincta. Huius artis apud Græcos Apollonius, & Herodotus sunt præcipui præceptores, ut ait Priscianus in prologo; apud nos autem Donatus, & Priscianus: Rhetoricis. Rhetoricam grammaticæ cōiungit, quia ahsinitatem magnam habet magis quàm alia artes, ut supra diximus. hæc enim ars magis coloribus, quàm rebus insitit. Est tamen in negocijs ciuilibus copiosa, & iucunda, de qua Alanus in Anticlaudio libro tertio.

Hæc hyemem nescit frigus natale relinquens: Usurpatque sibi risus, & gaudia veris. Et faciem prati mentitur imagine florum.

In hac quatuor præcipuos præceptores habemus Giorgiam, Aristotelem, Tullium, & Quintilianum. *Philosophis.* Philosophi Græcè amatores sapientiæ nuncupantur. hoc nomen a Pythagora ortum habuit, ut ait August. 8. de ciui. Dei. & vtraque, philosophia hoc comprehenditur. naturalis, & moralis. Naturalis enim, quæ de rerum corporearum mouentium, vel motarum solum origine, motu, & conditionibus agit, vique orbis cælestes attingens, de substantijs autem separatis nihil agens, quia de mouentibus non motis non est philosophica consideratio, ut patet primo Physicorum. Hæc in multas partes scinditur, multosque habet præceptores, quorum præcipuus Aristoteles est, qui secundum Commentatorem dicitur regula in natura. Moralis autē philosophia ad directiones humanas suum conuertit tractatum: hæc mores dirigit, vitia corrigit, animam ornat, virtutes prædicat, vitia reprobat, bonū informat, de qua Sapientia 7. sobrietatem, & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem quibus nihil vtilius in vita mortalibus. Huius autem quot philosophi fuerint, tot sunt præceptores, sed excellentiores Socrates & Plato, Arist. & Seneca: primus tamen Socrates, qui omnem philosophiam ad corrigendos mores humanos conuertit, ut ait August. 8. de ciui. Dei. *Geometricis.* Per geometras etiam arithmeticos intelligit, quoniam Geometria arithmeticæ assecutiua est, quia proportio, & diuisio geometricarum magnitudinum numerorum, qui arithmetici sunt, habitudinem præsupponunt, quia omnium discretorum numerus prima regula, & mensura est. In hac duo maximi præceptores sunt. Pythagoras Samius, & Nicomachus Aristotelis filius, ut ait Alanus in Anticlaudio libro tertio. De quo etiam ibidem.

Ægmina disponit numerorum, prælia fingit, Indicat insultus varios numerosque rebelles.

Tandemque

Laus grammaticæ.

Cap. 2. tex. 11.

Tandem subtili concludit bella triumpho. Geometria autem a mensuris terra nomen accepit.

Hac mensurandi artem profundit & usum Edocet, immensum claudit, spaciose refrenat.

Huius artis tres maximos praeceptores legimus. Thales, Archimenedem, & Euclidem. Dialectici non sunt artifices reales, sed rationales, quia differendi rationem edocent.

Illic arte noua, pictor nouus, histrio veri. Monstrat elenchorum pugnas logicaeque duellum.

Sed quidam huius artis laborem superuacuum esse putantes nolunt laborare in vanitate sensus sui in dialectica facultate.

Cur pseudo logicus, artis fur, artis adulter? Falus & hypocrita furcius predo sophista.

Cap. 26. Sed quidam huius artis laborem superuacuum esse putantes nolunt laborare in vanitate sensus sui in dialectica facultate.

Cap. 26. Sed quidam huius artis laborem superuacuum esse putantes nolunt laborare in vanitate sensus sui in dialectica facultate.

Cap. 26. Sed quidam huius artis laborem superuacuum esse putantes nolunt laborare in vanitate sensus sui in dialectica facultate.

etiam philosophi deserantur, ut patet 3. de Anima, & 3. Ethic. in quibus negatur mala vel bona naturas, sed asseritur animam virtutem esse incorpoream.

etiam philosophi deserantur, ut patet 3. de Anima, & 3. Ethic. in quibus negatur mala vel bona naturas, sed asseritur animam virtutem esse incorpoream.

etiam philosophi deserantur, ut patet 3. de Anima, & 3. Ethic. in quibus negatur mala vel bona naturas, sed asseritur animam virtutem esse incorpoream.

etiam philosophi deserantur, ut patet 3. de Anima, & 3. Ethic. in quibus negatur mala vel bona naturas, sed asseritur animam virtutem esse incorpoream.

etiam philosophi deserantur, ut patet 3. de Anima, & 3. Ethic. in quibus negatur mala vel bona naturas, sed asseritur animam virtutem esse incorpoream.

Tex. 4. 19.

Artes quo exercetur.

Cap. 7.

Cap. 3.

Lib. 4. c. 4.

intellectuam. Item quia mechanicæ ordinatur ad aliud, & sunt viles. Speculatiuæ autem sunt honorabiles, & propter se.

Artes quo exercetur. Intellectuam. Item quia mechanicæ ordinatur ad aliud, & sunt viles. Speculatiuæ autem sunt honorabiles, & propter se.

Artes quo exercetur. Intellectuam. Item quia mechanicæ ordinatur ad aliud, & sunt viles. Speculatiuæ autem sunt honorabiles, & propter se.

Artes quo exercetur. Intellectuam. Item quia mechanicæ ordinatur ad aliud, & sunt viles. Speculatiuæ autem sunt honorabiles, & propter se.

Artes quo exercetur. Intellectuam. Item quia mechanicæ ordinatur ad aliud, & sunt viles. Speculatiuæ autem sunt honorabiles, & propter se.

Artes quo exercetur. Intellectuam. Item quia mechanicæ ordinatur ad aliud, & sunt viles. Speculatiuæ autem sunt honorabiles, & propter se.

Id est soli medici promittunt sanitatem, ad quos pertinet. Et tractant fabrilis fabri. Id est soli fabri tractant de rebus fabrilibus, vtrum sint bene, vel male facta, vel qualiter fieri debent.

Id est soli medici promittunt sanitatem, ad quos pertinet. Et tractant fabrilis fabri. Id est soli fabri tractant de rebus fabrilibus, vtrum sint bene, vel male facta, vel qualiter fieri debent.

Id est soli medici promittunt sanitatem, ad quos pertinet. Et tractant fabrilis fabri. Id est soli fabri tractant de rebus fabrilibus, vtrum sint bene, vel male facta, vel qualiter fieri debent.

Id est soli medici promittunt sanitatem, ad quos pertinet. Et tractant fabrilis fabri. Id est soli fabri tractant de rebus fabrilibus, vtrum sint bene, vel male facta, vel qualiter fieri debent.

Id est soli medici promittunt sanitatem, ad quos pertinet. Et tractant fabrilis fabri. Id est soli fabri tractant de rebus fabrilibus, vtrum sint bene, vel male facta, vel qualiter fieri debent.

Cap. 2.

Cap. 1.

minario est, quod aliqui de istis discunt a sceminis aliquid, quod post doceant viros, & isti amentiores sunt quam primum, quia primi inflate loquuntur, sed inter mulierculas, non audentes coram viris dicere de quo confundantur. Isti autem a sceminis discunt, quae imperitae sunt, & instabiles, vel imperfectae rationis. Viri autem a natura stabiliores sunt, & sapientiores; & tamen non verentur velle docere viros scientes, coram quibus confundentur: isti stulti sunt, & se ipsos stultos non vident. *Et ne parum sit hoc.* Isti nolunt accedere ad profundum stultitiarum, & quia parum videretur, si hoc malum solum committeretur, ideo addunt aliud. *Quadam facilitate verborum.* Ideo facilliter, & sine timore vel studio loquentes, quasi si brutis animalibus loquerentur. *Immo audacia.* Quia quicquid eis in mentem veniat, dicere non formidant. *Edisserunt alijs.* Ideo declarant, vel exponunt.

Taceo de mei similibus, qui si forte ad scripturas sanctas post saeculares literas venerint, & sermone composito aures populi mulierint, quicquid dixerint, hoc legem Dei putant. Nec scire dignantur quid Prophetarum, quid Apostolorum sentierint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia: quasi grande sit, & non vitiosissimum dicendi genus deprauare sententias, & ad voluntatem suam sacram Scripturam trahere repugnantem, quasi non legerimus Homero centonas, & Virgilicentonas, ac non sic etiam, & Maronem sine Christo possimus dicere Christianum, quia scripserit:

Iam redit & virgo, redeunt saturnia regna.

Iam noua progenies caelo demittitur alto.

Et patrem loquentem ad filium.

Nate meae vires, mea magna potentia solus.

Et post verba Saluatoris in cruce.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat.

Puerilia sunt haec: & circulatorum ludo similia: docere quod ignores: immo, vt cum stomacho loquar, nec hoc quidem scire quod nescias.

Taceo de mei similibus. Hic demonstrat, quod sit doctrina ista erronea. *Taceo de mei similibus.* Hic est color rhetorice, qui dicitur occupatio: quando aliquis dicit se non dicere, & dicit: & dicit se dimittere, & non dimittit. *Taceo.* Quasi dicat, ista, quae dicta sunt, multum graua sunt, sed alia sunt grauiora, quae taceo, & tamen immediatè illa explicat. *De mei similibus.* Hieronymus misceat se hic malis, ne videatur alios mordaciter redarguere. *Qui si forte ad scripturas sacras post saeculares literas.* Ideo scientias Philoſophorum, & artes liberales. *Venerunt.* Isti enim solent suo ingenio confidentes propter saecularium literarum peritiam omnia ad libitum iudicare, quam in sacra scriptura approbandi potestatem assumpserunt. *Et sermone composito aures populi mulserunt.* Ideo si potuerunt per dulcia verba captare populi atten-

tionem, & fauorem, vel applausum. *Quicquam dixerint hoc legem Dei putant.* Ideo ista firmiter adherentes qui quid dixerint nec si lex Dei esset, quae immutabilis est, & iste pessimus error est.

Nec scire dignantur. Ideo non curant scire. *Quid Propheta quid Apostoli senserint.* Haec faciunt, quia nimis ingeniosi, & praesumptione confidunt. *Sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia:* Conformant enim intellectum scripturarum tuo prauo intellectui, sed in omnibus, quae fiunt, semper oportet dare regulam, per quam ea, quae fiunt, mensurentur: & sicut regula debet esse certissima, ita debet conformari operatio illi, in quantum possibile est. Cum ergo in omni veritate veritas diuina sit certior, & immutabilior, ergo omnes aliae debent regulari per illam, & in quantum conformantur illi, sunt vera: in quantum autem deuiant ab illa, deuiant a natura veritatis. Sacra autem scriptura veritas diuina est, ideo iudicium nostrum debemus regulare per illam applicando ad eam, non autem applicare legem Dei ad intellectum nostrum; quia sic peribit omnis cognitio veritatis cessante certo modo cognoscendi.

Quasi grande sit. Ideo isti ita ista faciunt, quasi gloriantes se facere magna reducendo distorſe legem Dei ad suam intentionem, & non vident vitiosum dicendi genus deprauare sententias: immo nullum genus dicendi magis vitiosum est, quam deprauare sententias.

Scripturam trahere repugnantem. Scriptura repugnat istis, quia non vult nisi bene intelligi: isti autem per varias fallitates distorquent. Et iste modus tollit omnem scire, quia cum voluntates hominum sint infinitae, & quilibet vellet scripturam ad suam intentionem retorquere, nihil certum vnquam haberemus: Et sic aliqui legentes libros Poetarum nituntur retorquere ea, quae ipsi Gentiliter dixerunt ad fidei nostrae conformitatem, & maximè fuit hoc factum in Virgilio, & Homero: tamen fieri non deberet, quia valde a nobis eorum distat intentio.

Quasi non legerimus Homero centonas. Homerus auctor antiquissimus, qui fuit annis a creatione mundi quater mille ducentis sexaginta regnante Iosaphat apud Iudaeos, vt a pluribus tenetur: licet de eius tempore varie ferantur opiniones. De quo Valerius Maximus libro nono cap. de mortibus non vulgaribus Homerus cum in quadam insula quaestionem sibi factam a piscatoribus, soluere non valeret, praetaxo mortuus est. De hoc ait Eusebius historicus in chronicis Homerus Iliadam librum de bello Troiano composuit, qui laudes continet Achaeorum. Hunc postea Tullius in metrum latinum conuertit. Fecit quoque librum de periculis Vlyssis, qui Odyſſea intituitur, & istos duos libros Patricius Ierosolimitanorum praeful optimus, Cosmas, atque Simplicius, nec non, & Eudoxia Theodosij Iunioris Imperatoris vxor perlegentes aliqua, quae facere videbantur ad honorem Christi, & beatæ Virginis, inde descripserunt in vnum librum compilantes, qui vocatur Homero cento, vel Homero centona.

Et dicitur Homero cento de Homerus, & cento centis, id est punctator, quia isti totum librum legent, & cum aliquem versum inuenirent, qui suo proposito consonare videretur ibi centonem, id est punctum collocabant, vt postquam totum opus perlegissent, facilius versus, quos volebant inuenirent, & sic dicitur Homero cento, id est liber collectus de versibus punctatis in Homero.

Vel secundum Isidorum primo Erymo dicitur cento, qui de multis aliorum carminibus ad propria more centenario ex multis non inde compositis, vnum

corpus

corpus facit. Et sic dicitur Homero cento, de Homero, & cento, quia quasi de cento versibus vnus sumebatur. Sic dicitur de Virgilio centona, quae de libris Virgilij excerpta est Proba vxore Adelphi de continentia noui, & veteris testamenti, & continet illa copulatio septingentos & quinque versus. Fuit autem Virgilius de ciuitate Mantua oriundus Poetarum Latinorum flos, & caput, totius eloquentiae decus. Floruit sub Octauiano Imperatore mortuusque fuit paulo ante Natiuitatem Christi, scilicet annis sexdecim, vt ait Eusebius, quia sub illo Imperatore Christus natus est, vt patet Luc. 2. cap. Fuit iste Virgilius in necromantiae arte potentissimus, & in alijs deceptorijs artibus. Refert enim Helinandus Chronicorum, libr. 16. quod fecerit muscam eneam in porta Neapolis, quae caeteras muscas a praedicta ciuitate pellebat, fecit quoque macellum, in quo carnes nullae putrescerent, fecit & alia mirabilia opera, quae penè incredibilia videntur, & tamen vsque hodie extant, scilicet in terra Neapolis per montium viticera iter latè, & subterraneis, pontes quoque altissimos, qui a montium summis verticibus vsque ad aliorum montium capita protenduntur, & Euboicas balneas ad totius corporis sanitatem, in quibus erant domunculae, & factae imagines demonstrantes digito partes corporis, quibus illa aqua proficiat. Sed haec a Salernitanis medicis post per inuidiam destructa sunt, sed aliquid de illis vsque hodie superest, fecit libros Aeneidos, Bucolicorum, & Georgicorum, de quibus Virgilio centonas excepte sunt. *Quasi non legerimus Homero centonas.* Ideo isti ita distorquent auctoritates, quasi nos nesciamus quid est deprauare sententias, vel non legerimus Homero centonas, in quibus deprauantur sententiae.

Vel aliter, vt respondeat superiori literae, in qua dicebatur, quod isti putabant magnum esse deprauare sententias. Hoc non est magnum, & putat, quod nos non possimus facere, quasi non legerimus Homero centonas, id est versus extractos de Homero. *Et Virgilio centonas.* Ideo versus extractos a Virgilio, & putant quod nos non possimus dicere. *Maronem.* Ideo Virgilium. *Sine Christo esse Christianum.* Ideo non aduertendo ad Chastum scriptibile auctoritates de Christo; quae hoc implicatio contradictionis est, scilicet, quod scribendo non intellexerit de Christo, ea, quae dixit, & tamen ad Christum ea retulerit. *Quia scripserit. Iam redit & virgo.* Ideo propter ista, quae dixit voluit, quod de Christo intellexerit. Et notandum, quod isti primi versus assumuntur de libro Bucolicorum, de Ecloga 4. quae intituitur: De interpretatione noui saeculi, & incipit, Sicelides muse. In qua agit de Polione duce exercitus Romani, qui tempore Virgilij sub Octauiano contra Salonam Dalmatiae ciuitatem pugnavit, & capta ciuitate factus fuit Consul, eodem anno filium habuit, quem a Salona deuicta in laudem triumphi Saloninum vocauit, qui natus mox parentibus natus dicitur, quod erat malum omen: in ipsis enim vitae praemordis vita defunctus est. Virgilius autem volens consolan Polionem de praedicto homine, antequam Saloninus moreretur, fecit istos versus dicens, quod in diebus Salonini essent dies magna iustitia, & tranquillitatis, ideo dicitur: *Iam redit & virgo.* Ideo virgo, quae dicebatur Astraea, vel iustitia, quae recesserat olim a terra propter multa mala, quae fiebant in terris redibit ad terram tempore Salonini, quia tanta erat futura iustitia, vt dicebat Virgilius, in tempore Salonini, quod videretur rediisse illa virgo, quae propter iniustitiam terras reliquerat.

Dicitur enim in fabulis de Astraeo Rege, quod filiam habuerit, quae tantum iustitiam diligebat, quod quando vidisset mala, & iniustitias in terra, rogauit

Alph. Toſt. super Gen.

deos, quod eam tollerent de terra ad caelum, & dicit, quod translata fuit in caelum, de qua Ouidius Metamor. libro primo, ait.

*Vista iacet pietas, & uirgo cede madentes
Vltima caelestium terras Astraea reliquit.*

Dicitur ista iustitia virgo, propter incorruptionem, quia iustitia fauore, vel munere corrumpitur. Et dicitur, quod ista virgo Astraea reliquit terras madentes cede, id est sanguine, quia multi iniuste occidebantur. Vltima caelestium, id est post omnes Deos caelestes, quia ponunt Poetae, quod omnes deij cum aliquando fuerint inter homines, quod post deificationem suam inter Astra collocati sunt. Sed omnes dii eorum in prima aetate, quae computatur sub Saturno, vel in secunda, quae incipit computari a Ioue fertilificati sunt; Astraea autem virgo in tertia aetate aenea computatur, cum inceperunt mala ad perfectionem, & cumulum peruenire. *Redeunt saturnia regna.* Ideo in tempore Salonini erit tanta rerum abundantia, & tranquillitas sicut tempore Saturni.

Ouidius in primo Metamor. distinguit tres aetates. Primam ponit fuisse a principio rerum vsque ad finem regni Saturni, qui regnavit in Graecia in insula Cretensi, quae nunc Candia dicitur, & hanc aetatem vocat auream, quia fuit melior alijs aetatibus, sicut aurum caetera metalla praecellit. In hac non erant vrbes, non domus, non arma, non bella, non dominia, nec regna, non erat agricultura; sed terra libenter producebat pertinentia ad victum, aqua autem fontana, & fluuialis potus erat. Nullus nauigare sciebat, nec ibat in terras incognitas. Ista describuntur a versu, qui incipit: *Aurea prima saecula est.* Vsque ad versum, qui incipit: *Postquam saturno.* Et hanc scribit Boetius de consolatione libro 2. Metro. 5. quod incipit: *Felix nimium.*

Secundam aetatem dicit incepiſſe, incipiente regno Iouis, & tunc nouiter incepiſſe distingui tempus in quatuor tempora veritate, hyemem, & autumnum, quia ante, vt dicit ipse.

*Ver erat aeternum placidique tepentibus euris,
Mullebant zephyri natos sine semine flores.*

Et hoc nos dicimus fuisse in prima aetate ab Adam vsque ad Noe, & hoc accidit illis propter duo, vel quia erant omnes coniuncti in terra temperatissima, scilicet in quarto climate, in quo est Ierusalem, & illa est terra valde temperata, sicut dicitur de Aegyptio, in qua non pluit, nec ningit, nec aliae similes impressiones sunt, & tunc idem tempus erat omnibus, quare non habebant temporis intemperiem. Vel propter mutationem aspectus siderum, quia in tempore illo respiciebant quaedam sidera terram nostram habitabilem, quae nunc non respiciunt, a quibus tempus illud temperabatur, & iste aspectus erat secundum motum proprium octauae sphaerae, quae mouetur in centum annis gradu vno, & ideo non redibit idem aspectus, quousque consumentur triginta sex mille anni, si tantum mundus duraturus foret. Si autem ille motus foret secundum alium orbem, vel planetam, iam multoties rediisset idem aspectus; quia cuiuslibet alterius orbis motus breui tempore fit.

Et ista etiam est causa quare homines non tam diu viuunt, nec sunt tantae stature, nec roboris, & hoc manifestè patet, quia aliquo tempore aliqua terra erat vberissima, nunc autem redacta est totaliter sterilis; aliquando erat aliqua tellus habitabilis, nunc autem inhabitabilis, & mare intrat aliquam partem terrae habitabilis, quam alijs temporibus non intrabat, vt patet in Gadibus Herculis, quae sunt in ciuitate Cadicen. vltra Hispaniam in litore Tyrrheni maris: quidam vocat istas Gades Herculis, sed non sunt secundum veritatem, quia istae sunt apud montem Atlantem in fine orbis

contra

Prima aetate

tas mudi.

Secunda aetate

contra Occidentem apud locum, vbi Oceanus faucibus Toroni maris absorbetur apud montem Athlan-tem famosissimum in confinio Africae, & Europae, vt patet per Paulum Orosium primo libro de Orni-fa mundi. Sed alij dicunt Gades Herculis esse mon-tes ipsos inter Hispaniam, & Africam, per quorum rupuram absorbetur estus maris Oceani Athlantici. Et est mons Athlas ex parte Africae, & Calpe ex parte Hispaniae. accipiendo autem Gades primo modo, vt vulgo dicitur, licet contra Solinum, & Paulum Orosium fuerint facte ille Gades, idest columna, tempore, quo apud Iudaeos Iepse, & Thola indices erant, quia tunc venit Hercules in Hispaniam, a quo tempo-re vsque nunc, fluxerunt anni ferè ter mille septin-genti, & quinquaginta, vt patet colligendo chroni-ca temporum. Fuerunt autem facte columna in lit-tore maris, nunc autem multum vltra eas transiit vnda maris, vt vix columnarum summitates appareant. Oportet, ergo si mundus multum durauerit fieri, a-lias naturales dispositiones in terra, & populis. Incoe-perunt ergo in ista secunda ætate domos facere, vel caueas pro domibus habere, & terram ad victum se-minare.

Tertia mi-ti ætas.

Tertia ætas computatur a tempore, quo inceperunt arma, bella, & dominia, nauigationes, vrbium murarum ædificationes, libidines, furta, & perituria, & omne genus sceleris, quod describit Ouidius: vbi incipit versus: *Tertia post istam.* Vbi varia peccatorum, scelerum, atque facinorum posita sunt. Et ad vltimum ait.

*Effodiuntur opes irrimamenta malorum
Iamque nocens ferrum, & ferro nocentius aurum.
Prodierat, prodit bellum, quod pugnat vtroque
Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.
Viuunt ex rapio, nec hospes ab hospite tutus,
Non focer a genero, fratrum quoque gratia rara est.
Imminet exitio uir coniugis, illa mariti:
Lurida terribiles mistent aconita nouerca
Filius ante diem patrios inquirat in annos
Vista iacet pietas, & uirgo cede madentes.
Vltima caelestium terras Aethra reliquit.*

Hec tertia ætas erat, quãdo Virgilius scribebat ista de Salonino filio Polionis, quasi annuncians magnũ gaudium, scilicet, quod in tempore Salonini terra rediret ad dispositionem beati temporis, quod fuit in ætate aurea sub Saturno regnante. *Iam noua progenies.* Idest Saloninus, qui dicitur noua progenies, quia illo anno natus est, quo ista dicta sunt, vel magis dicitur noua progenies, quia ipso viuente innouari debebat mundus, scilicet, quod redirent saturnia regna, & iustitia, quæ ante terras reliquerat. *Cælo demittitur alto.* Idest venit ab alto cælo quasi dicat, quod dii miserunt de cælo Saloninum, vt faceret ista bona in terra, idest quod non natus fuit Saloninus a casu, vel sine Deorũ dispositione, sicut alij homines ignobiles, vt poete volunt, sed magnum consilium fuit Deorum, & delib-eratio, vt eum ad innouandas terras nasci facerent. Isti tamen Virgilij cætones dicunt, Virgilium de Chris-to ista dixisse, qui de cælo ad nos venit. Et in hoc multum deficit quidam de ordine Minorum dictus Vitalis, qui volens probare Beatam Virginem sine originali macula conceptam fuisse, quod quidem nullo modo nego, sed toto animo confiteor, licet oppo-situm dicere, non videtur magnus error, nisi perna-citer dicatur, volendo aliquid de perfectione Beatæ Virginis detruncare, induxit ista testimonia, & quedã alia de libris Ouidij, quæ multum peregrina sunt. *Et patrem loquentem ad filium.* Isti corruptores sententiarũ

Io. Vitalis Gallus qui speculum morale sacre Scripturæ edidit, reprehenditur.

dicebant, quod ista prædicta dicebat de Christo Virgilius in persona hominum existentium in terra tem-pore Natiuitatis Christi. Hæc autem quæ sequuntur di-cunt esse verba patris ad filium. *Nate meae vires.* Quæ sic exponunt, idest o fili, in quo sunt vires meae, & tota potentia mea, quia tota patris perfectio commu-nicatur filio. *Mea magna potentia solus.* Idest licet alijs ego dem potentiam, esse, & bonitatem; tibi tamen so-li dedi meam magnam potentiam, & ita totam potẽ-tiam. *Et post hæc.* Idest, interpositis quibusdam ver-sibus Virgilij. *Verba Saluatoris in Cruce.* Idest dicunt, quod ista, quæ sequuntur pertinent ad Christum lo-quentem in Cruce. *Talia perstabat memorans.* Stabat di-cendo quadam, quæ ibi non ponuntur. *Fixusque ma-nebat.* Idest manebat crucifixus.

Sed ista nullo modo possunt de Christo intelligi, vt patet ex contextu literæ, quia isti versus ponuntur in fine primi Aeneidos, & sunt verba Veneris loquentis ad Cupidinem filium suum, vt assumeret imaginem Iulij Aescanij filij Aeneæ, & neporis Veneris, & infla-maret Didonem reginam Carthaginensem ad amorem Aeneæ. Destruata namque Troia monitu Deorũ Aeneas assumptis nauibus veniebat noua menia in Italia conditurus, qui sustinens in maris fluctibus magna naufragia, inuidia Innonis deæ, quæ Troianis infesta erat, perditis multis de suis, ad oras maris Libyci ap-pullus est, venit autem ad ciuitatem Carthaginensem, quam tunc Dido regina Phænicum construebat. Dea autem Venus mater Aeneæ voluit eum exaltare, con-iungendo eum Didoni reginæ, & vt ipsa moueretur in amorem eius, Venus locuta est ad filium suum Cu-pidinem, vt eam inflammarer, & dicit. *Nate.* Idest, o Cupido, qui es natus meus. *Meae vires.* Idest in te sunt totæ vires meæ ad inflammandum in amorem. *Mea magna potentia solus.* Idest tu habes solus meam mag-nam potentiam, scilicet monendi pueros iuuenes, & senes, virgines, & corruptas. De potentia istius lo-quitur Seneca, tragœdia quarta, quæ dicitur Hippo-lytus.

*Diua non mihi generata ponto
Quam vocat matrem geminus Cupido.
Nulla pax istis pueros, per orbem
Spargit effusus agilis sagittas:
Tela qua certo iaculatur arcu.
Non habet latam data plaga frontem:
Nonit hos estus iuuenum feroces
Concitat flammis semibusque fessis.*

Et post verba Saluatoris. Idest isti versus ponuntur post, quia alij ponuntur in fine primi Aeneidos. Isti autem ponuntur in 2. Aeneidos, & sunt verba Aeneæ loquen-tis de patre suo Anchise.

Vnde sciendum, quod postquam Aeneas venit in ciuitatem Carthaginensem: Dido Regina inuitauit eum, & rogauit, quod narraret historiam Troiani belli, quod valde famosum erat, qui incepit in secu-ndo Aeneidos enarrare totum vtriusque partis consili-ctum dulcissimis verbis, donec venit ad combustio-nem, & totale Troiæ excidium: in quo monitus fuit nocte, qua arsit Troia, vt recederet inde, & adduce-ret secum patrem suum Anchisen. Anchises autem nolebat recedere, sed mori patria pereunte: vnde di-citur de eo ibidem.

*Abnegat abscessa vitam, producere Troia
Exiliumque pati.*

Et multa alia, & Aeneas respondebat ei, erantque sic contententes, & ad vltimum ait Aeneas Didoni. *Talia perstabat*

& stultitia est, quia tantum presumit, quod non aduertit se nescire quæ nescit, & talibus cum stomacho, id-est, cum magna indignatione improperandum est.

Capit. VII.

VIDELICET manifestissima est Genesis, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de diuisione terræ, de confusione linguarum, de descensione vsque ad Aegyptum scribitur Hebræorum.

VIDELICET. Supra posuit difficultatem sacrae scripturæ comparando eam ad artes se-culares: hic demonstrat per libros singu-los scripturæ discurrendo, & diuiditur in tres partes: primo ponitur difficultas librorum veteris testamenti: secundo demonstrat affectionem suã ad scripturas istas, ibi. *Cernis me.* Tertio indicat diffi-cultatem in libris noui testamenti, ibi. *Tangam, & no-uum.* Circa primum. *videlicet manifestissima est Gen.* Ista sententia dependet ex præcedenti capite, dixerat enim, quod illi qui literas seculares sciebant, si venirent ad sacram Scripturam non putabant eam difficilem: ideo non curabant scire quid Prophetæ, vel Apostoli sen-serint, istorum intentioni consonat Hierony. loquens ironice, & ponit ipse vnam propositionem vniuersa-lem, sicut ipsi ponunt, scilicet tota sacra Scriptura est manifesta, & inducit in particulari, scilicet manifesta est Gen. manifestus est Exodus, manifestus est Leuiticus, & sic de omnibus alijs. Ergo tota sacra Scriptura est manifesta, & ponitur hic, videlicet, pro, scilicet, quia sunt coniunctiones expositiue: dicitur Genesis, i. natura secundum Grecos, quia de rerum creaturarum specie-bus agit in sui exordio; Iudæi autem hunc librum Be-reseth nominant, idest in principio, quia sic incipit. *De creatura mundi.* Idest in qua agitur de mundo crea-to, & partibus eius. Gen. 1. ca. *De exordio generis humani.* Idest quomodo incepit esse homo per creationem, & de multiplicatione eius, & successione in prima ætate a secundo cap. vsque ad 10. *De diuisione terræ.* Idest in prima ætate terra non fuit diuisa, sed erat quasi populus vnus, licet Cain a cæteris hominibus recesserit, & habitauerit contra Orientem, vt patet Gene. cap. 4. tamen in principio secundæ ætatis post Noë multipli-catis hominibus incepit terra diuidi, secundum di-uerfos populos, & cognationes, de quo Gen. decimo cap. *De confusione linguarum.* In ædificatione Babylo-nice turris, de quo Gen. vndecimo cap. *De descensio-ne vsque ad Aegyptum scribitur Hebræorum.* Duplex de-scensio fuit Hebræorum in Aegyptum: prima fuit cũ inualecente fame in terra Chanaan, Abraham cum familia sua descendit in Aegyptum: De quo Genes. duodecimo cap. Deinde ipse, & semen suum peregrinati sunt in terra Chanaan, de quo a principio cap. 13. vsque ad 39. agitur. Secundus descensus Hebræo-rum in Aegyptum fuit, quando Iacob cum filijs suis, & vniuersa domo, & familia descendit fame ingraue-scente, & mandante domino. De hoc agitur in prin-cipio 39. cap. vsque ad finem Gen.

Patet Exodus cum decem plagis, cum Decalogo, cum Mysticis, diuinisque præ-ceptis.

Cap. 17.

perstabat memorans. Idest pater meus Anchises stabat dicendo ista, quæ tibi dixi, & multa alia similia. *Fixus-que manebat.* Et in omnibus his manebat fixus, idest, immotus nolens a patria Troia recedere. Isti libri duo, s. secundus, & quintus Aeneidos tanta verborum, & sententiarum quodam admirabili ordine coniu-cturarum repleti sunt, vt dicat Augustin. 8. lib. Confes-sionũ, quod dum quintum Aeneidos librum legeret se sepe ad lachrymas fuisse compulsum. Me quoque paruulum, quem in tanti Doctõris præsentia minimè nominare deberem, confiteor in lectione secundi, & quinti fuisse sapius lachrymatum: tanta enim verborum dulcedo tenera precordia intrat, vt nemo qui eorum dulcissimum sentiat gustum, valeat cordis, at-que oculorum lachrymas continere. De Homero-centonibus autem nihil dicit hic Hierony. *Puerilia sunt hæc.* Demonstrat hanc doctrinam esse ridiculotam, quia isti docent ea, quæ nesciunt, quemadmodum pueri balbutientes, nec quicquam intelligentes, nec ad plenum verba formare valentes. *Et circulatorum ludo similia.* Idest doctrina istorum videtur similis ludo cir-culari, & volunt aliqui, quod intelligatur hoc de ludo circensium. De quo Isidorus 18. Etymolog. Circen-ses ludi, ideo dicti a circiendo, quia vbi nunc metes sunt olim gladij ponebantur, quos quadrigæ circuibant, & inde dicti circenses ab ensibus, circa quos currebant, siquidem & in littore circa ripas fluminum currus ag-girantes gladios in ordinem ipse littore ponebant, & erat artis equum, circa pericula torquere, vnde circen-ses dicti, quasi circum enses. Et sicut isti ludi difficiles erant, & infructuosi, ita ista deprauatio, & mutatio sen-tentiarum. Sed ista expositio non conuenit, quia ludi isti erant difficiles, & tamen valde viles erant. Ista au-tem deprauatio sententiarum erat valde facilis, sed valde inutilis, & nocua. Patet autem, quia dixit su-pra Hierony. quod non erat aliquid magnum mutare istas sententias, sed erat vitiosissimum dicendi genus. Ludus autem circensis erat difficilis valde, quia mag-næ artis erat equum circa pericula torquere. Erat autem valde vtilis, quia in hoc exercitabantur homi-nes ad mouendum equos inter hostes armatos, quod valde proderat.

Sed dicitur ludus circulatorum, idest ludus puero-rum positorem in circulo: fiebat enim circulus mag-nus, & in extremitatibus illius ponebantur pueri mul-ti, quorum vnus accipiebat aliquam rem, & currens latenter ponebat apud alium, & si iste apprehendatur ab illo, apud quem deponit ante quàm deponat, iterũ cogitur circuire quousque apud aliquem latenter de-ponat, & tunc ille, apud quem deponitur, surgit, & si-mili conditione surgens circuit. Huic ludo compa-ratur ista deprauatio sententiarum, quia sicut iste lu-dus inutilis est, ita deprauatio, & mutatio sententiarũ.

Item magis proprie, quia sicut pueri circulares non habeat aliquem certum, apud quem deponant: id quod manu gerunt, sed nunc apud istum, aliquan-do apud alium deponunt; sic isti non dant sensum suum certum Scripturæ sacrae, sed aliquando dant hunc sensum, aliquando alium, sicut eis placet appli-care. *Docere, quod ignores.* Hoc refertur ad superiora, scilicet. *Puerilia sunt hæc.* Qui sic pueri faciunt, quia sæpe dicunt, quod non intelligunt. *Immo, vt cum stoma-cho loquar.* Idest, cum indignatione. *Nec hoc quidem scire, quod nescias.* Idest non solum isti docent, quod nesciunt, quod aliquando fieri potest, vt si aliqui inanis gloriæ cupidi sciant se nescire aliquam sententiam, vel scripturam, & tamen vt glorientur, volunt illam coram simplicibus exponere, sed etiam mandant se ignorare, quæ dicunt, & hoc vituperabilius est, quia primum sola malitia est, secundum autem malitia, Alph. Toft. super Gen.

Patet. Hic ponitur de secundo libro legis, quæ dicitur Exodus, & secundum istorum intentionem Exodus patet, idest clara est, sed nõ est sic in veritate, quia multa mysteria continet, & difficiles literales assignationes, maximè in fabricatura templi, & vasorum totius tabernaculi. *Cum decem plagis.* De quibus tractatur a cap. 7. vsque ad 12. *Cum decalogo.* Idest cum decalogo, idest decem præceptis. Dicuntur autem decalogus a *δεκα*, quod est decem, & *λογος*, quod est sermo idest sermo tractans de decem præceptis, quæ ponuntur Exod. 20. cap. *Cum mysticis, diuinisque præceptis.* Mysticus quatuor signat, scilicet, sanctus, occultus, diuinus, figuratiuus. Et hic accipitur pro duobus, scilicet pro occulto, quia præcepta occulta erant, quia in multis eorum difficilis est intellectus literalis. Vel accipitur pro figuratiuo, quia ista præcepta data de tabernaculo, & vestibus, & multa ceremonialia ad spiritualem intellectum principaliter referebantur, licet secundum literam impleri debebant. Iste liber vocatur Exodus Græcè, idest exitus Latine, quia in eo principaliter de exitu Hebræorum de Aegypto agitur, & de his, quæ in exitu contingebant: Hebraicè vocatur *Velle semoth*, quod Latine sonat hæc nomina, quia *של* significat ista, siue hæc, *משה* nomina, singulare autem huius est *משה*, & intelligitur ibi sunt, idest hæc sunt nomina: sic enim incipit Exodus: Hebræi enim omnes libros nominant a principio, sicut nos Psalmos, quia dicitur apud nos in Psalm. Beatus vir, vel in Psalm. Quare fremuerunt.

In promptu est Leuiticus liber, in quo singula sacrificia, immo singulæ pœnè syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leuiticus spirant cœlestia sacramenta.

In promptu est Leuiticus. Hic agitur de tertio libro legis, qui dicitur Leuiticus Græcè, quia de ministerio Leuitarum, & sacerdotum agit: Latine Offerentium siue sacrificatorius dicitur, quia in eo agitur de oblationibus, & de sacrificijs: Hebraicè dicitur *Vaijera*, licet non stri corruptè dicant *Vaieera*, quia raro, vel nunquam nomina Hebræa apud Latinos bene scripta sunt, & dicitur *Vaijera*, i. & vocauit, quia sic incipit liber ille secundum Hebræos, nos autem non habemus coniunctionem ante verbum, sed post; & dicimus vocauitque. *In promptu est Leuiticus.* Idest isti dicunt, quod Leuiticus est clarus, ita quod quilibet est promptum, ut illi intelligat. Sed non est sic, quia valde obscurus est. *In quo singula sacrificia.* Quia multa genera sunt sacrificiorum, scilicet holocaustum, & pro peccato, & pacifica hostia, & quodlibet istorum habet diuersas ceremonias, ut patet per totum Leuiticum principaliter a principio vsque ad decimum. *Immo singulæ pœnè syllabæ.* Hoc dicit ad significandum magnitudinem mysteriorum, ita, quod non solum orationes, & dictiones, sed etiam syllabæ significant. *Et vestes Aaron.* De vestibus Aaron quantum ad fabricaturam earum habetur Exod. 28. cap. sed quantum ad usum earum habetur in Leuitico in multis locis principaliter in 8. cap. & 16. *Et totus ordo Leuiticus.* Non vocat ordinem Leuiticum solum in Leuitis, qui erant Caathite, vel Gersonite, siue Merarite, sed etiam de sacerdotibus, quia omnes erant de tribu Levi, ponuntur enim in Leuitico aliqua, quæ pertinent ad Aaron solum, alia quæ pertinent ad Aaron, & filios suos, alia autem, quæ ad Leuitas pertinent qui sunt inferioris gradus. *Inspirant cœlestia sacramenta.* Idest, quod omnia ista significant aliquid spirituale, quia omnia in figura contingebant eis, ut patet prima ad Corinth. 10. cap.

Numeri vero non ne totius Arithmetice, & prophetiæ Balaam, & quadraginta duarum mansionum per Heremum mysteria continent?

Numeri vero, &c. Hic ponitur quartus liber legis, qui dicitur liber Numeri, siue Numerorum. In omnibus autem alijs libris ponitur nomen Græcum, hic autem non, Græcè *αριθμος*. Idest Numeri. In Hebræo autem vocatur *Vaieddaber*, idest, & locutus est, sed nos postponimus coniunctionem, & dicimus, locutusque, & vocatur liber Numerorum pluraliter, quia quatuor hic principaliter Numerantur, scilicet viri bellatores primo cap. primogeniti secundo cap. Leuitæ tertio cap. & 4. mansiones. 33. cap. *Numeri vero non ne totius arithmetica.* Non est intelligendum, quod in libro Numerorum sit aliqua ars numerandi, vel cognoscendi proprietates numerorum, quod ad Arithmeticam pertinet, sed dicitur ibi esse Arithmetica, quia ponuntur quatuor numerationes, quas supra diximus. *Et prophetiæ Balaam.* In cap. vigesimo secundo, vigesimo tertio, & vigesimo quarto. *Et quadraginta duarum mansionum per heremum mysteria continent.* Iste mansiones numerantur Numc. 33. & fuerunt ex quo exierunt de Ramesse ciuitate Aegypti, vsque ad loca planiora Moab super Iordanem, ubi mortuus est Moyses, ut patet Deuteronom. trigesimo secundo, capit. & trigesimo quarto.

Deuteronomium vero secunda lex, & Euangelicæ legis præfiguratio, nonne sic ea habet, quæ priora sunt, ut tamen noua sint omnia de veteribus? Hucusque Moyses, hucusque Penthateuchus, quibus quinque verbis loqui se velle Apostolus in Ecclesia gloriatur.

Deuteronomium vero. Hic ponitur quintus, & vltimus liber legis Moysæ, & iste liber Græcè vocatur Deuteronomium, idest secunda lex, vel regula: dicitur enim a Deuterono. quod est nouum, & noma, quod est regula, i. noua lex, quia ibi repetuntur multa, quæ dicta sunt in alijs libris, & declarantur, & multa superadduntur. Quare autem illic repetuntur in alijs libris iam dicta, posita fuit ratio in Proœmiolo breui, quod fecimus super Deuteronomium, & verum Deuteronomium sit alia lex ab illa, quæ in alijs libris posita est, diximus primo cap. Deuteronom. & vigesimo monono. vocatur liber iste Hebraicè *Ellehaddabarim*, idest hæc verba, & intelligitur ibi, sunt. Sic enim incipit liber noua lex, quia sic interpretatur in Latino, *Euangelicæ legis præfiguratio.* Idest, quod in illo libro signatur lex Euangelica, quia sicut lex data in alijs libris ibi fuit suppleta, & declarata, ita in lege Euangelica fuit reuelata lex Moysæ qualiter intelligi, & seruari deberet, & fuit completa, quia ante ad complementum neminem lex deducere poterat: Et in signum huius in Christi passionē velum templi, quod pandebatur ante sancta Sanctorum, scissum est in duas partes, reuelatis omnibus, quæ intra erant, ut intelligeretur, quod in morte Christi subintrabat noua lex, quæ legis veteris anigmata reuelatura erat. *Nonne sic habet ea, quæ priora sunt.* Idest sic continet ea quæ in alijs quatuor libris dicta sunt. *Et noua sint omnia de veteribus.* Idest, ut de veteribus fiant noua: mutando in alium ordinem, vel modum. Vel potest dictio, *Veteribus ordinari,*

dinari, cum subsequenti, & est sensus. *De veteribus vsque huc Moyses.* Idest ista sunt, quæ dixit Moyses de veteri lege. Huc vsque Penthateuchus, idest quinque libri Moysi. Dicitur Penthateuchus a *Pentha*, quod est quinque, & *Theucos* quod est volumen, quasi quinque volumina Moysi. *Quibus quinque verbis.* Idest quinque libris, & sic aliquando vocamus vnam orationem, vel magnum literarum contextum vnum verbum. *Loqui se velle.* Apostolus in Ecclesia gloriatur. Idest valde gaudet Apostolus, vel in magna auctoritate habet in Ecclesia loqui per istos quinque libros. Ratio autem, quia in toto Canone veteris testamenti nihil tam authenticum est, sicut isti quinque libri, quia de eis specialiter dicitur Deuteronom. 4. cap. quod nihil adderent ad hoc, nec minuerent, nec declinarent ad dextram, nec ad sinistram, & ista verba sumuntur de prima Corinth. 14. cap. ubi dicitur: Sed in Ecclesia volo magis quinque verba sensu meo loqui, quam decem millia verborum in lingua.

Iob exemplar patientiæ, quæ non mysteria suo sermone complectitur? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur, omnesque leges Dialecticæ, propositione, assumptione, confirmatione, conclusione determinat. Singula in eo verba plena sunt sensibus: & ut de cæteris fileam, resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea, vel manifestius, vel cautius scripserit. Scio, inquit, quod Redemptor meus viuuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.

Iob exemplar patientiæ. Non seruat hic Hieronymus ordinem librorum secundum ordinem Canonis sacre Scripturæ in legales Prophetas, & agiographos. Iob enim primus est in ordine tertio, scilicet agiographorum: hic autem seruat ordinem temporis, quia dicitur, quod Moyses scripsit librum Iob. ideo ponitur hic post libros suos.

An Moyses libri q Iob in scribitur com posuerint.

Commentator huius Prologi ait, quod non potest esse, quod Moyses librum Iob scripserit, quia tanta, quæ Iob passus est, & ipse cum amicis suis disputauit nemo scire posset, nec scriberet, nisi qui passus est.

Sed ista ratio non valet, quia Esdras scriba velocissimus, totam legem a Chaldaeis cõbustam reparauit, quod maximum, & minutissimum opus est.

Et probatur, quod nullo modo Iob scripserit, quia Iob de Gentilibus erat, quomodo ergo scriptum Iudæi librum ab extraneo homine in suarum scripturarum canonē recepissent? nullo modo verisimile est, quia & quædam scripturas a suis viris sanctis factas in canonem non recipiunt, ut Iudith, Tobiam, & Machabeos.

Et si arguas, quod si Moyses librum Iob scripserit, poneret in primo ordine, cum libris Moysi, quia tantus esset auctoritatis, sicut alij. Respondetur, quod non debuit poni in primo ordine cum alijs libris Moysi, quia illi legales sunt, & præceptorij, liber autem Iob non est præceptorius, sed exemplaris ad patientiam, & alia moralia documenta. Item quia non est tanta auctoritatis, sicut alij libri Moysi, quia verba aliorum a Deo dicta sunt, verba autem libri Iob dicta fuerunt a Iob, & amicis eius.

Aliqui autem Iudæi dixerunt, quod Iob non fuit vere passus ista, sed est parabola moralis conficta ad correctionem istorum, & dant rationem, quia nullus homo posset talia pati.

Sed hoc falsum est, & valde erroneum, quia tollit auctoritatem sacre Scripturæ, quia tunc quando aliquid magnum in scriptura reperimus, dicemus illud non sic esse, sed fictum ad morum correptiones, & sic tolleretur omnis certitudo historiarum sacre Scripturæ, quod detestabile est. Item quia cum moralia documenta moueant audientium animos secundum quod comparantur ad operationem, quia moralia in operatione, & non in speculatione consistunt. Si illud quod dicitur esset aliquid impossibile, nullo modo moueret animos audientium, cum habeat rationem nõ entis. Item quia ea, quæ scribuntur de Iob, licet factis difficulta sint, tamen si respiciantur, nulla videntur in eis impossibilitas. De Iob alij dicunt, quod fuit de Chanaan, quos Deus expulit de terra promissionis ad ingressum Iudæorum. Et ista est positio Rabbi Saloni, ut diximus Numeri 14. ubi dicitur. *Recessit ab eis omne præsidium.* Dicitur litera Hebraica. *Recessit ab eis umbra.* Quod exponit Rabbi Saloni, de Iob, qui mortuus est, quando intrauerunt exploratores Iudæorum in terram Chanaan, & vocabatur Iob umbra, quia propter ipsum Deus alios permittebat viuere, & ad hoc potest adiuuare, quod pyramis in qua corpus beati Iob requiescit, vsque hodie demonstratur in planicie Iordanis in terra promissionis, qui in magno honore a Grecis, & Gentibus tenetur. Sed communius dicitur, quod Iob fuerit de terra Idumææ de genere Esau, & fuerit vnus de regibus Idumæorum, qui vocatur Iob ab filijs Sarç de Bofra, de quo Gen. 36. & sic consonat, quod fuerit ante Moysen, ex quo ipse agit de eo mentionem in Genesi. Item consonat, quod nominatum amicum suorum, qui ad eum consolandum venerunt, dicuntur a ciuitatibus, quæ sunt in terra Idumæorum, quia ibi est quædam terra, quæ dicitur Sue, a qua nominatur vnus de amicis Baldæ Suites. Est etiã ibi Theman, ciuitas magna Idumææ a qua Eliphaz Themanites. Est ibi, & oppidum nomine Naaman, a quo Sophar Naamanites. Cõsonat etiam, quia in Idumæa est quædam pars terræ, quæ dicitur Hus, a qua Iob oriundus erat, ideo dicitur Iob 1. c. vir fuit in terra Hus nomine Iob. Et quando dicebatur, quod pyramis beati Iob est in terra Chanaan, respondetur, quod Idumæa est ad Meridiem terræ promissionis, Iordanis autem nascitur ad radices Libani ad Septentrionem terræ Iudææ. Deinde fuit versus Orientem, & rursus vergit in Austrum, & diuidit Idumæam, & Galileam, quæ est de terra Iudææ, & sic Iob fuit sepultus in planicie Iordanis in finibus Idumææ, & Iudææ, & potuit esse, quod Iob habebat aliqua prædia ultra Iordanem, ideo ibi sepultus est, vel quia fortè illa terra tunc pertinebat ad Idumæam. licet postea pertinuerit ad Chanaanæos, & consequenter ad Iudæos. De istis habentur multa in libro de diuisione Terræ sanctæ, & ista positio tenenda est, de hoc magis Gen. 22. cap. *Iob exemplar patientiæ.* Quia plura passus fuit, & patienter quam aliquis ante eum passus fuerit, a quo omnes tanquam ab exemplari, vel imagine addicere debent. *Quæ mysteria suo sermone non complectitur?* Quasi dicat, nulla sunt, quæ non contineat, quia multa continet. Et debet legi ista litera interrogatiue, *Prosa incipit.* A 1. cap. vsque ad 3. *Versu labitur.* Scilicet a tertio vsque ad principium 4. *pedestri sermone finitur.* idest sermone plano, & vulgato, qui pedestri dicitur, quia non est in alto stylo.

An Iob fuerit Chanaanus, an Idumæus.

Quid autem sit in prosa, & quid in metro, plenè patere non potest in litera Latina, patet autem in Hebraica, licet secundum diuisiones, & reductiones sententiarum aequaliter patet: in tertio ca. & in sequentibus Stylus metricus est. De hoc ait Hierony. in prologo super Iob, qui incipit, Cogor per singulos, a principio itaque voluminis vsque ad verba Iob, profaica oratio est apud Hebræos, porrò a verbis Iob in quibus ait, Pereat dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictum est natus est homo. vsque ad eum locum, in quo ante finem voluminis scriptum est: Iccirco ipse me reprehendo, & ago penitentiam in fauilla, & cinere, exameri versus sunt dactilo, spondeoque constantes, & propter lingue Idioma crebro recipiendo alios pedes, nõ earundem Syllabarum, sed eorundem temporum. Interdum quoque rithmis ipse dulcis, & titulus fertur numeri lege solutus, quod metricus magis quam simplex lector intelligit. A supradicto autem versu, vsque ad finem libri paruum coma, quod remanet, Prosa oratione contextit. *Omnes leges Dialecticæ.* Dicit quod in libro Iob obseruat valde modos arguendi Logicorum; quia ibi disputat Iob cum amicis suis de prosperitate, & aduersitate, & de malitia hominum, & bonitate, statuendo, destruendoque sententias: ideo oportet fortiter arguere, probando quicquid dicitur, vt maneat firma conclusio. *Propositione, assumptione, confirmatione, conclusione, determinat.* Idest in prædicto modo arguendi Iob, & amicorum obseruantur ista quatuor, quæ nos alio nomine vocamus, scilicet maiorem propositionem, & minorem, & probationem maioris, & minoris, ad vltimum conclusio. Vocatur maior præmissa propositio, minor vocatur assumptio, quia assumitur, vt cum maiori inferat conclusionem, confirmatio vocatur probatio maioris, vel minoris. Iste modus dicendi non obseruatur in alio libro Scripturæ sacre, ita expressè sicut ibi, quia in alijs veritas narratur, prædicatur, vel consulitur, sine mandatur, hic autem inter Iob, & amicos suos Dialecticorum more veritas inquiritur. *Singula in eo verba plena sunt sensu.* Idest non est in eo aliquid superfluum, sed totus liber cum magno pondere sententiarum est. *Et vt de ceteris sciam.* Quia multa dixit, quæ non conuenit hic memorare. *Resurrectionem corporum sic prophetat, vt nullus de ea manifestus.* Si queratur totum vetus testamentum, tam in lege quam prophetis, nullus locus ita clarus de resurrectione inuenitur sicut. 21. cap. Iob, vbi ponit ea, quæ sequuntur. In nouo autem testamento sapissimè, & euidentissimè resurrectio ponitur, tam in Euangelio quam Apostolicis actibus, Epistolis, & Apocalypsi. *Velaptius.* Quia multum explicat, vt caueretur error dicendo, quod idem homo qui mortuus fuerat, in eadem substantia corporis, & animæ non resurrebat. *Scio, inquit, quod Redemptor meus viuuit.* In hoc denotat Dei aternitatem in essendo, quia semper viuuit. Et potest dici Redemptor Deus, qui nos de mortalitate ista redimit faciens beatos, & immortales. Vel potest accipi Redemptor pro Christo, quia sicut Iob fidem habebat de resurrectione, quæ solum supernaturaliter cognosci potest, ita etiam habebat fidem de Redemptore nostro Christo, qui dispositurus erat quomodo ad resurrectionem beatorum peruenire possent, & de hoc verè poterat dici tempore Iob, quod viuebat, quia Christus denominat suppositum diuinum, & non humanum. Ideo semper vixit ab æterno, & sic ait Apostolus ad Hebræos 13. Iesus Christus est heri, & hodie, & ipse vsque in sæculum. *Et in nouissimo die.* Idest in die iudicij, qui nouissimus dicitur, quia post eum non erit dies alius. Ratio, quia dies, & nox causantur ex motu solis, post diem autem iudicij cessabit omnis motus cœlestis,

Maior p. positio syl. log. cur p. missa dicitur, Minor vero Alisi ptio.

quia non erit necessarius ad generationem, & corruptionem sicut ante erat, sed stabit Sol in Oriente, Luna autem in Occidente, & ceteri planetæ secundum dispositionem a Deo præordinatam in locis suis in perpetuas aternitates, immo, vt propriè loquamur, tempus, in quo iudicium fiet, nec erit dies, nec nox, quia iam motus cœli cessabit, facta omnium rerum conflagratione. De hoc Zachar. vltimo capitu. & veniet dominus Deus, omnesque sancti cum eo, & erit in die illa, non lux, sed frigus, & gelu, & erit dies vna, quæ nota est domino, non dies, nec nox, & in tempore vesperi erit lux. *De terra surrecturus sum.* Resurrectio fit per renouationem animæ, & corporis: anima autem eadem manet in viuente, & iam mortuo, sed quantum ad corpus quod incineratur, dicitur homo de terra resurgere, quia licet corpus humanum partim in auras effugiat, partim in aquam, vel ignem dissoluatur: præcipua tamen pars secundum quantitatem terra est. Ideo de terra resurgere dicitur. Vel dicitur resurgere de terra, idest de sepulcro, quod in terra est. *Et rursum circumdabor pelle mea.* Idest habeo iterum pellem meam, quam antè habueram ex eadem materia, nec erit aliqua pellis nouiter creata, & idem intelligitur de carnibus & ossibus, quia eadem erunt omnia. De his ponuntur quædam Ezech. vigesimo septimo cap. *Et in carne mea videbo Deum.* Idest ego existens in carne mea, & spiritu meo videbo Deum iudicantem. *Quem visurus sum ego ipse.* Idest, quod necesse est, quod ego, qui nunc sum, videam Deum in iudicio, & qui libet alius; quia a Deo sic prefixum est. *Et oculi mei conspexerunt, & non alius.* Quia oculis corporalibus eum in iudicio existentem videbimus, quia Christus, qui homo, & visibilis est, iudicabit. *Et non alius.* Ista est quædam limitatio, quasi dicat, ego videbo Deum, & non alius, idest non ero tunc alius ab eo, qui nunc sum, licet ero alter, quia fors sedens est alter a seipso non sedente. Alius enim differentiam facit essentialiam, vel specificam. Alius autem personarum, vel suppositorum, & non essentia differentiam dicit. Alter differentiam quamcunque aliam denominat. *Reposita hæc est spes mea in sinu meo.* Idest istam spem resurrectionis ego habeo repositam, idest custoditam in corde meo, quia nihil magis amabat quam istam spem, cum per hoc sciret se fieri beatum. Alia autem eum beatum minimè faciebant.

Veniam ad Iesum Naue, qui Typum Domini non solum gestis, verum etiam in nomine præfert: transit Iordanem, hostium regna subuertit, diuidit terram victori populo, & per singulas vrbes, viculos, montes, fluminà, torrentes, atque confinia, Ecclesiæ, cœlestisque Ierusalem spiritualia regna descripsit.

Veniam ad Iesum Naue. Hic dicit de libro Iosue, qui est prius in ordine secundo librorum Prophetarum, vt patet in Prologo Galeato super libros Regum, & vocatur tribus nominibus Iosue, scilicet Osee, Iosue, Iesus. Primum nomen fuit Osee, vt patet Numeri decimo tertio cap. sed hoc nomen mutauit ei Moyses, quando misit eum cum exploratoribus de Cadesbarne in terram Chanaan, & hoc fit in litera Hebraica per additionem vnus literæ solum, scilicet Iod, quæ prima est in nomine Dni tetragrammaton, & ista

Quo fiat resurrectio.

Iosue hæc tria noia.

& ista mutatio fuit, vt Deus specialiter custodiret, facta autem fuit, quia Moyses diligebat nimis Iosue, vt declarabimus ibi, scilicet Numeri 13. ca. Tertium nomen fuit Iesus Naue: est enim Iesus nomen suum: Naue significat nomen cuius filius erat Iosue, vt sepe dicitur in Numeris, & Deuter. & ponitur ista additio ad differentiam Iesu filij Sirach pronepotis Iesum sacerdotis magni, & sic vocatur Iosue Ecclesiastici 46. cap. Fortis in bello Iesus Naue, successor Moysi. Sic etiam habetur primo Machab. secundo capitu. vbi dicitur Iosue, dum impleuit verbum, factus est dux in Israel. Sic etiam vocatur ad Hebræos quarto cap. vbi dicitur: Nam si eis Iesus requiem prestisset, nunquam de alia loquerentur post hanc diem. *Qui Typum.* Idest similitudinem Domini. Idest Iesu Christi. *Non solum in gestis, sed in nomine præfert.* Quod similitudo fuerit Iosue Christo in gestis patet, quia transiit Iordanem, & deuictis hostibus, dedit eis terram promissionis, sic Christus postquam nos baptizare iugauit, potestates aereas, scilicet dæmones deuicit, ne nobis nocere valeant, & ad vltimum expugnatis vitis ad æternam vitam transmittit. *Transiit Iordanem.* De hoc patet Iosue tertio, & quarto cap. Hostium regna subuertit, vt patet a cap. 7. vsque ad 14. Sed non omnia destruxit, quia manserunt aliqua de gentibus illis, vt erudirentur ad pugnam cum eis filij Israel, & vt castigarentur ab eis, quando peccarent contra Dominum, de quo Iosue ca. 23. & clarius Iudi. 3. capit. *Diuidit terram victori populo.* Scilicet nomen tribubus & dimidiæ, quia iam duæ tribus, & dimidia susceperat possessionem suam ante Iordanem, vt patet Num. 32. & Deuter. 3. & 4. Et licet Iosue alijs nomen tribubus, & dimidiæ diuiserit sortes, tamen non fuit acquisita tota terra tempore illius; quia tribui Iuda, & Ephraim, & dimidiæ tribui Manasse dedit possessionem, vt patet Iosue 16. & 17. c. Alijs autem septè tribubus dimisit fuerunt sortes, sed non data, vt patet Iosue 18. & 19. capit. *Et per singulas vrbes viculos montes, atque confinia.* In qualibet diuisione sortis ponuntur ista, scilicet nominantur vrbes, quæ sunt in illa sorte, & quod viculi, idest villæ non muratæ ponuntur etiam confinia, idest in quibus partibus una fors alteri sorti coniungitur, & exitus sortium contra maria, vel solitudines. *Ecclesia.* Idest Ecclesiæ militantis, quæ nunc in torris est, & contra hostes pugnat. *Celestisque Ierusalem.* Idest triumphantis Ecclesiæ, quæ dicitur cœlestis Ierusalem, de qua Apostolus ad Gala. 4. cap. Illa autem, quæ sursum est Ierusalem libera est, quæ mater est nostra, idest, quod iste diuisiones sortium signant aliquid spiritualiter in Ecclesia militanti, sine triumphanti.

In Iudicum libro quot principes populi, tot figuræ sunt.

Quis scripsit lib. Iudicum.

In Iudicum libro. Librum Iudicum Samuel scripsit, vt diximus in fine cap. vltimi Deuterono. Et vocatur liber iste Hebraicè. Sospthetim, idest Iudicum. Quidam tamen dicunt, quod quilibet de iudicibus gesta sui temporis conscripserit, sed quod Samuel, vel Esdras in vnum volumen compexit. Primum tamè verisimilius est, patet manifestè, quia San. son non potuit scribere gesta temporis sui, quia ipse mortem suam, & alia p. pinqua facta morti nullatenus scripsisse poterat. *Quot principes populi, tot figuræ sunt.* Patet, quia intelligendo literaliter sic factum fuit, vt dicitur, exponendo autè allegoricè, tropologicè, vel anagogicè necesse est esse tot figuratiuas expositiones, quot sunt principes, quia quilibet princeps alios, & alios hostes habuit, & diuerso modo bella gessit, ergo alia signabuntur.

Alph. Toft. super Gen.

Ruth Moabitis Isaie explet vaticinium, dicens: Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filia Sion.

Ruth Moabitis. Librum Ruth partem libri Iudicij esse dicunt, quia in diebus vnus iudicis illa facta narratur historia. Alij volunt, quod liber Ruth per A. pocopen de libro Iudicum decisis sit. alij autem eum non in ordine secundo, scilicet prophetalis, sed in tertio, scilicet inter agiographa scriptitant, de quo habetur in Prologo Galeato super libros Regum. Hunc librum Samuel scripsit antequam historia facta fuit. *Ruth Moabitis.* Idest de terra Moab. Fuit enim vxor Maalon filij Noemi, & Elimelech, & mortuo viro, venit in Bethlehem Iudæ cum focu sua Noemi, vt habetur Ruth primo cap. *Isaie explet vaticinium.* Idest in ipsa completa fuit prophetia Isaie, quæ sequetur in textu; & dicitur vaticinium a vate, & cano, canis, & vocatur vaticinia ea, quæ cantant vates, idest Prophetæ; & sic vaticinium idem est, quod prophetia. *Dicens.* Scilicet Isa. 16. c. *Emitte domine agnum.* Idest Messiam, qui mitis erat, vt agnus, vt dicitur Isaie 53. c. tanquam ouis ad occisionem ductus est, & tanquam agnus coram tondente se obmutuit. *Dominatorem terræ.* Quia debebat toti terræ dominari, scilicet a mari vsque ad mare, vt patet Psalmo 71. qui intitulatur de Salomone, & conuenit Messia soli. Sic etiam dicitur Daniel, secundo capitu. vbi ponitur regnum Messia comparatum lapidi abscisso de monte, sine manibus, & confingenti omnia regna, quæ signabantur in statua. *De petra deserti.* Idest de terra Gentilium deserta a cultu veri Dei, & obstinata in malis iuxta duritiam lapidis. *Vel dicitur petra deserti aliquis locus sic nominatus in terra Moab, de quo Ruth oriunda erat, & hoc verius putant, sed eodem capitulo declarabitur.* *Ad montem filia Sion.* Idest ad terram promissionis, scilicet in Bethlehem Iuda, qui locus distat a Ierusalè per duas leucas, idest ideo veniendo ad locum illum dicebatur venire ad montem filia Sion, idest in Ierusalem, quæ dicitur filia Sion, quæ est sita ad radices montis Sion, est tamen ille mons intra ciuitatem, & in ascensu illius est templum Salomonis, vt diximus Deuterono, 33. capitu.

Samuel in Heli mortuo, & in occisione Saul veterem legem abolitam monstrat. Porro in Sadoch, atque Dauid noui sacerdotij, nouique imperij sacramenta testatur. Malachim, idest tertius, & quartus Regum liber, à Salomone vsque ad Ieconiam, & a Ieroamo filio Nabath vsque ad Osee, qui ductus est in Assyrios; regnum Iuda, & regnum describit Israel. Si historiam respicias, verba simplicia sunt, si in literis sensum latentem inspexeris, Ecclesiæ paucitas, & Hæreticorum contra Ecclesiam bella narrantur.

Samuel. Sequitur liber Regum, qui in ordine prophetalis tertius est. Et iste liber diuisus est, quia duo primi libri vocantur Samuelis, quia Samuel illos conscripserit, vt vult Hieronymus, & Iudæi, licet aliqui dicant, quod secundum librum Regum

Qui scripserint libros Regum.

Dauid conscripserit, sed non est verum. Duo sequentes libri, scilicet tertius, & quartus dicuntur libri Regum, & Hebraicè Melachim, idest Regum, alii autem vocant eos libros Melacoth, idest regnorum. Sed melius est Melachim, idest Regum, quam Melachor, idest regnorum dicere, quia non multarum gentium regna describit, sed vnus Israelitici populi, qui tribus 12. continet, ut patet in prologo Galeato, & istos duos libros scripsit Ieremias Propheta, & est ratio verisimilitudinis, quia in eadē Historia quartus liber Regum, & liber Ieremias terminatur, scilicet in Babylonicam irruptionem ciuitatis sancte, & captiuitatem. Samuel. Non est hic nomen viri, sed nomen duorum librorum scriptorum a Samuele, sicut vocatur Isaias liber. Sed quis scripserit primos duos libros Regum, magis declarabimus in Prologo auctoris super primum Regum. In Heli mortuo. De quo primo Reg. ca. 3. idest qui signat legem veterem fuisse abolitam, idest destructam, siue enacuatam, vel ab vsu recedentem, quia sacerdos moriebatur, qui erat minister legis. Et occisione Saul. De qua 1. Regum 31. c. Mors etiam Saulis signabat deletionem veteris legis, quia reges erant custodes, & defensores legis. Item quia sicut Saul primo inter Iudæos ad regnandū assumptus est, & post fuit reprobatus, David electo, sic lex vetus quam prius Deus obnixè custodiri mandauit, expirauit, introducta noua lege. Porro in Sadoch. Qui fuit post assumptus in Sacerdotem magnum. Et David. Qui fuit assumptus in regem. De Sadoch dicuntur ea, quæ habentur, primo Regum, secundo cap. in maledictione Heli. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet, & edificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Non sacerdotij. Scilicet in Sadoch. De quo secundo Regum, octauo cap. Nonique imperij. Scilicet in David. De quo secundo Regum, tertio cap. quando vnctus fuit in regem super totum Israel. Et istæ duæ mutationes, scilicet regni, & sacerdotij, significant sacerdotium nouum Christi, qui fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, relinquens Leuiticas caremonias secundum ordinem sacerdotij Aaron. Signatur etiam mutatio temporalis, vel regalis dominij, quando principes, & magni reges Ecclesie potestati se subiecerunt, & imperium Romanum in Ecclesiasticam transijt iurisdictionem, tradente Constantino beato Syluestro Papæ, vt habetur in Decretis 96. distinct. ca. Beato Syluestro. & cap. Constantinus. Melachim. Quod interpretatur Hebraicè Regum, idest tertius, & quartus liber Regum. A Salomone. In hoc incipit tertius Regum, s. quomodo viuente David factus fuerit Salomō rex. Vsq; ad Ieconiam. Qui ductus est in Babylonē, vbi genuit Zorobabel, vt patet Matt. 1. ca. Iste Ieconias erat minor filius Iosif regis, quoniam maior erat Ioachim, quem duxit Pharao Nechao in Aegyptū, vt patet 4. Regum 23. post quem Pharao constituit regem Eliachim, qui mutato nomine vocatus fuit Ioachim. Deinde mortuo isto Ioachim, alius Ioachim filius eius fuit rex, qui post ductus est in Babylonē. Sed de ordine atatis in his, & successione regni magis dicemus lib. 4. Regum 23. cap. Et non dicas, quod Ieconias erat Sedechias, quia Sedechias patruus erat istius Ioachim, qui regnavit post Ioachim, de quo 4. Regū 24. ca. & a Ieroboam inter illos duos reges, scilicet Salomonem, & Ieconiam clauditur tota successio regū Iuda in illis duobus libris. Hic ponit alios duos reges inter quos tota successio regum Israel clauditur, s. inter Ieroboam, & Osee. Ieroboam enim fuit praefectus tributorum in domo Salomonis, eratque de tribu Ephraim. vt patet 3. Reg. c. 11. Cum autem mor-

tuus fuit Salomon, qui toti Israeli, & Iuda dominabatur, incipiente regno filij sui Roboam diuifum est regnum, ita quod sola tribus Iuda, & omnes Leuitae, & tribus Benjamin manerent cum Roboam, ceterae autem tribus recesserunt a Roboam, & constituerunt super se regem Ieroboam. Et ab hoc consequenter ceterorum regum Israel linea textitur, de quo 3. Regum 12. c. Filio Nabat. Ad differentiam aliorum, qui vocabantur hoc nomine. Vsq; ad Osee, qui ductus est in Assyrios. Non est iste Osee, qui primus ponitur in nume. 12. Prophetarum minorum, sed fuit vltimus rex Israelitarum, & patet quia pater Osee Prophete vocabatur Vocri, pater autem Osee regis vocabatur Hela. Item quia Osee Propheta praecessit tempora Osee regis, quia Osee incepit prophetare sub rege Ioathan, & Ozia, & deinde sub Acham, Osee autem rex incepit regnare super Israel septimo anno regni Acham super Iudā. De his omnibus 4. Reg. 16. & 17. ca. & Osee primo c. Qui ductus est in Assyrios. Scilicet rex cum toto populo suo, quia repugnare volebat Salmanasar regi Assyriorum, & collocauit eos in ciuitatibus Medorum apud Gozam flumen Medorum, & Haylam, vt patet 4. Regum 17. cap. Est autem Assyria terra satis remota a terra promissionis ultra Babyloniam, Caldæam, & Mesopotamiam habens ab Oriente Parthiam, ab Occidente Persidem, a Septentrione Caucasum montē, a Meridie autem mari Rubro, & sinu Persico terminatur. De qua magis diximus supra 2. cap. Regnum Iuda, & regnum describit Israel. Non est accipiendum, quod ista sint regum duarum gentium, scilicet regnū vnum vnus gentis sit, sed est diuifio inter duos reges, ideo vt habetur in Prologo Galeato, non bene vocatur iste liber Melachor, idest regnorum, sed Melachim, idest regum. Si historia respicias verba simplicia sunt, quia non videntur aliquam obscuritatem intelligentiae in literali sensu continere, licet ex intricata regum Iuda, & Israel, & nominum diuersitate, & gestorum satis magna nobis difficultas sit. Si in litera sensum latentem. Idest si respicias sensum allegoricum. Nec potest intelligi de anagogico, vel tropologico; quia comparat illum statum regnorum ad statum Ecclesie militantis, & non alicuius singularis personae, nec vitae aeternae, quod semper necessarium est fieri in sensu allegorico. Ecclesie paucitas. Quod intelligitur per regnum Iuda, quod solum erat in vna tribu, scilicet Iuda, & computantur Benjamin, & Iuda hic pro vna tribu, vt patet 4. Regum 17. cap. Et haereticorum contra Ecclesiam bella narrantur. Haeretici dicuntur, qui ab vniuersitate Ecclesiae per fidei abiectionem, vel scripturarū deprauationem recedunt. Sic autem totus Israel ad regnum domus Iuda pertinebat, sed omnes recesserunt a domo Iuda manente illa tribu sola, & post isti reges inter se mutuo consuegebant, sic habetur 3. Regum c. 14. vt Ecclesia cum haereticis.

Duodecim Prophetae in vnus voluminis angustias coarctati; multo aliud quam sonant in litera, prafigurant. Osee crebro nominat Ephraim, Samariam, Ioseph, tezrael, & vxorem fornicariam, & fornicationis filios, & adulteram cubiculo clausam mariti, multo tempore sedere viduam, & sub veste lugubri mariti ad se reditum praestolari.

Duodecim Prophetae. Duodecim Prophetae, in secundo ordine librorū canonis sacrae Scripturae ponunt post maiores Prophetas, tres, vt patet in prologo Galeato.

In

In vnus voluminis angustias coarctati. Idest licet quilibet de minoribus Prophetis suum librum singulariter faciat, quia tamen parui sunt, ab ordinatoribus Canonis Biblicae pro vno libro computantur, quia in secundo Canone ponantur octo libri. Iosue. Secundus iudicum cum Ruth; tertius duo libri Reg. qui dicuntur Samuel; quartus alij duo sequentes, qui vocantur Melachin. quintus Isaias, sextus Ieremias, septimus Ezechiel, octauus liber duodecim minorum prophetarū, qui vocat Thereatā, vt patet in prologo Galeato. Multo aliud quam sonant in litera prafigurant. Idest sensus, quem ipsi facere intendunt, multum distat a superficie literae, quia litera parabolica est, sensus autē literalis multum à parabolico distat. Osee crebro nominat. Hic dicit de quolibet ipsorum in specialia, quid intendat. Osee crebro nominat Samariam. Non dicit hic Beatus Hiero. de modo scribendi istorū, sed de materia, scilicet, de qua re Prophetabant, vel ad quam gentem diriguntur prophetae. Osee aliquando loquitur contra Iudam, aliquando contra regum Israel, sed regno Iuda praedicat misericordiam liberationis à Babylonica captiuitate, & regno autem Israel praedicat captiuitatem interminabilem. De hoc Hiero. in prologo super Osee. Crebro nominat Samariam, & Ephraim. Hoc est in quantum loquitur contra regnum Israel, in quo reges erant de tribu Ephraim, quia Ieroboam primus Rex Israel fuit de tribu Ephraim, & deinde omnes successores. Samaria erat Metropolis regni Israel, vt patet in processu tertij, & quartij Reg. loquendo ergo contra regem, & contra principalem ciuitatem intelligitur contra totum regnum. Samaria secundum Isidorum lib. 15. Etymolog. interpretatur custos, quia Rex Senacherib Assyriorum Dominus transtulit Medos, & in eadem ciuitate custodes posuit, quam & ipse edificauit. Non est intelligendum, quod Senacherib edificauerit Samariam, quia multo tempore ante edificata erat, vt dicitur 3. Reg. 16. cap. scilicet quod Samaria erat in monte Somer: etiam patet quoniam Salmanasar, qui regnavit ante Senacherib pugnavit contra Samariam tribus annis, vt habetur 4. Reg. 17. ca. Sed potuit esse, quod in illa obsidione magna pars murorum corruisset, quam post Senacherib restaurauit ad tutiorem custodiam, & dicit Senacherib vocauit eam Samariam, idest custodem, sed hoc etiam videtur falsum, quia antequam veniret Senacherib vocabatur Samaria, vt patet in 3. & 4. Reg. respondetur, quod illud per anticipationem dictum est, quia Ieremias, qui scripsit illos libros, fuit post regem Senacherib, scilicet tempore captiuitatis Ierusalem à Chaldeis, & cum scripsit libros potuit vocare ciuitatem illam nomine, quo eam Senacherib ante vocauerat, & sic sunt multae anticipationes in sacra Scriptura, sicut Iosue vocatur Iosue. Exo. 24. 32. & 33. cap. sed nunquam vocatus fuit Iosue, quo vsque fuit mutatum nomen eius Osee, vt patet Numeri 13. cap. Sed dicendū quicquid sit, quod Samaria non accepit nomen à Senacherib, sed quia edificata fuit in monte Somer, dicta est Semron Hebraicè, quod in Latine debet scribi Samaria, & ista est veritas, vt patet de edificatione sua. 3. Reg. 16. c. quod autē dicit Isidorus interpretari custodem posterius est. Samaria enim nomen vrbs est aliquando, vt patet in 4. Reg. 17. cap. & multis locis, aliquando nomen patrie continentis vrbes, vt patet Io. 4. cap. vbi dicitur de Christo: Oportebat eum transire per Samariam; venit ergo Iesus in ciuitatem Samariae, quae dicitur Sichar. Sic habetur Matthe. 10. cap. In viā gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Ista autem ciuitas postea Sebaste dicta est, & deinde ab Augusto Cesare Caesarea dicta est, vt patet in libro diuisionis terrae sancte.

Cap. 1. cir ca mediū.

Dubium quis dedit nomen Samariae.

Samariae nomen multa significat.

Quod haeretici nunc cupentur.

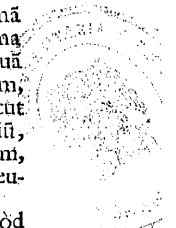
Iuxta hanc ciuitatem quae fuit Christus ab Apostolis, quem vocarent cum homines, & dedit clauis Petro, vt patet Matthe. 16. cap. vbi dicitur, Veni autem Iesus in partes Caesaree. In hac ciuitate sepultum fuit corpus Beati Ioannis Baptistae inter Eliseum, & Abidiam Prophetam, sed post à Iuliano Apostata Imperatore combustum praeter caput, & digitū, quo Christum venientem indicauit dicens: Ecce agnus Dei, vt patet Io. 1. cap. Ioseph. Non loquitur aliquid Osee contra Ioseph, sed contra tribum Ephraim, qui erant de femine Ioseph. Tezrael. Nō est Iezrael Iezabel, quia Iezabel fuit Regina vxor Achab, vt patet 3. Regū 21. cap. quae fecit occidi Naboth propter vineam. Iezrael est Metropolis in terra Samariae, iuxta quam sunt campi latissimi, & vallis vasta plusquam decem milibus passuum, vt ait Hierony. super Osee. Et vxorem fornicariam. Intendebat enim significare terram recedentem à cultu veri Dei, & fornicantem cum idolis. Ideo subiungitur fornicans fornicabitur terra à Domino. Et fornicationis filios. Quia dicitur in litera Osee primo cap. & fac filios fornicationis. In his autem filijs fornicationis multi valde imperiti sentiunt dicentes, quod sicut Deus mandauit Israelitis accipere bona Aegyptiorum, & non peccauerunt, ita mandauit hic Osee fornicari, ideo licitum erat fornicari. Sed hoc valde dissolutum rationi videtur, quod Deus mandauerit alicui fornicari. Nec est simile de furto Israelitarum, quia illud nō est furtum, cum Aegyptij deberent illa Iudaeis, quos quotidie depauperabant, & premebant operibus duris, nihil pro labore soluentes: ideo Deus mandauit accipere vasa, & vestes Aegyptiorum: non tanquam aliena, sed tanquam sua, quae violenter apud Aegyptios detinebantur, quia etiam Deo non mandante ipsi Israelite propria autoritate potuissent ab Aegyptijs repetere indicantes iustum bellum, cum non haberent iudicem, coram quo conrenderent cum Aegyptijs, & quia Aegyptij rationi stare nolebant. Fornicatio autem de se illicita est, nec potest aliquis coitus iustificari, nisi cum illa, cum qua praecesserit consensus faciens matrimonium. Si tamen Deus mandaret cum illa, quae non est vxor, coitum habere, liceret ad obediendum Deo, sicut licebat Abraham occidere filium suum innocētem ex mandato Dei, vt patet Gen. 22. cap. in quo tamen alias magis peccatum erat, quam in coitu illicito, sed nunquam talia Deus mandauit, nec credo ipsum mandatum, quia non subest aliqua honesta causa mandandi, sicut in rapiendo bona, vel in occidendo patrem, vel filiū, quoniam in aliquo casu licebat patri occidere filium, & è conuerso, scilicet in casu idolatrie, vt patet Deuter. 13. cap.

Item quia hoc non obstante litera repugnat, quod intelligatur de fornicatione, quia licet illa mulier, quam accipiebat Osee, esset fornicaria, vel non, scilicet meretrix, tamen ipse non poterat fornicari cum ea, quia eam in vxorem accipiebat, quia dicitur in litera, vade sūme tibi vxorem fornicationum, vxorem enim dixit & non mulierem, cum ea autem quam aliquis sumpsit in vxorem, fornicari non potest.

Item cum dicitur; & fac filios fornicationum: impossibile est, quod filij nati de Osea cum vxore legitima essent filij fornicationum, sic literaliter assumendo. Cessat ergo istorum vana intentio: de modo tamen intelligendi illam literam magis dicitur Deo dante, cum accesserimus ad Osee. Et adulteram cubiculo clausam mariti. De hac dicitur Osee 3. cap. vbi mandauit Deus Osee, quod diligeret vxorem dilectam ab alio viro, & adulteram, & dixit ad eam dies multos expectabis me, non fornicaberis, & nō eris cum alio viro multo tempore. Sedere viduam. Idest viduatam, scilicet

Vbi sepultus Io. Baptistae.

An Deus mandauit Osee fornicari.

fellicet earentem consortio viri nō per mortem. sed per distantia. & recessum viri ab ea, quia dixerat Osee multos dies expectabis me, & eris sine viro. sub vesca lugubri viri reditum praestolari. Id est expectare, cum enim mulier virum suum expectat, habitum lugubrem habet, quia delectationes, & gaudia suscipere renuit. & hoc significabat, quod diebus multis starent filij Israel sine Rege, sine Principe, sine Sacrificio, sine Altari, sine Ephod, & sine Theraphim, vt patet eodem cap. 3.

Ioel filius Fatuel describit terram duodecim tribuum, eruca, brucho, locusta, rubigine, vastante consumptam, & post euerfionem prioris populi effusum iri Spiritum sanctum super seruos Dei, & ancillas, id est super centum viginti credentium nomina, & effusum iri in cenaculo Sion. Qui centum viginti ab vno vsque ad quindecim paulatim, & per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Psalterio mystice continentur.

Ioel filius Fatuel. Ioel prophetauit eisdem temporibus, & sub eisdem regibus, sub quibus Osee prophetauit. Ideo post eum ordinatur, & in principio libri sui annotationes temporum non habet, quasi eisdem temporibus locutus fuisset, vt ait Hieronymus. in Prologo primo super Ioel. Filius Fatuel. Ponitur ad differentia aliorum, qui vocabantur Ioel. Describit terram duarum tribuum. Id est Iuda, & Benjamin, quia Ierusalem in sorte Benjamin cecidit, & erat coniuncta fors istorum sorti Iuda, ideo simul sibi consentiebant, quare de ambabus hic loquitur Ioel; alique tamen Bibliam habent. Terram duodecim tribuum. Sed ista litera est contra illum, quae habetur per Hieronymum in Prologo super Ioel, qui incipit sanctum Ioel, & dicitur, in hoc propheta omne, quod dicitur, ad tribum Iuda, & Ierusalem pertinere credendum est, & nullam omnino Israelis, id est decem tribuum in hoc fieri mentionem. Aliqui volentes concordare istas literas dicunt, quod intelligitur hoc, scilicet quod nulla mentio fiat de decem tribubus quantum ad punitionem, quia nihil fuerunt punita, sed quantum ad exemplificationem, quia propheta dicebat de decem tribubus, vt Iuda, & Benjamin conuerterentur ad Deum, ne efficerentur sicut alie tribus: sed ista solutio, siue concordia repugnat litera, quam ipsi defendere volunt, quia in ea dicitur. Ioel filius Fatuel describit terram duodecim tribuum bruco, & locusta. Et cap. in quo innuitur punio. Litera etiam in se falsa est, quia non fit mentio in toto Ioel nisi de Iuda, & Ierusalem. Ideo dicendum, quod ista litera corrupta est, debet enim scribi. Terram duarum tribuum. Porrit enim propter similitudinem literarum corrumpi, vel propter additionem literarum in numeris, scilicet si duobus praesistentibus apponeretur decem. Eruca, bruco. Hic ponit quatuor plagas in terra nascensibus. Prima est eruca, quae est quidam vermis, qui nascitur in oleribus, & arboribus, & deficcit folia, & consumit vniuersa coburendo. vñ dicitur eruca, quasi vruca, a verbo Vro. Bruco. Bruco significat duo, vno modo significat quaedam paruas, & minutissimas auiculas ad quantitatem mulcarum, & minores, colore nigerrimas, quae vineas demoliuntur. Et vocatur vulgari, Prologo, sine brugo: alio modo bruco significat foetum locustarum, sed dicitur quia ante quam habet alas vocatur

Dubium literale.

brucus, cum alas habet, sed paruum volat, aciesibus, dicitur: deinde cum fortis est, locusta, dicitur. Rubigine. Est rubigo cum tenere fruges noxio rore perfunduntur, & vertuntur spice, & calami in ruborem, & deinde marcescentibus radicibus putrescunt, & ista impressio vocatur vredo, sic habetur Gen. 4. cap. vbi vidit Pharaon spicas percussas vredine. Vastante fuisse consumptam. Vtrum autem iste quatuor plagas uenerunt in eodem anno, vel diuersis, non plene patet: sed videtur dicendum, quod in diuersis, quia Ioel 2. cap. dicitur, & reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruco, rubigo, & eruca.

Veni quatuor plagas uenerunt eodem anno, vel in diuersis.

Aliqui referunt istas quatuor plagas ad quatuor gentes, quae vastauerunt Iudaeos, scilicet Assyrii per crucem, & Chaldaei, per locustam Persae, & Medii per bruco Macedones, & omnes successores Alexandri, per rubiginem Romani. Sed non multum conuenit hoc, quia certum est ex contextu literae in Ioel, quod terra vastata sit in terrae nascentibus istis quatuor plagis.

Item non consonat litera, quia praesupponit ista expositio, quod Ioel loquatur ad omnes duodecim tribus, quia Assyrii non destruxerunt Iudam, sed alias decem tribus. Item quia post captiuitatem Romanorum nunquam Iudaei redierunt, nec prosperati sunt. Sed Ioelis 2. dicitur, quod post istas quatuor plagas Deus restitueret eis quod per plagas demolitum fuerat.

Etiam quia in litera Ioel ponitur post istas plagas de inuasionem hostili facta per Chaldaeos, quod non esset, si intelligeretur per crucem.

Et Hieronymus facit hic differentiam in litera, quia post istas quatuor plagas ponit euerfionem illarum duarum tribuum dicens. Post euerfionem prioris populi. Id est populi duarum tribuum factam per Chaldaeos. Grego. autem per erucam libidinem notat, locustam inanem gloriam, per bruco ventris ingluuiem, per rubiginem iram. Hierony. moraliter exponendo dicit has plagas quatuor esse quatuor animi passionem, quae si nimis increfcant, omne spirituale robur eneruant, scilicet gaudium de praesenti bono, dolorem de praesenti malo, spem de futuro bono, timorem de futuro malo. Effusum iri spiritum sanctum. Id est effundendum esse: est enim murum infiniti vocis passiuae. Super seruos Dei, & ancillas. Id est super homines, & mulieres credentes, super quos venit Spiritus sanctus post Christi ascensionem, & hoc praenunciatur Ioel 2. cap. vbi dicitur. Et erit post hoc effusum post hoc spiritum meum super omnem carnem, & propheta-bunt filij vestri, & filiae vestrae. Hoc autem factum esse demonstratur Actuum 2. cap. Id est super centum, & viginti credentium nomina. Isti centum, & viginti credentes erant tempore, quo Christus in caelum ascendit, & manebant in oratione, & ieiunio expectantes Spiritum sanctum promissum, vt patet Actuum primo cap. Et effusum in cenaculo Sion. Id est iste Spiritus sanctus fuit effusus in cenaculo Sion, id est in quadam domo magna, quae erat in monte Sion, scilicet, in alto loco ciuitatis. Et ibi cenauit Dominus cum Apostolis, est nunciis domus illa, a qua incipit ordo, qui dicitur Hospitalarium. Et non vult dicere Hieronymus, quod Ioel prophetauerit esse effundendum in Sion, quia nihil dixit de loco: sed Hieronymus cognoscens rem gestam hoc posuit.

Vbi incepit ordo Hospitalarium.

Isaias tamen de loco, in quo superuenit Spiritus sanctus in cap. 4. prophetauit dicens: Et creauit Dominus super omnem locum montis Sion, & vbi innocatus est, nubem per diem, & fumum, & splendorem ignis flammantis in nocte. Qui centum, & viginti. Hic ponit Beatus Hieronymus significationem huius numeri secundum figuram suam, in qua describi potest.

Paula-

Paulatim, & per incrementa surgentes quindecim graduum numerum efficiunt. Id est quod in ista centum, & viginti disponantur sic, quod crescant paulatim inuenientur quindecim lineae, siue quindecim gradus. Et sic fiet, accipiatur triangulus equilaterus, & ab vno angulorum incipiamus ponere puncta secundum lineas, & ponatur vnus punctus, primo, deinde ponatur alia linea, in qua sint duo, deinde tria, deinde quatuor, & cō sequenter, & vltima linea, quae est vnus latus trianguli habebit quindecim puncta, & sic in quolibet latere quindecim erunt, quae si numerentur, erunt centum, & viginti. Qui in Psalterio mystice continetur. Id est qui continentur in Psalterio secundum quandam figuratorem.

Vnde sciendum, quod templum Salomonis erat altum, & antequam accederet aliquis ad portam, & porticum templi, erant quindecim gradus, per quos ascendebant, & quando erant magnae festiuitates ascendebant Cantores per illos gradus, & in quolibet gradu cantabant vnus Psalmum de istis, & sic cantabant quindecim Psalmos, qui vocantur Canticum graduum, quia in gradibus cantantur: mysterium autem in istis Psalmis multiplex est. Sunt enim ibi tres quaternarij, primus pertinet ad incipientes, secundus ad proficientes, tertius ad perfectos. Primus consistit in declinatione a malo: ideo primus gradus primi quaternarij est clamor pro liberatione a malo huius seculi, & miseria, in quo est Psalmus. Ad Dominum cum tribulauer. Secundus gradus est fiducia liberationis, quae petit debet petere in fide nihil hesitans, vt patet Iaco. primo cap. & in isto gradu est Psalmus: Leuauit oculos meos. Tertius gradus est letitia ex consideratione finis tribulationis, quia sicut qui liberatur a tribulatione gaudet, ita qui certe sperat se liberandum gaudet, & in hoc gradu est Psalmus. Letatus sum. Quartus gradus est continuatio supplicationis, quia licet certum simus, semper orare debemus, quia sic Deus bona nobis praeparauit, vt illa sanctorum orationibus, & nostris attingamus: oportet ergo ab oratione non deficere, vt patet Matthe. 18. cap. & in hoc gradu est quartus Psalmus, scilicet. Ad te leuauit. Quintus est pro liberatione, gratiarum actio, in quo est Psalmus. Nisi Dominus. Secundus quaternarius graduum, & Psalmorum pertinet ad proficientes, & iste quaternarius est ad crescendo in bono.

Mysterium 15. Psalmorum apud veteres.

Et primus gradus est confidentia Christiani, pro quo est Christus. Qui confidunt in Domino. Secundus gradus est consolatio seminantis misericordiae opera, pro quo est Psalmus. In conuertendo. Tertius gradus est omnium bonorum Deo attributio, pro quo est Psalmus. Nisi Dominus. Quartus est beatitudo timementium, quoniam qui Deo cuncta attribuunt ipsi tumunt, & amant, pro quo est Psalmus. Beati omnes. Quintus est firmitas patientiae, pro quo est psalmus: Sape expugnauerunt me. Tertius graduum quaternarius est ad iam perfectos, & in hoc primus gradus est confidentia supplicationis, pro quo est Psalmus. De profundis. Secundus gradus est humilitas confidentis, ne in confidentia aliquid meritis suis ascribat, pro quo est Psalmus. Domine non est exaltatum. Tertius est gradus desiderium adificationis domus Dei, quae est corpus Christi mysticum, pro quo est Psalmus. Memento Domine. Quartus gradus est charitas proximi, pro quo est Psalmus. Ecce quam bonum. Quintus gradus est charitas Dei, a qua incipiunt omnia bona itaquam a motiuo principio ad amandum, & agendum, & in quem omnia tendunt tanquam in finem omnium complementem, pro quo est Psalmus. Ecce nunc benedicite. Signat etiam iste ascensus gradualis ascensum charitatis in Deum secundum quam eleuamur, do-

nec Deo perfecte fruamur. Charitas autem quindecim actus habet, quos ponit Apostolus ad Cor. prima cap. 13. & ascendunt ita quod actus posteriores sunt actibus prioribus perfectiores. Significat etiam iste numerus implementationem mandatorum nouae, & veteris legis, quae significantur per quindecim, scilicet lex noua per octo, & lex vetus per septem, vt dictum fuit supra 2. cap. de Paulo Doctore gentium, qui mysterio, hebdoadis, & ogdoadis instruendus erat, hic & multa similia sunt, quae mystice significat canticum graduum.

Amos pastor, & rusticus, & ruborum mora distringens paucis verbis explicari non potest. Quis enim dignè exprimatur tria, & quatuor scelera Damalci, & Gazae, Tyri, & Idumae, & filiorum Ammon, & Moab: & in septimo, & octauo gradu Iudae, & Israel? Hic loquitur ad vacas pingues, quae sunt in Samariae monte, & ruituram domum maiorem, minoremque testatur. Ipse cernit fictorem locustae, & stantem Dominum super murum litum, vel adamantinum, & vicinum pomorum attrahentem supplicia peccatoribus, & famem in terra, non famem panis, nec sitim aquae, sed audiendi verbum Dei.

Amos pastor. Iste est tertius inter minores Prophetas, & fuit iste temporibus, quibus Osee, scilicet sub Ozia loacham, vt patet Amos primo cap. Et non fuit iste Amos pater Isaiae, quia alij literis scribitur apud Hebraeos iste, alij Amos pater Isaiae, & ille interpretatur fortis, vel robustus, iste autem interpretatur auulsus, vt ait Hieronymus in Prologo super Amos, qui incipit: hic Amos. Pastor. Quia fuit de pastoralibus Thecae, vt patet Amos primo cap. distat autem terra illa a Ierusalem contra meridiem per quinque leucas, a Bethleheme autem per tres leucas, siue sex miliaria, vt ait Hieronymus in Prologo supra dicto super Amos, & erat Amos pastor armentorum, scilicet vacarum, & bouum, vt patet Amos cap. 7. Et rusticus. Id est qui in ruribus, & in campis morabatur, scilicet in pastoralibus Thecae, & ideo rustico modo loquitur, licet alta secreta contineat. Ruborum mora distringens. Id est decerpens, vel capiens, & dicitur distringere, id est percutere, scilicet, cum quis fructus ab arbore capiens humiliat ramos, deinde capto, vel decerpto fructu per violentiam resilit ramus se ad superiora eleuans. Aliqui libri habent. Distringens. Id est eligens, quia meliora mora comedebar relinquens alia: pastores enim in pastoralibus illis in vniuersa mora comedunt, quia abundant ibi. Paucis verbis explicari non potest. Quia multa continent secreta, & multis verbis indiget ad declarationem. Quis enim dignè exprimat. Hic ponit difficultatem intelligentis istius Prophetae, & dicit in omnibus istis populis, & tribubus hic nominatis, quod super tribus sceleribus conuerteretur, sed non in quarto.

Sed in sensu mystico exponit ista quatuor peccata Hieronymus: primum peccatum est cogitatio, quae mala sunt secundum cogitationibus acquiruisse peruersis: tertium quod mente decreueris, opere complere: quartum peccatum est non agere poenitentiam, & in suo sibi complacere delicto, tria autem prima peccata

Quae sint quatuor scelera Damalci.

peccata medicabilia sunt, quartum autem insanabile est, ideo dicit, quod super illo non conuertetur. Damasci. Opportet intelligi etiam istam literam secundum alium sensum literalem, quia Propheta non loquebatur istis populis isto sensu, sed in alio, & primo loquitur ad Damascum, quae est ciuitas Metropolis, & caput Syriae, accipiendo specialiter Syriam pro Syria australi non autem pro tota Siria, vel pro Siria Mesopotamiae, ut patet Isa. 7. cap. quam condidit Eliezer Damascus procurator domus Abrahae, ut diximus supra 2. cap.

Est intentio Amos loquentis contra istos populos praenunciare eis mala super ventura quantum ad penalitates, quia se frequenter peccauerant, & cum denominat hic in quolibet populo tria, & quatuor peccata, non est intelligendum, quod quilibet populus istorum quatuor peccata egerit, & quod propter tria conuertatur, & non in quarto. Sed est sensus, quod quilibet istorum populorum totiens peccata sua iterauit, quod Deus non conuertetur a punitione, sed puniet, & si illa peccata non fuissent totiens iterata, vel tantum multiplicata, ita quod essent, ut tria, & non accederent ad quatuor, non puniret Deus, sed auerteretur. Sed iam sunt tantum multiplicata, quod non conuertetur.

Quantum autem sit peccata esse, ut duo, vel tria, ita quod Deus non puniat, vel esse, ut quatuor, ita quod Deus non conuertatur, nulli hominum notum est, & quando dicit, non conuertatur, non est intelligendum de poena aeterna, quia non datur in hoc aliquis terminus, quia etiam si aliquis centies millesies peccauerit, & conuertatur, Deus conuertetur ad parcendum de morte aeterna secundum regulas, quas dat Ezechiel 18. cap. In punitione autem temporali non est necesse, quod Deus semper conuertatur, quia Moyses orauit sibi dimittere poenam de moriendo ante Iordanem, sed non obtinuit: stat enim corporalis, & temporalis puniatio cum magno amore Dei ad creaturam, quia filij, quos Deus non castigat, adulterini sunt, ut patet ad Hebraeos cap. 12. Et sic Deus puniebat Paulum, quem valde diligebat, dans ei stimulum carnis suae, ut habetur 2. Corinthi. 11. cap. Et cuiuslibet istarum gentium vnum peccatum ponitur quod ceteris grauius erat, & propter quod magis a Deo puniebatur. Damasci. Tria, & quatuor scelera Damasci dicuntur multa peccata, quae non ponuntur sub certo numero propter quae Deus flagellat Damascum. Et ponitur ei vnum, scilicet, quia tritauerunt in plaustris ferreis Galaad, idest Rex Syriae Azael, de quo fit mentio in litera Amos pugnavit contra Israel, & deuictio Acaab, regionem Galaad valde destruxit quasi trituras in trituris ferreis, ut patet 4. Reg. c. 13. Gaza. Gaza Metropolitana ciuitas est in terra Philistinorum, ut patet primo Regum 6. cap. peccatum horum fuit, quia conuenerunt captiuitatem perfectam in Idumaeam, ut patet Amos primo cap. idest, quod quaecumque de Iudaeis capere poterant vdebant Idumaeis. Tyri. Tyrius ciuitas est Phenicie in littore maris iuxta Sidonem, quae coniungitur terrae promissionis in angulo lateris Occidentalis, & Septemtrionalis.

Peccatum huius ciuitatis fuit, quia conclusit captiuitatem in Idumaeam, & non fuit recordata federis ferrum. Erant enim Tyri negotiatores, & si aliquid de Iudaeis capere poterant, vendebant Idumaeis. Idumaea. Idumaea dicitur terra Edon in latere Meridiano terrae promissionis, siue Esau, & vocatur mons Seir a nomine Esau, quia Esau tria nomina habuit, scilicet, Esau, Edon, Seir. Peccatum autem Idumaeorum fuit, quia persecutus fuit Esau fratrem suum in

gladio, scilicet Jacob, & violauit misericordiam eius, idest non fuit misericors eius, ut frater fratri miseri debet, & tenuerit ultra furorrem suum, & indignationem suam seruauerit vsque in finem. Refertur ad filios Esau, qui non perdidit odium fratrem quod pater habebat ad Jacob, hoc ipsi habuerunt ad filios eius, quia noluerunt a principio concedere transitum per terram suam, sed comminati sunt eis si intrare vellent, ut patet Numeri 20. cap. Filiorumque Ammon. Ammon, & Moab sunt filij Loth de duabus filiabus suis, ut patet Gen. 19. cap. hi habitant in Arabia, & valde persecuti sunt filios Israel, tempore iudicium, & tempore Saulis, quia uenerunt in Iabes Galaad volentes eruere oculos dextros omnibus uiris, ut patet primo Regum 11. cap. Et quadam alia vice dum pugnant contra Iabes Galaad, ut acciperent illam regionem pro terra sua, dissecuerunt praegnantem Galaad, idest illius terrae totius, ut non multiplicarentur bellatores ex partu praegnantium, ut patet Amos primo cap. Et Moab. Moab filius ex maiori filia Loth, ut patet Gen. 19. cap. Peccatum Moabitarum fuit, quod incenderunt ossa Regis Idumaeae, ut patet Amos 2. cap.

Et dicit Hieronymus super Amos, quod tradunt Hebraei Idumaeos fuisse subiectos Iosaphat regi Iuda: Et Moabitas Ioram regi Israel. Sed postmodum cum recessisset rex Moabitarum a Ioram petiuit ille auxilium a Iosaphat rege Iuda, qui ueniens duxit secum regem Idumaeorum ad oppugnandam ciuitatem, in qua Rex Moab erat conclusus. Et cum rex Moab uellet fugere per eam partem ciuitatis, quam rex Idumaeae obsidebat non est permittus ab eo, tunc ascendens murum immolauit uidentibus hostibus filium suum Deo suo, & propter immanitatem huius facti recesserunt filij Israel a ciuitate, postea mortuo rege Idumaeorum, & sepulto recordati Moabite quid egisset contra eos in obsidione extractum de sepulchro combusserunt igni, & cinerem redigerunt, ut quod non potuerat in uino uiscerentur in mortuo. In septimo, & octauo gradu Iuda, & Israel. Idest peccata, & praenuntiationes penarum contra Iudam ponuntur septimo loco, punitiones contra Israel ponuntur quarto loco incipiendo a Damasco, & Gaza.

Peccata Iuda erant multa, scilicet, quia legem Dei non custodiebant, & volebant agere, quae Deus mandabat, sed declinabant ad idola, ut patet Amos 2. cap. Et Israel. Octauo loco ponitur Israel cuius peccatum, quia vendidit argentum iustum, & pauperem pro calciamentis, & quia contrebant super puluerem capita pauperum, & uiam humilium declinabant, ut patet Amos 2. cap.

Aliqui enim dicunt, quod hoc fuit peccatum uenditionis Christi, qui pro 30. argenteis uenditus est, sed nullo modo conuenit, quia ista puniatio, quae hic praenunciatur infligenda, paulo post inflata est: sed Christi uenditio multo post tempore fuit.

Item quia ista priuatio refertur ad peccata praeterita, uenditio autem Christi non erat praeterita; nec ualet, si dicas, quod loquitur de futuro, tanquam de praeterito propter certitudinem prophetiae, quia licet aliquando ponatur praeteritum perfectum pro futuro, nunquam vel raro ponitur praeteritum imperfectum pro futuro, quia semper refertur ad rem gestam, totus autem contextus literae ad praeteritum dirigitur.

Item quia non uendiderunt Iudaei Christum, sed Iudas discipulus suus, peccatum uenditionis nullo modo imputabile est Iudaeis. Item dato, quod imputaretur Iudaeis, qui ipsum emerunt, quia sanguinem

gladio, scilicet Jacob, & violauit misericordiam eius, idest non fuit misericors eius, ut frater fratri miseri debet, & tenuerit ultra furorrem suum, & indignationem suam seruauerit vsque in finem. Refertur ad filios Esau, qui non perdidit odium fratrem quod pater habebat ad Jacob, hoc ipsi habuerunt ad filios eius, quia noluerunt a principio concedere transitum per terram suam, sed comminati sunt eis si intrare vellent, ut patet Numeri 20. cap. Filiorumque Ammon. Ammon, & Moab sunt filij Loth de duabus filiabus suis, ut patet Gen. 19. cap. hi habitant in Arabia, & valde persecuti sunt filios Israel, tempore iudicium, & tempore Saulis, quia uenerunt in Iabes Galaad volentes eruere oculos dextros omnibus uiris, ut patet primo Regum 11. cap. Et quadam alia vice dum pugnant contra Iabes Galaad, ut acciperent illam regionem pro terra sua, dissecuerunt praegnantem Galaad, idest illius terrae totius, ut non multiplicarentur bellatores ex partu praegnantium, ut patet Amos primo cap. Et Moab. Moab filius ex maiori filia Loth, ut patet Gen. 19. cap. Peccatum Moabitarum fuit, quod incenderunt ossa Regis Idumaeae, ut patet Amos 2. cap.

Et dicit Hieronymus super Amos, quod tradunt Hebraei Idumaeos fuisse subiectos Iosaphat regi Iuda: Et Moabitas Ioram regi Israel. Sed postmodum cum recessisset rex Moabitarum a Ioram petiuit ille auxilium a Iosaphat rege Iuda, qui ueniens duxit secum regem Idumaeorum ad oppugnandam ciuitatem, in qua Rex Moab erat conclusus. Et cum rex Moab uellet fugere per eam partem ciuitatis, quam rex Idumaeae obsidebat non est permittus ab eo, tunc ascendens murum immolauit uidentibus hostibus filium suum Deo suo, & propter immanitatem huius facti recesserunt filij Israel a ciuitate, postea mortuo rege Idumaeorum, & sepulto recordati Moabite quid egisset contra eos in obsidione extractum de sepulchro combusserunt igni, & cinerem redigerunt, ut quod non potuerat in uino uiscerentur in mortuo. In septimo, & octauo gradu Iuda, & Israel. Idest peccata, & praenuntiationes penarum contra Iudam ponuntur septimo loco, punitiones contra Israel ponuntur quarto loco incipiendo a Damasco, & Gaza.

Peccata Iuda erant multa, scilicet, quia legem Dei non custodiebant, & volebant agere, quae Deus mandabat, sed declinabant ad idola, ut patet Amos 2. cap. Et Israel. Octauo loco ponitur Israel cuius peccatum, quia vendidit argentum iustum, & pauperem pro calciamentis, & quia contrebant super puluerem capita pauperum, & uiam humilium declinabant, ut patet Amos 2. cap.

Aliqui enim dicunt, quod hoc fuit peccatum uenditionis Christi, qui pro 30. argenteis uenditus est, sed nullo modo conuenit, quia ista puniatio, quae hic praenunciatur infligenda, paulo post inflata est: sed Christi uenditio multo post tempore fuit.

Item quia ista priuatio refertur ad peccata praeterita, uenditio autem Christi non erat praeterita; nec ualet, si dicas, quod loquitur de futuro, tanquam de praeterito propter certitudinem prophetiae, quia licet aliquando ponatur praeteritum perfectum pro futuro, nunquam vel raro ponitur praeteritum imperfectum pro futuro, quia semper refertur ad rem gestam, totus autem contextus literae ad praeteritum dirigitur.

Item quia non uendiderunt Iudaei Christum, sed Iudas discipulus suus, peccatum uenditionis nullo modo imputabile est Iudaeis. Item dato, quod imputaretur Iudaeis, qui ipsum emerunt, quia sanguinem

Vxoressacerdotum in terra Samariae vaccae pingues sunt appellatae.

nem innocentem emerunt, tamen Israelitis non potest imputari, quia sola tribus Iuda, quae mansit, Christum persecuta est, & crucifixit: tribus autem, quae uocantur Israel pro multum tempus ante ductae fuerant in terram Medorum, ad quas de seclere facto contra Christum nihil atinebat, ridiculum ergo est talia dicere.

Sed intelligitur, quod Principes, & uiri potentes in Israel vendebant iustum pro argento, idest dantes contra iustum sententiam iniquam propter munera. Et pauperem pro calciamentis. Idest, quia pauperes nil dare poterant pro modico vendebant iustitiam eorum, & humiliabant pauperes vsque ad terram flagellantes eos, & percutientes capita eorum super puluerem, quia vitulos nolabant adorare, & aliquos occidebant. Hic loquitur ad vaccas pingues. Hoc habetur Amos ca. 4. primo dicit ibi captiuitatem Assyriorum istis vaccis pinguibus, & dicuntur vaccae pingues uxores Sacerdotum, & Iudicum in terra Samariae, quia uentri, & gula seruiebant lautissimè. Aliqui uolunt, quod dicatur pro ipsis uiris, & uocentur vaccae irrisoriae. Sed non est, quia in litera Amos subiungitur. Qui dicitis Dominis uestris: Afferte, & bibemus. Dominium autem sunt mariti earum. Item quia post subditur: Et per aperturas exhibitis altera contra alteram, & proijciemini in Armon, non potest autem hoc de uiris intelligi. In monte Samaria. Idest in Bethel, ubi erat unus vitulus quem fecerat Ieroboam, ut patet 3. Regum 12. cap. & Sacerdotes multi, & iudices. Vel dicitur mons Samariae altitudo potestatis Sacerdotalis, vel iudicatio in Samaria. Et uisitaram domum maiorem minoremque testatur. Idest praedicit, quod domus Israel, quae est maior domus habens decem tribus, & domus minor, idest domus regni Iuda, quae parua erat ruent tradite in manus hostiles de hoc Amos capit. 6. quia ecce Dominus mandabit, & percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem scissionibus. Ipse cernit factorem locustae. Idest Amos uidit imaginaria uisione Dominum fingentem, idest facientem locustas, & mitrentem eas in terram, ut cooperirent, & vastarent omnia uirentia in principio germinantium. Serotini imbris. Idest in primo uere cunctis incipientibus germinare, ut patet Amos 7. cap.

Aliqui tamen intelligunt hoc de Assyrijs ascendentes in multitudine magna, & cooperientibus terram promissionis. Sed melior expositio est prima, quia sic factum est, scilicet, quod percuteret Deus Israelitas primo fame, & alijs minoribus malis, ut corripirentur: deinde perfeuerantibus ipsis induxit captiuitatem secundum ordinem punitionis, qui ponitur Deuterono. 28. cap. & Leuit. 26. Stantem Dominum super murum litum, uel adamantinum. Biblia nostra habet murum litum, idest planatum: & dicitur a uerbo lino, idest superinducere calcem lapidibus, uel lateribus ad fortiorem structuram, & compaginacionem. Stabat autem Deus super murum litum, idest bene leuigatum, uel adamantinum secundum literam septuaginta interpretum, & significatur soliditas murorum Israel. Et dixit Propheta Amos: quid tu uides Amos? qui respondit trullam cementarij ego uideo: uolebat enim Deus signare deiectionem murorum Israel, in quibus confidebant: ideo subiungit: Ecce ponam trullam in medio populi mei Israel: non adiciam ultra super inducere eum, & demolientur excelsa, trulla enim est instrumentum edificatorum, & ferreum, amplum, & planum ad compilandum lutum, uel calcem, & uocatur uulgariter palaeta. Et uincinum pomorum atrahentem supplicia peccatorum. De hoc Amos 8. cap. iste uincinus significat captiuitatem imminentem eis futuram per Assyrios,

& sicut porta uolenter inclinatur uincino, idest illo instrumento curuo ad capiendum, ita ipsi portari debebant in uinculis, & laqueis inuincti in captiuitatem ad terram Medorum, uel sicut uincinus accelera re facit ramum ad decerpentem fructus, ita signabatur instare de propinquo captiuitas Israel, & hoc uult cap. 8. Amos dicens, haec ostendit mihi Dominus: & ecce uincinus pomorum, & dixit, quid tu uides Amos, & dixit, uincinum pomorum, & dixit Dominus ad me: uenit finis super populum meum Israel. Et famem in terra. Ista non fuit fames panis, sed audiendi uerbum Dei, ut patet Amos 8. cap. Hoc fuit imminente captiuitate, inquirebant responsum a Prophetis, & circuibant quarentes Prophetas, nec inueniebant eos timore, & desiderio exarscentes.

Abdias, qui interpretatur seruus Domini, ter peronat contra Edom sanguineum, terrenumque hominem fratrem fratris quoque Iacob semper emulum hasta percutit spiritali.

Abdias, qui interpretatur seruus Domini. Hic ponitur quartus de minoribus prophetis.

Hebraei dicunt, quod iste est, qui sub rege Achab, & impiissima Iezabel pauit centum Prophetas in speluncis, & specubus, qui non curauerunt quia sua ante Baal: sepulcrum quoque eius cum Baufoleo Elisei, & Ioannis Baptistae in Sebaste ciuitate uenerationi habetur, quae olim Samaria dicebatur, ut ait Hieronymus in Prologo super Abdiam, qui incipit: Iacob Patriarcha. Interpretatur Abdias seruus Domini, maximam quippe Deo seruitutem exhibuit, cum pauit centum Prophetas, ut non recederent a uero cultu Dei. Peronat contra Edom. Idest contra filios Esau, qui sunt Idumaei: tota enim Propheta Abdiae destructionem designat Idumaeorum. Sanguineum, terrenumque fratrem. Dicitur autem sanguineus, idest ualde rubeus, & propter ruborem corporis Edom dictus est, ut ait Hieronymus in Prologo super Abdiam. Vel ut habetur Genes. 25. cap. uocatur rubeus, siue Edom, quia desiderauit lentulam ruffam. Vocatur autem Esau a nomine proprio. Vocatur Seir a corporis dispositione, quia hippidus erat, ut pannus, uel pellis. Vel potest dici sanguineus, quia propter inuidiam sanguinem fratris sui Iacob effundere conabatur. Fratris quoque Iacob semper emulum. Idest inuidentem pro benedictione quam irripuerat, sed nec in hoc eum grauaerat, quia Esau uendiderat ei primogenita. Si ergo possessionem rei suae, quae ab alio uolenter detinebatur, palam accipere non poterat, licebat accipere quomodocumque posset. Hasta percutit spiritali. Scilicet prophetando contra eum desolationem: Propheta enim, quae contra aliquod dirigitur, non nocet corporaliter, quia uerbum est, sed certissimum malum praenunciat futurum, ideo hasta spiritalis uocatur.

Ionas pulcherrima columba naufragio suo passionem Domini praefigurans, mundum ad penitentiam reuocat: & sub nomine Niniue gentibus salutem nunciat.

Ionas columba. Iste est quintus Propheta de minoribus: Iste Iona, & Abdias quia in principio sui temporum annotationes non habent, intelliguntur prophetae eisdem temporibus, quibus Prophetae, qui praepositi sunt.

Fuit

Peccatum Damasci.

Peccatum Gaza.

Peccatum Idumaeorum.

Peccatum Iuda.

Propheta dicitur haec spiritalis.

Fuit iste Ionas de Ghet, que est in Ophir, ut ait Hieronymus. Dicunt Iudaei, quod iste fuit filius mulieris Sareptane, quam Elias propheta postea mortuam suscitavit, ut ait Hieronymus in Prologo super Ionam, qui incipit sanctum Ionam. Sepulchrum eius demonstratur in vna urbi Geth in vico quodam, qui est secundo milliario a Se-phoria itinere, quo pergitur Tiberiadem, ut ait Hieronymus in Prologo, qui incipit Ionas columba. Et vocatur Ionas columba, quia sic est eius interpretatio in Hebraeo, vel interpretatur dolens, ut ait Isidorus 7. Etymo, quia doluit de salute Ninivitarum, vel quia in ventre ceti tribus diebus doluit. *Nunfrago suo passionem Domini praefigurans.* Quia sicut Ionas fuit tribus diebus in ventre ceti, sic filius hominis fuit tribus diebus in corde terrae. Ideo Phariseis perentibus signum Christus respondit dicens Mattha. 16. c. generatio mala, & adultera signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae. *Nundum ad poenitentiam reuocat.* Quia vocando Ninivitas ad poenitentiam omnes homines vocare intelligebatur dans causam similem confidendi. *Et sub nomine Ninivae salutem gentibus nunciat.* Nullus propheta legitur missus ad gentes, nisi Ionas, ideo per Ninivem, ad quam mittebatur, ceterae gentes ad poenitentiam vocatae intelliguntur.

Michaeas de Morasti cohaeres Christi, vastationem annunciat filiae latronis, & obsidionem ponit contra eam, quia maxillam percussit iudicis Israel.

Michaeas de Morasti. Ille est sextus propheta de minoribus: iste prophetauit sub Ioathan, & Acham, & Ezechia, ut patet Michee 1. cap. & praecesserunt eum alij praefati prophetae, quia tempore Ozie inceperunt. Ille autem tempore Ioathan filij Ozie, & loquitur contra Samariam, & Ierusalem.

Fuit Michaeas de Morasti, qui est grandis viculus, qui est iuxta Eleutheopolim urbem Palaestinarum, ut ait Hieronymus. *Coheres Christi.* Alludit Hieronymus verbo quod habetur ad Roman. 8. haeredes Dei coheredes autem Christi, quia Morasti significat Hebraice haeredem. *Vastationem annunciat filiae latronis.* Vocatur Ierusalem filia latronis, id est filia diaboli, qui semper insidiatur, ut rapiat fructum bonorum operum. De ista vastatione dicitur Michee 3. Nunc vastaberis filia latronis, quia percussit maxillam iudicis Israel, id est quia percussit Christum in maxilla: fuit enim iniuria toti Trinitati quando facientibus Iudaeis percussit servus Pontificis Christi maxillam, qui erat iudex Israel. Litera autem in Michea non est sicut hic. Sed dicitur. *Obsidionem ponent super nos, in virga percussit maxillam iudicis Israel.* Quod valde conuenit captiuitati Babylonicae, ideo dicitur. *Nunc vastaberis filia latronis.* Id est destruetur a Chaldaeis.

Obsidionem ponent super nos. Circundando vos in ciuitate Ierusalem ante Babylonicam captiuitatem. *In virga percussit maxillam iudicis Israel.* Id est in ista irruptione ciuitatis hostes nostri ita crudeliter se habebunt, quod non dabunt honorem senibus, & viris nobilibus. Sed iudices ipsos, qui in toto populo honoratissimi sunt percussent virga in maxillis, & capite ad magnum dedecus. & sic praenunciatum fuerat eis Deuteronom. 28. cap. ducet super te Dominus gentem cuius linguam intelligere non possis, gentem prociatissimam, quae non deferat seni, nec misereatur paruulis.

Et magis proprie videtur hoc debere intelligi de poena Iudaeorum in obsidione, quam de culpa, ut patet ex contextu literae, scilicet, quia dicitur nunc vastaberis, maxime quia si dicatur, quod debet intelligi de percussione Christi, quomodo poterit stare? quia culpa semper praecedat poenam: sed captiuitas Babylonica, de qua ibi Micheas prophetauit, fuit ante percussione Christi, quasi per quingentos annos: immo quasi per sexcentos, quod patet computando septuaginta hebdomadas Danielis, quae faciunt quadringentos nonaginta annos, & deinde praecedens tempus, quod fuit inter prophetiam Micheae, & Danielis.

Sed potest dici, quod ista percussio maxillae refertur ad Christum, & sic aduerbium, nunc, non demonstrat tempus captiuitatis Babylonicae, sed tempus captiuitatis factae per Romanos, & tunc est sensus. *Nunc vastaberis filia latronis.* Scilicet tempore Titi, & Vespasiani. *Obsidionem ponent super nos.* Id est super omnes existentes in Ierusalem: loquitur enim propheta de toto populo, & ponit se cum eis, sed ipse non vidit istam captiuitatem, nec Babylonicam, quia tempore Ezechiei mortuus est, postquam fuerunt quinque reges usque ad captiuitatem Babylonicam, ut patet 4. Reg. computando Iosiam primum, ibidem 21. cap. secundo Ioacham: tertium Ioachim, quartum alium Ioachim, quintum Sedechiam. De his 4. Regum 25. cap. *Percussit in virga maxillam iudicis Israel.* Id est ista vastatio fiet, quia percussit Christum in maxilla. Sed prima expositio magis consonat literae.

Nahum consolator orbis increpat ciuitatem sanguinum, & post euerfionem illius loquitur: Ecce super montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem.

Nahum consolator. Ille est septimus propheta inter minores, prophetauit autem eodem tempore, quo Micheas, quia in princip. lib. temporis annotationes non habet. *Consolator orbis.* Quia non erat parua consolatio, tam decem tribubus, quae in captiuitate tenebantur, quam duabus, scilicet Iudae, & Beniamin, quae ab eis obsidebantur, quod Chaldaei Assyrios destruerent, & captiuarent, ut ait Hieronymus in Prologo super Nahum, qui incipit Nahum prophetam. *Increpat ciuitatem sanguinum.* Id est Ninivem, quae dicitur ciuitas sanguinum, quia rex Assyriorum, qui morabatur in Ninive Metropoli regni sui, multum sanguinem effuderat de Israelitis, Iudaeis, & alijs gentibus, quas subiecerat: de quibus 4. Regum 18. cap. & increpatio erat praedicere ei, quod destrueretur a Chaldaeis, & ratio, quia praedicante Iona in ciuitate Ninive conuersi sunt ad Dominum, & misericordiam consecuti. Deinde tranquillitate habita grauioribus se criminibus miscuerunt: quare propheta Nahum ultimam, & totalem eis denunciat destructionem. *Et post euerfionem loquitur.* Euerfionem Ninive in generali ponit in primo cap. in alijs duobus sequentibus ponitur magis in speciali, in primo autem capitulo post praenunciationem destructionis sequitur. *Ecce super montes.* Hic praenunciatur gaudium Iudaeis non solum de captione, & destructione Assyriorum per Babylonicos. Sed primo de morte Senacherib, & patet quia dicitur in litera conuenienti. *Celebra Iuda festiuitates tuas.* Quia ut habetur 2. Paralipo. 22. cap. dum Senacherib obsideret Ierusalem, & inuaderet terram illam, non poterunt celebrare solennitatem Paschae Azymorum primo mense, deinde percussus octuagintaquinque milibus viris Senacherib ipse aufugit in terram suam, & immediate in templo Dei sui a filiis suis occisus est.

Comparatio duarum expo.

Ninive ciuitas sanguinum.

est. Et tunc venerunt nuncij ad terram Iudae annunciantes mortem eius, & dicentes, quod securum possent celebrare festiuitatem, & tunc secundo mense, die quintadecima Pascha celebratum est iuxta regulam positam Numeri 9. cap. *Ecce super montes pedes euangelizantis.* Ista sunt verba Nahum dicentis Iudaeis: Ecce nunc venit nuncijs denuncians mortem Senacherib. Pedes erant super montes, quia velociter transcurrerat montes, & valles, & plana. Euangelizans dicitur, id est bonum, annuncians, ab eo, quod est bonum, & Angelus, quod est nuncijs, quasi bene annuncians. Non poterat autem Iudaeis melius aliquid nunciari, quam quies ab hostibus, & mors Senacherib, ideo subditur, & annuncians pacem.

Abacuch luctator fortis, & rigidus stat super custodiam suam, & figit gradum super munitionem, ut Christum in cruce contempletur, & dicat, operuit caelos gloria eius, & laudis eius plena est terra: splendor eius, ut lux erit: cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.

Abacuch luctator. Ille est octauus de minoribus prophetis. Ille prophetauit eo tempore, quo Nahum, & Micheas, quia annotationem temporis non habet. Abacuch interpretatur amplexans, ut ait Hieronymus super istum prophetam, quia ex eo, quod amabilis Domini erat, sic vocatur, vel quia in certamine cum Deo ingreditur, amplexantis, id est luctantis. Fortitudo vocabulum. *Luctator fortis.* Quia nullus propheta est, qui ita contra Deum dure loquatur conquerendo quare in praesenti vita mali prosperantur, & conculcant bonos, & in hoc magis contententis, & irati vocabulum habet ex verbis, quam petentis, vel precantis. *Stat super custodiam suam.* Alludit hic Hieronymus verbis ipsius Abacuch in cap. 2. dicentis super custodiam meam stabo, & est sensus. Stat super custodiam suam, id est cum magna attentione custodis. Sicut custodes nocturnarum vigiliarum cum diligenter custodire volunt, stant super pedes erecti toto corpore ne dormiant. *Et figit gradum super munitionem.* Ad idem pertinet, & sic est in ordine literae Abacuch, & notat diligentiam custodientis. *Figit gradum super munitionem.* Id est ponit pedem firmatum super murum. Et erat intentio Abacuch, quod ex quo ipse cum Deo dicebat prauerat conquerendo de conculcatione bonorum a malis, & Dominus ei nondum responderat, nunc volebat diligenter attendere, quid ei Deus responderet, & ad hoc facit istum apparatus ad modum diligentis custodis stantis super muros, & ideo sequitur in litera: Et contemplantur, ut videam, quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Et quia ista questio prouidentiae introducta fuerat propter Nabuchodonosor, qui nequissimus erat, & tamen Iudaeos meliores se conculcabat, ideo responderet Dominus in illo 2. cap. quod Babylonia destruetur a Medis, & Persis. *Et Christum in cruce contempletur.* Hoc fit in tertio capitulo, quod potest intelligi de destructione Babyloniae per Cyrum, & Dariam, vel de passione Christi, & in aliqua parte magis consonat litera vni, aliquando magis alteri, sed hic Hieronymus applicat ad Christum. De hoc tamen plenius ibi dicitur deo dante. *Operuit caelos gloria eius.* Id est gloria Christi operuit caelos implens illos, quia infinita est. & hoc fuit maxime in natiuitate eius quando Angeli cecinerunt, gloria in excelsis Deo. Luc. 2. cap. *Et laudis eius plena est terra.* Quia in tota terra narrantur mirabilia eius, & miserationes eius super

omnia opera eius, laudatur, ut creator, ut redemptor, & ut glorificator. *Splendor eius, ut lux erit.* Id est splendor fame Christi, quae per totum orbem diuulgata est, vel quantum ad doctrinam, quae splenduit exponens antiquae legis veritatem, & intelligentiam, quae sub tenebroso cortice celabatur. *Et cornua in manibus eius.* Id est cornua crucis fuerunt in manibus eius. Vel potest fieri hypallage, ut dicamus manus eius in cornibus, scilicet crucis, & hoc conuenientius est. *Ibi abscondita est fortitudo eius.* Id est ibi demonstrauit se esse infirmum, quia nihil operata fuit diuinitas ad euersionem poenae, sed permisit Christum amarissimè pati, & amarius, quam nos patiamur, propter maximam armoniam in complexione, & vnicitate, & in sensibus, etiam quia in nobis dum pars inferior patitur, superior compatitur, & dolorem quantum potest lenit, & tolerabilis fit, in Christo autem, qui Dominus naturae erat, ex voluntate sua facta fuit ista discontinuatio, scilicet, ut vires inferiores perfectissimè, & amarissimè paterentur, & partes superiores, scilicet, intellectus, & voluntas totaliter finirentur, & nulla consolatio à deitate, vel ab intellectu saltem naturaliter redundabat illo tempore in partem sensitiuam. Et tunc potentiae sensitivae soli dolori vacantes acerrimum dolorem patiebantur, ideo nullus homo tantum dolorem sensit in poenaliuitate sicut Christus.

Causa propter quam Christus amarissimè passus est.

In martyribus enim gratia Christi redundat affluenter, dum patiebantur, ne desperarent, sed voluntarie acciperent.

Nullus enim homo fuit, qui si in mortis toleratione ita relictus fuisset sine aliqua influenza ad partes inferiores redundante sicut Christus, qui non desperasset: & ex hoc specialiter clamauit in morte sua, dicens: Deus meus, ut quid dereliquisti me, ut patet Mattha. 27. cap. De nullo autem viro sancto legitimus, quod istam vocem in morte sua dixerit quantumcumque acerbissimè pateretur, quod valde notandum est, quia nullus sic derelictus fuit.

Alij autem homines, qui pro Christo moriebantur ex influenza virium superiorum in inferiores aliquo modo tolerabilius habebant, quia per intellectum, & voluntatem aliquantulum potentiam sensitivam imperando ab attentione doloris remouebant. Ideo abscondita est fortitudo eius.

Vnde Hilarius ait, quod ante passionem apparuit Christus Deus, & homo, in passione solum homo, post passionem solum Deus. De his ponit aliquid sanctus Thomas in quodam quolibet, scilicet, vtrum Christus verè mortuus fuerit.

Sophonias speculator, & arcanorum Dei cognitor audit clamorem à porta pificium, & euulsum à secunda, & contritionem à collibus. Indicit quoque vultum habitatoribus Pilae, quia conticuit omnis populus Chanaan, dispersi sunt vniuersi, qui inuoluti erant argento.

Sophonias. Ille est nonus propheta de minoribus, iste prophetauit post tempora omnium praedictorum prophetarum, scilicet tempore Iosiae regis, & denunciat iste propheta captiuitatem Babylonicam: deinde liberationem, & hoc ex merito Iosiae Regis, qui fuit de optimis regibus Iudae, ut ait Hieronymus in Prologo super Sophoniam: Sophonias speculator,

Cum dicitur percussit maxillam iudicis Israel. An intelligatur de Christo.

culator, vel Arcanus dicitur: & ad idem pertinent, quia Sophonias Arcana Domini considerabat, & vocatur speculator, quia sic vocantur Prophetæ, vt patet Ezech. 3. capitu. fili hominis speculatorem dedi te domui Israel. *Et Arcanorum Domini cognitor.* Quia ista, quæ futura erant, sibi reuelata fuerunt. *Audit clamorem.* Hic ponitur capit. i. vbi innuitur affectio Iudæorum manentium in Ierusalem tempore, quo Chaldæi intraverunt ciuitatem per omnes portas. *Clamorem à porta piscium.* Quia omnes, qui stabant circa illam portam clamare cœperunt intrantibus Chaldæis, & vocatur porta piscium, quæ contra Iopem est, & Diospolim contra Occidentalem partem ad mare Mediterraneum, quod vocatur mare Palæsthorum. *Et ciuitatem à secunda.* Qui erant apud secundam portam, eodem modo intrantibus Chaldæis vlulabant, & ista secunda porta erat prope portam maris, siue piscium, quia ibi incipiebant numerari portæ. *Et vlulatum à collibus.* Colles Ierusalem erant mons Sion, in quo erat templum, & ibi habitabant nobiles, eratque ibi domus regia, ad quam partem ascendebant Chaldæi vociferantibus eis, qui supra erant. *Indicit quoque.* Idest annunciat. *Plulatum habitatoribus Pila.* Idest Ierusalem, quæ dicebatur Pila propter rotunditatem magnam sicut est in Pila. *Quia conticuit omnis populus Chanaan.* Quia tunc conticuerunt omnes Iudæi superbi pressi ab hostibus: iuxta illud Isa. 2. capitu. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum, exaltabitur autem Dominus solus in die illa, quia dies Domini exercituum super omnem superbum, & excelsum, & super omnem arrogantem: vocatur autem Ierusalem populus Chanaan, quia habitatores eius peccatores erant, vt Chananei, & sic Daniel improperauit iudicibus peccatoribus, vt patet Danielis 13. capitu. Semen Chanaan, & non Iuda: sic etiam vocantur Sodoma propter magnitudinem peccatorum: vt patet Isa. primo. audite verbum Domini principes Sodomorum, & percipite auribus legem Dei populus Gomorræ. Etiam propter manifestationem delictorum, vt patet Isa. 3. quasi Sodoma peccatum suum predicauerunt, nec absconderunt. *Dispersi sunt vniuersi, qui inuoluti erant argento.* Quia in irruptione ciuitatis Chaldæi depredati sunt omnes diuitias, quas inuenire potuerunt, & nominantur hic diuites, quia peccatum avaritiæ eorum, in quo diripiebant bona pauperum, fuit magna causa huius captiuitatis, vt tangunt generaliter omnes Prophetæ, tam maiores, quam minores.

Aggæus festinus, & lætus, qui seminavit in lacrymis, vt in gaudio meteret, destructum templum ædificat, Deumque patrem inducit loquentem: Adhuc vnum modicumque, & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & commouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.

Aggæus festinus. Iste est decimus Prophetæ inter minores. Iste Aggæus fuit post omnes superiores Prophetas, quia post captiuitatem Babylonicam prophetauit post finem temporis captiuitatis, scilicet anno. 2. Darij regis secundi, vt patet Aggæi primo capit. Et iste Aggæus prophetauit ista existens in Ierusalem post reditum de Babylone, vt patet in processu primi capit. & in 2. quia querit, quis est,

qui viderit templum in gloria sua prima: & isto præfente incepta est ædificatio templi secunda vice.

Vnde notandum, quod sicut scribitur. 2. Paralipo. vltimo capitu. Nabuchodonosor Rex Chaldæorum propter periurium Sedechiæ regis Iudæ, quia ab ipso recesserat, ipsum Sedechiam cum populo Iudaico in Babylonem duxit captiuos incendio templo, & vrbe destructa. Mortuo autem Nabuchodonosor, Euilmorodach filio suo, & Balthasar nepote suo succedente in regnum à Chaldæorum hostibus, scilicet à Medis, & Persis interfecto, Darius Medus successit in regnum Babylonis, quo mortuo successit Cyrus Rex Persarum, qui in primo anno Regni sui remisit in Ierusalem circiter quinquaginta millia Iudæorum, quibus præfecit Zorobabel, & Iesum filium Iosedech. Et præcepit, vt ædificarent templum Domini: illi autem extructo altari fundamenta templi iecerunt, vt patet Esdræ primo 3. capit. Interea mortuo Cyro Artaxerxes, qui dictus fuit Cambyses succedens Cyro, mandauit gentibus, quæ erant in circuiitu Ierusalem, vt interdicerent Iudæis, ne aliquid instaurarent, vel in muris, siue templo, & tunc mansit opus inchoatum vsque ad secundum annum Darij secundi, qui vocatur filius Idaspis, de hoc primo Esdræ capitu. 4. tunc Aggæus, & Zacharias inceptum prophetauit, & cohortari ceteros Iudæos ad templi instauracionem dicentes esse tempus impletum, quod prædixerat Ieremias, scilicet, septuaginta annos captiuitatis, de quibus Ieremi. 29. capitu. Principalis autem intentio Aggæi est prouocare Zorobabel, & alios, qui cum eo erant ad templi restauracionem. Vocatur autem festinus, quia velociter templum Dei ædificari hortabatur, non obstante Cambysis contrario decreto. *Et lætus.* Quia prænunciabat multa bona Iudæis euentura, si ad templi ædificacionem curam haberent, & quia prænunciabat maiorem futuram gloriam domus huius, quam primæ, vt patet 2. capitu. eiusdem. *Qui seminavit in lacrymis, vt in gaudio meteret.* Ista locutio accipitur de Psalmo 125. scilicet, In conuertendo: Et est sensus: Aggæus seminavit in lacrymis, idest mandauit fieri aliquem actum laboriosum, scilicet templi restauracionem, quæ quasi cum lacrymis fiebat, & dolore magno, quia vna manu ædificabant, & altera manu tenebant lanceam contra hostes, vt patet Neemie. capitu. 3. vt in gaudio meteret, quia ex ædificacione laboriosa templi sequeretur magna exultatio, scilicet, quod gloria secundi templi esset maior quam gloria primi, vt patet Aggæi secundo capitu. *Templum ædificat.* Idest ad ædificandum incitat prædicans tempus dictum à Ieremia esse completum. *Denique patrem inducit loquentem.* Hoc est in secundo capitu. vbi dicit se missurum Saluatorem ad templum illud. *Adhuc vnum modicum.* Idest post modicum tempus sient ista, quæ annuncio, scilicet, aduentus Messie ad templum, quia fuerunt quasi quadringenti anni à tempore, quo dictum fuit hoc, vsque ad Christi Natiuitatem secundum quosdam, sed secundum veritatem fuerunt anni quingenti, & decem octo: vt patet per Eusebium. *Et ego mouebo cœlum.* Sicut enim quando Deus dedit primum testamentum in Sinai, motum fuit mare rubrum: Exod. 14. capitu. & cœli, quia distillauerunt mana. Exod. 16. capitu. & ignis apparuit, & caligo: Exod. 19. capitu. Ita veniente Christo, qui nouum testamentum in sanguine suo confirmaturus erat, debebat fieri magna in rebus mutatio: in cœlo enim fuit facta mutatio, siue in natiuitate, siue in passione. In natiuitate, quia apparuit stella dirigens Magos reges vsque ad locum, in quo erat

Quod diffis fuerit constructio templi in Ierusalem, quod secundario facta est.

Signa quæ in terris, & in cœlo visa sunt, quo tempore Christus natus est.

Christus, Matth. 2. cap. Vel quia in die Natalis apparuerunt tres Soles in Oriente, qui post paulatim in vnum coniuncti sunt ad Trinitatem substantiarum notandam in homine Christo, scilicet deitatem animam, & corpus: vnica tamen persona est, scilicet verbi. In passione autem mutatio facta fuit, quia erat eclipis miraculosa in Sole in plenilunio. Matth. 27. cap. De qua Deo dante aliquid dicitur super Matth. *Et terram.* Fuit facta mutatio in terra, quia illa nocte Natalis Christi fons olei manauit in ciuitate Romana trans Tiberim in taberna emeritoria, vt patet ex certissimis historijs, & floruerunt vineæ Engadi illa nocte in terra Iudæ, quia Engadi est mons in terra, & forte Iudæ, in quo latuit Dauid fugiens Saulem, vt patet 1. Regum. cap. 24. Etiam maxima mutatio facta fuit, quia ante Christi Natalem Octavianus Romanorum Imperator, qui tunc toti orbi pacatissimo imperabat, mandauit quod describeretur vniuersis orbis, & quilibet iret in ciuitatem suam, vt profiteretur, & faceret se scribere, & tunc homines existentes in longinquis partibus orbis, veniebant in terram suam, & tunc veniens Domina nostra Maria, cum viro suo sponso Ioseph, in Bethlehem peperit in diuersorio, vt patet Luc. 2. cap. *Et mare.* Quia isti, qui veniebant in terras suas de longinquis, plerique veniebant per mare. *Et mouebo omnes gentes suas.* Ad faciendū se scribi. Vel dicuntur mutatae gentes, quia reductæ fuerunt ad aliam dispositionem, quam ante fuerant, quia ante natiuitatem Christi per aliqua tempora, durissima bella fuere, scilicet Iulij Cæsaris, & Pompei: deinde Iulij Cæsaris cum parte Pompeij remanente, post magna bella Octauiani, & Antonij: ad vltimum ante Christi natiuitatem, per paucum tempus tanta pax in orbem venit, vt nunquam talis a mundi origine fuisset: ita vt totus orbis vno anno Octauiano Imperatori subderetur, & tunc euenit maxima mutatio, quam prædixit Isa. cap. 2. & Micheas cap. 4. & conflabant gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prelium. Durauit autem ista pax vsque post mortem Christi, per annos aliquot, scilicet tempore Octauiani, sub quo Christus natus est, & tempore Tiberij, sub quo mortuus est, & tempore Caii Caligulæ, & Claudij: tanta enim pacato orbe tranquillitas erat, vt ait Paulus Orosius 6. de Ormesta mundi, quod Roma distreta bellis, & iam bellorum auida, per totum orbem ea non inueniret. *Et veniet desideratus cunctis gentibus.* Idest Saluator noster, quem omnes desiderabant, vt saluaret orbem, & Prophete eum cum magno desiderio expectabant.

Zacharias memor Domini sui, multiplex in Prophetia Iesum vestibus fordidis indutum, & lapidem oculorum septem, candelabrumque aureum, cum totidem lucernis, quot oculis: duas quoque oliuas a sinistris lampadis cernit, & a dextris, vt post equos rufos, nigros, varios, & albos, & dissipatas quadrigas, & Ephraim, & equum de Ierusalem, pauperem Regem vaticinetur, & prædicet sedentem super pullum filium asinæ subiugalis.

Zacharias. Iste est vndecimus inter minores Prophetas. Aggæus, & Zacharias in eodem tempore prophetauerunt, scilicet sub Darij secundo filio Idaspis, vt patet Esdræ primo, cap. 4. sed præponitur Aggæus Alph. Toft. super Gen.

gaus Zachariæ, quia duobus mensibus ante inceptum prophetauit Aggæus, quia Aggæus in mense sexto anni secundi, Zacharias autem in mense octauo anni secundi, vt hinc ex principiis suarum Prophetiarum, de hoc Hieron. *Memor Domini.* Sic interpretatur Zacharias, vel memoria Domini, quia vt ait Isidorus 7. Etymol. Septuagesimo anno desolationis templi prædicante ipso memoratus est Deus populi sui, iubenteque Darij reuersus fuit, & edificauerunt ciuitatē, & templū, vt patet primo Esdræ 4. & 5. c. *Multiplex in Prophetia.* Quia de varijs rebus prænunciat, sive de reditu Iudæorum, de restauracione templi, ac de destructione quarundam terrarum, de aduentu Messie, & vltimo iudicio, vt patet in discursu libri sui. *Cernit Ierusalem vestibus fordidis.* Iste est Iesus Iosedech, sacerdos magnus, qui cum Zorobabel venit de Babylonica captiuitate, & videbantur vestimenta eius fordida, & Sathan stabat contra eum. De hoc habetur cap. 3. & erat ista visio imaginaria, apparebant autem vestes fordida, quia ipse Iesus sacerdos habebat aliquam culpam permittendo Iudæos ducere mulieres alienigenas in vxores contra legis interdictum, quod habetur Exo. 34. cap. Vel quia postquam duxerant non increpauerat, vt abicerent. Et hoc patet quia multū plorauit propter hoc Esdras, & prædicauit, quod abicerent vxores alienigenas eodem tempore, vt patet in fine primi Esdræ, & in fine secundi eiusdem. Aliqui autem volūt hoc de Christo intelligere, qui erat in vestibus fordidis, i. qui venit in similitudine carnis peccati, vt habetur ad Rom. 8. cap. Fuit et vestis sua fordida, quia in passione sua caro sua fuit spurta, & vulneribus deturpata, & sic habetur Isa. 63. cap. Aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & oia indumenta mea inquinauit. Ista quidē possunt dici in sensu allegorico, sed non cōgruunt in sensu literali, vt patet in eis, quæ sequuntur in eodem cap. *Et lapidem oculorum septem.* Hic loquitur de Christo, qui erat lapis firmitatis, qui abscissus de monte sine manibus contriuit omnia regna, ea subiiciens principatui Ecclesiæ, vt habetur Daniel. 2. cap. Vel vocatur lapis angularis, quia coniunxit Nouum Testamentum Veteri, vel nos Deo coniunxit, vt habetur ad Hebr. 2. cap. Et sunt septem oculi super istum lapidem, scilicet septem dona Spiritus sancti, quæ vberius fuerunt in Christo, quam in aliquo homine, de cuius plenitudine omnes accepimus, vt patet Ioan. primo cap. Vel potest intelligi de ipso Iesu sacerdote, qui vocatur lapis propter firmitatem, quia fuit columna, & robur Iudæorum, temporis illius, & super istum sunt septem oculi, de quibus dicitur Zachar. 4. cap. quod sunt septem oculi Domini, qui perambulant vniuersam terram, i. id est vniuersitas Angelorum bonorum administrantium in vniuersa terra, iuxta id, quod Deus fieri prouidit, quia Angeli administratores spiritus sunt, missi in ministerium, vt patet ad Hebr. primo cap. Et isti multū obsequiebantur tunc Iesu sacerdoti ad complementum totius operis templi. Et hoc significauit Angelus, qui videbatur loqui in visione imaginaria Iesu sacerdoti dicens. Zachar. 3. cap. Si in viis meis ambulaueris, & custodiam meam custodieris, tu quoque iudicabis domum meam, & custodies atria mea, & dabo tibi ambulantes de his, qui nunc assistunt, i. id est dabo de istis Angelis, qui nunc assistunt mihi, multos custodientes te, & patet quia in illa visione imaginaria nullus alius assistebat, nisi Iesus sacerdos, & Sathan accusans, & Angeli Dei. Ideo de nullo postea verificari demonstratio facta in textu, cum dicitur. *De his qui nunc assistunt.* Nisi de Angelis bonis. *Candelabrum aureum.* Ista visio notabat consummacionem templi, in quo ponerentur vasa ista, & principale vas est candelabrum, quod ponebatur intra tabernaculum ante velum Sancti Sanctorum, in latere Meridiano

Quædam Prophetarum dicta ad Christum male recta sã.

diano ex opposito mensē, in qua erant panes propositionis in latere Aquilonari, vt patet Exodi 26. cap. *Cum totidem lucernis, quot oculis.* Ista non referuntur ad idem, quia lucernae referuntur ad candelabrum, oculi autem referuntur ad lapidem, quia in candelabro non erant oculi: nam de oculis dicitur in 3. cap. de lucernis dicitur in 4. cap. & pertinent istae septem candelae ad complementum candelabri, vt patet Exo. 25. cap. Dicuntur autem candelae, non aliqua luminaria facta de sepo, vel cera, sed vasa septem, in quibus ponebatur oleum. De fabricatura huius candelabri diximus satis latē Exo. 36. cap. & magis 25. Lucerna autē vna, idest vnum vas erat super quemlibet calaminum: erat autem hastile, & sex calami procedentes de ipso, & sic erant septem vasa in summitatibus istorum sex calaminum, & hastilis. *Dnas quoque oliuas a sinistris lampadis.* Lampas vocatur ipsum candelabrum, quia de ipso lumen procedit, & apud candelabrum erant duae oliuae, idest Iesus sacerdos magnus, & Zorobabel, qui curam praecipuam gerebant de aedificatione totius templi, & dicuntur oliuae propter pietatem, & vitae mansuetudinem, quia valde mites, & tractabiles erant, & vna istarum oliuarum stabata dextris candelabri, alia a sinistris. Si autem secundum allegoriam intelligere velimus, candelabrum aureum significabit Ecclesiam, quae aurea est propter spirituales scripturarum intelligentiam. Lampas Christum significat, qui quasi lampas fuit, vt habetur Isa. 62. Saluator eius, vt lampas accenditur. Septem lucernae, sunt septem Spiritus sancti dona, duae oliuae fuerunt Moyses, & Elias, qui apparuerunt loquentes cum Christo in monte Thabor de excessu, quem facturus erat in Ierusalem, vt patet Matth. 17. cap. Vel dicuntur duae oliuae duo testamenta, scilicet noua lex, & vetus, a quibus pietatis oleum emanat, quia de charitate principaliter agunt. *Vt post equos rufos.* Per quos designantur Babilonij sanguinis effusores, *Nigros.* Per quos accipiuntur Medi, & Persae, qui Babilonios destruxerunt nigerissime, idest valde crudeliter, vt patet in Abacuch 2. & 3. cap. *Varios.* Per quos intelliguntur Macedones, scilicet Alexander, & pueri sui, qui ei in diuersis terrae partibus successerunt, quorum aliqui crudeles, alij pii fuerunt. *Per albos.* Intelliguntur Romani, qui mitiores fuerunt. Vel possunt accipi per equos albos Macedones, scilicet Reges succedentes Alexandro, in quorum tempore Machabaei floruerunt, & victorias habuerunt. Per varios Romani accipiuntur, quorum aliqui crudeles fuerunt, vt Vespasianus, Titus, Adrianus, & Domitianus. Alij clementes, vt Octavianus, Iulius Caesar, & Claudius. Vel possunt accipi per quatuor quadrigas quatuor Euangelistae, scilicet quorum quidam rufus martyrio dicitur, scilicet Matthaeus, alius niger per altitudinem, & intelligentiae luculentiam, vt Ioannes: alij albi virginitate, vt Lucas, alij varij gratia virtutum, & tolerantia passionum, vt Marcus. Sed ista allegoria est. Prima autem literalis expositio. De istis equis habetur Zachar. 6. cap. q. vidit inter duos montes greos exire quatuor quadrigas. Prima habebat omnes equos rufos, secunda omnes equos nigros, tertia omnes equos albos, quarta omnes equos varios, & iste procedebant in diuersas partes mundi, secundum quod iste gentes designatae per equos, & quadrigas, pugnaverunt contra diuersas partes orbis, applicatio autem patet ibi 6. cap. *Et dissipatas quadrigas ex Ephraim.* Ephraim significat regnum decem tribuum, quae confidebant in curribus, arcu, & bello. Et istud regnum fuit destructum ante Christi aduentum, & etiam antequam iste Zacharias prophetaret. Sed non est dicendum propter hoc, quod non prophetizauit, quia aliud est quod nos per historias sa-

atum esse cognoscimus, aliud est quod Deo reuelante comprehendimus. Sic etiam ea, quae dixit de Chaldaeis, qui erant equi rufi, & de Persis, & Medis, qui erant nigri equi, iam transferant. Solum autem qui dicuntur de Macedonibus, & Romanis complenda restabant. *Pauperem Regem vaticinetur.* Idest Messiam Christum, qui Rex fuit, quia de semine Dauid secundum carnem. Et de eo dictum fuit, quod sederet super sedem Dauid patris sui, & regnum Iuda, vt confirmet, & corroboret illud in iudicio. Fuit pauper, quia nihil omnino habebat, ideo dixit cuidam volenti eum sequi: *Vulpes foueas habent, & volucres nidus, filius autem hominis non habet, vbi reclinet caput suum, vt patet Matth. 8. cap. Et pradicet sedentem super pullum filium asinae subingalis.* Hoc agit in cap. 9. vbi ait: *Exulta satis filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi pauper, ipse sedens super asinam, & est sententia suspensiva, scilicet quod Zacharias vidit candelabrum, & oliuas, vt postea videns equos rufos nigros, &c. pradicaret Christum pauperem, & est sensus, primo vidit Propheta candelabrum, quod significabat consummationem aedificationis templi, & postea vidit illos equos, quorum duo, scilicet aibi, & varii significabant tempora futura, a restauratione templi vsque ad tempus Messie, vt post descriptionem istorum temporum describeret Christum, sub habitu pauperis venientem.*

Malachias aperte, & in fine omnium Prophetarum de abiectioe Israel, & vocatione gentium: Non est mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis vsque ad Occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.

Malachias aperte. Hic ponitur duodecimus, & vltimus de numero Prophetarum: Malachias in tempore duorum praedictorum prophetauit, quia temporum annotationes non habet, & interpretatur Malachias Angelus Domini, quia quaeunque dicebat, ita recipiebantur, ac si Angelus dixisset aperte. Satis aperte praedixit abiectioem Israel, vt patet in auctoritate, quae hic ponitur, quae sumitur de primo cap. *Et in fine omnium.* Quia de numero Prophetarum, quorum libros legit Ecclesia, iste fuit vltimus. *De abiectioe Israel.* Scilicet quantum ad caeremonialia, quia lex vetus tunc cessare debebat. Item quantum ad precepta, quia ex quo Iudei audire nolēbāt verbum Dei, discipuli conuersi sunt ad gentes, vt patet Actuum 13. cap. vbi dixit Paulus: Primum vobis loqui oportebat de regno Dei, sed quia repulsi illud, & indignos vos fecistis verbo vite, ecce conuertimur ad gentes. *Non est mihi voluntas in vobis.* Quia immunda, & immunde offerebant: Deus autem cor deuorum desiderat. Istos autem valde abominatur, quia dicebant mensam Domini, & sacrificia esse contemptibilia, & de immundis, & claudis offerebant, sibi pingua, & optima reseruantes. *Et munus non suscipiam de manu vestra.* Idest, licet mihi ista offeratis non placabor, quia non deuoto animo offertis, & talia Deus ferre non potest, vt patet Isa. primo cap. *Quid mihi multitudine victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum: holocausta arietum, & adipe pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis*

quis quaesuit hic de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis? ne offeratis vltra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates vestras non feram, iniqui sunt cetus vestri, calendas vestras, & solennitates odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, & laborauit sustinens. *Ab ortu Solis vsque ad Occasum.* Non enim est cultus Dei nunc angustatus, sicut tempore legis antiquae, quia tunc solum in Iudaea erat notus Deus, & in Israel magnum nomen eius, nunc autem in omni parte mundi Christiani habitant. India enim quae terra habitabilis ab Oriente terminus est, Christiani tenentur, partes orbis occidentuae Hispanorum fidem Catholicam amplectantur, ab Aquilone Christiani sunt, ad Austrum Christiani mixti Arabibus, & Paganis gentibus commorantur, & licet non omnes gentes Christi colant, nulla tamen terra est, in qua aliqui Christiani non sint. *Magnum est nomen meum in gentibus.* Quia omnes me Deum verum vocant. *Et omni loco offertur nomini meo.* Idest ad reuerentiam nominis mei. *Oblatio munda.* Scilicet, eucharistia sub panis mundissimi, & vini speciei: sacrificia autem veteris legis, scilicet occisio taurorum, & arietum, & combustio carniuum, & intestinorum in altari, & sanguinis effusio, licet in tempore quodam, secundum necessitatem illius temporis ex multis causis licita, & salubria fuerint, vt demonstrauimus in proemio super Leuiticum, & in primo cap. Tamen sordida valde erant, vt patet intuenti, scilicet combustio adipis, & carniuum, quae grauem odorem pronocant, sacrificium autem temporis nostri mundum valde est, & in hoc valde amplificatus fuit cultus Dei, quia in tempore legis veteris, solum licebat offerre sacrificia in loco, quem Dominus elegerat, ille autem erat vnus in toto regno Israel, & Iuda, vt patet Leuit. 17. & Deuteron. 12. Nuncautem in omni loco, licet sacrificium dominici corporis facere.

Isaiam, Ieremiam, Ezechiel, & Daniel, quis potest, vel intelligere, vel exponere? Quorum primus non Prophetam videtur mihi texere, sed Euangelium.

Isaiam. Dicto de minoribus incipit de maioribus Prophetis, quorum tres ponuntur in secundo ordine canonis. Quartus autem, scilicet Daniel inter agiographa computatur, vt ait Hieronymus in prologo Galeato. Et primo ait de Isa. qui fuit contemporaneus Osee, cum sub eisdem regibus prophetauerit, vt patet Isa. primo cap. scilicet sub Ozia, & Ioathan, &c. Poni primo difficultatem in omnibus quatuor, quia dicit quis poterit exponere Isaiam, vel Ieremiam, quasi dicat, siue ad intellectum, siue ad dispositionem difficiles sunt. *Quorum primus.* Idest Isaias, qui ponitur primus, quia prius prophetauit, scilicet tempore Oziae. Ieremias autem tempore, quo Chaldaei venerunt in Ierusalem: Ezechiel, & Daniel in Babylone, concaptiuis suis prophetauerunt, vt eorum libri demonstrant. *Non mihi videtur Prophetam, sed Euangelium texere.* Idest componere, vel ordinare ideo, quia prophetia modum obcurum, & annunciationem futuri habet, Isaias autem clarissime, & per modum narrationis rei gesta locutus est, & sic ait Hieronymus in prologo super Isaiam. Deinde & hoc adiiciendum est, quod non tam Propheta, quam Euangelista dicendus est. Ita enim vniuersa Christi Ecclesiaeque mysteria ad liquidum perscrutus est, vt non putes eum de futuro vaticinari, sed de praeteritis historiam texere. Sed hoc videtur repugnare supra dicto, scilicet quis poterit intelligere Isaiam, Ieremiam, &c. Respondetur, quod omnes isti altissime, & obscure locuti sunt, sed Isaias Alph. Tost. super Gen.

quantum ad mysteria passionis Christi valde clare locutus est, vt patet Isa. 53. & 63. & in alijs locis, sed quantum ad aliqua extranea, vt punitiones gentium satis obscure locutus est.

Secundus virgam nuceam, & ollam succensam a facie Aquilonis, & pardum spoliatum suis coloribus, & quadruplex diuersis metris necit alphabetum.

Secundus vero. Secundus qui est Ieremias in ordine temporis, quia Isaias incepit prophetare inter quos fuerunt quinque Reges, scilicet Ioathan, Achan, Ezechias, Manasses, Ammon: sub quo mortuus est Isaias, deinde Iosias filius Ammon regnare incepit, sub quo prophetauit Ieremias. *Virgam nuceam.* Ista fuit prima visio Ieremiae, quae habetur cap. primo, quando Ieremias excusaret se, ne mitteretur ad praedicandum, quia nesciebat loqui, & Deus monstrauit ei visionem imaginariam, quaerens ab eo quid videret, & respondit virgam vigilarem ego video, quod significabat quod Deus vigilaret, vt cōpleret quae praedicebat, ideo subdit Deus, bene vidisti, quia ego vigilabo super verbo meo, vt faciam illud, & istam litteram, scilicet virgam, vigilantem habent Symmachus, & Aquila, antiqui translatores, & sic est in littera nostra, sed Hieronymus in isto loco, & septuaginta interpretes dicunt baculum, vel virgam nuceam, sed Theodotus habet virgam amygdalinam. Quid autem horum magis conueniat intentioni Prophetae videbitur Deo dante, cum venerimus ad Ieremiam. Ista autem non dicuntur de Christo, secundum litteram, sed qui volunt Christo attribuerē dnt, quia ista possunt ei congruenter attribui. Nam dicitur virga in correctione malorum, vt patet Numeri 24. cap. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga ex Israel, & percutiet duces Moab. Dicitur baculus in sustentatione actiuorum, vt patet Psal. 22. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt: dicit virga vigilans in custodia contemplatorum, vt patet Psal. 120. Ecce non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel, dicit amygdalus in sanatione spiritualium infirmitatum, sic sanat Christus, vt patet Psal. 106. Misit verbum suum, & sanauit eos. dicit nux, quia perfectos reficit, vt patet Matth. 11. Venite ad me, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. *Et ollam succensam ab Aquilone.* Ista fuit secunda visio demonstrata Ieremiae, scilicet quod visione imaginaria vidit ollam succensam ab Aquilone, vel secundum aliam litteram, ebullitiones eius ab Aquilone. Semper enim cacabus, vel olla feruet contra illam partem aqua calor insurgit, quia inde ebullitiones surgentes, cadunt in aliam partem: & signatur in hoc captiuitas futura per Babylonios, qui sunt a parte Aquilonari Iudaeae, & etiam sunt magis Orientales, quia cum terra Iudaeae sit quasi vltima pars Asiae versus Occidentem, si aliquis vellet de terra Iudaeae ascendere contra Orientem non directe, sed aliquanto declinando ad latus Septentrionale, primo veniet in Arabiam, quae est coniuncta Iudaeae, quantum ad angulum Orientalem, quia caeterae partes declinant ad Meridiem per viam, qua venerunt Iudei de Aegypto. Ab Orientali plaga deinde Chaldea magis Orientalis, & magis Septentrionalis, deinde Babylonia, deinde Mesopotamia. Et est nunc ad Caucasum, & Taurum montem in vltimo lateris Septentrionalis, & est iste motus contra Orientem, sed non directe, quia etiam est contra Aquilonem, vt si quis volens ascendere de vno latere quadrati ad oppositum latus, & non moueatur per vnam costam directe, sed moueatur per diametram, per quem declinando ascendimus, &

Differētia quaedam litterae apud antiquos, & iuniorum interpretes.

Obiectio, quod Isaias non sit clarus.

d 2 signi.

significatio huius patet in litera Ieremias. Dicit enim Deus, ab Aquilone pandetur omne malum, quia ecce conuocabo omnes congregationes regnorum Aquilonis, & uenient, & ponet unusquisque solium suum in introitu portarum Ierusalem. Fuit autem facta ista captiuitas primo per Nabuchodonosor, deinde per Nabuzardan principem militiae eius, ut patet 3. Reg. 24. & 26. cap. Et *pardum spoliatum suis coloribus*. Idest agit de pardo, quod non possit suis coloribus expoliari. Sic Iudaei erant in malo obstinati, & ad bonum difficiles. De hoc habetur Ierem. 13. cap. Si possunt mutare Aethiops pellem suam, & pardus uarietates suas, & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum: Aethiops enim ab influenza caelesti in utero talem colorem contrahit, quod nulla arte mutare potest: pardus autem bestia est velocissima, velox ad sanguinem, & leoni similis statura corporis varijs coloribus maculata, & sicut isti duo colorem nunquam mutant, ita nec Iudaei mutari erant vitiosam vitam in bonos mores. Non tamen est intelligendum, quod Iudaei non possent conuerti ad bonum, sicut ista animalia non possunt mutare colores, quia tunc iniuste punirentur, & perderetur arbitrii libertas. Sed dicuntur non posse mutari ad bonum, quia difficile erat eis mutari ad bonum, & sic uocamus communiter impossibilia ea, quae aequaliter difficultatem habent. Et ratio huius difficultatis est, quia Iudaei didicerant male operari acquirentes malum habitum: habitus autem mouet ut natura, quia consuetudo est altera natura, ut habetur 7. Ethicorum. Et sicut difficile est pugnare contra passiones ualde naturales, ut contra concupiscentiam, ut patet 2. Ethic. Sic difficile est pugnare contra malum habitum: immo difficultius, quia qui passionatus est ad iram, vel actus uenerios, non habendo habitum malum in uoluntate, vel intellectu, poterit repugnare passioni per imperium uoluntatis ex recto iudicio intellectus. Et sic fit, quando documque pugnamus contra passiones. Cum autem aliquis habet malum habitum, a quo practicus intellectus corruptus est circa finem, iudicans esse aliquid bonum, quod uere malum est, & uoluntas peruersa per habitum male inclinantem, tunc autem homo totaliter malus est, nec habet unde reducat in bonum, quia non est aliud principium agendi super intellectum, & uoluntatem. Etiam si dicamus, quod inclinationes passionales essent ad bonum, quia passio inferior principium est, quam uoluntas, & intellectus, nec potest sufficienter mouere utrunque, tunc ergo cum intellectus errat, praeiudicando circa agibile, impossibile est, quod corrigamur ab aliquo principio intra nos, sed ab extrinseco, scilicet studendo in lege, per quam uidere poterimus, quomodo male iudicamus; & poterimus rursus bene iudicare, & uoluntas licet deprauata sit, obediens iudicio practico intellectus, licet cum difficultate, quia per quemlibet actum malum tollitur aliquid de promptitudine, & facultate ad bonum. Nunquam tamen tantum de illa facilitate tolli poterit, quin possimus bene agere. Vel dicendum quod Ieremias agit hic de continuatione in malo, quia licet Iudaei possent ad bonum conuerti, sciebat tamen Ieremias cognitione prophetica, quod non conuerteretur, sed in peccatis suis morentur, & hoc eis pronunciat, & sic dixit Iosue filijs Israel ante mortem suam, ut patet Iosue vlti. cap. Non poteritis seruire Deo, quia sanctus ipse, i. ego scio, quod non seruietis. Et sic dixit Christus Phariseis, in peccato uestro moriemini, i. licet possitis conuerti, scio tamen quod non conuertemini, sed moriemini in peccatis, ut patet Ioan. 8. cap. Et quadruplex diuersis metris uelut alphabetum. Hoc fit in libro Threnorum, quod est uelut pars Ieremias, & aliqui ponunt eum esse idem cum libro Ieremias. Alij autem dicunt eum di-

Cur difficultus resistimus habitui malo, quam passionibus.

stinctum in conuentione librorum, uel de primi ponunt uiginti duos libros in canone Hebraeorum. Alij ponunt uiginti quatuor, computantes et librum Ruth distinctum a libro Iudicij, de hoc Hierony. in prologo Galeato. In his Threnis, Ieremias, non tanquam propheta, sed tanquam rhetoricus per sermones passionales audientes ad compassionem desolatae ciuitatis conuertit, licet aliquando aliqua de Christo commisceat, quae ad prophetiam pertinent. Et differt istud opus ab alio opere suo, quia hoc per alphabeta conuenitur, ita quod primus uersus incipit per Aleph, quae est prima littera: secundus uersus per Beth, quae est secunda: tertius per Gimel, quae est tertia, & sic consequenter usque ad Thau, quae est uelut ultima. In littera autem nostra non potuit obseruari idem ordo, ideo ad significandum illum ordinem esse apud Hebraeos, ponimus in principio cuiuslibet uersus, litteram Hebraicam a qua incipit, sic sunt apud nos aliqui hymni, qui incipiunt per consequentes litteras alphabeti, s. A. Solis ortus. Ordine cuius secundus uersus incipit in b, tertius in c, quartus in d, & sic usque ad finem hymni. Et ponuntur quatuor alphabeta: Idem quatuor uicibus repetitur alphabetum, ad notandum quod Ieremias deplangit propter quatuor mala, scilicet, Primum propter mortem Iosue, secundum propter transmigrationem regis Ioaachim, & omnium nobilium in Babylonem, tertium propter destructionem templi, & ciuitatis, factam per Nabuzardan, quartum propter mortem Godolias. Et non sunt similia ista alphabeta, quia in primo, secundo, & quarto, simpliciter ponitur qualibet littera, s. semel Aleph, semel Beth: in tertio alphabeto qualibet littera triplicatur, scilicet ter Aleph, & ter Beth, & sic consequenter. Differunt etiam ista alphabeta, quia cum scribantur sub lege metrorum, scilicet in certis pedibus, & syllabis, tamē alia intra ponuntur in primo, secundo, & quarto, & alia in tertio. Nam primum, secundum, & quartum describuntur metris Sapphicis, cum Comate heroico, tertium alphabetum Trimeteris, lambicis, Trochaicis, uel Anapesticis, scriptum est. De hoc Hieronymus in Epistola ad Marcellum, quae incipit, Nudius tertius ait, habes in lamentationibus Ieremie quatuor alphabeta, in quibus duo prima, quasi Sapphico metro scripta sunt, quia tres uersiculos, qui sibi nexi sunt, & ab una tantum littera incipiunt, heroicum Coma concludit. Tertium alphabetum Trimeterum scriptum est, trinis literis, sed iidem tantum uersus incipiunt, quartum alphabetum simile est primo, & secundo: idem in sententia, & quasi in uerbis, ut ponit Isidorus in 6. Etymologiarum. Unde, ut clarius hoc uideatur, sciendum quod sunt multae species metrorum, quarum quaedam nominantur a materia, ut heroicum metrum ab heroibus, sunt enim heroes uiri nobiles, & famosi: metra autem, quae de gestis eorum conscribuntur, heroica uocantur. Sic uocantur metra elegiaca, quae tractant de miseria, uel amore, quia elegia idem est, quod miseria. Aliquando nominantur metra ab inuentione, ut metra Archiloca, & Aesclepiadea, quae ab Archiloco, & Aesclepiade inuentionibus, nominantur. Et sic uocatur metrum Sapphicum a Sappho muliere, quae in Graecia huiusmodi carminis modum inuenit sub Cyro Rege Persarum, dum Iudaei redirent de captiuitate Babylonica, anno fere ab orbe condito quater millesimo sexcentesimo septuagesimo, istis metris utitur frequenter Boetius, sicut est illud, Bella bis quinque, in fine quarti libri, & istud Nouimus quantas, & hoc metro scribuntur tria alphabeta, s. primum, secundum, & quartum. Alia autem uocantur a numero pedum, ut Exametrum, quod sex pedes habet, & isti uersus praecipue Spondaici, uel Dactylici sunt, quia in quolibet pede potest Dactylus, uel Spondeus indiffe-

Hic numerantur omnes species metrorum.

indifferenter locari, praeterquam in quinta sede, in qua ex natura metri dactylus semper locatur, & in sexta, in qua nunquam est Dactylus, sed Spondeus, uel trocheus. Et sic sunt uersus pentametri, id est habentes quinque pedes. Alia metra uocantur a pede predominante, ut Spondaica, Dactylica, lambica, &c. Et uocantur ista carmina aliquando Dimetra, Trimetera, uel Tetrametra. In uersibus autem Dactylicis, uel Spondaicis, sicut sunt Exametri, & Pentametri, unus pes computatur pro uno metro, ideo uocantur Exametri quasi habentes sex metra, & totidem pedes sunt. In uersibus autem lambicis, Trochaicis, uel Anapesticis duo pedes ponuntur pro uno metro, & sic uocatur Dimetrum, quod habet duo metra, quae sunt quatuor pedes, siue quatuor lambi, siue Trochei: Trimeterum uocatur ubi tria metra sunt, quae continent sex pedes. Et tale est illud metrum, quod ponit Boetius secundo de Consolatione, de fortuna mutatione. Hoc Trimeterum est, continens sex pedes, scilicet tres Spondeos, & tres lambos. Hoc cum. Spondeus est. Super. lambus est. Bawer. Spondeus. Terit. lambus est. Dextra. Spondeus est. Primum metrum continet unum lambum, & unum Spondeum, scilicet. Vices dextra. Nunc potest applicari littera Hieronymi. Quando enim dicit Hieronymus, quod ista alphabeta scribuntur tali, uel tali metro non est intelligendum, quod sit uerum in littera nostra, sed in littera Hebraica, quia Ieremias, ut dicitur rhetoricus metro uario ista alphabeta describit. Quod autem apud Hebraeos metrorum lex habeatur, probat Hieronymus in prologo super Iob, qui incipit, Cogor per singulos: cum autem de Hebraeo in Latinam linguam translata fuerint, non potuerunt metra seruari propter duo. Primum, quia modus loquendi Hebraicus, interdum longior, interdum contradior est: metrum autem sub certis syllabis, & pedibus continetur, unde accidit aliquando, quod tota littera unius uersus non accedat ad tria metra Sapphica, & deficiat coma heroicum. Interdum longior est, quam sub metro comprehendi possit. Secundum quod obstat, est quantitas syllabarum facientium alios, & alios pedes: non enim potest ponit indifferenter, quantumque syllaba in quacunque metro, quia in Dactylicis non possunt poni omnes syllabae productae, uel omnes breues: & sic de spondaicis, quia spondeus duabus longis, dactylus autem prima longa, & duabus sequentibus breuibus continetur. Dato ergo, quod tot syllabae in Hebraica littera essent quot in Latina, tamē non posset seruari lex metri, quia non est eadem quantitas syllabarum, scilicet breuitas, & longitudo. Prima ergo alphabeta, scilicet primum, secundum, & quartum, secundum Hebraeos habent uersus singulos per singulas litteras alphabeti, & quolibet illorum uersus ponuntur tria metra Sapphica, & unum Coma heroicum, quodlibet metrum sapphicum continet quatuor pedes, & primus pes continet tres syllabas, secundus duas, tertius quatuor, quartus duas, & sic in quolibet metro sapphico sunt undecim syllabae. Coma heroicum est quaedam decisio breuis, quae continet dimidium metri Sapphici, scilicet duos pedes, qui habet quinque syllabas. Omnia ista patent in isto uersu. *Ut queant laxis*. Sunt enim 'bi tria metra sapphica, & in fine Coma heroicum. Primum metrum est, *Ut queant laxis resonare fibris*. In quo sunt quatuor pedes, & undecim syllabae, scilicet. *Ut queant*, primus pes, *Laxis*, secundus pes, *Resonare*, tertius pes, *Fibris*, quartus pes. Secundum metrum Sapphicum est. *Mira gestorum famulatuorum*. Alph. Toit. super Gen.

Metrorum lex apud Hebraeos exitissime comprobatur.

Tertium uero metrum est, *Solue polluti labij reatum*. Coma heroicum est. *Sancte Ioannes*. In quo sunt duo pedes primus trisyllabus, scilicet, *Sancte Io*. Secundus duarum syllabarum, scilicet, *annes*. Istum modum plurimi assignant circa uersus Sapphicos, sed apud Doctores aliter describitur metra Sapphica per pedes. Continet enim undecim syllabas metrum Sapphicum, & habet quinque pedes, s. Trocheum, & Spondeum, Dactylum, & duos Trocheos, ut est illud metrum septimum in prima tragedia Senecae, scilicet, *Natus Euristeus properante partu*. Et illa metra, quae allegauimus, & hoc modo applicabimus uersum illum. *Ut queant laxis resonare fibris*. Est unum metrum Sapphicum quinque pedum, s. *Ut que est Trocheus, ante la est Spondeus, xis reso est Dactylus, nare est Trocheus, fibris*. alius Trocheus. De hoc & alijs pertinentibus ad legem metrorum magis dicemus in Commentarijs nostris Latinis super Chronicon Eusebij Casariensis. Et eodem modo est in istis uersibus apud Hebraeos, nec additur syllaba, nec deficit, & cum talis uersus contineat triginta, & octo syllabas, triginta tres in tribus metris, & quinque in Comate heroico, concluditur quod tot syllabae sunt in quolibet istorum in Hebraeo. Sed apud nos non est sic, ut patet computando in quolibet uersu: primus enim uersus primi alphabeti apud nos, s. *Quomodo sedet*, quadraginta, & tres syllabas continet, & sic patet uarietas in sequentibus. Tertium alphabetum apud Hebraeos litteras triplicat, & computatur tres littere sub uno uersu, & uocamus illum uersum trimetrum, i. continet tria metra, quia sub qualibet littera unum metrum continetur, & ista metra sunt semper aequalia syllabarum, rarissime autem hoc deuiat, in nostra autem ista nihil horum obseruatur. Tertius principia, & finem tantis habet obscuritatibus inuoluta, ut apud Hebraeos ipse partes cum exordio Genesios ante annos triginta non legantur. Tertius principia. Hic ponitur Ezechiel, qui tertius est in ordine Prophetarum maiorum, non quidem quantum ad tempus, quia ante eum cepit propheta Daniel, uterque enim de terra Iuda fuit in Babylonem cum Ioaachim Rege translatus, ut patet in 1. cap. Daniel. & in prologo super Ezechielem. Ezechiel enim quinto anno transmigrationis incepit propheta, ut patet in suo cap. 1. Daniel autem incepit propheta Deo reuelante somnia declarare anno secundo Regni Nabuchodonosor, ut patet Daniel. 2. cap. Iste autem annus ad minus fuit secundus annus captiuitatis Iudaeorum cum Ioaachim. Et isti respondent, quod dicitur Daniel post Ezechielem, non propter tempus, sed quia littera Danielis non est ita ueritativa, sicut littera Ezechielis, quia Ezechiel est inter prophetales libros, Daniel autem inter agiographa computatur, ut patet in prologo Galeato per Hieron. Sed ista positio nulla est, quia non solum praecessit Ezechiel Daniele dignitate, uel certitudine scripturae, sed etiam tempore: & quando dicitur, quod Ezechiel prophetauit in quinto anno transmigrationis, Daniel in secundo anno regni Nabuchodonosor, non potest intelligi ille secundus annus a principio regni Nabuchodonosor, quia in octavo anno regni sui transfuit Ioaachim captiuus, ut habetur 4. Regum 24. Ergo Daniel qui cum eo captiuus ductus est, ad minus prophetauit in octavo anno regni Nabuchodonosor. Et si dicas, quod ille genituius, sui, refertur ad regnum Ioaachim, & non ad Nabuchodonosor, falsum est, quia Ioaachim tertio anno regni sui translatus fuit in Babylonem, ut patet Daniel. 1. cap. De hoc magis dicitur Deo dante, in 2. c. Daniel. Intel-

Cur ponitur Daniel post Ezechielem.

ligitur ergo ille secundus annus de anno secundo mo-
na chia, scilicet post debellatas quasi omnes gentes,
& hoc multo post fuit. Ezechiel ergo præcesit Da-
nielem tempore. *Principia, & finem.* Principium au-
tem vnum est, sed ponitur pluraliter principia pro to-
to quod continetur in primo capite. & in quibusdam
sequentiis, ubi multa dicuntur. Finis autem est, a
cap. 40. vsq; ad finem. ubi de templo agit. *Tantis habet
obscuritatibus involuta.* Obscurior est Ezechiel, quam
ceteri Prophetae, maxime in principio, ubi agit de illa
visione Dei in folio, & quatuor animalibus: finis au-
tem obscurissimus est agens de templi dimensionibus,
ut vix intelligi queat. *Ut apud Hebraeos ipsa partes.*
Idest principium, & finis. *Cum exordio Geneleos.* In
quo legitur de creatione rerum, & sunt multae diffi-
cultates. *Ante annos triginta non legantur.* Idest, nul-
lus apud Hebraeos quantumcumque doctus sit, per-
mittitur legere ista, antequam attingat duorum annuum tri-
gesimum. In quo satis doctus inter eos esse potest.
De hoc ait Hieronymus in quodam prologo super
Ezechielem: Ezechielem difficultatem Hebraeorum
monstrat traditio, nisi enim quis apud Hebraeos sac-
erdotalis ministerii ætatem, idest triginta annos im-
pleuerat, nec principia Geneleos, nec Cantica Cantico-
rum, nec exordium Ezechielem, nec finem legere
permitteretur, ut ad plenam scientiam, & mysticos intel-
lectus, plenum humanæ naturæ tempus accedat.

Inter Pro-
phetas Eze-
chiel ob-
scurior.

Quartus vero, qui & extremus inter qua-
tuor Prophetas, temporum conscius, & to-
tius mundi lapis, præcisum de mon-
te sine manibus, & regna omnia subuertentem
claro sermone pronunciat.

Quartus vero. Iste est Daniel, qui fuit de semine Re-
gio de tribu Iuda, ut patet Daniel. primo cap. *Qui ex-
tremus inter quatuor Prophetas.* Scilicet maiores, alij
autem vocantur duodecim minores, quia paruos li-
bros ediderunt. Isti autem quatuor singuli multa dix-
erunt. Fuit autem iste vltimus in tempore, quia
Isaias, & Ieremias ante captiuitatem Babylonicam
prophetauerunt, ut patet ex temporibus Regum, que
continentur in primis cap. librorum suorum: Eze-
chiel, & Daniel in captiuitate prophetauerunt, sed
Ezechiel prius, ut supra diximus. *Temporum conscius.*
Idest sciens, quid in quolibet tempore accidere debe-
ret, & principaliter refertur ad tempus passionis Chri-
sti, quia a tempore illo vsque ad passionem Christi de-
scribit septuaginta hebdomadas, scilicet, annorum
continentes annos quadringentos, & nonaginta, de
quarum computatione dicitur Deo dante. Daniel. 9.
cap. *Et totius mundi lapis.* Idest, descriptor historia-
rum totius mundi: dicitur philosophicus a *lapis*, quod
est amor, & historia, idest quia dilexit historias, scilicet
narrando omnia regna principalia terræ, scilicet
a tempore Nabuchodonosor vsque ad finem mundi,
scilicet regnum Chaldaeorum aureum, & regnum
Medorum argenteum, & regnum Macedonum æ-
reum, & regnum aliud ferreum. Deinde regnum
lapidis abscissi de monte sine manibus, & cōminuen-
tis omnia regna, permanentisque in æternum, & istud
est regnum Christi, siue Ecclesia. Ista autem habentur
Daniel. 2. cap. Describit etiam de regibus istorum
regnorum, quomodo pugnabunt, & ponit eorum
conditiones: & hoc describit per totum librum vsque
ad cap. 13. *Lapidem præcisum.* Ista ponuntur Daniel. 2.
cap. in somnio de statua, quam vidit Nabuchodono-
sor, & conuenit Christo, cuius regnum fuit post om-
nia regna, scilicet regnum Ecclesiæ, quod non clau-

Quor an-
nos hebdo-
madæ Da-
nielis con-
tineant.

detur, quia hæc incepit post regnum Romanorum, &
durabit vsque ad finem mundi. Deinde continua-
bitur regnum Christi in gloria, & vocatur lapis præ-
cisus propter fortitudinem, & firmitatem. *Præcisum
de monte.* Idest natum de Maria Virgine. Fuit enim
præcisus de sanguinibus suis purissimis, & vocatur ip-
sa mons propter virtutum altitudinem, & contem-
plationem. *Sine manibus.* Idest sine virili operatio-
ne. Spiritu sancto agente ad istam admirabilem con-
ceptionem. *Omnia regna terra subuertentem.* Quia ip-
so veniente, cessauerunt alia regna, quia Romanum
Imperium Ecclesiæ traditum fuit, tempore Constan-
tini, qui fecit Papam Syluestrum equitare, ut Impe-
ratorem, & eum calceauit calcearia, exhibuit Impe-
rator Papæ officium seruitoris, ut habetur in historia
tripartita, & patet in Decretis. distinct. 66. cap. Con-
stantinus, & cap. Beato Syluestro. Interpretatur Dani-
el iudicium Dei, quia sententiam duorum iniquo-
rum presbyterorum iudicantium falsè Susannam,
Deo agente, falsam esse demonstrauit, ut patet Dani-
el. 13. cap. Ezechiel interpretatur fortitudo Dei,
vel confortatio Dei, & sic habetur Ezech. 3. cap. Ma-
nus Domini erat confortans me, Ieremias interpreta-
tur excelsus Dominus, & sic dicitur Ierem. primo, Ec-
ce constitui te super gentes, & regna. Isaias interpre-
tatur Saluator Domini, quia Saluatorem clarè, & ampli-
us, quam ceteri annunciat.

Regnum
Christi la-
pis, præci-
sus nuncu-
patur.

Dauid Simonides noster, Pindarus, &
Alceus, Flaccus quoque, Catullus, atque
Serenus. Christum lyra personat, & in de-
cachordo psalterio, ab inferis excitat resur-
gentem.

Dauid Simonides noster. Hic positus libris secundi or-
dinis prophetæ: ponuntur libri tertij ordinis, scilicet
agiographi, inter quos præcipuus liber est Psalterium,
& licet versus psalterij in littera nostra sine metrorum
lege procedant, quia non certis pedibus, syllabis,
nec temporibus continentur, tamen apud Hebraeos
versus metrici sunt. Et sic ait verficator.

Psalteriū
apud He-
bræos est
versu me-
trico com-
positum, li-
cet non a-
pud nos.

Psalterium Lyrici composuere pedes.
Vocantur autem pedes Lyrici, quia in lyra concinen-
te dicebatur, scilicet cum cytharis, organo, & musicis instru-
mentis, vel vocantur lyrici a varietate, quia non est idē
genus metrorum in toto Psalterio, sed variatur, & sic
quidam Psalmi versus longiores, alij breuiiores habent,
& est sensus quod Dauid est noster Simonides, & noster
Pindarus, & c. i. sicut Simonides, Pindarus, & oēs isti
cantauerunt apud Gentiles, ita eodē genere metrorū
Dauid vsus fuit in sacra scriptura. Simonides Poeta,
Musicus, siue Lyricus fuit, qui sub Manasse Rege Iu-
dæ, anno ab orbe condito quater millesimo quingente-
simo vigesimo floruit. Floruit Archilocus simul, &
Aristoxenes, regnante apud Romanos primo Rege
eodē, scilicet Romulo, ut ait Eusebius in Chronicis. De hoc
Isidorus in primo Etymol. Simonidia metra Simonides
Lyricus Poeta composuit. Idē in eodem loco hæc
habet: Trenos primus apud Iudæos Ieremias metro
composuit, post hunc apud Græcos Simonides Poeta
Lyricus. Et non est intelligendum, quod apud Iu-
dæos nullus ante Ieremiam metro cecinerit, quia Da-
uid multo ante metra composuit, nec apud Græcos
Simonides primus, quia Homerus primus fuit, qui
tempore Iosaphat floruit, multo ante Simonidem.
Pindarus. Idest Dauid cantauit, ut Pindarus, qui sub
Xerxe Rege Persarū, anno a creatione mundi quater
millesimo septecentis viginti floruit, ut ait Lucas Tu-
dē in Chronicis. De hoc Solinus in Polistor. c. j. Pinda-
rum

Cap. 3. 8.

rum Lyricum est conuini loco, qui imminere rui-
na, ne cum cæteris interiret, forissecus Castor, & Pol-
lux vocauerunt inspectantibus vniuersis, quod effe-
ctum est, ut solus euaderet impendens periculum. De
hoc etiam Valerius lib. 9. cap. de mortibus non vulga-
ribus. Pindarus cum in Gymnasio supra gremium
pueri, quo maxime lætabatur, caput acclinasset, placidam
mortem accepit. *Et Alceus.* Etiam Dauid cecit,
ut Alceus. Iste floruit sub Octauiano Imperato-
re, per paucum tempus ante Christi natiuitatem, &
fuit cognatus Poetæ Horatio: de quo ait Horatius in
vltima ep̃ta Poetarum, q̃ alios ad alterutrum collaudat:
Dijcedo, Alceus puncto illius ille meo.

Flaccus. Idest Horatius, qui fuit tpe Octauiani coætaneus
Virgilio, & Ouidio: Virgilius tamen aliquoties
ante mortuus est. Vnde post Horatius, & Ouidius
erant iudices omnium Romanorum Poetarum. Iste
Satyricus Poeta fuit, qui inter Satyricos, Lyricosque
Poetas obrinuit principatum. Fecit enim libros Epi-
stolarum, Odarum, Carminum, & Sermonum, ut ait
Helianthus Chronicorū lib. 16. De hoc Iuuenalis ait,
*Omne Flaccus vitium videnti vaser amico
Tangit, & admissus inter præcordia ludit.*

Vaser sapientem signat, & dicit quod Horatius riden-
do, erat maior reprehensor, quam alij iurando, & hoc
pertinet ad Satyricos. *Catullus.* Iste fuit Veronensis,
paulo ante tempora Ouidij. De quo Ouidius in libro
sine titulo.

*Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo,
Peligne gentis gloria dicar ego.*

Et Serenus. Alius Poeta, qui fuit post omnes istos, &
sic vocabatur, quia vultu clarus, idest placidus erat. *Ly-
ra personat.* Idest cantat carmine Lyrici, iuxta illud,
Psalterium Lyrici composuere pedes.

Vel melius intelligēdi, quod Dauid cantabat ore, & lyra.
Signat autē lyra multa instrumēta, & sic dicitur 2. Regum
6. cap. De portatione arce. Dauid autem, & om-
nis Israel laudabat coram Domino in omnibus lignis
fabrefactis, in citharis, lyris, & tympanis, fistris, & cym-
balis. Sic etiam Leuitæ cantabant, & pulsabant coram
Domino, ut patet primo Paralipomenon 15. cap. Di-
xitque Dauid principibus Levitarum, ut constituerent
de fratribus suis cantores in organo musicorum, na-
bilis, videlicet lyris, cymbalis, ut resonaret in excelsum
sonitus lætitiæ. *Et in decachordo psalterio ab inferis excitat
resurgentem.* Idest Dauid canens in psalterio, prædicat
Christum excitandum ab inferis, ut patet Psal. 3. Ego
dormiui, & soporatus sum: & Psal. 15. Non derelin-
ques animam nostram in inferno, nec dabis sanctum
tuum videre corruptionem. Dicitur psalterium deca-
chordum, id est decem chordarum, a *deca*, quod est decē,
& chorda, & hęc istud instrumētum decem chordas,
& pulsatur a parte inferiori, & reddit sonum a supe-
riori, & vocatur Hebraicè nabliū, ut patet in Ebrardo.

Psalterium Græci, nos organa, nabla Iudæi.
Et ad similitudinē huius instrumēti liber Psalmorū,
vocatur psalterium, quia Psalmi illi decātabantur cōso-
nate psalterio. *Excitat resurgentem.* Idest prouocat eum
ad resurgendū. Et hic Hierony. alludit modo loquen-
di Poetico, quem ponit Ouidius 9. Metamor. & Sene-
ca tragædia prima de Orpheo, qui vxorem habuit Eu-
ridicē, quæ cum in solennitate nuptiali incederet per
prata viri etia puellarum stipata choreis in fixo ostē ser-
pentis in talo mortua est, & ad inferos deducta: Or-
pheus autem sumpta lyra, ante fores inferni tam dul-
citer præcinit, quod diij inferi coacti ad lachrymas, ei Eu-
ridicem concesserunt. De quo etiam Boetius de Con-
solat. lib. 3. metro vltimo. Sic Dauid videtur dulcedi-
ne cantus Christum ad resurgendum prouocare. *Vel
excitat resurgentem.* Idest demonstrat in Christo inten-

tionem ad resurgendum propter desiderij salutis hu-
mani generis, vel de monstratur desiderium quod Da-
uid habebat, ut Christus resurgeret. Totū autem psal-
terium, ut ait Isidorus 7. & non vario carmine scriptū
est metrico tamen: nam in more Romani Flacci, &
Græci Pindari nunc Iambo currunt, nunc Trochaico
personant, nunc Sapphico cantant trimetro, vel tetra-
metro, & ideo comparauit Hierony. Dauid supradic-
tis Poetis. Sed de metris psalterii, & de Poetis, quibus
comparatur Dauid, dicemus latius in Commentariis
nostris, super Chronicon Eusebii.

Salomon pacificus, & amabilis Domini,
mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam
iungit, & Christum, sanctorumque nuptia-
rum, dulce canit epithalamium.

Salomon. Dicto de libro Dauid dicitur de libris Salo-
monis filij eius, qui aliquos libros egit, qui inter nos
non habentur, ut patet 3. Regum, cap. 4. Scilicet quin-
que millia carmina, & alios libros naturales, quia dis-
seruit de lignis a cedro, que est in Libano vsq; hirsopū,
que egreditur de pariete, & disseruit de inmetis, volu-
cribus, reptilibus, & piscibus. Hic autem non egit me-
tionem de illis libris, sed etiam de libro Sapiētie, quod
Salomonis esse asserunt, probabilius est quod sit Phi-
lonis Iudæi. Sed aliqui eum cum libris Salomonis cō-
putant, ut tangit Hierony. in prologo illius libri. *Paci-
ficus.* Sic enim interpretatur Salomon. *Et amabilis Do-
mini.* Hoc est aliud nomen eius. Nam ut ait Hieron. in
quodam prologo super libros Salomonis, qui incipit
tribus nominibus, dicitur quod Salomon tria habuit no-
mina, scilicet Salomon, id est pacificus, quia pax fuit temporibus
eius, quia subiecit ipse omnes gentes relictas in terra
promissionis a principio, & omnes reges propinqui
dabant ei tributa, ut patet 2. Paralipomenon 8. cap. vo-
catus fuit coheleth, id est concionator: dicitur enim concio-
nator, qui ad concionem loquitur, concio autē signat
urbem, vel multitudinē popularem, & dicit Philosophus
3. Polit. quod oēs ciuis debet communicare princi-
patu, ad minus concionatio, id est quod possit dare vocē suā
in concione, ut fiat aliquid, vel non fiat, & hoc est habe-
re vocem in concilio. Salomon autē loquebatur ad ro-
tam concionem, & mutat modum loquendi, quia ali-
quando loquitur sū vulgarem opinionē, aliquando se-
cundum veritatem, id est quod legerit cautus sit, ut videat quid
ipse a se dicat, quod sū vulgarem positionem varret. Et
hunc librum Iudæi de canone Bibliorum olim refe-
care voluerūt, vel suppressere, ne prodiret in publicū,
quia eis erroneas sententias statuerē videbatur. Ipsi au-
tem distinguere nesciebant, vtrum a se, vel ab alijs di-
ceret, sed vnum fuit, propter quod non fuit aboliuit,
scilicet in fine eius dicitur vltimo cap. Finem loquen-
di, omnes pariter andiamus, time Deum, & mandata
eius obserua, hoc est omnis homo. Vocatus fuit etiā
idida, id est dilectus Domini, quia Deus dilexit eū in prin-
cipio regni, dando ei sapientiam, & cuncta bona. Sed
post declinavit ad malum propter auaritiā, & super-
biam, & vxorum numerositatem, & quod omnifidē de-
testabilis est, idola coluit, & templa idolis fabricauit,
ut patet 3. Regum 11. cap. Et de hoc diximus Deute-
ronom. 17. cap. Fecit autem Salomon tres libros, scilicet Pa-
rabolas, in quibus incipientes docet, tanquam paruulo-
los eos frequentius filios vocans. Secundus est Eccle-
siastes, ad proficientes pertinens, in quo cuncta, que
in mundo sunt vana, & contemnenda esse demon-
strantur, & ideo incipit Vanitas vanitatum. Vocatur
autem iste liber, secundum nos, concionator, quia lo-
quitur ad concionē, & frequēter ponuntur sententiæ
urbis, siue popularium, & aliquot sapientū, & sacrę
scripturæ.

Salomon
vxorum
numerosi-
tate decli-
nauit ad
idola.

Alph. Tost. super Gen.

scriptura. Vocatur autem in Græco Ecclesiastes, qui Ecclesiæ loquitur. Dicitur autem Ecclesiæ in Græco, tota gentis congregatio, & vocatur totus populus Ecclesiæ, ut patet Deuter. 23. Non intrabunt Moabites, & Ammonites in Ecclesiam Dei, id est in populum, faciendo principatum, vel ducendo uxorem inde. Sic etiam Aristot. ait in 2. Politic. q. non faciunt quædam politici Ecclesiam, id est congregationem popularem. Tertius liber est Cantica Canticorum, qui pertinet ad perfectos, quia ibi agitur de coniunctione sponsi, & sponsæ, & de sanctis nuptiis, quas anima contemplatiua facit cum dilecto suo Christo. *Mores corrigit.* Hoc agit Salomon in Parabolis, quæ pertinent ad minores, & incipientes, qui mores corrigere debent. Nam perfecti nihil habent corrigendum. *Naturam docet.* Hoc agit in Ecclesiaste, in quo demonstrat vanitatem in cunctis rebus creatis, quæ sub Sole sunt, quia caduæ sunt, si eis frui velimus. Si autem vitamur dirigendo eas in debitum finem, bonæ sunt, & non vanæ. *Ecclesiam iungit, & Christum.* Hoc agit in Canticis Canticorum, in quibus de cõsummato amore agit, per quæ amans in amatum transformatur, ut verius sit anima sua ubi amat, quàm ubi animat, & sic sanctum animarum deuotatum, cum Christo contubernium cõsummatur, quia qui adhaeret Deo, vnus spiritus est cõ eo. *Sanctarumq; nuptiarum, dulce carnis epithalamium.* Id est in Canticis Canticorum Salomon cantat dulce canticum ad honorem istarum nuptiarum. Vocantur nuptiæ sanctæ, quia hic nulla carnis corruptio, nulla seditas actus, nullus labor sequitur, sed sunt nuptiæ honorabiles, thorus immaculatus, & sancta affectio: scilicet, qui ad tales nuptias conuocantur. Epithalamium dicitur canticum, quod dicitur super thalamum nubentium ad honorem nuptiarum, & dicitur ab epi, quod est supra, & thalamus.

Hester in Ecclesiæ typo, populum liberat de periculo, & interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuij, & diem celebrem mittit in posteros.

Esther in Ecclesiæ. Hester in tertio ordine scripturarum, scilicet inter agiographa ponitur, ut patet in prologo Galeato. Et in hoc libro multum vulgata editio abbat super Hebraicam literam, ut ait Hieronymus super Esther in prologo. Illa quoque loca quibusdam titulis de rubro factis, ab alia litera distinguit. *In Ecclesiæ typo.* Id est in figura Ecclesiæ, quia signat Esther Christum, sicut enim Esther populum Iudaicum a morte liberauit, ita Christus nos omnes morti æternæ obligatos per passionem suam absoluit. *Populum liberat de periculo.* Id est populum Iudaicum de morte infligenda, quæ ad poenitentiam in omnibus Iudæis superuenire debebant, nisi Esther Regem Assuerum placuisset. De ista morte infligi mandata habetur Esther cap. 3. De precibus Reginae Esther habetur cap. 6. *Et interfecto Aman.* Sicut ipse volebat occidere Mardocheum, & omnes Iudæos, ita ipse patibulo suspensus est, ut patet Esther 6. cap. *Partem conuiuij, & diem celebrem transmittit in posteros.* Quia in eo die, qua Aman ordinauerat Iudæos occidere, ipsi vice versa occiderunt totam cognationem Aman, & amicos eius, ut patet Esther 8. cap. Et post Mardocheum scriptum est ad oēs Hebræos, quod quolibet anno die quartadecima, & quintadecima mensis Adar, qui apud nos Februarius dicitur, & coincidit cum Martio, celebrarent magna conuiuia, & facerent diem solennem, ut patet Hester 9. cap.

Paralipomenon liber, id est instrumenti

veteris epitome tantus, ac talis est, ut absque illo si quis scientiam scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat, per singula quippe nomina, iuncturasque verborum, & prætermisæ in Regum libris tanguntur historiae, & innumerabiles explicatur Euangelij quaestiones.

Paralipomenon. Iste liber etiam inter agiographa in tertio librorum ordine computatur, ut patet in prologo Galeato. Hunc librum scripsit Esdras, ut diximus in vlti. cap. Deuteronomij. *Paralipomenon.* Nomen Græcum est, vel ut verius loquamur, est participium, & est genitiuus pluris numeri, & idem significat q. relictorum, vel prætermisorum, quia quæ in libris Regum tacita, vel decurtata fuerunt, hic exprimuntur, sed non ponuntur hic omnia, quæ in libris Regum, quia non fuit intentio huius libri historiam ad plenum retexere, sed quæ relictæ fuerant declarare. Et declinatur nominatiuo Paralipomenos: est omnis generis, ut omnia participia. Et est Paralipomenon genitiuus numeri pluralis, & componitur de Para, quod est seorsum, & lipo, verbo Græco, quod est relinquere, quasi prætermisorum, vel seorsum relictorum, ut ait Magister Matthe. Vindocinen. vel ut ait Papias, & Hugutio, dicitur a Para, quod est præter, & hypo, quod est sub, & menos, quod est defectus quasi prætermisorum suppleti defectu. *Instrumenti veteris epitome.* Id est abbreviatio veteris testamenti, quia abbreviatur ibi oēs historiae genealogiarum ab Adam vsq; ad Babylonicam captiuitatem. Instrumentum vetus, dicitur lex verus, quia nos instruit in credendis, amandis, & sperandis, & generaliter in oī agibili. *Epitome.* Epitomes per declinationem Græcam, vel epitoma epitomatis: dicitur abbreviatio, & dicitur ab epi, quod est supra, & tomos, quod est sectio, vel diuisio, quasi præcisio, quia breuis sententia præcisâ sit. *Talis, ac tantus est.* Id est taliter dilucidat scripturas ponendo aliquas breues annotationes historiarij, temporum, vel personarum, quæ multum res gestas dilucidant. *Tantus est.* s. in capacitate, quia breuiter totam historiam percurrit a mundi origine vsq; ad captiuitatem Babylonicam. *Ut absque illo.* Id est non sciendo istum librum. *Sibi voluerit arrogare.* Id est voluerit attribuere, dicendo q. totam sacram scripturam intelligit, non intelligendo hunc librum. *Seipsum irrideat.* Id est seipsum irridebit, quia inueniet se errasse, quia volens determinare in aliqua historia tempora, vel personas, siue quædam alia particularia, si non scit istum librum, errabit, & cum comperit se errasse, seipsum irridebit, q. falsè sibi nomen scientis attribuerit. *Per singula quippe nomina, iuncturasque verborum.* In hoc libro plura nomina propria ponuntur, q. in aliquo alio libro, quia ista relictæ fuerant in alijs libris, & multum explicant de historia, & certificant nomina propria posita in contextu. *Iuncturae verborum.* Dicuntur continuationes sententiarum, & in his tanguntur multæ historiae relictæ in libris Regum, & quia in libris Regum aliqua historia satis late recitatae fuerunt, ponuntur hic sub breuitate, & ponuntur multæ iuncturae verborum, id est multæ historiae. Et in qualibet breui iunctura declaratur aliquid quod in alijs libris relictum fuerat. *Et innumerabiles explicantur Euangelij quaestiones.* Hoc est verum, quantum ad genealogias, quas describunt Mattheus, & Lucas. Mattheus quidem via compositiua, scilicet Abraham vsque ad Christum: Lucas autem modo resolutorio, scilicet a Christo vsque ad Adam, & Deum: & quia in isto libro explicantur valde genealogiarum succedentium ordines, ideo quaestiones Euangelicas cognoscere facit. Esdras,

Esdras, & Nehemias, adiutor videlicet, & cõsolator a Domino in vno volumine coarctantur, instaurant templum, muros extruunt ciuitatis, omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, & descriptio sacerdotum, Leuitarum, Israel, Præselitorum, ac per singulas familias murorum, ac turrium opera diuisa, aliud in cortice præferunt, aliud in medulla retinent.

Esdras, & Nehemias. Isti libri in tertio ordine Canonis, inter agiographa scriptantur. Alique tamen Bibliæ vnum trigentium librum Esdræ habent, qui valde apocryphus est. Liber autem Nehemias ponitur post librum primum Esdræ, & cum libris eius computatur, post quos sequitur secundus Esdræ. *Adiutor videlicet, & cõsolator.* Quia ut ait Isidorus 7. Etim. Esdras adiutor, Nehemias cõsolator interpretatur: quod enim præfatio futurorum ista nomina sortiti sunt: fuerunt enim in adiutorium, & cõsolationem omni populo Iudæorum de captiuitate ad patriam redeuntis. *In vno volumine coarctantur.* Id est computantur p. vno libro, ut patet in prologo Galeato, in quo ponuntur esse nouem libri in tertio ordine agiographorum, quorum est vnus Esdras, & non solum computantur Esdras, & Nehemias pro vno volumine, sed etiã pro vno libro, quia primus Esdræ, & Nehemias accipiuntur tantum vnus liber. Et secundus Esdræ accipitur pro alio libro, & sic dicit Hieron. in prologo Galeato, q. tã apud Iudæos, vel magis apud Græcos, & Latinos in duos libros diuisus est. *Instaurant templum.* De hoc agitur in primo libro Esdræ cap. tertio. Et deinde agitur de impedimentibus aduersarijs, & varijs laboribus in ædificando. *Instaurant muros.* Quia Nabuzardan eos ad terram deduxerat, & de hoc in libro Nehemias, qui fuit princeps, & gubernator Iudæorum in restaurando muro cap. 3. vsque ad 7. *Omnis illa turba populi redeuntis.* De qua agitur Esdræ primo cap. 2. *Descriptio sacerdotum, & Leuitarum.* De his primò Esdræ primo cap. octauo. *Et Profelytorum.* Dicuntur Profelyti conuersi ad iudaismum, quia ascenderunt cum eis aliqui de terra Babylonis: *Murorum, & turrium opera diuisa.* De his in libro Nehemias in cap. 3. vsque ad 7. *Aliud in cortice præferunt, aliud continent in medulla.* Quia allegoricè multa signantur, & tropologicè per istas ædificationes, & hostiam incursum, tentamenta mundi, carnis, & diaboli in bonis actibus, sed tamen literalis sensus est, qui in cortice est, quoniam parabola nulla ibi est.

Cernis me scripturarum amore raptum excessisse modum epistolæ, & tamen non implese, quod volui. Audiuius tantum quid nosse, quid cupere debeamus, ut & nos quoque possimus dicere: Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Ceterum illud Socraticum impleatur in nobis: Hoc tantum scio, quod nescio.

Cernis me. Vult hic Hieron. continuare libros noui testamenti ad veteres libros, & facit quandam interpositionem, in qua se excusat de prolixitate epistolæ, & agit duo, primo ponit affectum suum ad sacram scripturam, secundo incipit dicere de nouo testamento. *Ibi tangam, & nouum.* Circa primum: *Cernis me scripturarum amore.* Id est ut declararem aliquid de continen-

tiã, & difficultate scripturarum veteris testamenti. *Excessisse modum.* Id est quantitatem epistolæ, quia epistola breuis esse debet: ista autem magis nomen libelli, quàm epistolæ retinebit. Volebat tamen se excusare de prolixitate in prin. 6. cap. dicens: nec enim epistolæ angustia euagari longius patiebatur. *Nec tamen implese, quod volui.* Id est licet tantum scripserim, & tamen nondum dixi quicquid dicere volebam, quia adhuc manet declarare difficultatem librorum noui testamenti. Vel quia in libris iam dictis non explicuit quicquid volebat, cum adhuc maior difficultas sit in eis. *Audiuius tamen quid nosse, quid cupere debeamus.* Id est licet non impleuerim quid volebam declarando totalem difficultatem: tamen hæc utilitas hinc est, quia audiuius, quod nosse debeamus, quia libros veteris testamenti iam dictos intelligere debemus. *Et cupere debemus.* Id est si non intelligimus, saltem debemus desiderare intelligere, vel debemus desiderare facere, quæ in his libris continentur: sed primum magis cõsonat. *Et nos quoque dicere possimus.* Sicut David dicebat ista, quæ sequuntur desiderando cognitionem diuinam scripturarum, ita & nos dicere possimus desiderando. *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.* Id est ego concupiui, q. desiderarem semper iustificationes tuas, s. considerando in eis, quia multum affectum excitant, & sic David rogabat, q. desideraret, quia etiam desiderare bonum non est à nobis, sed Deus dat: ideo nos rogare debemus, ut bene velimus, & diligamus omni tempore. *Ceterum illud Socraticum impletur in nobis.* Hic confitetur humiliter se ignorare iuxta dictum Socratis. *Hoc solum scio, quod nescio.* Id est non scio aliquid, nisi quia scio me ignorare, & ponitur hic, quod, pro coniunctione, & non nominaliter, & solum ponitur pro aduerbio, & non pro nomine.

Et si dicas quomodo Socrates, qui tantus Philosophus erat, & Hiero. tantum sapiens, poterat verè, & ex cõscientia confiteri se scire, quia sciebant multa scire, vident ergo ironicè, q. est vitium occultationis, & diminutionis excellentiæ, ut patet in fin. secundæ ethi. Responderet, q. Socrates, nec Hiero. non dicebant se totaliter nihil scire, sed nihil scire perfectè. Et hoc verum est, quia nullam veritatem quantumcunque minimam potest aliquis perfectè cognoscere in via, quia nullius speciei differentiam cognoscimus, nec propria passionem. Et cum species sint supposita artium, vel cognitionum; ideo nihil perfectè cognoscitur. Sed habemus quandam viam aliquantulum inuestigatiuam quorundam planorum.

Tangam, & nouum breuiter testamentum. Mattheus, Marcus, Lucas, & Ioannes quadriga Domini, & verum Cherub, quod interpretatur scientiæ plenitudo, per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discunt fulgura, pedes habent rectos, & in sublimem tendentes, terga pennata, & vbique volitantia, tenent se mutuo, sibi que perplexi sunt, & quasi rota in rota voluuntur, & peragunt quocumque eos flatus Spiritus sancti perduxerit.

Tangam, & nouum. Ista pars, in qua agitur de libris noui testamenti durat vsque ad illam partem. *Oro te.* Et continet tot partes, quos libri sunt noui testamenti, partes per se patent, *Tangam, & nouum breuiter testamentum.* Scilicet non explicans, quæ difficultates sunt in eo. *Mattheus, Marcus, Lucas, & Ioannes quadriga Domini.* Vocantur

Quomodo Socrates potuit dicere se nescire cõscientia.

Nihil perfectè scitur.

Euang. est quadrige Domini nuncupati sunt.

Psalm. 118.

Declaratio Ezechielis quatuor animalium, per que signantur quatuor Evangelistae.

Vocantur isti quatuor Euangelistae quadriga Domini, quia sunt quatuor, quadriga aurem a numero equorum dicitur; quia quatuor equos habet, & sic dicitur biga, quae duos equos habet, triga quae tres habet. Et vocantur isti quadriga, quia in eorum quatuor scriptis portatur Christus per quatuor plagas mundi, sicut per quadrigam. Et verum Cherubim. Quilibet Euangelista vocatur Cherubim; quia interpretatur scientiae plenitudo: fuerunt enim repleti spiritu ad scribendum Evangelia, a quibus tota nostra sapientia deriuatur. Per totum corpus oculati sunt. Hoc refert ad visionem quatuor animalium, quae vidit Ezechiel, ut patet cap. 1. Et ista animalia erant ante, & retro plena oculis, ad significandum quod videbant praesentia, praeterita, & futura. Et erant species animalium diuersae, sed quodlibet eorum erat Cherub, ut patet Ezech. 10. c. ideo vocauit supra Euangelistas Cherubim, quia per illa quatuor animalia accipiuntur. Scintilla micant. Quia dicitur Ezech. 1. quod aspectus illorum animalium erat, quasi carbonum ignitorum, & signat quod intra se charitate ardent, & sapientiae claritate alios illuminant, & exemplis docent. Discurrunt fulgura. Quia dicitur in visione illa, quod animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis, & haec signant comminationum terrorem, per quem a mala operatione reuocant. Pedes habent rektos. Quia dicitur in visione eorum pedes rekti: sunt enim pedes affectiones, quia sic affectionibus, sicut pedibus mouemur. Et istae sunt rectae in illis animalibus, quia in Deum tendunt totali amore, & desiderio, alioque ad rectitudinem prouocant affectionum. Et in sublime pendentes. Ista est explicatio superiorum, quia nunquam affectiones recte sunt, nisi cum in sublime tendunt, id est in Deum, cum ad terram tendunt curuae fiunt. Et terga pennata. Id est cooperta pennis. Terga posteriores corporis partes sunt, & signant exempla viuendi, quae posteris reliquerunt pennata sunt, id est virtutibus cooperta, quia sicut pennae corpus in altum eleuant, ita virtutes nos Deo coniungunt. Ubique volitantia. Quia omnes docent, omnes increpant absque acceptione personarum. Tenent se mutuo sibi que perplexi sunt. Dicitur in visione, iunctae erant pennae eorum alterius ad alterum, signat, quod quatuor Euangelistae sibi in dictis connexi sunt, ut quod vnus sentit alius sentiat. Et quasi rota in rota inuoluuntur. Sic dicitur in visione, quod erat rota in medio rotae, quae ad superiorem sententiam redit, quia ut ait Hierony. in quodam prologo, super quatuor Euangelistas; Si requiris quid Matthaeus de incarnatione sentiat, hoc nimirum, quod Marcus, Lucas, & Ioannes. Si quaeras quid Ioannes sentiat, hoc nimirum, quod Lucas, Marcus, & Matthaeus: si quaeras quid Lucas: hoc quod Marcus, & Ioannes, & Matthaeus: si quaeras quid Marcus, hoc quod Matthaeus, Lucas, & Ioannes. Ecce rota in rota: ecce reuolutio gloriosa. Pergunt quocumque Spiritus Sancti flatus eos duxerit. Quia omnia, quae dixerunt Spiritu sancto dictante dixerunt. Sic dicitur in visione, & vnum quodque eorum coram facie sua ambulabat, vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur.

Paulus Apostolus ad septem scribit Ecclesias: octaua enim ad Hebraeos a plerisque extra numerum ponitur. Timotheum instruit, ac Titum, & Philemonem, pro fugituo famulo deprecatur. Super quo melius tacere puto, quam pauca scribere.

Paulus Apostolus. Hic ponuntur libri noui testamenti, qui post Euangelia secundam habent auctoritatem, scilicet epistolae Pauli, qui fuit doctor gentium. Ad se-

ptem scribit Ecclesias. Scilicet ad Roma. vnam, ad Cor. duas, ad Galatas vnam, ad Ephesios vnam, ad Philippen. vnam, ad Colossen. vnam, ad Thessalonicen. duas. Scribit ad Timotheum duas, ad Titum vnam, ad Philemonem vnam, ad Hebraeos vnam, quae simul 14. epistolae sunt. Octaua enim ad Hebraeos. Quia post septem Ecclesias, sequitur octaua Ecclesia Hebraeorum, ad quam scripsit. A plerisque extra numerum ponitur. Quia noluit, quod ponatur inter epistolas factas a Paulo, sed ab aliquo alio. De quo Hieronymus in prologo super omnes epistolas ait: Quorundam infania percussit dicitur epistolam, quae ad Hebraeos scribitur, non fuisse Pauli, sed Barnabae, vel Clementis, vel Tertuliani, vel Lucae, quos in hunc errorem occasio duxit huiusmodi, quia nec salutatio eius nomine intitulata praescribitur, & longe facundiore, & splendidiore stylo, quam ceterae est edita. Quibus sufficienter responderetur hoc modo, quia si ideo non est dicenda Pauli, quia nomen eius in titulo non habetur, ergo nec Barnabae, nec alicuius praedictorum, cum nullius eorum nomine praetitulata sit. Nec ob id Pauli non est putanda, quia diligentius est scripta; cum naturale sit vnicuique plus valere in sua lingua, quam in peregrina: illam enim Hebraicam, ceteras scripsit Graecam. Nomen vero suum, ideo praeterire noluit, quia eis odiosus erat eum legis destruetorem arbitratis, quo circa de legis, atque caeremoniarum abolitione tractaturus recte nomen suum subtrahit, ne praescripti nominis inuidia vtilitatem sequentis excluderet lectionis. Est illa itaque Pauli, sicut aliae. Timotheum instruit. Mittens ei duas epistolas: erat enim Timotheus ordinatus episcopus Asianus Asiae minoris, siue Ephesi. Et in prima instruit eum de executione sui officij; in secunda autem ad martyrii palmam mouet, & ut caute tueat se a Graecis. Et Titum. Iste erat discipulus, quem ordinauit Cretensem episcopum, & eum docet circa pontificale officium. De his magis diximus in cap. 3. huius prologi. Philemonem pro fugituo famulo deprecatur. Philemon erat vir Colossen. literatus, & honestus: non tamen ecclesiastico ordine praeditus, a quo Onesimus seruus aufugerat ad Apostolum. A quo audito Euangelio baptizatus est. Pro quo scribit Apostolus ne moleste ferat Onesimi absentiam. Super quo. Id est super epistolis Pauli. Melius puto tacere, quam pauca scribere. Si vellet scribere aliquid continens epistolarum difficultates, oportebat multum valde scribere, quod non conueniebat: si autem paucum dicit, nihil declarabit: magis ergo valet nihil scribere.

Actus Apostolorum nudam quidem videntur sonare historiam, & nascentis Ecclesiae infantiam texere: sed si nouerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cuius laus est in Euangelio, animaduertemus pariter omnia verba illius animae languentis esse medicinam.

Actus Apostolorum. Iste liber ponitur in Canone librorum noui testamenti: post epistolas Pauli. Est textus in ordine, quia Euangelistae quatuor libros faciunt. Epistolae Pauli in ordine locum quintum tenent, Actus Apostolorum sexti sunt, Canonicae epistolae septimae sunt, Apocalypsis Ioannis loco vltimo collocatur. Nudam videntur sonare historiam. Et sic est quantum ad literam, quia ibi de Petro, & alijs Apostolis praedicantibus agitur, & vltimate de Paulo p se, de quo maior libri pars est. Et nascentis Ecclesiae infantiam texere. Id est quod in illo libro ea, quae acciderunt in infantia Ecclesiae, id est in principio eius narrantur, quia ibi agitur de his, quae acciderunt mortuo Christo. Sed si nouerimus scriptorem

Scriptorem eorum Lucam esse medicum. Lucas medicus erat, ut patet ad Colossen. 4. cap. vbi dicitur salutem vos Lucas medicus, & ipse scripsit Euangelium, & acta Apostolorum. Cuius laus in Euangelio est. Id est in illa epistola Pauli ad Colossen. quae vocatur Euangelium, quia omnes suae epistolae vocantur Euangelium, ut patet ad Gala. 1. cap. vbi dicitur Euangelium, quod vobis praedico non accipi ab homine. Etiam vocat ibi Euangelium omnem praedicationem de verbis fidei, cum dicitur: Miror quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocauit in gratiam Christi in aliud Euangelium. Vel dicitur laus eius in Euangelio, non quod ponatur laus sua in aliquo Euangelio, sed quod in hoc ipse laudabilis valde erat, quod Euangelium bene ordinasset. Animaduertimus omnia verba illius languentis animae esse medicinam. Quia medici sanitatem curant. Sic ergo Lucas curaret de salute animae, quia iam animarum medicus erat, & non corporum, sicut Petrus effectus fuerat piscator hominum, ut patet Matth. 4. cap.

Iacobus, Petrus, Ioannes, Iudas, septem epistolas ediderunt tam mysticas, quam succinctas, & breues pariter ac longas: breues in verbis, longas in sententijs, ut rarus sit, qui non in earum cecutiatur lectione.

Iacobus, Petrus. Hic ponitur septimus liber Canonici noui testamenti, scilicet epistolae Canonicae, quae vocantur Canonicae, vel Catholicae, id est Regulares, vel vniuersales, secundum Isido. 7. timo. quia non vni populo, vel personae, ut epistolae Pauli directae sunt, sed omnibus Ecclesijs generaliter diriguntur. Vel dicuntur catholicae, quia a veritate catholice fidei non declinant, vel catholicae a catha, quod est vniuersale, quia vniuersales sunt, vel dicitur Canonicae, id est Regulares, quia a tota Ecclesia regulariter recipiuntur ad differentiam epistolarum pseudo Apostolorum scripturarum, sub nomine verorum Apostolorum, quas Ecclesia regulariter non recipit. Septem epistolas ediderunt. Iacobus vnam, Petrus duas, Ioannes tres, Iudas vnam, non ille nequissimus Iudas, qui Christum vendidit, sed alius, qui cum Simone Apostolo praedicauit: quorum festum eadem die colit ecclesia in Octobri. Tam mysticas, quam succinctas. Mysticus occultus est. Est sententia, quod quanto istae epistolae breues, siue succinctae fuerunt, tanto obscuriores sunt: breuitas enim obscuritatem parit, quia ut ait Horatius in arte poetica, Obscurus fio dum brevis esse laboro. Prolixitas autem tedij mater est, quare vtriusque sapienter moderandum est. Sed in scripturis sacris, quae diuinis oraculis inspiratae sunt, nec spernere possumus, nec debemus: sicut nec vituperandi sunt Prophetae, quae obscurae locuti sunt, quia Deus sic loqui madauit. Breues pariter, & longas. Breuitas refertur ad literam, longitudo ad sententiam, sicut dicimus, quod principia sunt minima secundum quantitatem, & infinita in virtute. Ut rarus sit, qui non in earum lectione cecutiatur. Id est rari sunt, qui eas clare intelligere possint, sed omnes cecutiunt, id est aliquo modo deuant, vel obstacula inueniunt, quemadmodum cecici. Cecutiio verbum quartae coniugationis est: & significat. cecum esse, vel cecum fieri.

Apocalypsis Ioannis tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi, & pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiae.

Apocalypsis Ioannis. Iste est octauus liber, & vltimus Canonici noui testamenti, & Apocalypsis interpretatur

reuelatio: & dicitur ab apo, quod est re, & calipton, quod est velare, quasi reuelare, quia omnia illa, quae in illo libro continentur reuelata fuerunt ei Dominica Ie, dum staret relegatus in insula Pathmos mandato Domitiani Imperatoris. Fuit autem Ioannes Euangelista, immo euangelistarum maximus, quia diuinas personas, & aeternam generationem luculentissimam scripsit. Fuit autem Apostolus, quia epistolas canonicas tres scripsit: fuit Propheta, quia reuelationem de toto statu Ecclesiae habuit. Tot habet sacramenta. Id est secreta. Quot verba. Iste modus loquendi hyperbolicus est; quia etiam si multa mysteria essent, tamen non essent plura, quam orationes; quia vna dictio per se nullum mysterium signat: sed dicitur hoc propter multitudinem secretorum; quia nullus liber est in tota sacra scriptura, qui sub tam parua quantitate tanta mysteria claudat. Parum dixi pro merito voluminis omnis laus inferior est. Id est licet dicamus, quod in quolibet verbo est vnum secretum, hoc non equiparatur merito libri, quia quantumcumque laudemus, magis laudabilis semper erit. In verbis singulis multiplices latent intelligentiae, quia multa sunt in Apocalypsi, quae varias expositiones recipiunt.

Oro te, frater charissime, inter haec viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil aliud querere: nonne videtur tibi iam hic in terris regni caelestis habitaculum? Nolo ut offendaris in scripturis sanctis simplicitate, & quasi vilitate verborum, quae vel vitio interpretum, vel de industria sic prolatae sunt, ut rusticam concionem facilius instruerent, & in vna eademque sententia aliter doctus, aliter audiret indoctus.

Oro te. Supra probauit difficultatem scripturarum in nouo, & veteri testamento; hic demonstrat sacram scripturam propter verborum in compositionem non esse cotemendam, & agit duo, primo ponit quod dictum est, secundo excusat se non reputando se magistrum: Ibi non sum petulans. Circa primum. Oro te, frater charissime. Pauline. Inter haec viuere. Id est, quod tota ista vita, vel conuersatio sit in scripturis supra nominatis. Nil aliud nosse, nil querere. Scilicet principaliter, quia non debemus addicere aliquam scientiam tanquam finem, & dominam praeter sacram scripturam, sed bene licet alias seculares artes addiscere, ut subseruiat sacrae scripturae, ut ingenium acuat ad clarius intelligendum sacram scripturam. Etiam poeticam artem, in quantum subseruit sacrae scripturae, & sic omnes Doctores Catholici antiqui in poematibus fuerunt instructi, ut patet in Augustino, & in ceteris si eorum opera relegamus. Nonne tibi videtur iam hic in terris regni caelestis habitaculum possidere? Quia homo relegendis scripturas, in quibus promittitur vita aeterna attenditur ad desiderium eternorum, & per continuam lectionem de eterna beatitudine certus videtur. Nolo ut offendaris in scripturis sacris. Id est nolo, quod tu habeas causam peccandi in sacris scripturis contemnendo eas ex rusticitate verborum, quod contingeret, quia magna ingenia res paruas, & incultas despiciunt. Et dicit hoc Hieronymus, quia ipse in hoc offensus contemnens sacras scripturas, & legens affectuosos libros rhetoricos Ciceronis, quia displicebat ei incultus sermo prophetarum, & ideo a Domino grauiter flagellatus est, ut patet in Decretis. 37. dist. in cap. legimus de Beato Hieronymo. Simplicitate. Quia verba non nitent fucis rhetoricis colorata, sed nuda verborum serie veritatem indicant, quam intendunt

Colof. 4. a. Cor. 8.

Cap. 2.

rationes cur sacra scriptura no a Deo lepido sermone sit constructa.

intendant. Et quasi vilitate. Quia verba, quae nullum ornatum habent, vilia reputantur. Quae vel vitio interpretentur. Ista est vna causa incompositiois verborum, scilicet vitium interpretum, id est translatorum, qui congrua non decorauerunt facundia. Ista aequalis causa est, sed non valde magna, quia hoc teneret, si sacra Scriptura sub ornato stylo in Hebreo scripta foret, & post traslatores eius ornatum per ignoratiam deturpassent. Sed in Hebraeo etiam sub rudi stylo sacra scriptura continetur. Vel de industria. Id est scieter sic factum est, vt rusticam coniectionem, id est turbam. Facilius instruerent. Quia simplices magis eruditur verbis planis, quam valde ornatis, vel subtilitate iuncturae coniunctis, quia vna rhetoricam, & colores populus non intelligit. Vel in vna eadem sententia aliter semiret doctus, & aliter indoctus. Ista causa est ad exercendum ingenia: cum enim sententiae rhetorice sunt ita subtiles, & politae dictiones, & orationes mutuo copulantur, quia sensus multipliciter, & comunem amphybologiam profus excludunt. In verbis autem aequaliter rusticis amphybologia, & sensus multipliciter frequenter euenit. Vel quia si rhetorica compositio infert, indocti nihil intelligere possent: cum autem sic incompositae tradita est, aliter indocti pro capacitate sua intelligunt, & aliter docti, qui subtilius speculantur.

Non sum tam petulans, & hebes, vt haec me nosse pollicear, & eorum fructus capere in terra, quorum radices in caelo fixae sunt, sed velle me fateor, sed etiam me praefero, magistrum renuens, comitem me spondeo, petenti datur, pulsanti aperitur, quarens inuenit. Discamus in terris, quorum scientia nobis persequeret in caelo, obuijs te manibus excepiam, & vt inepte aliquid, ac de Herma gore tumiditate effundam, quicquid quaesieris tecum scire conabor.

Non sum tam petulans. Hic ponitur secundum, scilicet excusatio assumptionis magistri, & agit duo, primo arrogantiā vitat, secundo Paulinum ad veniendum incitat, ibi. Comitem me spondeo. Secunda in sex partes, quia ponuntur sex allicitiua ad veniendum, scilicet status aequalitatis, secundum proficiendi facultas, ibi. Petenti dabitur. Tertium sacrae scripturae dignitas, ibi. Discamus in terris. Quartum hospitis urbanitas, ibi. Obuijs te manibus. Quintum est comparandi voluntas, ibi. Et vt inepte. Sextum amicitiae societas, ibi. Habes amantissimum. Circa primum. Non sum tam petulans. Id est tantam laudem, vel honorem desiderans. Dicitur petulans a verbo Petilor pro luxuriari, vel actum carnalem frequenter petere, vel appetere. Vnde animalia multum luxuriosa, petulca vocantur: & inde dicitur petulans, id est importune, vel supra rationem appetens. Aut hebes: Id est stultus, vel me ignorans. Vt hoc me nosse pollicear. Id est vt dicam me scire totam sacram scripturam, & quod in ea magister efficiar. Vnde stultum valde videtur, & valde praesumptuosum, vt aliquis se totam sacram scripturam intelligere dicat. Et tamē potest aliquis ista dicere duobus modis, quibus conuincimus peccare, vel propter inordinatum desiderium laudis, & honoris, vt quia passio fortis est, etiam si intellectus cognoscat malum esse, & isti vocantur petulantes, scilicet, quia sciunt se nescire totam sacram scripturam, & tamen propter lapidis desiderium dicunt se scire. Alio modo peccamus quando intellectus desit in iudicando, etiam si voluntas non sit inor-

dinata, vel passio non sit vehemens, & isti vocantur ignorantes, vel hebetes, & sic est si aliquis tantum desperet, vt se scire totam scripturam sacram existimaret. Vt pollicear eorum fructus capere in terris, quorum radices in caelo fixae sunt. Fructus sacrae scripturae est intelligentia eius: radices eius sunt in caelo, quia omnis sacra Scriptura Deo dictate composita est, vt patet 2. Petri. cap. primo. Non enim aliquando voluntate humana allata est prophetia, sed Spiritu Sancto dictante locuti sunt sancti. Stultum est enim quod aliquis existens in terra, id est, qui nondum speciali lumine multum eleuatus est, intelligat perfecte sacras scripturas: in patria autem omnes perfecte intelligent, quid Deus intendat dicere in illa prophetia, vel scriptura: qui enim Spiritu Sancto repleti sunt perfecte intelligent, vt Apostolus, qui verisimile, & complete totam scripturam intellexerunt.

Aliqui vocant fructus scripturae illos, quos enumerat Apostolus ad Gala. quinto. scilicet Charitas gaudium, &c. sed hoc nihil ad propositum, quia ipse agit hic de intelligentia, & magisterio sacrae scripturae: istos autem fructus spiritus multi non intelligentes sacras scripturas habent, quia sunt in affectu, & non in intellectu. Sed velle me fateor. Id est licet non intelligam sacras scripturas; tamen vellem eas perfecte intelligere. Sed enim me profiteor. Id est profiteor me laborare quantum possum, vt intelligam. Enitor, significat valde niti, id est valde laborare. Sedenti me praefero. Id est licet ego non intelligam perfecte sacram scripturam; quia tamē laboro quantum possum, sedenti, id est otioso non laboranti praefereendus sum. Vel sedenti me praefero. Id est licet non vocer magister, nec sim, tamen praefero me sedenti, id est pono me apud sedentem, audire volentē sacrae scripturae doctrinam. Sed prima expositio melior est.

Magistrum renuens. Id est nolens dici magister, vel accipere formam magistri. Comitem me spondeo. Id est promitto tibi, quod ambo tanquam socij simul laborabimus, vt intelligamus, & illud est primum allicitiuum, vt veniret Paulinus, scilicet status aequalitatis, quia comites aequales sunt. Petenti datur. Hic ponitur secundum, scilicet proficiendi facultas, & est sensus: si enim ambo vt socij inquirēdo in scripturis laborabimus, Deus dabit intellectum, quia petenti datur, vt patet Matthe. 7. & Luc. 11. & de hoc Iacobus primo cap. canonice: Si quis indiget sapientia petat a Deo, qui dat omnibus assuetet, & nemini impropertat. Pulsanti aperitur. Est metaphora de stante ad ianuam; quia si cōtinuat, aperietur ei; ita Deus omni pulsanti aperit. Quarens inuenit. Id est si aliquis quaerat per continuum studium inueniet, Deo demonstrante. Discamus in terris, quorum scientia persequeret nobis in caelo. Hic ponitur tertium allicitiuum, scilicet sacrae scripturae dignitas, quia scientia sacrarum scripturarum permanet in patria, alie autem non: Et sic videtur intelligi, quod habetur prima ad Corin. 4. cap. siue scientia destruetur. Sed contra quia in patria intellectus hostri puriores erūt, detracta corruptibilitate corporis, quae aggrauabat animam, & retardabat ad intelligendum, vt patet Sapient. 9. capit. & applicato intellectu nostro ipsi summo lumini, scilicet diuinae essentiae reducetur ab omni potentia sua ad actum. Cum ergo intellectus noster sit in potentia ad intelligendū omnia naturalia, quae non sunt maiora eo, in gloria omnia naturalia intelliget, & sic oportet concedere, quod nullus erit in Paradiso, qui non intelligat omnes res naturales, alias non esset beatus, cum non esset repleta tota potentia sua. Itē quia in vita aeterna est summa quietatio omnium vitium nostrarum; sed nulla potentia receptiua totaliter quietatur, donec repleatur sua potentialitas; ergo oportet intelligere omnia, ad quae in potentia eramus, vt intelligeremus. Item quia dicitur Psalm. 16. Satiabor cum apparuerit

Fructus sacrae scripturae.

Aliae scientie per Theologiam permanebunt in patria.

Quomodo beati Deum intelligunt.

apparuerit gloria tua. Satietas autem dicit totalē repletionem, quia quod nondum totaliter repletum est, adhuc mouetur in aliquid ultra, per quod repleatur. Sicut patet de prima materia, quae semper est in potentia ad alteram formam, & frequenter acquirit, & perdit, quia nulla forma adueniens totam materię potentialitē replet. In celestibus autē corporibus, quia formę illę perfectae sunt, non appetit materia aliquam aliam formā. Et si dicas ex hoc sequetur, quod nullus sit beatus, quia quilibet, qui est in Paradiso, potest tamen de Deo cognoscere, sicut B. Virgo, quia intellectus suus, & cuiuslibet alterius beati sunt eiusdem rationis; sed nullus est, qui tamen intelligat, ergo nonnulli alius est beatus. Item nec Virgo mater erit sic beata, quia manifestum est, quod ipsa potest plura intelligere, Deo volente, quod nunc intelligit. Ergo nondum est beata, quia nondum habet illa, & est in potentia ad illa; & quantumcumque detur, poterit semper Deus ei plura dare, ergo non poterit esse beata. Rūdetur, quod quilibet, qui est in patria est beatus, nec est in potentia ad intelligendū plura, quam intelligit: si autē daretur potentia in aliquo ad magis, impossibile erat esse beatum, donec haberet illam potentiam. Et notandum, quod potentia passiuā est, quaedam virtus receptiua. Qui ante est in potentia ad videndum, audiendum, vel intelligendum: habet potentiam receptiuam, siue virtutem, quae est quaedam capacitas. Vnde non dicitur, quod est lapis in potentia ad videndum, quia non habet virtutem receptiuam, siue capacitatem. Ira non dicimus, quod auris nostra, vel auditiva potentia est in potentia ad audiendum albedinem, & nigredinem, quia non habet virtutem receptiuam. Sic etiam dicimus, quod non est in potentia oculus noster ad videndum animam separatam, quia non est proportio inter potentiam de natura corporis, & substantiam incorpoream, quia non potest potentia tam imperfecta, a tam nobili substantia pati, vt recipiat illam. Sic est de intellectu, habet enim intellectus noster capacitatem quandam rerum, quas intelligit, & ad illas est in potentia. Si autē aliqua res sunt, quarum capacitatem intellectus noster non habeat, non est in potentia ad intelligendas illas, sicut dicebamus, quod non est lapis in potentia ad videre: sed aliqua res est, quae excedit intellectum nostrum, vt Deus, qui infinitus est, ergo ad illum non est in potentia noster intellectus naturaliter, quia non est proportio inter infinitum, & finitum, & sic dicebamus, quod oculus corporalis non est in potentia ad videndum animam separatam. Et sic dicendum est, quod nulla anima, etiam separata, et Christus in caelo empyreo est naturaliter in potentia ad intelligendum Deum, nec modicum, nec multum, Et si dicas contra quia nos existētes in via intelligimus aliquid de Deo naturaliter, quia vt ait Apostolus ad Roman. primo, quod notum est Dei, manifestum est illis. Respondetur, quod indirecte bene cognoscimus aliquid de Deo, sicut est cognitio fidei, & cognitio naturalis. Sed cognitione directa, quae est quando ipsa potentia passiuā patitur ab obiecto, per seipsum non cognoscimus Deum, & hoc est intelligere per essentiam. Nulla autem anima, nec cōiuncta, nec separata natura est in potentia ad intelligendum Deum per essentiam; quia intellectui nostro solum fuit data capacitas naturaliter ad intelligenda ea, quae sunt infra ipsum, scilicet entia naturalia. Si autem dicas, quomodo ergo beati Deum intelligent? Respondetur, quod Deus dat intellectui beatorum capacitatem quandam ad intelligendum ipsum, & ista capacitas datur secundum quantitatem meritōrum. Et ad hanc proprie pertinet primum substantiale, & sic Virgo Maria, quia plusquam alius beatus meruit, maiorem capacitatem recepit: quare plura de Deo intelliget, & acutius; & licet nullus beatus tantum intelligat, quantum ipsa, tamē non

tolitur beatitudo eius, quia non est in potentia ad intelligenda plura; ideo quilibet completus est. Si tamē aliquis haberet capacitatem in certo gradu, & Deus impediret aliquo tempore, vel in instanti naturam tantum intelligeret, quantum intelligere poterat, tunc non esset spiritus ille beatus, quia esset in potentia secundum capacitatem datam ad intelligenda plura de Deo, donec rediret ad intelligendum secundum totā capacitatem suam. Et quando arguebatur, quod omnes anime sunt eiusdem rationis; ergo sic est in potentia ad intelligere intellectus meus, sicut intellectus beatae Virginis. Respondetur, quod capacitas, quae consequitur naturam, aequalis est in omnibus spiritibus, vt quibusdā placet; licet non sit verum; ideo secundum hoc beati quantumcumque minimi, sunt in potentia naturaliter ad intelligenda omnia entia naturalia, ergo omnes ea ibi aequaliter intelligent. Sed capacitas, secundum quam beati recipiunt Deum, vel cognoscunt, supernaturalis est, quare non est eadem in omnibus spiritibus eiusdem rationis, quia identitas rationis ad naturam specificā pertinet. Vnde dico, quod si aliqua anima nunc existens in corpore separaretur, & poneretur in caelo empyreo apud animam beati Petri, vel alia de inferno, & permitteret eas Deus in puris naturalibus, sicut nunc sunt, nec Deum viderent, nec beatam essent, donec supernaturaliter aliqua eis concederetur capacitas. Dicendum ergo ad praesens, quod in patria manebit cognitio perfecta in nobis omnium, quae humana cognitione, vel arte cognosci possunt, scilicet cognitio naturalium Mathematicorum, & Metaphysicorum, & Sermocināliū, & cognitio multorum occultōrum in natura, quae in via cognoscere non possumus. Et quando dicitur, quod scientia sacrae scripturae manet in caelis, & videtur negare, quod scientiae aliae maneant. Dico quod non dicit illud de omni scientia. Sed de quibusdā falsis vanitatibus, quas hic homines diligenter inuestigant, vt fabulosa narrationes, vel alia, quae non existunt, quae tamen nos existētia dicimus, & de istis dicit Apostolus secundo ad Timo. 3. capit. Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes, & hoc est, quia volunt studere circa falsa: vnde sequitur quemadmodum Iamnes, & Mambriē resistunt Moysi, ita & isti resistunt veritati. Sed etiam dicitur secunda ad Timo. 4. cap. & erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria cogentur sibi magistros priuantes auribus, & a veritate quidem auditum auerrent, ad fabulas autem conuertentur.

Iste autem falsae cognitiones non manebunt in patria, quia ibi veritatem solam sciemus, falsa autem nulla erunt: recordabimur tamen nos errauisse sic, vel sic opinantes, & isto modo etiam confictas fabulas non obliuiscemur. Vel potest aliter intelligi, scilicet, quod scientia sacrarum scripturarum manet in caelo, quia ea, quae per sacram scripturam scimus, in caelo experiemur, scilicet addiscimus per eam, quomodo beati vident Deum, ita ibi videbimus, quod ergo addiscimus, ibi facimus, vel recipimus. Sed non est sic de alijs artibus, quia quae scimus per Geometriam, vel Philosophiam, nec ibi facimus, nec recipimus; ideo aliae scientiae praeter sacrae scripturam non manent in caelo, verum est quantum ad hoc, quod faciamus aliquid, quod per eas cognoscimus. Sed bene quantum ad habitum, & in actu perfectiori, & acutiori. Obuijs te manibus recipiam. Id est, quando sciuerō, quod venies, ego exibo ad te recipiendum obuijs manibus ad amplexandum, & in hospitium deducendum. Et illud est quartum allicitiuum, scilicet hospitis urbanitas. Et vt inepte aliquid de Herma gore tumiditate. Id est inflatione, vel praesumptuosa superbia. Effundam quicquid quaesieris tecum scire conabor. Id est laborabo

In patria recordabimur errata nostra.

Alia expositio qua explicatur quomodo sacra scriptura manet in caelo.

Jaborabo tecum, ut sciam: non dixit quicquid quæstio: ego demonstrabo, vel ego respondebo: Sed scire conabor, quod pertinet ad discipulos proficere cupientes, & non ad iam doctos, & magistros.

Hermagoras antiquissimus rhetoricus sub Artaxerxe a rege Persarum anno a creatione mundi 4810 floruit, de quo Tullius in libro primo theoricæ veteris. Iste Hermagoras, & Gorgias Leontinus dixerunt, quod perfectus rhetoricus omnia scire debebat, ut patet per Tullium ibidem: De hoc Hermagora Valerius ait: Hermagoras primum se obtulit de omnibus quæstionibus respondurum, quem cines sui in tanta veneratione tenuerunt, quantum Phœbi oracula merebantur. Iste ergo valde tumidus erat, quia omnia se scire iactabat. Hanc tumiditatem, vel præsumptionem euitat Hierony, formam socij collaborantis, & non magistri docentis assumens. *Et ut ineptè aliquid.* Id est ignoſciter, vel non multum bene dicam. Tantum se humiliat Hieronymus, quod non solum putat esse ineptum dicere, quod respondebit ad omnes quæstiones, sicut dixit Hermagoras, sed etiam dicendo, quod conaretur inquirere veritatem in qualibet quæstione, quam Paulinus vellet. *De Hermagore tumiditate.* Id est superba præsumptione. *Effundam.* Id est dicam,

Cap. VIII.

ABES hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui literarum tuarum mihi gratiam duplicauit, referens honestatem morum tuorum, contemptum sæculi, fidem amicitiae, amorem Christi. Nam prudentiam, & eloquij venustatem, etiam absque illo ipsa epistola præferebat.

HABES hic. Hic ponitur octauum, & vltimum capitulum, in quo præponit sextum allicitium ad veniendum: secundo ponit conclusionem, siue principale intantum: secunda ibi. *Festina quæso.* Circa primum. *Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium.* Eusebius non erat carnalis frater Paulini, sed sic diligebat eum, ac si esset frater eius, & stabat Eusebius cum beato Hierony, ut addidisset sacram Scripturam. *Qui literarum tuarum mihi gratiam duplicauit.* Id est quando ego recepi literas a te gauisus sum, cum Eusebius de te multa mihi narrauit, quod est duplicare gratiam literarum, id est facere, quod acceptabiliores sint. *Referens honestatem morum tuorum.* Quantum ad cautelam malorum. *Contemptum sæculi.* Qui non ad incipientes, sed ad satis proficientes pertinet. *Fidem amicitiae.* Id est fidelitatem cum amicis. *Amorem Christi.* Id est, quod valde erat desiderium tuum ad Christum, scilicet, ut perfecte ei seruias. *Nam prudentiam, & eloquij venustatem absque illo tua epistola præferebat.* Id est demonstrabat, quasi dicat, Eusebius etiam laudauit prudentiam tuam, & verborum venustatem, sed etiam si ipse non laudasset, ipsa tua epistola satis demonstrabat.

Venustas verborum, dicitur verborum ornata, & conueniens dispositio, quæ vocatur eloquentia: prudentia dicitur recta ratio, vel moderatio, per quam eloquentia moderari debet, quia ut ait Tullius in prologo primi libri rhetoricæ veteris, Eloquentia si non recta ratione gubernetur multorum malorum causa est. *Nam multe vrbes propter eloquentiam destructæ sunt,*

Prudentia autem in eloquente indicat, quid, ubi, & cui dicendum sit, & facit graues, & maturas sententias. Si autem eloquentia, sine prudentia sit, verba sine sensu sunt. Hæc autem patebat, quia in epistola, quam Paulinus ad Hieronymum destinauerat, nihil diminutum, nihilque superfluum, sed singula verba cum potest sententia erant, quod perfectissimis conuenit oratoribus.

Festina, quæso te, & hærenti in salo nauiculæ funem magis præscinde, quam solue.

Nemo renunciaturus sæculo bene potest vendere, quæ contempsit, ut venderet. Quicquid in sumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. Antiquum dictum est: Avaro tam deest, quod habet, quam quod non habet.

Credenti totus mundus diuitiarum est: infidelis autem etiam obolo indiget. Sic viuamus quasi nihil habentes, & omnia possidentes. Victus atque vestitus diuitiarum Christianorum sunt. Si habes in potestate rem tuam, vende: si non habes, proijce. Tollenti tunicam, & pallium relinquendum est, scilicet nisi tu semper recastinans, & diem de die trahens cautè, & pederentim tuas possessiunculas vendideris, non habet Christus, unde alat pauperes suos. Totum Deo dedit, qui se obtulit. Apostoli tantum nauem, & retia reliquerunt. Vidua duo æra misit in gazophylacium, & præfertur Cræsi diuitijs: Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum.

Festina quæso. Hic ponitur pars tertia, & principalis epistolæ, scilicet conclusio, in qua dicit Paulinum debere ad se venire, & inuitat ad duo, scilicet ad vitanda mundi pericula, secundum ad abiicienda rerum retinacula, ibi. *Nemo Renunciaturus.* *Festina quæso te.* Id est rogo te, quod festines venire relictijs secularibus negocijs. *Et hærenti in salo nauiculæ funem magis præscinde, quam solue.* Ponitur metaphora de nauicula, quæ hæret, id est adhæret salo, id est in mari, id est quando cunque nauicula videtur alicui parti in mari adhærere, in qua periclitari potest, ne retineatur ibi, finis, quo ligatur scindendus est, nec expectandum est, ut soluatur finis, quia in soluendo mora contrahitur, & periclitari possent nauæ. Si autem præscindatur hoc cito fiet, & non periclitabuntur. Sic est de eo, qui tenetur curis mundanis ligatus, nec frugem vitæ melioris inquirat: non debet expectare, ut omnia negocia prospere expediat, quia potest sequi in tanta mora periculum. Sed magis præscindatur circa se abiiciendo, ut patet immediatè. *Nemo renunciaturus.* Hic ponitur secundum, scilicet immutatio ad abiicienda rerum retinacula. Et quia sunt duo retinacula, quæ retardant renunciaturum sæculo, scilicet timor penuriæ, & amor pecuniæ. Amor pecuniæ consideratur circa tria, scilicet in venditionis rerum retardatione, & sollicitudine, in contentione, & repetitione, & in alienandi voluntate retardante: primum excludit Hieronymus cum dicit, *Nemo renunciaturus sæculo.* Id est, qui proposuit firmiter renunciare sæculo. *Potest bene vendere, quæ contempsit.*

contempsit. Potest accipi bene, id est licitè, vel honestè, ita quod non conueniat renunciandi sæculo vendere res, quia in emendo, & vendendo cupiditas, vel dolus intercidit, ut patet Eccles. 27. sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, sic intermedium emptionis, & venditionis angustiabitur anima peccantis.

Vel melius non potest bene vendere, id est vendere iuxta extimationem debitam: tunc enim res bene vendi dicitur, quando datur pro eo, quo ipsa rationabiliter valet, vel fortè magis, quia secundum leges licet ementibus, & vendentibus se decipere infra dimidiam iusti pretij. Ista autem venditio non potest semper fieri, sed expectato tempore, & ad hoc oportet moram intercidere, nec id conuenit volenti sæculo renunciare, ideo non potest bene vendere, id est dare res pro rationabili pretio, sed ut cito vendat oportet dare pro minori pretio, & sic male venditur res.

Quæ contempsit, ut venderet. Qui enim res suas bene vendere vult, non contemnit eas, quia maius, vel equale recipere intendit, & magis sibi conueniens, qui autem contempsit res non appetitur eas, ergo non desiderat pro eis æquale, vel maius, cum omnia mundana contemnat, ergo nec bene vendere potest, quia cum non diligit pretium non expectabit temporis lapsus, ut carius vendat. *Quicquid de tuo.* Hic excludit responſionem, quam dare posset Paulinus, scilicet quod non tardabat vendere, ut maius pretium diligeret: sed quia volebat ad suam necessitatem. *Vel in elemosinas pauperum.* Excludit necessitatem propriam dicens. *Quicquid in sumptus de tuo tuleris in lucrum computa.* Id est non debes multum curare, ut inde sumptus habeas: quia postquam voluntate tua rebus renunciaſti nihil habes in eis: si autem postea modicum, siue multum inde acceperis in sumptus vitæ tuæ quantumcumque illud sit, credas te illud lucrari, quasi nihil haberes in eo, cui renunciaueras. *Antique dictum est.*

Hic allicit Paulinum, ut modicum de rebus suis in sumptus accipiat, quia si accipere desiderat non contentabitur; ergo vel quantumcumque modicum ei sufficit, quia non cupit, vel nihil quantumcumque magnum sit, quia diuitiarum non satiant mentem cupientem, & inducit ad hoc dictum antiquum. *Scilicet avaro deest.* Id est deficit. *Tam quod habet, quam quod non habet.* Quia quod non habet cupit putans esse necessarium, id autem quod habet, tangere non audeat, ne deficiat. Ideo quia illo vitæ non potest, tantum eo indiget, quantum si non possideret, & sic dicitur Ecclesiast. quinto capit. avarus non implebitur pecunijs, & Prouerb. vndecimo. Alij diuidunt propria, & ditiores sunt, alij rapiunt aliena, & semper in egestate sunt. *Credenti totus mundus.* Hic docet esse confidendum in Domino, & ipse nos enutrit.

Et non vocat credentem eum, qui habet fidem catholicam, quia multi catholici avari sunt, sed vocatur credens, scilicet confidens in Domino, quia nihil ei deficiet, etiam si relinquat omnia propter Christum. *Totus mundus diuitiarum est.* Id est in toto mundo habet ita, quod vbiunque steterit nihil deficiet ei: sicut qui in toto mundo diuitias haberet, & sic dixit Christus Apostolis Luca vigesimo secundo. Quando misit vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nihil aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Non est ergo timenda penuria expensarum, quia vbi que habent, qui relinquunt propter Christum.

Infidelis autem. Id est, qui non confidit in Domino,

sed putat se in diuitijs satiandum. *Etiã obolo indiget.* Id est etiam minimis rebus indiget tanquam nihil habens: qui autem confidunt in Domino, sunt tanquam nihil habentes, sed multos locupletantes, ut patet secundo Corinth. 6. cap.

Sic viuamus, quasi nihil habentes, & omnia possidentes. Potest intelligi de multum diuite: sic nos habentes omnia, vel possidentes omnia, scilicet valde multa viuamus tanquam nihil habentes, id est non faciamus maiorem curam de diuitijs, vel non magis delectemur in eis, quam si nihil haberemus. Iste sensus satis verus est, & conueniens literæ, sed non intendit istum Hieronymus, quia ipse reducit istam auctoritatem ad se, & ad Paulinum, sed ipsi pauperes erant, ut patet.

Potest autem intelligi de eo, qui proſus nihil possidet, nec etiam vnum obolum, sed quicquid accipit ad necessitatem mendicat. Et istam intentionem sequitur Apostolus secundo Corinth. sexto, ubi ponit istam auctoritatem de se, & alijs Apostolis, qui nihil penitus possidebant ambulantes sine sacculo, & per iuxta doctrinam Christi Luc. 10. capit. & omnia possidentes, id est ita contenti, & magis, quam si omnia possideremus. Vel potest intelligi de illis, qui pauca habent non sufficientia sibi, sed confidentes in Domino, omnia necessaria acquirunt, & tunc est sensus, quasi nihil habentes, id est modica habentes, quæ sunt quasi nihil, quia nihil, & inutile, vel modicum æquiparantur. Et omnia possidentes, id est in illis ita gaudemus, & abundamus, quasi si omnia possideremus.

Victus, atque vestitus diuitiarum sunt Christianorum. Quasi dicat, alia gentes, quæ foelicitatis terminum in ista vita constituunt, diuitijs abundare volunt: Christiani autem, qui non habent hic ciuitatem manentem, sed futuram inquirunt, ut patet ad Hebræos 14. tanquam viatores solo victu, & vestitu contenti esse debent, & iste victus, & vestitus non curiosus, nec exquisitus esse debet, quia tunc ad victum, & vestitum nihil sufficeret.

Sic enim Caius Cæsar vna die centies cenauit, & in vna cena consumpsit tributa trium prouinciarum exquisitissimis cibarijs vtendo, ut ait Seneca in libro de consolatione ad Hæsbiam.

Debet autem vestitus Christianorum honestus esse, victus autem temperatus, & ista modicum requirunt, si sequamur naturam; quia ut ait Seneca in libro de beneficijs, si naturam sequeris, pauco contentus eris, si autem opinionem, nullo. Natura modicum vult, opinio autem immensum desiderat. Dicit ergo Apostolus prima ad Timothee. sexto cap. Habentes alimenta, & quibus tegamur his contenti sumus, & Luc. septimo capit. Nolite solliciti esse animæ vestra dicentes, quid manducabimus, aut quomodo operiemur, &c.

Si habes in potestate tua rem, vende. Supra dixerat, quod renunciaturus sæculo non potest vendere bene, id est pro pretio rationabili: potest tamen aequaliter vendere, ideo dicitur.

Si habes rem tuam in potestate vende. Id est si habes res tuas in promptu, ut velociter vendere possis vende. *Si autem non habes proijce.* Id est si non habes in potestate, sed fortè ab alio detinentur, & oporteret primo litigare magis valet proijcere, id est dimittere eas perdit. Et talem breuem, & indilatam venditionem Christus consuluit Matthæ. decimotertio capitulo. Si vis esse perfectus vade, & vende vniuersa, quæ habes.

Tollenti tunicam. Hic prohibet secundum, scilicet contentiosam repetitionem, id est si forte aliquis detinet rem tuam, noli contendere in iudicio, sed

sed dimitte.

Quia tollenti tunicam pallium relinquendum est. Non est sic intelligendum, quod pallium relinquere debeamus: sed quod si aliquis tollat tunicam, ante debemus dimittere pallium, & omnia alia possessa, quam in iudicio contendere, & sic intelligitur illud: Si aliquis percussit te in vna maxilla, præbe ei, & alteram, non quod præbenda sit (quia occasio mali esset aliquando) sed quod ita paratus esse debet ille, qui percussus in vna maxilla, quod ante consentiat percuti in alia maxilla, quam se vindicare, vel malum verbum respondere.

Licet tamen aliquibus in iudicio contendere pro rebus suis petendo, vel defendendo, ut ponitur in Glo. ordinaria primæ ad Corinth. sexto in quibusdam verbis.

Expedit infirmis, licet absque dolo sine lite. Prelatis licet, hoc non expedit Anachoritis.

Nisi tu semper recrasimans. Hic excluditur secundum quod supra ponebatur, scilicet, quod non liceret dilatare venditionem, ut carius vendat ad dandum pauperibus.

Nisi tu semper recrasimans. Id est expectans vnum cras, & deinde aliud, ut melius vendas, & diem die trahens, id est extendens, scilicet expectans alium, & alium diem semper dilatando. *Non habet Christus, unde suos aliat pauperes.* Quasi dicat, si sic esset, quod pauperes Christi sustentari non possent, nisi tu dilatares tempus ad vendendum, & non haberet Christus, unde pasceret suos pauperes, tunc debet expectare. Sed etiam si tu non expectes, Christus aliunde suis pauperibus providebit.

Et ex hoc videtur, quod si aliquis proposuit Deo seruire in totali paupertate, abrenunciato seculo, & ex alia parte occurrunt sibi magni redditus in seculo, in quibus existimat, quod possit multum pauperibus prodesse, & videt, quod si ipse non acceptat illos recipiet eos aliquis pessimus, qui totos in vltis nequissimos deuastabit, potius debet intrare religionem reliquis pauperibus, quam manere in seculo in vita laxiori pauperibus provideendo, quia etiam si iste non provideat, Deus aliunde providebit. *Pauperes suos.* Dicuntur esse pauperes Christi, quia in eius custodia specialiter derelicti sunt, cum non habeant alium adiutorem: & sic dicitur Psalm. decimonono. Tibi derelictus est pauper, & orphano tu eris adiutor. *Cautè.* Id est expectato tempore, & loco opportuno. *Pedentim.* Id est paulatim, quia multæ possessiones non possunt cito bene vendi. *Possessionulas vendideris.* Non vocat possessionulas, ita quod possessiones Paulini parua essent; sed quia diminutiva semper dicunt diminutionem, vel in re, vel in pretio; ideo licet possessiones Paulini valde magnæ essent, quia tamen secundum rei veritatem omnia, quæ possidentur modicum valent, nisi ex hominum opinione, ideo diminutas eas facit, ut doceat esse contemnendas: *Totum Deo dedit.* Id est omnes res possessas, & possidendas.

Qui se Deo obtulit. Scilicet abrenunciatis omnibus rebus, & seculo, ut in paupertate Christum pauperem prosequatur, non multum dat, qui in seculo manens, & diuitijs, & delitijs moderatè vtens per temporum cursus magnas diuitias propter Christum pauperibus erogat, quia semper plures sibi retinuit, & voluntatem possidendi, qui autem in paupertatis habitu Deo seruire desiderat, multum Deo dat, quia se totum dat, & voluntatem suam, quæ maior toto mundo est, & reliquit omnem desiderium possidendi propter Christum.

Non enim multum Deus respicit, quod aliquis

det millia, vel duo millia: animus enim est maior, modicus enim animi feruor in dante maximam donorum quantitatem excedit.

Vnde magis acceptat, quod aliquis, qui vult ad paupertatis religionem transire dimittat res suas perdit, vel quia detinentur ab alijs, & non vult contendere, vel quia ad vendendum moram dilationis exigunt; ut tempore, quo contendere, vel vendere debebat, Domino in paupertate seruiat, quam quod ad vendendum, vel contemnendum expectat, & deinde multis millibus in cibos pauperum distributis ad habitum transeat paupertatis. Petrus enim, & alij Apostoli paucas possessiones pro Christo reliquerant, sed audacter loquebantur dicentes: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? ut patet Matthæ. quarto cap. *Apostoli tantum retia, & nauem reliquerant.* Scilicet, Petrus, Andreas, Ioannes, & Iacobus, ut patet Matthæ. quarto, & Luc. quinto cap.

Vidua quoque ara duo mittit in gazophylatium. De hoc habetur Luc. 21. cap. de vidua, quam Dominus vidit offerentem duo minuta æra: diuites autem magna munera offerebant, sed vidua magis laudata est. Dicitur gazophylatium. arca, vel locus, in quo reponitur thesaurus, & sic sunt in Ecclesijs quædam arcae desuper parua habentes foramina, per quæ offerentes denarios demittunt ad fabricam, vel necessitates Ecclesiarum. Et in templo erant gazophylatia, ut pecunia ibi poneretur ad reparanda tecta templi.

Aliquando accipitur gazophylatium: & dicitur camera, vel palatium, in quo seruatur illa arca, & sic in ædificatione templi, quod describit Ezechiel. tertio cap. 40. vsque ad 47. ponitur structura, vel ædificatio gazophylatij. Et isto modo accipitur Ioan. 8. capit. vbi dicitur: Hæc autem verba locutus est Iesus in gazophylatio. Et dicitur gazophylatium de gaza, & phylaxe, quod est seruare, quia ibi gaza, id est diuitiarum conferuatur.

Et tamen præfertur Cræsi diuitijs. Cræsus fuit rex Lydorum pecuniarum abundantissimus, qui multas gentes sceptro regebat, fuitque anno ab orbe condito 4670. contra quem Cyrus rex Persarum, qui Iudæis licentiam dedit redeundi de Babylonica captiuitate, sæpe pugnavit, & eum uicit, ut per Gualterum Alexandreidis libro secundo in fine. De hoc narrat quoddam mirabile Solinus in Polistor. primo, cum victor Cyrus intrasset Sardis Asiæ oppidum, vbi tunc Cræsus latebat, satis filius regis mutus ad id vsque temporis in vocem erupit, ut timoris exclamasse dicitur: parce patri meo Cyre, & hominem te esse, vel casibus nostris discere.

Et non est intelligendum, quod Christus comparauerit uiduam Cræso, quia in toto Euangelio non fecit de Cræso mentionem Christus, nec etiam aliquid obtulit, ut uidua ei comparari potuerit. Sed est sensus, quod illa uidua pauperula magis Deo placuit ex foenore charitatis in dando, quam placebant alij diuites, etiam si obrulissent diuitias Cræsi, quæ maxima fuerunt. Aliqui textus habent. *Cræsi diuitijs.* Fuit enim Cræsus multum diues inter Romanos, & cupidus, ante Christum natus fere anno quinquagesimo, cum Pompeius esset consul Romanus, qui cum esset præfectus Syriæ, & mitteretur contra Parthos introiit in templum Ierusalem, & tulit inde omnia uasa sanctuarij aurea, & argentea, quasi duorum millium talentorum, qui cum Romam ueniret ex decreto senatus morti adiudicatus est, quia uasa abstulit, a quibus Pompeius victor, & intrans templum abstinuerat. Et Cræsus aurum liquefecit, & in guttura

Filius Cræsi mutus loquutus fuit præ timore.

Cræsus.

Crassi infudit dicens, Crasse aurum stitisti, aurum bibi, & sic mortuus est, ut ait Lucas Tuden. in chronicis. *Facile contemnit.* Hic excludit pecuniarum amorem, & hic cautum facit Paulinum contra tentationes philargiæ, quia postquam aliquis seculo abrenunciavit, subit animum pecuniarum relictarum cupiditas, & secularis honoris desiderium: contra quas passiones fortiter consilendum est, mortem ad memoriam reuocando, & quomodo per mortem omnia relinquuntur; ideo dicitur. *Facile contemnit omnia, qui se cogitat esse moriturum.* Id est non est difficile contra diuinarum desiderium pugnare, si mortem ad memoriam reducamus, & ista cogitatio conuenit eis,

qui nondum ad perfectionis statum deuenerunt, qui magis timore, quam amore mouentur, quia sic mouit beatus Ioannes quosdam discipulos suos, qui relicto seculo, post redire cupiebant, qui excitauit quendam iuuenem mortuum, & dixit eis mala, quæ reciperabant, & bona, quæ perdebant, gaudium demonum, & tristitiam angelorum de eorum reditu ad seculum, & sic humiliter veniam implorantes ad bonum redierunt: perfecti autem viri amorem Christi contra omnes tentationes pro defensione habent. Sic enim dicebat Apostolus omnia reputaui ut stercorea, ut solum Christum lucrificarem, ut patet ad Philippen. 3. cap.

Epistola B. Hieronymi ad Paulinum Finis.

ALPHONSI
TOSTATI
EPISCOPI
ABVLENSIS.
IN PRÆFATIONEM S. HIERONYMI
In Pentateuchum, Commentarij.

DESIDERII mei desideratas accepi epistolas, qui quodam præfatio futurorum cum Daniele fortitus est nomē, obsecrantis, ut translatum in Latinam linguam de Hebræo sermone Pentateuchum vestrorum auribus traderem.

DESIDERII. Beatus Hieronymus in trāslatione Bibliæ, quam de Hebraica lingua in Latinum conuertit sermonem, omnibus libris, quos transtulit prologos præposuit, qui sunt quædam epistolæ directæ ad illos, quorum precibus illos libros transferebat, & ideo in omnibus prologis de aliqua persona mentio fit.

Declaratur etiam in istis prologis aliqua difficultas, quæ in ipsis libris est, vel quæ ad modum procedendi, vel aliquod punctum speciale, vel difficultas temporum, vel personarum.

Iste autem prologus, qui dicitur epistola ad Paulinum, quam adiuuante Deo, ut valuimus supra commentauimus, non est prologus alicuius libri Bibliæ, nec à Hieronymo ponitur inter prologos Bibliæ, quia secundum maiorem partem posuit eos in secundo libro contra Rufinum, sed a quibusdam post in modernis Biblijs positus est. Prologus ergo Genesis est iste, scilicet. *Desiderij mei*. Et scripsit istam proœmialem epistolam beatus Hieronymus cuidam episcopo familiari suo, qui Desiderius vocabatur, qui à beato Hieronymo petijt, ut Pentateuchum Moyfi de Hebræo in Latinum translatus, & scriptorum primorū, translatorumque imperitia vitiat, laceratus, & detrunctus. Huius precibus beatus Hieronymus obtemperans Pentateuchum de Hebraica veritate transtulit in Latinum, cui post ad aliqualem declarationem hanc proœmialem epistolam assignauit.

F Et quia hoc omnium prologorum initium est, ideo notandum quod prologus, proœmium, argumentum, præfatio idem significat, scilicet, quandam prolocutionem sequentis operis declaratiuam.

Dicitur autem prologus à *prologos* quod est primum, & *logos* quod est sermo, quasi primus sermo, quia antototum opus ponitur, & est duplex prologus, quidam est, qui est de ipso opere ab auctore positus, & sic reperitur duo prologi, ut magis expressi in tota Biblia, scilicet in Euangelio Lucae, & incipit prologus. *Quoniam quidem multi*. Et durat vsque ad illam partem. *Fuit in diebus Herodis*. Secundus prologus est in Apocalypsi, & incipit Apocalypsis Iesu Christi, & durat vsque ad illam partem. *Ioannes septem Ecclesijs*. Alij sunt prologi, qui non sunt de ipso opere, sed sunt positi ab alio ad declarationem, & sic super Lucam est prologus positus à beato Hieronymo, qui incipit. *Lucas Antiochen*. Et in Apocalypsi est prologus: Omnes qui pie viuere volunt. Proœmium dicitur à *proœmos* quod est primum, & *œmos* quod est sermo, vel modulatio, & sic dicit Aristoteles 3. Rhetorico, proœmium est orationis principium: sicut prologus in Poësi, & in fistulatione præludium.

G Argumentum dicitur quasi argute, idest subtiliter factum, vel inuentum, idest quod subtiliter dat intelligentiam ad cætera, quæ in opere sequuntur. Præfatio dicitur a verbo præfor, quod significat ante loqui, vel dicere.

H Diuiditur autem iste prologus in quinque partes: primo ponit amici sui Desiderij deprecationem. Secundo ab opere retractionem. *Ibi periculosum opus*. Tertio ponit ad transferendum suam inductionem, *ibi. Quod autem ut audeam*. Quarto sui exultationem de antiquorū emendatione, *ibi. Quicquid igitur*. Quinto implorat Desiderij amici sui per orationes subuentionem, *ibi. Nunc deprecor*. Circa primum. *Desiderij mei*. Approbat Desiderij amici sui petitionem ex tribus, primo ex sua nominatione, quia vocat amicum suum. *Desiderij mei*. Non accipitur hic hoc desiderium pro

Diuersitas Prologorū

Argumentū

Præfatio.

pro quadam animi passione, sed declinatur Desiderius, Desiderij & est nomen cuiusdam Episcopi, qui erat amicus Hieronymi.

Desideratas literas accepi. Idest ego desiderabam recipere literas ab eo destinatas, quia amicus meus erat, & valde in suis literis delectabar. Er est constructio, ego accepi literas desideratas Desiderij mei, idest missas à Desiderio amico meo, & in istis literis continebatur petitio, ut Pentateuchum de Hebræo in Latinum verteret eloquium.

Qui quodam præfatio. Hic ponitur secundum, quare approbat Desiderij petitionem, scilicet nominis præfiguratio, scilicet, quia vocabatur Desiderius.

Qui quodam præfatio futurorum cum Daniele nomen sortitus est. Idest iste Desiderius amicus habuit nomen sicut Daniel à voluntate Dei sic impositum propter futurum euentum, idest, quod sicut Daniel vocatus fuit vir desideriorum, ut patet Daniel vigesimo cap. quia desiderabat scire secreta liberationis populi sui, & Messia, ita iste Episcopus habuit nomen cum Daniele, idest sicut Daniel, quod vocatus fuit Desiderius.

Quodam præfatio futurorum. Idest à diuina voluntate, scilicet à diuina voluntate prædicente, vel annunciante futura. Præfatio diuinitio dicitur, vel prænunciatio, & ista respiciebat futura, scilicet, quod non frustra, vel à casu istud nomen Desiderius ei impositum est, sed præfatio futurorum, idest propter futura, quæ à Deo demonstrabantur, scilicet, quod sicut Daniel desiderauit scire secreta, & vir desideriorum dictus est, ita iste episcopus. Quia Deus nouerat, quod desideraturus erat, ut Pentateuchus de Hebræo in Latinum verteretur, ideo cum fecit habere nomen Desiderius, & in hoc non modicam auctoritatem attribuit Hieronymus translationi isti dicens, quod a Deo prænunciata fuerat in nomine illius, qui Desiderius dictus est. *Obsecrantis*. Idest desiderij obsecrantis, & potest sic retumi constructio. *Accepi literas desideratas desiderij mei*. Idest Desiderij amici mei. *Obsecrantis*. Idest qui obsecrabat, scilicet, ut transferrem Pentateuchum de Hebræo in Latinum, qui scilicet, Desiderius. *Sortitus est nomen cum Daniele*. Idest habuit nomen sicut Daniel. *Quodam præfatio futurorum*. Idest à Diuina voluntate reuelante, vel prænunciante futura. *Ut translatum*. Hic ponitur tertium quare approbatur petitio Desiderij, scilicet, quod pro communi utilitate omnium Ecclesiarum petebat.

Est autem ista petitio, scilicet, ut Hieronymus trāsferret Pentateuchum de Hebræo in Latinum. Erant autem tunc multe translationes Bibliæ in Latino, sed erant factæ de Græco, & non de Hebræo. Et quia Biblia Græca fuit scripta, a septuaginta interpretibus, qui aliquid in litera immutauerunt, addiderunt, & dimiuerunt, ideo nulla translatio Latina Hebraica veritati totaliter consonabat, quare Hebræi nostram Bibliam irridebant tanquam ab imperitis scriptoribus vitiatam. Et nos non poteramus contra eos arguere in multis punctis fidei, quia sua litera a nostra multum dissonabat. Construe sic: obsecrabat Desiderius. *Ut traderem Pentateuchum*. Idest quinque libros Moyfi *Translatum de Hebræo sermone in linguam Latinam*. Scilicet immutate, ita quod non transferret de Græco. *Auribus vestrorum*. Idest Latinorum.

D Et est triplex eorum malignitas, primò quod bene dicta deprauat, ut dictum est: secundò quod bona, quæ dicuntur ab aliquo, interpretantur ex mala intentione dicta esse, licet ipsa asserant vera esse: & hoc inuoluit beatus Hieronymus dicens. *Qui me asserunt in septuaginta interpretum sugillationem noua pro veteribus cudere*. Idest quod isti detractores dicunt, quod ista translatio quam facio, est ad contemnendum septuaginta interpretes, scilicet, ut ego demonstrarem eos non bene dicere, sed non est ista intentio mea, quia non intendo aliquid de veteribus damnare. Et dicebant hoc detractores, quia Hieronymus volebat transferre secundam litteram Hebraicam. Interpretes autem deuauerunt a litera Hebraica, ideo videbatur Hieronymus velle eos corrigere, vel reprobare. & dicitur sugillatio, contemnatio, vel strangulatio. *Noua pro veteribus cudere*. Dicitur cudere fabricare, vel formare, siue figurare, & pertinet ad monetam, & sic dicebant detractores, quod Hieronymus volebat loco veterum scripturarum, idest translationis factæ à septuaginta interpretibus formare nouam translationem, scilicet, ut non reciperetur antiqua translatio.

E Periculosum opus certè, & obrectatorum meorum latratibus patens, qui me asserunt in septuaginta interpretum sugillationem noua pro veteribus cudere, & ita in Alph. Tost. super Gen.

A genium quasi vinum probantes: cum ego sapissime testatus sim, me pro virili portione in tabernaculo Dei offerre quæ possem, nec opes alterius aliorum paupertate fedari.

Periculosum opus. Hic ponitur secundum, scilicet rationem ab isto opere retrahentem, & sunt duæ rationes, prima est operis grauitas: secunda est detractorum iniquitas, *ibi. Obrectatorum meorum periculosum opus certè*.

Quia tanta difficultatis est, quæ possit errare. Er error est hic magis periculosus, quam in alijs operibus: alia enim opera non sunt canonica, quæ doctores agunt, ideo si aliquid contra rationem dicant, licet eis non consentire, sed refutare. Sacra autem scriptura nullo modo licet contra ire, quia excedit humanum ingenium eius veritas, cum Spiritu sancto dictante conuicta sit, de quo multa diximus Deuteron. quarto cap. Est autem facile errare in translatione, & si erraretur acciperemus, & firmiter crederemus illud sicut scriptum erat, & hic est omnium periculorū maximus, scilicet errare in fidei fundamento. Sed hoc Deus nunquam permetteret, quia ipse dixit Petro, quod fides sua, idest fides Ecclesie nunquam deficeret, nec errare potest, ut patet Luca vigesimo secundo cap. & in cap. maiores, extra de baptismo, & eius effectu. Aliqui autem qui Hebraicam linguam, non nouerunt, putant facile esse transferre de Hebræo in Latinum, quasi si quis transferat de latina in commune vulgare. Sed valde difficile est propter quasdam difficiles sententias, & punctuationes, & maxime in nominibus proprijs fluminum, auium, animalium, gentium, vel terrarum, quæ ipsi Hebræi ignorant, quid vocentur in lingua materna.

Et obrectatorum meorum latratibus patens. Istud est secundum retractiui, scilicet, quia obrectatores, idest detractores, siue murmuratores magnam locum apertum maledicendi habebant. Comparat autem murmuratores canibus, quia sicut canes contra omnes incognitos latrant nulla facta differentia an boni, vel mali sint. Ita detractores irrationabiliter bene dicta deprauant, & detrahendo lacerant quæ ignorant.

Et est triplex eorum malignitas, primò quod bene dicta deprauat, ut dictum est: secundò quod bona, quæ dicuntur ab aliquo, interpretantur ex mala intentione dicta esse, licet ipsa asserant vera esse: & hoc inuoluit beatus Hieronymus dicens. *Qui me asserunt in septuaginta interpretum sugillationem noua pro veteribus cudere*. Idest quod isti detractores dicunt, quod ista translatio quam facio, est ad contemnendum septuaginta interpretes, scilicet, ut ego demonstrarem eos non bene dicere, sed non est ista intentio mea, quia non intendo aliquid de veteribus damnare. Et dicebant hoc detractores, quia Hieronymus volebat transferre secundam litteram Hebraicam. Interpretes autem deuauerunt a litera Hebraica, ideo videbatur Hieronymus velle eos corrigere, vel reprobare. & dicitur sugillatio, contemnatio, vel strangulatio. *Noua pro veteribus cudere*. Dicitur cudere fabricare, vel formare, siue figurare, & pertinet ad monetam, & sic dicebant detractores, quod Hieronymus volebat loco veterum scripturarum, idest translationis factæ à septuaginta interpretibus formare nouam translationem, scilicet, ut non reciperetur antiqua translatio.

Ita ingenium probantes. Tertio demonstrat eorum malignitatem, quia ex inuidia dicebant antiquos modernis preferendos, & modernorum ingenia nihil valere. *Ita ingenium, ut vinum probantes*. Id est sicut vinum

Cur sit difficile transferre de Hebræo in Latinum.

Comparatur murmuratores canibus.

Triplex detractorum malignitas.

vetus melius est quam nouum, ita isti dicebant, quod antiqua ingenia magna erant, moderna autem nihil valent, ut dicitur in Ecclesiast. cap. nono. vinum nouum, & amicus nouus veterascant, & cum suauitate bibes illud. Sed non est simile, quia ingenia modernorum, scilicet eorum, qui erant tempore beati Hieronymi, erant maiora antiquorum ingenijs, & sic dicit Priscianus de tempore suo, quod fuit post beatum Hieronymum, quasi per ducentos annos in principio maioris voluminis: cuius auctores quanto iuniores sunt tanto perspicaciores, & ingenijs floruisse, & valuisse omni diligentia, & iudicio confirmatur eruditissimorum. Et sicut isti dicebant modernorum ingenia nihil esse, ita & translationes a modernis factas collatas veteribus nullius momenti esse. Vel probat ingenium, ut vinum, quia sicut vinum nouum spumosum est, & inflat, & non est sanum, ita translationes, & opera modernorum ingeniorum dicebant isti detractores spumosa esse, & superbia inflata. Sed contra hoc beatus Hieronymus demonstrat intentionem suam humilem esse, scilicet proficiendi, & non gloriandi gratia, hoc fecisse. *Cum ego sepe.* Ita responsio applicatur dictæ expositioni pro qualibet parte. *Testatus sum.* Id est non solum nunc confiteor quod ea, quæ ego facio sunt parua, sed semper hoc testatus sum, ex quo aliquid scribere incepi. *Me pro virili portione offerre in tabernaculo Dei, quæ possim.* Id est putari semper quod ea, quæ offerrebam in tabernaculo Dei, scilicet scripturas, quas faciebam ad honorem Christi, & vilitatem Ecclesiæ, esse pro virili portione, id est esse vilem siue paruam partem. Et ista litera respondet superiori secundæ expositioni, scilicet, quod dicebant detractores ingenia modernorum despumare, & inflata esse superbia, sicut vinum nouum despumat, & inflat. Ipse autem humiliat se existimando opera sua vilia, vel nulla esse. Alia litera habet. *Pro virili parte vel portione.* Et dicitur portio virilis, id est æqualis, quia hereditas paterna cum inter liberos æquali sorte diuiditur, virilis portio est, & sic accipit Ouidius in primo libro de Ponto.

Gaudia Cæsarea mentis pro parte virili.

Sunt mea priuati nil habet illa domus.

Dicitur ibi pars virilis, id est æqualis, quia volebat dicere Ouidius, quod æqualis pars de gaudijs domus imperatoris sibi contingebat sicut cuilibet alteri viro. Et tunc est responsio ad primam expositionem, qua alij detractores dicebant, scilicet, quod ingenia antiquorum erant magna, & ingenia modernorum nihil proderant. Et dicit quod ipse existimat se in tabernaculo Dei offerre pro parte virili, id est tantam portionem, quantum quilibet de antiquis.

Et hoc verum est quod ingenia moderna, quæ tunc erant, erant maiora quam antiquorum ingenia; quia tunc florebat beatus Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Basilus, Gregorius Nazanzenus, viri illustrissimi, & maximis ingenijs prædotorati. Et sicut isti antiquos præcellerant, ita regulariter ingenia succedentia maiora esse deberent, præterquam cum Deus alicui ex speciali gratia magnam atque altissimam cognitionem concedit, vel cum aliquis specialissimo beneficio naturæ adiuuatur. Et quia in tali, vel tali tempore secundum aliquam specialem cæli influentiam ex motu, vel figuracione, vel seminis dispositione, quantum ad generantes causatur aliqua specialis armonia, & aptitudo in organis subseruientibus intellectui, ut acutius accipiat, & subtilius indicet, quia ista dispositiua influentia supra corpus est infra liberum arbitrium, & de valde specialibus non datur regula, maiora ingenia nunc sunt quam tunc.

F Si ergo dicas quomodo antiqui tanta sciebant, & librorum multitudines scribebant, moderni autem nec sciunt, nec scribunt? Respondetur quod causa est, quia antiqui verè scientiam desiderabant, ideo eam totis viribus insequentes ad eius altitudinem veniebant: nos autem honorem, non sciendi studendi que laborem; delectationes non altissimas cognitiones; rerum secularium pondera & curas, non in studendo nocturnas vigiliis desiderantes.

Et cum aliquid scire inceperimus à sciendo studendoque desistimus, volentes honoribus delitijsque vacare, quibus maxime intendebamus, eis que quandam non scientiam, sed sciendi imaginem tanquam quoddam vile subordinantes, & sic fit ut inter ipsa sciendi exordia nostra scientia destruat: & tota ista abusu sua deordinatio contingit, quia non ut sciamus circa speculatiuas honorabiles scientias addiscimus, sed ut inde diuitijs, & honoribus abundemus. habita ergo qualicumque lucrandi vel honores adipiscendi occasione de scientia non curamus, quia non ipsam, sed diuitias intendebamus. Habitis ergo habitibus secundum intentionem agentis cessat motus, & ad hoc magnam occasionem præbuerunt iura moderna, in quibus, quia acquirendi modus inuenitur, theoretica facultatis, ceterarumque artium studium derelictum est. Et ad propositum dicitur, quod prima litera, scilicet. *Pro virili portione.* Melior est, & hanc intendit Hieronymus infra dicens. *Nec opes alterius aliorum paupertate sedari.* Id est quod ipse existimat, quod licet aliquis pauper sit non ex hoc aliorum diuitiæ sedantur, id est sunt contemptibiles, & intendit quod licet ipse transtulerit, quia tamen sua translatio collata antiquis translationibus, scilicet septuaginta interpretum videtur esse quædam paupertas, ideo translationes interpretum, quæ diuites sunt, id est in magna auctoritate tenentur, non commaculantur, scilicet perdendo auctoritatem: & istam humiliationem, expressius ponit in prologo galeato dicens obsecro te lector ne laborem meum reprehensionem existimes antiquorum.

In templo Dei offert vnusquisque quod potest. Alij aurum, & argentum, & lapides preciosos. Alij bislum, & purpuram, & coccum offerunt, & hyacinthum: nobiscum bene agitur, si obtulerimus pelles, & caprarum pilos.

Quod ut auderem Origenis me studium prouocauit, qui editioni antiquæ translationem Theodotionis miscuit asterisco, & obelo, omne opus distinguens, dum aut illucescere facit quæ minus ante fuerant, aut superflua quæque iugulat, & confodit, & maxime quæ Euangelistarum & Apostolorum auctoritas promulgauit. In quibus multa de veteri testamento legimus, quæ in nostris codicibus non habentur, ut est illud: Ex Aegypto vocaui filium meum: & Quoniam Nazareus vocabitur: & Videbunt in quem compunxerunt: & Flumina de vêtre eius fluēt aque viuę: & Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēderūt, quæ præparauit Deus diligētibus se: & multa

Cur moderni parū sciunt, & scribunt.

& multa alia, quæ proprium *συνταγμα* desiderant. Interrogemus ergo eos vbi hæc scripta sint, & cum dicere non potuerint, delibris Hebraicis proferamus: primum testimonium est in Osee: secundum in Esaia: tertium in Zacharia: quartum in Prouerbis: quintum æque in Esaia. Quod multi ignorantes apocryphorum deliramenta fectantur, & Hiberas nenas libris authenticis præferunt.

Quod ut auderem. Hic ponitur tertium principale, scilicet ad transferendum sui inductionem, & est intentio: Ego nūquam ausus fuisset tale opus inchoare, quia difficile est: sed quia vidi prius Origenem talia fecisse, & forte grauiora, ideo confusus sum posse agere.

Origenes natione Græcus de Achaia prouincia sub Sæuero Pertinace Romanorum Imperatore floruit anno a natiuitate Christi fere ducentesimo, qui & Adamantius dicebatur: diuini quidem ingenij, ut ait Hieronymus in lib. de illustribus viris, cap. 8. de quo Isidorus dicit, quod septem millia librorum scripserit. 4. Etymo. cap. de his qui multa opuscula scripserunt: fuit autem in omnibus secularibus literis, id est artibus liberalibus & naturalibus scientijs eruditissimus: maximè autem in sacra scriptura, quia contra consuetudinem gentis suæ Hebræam linguam didicit, ut veritatem sacre scripturæ acutius inuestigaret. Vnde in scribenda Biblia sic se habuit, quod veritatem Hebraicam primo posuit vertendo in Græcorum eloquium. Deinde septuaginta interpretum translationem. Deinde Theodotionis, Aquilæ, & Symachi translationem; post quintam, sextam, & septimam editionem cum magno labore conuixit & inuenit. Has autem omnes translationes in quolibet folio libri margini per septem distinctas columnas locauit: distinguens istas translationes asterisco, & obelo, ut superflua confodiat, & quæ minus dicta sunt asterisco, quasi illuminet. De his Hieronymus vbi supra. Erat enim illa Biblia Origenis magna, ut in vna Biblia septem Biblia essent coniuncta. *Qui editioni antiquæ.* Id est septuaginta interpretum, quæ antiqua dicitur, quia cæteris translationibus antiquior est. *Translationem Theodotionis miscuit.* Quia in vna columna ponebat translationem Theodotionis post translationem interpretum, & in superfluis ponebat obelum, & in diminutis vel corruptis in vna vel alia ponebat asteriscum ad emendandum, vel elucidandum, & tunc correctio cum asterisco, & obelo erat in vtraque translatione. Vel potest alio modo intelligi, scilicet, quod non ponebantur istæ duæ translationes separatæ, sed quod ex eis vna fieret, ita quod omnia, quæ continebatur in translatione siue editione Theodotionis superlenter in translatione septuaginta interpretum, quia aliquando Theodotion plura posuit, & quia aliqua eorum falsa videbantur, ideo illa ponens in textu eis obelum confodientem vel destruentem apposuit. Et idem faciebat quando in ipsa translatione septuaginta interpretum aliqua vitio scriptorum corrupta ei videbantur: quando autem litera interpretum diminuta videbatur, & litera editionis Theodotionis plura continebat: apponebat ea, quæ dixerat Theodotion miscens translationi interpretum quantum ad ordinem literæ. Sed adnotabat literam asterisco, ut cognosceretur non esse de litera interpretum, sed

A superadditam. Et ista expositio magis conuenit literæ, quæ dicit. *Commiscuit.* Id est quod de vtraque vna miscuit, & non apposuit, & tunc dicemus quod erant solum sex columnæ in qualibet plana folij, & hoc est quod dicitur, scilicet, quod Origenes scripsit Bibliam per exaplas, id est per sex columnas. *Asterisco, & obelo.* Dicitur asteriscus quædam in modum cuiusdam astri, siue stellæ facta. Et ponitur hæc quando aliqua diminuta erant, & suppletur. Fit autem figura astri, quia sicut astrum illuminat, ita illa quæ suppleta sunt literæ intellectum illucidant.

Obelus dicitur sagittæ figura, & ponitur in locis illis, vbi aliqua falsa, vel superflua videbantur, ut iugulet & confodiat.

B Et sic istæ duæ notæ totum opus distinguebant, aut superflua, & falsa obelo confodiendo, aut asterisco diminuta supplendo.

De his Isidorus primo Etymo. De Theodotione dicitur, quod floruit sub Commodio imperatore anno a natiuitate Christi fere centesimo octogesimo. Oriundus de ciuitate Epheso, qui tertiam Bibliæ editionem fecit, quæ ab editione interpretum modicum discordat, de qua Augustinus decimo octauo de ciuitate Dei: & Lucas Tuden. in chronicis, id est. *Stella, & vern.* Expositio nominum est, & vocatur stella asteriscus ab astro. Veru dicitur sagitta, quia acuta est, & confodit. *Omne opus distinguens.* Id est translationem mixtam ex translatione interpretum & editione Theodotionis. *Dum elucescere facit quæ minus ante fuerant.*

C Scilicet ponendo de suo sensu vel litera Hebraica, siue Theodotionis editione, & hoc pertinet ad asteriscum, per quem elucidatio fit. *Aut superflua quæque iugulat, & confodit.* Scilicet assignando obelos: quid autem superfluum esset, vel diminutum dirigebat ipse per literam Hebraicam. *Et maxime quæ Euangelistarum & Apostolorum auctoritas promulgauit.* Non solum dirigebat per literam Hebraicam, sed maxime quando aliqua reperiebantur in Euangelijs, vel in Epistolis, quæ non erant in translatione interpretum, quia tunc necesse erat dicere, quod illa de integritate literæ deficiebant. Apostoli enim qui Spiritu sancto dicente loquebantur, non dicerent esse in Biblia Hebræorum, quæ in ea non erant. Etiam quia contra Iudeos arguebant, qui non admittent contra se, nisi sic essent.

In quibus multa. Posuit supra vnam causam inducentem ad transferendam Bibliam, scilicet quia Origenes hoc fecit. Hic ponitur alia ratio, scilicet, quia necessitas hoc exposulabat, cum interpretum translatio in multis necessarijs diminuta esset. *In quibus.* Scilicet Euangelistis & Apostolis. *Multa de veteri testamento legimus.* Scilicet quæ dixerunt Euangelista, & Apostoli esse de veteri testamento.

Quæ in nostris codicibus non habentur. Loquitur Hieronymus de codicibus siue Biblijs, quibus tunc Ecclesia vtebatur, quæ erant secundum interpretum translationem: in nostris autem Biblijs modernis nihil horum deficit, quia a Hieronymo secundum Hebraicam veritatem translatae sunt.

Et illud ex Aegypto vocaui filium meum. Hoc habetur Matth. secundo cap. & secundum nostras Biblias modernas, & veritatem Hebraicam habetur. *Quia puer Israel, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum.* Pro quo septuaginta interpretes transtulerunt.

Quia paruulus est Israel dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium eius. Et non modica differentia est ista, quia secundum veritatem Hebraicam, & literam nostram refertur illa locutio ad Deum reducendam filium suum, id est Christum de Aegypto, ad quam intentionem inducit illud Marthæus, ut patet Marthæi secundo

Differentia quædam translationis veteris in Biblia, & recentioris.

Secundo cap. Si autem teneatur litera septuaginta interpretum, non procedit argumentum Matthæi, quia necesse est, quod intelligatur de Iudæis reductis de Aegypto, quia dicitur ex Aegypto vocari filium eius, id est filium Israel, scilicet Iudæos ibidem natos de femore Israhel, id est Iacob. Et iste non modicus error est.

Et quoniam Nazareus vocabitur. Iste est alius passus, in quo discordat litera interpretum. Hoc habetur Isaiæ vndecimo cap. & ponitur Matthæi secundo cap. interpretes autem ponunt: *Et flos de radice eius ascendit.* Quia sic habetur in omnibus Biblijs nostris. Sed allegat istum passum non ad demonstrandum, quod ipse sic transfulerit, sed ut videatur, quod non in omnibus interpretes literam Hebraicam sequuti sunt. Vel ut videatur, quod aliqua de veteri testamento in nouo dicuntur, quæ in translatione interpretum non habentur. Et de hoc ipse Hieronymus in epistola ad Pamachium de optimo genere interpretandi sic ait. Illud quod in Euangelista scribitur. Et veniens habitauit in ciuitate, quæ dicitur Nazareth, ut impleretur quod dictum est per Prophetam, quia Nazareus vocabitur: Respondeant rogo fastidiosi extimatores omnium tractatorum; vbi in Isaiâ positum legerint, dicant. Nam in eo loco vbi nos dicimus, legimus, atque transfulimus, exiet virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius crescit.

Et videbunt in quem compunxerunt. Iste est alius punctus, & habetur in multis locis, quia Zachariæ duodecimo secundum nostras Biblias modernas habetur: Aspicient ad quem confixerunt. Ioan. cap. 19. dicitur: Videbunt in quem transfixerunt: & Apoc. cap. 1. Videbit eum omnis populus, & qui eum pupugerunt. Sed ut ait Hieronymus in epistola ad Pamachium Ioannes Euangelista secundum veritatem Hebraicam transfulit videbunt in quem compunxerunt: pro quo translatio septuaginta interpretum in latinum versa sic habet: Et aspicient ad me pro his, quæ illuserunt, siue insultauerunt.

Et flumina de ventre eius fluent. Hæc auctoritas assumitur de Hebræo. Prouerbio. cap. 5. aut 10. & ponitur Ioan. septimo, sed septuaginta interpretes non sic habent, nec etiam nos, sed habemus Prouerbio. quinto cap. Deriuatur fontes tui foras: & decimo dicitur: Vena vitæ os iusti: Et assumit hoc à beato Ioanne ad designandum Spiritum sanctum, quem accepturi erant credentes in Christum, vti prædeclarat in textu.

Et quæ nec oculus vidit. Ista auctoritas sub ista litera ponitur prima ad Corinth. cap. 2. & sumit Apostolus de Isaiâ cap. 64. vbi sic dicitur secundum Hebraicam veritatem, & literam modernorum Bibliorum: A sæculo non audierunt, nec auribus perceperunt, oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Apostolus autem sensum perfectè expressit, sed non totaliter verba. Translatio autem interpretum multo aliter habet, scilicet: A sæculo non audiuius, nec oculi nostri viderunt Deum absque te, & opera vera, & facies expectantibus te misericordiam. Ista auctoritas secundum Hebraicam veritatem significat magnitudinem præmij beatorum. Sed secundum septuaginta interpretes significat nullum esse Deum verum, nisi Deum Hebræorum, & quod seruentibus sibi misericordiam faciat. *Et multa alia.* Id est multæ aliæ auctoritates, in quibus multum differunt litera Hebraica ab interpretibus. Sed ponuntur ista, quia in Euangelio, & Epistolis inueniuntur, & magis necessaria erant ad fidei adiutorium quàm alia. *Quæ proprium syntagma desiderant.* Id est proprium ordinem; est syntagma Græca dicitio, quæ doctrinam

vel ordinem notat. Est sensus quod tales auctoritates desiderant proprium ordinem, id est, quod proprie ordinentur in litera nostra quemadmodum sunt in Hebræa, & hoc ut Euangelista, & Apostoli efficaciter arguant: aliàs nihil valent argumenta nisi sic habeant, ut Euangelista sequentes Hebraicam linguam protulerunt. *Interrogemus ergo eos.* Id est istos detractores, qui dicunt non debere nouas translationes fieri. *Et cum dicere non potuerint.* Quia non habentur ista in translatione septuaginta interpretum, quam isti sequuntur.

De libris Hebraicis proferamus. Id est demonstremus hæc haberi secundum veritatem Hebraicam, ex quo sequitur necessitas translationis de Hebræo in Latinum. *Primum testimonium.* Assignat loca, in quibus habetur auctoritates prædictæ Euangeliorum, & Epistolarum in Hebræo, & prima auctoritas, scilicet. *Ex Aegypto vocari habetur in Osee.* Scilicet vndecimo cap. *Secundum in Isaiâ.* Scilicet Isaiâ vndecimo, scilicet. *Quoniam Nazareus.* *Tertium in Zachariâ.* Duodecimo cap. scilicet. Videbunt in quem compunxerunt. *Quartum in prouerbijs.* Quinto, siue decimo cap. scilicet: Flumina de ventre eius. *Sextum in Isaiâ.* Sexagesimo quarto, scilicet, Et quæ nec oculus vidit.

Quod multi ignorantes apocryphorum deliramenta festinantur. Id est isti detractores interrogabantur, vbi haberentur in tota Biblia istæ auctoritates, sicut Euangelista, & Apostoli, & ipse Christus allegauerunt, & quia nesciebant respondere directè conuertebantur ad quædam friuolas euasiones, quas in libris apocryphis suis, & falsis habebant. Dicuntur deliramenta discordantiæ, vel deuiationes, quia illi libri discordabāt à sacris scripturis, repugnantes eis, quas nesciebant. Dicuntur apocryphi, id est secreti de apos, quod est retro, & cryphis quod est secretum, & iudicium, siue aurum, & inde dicitur Ioannes Christostomus, id est habens os aureum, & apocrypharius proprie, id est secretarius, ut patet in capitulo significasti: extra de electione. & ibi in Glofa.

Et inde venit dies criticus medicorum, id est iudicialis, in quo planeta faciunt crises, id est iudicia de infirmitate.

In duobus modis vocatur isti libri apocryphi, quia secreti, quoniam in eis de quibusdam magnis secretis agitur, ut patet in tertio libro Esdræ, qui in aliquibus Biblijs habetur, & in libro qui dicitur: iusti Henoch, vel vocatur apocryphi a iudicio, quia ultra iudicium, & intellectum humanum est iudicare, vtrum talia falsa, an vera sint, ideo eadem facilitate contemnuntur, qua approbantur. *Et Hiberas nenas auctenticis libris proferunt.* Iste est istorum error, quod auctoritatem sacræ scripturæ destruunt præferentes ei mendacia ficta, & fabulas, & hoc quia ignorant, nec doceri volunt, & hoc est in respondendo ad questionem factam eis, scilicet, vbi sunt in Biblia illæ auctoritates, ipsi autem deberent respondere per sacram scripturam demonstrantes loca in libris hebræis, in quibus sunt, quia nesciunt, respondent per quædam vanitates apocryphorum, quas in hac parte sacræ scripturæ præferunt. Et comparat ipse hic libros apocryphos istorum fabulis siue nenijs Hiberis. Dicuntur nenijs quædam fabulæ communes, vel planctus compositorum verborum, qui dicuntur super mortuos ad honorem funeris, & vocantur vulgariter; endechas.

Vel sunt quædam armoniæ, quæ dicuntur super pueros, cum iacent in crepundijs, ut circummoti dormiant, & est nomen onomopoeium, scilicet a sono suo sumptum, quia dicitur ne. ne. ne. & vocantur Hiberæ, id est Hispanæ, quia in Hispania inuentæ fuerunt, siue planctus, siue fabulæ sint, & dicuntur Hiberæ

Nenijs Hiberæ.

Hiberæ ab Hiberno flumine, qui nascitur de montibus altis contra Oceanum prope Carpentaniam, quæ No uaria dicitur: fuit trans Aragoniam, in qua apud Tortusam urbem Tyrrheni maris fluctibus absorbetur, a quo terra propinqua suæ origini olim Hiberia dicta est, nunc autem Hispania dicitur.

Causas erroris non est meum exponere. Iudæi prudenti factum dicunt esse consilio; ne Ptolomæus vnus Dei cultor, etiam apud hebræos duplicem diuinitatem deprehenderet. Quod maximè idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique vbicumque sacratum aliquid scriptura testatur de patre, & filio, & spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt, ut & regi satisfacerent, & arcicanum fidei non vulgarent. Et nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo extruxerit, quibus diuisi eadem scripturarum, cum Aristæus eisdem Ptolomæi *ὑπερασμαθῆς* & non multo post tempore Iosephus nihil tale retulerint, sed in vna basilica congregatos contulisse scribant, non prophetaffe. Aliud est enim esse vatem, aliud est esse interpretem. Ibi spiritus ventura prædicit: hic eruditio, & verborum copia, ea quæ intelligit, transfert. Nisi forte putandus est Tullius æconomicum Xenophontis, & Platonis Pythagoram, & Demosthenis pro Cthesifonte afflatus rhetorico spiritu transfuisse. Aut aliter de eisdem libris per septuaginta interpretes, aliter per Apostolos spiritus sanctus testimonia texuit, ut quod illi tacuerunt, hi scriptum esse mentiti sint.

Causas erroris. Hic ponit quartam excusationem sui de antiquorum emendatione. *Causas erroris exponere non est meum.* Vocat hic errorem deuiationem à litera hebraica, siue rationabiliter, siue irrationabiliter hoc contigerit, & dicit manifestum est, quia interpretes septuaginta deuiaverunt a veritate hebraica, sed quare deuiaverunt, ad me non pertinet exponere, & hoc agit excusans de reprehensione eorum, quia fortè si causas deuiationis assignaret, tales essent, ex quibus verè deprehendi deberent, ideo subicit exprimendo causam, quam alij reddant. Hieronymus autem licet subiceat satis videtur velle, quod septuaginta interpretes errauerint ex ignorantia, & concluditur ex inferioribus. *Sed Iudæi prudenti factum dicunt esse consilio.* Id est quod interpretes istam mutationem fecerunt non ex ignorantia veritatis hebraicæ, nec vt damnarent scripturam intellectum, sed vt quædam vera obscuritatibus regerentur.

Ad euidenciam huius notandum, quod Ptolomæus cognomento Philadelphus sacræ scripturæ ardentissimus amator Rex Aegypti, qui fuit anno a creatione

orbis. 4090. post Babyloniam captiuitatem paulo ante tempora Machabeorum libertati restituit plurimam centum millia Iudæorum, qui in regno suo seruiant dans pro quolibet capite dominis eorum centum, & viginti dragmas argenteas. Et hoc significauit per literas Eleazaro Iudæorum sacerdoti rogans, vt ei mitteret viros seniores, qui ei Bibliam totam interpretarentur, ac verterent de hebræo in Græcum, tunc Eleazarus, vt aliqui volunt, elegit sex seniores scientes legem de qualibet tribu, & misit eos ad Ptolomæum, & isti sunt qui septuaginta interpretes nominantur. Sed dicunt fuisse septuaginta duo, quia duo decies sex septuaginta duo efficiunt, sed ponitur septuaginta more scripturæ, quæ aliquando de numero non curat nominans nomine numeri perfecti, siue modicum excedat, siue parum deficiat. Sed hoc non videtur verum, quia ista translatio facta fuit post reditum de captiuitate Babylonica, postquam decem tribus in terram Medorum, & Persarum delatae sunt, ut patet 4. Reg. cap. 18.

Ideo magis videtur dicendum, quod de viris sacerdotibus, vel Leuitis de tribu Leui, qui eruditi erant elegerit istos septuaginta viros, & miserit eos ad Ptolomæum, licet etiam de omnibus alijs tribus aliquæ personæ manebant post translationem, quæ confugerant ad regnum Iudæ. *Ne Ptolomæus vnus Dei cultor.* Licet iste Gentilis erat, tamen vnum solum Deum colebat, & sic multi Gentiles faciebant, qui videntes idola esse inutilia vnum Deum coeli credebant, & in hac fide saluabantur, quia secundum Apostolum ad Hebræos vndecimo, sufficiebat credere, quia Deus est, & quod remunerator est, & sic dicimus multos de Gentilibus ante Christi aduentum saluos fuisse, quia non obligabantur ad cæremonialia legis Moysæ, nisi soli illi, qui descendebant de stirpe Iacob.

Apud Iudæos duplicem deitatem deprehenderet. Ista fuit causa, quare occulauerunt mysteria trinitatis, quæ nondum Ptolomæus intelligere poterat, & si reperiret putaret esse plures Deos, & legem illam abhorreret, quia ideo diligebat eam, quia dicebatur ei, quod scriptura sacra Iudæorum vnum Deum solum affirmaret.

Quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Id est asserere duos Deos videbatur esse doctrina Platonica, ponebat enim Plato magnus Gentilium Theologus Noim, & Trigaton, & animam mundi. Et vt quidam de nostris sapientibus volunt Noim, vocauit patrem, Trigaton verò intellectum primum, id est filium, qui intellectus, vel sapientia patris dicitur, Animam mundi, spiritum sanctum, qui omnia replet, sicut anima mundi totum ipsum orbem informare dicitur.

Sed magis videtur velle Plato animam mundi esse quandam vim creatam generatiuam, & gubernatiuam: spiritus autem sanctus increatus est, nec intelligebat Plato esse vnitatem essentiæ in his, sed magis credebatur esse tres deos, siue tria, vt ait Augustinus super epistolam ad Colo. & ideo hoc dogma Platonicum Ptolomæus repudiabat. Quare & sic repudiaret sacram scripturam si de distinctione in Deo aliquid reperiret, putans quod ista scriptura esset secundum doctrinam Platoniam. Si autem Plato hoc non posuisset, posset Ptolomæus recipere id, quod de diffinitione in Deo diceretur: nunc autem existente doctrina Platonica, suspecta esset Ptolomeo sacra scriptura. *Denique vbi sacratum aliquid scriptura testatur de Patre, & filio, & spiritu sancto.* Quicquid de personis diuinis dicitur, sacratum dicitur, quia sacrum secretum est, scilicet generatio Filij, vel Spiritus procedens, siue quacunque personarum pluralitas. *De Patre, Filio*

Quo pacto electi fuerint septuaginta interpretes.

Plato credebatur tres deos, sed non intelligebatur unitatem essentialem.

Filio. Ponit ista simul, quia quando aliqua ponebantur de Patre per se, vel filio per se, quia quælibet persona vocatur Deus, non oportebat ibi fieri mutationem, vel occultationem, quia ipse Ptolomæus hoc ad unum Deum referret; cum autem simul sit mentio de Patre, & Filio, & Spiritu sancto, vel de duobus, quia vocantur Deus, oportebat vocari duo supposita diuina, siue duos Deos: distinctionem autem personalem, vel suppositalem, siue essentialem Ptolomæus intelligere nondum poterat. *Ideo aut aliter interpretati sunt.* Id est aliter scripserunt, quam continebat veritas Hebraica, ita vt contrario modo non sentirent. *Aut omnino tacuerunt.* Et sic sunt aliqua apud literam Hebraicam, & Bibliam nostram modernam, quæ in antiquis Biblijs non habentur secundum interpretes. *Et regi satis facerent.* Scilicet Ptolomæo transferendo Bibliam. *Et arcanum fidei non vulgarent.* Si clarè scriberent mysterium trinitatis, quod est vnum de secretis in scriptura sacra. *Et nescio quis.* Hic incidentaliter excludit errorem circa modum transferendi interpretum, quia aliqui dicunt, quod interpretes singuli in singulis cellulis singulariter scripserunt, & post collectis eorum translationibus septuaginta inuente sunt equaliter continere ita, quod vna non continebat, nec vnũ verbum super aliam, nec in ordine verborum vllatenus delirabat, & spiritus sancti directione factum esse autumant, & fuit ista opinio Augustini, secundo de doctrina Christiana. cap. 15. quare dicit istam editionem, seu verius translationem ceteris preponendam spiritu prophetico factam.

Sed hæc multum displicent beato Hieronymo, vt patet in litera, & non est mirandum, quod tanti doctores, qui contemporanei erant, discordarent, quia ista in facto sunt, non in iure.

Nec credendum, quod alterno liuore, vel laudis appetitu mutuo dissenserint, quia tale mortale peccatum non esset ponendum in viris sanctis, quales ipsi tunc erant, & habebantur: videmus enim fuisse maiorem contentionem inter Petrum, & Paulum post acceptum spiritum sanctum, vt patet ad Galatas secundo capitulo, in quibus tamen peccatum mortale cadere, tunc non poterat.

De laude autem translationis interpretum, & aliquid contra Hieronymum ponit multa Augustinus. 18. libro de ciuitate Dei, quæ nisi sanè legantur in uidorum verba videntur. *Nescio quis primus auctor.* Primus huius mendacij auctor valde reprehensibilis est, ceteri autem sequaces parum quidem, quia opinio ista satis probabilis videtur prima facie. *Septuaginta cellulas Alexandria.* Mendacio suo. *Struxerit.* Id est iste cellule non fuerunt secundum rem, sed secundum falsam assertionem, ideo per mendaciam constructe sunt. Sicut chimera sola intellectu fictione esse habet, & dicit septuaginta cellulas, quia isti emuli sui dicebant in Alexandria vrbe magna inferioris Aegypti, quæ vrbs regia erat, conuenisse septuaginta interpretes, & cuilibet vnam cellam assignatam, in qua singulariter interpretarentur, vt post singulorum interpretationes coniungerentur, & melior qui fuisset videretur, *Quibus.* Scilicet cellis. *Diuisi ea scriptauerunt.* Id est transferrent. *Cum Aristæus eiusdem Ptolomæi.* Hic Hieronymus probat, quod positio de septuaginta cellulis cõficta est, quia Aristæus, qui fuit custos Ptolomæi, & gesta temporis illius, & de translatione Bibliæ scripsit, talia non expressit, si tamen fuisset, valde commemorabile erat, & non modicam auctoritatem translationi factæ conferebat; Et dicitur Aristæus Hyperaspites, id est custos, vel circulator secundum interpretationem, à peri, quod est circum, & aspizo, quod est circumueo, vel protego, quia custodes reges vndi-

que circumstant præuenientes ne ex aliqua parte malis, siue nocentibus regibus euenire possit. Et de hoc Aristæo ait Iosephus in libro duodecimo Antiquitatum de epistola quam misit Ptolomæus ad Eleazarum sacerdotem, vbi sic dicitur, transmissi de his, qui deberent vobiscum disputare Andream primatæ mei corporis custodem & Aristæum mihi dilectissimos. *Et multo post tempore Iosephus.* Hic probat auctoritate Iosephi, & procedit argumentum sic. Si dicamus, quod Aristæus, qui fuit tempore Ptolomæi, qui erat Gentilis, forte voluit hoc in suis chronicis annotare, sed de Iosepho, qui multo post fuit, & omnia laudabilia gesta scribere laborauit, non est verisimile, quod talia omisisset, præcipue cum ipse Iudeus esset, & talis transferendi modus in magnam Iudeorum, & legis laudem redundabat.

Fuit autem Iosephus multo post, quia floruit sub Tito, & Vespasiano in vrbe Roma anno a natiuitate Christi serè octuagesimo, qui in destructione Ierusalem per Romanos captus est, scripsitque viginti Antiquitatum libros a mundi exordio inchoans ad sua tempora stylium vsque perduxit. De hoc Eusebius Cæsariensis libro tertio Ecclesiasticæ historie. Translatio autem interpretum fuit facta tempore Ptolomæi Philadelphii, tempus autem intermedium est ferè trecentorum, & octuaginta annorum, vt patet ex discursu historiæ. *Nihil retulerint, sed in vna basilica congregatos contulisse scribant.* Ista est solidior probatio, scilicet quod non in pluribus cellulis, sed in vna omnes basilica conuenerunt.

Dicere enim, quod isti historiographi septuaginta cellulas non describant non facit plenam probationem, quia locus ab auctoritate non valet negatiuè. De hoc ait Iosephus duodecimo libro Antiquitatum Demetrius consilium fecit in domo prope litus stare, & apra secretis ad cogitationem negotiorum, vbi eos perducens petebat omnia, quæ opus habebant ad legis interpretationem. Cũque laboriosè tantam interpretationem facerent, vsque ad horam nonam in hoc sedentes ad curam corporis vertebantur: mane autem ad eundem locum redibant, & ita interpretationi legis vacabant. *Non prophetasse.* Ista est litera Hieronymi, & non Iosephi, nec Aristæi, quia illi non dicunt, quod interpretes non prophetauerunt, sed dicunt quod scripserunt simul, ex quo arguit Hieronymus, quod non fuit ista prophetia, quam alij emuli al legant dicentes, quod separati per cellulas scripserunt, & post scripta conformia reperta sunt, quod ad prophetiam pertinebat, si autem non in singulis cellulis se iuncti, sed simul stantes disputabant, & transferebant non sunt prophete, sed translatores dicendi. *Aliud est esse vatem.* Id est prophetam. *Aliud interpretem.* Vates signat prophetam, poetam, & sacerdotem, & probat differre prophetas, & interpretes, ibi enim, id est in prophetis. *Christus ventura prædicat.* Accipitur Christus, id est Deus, quia suppositum diuinum dicit, ideo ab æterno Christus erat. cum suppositum illud diuinum ab æterno esset, & sic ait Apostolus ad Hebræos. 13. Christus est ab heri, & hodie, & ipse vsque in sæcula. Et sic dicitur in epistola Iudæ capitulo primo, quod Iesus eduxit populum Iudeorum de Aegypto saluans eos, & illos, qui non crediderunt perdidit. *Ventura prædicat.* Non est de necessitate veræ prophetiæ, quod in ea futura prædicantur, sed sufficit, quod dicantur aliqua, siue præterita, siue præsentia, siue futura, quæ nullo modo sine diuina reuelatione cognosci possunt. Ideo Moyses scribens rerum creationem, & modum propheta fuit, quia nullus homo hoc cognoscere posset, sed Deus reuelauit: idem de presentibus, quæ etiam demon cognoscere non potest. Dicuntur tamen communiori

Duo interpreti necessaria.

muniori modo propheta, qui futura prædicant. De A his latè diximus Numeri 12. cap. & Deuteronom. 18. *His.* Scilicet interpretibus. *Eruditio, & verborum copia.* Duo requiruntur ad interpretem, scilicet eruditio, id est intelligentia, quod intelligat sententias eorum, quæ transfert, aliàs etiam si verbis abundet, falsum transferret. Secundum est copia verborum, scilicet quod sciat bene linguam illam, in quam aliquid conuertere vult, ne per defectum vocabulorum res improprijs nominibus exprimentur, quod magnam confusionem facit. *Ea, quæ intelligit.* Quia qui eruditus est. *Transfert.* Quia in verbis alterius lingue copiosus est. *Nisi forte putandus est.* Hic probat deducendo ad incoueniens, quia si dicimus, quod interpretes prophetico spiritu transfulerunt, eodè modo dicitur Tullium spiritu rhetorico, immo etiam prophetico transfuisse libros de Græco in Latinum, quia non requirebantur plura ad transferendum de Hebræo in Græcum quàm de Græco in Latinum. Sed nullus dicit Tullium spiritu prophetico, siue rhetorico transfuisse, nec ergo etiam de interpretibus dicendum est.

Tullius flos Romanæ eloquentiæ testante Seneca, sub Iulio Cæsare primo Romanorum Imperatore floruit ante Christi natiuitatem anno serè quinquagesimo, qui post mortem Iulij Cæsaris Octauiano eius nepoti firmiter adhaesit, cuius favore Romanam rem publicam de Antonij tyrannide eripere conabatur. Sed res in contrarium lapsa est. Nam Octauianus pro pacis federe firmando eum in manibus Antonij collocavit, qui postquã ad Caietanum territorium vltimate relegatus est ex mandato Antonij, per manum cuiusdam Tulliani Clientuli, quæ ipse sua oratione à morte eruerat, capite truncatus est, vt ait Augustinus de ciuitate Dei lib. 3. cap. 3. & Ioannes Bocatius in libro de Casu, & ruina principum, & Seneca in declamationibus.

Iste multos libros edidit, multosque de Græco in Latinum vertit, quæ hic narrat, sed præter hos transfuit librum Homeri, qui dicitur Ilias, de Bello Troiano sub exametris Dactylicis pulchrè describens. Transfuit etiam Odissæam eiusdem Homeri, in qua de casibus & laude Vlyssis tractat. *Oeconomicum Xenophontis.* Id est libri de regimine & dispensatione œconomica siue domestica. Dicitur enim œconomicus, id est domi gubernatiuus, & inde dicuntur Aristotelis œconomica, & dicit ab œcos, quod est domus: vel ab Echo. redditua vocum extremarum, quia sic ad vocem œconomicorum tota familia dispensatur, & vocatur œconomicum Xenophontis, quia Xenophon illum scripsit.

Floruit autem Xenophon sub Artaxerxe. 2. rege Persarum anno ab orbe condito. 4820. qui inter Socraticos discipulos solus Platoni compar videbatur. Quamobrem asseritur multotiens inter vtrunque discordias accidisse. De hoc Iosephus in libro decimo Antiquitatum. *Et Platonis Prothogoram.* Id est quendam librum, quem fecit Plato, eumque intitulauit a nomine cuiusdam discipuli sui, qui Prothogoras dicebatur, sicut Timæus Platonis est liber ab eo editus in nomine Timæi discipuli sui, vel aliquando nominat libros ab alijs, quos introducit loquentes, quia in modum dialogi, vel trialogi libri sui scripti sunt. De Platone satis diximus super epistolam ad Paulinum. cap. primo. *Et Demosthenis pro Ctesiphonte.* Hunc librum etiam Tullius transfuit de Græco, quem Demosthenes maximus Atheniensium orator in adiutorio Ctesiphontis contra Eschinem composuit. De quo satis diximus super epistolam ad Paulinum. cap. secundo. Aliqui textus habent, *Demosthenis pro Ctesiphontem in*

accusatio. Et volunt, quod pro Ctesiphontem sit vna dictio composita, sed falsum est, quia, pro, est præpositio posita appositue, & non compositiue deseriens illi ablatiuo, Ctesiphonte, & est sensus. *Demosthenis pro Ctesiphonte.* Id est liber, quem condidit Demosthenes pro adiutorio Ctesiphontis ciuis Athenien. Et sic dicitur Tullius pro Deiotaro, id est liber quem fecit Tullius pro adiutorio, vel causis Deiotari regis. *Afflatus rhetorico spiritu.* Est modus ironicus arguens sic, si interpretes ex eo, quod transfulerunt sacram scripturam, vel prophetas spiritu sancto siue prophetico afflatus loquebantur, ergo Tullius, qui libros rhetoricos transfuit, spiritu rhetorico afflatus scripsit, & per istum irrisorium modum vult concludere, quod non transfulerint interpretes prophetice, quia tunc etiam Tullius prophetice transfulisset, cum idem labor & difficultas in vtroque sit. *Aut aliter de eis dem libris.* Hic probat etiam deducendo ad impossibile, scilicet, quod Apostoli, & Euangelistæ scripserunt de Hebraica veritate testimonia. Interpretes autem aliter posuerunt, vel tacuerunt, sequeretur ergo quod spiritus sanctus mentiretur in Apostolis dicens illud scriptum esse, quod non scriptum erat, quia interpretes non scripserunt.

Et vide quia ista ratio non probat præcisè, quod Apostoli mentiti sunt, sed probat istam diffinitionem: vel quod Apostoli mentiti sunt, vel quod interpretes aliquid tacuerunt, vel mutauerunt, cum non eodem modo in vtrisque habeatur, & si forte detractores dicant, quod interpretes plene scripserunt, facient Apostolos mendaces, sed cogentur dicere esse necessariam translationem suam de veritate hebraica in Latinum, quod intendit Hieronymus.

Probatur etiam, quod non locuti sunt per spiritum sanctum, quia valde disparate, & in sensu contrario Apostolis protulerunt, ita quod stante eorum litera Apostolorum probationes non sunt efficaces, quod est contra rationem & contra spiritum, qui loquebatur in eis. De quo supra diximus in auctoritatibus, quas ponit Hieronymus differenti modo esse in hebraica veritate, & in translatione interpretum. *Aliter per Apostolos spiritus sanctus testimonia texiit.* Valet consequentia, quia septuaginta interpretes aliter locuti sunt quàm Apostoli. Si ergo vterque per spiritum sanctum, aliter spiritus loquetur in quibusdam, aliter in alijs, & non solum aliter, quia hoc inconueniens non est, sed contrario modo, quod non licet dicere, ideo sequetur. *Vt quod illi.* Id est interpretes. *Tacuerunt, hi.* Id est Apostoli. *Scriptum esse mentiti sunt.* Valet consequentia, vt ante probauimus.

Quid igitur? Damnamus veteres? Minime, sed post priorum studia in domo Domini quod possumus laboramus. Illi interpretati sunt ante aduentum Christi, & quod nesciebant dubijs progulere sententijs: nos post passionem & resurrectionem eius, non tam prophetiam quàm historiã scribimus. Aliter enim audita, aliter visa narrantur. Quod melius intelligimus, melius & profecerimus. Audi igitur emule, obtrectator auscultata: non damno, non reprehendo septuaginta, sed confidenter cunctis illis Apostolos præfero. Per istorum os mihi Christus sonat, quos

Auctoris excusatio.

In emulos iunctio.

Quaedam in Biblia moderna compecta sunt, quæ non erant in translatione. 70. interpretum. An uerum sit, quod dicit de 70. cellulis interpretum.

Aristæus Hyperaspites.

quos ante prophetas inter spiritalia charis-
mata positos lego, in quibus vltimum pœne
gradum interpretes tenent. Quid liuore tor-
queris? Quid imperitorum animos con-
tra me concitas? Sicubi in translatione tibi
videor errare, interroga Hebræos, diuersa-
rum vrbium magistros confule. Quod illi
habent de Christo, tui codices non habent.
Aliud est, si contra se postea ab Apostolis
vsurpata testimonia probauerunt, & emen-
datoria sunt exēplaria Latina, quàm Græca,
& Græca quàm Hebraica. Verum hæc con-
tra inuidios. Nunc te deprecor Desideri cha-
rissime, vt quia me tantum opus subire feci-
sti, & a Genesi exordium capere, orationi-
bus iuues: quo possim eodem spiritu quo
scripti sunt libri, in Latinum eos transferre
sermonem.

Conclu-
dendo De
fideium
precarur,
ut oratio-
nibus, et
iungat.

Quid igitur? Hic magis propriè ponitur excusatio de
damnatione antiquorum, & agit tria: primò ponit se
esse innocentē, secundo probat contra emulos, quod
dicit per Apostolorum intentionem ibi. *Audi igitur*
Tertio probat esse veracem suam translationem;
ibi. *Quid liuore torqueris.*

Circa primum. *Quid damnamus veteres?* Idest nun-
quid reprobamus translationem interpretum, qui ve-
teres sunt, per nostram translationem? Respondet.
Minime. Idest non. *Sed post priorum studia.* Hic de-
clarat intentionem suam, scilicet quòd non animo
deprauandi vel damnandi alios, sed vt offerat de labo-
re suo quod potest, sicut alij fecerunt. *Sed post prio-
rum studia.* Idest post labores antiquorum interpretū,
scilicet Aquilæ, Theodotionis, Simachi, & Origēnis,
qui diuersas Bibliæ editiones fecerunt. *In domo domini,
quod possumus laboramus.* Idest iuxta possibilitatem nos-
tram volumus proficere catholicorum ecclesię, quę
domus Dei dicitur, in transferendo sacram scripturā
de Hebræo. *Illi interpretati sunt.* Hic demonstrat gra-
tius, & certius posse transferrē eos, qui nunc transfe-
runt quàm eos, qui ante Christum transfulerunt. *Et
quod nesciebant dubijs prouulere sententijs.* Non intendit
dicere Hieronymus, quòd septuaginta interpretes
nescirent sacram scripturam esse veram, & certissimā,
quia hoc ad hereticos pertinet: Sed ea, quę certa esse
sciebant nesciebant, de quo dicerentur, an de Christo,
an de aliquo alio, ideo dubiè protulerunt. *Nos.* Idest
ego & alij moderni translatōres. *Non tam prophetiam,
quàm historiam scribimus.* Interpretes licet spiritu pro-
phético non scriberent; scribebant tamen prophetiā,
idest aliquid de futuro, de quo ipsi ignorabant quali-
ter esset implendum. Nos autem scribimus historiā,
idest narrationem rerum gestarum, quia ea quę in p-
phetijs occulta erant, iam in Christo completa sunt,
ideo nos sine dubitatione, quę præterita scimus, scri-
bimus; precipuè quia Euangelistę, & Apostoli fre-
quenter dicunt, & hoc factum est, vt impleretur quod
dictum est per prophetam, vel in lege eorum & cetera.
In illis autem non possumus dubitare cum ipsi Apo-
stoli declarauerint. *Aliter enim audita aliter visā narra-
tur.* Propter duo, primo quia auditus non certificat,
quia aliquando audiimus, quę vera non sunt, visus

autem non fallit, quia quę videntur sunt. Secundo,
quia qui audit non potest enarrare omnes circumstan-
tias actus, quia auditus modica iudicat, qui autem vi-
det omnes circumstantias apprehendit, ideo de omni-
bus certificare potest, & sicut ait philosophus in proœ-
mio Metaphysicę sensum visus plus diligimus, quia
plures rerum nobis differentias ostendit. Interpretes
autem erant audientes solum sacram scripturam, &
non videtes; nos autem vidimus eam impletam, ideo
sequitur. *Quod melius intelligimus.* Scilicet, quia vidi-
mus, melius proferimus, scilicet transferentes certius,
quàm ipsi septuaginta interpretes. *Audi igitur.* Hic
ponit secundum, in quo probat, quod dicit per Apo-
stolorum intentionem. *Audi igitur amule.* Idest in-
uide. Quatuor signat emulor, scilicet inuidere, ama-
re, imitari, inflari. De primo: Noli emulari malignan-
tibus, idest inuidere Psal. 36. De secundo: emulor
enim vos, idest amo vos, Dei emulatione, idest amo-
re Dei. 2. Corinth. 11. cap. De tertio: emulamini spiri-
tualia, idest imitamini. Pręterea ad Corinthios 14.
& alibi emulamini charismata meliora. De his ait
Ebrardus.

Emulus inflatur, amat, inuidet, atque imitatur.
Obreclator asculia. Dicitur obreclator murmurator,
siue detractor.

Asculia. Aliqui scribunt cum u. dicentes aufculia
p diphthongum, & probant, quia de anris deriuatur, in
qua dictione fit diphthongus. Sed non valet proba-
tio, quia obedio deriuatur de ob & audio, sed non ma-
net diphthongus in obedio. mutatur enim diphthogus,
quę est syllaba producta, in e. quę est producta in eu-
phoniam. *Non damno, non reprehendo septuaginta.* Sci-
licet interpretes dicens eos falsum scripsisse. *Sed con-
fidenter cunctis illis Apostolos prefero.* Idest licet inter-
pretes septuaginta essent, & vnus solus Apostolus ali-
quid dixisset, vel pauci, magis tenendus est quàm inter-
pretes, quia auctoritas vnus Apostoli est maior quàm
auctoritas totius mundi in vnam concordantis senten-
tiam, quia hic errorem intercideret aliquo modo pos-
sibile est; ibi autem nullo modo potest. *Per istorum os.*
Scilicet Apostolorum. *Christus mihi sonat.* Scilicet, qd
Christus intra eos erat formans, & dictans eorum ser-
mones. Iuxta illud Matthei 10. cap. Non estis vos qui
loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vo-
bis. *Quos ante prophetas inter spiritalia charismata postas
lego.* Idest qui præcedunt prophetas maioriare gratię
gratis datę: dicitur enim charisma donum gratuitū,
& donum gratuitum, quod est esse Apostoli, est ma-
ius quàm esse prophetam, quia præponitur ei, vt patet
ad Ephesios 4. c. & ipse dedit quosdam quidem Apo-
stolos, quosdam autem prophetas, alios autem Euan-
gelistas, & in diuisione gratiarum, quę ponitur ad Co-
rinthios prima. ca. 12. ponuntur multe gratię, quę fue-
runt in Apostolis, scilicet scientia, sapiētia, & gratia sanitarū.
Deinde subiungitur prophetia ad notandum, quòd
maiores gratię erant, quę præponebantur. *In quibus
vltimum pœne gradum interpretes tenent.* Particula qui-
bus, non refertur ad prophetas, quia interpretes non
erant prophete, vt supra probauit, sed refertur ad cha-
rismata, & est sensus, quòd inter omnia dona spiritus
sancti, siue gratias charismatum, gratia interpretandi
vltima est, vt patet prima ad Corinth. 12. cap. quia in-
ter nouem gratias, quę ibi ponuntur, vltima est inter-
pretatio sermōnum, quę ad interpretes pertinet. Et li-
cet ista gratia vltima sit inter omnes, tamen Hierony-
mus vocat eam pœne vltimam, ne videatur ex toto
interpretes damnare. *Quid liuore torqueris.* Hic po-
nitur tertium; scilicet veritas suę translationis, idest
quid inuides, & patetis intra te torturam ex inuidia:
dicitur

Auctori-
tas vnus
Apostoli
maior est,
quàm reli-
quorū om-
nium sen-
tentia.

Interpre-
tandi gra-
tia vltima
inter no-
nem dona
spiritus
sancti.

dicitur liuor inuidia, vel color niger ex sanguine co-
adunato, & nigrefacto in loco percussionis. Sic dicitur
Isaias 53. Cuius liuore sanati sumus, & Genesis 4. cap.
Occidi iuuenem in vultus meum, & verum in liuore
meo. *Quid imperitorum animos contra me concitas.* Isti
videntes veram translationem Hieronymi, & non po-
tentes sustinere eam præ inuidia concitabant animos
insipientium contra Hieronymum dicentes, quòd
Hieronymus corruerat sacram scripturam, nō enim
poterat contra eum concitare sapientes, quia verita-
tem translationis Hieronymi cognoscebant. *Sicubi.*
Idest si alicubi. *In translatione.* Quam feci de Hebręo
in Latinum. *Videor errare interroga Hebræos.* Quia
ipsi iudicabant veritatem. *Diuersarum ciuitatum.* Quia
si forte in vno libro, vel vna ciuitate apud Hebręos
reperiretur ista litera, solum dicerent emuli, quòd illi
Iudæi corruptos libros habebant, ideo quare in om-
nibus ciuitatibus, quia sic esse inuenies. *Magistros con-
fule.* Idest non solum videas libros omnium ciuita-
rum Iudęorum, sed etiam petas a magistris eorum
vtrum sic sit. *Quod illi.* Idest libri Hebræici. *De Chri-
sto habent, tui codices non habent.* Idest codices, qui cō-
tinent translationem interpretum, vt patet de testi-
monijs supra inductis, qui sunt in litera hebraica, &
non in translatione interpretum. Et hoc valde irra-
tionabile est, qd nos non habeamus testimonia, quibus
nos iuuare possumus, & arguere contra Iudęos, &
quòd ipsi habeant. *Aliud est, si contra se postea ab Apo-
stolis vsurpata testimonia approbauerunt.* Idest hoc, quod
diximus verum est, nisi forte dicas, quòd Iudæi a prin-
cipio non habebant ista testimonia in litera sua, sed
postea posuerunt. Et hoc multipliciter inconueniens
est. Primum, quòd Iudæi qui hostes nostri sunt, vel-
lent nos adiuuare approbando ea testimonia, quę nō
erant in libris eorum, & ponendo in libris suis, per
quę contra ipsos Apostoli arguebant. Hoc autem
contra omnem rationem, & existimationem est.
Item quia sequeretur Apostolos fuisse mentitos, qui
dicebant ista esse in veteri lege, vt patet in locis aucto-
ritatum assignatarum, nam 10. 19. cap. dicitur: Et alia

scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.
Hoc autem non est sic in translatione interpretum,
vt supra diximus, ideo dicerent isti Apostolos false al-
legauisse. Item dato, qd in aliquo loco exēplaria corru-
pta fuissent, sed in toto mundo nō poterant sic facili-
ter, nec probabile est, sed in oibus libris hebraicis, sic
habetur. *Aliud est.* Idest aliud genus excusationis est
si Iudæi probauerint. *Testimonia vsurpata.* Idest false as-
sumpta, quia non erant in litera hebraica. *Contra se.*
Idest ad damnationem Iudęorum. *Et emendatiora sunt
exemplaria Latina quàm Græca, & Græca quàm Hebræa.*
Hic arguit alio modo, quia si verum esset, quòd Iudęi
aliquid addidissent, sequeretur quòd exemplaria Iu-
dęorum deprauata essent, sed hoc non est rationabi-
le, quia tota veritas exemplarium Græcorum de exē-
plaribus Hebraicis emanauit, & veritas Latinorum,
quę erant tempore Hieronymi de Græcis, ergo sū
ordinem magis vera debent esse Hebraica, quàm
Græca, & Græca quàm Latina. Sed hoc per contra-
rium est secundum eorum responsionem, quia ponit
nostra esse veriora, quàm Hebræa. De exemplaribus
autem Græcorum nihil atinebat, sed quia ab Hebręis
per Græca in nostra exemplaria veritas deriuata est,
ponuntur Græca pro intermedijs.

Nunc te deprecor. Hęc est vltima pars principalis
scilicet petitio subuentionis per orationes Desiderij,
Nunc deprecor. Idest quia canes detractores vndique
impugnant deprecor, vt me orationibus tuis iuues,
ne transferendo errem, vt exultent qui oderunt me.
Quia tantum opus me subire fecisti. In quo orationibus
indigeo. *Et a Genesi exordium capere.* Idest incipere,
quia Genesis in Pentateucho liber primus est. *Vt pos-
sim eo spiritu, quo scripti sunt libri, eos vertere in Latinum
sermonem.* Idest sicut per spiritum sanctum isti libri
scripti sunt a Moyse, quia prophetia sine spiritu san-
cto dictante non fit, vt patet secundę Petri. cap. pri-
mo, ita per spiritum sanctum eos transferam. Vel
vt in eo spiritu, idest in eo sensu, quem libri illi signi-
ficant, & ad quem signandum scripti sunt, ego eos
interpreter in Latino.

Præfationis B. Hieronymi in Pentateuchum Finis.

ALPHONSI
TOSTATI
EPISCOPI
AVLENSIS.
IN LIBRUM GENESIS
Commentarij.

Die primo facta est lux: Die quarto Sol & Luna, & Stella:
Die secundo factum est caelum: Quinto reptantia maris, & volatilia:
Die tertio factum est mare, & terra: Sexto iumenta, serpentes, bestia, & homo.

CAPITVLVM PRIMVM.

Hebr. 11.
Plal. 88.
Ierem. 10.

IN PRINCIPIO creauit Deus caelum, & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebrae erant super faciem abyssi: & Spiritus Dei ferebatur super aquas. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem, quod esset bona: & diuisit lucem a tenebris: appellauitque lucem diem, & tenebras noctem. Factumque est vespere, & mane dies vnus. Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas, quae erant sub firmamento, ab his, quae erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocauitque Deus firmamentum, caelum: & factum est vespere, & mane, dies secundus.

per aquas. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem, quod esset bona: & diuisit lucem a tenebris: appellauitque lucem diem, & tenebras noctem. Factumque est vespere, & mane dies vnus. Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas, quae erant sub firmamento, ab his, quae erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocauitque Deus firmamentum, caelum: & factum est vespere, & mane, dies secundus.

Alph. Tost. super Gen.

IN PRINCIPIO. Liber iste Hebraice, Beresith, dicitur. id est, in principio, quia sic incipit: Hebraei enim libris suis ab exordijs nomina imponunt: Graece autem Genesis, id est, generatio, vel natura, quia de creatione rerum, quae natura subsistunt, in eo agitur: & sicut generatio rei est via ad esse rei, ita liber iste, qui de rerum prima via ad essendum agit, inter sacras scripturas caput est.

Sacra autem scriptura duo opera principaliter enunciat, scilicet, opus creationis, & recreationis. Opus autem recreationis, id est redemptionis principale est: quia nihil nobis nasci proderat, si in aeternam damnationem iremus: ergo Nouum testamentum, quod principaliter agit de opere redemptionis, maioris dignitatis est, quam Vetus. In veteri autem testamento, licet de opere redemptionis agatur, aliter tamen, quia in Nouo factum esse demonstratur: in Veteri autem nondum factum, sed futurum esse praedicitur: in Nouo clarissime, in Veteri autem sub figura. Continet tamen Vetus testamentum duo ista opera: creationem autem in prima parte huius libri: recreationem vero in omnibus alijs libris.

מְשֻׁבָּת

γενεσις.

Quest. 1.
Quid contineat sacra Scriptura.

A Et

Et est iste ordo, quia in quibusdam libris redemptio futura promittitur, in alijs autem ad eam recipiendam rationalis creatura ordinatur.

In moribus dupliciter erudimur.

In moribus autem dupliciter erudimur, quia aliquando verbis, aliquando factis: verbis enim non erudiuntur omnes libri morales, qui sapientiales dicuntur;

Alij autem factis instruunt per exempla aliquarum personarum, nos ad aliquam virtutem promouendo, vt ad patientiam in libro Iob, ad confidentiam Dei in libro Iudith, ad charitatem contribulum in Esther:

ad exhibitionem operum pietatis, vt in libro Tobia: ad fortitudinem, & voluntariam mortem pro legibus Dei, & patrie, vt in libris Machabzorum: & isto modo tota sacra Scriptura vitam aeternam per Messiam mortem concedendam ostendit, vel ad eam dirigit.

Et quia lex est regula directiua, quae nos intensius moribus, & figuris in Christum dirigit, primo ponuntur libri legales: & quia lex non datur, nisi populo congregato, ideo legislator in isto libro legis congregat rationalem creaturam legis susceptiuam, vt in sequentibus libris tradat legem directiuam. Et haec in duas, quia primo ponitur naturae productio, secundo naturae productae per generationem dilatatio, infra cap. 4. Prima in duas, primo ponitur naturae seruientis productio, secundo hominis dominantis formatio; quia omnia propter hominem facta sunt: secunda ibi: Et ait, faciamus hominem. Prima in tres, quia primo ponitur rerum creatio, secundo distinctio, tertio adonatio. Secunda ibi: Dixit Deus, fiat lux. Tertia ibi: Dixit Deus, fiant luminaria.

Quest. 2. De difficultate primi cap. Genesios.

Secundum communioem expositionem opus creationis ante omnem diem fuisse describitur, opus distinctionis primis tribus diebus, opus ornatus sequentibus tribus diebus. Sed istud primum capit. in quo de creatione agitur, altissimum negotium continet: ideo varie exponitur ab Hebraeis doctoribus, & Latinis. Hebraei autem tantam difficultatem inueniunt, vt ante triginta annos illud non legant, vt ait Hieronymus in quodam Prologo super Ezechielē, & in epistola ad Paulinum; Doctores autem nostri quidam allegoricē, quidam tropologicē, alij diuersimodē exponunt. Ego autem, vt in Proemio huius operis proposui, sensum literalem prosequi intendō; quia moralitibus, & allegorijs omnes libri repleti sunt, sensus autem literalis difficilior est. Sed ad hunc literalem sensum multi multa loquuntur: ideo vt ait Philosophus primo Ethicorum, cap. 3. omnes quidem fortassis perscrutari opiniones inanis est, sufficit autem superficie tenus eam maximē, quae apparent, vel extimantur, habere aliquam veritatem.

Quest. 3.

Sunt autem tres expositiones magis communes,

prima est Augustini 12. de ciuitate Dei; super Genes. ad litteram, qui dicit, omnia fuisse creata distincta, & ornata, simul autem omnem diem, nec fuit in hoc aliqua dierum, vel horarum successio, quod probat ex auctoritate illa Ecclesiast. 18. cap. Qui viuunt in aeternum creauit omnia simul. Sex autem dies non referunt ad rerum distinctam, & successiuam creationem, sed ad Angelorum variam cognitionem. Et cognitio vnus rei in Angelo facit vnus diem, ita quod cognitio Angelorum de luce fit vnus dies, cognitio eorum de firmamento fit alius dies, & quia sex genera rerum, vel modi creaturarum describuntur, ideo sex dies assignantur fuisse. Et cum dicitur, quod in septima die requieuit Deus ab omni opere, quod patrat, intelligit, quod postquam Angeli habuerunt cognitionem de sexto genere, vel modo rerum creaturarum, cessauerunt, siue requieuerunt a noua cognitione creatorum, cum non essent ultra alia genera creatorum.

Art. omnia fuerit creata simul, vel successiue.

Et in cognitione cuiuslibet generis rei distinguuntur vespere, & mane: quia de qualibet re duas cognitiones habet Angelus, praterquam de Deo, quem per se ipsum cognoscit, cum non sit in genere: vna est cognitio Angelica, qua cognoscit res in verbo: alia, qua cognoscit res in proprio genere. Dicitur enim cognitio rerum in proprio genere, cognitio per quaedam species representantes partes, & naturam illius generis: ea enim sunt principia cognoscendi, quae sunt principia essendi. Sicut ergo quodlibet genus habet diuisa principia essendi ab alijs generibus, ita species, quae est principium cognoscendi, alio modo se habet; quia cum species naturaliter representet, si eadem esset species, idem significaret, & non diuersa: sic enim alterius modi est species visibilis, alterius modi species tangibilis, secundum quod obiecta multiplicantia diuersa natura sunt. Ponuntur ergo in Angelis species coniectae omnium rerum naturalium, quibus res illas cognoscant, licet pauciores, & vniuersaliores ponantur in Angelis superioris naturae, quam in inferioribus: sicut se habet intellectus ad corporeos sensus, quia per vniuersaliores species cognoscit. Ista autem cognitio dicitur in proprio genere, quia cognoscuntur hic res per species representatiuas determinate solum rerum illius generis sub ratione essentiae genericae distinctae ab alijs essentijs generum, & non cognoscit per speciem vnus generis rem alterius generis.

Quid sit cognitio rerum in proprio genere.

Cognitio autem in verbo dicitur cognitio rerum, sine aliqua specie concreata, sed per clarum lumen diuinae essentiae, in quo omnia manifestantur tanquam in clarissimo speculo, cum ipsa diuina essentia sit idea omnium rerum: cum autem intellectus Angelicus, vel anima beata intueretur illam summam claritatem, cognoscit ibi omnes res in ipsa essentia diuina clariori modo, quam cognoscere possit res in se, quia res digniori modo sunt in Deo, quam in se ipsis.

Et vocatur ista cognitio in verbo, non quod in sola consideratione verbi, id est filij consistat, quia omnes perfectiones, quae sunt in Filio, sunt in Patre, & Spiritu sancto: quia ista claritas non dicit relationem aliquam, quae sit alicui personae propria, & non alteri: sed dicit aliquid absolute, & conuenit essentiae. Vocatur tamē cognitio in verbo, quia verbum accipitur a proprietate manifestandi, cum ipsum dicentem manifestet: & quia illud lumen maximē manifestatiuum est, ideo cognitio per illud lumen dicitur in verbo. Sicut dicitur Filius sapientia Patris, licet sapientia Patris, & Filij, & Spiritus sancti eadem sit, sicut & bonitas: quia sunt quaedam attributa. Vtraque autem harum cognitionū dicitur quaedam manifestationem, ideo vtraque ad diem pertinet, in quo res per lucem manifestatur. Sed quia cognitio

cognitio rerum in verbo euidentissima est, ideo matutina dicitur, prout matutina dicit omnes partes diei claras. Cognitio autem rerum in proprio genere non est tantum euidentis, sed in comparatione prioris videtur quaedam tenebra, ideo a vespere, quod est post Solis occasum, vespertina nomen accepit. Vtrum autē istas res Angeli per successiones dierum, vel temporum intellexerint, non est dubitandum: quia omnia in verbo vnico intuitu cognoscuntur, cum sit idea omnium simul representatiua coloris albi, nigri, & cerulei, opposita illa specie simul cognosceremus albu, nigrum, & ceruleum. De cognitione rerum in genere proprio non est dubitandum, quin simul omnia cognouerint, quia intellectus Angelicus hēt species omnium rerum simul inditas, vel concreatas perfecte signantes: ergo actus illis speciebus simul omnia naturalia cognoscere potuit, maximē cum non ponatur in Angelis discursus respectu rerū naturalium cognoscendarum in conclusionibus: sicut nec in nobis est discursus respectu principiorum. Ista autē positio altissima est, quia a tanto Doctore principium habuit, sed non videtur concordare multum intentioni legislatoris, quia Moyses loquebatur hic populo rudi, qui de cognitione Angelorum, nec de ipsis Angelis aliquid intelligere poterat: sed ea quae loquebatur Moyses volebat quod populus intelligeret, ideo de rerum creatione, & non de cognitione Angelica intellexit. Et ista est intentio omnium Doctorum. Nicolaus dat aliam rationem, scilicet quia populus Iudaicus ad idolatriam pronus erat. Si autē Moyses mentionē fecisset de creaturis spiritualibus, & inuisibilibus coluissent eas, vt Deos. Sed ista ratio non valet: quia infra 2. c. agit mentionem de Angelis, scilicet de Cherubin cum gladio versatili, & postea multotiens, vt de Angelis venientibus ad Abraham, & destruentibus Sodomam, & Gomorram, vt patet infra 18. & 19. c. Si autē illa rō stare, nunquā fecisset mentionē de Angelis. Itē quia antequam scriberet Moyses in deserto multotiens Iudaei viderant Angelos, & sciebāt eos esse incorporeas creaturas: patet de Angelo, qui praecedebat eos in columna nubis, vt habetur Exo. 14. quem Hebraei ibi esse sciebant; licet non viderent. Venio ergo ad alias expositiones literales, & fundantur istae variae expositiones super diuersitatem positionū de materia in superioribus, & inferioribus, quia aliqui ponunt in corporibus caelestibus non esse materiam. Sed quae corpora caelestia sunt quaedam formae substantiales, quae habent de naturae sua, quae sunt subsistentia determinatae quantitatis, & qualitatis: & ista vī esse intentio Aristotelis primo de Caelo, & Mundo, & Commentatoris 8. Metaphysicae, & in libro de substantia orbis. Motium horū est, quia materia dicitur potentialitate: ideo si daretur in corporibus caelestibus oporteret cōcedere illa esse corruptibilia, & posset induci illi materiae alia forma, & periret mundus. Sed non sequuntur ista: quia dato quod ponatur materia in caelestibus cū potentialitate ad alias formas, id quod ipsa habet capacitatem, secundum quā potest recipere formam: sed quae forma caeli totā capacitatem replet, ideo non recipiet ultra aliquā formam, nec poterit corrumpi. Sed non oportet totaliter dicere, quod non sunt incorruptibilia illa corpora, quia formas optimas habent: quae forma corporis humani nobilior est, quae forma Solis, vel celi: sed illa durat in aeternum, ista solū in paruo tempore corpus informat. Quod ergo forma maneat in aeternum in materia attributū alicui de tribus, vel conditioni materiae, vt quia ipsa materia non est potentialis, sicut materia inferiorū: ideo et si forma non sit multū perfecta, tamē manet in aeternum. Secundus est modus vnionis materiae ad formam, vt si vniantur per media indissolubilia: & sic potentia materiae euacua-

Obiectio contra Augustinum.

Ratio Nicolai.

Cōfutatō rationis.

Cōfutatō secunda.

Quest. 3. Questio.

Vtrum in caelo sit materia, & quomodo.

Prima opinio Auerrois. Ratio primae opinionis.

Solutio rationis.

Cur forma celi maneat in aeternum in materia.

bit. Et ideo licet forma lapidis imperfectior sit animalis, tamē diutius durat, quia habet media fortiora vnionis: alia autē corpori vnitur per quaedam armoniam calidi naturalis, & humiditatis radicalis, quae facilius corrumpitur, ideo homo cito moritur. Tertium est defectus agētis, quia corpora caelestia sunt perfectioris naturae, & elementa, ideo non patiuntur ab eis: & sic non possunt corrumpi, licet forte sint in potentia ad corruptionem; sic ait Philosophus in 2. de Caelo, & Mundo: quod licet terra mobilis sit, tamen non mouetur, quia non est aliqua virtus potēs eam pellere extra mediū mundi.

Quest. 4. Secunda opinio.

Alia positio est, quod corpora caelestia materiam habeant, ne dicantur esse formae spirituales: & quantitas materiae sequitur: sed ista materia non est eiusdem rationis in superioribus, & inferioribus: quia materia corporum caelestium non est in potentia ad aliquā formam; materia autē elementorū est in potentia ad oēm formam, quae agēs naturale inducere potest. Dico propter formam Solis, vel Lunae, quae non potest naturaliter induci in ista inferiora: & tamen licet ista proprietates, vel passio, quae est esse in potentia ad formam, reperietur in quacumque parte materiae rerū elementariū: tamen non conuenit materiae isti secundū speciem; quia materia non habet speciem, cum non sit composita ex prioribus; quia in sua essentia non dicitur aliquid actum: aliquando autē aliqua passio insurgit ex principijs indiuidui, vt simum, vel aquilum esse, & conuenit per se isti nafo, sed non conuenit nafo simpliciter. Conuenit ergo omni materiae inferiori potentialitas propter coniunctionē ad priuationem, & materiae caelestis non conuenit potentialitas: quia non est ibi priuatio.

Tertia opinio, quam auctor sequitur.

Alia positio est, quod corporum caelestium, & inferiorum materia sit eiusdem rationis priuatiue, & non positiue. Non enim potest vocari materia vnus rationis proprie: quia vnitas rationis est ab vnitate formae constituentis, & distinguuntis: materia autem non includit aliquam formam, sed substantiatur per suū posse secundū Commentatorē, id est potētia materiae est esse materiae, ideo materia non ponitur proprie in substantiali puncto: quia nec genus, nec species, vel indiuiduum est. Sed quia pars cuiuslibet compositi est, ideo reduciūe ponitur in puncto substantiae tanquā principium, sicut vnitas, & punctus in quantitate: angulus, & gradus in qualitate. Vocatur autem materia omnis vnus rationis, id est non plurium rationum: quia nihil habet, quod faciat diuersitatem rationū, nec aliquid obstat potentialitas ad formam: quia ista est propter priuationem. Vel vt melius dicamus cum priuatione, esse autē cū priuatione nihil aliud est, quā esse formam, quae requirit in materia ad suam vnionē dispositiones qualitatum contrariarum, secundū quas agendo, & patiēdo deperditur forma. Et quia forma caelestis non requirit dispositionem qualitatum habentium contrarium, ideo non habet priuationem, nec potētiā. Est autem ratio, quia abiectione alicuius rei fit per contrarium actionem, & per abiectionem alicuius fit corruptio. Corpora autem caelestia nihil abijciunt, quia non patiuntur, cum actio & passio solum conueniant rebus, in quantum habent contrarietatem, vt patet in libro de sensu, & sensato; ideo corpora caelestia incorruptibilia sunt. Et ista positio tenenda est.

Corpora caelestia nihil abijciunt.

Quest. 5.

Potest tamen in littera istius cap. de creatione exponi, secundum quamlibet trium positionum; & in processu assignabitur quae sit conuenientior, vt teneat lector, quod voluerit. Prima autē expositio est, quod creatio omnium rerum, siue caelestium, siue terrestrium in suis formis specificis substantialiter distinctis, fuit facta ante diem omnem: distinctio autem, quae postea ponitur facta in tribus diebus, & ornatus factus in alijs tribus diebus, pertinent ad aliquid accidentale.

dentale, non autem ad proprietates substantiales, quae consequuntur subiectum in esse necessario, & ideo p-ducta re p creatione, necesse inest ei sua p-ria passio. ¶ Ista expositio non multum est laudabilis, vel conueniens littere, ut infra patebit, & tñ conuenit cuilibet p-redictarum opinionum de materia. Primum q- erat q- celum non habeat materiam, satis conuenit, immo necessaria est: quia cum sit forma substantialis solū, non potest produci varijs p-ductionibus, sed vnica p-ductione: quia quod simplex est, aut totū sit, vel p-ducitur, aut nihil. ¶ Secundae autē positioni, si quod alterius rationis materia est in caelestibus, & in terrestribus, satis conuenit ista positio, & est necessaria quantum ad corpora caelestia. Et si ponitur in illis materia, q- non habet potentialitē ad aliquā formā, nisi ad illā, quā hēt, necesse est dicere, quod in illa forma quā habet, p-ducta fuerunt: quia alias daretur, quod illa materia fuit ab alia forma, & fuit aliqui in potentia ad aliā, quā non habebat. Quantum ad secundā partē, s- rerū elementarū licet possibile sit, & p-abile satis, quod simul in suis formis substantialibus quilibet pars materiae informata fuerit, tamen non est necessarium, quia potuit per successionem acquiri creando.

Quaest. 6. Opinio se- cunda de successo- ne rerum creatarū.

¶ Satis etiam possibile est in tertia positione, quia licet detur materia caelestis, & elementalium eiusdem rationis, tñ potuit tota simul informari. ¶ Secunda positio quod in principio tps incorporalia, s- Angeli creati sunt, & materia omnium corporalium sub quadā cōi forma corporeitatis non determinata ad aliquā speciem rerū creatarū, & post p dies fuit facta distinctio rerum in species ex materia illa. Et hāc positionē tenēt Strabus, & Beda, & alij Doctores. Fuit autē illa materia corporea materia omnium caelorum, praeterq- caeli Empyrei, & omnium terrestrium, siue elementalium.

Opinio media inter duas positio- nes.

¶ Poterat autem dici medio modo inter istas duas positiones, s- quod res fuerunt creatae per dierum successiones, ut describitur in littera: sed non praefuit aliqua materia ex qua res postea producerentur, sed simul ipsum indiuiduum creatum sit in sua materia, & forma nullo eorum praexistente. Et isto modo diceremus, quia primo die factum fuerit caelum empyreum, & elementa: deinde secundo die crearetur firmamentum, i- omnes caeli infra empyreum, & non extitisset materia istorum caelorum primo die. ¶ Sed ista opinio non conuenit: quia cum elementa creata essent prima die, non excedebant locum, quē nunc tenent: sed inter ipsā, & celum empyreum sunt nouem caelestes orbis, ergo daretur ibi vacuum, si non praefuisset materia illorum orbium. ¶ Item quia quando in secundo die dicitur, quod Deus fecit firmamentum in medio aquarum, innuitur, supra locum firmamenti fuisse aquas, & materiam caeli crystallini, & infra esse aquas, & sic vult, totum illud continuum spacium esse plenum materia corporea, ex qua aliquid post distinctum est. ¶ Tenebo ergo in isto cap. secundā positionem de modo, & ordine creationis, quae conuenit tertiae opinioni de materia, s- quod sit eiusdem rationis cōis in caelestibus, & terrestribus, & tunc congrue ponetur tota creata sub quadam forma corporeitatis, & deinde ex materia illa distinctos caelos, & elemēta. Exponā tñ litterā secundū duas positiones, s- primā, & secundā positionē, sed non mixta. ¶ Primo ergo, pleque primā positionē, quā non multum teneo, & hoc vsque ad opus quartae diei, quia deinde non est tāta differentia.

Constatio mediae opinionis.

In principio creauit. dicitur in principio, i- ante omnē diē, ita q- nullus dies, vel hora p-cessit creationē caeli, & terre, ideo d- in principio, s- tēporis: quia tūc tps cū ip- s- rebz incepit. Sunt enim ista coeua, siue simul quantum ad simultatem rei, caeli empyreū, natura Angelica, materia omnium elementabilium, & caelestium, & tēpus cū luce; ista quantum ad rē non se praecesserunt. Sed quan-

tum ad naturam: quia tps est passio mobilis rei, cum sit numerus motus. Sicut ergo subiectū p-cedit naturā suā passionē, licet non tpe, ita materia corporaliū, in qua fundatur motus, & ad quam sequitur tps, posterior est materia: quia non poterat esse tps, sine re creata, quia Deus tēpore non mensuratur, ideo solo Deo existente tēpus non erat. Creauit Deus. idest de nihilo produxit: quod requiritur ad creationē. Calum. idest oēs caelos in suis formis substantialibus distinctis, siue empyreū, siue alios; quia s- ista positio oīa in suis speciebus fuerunt simul creata. Quod autē d- post de eis, q- fuerint facti, vel creati, intelligit quātū ad aliquas dispositiones accidentales. ¶ Et terram, perfectam in sua forma substantiali: & intelligit etiam aquam, aerē, & ignem, & distinctos in suis formis, licet eos in textu non nominauerit; quia non sunt ita visibiles, sicut terra. terra autē erat inanis. idest inuisibilis, sicut aer dicit inane spacium, quia eū non videmus. ¶ Vel inanis s- in ista positionem, quia nondum erant aquae separate desuper terrā, licet essent perfectae in sua specie; iō impediebant, ne terra uideretur; vel quia forte terra carebat aliqua dispositione necessaria ad hoc q- eēt bene visibilis; quae dispositio accidentalis postea inducta fuit. ¶ Et vacua. idest carens ornatu arborum, & herbarum. ¶ Et tenebrae erant super faciem abyssi. abyssi dicitur congregatio omnium elemētorum, quae licet in suis speciebus essent pfecta substantialiter, carebant tamē dispositione accidentali extrinsecus perficiēti, rōne cuius est quaedam pulchritudo, siue lux in rebus, & debitus locus, & partium ordinatio. Aqua ergo nondū habens debitā densitatē eleuabatur vaporaliter ad locū aeris, & ignis nondum habens debitam leuitatem loca aeris, & aquae partem possidebat, & sic omnia confusa erant, vnde abyssus, i- confusio, vel priuatio claritatis proprie dicuntur. Dicebantur esse tenebrae super faciem abyssi: quia tenebrae lucis priuatio est, quae inerat rebus nondum accidentaliter perfectis, & dispositis. Et spiritus Domini ferebatur super aquas. idest spiritus Dei, scilicet sua voluntas, & intellectus, ferebant, s- iudicando quid fieret illis aquis, i- cōgregationi elemētorū, quia nondum erāt perfecta in pulchritudine, & quia opera Dei perfecta sunt, ut patet Deutero. 3. 2. c. Decebat dare singulis elementis suā pulchritudinem, siue dispositionem. ¶ Et non est intelligendum, quod isto modo Deus consiliaretur quid ageret in elemētis: quia consilium suum aeternum est, & ipsemet est; sed quia creare est aliquid facere, sic se videtur Deus habere in creando, sicut artifex in fabricando; artifex autem secundum suam cognitionem cōsiliatur de materia, ut inueniat exemplar; deinde secundū exemplar indicat quid faciendum de hac parte materiae, quid de illa; deinde secundum habitum artis, qui factius est, regulat operationem. Sic Deus dicebatur prius cōsiliari, quid ageret illis elemētis nondum decoratis, ut postea decoraret. ¶ Istum passum exponit aliter Plato in Timeo, in quo de mundi constitutione agit. Nā ut ait Augustinus 8. lib. de ciuitate Dei, c. 1. 1. Plato non potuit scire Genesim, quia tempore suo nondum erat translata Biblia in Graecam linguam. Fuit enim post magno tempore translata quasi octoginta annis, & nunquā iuit in Iudaea, sed in Aegyptum, vbi forte ab aliquo Iudaeo aliquid audire potuit, sed non hēre in scripto; quia Ptolomaeus rex pro magno munere reputauit Bibliae interpretationē, quomodo cūq; tñ ipse audiuit principij Genesim. Ideo in suo libro Timeo dixit, quod Deus in principio rerū posuerat duo elemēta, s- terram, & ignem; quia d- hic, in principio creauit Deus caeli, & terrā, quia Plato, & oēs sequaces vocant caelum ignē, & stellas puriorem ignem dicunt. vnde volunt Lunā esse in parte inferiori ignis coniunctam regioni

Sic se habet Deus in creando, sicut artifex in operando.

Expositio Platonis de principio creationis mundi.

Plato, & Platonici caeli ignē nuncupauerunt.

regioni aereae: sed haec falsa sunt, & repugnantia astrologici demonstrationibus. Dicit deinde, quod Deus coniunxit ista duo elementa extrema per duo media, scilicet per aquam, & aerem; & vult accipere ista duo Plato in littera, quando dicitur Spiritus Domini ferebatur super aquas. idest, aer erat super aquas. Dixitque Deus. Hic ponitur secundum, scilicet opus distinctionis, sed ista distinctio aliter accipitur secundum istam opinionem, aliter secundum secundam; quia ista opinio vocat distinctionem quādam cognoscibilitatem in rebus per creationem in eis quorundam accidentium distinctiuorum: quia accidentia cōferunt ad cognoscendum quod quid est, ut vult Philosophus 1. de Anima. Secundum secundam positionem vocat distinctio quaedam reductio rerū ad formas specificas: quia ante materialiter erant in quadam corporeitate communi. Fiat lux. lux materialis est: vel vocat lucem quandam Solis claritatem, & aliorum astrorum: ideo de Sole necessario intelligitur secundum istam positionem primam, quae vult omnia a principio esse creata in suis formis substantialibus distinctis: ergo tunc Sol erat, per cuius motum fieret dies, & nox. Nec potest dici secundum istam positionem, quod in tribus diebus primis nubecula quaedam lucida illuminauerit mundum, & distinxerit noctem, & diem: quia tūc Sol esset superfluus. Item quia quereretur de illa nubecula, quid postea factum fuerit. Et non debet dici, quod aliquam rem in specie perfectam Deus creauerit, quam cito destrueret, nec quod conuersa fuerit in Solem, quia iam Sol secundū istā opinionem praexistebat. Et diuisit lucem a tenebris, idest tempus lucis a tēpore tenebrarum, scilicet noctem a die: quia in die lumen est, in nocte autem tenebrae: & per motum Solis distinguebatur nox, & dies: & non accipitur hic lux p ipsā luce, quae facta fuit: quia ipsa non distinxit se ipsam a tenebris. Appellauitque lucem. idest tempus, in quo est claritas super orientem. Diem, quia dies aliquid clarum signat. Et tenebras noctem. idest tēpus, in quo sunt tenebrae, scilicet quando occultatur Sol, siue magna lux. Factum est vespere, & mane dies vnus. vespere signat tempus illud, in quo occultatur Sol, & manent tenebrae. Mane vocatur totum tempus, quo Sol manet super orientem, scilicet totum diem, & non solum partem tēporis, in qua Sol oritur. Et isto modo vocatur cognitio in verbo matutina, idest diurna: & dicimus eam valde claram esse, quod non conueniret, si acciperetur matutina pro prima parte, quae vocatur aurora: quia illa non est multum clara, & parat magis, quia Augustinus, qui distinguit cognitionem matutinam, & vespertinam, assumit ab istis duabus partibus, scilicet vespere, & mane; cum ipse non ponat fluxum temporis inter creationes rerum, & ista duo faciūt diem, scilicet naturalē: & accipitur dies dupliciter, vno modo p prima parte diei clara, quae vocatur mane, siue dies artificialis, & sic dicitur supra: appellauitque lucem diem, & tenebras noctem. Secundo modo accipitur dies pro toto coniuncto ex mane, & vespere, & est tēpus viginti quatuor horarum, dum semel circuit Sol totum orbem rediens ad punctum, de quo exierat, & iste est dies naturalis, & vocatur dies vnus, de quo loquitur hic. ¶ Et ponitur primo vespere, quam mane: licet prius sit in mane, quia in quocunque horizonte lucere coepit, illa lux creata ascendere coepit super illum orientem: & postquam ascendisset ad meridianum occidentis ad punctum orientis, occultata est circumeundo rursus: & sic primo egit diem, quam noctem, s- ut videatur q- vespere est pars diei naturalis: quia de tempore lucis non est dubium, sed de tēpore tenebrarū. Si ergo primo poneretur mane crederetur, quod vespere, quod sequebatur non pertinebat ad

Opus distinctionis.

Artif. r. de Anima, c. 1. text. 11.

C.

Dies naturalis, & artificialis, qualis sit.

Cur dixit vespere, & mane, cū prius sit mane.

diem; cum autem praepositur non est dubium, quin ad diem pertineat, cum dies, s- mane, qui est pars indubitata diei, praepositur. ¶ Sed forte satis rationabiliter dicitur, quod vespere praepositur: quia tēpus tenebrarum fuit ante tps lucis; ita q- postq- Deus creauit primordialē materiam cum alijs coeuis, incepit esse tempus, quod mensurabat durationem rerum corporearum creaturarum, & a creatione ista vsque ad lucis productionem transierunt duodecim horae, idest, tanta duratio rerum, quanta est, dum mouetur Sol ab oriente ad occidentem tempore equinoctiali: sed tñc nullus motus localis circularis fuit. Et quia in tempore isto nulla lux fuit, vocatur vespere: tempus autē, quod fuit ab ortu lucis creatae vsq; ad occasum eius sub eodem horizonte, fuit duodecim horarū, & sic a rerum primordialium creatione vsq; ad occasum primum lucis creatae sub horizonte fuerunt viginti quatuor horae, idest vnus dies naturalis. Dixitque Deus. Hic describitur opus secundi diei. Fiat firmamentum. idest, omnes orbis caelestes post caelum crystallinum vsque vltimum, scilicet caelum Lunae. In medio aquarum. idest, inter caelum crystallinum, quod dicitur esse de gelidis aquis, alterius naturae tamen, & inter elementa omnia, quae vocantur nomine aquae, vel inter aquas elementales. Fecit Deus firmamentum. idest, disposuit illos caelos quantum ad aliquam qualitatem, quia non potest secundū istam opinionem accipi, quod firmamentum tunc factū sit: quia dicit, quod omnia simul creata sunt. Accipitur ergo facere, idest disponere: sic habetur in Leuitico sepe, s- faciet vnum vitulum pro peccato, i- offerat, vel immolet. Sic habetur Deuter. 2. 1. secundū litteram Hebraicā de muliere capta in bello, faciet vngues suos, i- disponet, vel circumcidet, secundum q- est in littera nostra. Sic etiam Nabuchodonosor dixit se fecisse, vel aedificauisse Babylonem, quam tamen non aedificauit ipse, sed Nemrod, & alij sequentes eū paulo post diluuium, ut patet Gen. 1. 1. c. ipse autem solum fortificauit eā, vel ampliauit aliquid in ea. Diuisit Deus aquas, quae sunt super firmamentum. idest, caelum crystallinum, quod vocatur aequiuoce aqua. Ab his, quae sub firmamento. quae sunt aquae elementales.

Solutio dubij propositi.

Opus secundū diei.

Caeli crystallinum aqua equiuoce dicitur.

Dixit vero Deus. Congregentur aquae, quae sub caelo sunt, in locum vnum, & appareat arida. Et factum est ita. Et vocauit Deus aridam terram, congregationesque aquarum appellauit maria. Et vidit Deus, quod esset bonum, & ait. Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum: cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, & habens vnumquodque sementem secundum speciem suam. Et vidit Deus, quod esset bonum: & factum est vespere, & mane dies tertius. Dixit autem Deus. Fiant luminaria in firmamento caeli, & diuidant diem ac noctem: & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento caeli, & illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque Deus

Plal. 25.

Deus duo luminaria magna, luminare maius, ut praesset diei, & luminare minus, ut praesset nocti, & stellae. Et posuit eas in firmamento caeli, ut lucerent super terram, & praessent diei ac nocti: & dividerent lucem, ac tenebras. Et vidit Deus, quod esset bonum: & factum est vespere, & mane dies quartus. Dixit etiam Deus: producant aquae reptile animae viventis, & volatile super terram sub firmamento caeli. Creavitque Deus cetera grandia, & omnem animam viventem, atque motabilem, quam produxerant aquae in species suas, & omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus, quod esset bonum: benedixitque eis, dicens; Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris; auesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere, & mane dies quintus.

Infra eod.

Opus tertij diei.

¶ Dixit vero Deus. Hic ponitur opus tertij diei. Congregentur aquae in locum unum. id est, licet autem aquae essent in sua forma substantiali productae; tamen non habebant certum locum, sed cooperiebant totam terrae superficiem, & in aera euaporabant, quod non decebat futuram vitam animalium. Fuerunt ergo congregatae in locum unum, ut pars terrae appareret ad vitam animalium, & in ista congregatione aquarum fuit datum eis certum pondus, & labilitas, ut locum suum appeterent. Fuerunt enim, & caernosa loca facta in terra, ut aquae subintrantes ibidem, tanquam in vase reconderentur, & irrigarent interiorem partem terrae ad humectandam partem, quae fructus producere debet, & herbas. Fuit etiam data terrae certa soliditas: ut bene figuram retineat, & ceteris elementis durior sit; quia sic rerum natura, & vitae animalium congruebat. germinet terra herbam. potest hoc intelligi etiam secundum istam primam opinionem, quod arbores, & herbae non sunt creati simul cum terra, sed terra creata, & perfecta, arbores de terra genitae sunt; quia arbores non pertinebant ad essentialem perfectionem elementorum. Vel si uelimus dicere, quod arbores simul creatae sunt cum terra, dicemus quod ad tertiam diem pertinet, quod Deus terram dotauerit, quod haberet aliquam virtutem, scilicet productiuam germinum. Et sic dicitur, quod a principio terra cum arboribus creata fuerit, & postea in tertio die virtus naturaliter germinandi data fuerit. ¶ Sed adhuc si vere respiciatur, non potest dici, quod arbores prima die, siue immediate cum terra creatae fuerint; quia etiam secundum istam positionem terra usque ad tertium diem cooperta erat aquis, & elementa locum proprium non habebant. Nec erat debita densitas in terra, sed ista omnia requirebantur, ut arbores existerent: non enim arbores radices agere possent, nisi in solida terra: nec esse poterat, nisi de materia qualificata debite, & extra aquas. ¶ protulit terra. id est terra passiuue cooperata fuit ad productionem germinarum, actiuue autem Deus operatus fuit; quod patet ex duobus; primo, quia terra nondum habebat semen, ex quo arbores, vel herbae producerentur; & dato quod haberent non poterat ita cito per virtutem naturalem arbor, vel herba gigni. Fiant luminaria. Hic ponitur opus quartae diei, & agitur hic de ornatu caelorum, secundo de ornatu elementorum mediorum, tertio

Opus diei quarti.

de ornatu partium inferiorum, scilicet de terra. Fiant luminaria. Sol, & Luna, & cetera astra ad ornatum caeli pertinent tanquam pulchre imagines in albo pariete. Fecit Deus duo luminaria. Ista non fuerunt creata in principio, sed in quarto die: quia opera distinctionis, & ornatus successiuue facta sunt, sed secundum istam primam positionem. Melius videtur quod Sol, & cetera luminaria a principio in suis orbibus, secundum formas specificas condita sunt, sed post in quarto die quantum ad aliquam accidentalem proprietatem disposita sunt. ¶ De animalibus, piscibus, & hominibus dicendum est secundum istam primam positionem, quod in quinto, & sexto die facti sint cum ornatus aeris, aquae, terrae, & differunt ab ornatu caeli; quia astra sunt aliquid in substantia orbis; pisces, aues, & animalia sunt aliqua separata a terra per se mota; ideo pertinet eorum productio ad aliud tempus.

¶ Supraposita breuiter expositione secundum primam opinionem, nunc exponenda est secundum positionem secundam, scilicet quod a principio creationis non fuerint res creatae distinctae in suis speciebus, sed quod in quadam forma corporeitatis communi tota rerum materia creata sit, deinde ex illa materia cuncta distincta fuerint per dies. Hec positio est multum conformis cum litera, quae dicit in diebus singulis singulas res factas, vel creatas. Dicere autem quod illud facere refert ad aliquas dispositiones accidentales inductas post in substantia rei, magis est velle imponere terminos, quam loqui ex proprietate terminorum; maxime quia populus, cui ista dicebantur, rudis erat, nec poterat intelligere, quid essent istae proprietates. ¶ It est ista positio Strabi, Bedae, & ceterorum Doctorum, & conuenit tertiae positioni de materia, scilicet quod materia caelestium, & terrestrium sit eiusdem rationis in superioribus, & inferioribus: & quia supra pauca de textu tetigimus, hic totam litteram exponemus. In principio. id est in principio temporis, vel cum principio temporis; quia prepositio hebraica hic posita. scilicet. aliquando signat. cum. & dictio ista. in. et signat. cum. ut patet infra 32. c. in baculo meo transiui Iordanem. i. cum baculo meo; tempus enim non fuit creatum, sed con creatum, quia est passio rerum mutabilium, scilicet creaturarum corporearum, quarum duratio tpe mensuratur.

¶ Et non accipitur tempus stricte, ut est passio, vel numerus motus caelorum: quia dicitur communiter quod tempus fundatur in primo mobili, ubi est principium totius motus, sed etiam ut motus dicitur successiuue acquisitio, vel deperditio in creatura corporali; & sic dicitur tempus duratio creaturae, etiam caelo non moto; sicut quando pugnavit Iosue contra quinque reges, ut patet Iosue 10. cap. stetit Sol contra Gabaon spacio vnus diei immotus; & sic non moto caelo iudicatur ibi tempus vnus diei. ¶ Et si dicas quod licet non moueretur caelum solis, tamen mouebatur primum mobile, in quo fundatur tempus, & alij caeli. ¶ Respondeatur quod hoc non apparet nunc, utrum mouerentur, vel non, de quo magis dicitur (Deo dante) super Iosue: ostendedo, quod omnes caeli cessauerunt a motu. ¶ Sed dato quod mouerentur alij orbis, nihil perderat, quia isti non poterant sentire, quia stabat sol super eos. sicut nos non sentimus in die astra super nostrum hemisphaerium moueri; quia sol tollit eorum apparitionem; & id per id quod non sentimus, tps iudicare non possumus, sicut faciunt dormientes. ¶ Accipiendo primo modo tps dicitur Apoc. 10. c. quod Angelus ille iurauit per viuente in saecula saeculorum, quod tps amplius non erit. i. cessabit motus caeli & tps, quod consequitur motum caeli. Accipiendo autem secundo modo ois motus. i. successiuue acquisitio, vel deperditio in esse, vel operari, facit tempus. Si enim aliqua res sit, cui accidentia adueniant, & corrumpere: et non moto caelo, uel

Expositio secundum opinionem secundam, quam Auditor sequitur.

Obiectio contra primam expositionem.

Quaest. 8. Tempus accipitur dupliciter.

Obiectio.

Respositio.

non existente necessario tps est. Sed magis cognoscitur tps in operatione, quae est manifestior, quam duratio rei: & sic Iosue quae pugnavit contra hostes, cognouit quod steterit Sol quasi per unum diem: quae tanta strage, & hostium infestatione, & cursum fecerit illo spacio, quo Sol stetit, sicut in una die integra. ¶ Sed maxime cognoscitur tps per motum ualde regularem, sicut est motus caeli, qui semper est vniformis, id est per eum iudicamus actionum nostrarum tempus, sicut est in horologijs. Ista omnia faciunt ad certam cognitionem quantitatatis tps. Sed quantum ad esse tps sufficit, quod sit creatura acquisitioni, & deperditioni subiecta, uel quae aliquid habet post aliud. Et sic dicebamus supra, quod si lux creata fuit post materiam rerum elementarium, intercessit tempus duodecim horarum inter utrunque: & illud uocatur uespere, quod praecessit diem artificiale.

¶ Sed non ualet ista consequentia formaliter; tempus est, ergo dies, uel nox est: quia ante Solem existentem, uel lucem mota poterat esse tps, et proprie dictum per motum primi mobilis, uel durationem siue motum rei aliquid corporeae. Vel dicitur, In principio, somnium creaturarum, i. antequam aliae res producerentur, Deus creauit caelum, & terram. Vel dicitur, In principio, in filio, quia filius est sapientia, uel ars patris, per quem cuncta creauit, & fecit, & accipit hic, in loco, per, sicut dicimus, quod faber operatur in martello, i. per martellum. Creatio. creatio esteductio ad esse nulla praesupposita materia, sed agente solo, & sic res, quae creatur non habet potentiam absolutam, uel respectiuam, quae est aliquid positum, quia istae ponuntur in fundamento naturae, in materia, quae ante creationem non praexistit. ¶ Et datur regula, quod in productione rerum ea, quae pertinent ad primum diem, siue ad principium creata fuerunt, scilicet caelum, & terra: quia ante ista non erat materia; ea autem, quae in alijs diebus facta fuerunt, non sunt creata, sed producta, scilicet factio firmamenti, diuisio aquarum, productio germinarum, &c. ¶ Ex quo sequitur, quod non ualet ista consequentia: ista res non fuit creata, ergo poterat naturaliter produci; pater quia primus homo non fuit creatus, sed formatus; tamen non poterat per aliquam virtutem naturaliter produci. Sic est de Sole, uel corporibus caelestibus, in quibus praesupponebat materia ad suam productionem. & sic non creabantur; tamen non poterat naturaliter produci. Deus. Hebraice habetur Elobim. quod est plurale, i. Dij, & ponitur cum verbo singulari. ¶ Et dicitur aliquid de nostris, quod hoc posuit Moyse ad notandum in suppositis diuinis pluralitatem, & in esse unitatem, cui respondet uerbum singulare; & aliquando ponitur in plurali hoc nomen Deus in Hebraeo, & adiectiuum suum, ut patet Deut. 5. cap. ubi nos dicimus uocem Dei uidentis, Hebraei habent. Elobim baim. i. Deorum uidentium. ¶ Sed ista argumenta ualde debilia sunt contra Iudeos, quia lingua Hebraica aliquando ualde disturbato modo facit conuenientiam in accidentibus suppositi, & appositu, & adiectiuum cum subiunctiuo. Sic dicitur Ista. 19. Vbi nos dicimus, & tradidit Aegyptum in manum dominorum crudelium. In Hebraeo dicitur Adonim castr. i. dominos durum, uel forte: & sic habetur Iosue ubi. ubi lictera nostra dicit, Non poteritis seruire Deo; Dominus enim sanctus, dicitur in Hebraeo, Quod dicitur hu. i. Deus sancti ipse. Quod autem Moyse uoluerit hic demonstrare trinitatem personarum, & unitatem naturae, non nego, sed argumenta non conuincunt Iudeos. Caelum. Intelligitur solum caelum empyreum secundum istam positionem secundam, & uera: quia empyreum non ponitur de materia illa communi creaturam: alij autem caeli in secundo die creati sunt de materia communi corporea. ¶ Est autem caelum empyreum locus capacissimus, splendidus, immobilis, getus, contemplationi conueniens, & gloriae beatorum, nec de alio caelo hic intelligitur: quia tunc frustra de firmamento, quod continet octo orbis postea subderet. Et terram. i. materiam eodem sub quadam forma corporeitatis, ex qua postea distincta fuerunt

Creatio quid.

Caelum empyreum, quid.

omnia corpora caelestia, & elementaria intra concavitatem empyrei. Et uocat tota ista materia terra, quia maxime uisibilis est terra, & id post inductionem elementorum licet Deus ignem, & aere ab alijs elementis distinxerit faciens de illa materia; tamen nunquam mentionem de igne fecit, de aere autem modicam, uel quasi nullam. Terra autem. i. tota illa materia in forma caeli, quae terra nuncupatur. Erat inanis. i. inuisibilis, uel non bene uisibilis, quia non erat per formas distinctas. Nec potest dici simpliciter inuisibilis, quia uideri poterat, cum haberet aliquem colorem, licet non bene determinatum. Et uacua. scilicet carens ornatu, quia nondum partes caelestes sideribus ornatae fuerant: quia hoc factum est quarto die, nec aqua, terra, uel aer piscibus animalibus brutis, & hominibus, & auiibus fuerant ornati. Non dicitur autem de caelo, quod fuit inane, & uacuum, quia empyreum, ut creatum fuit, sanctis Angelis repletum fuit; uel quia in sua creatione figuram debita, & splendorem recepit. Et licet scriptura non faciat hic mentionem de creatione Angelorum; tamen cum alios multotiens de eis dicat, necesse est eos creatos intelligi cum caelo empyreo, quod est beatorum spirituum locus: locus autem praesupponit re locatam, uel contentam cum propria sit. ¶ Tenebrae erant. Aliqui dixerunt tenebras aeternas fuisse, sed ualde erroneum est, quia tenebrae sunt formaliter priuatio lucis in diaphano, uel in extremitate perspiciui; ideo ad esse tenebras aeternas sequitur fuisse lucem aeternam, & aere diaphanum aeternum, uel corpora terminata illuminabilia, quodlibet autem ponit uel rem creatam ab aeterna Dei duratione praexistere, uel istas res increatas existisse. ¶ Alij de secta Manichaeorum irridet Deum ueteris testamenti, quod ante lucem tenebras creauit. Sed ualde errant, quia tenebrae in creatibilis est, cum sit non ens. Alij uolunt, quod tenebrae dicantur hic materialiter aer non illuminatus, qui operiebat terram; sed non conuenit huic opinioni, quia nondum erat aliquod elementum distinctum, per consequens nec aer, sed uocant tenebrae priuatio lucis, quia nondum fuerat creata nubecula illuminans, tenedo quod creatio materiae omnium rerum praecessit lucem; ut supra diximus. Vel dicuntur tenebrae carentia distinctionis formarum, quia sicut lux facit cognitionem in rebus, ita forma distinguit, & dat cognoscere; quae autem informia sunt, cognoscere non ualent.

Tenebrae non fuerunt aeternae.

Quaest. 9.

Super faciem abyssi. Dicitur abyssi tota materiae indistinctae, uel informis generis; sicut uocat abyssi aquarum profunditas, uel magnus terrae hiatus, quia in pericrutabiles sunt; sic materia illa, quae ualde magna erat, quia occupabat a centro terrae in rotundum usque; ad concavitatem empyrei, quae spacia a nobis cogitatione comprehendi non possunt. Etiam per indistinctionem in qualitatibus actiuis, ut calido, & frigido, & in motiuis, ut leui, & graui; quia licet ibi ista essent, tamen partes materiae, ex qua aer consistabat, erant aliquae deorsum, aliquae sursum inordinato modo; & sic de partibus, ex quibus caeli, & elementa. De his aequaliter Ouidius primo Metamorphoseos, qui accedere uoluit magis ad creationem, quam Philosophi ait.

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia caelum, Vnus erat toto natura uultus in orbe, Quem dixere chaos rudis, indigestaque moles; Nec quicquam, nisi pondus iners, congestaque eodem. Non bene iunctarum discordia semina rerum, Quaeque erat, & tellus, illic & pontus, & aer. Frigida pugnant calidis, humentia siccis, Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus; Hanc Deus, & melior litem Natura diremit.

Superior pars istius materiae corporeae, quae erat a loco concavitatis Lunaris orbis, celsis in materia superius, scilicet caelorum; pars autem materiae, quae erat a loco illo, celsis in elementa, sed non aequaliter, quia non tantam materiam ignis accepit, quanta erat in loco, quem nunc ignis occupat; nec aer tantam, quantam locum occupat; aqua autem forte tantam, uel fere; terra autem ualde

De quantitate materiae accepta ab elementis. Dubium.

Obiectio.

Cōfutatō.

Determinatio dubij.

Dubium. An materia illa habuerit qualitates actiuas, & passiuas.

Prima positio.

Cōfutatō secundę opinionis.

Cōfutatō tertię opinionis.

Cōfutatō secundā.

Determinatio dubij.

magis de materia, quàm de loco, quia densitas terrea in paruitate loci multum de materia requirebat, & raritas ignea in magnitudine extensionis modicum de materia requirebat; & hoc tenēdo, q̄ illa materia fuerit vniformis in raritate, & densitate, quod satis rōnabile est; q̄a vnitati formę non congruit multiplex dispositio; q̄a discontinuaretur si multas dispositiones motiuas haberet, sicut videmus graue discontinuari a leuibus. ¶ Sed respondebitur, q̄ hoc non valet, quia nunc terra grauis est; & aer, & aquę leniores, tamē nō discontinuantur; q̄a nec terra habet infra quo descendat, nec aer quo ascendat; & sic dicentur quōd totum illud corpus vnum erat, sed partes materię habent quasi diuersos orbes qualitatum diuersarum. ¶ Sed adhuc non conuenit hoc, quia si terra, & aqua habuissent proprias densitates, sicut nunc habent, habuissent etiam grauitatem, quę consequitur densitatem, & necessario petissent loca propria, saltem aqua; q̄a terra in cętro posita erat, sed aqua petisset loca cauernosa, & infima terra, sicut postea petijt. Patet cōsequētia, q̄a Deus licet res sup̄naturaliter creauerit, in naturaliter eas operari p̄mittit, iuxta illud Augustini sup̄ Gen. ad literā; Deus sic res conditas administrat, vt eas p̄prios motus agere sinat. Sed cōtrariū tenēdū, nec valet illa consequentia: habet densitatem, & raritatem, igitur grauitatem, & leuitatem, quia Aristoteles ponit in 2. de cęlo, & mundo planetarum esse densiorem partem sui orbis, sed non ponit planetam esse grauem, vel orbem leuem; necessitas huius positionis infra patebit. ¶ De qualitibus actiuis dicendum est, scilicet de caliditate, & frigiditate, siccitate, & humiditate, q̄ nō fuerit in illo corpore primo; quia materia cęlestis fuit in illo corpore, quę non habet qualitates actiuas, vel passiuas: quia sunt causa corruptionis, sed postea Deus eas materię elementorum admiscuit ad generationem, & corruptionem. Vel q̄ in tota materia illius corporis fuerint istę qualitates, & post Deus denudauerit materiam, ex qua corpora cęlestia fecit illis qualitibus, ne corrumpērentur. Vel q̄ in parte materię vsque ad locum, vbi nunc est concauitas orbis lunaris, fuerit contrarietas, in parte autē superiori nullo modo. Sed prima opinio melior est, quia secunda non multū v̄r̄, s. q̄ Deus creauerit aliqd, quod nihil proficere deberet, sed cito corrumpi: Deus autē, & natura nihil faciūt si ustra, vt patet primo Polit. & primo cęli. ¶ Et tertia positio, s. q̄ dā pars fuerit sine qualitibus actiuis, alia autē cū qualitibus nō multū v̄r̄, quia naturaliter tale corpus vnū esse nō poterat, licet Deus hoc facere poterat; quod tñ fieri pōt sine miraculo, non est attribuendū miraculo: q̄a non est danda pluralitas sine necessitate; maxime q̄a qualitates actiuę pertinent ad distinctionē, iō cōputantur melius inter opera aliorū dierū. ¶ Itē q̄ dā qualitates pertinebant ad quandā partē materię, q̄ nō pertinebāt alteri, vt igni caliditas, & siccitas, quę nullo modo cōueniunt aquę, & sic de alijs; & sic oportebat aliquas in q̄buldā partib. corrūpere, & quasdā p̄ducere, quod nō cōuenit. ¶ Videtur ergo dicēdū, q̄ in illo corpore materię de pertinētibus ad qualitatem nihil fuerit, nisi figura, s. circularitas, sine sphericitas: q̄a includebat sub cōcauitate empyrei, & densitas, vel raritas, & color. Et spiritus Domini ferebatur super aquas. Dicitur sp̄s eius factiuus, & assimilatur tabro, qui priusq̄ aliqd agar, flec̄it cogitationē suā sup̄ materiā, vt iudicet, qd inde faciat. Sic Deus dicebatur, q̄ super aquas, id est super illam materiā, quę vocatur nomine aquarum cogitationem dirigebat, vt iudicaret quid de illis facturus esset: sed consiliū Domini aliter se habet. Declarat tamē scriptura eo modo, quo nos intelligere possumus, q̄a si mēsuratū nō coęquet mēsurę, nunq̄

mēsurabit; & si visibile nō p̄portionē potētię visiuę, nunq̄ fiet visio; sic autē de intelligibilibus; Deus enim sup̄remū intelligibile est excedēs valde intell̄s nostri cōditionē, & iō nunq̄ intelligemus, nisi assumat modū rerū inferiorū; iō scriptura de Deo, tanq̄ de quodā corporeo hoīe, vt cōiter loq̄tur, q̄a nos maxime p̄ corpora intelligimus. Vocatur autē illa corporis primi moles magis noīe aquarū, q̄a nullū nomē ei ita proprie conuenit; quia aqua est valde bonę impressionis, & passibilitatis, sicut erat illud corpus, & iō multi Philosophi, vt Thales, de quo Aug. de ciui. Dei, li. 8. c. 2. & Arist. 1. Phisic. posuerunt aquā esse rerū principium, q̄a ex ipsā quodlibet facilius fieri potest. Omnes doctores n̄r̄i sic dicūt; tamē hebraica litera aliter habet. R̄hab elohym merachefet calpene bamaym. qd̄ interpretat uentus dñi stabat super aquas. i. v̄tus missus a Deo. Et est sensus q̄ postq̄ Deus distinxit, q̄tū ad substātiā elementālē, ita q̄ esset terra, & aqua; in adhuc manebat aqua supra totā terrā, deinde p̄gregata fuit aqua ad locū vnū volūtate diuina, vt patet infra. Māsit autē terra macta, & limosa; iō induxit dñs v̄tū vr̄tē, flantē, s. Borēā, & desiccavit terrā, & iste v̄tus ferebāt sup̄ aquas separādo, & desiccādo aquas remanētes in locis infimis, vel p̄cauis. Et sic h̄r̄ Exo. 14. c. vbi d̄r̄ q̄ q̄n̄ Hebrai trāsitum erāt mare rubrū, Deus iduxit v̄tū, q̄ desiccavit, & abstulit aquas. l. Cūq; exēdit Moyses manū sup̄ mare, abstulit illud dñs flāte v̄to vehemēti, & vr̄tē tōra nocte, & verit in sicū. ¶ Iste sensus multū mihi placet, & hoc satis innuit litera nostra, q̄ dicit, ferebatur: quod signat motū. s. flare; & sp̄s aliq̄ v̄tū notat, vt patet Plat. 9. P̄uet sup̄ peccatores laqueos ignis, & sp̄ritus procellarum, i. v̄tus imperuosus, sic etiam 148. Ignis, grando, nix, glacies, & sp̄ritus procellarū, id est ventus, quę faciunt verbum eius. ¶ Et si arguas q̄ hoc repugnat positioni secundę, s. q̄ in prima die non fuerit terra, nec aqua, sed illud corpus materiale, sed i secūdo die fuerint aquę factę, & distinctę a terris. ¶ Respōdetur q̄ non repugnat, quia ista dñr̄ per anticipationem, sicut sepe fit in scriptura; & patet sequenti c. q̄ in isto ponitur creatio, vel productio omnium rerum vsque ad hominē, q̄ fuit v̄tinus, & sequenti c. agitur mētio de p̄ductione, vel plantatione lignorum paradisi, quę fuit quinta die, scilicet ante hominē. Sic etiam infra 10. c. agitur de filijs Sem, Cham, & Iaphet, quomodo fuerūt in generationibus suis, & linguis suis; deinde c. 11. dicitur q̄ erat terra labij vnius, & ideo sexta regula exponendī sacram scripturam inter regulas Ticonij est de anticipatione, & recapitulatione. Item si arguas, quia dicitur in opere secūdi diei; cōgregentur aquę, quę sub cęlo sunt, in locū vnū, & appareat terra arida, ergo videtur q̄ inter diuisionem aquarum a terra, & apparentiam aridę non fuit mora. Respōdetur cōcedēdo q̄ postq̄ tota aquę reliquerunt sup̄ficiē terrę nostrę habitabilis p̄ ventū vr̄tē immediate apparuit terra arida; q̄a v̄tus erat valde fortis, & vr̄s: vel q̄ De⁹ sine v̄to separauerat aquas, & post p̄ v̄tū desiccavit.

Dixit quoque Deus. Producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terrę, secundum species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus bestias terrę iuxta species suas: iumenta, & omne reptile terrę in genere suo. Et vidit Deus, quod esset bonum, & ait; Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostrā, & pręsit piscibus maris, & volatilibus cęli,

Ratio eorum, qui posuerunt terram omnium principium esse.

Quest. 10.

Obiectio. Respōsio.

Dubium, an diuis aquis sibi to apparuerit terra. Respōsio.

& bestijs, vniuersęque terrę, omnięque reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suā: ad imaginem Dei creauit illum, masculum, & fœminam creauit eos. Benedixitque illis Deus, & ait; Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cęli, & vniuersis animantibus, quę mouentur super terram. Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam, afferentem sēmen super terram, & vniuersa ligna, quę habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terrę, omnięque volucris cęli, & vniuersis, quę mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendum. Et factum est ita. Viditque Deus cuncta, quę fecerat, & erant valde bona. Et factum est vespere, & mane dies sextus.

Quest. 11. An cęlum empyrei, & Angeli fuerit primo die creatū cū materia aliorū, vel ante diem. Prima responsio.

Responsio secunda.

Quest. 12.

An die dominico incepit creatio.

An creatio incepit homo hora, completorij.

Dixit quoque Deus. Hic ponitur distinctio materię creatę in varias species per específicas formas secundū diem. ¶ Et quærēt aliquis, quia ponuntur hic sex dies distinctionis, & ornatus rerum, nunquid creator cęli empyrei, & Angelorum, & materię rerum aliarum corporalium fuerit in prima die, vel ante diē. ¶ Dico q̄ potest respōderi dupliciter, vno modo, q̄ illa fuerint creata cum principio primę diei, s. q̄ fuerint omnia ista creata cum luce primaria, & cū eis tēpus, sed lux, quia erat principium distinctionis in cognoscendo, quia per lucē omnia cognoscunt, ponit facta primo die, cęlum autē, vel mā corporea, q̄a nō erant principia distinguēdi, sed fundamētū naturę, vel esēdi sine die creata narrant. Ratio huius est, quia principiū distinctiuum p̄supponit fundamentum naturę distinctiuib. existēte ergo principio distinctiuo fuit dies, sed nō est necesse existēte natura distinguibili, diē esse. ¶ Vel dicēdū, vt supra dicebamus: q̄ cęli & Angeli, & mā corporea cū tpe simul creata sunt, & fuerūt p̄ duodecim horas a creatione lucis primarię, & illud tēpus vocatū fuit vespere, id est tps sine luce, & non poterat vocari nox, quia cū sit nox tps obscuri per absentiam lucis solaris, vel alterius sup̄plentis vicē solaris, non potest esse priuatio antequām fuerit positiuum. s. lux; Et sic dicemus vnam diem fuisse sine nocte, non tamen sine vespere; & quia ista creata fuerūt ante lucem a qua proprie dies nominatur, dicuntur fuisse creata ante diem, vel sine die.

¶ Aliqui errantes corde dicunt creationem rerū incepisse die dominica ad horam completorij, quōd autē die dominica incepit creatio, necessariū est dicere, quia Deus septima die requieuisse dicitur, & hoc est sabbatum: nulla autem dies septima est a sabbato, nisi dominica. ¶ Et si dicas non fuit dies, in qua Deus cessauit ab opere, sabbatū, sed aliqua alia. s. Mercurij dies, vel Iouis, & tunc fuisset alia dies principij creationis. ¶ Respōdetur, quōd dies sabbati fuit, in qua Deus requieuit, & ad honorem eius ludē in sabbato requiescunt. Alias enim quilibet dies hebdomadę ab aliqua alia die erit septima; & hoc maxime patet Exo. 20. c. vbi sic; sex enim diebus fecit Deus cęlū, & terrā; mare, & omnia, quę in eis sunt, & requieuit in die septimo; iccirco benedixit dñs diei sabbati, &

sanctificauit illum. ¶ Sed q̄ creator incepit in hora completorij, valde stultum est, & impossibile; q̄a tēpus completorij dicitur, quādo Sol cadit sub orizonte, sed a creatione primā rerum nō fuit aliquod tps. ¶ Quia tempus rebus mobilibus p̄creatum est, iō incipiente creatione, nulla temporis differentia erat. Tenendo tamen primam positionem. s. q̄ lux fuerit vnū de primis creatis, dicemus q̄ rerū prima creatio nō fuit facta in aliquo tēpore, sed fuit cū aurora. s. cū existit lux in orizonte suę creationis. Dixitque Deus. Aliqui q̄runt, quā voce Deus locutus fuerit cū ista dicebat. ¶ Respōdet q̄ si Deus in aliqua lingua fuisset locutus, fuisset in hebręa, quia illa prima omnium fuit, & cōsimsima, & sanctissima, quā Deus inter ceteras diuisas linguas populo suo reliquit, & i qua lex data fuit: sed Deus non locutus fuit in aliqua voce sensibili: quia fuisset aliquid superuacū, cū locutus sit ad indicandū cōceptum alicui intelligenti: sed tunc nullus erat homo, cui vocaliter loq̄ deberet. De his Iudorus 9. Etymo. Angeli autem, qui tunc erant nō voce, sed solo intellectu percipiunt. ¶ Importat autem hic dicere Dei intelligere practicum, & velle, id est q̄ Deus ab æterno indicauit, & voluit res pro tunc debuisse creati. ¶ Vel ponitur dicere, quia Deus sine aliquo labore, vel difficultate fecit, sicut imperare, vel dicere labor nō est. ¶ Vel dicere pertinet ad patrem, in quantum per filium omnia operantur, qui est aas, & sapientia patris. Filius autem verbum est, ad quod dici pertinet: quia verbum est per dictionem passiuam. s. fiat lux. Incepit distinctio rerum a luce, & est ratio: q̄a volebat Deus rerum distinctas productiones, & ornatus diuersis diebus coaptare, dies autem sine luce esse non potest: ideo eam in prima die fieri decuit: immo vt verius loquamur, primam diē a luce incipere necesse fuit. ¶ Secundo quia distinctio rerum est ad manifestationem earum; manifestatio autem sine luce nō fit, cum omnia in luce demonstrantur. ¶ Tertio quia Deus voluit producere in distinctione sicut natura, quam creauit agere incipit; natura autem a communioribus incipit: vt patet in primo Phisicorū in principio. Sic autem lux cōior est: quia reperit in cęlestibus, & in elemētis. s. in igne, & in q̄buldā corporibus mixtis. ¶ Sed prima ratio melior est: quia ista tertia modicum valet. Si enim Deus voluisset tenere ordinem nā, primo incepisset a minus p̄fectis, sicut agit nā: lux autē de rebus p̄fectissimis est: immo inter corpora simplicia: & corporum p̄prietates nihil ita p̄fectū est, sicut lux. s. facta est lux. Dicit hic lux quędam nubecula lucida, q̄ fuit facta in superiori parte materię, sin loco, vbi nunc est solis circulus: & iustrabat in circuitu incidēs in medio illius corporis nondū distincti in varias rerū sp̄s, & iustrabat in bas diebus, donec in quarto die factus fuit Sol, qui nobiliori modo circuibat, q̄ illa lux: vnde creditur Solem de illa nubecula factum p̄fectū substantialiter in alia specie, & accidentaliter in fulgore, & virtute influendi. Dicēdum tamē, q̄ ista nubes nō erat eiusdē naturę cū nubibus, quas in aere fieri videmus: q̄a illa de natura cęlesti incorruptibili erat, istę autē de natura elementari. Et vidit Deus lucem, quod esset bona. i. demōstrauit Deus lucē esse bonam per effectus, quos ei facere cōcesit, Deus autē nō vidit tunc nouit, q̄ lux esset bona: q̄a ab æterno cognouerat, qualis futura esset. Vel Deus vidit lucem esse bonam: q̄a nunc talis erat, qualis ei placere posset. Et diuisit lucem a tenebris. Istud verbū diuisit nō attribuit Deo, sed luci: quia lux formaliter distinguitur a tenebris, cū tenebrę sint lucis priuatio: nec indiget, quōd ab agente extrinseco, vt a Deo causetur distinctio inter eā, & tenebras: & est sensus quōd lux creata diuisit inter lucē, & tenebras, i. inter diē, & noctē: q̄a motu

Quest. 13.

Qua voce locutus est Deus.

Cur Deus incepit a luce. Prima ratio.

Secūda ratio.

Tertiā ratio.

tu illius nubecula distinguebatur dies a nocte, uel tps lucis & tempus tenebrarum: quod idē est. appellauitque lucem diem. id est tēpus lucis uocauit diē. In creatione rerum Adam posuit nomen omnibus rebus, secundum sapientiam a Deo datā; Deus autē posuit nomen quinque rebus, scilicet diei & nocti, mari & terrae, & hōi: ut patet hic cap. sequenti. & tenebras noctem. id est tempus tenebrarum uocauit noctem. factum est uespere, & mane dies vnus. id est dies primus: quia hic vnus non dicit principaliter numerum: sed ordinem ad sequentes dies: sic habetur Apoc. cap. 6. cum aperuisset agnus sigillum vnum, id est primum: quia ibi agitur de septem sigillis, quae aperta fuerunt.

Quaest. 14. Et accipitur hic dies pro naturali, qui fuit ex die artificiali, qui uocatur mane: & ex nocte, quae uocatur uespere. Et possunt accipi ista duo dupliciter, vno modo quod fuerit antea uespere. i. tempus sine luce: quod tamē non erat nox, nec dies: quia nondum lux erat creata: & sic uespere est genus ad noctē: & isto modo dicemus, quod materia corporum oīum corporeorum, & coelum empyreum, & Angeli cū tēpore fuerunt creata per 12. horas ante, quae faciunt vnā de noctibus, quae sunt tēpore aequinoctiali, & post creata fuit lux, & circuit in duodecim horis medietatē celi. f. vsque ad oppositū occasus punctum. Et fuit vna dies artificialis, & sic ex duobus iis cōpleta fuit dies nālis: & ista positio cōuenit ordini literae ponētis prius uespere, & mane. Et conuenit priorī literae, quae ponit materiam, & coelum empyreū sine die creata; lucē autē cum primo die creauit. Secundo modo potest dici, quod principiu istius diei est a creatione lucis: & sic fuit primo mane, id est dies artificialis, dum lucida nubecula transiit totum hemispheriū, in quo creata sunt trāsiens a puncto orientis, in quo creata fuit vsq; ad punctum oppositū occasus: & accipitur istud hemispherium, vel orizon in respectum ad superficiem Lunae circularē transeuntē super centrū illius magni, & primi corporis: & in puncto signato in parte anteriori huius superficiei secundū circulum intersecantem signatur punctus orientis, siue punctus creationis lucis: & ille est uerus oriēs, licet a nobis ignoratur. Punctus signatus in parte posteriori est punctus occasus: & iste transitus fecit diem artificialem, deinde subintrante luce punctum occasus fuit uespere, siue nox vsque dū rediret ad locum, in quo creata fuit: & a quo incepit moueri: & isto modo mane p̄cessit uespere, licet primo ponatur propter causam assignatam in alia expositione. Et tunc dicemus, quod coelum empyreum, & materia omnium rerum creata fuerint cum luce simul. Vel posset dici, quod licet dies computatur mane, & uespere post creatam lucem: tamen ista tria fuerint creata ante lucem, & omnē diē: sed hoc non est rationale: quia tunc tps illud, uel duratio, quae fuit inter creationē primā, & lucis creationem, non computaretur inter tpa vniuersi. Tenēdum est ergo aliqd de duobus primis. dixit quoque. Hic ponitur opus secundū diei. fiat firmamentum. factum fuit firmamentū secundū die, id est de parte superiori illius corporis magni assumpta fuit materia, cui Deus dedit formam substantialem coeli.

Quaest. 15. Et nomine firmamenti accipitur tota magnitudo, uel moles coelestis cōtinens octo orbēs. scilicet coelum stellatum, coelum Saturni, Iouis, Martis, Solis, Venēris, Mercurij, atq; Lunae. In octauo autē celo sunt oīa fixa astra, & zodiacus, qui dē circulus signorum, uel circulus animalū, siue vitae: quae p̄ eius in fluetiā causatur vita in aīalib; & mēsurat̄ periodus nostris. In alijs autē inferioribus orbibus ponunt̄ singula astra, quae uocant̄ Latine erratica, & Graecē planetā dicuntur, id est errantes: quia non tenēt semper eundē motū: sed ali-

In quo p̄to signatur oriens.

Quaest. 15.

quando declinant ad partem australem sub extremitate zodiaci: aliquādo ad partem borealem declināt. Et isti octo coeli uocantur hic vno nomine. scilicet coeli: quia populus rudis non iudicat esse plures coelos: sed vnum, in quo sint Sol, & Luna, & caetera astra. Et sic etiā apud sapientes dubium est: utrum omnes sint vnū coelū cōtinuum, uel sint plures orbēs discōtinui, cōtiguū tñ. Sed omnis opinio est, quod sint plures orbēs distincti numero, & specie: quia in coelestibus in quolibet indiuiduo est vna specifica natura. Et uocat̄ coelū istud totū firmamentū a firmitate: quia substantia coelestis firma, & durans est: & sic dē Iob. 37. Tu forsitā cū eo fabricatus es coelos, quod solidi sunt quasi aere fundati. Hebraicē autē uocatur istud corpus totum coeleste. *raqia*. quod signat expansionem, & non firmitatem. & sic habetur Psal. 103. Exten dens coelum sicut pellem; & uocatur expansum: quia super totum orbem expansum est omnia tegēs. Rabbi Abraham: Auen Ezra uidetur uelle, quod istud firmamentū sit prima pars, uel interficiū aeris, quod est inter nos, & locum aeris, in quo sūt imp̄siones meteorologicę, & motiū est, quia firmamentū dē positū in medio aquarū, scilicet inter aquas Oceani, & fluiorū, quae sunt in superficie terra, & inter aquas, quae generantur in medio intersticio aeris, sed ista positio nulla est: quia infra dē, quod Sol, & Luna sunt in firmamento: sed nō sunt in aere. In medio aquarum. i. inter coelū crystallinū, quod uocatur noīe aquarum, & aquas inferiores, quae sunt aquae elementales, uel oīa elementa, quae tunc uocabantur aquae propter habilitatem ad faciendum ex illa materia aliquid, sicut aquae magnae passibilitatis est apta, ut ex ea aliquid fiat per aliquam condensationem. Et manserunt istae aquae informes vsq; ad tertium diem, in quo omnibus elementis formę datae fuerunt.

Coelum autem crystallinū dē a similitudine crystalli, quia crystallus de riuibus facta est: & lucida est. Sic coelum crystallinū de aq̄s gelidis, & dēsis factū est. Sed non est intelligendum quod illae aquae sint similes istis elementalibus in specie: quia incorruptibiles sunt, & de materia subtili: sed quia illa materia sic lucida ē, & transparentis assimilata crystallo transparenti, uel aq̄s gelidis. Et aliqui querunt quomodo ille aqua non decurrat in terram. Respondent aliqui, quia gelidae sunt. Sed hoc nihil est: quia nō sunt uerae aquae elementares, quibus adueniat cōgelari, & rarefieri: sed conditio illius corporis est illa soliditas. Item quia si geliditas faceret eas supra teneri, uideret̄ quod si rarefierent, defluerent ad nos: & tūc necesse est dicere, quod haberent grauitatem: & hoc dato, uolenter ibi detinerēt̄, quod est cōtra naturam. Et istud coelū crystallinū est primū mobile, quod mouet̄ motū uelocissimo, rotans infra uiginti quattuor horas omnes orbēs ab oriente ad occidentē cōtra motus eorū, p̄prios. Et si nullus orbis huic d̄rius esset, quasi in breuissimo tempore motum perageret, int̄m quod non p̄cipet̄ motus eius ex nimia uelocitate. Et ideo dicebant aliqui imperiti, quod istud coelū de aquis gelidis erat, ne ex impetuossimo motu calefieret, & cōsumeret̄. Sed hoc falsū est: quia corpora caelestia nō magis calefierent, uel frigererēt, si infinita uelocitate mouerent̄, quā si maximā quietē haberēt; & illud celū est maximū corpus mobile: quia licet ultra illud sit empyreum: tñ non mouetur; unde aliqui dubitauerunt, utrum locus corporeus esset: quia de eo clare non fit mentio hic, quod creatū fuerit. Est hoc coelū magis lucide substantiā, & densioris, quam alij: ideo uisibile est, & dē uelocissima superficies rerū uisibilium. Intra ipsum sunt astra fixa, & erratica uisibilia; nō tñ orbēs: quia rari sunt, & lucē cōgregatā nō habēt. Sola ergo stella in quodlibet eorū uisibilis est. In crystallino autē ip̄sum celū v̄,

Octo coeli uocantur hic coeli.

Quaest. 16. Coeli crystallinum, unde dicitur.

Color coeli crystallini.

& nullam stellā habet: sed vniforme est, & v̄ coloris esse azurini: quia in noctibus serenis nullis nebulis obuiantibus uidemus illud in colore azurino declinatē ad nigrū, uel obcurum propter multitudinem lucis aggregatę, & multum distantis. Hoc celū multis tēporibus incognitū extitit, scilicet ab tpa Ptolomei, quod illud inuenit esse necessariū p̄ probationē proprii motus octauae sphaerę, quae in centū annis vno gradu mouetur ab occidentē contra orientē, & cōplebit̄ cursum suū in anno magno, scilicet in triginta sex millibus annorū. Diuisit̄ quae aquas, quae erant sub firmamento. i. materiam, ex qua facta sunt elementa, quae uocatur aqua: quia adhuc informis erat in secūdo die vsq; ad tertiu. Ab ijs, quae erant super firmamentum. i. a celo crystallino, quod erat super oēs octo orbēs, quae uocatur firmamentū. Et uocatur Deus firmamentum caelum. A celando, i. cooperiēdo, quia oīa uolat, uel tegit: & hoc cōuenit cū noīe Hebraico, quae uocatur expansio, uel cooperitio: uel dē celū quasi celatū, i. dep̄ctū varijs astris fulgentibus. Et factum est uespere, & mane dies secundus. non est intelligendū, quod per totū diem Deus in faciēdo quodlibet istorū opus moratus fuerit, sed faciebat subito quodlibet: & deinde dies, in quo fiebat illud opus denominabatur ab opere. Fiebat autem dies vnus, scilicet nox, & dies, per motum nubeculae super orizontem, & infra.

Quaest. 17. Et necesse est arguere ex hoc loco, quod illud corpus primum, in quo erat tota materia rerum, nō erat equaliter dēsum in oībus partibus: sed in parte, in qua nūc est terra, erat quaedā pars materiae multū densa, & opaca: & non esset peruia luci, si autē fuisset equaliter densa, sicut nubecula illa illuminabat partes superiores: ita illuminasset per totū corpus illud, quod esset luci peruiū; & sic non potuisset esse nox sicut nunc; si esset terra, & aqua ita rare, ut ignis, & aer, nō esset nox: quia radij Solis pertransirent terram, & ubique omni tempore illuminarent; sed nunc terra, & aquae opacitas detinet radios Solares, ne transeant ad oppositum hemispherium. Ideo dum in vno est dies, in alio est nox.

Quaest. 18. Sed queritur hic, quare non benedixit Deus operibus diei secundae, sicut in alijs diebus. Aliqui respondent, quod hoc est: quia numerus binarius, qui conuenit secundae diei, infamis est, cū primus recedat ab unitate: sed ista r̄sio ridicula est: quia tūc magis infames essent oēs numeri sequētes, cū magis recedat ab unitate. Itē quia iste numerus laudat̄ in scriptura Luc. 10. c. ubi dē, quod destinauit Deus discipulos suos binos ante faciem suā, & Mat. 22. c. quod in duobus mandatis tota lex p̄deret, & Prophete. Alij dicūt, quod cā est: quia Angeli illa die ceciderūt per peccatū. Sed hoc falsum est: quia Angeli post primū instās sui esse p̄ primū actū electiū ceciderūt in peccatū, & in p̄nā. Nā s̄m quod uolunt oēs Doctores, & s̄m cōditionē naturę Angelorū Angelus p̄ primū actū electiū cuiusq; inh̄ret, totaliter inh̄ret: quia est unitas potentiarū eiusdē ḡnis in eo: iō in primo actu cōfirmat̄, uel obstat. Sed nō est uerisimile, quod in toto die primo suae creationis nullū actū uolitiū habuerit eligēdo: quia substantia intelligibilis nō eēt tanto tpe ocioīa. Ideo dicendū, quod inter creationē Angeli, & occasum suū non intercessit perceptibile tps: ergo in prima die ceciderūt. Itē dato, quod in secūda die ceciderissent, nō tollebat hoc, quod Deus benediceret creaturas suas, nisi forte dicatur, quod Deus de casu Angelorū iratus in die illa benediceret noluit. Sed hoc absit, quia in Deo talia ponere nefandū est: maxime quia sicut Deus dē letari cū miseret̄, ita ē letari, cū iuste punnit, cū uerūq; sit ad honorē suū, & pulchritudinē uinerit. Sed dicēdū est s̄m Rabbi Salomonē, & ueritatē quod nō approbavit Deus, uel benedixit facta in die secūdo: quia benedictio dat̄ rei cōpleta, in secūdo autē die licet coeli creati fuerint, uel potius de materia creata

Coeli unde dicitur.

Quaest. 17.

Quaest. 18.

Angeli post primū instās sui ceciderunt.

Responsio uera Rabbi Salomonis.

facti: quia tñ memoratur aquae caelestis diuise ab elementalibus, & elementales nō fuerunt distinctę, uel formatae vsq; ad tertiu diē: iō opus illo die inceptū nō fuit cōsummatū vsq; ad sequētē diē, in quo opus uerūq; diei vna benedictione, uel approbatione benedictū est: licet in tertia die ponant̄ duae approbationes, tñ secūda referet̄ ad aliud opus, scilicet ad p̄ductionē arborū, iō in prima approbatione de cōgregatione aquarū simul benedictur celi, quae uocant̄ aqua. Dixit uero Deus. Hic agit̄ de opere tertij diei, & sunt duo opera, scilicet cōgregatio aquarū, & p̄ductio arborū, & istud opus est de distinctione materiae elementalī: uel licet solū fiat hic mentio de aqua, & terra, tñ intelligit̄ de alijs elementis, quia tunc ignis, & aer facti fuerūt; sed quia nobis uideri nō p̄t̄ in suis sphaeris nō exp̄sit ea populo rudi: quia nō erat int̄tio Moysi dare cognitionē illi populo de oī ḡne creaturā, sed dicere quod Deus creasset oīa, quae erāt, & quia ista solū eēt putabāt cū alia nō uiderēt, iō de ijs solis exp̄sit. Congregatur aqua. Hic loquitur specialit̄ de aq̄s, quae sunt vnū elementū, & nō de aq̄s, ut dicūt totā materiae oīum elementorū, ut s̄ accipiebāt, ut patet; quia aquae elementales fuerūt cōgregate in locū vnū, & non ignis, nec aer: quia ista manēt orbiculariter terram, & aquam circumdantia.

Et possit aliq̄s dicere, quod elementa sunt distincta in suis substantialibus formis, quod dicitur fuit, quod firmamentū factū fuit, ut distingueret aquas ab aq̄s; sicut ergo tūc aq̄e superiores, i. celū crystallinū factum in intelligit̄: licet solū dicat, quod fuit diuisum ab inferioribus aq̄s medietate firmamentū: ita aq̄e inferiores, quae tunc a superioribus diuise narrant̄, fuerūt distinctę, & p̄ductę in species elementorū: licet māserit aqua super terrā expansa vsq; ad tertiu diē. Et satis hoc conuenit literae, quae dicit. Congregentur aquae, quae sub celo sunt. Quia praesupponit aquas, quae cōgregari debebāt, iam extitisse, sicut p̄cedēti die secūdo. Et satis mihi v̄ ista positio rationabilis, & cōsona textui. Cōmuniter tñ dē, quod aq̄e, & alia elementa in tertio die facta fuerint, & possit esse rō: quia Deus cum creauit aliquas naturas, licet non immediate ornauerit: quia illud extrinsecum est; tamen qualitates extrinsecas bene disponētes tribuit. Locus autem est aliquid consonū naturae rei, & qualitas motiua ad locū, ideo v̄, quod a principio suae productionis aqua locū suum, & propriam qualitatem habuerit, sed non habuit ista vsque in tertium diem: ergo in isto die fuit creata, & tunc est dicēdum, quod creatio, siue productio aquarum, & congregatio in locum vnū fuerit simul. In locum vnū. Quia ante tota materia aquae, uel ipsa aqua stabat expansa toti superficiei terrae sphaericae, & non congruebat hoc animalibus futuris, & gramminibus. Siue ergo dicatur aquae in secūdo die factae, siue in tertio, magis mihi uidetur, quod ante p̄ductae fuerint, quam congregatę: quia congregatio supponit existētiam. Et maximam confert ad hoc probabilitatem, immo necessitatem id, quod supra diximus, scilicet quod spiritus Domini ferebatur super aquas, id est uentus stabat super aquas ad diuisionem, uel saltem ad deficcationem. Quocunque modo fuerit, necesse est fuisse aquam super totam terrā superficiem, antequam congregaretur in locum unum. Ad istam congregationem aquarum Deus fecit quaedam magnas cauernositates, & profunditates in terra, ne si terra plana esset, aqua super totam terram efflueret.

Et ex hoc arguunt quidā imperiti dicentes, quod ante diluuiū tota terra erat sphaerica, sed aquae diluuij fecerunt cōcauitates, & mōtes. Si hoc uerum esset, ubi erat ante Oceanus quin toti terrae illaberetur: Et si dicant, quod in mari cauernositates erant, sed terra apparet, siue aqua tota plana erat. Sed si hoc uerum est, ubi erat paradysus terrestris, qui usque ad globum Lunarem accedere dē: ipsa etiā scriptura eos arguit infra

Quaest. 19.

Quaest. 20.

c. 7. vbi dicitur, qd aqua diluuij excedit montes altissimos terrę quindecim cubitis, & qd sedit arca in montibus Ararath. ¶ Etia qd natura valde consonu est esse montes: quia sine montibus non est terra multum fertilis: nec bonę influentię: esset enim terra multum sicca: qd fontes naturaliter nō possunt gigni, nisi locus originis sit ad minus aequalis loco, in quo erumpit, cum aqua solum ascendere potest ad æquilibrium: & per Philosophum patet in 2. Methe. Sed data terra spherica, cum aqua erumpere debeat de sub terra: & ibidē oriri, nunquam possit erumpere, quia locus originis semper esset inferior loco scaturiginis fontalis. Item quia montes alti faciunt valles propinquas irriguas propter originem fontalem in montibus deriuam ad planiora. Faciunt etiam montes esse diuersas influētias in terris ex diuerso modo receptionis radiorum solarium, & aliorum astrorum: vnde contingit quod in vallibus habētibus montes expositos radijs solaribus citius fructus maturescant, quā in locis planioribus coniunctis. Multę & alię vtilitates fiunt a montibus, ideo Deus non priuasset illam primam ætatem tantis beneficijs, cum dicitur fuisse inter omnes delectabilissima quasi ver æternum. & appareat arida. id est terra, quę ante latebat sub aquis incipiat apparere quantum ad aliquam partem scilicet habitabilem. *vocauit Deus aridam terram.* Hoc nomen datum est terrę asperę: arida autem vocata fuit a qualitate, & densior erat quā aqua, & ad siccitatem aptior. *congregationes aquarum appellauit maria.* More scripturę Hebraicę, quę quancunq; magnam congregationē aquarum vocat mare, vt mare Tiberiadis, mare Galilee: & tamen sunt stagna, quia idem quod vocatur in Euangelio mare Genezareth, vocatur in alio loco Euangelij stagnum Genezareth: sed idem est. Et nominat hic plures congregationes aquarum, ex quo non patet vtrum solum sit Oceanus cum mari Medi terraneo, quod ab ipso procedit, & habitabilem terram interluit: vel sint aliqua alia maria, vel aquarum cōgregationes non deriuatę ab Oceano. Sicut enim de ijs, quę vltra æquinoctialem sunt, ad nos rumores non peruenerunt, siue aliquis ibi habitet, siue non: ita etiam de maribus, vel paludibus vtrum vltra sint aliqua præter nostrum Oceanum. ¶ Vna autem causa est, quę multum me mouet, vt fatear homines non habitare vltra æquinoctialem, scilicet quia apostoli iuerunt in omnem terram: vt patet Psalm. 18. Sed constat ex historijs, quod nullus eorum pertransiuit æquinoctialem. ¶ Et si dicas quod solum ambulauerunt in omnem terram, quam nos cognoscimus, scilicet citra æquinoctialem: & ista uocetur omnis terra: licet alia terrę vltra sint. ¶ Respondetur quod non est rationabile: quia saluator noster vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ut habetur prima ad Thimo. 2. c. ergo si ibi homines essent, misisset ad eos aliquos apostolos, cum ipse mandauerit eis ire per vniuersum mūdum, & prædicare Euangelij oī creature, i. oī hoī, vt patet Mar. vlt. & Mar. vlt. *germinet terra herbam.* Istud opus pertinet et ad tertiā diē, & fuit post separationē aquarū, & desiccationē terrę: quia non poterat terra sub aquis germinare, nec cōueniebat, quia nulli proderat. Dicitur germinare, id est germen, vel herbā emittere. & *facientem semen.* id est quod illa herba primo a Deo producta haberet semē secundum suam speciem, vt deinde ex illo semine alia herba naturaliter gigneretur. & *lignum pomiferum.* id est lignum, vel arbor faciens fructum. ¶ Dicitur pomū tribus modis. vno modo specialiter p quodā fructu, vocat malū, i. rotūdū, quia valde rotūdū ē, alio modo p oī fructu nō habētē testam, sed tenerā cutem, vel coricem, vt pyrum, pomum, cerasum, & cetera; & tunc

Cur necesse sit esse montes.

Cap. I.

An aliqui habitant vltra equinoctialem.

Responso.

F distinguitur cōtra nucem; prout signat omnem fructum habentem testam duram, vt auclanam, amigdalam, nucem: tertio modo significat omnem fructum, & isto modo accipitur hic, quia vniuersaliter loquitur scriptura de arboribus. In hebræo dicitur. *lignū fructus.* ex quo dicunt aliqui Iudei, quod a principio lignum, & fructus erant eiusdem saporis. ¶ Sed hoc falsum est, quia naturaliter repugnat cum sapor consequatur digestionem humiditatis factam a calido temperato: lignum autem naturaliter, & necessario est durioris substantiæ, quā fructus. Ideo nec ita digeri potest, vt eundem habeat saporem. Nec valet qd dicitur infra 3. cap. habetur simile: vbi nos dicimus, Cain erat vir agricola. Littera hebraica hęc, Cain erat vir agri, colens agrū. Sic ergo dicitur lignū fructus, i. faciēs fructum. *Faciens fructum iuxta genus suum.* id est, speciem suā, quia ligna diuersarum specierum. Et ideo ex fructu diuerso poterimus cognoscere diuersitatem specierum. ¶ Et valet consequentia iste arbores producunt fructus diuersos, ergo sunt diuersarum specierum. *Cuius semen in semetipso sit.* Cum enim indiuiduum quodlibet in his inferioribus corruptibile sit, datur semen, ut quod in se perpetuari non potest, per generationē in simili perpetuetur, & illud semen est in qualibet arbore intra se ipsam, ut ipsa a principio intrinsecus sit potens se conservare per generationem. *Super terram.* Aliqui intelligunt hic, quod semen cuiuslibet arboris est super terram, siue lignum, ita quod in fructibus sint quedam grana, quę habent uirtutem generatiuā in illa specie. Sed hoc non est semper verum, quia aliqua signa, uel arbores sunt, cuius uirtus generatiua est in radicibus, quę sunt infra terram, & non in alia parte. sed dicitur *Super terram.* id est, in terra, scilicet quia uirtus generatiua, uel seminalis nō debet adduci de celo, uel de infimis terrę, siue de aliquo alio elemento. *Et protulit terra, &c. lignum faciens fructum.* id est, quod sicut create fuerunt arbores, ita pleni fuerunt fructibus. Et credendum puto, quod nunquam arbores tantum de fructu, & tam bonę complexionis produxerūt. ¶ Ratio, quia semper operatio, quę a solo Deo est, perfectior est, quā imperfectio naturalis. Et sicut Adam dicimus fuisse hominem melius omnibus hominibus complexionarum, præter Christū: ita & de omnibus rebus, scilicet de primis equis, primis leonibus, & similibus; ita quia tunc complexio terrę erat in optimo gradu, deinde continuo quia corruptibilis est declinat ad senium, ut res productę minoris semper uirtutis sint.

¶ Et circa hoc est dubitatio multorum, quo tempore mūdus creatus fuerit, id est, quę qualitas temporis, uel anni fuit illa, quam tenuit mūdus in creatione sua. ¶ Et dicunt aliqui, qd fuit mensis Martij, & pbant: quia illo tpe herba germinauit, quod pertinet ad Martium. ¶ Item quia dicitur Exo. 12. c. Iste mensis primus erit uobis in mēribus anni, & loquitur de Martio, in quo fit Pascha Iudæorum de azimis. ¶ Et si arguatur contra istos, qd in creatione orbis arbores fructus maturos habuerunt, qd pertinet ad Septēbrē. ¶ Respondere pnt, qd in creatione nō habuerūt arbores fructū, sed quia dabatur eis potentia productiua fructus, & semen ad generationem alterius arboris. ¶ Sed hoc falsum est, quia si nō habuissent arbores a principio fructus maturos, quid comedisset homo, & multa alia animalia, qd fructibus uescuntur usque ad maturitatem? quia homo herbis non uesceret. ¶ Item quia Deus dixit hominibus primis creatis, qd dabat eis in escam fructus arborum, & herbas, saliquas, quas hoies comedunt: sed non ita indifferenter, ut bestię. Si autem tunc non erant fructus, quomodo dabat eos in escam hoibus? ¶ Itē quia opera Dei perfecta sunt, ut patet Deut. 32. Dei pfecta sunt opera. Sed nō est arbor pfecta, nisi cū fructus

An a principio ligna, & fructus erant eiusdem saporis. Opinio aliquorū Iudæorū. Confutatio.

Cur in prima creatione omnia erant meliora.

Quest. 21. Quo tempore mūdus creatus fuit. Prima opinio. Prima ratio. Secūda ratio. Responso.

Confutatio opinionis.

Prima ratio. Secūda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio. fructus maturos habet. ¶ Item quia Deus mandauit Adę, & Eue comedere de fructibus ligni paradisi die, quia fuerunt creati. Gen. 2. c. ¶ Et rationes quas adducunt, non probant, primum de herba uirēti, quia herba non solum uiret in Martio, sed et in Septēbrē: quia maiori tpe anni uiret, licet principij uirēdi est principij ueris, sū in Martio. ¶ Secunda ratio non valet, quia magis probat oppositum, si iste mensis erit uobis primus in mensibus anni. Ergo uideret quod ante non erat ille primus, quia si fuisset, nō oportebat mādare hoc, sed ante Iudæi obseruabāt menses secundum principium creationis, quia cōstabat eis de creatione ex fide deriuata a patribus in filios. Et nūc Iudæi obseruāt Martium, vt primum in mensibus quātū ad solemnitates propter liberationē de Aegypto, in qua celebrauerunt Phasę, quod est primū inter oēs solemnitates: sed quātū ad alias cōpurationes Septēbrē primū mēsem faciunt, & sic cōputat scriptura, vt patet Exo. 23. c. & solemnitate quoq; in exitu anni, quādo cōgre gaueris oēs fruges tuas. Hoc autē in Septēbrē est, quia ibi agit de festiuitate tabernaculorū, quę fit quindocim die Septembris, vt patet Leuit. 23. c. Et sic dicit Exo. 34. c. & solemnitate, quando redeunte anni tpe cūcta conduntur, i. qd in Septēbrē exitus anni est, & tūc redit alius annus, vel dicitur annus redire ad principij suū.

Quest. 22. ¶ Est ergo positio cōmuniō, qd mundus inceperit cū mense Septēbrē, quia arbores cūctę fructus suos tūc maturos habebant, quod conuenit Septēbrē, vt probatū est. Falluntur ergo illi, qui dicunt solē creatū fuisse in primo gradu Arietis, quia hoc est in medio Martij. Est ergo dicendū, qd creatus fuerit circa finem Virginis, vel in principio Librę; quia hoc est circa mediū Septēbris, qd cūctę arbores fructus maturos habēt. ¶ Si autē dicas, qd in Ariete sol creatus sit, cū impos sibile est solē stare sub illo signo, nisi in mense Martij, dicitur qd tunc arbores non habebant fructus maturos, quod est cōtra supradicta, & textum. Vel dices, qd arbores tunc erant cū fructibus, & ceciderunt illi fructus, & rursus habuerunt alios in Septēbrē. ¶ Sed hoc non cōsonat, quia fructus nō desuunt, nisi ex magna ualde maturitate, uel ex frigore desiccante, & adurentē humidum glutinosum tenax, quo folia, & fructus coniunguntur arbori, & dependent ab ea. Sed istud non est in uere, vt fluere fructus, & renascerentur alij. Item cum fructus, qui nascuntur, & debent esse maturi in Septēbrē, incipiunt pullulare in arboribus saltem in floribus, & folijs satis cito post Martium, ergo oportebat fructus, qui creati fuerant, uel producti subito diuinitus in arboribus, satis cito post pductionem suam desuere, vt darent locum fructibus sequentibus ad Septēbrē naturaliter maturandis. Sed istud ualde irrationabile est; nisi forte dicatur, qd hoc fuit sub æquinoctiali, uel parum distanter ab ea, in qua terra est duplex uer, & duplex hyems, & duplex fructificatio arborum quolibet anno, vt est in insula Taprobane, quę est in India. De qua Isidorus 14. Ethymo. & Solinus in Polistor. c. de Taprobane, & in talibus terris erunt arbores mature in Martio, & Septēbrē, quia utroque tempore est estas, cum sit tunc Sol in maxima ascensione ad zenit eorum. ¶ Sed ista respo sio non valet, quia maturitas fructuum, quę fuit in primordio creationis, nō fuit solum sub æquinoctiali, sed per vniuersam terram, cum Deus ageret ibi per se, & non mediante Sole, qui magis influit in parte illa, quā ad remotiores partes mundi; maxime quia ista fructificatio esse debet principaliter in omni loco, vbi erat Adam, & bruta aialia, vt sumeret in cibū, vt patet infra in litera. Sed Adam dicitur creatus in campo Damasceno, siue Hebron, vbi nūc sepultus iacet, vt patet Iosue 14. c. Est autem Hebron in terra

Cur Iudæi Martij inter reliquos menses vti primum propter solemnitates obseruent.

Quest. 22.

Secūda cur in Ariete.

Responso.

Confutatio.

Confutatio secūda.

Responso.

Confutatio.

Hebron.

A Iuda distās a Hierusalem octo leucis, vt patet in libro diuisionis Terrę sanctę. Erat ergo in medio quarti climatis multum distanter ab æquinoctiali; animalia autem bruta erant per varias mundi partes; ideo vbi que fructus, & herbę esse debebant. Vel oportebit dici, quod fructus producti fuerunt in Martio maturi, in Septēbrē autem nulli fructus: & deinde vsque ad alium Septēbrē nō fuerūt alij fructus maturi, & tunc ponetur annus, & dimidius a prima maturitate fructuum vsque ad aliam maturitatē: sed hoc contra consuetudinem nature est; & videtur esse a natura deficiente, quod non cōgruit assignare primordijs rerū, quādo natura magis vigeat. ¶ Concluditur ergo quod mundi creatio facta fuit cum tempore menses Septēbris existente Sole in quarta die creationis, in fine Virginis, vel in principio Librę. De hac materia tangitur infra c. 7. *Et vidit Deus, quod esset bonum.* i. iudicauit esse bonū, quia cōplacuit in existētia, qd placuerat ab æterno in pntia. *Dixit que Deus.* Hic agit de opere quarti diei, & incipit hic ornatu rerū creatarū, & distinctionē. ¶ Ratio quia ista uidentē esse qdā partes terrę, cū radicibus suis firmiter inherēant terrę: ornatu autē ppiē pertinet ad aliqd extrinsecū adueniēs, sicut sunt aialia bruta, & homines, aues, & pisces. Omnia enim hac elemētis suis superaddita, sunt per se mota.

¶ Et si forte aliquis dicat quod sunt partes orbium Sol, & Luna cum ceteris astris, ideo quod debēt pertinere ad distinctionē, & nō ad ornatū. ¶ Respondetur quod septē planetę, licet sint partes orbū suorū, hēt tū motū per se distinctū a motu orbū suorū, vt patet manifeste in Astrologia, sicut aues a motu aeris, sed nō tūc bene dicuntur ornatu. ¶ De astris autē octauę spherę nō ita vī quod sint ornatu, quia fixa sunt, nec uiderēt moueri motu distincto contra motū firmamētū sui, licet aliq; ponant ea in centricis, & epicyclis moueri: nō tū declināt, sicut erratica astra, quare nō sunt ppiē de ornatu, sed sunt sicut arbores in terrā. Quia tamen populus cui Moyses loquebatur, erat ruidis uidentē illa astra mouere, nō distinguebat, an per se astra mouerētur, an cum toto orbe: & quia orbem non uidebant, iudicabant ea per se moueri: ideo secūdum eos ad ornatū pertinebāt. *Fiant luminaria in firmamento.* Luminaria uocantur hic Sol, & Luna, licet oīa alia astra luceāt: ista tamen magis principaliter luceāt. *In firmamento celi.* Sol, & Luna sunt in firmamento celi, prout firmamētū dicit totam magnitudinē orbium celestium a concauitate orbis Lunę vsque ipsum celi stellatū inclusiuē. Tunc enim cum Luna sit in primo orbe, & Sol in decimo, dicitur esse in firmamēto. Si tamē accipiat firmamētū p octaua spherę, nō est Sol in firmamento, uel Luna, sed sub firmamēto: tamē isto modo loquendi utitur Astrologi dicētes Solē esse in Ariete, uel Tauro, & Luna, & sic de alijs planetis, i. sub Ariete, uel alio signo. *Et diuidant diem.* Ista sunt, ad q facta fuerūt luminaria: vnde sciēdū quod luminaria, & oēs alię res a Deo principaliter creata sunt ad suā gloriā, deinde ad utilitatē hominū, & aliorū aialij. Ponit tū hic Moyses solū cām secundā, ne populus Iudæicus qd ad idolatriā promptus erat, aliquā errādī occasione assumeret: quia maior cā errandi erat eis in Sole, & Luna, qd in alijs rebus: quia ista a gētilibus multū colebātur: iō dicit Deuter. 4. c. Caue ne forte eleuatis oculis in celi uideas Solē, & Lunam, & omnia astra celi: & errore deceptus adores ea, & colas ea, quę creauit Deus in ministerium cunctis gentibus. ¶ Et ponuntur quatuor uilitates, quas faciunt luminaria: ¶ Prima est, quia homo est animal fatigabile, non potēs semper laborare, sed indigens requie,

Quest. 23. An sidera, & planetę pertineant ad ornatū, aut ad distinctionē.

Quomodo Sol, & Luna dicuntur esse in firmamento.

Quot uilitates faciunt luminaria.

& somno; ideo luminaria, scilicet sol principaliter facit vicis...

Quest. 24.

Intelligendum tamen est quod corpora caelestia nunquam signant aliquid, nisi illud efficiant. De hoc latius infra 40. c. dicitur...

De magnitudine Luminariae

Quest. 25. Opinio Iudeorum de luce Lunae

Cōfutatio opinionis

te Luna. ergo a principio non fuisset nox, quia fuit Luna creata in loco plenilunii; & ideo existente Sole super horizontem...

Quomodo in die videntur astra.

Caliditas ignis magis repugnat naturae quam frigiditas aquae.

Cur pisces non sint tantum nutriti, sicut carnes animalium.

Cap. 6.

Ratio cur aues subtilioris nutritionis sint quam bruta.

Quest. 26. Opin. Hebraeorum de cete.

Irrisio Iudeorum.

terram. Vel animal quod pedes nullos habet, & talia morantur in aquis, ut communiter, licet aliqua reptilia sint in terra...

Et volunt Hebraei, quod tantae magnitudinis sunt isti pisces, quod si multiplicata fuissent individua...

De hominis formatione, qui ponitur ultimo tanquam finis, quia omnia propter hominem condita sunt...

produxit & melius, pisces de aquis: & creatio, quae dicitur actionem ex parte Dei, & productio, quae dicitur passionem, quantum ad aquas...

Quot species piscium cognita sunt.

Cap. 6.

Tumenta, quae sunt, quod Reptilia, & quid bestia.

Quest. 27. Quomodo anima hominis a solo Deo creatur.

rest educi de potentia materiae, sed à Deo creante in-
ducitur. Etiam secundum quod anima rationalis à
Philosophis ponitur, dicitur esse ab extra, & diuina,
sed non dicunt ipsi esse per creationem; & sic in hac
parte necesse est deficere eorum erroneam Philoso-
phiam, quia animarum causas, vel modos assignare
non valent, cum non assentiant creationi. Et quia se-
cundum regulam Philosophi ille dicitur generare cõ-
positum, qui formam coniungit materiæ, cum Deus
solus animam creare possit, & solus creatam corpori
formaliter vnire, ipse dicitur producens hominem
proprie. Et si dicamus, quod vnus homo gignit
alium, accipitur large, prout ministrat materiam, &
virtutem dispositiuam, scilicet vim formatiuam, &
organizatiuam: sed generatio nunquam fieret, nisi
Deus supernaturaliter animam crearet, & coniunge-
ret formaliter. Duo enim sunt supra potentiam natu-
ralium causarum in hominis generatione, scilicet ani-
me creatio, quia nihil nisi Deus creat: & formalis
vnio, scilicet vt anima vnatur corpori, ita vt sit forma
sua, & illud vegetet; quia si aliqua anima separaretur
a corpore per mortem, licet postea permissione Dei
ipsa posset applicari corpori relicto, vt motor, & illud
corpus moueret; tamen non posset etiam Deo per-
mittente ipsam vniri formaliter corpori, vel viuifica-
re, nisi Deus eam ex sua potentia vniret; nec etiam
Angelus posset. Quare resuscitare mortuum, cum sit
vnire animam corpori formaliter, potentie infinitæ
est. Ex quo inferitur, quod magis proprie asinus ge-
nerat asinum quam homo hominem, quia asinus ge-
nerans prebet materialem partem, scilicet semen, &
vim formatiuam, quæ disponit agendo, vt educatur
forma asini de potentia materiæ, nec requiritur hic
actio Dei, in quantum est causa supernaturalis, sed in-
quantum est causa vltima in connexionem naturalium
causarum. Et isto modo concurrebat effectiue ad omnẽ
actum quantumcumque leuissimum, scilicet ad co-
medere, & bibere. Expressit ergo Deus hic suã actio-
nem supernaturalem dicens, faciamus hominem;
quasi vna persona diuina loqueretur ad aliam, cum
tota Trinitas indiuidue operet ea, quæ extra eum sunt;
Pater, Filius, & Spiritus sanctus simul sunt vna causa
horum inferiorum; ad intra autem non sic, quia Pater
gignit, & non Filius; Pater, & Filius spirant, sed non
Spiritus sanctus. In creaturis autem quidquid facit Pa-
ter, idem facit Filius, & Spiritus sanctus. Hebraei volẽ-
tes fugere Trinitatem dicunt, quod hic loquebatur
Deus ad Angelos, tanquam ministros formationis
hominis, sed hoc non congruit, quia in creatione nõ
possunt cooperari Angeli, cõ creatio sit infinite po-
tentia. Et si dicas, quod Angeli non cooperati sunt in
creatione anime, sed in formatione corporis de limo
terre; adhuc non potest stare, quia dicitur hic ad
imaginem nostram, & sic isti, ad quos fiebat locutio,
habent imaginem, ad quam factus est homo, immo
Angelus factus est ad eandem imaginem, ad quam
factus est homo.

Asinus est
magis fi-
lius asini,
quam ho-
mo homi-
nis.

Angelus
nõ coope-
ratur in
creatione.

Quest. 28.
Quo ho-
mo sit ad
imaginem
Dei crea-
tus.

Ad imaginem, & similitudinem nostram. Imago atten-
ditur in tribus potentijs naturalibus, scilicet, Memo-
ria, Intellectus, Voluntas; cum tribus actibus suis, &
sic imago naturalis est similitudo in gratuitis, scilicet
quod sicut Deus iustus, sapiens, & sanctus est; ita
homo creatus est secundum aliquem modum, &
ideo similitudo est quædam perfectio imaginis; &
cum sit imago naturalis, nunquam poterit perdi. Si-
militudo autem cum ponatur in gratuitis, & gratuita
sape perdantur, sape perdetur similitudo secundum
istum modum ponendi similitudinem. Alij autem
alio modo ponunt. Indæi valde large assignant ratio-
nem imaginis, ita quod conuenit animabus brutorij,

& ideo nulla est, scilicet quod sicut Deus replet mi-
dum, vt patet Ierem. 23. capit. Coelum, & terram ego
impleo; ita anima totum corpus implet; sed idem est
in anima asini. Item quia sicut Deus vnicus est in suo
seculo, sic anima est vnica in toto corpore suo, idem
in asino. Item sicut Deus non inquinatur sordibus
huius mundi existens vbique; ita nec anima inquina-
tur labe corporis; idem in anima asini, quia inquinatio
corpori quanto conuenit. Item sicut Deus videt, & a
nullo videtur, vt patet Exo. 33. Non videbit me ho-
mo, & viuere; ita anima videt, & non videtur. Item
sicut Deus non dormit, vt patet Psal. 120. Ecce non
dormitabit, nec dormiet, qui custodit Israel; sic anima
non dormit. *Vt patet piscibus maris.* Ista dominatio
quantum ad actum solum fuit in homine, in statu na-
tura condite, scilicet antequam caderet ab originali
iustitia per peccatum, postea autem in contrarium
uersum est, quia animalia homini repugnant, & ad-
uersantur ad mortem, vt sicut nec ipse Deo subditus
stetit; ita nec animalia ei subdita permanerent, sed pu-
gnat totus orbis terræ contra nos insensatos.

Vnde fit
quædam ani-
malium repu-
gnantia.

Cum ergo aliquis ad magnam sanctitatem deue-
nit, cuncta ei obediunt animalia, & elementa, vt patet
in Legendis multorum Sanctorum Patrum. Manet
tamen hominibus dominum istud naturaliter, & ha-
bitualiter, & actualiter quantum ad multa: naturaliter
quidem propter prudentiam, quia sicut homines, qui
carent prudentia, sunt naturaliter ferui, & illi quin-
tellectu vigent, aliorum sunt domini, & rectoris, vt
determinat latè Philosophus in primo Politicorũ,
ita animalia bruta naturaliter homini seruiunt, quia
ipsa carent prudentia de particulari vtili, & nocuo, li-
cet quandam sagacitatem, vel industriam valde gene-
ralem habeant, sicut patet in quibusdam eorum, vt
habetur 6. Ethic. & ideo propter eorum vtilitatem, &
gubernationem melius eis est stare sub dominio, &
cura hominum, quia sic diutius conseruabuntur a no-
cuijs, & prouidebitur eis melius de necessitatibus. Etiam
propter ordinem naturæ, quia imperfecta ordinantur
ad perfecta, homo autem perfectior omnibus creatu-
ris corporeis est; ideo ad ipsum cuncta facta sunt, &
ei us dominio subdita, licet ipse demeritis sit, & alijs
repugnentibus tamẽ dominandi super animalia prin-
cipatu despotico, & magis quam despotico non sub-
blatum; immo etiam post peccatum confirmatum
est, vt patet infra 9. cap. Item si animalia non manerent
in iure hominis, non posset licite occidere, & co-
medere ea, quia tunc acciperet non sua, quod semper
illicitum est; sed Deus mandauit homini, quod oc-
cideret de brutis, & comederet, vt patet infra 9. cap.
ergo ius animalium apud hominem constituitur. *Om-
ni que reptili, quod mouetur in terra.* Id est, omni serpenti.
Animalia enim reptilia, licet non sint ad cibos homi-
num, nec ad adiutorium, tamen dominio hominum
subdita erant à principio.

Quest. 29.
Quo domi-
nium ha-
beat ho-
mo nunc
animaliũ.

Cap. 4.

Cap. 16.

Querunt aliqui ad quid Deus creauit serpentes, cõ
nihil proficiant homini: immo magis noceant? Re-
spondetur, quod in creatione rerum finis principalis
fuit gloria Dei; ad gloriam autem Dei pertinet diuer-
sas ordinata in creaturis, quia nihil est quod magis
sapientiam agentis demonstret, quam concors rerũ
diuersitas. Etiam quia species ad vniuersi continua-
tionem sunt dispositæ, vt numeri; si autem tollerentur
de medio tot serpentum species, maneret magna di-
scinuatio in ordine specierum secundũ essentia.
les gradus continuos, quod non decebat ad pulchri-
tudinem vniuersi. Etiam non sunt serpentes homi-
nibus totaliter inutiles, immo nobis aliquando cor-
poraliter proficiunt, quia de corporibus eorum me-
dicamenta varia fiunt. *Spiritualiter autem valde mul-
tum.*

Quest. 30.
Cur creati
sunt serps-
tes.

am proficiunt; quia in contemplatione eorum Dei A
magnitudinem, & sapiẽtiam consideramus. Item ad
punitiõem nostram, vt timeamus, & doleamus, ne
nobis in peccando detur totalis facultas. Multa quo-
que alia faciunt, quæ satis patent cuilibet contempla-
ti. *Et creauit Deus hominem.* Homo non est hic nomen
indiuidui, sed naturæ, vt patet infra; quia dicitur
creauit eos; & licet natura non sit creabilis, quia non
est terminus alicuius mutationis, vel creationis, siue
cuiusquam actualiter aduenientis; quia omne, quod
fit, indiuiduum est, cum actiones sint in singularibus;
vt patet 6. Ethic. Tamen ponitur hic nomen naturæ,
vt comprehendat duo indiuidua formata. *Ad ima-
ginem Dei creauit illum.* Repetitiõ eiusdem sententiæ
est nihil addens in sententia, & multotiens fit talis se-
cundum consuetudinem hebraici sermonis. *Masculum,
& feminam creauit eos.* Hoc dicitur de formatio-
ne Eua postea de costa Adæ; quia primo fuit tota natu-
ra producta in viro, deinde de costa viri foeminam
formauit: & quando dicitur, *Creauit eos masculum, &
feminam,* Non est intelligendum, quod Deus simul
creauerit, vel formauerit masculum, & foeminam;
quia foemina post de viro formato sumpta est. Et
ista propositio habet veritatem pro tempore, quo-
iam formata erat Eua de latere Adæ; quia tunc præ-
rerierat formatio cuiuslibet eorum, scilicet vna an-
te, & alia post: sed non est reducenda ista propositio
in præsentem ad similitudinem temporis, quia dato quod
Deus Adam, vel Eua in aliqua temporali succes-
sione formare voluerit; nunquam tamen fuit verum
dicere, vel in eodem tempore, siue instanti Deus
creat, vel producit Adam, & Eua.

Pulchrum
notandum.

Quest. 31.
Vnde fit,
quod cum
in ceteris
animali-
bus mas-
& femi-
na simul
producti
essent, vir-
tutum fue-
rit totale
principiũ
naturæ hu-
manæ.
Prima cau-
sa.

Secunda
causa.

Dilectio
vir ad u-
xorem ad
motum
naturæ hu-
manæ ne-
cessaria.

Et in hoc differt productio hominis a productione
aliorum animalium; quia alia animalia simul in ma-
sculis, & femellis producta sunt; nec sumpta fuit fe-
mella de masculo. In natura autem humana foemina
de carne viri sumpta est. Et hoc multum attestatur
perfectiõni viri, quia in alijs animalibus masculus, &
foemina simul producta erant prima principia natu-
ralia totius speciei; & sic in qualibet specie multa prin-
cipia prima fuerunt; quia Deus multos asinos, mul-
tos equos, multos pisces simul produxit, & sic de
alijs; vnicum autem indiuiduum naturæ humanæ, scilicet
vir, fuit totale primum principium naturale. omni-
um indiuiduorum speciei humanæ; quia etiam ip-
sius mulieris principium materiale fuit; sicut Deus
solus omnium rerum principium est. Sic dicitur
Actuum 17. c. Deus fecit ex viro omne genus homi-
num. *Secunda causa, & potissima fuit, vt vir maxi-
me diligeret uxorem; quia vt patet in 8. Ethic. in ordi-
ne diligendi primus amor est ad seipsum; cum ergo
homo cognosceret foeminam ex se sumptam, dilige-
ret eam tanquam seipsum: sicut diligit homo filios;
quia cognoscit eos esse partes decisas de substantia
eius; maxime mater diligit, quia certissime cogno-
scit quis sit filius suus, pater autem valde dubitare po-
test; de quo in 8. Ethic. Si autem cognosceret vir foe-
minam de alia materia esse factam, non tantum eam
diligeret. Et apparet hoc, quia quando foemina a Deo
formata fuit, & adducta coram viro, dixit vir; *Hæc
nunc caro de carnibus meis, &c.* & infra; *De viro sum-
pta est; quamobrem dimittet homo,* id est vir, *Patrem,
& matrem, & adhaerebit uxori suæ.* Dilectio ista erat
magis necessaria in natura humana, quam in alijs
animalibus: quia inter alia animalia non erat aliqua
communicatio œconomica; vt patet in 2. Politic. &
ideo non multum commorantur, vel commanent
masculus & foemella in alijs animalibus, nisi ad gene-
rationem; & aliquando in quibusdam ad filiorũ edu-
cationem. Et sic non possunt tantum sibi irasci. In-
Alph. Post. super Gen.*

ter virum autem, & vxorẽ valde magna cõmunicatio. Prima ra-
requiritur, s. quotidiana, quæ sustineri non posset, ni-
si valde magnus amor esset, tollens omnia rēdia, quæ
accidunt in communicatione. Maxime quia vir, &
mulier cognoscunt, propter quid diligat, vel odio ha-
beant: ideo ex faciliiori causa se poterat repudiare, vel
vir interficere foeminam, nisi eam valde diligeret. In
alijs autem animalibus non est talis cognitio, sed so-
la inclinatio, & impetus naturalis ad generationem,
& ideo etiam si se non valde diligant, non commu-
nicabunt quatum ad naturalem communicationem
in procreatione filiorum, quæ prima, ac facillima est:
vt patet primo Polyic. *Item quia Deus volebat ar-
tribuere principatum viro, ut esset caput mulieris;*
quia ut ait Apostolus, Vir est caput mulieris, vtri au-
tem caput est Christus; quod non esset ita proprie, ni-
si foemina de costa viri fuisset assumpta. *Quarta ra-
tio fuit propter sacramentum, quia in principio te-
rum fuit etiam principium mulieriorum.* Significa-
bat hoc, quia sicut Eua uxor Adæ sumpsit exordium
ab Adam viro suo, ita ecclesia a Christo sponso suo,
quia de latere Christi in cruce per mortem dormien-
tis effluxit ille; benedictus sanguis cum aqua, in quo
sacramenta ecclesiæ, & redemptio nostra uires acce-
pit; ideo Apostolus ad Ephes. 5. Loquens de mari-
monio viri, & foeminae ait; Sacramentum hoc ma-
gnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia.

Prima ra-
tio.

Secunda
ratio.

Tertia ra-
tio.

Quarta ra-
tio.

Quest. 32.
An Deus
simul crea-
uerit ma-
sculum, &
foeminam.

Aliqui Hebraei tamen dicunt ex ista litera, quod
Deus creauit simul in natura humana masculum, &
foeminam; & tamen erant in lateribus coniuncti, ut
licet haberent omnia membra duplicia, scilicet duo
capita, quatuor pedes, &c. tamen ita coniuncti erant,
vt unum continuum iudicaretur, nec poterant
separari; sed post eos separauit Deus. Et hoc dicunt;
quia in litera dicitur primo; *Creauit Deus hominem.*
In quo denotat unitatem indiuidui, uel suppositi; de-
inde subdit; *Creauit eos masculum, & foeminam.* In quo
denotat utrumque sexum. Vt ergo concordent, hoc
ponunt unitatem indiuidui, per continuationem,
scilicet in lateribus; unitas autem causat identitatem,
& ponunt utrumque sexum, scilicet, masculinum
ad latus unum, siue ante, foemininum autem re-
tro. Sed ista stultissima sunt, & contra textum;
quia infra 2. cap. dicitur, quod Deus sumpsit co-
stam de latere viri, de qua formauit mulierẽ. *Item*
quia dicitur repleuit carnem pro ea. Sed adhuc re-
spondere conantur dicentes, quod uocabulum il-
lic positum, non signat costam, sed latus; & tunc
est sensus, quod Deus tulit unum latus Adæ, scilicet
quia erat coniunctum corpus foeminae corpori viri:
& hoc est, quia dictio hebraica ibi posita est æquiuo-
ca ad latus, & costam. *Ad secundum respondent,*
quod ubi nos dicimus; *Repleuit carnem pro ea:* he-
braica litera habet; *Clausit carnem in loco suo,* id est
quod in loco suo, ubi facta fuit discontinuatio cor-
porum unitorum, quia non manebat cutis, fuit ex-
tensa, ut clauderet carnem illam. *Sed adhuc ista*
responsio non ualet: quia talia sunt monstra, &
ista causantur a natura per accidens, ut patet se-
cundo Polyicorum, ex defectu regulatiõis, cum
intendat semper natura bonum, & perfectum,
Valde ergo irrationabile est dicere, quod Deus a-
ralibus monstris incepisset, cum operetur perfe-
ctius, quam natura. Similia autem raro accidunt
a natura deficiente: sicut legitur in Cronica He-
linandi, quod in confinibus Normandiæ, & Bri-
tanniæ, natæ sunt duæ foeminae coniunctæ in dor-
so: ita quod omnia superiora usque ad umbilicum
erant duplicia, & inferiora erant simplicia; & tamen
erant duæ mulieres, quod patuit ex hoc: quia aliquando
B vna

Cōfutatō
secunda.

Cōfutatō
tertia.

Cōfutatō
quarta.

Cōfutatō
quinta.

vna ridebat, & alia plorabat, vna gaudebat, & alia tristabatur; & fuit mortua vna ante aliam magis, quā perannum. Secunda tamen ex pondere, & fetore mortua est. Item adhuc repugnat veritati litera; quia si aliquod indiuiduum tale fuisset illud non magis indigebat adiutorio foeminae quā viri; immo vtroque indigebat, scilicet viro, & muliere, sed dominus dicit, quod non inueniebatur adiutorium simile Adae, scilicet foemina, ergo vir erat solum. ¶ Item quia si sic daretur, scilicet quod erant vir, & mulier iuncti in posterioribus, per separationem vterque remansisset integer, prater illam modicam partem cutis concisam in medio; non diceretur ergo magis, quod fuisset aedificata foemina, quā vir, quia vterque integer erat. Item quando Adam dixit; Hæc nunc caro de carne mea; & os de ossibus meis; non esset vera, nec propria locutio, quia non magis esset Eva de ossibus Adae, quā Adam de ossibus Euae; quia vterque integer erat. Item quando dicitur; Et vocabitur virago, quia de viro sumpta est; non proprie diceretur, quia non magis fuisset assumpta Eva de Adam, quā Adam de Eva; vocaretur ergo Adam mulierago; quia de muliere assumptus est, & multa alia in hunc modum, quae valde repugnant sacrae scripturae. Tenendum est ergo, vt primo diximus. *Benedixitque*. Hic consequenter ponitur natura humanae conseruatio. Primo quantum ad speciem per generationem, secundo quātum ad indiuiduum per nutritionem ibi. *Dixitque illis Deus*. Species, quia est pars principalis vniuersi desiderat perpetuam cōseruationem; quando autem ista conseruatio haberi potest per vnicum indiuiduum, non requiritur multiplicatio per generationem, quantum est ad speciem. Si autem natura non potest in vno indiuiduo conseruari; (quia illud corrumpitur) natura dat generationem, vt multiplicentur indiuidua, in quibus per successiones conseruentur. Cum autem natura humana post lapsum incurrit necessitatem moriendi, non poterat species cōseruari, nisi per indiuiduorum multiplicationem. Et ideo dedit Deus hominibus, quod generarent; homines autem, si permanissent, non conseruentur tentationi diaboli, ad modicum tempus, vel statim fuissent confirmati, & dotarentur incorruptibilitate. Et posset tota species in duobus indiuiduis existentibus perpetuari; & tamen genuissent non ad necessitatem speciei; sed ad gloriam Dei, vt communicaretur multis hominibus electis. Nunc autem generatio necessaria est, & propter conseruationem, & propter electorum completionem. Credo tamen, & sic tenet maiorum auctoritas, quod si omnes homines vniuersi vna mente se cōtinere proponerent, quod Deus crearet electos futuros deficientes, vel faceret eos de matribus, sine virili semine concipi. Et sic totus mundus breuiter finiretur. Sed Deus nouit quid futurum sit, credo tamen quod iste casus satis difficilis sit. *Benedixitque illis*, idest Adae, & Euae; benedictio importat multiplicationem; non tamen est intelligendum, quod Deus multiplicauerit illos, scilicet quod alios homines creauerit, vel formauerit; sed quod potentiam multiplicandi per generationem illis tribuerit; vt patet consequenter, scilicet, *Crescite, & multiplicamini*. Ista duo verba idem significant, scilicet augeri in numero; quia crescere non importat augmentum quantitatis stature, cum non diceret Deus, quod fierent maiores filij, quā parentes; etiam quia non erat hoc in potestate eorū; sed dicit augmentum in numero. *Dixitque Deus*. Hic ponitur de conseruatione indiuidui, quae fit per mutationem; & ideo dicitur. *Ecce dedi vobis omnem herbam*

Quid faceret Deus, postea casu, quod omnes cōgnerent se.

feram afferentem semen, & vniuersa ligna. Isti duo cibi dantur hominibus, & alijs animalibus, scilicet herbæ, & fructus arborum; sed non dati sunt indifferenter; ita quod vtrique homini conueniret. Sed fructus magis naturæ humanæ conueniunt; ideo intelliguntur esse sibi dati, herbæ autem magis conueniunt brutis, ideo eis datae sunt; licet aliqua animalia sint, quae fructibus arborum aluntur; & homines etiam aliquibus herbis in cibos vtuntur. ¶ Et si dicas, quare Deus dedit animalibus, & hominibus cibos simul, quia homines non indigebant, cum nondum essent mortales; ciborum autem necessitas post mortalitatem fuit. ¶ Responderi potest, quod homo nondum erat immortalis, quando ista assignatio cibi facta fuit; nec etiam incurreret mortalitatem; erat tamen potens mori, & potens non mori, ideo cibus indigebat. ¶ Vel etiam melius, quia licet homo immortalis fuisset, tamen appetitus cibi, & potus ei manebat, vt comederet de ligno vite, vt tenent omnes Catholici. *Vt sint nobis in escam*. Hic taxauit Deus cibos hominibus, scilicet vt carnes non comederent, sed solis fructibus arborum, & herbis vescerentur. Et obseruata fuit ista lex vsque ad diluuium, post quod Deus dixit Noe, & filiis eius, quod comederent de animalibus; vt patet infra 9. c. Fuit autem cum his cibus illa prima ætas magna duronis, & proceritatis nimiae in corporibus, & sapi valde corporis. De hoc Boetius de conso. lib. 2. metro. 5. *Felix nimium prior ætas, Contenta dulcibus aruis; Nec inerti perditæ luxu, Faciliq; sera solebat, Ieiunia soluere glande, Nec bacchica murem vorant, Liquido confundere melle.* ¶ De hoc etiam Ouidius Methamor. libro primo, *Contentique cibus nullo cogente creatis, Arbutos fetus, montanaq; fragra legebat, Cornaque, & in duris herentia mora rubetis, Et, quæ deciderant, patula Iouis arbore glandes.* ¶ Isidorus Etymo. 16. dicit, quod prima arbor de cuius fructu homines comederunt, & cibari conseruerunt, fuit Ilex, quæ glandes gignit, & ratio esse potuit; quia glandes, & castaneæ sunt solidi nutrimenti multum conuenientes cum pane; alij autem fructus sunt teneriores. Vnde ait Ilex ab electione dicta est; hanc enim primum homines in cibos assumpsisse asserunt; & subiungit ad hoc auctoritatem Ouidij; *Mortales primum ructare gutture glandem.* ¶ Et ideo Pythagoras, qui fuit valde abstinent, volens homines ab elu carnium abstrahere dicebat; vt habetur per Ouidium Methamor. 1. 5. lib. *Paucite mortales dapibus temerare nefandis Corpora, sunt fruges, sunt deducuntia ramos Pondere poma suo, tumidaq; in vitibus vna, Sunt herba dulces; sunt quæ mitescere flamma, Moliriq; queant, nec vobis lacteus humor Eripitur, nec mella Thyymi redolentia flore, Prodigia diuitias, alimenta que mixta tellus Suggert; atque epulas sine cade, & sanguine prabet. Carne sera sedant ieiunia, nec tamen omnes. Quippe equus, & pecudes, armenta que gramina pascunt, Et cunctis animantibus terra.* Nunquid alia bruta animalia comedeant herbas ante diluuium? Respondetur, qd in pecoribus, & feris nihil mutatum fuit de conditionibus naturalibus, sed idem mansit; sicut ergo Leones, & Tigres, vel Vrsi nunc non comedunt herbas, ita nec tunc; quia semper fuerit tres modi in animalibus. Quædam sunt quæ solas herbas comedunt,

Quæst. 33. Cur Deus dedit cibos hominibus, cū adhuc nō essent mortales.

Isidorus Etym. c. 7.

Ouidius.

Pythagoras.

Quæst. 34. An ante diluuiū bruta comedebat herbas. Respōsio.

vt

vt pecudes, quædam quæ solas carnes, vt leones, & animalia multum ferocia: licet ista aliquando propter magnam famem herbas comederent, sicut creditur factum in archa Noe tempore diluuij; alia autem sunt, quæ vtroque vtuntur, vt homines. De his tribus speciebus differit Arist. in primo Politico. Cum autem dicitur, qd ista data fuerunt in cibū cunctis animantibus, non intelligitur quod dederit mandatum bestijs de non comedendo carnes, sicut hominibus: quia bruta non sunt capacia legis; cum ergo natura sua inclinaretur ad vescendū carnibus, vt nunc, oportet dicere, qd carnibus vescerentur. Et cum dicitur qd herbæ, & fructus arborum dati sunt in cibum animantibus cunctis, intelligitur, quod posita sunt ista; vt si animalia vellent comedere de istis, qd haberent quid comederent, nō tamen qd nihil haberent ad comedendum, nisi herbas, & fructus. Vel intelligitur quantum ad animalia, quæ solis herbis vtuntur, vel ad ea, quæ interdum herbis, interdum carnibus vescuntur. Dicendum tamen esse videtur, qd animalia fera, qd nunc solis carnibus cibantur per aliquātum tempus post creationem abstinerunt a carnibus. Si autē immediate carnes comedere incepissent ante multiplicationem magnam cuiuscunque speciei per generationem, tot animalia mortua fuissent, qd aliqua species deficerent. Deinde facta multiplicatione magna inceperunt bestiae comedere carnes bestiarum. Sed quidam putant quod vsq; post diluuium nullum animal manducauit carnes; de quo plus dicitur in Commentario super Eusebium. *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat*. In isto cap. continetur tertia creatio; & supra qualibet re creata benedicebatur specialiter; hic tamen omnes simul benedicuntur. ¶ Et ratio est, quia res dicuntur duas bonitates. Prima est bonitas specialis in natura sua, cui datur quædam benedictio; alia est bonitas, quam dicit res qualibet in quantum est quædam pars vniuersi, quia vniuersum est maximum bonum creatum, quod continet quædam ordinem perfectissimum; vt dicit Philosophus 12. Metha. in fine, quod entia nolunt male disponi. *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona*. Singulas res Deus bonas vocauit, sed omnes iunctas valde bonas; quia ex eis confurgit quidam ordo admirabilis vniuersi.

Die septimo requieuit Deus opere consummato, & benedixit diei septima. Cap. II.

NITVR perfecti sunt celi, & terra, & omnis ornatus eorum. Compleuitq; Deus die septimo opus suum, quod fecerat, & requieuit die septimo ab vniuerso opere, quod patrat: & benedixit die septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit Deus, vt faceret. Iste sunt generationes celi, & terre, quando creatæ sunt in die, quo fecit dominus Deus celū, & terram, & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis priusquam germinaret: nō enim pluerat do-

minus Deus super terram: & homo non erat, qui operaretur terram. Sed fons ascendebat e terra irrigans vniuersam superficiem terræ. Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formauerat: produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue; lignum etiam vitæ in medio paradysi: egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Nomen vni Physon; ipse est qui circumit omnem terram Heuilath, vbi nascitur aurum, & aurum terræ illius optimum est; ibique inuenitur bdellium, & lapis onychinus, & nomen fluiuij secundi Gehon: ipse est qui circumit omnem terram Æthiopiae. Nomen vero fluminis tertij Tygris; ipse vadit contra Assyrios. Fluiuius autem quartus ipse est Eufrates. Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradysum voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum: præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradysi comede; de ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas: in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris. Dixit quoque Dominus Deus; Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus celi adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea: omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia celi, & omnes bestias terræ. Adæ vero non inueniebatur adiutor similis eius. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit vnam de costis, & repleuit carnem pro ea. Et aedificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem; & adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea; hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit

B 2 vxori

uxori suae, & erunt duo in carne vna. Erat autem vterque nudus, Adam scilicet, & vxor eius, & non erubescabant.

GIYR. Descripta hominis formatione hic agitur de eius statu, & conditione. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur praedictorum consummatio; Secundo de hominis formatione recapitulatio ibi. Iste sunt generationes. Ista in tres partes. Primo de hominis formatione, secundo de hominis formati prima inhabitazione, tertio de filiorum propagatione. Secunda ibi. Plantauerat. tertia ibi. Dixitque Dominus. Circa primum volens Moyses transire ad aliam narrationem, ponit finem operum supradictorum dicens. Igitur perfecti sunt caeli. Igitur, ponitur hic non vt coniunctio illa, sed vt coniunctio inceptiua. Et sic quandoque aliqua narrationes historicae incipiunt per igitur. Perfecti sunt caeli. Non faciunt mentionem de prima materia coelestis, & elementalibus creatione, sed de rerum distinctione, quae sunt partes principales vniuersi, cum propter has ipsa materia condita fuerit. Et primo dicit de coelis, quia sunt prima pars, & principalissima vniuersi. Et accipiuntur hic omnes caeli, siue empyreum, quod pertinet ad primam creationem, quae sine die nominatur, & coelum crystallinum, & firmamentum continens octo orbis. Et dicitur, perfecti sunt. quia perficere importat facere, & deinde complere, & ideo non conuenit simplici, & subiectae productioni. Vnde si Deus mundum subito, ita vt est, ad esse per creationem deduxisset, non diceretur proprie, quod perfectum mundum, sed quod fecit mundum. Coelo autem bene conuenit, quod perfectum fuerit, quia successiue, vel per plures operationes caeli ad totale esse deducti sunt. Primo enim materia caeli cum materia elementalibus creata est. Deinde in secundo die coelum crystallinum, & firmamentum octo orbium inde formatum est. Post in quarto die stellis magnis, & paruis firmamentum decoratum est. Et omnis ornatus eorum. dicuntur ornata astra ornantia orbis, quae in quarto die producta sunt. In hebreo dicitur, & omnes militiae, vel turbe eorum. Et significatur eadem astra, quae dicitur discurrere per coelum tanquam milites, vel exercitus, & eadem dicitur ponitur hic in hebraeo, quae ponitur in libris Regum 3. & 4. saepe. Icoluit omnem militiam caeli, de quo 4. Reg. 17. c. Compleuitque Dominus die septimo. Aliqui libri habent die sexto, sed veritas hebraica habet die septimo; nulla tamen in hoc difficultas est, quae completionis terminus accipiendo large potest dupliciter dici, aut per tpe, in quo fit, & ultra instans, quo clauditur illud tps res non fiet, aut pro tpe, in cuius principio res non fit, sed paulo ante fiebat. Accipiendo primo modo terminum, dies sextus fuit terminus completionis; quia die sexto Deus condidit aliquam speciem creaturae, ergo dies sextus fuit terminus, in quo Deus agere desinit. Si autem accipiatur secundo modo, dies septimus est terminus completionis; quia in die septimo Deus non creauit nouam speciem creaturam, & in die immediato ante illum Deus creauit aliquam nouam speciem, igitur die septimo compleuit, vel creare desinit. Patent ista per expositionem de, incipit, & desinit. Vel dicitur esse completio in operibus Dei, sicut in rebus materialibus. Duas perfectiones, vel actualitates habet res naturalis, prima est completio, quam acquirit in assequutione formae substantialis, & qualitatatum conuenientium, & secundum istum modum res dicitur perfecta in seipsa; alia est vltimata perfectio, quam acquirit in hoc, quod per formam, quam

Quaest. 1.

habet, exit in operationem denominatam perfectionem rei. Et vocantur istae duae formae actus primus, & secundus, & primus actus ad secundum est. Sic applicantur opera Dei. Deus agit duo principaliter, scilicet rem producere, & conseruare. Per productionem dat ei formam substantialem, vel actualem, quae pertinet ad primam completionem. Per conseruationem dat ei secundam perfectionem, quae est agere, vel generare, cum res applicantur ad suas operationes, dum in suo esse conseruantur. Dicitur ergo compleuisse Deus opera sua sexto die completionem primam, quae est assequutio formae substantialis, vel actualis; quia in sex diebus creauit, vel produxit omnes nouas naturas, tam in substantialibus, quam accidentibus perfectione. Septimo die compleuisse dicitur, quia illo die dedit rebus perfectionem secundam, quae est agere: quia ibi incepit conseruatio, vel gubernatio sua, per quam res applicantur operationibus suis. Non est intelligendum hoc simpliciter, quia gubernatio Dei non incepit septima die, sed prima: quia postquam aliqua res creata fuit, immediate oportuit eam conseruari per Deum; alias in nihilum statim rediisset, cum res non haberet continuitatem in essendo a seipsis, sed a creatore. Quando ergo dicitur in septima die incepit opus conseruationis: non est sic intelligendum praecise, sed quod ante in sex diebus erant ista duo opera, scilicet productio, & conseruatio mixta: In septimo autem die incepit gubernatio sola esse. Sed adhuc veritas istius expositionis dependet ex veritate superioris per, incipit, & desinit. Differunt autem complere opus, & cessare ab opere. Complere opus est dare ei terminum perfectionis; Cessare ab opere est non agere postquam egit. Agens autem, quod potest operi suo aliquid superaddere non dicitur complere, donec desinat ab agendo. Deus autem poterat plures species rerum, & ornatus producere: ideo dum in producere erat, nunquam dici poterat compleuisse, donec pateret, quod erat intentio eius aliquid superaddere; & hoc patuit per cessationem in die septimo. Requitit die septimo. Non tanquam fessus quieuit, quia Deus non est virtus fatigabilis, cum sit infinita. Sed requieuit, id est cessauit nouas creaturas condere: quia nihil post a Deo productum est, cuius simile in specie ante non produxit, vel in suis causis.

Quod dico propter multa genera vermium, & animalium imperfectorum, quae nunc de putrefactionibus generantur. Quotum ceteri sex sunt genera, quaedam de exhalationibus generantur, vt bibiones, quae sunt minutissima animalia ex vini exhalationibus genita, papilionibus ex aqua. Quaedam ex corruptionibus humorum, vt vermes in stercore, vel cisternis; quaedam ex cadaveribus, vt apes ex iumentis: Scabones, id est muscae grandes, quae sonant volando; & scarabei, id est muscae virides, ex equis, vel canibus mortuis; & scorpius de carnibus cancri mortui. Vnde Ouidius ait Metamor. 15. lib.

Concaua litorei si dempseris brachia cancri, Cetera supponas terra de parte sepulchra, Scorpius exibat, caudaque minabitur vnca. Nascitur etiam de medulla spine humanae serpens, vt ait Isidorus 1. r. Etymo. De quo Ouidius Metamor. 15. Sunt qui, cum clauso putrefacta est spina sepulchro, Mutari credunt humanas angue medullas.

Quaedam ex putredine lignorum, vt teredines, quae sunt vermes nati intra ligna, quando non absconduntur tempore debito, & vocantur vulgariter, carcomas. Quaedam ex herbarum corruptione, vt tineae. Quaedam ex corruptione fructuum, vt gurguliones ex fabis; de quibus dicitur, quod non a Deo immediate creata sunt, sed postea naturaliter ex corruptione formata sunt. Deus tamen seminarias causas horum rebus indidit; & iste modus loquendi reperitur

Quaest. 2. Numerus animalium, quae generantur ex putrefactione.

Quaest. 3. Quae sint illa, quae sanctificantur.

Clericus, quid significat.

Quaest. 4. Nunquid sabbatum fuerit obseruatum in lege naturae.

peritur saepe in scripturis, scilicet, requiescite male agere, id est, cessate. Ita. primo, & secundo cap. eiusdem quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius, id est, cessate ne offendatis eum. Vel requiescit ab opere suo. id est, requieuit in seipso non indigens suo opere, cum sit in se perfecte beatus, & perfecte delectabilis: vt ait Aristotel. 12. Metaphysic. & ideo dicitur, requieuit ab opere suo, & non in opere suo, id est, licet ista opera magna, & mirabilia Deus creasset; tamen non habuit gaudium suum in eis, sed ab eis, id est, praeter ea, vel sine eis in seipso requieuit. Non enim est magis beatus, vel perfectus Deus postquam mundum creauit, quam antequam creasset. Ab vniuerso opere, quod patrarat. id est, perfecerat: & dicitur quod patrarat, quia ab alijs operibus Deus quieuit; quia patrarat sunt, scilicet a creatione, distinctione, & ornatu. Manet quartum opus, quod nondum completum est, scilicet propagatio. Quintum erit quando in vita aeterna praeroget se, & transiens ministrabit beatis: & ibi praecipue gaudebit, & quiescet collecto ad se toto suo corpore, cuius magna pars in mortali vita, & purgatorio igne peregrinatur. Et benedixit diei septimo. Potest referri ista benedictio ad diem septimum, vel ad res existentes die septimo. Si referatur ad res, est sensus, quod Deus benedixit res, id est, multiplicauit; non creando, vel producendo; quia in die septimo nihil horum fuit, sed eas perficiendo, conseruando in generationibus, & actionibus suis, per quas res multiplicantur. Et sanctificauit. id est, ad se applicauit ponens sub sua gubernatione. Si autem referatur ad diem literaliter, est sensus. Benedixit diei septimo. id est, in die septimo cunctis rebus vniuersaliter benedictionem suam, id est multiplicationem tradere incepit, cum ibi res incepit a Deo conseruari vniuersaliter, & non fieri. Et sanctificauit illum. id est applicuit suo cultui.

Tex. 39.

pus illud, ita quod tunc applicari fecerit ad cultum suum, sed ad tempus, quo Moyses ista scripsit, quod fuit in deserto; & sic Moyses intendebat dicere, quod Deus istum diem sanctificauit, scilicet nobis; vt nos ad eius cultum applicemus. Et patet, quia a principio non erat necesse dare tale mandatum, quia hoc est, vt homines vacent a laboribus, & intendant diuinae contemplationi in illis diebus, quod facere non possunt in diebus non vacantiis. In prima autem etate erat quasi continua quies; modicum enim, vel nihil laboribus intedebant, quia paucis cibis vtebantur, & vestibus, pro quibus nunc quotidianus labor est: & quia ea, quae in cibis sumebant ipsa natura propinabat. Nec obstat si dicatur, quod in sudore vultus tui vesceris pane tuo; quia hoc magis conuenit posteris, quam primis hominibus. Nec etiam si dicatur, quod Cain erat vt agricola, vt infra 4. c. quia hoc erat ad aliquod exercitium magis, quam ad necessitatem. Et hoc voluit omnes Doctores, & antiquissimi Cronotiste. Sic enim dicit Ouidius Metamor. lib. 1. loquens de ista prima etate.

Mollia secure peragebant ocia gentes, Ipsa quoque immunis, vastroque intacta, nec vllis Saucia vomeribus per se dabat omnia tellus.

Poterant ergo isti in tam continua quiete Deum contemplari, nec aliquo speciali die ad hoc indigebant. Post autem terra confusa diluuijs vix magnis, quotidianisque laboribus cibos gentibus ad sufficiendam confert. Cum ergo non possint quotidie conuocari, conueniens fuit, vnam diem assignari. Item quia si hoc praecceptum datum fuisset a principio conditionis humanae, omnes homines naturaliter ad hoc tenerentur; cum non esset datum specialiter alicui populo, sed cunctis, sicut praeccepta moralia, quae sunt a dictamine iuris naturalis. Cum ergo alia gentes non seruassent hoc praecceptum, peccassent omnes mortaliter. Sed fallum est, quia dicitur, quod omnes antiqui gentiles ante Euangelium promulgatum poterant saluari in solis praecceptis iuris naturalis, scilicet Deum verum diligere supra se, & proximo non nocere, in quibus est totus decalogus, vt patet Matth. 22. cap. Et sic multi ponunt aliquos Philosophos saluos; vt Socratem, Platonem, & alios, qui tamen sabbata non custodierunt. Item quia si istud praecceptum fuisset datum ab antiquo, dato, quod aliae gentes non custodiuisent illud; tamen Abraham, & posteri eius custodiuisent illud: quia sancti viri erant, & hoc dato assuesfacti essent ad custodiam sabbati, & sic non oportuisset replicari in datione legis. Et si dicas, quod replicari debebat, vt alia moralia, quae naturaliter obligant; & tamen in lege data fuerunt a Deo. Respondetur, quod non est simile; quia illa licet naturaliter obligarent, tamen nunquam fuerant data; praecceptum autem de sabbato secundum eorum iam datum fuerat. Vel aliter, dato quod iterum replicari deberet, tamen non videtur, quod tot inductiones poni deberent, sed solum breuiter commemorari. Sed contrarium est, quia vt nouum inducitur, quod patet, si aliquis considerare vellent iterum. Exo. 16. Vbi inducitur populus ne colligat manna die sabbati; & Exo. 20. vbi Deus inducit Hebraeos ad obseruationem sabbati dicens; Memento, vt diem sabbati sanctifices, & infra; sex enim diebus fecit Deus coelum, & terram, mare, & omnia, quae in eis sunt; & requieuit in die septimo: iccirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificauit illum. Item omnia praeccepta, quae scripta sunt in canone Bibliae obseruatum, nisi ea, quae ceremonialia, vel iudicialia veteris testamenti sunt, sed sabbatum

Homines prima aetate, quiete continua fruebatur.

Plato, & Socrates an damnati sint.

nam ibi scriptum obseruari debere non obseruamus, ergo ceteroniale veteris testamenti erat, & consequenter non pertinebat ad aliquam aliam gentem, nec fuit custoditum a principio.

Quest. 5. Quid analogice significet

¶ Potest autem analogice litera ista signare hominis beatitudinem, qui est finis ultimus eius totalis desiderij completius, & faciatius. Sicut in rebus naturalibus nunquam est quies, donec adipiscantur suos terminos vltimatos, sicut graue nunquam quietabitur, sed semper appetet, donec sit in centro terrae. Voluntas autem, & intellectus feruntur in quaedam bona eis: & experimur quod voluntas nostra fertur in aliquid bonum. Deinde acquisito illo adhuc non quietatur desiderium, & quantumque bona quae acquirat, non satiant appetitum semper maiora appetentem, donec deueniatur ad bonum, quo nullum maius est, scilicet ad Deum, qui infinitum bonum est.

¶ Unde dicit Augu. in lib. confessionum; Inquietum est Domine cor meum, donec requiescat in te. ¶ Sic de intellectu, qui perficitur maximo vero limpidissime cognito, licet enim quis cognoscat in via de Deo aliqua secreta, non quietatur, quia adhuc desiderat vltiora. ¶ Ex quo concludimus quod iste appetitus cognoscendi nunquam terminabitur donec Deum facie ad faciem cognoscamus in illa celesti Hierusalem cognoscentes, & fruentes. Istud desiderium rem perfectissimam notat, quae congruit numero septenario, qui significat rerum vniuersitatem, & completionem; & ideo ad consecutionem huius desiderij nobis congruit die septima contemplari circa illud perfecte beatitudinis obiectum Dei verum, & summum. *Ista sunt generationes.* Hic ponitur secundum, scilicet de formatione hominis recapitulatio. *Ista sunt generationes caeli, & terrae.* id est ista, quae supra memorauimus, sunt caelum, & terra genita, vel formata. Nominat hic caelum, & terram, quia accipit per terram omnia elementa. Dicit generationes, id est productiones, vel formationes, quia ista non sunt proprie genita, est enim generatio mutatio naturalis ad substantiam respectu formae, ad quam materia naturalis disposita est in potentia naturali ad tales formas: sed erant in potentia obedientiali, sicut lignum non est in potentia naturali ad formam statuae: quia natura non potest educere talem formam de potentia ligni, sed est in potentia obedientiali artificis, vt inducat formam, quam voluerit in materiam secundum artem. Et iste forma non dicitur educere de potentia materiae, sed inductae in materiam potentem obedientiae recipere. Sic dicemus de Deo: quia dato quod formas rerum non creasset, scilicet de nihilo, tamen non eduxisset de potentia materiae, vt agentia naturalia: sed induxisset eas in potentiam materiae: quia sicut materia artificialis est in potentia obedientia Dei: quia potest in eam inducere quamcunque formam voluerit, materia autem naturalis non est in potentia artificum obedientia: quia per nullum artificium potest facere homo quod de semine asini nascatur capra, vel de semine hominis nascatur aliud animal, nisi sint diuersarum specierum masculus, & femella generantes. *quando creatae sunt.* id est productae vel formatae: quia sola materia prima, & Angeli cum empyreo caelo, & animae hominum creatae sunt, cetera autem formata vel producta, quia praesupponantur materiae. *quando creatae sunt.* id est quae creatae sunt: vel accipitur, quando, proprie, & est sensus. *Ista sunt generationes caeli, & terrae.* id est ista memorata sunt caelum, & terra genita, & non dicuntur iste generationes caeli, & terrae simpliciter, vel in omni tempore: sed solum pro illo tempore, vel tunc quando creauit ea Deus, quasi dicat. non fuit facta aliqua ge-

Quid proprie sit generatio.

Quomodo intelligendum sit Deum creatae omnia.

neratio caeli, & terrae, quia iste generationes, id est formationes computatur pro tempore illo, quo Deus ista formauit antequam aliqua scilicet oriretur in terra. Et iste est proprius sensus, scilicet quod ista, quae commemorata sunt primo c. sunt generationes caeli, & terrae, quas Deus fecit: ceterae autem generationes rerum, quae sequuntur non solum pertinebunt ad Deum, sed etiam ad naturam, & declaratur per ea, quae subiunguntur. *In die, quo fecit Deus caelum, & terram.* i. in diebus, ponitur singulare pro plurali, vt saepe fit secundum consuetudinem sermonis hebraici: vt Exo. 3. c. venit musca grauisissima, id est multitudo muscarum. Non fuit enim vna dies, in qua Deus faceret caelum, & terram: quia in sex diebus creata, distincta, & ornata fuerunt. *caelum, & terram.* Coelum primo die factum est, scilicet empyreum. Vel alio modo ante omnem diem firmamentum, id est octo orbis, secunda die terra, & alia elementa tertia die, vel secunda, secundum quod supra diximus primo c. *et omne virgultum.* id est omnes arbores, siue virgas florentes: & hoc factum fuit tertia die. *antequam oriretur in terra.* id est productio herbarum facta a Deo fuit antequam naturaliter in terra aliquid oriretur: cum nodum virtus generatiua terre data fuisset. Item quia eadem die terra creata fuerat. *Omnesque herbas regionis.* id est totius terrae. *Antequam germinaret.* id est antequam naturaliter dilataretur, vel emitteret germina: quia etiam herba ad productionem tertiae diei pertinet. *non enim pluerat.* Hic subditur causa, quare non orta fuerant virgulta, & herbae: ea enim, quae in terra gignuntur ex duobus principijs maxime generantur, scilicet ex humido tanquam materia, & ex calore tanquam ex actiuo digerente: & consequenter ex dispositione artis humanae per agriculturam ista duo adiuuante, cum ergo deficeret pluuia humectans, & labor humanus disponens, cessabat pullulatio, vel ortus plantarum: ideo subditur. *Non enim pluerat Dominus super terram.* id est in quatuor diebus, qui fluxerunt a die, quo herbae, & arbores creatae sunt vsque ad diem, qua homo positus fuit in paradiso, non pluit: & hoc quo ad defectum pluuiae humectantis. *et homo non erat super terram, qui operaretur.* & in hoc erat defectus secundi, scilicet artis, & laboris humorem, & calorem adiuuantis.

¶ Sed fons ascendebat de terra. Aliqui vocant istum fontem ascendentem quaedam eleuationem aquarum latentium in cauernis terrae ad superficiem in omnibus partibus, in quibus plantis locus futurus erat, & ex commixtione terrae cum aqua fuit facta temperatio materiae ad productionem plantarum, & herbarum: & ista eleuatio, & commixtio vocatur irrigatio. ¶ Sed ista expositio non conuenit: quia talis eleuatio aquarum est, quaedam dispositio materiae, quae requiritur in agentibus naturalibus, Deus autem non requirit talem dispositionem. ¶ Item quia in nulla alia operatione Dei ad formanda, vel producenda indiuidua alicuius naturae describitur dispositio, ergo nec in ista. Item quia Moyses non intendit hic dicere aliquid de rebus productis in tertio die, scilicet de plantarum generatione, sed de conditione terrae antequam plueret. Ideo dicendum est, quod ista litera intelligitur de irrigatione terrae postquam formatae sunt arbores vsque ad tempus, quo homo incepit colere terram: & potissima ratio est: quia dicitur hic. *sed fons ascendebat.* Quia illa aduersariata: sed, facit referri hoc ad illa immediate, scilicet fons ascendens de terra irrigabat loco pluuiae, & accipitur fons, id est fontes: quia vnus fons non poterat irrigare totam superficiem terrae. Erant autem multi fontes in diuersis partibus terrarum: & isti fontes faciebant irrigando terram, quod herbae productae conferuarentur

Quest. 6. Quid fons ascendens.

uarentur in esse, & quod alia de nouo naturaliter gignerentur. In hebraeo habetur. *Sed nubes ascendebat.* Est sensus, quod calore Solis eleuatur de terra aliqua humiditas, quae postea densata in modum nubes, & resoluta terram irrigabat. Sed melius ponitur fons, quia si dicamus quod nubes ascendebat, cum nubes resoluta est pluuia fit, quae diffunditur, textui dicenti, quod non pluerat Deus. Dicitur ergo quod debet dici fons, & non nubes. Et si arguatur de litera hebraica, dicitur quod dictio posita ibi acquiuoca est ad fontem, vel nubem. *formauit igitur.* supra posuit causam vnae formationis hominis, scilicet vt coleret terram, hic ponitur in speciali eius formatio.

Quest. 7. Quae fuit causa formationis hominis.

¶ Fuit autem principalis causa formationis hominis participatio diuinae bonitatis, & ostensio magnitudinis eius. ¶ Alia fuit, vt homo honorificaretur. ¶ Minus autem principalis: sed magis consequens, & immediatior scilicet tempus fuit cultura terrae. Ideo post illam causam positam annexit formatio hominis: & demonstrat in litera perfectio speciei humanae. ¶ Perfectio autem rerum assumit ex causis: quia ab eodem principio emanat esse, & perfectum esse; cum autem sint quatuor causarum genera, ita possunt res excedere seipsas in perfectione, quantum ad quatuor modos: & secundum quod causa magis dant de esse rei, ita magis menfuratur secundum illas perfectio rei. Et quia materialis, & formalis magis esse tribuit, cum immaneat composito intrinsece, & sint elementa eius, magis facient ad perfectionem. Res autem primo create, vel productae non possunt differre secundum perfectionem, quantum ad causam efficietiam, quia Deus est causa efficiens vniuersaliter omnium creatorum. ¶ Quantum ad finalem causam non differunt, quia Deus omnia fecit propter se, sed differunt in modo attingendi, & participandi illum finem: quia angelici spiritus, & omnes creaturae rationales immediate attingunt Deum intelligentes illum, & fruuntur eo. Aliae autem creaturae imitantur in quantum sunt ad finem participandi suam perfectionem maximam possibilem illi speciei, quae dicitur quaedam gradus bonitatis, per quem Deum remotere attingunt. Et in hoc excedit homo omnes creaturas corporeas: quia immediatius illis summum bonum participat. ¶ Sed quantum ad materiale, & formale magis in perfectione differit, quia iste causa intrinseca sunt, materiales autem non est perfectior in vno, quam in alio secundum se: quia eadem materia prima omnium corporum, sed quantum ad dispositiones requisitas in materia ad introductionem formae. Et iste dispositiones aduenientes materiae faciunt materiae propinquam, quae in vno ente perfectior est, quam in alio. Cum enim in naturalibus materia non habeat rationem partis speciei, nisi a forma naturali secundum differentiam perfectionis formarum, sequitur differentia in perfectione malis partis, vt patet per Aristotem in 2. de Anima. illa est ergo materia perfectior, quae perfectior forma habet: ideo corpus humanum perfectius est corpore celesti, immo corpus ranae, licet aliae dispositiones accidentales in celo sint perfectiores, quam in homine, vt incorruptibilitas, fulgor, & figura, & influendi virtus, de qua immediate subdit. *Formauit Deus hominem.* In productione arborum, piscium, auium, & brutorum dicebat Deus producat terra, & cetera in productione hominis, formauit Deus hominem, ad significandum quod quia species humana erat perfectior ceteris brutis animalibus, ideo requirebat formam magis dispositam, ideo dicitur. *Formauit Deus.* id est diligentius, & excellentius disposuit materiam illam. *Hominem de limo.* Non fuit homo formatus, sed corpus suum, id est materia illa, quae postea adueniente forma fuit formata. Et patet, quia infra dicitur, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitae, id est animam: sed homo nunquam est homo donec ei anima

In quo homo reliquas creaturas corporeas excedat.

Quae materia perfectior sit.

ma sit infusa, ergo non intelligitur formatio de animato homine, sed de corpore solum. *De limo terra.* Dicitur limus terra madefacta, & coepta per aqua. In hebraeo dicitur. *De puluere terra.* vt infra dicitur; Puluis est, & in puluere reuertetur. 6. c. Et assumpti littera nostra limus, quia limus cum dicat terram madefactam, est aliquid dispositum ad materiam corporis; puluis autem dicitur terram resolutam, & discontinuatam in partes minutissimas ex defectu humoris. Et hoc valde distat a conglutinatione partium componentium, & continuantium corpus. *et inspirauit in faciem eius.* Hic agitur de forma corporis humani, quae magis facit differre in perfectione ab omnibus animalibus, cum ipsa magis det esse, & differre quam aliae causae. Et cum dicitur. *inspirauit in faciem eius.* Notatur quam anima hominis est alij formis perfectior, quia non est induta in potentiam materiae, etiam si tales rationes seminarias Deus iam materiae dedisset: sed fuit creata a Deo, & infusam corpori, quod notat spiratio a Deo tanquam ab ipso extra materiam corporis creata sit.

Quare anima hominis religio formis sit perfectior.

Opi. quorundam, quod anima sit de substantia Dei.

Prima ratio.

Secunda ratio.

¶ Et ab hoc quidam errandi occasionem assumpserunt, quia dicitur, inspirauit, dicitur quod anima de substantia Dei sit, cum ab ipso spirata sit. ¶ Sed valde falsum est: quia si a Deo esset per generationem, siue ipsi rationem, necesse erat esse Deum, & infinitum, & non creatam: quia Deus, & quicquid in Deo est, increatum est. ¶ Item sequeretur quod essent plures Dij quidam creati: quidam increati, vel quod Deus esset quaedam magna substantia, ex qua plures animae omnium hominum decisa sunt, quae omnia impossibilia sunt. Et important magnum defectum in Deo: quia Deus non est aliquid quantum, a quo possit fieri decisio: nec anima est talis, quae possit decidi, cum sit indiuidualis. Ouidius autem Metamorph. lib. primo vult animam esse de natura celesti. Sed intentionem Ouidij magis declarabimus in commentarijs nostris super Eusebium. *in faciem eius.* Deus animam hominis intra ipsum creauit, quia in eodem instanti infunditur, & creatur: & anima, quae nunc in aliquo corpore est nunquam extra illud fuit: sed vitur hic quadam figuratiue Moyses, vt intelligat populus rudis, quae aliter intelligere non valebat: & dicitur Deus inspirasse in faciem: quia in facie magis quam in alijs corporis partibus anima demonstratur, cum ibi sint omnes quaeque sensus, ex quorum actibus animam intrinsecus agentem arguimus. In hebraeo dicitur. *spirauit in naves eius.* Eadem litera est: inuenies tamen animam quasi quendam flatum fuisse, qui per naves introfisset: & hoc modo loquuntur vulgares, animam dicentes esse aerem molliissimum, quo spiramus. Et iste est verus sensus, quia licet anima sit verus spiritus, tamen scriptura voluit manifestare animam per vitam, quae est ab anima: ipsa autem vita permanet, quando in homine est inspiratio, & respiratio. Et ob hoc vulgus putat animam esse flatum illum Sapient. 2. c. Scriptura ergo vt, gi de anima.

Opi. vulgus dicitur de anima.

Anima reternit vita est.

¶ Sed quantum ad materiale, & formale magis in perfectione differit, quia iste causa intrinseca sunt, materiales autem non est perfectior in vno, quam in alio secundum se: quia eadem materia prima omnium corporum, sed quantum ad dispositiones requisitas in materia ad introductionem formae. Et iste dispositiones aduenientes materiae faciunt materiae propinquam, quae in vno ente perfectior est, quam in alio. Cum enim in naturalibus materia non habeat rationem partis speciei, nisi a forma naturali secundum differentiam perfectionis formarum, sequitur differentia in perfectione malis partis, vt patet per Aristotem in 2. de Anima. illa est ergo materia perfectior, quae perfectior forma habet: ideo corpus humanum perfectius est corpore celesti, immo corpus ranae, licet aliae dispositiones accidentales in celo sint perfectiores, quam in homine, vt incorruptibilitas, fulgor, & figura, & influendi virtus, de qua immediate subdit. *Formauit Deus hominem.* In productione arborum, piscium, auium, & brutorum dicebat Deus producat terra, & cetera in productione hominis, formauit Deus hominem, ad significandum quod quia species humana erat perfectior ceteris brutis animalibus, ideo requirebat formam magis dispositam, ideo dicitur. *Formauit Deus.* id est diligentius, & excellentius disposuit materiam illam. *Hominem de limo.* Non fuit homo formatus, sed corpus suum, id est materia illa, quae postea adueniente forma fuit formata. Et patet, quia infra dicitur, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitae, id est animam: sed homo nunquam est homo donec ei anima

Alph. Tost. super Gen.

Sed quia viuere uiuentibus est esse: vt patet in eodem secundo de Anima, ideo dicendo animam uiuentem, dicimus animam uiuentem secundum suam perfectionem vegetatiuam, sensitiuam, secundum locum motiuam, & intellectiuam. Vel dicitur anima uiuens. i. statim moues, s. q. statim, vt Adā formatus fuit, moueri potuit, & facere omnia alia perfecte, quia in etate perfecta in qua generare posset, formatus est. s. ad triginta annos, vel ultra. Et sic uocamus uiuēs illud, cuius mouēdi, & agēdi principium intra ipsam est. Sic et uocant aquae uiuētes aquae fontanae, & fluuiales, quae mouentur, aquae autem stagnorum non dicuntur uiuētes, quia non mouentur de terra ebullientes, aut decurrētes, sed stant: vt patet Leuit. 14. c. ¶ Et non debet poni hic homo a parte subiecti, sed praedicati: quia si ponat a parte subiecti, est sensus quod homo factus fuit in animam uiuētem. i. recepit animam uiuētem: sed hoc falsum est quod homo recepit animam, quia nunquam fuit homo, quia non haberet animam uiuentem. Si autem ponat homo a parte praedicati, est uera propositio. Est autem sensus, quod illud corpus formatum a Deo factum est homo, siue factus est homo, quia utrumque congruum est: & sic dabimus, quod fuerit ante hominis existentiam illud corpus non animatum, deinde factum est homo. & ratio est, ut ueritas propositionis correspondeat ueritati rei, quod corpus de limo formatum, quod est subiectum istius supernaturalis transmutationis, sit subiectum propositionis, quia denotat recipiens: & homo qui est terminus istius productionis, totaliter ponat a parte praedicati. *platauerat autē.* Hic ponitur secundum. s. de hominis habitatione, & ponuntur tria, primo ponitur loci productio, secundo eius productio ibi. *produxitque Deus.* tertio hominis ibidem commoratio ibi. *tulit igitur.* De ita felicitate, quem in terrestri paradiso habuimus, nisi proplausus noster Adam egerit peccatum se, & posteros condēnasset, multa a sanctis Patribus dicta sunt, & multa rationabiliter dicere, & contemplari possemus: sed non expetit breuitas: quam ut potero prosequar salua litera dilucidatione: & pro quatuor uiribus laborabo. Volebat Deus hominem, si non peccasset, immortalem conseruare, ut aliquanto tempore in paradiso terrestri colonus existeret, deinde per turmas, uel generationes, ut Deo uideretur ad beatam Dei uisionem in spiritali paradiso, scilicet empyreo caelo transferre. ¶ Deus autem non creauit hominem immortalem, ita quod mori non posset, siue impossibile esset eum mori: quia hoc pertinet ad dotes gloriae. Sed contulit ei quod posset non mori: ita quod si non peccasset, non incurrisset moriendi necessitatem. ¶ Sed istud posse non mori non erat aliquid concitatum ei per qualitates intrinsecas, quae facerent eum impassibile. Illud enim causabitur in corpore humano in gloria ex redundātia beatitudinis animae ad corpus: sed erat hoc ex remotione corruptiuorum, non permittēdo ea agere, uel quia Deus prohiberet quod ignis ad hominem non accederet, & intoxicatio, & cetera nociua; uel si accederet tollendo eorum actionem, ut in fornace Babylonica: licet ignis accederet ad tres pueros Sidrach, Misach, & Abdenago, tamen non combussit quidem nec capillum capitis eorum, ut patet Dani. 3. cap. ¶ Dicendo tamen primo modo, quod Deus remouebat corruptiua elongando ne nocerent: cum locus sit maxime conseruatiuus generaliter rei locatae, decebat talem locum habere, qui complexionem hominis in omnibus qualitatibus conformis esset, ubi nociua non esset, & loci amenitas aeris, quia salubritas esset, de quo infra magis dicemus. hoc autem in nullo loco inueniebatur, sicut in paradiso terrestri: ideo Deus plantauerat paradysum, in qua homo moraretur. *paradysum uoluptatis.* alia translatio habet ortum deliciarum: & sic habet litera hebraica, & idem significat. Sed ponitur hic paradysus ad signifi-

Nisi homo peccasset, fuisset immortalis.

ficandum affluentiam hominis delectationis: quia paradysus est quasi parans Dei uisum, in quo uisus totalis delectatio est. Et quia in corporalibus nullus locus magis delectabilis est, quam ille: ideo paradysus analogice uocatur. *a principio.* idest a principio creationis terrae in tertio die: quando omnia elementa, & arbores productae sunt. Vel dicitur. *a principio.* idest in prima parte terrae habitabilis orientalis, & hoc significat dictio hebraica hic posita, scilicet. *miqueden.* idest ab oriente, quae pars est principium mundi. ¶ Est autem paradysus locus amenissimus in partibus orientis; sed quia quilibet punctus ueritatis est oriens respectu alicuius alterius, non uidetur in qua parte sit secundum longitudinem ab oriente contra orientem. Item non patet in qua parte orientis sit secundum latitudinem orientis, quia a septentrione uersus austrum tota regio nobis, qui citra sumus, orientalis uocatur. Et ideo ignoratur utrum ad austrum, uel septentrionem, siue in medio sit. ¶ Philosophus autem in 2. Meteor. asserit inter duos tropicos, scilicet aestiualem, & hyemalem nullam terram habitari; sed totam habitauonem citra tropicos esse; maxime citra tropicum aestiualem Cancris, quia de alia terra nihil nobis constat, cum non possint ad nos venire rumores. Sed ut supra diximus, non uidetur aliquis locus habitabilis ultra equinoctialem. ¶ Et ratio superiorum est, quia inter tropicos magna radiorum solarium reflexio ascendit ad perpendicularē totam terram ardoribus conficit. Et secundum hoc non ponitur paradysus sub equinoctiali, ut aliqui uolunt, sed ad partem septentrionalem post tropicum aestiualem Cancris. ¶ Et huic uidetur concordare, quia flumina, quae egrediuntur de paradiso, intrant terram nobis cognitam; scilicet Indiam, & Armeniam per partem septentrionalem. ¶ Alij dicunt, quod paradysus est positus sub linea equinoctiali in locis secretissimis orientis; & isti dicunt quod sub equinoctiali est bona, & temperata habitatio, quod posset induci ex aliquibus rationibus astrologicis, & naturalibus, quas omitto; uide dicunt Ptolomaeum fabricasse astrologium in ciuitate Arin, quae est sub equinoctiali. Dato etiam quod sub equinoctiali non esset terra habitabilis, tamen posset ibi esse paradysus habitabilis, cum sortiatur aliam complexionem ex altitudine situs, quia de accedere ad globum lunarem; sed magis mihi placet prima positio. ¶ Iste locus amenissimus est, quia omnium deliciarum plenus esse dicitur, in quo arbores omnium generum sunt, & delectabilis cantus auium. Huius loci arbores secundum Damascen. folia nunquam deponunt, nec uirentem perdit; inter omnes tamen arbores lignum uitae praedit, de quo infra magis dicemus. Tanta est enim humiditas loci salubritas, ut homo ibi ualde magno tempore duraret absentibus corruptiuis intantum, ut Elias, & Henoch usque; hodie ibi perdurēt. ¶ Sunt enim iam anni ex quo Henoch est in paradiso quinquaginta & nouem, & quadraginta octo, quia nunc est a natiuitate Christi annus millesimus quattuorcentisimus trigessimus sextus, & sunt a creatione orbis anni sex mille sexcenti triginta & quinque, quae ab orbe condito usque ad natiuitatem Christi fluxerunt anni quinque, mille centum nonaginta & nouem. Si subtrahamus ab ista tota summa annorum seculi annos noningentos, & octoginta & septem, qui fluxerunt a creatione usque; ad tempus, quo raptus est Henoch, ut patet computando annos generationum, quae describuntur Gen. 5. c. Inuenientur quinquaginta & octo, quibus stetit usque; hodie Henoch in paradiso, quod conseruabit usque; ad tempus Antichristi. Potest ergo uocari ille antiquus dierum, quod tot saecula in continua letitia pertransiuit. Manet etiam ibi Elias, a cuius translatione in paradysum usque; nunc, fluxerunt anni quasi duo mille septuaginta,

Paradysus quid sit.

Quaest. 7. De paradiso terrestri.

Prima opinio quod paradysus non sit sub equinoctiali.

Elias, & Henoch usque hodie sunt in paradiso terrestri.

Quot anni fluxerunt ab orbe condito usque ad natiuitatem Christi.

septuaginta, & quinque: quia fuit raptus tempore, quo regnabat Iosaphat in Iudaea, de quo patet 4. Reg. 2. & 3. cap. & ab illo tempore usque ad Christi natiuitatem fluxerunt anni nonaginta & nouem, qui coniuncti annis Christi usque nunc faciunt duo milia trecentum septuaginta, & quinque annorum: licet isti anni non sunt praecisi: quia ignoratur quo anno regni Iosaphat Elias raptus fuerit. Praedicta uera sunt tenendo numerum annorum iuxta literam interpretum, & secundum quod computat Euseb. lib. Croniconum, scilicet, fuisse usque ad natiuitatem Domini annos quinque mille centum nonaginta octo. Et tamen secundum ueritatem, & literam hebraicam, quam Biblia nostra sequitur, non sunt usque ad Christi natiuitatem ab orbe condito, nisi anni ter mille nongenti, & sexaginta duo, quia est minor numerus secundum literam hebraicam; detrahuntur enim anni mille ducenti triginta sex. Et ideo habebit nunc Henoch ex quo est in paradiso annos fere quatuor mille quadringentos & duodecim. De annis autem Eliae nihil est subtrahendum, quia tota differentia, quae est inter computationem interpretum, & literam hebraicam est inter principium saeculi, & natiuitatem Abraham, scilicet in duabus primis aetatibus; in alijs autem nulla differentia est, & tamen Elias natus est in quarta aetate; ideo de annis suis nihil detrahit. De ista diuersitate, & causis diuersitatum, & quomodo concordentur summam annorum, late dicemus in commentarijs nostris super Eusebium. ¶ In istis autem non est mirabile, quod tanto tempore permanent, quia Deus illos sic uult manere; sed etiam a naturali dispositione loci inest, quod aliquis magno tempore ibi conseruari possit, nec hoc incredibile est; quia in Hybernia quadam insula sunt, in quibus homines nunquam moriuntur; quia tanta est aeris salubritas, quod uita humana ualde protenditur, & cum ad magnam senectutem homines deuenierint paulisper deficienter pro calore naturalem humido radicali, & anima propter bonitatem complexionis recedere non potest, fiunt magni dolores in corpore; & ideo homines illius regionis post diuturnos labores uitam fastidientes extra terram illam longe se deportati faciunt ad locum, ubi facilliter moriantur. De his habetur in lib. 15. de proprietatibus rerum. ¶ Est etiam paradysus situatissima super omnem terram altitudinem: quia secundum Strabum, & Rabanum attingit globum lunarem; sed non est hoc intelligendum sic, ut uult Isidorus 15. Etymo. & Beda, sed quod altitudo paradisi perueniat usque; ad extremitatem superiorem aeris turbidi, in quo sunt impressiones meteorologicae, & ille aer superior ualde serenus est, cum infra se omnia turbida habeat; & ideo alterius complexionis ualde distantis est a complexione aeris nostri. Ad istam altitudinem aquae diluuij non perueniunt, quia destruxissent omnem pulchritudinem paradisi. ¶ Etiam quia tempore diluuij iam Henoch translatus erat in paradysum, quem interfecissent praefocando, quod non licebat. Nec ualet si dicatur infra 7. cap. quod aqua diluuij excessit quindecim cubitis super omnes montes: quia, Omnis, non distribuit uniuersaliter semper in sacra scriptura, ut patet sapientissime, quia ponitur, omnis, pro ualde multis: & tamen in hoc multa dubitatio est; de qua tangetur 7. cap. & magis Matth. 23. Nam & aliqui putant, quod altitudo aquarum diluuij excedit quindecim cubitis altitudinem; sed non illapsa est in eum, quia stetit circumfusis, ut murus uirring; sicut fuit aqua maris rubri transiuitibus Iudaeis. Exo. 14. cap. quod satis est rationabile. ¶ Dicit Isidorus 15. Etymo. & Basilius in Exameron quod de fonte paradisi fluunt abundantissimae aquae, quae ex magna illusione propter loci altitudinem, de

In insulis Hyberniae homines diu uiuunt.

Quaest. 9.

Omnis, in sacra scriptura non semper distribuitur.

qua cadunt, fragorem nimium faciunt, a quo aliquae gentes, quae per aliquam distantiam a paradiso terrestri in locis secretissimis habitant surde efficiuntur, & omnes nascentes naturaliter surdi generantur. Ad descensum paradisi in planicie magna lacus ex aqua fluenti efficiuntur, qui in quattuor flumina distinguuntur; de quibus dicitur infra in litera. *In quo posuit hominem.* Mox ut formatus fuit homo in sexta die, fuit positus in paradiso. *quem formauerat.* Non formauit Deus Adam in paradiso; sed extra apud ciuitatem Hebron, apud quam dicitur campus Damascenus. Et in hac ciuitate nondum fabricata Adam uixit, & sepultus fuit, ut patet Iosue 14. cap. Distat autem locus iste octo leucis a Hierusalem, in quo loco etiam Abraham cum Sara, Isaac cum Rebecca, Iacob cum Lia sepulti sunt, ut patet infra 49. cap. quare uocatur ciuitas illa Cariatharbe, idest ciuitas quattuor, scilicet uirorum, quia isti quattuor Patriarchae ibi sepulti sunt, & patet quod homo formatus sit extra paradysum, quia dicitur. *In quo posuit hominem.* Si autem ibidem creatus fuisset non diceretur ibi positus; quia positus dicit factum esse, & postea locari. Si autem ibidem factus fuisset, non proprie diceretur positus ibi; & fuit hoc ut sciret homo, quod ille locus datur ei ex gratia, & non debebatur ex natura. *Produxitque Dominus.* Hic ponitur secundum, scilicet paradisi producti conditio, & primo ponit de arboribus, secundo de fluminibus ibi, *Et fluuius.* Circa primum, *Produxitque Deus,* scilicet tertia die in qua facta fuit creatio, siue formatio elementorum, & arborum herbarumque, ut patet praecedenti cap. *De humo.* licet in die tertia elementa, & arbores productae sunt. *Omnis lignum.* idest, arborem. *Pulchrum visu.* Ista referuntur ad paradysum in quo erant ligna pulchra uisui, & delectabilia gustu; quia ista duo demonstrant bonitatem, & perfectionem arboris; ideo subditur. *Et ad uescendum suauē.* idest, erat saporis ualde delectabilis in gustu. *Lignum etiam uita in medio paradisi.* De paradiso utrum magna latitudinis, uel continentiae esset, an parua, non constat. Sed uidetur quod fuisset satis magna latitudinis, quia omnes homines ibi uisuri erant; licet ut quidam uolunt post aliquas generationes transferendi erant. Sed quocumque modo ponamus, requirebatur magna latitudo, ut homines per diuersa loca uagarentur. Unde uolunt aliqui quod ambitus terrestri paradisi sit quasi centum leucarum. Erit secundum hoc longitudo quasi triginta leucarum, uel paulo plus; quia in circulo, uel rotundo ita se habet longitudo, quae est diameter ad lineam circumferentialem. ¶ In medio huius paradisi lignum uitae erat, quod sic uocatur ab effectu; quia comedentibus uita diuturnitatem praestabat. Uel ut uult Magister in historia scholastica, dicitur lignum uitae, quia comestum sepius hominem firmaret, ita ut nulla anxietas, uel in firmitate, uel senio in deterius, occasum, uel mortem haberetur. ¶ Unde ait August. 14. de ciuitate Dei, quod cibus uita ne illum senectus dissolueret. ¶ Et ponebatur istud lignum uitae, quia cum quolibet animal sit uetustabile, indiget cibo ad continuandam uitam animalem: Est enim uita animalis in armonia calidi naturalis, & humiditatis radicalis; & cum quotidia humidum corrumpatur a calido, nisi restauretur per quotidianos cibos, & potus, cito animal moretur de siccatu humido radicali. Assumitur ergo humidum cibale, & quia istud humidum, quod reddit in substantiam per digestionem, & incorporationem, non est ita purum, sicut caro secundum speciem, idest caro generata in utero materno ex spermate, & sanguine; & cum quotidie aliquid deperdatur de illa carne, & generetur

Latitudo paradisi non poterat non magna exigi.

Quaest. 10.

Quae prouidentia ad usum humanum in paradiso fuit.

generetur alia, & ex alimento fiat caro tam impura, quod non possit esse conueniens ad vitam, sicut est de vino puro, quia si apponatur ei modica aqua conuertetur in substantiam vini, & naturam per actionem vini corrumpentis qualitates conuenientes formae aquae; si autem continue apponatur efficietur vinum valde impurum, & aquosum, donec perdatur species vini. Ne ergo tanta deperditio fieret in corpore humano, datum fuit lignum vitae, quod habebat virtutem reducendi ad puritatem carnis primae totam carnem alimentalem. Et quando semel comedisset de fructu illius arboris, reducebatur ad puritatem, quae magno tempore durabat, deinde incipiente fieri puritate per cibos alios, si iterum sumeretur cibum illius arboris, reducebatur rursus corpus ad puritatem puritatem, & sic frequenter sumendo duraret homo in aeternum durante arbore vitae. Si tamen comedisset homo semel de illa arbore: & post fuisset eiectus de paradiso, non duraret in aeternum, sed ad valde magnam tempus. Deinde incipiente fieri magna impuritate cibi per alimentationem, si non gustaret rursus de fructu illius arbor, necesse erat corrumpti.

Cor dati sit lignum vitae in paradiso terzelli.

Quaest. 12. Lignumque scientia boni, & mali. Iosephus dicit, quod sic vocabatur illa arbor: quia vltimum rationis accelerabat, & acuebat. ¶ Nicolaus redarguit hoc dicens, quod virtus corporalis non se extendit ad hoc, vt intellectum acuat. Ista forte vera sunt, si intelligamus, quod virtus illius ligni immediate ageret in intellectu, quia hoc impossibile est: quia agere in spirituale est vltra genus actionis rei corporalis: nisi forte ageret, vt instrumentum diuinae iustitiae, quia tunc Deus supplet quod natura de se non valet; sicut est de igne corporeo inferni, in quo anima cruciatur. Potest tamen agere virtus corporalis in corpus, & quia anima coniuncta est corpori, immutatur per accidens ex immutatione corporis, cuius forma est. Et hoc dicit Philosophus in principio lib. Phytognom. & in hoc tota eius fundatur intentio, scilicet quod animae proprietates corporum consequuntur. Sic enim dicimus de intellectu nostro, quod licet substantia incorporea non sit alligata alicui organo, secundum operationem, vt alia potentiae sensitiuae, tamen requirit actus organorum ad intelligere: ideo dicitur primo. Posteriorum, quod illa scientia caremus cuius obiecti potentia caremus, vt si careamus potentia visua, caremus scientia de coloribus. Sicut ergo priuatio actus organici facit priuationem intelligendi, quia nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu, sic bona dispositio organi facit ad bene, vel facilliter intelligere, & mala dispositio facit ad praue, & difficulter intelligere, & sic dicit Philosophus secundum de Anima, quod molles carne aptos dicimus, inceptos vero corpore duos. Ista autem dispositio organorum corporalis est, ideo cauatur ex virtute coeli influentis: quapropter in vna terra ingeniosi homines sunt, in alia autem rudes valde. ¶ Vnde dicit Philosophus septimo Polytorum, quod homines habitantes in terris valde frigidis ad vulnera promptissimi sunt, sed ad intelligere valde inepti. Sic sunt homines multum septentrionales, qui moribus, & intellectu quasi bestiae sunt. Dicit autem, quod homines habitantes in terra calida ingenio promptiores sunt: sed fortitudine carent, & animositate, quia paucum sanguinem sibi inesse nouerunt, vt ait Vegetius lib. primo de re militari. Homines autem qui morantur in temperata terra, sicut sunt Hispani, Itali, & Graeci sub quinto climate in totum, vel in partem, & ingenio prompti, & animositate excellentes sunt. ¶ Disponunt etiam ad haec elementa, quae in-

Cap. 2.

Cap. 15. 239.

Cap. 5. 694.

Genus hominum ad modum 296.

trinfeca immutant transeuntia in substantiam rei aliter; & ideo dicimus aliquos cibos perturbare intellectum, aliquos iuuare. Sic dicebat Salomon Ecclesiast. 2. cap. Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam. Et isto modo bene esset conueniens, quod aliqua arbor paradisi ita haberet fructus complexionis mirabilis, vt multum disponderet omnia organa deferuentia intellectui, & sic vsus rationis acceleraretur, vel acutior esset. Sed nec in hoc intendo asserere Iosephi positionem; quia tunc esset sensus, quod antequam primi parentes gustarent de fructu huius arboris, aut non habebant vsus rationis, aut parum habebant, & sic vult Iosephus, quod ante simplices essent, postea gustato digni fructu sapientes effecti sunt. Sed hoc valde inconueniens est: quia Dei opera perfecta sunt, vt patet Deutero. 32. c. Sicut ergo Adam in corpulentia perfecte aetatis, & robore formatus fuerat: ita & in perfecta sapientia quantum conueniebat homini nondum glorificato. Er patet hoc, quia Adam posuit nomina omnibus animantibus, singulis iuxta proprietates suas, quod ad magnam sapientiam pertinebat. Dicitur ergo arbor scientiae boni, & mali ex euentu, quia gustando de fructu eius cognouerunt parentes primi malum, quod incurrerant, & bonum, quod tenuerant; & sic dicitur sicut de aliquo in experio, qui cognouit mala cognitione intellectiua, & non sensitiua, donec experiatur, sicut medicus cognoscit morbos speculatiue, sed non dum perfecte cognoscit, donec experiatur. ¶ Sic primi parentes; licet malum esse intelligerent, nunquam tamen illud experti sunt, donec de fructu illius arboris comederunt. Quare iuste arbor scientiae boni, & mali, idest experientiae boni peritii, & mali habitum nuncupatur. ¶ Plato autem dixit arborem scientiae bonum, & malum vocari hominem; quia non putauit esse talem arborem. Et dicitur in medio paradisi; quia medio modo se habet inter substantias intellectiuas, & incorporeas: & inter substantias totaliter corporeas; vocauit autem hominem arborem scientem, quia homo comparatus substantiis spiritiualibus non videtur homo, sed arbor. & fluius egrediebatur. Hic ponitur secundum de irrigatione fluiorum. In medio paradisi erumpebat quidam magnus fons, qui diuiditur in quatuor flumina, quae hic nominantur, de loco voluptatis. idest de medio paradisi. ad irrigandum paradysum. quia paradysus magni ambitus est arboribus plenus, & auiibus dulciter cantantibus, & alijs animalibus.

Sententia quaedam Iosephi.

Improbatio opinio nis.

Denominatio huius arboris, quae scientia boni, & mali nuncupata est.

Expositio Platonis de hac arbore.

¶ De quibus vtrum nunc sint aliqua, dubium est; ante tamen fuerunt, quando serpens tentauit Euam: nunc autem magis videtur, quod ibi non sint, maxime de serpentibus, quae sunt ad exercitandum, & monendum peccantes: ibi autem peccator nullus est, nec etiam erunt animalia fera, vel iumenta ad adiutorium humanum: quia ibi talibus opus non est. ¶ Si ergo dicantur esse aliqua animalia, erunt principaliter aues armonijs mirabilibus concinentes, & aliqua animalia pulchra visu, in quibus Henoch, & Elias ibidem quiescentes delectentur: quia licet ibi sint, puri viatores sunt, & adhuc talibus solacijs indigentes: cum etiam ibi de arboribus paradisi cibum sumant. ¶ De isto fluiuo paradisi dubium est, an intra paradysum diuidatur in quatuor capita, vel extra paradysum. Satis videtur rationabile, quod fons vnus magnus sit in paradiso, qui immediate in scaturigine sua diuiditur in quatuor capita fluiuorum, vt conuenientius irrigent paradysum, quam si esset vnus fluius: & deinde descendunt de montibus altissimis paradisi, & tendunt labentes in varias regiones.

Quaest. 12.

Quaest. 13.

¶ Sed Isidorus, & Basilius in Exameron dicunt, A quod aquae fluunt de loco paradisi efficientes magni lacum, ex quo quatuor ista flumina diuiduntur. Et hoc satis videtur ex litera: quia dicitur quod fluius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum; ergo dum paradysus irrigatur fluius est, & non multa flumina. Item quia dicit egrediebatur, quia fonti conuenit oriri, & non egredi, quia egredi dicit decursum aquarum, quae conuenit fluiui; ergo fluius est, qui egreditur, & irrigat, & non est fons, qui egreditur. Item quia dicitur. Inde diuiditur in quatuor capita. inde, idest ab ipso loco; quia inde significat terminum a quo, & sic litera innuit, quod primo fluius ille fluens de fonte irrigat paradysum, & inde, idest ab ipso loco, scilicet post irrigationem paradisi in lacu magno inferiori ad radices montium paradisi diuiditur in quatuor capita. Etiam potest stare prior positio, scilicet quod statim in prima eruptione aquarum de fonte diuidatur in quatuor capita: & tunc exponetur sic litera concordando obiectiones factas. Fluius. idest, fons magnus, qui vocatur fluius; quia tantae aquae simul de eo egrediuntur, vt quatuor flumina faciant. Egrediebatur. idest, erumpebat; & hoc fontibus conuenit. Ad irrigandum paradysum. non quod illa aqua existens vnus fluius irriget paradysum, sed quod ille fons erumpit, vt de aqua eius irrigetur paradysus, quando tamen paradysus irrigatur quatuor flumina sunt. ¶ Et ista expositio non repugnat positioni Isidori, & Basili, quia dato quod cadant ista quatuor flumina distinde de paradiso, tamen ad radices paradisi faciunt magnos lacus totam paradisi terram ambientes, vt ex nulla parte paradysus adibilis sit, & rursus ex illis lacubus in quatuor capita distinguuntur.

¶ Ex superioribus dictis de arboribus, & de fluiijs patet, quod non est intelligendum, quod paradysus terrestris vsque ad globum lunarem pertingat: vt videntur sonare verba Strabi, & Rabani. ¶ Sed dicendum est, quod vocant orbem lunarem principium tertiae regionis aerae, quae est vltra medium intersticiu, in quo sunt impressiones Meteoro. scilicet pluuia, fulgura, grandis, nix, & cometae. Et ratio translationis est; quia sicut vltra superficiem primam concuam orbis lunaris omnia clara sunt, & sine turbatione; ita suo modo in tertiae regione aeris cuncta tranquilla sunt, licet non simpliciter, tamen in comparatione illius partis ad haec inferiora, in quibus maxime est turbatio, generatio, & corruptio. Et patet hoc; quia si diceremus, quod paradysus accedebat ad lunarem globum, necesse esset, quod stare in media regione ignis; sed hoc non conuenit aliquo modo: quia in igne nihil viuere potest, quomodo ergo Elias, & Henoch ibi viuunt? Et etiam quomodo arbores esse possunt ibi, & flumina, quia cuncta voracitas ignis consumeret? Et si dicas ille ignis non comburit, falsum est, quia omnis ignis calidus est, & patet de illo igne in sua sphaera, quia quomodo posset aliter aera propinquum conuere in substantiam suam calefaciendo, & humiditatem aerae desiccando, vt vult tora naturalis scientia? Et si dicas, quod ista sunt per miraculum, quod ille ignis non comburat, cum sit calidus; hoc non valet, quia nunquam est ponenda miraculosa operatio sine necessitate, idest si aliqua res, quae sit, potest reduci in causas naturales, nunquam debemus recurrere ad miraculum, quia Deus, & Natura, nihil faciunt frustra; vt patet per Aristot. primo Polytorum, cap. primo, & primo Coeli. ¶ Item quia tolleretur omnis certitudo; quia quodcumque aliqua res fieret, quae naturaliter fieri posset, attribueremus miraculo, & sic nihil sci-

Quaest. 14.

An paradysus pertingat vsque ad globum lunarem.

Ignis in propria sphaera comburit.

Tex. 31.

remus vtrum Deus, vel natura hoc egerit, & consequenter regula data de canonizatione sanctorum per miracula nihil valeret, scilicet quod sancti canonizari debent, qui miracula faciunt, quae naturaliter fieri non possent. Nec sciremus quae gratias Deo dare deberemus pro specialibus beneficijs. ¶ Item quia res conditas Deus sic ministrat, vt eas propriis motus agere sinat, vt ait Augusti. super Gen. ad litteram. ¶ Si ergo aliquando contra rerum inclinationes Deus volens operatus est: non tamen semper: ideo non est ponendum esse continuum, & perpetuum miraculum; esset autem hoc in paradiso terrestri, si diceremus, eam esse in regione ignis. ¶ Ita hoc manifeste falsum est; quia repugnat sacre scripturae, dicitur enim infra 3. c. quod eiecit Deus Adam, & Euam de paradiso, & collocauit ante paradysum Cherubin, & gladium flammeum ad custodiam ligni vitae. Si autem paradysus stetit in media regione ignis, quomodo collocasset Deus ibi gladium flammeum, quia ibi iam stabat ignis? ¶ Item si in igne fuisset paradysus, non posuisset Deus custodiam propter lignum vitae: quia nullus homo per ignem intrare posset, vel aueret. ¶ Item quia coeter dicitur, quod in circuitu paradisi est murus igneus pertingens vsque ad coelos. Si autem in regione ignis esset paradysus, non esset ibi igneus murus, sed totus locus intra igne plenus esset, ne daretur vacuitas. ¶ Item adhuc dato quod miraculose ille ignis non combureret, non poterant ibi viuere Adam, & sequentes, & nunc Elias, & Henoch, nisi daretur vltra aliud miraculum, scilicet quia animalia non possunt viuere, nisi habeant aerem, in quo respirent exceptis piscibus, qui habent branchias, & sunt alterius complexionis; ideo homo moritur, si intrauerit aqua in ventrem: non quia frigida est, quia etiam in aqua calida, vel valde tepida homo suffocabitur, sed quia respirare non potest. Si autem esset paradysus in ignea regione, non esset ibi aer: quo illi homines respirarent, oportebat ergo ponere aliud remedium. ¶ Item & fortius, quia dato quod isti dicerent gladium flammeum esse igneam regionem, in qua paradysus erat, non potest stare: quia iste gladius flammeus fuit positus post expulsionem primorum parentum de paradiso: vt patet infra 3. c. Sed post eiectionem eorum non fuit eleuata illa terra ad altiore locum, quam erat tempore Adae, cum erat in paradiso; ergo si a principio suae creationis, vel formationis non fuit paradysus in medio regionis igneae, nec post est.

¶ Nomen vni Physon. idest vnus fluius vocatur Physon, & dicitur Physon, quasi mutatio oris, quia faciem suam, idest apparentiam mutat in tribus, scilicet in colore, quia alicubi clarus, alicubi turbidus; in quantitate, quia alicubi diffusus, alicubi strictus, & sensu; quia alicubi frigidus; alicubi calidus. ¶ Vel dicitur Physon, idest abundantia, quia piscibus abundat, vel quia terram, per quam transit, abundantem facit. ¶ Iste fluius vocatur Ganges in India a Gangeto rege terrae Eufiath: sicut dicitur Tiberis fluius Romanus a Tiberino rege, qui in eo suffocatus est, qui ante Albulam fluius dicebatur, de quo Ouidius 2. Fastorum. Eteft maximus inter omnia flumina Indiae: habet in latitudine aliquando quinquaginta stadia, in altitudine autem viginti, vt patet 13. de Proprietatibus rerum. ¶ Secundum quod ait Paulus Orosius cronistorum optimus libro primo de Orbesta mundi, Asia ad mediam frontem orientis habet in Oceano orientali hostia fluminis Gangis, a sinistra contra Eurum habet promontorium Caligardama, & insulam Taprobane, ex qua Oceanus Indicus vocari incipit; a parte dextra, scilicet septentrionali habet

Quaest. 15.

habet promontorium Samara in extremitate Thi-
maui montis, cui subiacent hostia fluminis Ortho-
rogore, a quo Oceanus Sericus incipit. Inter has
duas partes India est, in qua sunt gentes 44. absque
insula Taprobane, quae decem ciuitates continet;
paradisus enim est ultra Indiam in locis secretissimis,
& inadibilibus: unde flumina de ipsa excurrentia in-
trant per orientalem partem Indiae, & aliarum terrarum
propinquarum: ita ut gentes illae fluminum capita
non cognoscant. Ipse est, qui circuit omnem terram
Heuilath. aliqui dicunt Eulath: sed corrupta litera est,
quod patet in hebraeo, ubi habetur. haauila. Est autem
Heuilath quaedam prouincia Indiae in modum insulae,
quae ab isto flumine circumdatur: & est in parte sep-
tentrionali Indiae, & fuit ista terra sic nominata ab
Henila filio Iectan nepote Heber, ut patet infra c. 11.
Vbi nascitur aurum. id est quod in illo flumine multum
aurum inuenitur: Hoc enim generale est in tota
India, quia in ea aurum, & argentum multum inue-
nitur: sunt enim in terra illa Chryses, & Argyria
insule auro, argentoque refertae, in quibus montes
aurei esse dicuntur, quos Griphes, & leones custo-
diunt, de quo Isidorus Etymo. 15. Et de terra ista de-
ferebat aurum classis Iran, & Salomonis: & vocatur
ista terra ibi Ophir, de quo 3. Regum cap. 9. Et aurum
terra illius optimum. In hoc excedit ista terra omnes alias
prouincias Indiae, quod melius aurum in ista est, quam in
alijs. Ibi que inuenitur bdellium. bdellium significat duo, vno
modo significat arboris aromaticae, alio modo signifi-
cat lapidem preciosum. Hic autem non potest stare
pro arbore, sed pro lapide, quia dicitur. Inuenitur. s.
inter arenas littorales. Si autem sumeretur pro ar-
bore diceretur, nascitur, vel crescit. Inueniri autem
pertinet ad ea, quae abscondita sunt, ut lapis preciosus
latet inter arenas, arbor autem latere non potest. Et
accipitur istud vocabulum de hebraeo, in quo dicitur.
habedola. Et lapis Onychinus. Dicitur Onichinus
ab onix, quod graece vnguem significat, quia
ad similitudinem vnguis humani factus est, habens
album admixtum rubeo, sicut vnguis. De hoc lapi-
de magis dicemus in Exo. cap. 23. Et nomen fluminis
secundum Gebon. Iste fluminis vocatur Nilus a nilon, quod
est limosum, quia tota aqua sua limosa est, ideo ter-
ram multum fecundat.

Motes au-
rei a leo-
nibus cu-
stoditi.

Bdellium.

Quaest. 16.
Vnde ori-
tur Nilus.

Nero mi-
sit Centu-
riones ad
inquiren-
dum Nilum
caput.

sent venerunt ad quosdam populos, apud quos erant
magnum lacus Nili herbofi, quae nauigio transfrerari
non poterant, de quibus omnes desperabant posse
ultra procedere: & nec ipsi incolae terrae sciebant vtrum
lacus ille ibi inciperent, vel aliunde in eas aqua de-
flueret; viderunt tamen in aqua duas petras magnas
esse, apud quas fortius aqua ebulliebat, hoc autem
comperto reuersi sunt. ¶ Concludit ibi Seneca, quod
sub terrae superficie terra limosa est, & humiditatis
plena, quae in vnum concurrentes locum magnos
lacus efficiunt, de quibus cum impetu fluminis manant:
& ita omnium fluminum origines asserit. ¶ Constat
autem ista falsa esse: quia contra sacram scripturam.
Sed isti plus cognoscere non valuerunt iudicio natu-
rali. Illi autem lacus, quos centuriones viderunt, sunt
loca, in quibus Nilus a terra absorptus erumpit; nul-
tortiens enim a terra absorbetur, & rursus nouis locis
terrarum manare videtur.

Constatio
opinioni.

¶ Item fluminis in Aegypto, & Aethiopia in aestate
valde inundat, maxime in principijs, & finibus men-
sium: vrait Philofofophus in fine 2. Merheororum.
Solinus tamen aliter dicit in Polistor. de quo infra
dicemus 26. cap. & cum in Aegypto nunquam pluat,
nec ningat, fiunt quidam alui, per quos aqua deducit-
ur ad totam terram Aegypti in morem ortorum:
ut patet Deutero. 11. cap. ¶ Quare autem in aestate
aqua abundet, & in hyeme deficiat, quaestio magna
inter antiquos fuit. ¶ Arist. autem in lib. de inundatione
Nili ponit opiniones antiquorum de hoc. Thales
Milesius vnus de septem sapientibus dixit, quod venti,
qui quolibet anno accidebant illo tempore
impellebant aquas de vna parte ad aliam, & videba-
tur aqua in maiori quantitate: licet non esset secundum
veritatem. Ista ratio improbat ibidem, quia aliquo
anno, cum mutentur complexionis temporum, non
euenirent illi venti, & non fieret inundatio, sed nun-
quam accidit annus, in quo non fieret; ergo non fit
ex vento. Etiam quia inundatio, quae fit cum vento
est impetuofitas vndarum ad vnam, vel aliam partem:
ut in mari. Hic autem non est sic: quia sine impe-
tuofitate aqua crescit, & eleuatur tanquam aliquid
de subris apponeretur. Item idem ventus est in
alijs propinquis fluminibus Aethiopiae, Libiae, vel Ae-
gypti: sed in nullo alio sic fit. ¶ Diogenes dixit quod
in hyeme deficcatur, & in aestate repletur, sicut qui-
dam putei sunt, qui in aestate replentur, & hyeme
non apparent. Ista positio aliquo modo conuenit cum
positione Philofophi, ut patebit. ¶ Estobolus di-
xit quod in aestate augetur: quia pluit, & niues hye-
mis resoluuntur. Sed hoc non valet: quia non po-
terant esse tantae niues, ex quibus ita cresceret flu-
uius: maxime quia suppositio est falsa: in Aegypto
enim vel Aethiopia nunquam niues sunt, vel pluuie:
quia illae terrae calidissimae sunt. ¶ Arist. igitur dicit
quod in alueo fluminis sunt fontes latentes, qui in
hyeme clausi sunt, in aestate autem aperiuntur, & fa-
ciunt fluminem intumescere.

Quaest. 17.

Dubium
de Nilo,
Cur in ae-
state aqua
abundet, &
in hyeme
deficiat.
Prima opi-
nio.

Secunda
opinio.

Tertia opi-
nio.

Opin. Ari-
stotelis.

Quaest. 18.
Et si Nilus
quot annis
inundet, non
tamen va-
dique.

¶ Notandum tamen quod licet Nilus in aestate
augeatur: non tamen in omni terra, sed in Aegyp-
to solum, & in Libia: non autem in orientalibus par-
tibus. Decursu sui in Asia, ut Paulus Orosius innuit pri-
mo lib. de Ormesta mundi, & de Nili ortu, & causis
inundationis multa dicemus infra 26. ¶ Hierony-
mus tamen super Amos dicit, quod semel in anno
Nilus valde exundat, ut totum Aegyptum irriget: &
hoc fit diuino miraculo sine aliqua aquae augmenta-
tione: sed factis magnis aggeribus arenarum ad hos-
tia Nili, quibus intrat in mare, aqua superior retro-
cedit, & per alueos factos toti terrae Aegypti illabi-
tur. Sed rationabilior videtur positio Aristoteli, quam
Hierony.

Hierony. Primo quia si magni cumuli arenarum clau-
derent introitus aquarum Nili in Oceanum, tunc
porteret tumulos aquarum apud hostia, quibus in-
trat in medio Oceanum, eleuari valde, ut aqua co-
geretur retrocedere, & eleuari in Aegypto, & deflue-
re per alueos ad rigandum. ¶ Sed hoc non est: quia
aequalis eleuatio aquae est vbicunq; Nilus intum-
escit: interdum 22. cubitorum. Interdum 16. &
sic variando: vrait Solinus in Polistor. cap. de Ae-
gypto. Confirmatur, quia cum ista inundatio Nili
fiat in tota Aethiopia, & Aegypto per plures quam
ducentas leucas, cum in principio suae inundationis
eleuetur cubitis 16. vel quasi necesse erat apud hostia
sua iuxta Oceanum eleuari pluribus, quam mille cubi-
tibus, etiam necesse esset disfluere in terras, & eos to-
taliter aperiri in magna parte Aegypti: sed nihil hor-
um fit. Et si dicas quod miraculose fit, ut aequaliter
aqua crescat aequaliter, & miraculose eam Deus im-
pellit ad superiora: ita dicemus quod miraculose de-
tinetur apud hostia eius iuxta Oceanum: nec oportet
ponere aggeres arenarum. ¶ Item si ista inundatio
miraculose fieret, non esset maior, vel minor secundum
temporum varietates, cum diuina operatio transcen-
dat regulas naturae inferioris. Sed videtur manife-
ste, quod quando in alijs terris magna siccitas est Nilus
minus exundat: ut patet tempore magnae sterilitatis,
quae fuit in Aegypto, & in terra Chanaan, &
vicinis terris, quae accidit ex siccitate. Item quia si
aqua tempore inundationis Nili non intraret in
Oceanum: sed manerent obstantibus aggeribus are-
narum, & reflueret quod non est credibile: immo non est
possibile, quod a principio mundi aliquis homo non
viderit: & tunc sciretur manifeste causa inundationis
Nili, nec tam dissona sententia sapientum super
hoc vsque hodie posita fuisset. Qui circuit totam
terram Aethiopiae. Non intelligas quod per totam Ae-
thiopiam fluat, sed solum per Aethiopiam Asiaticam.

Duae Ae-
thiopiae.

Sunt enim duae Aethiopiae, vna quae est in Asia con-
iuncta Aegypto a latere meridiei contra orientem
longe porrecta, & per hanc labitur Nilus, & inde
in Aegyptum fluit; alia est in Africa apud Libiam
tendens vsque ad occidentem: & ista magis nota in
libris est. Ad hanc nullo modo Nilus transire potest:
quia Asia, & Africam mediterraneo mari se iungunt,
vbi omnes Asiaticae aquae absorbentur, quae decli-
nant ad occidentem: & ibi Nilus in mari rubro absum-
mitur, ut quidam putant. Sed non est verum, quia in-
ter Asiam, & Africam non est per transuersum mare
mediterraneum, sed diuiduntur in terra continen-
te. Nam Asia habet Aegyptum inferiorem in parte
sui occidentis, & finitur ibi: & statim sequitur Li-
bia contra occidentem, & illa est principium Africae
ex parte orientis. Verum tamen sicut isti praesupponunt,
& est verum, Nilus fluit in mare mediterraneum,
quod est ad latus septentrionale Africae. Nilus au-
tem ambulat per totam istam terram Aethiopiae, quae
deserta est. ¶ Unde dicit Paulus Orosius quod Nilus,
ut multi auctores volunt, incipit a principio littoris
maris rubri, deinde longe contra occasum defluit faci-
ens in medio sui insulam nomine Meroem; rur-
susque ad septentrionem declinans Aegyptum ir-
rigat. Dicunt enim Nilum apud Athlantem fontem
habere, & continuo arenis mergi; deinde interie-
cto breui spacio vastissimo lacu exundare, & deinde
iuxta Oceanum contra orientem per Aethiopiae de-
serta prolabi. Nomen vero fluminis tertium Tigris.
Tigris autem lingua Persica sagitta dicitur: quia velox est: &
vocatur hebraice. hidaeuel. quod est nomen com-
positum: & si resoluatur sonat acutum, & velox. Ipse
vadit contra Assyrios. Assyrii sunt in parte septentrio-

nali Asiae: nam incipiendo a prima orientalium re-
gionum, quae India est veniendo versus occasum pri-
ma regio Aracusia est, deinde Parthia, Assyria, Per-
sida, Media, situ terrarum montuoso vsque ad flu-
men Tigrin, quod est ad occidentem istarum regio-
num, habent autem a septentrione montem Cau-
casum longe porrectum: a meridie autem mari ru-
bro, & sinu Persico terminatur. Cum autem dicitur
quod Tigris vadit contra Assyrios, non est intel-
ligendum quasi veniat de oriente ad occidentem: sed
potius ab occidente contra orientem tendit: vel quo-
dammodo contra meridiem: deinde circumflectitur
ad occidentem: & tangit latus septentrionale Meso-
potamiae. fluminis autem quartus ipse est Eufrates. Iste flu-
uius hebraice Perath, dicitur, id est fructificatio: quia lo-
ca, per quae transit fructifera reddit; & tacuit Moyses
loca, per quae transit Eufraes: quia valde nota erant
Hebraeis; transit enim per medium ciuitatis Baby-
lonice, & per Caldeam, quae magis propinqua est Iudaeae:
& per Mesopotamiam, in qua fuit origo Iudaeorum:
quia ibi omnes duodecim filij Iacob nati sunt:
ut patet infra 30. c. & ibi habitauit Abraham cum pa-
tre suo: ut patet infra 11. & Iosue 24. cap. Erant enim
patres Iudaeorum, scilicet Abraham, & praecedentes
de Caldeae: ut patet infra 11. & 12. cap. quia Deus edu-
xit Abraham de hur Caldeorum: & sic patet Iudith.
cap. 5. & transit per confinia terrae promissionis: ut
patet infra 15. cap. semini tuo dabam terram hanc a
flumine Aegypti vsque ad fluum magnum Eufratem.

Quaest. 19.
De origi-
ne horum
fluminum.

¶ De origine autem istorum fluminum a varijs
doctoribus varia referuntur. ¶ Ganges nascitur in-
ter Dachas, Carrancas, & Parthienas in monte, qui
Oscobares dicitur, qui est quaedam pars Caucasi mo-
tis. ¶ Nilus secundum quosdam, ut vult Philofofophus
in lib. de inundatione Nili, nascitur in principio lit-
toris maris rubri, secundum alios non longe ab Ath-
lante fontem habet. ¶ Eufrates a radice montis Par-
thoatre, qui pars est montis Caucasii. ¶ De his Paulus
Orosius primo de Ormesta mundi. De Eufrate, &
Tigri ait Boetius 5. de consolo. metro primo, quod in-
cipit. Rupis Achimena: quod de eodem fonte ista
duo flumina oriuntur, quorum aequae immediate dis-
tinguuntur: ita quod Tigris tendit magis ad orientem
contra Assyrios, Eufrates autem contra Caldeos. ¶ Sed
dicendum ad haec, quod est de eis, sicut est de multis
fluminibus, quae in vna parte terrarum fontem habent;
deinde subterraneo meatu labentia ad aliam partem
terrae nouiter erumpere videntur. Sic enim ponit
Seneca lib. 5. de quaestioibus naturalibus. De Alfeo
flumine Siciliae, qui a terra absorbetur. Deinde in
Graecia renascitur, quod patet: quia si palea, vel vir-
gae supernatantes in Sicilia iaciuntur in Alfeo in Gre-
cia ad locum, vbi oriri videtur, ista inueniuntur: vel po-
tius econtrario: quia in Graecia est caput Alfei, & Are-
thuse: & per subterraneos meatus sub vasta profunditate
maris labentes in Sicilia oriuntur rursus. De hoc
etiam Ouidius Methamor. lib. 5. in fine. ¶ Dicen-
dum ergo erit, quod ista quatuor flumina de paradiso
primam originem habentia longo tractu terra-
rum frequentius absorbentur. In alijs rursus exun-
dantia locis: & sic non est negandum, quod isti au-
ctores famosi asserunt: quia scripturae sacrae non repugnant.
Tulit ergo Dominus. Hic ponitur tertium,
scilicet hominis in paradiso habitatio; tulit Domi-
nus hominem, quia non fuit formatus in paradiso,
sed extra in terra, quae nunc Iudaea dicitur apud vr-
bem Hebron octo leucis a Hierusalem. & posuit eum
in paradiso. ducendo eum de loco, in quo formatus
fuerat, vel per se, siue per aliquem Angelum: sicut
Abacuc Propheta per verticem capilli ductus est ab Angelo

Determi-
natio.

gelo de Iudæa in terram Babylonis, vt daret cibum Danieli: vt patet Danie. 14. c. Vt operaretur, & custodiret illum. Possunt ista verba referri simul ad Deum: & est sensus, vt operaretur, scilicet Deus ipsum hominẽ gratia sua, & beneficijs perficiendo; & custodiret illum, scilicet seruando, ne corruptentia eum tangerent. Ista enim fuit causa potissima, quare homo in paradiso positus fuit: quia ille erat conueniens locus conseruationi eius sine corruptiuis. ¶ Possunt alio modo ambo verba referri ad hominem, & est sensus, quod homo positus fuit in paradiso, vt operaretur, idest vt coleret ibi, non ad necessitatem, vel laborem: sed ad exercitium, & recreationem, & custodiret nõ defendendo ab aliquo inuadente, quia nullum tale in statu illo fuisset: sed vt locum illum habitans in eo teneret, & possideret. ¶ Vel potest referri primum verbum ad hominem, & secundum ad Deum, scilicet vt operaretur, idest vt homo coleret paradysam. & custodiret, scilicet quod Deus custodiret illum, idest hominem, scilicet conseruando eum in loco illo, ne a corruptiuis lederetur. precepit ei dicens. Deus dedit preceptum homini propter duo; primo vt homo se Deo subditum esse cognosceret, secundo, vt in exercitatione precepti magis mereretur.

An necessarium fuerit dare preceptum affirmatiuum in statu innocentie homini, vt comedere.

¶ Ex omni ligno paradysi comedet. Istud preceptum affirmatiuum de comestione fructuum obligabat, quia natura animalis conseruatur per cibum, & quia in paradiso stans homo in statu innocentie nihil peccauerat, nullam poenam pati deberet, fames autem, & sitis penalitates sunt, ideo ibi esse non debebant, quare antequam homo esuriret cibum sumere debebat, & potius antequam sitiret: quia homo valde perfectus in intellectu poterat cognoscere, antequam adueniret penalitas, quod ei esset necessarium. Fuit ergo necessarium dare homini in paradiso preceptum affirmatiuum, vt comedere: quia ad hoc non inclinabatur, cum non indigeret, indigentia autem est fames, & sitis, quæ ibi non erant. Si autem homo inclinaretur naturaliter ad sumendum cibum, non fuisset imperatum, sicut nunc non datur preceptum qd comedamus: quia sine precepto nos ad hoc inclinamur. De ligno autem scientie boni, & mali non comedes. Preceptum illud negatiuum ad exercitandum in obedientia erat: quia natura prona est ad id, quod prohibetur ei: licet in primis parentibus nulla pronitas ad malum erat ante tentationem, sicut in nobis nunc: quia antequam peccemus, vel tentemur est pronitas, & interior incitamentum ad malum. In quocumque enim dic comederis morte morieris. idest necessitatem moriendi incurres. Trãslatio Simachi habet mortalis eris, scilicet qd ante erat potens mori, & potens non mori. Nunc autem determinatus ad vnã partem, scilicet quod non esse fuit eum mori, & hoc est mortale esse. ¶ In trãslatione septuaginta interpretum habetur, morte morieris: quod intelligitur dictum ad virum, & mulierem. ¶ Et si obijciatur, mulier postea formata est; respondent, quod hic fit anticipatio: quia ista precepta data, quæ posterius poni deberent, prius posita sunt: sed littera hebraica sic habet, vt nostra dicens. Moriens morieris. idest ex die, qua comederis, incipiet vita fieri continua ad mortem dispositio. Dixit quoque Deus. Hic ponitur tertium principale, scilicet liberorum procreatio, & tanguntur duo; primum femina requisita ad multiplicationem per generationem creatio, siue formatio; secundo ytriusque matrimonialis vnio ibi. Dixitque Adam. Circa primum, Non est bonum hominẽ: idest virum, scilicet Adam esse solum: quia isti creati sunt, vt multiplicarent per generationem, generatio autem sine masculo, & femina vnitis non fit naturaliter, ex quo non erat bonum,

Obiectio remouetur.

idest conueniens intentioni Dei, vel ordini vniuersi hominem esse solum. ¶ Ex hoc refellitur intentio dicentium, quod vir, & femina fuerint creati coniuncti in lateribus, & postea separati solum. ¶ Sed repugnat litteræ etiam, quæ dicit non est bonum hominem, idest virum esse solum: quia tunc solum non erat, cum femina etiam formata esset: & si dicas quod solum erat: quia non habebat foeminam, cum qua posset conuenire ad generationem. ¶ Sed hoc non valet: quia cum vir, & mulier iam formati essent, non erat ratio, quare magis per separationem corporum foemina efficeretur adiutorium viro, quam vir vxori. Faciamus ei. idest viro. adiutorium simile sibi. idest foeminam, cum qua possit generare. Dicitur adiutorium simile, quia eiusdem speciei erat vir, & mulier, sicut requiritur in omni generatione vnioca, qualẽ Deus volebat esse in hominibus. In hebreo habetur, Faciamus ei adiutorium: quasi contra ipsum. quia ponitur. queneqdo. idest contra ipsum. Et hoc magis explicat, quàm littera nostra: quia in generatione vnioca non solum requiritur similitudo in specie, sed etiam oppositio in quibusdam qualitatibus, scilicet in conditione sexus: quia duo masculi non generant simul: & qd in vno sit potentia actiua in alio passiuã, quia generationes naturales fiunt educendo aliquam formã de potentia materia: licet autẽ in generatione cuiuslibet hominis principalis forma, licet anima rationalis non educatur de potentia materia, sed creetur: tamen forma substantialis præcedentes in materia seminali, & dispositiones qualitatiue educuntur de potentia ad actum, scilicet de potentia materiae per agens: ideo oportet ibi ponere aliquid actiuum: & hoc est virtus formatiua decisa in semine virili, cui coagit virtus solis, & aliorum astrorum. Et hoc est quod dicit Philosophus in 2. Phisicorum, sol & homo generant hominem. Passiuum est semen muliebre: quod recipit actiones sicut materia formas. formati igitur Deus cunctis animantibus. i. postquam ista omnia formata fuerunt de limo terræ Dominus adduxit ea ad Adam. ¶ Est constructio: igitur cunctis animantibus, & volatilibus formati Dominus Deus adduxit ea ad Adã.

Falsa quorundã purgatio.

Tex. 16.

Quest. 20. An omnia animalia fuerint formata ex limo.

Responso.

¶ De humo cunctis animantibus. Quomodo dicuntur oia animalia formata de humo, idest terra, cum aues, & pisces formati fuerint de aquis? Posset responderi quod ly. formati de humo. refertur ad animantia terre, idest ad reptilia, siue quadrupedalia, gressibilia, & ista omnia de terra formata sunt, sed non stat bene, quia dicitur. & vniuersis volatilibus cali. quæ necessario referuntur ad formationem de humo. ¶ Ideo videtur dicendum aliter, quod humus dicitur terra mixta aqua, quod demonstrat origo vocis. Et ista fuit materia omnium animalium, siue aquatiliũ, aëriorũ, vel terrestrium: quia dicitur communiter, quod omnia animalia, & mixta perfecta mixtione componuntur ex quatuor elementis: licet nõ sit æquale de materia cuiuslibet elementi in animali; quia sic impossibile erat viuere; ignis enim omnia cito consumeret, ex illa ergo mixtione aqua, & terræ producebantur animalia: sed ad hominis formationem, & omnium animalium gressibilia, terra multum præualebat modica aque admixtione facta: ideo dicuntur ista de terra producta. In productione autem pauca de terra, & erat de aqua multum: ideo dicuntur de aqua formate. Idem in generatione piscium, in quibus minus de terra, quàm in alijs: magis autem de aqua crassiori pure conuenienti elemento aqua. ¶ Raritas autẽ aque in formatione autem magis conueniebat humiditati, & raritati aëreæ. Adduxit ea ad Adam. Non est intelligendum: quod immediate, vt formata sunt adducerentur ad Adam: quia ista omnia

K

Quest. 11.

Cur adduxit Deus animalia ad Adam.

Quest. 12. An Adam imposuerit nomina omnibus animalibus.

Adam non posuit nomina piscibus.

Secunda causa.

Tertia causa.

Quest. 23. Perfectio in rebus naturalibus attenditur in duobus.

Lib. 2. de Anima. & lib. 4. Meteororum.

nia formata sunt ante Adã, sed adducta sunt ad Adã, postquam formatus fuit Adam, & ista animalia non erant in paradiso, sed extra in terra: quia paradysus nõ erat locus habitacionis eorum: & hoc signat verbum. adduxit. Si autem ibi ante fuissent, non adducerentur. ¶ Et fuit facta ista adductio voluntate Dei, vt sicut illa sola voluntate creauerat, ita sola voluntate adduxit. Vel forte ministerio Angelorum adductum ea de diuersis partibus terræ: sicut quando venerunt omnia animalia ad arcam Noe. Et non oportuit adduci omnia indiuidua animalium creatorum, sed solum de qualibet specie aliqua indiuidua ad minus masculum, & foeminam, vt videret diuersitates. ¶ Et fuit causa triplex adductionis animalium coram Adam: prima, vt videret qd vocaret ea, vt patet in littera, idest vt ipse ex se imponeret eis nomina, quæcunque vellet: & in hoc significabatur, quod omnia animalia subijciebantur potestati eius.

¶ Et de hoc est dubium, vtrum Adam omnibus animalibus nomen imposuerit: & videtur quod sic, quia ista nominatio fiebat in signum subiectionis: sed omnia animalia & pisces subiecti erant homini: ideo omnibus nomen posuit: patet c. præcedenti vbi dicitur: dominamini piscibus maris. ¶ Item quia dicitur infra: Omne quod vocauit Adam animã viuẽtis, ipsum est nomen eius. ¶ Sed dicitur quod Adam non imposuit nomina piscibus: sed solum gressibilibus animalibus, & volatilibus. Et ratio est: quia ista animalia quotidie visurus esset, cum habitaret in terra: pisces autem, qui sub aquis latent, non vidit prima ætas, cum cibis talibus non vteretur: nec mare ad nauigandum intrarent. Et patet hoc, quia in piscibus non reperitur in aliqua lingua, nec etiam in hebreæ, in qua ista nomenim impositio facta est, nomina ita distincta, sicut in animalibus ceteris: quia nomina piscium analogice sumpta sunt a nominibus animalium, secundum quod homines cognouerunt pisces varijs temporibus, postquam nauigare, & piscari ceperunt. ¶ Item quia dicitur supra formati cunctis animantibus terræ, & volatilibus coeli adduxit ea ad Adam. Hic non ponuntur pisces, & postea subditur ibidem appellauit Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia, & omnes bestias terræ. Secunda causa huius adductionis fuit, vt videret Adam, quod in cunctis animantibus non erat aliquid simile ei, quod posset dari ei in adiutorium generationis: & ideo post subiungitur Adã, ante non inueniebatur adiutor similis eius. ex quo inferrebat, qd oportebat formare adiutoriũ simile ei. ¶ Tertia causa fuit propter cognitionem, vt Adam tunc videret naturas omnium animantium: & cognosceret eorum figurarum magnitudines proprietates, & operationes naturales: opera enim Dei perfecta sunt, ideo siue animalia, siue homines in perfectione sua producti sunt.

¶ Perfectio autem in rebus naturalibus viuentibus attenditur in duobus; primo quod ipsa res habeat in se determinatam quantitatem, & figuram, & robur, quæ conueniunt naturæ suæ: & iste sunt perfectiones indiuiduales, quæ conueniunt indiuiduo in se; alia autem est perfectio indiuidui comparati ad speciem secundum quod indiuiduum agit ad conseruationem naturæ specificæ. Ista autem conseruatio est per successiõnem indiuiduorum ex generatione: ideo est regula Philosophi, quod tunc vnaqueque res est perfecta, quando potest sibi simile generare: & ista perfectio aduenit post aliam: quoniam natura primo intendit dare quantitatem determinatam, & robur, deinde potentiam generatiuam ad actum exire, quia prius sunt ea, quæ sunt intra, vel ad se, quàm ea,

quæ sunt extrinseca: & ad aliud. In animantibus autẽ præter hominem nõ reperitur alia perfectio altioris generis, & ideo dicimus, quod animalia creata sunt in quantitate debita, & robore, & talia vt possent immediate generare. Homo autem secundum quod animal est, fuit formatus in istis duabus perfectionibus, ita quod quantitatis & roboris tanti erat, quanti esse debebat secundum exigentiã speciei; vnde Adam & Eua nunquã aliquid creauerunt secundum corpulentiam, vel robur. ¶ Erant etiam tales, qui poterant statim generare: vnde in die, qua formati sunt, & peccauerunt, exarserunt genitalia membra secundum concupiscentiam veneream, quod solum fit in potentibus generare. ¶ Et sicut primus homo erat perfectus in istis duobus, ita erat perfectus in alia superiori perfectione, scilicet intellectiua: & hoc sine inquantum ipse intelligens erat, siue inquantum principium erat reducendi alios ad intelligere: cum enim homo, & cetera animalia in qualibet potentia, quam habebant, perfecta creata fuerunt, ita & homo in qualibet potentia; sed intellectus est potentia nobilior in homine, ergo etiam in illa perfectus fuit a formatione sua; alius homo cunctis animalibus infelicior esset. Intellectus autem perficitur, cum sua potentialitas reducitur ad actum: est autem naturaliter intellectus in potentia ad ea, quorum principia in actu habet, scilicet ad omnia entia naturalia: ad supernaturalia autem non est homo in potentia naturaliter, sed solum quando Deus ei dar aliquam capacitate eorum ex gratia. Oportet ergo necessario dicere quod Adam cognouit omnia naturalia, scilicet omnia corpora mutabilia cum suis proprietatibus: & sic omnem Philosophiam, Astrologiam, & ceteras Mathematicas perfectissime cognouit.

¶ Nec aliquis homo ita naturaliter cognoscere potuit, quantumcunque perfectus esset, sicut ipse cognouit. Salomon autem si dicitur sapientior Adam: tamen a Deo specialiter recepit, & non studio inuestigatio, vel per doctrinam. Et forte non esset error dicere, quod Adam sapientior fuit Salomone: & si arguatur: quia dicitur 3. Reg. 3. cap. quod Deus fecit Salomonem sapientiozem omnibus, qui præcesserunt eum: & qui post eum futuri sunt, non militat contra, quia, omnis, non distribuit semper vniuersaliter in lacra scriptura: & patet, quia manifestum est: quia Apostoli sapientiores fuerunt Salomone. Intelligenda est ergo illa auctoritas de sapientibus per laborem humanum, inter quos nullus Salomoni æquiparatus est. ¶ Ista autẽ perfectio erat necessaria Adã: quia potentiam intellectiuam habebat, in qua perficere debebat, sicut in alijs potentijs: etiã quia sicut animalia primo formata fuerunt principia omnium sequentium per generationem. Ita homo primus intelligens principium esse debebat, intelligendo omnium aliorum hominum per doctrinam, reducendo eos ad actualiter esse intelligentes, sicut magister facit discipulo. Omne enim, quod vocauit Adam animã viuẽtis, ipsum est nomen eius. idest omne nomen, quod imposuit Adam rebus, hoc fuit nomen earum, quasi dicitur: quia nullum aliud habebant. Deus enim non imposuit nomina animalibus, nec alijs rebus præter sex, quas diximus præcedenti c. & hoc est referendo ad primam ætatem, & partem secundã.

¶ Si aliquis diceret, quomodo vocata sunt animalia, vel aues? Respondet littera, quod nomina, quæ imposuit eis Adam, ipsa sunt nomina eorum: vel potest referri ad tempus, quo Moyles ita scribebat; & est sensus qualiter Adam vocauit animalia, & aues, taliter nunc vocantur, scilicet in lingua nostra hebreæ: & ex hoc patet, quod in lingua hebreæ fuit facta impositio nominum:

An Adam fuerit sapietior Sa lomone.

Quest. 24.

nominum: non enim potest dici, quod intelligatur hoc de aliquo idiomate dato in cōfusione edificationis Babylonice: quia ante erat terra labij vnius, i. vnius idiomatis: vt patet infra 11. cap. diuisa fuit ibi, & sic non mansit illa lingua prior apud illos, in quibus idiomata diuisa sunt; lingua autem illa prior est, quę fuit ab origine rerum, & ista est hebraica, quod patet ex interpretationibus nominum propriorum, quę posuit Adam. Nam vocauit uxorem suam Euam, vel Hauam magis proprie, vt in hebreo: & subdidit causam, quia mater omnium viuentium erat, hoc autem conuenit nomini hebraico, scilicet. *Hay*. quod significat vitam siue viuentem. *Anima viuentis*. non est intelligendum, quod solum rebus viuentibus imponeret nomen Adam: sed etiam cūctis rebus naturalibus, quas vidit in arboribus, lapidibus, elementis, & ceteris rebus; principaliter tamē animalibus, quia sunt partes principales vniuersi; Rebus autem artificialibus non imposuit nomen Adam: quia quotidie res nouę efficiuntur, & nouis nominibus nuncupantur. ¶ Nunc potest responderi ad rationes probantes quod Adam imposuit nomen piscibus. ¶ Ad primam quando dicitur, quod nomen imponebatur in signum subiectionis, sed omnibus dominaturus erat: ergo, &c. ¶ Respondetur quod non oportebat poni nomina oibus rebus ab Adam, sed solum rebus principalioribus: quia si ille subdidit, & a fortiori res minoris perfectionis, & non valet ratio: quia tunc etiam sequeretur, quod cum homo lapidibus, & cunctis alijs rebus dominaretur; quod ad eum adducta; huiusmodi res nominarentur: sed nō fuit sic: quia solum dicit litera de rebus animatis; sed postea Adam videns alias res imposuit eis postea nomina. ¶ Ad secundam rationem, quando arguitur de litera. *Omne, quod vocauit Adam anima viuentis, ipsum est nomen eius*. ¶ Respondetur quod hoc non obuiat: quia ista litera non sonat, quod Adam imposuit nomen omni rei viuenti, sed quod omne nomen, quod positum fuit ab Adam rebus viuentibus, manet vsque nunc: & est nomen earum, scilicet in lingua hebraica; & hoc verum est, etiam si Adam solum tria nomina animalium imposuisset. ¶ *Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animalia*. id est, nominibus cuiuslibet speciei appropriatis: quia Adam cognoscebat proprietates animalium, & secundum has imponebat eis nomina, vt non solum cognitionem haberemus de rebus presentibus per visum, sed etiam de rebus absentibus per nomen quod imponitur, & inter homines colloquio esset de his rebus: quę sine impositione nominis non fiebat. Et dicit hic cuncta animalia, scilicet quę ante Adam inducta sunt, quę expellancur immediate, scilicet volucres coeli, & bestia; terrę. *Ada vero non inueniebatur*. Hic repetitur causa formationis mulieris, scilicet quod in alijs animalibus nō reperiebatur adiutor similis Adę, scilicet in eadē specie, vt possent ambo liberos procreare. *Inmisit ergo Dominus soporem in Adam*. non fuit iste somnus ex causa naturali: quia solet accidere somnus ex labore, vel ex repletione cibi, & potus, vt non possit repletis venis accedere spiritus motiuis multiplicatus de corde per venas ad cerebrum; & tunc membra cessant a motu, & sensu, vel ex magno frigore, vel ex tenebris; ista enim faciunt dormire: & aliquando morbi, vt lethargia. Nihil autem horum adhuc erat in Adam, vt patet intuenti, quia nondum comederat, cum esset hoc parum post suam formationem, non laborauerat, non erat in tenebris, nec frigore, vel morbo: & hoc significat litera, cum dicit. *Inmisit Dominus soporem*. scilicet supernaturaliter: & hoc, vt de latere viri dormientis sumeretur costa, ex qua fieret mulier. Et

Cur rebus artificialibus nomen Adam nō posuerit.

Ex proprietatibus in animalibus cognitis Adam eis nomina imposuit.

non fuit hoc, vt Adam non sentiret dolorem abstrahendo costam: quia nullus dolor fuit in abstrahendo: quia dato quod Adam non dormiret, tunc non sensisset dolorem, quia hoc supernaturaliter fiebat. ¶ Et patet, quia si dolor esse deberet in abstractione costę, sicut nunc in aliquo homine esset abstrahendo vnam costam, nullus somnus tam validus esset, etiam in multum lethargicis, qui faceret non sentire. Sed fuit iste sopor in figura Christi, de cuius latere in cruce dormiētis sponsa sua ecclesia formaretur, recipiendo sacramentum redemptionis, & ablutionis in sanguine, & aqua: quia per sanguinem facta est redemptio, & in aqua sacramenta ablutiua, vt baptismus sumperunt exordium. *Tulit vnam de costis eius*. erat enim Adam raptus in ecstasi, scilicet non vrens sensibus corporeis magis abstractus, quā dormiens. Et dicit eum interfuisse curię superiorum, vidisse multa, & prophetaſse de diluuiio, multisque alijs: & interim costa ablata est. ¶ Sed dicit aliquis hoc esse inconueniens, quia aut illa costa ablata erat superflua, aut necessaria; si superflua, ergo homo ante erat monstruosus, sicut g. fenos digitos in manib⁹, vel pedibus tenēt: si autē erat necessaria, tūc māsit homo imperfectus. ¶ Dicendū quod illa costa aliquo modo erat superflua, aliquo modo necessaria; sicut dicimus quod semen est superfluum ratione indiuidui, sed est necessarium respectu speciei. Illa enim dicuntur necessaria indiuiduo, quę cūctę faciunt ad eius conseruationem in esse proprio, & sic semen nō est necessarium, quia materia feminalis nunquam tranſit in substantiā rei habentis: immo si non emittatur per coitum, vel alias putrefit, & gignit magnos morbos, quare oportet habentes propositum castitatis conseruandę abstinere a multitudine ciborum generantium materiam feminalem: & quia non potest euitari, quin aliqd generetur, laborare oportet, vt per labores in sudorem emittatur, vel aliā consumatur. Est tamen semen necessarium ad conseruationem speciei; indiuiduum enim non solum intendit conseruare se ipsum, sed etiam speciem, quę non potest conseruari sine femine: ideo semen nō est superfluum, nec monstruosum in indiuiduo: licet indiuiduo necessarium non sit. Ita dicendum de costa, quod illa costa erat superflua respectu Adę, erat tamen necessaria respectu formationis Eue: quia ipse totius humani generis vnicum principium esse debebat: nec propter hoc vocabitur monstruosa, sicut semen. non dicitur monstruosum, vel superfluum. *Et repleuit carnem pro ea*. id est locum illum, de quo costa extracta fuerat repleuit Deus carne, ne maneret aliquid vacuum, vel deficiens. ¶ Ex hoc eliditur opinio quorundam dicentium, quod Deus in vno latere Adę posuit costas ingeminatas, id est vnā super aliam, & secundum hoc ille locus esset magis tumens, quā alia loca: & deinde ablata illa costa maneret equalis alijs locis, & non oporteret replere locum illum carne: quia repletio dicit vacuitatem. Si ergo carne repletus fuit locus, aliqua vacuitas manebat ibi: sed non esset vacuitas manente costa alia in eodem loco equali ceteris remanentibus, quę fuerat sub priori ablata, ergo non erant duę costas suppositę, sed vnā, & illa ablata fuit, & locus materia remāsit vacuus, donec carne repletur. *Et edificauit costam, quam tulerat in muliere*, id est de illa costa fecit mulierem, quia illa costa cum carne sumpta fuit: & de parte carnis partes carnea; factę sunt, de parte ossis omnes partes ossa. ¶ Et dicitur edificasse: quia illa costa erat vt materia rudis, de qua fit domus, in qua per variam dispositionem artificis inducitur forma domus: sic illa costa erat materia rudis, & per actionem Dei formata fuit

Quęst. 27. An costa Adę, ex qua mulier formata fuit erat necessaria, an superflua. Quę necessaria sint indiuiduo.

Quęst. 27.

Cur mulieres in parte inferiori sunt crassiores hominibus, in superiori contra.

Quęst. 27. Cur mulier formata fuit de costa.

Cap. 10. Cap. 7.

Cap. 10. Quęst. 28. Quomodo ex parua costa potuit fieri magna mulier. Prima opinio.

Secunda opinio.

fuit in figura mulieris. ¶ Nicolaus vult hoc esse propter similitudinem ad aedificia, in quibus partes inferiores sunt grossiores; superiores autem sunt graciliores, ne totum simul ruat; sic mulieres in parte inferiori, scilicet in natibus grossę, & amplę sunt; in parte autem superiori, scilicet in pectore, vel dorſo graciles; & hoc fit ex paruitate calidi digerentis; calidum enim eleuat; cum ergo in mulieribus modicum sit de calido eleuante maior pars nutrimenti cadit ad partes inferiores. In viro autem contrario modo est, quia abundat calor eleuans; ideo maior pars ad pectora, & dorsum ascendit, quare ibi grossior est vir, quā in natibus. ¶ De costa autem foemina formata fuit, quia costa adharet cordi; vt notaretur quod vir uxorem valde amare deberet. Sic enim ait Apostolus ad Ephes. 5. cap. Ita viri diligere debent uxores suas, sicut corpora sua; qui suam uxorem diligit, & seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet, sicut Christus Ecclesiam. ¶ Si autem de pedibus formasset, ancilla viri uideretur; sicut apud Persas uxor in ancillam accipitur; ut patet 8. Ethic. Sed iste principatus tyrannicus est; ut ibidem patet; & etiam in primo Politicor. ubi probat Philosophus, quod mulier pertinet ad communicationem primam, quę est naturalis, & liberorum procreatiua, & non ad secundam, scilicet seruilem, in qua seruitus est, quia natura facit unum ad unum, non unum ad plura, quemadmodum artifices Delphicum gladium pro paupere. ¶ Si autem de capite sumpta fuisset, domina uideretur, quemadmodum in quibusdam prouincijs foemina; si in hereditate succedant uiris dominantur; ista autem pelsima oligarchia est; ut patet 8. Ethic. & 2. Politicorum. ¶ De formatione autem mulieris de costa dubium est; quia costa uiri parua quantitas est, nec poterat fieri corpus mulieris de illa costa nulla mutatione facta in costa. ¶ Dicunt ergo aliqui, quod fuit facta formatio per additionem alterius materia; scilicet de terra, uel aere, siue alia ratio horum est; quia alias mulier fuisset ualde parua quantitas. ¶ Et etiam inducunt simile de multiplicatione panum; ut patet Ioan. 6. cap. quia uidetur ibi uelle Aug. quod per additionem materia; illud factum fuerit, dicens; Ille in manibus suis multiplicauit quinque panes, qui de paucis granis creat segetes; de segetibus autem manifestum est, quod per additionem materia; procreentur, quia recipitur humidum nutrimentale ab extra; & digeritur, tranſitque in substantiam segetum. ¶ Alij dicunt, quod ista formatio fuit facta per multiplicationem sine aliqua extrinseca adiunctione; quia sicut Deus de nihilo cuncta creauit in suis debitis magnitudinibus, ita de parua magnitudine, sine aliqua additione potest fieri maior quantitas; & non fiet, sicut in segetibus per intus susceptionem, sine aliqua ratificatione materia; ut corpus mulieris solidum esset. ¶ Si autem illa quantitas costę rarefieret ad tantam magnitudinem, in quanta fuit mulier formata, ualde rara substantia esset, quę nullo modo conueniret ueritati corporis humani; esset enim talis raritas propinqua raritati aereę, uel lignę. *Dixitque Adam*. Hic ponitur secundum; scilicet matrimonialis unio. *Hęc nunc caro*. Adam soporatus non uidit, nec sensit ablatam ab eo costam, & inde formatam mulierem; sed Deo reuelante ei in ecstasi cognouit, sicut multa alia prophetica. *Hęc nunc*. in hebreo dicitur. *Ista uice caro de carne mea*. id est, in alijs uicibus, cum accedebam ad alia animalia, non inueniebam carnem de carne mea; sed ista uice dedi-

sti mihi foeminam de carne mea, & ossibus meis. Et ex hoc coguntur Iudęi confiteri, quod asina est nouerca eorum, cum Adam pater eorum eam carnaliter cognouerit; ut ipsi dicunt. Eorū autem homo abominatur tam detestabilia uitia in primo parente ponere. ¶ Habetur etiam in Talmud Iudæorum, quod ante creationem Eue Adam habuit aliam uxorem nomine Lilis primam; & istam habuit centum, & triginta annis, quibus fuit excommunicatus pro comestione ligni uetis; & in toto illo tempore genuit ex ea demones. Istud autem impossibile est, cum demones sint substantię spirituales; sed cogentur in hoc Iudęi dicere demones fratres suos ex eodē patre esse. *Caro de carne mea*. Quia non solum fuit assumpta costa de Adam, sed etiam caro adhaerens; *Vocabitur uirago; quia de uiro sumpta est*. Mulier accepit hic nomen uiri, quia facta est de carne uiri, sed istud nomen, uirago, non conuenit proposito, quia uirago dicitur, quę robusta est, ut uir, sed non quę de uiro sumpta sit. Si autem lingua latina tale nomen reciperet, melius uocaretur uira, quā uirago. In hebreo autem reperitur conueniens nomen; quia uir uocatur, is, mulier autem uocatur, issa. *Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem*. Ista sunt uerba conuenientia ad primam matrimonij institutionem; sed quomodo dicitur, quod Deus instituit matrimonium, cum Adam protulerit hic uerba institutionis? Respondetur, quod Deus dicitur instituisse, quia nouit intellectum, & uoluntatem Adę ad intelligendum, & dicendum ista; quę autem autem Prophetę dicunt, Deus dicitur illa dicere; ut patet 2. Petri, cap. 1. Vel potest dici, quod Deus dixit hoc; quia ita dixit Christus, Matth. 19. cap. Non legistis; quia qui fecit ab initio masculū, & foeminam fecit eos; & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhaerebit uxori suę, & erunt duo in carne una. Et ita patet quod Deus hoc dixit, & ipse instituit matrimonij, & non Adam. ¶ Sed tūc dicitur, quō stat, quia hic dicit, quod Adam dixit ea; *Dici potest, quod quidam pars horū uerborū fuit ab Adę dicta, & alia a Deo*. Illud enim primū, scilicet nūc caro de carne mea; & os de ossibus meis. Hęc enim uerba sunt Adę, & nō potuerūt esse Dei; quia Deus non hēt carnē, & ossa; quia Deus spiritus est. Ioā. 4. c. & spiritus nō hēt carnē, & ossa; sicut Christus dixit Luc. 24. c. Vnde non poterat esse Eua de carne eius; sed dixit hoc Adę, de cuius carnis ossibus, & ossibus fuit Eua. Verba autē sequētia sūt Dei, scilicet Propter hęc dimittet hō patrē, & matrē, & adhaerebit uxori suę, & erūt duo in carne una; quia ista uerba poterāt cōuenire Deo ad institutionē matrimonij. Et hoc uir apparere ex uerbis Christi, Matth. 19. c. Vbi nō ponitur ista particula, Hęc nūc caro de carne mea; sed uerba sequētia, scilicet Propter hęc dimittet hō patrē, & matrē, &c. Et tūc dicitur, quod licet uideatur idem cōtextus cōtinuus, cū dicitur, hęc nūc caro de carne mea; usque ad finē, nō est, sed ibi, *Quamobrem dimittet homo*; sunt uerba Dei; & est iste sensus multū cōueniens; & concordabitur sic scripturę. ¶ Alio modo potest intelligi, quod Deus hoc dixit, & etiam Adam, sed Deus dixit illud prius, deinde Adam; & hic non fit mentio, nisi quomodo illud dixit Adam; & Matth. 19. cap. Non ponitur, nisi quomodo dixerit illud Deus; & quia alia uerba conueniunt Deo, alia Adę, aliter ponuntur hic, & aliter ibi; quia hic dicitur; Hęc nunc caro de carne mea; & sic vsque ad finem; & Matth. 19. Tollitur principium, & dicitur; Propter hanc, vel propter hoc dimittet homo patrem, &c. Et tunc esset sic ordo in dicendo, quod Adam statim uisa Eua diceret, Hęc nunc est caro de carne mea, & os de ossibus meis; & vocabitur uirago, quia de uiro sumpta est, quo dicto Deus adiecerit, quasi dicendo Adam

Quis instituerit matrimonij.

ad quid esset mulier, & qualiter cum ea se haberet vir; Propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & car. & Adam auditis verbis Dei, quasi approbando ea retulerit eadem; & sic dixit illa Deus, & dixit Adam. ¶ Tertio modo potest intelligi, quod Adam solus dixisset ea, sicut hic modus literæ videtur innuere. Sed dicitur Matth. 19. cap. quod Deus ea dixit; quia ipse mouit intellectum Adæ ad cognoscendum istam veritatem, & voluntatem eius ad dicendum eam, sicut fit in Prophetis, vt iam diximus. ¶ Sed dicendum, quod quicumque horum sensuum teneatur, apud Iudæos tenebatur, quod Deus ista dixisset; sed patet hoc ex modo arguendi Christi contra Phariseos tentantes eum; Matth. 19. scilicet; Non legistis? quia qui fecit ab initio masculum, & foeminam, fecit eos, & dixit; propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & car. & tauerunt statim Pharisei confusi; & tamen cum Pharisei essent maleuoli, & tentatores, si non intellexissent scripturam, sicut Christus allegabat eam, repugnassent magis irridendo, quasi insipientem, qui allegaret, quod non erat in scriptura, vel non intelligeret eam, sicut erat intelligenda; & tamen tacuerunt; ideo putauerunt eum verum dicere, & manifeste verum. *Quamobrem.* idest propter vxorem. *Relinquet homo patrem, & matrem.* Non relinquet homo patrem, & matrem, quantum ad amorem, & charitativam subuentionem, & obedientiam; sed quantum ad cohabitationem, quia non habitat filius cum patre, & matre, postquam accipit vxorem; & per hoc emancipatur filius de patria potestate, quia necesse est iam prouidere domui suæ, & familiæ. Vel designatur in hoc personæ prohibita ad connubium, scilicet filius cum matre, vel patre; cum matre quidem nullo modo propter reuerentiam maternalem; coniugalis enim commixtio æqualitatem dicit, & aliquo modo subiectionem vxoris ad virum; ideo in nullo casu liceret filio contrahere cum matre; quia est contra naturale ius, & omnem inclinationem naturalem bonam; cum sorore autem, vel cæteris pro temporis necessitate contrahere licuit; cum patre autem horribile est dicere; quia intentioni naturæ repugnat, cum omnis concubitus masculinorum inutilis sit ad generationem. Sed prima expositio magis consonat. *Et erunt duo in carne vna.* idest duo, scilicet vir, & vxor coniungentur ad vnam prolem procreationem, miscendo semen.

Quest. 19.

Erant autem uterque nudus Adam, & Eva, & non erubescabant. Non enim habebant vestes primi parentes in paradiso, quia pulchritudo naturalis maior erat, quam pulchritudo ornatus in vestibus. Et hoc notat, quod in vita æterna post resurrectionem vestes non simus habituri; quia vestes propter peccati turpitudinem inuentæ sunt; cessante autem omni culpa, & poenalitibus peccati, cessabit vestis; quia caro beatorum fulgebit ibi, sicut Sol. ¶ Dicit autem Iosephus, quod primi parentes erant adhuc, vt paruuli carentes vsu rationis, & ideo non erubescabant de sua nuditate. Sic enim pueri faciunt; & quod arbor scientiæ boni, & mali accelerabat, & acuebat vsum rationis; & quod gustantes de fructu illius ligni, inceperunt habere vsum recte rationis, erubescerent de sua nuditate. ¶ Sed hoc falsum est, quia homo, & omnia alia opera Dei perfecta creata sunt, ergo in sapientia completa; sicut in quantitate perfecta, & robore, & potentia generandi. ¶ Item patet falsitas, quia lex non datur, nisi capacibus, scilicet habentibus vsum perfectum rationis; sed Deus dederat legem de comedendo, & non comedendo,

An Adam antequam comederet lignum vitæ haberet vsum rationis. Cõsuetudo opin. Iosephi. Prima ratio. Secunda ratio.

vt supra patet; ergo vsum habebant rationis. ¶ Item si non haberent vsum rectæ rationis, non possent peccare, sed peccauerunt primi parentes eligendo comedere de fructu ligni vetiti, antequam actualiter contederent; vel incipientes comedere, antequam fructus ille naturaliter aliquid operaretur; ergo ante esum ligni habebant vsum rationis; alias Deus non videretur eos iuste condemnare. ¶ Item quia Adam ante hoc imposuit nomina omnibus animalibus terræ, & volucris, vt patet ex ordine literæ, sed istud non fit, nisi ex multa sapientia, ergo habebat iam Adam completum vsum rationis. ¶ Dicendum ergo, quod non erubescere non erat propter ignorantiam, sed ex conditione status, quia in statu originalis iustitiæ non erat aliquis motus deordinatus membri, propter quem erubescerent; quia talis pertinebat ad poenalitatem, ideo nunquam fuit quousque peccassent.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

De tentatione, & transgressione Adæ, & Eua, & maledictione, & eiectione. Cap. III.

Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis ex omni ligno paradisi? Cui respondit mulier. De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso vescimur: de fructu vero ligni, quod est in medio paradisi præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne forte moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus, quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum, & malum. Vidit igitur mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit, deditque viro suo, qui comedit, & aperti sunt oculi amborum. Cumque cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam, & vxor eius a facie Domini Dei in medio ligni paradisi.

Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es? qui ait: Vocem tuam Domine audiui in paradiso, & timui, eo quod nudus essem, & abscondi me. Cui dixit Dominus; Quis enim indicauit tibi, quod nudus es?

esset.

esses, nisi quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti? Dixitque Adam; Mulier, quam dedisti mihi fociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Et dixit Dominus Deus ad mulierem; Quare hoc fecisti? Quæ respondit; Serpens decepit me, & comedi. Et ait Dominus ad serpentem; Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ: super pedes tuos gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Mulieri quoque dixit; Multiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos; in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tibi. Adæ verò dixit; Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ; spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es; quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Et vocauit Adam nomen vxoris suæ Eua, eo quod mater esset cunctorum viuentium. Fecit quoque Dominus Deus Adæ, & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, & ait. Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est sciens bonum, & malum. Nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est. Eiecitque Adam, & collocauit ante paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium, atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.

1. Cor. 14.

Sed & serpens descripta hominis conditione. hic agitur de eius casu, & transgressione; & tanguntur tria, primo transgressio culpæ, secundo inflicto poenæ ibi. *Et aperti sunt oculi.* Tertio transgressio miseriæ ibi. *Et vocauit Adam.* Circa primum. *Sed & serpens erat callidior.* Hic ponitur conditio tentatoris, scilicet serpentis, in quo Diabolus loquebatur. Ista dicuntur ad demonstrandum veri similitudinem, scilicet quomodo Eua falli potuerit: Et ideo dicit serpentem tentatorem suum callidum esse; quia facilius a sapientibus, quam ab insipientibus defraudamur; callidus enim sensatum significat siue ad bonum, siue ad malum; & vocatur in hebræo. *Arum.* idest nudus, scilicet quod serpens erat magis nudus, Alph. Toft. super Gen.

idest acutior in perspicacitate alijs animantibus, sic habetur in hebræo. vbi nos dicimus præcedenti cap. erant nudi, dicitur in hebræo. *Arum.* Et dicitur aliquis habere intellectum nudum, qui subito ea, quæ dicuntur intelligit; qui autem tardus in intelligendo est, intellectum velarum habere dicitur; sicut qui aures coopertas habet, male audit, qui autem nudas bene. ¶ Ista calliditas, vel sagacitas erat in serpente tam naturaliter, quam a casu per demonis subintrationem; sed magis per demonem intra linguam mouentem; & vt communiter dicitur Diabolus in serpente tentauit; non quia hoc ipse elegisset, sed quia non fuit a Deo permissus intrare in aliud animal pulchre figuræ, ne ita facilius tentare posset; sed in spæ horribili, quam magis foemina euitaret. ¶ Sed forte dici posset, quod permissione Dei, & electione demonis factum est, vt serpentem intraret, qui cæteris animantibus callidior erat, vt minus ad hoc foemina aduiceret, faciliusque deciperetur. ¶ Inuidia autem Diaboli peccatum introiit in vniversum orbem, per peccatum autem mors; vt habetur Sapient. 2. cap. Doluit enim Diabolus se deiectum de gaudijs paradisi videns hominem, qui illam assequutus erat, si maneret; laborauit ergo, vt hominem ad peccatum detraheret, & perderet vitam æternam. ¶ Et quia sciebat virum prudentiorem, & constantiorem esse timens, ne eius primus conatus in cassum esset, foeminam primo aggressus est, apparens in forma serpentis. Subintrauerat enim verum serpentem, vt in eo verba formaret; & vt vult Magister in historijs scio. accepit Diabolus quoddam genus serpētis, quod erecte incedit; & adhuc dicit, quoddam serpētis directos incedere, quos Pharias vocant, & dicit, quod ille serpens habuit vultum virgineum, vt magis Eua complaceret. ¶ In Talmud Iudæorum habetur, quod serpens ille cum Eua coiuit; sed hoc turpissimum dictum est, & natara nõ patitur. Sed dicit Aug. quomodo Eua falli potuit; quia vidēs serpentē loqui, quod natura insolitū erat; credere debuit aliquam intercidere fraudē. ¶ Respondet dicēs, quod mulier mirata est; sed quia sciebat oēs creaturas bonas esse, fraudem esse non credidit. ¶ Itē quia nullā ante fraudē viderat, ex qua nunc intelligere potuisset. *Qui dixit ad mulierem.* hic incepto tentatio; & loquebatur serpens nihil intel ligens eorum, quæ dicebat, sicut asina Balaam; sed solum erant instrumenta loquutionis. Differt tamen, quia Angelus bonus mouebat linguam a fine Balaam contra ipsum arguendo, quod male ageret; serpentis autem linguam diabolus mouebat.

Quest. 1. Vnde calliditas in serpente.

Car Diaboli. Eua potius, qui Adam tentauit.

Lib. super Genes. ad lit. & lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 11. Quomodo Eua credidit serpenti.

Quest. 2. Cur Deus permiserit hominem tentari quæ callidum.

¶ Aliquis autē inquireret, cur Deus permiserit hominem a diabolo tentari, cū ipse sciret eū casurum. ¶ Respondetur, quod ad hoc multæ apparentiæ inducunt. Primo enim ait Aug. Deus sic res, quas cõdidit administras, vt eas pprios motus agere sinat. Sicut ergo aliæ res in suis naturalibus pprietatibus operari permittuntur; ita homo in sua arbitrij libertate, de qua Ecclesiastici 16. cap. Deus a principio formauit hominē, & reliquit eū in manu cõsiliij sui; & sicut Deus volebat eū p bonos Angelos ad bonū incitari; ita permittit eū p malos angelos tentari; maxime quia in statu illo non poterat homo facilius tentatori succubere, vnde ait Aug. 1. r. sup Gen. ad literā; non mihi vř magnæ laudis futurum fuisse hominem, si pp eum posset bene viuere; quia nullus male viuere suaderet. ¶ Et licet Deus eum tentari permiserit, & casurū sciret; tamē non ponebat eū in tanto periculo, in quanto nos sumus, cum tentamur; quia non poterat Deus mouere appetitū sensitiuū interius, nec fantasiam, vt aliqd sibi bonū, vel malum appareret; & istud est fortissimum tentatoris genus. ¶ In primis parentibus nihil tale erat: quia nondum deordinata ratione non poterant deordinari

partes sensitiuæ, quia hoc ex poenaltate procedit. ¶ Fuit autem causa potissima permissionis pulchritudo vniuersi per ordinationem deordinatorum; patet enim differentia bonorum ex damnatione reproborum. Cur præcepit vobis Deus. Diabolus intendebat mulierem ad peccatum inducere: & quia peccatum est voluntaria operatio contra legem, siue diuinam, siue humanam, & quia tunc nulla lex posita erat, nisi quod non comederent de fructu arboris scientiæ boni, & mali, ideo conatus fuit diabolus inducere mulierem ad comedendum: & licet alia peccata commiserint primi parentes, s'appetitum honoris indebiti, vel ingratitude: tamen omnia illa præponebat diabolus, vt ad comedendum induceret.

Quest. 3.

¶ Nec tetrauit diabolus in gula, sicut nos tentat: quia nobis præsuadet, vt comedamus, de quo non oportet: vel quomodo non oportet, &c. mulieri autem primæ non proposuit immediate, quod comederet dicens, comedere de fructu ligni scientiæ boni, & mali; sed quæsiuit quare talis prohibitio facta fuerat. ¶ Est autem ratio diuersa, quia diabolus incipit tentare ab ea parte, vbi aliquid deordinatum est, vel primo deordinari potest. In nobis autem post lapsum priorum parentum appetitus deordinatus est semper, vel ad delectationes tactus, & gustus, vel ad tristitias, & etiam ad timores, & audacias; & sic de alijs passionibus. Et ista deordinatio est in parte sensitiua: etiam si intellectus, & voluntas ordinatissimi sint: quia caro concupiscit aduersum spiritum, & spiritus aduersum carnem: vt patet ad Gala. 5. c. Et sensus, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, vt patet infra 8. c. Ideo in nobis semper incipit diabolus inducendo ad explendum actum appetitus deordinati. In primis autem parentibus nihil deordinatum erat, nec in voluntate, & intellectu, nec in parte sensitiua; sed quia non poterat appetitus sensitiuus deordinari, nisi deordinaretur ratio, ideo a ratione incepit. Non erat deordinatus appetitus sensitiuus: quia nec sitis, nec fames, nec aliquid talium illis inerat: ideo frustra diabolus tentasset Euam dicens, comedere fructum istius ligni: cum ad illud non inclinaretur appetitus eius; in nobis autem inclinaretur appetitus gustus per famem, & inordinatum desiderium ad delectabile, quod non oportet: ideo proponit, quod comedamus de illicito. ¶ Incepit autem diabolus, vt moueret rationem ordinatam mulieris ad inordinatum desiderium: & quia homo naturaliter est multum liber, & dominus omnium aliarum rerum, valde repugnat ei seruitus. Est autem seruitus quando alicui non licet facere, quod vult; hoc autem est per præceptum, maxime per negatiuum, quod coarctat imperium voluntatis nostræ. Incepit ergo proponere deum quomodo illud præceptum erat valde aggrauatorium, scilicet homo, qui naturaliter dominus erat omnium lignorum, prohiberetur a comestione fructus alicuius eorum. Ex hoc mulier mota fuit quadam elatione, & inclinata ad displicentiam præcepti, & per hoc ad dubitationem de poena comminata, quod pertinet ad superbos. Cur præcepit vobis Deus. id est quare aggrauauit vos Deus, tantum subiiciendo in seruitutem, vt non comederitis de fructu? Stulta autem Eua, quæ non attendit, quod melius erat subditum esse Deo, quam in se ipso eleuari, statim contestanter asseruit mortem nullo modo pro illo actu futuram: vt de assertionem Dei ad dubitationem mulieris, & deinde ad negationem damnationis gradatim veniretur. Nequaquam moriemini. q. d. Deus dixit hoc, non quia sic futurum esset: sed vt vos arctaret ad non comedendum. Scit enim Deus. Hic subdit causam falsam prohibitionis, & in hoc culpatur Deus de inuidia dicens quod Deus sciebat, quod comederet de illo ligno fierentur

ri, sed cum negatione preposita, vt equipollet suo contradictorio. Et sic, vt communiter habetur in omnibus biblijs, est sensus, quod Deus vetuit eis aliquid lignum: De fructu ligni, quod est in medio paradisi. id est de fructu ligni scientiæ boni, & mali, quia illud erat in medio paradisi, vt patet præcedenti c. & licet diabolus sciret quæ erat arbor prohibita: tamē noluit explicare, vt mulier eam per se explicaret, & daretur ei occasio plura loquendi, & se ipsam mouendi ad displicentiam, & desiderium comedendi. Et ne tangeremus illud. Hoc mulier addidit a se ipsa ad demonstrandum, quod Deus illud grauabat imponendo tam durum præceptum: quia modus displicentium in rebus aliquibus est, csi libenter non ferant, sermonibus exaggerare; Deus autem solum gustum prohibuerat, & non tactum.

Quest. 4. An Deus prohibuerit tactum ligni vtrius primis parentibus.

¶ Aliqui tamen dicunt quod etiam tactum prohibuerat, vt magis elongarentur a gustu: sed non videtur aliquid tale innui ex litera. Verisimile est enim, quod si Deus talia mandasset, quod scripta essent, cum hoc esset vna pars necessaria præcepti. ¶ Et non valet ratio, quam adducunt, scilicet quod prohibuit tactum, vt elongarentur a gustu: quia si Deus sic prohibuisset, tantum peccassent primi parentes in tangendo sicut in gustando: quia nullum istorum erat malum secundum se, sed quia prohibitum. Comedere enim de fructu ligni non erat de se peccatum, sed quia Deus vetuerat, equale autem est in tangendo; talis autem prohibitio elongatiua ab actu nunquam datur, nisi cum vnum est de se malum, aliud est malum quia prohibitum: vt si prohibetur alicui, quod non cohabitent mulieribus, ne fornicetur; fornicari autem de se malum est: cohabitare autem mulieribus solum est malum, quia prohibitum: quando autem duo mala equalia sunt, nunquam prohibetur vnum, vt elongamur; sed quodlibet eorum equaliter propter se. ¶ Item quia quodcumque prohibetur vna res, vt elongemur ab alia minus sumus inclinati ad vnam, quam ad aliam: alias a qualibet earum immediate cauere possemus, vt cum mādatur alicui, quod non videat mulieres, ne exardescat in concupiscentia earum, facile est sibi non videre mulieres, sed difficile est, cum viderit, non concupiscere. Si autem equaliter difficile esset abstinere a concupiscendo, & a videndo non mādatur vnum, vt elongemur ab alio.

Sic autem erat in primis parentibus, quia cum non haberent ante peccatum aliquam deordinationem in appetitu sensitiuo, non magis inclinabantur ad gustandum, quam ad tangendum de verito. Concluditur ergo quod mulier istud addiderit a se ipsa. Ne forte moriamur. Mulier a se addidit fortē, quod est aduerbiū dubitandi, cum Deus assertiue dixisset. Et hoc dicebat, quia per displicentiam mandati diuini deuenerat in dubitationem, vtrum Deus secundum verba, quæ prædixerat mortem infligeret. Hoc etiam magnum peccatum fuit dubitare de verbis Dei, cum sint permanentiora omnibus rebus: nec potest euenire aliquid, per quod id, quod Deus proposuit, irriteretur: quia celum, & terra transibunt, verba autem Dei non transibunt, vt patet Lucæ. 21. cap. & ex hoc inducitur, quod sicut hic mulier mutauit sermonem domini, ita mutauit supra dicens; Nec tangeremus illud. Dixit autem serpens ad mulierem. id est diabolus per serpentem: quia vidit mulier de morte comminata dubitantem, statim contestanter asseruit mortem nullo modo pro illo actu futuram: vt de assertionem Dei ad dubitationem mulieris, & deinde ad negationem damnationis gradatim veniretur. Nequaquam moriemini. q. d. Deus dixit hoc, non quia sic futurum esset: sed vt vos arctaret ad non comedendum. Scit enim Deus. Hic subdit causam falsam prohibitionis, & in hoc culpatur Deus de inuidia dicens quod Deus sciebat, quod comederet de illo ligno fierentur

ficerentur sicut Dij, ideo inuidit, & prohibuit comedere. Quacumque die comederitis ex eo. id est quocumque tempore, scilicet post comestione de fructu illo immediate sequetur, quod dicitur in litera. Apertur oculi vestri. id est intellectus vester erit ad intelligendum perspicacior. Vocatur autē intellectus oculus æquiuoce, quia vterque est ad videre, id est iudicare, & nec diabolus loquebatur de oculis corporeis, nec Eua hoc intelligebat, quia corporeis oculis tunc satis claros, & apertos habebat. Et eritis sicut Dij. id est, per comestione de fructu huius ligni eritis, sicut Deus est; ita quod vos videamini esse Dij, & hoc est in sapientia, vt infra subdit. Scientes bonum, & malum. Vel potest intelligi, quantum ad alias perfectiones, scilicet stare potentes, & nulli subiecti, sicut Deus nulli subijciatur.

Quest. 5. An Eua credi lit se posse fieri Deum.

¶ Et non est intelligendum, quod Eua crederet se potuisse fieri Deum, quia hoc sciebat esse impossibile; nec quod poterat esse æqualis Deo; quia eadem est impossibilitas, cum Deus infinitus sit; sed credidit se posse habere quandam similitudinem ad Deum, scilicet, quod sicut Deus nullo alio indigebat; ita ipsi nullo indigerent, & omnia scirent, & essent regula in omnibus, quæ fieri deberent. ¶ Sed in credendo hoc valde fuit stulta mulier, quia nulla arbor talem perfectionem dare poterat; vir autem non credidit aliquid istorum, sed solum comedit, vt mulierem non contristaret; credidit enim, quod si non comederet de fructu, quem ei mulier presentabat, ipsa tædio moreretur, vt patet per Magistrum in 2. sententiarum dist. 22. Peccauit ergo Adam ingratus diuinis beneficijs, & amans inordinate vxorem; licet eam nondum carnaliter cognouisset, nec cognoscere desiderasset; debuisset enim magis permittere mori vxorem, quam contra diuinum præceptum de cibo vetito manducare.

Quest. 6. An Eua ante comestione actualem peccauit.

¶ Et sciendum est, quod antequam mulier gustasset de cibo vetito, multipliciter peccauit; primo in elatione, & displicentia de diuino mandato; secundo de verbis Dei dubitando; tertio immoderate honorem, & excellentiam appetendo; quarto de cibo vetito eligendo comedere. Possent autem ista magis diuidi, & plura assignari peccata; aliqui tamen volunt, quod non peccauit Eua, donec de cibo vetito actualiter comedit, & probant, quia iustitia originalis fuit ablata propter peccatum, sed nunquam fuit ablata, donec comedit Eua; ergo ante non peccauit. Patet hoc, quia postquam consensit, antequam comedisset, non erubescerat de nuditate sua, quod pertinet ad statum originalis iustitiæ. ¶ Sed oportet dicere, quod ante actualem comestione Eua peccauit; quia actus exterior non est peccatum, nisi vt dependet ex libera electione voluntatis; & ideo si aliquando actus exterior sine electione voluntatis fiat, non est peccatum, nec meritorium; vt si fiat aliquid per violentiam, vel propter ignorantiam, quæ destrunt rationem voluntarij. Et si aliquando minor electio de malo fit; etiam si non sequatur actus exterior, peccatum consummatum est, sed mulier antequam manum extenderet ad lignum, & comederet, deliberauit manum extendere, & comedere, alias non fecisset; ergo ante comestione peccauit. Et sic ait Augustinus super Gen. ad literam super istud cap. Verbis serpentis mulier non crederet a vera, atque utili re diuinitus se fuisse prohibitam, nisi iam inesset eius diuenti amor propriæ potestatis, & quadam de se superba præsumptio. Sed non est intelligendum, quod Augustinus velit superbiam præcessisse in muliere tentationem serpentis, sed mox ut serpens incepit persuadere mulieri, quadam elatio suborta est, & deceptio, dubitatio, & cætera peccata.

Alph. Toft. super Gen.

¶ Ad argumentum contrarium respondetur, quod non est necessarium ablatam fuisse iustitiam originale post peccatum immediate, quia tunc secundum eorum positionem dicendum esset, quod Eua non peccauit in comedendo, quia etiam post comestione actualem non perdidit originale iustitiā, donec uir comedit. ¶ Licet enim comederit; tamē de nuditate non erubuit, quousque uir etiā comedit. Sed non erubescere ad originale iustitiā pertinebat. ¶ Et hoc satis est rationale, quia originalis iustitia est gratia gratis data, quæ beneficit cum peccato mortali, ut donū prophetiæ, genera linguarum, gratia sanitatum, quæ omnia in peccatoribus hominibus sine actu sepe reperiuntur; gratia autē gratum faciens non potest stare cum peccato mortali. Ideo licet ponatur gratia gratū faciens cōcreata homini, uel quod postea per aliquos actus materialiter meruerunt, licet non mereamur proprie primam gratiam, de qua illa immediate perdita fuit, quādo mulier elegit deliberate contra Dei præceptū de ligno uetito manducare; & sic de Adam dicitur; sed non sentitur ista gratia, cum perditur; quia est aliquid ualde spirituale, & respectiuum, s'acceptatio diuinæ uoluntatis. Ideo nemo scit, utrum gratiam gratū faciētē habeat, nisi ei a Deo reueletur; bene tamen aliquis scit, utrum odio dignus sit; quia bene scit, se eē in peccato mortali, quādo actualiter eligit agere contra legē Dei, & non penitet de illo; sed de gratia ignorat, quia dato quod aliquis actualiter cōteratur de malo cōmissio, tamē ignorat, si forte agit quantū dēt, & iō certus nō est. ¶ Et si obijciatur illud Ecclē. 9. cap. Nescit homo an odio, uel amore dignus sit; Respondetur, quod intelligitur de futura beatificatione, uel poena; quia dato quod aliquis nunc male operetur, nescit, si in bono finiet; & licet aliquis nunc bene operetur, nescit, utrum male finiturus sit. Et hoc demonstratur in litera, cum dicitur; Sed cuncta in futurum reseruantur incerta. ¶ Dicit ergo quod nullum in cōueniens est, quod gratia gratis data maneat cum peccato mortali; ergo sic dicitur de originali iustitia, quæ erat quadam ordinatio uirum inferiorum subiectarum rationi, nec aliquo modo potenter repugnare, donec ratio repugnaret Deo. Contrarium huius, s' repugnantia appetitus sensitiui, nō est culpa, sed poena; quia in uitis perfectissimis in uita ista est, sicut in B. Paulo, quem ualde inquierabat stimulus carnis contra iudicium rectæ rationis, vt patet 2. Cor. 11. In tantum ut clamaret; Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Ad Rom. 7. c. ¶ Sed aliquis dicit, cum iustitia originalis haberet aliquid speciale inter alias gratias gratis datas, scilicet quod propter peccatum tollenda erat, quare non ablata fuit immediate post peccatū Eua? ¶ Respondetur, quod Deus permisit hoc fieri ad tentationem Adæ, quia sicut permisit serpentē tentare Euam, ita permisit Eua tentare Adam. Si autē immediate post peccatum Eua perdidisset iustitiā originalē, immediate erubuisset de nuditate, & non iuisset ad virum, sed magis lateret preter uerecundiam, ut postea factum est; uel si forte iuisset ad virum uerecundans, uir expauisset, nec aliquo modo comederet, quare non peccaret. Et patet hoc, quia immediate ut uir comedit, sensit uterque nuditatem, & rebellionem in membris, nec dilata fuit ibi perditio iustitiæ originalis, sicut post peccatum Eua; quia hic totum peccatum consummatum fuerat, & non in peccato Eua. Scientes bonum, & malum. Non quod tunc aliquid malum esset, quod scire possent, quia supra 1. cap. sed loquitur ex abundantia, dicens; si comederitis de isto ligno sciētis bonum, & malum, id est omnia quæcumque sunt, siue bona, siue mala, siue uera, siue falsa, siue necessaria, siue contingentia,

Quest. 7.

Gratia gratis data, stat cum peccato mortali, sed nō gratū faciēs.

Dubium, cur statim Eua nō perdidit iustitiā originalem.

C 3 secundum

secundum omnes scibilium differentias. *Vidit igitur mulier.* Supra posuit peccata mulieris in interiori electione, hic ponit peccatum in exteriori operatione. *Vidit igitur mulier lignum.* idest, tunc iudicavit esse pulchrum, & desiderabile ad cibum; ante enim bene videbat pulchritudinem ligni, sed non aliciebatur ad comedendum de eo, quia appetitus non erat deordinatus; nunc autem quia ratio deordinata fuerat superbiendo, & dubitando, incepit appetitus deordinari male appetendo, & secundum existimationem male iudicando, sicut patet in illo, qui non est inflammatus appetitu venereo, licet videat pulchras mulieres, & pulchras esse iudicat, non tamen iudicat esse concupiscibiles ad actum venereum; qui autem deordinatus est habens appetitum inflammatum, iudicat pulchras, & convenientes ad libidinem. *Bonum est ad vescendum.* In hoc differt iudicium, quod ante habebat, & iudicium, quod nunc in tentatione habet; quia ante iudicabat absolute lignum esse bonum, & suave, sic autem iudicabat esse bonum applicando, scilicet cibum illicitum. Hoc autem iudicium non poterat esse in parte sensitiva, nisi primo esset iudicium depravatatum, secundum rationem superiorem, *Et pulchrum oculis, aspectuque delectabile;* videre autem quod lignum esset pulchrum ad visum, non pertinebat ad visum; quia Deus non prohibuerat visum, sed gustationem. Sed ut ait Aristot. 3. Ethic. Temperantia est circa delectationes, & tristitias sensitivas; sed non circa omnes sensus, quia in videndo colores, imagines, vel scripturas non est temperantia, vel in temperantia; nec circa delectationes, & tristitias auditus, quia non est temperantia in armonia, nec vocum hypocrisi, idest, sophisticatione ad ludos; nec in odoratu, quia non dicitur temperatus in odorando rosas, vel thimiamata. *¶* Ista tamen possunt considerari in quantum referuntur ad intemperantiam, scilicet gustum, & tactum, & tunc est in istis per accidens intemperantia; ut qui gaudet videndo cibos, non quia boni coloris sunt, sed quia comedit eos; sic qui videt pulchram mulierem, & delectatur in videndo, quia coire vult cum illa, in sola delectatione visus intemperatus est. Si tamen delectatur, quia erat boni coloris, non referendo ad aliquid aliud, non est intemperatus, sed in altero genere peccati. Sic qui vult audire voces animalium, intendens satiari de carnibus eorum. Sic in odoratu, qui gaudet in odore pulmentorum, non quia suavis odoris sunt, sed quia cibabitur eis, & qui delectatur in actu vnguentorum, in quantum reducunt ad memoriam delectationem veneream prateritam, vel acunt ad futuram. *¶* Et patet ita distinctio manifeste, quia homines antequam comedant, gaudent odoribus quorundam pulmentorum, sed postquam satiati fuerint, non gaudent illis odoribus. Sic ergo mulier iudicavit illam arborem esse pulchram visui propter suavitatem coloris ante peccatum; sed cum incepit consentire serpenti persuadenti, iudicavit arborem esse pulchram visui, referendo illam pulchritudinem ad gustum, & tunc pertinebat ad genus intemperantiae. *Tulit de fructu illius, & comedit.* Iam persuasa a daemone. Dicit Rabbi Salomon, quod quando mulier dixit, quod Deus prohibuerat eos, ne tangerent illam arborem, serpens impulit eam, ut tangeret, & coegit eam tangeri, ut crederet mulier, quod si peccatum erat in tangendo, vel gustando de illa arbore, iam commissum erat in tangendo, & non dubitaret gustare, quasi iam non posset magis peccare. Sed hoc ridiculum est, quia non videtur modus, quo serpens mulierem impelleret. *¶* Item hoc procederet, si peccatum committeretur tangendo coacte arborem; sed falsum est, quia omne peccatum actio voluntaria est. *Et dedit viro suo.* Aliqui pu-

tant, quod Eua fecit hoc ex invidia, sicut sicut ipsa peccauerat, ita faceret viro peccare, ne vilior viro videretur. Sed falsum est, quia Eua non cognovit se peccasse credens verbis daemone, donec vidit in se fieri immutationem, quod erubescere de nuditate; hoc autem fuit postquam vir comedit, ut patet in litera, & non ante. *¶* Sed dicendum, quod dedit ei ex quodam amore inordinato, quia sicut vir volebat foemina displicere, ita foemina desiderabat viro complacere; parabat autem quod in hoc complaceret ei. Vel forte, & melius dicendum quod diabolus, qui vtrumque vincere conabatur, & virum per se aggredi non audebat, per foeminam aggressus est persuadens ei, ut viro daret. Et hoc tenendum videtur. *Qui comedit.* Consentiens uxori, ne eius delicias contristaret, vnde quodam rariu ei omnia, quae serpens locutus fuerat, quae non credidit vir, sed comedit, ne uxorem contristaret. Ideo dicitur, quod vir non deceptus fuit, ut patet prima ad Timoth. 2. cap. Adam non seductus est, Eua seducta fuit, & in praevicatione mansit. Seduci autem est falsa credere; hoc fuit in Eua, sed non in Adam; fuit tamen Adam seductus aliunde, s. quod credidit, quod licet peccasset, tamen Deus misereretur eius, & non caderet de illo statu; sed falsum fuit, quia Deus sub magna assertionem continuatus fuerat. *Et aperti sunt oculi amborum.* Hic ponitur secundum principale, s. poenam infligendo; & ponuntur duo, s. privatio boni habitus, secundo impositio mali nocivi ibi, *Vocavit Deus Adam.* Circa primum. *Et aperti sunt oculi amborum.* scilicet, simul, ita quod non cognovit se primo Eua nudam, licet primo peccauerit, sed simul cognoverunt se ambo nudos, cum Adam peccavit. *¶* Quare autem Eua non cognovit se ante nudam, ratio supra assignata est. *¶* Considerandum est, quod iustitia originalis non erat aliqua gratia gratum faciens, sed quaedam gratia gratis data, quae consistebat in ordinatione, & refectione inferiorum ad superiora, s. quod ipse homo, & foemina sine aliqua labe immunditiae creati sunt tales, ut anima eorum esset subdita voluntati divinae, etiam si non fuerit ibi gratia gratum faciens, s. quod in eorum intellectu, vel voluntate non erat aliquid, propter quod ipsi vellent repugnare voluntati divinae; & ita dicitur quod homo in statu innocentiae diligebat Deum naturaliter magis, quam se ipsum, dato quod non haberet gratiam gratificantem. *¶* Appetitus etiam sensitivus, & existimativus, quae computantur pars inferior animae, taliter ordinati sunt, quod nullo modo repugnaret iudicio intellectus, vel electioni voluntatis, & deinde potentiae executivae, quae inferiores sunt, obedirent in exequendo. Et ad hoc pertinebat debitum robur, & sanitas, & posse non mori, quae omnia faciunt ad bonam, & perfectam executionem actuum voluntatis; & huic sanitati subordinabantur omnia exteriora, s. dominium in animalibus, & in rebus non sentientibus, s. quod bestiae non nocerent, ignis non combureret, aqua non suffocaret, lapis non laederet, &c. tota ista connexio vocabatur iustitia originalis, & proprie vocabatur iustitia. Aequalitatem enim quaedam dicit iustitia, siue secundum rem, siue secundum proportionem; ut patet 5. Ethic. Erat autem inter omnia ista quaedam aequalitas proportionalis, scilicet ad Deum, appetitus, & extimativus ad animam, potentiae executivae ad appetitum, & intellectum; sanitas ad potentias executivas, obedientiam rerum exteriorum ad non corrumpendum sanitatem. Vocatur originalis, quia ista iustitia homini in sua origine, vel formatione data est. *¶* Et quia ista concatenatio dependebat ex primo, s. ex subiectione animae nostrae ad voluntatem divinam, ideo dissolvi non poterat, donec prima aequalitas, scilicet animae

Quid iustitia originalis.

Cur dicitur iustitia originalis.

Vnde sit, quod Natura prudensissima, voluit generationis membra in occulto esse.

Quomodo coluerunt folia

Cur pador sic pudentia ostendit.

Cap. III.

Quaedam, quae recte facta sunt, videri non videntur.

Dubium, quantum duravit Adam in paradiso.

Cap. I. & I. Mag. mor. c. 20. Peres, qui versetur temperantia.

Dubium. An Eua dederit pomum viro suo invidia, vel amore.

ad Deum destrueretur, sicut veritas conclusionis demonstrata non potest deficere, donec deficiat veritas principij. *¶* Fuit ergo iste ordo in destruendo originale iustitiam secundum naturam, licet non secundum tempus; sed satis est quod sit prioritas causalitatis; primo enim voluntas Euae a voluntate divina recessit, cum displicuit ei de impositione mandati, & superbiuit desiderans honorem; deinde appetitus, & fantasia recesserunt a recta ratione, quando fantasia iudicavit lignum esse pulchrum ad vescendum, & appetitus suus fuit inclinatus ad haec. Vel magis proprie appetitus infurrexit, quando contra voluntatem membra genitalia exarserunt, postquam Adam gustavit; cum enim inclinavit appetitus ad comedendum fructum arboris, deviauit a recta ratione; sed quia ista deviatio non fuit inuoluntaria, cum hoc primo elegerit, non dicitur proprie repugnantia appetitus ad voluntatem, sed postea, cum contra voluntatem membra genitalia motu sedo libidinis exarserunt. Deinde potentia executivae obediebant desiderio; quia quicquid homo volebat poterat; postea non potuit, quod volebat. Deinde sanitas non mansit firma; quia fuit homo subiectus necessitati moriendi. Deinde bestiae, & res naturales non custodierunt obedientiam naturalem, sed omnia mortem homini inferre poterant. *¶* Iustitiam originale iustitiam non potuit homo naturaliter habere, sed Deus ex dono dedit, cum tamen ei ablata fuit, poenalis magna fuit; sicut rex alicui gratis concedit aliquam dignitatem, sed nunquam eam tollit, nisi in poenam, & ista poena tangitur, cum dicitur. *Et aperti sunt oculi amborum.* Iosephus intelligit hoc de cognitione, vel usu rationis, scilicet quod ante commestionem de ligno uetito primi parentes erant tanquam paruuli, nihil intelligentes; cum autem comederunt, incepunt uti ratione, sed hoc repugnat supradictis, quia saepe probatum est, quod formati sunt cum perfecto usu rationis. *¶* Item quia sequeretur, quod per peccatum attingebant magnum bonum, scilicet, usum rationis. *¶* Alio modo dicit Rabbi Salomon, scilicet, *Aperti sunt oculi eorum.* Ad cognoscendum malum fuit eorum intellectus illuminatus, quia ante solum bonum cognoscebant. Sed etiam hoc falsum est, quia ad idem pertinet cognitio oppositorum. Si ergo cognoscebant ante bonum, & malum etiam cognoscebant, utrumque cognitione sola intellectu speculativa; bonum autem utraque, & speculativa, & experimentalis; malum autem cognoverunt experimentaliter post transgressionem; ideo dicendum quod intelligitur. *Aperti sunt oculi amborum,* scilicet, Ad cognoscendum suam nuditatem esse confusibilem ex conditione status; sed valde decorum, & honestum, sicut nuditas in patria post resurrectionem; quia ibi cessabit vetus visus membrorum, in quo nunc verecundamur, ut ait August. 22. lib. de Civit. Dei, ideo subditur. *Cumque cognovissent, se esse nudos.* idest, cum cognovissent, quod sua nuditas erat verecundabilis, consuerunt folia ficus. Dicunt quidam Iudaei, quod ideo consuerunt folia ficus, quia arbor scientiae boni, & mali, in qua peccauerant, erat ficus. *¶* Sed non est multum verisimile; quia quando Adam, & Eua inceperunt verecundari de nuditate, non erant apud arborem scientiae boni, & mali; quia Eua seducta a serpente comedit, & non erat ibi Adam, & post ipsa tulit, & dedit viro suo, qui in alio loco stabat. Si enim in eodem loco stetit, non poterat diabolus tentare foeminam, quando tentaret virum; sed hoc volebat diabolus, sed magis foeminam seorsum, ut eam devinceret. Videtur ergo quod de proxima arbore, apud quam starent, accepissent folia, & non reverterentur ad acci-

piendum folia de arbore scientiae boni, & mali. *¶* Item quia dato quod apud eam starent; quia tamen in ea peccauerant, & tantum malum inde provenerat eis, timerent iterum manus in eam ponere. *¶* Acceperunt ergo folia ficus, vel quia apud eos proxima erat, quando inceperunt erubescere; vel quia nulla arbor erat, qua melius tegerentur. Perhibetur enim in oriente esse ficulnea, quarum folia ad scuti magnitudinem accedunt, ut ait Ver. lib. 1. Speculi virginum. *¶* Aliqui quarunt quomodo consuerunt primi parentes folia ficus, cum filum, nec acum haberent. Ista quaestio deceptoris est, quasi si quaratur, quis fuit prior maleus, vel forcipes? *¶* Respondetur, quod maleus. Dico ergo, quod facile erat consuerunt folia in aliquo ramo arboris; sicut in vno vimine fecerunt sibi perizoniata, idest, folia circumctoria, scilicet quosdam amictus de folijs, qui pendebant de loco lumborum usque infra partes genitales, quae pudenda vocantur, quia maxime de illis verecundari sunt illi, & nos quoque de ijs magis verecundamur. *¶* Et est causa, quia anima nostra tanquam dominus, & rector movet omnes partes corporis ad arbitrium suum; & cum sit valde generosa, & diligens domina, quando aliqua pars corporis insurgit verecundatur; quia non obedit perfecte, sicut verecundaretur vnus homo valde potens, si vnus rusticus contra insurgeret, & non posset eum comprimere. Inter partes corporis nulla est, quae ita repugnet imperio voluntatis, sicut pars genitalis, propter concupiscentiam fortiter veneream; alias enim partes movet homo, & regit principatu despotico, idest, servili movendo ad placitum, partes autem genitales movet principatu politico, idest, liberali, non qualiter vult, sed qualiter potest rogando, & suadendo. De ijs patet aequaliter in primo Politic. & sic licet alij actus sint detestabiliores, tamen nullus est ira verecundus, dum sit, quam iste; erubescit enim anima se a tam turpi passione esse deviantem, cessat enim omnis operatio rationis in actu venereo, ut patet in septimo Ethicorum, circa finem; in alijs autem actionibus criminosis manet aliquis actus rationis, licet non relatus; hic autem tota ratio absorbetur, & totus homo efficitur caro; vnde etiam si iste actus aliquando licitus sit, sicut inter virum, & suam legitimam uxorem, tamen verecundabilis est, nec videri vult. Sic enim ait Tullius; & cum allegat August. 14. lib. de Civit. Dei, Omnia recte facta in luce se collocari gaudent; hoc autem recte factum, idest, actus matrimonialis, cum fieri desideret, videri non vult. *Et cum audissent vocem Domini.* Ista vox erat, quam dixit Dominus, scilicet, *Adam ubi es?* Et notandum, quod magis erubuerunt praesentiam Dei, & videri ab eo, quam inter se mutuo; & non fuit hoc propter timorem, quia Adam respondit postea Deo, quod latuerat, quia viderat se nudum, & causa est; Adam, & Eua mutuo viderant sibi loca verenda, & non tantum erubescerant; putabant autem Deum non vidisse eos, postquam inceperant videri a Deo, magis erubescerant. *Deambulabat Deus in paradiso.* Non in forma deitatis; quia secundum illam ubique est, & immobilis; quia omnia replet, ut patet Ieremiae 23. c. sed in forma assumpta alicuius creaturae; & forte in forma viri. *Ad auram post meridiem.* Post meridiem denotat tempus electionis eorum, quia post meridiem, scilicet hora decima diei, ut aliqui volunt; dicunt enim quod tantum duravit Adam in paradiso, quantum duravit Christus patiens tormenta pro redemptione nostra. Sed hoc valde remotum est, quia Christus in die feriae sextae usque; ad horam nonam, & in tota nocte precedenti tormenta passus fuit, manifestum est quod non stetit Adam in paradiso tanto tempore; quia non stetit vna die artificiali.

Alph. Toss. super Gen.

C 4 ¶ Hoc

Lib. 11. de Genesi ad lit. cap. 33.

Proprium Deo est misereri, & parcere.

Cap. 11.

Hoc autem, quod dicit, *Ad auram*, secundum Augustinum tropicum est, qui enim ad auram ambulat a calore refrigerari vult. Sic enim notatur, quod Deus per peccatum calore iracundiae incanduerat, & per poenam refrigerari volebat, vel dicitur ambulare ad auram, id est contra auram, quia qui contra auram, id est, ventum ambulat, tardus movetur. Sic enim Deus ad puniendum peccatum primorum parentum tardus veniebat, quia Deo misereri proprium semper, & parcere. Potest alio modo accipi, quod illud totum sit determinatio loci, scilicet quod ambulabat ad auram post meridiem, id est ad ventum, qui venit post plagam meridianam. Ventus flans a meridie dicitur Auster, ab occidente dicitur Favonius, & ut ait Isidorus 3. Erymo. Inter meridianum occidentalem sunt duo venti, sed unus eorum, qui occidentali collateralis est, refrigeratius est, & suavis, ad quem ventum Deus ambulabat; quia videbatur venire de illa parte, de qua ille ventus flabat, qui est post meridiem, id est, post partem meridianam contra occidentem; & iste ventus vocatur Zephyrus, qui valde sanus, & laudabilis est, maxime ad generationem florum. Vel potest signari solum tempus per ista, scilicet, quod aduentus iste Dei fuit post meridiem, scilicet decima hora, ut quidam volunt: & tunc ista aura fuit tanquam quoddam signum praecedens, & demonstrans aduentum Dei. Sic habetur 3. Reg. 19. cap. quando Deus apparuit Eliae latenti in montibus; & misit signa sui aduentus, & primo venit spiritus grandis, id est, ventus subvertens montes, & postea petras; & non in spiritu dominus, & post ipsum commotio; & non in commotione Dominus; & post commotionem ignis, & non in igne Dominus, & post ignem sibilus aurae lenis, & ibi Dominus. Sic etiam quando Spiritus sanctus super discipulos apparuit, factus fuit repente de caelo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, ut patet Actuum 2. c. In hebraeo habetur. *Ambulantis ad auram Dei*. Et vocatur aura Dei illa aura, siue ventus, qui venit ad vesperum contra Solis occasum, maxime apud loca maritima, in quibus ex accessu vespertino maris causatur aura. *Abcondit se Adam, & vxor eius*. Quia ambo simul erant, & absconderunt se ex verecundia ingratitudinis; quia contra Deum beneficientem eis peccauerunt, & propter verecundiam nuditatis, quam nouiter senserant. *A facie Domini Dei*. id est, ut non videret eos Deus; sciebant autem, quod ubique essent, Deus eos videret, sed fecerunt hoc ex passione verecundiae. Aliquando enim impellente passione factus aliqua, quae non profunt. *In medio ligni paradisi*, id est, in medio lignorum Paradisi, scilicet in aliqua parte, in qua ligna condensa valde erant, ut videri non possent. *Vocauitque Deus Adam*. Hic ponitur bonorum praedictorum interpretatio. *Adam vbi es?* Non ex ignorantia procedit ista quaestio, cum in omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos; sed ut ex responsione conuenientior fiat increpatio. *Vbi es?* Non apparuit Deus immediate iratus Adae ad eum puniendum; sed venit mansuetus vocans, quasi volens quod Adam procederet coram ipso pro delicto veniam petiturus. O quam tunc felix fuisset genus humanum, quod quotidianis criminibus, & calamitatibus conquassatur. Vocem tuam audiuisti, scilicet sonitum aurae, vel status praecedentis diuini aduentum. Vel istam vocem, qua nunc quaesit, ubi erat. *Et timuit, eo quod nudus essem*, id est, non ausus sum comparere ante, quia nudus eram, & hac verecundia valde premebar. *Quis indicauit tibi, quod nudus es?* id est, quis indicauit tibi, quod carentia vestimenti esset erubescibilis? Non enim intelligitur

sic litera, quod Deus quaereret, quis indicasset Adae nuditatem carnis suae; quia Adam oculos habebat, & videbat se esse sine vestibus, sed hoc non indicabat ignominiosum; nunc autem indicabat. De hoc ergo quaerit Deus, scilicet quis indicauit ei nunc magis, quam ante, quod nuditas esset erubescenda. *Nisi quod de ligno*. id est, per transgressionem praecipii mei tracta fuit originalis iustitia, per cuius subtractionem nuditas apparuit confusibilis; quia idem causa est oppositorum diuersimode, sicut patet in 2. Phisicorum. Nauta enim per suam praesentiam est conseruatiua causa nauis; sic idem sua absentia est causa submersionis nauis. Eodem modo iustitia originalis per suam praesentiam est causa faciens nuditatem deoram, & honestam, & per suam subtractionem fuit causa, ut nuditas appareret confusibilis. *Dixitque Adam*. scilicet, ad excusationem suam. O prauum cor excusando se accusat, quod si se accusasset omnes nos ab accusatione, & iudicio liberasset. *Mulier, quam dedisti mihi sociam ad generandum, & conuiuendum. Dedit mihi de ligno, & comedi*. In hoc multum aggrauauit delictum Adam, quia culpam in Deum retorquebatur, quasi diceret; Domine tu videres, si non dedisses mihi mulierem sociam, non peccassem, & quia dedisti mihi talem sociam, ideo peccaui; non debet ergo mihi culpa imputari. *Quare hoc fecisti?* scilicet, inducere virum ad peccandum, *Serpens decepit me*, scilicet, dicens mihi, quod non peccabam, nec moreter; & non dixit Adam; mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi; quia mulier decepta fuit, credendo quod dixit serpens, Adam autem non credidit, sed consensit, ut non contristaret uxorem. Et sciendum, quod licet Deus cognosceret peccata Adae, & Euae, tamen prius quam puniret interrogauit eos, ut seruaret ordinem iudicium, prius inquirens, quam condemnans; a serpente autem nihil interrogauit, quia iam damnatus erat diabolus, qui in eo loquebatur, & de caelo empyreo eiectus, *Et ait Dominus ad serpentem*. Hic ponitur secundum, scilicet inflictio mali nocitui; & hoc diuiditur in tria; quia tres poenae inflictae fuerunt prima, quantum ad serpentem, secunda ad mulierem, ibi, *Mulier quoque*. Tertia ad hominem, ibi, *Adae vero dixit*. Circa primum, *Quia hoc fecisti*, id est, quia decipere voluisti mulierem. Sciendum enim, quod diaboli, quia perdidit gloriam aeternam malitia sua, videntes homines posse peruenire ad vitam aeternam, valde inuidebant, ideo licet maior poena sequatur in demonibus, dum plures damnati homines fuerint, sicut magis gaudent Angeli boni, quando plures vitam aeternam recuperant; quia de bono cuiuslibet actualiter laetantur; tamen desiderauerunt hominum damnationem, & sic voluerunt se aliquo modo damnari magis, ut alij damnarentur. *Quemadmodum narratur de cupido, & inuido*. Erant in vna ciuitate duo ciues, quorum unus valde cupidus, alius valde inuidus erat: Dominus autem eorum cum nimis prudens esset, uocauit utrunque, & mandauit eis, quod peterent, ira tamen quod ille, qui primo peteret, haberet quod peteret, qui autem secundo peteret duplum haberet: tunc cupidus nolebant primo peteret, sperans post duplicem mercedem: inuidus autem non petebat primo, ne socius suus plus reciperet; virgente tandem domino, ut aliquis eorum peteret, inuidus petit, ut unus oculus ei erueretur, ut duo oculi socio eruerentur; melius enim fuerat isti inuido, quod primo peteret aliquod bonum, & reciperet, & alius dupliciter, quam quod peteret aliquod malum sibi fieri, ne alius aliquod bonum reciperet.

Tex. 30.

Cur Deus prius Adae interrogauit, quod eum de crimine damnavit.

An Deus debebat maledicere serpenti.

Quantum ad conditionem Deus magis facit bestias, quam demones.

Lib. 2. de Genesi ad lit. c. 34.

Qui se ipsos inordinate amant, terra vocantur.

reciperet. *Maledicta eris*. Ista litera de maledictione serpentis intelligi potest duobus modis, vno modo de serpente, alio modo de demone, qui loquebatur in serpente. Sed non videtur esse causa, quare serpens maledici debuerit, cum nihil mali egerit; maledictio enim iuste inflicta semper pro malo commisso infligitur. Et si arguas, quod aliquando maledicuntur ea, quae non peccauerunt, sicut Christus maledixit ficulneam, quae non habebat fructum, ut patet Matth. 21. cap. Tamen illa nihil peccauerat. Respondetur quod istud propheticum ad mysticam significationem factum est, ut signarentur maledicti Pharisei fructum boni operis non habentes. Et oportuit sicuti ficulnea ad significationem, quae & prophetae aliqui uerbis, aliqui rebus prophetabatur, ut Isaias ambulauit nudus ex mandato Domini, signans quod Iudaei nudi ducerentur in Babylonem, ut patet Isa. 20. cap. & Ieremias posuit cathenas ligneas supra collum suum portans eas per ciuitatem Hierusalem, ut significaret ducendos esse in captiuitatem, ut patet Ieremiae 27. cap. & etiam prophetae falsi hoc aliquando vrebantur, ut Sedechias filius Chanaan fecit sibi cornua ferrea, & ait ad Acab regem; in iis ventilabis Syriam, ut patet 3. Reg. 22. c. Hic autem cessat ratio significationis; ideo non debet autem serpens in aeternum pro peccato damnari. *Maledictus eris inter omnia animalia*. id est, peior reputaberis omnibus animalibus; licet enim Deus quantum ad statum naturae conseruet demones, ut perfectiores naturas intelligentes, tamen quantum ad conditionem magis reputat bestias, quam demones: quia bestiae tenuerunt conditionem status sui, demones ceciderunt per malitiam a dignitate status sui. Vel *maledictus eris inter omnia animalia*. quia licet animalia bruta laboribus subiecta sunt secundum voluntatem, & directionem naturae humanae, tamen diabolus magis maledictus est, quia aeternae miseriae deputatus est, utraq; istarum satis magna maledictio demoni. quia magna poena est superbis, quod alij eis praepoanant, Deus autem praepoanant hic bestias demonibus. *Supra peccatus diabolus enim supra peccatus graditur*, quia omnem suam operationem a superbia incipit, intendit homines persuasionibus ad peccata pertrahere, & in quolibet peccato superbia, tanquam prima origo includitur, cum in quolibet peccato repugnemus Deo, & sumus inobedientes. Sic dicitur Eccl. 10. cap. Initium omnis peccati, superbia. *Et terram comedes*. id est homines terrena desiderantes tibi incorporabis: quia sicut Christus vnus corpus mysticum facit cum omnibus bonis vnitis vinculo charitatis, ita diabolus corpus vnus facit cum omnibus malis: ideo dicitur ipse rex super omnes filios superbiae. Iob 41. c. Et sicut aliquis amans Deum, & se ipsum contemnens efficitur de corpore, vel ciuitate Dei; ita qui se ipsos inordinate amat, Deum contemnentes demoni incorporantur; isti autem terra vocantur, quia solum quae terrena sunt sapunt, solis carnalibus delectationibus, & transitorijs honoribus inhiantes, quae omnia de terra sunt. *Cunctis diebus vira tua*. quia toto tempore quo homines in terra durauerint, diabolus non cessabit aliquos sibi incorporare, & potest diem iudicij ipse caput damnatorum erit, non ad damnandum, quia ibi excludetur omnis principatus, & potestas; in terra enim illa calamitatis, & miseriae nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitabit: & patet Iob 10. cap. sed erat caput miserorum, quia omnibus miseris miserior iudicabitur. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*. Vocatur hic mulier appetitus sensitiuus, & potentia existimatiua, quae pertinent ad rationem inferiorem secundum modum Theologorum dicentium, quod

tunc gustat mulier de cibo vetito, quando sensualitas sic iudicat, & inclinat, & tunc non est consumatum peccatum; tunc autem vir manducatur de cibo vetito, quando ratio consentit, & peccatum tunc consummatum est. Sunt autem inimicitiae inter diabolum, & sensualitatem: quia diabolus in tentando non potest immediate mouere rationem, quia non se extendit tantum sua causalitas; oportet ergo quod tentet extra loquendo, sicut tentauit primos parentes in serpente; vel mouendo potentias sensitivas, & appetitum, scilicet quod offerat sensibus, ut visui, vel auditui, siue alijs sensibus aliquas species rerum delectabilem, quibus aliciamur; vel mouet fantasmatum nostra imprimendo aliquam speciem, ut fit in somnijs, vel species sibi receptas ordinando ad inueniendum rationem ad consentum. Et quia diabolus non immediate aggreditur rationem, sed primam pugnam contra sensualitatem facit: ideo inter eum, & mulierem id est. *Semen tuum: & semen illius*. Semen diaboli est praua suggestio, semen mulieris est recta operatio, & ista duo sibi semper innuntur. *Ipsa conteret caput tuum*. id est, franget tentationem tuam in capite eius, in principio resistendo. *Et tu insidiaberis calcaneo eius*. id est, latenter, & insensibiliter fallax. Vel calcaneo insidiatur, quia sensualitatis motibus insidiatur, qui inferiores, & posteriores sunt. Ista maledictio diaboli, ut quidam volunt, magis allegorice, quam literaliter exponitur de Beata Virgine Maria, quae confregit caput serpentis, id est, diabolum. Sed prima expositio multum literalis est, quia ex quo diabolus nunc fallaciter peccare fecerat primam mulierem, Deus promittit, quod dabit vires mulieri, ut non succumbat tentationi eius. Et haec magna poena est diaboli, quia superbus est. Superbi autem valde dolent, cum aggrediuntur, & vicuntur maxime a sexu fragili, scilicet, muliebri. Exponitur ergo sic. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*. Non inter mulierem istam, quam facilliter superasti, sed inter te, & aliam Beatam Virginem, quae omnium mulierum optima fuit; quia illa valde terribilis est contra demones; effugantur enim in nomine eius. *Et semen tuum*. Semen diaboli tentantis dicitur tota aliorum demonum multitudo, quia quasi filij eius sunt. Et forte iste demon, qui tentauit, erat Lucifer, & tunc alij recte vocantur semen eius, quia ei consentiendo in malo eius filij facti sunt; sic loquitur Christus Matthaei 25. cap. Cum diabolo, & angelis eius, id est cum Lucifero, & alijs, qui a consentiendo angeli eius, & non Dei facti sunt; quasi ipse sit pater eorum. Vocatur diabolus Lucifer, ceteri demones angeli eius dicuntur. *Et semen eius*. id est Christus, qui vere de Virgine natus est, & est semen eius; & iste confregit totam demonum potestatem spoliatis inferna. *Ipsa conteret caput*. id est, potestatem tuam, id est, ipsa pariendo filium benedictum, confregit potestatem tuam magnam, super homines ante Christi natiuitatem. Post autem ligata fuit ista potestas, ut habetur Apocal. 20. cap. Ligatus est Sathanas per mille annos, & post mille annos exiit de carcere suo, scilicet ad tempora Antichristi, in quibus permittetur fortiter tentare. Nunc autem remisit permittitur tentare. *Et tu insidiaberis calcaneo eius*. id est, fini; quia diabolus finem Christi expectabat tanquam calcaneum, id est, posteriorem partem respiciens, ut sciret, si aliquid in eo haberet, vel quia Christum extra tentant suggerendo ei ad gulam, & inanem gloriam, & possessionis cupiditatem, ut patet Matthaei 4. cap. Sed mentita est iniquitas sibi, quia non est consilium contra Deum, nec prauallere potuit contra eum, qui illum creauerat. Sic etiam forte tentandum est, quod a Beata Virgine tentauerit, nihil prauallens.

Peccatum solum est in natura rationali.

lens. Posset autem aliquo modo ista litera intelligi de serpente, in quem diabolus introiit, vt tentaret; & dicitur tamen, quod licet nihil peccauerit serpens, cum peccatum solum sit in natura rationali, Deus voluit eum punire propter facti enormitatem, sicut dicitur de iumento, vel pecore, cum quo aliquis homo coiuisset, quod occidi mandabatur, licet nihil in hoc peccasset, vt patet Leuit. 20. cap. Maledictus eris inter omnia animalia. id est miserabilior cunctis, quia alia rebus pedibus gradiuntur, & pulchra sunt, tu autem deformaberis, & secunda hoc concordare oporteret illos, qui dicunt serpentem habuisse ante faciem virginem, nunc autem scdisimus est, & horribilis. Super peccus tuum gradieris. quia dicunt, quod ante pedes habebat, & recta facie incedebat, postea autem ablati sunt ei in penam, quod non videtur, quia nunquam similiter legitur, Deum naturam, quam considerat vniuersaliter damnasse. Inimicitias ponam inter te, & mulierem, quia serpens naturam humanam valde odiosus, & horribilis est. Ipsa conteret caput tuum. quia serpens super peccus graditur, caput terrae propinquum habet, & sic mulier illud calcare potest. Tu autem insidiaberis calcaneo eius. quia non potest serpens eleuare, vt mordeat in parte altiori, nisi reptando ascenderit. Sed non conuenit ista expositio multum, primo quia Deus non loqueretur animali bruto, intelligere non valenti. Item quia demon solus peccauerat, & non serpens, qui solum fuit instrumentum. Item quia pre-supponit falsum, scilicet quod serpens ante tentationem Eue erectus super pedes ambulauit, quia hoc solum conuenit homini; vnde ait Ouidius Metham. lib. 1.

An Deus maledixerit demoni, aut serpenti.

Demon non fuit maledictus.

Serpens non fuit maledictus.

Proneque cum spectent animalia cetera terram, Os homini sublime dedit, caelumque videre iussit: & erectos ad sidera tollere vultus.

Sed istae tres rationes calumniabiles sunt, alia autem supra data est solidior, scilicet illa, quae erat de mutatione naturae vniuersaliter. Possimus tamen dicere, quod neque demon punitus est, siue maledictus pro ista tentatione Euae, neque serpens; & licet vera sint omnia supradicta, & conueniant demoni omnia verba totius expositionis, tamen non fuit aliquid horum nunc datum demoni pro tentatione Euae. Primo competeabant ei ante tentationem Euae pro peccato, quod commisit, vt de caelo corrueret. Pro tentatione autem Euae non data fuit aliqua poena demoni, quia alias daretur ei poena pro qualibet tentatione, qua nos tentat, quod falsum est, & nemo asserit. Etiam quia demon quicquid nunc faciat non peccat, quia est in termino, & obstinatus. Existenti autem in termino non competit mereri, neque demereri; quia alioquin beati in vita aeterna quotidie mererentur, & augetur eorum praemium, quod falsum est; ergo demon tentando nunc homines, & nocendo eis, non peccat, & consequenter neque peccauit tentando Eua; vnde neque poena ei pro illo dari debuit; ideo illa non est maledictio demonis, quam pro hac tentatione incurrerit, sed poterit esse declaratio illius mali, quod diabolus patitur pro alio malo, quod commisit ante tentationem Euae; & illud malum pateretur etiam si non tentasset Eua.

Similiter non potest esse proprie maledictio serpentis, quia maledictio est poena, & pro peccato; sed serpens neque peccauit, neque peccare potuit, cum non sit rationale animal, ideo neque maledictus fuit. Aliquis dicit, quod pecora interdum puniuntur, licet non peccent, sicut patet de pecora, cum quo quis coiuit Leuit. 20. cap. Nam lapidatur, licet non peccauerit, ita poterat esse nunc. Dicendum, quod pecora iubentur aliquando occidi, licet non peccauerint, neque cum eis peccatum commissum, sicut si

bos occiderit virum, aut mulierem, bos lapidatur, & non comeduntur carnes eius. Exo. 21. cap. Hic autem sit partim ad cauenda futura mala, quia bos, qui vnum virum occidit, plures occidere poterit, partim ad detestationem facti. Ideo propter primum occiditur, & propter secundum non comeduntur carnes eius. Aliquando autem occiditur pecus pro peccato, non quod commisit, sed quod in eo commissum est, vt si quis cum pecore coeat. Leuit. 20. cap. quod sit maxime ad vitandum malum; nam sicut quis cum illo coiuit, ita & alius audit hoc inclinabitur potius ad coeundum cum illo, quam cum alio, quia illud iam huic rei assuetum est, & permittet illud fieri, quod non permittent animalia non assueta ad hoc. Secundo propter horrorem facti, quia turpe est, quod homo dehonestet speciem suam coeundo cum pecore, quod est infra dignitatem humanam. Sed in praesenti nihil tale erat, quia non vetatur hic futurum malum; quia non erat in potestate serpentis, quod per eum tentaret demon hominem; sicut non est in potestate haereticorum, quod per eos loquatur demon. Etiam non est hic horror facti, cum non sit secula commixtio, neque sanguinis effusio. Ideo dicendum, quod Deus non malediceret serpenti inferendo ei aliquas poenas. Et hoc apparet manifestius, quia si Deus puniisset serpentem pro hoc solum, illum serpentem malediceret, in quo demon loquutus est Euae; sicut solus bos lapidatur, qui occidit hominem, & non alij boues; & solum illud pecus occiditur, cum quo homo coiuit, & non alia pecora eiusdem speciei; & tamen ista maledictio si intelligatur de serpente non solum est data illi serpenti, in quo demon loquutus est Eue; sed & omnibus serpentibus tam illius speciei, quam aliarum; ergo non fuit maledictio data serpenti. Dicendum quod verum est, quod non data fuerunt hac serpenti in maledictione, sed omnia haec naturaliter competeabant; nam serpens dicitur inter omnia animalia maledictus, id est inferior minoris dignitatis, quia est venenosus, & turpis aspectus. Quod autem hoc serpens habeat naturale est, & competit ei secundum speciem, vel genus, quod vero super peccus gradiatur etiam naturale est. Nam dato quod homo non peccaret suggerente demone per serpentem, adhuc serpens super peccus graderetur, quia dispositio corporis sui talis est. Etiam quia constat ante diem, in quo tentata fuit Eua tales fuisse serpentes super peccora gradientes, cum dicat scriptura creata esse reptilia; & tamen reptilia sunt, quae super peccora gradiuntur reptando super terram. Etiam serpens naturaliter comedit terram, & iste fuisse cibus eius, etiam si non fuisset illa tentatio, sicut dicitur Ier. 55. cap. Serpenti puluis est panis eius. Quod vero inter mulierem, & serpentem sint inimicitiae, & insidietur serpens mulieri, naturale est serpenti. Quod vero calcaneo insidietur prouenit ex habitudine corporis, quia super peccus graditur, & non potest se attollere, ideo partes solas, quae tangunt terram, laedere potest, scilicet calcaneum, & plantam; mulier quoque caput conterit pro eo, quod timet ex serpente mala sibi prouenire. Sed dicendum quomodo cunctae sit, quod ista maledictio quantum ad literam, de serpente intelligitur potius, quam de demone, quia partes literae in sensu plano ei conueniunt; & dicitur esse maledictio data serpenti ad consolationem hominis, vt sicut homo, id est, vir, & foemina, pro hoc peccato maledicti sunt, ita serpens, quia fuit huius mali instrumentum, maledicatur. Sed quia vere serpens hic non commisit malum, sed videtur ita fecisse; ita non fuit vere maledictus, sed malum suum, id est, naturalis conditio, quae videtur

Determinatio duobus.

Maledictio potius intelligitur de demone, quam de serpente.

In quo peccat, puniendus est.

videtur esse aliquid malum, quia non est talis perfectionis, sicut alia animalia, vt hic ostenditur. Et tamen verum est, quod aliquod malum nunc est, quantum ad serpentem, & significatur hac maledictione, quod non fuisset, si homo non peccasset. Sed istud malum magis est in homine, quam in serpente; sicut quod sit serpens maledictus inter omnia animalia non est aliquid malum, quod nunc serpens habeat, quod non habiturus fuisset homine non peccante; sed est quoddam odium, quod homo contra serpentem innatum habet, quo magis detestatur illum, quam cetera animalia, & fugit illum; & ideo maledicit ei, & dicitur maledictus inter omnia animalia, quia aliqua animalia maledictius, quoniam sunt nobis nocua; nullum tamen tali odio, & maledictione persequimur. Et non fuisset innatum istud odium, si non corruisset foemina per serpentem. Indidit enim nobis istud odium naturaliter nos iam consequens, quasi vt per hoc quoddam modo reducamur in primi peccati memoriam, quod per serpentem originem habuit. Similiter autem reliquit nobis Deus ex illo peccato quandam verecundiam resultantem in nuditate, & potissime in genitalibus nudis, quae non fuisset, si homo non peccasset. Quod vero serpens super peccus gradiatur, naturale ei erat, & futurum ei erat etiam homine non peccante; sed dictum est ad consolationem mulieris, quae putabat quod forte Deus aliquando daturus esset serpentibus incessam erectum, sed tunc in poenam factum est, quod priuaretur hac possibilitate. Quod comedit terram idem est, & tamen mulier putabat, quod alium cibum habere posset, & nunc ad istius cibi epulas damnaretur. Sed quod sequitur inimicitias ponam inter te, & mulierem, tangit rem naturalem; quia tam viro, quam mulieri inimicatur mordere cupiens; tamen quod actualis ista inimicitia sit, & laesio, fuit ex maledictione, & hoc non est in serpente, sed in homine; nam idem naturale desiderium futurum erat serpenti non peccante homine, quod est nunc post peccatum; sed si non peccasset homo, non insidiaretur actualiter serpens homini ad mordendum, neque vnquam morderet; nunc vero postquam peccauit homo, nocet ei mordendo, & mortem inferendo. Ideo videtur quod inferre opus inimicitiarum; vnde secundum veritatem ista maledictio, in quantum maledictio est, non est serpentis, sed hominis; quia Deus constituit serpentem, vt homini valde noceat; & hoc rectissime, quia in quo quis peccat, puniri debet, vel homo suggerente diabolo per serpentem peccauit, ideo pro peccato traditur diabolo puniendus post mortem. In vita autem traditur serpenti, vt ei magis noceat, quam cetera animalia, & hoc exigit reuerentia diuinam iustitiam, vt peccans per serpentem in serpente, & a serpente torqueatur. Sed in quantum videtur ista esse maledictio mulieris, nihil aliud est, nisi ad consolationem mulieris, vt putet serpentem puniri pro eo quod ei nocuit, vt instrumentum tentationis. Mulieri quoque dixit. Hic punitur maledictio mulieris, & ponit hic Deus maledictiones eo ordine, quo peccatum initiatum est; primo enim diabolus elegit hominem ad malum persuadere, secundo foemina consensit, tertio vir comedit; ideo primo diabolo primo maledictio infligitur, secundo foeminae, tertio ipsi Adae. Multiplicabo arummas tuas. id est, miseras tuas, & istae postea explicantur; vel accipiuntur arummas, id est, aliqua fastidia, quae sequuntur post actum coitus, licet actus delectabilis sit; quia passio infurgit, & hoc est conueniens, quia postea ponuntur omnes aliae miseriae per ordinem, scilicet conceptus, & partus, quae sequuntur post coitum; & patet ratio quia si accipe-

rentur hic arummas in communi pro miseris, & post explicarentur, non congrue poneretur coniunctio inter conceptus, & arummas, quia coniunctio copulatiua diuersitatem signat copulatum; commune autem non distinguitur contra specialia sua. Et conceptus tuos. Vocatur conceptus tempus, quo mulier gestat fetum in vtero vsque ad partum; & in hoc tempore praegnantibus labores multi eueniunt, scilicet cibi fastidium, frequentia suspiria, tardus motus, color infectus, immutatio appetitus, & labor in gestando fetum, multi, durique dolores. In dolore paries filios tuos. id est, in parturientibus valde magnus dolor est, mortisque propinquitas, cum parturienti quasi exanimata redditur. Iste autem dolor non fuisset in paradiso; quia non doleret acerbiter, sed fetus maturitas foeminae viscerum relaxaret, vt ait August. 14. de ciuitate Dei.

Et sub viri potestate eris. Homo, & foemina sunt animalia naturaliter communicantia vita economica; vt patet in primo Politic. & in omni oeconomia necesse est esse vnum rectorem; & quia vir naturaliter sensatior, ergo naturaliter praerat; non videtur ergo facta iniuria foeminae, quod poneretur sub viri potestate. Respondetur, quod in paradiso terrestri non fuisset proprie principatus, vel communicatio oeconomica, nec politica, patet quia principatus est in qualibet harum, & subiectio; sed ista repugnabant statui beato in paradiso terrestri, vt maxime patet; quia omnis politia regitur legibus, vt patet per totum librum Polytorum; & in omni politia iudex est; vt patet 3. Politi. quia magis est necessarium ad esse politiae esse distributum iustitiae, id est iudicem, quam esse ibi patrem; in illo autem primo statu, nec leges fuissent, nec indices, quia lex solum est posita peccatori, & non iusto, vt patet prima ad Timor. 1. cap. Et qui spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege. Ad Galat. 6. cap. In paradiso autem non fuissent homines peccatores, sed confirmati in bono, si restitissent a principio, nec indigerent legibus, sicut spiritus beati in paradiso legem nullam habet, quia in ordinata nulla ibi esse potest. Non fuisset ibi etiam oeconomia; quia communicatio oeconomica dicit necessitatem ad vitam propter conseruationem indiuidui, scilicet in cibis, quos non potest sufficere vnus sibi procurare, & vestitus, & calciamēta homini necessaria; & ideo constituitur vita oeconomica ex domino, & seruo essentialiter, & vxore, vt patet primo Politic. cap. 1. Pro quibus dicit Homerus, quod domus, i. communicatio oeconomica, vel domestica, dicit virum, & mulierem, & bonum aratorem; bos aut loco serui ponitur, quia bos pro ministro pauperibus est. In statu paradisi nullo horum indigeremus, quia vestibus caruissimus. Erat enim maior decor naturae instituta, quam vestitum. Item quae vestes ad repellendam aeris intemperie concessae sunt, sed ibi nulla fuisset aeris intemperie, quae penalis est, & peccati consequitur. Ite non indignissimus inquisitione laboriosa ciborum, quae sponte illa beati paradisi tellus oia ad vitam necessaria producebat; & dato quod uir aliquid laborasset excolendo, non esset ibi aliqua laboriosa fatigatio, sed uoluptuosa, & grata exercitatio; foemina aut nullum opus distinctum remanebat agendum; quapropter oeconomia non erat; quae ut ait Arist. 2. Politic. Inter cetera aialia coicatio oeconomica non est; quae opera distincta non sunt maris, & foeminae, sed ambo idem agunt; in uiro autem, & foemina sua officia naturaliter in domo distincta sunt. Ite quae in oeconomia seruitus necessaria est, in paradiso autem fuisset impossibile eam esse. Sola ergo coicatio naturalis, quae prima est, ut patet in prologo Politicorum, fuisset in paradiso; & ista est coicatio maris, & foeminae, & solum sunt mas, & foemina in hac coicatione, de qua dixit Deus supra

Cap. 1.

Quest. 18. An facta fuerit iniuria mulieri, quod sit sub viri potestate. In paradiso non fuisset communicatio oeconomica, aut politica.

Lib. 4. c. 4.

Primo Politic. lit. cap. 2.

Vnde fit, q natura in tot neccitates irruerit.

Naturaliter viri corpus potentius est femineo corpore.

supra precedenti c. non est boni hominem esse solū, faciamus ei adiutoriū simile sibi, scilicet ad generandum. In hac communicatione non est aliqua subiectio, nec principatus, quia nihil est disponendum, vel regendum, sed solus coitus ad procreationem liberorum, in quo equalitas est in qualibet specie animalis. Educatio autem non esset laboriosa, quia fetus nati non contraherent miserias, & indigentias, quas nunc patiuntur. ¶ Nunc autem quia propter peccatū natura nostra in multas necessitates incidit, inter quas est principalior indigentia victus, & vestitus, quæ in œconomia acquiruntur: & in hac œconomia licet rationabiliter mulier fuit subiecta viro, tanquam prudentiori ad dispositionem domesticam, tamen ex pœna etiam hoc est, quia si mulier non peccasset, nō devenisset in necessitatem istam, scilicet, quod sub viri potestate esset, maximè quia mulieres multum præsumunt à viris: & aliquando irrationabiliter, quod in pœnam datum est. Et ipse dominabitur tibi. Mandando quod facere debeas, & puniendo quādo ei placuerit. Nec tamen intelligendum est, ut aliqui volunt, quod corpus mulieris ita fuisset robustū a principio, sicut corpus viri, & postea in pœnam caruit viribus, ut posset ei vir dominari; falsum est, quia naturaliter corpus femine semper est debilius corpore virili, ut patet in ceteris animalibus, quibus non fuit data maledictio. ¶ Etiam quia ad robur corporis sequuntur quædam aliæ dispositiones qualitatiuæ, quæ non conueniunt ad conceptionem, & nutritionem fetus in ventre. In Hebreo habetur. Ad virum tuum desiderium tuum. Illi qui subditi sunt potestati aliorum, semper desiderant ab eis aliquid: quia tota vita dependet de manibus illorum, sicut dicitur 1. 2. Psal. Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus domine sue, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Femina ergo, cum recipiat a viro sustentationem in cibo, potu, & vestitu, habet desiderium suum ad virum: & hoc pœna est, quia in statu iustitiæ originalis femina nō habuisset istud desiderium ad virum: quia per se necessaria ad vitam haberet: quia ipsa sponte nascuntur in paradiso terrestri. Vel aliter. Ad virum tuum desiderium tuum, id est, licet in dolore concipias & parias, tamen post partum iterum desiderium tuum erit ad virum tuum, vt inde concipias. Sed prima melior expositio est. ¶ Ad e vero. Hic ponitur maledictio viri. ¶ Quia audisti vocem vxoris tue. Quia solum audire non erat peccatum, sed obedire contra Dei mandatum. Maledicta terra in opere tuo. Sicut maledixit mulierem subijciendo eam potestati viri in regimine œconomico, ita maledixit viro in acquisitione necessariorum ad conseruationem familie. Vir enim est œconomus, id est dispensatius domus prouidens toti familie, & vxori de necessarijs: & quia ista acquiruntur de terra, ideo maledixit terram, vt homo multum laboraret in acquirendo. In Paradiso si permansisset homo, sine labore suo spote sua tellus victui necessaria ministrasset: & si aliquis homo excoluisset, hoc non esset ad necessitatem, & laborem, sed ad exercitationem, vt non tota die ociosus existeret. Maledictio ista fuit diminutio fertilitatis, quia antea terra cultore non indigebat, nunc autem sapius exulta necessaria vix ministrat; & magis ista maledictio nunc inualuit, quā in immediatè in prima etate, quia continuè senescente iam mundo terram minus fertilis efficitur, non tamen est intelligendum, q̄ Deus creasset terram in aliquo gradu fertilitatis: & postea peccate hoīe diminuisset illum, quia eadem fertilitas mansit in terra post peccatum Ade, quæ fuerat a principio creationis suæ; sed quid hoc significet, dicitur infra q. 20. In he-

breo dicitur. Maledicta terra propter te. id est, ipsa propter se maledici nō debebat: sed quia tu peccasti, maledictio eius redundat in te. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Id est ante sudabis, quā me tas. Sudor autem causatur ex magno labore calc rem excitante, & resoluente, & expellere multas partes corporeas, iste autem est in agricultura, quæ varia laborum genera continet. In hebreo dicitur. In sudore vultus tui. Idem est: quia sudor saepe multiplicatus distillat de fronte per exterioriorem partem narium vsque ad pirulam medionii.

Vesceris pane tuo. Ex hoc aliqui dicunt, quod a principio rerum dominia homines distinxerunt ex mandato domini, quia alias nō diceretur pane tuo. ¶ Respondetur quod nihil probatur hinc, quia dicitur panis tuus ille, quem tu comedis, necesse est autem dato quod omnia totaliter communia essent, quod vnus vnā partem ciborum comederet, alius aliam partē; nec poterant eandem partem plures comedere: ideo illa pars, quam quilibet comederat siue de proprijs, siue de communibus sua dicitur. ¶ Dicitur ergo secundum philosophum 2. Poli. c. 2. Communitas in rebus dicitur tripliciter, vno modo quod possessiones sint communes, & fructus sint proprii, ita quod omnes agri, vel vinee communes sint, sed qui coluerit illos recipiat fructus, & nullus alius; secundo modo potest esse communitas in fructibus, & non in possessionibus, ita quod quilibet agros certos possideat, sed postea agrorum totius communis fructus colligantur, & distribuantur in politia per vicos tribus, & confraternitates; tertio modo erit communitas simpliciter, scilicet, quando agri, & fructus communes sunt, & ista est proprie communitas. Vtrum autem aliqua istarum conueniat alicui politiæ, satis dicitur in secundo Politi. ¶ Fuit autem ista tertia communitas in ecclesia primitiua inter omnes credentes in Ierusalem, vt patet Actuum. 3. c. multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia: quot quot enim possessores domorum, & agrorum erant, vendebant, & afferebant precia eorum, quæ vendebant, & ponebant ante pedes apostolorum; diuidebant autem singulis prout vnusquisque opus habebat. Ista etiam communitas obseruatur apud veros religiosos, & forte perfectius quā tempore primitiuæ ecclesiæ. ¶ In prima etate non potest poni ista tertia communitas, scilicet in fructibus, & possessionibus: quia ea, quæ communia sunt, a nullo possidentur, sicut theatra, menia, & portæ, vt patet Instit. de Retum diuisione. §. sacræ quoque res. Et si fructus communes sunt, hoc cuiuslibet aliqua pars applicetur ad cibum, & potum, nullus tamen habet dispositionem voluntariam in rebus illis, sicut in rebus proprijs; ideo non possit alicui donare, vel aliquid aliud facere de illis, cum cuiuslibet ex hoc damnus in tota communitate sequi videretur. Si ergo fructus fuissent cōmunes in prima etate, non potuisset Cain sine cōsensu Abel spicas domino offerre, nec Abel sine cōsensu Cain poterat de agnis, & arietibus immolare: sed hoc falsum est, quia cum emuli essent, non quarebat vnus cōsiliū, vel cōsensum alterius: & istud argumentum agit Philosophus. 2. Politi. contra positionem Socraticam, & Platoniam de communitate, s. quod tolleretur actus liberalitatis: quia dare liberaliter est dare de proprijs possessionibus, vt patet. 4. Ethic. de liberalitate. Ibi autem proprium nullus haberet. ¶ Nec potest esse q̄ in prima etate fuerit secundus modus communitatis, scilicet, quod possessiones essent propriæ, & fructus communes; sicut enim supra probauimus non fuerunt

Quest. 19. An a principio dñia uerant distincta dominia.

Philosophus ponit triplicem communitatē.

An terra habuisset maledictiones datas, etiam si hō non peccasset.

Deus nil mutauit in natura rerum propter peccatum hominis.

Cap. 3. 4.

Cap. 1. Nulla cōitas fuit in prima etate primogeni parati.

fuerunt fructus communes Cain, & Abel siue agriculturæ, siue artis pastoralis; si ergo aliqua communitas fuit, prima fuit, s. quod possessiones essent cōmunes, & fructus proprii, & ista satis potest conuenire illi statui primæ etatis. ¶ Melius tamen videtur dicendum, quod ibi communitas nulla fuerit, sed proprietates tam in possessionibus, quā in fructibus. Et quādo communiter dicitur, quod in prima etate omnia communia, responderetur quod intelligendum est, q̄ in illa etate pauci possessores erant: & tota terra possidenda, & ideo si aliquis nolebat aliquid possidere, patebat ei omnis locus sine repugnantia aliorum, cū alij non possiderent illa loca; quare dicebantur communia, id est cedia in potestatem, & vsum cuiuslibet possidere volentis: Dum homines autem magis multiplicati sunt in secunda etate, & consequenter ista libertas possidendi diminuta est, pluribus occupantibus multa loca: nunc autem iam tota terra possessa est, & oia in proprietatem aliquorum versa sunt, vt si aliquis possidere quicquam velit, non inueniat nisi ex aliquo titulo acquirat. ¶ Concluditur ergo in prima etate, quod non erant omnia communia, id est quod essent aliqui agri, vel pars terræ, quos multi simul de communi possiderēt, ita q̄ illa possessio, quæ erat Cain, esset Abel fratris sui, sicut nunc proprie cōmunia sunt, vel quia oēs simul non in solidum vnā rem possident, vel tota communitas possidet, & nullus eorum possidet. Spinas, & tribulos. Hic ponuntur impedimenta agriculturæ, dicuntur spine aliqui fructes magni spinosi occupantes terram, & nocentes agricolis. Tribuli dicuntur cardones a terendo, vel tribulando dicti, quia terant pedes calcantium, & pūgunt se intrinsecus infigentes. Et comedes herbas terræ. Fructus arborum melioris nutrimenti sunt, & suauiores quā herbe; homini autem mox creato dictum fuit, quod comederet de fructibus lignorum totius paradisi, vt patet præcedenti. c. Hoc autē dicitur de herbis; vtrumque tñ comedere licuit in etate illa, carnes autem non. ¶ Ex prædictis apparet, quod ponuntur hic aliqua in maledictione, quæ futura sic essent, etiā si homo non peccasset: & apparet hoc in maledictione viri: quia multa ibi fuit, quæ in non peccante fuissent. ¶ Quod enim dicitur maledicta terra in opere tuo, terra non recipit maledictionem aliquam, tum quia illa non peccauit, ideo non erat maledicenda, tū quia maledictio pœna est, & illa nunquā est nisi in sentientibus; terra autem non sentit, & ideo nec scriptura dixit terram simpliciter maledictam, sed maledicta terra in opere tuo, i. operando eam inuenies malum, & laborem, & difficultatem in colendo, & malas herbas, & nociuas, quas illa germinabit, quæ erunt ad maledictionem tuam. Sed istam maledictionē terræ putant aliqui esse diminutionem in fertilitate, quasi si homo nō peccasset, fuisset futura feracior: & talem eam creatam dicunt, & permansuram, si homo non peccasset; quia homo peccauit, abstulit Deus illā nimiam fertilitatem, & ita laborat homo in colendo eam. Sed istud non est verum: quia Deus nō mutauit aliquid in natura rerum propter peccatum hominis; nam perfectio illa, & fertilitas terræ, in qua creata est, pertinebat ad perfectionem operum Dei. Sed indignum est, quod Deus diminuat gloriam suam, quæ est in operum suorum perfectione propter iniquitatem alienam, ergo non minuerat fertilitatem illā propter hominis peccatum. ¶ Item non est verisimile, quia si Deus statim peccate homine ablaturus esset terræ fertilitatem, frustra produxisset eam mox tollēdo, cum sciret peccaturum hominem, non ergo producere illam debuisset, si ablaturus erat. ¶ Dicendū ergo q̄ fertilitas illa terræ, in qua ipsa creata est mansit

post peccatum Ade, & illa non minuitur, vel tollitur propter peccatū, sed naturaliter minuitur; fuit enim magna fertilitas in prima etate, ita vt sponte fere omnia tellus produceret: postea autē paulisper diminuta est, cum quotidie germinando exhauriatur eius virtus, & veterescat: & factum est maximè hoc in diluuiio per subintrationem aquarum Oceani in terram, & abraham superficiē, in qua germinatiua virtus erat, de quo infra dicitur: & maximè in commentarijs nostris super Eusebium: & ex eo etiam tempore vsque nunc quotidie paulisper naturaliter terræ virtus minuitur. ¶ Sed dicitur esse terra maledicta in opere humano, quia licet retinuerit eandem fertilitatem, in qua creata est; præstabat tamen quandam difficultatē homini in colendo, quam non præstaret si homo nō peccasset; etiam si non peccasset homo, coluisset terram, quod patet, quia ante peccatum posuit Deus hominem in paradiso, vt operaretur ibi, & erat illa operatio agricultura, sed illa cultura non erat laboriosa, quia non erat ad necessitatem, sed tollendam ociositatem, quia in paradiso erāt multæ arbores sponte ferentes poma, de quibus homo comedere poterat: & de illis iussit Deus homini comedere præcedenti. c. in quo non ostendit ei agriculturam esse necessariam ad cibos habendos: esset ergo ad vitandam ociositatem, quæ mala est. Qui corpus exercet non ad necessitatem victus, sed ad tollendum ociositatem, parum exercetur, s. tam diu, quam diu ei delectabile est, ante vero quā incipiat esse triste cessat, qui autem ob penuriam laborat, tādū exercet se, quādiu acquiescenter necessaria, ideo etiā si tristis sit ei exercitatio, iustinet illam propter necessitatem, quale post peccatum est, ideo nunc maledicta dicitur terra in opere nostro, & non ante peccatum. ¶ Additum est; Spinas, & tribulos germinabit tibi. Istud licet videatur esse maledictio, natura est, quia etiam si homo non peccasset, certum est, quod nascerentur in terra spine, & tribuli; nā sunt quædam species rerum, & detractis quibusdam speciebus videretur diminuta esse perfectio vniuersi, quæ consistit in habendo omnes gradus medios perfectionis substantialis inter minimum substantiā, quod est materia, quæ substantiatur per posse, & speciem supremam, scilicet Seraphin: ideo essent spine, & tribuli, quæ pertinent ad istam integritatem vniuersi, cum sint iuxta Arist. species, vt numeri. Et ideo dicendum quod quando Deus iussit, vt terra produceret arbores, & herbas tertia die, produxit quoq; tribulos, & spinas. Etiam producerentur ista, quia vtilia sunt ad cibum quorundam animalium; ergo q̄ tribuli germinantur, non est maledictio, sed natura, est tamen homini malum, & pœna quædam; quia tribuli, & spine colentem pungunt, & ledunt, & quod deterius est, cū agricola agros colit, vt fruges inde habeat, inde nascuntur tribuli, & spine loco frugum, & aliæ herbe male, quia omnia huiusmodi accipiuntur nomine tribulorum, & spinarum, & suffocant, atque extinguunt fruges. Ideo ad magnum malum hominis ista sunt, licet naturaliter eueniant, cum idem futurū esset in terra, quod tribulos geminaret homine non peccante: & tamen pro tanto ad maledictionem pertinet, quia si homo nō peccasset, nō coluisset terram ad hoc quod inde fruges colligeret, sed arbores paradisi sponte sufficientiam fructuum præstarent. Vnde si nascerentur tribuli, & spine, non curaret Adam, quia non impediebant cibum eius futurum. Aliter est potest dici, quod sicut non impedirent terræ nascentia, ita neque Adam colentem pungent, quia non nascerentur ibi; futurus erat enim homo, & tota posteritas sua semper in paradiso terrestri, si non peccasset, & illa terra non germinasset tribulos, spinas, neque aliquid

Diluuium virtutē terræ ademit.

Quæ operatio agricultura, sed illa cultura non erat laboriosa, quia non erat ad necessitatem, sed tollendam ociositatem, quia in paradiso erāt multæ arbores sponte ferentes poma, de quibus homo comedere poterat: & de illis iussit Deus homini comedere præcedenti. c.

Quædam q̄ ad supplicium videtur produci, potius tñ ad perfectionem exco gitatasūt.

ali quid nocivum; & hoc propter conditionem suam naturalem, quia est terra vilior, quam ista, sicut & sunt quaedam terrae nunc, in quibus serpentes non gignuntur, neque noctuae: & si aliunde aduehantur noctuae, moriuntur, sic est insula Cretensis, quae vulgariter dicitur Candia, ut dicit Solinus in Polistor. & Isidorus. lib. 14. Etymo. Ita & quaedam terrae gignunt aliquas herbas, & arbores, quas aliae non gignunt, quia non omnes omnia ferre possunt, ut ait Virgilius. lib. 2. Georg. Ita ergo in illa benedicta terra paradisi, quae melioris qualitatis est naturaliter, quam ista ex conditione, quam Deus ei ab origine dedit solum nascitur quod hominem adiuuat: nihil vero nascitur, quod legere possit: & ita licet ibi homo terram coleret non lederetur a tribulis, qui non nascuntur; terra autem, in qua nos manemus naturaliter tribulos germinat, & spinas, etiam si homo non peccasset; & tamen si non peccasset, non coleret istam terram, quae tribulos germinat, sed aliam, quae nihil nocivum producit.

Quid per panem intel ligitur.

Quando dicitur in sudore vultus tui &c.

Labor in hodie vsq; ad mortem extenditur.

Primo homo creatus est, ut mori posset, non tamen erat mortalis.

Est in beatis, qui resumpto corpore erunt immortales. Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. id est iste labor semper durabit vique quo homo per mortem resoluatur in terram, de qua formatus est; & ista maledictio omni homini communis est, quia nullus mortalium tam compositae felicitatis est, qualicumque statu emineat, qui curarum, & laborum pondere pressus unam diem saltē sine labore, & dolore transigat, quoniam risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat: ut patet Prover. 14. c.

Et est mirandum quod Deus non permittit hic alicuique hominem multum letari: quia letitia temporalis est in delicijs corporis, diuitijs, honoribus, & similibus bonis. Si autem ista a Deo dentur alicui timēti Deum, & custodiētē iudicia eius, omnia ista in Deū semper referet, & distribuet: nec vnquam in eis delectabitur per fruitionem, quae est propria delectatio. Sed semper erit tanquam solitus dispensator sciens rationem de omnibus redditurum vsque ad quadrantem nouissimum. Adde etiam quod boni frequenter tribulantur, bonorum enim inquietas fors est; erit etiā sic possidens ac si non possideat sic honoratus, ut honorem non desideret. In ijs autem maior insurgit tribulatio, quam si nihil horum possideret. Si autem ille, cui a Deo ista temporalia bona donata sunt, intra seipsum omnia referēs seipso, & bonis suis fruatur; delectatio quidem aliquis inesse poterat, sed passio num dura tumulatio hoc fieri non permittit. Nunc timor perdendorum bonorum inest, quo miser diebus, atque noctibus cruciatur. Nunc a Deo desiderium attingendi magnas res in poenā infligitur, ut quod desiderat, non obtineat: & sic a delectatione bonorum, quae possidet inuitus abstrahitur, nunquam satiandus, donec appareat gloria Dei, in qua satiabunt. De ijs ait Iob. si malus fuero vobis mihi est, si autem bonus non leuabo caput meum. Et Aug. 22. de ciui. Dei. Ideo vita ista amaritudinibus, & crumnis repressa est, ut alia vita quaeratur, quae nulla amaritudine perturbatur. Quia puluis es, & in puluerem reuertaris. Ita non est praedicatio formalis, sed causalis, i. Puluis es. id est de puluere formatus: ut patet precedenti. c. Et in puluerem reuertaris. Quantum ad maiorem partem. Aliquid enim abitu auras, aliquid autem in aquam, & ignem per mutationes mediatas, maior tamen pars in puluerem redit, qui principalis materia animalis est. Et vocauit Adam hic ponitur tertium principale, scilicet transfusio: quia sicut facti fuerant primi parentes miseri per peccatum, ita proles miserandas genuerunt infirmitate circumdatus. Et vocauit Adam nomen vxoris suae Eua. In hebreo habetur. Hana. Quod descendit de, hai, id est vita, quia ut redditur ratio in litera ipsa est mater omnium viuentium; ante enim denominauerat Adam vxorem suam nomine naturae, scilicet viraginem, quia de viro sumptam. Hic autem nominat eam a miseria, scilicet quia miserorum omnium mater futura erat. Ista impositio nominis adhuc erat in paradiso, donec expellerentur inde prothoplasti post, ut patet infra. Eo quod mater esset, id est futura esset, quia nondum erat alicuius, cum non genuisset. Omnium viuentium. id est omnium hominum miserabiliter viuentium. Fecit quoque. Hic ponitur misericordia Dei cum Adam, & Eua, quia licet puniat, semper tamen miseretur, bonis enim & malis prius: quia solem suum facit oriri super iustos, & peccatores, ut patet Matth. 5. c. Tunicas pelliceas. id est de pelle factas.

Quaest. 21. Cur homo non letatur de bonis temporalibus, siue sit bonus siue non.

Cap. 10. Principalis materia animalis puluis est.

Quod vero dicitur; Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es; verē maledictio est, quia mors hic signatur, vsque ad quam perseuerat labor in homine: & hoc non futurum erat, si homo non peccaret, quia nunquam gustasset mortem. Nunc vero omnes morimur, & quasi aquae dilabimur in terram, quae non reuertuntur; lib. 2. Reg. 14. c. Quia iam statutum est vnum quemque hominem semel mori; ad Hebr. 8. c. Non tamen est intelligendum, quod Deus creasset hominem immortalem, & propter peccatum expoliauerit eum immortalitate induens mortalitatem: quia hoc non poterat fieri sine mutatione naturae, quae propter peccatum non mutata est ab ea, quae erat prius. Sed est intelligendum, quod homo talis creatus est, ut mori posset; non tamē erat mortalis, id est necessitate moriendi habens, neque impossibilitatem ad moriendi: ita quod si peccasset, relinqueretur conditioni suae, scilicet sicut erat potens mori, efficeretur necessario mortuus, qualis nunc est. Si non peccaret, cum esset potens mori ex natura, efficeretur impossibilis ad mortem ex gratia gratis data, quae est donum, sicut nunc

est in beatis, qui resumpto corpore erunt immortales. Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. id est iste labor semper durabit vique quo homo per mortem resoluatur in terram, de qua formatus est; & ista maledictio omni homini communis est, quia nullus mortalium tam compositae felicitatis est, qualicumque statu emineat, qui curarum, & laborum pondere pressus unam diem saltē sine labore, & dolore transigat, quoniam risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat: ut patet Prover. 14. c. Et est mirandum quod Deus non permittit hic alicuique hominem multum letari: quia letitia temporalis est in delicijs corporis, diuitijs, honoribus, & similibus bonis. Si autem ista a Deo dentur alicui timēti Deum, & custodiētē iudicia eius, omnia ista in Deū semper referet, & distribuet: nec vnquam in eis delectabitur per fruitionem, quae est propria delectatio. Sed semper erit tanquam solitus dispensator sciens rationem de omnibus redditurum vsque ad quadrantem nouissimum. Adde etiam quod boni frequenter tribulantur, bonorum enim inquietas fors est; erit etiā sic possidens ac si non possideat sic honoratus, ut honorem non desideret. In ijs autem maior insurgit tribulatio, quam si nihil horum possideret. Si autem ille, cui a Deo ista temporalia bona donata sunt, intra seipsum omnia referēs seipso, & bonis suis fruatur; delectatio quidem aliquis inesse poterat, sed passio num dura tumulatio hoc fieri non permittit. Nunc timor perdendorum bonorum inest, quo miser diebus, atque noctibus cruciatur. Nunc a Deo desiderium attingendi magnas res in poenā infligitur, ut quod desiderat, non obtineat: & sic a delectatione bonorum, quae possidet inuitus abstrahitur, nunquam satiandus, donec appareat gloria Dei, in qua satiabunt. De ijs ait Iob. si malus fuero vobis mihi est, si autem bonus non leuabo caput meum. Et Aug. 22. de ciui. Dei. Ideo vita ista amaritudinibus, & crumnis repressa est, ut alia vita quaeratur, quae nulla amaritudine perturbatur. Quia puluis es, & in puluerem reuertaris. Ita non est praedicatio formalis, sed causalis, i. Puluis es. id est de puluere formatus: ut patet precedenti. c. Et in puluerem reuertaris. Quantum ad maiorem partem. Aliquid enim abitu auras, aliquid autem in aquam, & ignem per mutationes mediatas, maior tamen pars in puluerem redit, qui principalis materia animalis est. Et vocauit Adam hic ponitur tertium principale, scilicet transfusio: quia sicut facti fuerant primi parentes miseri per peccatum, ita proles miserandas genuerunt infirmitate circumdatus. Et vocauit Adam nomen vxoris suae Eua. In hebreo habetur. Hana. Quod descendit de, hai, id est vita, quia ut redditur ratio in litera ipsa est mater omnium viuentium; ante enim denominauerat Adam vxorem suam nomine naturae, scilicet viraginem, quia de viro sumptam. Hic autem nominat eam a miseria, scilicet quia miserorum omnium mater futura erat. Ista impositio nominis adhuc erat in paradiso, donec expellerentur inde prothoplasti post, ut patet infra. Eo quod mater esset, id est futura esset, quia nondum erat alicuius, cum non genuisset. Omnium viuentium. id est omnium hominum miserabiliter viuentium. Fecit quoque. Hic ponitur misericordia Dei cum Adam, & Eua, quia licet puniat, semper tamen miseretur, bonis enim & malis prius: quia solem suum facit oriri super iustos, & peccatores, ut patet Matth. 5. c. Tunicas pelliceas. id est de pelle factas.

Utrum autem istae pelles fuerint de animalibus mortuis, vel deductae ad esse per creationem, dubitatur, sed secundum regulam datam precedenti. c. nunquam est ponendum miraculum sine necessitate: poterat enim per creationē istae pelles fieri, sed hoc necessarium

Quaest. 22. An pelles, ex quibus structae erant tunicae prioris

parētum, fuerint ex animalibus mortuis necne. cessarium non est: animalia enim ad seruitium humanum facta sunt, ideo non est inconueniens, quod nunc indigentibus hominibus operimentis pellium occiderentur animalia; ut eis pelles detraherentur; sicut nunc, ut comedamus carnes, animalia occidimus.

Dedit ergo Deus primis parentibus vestes istas pelliceas propter tria, primo ut notaret eos iam esse mortales, quia eos mortuorum pellibus contegebat. Secundo ut aeris intemperies excluderetur, quae per peccatum hominis iam vigeat, scilicet frigus, vel calidus aer. Sed hoc non est intelligendum quasi iam esse mortales post peccatum. Adde mutata sit; nihil enim de natura rerum fuit mutatum per peccatum: ut diximus supra q. 20. Sed talis erat nunc aer post peccatum. Adde, quia prius erat: & qualis futurus erat, etiam non peccante homine: & erat ille talis aer, in quo homo indigebat veste. Sed quod ante peccatum existente eodem aere non indigeret homo veste, neque illam habiturus esset, si non peccaret, fuit propter duo; primo propter locum, quia homo si non peccasset, semper mansurus esset in paradiso terrestri, ubi est aer temperatissimus, & manentes ibi non indigerent vestibus; & hoc accidit, quia locus ille non est eiusdem qualitatis cum tota alia terra, cum ille datus fuerit sanctis; ista autem terra est, ut exilium. Vnde hic aer talis est, in quo homo vestibus eget. Secundum autem, quia per peccatum incurrit homo necessitatem moriendi, & ideo passibilitatem omnium incommodorum, per quae ad mortem venit, & non erat hoc prius; ideo non erant tunc necessariae vestes, sed nunc. Tertium ut hominibus potestatem occidendi animalia ad haec demonstraret, quia cum non esset licentia concessa de usu carniū, sic crederent homines etiam de occisione animalium, ideo insinuat in hoc saltem propter usum pellium animalia esse occidenda. Et induit eos. Bene nouerat Adam se induere, quia sciebat tunicam terebinthinae costuere, sed Deus eos induit, quia forte tenebant manibus perizomata, ne caderent, ne verecundarentur. Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Verba Dei sunt loquentis ironice, & impropere stultitiam primorum parētū, quia Eua credidit se futuram sicut Deus, & in magnas miseras incidit: & quia serpens inducēs Eua ad comedendum de vetito ligno promissit, quod esset sicut dii, sicut angeli, ideo Deus impropere dixit angelis. Ecce Adam quasi vnus ex nobis. id est videte quomodo Adam, & Eua, qui comedendo de fructu vetito voluerunt esse similes nobis, non effecti fuerunt sicut vnus ex nobis: sed lapsi sunt in magnas calamitates. Aliqui volunt quod ista sit vox inter personas diuinas in trinitate, scilicet, quod vna loquatur ad aliam dicens; ecce quomodo Adā non factus est quasi vnus ex nobis, quod intendebat foemina, & satis stat vtrunque: sed melius stat primum. Quia ironia debebat fieri secundum verba, quae Eua intendebat esse vera. Diabolus enim dixerat. Eritis sicut dii, i. sicut angeli, quia foemina non intelligebat esse plures Deos, & id nunc debet conuerti sermo ad angelos. Sicut vnus ex nobis. id est sicut Deus, vel vnus ex angelis: quia nobis demonstrat ibi substantias spirituales sicut Deus, & angeli. Sciens bonum & malum. id est cognoscens omnia quicunque sunt, ut dixerat serpens; & non intelligitur de cognitione boni, & mali experientiali, sed sola bona, quia alias essent infelices. Sed necesse est intelligi de cognitione omnium rerum, qualescunque sint, quae est in Deo & in angelis. Et ad notandum totam rerum vniuersitatem ponitur ex abundantia loquendi, boni, & malum. Nunc ergo ne forte mittat manum. Est modus loquendi abbreviatus per defectum vnus dictionis: & aliquando vnus orationis, & est sensus. Nunc ergo, scilicet videte. Ne forte mittat manum. Vox Dei loque-

ntis ad angelos est quorum ministerio prothoplasti de paradiso expulsi sunt, scilicet ut cauerent, ne Adam, vel sua posteritas mitteret manum ad lignum vitae. Et sumat de ligno vitae, & comedat, & viuat in aeternum. Alicui forte dura videbitur ista sententia: quia post tot miserias inflictas prothoplastis adhuc interdicitur eis, ne comedant de ligno vitae. Responderetur quod Deus in hoc valde misericorditer punitionem inflictam temperauit; homines enim in magnas miseras inciderat Deo infligente. Si autem concederetur ei esus ligni vitae, diuturna esset vita eorum: & tanto diutius in miseris angustiarentur; cum ergo miseriarum tempus abbreviauit, misericors valde fuit. Viuat in aeternum. Ratio. Etiam si antequam exissent primi parentes de paradiso, comedissent de fructu ligni vitae, non vixissent in aeternum: quia, ut diximus precedenti. c. etiam existētibus in paradiso non perpetuaretur vita, nisi de fructu ligni vitae sepius comedissent; tamen dato quod semel tantum comedissent dilaretur valde vita eorum, ut forte vincerent ad mille, & quingentos annos, vel ad duo millia. Nec hoc valde mirandum est, apud Seros lanugo inducit vt tam. Insuper vbi nulli moriuntur.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

ntis ad angelos est quorum ministerio prothoplasti de paradiso expulsi sunt, scilicet ut cauerent, ne Adam, vel sua posteritas mitteret manum ad lignum vitae. Et sumat de ligno vitae, & comedat, & viuat in aeternum. Alicui forte dura videbitur ista sententia: quia post tot miserias inflictas prothoplastis adhuc interdicitur eis, ne comedant de ligno vitae. Responderetur quod Deus in hoc valde misericorditer punitionem inflictam temperauit; homines enim in magnas miseras inciderat Deo infligente. Si autem concederetur ei esus ligni vitae, diuturna esset vita eorum: & tanto diutius in miseris angustiarentur; cum ergo miseriarum tempus abbreviauit, misericors valde fuit. Viuat in aeternum. Ratio. Etiam si antequam exissent primi parentes de paradiso, comedissent de fructu ligni vitae, non vixissent in aeternum: quia, ut diximus precedenti. c. etiam existētibus in paradiso non perpetuaretur vita, nisi de fructu ligni vitae sepius comedissent; tamen dato quod semel tantum comedissent dilaretur valde vita eorum, ut forte vincerent ad mille, & quingentos annos, vel ad duo millia. Nec hoc valde mirandum est, apud Seros lanugo inducit vt tam. Insuper vbi nulli moriuntur.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Cur ante peccatum non indigebat veste. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

Quaest. 24. An Deus fuerit crudelis, cum post peccatum iterum perhibuit vitam, & tanto diutius in miseris angustiarentur; cum ergo miseriarum tempus abbreviauit, misericors valde fuit. Viuat in aeternum. Ratio.

Apud Seros lanugo inducit vt tam. Insuper vbi nulli moriuntur.

Vbi formatus fuerat Adam, & sepultus

Quaest. 25. Cur operate non letantur, sed solum ut tentarentur ibi homines ad deiciendum eos in magnas calamitates; nunc dicitur a deo autem nullus homo ibi manebat quousque Enoch monibus, post

est ipsi no
legentur
ampliat
hoc enim.

post mille exceptis duodecim annis illic traslatus est, & Elias post annos quater mille ducentos, & fere septuaginta. Istud est verum tenendo computationem interpretum, quam comuniter sequuntur doctores, & Chronographi: sed tenendo hebraicam literam, qua loquitur Biblia nostra, dicendum quod quantum ad annos Henoch est verum: quia ablati sunt de terra fere mille annis ab orbe condito, nam non desunt duodecim, vel tredecim, sed quantum ad Eliam non est verum; fuit enim raptus post annorum tria millia, & fere triginta, quia supra docuimus, differt litera hebraica a computatione interpretum per annos mille ducentos triginta sex, qui demuntur. ¶ Et forte diceret aliquis quod Deus Cherubin post eiectionem Adae de paradiso, ut extunc custodiret usque quo isti venirent: & post ne diabolus intraret ad tentandum eos in paradiso, sicut primos parentes tentauerat: sed hoc non est verum: quia hoc non erat necesse istis, quod Cherubim conseruarent eos, ne diabolus accederet ad tentandum: quia isti dum inter homines vixerunt demonem superauerunt, quanto magis nunc, quando vberiori gratia donati sunt? Etiam quia hoc dato superfluu videbatur per tot annos antea Cherubin ibi collocare, maxime quia textus repugnat dicere, quod Cherubin, & flammeus gladius fuerunt positi ad custodiam ligni vite, non quia demones indigerent illo ligno, sed quia ipsi cupientes se adorari inducunt homines per diuitias, vel adiutoria ad faciendum aliqua mala. Et quia nullum bonum est magis desiderabile hominibus, quam vita, si demones possent adducere fructum ligni vite, ut vitas hominum prolongarent valde inclinarent ad hoc, quod adorarentur, & ad omnia mala, valde ergo prouidit Deus salutem spirituali humani generis tollendo, ne demones possent intrare ad lignum vite. *Et flammeum gladium.* id est murum igneu circumdantem paradysum ex parte inferiori.

Consutatio

Confirma
tio.

Quest. 26.
Vnde fue-
rit ille gla-
dius igneus,
q. costitutus
fuit in paradiso
terrestri.

¶ Nicolaus dicit quod iste ignis erumpit de illo monte altissimo paradisi circumquaue, & eleuatur in altis flammis quemadmodum in monte Ethna Siciliae, & in alijs locis, in quibus sunt flammarum eruptiones. ¶ Sed hoc non videtur, quia si de illo monte nascerentur interius flammis, essent viscera montis tota sulphurea, & exusta: & locus terrae esset inhabilis ad fructificationem arborum. ¶ Dicendum ergo videtur, quod ille ignis non nascitur de montibus, sed a Deo positus fuit ibi, non enim proprie diceretur ibi locatus gladius flammeus, si ibidem flammam nascerentur: quia positum dicitur, quod aliunde adducitur, & situatur: & hoc magis conuenit positioni doctorum, ut Isidori, & Basilij dicentium, quod ille ignis peruenit usque ad concauitatem orbis Lunae, quod non posset esse, si eructaret de monte illo naturaliter, quia nulla tanta materia esset, quae continuo inflammata in tantum altum culmen erigeretur. Dicendum ergo quod Deus creauit ibi ignem nouiter, forte conuertendo illam materiam aeream eiusdem loci in ignem: & est ille ignis per modum muri ambientis totum locum paradisi, & incipit de longe a superficie terre, ne magna propinquitas noceat amenitati paradisi, & ascendit iste ignis per omnia aetis interstitia, & continuatur regioni ignis usque ad Lunam. Si autem iste ignis de terra erumperet, non posset tantum ascendere: quia requireretur ad hoc valde magna materia sulphurea, & iam foret sic tota terra combusta etiam si sulphur esset. Etiam quia flammam erumpentes de montibus aliqui erumpunt, aliquando cessant; ibi autem nunquam cessat igneus murus. ¶ Aliqui tenentes esse paradysum sub equinoctiali dicunt istum gladium flammeum esse ardorem terrae illius subiectae equinoctiali, propter quem nullus adire potest paradysum, tanquam prohibitum

F muro igneo: Sed dato quod sit paradysus sub equinoctiali, non bene videtur hoc dicendum, quia iste gladius igneus positus fuit ante paradysum post eiectionem Adae: sed equinoctialis ardor ante ibi erat: equinoctialis enim antequam paradysus terrestris esset, facta est: quia equinoctialis est linea diuidens totum Zodiacum in duo equalia, sed punctum principij Arietis, & ad punctum principij Librae, & illam decurrit Sol motu raptus bis in anno in die, quo intrat Arietem: & quando intrat Libram, sed nunquam eam directe decurrit, quia semper facit spiras, id est imperfectos circulos; cum ergo Zodiacus in octaua sphaera die secunda creatus fuerit, ergo equinoctialis etiam; ardor autem equinoctialis quarto die esse incepit, quando Sol, & Luna creati sunt: haec autem omnia fuerunt ante expulsionem Adae in die sexto; non potest ergo dici quod equinoctialis ardor locatus fuit ante paradysum eiectione Adam, cum ante ibi fuisset. ¶ Dicendum ergo quod iste gladius flammeus est ibi ignis positus sexto die Adam eiectione. *Gladius flammeum.* Vocatur gladius, quia sicut gladius acutus est, ita ignis in extremitate acuitur. *Atque versatilem.* Dicitur gladius versatilis, qui ad quamcunque partem se verterit, scindit; ignis autem ad omnem partem comburit. *Ad custodiendam viam ligni vite.* Ne homines redirent ad accipiendum de illo fructu, & ne demones venirent pro eo ex causa praedicta, ne fallant homines.

H *De generatione Abel, & Cain, & fratricidio; de maledictione Cain, & filij eius usque ad Lamech: & generatione Seth ad Noe, quando generatus, quantum vixit, & quando mortuus. Cap. IIII.*

DA M vero cognouit uxorem suam Euam, quae concepit, & peperit Cain, dicens: posedi hominem per Deum; rursumque peperit fratrem eius Abel: Fuit autem Abel pastor ouium, & Cain agricola. Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terrae munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad Cain autem, & ad munera illius non respexit. Iratusque est Cain vehementer, & concidit vultus eius. K Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? si autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit? Sed subterit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Dixitque Cain ad Abel fratrem suum; Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel, & interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain;

Vbi

A Vbi est Abel frater tuus? Qui respondit, nescio; nunquid custos fratris mei sum ego? Dixitque ad eum, quid festi? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terram, quae aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos; vagus, & profugus eris super terram. Dixitque Cain ad Dominum: Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear: ecce eijsis me hodie a facie terrae, & a facie tua abscondar, & ero vagus, & profugus in terra. Omnis igitur qui inuenit me, occidit me. Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet, sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuit quae Dominus in Cain signum, ut non interficeret eum omnis, qui inuenisset eum. Egressusque Cain a facie Domini, habitauit profugus in terra ad orientalem plagam Eden. Cognouit autem Cain uxorem suam, quae concepit, & peperit Henoch. Et edificauit ciuitatem, & vocauit nomen eius ex nomine filij sui Henoch. Porro Henoch genuit Irad, & Irad genuit Mauiael, & Mauiael genuit Mathusael, & Mathusael genuit Lamech, Qui accepit duas uxores nomen vni Ada, & nomen alteri Sella. Genuitque Ada Iabel, qui fuit pater habitantium in tentorijs, atque pastorum: & nomen fratris eius Iubal. Ipse fuit pater canentium cithara, & organo. Sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator, & faber in cuncta opera aris, & ferri. Soror vero Tubalcain Noema. Dixitque Lamech vxoribus suis Adae, & Sella: Audite vocem meam uxores Lamech, auscultate sermonem meum; quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum. Septuplum vltio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies. Cognouit quoque adhuc Adam uxorem suam, & peperit filium: vocauitque nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Sed & Seth natus est filius, quem vocauit Enos, iste cepit inuocare nomen Domini.

DA M. Descripta hominis conditione, & transgressione hic agitur de eius propagatione: duo enim supra tacta fuerunt, scilicet creatio rerum, & transgressio primorum parentum.

Alph. Tost. super Gen.

A Primum erat necessarium in sacra scriptura ad integritatem fidei, scilicet ad demonstrandam infirmitatem Dei potentiam, quae patet in creatione, & ne nos omnes res reduceremus in aliam causam. Secundum, scilicet transgressio primorum parentum erat de integritate Sacrae Scripturae, ut demonstraretur necessitas Messiae redimentis, ad quem tota scriptura principaliter tendit. Hic autem incipit describi processus generationum humanarum succedentium, & hoc fit in toto isto libro. ¶ Et quia, ut saepe ait Augustinus in libris de ciuitate Dei. Duae sunt ciuitates, scilicet ciuitas Dei, & diaboli. Vtraque autem earum suas habet generationum successiones. Sacra autem scriptura principaliter tractat de linea bonorum, sed aliquando intermiscet de linea malorum, secundum quod bonis in vita praesenti corporaliter coniuncti sunt, ut illis causa exercitationis per afflictiones sunt. Praemittit autem hic de linea malorum, ut se breuius expediat, & ista incipit in Cain, & describitur in isto capitulo usque ad diluuium. Deinde ponitur lineam bonorum descendendum de Adae per filium eius Seth; & in toto isto libro describit lineam continuatam bonorum secundum tres rades, uel truncos: primo per Adam capitulo sequenti; secundo per Noe capitulo sexto, usque vnde decimo; tertio per Abraham capitulo vnde decimo, usque ad finem libri, & vltra in alijs. ¶ Ista descriptio est valde utilis ad duo, primo ad sciendum lineam Messiae, quae valde necessaria est, ut declarabimus late Numeri 27. cap. Et sic Euangelistae eam deducunt; secundo utilis est ad persuadendum factam creationem, & mundum inchoasse. Si enim ista scripta non forent, putarent homines, ab aeterno esse mundum, sicut tenebant Philosophi Gentilium ignari sacrarum literarum; vel dato quod homines crederent, tamen non ita bene conciperent, neque contentarentur eorum intellectus, sicut cum scirent quot anni fluxerunt a creatione, & quae generationes hominum fuerunt. Et ideo Deus volens persuadere Iudaeis a principio legis datae mundum creatum fuisse, inducit istam probationem; scilicet quod inquirent generationes hominum in linea ascendenti, & sic deuenirent usque ad Adam, quem nullus hominum genuit, sed eum Deus ante omnes alios formauit. Sic enim dicitur Deuterono. 32. capitulo. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, fecit, & creauit? Memento dierum antiquorum, & cogita generationes singulas. De hoc ibi satis late disserimus. ¶ Et diuiditur istud capitulum in duas partes. Primo ponitur generatio Adae, scilicet Cain, & Abel totaliter delenda, quia Cain generatio per diluuium, Abel autem per occisionem deletus est. Secundo ponitur generatio non delenda, scilicet generatio Seth; ibi. *Cognouit quoque.* Circa primum Adam vero cognouit Euam: Carnaliter ad prolis procreationem. Ista generatio Cain fuit facta quinto decimo anno post eiectionem Adae de paradiso. ¶ Methodius martir, quem multum sequitur Magister scholasticarum historiarum, dum esset in carcere, orauit a Deo, ut aliqua ei de principio, & fine mundi reuelaret, quod sic factum est; scripsit autem illa verba, licet impolitus, & ait quod primi parentes virgines de paradiso egressi sunt, deinde anno quindecimo vitae Adae natus est Cain, & soror eius Calmana. Et forte tanto tempore a copula vacauerunt, quia erant dolentes de peccato, quod contra Deum egerant, & de amissione felicitatis in paradiso prope, & tota posteritate, Deinde a Deo mandatum habuerunt de procreatione liberorum post alios quindecim annos, quo scilicet trigesimo anno uixit Adae, natus fuit

Quaest. 1.

Intensio totius illius libri.

Utilitas lineae generationis, quae in libro describitur.

Quest. 2.

An primi parentes de paradiso virgines exierunt.

Opinio hebræorum.

Opinio communis.

Alia Iudeorum opinio.

Ratio per suades primam linguam Hebraicam fuisse.

Ratio hebræorum, quod primi parentes, nec genuerant in Paradiso.

Quæst. 3.

tus fuit Abel, & soror eius Delbora. ¶ Hebræi autem dicunt quod istud per recapitulationem ponitur, quia Cain, & Abel in Paradiso geniti sunt, & probant, quia dicitur supra in c. i. Crescite, & multiplicamini, quod ad commisionem carnalem refertur. Ideo dicunt quod formata muliere, & adducta ad Adam, immediatè cognovit eam carnaliter; alioquin fuisset transgressor præcepti prædicti. ¶ Sed omnes doctores catholici tenent, quod primi parentes de Paradiso virgines exierunt, & sic ait Augusti, super Gen. ad literam; primi parentes in Paradiso non coierunt, quia formata muliere post modicum eiectione sunt de Paradiso. ¶ Sic etiam Hieronymus ait nuptiæ replent mundum, uirginitas autem Paradisum. Probatio autem Iudeorum non procedit, quia modicum post formationem mulieris eiectione sunt, ideo non habuerunt tempus nec dispositionem. Item quia istud præceptum datum de multiplicando erat affirmatiuum, ideo non obligabat pro semper, & ideo licet in Paradiso mansissent multis diebus, & non coiuissent, non transgrediebantur præceptum, donec Deus ei limitaret tempus, in quo *Concepit, & peperit Cain*. Aliqui Iudæi dicunt quod immediatè, ut cognouit Adam Eam concepit, & statim peperit, ratio eorum est, quia nulla distantia interponitur in conceptu ad partum. Sed hoc nihil est, quia scriptura solum memorat essentialia facti, non curans de his, quæ intercedebant, ut si dicitur filij Israel intrauerunt desertum, & transferunt Iordanem, sed manifestum est, quod non immediatè post ingressum deserti transferunt Iordanem, quia fuerunt quadraginta anni inter medij. *Dicens possedi hominem per Deum*. Ista est ratio impositionis nominis: subintelligitur & uocauit nomen eius Cain, & conuenit hoc nomini imposito; quia Cain in Hebræo interpretatur possessio, & inde dicitur in Hebræo. *Quasi*, idest possedi. Ista nomina demonstrant fuisse primam linguam Hebræam, quia Cain, & Abel, Eua, & Adam, & omnia alia non sunt nomina significantia aliquid in aliqua lingua præterquam in Hebræa, in qua conueniunt nominibus appellatiuis, & uerbis. *Possedi hominem per Deum*, idest ante hoc nullum hominem habebam, nunc autem incepti habere, & hoc per Deum, idest per uoluntatem Dei dantis mihi potentiam generandi. *Rursumque peperit fratrem eius Abel*. Ex hoc argumento Iudæi dicunt, quod Cain, & Abel in Paradiso geniti sunt, quia tunc oporteret, quod sterissent Adam, & Eua in Paradiso per unum annum ad minus, quia inter primam conceptionem, & secundam quasi unus annus intercessisset. Sed Cain, & Abel non simul concepti sunt, ut patet in litera, quia dicitur. *Rursumque peperit fratrem eius*, idest alia uice, uel conceptione. ¶ Interpretatur Abel Luctus, uel magis proprie uanitas, uel nihil, & uocatur Hebræicè Henel. ¶ Luctus dicitur ab euentu, quia propter mortem eius, ut dicitur luxit Adam pater, & Eua centum annis in quadam ualle apud Hebron, quæ dicitur uallis lachrimarum; ut patet in libro de diuisione terræ sanctæ. Vel dicitur nihil, ex quodam uaticinio futurorum, quia de illo nullum semen remansurum erat. Vel dicitur uanitas, quia iam incipiebat natura humana uanitati subdita esse.

Fuit autem Abel. Hic agitur de primorum filiorum non permanentium distinctione, & tanguntur duo, primum de morte Abel, secundum de generatione Cain, ibi cognouit Cain. ¶ Circa primum. *Fuit autem Abel pastor ouium*. ¶ Isti fuerunt primi duo fratres multum differentes intentione, & conuersatione, quia Cain in agricultura laborauit, Abel uero, ut

pastor. Item Cain fuit caput ciuitatis diaboli, Abel fuit prior in ciuitate Dei; ideo frater carnalis spiritualem persequebatur, quia ciuitas Dei a membris Sathanæ multa dum uiuit aduersa sustinet. De ijs August. 15. de ciuit. Dei. cap. 6. ¶ Congregauit Abel oues, quæ mansuetæ erant, & factus est habens curam earum, fortè quia licet de carnibus non cibarentur in etate illa, tamen lacte pecorum alebantur, quasi fructibus arborum, uel quia pelles ad uestiendum recipiebant propter intemperiem aeris, sicut Deus primos parentes pellibus uestitos de Paradiso emiserat, & ideo sancti uiri antiquitus præcipuam curam de officio pastoralis habebant. Vnde habetur de omnibus duodecim Patriarchis, scilicet Iacob, & uidecim filijs suis, quod dixerint coram Pharaone uiri pastores sumus, ut patet infra 47. c. Abel autem magis suscepit officium pastorale ad exercitationem, ut tolleret ociositatem, quàm ut necessitatem subleuaret ualde malum erat uacantem ab omni opere esse, quia multa mala docuit ociositas, Eccles. 33. cap. *Cain uir agricola*, idest querens cibos de cultura agrorum, terra enim ante triticum, ordeum, & omni generum frugum atque leguminum protulerat, sed post humana industria indigebant. *Factum est autem*. Hic ponitur distinctio eorum in diuino cultu.

Post multos dies. scilicet a natiuitate Abel, scilicet post centum annos in anno centesimo trigesimo uitæ Adæ (ut ait Methodius martir.) Et potest induci ista ueritas ex litera interpretum septuaginta in c. sequenti, qui ponunt Adam fuisse ducentorum triginta annorum cum genuit Seth litera Hebraica, & nostra biblia ponunt centum, & triginta. Et dicunt doctores aliqui, quod omisi fuerunt ibi centum anni, quibus luxit Adam filium suum Abel. Detrahit ergo istis centum de ducentis, & triginta, deinde detrahit triginta annis, quibus Adam uixerat, quando genuit Abel, manent centum anni, quibus uixit Abel. Quod hic dicitur de uita Abel; non est certum, quia licet constet uixisse Abel, & Cain multis annis, quando ista acciderunt, tamen non constat quor anni fuerunt, & probatio, quæ hic accipitur, non est firma, quia præsupponit multa dubia; unum est quod Adæ esset annorum triginta, quando genuit Abel, aliud quod luxit centum annis pro morte Abel. Aliud est quod esset Adam annorum ducentorum triginta quando genuit Seth, iuxta literam interpretum.

¶ Dicendum ergo est quod isti multi dies poterant esse centum anni, in quæ etate Abel occideretur a Cain; quia cum Abel constet occisum esse ante natiuitatem Seth, & Seth natus est iuxta nostram literam cum esset Adam centum, & triginta annorum, poterat esse Abel centum annorum, & plurium etiam secundum nostram literam: sed non potest esse centum & triginta annorum a fortiori, neque plurium, cum occisus sit ante natiuitatem Seth, & tamen dato hoc, destruentur alia, quæ præsupponuntur, scilicet centum anni; luctus Adæ, & triginta anni etatis Adæ, quando genuit Abel. Sed quod dicitur, quod erat Adam quindecim annorum, quando genuit Cain, & triginta quando genuit Abel, est assertio Methodij, martyris, cui stare possumus, uel assentire, sed non est multum rationale: nam Adam cum creatus sit in etate perfecta, in qua potuit gignere, & Deus iussit ei, & uxori quod crederent, & multiplicarentur, essent, que soli in rota specie: uerisimile est quod statim, ut de Paradiso exierunt proli operam darent, & quia Deus eis multam fecunditatem dederat, ut pote principis generis humani non est satis uerisimile, quod per quindecim annos manerent nullum gignentes filium, & tamen prima proles fuit Cain;

Quæst. 4. Quot annos natus erat Adam cū genuit Abel, & Seth.

Quod Adam non plorauit filium suum centum annis. Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Cain: ergo uidetur quod non erat Adam quindecim annorum, quando natus est Cain; & consequenter uidetur dicendum, quod non erat triginta annorum, quando genuit Abel, quia cum fuerit secundus filius Abel, non est uerisimile quod inter primum, & secundum conceptum fluxerint anni quindecim, in quibus non conceperit Eua, licet Adam, & ipsi proli vacarent, essentque tunc captissimi. ¶ Quod autem dicitur de centum annis luctus Adæ, communiter refertur, & ab alijs, & a nobis: sed non est satis uerisimile, quod uir prudens qualis erat Adam pro morte filij centum annis steteret, & cessaret a prole, cum pauco tempore pro mortuis lugendum sit, quia uadunt in domum æternitatis sue; uno enim, uel duobus diebus lugendum est. Eccles. 3. cap. Vel ut alibi dicitur; Luctus mortui septem diebus: lugere autem per centum annos ratione caret. ¶ Item quia in his centum annis, quos dicitur luctus, aut Adam aliquid operabatur, aut abstinebat ab omnibus operibus uolens consolari; si dicitur quod ab omnibus operibus abstineret, non stat, quia non haberet necessaria ad uitam, quæ in sudore uultus sui habiturus erat, ut dicitur præcedenti cap. Si autem non abstineret ab alijs operibus propter luctum, neque abstineret a concubitu ad prolem: nam istud non erat uerisimile, pro tristitia occisi filij nolle vacare proli ad gignendum alterum: quoniam potius uidetur, quod propter mortem Abel maiori desiderio inflammaretur gignendæ proli, ut subrogaret alterum filium mortuum, ne eo abstinate paulisper periret humanum genus, & sic non abstineret Adam a coitu: immo potius rem istam ardentius tractaret. Sic patet ex uerbis eius, quando natus est Seth: nam gaudens dixit: Posuit mihi dominus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain, ut patet infra in litera: & ita desiderium suum erat habere filium loco mortui, non ergo abstineret a concubitu. ¶ Item irrationabile ualde uidetur centum annis lugere mortuum, nec satis intelligi potest quid luctus iste esset potissimè; quia nominant quandam ualem luctus iuxta Hebron, quasi ibi Adam sequestratus a conuersatione plorare perseuerauerit, & ita neque cultura terræ, neque alicui operi intenderet, quod falsum est, quia tunc non haberet uictum, quod non est dicendum. ¶ Item patet hoc maximè, quia motuum horum pro istis centum annis luctus Adæ est, ut concordent literam Hebraicam cum litera septuaginta interpretum, quia in illa dicitur quod erat Adam ducentorum annorum, & triginta quando genuit Seth: litera autem nostra, & Hebræa dicunt, quod erat centum, & triginta annorum: & quia non sciunt de istis annis quomodo litera Hebraica non expressit illos: dicunt quod isti fuerunt centum anni, quibus luxit Adam: Et ideo tacuit eos litera Hebraica, & expressit litera interpretum: & sic differentia fuisset in centum & uiginti annis, uel in quindecim tantum hos solos dixissent annos luctus Adæ. ¶ Sed istud non est uerisimile: nam dato quod tot annis Adam luxisset filium suum, non ideo scriptura tacuisset hos annos, quia ad uitam Adæ pertinebant sicut ceteri anni quibus non luxit etiam, quia si propter luctum tacuisset eos litera Hebraica, quasi non essent de uita Adæ: eadem ratione tacere deberent interpretes: sed non tacerunt, ergo neque propter istud tacuit litera Hebraica. ¶ Item ista concordia haberet aliquem colorem, si interpretes in solo Adam addidissent centum annos, & tamen etiam addunt in quibusdam alijs generationibus, ut dicitur sequenti cap. in quibus non potest assignari ista causa: ideo non est hoc rationabiliter dictum.

¶ Quod autem dicitur quod interpretes ponunt ducentos, & triginta annos, & litera nostra solum centum, & triginta, & ideo quidam uelint concordare eas dando causas taciturnitatis: an aliquæ dandæ sunt, uel sit aliqua concordia facienda, tangeret sequenti cap. sed latius, & profundius in commentarijs nostris super Eusebium, ubi ostenditur, in quo & quantum differunt interpretes a litera nostra, & Hebræa in numeris, & quare ibi potius, quàm alibi: & an in ueritate tollerari possit computatio interpretum, uel sint falsi illi numeri. *Ut offerret Cain*. Docuerat enim Adam filios suos colere Deum in sacrificijs, & oblationibus. Istud enim maximè pertinet ad actum exteriorem latræ: quia licet adoratio, & reuerentiæ aliqua, & laudes fiant Deo, fiunt etiam hominibus: sacrificia autem nulli unquam exhibita sunt, nisi esset Deus, uel existimaretur esse Deus. Et ideo ista Deus sibi uoluit exhiberi magis, quàm aliquid aliud in operibus exterioribus, quia per hoc laudabatur, quia uidentes fieri sacrificia reputabant eum esse Deum: uel saltem sciebant, quod sacrificians reputabat esse Deum. *De fructibus terra*, scilicet de frugibus, sed de peioribus, & corrosis, uel putrefactis. Quare non recepta fuit oblatio eius: quia licet Deo non adueniat aliquid bonum si de bonis offeramus, nec adueniat aliquid malum, si de peioribus offeramus, quia Deus bonorum nostrorum non eget: ut patet Psalm. decimoquinto, tamen nos bene agimus, cum de bonis damus, cum autem de malis peccatores efficiuntur. De malis autem irreuerentia magna est. Ideo Deus reprobauit sacerdotes ueteris legis, qui pingua comedebant, Deo autem macilentia, & contracta offerebant dicentes, mensa Domini poluta est, ut patet Mala. primo capitulo. *Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui*. Duplici causa obtulit de primogenitis; prima est, quia primogenita, ut communiter sunt pinguiora, & meliora alijs. Secunda quia primogenita magis Deus acceptat, cum sint primordia uirtutis generantia, & ideo in ueteri testamento mandabat Deus sibi offerri de primogenitis, scilicet quod omnia primogenita sanctificarentur, ut patet Exod. decimotertio cap. Et multotiens alibi. *Et de adipibus eorum*. Ista domino cremabantur, & odorabatur dominus odorem suauitatis, & facit mentionem specialiter de adipibus, non quod ista sola offerrentur, & comederent carnes oblatas, sicut dicitur in sacrificijs pacificis: ut patet tertio, & sexto cap. Leuit. quia nunc non erat uisus carniū sicut tunc, ideo totum domino comburebatur: sed specialiter fit recordatio de adipe ad conformandum ritui ueteris testamenti, in quo Moyses specialiter scripsit adipem pertinere ad sacrificia domini, unde dixit Leuit. tertio. Omnis adeps domini erit iure perpetuo in generationibus uestris. Non licebat alicui comedere adipem offerendum sub pœna mortis: ut patet. Leuit. septimo cap. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius*. prius ponitur Abel, quam sua munera: quia magis acceptauit Deus intentionem rectam offerentis, quàm ipsam oblationem, & patet quia operatio dicitur bona, secundum quod est uirtuosa: uirtus autem electius habitus est, ut patet secundo Ethic. ergo electio formaliter est actus uirtutis, & in ista interiori operatione est bonitas, uel malitia moralis: exterior autem operatio habet aliquid de bonitate, uel malitia secundum quod est imperata a uoluntate rectè eligente, uel malè: ideo Abel, id est sua electio interior fuit magis accepta, quàm munera, idest quàm id, quod extra fit: quia ista

Cur Abel de primogenitis suis Deo obtulerit.

Cap. 6.

omnia exteriora Dei sunt, sed voluntatem solam, quam potestati nostrae reliquit, vult vt subdamus voluntati suae: & quia voluntas nunquam perfecte vult, nisi exequatur, quando excurio in sua potestate dependet, ideo quandoque exteriorem requirit operationem, scilicet cum possumus. Ad Cain vero, & munera eius non respexit. Cum enim ad personam Deus non respicit, nec ad id quod extra geritur respicit, quia ea, quae extra sunt, solum habent bonitatem ab interioribus.

¶ Sed quomodo respexit Deus ad munera Abel, & non Cain? ¶ Respondetur quod hoc erat per quoddam signum demonstrans diuinam acceptationem, scilicet inflammationem sacrificij: quia immisit Deus ignem super sacrificium Abel, & non super sacrificium Cain, & sic habet translatio Theodotionis. Inflammavit Deus super Abel. Et illud erat certissimum signum acceptationis diuinæ apud antiquos, ut patet in sacrificio consecrationis Aaron, & filiorum eius, Leuit. nono cap. Et in sacrificio Geleonis. Iudi. sexto cap. & in sacrificio Salomonis, secundo Paralipo. quarto, & in sacrificio Eliæ in carmelo: vt patet 2. Reg. 18. cap. Iratus est. Hic ponitur odiosa Cain ad Abel conuersio. Iratus est Cain vehementer, Vehementer inuidens fratri suo innocenti, quod sacrificium eius a Deo fuisset receptum. Et istud peccatum valde graue est, scilicet inuidentiæ charitatis fraternæ, & ponitur esse vna de speciebus peccati in Spiritum Sanctum: noluisse enim Cain, quod oblatio Abel recepta fuisset. Intellexit autem Cain oblationem fratris a Deo esse receptam per signum visibile, scilicet inflammationem sacrificij. Et concidit vultus eius, scilicet quod non poterat respicere rectis oculis, vel vultu placido fratrem suum: sed concidebat vultus, idest humiliabatur ad terram non respiciens fratrem; ista sunt signa inuidi, & non posse pacifice loqui, vt patet de Ioseph, & fratribus eius infra trigintisepimo cap. Dixitque Deus. Hic ponitur ipsius Cain a Deo benigna admonitio, ne malum quod conceperat perpetraret. Quare iratus es? scilicet contra fratrem tuum, quia causam nullam habes: Et quare concidit vultus tuus? idest quare sic incedis dimisso capite, & toruis, malignisque oculis respiciens fratrem tuum, quia magis ex hoc letari deberes? Nonne si bene egeris recipies? idest non deberes tristari, quia Deus suscepit sacrificium fratris tui, & non tuum: quia si tu bene egeris non obstante illo, tu recipies mercedem tuam, quia Deus diliget te, & acceptabit sacrificium tuum. Si autem male, scilicet non offerendo qualiter debes, & quomodo debes, & cetera. Statim in foribus peccatum est, idest statim peccatum tuum manifestum erit, quia tu scies te peccasse, vel peccatum tuum mihi manifestum erit. Subter te appetitus eius, idest peccatum est contra hominem, tamen non potest voluntatem deuincere, nisi ipsa velit deuinci. Vocat peccatum incentiuium ad male agendum sequens ex precedenti peccato. Et tu dominaberis eius, idest licet peccauerit, tamen quia appetitus peccati est minor potestati voluntatis. Tamen dominaberis illius, idest debes illud subijcere. Potest alio modo exponi referendo ad peccatum odij fraterni. Si bene egeris, scilicet diligendo fratrem tuum, sicut faceret tuis. Recipies, scilicet mercedem: quia Deus te acceptabit, & diliget: Si autem male, scilicet odiendo rectam rationem. Statim in foribus peccatum adertit, idest statim veniet tibi desiderium occidendi illum, quasi staret praesto ante ianuas tuas, quod magnum peccatum est. Si enim laborasset Cain, vt diligeret fra-

Quest. 5. Dubium quo signo ostendit Deus respexisse ad munera Abel & non Cain

Peccatum voluntate vincit nequitia, nisi ipsa velit.

trēm suum, nunquam ei parua cogitatio insurrexisset, sed si laxaret frena odij, perueniret vsque ad desiderium occidendi fratrem. Et vocatur isto modo peccatum sola exterior, & offensua operatio, scilicet occidere: sic dicitur. Psalm. 4. Irascimini, & nolite peccare, idest licet aliquando irascimini interiorius: non tamen prodeatis ad exteriores percussiones. Subter te appetitus eius, idest licet ista voluntas mala occidendi fratrem tibi insit: tamen subter te est appetitus eius, idest ista passio, quae quidam appetitus inclinans ad malum erit subter te, quia non poterit mouere vltra tuum consensum. Et tu dominaberis illius, idest facies quicquid volueris contra inclinationem eius. ¶ Secundum septuaginta interpretes ex alia litera, scilicet. Nonne si regi offeras, & non recte diuidas, peccasti? sed ad te conuersio eius, & tu dominaberis illius. Et est sensus secundum August. decimo quinto de ciuitate Dei capitulo octauo, quod recte offerre est offerre cui debemus, scilicet soli Deo: non recte diuidere est non agere discretè quantum ad circumstantias, scilicet non offerre quod oportet, vt aliquod maculatum, vel illicitum, vt canem, vel asinum: vel non vbi debet, scilicet in loco valde immundo, vel non quando oportet: & sic de omnibus alijs circumstantijs. Peccasti, idest licet bene agas in vna circumstantia, si in alia male te habeas, actus malus est: quia bonum est ex integra causa, scilicet ex conuenientia omnium circumstantiarum simul in eodem actu, malum autem ex defectibus singularibus, idest quæcunque circumstantia deficiens, etiam omnibus alijs conuenientibus facit actum esse malum: vt patet in pulchritudine, & sanitate. Pulchritudo enim, cum sit conformitas omnium membrorum corporis cum quadam coloris suavitate, ut ait Augusti. 22. de ciuitate Dei: nunquam poterit esse in aliquo corpore, nisi ibi color suauis, & omnes partes conformes extiterint: dato enim quod color suauis sit, & omnes partes inter se consonent: vnica a ceteris dissonante pulchritudo non erit. Sic etiam sanitas est humorum, & qualitatum primarum in corpore humano conformitas: nunquam ergo erit, nisi ista omnia conseruerint. Si autem magna armonia sit, dato quod vnus humor peccet, sanitas non est. Et applicatur hoc ad Cain, quia licet Cain rectè offerret, scilicet soli Deo offerendo, tamen non rectè diuisit, idest non obtulit quod oportebat, scilicet sanum, & bonum: sed spicas marcidas, & corrolas obtulit, ideo peccauit. Sed ad te conuersio eius. hoc dupliciter exponit August. vbi supra, vno modo de peccato commisso in obligatione, & tunc est sensus. Ad te conuersio eius, i. tu conuertere ad te peccatum tuum confitendo te peccasse, quia hæc est vera poenitentia: Et tu dominaberis eius, scilicet quia facies, vta Deo illud peccatum destruarur, & sic eris maior, & dominaberis eius: qui enim se accusat, ad se peccatum conuertit sibi illud imputando, & tunc dominatur eius, idest peccatum subiacet potestati eius, quia ad voluntatem eius destruitur. Qui autem se excusat ad se peccatum non conuertit, sed se ad peccatum, idest non conuertit peccatum ad se subijciendo illud dominio suo, sed conuertit se ad peccatum subijciendo secundum inclinationem eius, ideo peccatum seruituti mancipatur. Potest hoc intelligi de desiderio occidendi fratrem. Ad te conuersio eius, idest istud peccatum, scilicet desiderium occidendi fratrem, conuertetur ad te, vt impellat te ad occidendum. Et vocatur hic peccatum, ut dicit ibidem August. non actio, vel electio voluntatis, sed quadam passio in parte sensitua irascibili, scilicet desiderium occidendi fratrem: &

Bonū est ex integra causa malum contra se habet.

Quo pacto factum sit quod Cain Abel occideret.

Quest. 6. Quo instrumento fuit occisus Abel, cum feris adhuc non esset repertis

trēm: & sic loquitur apostolus ad Rom. 7. c. Si autem a quod uolo ego facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. Vocat ibi peccatum concupiscentiam carnis, vt patet ibidem: & tu dominaberis illius, idest licet iste appetitus te pungat, tamen tu semper poteris illum contere, contrarium faciendo. Dixitque Cain. Hic ponitur Cain obstinatio, & Abel occisio. Iniquus enim iste Cain, qui domino monente ad compassionem fratris innocentis non motus est, sed ad mortem atrocis inhiauit. Dixit Cain ad Abel. In Hebræo non habetur quid dixerit Cain Abel fratri suo: sed in litera ad expressionem sententiæ additum fuit: egrediantur foras: sicut Numeri 20. c. dicitur in hebræo: clamauerunt atque dixerunt: & non habetur quid clamauerint, vel dixerint: sed in Biblia nostra exprimitur quid clamauerint, scilicet domine Deus audi clamorem populi huius, & aperis eis thesaurum tuum fontem aquæ viuæ, vt satiati cesset murmuratio eorum. Est enim modus loquendi Hebraicus aliquando multum decurratus, sicut habetur. 2. Reg. 5. c. de expugnatione Ierusalem & dixit Dauid: In die illa quicumque percusserit lebusum, & tetigerit fistulas domatum: & non subditur quid dixerit, vel proposuerit. Declaratur autem hoc primo Paralip. 11. c. vbi dicitur: Dixitque Dauid omnis, qui percusserit lebusum in primis erit princeps belli. Secundum Hebræos debet intelligi, quod Cain dixerit fratri suo Abel aliqua verba dura, & iniuriosa, vt haberet occasionem rixandi cum eo, & occidendi eum. Secundum literam nostram debet intelligi quod dixerit ei: Egrediamur foras: & ista suppletio habetur de eo, quod infra dicitur: cumque essent in agro, & secundum hoc videtur quod Adam, & filij sui fecerant aliqua iuguria simul, in quibus manebant contra aeris intemperiem: & illa erant quasi villa, vel locus populatus: & respectu illorum vocabantur alia loca agri, vel dicebantur esse foras. Cumque essent in agro. Induxerat enim Cain Abel fratrem suum, vt irent in agrum: forte vt ibi aliquid secretus loquerentur, vel vt in aliquo Abel fratrem suum Cain adiuuaret: credit autem Abel verbis blandis, & fictis Cain: quia simplicitas columbina omnia credit, & nusquam fraudem latere præsumit. Consiurrexit Cain aduersus Abel. Forte insidiosè hoc factum est, vt subito Cain Abel occideret, vel quia Cain paratus erat, Abel autem non: vel forte Cain inuasit Abel, & cum coluclarentur, accidit Cain superare, & occidere fratrem suum. Et non est intelligendum, quod Cain occidere poterit facilius Abel, quasi puer esset Abel, & Cain vir robustus: quia, vt supra diximus, Abel centum annis complebat, cum a fratre suo occisus est: & Cain centum & quindecim, cum occidit, vt supra diximus iuxta positionem communem. Sed dato quod non esset Abel centum annorum, constat, quod ambo erant viri perfectæ ætatis, cum quisque eorum per se vitam ageret vnus agriculturam alius pastoralem, & uterque Deo offerebat munera, sed cum in eos incidisset ista inuidia de acceptatione diuina ad vnum, & non ad alterum: ideo poterat Abel resistere Cain occidenti: sed accidit quod occideretur, vt dictum est.

rum ligaret, & sic posset eum tanquam totaliter viribus carente strangulare: quia hoc solum faceret vir robustus alicui puero adhuc debili. Item quia dicitur infra. sanguis fratris tui clamat ad me. hoc autem non pertinet, nisi ad sanguinis effusionem, quæ non fit per gutturis constrictionem. Aliqui hebræi dicunt, quod eum moribus dilaniauerit: sed hoc nec possibile, nec verisimile est. Non enim poterat Cain tam diu cruciari, & tenere Abel, vt carnes eius diuideret moribus, vel contumeret. ¶ Dicendum ergo magis uideatur, quod lapidibus eum oppresserit: & hoc consonat omnibus superioribus, quia dato quod Abel esset ita fortis, uel fortior ipso Cain, tamen Cain aggrediens lapidibus incautum cito opprimeret. Etiam quia sic effunderetur sanguis de corpore, & hoc magis uerisimile est, quam quod moribus eum dilaniauerit, quia nullus hominum est, qui sic posset corpus alterius dilaniare: quia dentes humani magis sunt fractores, quam præcissores, quod conuenit dilaniantibus. ¶ Item quia cuiuslibet hominum ualde hoc horribile est, scilicet sanguinem, & crudas carnes partim degustare: maxime de humanis. ¶ Et ait dominus. hic describitur Cain peccantis poenitentia. Et agit duo, primo de crimine pessimo conuincit: secundo poenam imponit ibi. nuncigitur maledictus. Circa primum, vbi est Abel. dominus clare uidebat peccatum Cain, sed noluit eum punire, donec eum de peccato manifeste conuinceret: & hoc propter tria, primo ut cum Deus interrogat Cain pro Abel, Cain forte poeniteat, & remittatur ei, sicut ante peccatum eum admonuit, ne peccaret: ita post peccatum incitat, ut de peccato poeniteret. Secundum est, ut non conqueratur Cain, quod iniuste punitur, cum eum potuerit pro magno scelere puniri. Tertium ut detur forma procedendi iudicibus, ut non ante sententiam, quam partes interrogat, & merita causarum discutiant. ¶ Sic enim cum Deus punitur essent Sodomam, & Gomorram, licet peccatum eorum omnibus patens esset, ait: Descendam, & uidebo utrum clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint, ut patet Gen. 18. c. Qui respondit, nescio. In hoc Cain ulterius peccauit: quia peccata peccatis addidit, scilicet mendacium homicidio: si autem respondisset confitens peccatum suum, Deus ei remisisset peccatum illud. Nunquid custos sum fratris mei? Ita fuit responsio indigna contra Deum interrogantem. Et sic respondet, quasi putans, quod Deus ista non uiderit. Nunquid custos sum fratris mei? idest ita quæris à me hoc quasi ego essem custos fratris mei, sed non sum custos fratris mei. Dixitque ad eum Deus, idest ad Cain. quid fecisti? idest quare fecisti istud homicidium? quia sanguis fratris tui clamat ad me. Vel, quid fecisti? idest ad quid fecisti hoc? scilicet negare mihi quod feceras, quia hoc mihi valde notum est, cum sanguis fratris tui clamat. vox sanguinis fratris tui. In hebræo dicitur. vox sanguinum fratris tui. quia non solum sanguis Abel clamabat: sed etiam tota posteritas Abel clamabat, quia peribat patre pereunte. ¶ Tria peccata maxime ad Deum clamare dicuntur, scilicet occisio innocentis, vt patet hic, secundum est sodomiticum vitium: vt patet infra 18. c. tertium est retentio mercedis operariorum: vt patet Iacob. 5. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones uestras, quæ fraudata est à uobis, clamat, & clamor ipsorum in aures domini sabaoth introiuit. clamat de terra, idest de loco terræ, in quo effusus est. Nunc ergo maledictus. Postquam Cain de peccato suis conuictus, hic consequenter ponitur eius poenitentia. Nunc igitur eris maledictus. in bonis diminutus. Sicut benedictio importat multiplicationem, ita maledictio diminutionem.

Quest. 7. De Cain prius plebere noluit, quam eum de peccato conuinceret.

Tria peccata clamant ad dominum.

Et ista maledictio est super terram, scilicet quod virtus terrae diminuetur, ne det cibos Cain nisi cum magno clamore, ex quo videtur quod magis laborauerit Cain in acquirendo cibos de terra, quam posteritas Adae per Seth. Habebat enim terra duas maledictiones primam, quam incurerat per Adam, scilicet quando dictum fuit ei: Maledicta terra in opere tuo, ut patet praecedenti e. secundam, quam incurerat per Cain: & patet hoc infra in litera. Dicitur enim: Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos. Prima maledictio inflata Adae extendebatur ad totam naturam, quia ille continebat totam naturam in se. Ista tamen maledictio inflata Cain non fuit extensa nisi ad solum Cain, quia fuit peccatum personale, ideo puniitio fuit personalis, nec potuit transmitti ad posteros, quia non fuit ipse primus parens continens totam naturam in virtute. Non est tamen per hoc intelligendum quod minorata fuerit verè in fertilitate sua, vel in aliquo bono propter Cain, aut quantum ad eum; primo quia ut ostensum est praecedenti cap. q. 20. terra, aut natura rerum in nullo mutata est propter peccatum. Si ergo propter peccatum Adae non fuit diminuta in se, multo minus mutaretur propter peccatum Cain: quia peccatum Adae erat potentius ad corruptendum, quam Cain: quia nullius hominis peccatum transfusum est in posteros, nisi peccatum Adae: ceteri vero pro se tantum peccant, ergo ita fieret in Cain: quod non immutaretur terra propter eum. Secundo quia si terra fieret deterior ipsi Cain realiter in se diminuta quantum ad fertilitatem, non solum ei noceretur, sed omnibus alijs hominibus, quae illam collerent: sed Deus non erat puniendus alios propter Cain, ergo non dimiuit illam, & consequenter non est satis concedendum quod magis laboraret Cain habendo cibos de terra, quam alij, nisi esset iste labor aliquid ex parte eius, quasi infortunium quoddam ipsius in rebus: non autem ex parte terrae. Vel potest sic intelligi. *Maledictus eris super terram.* idest omnes maledicent te super terram, quia tantum scelus commisisti. *Qua aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui.* Locutio metaphorica est, quia terra os non habet, sed vocatur os terrae hiatus eius, quo aliqua absorbentur. Sicut dicitur Numeri 16. c. quod aperuit terra os suum, & deuorauit Dathan, & Abiron cum tentorijs suis. Dicitur autem hic aperuisse terra os, quia erat desiccata, & inbibit in se sanguinem humidum, sic enim facit siccum in humido semper, si praeualeat. De ore terrae quaedam fabulosa ponunt Iudaei, quae posuimus Numeri 16. cap. & ibi vide. *De manu tua.* idest qui effusus fuit per manum tuam. *Cum operatus fueris eam.* Fuit enim Cain vir agricola: ut supra patet. *Non dabit tibi fructus suos.* Nisi in parua quantitate, & cum magno labore; ergo oportebat quod laboraret magis Cain in terra pro cibis, quam ante laborauerat, intelligendo, ut supra diximus. Nam faciebat eum Deus infortunatum, ut si existentibus frugibus superueniret locusta, & dissiparet eas. *Vagus.* idest non habens certum locum habitationis: quia aliquando morabatur in vna parte terrae, aliquando in alia; vnde dicitur infra quod exiit Cain a facie Domini, & habitauit contra Eden, i. in parte Orientali. *Profugus.* idest fugiens ad diuersa loca propter timorem, erat enim timor sibi quaedam quotidiana afflictio data in penam peccati, ut de omnibus timeret: sicut hebraeis dabatur, cum peccarent contra Deum: ut patet Deute. 28. c. f. Dabit dominus tibi cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam merore, & erit vita tua quasi pendens ante te: timebis nocte & die: & non credes vitae tuae: mane dices: quis mihi det vesperum, & vespere, quis mihi

det mane? propter cordis tui formidinem, qua terreberis. Et hoc inquit Cain dicens infra: omnis qui me inuenit, occidet me. *Omnibus diebus vitae tuae.* Vtq; ad mortem semper fuit in ista afflictione. *Dixitque Cain ad Dominum.* Hic ponitur Cain desperatio: & in hoc magis peccauit Cain, quam in omnibus praecedentibus, quia peccatum praecedens fuit ad nocendum proximi eum occidendo, desperatio autem contra Deum directe est, quia per eam creditur Deum non habere tantam potentiam, ut possit peccata dimittere, vel non habere tantam bonitatem: ut hoc vellent. *Maiores est iniquitas mea, quam ut veniam merear.* Secundum doctores canonicos debet intelligi litera ista, ut verba desperantis sint, & legitur assertiue. *Maiores est iniquitas mea, quam ut veniam merear.* idest si modicum peccassem, Deus potuisset mihi parcere, sed tantum peccavi, quod Deus non potest parcere: ista dixit Cain cum magna commotione cordis audita magnitudine poenae, scilicet vagus esset, profugus, & maledictus, valde timuit, & creditur quod si exiret de confortio hominum, bestia illum occiderent; si autem inter homines moraretur homines eum pro peccatis suis interficerent. Aliqui hebraei dicunt quod litera debet legi interrogatiue per modum conuerterentis. Et est sensus: domine quare tantum punis me? nunquid maior est iniquitas mea, quam ut possit mihi parcere? q. d. non. Ideo iniuste punis tam grauiter poenas infligendo. *Ecce eicis me.* Hic ponitur poenae diuturnitas, & potest ista litera dupliciter intelligi, vno modo quod Cain dicat haec petens a Deo conseruari in vita, & est sensus. *Ecce eicis me a facie terrae.* idest quia iubes me esse profugum, & vagum eicis me a facie terrae, idest a conspectu hominum habitantium in terra. *Et a facie tua abscondar.* scilicet ut amplius non videam te, vel ut non ostendas mihi faciem tuam benefaciendo, sicut facis alijs hominibus, *Omnis qui inuenit me.* Siue homo, siue bestia, occidit me propter maledictionem, quam mihi inflixisti: & ideo petit se conseruari ab his malis: & ista videtur vera intentio literae. Alij autem exponunt, quod Cain petat mortem cito sibi venire, quia videns Cain se a Deo relictum, & in magna miseria constitutum, desiderauit cito mori, ut diuturnas angustias breui temporis mora consumeret. Et ideo quasi mortem desiderans ait, quia eicis me a facie tua vagum, & profugum, cito moriar: quia quicumque inuenit me, occidet me. *Nequaquam ita fiet.* idest non occidet te quicumque te inuenit, quia diuturniores poenas sustinebis. *Sed omnis, qui Cain occiderit.* Ista litera multipliciter exponitur: quia secundum literam nostram videtur sonare, quod ille, qui Cain occideret, magis quam Cain puniretur. Sed hoc non videtur rationale, quia maior poena correspondet maiori delicto; sed magis peccauit Cain occidendo fratrem, quam Lamech occidendo Cain, quia Cain interfecit virum innocentem: Lamech autem virum valde nocentem. Item quia Cain occidit eum, quem cognoscebat ut fratrem: Lamech autem non cognoscebat quem occidebat, cum cececutus esset. Ista autem diminuunt de ratione voluntarij, & demeriti. Item non videtur modus assignandi istam septuplam punitionem esse conueniens. Dicitur enim quod Lamech, qui puniuit Cain, fuit punitus septuplum, quia perijt in aquis diluuij cum sua posteritate. Sed ista non est dicenda puniitio pro peccato occisionis Cain, quia in diluuij omnes homines perierunt praeter Noe, & filios suos, & uxores eorum, non magis de Lamech, quam de omnibus alijs hominibus descendentes de Cain, vel Seth. Item quia descendentes de Lamech erant de stirpe Cain,

Desperatio directe est contra Deum.

Prima expositio.

Secunda expositio.

Vna litera expositio.

Alia expositio.

Quest. 8. Quomodo intelligitur: omnis qui occiderit Cain septuplum punietur.

Cain, ideo ibi non solum puniretur Lamech, sed etiam Cain. Itè nò potest intelligi hoc de punitione Lamech: quia infra dicitur septuplum vitio dabitur de Cain, de Lamech autè septuagies septies; necesse est ergo referri istam punitionem ad Cain, & non ad Lamech. Ista litera obscura est propter punctuationem. In hebraeo sic punctuatur. *Omnis qui occiderit Cain.* Et est hinc vna sententia decurrata, scilicet omnis qui occiderit Cain, grauiter puniretur; vel liberabat Cain a magnis miserijs. Et ista decurratio sententiae sepe fit in hebraeo, ut supra diximus. Cui subditur. *Septuplum punietur.* Secundum proprietatem sermonis hebraici dicitur. *In septem punietur.* Et refertur ad Cain, scilicet Cain punietur in septem, idest in septima generatione, quia ab Adà per lineam Cain vsque ad filios Lamech septem generationes fluxerunt, in quarum fine mortuus fuit Cain. Et ista expositio multum concordat literae septuaginta interpretum, quae habet. *Qui occiderit Cain septem vindictas exsoluet.* idest ille, qui occidit, idest occidere debuerit Cain, nunquam occidet eum, donec septem vindictas exsoluat, idest per septem generationes continuas angustias luat pro scelere contra fratrem. Et dicunt aliqui, quod durauit Cain per septem generationes propter peccata septem, quae egit circa fraternam occisionem: primum quia non recte se in offrendo habuit; secundum quod fratri a Deo accepto inuidit; tertium quod dolose egit; quartum quod vocans eum in agrum occidit; quintum quod negauit; sextum quod desperauit; septimum quod damnatos penitentiam non egit. *Posuit Dominus in Cain signum.* Hoc fuit tremor omnium membrorum, & hoc fuit, ut cognosceretur ab omnibus, quod ille erat vir pessimus fratricida, & abominabilis haberetur. Vel ut cognosceretur quod ille erat, quod Deus prohibuerat occidi. *Ut non interficeret eum omnis, qui inuenisset eum.* Hoc erat propter duo, primum quia Deus volebat seruare innocios a sanguine eos, qui viderent Cain, ut cognoscerent in tremore membrorum, vel quia volebat, ut Cain viueret magno tempore, ut multum angustiareretur. Sed ad quid fuit positum signum Cain, ne occideretur? quia magis videtur ad oppositum; qui enim per tremore membrorum cognoscerent Cain occidisse fratrem magis inclinarentur ad abominandum eum, quam si nullum signum haberet, quia tunc non cognosceretur fecisse tale scelus. Respondetur quod quando maledictus fuit Cain, Deus inflixit ei in poenam, ut quicumque videret eum, abominaretur eum, & sic multas angustias sustineret: ex alia parte voluit, ut Cain multo tempore viueret, ut diutius cruciaretur, & poena sua multis exemplum esset ad cauendum homicidium: & ideo Deus mandauit, quod nullus occideret eum: & hoc mandatum Dei de non occidendo Cain fuit diuulgatum. Si autem Cain non habuisset aliquod signum, per quod ab omnibus fuisset cognitus, quia quilibet videns eum abominabatur eum, quilibet eum inueniens occidisset, maximè cum per diuersas partes vidisset profugus; quando autem videbant eum, licet naturaliter quasi abominarentur, cum Deus hoc ad punitionem Cain ageret, tamen cognoscentes in tremore membrorum ab occidendo eum cauebant. *Egressus autem Cain a facie Domini.* Nò a Deo, qui vbique semper, & totus est, sed a facie similitudinis, in qua ei Deus loquebatur: quia cum vidit se a Deo maledictum non potens sustinere vultu Dei loquentis, fugit ab eo. *Habitauit profugus in terra.* idest non potens diu manere in eodem loco praeter timorem. *Contra orientalem plagam Eden.* idest contra paradisum. Immediate, ut peccauit, verecundatus fuit coram patre suo Adam comparere, ideo fugit ad longinquas terras.

Expositio vera.

Cur Cain durauit per septem generationes.

Quest. 9. Cur Deus dedit signum Cain, ne occideret.

ras contra Orientem versus paradisum, non quod ipse tentaret, ut habitaret contra paradisum, quia paradisum nesciebat, cum illic nunquam inuisset, nec paradisum vidisset, sed quia fugere intendebat de loco commorationis patris sui, scilicet de terra, vbi nunc est Iudaea, contingit eum fugientem petere partes Orientis. *Contra Eden.* idest contra paradisum Eden. Dicitio hebraica est: & significat delicias: & sic vocatur hebraice. *Gan Eden.* idest ortus deliciarum, vel paradisus terrestris. Dicit autem Iosephus, quod Cain accepit uxorem suam Calmana peragratis multis terrarum spacijs habitauit in terra Naid, in qua nati sunt ei filij, sed Hiero. non sic transtulit, sed dixit profugus, & est diuersitas ista: quia in hebreo dicitur. *Habitauit in terra Nod.* Iosephus dicit quod Nod est nomen terre, in qua habitauit Cain post fugam a facie Dei, sed quia Nod hebraice interpretatur instabilis, Hiero. transtulit profugus dicens. *Habitauit in terra profugus.* Cognouit autem Cain. Hic ponitur generatio Cain. *Uxorem suam.* scilicet Calmana: ut vult Iosephus, & Methodius Martir. Aliqui autem quaerunt vnde habuit Cain uxorem. Respondetur, quod de sororibus suis filiabus Adae, & hoc necessarium erat pro tpe illo, postea aut multiplicato humano genere non licuit sororem ducere in uxorem, vnde volunt Hebraei, quod Eua quolibet partu geminos periebat, scilicet masculum, & feminam, & post illi duo erant vir, & vxor, sed de feminis non fit mentio, solas quattuor feminas describit Sacra Scriptura ante diluuium, scilicet Eua, Sellam, & Odam, & Noem filiam Lamech; quare autem hoc fit infra dicitur. Et si quaeratur quid factum fuerit de vxore Abel, scilicet Delbora, quae ei nondum copulata fuerat: Respondetur quod alteri viro post copulationem: nec oportet dicere, quod iste partus geminorum semper fuisset, sed solum ante multiplicationem. Cum ergo Eua multos filios, & filias genuisset, ut ait scriptura cap. seq. non fuit necesse, quod ultra geminos pareret, sed aliquando masculos, aliquando feminas, vel dicitur, quod illa in viduitate, vel potius virginitate permanfit: sed primum melius est. *Et edificauit ciuitatem.* Quaerunt aliqui quomodo Cain potuit edificare ciuitatem, quia ciuitas multitudinem requirit ciuium ad inhabitationem, & ad edificationem, tunc autem soli tres homines esse narratur in scriptura, scilicet Adam, Cain, Henoch. Sed Adam manebat in loco habitationis suae in Iudaea, ergo soli Cain, & Henoch ciuitatem edificare debebant. Hanc q. mouet Augustinus de ciui. Dei lib. 15. c. 9. & 10. Et responder quod tempore adificationis huius ciuitatis multi erant de filijs Cain, qui sufficiebant ad faciendum non solum vna ciuitatem, sed etiam multas. Pro quo dicitur, quod non edificauit Cain istam ciuitatem immediate, ut recessit contra Orientem, quia tunc erat centum & triginta annorum, ut supra declarauimus, scilicet in anno, quo occidit Abel, ut placet aliquibus: & quia homines illius aetatis multum viuebant, scilicet ad non gentos annos, & ultra, vel prope mille, dicitur de Cain quod magno tempore vixerit, maximè quia vidit septimam generationem, scilicet Tubalcain filium Lamech, tunc autè valde multi homines erant, & tunc potuit Cain cum multis de genere suo edificare ciuitatem. Dicendum etiam necessario quod Enos non fuit primogenitus Cain, quia tunc solus Cain cum filio suo Enos edificasset ciuitatem, sed fuit Enos filius Cain genitus in senectute quando ciuitas edificabatur. Et ideo vocauit ciuitatem ex nomine eius. Et si obijciatur, quod fuerit primogenitus, quia dicitur. *Cognouit*

Quest. 10. Vnde Cain accepit uxorem. Quo tempore fratres sorores in concubium accipiebant.

Quattuor tantum feminae ante diluuium commemorantur.

Quest. 11. Quomodo Cain potuit edificare ciuitatem.

Responsio August.

Quest. 12. Enos non fuit primogenitus Cain.

Ratio.

Cain uxorem suam. ergo videtur quod ille fuit primus filius, quem Cain ex vxore cognita suscepit. Respondetur quod non valet probatio, quia non dicitur cognouit, ita quod tunc eam primo cognouisset, sed quod ad quamlibet generationem necesse erat uxorem cognoscere. Sic enim dicitur de Adam supra, quod cognouit Euam, & peperit Seth. Et quando narratur linea generationis Cain, non est intelligendum quod narraretur per primogenitos semper, sed per aliquos alios.

Ratio. Rō prima.

Ratio istius mutationis tangitur ab August. 15. De ciuitate Dei: & potest esse duplex. Prima quia isti hic nominati fuerunt reges in ciuitate constituta a Cain, vel quia isti fuerunt viri strenui in aliquibus operibus. Et hoc videtur valde verisimile: quia de nullo istorum dicitur quod haberet multos filios, cum tamen manifestum est, quod multos habebant, quia alias ante diluuium in tota prima aetate non fuissent triginta viri, cum non describantur hic totus sed absurdum valde est, nisi de Lamech, cui ponuntur quatuor, scilicet Tubalcain, Tubal, Label, & Noema: quia omnes isti fuerunt quarundam artium inuectores, ut patet in textu. Vel potest adhuc potissima ratio esse, quia Deus pronunciauerat Cain, quod in generatione septima occideretur ideo voluit, quod linea perducere ad occisorem Cain, describeretur, licet non esset linea primogenitorum; erant autem tempore, quo Cain edificauit ciuitatem multi filij Cain, quia in ducentis annis, vel paucioribus poterant multae gētes nasci. In quatuorcentis annis, qui fluxerunt ante generationem Isaac usque ad exitum de Aegypto fuit multiplicata tāta gens de semine solius Abraham, ut praeter gentes Israhelitarum, Madiantarum, Afericarum, Idumeorum, quae populi, siue numeratio sunt per lineam solius Iacob multiplicati usque sexcenta millia pedum, praeter pueros, & senes cum mulieribus, ut patet Exo. 12. c. Sed sciendum quod non edificauit Cain istam ciuitatem, deueniens ad finem vitae suae, sed apud trecentesium, vel quatuorcentesium annum vitae, vel quasi. Et patet quia quando genuit Henoch edificauit ciuitatem, & vocauit eam ex nomine filij sui Henoch, post quem fluxerunt quinque generationes ante mortem Cain: ut patet infra, scilicet ad Tubalcain, quae generationes non poterant esse secundum tarditatem generandi in tempore illo, nisi in quatuorcentis annis, vel quasi ad minus, quos luxit Cain usque ad mortem post urbem suam conditam, maxime quia non est credendum, quod Cain attigerit magnam aetatem annorum, sicut alij illius temporis homines, quia non naturaliter, sed violente mortuus est. De Cain ait Iosephus, quod Cain congregauit multos ad se, quorum auxilio urbem condidit, ut rapinas, & latrocinia exerceret, & simplicitate hominum ad inuentionem mensurarum, & ponderum permutauit: primus terminos terrae, & ciuitates mutauit. Sed non multum videtur quod Cain latrocinia, vel rapinas exerceret: quia in terra, quam inhabitabat nulla manebat, nisi de semine suo. Non est autem probabile, quod contra suos filios tyrannidem exerceret. Etiam quia dato quod velit praedari; nihil tamen erat, quod praedaretur, quia latrocinia, vel rapinae sunt de bonis mobilibus, ut de pecunijs, & alijs suppellectilibus. Tunc autem nihil tale erat, quia metalla non erant inuenta, de quibus fieret moneta, cum Tubalcain ea post inuenerit, nec vestes erant, nisi pelles inornatae ouium. Suppellectilia autem alia nondum in usum venerant. Porro Henoch genuit Irad. Non est ista linea primogenitorum: sed quicumque fuerit, qui reduceret in Lamech, qui occidit Cain, quia ista erat intentio scripturae. Qui accepit duas uxores. Iste primo contra diuinam institutionem, & consuetudinem praecedentium induxit simultaneam bigamiam; habuit

Rō alia.

Iosephus de Cain.

Primus quod terminos potuit.

Quis primo introduxit simultaneam bigamiam.

Enim simul Odam, & Sellam uxores. Post autem licuit sanctis patribus in veteri testamento ex diuersis causis ad multiplicandum populum Dei, ut patet in Abraham, Iacob, Dauid, & similibus: immo & oibus licebat, de quo dicitur lib. 1. Reg. c. 1. & Marth. 19. Genuit Ada Label. Iste fuit pastor. Qui fuit pater habitantium in tentorijs, id est institutor tentorium portatiliu, in quibus habitarent pastores ad diuersa loca pascuorum. Iste ut ait Iosephus greges ordinauit, & characteribus distinxit, separauit greges secundum genera, id est greges ouium a gregibus haedorum, & secundum qualitatem, & greges vnicolores a gregibus sparsi velleris: & secundum aetatem, ut anniculos a maturioribus. Iste intellexit commensuras gregum ceteris temporibus esse faciendas, & vocatur iste pater habitantium in tentorijs, non quod eos genuerit, sed quod eos instruxerit, & inter eos principium fuerit, sicut pater filij. Sic dicitur Aristotelem patrem philosophorum. Et nomen fratris eius, scilicet ex matre, & patre, quia ex parte matris Tubalcain fuit frater Label, quia uterque fuit filius Lamech. Tubal ipse fuit pater canentium in cithara, & organo. non quod ipse inuenerit ista instrumenta, quia multo post fabricata sunt, sed quia musicam artem inuenit, & pulsatiua, quae citharista, & organista utuntur. Hoc autem elaborauit, ut pastorum otiosa gregia delectatione musica tollerentur. Homines autem huius temporis audientes ab Adam futurum iudicium seculi, scilicet ignis, & aqua, labores inuentionum suarum columnis, latericijs, & marmoreis consignabant. Tubal autem duabus columnis, scilicet latericia, & marmoreale opus conscripsit, ne lapidea aquis cederet, & latericia ignibus inuolabilis permaneret, posteriori aetati documenta daturus, quarum latericia diluuium abolita fuit, marmoream autem apud Iudaeam Siria tenet. Greci tamen dicunt Pythagoram magnum inter eos philosophum musicas consonantias inuenisse. De ijs Petrus de Riga in aurora haec inuenta modo prius est ars musica, quamuis Pythagoram dicant haec docuisse prius. Hebraei dicunt ut Rabbi Salomon, quod Tubal inuenit ista instrumenta ad cultum idololorum, sed hoc falsum est, quia cultus idololorum in prima aetate non fuit, sed cepit in secunda Auenreth, qui ignem in Caldea colere docuit, & Assirophe, qui imagines statuas primo in Aegypto fabricauit, ut aiunt Isidorus, & Eusebius Cesarien. Vel, ut alij volunt, cultus statuarum incepit a Nino rege Ninive circa tempora Abraham sub anno ab orbe condito. ter. 1220. Qui bello patri suo mortuo statuum in memoriam constituit, quae post per abusionem, & potestatem eius intentionem honore diuino a suis culta fuit: & hoc est secundum numeros interpretum. Fuit hoc ab orbe condito annis mille noningentis octoginta quatuor fere secundum veritatem hebraicam, demendo mille ducentos triginta sex annos. Sella quoque genuit Tubalcain. Ista fuit secunda vxor Lamech. Qui fuit maleator, id est compositor ferri, & calibis, quia ista cum de terra extrahuntur per maleationem depurantur, & in vnum corpus compinguntur.

Musica in uentor.

Sententia hebraeorum de usu artis musicae. Quo tempore cultus statuarum incepit.

Compositor primus ferri, & calibis.

Quaest. 14.

Et faber in cuncta opera auis, & ferri. Aes aliquando significat monetam, iuxta illud Luc. 2. 1. c. De vidua, quae obtulit duo gra minuta in gazophiliu, id est duos denarios parui valoris. Alio modo signat omne genus metalli. Tercio modo signat quandam speciem metalli, & isto modo accipitur hic, quia distinguitur contra ferrum. Alii autem species metallorum, ut aurum, & argentum non fuerunt a principio inuenta, sed post per magnum laborem, & cupiditatem ad humanos usus deueniunt, sicut ait Ouidius Metamor. libro primo.

Nec tantum segetes, alimenta quoque debita diues Pascebatur.

Pascebatur humus: sed itum est in viscera terra, Effodiuntur opes irrationata malorum. Iamque nocens ferrum, & ferro nocentius aurum, Proderant.

Tubalcain inuenter multarum rerum.

Modus in ueniendi metalla.

Quaest. 15.

Vt ait Iosephus Tubalcain artem ferrariam inuenit, & res bellicas docuit, sculpturas operum in metallis in libidinem oculorum fabricauit. Quo fabricante Tubal frater eius, de quo dictum est, maleorum sono delectatus ex ponderibus eorum proportionibus, & consonantias, quae ex his nascuntur excogitauit. Modus autem inueniendi metalla talis fuit, dum succenderent frutices in pascuis, venae metallorum, quae superficie tenus eminebant, fluxerunt in riuulos, & sublate laminarum figuras locorum, in quibus iacuerant referebant: ex quo Tubalcain cognouit, quod in varias figuras metalla volui possent. Vnde per maleationem ars fabrilis incepit. Vocatur autem Tubalcain maleator quantum ad primam compactionem, vel depurationem metallorum; vocatur faber, quia de metallis diuersa instrumenta, & vasa fabricauit. Soror vero Tubalcain Noema, scilicet, soror ex parte matris etiam erat soror Label, & Tubal.

Sola quatuor foeminae describuntur ex nomine suo ante diluuium, scilicet Eua, quia omnium uenturum principium, & mater fuit: Sella, & Ada, quia fuerunt duae primae uxores vnius viri, vel propter dignitatem filiorum: Noema, quia ipsa fuit inuentrix omnis generis lanificij, sicut fratres sui multas artes inueniunt. Vel ut ait August. 15. de ciuitate Dei. Ista linea descripta est linea ciuitatis diaboli, quae incepit in Cain: & ista ciuitas bonum suum in hac vita habet, quod est quaedam corporalis delectatio per mulierem designata. Isti viri hic nominati: & omnes illius temporis quaedam staturae proceritate homines nostri temporis valde excedunt, & viribus corporis, ut de gigantibus taceamus, ad quos nulla nostrorum corporum comparatio esse poterit. Probat hoc antiqua sepulchra, de quibus fluminum viribus ossa eiecta modernorum corporum quantitate mirabiliter excedunt, ut patet per August. de ciuitate Dei. c. 10. Dicit etiam ibidem quaedam molarem hominis se cum multis alijs simul aspicientibus vidisse, qui si minutatim frangeretur, ceterum de nostris molaribus inde fieri potuisset, quem alicuius gigantis fuisse existimat. Vires autem antiqua facta, & bella denotant. Ait enim Virg. Aeneidos lib. 6. de milite fortissimo, qui lapidem magnum eiecit, qui agrorum limites diuidebat.

Vix illum lecti bis sex ceruice subirent. Quada nunc hominum producit corpora tellus?

Dixit que Lamech uxoris. Hic interponitur collocutio Lamech ad uxores suas, ut demonstretur mors Cain, & non computatur ultra linea Cain, non quod in istis, scilicet Tubalcain, & Tubal consumatae fuerint generationes Cain usque ad diluuium, quia tempore Tubalcain mortuus fuit Cain, qui forte octingentos annos non coepit praeruentis morte violenta: & quando genuit cum Adam transierant quindecim anni a primordio generis humani, ut placet quibusdam, qui non accedunt ad annos primae aetatis, quae durauit, scilicet ab Adam usque ad diluuium ultra mille, & quingentos annos: sed descripsit usque ad Tubalcain, cuius tempore mortuus fuit Cain, ad quod ista scriptura deducere intendebat. Audite vocem meam: uxores Lamech. Hic duplicatur ista propositio, & secundum quod ait Hieronymus in quodam prologo super prophetas minores, quando conuenit talia dicuntur, vel ad intellectum spiritualem referuntur, vel auditores multi attentum esmonentur. Quoniam occidi virum. Aliqui exponunt istam literam de conuisione Lamech de uxoris suis: quia Lamech ad senectutem deueniens male a

suis vxoribus tractabatur in poenam bigamiae, quia per quae quis peccat, per haec puniunt. Sapient. 11. Tunc ipse comminabatur eis: quod si eum male tractando occiderent, maiorem poenam sustinerent, quam ipse sustinebat pro morte Cain. Ad quod sciendum quod Lamech, ut tradit Iosephus, vir sagittarius erat, & multum videndo usum videndi perdidit, qui vadens ad venationem ferarum non pro usu carniuum, qui in prima aetate non fuit, sed pro delectatione, vel pellicis necessitate ad vestes puero directore vtebatur. Venit ergo casu quadam die in agro, in quo Cain, qui praetimore incusso pflugus erat, inter fructeta latebat, cumque puer vidisset fructeta moueri, direxit versus partem illam sagittam Lamech, quae emissa Cain percussus occubuit: quod cum Lamech factum comperisset, praetudio puerum tam grauitate arcu percussit, quod mortuus est. Nunc ergo dicebat Lamech uxoris suis. Occidi virum, id est Cain, qui erat virilis aetatis. In vulnus meum, id est per illatum vulnus, effundendo sanguinem. Et inuenem, vel adolecentulum, scilicet directorem, quem dicunt Iudaei fuisse Tubalcain. In liuore meo, id est per liuorem a me illatum. Dicit liuor nigredine sanguinis apparentis apud cutem ex percussione proueniens, quando sanguis non emittitur; sic enim fuerat in ista percussione, quia non fuerat percussus adolecentulus gladio, vel aliquo ferro, sed arcu multotiens verberato occubuit tumefacta, & nigrefacta cute sine sanguinis aliqua effusione. Septuaginta dabitur de Cain, id est ille, qui percussit Cain, lego, punietur in septuaginta, quam Cain. De Lamech vero septuaginta septies, id est ille, qui occidit Lamech septuaginta septies punietur, quam Cain, vel quam Lamech. Et volebat dicere uxoris suis, uxores Lamech ego, qui occidi Cain septuaginta septies punior: sed si vos me occideris, me male tractando, quia sic poteris me occidere, & valde magis puniemini, scilicet septuaginta septies.

Expositio prima.

Quaest. 16. Conuatio expositio nis.

Sed ista expositio falsum supponit, & facit literam falsam. Primo quia non est verisimile quod duae mulieres tantum affligerent vnum virum, quod ipse rogaret eas, ne affligerent, & timeret mortem sibi inferri ab eis, cum posset eas occidere. Item quia Lamech multos filios genuerat, qui si viderent patrem ab vxoribus iniuste affligi, non permitterent. Item quia non est verisimile, quod duae uxores concordarent ad affligendum virum; duae enim vnius viri uxores inter se raro concordant. Item falsa esset litera, quia Lamech non fuit punitus septies, quam Cain, quia Cain tota vita profugus, & miserabilis membrorum concussus tremore fuit, & ad vltimum sagitta interijt. De Lamech autem nullum malum legitur fuisse passus: & dato quod occisus fuisset ab vxoribus, non equiparabatur ista poena poene, quam sustulit Cain. Ena quia valde irrationabile est, quod occidens Lamech septuaginta septies puniretur, cum peccatum non esset septuaginta septies, quod exigebatur ad iustam distributionem poenae. Aliqui autem Iudaei aliter exponunt dicentes, quod uxores Lamech audierant diluuium futurum esse in diebus illis: propter enormitatem luxurie, de qua dicitur infra 6. c. Quod omnis caro corruperat viam suam, ideo dicebant inter se, quid nobis proficit conuipere, cum filij nostri in diluuium morituri sint? & sic subtrahebant se a thoro Lamech. Lamech autem inducebat eas ad thorum asscurans eas de diluuiio dicens. Occidi virum in vulnus meum. In nunc ego occidi virum per vulnus, vel adolecentulum per liuorem, ut a me abstinere debeatis? Vel ut legatur affirmatiue. Occidi virum, id est Cain, & adolecentulum directorem; tamen non debetis propter hoc abstinere a me, tanquam filij vestri sint diluuii perituri, quia usque ad septuaginta septem generationes non dabitur vltio de La-

Alia expositio.

Cōfutatō
expositio-
nis.

de Lamech. ¶ Sed ista expositio valde infirma est, quia facit implicare contraditionem rationem mulierum, & responsonem Lamech esse debilem, quia vt supponitur, credebant vxores Lamech, quod diluuium venturum erat propter luxuriam mundi. Quomodo ergo responderet Lamech ad intentionē earum dicens, quod non puniretur posteritas sua vsque ad septuaginta septē generationes, sicut punitus fuerat Cain in septima? Item ista expositio supponit falsum, scilicet quod vxores Lamech crederēt diluuiū appropinquare, quia dicitur Luc. 17. c. Edebant, & bibebant, & ducebāt vxores, & dabant ad nuptias vsque in die, quo intrauit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes; ex quo patet quod nō retrahebantur vxores Lamech a copula matrimoniali propter timorem diluuij. ¶ Dicendum ergo aliter, scilicet quod vxores Lamech abstinebant ab eo: quia sciebāt ipsum occidisse Cain, de quo Deus mādaauerat ne aliquis eum occideret sub magna pœna: occiderat etiā filium suum Tubalcain, quem dicunt Iudæi fuisse directorem Lamech: ideo rationabiliter credere poterant illę vxores, quod proles, quę gigneretur de Lamech, a Deo propter patrem punita esset. Ideo nolēbant concipere filios ad occisionem. Lamech autē excusat se dicens eas pacificando: *Occidi virum*, idest licet verum sit, qd ego occidi Cain in vulnere cū sanguinis effusione, & adolescentulū in liuore nō effundente sanguinem. *Tamen septuplum ultio dabitur de Cain*, idest si Cain non fuit punitus vsque septuplum, idest septimam generationem: ita septuagies septies ultio dabitur de Lamech, i. non punietur vsque ad valde multas generationes; ponitur enim numerus certus pro incerto, qd modus in scripturis sepe inuenitur, ut patet Matth. 18. c. Nō dico tibi vsq; septies, sed vsque septuagies septies, idest totiens quotiēs aliquis in aliū peccauerit sibi remittendum est. Et procedit dictum Lamech, quia Cain fuit p̄simus uir, & ex inuidia cōtra expressum Dei mandatum proditoriē fratrem occidit; Lamech autem ignoranter occidit Cain, adolescentulum autem occidit ex magna ira, dolens quod occidisset Cain. *Cognouit quoque*. Hic ponitur secundū principale, scilicet descriptio generationis per mansurę per lineam Seth vsq; ad Noe, in quo alius stipes incepit, & ponitur hoc de intentione principali scripturę positus supra quibusdam incidentalibus.

Quaest. 17.
An Adam
post occi-
sionē fra-
tris Cain
cognouit
uxorem.
Prima opi-
nio.
Secunda
opinio.

¶ Et dicunt doctores communiter quod postquā Cain occidit Abel, Adam proposuit ultra se non cogniturum uxorem suam, & mansit in hoc proposito per centum annos, lugens filium suum Abel in ualle lachrymarum iuxta Hebron circa Ierusalē: sed post a Deo per angelū monitus fuit, ut accederet ad uxorem suam, quia nolebat Christus de femine deprauato nasci, & tūc cognoscens uxore suam genuit Seth, quod tamen improbauimus, q. 4. ¶ Aliqui tamen Iudæi continuant istam literam superiori secundum tēpus dicentes, quod quando uxores Lamech nolebāt coniungi uiro suo Lamech, duxit eas coram Adam, qui pater erat oīum, & ut reuerendus iudex increpauit eas, mandans quod redderent debitum uiro suo: tunc ipse responderunt Adā dicentes, iudica prius tibi ipsi, quia multis annis segregasti te ab uxore tua. Eua quantum ad thorum. Adam autem ne exemplo suo induceret alios ad cessandum a multiplicatione generis humani, accessit tunc ad uxorem suam, & genuit Seth. ¶ Sed hoc esse non potuit, quia Seth fuit genitus anno centesimo trigesimo uitę Adā: ut patet c. sequenti secundum literam nostram, & hebraicam: licet septuaginta interpretes dicant hoc factum anno ducentesimo tricesimo uitę Adā: sed in tam paruo tempore nō poterant esse septem generationes, quā-

Cōfutatō

fluxerunt ab Adam usque ad Tubalcain, quā in tempore illo sero generabāt homines: & dato quod generassent ita cito, sicut nunc, scilicet, anno uigesimo, uel modicum ultra, non possent fieri septem generationes in centum triginta annis. *Et uocauit nomen eius Seth*. Qui interpretatur positio, cuius ratio subditur. *Posuit Deus mihi aliud semen pro Abel*. Et ppter istā positionem seminis uocauit eum Seth, idest positionē: & dicitur esse positus pro Abel, quia Adā uidens Cain p̄simum, & a Deo reprobatum non reputabat eum filium. Cum ergo uidit se carere Abel iusto iudicauit se orbatum liberis; deinde postquā habuit Seth accepit illum in loco Abel mortui. *Sed & Seth natus est filius*. Seth datiu casus est, tenetur acquisitiuē, quia illi natus est filius. *Quem uocauit Enos*. Iste sic dicitur, quia Enos idem est, quod inuocans propter id, quod in litera subditur. *Iste cepit inuocare nomen Domini*. Fuit iste a Seth patre suo deuotē in diuino cultu educatus intantum quod aliquas orationes inuenit, in quibus Deū inuocaret, & alios in hoc instruebat. In hebræo habetur. *Tunc incepit inuocare nomen Domini*, idest quod in tempore istius incepit fuit cultus idolorum, non ab isto, sed a filiis Cain: ut supra dictum fuit, quia in tempore p̄dictorum, scilicet Abel, & Tubal honor fiebat idolis: sed hec falsa sūt; ut supra diximus. ¶ Aliqui uolunt quod iste imagines fecit, & errauit in eis, sed hoc magis falsum, quia sancti uiri filius erat, qui eum non permisisset ad talia inclinari: & causa potissima est, quare non poterat esse in tempore illo idolatria, quia homines non poterāt ignorare unum Deū, quia frequenter apparebat eis: ut patet de Cain, etiā si malus erat. Etiam quia Adam fuerat in paradiso, & cognouerat ista, docebatque filios suos, quare nō poterant circa talia errare.

De recapitulatione creationis hominis, de morte Adā, & Seth, & filiorum eius, vsque ad Noe. Cap. V.

Hic est liber generationis Adā in die, qua creauit Deus hominem. Ad similitudinem Dei fecit illum: masculum, & sceminam creauit eos, & benedixit illis, & uocauit nomen eorum Adam in die, qua creati sunt. Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit filium ad imaginem, & similitudinem suam, uocauitque nomen eius Seth: & facti sunt dies Adam, postquā genuit Seth, octingenti anni, genuitque filios, & filias. Et factum est omne tēpus quod vixit Adam, anni nongenti triginta, & mortuus est. Vixit quoque Seth centum quinque annis, & genuit Enos. Vixitque Seth postquā genuit Enos octingenti septem annis, genuitque filios, & filias. Et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum, & mortuus est. Vixit vero Enos nonaginta annis, & genuit Cainan. Post cuius ortum

vixit

Ecd. 44. c.

sexaginta.

vixit octingentis quindecim annis, & genuit filios & filias. Factique sunt omnes dies Enos nongenti quinque anni, & mortuus est. Vixit quoque Cainan septuaginta annis, & genuit Malaleel, & vixit Cainan postquā genuit Malaleel octingentis quadraginta annis, genuitque filios, & filias, & facti sunt omnes dies Cainan nongenti decem anni, & mortuus est. Vixit autem Malaleel septuaginta quinque annis, & genuit Jared. Et vixit Malaleel postquā genuit Jared octingentis triginta annis, & genuit filios, & filias. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, & mortuus est. Vixitque Jared centum sexaginta duobus annis, & genuit Henoch. Et vixit Jared postquā genuit Henoch octingentis annis, & genuit filios, & filias. Et facti sunt omnes dies Jared nongenti sexaginta duo anni, & mortuus est. Porro Henoch vixit sexaginta quinque annis, & genuit Mathusalem. Et ambulauit Henoch cum Deo. Et vixit Henoch postquā genuit Mathusalem trecentis annis, & genuit filios, & filias. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti

Hic est. Posita generatione Adā quantū ad se solum, hic recapitulat, ut deducatur continuatē, & directē usque ad secundum stipitem, scilicet Noe. Et tanguntur duo primo fit p̄dictorum breuis recapitulatio; secundo generationis sanctę continuata deductio ibi. *Vixit autem Adam*. Circa primum. *Hic est liber*, idest

ista est scriptura, narratio generationis Adam: quia ante licet diceretur de generatione Adā, tamen magis tangebantur quaedam alia facta: hic autem sola linea generationis deducitur, ideo proprie uocatur liber generationis, sicut primū. c. Euangelij beati Mat. Vocatur liber generationis Iesu Christi, quia ibi sola linea generationis describit nullo alio admixto. Donec illa completeretur. *In die, qua creauit Deus hominem*. Ex hoc uolunt Iudæi, quod in die, quo Adam formatus fuit, & Eua genuerunt Cain, & Abel in paradiso: sed hoc p̄cedenti. c. improbanimus. Item hoc impossibile est, & repugnat libere, quia licet de conceptione Cain non exprimat in litera, utrum fuerit in paradiso terrestri, uel extra; tamen de Seth exprimitur qd fuerit in centesimo trigesimo anno Adę. Ideo nō potuit esse in die, qua creatus fuit Adam, quando autem dicitur in litera, iste est liber generationis Adā, non intelligitur de generatione Cain, uel Abel, sed de generatione Seth, ut patet immediatē in litera. Impossibile ergo fuit istā generationem fuisse in die formationis, uel creationis Adam. Omnes enim catholici tenent, quod extra paradysum coierunt primo Adam, & Eua. ¶ Et respondet Nicolaus qd dies nō capitur hic pro uno die artificiali, uel naturali, sed pro multis diebus sicut supra 2. c. Ista sunt generationes cœli, & terrę quando creatę sunt in die, quo fecit Deus cœlum, & terram, i. in diebus: quia non fuit creatio omnium illorum in una die, sed in pluribus, sic dicit quod accipitur hic singulare pro plurali. Sed hoc non ualer, quod ista generatio Adę nō fuit in diebus creationis, sed post. Nec est simile exemplum, quod allegat, quia ibi ponitur necessario singulare pro plurali, quia dies creationis fuerunt plures, dies autē generationis Adā nō fuerunt, nec in uno, neque in pluribus diebus creationis, ideo dicendū qd est sensus. *Iste est liber generationis Adā in die, qua creauit Deus cœlum, & terram*. idest a die, qua creauit Deus &c. l. qd cōputando omnes generationes Adam debeat computari a die, qua fecit Deus cœlum, & terrā, s. post illum diē, quia ante nihil genuerat. *Ad imaginem*. Quantum ad tres potentias animę cum tribus actibus suis. *Et similitudinem suam*. Quantum ad uirtutes, quę sunt quidam ornatus imaginis: de ijs diximus supra primo capite. Fecit illum: idest hominem. Hoc refertur ad speciē, quia tota species ad Dei imaginem facta fuit. Vel refert se ad primum indiuiduum, in quo fuit tota natura specifica humana. *Masculum & sceminam creauit eos*. Hoc refertur ad duo indiuidua prima, scilicet Adā, & Eua. *Creauit eos*, idest formauit, quia nullus eorum fuit simpliciter creatus, cum Adam de limo formatus fuerit, Eua autem de costa uiri. *Et benedixit illis*, idest dedit illis uirtutem multiplicandi dicens: *crecite, & multiplicamini*. *Et uocauit nomen eorum adam*. Hoc nomen adam non est proprium, sed commune; significat enim omnia indiuidua speciēi humanę sicut illud nomen homo; magis tamen conuenit masculo primo, quā Eue, quia Adam in hebræo significat p̄cisum de terra, & dicitur Adā de adama. Adama enim terram significat. Adam, scilicet primus uir, fuit p̄cisus de terra, quia corpus eius de limo formatum est. Eua autem non fuit ita p̄cisā de terra, sed mediante Adam. *In die, qua creati sunt*, idest in die, qua primo formauit eos, scilicet sexto; tūc enim uocauit eos homines, siue adam. *Vixitque Adam*. Hic ponitur secundum, scilicet deductio generis sancti per Seth vsque ad Noe. *Centum & triginta annis, & genuit Seth*. Adam genuerat primo Cain, & Abel cum duabus sororibus eorum, scilicet Calmana, & Delbora; deinde mortuo Abel accessit ad Eua, nec genuit vsque quo esset centum & triginta annorum, & tunc genuit Seth.

Opinio qd
Abel, &
Cain fue-
runt geni-
ti in para-
diso, quā-
do Adam
formatus
fuit, &
Eua.

Cōfutatō
opinionis
Respōsio
Nicolaī.

Cōfutatō

Respōsio
uera.

¶ Metho-

Quaest. 1. Quot annos natus erat Adam cum genuit Seth.

Methodius martir, & septuaginta interpretes dicunt quod ducentorum triginta annorum erat Adam cum genuit Seth: & secundum hoc volunt quidam doctores, quod litera Hebraica tacuerit centum annos, quos Adam tenuit in planctu pro Abel filio suo. Sciendum tamen, quod interpretes concordant in numero totali annorum cuiuslibet hominis hic scripti cum litera Hebraica, sed differunt, quia aliquando antequam gigneret, ponunt interpretes plures annos, quam litera Hebraica: deinde subtrahunt eos de annis, quos ponit litera Hebraica post generationem, ut patet in Adam, in cuius tempore totali utriusque concordant, scilicet, quod vixerit noningentis, & triginta annis, sed litera ista, & Hebraica ponit ei centum, & triginta antequam gigneret Seth. Et deinde ostingentos annos, secundum interpretes antequam Adam gigneret Seth, vixit ducentis triginta annis: deinde vixit septingentis annis. De his Augu. 15. de ciuit. Dei, capit. 11. & ultra, ubi concordat omnes varietates annorum. De causa autem huius mutationis, secundum eum infra dicemus. Genuit filium ad imaginem, & similitudinem suam, id est qui valde similis erat Adae in tota corporis dispositione, ita ut imago eius videretur, sicut filius in diuinis, & quia multum patrem gignentem perfecte exprimit, vocatur imago eius. Vel dicitur Ad imaginem, & similitudinem suam. Et non ad imaginem, & similitudinem Dei, quia natura corrupta ad Dei imaginem, & similitudinem prolem referre non potuit, sed talem genuit qualis erat. Adam enim iam mortalitati subditus erat, & alijs incentiuis peccandi, sic mortalem filium cum reliquijs peccati originalis, & ipsa culpa originali genuit. Non potuit Adam filium gignere in imagine, & similitudine, quia ipse formatus est; ad imaginem enim Dei, & similitudinem Adam formatus fuit, ut patet supra primo cap. sed filium suum licet ad imaginem Dei gignere potuerit: ad similitudinem tamen gignere non valuit; imago enim in naturalibus attenditur, & ideo amitti non potest. Similitudo autem in gratuitis est, cuius perfectio in quibusdam dotibus status conditi consistabat, scilicet iustus, & immortalis. Et talem filium Adam gignere non valebat. Similitudo autem, & imago hominis ad filium proportionaliter accipitur, sicut hominis ad Deum. Sed non potest perfecte homo filium ad imaginem suam, sicut in diuinis gignitur filius imago patris, cum ratio imaginis consistat in expressione rei, cuius est: quia nullus homo vnquam fuit, nec videtur debere esse, qui gigneret filium totaliter eius quantitatis: eiusdem grositici, & totaliter vniformem in omnibus figuracionibus membrorum, & oibus alijs dispositionibus corporis, & animae. Filius autem Dei totaliter est similis patri, quia nihil est in patre, quod non sit in filio praeter sacramentum generationis, ut ait Hilarius in libris de Trinitate. Ratio est, quia non perfectior est vna persona, quam altera, cum quilibet sit immensa, & alteri coequalis: ut patet in Simbolo. Genuitque filios, & filias. Multos filios, & filias habuit Adam postquam genuit Seth. Et ut dicunt quidam fuerunt triginta filij, & totidem filiae, quorum nomina non exprimentur, quia non intendit scriptura deducere eorum lineam, sed solum lineam Seth: quia omnes aliae lineae diluuiio consumptae sunt, sola linea Seth mansit, ex qua natus fuit Noe, & post multa tempora Christus Iesus. Et facti sunt anni Adae noningenti triginta. Secundum computationem interpretum durauit prima aetas per duo millia ducentorum quinquaginta annorum, secundum computationem literam Hebraicam, & computationem textus nostri durauit mille sexcentis quinquaginta, & sex: & secundum hoc mortuus fuit Adam ante diluuium an-

Non potest perfecte gignere homo filium ad imaginem suam, sicut in diuinis gignitur filius imago patris. Ratio imaginis consistit in expressione rei, cuius est.

Filius Dei totaliter patri similis est.

his septingentis vigintifex, anno sexagesimo sexto virae Lamech, anno centesimo vigesimo sexto ante natiuitatem Noe. De his Augustinus, de ciuitate Dei, libro 15. cap. 21. Vixit Seth centum quinque annis.

In translatione interpretum huius, quod vixit ducentis quinque, antequam genuisset Enos, sed postea detrahuntur de annis, quos ponit litera Hebraica post generationem, unde tenent interpretes istam literam, quod in nouem generationibus positus vsque ad diluuium concordant in totali numero annorum, sed non in numero annorum, quem quilibet attigerat, antequam gigneret. Unde in prima generatione, secunda, tertia, quarta, quinta adduntur centum, anni generantibus ante generationem, deinde subtrahuntur post generationem. In sexta autem generatione, scilicet quando Iared genuit Henoch codices nostri, & Hebraei concordant codicibus interpretum ponentes ante generationem centum sexaginta annos. Septima autem generatio est sicut praecedentes; scilicet quod adduntur ante generationem anni centum, deinde subtrahuntur. In octaua autem generatione, qua Henoch genuit Mathusalem, subtrahitur in codicibus interpretum viginti anni ante generationem de annis, quos ponit litera Hebraica; deinde post generationem adduntur ad annos litera Hebraica. In litera nostra, & Hebraea dicitur Mathusalem centum octuaginta septem annorum, quando genuit Lamech. In litera interpretum dicitur fuisse centum sexaginta septem.

In nona autem generatione, qua Lamech genuit Noe summa totalis annorum discordat, quia ante generationem ponit litera interpretum habuisse Lamech centum nonaginta octo annos, nostra autem ponit centum nonaginta duos. Sed post generationem addit litera nostra, & Hebraica triginta annos supra literam interpretum dicens, vixisse post quingentis & nonaginta quinque. Interpretes ponunt quingentos sexaginta quinque: ideo de tota summa superabundant viginti quattuor anni in litera nostra, & Hebraea ad literam interpretum. Sed quomodo hic factum sit, certum non est.

Hierony. enim qui interpretes non defendit: sed docet praeter eorum translationem aliam esse necessariam, forte diceret hoc ignorantia, vel alia de causa factum fuisse. August. autem, qui valde defendit eos, dicit de his. 15. de ciuit. Dei. cap. 11. 13. & 15. quod interpretes viri famosi, & magnae auctoritatis fuerunt. Et ideo si a litera Hebraica discrepent, & concordari possunt, eis derogandum non est: quia talis mutationis litera aliqua secreta causa subest; si autem concordari non possunt, magis Hebraice veritati credendum, a qua nobis sacra scriptura prouenit. De mutatione autem hac dicunt quidam, ut ait August. praedicto libro, cap. 12. quia interpretes viri celebres erant, & in scripturis edocti, de quibus non est praesumendum, quod mentiti fuissent nescientes, vel quod mentiri voluissent. Iudaei autem licet sic a principio in suis libris habuerint, tamen post ut diminuissent auctoritatem scripturae nostrae multa loca corruerunt. August. autem refutat istam opinionem: & falsa est, ut probat Hieron. in prologo super Genesim, qui incipit. Desiderij mei. Vbi ait, quod Christus, & Apostoli, siue in Euangelijs, siue Epistolis allegauerunt auctoritates qualiter nunc habentur in litera Hebraica, & non habentur nunc sic in litera interpretum, ergo videtur, quod non mutauerint Iudaei: alias Apostoli mentiti fuissent, dicentes taliter esse in litera Hebraica, qualiter non habebatur, quod nefas est, & impossibile: ista enim probatio necessaria est. August. autem, 15. libr. cap. 15. improbat eam aliter dicens, quod facilius erat corrumpi literam interpretum, quam

Quaest. 2. De numero annorum Adae antequam genuisset Enos.

Quaest. 3. Unde oritur, quod non conuenit si numero annorum cum litera Hebraica, & nostra.

Alia probatio Augusti quod Iudaei non corruperint Bibliam.

Alia opin.

Constatio per Augu.

Quaest. 4. Secundum Aug. vera causa assignatur cur inuenitur error numero annorum.

Constatio assignationis.

Opinio auctoris.

Hebraicam: quia non est verisimile, quod Iudaei per vniuersum mundum longe, lateque dispersi in hanc sententiam conuenirent, ut sacram scripturam corrumpent, & dum nobis obuiare cupiunt, sibi veritatem auferrent. Etiam dato quod eorum malitia tantum excreuisset, non potuissent omnes Bigliae corrumpi: licet aliqua corrumpere. Interpretes autem viri. 70. erant Iudaei, qui non per ignorantiam, cum tot & tanti in scripturis essent, sed per malitiam veritatem gentili regi communicare inuidentes, aliterque quam in Hebraeo esset, valde longe transulerunt. Sed etiam hoc Aug. nefarium esse credit: quia illi viri in magna auctoritate ab Ecclesia recepti sunt, sed dicit istas mutationes saltem in annis a scriptoribus fuisse ex industria, vel ignorantia factas: & hoc tenet Hiero. in prologo super Paralipo. qui incipit. Si septuaginta. Dicens quod si translatio septuaginta interpretum pura maneret, ut ab eis in Graecum versa est, superflua ipse ageret aliam translationem, sed quia scriptores corruerunt, necesse est aliam emendatam de Hebraeo traducere in latinum.

Modum autem corruptionis, siue mutationis assignat conuenienter Aug. in c. praedicto quantum attinet ad istam veritatem annorum. Quod interpretes scripserint pure, ut in Hebraeo habebatur, & sic reliquerint in armario scripturarum Ptolomaei regis: sed post primus, qui inde aliquod exemplum traxit, corripuit in numeris, in quibus facile est errare addita litera, vel minuta. Maxime, quia de numeris scriptores parum curant, quasi nihil ad rem attineat. Quid enim prodest scire quot millia pedum in qualibet tribu Israel fuerint, vel quot annis talis, vel talis vixerit? & deinde ex hoc libro sic mutato multi alij libri extracti sint, qui idem continent. Sed adhuc iste modus huic loco non valde adaptatur, quia licet summa annorum ante generationem discrepet: sed post per deductionem superaddita totalis summa cum litera Hebraica concordat: ut supra diximus. Dicendum ergo magis hoc ex industria factum. s. ut veritas sacrae scripturae euidentior esset. Erat enim apud aliquos antiquius difficultas, quomodo antiquissimi homines in primordio generis humani tam diutius viuerent. Dixerunt ergo quidam volentes tollere difficultatem, quod non erant iidem anni apud nos, & illos, sed vnus de nostris contineret decem de illis, & tunc oriebatur alia difficultas, quia in litera Hebraea dicebatur aliqui genuisse, cum essent septuaginta annorum, qui anni secundum praedictam positionem faciunt septem de nostris, in qua aetate nullus gignit, ideo superaddiderunt centum facientes centum septuaginta, qui faciunt de nostris annis decem septem, in qua aetate homo incipit generare, vel paulo ante. In prima generatione. quando Adam genuit Seth in Hebraeo ponuntur centum triginta anni, ipsi autem superaddiderunt centum, dicentes ducentos triginta annos, in qua aetate aliquis perfecte generat: quia de nostris facient annos vigintitres. In anno autem tredecimo nullus ad generandum promptus est, qui red dicitur ex centum & triginta annis illius temporis.

Constatio.

Causa vera.

Sed non fuit ista ratio principalis mutandi: quia Adam non solum in 13. anno de nostris, sed etiam in die, qua formatus fuit gignere potuisset. Fuit ergo causa, quia praecedenti cap. scriptura commemorauit Adam genuisse Cain, & Abel, Cain quoque post multos dies occidisse Abel, & deinde genuit Adam Seth. Dato ergo quod Adam primo anno, quo exiuit de paradiso genuisset Cain & Abel, sed quousque Cain fieret vir agricola inuidens fratri suo, cum immolauerit, & postea viribus occideret eum, ad minus viginti, vel plures anni transirent, qui sunt

ex ducentis annis temporis illius: sed si diceremus, quod in anno centesimo trigesimo genuisset Adam Seth, ille esset annus trigessimus de nostris, vsque ad quod tempus non poterat Cain dici vir agricola, & occidere fratrem suum, ideo addidit centum annos, ut recte aetas congrueret. In secunda generatione, scilicet cum Seth genuit Enos adduntur centum anni, quia in litera Hebraea sunt centum quinque, qui faciunt decem annos, & dimidium de nostris, in qua aetate nemo gignit. Addunt facientes ducentos quinque, qui faciunt de nostris annos viginti & dimidium: in qua aetate perfectio inest ad generandum. In tertia generatione, qua Enos genuit Cainan ponitur nonaginta anni, qui faciunt de nostris annos viginti & dimidium: in qua aetate nullus vir gignit. Ideo addentes centum fecerunt centum nonaginta, qui faciunt de nostris decem, & nouem, in qua aetate quilibet gignit. In quarta generatione, qua Cainan genuit Malaleel ponuntur septuaginta anni, qui faciunt septem nostros: ideo addit illi centum, ut faciant centum septuaginta, scilicet decem, & septem de nostris ex praedicta causa. In quinta generatione, qua Malaleel genuit Iared, ponuntur anni sexaginta quinque, qui faciunt sex & dimidium de nostris, ideo adduntur centum facientes centum sexaginta quinque, qui sunt decem sex & dimidium, in qua aetate incipit homo generare. In sexta generatione, qua Iared genuit Henoch concordat litera hebraica cum interpretibus vtrobique ponuntur centum sexaginta anni, qui faciunt de nostris decem & sex, quod est tempus conueniens ad generandum, & hoc maxime manet ad credendum hoc ex industria factum, scilicet quod ubi tempus aptum generationi inuenitur, nihil mutatur. In septima generatione, qua genuit Henoch Mathusalem ponuntur 65. anni in Hebraeo facientes sex & dimidium de nostris: ideo addiderunt centum ex causa praedicta. In octaua autem generatione, qua genuit Mathusalem Lamech ponitur anni centum octuaginta, & septem facientes de nostris decem octo annis & magis quam dimidium, quae aetas congrua generationi est. Sed de hac subtraxerunt viginti addentes eos post generationem, & hoc fecerunt, ut de industria factum esse non crederetur. De nona autem generatione, in qua superabundant in totali summa vigintiquattuor anni secundum literam Hebraicam dicit Augustinus sola mendositate ex inaduertentia scriptorum contingisse. Sed de concordia huius generationis, & erroribus, quae sequuntur ad eam, & de totali differentia annorum septuaginta interpretum a litera Hebraica & nostra, & quare in annis prima & secunda aetatis, scilicet ante Abraham discordauerunt, & postea non nisi rarissime, & an sustineri possit summa annorum septuaginta interpretum, vel omnino tanquam falsa abijcienda sit & de alijs, quae ad hoc attinerent possunt, late dicimus in commentarijs nostris super Eusebium. Et facti sunt

Omnes dies Seth noningentorum duodecim annorum. Iste fuit mortuus ante diluuium sex centis & quatuordecim annis post mortem Adae centum & duodecim annis, ante natiuitatem Noe quatuordecim annis patet ista per subtractionem annorum Seth, qui sunt nongenti duodecim, quibus addantur centum triginta, quos egerat Adam, quando genuit eum, sunt mille quadraginta duo, quibus subtractis de mille sexcentis quinquaginta sex, per quos durauit prima aetas vsque ad diluuium manent sexcenti quatuordecim. Secundum patet: quia Adam vixit noningentis triginta annos, Seth autem nongentos duodecim, superant ergo decem octo de vita Adae super vitam Sethi. Isti decem octo subtrahantur de centum triginta, quos

Qua aetate vir incipit generare.

Quanto tempore vixit Adam, & Seth.

quos egerat Adam quando genuit Seth, manebunt centum duodecim anni, quibus vixit Seth post mortem Adæ. ¶ Tertium patet ex iam primo probato, scilicet, quod Seth mortuus fuit quatuordecim annis ante natiuitatem Noe, quia Noe natus fuit sexcentis annis ante diluuium, vt patet infra, sed mortuus fuit Seth sexcentis quatuordecim annis ante diluuium, vt patuit supra; ergo manent quatuordecim anni inter mortem Seth, & natiuitatē Noe. *Vixit Enos nonaginta annis.* In litera interpretum ponitur centum nonaginta, vt prædiximus. *Facti sunt omnes dies Enos noningentorum quinque annorum.* Iste fuit mortuus ante diluuium annis quingentis & decemsex: sed subtrahendo annos istius ab annis primæ ætatis totalis, scilicet nongentos & quinque & centum & quinque, quos habebat Seth, cum eum genuit, & centum triginta, quos egerat Adam cum genuit Seth, qui faciunt annos mille & centum quadraginta, qui subtrahantur de mille sexcentis quinquaginta sex, quos durauit prima ætas, manent quingenti & decem & sex. ¶ Fuit etiam iste mortuus post Adam annis ducentis & decem: patet quia Adam fuit mortuus ante diluuium annis septingentis & vigintifex: vt supra probauimus, à quibus subtrahantur anni quingenti decem & sex, quibus mortuus fuit Enos ante diluuium, vt immediate probauimus manēt ducenti decem anni medij inter mortem Adam, & Enos. ¶ Et fuit mortuus Enos anno octuagesimo quarto vitæ Noe. Patet quia Noe natus fuit sexcentis annis ante diluuium, a quibus subtrahantur quingenti decem, & sex quibus mortuus fuit Enos ante diluuium, manent octuaginta & quatuor anni, quibus iam vixerat Noe. *Vixit quoque Cainan septuaginta annis, & genuit.* Litera interpretum ponit centum septuaginta, vt prædictum est. *Et facti sunt dies Cainan nongenti viginti anni.* Iste mortuus fuit ante diluuium quatuorcentis & vndecim annis, patet quia Enos pater huius mortuus fuit ante diluuium quingentis & decemsex annis, vt supra patuit. Sed Cainan vixit post eum centum & quinque annis, quibus subtrahitis de quingentis decem & sex, manent quatuordecim & vndecim. ¶ Assumptum patet quia Enos vixit nongentos & quinque annos, Cainan autem noningentos & viginti, ergo superant quindecim & nonaginta, quos habebat Enos, cum genuit Cainan, qui faciunt centum & quinque annos. ¶ Mortuus fuit Cainan post mortem Adæ trecentis & quindecim annis, patet quia Adam ante diluuium septingentis & viginti sex annis obiit: vt supra probatum fuit, Cainan autem quatuorcentis & vndecim, qui si subtrahantur de septingentis viginti sex, manent trecenti quindecim. Etiam mortuus fuit anno centesimo octuagesimonono vitæ Noe, patet quia Noe sexcentis annis ante diluuium natus fuit, vt patet infra septimo c. & iste mortuus fuit ante diluuium quatuorcentis & vndecim, quibus subtrahitis de sexcentis, manent centum octuaginta nouem anni, quos agebat Noe, cum mortuus fuit Cainan. *Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, & genuit.* In textu septuaginta interpretum ponuntur centum sexagintaquinque, vt supra diximus. *Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonagintaquinque anni.* Iste fuit mortuus ante diluuium trecentis sexaginta septem annis, quia Malaleel vixit supra Cainan patrem suum annis quadraginta, quibus subtrahitis à quatuorcentis vndecim, quibus mortuus fuit Cainan pater eius ante diluuium, manent trecenti septuaginta unus anni. ¶ Assumptum patet, quia Cainan genuit Malaleel, cum esset septuaginta annorum, vt patet in litera, a quibus subtrahantur triginta anni, quibus minus vixit Malaleel quam

Cainan, quia Cainan vixit noningentis & viginti annis, Malaleel autem octingentis nonaginta, manebunt ergo triginta anni inter mortem Cainan, & Malaleel. ¶ Obiit etiam Malaleel post mortem Adæ trecentis & quinquagintaquinque annis: patet quia Adam septingentis vigintifex annis ante diluuium mortuus est, Malaleel autem trecentis septuaginta & vno, quibus subtrahitis de illis manent anni trecenti quinquagintaquinque. ¶ Fuit mortuus Malaleel anno vitæ Noe ducentesimo vigesimo nono, patet, quia Noe sexcentis annis præcessit diluuium, sed Malaleel mortuus fuit ante diluuium trecentis septuagintauno anno, qui si subtrahantur de sexcentis, manebunt ducenti viginti nouem, quibus vixit Noe ante mortem Malaleel. *Vixitque Jared centum sexaginta duobus annis, & genuit.* In ista generatione concordat litera interpretum cum litera Hebraica, & nostra: causa supra assignata fuit. *Et facti sunt omnes dies Jared nongenti sexaginta duo anni.* Iste fuit mortuus ante diluuium annis ducentis & triginta & quatuor, patet quia pater eius fuit mortuus ante diluuium annis trecentis septuagintauno, vt supra patuit, sed Jared vixit post mortem patris sui Malaleel centum triginta septem annos, qui si subtrahantur de trecentis septuaginta uno, manent triginta quatuor, scilicet ducenti triginta quatuor. ¶ Assumptum patet, quia Malaleel vixit octingentos nonaginta annos, Jared vixit noningentos sexaginta duos annos, in quibus deficiunt septuaginta duo anni de vita Malaleel ad vitam filij sui Jared, qui si addantur ad sexagintaquinque, quos agebat Malaleel, cum genuit Jared manent centum triginta septem, quibus mortuus fuit pater ante filium. ¶ Obiit Jared post mortem Adæ annis quadringentis nonaginta duobus: patet subtrahendo ducentos triginta quatuor à septingentis vigintifex, quos præcessit mors ad diluuium. ¶ Obiit etiam Jared anno vitæ Noe trecentesimo sexagesimo sexto: patet quia Noe ante diluuium sexcentis annis natus fuit, a quibus subtrahitis triginta quatuor, quibus mortuus est Jared ante diluuium, vt patet, manent trecenti sexaginta sex anni, quos agebat Noe, cum mortuus fuit Jared. *Porro Henoch vixit sexaginta quinque annis & genuit.* Hic addit litera interpretum centum annos ex causa supradicta. *Factique sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni.* Iste raptus fuit ante diluuium annis sexcentis sexaginta nouem: patet quia pater suus Jared vixit super ipsum Henoch raptum quatuorcentis & trigintaquinque annis: sed ille ante diluuium mortuus fuit ducentis triginta quatuor annis, ergo Henoch raptus fuit ante diluuium annis sexcentis sexaginta nouem, patet consequentia addendo quatuorcentos triginta & quinque ad ducentos triginta quatuor. ¶ Assumptum patet, quia Henoch vixit annis trecentis sexagintaquinque antequam raperetur quibus adiungamus centum sexaginta duos annos, quibus vixit Jared antequam gigneret filium suum Henoch erunt quingenti vigintifex quibus subtrahitis à noningentis sexaginta duobus manent anni quadringenti trigintaquinque, quibus vixit Jared post raptum filij sui Henoch. ¶ Raptus fuit etiam Henoch post mortem Adæ annis quinquaginta & septem: patet quia Adam fuit mortuus ante diluuium annis septingentis vigintifex, à quibus subtrahitis sexcentis sexaginta & nouem, quibus fuit raptus Henoch ante diluuium, manent anni quinquaginta septem. ¶ Raptus fuit etiam ante natiuitatem Noe annis sexaginta nouem: patet quia Noe ante diluuium sexcentis annis natus fuit, sed iste ante diluuium annis sexcentis sexaginta nouem raptus fuit, ergo si detrahantur

Malaleel.

Jared mors.

Henoch.

Quo tempore Enos vixerit, & obierit.

Alia litera habet 10.

Mors Cainan.

Quest. 5. An Henoch viuat an mortuus sit.

Mathusalem.

Quest. 6. Quot annos natus erat Mathusalem cum genuit Lamech.

Discordat 70. à litera Hebraica.

sexcenti ex ijs manebunt sexaginta nouem. *Ambulauit Henoch cum Deo.* idest in viis domini recte viuendo. In Hebræo dicitur: *Ambulauit Henoch ad Deum.* Eadem sententia est. *Et non aperuit.* scilicet inter alios homines. In Hebræo dicitur: *Et non ipse.* ipse non visus fuit. *Quia tulit eum Deus.* sper mortē, vt voluit Iudei. ¶ Dicunt enim quod licet Henoch iustus esset tamen qualdam pronitates ad peccandum habebat, quibus cum magna difficultate resistebat, ideo ex diuino iudicio, & beniuolentia mortuus fuit ante terminum, in quo alij mori consueuerunt ne laboreretur in peccatum, vt dicitur de bonis Sapientie quarto capitulo: iustus si morte fuerit præoccupatus in requie manet, vel in refrigerio erit. ¶ Sed doctores catholici omnes & tota fidelium ecclesia credit, quod Henoch translatus fuerit in Paradisum, & forte sicut Elias in curru igneo, de quo 4. Reg. 2. c. sed non visus est transferri: quia forte nullus erat tunc dignus videre eum trāsferri, sicut vidit Elias Eliā, quia sanctus vir erat. ¶ Et manent isti duo in terrestri Paradiso, vt post pugnet, & prædicent contra Antichristū: & hoc litera aequaliter demonstrat, quia non dicit de eo, quod mortuus est, sicut de alijs, sed quod translatus est, scilicet vt maneret in alio loco meliori, quia ceteros in vitæ sanctitate auerterat. Et hoc etiam inuenit textus Sapientie 4. cap. conuocando aliquam intentioni Iudæorum, sed non totaliter, scilicet placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est, raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius: & hoc clarissime habetur Ecclesie 4. c. Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum, vt det gentibus sapientiam. Idem ad Hebræos 11. c. Iudæi autem hunc librum non habent, ideo dicunt Henoch non fuisse viuētem translatum: sed mortuum. *Vixit quoque Mathusalem centum octoginta septem annis, & genuit.* In ista quarta generatione discordat litera interpretum à litera Hebraica, quia ante generationem dimittit hic litera interpretum ponens Mathusalem genuisse Lamech, cum esset centum sexaginta septem annorum: & sic dimittit viginti annos, quos addit post generationem. *Et facti sunt omnes dies Mathusalem noningenti sexaginta nouem anni.* Iste fuit, qui maxime inter mortales vixit præter illos duos, scilicet Henoch, & Eliam, quorum vitam vsque hodie est, & durabit vsque ad tempora Antichristi. ¶ Iste Mathusalem mortuus fuit in anno quo inundauerunt aquæ diluuij, & patet, quia quādo Mathusalem genuit Lamech, erat centum & octoginta septem annorum, quibus si addantur centum octoginta duo anni a tēpore, quo natus fuit Lamech vsque genuit Noe facient 369. annos, quibus si addantur sexcenti anni, qui fluxerunt à natiuitate Noe vsque ad diluuiū, vt patet 7. c. faciēt noningentos sexaginta nouē annos, quibus asserit litera vixisse Mathusalem. Secūdu literā interpretū deficere deberēt viginti anni, quos subtrahunt de centū octoginta septem annis, quos habuit Mathusalem cum genuit Lamech. Sed quia post in annis Lamech addunt interpretes sex annos antequam gigneret Noe, dicentes eum tunc fuisse centum octoginta octo annorum, ideo deficiunt quatuordecim, qui non possunt ex aliquo loco suppleri ex litera interpretum: & secundum illam literam necesse erit dicere, quod Mathusalem vixit post diluuium quatuordecim annos, quia in totali summa interpretes cum litera nostra, & Hebraica concordant: sed hoc repugnat auctoritati sacre scripturæ, quæ dicit omnem animam viuētem, quæ non introiuit in arcam perisse aquis diluuij, & adiungit, quia solum octo animæ saluæ factæ sunt per aquam,

scilicet Noe, & tres filij sui cum quatuor vxoribus, inter quos non computatur Mathusalem. Et ideo aliqui respondent, vt ait Aug. de ciui. Dei, c. 12. lib. 15. quod Mathusalem tūc nō in terra, sed in Paradiso cū patre suo Henoch fuit, & post diluuiū in terras redierit & quatuordecim annis vixerit. ¶ Sed istā opi. non tenet Augustinus adhærens magis literæ Hebraicæ dicens, quod ista litera mendose à translatoribus de libro interpretum transcripserit. Mortuus autem fuit Mathusalem septingentis & vigintifex annis post mortem Adæ, quia Mathusalem in anno diluuij mortuus fuit, in quo anno complebantur anni septingenti vigintifex à morte Adæ, & sexcenti à natiuitate Noe. *Vixit Lamech centum octoginta duobus annis, & genuit.* In ista generatione discordant interpretes à litera nostra, & Hebræa: quia ante generationem ponunt habuisse Lamech annos centum octuaginta octo addentes sex ad nostrum numerum, sed post generationem detrahunt triginta, ita quod collecta viuēterate annorum Lamech, secundum nostram literam excedunt vigintitres anni ad literam interpretum: quia in litera interpretum ponitur tota summa septingenti quinquaginta quatuor, sed in nostra litera ponuntur anni septingenti septuaginta septem. Iste mortuus fuit quinque annis ante diluuiū, patet quia quando Lamech genuit Noe, erat centum octuaginta duorum annorum, quibus si addantur sexcenti anni quibus post vixit Noe ante diluuium erunt anni septingenti octoginta duo: sed omnes anni Lamech fuerunt septingenti septuaginta septem: ergo deficiunt quinque anni, qui fluxerunt à morte sua vsque diluuium. *Et vocauit nomen eius Noe.* Qui interpretatur requies, & vocatur Hebraice. *Noba.* Ratio impositionis subditur in litera. *Iste consolabitur nos ab operibus.* Hoc exponitur vt communiter de reparatione generis humani pene lapsi: quia timebant homines illius temporis, quod totum genus humanū diluuiū delendum esset, & quia cognouit Lamech propheticè quod in isto, & posteris eius genus humanum conseruandum erat, ideo vocauit eum quietem, vel consolatorem. In Hebræo dicitur. *Iste quietabit nos.* Et exponit Iudæi, vt Rabbi Sal. de inuentione instrumentorum rusticorum: quia ante tempus Noe laborabāt homines colentes terram propriis laboribus corporum suorum, & in hoc maxime vexabātur, & modicum proficiebāt. Noe autē primo fabricauit vomeres, & aratra, & agriculturā pro maiori parte ad bruta animalia transtulit, vt iunctis bobus, & iumentis ararent, & nō propriis manibus: & hic magna quietatio fuit toti generi humano, & ista expositio multū consonat literæ secundum ea, quæ subduntur. *Quietabit nos ab operibus manuum nostrarum.* i. faciet nos quiescere ne tantum laboremus transferendo istos labores ad bruta animalia. *In terra, cui maledixit dominus.* i. in terra, quæ non dat fructus suos, nisi cum magno labore humano: quia Deus maledixit ei propter peccata hominū, ideo necesse erat laborare, si autem peccata non fuissent, nec terra maledicta, sed sine labore fructus suos protulisset in delicijs Paradisi.

Circa prædicta aliqui dubitāt de tanta diuturnitate quāta prædicatur de hominibus illis primæ ætatis. ¶ Et aliqui ex hoc volunt detrahere fidem sacre scripturæ dicētes, quod non potest esse quod aliqui homines tam diuturno viuērent. Sed ista magna infania est, quia veritas sacre scripturæ est immediate à Deo reuelante: ideo impossibile est eam mentiri, sicut Deus nō mentitur, quia fidelis est, & seipsum negare non potest, vt ait Apostolus 2. Thim. 2. c. ¶ Alij autem volentes veritatem sacre scripturæ reddere clariorem eam corumpunt

Noe primo vomeres fabricauit, & aratra.

Quest. 7. Quo isti hoies potuerint tā diu viuere. Prima opinio.

Secunda opinio.

ampunt dicentes, quod quando dicitur hic de hominibus illis, quod noningentis annis, vel amplius vixerint, non intelligitur de annis, quos nos habemus, sed vnus annus de nostris continet quinque, vel sex vel plures, siue pauciores de annis illis, De hoc August. de ciuita. Dei lib. 15. cap. 13. & 14. & 16. Et reddunt hoc probabile per ea, quae scribit Solinus in Polistor, cap. primo de diuersitate annorum dicens, quod apud Aegyptios olim quatuor mensibus annus terminabatur, apud Archadas tribus, apud Archanas sex: in Italia apud Latinos tredecim, & isti multum volentes defendere scripturam sacram dicunt vnum annum de nostris facere decem de illis, vt ducenti anni de illis sint triginta de his.

Quaest. 2. Sed isti multa inconuenientia faciunt, primum quod illi homines, qui longevi dicebantur, ad aetatem modernorum non accedant: nunc enim aliqui centum annos, aliqui centum viginti, vel centum triginta annos agunt, qui facerent mille, & ducentos, vel mille & trecentos de annis illis. In illis autem hominibus nullus fuit, qui annum millesimum attigisset, ergo nullus illorum vsque centum annos de nostris vixit: sed hoc irrationale valde est, quia deficiente corpore humano, & producente vltra saeculo aetates hominum minuuntur: sed in prima aetate mundus valde nouus erat, ergo duratio hominum ibi amplius tendebatur. Item hoc contra sacram scripturam est: si enim decem anni vnum de nostris facerent, cum commemorarentur hic sexaginta anni, sex annos de nostris intelligere deberemus: & cum dicimus centum annos, decem intelligeremus, quod in anno decimo cum dimidio gigneret, in qua aetate nemo naturaliter gignit. Et cum dicitur quod Malaleel sexagesimo quinto anno, & Cainan septuagesimo genuerunt, innuitur quod vnus in sexto anno cum dimidio, alius in septimo genuerint, in tali autem tempore gignere nobis, & cuilibet hominum naturaliter impossibile est. Item maxime repugnat sacre scripturae, & quia in vno anno nostro decem de illis poneretur, & cuilibet illorum annorum triginta sex dies contineret, & esset vnus annus vnus senarius quadratus, s. triginta sex dies, qui numerus si dicatur sex in se quadratus, s. sexies sex, sunt triginta sex. In istis autem annis non sunt menses, quia vnus annus faceret vnum mensem: sed infra 8. cap. ponuntur menses, s. quod septimo mense stetit arca super montes armeniae. Et si dicantur isti anni diuidi in menses, tunc cuilibet mensi tres dies solum dabuntur. Sed hoc ridiculum est, & repugnat literae: quia infra 8. cap. dicitur: Septimo mense vigesima septima die mensis: ergo videtur quod mensis tantus erat, sicut nunc est. Et si dicas quod mensis tantus erat sicut nunc, sed non erant tot menses in anno sicut nunc, sed tres sicut apud Archadas, quatuor sicut apud Aegyptios: hoc falsum est, quia infra octauo cap. dicitur quod decimo mense apparuerunt cacumina montium, ergo tot menses, & tot dies annus illius temporis habebat sicut nunc habet. Concluditur ergo quod homines primae aetatis valde longevi erant, qui ad tantum annorum numerum pertingebant, cum annus tunc, & nunc aequalis fuerit.

Quaest. 9. Quomodo tam sero generabant, cum non haberet propo- sitionem casti- tatis. Item adhuc Augustinus 15. de ciuitate Dei, capitulo vigesimoprimum, quomodo homines illius temporis castitatis propositum non habentes tam seros filios generabant. Respondetur dupliciter: vno modo quod sicut in istis hominibus aetas longa erat, ita ex proportione aetatis pubertas, vel tempus potentiae generandi serius, quam nunc eueniebat. Huic responsioni non multum adharet August. &

non est valde rationale: quia pubertas eodem tempore, vel quasi omnibus hominibus aduenit. Cum ergo aliqui de istis, vt Malaleel, & Cainan in sexagesimo quinto; & septuagesimo genuerunt, quomodo alij, vt Lamech leguntur in anno centesimo octuagesimo secundo genuisse? Non poterat esse tanta inter eiusdem temporis homines pubertatis distantia. Aliam responsionem congruentem assignat Augustinus dicens, quod isti filij, quos ponuntur homines genuisse, non erant primogeniti sui, sed ante eos alios filios genuerant. Est autem ratio in promptu; quia legislator intendebat deducere lineam progeniei Seth vsque Noe, qui cum filiis suis solus, & vxoribus diluuij aquas euasit. Et ideo non poterat in linea generationis describi primogeniti: sed illi, quos generationis necessitas ad eandem lineam exigebat: & non est absolum, aliquos de primogenitis in hac linea fuisse descriptos: sed non fuerunt omnes primogeniti. De Adam manifestum est, quod filius eius, qui ei in hac linea succedit, non fuit primogenitus, scilicet Seth, quia Cain, & Abel refert scriptura praecessisse. Quod autem Malaleel sit primogenitus Cainan, quia eum septuagesimo vitae suae anno genuit, & quod Jared sit primogenitus Malaleel, quia eum sexagesimo quinto anno vitae suae genuit, factis verisimile est, quod autem Noe fuerit primogenitus Lamech, hoc nulla ratione crediderim, quia eum centesimo octuagesimo secundo vitae suae anno genuit, vsque ad quod tempus non est verisimile, eum abstinere voluisse, cum illius temporis homines etiam sanctissimi, vt Henoch a gignendo non abstinerebant: quia de Henoch legimus, quod habuerit filios, & filias, sed dicendum quod alios filios ante Lamech habuerit, sed illi non pertinebant ad intentionem scripturae: ideo non descripti sunt. Exemplum autem huius habemus in genealogia Saluatoris, quam Matth. describit deducens ab Abraham vsque in Christum, in qua non semper primogeniti descripti sunt, sed illi, per quos Saluatoris nostri linea texebatur. Abraham autem genuit Isaac. Si autem primogenitum nominare voluisset, Ismahelem prius nominasset; & cum subditur, Isaac genuit Iacob, cur non praepositur Esau, qui primo genitus videbatur? & deinde Iacob genuit Iudam, quare non praepositur Ruben, qui praecessit in filiis Iacob? & cum describitur de Dauid dicitur: Dauid autem genuit Salomonem, cur non praepositur Amon Absalon, vel Adonias, cum, & ipsi Salomone multo priores extiterint? Haec sola ratio est, quia ad Saluatoris lineam nullo modo attinebant. Nec ergo alij primogeniti illorum hominum primae aetatis descripti sunt: quia ad lineam ducentem in Noe non accedebant. De his Augustinus de Ciuitate Dei, libro decimo quinto, capitulo decimosexto. Et si queratur, quare ergo in linea Cain, in qua non intendebat scriptura deducere aliquem terminum talem, tam sero gignebant, vt non plures, quam septem generationes, vsque ad diluuium describantur in tempore mille sexcentorum quinquaginta sex annorum: ad quod oportebat quemlibet de linea illa post annum ducentimum vicesimum, & vltra gignere, si aequaliter isti anni per septem generationes describantur. Respondetur quod linea Cain non fuit descripta vsque ad diluuium, sed forte per mille annos, aut per octingentos ante cessauerunt illae generationes, quae de Cain descripti sunt: quod patet, quia Tubalcain, & Tubal sunt vltimi viri, qui in illa linea enarrantur: sed isti nati sunt antequam Cain occideretur, qui forte non attigit septingentos annos, vel ad plus octingentos

Cap. 2.

Cur in linea Cain homines tam sero generabant.

gentos morte violenta praeventus. Et ex hoc inferatur, quod illae generationes erant valde tardae: quia in tam paucis temporibus septem generationes enarrantur. Maxime, quia etiam vt vult August. de ciuit. Dei. cap. 21. non fuerunt isti, qui describuntur in linea Cain primogeniti in recta linea Cain: sed reges in ciuitate constructa per Cain, qui non assumebantur de primogenitis: sed de quibuscumque probis viris. Vel solum nominantur illi viri, qui aliquantum nobilium artium, & ingeniorum fuerunt inuentores: licet omnium eorum non describantur ingenua, quod conuincitur: quia cum in vltima generatione, scilicet filijs Lamech, vnum sicut in ceteris virum nominare deberet, tres viros, & vnam feminam assignauit, quod pene contra morem sacrarum scripturarum est, nisi ex aliquo speciali euentu, & ne iste quatuor personae superfluae contra morem scripturae in vno loco posita viderentur, eorum ingenia specialiter descripta sunt, de quibus specialiter in textu. Si autem sic fuit, non coningeret omnes istos primogenitos esse, quare oportebat generationis lineam aliquando variari. Et non intelligas, quod isti reges sic regnauerint, vt in litera describuntur, quia omnes hi nati fuerunt viuentem Cain, quia Lamech qui penultimus omnium est Cain occidit, sed Cain viuentem, qui ciuitatem construxerat, non est verisimile quinquam de sua regnasse progenie. Intelligendum ergo est, quod licet omnes isti ante mortem Cain nati fuerint: tamen mortuo Cain omnes regnauerunt eo ordine, quo nati sunt. Dicendum ergo, quod siue isti reges fuerint, vt ait August. siue alij alij, sufficit tamen, quod illi solum hic enarrantur, per quos in Lamech generationis linea deueniret, qui occidit Cain. Ista enim erat intentio scripturae, scilicet demonstrare punitionem Cain esse factam, quam Deus comminatus fuerat ante fuisse futuram. Et hoc satis necessarium videbatur, ne aliquid Deus promississet, cuius impletio non legatur. Maxime in tali crimine, ne alij eius poenam non legentes in similia facilius ducerentur. Et ideo cum peruenitur ad Lamech cessat linea Cain, & in hac linea non annotantur annorum descriptiones, sicut in linea Seth, quia linea iustorum dignior est, & de intentione principali scripturae, quam prosequi intendebat ad tempora euidentiam: in hac autem nulla utilitas erat tempora designare.

Quaest. 11. Cur homines nostrae aetatis, tam cito moriantur, cum prima aetate tam diu uiuerent.

Cap. 5.

Non sem-

Quaeretur etiam, quare homines primae aetatis diutius durauerunt, cum nostra aetas tam breuibus terminis includatur. Respondetur quod ratio multplex est; prima est a bonitate complexionis ex parte principij intrinseci. Omnis animalium vita in armonia calidi & humidij radicatur: tunc ergo vita animalis diuturna est, cum calidum sero extinguiibile est, & humidum tarde desiccabile, naturaliter tamen magis deficit humidum, quam calidum: cum humidum calidi materia, & fundamentum est; calidum autem non deficit, nisi illo deficiente: sicut ignis non deficit, nisi ligna deficiant, nisi per accidens, licet in hoc differentia sit, quia calidum animalis certam quantitatem humidij vult, quae si multum excedat calidum extinguetur. Calor autem ignis etiam si infinitum de lignis apponatur, non deficiet, sed magis extendetur. De quibus Aristo. 2. de anima. cap. de potentia nutritiua. Cum autem istud humidum temperatus, & solidius est, tanto diutius manebit in eo calidum naturale, quibus manentibus, vita remanet. Si autem istud sit male commixtum, & debile, cito perimetur, & vita aetatis pibit. Ista patent quemadmodum dicimus de combustibili. Si enim combustibile debile sit, vt stupa, fe-

Alph. Toft. super Gen.

num, & stipula ignis cito deficiet, quantumcumque apponatur. Si autem combustibile solidum sit, & forte, vt dura ligna, & ferrum, ignis in eis multum durabit. Pater etiam in alimentis: sunt enim quaedam cibaria delicata, quae licet bene nutrant: tamen si calor per motum, vel exercitium intendatur, cito per euaporationem consumuntur, ideo talia cibaria non conueniunt hominibus magna exercitia facientibus. Alia autem cibaria solidiora sunt, quae licet durioris digestionis sint: cum tamen bene digesta fuerint tenaciter membrum inhaerent, vt tardius consumantur. Sic ergo cum Deus in primis parentibus totius speciei temperatissimam complexionem posuerit, illa immediate purius deriuata fuit in semine eorum, quam nunc, cum iam valde multa inerit impuritas. Caro enim nostra collata carni hominum illius temporis multum de impuritate habet, quare non potest tanto tempore in eo calidum naturale permanere, cum sit inconueniens humidum, sicut cum igni, qui nutritur in humido vntuoso olei, vel febi, si incipienter diminui illo humido apponatur in maiori, vel aequali quantitate de humido aequo, non manebit ignis consumpto humido vntuoso, quia humidum aquae non est propria materia, & cibus ignis. Et quod de hominibus dicitur, idem de ceteris manentibus subintelligendum est, quia eorum periodus multum abbreviata est. Et si arguas, quod secundum hoc illi homines, qui secundum lineam descendebant de primis parentibus immediatus, magis viuere deberent, quam sequentes. magis pater quam filius, & filius magis quam nepos, & sic consequenter, ita quod vita a deo diuturnissima fuisset: vita autem vltimi hominis in uniuerso sit breuissima semper loquendo de hominibus, qui naturaliter, & non violenter moriuntur. Ratio huius, quia magis appropinquant primae puritati naturae primae, quam vltimi. Sed hoc falsum est, quia magis vixit Marthufale, qui fuit octauus ab Adam, quam oes praecedentes, et magis quam Adae: vt pater in hoc cap.

Obiectio.

Resp. cau- se puritatis ad uitam adiuuantes.

Respondetur quod ista ratio valeret, si non essent aliae causae adiuuantes ad vitam, vel repugnantes, scilicet origo generationis, tempus generationis, influentia astrorum in motum, & proprietatem figuratōnis planetarum, cibi qualitas, laborum assumptio, conuersationis modus, & regio inhabitatōnis, multa quoque alia, a quibus naturaliter salus, & sanitate destructio causam habet. Si ergo daremus oia ista similia, vel eadem in oibus, tunc necesse esset temper posteriores ordinatim minus viuere: sed illa nunquam eadem in aliquibus duobus dantur: nec oportet quod si aliqui duo aequali tempore viuunt, quae aequale haberent principium permanendi, quia aliquis, qui ad multum viuendum a principio intrinseco adiuuatur a causa extrinseca continget, quae impediatur. Alius autem, qui ad multum viuendum ab intra in dispositus est a causis extrinsecis concordibus continget, quod adiuuetur, & sic durabit equaliter, vel magis quam ille, qui ad viuendum valde dispositus erat.

Quaest. 12. 2. Causa.

Secunda causa est, quia temperate viuere vtentes solum fructibus arborum, & herbis, de quibus Ouidius Metam. lib. 1. & Boetius de consol. lib. 2. metro. 5. De his autem supra r. c. diximus, & in secundo. Tertia causa fuit bonitas nutrimenti valde conuenientis ad restaurationem humidij deperditi per calorem, nunc autem terra nascens peiorata fuit, postquam aquae diluuii venerunt super uniuersam terram, quae maxime erant de aquis Oceani, quae salae sunt, ut patet infra 7. c. rupti sunt oes fontes abyssi magni, aquae autem salae sterilitatem inducunt ex caliditate exurere, & desiccante. Et ideo aliquando ciuitates, vel loca

3. Causa.

E sale

sale seminantur, & arantur, ut nunquam germinent, vt patet Iudicum. 9. cap. & hoc patet manifeste: quia ideo post diluuium permittit Deus Noe, & posteritati suae cibari de carnibus, tanquam non potentibus conseruare vitam fructibus, & herbis. ¶ Quarta causa fuit cognitio rerum, quae fuit valde perfecta in Adam, cum omnia naturalia cognouerit. Sciebat ergo virtutes fructuum, & herbarum, lapidum, & lignorum, quibus vita humana conseruari diutius poterat. Et hoc docuit homines contemporaneos. Post autem vel in diluuium, vel in diuisione gentium ista cognitio perditam fuit. Nunc etiam multa mirabilia sunt secretissima naturae, quae aliquando nos videntes, vel audientes, tanquam supernaturalia opera admiramur. Quis non stupeat, fontem in Epiro ciuitate Graeciae esse, in cuius aquas extinctas faces si miseris, accensas inde extrahes? quod omnibus notissimum, vulgatissimumque est: & multa alia Isidorus in libris Ethimo. & August. de ciuit. Dei. lib. 21. & in libris De rerum naturalium proprietatibus. Inter haec autem sunt quaedam naturalia ad magnam uitae durationem, quae nemo cognoscitur, nisi Deus, uel daemones edocuerint, uel longis experientijs in aliquid eorum, & valde paruum deuenire contingat, Deus autem non permittit nos ista cognoscere, ne in superbiam efferamur, & rebus creatis fruamur: cum ergo aliquis de istis multum cognouerit, de doctore suspectus est. ¶ Quinta causa est bonus fidei aspectus super regionem illam, in qua sani homines illi manebant: & ille aspectus per temporis diurnitatem ablatum est: & istam credo potissimam causam, quia multis ita placuit: sed veritas alia est, quia omnis virtus inferiorum a corporibus superioribus quantum ad naturalia deriuatur, ut ait Philosophus, primi in principio Metho. Necessse est hunc mundum continuari superioribus latonibus, vt omnis virtus eius inde gubernetur. ¶ Et iste aspectus non est secundum motum raptus caelorum, quia iste quotidie fit integraliter: Nec etiam fit secundum motum proprium cuiuslibet orbis planetici, quia motus istorum paruo tempore finiuntur, cum maior inter eos, scilicet motus Saturni, triginta annis completur: sed accipitur secundum aspectum fidei per motum proprium octauae sphaerae, a qua secundum causas naturales mors, & uita dependet: motus autem huius tardissimus est, scilicet centum annis gradu vno, & sic in tota prima aetate mutatus fuit primus aspectus stellarum motu octauae sphaerae decem sex gradibus, & dimidio, & quasi per duo minuta: patet, quia durauit illa aetas mille sexcentis quinquaginta sex annis: & secundum istum aspectum sunt mutationes mirabiles in terra, scilicet, quod mare intret vnam partem habitabilis terrae nostrae, & ex alia discooperiat, & quod vna terra fuerit vno tempore habitabilis, & fertilis, & post magna tempora sterilis, & inepta habitationi sit. ¶ Sic patet de gadibus Herculis in mari Mediterraneo in Hispania vltra Hispaniam, quas Hercules in litore maris fixit: nunc autem magna spacia a litore distant in parua parte eminentibus, & licet verum sit, tales columnas esse, non tamen sunt illae columnae Herculis, siue gades, quoniam haec apud Athlantem montem in confinijs Apherice, & Europe, vbi Oceani estus Tirreni maris faucibus absorbetur, collocatae sunt. De quibus Solinus in Polistor. cap. 6. quae. 3. ubi magis dictum est, sed accipiendum de gadibus primo modo est verum, quod distant a litore. Fluxerunt autem ab illo tempore, quo gades constituta sunt ab Hercule, vsque ad

tempus istud, scilicet annum Domini millesimum quattuorcentiesimum tricesimum sextum, anni ferè duo mille sexcenti sexaginta: sicut autem maior mutatio, si ista rerum, & saeculorum mutatio magno tempore durauerit. De his Ouidius multa lib. Metamorphos. 15. vbi ait: *Vidi ego quod fuerat olim solidissima tellus Factum equor, salsas spaciose ex equore terras, Et procul a pelago conch. iacuerit marina: Et reueta inuenta est in montibus anchora sumis.* ¶ Sexta ratio, & potissima est diuina prouidentia, ordinans, vt magno tempore homines viuerent, vt sic multiplicaretur genus humanum: si autem ita parua, vt nunc, fuisset hominum vita, sero genus humanum fuerat dilatatum. ¶ Septima, vt homines per diuturnam vitam multas experientias haberent, per quas principia scientijs, & artibus darent, quia tempus bonus inuentor, & cooperor horum est, & per tempora artium additamenta facta sunt, vt ait Philosophus, primo Ethic. & in principio Metaphysica. ¶ Maxime autem hoc necessarium erat ad Astrologiam, quia quaedam sunt, quae requirunt magnorum temporum experientiam, quia motus illi sero complentur: vel quia quaedam sunt, quae raro accidunt, de quibus experimentalis cognitio requirebatur ab vno complete, vt causaret certitudinem: haec autem in parua aetate, quanta nostra est, non potuissent haberi: haec autem ratio ab antiquis doctoribus cronographis communiter assignatur. ¶ Redditur etiam hoc probabile, quia sicut videmus fuisse ab aliquo fore magnam latitudinem in differentia staturae humanae, quia aliquando homines valde magni fuerunt, & nunc sunt satis paruae staturae: ita fuisse magnae durationis, licet nunc parum durent. Patet enim de gigantibus antiquis, qui valde magna staturae erant, quibus etiam alij homines illius temporis comparati, locustae videbantur, vt patet Numeri 13. capitu. quanto magis nos, qui ad minimum quasi deuenimus. Vnde dicitur de Og, rege Basani, qui valde magnus erat de genere gigantum, cuius lectus ferreus monstratur in Rabath vrbe regia filiorum Amon, vt patet Deuteronom. 3. cap. ¶ Et August. de ciuit. Dei. lib. 15. cap. 10. ait de dente gigantis inuento in flumine, qui minutarum diuisus, centum dentes de nostris facere posset. ¶ Et Virgilius multa ait in libro nono Eneidos, de illo magno iuvene Pallante, filio Euandri, qui adiuuu Eneam in conflictu contra Turnum regem Rutilorum, ubi mortuus fuit, deinde sepultus, fuit conditus arte mirabili cum lucerna ardente in loco, ubi nunc Roma est, quae olim Valentia dicebatur, ut ait Solinus in Polistor. capitu. primo, cui tunc pater eius Euander praerat. Deinde anno quasi octingentesimo post Christum, dum quaedam aedificia magna Romae fierent, casu sepulchrum illius inuentum est, & deinde cum lucerna ardente integer eductus, & ciuitatis muro applicitus, altitudinem muri capite exercebat, ut patet in cronicijs, & idem scribit Helinandus cronographus. Patet etiam hoc ex alio, quia nunc inter quosdam gentes magna vitarum differentia in periodis est, quia de pigmeis legitur, quod quinto anno generant, & octauo senescunt. Alij autem homines ad octuaginta, vel nonaginta annos viuunt. Si ergo nunc tanta inter humanas periodos differentia est, quanto magis inter tempora illa, & ista? De veritate autem huius, scilicet quod tanto tempore homines vixerint, scripturae auctoritas irrefragabilis est: rationes autem assignatae satis probabiles sunt. Noe vero posita multiplicationis humani generis linea per

6. Causa.

7. Causa.

Cap. 1.

Mirum de dente gigantis.

Pallantis corpus Romae inuentum in sepulchro cum lucerna ardente, murum ciuitatis, capite excedens.

Quo tempore gigantant pigmei, & senescant.

4. Causa. Cognitio naturalis in Adam perfecta.

Fons in Epiro admirabilis naturae.

Cur multa homini Deus uoluerit occulta esse.

Cap. 1.

Quis ille aspectus caeli, secundum quem sunt mutationes in complexione, & alijs.

De columnis Herculis.

Noe post quingentos annos genuit.

Propter bonitatem Noe Deus noluit quae praeter se fuit diluuij perire.

E

per primum stipitem, vel Patriarcham Adam, conuenienter ponitur multiplicatio, per secundum stipitem, scilicet Noe: & diuiditur in duas partes. Et primo ponitur Noe generatio: deinde posteritatis suae multiplicatio, infra capitulo decimo. *Haec sunt generationes.* Prima in duas: quia primo ponitur Noe generatio: secundo cum Deo, & proximis sancta conuersatio: ibi. *Cumque cepissent.* Circa primum. *Noe uero cum quingentorum esset annorum genuit.* In nulla alia generatione priorum fuit tanta mora annorum ante generationem, quia de nullo legitur, quod ducentiesimum annum habuerit, cum genuit eum, quae genuisse commemoratur: iste autem quingentos annos habuit cum genuit. ¶ Sed dicit aliquis, quod Noe genuit ante quingentesimum annum alios filios vel filias, licet non nominat eos scriptura, sicut supra dicebamus, quod illi, qui geniti dicuntur in prima aetate, secundum lineam, quam scriptura describit, non erant primogeniti, sed aliqui alij, per quos ad Noe lineam texebatur. ¶ Sed hoc non valet, quia in linea praecedentis cap. non describuntur primogeniti soli, sed quicunque erant, per quos ad Noe generationem tendebatur alijs omnis: hic autem non intendit deducere lineam Noe ad aliquem terminum, ad quem faciant isti tres filij, quia rertius stipes, quem sacra scriptura in ista narratione assignat, est Abraham, & ad illum peruenitur solum per lineam Sem. Et non poterat perducere ad aliquem vnum terminum linea per tres fratres distinctos, cum sint tria principia separata: & patet quod solum descripsit eos legislator, vt demonstraret totam humani generis vniuersitatem ab his tribus fratribus pullulasse. Si ergo plures filios Noe tunc habuisset, scriptura de eis mentionem fecisset. ¶ Forte dicitur, quod Noe tres filios habuit post quingentesimum annum aetatis suae: sed quod ante illud tempus multos alios habuisset, qui mortui erant. Sed hoc non concordat, quia de nullo legitur in aetate illa, quod ante septingentos annos mortuus sit, nisi forte gladio perisset: ideo dicitur communiter, quod Noe non habuit ante diluuium, nisi istos tres filios. Sed noluit, quod ideo non genuit ante illud tempus quingentorum annorum, quia si genuisset in aetate, qua alij gignebant, scilicet in centesimo anno, vel ante, tantum fuissent multiplicati filij eius, quod ibi aliqui mali fuissent, quos necesse esset in diluuium perire. Sed Deus noluit propter bonitatem Noe, quod aliquis de semine eius diluuium periret. ¶ Sed hoc non valet, quia etiam Noe gignens anno quinquagesimo aetatis suae, potuit post multos filios vsque ad diluuium generare in centum annis, qui fuerunt intermedij inter annum quingentesimum eius, & diluuium, quod ergo non genuerit Noe ante diluuium, nisi tres filios, vt nullus malus esset, & dignus perire diluuium, satis rationale est quod dicitur: sed quare tunc genuerit, scilicet ita sero, & non ante, cum eodem modo potuisset in illis centum annis multiplicare gignendo alios: ratio non videtur: nisi forte dicatur, quod fuit propter filios Noe, ne si Noe in centesimo anno genuisset ante diluuium habuisset filios quadringentorum annorum, qui iam filios & nepotes habuissent, turbam magnam: & tunc aliqui de illis mali essent, & diluuium perirent, quod magna afflictio esset Noe. Et hoc vbi satis rationale, quia licet filij Noe cum arcam intrauerunt, vxores haberent, vt patet infra in literam, tamen credendum forte est, quod tunc nouiter vxores accepissent, ne post diluuium sine vxoribus remanerent. Sed quare non fuerunt plures filij, & quare potius illo tempore quam alio dicitur in commentarijs nostris super Eusebium: *Genuit Sem, Cham, & Iapheth.* Secundum veritatem Alph. Tost. super Gen.

tem, vt volunt Hebraei, Sem non fuit primogenitus Noe: quod patet, quia Noe cepit generare anno suo quingentesimo: & cum diluuium factum fuerit anno sexcentesimo Noe, ille qui primogenitus erat Noe, centum annos complebat tempore diluuii: sed Sem non compleuit eos vsque duos annos post diluuium, vt patet infra in 1. cap. ergo non erat ipse primogenitus, sed magis aliquis de alijs duobus. ¶ Vnde videtur quibusdam, quod Sem fuerit vltimus de filiis Noe, quia primus complebat centum annos in anno diluuii, & iste videtur fuisse Iapheth: & secundus compleuit centum annos vno anno post diluuium. Et iste videtur fuisse Cham: sed non est, vt patet infra cap. 1. Sem autem, ut ait textus, compleuit centum annos, duobus annis post diluuium, & iste ordo videtur inui infra cap. 10. vbi ponuntur generationes istorum, & primo ponitur generatio Iapheth, deinde Cham, postea Sem. ¶ Sed aliquis quaeret, quare hic Sem praepositur, si non est primogenitus? Responder Rabbi Salomon, & alij Iudaei, quod ideo fit, quia natus, fuit circumcisus, & dignitas circumcisionis fecit eum praepositum. ¶ Sed hoc valde fictum est, cum non habeat auctoritatem ab aliquo loco probabili. ¶ Item quia repugnat scriptura: vocatur enim Abraham pater circumcisionis: quod non esset, si Sem cum pelle circumcisionis natus fuisset. ¶ Sed dicendum, quod praepositur etiam, si non esset primus propter dignitatem saluatoris, & omnium patriarcharum, totiusque populi sancti, qui ab eo descenderunt, vt patet infra 10. & 11. cap. & sic aliquando in scriptura minores maioribus praepositur, ut patet infra 48. cap. cum Iacob in spiritu benediceret nepotibus suis Manasse, & Efrain ad peritionem Ioseph, posuit manum dexteram super Efrain, qui minor erat Manasse. ¶ Sed dicit aliquis, quare ergo infra 10. cap. Sem postponitur alijs duobus fratribus? ¶ Respondetur, quod hoc est, quia volebat ibi legislator enarrare multiplicationem populi Dei descendens linealiter: ideo tangens breuiter de multiplicatione generationis aliorum duorum fratrum, ponit vltimo de multiplicatione generis Sem, vt deinde contineret totam lineam de descendibus a Sem. ¶ De Cham autem, & Iapheth non patet quis maior fuerit: & licet dixerimus maiorem esse Iapheth, sic est uerum, ut patet per dicta infra cap. 10. ¶ Satis tamen apparet dici potest, quod maior fuit Cham, secundum quosdam, quia hic praepositur Cham Iapheth. ¶ Et si dicatur, quod infra cap. 10. praepositur Iapheth Cham. Non valet, quia quando ipsa generationum numeratio fit, iam scriptum est de peccato Cham, propter quod meruit perdere dignitatem primogenituae subiectus in seruitutem. Hic autem cum describitur natiuitas eorum, quia nondum peccauerant, praepositur Cham Iapheth secundum ordinem natiuitatis. Sed aliter de hoc infra dicitur, quid intendamus. ¶ Cumque cepissent. Hic ponitur sancta conditio, vel conuersatio: & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur conditio eius ante diluuium: secundo conditio eius in diluuium, in cap. 7. tertio conditio post diluuium, 8. cap. Prima in duas, quia primo sententia destructionis per diluuium generaliter praedicatur: secundo Noe ex gratia excipitur: *Noe uero inuenit gratiam.* ¶ Causa autem diluuii fuit multitudo & magnitudo incorrigibilium peccatorum, propter quae Deus iratus humano generi omnes homines, exceptis octo animalibus perdidit: ponitur ergo modus multiplicationis peccatorum, scilicet.

Quaest. 3. Cur Sem praepositur, si non est primogenitus? Praeter ratio Salomon.

Ratio vera.

Quaest. 4. Cur Sem postponitur alijs duobus fratribus? An Cham fuerit maior Iapheth vel contra non satis constat.

De causis diluuij, & fabrica arca, & mensura eius. Et quia videntes filij Dei filias hominum pulchras, acceperunt sibi inde uxores, generantes gigantes in mundo famosos.

Cap. VI.

VMQVE coepissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filij Dei filias hominum, quod es-

sent pulchre, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant. Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est: eruntque dies illius centum viginti annorum. Gigantes autem erant super terram in diebus illis: postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illaque genuerunt: isti sunt potentes a saeculo viri famosi. Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, penituit eum, quod hominem fecisset in terra. Et praecauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, delebo (inquit) hominem, quem creauit a facie terrae, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres caeli. Penitet enim me fecisse eos. Noe vero inuenit gratiam coram Domino. Haec sunt generationes Noe. Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis: cum Deo ambulauit, & genuit tres filios, Sem, Cham, & Iaphet. Corrupta est autem terra coram Domino, & repleta est iniquitate. Cumque vidisset, Deus terram esse corruptam, (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram) dixit ad Noe: finis vniuersae carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate a facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis leuigatis: mansiuiculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus, & extrinsecus, & sic facies eam. Trecentorum cubitorum erit longitudo arcae: quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius. Ostium autem arcae pones in latere deorsum, coenacula & tristega facies in ea. Ecce ego adducam aquas diluuij super terram, ut interficiam omnem carnem, in qua spiritus vitae est subter coelum: & vniuersa, quae in terra sunt consumentur. Ponamque foedus meum tecum, & ingredieris arcam tuam, & filij tui, & vxor tua, & uxores filiorum tuorum tecum: & ex cunctis animantibus vniuersae carnis bina induces in arcam, ut viuant tecum masculini sexus, & femini. De volucribus iuxta genus suum, & de iumentis in genere suo, & ex omni reptili terrae secundum genus suum: bina de omnibus ingredientur tecum, ut possint viuere. Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quae mandata possunt: & comportabis apud te: & erunt tibi, quam illis in escam. Fecit igitur Noe omnia, quae praeciperat illi Deus.

Ecclesia... stici 18. a. 29. P. sal. 29.

Infra 8. d.

Ecclesia... stici 40. c.

Infra 8. d. H. K. ciam omnem carnem, in qua spiritus vitae est subter coelum: & vniuersa, quae in terra sunt consumentur. Ponamque foedus meum tecum, & ingredieris arcam tuam, & filij tui, & vxor tua, & uxores filiorum tuorum tecum: & ex cunctis animantibus vniuersae carnis bina induces in arcam, ut viuant tecum masculini sexus, & femini. De volucribus iuxta genus suum, & de iumentis in genere suo, & ex omni reptili terrae secundum genus suum: bina de omnibus ingredientur tecum, ut possint viuere. Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quae mandata possunt: & comportabis apud te: & erunt tibi, quam illis in escam. Fecit igitur Noe omnia, quae praeciperat illi Deus.

Heb. 11. b.

VMQVE coepissent multiplicari homines. Duplex sensus potest hic esse: vnus, quod multiplicatio hominum coepit fieri tempore Noe: & tunc facta fuerunt magna peccata. Et hoc esse potest, quia licet humanum genus ante per satis longa tempora inceperit, tamen homines modicum generabant: ideo usque ad tempora Noe, scilicet mille & ducentos, vel trecentos annos ab orbe condito multiplicatio magna hominum non fuit: & tunc erit sensus, quia ista peccata, propter quae Deus deleuit omnes homines, inceperunt tempore Noe, uel paulo ante: sed non est hoc valde conueniens. Alio modo potest intelligi, quod ista peccata non fuerint nouiter facta tempore Noe, sed ante eum magno tempore, cum incepit multiplicari genus humanum. Et hoc verius est, quia multiplicatio non proprie dicitur incepisse tempore Noe, sed multo ante, quia homines magno tempore vivebant, in quo multos filios poterant generare, & ipsi seculo moriebantur: ideo cito ad magnam venient multitudinem. Erratio est, quia cum Deus benignus & longanimis sit, praestabilis super iniquitate, non statim post peccatum puniret, sed verisimile est, quod magno tempore expectaret.

Quaest. 1. An peccata, propter quae Deus misit diluuium, ceperet tempore Noe, uel multo ante.

Quaest. 2.

Iosephus autem dicit, quod usque ad septimam generationem filij Seth boni permanerunt, scilicet usque ad Henoch, qui translatus fuit in paradysum: & hoc fuit ante diluuium anno sexcentesimo sexagesimo nono, ut probauimus praecedenti capite. Et hoc satis verisimile est: & concordat ei quod dicitur, scilicet quod transtulit Deus Henoch in paradysum, ne malitia immutaret cor eius, & fictio deciperet animam illius, Sapientiae 4. capite. Tunc filij Seth recedentes ab institutis paternis, irritauerunt Deum ad iracundiam: nam & multi angeli Dei cum mulieribus coeuntes, monstruosos partus genuerunt, qui propter confidentiam virtutis a Graecis gigantes dicti sunt: haec Iosephus. Methodius martyr extensus diluuij causam assignat, dicens: quod anno quingentesimo primae chiliadis, idest primi millenarij annorum mundi, filij Cain abutebantur vxoribus fratrum suorum nimis fornicationibus. Deinde anno sexcentesimo eiusdem chiliadis mulieres in insaniam versae, supergredebantur viris suis: mortuo autem Seth separauit se cognatio eius a cognatione, vel linea Cain, & redierunt ad natale solum: nam & pater eorum

eorum viuens prohibuerat, ne miscerentur: & habitauit cognatio Seth in Cordan, monte proximo paradiso: Cain autem habitauit in campo, vbi frater suus occidit, quingentesimo anno secundae chiliadis, scilicet anno millesimo quingentesimo ab orbe condito, Exarserunt masculi in alterutrum coeuntes: septingentesimo anno eiusdem chiliadis filij Seth concupierunt filias Cain, & orti sunt inde gigantes, & incipiente tertia chiliade, idest completis duobus millibus annorum ab orbe condito, & incipiente tertio millenario diluuium inundauit. Non computat Methodius annos primae aetatis secundum literam hebraicam, ex qua habentur a creatione orbis usque ad inundationem diluuium, anni mille sexcenti quinquaginta sex: sed secundum literam septuaginta interpretum sunt anni bis mille ducenti quinquaginta duo, vt ponit August. 15. de ciuitate Dei. c. 21. Et hoc modo satis concordaret, quod in principio tertiae chiliadis, idest tertij millenarij superuenit diluuium, scilicet ducentesimo quinquagesimo secundo eiusdem millenarij. Sed in hoc satis constat nobis, non esse magna auctoritatis ea, quae a Methodio traduntur, cum sciamus primam saeculi aetatem non peruenisse ad duo millenaria: & litera interpretum quantum ad hoc sustineri non potest, in quo ponit maiores numeros, quam litera nostra, vel Hebraea, vt declarabitur in nostris commentariis super Eusebium. Videntes filij Dei filias hominum. Causa autem diluuij, vt litera exprimit, fuit quod filij Dei acceperunt in uxores filias hominum: sed qui vocantur filij Dei, apud quosdam certum non est.

Quo tempore gigantes orti sunt.

Qui fuerint filij Dei qui acceperunt filias hominum.

Methodius

Quaest. 3. An dantur succubi & incubi, & quomodo operantur.

Mira de succubis spiritibus, & quomodo uirile semen suscipiant.

Dicunt quidam, quod filij Dei vocantur angeli mali, idest incubi & succubi: qui coeuntes cum filiabus hominum, eas concipere faciebant. Et vocantur demones filij Dei propter naturam spiritualem a Deo creatam, sic dicitur Iob. 1. capite. quod Satan stetit inter filios Dei. & Iob. 3. cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Istam opinionem tenet Iosephus, scilicet quod crescentibus iniquitatibus hominum, angeli ingressi sunt ad filias hominum: & hoc tenet scholastica historia, & multi de Iudaeis hic nolunt, maxime Ra. Sal. & ratio sua est, quia ubi nos habemus filij Dei, ipsi habent filij Dei. Idest cadentes, scilicet angeli mali, qui de caelo ceciderunt.

De incubis & succubis vtum sint, mouet quaestio August. de ciuit. Dei. lib. 15. capite. 21. Sunt demones incubi & succubi, qui a gentilibus Fauni, & Siluani vocantur. De quibus multoties Ouidius maxime in libris Fastorum. Et hos Galli drustios vocant: foeminas improba vexant libidine, appetentes, & virilem peragentes concubinum: quam rem tot iam experti sunt, ut a fide dignis se expertos esse frequentius audierunt, ut impudentia esset eos tales esse negare, quales ab omnibus asseruntur. Hi autem demones sperna fundere nequeunt, cum corporei non sint, nec habent unde decidat, sed susceptum ab aliis fundunt. Sunt autem in duplici modo, quia aliquando idem demon succubus est aliquando incubus: primo tamen succubus quam incubus est: cum enim uiri nocturno semine polluuntur, ibi se demon succubus corpore de aere figurato in uale genitali virile semen recepat, seruans, ne aliqui spiritus exalant, vt sit aptum ad generationem: deinde sexu transmutato in uiros se transformant, & cum foeminas in somnis feruore libidinis excitatas esse perpexerint, eis commiscerunt, uirile semen, quod receperunt, emittentes: & nunc incubi dicuntur. Et isto modo dicunt Merlinum Varem in partibus Anglicanis

expastoris cuiusdam femine per demonem succubum recepto, & deinde in alium matris per eundem incubum demonem emisso, generatum.

Merlinus vates natus ex incubo & uirgine.

Apparent autem isti demones incubi in vigilis, foeminas improba vexantes libidine: uiris autem succubi demones raro, nisi in somnis, apparent: ex talibus autem conceptibus fortissimi homines, & magna statura nasci possunt: quia demones uirtutes femininum cognoscunt, scilicet quod & cui consonet: & nouerunt tempora debitarum emissionum, quibus conuictis natura validissime operatur. Vtrum autem demones incubi, & succubi gigantes illos, de quibus dicitur in litera, quod ante diluuium erant, genuerint? Dicit Augustinus quod non: quia ex litera colligi potest, maxime in litera 70. interpretum, quod antequam intrarent filij Dei ad filias hominum, erant gigantes super terram. Et non potest intelligi hic aliquo modo de demonibus incubis, quia perna diluuij data fuit generi humano, quia introierunt filij Dei ad filias hominum: sed in hoc, quod demones incubi coeunt cum feminis, nihil peccabant uiri, cum in hoc nihil agerent: nec etiam mulieres, quia demones incubi per improbam libidinem eas cogunt. Diceretur ergo quod propter peccata demonum uenisset diluuium, quod absolum est. Et si dicatur, quod non fuit causa diluuij ingressio filiorum Dei ad filias hominum, sed fuit quoddam accidens illius temporis, vt videtur uelle innuere Iosephus: causa autem fuit, quia multa malitia erat in terra, & quia omnis cogitatio cordis intenta erat ad malum omni tempore, vt patet infra: respondetur, quod ista est vna de causis diluuij. Sed dato, quod non esset ista causa diluuij, adhuc non potest stare, quod dicitur, quia dicitur in litera, quod filij Dei viderunt filias hominum, quod essent pulchrae, & acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant: sed non potest intelligi de demonibus, quod acciperent in uxores filias hominum, quia hoc ad solos uiros pertinet, licet coire etiam ad demones pertineat, vt supra dictum est: ergo non dicuntur hic filij Dei demones incubi, sed aliqui homines. Ideo aliqui uoluerunt, quod uocantur hic filij Dei homines filij iudicum, vel potentum: saepe enim in sacra scriptura iudices dii uocantur, vt patet Exodo vigesimo secundo capitulo, vbi dicitur, applicabitur ad Deos, idest ad iudices in litera nostra.

Quaest. 9. Vtrum succubi & incubi genuerint gigantes, opinio Augustini.

De incubis & succubis vtum sint, mouet quaestio August. de ciuit. Dei. lib. 15. capite. 21. Sunt demones incubi & succubi, qui a gentilibus Fauni, & Siluani vocantur. De quibus multoties Ouidius maxime in libris Fastorum. Et hos Galli drustios vocant: foeminas improba vexant libidine, appetentes, & virilem peragentes concubinum: quam rem tot iam experti sunt, ut a fide dignis se expertos esse frequentius audierunt, ut impudentia esset eos tales esse negare, quales ab omnibus asseruntur. Hi autem demones sperna fundere nequeunt, cum corporei non sint, nec habent unde decidat, sed susceptum ab aliis fundunt. Sunt autem in duplici modo, quia aliquando idem demon succubus est aliquando incubus: primo tamen succubus quam incubus est: cum enim uiri nocturno semine polluuntur, ibi se demon succubus corpore de aere figurato in uale genitali virile semen recepat, seruans, ne aliqui spiritus exalant, vt sit aptum ad generationem: deinde sexu transmutato in uiros se transformant, & cum foeminas in somnis feruore libidinis excitatas esse perpexerint, eis commiscerunt, uirile semen, quod receperunt, emittentes: & nunc incubi dicuntur. Et isto modo dicunt Merlinum Varem in partibus Anglicanis

De incubis & succubis vtum sint, mouet quaestio August. de ciuit. Dei. lib. 15. capite. 21. Sunt demones incubi & succubi, qui a gentilibus Fauni, & Siluani vocantur. De quibus multoties Ouidius maxime in libris Fastorum. Et hos Galli drustios vocant: foeminas improba vexant libidine, appetentes, & virilem peragentes concubinum: quam rem tot iam experti sunt, ut a fide dignis se expertos esse frequentius audierunt, ut impudentia esset eos tales esse negare, quales ab omnibus asseruntur. Hi autem demones sperna fundere nequeunt, cum corporei non sint, nec habent unde decidat, sed susceptum ab aliis fundunt. Sunt autem in duplici modo, quia aliquando idem demon succubus est aliquando incubus: primo tamen succubus quam incubus est: cum enim uiri nocturno semine polluuntur, ibi se demon succubus corpore de aere figurato in uale genitali virile semen recepat, seruans, ne aliqui spiritus exalant, vt sit aptum ad generationem: deinde sexu transmutato in uiros se transformant, & cum foeminas in somnis feruore libidinis excitatas esse perpexerint, eis commiscerunt, uirile semen, quod receperunt, emittentes: & nunc incubi dicuntur. Et isto modo dicunt Merlinum Varem in partibus Anglicanis

De incubis & succubis vtum sint, mouet quaestio August. de ciuit. Dei. lib. 15. capite. 21. Sunt demones incubi & succubi, qui a gentilibus Fauni, & Siluani vocantur. De quibus multoties Ouidius maxime in libris Fastorum. Et hos Galli drustios vocant: foeminas improba vexant libidine, appetentes, & virilem peragentes concubinum: quam rem tot iam experti sunt, ut a fide dignis se expertos esse frequentius audierunt, ut impudentia esset eos tales esse negare, quales ab omnibus asseruntur. Hi autem demones sperna fundere nequeunt, cum corporei non sint, nec habent unde decidat, sed susceptum ab aliis fundunt. Sunt autem in duplici modo, quia aliquando idem demon succubus est aliquando incubus: primo tamen succubus quam incubus est: cum enim uiri nocturno semine polluuntur, ibi se demon succubus corpore de aere figurato in uale genitali virile semen recepat, seruans, ne aliqui spiritus exalant, vt sit aptum ad generationem: deinde sexu transmutato in uiros se transformant, & cum foeminas in somnis feruore libidinis excitatas esse perpexerint, eis commiscerunt, uirile semen, quod receperunt, emittentes: & nunc incubi dicuntur. Et isto modo dicunt Merlinum Varem in partibus Anglicanis

Opinio alia qui sunt filij Dei.

De incubis & succubis vtum sint, mouet quaestio August. de ciuit. Dei. lib. 15. capite. 21. Sunt demones incubi & succubi, qui a gentilibus Fauni, & Siluani vocantur. De quibus multoties Ouidius maxime in libris Fastorum. Et hos Galli drustios vocant: foeminas improba vexant libidine, appetentes, & virilem peragentes concubinum: quam rem tot iam experti sunt, ut a fide dignis se expertos esse frequentius audierunt, ut impudentia esset eos tales esse negare, quales ab omnibus asseruntur. Hi autem demones sperna fundere nequeunt, cum corporei non sint, nec habent unde decidat, sed susceptum ab aliis fundunt. Sunt autem in duplici modo, quia aliquando idem demon succubus est aliquando incubus: primo tamen succubus quam incubus est: cum enim uiri nocturno semine polluuntur, ibi se demon succubus corpore de aere figurato in uale genitali virile semen recepat, seruans, ne aliqui spiritus exalant, vt sit aptum ad generationem: deinde sexu transmutato in uiros se transformant, & cum foeminas in somnis feruore libidinis excitatas esse perpexerint, eis commiscerunt, uirile semen, quod receperunt, emittentes: & nunc incubi dicuntur. Et isto modo dicunt Merlinum Varem in partibus Anglicanis

Cofuratio

De incubis & succubis vtum sint, mouet quaestio August. de ciuit. Dei. lib. 15. capite. 21. Sunt demones incubi & succubi, qui a gentilibus Fauni, & Siluani vocantur. De quibus multoties Ouidius maxime in libris Fastorum. Et hos Galli drustios vocant: foeminas improba vexant libidine, appetentes, & virilem peragentes concubinum: quam rem tot iam experti sunt, ut a fide dignis se expertos esse frequentius audierunt, ut impudentia esset eos tales esse negare, quales ab omnibus asseruntur. Hi autem demones sperna fundere nequeunt, cum corporei non sint, nec habent unde decidat, sed susceptum ab aliis fundunt. Sunt autem in duplici modo, quia aliquando idem demon succubus est aliquando incubus: primo tamen succubus quam incubus est: cum enim uiri nocturno semine polluuntur, ibi se demon succubus corpore de aere figurato in uale genitali virile semen recepat, seruans, ne aliqui spiritus exalant, vt sit aptum ad generationem: deinde sexu transmutato in uiros se transformant, & cum foeminas in somnis feruore libidinis excitatas esse perpexerint, eis commiscerunt, uirile semen, quod receperunt, emittentes: & nunc incubi dicuntur. Et isto modo dicunt Merlinum Varem in partibus Anglicanis

Qui in primis filij Dei nuncupantur.

De incubis & succubis vtum sint, mouet quaestio August. de ciuit. Dei. lib. 15. capite. 21. Sunt demones incubi & succubi, qui a gentilibus Fauni, & Siluani vocantur. De quibus multoties Ouidius maxime in libris Fastorum. Et hos Galli drustios vocant: foeminas improba vexant libidine, appetentes, & virilem peragentes concubinum: quam rem tot iam experti sunt, ut a fide dignis se expertos esse frequentius audierunt, ut impudentia esset eos tales esse negare, quales ab omnibus asseruntur. Hi autem demones sperna fundere nequeunt, cum corporei non sint, nec habent unde decidat, sed susceptum ab aliis fundunt. Sunt autem in duplici modo, quia aliquando idem demon succubus est aliquando incubus: primo tamen succubus quam incubus est: cum enim uiri nocturno semine polluuntur, ibi se demon succubus corpore de aere figurato in uale genitali virile semen recepat, seruans, ne aliqui spiritus exalant, vt sit aptum ad generationem: deinde sexu transmutato in uiros se transformant, & cum foeminas in somnis feruore libidinis excitatas esse perpexerint, eis commiscerunt, uirile semen, quod receperunt, emittentes: & nunc incubi dicuntur. Et isto modo dicunt Merlinum Varem in partibus Anglicanis

Alph. Tost. super Gen.

E 3 lieres

lieres de stirpe Cain. Et illi uocantur homines, quia secundum carnem uiuebant: qui autem in carne est, carnis desideria non prosequens magis filij Dei quam hominis dici potest. Fuit ergo peccatum in hoc, quod Seth mandauerat omnibus filiis suis, ne coniungerent matrimonialiter mulieribus de stirpe Cain, sicut preceperat Deus Iudæis, ne contractus matrimoniales iungerent cum filiabus Chanæorum, ut patet Exod. 34. & Deuteronom. 7. capit. *Videntes filij Dei.* Idest filij Seth *filias hominum.* Idest feminas nauas de stirpe Cain. *Quod essent pulchra.* Pulchritudo fuit causa, ut filij Seth inducerentur ad concupiscendas filias hominum, quoniam propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit, ut patet Ecclesiastici 9. capit. *Acciperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant.* Idest susceperunt uxores de tota stirpe Cain, sicut eis placebat. *Dixitque Deus.* Hic ponitur sententiæ publicatio contra delinquentes, *Non permanebit spiritus meus.* Spiritus multa signat, scilicet animam, ventum, indignationem: de hoc ultimo dicitur Isa. 2. capit. quiescente ab homine, cuius spiritus, idest indignatio in natiuitate eius est: & sic accipitur hic. Sunt enim uerba Dei punire uolentis genus humanum, quasi dicat, licet nunc iratus sum generi humano, tamen non permanebit in æternum spiritus meus, idest ira mea contra eos propter peccata, ut deleat eos: sed dabo eis centum uiginti annos, in quibus peniteant de commissis, quia *Caro sunt.* Idest quia fragiles sunt, habentes promptitudinem ad peccandum. Alio modo exponit Rabbi Salomon, dicens, non disceptabit spiritus meus, quia dictio Hebraica hic posita æquiuocatur ad permanere, & ad disceptare. Et est sensus, huculque intra me in spiritu meo disceptaui, utrum humanum genus deleam, & non determinaueram: nunc autem non permanebit spiritus meus in æternum, idest ista disceptatio spiritus mei de homine non durabit semper: sed hic finietur concludendo, quod homo debeat deleri, ut sit uita eius usque ad centum, & uiginti annos. Aliqui autem putant, quod hic determinauit Deus uitam humanam, ne excederet centum uiginti annos. Sed falsum est, quia aliqui postea uixerunt sexcentis annis, alij quingentis, alij quadringentis & amplius, ut patet infra cap. 11.

Dicendum est, quod hic refertur ad tempus, quod concedebatur ad penitendum generi humano, & si non conuerterentur intra illud tempus, deleteret eos in fine centum & uiginti annorum: & patet, quia diluuium fuit factum sexcentesimo anno uitæ Noe, ut patet cap. sequenti. Ista autem sententia fuit declarata Noe a domino anno quadringentesimo uitæ eius, scilicet centum uiginti annis ante diluuium: & in hoc tempore Noe predicauit diuinam sententiam omnibus hominibus, & fabricauit arcam magnæ quantitatis ualde, quæ in centum annis constructa est, ut ait Augustinus 15. de ciuitate Dei cap. ultimo. Et quomodo eunquē litera exponat, non ponitur hic spiritus pro anima, sed spiritus pro furore, uel disceptatione: quia non diceretur, meus, si pro anima acciperetur, sed solum, non permanebit spiritus. Et cum ista sententia declarata fuit, Noe nondum genuerat aliquem filium, quia anno centesimo ante diluuium ista generatio Noe incepit, & ideo primogenitus eius in diluuium complebat centum annos: sed ista sententia fuit explicata centum uiginti annis ante diluuium, ut patet ex ipsa: ergo fuit data per uiginti annos antequam Noe gigneret primogenitum suum. Possumus tamen accipere spiritum pro anima, & uoca-

bitur spiritus meus, idest à me datus, ut dicitur Ecclesiasti. duodecimo, capit. Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum: & poterit intelligi dupliciter tunc tempus centum & uiginti annorum: uno modo de tempore concessio ad penitendum, ut dicitur spiritus meus, idest anima à me data, non manebit in æternum, idest semper in homine, quia caro est, id est carnalibus seruens desiderijs: & non meretur habere animam à me datam: sed erunt dies illius centum & uiginti anni, idest ex nunc usque ad centum uiginti annos expectabo eorum conuersionem. Et si interim non penituerit, tunc delebo eos: & sic non manebit anima in æternum in eis, sed solum tempus. Alio modo potest intelligi de tempore dato homini ad uiuendum post diluuium, scilicet quod fuerint centum uiginti anni, & non plures. Et contenit iste sensus ualde ad literam inferiorem: nam Deus dicit, penitet me fecisse hominem, & delebo hominem, quem creauit: & hoc dicit propter iniquitates: sed postea clementius agens non occidit, aut deleuit omnes, & reliquit aliquos, qui essent futurorum patres, ijs tamen uoluit tantam uitam dare, quantam dederat prioribus: quia istud erat remedium contra peccatum. Nam si homines ex desiderio peccabant, quanto diutius uiuerent, tanto magis peccarent: ideo uoluit Deus eorum uitam decurtare, ne esset eis tanta licentia peccandi, & ideo dicit, erit uita hominis centum uiginti anni, idest non dabo hominibus uitam regulariter, nisi centum & uiginti annorum, & quod non excedat amplius. Et cum obijciatur, quod uixerunt homines post diluuium ad quingentos & sexcentos annos: dicendum quod Deus posuit illam regulam, ut communem: pauci autem præter regulam inuenti, non infringunt regulam. Nam communiter illa est maior ætas hominum: sed statim post diluuium concessit Deus aliquibus, quod ad plures annos peruenirent, quod non diu durauit. Tenendo autem sensum istum, fuit conueniens, quod Deus prædiceret hominibus mensuram futuræ ætatis, quia Deus inducturus erat diluuium super terram, ex quo sequebatur necessario abbreviatio uitæ humanæ: nam superficies terræ, in qua erat bona vis germinatiua, abrasa fuit propter aquas, & discoperta fuit pars inferior, quæ non erat ita efficax ad germinandum. Præterea, quod grauius fuit, aquæ salis Oceani intrauerunt in terras, & corruerunt eas, quia sal reddit terram sterilem: ideo terras aliquas cum uoluimus steriles in maledictionem reddere, spargimus sale, & aramus. Sic patet Iudi. ubi Abimelech cum superasset viros Sichem, ciuitatem demolitus est ita, ut in ea sal spargeret: & ita terra sal habens nihil germinat, & opponitur terræ fructifera, ut dicitur Psalmus 106. Posuit terram fructiferam in saluginem, propter malitiam habitantium in ea. Ita ergo in diluuium propter malitiam hominum, opera fuit terra aquis salis, quæ vim germinatiuam corruerunt. Et ideo dictum est, ut fructus terræ essent pauciores, & minus salubres. Sed quia nos ex alimentis de terra nati uiuimus, necesse est, ut illis deterioratis uita nostra minuetur. Cum ergo Deus diluuium immittere proponeret super terram, uolebat uitam humanam minuere. Ut ergo cum homines creuerant, post diluuium abbreviatam uitam suam non putarent, hoc factum esse per accidens, quasi Deo non intendente, præ-nunciatum à Deo, quod uita abbreviaretur, ita quod essent anni hominum solum centum uiginti. Et hoc Deus facere uolebat per diluuium, quod immitteret.

Cur nobis uita dimi-nuta sit.

Quomo-

Quomodo autem diluuium iuste a Deo missum fuerit, & quomodo illa poena erat potius conueniens illi tempori, quam alteri, & quod non debuit alia poena tunc, nisi illa, infligi, declarabitur latius in nostris comentarijs super Eusebium. *Gigantes erant in terra.* Gigantes dicuntur homines magnitudine corporum ceteros quasi monstra quedam excedentes, & huic corporis magnitudini respondebat animorum & uirium magnitudo. Unde apud Poetas dicuntur cum dijs pugnaſſe, & fuisse à Ioue fulminatos, ut patet Metam. lib. primo. sed hoc ad quandam narrationem historica pugnaſſe Tirane cum Ioue Rege Cretensium referunt, de qua pugna Lactantius de Natura Deorum, libro primo. *In diebus illis:* Non negat, quod post diluuium gigantes fuerint, quia fuit Og Rex Basan, ut patet Deuteronom. 3. capit. Fuerunt etiam gigantes in Hebron ciuitate Iudææ, ut patet Numeri 13. cap. & in Thani ciuitate Aegypti in eodem cap. 13. Fuerunt etiam tempore Abrahæ gigantes, quos destruxit Amraphel, ut patet infra 14. cap. sed non erant multi post diluuium, sicut ante, quia tempore Amraphel deliti fuerunt, ita quod tempore Moysi solus Og restitisset de genere gigantum, ut patet Deuteronom. 3. cap. In Hebron etiam soli tres gigantes erant de genere Enach, ut patet Numeri 13. & Josue 15. cap. & uocantur isti gigantes. A Græcis dicti sunt a ge, quod est terra, tanquam a terra geniti essent. Sic enim poetarum uulgatur auctoritas, quasi mulier tantos viros gignere non potuisset. *Postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illaque genuerunt.* Idest quod gigantes nonquam fuerunt in sæculo, quousque filij Dei, idest filij de linea Seth, acceperunt uxores de filiabus hominum, idest de stirpe Cain, quia forte ex concubitu istorum gigantes primo geniti sunt, licet postea ex quacunque linea venire potuerunt. Augustinus autem, qui sequitur literam interpretum, dicit, quod ante erant gigantes in terra, quæm intrarent filij Dei ad filias hominum, ut patet 15. de ciui. Dei. cap. 24. unde dicit, quod litera in interpretibus talis est. In diebus illis erant gigantes super terram, & post illud intrauerunt filij Dei ad filias hominum, & genuerunt sibi. Et satis facilliter inducitur litera nostra ad istam sententiam, si dicatur. *Post quod.* Vbi dicitur, postquam: vel sic intelligatur. Non enim est difficile, vel multum contra naturam uocabuli sic intelligi, maximeque in litera nostra, ubi fit principium uersus. Si tamen esset sensus, quod postquam ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, genuerunt ipsaſ gigantes, necesse esset unum contextum orationis esse: nec posset esse principium uersus in li. *postquam:* sed coniungeretur superioribus sine puncto medio. Si autem sit sensus, ut uult Augustinus, stabit congrue punctus, & principium uersus in li. *postquam.* *Isti sunt potentes a sæculo.* Idest ab antiquo fuerunt habitati in magna reputatione uirium. *Virifamosi.* Idest quorum fama per totum orbem dilatata est: siue de malis, quæ faciebant, siue de robore. *Videns autem Deus.* Hic ponitur malitia completa, propter quam delendum erat genus humanum. Et non est ista aliqua causa distincta ab alia superiori, scilicet de ingressione filiorum Dei ad filias hominum: sed ista est communis, includens illam, & omnes alias malitias: *Quod multa malitia.* Magna & turpissima uitia ex habitu, & non ex noua passione uigente. Peccata enim, quæ ex passione sunt, non uocantur malitia, ut patet 7. Ethic. ideo incontinentia malitia non est, quia ex forti passione fit contra rectam electionem præcedentem. Incontinentia autem, quæ fit ex habitu, & electione deprauata in actum uiti tanquam

Cap. 3.

per se bonum, nulla passione ad hoc instigante, malitia dicitur. Isti autem abutentes maribus, & feminis modo indebito, ut dicit Methodius martyr, tantum in usum prauam uerterant inclinationem, quod iam illud bonum ualde esse iudicabant. *Et curuata cogitatio cordis intenta erat ad malum.* Hic demonstrat eorum perfecta malitia, quia non solum mala ista faciebant ex aliqua causa extrinseca alliciente, uel fortiter inducente, sed etiam ex intentione iudicante, & uoluntate deliberante. *Omni tempore.* Nunquam enim conuertebantur, licet Deus diutius expectaret: cum ergo incorrigibiles eos uidit, penitus deleuit. Et hoc etiam notat eorum malitiam habitualem, quia incōtinens licet a passione vincatur, tamen penitius est, impenitentem autem nunquam penitet, ut patet 7. Ethic. *Penituit eum.* In Deo penitentia, dolor, uel lætitia, ut passionis sunt, non cadunt, quia ista impotentiam notant, quæ a Deo in infinitum elongata est. Sed quia scriptura uult declarare nobis, qualiter se habuerit Deus puniens humanum genus propter peccatum, declarat eo modo, quo possibile est nobis intelligere per quandam ualde æquiuocam similitudinem. Et est figura, quæ dicitur antropopathos, idest conuersio passionis humanæ ad Deum. Et est similitudo, quia sicut homini, qui aliqua egit, & postea dissipat ea, illa non placuerunt in oculis eius: ita Deus fecit homines, & postea in diluuiio deleuit eos: ideo dicitur penituisse de opere suo. *Et tacitus dolore cordis.* Dicitur Deus doluisse, uel quia doluit, idest penituit eum fecisse hominem, ut supra dicebatur: uel quia puniturus erat totam multitudinem generis humani: ideo quasi compatiens dolebat de malo, quod eis illaturus erat, ut patet Luc. vigesimo nono capit. dicitur dolor cordis more humano uerus dolor, quia aliqui fingunt se dolere, & non dolent: qui autem in corde dolet, uere dolet. Dolor autem Dei dicebatur uerus, propter intensiōnem tropicam, quia multum detestabatur homines illius temporis: uel quia multum dolebat cordialiter pro magna offensa a multis temporibus facta, & semper continuata: uel quia intentæ dolebat propter magnam plagam, quam illaturus erat, destruendo totaliter in diluuiio peccatores. *Intrinsecus:* hoc ponitur ad augmentum. si quod ille dolor erat cordialis, & intrinsecus. i. non solum demonstrabat Deus se dolere, sed etiam intra se fortissime dolere: uel dicitur intrinsecus. quia licet homines noscent, quod Deus puniturus erat eos propter peccata, tamē tanta futura erat ista punitio, quod eam cogitare non poterant, sed occulta manebat in Deo: ideo dicitur, intrinsecus, & præcipuus in futurum omnes declinarent ad malum ex uniuersali corrupta consuetudine; ne ergo postea talia fierent, Deus fortiter puniuit.

Ista autem correctio fuit multum rationalis, quæ sicut se habet puer ad puerilia uitia, sic se habebat mundus ad uitia prima, sicut patet in principio 2. Ethic. Tota rectitudo disciplinæ est, quod pueri a primordijs ætatis doceantur recte latari, & recte tristari: cum autem puer a passione fortiter ducatur ad malum, tunc fortiter corrigendus est, ut timor poenæ, & dolor denunciat motus passionales. Et tunc affuerit passionibus deuincere, causabit in se habitus, fortiter inherentes fundamento materiæ dispositissime: & ideo tales uirtutes multum permanentes sunt. De hoc etiam in fine 3. Ethic. Mundus autem in prima ætate habuit gratiam puerilem, in qua sicut in puero incipiunt insurgere passionibus, ita in mundo incipit multiplicari malitia. Ideo dura disciplina corrigenda fuit, ut fortis ad bonum fieret impressio: magna autem fuit ista correctio, & grande postea relinquentis

Peccata si ex passione sunt, non uocantur malitia.

Nec dolor nec lætitia quatenus passionibus sunt, in Deo eade re possunt.

Quest. 12. An correctio Dei fuerit rationalis. Cap. 3.

Quest. 10. Quo intel ligi ut per manebit spūs meus

Quest. 11. An Deus determinauit uitam humanā, ne excedat centū 20. annos.

Cap. 4.

Alph. Toff. super Gen.

E 4 exem.

exemplum, si mente attenderent. Delebo, inquit, hominem, quem creavi, id est totum genus humanum. Ista enim sententia a principio vniuersalis fuit: sed post acceptus fuit Noe cum filiis, & uxoribus filiorum, quia iustus erat, & inuenit gratiam coram domino. A facie terre, id est non maneat, nec aliqua radix eius super totam faciem terrae. Ab homine usque ad animantia. vocat animantia sola animalia gressibilia, & volatilia; pisces autem non fuerunt deleri.

Quest. 13. Cur bruta, quae non peccauerunt, puniuntur.

¶ Terra autem & animalia nihil peccauerunt: tamen deleta fuerunt propter hominem. Duobus modis puniuntur ea, quae non peccauerunt propter peccantes; Vno modo puniuntur, uel delentur ea, quae pertinent ad peccatores, ut ipsi in hoc valde tridentur. Et in argumentum suarum uenit afflictionum; sicut cum Deus occidit filios bonos propter patres peccatores, ut patres affligantur de dolore filiorum.

¶ Secundo, quando aliqua, quae peccare non possunt, ad desertationem magni criminis destruuntur: ut brutum, cum quo aliquis homo coisset, mandatur occidi ad desertationem criminis, ut patet Leui. 20. c. & mandabat Deus Iudaeis quando procedebant ad bellum contra aliquos valde magnos peccatores; quod delerent omnia pecora in ore gladii; ut quando iuerunt contra Cananeum regem Arad, ut patet Numeri 21. & contra Iericho, ut patet Iosue 6. & contra Amalech, ut primo Reg. 15. ca. & cum pugnaverunt contra Gabaa in forte Benjamin propter magnam & detestabilem facinuram, deleuerunt ciuitatem, & vniuersa pecora & iumenta cum uiribus, & mulieribus in ore gladii, ut habetur Iudi. 20. c. ¶ Sic etiam secundum leges humanas, & mandata principum, cum aliquis committit crimen lesae maiestatis, ut est proditor patriae, non solum ipse deletur, sed etiam domus eius, ut non habitetur in aeternum. ¶ In prima aetate homines repleuerunt terram iniquitate in omni loco peccantes; ideo propter scelerum immunitatem totus ornatus terrae perijt, scilicet omnia gressibilia animantia & volucres, quae licet ad ornatum aeris pertineant, in terra tamen magis commorantur: pisces autem sub aquis latent, in quas nunquam homines introierant, cum non fuerit in prima aetate aliquis uisus nauigationis, nec piscationis: solis enim fructibus, & herbis uesciebantur. ¶ Penitet me fecisse eos. Id est quia eos deleuerus sum, magis uellem non fecissem eos. Bona uentura in uita Christi exponit dicens Penitet me fecisse eos. i. penitentiam me agere oportet, quia feci eos, id est quia feci homines, & peccauerunt, oportet me pati moriendo pro eis. Si autem non fecissem eos, non oporteret me pati pro eis. Sed iste sensus multum mysticus est, nec eum intendit litera. ¶ Noe uero, postquam sententia diluuii generalis, hic fit quaedam exceptio ex gratia speciali.

Quest. 14. Gratia gratum faciens.

Inuenit gratiam coram domino, id est placuit Deo de operationibus suis. Et ista uocatur gratia gratum faciens, scilicet cum Deus acceptat opera nostra tanquam placentia sibi, sicut famuli alicuius domini dicuntur esse in gratia domini, quando famulus placet in oculis domini, & contentatur dominus de seruitio famuli. Ista gratia gratum faciens in Deo, siue in temporalibus dominis contingit, quod tribuatur sine gratia gratis data: & e contrario, temporales domini aliquos famulos vere diligunt, & contentantur de seruitio eorum: & tamen ad tempus non demonstrant uultum, nec benefaciunt, ut post abundantius benefaciant: aliquibus autem famulis benefaciunt ex aliqua occasione, quos odio habent. Deus autem aliquos diligit, & eos ad aeterna bona magna disposuit, quibus hic nullas excellentias tribuit. Alijs autem, quos non diligit, gratias gratis datas elargitur, ut quod

sint valde sapientes, acuti ingenio, eloquentes, famosi, honoribus praediti. Noe autem utrumque habuit: primo enim fuit acceptus Deo, quia inuenit gratiam in conspectu eius, etiam gratiam gratis datam, quia iusteratus fuit de diluuiio, & constitutus fuit Patriarcha, uel principium generis humani restaurandi, sicut Adam fuit Patriarcha generis humani nouiter procreandi, & dilatandi. Haec sunt generationes Noe.

Ter nominantur generationes Noe, scilicet praecedenti cap. prout in eis terminatur processus primae aetatis, quia genitis filijs Noe non fuit facta ulterior generatio in linea recta usque post diluuium: postquam autem diluuium transijt, incipiuntur secunda aetate saeculi, filii Noe inceperunt generare. Secundo nominantur generationes Noe, ut ceteris pereuntibus in diluuiio, in arca conseruandae, & sic nominantur hic. Tertio nominantur infra 9. & 10. cap. Noe uir iustus, non recedens a praecipis iuris naturalis, & ab institutionibus sanctis antiquorum Patriarcharum. Ad eum, & Seth, qui instituerat aliquas caeremonias, ut quod sacrificaret Deo, & faceret quaedam alia, licet Philoſophus dicat 5. Ethic. quod sacrificare Deo, de iure naturali est: sed sacrificare Brasidae, scilicet patri Deo, a lege positiua est. In hoc autem ualde decipitur, quia non sacrificare alicui, nisi uni uero Deo, magis naturale est, quam sacrificare Deo: quia sacrificare Deo non est necessarium ad salutem aeternam: esset tamen necessarium, si esset de iure naturali, prout ius naturale dicit dictamen rectae rationis sine aliqua legis positione; quia agens contra ius naturale peccat mortaliter, & ceteris paribus magis quam ille, qui peccat contra legem positiuam solum, cum hoc sit innatum, & magis conforme rectae rationi: lex autem positiua dicit quoddam iugum impositum. De hoc magis diximus Leuit. ultimo cap. non sacrificare autem alicui, nisi Deo uero, necessarium est ad vitam aeternam, etiam sine legis positione, quia quilibet de Gentilibus, qui Deo alieno immolabat, ex hoc obligabatur ad mortem aeternam. Intellegit tamen Philoſophus, quod quia Deus intelligitur, ut quoddam bonum, quo nihil maius est, dandus est ei maximus honor, qui est in faciendo ei sacrificia, & hoc commune est apud omnes homines: quia omnes existimant Deum suum in maximum inter bona, & perfecta. Sed utrum iste, uel iste Deus sit uere Deus, antiquorum delirabat insaniam, cum naturaliter Deum cognoscere possent, ut ait Apostolus ad Ro. 1. capit. Perfectus fuit in generationibus suis. Dupliciter exponi potest. Vno modo ad quandam laudis suae diminutionem, scilicet, quod Noe fuit uir iustus in generationibus suis, id est, in comparatione ad homines, qui erant in generationibus illis, uel in tempore illo: sed si fuisset in tempore Patriarcharum succedentium, scilicet Abraham, Isaac, & Iacob, laus eius modica, uel nulla fuisset. Alio modo potest exponi ad augmentum laudis suae, scilicet, quod Noe fuit uir iustus in generationibus suis, id est inter omnes, qui erant de linea Seth, nullus iustior erat. Et forte Henoch, qui translatus fuit in Paradisum, non erat iustior Noe. Cum Deo ambulauit. Sequendo uias eius, secundum ius naturale, & caeremonias datas, intendens semper cultum Dei. Sem, Cham, & Iaphet. De maiori parte inter istos supra determinatum fuit.

Quomodo ad bonos quandoque & malos Deus se habet.

Cap. 7.

Agens contra ius naturale peccat mortaliter.

naturam: sed etiam inter alia uicia contra naturam hoc detestabilius est. ¶ Est autem peccatum in deo dinato uisum rerum. Cum autem aliquis uirtutem re ad intentionem, qua condita est: si tamen magis, quam iustum sit, uel non, ubi conuenit, nec quando, & sic de alijs circumstantijs, peccatum quidem est, sed non contra naturam: cum autem aliquis uirtutem re contra intentionem naturae producentis rem, tunc peccatum contra naturam dicitur. Cibus ad utendum eo a natura institutus est: si autem aliquis sumat magis, quam debet de cibo, non est peccatum contra naturam. Sic etiam natura ingenerauit coitum ad generationem: cum ergo aliquis coit taliter, quod generare possit, etiam si modus illicitus sit, uel persona non debita: tamen peccatum contra naturam non est, ut si quis adulterium, uel raptum, siue incestum committat, etiam si cum matre, quia sic gignere potest. Si autem aliquis coeat taliter, uel fundat semine, ut generatio inde sequi non possit, contra naturam uirtutum illud est. Ideo coitus masculorum in alterutrum, cum ad generationem venire non possint, uocantur uicia contra naturam. ¶ Sic etiam sunt alia uicia contra naturam, quia contra intentionem naturae, uel instituentis ordinatur uisus rei. Sic enim dicitur, quod uisura est contra naturam, quia pecunia solum instituta fuit, ut esset medium commutandi, ut patet 5. Ethic. Uisus autem uisurarij est in pecunia non mediare in commutationibus, sed multiplicare per uisum. De hoc magis late diximus Deut. 23. cap. Coram Domino, id est Deo uidente solum, sicut dicitur fieri coram Deo omnia, quae in hominibus abscondita sunt. Et tunc est sensus, quod isti multum secreta peccabant. ¶ Sed hoc non conuenit, quia illud uirtutum erat multiplicatum apud omnes, ut patet in litera, quia omnis caro corruerat uiam suam. Cum autem omnes eodem uicio laborant, non uerecundantur de seipsis, ut patet in uicio Sodomorum, quia publice illud faciebant, ut habetur infra 19. ca. quod publice conuenit omnis populus ad domum Loth, ut daret eis uiros, scilicet Angelos ad abutendum eis. Etiam dicitur Isa. 3. cap. Peccatum suum quasi Sodoma praedicauerunt, nec absconderunt. Dicitur ergo Coram Domino, i. in conspectu Dei, & coeli, & terrae, ita quod quilibet uidere poterat, qui uellet: sic dictum fuit per prophetam Natham ad Dauid: Tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo eas proximo tuo, & dormiet cum eis in oculis solis huius, id est uidente toto Israel, & coelo, & terra, ut patet 2. Reg. 12. cap. & postea completum est, ut patet 2. Reg. 16. cap. & repleta est iniquitate. Quantum ad alias malitias, scilicet rapinas, homicidia, & similia. Omnis quippe caro, id est omnis homo: non enim intelligitur hoc de animalibus brutis, quia illa nec peccare possunt, nec mutare naturalem uiam traditam, cum habeant principium agendi determinatum ad unum: homo autem habet intellectum, & uoluntatem, quae sunt indeterminata principia: ideo aliquando mutant, Corruerat uiam suam, scilicet mutando naturae ordinem, ut masculus cum foemina coiret: ipsi autem exarserunt in alterutrum masculi in masculos, turpitudinem operantes, & contra bestias exarserunt. ¶ Aliqui autem dicunt, quod siue homines, siue bestiae excesserant uiam suam, & bestiae, & aues uisus speciei coibant auiibus, & iumentis alterius speciei. Motuum horum est, quia dicitur, omnis caro corruerat uiam suam. ¶ Sed non ualeat hoc dictum, quia sic etiam dicitur Matth. ultimo. Praedicate Euangelium omni creaturae, id est omni homini, quia non est intelligendum, quod Christus maderet praedicari asino, & leoni, qui sunt creaturae. Si ergo homo uocatur omnis creatura

Uisura est contra naturam. Cap. 5.

D

E

Quest. 15. In uicio Sodomitico est maior peruersio ordinis, & modi, quam in alijs.

ra, a fortiori uocabitur omnis caro. Etiam non est uerisimile, quia animalia uisus speciei inclinarentur ad animalia alterius speciei, cum nunc non uideamus talia, nisi ex ingeniatione humana in paucis animalibus. Etiam quia dato quod commiserentur diuersarum specierum indiuidua, tamen in hoc non peccabant, nec propter hoc delenda erant, cum peccatum cadat solum in natura rationali super terram, quia homines, qui soli corruerunt uias suas, in terra erant, & non in aqua, nec in alio elemento. Finis uisurae carnis, id est hominum, & omnium animalium gressibilibus, quia pisces non fuerunt deleri, cum manerent in aquis. ¶ Et primo, quia in prima aetate solum morabantur homines in terra: aquas autem non intrauerant, cum nondum naues haberent: ideo non potuerunt peccare in aquis: & propterea non debuit dari puniatio in aquis. In secundo iudicio saeculi, quod erit per ignem, non solum purgabitur terra, & aer, sed etiam mare, quia multa iam in aquis facta sunt peccata post nauigationem. Venit coram me, id est ego uideo, quod omnis caro destruenda est: uel uenit ante me, id est ego ueniens ad puniendum genus humanum, adduco mortem coram me, & finem totalem. Repleta est terra iniquitate, id est omni peccato, scilicet quod in tota terra fiebat iniquitas. A facie eorum, id est ab ipsis, scilicet quia ipsi faciebant iniquitatem. Ideo ego disperdam eos. Disperdere est totaliter destruere, uel delere. In diluuiio autem omnia animalia terrestria, & aerea deleta sunt. Cum terra, id est, non solum disperdam eos, sed etiam terram. ¶ Terra enim fuit deleta, quia uirtus germinatiua terrae diminuta fuit ualde. Et fuit ratio, quia intrauerunt aquae diluuii, quae erant ex Oceano super terram, & salitudine sua uirtuauerunt terram reddendo sterilem, uel quia per aquas Diluuii superficies terre, quasi in profunditate duorum palmorum uisum quae consumpta est, & in illa parte uirtus terrae principaliter erat, quia cum terra uirtutem recipiat ex influenza caeli, illa pars uirtuosior est, quam magis penetrare potest celestis influenza: & ista est superficies, & partes coniunctae. Partes autem terrae propere centrum uel ante in magna profunditate sine aliqua uirtute sunt totaliter siccae. Et illam terram, quia nec fertur, nec quicquam gignit hominibus inuisa, Gentiles quasi pro religione Tellurem uocauerunt, quod nomen Deae est: de qua August. 7. de ciuitate Dei: & Tullius, lib. de natu. Deorum. Fac tibi Arcam. Hic ponit modum euadendi, scilicet in arca bituminata. Fac tibi Arcam, id est ad utilitatem tuam, quia solus ipse cum suis filiis, & uxoribus saluati sunt. ¶ Non uocatur ista nauis, sed arca: non enim erat in modum nauis in superiori parte aperta, & in inferiori clausa, sed uisum quae clausa, quia tam de sursum, quam deorsum aquae stuebant: nec erat in parte inferiori acuta, ut in aquis dirigi posset, more aliarum nauium, sed ampla, & talis, qualis magis diuina prouidentia, quam ars humana dirigeret, ut ait August. 15. de ciuit. Dei, cap. 26. De lignis leuigatis, i. applanatis, ut in construenda arca cohaerent. In Hebraeo ponitur quoddam nomen ligni, ubi nos dicimus, leuigatis, & uocatur Cofer. Et forte illud nomen significat idem, quod Sethim, uel aliam speciem ligni multum duratis in aquis, & quasi impuribilis. Mansuinculas in ea facies, ut aues, & animalia, & homines in diuersis locis conseruarentur. Et bitumine limes eam. In Hebraeo dicitur. Bacher, i. cum pice: bitumen autem tenacius est, & colligitur supernebitans in lacu asphaltite in Iudaea, scilicet in mari, uel lacu Sodomitico, ubi illae quatuor ciuitates submersae sunt: quaeunque enim illo linita fuerint, dissolui non possunt, nisi sanguine menstruo superfuso. ¶ Intrinsecus, & extrinsecus:

Peccatum solum cadit in natura rationali super terram.

Cur in primo diluuiio aliqua uulnuta terra sterillis facta sit.

trinsecus. Extrinsecus, vt iunctura tabularum clauderentur, ne subintraret aqua; intrinsecus, ne impetus magnus aquae delens anteriorem lituram subintraret, vel magna humiditas exterior redderet interiore partem limosam. Vasculum autem, in quo Moyses positus fuit in aqua, erat linitu exterius, quia modico tempore in aqua permanens erat, vel quia modicus impetus erat, vel vt quidam dicunt, ne odor piscis puero noceret. T recentorum cubitorum. Ista est mensura arce. ¶ Longitudo considerabatur in arca secundum lineam iacentem in plano: & est magnitudo tabularum inferiorum coniunctarum terra: & est proportio inter istas magnitudines, quia longitudo sexcupla est ad latitudinem, scilicet trecenti ad quinquaginta. ¶ Altitudo autem subdecupla est ad longitudinem, s. triginta ad trecentos, & ista proportio seruatur in corpore humano, quia longitudo, quae est a vertice vsque ad plantas pedis, est sexcupla ad latitudinem, quae est a latere in latus, mediante toto pectore: & est decupla ad latitudinem, quae est linea erecta, mensurans profunditatem pectoris, iacente corpore humano in planicie terra. De ijs Augustinus de ciuitate Dei lib. 15. cap. vltimo. Ideo dicit istam arcam magna significare misteria. Fenestram in ea facies. id est locum, per quem viderent.

Quae fuit proportio arce Noe, secundum tres dimensiones.

Quaest. 16. Quae fuerit fenestra arce Noe.

Prima opinio.

Secunda opinio.

Cubitus secundum quem mensurabatur arca Noe, erat geometricus, continens, vel sex de nostris, vel noue pedes.

geometricus cubitus, sex de nostris, vt vult Aug. vbi supra, vel nouem de vsualibus, vt quidam volunt, scilicet de pedibus, non de cubitis.

Quomodo tantum aedificium potuit compaginari.

Quaerit autem Augustinus, vbi supra, quomodo aedificium tantae magnitudinis compaginari potuit, cum requirerentur ibi tantae magnitudines, & incrustatura? Respondetur, quod potuit compaginari sicut compaginantur magnarum vrbiu mudi, vel quaedam forte fuit hoc speciali voluntate Dei, vt conseruaretur genus humanum. ¶ Nicolaus autem vult, quod essent cubiti vsuales, continentes duos pedes, vel pedem, & dimidium, & dicit, quod accipiendo cubitos nostri temporis, esset paruum illud aedificium, sed accipiendo cubitos illius temporis, qui multo maiores erant quam nostri, erit magnum. Sed reuera adhuc paruum est, si consideretur multitudo animalium, & ciborum pro anno integro: etiam, quia ista arca in centum annis facta est, vt dicunt Aug. & Hiero. Si autem fuisset ita parua, secundum quod numerus cubitorum nostrorum exigebat, non stetitset tanto tempore in faciendo eam. ¶ Quaerit etiam, quae animalia intrauerunt arcam? Et respondetur, non intrauerunt ea, quae nascuntur ex corruptionibus qualescunque sint in sex speciebus, vt patet supra, cap. 2. q. 2. vbi haec diximus, quia non erat necessarium conseruari ista, cum possent rursus ex corrupta natura generari. Ea enim, quae sexum distinctum non habent in brutis, non intrauerunt arcam, quia dicitur, quod induceret secum de animalibus, sexus masculini, & foemini. Etiam illa animalia, quae ex aequiuoco generantur, non oportuit ibi esse, cum post ex indiuiduis aliarum specierum conseruarum gigni possent. Ea etiam, quae sexum habent, sed non gignunt, non intrauerunt in arcam, vt mula, & mulus, quia non gignunt. ¶ Quaerit etiam, vnde fuerunt alimenta pro tot animalibus, & tanto tempore, scilicet anno integro? Respondetur, quod Noe ante collegerat valde multos fructus, & herbas ex mandato Dei, vt patet infra secundum, quod videbat necesse esse, cognoscens quid cuique conueniret animali, quia erat vir sapiens, maxime nunc edoctus a Deo. ¶ Sed adhuc quaeritur, cum sint quaedam animalia, quae solis, aliorum animalium carnibus pascuntur, vt leones, & multae bestiae, & serpentes, vel vt Manticora, quomodo paut illa? Respondet Augustinus, quod Noe erat vir sapiens: ideo forte inuenit vnum cibum, in quo animalia conuenirent. Vel forte aliquis diceret, quod Noe posuerit ibi aliqua animalia non necessaria, de quibus alerentur animalia comedentia carnes: sed falsum est, quia pro anno vno tot animalia necessaria essent ad cibum, quot caperentur in arca. Etiam quia est contra textum, quia de mundis accipiebantur septem, de immundis autem duo. ¶ Dicendum ergo, vt supra diximus. Vel aliter respondet Augustinus, quod nullus cibus est, ad quem famis non compellat, maxime quia animalia comedentia carnes, sicutus, & castaneis cibari possunt. Vel aliter, vt ait Scholastica historia, quod animalia bruta vsque tunc forte non vescabantur carnibus, sicut homines. Secunda magis, quam prima, vel tertia tenenda est. De his tamen, & ferè de omnibus dubijs pertinentibus ad diluuium latius dicetur super Eusebium. ¶ Sic se habebat dimensio arcae, quod longitudo vndique trecentorum cubitorum erat, scilicet in fundo, vbi erant tabulae iacentes, & in duobus lateribus. In parte autem superiori non considerabatur huiusmodi longitudo, quia breuior & strictior erat, vt quidam volunt, sed satis stat bene vtrobique.

Quaest. 17.

Responsio.

Alia responsio.

Confutatio.

Quae animalia intrauerunt arcam. Responsio.

Vnde habuerunt tot alimenta.

Aliud dubium.

Responsio secunda.

Responsio tertia.

Responsio quarta.

Diuisio arcae.

autem triginta vbique: latitudo autem variabatur, quia arca erat in parte inferiori tangente aquas corpus quadrangulum altera parte longius, scilicet longitudo erat maior latitudine, quia sexcupla erat ad eam. Deinde continue angustabatur latitudo donec paulatim decrefendo latitudo eius in summitate essent vnus cubiti, scilicet quod illa tabula in recto posita, & iacens, quae coniungebat duo latera erecta, altitudinis erat vnus cubiti: & ideo mansiones superiores strictiores erant, quam inferiores. Et hoc erat propter duo. Primum ne pluuiae cadentes super planitiem superiorem arcae grauarent, & deprimerent infra aquas, quod necessario contigeret, si equalis esset latitudinis supra, & infra: cum autem parua esset latitudo, immediate pluuie defluebant: Secundum vt arca recta incederet super partem inferiorem. Si autem pars superior fuisset ita lata sicut inferior, sine magno impetu potuisset circunvolui in periculum intra manentium. ¶ Ostium arcae ponens in latere deorsum. Li. arcae, non determinat ostium, sed determinat li. latere. & ordinatur sic; Ponens ostium in latere arcae. Iste ostium fuit, per quod intrauerunt cuncta animalia in arcam, & fuit hic in latere, id est non in profunditate arcae. Erant autem quatuor latera arcae erecta secundum latitudinem triginta cubitorum: sed duo erant latera longitudinem mensurantia, & erant trecentorum cubitorum, & alia duo mensurantia latitudinem erant quinquaginta cubitorum. Dubium est ergo, in quo latere horum fuerit ostium: poterat enim in quolibet eorum esse: Magis proprie autem vocatur latus latitudo, quam longitudo: ideo latera continentia latitudinem, scilicet in quinquaginta cubitis, dicuntur proprie latera: nos enim nunquam consueuimus vocare latera arcae alicuius, vel figurae non equilaterae, nisi minores dimensiones. Sic etiam in arca testamenti, quae in longitudine duos cubitos, & dimidium continebat, in latitudine autem cubitum & dimidium, vt patet, Exod. 25. cap. vocantur latera latitudines cubiti, & dimidij, quibus applicabantur veteres, vt patet ibidem. Etiam Deuteronom. 31. cap. dicitur, quod ponatur librū Deuteronomij in latere arcae: sed nullo modo potest hoc intelligi, nisi de latere cubiti & dimidij, in quo fiebat quidam sinus, vt ibidem dictum fuit: quia si acciperetur pro latere secundum longitudinem, vbicumque poneretur, esset in latere; & tunc non magis valeret dici, ponas in latere arcae, quam ponas in arca, quod est absurdum. ¶ Si autem in isto latere minori fuerit ostium, oportebat interpositiones tabularum ad distinguendum mansiones fieri secundum longitudinem trecentorum cubitorum, ita quod extenderetur ab vno latere parua latitudinis vsque ad aliud latus latitudinis, & esset quaelibet interpositio aequalis in longitudine lateribus longitudinis exterioribus, scilicet quaelibet tabula distinguens vnam mansionem ab altera, esset trecentorum cubitorum: si alio modo ponantur tabulae diuidentes mansiones, scilicet secundum latitudinem, erit quaelibet tabula quinquaginta cubitorum: vel si ponentur interpositiones secundum latitudinem ab vno latere longitudinis ad aliud latus longitudinis, necesse erat, mansiones istas esse in duobus locis perforatas, praeter vltimam, quae esset in latere opposito lateri ostij, & tunc animalia mansuetata transirent per mansiones animalium immansuetorum, vel econuerso. Magis ergo videtur, quod ostium fuerit in latere longitudinis, & tunc interpositiones mansionum erunt secundum latitudinem ab vno latere longitudinis ad oppositum: & non erit necesse, quod animalia mansuetata transirent per mansiones animalium ferocium: sed omnia intrauerunt

Ratio formae nauis.

In quo latere erat ostium.

per mansionem hominum, & auium. & hoc consono- nabit satis, vt homo maneret apud ostium ad recipiendum, vel excludendum animalia. ¶ Ostium arcae ponens. Ista litera potest dupliciter punctuari: vno modo secundum literam nostram, scilicet, quod li. Deorsum, determinet istam orationem. Ostium arcae ponens. Et tunc esset sensus, quod ostium arcae erat in parte inferiori lateris. Sed haec non est conueniens, quia tunc statret ostium infra sentinam, vel stercoreariam, & esset ostium sub aquis, quia arca mergebatur sub aqua per duodecim cubitos ad minus, vt infra patebit: sed hoc non conueniebat, vt arca solidior esset in ostio: si enim ostium mergeretur in aquis ex discontinuitate tabulae ostij cum tabulis lateris arcae, posset facilius bitumen in aqua per humedationem dissolui, vt humiditas penetraret. ¶ Nec oportet dicere, quod Deus ex potentia sua conseruaret arcam, ne pertraheret humiditas: si enim Dei potentia attendatur, Noe, & animalia, quae fuerunt in arca, in medio aquarum siue arca illa esse potuissent: sed Deus non semper supra naturam per miraculum operatur, quia sua sapientia indicat magis aliter expedire. ¶ Si autem punctatur secundum Hebraicam punctuationem li. deorsum, coniungeretur sequenti orationi, & diceretur sic; pedes ostium in latere arcae, scilicet & facies cenacula & tristega deorsum, id est infra portam. Dicit enim literas Hebraica. Et facies infima, secunda, & tertia. Id est sub ostio facies duas camerationes magnas, scilicet stercoreariam, quae erat inferior, & apothecam, quae erat immediate supra eam: & deinde super istas duas erat ostium ad mansiones hominum, auium, & animalium. Erat tamen ostium directè ad mansionem hominum, & per eam ingressa sunt animalia cetera ad mansiones suas. Et ista est veritas. Reducitur autem nostra punctuatio ad istum sensum sic. Ponens ostium arcae in latere deorsum. id est deorsum fenestram, quia immediate ante dixerat de fenestra, ideo valde congruè refertur ista litera ad illud, secundum istam punctuationem. ¶ Erat enim fenestra in mansiuncula, in qua homines manebant, & erat supra fenestra circa summitatem altitudinis arcae: & infra erat ostium. Cenacula, & tristega. Hic ponitur figura vel diuisio interior arcae, & vbi dicitur hic. Cenacula, & tristega. Habet alia translatio. Bicameratam, & tricameratam facies eam. id est habentem duas cameras, & tres cameras, scilicet quinque mansiones, & in hoc omnes concordant. Et dicit Augustinus, quod istae quinque camerae fuerunt ibi praeter stercoreariam, siue sentinam. Est autem differentia in assignatione istarum camerarum. Aliqui enim volunt, quod istae camerae quinque, sic sint ordinatae, quod camera sentina, vel stercorearia esset inferior locata immediate super tabulam inferiorem arcae, quae tangit aquas, & super istam erat camera apothecaria, id est in qua reponebant herbas, & fructus ad cibum: deinde tertio loco erat camera animalium ferocium, & serpentum. Quarto loco, & supra erat camera animalium mansuetorum, & inter istas duas ponunt ostium arcae, quo loco, & supra omnes erat camera hominum, & auium. Et secundum istam dispositionem erat quaelibet camera ita longa, sicut arca, scilicet trecentorum cubitorum, & tantae latitudinis, quateq̃ tota arca, licet inferior camera esset latior omnibus: quia arca versus summitatem semper stringitur, donec consumetur tota latitudo in vno cubito, quae inceperat in quinquaginta: & sic consequenter de alijs, quia arca temper istringebatur vsque ad summitatem, ideo tunc mansio hominum, & auium esset valde stricta. Et secundum hoc quaelibet istarum camerarum haberet modicam altitudinem, scilicet sex

Quo camerata assignatur in arca.

sex cubitos, si equaliter diuiderentur eis triginta cubiti rotius altitudinis. Item oportebat tunc in qualibet istarum camerarum esse aliquem descensum ad sentinam, vt ibi stercore manerent, ne putrescerent animalia in stercore suo, iuxta illud Ioeelis primo. c. Computruerunt iumenta in stercore suo, & ille descensus transiret per omnes cameras inferiores: vel quod in qualibet earum esset aliqua apertio, per quam fluere stercore in sentina. Sed hæc positio non est valde conueniens, quia qualibet camera magnum spatium superfluum contineret. ¶ Dicendum autem, quod iste camera melius assignantur alio modo, & conuenientius literæ, vt volunt communiter Doctores, scilicet quod camera, quæ vocatur sentina, vel stercorearia, sit inferior locata super tabulam arcæ tangentem immediatè aquas, & ista contineat totam longitudinem, & latitudinem arcæ, & sit satis lata, scilicet decem cubitorum, vel quasi, vt multa stercorea ibi caperentur. & hæc non erat diuisa per aliquam interpositionem. Deinde super tabulam superiorem sentinæ locata fuit alia camera continens totam longitudinem & latitudinem arcæ, licet non esset tantum lata, sicut prior, quia arca semper magis angustatur versus summitatem, & ista fuit diuisa in duas partes per quandam interpositionem tabularum, & sic erat bicamerata. Et in vna parte continebantur herbæ, in alia autem fructus ad cibos. Et conseruabat Deus supernaturaliter fructus ne putrescerent, & herbæ ne marcerent, vt semper conuenirent cibo animalium per totum annum; maxime quia istæ herbæ multæ erant, & fructus, & sibi suppositi: ideo naturaliter citò debuissent noxio calore putrescere, & marcere, vt nos quotidie videmus in multa herba coniuncta, & supposita: Erat autem maior camera herbarum, quam fructuum, quia plura animalia comedunt herbæ, quam fructus. ¶ Erat deinde super tabulam superiorem istius cameræ, quæ vocabatur apothecaria, idest conseruatiua ciborum, tertia continens totam longitudinem & latitudinem arcæ, licet esset angustior cæteris, quia arca semper angustabatur versus superiora, & diuidebatur ista pars in tres cameras per duas interpositiones tabularum, & in vna erant animalia mansuetata contra vnum latum: in alia erant animalia ferocia iuxta aliud latum oppositum. In camera autem media erant homines & aues, & ideo vocatur ista pars tricamerata, idest habens tres cameras super eandem tabulam, ita quod vna non esset super aliam, & hoc innuit textus dicens. *Cenacula, & tristega facies in ea.* Potest duobus modis intelligi; vno modo quod cenacula sint duæ illæ dimensiones in secunda cameratione, in quibus ponebatur fructus, & herbæ, quos animalia comedebant, siue cenabant; & dicatur *Tristega*, idest triplex domus, à tris quod est tres, & *tego*, quæ quasi tres tecturæ. Et ista est tertia cameratio, in qua erant mansiones, & tunc non fit mentio de sentina. Alio modo potest intelligi, & melius, quod cenacula, & tristega idem sint: & dicitur. *Facies cenacula, & tristega.* Ponitur ibi, & pro, idest, sicut sapè fit in sacra scriptura, sed vocatur ista camera cenacula, quia cenaculum idem est quod magna domus, & spatiosa, sicut dicitur Pl. 103. secundum quandam translationem, qui extendis cælum sicut cenacula, quia cælum valde magnum & spaciosum est; vbi nostra translatio dicit, qui extendis cælum sicut pellem. ¶ Sic etiam illæ tres camerationes, accipiendo eas, siue aliquibus nauigantibus, erant valde magne, scilicet trecentorum cubitorum in longitudine, & in latitudine quinquaginta, vel numerus proportionaliter ad angustationem

Secundum ista assignatus.

F arcæ. Vocantur autem tristega, idest trium tectorum, quia aliud tectum habebat sentina, aliud apotheca, aliud mansio animalium, quia sentinæ tectum, erat pauimentum apothecæ, & tectum apothecæ, erat pauimentum mansionis animalium: tectum autem mansionis animalium erat summitas arcæ. Si autem acciperentur hic mansiones distincte hominum, & aliorum animalium, non possent vocari tristega, quia licet essent tres mansiones, tamen vnum tectum habebant, scilicet tectum arcæ supremum. Erant ergo tristega, idest tres camerationes necessario distincte, quarum prima, quæ sentina, vel stercorearia erat, vnica camera erat. Secunda, scilicet apotheca bicamerata erat. Tertia, scilicet mansio omnium animalium tricamerata erat. Harum trium mansiuncularum, quæ erant in prima cameratione, mansiuncula hominum, & auium satis erat magna, quia ibi erant omnes species auium, & de qualibet specie septem aues. De tribus istis tamen nescitur, quæ fuerit maior: satis enim magna debuisset esse mansiuncula animalium mansuetorum, quia de qua libet specie septem indiuidua ponebantur: si autem tot indiuidua de ferocibus, vel immundis fuissent, satis planum erat, quod mansiuncula ferocium maior esset, quia plures species sunt animalium ferocium, & immundorum, quam mundorum. Erat autem sic disposita arca, quia ostium erat in superiori trium camerationum ad mansiunculam hominum & auium, & ex mansione illa erant ostia interiora facta interpositionibus distinguendis mansiones, ita quod possent animalia fera transire de mansione hominum in mansionem suam, & etiam animalia mansuetata. ¶ Et quia Noe agebat curam de animalibus, dando eis cibos, qui erant in apotheca, quæ erat secunda cameratio, posita erat quadam scala apertæ habitationis hominum vsque ad apothecam, per quam descenderet ad afferendum cibos. deinde dabat cibos illis animalibus, ambulans inter aspides, dracones, vnicorns, & elephantes, & ex voluntate Dei nullum nocebat ei: sed aspiciebat ad manus eius, vt daret eis escam in tempore opportuno. Conseruabatur ibi magna pars inter animalia ex voluntate diuina, scilicet vt leo non noceret vnicorni: nec dracho elephanti, vel acciperet columbæ, vel similibus. Erat etiam quadam fenestra, siue apertio in mansiuncula mansuetorum, & alia in mansiuncula non mansuetorum, per quas fluere poterant fœces, & stercorea in sentinam: facta etiam alia fenestra in apotheca fructuum, & alia in apotheca herbarum in locis congruentibus oppositis fenestris superioribus, vt fœces directè caderent de superiori mansione in infimam. Has autem fœces, & stercorea colligebat Noe, & filij sui & deiciebant per illa foramina in sentinam ne computrescerent animalia in stercore suo. Est etiam credendum, quod miraculosè tollebatur fœtor stercoreum, ne corrumpere aer, & omnia animalia, & homines peste perirent. In hoc laborabant illi homines in arca quotidie, nec magnum otium eis erat. Credendum etiam quod voluntate Dei animalia modico cibo contentabantur. Non enim videtur probabile, quod in apotheca arcæ tantus cibus contineretur, qui sufficeret omnibus illis animalibus ad vnum annum integrum. ¶ De istis animalibus querunt aliqui, quomodo delata sunt, quia quædam terræ sunt, ad quas, nisi per maria longa, iri non potest. Et si dicas, quod ab hominibus nauigantibus illuc adducta sunt, verum esse poterit de animalibus mansuetis: sed animalia ferocia, vt dracones, aspides, & basiliscos, quis nauigio ducere, aut tangere

Mansiuncula hominum, & auium.

Plures species sunt immundorum animalium, quam mundorum.

Respo. re audendum putaret? Respondetur, quod Angeli, qui animalia ad arcam de diuersis partibus adduxerunt, ne species animalium perirent, reduxerunt ea postea in diuersas partes mundi, vt vbique multiplicarentur, vt ait Augusti. 15. de ciuitate Dei ad finem: *Ducam aquas diluuij.* Dicitur diluuium à delendo, quia per multitudinem aquarum vniuersa, quæ in terra erant, perierunt, & ipsa terra periit, quia pars superior, in qua erat virtus germinandi, per aquam cõsumpta fuit. Et hoc sòbat dictio Hebraica, scilicet *Mabul.* Quæ significat subuersionem, quia magnæ aquæ subuertunt ædificia, & omnia efradant. *Inuersiam omnem carnem.* scilicet quæ erat super terram. Pisces ergo, qui non erant super terram, sed in aquis, non consumpti fuerunt, licet caro dicatur, vt patet prima ad Corinth. 15. scilicet omnis caro, non eadem caro: sed alia piscium, alia volatilium &c. *Et vniuersa, quæ in terra sunt, consumentur.* idest omnia ædificia, si qua sunt facta, vt vrbs Henoc, quam construxit Cain, & aliqua alia fabricata arte humana. *Ponamq; fœdus meum tecum.* Ista sunt verba de assuratione Noe per fœdus Domini. Et non est istud fœdus, de quo scilicet 20. capit. scilicet de positione iridis, quia illud fœdus fuit assuratio de timore diluuij, ne vnquam vterius veniret super terram: hic assuratio enim, ne timeat minas aliorum hominum. Cum enim Noe ex mandato Dei dixisset alijs hominibus, quod Deus volebat immittere aquas diluuij, nisi corrigerentur, & vidissent eum incepisse facere arcam, comminati sunt, quod si viderent eum intrantem arcam occiderent eum, ne alijs morientibus ipse saluaretur, & hoc valde timebat Noe: ideo Deus dixit, quod ipse faceret eum saluum cum progenie sua & vxoribus, vt possit, & ne timeat intrare arcam. *Et ingredieris arcam tu, & filij tui.* idest non erit secundum quod illi dicunt, quod occident te antequam intres, quia ego intrare te faciã. *Et vxores filiorum tuorum.* Licet filij Noe essent centum annorum tempore diluuij, tamen tunc nouiter vxores acceperant; nullus enim eorum genuit vsque post diluuium, de quo infra decimo capitulo. *Ei de cunctis animantibus vniuersæ carnis.* scilicet de volatilibus, & gressibilibus. Pisces enim in arcam non introierunt, quia diluuium non nocebat eis: in arca autem saluari non poterant. *Bina induces in arcam.* idest duo indiuidua, masculum, & foemellam, & iste numerus nõ dicit hic precisionem, scilicet quod solum duo fuerint introducta de qualibet specie, cũ dicatur infra, capit. sequenti, quod de auiibus, & animalibus mundis ponerentur septena: sed dicitur hic *Bina.* Ad designandum, quod non poneret vnum, scilicet masculum solum, vel foemellã solam: siue duas foemellas secundum duos masculos: sed bina, scilicet masculum, & foeminam. *Masculini sexus, & foemini.* idest quod non ponerentur omnes masculi, vel omnes foemine: sed aliqui masculi, & aliquæ foemine ad generandum. Ex hoc etiam innuitur, quod ea, quæ sexum non habent, vel non generant, non fuerunt conseruata: quia ista conseruatio fuit propter futuram generationem, quæ in solis masculis, aut solis foeminis non est. *De volucris iuxta genus suum.* i. de quolibet genere siue specie, vel modo uolucrum introduces aliquas uolucres. *De iumentis in genere suo.* idest de qualibet specie iumentorum. Vocatur iumentum animal, natum ad releuandum labores hominum in portando onera, vel faciendo alia opera: ut equi, muli, asini, cameli, boues, & elephantes. Hic autem uocantur iumenta omnia animalia bruta gressibilia, præter serpentes. *De omni reptili.* idest de omni serpente, quæ reptat super pectus suum in terra: quia in arca fuerunt

Filij Noe post centum annos generati.

Quæ non generant animalia in arca nõ inuauerunt.

A omnia genera serpentum, ut basiliscos, dipses, & similia; quæ licet sint à principio nociua valde homini, ibi tamen nihil nocebant ex uoluntate Dei. Nec ista animalia adduxit Noe in arcam, quia ipse non poterat ea querere in separatissimis partibus mundi: sed Angeli adduxerunt ea. *Tolles ex omnibus escis, quæ mandari possunt.* Angeli forsitan inuertunt ad colligendas istas escas adducentes de multis locis. *Ex omnibus escis.* Et sic excluditur ratio dicentium, quod Noe inquisiuit vnam escam, in qua omnia animalia, & homines conuenirent: quia hic mandatur de omnibus escis. *Quæ mandari possunt.* idest teri in dentibus siue inter mandibulas: & istæ sunt teneræ res, quæ ab omnibus mandari possunt, quia nulla res mandibilis est, quæ ab vno animali, siue ab alio non comedatur. *Et comportabis apud te.* idest pones in arca apud te. Et non intelligitur apud. scilicet quod in eadem mansione ponerentur cibaria & homines, quia cibaria erant in apotheca bicamerata: homo autem erat super apothecã in media mansiuncula camerationis superioris. Sed dicuntur esse apud te, idest in arca ad mandatum, & dispensationem tuam. *Et erunt tibi, quàm illis in escam.* Non sunt referenda omnia omnibus, sed singula singulis, scilicet quod non comedebant homines de omnibus illis escis, sed animalia quadam de quibusdam, & quadam de alijs. *Fecit ergo Noe omnia.* Hic ponitur Noe perfecta obedientia sibi mandata exequendo.

De ingressu ad arcam, & inundatione diluuii. Cap. VII.

DIXIT QVE Dominus ad eum: ingredere tu, & omnis domus tua in arcam: te enim vidi iustum coram me in generatione hac. Ex omnibus animantibus mundis tolles septena & septena: masculum & foeminam: de animantibus vero immundis duo & duo, masculum & foeminam: sed & de volatilibus cœli septena & septena, masculum & foeminam: vt saluetur semen super faciem vniuersæ terræ. Adhuc enim & post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & delebo omnem substantiam, quam feci de superficie terræ. Fecit ergo Noe omnia, quæ mandauerat ei Dominus. Eratque sexcentorum annorum quando diluuij aquæ inundauerunt super terram: & ingressus est Noe, & filij eius: vxor eius & vxores filiorum eius cum eo in arcam propter aquas diluuij. De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucris, & ex omni quod mouetur super terram duo & duo, ingressi sunt ad Noe in arcam, masculus & foemina, sicut præceperat Dominus Noe. Cumque transissent septem dies, aquæ diluuij inundauerunt

Gen. 2. 2.

Matth. 24.

dauerunt super terram. Anno sexcentesimo v. t.æ Noe, mensē secundo, septimo-decimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magna, & catarrhactæ cœli aperæ sunt, & facta est pluuia super terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. In articulo diei illius ingressus est Noe, & Sem, & Cham, & Iaphet filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius cum eis in arcam: ipsi & omne animal secundum genus suum, vniuersaque iumenta in genere suo, & omne quod mouetur super terram in genere suo, cunctumque volatile secundum genus suum. Vniuersæ aues, omnesque volucres ingressæ sunt ad Noe in arcam bina, & bina ex omni carne, in qua erat spiritus vitæ. Et quæ ingressæ sunt, masculus, & femina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus, & inclusit eum Dominus de foris. Factumque est diluuiū quadraginta diebus super terram, & multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublimē à terra. Vehementer enim inundaue- runt, & omnia repleuerunt in superficie ter- ræ. Porro arca ferebatur super aquas, & aquæ præualuerunt nimis super terram, operitque sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cœlo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes quos operuerat: consumptaque est omnis caro, quæ mouebatur super terram, volucrum, animalium, bestiarum, omniumque reptilium, quæ reptant super terram. Vniuersi homines, & cuncta, in quibus spiraculum vitæ est in terra, mortua sunt. Et deleuit Deus omnem substantiam, quæ erat super terram ab homine vsque ad pecus, tam reptile, quàm volucres cœli, & delectæ sunt de terra. Remansit autem solus Noe, & quæ cum eo erant in arca. Obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

Dixitque supra fuit descriptus status Noe ante diluuium: hic describitur status in diluuiō, & primo ponitur de diluuiō stāte, & crescente: secundo de diluuiō recedēte inf. 8. c. Prima in duas. Primo ponitur Noe in arcam ingressio. Secundo diluuij inundatio, ibi. Anno sexcentesimo. Circa primū. Dixitque Dominus ad eum. Noe. Ingredere tu. Hæc fuit facta in arca, vt patet in fine præcedentis capituli, scilicet Noe fecerat omnia, quæ mandauit Dominus. Ingredere tu. idest præpara te ad ingressum, vt vult Nicolaus, quia non intrauit in arcam vsque septem dies, cum venerunt aquæ diluuij. Aliqui autem Hebræi dixerunt, quod immediatē ingressus fuit Noe post dictū Do-

mini, & pluuia statim futura erat: sed Dominus expectauit illos septem dies propter exequias funeris Marusalem anni Noe, qui tunc mortuus fuerat. Et omnis domus tua, scilicet familia tua, vxor tua, & filij tui cum vxoribus suis. Te enim vidi iustum. Hoc fuit, propter quod Noe mansit illæsus alijs pereuntibus, & tota domus sua merito eius. **A**ccipitur hic iustus pro iusto legaliter, scilicet qui vocatur iustus, quia obedit omnibus mandatis in lege: nec vocatur hic iustitia vna virtus specialis, sed aggregatio actiui omnis virtutis aliquo modo sub vno habitu, & sic dicit Philosophus, 5. Ethic. quia iustitia legalis non est pars virtutis, sed tota virtus. & ista est maxima virtus, cū contineat omnem virtutem, vt patet quinto Ethic. quia lex mandat non fornicari, non maledicere, & sic de alijs, & omnia bona mandat: & isto modo vocat sacra scriptura sapissimē iustum, scilicet qui in omnibus virtutibus perfectus est, vt dicitur, iustus vt palma florebit: & alibi, iusti autem in æternum viuunt. **C**oram me. idest aliqui alij, licet viderentur iusti in exteriori apparentia, tamen coram me non erant iusti, quia præcordia erat plena dolo. **V**el coram me. idest ambulantem secundum cor meum in præceptis meis, sicut dicitur de Dauid, inueni virum secundum cor meum. Psalmus 88. **I**n generatione hac. idest inter omnes viros huius temporis, & generationis, quasi dicat, non erat aliquis ita bonus sicut tu; & hoc dicitur ad laudem Noe. Sic etiam id quod dicebatur supra, Noe vir perfectus fuit, & iustus in generationibus suis, idest nullus erat ita bonus in tempore suo: deo nullus alius meruit in diluuiō liberari, nisi ipse, & domus eius meritis eius. **E**x omnibus animantibus mundis tolles. **Q**uæ vocantur hic animalia munda, cum nondum fuisset data lex Moysayca, quæ distinguebat mundum ab immundo: **D**icunt autem quod Deus distinxit Noe certas species animalium, & istæ non reputabantur tunc munda, vel immunda, sed postea in lege Moysayca vocata sunt munda. & isto modo ponitur hic mundum per anticipationē, sicut lotue multouens vocatur lotuē in lib. Exo. vt patet Exo. 24. & 32. & 33. tamē nunquam fuit nominatus lotue, donec iuit ad explorandum terram Chanaan, de quo Numeri 13. capitulo: quia tunc mutauit nomen eius Olex in lotue. **I**stæ autem species animalium gregisibilia mundorum sunt decem, vt patet Deuteronom. 14. cap. **A**liqui autem Iudæi volunt quod ante luæcorum legem datam fuit facta distinctio mundorum, & immundorum, & fuerunt aliqua legalia obseruata, sicut dicunt de sanctificatione Sabbati, de quo supra 2. cap. Sans diximus etiam de abstinentia ab esu sanguinis, vt patet infra 20. cap. & de circumcisione, vt patet infra 17. cap. **P**orrò satis bene dicitur, quod hic non vocantur animalia munda, animalia, quæ apud Moysaycam legem munda iudicata sunt, sed omnia illa, quæ ad cibum secundum consuetudinem hominum, & suauitatem licita, vel in vsu erant: & sic asinus, equus, & camelus, leo, & similia immunda dicuntur, quia hominum consuetudo ad comedendum non accepit illa: sed porcus, & omnia alia, quæ in lege Moysayca ad cibum prohibita erant, non vocabantur hic immunda. **E**t videtur ratio quod Deus omnia animalia comestibilia multiplicari voluit, ut sufficerent ad cibum hominum. Ideo non solum multiplicauit ea, quæ post vocata sunt munda in lege, sed etiam omnia alia, quæ tunc gentes & post comederunt, sed postea gentes de alijs animalibus comederant, vt puta de porco & lepore, & de omnibus quibus nos vescimur: ergo illa munda vocabantur, & de omnibus illis mandauit septem conseruari:

Noe erat iustus iustitia lega

Cap. 7.

Qno hic appellat animalia munda, & immunda, cū adhuc nō fuisset lata lex Moysayca, quæ distinguebat munda ab immundis.

Prima responsio.

Secunda responsio. Tertia responsio.

Eccl. 39.

Sap. 10. 2.

xi: ergo in arca posita sunt, vt munda omnia, quæ posita in cibum venerunt.

Quod autem non fuisset ante distinctio mundi, & immundi cibi, patet, quia ea, quæ à principio fuerunt communia, fuerunt quasi quedam naturalia, sicut à principio non vescabantur homines carnibus: ideo nulli homines vescabantur. Si ergo à tempore Noe fuisset distinctio mundi, & immundi, omnes homines obseruassent eam: sed non erat sic, quia alijs animalibus vescabantur aliæ gentes. Nam si eadem animalia, quæ in lege distincta fuerunt, vt munda, ante fuissent munda, non erat necesse ponere legem de munditia animalium.

An antelege Mosaycam fuit distinctio mundi & immundi. Responsio.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Responsio.

Solut.

Solutio alterius rationis.

Quo pacto sagius apud veteres prohibitus est.

Solutio rationis.

Item quia dicitur infra 9. capit. tanquam olera virentia tradidi vobis cuncta, præter hoc quod carnem cum sanguine non comedetis: sola enim sanguinis comestio hic interdicta fuit, & non aliquod animal: non sic autem Iudæis dictum est, sed distincta fuerunt certa quedam animalia, quibus vesci liceret, vt patet Leuitic. 11. & Deuteronom. 14. capit.

Item quia clarè exprimitur hoc in litera infra 9. capit. vbi dicitur, omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur & uiuit, erit vobis in cibum. Constat tamen quod multi pisces Iudæis fuerunt prohibiti, & multa alia viuentia: ergo non erat idem mundum istis, & illis.

Et si dicas, quod cum dicitur, omne quod mouetur, & uiuit, & omnes pisces erunt in cibum vestrum, quod intelligatur de mundis solum, valde est contra modum loquendi, tam vniuersalem, tantam intelligere particularitatem, maxime quia immediate solus sanguis cum carne excipitur.

Et cum arguit, quod ante legem fuit obseruatio Sabbati, falsum est, vt probauimus supra 20. capit. Et cum dicitur, quod ante legem fuit abstinentia ab esu sanguinis, falsum est: quia solum fuit prohibitus sanguis cum carne, idest comedere membrum abscissum de aliquo animali viuente, quod sanguine plenum est. Et hoc fuit ad vitandam crudelitatem, quæ in hoc valde sit: sed bene licebat istis comedere sanguinem animalis iam occisi, quia hoc non est ad crudelitatem, sicut nunc comedunt omnes gentes præter Iudæos. Iudæis autem non fuit talis modus prohibitionis, sed dictum fuit, sanguinem omnino non comedetis, vt patet Leuitic. 7. & 17. capit. & Deuteronom. 12. & supra mandabatur enim in omnibus ijs, quod sanguis non comederetur, sed effunderetur super terram, quasi aqua.

Quod autem dicit de circumcisione, verum est, quia Abraham ante legem per quadringentos, & triginta annos data fuit, vt patet ad Galatas 3. capit. Sed de hoc fuit ratio specialis, quia circumcisio erat signum distinctiuum populi Dei: & quia populus Dei, & Messias narrantur descendisse ab Abraham, ideo ibi incipere debuit.

Et hoc etiam demonstrant, alia carimonialia non fuisse ante datam legem, quia hoc habet expressum locum vbi mandatum fuerit. De alijs autem non reperitur certus locus, etiam, quia circumcisio licet esset maximum inter omnia carimonialia, tamen in lege Moysi non fuit replicatum, quia ante datum fuit, & ab omnibus eis obseruabatur: de Sabbato autem postea fuit datum mandatum, vt patet Exod. 20. & 31. & Deuteronom. 5. capit. etiam de prohibitione eius sanguinis: ergo ista ante non fuerunt prohibita, vel obseruata. **T**olles septena, & septenna. idest septem de quolibet modo animalium, vel specie.

Andreas vult ex hoc loco, quod fuerint quatuordecim indiuidua de qualibet specie animalis mundi: quia septena non dicit septem, sed septem duplicata: de immundis autem dicit solum duo indiuidua ingressa fuisse, scilicet, masculum, & foeminam.

Et destruit in hoc positionem, dicentium fuisse septem animalia de qualibet specie mundorum, tres masculi, & tres foeminae ad generationem, & septimum indiuiduum, scilicet vnus masculus ad sacrificium, quando Noe de arca egressurus erat. Dicit enim Andreas, quod erat irrationale introire quattuor masculos, & tres femellas, quia sic non congruè omnes gignerent: bene autem si essent quatuordecim indiuidua, scilicet septem mares, & septem foemellæ.

Et quando alij dicunt, quod ponebatur septimum indiuiduum ad offerendum in holocaustum, dicit hoc non esse necessarium, quia sciebat Noe, quod in arca animalia illa, & aues gignerent, & de illis post immolaret.

Sed positio aliorum magis rationalis est, quam positio Andreae, quia non videtur tanta multitudo animalium, & auium potuisse recipi in arca, & cibus pro illis: oportuisset enim maiorem arcam fabricauisse.

Item, quia satis sufficiebant ad multiplicationem tres masculi, & tres foemellæ, quia in natura humana, cuius principaliter intendebatur multiplicatio, solum erant quatuor mares cum totidem foemellis, licet ista ratio non multum cogit, quia ista multiplicatio animalium, & auium mundarum fiebat in cibum hominis. Maior autem requirebatur multiplicatio in cibo, quàm in homine, qui inde cibari debebat: & quomodocunque sit, credendum est, quod non immediate post diluuium inceperunt homines comedere carnes, quia tunc citò comedissent omnia indiuidua animalium mundorum antequam multiplicata fuissent. Item quia dicit Andreas, quia animalia in arca gignere debebant: sed hoc non tenetur communiter: dicunt enim omnes Hebræi, quod in arca nec homines, nec bruta coierunt, propter vniuersalem mundi tribulationem, sicut dicitur Ionæ secundo, quod prædicante Iona Niniuem esse delendam, decretum fuit in ciuitate, quod homines, & iumenta, & pecora non gustent quicquam, & non pascantur, & aquam non bibant.

Cum autem dicit, quod non erat rationale, quia tria indiuidua masculina tribus masculinis combinata essent, & bene maneret sine combinatione, hoc procederet si in arca gignere debuissent, vel extra arcam omnia postea manere debuissent: sed in arca non genuerunt, vt diximus, & extra arcam sic non permanserunt, quia de qualibet specie mundorum septimum indiuiduum, idest masculus vnus in holocaustum ablatum fuit.

Item motiuum suum non valet, scilicet, quod ideo fuerint quatuordecim indiuidua de qualibet specie mundorum, quia dicitur *Septena*. Quia eodem modo diceretur, quod fuerunt quatuor indiuidua de qualibet specie immundorum, quia dicitur de eis. *Bina, & bina*. Binas autem non significat solum duo, sed duo multiplicata, scilicet quatuor. Constat tamen, quod de qualibet specie immundorum fuerunt solum duo indiuidua, scilicet masculus, & foemella, vt patet infra in litera. **D**e volatilibus cæli *septena, & septena*. Ista duo septena non referuntur ad idem, quia tunc de qualibet specie volatiliū essent vigintiocto animalia in arca, vel ad numerus

Opinio, An numerus animalium fuit septenarius simplex vel duplicatus, vt quatuordecim. Prima opinio.

Solu. obiectionis.

Opinio rationabilior.

Confutatio primæ opinionis.

Solu. obiectionis.

Solu. obiectionis.

Reflexio argumenti primæ opinionis.

numerus quatuordecim: sed referuntur ad diuer-
sa, scilicet De volatilibus septena, & septena. idest de
vna specie volatiliū septena, idest septem, & de alia
specie septena, idest alia septem. Et saluatur semen
suū. idest saluatur: vel conseruetur species sua per
generationem: hec enim fuit ratio, quia mas, & fe-
mella combinari sunt de qualibet specie. Super fa-
ciem vniuersa terra. idest, vt extendatur genus suum
per vniuersam terram. Ideo incipiente multiplicati-
one animi, & animalium post diluuium, Angeli
mandato Dei transferunt de qualibet specie aliqua
indiuia ad diuersas partes orbis remotas, vt ibidem
genus animalium haberetur.

¶ Vel potest hoc referri specialiter ad animalia,
& aues mundas, quia ideo maior multitudo de ijs,
quam de alijs introiuit in arcam, vt scilicet maior
multiplicatio in prole sequeretur, scilicet dilatio
ad omnes partes mundi: quia animalia munda in
magna quantitate sunt in qualibet terra: immunda
autem pauca sunt, & non in qualibet terra.

¶ Ratio, quia animalia munda, & aues in quali-
bet terra ad cibos hominum necessaria sunt, anima-
lia autem immunda non sunt ad cibum, nec ad adiu-
torium laboris, vt omnia genera serpentum, & bru-
ta, multum quæ ferocia animalia, vt leones, & vrsi,
& similia: quedam tamen de immundis adiuuam
humanum sunt, vt equus, mulus, camelus, asinus, &
similia, quæ iumenta ab adiuuando vocantur, & ista
satis multiplicata sunt: immunda autem ferocia non
sunt multiplicata, nisi in quibusdā mundi extremita-
tibus, vt in Libya, & Aethiopia, leones, & omnia ser-
pentum genera, de quibus Solinus in Polistor. in ca-
pitul. de Africa, & India similiter: non autem in
alijs partibus mundi, nisi rarissime, vel in paucis
numero.

Quare quæ-
dam fero-
cium ani-
malium spe-
cies in qui-
busdā par-
tibus non
sunt.

¶ Quare autem quedam species istorum fero-
cium in quibusdā terris non sunt, vel quia Angeli
non adduxerunt ea ad terras illas, ideo ibi genita
non fuerunt: vel quia natura terre non parit, quia
qualibet animalium species certam complexionem
regionis requirit: alia autem animalia ferocia in qui-
busdā partibus sunt, sed non multiplicantur, vt
serpentes, & quedam fera. Ratio huius, quia for-
tè Deus ea crescere non permittit, ne regiones de-
uastent, vel quia natura humana eis contraria est.
Ideoque laborat ad ea extirpanda: & alia animalia,
vel aues vice hominum hoc agunt, vt patet de cico-
nijs Aegyptijs, quæ sacra vocantur, quas in serpen-
tes magnam stragem facere Solinus affirmat in Po-
listor. capitul. de Aegypto. *Adhuc enim post dies sep-
tem.* Isti septem dies computantur à die, quo Noe,
& cuncta animantia introierunt in arcam, vt qui-
dam volunt, & immediate Deus pluuiam super ter-
ram missurus erat: tamen distulit propter exequias
Mathusalem viri iusti, cui Noe, vt perfectè fierent,
vt dicunt Iudæi. *Ego pluuiam super terram.* Licet pluui-
a, vt communiter fiat ex causa naturali, quia natura
naturalis est, & resolutio, & eleuatio, conuersioque va-
porum naturales sint: tamen hic ex causa naturali fa-
ctum non fuit, si ex sola voluntate diuina: ideo dici-
tur *Ego pluuiam.* Quasi dicat ex potentia mea sola hoc
faciant sine actione causarum naturalium: non enim
poterat actio causarum pure naturalium ad tantum
excedere.

An dilu-
uiū fuerit
ex coniu-
ctione pla-
ne: arū, vel
voluntate
Dei.
Prima opi-
nio.

Secunda opi-
nio.

¶ Aliqui tamen nimie sibi ipsi sapientes conātur
dare istius diluuii causam naturalem, dicentes, quòd
tempore illo fuit coniunctio planetarum humido-
rum, & vigorata fuit humiditas, & magna pars aeris,
& terræ in aquam pluuialem conuersa est, vt tanto
tempore plueret.

¶ Sic etiam dant rationem conflagrationis om-
nium elementorum per ignem ante iudicium, dicē-
tes, quòd tunc planetæ valde calidi, & sicci coniun-
gentur in signis calidis, & actione sua omnia inferio-
ra calefacient, & inflammabunt.

¶ Sed ista falsa sunt, quia licet diluuium particu-
lare, scilicet inundatio in aliqua parte terræ, vt inūda-
tio facta tempore Regis Ogygi in Græcia, & diluuiū
Deucalionis factum sub Rege Deucalione in Theſ-
ſalia, secundum naturam possibilia fuerint, scilicet
secundum naturam planetarum dominatium illi ter-
ræ, non tamen posset naturaliter fieri vniuersale di-
luuium, scilicet quòd tota terra aquis cooperiretur,
vt in hoc diluuiū; maxime, q̄ excederet aqua quin-
decim cubitis altissimos montes. Et hoc satis patet
per Philosophum in primo Meteorologicorum, capi-
tul. vltimo, vbi probat, quòd impossibile est tot ex-
halationes resolui, quæ sufficiant ad cathaclysmum,
idest vniuersale diluuium.

¶ Et patet hoc, quia corpora cœlestia, vt planetæ,
& alia astra, quæ ista causant, in inferioribus non cau-
sant, nisi super illam partem mundi, quam respiciūt:
vt si talis, vel talis coniunctio fiat in tali, vel tali Ori-
zonte, ibi causabitur aliquis effectus notabilis, qui
non causatur in alio Horizonte. Et ideo astrologi di-
cunt esse diuersas influentias super terram in diuer-
sis partibus diei, & hoc in nostris corporibus experi-
mur, etiam si nullus diceret: sed hoc solum est, quia
in diuersis partibus diei, vel noctis diuersa sunt ascen-
dentia, & diuersa astra, vel gradus signorum in sex
domibus supra: non enim potest planeta, vel aliquod
corpus cœleste influere in aliquam partem mundi,
quam non respicit. Vnde planeta, qui est super an-
gulum terre, non potest influere in aliquem in me-
dio orientis nostri, vel cuiuslibet, qui supponitur
angulo medij cœli.

¶ Responso autem est, quia ista influentia nihil
aliud est quam quedam uirtus deriuata à corpori-
bus cœlestibus per motum super illa inferiora: cum
ergo planeta, quæ est in opposito hemispherio, non
moueat super nostrum Horizontem, nec aspiciat,
non valebit in eo aliquid causare. Et ideo dicitur,
q̄ in partibus inferioribus terræ non generatur ali-
quid, nec corrumpitur, sed manet terra in sua siccita-
te, & frigiditate: quia influentia cœlestiū corporum
solum penetrat secundum crustum terre, in qua cau-
santur mineralia. Cum ergo impossibile sit esse ali-
quam cōiunctionem planetarum, vel aspectum, qua
licetunque sit, simul super totam terram, deo impos-
sibile est, illos naturaliter influere ad diluuium.

¶ Item, quia entia naturalia ordinatissima sunt, vt
patet 12. Metaphysic. vbi dicit, Philosophus quòd
ita bene sunt ordinata, quòd melius ordinari non
possent. Si autem in corporibus cœlestibus essent
potentia, vt per diluuium, vel inflammationem, vel
quomodolibet aliter terram destruerent, hoc inor-
dinatissimum esset: quia entia naturalia desiderant
se conseruare, & maxime desiderant conseruationem
vniuersi: & ideo licet nunc entia naturalia se
aliquo modo corrumpant, contra statum ordinatissi-
mum vniuersi est. Hoc autem pertinet ad dilu-
uium vniuersale, vel vniuersalem conflagrationem:
quia per cōflagrationem vniuersalem posset totum
elementum aeris corrumpi, vel principales partes
vniuersi, scilicet omnes homines, propter quos om-
nia quodammodo facta sunt, vt patet 2. Physicorū.
& omnes species animalium & planetarum. Idem
autem de diluuiū dicendum est, vt satis patet: ergo
natura non potest causare vniuersale diluuium.

¶ Et si aliquis respondens ad superiorem proba-
tionem,

Cōfut. opi-
nionis.

Planeta, q̄
est sup an-
gulum ter-
ræ non in-
fluit in me-
dio Ori-
tis.

Confirma-
Cap. 9.

Text. 24.

Obiect.

Solutio.

Cōfirma-
tio.

Cur tantū
creuerit
inundatio
aquarem,
vt ampli-
non cre-
uerit.

Quo tem-
pore ince-
perunt aq̄
diluuij.

tionem, diceret, quòd licet coniunctio, vel aspectus
planetarum non possit esse super omnes partes ter-
ræ simul, tamen super illam partem, in qua esset, tan-
tam multitudinem causaret aquarum, quòd ille flue-
rent ad omnes alias partes terræ, cum terra orbicularis
sit, & sic totam cooperirent aquæ, & fieret vni-
uersale diluuium.

¶ Respondetur quòd hoc impossibile est, quia
non est tanta vis corporum cœlestium, quòd in vna
parte tantum de humiditate influeret, vt tota terra
vndique cooperiretur, ad montes altissimos peruē-
niente aqua, & excedente quindecim cubitis: Et
idem de conflagratione dicendum. Patet magis ex
litera hoc fuisse supernaturale, quia dicitur quòd rup-
ti sunt fontes abyssi: ruptio autem quandam vio-
lentiam signat, quæ facta fuit à Deo in rebus natu-
ralibus, cum ipse egit supra consuetum modum
earum.

¶ *Quadragesima diebus, & noctibus.* Non sciebat Noe,
vtrum transissent quadragesima dies, dum pluerat,
quia toto cœlo obicurato solis, vel astrorum præ-
multitudine nubium, non videbat lumen, sed Deus
ei reuelauit, quòd quadragesima dies fuerant. Et non
durauit, nisi quadragesima diebus, & totidem no-
ctibus: quia in illis creuit aqua vsque ad quin-
decim cubitos super cacumina montium, & non
erat necesse plus crescere: quia vsque ad illum lo-
cum corruptus fuerat aer in peccatis, & turpitudi-
nibus hominum. Et propter istam eleuationem
aquæ ad tantam partem aeris, dicti sunt cœli fuisse
tunc de aqua, vt patet secundæ Petri. capitulo vl-
timo.

¶ *Delebo omnem substantiam, quam feci.* Vocat substan-
tiam viuentem animam: quia res inanimata, vt ter-
ra, & arbores, non corrumpunt, vel deletæ sunt, sed pe-
ioratæ sunt: licet enim diluuium tulerit superficiem
terræ, & conuerterit in aquas, vel iniicerit in Ocea-
num, siue montes aliquos fecerit, tamen quia arbo-
res firmiter radicatæ erant, non euulsæ sunt. *De su-
perficie terra.* Idest, vt non maneat super terram, sed
moriatur, & conuertatur in terram. cum enim ho-
mines viderunt magnam inundationem aquarum,
maxime, quia Noe prædixerat eis, fugerunt ad mon-
tes altissimos: & cum aquæ continue crederet, de-
trahebat eos inde in profundum, & moriebantur.
Sic etiam omnia bruta faciebant. *Fecit ergo Noe om-
nia, quæ mandauerat ei Dominus.* Scilicet recipiendo in-
tra arcam animalia, quæ ad eum veniebant, & ponendo
familiam suam in arca.

¶ *Et atque sexcentorum annorum.* Non impleuerat Noe
adhuc sexcentum annorum, sed incepauerat eum,
quia transferant de ipso quasi mensis, & dimidium,
scilicet, quia mense secundo, decimasextima die
mensis inceperunt aquæ diluuij: & hoc erat in anno
sexcentesimo Noe, vt patet infra. Annus incepsus
pro completo computatur, etiam si vna sola dies
transierit: & sic à tempore illo, quo Dominus man-
dauit Noe facere arcam, vsque ad diem diluuij pri-
mam fluxerant centum anni, præter viginti annos,
quibus prædicauit Noe cunctis hominibus, vt con-
uerterentur de vijs suis peccatis. Et sic dicitur præce-
denti capitulo: Erunt dies hominis centum vigin-
ti anni, quibus durauit predicatio, & arce fabricatio.
¶ *Quando aquæ diluuij inundauerunt super terram.* Idest
inceptum inundare: erant enim pluuiæ illæ ita mag-
næ, quòd non videbantur, quia non apparebant
pluuiæ, sed quasi de cœlo flumina nascerentur, in ter-
ram defluentia, ideo prima die qua inceperunt, ma-
gnam inundationem fecerunt.

Alph. Toft. Super Gen.

¶ *Et ingressus est Noe.* Ex hoc patet, quòd octo
animæ saluatæ fuerunt in diluuiū, scilicet Noe,
& vxor eius, & tres filij sui, & totidem filiorum
vxores.

¶ Non nominatur hic eodem ordine istæ personæ
ingredientes, quonarrantur exeuntes, quia hic po-
nuntur primo omnes viri, deinde omnes fœminæ
Sequenti cap. nominatur Noe cum vxore sua, dein-
de filij eius cum vxoribus suis.

¶ Diuersitatis ratio est, quia quando introierunt
arcam, intrauerunt vt dolentes de vniuersali de-
structione, & ideo separati, ne delectarentur in
commixtione sexuum: cum autem exierunt, de-
structionem totius generis humani per suam pro-
pagationem reparaturi erant: ideo coniuncti quasi
ad generationem, prompti nominantur. *De ani-
malibus quoque mundis, & de volucibus.* Non distin-
guitur hic mundum, & immundum inter volu-
cres, quemadmodum in animalibus gressibilibus:
multæ tamen aues in lege immundæ iudicantur, vt
aquila, gryphes, alietus, miluus, accipiter, stru-
tio, & noctua, larus, bubo, mergulus, & tignus,
ibis, onocrotalus, porphirion, erodion, charadrius,
ypupa, vespertilio, & multæ aliæ de quibus Leuitico
vndecimo, & Deuteronomio decimo quarto
capite. Ex quo videtur, quòd non accipit hic ani-
mal mundum, idest, quòd secundum legem com-
dere licebat, sed illud, quod homines post dilu-
uium comederunt: aues autem non distinguun-
tur per mundum, & immundum, quia rarissimæ
sunt, quibus aliqui homines non vescantur: serpen-
tes, autè leones, & similia nulli homines comedunt:
ideo immunda iudicantur. *Et de omni, quod moue-
tur in terra.* Idest de omni viuente, & moto super
terram ad differentiam piscium, qui viuunt: sed
non introierunt in arcam, quia in aquis melius con-
seruabuntur: & intelligitur hic de omni quod mo-
uetur, in quo reperitur sexus masculinus, vel fe-
mininus: alia autem animalia, quæ imperfecta sunt,
nec sexum habent de corruptionibus nascuntur:
ideo non introierunt in arcam. *Duo ingressa sunt ad
Noe.* Non dicit hic principaliter duo, numerum,
sed ordinem: non est enim sensus, quòd de quali-
bet specie viuentium intrauerunt duo solum ad
Noe, quia de volucibus, & animalibus gressibili-
bus mundis septem ingressa sunt de qualibet spe-
cie, vt supra dictum fuit: sed dicit duo ordinem,
scilicet, quòd de qualibet specie intrauerunt duo,
idest combinata, quia omnia, quæ introierunt in ar-
cam intrauerunt combinata, scilicet masculus, &
fœmina, vt postea gignerent, præter masculos
animi, & omnium mundorum de qualibet spe-
cie: quia vnus masculus sine consorte intrauit, &
ille seruat fuit pro holocausto in exitu de arca,
Cumque transissent septem dies: Scilicet ab illo die,
quo mandauerat Deus Noe ne intraret in arcam,
sed non intrauit, donec venit dies septimus, in
quo inundauerunt aquæ: & forte in ijs septem die-
bus recepit animalia vehementia, & aues, licet ali-
qui dixerint, quòd ipse cum domo sua intraue-
rat, & non pluerat, deinde vsque ad septem dies,
vt supra diximus: sed falsum est, quia Noe, &
animalia cum eo steterunt vno anno integro, &
ingressi sunt eadem die, quæ egressi sunt reuo-
luto anno: sed mense secundo, die decimasexti-
ma anni sexcentesimo primi vitæ Noe, exiit Noe,
de arca: ergo mense secundo die decimasextima
anni sexcentesimo vitæ Noe ingressus fuit ipse ar-
cham: ista autem die inceperunt aquæ diluuij
venire

F venire

venire super terram, vt patet infra: ergo ista die intravit Noe in arcam. Anno sexcentesimo vira Noe. Scilicet incipiente, sed nondum completo: quia solum transferat mensis, & dimidium de illo anno.

Quo mense factum fuerit diluuium.

¶ Quis fuerit iste mensis, dubium est, quia de inceptione anni dubium est, de quo aliquid diximus supra primo capitulo. Apud Latinos, primus mensis Ianuarius est: sed ad Hebræos nihil de hoc attinet; maxime cum annus Latinorum non incipit semper in Ianuario, sed post Iulium Cæsarem: ante enim in Martio principium erat, & finis in Februario: erat enim Ianuarius vndecimus, & Februarius duodecimus mensis. Sic enim ait Ouidius in secundo libro Fastorum.

Qui Ianuum sequitur, veteris fuit vltimus anni.

Idest mensis, qui sequitur post Ianu, scilicet Februarius, fuit vltimus, idest duodecimus in anno antiquorum Latinorum.

Opinio Hebræorum duplex de inchoatione anni.

¶ Secundum Hebræos duplex opinio est de inchoatione anni, sicut de inchoatione mundi. Rabbi Eliezer, & quidam sequentes dicunt, quod annus incipit in Septembri; & secundum istos, secundus mensis est October: Rabbi Iosue, & alii qui sequentes eum, dicunt, quod principium anni est in Martio, vt patet Exodi duodecimo capite. Iste mensis primus erit vobis in mensibus anni. Sed secundum quod conclusimus supra primo capite, mundus in Septembri creatus fuit: ideo annus ibi incipit, & mensis. Si autem Martius dicitur primus mensis, hic non dicitur, quia simpliciter primus sit: sed quia ibi incipiunt Iudæi numerare menses, & annos, propter aliquem euentum notabilem, qui in illo mense fuit, scilicet liberatio de Aegypto, quæ in xv. die mensis huius facta fuit, vt patet Exodi duodecimo. Sic etiam Græci ab Alexandro annos suos computare inceperunt, vt patet primo Machabeo, quia facta Alexandri, & gloria fuerunt maiora factis aliorum Regum Græcorum: quia ante eum regnavit Philippus pater eius, & alii qui alij, vt patet per Paulum Orosium libro tertio de Ormesta mundi, & per Solinum in Polistore, & Eusebium in Chronicis. Et confirmatur ista sententia ex eo, quod habetur Exodi duodecimo capite, quando Dominus dixit Moyfi: Iste mensis, idest Martius primus erit vobis in mensibus anni. Si autem iste mensis ante fuisse primus, mandatum illud esset valde superfluum, & stultum: ergo videtur, quod ante September erat primus inter menses anni, vel ad minus non erat primus Martius.

Prima opinio.

Secunda opinio.

Confir.

Diluuium fuit mense Octobris.

Quo In die incipiunt menses.

¶ Fuit ergo ista fontium ruptio in mense secundo, idest in Octobri, scilicet, qui immediate sequitur post Septembrem.

¶ Nobis tamen non potest esse notum, quo die Octobris nostri hoc contigerit, licet dicatur in litera, decimasextima die, quia non incipiunt Iudæi menses sicut nos, sed per lunationes, scilicet, quod lunatio, quæ est propinquior æquinoctio autumnali, quod fit intrante Sole primum gradum libræ, & est quasi in medio Septembris nostri, est principium Septembris, siue illa lunatio fit ante æquinoctium, siue post. Ideo quando September apud eos citius incipit, quo incidit ferè cum principio nostri Septembris, quia æquinoctium ferè fit in dimidio Septembris nostri: September autem tardius incipiens apud Hebræos inchoat iuxta finem Septembris nostri: & tunc coincidit cum Octobri nostro. Si vero September eorum tunc fuit temporaneus, scilicet

F coincidens cum Septembri nostro, ista ruptio fontium fuit facta circa festum sancti Luca. Si autem fuit ferotinus valde, ruptio ista fuit quasi in medio Nouembris nostri. Rupti sunt omnes fontes. Ruptio significat violentiam: per quod ostenditur, quod ista inundatio aquarum non fuit ex causa naturali, sed Deus contra naturæ consuetudinem, & super naturæ potentiam operatus est.

Quo die apud Chriianos fuit incipit potest dici quod factum esse.

¶ Aliqui autem nimis confidentes sapientiæ suæ, dicunt, quod istud diluuium provenit ex causa naturali, scilicet ex coniunctione planetarum humidorum in signis pluuiialibus.

¶ Et eodem modo volunt assignare causam conflagrationis vniuersalis ante diem iudicij per ignem, dicentes, quod coniungentur planetæ calidi, & sic in signis igneis. Sed ista irrisoria sunt: de igne ante iudicium satis patet, quia natura non posset tantam ignis quantitatem gignere, vt comburat, & depuret alia elementa. De diluuiio autem patet, quod non potuit naturaliter accidere ex duobus.

An diluuii illud fuerit ex causa naturali. Prima opinio.

¶ Primo ex natura loci, quia agentia naturalia non possent tantum educere rem extra locum suum: aqua autem in diluuiio exsuperat locum spheræ suæ, quia secundum Astrologos aqua, & terra faciunt vnâ spheram: tunc autem aqua occupauit magnam partem spheræ aeris, scilicet, quod excessit montes altissimos quidecim cubitis, vt infra patet. & sic dicitur secunda Petri. capite tertio, quod cæli, & terra erant tunc de aqua, idest aqua inuaserat tunc totam terram, & magnam partem cæli, idest aeris, & reddiderat eos humidos secundum qualitatem aquæ.

Côfutat. Ratio per se aduersus diluuium naturaliter accidere non potuit.

¶ Secundo patet hoc ex magna aquarum quantitate, quia naturaliter non poterat tantum de alijs elementis conuerti in aquam, quod aqua cooperiret totam terram in tanta altitudine. Et est hoc contra intentionem Philosophi in secundo Meteorum, vbi dicit de diluuijs, quia possunt esse particularia, scilicet, quod vna terra cooperiatur, & non alia: sed quod omnes cooperiantur, naturæ impossibile est, maxime, quia istud diluuium fit ex aliqua speciali influenza: sed ista non potest esse in omnibus partibus cæli. De hoc supra dictum fuit in isto capite, & plenius dicitur super Eusebium. Fontes abyssi. Abyssus dicitur locus absconditus in visceribus terræ, in quo aqua latent, & de quo emanant fontes, & lacus. Abyssus magna. Dicitur magna abyssus tota terræ concavitas, in qua latent aquæ ad differentiam aliquarum paruarum concavitarum terræ, quæ vocantur parua abyssus: tunc enim tota aqua manens sub terræ visceribus erupit ad superficiem terræ. huic modo loquendi concordat valde, quod dicit Seneca libro sexto de Quæstionibus naturalibus tractans de origine Nili. Et catharacta cæli aperta sunt. Quidam doctor solemniter dixit, quod cæli stellatum, & omnes inferiores orbes aperti sunt, & magna pars aquarum supra cælestium, scilicet crystallinarum, decidit in terras: sed hoc non habet saltem aliquam apparentiam, quia aquæ illæ crystallinæ, non sunt de specie istarum naturalium aquarum elementarium, vt declarauimus supra primo capite, quia non sunt fluxibiles, sed de natura sua sunt gelidæ: ideo non possent suffocare, vel cruciare homines, cum non habeant aliquam istarum qualitarum actiuarum, & passiuarum, quæ sunt instrumenta harum actionum. Etiam, quia cum illæ aquæ fuerint de natura cælesti, aliquid perijisset de veritate cæli, quod inconueniens est.

Lib. i. c. 13.

An aquæ descendentes propter diluuium, fuerint ex cælo crystallino descendentes. Opinio.

Côfutat.

est, maxime, quia illa aquæ non sunt propria aquæ, sed est substantia cælestis habens aliquam similitudinem cum aquis. Sed accipitur hic cæelum pro cælo aereo: sicut dicitur Psalm. 8. Volucres cæli, idest aeris & Matth. cap. 13. Aues cæli comederunt illud, & est sensus, quod. Catharacta cæli aperte sunt. Idest multæ aquæ fluxerunt de aere super terras: quia forte omnes exhalationes existentes in medio aeris interstino, conuersæ fuerunt tunc in pluuias: & dicuntur catharactæ quædam apertura, vel meatus aquarum, & accipiuntur hic tropicæ, ad significandum quod tota aqua defluxit, quæ super aerem erat ad terras. Vel dicuntur apertæ catharactæ cæli, ad notandum, quod hoc non fuit ex causa naturali, sed Deus supernaturaliter operatus est. Et iste est conueniens modus loquendi, quia ea, quæ à Deo sunt, dicuntur à cælo fieri, quia Deus cæelum principaliter habitat. Sic habetur primo Machab. cap. 3. Quia non est in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est, idest a Deo. Et iste modus loquendi frequentior est in sacra scriptura, & etiam apud vulgares, vt dicant catharactas cæli: quia est catharacta alucis, vel apertura, per quam fuit aqua, quæ interius tenebatur: & hoc prouenit ex opinione vulgarium, qui putant, quod pluuias sit in cælo custodita, velut in thesauro Dei. Est autem cæelum clausum, ideo nisi aperiatur, non potest inde aqua fluere: si autem claudatur, nunquam fuit. Sic patet Deuteronom. 28. capitulo. scilicet, Aperiet Dominus thesaurum suum optimi cæli, vt pluuiam tribuat terræ tuæ tempore suo. E contrario autem, quando non venit pluuiam, dicitur cæelum indurari. eodem cap. Sit cæelum quod supra te est, æneum, & terra quam calcas, ferrea: det Dominus imbrem terræ tuæ, puluerem, & de cælo cadat super te cinis, donec conteraris. Cum igitur in cælo putetur esse aqua clausa, necesse est dari aperturas quasdam, quas catharactas vocamus, per quas fluat, & iste aperiuntur, & clauduntur ad nutum Dei, sicut dixit ad Elifæum quidam de seruis regis Israhel: Si fecerit Dominus etiam catharactas aperiri, nunquid poterit esse, quod loqueris, idest etiam si Deus mittat panes coctos, & farinam de cælo per catharactas, quas aperuerit, non potest esse verum verbum tuum. libro quarto Regum capitulo septimo. Et talis sonus fit de catharactis cæli. Psalm. 41. Abyssus abyssum intocat in voce catharactarum tuarum, idest in sonitu pluuiæ cadentis de cælo per catharactas tuas. Et facta est pluuias super terram. Nihil enim cretebant aquæ, quia aquæ desuper fluebant per quadraginta dies continuos nocte, & die, & de visceribus terræ erumpebant. Quadraginta diebus. Non durauerunt pluuiæ pluribus diebus, quia in istis quadraginta suffecit quousque excederent montes altissimos aquæ.

Catharacta quid sint.

Opinio vulgaris de pluuias.

pra primo capitulo, vbi dicitur: Vt sint nobis in signa, & tempora, dies, & annos. Noe autem non vidit Solem, dum durauit pluuias, quia totus aer vehementibus pluuiis obscurabatur: Deus tamen reuelauit postea Noe, quod steterat per quadraginta dies, dum pluebat. In articulo diei illius. Dicit Nicolaus, quod articulus significat rem distinctam, & manifestam: Deus autem fecit Noe ingredi in arcam in die clara, vt alij viderent eum ingredientem, & sic cognoscere posset Noe, quod Deus poterat eum custodire ab insidiatoribus suis, qui cogitauerant eum occidere, ne intraret in arcam.

Quid articulus diei

Expositio Nicola.

Videtur autem aliter dicendum, quod articulus significat paruam particulam distinctam: & sic vocatur articulus diei parua pars temporis, quia nox à die seceratur: & tunc est sensus, quod Deus fecit Noe intrare in arcam in principio diei, scilicet in aurora. Et ista est sententia Rabbi Abraham, & Auezeria. Diei illius. Hic est recapitulatio, & refertur hæc ad diem, in quo ingressus fuit Noe in arcam, qui fuit septimus antequam plueret inciperet: vt quidem putant: sed supra ostendimus quod fuit illud, in quo incipit plueret. Noe, Sem, Cham, & Iapheth. Hic nominantur viri mixti cum vxoribus, vt patet sequenti cap. Et ratio est: quia quando intrauerunt in arcam, non intrauerunt ad generandum: quando autem exierunt, procedebant ad generandum, & ex hoc concluditur, quod viri in toto illo anno integro, quo manserunt in arca, nunquam carnaliter cognouerunt vxores suas: sic etiam de animalibus brutis, quod ibi nec coierunt, nec genuerunt: quia dolentes homines, & iumenta de vniuersali mundi afflictione delitiis carnalibus non vacabant. Et tres vxores filiorum eius. Nouiter acceperant filij Noe illas vxores, nec genuerant ex illis, nec cognouerant eas: patet, quia ante diluuium isti filios non habuerant, nec dum in arca fuerunt, sed post exitum. Et hoc fuit, quia pater eorum Noe cognoscens quæ ventura erant, veterat eis ad vxores accedere: vel quia forte alia die antequam in arcam intrarent, eas acceperunt, ne actionem haberent accedendi ad eas. Et omne animal secundum genus suum. Genus denominat hic speciem: quia si accipiatur genus proprie, non est differentia generica inter animalia, sed solum specifica, idest omnia animalia eiusdem speciei simul, & alia alterius speciei simul: quia magis cõcordabant sic, quam si confuse ponerentur in arca: & non solum ponebantur animalia vnus speciei simul, sed etiam masculus, & femina simul, licet ibi generare non debebant. Vniuersaque iumenta. Replicatio superabundans est, ad magis declarandum, quia omnia, quæ infra dicuntur, continentur sub animali: sed postquam posuit omnia animalia sub quadam communitate, declarat illa magis descendendo ad particularia: dicuntur enim iumenta animalia mansueta, nata ad adiuuandum homines, vt equi, boues, asini, & camelus, qui iuuant ad ferendum onera, & ad collendum terram: Et omne quod mouetur super terram. Per hæc intelliguntur omnia animalia gressibilia, quæ non sunt iumenta, siue sint comestibilia, vel mansueta, vt oues, capræ: siue non mansueta, vt leones, & serpentes, & similia. In genere suo. In omnibus animalibus seruabatur hoc, siue essent gressibilia, siue volatilia, quod omnia animalia eiusdem speciei ponebantur simul. Cum illis volatilis. Hoc nomẽ generale est ad omnem modum, vel speciem animalium, quæ in aere mouentur. Deinde magis declarat, cum subdit. Vniuersa aues. Facit hic differentiam inter aues, & volucres, licet idem sint: vocat enim aues omnia volatilia, quibus

Alia expositio Rabbi Auezeria.

Quo tempore viri in permanerunt in arca, abstinuerunt à carnali copula.

Ratio.

Quæ bruta iumenta appellari possint.

Et non potuit cognoscere Noe, vtrum transissent quadraginta dies, vel plures, siue pauciores: quia licet Noe sciret, quod aliqui dies transierunt, dum ipse mansit in arca, quia percipiebat se moueri: motus autem non fit sine tempore, etiam cum homines aliquando mensurent actionem suam tempore: postea econuerso mensurant tempus per actionem, vt sciunt, quantum tempus transiit, licet non aduerterint, quia sciunt quantum fecerunt, & sic Noe videns se multa fecisse in arca, dum audiebat sonitum pluuiæ continue iudicaret se pluribus diebus stetit, dum durauit pluuias: Nesciebat tamen, quot dies essent, quia temporis magnitudo certificatur per motum cæli quantum ad solem, & lunam, vt patet supra.

vescimur, & quæ principaliter apud nos aues nuncupantur: volucres autem vocat omnia animalia, quæ volant, qualiacunque sint, dum tamen sit in eis distinctio maris, & femina: quod dico proprie muscas, apes, papiliones, & cyniphices, cū aliis similibus, in quibus non est generatio per commixtionem sexuum, sed ex corruptionibus, de quo magis diximus supra 2. & precedenti capite, quia istæ volantes imperfecte non introierunt arcam, cum possent postea gigni ex corruptionibus, licet in quibusdā imperfectis inueniatur generatio per commixtionem simul, & per putrefactionem, vt est in muribus. *Bina, & bina.* Bina non dicit hic principaliter numerum, sed ordinem: si enim significaret numerum, esset sensus, quod de qualibet specie animalis intrauerunt duo solum: sed hoc falsum est, quia de volucris, & animalibus mundis intrauerunt septem: de immundis autem solum duo: sed significat ordinem, scilicet quod de qualibet specie intrauerunt duo, id est combinata, vt postea sic generarent, præter septimum animal, de qualibet specie mundorum, qui masculus erat, & sine consortio ponebatur, quia gignere non debet, sed mox, vt de arca exiret, Deo immolandum erat. de quo supra 8. cap. *Ex omni carne.* id est non ex piscibus, quia diluuium non faciebat periculum piscibus, sed gressilibus, & volatilibus, & accipitur hic caro strictè pro substantia corpulenta rerum volatiliū, & gressibilium: accipiendū tamen large, pisces carnem habere dicuntur, vt patet primæ Corinth. 15. cap. Omnis caro non eadem caro: sed alia caro pecorum, alia volucrum, alia piscium; & simile Leuit. 11. cap. vbi dicuntur pisces habere carnem. *In qua erat spiritus vitæ.* Hæc additio non ponitur ad faciendum differentiam, scilicet quod sit aliqua caro, in qua non sit spiritus vitæ, quia nulla caro est, quæ non habeat spiritum vitæ: sed ponitur specificatiue, scilicet quod omnis caro introiit in arcam, & illa habet spiritum vitæ. *Et quæ ingressa sunt, masculus, & femina introierunt.* id est in omnibus animalibus intrantibus arcam, fuit iste modus, quod nullum animal solitarium intrauit, sed omnia combinata, scilicet masculus & femina, præter serpentem inter animalia munda. *Et inclusit eum Dominus de foris.* id est bituminavit Deus ostium arce, postquam nec intrauit à parte exteriori, nec subintraret aqua per iuncturas tabularum. Hæc autem per hominem nullo modo fieri poterant. vnde in Hebræo dicitur. *Clausit Dominus pro eo.* scilicet quia Noe claudere non poterat. *Factumque est diluuium.* i. incepit fieri, & durauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus pluuia, inundando a die, qua intrauit Noe in arcam. *Multiplicata sunt aqua.* Fluentes de celo, scilicet aereo, & erumpentes de visceribus terræ. *Et leuauerunt arcam in sublime.* Ita quod arca moueretur fluctuando per diuersas partes aquarum inundantium. *Et dicit Augustinus de ciuitate Dei, libro 15.* quod ista arca talis erat, vt diuina prouidentia, & non humana solertia fluitaret. Mirabile enim fuit, quod ista arca in vno anno, quo durauit in aquis per diuersas partes inter valles, & colles sine rectore fluitans, ex aliqua illusione fracta non fuit. Et ista eleuatio non fuit post quadraginta dies, sed ante, forte in quinto, vel sexto die, quādo creuissent aquæ per decem, vel duodecim cubitos, quia si non fuisset eleuata vsque ad quadraginta dies ante, fuisset aquis cooperta, & post non potuisset grauedine aquarum eleuari. *In sublime à terra.* Quia in illis quadraginta diebus creuerunt aquæ super totam terram, & quindecim cubitis super montes altissimos vehementer inundauerunt: quia ante nec post, nunquam tantum aquæ creuerunt, nec in

In quibusdam generatio est per propagationem, & putrefactionem.

futuro tantum crescent, sicut promisit Deus Noe, & femini eius, vt patet sequenti cap. *Omnia replerunt in superficie terræ.* id est totam terram in circuitu cooperuerunt aquæ. Er hoc requiritur ad hoc, quod sit diluuium vniuersale: in aliis autem diluuijs, id est Ogygi, & Deucalionis aliqua pars terræ cooperiebatur, sed non tota terra: quia tempore Ogygi cooperta fuit magna pars Achæiæ apud ciuitatem Eleusiam: tempore Deucalionis cooperta fuit magna pars Thessaliæ apud montem Parnasum, vt ait Paulus Orosius j. lib. de Ormesta mundi, & Isidorus lib. 13. Erym. c. de diluuijs. *Porro arca feruatur super aquas.* Fluitando, scilicet: & patet, quia ipsi morabantur ante diluuium contra meridiem versus terram Iudææ: sed post quæuic arca super montes Armeniæ, quæ est in confinio septentrionis, & orientis iuxta montem Taurum, & Caucasum. *Aqua præualuerunt super terram.* Crescendo semper in illis quadraginta diebus. *Operati sunt omnes montes excelsi.* Aliqui dicunt, quod non ascenderunt aquæ super montem Olympum, qui est mons altissimus in Thessalia, vel potius Macedonia Graciæ regione, excedens nubes, in cuius summitate si literæ in puluere describantur, indeletæ post annos multos inueniuntur, vt ait Solinus in Polisto. cap. de Thessalia, & Macedonia: ex quo colligitur, ibi nullum ventorum, vel pluuiarum impetum fieri. Sed arguetur contra hoc, quia dicitur in litera, quod montes altissimi in vniuerso orbe operati sunt. *Respondeo,* quod non obstat, quia Omnis non distribuit secundum totam vim suam in scripturis sacris, sicut apud Dialecticos: & patet, quia manifestum est, quod etiam præter istum montem, alius euasit, ad quem non ascenderunt aquæ diluuii, scilicet mōs Paradisi terrestris, cū ibi maneret Henoch pro tunc, de quo multa diximus supra 2. cap. Sed aquæ diluuii ascenderunt Olympum, non est certum, sed potius est tendendum, quod ascenderint: neque est in hoc dubitatio faciēda: nam eodem modo dubitarem de alijs montibus altissimis Thessaliæ, & Macedonia, quibus non sunt aliqui montes in toto orbe æquales, vt ait Solinus in Polistore. Sed plane dicendum, quod super omnes illos ascenderint. De solo monte Paradisi terrestris est ratio dubitandi, tū quia erat ibi iam Henoch, ne extingueretur: tum quia aqua diluuii corrupit terram, auferendo bonam crustam, in qua est germinatiua: & infundendo vim sanguinis ad inferiora: sed locus Paradisi non debuit lædi, quia esset habitatio sanctorum: ideo non debuit illuc intrare diluuium. Licet ascēderet ad maiorem altitudinem: maneret tamen aqua circumfusa in modum muri, de quo tactū est supra secundo cap. quæst. 9. & dicitur in commentarijs nostris super Eusebium. De montibus tamen alijs nulla dubitatio esse debet, quin ascenderit aqua super illos, quia non subest causa dubitandi: immo si aliqui fuissent, ad quorū summitatem non peruenissent aquæ, possent ibi homines, & animalia fugere mortem: & tamen in diluuiū omnia viuientia perierunt: ergo supra omnes montes ascendit aqua diluuii: sed non est eadem causa de loco Paradisi, quia illuc neque homines, neque animalia, neque demones ascendere possunt, cum ibi sit Cherubin, habens gladium igneum verfatilem, ad custodiam ligni vitæ: supra 2. cap. *Quindecim cubitis altior fuit aqua.* Isti sunt cubiti geometrici, quia secundum Origenem, & Augustinum 15. de ciuitate Dei cap. vlt. Moyses vtitur cubitis geometricis in omnibus istis descriptionibus. Sed de his dubium est, & magis videtur, quod sint communes, id est humani. *Super montes quos operauerat. Non est intelligendum*

Cap. 22.

An aqua superauerit montem Olympū, & alios montes.

Respondeo

Obiect. Respondeo.

Respondeo ad dubit.

Diluuium non cooperuit montem Paradisi.

Augustin'

dum quod præcisè aqua excedens fuerit quindecim cubitis super quemlibet montem: quia quidam montes parui sunt, quidam autem altissimi: & sic aqua excelsit forte centum cubitis super aliquos montes. Nec est intelligendum, quod super montes altissimos vniuersæ terræ quindecim cubitis excesserit, cum aliqui fuerint montes, ad quorum capita diluuium non peruenit, vt diximus de monte paradisi terrestris. Sed intelligendum quod de illis montibus, qui operati fuerunt aquis, altissimi montes fuerunt cooperiti quindecim cubitis. *Consumptaque est.* Hic ponitur effectus diluuii, scilicet consumptio omnium viuientium. *Omnis caro.* id est omne animal, ponitur pars pro toto. *Volucrum.* id est auium. *Animalium.* animalium mansuetorum, siue comestibilium, siue non comestibilium. *Bestiarum.* id est animalium ferocium, vt Leonum, & Vrsorum. *Reptilium.* id est serpentum, & colubrorum, qui reptant. *Super terram.* ad differentiam animalium reptantium in aquis, scilicet piscium, qui reptilia dicuntur, vt patet supra primo capitulo: Producant aquæ reptile animæ viuentis: pisces enim non mortui sunt. *Et quibus spiraculum vitæ.* id est viuientium & spirantium ad differentiam vegetabilium, quæ licet uiuant, tamen non spirant: arbores enim non fuerunt deletæ, sed multæ præ magnitudine inundationis deletæ, & eradicatæ fuerunt. *Et omnem substantiam.* Vocauit hic substantiam solam rem viuentem, & per se mobilem, quia loquendo de substantia generaliter non omnes alia substantia perierunt in diluuiū. *Remansit autem solus Noe.* Ex hoc mendacium quorundam arguitur dicentium, quod Og rex Basan gigas, euasit aquas diluuii propter magnitudinem corporis sui: litera enim vult quod solum Noe, & qui cum eo erāt, euaserint. *¶ Dato enim quod Og tantæ magnitudinis fuerit, quod excelsisset altitudine aquas diluuii, tamen secundum naturam viuere impossibile erat.* Vnde enim in tanto tempore cibum habuisset, tanto tempore in aquis manens, cum aquæ omnia cooperuissent? *¶ Item quomodo potuissent sustinere aquæ frigiditatem, & humiditatem mortificantem humanam complexionem tanto tempore? Naturaliter enim impossibile erat, etiam si illo tempore fuisset, non potuisset viuere tandiu: quia à diluuiū vsque ad tempus, quo occisus est Og in introitu terre Chanaam, Deuter. 3. cap. fuerunt anni octingenti triginta septem, scilicet à diluuiū vsq; ad natiuitatem Abraham ducenti nonaginta duo anni, vt colligitur infra vndecimo capitulo: & inde vsque ad introitum Abrahæ in terram Chanaam septuaginta quinque anni vt infra duodecimo: & inde vsque ad exitum de Aegypto quadringenti triginta: Exod. 12. Et ad Galath. 3. & illud vltra Eusebius in Chronicis: & inde quadraginta anni vsque ad introitum in terram Chanaam, quibus per desertum discurrerunt: Deuter. 2. & 8. & in illo anno occisus fuit Og rex Basan, qui adhuc erat vir fortis, & pugnator; ergo non potuit esse tempore diluuii, quia nemo post diluuium tandiu vixit: ridicula ergo ista sunt. *Et obtinuerunt aquæ terras centum, & quinquaginta diebus.* id est tenuerunt aquæ terras, scilicet eleuatae existentes super terram. In Hebræo habetur. *Creuerunt, siue maiorata fuerunt aquæ super terras.* Et secundum hoc volunt aliqui Iudæi, quod aquæ per continuos centum & quinquaginta dies creuerunt continuo, & in fine istorum dierum fuerunt aquæ altiores terra quindecim cubitis. *¶ Sed hoc non potest stare, quia aquæ crescebant per pluuias cadentes: pluuia autē solum durauerunt per quadraginta dies, ex quibus fiebant augmentationes aquarum.* Et ad literam Hebraicam dicitur, quod maiorati, vel cre-*

Og rex Basan non euasit diluuium. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

scere non dicit ibi fieri, sed factum esse. Et est sensus maiorata sunt aquæ per centū & quinquaginta dies, scilicet quod creuerunt per quadraginta dies, deinde steterunt per centum quinquaginta dies in illo augmento, ita quod nihil decreuerunt, & post istos dies inceperunt minui. Et istum sensum secuta fuit litera nostra, quæ non dixit, maiorata sunt, vel creuerunt, sed obtinuerunt: quia obtinere, est tenere principatum: aquæ autem tenuerunt principatum, non quando crescebant, sed quando super totam terram eleuatae erant. *¶ Istos cētum quinquaginta dies computat Nicolaus à die, quo pluuia inceperunt: & sic tenet Historia scholastica.* Rabbi Salom. dicit quod isti centum quinquaginta dies computantur post descensum pluuiarum, scilicet post quadraginta dies, in quibus aquæ eleuatae fuerant quindecim cubitis super montes. Et iste sensus magis videtur consonare literæ nostræ, quia obtinere est tenere excellentiam: quando autem pluuie inceperunt, nondum proprie dicebantur tenere excellentiam super terram, quia nondum excefferant altitudinem montium: sed post illos quadraginta dies dicebantur proprie tenere excellentiam, quia totam terram excedebant: & secundo hoc centum nonaginta dies transferunt a die, qua pluuie ceperunt, vsque ad diem, qua aquæ minui ceperunt. Sed de hoc magis dicemus super Eusebium.

De cessatione diluuii, & egressu Noe de arca, & holocaustis. Cap. VIII.

RE C O R D A T V S autem Dominus Noe, cunctorumque animalium, & omnium iumentorum, quæ erant cū eo in arca, adduxit spiritū super terram, & imminuta sunt aquæ, & clausi sunt fontes abyssi, & cataractæ cœli, & prohibita sunt pluuia de cœlo. Reuersæque sunt aquæ de terra euntes, & redeuntes: & ceperunt minui post centū quinquaginta dies. Requieuitque arca mense septimo, vicesimo septimo die mensis super montes Armeniæ. At verò aquæ ibant, & decresebant vsque ad decimum mensem. Decimo enim mense prima die mensis apparuerunt cacumina montium. Cumque transissent quadraginta dies, aperiens Noe fenestrā arce, quam fecerat, dimisit coruum, qui egrediebatur, & non reuertebatur, donec siccarentur aquæ super terram. Emisit quoque columbam post eum, vt videret si iam cessassent aquæ super faciem terræ: quæ cum non inuenisset vbi requiesceret pes eius, reuersa est ad eum in arcam: aquæ enim erant super vniuersam terram, extenditque manum suam, & apprehensam intulit in arcam. Expectatis autem vltra septem diebus alijs, rursum dimisit columbam ex arca; At illa venit ad eum ad vesperam,

C

D

E

esperam, portans rami oliuę virentibus folijs in ore suo. Intellexit ergo Noe quod cessassent aquę super terram: expectauitque nihilominus septem alios dies, & emisit columbam, quę non est reuerfa vltra ad eum. Igitur sexcentesimo primo anno vitę Noe, primo mense, prima die mensis, imminutę sunt aquę super terram. Et aperiens Noe rectum arcę aspexit, viditque quod exiccata esset superficies terrę. Mense secundo, septimo & vigesimo die mensis arefacta est terra: Locutus est autem Dominus ad Noe, dicens. Egredere de arca tu, & vxor tua, filij tui, & vxores filiorum tuorum tecum; cuncta animantia, quę sunt apud te, ex omni carne tam in volatilibus, quę in bestiis, & vniuersis reptilibus, quę reptant super terram, educ tecum, & ingredimini super terram: Crescite & multiplicamini super eam. Egressus est ergo Noe, & filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius cum eo. Sed & omnia animantia, iumenta & reptilia, quę reptant super terram secundum genus suum egressa sunt de arca. Edificauit autem Noe altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocausta super altare: odoratusque est Dominus odorem suauitatis: & ait ad eum. Nequam vltra maledicam terrę propter homines. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: non igitur vltra percutiam omnem animantem, sicut feci. Cunctis diebus terrę sementis & messis, frigus & aestus, aestas, & hyems, nox & dies non requiescent.

RECORDATVS. Descripto statu Noe in diluuiio crescente & stante: hic describitur eius status in diluuiio deficiente. Et primo ponitur aquarum recessus, secundo homini de arca egressus. ibi, *Locutus est autem Dominus*. Prima in duas. Primo ponitur montium apparitio; secundo terrę plane apparentis desiccatio, ibi, cumque. *Transissent quadraginta dies*. Circa primum. *Recordatus est autem Dominus*. In Deo nunquam accipiuntur ista predicata, sicut in nobis, sed valde figurate: recordatio enim pręsupponit obliuionem: Deus autem nihil obliuiscitur, quia omnia nudę, & presentia sunt oculis eius, vt patet ad Hebręos quarto capitulo. sed sicut dicitur more humano, quod aliquis homo obliuiscitur alterius, quando eum de pręteritis non liberat, cum potest, & tunc dicitur recordari, quando eum liberare incipit: sic hic Deus dicebatur obliuisci Noe, quia eum permittebat inter vehementissimas aquas diluuij fluitare: sic enim dicitur Psalmus 43. *Quare faciem tuam auertis, & obliuisceris inopię nostrę. Et*

Supra j. c. & d. & infra 9. a.

quia nunc Deus incepit liberare Noe, diminuendo aquas diluuij, ideo eius recordari dicitur. *Et cunctorum animantium, & iumentorum*. Quia sicut misertus fuit Noe eripiendū eum de aquis diluuij, ita misertus fuit omnium animalium brutorum. Nec obstat quod dicit Apostolus ad Corinthios pri. capitulo no. non est cura Deo de bobus, sed de hominibus: quia hoc intelligitur magis principaliter; & patet, quia ibi dicit Apostolus de illa auctoritate, non alligabis os bouis triturantis, quod ipse intelligit de prędicantibus. & in hoc quod dicit, ideo esset cura Deo de bobus, responderet ad argumentum: quia aliquis diceret istam auctoritatem solum intelligi de bobus, & non de homine: tunc dicit Apostolus, quod non est cura de bobus, scilicet magis principaliter, sed bene curat de eis secundo, vt sunt quadam entia, in quibus demonstratur sapientia, & potentia Dei, & sunt ordinata ad hominis seruitium, vt patet Sapientię capitulo vndecimo. Misereis omnium, quia omnia potes: diligis enim omnia, quę sunt, & nihil odisti eorum, quę fecisti. *Et adduxit spiritum super terram*: idest adduxit Dominus ventum vrentem, & desiccantem aquas, scilicet Aquilonem, qui prę nimia siccitate, & frigiditate vrit: & diminutę fuerunt aquę: sic habetur Exodo decimo quarto capitulo. Quod postquam diuisit Deus aquas maris rubri ad transitum filiorum Israel, misit ventum vrentem tota nocte, qui desiccavit profundum maris, quod humidum, & limosum erat. *Et imminuta sunt aquę*. Per desiccationem venti vrentis conuertentis aquas in aerem. *Et clausi sunt fontes abyssi*. idest meatus, vel aperturę per quas egrediebantur aquę latentes in visceribus terrę. Et non est intelligendum, quod isti fontes clausi fuerint post centum & quinquaginta dies, sed post quadraginta dies. patet quia sic dicitur, quod pluuie prohibita fuerunt, tamen non fuerunt prohibita post centum & quinquaginta dies, sed post quadraginta dies, quia solum quadraginta diebus pluit, vt patet pręcedenti capitulo.

Item quia si non fuissent clausi fontes abyssi, vsque ad centum quinquaginta dies semper erupissent aquę, & creuisset continue aqua vsque ad centum & quinquaginta dies. Et ex hoc sequeretur, quod eadem die peruissent aquę ad maximam altitudinem, & cepissent diminui. & sic non permansisset aqua aliquibus diebus in sua fortitudine, quod est inconueniens, & contra superiora: quia centum & quinquaginta diebus permanserunt aquę in sua altitudine, vt dictum fuit pręcedenti capitulo, donec venit ventus vrens. *Et catharactę coeli*. idest aperturę, per quas fluebat aqua de cęlo, idest de aere. Et est tropica locutio, quia in cęlo non sunt catharactę, sed solum in terra propter densitatem & soliditatem materię. Sed est sensus, catharactę coeli, idest pluuie cadentes de aere tanquam per catharactas abundantissime, vt declaratum est pręcedenti capitulo. *Et prohibita sunt pluuia*, scilicet post quadraginta dies, quia tunc pluuie cessauerunt. *Reuersę sunt aquę de terra*. idest aquę Oceani, quę super terras erumperant, transilientes terminos suos, voluntate Dei reuersę sunt de terra ad Oceanum. *Euntes & redeuntes*. idest fluentes, & refluentes; & iste motus cepit fieri impulsu venti vrentis, quem Deus induxit, ad desiccandum aquas: ante enim quę inciperent minui aquę, in illis centum & quinquaginta diebus non ibant aquę, & redibant, sed immobiles permabant, quia non commouebat eas aliquis ventus. *Et ceperunt minui post centum & quinquaginta dies*. Computando istos dies ab illo tempore quo crederet desic-

K

Quest. 1. Quo intel ligitur mens septimus

Quo mense aquę quieuerit super montes, secundu opinione.

Quo die Noe arca ingressus sit.

re desierunt, scilicet post quadraginta dies, vt supra dictum fuit, licet alij aliter dicant, quia Nicol. tenet oppositum, & veritas declaratur in commentariis super Eusebium.

Requieuitque arca mense septimo. Non dicitur iste mensis septimus computando ab ingressu Noe in arcam, sed computando a principio anni currentis: quia si fuisset iste septimus mensis introitus in arcam, mansisset Noe in arca magis, quam per annum, scilicet per annum, & fere duos menses, vt patet ex sequenti litera: sed hoc falsum est, & contra omnes doctores. Arguetur tamen, quod hoc impossibile est, quia computado dies, qui sunt a decima septima die mensis secundi, vsque ad vigesimam septimam diem mensis septimi eiusdem anni, non reperitur secundum menses Hebręorum, nisi dies centum quinquaginta septem: sed secundum computationem superiorem; quę multum consonat literę, diximus, quia a prima die diluuij vsque quo inceperunt decretere aquę, fuerunt dies centum nonaginta. Deficient ergo dies trigintatres. Respondetur quod tenendo positionem, quam supra tenui, dicendum est, quod iste mensis septimus non fuit septimus mensis anni, sed septimus ab ingressu in arcam: & cum septem menses lunares faciant bis centum & septem dies, supererunt decem & septem dies ad centum & nonaginta, in quibus arca fluitaret super omnes montes. Et tunc oportet dicere, quod ista nomina, scilicet septimus & decimus non dicantur respectu eiusdem, sed septimus dicatur respectu ingressus, & decimus mensis computatur in litera respectu principij anni. Et secundum istam computationem inter diem qua inceperunt minui aquę, & diem qua sedit arca in montibus Armenię, solum transierunt dies decem & septem. Et si dicatur isti duo menses septimus & alius decimus, respectu principij anni transierunt sexaginta tres dies, inter diem, qua inceperunt minui aquę, & inter diem, qua sedit arca in montibus. Patet consequentia illa prima, quia inter diem vigesimam septimam mensis septimi, & primam diem mensis decimi eiusdem anni secundum menses lunares, sunt dies sexaginta tres, a quibus si remoueantur quadraginta septem dies, qui transierunt a principio primi mensis vsque ad diem decimam septimam secundi mensis, in quo incepit diluuium, manent decem septem dies, quibus arca potuit fluitare super montes altissimos post maximum augmentum aquarum. Si autem teneatur alia positio, quę satis communis est, scilicet quod centum quinquaginta dies positi in litera superioris cap. computatur a principio inundationis aquarum, dicitur, quod mensis, in quo arca quieuit super montes, fuit mensis septimus a principio anni, & non a principio diluuij. Et tunc tolletur equiuocatio mensium, quia omnes isti menses denominabuntur per respectum ad principium anni, & non ad principium diluuij. Nec sequitur aliquod inconueniens sicut in alia positione, quia seclusis centum quinquaginta diebus, quibus aquę creuerunt super terras, adhuc manent octo dies, quibus arca fluitaret super cacumina montium. Quod sic patet: accipiuntur tredecim dies, qui manent de mense secundo postquam intrauit Noe in arcam, quia intrauit decima septima die mensis secundi: & vigesima septima dies septimi mensis, quando requieuit arca super montes Armenię, & faciunt quadraginta dies. Et assumantur dies mensis tertij, quarti, quinti, sexti, qui simul sunt centum & decem & octo: & addantur quadraginta prędicti, erunt centum quinquaginta octo: a quibus abstrahantur centum quinquaginta, quibus aquę obtinuerunt terras, & manebunt octo dies, quibus in aqua fluitauit super montes

arca. sed de hoc dicitur magis in commentariis super Eusebium.

Vigesima septima die mensis. Litera Hebraica habet. *Decima septima die*. Et secundum istam literam deficient duo vel tres dies de centum & quinquaginta, quibus aquę obtinuerunt terras: patet computando a decima septima die mensis secundi, vsque ad decimam septimam diem mensis septimi, quia sunt dies centum quadraginta octo. Patet etiam ex nostra computatione superiori: quia in nostra litera, quę ponit arcam quieuisse die vigesima septima, manent octo dies ad fluitandum: sed litera Hebraica ponit decem dies minus: ergo deficient duo. Necesse ergo erit secundum illam literam dicere, quod non vocatur iste mensis, in quo quieuit arca, septimus respectu principij anni, sed computando a principio diluuij, & tunc manebunt quadraginta quinque dies, quibus arca fluitaret, addendo quadraginta septem dies, qui subtrahebantur a principio anni vsque ad principium diluuij. Et tota ista computatio fundatur super hoc, quod menses illi essent lunares, qualibus Moyses in lege vsus est. Et isti menses sic diuiduntur vulgariter, quod vnus teneat viginti nouem dies, alius triginta, quia in viginti nouem & dimidio completur cursus luna: sed quia ille dies non potest diuidi, dantur vni mensi triginta dies & alteri viginti nouem. Sed quare litera nostra dixit, vigesima septima die, cum Hebręa dicat, die decima septima? & an sit hoc necessarium ad saluandum aliquod inconueniens: dicitur late in commentariis super Eusebium. At vero aquę ibant, scilicet reducentes se ad Oceanum, vt supra diximus: reuerse sunt aquę de terra, scilicet ad mare: vel melius, aquę ibant, idest mouebantur, euntes & redeuntes ad modum accessus, & recessus maris: licet accessus & recessus maris sit per motum luna: & varium aspectum: iste vero accessus, & recessus fiebat impellente vento Aquilonari vrente. *Vsque ad decimum mensem*. Non dicitur hic, vsque, terminum totaliter, sed aliquo modo, quia non fuit finitum decrementum aquarum in decimo mense, sed in mense secundo anni sequentis die vigesima septima, vt infra patet: sed in isto mense decimo fuit finita diminutio aquarum, vsque ad apparitionem cacuminum montium. Et accipitur hic decimus mensis computando a principio anni, non autem ab ingressu in arcam, quia alias mansisset Noe in arca vno anno, & quasi duobus mensibus, quod omnes negant, dicentes eum sterisse vno anno completo pręcise.

Apparuerunt cacumina montium, scilicet altissimorum, quia montes inferiores adhuc latebant sub aquis, & tunc requieuit arca super montes Armenię. In Hebręo autem non habetur Armenię, sed Ararath, & non est Armeniam Ararath, sed Ararath est quedam terra coniuncta Armenię, cuius montes protenduntur vsque Armeniam. Et isti montes vocantur Taurus & Caucasus, qui sunt montes altissimi, prouenientes ab orientis confinio per latera septentrionalia vsque prope Europam, quasi totam Asiam a septentrione valantes, licet Caucasus tendatur magis a parte orientis, & magis per latus septentrionale: Taurus autem est minus orientalis, & magis declinans ad meridiem: de quibus Paulus Orosius libro primo de Ormesta mundi. Aliqui autem arguunt ex hoc, quod montes Armenię fuerunt altissimi in toto orbe, quia super illos primo arca refedit. Sed non probatur aliquid ex hoc, quia potuit esse, quod ad aliam partem orbis essent montes aliores sicut est Olym-

Quest. 2.

Fluxus & refluxus maris, vnde.

Quest. 3.

pus in Thessalia, & Paradisus terrestris in delitiis orientis: sed arca a casu fluitans deuenit in partes Armenias, in quibus primo illis montibus insedit potuissent tamen etiam in dextra, vel in sinistra propè illos montes esse alij altiores. ¶ Ille mensis septimus, in quo sedit arca, fuit Martius secundum illos, qui dicunt, quòd iste mensis vocatur septimus, non per respectum ad principium diluuij, sed per respectum ad principium anni: patet consequentia, quia Hebræi incipiunt annum in Septembri, vt patuit supra 1. & 6. cap. Er sic fuit ista quies arca: iuxta finem nostri Martij, vel in principio Aprilis: sed secundum illos, qui dicunt, quòd iste mensis vocatur septimus, cõputando à principio diluuij, erit iste mensis Maius. Er sic facta fuit ista quies arca: in fine Maij, vel circa principium Iunij. ¶ Decimus autem mensis, in quo cacumina montium apparuerunt, secundum omnes est mensis decimus à principio anni: ideo erit minus, supposita computatione Iudæorum, quòd annus incipiat Septembri: & sic verum est.

Quis fuerit septimus mensis, in quo arca requieuit.

Quæst. 4.

Cumque transissent quadraginta dies. Hic agitur de apparitione terræ planæ aridæ, & cõputantur isti quadraginta dies ab apparitione cacuminum montium. Nec potest intelligi, quòd computentur à tempore, quo quieuit arca, esse mensis septimum anni: adhuc inter mensis septimum in vigesima septima die, & primam diem mensis decimi, sunt dies sexaginta tres: patet, quia sunt duo menses integri & quatuor dies. Er secundum hoc sequeretur quòd Noe emisisset coruum antequam apparuissent cacumina montium, quòd est contra literam, & rectam rationem. ¶ Er secundum alios ponentes, istum mensis vocari septimum respectu principij diluuij, sequitur, quòd viginti tres diebus post apparitionem cacuminum miserit Noe coruum, ad inquirendum terram aridam: sed hoc irrationabile est, quia in tam paucis diebus non poterat tanta aquæ contumè: patet consequentia superior, quia inter vigesimam septimam diem mensis septimi, & primam diem mensis decimi, si isti menses sint eiusdem anni, sunt sexaginta tres dies, computando duos menses lunares integros, & quatuor dies. Er de mense septimo, & vnum de mense decimo, à quibus subtrahendo quadraginta septem dies, quibus præcessit principium anni principium diluuij, manent dies decem & sex, vel decem & septem vsq; ad principium mensis decimi, in cuius prima die apparuerunt cacumina montium. Deinde si super istos decem, & septem dies vellimus complere quadraginta dies, oportebit accipere viginti tres dies de mense decimo: ergo illi viginti tres dies intercidissent inter apparitionem cacuminum & emissionem corui.

Quæst. 5. Quantum mergebatur arca in aquis.

Ex prædictis colligi potest quantum mergebatur arca in aquis, cum essent aquæ in maxima fortitudine, vel eleuatione. Er non potest dici, quòd arca mergeretur quindecim cubitis in aquis, quia eius fundum tangeret cacumina montium: & sic nunquam fluctuasset, sed semper quieuisset: quòd est contra literam. ¶ Dicendum ergo necessariò, quòd tantum arca cooperiebatur aquis minus quindecim cubitis, quantum distabat fundus arca à capitibus montium. ¶ Quantum ergo hoc fuerit, potest accipi computando totum tempus, à quo aquæ ceperunt decretere, vsque quo decreuerunt vsque ad cacumina montium: & istud tempus fuit à fine centum quinquaginta dierum vsque ad primam diem mensis decimi, in quo apparuerunt cacumina montium. ¶ Si autem isti centum quinquaginta dies computentur à principio inundationis diluuij, scilicet à decima septima die mensis secundi, complebuntur in vigesima die mensis septimi: remanebunt ergo ab illo die vsque ad pri-

mam diem mensis decimi inclusiue, dies septuaginta: qui si diuidantur per quindecim cubitos æqualiter, præsupposito, quòd quotidia aquæ æqualiter minuerentur, quòd satis est rationale, cuenient cuilibet cubito quatuor dies, & dimidius, & sexta pars vnus. Er dicitur in litera, quòd arca requieuit super montes Armeniæ die vigesima septima mensis septimi: manent ergo septem dies, scilicet à die vigesima mensis septimi, in qua inceperunt aquæ decretere: istis septem diebus, euenient fere duo cubiti, quia in novem diebus, & tertia vnus diei desicarentur duo cubiti secundum computationem superiorem: ergo arca mergebatur in aqua tredecim cubitis, & modicum plus. Si autem accipiat, quòd isti centum & quinquaginta dies, post quos aquæ inceperunt decretere, computentur à fine quadraginta dierum, quos pluit, finiuntur in prima die mensis noui eiusdem anni, & manebunt triginta dies vsque ad primam diem mensis decimi, in qua apparuerunt cacumina montium. Er si isti triginta dies diuidantur quindecim cubitis, quibus aquæ excedebant montes, prouenient cuilibet cubito duos dies. Er quia secundum istam computationem mensis septimus dicitur, non computando à principio anni, sed computando à principio diluuij, quia aliter computari non potest, cum non sint centum nonaginta dies vsque ad illud tempus, computando à prima die diluuij, detractis quadraginta septem diebus, quibus præcessit principium anni principium diluuij, à diebus sexaginta tribus, qui sunt inter diem vigesimum septimum mensis septimi, & diem primam decimi mensis eiusdem anni, manebunt sexdecim, siue decem & septem, inter vigesimum septimum diem mensis septimi, in qua requieuit arca in montibus, & diem primam mensis decimi, in qua apparuerunt cacumina montium. Prouenient ergo istis sexdecim diebus octo cubiti, & istis necessariò mergebatur sub aquis, & non magis. ¶ Quantum autem mergeretur secundum descriptionem literæ Hebraicæ, quæ dicit, quòd die decima septima mensis septimi requieuit arca in montibus Armeniæ, satis patet volenti calculare, qualicumque positioni Hebraicam literam applicet: quare in ijs morari non intendo. ¶ Sed dicendum, quòd ista calculatio, qua nituntur aliqui ex ingenio numerandi potius quam sapientia, aut veritate, deficit in fundamento, quia præsupponit, quòd arca sedit super montem altissimum, & super eum vel alios altissimos mouebatur: & sic non eminebat ibi aqua supra capita montium ad plus nisi quindecim cubitis, & tantum poterat mergi arca. Possumus tamen dicere, quòd iste mōs, supra quem sedit arca, non fuit altissimus in orbe: & ideo poterat eleuari super eum arca forte plusquam triginta, aut quadraginta cubitis aqua. Er tunc non posset haberi computatio de cubitis, quibus mergebatur arca in aquis aliquo tempore, & ita leues sunt rationes: si tamen supponeremus, quòd ille mons, supra quem arca sedit, fuerit altissimus, & non eleuata fuerit aqua supra eum, nisi quindecim cubitis, & arca illuc perueniret tempore magnæ eleuationis, tenebit calculatio facta.

Aperiens Noe fenestram arca. Non fuit ista fenestra ostium, per quod intrauerant animalia, sed fenestra parua existens in inferiori parte arca, de qua supra diximus. ¶ Quid autem factum sit de ista arca post diluuium, dicit Iosephus, quòd Armeni demonstrat vsq; hodie partes illius arcis in montibus illis, in quibus sedit. ¶ Qui enim Barbarorum historias conscripserunt, huius arcis memoriam faciunt. Vnde Berofius Caldæus ait: Dicitur magna nauis esse, quæ in Armeniam venit circa montem Cordicum, & aliquas eius

Quæst. 6. Quid factum sit de ista arca post diluuium.

eius partes ad huc superesse, & quoddam genus bituminis ex illa accipi nauis, quo homines ad emundationem maxime vtuntur. ¶ Meminit etiam eiusdem Hieronymus historicus Aegyptius, qui antiquitates scripsit. Manasses autem Damascenus de eadē sic ait. Est super Numadam excelsus mons in Armenia, qui Baris appellatur, in quo multos confugientes, sermo est tempore diluuij liberatos, & quendam in arca simul deuectam: sed de hoc magis dicitur in commentarijs super Eusebium.

Quæst. 7.

Dimisit coruum. Ista emissio corui fuit in mense vndecimo eiusdem anni, die duodecima: patet computando quadraginta dies à secunda die mensis decimi, qui determinabuntur mense vndecimo, die duodecima. Qui egrediebatur, & non reuertebatur, i. qui egressus est, & non fuit reuersus, quousque sicaretur aquæ: non intelligendo quòd coruus sterisset extra arcam, cum aquæ cooperirent terram, & quòd desiccata rediisset. Magis enim videtur oppositum, scilicet quòd ante quam terra esset desiccata, coruus non inueniens locum, vbi maneret, nec cibum, nollet stare extra arcam: sed desiccata terra bene veller manere coruus extra. ¶ Dicunt tamen aliqui totaliter sequentes sic literam, vt iacet, quòd coruus fuit interceptus aquis, vt nō posset redire in arcam: vel quia inuenit aliquod cadauer supernatans, in quo pastus est, & deinde terra desiccata in arca reuersus est. ¶ Sed hoc licet forte quantum ad vnam partem aliquam sit rationabile, tamen quantum ad secundam partem totaliter est irrationabile: quia postquam coruus inueniret terram desiccata, & plenam cadaueribus, non erat aliquid, propter quod desideraret redire in arcam, cum animalia ibi existētia desideraret extra esse, vt patet de columba, quæ cum inuenit terram arefactam, non fuit amplius reuersa ad arcam. ¶ Dicitur ergo secundum communem expositionem, quòd coruus emissus nunquam redit ad Noe. Er quando dicitur in litera, donec sicarentur aquæ, non dicit terminum assignatum, scilicet quòd vique ad illud tempus non fuit reuersus: sed nec etiam post. q. d. si coruus redire debuisset ad arcam, hoc debuisset esse antequam sicarentur, quia postea nō erat aliqua ratio quare rediret: sed non rediit donec sicarentur aquæ, id est nunquam rediit ante desiccationem: ergo a fortiori vult concludere scriptura, quòd postea non redierit. ¶ Er similis modus loquendi inuenitur multotiens in scripturis, vt patet Psalm. 108. Seda a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Sed non est intellectus Prophetæ, quòd quando Deus posuerit inimicos eius sub pedibus eius, non debeat sedere a dextris eius, quia sic in æternum sedebit. Sic etiam dicitur Marth. 1. c. Ioseph autem accepit Mariam coniugem suam, & non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Non intelligitur ex hoc, quòd postquam Maria peperit Christum, cognouerit eam Ioseph. Sed ponitur ibi, donec, ad tollendum maius dubium: quia totum dubium erat, vtrum Christus fuerit conceptus per Spiritum Sanctum, vel opere vitili. Ideo Euāgelista declaras hoc dixit, quòd Maria nō fuit cognita a Ioseph antequam Christum cõciperet: vtrum autem postea cognita fuisset, quantum ad istam questionem nihil attinebat. Constat tamen quòd postea non fuerit cognita. De ijs extra, de Verbo. lig. c. 10. Ioseph autem Litera Hebraica habet.

Quæst. 8. An coruus egressus fuerit ex arca.

Quòd egrediebatur, & reuertebatur, id est quòd Noe mittebat coruum, & ipse immediatè redibat, quia terra erat cooperta aquis, & non audebat recedere ab arca, & ideo volitabat circa fenestram arca, ut ait Iosephus. ¶ Diuersitatem huius loci in biblia nostra, & Hebraica tangit beatus Hieron. in libro de Hebraicis quæstio-

nibus, dicens, quòd hebræi habent hic negationem, dicentes, quòd coruus non fecit legationem, quam Noe mandauerat. Er Rabbi Salom. assignat rationem huius, dicens, quòd coruus nolebat recedere ab arca, quia habebat suspectum Noe, ne cū femella sua coiret. Magna pater hic Iudæorum infantia, & impudētia, quia talia cogitare, & dicere non verētur, maxime de viro tam iusto, quem Deus laudauit, vt patet supra 6. c. Neque etiam de aliquo alio; quis enim vir commiseri posset femellæ coruorum? Nemo inquam. Etiam hoc repugnat determinationi communi omnium latinorum, & Hebræorum, dicentium, quòd in arca animalia non coierunt, nec homines. Er præter rationem supra assignatam, forte fuit propter magnam multiplicationem, quia cum aliqua animalia multum gignerent, & in paucis tempore, non caperentur omnia in arca. Etiam quia non sufficeret eis cibus.

¶ Potest tamen ista litera nostra concordari Hebraicæ: litera enim Hebraica narrat veritatem facti, quia coruus noluit ire, sed rediit in arcam, litera nostra narrat intentionem Noe: quia quantum ad eius intentionem, cum non fuisset executus legationem, ad quam mittebatur, tantum erat acsi nunquam rediisset, licet redierit, quia nihil, & inutile æquiparant. Emisit quoque columbam post eum. Non est intelligendum quòd miserit prius coruum, & ipso non redeunte miserit columbam, quia contrarium supradictum fuit: sed dicitur miserit columbam post coruum, id est quòd postquam miserit coruum & noluit exequi legationem, miserit columbam, & executi sunt legationem.

Cõcordia literæ Hebraicæ & nostræ: reddita corui.

¶ Sed quare mittebat magis istas aues quàm aliquas alias? Ratio est, quia iste fortiter volans, & domesticabilis valde sunt. Si autem miserit aliquam minus domesticam, forte cum fuisset extra arcam, noluisset redire ad arcam.

Quæst. 9. Cur misisset prius coruum, & columbam, quæ ceteras aues.

¶ Sed quare Noe mittebat istas aues ad inquirendum vtrum terra desiccata esset? quare non aspicebat ipse Noe de arca? Respondetur quòd cum tota arca vndiq; clausa esset, non poterat videre Noe terram, nisi fregisset aliquam partem arcis, vel aperuisset ostium, vel fenestram: Noe autem non auderet frangere aliquid de arca, quia poterat in cadere in pericula. ¶ Vel quia etiam si frangere uellet, non posset, cū non haberet instrumenta in arca.

¶ Etiam non poterat aperire ostium, per quod introierant animalia, quia Deus fortiter illud clauserat foris, & bituminauerat. Er dato quòd Noe potuisset per impulsum aperire, nō audebat, quia por erant euenire aliqua pericula, scilicet quòd animalia existētia in arca, exirent, nō dum desiccata terra, & perirent. ¶ Vel dato quòd ista non timeret, sine mandato Dei aperire nolebat, quòd Deus per se ipsum clauserat. Sola ergo fenestra manebat, per quam aspiceret poterat. Quare ergo per illam non aspexit? Fortè respondebatur, quòd illa fenestra alta erat, & non poterat ad eam accedere Noe, ut per eam contempleretur. ¶ Sed hoc falsum est, quia in litera dicitur, quòd Noe aperuit fenestrā: ergo poterat ad eam accedere. ¶ Item dicitur infra, quòd ueniente columba ad arcam, Noe misit manum per fenestram, & introduxit columbam ad se in arcam: ergo accedere poterat ad eam. ¶ Dicendum ergo, quòd Noe non poterat uidere per fenestram, quia parua erat, nec poterat per eam caput mittere, aut corpus. ¶ Sed dices, satis iusticiebat, quòd applicaret oculos ad fenestram, & sic uideret. Respondetur, quòd non iusticiebat, quia fenestra erat in latere arcis in parte superiori arcis, ita quòd per illam lumen stellarum, & solis introire posset: sed non poterat aliquo modo uideri terra plana, quia oportebat caput emittere: Immo totum corpus propter curuitatem lateris

Quæst. 10.

lateris arce ad respiciendum terram in profundo. Et illam fenestram congruenter poterat aperire Noe, quia illa solum erat clausa, propter pluias desupra eadentes, quae iam cessauerant, ut patet c. precedenti.

¶ Et si dicatur contra, quia infra dicitur in litera, quod Noe aperuit tectum, & vidit quomodo desiccata erat terra: quare ergo non posset nunc videre per illum locum, quia apertio tecti nihil aliud videtur fuisse, quam apertio fenestrarum, quae erat in tecto? Respondetur quod illa apertio tecti non fuit apertio fenestrarum, sed ablatio tabulae claudentis summitatem arce: Quare autem nunc illud non aperuit, infra dicitur super istam particulam, explanando literam. *Ut videret si iam cessarent aquae.* Istud verbum. *Videret.* refertur ad Noe, & non ad columbam, quia cum columba esset animal irrationabile, non poterat ipsa iudicare, ad quam mittebatur, nec renunciare certam legationem.

¶ Sed intelligitur, quod Noe misit columbam, ut videret, id est iudicaret per columbam, utrum cessassent aquae. Iudicium autem assumi debebat hoc modo, quod si columba non rediret, intelligeretur, quod cessassent aquae, sicut patet infra quoad columba non reuertitur: vel si forte portaret aliquod signum, ex quo iudicari posset aquas cessasse, sicut dicitur infra, quod quando columba portauit ramum oliuae virentis in ore, intellexit Noe, quod iam cessassent aquae. ¶ Et forte ista fuit causa potissima, quare magis misit coruum, & columbam quam alias aues: quia iste consueuerunt communiter aliquid portare in ore, quando inueniunt, ut patet de coruo, qui si inueniat caseum, portat in ore, volitans cum eo.

¶ Quare autem non misit alias magnas aues, quae aliquid in ore portare consueuerunt? Respondetur, quod fenestra parua erat, & non poterat per eam magnas aues capi, etiam ex causis supra tactis. *Qui cum non inuenisset, ubi requiesceret pes eius.* Sed videtur hoc esse contra superiora, quia dictum fuit, quod discooperta erant cacumina montium.

¶ Respondetur, quod cacumina montium altissimorum discooperta erant, in quibus non erant arbores: tota autem terra ex diuturna mora aquae, quae super eam facta fuerat, luto facta erat: & ideo columba non libenter requiescens in luto rediit ad arcam. *Aqua enim erant super uniuersam terram,* scilicet plenam: capita enim montium iam fuerant discooperta. *Extenditque manum:* Noe vidit volitantem columbam super fenestram, & non potentem introire, quia foramen angustum erat: misit ergo Noe manum, & tenuit eam, intro mittens in arcam. *Expectatis autem ultra septem alijs diebus.* Ex hoc innuitur quod inter missionem corui, & columbae intercesserunt septem dies: quia alias non diceret litera alijs septem diebus, si ante missionem primam columbae nihil expectasset.

¶ Sed quare ponit hic, quod Noe expectabat semper inter vnam missionem & aliam, septem dies, & non plures, neque pauciores? Respondetur, quod Noe intendebat scire, utrum aquae cessassent: aquae autem cum sint humidae regulantur a Luna, quae est mater omnium humidorum; & ideo Noe respiciebat Lunam: Luna autem quando est in coniunctione, & maxime quando est in directa oppositione habet magnam virtutem in humidis, multiplicando humiditatem: & ideo in istis temporibus reperitur ostrea marina, & conchilia, & cancri pleni humiditate. Luna autem quando est in quadraturis cum Sole, scilicet quando distat a Sole per nonaginta gradus siue accedendo, siue recedendo, habet virtutem desiccantiam, & tunc conchilia, & cancri vacui sunt: patet etiam in vasis tiriaceae conferuatiuis, quae reperuntur plena in oppositione, & quasi vacua in quadraturis: etiam cerebra humana quando sunt multum humida in coniunctio-

ne & oppositione bene se habent, quia sunt plena nimis: quando autem sunt in quadraturis, in tantum diminuitur naturalis humiditas cerebri, quod efficiuntur tales stulti, vel amentes. Quia ergo dum Luna est in istis quattuor punctis caeli, scilicet coniunctione, oppositione, & duabus quadraturis, fit mutatio in aqua multiplicando, vel diminuendo: ideo considerata in istis quattuor punctis mittens illas aues, cum oppositio, & vna quadratura distet septem diebus & ab illa quadratura vsque ad coniunctionem sunt alij septem dies, & a coniunctione ad aliam quadraturam alij septem: & sic totus circulus Lunae completur: & sic quater misit aues. ¶ Fortè quando misit coruum, Luna erat in coniunctione, & erat aqua multa, & non voluit exire: quando autem misit secundario columbam in prima vice, erat quadratura prima Lunae recedendo a Sole: & tamè adhuc multa aqua erat. Quando autem misit columbam in tertia vice, erat Luna in oppositione: & secundum naturam debebat esse aqua valde augmentata: Deus tamè voluit, quod non obstante actione Lunae aqua, continuè, & equaliter diminueretur: ut sicut super naturaliter istae aquae uenerant, ita aliquo modo contra consuetum modum agentium naturalium velocius sicarentur. Et ista vice columba attulit ramum oliuae. In quarta vice iuit columba in secunda quadratura accedente Luna contra Solem, & tam naturaliter, quod voluntate Dei tunc aquae multum dimini debebant: & inuenit totam terram perfecte desiccata, & non fuit reuersa ad Noe ultra.

¶ Patet hoc maxime in fluxu, & refluxu maris: quia mare facit magnam mutationem, quando mouetur Luna per ista puncta, siue motu naturali, siue motu diurno, licet aliter asstantur quadraturae pro motu naturali, & aliter pro motu raptus. ¶ Pro motu enim quotidiano raptus accipitur primus punctus in Oriente nostro secundum quamlibet terram; & cum mouetur Luna ab illo puncto versus Meridianum, siue angulum caeli, fit primus fluxus maris crescendo. Cum autem mouetur ab angulo caeli habere locum quadraturae versus Occidentem, fit primus refluxus decrescendo: Cum autem mouetur Luna a puncto Occidenti ad angulum terrae habente locum oppositionis, fit secundus fluxus maris crescendo: Cui autem mouetur ab angulo terrae habente locum quadraturae secundae contra Orientem, fit secundus refluxus diminuendo.

¶ Ista quattuor puncta aliter accipiuntur secundum motum naturalem Lunae, quia punctus Orientis dicitur ibi locus coniunctionis: punctus quadraturae primae est punctus, in quo est, quando distat a Sole per nonaginta gradus siue per tria signa integra recedendo. Punctus Occidentis dicitur punctus oppositionis, cum Luna distat a Sole per integram medietatem caeli, siue sex signa. ¶ Punctus secundae quadraturae est, quando Luna distat a Sole per quartam partem caeli, scilicet nonaginta gradus, siue tria signa, accedendo, & ista puncta sunt mobilia secundum varietatem locorum coniunctionis. ¶ Et licet quotidie fiat fluxus & refluxus maris secundum motum raptus Lunae, tamen quando Luna est in quarta coniunctionis secundum motum naturalem, omnes fluxus sunt fortes, & refluxus sunt parui. Et similiter quando est in quarta oppositionis, & hoc est in primis septem diebus, ab ortu lunationis, siue a coniunctione: & in medijs septem diebus, scilicet immediate postquam Luna plena est. In istis enim diebus mare multum crecit, & modicum decrescit. In quarta autem primae quadraturae, id est in secundis septem diebus, scilicet immediate ante Lunam plenam, & in quarta secundae quadraturae, scilicet in quartis septem diebus, qui sunt vltimi in qualibet lunatione, fluxus

Cur se plus Noe columba explorari esse miserit.

Quomodo recundi cursum Lunae fit fluxus, & refluxus maris.

Cur non misit alias magnas aues.

Quaest. 11. Cur Noe expectabat septem dies post vnam missionem.

Quod septenarius in luna est valde considerandus, & quare.

maris sunt parui, & refluxus sunt magni, scilicet quia modicum crecit, & multum decrescit. *Venit ad eum ad vesperam.* Stetit enim tota die columba extra arcam: sed quia adhuc aqua erat in terra, & declinante Sole ad occasum, ex humida terra frigus insurgerebat, venit columba in arcam, ut ibidem requiesceret. *Portans ramum oliuae virentis.* Hoc erat signum ad indicandum terram aridam esse: vel ad minus quod non multam aquam habebat, quia arbores discoopertae erant. *Intellexit autem Noe quod cessassent aquae.* Non est sensus, quod cessassent aquae, id est quod cessassent pluuiae, quia hoc poterat Noe scire per auditum pluuiarum cadentium super arcam, vel per apertionem fenestrarum, nec etiam intelligitur, quod cessassent aquae, id est quod non essent aliqua aquae in terra, quia bene scibat quod columba portaret ramum, & aqua cooperiret magnam partem planicie terrae, sed intelligitur quod cessassent aquae, id est intellexit Noe, quod aquae non erant multae super terram, sicut ante erant, quia arbores erant discoopertae. *Expolauit nihilominus septem alios dies.* Hoc fuit Luna existente in quarta secundae quadraturae, in qua Noe scire voluit, utrum aliqua mutatio in aqua facta fuisset. *Et non est reuersa ad eum.* Quia postquam locum gratum ad manendum inuenit: & ex hoc intellexit Noe, quod aqua consumpta fuisset. *Igitur sexcentesimo primo anno vita Noe,* scilicet sequenti anno post illum, in quo inceperat diluuium, primo tunc mense, scilicet Septembri, qui omnium mensium primus est, ut supra probatum fuit primo c. & precedenti. *Imminuta sunt aquae super terram,* scilicet quia apparere super terram desierunt: erant tamen in terra imbibitae, & desiccabantur paulatim vsque ad vigesimum septimum diem mensis secundi, eiusdem anni sexcentissimi primi. Et ex hoc apparet, quod omnes missiones columbae, & corui factae sunt in mense duodecimo anni sexcentissimi, quia post hoc desiccata fuit totaliter aqua in terra, quod fuit in prima die sequentis anni, ut patet in litera. *Et aperiens Noe tectum arcae.* Non erat ista fenestra, sed erat aliqua in crustatura, vel iunctura tabularum sic fabrefacta, quod aperiri posset sine magnis viribus.

Quaest. 12. Cur a principio Noe non aperuit tectum, & videret, & non fuisset necesse mittere coruum, vel columbam? Respondetur, quod illa pars tecti, quae aperta fuit, erat magna, scilicet tabula claudens summitatem arce in cubito vno, & non poterat postea bituminari: & quia Noe non erat certus ante de statu aquarum, timuit aperire tectum: nunc autem non redesset columba, certissime credidit, quod nulla, vel modica aqua erat super terram: ideo non timuit aperire. *Vidit quod desiccata esset superficies terrae,* id est quod crusta superior terrae desiccata esset: tamen non erat in parte inferiori terra plene arefacta, ita ut esset solida ad ambulationem animalium: ideo non exierunt animalia vsque ad diem vigesimum septimum mensis secundi, in quo perfecte desiccata fuit terra. *Mense secundo,* scilicet in Octobri, circa tempus festiuitatis omnium sanctorum, vel quasi. *Arefacta est terra,* id est in illo die fuit perfecte desiccata, & arefacta, id est consummata arefactio, quae inceperat precedenti mense, ita ut animalia, & homines sine periculo submersio- nis in limo moueri possent per eam. *Locutus est autem.* Hic ponitur hominum de arca egressus. Hic mandauit Deus Noe, ut exiret de arca ipse, & omnia animalia. Et hoc multum decebat, ut sicut Noe Deo mandante arcam intrauerat, ita ad exeundum eius mandatum expectaret. Stetit autem Noe cum ceteris animalibus in arca vno anno integro. Eodem enim die reuoluto anno solari, quo ingressus fuit, egressus est.

Quaest. 13. Et si obijciatur, quia dicitur quod introiit in ar-

cam decimo septimo die mensis secundi, & hic dicitur quod exiit sequenti anno eodem mense, die vigesimo septimo: Respondetur, quod Iudei computant annos per lunationes: & si vna lunatio computetur pro vno mense, & duodecim lunationes pro vno anno, erit annus lunaris minor anno solari vndecim diebus: & sic computando a decimo septimo die mensis secundi, vsque vigesimo septimo eius mensis, includendo vtrumque diem, sunt dies vndecim, qui super annum lunarem complent annum solarem. ¶ Iudei autem computant annos suos non per menses nostros, sed per lunationes, & sic computauit hic Moyses: Est enim regula generalis, quod annus sequens addit semper super precedentem vndecim dies Lunae. Vnde si iste annus incepit Luna decima, necesse est sequentem annum incipere Luna vigesima prima.

Tu & vxor tua. Quando Noe intrauit in arcam, viri intrauerunt per se, & foeminae per se: ut signaretur, quod sicut in arca a generando abstinere debebant propter mundi uniuersalem tribulationem, ita in exitu de arca generationi uacare debebant ad mundi pereuntis restaurationem. Et ideo tunc coitus fuit sub mandato, sicut quodlibet aliud bonum opus ex genere. ¶ Et dupliciter mereri poterant, qui tunc generationi uacabant. Primo si propter bonum finem agebant. Secundo, quia Deo mandanti obediebant, & non coire fuisset ibi magnum uitium, quia non erat tunc tempus continentiae: & si uirginitas fuisset ibi peccatum, uel continentia, sicut si Adam, & Eua uellet uirginitatem obseruare: & quantum ad hoc assignatur medium in uirginitate, scilicet secundum rationem, licet nullum sit ibi secundum rem, quia cum uirginitas sit circa abstinentiam a delectabili uenereo, nullus est, quod magis abstinere a delectabili uenereo, quam uirgo, quod nullo modo talem delectationem experitur: sed est in medio secundum rationem, quia recta ratio imperat, nunc esse continentiam ab omni delectabili: & aliquod tempus est, in quo non debemus abstinere a delectabili uenereo. Et tunc uelle abstinere, est extremum superabundans, sicut uelle esse uirginem tempore, quo oportebat multiplicare prolem: Et Deus hoc mandabat, sicut in exordio generis humani tempore Adae, & mundo pereunte tempore Noe. Ideo Deus sub praepcepto posuit coitum, dicens, crescite & multiplicamini, ut infra patet. *Filij tui, & vxores filiorum tuorum.* Ex hoc apparet, quod octo homines solum saluari sunt per arcam, scilicet Noe, & tres filij eius, & quattuor uxores eorum. *Tam in uolatilibus,* scilicet auiibus. *Bestijs,* id est omnibus quadrupedibus, siue mansuetis, siue non mansuetis. *Reptilibus,* id est serpentibus. *Educ tecum.* Quia animalia iam domesticata in arca forte exire nollent, nisi Noe ea educeret. *Et ingredimini super terram,* id est iam non habitetis in arca, sed super terram ambulate, & manete. *Crescite & multiplicamini.* Illud uerbum non solum fuit dictum hominibus, sed etiam bestijs, quia necessaria erat utrobique multiplicatio: & licet bestijs istud uerbum intelligibile non erat, tamen Deus mouit eas specialius tunc ad desiderium generandi, quam ante mouerat: & necesse fuit, quod tempore quo in arca fuerunt, nec generauerunt, nec ad hoc inclinabantur, faciente hoc Deo: homines autem exterius per uerba exhortatus est, ut generationi uacarent. *Sed & omnia animalia,* id est aues & omnia animalia quadrupedia, siue comestibilia, siue non comestibilia, praeter ea, quae ad humanum adiutorium in oneribus portandis destinata sunt, & animalia uenenosa. *Fumenta.* Animalia data in subsidium humanum, ut sunt asini, equi, muli, & camelus. *Et reptilia,* quae reptant super terram, id est omnia animalia, quae super peccus mouentur, & sunt uenenosa: nullos enim pedes ha-

De ingressu Noe in arcam, & egressu, quo scilicet tempore, & die fuerit. Respõsio.

Quaest. 14. Cur uiri per se ingressi sunt, egressi autem si mul cum mulieribus.

des habent, vel si habēt, valde parui sunt, ita vt magis pectore reptent quam pedibus ambulent. Et dicitur. Super terram. Ad differentiam piscium, qui dicuntur reptilia, sed reptant per aquas, & non super terram. Secundum genus suum egressa, id est illa, quæ erant de vna specie simul egrediebantur, deinde illa, quæ erant de alia specie: sicut enim ordinatim, & impermixte ista animalia ingressa fuerunt in arcã, & ita ibi mæserunt, sic ordinatē egressa sunt. Aedificauit autem Noe. Supra posita fuit obedientia Noe de arca egredientis: hic autem ponitur deuotio eiusdem offerentis. Altare Domino Deo. Viderat Noe se a Deo liberatum de morte: ideo ne ingratus esset tanto beneficio, gratias referebat, offerens de cunctis animalibus.

Quæst. 15. An altare Noe fuit ex terra, vel ex lapidibus.

¶ De isto altari, quod Noe aedificauit, non dicitur, vtrum fuerit de terra, vel de lapidibus. In lege autem mandabatur, qd altare esset de terra, vt patet Exo. 20. c. vel si forrē vellent facere de lapidibus, lapides esse debebant impoliti, vt patet Deut. 27. c. & Exo. 20. c. Si tēpore Noe non erat obligatio aliqua ad legalia, cum non data fuissent, sic etiã est de sacrificio, ut infra patet. Et volens Noe Deo specialissimum honorē præbere pro tanto beneficio: obtulit ei multa sacrificia, quia licet sint alia opera pertinentia ad cultum, & honorem Dei, nihil tamen est, quod tam proprie Deo conueniat, sicut sacrificium, quia laudes & adorationes, licet Deo conueniant, hominibus tamē interdū impenduntur. Sacrificium tātē dignitatis ab antiquo extitit, vt nullus vnquam hominum, quantumcunq; errauerit, sacrificium alicui alteri obtulerit, nisi vero Deo, vel ei, quem verum Deum esse putabat. De cunctis pecoribus, & volucribus. In lege enim Mosãica solū tria genera pecorum offerri debebāt, scilicet arietes, tauri, & hirci. De volucribus autem duo genera, scilicet turtures, aut pulli columbarū, vt patet Leuit. 1. c. & per totum: causa autem horum ibi ponitur Leuit. 1. & infra 15. c. breuiter. Noe autem non obseruauit hic istam legem, quia nondum data fuerat.

Quæst. 16. Quæ animalia hic appellat munda.

¶ Volucribus mundis. Quomō ponuntur hic animalia munda, quia tunc non erant ista, vel illa determinate munda: & ideo in lege Euangelica omnia munda dicuntur, quæ cum benedictione percipiuntur, vt patet Actuum 10. c. Sic dicitur primē ad Timot. c. 4. Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum est, quod cum gratiarū actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. ¶ Dicunt tamē aliqui, qd cēremonia de munditia animalū erat tunc quantum ad cognitionem, sed non quantum ad obseruationē, quia vt patet cap. sequēti, omnia animalia tradita sunt hominibus in cibum tanquã olera virentia. ¶ Et tenendo istam positionem, quæ satis rōnalis est, dicendum erit, qd solum decem species animalū quadrupedum oblatæ sunt, quia de pecoribus solum decem munda sunt, vt patet Deut. 14. c. De volatilibus autem multæ species mundarum sunt. ¶ Vel potest dici, qd vocat hic textus animalia munda omnia, quæ homines in cibum sumebant, & vocantur munda, ad differentiam quorundam, quæ propter vilitatem suã, & malam complexionem non comeduntur, ut serpentes, iumenta, & quædam feræ. Et istud est rationabilis, & illud tenuimus præcedēti cap. Obtulit holocaustum, i. incendit illas carnes totaliter, nihil de eis dimittendo: dicitur enim holocaustum totum incensum: & differt a victima pacifica, & ab hostia pro peccato, quæ non totaliter comburantur, vt patet Leuit. 3. & 6. & 7. c. Odoratus est dominus odorem suauitatis, i. placuit Deo illud sacrificium, sicut placet alicui homini res boni odoris, non ex seipso, quia de se nihil est, sed ex deuotione offerentis. Et est hic figura, quæ vocatur antropopathos, i. quando humana passio Deo attri-

Holocautum quare sic dicat, & in quo differat a victima, & hostia. Figura antropopathos.

buitur: Deus enim non odorat, cum non sit corporeus in essentia sua: & dato quod odoraret, iste odor non erat odor suauis, sed odor grauis, i. odor carniū combustarum cum adipibus suis. Et ait ad eum, nequam ultra maledicam. Placatus dominus sacrificio facto per Noe, quia a bono corde fiebat, promissit, qd homines nunquam deleteret, sicut ante deleuerat, subdens causam, vt infra patet. Maledicam terræ, i. omni creature habitanti in terra, s. vniuersaliter, quia nō solum in diluuiio homines perierūt, sed etiam bestiar. Vel potest dici terra maledicta, quia in diluuiio etiam tota terra in terrā nascentibus de omnibus arboribus peiorata est, quia intrauit Oceanus saluus in terras, & quia crusta superior terræ, in qua erat virtus germinum ablata, & deleta est: & terra, quæ relicta fuit, sal sedine corrupta est. Propter homines, id est propter peccata hominum. In diluuiio non solum homines puniti sunt, sed tota terra vniuersaliter, i. totus iste mundus inferior, cum soli homines peccauerint. Nunc autem promittit Deus, qd non puniatur terra vniuersaliter propter peccata hominum, quia cum cogitatio hominis semper ad malum prompta sit, homines sepē peccant: & sic sepē oporteret totam terram puniri & corrupti. Etiam intendit aliud dicere, s. qd peccata hominum non debent totaliter puniri, quia natura eorum secundum appetitum sensitiuum existens, nunc in statu lapsio ad malum prona est. Si autem ipsi peccarent ex mera libertate nullo interius inclinante, nec exterius surgente, deberēt hic totaliter puniri, sicut fuit de angelis malis. ¶ Etiam dicit, qd non solum nō puniatur terra propter peccata hominum, sed etiam nunquã omnes homines simul punientur. Et hoc satis patet, quia multotiens post diluuium oēs homines simul declinauerunt in multas iniquitates, tamen non fuerunt simul puniti. In principio autem conditionis humane libertate nullo interius inclinante, nec exterius surgente, deberēt hic totaliter puniri, sicut fuit de angelis malis. ¶ Etiam dicit, qd non solum nō puniatur terra propter peccata hominum, sed etiam nunquã omnes homines simul punientur. Et hoc satis patet, quia multotiens post diluuium oēs homines simul declinauerunt in multas iniquitates, tamen non fuerunt simul puniti. In principio autem conditionis humane libertate nullo interius inclinante, nec exterius surgente, deberēt hic totaliter puniri, sicut fuit de angelis malis. ¶ Etiam dicit, qd non solum nō puniatur terra propter peccata hominum, sed etiam nunquã omnes homines simul punientur. Et hoc satis patet, quia multotiens post diluuium oēs homines simul declinauerunt in multas iniquitates, tamen non fuerunt simul puniti. In principio autem conditionis humane libertate nullo interius inclinante, nec exterius surgente, deberēt hic totaliter puniri, sicut fuit de angelis malis.

Peccata hominum non profus puniēda sunt, & ratio.

Cap. 13. Cap. 10.

Quæst. 17. Quomodo intelligitur: non occidam omnē animam.

¶ Non igitur percussiam ultra omnem animam, sicut feci, id est non occidam oēs homines, & omnia animalia, sicut nunc factum fuit in diluuiio. Et si arguas contra, quia ante diem iudicij ignis cōsumet omnia, & interficiet expurgando elementa. Respondetur, qd istud dictum intelligitur ad peccatorum punitionem, s. qd propter nullum peccatum mundus ultra consumetur, sicut nunc consumptus est: sed bene omnia destruentur ad huius mundi restauratiouem, ut incipiat terra noua, & cælum nouum, vt patet Apoc. 20. c. Cunctis diebus terræ, id est nō mutabuntur tempora propter aliqua peccata hominū, sicut nunc mutata fuerunt: sed omnibus diebus, quibus terra durauerit, durabūt istæ vicifitudinariæ temporum qualitates. ¶ Et non intelligitur. Cunctis diebus terræ, i. cunctis diebus, quibus terra durauerit, concipiēdo simpliciter: quia post diē iudicij

iudicij terra manebit, & alia elemēta, vt patet Eccl. 1. cap. generatio transit: terra autem in æternū manet: tamen non manebit tēpus messis, nec alia tempora, cum nullum tempus erit: sed intelligitur. Cunctis diebus terræ. Id est cunctis diebus, quibus homines, & alia animantia mæserint super terram. Vel cūctis diebus, quibus generatio, & corruptio fuerint in terra. Sementis, & messis. Ista duo ponunt in recto, aliqui ea ponunt in genitiuo, adiungentes ea illi ablatiuo, cunctis diebus. Sed nō est bene dictum, quia genitiuus illius ablatiuus est terræ. Etiam, quia tunc solum distinguerentur quatuor tempora, & non sex: litera tamē vult ponere sex tēpora. ¶ Item quia sequeretur, qd omnia tempora descripta in litera, includerentur, & vulerentur in semente, & messe, si ponerentur genitiui signatē possessionem: sed intelligitur, qd sementis. Id est tempus seminandi, & messis, i. tempus metendi, & sic de alijs, nunquam requiescent. Distinguntur enim hic sex tempora in anno per æqualia: & ideo cuiuslibet tempori correspondent duo menses. ¶ Tempus sementis est primum, cui dantur menses duo, scilicet medietas Septēbris totus October, & medietas Nouembris. ¶ Deinde medietas Nouembris, totus December cum medietate Ianuarij cōueniunt tempori frigoris: quia in istis maior frigiditas est, quam in toto anno Sole multum elongato a nobis. Deinde medietas Ianuarij, totus Februarius, & medietas Martij dantur tempori hiemis: quia illud tempus est pluuiofum, & aliquantulum frigidum. Deinde medietas Martij, totus Aprilis, & medietas Maij dantur tempori messis: quia ista computatio fit secundum terram temperatam, in qua circa finem Martij aliqua colliguntur maximē, quia Martius Iudæorum est tardior, quam Martius nostrer, quia aliquando coincidit cum Aprili nostro. Deinde medietas Maij totus Iunius, & medietas Iulij dantur tempori aestatis, in qua calor non est ita magnus, sicut Sole stante in Leone, & Virgine: quia licet directior sit radius Solis super nos Sole stante in Cancro, quam alibi, cum tunc magis ascēdat ad perpendicularem: tamen Sole existēte in Leone, & Virgine, & Libra, terra magis disposita est ad fortē calorem ex magna mora Solis super terram: ideo potest a qualibet leui reflexione inflammari. ¶ Deinde medietas Iulij, totus Augustus, & medietas Septēbris dantur tempori aestus, in quo est nimis calor. Nox, & dies. Ista non dicunt aliqua determinata tempora, sed dicunt quædam paruas mensuras omnium temporum.

Quæst. 18. Dubit, an in diluuiio tēpus cessauit.

¶ Non requiescent. Id est non cessabūt, sed semper sibi succedent. In diluuiio enim ista tempora cessauerūt, non quantum ad substantiam: quia tempus in se ipso, vt regulariter accipimus, nihil aliud est, nisi mora motus Solis in signis suis Zodiaci: & quia in illo anno diluuij ita motus fuit Sol, sicut in oibus alijs annis, ideo non cessauit tempus: sed dicitur cessasse ista tempora quantum ad qualitatem, quia cuiuslibet istorum tēporum correspondet quædam dispositio in qualitate, frigiditate: vel alijs qualitibus: & istæ qualitates nō successerunt sibi in illo anno: quia semper fuit terra cooperta aquis, quod est contra omnē temporis complexionem. Cessauerunt etiam ibi saltem quantum ad aliquam partem anni dies, & nox: quia tanta erat aeris, & nubium obscuritas, quod nec Sol, nec cetera astrâ videri poterant, dum pluuia durauerunt. ¶ Post diem autem iudicij ista cessabunt, siue quantum ad qualitatem, siue quantum ad substantiam: quia essentia temporis fundatur in motu: post diem autem iudicij non mouebuntur orbēs cœlestes: quia non erit necessaria generatio, & corruptio, propter qd sit motus, iō nec erit dies, nec nox. De hoc Apoc. 10. c. Vbi

Post iudicium non erit tēpus.

dicatur, qd angelus fortis posuit pedē vnū super mare, & alium super terram, & iurauit per viuētem in secula seculorum, qd tempus amplius non erit. Et Zacha. 14. cap. Erit dies vna, quæ nota est dño, non dies, nec nox; & in tpe vesperi erit lux. Et loquitur ibi Propheta de die iudicij, vt satis patet ex cōtextu literæ.

Quæst. 19. Dubium. Cur annus diuidit in sex tempora, cū Naturales, & Astrologos solum in quatuor tempora diuidatur? Respondetur qd distinctio temporis anni assignata a Naturalibus est secundum quatuor primas qualitates, secundum dominium earum. Illa enim pars anni, in qua vna dominaat, vocatur vnū tempus: & sic de omnibus quatuor. Hic autē distinguuntur tempora vulgariter, partim secundum qualitates primas, partim secundum actus humanos in illis temporibus: & quantum ad hoc assignant menses, qui coincidunt cum vere, & aestate: & semetētem, quæ coincidunt cum autumno, & hyeme.

De benedictione Noe; prohibitione sanguinis; signo fœderis, de vinea, inebriatione Noe, maledictione Chanaan pueri, de Cham, & filijs, ultimo de Sem, Et terra, & regione ipsorum. Cap. IX.

BENEDIXITQUE DEUS NOE, & filijs eius, & dixit ad eos: Crescite, & multiplicamini, & replete terrā. Et terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cœli, cum vniuersis, quæ mouentur super terram. Omnes pisces maris manus vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia: excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Sanguinē enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis: de manu viri, & fratris eius requiram animam hominis. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Ad imaginem quippe Dei factus est homo. Vos autem crescite, & multiplicamini; & ingredimini super terram, & implete eã. Hæc quoque dixit Deus ad Noe, & ad filios eius cum eo: Ecce ego statuã pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos, & ad omnem animam viuētem, quæ est vobiscum, tam in volucribus, quam in iumentis, & pecudibus terræ, cunctisq; quæ egressa sunt de arca, & vniuersis bestijs terræ. Statuam pactum meum vobiscum, & nequam ultra interficietur omnis caro aquis diluuij: neque erit deinceps diluuiū dissipans terram. Dixitque Deus: Hoc est signum fœderis, quod do inter me, & vos, & ad omnē animam

Sup. r. dist. 8. c.

Matt. 26. a. Apoc. 3. c. Ista. 5. 4. b.

animam viuentem, quæ est uobiscum in generationes sempiternas: Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & inter terram. Cumque obduxero nubibus celum, apparebit arcus meus in nubibus: & recordabor fœderis mei uobiscum, & cum omni anima uiuente, & quæ carne uergetat: & non erunt ultra aquæ diluuij ad delendam uniuersam carnem. Eritque arcus meus in nubibus: & uideo illum & recordabor fœderis semiterni, quod pactum est inter Deum, & omnem animam uiuentem uniuersæ carnis, quæ est super terram. Dixitque Deus Noe: Hoc est signum fœderis, quod constitui inter me, & omnem carnem super terram. Erant ergo filij Noe, qui egressi sunt de arca Sem, Cham, & Iapheth. Porro Cham ipse est pater Chanaan. Tres isti filij sunt Noe, & ab his disseminatum est omne genus hominum super uniuersam terram. Cepitque Noe uir agricola exercere terram, & plantauit uinea. Bibensque uinum, inebriatus est: & nudatus est in tabernaculo suo. Quod cum uidisset Cham pater Chanaan, uerenda scilicet patris sui esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras. An uero Sem, & Iapheth pallium imposuerunt humeris suis: & incedentes retrorsum, operuerunt uerenda patris sui; faciesque eorum auersæ erant, & patris uirilia non uiderunt. Euigilans autem Noe ex uino cum didicisset, quæ fecerat ei filius suus minor, ait; Maledictus puer Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan seruus eius. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan seruus eius. Vixit autem Noe post diluuium trecentis quinquaginta annis, & impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus est.

BENEDIXITQUE. Descripto statu Noe in diluuij, consequenter describitur status eius post diluuium, & primo quantum ad Dei beneficium, secundo quantum ad eius agriculturam, & exercitium ibi. *Capitulum Noe.* Prima in duas, primo enim describitur Dei beneficium in conferendo honorem, secundo in remouendo malum ibi. *Hæc quoque dixit Deus.* ¶ Circa primum. *Benedixitque Deus Noe.* Benedictio semper importat augmentationem: sed aliquando in temporalibus, aliquando in spiritualibus, utriusque autem, potuit hic esse: quia enim Noe, & filij eius erant uiri boni, & iusti, & obtulerant Deo sacrificium, in hoc actu deuotionis, & charitatis mere-

bantur charitatem, uel gratiam sibi multiplicari; ideo Deus multiplicauit in eis gratiam suam. ¶ Vel potest intelligi, quod ista benedictio sit augmentatio in bonis temporalibus, uel in prole: & manifestatur per id, quod subditur; *Crescite, & multiplicamini.* Sic enim cum Deus uellet horrari Adam, & Euam ad multiplicationem humani generis, dedit eis potestatem generatiuam, ut possint ualde plurificari: & sic dicitur; benedixitque illis Deus, & ait. *Crescite, & multiplicamini.* Non est hoc consilium, uel exhortatio, sed mandatum obligans sub pena mortalis peccati. Nusquam enim reperitur Deus ista mandasse, nisi cum temporis necessitas hæc exigebat, sin primordio conditionis humane, & post destructionem diluuij uniuersale. ¶ Licet nunc dicitur aliqui doctores, quod si nunc omnes homines uo animo consentirent, ut continentia esset in toto orbe: ita quod amplius non esset aliqua copula carnalis, Deus suppleret numerum electorum quodam alio modo, sicut Euam formauit ex Adam. Quid autem sit non plene patet: constat tamen quod nunquam omnes homines in talē consensum deuenient, quia filij ciuitatis diaboli, qui usque ad finem mundi durabunt nunquam derelinquent delicias suas: in quibus eorum tota beatitudo est: maxime delicias ueneras. *Et replete terram.* Tales propositiones non debent intelligi secundum uim uerborum, sed secundum eorum loquentium. Dicitur enim repletio terre habitatio satis populosa: si enim homines terram proprie implerent, impossibile erat eos naturaliter uiuere: quia non esset eis cibus, nec requies, nec poterat modus talis repletionis imaginari. *Terror uidetur, ac tremor sit super cuncta animalia.* Idest omnia animalia timeant, quod uiderint uos, & tremant ex magno timore. Sed non est intelligendum ex hoc, quod Noe & filij eius dederit illud dominium super animalia, quod datum fuit Adæ manenti in statu originalis iustitiæ, sed quod nullum animal ei noceret: sed omnia mandato eius obedirent tanquam animalia domestica. Sed intelligitur hoc quantum ad quedam animalia, quæ per artem domesticabilia sunt: uel quod animalia omnia naturaliter timent faciem hominis, licet aliqua eum inuadunt cogente timore, uel famis inopia. Vel ut ait scholastica historia, hæc ad consolationem Noe, & filiorum suorum dictum fuit, quia ipsi pauci existentes timebant a tot bestiis consumi: nec credebant se illam pacem cum bestiis habituros, quam in arca tenuerant: quia uidebant illud ex miraculo fuisse donatum: ideo Deus tollit eis timorem dicendo. *Sit timor, & terror uergetat super cuncta animalia.* Idest non timeatis consumi ab animalibus feris, sed magis ipsa animalia fera timebunt uos: super cuncta animalia, scilicet quadrupedia, siue fera, siue mansucta. *Et omnes uolucres celi.* Quia aliqui uolucres sunt durissimæ, & crudelissimæ, ut Griphi, a quibus homines timebant consumi. *Cum uniuersis, quæ mouentur in terra.* Propter reptilia dicit, quæ super terram mouentur reptando. *Omnes pisces maris.* Super abstulit eis animalium ferorum metum hic prouidet eis de cibo ad uiuendum. *Omnes pisces maris.* Hic dat hominibus potestatem comedendi carnes, & pisces. Ante diluuium nec erat usus uini, nec carniuum, nec piscium: sed solis fructibus, & segetibus sponte natis uesciebantur, ut ait Boetius de consolatio. lib. 2. Metro. 5. Et Ouidius Metam. lib. 1. Circa principium. De his latus diximus sup. 1. c. Vbi posuimus uersus istorum.

¶ Causa autem quare Deus permisit nunc esum carniuum, & non ante, inimo nunc incitauit ad illum, fuit quia per diluuium fuerant terræ nascencia peiorata, nec habebant uirtutem nutritiuam, sicut antea: quia salredo maris Oceani intrantis terras cuncta corruerat. ¶ Secunda causa erat, quia natura humana erat fragillior quam antea: ideo indigebat cibo substantialiori, & magis

An hoc sit mandatum sub pena peccati mortalis, scilicet crescite, & multiplicamini.

Secunda causa. Opinio cur homo nunc sit breuis uis vite. Cōsuetudo

Aethiopes comedunt dracones.

Quæst. 2. Dubium Quomodo intelligit carnem cum sanguine non comedentis.

Quæst. 2. Cur Deus nunc permittit usum carniuum, & non ante

& magis nutritiuo: huiusmodi enim sunt carnes. ¶ Aliqui autem dicunt, quod uita hominis ideo nunc breuis est, quia carnes comedunt, inducetes testimonium, scilicet quod ideo in prima ætate tunc uiuebant, quia carnis non uesciebantur; sed hoc pro utraque parte ridiculosum est. Non enim ideo homines primæ ætatis tunc uiuebant, quia carnis non uesciebantur, quia magis uixissent, si carnes comedissent: sed uita eorum prolongabatur ex multis causis, quas assignauimus supra 5. cap. ¶ Uita autem hominum præsentis temporis ex oppositis causis diminuitur maxime propter malam complexionem ciborum, quæ quotidie peioratur: & propter influentiam coeli, quæ non concordat nunc priori temporis. Carnes autem nihil obstat, nisi in excessu comedatur: quia tunc putrefactio, & corruptio sequetur. Si tamen homines nunc carnis non uterentur minus uiuerent, cum carnes multum sint conuenientes complexionem humanam. *Manu uestra traditi sunt.* Idest omnes pisces maris, & fluminum sunt in potestate uestra, ut faciat ex eis quicquid uoueritis. *Et omne quod mouetur in terra erit uobis in cibum.* Idest de omnibus, quæ mouentur in terra poteritis assumere in cibum quicquid uoueritis. Non debet hoc intelligi imperatiue, sed quod Deus madauerit hominibus, quod assumerent cibum de omnibus, quæ mouentur in terra: quia sic tenerentur comedere de serpentibus, & alijs animalibus uenosis, quæ repugnant complexionem humanam, quod non conuenit; licet aliquæ gentes comedant serpentes, sicut Aethiopes comedunt dracones, ut hæc de proprietatibus rerum lib. 17. Dicit enim quod Aethiopes occidunt dracones, & extrahentes quasdam paruas partes nigras corporis, in quibus est uenenum totum aliud comedunt, & confirmatur hoc. Psal. 103. Draco iste, quem tu formasti ad illudendum ei, & dedisti eum in escam populis Aethiopijs. Vel potest intelligi, quod ly, omne, non distribuatur secundum uim: secundum quod communiter reperitur in scripturis, sed accipiat pro multis, solum quod. *Mouetur in terra erit in cibum uobis.* Idest omne comestibile, quod mouetur in terra erit in cibum uobis. *Tanquam olea uirentia tradidi uobis omnia.* Idest sicut ante licebat uobis uti oleribus uirentibus in cibum, ita nunc licebit uobis uesci carnis. ¶ *Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis.* Ab illa generalitas ciborum excludit Deus hoc, scilicet carnem cum sanguine. ¶ Quod multipliciter intelligi potest. Vno modo, quod prohibetur abscisio membri alicuius animalis uiuentis, & comestio talis membri: quia in illo membro adhuc sanguis manet diffusus per uenas: & ratio huius prohibitionis est, quia magna crudelitas est sic animalia trucidare; Deus autem intendebat homines a crudelitate remouere. ¶ Alio modo potest intelligi de animalibus suffocatis, uel quod se mortuis, quæ non sunt comedenda, quia sanguis eorum manet in ipsis. ¶ Alio modo quod prohibetur hic esus sanguinis per se, sicut in sanguificijs, & tunc ponitur ibi cum pro. & Carnem cum sanguine, id est non comedatis carnem, & postea sanguinem. ¶ Vel aliter carnem cum sanguine, id est non comedatis animal de aucupio, uel uenatione, donec prius sanguis eius super terram effundatur: ut patet. Leni. 17. cap. ¶ Sanguis enim quocumque modo in Moysa lege uetabatur, ut patet. Leni. 3. & 7. cap. Vbi dicitur, quod anima, quæ sanguinem comederit, morte moriatur. ¶ Et hoc tenebant Iudæi super omnes alias ceremonias: & ideo quæ uidebantur quæ gentes comedebant sanguinem horrebant eas: nec poterant sustinere aspectum illarum: & ex hoc sequebatur, quod quæ in principio ecclesie primitiuæ aliqui de Iudæis conuersi sunt ad fidem, & aliqui de gentibus. Et Iudæi uidebant conuersos de gentilibus comedere sanguinem scadalizari-

bantur in tantum, quod aliqui a fide recedere uolebant: Ideo in concilio apostolorum, in quo uertebatur questio, utrum conuersi de gentibus legalia legis Moysaice obseruare deberent respectum fuit, quod non deberet astringi ad obseruationes ceremoniarum præter hoc quod abstineretur sanguine, & suffocatione, quia magni scadalum ex his sequebatur. De his Actorum. 15. cap. *Sanguinem animalium uestrarum.* Anima non habet sanguinem, quia incorporea est: sanguis autem corporis humor est. ¶ Sed uocatur sanguis anima sanguis ipsius hominis: quia homo anima uocatur, ut patet infra 46. cap. Vbi dicitur quod septuaginta anime introierunt in Aegyptum de femore Iacob: & Exo. 1. cap. Vel uocatur sanguis anima, quia anima in sanguine est magis, quam in alio humore, ut patet. Leni. 17. cap. Et est sensus; non comedatis sanguinem: ut ego requiram sanguinem uestrum de manu cuiuscunque effunderis illum. Quod autem sanguis sit sedes anime magis, quam alius humor late diximus. Leni. 17. cap. *De manu bestie.* Quod dupliciter intelligitur, uno modo quod siue aliquis homo occidat alium, siue per se, siue mediante bestia Deus requirit sanguinem eius. Alio modo quod Deus requirit sanguinem hominis de manu bestie, id est quod sicut Deus requirit sanguinem unius hominis de manu alterius, ita requirit de manu bestie si effundat: quia licet bestia peccare non possit: Deus tamen tradet eam in manum alicuius occisoris propter facti errorem, sicut dicitur. Leni. 20. cap. qui cum iumento coierit morte morietur, pecus quoque occidite. *De manu hominis.* Siue uiri, quod dupliciter intelligitur. *De manu uiri.* Idest de manu fortis, qui uir uocatur. quod quæcunque robustus sit, qui effuderit sanguinem alicuius, ego requiram de manu eius. *Et de manu fratris sui.* Idest quantumcunque sit frater, id est proximus amicus, uel cognatus, quod occiderit, non euadet ultionem Dei: uel aliter. *De manu uiri.* Idest de manu cuiuscunque casualiter, uel palam occiderit. *Et de manu fratris.* Scilicet cuiuscunque in secreto occiderit, quia ille, qui communiter specialiter cum aliquo tanquam frater eius, potest eum secretius occidere, id est siue aliquis publice occidat, siue in secreto non effugiet punitionem. *Quicumque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis eius.* Idest si aliquis occidat aliquem, Deus tradit eum in manum alterius occidentis eum: sicut hæc Matth. 26. cap. Qui accepit gladium, gladio peribit, id est dignus est, quod occidat nisi forte peniteat, & Deus eam istam penam remittat, uel in aliam conuertat: ubi nos dicimus *Humanum, siue hominis.* Hebraica litera habet. *Baadam.* Idest in homine, uel pro homine, scilicet quod si aliquis fuderit sanguinem humanum intra ipsum hominem non effundet foras, sicut cum aliquis suffocat alium, uel intoxicat eum, uel quomodolibet aliter, ita quod mors sequatur, & sanguis non effundatur, etiam illo casu requiratur sanguinem: uel si aliquis occidat aliquem pro homine, id est ut complacat alicui homini, ille occidatur, & subdit ratio huius. *Quia ad imaginem Dei factus est homo.* Idest non debet indifferenter occidi homo ex quacunque actione, sicut animalia bruta: quia creatura perfectissima est homo, scilicet ad imaginem Dei. De ista autem imagine penes quid attendatur, uel in quo consistat, dictum fuit supra cap. 1. *Hæc quoque dixit Deus.* Hic ponitur diluuium beneficium in remouendo malum, sicut enim remouerat timorem ferarum, ita hic remouet timorem diluuij aquarum, ut ait Iosephus. Noe, & filij eius timebant, quod Deus propter peccata eorum eos diluuij iterum destrueret quomodocunque peccarent. Et Noe continue orabat Dominum, ne hoc fieret: ideo pepigit Deus cum eo, & semine suo, ne uentura ageret. Etiam fuit propter hoc, quia homini exenti nunc de arca post diluuium iussit Deus crescere, & multi-

Homo anima uocatur.

Anima magis in sanguine est quam in alio humore.

multiplicari, id est vacare proli. Erant autem nunc homines timidi, quia viderant, quod propter peccata Deus induxerat diluuium super terram, quod omnia vastauerat: se ipsos autem sciebant ad peccandum pronos, & ideo facilliter peccarent, & tunc immitteretur rursus super eos diluuium, uel alia uastatio, propter quod essent semper timidi; atque de hoc malo suspecti, neque gaudent uellent, quod tamen requiritur in uacatione prolis; & ita iste timor obstat multum multiplicationi generis humani, quod Deus intendebat, & erat ualde necessaria. Ideo abstulit eis timorem praestando securitatem, quod nunquam mitteretur diluuium, in quo periret omnis caro: Et sicut dicitur diluuium, ita intelligitur de omnibus alijs uniuersalibus vastationibus. Et est sensus quod est si grauius, & multa peccata committerent unus, uel plures, uel totus mundus, nunquam sequeretur uniuersalis uastatio. *Ecce ego statuam pactum.* Licet de futuro uerba ista sonent tamen de praesenti est sensus, quia per hoc quod ista dicebat actualiter statuebat pactum cum eis promittendo, nunquam futurum diluuium. *Et cum sermone uestro post uos.* Ex hoc constat, quod quatacunque, & qualiacunque peccata homines facerent, nunquam Deus immittet diluuium, nec uniuersalem consummationem, quia hoc pepigit cum Noe pro se, & semine suo, *Et ad omnem animam uiuentem, quae est uobiscum.* Istud pactum non solum fuit ad homines, sed etiam ad omnia alia animalia, quia in diluuium, uel qualibet alia generali consummatione eorum periculum uertebatur. *Cum istis, quae egressa sunt de arca.* Ex hoc patet, quod istud pactum Dei cum Noe fuit post exitum de arca, & post sacrificium. *Et uniuersis bestijs terra.* Scilicet feris, quae inter pecora, uel pecudes non numerantur. *Nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluuij.* Hic promittit Deus, quod nunquam ueniet diluuium uniuersale, in quo destruetur omnis caro, sed non tollitur, qui uenient aliqua diluua, in quibus aliqui homines, & bestiae perirent, sicut fuit diluuium Ogygi in Graecia tempore Iacob Patriarchae: & sicut fuit diluuium Deucalionis in Thessalia tempore, quo filij Israel per desertum incedebant uiuente Moyses. De ijs Isidorus Ethim. ca. 22, & Augu. de ciui. Dei. lib. 18. c. 8. Et fluxerunt inter ista duo diluua sexcenti anni, ut ait Solinus in Polistor. cap. de Thios insula. De hoc Paulus Orosius primo libro de Ormesta mundi; & tamen non uult sexcentos annos Orosius fuisse inter duo diluua, quia diluuium Ogygi dicit fuisse mille, & quadraginta ante urbem conditam, & diluuium Deucalionis octingentis, & decem annis ante urbem conditam. Et sic inter ambo diluua fuerunt anni ducenti & decem. Isidorus quoque lib. 13. Ethimo. quasi idem tempus ponit dicens, unum accidisse tempore Iacob, & alterum tempore Moysi; & tamen est si computemus a natiuitate Iacob usque ad mortem Moysi, non sunt anni quadringenti compleri, ut potest colligi ex sacra scriptura, & manifeste ponit illud Eusebius. Sed ista uarietas accidit propter opiniones de temporibus regis Ogygi, de quo sunt quinque opiniones, aut sex, ut tangit idem Eusebius, & in commentarijs eius declarabitur. Ipse autem tenet id quod Paulus Orosius, scilicet fuerint ducenti anni, uel quasi inter haec duo diluua particularia. *Neque erit ultra diluuium dissipans terram.* Scilicet totam terram. Illud enim diluuium totam terram dissipauerat corrumpendo eam salfedine, & tollendo superficiem, in qua tota uirtus erat, quia in diluuium fuerunt ablata, quasi duo palmi de superficie terrae, uel plures. In alijs autem futuris diluuijs non erit dissipanda terra; licet in aliqua parte lederetur. *Hoc signum foederis, quod do inter uos, & me.* Foedus erat, ne Deus immitteret diluuium super terram. Signum autem declarans ueritatem huius promissi erat iris. Et ideo est sensus; hoc est signum foederis, i

Licet Deo pollicetur sit uniuersale diluuium amplius futurum, non tamen parum curare.

Quantum temporis in diluuijs illis, quae post uniuersale istud facta sunt.

istud est signum, per quod uidere poteritis ueritatem mei promissi. Et tunc creauit Deus iridem, uel eam naturaliter fecit, & ostendit eam Noe. *In generationes sempiternas.* Id est usque ad consummationem omnium generationum seculi, usque ad diem iudicij. *Arcum meum ponam.* Vocatur iris arcus, quia est semicirculus, & aliquando minus secundum altitudinem Solis in Occidente quando generatur: nunquam tamen accedit perfecte ad semicirculum. *Inter me, & inter terram.* Quia diluuium principaliter totius terrae cum omnibus in ea existentibus erat lesuum; ideo pactum Dei de non mittendo diluuium ad totam terram dirigebatur. *Cumque obduxero.* Id est obtenebrauero, uel cooperuero. *Nubibus caelum.* Nubes enim densitate in medio aeris interstitio tollunt nobis uisionem caeli, & luminarium. *Apparebit arcus meus in nubibus.* Vocatur iste arcus domini, quia iste non est fabricatus ab aliquo homine; sed a solo Deo causatus est per sua naturalia agentia. Vel uocatur arcus Dei, quia a Deo datus est in signum non futuri diluuij. Et tunc ponitur arcus magis quam alio tempore, quia quando nubibus operitur caelum, est signum pluuie futurae multae, ideo ad tollendum timorem diluuij, ponitur arcus. Vel forte non solum causatur hoc ex intermissione agentis ad finem, sed ex conditione materiae sic uel sic dispositae; nubes enim, in quibus causatur iris, taliter dispositae sunt, quod in eis naturaliter talis effectus sequitur, et si Deus non intenderit irim ad aliam significationem, sed solum concitauerit per influentiam generalem, ut in alijs oibus entibus. *Et recordabor foederis mei.* In Deo non cadit obliuio promissi, sicut in hominibus; sed deo recordari, quia tunc ad succurrendum paratum se demonstrat. *Foederis mei uobiscum.* Id est quod pepigi uobiscum. *Et cum omni anima uiuente, quae carnem uegetat.* Id est cum omni animali ad diuinam animatorum non habentium carnem, quemadmodum sunt arbores, & omnia plantaria; cum istis si non est principaliter pactum factum positum, quia licet aliquando uel uergetabilia in diluuium damnificarentur, non tamen destruantur totaliter quemadmodum animalia, quae moriuntur. Ad animalia ergo principaliter hoc foedus Dei pertinet. *Erunt arcus meus in nubibus.* Nihil enim est arcus, nisi impressio facta in nube rorida operata Soli recipiendi radios solares: dum tamen illa nubes non sit multum densa. *Et recordabor foederis sempiterni.* De istud foedus sempiternum, quia ponitur pro toto tempore, quo homines fuerint super terram. *Hoc erit signum foederis, quod constitui.* Ex hoc uidetur quod arcus est signum ad uoluntatem representans, & non naturaliter cum dicitur esse constitutum, ut patet in litera. *Sed dubitari solet cum iris sit aliquid naturaliter causatum, quomodo potuit dari in signum diluuij non futuri; aliqui respondent quod bene potuit dari in signum: quia ante diluuium nec fuit pluuia, nec iris.* Sed hoc non est uerisimile, quia cum pluuia causatur ex motu, & figuracione corporum coelestium disponentium aere sicut, & omnes naturales effectus, ut ait Ptholomeus in Almagesto, & in Quadripartito, non uerisimile, quod in tanto tempore, sine mille, & fere septingentis annis quibus durauit prima aetas, ut probauimus. sup. 5. c. non fuerit aliqua mutatio, uel figuratio corporum coelestium pluuie causatiua. Alij dicunt quod licet fuerit pluuia ante diluuium, nunquam tamen fuit iris; dicit enim quod in toto illo tempore nunquam talis dispositio causata fuit, quae ad generationem iridis, secundum Philosophum. 3. Metheo. requiruntur duae nubes, una est nubes rorida leuis concaua, in qua fiat radiorum solarium susceptio, & re percussio, & alia nubes densa post nubem roridam, quae faciat propter sui aliquales soliditates, ut radij ibi demineant ad cauandam repercussionem, sicut in speculis requiritur uetri perspicuitas, & plumbi densitas terminans. Volunt ergo isti quod ista dispositio nunquam ante fuit, quo usque; Deus ostendit Noe primo

Quest. 4. Cur iris dicitur arcus Dei.

Quid sit arcus caeli, & unde gignatur.

Quest. 5. Quomodo iris esse sit quidam naturale potest esse signum diluuij non futuri.

Cap. 2. Quid requiritur ad generationem iridis secundum sententiam Philosophi.

primo talem reuerberationem Iridis. Sed et iam hoc non est uerisimile, quod in tanto tempore non fuerit talis dispositio cum nunc tam frequenter fiat, & res naturales a Deo naturales agere permittunt, quia Deus sic res conditas administrat, ut eas propriis motus agere sinat, ut est sententia Augusti. super Gen. ad literam. Et cum causae istius Iridis sepe esse debuerint, ideo iris etiam sepe esse debuit. Dato ergo quod iris apparuit ante diluuium, dicitur quod iris generabatur tunc naturaliter ex eisdem causis, ex quibus nunc gignitur. *¶ Dicit enim Herueus, quod iris est signum non futuri diluuij non ad placitum, quemadmodum uoces sunt signa rerum, sed signum naturale sicut fumus est signum naturaliter signans ignem praecessisse, de quo primo quolibet, quae est. ult. Rationem huius assignat, quia diluuium causatur ex multitudine aquarum, iris autem requirit ad suam causationem certam dispositionem, quae non potest fieri in tempore multum siccato, nec multum pluuioso, sed dicunt esse duae nubes, una rorida concaua, in qua radij recipiantur, alia densa, quae teneat radios, ne transeant. & sic requiruntur vapores sufficientes ad tenendum radios: non tamen debent esse vapores ualde multi; quia tunc non possent causari illi colores ex reuerberatione, sicut nec potest fieri in aqua, quia magna humiditas ibi densata est: & quia ad diluuium multi vapores requiruntur, ideo iridis generatio diluuium excludit, & non excludit diluuium pro semper, sed pro vicino tempore, id est, quod si nunc sit iris, quod non erit in breui diluuium, sed bene poterit esse post aliquantum tempus. Item dicit, quod continuatio iridum potest esse signum diluuij nunquam futuri, semper accipiendo signum pro signo naturali, ita quod nunc sit uia iris, deinde alia, & sic consequenter. Item dicit quod dato, quod ante diluuium fuerint plures irides non tamen fuit aliqua iris propinqua diluuium, quia tunc dispositio contraria erat in nubibus, scilicet, quod erant onustae vaporibus grossis, & condensatis. *¶ Et licet superiora sint satis bene dicta, tamen error uis, quia hic attribuit causam diluuij uirtuti naturali, & quia non distinguit inter diluuium particulare, & uniuersale, sed falsum est, quia diluuium uniuersale non potest causari naturaliter: ut sup. cap. 7. probauimus, sed solum particulare diluuium causatur naturaliter. Etiam quia textus attribuit totam causam huius diluuij Deo; unde quantum ad efficientem dicit sup. 6. ca. Ecce ego adducam aquas diluuij super terram; de causa materiali dicit sup. 7. cap. Rupti sunt fontes abissi magne, & catarrhatae caeli aperte sunt, quae naturaliter fieri non poterant. Patet ergo quod loquendo simpliciter falsum est, quod iris est signum non futuri diluuij. Sed distinguendum est de diluuium, quod duplex est diluuium, scilicet particulare, & uniuersale. Diluuium particulare est magna aquarum inundatio in aliqua determinata parte orbis: & de isto diluuium est uerum, quod est signum naturale iris diluuij, & non ad placitum, quia signat modicos vapores esse pro tunc eleuatos in aere, quia nubes adhuc tenues sunt: hoc patet in regula penultima communis perspectiue, parte tertia, scilicet generationem iris cataclysmum excludere. Et si diluuium factum tempore Noe fuisse particulare, uerum fuisse, quod iris non potuisset apparere pauco tempore ante diluuium; sed quia supernaturaliter uenit illud diluuium per unum diem ante diluuium existente aere non repleto vaporibus, potuisset iris apparere. Dicendum ergo quod iris ante diluuium dato quod apparuisset, nihil signabat ad placitum, sed solum signabat naturaliter magnam copiam aquarum, siue particulare diluuium subito non futurum. Post diluuium autem factum foedere inter Deum, & homines cepit**

Quest. 6. Respositio tertia.

Quo fiat iris secundum Herueum.

Iris quomodo diluuium excludat.

Quest. 7. Constitutio in parte.

Alph. T. ost. super Gen.

iris esse signum diluuij uniuersalis non futuri, quod Deus uoluit, quod nunquam amplius uniuersale diluuium inundaret. Ideo hoc erat causa non inducendi diluuium; Sed ut homines magis certificarentur uoluit dare iridem in signum rememoratiuum, non in signum confirmatum; nihil enim efficit iris ad non esse diluuium uniuersale, quia dato quod nunc esset iris, & nihil mutando de uirtute, uel efficientia eius naturali, posset induci subito diluuium uniuersale a Deo, quod non fieret si naturaliter signaret iris non futurum uniuersale diluuium, quia tunc oportebat mutari aliquid de uirtute eius. *¶ De ista iride a multis dicitur quod quadraginta annis ante diem iudicij non apparebit iris.* Et si forte diceretur, quod post apparitionem iridis per quadraginta annos non possit esse diluuium particulare, adhuc haberet aliqua euidenciam, quia ad diluuium particulare requiritur ualde magna resolutio vaporum, & eleuatio successiua ad partem medij intersticij, & quando incipiunt multi condensari illi vapores non potest apparere iris, sed isti vapores possunt esse in tali dispositione condensationis per quadraginta annos ante: ergo in illis quadraginta annis non potest fieri iris. Istorum tamen intentio est, quod ad inducendam illam inflammationem, quae praecedet iudicium: requiritur magna dispositio in aere per siccitatem ad magnam, & subitam inflammationem, & tanta dispositio non potest causari nisi per quadraginta annos ante ad minus incipiat desiccari aer; ergo in illis quadraginta annis nunquam formabitur iris, cum iris non possit esse nisi in nube aequaliter aquosa, & densa ex parte posteriori. Sed isti uidentur errare sicut alij de diluuium, quia sicut diluuium uniuersale non potest induci naturaliter, sed a Deo solo, ita conflagratio uniuersalis non potest induci naturaliter. Ergo non erit aliqua dispositio naturalis ad effectum pure supernaturalem. Item, quia sequeretur quaedam magna absurditas: si enim in quadraginta annis ante diluuium non posset formari iris propter magnam siccitatem, sequeretur quod in omnibus istis, uel in maiori parte eorum circa finem eorum tanta esset siccitas, quod nec essent pluuie aliquae, sed omnia desiccarentur. Hoc autem falsum est, quia tunc homines uiuere non possent, uel si aliqui uiuerent cum magna famis angustia, & temporum interperie uiuerent. Hoc autem falsum est, quia Luc. 17. cap. idem Matth. 24. cap. dicit quod dies iudicij ueniet insepelitus, scilicet quod homines non putauerint, sed si talia praecederent omnes essent suspecti de die iudicij ergo, &c. Item hoc non potest stare, quia dicit Luc. 17. cap. idem Matth. 24. quod tempus ante iudicium erit, sicut in diebus Noe, quia edebant, & bibebant, & uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem, quia intravit Noe in arcam, & uenit subito diluuium, & perdidit omnes. Sic ergo ante diem iudicij erunt homines letantes in cibis, & potibus, & in actibus ueneris quousque; subito ueniat super eos tuba iudicij. Sed istae delectationes ciborum, potuum, & actuum nuptialium nunquam sunt sine magna letitia cordis, non autem inter malum formidantes. Et cum abundantia bonorum exteriorum prouentium ex bona habitudine temporis. Si autem illam inflammationem praecederet talis desiccatio, qualis isti describunt, utrunque istorum impossibile abaturaliter, scilicet cordis letitia, & bonorum exteriorum abundantia. Dicendum ergo, quod ante iudicium nulla talis praecedet desiccatio, sed erunt tempora felicia sine bellis, sine temporalibus angustijs, ita ut homines possent vacare delicijs, iuxta cor, ut ex uerbis Christi colligitur. A quo. n. ista positio de non apparitione iridis ortu habuerit

Pulcherri ma decifio.

Quest. 8. An quadraginta annis ante iudicium non apparebit iris.

An post uniuersale conflagratione possit formari iris.

G buerit

buerit nescio, sed cōfiteor mihi nullo modo placere. **Erant ergo filij Noe.** Ista particula ponitur recapitulatiue ad supradicta, & præponitur ad declarandum Historiam de inebriatione Noe. *Filij Noe, qui egressi sunt de arca Sem, Cham, & Iapheth.* Istos filios solum habebat Noe, quando exiuit de arca. Isti autem quando de arca exierunt, non habebant aliquos filios, nec ante habuerant, sed post diluuium nati sunt. De quo magis diximus supra 6. cap. *Porro Cham.* Cum Moyses huius libri Historiographus multa facta notabilia illius temporis reliquerit nō scripta, hoc solum terigit, quia in tētio sua erat deducere istā Genealogiam ad Indeos, quibus lex a domino data est; & quia illi possessuri erant terram istarum gentium Chanæarum propter peccatum Chanæarum, vt patet infra 13. & 15. cap. & Leui. 18. ideo describitur hic principium peccati eorum, scilicet irrisio patris, propter quod maledictio venit in stirpem Cham.

Quest. 9.
An Noe habuerit alios filios præter nominatos.

Tres filij Noe, & ab his disseminatum est omne hominum genus super primæ terram. Ex hoc videtur quod Noe nullos alios filios habuerit, nisi hos; quia si aliquos alios habuisset scriptura nominasset eos, quod non facit. Vel dato quod non nominasset, ab illis tamē descendissent aliquæ gentes, sed ab ijs tribus descendere runt omnes gentes, vt dicitur hic; ergo nulli alij fuerunt. *Disseminatum fuit.* Id est diuisum per terras successiue. Satis autem probat ista ratio, quod Noe post diluuium filios alios nullos genuit, & etiam quod nō genuit ante diluuium aliquos, qui nūc super essent post diluuium, quia si super essent ab illis quoque disseminaretur genus humanū, sicut ab his tribus, & tamen ab his solis tribus disseminatum est omne genus; ergo non fuerunt alij, qui superessent post diluuium. Nisi forte dicatur quod aliqui geniti sunt post diluuium à Noe, sed illi nullos filios genuerunt. Et ideo non nominantur hic, quia non fuit ab eis disseminatum humanū genus, & idem erit, si dicatur, quod aliqui erant nunc, qui geniti erant ante diluuiū, sed quia non genuerunt aliquos tacuit eos Moyses. Dicendum quod neutrum eorum stat; primum non, quia si Noe aliquos genuisset post diluuium, nō est verisimile, quod illi mansissent infecundi, vel steriles, quia nūc erat ualde necessaria multiplicatio generis humani; & Deus ad eā incitabat, dicens: Crescite, & multiplicamini; & ad hoc benedixit eis, vt patet supra in litera; ergo non est verisimile, quod aliqui essent, qui non gignerent eo tempore, sed magis videretur dicendū quod Noe nullos genuerit post diluuium, quia erat tunc sexcentorum annorum, & forte ætas ista grauata angustijs præcedentibus erat reddita inepta ad gignendū; vel si apta erat accidit, quod non genuerit licet vixit post diluuium trecentis, & quinquaginta annis: vt patet infra in littera. Si quis autem vellet contendere, quod genuerit filios, sed illi nullos genuerint, possibile quidem est, sed minus verisimile, ideo potius est dicendum, quod tunc nullos genuit. Secundo magis planum est, scilicet quod non habuit Noe ante diluuium alios præter istos tres filios, qui superessent post diluuium, quia ad hoc oportebat quod in arcam intrassent tempore diluuii, sed falsum est, quia in arca non fuerunt, nisi octo personę; id est Noe, & isti tres filij eius, & quatuor uxores eorum, vt patet sup. 6. & 7. cap. Ergo nulli alij tunc filij eius erant, qui nunc superfuerint. Manet autem solum quod habuerit Noe alios qui ante diluuium obierint; & ideo isti non nominantur, quia ex eis non fuit multiplicatum humanum genus post diluuiū. Et istud potest aliquo modo sustineri, quia non apparet manifesta falsitas; & tamen communiter tenetur, quod nullos alios filios habuerit Noe ante, neque post, & istud consonat sacre scripture; nam supra 6. cap. ante dilu-

Noe nullos filios genuit post diluuium, vt quidam suspicant.

uium facit mentionem scriptura, quādo genuit Noe; & dicitur quod genuit istos tres, & de nullo alio fit mentio: & ita isti soli fuerunt, & ab eis disseminatum est omne genus humanum, quia alięque terrę ante, alięque verō post inhabitatę sunt. Prima autem populatio post diluuiū fuit in Armenia apud Taurum, & Caucasum montes magnos Armenię, & patet ex eo quod dicitur infr. cap. 11. scilicet quod Nemrod cum alijs sequacibus recesserunt de Orientali parte versus Occidentem, & venerunt in capum Senaar, vbi ipse edificauit Babylonem. Sed secundum orbis terrarum ordinationem, vt patet per Paulum Orosum lib. 1. de Ormesta mundi, circa latus Septentrionale post terminos Indię transuersaliter iacentis a Septentrione ad Meridiem, & occupantis totam frontem Orientis contra Occidentem inter montem Caucasum a Septentrione, & mare Persicum a Meridie sunt gentes multe inter quas Armenij sunt ante fontem Tigris, & Euphratis; Sed descendendo per idem latus Septentrionale contra Occidentem multis terris interiectis sequuntur Babylonia, & Caldeę aliquo modo versus Meridianam partem. *Per primam terram.* Scilicet habitabilem; non enim tota terra habitata est. Alięque enim terrę propter imperperam locorum, & defectum victualium non habitantur. Alię autem propter gentium paucitatem. *Cepitque Noe.* Hic ponitur secundum, scilicet status Noe post diluuium quantum ad agriculturam, & exercitiū, *Cepitque Noe esse vir agricola.* Id est colens agrum diligenter, vt haberet inde fructus; & dicitur, *Cepit.* Quia Noe fuit primus qui coluit vineam ante diluuium non fuit vsus vini, & ideo non colebatur vinea, nec in alijs rebus colendis magnus labor erat, quia sponte terra gignebat fructus; de quibus homines vixerent, vt volunt doctores, & Historiographi. Nec obstat si dicatur quod dicitur fuit Adę, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, supra 3. cap. & dicitur fuit, quod Cain erat vir agricola. Respondetur quod primum datum in penam magis dabatur pro posteritate ipsius Adę, quam pro tempore Adę. Item dicendum de Cain, quod modicus labor erat, quia natura per se illa dabat, sed ad tollendum ocinum, & ad magis iuuandum naturam, aliquo modo laborabant. Vel verius dicendum quod Cain fuit aliquid speciale; quia Deus dedit ei illum laborem in persona sua solum in poenam fratricidij, de quo diximus magis supra 4. cap. In secunda autē ætate peiorata terra per ingressum Oceani in terras, non potuerunt fructus sine magno labore haberi. Ideo indiguit terrę cultore adiuvante naturam deficere incipientem; ideo tunc proprie incepit Noe esse vir agricola. *Exercere terram.* Id est mouere eam arando, & fodiendo: quia sic terra melius disponitur ad suscipiendam influentiam cœli, quia & humorem pluuarum. *Et plantauit vineam.* Non quod vineam ipse fundauerit: quia nam tale arborum produxit, sed quia ipse coluit illam vineam producere vvas labrucas, & meliorauit. Vel forte abscondit palmites de vite illa siluestri, & transplantauit, sicut nūc ponuntur nouiter vineę, vuc optimi saporis in dęsūt. *Bibesque de vino eius inebriatus est.* Primo vt, Noe bibit inebriatus est multiplici ratione; primo quia ualidam bibit adhuc ignorans vim eius, sed putabat sic bibendum esse, vt de aqua.

Quest. 10.
Vbi fuit prima populatio post diluuium.

Noe primus, qui vineam coluit. An post peccatum Adę ante diluuiū ne esse erit homini laborare.

De Cain.

Quo Noe vineam plantauit. Cur Noe quā primū bibit inebriatus ē.

Quest. 11.
An plātata vinea itatim produxit vvas ante Noe, vt sit de Petroselemo, quod orif duabus horis ab arte.

Secundo, quia cerebrum Noe erat debile, cum esset assuetum aquę, & ideo a fortitudine vini immediate conturbatus est; patet hoc in illis, qui ad vinū non sunt assueti, qui si bibant citius inebriantur. Aliqui enim dicunt hic multa fabulosa. s. quod immediate, vt plantauit Noe vineam, produxit vvas, & fecit inde vinum, & bibit; & dāt quod hoc fecit quibusdam consuetudinibus

ationibus naturalibus. Quod autē hoc fiat in quibusdam herbis, satis constat. Et nobis visum est Petroseleum infra duas horas nasci, postq̄ seminatum fuerat; sed nō vř possibile fm naturam, quod sic fiat in vite: quia ibi maior virtus requiritur. Etiam quia dato, quod per aliquam artem naturalē, saltem omnibus cognitam posset vva cito nasci, oportebat postea maturari, ad quod diuturnitas temporis requiritur. Fundamentum autē istorum est, quod dicitur in litera. *Plantauit vineam, bibesque de vino eius inebriatus est.* Et nulla mora intercidit inter plantare, & bibere. Sed hoc irrisorium est, quia sic est modus cōis scripturę loquendi, scōcepit, & peperit: constat tñ, quod nulla mulier immediate post cōceptionem peperit. Scriptura n. solum curat de essentialibus narrationibus, non se extendens ad quædam accidentalia, & extrinseca. Dicendum ergo quod Noe post annū a plantatione vineę, vel post plures annos, sicut nūc fit, habuit vvas maturas, ex quibus bibit vinū, & inebriatus est. *Et nudatus est in tabernaculo suo.* Quia in tabernaculo suo bibit, & ibi inebriatus est, & dormiuit. Et ista nuditas fuit quantum ad partes genitales: dato. n. quod alię partes corporis viderentur, verēcundia nō fuit, quia verendę nō erant maximē in viris, de mulieribus autē alia ratio est. *Quod cum vidisset Cham pater Chanaan.* Hic vocatur Cham pater Chanaan: quia vt quidā voluit, Chanaan nepos Noe primo vidit Noe esse nudum, & nūciauit patri suo, & postea Cham irrisit. Vel nominatur Chanaan, quia postea fuit secutus malos mores patris sui Cham. Vel verius dicēdo, quod Noe maledicturus erat Chanaan p. patre suo Cham, ideo nominauit hic eum, vt videretur origo maledictionis. *Verenda patris sui esse nudata.* Verenda vocant partes genitales, quia de eis magis, q̄ de alijs partibus erubescimus. Ratio huius erubescētia est, quia nullę partes sunt minus obediētes imperio rationis, q̄ istę in toto corpore. Animus n. hominis est generosus, & multum liber naturaliter, & sicut quā aliquis dñs habet seruum, qui ei manifestē rogatus obedire non vult, dñs erubescit; sic cum partes corporis sint naturaliter seruicium animę rationali subditę, vt patet p. Aristot. 1. Polit. cap. 3. qñ ei repugnant anima nostra multum erubescit. Sic n. primi parentes in Paradiso post peccatū immediate verēcudati sunt, quia cum ante oia membra eorum libertati seruierent, post peccatum surrexit immediate cōcupiscētia in genitalibus, quam cum tentassent cōprimere, & non valuerunt, erubuerunt, tegentes illa membra tēpore, quo Noe nudatus fuit, non erat vsus femoralij. Si n. Noe femoralia habuisset, dato quod alias corporis partes nudasset, mansissent femoralia stricta regentia partes verendas. *Nūciauit duobus fratribus suis foras.* Scilicet Sem, & Iapheth. Ex hoc vř, quod isti omnes manebant in eodem tabernaculo, quia hic nō pōt dici foras, nisi respectu illius tabernaculi, & nūciauit ista Cham fratribus suis, vt eos ad irridendum prouocaret, sed ipsi ē contrario verenda patris contexerūt. *Palium imposuerunt humeris suis.* Et incedebant isti aueris vultibus contra partem posteriorem; nec voluerunt ponere palium ante oculos, & incedere rectis vultibus, ne aliqua occasione viderēt verenda patris sui: nō n. habebat femoralia, quę nondū in vsu venerant, sed postea per Semiramidem Reginam Ninie adinuenta sunt. O quanta filiorum ad patrem pietas, o quanta vrbauitas, vultus auerunt, & retrouersis pedibus incedunt, ne patris virilia contēplentur, quę pēsimus, & degener filius ignorantibus ante vulgauerat. Multum hic instrumur circa paternam reuerentiam, ne paternos defectus irrideamus, sed quantum valuerimus contegentes æquanimiter tolleremus. *Euigilās autem Noe ex vino.* Ebrietas n. dormire facit, & ille somnus innaturalis est; ideo non dicitur

Cur homo erubescit ex nuditate genitalium.

Semiramis aduenit femoralia.

Alph. Toft. super Gen.

quod Noe euigilauit, sed quod euigilauit a vino. Cum enim somnus sit quies virtutū animalium, vt patet in 2. de Somno, & vigilia: & iste virtutes sunt in cerebro, vel dependeant secundum virtutem a cerebro. Quia cerebrum est occupatū, ita quod ille virtutes non possint operari, sequitur dormitio. Cerebrum autē occupatur quācumq; sit multa resolutio fumorum grossorum ascensionem de stomacho ad cerebrum, vt post cibum, & post laborem, & quia vinum propter caliditatem multas fumositates fortes de stomacho ascēdere facit ad cerebrum cessant vires animales in cerebro occupato fumositatibus, donec ille consumantur, vel per frigiditatem cerebri condensent, & descendant, & tunc incipit euigilare dormiens. *Cum didicisset, quod fecerat ei.* Didicit hoc Noe p. alios filios, vel forte, & verius, quia quando Noe euigilauit inuenit discooperta verenda veste sua, & super se vestem, quā non posuerat, inuenit; ideo miratus quid hoc esset, quæ fuit a filiis, qui ei veritatem facti indicauerūt. *Filius suus minor.* Scilicet Cham. Ex hoc cū superioribus patet, quod Iapheth fuit maior inter filios Noe, quia Noe incepit gñare quinquagesimo anno ætatis suę, ergo primogenitus suus cōpleuit centum annos in anno diluuii, s. anno sexcentesimo vitę Noe, sed ista nō fuit Chā, quia est minor ætas, vt hic patet; nec ēt fuit Sem, quia Sem cōpleuit cētū annos duobus annis post diluuiū, vt patet infr. c. 11. ergo Iapheth erat maior. Nec obstat si dicatur, quod infra cap. sequenti vocatur Sem frater maior, quia ibi vocatur maior secundum dignitatem, & non secundum ætatem; quia de Sem venit Messias, & totus populus Dei. De hac maioritate dictum fuit supra 6. cap.

Aristot. de Somno, & Vigilia. capit. 3. Virtutes in cerebro pēdēt.

Quest. 12.
An Iapheth fuerit maior inter filios Noe.

Quest. 13.
Cur maledixit Chanaan, cum pater eius Cham peccauit.

Gētes quę per Chanaan descendērūt.

Quest. 14.
Quo Noe inebriatus est, an multo tēpore post exitum Arce.

Maledictus Chanaan. Quare maledixit Chanaan, cū peccauerit pater eius Cham? Dicitur aliqui, vt supradiximus, quod Chanaan primo vidit verenda Noe discooperta, & indicauit patri suo Cham. Vel aliter vt intelligatur, quod non solum Cham propter istud peccatum meruit in seipso maledici, sed etiā in posteritate sua. Vel quia Deus benedixerat Noe, & filiis eius exentiibus de Arca, ideo Noe non fuit ausus alicui eorū maledicere, sed maledixit nepoti. Vel aliter quia si Chanaan malediceretur, intelligeretur tota posteritas maledici in patre; sed hoc non est verum, quia solū fuerunt maledicti filij eius descendentes per Chanaan, qui sunt septē gentes, scilicet Amorrhæi, Chanaanai, Euaei, Iebusæi, & cætera. Patet quia iste gētes fuerunt datę in manus filiorum Israel, vt disperderent eas, & acciperent terram earū, vt patet sæpe in Exo. Leu. Num. & Deut. quia alij filij descenderint de Cham, patet infr. c. sequenti, s. Chus, Mesrain, Phut, & ceteri. Ex superioribus, patet quod ista reuelatio, & inebriatio Noe nō fuit eo tempore, quo exiuit de arca, quia Cham genuit Chanaan filium suū ad minus vno anno post diluuium. Sed quod Chanaan maledictus fuit a Noe, quia primo vidit verenda eius, vel indicauit patri suo Cham, ipse habuisset saltem nouem, vel decē annos, ita quod esset doli capax, ergo multis annis post exitum de arca plantauit Noe vineam. Vel si forte dicas, quod Chanaan non vidit verenda Noe, sed maledictus fuit a Noe propter alias causas supra positas. Adhuc stat dictum, quia Noe nō poterat maledicere Chanaan antequam natus esset, ergo non fuit in primo anno cum Chanaan non fuerit natus in primo anno post exitum de arca. Maximē quia non videtur Chanaan fuisse primogenitus Cham cū multi alij ponantur ante eum in narratione filiorum Cham: vt patet sequenti cap. *Seruus erit fratribus suis.* Quia descendentes de stirpe Chanaan seruierunt Iudæis, qui erant filij Sem, vt patet in multis locis in libro Numerorum, & Deuteronomij, & in libro Iosue, & Iudicū. *Benedictus Dominus Deus Sem.* Vidit Noe propheticō spiritu, quod filij Sem verum

Dei cultum seruaturi erant declinantibus alijs ad idolatriam, ideo creditur Sem esse maioris reuerentia, & praproposuit cum fratri suo maiori Iapheth & prius eum benedixit, & Deum ipsius Sem a quo Sem tantam gratiam habiturus erat, ut eum vere cognosceret, & coleret, & etiam quia Sem induxit Iapheth ut velaret pendenda patris sui. *Dilatet Deus Iapheth.* Hic benedicit Iapheth pronunciando multiplicationem eius in prole, quia patris reuerentiam custodiuit: fuit enim multiplicatus in filijs Iapheth magis quam quilibet aliorum duorum. De quo magis dicitur infra. *Ut habitet in tabernaculis Sem.* Potest ista litera dupliciter legi cum superiori coniunctim, ita quod sit vna benedictio, vel disiunctim ita quod sint duae benedictiones. Si enim legatur disiunctim, est sensus; Deus dilatet Iapheth dando ei filios multos, & habitet in tabernaculis Sem, i. Deus habitet in tabernaculis, scilicet quod colatur a filijs: Sem vero cultu in tabernaculis suis. Et sic dicebatur Deus habitare in tabernaculo factio p Moysen, ut patet Numeri 7. cap. & in templo factio per Salomonem, ut patet 3. Reg. 8. cap. Alio modo potest tota litera referri ad idem, scilicet quod sit tota benedictio Iapheth. Et est sensus dilatet Deus Iapheth scilicet in prole, & non solum hoc sed etiam habitet Iapheth in tabernaculis Sem, quia Sem colebat verum Deum, & aliqui gentiles de stirpe Iapheth ibant ad adorandum Deum in templo, ut patet de eunucho reginae Candacis, Act. 8. cap. & Io. 12. cap. & secundo Macha, 3. cap. de Seleuco Rege Aſie praestare sumptus pro impensis sacrificiorum. Vel quia in Aduentu Christi de gentibus multi conuertendi erant, & instruendi per Apostolos, qui de genere Sem erant: & sic erant habitaturi in tabernaculis Sem. *Vixit autem Noe.* Descripto processu vite Noe, hic agitur de eius morte. *Trecentis, & quinquaginta.* In toto isto tempore Noe non genuit aliquem filium, ut supra probauimus. q. 9. licet aliqui eum asserant quendam filium nomine Ionicum post diluuium habuisse, & licet iste multo tempore vixerit, tamen ad annos antiquissimorum non accessit; vixit enim Mathusale nongentis sexaginta nouem annis, ut patet sup. 5. cap.

De generationibus filiorum Noe, & de diuisione regionum ipsorum, primo de Iapheth, & filijs eius, & regione ipsorum, ultimo de Sem. Cap. X.

AE generationes filiorum Noe, Se, Cham, & Iapheth; natiue sunt eis filij post diluuium. Filij Iapheth, Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, & Thubal, & Mosoch, & Thiras. Porro filij Gomer, Aſenez, & Riphath, & Thogorma. Filij autem Iauan, Elifa, & Tharsis, Cethim, & Dodanim. Ab his diuisae sunt Insulae gentium in regionibus suis, vnusquisque secundum linguam, & familias in nationibus suis. Filij autem Cham, Chus, & Mesraim, & Phut, & Chanaan. Filij autem Chus Sabat, Heuila, & Sabatha, & Regma, & Sabathaca. Filij Regma, Saba, & Dadan. Porro Chus genuit Nemrod, ipse cepit esse potes in terra, & erat robustus venator coram Domino. Ab hoc exiuit prouerbiu quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Fuit autem principium regni eius Babylon,

& Arach, & Archad, & Chalanne in terra Senaar. De terra illa egressus est Assur, & edificauit Niniuen: & plateas ciuitatis, & Chale. Resen quoque inter Niniuen, & Chale: haec est ciuitas magna. At vero Mesraim genuit Ludim, & Ananim, & Laabim, & Nephtuim, & Phetrusim, & Casluim: de quibus egressi sunt Philistim, & Caphturim. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Aethaem, & Iebusaeum, & Amorraeum, & Gergesaeum, & Euaem, & Aracaeum, Cynem, & Aradium, Samaraeum, & Amathaeum, & per hos disseminati sunt populi Chanaanorum. Factique sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Ieraram usque ad Gazam, donec ingrediaris Sodomam, & Gomorra, & Adamam, & Seboim, usque; Lasa. Hi sunt filij Cha in cognationibus, & linguis, & generationibus, terrisque, & gentibus suis. De Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber; fratre Iapheth maiore. Filij Sem, Aelam, & Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram. Filij Aram Hus, & Hul, & Gether, & Mes. At vero Arphaxad genuit Sale, de quo ortus est Heber. Natique sunt Heber filij duo. Nomen vni Phaleg, eo quod in diebus eius diuisa sit terra, & nomen fratris eius Iectan. Qui Iectan genuit Elmoad, & Seleph, & Asarmoth, Iare, & Adora, & Vzai, & Decla, & Hebal, & Abimael Saba, & Ophir, & Euila, & Iobab. Omnes isti filij Iectan. Et facta est habitatio eorum de Mesra per gentibus usque Sephar montem orientalem. Isti sunt filij Sem, secundum cognationes, & linguas, & regiones in gentibus suis. Haec familiae Noe iuxta populos, & nationes suas. Ab his diuisae sunt gentes in terra post diluuium.

HAe sunt. Descripta generatione Noe, qui erat truncus in secundo ordine, consequenter describitur multiplicatio in eius progenie. Et diuiditur in duas partes primo ponitur pluralitas totius cognationis, secundo ponitur electio partis melioris infra capit. 11. prima in tres secundum quod describuntur lineae trium fratrum, scilicet Iapheth, Cham, & Sem. Secunda ibi. *Filij autem Cham.* Tertia ibi. De Sem quoque. Circa primum ponitur quidam Prologus, siue Praefatio ad supradicta. *Haec sunt generationes filiorum Noe.* Idest isti sunt filij geniti a filijs Noe. Et accipitur generatio pro regnata, vel potest accipi generatio pro linea, vel coordinatione filiorum descendendum ab eodem stipite immediato. Et secundum hoc scilicet tenendo primam expositionem, quia tenendo secundam isti non faciunt aliquam generationem, quia non sunt in successione, sed posteriores eorum. Sunt hic solum tres generationes, quia solum tres filij ponuntur, ut tres immediate stipites. *Sem, Cham, & Iapheth.* Licet Sem non fuerit maior

Quest. 1. Filij Sem, Cham, & Iapheth totum orbem possederunt.

ior in aetate praepositur tam alijs, quia fuit maior in dignitate propter causas tactas supra praecedenti cap. *Natiue sunt eis filij post diluuium.* Ante diluuium enim filij Noe non genuerunt: ut supra assignauimus causas. cap. 6. Filij autem istorum trium totum orbem possederunt. Filij enim Sem, Assam tenuerunt, filij Cham Aphricam, filij Iapheth Europam. Clarius autem, & verius distinguit Iosephus, quia filij Sem Assam seorsam vsque ad Oceanum tenuerunt ab Euphrate facientes initium. Filij Iapheth tenuerunt Septentrionalem plagam a Tauro, & Amano montibus Cilicie, & Siria vsque ad Tanaim flumen. In Europa vsque Gadiram, idest prouinciam Cadiceam, versus Ispalum, iuxta strictum mare Mediterraneum, Sed verius est in finibus Aphricae, & Europe apud montem Athlarem, de quo diximus supra 5. cap. plenius. Et tamen parum differt vnu ab alio in veritate. Filij Cham a Libano, & Amano montibus cunctas Siria vsque ad Oceanum repleuere prouincias. *Filij Iapheth.* Hic describit primo generationes Iapheth, & solum ponuntur hic quindecim generationes de Iapheth, de Cha triginta, de Sem viginti septem, nec repugnat hoc dictis in capit. praecedenti, quia licet alij duo filij in principio plures filios genuerint, postea tamen Iapheth magis, quam quilibet aliorum multiplicatus est. *Gomer.* Ab hoc nominati sunt Galatae populi in Graecia habitantes, ad quos Paulus vnam Epistolam scribit licet quidam Galatiam a Gallis senonibus primo inhabitatam ferunt, qui duce Breno in Graeciam ad quorundam bellorum adiutoria venerunt. *Et Magog.* Ab hoc descenderunt Scythae secundum B. Hieronymum, & ab eis sunt Gothorum Reges, qui magnalia per orbem gesserunt, & Hispaniam populauerunt, & vocatur nunc iste gentes vulgariter Turci. *Madai.* A quo dicti sunt Medii, vel ut ait Isidorus Etym. lib. 9. a Medo Rege Medii dicti sunt. *Lauan.* A quo Iones dicti sunt, qui sunt populi in Graecia habentes vnum de quinque Graecorum idiomatibus, ut ait Ebrardus, vnde versus, *Graecorum quinque sunt idiomata vere.*

Quest. 2. A quo dicti Iones quinq; sunt Graecorum idiomata, scilicet Eolicum, Ionicum, Doricum, Atticum, Comune.

Tubal. A quo Hispani, iste sedem posuit in descensu montis Pirenei apud locum, qui dicitur Pamplona. Deinde cum isti se multiplicassent in multos populos ad planam Hispanie se extenderunt, & tunc illa terra primu a coetu. i. comitiua tubal Latina lingua Coetubalia dicta est. Deinde cum coetubales se ad plana Hispaniae extendissent peruenerunt ad fluuium, qui in eadem prouincia Iber dicitur, terram illam ex nomine Tubal, & Iberi Celtiberiam vocauerunt, & quia videbant sub iugis terrae illius quandam stellam, quae hesperus dicitur in nocturno principijs occultari, terram a nomine illius Hesperiam vocauerunt, de quibus B. Isidorus, & Hiero. Multas populationes, & noia Hispania habuit, de quibus diximus latius super primum Prologum Bibliae, qui vocatur Epistola ad Paulinum. capit. 2. & latius in Commemo nostro super Eusebium. *Mosoch.* A quo Cappadoces nominantur, ex quo nomine apud eos nunc quaedam ciuitas nominatur Moscha, ut ait Iosephus, lib. 1. antiquitatum. *Thiras.* A quo Traces nominantur, Tracia enim regio est coniuncta Graeciae, quae ab Oriente ciuitatem Constantinopolim habet ab Occidente Macedonia, de qua fuit Alexander Magnus, a Septentrione Dalmatia, a Meridie mare Aegeum, ut ait Paulus Orosius primo de Orbe mundi. Aliqui decipiuntur circa regionem Tracia: putant. n. eam esse Graeciae partem, sed non est, sed est ab Oriente Graeciae; ut Paulus Orosius asseruit. Similiter. & Isidorus, lib. 9. Etymol. ait, & lib. 14. Tracia ab Oriente Propontis, & vrbs Constantinopolis opposita est: a Septentrione vero Ister obtendit: a meridie vero Aegeo mari adheret ab Occasu Macedonia illi subiacet. Aliqui putant

Quest. 3. A quo dicta Tracia sit.

Cap. 2. Cap. 4. Isidorus ibidem.

Alph. Toft. super Gen.

Traciam dictam a Thiras filio Iapheth, quasi Thiracii, & ita h. c. accipimus. Alij vero dicunt eam a Scenicia populorum ibi habitantium Tracia dictam, quasi Truciam, Iosephus lib. 1. antiqu. vult quod a Thiras dicta sint, cum tamen prius Tiraces nominarentur: vnde ait, Thiras autem Thirenses appellauit suos, quorum princeps fuit, qui postea Tracum nomen acceperunt. Alij autem quibus principia gentium non sunt nota, putauerunt a crudelitate Traces appellatos. Vtraque opinio tangit, Isidorus, lib. 9. Etym. & 14. nam lib. 14. ait Tracia Thiras Iapheth filius veniens nomen dedisse perhibetur. Alij a Scenicia populorum Tracia appellauerunt, & lib. 9. Etymol. ait Traces ex filio Iapheth, qui Thiras vocatus est orti, & cognominati perhibetur, licet gentiles ex moribus ita eos dictos existimant, quia sunt truces, ferissimam enim omnium gentium fuerunt, vnde & multa de eis fabulosa memorantur, quod diis suis captiuorum sanguinem litarent, & sanguinem humanum in ossibus capium potare soliti essent. De quibus Virgilius, lib. 3. Aeneidos.

Non fuge crudeles terras, fuge litus auarum. Idest terras crudelium, & auarorum. De ijs multa Solinus in Polistor. cap. de Tracia. Et diximus in Commentarijs super Eusebium. *Porro filij Gomer Aſenez.* Horum origines, & nomina, & loca populationu ignoratur. Nominum. n. antiqua mutatio horum obscuram fecit memoriam: ut ait Hier. in libr. de Hebraicis quaestionibus, & Isidorus Etymol. lib. 9. *Filij Lauan Eliſa.* A quo quaedam Graeciae pars denominatur, quae coniungitur, Sicilia, in qua regnauit Eolus, qui dicebatur Deus ventorum, & continere eos carcere aeterno propter magnam peritiam in ventis, ut ait Solinus in Polistor. cap. de insulis vulcanijs, vbi propter flamas claras, & fumum in altum cleuatum, incolae terrae illius videntes motu ignis, aut fumum cognoscunt ante peritriduum, quis ventus futurus, maxime in tertia insula vulcania, quae Strongyle dicitur. Hoc ita quidam putant, sed rectius dicitur quod Elifa habitauit alibi in multis insulis, Ita dicitur Ezech. 27. Hiacintus & purpura de insulis Elifa. Maxime quia non conuenit nomen, quonia illa insula iuxta Sicilia vocatur sunt Eoliae, ab Eolo rege ventorum, qui multo postea fuit, & vocantur etiam insulae vulcaniae, & ab Elifa deberent vocari Elifae.

Tharsis. Ab hoc veniunt Cilices gentes quaedam, & ideo in Cilicia ciuitas quaedam est nomine Tharsis, ut patet, & in hac natus fuit Paulus, ut habetur Actuum 21. cap. & 22. Ego sum Paulus Tharsensis non ignote ciuitatis muniticeps. i. habitator, vel oriundus *Cethim, & Dodanim.* Origo istorum populorum comuniter ignoratur. Iudaei tamen dicunt, quod Cethim sunt Romani; sed falsu est, quia Romani partim ex Archadibus, partim ex Graecis, & maxime ex Troianis, & quibusdam Aboriginibus, scilicet Articis, Pelasgis, Archadibus, Siculanis, & totius Graeciae aduenis facti sunt. De quo Solinus in Polistor. cap. 2. & Salustius in Catilinario; nisi forte dicatur, quod primi Aborigines habitantes Cethim dicti sunt. Et necesse est hoc aliquo modo confiteri, quia Numeri 24. cap. vbi dicitur litera nostras; Veniet in tremeibus de Italia. In Hebraeo dicitur de Cethim. *Ab ijs diuisae sunt insulae gentium.* Idest isti filij Iapheth supra numerati habitauerunt in diuersis insulis, & multas terras occupauerunt. Et dicuntur habere insulas gentium ad differentiam insularum Iudaeorum: vocabunt enim Iudaei omnes populos gentes. *In generationibus suis.* Idest adhuc de isto Iapheth ortae sunt multae generationes gentium, quia quindecim gentes distinctae linguas distinctas habentes: omnes enim hic nominati varia idiomata habuerunt, ut patet in hoc cap. & in sequenti. *Secundum linguam suam.* Idest, quod quilibet istorum pro se, & filijs suis vnu idioma habuit.

Cap. 4.

Origo Romani.

G 3 Et

Et quia Iapheth quindecim habuisse nominat filios mediate, & immediate, vt patet in litera; ideo quindecim idiomatica ab eo descenderunt. Et quia Cham triginta filios habuit, triginta idiomatica habuit. Et quia Sem viginti septem filios habuit, viginti septem idiomatica orta sunt, quae simul faciunt idiomatica 72. Et ponuntur hic ista per anticipationem, quia diuisio linguarum non fuit facta in istis mox, vt nati sunt, sed in diebus Phalech: vt patet sequenti c. vbi dicitur quonia in diebus eius diuisa est terra: sed quae quando Moyses ista scribebat iam facta fuerat diuisio idiomatica, ideo anticipauit hoc ad magis declarandum. Filij autem Cham. Describitur generatio Iaphet describitur generatio per Cham. Chus. Ab isto Aethiopes descenderunt; sic enim in Hebreo Aethiopes, Chus dicitur. Et Mesraim. Ab isto descendent Aegyptij, vnde in Hebreo Mizraim Aegyptus dicitur. Phut. Ab hoc descendent libes habitates in parte Meridiana orbis, q est in Aphrica, & valde calida harenosa plena serpētibz apud Aethiopes, & Aegyptios; vnde in terra illa fluuius est, qui dicitur Phut. Et Chanaan. Iste est, quem maledixit Noe, vt patet precedenti capite & ab hoc gentes illae descenderunt, quae terram promissionis, s. Iudeam, & Arabiam tenebat. Filij autem Chus Saba. Ab hoc dicti sunt Sabei, qui sunt in Arabia, inter quos thura multa nascuntur.

De quibus Solinus in Polist. cap. de Arabia. Sed forte aliquis dubitabit quomodo a patre denominetur aliqua gens, deinde a filijs denominentur aliae gentes, cum denominatio gentis fiat per continuationem in generatione successione: pater autem non habet aliam successione, nisi filios suos; ergo non dicunt ipsi denominare alias gentes, quam pater. ¶ De hoc respondetur Nume. 26. c. ¶ Sed sciendum q si omnes filij alicuius patris denominant singulas gentes, vel tribus pater eorum nullam gentem, vel tribum poterit denominare. ¶ Vt cum oēs duodecim filij Iacob denominent duodecim tribus, non potest ipse Iacob denominare aliquam gentem, vel tribum. Et ratio est, quia nihil est, per quod patris progenies deriuetur, nisi per filios, qui omnes exalti sunt, quia singulas tribus denominant. ¶ Et sic tres filij Noe non denominant specialiter aliquas gentes, quia omnes filij eorum immediati denominant gentes. In istis autem, de quibus fit questio, est iste modus q si pater habebat duos, vel tres, siue plures filios, vnus eorum non denominabat aliquam gentem specialiter, sed retinebat nomen gentis, quam pater eius denominabat, & alij denominabant gentes speciales; ideo accipiendum, q nunquam hic computantur omnes filij alicuius viri, sed manet aliquis de illis, per quem continetur, & denominatur paterna cognatio. Et Euila. Ab hoc descenderunt Geruli prope Cartaginē aphricanā habitantes, in qua terra beatus Augu. Episcopus fuit. Et Sabatha. Ab hoc Sabatheini dicti sūt. Et Regma, & Sabathaca. Horti nomina apud nos, & populationes ignorantur, & ipse gētes originem suam nesciunt. Et sic multi populi Aborigines dicuntur, quasi originem suam cognitam non habentes, sicut magni sapientes, & historiographi, p. diderunt; sic enim quosdam Italos nominat aborigines Solinus in Polist. c. de Italia. Filij Regma Saba, & Dadam. Nec isti cognoscuntur.

Porro Chus genuit Nemrod. Nominat hic specialiter iste Gigas, quia potentissimus vir fuit primus regnare volens post diluuiū. Iste occasio ē prebuit confusione linguarū inducēs hoies ad edificandū turrim excelsum, & ciuitatē. Iste sub anno a creatione orbis ferē millesimo noningentesimo astrologiam, & orbis dimensiones inuenit, vt ait Isidorus in primo Croniconum. Refert autem Philo. in questionibus super Gen. q viuente Noe multiplicati sunt filij eius vsque

Quaest. 4. Quo ali- qua gēs de nominatur à patre, & alia gētes à filijs, cū denomina- tio fiat per successio- nem.

Quaest. 5. De Nem- rod inuen- tore astro- logia, & orbis di- mensionū.

vigintiquatuor milia virorum fortium, praeter paru- los, & mulieres, & habebant super se duces tres. Refert Methodius martir in libr. Ciliadum, quod Noe centesimo anno tertiae ciliadis, id est centū annis post diluuium genuit filium Noe Ionicum, cui trecentesimo anno eiusdem ciliadis, id est trecentesimo anno post diluuium donationes fecit, & misit eum in terram Etham, & intrauit vsque ad mare, quod dicitur Liocora, id est solis regio, iste accepit donum sapientiae à Deo, & inuenit astronomiam, ad quem iuit Nemrod Gigas, & accepit ab eo consilium, in quibus regnare debuisset. Ionicus iste quosdam futuros praedixit euentus de ortu, occasu, & successione regnorum, qui Nemrod suo discipulo enarrauit. Ipse cepit esse potēs in terra. Erat enim Gigas corpore, audax mente, viribus robustus, consilio discretus, dominandi audis, ideo gentem adhuc rudem quibusdam persuasione- nibus ad se applicuit, vt dominaretur in eis, & deinde alios sibi subiceret.

Iste fuit primus omnium regum in toto orbe, & seculo, non enim ante ipsum legitur aliquis regnasse, quia post diluuium iste fuit primus omnium regum, cū adhuc hominibus congregatis ante Babilonicā diuisionem imperaret, & omnes homines sibi ipsi subicere volebat tanquam à Domino: ideo inuastis edificare turrim Babilonis, & urbē vt ibi eēt sedes regni sui. Et hoc deduxisset ad esse, nisi Deus turbasset consilium eius diuidendo linguas, vnde postea non potuit incipere dominari, nisi in gente illa, in cuius lingua ipse mansit: quia illi, qui erant diuersarum linguarum, fugiebant adinuicem velut se mutuo odissent. Et tamen iste procedente tempore, magis super alias gentes regnauit, quam super eam, cuius lingua erat. Quod verò esset iste primus omnium regum apparet, quia neque in sacra scriptura, neque in historijs gentium legimus ante istum aliquos regnasse. De historijs gentium notum est, quia nulla recordatur huius temporis; nam incipiunt illae a temporibus Nini, praecedens autem tempus nulla neque Graecorum, neque Latinorum, neque Barbarorum, aut nouiter scripsit historia, vt ait Eusebius in prologo libr. Croniconum; & Paulus Orosius lib. 1. de Ormesta mundi; & tamen iste multo fuit ante Ninum, De sacra scriptura notum est; nam hunc nominat regem in quantum dicit; Fuit autem principium regni eius; & ante hoc non ponit nomen regis in tota sacra scriptura. Et sicut non scribitur, ita non putatur quisquā fuisse. Et verum est hoc accipiendum de regibus post diluuium, quia nullus ante istum esse potuit, cū iste esset in principio temporis, sed ante diluuium in prima aetate seculi an fuerint aliqui reges, non apparet. Cōstat enim q scriptura sacra nullum scribit regnasse, neque etiam satis videbatur causa regnandi; cum homines nondum haberent causam cōueniendi politicae, eo quod necessitas est principium cōmunicacionis politicae, & ista necessitas tunc non erat cū terra sufficienter prouideret homini, etiam si agriculturam non exerceret. ¶ Dicendum est tamen quod ante diluuium licet ista non essent multum necessaria, erant tamen de facto; nam erat vsus agriculturæ, & erat politica cōmunicatio. De primo patet; Deus enim dixerat Adæ, cum peccauit; in sudore vultus tui vesceris pane tuo supra in cap. & ceperunt homines de Paradiso exclusi terrā colere, sicut Cain fuit vir agricola, & offerebat Deo de spicis, quas colligebat de terra supra 4. cap. ¶ Quod verò esset cōmunicatio politica patet, quia Cain, qui fuit primogenitus Adæ cōdidit ciuitatem, quam ex nomine filij sui vocauit Enos supra 4. capit. Ciuitas autem non est vnus, sed multorum cōuenientū in vnitare loci & legis; ideo

Quaest. 6. An ante diluuiū fuerit Reges, & post qd primus fuerit.

Prima aetate fuit vsus agriculturæ.

Ciuitas nō est sine lege, nec sine exercitōre.

communicatio politica tunc erat, & cum fuerit in principio primae aetatis, a fortiori esset in discursu temporis: ciuitas autem non est sine lege, lex autem non est sine executore, quem Aristo. vocat distributum iustitiae, & hunc dicit in ciuitate magis esse necessarium, quam panem. lib. 3. Politico. Iste autem habet locum praesidentis, ideo facile est cōcedi regem esse, cum ciuitas concedatur; nam qui praest, quod rex, vel princeps, aut alio noie dicatur, cū ipse sit summus praesidens, nō differt. Adhuc potissimū, quia Aug. lib. 15. de ciu. Dei. cap. 20. dicit in illa ciuitate, quā fecit Cain; fuisse usq; ad diluuiū sex Reges, quorū primus fuit Cain; & dicit q oēs illi, qui noiantur sup. 4. cap. de stirpe Cain fuerunt reges per successione in illa ciuitate, quā fecit Cain, & hoc dicit q ponunt tā pauci in progenie Cain vsq; ad diluuiū, & in progenie Seth ponuntur plures. Istud satis erat probabile; verum tñ sacra scriptura nullū nominat regē in prima aetate, primus omnīū cui nomen regis attribuit est Nemrod. Iste autem cum non potuisset regnare super omnes homines diuisis linguis, regnauit super solos illos, qui manserunt in lingua sua; & accidit nomānere in Arath, & in ciuitatibus, quae hic nominantur intra, vel vt melius dicatur, cum diuisae sunt linguae, ista mansit in vna lingua cum aliquanta multitudine hominum, singuli autem, sicut erant in lingua concordēs cōueniebant seorsum, & ibant in regionem vnā. Nemrod verò cum hominibus linguae suae mansit in Babilone, vbi fuit ista diuisio; noluit enim inde recedere. Et licet alij vellent illam tenere regionem, nulli concessit, quia ipse erat potens. Tenent ergo ipse regionem illam, & dominatus fuit omnibus ibi manentibus. Et ita primus omnium regum fuit Nemrod, & primum regnū fuit in Babilone, & terra Senaar, vbi sunt istae ciuitates hic nominatae, & istud est principium regni Assiriorum, quod ponitur primum inter omnia regna mundi. Et tamen Nemrod in processu temporis cum Aliae gentes ceperunt habere sedes, & vrbes in Asia, vbi ipse nunc manebat, ipse quoque cepit subiicere eas sibi, ut sup. multas linguas rex esset. Et hoc uidetur innuere litera, cum dicit principium regni eius Arath; non dicit regnū eius fuit Arath, ac si dicat Nemrod cepit regnare in terra ista, & tamē postea super multas alias ciuitates regnauit, & de hoc intelligitur litera. Iste cepit esse potens in terra, id est iste fuit primus dominus, ante quem nullus alius erat dominus, neque rex, sed omnes equeles; iste autem fuit primus, & post eum multi fuerunt, & sunt. Et erat robustus venator coram domino. Id est per violentiam homines opprimens tanquam animalia capta in venatione, & hoc publice faciebat, quod est facere coram domino, quia Deo omnia nota sunt, sicut dicuntur fieri in oculis solis ea, quae publice fiunt. ut patet 2. Reg. 12. cap. Vel dicuntur coram domino fieri, quae occulta hominibus sunt, & soli Deo nota sunt, scilicet quod si aliquis nolebat subijci dominio eius publice, uel occulte, occidebat eū. Rabbi Auenezra dicit, quod uocatur robustus uenator coram domino, quia cum uir fortis esset, & uiribus, & arte animalia multa caperet immobilabat ea coram idolis suis, quos uocat Deum. Sed prior sententia melior est. Iste Nemrod gentes subiectas ad cultum idolorum coegit, & eos ignem colere docuit in Caldea post constructionem turris, ut ait Isidorus Ethim. lib. 7. cap. 6. Ab hoc exiit prouerbiū, quasi Nemrod robustus venator coram domino. Vocatur prouerbiū uerbum ualde commune, quod ab omnibus recitatur. Et quia Nemrod fuit ferocissimus uir, & opprimens homines, quandoque aliquis erat peruersus, dicebatur de eo vulgariter in prouerbio, quasi Nemrod robustus

Quid sit prouerbiū.

venator coram domino, id est sicut ille opprimebat, ita iste opprimit. Fuit autem principium regni eius Arath. Reges enim, quia per uiolentiam intrauerunt, libertatem tollentes humanam, per uiolentiam permanere debebant; ideo ad Turamina ciuitates muratissimas construebant. Primo ergo iste Nemrod Babilonem cum alijs sequacibus construxit, in qua licet facta diuisione linguarum multi ab eo recederent, illi tamen, qui manserunt in vnitare linguae cum eo, steterunt cum eo in ciuitate, quam semiplene edificauerant. Et dicuntur ista hic per anticipationem, quia non contingerunt usque ad natiuitatem Phalech, ut patet cap. sequenti. Arath. Quae postea Adila uocata est magna ciuitas in terra Caldeorum. Et Chalanne, quae mutato nomine a Seleuco rege uno de successoribus Alexandri Magni, ut ait Paulus Orosius. 3. lib. de Ormesta mundi, Seleucia dicta est. In terra Senaar. Pater Senaar quaedam magna planicies, in qua est Babilonia terra Caldeorum, quae licet non sit una planicies continuata, tamen per respectum terrae Aracuae Parthiae, Assyriae, Mediae, Persidis, & Mesopotamiae, quae ei coniunctae sunt habentes situm asperum, & montuosum, ut ait Paulus Orosius. 1. lib. de Ormesta mundi. Tota terra Senaar planicies dicitur; & sic dicitur cap. seq. cum proficiscerentur de Oriete inuenierunt campum in terra Senaar, quasi pro mirabilibus, & nobili hoc ponentes, quia ex Armenia, in qua fuerat geniti post exitum de arca vsq; ad terram Senaar, nunquam campos, & planicies inuenierunt. De terra illa egressus est Assur. Incidentaliter ponitur hic hoc, quod dictum fuit de Babilone, in qua cum Nemrod, & alijs uenit Assur uir nobilis de genere Sem. Et cum nollet repugnare Deo uident intentionē peruersi aliorū edificantium turrim, fugit de terra illa. Vel ut alij uolunt destructa lingua in constructione turris, ipse, cū alij recesserunt, recessit in quandam terram contra Orietem, & magis Septentrionalē, quam Babilonem, & nunquam ab aliquo habitatam, in qua sedes locauit eam a nomine Assur Assiriam nominans; & edificauit ibi ciuitatem magnam, quae post naultum tempus a Nino rege Niniae dicta est; & in hac ciuitate fuit regnum Assiriorum, quod proprie incipit a Nino, qui cupidine dominandi gentibus extraneis per quinque ginta duos annos arma mouit, multas gentes in suam subijcens ditionem, donec simul uita, & bello caruit. Sagittaris in obsidione cuiusdam ciuitatis interfectus; de quo Paulus Orosius lib. 1. de Ormesta mundi. Et durauit regnum istud per annos mille, & quadraginta, ut ait Eusebius in cronica vsque ad Sardanapalum ultimum regem eorum, qui ualde muliebris fuit, de quo meminit Aristo. 1. Eth. dicens multi eorum, qui in potestate sunt similia patiuntur Sardanapalo: & postea uidens domum suam a quodam praefecto noie Arbatus ignibus deuastari ex desperatione flammis se iniecit, de quo Paulus Orosius. 2. lib. de Ormesta mundi. Aedificauit Ninium. Iste Assur ciuitatem illam edificauit, sed non uocauit eam sic; hic tamen per anticipationem ponitur. Et plateas ciuitatis. Scilicet plateas ciuitatis Niniae, ut aliqui uolunt, quae erant magna platea. Sed secundū literā hebraicam dicitur edificauit ciuitatē latitudinis. Vel ciuitatem platearum. Quia eadem dictio est apud Hebraeos pro latitudine, & platea, scilicet. Rehorot. Et uidetur, quod non ista fuerit ciuitas Niniae, sed quaedam alia ciuitas magne latitudinis. Et Chale. Alia ciuitas est, quam edificauit iste Assur. Et Resen quoque inter Ninium, & Chale. Resen alia ciuitas est, quam edificauit Assur quasi in medio regni sui. Iste ciuitates non habuerunt postea eadem nomina, quae habent in sacra scriptura. Nam Arath dicta est Edeffa, uel Ediffa: Calanne dicta est Seleucia.

Nemrod gentes subiectas ad idolatram cultus implit, & eos igne colere docuit.

Cap. 1.

De hoc dicit Isidorus lib. 15. Etym. c. 1. scilicet Edesam urbem Mesopotamiae condidit Nemrod filius Chus postquam de Babilone migravit, in qua & regnavit: qua antea Arath nominata est; ipse extruxit & Calane postea, qua verso nomine Seleuco rege dicta est Seleucia. *At vero Mesraim genuit Ludim, Ananim, Laabim, Neptum, Phethrusim, Chasluim.* Isti non sunt in singulari numero, sed in plurali, ut patet ex terminatione Hebraica, & ut dicit Hieronymus omnes isti populi ignoti sunt proter Laabim, qui Libyes dicti sunt, cum prius Phutei dicerentur, *De quibus egressi sunt Philistim.* I. de istis populis ignotis nati fuerunt Philistim, qui Palaestini dicuntur a Palaestina terra, in qua habitant; Palaestina enim idem est, quod Iudaea; unde isti Philistim habitabant mixti filijs Israel, & in civitatibus vicinis in littore maris in Gaza, Iopen, Astalona, Azoto, Acaron, Geth, & vinculis eius contra Phenices, qui habitant in Tyro, & Sidone, de quo 1. Reg. 6. c. *Captivum.* Ignoti populi sunt. Dicunt enim aliqui Hebraei, quod Phethrusim, & Casluim commutabant ad invicem concubitus suorum uxorum, & ex tali commixtione Philistim procreati sunt. Ad hoc mouentur, quia dicitur: De quibus egressi sunt Philistim. Sed istud nihil est, quia non significatur, nisi quod de progenie istorum descenderint Philistim, qui poterant descendere per modum honestum sine commutatione uxorum. *Chanaan autem.* Ponuntur hic filij descendentes de Cham per lineam Chanaan, in quos venit maledictio data per Noe Chanaan. *Sidonem primogenitum suum.* A quo constructa fuit, & nominata civitas Sidon in provincia Phoenicis apud Tiram civitatem, quasi per quinque leucas distantem: & sunt istae civitates satis propinque Ierusalem. Et apud illas Christus praedicavit, ut patet Marthae 15. cap. Et sunt istae civitates in latere Septentrionali terrae promissionis in confinio Occidentis, & Septentrionis, Mare enim magnum est terminus Occidentalis terrae promissionis, ut patet Numeri 34. cap. Tyrus autem est super mare in latere Septentrionis, patet quia Libanus mons altissimus est in latere Septentrionis, ut patet Numeri 34. cap. Sed Libanus est apud Tyrum, quia Iram, qui erat rex Tyri habebat in potestate sua montem Libani, ut patet in Reg. 5. cap. Dividitur autem istae civitates a terra Idumaeae per montem Libanum. *Aethurim Iebusaim.* Isti sunt populi, qui habitauerunt in terra promissionis, quos expulerunt Iudaei, ut patet in sequentibus libris saepe. *Amorraim.* Duplices erant Amorraei. Quidam habitant ante transitum Iordanis ascendentes de terra Aegypti apud Moab, & Amon; & in istis fuerunt Reges Seon, & Og, de quibus Numeri 21. & Deuter. 2. & 3. & terram istorum acceperunt in sortem duae tribus, & dimidia: ut patet Numeri 32. & Deuter. 3. & 4. cap. Erant autem alij Amorraei ultra Iordanem, qui cum Chanaanais, Euvaeis, & alijs populis congregati sunt in pugnam contra Iosue, ut patet Iosue 9. capit. & de istis Amorraeis erant quinque reges, qui ascenderunt ad pugnam contra Gabaon, quos suspendit Iosue in partibus, ut patet Iosue 10. capit. *Gergesaim.* Iste populus hic nominatur, sed postea inter istos populos in alijs locis raro nominatur, immo ibi quasi nunquam reperitur, nisi infra 15. cap. & Deut. 7. cap. vel quia modicus populus erat, vel quia contra Israel modicum pugnavit, aliquando tamen pugnavit contra Israelitas, ut patet in lib. Iosue. *Aracaim.* Qui condidit Archas oppidum quoddam contra Tripolim in radicibus Libani. *Cingim.* Sciedum quod duplex est populus Cingim quidam, quod est de stirpe Abraham de Madian, & erat filij Iethro, sive Obab foveri Moyse, ut patet Iudi. 4. cap. Et differentia magna est in scriptura istorum nominum apud

Quest. 7. Duplex populus Cingim.

Hebreos: & primi Cingim scribuntur per litteram Sammech, quae est supra apud nos, & debent vocari Singim; & sic est in Biblijs correctis. Alij Cingim, qui descendunt de Iethro scribuntur per litteram cof. & apud nos per. c. & debent vocari Cingim. Et illi primi delati sunt a filijs Israel cum alijs gentibus Chanaanorum. Isti secundi morati sunt apud Iudaeos, & valde dilecti ab illis, ut patet Iudi. 4. cap. Et de hoc h. r. Reg. 15. ca. quod dixit Saul Cingim, quod recederet de medio Amalec, ne destrueret eos cum Amalechitis; & de isto propheta Balaam Numeri. 24. ca. quod ab Assyrijs esset delenda. Et patet, quod loquatur de isto, quia alius Cingim iam fuerat consumptus ab Israelitis cum alijs Chanaanais, Etiam quia post Amalech immediate prophetauit de Cingim, quia erant coniuncti Amalechitis, & isti erant descendentes a Iethro: ut patet satis per illud quod fecit eis Saul, ut habetur 1. Reg. 15. capit. *Aradim.* Ab isto nominati sunt Aradii, qui Aradii insulam possederunt angusto mari a Phoenicis littore separatam, de quo Solinus in Polistor. *Samarum.* Ab hoc putant quidam constructam fuisse Samariam civitatem nobilem in terra promissionis. Sed falsum est, quia Amri Rex Israel aedificavit illam, ut patet 3. Reg. 16. capit. Etiam quia ante tempus illud nunquam nominatur Samaria in lib. Iudicum, vel Reg. in 1. & 2. nec in lib. Iosue in divisione sortium, ubi omnia loca magna tunc existentia computantur nominibus proprijs. In 3. autem & 4. Regum, & in 2. Paralipo. & in prophetis, qui fuerunt post Regem Amri multoties nominatur Samaria. Sed quia Samaria significat duo, scilicet civitatem, & provinciam, ut patet 4. Reg. 10. capit. ubi vocat Samariam civitatem, & in multis alijs locis. Quod autem sit nomen provinciae, patet Ioan. 4. cap. ubi dicitur, quod oportebat Christum transire per Samariam, & transitur per vnam de civitatibus Samariae nomine Sichar. Potuit ergo esse, quod licet civitas, quae dicitur Samaria fuerit constructa per Regem Amri tamen terra denominata fuisset Samaria ab isto Samarico Principe, quia 3. Reg. 16. capit. dicitur quod antequam aedificaretur civitas illa, vocabatur mons ille, in quo sita fuit mons Samarie. Et hoc tenendum est plurimum putat. Potius tamen videretur, quod prius non vocaretur mons Samaria, sed per anticipationem dictum est, quia ibi postea Samaria condita est, & hoc patet, quia dicitur vocata Samaria a Somer domino montis. *Hamatim.* Ab hoc denominata fuit civitas Hemath, quae est in terra promissionis in latere Septentrionali, ut patet Numeri 34. cap. Et haec civitas postea vocata fuit Reblatha, de quo 4. Reg. 25. cap. nunc autem vocatur Antiochia ab Antiocho Rege Syriae, in qua beatus Petrus cathedram Apostolatus tenuit, antequam in urbe Romana, post septem annos, de quo in historia beati Petri, & in historia tripartita Romanorum Pontificum. *Per hos disseminati sunt populi Chanaanorum.* Id est per istos homines filios Chanaan nati sunt omnes Chanaanai, qui disseminati sunt in populos multos, quia multae gentes de eis exierunt.

Quis aedificavit Samariam.

Quest. 8. Cur Chanaanorum populi nominati sunt in diversis libris.

Sed quare aliquis, quomodo isti populi Chanaanorum aliter nominantur in Exodo, Numeris, & Deuteronomio, quia ibi nominantur Chanaanais, & Ferezaeis, qui hic non ponuntur. Responderetur, quod hic nominantur populi secundum nomina virorum, a quibus descenderunt, sed postea per temporum circuitus aliqui populi istorum nomina perdidit. Et sic aliqui de istis, & forte Samaritae vocabantur Ferezaei, quia Samaritae dicuntur, a quibus terra Samariae nuncupata est, sed illa terra est de terra promissionis, quae tenebatur ab istis populis septem descendentes de Cham, praeter Cingim, & Aradii.

Et

Et inter istos nominantur Pherezei: ergo oportet, quod ponatur inter istos, sed non potest dici, quod sint Amorraei, Eugei, Ethei, Iebusei, Chanaanai, &c. quia tunc coinciderent, ergo oportet dicere, quod Pherezei sunt Samaritae.

Quest. 9. Cur ex Chanaanais vnus populus dicitur Chanaan cum ex filijs Chanaan nemo hoc nomine vocatus fuerit.

De Chanaanais autem. Quare nominatur vnus illorum populorum Chanaanais, cum nullus istorum filiorum Chanaan sic vocatus fuerit, vel quia omnes isti Chanaanai sunt: quia de Chanaan descendunt duobus videretur. Responderetur, quod isti vocantur Chanaanai, quia vt supra diximus a quolibet istorum hominum hic nominatorum denominatur aliqua gens, sed cum ponatur hic Cham, oportet, quod aliqua gens ab eo denominetur, sed hoc non potest esse, nisi illa gens descendat per lineam alicuius de filijs suis, ergo descendentes ab aliquo de filijs Chanaan vocantur Chanaanai; non quod specialiori modo, quam alij sint de progenie Chanaan, sed vt denominatio patris eorum non cesset. Et si dicatur: quare ergo non nominatur Chanaanais hic, sicut in alijs libris saepe nominatur? Responderetur quod ratio est, quia hic solum describuntur filij Chanaan; Chanaanais autem non est aliquis filius Chanaan, sed est populus denominatus ab ipso Chanaan patre istorum. *Falsiq; sunt termini Chanaan.* Describit hic Moyses terminos terrae istorum, quia Iudaei habitauerunt terram istam, & habitauerunt simul omnes isti populi Chanaanorum, ideo vno termino omnes claudebantur. *Venientibus a Sidone usque Geraram, usque Gazam, donec ingrediaris Sodomam.* Hic ponuntur termini longitudinis, & latitudinis terrae Chanaanorum: Sidon enim est in latere Septentrionali in confinio Occidentis, & Septentrionis, Sodomam, & Gomorra, quae nunc vocantur mare salis simum, sunt a parte orientali in angulo contingente meridiano lateris, & orientalis, ut patet. Numeri 34. cap. Ideo maior longitudo illius terrae est a Sidone usque ad Sodomam, quasi per diametrum quadrati. Gaza autem est civitas Philistinorum in latere meridiei contra angulum occidentis. *Gomorra, & Adama, & Seboim, usque Lasa.* Iste civitates cum alijs duabus submersae fuerunt propter vitium sodomiticum, & ibi est mare salissimum, sive mare mortuum praeter Lasa, quae est magis in fine terrae promissionis. Aliqui autem putant Lasa esse Segor sive Bala, ut ante nominabatur, quia Pentapolis ponitur in valle, ubi sunt istae civitates: & quia hic nominantur quinque, putatur Lasa, vel Iesa esse vna de eis. Sed falsum est, quia si esset aliqua, non esset nisi Segor, quia omnes aliae ponuntur hic in litera, sed non potest intelligi de Segor, quia Segor est magis intra terram promissionis, quam aliae, ut patet ex fuga Loth, Iesa autem est magis in angulo terrae Chanaan, quam aliqua istarum, ideo dicitur usque Lasa, quasi dicat, ibi finitur ista terra. *Hic sunt filij Cham in cognationibus.* Quia omnes isti diuersas cognationes, & diuersos populos fecerunt. *Et linguis suis.* Quia quilibet istorum hic nominatorum vnam linguam specialiter faciebat pro sua posteritate; licet istae linguae non fuerunt distinctae immediate, vt fuerunt distinctae cognationes: quia distinctae fuerunt cognationes a principio; lingua autem, & labium idem fuit semper in terra quousque in aedificatione Babylonis destructa fuit: ut patet sequenti cap. *In terris, & gentibus suis.* Quia isti populi habitauerunt mixti, scilicet quod habitarent Amorraei inter Euaeos, & sic de alijs, licet habitauerunt simul, quia termini terrae vnus erant coniuncti terminis terrae alterius, & sic erant in diuersis regnis, & terris, & variis gentes erant, quia non nominabantur eodem nomine, sed qualibet gens nomine suo.

De Sem quoque. Hic ponitur tertia pars, scilicet linea generationis Sem; & licet Sem maior esset alijs duobus

fratribus dignitate, tamen postponitur, quia intendit legislator lineam Sem tenere in narrando. Et si eam praeposuisse, oportebat in terrumperere ideo praeposuit alius, vt eas breuiter tangens, & dimittens lineam Sem latius proficeretur. *De Sem nati sunt patres omnium filiorum Heber.* Non fuit Heber filius immediatus Sem, sed nominat eum hic propter suam dignitatem: quia ab eo dicitur totus Israel populus Hebraeus. Vocantur patres filiorum Heber omnes aui, & proau, abau, atau, & tritau filiorum Heber, quia pater filiorum Heber solum fuit ipse Heber. Patres ergo filiorum Heber sunt Arphaxad filius Sem, & Sala filius Arphaxad accipiendo filios Heber ipsos, qui ab ipso immediate per seipsum descenderunt. Si autem accipiantur filij Heber omnes descendentes ab eo, tammediate, quam immediate patres filiorum Heber non solum erunt Arphaxad, & Sala, sed etiam filij Heber consequenter quidam sunt patres aliorum. *Fratre Iapheth maiore.* Licet Sem fuerit frater Cham, & Iapheth, tamen vocatur frater Iapheth, quia ambo concordēs fuerunt in tegendo verenda patris sui, sicut Simeon, & Leui habebant alios decem fratres, sed eum uocabantur ipsi duo inter se fratres: ut patet Gen. 49. cap. Quia concordēs ualde erant ad omnia. Etiam licet dina haberet undecim fratres, tamen fratres eius uocabantur, Simeon, & Leui, ut patet Gen. 34. cap. quia pro ea magis concordēs, & pugnantes erant. Litera nostra habet hic. *Maiore.* Quod necessario refertur ad Sem, litera autem Hebraica habet hic adiectiuum. *Gadol.* Quod significat maiorem; sed quia litera Hebraica caret casibus potest stare in genitiuo, & tunc refertur ad Iapheth, ut dicatur. *Fratre Iapheth maioris.* Vel potest referri ad Sem, si ponatur in ablatiuo, ut ponitur in litera nostra. Tamen quaedam praepositio denominans casualem habitudinem, quae adiungitur isti adiectiuo, magis retorquerit illud ad genitiuum, quam ad ablatiuum, & tunc est clara litera, quod Iapheth sit maior, ut supra determinatum fuit. Et responderetur ad istam litteram, quod hic refertur maioritas ad Sem, non maioritas aetatis, sed maioritas dignitatis. *Filij Sem Helam.* A quo nominantur Elamitae, qui sunt populi Asiae in latere Septentrionali supra Babylonem contra Orientem. Et isti sunt coniuncti Peris; sunt tamen magis meridiani. *Et Assur.* Ab hoc dicti sunt Assurij iste Assur iuit cum Nemrod Gigante in campum Senaar, ubi inceperunt edificare Babylonem, & postea Assur recessit ab eis. Est enim Assyria terra in latere Septentrionis sita ab Oriente habens Parthiam, & Aracusiannam, ab Occidente habet Persidem, a Septentrione montem Caucasum, a Meridie mare Rubrum, & sinum persicum, ut ait Paulus Orosius lib. 1. de Ormeis mundi. *Arphaxat.* A quo Caldeei nati sunt. Caldeae enim ab Oriente Babylonem habet, ab Occidente autem Arabiam, a Septentrione Mesopotamiam. *Lud.* A quo Ludij dicitur. *Et Aram.* A quo nominatur Syria, & ideo in Hebræo Syria Aram nuncupatur; licet postea denominati fuerint a Chamuel filio Nachor, ut patet Gen. 22. cap. Sed de hoc ueritate apertius declarabimus in commentarijs nostris super Eusebio. *Filij Aram Hus.* Dicit Nicolaus, quod iste Hus tenuit principatum Damasci, & Trachonitidis. Sed non uidetur uerum, quia Damascus fuit condita ab Eliezer, Damasco procuratore domus Abraham, ut communiter dicitur, sic etiam testatur ipsemet Nicolaus infra 15. cap. *Hul,* a quo Auari gentes sic dicuntur. *Et Mes.* A quo dicuntur Meones populi in Graecia, in quibus natus fuit Homerus Poeta, ideo uocatur Meonius vates: ut patet ex Alexandreidis lib. 1.

Meones populi, a quibus Homerus Poeta Meonius nuncupatus est.

Cuius Meonum redolent praeconia vatem.

De

De ijs populis in ijs declarauimus in Commentarijs, super Eusebio *Ab vero Arphaxad genuit Sala*. Cuius populus, & cognatio ignoratur. *A quo ortus est Heber*. Qui fuit principium populi sancti, a quo primam denominationem recipiunt Israhelre. *Nomen vni Phaleg, eo qd in diebus eius diuisa sit terra*. Nomen illius positum fuit ab euētu eo, qm in tempore illo facta fuit diuisio in terra, qui autem habebat vnam linguam, tunc habuit septuagintadu. dicitur enim in Hebræo Phaleg, diuisio. Et dicunt ex hoc Iudg, qd Heber habuit spiritum prophetiæ, quia sciuit imponere nomen filio suo ex euentu futuro, & satis est rationale. Vel quod dicitur, quod terra fuit diuisa in diebus Phaleg, cum nondū Phaleg viuere, sed in diebus Phaleg, id est quando natus est sciuit, qd per aliquot dies, vel menses diuisio linguarum præcesserit natiuitatem Phaleg, & tūc non oportebat qd Heber habuisset spiritum prophetiæ. Dicitur diuisa terra, quia in multas linguas diuisa est. Vel vt vult Rabbi Auenezra terra fuit diuisa quantum ad ætatem durationem; ante enim quam vastaretur Phaleg, viuēbant homines quasi quingentis annis, vt patet de omnibus. cap. sequenti, postquam autem genitus fuit Phaleg nunquam homines vixerūt, nisi vique ducentos, & quinquaginta, vt patet consequenter in litera, & sic fuit gr̄as diuisa per medium. *Et nomen fratris eius Getham*. Sicut ait beatus Hiero. isti populi nobis ignoti sunt, vel propter nominum antiquas mutationes, quia propter bella deleti sunt, vel quia longinqui à nobis sunt, vel alijs populis mixti. *Et Ophir*. Ab isto denominata fuit quædā terra Ophir, quæ abundat auro, & dicitur montes aureos habere, quia in superficie montium multum aurum de caueris terræ a bestijs erutum reperitur, & ibidem a leonibus, & Griphis custoditur, vt ait Rabanus super libros Regum; & ad istā insulam Ophir mittebat quolibet anno Salomon classem suam, & ducebat inde aurum multum, vt patet. 3. Reg. 9. cap. & 10. *Et facta est habitatio eorum demersa vsque Sephar montem orientalem*. Istud relatiuum non refert hic omnes filios Sem, quia pene totam Asiam occupauerunt, sed refertur ad filios Ictan, qm immediate nominati fuerunt, & ista nomina locorum nobis ignota sunt. *Isti sunt filij Sem*. Scilicet supra enarrati secundum cognationes, quia quilibet istorum hic nominatorum faciebat per se vnam cognationem, & vnum genus, ideo sicut nominantur viginti septem filij Sem, ita nominantur viginti septem cognationes ab eo: *Et linguas*. Quia quilibet istorum habuit vnam linguam non immediatē, vt nati sunt, sed postquam lingue diuise sunt tempore Phaleg. Et non nominantur hic scriptura istos filios solos, quia soli isti erant, quando linguæ diuise sunt, sed quia in diuisione linguarum fuerunt tot linguæ datæ, quot familiae erant sub istis. Et licet filij istorum multi nati essent, & possent denominare distinctas familias sicut patres sui, tamen quia non fuerunt datæ illis aliæ linguæ: sed solum paternæ: ideo non nominati sunt cum alijs, vt facientes distinctam cognationem. Quilibet tamen istorum hic nominatorum multos filios habebat, quando diuisio linguarum facta fuit. *Et regiones*. Quia diuersa loca occupabant, nec miscebantur gentes istorum inter se: ita quod facerent vnum principatum, vel regnum, sed multa regna, & regiones. *In gentibus suis*. Quia isti non erant vna gens, sed diuersæ gentes diuersis nominibus nuncupatæ. *Hæ familie Noe*. Scilicet primariæ, licet enim isti descenderēt à diuersis filijs, & nepotibus Noe, primariè tamē tanquam à trunco ab iplo Noe descenderunt. *Iuxta populos, & nationes suas*. Id est iste familie Noe licet essent descendentes ab vnico princip. scilicet Noe, tñ inter se distinctæ erāt per populos, & nationes. i. per regna diuersa,

Quest. 10. quomodo intelligitur, qd terra fuit diuisa.

& cognationes, vel genera. *Ab his diuise sunt gentes post diluuium*. Id est oēs diuisiones gentium, quæ nunc sunt in toto orbe ab his tribus filijs natæ sunt. Fuerunt autem ante diluuium aliquæ diuisiones, sed non tantæ, quia filij Cain, & filij Seth diuisi erant inter se ex mandato Adæ, ideo dicitur supra 4. cap. quod Cain recessit contra orientalem plagam paradisi, postea tamen aliquantulum coniuñcti sunt, scilicet quando filij Dei, id est filij Seth accesserunt ad filias hominum, id est ad filias Cain, accipiendo de eis in vxores contra mandatū Adæ, pp quod venit diluuium, vt patet sup. 6. cap.

De adificatione Babel, & confusione linguarum: de filijs Sem, vsque ad Abraham, & fratrem eius: de morte Aram, qui genuit Loth, de egressu eorum de Caldea. Cap. XI.

ERAT autē terra labij vnus, & sermonum eorundem. Cumq; proficiscerentur de Oriente inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo. Dixitq; alter ad proximum suum: venite faciamus lateres, & coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, & bitumen pro cœmento. Et dixerunt: Venite faciamus nobis ciuitatem, & turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum, & celebremus nomen nostrum antequā diuidamur in vniuersas terras. Descendit autem Dominus, vt videret ciuitatem, & turrim, quam ædificabant filij Adam, & dixit: Ecce vnus est populus, & vnum est labium omnibus: Cœperunt hoc facere, nec desisterūt à cogitationibus suis, donec eas opere compleat. Venite igitur descendamus, & confundamus ibi linguā eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui. Atque ita diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerūt ædificare ciuitatem. Et idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi cōfufum est labium vniuersæ terræ: & inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum. Hæ sunt generationes Sem; Sem erat centum annorū, quādo genuit Arphaxad: biennio post diluuium; vixitq; Sem postquā genuit Arphaxad quingētis annis, & genuit filios, & filias. Porro Arphaxad vixit trigintaquinque annis, & genuit Sale. Vixitq; Arphaxad postquam genuit Sale trecentis tribus annis, & genuit filios, & filias. Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber. Vixitq; Sale postquam genuit Heber quadringentis tribus annis: & genuit filios, & filias. Vixit autem Heber trigintaquatuor annis: & genuit Phaleg.

Et

Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quæ dringētis triginta annis, & genuit filios, & filias. Vixit quoq; Phaleg triginta annis, & genuit Reu. Vixitque Phaleg postquam genuit Reu ducentis nouem annis, & genuit filios, & filias. Vixit autem Reu trigintaduobus annis: & genuit Sarug. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug ducentis septem annis, & genuit filios, & filias. Vixit autem Sarug triginta annis: & genuit Nachor; vixitque Sarug postquam genuit Nachor ducētis annis, & genuit filios, & filias. Vixit autem Nachor vigintinouem annis: & genuit Thare. Vixitque Nachor postquam genuit Thare centūdecem, & nouem annis, & genuit filios, & filias. Vixitque Thare septuaginta annis, & genuit Abram, & Nachor & Aram. Hæ sunt autem generationes Thare. Thare genuit Abram, Nachor, & Aram. Porro Aram genuit Loth. Mortuusque est Aram ante Thare patrem suū in terra natiuitatis suæ in Hur Chaldeorum. Duxerunt autē Abram, & Nachor vxorem. Nomen vxoris Abram Sarai, & nomen vxoris Nachor Melcha filia Aram patris Melchæ, & patris Iesche. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Loth filium Aram filium filij sui, & Sarai nurum suam vxorem Abram filij sui, & eduxit eos de Hur Chaldeorum, vt irent in terram Chanaam. Veneruntque vsque Aram, & habitauerunt ibi. Et facti sunt dies Thare ducetorumquinque annorum, & mortuus est in Haran.

ERAT autem postquam descripta fuit humani generis in vniuersale multiplicatio. Hic ponitur linea Abrahæ electio, & tanguntur duo; primo cuiusdā partis reprobatio, & causa eiusdem appositio; secundo partis electæ enumeratione: secunda ibi. hæ sunt generationes. Circa primū *Erat autem terra labij vnus*. Id est omnes homines habebant vnum idioma, & ponitur hic terra pro hominibus, continens pro contento, secundum methonymiam. Et istud idioma, quod erat commune erat Hebraicum, quia à principio fuit: & patet per impositionem nominum: quia Adam imposuit nomina rebus secundum idioma illud, quod tunc erat: sed nomina ibi imposita nō inueniuntur in aliquo idioma, nisi in Hebræo. Adā, & Euanomina Hebræa sunt Cain, & Abel, Noe, & sic de omnibus alijs: quia in Hebræo ista aliqui significant, sed non significant in aliqua alia lingua, & patet hoc, quia quocumq; sunt duo nomina, scilicet primitiuum, & deriuatiuum habentia eandem literam, oportet qd si vnum sit Latinum, & aliud Latinum: si vnum Græcum, & reliquum, & sic in qualibet lingua, sed sic est qd Adama est nomen Hebræum primitiuum, ergo Adam quod est suū de-

Quest. 1. Probatio, quod Adā sit nomen Hebræum.

riatiuum erit nomen Hebræum. Sic patet in Cain, & suo primitiuo Chanizi. Sed forte dices, qd ista nomina nō sunt, vt primitiuum, & deriuatiuum: sed sunt nomina diuersarum linguarum in voce coincidentia, sicut sepe accidit, quod eadē vox, quæ est in vno idioma sit in alio, & non significant idem, sicut ista dictio, leuauit, in Latino signat id, qd erexi. Sed in Hebræo signat cor meum. Et ista dictio, peri, in Latino est secunda persona imperatiui de perece peris: sed in Hebræo signat fructū. Sic dices quod Adama, & Adama, Hai, & Haua, Cain, & Chanizi non concordat in significato, sed sunt nomina diuersorum idiomatum. Respondetur, quod hoc falsum est: quia ista nomina non solum concordant in voce, sed etiam in significato, & tunc quocumq; sunt aliqua duo nomina eiusdem vocis principalis, & habēt idem significatū: & habent se secundum subtractionem, & additionem literarum, & varietate terminationis sunt sicut primitiuum, & determinatiuum, sed sic est in oibus istis: quia Adam dicitur de Adama, id est terra, & sic est eadem litera, & idē significatum, quia Adam signat excisum de terra: sic dicitur Eua, vel Haua in Hebræo de Hai; Hai enim vita est. Haua autem mater viuentium dicitur. Sic enim dicitur in textu Gen. 2. Et vocauit eam Hauam, eo quod esset mater omnium viuentium, sic de Cain, & Chanizi, & Chanizi dicitur possedit, Cain autem possessio. Sic enim dicitur Gen. 4. cap. Possedi hominem per Deum. Diuisis gentibus in plures linguas: ita lingua Hebraica, quæ ante erat eadem apud omnes, mansit solum in stirpe Heber: ideo vocatur Hebraica: & non mansit in oibus descendētib; ab Heber, sed in solis illis, qui erāt in recta linea, per quā venit Christus. Vñ non mansit ista lingua in oibus filiis Heber, sed solū in Phaleg: & nō in oib; filijs Phaleg, sed solum in Reu: & sic consequenter, & non in omnibus filijs Abrahæ, sed solum in Isaac, & deinde nō in omnibus filiis Isaac, sed solū in Iacob: ita plures auferunt, quorum opinionem hic sequuntur, sed de veritate magis tangemus in Commentario nostro super Eusebium. Sed post non solum mansit in Tribu Iuda, de qua Christus descendit directē: sed et in omnibus vndecim alijs tribubus. Et hoc valde mirabile erat, quia omnes filij alicuius de istis erudirentur in lingua Hebraica, sed solus vnus loqueretur in ea. Et erat lingua Hebraica completa in omnibus verbis sicut omnia alia idioma: nunc autem non est completa, quia solum illa nomina manserunt pure Hebraica, quæ in lege scripta erant, & non alia. Et ratio fuit, quia Hebræi mixti fuerunt alijs gentibus, & acceperunt idioma earum. De his Augustinus de ciu. Dei, libr. 15. *Labij vnus*. Id est vnus idiomatis. *Et sermonum eorundem*. Vt aliqui volunt non solum erat idem idioma materialiter quantum ad voces, sed etiam quantum ad modum accentuandi, & proferendi. Vel dicitur, quod erat idem idioma, vel eadem lingua generaliter apud omnes: & non solum hoc, sed etiam erāt iidem sermones: quia nō erat aliquis homo, qui proferret verba, quæ alius non intelligeret, nunc autem in qualibet idioma: licet commune sit, sunt aliqua verba specialia, quæ ab omnibus non intelliguntur.

Obiectio.

Quest. 2. Cur dicitur Hebraica lingua.

Cur lingua Hebraica nō est incompleta.

Quest. 3. Qñ fuit facta confusio linguarum.

¶ Fuit autem facta ista confusio linguarum quasi per centum annos post diluuium, scilicet in diebus Phaleg, quia Phaleg natus fuit centum annis post diluuium; patet computando duos annos, quibus natus est post diluuium Arphaxad, & trigintaquinque annis antequam gigneret, & triginta annos Sale antequam gigneret Heber, & trigintaquatuor annos Heber antequam gigneret Phaleg, qui simul sunt centum, & vnus annus. In diebus autem Phaleg, id est qñ natus fuit diuisa est terra. Et dicit Rabbi Abraham, Auenezra,

An Abrahā, & Noe fuerint in edificatio- ne turris, & ciuitatis. Opiuio.

Cōfutorio opinionis in parte, s. de Abrahā.

Quo tempore Abrahā natus sit.

Auenezra, q̄ in edificādo turrim illam, & ciuitatem fuit Noe, & Abraham. ¶ Quod autem Noe fuerit ibi cum edificantibus satis patet: quia omnes homines, qui tunc erant edificabant ciuitatem: licet quidā bona intentione, alij autem mala. Et hoc apparet: quia cum litera dixisset quasi de omnibus hominibus, q̄ terra erat labij vnus, idest q̄ omnes loquebātur vna lingua, subiunxit immediate, q̄ recesserunt de parte Orientali. q. d. omnes homines, & venerunt in campum Senaar. Item quia dixerunt, antequā diuidamur in vniuersas terras: Noe autem isto tempore vnus erat, quia cum linguarū confusio facta fuerit annis quasi centum post diluuium, ergo edificatio ciuitatis, quæ præcessit confusione linguarum fuit ad plū per centum annos post diluuium. Noe autem vixit post diluuium trecentis, & quinquaginta annis: vt patet supra 9. cap. ergo tunc vivebat. De Abraham autem, quod tunc viueret non videtur possibile, quia confusio linguarum, & inceptio constructionis ciuitatis, & turris ad magis fuerunt post diluuiū per centum annos. Abraham autem post diluuium trecentis minus vno anno natus est: vel forte centum ter, & vno, computando duos annos post diluuium, anteq̄ natus esset Arphaxad. Deinde computando annos omnium succedentium anteq̄ gignerent, vsque ad annos Thare septuaginta sunt, antequā gigneret Abraham: ergo videtur, quod confusio linguarum præcessit natiuitatem Abrahā, quasi per ducentos annos. Sed quomocunq̄ dicatur Abraham natus fuit post diluuium trecentis minus octo annis, vt patet computando annos omnium a diluuiū vsq; ad Abraham. Et iste supraposita computationes procedunt secundum errorem quorundam. Cumq̄que proficiscerentur de Oriente. Non dicit hic litera specialiter de aliquibus eorum, quod recesserint ab Oriente, sed quasi de toto humano genere loquitur. Et sic est veritas, quod omnes quorū tunc erant videntes terram Armeniæ, non esse bonæ dispositionis ad habitandum, quia tota illa terra montuosa erat, vt ait Paulus Orosius primo lib. de Ormesta mundi, venerunt vt quærerent bonum locum habitationis in plano. Et persuadetur hoc, quia lingua Hebræa erat ante in omnibus hominibus: & si ibi non fuisset destructa, & confusa, mansisset eadem apud omnes: & cum ista confusio fuerit facta solum in edificantibus Babilonem, si aliqui alij homines mansissent in alia parte orbis, qui non conuenissent ad edificandum, in illis non fuisset mutata lingua hebraica: sed falsum est: quia in solis filijs Heber per rectam lineam Meisæ mansit: vt supra dictum fuit. Ista ratio satis demonstrat, quod intendit. De Oriente. Scilicet de terra Armeniæ, in qua habitauerat Noe post exitum de arca cum filijs suis, quousque venerunt ad edificandam Babilonem. Est autem terra Armeniæ magis Orientalis, quā terra Babiloniorum, & Caldæorum in latere Caucaſi montis Septentrionalis, vt ait Paulus Orosius primo libro de Ormesta mundi. Inuenerunt campum in terra Senaar. Dicitur quod inuenerūt campum quasi pro magna, & notabili re, cum ex Armenia vsq; ad locum illum rota terra esset montuosa, & aspero situ, vt declarat Paulus Orosius libro primo de Ormesta mundi. Et vocatur ista terra Senaar, non quod ante sic vocaretur, quia nullus vnquam hominum ad eam venerat, nec etiam in prima ætate, quia in loco separato habitabant: sed quia ipsi venientes ad eam sic eam vocauerunt, & ista terra Senaar est terra Caldæorum, & Babiloniorum. Et habitauerunt in eo. Forte fecerunt ibi aliquas paruas mansiunculas: & patet ex hoc cum sequenti quod quando isti mouerunt sedes de Oriente ad locum illum nō venerunt ea intentione, vt tur-

rim, aut ciuitatem facerent, sed vt in plano habitarent. Deinde venit eis in mentem, vt facerent turrim, & ciuitatem: sic enim dicitur quod primo habitauerunt in campo illo, quasi nihil aliud intendentes. Deinde tractu temporis, quasi consiliantes dixerunt inter se, Venite faciamus lateres, &c. Dixitque alter ad proximum suum. Idest omnes inter se consiliati sunt, vt facerent ista. Venite faciamus lateres. Quia forte terra illa, cum sit campestris, lapides non habet; vel quia putabāt solidius edificium esse de lateribus, quā de lapidibus: vel quia vt aliqui volunt intendebant ibi euadere ab alia destructione seculi per ignē, lateres autem igni resistent, cum decocti sint, lapides autem igne soluantur in calcem. Et coquamus eos igni. Vt duriores sint. Habueruntque lateres pro faxis, & bitumen pro cemento. Innuit quod edificatio, quæ fiebat temporibus suis, scilicet Moyſi, vel qualibet bona, & firma edificatio fiebat de lapidibus, & cemento: lapides enim sunt principalis materia edificationis: cementum autem, idest calx posita inter lapides ad conglutinandum, & firmiter retinendum erat minus principalis materia. Nec accipitur hic cementum pro fundamento edificij, vt communiter appellare solemus, sed pro calce conglutinante: & isto modo vocantur quidam artifices cementarij, idest liſtores, vel superinductores in parietibus edificiorum. Isti autē acceperūt lateres pro principali materia, & bitumen pro secundaria. Est enim bitumen fortissimum genus lutū ad conglutinandum, & nascitur in terra illa, sicut in terra Iudæa, vel apud Sodomam, vt patet infra 14. cap. Faciamus nobis ciuitatem, & turrim. Non fuit tunc nouiter excogitata turris, vel ciuitas, quia Cain ante diluuium condidit ciuitatem, vt patet supra 4. cap. Et forte viderāt eam Noe, & filij eius antequā intrarent in arcam, ex qua exemplar assumpserant. Tota autem ciuitas Cain aquis diluuij destructa fuit, quia destruxerunt superficiem terræ. Cuius culmen peringat ad cælos. Non est intentio edificantium, quod turris accederet ad cælos, quia hoc sciebant impossibile. Maxime cum esset ibi Nemrod, qui Astrologus erat, & sciebat distantiam cœli a terra: maxime quia sciebant inter medium aerem frigidissimum esse, in quo generantur grandines, nix, & omnia meteorologica: & ibi impossibile est aliquid viuere ex loci frigiditate. Sciebant etiam ignem esse ante cœlum, in quo nulla res viuūt, sed omnia consumuntur. Etiam quia facere turrim accedentem ad cælos non conueniebat fini eorum. Quia secundum aliquos: vt vult Rabbi Salomon, & Nicolaus ideo isti faciebant istam turrim altissimam, vt in ea defenderēt a diluuiū, quod iterum superuenturum expectabant. Hoc ergo stante nō erat aliqua necessitas, vel vtilitas facere turrim vsque ad cœlum: quia diluuium non attigit cœlum alia vice, sed solum quindecim cubitos super montes excelſos. Alij autem dicunt, quod ideo faciebant istā turrim altissimam, vt defenserentur ab igne superuenturo, & consumpturo seculum, sed hoc nihil proderat, quia etiam si turris pertingeret vsque ad cœlum, nihil proficeret, quia ignis tangit superficiem concuam orbis Lunæ; & ideo adhuc ibidem consumeretur, nisi turris subintraret cœlum aperiendo, vel rumpendo illud, quod non est imaginabile. Sed adhuc iste præsumptiones sunt falsæ. Prima, scilicet quod ipsi intelligerent saluari in ista turri a diluuiū, quia Noe erat ibi cum edificantibus, & filij eius tres, quibus Deus saepe promiserat, & posuerat pactū cum eis, ne vnquam emitteret aquas diluuij ad consumendam terram, ideo ipsi nō permitterent turrim edificari ad talem finem. Et dato quod non stetit

Quest. 4. Quomodo turris poterit peringere ad cœlum.

Cur facta est turris tantæ altitudinis.

Quest. 5. Cōfutorio prima.

2. Confutatio.

Respō. ad dubium.

Quest. 6. Quo nomē fuit celebrare uolebant.

ibi Noe, nec filij eius, alij nepotes eius, qui ibi stabant saepe ab eo audierant de pacto Dei cum terra, ne vnquam mitteret super eam aquas diluuij. Etiam quia si ipsi hoc intenderent, non bene edificarent turrim de lateribus, qui aquis consumi possunt, sed de lapidibus duris faxis; & forte magis facerent multas archas tales quales Noe in diluuiū habuerat. Nec etiā est vera secunda præsuppositio, s. de igne, q̄ ipsi timerent ignē, & vellent ibi euadere, quia sicut Deus pepigerat nunq̄ se inducturū aquas diluuii super terram, ita pepigerat, q̄ nūquam malediceret terrē pp hoīes dicens; Non igitur percutiā ultra oēm animā, sicut feci: sed si ignis vniuersaliter veniret oīa cōsumeret magis adhuc quā aqua, quia magis actiuus est. In diluuiū. n. non perierunt pisces, nec arbores, si tamen ueniret ignis, omnia quasi consumeret elementa, & elementata. ¶ Quis ergo fuerit finis, vel intentio in edificantibus tam altissimam turrim infra demonstratur. Dicens ergo quod ista locutio est hyperbolica. Cuius culmen peringit ad cœlum. Idest quod sit ualde alta excedens omnem altitudinem montium, & rupium atq; scopulorum prominentium; sic enim dicitur sepe hyperbolice, astra ferit clamor, idest magne uoces sunt; non tamen est sensus, quod aliquę uoces hic prolatae possent audiri usque ad cœlum; sic enim dicitur Alexandreis lib. 3. de magno clamore fœminarum, quā caperetur ciuitas Thirus ab Alexandro. Aurea femineus perstringit sidera clamor. Et celebramus nomen nostrum. Ex hoc patet quod intentio edificantium nō erat euadere diluuiū, uel ignem sed celebrare nomen suum, idest facere famosum, fama enim solemnior alicuius tunc dilataratur cum opera magna, & memorabilia agit sicut erat ista turris. Sed aliquis dicit, quod ex hoc inferitur contra ea, quę supra diximus, scilicet quod omnes homines cōuenerint ad construendam istam ciuitatem, quia celebritas nomina, uel fama nunquam est ad seipsum, sed ad alterum. Si autem omnes homines ibi erant ad quos poterat esse nomen eorum celebre? ad nullum certe. Responderetur, quod licet non intendebant nomen suum celebrare ad aliquos tunc existentes, uolebant tamen celebrare respectu futurorum, ut maneret memoria eorum apud futuras generationes, sicut nunc manet, quanto magis si illi turrim perfecissent sicut intendebant? & non fuisset locus depopulatus sicut nunc est propter peccata habitantium in eō: sicut prædixerat Isa. 23. cap. Antequam dispergamur in terras. Secundū Nicolai, & Ra. Sa. qui tenent vnam de superioribus præsuppositionibus est sensus. Antequam dispergamur in terras. Idest faciamus istam turrim, in qua defendamur a diluuiū. Ne diluuium ueniens, & reperiens nos imperatos dispergat corpora nostra per trans sicut fecit in prædecessoribus nostris. Vel aliter. Antequam dispergamur in terras. Scilicet quod isti loquebantur propheticę de futura dispersione sua per linguarum cōfusionem, ideo antequā dispergerentur in terras uolebant nomen suū famosum facere. Vel aliter intelligendo, q̄ ipsi uolebant dispergi per terras, quia non poterant omnes simul in vno loco viuere, ideo anteq̄ diuiderentur, quia tunc multi erāt uolebat facere aliquod memorabile, per quod nominarentur vbicunq; essent. Imaginabantur enim quod nunquam genus humanum totum sic esset coniunctum, ut tunc erat. & ideo rectissime conueniebat toti generi humano coniuncto facere opus mirabilius, quod esset in toto orbe, magis quā vnī genti particulariter, & rectissime sic fuisset, nisi Deus præuidens aliam utilitatem humani generis hoc fecisset.

¶ Aliqui enim stulti corde credunt, quod illi conditores turris Babilonicę, ideo sic eam altissimam faciebant, quia uolebant per eam ad cœlum ascendere tanquam pugnaturi cum Deo, ut fabulose refertur per Ouidium Metamor. lib. 1. & per omnes alios poetas, q̄ gigantes uolentes Deos de cœlo ascendendo deprimere; ideo montes montibus impoferunt, ut accederent, & ibi pugnantes maximos lapides iaciebant, tandem ibi a dijs deleti sunt euerſis montibus super eos in monte, vel potius campo Phlegra in Macedonia. Huius tñ erroneę fabule Solinus in Polistor. cap. de Macedonia originē prodit. Nullus. n. tam capte mentis est, vt ad cœlum ascendere contra Dei uoluntatem se posse credat. Maxime quia corpora cęlestia corpora grauius qualia sunt nostra, dum mortalia sunt, non sustinerent. Maxime propter obstaculum ignis intermedij, & aeris caliginosi frigidissimi. In litera hebraica habetur. Ne dispergamur in terras. Quia ponitur ibi. Penasum. Quod non significat antequam, sed, quia non, uel, ne, scilicet quod isti faciebāt turrim magnam, ne dispergerentur. Intelligebant enim quod turris tantę altitudinis, quę cœlum uideretur tangere quasi ubique terrarū, uel saltem in ualde magna parte uideri posset. Et vt in tanta distantia potentiam uisuiam posset immutare, eam quōssissimam, & amplissimam fecerunt, scilicet quod quando aliquis uellet recedere ex aliqua causa a ciuitate illa, ubi cunq; esset, uideret illam turrim, & sciret postea redire ad ciuitatem, quod non contingeret, si nō esset illa turris sic altissime posita: quia cum nondū essent itinera, per quę homines scirent ire, & redire indigebant aliquo alto signo, ut ueniret, ne perderentur aberrantes, & dispergerentur per totū orbem. Et hoc est quod dicitur. Ne dispergamur in terras uniuersas. Idest nos uidentes a longe istam turrim vbicunq; sumus, non dispergemur aberrantes per uniuersas terras. Et istam intentionem tangit aliquo modo Rabbi Abraham, A benazra. Nec credo, q̄ sit aliqua ueritas ista, & ita concordans uerbis textus, & recte rationi, ramen literę nostrę non conuenit, quę dicit antequā dispergamur in terras. Et iuxta istam literam debet esse alius sensus, qui supradictus est. s. homines erant nunc coniuncti, & intendebant dispergi per terras quasi melius, & commodius sic habitaturi essent, antequā dispergerentur uoluerunt facere aliquid famosum, quod in memoria posterū relinqueretur factum esse a toto humano genere coniuncto, quale erat facere turrim, & ciuitatem Babilonem, & hoc est celebrare nomen. Et ista fuit intentio literę nostrę, & eorum qui trāsulerunt. Antequam dispergamur. Cum tamen litera hebraica dicat. Ne dispergamur. Sed tenendo literam hebraicam, debemus dicere necessario, q̄ homines intendebant simul manere omnes non longe ab illa turri: & ideo uolebant eam facere talem, qualem cogitabant, & vbicunq; eam uiderē possent, & non errarent: sed redire scirent ad locum, & tunc celebrare nomen esset facere rē ubique, uel ex quocunq; loco cognoscibile. Vtraque opinio numer istarum satis ex litera potest habere colorem, & motiuum. August. autem lib. 16. de ciuit. Dei. cap. 4. & 5. & 6. loquitur de hoc, & innuit quod intendebat facere istam turrim contra Deum quasi per hoc aliquid possent contra eum. Sed hoc non est multū probabile. Etiam non consonat literę, quę dicit celebramus nomen nostrum &c. Ideo tenenda est aliqua de duabus præcedentibus opinionibus. Aliqui autem putant, quod ideo Deus destruxit uniuersam linguę, & fecit, ne edificarent turrim: quia superbe ista illi homines faciebant uolentes aliquid cęleste cognoscere, uel alias qualitercunq; peccarēt. Sed

Quest. 7. Adificantes turrim non intendebant pugnare cū Deo, ut de gigantibus fabulose dicitur.

Causa cur turrim illa eminentissima destructa sit.

Quest. 8. Cur Deus fecerit ne turrim aedificarent.

Sed salua reuerentia istorum non videtur verum; im-
mo dicendum est secundum superiores expositiones
duas, quae verissimae sunt, quod isti nullo modo peccave-
runt: quia malum finem non intendebant, nec dispo-
situs erat de se malus; patet enim, quia facere turrim
altissimam de se non est malum, vel bonum, ut forni-
cari, vel furari, sed est indifferens. Item finis istorum erat
bo. aus. I. ut oes videntes illam turrim altissimam non
aberrarent, & omnes ibi viverent; vel saltem prope
illam civitatem, & sic iste actus erat bonus: quia actus
indifferens secundum se fortiter bonitatem, vel ma-
litiam ex fine. Desiderabant enim oes simul vivere;
hoc enim naturale desiderium est, cum homo natu-
raliter sit animal politicum: ut patet in primo Politi-
corum, cap. 1. ideo dicit Philosophus 3. Polit. quod homines
desiderantes vitam civilem, multa mala sustinent, ut
eam habeant, & ea non dimittunt, nisi a malis secun-
dum vitam superexcedantur; quod autem aliquis vel
let complere naturale desiderium non deordinatum;
non peccat, sicut si quis velit comedere moderate
cum esurit, non ergo videtur fuisse in hoc aliquod
peccatum, nec mortale, nec veniale. Maxime quia
inter eos erat factus Noe pater omnium ipsorum,
& principalis aedificatorum: quia pater, & princeps,
qui non permisisset turrim fieri ad aliquem malum
finem. Tenendo autem aliam expositionem etiam
non erat aliquid malum, neque peccatum: nam quod
homines vellent facere aliquid famosum, quod in
memoriam ipsorum omnium maneret, postquam
per orbem dividerentur, non erat peccatum, quia de-
siderium gloriae, vel honoris non est de se peccatum,
licet enim homini desiderare honorem quandam,
& bonis actibus illum procurare, si non sit ille honor
contra Deum: ut si homo per honorem, quem cupit
detrahat aliquid diuino honori, vel procuraret
honor per rem malam, aut in re mala, in qua non est
verus honor, sed vituperium; aut si contra expressam
prohibitionem Dei. Hic autem nihil horum erat.
Nam per aedificare turrim altissimam nihil detrahe-
bant diuino honori. Etiam non procurabatur iste
honor, vel fama per rem malam, quia aedificare tur-
rim non est de se malum: cum Deus aliquando ius-
serit fieri aedificia magna, & munita, sicut erat tem-
plum Salomonis; & postea cum illud iussit restau-
rari destrudum a Chaldaeis. Etiam non erat ista res
a Deo expresse vetita, quia hucusque non dederat ta-
lem prohibitionem; ideo sicut licebat hominibus
aedificare domos, in quibus habitarent, ita licebat
turrim illam facere; & ita non erant de hoc tanquam
de malo arguendi. Neque valet ratio, Deus destruxit
opera eius, vel non prosperata sunt, ergo mala
erant, vel malo animo fiebant: quia Deus per altis-
simam prouidentiam suam aliud de rebus disposuit,
cum opera nostra discordarent: & ideo vult, ut non
mancant operata a nobis, licet bono animo illa fece-
rimus, & illa in se nihil mali habeant. Satis est enim,
quod non concordent intentioni eius: sed neque
nos voluntatem Dei nouimus, neque tenemur in
omnibus concordare diuino volito: sed in quibus-
dam licitum est potius discordare, sicut cum pater
meus, aut filius moritur, certum est Deo placere,
quod moriatur, & tamen mihi displicet, quod mo-
riuntur, & licite de eorum morte doleo. Sic etiam
inter viros sanctos inuenitur, quod quidam alijs co-
rraria velint, & tamen vtrique ex charitate. Non ergo
diffiniendum est, quod isti malum facerent ex
hoc solo, quod Deus opera eorum destruxit.

Aedifican-
tes turrim
bonum fini-
nem inten-
debant.

Quomodo
deside-
rium glo-
riae, vel ho-
noris est
sine pecca-
to.

Homo non
tenetur in
omnibus
concordari
Dei voli-
to.

Quaest. 9.
Cogitare
potest ho-
mo contra

spofuerat. Deus enim licet aliquando permittat nos
cogitare, & deliberare contra ea, quae ipse disposuit,
tamen nunquam permittit nos contra ea agere, quia
dispositio Dei immutabilis est, sicut si Deus dispo-
suit conseruare Petrum ab hostibus, ne occidatur:
licet permittat hostes suos cogitare, qualiter eum
occidant, & hoc eligere; nunquam tamen permit-
tit eos hoc agere. His exemplis tota sacra scriptura
plena est; hoc tamen non tollit libertatem arbitrij,
vel diminuit: ut patet infra 50. cap. Et maiorem vir-
litatem generis humani Deus fecit impediendo, ne
turris construeretur, & diuendo linguas, quam si
lingua eadem mansisset, & turris aedificata fuisset.
Homines enim, qui habent eandem linguam, magis
coniunguntur, & desiderant simul habitare: qui au-
tem habent diuersa idiomata, simul non conueniunt,
quia in meliori discordant, sine intellectu, & volunta-
te: quia non possunt sibi adiuuicem communi-
care, quae volunt, & quae intelligunt, in quo rota humana,
& propria delectatio est. Sic enim ait Aristo. 9. Ethic.
quod conuiuere est: & hoc est communicare men-
te, & verbo, non autem quemadmodum animalia in
eodem paciscit: ista enim communicatio horum fit per
verba, sed secundum Philosophum in principio Periher. sunt
ea quae sunt in voce earum, quae sunt in anima passionum
no-
tae; carentes autem vnitae idiomatis, ista communicare
non valent. Etiam quia necessaria ad vitam animalem
habere non poterant congrue inter se, cum se non in-
telligerent. Item si illa turris, & ciuitas completa fuisset,
sicut illi facere intendebant, tanta nobilitas ciuita-
tis, & turris induxisset homines ad simul ibi moran-
dum, vel saltem circa illam ciuitatem. Et licet vnitae
idiomatis, & simultanea commemoratio de se bona es-
sent, per accidens tamen multum nociua erat generi
humano; quia si omnes homines simul habitarent, non
possent habere victum: quia modicum terrae spatium
non sufficebat cibos tantae hominum multitudini ex-
hibere; ideo ad vitam necessaria erat distinctio com-
morationis. Item facilius destrui posset totum genus
humanum. Si enim bella insurgerent cum oes com-
morarentur omnes simul pugnarent, & sic magna
clades sequeretur. Item morbi magis inualecerent,
quia nunc licet vna terra pestifera sit, & quasi tota de-
struatur, alia manet illaesa, & salubris ex contraria di-
spositione coeli super illam partem orbis. Si autem
omnes simul mansissent, cum illa terra ex habitudi-
ne coeli, vel alias male disponderetur, omnes mori pos-
sent. Item quia secundum Poetam corrumpunt bo-
nos mores eloquia mala: cum ergo semper inter ho-
mines mali, & idolatrae fuissent, vel fuerint, & sunt, illi
faciliter alios corrupissent, & sic totus mundus erra-
ret. Deus autem contraria facere determinauerat: &
quia videbat, quod ex vnitae linguarum, & cohabitatio-
ne ista sequebatur, ideo destruxit turrim, & turbauit
linguas. Si enim omnes gentes ibi cohabitassent, alia
permixtio generationum fuisset, nec secuta fuissent
ea, quae usque hodie facta sunt: sed mundus in quodam
alio ordine perseverasset. Et quia Deus praesciuerat
quasdam gentes ex sua gratia bonas futuras, & quasdam
alias ex propria malitia prauas futuras, ideo distribuit
diuersa loca diuersis gentibus. Praecipue cum in hoc
altissima, & occultissima Dei dispositio, cum sit in
locis quaedam secreta, lateatque rationi, fidei, &
naturae non repugnat.

dispositio-
nem Dei,
sed non fa-
cere.

Vtile fuit
humano
generi im-
pediri aedi-
ficium tur-
ris.

Cap. 9.

Cap. 11.

Et si dicas, quare non diuisit Deus a principio ge-
neris humani linguam, quia tunc possent existere iste
utilitates? Dico quod a principio non debuit statim lingua
diuidi; si enim mox, ut facti sunt, alia, & alia idiomata
habuissent, non habentes aliquam communicationem, se
non ut homines dilexissent. Item quia non sequebantur ali-
qua

Quaest. 10.
Cur a prin-
cipio non
diuisit lin-
guas.

qua de inconuenientibus supra assignatis, praecipue cu-
m
gnata altitudo eius mansit in futuras generationes. Me-
lius ergo videtur dicendum quod Angeli nihil destruxe-
runt, quia textus non dicit, quod Deus, vel Angeli destrux-
erunt turrim, sed quod diuisa lingua cessauit turris aedi-
ficatio. Etiam quia opera, quae sunt immediate a Deo,
vel Angelis perfectius sunt, quam ea, quae sunt ab homi-
ne. Sicut ergo quando aliquid gignitur, vel causatur,
perfectius causatur a Deo per se, quam a natura; ita quando
aliquid a Deo destruitur, perfectius destruitur, & era-
dicatur usque; ad fundamenta ab ipso Deo, quam ab homi-
nibus. Nec valet si dicas, quod ea, quae agit natura, et agit
Deus, qui oibus rebus coagit, tanquam prima causa in-
fluens in effectum, ergo quando Deus per se agit, cau-
sat secundum modum convenientem sibi soli, & agere
mirabiliter, quando autem coagit natura, non attribuitur
sibi proprie actio, sed naturae: ipse tamen ministrat vi-
res naturae, & non coiccat entibus naturalibus tales vi-
res, quales ipse habet, fortius agit per se, quam coages na-
turae. Dato itaque quod Deus ageret secundum suas vires, non magis
ageret solus, nec minus quam si adderentur ei vires totius
naturae: quia vires naturae, quae finitae sunt, applicatae
viribus Dei infinitis nihil sunt. Si ergo Angeli tur-
rim, vel ciuitatem destruxissent, non reliquissent in
eis lapidem super lapidem, usque ad fundamentum;
sed non fuit facta talis destructio, ut per se patet, ergo
nulla facta fuit. *Confundamus linguam eorum.* Scilicet,
vnam linguam diuendo in plures.

Nihil om-
nibus en-
tibus ma-
gis in-
mum est,
quam Deus.

Quaest. 11.
An turris
fuerit de-
structa.

Quot autem linguae ibi datae fuerint, non manife-
stat ex litera hic, vel alibi, sed quia supra praecedenti
cap. cum enumeraret filios filiorum Noe. Dicebat
de singulis, quod habebant singuli linguas suas; & quia
ibi computati sunt septuaginta duo, ideo dicitur com-
muniter, quod sunt septuaginta duo idiomata. Vtrum
autem aliquod idioma de ibi datis perierit, peruenit
gente per bellicas clades, ignoratur. Et an om-
nia ista idiomata, quae nunc sunt ibi data sint, vel
aliqua eorum humana uoluntas, & industria fece-
rit, incertum est. Qualiter autem ista confusio lin-
guarum facta fuerit, responderetur, quod Deus tur-
bauit intellectus omnium istorum, & fecit eos obli-
uisci idioma, quod ante cognouerant, radendo ab
intellectu eorum illum habitum cognitionum uer-
borum, & significatorum per uerba illius idioma-
tis. Et causauit in eis quosdam habitus cognitiuos
nouorum uerborum, ut sunt signa rerum; sed de
omnibus his dubijs magis dicemus in Commenta-
rijs nostris super Eusebium. *Ut non audiat unusquis-
que uocem proximi sui.* Idest non intelligat: quia etiam
si diuersa idiomata starent, bene audiebant se ad iu-
uicem, cum adhuc audibus non carerent. *Vel di-
citur. Ut non audiat unusquisque.* Idest, ut audire no-
lit, quia diuisis linguis cum vnus laboraret intelli-
gere eum, quem ante intelligebat, & non ualebat
conuertebatur in iram, & cum amplius audire no-
lebat. Et hoc est quod Deus intendebat, ut seip-
sos audire nolentes ab inuicem recederent, & non
aedificarent. *Atque ita dimisit eos Deus.* Quia qui se
non intelligebant, simul manere nonlebant, sed unus-
quisque eis, quos intelligebat iungebatur; & tunc
in uaria loca orbis, & in uulas recesserunt, quae pos-
tea a nominibus eorum appellatae sunt, ut retigi-
mus supra praecedenti cap. tunc Tubal iuit in Hi-
spaniam. De cuius uaria populatione diximus in de-
claratione primi prologi, cap. 1.

Quaest. 12.
Quot lin-
guae datae
fuerant.

An aliqua
idioma da-
tum perie-
rit per eum
te gente.

Ideo aliqui Angeli ueraciter, & realiter descende-
runt ad exequendum, quae Deus uolebat. Dicit enim
Iosephus, quod Angeli uentos mittentes euerterunt
turrim. Sed hoc non multum uidetur, quia turris Ba-
bilonica postea stetit, & usque hodie stat: si ergo An-
geli aliquid euerterunt illud fuit modicum, quia ma-

Assur in Aisiriam, Meftain in Aegyptum,
Chus in Aethiopiam, & sic de caeteris. *Ex loco ih-
lo.* In quo ante omnes habitare uolebant, sed Neur-
rod, qui principari uolebat, mansit in eodem lo-
co cum eis, qui cum intelligere poterant, & do-
minatus fuit super eos, quo mortuo, filius eius, Bel-
lus,

lus, qui Bellus Nemrothides dicitur est, vt patet Alexanderidis. 3. cap. 1. Niniuem aggressus est. Sed parū obtinuit: sed eo mortuo filius eius viuens fortissime pugnans eam totam obtinuit, & Niniuem ciuitatem magnam, quam Assur considerat, vt patet. cap. præcedenti: & eam alio nomine vocauerat a suo nomine Niniuem vocauit, licet hunc Ninum aliqui nolūt fuisse de femine Nemrod, & inuasisse violenter Assiriorum regnum, vt dicit Magister in historijs scholasticis. Alij autem voluat, quod Ninus fuerit de genere Sem, & filijs Assur. Et sic pertineret ad eum directe regnum Assiriorum, sed postea cupiditate dominandi foras progrediens primus alijs gentibus bel la indixit, vt ait Paulus Orosius primo de Ormesta mundi, & Isidorus Ethimol. 18.

¶ Sed forte aliquis dicit quare Nemrod, qui erat cupidus dominandi, & facienda res famosas postquā alij discesserunt non cōsumauit turrim cum alijs manentibus secum. Respondetur quod quando linguæ diuise sunt propter ædificationem turris, vt fuit veritas, & omnes separati sunt, tātus timor decidit in omnes istos, quod nunquam ausi fuerunt post aliquid ædificare. Timebant enim quod sicut ante in ædificantibus linguæ diuise sunt, ita dimiderentur nunc si iterum ædificarent. Vel quod aliud deterius eis contingeret, & sic mansit opus inceptum per tempora trium regum, scilicet Nemrod, Belli, & Nini, quousque Semiramis regina mortuo suo Ninō restaurauit, & compleuit muros ciuitatis. De turri autem nihil egit, vel quia non potuit, vel quia ausa non fuit.

Deinde Babylonem Nabuchodonosor restaurauit, & ampliauit, vnde ipse ait Danie. 4. cap. Non ne hæc est Babylon magna, quam ego ædificauit in domum regni, Et cæsauerunt ædificare ciuitatem. Quia se non intellegēbant, ideo ab inuicem recedebant. Et uocatum est nomen eius Babel. Significat enim in hebræo Babel confusioem, vel subuersionem: quia ibi subuertit Deus linguam vnam omnium gentium. De magnitudine autem huius ciuitatis, & turris dictum fuit supra in 1. cap. epistolæ ad Paulinū super partem Babyloniorum. Dicit autem Iosephus, quod tanta erat latitudo illius turris, quod videbatur esse æqualis altitudinī, scilicet quod esset quadrata: & nimirum, quia turris, quæ in tam altum cacumen suum erigere debebat amplissimo fundamento subniti debebat, & illa latitudo faciebat, quod modicum alta videretur.

Quia ibi confusum fuit labium uniuersæ terræ. Id est ibi destructum fuit idioma, quod erat generale in tota terra, non quod illud perierit: quia in Heber, & suis posteris mansit, sed quia factum fuit, quod non esset commune sicut ante erat. Et inde. Id est ex illo loco, in quo destructum fuit idioma commune dispersi sunt homines in omnes terras: quia omnes erant congregati in Babylone, vt ibi habitarent, & quia confusa est lingua, recesserunt. Hæc sunt generationes Sem. Hic ponitur secundum, scilicet vnus partis, vel lineæ electio, & quia ista electio fuit in Abraham, qui erat de progenie Sem, ideo recapitulatur generationes Sem. Sem erat centum annorum, quando genuit Arphaxad.

¶ Primogenitus Sem fuit Arphaxad, quæ ceterisimo anno genuit, quia iste erat conueniens tēporis ordo ad generandum, antiq̄i enim in prima ætate post ceterum annos communiter generabāt: sed post Sem in secunda ætate omnes citius gignerē ceperunt: quia Arphaxad in trigēsimō quinto anno, & alij consequēter in tricesimo, Sem autem citius genuisset: sed impeditus fuit, ne ante diluuium gigneret propter causas assignatas supra 6. cap. Non tamen intelligebatur quasi ante centum annos homines non gignerent, quia in prima ætate inuenimus aliquos, qui ad

annum sexagesimum quintū gigneret, sicut Malaleel genuit Iareth. sup. 5. cap. Sed ita accipiendum est, quod homines in anno centesimo, & ultra gignebant, quod nunc non accidit: & tamen quod tunc ante annos quadraginta, & triginta gignerent non est inconueniens asseri: quia erat in eis non minor virtus, quam in nobis: sed nos mouemur ad dicendum, quod illi fero gignebant, quia supra quinto cap. inuenimus homines tarde genuisse eos, quos genuisse affirmantur. Sed istud nihil valet, valerēt quidem si præsumeretur nominatos ibi fuisse primogenitos eorum, quorum filij dicuntur, sed falsum est; multos enim alios filios genuerant, sed eos solos scriptura commemorat, qui pertinent ad illam successionem, de qua fuit Noe cū ipse ponatur extremus in illa narratione. Accidit autem illos tarde generari. Hoc sentit August. lib. 15. de ciuit. Dei. Biennio post diluuium.

¶ Et sic compleuit centum annos Sem, duobus annis post diluuium, ex quo patet, vt supra inductum fuit, quod Sem non erat primogenitus Noe: quia Noe genuit primogenitum suum anno quingentesimo vitæ suæ. Et diluuium fuit anno sexcentesimo vitæ Noe, vt patet supra in 5. cap. & in 6. ergo primogenitus Noe complebat centum annos in anno diluuij, filius autem Noe Sem non compleuit centum usque duos annos post diluuium, vt hic patet. Et licet Sem dederit operam, vt gigneret immediate, vt exiuit de archa iuxta mandatum domini, tunc factum ad eos: Crescite & multiplicamini; tamen illo anno gignere non potuit, quia forte aliqua indispositio in ipso, vel in vxorem fuerit. Nec est dicendum, quod forte Sem non accesserit illo anno ad vxorem suam, & sic non genuerit: quia fecisset contra Dei præceptum, qui immediate vt exierunt de archa, dedit eis præceptum de vacando generationi.

Iste Sem est, qui vocatur infra cap. 14. Melchisedech, non est enim Melchisedech nomen proprium apud Hebræos: sed nomen appellatiuum compositum, & significat id, quod Rex meus iustitiæ: quia melech solum significat regem; Malchi, vel Malqui significat id quod Rex meus; cedech significat iustitiam. Iste est de quo dicit Apostolus ad Hebræos. 7. cap. Iste Melchisedech Rex iustitiæ sine patre, sine matre, sine genealogia: nec initium dierum, nec finem vitæ habens. Assimilatus autem filio Dei manet sacerdos in æternum: sed de Sem legitur pater, & mater; licet nomen matris non exprimat. Legitur etiam genealogia a parte ante, & a parte post: ut patet hic. Habuit etiam initium dierum, quia natus fuit nonaginta octo annis ante diluuium, ut patet ex superioribus, etiam vitæ finem habuit, quia dicitur quod vixit sexcentis annis. Respondetur, quod Sem, & Melchisedech eadem persona est, sed sub isto nomine Sem legimus de eo omnia supradicta: sed sub isto nomine Melchisedech, nec legitur habuisse patrem, nec matrem, nec genealogiam, nec principium, vel finem vitæ, sed solum legitur, quod fuit Rex Salem, & Sacerdos Dei altissimi, vt patet infra 14. cap. Et isto modo loquitur Apostolus ad Hebræos. 7. volens assimilare sacerdotium Christi sacerdotio Melchisedech.

¶ Vixit autem iste Sem, siue Melchisedech usque ad quinquagesimum annum vitæ Iacob. Quod sic patet anni totius vitæ Sem fuerunt sexcentum antequam gigneret Arphaxad, & quingenti postquam genuit Arphaxad, ut patet isto cap. Accipiuntur ergo centum anni, quos habuit antequam gigneret Arphaxad, deinde triginta quinque anni Arphaxad, antequam gigneret Sale; deinde triginta anni Sale antequam gigneret Heber, deinde triginta quatuor anni

Quest. 17. Sem non erat primogenitus Noe.

Sem alio nomine dicitur Melchisedech

Melchisedech quid significet.

Quest. 16. Quæ Sem vixerit usque ad quinquagesimum annum vitæ Iacob.

anni Heber anteq̄ gigneret Phaleg: deinde triginta anni Phaleg anteq̄ gigneret Reu: deinde triginta duo anni Reu anteq̄ gigneret Sarug: deinde triginta anni Sarug anteq̄ gigneret Nachor: deinde viginouem anni Nachor anteq̄ gigneret Thare; deinde septuaginta anni Thare anteq̄ gigneret Abraham, qui omnes simul faciunt quadringentos annos, præter decem, de quibus omnibus in isto cap. deinde centum anni Abraham cum genuit Isaac: vt patet infra decimo septimo cap. erunt quingenti; deinde sexaginta anni Isaac quando genuit Iacob, vt patet infra decimo quinto cap. erunt quingenti sexaginta. Deficiunt ergo ad completionem totius vitæ, scilicet quinquaginta anni, quibus Nachor vixit post natiuitatem Iacob. Noe autem vixit usque ad quinquagesimum octauum annum vitæ Abraham. Hoc fuit ante natiuitatem Iacob centum duobus annis. Et consequenter fuit mortuus ante filium suum per annos centum quinquaginta duos. Quod sic patet: a diluuiio usque ad natiuitatem Abraham fluxerunt anni ducenti nonaginta duo, addēdo eis duos annos, qui vixerunt post diluuium ante natiuitatem Arphaxad, quod patet ex superioribus computationibus. Noe autem vixit post diluuium trecentis quinquaginta annis: vt patet supra 9. cap. deficiunt ergo ad completionem istorum quinquaginta octo anni, qui sumendi sunt post natiuitatem Abraham usque ad illud, ergo tempus vixit Noe.

Si queratur quare in descriptione generationum istius secundæ ætatis non dicit scriptura: Mortuus est, sicut dicit describendo primam ætatem. Responderit ratio est, quia nunq̄ scriptura aliquid superflue ponit. In prima autem ætate ponitur: Et mortuus est: ad differentiam, quia tunc Henoch iustus non fuit mortuus, sed tulit eum dñs in Paradisum voluptatis, & vt non credatur sic de alijs, dñ de quolibet: & mortuus est. In ista autem ætate nullus sic in Paradisum translatus est, sed oēs mortui sunt; ideo scriptura de omnibus mortis subicit, quasi oēs equaliter fuisse mortuos affirmans. Conuincitur et error quorūdam ex istis generationibus dicentium, quod post diluuium nullus vixit ultra centum & viginti annos, iuxta illud, quod supra dicebatur cap. 5. Et erit vita hominis centum viginti anni, quia hic legimus quemlibet istorum vixisse quingentis, quadringentis, vel ad minus trecentis annis: vt patet in litera. Dicendum ergo, vt ibidem dictum fuit, quod illa taxatio temporis de conuersatione, & expectatione ad poenitentiam intelligitur, quia in illis centum viginti annis Noe fecit arcam, & prædicauit, vt poeniterent de peccatis, ne Deus immitteret diluuium super terram. Vixit Arphaxad quadringentis tribus annis. Fuit ergo tota vita Arphaxad quadringentis triginta octo annis; & mortuus fuit anno quadringentesimo octauo vitæ Isaac: quæ patet, quia Sem vixit sexcentis annis, & mortuus est anno quinquagesimo vitæ Iacob. Remouēdo autem centum annos, quibus natus est Sem anteq̄ gigneret, supererunt sexaginta duo anni Sem super vitam Arphaxad, de quibus tollantur quinquaginta, quos vixit Sem, dum vixeret Iacob, manebunt auferendi duodecim anni: quod si auferantur a sexaginta annis, quos habebat Isaac quando genuit, vt patet infra 25. cap. Manebunt anni quadraginta octo, quibus vixerat Isaac, quando mortuus fuit Arphaxad. Vixit Sale postquam genuit Heber quadringentis tribus annis. Et sic vixit Sale quadringentis triginta tribus annis, & mortuus fuit decimo octauo anno vitæ Iacob. Patet quia Arphaxad fuit mortuus anno quadringentesimo octauo vitæ Isaac. Si autem tantum vixisset Sale, sicut Arphaxad, deberent addi his annis triginta quinque anni, quibus natus fuit Ar-

Quest. 17. Cur in descriptione secundæ ætatis non facit etiam mentionem de morte, vt facit in prima.

Error quorundam opinantium, quod post diluuium nullus vixit ultra centum annos.

Quest. 18. Cur Nemrod docuit colere ignem.

phaxad anteq̄ gigneret Sale. Et tunc pertingerent usque ad vigesimum tertium annum vitæ Iacob, scilicet duodecim, qui restabant post quadraginta octo, scilicet ad sexaginta, quando Isaac genuit Iacob; & vigintitres anni de vita Iacob, qui simul agunt triginta quinque. Ab his autem subtrahantur quinque, quibus minus vixit Sale q̄ Arphaxad: & erunt decem & octo anni vitæ Iacob. Vixit autem Heber postquam genuit Phaleg quadringentis triginta annis. Et sic sunt omnes anni vitæ Heber quadringenti sexaginta quatuor, coniungendo triginta, & quatuor superiores, & mortuus fuit Heber septuagesimonono anno vitæ Iacob. Patet quia Heber vixit magis quam Sale triginta quatuor, Sale autem quadringentis triginta tribus. Dato ergo quod ambo fuissent nati eadem die, cum Sale mortuus fuit anno decimo octauo vitæ Iacob superaddendo triginta annos, quibus magis vixit Heber, perueniret numerus ad quadringesimononum annum vitæ Iacob, quibus addantur triginta anni, qui subtrahuntur de annis Sale, quia vixit isto tempore ante Heber ad septuagesimononum annum vitæ Iacob. Vixit Phaleg postquam genuit Reu ducentis nouem annis. Et sic sunt omnes anni Phaleg ducenti triginta nouem. Et mortuus fuit anno quadringesimo octauo vitæ Abraham, scilicet decem annis ante annum, quo mortuus fuit Noe. Patet quia accipiēdo triginta annos Phaleg anteq̄ gigneret Reu, & triginta annos Reu anteq̄ gigneret Sarug, & triginta annos Nachor ante Thare, & septuaginta annos Thare ante ortum Abraham, sunt centum nonaginta annus. Ad complendum autem ducentos triginta nouem, adhuc manent quadraginta octo anni assumendi de vita Abraham usque quos vixit Phaleg: & Noe, vt supra ostensum est, mortuus est anno quinquagesimo octauo vitæ Abraham. Vixit autem Reu postquam genuit Sarug ducentis septem. Et sic sunt omnes anni Reu ducenti triginta nouem coniungendo triginta duos annos, quos habuit antequam gigneret, & mortuus fuit anno septuagesimo octauo, scilicet tribus annis postquam intrauit Abraham terram Chanaan, vt patet infra 12. cap. vitæ Abraham. Patet quia cum Phaleg, & Reu equalibus annis vixerint si in vno die nati fuissent, oportebat, quod eodē die mortui fuissent: sed Phaleg vixit triginta annis ante ortum Reu; ergo Reu fuit mortuus triginta annis post mortem Phaleg; Phaleg autem mortuus fuit anno quadringesimo octauo vitæ Abraham, ut supra patet; ergo Reu mortuus fuit anno septuagesimo octauo vitæ Abraham. Tempore istius Nemrod iuit ad Persas, & docuit eos colere ignem: & etiam Chaldeos.

Quare autem iste Nemrod ignē colere docuit fr̄m illos, qui dicunt, quod homines huius temporis timebāt destructionem futuram per ignem dicitur, quod ideo Nemrod colebat ignem, ei aliquid deitatis attribuendo, ut non ureret eos, quando omnes alios consumpturus esset. Sic enim ait Marcus Varro inter gentiles uir acutissimus in libro sacrorum, quod aliqui dij colebantur, quia boni erant, alij autē colebantur, ne nocerent sicut febris, timor, discordia, & similes, de quibus August. 6. de ciuit. Dei. Sed quia supra probauimus, quod isti nullam destructionem futuram, nec per aquam, nec per ignem formidabant, dicitur quod ideo colebat ignē tanq̄ inter corpora perfectissimū, uel tanq̄ magis utilē; sicut Aegyptij aquā colebant, quia ualde eis utilis erat: quia tota terra Aegypti pro maiori parte a Nilo irrigua est, ut patet Deuter. 11. cap. Vixit autem Sarug postquam genuit Nachor ducentis triginta anni, H coniun-

Cap. 1. Quest. 13. Cur non cōpleta fuit turris ab his, qui remanserāt.

Latitudo turris secūda sententiam Ioseph.

Quest. 14.

Quo tpe incepit regnū

coniungendo triginta, quos habebat, quando genuit Nador. Et mortuus fuit anno centesimo primo vitæ Abraham, qui fuit primus annus vitæ Isaac. Patet quia Reu pater istius postquam genuit istū vixit annis ducentis septē, & mortuus fuit anno septuagesimo octavo vitæ Abraham. Iste autem vixit annis ducentis triginta postquam genuit eum Reu, ergo si addantur vigintitres anni, quos vixit Saruch post mortē Reu, accedet numerus super septuagesimum octauū ad centesimum primum annum vitæ Abrahæ. Et ille est primus annus vitæ Isaac, quia anno centesimo genuit Abraham, Isaac, vt patet infra 17. cap. Tempore huius Saruch Belus Nemrotides Babylonis rex intrauit Afsiriam, sed parum, aut nihil in ea obtinuit. Isto tempore regnum Scytharum, qui à nobis Gothi dicuntur, incepit vbi primus rex fuit Thanus, & post eum Ninus. Vixit autem Nachor postquam genuit Thare centum nouem annis. Et sic sunt omnes anni Nachor centum quadraginta octo, & mortuus fuit anno quadagesimonono vitæ Abraham anno, quo fuit mortuus Phalech, vel saltem vno anno post. Et patet quia si accipiantur vigintinouē anni ipsius quando genuit Thare, & septuaginta anni Thare, qñ genuit Abrahā sunt centum minus vno. Deficiunt ergo anni quadragintanouem, qui sumendi sunt de vita Abrahæ.

Quæst. 19. Quo tpe incepit regnū Aegyptiorum.

Tempore huius Nachor regnum Aegyptiorum incepit, in quo primus rex Zoes sive Mineus dictus fuit, ita enim multi existimant: sed non cōuenit hoc intentioni Eusebii lib. chronicon, qui in primo anno Abraham ponit incipere decimam sextam dynastiam Aegyptiorum. I. decimum sextū principatum regalē, & quilibet dynastia durabat aliquanto tempore, & hic habet Eusebius ex libris Manetho historiographi Aegyptiorū, sed quādo incepit regnum Aegyptiorum, neque apud Eusebium ponitur certitudo, cum ipse incipiat in dynastia decimasexta. Vixit que Thare septuaginta annis, & genuit Abraham. Volunt aliqui quod Abraham sit primogenitus Thare: quia hic preponitur alijs filiis. Sed non videtur rationale, quia sicut cōem opinionē tenetur quod Sarra fuerit filia Aran, sed Abraham solū habebat decem annos vitæ super Sarram: vt patet infra 17. cap. Nunquid ne centenario nasceret filius, & Sarra nonagenaria pariet? ergo oportet quod si Abraham erat primogenitus, quod Aran genuisset eam ad magis quādo erat octo, vel nouem annorum. Patet consequentia, quia cum Abraham solum fuerit natus decem annis ante Sarram, vt probatum est, & Abraham natus fuit ante Aran, vt præsupponit illi, ergo solum manebant ad plus nouem anni, quia non poterat nasci Aran post Abraham minus quā per vnum annū: sed quod aliquis homo generet in decimo anno: maxime in ætate illa, in qua nullus generabat ante tricesimum annum, videtur impossibile; ergo vnum istorum antecedentium. I. vel quod Sarra fuerit filia Aran, vel quod non fuerit Aran natus post Abraham. Primum autem cōiter tenetur. I. quod Sarra fuerit filia Aran; ergo dicendum est, quod Abraham non fuit primogenitus: sed ponitur hic primus non ætate, sed dignitate, quia vir iustus, & radix populi Dei, & linea, per quam venit Messias. Sic enim supra diximus de Sem filio Noe, qui licet non esset primogenitus, ponitur tamen ante alios, vt patet supra 6. cap. quia præcessit eos dignitate, vt ibidem patuit. Sepē enim scriptura ordinem nature præpōterat propter ordinem dignitatis. Patet enim quod Abraham nunquā vocatus fuit sic, sed Abraham, quousque mutauit Deus nomē eius, vt patet infra 17. cap. tamē semper vocat eum scriptura Abraham, vt patet hic, quia Abraham maiorem dignitatem signat quā Abraham, quia Abraham signat patrem excelsum, Abraham vero signat patrem mul-

Ordo dignitatis in sacra scriptura præponitur ordini naturæ aliqñ.

tarum gentium, vel populorum, Ha sunt autem generationes Thare. Hic ponitur articulus, & fit principiu, quia sicut supra computatae sunt generationes secundæ ætatis à Sem vsque ad Abraham, ita hic computantur generationes tertiæ ætatis, que incipit in Abraham, & ista secūda ætas fuit minor in duratione quilibet alia ætate, quia sicut computationem veritatis Hebraicæ, & Bibliam nostram, solum durauit annis ducentis nonaginta duobus. Patet quia supra 9. cap. dictū fuit quod Noe vixit post diluuium trecentis quinquaginta annis: sed sicut computationem superiorem Noe vixit vsque ad quinquagesimum octauum annum vitæ Abraham, in cuius natiuitate incepit tertia ætas. Ergo si subtrahantur isti quinquaginta octo anni vitæ Abraham manebunt ducenti nonaginta duo anni, quibus durauit secunda ætas. Septuaginta autem interpretes computant aliter ponentes culibet supradictorum plures annos ante generationem, & sic faciunt valde plures annos. I. mille septuaginta duos in secunda ætate. Et licet Abraham sit caput tertiæ ætatis tamen incipit computatio in Thare, vt fiat mentio de alijs duobus filiis eius fratribus Abraham. I. Aran, & Nachor propter miraculum factū in Aran, & Abraham: si verum est, & propter vxores Patriarcharum, qui sunt de semine Achor. Porro Aran genuit Loth. Et sic Loth fuit consobrinus Abraham, tamen vocat eum fratrem: vt patet infra 13. Non fit autem mentio de vxore Aran qualiter vocata fuerit, quia mos sacrae scripturæ est nunquā de foemina curare, nisi propter aliquod speciale mysterium. Vxor autem Abraham nominatur, quia fuit mater Patriarcharum; vxor vero Nachor, quia filia sue fuerunt vxores Patriarcharū, vt patet de Rebecca, & cōsequēter de Lia, & Rachel, vt patet infra 24. & 29. cap. Mortuus est Aran ante patrem suum. In Hebræo dicitur super faciem patris sui, idē est ante vel super faciem. Et intelligitur dupliciter, vno modo. Ante patrem suum. Idest anteqm moreretur pater suus, quia alij filij. I. Abraham, & Nachor mortui sunt post mortem patris sui Thare. Aran autem mortuus fuit anteqm pater moreretur. Vel ante patrem suum. Idest coram patre suo. I. vidente Thare. In terra natiuitatis sue, in Vr Chaldaeorum. Istud nomen Vr significat duo, vno modo significat ignem in lingua Chaldaica, alio modo est nomen ciuitatis. Accipiendo primo modo est sensus, quod Aran mortuus fuit in igne Chaldaeorum.

Dicunt enim aliqui Hebrei fabulam contextentes, quod Thare pessimus, & idolatra erat, & accusauit Abraham filium suum corā Nemrod, quod non coleret ignē: & ideo in igne positus fuit, sed Dei miraculo illæsus exiuit, Aran autē dicebat in corde suo, quod si Abraham illæsus esset, ipse coleret, & confiteretur Deum coeli: si autem non, coleret ignem sicut alij. Cū autē exiuit Abraham, quesitū fuit ab Aran, quid coleret, & respondit se colere Deum coeli, ideo in ignem positus fuit: sed quia magnam fidem non habuit ibidem expirauit, & isto modo exponunt quod habetur infra seq. cap. Hoc tamen non habet apparentiā, quod pater accularet filios de cultu Dei: quia si eos accusasset ipsi recessissent ab eo, & non venissent cū eo: sed dicitur quod Thare tulit secū Abraham, & Loth, & c. Et venit in Aran. Etiam non videtur verū quod positi fuerint in igne, quia dicitur in litera, quod Thare tulit Abraham, & Loth, & Sarai, & c. & eduxit eos de Vr Chaldaeorum: sed manifestum est quod Loth non fuit positus in igne, nec Sarra. Etiam dato quod Abraham in igne positus fuisset, non eduxisset eum inde Thare, quia ipse accusabat eum ad mortem. Et dato quod postea condolēs filio veller eum inde extrahere, tamen non permitteretur à Nemrod, qui persequebatur ad mortem omnes

Vxor Abraham fuit mater Patriarcharū

Quæst. 20. An Ara sit mortuus in igne, & Abraham postus in eodē.

Opinio fabulosa Chaldaeorum.

Motivum Hebreorum quod Thare coluerit idola.

Solutio.

Quæst. 21. Cuius filia fuit Sarra.

omnes non colentes ignem. Item præsupponit, falsum. I. quod accusaret eos corā Nemrod, quia tunc non vivebat. Nam tempore Abraham, vt apparet ex omnibus chronicis antiquis. I. Iosephi, Pauli Orosij, Eusebii, Augustini, Helinandi regnabat vinus, qui succedit Belo. Belus autem successerat Nemrod, ergo non vivebat tunc. Item Thare nullo modo accularet filios, quasi non colentes ignem, cum ipse esset verus Dei cultor, & quando fugit, aut venit de Vr Chaldaeorum in terram Chanaan. Ideo venit, quia ibi patiebatur ipse cū progenie, vel domo sua dura Chaldaeis habitatoribus terrę illius, qui deos multos colebant, Sic innuitur Iudic. 5. c. vbi Achior princeps Amonitarū loquutus est Oloferni de progenie Iudaeorum, dicens: Populus iste de progenie Chaldaeorū est, hic primum in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerūt sequi deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldaeorum deferentes itaque cæremonias patrum suorum, qui in multitudine, deorum erant, vnum Deum coeli coluerunt, qui præcepit eis, vt exirent inde, & habitarent in Charrā. Et ita apparet quod Thare, qui exiuit erat verus Dei cultor. Sed obijciat aliquis quod illud de Abraham intelligatur, & non de Thare. Sed dicendum quod non stat, quia ad Thare, & filios suos litera refertur. Et hoc expresse ponit Aug. 16. de ciui. Dei, cap. 13. vbi cōcludit: Vnde manifestum est domum Thare persecutionem passam fuisse à Chaldaeis pro vera pietate, qua vnus, & verus ab eis colebatur Deus. Et August. ibi dicit quod Thare, & Abraham filius eius colebant verum Deum: sed Nachor filius Thare colebat idola, vnde falsum apparet id, quod Iudic. de Thare confingunt. Sed mouetur Hebraei ex eo quod habetur Iosue 24. c. scilicet Thare filium suum habitauerūt patres vestri ab initio Thare pater Abraham, & Nachor, seruierunt que dijs alienis, & ita de Thare, & Nachor patet ibi, quod fuerint idolatra. Sed dicendum quod istud non obstat, quia Thare, & Nachor fuerunt idolatra postquam recesserunt de Vr Chaldaeorum venerant in Charran. Sed anteqm veniret non erat idolatra Thare, immo ideo cōpulsus est venire, quia nolebat colere idola, vt dictum est. Vnde non est verum, quod dicunt de Vr Chaldaeorum. Debet ergo accipi Hur secundo modo. I. vt est nomen ciuitatis, & tūc ponitur litera ista, vt exponens, & expositum, scilicet. Mortuus est Aran in terra natiuitatis suæ in Vr Chaldaeorum. Et ista terra natiuitatis Aran erat ciuitas Vr in terra Chaldaeorum. Erat enim Abraham secundum originem suam Chaldaeus, & ideo dicitur omnes Iudæi descendere de Chaldaeis, vt patet Iudith 5. cap. ex verbis Achior: sed ista mors non fuit violenta, sed naturalis, quia vt ait Iosephus. Sepulchrum Aran demonstratur in Vr ciuitate Chaldaeorum. Nomen vxoris Abraham Sarai. Postea autem vocata fuit Sarra, vt patet infra 17. cap. Ratio autē mutationis fuit, quia Sarai secundum Hebraicā interpretationem signat id, quod princeps mea, & sic refert ad vnū. Sarra signat id, quod princeps, & sic refertur ad multos absolute accipiendo. Vel potest referri, quia Sarra multorum populorū fuit mater, sicut Abraham pater, licet plus se extenderit paternitas Abraham quā maternitas Sarra, quia Abraham habuit multos populos de genere Ismael, quem genuit ex Agar, & multos de genere filiorū Cethure, vt patet infra 25. c. isti autem nihil pertinent ad Sarram.

neptem. Et si respondeas, quod vocat eam nurum, quia vere nurus erat, cum esset vxor filij sui, adhuc non valet, quia tunc etiam deberet vocare Melcham neptē suam esse nurū suam, quia erat vxor filij sui Nachor, sed non nominat sic. In contrarium dicit aliquis, quod satis patet ex textu, quod Sarai sit filia Aran, quia j. 20. c. dixit Abraham ad Abimelech, aī soror mea est, quia filia est patris mei: sed non matris meæ, & assumpsit eam in vxorem, & sic non erat Sarra de aliqua cognatione extranea: sed de cognatione Abraham. Respondetur quod hoc non probat intentum; immo magis oppositum, quia ex illo textu concluditur, quod Sarra fuit filia Thare, quia dicitur filia patris mei est, & quod fuerit filia alterius vxoris. Et si forte dicas, quod licet vocetur filia patris sui, non vocatur filia Thare immediate: sed mediante Aran, sicut dicitur Num. 32. Iair esse filius Manasse; non quod fuerit filius eius immediate, sed quod descenderit ab eo mediantibus alijs, vt ibidem probauimus clare. Sic etiam Daniel vocauit Nabuchodonosor patrem Balthasar, tamen non erat pater, sed proauus, quia in medio intercidit Euilmerodach, & alij: & sic dicit Hiero. super istū passum, qui habetur Daniel 5. cap. & habetur extra De verb. signifi. c. nam & rex Nabuchodonosor pater tuus, id est proauus more scripturæ, quæ auos, & deinceps patres appellat. Adhuc non videtur valere, quia non solum dicit hic, quod erat filia patris sui, sed etiam quod erat soror sua, ergo videtur quod erat vere soror. Maxime, quia subditur immediate: & accipi eam in vxorem quod licet equaliter graue esset accipere in vxorem sororem meam, tamen accipi. Et istud satis videtur rationale, & cōsonare verbis textus, & hoc tenerem, nisi duo me mouerent. Primum auctoritas doctorum, quia omnes dicunt, quod Sarra fuerit filia Aran; secundum, quia non videtur credibile, quod Abraham, cum esset tam sanctus vir, accepisset eam vxorem suam, quia iste gradus semper fuit prohibitus, nisi propter necessitatem, vt in principio generis humani: quia Cain, & Seth acciperunt sorores suas in vxores: & hoc prohibitu est valde Leuit. 18. cap. Et respondetur ad ista argu. immediata, quādo dicitur quod non solum dicit Abraham, quod sit Sarra filia patris sui, sed etiam dicit quod est soror sua, dico quod possunt aliqui vocari fratres, & ab eodem patre, qui tamen non sunt veri fratres. Patet enim infra 13. cap. ibi vocat Abraham Loth filium Aran fratrem suum, cū sit consobrinus; ergo eodem modo vocabit Sarram sororem Loth filia Aran sororem suam, licet secundum veritatem sit consobrina. Et etiam posset dici, quod Loth erat filius eiusdem patris cū Abraham, licet pater Abraham esset auus Loth; sicut Manasse, qui non erat pater immediate Iair vocatur pater eius: vt prædiximus. Sic ergo posset vocari Sarra filia patris Abraham, sicut poterat Loth, qui erat vere frater eius. I. Sarra. Ad aliud quādo dicitur quod Abraham accepit eam in vxore, licet graue videretur. Respondetur quod non intendebat hoc dicere Abraham, sed volebat concludere veritatem dicti sui, & dicti Abimelech quod Sarra soror mea est: quia est filia patris mei, id est neptis patris mei; & tamen quia non obstante hoc, non est totaliter soror mea, sed magis consobrina, ideo accipi in vxorem.

Quæst. 22.

Ad primam rationem.

Ad secundā

Quæst. 23. An Sarra fuerit filia Thare, vel Aran.

Mos san-
ctorū Pa-
triarcharū
erat, ut ac-
ciperent
vxores de
cognatio-
ne sua.

Iescha binomia est. Et vocatur alio nomine Sarra. Sicut enim multae mulieres & viri in sacra scriptura habent nomina varia: vt Isāia, & Iesse, Iosue, Osee, & Iesus, de quibus satis multotiens dicimus: vt habetur infra trigesimo sexto capitulo, & pater Exodo 33. cap. Item semper fuit modus sanctorum Patriarcharum accipere vxores de cognatione sua. Sed de cognatione Abraham erat haec Iescha filia Aran, & non aliqua alia de suis, cui posset copulari, ergo duxit eam. Antecedens patet, quia Patriarchae intendebant vitare idolatriam in se, & in tota sua progenie, ideo volebant accipere vxores de sua progenie, quae non essent idolatrae, quia in alijs cognationibus terrae omnes ad idola declinauerant, maxime hoc esse debuit in Abraham, qui fuit sanctissimus inter Patriarchas: & ipse mandauit seruo suo Eliezer, quod non acciperet filio suo Isaac vxorem de Chananeis: sed rediret in domum natiuitatis suae, sicut in Nachor, in Mesopotamiam, vt patet infra 24. cap. Et si arguas quod accepit Abraham in vxorem Cethuram, quae erat gentilis, infra 25. respondebitur late. Item Thare habebat duas nepres filias Aran matrimonio copulandas, & duos filios suos: sicut ergo vxorem neptem. Melcham tradidit filio vni, scilicet Nachor, ita debuit tradere aliam, i. Iescham, quae alio nomine dicitur Saray alteri filio, i. Abraham, & non homini alterius tribus, vel cognationis praecipue, quia magis Abraham desideraret habere vxorem de cognatione sua, quam Nachor, quia Nachor postea pefimus, & idolatra fuit, ergo Abraham suscepit aliam filiam, i. Iescham. Multae aliae rationes fieri possent, quae ista positio satis videtur innui ex litera. Ad argu. facta in oppositum in principio respondetur. Et primo ad primum quod dicitur, quod si vxor Abraham fuit filia Aran vocaret eam textus filiam Aran, sicut vocat Melcham vxorem Nachor filiam Aran, Respondetur, quod textus vocat vxorem Abraham filiam Aran, sed vxor Abraham habet duo nomina, i. Sarra, & Iescha sub isto nomine Sarra non legitur habere patrem, nec matrem: sed sub isto nomine Iescha dicitur filia Aran, sicut supra diximus de Melchisedech, qui sub isto nomine, Melchisedech, non habet patrem, nec matrem, nec genealogiam, vt patet ad Hebr. 7. cap. sed sub isto nomine Sem, omnia habere legitur. Ad aliud quando dicitur quod si Sarra fuisset filia Aran, cum esset neptis Thare non vocaret eam Thare nurum: sed vocat eam nurum, ergo &c. Respondetur quod vtriusque est verum, i. quod Sarra est neptis Thare, quia est filia filij sui Aran, & quod est nurus Thare: quia est vxor filij eius Abraham. Quod arguis quod non valet hic, quia tunc eodem modo deberet vocare Melcham vxorem Nachor nurum suam, quia est vxor filij sui. Posset aliquis dicere, quod scriptura denominat hic personas a maiori dignitate sua, sed manifestum est, quod Sarra dignior erat in quantum vxor Abraham, & nurus Thare, quam in quantum filia Aran, quia in quantum erat filia Aran nullam dignitatem habet, sed in quantum est vxor Abraham, magnam habet excellentiam, quod de semine eius Christus descendat, & ipsa sit origo omnium sanctorum Patriarcharum. Sed aliter respondetur, & melius, quod Sarra accipitur hic bis, vna vice prout nōdum erat matrimonio copulata Abraham. Et tunc vocatur nomine nuptiarum, i. nurus, & nō filia. Melcha autem solum accipitur semel, i. vt nondum nupta, sed copulanda. Et ideo vocatur filia Aran, & non vocatur nurus, quia non accepit eam Thare iam nuptam ad ducendum in terram Chanaan, sicut accepit Sarram iam nuptam, quia Melcha mansit cum viro suo in terra natiuitatis suae, vt patet hic, & 7. 24. c.

Tertia rō.

Ad primā
rationē so-
lutio.

Ad secūda

Ratio me-
lior.

Quaest. 15.

erat autem Saray sterilis. Saray quando accepta est ab Abraham in vxorem habebat vxorem causam sterilitatis, siue vnum impedimentum non concipiendi, quia naturaliter erat inepta viro propter dispositionem matricis, erat tamen adhuc iuuēcula. Sed quod postea peperit, habebat duo impedimenta, vnum quod sterilis erat a iuuentute sua, secundum quod iam antiquata erat, & desinebant in ea fieri muliebria. i. fluxus mēstrui sanguinis, vt patet infra 18. cap. Aliqui autem dicunt quod Abraham erat sterilis sicut Sarra, sed manifeste falsum, quia Abraham genuit de Agar Ismael, & genuit de Cethura multos filios. Et si forte dicas, quod per miraculum habuit Abraham filium de Agar cum ipse esset sterilis, falsum est: quia habuit sicut carnem, i. sicut cōem cursum naturae ex temperie potentiae actiuae, & passivae in semine viri, & vxoris. Sic enim ait Apostolus ad Gala. 4. cap. quod qui de ancilla natus est sicut carnem natus est, i. per naturalem actionem carnis, non cooperante aliquid specialiter Deo per miraculum: sed solum influentia generali. Et si dicas quod licet Ismaelem naturaliter genuerit, quia tunc potes erat, tamen alios genuit ex Cethura per miraculum, maxime cum dicitur ad Rom. 4. cap. quod corpus Abraham erat emortuum, & vulua Sarra emortua: ergo tempore Sarrae non poterat naturaliter gignere, & a fortiori nec tempore Cethurae, respondetur quod corpus Abraham non erat totaliter emortuum, sed fere emortuum, vt dicit ibi Apostolus in litera: quia licet Abraham non posset tunc gignere naturaliter ex Sarra, neque ex aliqua alia antiqua muliere poterat tamen gignere ex iuuenula, sicut postea genuit ex Cethura iuuenula. Vulua autem Sarrae totaliter emortua erat, quia neque ex Abraham, neque ex aliquo alio iuuenē, vel senē naturaliter gignere poterat, cum esset simpliciter sterilis. Patris Melchae, & patris Iescha. Aran, qui mortuus fuit in Hur Caldeorum genuit Melcham, & Iescham duas filias, quas dedit Thare duobus filiis suis, scilicet Abraham Iescham, quae alio nomine vocatur Saray: & dedit Melcham Nachor. Eduxit eos de Hur Caldeorum. Id est de ciuitate quae vocatur Hur in terra Caldeorum in qua natus fuit Abraham, & fratres sui, vt irēt in terram Chanaan. Intentio Thare, & filiorum suorum erat, vt irēt in terram Chanaan: vt ibi peregrinarentur, quia terra delectabilis est, sed habita occasione manserunt in Aran ciuitate, quae erat in itinere, in qua postea mortuus fuit Thare. Veniunt vsque in Aran. In actibus Apostolorum vbi B. Stephanus recitat ista historiam vocatur ista ciuitas Charra: & sic habetur Iudith 5. cap. vbi recitat Achior, quod Hebraei exeuntes de terra Caldeorum venerunt, & habitauerunt in Charra. Respondetur quod actus Apostolorum primo sunt scripti in Graeco a B. Luca, deinde a B. Hieronymo in Latinum versi sunt, & seruauit Hiero. literarum modum, & prolationem in Graeco, & Hebraeo in transferendo quantum seruari potuit, & quia Aran in Hebraeo incipit per Beth, quae est litera magne aspirationis, & non correspondet sibi sicut suam vim aliqua in Latino. Ideo posuit solum, a, dicens Aran, in Graeco autem Aran scribitur per literam que dicitur, chi, cui apud Latinos equiualeat, ch. Ideo scripsit Hieronymus: Charra. Similiter dicitur ad scripturam libri Iudith: quia Iudith apud Hebraeos in Canone Biblicae non ponitur: sed tunc agiographa legitur, vt patet in prologo galeato super libros Regum, & apud Caldeos Iudith inter historias legitur. Hiero. autem transtulit Iudith de Caldaico idiomate in Latinum sermonem: vt patet in plogo eiusdem super Iudith. Et quia in Caldeo simul reperit sonoritas vocis ideo transtulit Charra, p. Aran. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum. Vixit ergo Thare vsque ad annum trigessimum quintum vitae Isaac si computetur, quod Thare erat annorum septuaginta, quod genuit Abraham, vt dictum fuit, patet quia ad septua-

septuaginta annos, quos agebat Thare cum genuit Abraham sicut ista positio non addatur centum anni, quos agebat Abraham cum genuit Isaac, erit centum septuaginta, ad complendum autem ducentos, & quinque deficiunt triginta quinque, qui summedi sunt de annis Isaac. Et sic complebitur ibi vita Thare. Et sicut hoc necesse est dicere, quod Abraham prius exiuit de Charra, quam moreretur Thare, patet consequentia, quia quod exiuit Abraham de Charra, erat 75. annorum: vt patet sequenti cap. si istis addantur 70. anni, quos agebat Thare quod genuit Abraham erunt simul 145. deficiunt adhuc 60. anni ad complendum 205. quibus vixit Thare. Sexaginta ergo annis ante mortem Thare venit Abraham in terram Chanaan, & ista est sententia Augustini 16. de ciui. Dei, cap. 15. Sed ista computatio Augustini procedit supponendo, quod primogenitus fuit Abraham ad quod sequi videretur inconueniens supra assignatum. i. quod Aran genuit Sarram, siue Iescham filiam suam, cum esset annorum octo, vel nouem, sed propter reuerentiam Augustini bene possumus negare, quod Sarra fuerit filia Aran si non sequeretur aliquid inconueniens. Sed adhuc hoc negari non potest maxime per partem Aug. quia ipse dicit 16. de ciui. Dei, c. 15. quod Iescha fuit Sarra. Sed adhuc possent omnia ista saluari tenendo Augustinum & dicens, quod quod dicitur quod Thare cum esset septuaginta annorum genuit Abraham, Aran, & Nachor, quod intelligitur, quod Thare compleuit annos 70. genuit istos, i. tunc finiuit gignere istos, i. quod in anno 70. genuit vltimum istorum, qui fuit Abraham. Et sicut hoc potuit esse quod genuit Thare Aran, quod erat annorum 30. vel 40. & sic manebunt 30. vel 40. anni, quos egisset Aran, quod genuisset Sarram: quia Sarra nata fuit decem annis post Abraham, ergo sicut istam computationem nata fuit 80. anno Thare. Sic ergo manerent oēs anni post trigessimum annum Thare, quos habuisset Aran antequam gigneret Sarra. i. quinquaginta, vel quadraginta anni. Sed adhuc sequitur aliud magnum inconueniens: quia B. Stephanus quod narrauit ista Act. 7. cap. dixit, quod Deus loquitur fuit Abraham antequam habitaret in Charra: & postquam mortuus est Thare pater eius transtulit eum in terram istam, in qua nunc vos habitatis, & si ista litera teneatur non potest stare intentio Augustini. Sed respondet Augustinus ibidem cap. 16. lib. 16. de ciui. Dei, sequens Bibliam Graecam, in qua dicitur, & post mortem Thare collocat eum in terra ista, in qua vos habitatis, & dicit quod ista collocatio non fuit per corporalem ingressum in terram Chanaan, quia ista magis vocatur peregrinatio, quam collocatio: sed dicitur collocatus in terra illa, quod incipit ibi aliquid proprium possidere. Et hoc necessarium debuit esse post annum trigessimum quintum vitae Isaac, quia sicut istam computationem Thare mortuus est anno trigesimo quinto vitae Isaac, vt supra demonstrauimus. Alij autem volentes sequi literam nostram, dicunt, quod Abraham venit de Charra post mortem patris sui in terram Chanaan. Et quod arguitur quod Abraham solum erat 75. annorum quod egressus fuit de Aran ad veniendum in terram Chanaan. Respondent quod isti septuaginta quinque anni non incipiunt computari a principio vitae Abraham, sed a tempore quo liberatus est de igne Caldeorum. Quia sicut modum loquendi popularium, tunc aliquis dicitur nasci, quando de aliquo magno periculo liberatur, & tunc intra istos septuaginta quinque annos poterit tota vita Thare computari. Sed ista positio friuola est. Et ideo licet eam Augustinus tangat 16. de ciui. Dei, cap. 16. tamen de ea nihil curat, nec probando, nec improbando. Primo enim ista positio nititur friuolo fundamento, quod Abraham fuerit positus in igne in Caldea, de quo supra. Secundo dato quod hoc verum esset, sequitur contra textum absurditas, i. quod quomodo Abraham exiuit

Dubium an
Abraham
fuerit ste-
rilis.

Terra in
qua natus
fuit Abra-
ha, & fra-
tres sui.

Dubium
Cur ciui-
tas, quae
hic dicitur
Ara
alibi ap-
pellatur
Charra.

Quaest. 17.

Verū Thare
vixerit
vsq; ad an-
nū trigesimū
vica
Isaac.

Obiectio.

Quaest. 28.
Obiectio.

Solutio.

Alia opin.

Cōsuetatio

Prima rō.

de Aran, erat centum & triginta quinque annorum ad minus; patet quia Thare mortuus est, cum esset ducentorum & quinque annorum, vt patet in litera; ergo nunquam exiuit Abraham de Aran, quousque compleisset Thare ducentos & quinque annos. Sed vt supra dictum fuit genuit Thare Abraham, quod erat septuaginta quinque annorum, ad completionem autem ducentorum quinque annorum deficiunt anni centum triginta quinque: quos oportet assumere de vita Abraham. Dato ergo quod Abraham exiuisset de Aran iam mediate eo anno: quo mortuus fuit Thare necessario esset tunc Abraham centum triginta quinque annorum. Sed hoc repugnat ei, quod habetur infra 18. & 17. quod Abraham genuit filium cum staret in terra Chanaan: & erat tunc centum annorum, & sic ponit Apostolus ad Roman. 4. cap. Et si forte isti vellent adhuc magis errando euadere: & dicant quod quando dicitur, quod Abraham genuit filium suum Isaac in anno centesimo vitae suae: quod sit iste annus centesimus a tempore quo eductus est de igne Caldeorum, & sic erit computatio continua, & uniformis, & non sequitur assignatum, sed stabit quod Abraham genuerit Isaac postquam venit de Aran in terram Chanaan. Sed hoc non potest stare, implicat enim plura inconuenientia, quae praecedens responsio, quia si annus septuagesimus quintus vitae Abraham computando a tempore, quo liberatus fuit de igne Caldeorum est annus centesimus tricesimus quintus vitae eius, vt probatum fuit, expositione sequitur, quod annus centesimus sicut istam computationem sit annus centesimus sexagesimus: quia sicut centum addit viginti quinque ad septuaginta quinque: ita centum sexaginta addit viginti quinque ad centum triginta quinque. Sequitur ergo ex hoc, quod Abraham genuerit Isaac anno vitae suae centesimo sexagesimo, & ultra sequitur quod Abraham non vixit post natiuitatem Isaac, nisi per centum quinque annos: patet quia anni totius vitae Abraham fuerunt centum septuaginta quinque: vt patet infra 25. cap. sed hoc falsum est, quia prius accepit vxorem Isaac, quam moreretur Abraham, vt patet infra 24. cap. Sed quando Isaac accepit vxorem erat annorum quadraginta: vt patet infra 26. cap. Ergo falsissimum dicit ista positio. Sed non repugnando intentioni Augustini, & sequendo literam nostram in actibus Apostolorum, quam ipse non sequitur, sed literam alterius translationis dicens, quod ante mortem Thare per annos sexaginta exiuit Abraham de Aran. Dico quod Abraham exiuit de Aran eo anno, quo pater eius Thare mortuus est, sic enim dicitur Actuum 7. Et post mortem Thare patris eius transtulit eum Deus in terram hanc, in qua vos habitatis. Et si dicas contra, quia dicitur sequenti cap. quod Abraham erat septuaginta quinque annorum, quando egressus fuit de Aran, sed quando mortuus fuit Thare compleuit Abraham annos centum triginta quinque: ergo ante mortem Thare exiuit: antecedens patet, quia Thare genuit Abraham, cum esset septuaginta annorum, vt patet supra: sed a septuagesimo anno Thare vsque ad mortem eius, i. ducentos quinque annos deficiunt anni centum triginta quinque anni: ergo tot habebat Abraham, quando mortuus est Thare. Respondetur quod ista probatio procedit supposito quod Abraham fuerit primogenitus Thare. Sed hoc non conceditur propter inconuenientia supra assignata. Et quando dicit textus quod Thare cum esset septuaginta annorum genuit Abraham, Aran, Nachor: non dicitur ibi quod genuit Abraham solum, sed quod tunc generare cepit Thare, & genuit aliquem de istis. Si enim diceretur, quod cum septuaginta annorum esset Thare genuit Abraham, & non adiuuenerunt

ad minus; patet quia Thare mortuus est, cum esset ducentorum & quinque annorum, vt patet in litera; ergo nunquam exiuit Abraham de Aran, quousque compleisset Thare ducentos & quinque annos. Sed vt supra dictum fuit genuit Thare Abraham, quod erat septuaginta quinque annorum, ad completionem autem ducentorum quinque annorum deficiunt anni centum triginta quinque: quos oportet assumere de vita Abraham. Dato ergo quod Abraham exiuisset de Aran iam mediate eo anno: quo mortuus fuit Thare necessario esset tunc Abraham centum triginta quinque annorum. Sed hoc repugnat ei, quod habetur infra 18. & 17. quod Abraham genuit filium cum staret in terra Chanaan: & erat tunc centum annorum, & sic ponit Apostolus ad Roman. 4. cap.

Et si forte isti vellent adhuc magis errando euadere: & dicant quod quando dicitur, quod Abraham genuit filium suum Isaac in anno centesimo vitae suae: quod sit iste annus centesimus a tempore quo eductus est de igne Caldeorum, & sic erit computatio continua, & uniformis, & non sequitur assignatum, sed stabit quod Abraham genuerit Isaac postquam venit de Aran in terram Chanaan. Sed hoc non potest stare, implicat enim plura inconuenientia, quae praecedens responsio, quia si annus septuagesimus quintus vitae Abraham computando a tempore, quo liberatus fuit de igne Caldeorum est annus centesimus tricesimus quintus vitae eius, vt probatum fuit, expositione sequitur, quod annus centesimus sicut istam computationem sit annus centesimus sexagesimus: quia sicut centum addit viginti quinque ad septuaginta quinque: ita centum sexaginta addit viginti quinque ad centum triginta quinque. Sequitur ergo ex hoc, quod Abraham genuerit Isaac anno vitae suae centesimo sexagesimo, & ultra sequitur quod Abraham non vixit post natiuitatem Isaac, nisi per centum quinque annos: patet quia anni totius vitae Abraham fuerunt centum septuaginta quinque: vt patet infra 25. cap. sed hoc falsum est, quia prius accepit vxorem Isaac, quam moreretur Abraham, vt patet infra 24. cap. Sed quando Isaac accepit vxorem erat annorum quadraginta: vt patet infra 26. cap. Ergo falsissimum dicit ista positio.

Sed non repugnando intentioni Augustini, & sequendo literam nostram in actibus Apostolorum, quam ipse non sequitur, sed literam alterius translationis dicens, quod ante mortem Thare per annos sexaginta exiuit Abraham de Aran. Dico quod Abraham exiuit de Aran eo anno, quo pater eius Thare mortuus est, sic enim dicitur Actuum 7. Et post mortem Thare patris eius transtulit eum Deus in terram hanc, in qua vos habitatis. Et si dicas contra, quia dicitur sequenti cap. quod Abraham erat septuaginta quinque annorum, quando egressus fuit de Aran, sed quando mortuus fuit Thare compleuit Abraham annos centum triginta quinque: ergo ante mortem Thare exiuit: antecedens patet, quia Thare genuit Abraham, cum esset septuaginta annorum, vt patet supra: sed a septuagesimo anno Thare vsque ad mortem eius, i. ducentos quinque annos deficiunt anni centum triginta quinque anni: ergo tot habebat Abraham, quando mortuus est Thare. Respondetur quod ista probatio procedit supposito quod Abraham fuerit primogenitus Thare. Sed hoc non conceditur propter inconuenientia supra assignata. Et quando dicit textus quod Thare cum esset septuaginta annorum genuit Abraham, Aran, Nachor: non dicitur ibi quod genuit Abraham solum, sed quod tunc generare cepit Thare, & genuit aliquem de istis. Si enim diceretur, quod cum septuaginta annorum esset Thare genuit Abraham, & non adiuuenerunt

Quaest. 29.
De natali
Isaac.

Quaest. 30.

Ratio alia
secundum
literam no-
stram.

Obiectio.

aliquid alterum necessario intelligeretur, quod ista ætate erat Thare, quando genuit Abraham: nunc autem sufficit, quod Thare esset septuaginta annorum cum genuit aliquem istorum, scilicet Aran. Deinde post aliquanta tempora genitus fuit Nachor: post vero anno centesimo trigesimo vitæ Thare natus fuit Abraham, & si ad annum centesimum trigessimum ponantur septuaginta quinque anni, quos habebat Abraham: quando exiit de Charra, siue Aran, erit anni ducenti quinque quibus vixit Thare. Et in isto ultimo anno mortuus fuit Thare: & eodem compleuit Abraham: septuaginta quinque annos, & eodem exiit de Aran.

Quest. 31. Obiectio.

Præcedentia satis conuenienter dici poterant ad signandum ætatem Abraham, nisi aliquo modo videretur repugnare eis intentio sacræ scripturæ. Dicit enim: vixit Thare septuaginta annis, & genuit Abraham, Nachor, & Aran. Non enim potest intelligi nisi tripliciter: Primo modo, quod omnes istos iam genuerat, quando compleuit septuagesimum annū, vel quod in illo anno generare cepit primū eorum, vel quod in illo anno aliquem de illis genuit. Si dicatur primum, scilicet quod iam omnes genuerat, dicitur quod Abraham genitus est ante annū septuagesimum vitæ Thare, vel in illo: & ita manebit difficultas, quam volebat effugere ita responsio præcedens. Si dicatur tertium, scilicet quod in isto anno genuit aliquem de istis filiis, erit necesse, quod intelligatur de Abraham, quia de illo facit principaliter mentionem scripturæ, & propter ipsum nominat alios: & tunc manet idem quod supra, quia stabit difficultas de ætate Abraham. Si autem ponatur secundum, scilicet quod omnes geniti fuerint post annum septuagesimum Thare: necesse est, quod in illo anno aliquem genuerit: quia alias non stabit assignatio illius anni: vnde quocumque modo exponatur, necesse est dici, quod aliquem istorum filiorū genuerit illo anno: sed non est rationabile, quod dicatur de alio, nisi de Abraham, ergo natus est Abraham anno septuagesimo Thare. Est autem veritas ista, quod Thare genuit istos tres filios, & non genuit eos in eodem anno, sed in diuersis. De alijs non ponuntur anni, in quibus geniti sunt, De Abraham intelligitur quod genitus est anno septuagesimo Thare. Et ratio est, quia de Abraham loquitur scriptura propter se, cum eius progenie profequatur: de alijs duobus dixit propter Abraham, ideo solius Abraham posuit annum natiuitatis. De alijs vero tacuit. Secundo patet, quia hoc idem facit scriptura in prima, & secunda ætatibus; ponitur vnus filius quousque veniatur ad Noe, cuius ponuntur tres filij: & tamen certum est, quod quilibet aliorum habuit alios filios, præter illum, qui nominatur in litera, cum dicatur ibi de quolibet genuit filios, & filias, vnus tamen solus ponitur eius filius: quia intentio scripturæ erat narrando progeniem humanam descendere ab Adam vsque ad Noe: sed non poterat descendere Noe per filios omnes, aut per quemlibet, sed per vnū tantum: ideo cuiuslibet homini ponitur vnus filius, quousque veniatur ad Noe cuius ponuntur tres filij. Et causa est, quia sunt omnes tres de intentione sacræ scripturæ, scilicet quia per omnes illos tres multiplicatum est genus humanum, sed non ponitur pro quolibet illorum, quando natus est, sed pro vno tantum, cum dicatur quod anno quingentesimo vitæ sue Noe genuit Sem, Cham, & Iaphet: & hoc est, quia Sem erat principalis, cuius intendebat scriptura describere progeniem, & non aliorum. Tertio patet, quia sic fit in secunda ætate, quæ finitur in Thare: nam incipit in Sem, vt patet supra in litera, & ponitur de quolibet, quem genuit,

Veritas huius questio.

Secunda rō.

Tertia rō.

Et ponitur vnus filius, quod non est quasi vnicum, habuerit quilibet cum certum sit, quod habuerint plurimos, quia tunc multiplicabatur valde humanū genus. Etiam præcedenti cap. patet quod Sem habuit filios quinque, & hic ponitur ei vnus: & istud est, quia intendit scriptura descendere narrando à Noe vsque ad Abraham, qui est principium ætatis terræ: & in ista ætate secunda vltimus est Thare, cui ponuntur tres filij, Abraham, Aran, & Nachor: sicut in prima ætate in vltimo, qui est Noe ponuntur tres filij. Et ratio est, quia vnus tantum est de intentione principali scripturæ, scilicet Abraham, propter ipsum tamen nominantur alij, scilicet Aran, nominatur propter Abraham, quia Abraham accepit illius filiā in vxorem Nachor etiam propter Abraham nominatur, quia Isaac filius Abraham, & Iacob nepos eius acceperunt vxores de filiabus Nachor: vnde sicut descendunt omnes Hebræi de Abraham ex parte paterna: ita descendunt de Nachor ex parte matris. Ideo debuerunt omnes hij tres nominari: & tamen non debuit poni tempus natiuitatis cuiuslibet eorum, sed solius Abraham, eo quod de eo principaliter agit scriptura. Quarto, quia si diceremus, quod ille annus septuagesimus fuerit, in quo natus sit aliquis de alijs, & non Abraham, erit multum rationabile, quia tunc scriptura assignaret tēpus ei, de quo minus principaliter agit omittendo eum, de quo principaliter agit: maxime quia non apparet aliquis finis, quare assignaretur tempus natiuitatis Aran, vel Nachor, & tamen de Abraham esset causa: non ideo de illo accipietur. Quinto & principaliter, quia scriptura sacra in libris Moyfi, & in libris Regum describit continuum decursum temporum, non omittendo aliquem annum, vsque ad transmigrationem Iudeorum in Babylone, vbi terminantur libri historici veteris Testamenti habentes narrationem continuam. Et est hoc ad sciendum quantitatem temporis à principio conditi mundi: quod fit ad magis certificandum de rebus ipsis, de quibus agitur: & præcipue ad ostendendum nouitatem mundi: & quod non fuerit mundus æternus, sicut putauerunt plurimi philosophorum: vel saltem quod ab initio eius transierint multo maiora tempora, sicut introducit populo in Thimeo loquentes sacerdotes Aegypti ad Solonem de plusquam nouem millibus annorum. Per computationem autem continuam temporum sacræ scripturæ ostēditur numerus annorum sine vllō errore. Et hoc multum fidei nostræ cōfert. Non erat autem per quod melius computarentur anni, quam per generationes hominum: ideo scriptura tēpora primæ ætatis, scilicet mille sexcentos quinquaginta sex annos computat per generationes illorum hominum, per quos ab Adam venitur ad Noe, aliorum hominum tēpora non scribuntur, quia non descenditur per eos ab Adā in Noe: & tamen vsque ad Noe debebat extendi computatio primæ ætatis: quia in anno sexcentesimo vitæ eius finita est: & in sequenti anno incepit secunda ætas, quæ per solos filios Noe computatur: quia de hominibus primæ ætatis nullus superfuit, nisi Noe, & tres filij eius, cæteris diluuiū delens. Secunda ætas est à Noe vsque ad Abraham, ideo debet enarrari tēpus eius per generationes illorū, per quos à Noe descenditur ad Abraham: & quia licet Noe habuit tres filios, non potuit descendere, nisi per vnū nomen: quia non describitur progenies nisi vnus, scilicet Sem. Et non tantum ad omnes: sed solum quātum ad illos, per quos descenditur ad Abraham, & cuiuslibet illorum anni ponuntur. Terminatur autē secunda ætas in Thare cū in natiuitate Abraham filij eius incipiat tertia ætas secundū omnes: ergo necessario debet poni quoto anno vitæ

Quarta rō.

Quinta rō.

Dubii secundum. Quid Abraham introierit in terram Chanaan anno 75. ætatis, & exierit de Charra post mortem Thare patris sui. Ad primū dubium.

Ad secundū dubium.

suæ Thare genuerit Abraham, quia alias nesciretur quantum durauerit secunda ætas, sed dicitur quod Thare vixit septuaginta annis, & genuit Abraham, Nachor & Aran: ergo Abraham est, qui illo anno natus est, & non aliquis de alijs. Sexto, quia si ita non intelligeretur non possemus continuare annos sacræ scripturæ: nam sciremus quot anni essent à creatione mundi vsque ad natiuitatem Thare: & tamen inde nesciremus continuare cæteros annos scripturæ, eo quod ponitur anni Abraham, & posteriorum suorum: & tamen non sciremus quoto anno Thare natus esset Abraham, in quo debebat fieri continuatio, cum vsque ad Thare venisset computando scriptura: necesse est ergo dici, quod annus septuagesimus Thare detur natiuitati Abraham, & non alicuius aliorū duorum. Sed tunc manent duæ difficultates, quæ supra tangebantur. Prima erat quomodo poterat Sara vxor Abraham esse filia Aran, quia esset primogenitus horum Abraham: & Aran esset minor eo: & tamen Abraham solum natus est decem annis ante Sarram, vt supra ostensum est: ergo Aran ad plus in octauo, aut nono anno suo gigneret Sarram, quod videtur impossibile, atque incredibile. Secunda difficultas est quomodo poterit esse, quod Abraham introierit in terram Chanaan anno septuagesimo quinto ætatis suæ: sicut dicitur sequenti cap. Et tamen exierunt de Aran siue de Charra post mortem Thare patris sui: sicut dicitur Actuum 7. cap. Et tamen si natus est Abraham anno septuagesimo ætatis Thare oportet, quod in anno mortis eius esset annorum centum triginta quinque, quia Thare erat annorum ducentorum quinque quando mortuus est, vt patet in litera. Dicendum quod supra diffinita sunt vera, & istæ difficultates non obstant. Ad primam dicendum, quod non sequitur istud inconueniens, quia poterat esse Aran triginta, vel quadraginta annorum, quando gigneret Sarram: Argumentum autem videtur militare, si dicamus, quod Abraham natus est ante Aran, & tamen hoc negabimus: immo Aran multo prius natus est, quā Abraham. Sed argumentum solum manet ex litera, quia dicitur Abraham Nachor, Aran. Dicendum quod iste ordo parum valet, quia aliquando ponitur quod posterius est ante id, quod prius est, sicut Isaac natus est ante Iacob, & ponitur prius Iacob: Leuit. 26. cap. Sed adhuc in præfenti est causa magis aperta, quia etiā si Abraham sit posterior omnibus, debet illis præponi, quia ponuntur hic tres, scilicet Abraham, Nachor, Aran, & annus septuagesimus, qui ponitur in litera, non ascribitur alijs, sed Abraham soli, vt probatum est: ergo ille debet præponi, vt videatur coniunctus esse ille annus: & ista est vera causa. Poterunt ergo esse Aran multo ante Abraham, vt ita supra tangebamus. Ad secundam difficultatem dicimus, quod vtraque litera est vera, scilicet quod Abraham exiit de Charra postquam mortuus est pater eius Thare, & quod introiit in terram Chanaan anno septuagesimo quinto. Circa quod intelligendum, quod bis exiit Abraham de Charra, vbi habitauerat cum Thare patre suo. Primo viuentē patre suo, secundo post mortem eius. De prima vice intelligitur, quod haberet sequenti cap. scilicet, quod esset annorum septuaginta quinque Abraham, cum ingressus est in terram Chanaan: & tamen quando intrauit in terram Chanaan exiit de Charra, & tunc dicitur, quod viuebat Thare, eratque annorum centum quadraginta quinque: & postea vixit annis sexaginta. Causa autem duplicis exitus de Charra, & duplicis introitus in terram Chanaan fuit, quia Abraham venit cum patre suo in Charram, & mansit ibi diu, eratque tunc Thare verus Dei cultor, sed postea ibi

Alph. Toft. super Gen.

manens deprauatus est forte ex confortio filij sui Nachor, qui erat idolatra, etiam in terra Caldeorum, sicut dicit Augustinus lib. 16. de ciuita. Dei, cap. 13. Et tunc ne peruerteretur Abraham, aut ne esset in periculo peruersionis propter prauam conuersationem idolatrarum, & propter alias causas iussit ei Deus exire de Charra de domo patris sui, & venit in terram Chanaan, erat tunc annus septuagesimus quintus Abraham, & Thare centesimus quadragessimus quintus, mansit tunc Abraham in terram Chanaan sexaginta annis, & anno ipso sexagesimo mortuus est Thare pater Abraham in Charra. Eratque Abraham centum & triginta quinque annorum, & erat annus trigessimus quartus vitæ Isaac, mortuo autem Thare, rediit Abraham de Chanaan in Charram, vt acciperet ea, quæ proueniebant ei ex successione patris sui, nam non fineret illa perire, & forte iret ad sepeliendum patrem suum: quo facto non maneret ibi, sed reuerteretur in terram Chanaan, in qua Deus ei habitare constituit, vt postea nunquam reuerteretur in Charram: quia non erat aliquid, propter quod redire vellent. Et de ista secunda vice dicitur Actuum 7. quod post mortem Thare veniret in terram Chanaan, vel exiret de Charra. Et tunc applicatur benedictio Act. 7. cap. secundum translationem, quam sequitur Augustinus, scilicet post mortem patris eius collocauit eum in terram hac, in qua vos habitatis. dicitur collocauit, quia prius manebat in terra Chanaan, sed non erat collocatus, nam quia rediturus erat in Charram ad accipiendum, quæ ei iure successione patris prouenerant, & postea in terram Chanaan non dicebatur collocatus, quousque firmiter ibi maneret non iturus ad alia loca: & hoc accidit postquam secunda vice rediit in terram Chanaan mortuo patre eius Thare. Similiter in xta literam, naturā, Act. 7. qui dicit, transiit illum Deus in terram hanc, in qua vos habitatis post mortem patris eius Thare, quasi diceret prius in illam venerat: sed non erat translatus in eam: quia non federat totaliter in eam, neque omnia bona sua ibi habebat: quia adhuc partem bonorum suorum habebat in Charra, vbi manebat pater eius Thare. In secunda autem vice fuit translatus: quia omnia bona sua secum tulerat in terram Chanaan ibi firmiter mansurus. Sciendum quod supra quando dicitur, quod Thare tulit secum Abraham Loth &c. vt veniret in terram Chanaan, non fit mentio, quod secum duceret Nachor, vel melancthum, vt ait Augustinus de ciuita. Dei, 16. lib. cap. 14. Non propter hoc intelligendum est, quod Nachor postea non recesserit de Caldea, & venerit in Mesopotamiam: quia infra 24. cap. habetur quod Nachor moratus fuerit in Mesopotamia, quia quando Abraham misit Eliezer seruū suū ad cognationem suā, vt acciperet vxorem Isaac filio suo, dicitur quod ille seruus iuit in Mesopotamiam ad ciuitatem Nachor, ex quo innuit Augustinus quod Nachor à principio non recessit de Hur Caldeorum cum Thare, quia forte à fide, & pietate paterna discedens, opinioni Caldeorum adhaerens, colendo ignem. Sed postea persecutionem passus eo, quod suspectus haberetur, quod non ignem coleret in Mesopotamiam au fugit, vbi ciuitatem de nomine suo condidit: sed adhuc postea ibi idolatra fuit. Sic enim dicitur Iosue 24. c. patres vestri transiuerunt in terra Chanaan, & in Mesopotamia, & dijs seruiuerunt. Sed non potest hoc intelligi de Abraham, qui semper ab idolatria immunis fuit, nec de successoribus suis, quia ipsi non habitauerunt transiuerunt in Mesopotamia, sed in terra Chanaan, & in Aegypto. Oportet ergo intelligi de Nachor, qui ibi in textu exprimitur, & hoc magis declaratur, quia deinde

H. 4. tota

tota progenies Nachor in idolatria mansit, vt patet postea, quia quando Jacob veniret de Mesopotamia Laban fuit persecutus eum, eo quod portaret Deos illius, & postea inquisiuit eos per totum tentorium Jacob, quos tuus occultauit Rachel, vt habetur infra 31. cap. Tempore Thare regnum Assiriorum ampliatum est regnante Nino apud Assirios. Licet tunc regna incepissent, scilicet regni Sicioniorum, & Aegyptiorum, regnum tamen Assiriorum potentius erat, quia totam magnam Asiam, quae tertia pars orbis est, immo dimidia praeter Indiam tenuit; alia autem duo regna ei subiecta non erant, quia regni Sicyoniorum in Europa erat, in Graecia regnum autem Aegyptiorum in Asia. In Assiria primus rex Belus fuit, qui sexaginta quinque annis regnavit viuentis Thare; Ninus autem filius eius quinquaginta duobus annis post eum: & erat annus quadragesimus tertius regni eius, quando Abraham natus est, qui erat secundum Augustinum ferè millesimus ducentessimus ante urbem Romam conditam: sed secundum Paulum Orosium erat millesimus trecentessimus, scilicet duobus millibus, & quadraginta duobus annis ante Christianitatem, De ijs August. de ciuit. Dei lib. 16. c. 18. Aliqui enim Belum patrem Nini Saturnum fuisse existimauerunt: sed falsum est, quia Saturnus in Creta Graeciae regnavit; Belus autem in Babilone. Item quia Saturnus a suo filio Ioue de Creta expulsus fugit in Italiam, vt patet per Ouidium libro 1. de Fastis, vbi dicitur

*At bona posteritas puppim formauit in aere,
Hospitis aduentum testificata Dei.*

Et per Lactantium de Natura deorum libro primo, nihil, aut tale Belum à Nino filio suo passus legimus; sed magis post mortem, vt Deum honoratum. Nam vt ait Iosephus, & habetur in Historia Scholastica, mortuo Bello Ninus filius eius in solacium doloris imaginem patris sibi fecit, cui tantam reuerentiam exhibebat, vt omnibus reis confugientibus ad eam parceret: & ideo homines de regno eius honores diuinis illi imagini ceperunt impendere: huiusmodi enim exemplo omnes caris suis defunctis imagines faciebant: cunctae tamen ab illa imagine Belli originem ducentes, sic nominantur, scilicet a quibusdam Belli ab alijs Beel, ab alijs Baal, siue Baalin; alij autem magis componentes vocauerunt Belphegor, & belzebub. De his omnibus latius, & accuratius dicitur in commentarijs nostris super Eusebium.

Cap. 13;

Quo inuenerint, vt honores apud priores Bello exhibiti sint.

Quaest. 35.

Hoc tempore Ninus, qui nono anno vitae Abrahae mortuus est bella multa faciens Zoroastrem regem Baranorum occidit. Iste Zoroastres ridendo natus est, contra totum cursum naturae, vt ait Solinus in Polist. cap. 2. de his, quae fuerunt mirabilia in homine. Illi qui dicunt, quod iste Zoroastres fuit Cham filius Noe, & fuit artis magice repertor, & septem artes liberales in quatuordecim columnijs scripsit in septè aeneis, & in septè latericijs, vt iste per aqua, & ille per igne non periret; minus autem hunc Zoroastrem occidit omnia eius opera, & libros combussit, de quo Paulus Orosius in primo de Ormeffa mundi, & Lucas Tuden, in Chronicis. Mortuo Nino Semiramis vxor eius virilem animum gerens pluribus gentibus, quam vir bella indixit, & egit. Aethiopiam enim bello praeslam sanguine multo cepit, Indis bellum intulit, ad quos praeter ipsam, & Alexandrum Magnum nullus bellando ingressus est, a filio suo ipsa suggerente incestuose cognita est; sed priuatam ignominiam scelere publico occultauit, praecipit enim, vt inter matres, & filios nulla esset reuerentia de coniugis appetendi; sed postea filius eius quem Niniam vocauerunt, tantam infandis sceleris turpitudinem fastiditus matrem occi-

cidit, quae causa fuerat filium incestare. De ijs Paulus Orosius, primo de Ormeffa mundi, & Augustinus de ciuitate Dei, lib. 18. cap. 2. Cum autem natus fuit Abraham apud Sicionos rex erat Cecrops. Quando autem Abraham exiit de Caldea apud Assirios regnabat Nimia filius Nini, & Semiramidis apud Sicionios regnabat Texilion; quo regnante in tantum tempora prospera euenerunt, quod eum iam defunctum Deum esse credant, & ludos in honorem eius primum fieri instituerint. De ijs Augustinus de ciuit. Dei, lib. 18. cap. 2. Eo tempore Sirophenes prius idolatra Aegyptiorum fuit. Caldei enim ignem colabant inducentes alias gentes ad hoc, & alia idola comburentes; sacerdotes autem Aegypti, qui aquam adorabant eo, quod praeteris regionibus vberius irrigatur Aegyptus idolum in honorem Belli fecerunt, & remouentes coronam auream posuerunt ei vas fictile ad modum coronae perforatum, & per occultos meatus aqua veniebat inferioribus foraminibus cera obturatis; venientes Caldei apposuerunt ignem; liquefacta autem cera aqua defluens ignem extinxit, & praeualuerunt idola Aegypti.

Vnde factum fuerit, quod Aegyptij aquam adorauerunt.

Ab hoc loco vsque ad decimum nonum cap. nulla temporum signatur historia, quod fuit tempus annorum pene viginti quinque. Quia autem multi de nostris historiarum narrationum, & temporalium euentuum ignari sunt, nimisque circa talia aliquid cognoscere delectabile est: vt sic aequaliter cognoscamus qualiter illi antiqui viri, & antiqua tempora transierint proposueram inter sacrae scripturae expositionem aliquid de temporalibus incidentibus intertexere, non tamen sic, vt tantquam temporum historias à principio enarrare vellem: cum hoc pene infiniti negotij sit, & à multis partialiter hoc exequentibus nondum plene exactum est: solas tamen temporum annotationes ipsarum historiarum ponere studeui, scilicet, quid in quo tempore factum sit: ipsam autem historicam narrationem obmittere, nisi quod raro est punctatum, brachologicèque perstringere, & hoc valde delectabile est, vt sciat quae historiae gentium, quibus temporibus acciderint, & cui historiae sacrae scripturae contemporaneae fuerint. Hoc autem in omnibus libris sacrae scripturae, qui historiam recipiunt faciam. Sunt enim plerique libri, qui ad idem tempus pertinent: vt libri prophetarum, & in ijs nihil tale poni potest, in alijs autem libris vbi historia recipi potuerit, iste modus seruabitur, vt in fine capitulorum incidentia contemporaneae illi historiae scribantur. Et quia aliqua tempora intermedia transeunt, in quibus nulla relatu digna gesta sunt, aut ab historiographis silentio pressa sunt fiet intercisio vsque ad illud cap. in quo aliqua temporalis historia contemporaneae sit. Et in quolibet cap. vbi incidentia temporalia posita fuerint, fiet remissio ad aliud cap. proximum in quo aliqua gentium historia habeatur; ita vt postquam aliquis in hoc libro, & ceteris, qui Deo dante sequentur scierit, vnam historiam scire poterit, in quibus locis huius operis allegationes historicae sitae sint. Nec tamen intendendo per hunc modum omnes annotationes temporum ponere: sed eas, quae praecipuae sunt, & non vsque ad hoc tempus; sed vsque ad tempus, in quo finit vltimus liber sacrae scripturae, scilicet vsque ad Apocalypsin, quam sub Domiciano Imperatore scriptam esse à beato Ioanne ex scripturis authenticis habetur. Cetera autem, quae ab ipso Domiciano vsque nunc euenerunt in Chronographorum historiis requirantur. Et quia libri sacrae scripturae non faciunt continuationem temporum, scilicet, vt inter libros Regum vbi sunt historiae ante Babilonicam captiuitatem, & postea per multa tem-

Quaest. 36.

ta tempora nullus liber habetur, qui tempori illi conueniat, in quo aliqua facta notabilia gentium acciderint scribentur talia in fine illorum librorum, post quorum scripturam temporum sequuntur, de quibus scriptura nulla facta est. Sic enim post librum Machabaeorum, qui est vltimus in veteri testamento vsque ad euangelia, quae sunt prima in nouo testamento multa euenerunt, quae in fine secundi Machabaeorum annotantur. Hic autem harum temporalium incidentiarum caput feci, quia priores aetates inde seculum habuerunt, in quo nulla fuerint, quae debuissent memoriae commendari, vt pote quia gentes nondum bellata nouerant, nondum diuersas terras ambulauerant; nondum maria longa carina sulcauerant; de quibus Ouidius Metham. lib. 1. & Sene. in Tragedia septima, quae dicit Medea, & Boetius de Consola. lib. 2. Metro. 5.

De egressu Abrahae, de Caldea, & ascensu eius in Aegyptum cum Sarai, quam sororem dixerat. Cap. XII.

DIXIT AUTEM Dominus ad Abram; egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstrauero tibi. Faciamque te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedictentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi: atque in te benedicentur vnuerse cognationes terrae. Egressus est itaque Abram sicut praeeperat ei Dominus: & iuit cum eo Loth, Septuagintaquinque annorum erat Abram cum egredere de Haran. Tulitque Sarai vxorem suam, & Loth filium fratris sui, vnuerfamque substantiam, quam possederant, & animas, quas fecerant in Haran: & egressi sunt, vt iret in terram Chanaan. Cunque venissent in eam, pertransiuit Abram terram vsque ad locum Sichem, & vsque ad conuallem illustrem. Chanaanus autem tunc erat in terra. Apparuit autem Dominus Abram, & dixit ei; Semini tuo dabo terram hanc. Qui aedificauit ibi altare Domino, qui apparuerat ei, & inuocauit ibi nomen eius. Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra Orientem Bethel: tetendit ibi tabernaculum suum: ab Occidente habens Bethel, & ab Oriente Hai, Aedificauit quoque ibi altare Domino, & inuocauit nomen eius. Perrexitque Abram vadens, & ultra progrediens ad meridiem. Facta est autem fames in terra; descenditque Abram in Aegyptum, vt peregrinaretur ibi. Praeualerat enim fames in terra, Cunque prope esset, vt ingrede-

retur Aegyptum, dixit Sarai vxori suae, noui quod pulchra sis mulier, & cum quod viderint te Aegyptij dicentur tibi, vxor illius est, & interficient me, & te reseruabunt: dic ergo obsecro te, quod soror mea sis, vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tuam. Cum itaque ingressus esset Abram Aegyptum, viderunt Aegyptij mulierem, quod esset pulchra nimis; & nunciauerunt principes Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum: & sublata est mulier in domum Pharaonis, Abram vero benefi sunt propter illam. Fueruntque ei oues, & boues, & asini, & serui, & famule, & asinae, & camelus. Flagellauit autem Dominus Pharaone plagis maximis, & domum eius propter Sarai vxorem Abram. Vocauitque Pharaon Abram, & dixit ei: quid nam est hoc quod fecisti mihi? Quare non indicasti mihi, quod vxor tua esset? Quam ob causam dixisti esse sororem tuam, vt tollerem eam mihi in vxorem? Nunc igitur esse coniunx tua, accipe eam, & vade. Praecipitque Pharaon super Abram viros, & deduxerunt eum, & vxorem illius, & omnia quae habebat.

DIXIT AUTEM. Descriptis duobus discursibus, vel aetatibus generis humani: hic subiungitur tertia aetas, in qua agitur de sancti populi electione, & separatione ab alijs populis, & ista descriptio currit per tres principales tractatus, vel stipites; primo per Abraham, secundo per Isaac infra 25. cap. tertio per Iacob infra 28. cap. Et quae sicut est processus in natura de imperfecto ad perfectum, ita est processus aliquando apud Deum, non quidem in seipso, sed in operationibus ad nos factis. Ideo primo describitur Abraham, vt apud Deum incipiens. Secundo, vt proficiens infra 17. cap. Tertio, vt perfectus 22. ca. Circa primum sic proceditur, quia primo describitur qualiter se habuit ad Deum, secundo qualiter se habuit ad proximum infra 13. cap. tertio qualiter ad se ipsum 15. cap. Et circa hoc tria ponuntur: primo Abrahae obedientia siue subiectio, secundo ipsius deuotio ibi, Apparuit Dominus. Tertio fidei, & firmitatis suae in aduersis comprobatio ibi. Facta est autem fames. Circa primum dicitur. Dixit autem Dominus. Sepe loquebatur Deus cum Abraham, sed hoc communiter erat in visione per apparentiam angelorum. Si autem Deus aliquando in somnis ei aliqui dixerit non constat ita euidenter, sicut de alijs. Planum tamen est quod aliquando ei per somnium apparuerit, vt patet infra 15. cap. quando mandauit aspicere stellas, & infra 22. cap. quando mandauit surgere, & immolare Isaac. Egredere de terra tua. Secundum Rabbi Samuel, & Auenezra ista litera ponitur per recapitulationem, quia primo fuerunt dicta ista uerba, quam moretur Thare de cuius morte praecedenti cap. dictum est.

Processus naturae.

Vult enim quod Thare pater Abrahae in Aram ad idolatriam declinauerat cum Nachor filio suo: & ideo Deus apparuit Abrahae dicens, quod egredere de terra illa,

illa, & hic fuit per sexaginta annos ante mortē Thare. Hic sunt dubia, vnum quando ista vox dicta fuerit, secundo quando Abraham de Aram egressus fuerit, tertium ad secundum capitulū superiori determinatum fuit, licet enim posset satis congruē teneri cū Augusti. & Rabbi Sa. quōd Abraham sit egressus de Aram annis sexaginta ante mortem Thare, tamen diximus quōd magis videbat consonare literę Biblię nostrę, quōd sit egressus de Aram in anno, quo mortuus fuit Thare. Sed ista intelligenda sunt sicut ibi diximus, & in commentarijs Eusebij dicemus. Abraham bis exiit de terra sua: & si volumus accipere totum rigorem literę, exiit ter eo quōd terra Abraham erat duplex. Prima fuit terra Caldeorum, in qua natus est precedenti cap. & Iudic. c. 5. Alia fuit terra Aram, siue Charra. De prima exiit semel, de secunda bis. De prima patet, quia Deus iussit Abraham exire de terra sua cum esset in Hur Caldeorū, & exiit obediēdo Deo: & tamē in isto exitu non venit in terram Chanaam, neque deseruit patrem suum Thare, sed venit cū eo in Charram; istud patet Act. 7. c. Ex verbis Stephani, si Deus glorię apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia priusquā moraretur in Charra, & dixit ad eum; exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam tibi monstrauero. Tunc exiit de terra Caldeorū, & habitauit in Charra, & de isto exitu non intelligitur litera huius cap. sed solum de alio exitu multo postea quando exiit de Charra, vt statim dicitur.

Quęst. 2. Sed obijcietur quod non posset sic intelligi, primo quia illa vox dicta est ad Abraham, cum dicitur Deus glorię apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia, & tamen nunc non exiit Abraham solus, sed Thare pater eius cum cognatione sua; ergo non intelligitur litera de illo exitu. Secundo quia dicitur, exi de terra tua, & de cognatione tua: & tamen nunc non exiit de cognatione, sed potius mansit cum illa, in quantum venit cum Thare patre suo, & reliqua cognatione, & mansit cum eis in Charra. Tertio quia dicitur, quod veniret in terram, quam ei monstraret, & tamen Charra non fuit terra monstrata a Deo, sed potius terra Chanaam, vt patet hic; ergo non potest sic litera illa exponi. Quarto quia dicitur apparuit patri nostro Abraham dum esset in Mesopotamia; & tñ quando erat cum patre suo Thare in Aram, siue in Charra, erat in Mesopotamia; solum Abraham, quando ponitur apparitio ei facta. Aliter posset dici quod etiam ista uerba poterant intelligi de Thare, ut si essent ad eum directa; nam uerū est quod ipse egressus est de terra sua, & de cognatione sua. De terra quidem sua egressus est Thare, quia terra natiuitatis suę est Hur Caldeorum precedenti cap. de cognatione sua egressus est, quia exiit de terra Caldeorum, ubi erat cognatio sua, nam dicitur Iudic. 5. cap. quod populus iste est de origine Caldeorum: certum est autē quod alios cognatos haberet Thare in illa terra, præter Abram filium suum, & Loth filium suū, & tamen hos solos secū tulisse dicitur; ergo ceteros relinquebat in terra Caldeorum, & sic exibat de cognatione sua. Secundo & melius responderi potest, quod ista apparitio, quę facta est in terra Caldeorum, solum Abraham facta est, & sic stabit conuenienter litera Act. 7. ca. & non oportebit fieri suppletiones aliquas, neque expositiones: sed accipiet sicut iacet, si Deus glorię apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia, si soli apparuit, & non Thare; & ideo ei soli dirigitur uox, si exi de terra tua, & de cognatione tua. Nam illa erat terra Abraham, quia in Hur Caldeorum natus est, & ibi erant omnes cognati eius. Etiam de cognatione sua exiturus erat, quia cognati sui manebant in Hur Caldeorū, & quo-

Decisio. Et venerunt tunc in Charra, quę dicta signat litera ipsa Stephani, si Deus apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia, antequam moraretur in Charra. Et tamen ista uocatio, de qua hic habet fuit in Aram, siue in Charra, ubi morabatur cū patre suo Thare: postquam uenerat de terra Caldeorum, vt patet hic ex precedenti cap. in fine; ergo non intelligitur, quod Stephanus dicit de ista uocatione, quam ponit ista litera, sed de illa, quę diximus fuisse in terra Caldeorū. Secundo quia dicitur tunc exiit de terra Caldeorū, & habitauit in Charra. Si exiit tunc de terra Caldeorū, ergo in terra Caldeorū erat, quā facta fuit ista uocatio, & tñ ista uocatio, de qua hñ in litera ista, nō fuit in terra Caldeorum facta, sed in Aram, & iā uenerat Abraham de terra Caldeorum, vt patet precedenti cap. ergo alia uocatio est illa, de qua loquitur Stephanus. Tertio quia dicitur habitauit in Charra, & tamen in uocatione, de qua hic dicitur, & exitu nō habitauit in

Charra, sed in terra Chanaam, in qua non fuit pater eius Thare: ergo est alia uocatio, de qua loquitur Stephanus, quā ista, & illa est, quia uenit Abraham cum patre suo Thare in Charram: sicut diximus. Quarto patet quia dicitur ibi, & inde postquam mortuus est pater eius transfuit eum Deus in terram istam, in qua vos habitatis, & sic apparet ibi quod saltem duo exitus fuerint, & tamen hic de vno fit mentio. Ideo alia uocatio est, & exitus, de quibus loquitur Stephanus in principio uerborū suorum, quā uocatio & exitus, de quibus hic. Nunc responderi potest ad ea, quę obijciabantur.

Quęst. 3. Ad primum dici potest vno modo, quod apparitio Dei, & uocatio fuit facta non solum ad Abraham, sed etiā ad patrem eius Thare, & tunc concordabit bene litera precedentis cap. quod uero ad Thare patrem Abraham fieret ista uocatio, satis erat rationabile, quod Thare erat tunc colens Deum, sicut innuitur Iudic. 5. cap. & expressius ponit Augu. lib. 6. de ciui. Dei. c. 13. & 14. Et quia terra Caldeorum erat idolatrarum uocaret eum Deus inde, & cognationem suam: vt nō inficerentur crimine idolatrię, & tunc conuenit, quod habebatur precedenti cap. quod Thare exiret de Hur Caldeorum, & tulerit secum Abraham filium suum, & Sarai nulum suam, & c. Nam cum uocatio esset facta ad Thare, & domum suam, & ipse esset principalis, & rector economię ipse dicebatur exire, uel uenire, & alij dicebantur duci, quia ad eius imperium mouebantur. Sed obijcietur tunc quando dicitur quod Deus gloria apparuit patri nostro Abraham, nam deberet dici, quod apparuit Thare, uel saltem diceretur de utroque, scilicet de Thare, & Abraham. Dicit potest quod licet utriusque fuerit facta apparitio, & uocatio fit mēto de solo Abraham propter dignitatem ipsius, & quia ipse solus pertinuit ad populū electum Dei, & non Thare. Etiam dicitur quomodo dicitur exi de terra tua, & de cognatione tua, quia debet dici ad utrumque, & non uidetur conuenire nisi Abraham. Dicit potest vno modo, quod etiam si tam apparitio, quā locutio fuerint facta ad Thare solum, uel ad Thare, & Abraham: quia tñ scriptura incepit præcipere in psona Abraham necesse fuit quod totum prosequeretur in psona Abraham, quia erat inconuenienter dictum, quod apparitio diceretur facta Abraham, & quod uox poneretur dirigi ad Thare, uel ad Abraham, & Thare, sed eadem ratiōne poneretur locutio directā ad solum Abraham, quando ponitur apparitio ei facta. Aliter posset dici quod etiam ista uerba poterant intelligi de Thare, ut si essent ad eum directā; nam uerū est quod ipse egressus est de terra sua, & de cognatione sua. De terra quidem sua egressus est Thare, quia terra natiuitatis suę est Hur Caldeorum precedenti cap. de cognatione sua egressus est, quia exiit de terra Caldeorum, ubi erat cognatio sua, nam dicitur Iudic. 5. cap. quod populus iste est de origine Caldeorum: certum est autē quod alios cognatos haberet Thare in illa terra, præter Abram filium suum, & Loth filium suū, & tamen hos solos secū tulisse dicitur; ergo ceteros relinquebat in terra Caldeorum, & sic exibat de cognatione sua. Secundo & melius responderi potest, quod ista apparitio, quę facta est in terra Caldeorum, solum Abraham facta est, & sic stabit conuenienter litera Act. 7. ca. & non oportebit fieri suppletiones aliquas, neque expositiones: sed accipiet sicut iacet, si Deus glorię apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia, si soli apparuit, & non Thare; & ideo ei soli dirigitur uox, si exi de terra tua, & de cognatione tua. Nam illa erat terra Abraham, quia in Hur Caldeorum natus est, & ibi erant omnes cognati eius. Etiam de cognatione sua exiturus erat, quia cognati sui manebant in Hur Caldeorū, & quo-

Quęst. 4. Nunc ad secundum respondendum, quod Abraham fecit quod Deus iussit, nam exiit de terra sua, & de cognatione sua. Erat quippe terra Abraham terra Hur Caldeorū, & de illa iubebat Deus exire Abraham. Et exiit ueniēdo in Charram. Etiam de cognatione sua exiit: quia in Hur Caldeorum cognatos multos habebat, quos dereliquit exeundo de terra illa, & ideo quod cum Abraham iret Thare nō impediēbat, quin ille mandatum Dei impleteret. Secundo patet hic, quia scriptura dicit in hoc impletum esse mandatum Dei. Act. 7. c. dixit ei, exi de terra tua, & de cognatione tua: & sequitur, tunc exiit de terra Caldeorū, & habitauit in Charra. Et ita innuitur, quod impletum fuit mandatum illud ueniēdo in Charram, & tñ Thare uenit in Charram cum Abraham, ergo etiam illo ueniente implebat Abraham mandatum Dei. Tertio patet, quia cum dictum est Abraham, quod de terra sua exiret, & de cognatione sua, & ille exibat de regione Caldeorum, de qua oriundus erat, & in qua erant sui cognati, exibat de terra sua, & de cognatione sua. Quod uero cognati sui sequerentur eum recedentem, uel alij de eis non obstabat quod impleteret Abraham præceptum Dei. Nam non erat in potestate sua, quod non sequerentur eum cognati sui; & id quod in potestate eius nō erat non impediēbat impletionē mandati. Quarto potest dici, quod intelligitur exitus de cognatione, & terra quantum ad cognatos, qui idolis seruiebant; uolebat enim Deus sibi purum reddere, vt non macularetur idolatria. Cognati autē sui colebant idola, ideo iussit Deus exire de cognatione. Si qui tamē erant cognati Abraham cultores veri Dei, non prohibetur Abraham inter eos manere, sed Thare, & Loth erant tñ tales: ideo non cogebat recedere ab eis per hoc mandatum Dei. Nam Thare Deum colebat, vt Aug. dicit lib. 16. de ciui. Dei. c. 13. Nachor autē erat frater Abraham, sed Nachor in Hur Caldeorū recedente inde Abraham, vt Aug. ibidē innuit. Et hoc magis apparet: quia in vltima

Quęst. 5. Sed nunc ad tertium dicendū, quod Abraham impleuit mandatum Dei, & cum dicitur quod non uenit in terram, quam monstrauit ei, potest dici vno modo, quod Abraham uenit hac uice in Charram, & tñ uenit in terram, quę ei monstrauit, & poterat dici, quod monstrauerit ei Charram. Cum uero obijciatur, quod monstrauit ei terram Chanaam: dici potest quod hac uice non monstrauit ei terram Chanaam, sed in secūda uocatione, de qua hic in litera, & tunc uenit in terram Chanaam; sed illa prima uocatione non exprimitur, quā terrā ei Deus monstrauerit, & sic potest dici, quod monstrauerit Charram, & illuc uenit Abraham; & hoc apparet aliquo aliter Act. 7. cap. dixit ei, exi de terra tua, & de cognatione tua, & ueni in terram, quę monstrauero tibi; & sequitur, tunc exiit de terra Caldeorum, & uenit in Charram; & ita vñ innuit quod ueniēdo in Charram impleuit præceptum dñi. Et nō est dubium quin impleuerit præceptum dñi ueniēdo in Charram, sed an illa sit terra ostensa Abraham est dubium. Aliqui dicunt quod fuit illa terra ostensa Abraham, quia non solum Abraham uenit in illam, sed etiā mansit ibi longo tempore quo uisq; Deus iterum mandauit Abraham exire de terra illa, & ire in terram Chanaam, & tñ si prima uice monstrasset Deus Abraham terrā Chanaam, in quā iret, & ipse iret in Charram, non manē ibi, sed transfiret ultra in terrā Chanaam, & tamen mansit ibi, ideo vñ terra illa ei monstrata. Aliter potest dici, quod monstrata fuit ei terra Chanaam, & non Charra; & tamen Charra erat in itinere, & accidit, quod cum illuc uenisset Abraham maneret ibi aliquandiu cum patre suo Thare. Et vt istud uerius, quia Deus non ostēderet Abraham illam terrā, in qua nō erat mansurus. Erat enim ista uocatio principium electionis, & segregationis populi Dei; & tñ populus Dei nō debuit manere in alia terra, quā in terra Chanaam, quia illa fuit ei promissa infra 13. & 15. ca. Charra autē non pertinuit ad possessionem suam ideo non

& quocumque ipse iret exibat de cognatione sua, quā nō ibant illuc omnes eius cognati. Sed tunc obijcietur: quod non fuit: quia sic solum Abraham exiret de terra illa, quia soli ei mandatum erat factum de exeundo. Dicit potest quod fuit soli Abraham facta apparitio, & mandatum datum de exeundo; ipse autem cum exire uellet reuelauit illud patri suo Thare, qui erat tunc fidelis, & pius Deum uerū colens, inde uoluit ipse quoque exire, tum vt faceret id, quod Deus filio suo facere iusserat, tum ut non cogere, aut induceretur ad colendos falsos Deos. Nā pro hac causa dicit Iudic. 5. c. quod exiit populus Hebræorum de terra Caldeorū. Vel potest dici quod Thare cum fidelis esset, & ab idolatris opprimeretur, cupiebat exire de terra sua, vt iret in aliam terram, in qua non cogere, aut idolatriam, & tñ si neque ei, neque Abraham filio suo appareret Deus. Accidit tñ interim quod Deus appareret Abraham, & iuberet ei exire, & exiit cum Thare patre suo, qui exire uolebat. Sed adhuc obijcietur, quod precedenti cap. dicitur tunc Thare Abraham filium suū, & Loth filium filij sui, & eduxit eos de Hur Caldeorum, vt uenirent in terram Chanaam, & sic patet quod Thare educeret Abraham de regione illa, & non exibat inde Abraham, vt uocatus a Deo, & iussus exire. Dicendū quod Abraham erat datum mandatum de exeundo de terra illa: & exiturus erat, etiam si Thare non exiret. Accidit tamen quod tñ Thare exire uoluit siue pp reuelationem factā Abraham filio suo, siue quia ipse cupiebat fugere idolatriam: & quia filij obediēbat patri, & sequebantur eum, uelut principalem dictum est: quod ille eduxit eos: quia illum exeuntē illi comitati sunt; dato quod ille non exiret, illi tamen exirent.

Quęst. 6. Nunc ad tertium dicendū, quod Abraham impleuit mandatum Dei, & cum dicitur quod non uenit in terram, quam monstrauit ei, potest dici vno modo, quod Abraham uenit hac uice in Charram, & tñ uenit in terram, quę ei monstrauit, & poterat dici, quod monstrauerit ei Charram. Cum uero obijciatur, quod monstrauit ei terram Chanaam: dici potest quod hac uice non monstrauit ei terram Chanaam, sed in secūda uocatione, de qua hic in litera, & tunc uenit in terram Chanaam; sed illa prima uocatione non exprimitur, quā terrā ei Deus monstrauerit, & sic potest dici, quod monstrauerit Charram, & illuc uenit Abraham; & hoc apparet aliquo aliter Act. 7. cap. dixit ei, exi de terra tua, & de cognatione tua, & ueni in terram, quę monstrauero tibi; & sequitur, tunc exiit de terra Caldeorum, & uenit in Charram; & ita vñ innuit quod ueniēdo in Charram impleuit præceptum dñi. Et nō est dubium quin impleuerit præceptum dñi ueniēdo in Charram, sed an illa sit terra ostensa Abraham est dubium. Aliqui dicunt quod fuit illa terra ostensa Abraham, quia non solum Abraham uenit in illam, sed etiā mansit ibi longo tempore quo uisq; Deus iterum mandauit Abraham exire de terra illa, & ire in terram Chanaam, & tñ si prima uice monstrasset Deus Abraham terrā Chanaam, in quā iret, & ipse iret in Charram, non manē ibi, sed transfiret ultra in terrā Chanaam, & tamen mansit ibi, ideo vñ terra illa ei monstrata. Aliter potest dici, quod monstrata fuit ei terra Chanaam, & non Charra; & tamen Charra erat in itinere, & accidit, quod cum illuc uenisset Abraham maneret ibi aliquandiu cum patre suo Thare. Et vt istud uerius, quia Deus non ostēderet Abraham illam terrā, in qua nō erat mansurus. Erat enim ista uocatio principium electionis, & segregationis populi Dei; & tñ populus Dei nō debuit manere in alia terra, quā in terra Chanaam, quia illa fuit ei promissa infra 13. & 15. ca. Charra autē non pertinuit ad possessionem suam ideo non

Quęst. 7. Sed nunc ad tertium dicendū, quod Abraham impleuit mandatum Dei, & cum dicitur quod non uenit in terram, quam monstrauit ei, potest dici vno modo, quod Abraham uenit hac uice in Charram, & tñ uenit in terram, quę ei monstrauit, & poterat dici, quod monstrauerit ei Charram. Cum uero obijciatur, quod monstrauit ei terram Chanaam: dici potest quod hac uice non monstrauit ei terram Chanaam, sed in secūda uocatione, de qua hic in litera, & tunc uenit in terram Chanaam; sed illa prima uocatione non exprimitur, quā terrā ei Deus monstrauerit, & sic potest dici, quod monstrauerit Charram, & illuc uenit Abraham; & hoc apparet aliquo aliter Act. 7. cap. dixit ei, exi de terra tua, & de cognatione tua, & ueni in terram, quę monstrauero tibi; & sequitur, tunc exiit de terra Caldeorum, & uenit in Charram; & ita vñ innuit quod ueniēdo in Charram impleuit præceptum dñi. Et nō est dubium quin impleuerit præceptum dñi ueniēdo in Charram, sed an illa sit terra ostensa Abraham est dubium. Aliqui dicunt quod fuit illa terra ostensa Abraham, quia non solum Abraham uenit in illam, sed etiā mansit ibi longo tempore quo uisq; Deus iterum mandauit Abraham exire de terra illa, & ire in terram Chanaam, & tñ si prima uice monstrasset Deus Abraham terrā Chanaam, in quā iret, & ipse iret in Charram, non manē ibi, sed transfiret ultra in terrā Chanaam, & tamen mansit ibi, ideo vñ terra illa ei monstrata. Aliter potest dici, quod monstrata fuit ei terra Chanaam, & non Charra; & tamen Charra erat in itinere, & accidit, quod cum illuc uenisset Abraham maneret ibi aliquandiu cum patre suo Thare. Et vt istud uerius, quia Deus non ostēderet Abraham illam terrā, in qua nō erat mansurus. Erat enim ista uocatio principium electionis, & segregationis populi Dei; & tñ populus Dei nō debuit manere in alia terra, quā in terra Chanaam, quia illa fuit ei promissa infra 13. & 15. ca. Charra autē non pertinuit ad possessionem suam ideo non

Quarta rō

Quęst. 3.

An apparitio fuerit facta soli Abraham, uel etiam Thare.

Terra in qua Thare pater Abraham natus est.

Quare apparitio fuit facta soli Abraham.

Quęst. 5.

An Deus ostenderit Abraham Charram, aut Chanaam.

non debuit illa ostendi. Secundo patet, quia hoc innuit...

Quest. 6. Cur Abraham manere ausus est in terram Charra...

Sed obijcietur quomodo Abraham fuit ausus manere in terram Charra...

Quest. 7.

Sed aliquis dicit, dato quod non iret nunc Thare in terram Chanaan...

hoc non stat nam viuente Thare venit Abraham in terram Chanaan...

Prima rō.

Secunda rō.

Tertia rō.

Quarta rō.

Sed dicitur si expediebat, ut Thare non intraret in terram Chanaan...

Quest. 8. Cur Deus iussit Thare exire de Hur Caldæorum...

Iacob non voluit accipere uxorem de Chanagis, sed iubente patre eius Isaac iuit ad civitatem Nachor...

Quest. 9. Solutio. Cur manere voluit Abraham in Charra.

Alia solutio.

Quest. 10. Cur Abraham tardius moratus fuerit in Charra.

Redeundo ad illa, que omisimus supra q. 5. dicemus quod Abraham propter impedimentum intrandi in terram Chanaan...

Sed tunc peretur, quomodo tardius moratus fuit Abraham in Charra, quousque Deus iterum iussit ei exire de terra illa...

ferant ad hoc, quod possent acquirere facultates ibi. Sed tunc dicitur quomodo Abraham tandiu ausus fuerit morari in Charra...

Quest. 11. An apparitio, de qua loquitur Stephanus Actu. 7. fuit facta in terra Caldæorum...

Defectio. Defectio in parte Syriæ.

Nunc ad quartum supra positum est respondendum, quod illa apparitio, de qua loquitur Stephanus Actu. 7. fuit facta in terra Caldæorum...

ueniens id, quod pro inconuenienti reputatur inter
 cos, qui nesciunt quid sit Mesopotamia: vtraque ergo
 apparitio tam in Vr Chaldeorum, quam in Charra
 facta est in Mesopotamia.

Quest. 12. Nunc vero redeundo ad id, quod incepimus supra
 q. r. dicemus, qd fuit duplex apparitio facta Abrahæ:
 & duplex iusio exeundo de terra sua, & fuit triplex
 exitus; prima iusio fuit illa, quæ in Vr Chaldeorum
 facta est, & istam ponit solus Stephanus Act. 7. Et hic
 nulla mentio fit de illa, sed id, quod ad illam pertinet,
 declaratum est ex quæstione secunda vsque huc.
 Respondendū huic vocationi, & apparitioni primus
 exitus, qui fuit de Vr Chaldeorum vsque in Charra,
 quod etiam solus Stephanus tetigit dicens Deus glo
 riæ apparuit patri nostro Abraham, cum adhuc esset
 in Mesopotamia, & dixit ei; exi de terra tua, & de
 cognatione tua, & veni in terram, quam monstrauero
 tibi: tunc exiit de terra Chaldeorum, & habitauit in
 Charra. De isto exitu nō habetur aliquid hic sub no
 mine talis exitus, sed præcedenti cadit quō Thare
 exierit de Vr Chaldeorum cum Abraham: & tñ non
 fit ibi mentio de vocatione aliqua; vnde non ponitur
 per modum vocationis. De ætate Abrahæ tpe istius
 vocationis aut exitus, nihil ponit sacra scriptura, neq;
 ex aliquo loco determinatè colligere possumus. Sec
 unda vocatio fuit existente Abraham in Charra, si
 ue Aran: hic vero statim dicitur; Dixit dñs ad Abra
 ham: egredere de terra tua, & de cognatione tua, &
 de domo patris tui, & veni in terram, quam monstra
 uero tibi. Hæc apparitio, & vocatio solum facta fuit
 Abrahæ: nam ad Thare patrem suum non pertinet.
 De prima vocatione, & apparitione, an facta fuerit
 Thare, erat aliquoties dubium, eo qd Thare exierit
 de terra sua, sicut Abraham, immo fit mentio præce
 denti cap. quod Thare rulerit secum Abraham in Char
 ram. De hac vocatione certum est, quod non perti
 nuerit ad Thare: quia Thare nō fecit id, quod hic iu
 betur, s. quod non venit in terram Chanaan exeun
 do de loco aliquo, sed mansit in Charra, & ibi mor
 tuus est. Etiam verba ista non possunt dirigi ad Tha
 re: quia hic dicuntur aliqua, quæ nullo modo poterāt
 ei conuenire, s. egredere de domo patris tui, nūc vero
 Thare etiam si egredere de Charra, non egredere
 tur de domo patris sui: nam domus patris sui nō erat
 in Charra; sed in Vr Chaldeorum. Item dato quod
 esset tunc Thare in Vr Chaldeorum, adhuc nō pos
 set dici eo tēpore exire de domo patris sui; licet exi
 ret; sed solum de cognatione sua, quia pater suus Na
 chor non erat tunc viuens. Mortuus enim fuerat an
 te hoc, quasi viginti sex annis: & patet quia tota vitā
 Nachor patris Thare fuit annorum centum quadra
 ginta octo: nam erat annorum viginti nouem, quan
 do genuit Thare, & vixit postea annis centum, & de
 cem nouem annis præcedenti cap. qui anni sic com
 putantur. Erat Nachor pater Thare annorum viginti
 nouem, quando genuit Thare; erat autem Thare an
 norum septuaginta, qñ genuit Abraham, ut eodē ca.
 Abraham vero quādo nunc vocatus fuit, & introiit
 in terrā Chanaan; erat annorū septuaginta, & quin
 que: vt patet infra in litera, qui omnes sunt anni cen
 tum septuaginta quatuor, de quibus demantur centū
 quadraginta octo anni, quibus vixit Nachor, vt osten
 sum est, manebunt anni viginti sex qui stuxerant post
 mortem Nachor; & sic qñ facta fuit ista vocatio iam
 fuerat mortuus pater Thare viginti sex annis prius:
 vnde non poterat dici tunc de Thare, quod egrede
 retur de domo patris sui, quia pater suus nō uiuebat;
 & sic non habebat domum, sed poterat dici de co
 gnatione sua.

Quest. 13. Sed obijcietur, qd etiam si pater suus non viueret

tunc diceretur domus patris eius esse, quia dicitur do
 mus Leui, & domus Iacob, & domus Aaron eo tē
 pore, quo nullus istorum erat Psal. 113. & Psal. 117.
 Dicitur potest qd domus accipitur, pro cognatione, sicut
 acipit. Virg. lib. 1. Aene. scilicet.

*Cum domus Assaraci Phathiam, clarasq; Mycenæ.
 Imperio præmet.*

Et intelligitur de Romanis, qui dicebantur esse
 de domo Assaraci, idest de progenie Troianorum,
 & dominaturi essent Græcis multo tempore post
 fundationem vrbs Romæ; & tamen tunc neque fu
 turus erat Aeneas, neque Assaracus eius auus multo
 minus, sed progenies descendens ab Assaraco mane
 ret tūc. Hoc modo domus Leui, & Iacob, & Aaron,
 & aliorum dicebatur esse, qñ ipsi non erant; & tñ tūc
 non distinguitur domus Iacob a cognatione Iacob, i.
 qui descendit ab ipso. Hic vero distinguuntur ista:
 quia dicitur: Egredere de cognatione tua, & de domo
 patris tui: ideo non potest accipi domus patris nisi fa
 milia patris viuentis; cognatio autē uocatur reliqua
 parentella descendens ab auis, & proauis; vnde si hoc
 deberet ad Thare patrem Abraham referri, sequod ip
 se egredere de cognatione sua, & de domo patris
 sui, oportebat patrem tunc viuere, & tamen non uiue
 bat, quia annis viginti sex ante hoc mortuus est, vt ostē
 sum fuit supra: ergo non poterat tunc egredi Thare
 de domo patris sui. Item non potest de illo intelligi
 quod sequitur; Faciam te crescere in gētem magnā:
 quia non creuit Thare in gētem magnam. Etia quia
 dicitur: Benedicam tibi, cuique benedictus, quia nul
 la benedictio ad Thare pertinet: ergo non fuit ista
 vocatio facta ipsi Thare; & ita erit distincta a præce
 denti, quæ aliquo modo poterat intelligi de ipso, vt
 ostensum est.

Sed ista vocatio pertinet ad Abraham, & omnes
 partes eius, & complectiones possunt attribui Abra
 hæ: dicitur enim: Egredere de terra tua: quod poterat
 esse verum, quando egredere tur Abraham de Char
 ra, siue Aran: nam licet ibi non natus esset, mansit ibi
 diu, & acquisit opes multas, cum dicitur infra in li
 tera: Et animas, quas fecerant in Aran, idest acqui
 siue rant seruos. Dicebatur autem ista esse terra sua: non
 quidem terra originis: sed terra habitationis. Etiam
 conuenit ei completio: quia Abraham exiuit de ter
 ra illa iubente Deo, & mansit ibi Thare. Dicitur egre
 dere de cognatione tua: erat enim ibi cognatio Abra
 hæ: quia erant illi, qui descendebant de patre suo, &
 forte aliqui, qui descendebant de auis suis, de quibus
 tamen scriptura nullam facit mentionem, & venerūt
 cum Thare, & Abraham. Dicitur de domo patris tui,
 quia verè erat tunc domus patris Abraham, de qua pos
 set recedere, cum esset pater eius viuens: nā vixit mul
 to tempore post istum egressum Abraham de Charra.
 De omnibus ijs egressus est Abraham, & venit in ter
 ram, quam monstrauit ei Deus, scilicet in terram Cha
 naan relicto patre suo Thare, & fratre suo Nachor
 cum tora cognatione ipsorum: cætera etiam, quæ ibi
 sequuntur complera sunt in Abraham de multiplic
 atione in gentem magnam, & benedictione. Huic
 quoque mandato secundo de exeundo respondet se
 cundus exitus, & iste fuit quando exiuit Abraham de
 Charra siue Aran, & venit in terram Chanaan. De hoc
 exitu habetur hic in litera, & non habetur Act. 7. cū
 dicitur; Egressus est itaque Abraham, sicut præceperat
 ei dominus, iuitque cum eo Loth, tulitq; Sarai vxorē
 suam, & Loth filium fratris sui, vniuersamq; substan
 tiam, quā possederat, & animas, quas fecerant in Arā,
 & egressi sunt, vt irent in terram Chanaan. De isto
 exitu habetur tempus, s. cuius ætatis erat Abraham,
 qñ exiuit de Aran, siue de Charra. Et dicitur qd erat
 annorum

**Cur nō pō
 terat dici
 domus pa
 tris Thare,
 si nō ui
 uebat pa
 ter cū de
 alijs hoc
 dictū fue
 rit.**

Quest. 14.

**Rabbi Sa
 lom. opi
 nio.**

**Nicolai Li
 rani opin.**

**Cōstitutio
 Lirani.**

**Cuius æta
 tis erat A
 braham,
 quādo exi
 uit de
 Charra.**

Quest. 12.
 Duplex
 apparitio
 facta A
 brahæ.
 Duplex
 exitus.
 Triplex
 exitus.

**Secunda
 vocatio
 Abraham.**

annorum septuaginta quinque, sic dicitur infra in li
 tera septuaginta quinque annorum erat Abraham cū
 egredere tur de Arā: & in hoc differt iste exitus a pri
 mo: quia de primo non habemus cuius ætatis erat A
 braham cum egredere tur de Vr Chaldeorum. Ex
 hoc etiam apparet qd iste exitus Abraham fuit viuente
 Thare patre Abraham, & vixit adhuc post hoc annis se
 xaginta: quod patet quia Thare erat septuaginta annor
 um, cum genuit Abraham præcedenti c. Abraham ve
 ro cum exiuit de Aran, & ingressus est in terram Cha
 naam erat annorū septuaginta quinque: vt patet hic
 in litera, qui sunt simul anni centū quadraginta quin
 que, & tamen Thare vixit annis ducentis, & quinque
 præcedenti cap. ergo supererant anni sexaginta vsque
 ad mortem Thare.

Sed contra hoc aliqui dicunt, qd nō possit stare: sed
 dicta fuerint verba ista post mortē Thare, quod patet:
 quia præcedenti cap. dñs veneruntque Aran, & habita
 uerunt ibi, factique sunt dies Thare ducentorū quin
 que annorū, & mortuus est in Aran, & sequit statim:
 dixit autem Deus ad Abraham; egredere de terra tua,
 & de cognatione tua, & sic post mortem Thare dicta
 essent ista verba. Ita omnes concorditer assereremus
 propter ordinem literæ, si nihil aliud obstat. Sed ta
 men obstat, quod dñs infra in litera septuaginta quin
 que annorum erat Abraham, cū egredere tur de Aran:
 & tamē si post mortem Thare dicta essent verba ista
 diceretur ad plus anno cetero trigesimo quinto
 vitæ Abraham, & ille esset annus trigessimus quintus vi
 tæ Isaac. Et patet quia Thare vixit ducentis & quinque
 annis: præcedenti cap. Genuit autem Thare Abraham
 anno septuagesimo vitæ sue, ut in eodē ca. Supererāt
 ergo vsq; ad mortem Thare ceterum, & triginta quin
 que anni. Vnde necesse erat qd Abraham esset anno
 rum centū triginta quinque qñ diceretur ei ista ver
 ba, & exiret de Aran, & ita videretur manere incon
 uenientia. Aliqui vt Rabbi Salom. & multi alij Iudæi
 dicunt, qd ista verba dicta sunt anno septuagesimo vi
 tæ Abraham: & qd in ipso anno exiuit ille de terra Arā:
 isti sequuntur literam, & tamen non respondent ad
 inconueniens, s. quod videntur ista verba dicta post
 mortem Thare. Nicolaus autem dicit variè, s. quod
 egressus est Abraham de Charra anno septuagesimo
 quinto vitæ sue, & fuit annis sexaginta ante mortem
 Thare: & tamen dicit qd ista verba dicta fuerunt post
 mortem Thare. Primum dicit propter assertionem
 literæ, secundo propter ordinem literæ. Sed assertio
 Nicolai non stat: quia est multum disconueniens sibi
 ipsi; primo quia tunc daretur quod exierit Abraham
 de Aran sine aliquo mādato Dei: quia mandatū istud
 multo post factū est, s. sexaginta annis post exitum,
 vt demonstratum est, & hoc non est conueniens.
 Secundo: quia poneretur mandatum de egrediendo
 superuacue, s. quia iam egressus erat: ideo nō poterat
 egredi; vnde non solum erat mādatum superuacū;
 sed etiam stultum, cum esset impossibile egredi post
 quā egressus esset. Tertio quia falsum est, & cōtra
 literam; nam necesse est prius poni mandatum istud
 de exeundo, qd exitum: & patet quia dicitur in litera
 dixit dominus ad Abraham; egredere de terra tua, &c.
 & postea sequitur, egressus est itaque Abraham sicut
 præceperat ei dñs, & sic patet quod præceptum illud
 fuerat datum prius: & tamen exiuit Abraham de Aran
 septuagesimo quinto anno vitæ sue, s. ante mortem
 annis sexaginta, vt ostensum est, ergo sexaginta annis
 ante mortem Thare dicta fuerūt ista verba, & hæc est
 veritas. Sed tamen Nicolaus conatur respondere ad
 inconuenientia, s. cum obijciatur contra ipsū, quo
 modo iubetur egredi ei, qui erat egressus; respondet
 qd fuerat egressus corpore; sed non mente cū adhuc

reuertere vellet. Sed hoc nō stat, primo quia tūc Abra
 ham esset in peccato volendo redire in terram illam,
 de qua Deus iusserat ei exire, quod tñ non concedi
 mus cum esset Abraham vir sanctus. Secundo quia nō
 vellet redire Abraham in terram idolatrarum cū co
 gnatio sua ad idolatriam declinasset. Tertio quia nō
 potest intelligi de exitu secundū mentem, sed secundū
 corpus, cum dicatur; egredere de terra tua, &
 veni in terram, quam monstrauero tibi, & sic quādo
 ista verba dicta sunt, nondū venerat Abraham in ter
 ram Chanaan, quā ei Deus monstrauit: & tamen
 ad hāc venit annis sexaginta ante mortem Thare an
 nis sexaginta, vt demonstratum est, & confitetur Ni
 colaus ergo fuerunt illa verba dicta ante mortē Tha
 re sexaginta annis. Quarto quia si Deus vellet Abra
 hæ mandare, quod non cuperet redire in terram suā,
 non diceret hoc modo, scilicet egredere de terra tua,
 sed increparet pro illo desiderio: ergo intelligitur, qd
 est mandatum verè de exeundo, quando nōdūm exi
 uerat, & ita fuit datum ante mortem Thare.

Sed adhuc Nicolaus non stat in responsione ista,
 dicens quod non desiderabat redire in terram suam,
 quæ erat plena idolatria, sed dictum est ei; egredere
 de terra tua, idest cum recesseris de ea longius rece
 de. Dicendum tamen quod hoc nō stat, primo quia
 litera non significat hoc, cum dicat egredere de ter
 ra tua: tamen non potest egredi de terra, qui non est
 in ea: recedere autem longius aliud est. Secūdo quia
 etiam litera sequens discordat; nam dicitur, egredere
 de terra tua, & veni in terram, quam monstrauero ti
 bi: & tamen post mortem Thare iam erat Abraham
 in terra, quam ei monstrauerat dominus, scilicet in
 terra Chanaan; ergo de exitu intelligitur. Tertio
 quia Nicolaus præsupponit, qd quādo dixit Deus ista
 Abraham, erat ille in terra Chanaan, & tunc cum dicat
 idest extra terram Chanaan, aut longius procedēdo
 magis per terram Chanaan. Non primo modo, quia
 non erat exiturus Abraham de terra Chanaan, sed
 eam possessurus, ut in sequenti cap. & infra 15. Non
 secundo modo, quia postquā esset Abraham in ter
 ra Chanaan nō tenebatur potius manere in vna par
 te eius: quā in altera: ideo non potest sic accipi.

Quarto patet: quia istud dictum secundum Nicolai
 esset dictum anno, quo mortuus est Thare, & illud
 fuit anno centesimo trigesimo quinto vitæ Abraham,
 qui erat annus trigessimus quintus Isaac, in quo anno
 nulla mutatio apparet ex sacra scriptura circa Abra
 ham, & Isaac filium eius; non ergo potius diceretur ei
 istud hoc anno, quā alio, & sic non est iste sensus.

Dicendum, quod ista verba bis dicta sunt Abraham
 primo in terra Chaldeorum viuente patre suo Tha
 re, & uenit tunc cum Thare de Vr Chaldeorum in
 Charra: & tunc nescitur quis annus ætatis erat Tha
 re, aut Abraham. Secundo dicta fuerunt ad Abraham
 in Charra, quādo nondum introierat in terrā Cha
 naam, uiuebat autem tunc Thare, erat enim annus se
 ptuagesimus quintus vitæ Abraham, ut patet in litera.
 Et erat centesimus quadagesimus quintus vitæ Tha
 re: supererāt autem vsque ad mortem suam anni se
 xaginta, & his sexaginta annis uixit Thare post introi
 tum Abraham in terram Chanaan, qui completur an
 no centesimo trigesimo quinto vitæ Abraham, qd erat
 annus trigessimus quintus vitæ Isaac. Cum aut obijci
 qd dicta sunt uerba ista post mortem Thare, negandū
 est, sed fuerit dicta sexaginta annis ante mortē illius,
 Et cum obijciatur qd ponitur mors Thare, & statim po
 nuntur ista uerba dicta ad Abraham. Dicendum qd li
 tera non asserit hoc, sed ex ordine literæ colligitur, mul
 tum autem differunt ista: aliud est enim quod litera
 asserit,

**Impugna
 tio.**

Quest. 16.
 Alia opi
 nio Nico
 lai.

**Impugna
 tio.**

Quest. 17.
 Responso
 auctoris.

**Solutio o
 bjectionis**

Quest. 15.
 An Abra
 hæ iusio
 fuerit exi
 re de terra
 sua ante
 mortem
 Thare, vel
 post.

**Rabbi Sa
 lom. opi
 nio.**

**Nicolai Li
 rani opin.**

**Cōstitutio
 Lirani.**

**Resp. Lira
 ni.**

asserit; aliud quod ex ordine literæ sequi potest. Primum nūquam potest negari: quia esset negare sacra scripturam: secundum autem potest negari, quia illud non est aliquod scripturæ, sed ordo scribendi: in scribendo autem interdum seruatur ordo naturalis rerum, sicut factæ sunt iuxta tempus, aliquando autem solum ordo artificialis, quod ea, quæ sunt posteriora tempore, prius scribuntur, & è contrario, & hoc fit suadente aliqua ratione: & secundum hoc sunt duæ figuræ, quæ vocantur Anticipatio, & Recapitulatio, quæ figuræ saepe obseruantur in sacra scriptura, & etiam in omnibus historijs secularibus. Neque est enim possibile aliquam historiam longam scribi multarum rerum, in qua non fiat sepe Anticipatio, & Recapitulatio: sic enim lib. 1. Macha. 8. cap. ubi ponitur de morte Iudæ Machabæi: & tamen lib. 2. Macha. 8. c. & vsque ad finem libri agitur quomodo pugnabat Iudas Machabæus: unde illi, qui sunt ignari modorum scribendi sacra scripturæ, putauerunt Iudam Machabæum surrexisse a mortuis, & pugnasse, quod ridiculum est. Similiter supra 1. & 2. cap. ponitur Anticipatio, & Recapitulatio: quia 1. cap. dicitur: Creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam: masculinum, & feminam creauit eos: & tamē cap. 2. dicitur: Formauit Deus hominem de limo terræ, & postea subdit de formatione Heuæ, cum tamen 1. cap. præsupponitur ambo ut creati, & benedicti. In presenti ita fuit, nam fuit prius uocatio Abrahamæ, & exitus de Charra ad eundem in terram Chanaan, quam mors patris Abrahamæ: sed scriptura præposuit mortem Thare, non quidem asserens eam fuisse prius, sed scribens prius, eo quod aliquid dixerat de Thare, & nunquam postea fieri debet mentio de illo, cum tota narratio pertineat ad Abraham, & posteris eius, in quantum illi segregantur a ceteris populis. Fuit autem segregatio per exitum de Charra, & introitum in terram Chanaan, ideo uoluit prius ponere omnia, quæ pertinebant ad Thare, ut postea nunquam de eo sermo fieret, sed continuaretur historia Abrahamæ, & ad hoc scripsit de morte Thare, in qua omnia complentur: & tunc redijt ad scribendum uocationem Abrahamæ, & exitum de Charra, licet ante mortem Thare fuerit: & tunc continuantur omnia de Abraham sine interruptione ulla. Per talem modum multæ anticipations, & recapitulationes fiunt in sacra scriptura, & hæc est ueritas, quæ non habet aliquod inconueniens.

Quest. 18. Quomodo hic facta sit anticipatio.

Prima rō.

Sed aliqui dicunt, quod fuit hic anticipatio, sed non per istum modum assignatum. Dicunt enim quod ista uocatio, & exitus fuit ante mortem Thare, & tamen non fuit facta in Aran, siue in Charra, sed in Vr Chaldæorum: uoluit enim quod sit eadem uocatio, quam scribit Stephanus. Actuum 7. cap. & ista. Et tamen de illa certum est, quod fuit facta in Vr Chaldæorum, ut patet ex uerbis Stephani, ut supra ostendimus: uolunt tamen quod scriptura taceat illam vsque post mortem Thare. Causam huius esse uolunt, quod scriptura uoluerit istam uocationem, & exitum tribuere soli Abrahamæ, qui separabatur, & eligebatur, & non simul ad Thare: ideo præposuit omnia, quæ ad Thare pertinebant: etiam mortem eius: & tunc posuit uocationem Abrahamæ, & exitum, & introitum in terram Chanaan.

Dicendum quod satis poterat concedi factam esse istam Recapitulationem, nisi aliquid aliud obstarat, & tamen obstat: primo quia isti uolunt ponere unicam uocationem, & tamen hoc non conuenit satis literæ, cum ponatur hic uocatio: & Actuum 7. cap. & uideatur non esse unam, sed illam esse factam in Vr Chaldæorum: hanc uero in Aran, siue in Charra, si utrobique litera inspiciatur.

Secundo, quia daretur tunc, quod in Aran non fuerit aliqua uocatio facta, sed inde exierit Abraham sine uocatione, quod isti concedunt dicentes: quod Abraham non fuit moratus in Charra, sed relicto ibi patre statim transiit in terram Chanaan. Sed istud falsum est: quia aequaliter longo tempore mansit Abraham in Charra, cum ibi multiplicauerit opes suas: ut patet infra in litera. Tertio, quia etiam si scriptura non exprimeret uerisimile erat factam esse uocationem in Aran. Postquam enim uocatus à domino exiit de Vr Chaldæorum, non moratus est in via vsque Charra: Ideo nulla alia uocatione opus erat: cum autem uenit in Charra moratus est ibi longo tempore cum patre suo, ita ut diuitias multas lucrifaceret: & ita necesse erat, quando placeret Deo, quod inde recederet. Probabile erat ergo, quod iterum Deus inde uocaret eum, admonendo ire in terram Chanaan. Quarto, quia uidetur hoc necessario intelligi ex litera hic: nam dicitur: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, &c. Et sequitur: Egredus est itaque Abraham, sicut præceperat ei Dominus: septuaginta quinque annorum erat Abraham, cum egredere de Aran. Et ita apparet, quod ista egressio non fuit de terra Chaldæorum, sed de Aran, siue Charra: & tamē nunc egressus est uocatus à domino: cum dicitur: Egredus est, sicut præceperat ei Dominus: ergo præceptum istud de exeundo fuit datum in Aran. Quinto patet, quia si istud mandatum datum esset in terra Chaldæorum, & inde esset egressio, ponerentur illi, qui egressi sunt: & tamen de Vr Chaldæorum egressi sunt Abraham, Thare, & multi alij: ut præcedenti cap. Et non ponuntur hic nisi Abraham, & uxor sua, & Loth, qui iuerunt in terram Chanaan. Tulit itaque Sarai uxorem suam, & Loth filium fratris sui, ueneruntque substantiâ, quam possederant, & animas quas fecerant in Aran, & egressi sunt, ut irent in terram Chanaan: & sic manifestè apparet, quod quâdo nunc exierunt iam steterant in Aran, cum ibi fecissent animas, & illas secum portabant: ergo exitus iste fuit de Aran, & mandatum de exeundo fuit de Aran, & non de terra Chaldæorum. Dicendum ergo, quod iste fuerunt duæ uocationes distinctæ, & fuerunt duo exitus, & in isto secundo exitu non iuit Thare, sed Abraam, & Sarai, & Loth filius fratris eius.

Quest. 19. Unde fuerit tertius exitus.

Diximus autem supra q. 1. quod fuerunt duæ uocationes, & tres exitus. De duobus uocationibus, & de duobus exitibus sibi respondentibus iam diximus: fuit autem tertius exitus de Aran ad eundem in terram Chanaan, & iste fuit post mortem Thare: de hoc minus scriptura loquitur: & tamen necesse est poni eum: quia Act. 7. cap. in uerbis Stephani habetur. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abraham, cum adhuc esset in Mesopotamia priusquam moraretur in Charra, & dixit ei: exi de terra tua, & de cognatione tua, & ueni in terram, quam tibi monstrauero: tunc exijt de terra Chaldæorum, & habitauit in Charra: & inde postquam mortuus est pater eius, transiit eum Deus in terram istam: in qua uos habitatis. Et ita apparet manifestè, quod post mortem Thare exiuit Abraham de Charra, & translatus est in terram Chanaan: & tamen exitus secundus, quo exiuit Abraham de Charra, fuit sexaginta annis ante mortem Thare, cum esset Abraham septuaginta quinque annorum: ut patet hic in litera, ergo necesse est dare tertium exitum Abraham ad eundem in terram Chanaan, quem Stephanus uocauit translationem. Causa autem huius exitus fuit: quia quando exiuit Abraham de Charra cum Sarai uxore sua, & Loth, totaque substantia sua, & uenit in terram Chanaan, uiuebat Thare: fuit enim sexaginta annis ante mortem eius, ut supra ostensum est: mortuus est autem Thare anno centesimo trigésimo

Secunda rō.

Tertia rō.

Quarta rō.

Quest. 20. An in tertio exitu facta fuit uocatio.

Quest. 21.

Reijctio obiectionis.

trigésimo quinto uite Abrahamæ, qui erat trigésimus quintus uite Isaac. Et quia bona Thare pertinebant ad filium eius Abraham cum alijs liberis Thare, redijt Abraham in Charram in morte Thare, ut acciperet bona sua, & inde reuersus est in terram Chanaan nunquam rediturus in Charram. De isto exitu tertio solus Stephanus dixit, nam hic nihil dicit, eo quod de solo secundo habetur, qui fuit ante mortem Thare, & ob hoc proprie dixit transiit cum Deus inde potius, qui exiit inde, quia in alia uice exiuerat de Charra, & tunc rediturus erat, & hanc mentem habebat Abraham, si rediret in Charram moriente patre suo ad succedendum in bonis. Unde non erat adhuc plene fixus in terra Chanaan, cum autem mortuo patre uenit in Charram, & accepit bonis hereditarijs redijt in terram Chanaan fuit ibi, omnino fixus: ideo tunc transiit eum Deus in terram Chanaan, & prius non erat translatus licet illuc iussisset, & ibi maneret.

Sed dicitur quomodo huic exiit non assignatur uocatio Dei, sicut in alijs duobus; quia neque Stephanus illam posuit, qui de hoc exitu solus loquitur. Aliquis dicit, quod fuit uocatio aliqua, sed non habetur; quia multa acciderunt, quæ non scribuntur, ut Ioan. 20. & 21. cap. Sed dicendum quod ista positio non conuenit, primo quia non est ponenda pluralitas sine necessitate; scriptura sacra in alijs exitibus posuit uocationem; hic autem non posuit, non licet autem aliquid addere ad eam sine causa: & tamē non apparet aliqua causa necessitatis ad ponendum uocationem, ideo non licet eam poni. Secundo quia nulla ratio erat ponendi hic uocationem, quia non est sicut in alijs exitibus: tunc enim erat Abraham extra terram illam, ad quam iubebatur uenire, ideo opus erat uocatione, & admonitione, nunc uero erat iam in terra Chanaan, ideo non erat opus uocari. Tertio quantum ad hoc, quia si Abraham moriente patre redijisset de terra Chanaan in Charram, ut maneret ibi: opus esset uocatione postquam ibi esset; sed iuit illuc solum ut acciperet bona hereditaria, & rediret in terram Chanaan: ergo non erat uocandus. Quarto quia Abraham relinquebat omnia bona sua, & domum in terra Chanaan, quando uenit in Charram mortuo patre eius. Ideo etiam si non uocaretur ipse rediret, ut non perderet bona sua: non ergo fuit uocatio aliqua ista uice, sicut in alijs.

Sed aliquis dicit, quod etiam hac uice fuit uocatio, sicut in alijs vicibus, & uocatio erit ea, quæ habetur hic, quia iste tertius exitus fuit post mortem Thare. Actuum 7. cap. & uocatio quæ hic ponitur secundum ordinem literæ post mortem Thare. Ideo poterimus dicere, quod ista uocatio fuit pro illo exitu: & euitabimus tunc anticipacionem, & recapitulationem, in qua multum laboratur, sicut dictum est supra quæst. 17. quia nunquam est recedendum a recto ordine literæ sine necessitate. Dicendum, quod hoc non stat: quia ista uocatio, quæ habet hic, non potest competere, nisi secundæ egressioni, quæ fuit uenire Thare, & non tertiæ, de qua nunc loquuntur. Primo quia dicitur, egredere de terra tua, & de cognatione tua: nunc uero non poterat egredi, quia iam sexaginta anni erant, quod egressus fuerat. Secundo quia dicitur, de domo patris tui; sed ista duo simul non poterant verificari, nisi uiuente patre Abraham, ut ostensum est supra quæst. 14. & tamen nunc mortuus erat pater Abraham; ergo non poterat istud dici. Tertio quia dicitur, ueni in terram, quam monstrauero tibi, & ita nondum terra monstrata erat, quoniam illa uerba dicebantur, & tamen habitauerat iam Abraham in terra Chanaan per sexaginta annos, quæ erat terra, quam Deus monstraturus erat; ergo non poterat tunc dici ista uerba. Quarto quia in completionem illius præcepti dicitur egressus est itaque Abraham, sicut præceperat ei dominus, & Alph. Toft. super Gen.

ptuagintaquinque annorum erat cum egredere, constat tamen quod hac tertia uice erat Abraham centum triginta, & quinque annorum, cum mortuus esset pater suus, ergo non intelligitur de illa uice. Quinto, quia dicitur fuit Sarai uxorem suam, & Loth filium fratris sui, ueneruntque substantiâ, quam possederat, & animas quas fecerant in Aran: & tamen hac tertia uice non ferebat Abraham secum ista: sed habebat totam domum suam in terra Chanaan cum uenisset solus, ut tolleret bona, quæ ei iure hereditario prouenerat ex patre suo. Dicendum ergo est, quod iste tertius exitus non habet aliquam uocationem: quia non indigebat ea propter causas dictas; uocatio autem ista, de qua hic, conuenit secundo exitui, sicut declaratum est.

Quest. 22. Quo tempore hic uerba dicta fuerint Abraham; exi de terra, &c.

De istis satis dictum erat, tamen a quibusdam ita dicitur quantum ad istud dubium, scilicet quo tempore ista uerba dicta fuerint. Rabbi Sa. dicit, quod sexaginta annis ante mortem Thare: & quod immediate dictis uerbis recessit Augustinus, licet quantum ad uiam partem teneat opinionem Rabbi Sa. tamen non tenet quod ista uerba dicta sunt ei sexaginta annis antequam moreretur Thare, sed antequam ueniret in Aran: ut patet de ciuitate Dei, lib. 16. cap. 16. Nicolaus autem dicit, quod ista uerba dicta fuerunt Abraham immediate post mortem Thare, & mox recessit de Aran. Sed ipse arguit, quomodo ergo Deus mandat ei recedere de terra sua, cum iam recessisset? Respondet sibi aliquos, quod licet egressus fuerit corpore, tamen mente ibi manebat cum adhuc illuc redire cogitaret. Sed replicat hoc non esse probabile: quia terra sua idolatria plena erat, & dominabatur tunc Neros, qui vocabatur alio nomine Amraphel: ut patet infra 14. cap. Sed hoc falsum est: quia ut probatum fuit supra 11. cap. tunc Abraham non regnabat Nemrod: sed Ninus tertius Rex ab eo: ad propositum tamen non refert, quia ibi esset alius Rex cogens hostes collere ignem, & ille ipsum cogeret ad idolatriam; ideo respondet ultimo, quod dicitur egredere de terra tua, id licet egressus fueris corpore, & mente tamen adhuc longius recede, magis enim distat terra Chanaan a Chaldea, quam Aran Mesopotamie. Mihi autem uidebitur dicendum esse cum Augustino: quod ista uerba dicta fuerint ante mortem Thare, & tunc antequam ueniret in Aran: ut patet in narratione Beati Stephani. Actuum 7. cap. ubi dicitur, Deus gloriæ apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia, priusquam moreretur in Charra, & dixit ad eum: exi de terra tua, & de cognatione tua, & ueni in terram, quam tibi monstrauero: tunc exijt de terra Chaldæorum, & habitauit in Charra: & inde postquam mortuus est pater eius, transiit eum Deus in terram istam, in qua uos habitatis. Secundum ista uerba materialia Beati Stephani, & secundum quod innuit Augustinus ubi dicitur, iste fuit ordo, quod cum Thare persecutionem Chaldæorum fugiens recessisset de terra Chaldæorum, & intrasset in regnum, uel terram Mesopotamiam, antequam accessisset ad Aran ciuitatem in itinere apparuit Deus Abraham dicens, quod egredere de terra tua, & de cognatione tua; sed quia Abraham uidebat patrem suum Thare senem esse afflictum non reliquit eum credens, quod non resistebat in hoc uoluntati diuinæ; quia Deus non mandabat immediate egredi. Cum autem mortuus fuit Thare Abraham, siue commonitus alia uoce, siue cõgenus uoce prior recessit de Aran, ut ueniret in terram Chanaan. Si autem teneatur responsio, uel positio Nicolai, oportet responderi ad istum textum Beati Stephani, cuius solutionem non uideo; nisi dicatur, quod ista uox bis dicta est, scilicet primo antequam ueniret Thare in Aran, secundo post mortem Thare; nec potest negare Nicolaus, quod ista uox non fuerit dicta ante mortem Thare: quia textus euidenter ponit Actuum 7. cap. ut recitauimus supra. Sed circa omnia prædicta

Ordo uocationis Dei in Abraham.

dicta veritas est, quam supraposuimus in 21. quæstionibus, scilicet quod Abraham fuit vocatus a Deo semel in terra Chaldaeorum, & tunc venit Abraham, & Thare solum vsque Charram: secunda vice vocatus est in Charra, postq̄ ibi habitasset logo tempore, inde recessit in terram Chanaan: & hæc vocatio, & exitus habetur hic: & fuit hæc vocatio, & exitus annis sexaginta ante mortem Thare. Tertia vice exiit Abraham de Charra, & venit in terram Chanaan, scilicet quando moriente patre venit ad tollendum bona paterna, quæ erant in Charra, & de hoc exitu solum scribit Stephanus Actu. 7. cap. Et secundum hoc intelligenda sunt opiniones variae. Nam quod dicit Rabbi Salomon. verum est, sed solum ille loquitur de secunda vocatione, & secundo exitu, de quo hic habetur de primo nihil intellexit. Augustini autem dicta intelliguntur de prima vocatione, & exitu, & fuit illa vocatio in terra Chaldaeorum, & tunc necesse est sibi, q̄ concedat aliam vocationem, præter illam in Charra, vel quod dicat istam vocationem, de qua habetur hic esse illam, quæ facta est in Caldea, sed istud nõ potest esse, vt ostendimus supra 18. q̄. ideo oportebit, q̄ teneat primum intelligendo esse duas vocationes. Nicolai autem positio est minus rationabilis, neq̄ potest satis sustineri: quia non fuerunt ista verba dicta post mortem Thare, neque fuit tunc iste exitus, de cuius positione diximus sup̄. q̄est. 15. *Egredere de terra tua.* Quia quãdo ista vox dicta fuit, licet Abraham recessisset ab Hur ciuitate Chaldaeorum, in qua natus fuerat: tamen non totaliter recesserat a Caldea cum Mesopotamia, & Caldea more sacrarum scripturarum eadem terra iudicentur: quod patet in narratione beati Stephani, vbi dicitur, quod apparuit Deus Abraham in Mesopotamia mandãs, quod exiret de terra sua, & tunc dicitur in litera, quod exiit de terra Chaldaeorum, tanquam Mesopotamia intra Caldeam sit. Sic enim Hur erat proprie terra natiuitatis Abrahæ: ita tota Caldea vocabatur terra eius modo loquedi vulgari, quo dicitur regnum, in quo aliquis natus est, esse terram istius. *Et de cognatione tua.* Idest de inter fratres, & cognatos tuos; manebat enim in Hur ciuitate Chaldaeorum Nachor frater Abrahæ deditus idolatriæ, & alij de consanguineis Abrahæ. *Et de domo patris tui.* Idest de domo Thare: quia Abraham ueniebat cum Thare, & iubebatur recedere, ne malis moribus aliorum ipse inficeretur. Secundo tenendo quod dicta fuerit ista vox post mortem Thare, dicitur. *De domo patris tui.* Quia licet post mortem patris non manebat domus patris, sed totum manebat in posteris potest dici domus patris locus, in quo erat domus patris, antequam moreretur pater. *Et ueni in terram, quam monstrauero tibi.* Magna obedientia, & confidentia Abrahæ in hoc demonstratur: quia nondum dictum fuerat Abrahæ, quo ire debebat, & tamen ad Dei mandatum cum tota domo sua quocumque eum Deus impelleret recedebat. Prædicta procedunt secundum illud fundamentum vnus positionis, scilicet, quod verba ista fuerunt post exitum de Hur Chaldaeorum, cum essent Thare, & Abraham in itinere anrequam uenirent in Charram. Et hoc fit ad concordandum literam Stephani, & istam, vt sit tota vna vocatio, & s̄m hoc est expositio multum cõueniens: & tñ, vt ostendimus, veritas est, q̄ fuerunt duæ vocationes, & tres exitus: verba aut̄ huius cap. solum accipiuntur de vocatione secunda, qñ erat Abraham in Charra, siue Aran, & ibi longo tpe habitauerat; acquiesceratq̄; opes multas: nesciente n. Abraham qñ inde recedere deberet in terram Chanaan, dixit ei Deus annis sexaginta ante mortem Thare patris sui: anno aut̄ vite sue sexagesimo quinto. *Egredere de terra tua.*

Confutatio opinio nis Nicolai.

Expositio Nicolai.

Idest de Haran, siue Charra, quod idem est: hæc enim erat terra Abrahæ: non quidem originis, sed habitationis: nam per tm̄ tempus ibi manserat, q̄ terra eius vocari poterat, cum ibi multiplicasset opes suas, cum dicitur infra in litera: & animas, quas fecerant in Ara. i. seruos, quos acquirerant. *Et de cognatione tua.* Quia hic ponit domus patris, & cognatio: & ponunt ut distincta erant cognati, vel cognatio: dupliciter vno mō vocabit̄ cognatio quantum ad illos, qui nõ descēdebāt de Thare, sed de auis, aut proauis eius: quia forte aliqui horū uenirent nunc cū Thare de Hur Chaldaeorum, licet scriptura nõ exprimat illud p̄cedenti cap. & hoc est, quia solū uoluit scriptura facere mentionē de illis personis, q̄ pertinent ad narrationē eius. Alio mō uocabitur cognatio quantum ad illos, qui descendebant, de Thare, & tñ non manebant de familia eius, cū nõ essent in sua œconomia: utroq̄; mō est verum, quia Abraham exiit de cognatione sua: nam oēs deseruit exeundo de Aran: solum n. tulit secum Sarai uxorē suam, & Loth filium fratris sui, & seruos suos, vt dicitur infra in litera: serui autem non erant de cognatione sua. *Et de domo patris tui.* Istud potuit facere Abraham: quia domus patris eius erat in Aran, vbi erat nunc Thare, & uiebat: nam post hoc vixit annis sexaginta, & de domo patris sui recessit Abraham: quia erat tunc ibi domus patris sui. *Et ueni in terram, quam monstrauero tibi.* Ista est terra Chanaan, in qua non erat nunc Abraham, sed mit illuc recedendo de Aran. *Faciamque te in gentem magnam.* Deus hominibus promittit, vt Deus ad se alliciat secundū q̄ uidet eos desiderare. Desiderium aut̄ naturale est, quod quodlibet animal conseruet se per generationem in suo simili, scilicet in suo filio, & quia Sarra erat sterilis, angustiabatur Abraham, quia ab ea filium habere non poterat. Deus ergo promittit hic gentes multas de eo exituras. August. 16. de ciuit. Dei. cap. 17. dicit quod duo promissa fuerunt hic Abrahæ, primo terra Chanaan, quam possessurum erat semen suum, cum dicitur ueni in terram, quam monstrauero tibi, scilicet in terram Chanaan. Secundum promittit multiplicationem, & benedictionem omnium genitum in semine suo, vel in seipso: & hoc ualde maius est, quam primum, scilicet q̄ de Abraham nasceretur Messias, in quo benedicentur omnes gentes, hoc tenet glo. ordi. & licet istud secundum promissum non tantum declaratur in litera; tñ Abraham ita intellexit promissionem factam: ut patet Io. 2. cap. Abraham pater vester exultat, vt videret diem meum, vidit & gauisus est. *In gentem magnam.* Quia ad literam sic conigit, quod multæ gentes nascerentur de Abraham: quia nati sunt Ismaelitar, qui valde multiplicari sunt, ut patet infra 16. cap. & nate sunt multæ gentes de filiis: Cethuræ; multi etiam de Idumæis per Esau, multi autem de Israelitis per Iacob. *Et benedicam tibi.* Benedictio semper importat multiplicationem, vel augmentum: quia Deus Abraham multiplicauit in bonis spiritualibus, & temporalibus: *Erisque benedictus.* Idest, quia ego benedico tibi eris benedictus, cū possum dare quod uolo: uenient n. super te multa bona, q. d. multi hoies benedicunt alios imprecatio bona, & tamen aliqui non enueniunt illa bona, quia illi, qui benedicunt non hñt in potestate bona, quæ imprecantur: sed quia ego possum facere, quæ dico: ideo quia benedico tibi, certissime eris benedictus, idest enueniet super te bona, quæ tibi annuntio: vel eris benedictus antonomastice, scilicet magis quam patres tui: quia benedictiones posteriorum erant maiores benedictionibus priorum, sic dixit Iacob ad Ioseph, benedictiones patris tui confortatae sunt benedictionibus patrum suorū: ut patet infra 49. cap. In Hebræo dñ. *Erisque benedictio.* Quicumq̄; enim

Cognatio biferuã intelligi potest.

Desideriã naturale cuiuslibet animal est conseruare se per generatio nem in suo simili.

Quando ali quis alit̄ in quadã qualitate multo excesserit nõ tantum denominat̄ ab illa cõ-creatione, sed etiam abstracti- ue.

Q̄o intelligitur, eris benedictio. Q̄o fiebat benedictio apud Hebræos.

Modus benedictionis, qui in ualuit apud antiquos.

In quacumque benedictione nomen Christi exprimit.

Maxima Loth bonitas hinc deprehendi potest.

enim multum aliquis excedit alios in aliqua quantitate, non solum denominatur ab illa concretiuè, sed etiam abstractiuè, ut dicatur de aliquo ualde sapiente, quia ille non solum est sapiens, sed sapientia, quia abstractum prius significat ipsam formam, quam concretum. Rabbi Salomon, & quidam alij Hebræi dñt, quod *Eris benedictio.* Intelligitur, quod in noie Abrahæ forma benedictionis exprimitur, quia futurum erat, quod benedictio sacerdotū hoc modo fieret: Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob benedicat tibi. Et iterum: repetebatur nomen Abrahæ, dicendo Deus Abrahæ benedicat tibi, & sic forma benedictionis, qua utebantur sacerdotes super populum incipiebat a noie Abrahæ, & terminabatur in noie Abrahæ. Et forte Iudæi mentiuntur in hoc, quia Deus mandauit sacerdotibus, quod qñ populum benedicerent, sic benedicerent: *Benedicat tibi dominus, & custodiat te, ostēdat dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat dominus uultum suum ad te, & det tibi pacem: vt patet Numeri. cap. 6.* Nisi forte dicatur, q̄ in aliquibus benedictionibus specialibus proferebantur uerba prædicta. *Et magnificabo nomen tuum.* Idest dabo tibi celebritatem nominis, scilicet famã, quia tanta bona Deus faciebat Abrahæ, q̄ nomē eius cognoscebatur a multis: & sic habetur infra 21. cap. q̄ quando Abimelec vidit prosperitatem Abrahæ in omnibus iuit ad eum: & pepigit cum eo fœdus, vt non faceret malum femini suo, sicut Abimelec non fecerat malum ei. Maxime, quia fama victoria, quam habuit de quatuor regibus eripiens Loth consobrinum suū faciebat eū celebrem. Sic n. dixit Deus Dauid, ut patet 2. Reg. 7. c. *Faciam tibi nomē grande, iuxta nomē magnorum, qui sunt in terra.* *Benedicam benedictibus tibi.* Tantum enim Deus acceptauerat Abraham ad gratiam, q̄ non solum benedixit eum, sed etiam oēs benedicerent ei. Sicut cum aliquis multum diligit alium non solum diligit eum, sed etiam amicos eius. *Et maledicam maledictibus tibi.* Quia Deus destruebat emulos, & inimicos Abrahæ priuãdo eos bonis temporalibus, & uita in hebræo dicitur. *Maledicam maledicti tibi.* Ponuntur enim benedictes pluraliter, maledictes autem singulariter, ad signandum q̄ multi benediceret Abrahæ, & pauci maledicerent. *Atque in te benedictur uniuersæ cognationes terra.* Iudæi dicunt. *In te benedictur omnes cognationes terra.* Idest in noie tuo. i. q̄ qñ aliquis uolet benedicere, vel imprecari bona alteri, dicitur benedicat tibi Deus sicut benedixit Abrahæ. Christiani aut̄ uerius intelligūt de Christo dicentes. *In te benedictur omnes cognationes terra.* Idest in Christo de te nascituro, quia in qualibet gente Christiani, & vbique Christi nomen in sonat, & qñcunq̄; aliqua benedictio danda est, nomen Christi exprimit. Vel in Christo benedictæ sunt oēs nationes terræ, idest per Christum oēs redemptionē receperūt: oēs homines secundum apostolum in Adam peccauerāt, vt ad Ro. 5. cap. ideo oēs erant obligati morti æternæ. Benignitas aut̄ redēptoris nostri Iesu: oēs nos ab hac obligatione per passionem suã absoluit: ut patet Iſa. 53. cap. Vere lægotes nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. *Egressus est autem Abraham.* Scilicet de Aran, in qua per multum tps habitauerat, usq̄; ad mortem patris sui Thare: non tamen constat quantum tempus fuit istud, quia non constat, quoto anno vitæ sue uenerit Thare in Mesopotamiam. *Sicut ei præcepit dominus.* Sicut uerbo obediens non indicans, utri bonum, uel malum, laboriosum, uel non laboriosum esset: sed solum formam mandati attendens. *Et iuit cum eo Loth.* In hoc magna bonitas Loth apparet, qui magis uoluit cum aniculo fideli, & iusto peregrinari, quam inter infideles cognatos in abundan-

tia, & quiete magna delectabiliter commorari, & sic postea fecit: quia secutus est eum, quando descendit in Aegyptum, vt patet infra 13. cap. Et ideo propter Abraham Deus fecit multa bona Loth, & posteris eius, vt patet infra 19. cap. & Deuteron. 2. cap. dando eis possessionē terrarum, & adiutuando expellere hostes suos. *Septuagintaquinque annorum erat Abraham, cum egredere de Aran.* Patet quia, vt præsuppositum est, Thare genuit Abraham, cum esset centum triginta annorum: & mortuus fuit Thare completis ducētis quinque annis, vt patet p̄cedenti cap. Restabant ergo ab illo tempore usq̄; ad mortem Thare septuagintaquinque anni. In anno ergo mortis Thare Abrahã compleuit septuagintaquinque annos: & eodem anno exiit de Aran, vt ueniret in terram Chanaan. De ueritate autem huius dicti diffusus dixi cap. p̄cedente circa finem, propter p̄cedentia quidã ita tenent, maxime qui sequitur Nicolaum, s. q̄ in morte Thare fuerit ista uerba dicta, & recessit Abrahã de Aran: sed istud est impossibile; immo sexaginta annis uixit Thare post istum recessum Abrahæ: erat enim Thare septuaginta annorum, quando genuit Abraham, & Abrahã erat annorum septuagintaquinque, quando recessit de Aran: erat ergo tunc Thare annorum centum quadragintaquinque, & sic usq̄; ad mortem suam supererant anni sexaginta, quia Thare uixit ducentis, & quinque annis; vt in p̄cedenti cap. *Tulit uxorem suam Sarram.* Quam Thare pater eius dedit ei in uxorem, anteq̄ exirent de Vr Chaldaeorum, & tenuit eam in Aran: & postea multo tempore in terra Chanaan: sed non potuit ex ea filii suscipere, quousque miraculosè cõcepit, quia uere sterilis erat: vocabatur aut̄ alio nomine Iespha, vt patet cap. p̄ced. *Et Loth filium fratris sui.* Scilicet filiū Aran, & erat Loth frater Sarre: uocatur tñ Loth frater Abrahæ, infra 13. cap. *Vniuersamque substantiam, quam possederant.* Scilicet pecora multa: quia uiri Patriarchæ pastores erant, & tota eorum substantia in pecudibus erat, vt patet infra 47. Sic enim dixerunt filij Iacob pastores ouium suorum, & patres nostri. *Et animas, quas fecerat in Aran.* Anima ponitur pro toto homine; vt patet infra 46. cap. Omnes anime, quæ ingressę sunt in Aegyptum de la cob fuerunt septuaginta. Et non dicuntur hic fecisse animas, quia genuisse filios, quia Abraham nullum vnq̄ filiiū habuit, quousq̄; de Agar suscepit Ismahelem: vt patet infra 16. cap. Sed uocatur aī, quas fecerunt, i. serui, uel ancille, quos acquirerant: facere enim computatur pro acquirere, & non computat seruos, uel ancillas in noie substantię; sed seruus est possessio dñi sui, vt patet 5. Ethic. & primo Polit. cap. 2. vbi uocatur organum adiuuātum; separatū homo existēs simp̄r alterius. Vel dicuntur aī, quas fecerunt, i. hoies, quos ad cultū ueri Dei in Aran cõuerterunt; q̄a docentes, uel cõuertentes alios, facere eos dicuntur, & gignere eos; sic n. dicit Apostolus ad Galat. 4. cap. Filioli mei, quos ego parturio, donec formet̄ in uobis Christus; & forte ista sententia est melior, s. q̄ illi, quos conuertunt in Aran, secuti sunt eos uenientes in terram Chanaan, ut magis ab eis erudirentur, & ne in terra illa idolatrarum manentes, rursus ad idolatriam uerterentur.

Sarra uxor Abrahę ante cõceptu non potuit, quam ex miraculo conciperet.

Cap. 6.

Qui alios conuertit eos facere dicuntur.

Quest. 23. Descriptio itineris Abrahę recedētis de Mesopotamia.

Vt ueniret in terram Chanaan. Aran, quæ est in Mesopotamia est magis Septentrionalis, quam terra Chanaan, & magis contra Orientem; terra autem Chanaan dñ terra Palestine, & partim terra Phenicę, & Arabia, ubi nunc Iudæa nuncupatur. *Vsq̄; ad locum Sichem.* Abraham ueniens de Mesopotamia intravit in terram Chanaan per partem Septentrionalē in cõfinio Oriētis; cum n. terra Chanaan sit Australis respectu terrę Mesopotamię, necesse est, q̄ qui u-

nit itinere recto de Mesopotamia in terram Chanaan in ter per latus septentrionale eius: sed quia Mesopotamia non solum est septentrionalis respectu terrae Chanaan, sed etiam est Orientalis: ideo intrantes in terram Chanaan de Mesopotamia, vel Caldea non intrant directe per latus septentrionale terrae Chanaan, idest ex transuerso lateris septentrionalis: sed per partem septentrionalem in confinio Orientalis. Et signum huius est, quia quando Nabuchodonosor venit de Babylone, quae est in Caldea ad terram Chanaan, intravit, & exiit per ciuitatem, quae dicitur Reblata, quae alio nomine uocatur Emath, ut patet 4. Reg. 23. cap. Ista autem Reblata, siue Emath est in confinio Orientalis, & septentrionis terrae Chanaan, ut patet Numeri 34. cap. Intrat ergo Abraham per latus septentrionale, & conuertit se contra partem Orientalem terrae Chanaana. Schem. n. 3. partem Orientalem terrae promissionis est apud montem Hebal, & Garizim, ut patet in lib. de diuisione terrae sanctae, per quam partem intrauerunt Israelitae uenientes de Aegypto, ut patet Deuteronom. 11. & Iosue 8. cap. Schem nunc Neapol. idest noua ciuitas dicitur, ad quam ossa Ioseph de Aegypto translata sunt, ut patet Iosue 24. cap. In Schem Emor filius regis oppressit Dinam filiam Iacob, ut patet in fra 34. cap. Iuxta fontem Schem fabricauit Ieroboam uirtulos aureos duos, quos adorari fecit ab Israel.

Vbi uirtuli aurei fabricati sunt quos Israelitae coluerunt. Quae 24.

Error Iudaeorum in declaratione uocabuli.

Vallis Pentapolis.

Chananei sunt de filiis Chana.

F Melchisedech, idest Sem, ut uolunt omnes Doctores, erat Rex Salem, idest Hierusalem, quae est in terra promissionis, siue terra Chanaana. Et dicitur hic magis de Chanaana, quam de alijs sex populis: quia fit hic mentio, qualiter inuit Abraham ad habitandum circa uallem illustrem, quae dicitur Pentapolis, quia ista uallem, & terram propinquam tenebat ille populus, qui dicebatur Chanaanus: & ab illo populo uerbatur Abraham morari in terra illa, ut incolae: sed cogebatur peregrinari, & emere terram, in qua habitaret. Patet supradictum, quia Pentapolis, siue illa uallis, in qua erat Sodoma cum alijs quatuor ciuitatibus irrigabatur Iordane, & per illam partem intrabat Iordanis in mare: de hoc infra cap. 13. Iste autem populus specialis, qui uocatur Chanaanus, tenebat terram coniunctam Iordani, & mari, ut patet Numeri 13. cap. ubi dicitur Amalech habitat in Meridie Ethaus, Iebusaeus, & Amorraeus in montanis: Chanaanus uero moratur circa mare, & iuxta fluentia Iordanis.

G Quare dixit hic scriptura Chanaanem autem erat tunc in terra. Dicendum quod sicut supra tactum est, Chanaanus non nominat generaliter omnes filios Chanaana, idest populos descendentes a Chanaana filio Cham. Sed nominat unum de septem populis, quorum terram promisit Deus Abraham sequenti cap. & infra 15. Erat namque tota terra illa per istos septem populos, uel gentes diuisa: & hanc partem terrae in qua nunc Abraham erat tenebat illa gens, quae uocatur Chanaanorum. Cum autem essent septem populi, causa quare iste solus nominatur, est, quia iste possidebat illam terram, & non alij, in qua nunc Abraham morabatur: transfuit enim Abraham ad conuallē illustrem, sed conuallis hoc est Pentapolis, siue uallis Sodomorum, per quam Iordanis transit, cap. seq. & tamen iuxta Iordanem, & mare mortuum, in quo terminatur Iordanis. In ista ualle habitabat iste populus Chanaanus, ut dicitur Numeri 13. cap. Scilicet Amalech habitat in Meridie, Ethaus, Iebusaeus, & Amorraeus in montanis, Chanaanus uero moratur iuxta mare, & iuxta fluenta Iordanis: & patet quod ista sit causa nominandi populum istum, quia etiam seq. cap. noiat populos illos, qui habitabant in terra, in qua erant Loth, & Abraham: cum dicitur eo autem tunc Pherezeus, & Chanaanus habitabant in illa terra. Sed dicitur ad quid proderat nominare populum istum ex illa causa. Dicitur quod fuit primo ad signandum, quod Abraham non possidebat terram illam: nam dixerat Deus ad Abraham egredere de terra tua, & ueni in terram, quam monstrauero tibi, faciam te in gentem magnam: ideo putaret aliquis quod Deus statim daret ei terram illam in sua, & ut significetur, quod non dedit eam Abraham dicitur quod Chanaanus morabatur in terra: quod si terra ista deberet esse in potestate alterius populi, & tamen Chanaanus tenebat illam: ergo non poterat esse terra in potestate Abraham. Secundo fuit ad ostendendum, quod Abraham non manebat in terra illa, ut habitator, sed ut colonus susceptus ad habitandum in terra precio dato: quia etiam si in terra illa maneret, non habebat in ea neque unum passum pedis, sed a Chanaanus accipiebat. Sic dicitur ad Hebr. 11. Fide, quae uocatur Abraham, obediuit exire in locum, quem accepturus erat in hereditatem, & exiit nesciens quo iret: sed fide commoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena in casulis cum Isaac, & Iacob coheredibus repromissionis eiusdem Stephanus quoque Actuum 7. cap. dixit: & inde postquam mortuus est pater eius, transfuit eum Deus in terram istam, in qua uos habitatis, & non dedit illi hereditatem in ea neque passum pedis, sed repromisit dare eam illi in possessionem: ideo dicitur Chanaanus autem habitabat in terra, ut intelligatur, quod ille erat dominus

Quaest. 25. Cur hic dicitur Chanaanus erat tunc in terra: cum essent septem populi. Respon.

Prima causa cur Chanaanus nominatur.

Secunda causa.

dominus terrae illius. Abraham uero erat incolae, uel colonus manens in terra precio dato. Tertio fuit dictum ad ostendendum, quod sub iurisdictione Canaanorum erat Abraham, & si aliquam causam litigij habiturus erat aduersus aliquem, aut aliquis aduersus eum conueniendus erat coram iudicibus Canaanis. Sic sequenti c. cum de iurgio pastorum Abrae, & Loth dicitur, adiungitur: Ferec eius autem, & Canaanus habitabant in terra illa, ac si dicatur coram istis uentilanda esset causa pastorum, & ut non cogereatur ambo comparere coram iudicibus Canaanis, & Ferezeis uoluit Abraham, quod ab iniuicem recederent. Apparuit autem. Hic ponitur secundum, scilicet Abrae ad Deum deuotio, quod manifestatur in diuina facta apparitione, & in gratiarum actione. Et dixit ei. Ut communitate quando Deus Abrae apparebat: ei aliquid promittebat, sicut hic promittit, ut sequitur. Semini tuo dabo terram hanc. Supra promiserat Deus Abraham multas gentes uenturas de semine suo. Sed non promiserat eis aliquam terram habitationis: in ista parte promittit eis terram ad habitandum. Semini tuo. Promissio ista fuit facta Abrae non pro se, sed pro semine suo: ideo semper se dicit peregrinari, & sic dicitur infra 15. cap. scito praesens, quod peregrinum futurum est semen tuum in terram non suam.

Quaest. 26. Cur Deus non dedit immediate terram promissam Abrae, sed distulit per quadringentos annos. Tpe legis Moyses certo tantum loco altare constitui poterat.

A Et si dicatur, quare Deus non dedit istam terram immediare Abrae: quia expectauit per quadringentos annos: ut patet infra 15. cap. Respondetur, quod ista terra tenebatur tunc ab illis septem populis Canaanorum, a qua propter peccatum suum expelli debebant: ut patet Leui. 18. cap. Et quia nondum peccata sua tantum demeruerant, ut inde expellerentur: ideo nondum expellebantur: & hic patet infra 15. cap. Nec dum completae sunt iniquitates Amorreorum usque ad praesens tempus. Et edificauit ibi altare. Istud altare fecit Abraham ad gratias agendum in eo immolando hostias, & tunc faciebat Abraham altare domino ubiquecunque uolebat: ut patet hic, & sequenti cap. sed tempore legis Moyses non poterat ubique altare fieri ad imolandum, nisi intra tabernaculi atrium: nec poterat hoc facere quilibet de his: Leui. 17. & Deuter. 12. cap. reliquae bibliae habent hic immediate, & inuocauit nomen domini: sed non est de textu: erat enim interlinearis glossa: aliqui autem de scriptoribus nescientes discernere inter textum, & glossam, istud in textu posuerunt. Simile habetur in multis locis biblicarum scripturarum non correctarum. Et inde. Idest de conuallē Sichem, & Pentapol. Transgrediens ad montem, qui erat contra Orientem Bethel, Glossa ordinaria dicit, est parua uilla, quae postea fuit in sorte Benjamin, & sicut ante uocabatur Bethel. i. domus Dei: ita postea uocata fuit Bethanē. i. domus idoli: quia posuit ibi Ieroboam unum uirtulum aureum: ut patet 3. Reg. 12. cap. Iste mons, iuxta quem posuit tabernaculum suum, erat in ciuitatem Hai, & inter ciuitatem Bethel, ut patet in litera. Habebat autem Hai ciuitatem ad Orientem, Bethel uero ad occidentem: quia Bethel erat magis occidentalis, quam Hai: erat autem inter istas duas ciuitates medius mons Garizim, & mons Ebal, in quo recitate fuerunt maledictiones, & benedictiones, ut patet Deuter. 11. & 27. cap. Erant autem isti duo montes unus mons. Sed uocabantur duobus nominibus, quia duo capita habebat, quorum unum uocabatur Hebal, alterum Garizim. Quod autem isti montes sint inter Hai ciuitatem, & Bethel: satis patet Iosue. 7. & 8. cap. ubi dicitur, quod postquam acciperent ciuitatem Hai fecerunt caerimonias deponendo maledictionem, & benedictionem, quam ante facere non possent impedientibus hostibus: quia cum oppidum Iericho sit in introitu terrae Chanaan, & iuxta Iericho sit ciuitas

A Hai, montes illi sunt post Hai ciuitatem. Contra Orientem Bethel. Bethel, ut communiter ab omnibus doctoribus dicitur esse Hierusalem, & dicitur, quod haec plura nomina, scilicet

Solima, Luz, Bethel, Hierosolyma, Iebushelia, Urbs sacra, Hierusalem dicitur, atque Salem.

Isti duo uersus ponuntur a Nicolao. infra 28. cap. & sunt quasi de intentione omnium doctorum. Ego nescio unde iste error acciderit: quia etiam si omnes doctores teneant, quod Bethel, & Hierusalem sunt eadem ciuitas, tamen non sunt saltem ista Bethel, de qua hic agitur: quia uerum est, quod aliqui Hierusalem uocabant Bethel, ut declarabitur infra 35. cap. sed non est ista, quod multis rationibus patet. Primo ex isto loco, quia Hierusalem est in parte occidentali terrae promissionis. circa mare magnum: Bethel autem est circa Orientem terrae promissionis, scilicet circa Iericho. Item patet hoc ex eo quod habetur infra 22. cap. quod dicitur quod Abraham tulit filium suum: ut immolaret eum in montem, quem Deus monstraturus erat ei. Iste mons uocatur Moria, siue uisionis, & est Hierusalem: quia in illo monte postea fuit aedificatum templum. Hic tamen mons multum distabat a Bethel: quia ambulauit Abraham tribus diebus de loco, in quo tunc habitabat, & die tertio adhuc uidit montem existentem procul, ut patet infra cap. 22. ergo non erat iste mons Bethel. Itē quia quoniam Iacob uoluit ire de Bersabee in Mesopotamiam, transfuit per montem Bethel, & dormiuit ibi: ut patet infra 28. sed constat, quod cum Bersabee sit magis Orientalis, quam Hierusalem. & Mesopotamia magis Orientalis, quam terra Chanaana, ille qui deberet ire de Bersabee terrae Chanaana in Mesopotamiam, non debebat redire in Hierusalem, sed ascendere per confinia Septentrionis, & Orientalis terrae promissionis. Itē patet magis, ut quidam uolunt, quia tpe Abrae, & Isaac, Salem, quae Hierusalem dicitur, erat ciuitas facta, quae in ea erat Rex Melchisedech, ut habetur infra 24. ca. Sed Bethel non erat tunc locus populatus, sed mons, patet quia Iacob dormiens ibi in campo supposit capiti suo lapides & uocauit nomen loci illius Bethel. Istud argumentum non probat: quia praesupponit falsum: nam tunc locus ille populatus erat: quia in eodem c. dicitur quod Iacob appellauit nomen loci illius Bethel, quae antea Luza uocabatur: licet ergo quidam sic inducere uoluit, tamen errauit. Item patet hoc, quia in lib. de diuisione terrae sanctae, qui ualde certus est, ut puta facta ab illo, qui habitabat in terra illa: & sciebat totam terram, & distantiam, dicit quod Bethel distat ab urbe Sichem uno milliario. i. media leuca: sed ut in immediate subiungitur Hierusalem distat a Sichem per uiginti milliaria. i. per decem leucas, ergo non sunt idem Bethel, & Hierusalem. Item quia ut patet in eodem lib. & satis colligitur hic, & 8. cap. Iosue: Bethel est in latere montis Garizim circa Orientem illius terrae, sed Hierusalem multum distat a monte Garizim. Item patet hoc ex eo, quod habetur Iosue. 8. & 10. ca. Dicitur. n. in 8. quod pugnauit Iosue contra urbem Hai, & quod homines de illa ciuitate, & de oppido Bethel, quod propinquum erat infecuti sunt Iosue fugientem, & reliquerunt oppida aperta, & deinde plures illorum occisi sunt, sed postquam 10. cap. dicitur, quod cum audisset Adoni Bezech Rex Hierusalem conuersionem Gabaoitarum ad Israel, & quod fecissent ciuitati Hai congregati sunt multi reges ad pugnantium contra Gabao. Si autem Bethel fuisset id quod Hierusalem non peruenissent noua destructione Hai ad eum quia si per nuncium, quia ipse per se cognouisset, tamen omnes de urbe Hai & Bethel simul exiuerunt ad pugnam contra Iosue, & non mansit aliquis in his duobus ciuitatibus, ut patet Iosue. 8. cap. Item clarius, quia ut habet Iosue 17. c. Bethel cecidit forte filiorum Iosue.

Quaest. 27. an Bethel, de qua hic loquitur sit Hierusalem. Quod non omnibus appellata sit Hierusalem.

Confutatio rationis.

sed Hierusalem cecidit in sorte filiorum Benjamin: **H** ut patet Iosue 18. cap. Item clarissime hoc demonstratur: quia ut habetur 3. Reg. 12. cap. Quando diuifum fuit regnum Israel a regno Iuda dixit Ieroboam Rex Israel in corde suo, qd si ascenderet Israel ad adorandum Deum in Hierusalem, cum esset Hierusalem in tribu Benjamin, & manserit cum Rege Roboam conuertetur totus populus ad dominum suum Roboam: ideo fabricauit duos uitulos, quorum unum posuit in Bethel, & alium in Dan; ergo luce clarius apparet, qd non est idem Bethel: & Hierusalem, nec aliquis insipientissimus posset hoc negare. Et ex consequenti isti errant: quia dicunt qd Luza est idem qd Hierusalem: quia Luza est idem quod Bethel: ut patet infra 28. cap. ubi dicitur uocauit Iacob nomen loci illius Bethel, quae prius uocabatur Luza, **A**edificauit quoque ibi altare Dominus. In hoc magis patet deuotio Abrahæ, & religio: quia ubique morabatur altare construere, ut a Dei cultu circa latram non cessaret: ut patet enumerando eius mansiones, sicut & infra 8. cap. quando habitauit in Hebron: & de habitatione in Bersabee: patet infra 21. cap. ubi dicitur, & inuocauit ibi nomen dñi Dei æterni *Perrexit Abraham.* Abraham non habens firmam ciuitatem in terra illa ad modum peregrinantis hinc, & inde mouebat tabernaculum suum; ubi melius sibi esse cognoscebat, **E**t *Ulyra progrediens ad meridiam.* Idest cõtra Aegyptum, quae est Australis respectu terræ Chanaan. Patet quia desertum Sin, & Cadesbarne sunt in uia uenientibus de Aegypto in terram Chanaan, ut patet Numeri 20. & 33. Sed ista duo, sicut Sin, & Cadesbarne sunt termini terræ promissionis a parte Meridiana; ut patet Numeri 34. cap. & ista progressio fuit descensus: quia manentem in parte Orientali terræ Chanaan, sicut Bethel, & Sichem in quibus erat Abraham, & tendentem contra Meridiem eiusdem terræ descendere oportet; cū terra illa, & gñaliter quelibet terra qd Meridie prior, & declinior est. Et id cum uenirent filij Israel de Aegypto in terram Chanaan, semp dicebatur ascendere: ut patet Numeri 13. cap. ubi dixit Moyses exploratoribus ascendite per meridianam plagam: & qñ ibant de terra Chanaan in Aegyptum dicebantur descendere: ut patet infra 42. cap. sicut fr̄s Ioseph descenderunt in Aegyptum, istud patet Iosue 24. cap. dñ. Idẽ dñ in littera, sicut descendit Abraham in Aegyptum. **V**lyra progrediens. Quia uenientis de Mesopotamia, sicut fecerat Abraam primo accedunt ad Bethel, qd ad partem meridianam: cum introitus de Mesopotamia sit per cõfina Orientalis, & Septentrionis; id ad descendendum in Aegyptum de Bethel, quod est in parte meridiana oportebat ultra progredi. *Fama est autem fames.* Hic ponitur tertium, sicut fides, & firmitatis Abrahæ in aduersitatibus cõprobatio; erat enim ad experimentum Abrahæ illa fames, ut demonstraretur firmitas, & constantia in aduersis; magnus enim labor, & afflictio sibi erat, cū familiam magnam haberet; & pecora multa qd in terra sua esset sterilitas; quae cogebatur descendere in Aegyptum, qd satis distans erat *Descendit Abraham in Aegyptum.* Non p illa uia, per quam ascenderunt postea filij filiorum suorum, sicut tribus Israeliticæ; quia uia breuis, & recta, & populata est a terra promissionis in Aegyptum p terram Philistinorum, & p hanc descendit Abraham. De hoc Exo. 13. cap. & Deuter. 2. cap. de magno circuitu terrarum; filij autem sui ascenderunt p longos terræ circuitus, donec cõsumeretur uniuersa gñatio eorū, qd peccauerāt in Deū, **V**t peregrinaretur ibi. Idest, quod non ibat Abraham in Aegyptum, ut moraretur ibi, quia sciebat quod Deus pmiserat ei terram Chanaan; in qua ipse, & semen suum post eum moraturi erant; sed solū iuit in Aegyptum, ut moraretur aliquo tpe, dū fames transiret, **P**roualuerat

enim fames in terra, sicut in terra Chanaan, non autem in Aegypto, ad quam pgebat Abraham; in Aegypto enim rarius est fames, qd in alijs terris; ut declarabitur infra 16. & 41. cap. *Cumque prope esset, ut ingrederetur Aegyptum.* Uolebat Abraham humanitus puidere de remedio castitatis uxoris suae, & id puidit anteqd adesset periculo, san teqđ accederet ad Aegyptum. Oportet, n. remediū semp pcedere dānū; nā sic ait Oni. li. 1. de Remedio amoris, *Principijs obsta, sero medicina paratur; Cum mala per longas conualuere moras.* **N**oui quod pulchra sis mulier. Ponitur hic mulier in nominatio, & non in uocatio, i. nūc noui quod sis mulier pulchra. In hebreo autem dñ. *Nunc noui qd pulchra sis.* Et est sensus, quod licet Sarra pulchra esset; quia tñ in terra Chanaan, & Mesopotamiae essent multae alię mulieres pulchre non uidebatur Sarra esse singulaliter pulchra; in terra autem Aegypti mulieres deformes sunt, & nigre propter terrę distemperiem; quae est nimis calida; unde nunqđ ibi pluit, aut raro ualde; in comparatione autem mulierum ita deformium Sarra admirabiliter pulcherrima uidebatur, & patet ex sequentibus, quia propter hoc immediate fuit assumpta, ut esset uxor Regis. Erat tamen Sarra aliquantulum antiqua; quia haberet tunc septuaginta annos, uel quasi; & patet quia Abraham erat maior etate Sarra in decem annis; ut patet infra 17. cap. quia quando Abraham erat centenarius, Sarra erat nonagenaria; cum dr putatne cetenario naceretur filius, & Sarra nonagenaria parieret; sed qñ Abraham uenit in terram Chanaan; erat septuagintaquinque annorum; ut patet supra in littera; ergo tunc erat Sarra sexagintaquinque annorū; ab illo aut tpe usq; ad descensum in Aegyptum nō cõputatur tps; sed forte essent duo, uel tres anni; & sic Sarra esset quasi septuaginta annorum, in qua etate mulier inueterata est aliquantulum; erat in illa etate Sarra adhuc pulchra; quia nondum conceperat, uel peperat; concipere autem parere, & nutrire uelociter mulieres inueteratas reddit; uidebatur ergo Sarra adhuc esse satis in etate bona, & pulchra. Vel est sensus. *Nunc noui qd pulchra sis.* Idest licet semp pulchra fueris, nunqđ tñ considerauit de pulchritudine tua; quia nunqđ mihi fuit utilis, uel nociua; nūc autem noui quod pulchra sis, idest nunc cognoui pulchritudinem tuam, quia eam ualde esse periculosam mihi conspicio. **E**t cum uiderint te Aegyptij. Quare magis timebat de Aegyptijs, qd de Chananis inter quos, ut peregrinus habitauit; cum etiam Chananij essent uiri pelsimi? Respondetur quod propter tria: primo quia Aegyptij magis libidinosi sunt, quam Chananæi. Secundo, & principaliter, quia in terra Aegyptiorum mulieres turpes sunt, cum ergo uiderent Sarram omnes mouerentur in amorem eius. In terra autem Chanaan nō erat hoc, quia licet ibi uiri luxuriosi essent, erant tamen multae mulieres satis pulchrae, cum sit terra magis Septentrionalis, quam Aegyptus, & sunt ibi mulieres non ita nigrae, ut in Aegypto. Tertio, quia ibat nunc nouiter in Aegyptum, & antequam esset cognitus, inferretur ei malum; in terra autem Chanaan notus erat: ideo non erat eadem causa timoris. **D**icitur tñ, uxor ipsius est; me autem interficiet, & te reuoluerunt. Dices quid hoc agit? Nunquid Aegyptij tñ religiosi erant, ut uxorem alterius non contingeret? Respondetur quod Abraham sciebat, quod apud Aegyptios adulterium nefas erat morte plectendum, & minus reputabant Aegyptij peccatum uirum occidere, qđ ad uxorem uiuente uiro eius accedere, & quia sciebat, qd Aegyptij concupitiui erant Sarram, ideo sequebatur qd si scirent eū esse uirum eius, qd eū occidere uellent: ut postea impune Sarra acciperet. **D**ic obsecro, qd soror mea sis. Maior honor erat Sarrae, qd eēt uxor Abraham.

Remediū
dānū
pcedere
debet.

Quest. 28.

Quest. 29.

Quest. 30.

Quest. 31.

Maxima
pietas
Abrahæ.

Fames, qd
missa est
Abrahæ, ut
conferret
eius constantiam.

Quest. 32.

De mendacio.

Vita seruā
da nō est,
quæ sine
mortalis
peccato
seruari nō
potest.

Melius est
omnia mala
pati, qd
malo consentire.
Cap. 1.

Abrahæ, qd esset soror eius: quia si fuisset soror eius uerissime non accepisset eā in uxorem, nec fuisset ipsa mater Mesiae, & Patriarcharum, nunc autem: quia erat uxor Abrahæ utrunq; fuit: & sic rogabat Abraham Sarra, qd nomen magis honorabile taceret, & minus honorabile exprimeret. Vel rogauit Abraham Sarram, quia Sarra magnam gratiam faciebat Abraham: dicens, quod erat soror eius, quoniam sic eriperetur a morte, alias autem non. Si autem Sarra fuisset maliuola odio habens uirum suum, dixisset de uiro suo, quod erat uir suus: & tunc occideretur, & ipsa fuerat assumpta in uxorem Regis. **S**ed dices quomodo Abraham cū esset uir ita sanctus, mandauit uxori suae mentiri: quia mendacium malū est, & non est ex Deo, ut patet Io. 8. cap. sicut Diabolus mendax est, & pater mendacij. Item quia per mendacium illud exponebat uxorem suam lenocinio, uel periculo castitatis: magis tñ debuisset in propria persona mortē eligere, qđ uxorem fornicationi exponere? Itē quare Abraham uoluit descendere in Aegyptum, cum sciret Aegyptios libidinosos ualde esse, & uxorem suam accepturos: quia pulchra erat? Respondetur qd hoies in periculo positi semper debent agere ad sui liberationem illud, quod possunt sine mortali peccato, secundum uiam humanam: quia uita seruanda non est, quae sine mortali peccato seruari non potest, & sic non tentabant Deum omittendo illud, per quod periculum euitare possunt in quantum possunt, & quando nihil ultra possunt: tunc residuum committere possunt diuinae dispositioni, sine Dei tentatione: Abraham autem in terra Chanaan habebat familiam magnam, & pecora multa, & non habebat cibos; unde posset ea sustentare, cum esset peregrinus in terra Chanaan; nec forte tantam pecuniam habebat, ex qua emere posset cibos in tanta famis carissima; & dato quod habuisset indigena terrae illius non uendidissent; quia in tanta fame positi erant; ita ut non fuissent uicinalia eis, & pecoribus suis; & ideo si uoluisset Abraham manere in terra Chanaan tentabat Deum; quia ipse, & tota familia, & pecora sua fame periissent. **V**idebat autem ex alia parte, quod si in Aegyptum descenderet uxor sua posset pati damnum uiolatae castitatis utrunque angebatur angustijs; sed quia quando sunt duo pericula simul, secundum humanam prouidentiam, urgentissimum est uitandum: ideo Abraham potius debuit succurrere periculo famis, quam periculo castitatis. Si enim sciuisset Abraham certissime ista propositionem, s. uel qd oportebat eum cum rebus suis fame moriturū, uel uxorem suam ex occasione sua perdituram castitatē, potius debuisset eligere mori fame, qđ uolari castitatē: quia melius est oīa mala pati, qđ malo consentire. Sic enim ait Philosophus 3. Ethic. ad quendam autem fortassis non est cogi. sed magis mori patientem durissima. Sed quia sciebat Abraham certissime, qd si mansisset in terra Chanaan secundum uiam humanam necessario cum tota familia sua erat fame moriturus. Sciebat autem, qd esido in Aegyptum: licet esset aliquod periculum castitatis, tamen non erat ita in promptu, nec ita manifestum: poterat enim aliquo modo per uiam humanam tolli, & id quod non poterat humanitus fieri supponebat Abraham diuinæ dispositioni, & adiutorio. Et causa praesumptionis erat: quia cum Sarra esset pulchrior omnibus mulieribus Aegypti, & erat de alienigenis, putabat probabiliter Abraham, qd ipsa seruaretur, uel esset uxor Regis, sicut post factum fuit. Sciebat etiam, quod illo tempore Reges non accedebāt ad uxores nouiter acceptas, uel qđ ad annum integrū: ut patet Hester 2. cap. quia primis sex mensibus utebantur oleo mirtino: & postea alijs sex mensibus

quibusdam unguentis, & pigmentis varijs utebantur, & deinde ad regis intrabant, cubiculum. Sperabat ergo Abraham, quod in tanto tempore Deus de remedio prouideret uxori, & sibi, & toti familiae, & istam solutionem sequitur Gloss. ordinaria. Dicit enim Augustinus 16. lib. de ciuit. Dei. cap. 20. quod Abraham non docuit Sarram mentiri: sed ueritatem occulte celare: immo dicit, quod si sic non egisset ualde grauius peccasset tentando Deum: & non fuit istud mendacium: quia secundum quod habetur infra 20. cap. quando aliud simile accidit Abraham respondit Sarram esse sororem suam, quia erant filij eiusdem patris, sed non immediate, ut praecedenti cap. declaratum fuit, secundum morem Hebraeorum omnes, qui sunt de eadem cognatione, fratres uocantur, sicut patet sequenti cap. ubi uocat Abraham Loth fratrem suum: licet esset consobrinus, scilicet filius Aran. fratris sui, ut patet cap. praecedenti. In eodem autem gradu attinebat Sarra Abraam, in quo attinebat Loth ipsum Abraham. Sed Loth uocatur frater Abrahæ, ergo etiam uocabatur Sarra soror. Sed dato, qd quando Sarra accepta fuit in uxorem regis, quasi tum fuerit ab ea, utrum alicui uiro erat matrimonialiter copulata: quid respondisset? cogebatur mentiri, uel dicere se esse uxorem Abrahæ, & tunc sequeretur inconueniens, quod ante scilicet, quod Aegyptij interficerent Abraham. Respondetur, quod Abraham egit quantum fieri poterat cõsilio humano. Quia autem aliquid quereretur a Sarra hoc non dependebat a cõsilio humano Abrahæ, sed a uoluntate querentis, quam in potestate sua Abraham nō tenebat: sed erat in Dei potestate; ideo sperabat Abraham, quod Deus moueret uoluntates Aegyptiorum, ut nihil tale eo peterent, sicut tenuit eos, ne aliquis eorum ad eā carnaliter accederet, & hoc patet, quia mouet linguam hominum: ut interdum non loquantur quid uolunt, sed quod Deus uult: ut patet de Balaam: Numeri 22. cap. & 23. ubi cum ipse uellet maledicere Hebraeos lingua eius uertebatur ad benedictionem: ideo dixit: nunquid aliud loqui potero, nisi quod iusserit dñs? **V**t bene sit mihi pro te. Potest intelligi hoc duobus modis, uo modo priuatiue: *Vt bene sit mihi pro te.* Idest ut nō sit malum: quia si ipsa diceret, qd erat uxor Abrahæ occideret eum Aegyptij, quod ergo non occideret erat ei bonum, quia non erat malum. Alio modo potest uarietate: *Vt bene sit mihi pro te.* Idest ut pro te dentur mihi aliqua, scilicet uictus, & honor, sicut postea factum est, quia honorabatur nimis Abraham ab Aegyptijs, & ditatus fuit: si iste erat sensus Abrahæ non intelligebat, quod daretur aliqua bona Abrahæ ab aliquo, qui eam in uxorem, uel concubinam reciperet: quia iste malus titulus erat recipiendi aliquid: sed forte Abraham doctus a Deo intelligebat ea, quae futura erant, scilicet qd ipsa acciperetur a rege: eo modo, quo accepta fuit, & ipse ditaretur pp eam sic acceptā. Sed primus sensus melior est, ut patet per ea, quae subduntur. **E**t uiuat anima mea ob gratiam tuam. Idest pp te, scilicet uiuā ego propter te: quia ponitur anima pro toto homine: sic dñ. infra 47. qd septuaginta annorum ingressus sunt in Aegyptum cū Iacob: & sic bonū quod intendebat Abraham hñe Sarra tacente, qd esset suus uir Abraham, erat qd ipse uiueret. **V**iderunt Aegyptij mulierem. Dñt Iudci, qd Abraham, ut magis custodiret uxorem suam in cluit in quadam arca, qñ intrabat per loca Aegypti: & ad transitum cuiusdam fluminis, uel passagij Aegyptij perferunt ea, quae abscondita portabantur, uiderunt Sarram in arca, quod esset pulchra nimis, & digna, ut fieret uxor regis. **E**t nunciauerunt principes regi. Aliqui de Aegyptijs, qui erant in passagio nunciauerunt alicui principi Pharaonis de illa muliere: principes autem

Balaam cū
ueller ma
ledicere
Hebraeos
benedicebat
eos.

Quo ex
ni
mia pul
chritudine
no. Ios
Abraham
secum Sar
ram addu
cebat.

Alph. Tost. super Gen.

tem vt acquirerent gratiam regis, dixerunt ei de pulchritudine mulieris, & quod talis mulier ad solum regem pertinerebat. *Sublata est mulier in domum Pharaonis.* Scilicet vt fieret vxor regis, & vocabantur omnes isti reges Aegypti Pharaones, sicut Imperatores Romani vocabantur Cæsares: habebant tamen alia nomina propria: vt patet 4. Re. 24. cap. de illo, qui vocatur ibi Pharaonechao. In historijs autem Iosephi & aliorum ponuntur nomina propria istorum Pharaonum: & hoc maxime facit Eusebius lib. Croniconum, & Manecho a quo accepit Eusebius lineam Aegyptiorum. *Abraham vero bene vsi sunt propter illam.* Scilicet tractantes eum molliter, & gubernantes eum, & familiam eius. *Fueruntque ei aues, & boues, & asini.* Ista data fuerunt sibi a Pharaone & seruis eius. Et ut aliqui uolunt Abraham fuit multum honoratus, quia arithmeticum, & astrologiam apud Aegyptum docuit, ut refert Iosephus, & hoc satis rationale est: quia Astrologia, & Geometria fuit inuenta in terra Caldeorum a Nemrod, & sic in terra illa multum vigebat, quare Abraham potuit eam ibi addiscere, & postea docere Aegyptios, postea ex Aegyptijs delata fuit ista ars in Græcos. Sed si aliquid docuit Abraham Aegyptios, illud fuit ualde modicum: quia non mansit in Aegypto vno anno: sed immediate, vt reuelatum est Sarra esse uxorem suam, recessit de Aegypto: illud tamen modicum esset Aegyptijs tanquam principium ad excogitandum multa in Astrologia, quod satis concordat Aristoteli in primo Metha. scilicet propter nimium admirari sacerdotes in Aegypto incœperunt philosophari: potest tamen ista auctoritas probare oppositum. *Flagellauit autem Deus Pharaonem plagis magnis.* Abraham enim fecerat quantum potuit humanitus: vt custodiret castitatem vxoris, residuum cōmendauit diuine dispositioni, Deus autem, qui neminem in se sperantem derelinquit adiunxit eum in necessitatibus, faciens ne Sarra illicito concubitu pollueretur. *Plagis maximis.* Quæ autem fuerint ista: plagæ maxime non scribitur in litera. Dicunt Hebræi quod fuit fluxus seminis: ita Pharaon, nec serui sui coire non poterant, vel erat eis coitus in maxima difficultate. Nostri autem doctores dicunt, quod plagæ fuerunt, quod conclusit Deus uxorem Pharaonis, & seruorum eius ne parere possent. *Propter Sarai uxorem Abraham.* In Hebræo dicitur propter uerbum Sarai. Habebat enim Sarai angelum corporis sui custodem: & quando dicebat ei, quod percuteret Pharaonem aliqua plaga ne eam cognoscere posset percutiebat. Et sic nunquam ad eam accedere potuit. Sic enim legitur de beara Agnete, quod haberet Angelum Dei corporis sui custodem: nec permittebat aliquem iuuenem ad eam accedere. *Vocauitque Pharaon Abraham.* Vt quæreret ab eo quare huiusmodi rem fecisset, & hoc fuit cognito, quod Sarra soror eius esset. *Quomodo autem scire potuit: dicunt quidam, quod cum rex percussus fuisset magnis plagis, sacerdotes sui orabant Deum pro salute sua, quibus a dijs suis responsum est, quod Rex periebatur propter iniuriam illatam peregrino tollendo uxorem eius, uel forte Angelus domini apparuit de nocte Pharaoni, dicens ei hoc, sicut accidit quando iterum Abimelech coepit Sarra: vt patet infra 20. cap. *Quidnam est quod fecisti mihi? Bene sciebat Rex quid fecisset Abraham, quod uocasset uxorem suam sororem suam, sed loquitur ad modum iratorum, uel cōquerentium, qui aliqui quærunt ea, quæ cognoscunt. Quare non indicasti, quod uxor tua esset.* Forte Abraham subiunxit responsam: sicut fecit infra 20. cap. ad Abimelech: tñ sra tacuit illud, Declarauit hic Pharaon se scire, quod Sarai esset uxor Abrae, uel demonibus reuelatibus ex uoluntate Dei in sacrificijs: uel*

melius forte, quod Deus reuelauit percutiendo eum, sicut legitur infra 20. cap. de Abimelech, quod Deus reuelauit ei. *Quam ob causam dixisti ei esse sororem tuam, ut tollorem eam tibi.* Vt non significat hic causam finalem, sed quod Abraham propter istum finem diceret Sarai esse sororem suam, vt tolleret eam rex pro se: sed tenetur cōsecutiue, sicut tu dixisti, quod soror tua erat ista, quæ est vxor tua, poterat consequi, quod ego accepissem eam in vxore. *Nunc ecce coniunx tua.* Scilicet in potestate tua est. *Accipe eam, & uade.* Scilicet quocunq; uolueris: ita ut sis in tua libertate, sicut dixit ei iterum Abimelech: ecce terra coram te est, ubi cunq; placuerit habita infra 20. cap. Vel magis intelligitur, quod mandauit ei recedere de terra Aegypti: quia sciebat Pharaon Aegyptios esse luxuriosos, & ideo non poterat inter eos securus uiuere expediebat ergo ei recedere, & patet ista sententia per ea, quæ subduntur: quia Pharaon mandauit uiris suis, quod custodirent eum, cum dicitur, *Præcepit Pharaon super Abraham,* Id est de Abraham, quia saepe ista prepositio: super, ponitur pro, de, & cōstruitur cū ablatiuo, ut fit hic, licet non appareat: quia eadē terminatio est in accusatiuo, & ablatiuo. & sic dicit doctrinale, cum super, est, pro, de, sexto coniungere debes: & allegat uersum Virgilij in primo Aeneidos, scilicet *Multa super Priamo rogans super Heclore multa. Uiris suis.* Id est seruitoribus suis: ut saluum deducerent eum, & totam familiam, & substantiam eius usque ad terminos regni sui: ne aliquis de Aegyptijs noceret ei propter uxorem, uel tolleret eam sibi, & sic fecerunt, ut sequitur.

De egressu Abram, & Loth de Aegypto, de eorum diuisione, de promissione Abram facta de semine multiplicando, terraque possidenda.
Cap. XIII.

ASCENDIT ergo Abram de Aegypto ipse, & vxor eius, & omnia, quæ habebat, & Loth cum eo ad australem plagam. Erat autem diues valde in possessione auri, & argenti. Reuersusque est pariter, quo uenerat a meridie in Bethel usque ad locum, ubi prius fixerat tabernaculum inter Bethel, & Hai, in loco altaris, quod fecerat prius; & inuocauit ibi nomen Domini. Sed & Loth, qui erat cum Abram fuerunt greges ouium, & armenta, & tabernacula, nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, & nequibant habitare communiter. Vnde facta est rixa inter pastores gregum Abram, & Loth. Eo autem tempore Chanaanus, & Pherefæus habitabant in terra illa. Dixit ergo Abram ad Loth: ne quæso sit iurgium inter me, & te, & inter pastores meos, & pastores tuos: fratres enim sumus. Ecce uniuersa terra coram te est: recede a me obsecro: si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo: si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam. Eleuatis itaque Loth oculis

Infra 36. a
Iere. 40. b

uidit omnem circa regionem Iordanis, quæ uniuersa irrigabatur, anteq̃ subuerteret Dñs Sodomam, & Gomorrã sicut Paradisus Domini, & sicut Aegyptus uenientibus in Segor. Elegitque sibi Loth regionem circa Iordanem, & recessit ab Oriente, diuisique sunt alterutrum à fratre suo. Abram habitauit in terra Chanaan, Loth uero moratus est in oppidis, quæ erant circa Iordanem, & habitauit in Sodomis. Homines autem Sodomitæ pessimi erant, & peccatores coram Domino nimis. Dixitque Dominus ad Abram, postquã diuisus est ab eo Loth. Leua oculos tuos in directum, & uide à loco, in quo nunc es ad Aquilonem, & Meridiẽ, ad Orientem, & Occidentem. Omnem terram quam conspicias, tibi dabo, & semini tuo usque in sempiternũ; faciamque semen tuum sicut puluerem terre. Si quis potest hominum numerare puluerem terræ semen quoque tuum numerare poterit. Surge ergo; & perambula terrã in longitudine, & in latitudine sua: quia tibi daturus sum eam. Mouens igitur tabernaculum suum Abram, uenit & habitauit iuxta conuallem Mambræ, quæ est in Hebron, & edificauitque ibi altare Domino.

Infra 71. & 26.
Rom. 4.

ASCENDIT. Descripto in superioribus qualiter Abraham se habuit ad Deum, hic describitur qualiter se habuit ad proximũ, & hoc dupliciter. Primo in prosperitate ei pacem conseruando, secundo, tempore aduersitatis eum ab hostibus liberando infra 14. cap. Prima in tres: primo ponitur inter familiam Abraham, & Loth contentio: secundo occasio: tertio facti huius diuina approbatio, ubi dicitur Dominus ad Abraham. Circa primũ. Ascendit Abraham de Aegypto, quia Aegyptus est terra inferior, & ideo ab ipsa contra terrã Chanaan ascensus est: ut patet Numeri 13. cap. Et Loth cum eo. In hoc multum cōmendatur Loth, quia semper Abraham ausiculum suum sequi uolebat quocunq; iret: propter quod Deus benedecit Loth liberando de subuersione Sodomæ merito Abraham, ut patet infra 19. cap. & filijs eius dedit possessiones, & deleuit hostes eorum, ut patet Deuter. 2. cap. Ad Australem plagam. Scilicet ad australem partem in terra promissionis non enim declinauit Abraham ad australem plagam in ipsa terra Aegypti: quia hoc erat declinare contra lineam æquinoctialem, siue Oceanum, uel Aethyopiam interiorem. Sed declinauit ad partem Aquilonarem Aegypti, quia cū terra Chanaan sit magis Septentrionalis, quàm Aegyptus necesse est, quocunq; de Aegypto uenit in terram Chanaan ueniat contra partem Septentrionalem. Sed uocatur hic pars australis respectu terræ Chanaa: quia illa terra habet pro parte Meridiana illam partem, per quam Abraham ueniebat de Aegypto, scilicet uiam terræ Philistinorum: ut declarauimus præcedenti cap. Erat autem diues valde. Quia multa Abraham adduxerat de Aran, & plurima in Aegypto habuerat,

quia Deus eum quotidie multiplicabat. Quare dicitur, quod erat diues valde Abraham. Dicendum, quod primo fuit, ut ostendatur uerum esse, quod dictum est præcedenti cap. scilicet, Abraham uero bene vsi sunt propter illam, fueruntque ei boues, oues, & asini, & in his ditatus est ualde. Secundo fuit ad dandum causam eorũ, quæ Deus promiserat Abraham præcedenti cap. scilicet faciam te crescere in gentem magnam, & benedicam tibi: benedictio autem signat abundantiam. Secunda Corinth. 19. cap. scilicet, Qui parce seminat, parce metet, & qui in benedictionibus seminat, de benedictionibus metet: & ita opponitur ibi paritas benedictioni. Sed paritas ad paupertatem pertinet: ergo benedictio ad multam. Ad ostendendum ergo, quod Deus benedicebat Abraham, dicitur quod erat diues ualde in possessione argenti, & auri. Tertio ponitur ad dandum causam eius, quod sequitur, scilicet quod fuit cōtentio inter pastores Abraham, & Loth, & istud fuit propter diuitias, quia ambo erant tam diuites, & præcipue Abrã, quod terra habitatio, non poterat eos capere simul; ideo ut hoc uerisimile esset debuit præmitti de diuitijs Abraham. Sed obijciatur, quod hoc non faciat ad propositũ: quia cōtentio erat pro multitudinem gregum, qui in parua terra capi non poterant, & tñ de Abraham dicitur, quod erat diues in possessione auri, & argenti: ergo non ponitur propter illud. Dicendum quod illud propter alias causas dici poterat si cut tactum est. Sed etiam ad istud tertium pertinet: quia cum esset Abraham diues in argento, & auro, haberet deinde multam familiam, & pecora, & greges: cum tota occupatio antiquorum præcipue patriarcharũ esset circa pascua ouium, infra 47. Pastores ouium sumus serui tui nos, & patres nostri; & ex multitudine gregũ sequeretur ista contentio. In Hebræo dicitur Erat ponderosus nimis. Id est quia multa pondera auri, & argenti habebat: uel quia qui multum diuites sunt habent multam familiam, & multa bona mobilia, & pecora, quæ non possunt citò moueri: sicut quando homo seipsum totum habet: quia uelociter moueri potest. Glo. tamen ordinaria uult quod Abraham esset grauis, uel onustus debitis, & non diuitijs, quia illi, qui peregrinantur plura expendunt, quam in terra sua manentes. Reuersus est itinere quo uenerat. Quia uolebat redire in locum, de quo exierat, & ad hoc nullum iter melius erat, quam illud per quod uenerat. Vel quia consueuerunt itinerantes in reditu sic se habere quod redeant ad eadem hospicia, ad quæ ante acceperant, ne nouos hospites cognoscant. Vel quia forte sicut solet accidere itinerantibus, quando pecunijs carent relinquunt aliqua pignora in hospitij, ut post redeuntes illa liberent. Sic cum Abraham magnos sumptus ageret, & non haberet pecuniam, de qua solueret, pignora reliquerat, quæ nunc liberare uolebat adductis forte pecunijs de Aegypto. Sed prima sunt ueriora, quia non est credendum, quod Abraham mox ut exiret de loco, in quo habitabat, careret pecunijs. A meridie in Bethel. Id est ascendit de parte Australi in Bethel, quæ est in motanis circa partem Orientalem terræ Chanaan, scilicet circa Hierico, & Hai: Ut patet Iosue 8. & 16. cap. Aegyptus autem non solum erat Meridionalis respectu terræ Chanaa: sed etiam Occidentalis: ideo ascendebat primo directè quasi ab Occidente per Meridiem ad Orientem. Usque ad locum, in quo prius fixerat tabernaculum. Locus, in quo prius fixerat tabernaculum, erat apud montem Hebal, & Garizim, & erat ultra Bethel. Inter Bethel, & Hai. Bethel erat a parte Occidentali: & Hai ex parte Orientali: ut patet præcedenti cap. Hai est quedam ciuitas, quam expugnauit Iosue, ut patet Iosue 8. & ista cecidit postea in sorte Iudæ, & data fuit sacerdotibus, ut habetur Iosue 21. cap. In loco altaris, quod fecerat

Quæst. 1. Cur dicitur Abraham diues ualde.

Cap. 8.

erat primus. Forte mansit ibi altare, & iterum Abraham super illud immolauit, & gratias egit. Vel melius dicendum, quod Abraham non reliquit ibi altare, quando descendit in Aegyptum: sed destruxit, ne forte veniret aliqui de Chananais, & immolarerit ibi immundicias Deorum suorum, & hoc vñ sonare litera dicens. In loco altaris. Quasi dicat, nō erat ibi iam altare, sed locus, in quo ante altare constructum fuerat.

Quaest. 2.

Quaeritur quare Abraham faciebat altaria, & quare tot. Nam praecedenti cap. habetur, quod fecerit duo altaria. Dicendum ad primum, quod faciebat ad laudandum nomen Dei inuocando illud ibi: ut dicitur hic in littera, & Et inuocauit nomen Domini ibi. Dicendum, quod hoc non est factis rationabile: primo, quia ad laudandum Deum inuocando nomen eius non exigebatur locus derelinquendus, sed vbique poterat vocari Deus, ideo non construeretur altare. Secundo, quia altare apud omnes veteres, tam in nouo, quam in veteri testamento inter Gentiles fuit semper ad offerendum in eo sacrificia: nam Gentilibus mos erat in altaribus suis offerre multitudinem animalium dijs suis. In veteri autem testamento fecerat Deus altare holocaustorum, in quo offerentur, & cremarentur omnia sacrificia animalium. Exod. 27. & Leu. 1. cap. In nouo autem testamento altare quoque solum est ad offerendum ibi verum sacrificium corporis, & sanguinis Domini: & officia horarum canonicarum ad laudes Dei pertinent, & tamen non dicuntur super altare: ut videatur, & declaratur, quod altare ad solum sacrificium est: ideo tunc ad hoc etiam erat. Dicendum sine dubio, quod Abraham faciebat nunc altaria ad offerendum ibi sacrificia, & non ad aliud: quia consuetudo fuit omnibus hominibus, qui Dei cognitionem habebant ab antiquo offerre ei sacrificia, quas super altare cremabant, & ad hoc fiebat altare. Sic, in principio mundi Abel offerebat Deo sacrificium de primogenitis gregis sui: Cain vero frater eius offerebat de spicis segetum. supra 4. cap. Noe quoque statim, ut exiit de arca post diluuiū obtulit sacrificium Deo de omnibus animalibus mundis, supra 8. cap. & quanto aliquis sanctior esset, atque Deo deuotior, tanto magis frequentaret istud: & quia non inueniebatur aliqua ceremonia, quae tam expresse pertineret ad cultum Dei. Sacrificium namque soli Deo offerunt: nam quantumcunque aliqui homines circa verum Deum errauerint, nunquam fuit aliquis, qui offerret sacrificium, nisi Deo vero, aut illi quem putaret, aut habere vellet pro Deo vero. Sic dicit August. lib. 8. & 9. de ciuita. Dei. Ideo Abraham cum esset valde deuotus Deo offerrebat sacrificia, & ad hoc fabricauit altare. Aliqui dicunt, quod Abraham faciebat istud altare per distinctionem suam a Chananais, quasi ipse esset cultor veri Dei. Sic fuit de duabus tribubus, & dimidia, quae fecerunt altare mirae magnitudinis apud tumulos Iordanis, non ut ibi offererent sacrificia: sed ut illud altare esset in testimonium, quod ipsi erant cultores Dei Israel. Iosue, 22. cap. Dicendum, quod hoc non est concedendum primo, quia altare secundum se non est, nisi ad offerendum sacrificia, & non ad perhibendum tale testimonium: nam si ad hoc esset communiter altare, non indignaretur totus Israel contra duas tribus, & dimidia: sicut indignati sunt putantes eas idolatriam committere. Iosue, 22. cap. & tamen indignatae sunt valde: ergo cum hoc altare fecerit Abraham, & non constet, qua intentione fecerit: est dicendum quod fecit ea intentione, ad quam est altare secundum se, id est offerendum sacrificia. Secundo quia talis distinctio erat superuacua: non enim proderat Abraham ad aliquid, quod se vellet distinguere a Chananais. Secus erat de duabus tribubus, & dimidia: nam proderat eis testimonium illius altaris, si ut sciretur, quod illi pertinebant ad Deum Israel, si-

cut & ceteri habitantes circa Iordanem, & non possent excludi a consortio populi Dei, quod videbatur eis non posse fieri sine illo altari. Iosue, 22. cap. Sed hic Abraham, siue per signum aliquod se a Chananais distingueret, siue non nihil acquirebat, & nihil ei peribat: ergo non debuit propter hoc facere. Tertio quia non potest hoc fieri, nisi inter illos, qui cognoscunt Deum, pro quo ponunt signum: sic erat inter duas tribus, & dimidiam ad totum reliquum Israel: quia vrorumque erat idem Deus, quem credebant solum esse verum Deum: unde duae tribus, & dimidia per signum altaris volebant alijs Israelitis manifestare se pertinere ad alium Deum, quem illi colebant: sed nunc circa Chananais non erat istud, quia illi non cognoscebant Deum Abraham, neque sciebant, an ille verus Deus esset, ideo per altare illud nulla ipsi distinctionem inter se, & Abraham cognoscerent. Quarto, quia per hoc Abraham sibi ipsi noceret, faciens sibi odiosos Chananais Dominos terrae illius: quasi eos contemneret dicens, se colere verum Deum: illos vero deos falsos colere: ideo non ageret hac intentione Abraham, sed solum ad offerendum sacrificia super altare, secundum consuetudinem omnium gentium. Cum autem vltimus querebatur, quare tot altaria faciebat Abraham: dicitur aliqui, quod ex magnitudine deuotionis fiebat: nam offerre sacrificia pertinebat ad deuotionem, & cultum Dei: quanto ergo esset aliquis tunc sanctior, atque Deo deuotior, tanto plus frequeret istam ceremoniam, & tanta plura altaria erigeret: sed Abraham erat sanctior omnibus hominibus temporis illius, cum nunc Deus cum se segregaret, & eligeret inter omnes homines: ergo ipse multa altaria fecerat. Dicendum quod Abraham multa altaria faciebat, duo ponuntur praecedenti cap. & alterum ponitur infra 21. cap. & tamen dicendum, quod non multiplicabatur altaria pro illa causa: quia altare facere de se non erat ceremoniam diuini cultus, sed offerre sacrificia in eis: & tamen tot sacrificia poterat Abraham offerre in vno altari, quod in mille, & si non nocte, die vellet cremare ibi sacrificia, sicut Salomō obrulit vna die mille hostias super altare vnum, lib. 2. Paralip. 1. cap. & alia die cremata sunt in vno die duodecim millia bouum, & ceterum viginti millia ovium, libro 3. Reg. 8. cap. ergo etiam si Abraham vellet omnia pecora sua vna die offerre in sacrificium, non oportebat esse multa altaria, sed vnicum: non ergo fuit ista causa multiplicationis altarium. Dicendum quod vera causa fuit diuersitas locorum, vbique enim erat Abraham, vnum tantum altare habebat, & tamen quia multa loca variabat, faciebat multa altaria, constituendo in quolibet loco vnum, ut nunquam esset sine altari, quia semper offerrebat Deo sacrificia. Vel per singulos dies, vel sepe. Quod autem proueniret hoc in diuersis locis, patet, nam dicitur praecedenti cap. Apparuit Dominus Abraham, & dixit ei: tibi dabo terram hanc, qui edificauit ibi altare Domino, qui apparuerat ei: & inuocauit ibi nomen eius: & statim sequitur: Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra Orientem Bethel, tendit ibi tabernaculum suum, edificauit quoque ibi altare Domino. Et ita apparet, quod erat alius locus habitationis vbi altare. Secundum erexit quasi iam non posset in primo offerre sacrificia, & ita, quia Bersabea fuit alius locus habitationis Abraham, & erexit ibi aliud altare, infra 21. cap. & ista est causa vera.

Rūdeo ad secundum dubium. Cur tot altaria faciebat.

Quaeritur quomodo ausus fuit Abraham altare erigere, quia non licebat alicui altare erigere: sed in vno tantum altari offerrebantur omnia sacrificia, Leuit. 18. & Iosue, 22. cap. Item quomodo ausus est ipse facere sacrificia, quia hoc ad solos sacerdotes pertinebat. Leuit. 1. & Numeri. 18. cap. Abraham autem non erat sacerdos. Item quas ceremonias sacrificiorum faceret.

Quaest. 5. Quo ausus fuit Abraham altare erigere cum omnia sacrificia fieri debeant.

ceret Abraham. Ad primum dicendum, quod non erat hoc illicitum Abraham, sicut enim offerre sacrificium erat de felicitate, immo laudabile, quia pertinebat ad cultum Dei ita, & erigere altare, quod erat ad offerendum ibi sacrificia erat licitum, & laudabile, nisi forte alicui esset à Deo vetitum: & tamen tempore Abraham nulli erat vetitum: ideo licebat, & laudabile erat, & sicut licebat erigi vnum altare: ita etiam licebat multa erigi, quia idem erat finis vnus, & multorum, prohibitio autem non fuit, nisi per legem ideo ante legem licebat altaria constitui multa, & vbique. Lex quidem data est tempore Moysi in deserto, Exod. 19. cap. Eius verò observatio quantum ad generalem obseruationem cepit post mortem Moysi, quando Hebraei primo fuerunt in pace in terra promissionis electis inde hostibus. Deut. 12. cap. quod fuit circa finem vitae Iosue ducis sui, postquam locauerunt tabernaculum Domini in Sylo. Iosue. 18. cap. ideo omnibus, qui fuerunt ante istud tempus licuit facere quicquid vellet, dum tamen de se malum non esset, & praua intentione non fieret: tale autem erat erigere altare hic, vel ibi, & erigere vnum, vel multa. ideo nulli tunc erat illicitum, Abraham tamen fuit multo ante datam legem. ideo licuit ei altaria erigere. Item dato, quod iam esset lex data, adhuc non esset illicitum Abraham erigere altare, vel altaria in multis locis: nam tempore legis datur, quod obseruantia eius maxime vigebat, licebat viris sanctis prophetis, & huiusmodi, quibus voluntas Dei cognita erat, & contra quos non erat suspitio de idolatria erigere, & offerre sacrificium in diuersis locis, sic patet de Samuele, qui offerrebat sacrificium in diuersis locis, & erigebat ibi altaria: nam erexit altare in Masphat, erexit quoque in Ramatha. lib. 1. Reg. 7. cap. & tamen non erat ibi sanctuarium, neque arca, sed tabernaculum erat tunc in Nobe, & postea in Gabaon: arca verò erat in Gabaon in domo Aminadab, & ibidem colligitur, & probatur: & tamen nemo accusat Samuelem, quod in his locis altaria erigeret, & sacrificia faceret.

Quaest. 6. De sacris, & tabernaculis temporibus Abraham.

Si quis autem calumniari velit, quod erat sanctuarium in his locis, & ita ibi licite offerrebantur sacrificia: dicendum quod non stat. Primo, quia poterat sanctuarium esse in vno loco, sed non in multis cum esset vnum tabernaculum Domini, & vnicum altare holocaustorum, quod Moyses fabricauerat, Exod. 27. & tamen Samuel in duobus istis locis habebat altaria. In Masphat, & in Ramatha, ut patet. li. 1. Reg. 7. c. ergo altaria faciebat extra locum sanctuarii. Secundo, quia dato quod in sola vrbe Ramatha offerret Samuel sacrificia, & ibi esset templum Domini, tabernaculum adhuc non liceret ei secundum legem erigere altare aliqd, sed solum offerre in altari illo, quod fecerat Moyses, & erat ad hostium tabernaculi, Leuit. 17. cap. & tamen Samuel edificabat altaria ad immolandum, cum dicitur. lib. 1. Reg. 7. cap. reuertebatur Samuel in Ramatham: ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Israel, & edificauit ibi etiam altare domino: & sic non offerrebat in altari, quod erat in sanctuario: sed in alijs, quae ipse edificabat, & hoc contra legem erat. Tertio quia de vrbe Bethleem nullus asserit, quod fuerit ibi vnumquam arca, aut tabernaculum, quia tabernaculum primo fuit in Sylo: ibi enim posuit illud Iosue, & totus Israel quando introierunt in terram Chanaan. Iosue. 18. cap. Postea tempore Hely sacerdotis mortiente eo, perijt arca de Israel capta a Philistinis. li. 1. Reg. 4. cap. & 5. tunc quoque tabernaculum translatum est de Sylo, & erat in vrbe Nobe. li. 1. Reg. 2. cap. Deinde occisis sacerdotibus Nobe, & ipsa vrbe per regem Saulem euersa, li. 1. Reg. 22. cap. translatum est tabernaculum in Gabaon: ibi enim erat tempore Dauid, & Salomonis, li. 1. Paral. 16. & li. 2. Paral. 1. cap. & tunc per Salomonem templo constituto cessauerunt

omnia haec in solo templo Salomonis offerrebantur sacrificia, & ita apparet, quod nunquam fuit tabernaculum in Bethleem, & tamen Samuel offerrebat sacrificium in Bethleem, sicut fecit quando vnxit Dauid in Regem. lib. 1. Reg. 16. cap. ergo extra sanctuarium offerrebat ille sacrificium: & tamen quia Samuel erat propheta fidelis, & famosus in toto Israel, nemo eum accusabat, quod sacrificia faceret: vbi vellet: nam dicebatur agere ex voluntate Dei, & Deo sibi hoc reuelante: & certum est, quod aliquid horum faciebat ipse Deo iubente, sicut offerre sacrificium in Bethleem. Nam Deus hoc iussit. lib. 1. Reg. 16. Aliquid autem apparebat esse de voluntate Dei, licet de mandato non constaret: sicut fuit oblatio sacrificij in Masphat: nam Deus approbavit illud sacrificium per miraculum, quod secutum est, scilicet quod intonuit dominus fragore magno de caelo super Philistin, & exterruit eos, & ceteri sunt a filijs Israel. li. 1. Reg. 7. cap. De Abraham autem sic erat, quia erat vir sanctus, & propheta Dei, & qui nouerat voluntatem Dei: ideo etiam si lex data iam esset liceret ei altaria erigere: istud apparet, quia Abraham sanctus erat: cum nunc solus esset electus nulli tunc propheta erat, quia Deus de ipso perhibuit testimonium, quod esset propheta infra 20. cap. cum dixit ad regem Abimelech, scilicet nunc ergo redde vxorem viro suo, quia propheta est, & orabit pro te, & viues: etiam erat ei voluntas Dei nota, quia Deus apparebat ei, & loquebatur, sicut locutus est praecedenti cap. & etiam infra in littera. & infra. 15. cap. & sepe habet, quod Deus ei loqueretur: quicquid ergo ille faceret, putaretur facere de intentione Dei: & ita a nullo argueretur vbicumque sacrificium faceret. Sed tamen dicendum, quod praecipua excusatio Abraae est quod nondum esset data lex, quae hoc vetaret, unde non solum ei, qui erat vir sanctus, & propheta talia manifestum erat licere, sed etiam omnibus alijs etiam non sanctis haec licebant, quia nihil Deus horum vetauerat.

In Bethleem fuisse tabernaculum.

Quaest. 7. Sacrificia facere ante legem scriptam omnibus licitum.

Alia dubitatio erat circa hoc quomodo ausus est facere Abraham sacrificia, quod ad solos sacerdotes pertinebat. Dicit debet supra primo, quod non erat hoc illicitum, quia non erat vetitum: erat enim facere sacrificia in honorem Dei de se bonum, & nulli erat vetitum: ideo omnibus licebat. Immo in omnibus esse laudabile: quod vero sacerdotes soli hoc facerent, lege determinatum fuit, ideo quo usque diffiniretur omnibus erat licitum. Cain enim, & Abel duo primi filij Adae, quos scriptura commemorat sacerdotes non erant: quia nemo eos sacerdotes constituerat, & tamen ipsi offerrebat sacrificia, & cremabant ea, Abel quidem de primogenitis gregis sui, Cain vero de segetibus, ut patet supra. 4. cap. Similiter Noe obtulit Deo sacrificium de omnibus animalibus mundis, & ipse cremabat holocaustum, patet supra. 8. cap. tamen non erat ipse sacerdos: sed fuit illud sacrificium Deo acceptum: quia odoratus est dominus suauitatis odorem, ut in eodem cap. liquet. Ita ergo esset de Abraham, & de quolibet alio viro illius temporis, quod liceret eis facere omnes ceremonias sacrificiorum: non habita differentia, an esset sacerdos, vel non cum potius nullus esset tunc sacerdos, quia nulla institutio caeremonialis fiebat sacerdotum, aut si uelimus dicere poterimus asserere, quod omnes erant sacerdotes, quia omnibus licebat sacrificia facere, quod erat officium sacerdotum. Nam inuenimus vocari sacerdotes aliquos ante datam legem: sicut dicitur sequenti cap. quod erat sacerdos Dei altissimi, & erat iste tempore Abraae: nam ei obtulit Abraham decimas omnium, & non vocabatur Melchisedech sacerdos ex alia causa, nisi quia sacerdotis officium exercebat, offerendo sacrificia. Nam panem, & vinum obtulit, ut legitur sequenti cap. Etiam ante datam legem

Ante legem oēs erant sacerdotes.

gem alios inuenimus vocari sacerdotes Dei, scilicet quia habebat officium offerendi, & immolandi potius, quam alij. Sic dicitur Exo. 19. c. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad dominum sanctificentur, ne percutiam eos: & tamen non erat adhuc lex data, quia eodem cap. ponitur dispositio ad dandum legem, & sequenti cap. 20. data est. Erant igitur illi sacerdotes solum, quia sacrificia faciebant, & ceteras ceremonias ad Deum.

Quaest. 8.

¶ Dicendum ergo, quod ante legem datam sacerdotes aliqui erant, qui sacra facerent: tamen quia lex non vetuerat aliquid libere cuiuslibet esse sacerdos, & offerre sacrificia. Volunt autem aliqui, quod solum primogeniti hoc faciebant, sed an ita esset non est certum. Est ergo dicendum, quod inter antiquos ante legem datam erat ista consuetudo, quod quamuis omnibus liceret sacrificia facere non omnes faciebant sacrificia, sed aliqui, & tamen rursus est intelligendum, quod aut considerabatur quilibet homo quantum ad se, aut ut pars aliquius communis. Si erat homo per se, ut solitarius habitans, aut licet in communitate habitaret, velle aliquid ex deuotione segregatim agere licebat cuiuslibet offerre sacrificia, & immolare de suo quocumque vellet, & ubi vellet, quia nulla lege vetitum erat alicui ista facere. Si autem consideraretur homo, ut pars civitatis, & in policia viuens aliud erat: nam quilibet policia habebat aliquos ritus colendi Deum verum, vel Deum falsum; & ex nomine totius policia fiebat ceremonie cultus illi Deo, quem policia illa Deum profitebatur, & quia non poterat aliquis vnus actus per totam policiam fieri habebat ministros, qui vice totius policia illud agerent, & isti ministri quantum ad sacra vocabantur sacerdotes, & sic erant sacerdotes alij in policia, & non omnes, & ad illos solos pertinebat ista facere nomine civitatis, & est dicendum, quod ista consuetudo fuit ante legem datam in omnibus populis, tam inter Israelitas, quam Gentiles, & sic in quolibet populo aliqui erant specialiter sacerdotes, & non omnes. Istud patet quantum ad Iudaeos, quia quoniam data est lex, & ante erant ibi sacerdotes, qui distinguebantur a populo, & conueniebat illis ministrare Deo, & non toti populo. Exod. 19. cap. cum dicitur sacerdotes autem, & populus non transeant terminos, neque ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos, & ita ibi distinguuntur sacerdotes, & populos, & sic non erat quilibet de populo sacerdos, sed aliqui. Etiam apparet, quod sacerdotes erant maioris dignitatis, quam alij de populo. unde preponuntur sacerdotes, cum dicitur sacerdotes, & populos non transeant. Etiam patet ista distinctio dignitatis eod. cap. cum dicitur: Descende, & contestare populum, ne forte vellent transcendere terminum ad videndum Deum, & pereat ex eis multitudo plurima, & statim sequitur, sacerdotes, quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, & ita dicit de sacerdotibus, quod accedebant ad Dominum; illud autem est ministrare ei, in quo innuitur, quod ad solos sacerdotes pertinebat tunc ministrare.

Quaest. 9. An quilibet poterat esse sacerdos; an determinatus solus.

¶ Sed de istis sacerdotibus, qui essent, dubium est an possent esse quicumque homines, vel determinati. Aliqui dicunt, quod ad solos primogenitos pertinebat: mortuum autem istorum est, quia esse sacerdotem est aliquid honoris, honor autem debetur potius primogenitis, quam alijs. Sed dicendum, quod hoc non constat. immo neque est satis verisimile; primo, quia si debetur maior honor primogenitis, quam alijs: hoc est respectu eius, cuius sunt primogeniti, s. respectu patris: nam apud illum, vel in successione bonorum illius maioris est primogenitus, quam alij: secus quantum ad populum, vel civitatem, cuius non sunt filij, quia ibi non videtur aliqua ratio, quare aliqui potius,

quam alij habeant honorem, cum populus filios non habeat, & ideo non fit ibi distinctio primogeniti, & non primogeniti. Apparet primum, quia dicitur infr. 49. cap. Ruben primogenitus meus tu fortitudo mea, & principium doloris mei: tu prior in donis, maior in imperio, & ita vocavit eum priorem in donis, & maior in imperio ceteris fratribus, quia erat primogenitus. Unde & lex iubebat, quod primogenitus haberet duplum de bonis paternis, quam quilibet aliorum fratrum. Deuter. 21. cap. Apparet secundum, quia populus, vel communitas non habet filios, quia non est persona aliqua: ideo respectu hominis habentis filios stat bene distinctio primogeniti ab alijs in honore, sed in populo, qui filios non habet non videtur, quod debeatur praeponi in honore, vel emolumento primogenitus ad non primogenitum; ideo licet esse sacerdotem in populo esset aliquid honoris, non videtur, quod potius deberet dari primogenitis, quam alijs. Secundo, quia potius videtur non assumere in magnum honorem licet administratio sua esset honorabilis, sed conducerentur precio, ut loco totius populi ministrarent: & ita quilibet poterat ad hoc sumi, & quilibet poterat in hoc locare operas suas: sicut ad docendum locant homines operas suas precio dato. Simile patet Iudi. 17. ubi Michas quaesivit a Leuita: unde esset, & volendo eum sibi facere sacerdotem dixit: mane apud me, & esto mihi parens, atque sacerdos, daboque tibi per annos singulos decem argenteos, & vestem duplicem, & quae ad videndum sunt necessaria, acquirunt puer, & mansit apud hominem, & ita apparet, quod sacerdotes precio conducebantur, ut ministrarent, nam ille non quaesivit an esset primogenitus apud patrem suum. Tertio apparet istud adhuc planius eadem cap. de eodem viro Michas, qui in domo sua habebat Deos, quos colebat, & quibus offerrebat sacrificium, licet esset Iudaeus, & antequam haberet illum Leuitam in sacerdotem, fecerat unum de filijs suis sacerdotem, cum dicitur: impleuitque manum unius filiorum suorum, & factus est ei sacerdos, ex qua litera apparet duo; primo quod in eadem domo non omnes ministrabant, ut sacerdotes, sed vnus tantum; secundo quod non erat necessesse, quod primogenitus esset sacerdos. Sed dicitur impleuit manus unius filiorum suorum, quasi non plus differret huc, quam illum esse sacerdotem, sed quicumque posset esse sacerdos. Moyses quoque aequaliter ostendit istud in confirmatione legis, nam lex data debuit confirmari in sanguine sacrificiorum; nondum tamen erant Aaron, & filij sui consecrati in sacerdotes secundum ritum legis, neque aliqui alij, quia ritus paterne consecrationis fuit in anno secundo exitus de Aegypto mese secundo, ut colligitur Exo. 40. & Leuit. 8. & 9. Lex autem fuit data, & confirmata anno primo ab exitu de Aegypto mese tertio, ut colligitur Exo. 19. & 24. Et ideo non erant tunc aliqui sacerdotes secundum legem, qui facerent illa sacrificia, sed Moyses iussit alijs, quod illa facerent, s. eis, qui prius habebant consuetudinem ministrandi. Exod. 24. c. f. misit iuvenes de filijs Israel, ac si quilibet hoc facere posset. De Abraham ergo dicendum est quod poterat ipse sacrificia offerre, & cremare, quia nulla lege hoc vetitum erat. Similiter non erat contra consuetudinem illius temporis, quia licet in communitate, vel populo pro communitate non esset quilibet sacerdos, sed aliqui determinati, tamen pro se ipso, & pro eo quod ex deuotione offerre uellet quilibet poterat esse sacerdos cum posset facere sacerdotem quemcumque uellet. Sicut patet de Michas, Iudi. 17. c. Nam prius pro Deo suo fecit sacerdotem unum de filijs suis deinde amoto illo fecit sacerdotem unum de Leuitis.

Sed

Quaest. 10. Data lege etiam aliqui propter sacerdotes sacrificia faciebant.

Sed adhuc de Abraham dici potest, quod adhuc existente lege Moyse liceret ei ministrare immolando animalia, quia lex solos filios Aaron fecerat sacerdotes, tamen prophetis, & viris sanctis etiam si non essent de filijs Aaron licebat ministrare faciendo sacrificia sicut sacerdotibus. Sic patet de Samuele propheta: non enim erat ille de sacerdotibus, sed de Leuitis, ut colligitur Psalms. 97. f. Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius, & sic Samuel non erat inter sacerdotes, sed inter inuocantes nomen Domini. i. Leuitas, qui laudabant Deum Deum, cantando ministrantibus sacerdotibus, sed ipsi non ministrabant: hoc etiam magis patet lib. 1. Paralip. 6. cap. ubi patet Samuelis, & ipse Samuel, & filij eius inter Leuitas: iste tamen Samuel faciebat sacrificia: nam ipse immolauit agnum in Masphath, lib. 1. Reg. 7. cap. ipse quoque fecit sacrificium quando uenit Dauid in Regem, lib. 1. Reg. 16. cap. & hoc non erat in eo increpabile, quia erat propheta, & videbat agere secundum voluntatem Dei. Sic erat de Abraham, erat enim propheta Dei, ut patet infr. 20. cap. & loquebatur sepe Deus ad illum, ut legitur precedenti cap. & infra in litera, & infra 15. ideo quicquid ageret, videbatur agere secundum voluntatem Dei, & non esset quid illicitum circa illum.

Quaest. 11. Quid mandauerit lex de loco sacrificij, & de facientibus sacrificia.

¶ Haec autem duo, tam de locis sacrificiorum, quam de facientibus sacrificiorum ceremonias non fuerunt sic data in lege, sicut prius, nam prius omnia licebant, cum nihil esset vetitum, postea autem circa vtrumque fuit datus certus modus. De primo fuerunt datae duae determinationes; prima, quod non offerrentur sacrificia in multis locis. Secunda, quod non in multis altariis. De prima patet Deuteronom. cap. 12. & 16. cap. ubi dicitur, quod non offerrent Israelitae sacrificia sua in omni loco, quem uellent, sed solum in illo loco, quem Deus eligeret, ut poneret nomen suum ibi. Ista erat vna tantum ciuitas, licet non esset semper eadem; habebant enim Israelitae sanctuarium, quod iubeat Dominus fecerat Moyses in deserto, & istud erat fixum in ciuitate vna, & illa erat, quam Deus elegerat ad ponendum ibi sanctuarium, sicut fuit primo in Sylo deinde Nobe, postea Gabaon, deinde Hierusalem; in illa autem sola ciuitate licebat Iudaeis offerre sacrificia, & non in alijs locis, neque in agris, quia iudicaretur tunc idolatras, Leuit. 17. capit. Secunda determinatio erat, quod non fieret oblatio in multis altariis: nam licet esset vna tantum ciuitas, in qua fierent sacrificia posset cogitari, quod ibi essent altaria multa, in quibus offerrentur sacrificia praecipue, quia totus Israel conueniebat aliquando, in locum illum ad sacrificia, & tamen non fiebat sic. Immo vnicum altare erat, in quo omnia cremabantur, & offerrebat sanguis. Et istud altare non erat factum per aliquem hominem offerentem, sed erat illud, quod fecerat Moyses in deserto, quod vocabatur altare holocaustorum. Exod. 27. cap. Etiam sciendum, quod cum esset vnica ciuitas, in qua offerretur sacrificium, non licebat offerri in qualibet eius parte, sed solum intra sanctuarium, quod in illa vrbe fixum erat: & adhuc intra sanctuarium non in quolibet loco offerrebatur sacrificium, sed solum in vno altari holocaustorum, quod ibi erat ad hostium tabernaculi: alibi autem offerre erat nefas, Leuit. 17. & Iosue 22. cap. Erant autem in eodem sanctuario duo altaria, vnum quod vocabatur holocaustorum, alterum thimiamarum. In vno offerrebantur omnia sacrificia. Exod. 27. & Leuit. 17. in secundo nunquam offerrebatur sacrificium, sed solum cremabatur thimiam quotidie bis in mane, & vespere, Exod. 30. cap.

Quaest. 12.

¶ Sed obijciatur, quod interdum essent tot animalia immolanda, quod non caperentur in vno altari: de-

Abent ergo esse multa, & hoc maxime quando totus Israel conueniebat: nam ter in anno omnes masculi Hebraei venturi erant in sanctuarium, s. in tribus festiuitatibus, Exod. 23. & 34. & Deuteronom. 16. & quilibet illorum aliquid ferrebat: quia nullus illorum debebat apparere vacuus coram Domino, ut patet Exod. 23. Et intelligitur de oblatione in ijs festiuitatibus, quibus in sanctuarium ibant. Deuter. 16. c. nam dato, quod appareret omne masculinum ter in anno coram Domino, sequitur non apparebis ante Dominum vacuus, sed offerret vnusquisque, secundum quod habuerit iuxta benedictionem Domini Dei sui: cum igitur omnes isti offerrent, non possent capi sacrificia in vno altari, & ita deberent esse multa. Dicendum, quod erat vnus altare, ut dictum est, & in illo omnia cremabantur: erat enim magnum altare, nam altare quod fecit Moyses habebat quinque cubitos longitudine, & totidem in latitudine, ut Exo. 27. & illud totum implebatur igne, & superponebantur carnes: & postea fuit factum altare maius: nam edificato Templo Salomonis cessauit tabernaculum Moysi, & altare eius, factumque est altare aeneum, quod erat viginti cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine, ut in libr. 2. Paralip. 4. cap. & ibi reddebatur magna area quae esset quadragentorum cubitorum quadratorum secundum artem Arithmetice, & talis area caperetur supra se multa sacrificia. Est quoque aliud quod adiuuabat, ut multa sacrificia capi possent super istud altare, s. quia non cremabantur omnes carnes animalium, sed ut coter soli adipes: causa est, quia quoniam offerebat multitudo sacrificiorum, erat in concursu populi: sacrificia autem populi erant, ut plurimum hostiae pacificae, ut de eis comedere offerrentes, & de illis non proueniebat Deo, nisi adipes, Leuit. 3. capit. Capi autem multorum animalium adipem simul super altare vnum facile erat, & cremari, sed capi ibi totas carnes erat difficile: carnes tamen totae non ponebantur, nisi de holocaustis, & hoc rarius offerrebat populos, sed pacificas hostias, cum de holocaustis nihil manducabant, ipsi autem volebant offerre, & manducare. Sed adhuc aliud erat, quod adiuuabat, quia si tot essent sacrificia, quae simul cremari deberent, quod etiam altare illud aeneum non sufficeret ad capiendum illa ponebatur ignis in pavimento atrij ante altare, & ibi cremabantur sacrificia: ibi autem possent capi innumerabilia sacrificia, & sustineri, quia nullo pondere praeretur pavementum: sic enim factum legitimus semel, quando Salomon dedicauit Templum: nam tunc oblata sunt simul duodecim milia bouum, & centum viginti milia ouium in sacrificium, s. in hostias pacificas, & quia altare aeneum paruum erat, neque poterat capere, aut sustinere tantam multitudinem adipum sanctificauit Salomon medium atrij ante altare, id est pavementum atrij, & fecit poni ignem in pavimento, & super illum adipe, ut legitur in libr. 3. Reg. 8. & libr. 2. Paralip. 2. cap. An vero alijs temporibus factum sit urgente tali necessitate, non legitimus, sed satis est verisimile, quod fieret cum in dedicatione Templi factum fuerit, & iudicatum sit esse licitum: & tamen tunc non erat plura altaria, sed vnum tantum, quia cetera multitudo non cremabatur in aliquo altari, sed in pavimento atrij ante altare, & ita iudicabatur cremari in vno altari, quasi locus esset vnus, per continuitatem. Et ex hoc patet, quod secundum rigorem huius legis non licuisset Abraham erigere multa altaria: sed neque vnus; immo solum offerre in altari, quod erat intra atrium ad hostium tabernaculi, Leuit. 17. cap. Nunc vero multa altaria erigebatur, nam precedenti cap. erexit duo, & infra 21. cap. innuitur, quod alterum erexit in Berabea, & quintum altare erexit in monte Moria, ubi debuit, &

&

& voluit immolare Isaac, infra 22. cap. & generaliter quocunque ibat Abraham ad manendum faciebat ibi altare, vt posset immolare Domino victimas, vt non cessaret a cultu Dei.

Quaest. 17. Qui debet esse ministri sacrificiorum secundum legem.

Secundum erat de ministris sacrificiorum, & ante legem datam omnibus licebat facere sacrificia: quia nulli erat vetitum: licet non essent omnes sacerdotes, vt ostensum est supra; sed secundum legem non fuit sic. Sicut enim Deus arctauerat loca faciendi sacrificia: ita voluit arctare licentiam ministrandi interdicens generaliter omnibus potestatem faciendi sacrificia, tam pro se privatim ex deuotione, & de rebus suis, quam ministrando nomine communitatis relicta licentia, & mandato faciendi hoc Aaron, & posteris eius. Est autem considerandum, quod Deus ad tollendum occasionem idolatrie: sicut interdixit omnia loca ad offerendum sacrificia, relicto vno tantum, ita voluit determinatos esse ministros: nam si omnibus permitteretur licentia sacrificandi, posset facilius idolatria, aut idolatrarum ceremoniarum introduci. Et quia facere omnes ceremonias cultus diuini, & semper erat onerosum, voluit eligere Deus eos, qui magis sibi tenebantur ad hoc, vt rationabilius eis ista onera imponeret: omnes autem Israeliticis tenebantur Deo, quia liberauerat eos de durissima seruitute, & ita erant serui eius. Leuit. 25. & 26. & tamen tenebantur specialiter Deo primogeniti Israel: quia istos non solum liberauit a seruitute, sed et liberauit a morte, sicut Angelus percussit omnia primogenita Aegyptiorum in nocte vna, tam in hominibus, quam in iumentis, & pecoribus. Exo. 12. Istos igitur Deus accipere volebat ad sibi ministrandum, velut ad hoc obligatos, & posteros eorum, Numeri. 3. cap. & tamen siue quia peccauerant primogeniti in adoratione vituli: siue propter alias causas, de quibus dicitur Numeri. 3. cap. non accepit istos, sed accepit a tota Israel, vt darent ei tribum Leui, quae erat omnium minima ad ministrandum loco primogenitorum totius populi, & fuit data. Sed adhuc tribum Leui totam noluit pertinere ad ministrandam in sacrificijs, & cultu sanctuarij, sed accepit Aaron, & filios eius solos. Hos enim fecit consecrari in sacerdotes. Exod. 28. & 29. cap. & Leuit. 8. & 9. His enim dedit potestatem faciendi omnes ceremonias, tam sacrificiorum, quam quae intra sanctuarium fieri debebant, Numeri. 3. & 17. & 18. Ceteros autem de tribu Leui, quos velut nomine proprio, vel appropriato eis Leuitas vocamus fecit dari Aaron, & filijs eius in subministratores. Numeri. 3. tamen isti nihil poterant facere de eo, quod ad sacrificia pertinebat. Quid autem sacerdotes ex officio facerent, & quid Leuitae facere possent, ibidem magis declarabimus. Et secundum rigorem huius legis non licebat Abraham, nec alicui alteri laico facere sacrificia, sed solum posteris Aaron, qui consecrati erant in sacerdotes, & tamen nunc, quia nulli vetitum erat, tam Abraham, quam ceteri poterant facere sacrificia: nam & ipse Abraham fecit ritum sacrificiorum, infra 15. capit. per se: & ita credendum est, quod alijs vicibus faceret.

Quaest. 14. Quibus ceremonijs utebatur.

Vltimum dubium circa hoc erat, quibus ceremonijs in sacrificijs uteretur tunc Abraham. Dicendum, quod Abraham tunc erat, quoniam nulla lex erat, quae ad aliquid ceremoniale determinate arctaret: ideo licebat ei facere quodcunque vellet, nisi de se malum esset: ideo qualibuscunque ceremonijs sacrificiorum uti poterat. In lege autem secus fuit, quia sicut Deus determinauit loca offerendi, & ministros, ita determinauit omnes ritus colendi ipsum, de quibus est totus liber Leuiticus. Sed quantum ad sacrificia distinxit tres species, scilicet holocaustum, hostiam pacificam, hostiam pro peccato: & sub his alias species distinxit, de quorum sa-

crificiorum omnibus ceremonijs habetur, Leui. 1. cap. vsque ad cap. 8. ideo nihil nunc de illis dicendum est. Et si in tempore illo fuisset Abraham, sicut ipse non immolaret animalia, quae offerret: sed sacerdos de filijs Aaron: ita neque fierent in sacrificio illo quaecunque ceremoniae, sed illae solum, quas lex definiat. De Abraham tamen, quia ante legem fuit, dicitur quod utebatur in sacrificijs suis ceremonijs ibi placitis cum ad alias eum nullus alstringeret.

Quaest. 15. An Abraham haberet determinatas ceremonias in sacrificando.

Sed aliquis dicit, quod Abraham habebat determinatas ceremonias, tam circa sacrificia, quam etiam circa conditiones animalium, quae in sacrificium dabatur: erat prima conditio quantum ad substantiam animalium, id est de qua specie essent, & erant de quinque speciebus, id est boue, oue, capra, turture, columba: haec enim sola obtulit iubente Deo, infra 15. cap. Secunda erat conditio de aetate, scilicet quod tam vacca, quam capra, quam aries essent annorum trium, & non offerrentur maioris, aut minoris aetatis: in columba autem, & turture nulla consideraretur aetas, vt infra 15. cap. Tertia conditio erat circa modum faciendi sacrificium, scilicet quod vacca, & capra, & aries diuiderentur in duas partes per medium a capite vsque ad caudam: turtur vero, & columba non diuiderentur eod. cap. Quarta conditio erat de positione partium, scilicet quod partes eiusdem animalis ponerentur ex aduerso, medietas contra medietatem, & esset in medio via ad transeundum, & ita fieret de vacca, capra, arietem, vt in eod. cap. & sic erat istae ceremoniae sacrificiorum Abraham. Aliquis dicit, quod non, quia forte illa vice voluit facere: alijs autem vicibus non faciebat sic, cum nulla lege ad hoc, vel illud vrgeretur. Sed obijcietur, quod determinate seruabat istas ceremonias in sacrificijs, eo quod lege tenebatur: nam Deus iussit ei sic facere, infra 15. capit. Dicendum, quod non erant istae ceremoniae sacrificiorum, quas seruabat Abraham, offerendo sacrificia, neque vicibus sic fecit, nisi illa vice: & ratio est, quia non erant sacrificia, sed fiebat foedus inter Deum, & Abraham, sic patet eo. cap. 1. In die illo pepigit Dominus cum Abraham foedus, dicens, semini tuo dabo terram hanc: ad ponendum autem foedus occidunt animalia. Secundo patet: quia illo non quasi volente Abraham Deo offerre sponte ex deuotione, sed Deo iubente, vt hoc faceret. Nam dubitabat Abraham quomodo Deus facturus esset bonum ei: aut quod bonum, & ad dandum ei certitudinem de eo, quod ei promittebat voluit cum eo inire foedus: quoniam nulla maior certitudo esse poterat: & haec utebantur homines, vt maxima certitudine: ita patet eod. cap. Tertio patet, quia si sacrificium esset, cremaretur illud totum, aut aliquid eius: & tamen non fit mentio, quod cremauerit illud, aut quid fecerit de illo, sed solum dicitur quod transierit lampas ignis inter medias diuisiones: & hoc erat, vt significaretur Deum transire inter diuisiones animalium, quod erat ad confirmationem foederis: ergo non erat sacrificium, sed foedus. Quarto, quia si fuisset illud sacrificium, poneretur super altare, sed non fuerit positum, sed super pauimentum, aut terram, cum essent partes distinctae a partibus: Abraham tamen consueuerat altaria facere ad sacrificium: ergo non erat illud sacrificium, sed foedus: & ita dicendum quod non erant illae ceremoniae sacrificiorum Abraham, neque vnquam illas tenuit, nisi nunc, quando non fecit sacrificium, sed initum est cum eo foedus.

Quaest. 16.

Dicendum ergo quod Abraham non tenuit illas ceremonias in sacrificijs suis: tenebat autem, quas vellet, cum non arctasset eum lex ad aliquas ceremonias: sed est intelligendum, quod tenebat aliquas quas sancti viri, & cultores Dei tenebant. Eo enim tempore aliqui erant cultores veri Dei, & aliqui cultores idolorum: vtrique autem sacrificia offerebant in signum deitatis eius, vel quem

Solus inter antiquos sacerdos Dei fuit Melchisedech.

quem in Deum tenebant, sed non erant eadem ceremonie, sicut neque erant iidem dii. De cultoribus veri Dei erat verisimile, quod essent ceremonijs uterentur: erant autem tunc aliqui cultores Dei, & sacerdotes eius, sicut Melchisedech, de quo dicitur cap. 14. quod erat sacerdos altissimi: & ideo Abraham, qui erat cultor veri Dei obtulit Melchisedech decimas, & non obtulit alicui alteri sacerdoti, quia de illo solo inter antiquos refert scriptura, quod sacerdos Dei altissimi esset. Ceremoniae autem sacrificandi, & distinctiones sacrificiorum creditur tunc fuisse, & illas habuisse principium ab Adae: ille enim cognouit Deum, vt instrueret filios suos in cultu veri Dei, & doctrina ab eo tradita perseveraret, postea in omnibus sanctis vsque ad legem datam, quia id quod ille traderet haberetur pro lege, cum esset primus, & pater, & doctus a Deo. Signum autem huius est, quia duo filij eius primi, de quibus scriptura commemorat, i. Cain, & Abel, licet non essent ambo boni, ambo tamen offerebant Deo munera. Cain de frugibus: Abel vero de pecoribus: hoc tamen non videntur fecisse, nisi vt a patre instructi, quia alias Cain, qui malus erat non vacaret ceremonijs cultus Dei, quasi ex se illas incipiens. Ab Adam autem videtur traditum, quod fierent Deo sacrificia, & qualia illa essent: maxime enim ille holocausta daret, quia in holocaustis totum animal datur, Leui. 1. cap. & tunc ita fieret, quia non manducabant homines carnes, & non esset durum dare animal integrum. Secus fuit postea tempore legis, quoniam homines manducabant carnes, & eis durum erat dare totas carnes: ideo instituta fuerunt alia duo genera sacrificiorum, in quibus non dabantur carnes, sed quasi soli adipēs, scilicet hostia pacifica, & hostia pro peccato, de quarum ceremonijs habet Leuit. 3. vsque ad 7. cap. Sed hoc specialiter tradidit Adam, quod licet carnes totam offerre possent principaliter adipēs offerrent, quasi magis pertinentes ad rationem sacrificij, & magis Deo placituros: sic enim offerrebat Abel vir sanctus. Vnde & scriptura de adipibus ab eo oblati specialem mentionem facit, dicens sup. 4. Abel quoque obtulit Deo de primogenitis gregis sui, & de primogenitis adipib. eorum. Hoc enim fuit quasi adipēs magis sibi se ad sacrificium pertinerent, & ob hoc in lege postea cautum est, quod omnes adipēs sacrificiorum pertinerent ad Deum: cum tamen non pertineant omnes carnes sacrificiorum ad Deum: & et tantum voluit Deus adipēs ad se pertinere, quod non solum de animalibus ei oblati voluit adipēs sibi dari, sed et de omnibus alijs animalibus voluit, quod nullus comederet adipēs. De his patet Leuit. 3. & 7. cap. & ob hoc etiam Moyses irridebat sacrificia gentium, quia offerentes sacrificia comederant adipēs. Deut. 32. cap. 1. & diceret vbi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam, de quorum victimis comederant adipēs, & bibebant vinum libaminum? Irridet enim eos, & Deos ipsorum, & modos sacrificiorum, quia de sacrificijs comederant adipēs ipsi, qui offerrebant, & non cremabant, in quo innuit, quod sit maxime necessarium in sacrificio cremare adipem. Ista consuetudo faciendi sacrificia Deo vero vnde durasse in tota prima aetate vsque ad diluuium, quia in illa aetate non fuit idolatria aliqua: vnde & Noe vir sanctus statim, vt exiit de arca obtulit sacrificium Deo de omnibus animalibus mundis, atque volucibus, & fuit istud sacrificium holocaustum, supra 8. cap. & ita videtur quod in prima aetate iam erant holocausta.

In prima aetate non fuit idolatria.

Quaest. 17.

Sed aliquis dicit, quod Abraham non offerrebat Domino sacrificia aliqua, quia licet erigeret altaria, nunquam fit mentio de eo, quod sacrificia faceret, sed solum quod inuocaret nomen Domini. Sic patet praeced. cap. vbi dicitur, quod Abraham erexit altare, & vtraque vice dicitur quod inuocauit nomen Domini. Similiter infra 21. cap.

An Abraham offerrebat sacrificium.

dicitur quod in Bersabee inuocauit nomen Domini, & non dicitur de sacrificijs: ergo videtur quod non faciebat altare, nisi ad memoriam nominis Dei, & in signum: non autem ad offerendum sacrificia. Dicendum, quod Abraham non erigebat altaria ad talem memoriam solum, sed ad offerendum sacrificia, vt ostensum est. supra. q. 3. & 4. Secundo patet, quia antiqui sancti offerebant sacrificia, sicut Abel, & postea Noe, qui fuit vir iustus in generationibus suis, vt supra 6. cap. obtulit holocaustum de omnibus animalibus mundis. supra 8. cap. ergo Abraham, cuius sanctitas crescebat super sanctitatem antiquorum, magis frequenter faciebat sacrificia, quam alij sancti faciebant. Tertio patet & efficacius, quia Abraham vere offerebat sacrificia, & maxime holocausta, & erat sibi ista res frequentata: nam infra 22. cap. dixit ei Deus quod offerret sibi Isaac vngentium suum in holocaustum, & sic notum erat Abraham quod erat holocaustum, & quomodo fiebat, sicut, quod erat ipse offerre holocaustum. Quarto, quia non solum Abraham, sed etiam filius eius Isaac, qui tunc paruae aetatis erat, nouerat, quid esset holocaustum, nam dixit ad patrem suum: ecce ignis, & ligna, vbi est victima holocausti? Hoc autem erat, quia saepe vidisset Isaac patrem suum holocausta facere. Quinto, & praecipue, quia dicitur eodem cap. vidit Abraham arctem herentem cornibus post tergum inter vepres, quem assumens obtulit holocaustum, pro filio, & ita fecit ibi holocaustum pro filio, & sic sciebat ille ritum holocausti: non igitur fuerat istud primum holocaustum, quod ille fecit. Sexto patet, quia nepos eius Iacob faciebat sacrificia, infra 46. cap. 1. profectusque Isaac cum omnibus, quae habebat venit ad puteum iuramenti, & machatis ibi victimis Deo patris sui Isaac audiuit eum per visionem nocte: etiam ante hoc solitus erat Iacob facere sacrificia. Sic patet infra 31. cap. vbi ipse, & Laban Socer suus fecerunt pactum, & dicitur iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac, immolauitque victimis in monte vocauit fratres suos, vt ederent panem. Sic igitur Iacob saepe immolabat victimas: non faceret tamen hoc, nisi doctus a patre suo, & auo: ergo illi immolabant sacrificia: Abraham igitur offerebat animalia saltem in holocaustum; Si tunc forte erat vsus pacificarum victimarum non est satis notum, sed credendum est quod sic: tales enim videtur fuisse, quas Iacob immolauit in monte Galaad, infra 31. cap. nam vnde, quod de carnibus comedit ipse, & alij assistentes. Et inuocauit ibi nomen Domini. Scilicet gratias reddendo, quod eum, & familiam suam in bonis multiplicauerat, & illaeros conseruauerat, & immolauit ibi, licet non legatur scriptum, quia multa facta sunt, quae non scribunt, sed demonstratur hoc ex ipso altari, quia altare non fit ad fundendum preces solum, sed ad sacrificandum. Dicit enim Iosephus in libris Antiquitatum, libr. 1. de Abraham, quod primus praesumpsit Deum pronunciare creatorem vniuersi esse cunctorum, & hominum, opinioniones quas ceteri de Deo habebant innouare, & immutare praualuit: hoc autem conijciebat per terrae passiones, & maris: & ea quae contingunt circa Solem, & Lunam, & ex omnibus, quae circa coelum saepe eueniunt. De eodem Berofus Cronographus Caldaeorum meminit, dicens: Post diluuium fuit decima generatione apud Caldaeos vir in coelestibus rebus peritus. Subiicit autem hic scriptum quomodo Abraham venit in Damascum, sed temporum historia non subiicit: est enim vsque; hodie nomen eius in ciuitate Damascena gloriosum, & vicus ostenditur, qui ab eo dicitur habitatio Abraham. vnde Nicolaus Damascenorum Cronographus ait; Abraham regnauit in Damasco veniens aduena cum exercitu de terra, quae super Babylonem dicitur Hec Caldaeorum. Sed & Loth, qui erat cum Abraham. Loth stat hic

De hostijs pacificis, & quo tempore inuocauit nomen Domini.

Iosephus I laudem Abraham.

Vicus i ciuitate Damascena ostenditur qui dicitur habitatio Abraham.

In dativo, & tenetur acquisitione, pater quia subditur. *Fuerunt greges ouium*, Scilicet ipsi Loth. *Et armenta*. Id est greges vacarum, & bouum. Grex quando per se ponit congregationem minorum pecorum signat, s. pecudum, & ouium, caprarum. Armentum signat congregationem maiorum animalium, vt taurorum, & vacarum. *Et tabernacula*. Quia cum non haberent domos fixas pp frequentem motum tentorijs portatilibus utebantur, & quia multa familia, & res mobiles erant oportebat esse multa tentoria: ista omnia Deus dederat Loth pp Abraham, quia eum a morte liberauit etiam propter Abraham, vt patet infra cap. 19. *Et non poterat eos capere terra*. Quia tanta erant cuilibet eorum pecora, q magna terra pascuorum indigebant; ideo non poterant simul commodè habitare, etiam quia multa diffensionis suboriri possent. *Erat quippe substantia eorum multa*. Substantia denominat oēs res possessas, siue animatas, siue inanimatas, & si substantia cuiuslibet eorum erat magna, quanto magis vtriusque coniuncta possessio. *Et non quibant*. Id est non poterant habitare conuuliter. Id est simul, quod tabernaculum vnus esset apud tabernaculū alterius, quia tunc oporteret, quod pecora vnus pascerentur circa tabernacula, & pecora alterius multum distanter, ne impedirentur: hoc autem non conueniebat aliqui eorum. Ideo melius erat non habitare simul.

Quaest. 18. Quia contentio fuerit inter pastores Abraham & Loth.

Proie et facta est vixta inter pastores gregum Abraham, & Loth. Ista contentio erat, quia quilibet de ipsis volebat meliora pascua, & aquas occupare. Dicunt autē Hebraei q contentio fuit, quia pastores Loth permittēbant pecora intrare in fegetes alienas: pastores autē Abraham hoc non faciebant, nec fieri permittēbant, quia a Domino sic edocti erant. Loth autem suos pastores circa hoc non instruebat. Sed hoc non videtur valde rationale, quia Loth erat vir iustus, & edoctus a viro iusto. Ideo talia fieri a suis pastoribus nulla ratione permitteret, si ad eius notitiam peruenirent, maxime quia ipse erat multum obediēs Abraham circa omnia; ideo non dimitteret iustum mandatum Abraham tanquam mādatum auunculi sui maioris, & viri iusti. Et hoc patet quia licet videret Loth materiam contentionis inter pastores suos, & pastores Abraham, ipse non postulat separationem. Sed expectauit in hoc sententiam Abraham; Abraham autem determinauit separationem esse faciendā. Dicendum ergo q illa superior fuit causa diffensionis, & satis demonstrat ex litera, q causa dictū fuisset, q substantia istorum erat multa, & terra eos capere non poterat, sequitur immediate, *Vnde*, ex quo terra eos capere non poterat, *Facta est contentio*, s. de occupatione meliorum pascuorum, & aquarum.

Quaest. 19. Cur sit mentio de diuisijs Loth, non Abraham.

Queretur quare scriptura hic dixit, sed & Loth, qui erat cum Abraham fuerunt greges signando diuitias eius; nam vñ, quod de eo dici deberet de Abraham quidem ad ostendendum qm implebatur promissio Dei, scilicet quod benediceretur, i. ditaretur debuit hoc dici; sed non fuit sic de Loth. Dicendum quod fuit conueniens quod scriptura hoc poneret, quae nihil ponit superuacuum. Et primo pp hoc, quod hic in contrarium inducitur, quod potius facit ad propositum: nā precedenti cap. Sicut Deus dixit Abraham benedicam tibi, erisq; benedictus; ita dicit benedicam benedictibus tibi: & tñ Loth erat vnus de benedictibus Abraham cū eum diligeret; ergo & ille debuit benedici, sed benedictio signat multiplicationem, vel abundantiam, debuit igitur dari Loth; & cum scriptura signauerit Abraham ditatum, conueniens fuit, quod illud de Loth aperiret. Secundo fuit ad ostendendum merita Abraham, quod Loth ditabatur pp Abraham. Tanti n. meriti erat Abraham apud Deum, quod non solum ipse, sed & alij pp eum bona a Deo recipiebant. Specia-

liter autem debebat esse hoc de Loth, quia erat filius fratris Abraham, & frater fororis sue Sarra, supra 11. & hic eum fratrem vocat, ipse quoque tatum diligebat Abraham, & tam obediens ei erat, quod cum sequebatur quocunq; iret, vnde ante Abraham recessit a patre suo Thare de Charra, venit eum eo Loth, vt apparet preced. cap. & quando vigente fame descendit in Aegyptum Abraham, descendit eum eo Loth, vt in eod. cap. & ideo si aliquis erat, cui Deus deberet benefacere propter Abraham, maxime erat Loth. Et hoc videtur aliquo modo significare litera, in quantum dicit, sed & Loth, qui erat cum Abraham fuerunt greges ouium, & armenta; ac si dicat ista fuerunt ei, quia erat cum Abraham, scilicet ex meritis eius. Tertio potest dici, & melius, quod hoc ponit scriptura, vt reddat causam sequentium; nam dicit infra de contentione inter pastores Abraham, & Loth, quod fuit pp gregū, & armentorum multitudinem, cum terra eos capere non posset. Vt autem videatur, quod hoc erat credibile, praemisit de multitudine armentorum ipsorum, & prius dixit de Abraham, quod erat diues valde, statim de Loth subiunxit, sed & Loth fuerunt greges ouium, & armenta; ista enim est causa vera litera, & hoc significat litera, dicens, sed & Loth, qui erat cum Abraham fuerunt greges ouium, scilicet ex eo, quod iste Loth habebat greges multos ouium, & armēta, & erat cum Abraham, scilicet manēs iuxta eum fuit facta contentio inter pastores: quia terra eos capere non poterat.

Quaest. 20. Cur dicitur fuerunt Loth greges ouium, & armēta.

Queretur quare dicitur, quod fuerunt Loth greges ouium, & armenta. Dicendum, quod distinguuntur greges, & armenta; est enim grex congregata multitudo paruorum pecorū, & ouium, caprarum, porcorum, armēta sunt multitudines animalium maiorum, vt bouum, equorum, asinorum, camelorum, & huiusmodi. Nunc verò dicendum primo, quod hoc dicit scriptura, quia verum erat. Nam Loth habebat armenta, & greges: ideo scriptura, quod verum erat expressit. Secundo fuit, quia hoc pertinebat ad propositum: vult. n. reddere scriptura causam contentionis pastorum, de qua statim dicit pastores autem non sunt, nisi pecorum: vnde si Abraham, & Loth non haberēt pecora non haberent pastores, & ob hoc debuit exprimi de armentis, & gregibus potius, quam de alia re: nam si diceretur, quod erat diues nimium, vel quod habebat familiam multam nimis non faceret ad propositum, quia inde non sequebatur iurgium pastorum, neq; quod pastores haberēt: ex pecoribus autem sequitur, q haberēt pastores, & inde poterat iurgium provenire. Sed queretur quare non fuit dictum de Loth, q erat diues in auro, & argento sicut dicitur de Abraham?

Quaest. 21. Cur non dicitur q Loth erat diues in auro, & argento.

Dici potest primo q hoc fuit, quia forte Loth non erat diues in auro, & argento, sicut Abraham, sed solum in armentis, & gregibus: ideo istud solum expressit. Secundo, quia etiam si Loth haberet aurum, & argentum reduceret illud in greges, & armēta, quia hoc erat potissima possessio apud veteres, & maxime apud Patriarchas Hebraeorū, & sic Loth istud potius habere vellet, quam aliquam aliam possessionem. Tertio & praecipue, quia dato q haberet Loth aurum, & argentum multū non exprimeretur: quia non faciebat ad propositum, nam hic agitur de iurgio pastorum Abraham, & Loth: aurum verò, & argentum non erat immediata causa iurgij pastorum, nec habēdi pastores. Sed causa habēdi pastores erant pecora; causa iurgij pastorum erat multitudo gregum: ideo cum ad hoc non faceret aurum, & argentum non fuerunt illa expressa, sed armenta, & greges. Sed queretur quare de Abraham dicitur, q erat diues valde in possessione auri, cū hoc non faciat ad propositum, sicut neque de Loth dicitur.

Et

Quaest. 22. Cur Abraham dicitur diues in auro, & argento.

Est dicendum, quod non est simile de Abraham, & Loth: vnde etiam si Loth esset diues in auro, & argento, sicut Abraham non exprimeretur hoc de Loth, & exprimeretur de Abraham: ratio diuersitatis est, quia Loth non introducit hic propter se, sed propter ea quae pertinent ad Abraham; Abraham verò pp se introducit, quia narratio rerū eius pertinet principaliter ad scripturam: ideo ea quae pertinent ad Loth, non narabuntur, nisi in quantum ad Abraham pertinent. Quod enim Loth absolute diues esset non pertinebat ad Abraham: ideo quod aurum, & argentum haberet, & possessionem multam, & non erat narrandum: pertinebat autem ad Abraham, quod pastores eius, & pastores Loth contentione haberēt: huius autem erat causa immediata, & directa multitudo gregū, & armētorū, & non auri, & argentū: ideo non debuit dicere de auro, & argento, sed de armēto, & gregibus Loth. De Abraham secus erat, quia narratio de illius rebus secundum se ad scripturam pertinet: ideo quicquid magnū aut memorabile ad illū pertinet scribetur. Sic autem erat, q ipse esset diues valde in auro, & argento: ideo debuit exprimi. Preter hoc conueniebat hoc dici de Abraham, & non de Loth. Primo, quia precedenti cap. Deus dixerat, quod benediceret Abraham, id est multiplicaret eum in bonis, ideo ad ostendendum, q vera esset promissio dictū est, q erat diues valde in possessione auri, & argentū. De Loth non erat talis necessitas hoc dicendi. Secundo, quia erat aliqua causa: vt esset Abraham diues in auro, & argento, & non erat eadem causa de Loth, scilicet q Abraham, cū descendit in Aegyptū, sublata est vxor eius in domum Regis, & propter illam bene vñ in Abraham, id est benefacere ei, tam Rex, quam Principes, ut patet preced. cap. Tunc autem poterat habere aurum, & argentum multū, quia ista sunt dona Regalia, & magnorū Principū; circa Loth nihil tale fuit. Tertio, quia Abraham dicitur docuisset Aegyptios in multis artibus, s. in Arithmetica, & Astrologia, & ideo donationes multas acciperet, q non pertinebat ad Loth. De hoc dicit Iosephus, lib. 1. Antiquitatum Rex Abraham multa munera donauit, & vt esset inter sapiētis. Aegyptiorū instituit, virtutēq; eius, & gloriā: in hoc contingit esse clariorē; nam cū essent Aegyptij diuersis moribus cōplacētēs, & ad inuicem leges proprias reprobandes, & a se propterea dissidentes sibi met eos comparans, & vnūquēque despicens verba eorum inania, nihilque habentia demonstrabat; erat igitur in admiratione cunctorū tanquam vir sapiens atque paratus non solum ad intellegendum, sed ad satisfaciendum, & ad loquendum quocunq; docere nitereur, Arithmeticam eis quoque contulit, & quae de Astrologia sunt, ipse tradidit: nam ante aduentum Abraham in Aegyptum hoc Aegyptij ignorabant: a Caldeis haec plantata noscitur in Aegypto; vnde etiam peruenisse noscitur in Graecos.

Quaest. 23. Cur non dicitur q Abraham habebat armenta, sicut de Loth.

Sed dicitur quare de Abraham non dicit scriptura, q habebat armēta, sicut de Loth: quia licet esset Abraham diues in possessione auri, & argentū, non ideo sequebatur contentio inter pastores Abraham, & Loth nisi haberet ipse armenta, & greges. Dici potest vno modo q scriptura non dixit ita plane de Abraham, sicut de Loth, quia de Abraham non erat ratio dubitandi. De Loth verò poterat dubitari, quia non erat cognitū de substantia eius: ideo de Loth expressius dictū est. Secūdo potest dici q de Abraham ēt positū, q habuerit greges, & armenta, quia pced. cap. dicitur Abraham verò bene vñ sunt pp illa, fuerūtq; ei boues, & oues, & asini, & serui, & famulē, & cameli; iō non erat opus postea repeti. Tertio, q ex verbis, quib. signatur Loth, habere greges, & armēta: signat idē de Abraham, s. Sed & Loth, qui erat cū Abraham fuerūt greges ouium, & armēta, i. ēt ipsi Loth fuerūt

Alph. Toft. super Gen.

greges, ac si dicat non solum Abraham habuit greges, sed et Loth. Quarto patet, quia statim dicitur quippe substantia eorum multa; ista substantia eorum erat in gregibus, & armentis: ergo de vtroque idem signatur.

Queretur quare dicitur, quod fuerunt ipsi Loth greges, & armenta, & tabernacula. Dicendum, quod de tabernaculis dicitur primo, quia ita erat: nam tam Abraham, quam Loth tabernacula habebant multa: in quibus morabantur ipsi, & familiae sue, & pastores: sunt enim tabernacula tentoria, quae in campo extenduntur facta de linteo, aut alio panno, & facile est moueri illa de loco ad locum. Vel sunt facta de leuibus tabulis, quae figurantur, & fit habitaculum. Deinde mouentur ad alium locū, & portantur per viam sicut erat de sanctuario Domini, quod erat de tabulis. Exod. 26. & cum mouenda erant castra, portabantur tabulae illae a Leuitis. Numeri. 4. capit. & ab hoc est origo tabernaculi, scilicet tabernaculum a tabulis, vel tabernis, quae sunt paruae tabulae. Secundo fuit, quia hoc ad propositum pertinebat: pastores n. per agros non possunt manere in domibus, q sunt habitacula fixa, morantur autē in tentorijs, & quia dictum est de Abraham, & Loth, q habebat armenta multa, & greges, debuit dici de tabernaculis, q tabernacula pertinent ad vñm pastorum. Tertio ponitur ad notandū, q tota conuersatio Abraham, & Loth erat in gregibus, & armentis, pro quibus pascua quaerenda sunt, & qa non sunt semper pascua bona in loco vno, oportet frequenter mutari locum: ad hoc autem non conueniebat habere domos fixas, sed tabernacula portatilia, vt faciliter possint (q expedierit) mutari, & ita non habebat aliud Abraham, & Loth nisi pecora, & tabernacula. Quarto fuit ad ostendendū, quod Abraham, licet accepisset promissionem terrae illius, tñ nondum possidebat aliquid in ea, neq; vnū passum terrae sicut dicit Act. 7. c. Transiit illum Dns in terram istam, in qua vos habitatis, & non dedit illi hereditatē in ea, neq; passum pedis; sed repraesentat dare eā illi in possessionem, & quia non habebat Abraham in ea neque vnū pedē terrae non poterat fabricare domū, sed habitabat in tabernaculis, q sunt tentoria portatilia. Sic patet ad Heb. 11. c. Quinto fuit in quantum istud facit ad propositum contentionis, de qua statim hī: nam dicit quod pastores contendebant, & hoc erat, quia substantia eorū erat multa, & non poterat eos terra simul capere: id verò quod terram occupabat, erat multitudo gregum, & armentorum, & et tabernaculorū; ideo debuit de illis exprimi; quia occupatio, quam illi faciebant, erat causa contentionis. Sed circa id, q dictum est, quod non habebat, neq; fabricabat domū Abraham in terra Chanaan, cum non haberet tibi, neq; vnū passum pedis, quare queretur quare non emebat domū aliquam a Chananeis, vel saltē locum, in quo eā fabricare posset, sed in tabernaculis morabat. Aliquis dicit quod hoc fuit, quia Chananaei habitatores terrae illius nolebāt aliquid vendere Abraham, & Loth, sed solum fructus terrae vendebant, s. precio dato permittēbant manere in terra ad tēpus, tam eos, q pecora ipsorum: cogebant ergo manere in tabernaculis, i. tentorijs. Sed dicendum, quod non stat, quia quicquid vellēt emere Abraham, & Loth, venderent eis Chananeis. Sic patet de agro Ephron Hethēi, qui erat in Hebron; nam illū emit Abraham ab Ephron Hethēo quadringentis siclis argenti, & pertinet campus cum arboribus ad Abraham ad sepeliendum mortuos suos, inf. 23. Similiter Iacob emit possessionem in Sichem centum agnis, inf. 33. & Iosue. 24. cap. Dicendum, q fuit primo pp conditionem vite Abraham, & Loth; erant n. pastores gregum, & tota substantia sua erat in pecoribus, p quib. oportebat qri pascua; sed illa non sunt sp in eodem loco, ideo frequenter mutabantur.

Quaest. 24. Cur dicitur fuerit ipsi Loth greges armenta, & tabernacula.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

Quaest. 25. Cur Abraham non emerit de mos, ne fabricauerit.

1. Ratio.

K tur

tur de loco ad locum; & quia ad hoc parum proderat domos habere, cum non possent in illis habitare, non emerant domos, sed morabantur in tabernaculis. Secundo quia Abraham, & Loth nouiter venerant in regionem illam, & non cognoscentes morem gentis nesciebant an possent inter eos pacifice viuere: sed intendebant, quod si alicubi non possent pacifice viuere, transirent ad alium locum: & quia tunc transeundo perderent quicquid immobile haberent, nolent aliquid immobile emere: sed solum habere greges, & arma, & tabernacula: ita ut omnia sua essent mobilia, & possent se transferre de loco ad locum sine dano. Tertio quia postquam Abraham intrauerat Chanaan mutauerat locum in terra illa: & deinde descenderat in Aegyptum: & nunc reuertebatur, ut patet hic, & precedenti cap. sed ad tam frequetes mutationes non proderat habere domum, ideo neque domum, neque mobilia pro tunc habere intendebant. Quarto, quia Abraham intrauerat terram illam iubente Deo: & ibar quo ille volebat: nesciebat autem an iuberet ei transferre super alias partes regionis illius; ideo quando sic erat, nolebat emere mobilia, id est agros, & domos. Quinto fuit, quia Deus promiserat Abraham dare terram Chanaan, precedenti cap. & infra in littera, ideo nolebat Abraham emere id quod Deus ei daturus erat; ne forte prauidicare videretur voluntati Dei, qui vellet humanitas habere, quod ei diuinitus conferendum erat: & hoc innuitur ad Hebr. 11. cap. f. fide quidem Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem, & exiit nesciens quo iret, fide moratus est in terra repromissionis tanquam in aliena in casulis habitando cum Isaac, & Jacob coheredibus repromissionis eiusdem. Et ita patet, quod ideo habitabant in casulis, id est in tentorijs, vel tabernaculis, quia expectabant, quod Deus daret eis terram, & nolebant eam emere. Sexto, quia vi frustra esse, quia nesciebant quando Deus daturus esset terram, & forte statim daret; unde perderent precium quod darent; non ergo emebant aliqua mobilia.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

6. Ratio.

Quest. 25. Obiectio.

Quest. 26. Cur Abraham postea emerit in mobilia.

paret. Nam Abraham emit agrum illi annis sexaginta duobus postquam ingressus est in terram Chanaan. Emit quidem illum quando mortua est Sarra vxor eius, ut sepeliret eam ibi, ut legitur infra 23. cap. & tunc in anno quando mortua est Sarra fluxerat anni quinquaginta duo ab introitu Abraham in terram Chanaan. Hoc autem patet: quia Abraham erat antiquior Sarra annis decem: ut colligitur infra 17. cap. cum dixit Abraham putas ne centenario nascetur filius, & Sarra nonagenaria pariet: & sic patet quod quando Abraham erat centum annorum, erat Sarra nonaginta annorum. Sed die quo mortua fuit Sarra erat ipsa annorum centum viginti, & septem: ut patet infra 23. cap. ergo tunc erat Abraham centum triginta septem annorum. Sed quando Abraham intrauit in terram Chanaan, erat annorum septuaginta quinque, ut apparet precedenti cap. ergo quando mortua est Sarra fluxerat anni sexaginta duo, tanto tempore Abraham mansit in terra Chanaan nullum immobile emens ex quo satis apparet, quod intentio sua erat nihil emere; nam si aliquid intendisset emere, non tardasset tadium. ut circa finem vitæ suæ emerit. Etiam dicendum est, quod illud quod emit Abraham fuit ex magna necessitate, & non fuit possessio ad habitandum, vel colendum; tunc enim mortua est Sarra, volebat autem Abraham sepelire eam, & quod in sepulchro suo non posset sepeliri aliquis Gentilis propter honorem Sarra: & quia si non haberet Abraham locum proprium, in quo sepeliret eam sepelirent Gentiles ibi alios mortuos, quod esset durum Abraham: ideo necesse fuit sibi emere locum sepulturae, & ad hoc emit agrum Ephron Aethi in Ebron: & tamen istum agrum non emit Abraham ad edificandum ibi domos, vel ad colendum, aut ad pascua, sed emit solum ad vsum sepulchrorum, ut patet infra 23. cap. & postea ibi omnes Patriarchae sepulti sunt: scilicet Sarra, & Abraham, Isaac, & Rebeca, Jacob, & Lia, ut infra 49. cap. Unde apparet, quod Abraham in tota vita sua non habuit possessionem aliquam in terra Chanaan: nam neque domum, neque agrum vnquam habuit, sed moratus est in casulis, id est in tentorijs, ut constat ad Hebr. 11. cap. 11. Ager autem sepulchrorum non proprie computatur inter bona, quia non est ad vsum viuientium, sed mortuorum, & non est de bonis prophanis, sed de sacris rebus.

Quest. 27. Vide diligenter Abrahæ circa sepulchrum vxoris.

Sed quaeretur quomodo Iacob emit agros in terra Chanaan, cum neque Abraham, neque Isaac emerit aliquid. Dicendum, quod verum est Abraham non emisse aliquid in terra Chanaan, nisi agrum Ephron Aethi, qui non erat ad habitandum, vel colendum, sed solum ad sepeliendum mortuos, de Isaac eodem modo dicendum, quod non emerit possessionem aliquam, sed semper discurrit, ut peregrinus, & non inuenitur, quod aliquid emerit: nam habetur tota historia Isaac Exod. cap. 25. infra vsque 37. & in hoc nihil inuenitur, quod emerit Isaac. Sed de Iacob habetur, quod aliquid emerit: nam emit partem agri in Sichem, iuxta urbem, infra 33. cap. Dicendum, quod causa huius fuit Isaac, & Abraham repntabant se peregrinos. & propter causas expressas supra quest. 25. putabant non conuenire sibi emere possessiones aliquas; ideo non emerunt, sed in tabernaculis manebant, & vagabant per terram quaerendo pascua. Iacob autem peregrinatus fuerat in Mesopotamiam, de qua post longum tempus diues reuertebatur; & cum ex reuelatione Dei intrasset in terram Chanaan, & ibi visione Angelica confortatus liberatus esset a fratre suo, infra 32. & 33. venit in Sichem, & ibi velut iam de periculis liberatus putabat se requiem habiturum. & sic apud urbem ipsam Sichem emit partem quandam agri centum agnis, infra 33. siue centum nouellis ouibus Iosue. 24. cap. Sed

Quest. 28. Quo Iacob emit agros in terra Chanaan, cum neque Abraham, neque Isaac aliquid emerit.

Obiectio.

Quest. 29. Cur postea Abraham est redierunt in terram Chanaan habuerunt domos. 3. Ratio.

1. Ratio.

3. Ratio.

Sed adhuc dicendum, quod Iacob non desijt esse peregrinus, neque habere mentem peregrini, quia licet emerit agrum emit illum tantum, & non emit ad edificandum domum, vel ad colendum, sed solum ad figendum tabernacula. Primum patet quia non inuenitur in tota historia Iacob, quod aliqua mobilia emerit. Sed dicit aliquis quod licet non inueniat, tamen fuit, quia multa fuerunt, quae non scripta sunt. Dicendum est certum esse, quod Iacob nihil aliud emit in terram Chanaan: nam Iacob moriens dimisit filijs suis terram Chanaan, quam ei Deus promiserat, licet illam non possideret, & dixit qui haberent sortes, & qui non infra cap. 48. & in fine dixit ad Ioseph, do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amoraui in gladio, & arcu meo & ista pars est, quam emit Iacob a Sichemitis infra 33. capit. nam sicut fuit ista pars legata Ioseph. ita in ea sepulta fuerunt ossa eius Iosue. 24. capit. scilicet ossa quoque Ioseph, quae tulerat filij Israel ex Aegypto sepelirent in Sichem in parte agri, quam emit Iacob a filijs Emor patris Sichem centum nouellis ouibus, & fuit in possessione filiorum Ioseph; & sic innuitur, quod ideo ibi sepulta sunt ossa eius, quia ista possessio legata est ei. Sed si Iacob aliquid aliud haberet proprium in terra Chanaan, Legatum faceret de illo sicut de isto, aut taceret de omnibus; sed de hac parte agri, quam scriptura asserit, quod emerit Iacob infra 33. capit. dicit quod fecit legatum speciale, vltra totam terram Chanaan. infra 48. cap. & non dicit de aliquo alio; ergo videtur quod non habuerit Iacob aliquid aliud, de quo testaret, & ita nihil aliud emerit. Secundo patet scilicet quod non emit Iacob agrum istum ad colendum, scilicet plantando ibi vineas, vel seminando, ut esset terra arabilis, quia si ad hoc intendisset emerit plures agros: & tamen emit agrum paruulum, ita ut non videretur ager, sed pars agri. infra 33. ca. Et apparet quod propter istam partem agri noluit desinere esse peregrinus simpliciter, quia noluit ibi edificare domum, sed solum fixit tabernacula, quasi non semper ibi mansurus, etiam fuit hoc, ut ibi posset erigere altare domino Deo, sic dicit eodem cap. emitque partem agri, in qua fixerat tabernacula a filijs Emor patris Sichem centum agnis, & erecto ibi altari inuocauit super illud fortissimum Deum Israel. Et ita manifestum est ergo quod isti tres Patriarchae essent in terram Chanaan, quam Deus ei promiserat: tanquam in aliena habitando in casulis; ad Hebr. 11. cap. nam nulla istorum habuit domum, sed in tentorijs, vel tabernaculis manebant.

Sed quaeretur quare postea Abraham, cum redierit in terram Chanaan, habuerunt domos, nam patres eorum nunquam domos habuerunt, sed in tabernaculis habitabant. Dicendum, quod causa fuit, quia Abraham, Isaac, & Iacob promiserat Deus terram Chanaan, sed non dederat eis in ea, neque vnquam passum pedis. Act. cap. 7. ideo morabantur in casulis in spe repromissionis hereditatis, ad Hebr. 11. cap. f. posteris suis sub duce Iosue dedit terram Chanaan in possessionem delectis Chanaanis possessoribus eius: ideo ipsi tanquam Domini facti ipsius terrae debuerunt domos habere, & vrbes, & firmiter in terra ipsa manere. Secundo, quia Deus iussit, quod diuideretur terra forte per omnes duodecim tribus Israel. Numeri. 26. cap. & dedit modum diuidendi, & diuisores, eod. c. & Numeri. 34. c. & ita volebat, quod quilibet tribus maneret in terra sua, & non transiret ad terram alterius tribus, quod Deus non volebat ne confunderetur sortium distributio. Numeri. 27. & 36. cap. ergo oportebat, quod vrbes, & domos haberent. Tertio, quia Deus saepe iussit per Moysen, & Israelitae haberent domos, & disposuit de domibus vrbum, & agrorum quid fieret quod vouerentur, & quid fieret de domibus Leuitarum, Leuit. 27. cap. & 25. & de domibus laicorum. Etiam

dixit quid faciendum esset quando in domibus Israelitarum inueniretur lepra, quomodo purificarentur, aut condemnarentur, Leuit. 14. cap. & in multis alijs loquitur de domibus; ideo debuerunt Israelitae post reditum de Aegypto habere domos: licet patres eorum Abraham, & Iacob non habuerunt domos, sed tentoria, siue tabernacula. Sed dicit, quod per hoc exclusae sunt omnes rationes positae super q. 25. quae inducebant quod Abraham non debet habere domos, aut agros in terra Chanaan, quia ille condebat in Abraham pro peregrinationem, & incertitudinem mansionis, & quia morabantur in terra aliena, quae omnia non fuerunt in posteris suis, quae acceperunt terram Chanaan velut suam, deletis inde habitatoribus terrae illius: vna tamen ratio manet, scilicet quia erant pastores Abraham, Isaac, & Iacob, & pro illis non conueniebat manere in loco vno, sed discurrere per diuersa loca ad quaerenda pascua, ita igitur in posteris suis videbat futurum, sicut dixerunt filij Iacob coram Pharaone pastores ouium sumus serui tui nos, & patres nostri, infra 47. cap. ideo posteris sui non poterant habere domos. Dicendum quod posteris Abraham debuerunt habere domos post reditum de Aegypto in terram Chanaan, ut dictum est, & si ita non fieret non prodesset eis, quod daret eis Deus terram in possessionem, cum neque habitarent in vrribus, neque colerent agros. Cum vero obijcitur de officio pastoralis, dici potest vno modo, quod et si haberent Israelitae vitam pastoralem, poterant habere domos, & agros, nam necessarius erat eis cibus, & potus; ideo seminare agros, & colere vineas haberet possessiones distinctas, cum vero dicitur de mutatione locorum pro pascua pecorum, dicendum, quod stabat habere domos, & mutare loca pro pascuis, quia non oportet semper esse in motu, quia & nunc pastores sunt inter nos, & tamen domos habent, & determinatis temporibus mouentur, & determinatis temporibus redeunt. Secundo potest dici, & adhuc melius quod non erat sic de posteris Abraham post reditum de Aegypto in terram Chanaan, sicut fuerat de Abraham, Isaac, & Iacob. Nam Abraham, Isaac, & Iacob, & filij Iacob fuerunt totaliter pastores; ita quod tota occupatio eorum erat in officio pastoralis, & tota substantia eorum in pecoribus erat; sic dixerunt filij Iacob ad Pharaonem, pastores ouium sumus serui tui nos, & omnes patres nostri, infra 47. cap. Posteris autem Abraham, cum intrauerunt in terram Chanaan, non futuri erant omnes pastores, quia tanta gens non poterat viuere in officio pastoralis, quia tunc non solum essent aliquam vnam gentem, & regnum per se ipsos, sed et neque vnum populum, aut policiam; cum in qualibet policia oporteat esse per se sufficientia ad vitam, ut dicit Arist. lib. 1. Politic. Et hoc non est nisi ubi sunt omnia officia, & omnes ministraciones necesse ad viuere, & ad bene viuere in communitate. Sed hoc non esset ubi essent omnes pastores; ideo non poterant esse omnes pastores in tota gente Israelitarum, sed paucissimi ex eis essent pastores: alij vero in diuersis officijs, & administrationibus essent, sicut ad viuere, & ad bene viuere requirit, & ideo licet pastores non haberent locum ad manendum, saltem haberent alij, & ita habitaret plurimi in domibus, & determinatis locis: pauci autem essent, qui non haberent determinata loca, sed in tabernaculis habitarent. De Abraham, Isaac, & Iacob secus erat. Isti enim poterant esse totaliter pastores, quia non erant per se aliqua gens, aut populus, cum tam pauci essent, ut populum non possent facere; sed inter Chanaanos viuabant, & sic poterant totaliter dediti esse vitae pastoralis, quia quod eis ad vitam, aut bene viuere deesset, haberet ab alijs, cum in policia adiaceat vnicuique particula boni alterius, ut dicitur libro tertio Politico. & sic potuerunt in domibus conuenienter manere Israelitae reuersi in terram Chanaan, quod non bene possent

Quest. 30. Cur dicitur postea Abraham habere domos.

Cap. 5.

Cap. 6.

facere Abraham, Isaac, & Jacob, qui erant pastores: nam proprium est pastoribus in agris manere de loco ad locum pro pascuis mutari, & habitare in tentorijs, vel tabernaculis. Sic dicitur supra 4. cap. Lamech habuit vxores duas nomen vni Ada, nomen alteri Sel-la; genuitque Ada Lahel, qui fuit pater habitantium in tentorijs, atque pastorum, & ita ad pastores conuenit habitare in tentorijs, que sunt tabernacula. Sed quæretur quare dicitur in litera, nec poterat eos capere terra, vt habitarent simul? Dicendum quod hoc dicitur ad signandū causam contentions, & sequitur ex precedenti litera, scilicet quia Abraham habebat pecora multa, & Loth pecora multa, nō poterant simul habitare, quia indigebant terra multa, in qua possent capi, & copiosè pasci pecora ipsorum. Et cum dicitur non poterat eos capere terra intelligitur, nō de tota terra, aut de terra Chanaan, quia postq̄ separati fuerunt ab inuicē manserūt in terra, & in terra Chanaan: vt patet infra in litera, sed intelligitur de illa portione terre, in qua ambo prius habitabant: nam accipiebant eandem terram, idest aliquam certam portionem terre accipiebant precio a Chananeis, in qua morarentur, & pecora haberent, & illa erat tam parua pro multitudine pecorum ipsorum, quod non capiebat eos, ideo dicitur, q̄ non poterat eos capere terra, vt habitaret simul, scilicet bene caperet eos terra si in diuersis locis habitarent, sed manendo simul, non capiebat eos terra. Dicitur erat quippe substantia eorū multa, scilicet amborum: est istud reddituum causa superiorum, & significat substantia omne, quod possideretur, siue mobilia, siue immobilia: & hic maxime signat pecora, quia propter multitudinem pecorum erat ista contentio, non autem propter aurum, & argentum, aut reliquam supellestem. Et dicitur substantia eorum, idest amborū, quia si substantia vnus eorū fuisset pauca, aut potius nulla, & alterius esset substantia, tanta quanra nunc erat amborum caperentur in terra, quia idem non impediret se ipsam: sed cum erant duo, etiam si non haberent tantam substantiam sicut vnus, non possent capi ad pacificè habitandum, quia iam ibi erat competitor.

Quæritur quare dicitur, & nō quibant habitare cōmuniter. Dicendum, quod sensus est precedentis literæ poterat quidem Abraham, & Loth in terra viuere, sed non poterat simul manere, quia vnus alium non impediēbat propter multitudinem armentorū. Si enim pauca vtriusq̄ essent armenta, & greges possent habitare simul: & non se turbarent, cum autem multa essent, nō poterant habitare simul, idest in eadem portione terre, in qua prius; & tamen si omnia armenta, & greges vtriusque fuissent vnus potuissent in terra illa capi etiam si plura essent, quia cum tunc non haberent competitorē, facile erat capi: sed q̄ competitor est, cum vterque idem velit, difficile est non contendere. Et dicitur non poterant habitare cōmuniter, idest in communi, quia forte erant prius, vt vna domus, licet bona essent distincta: fuerant enim bona Abraham, & Loth distincta antequam intrarent in terram Chanaan, quia præcedēti cap. dicitur: Tulit itaque Sarai vxorem suam, & Loth filium fratris sui, vniuerſamque substantiam, quam possederant, & animas, quas fecerant in Aran: in quantum dicitur possederant, & fecerant significat diuersam esse substantiam Abraham, & Loth: & tamen hoc fuit, quando recesserunt de Aran antequam intrarent in terrā Chanaan. Erat autem causa distinctionis substantiæ, quia Loth erat filius Aran fratris Abraham mortui, & successerat ei, & quantum ad illud habebat bona distincta ab Abraham, & sicut fuerat ista distinctio ante introitum in terram Chanaan, ita ibi durauit, & nunc erant bona distincta: stante tamē ista distinctione bo-

normum poterat esse habitatio cōis sicut tutor, & pupillus eius eadem domum habent, quia pupillus est sub curatore, aut tutore, & tutor administrat bona pupilli: & tamen distincta sunt bona pupilli, & tutoris. Ita de Loth, & Abraham erat, quia Loth erat filius fratris Abraham, & ita erat sicut filius eius, & quia minor eo erat, obediebat ei: vnde poterant eandem domū, siue familiam habere, & esset ratio aliqua sumptuū. Ista habitatio communis durauit vsq; nunc, q̄ tanta fuit multitudo pecorum vtriusque, q̄ non poruerūt simul habitare: nam cum separati essent locis, nō possent eandem domum, aut familiā habitare, quod erat non posse habitare cōiter. Aut pōt intelligi, q̄ habitabant prius cōiter, i. simul, sicut vicini apud vicinū, quia licet non esset eadem domus, aut familia vtriusque, sed duæ domus, tamen simul morabātur, & vnus nunquam ab alio recedeat, neque mediabat aliquis inter eos: nunc verò recesserunt ab inuicē ita, vt possent aliquis inter eos mediare, immo multa terra inter eos erat, vt nulla maneret occasio contendendi.

Quare dicitur, vnde facta est rixa inter pastores gregum Abraham, & Loth. Dicendum, q̄ istud ponit tanquam consequens ex præcedentibus, nam erat tanta multitudo pecorum vtriusque, q̄ nō poterant simul capi in terra: ex quo quicumque de pastoribus vellet pro gregibus suis id, quod melius erat, aut minus malum: & quia pp paruitatem terre concurrerebat in idē, necesse erat, q̄ contenderent, quis haberet quod melius aestimaret. Dicitur autem de pastoribus gregum, non quod soli pastores gregum cōtenderent, sed et pastores armentorum, cum t̄a Abraham, & Loth haberent armenta, & greges, quia dicitur supra: Sed & Loth, qui erat cum Abraham fuerunt greges ouium, & armenta: & ideo tam gregum, quam armentorum pastores contenderent: sed ponitur de pastoribus gregum pro pastoribus omnium pecorum: sicut, & ouis aliquādo accipitur pro omnibus pecoribus, tam ouibus, quam capris, quam bobus. Sic patet infra 47. capit. vbi Pharaon rex quæsiuit à filiis Iacob fratribus Ioseph, quid habetis operis? & illi dixerūt: Pastores ouium sumus serui tui, tam nos, quam patres nostri: & tamen certum est, q̄ non solum erant pastores ouium: sed etiam bouum, & caprarum cum de omnibus his pecoribus haberent: nam Abraham, & Isaac de omnibus his habuerant; ergo patres sui non erant solum pastores ouium, accipitur ergo pro omni genere pecorum, & ita accipitur in præfenti. Deinde quæretur quare dicitur, quod fuit facta rixa inter pastores Abraham, & pastores Loth. Dicendum, q̄ hoc dicitur ad signandum, q̄ ista rixa non fuit inter Abraham, & Loth, sed solum inter pastores, cum essent illi viri sancti. Secundo ponit ad respondendum quæstioni tacite, vel ad tollendū inconueniens: diceret enim aliquis, cū ambo isti essent viri sancti, & essent in tanta propinquitate cognationis, quō inter eos fuit rixa, quod non pertinet ad viros perfectos? Respondetur, q̄ non fuit rixa inter Abraham, & Loth, sed solum fuit inter pastores eorum ne scientibus Abraham, & Loth: & ideo neque fauentibus: pastores tamen non erant viri perfecti, neque in tali propinquitate, ideo inter eos facile erat rixa fieri sine aliqua culpa Abraham, & Loth. Tertio dicitur hoc ad ponendum causam separationis ab inuicem, nā nunc fuerat rixa inter pastores Abraham, & Loth pp res pertinentes à dominos suos, idest pp greges: si autem nō separarent ab inuicem oportebat cōtentionem istam transferri ad dominos, & ipsorum fieri principaliter: cum pp res ipsorum esset: ideo vt nō veniretur ad istā contentione voluit Abraham, q̄ separarentur. Istud patet ex verbis Abraham, q̄ cū voluit suadere ipsi Loth, quod separaretur ab inuicem, dixit: Ne quæso sit iurgium inter me, & te, & pastores meos, & pastores tuos;

Quest. 32. Cur dicitur facta est rixa inter pastores.

Quest. 34. Cur dicitur, q̄ rixa fuit inter pastores Abraham, & pastores Loth.

Quest. 35. Cur fuit causa rixæ pastorum Abraham, & Loth.

Quest. 36. Causa separationis Abraham, & Loth ab inuicem.

& ita non dixit, ne quæso sit iurgium inter pastores meos, & pastores tuos: sed ne sit iurgium inter me, & te. q. d. ad istud venietur, si simul manemus in terra; ideo diuidamur ab inuicem in terra hac.

Quæretur quare fuit causa rixæ pastorum Abraham, & Loth. Aliqui dicit, quod fuit, quia pastores Loth intra bant alienas segetes, & nō pastores Abraham, q̄ Abraham hoc vetuerat suis, vt factum est supra q. 18. Sed dicendum, q̄ hoc non stat primo, quia non est verisimile, quod pastores Loth non essent veriti hoc facere per Loth: erat enim vir ille iustus, & veraret illud: nam scriptura asserit Loth fuisse virum iustum, & in tantum placuisse Deo, q̄ angelos hospicio recipere meruerit. Infr. 19. veraret ergo fieri quod iniustum erat. Secundo, quia Loth, & Abraham tunc habitabant cōiter, & in omnibus sequebatur Loth vitam Abraham: ergo & eandem doctrinā suis traderet quā Abraham suis. Tertio, quia dato, q̄ hoc facerent pastores Loth nō contenderent cum eis pastores Abraham cū in hoc non præiudicaretur eis, neq; iam iusti erant, vt pp aliena damna tanquam proprijs contendere vellet aduersus aliquem. Quarto, quia si ista fuisset causa contendendi non dabatur conueniens remedium, q̄ sine separatione potuisset prouideri, s. q̄ Loth corripere pastores suos iubēdo illis abstinere ab alienis, & tamen non ita actum est: ergo non erat ista causa. Quinto, quia dixit Abraham ad Loth, ne quæso sit iurgium inter me, & te: & ita quæcunque causa esset ista, erat talis, ex qua poterat contentio sequi inter Abraham, & Loth: sed cum isti viri iusti, & prudētes essent non sequeretur inter eos iurgium: pro eo quod ipsi vitare possent: & tamen hoc vitare possent Loth, subiendo suis, vt abstinere ab alienis segetibus, aut vineis: ergo pro hac causa non esset iurgium. Sexto patet ex remedio quod dedit Abraham ad tollendū iurgium. Quod ab inuicem separarent, & istud nō quæritur ad illam causam: ergo non erat illud motiuum. Sed dicendum, quod causa contendēdi erat angustia terre: habebant enim pecora multa, & in parua terra manere non poterant: & ad pacificè manendū oportebat eos ab inuicē segregari. Et hoc patet primo ex causa, qua in litera ponitur. s. sed & Loth, qui erat cū Abraham fuerunt greges ouis, & armenta, & tabernacula, nec poterat eos capere terra, vt habitaret simul, & ita causa contendendi erat quia pp multitudinē pecorum non capiebantur simul in terra. Secundo, quia dicitur quippe substantia eorum multa, & non quibāt habitare cōiter. vñ & facta est rixa inter pastores gregum Abraham, & Loth: & sic littera ponit rationem contentions dicens: vnde & facta est rixa, i. ex hac causa facta est, s. quia erat possessio eorum multa, & non poterat habitare cōiter. Tertio patet ex remedio tollendæ contentions, quod dedit Abraham. s. quod terra coram eis erat eligeret Loth an veller ire ad dextram: an ad sinistrā, & ita cum separatio erat remediū contra contentionem, causa contendendi erat simul esse. s. quia simul manere non poterant pp multitudinem pecorum. Quarto pōt dici, quod erat contentio inter pastores pro aqua, quia licet pro pascuis contendere possent, præcipue tamen pro aqua: quia id magis in contentione venit, quod nimis habetur, & magis eo indigemus talis erat aqua: nam aqua est nimis necessaria pastoribus, & in terra Chanaan facilius habetur herba, quam aqua: ideo magis cōtendi accidit, pro aqua, quam pro herba, & hoc generale est in tota terra Chanaan, & in regionibus vicinis, s. in desertis Arabia, & in terra Madian, & in regione Mesopotamiae: nam ibi sunt pauca flumina, & terra arida; vnde vt plurimum vtuntur, tam homines, quam pecora aquis putealibus, & in agris sunt putei, de quibus ha-

Alph. Tost. super Gen.

ritur aqua, & effundit per canales in locum aliquē in quo pecora bibant. Sic patet infra 30. & 31. & quia tā rara aqua est, ponitur sub magna custodia. Quod claudantur putei forti clausione, vt nō liceat cuilibet haurire aquam, q̄n voluerit. Sed cōgregatis omnibus pastoribus ad quos aqua illa pertinet bibant pecora, ne quid ibi fraudis committat. Sic enim fiebat in terra Mesopotamiae ad quam iuit Iacob, & vbi habitauit cum socero suo Labā. Sic patet infra cap. 29. scilicet profectus Iacob venit in terram Orientalem, & vidit puteū in agro tresque greges ouium accubantes iuxta eū: nam ex illo adaquabantur pecora, & os eius grandi lapide claudebatur: mosque erat, vt cunctis ouibus congregatis euoluerent lapidem, & refectis gregibus rurſus super os putei ponerent, & ob hoc, quia erant multi greges, & pauca aqua, pauci putei, vel vnus tantum: erat contentio interdum super adaquatione, s. quis prius pecora sua adaquaret, & qui minus potens erat iustinebat in hoc damnum, & tardius pecora adaquabat, & ita patet eodem cap. vbi quando venit Rachel, que pascebat gregem patris sui Laban. Iacob amouit lapidem de ore putei: & adaquauit gregem eius. Similis modus erat in terra Madian, vbi pastores de pateo hauriebant aquam ad adaquanda pecora, & cum septem filia sacerdotis Madian custodiētes gregem patris sui Hierro haurissent aquam, effundissent que in canalibus pastores superuenientes abijciebant eas, vt pecora sua ipsi prius adaquarent: Moyses verò defensus puellis adaquauit gregem earum: & ideo reuertentibus eis citius ad partem, q̄ solite erant, quia pastores consueuerant eas impedire in adaquatione gregis, q̄ fuit pater, cur citius solito venissent, responderunt ille: q̄ vir Aegyptius liberauerat eas de manu pastorū, & haurerat aquam cum eis. Exod. 2. cap. Erat autem aqua non solum pauca in regione illa, sed in paucis locis; ideo etiam putei pauci erant, quia non inueniebatur vbique aqua: licet terram foderent: & super puteis erat multa contentio pastorum, sicut patet infra 26. cap. vbi inter pastores Philistinorum, & Isaac super aqua puteorum contentio multa fuit, & ad vltimum cum pastores Isaac fodissent puteum vnū: & inuenissent aquam, annunciauerūt Isaac, quasi pro re magna, & vocauit nomen loci illius Bersabe, i. puteus abundantiae: & mansit postea semper nomen loci illius, eodem cap. ita autem poterat esse, quod fenni Abraham, & Loth simul manentes paucam aquam pro pecoribus inuenirent cum esset terra paucarum aquarū & super hoc contenderent: separati autem ab inuicem poterat inuenire copiam aquarum quisque pro suis gregibus.

Et autem tempore Chanaan, & Pherezaus habitauit in terra illa. Isti populi non erant permixti: sed quilibet per se: contingebant tamen se termini terrarum suarum, vt diximus supra 10. cap. Sicut postea factum fuit in diuisione fortium filiorum Israel, quod tribus essent impermixte: & morabatur tunc Abraham inter istos duos populos, quia Chanaan erat ex parte Orientis, & Meridiei ad latus contingentiae Meridiei, & Orientis, scilicet circa Sodomam, & Gomorram, que sunt in valle Pentapolis, & circa Hierico. Sic habet Numeri 13. cap. Chanaan moratur circa mare, & iuxta fluuenta Iordanis; Pherezeus autem morabatur contra Occidentem, & Septentrionem. Isti duo populi quo angustabant eos, ne dilatari possent quantum vellent, ideo non poterant simul habitare. Vel vt quidā volunt fit hic mentio de istis duobus populis, & isti duo erant eis magis cōiuncti, & si forte aliqua discessio inter Loth, & Abraham oriatur per iudices istorum populorum deterrant simul erat, & quia Abraham coram iudicibus infidelibus cōpare-

Quest. 37. Quō Chanaan, & Pherezeus erant in terra Chanaan.

re nolebat: licet diligeret consobrinum suum Loth, & uellet cum eo libenter habitare, magis tñ elegit separari, ne discordia nasceretur, quia ualde onustus est fidei cōtendere cū fideli corā iudice infideli, iō hoc ueritat, & arguit Apostolus i. ad Cor. 6. ca. *Ne quis sit iurgium inter me, & te.* Licet Abraham, & Loth directe iurgia nollent, tamē quia pastores suscitaret, necesse erat eos inuicem iurgari. *Fratres enim sumus.* Id est ego, & tu nō fratres ex eodē patre, & mīe, sed fratres, quia Abraham erat frater Arā p̄ris Loth. dñr fratres tripliciter. Ina tura, ut Jacob, & Esau: cognatione, ut Abrahā, & Loth; gente, ut omnes Hebræi. Sic dicit Glo. ordi. & Hieronymus super Matth. cuius est illa glo. *Ecce uniuersa terra coram te est.* Id est potes eligere quamcunque partē uolueris: Abraham senior, & honorabilior erat, tamē electionē dedit Loth. *Si ad sinistram ieris.* q. d. licet ab inuicem propter uitanda iurgia se iungamur: non tamē a te recedam, tantum, quin possim tibi auxilio esse, & patet hoc sequenti ca. cū Loth captiuus deduceretur elenatis itaq; Loth oculis ad contemplantū terrā. f. quæ melior, an peior esset, nolens recipere electionē, quam Abrahā ei dabat. *Uidit omnem circa regionem Iordanis.* Id est uidit omnem regionem Iordanis circa se, & hoc erat contra orientem respectu loci, in quo erat ipse tunc: quia Iordanis deriuatus de mōte libano in parte Septentrionali terræ promissionis declinat contra meridiem circundās terrā illam a parte orientis, & in hac regione Iordanis erat Pētapolis. i. quinq; ciuitates, quarum quattuor nunc subuersæ sunt: ut patet infra 19. ca. *Qui uniuersa irrigabatur antequam subuerteret dominus Sodomam, & c.* Et ideo erat multum delectabilis, & plena arboribus. *Sicut Paradisus domini.* i. sicut Paradisus terrestis ualde est amena, quia quatuor fluminibus irrigatur. *Et sicut Aegyptus uenientibus in Segor.* Ista litera potest legi simul vel diuidi in duas sententias. Si autem simul legatur est sensus q̄ Pentapolis est ita delectabilis. *Sicut Aegyptus uenientibus in Segor.* Id est quantum ad illam partem per quam uenitur de Aegypto in Segor, quia illa terra magis delectabilis est in toto Aegypto. Si autem legatur ista litera diuisa, est sensus, q̄ ista Pētapolis est sicut Aegyptus, id est sicut Aegyptus tota irrigatur Nilo, ita Pentapolis tota irrigatur Iordane: Aegyptus enim irrigatur quia Nilus in principibus, & finibus mensū crescit, quia meatus factus aqua excrefcens irrigat omnem planiciem terræ illius: Aegyptus. n. multū plana terra est. Sic uult philosophus in 2. Posteriorum. inundationes tamen principales Nili sunt duæ. f. Sole existente in cancro uisq; ad leonem, & secunda Sole existente in Libra, de quibus latius infra 26. cap. *Uenientibus in Segor.* i. ista amenitas est ueniendo de loco, in quo tunc morabatur Abraham contra Segor: quæ tunc vocabatur Bala. ut patet. cap. sequenti. nā Segor nōmē appellatiuum, & significat paruitatem: quia dixerat Loth ad angelum, ne destrueret illā ciuitatē, quia parua erat, & subiungitur: ideo uocātū fuit nōmē urbis illius Segor: ut habet infra 19. *Elegit sibi Loth regionem circa Iordanem.* i. terram Pētapolis Sodomæ & Gomorra & c. & recessit ab oriente. Hoc repugnat ei quod supra diximus, scilicet q̄ iuerat contra orientem.

Respondetur q̄ declinationem Loth ab Abraham non fuit secundum longitudinem Orientis, & Occidentis: licet secundū latitudinē Septentrionis ab Australi parte, utraq; n. pars erat in Oriente terræ promissionis: quia Bethel, & mons Garizi, ubi Abrahā tñc manebat erāt circa Orientē illius terræ, & erat directe per medium frontis Orientalis: Pentapolis autē, ubi nūc est mare salissimū, est in confinio Orientis, & Occidentis, s. in angulo; nō ergo recessit ab Oriente, quasi contra Occidentem uenerit, sed recessit a fronte Orientis, permeiēns ad angulum Orientis; ille tamen angelus magis

videbatur eminere cōtra Orientem mundi, quā frōs media Orientis terræ Iudeæ. & patet hoc quia nulla terra est magis orientalis in terram Chanaā, quam Pentapolis, cum sit terminus Orientalis terræ illius, ut patet Num. 34. *Diuisi sunt alterutrum a fratre suo.* Est sententia decurtata. *Diuisi sunt alterutrum.* Id est alter ab altero. *A fratre suo.* i. frater a fratre, quia ambo fratres uocabant, ut patet sup. in litera. *Abraham habitauit in terra Chanaā.*

Dicitur terra Chanaam illa, in qua moratus fuit Abraham, non accipiendo terram Chanaam pro tota terra occupata ab alijs septem populis, & isto modo accipiendo non solum erat Abraham in terra Chanaam, sed et Loth habitans in oppidis Sodomorum. *Loth moratus est in oppidis circa Iordanem, & habitauit in Sodomis.* Ex hoc uidetur q̄ illa oppida, quæ erāt circa Iordanem non erant in terra Chanaam: accipiendo specialiter pro terra pertinente ad illum populum, qui specialiter uocabatur Chanaan, & erat unus de alijs, qui specialia nomina habentes, generaliter Chanaei dicebantur. Secundum tunc dicitur q̄ hoc est cōtra dicta supra, scilicet q̄ Chanaan habitabat circa fluētā Iordanis: ut patet Numeri. 4. cap. Respondetur q̄ terra circa Iordanem, & mare ad Chanaan specialiter pertinebat: sed potuit esse q̄ illud oppidum, in quo mansit Loth pertineret ad Pherezæos, qui aliquā partē habebant circa Iordanem: erant enim isti duo populi se in confinis attingentes; ideo supra dicebatur, q̄ in diebus illis Chanaan, & Pherezæus erant in terra illa, scilicet simul habitantes.

Et habitauit in Sodomis. Iudæi enim exponunt hoc ad magnum Loth opprobrium, scilicet q̄ cum sciret Sodomitas uiros pessimos esse, & peccatores coram domino, noluit diuertere ab eis, & ideo ratos eos peioratus est. Catholici autem doctores multum laudant in hoc Loth, scilicet eū inter malos habitauerit, malus non est effectus, sed semper seruauit innocentiam, & omnem cordis, & carnis suæ mundiciam. De hoc Gregorius in primo Moralium. *Homines autem Sodomitæ.* Id est habitantes in Sodomis. *Pessimi erant.* Scilicet mali inter scipfos: ut patet: Ezechi. 16. cap. hæc fuit iniq̄uitas Sodomæ sororis tuæ superbia, futuiritas panis, & habundantiæ ocium ipsius, & filiarum eius, & manū egego nō porrigebat. *Et peccatores coram domino.* Quantum ad infandissimum scelus, scilicet concubitū masculorum, & dicuntur peccatores corā domino, quia publice hoc faciebant, nec uerecundabantur: ut patet infra 19. cap. qñ totus populus publice perijit a Loth: ut daret eis duos uiros, qui intrauerūt ad eum, ut abuterentur eis: & sic patet. Iſa. 3. cap. peccatum suū, quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt: uel dicuntur peccatores coram domino, quia uicium sodomiticum est unum de tribus uitijs, quæ clamant ad Deū: Effusio sanguinis, ut patet supra. 4. cap. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Secundū est defraudatio mercedis in mercenarijs: sic habetur Iaco. c. 5. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones uestras, quæ fraudata est a nobis, clamat, & clamor eorū in aures Domini Sabaoth introiuit. Tertiuū est peccatum Sodomitarum: ut patet infra 18. cap. clamor Sodomorū, & Gomorrorū multiplicatus est, & peccatū eorū aggrauatū est nimis, & ab istis Sodomitis, qui erant quidā infelix populus denominatur omnes tali uicio maculati, & nō solū erāt hoc uicium in Sodomis, sed etiam in Gomorra, Adama, & Beboin: denominatur tamen a Sodoma, quia erat maior ciuitas inter illas.

Circa præcedentia dicitur quare dicitur, quod eo tempore Chanaan, & Pherezæus habitabant in terra illa. Aliqui dicunt quod hoc dicitur de tempore, quo Abraham, & Loth separati sunt ab inuicem: quia

Quest. 39. Quomodo Abraham & Loth non recesserunt de Chanaā.

Quest. 40. An recesserit Loth habitauerit in Sodomis.

Vide peccata Sodomorum & causas.

Quest. 41. Qui sint peccatores coram Domino.

Tria peccata clamant ad Deum.

Quest. 42.

Quo tempore Nilus augetur. Cap. 13. tex. 89.

Quest. 38. Quo recesserit Loth.

1. Respon.

2. Respon.

3. Respon.

4. Respon.

5. Respon.

Quest. 43. Cur nominatur isti duo populi Chanaan, & Pherezæi.

quia causa separationis eorum fuerunt isti duo populi, scilicet quod tñ coangustabant eos, quod non poterant manere simul, sed diuisi: si autem nō premerent eos tantum, possent simul habitare. Sed dicendū, q̄ hoc nō stat, p̄mū, quia istud nō posset esse uerū, si Abrahā, & Loth essent in terra illa, in aliquo, qđ ipsi possiderent tanquā suū, & esset paucum, nam tunc illi populi, inter quos erāt, & non p̄mitterent eis plus possidere, cogerēt eos recedere ab inuicē: & tñ Abraham, & Loth nihil in terra illa possidebant, neque passum pedis: sed habitabant in ea, tanquam aliena in casulis, ut ad Hebræ. 11. & Act. 7. cap. & precio dato manebant in illa, & sic nō poterant coangustari, cū nō haberēt, in quo ab his populis ardeantur: sed ipsi tñ de terra haberēt, quantum uellent dato precio s̄m quantitatē terræ, quam acciperent. Secundo quia hoc est q̄ uerba Abrahæ, quæ ipse dixit ad Loth ad uitandum iurgium: Ecce uniuersa terra corā te est, recede a me obsecro: ergo nō erant coangustati, cum in tota terra possent habitare: nam hoc est dicere: ecce uniuersa terra coram te est, id est in uoluntate tua est habitare in quacunque parte terræ uolueris. Tertio quia dixit Abraham ad Loth: Si tu ad sinistram ieris, ego dextram tenebo: si tu dextram eligeris, ego ad sinistram pergam: & ita tamen in potestate Abrahæ erat, quod irent quocunque uellent: ergo non erant coarctati ab his duobus populis. Quarto patet ex executione: nam Loth elegit habitare in ualle Sodomorum, & ibi habitauit, & Abraham uoluit habitare in Hebron, & ibi habitauit: cum ergo possent habitare ubi uellent nō erant coarctati. Quinto quia si ideo Abraham & Loth separarentur ab inuicem: quia Chanaei, & Pherezæi coarctarent eos in terra illa, nō separarentur ab inuicem: sed exirent de terra illa, & habitarent simul in alia terra, in qua haberent latitudinē cohabitandi, cū Abraham diceret: Ecce uniuersa terra corā te est: & tamen nō habitauerunt postea simul: ergo causa recessus ab inuicem non fuit, q̄ Chanaei, & Pherezæi eos premerent, & ardearēt, neque propter hoc nominantur isti duo populi: quasi ardearent Abrahā, & Loth, ut non possent simul habitare.

Aliter ergo dicendum scilicet, q̄ nominantur isti duo populi propter iurgium pastorū Loth, & Abrahæ, & patet, quia statim, ut dictū est: Facta est rixa inter pastores gregium Abrahæ, & Loth: subditur: Eo autē tpe Chanaan, & Pherezæus habitabāt i terra illa. Et ita apparet p̄ causam iurgij dictū esse, & p̄inet hoc ad iurgium dupliciter. Primo, quia si contenderent Abraham, & Loth, uel pastores eorum, non erāt ipsi iudices ad dirimendum istā litem, cū essent, ut peregrini in terra illa, in qua nō habebant neque passum pedis. Act. 7. cap. & iurisdicō residebat penes oriundos de terra illa, quorum erat terra, & isti erant Chanaan, & Pherezæi: ideo lites iudicio aliquorum de Chanaan, & Pherezæis dirimendæ essent, & cogerentur Abraham, & Loth contendere coram his: istud autem abhominabile erat Abrahæ; nam si esset aliquis fidelis iudex, coram quo contenderēt, non esset tam difficile Abrahæ contendere cum Loth iudicialiter: sed coram infidelibus iudicibus agendæ essent causæ, quod ualde turpe uidebatur Abrahæ: ideo potius uoluit recedere a Loth, quem diligebat, quam quod esset ei occasio litigandi coram infidelibus, siue idolatris iudicibus. Sic Apostolus. 1. Cor. 6. c. arguit Corinthios, q̄ ipsi fideles existentes coram iudicibus infidelibus litigarent, dicens: q̄ potius debent causas perdere & fraudem pati, quam q̄ fidelis fidelem corā infideli iudice cōueniat. Secūdo, quia si Abrahā, & Loth nollēt contendere iudicialiter corā infidelibus, & tñ in ter se iurgia haberent, ueniretur ad cedēs, & uulnera:

& tunc iudices terræ illius, ad quos pertinebat nō relinquere scelera impunita, intromitterent se ad puniendū delicta eorū, & forte priuarent eos bonis, aut duram animaduersionem in eos exercerēt; maxime, quia alterius cultus erant, & peregrini: unde etiā si delicta eorum non exigerent, habita solū occasione priuarent eos bonis. Ut autē hoc euitaretur uir prudens Abraham uoluit, q̄ ab inuicem recederent. Et quia causa maxime impellens erat, quia inter tales iudices erant, dixit scriptura, quod Chanaan, & Pherezæus habitabant eo tempore in terra illa.

Sed quia dictum est, q̄ ideo recesserunt ab inuicē, ne cogerentur coram infidelibus cōtendere, quare t̄ quomodo euitabat istud: quia idem manebat post separationem ab inuicē, eo q̄ in terra Chanaam erant, & sic inter infideles, & corā illis conuenirent in omnibus causis. Dicendum, quod euitabatur in conueniens, quia non contenderent iam Loth, & Abrahā coram aliquo iudice infideli: nam cū separati essent, non possent habere contentionē, cum esset contentio inter eos p̄ simul habitare, q̄ uerō quilibet illorū corā infideli iudice contenderet contra infidelē, non erat in conueniens, quia Apostolus non arguit in hoc nisi fideles, qñ cum alijs fidelibus coram infideli iudice contenderent. 1. Cor. 6. cap. f. Audet aliquis uestrum habēs negocium aduersus alterum iudicari apud iniquos, & nō apud sanctos: & postea dicit: Ad uerecundiam uobis dico, nō est inter uos sapiens quisquā, qui possit iudicare inter fratrem, & fratrem suum, sed frater cū fratre in iudicio contēdit, & hoc apud infideles. Fratres uocantur ibi fideles, & sic nō arguit Apostolus Corinthios qñ fidelis, cum infideli corā infideli iudice contēdebant, sed quando ambo litigantes erāt fideles, & iudex infidelis: hoc nunc Abrahā, & Loth uirauerant, quia diuisi ab inuicem nunq̄ contenderent corā aliquo iudice. Secūdo quia separati ab inuicē adhuc poterāt euitare iudicium coram infidelibus, quia aut quis istorum cōueniret infidelem corā iudice infideli, aut conueniret. Si primo modo, dupliciter poterat prouideri: primo nō conueniendo, ut si potius uellet Abraham, aut Loth sustinere dānū, aut iniuriā inferri ab infideli, q̄ cōuenire eū corā infideli iudice: ut iste honor deferret infideli. Sic inuit Apostolus. 1. Cor. 6. cap. q̄ potius deberet pati dāna fideles, q̄ litigare corā infidelibus iudicibus. f. frater cū fratre in iudicio cōtēdit, & hoc apud infideles: nā delictū oīno est i uobis, q̄ iudicia habetis inter uos, quare nō magis iniuriā accipitis, quare nō magis fraudē patimini: sed uos iniuriā facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. Si autē conueniret fidelis ab infideli coram infideli iudice, non est in cōueniens aliquod, q̄ cōparet, quia cōueniri pati est, & nō aliquid agere, qui. n. conuenit honorē defert iudici, nō qui conuenitur; maxime quia oibus iudicibus, & dominis infidelibus iubet Deus subditos esse fideles, q̄ in terra eorum commoratur. prima. Petri. 2. cap. Subditi estote omni humanæ creature propter Deū, siue regi quasi p̄ excellētī, siue ducibus tāquā ab eo missis. Et tñ nō intelligitur de regibus, & Ducibus Christianis: quia qñ Petrus loquebat ista, nullus rex erat Christianus, sed omnes infideles, cū esset in primitiua ecclesia initio: & Christus dominus noster dignatus est coram præfide. i. Pilato, qui infidelis erat, iudicari. Secūdo nō poterat excusari, quātū ad præcedens, fidelis, qui conueniebat infidelē corā iudice infideli, quia p̄supponit, q̄ bonam causam haberet, quia alias nō cōueniret aliū, & tunc condēnatio fieret super infidelē, & non esset ignominia infideli: & tamē primus modus melior est, q̄ potius uellet fidelis dāna pati, q̄ coram infideli litigare. Sed neque istud est necesse excusari, cū Apostolus istud nō culpauerit, sed solum qñ fidelis

Quest. 44. Quo ex separatione Abrahæ, & Loth euitabant iudicia Chanaan, & Pherezæorum.

Alph. Tost. super Gen.

K 4

lis

lis contra fidelē habebat causam corā iudice infideli. **Q**uare dicit Chananeus, & Pherezeus habitabant eo tempore in terra illa: nam videt quod sufficiebat dici Chananeus tñ vel Pherezeus, q̄a siue essent isti in terra Chananeorum, siue Pherezeorum, iudicaretur per infideles, quia vterque populus erat infidelis. Et confirmatur, quia precedenti cap. cū propter Abraham debuit fieri mentio de infidelibus, dictum est solum de Chananeis, s. Chananeus autem tunc erat in terra. Dicendum, q̄ etiam si de vno tñ istorum populo fieret mētio sufficeret ad hoc, q̄ Abraham, & Loth recederent ab inuicem, ne corā infidelibus iudicibus populi illius cōtenderent: dictum est tñ de vtroque, quia ambo isti populi habebant iudices, ad quos pertinebat cognoscere de causis Loth, & Abraham: istud autē esse poterat, quia forte terra, in qua nūc manebat Loth, & Abraham partim erat in portione Chananeis, partim in portione Pherezei populi, vt si esset in limitibus, & tunc ad iudices vtriusq; populi pertineret de Abraham, & Loth iudicare, & tanto grauius esset eis, quanto pluribus iudicibus subijceret; & hoc colligitur in quantum dicitur de Chananeis, & Pherezeis habitabant in terra illa. Nam nō solum dixit, q̄ habitabant in terra, sed q̄ in terra illa habitabant, s. in terra, in qua erant Abraham, & Loth: vnde ad ambos populos pertinebat, & iudices amborum populorum poterat iudicare de causis Abraham, & Loth. Cum autē dicebat, quod p̄ced. cap. solum dicitur de Chananeis, q̄ erat in terra. Dicendum quod hoc dicitur, quia terra illa in qua tunc Abraham erat, q̄ illud dicitur pertinebat ad solum populum Chananeum: ista autē pertinebat nūc ad Chananeum, & Pherezeum, simul: ideo ibi de solo Chananeo dictum est: hic autē de vtroque. Est tñ intelligendum, quod tam hic, q̄ ibi Chananeus accipitur vno modo, s. pro vno de septem populis Chananeorum, qui specialiter vocatur Chananeus, & distinctus ab alijs sex populis, & patet quia ponitur hic distinctus a Pherezeis, qui sunt vnus de septem populis Chananeorum.

Quest. 45.
Cur dicit Chananeus & Pherezeus, nam vtriusque factis erat alterum nominare.

Quest. 46.
Cur in iura scriptura sit mentio de iurgio Abraham, & Loth.

Quest. 47.

F Loth, ne q̄s sit iurgium inter me, & te. Dicendum, q̄ ponitur ad norandam prudentiam Abraham, & virtutem; pertinet enim ad virum iustum, & prudentem, vt vñ occasione mali, statim provideat, & non distimet, quia in exordio potest prouideri contra mala ne fiant: in progressu autem eorum non potest prouideri; ideo sic Abraham cum esset vir sanctus, atq; prudens, cognito, q̄ pastores iurgati essent, & habito quid ex hoc sequi posset, statim locutus est ad Loth, vt tolleretur occasio futurorum malorum. Sed dicitur, quod cum tam Abraham, quam Loth damnnum sequeretur ex iurgio pastorum, quare potius dicitur quod locutus est super hoc Abraham ad Loth, quam Loth ad Abraham. Dicendum quod hic fuit, quia in veritate accidit, quod Abraham loqueretur ad Loth, & non loqueretur Loth ad Abraham. Sed dicitur equare potius Abraham locutus est ad Loth, quam contrarium, cū esset causa communis. Dicendum primo, quod forte fuit, quia istam rem prius agnouit Abraham, quam Loth, & ita prius locutus est. Secundo potest dici, & melius, quod licet ambo simul agnosceret, vel Loth priusquam Abraham, non loqueretur Loth ad Abraham, sed expectaret eius sententiā. Primo, quia Abraham erat dignior, & maior status, quam Loth. Secundo, quia maior etate. Tertio, quia erat Abraham maior in cognatione, i. superior, s. frater Arā patris Loth. Quarto, quia erat Loth velut sub cura Abraham, & ad imperium eius regebatur: ipse enim de Aran; siue Charra eduxerat cum relicta alia cognatione, vt secū proficisceretur in terram Chanaan, in qua nunc erat, & cum eo ierat in Aegyptum, atq; descendit p̄cedenti cap. vnde in omnibus sequebatur Loth ipsum Abraham, tanquam filius patrem. Quinto, quia Abraham prudentior erat, & sciret melius quid opus esset propter reuerentiam: ergo Abraham, expectaret Loth, quid ille disponderet, & ita Abraham primo locutus est.

Quare dicit Abraham ad Loth, ne quēso sit iurgium inter me, & te: nam videtur, q̄ nō dixerit conuenienter fuerat. n. iurgium inter pastores suos, & nō inter ipsos: ideo debuit dici, ne q̄s sit iurgium inter pastores tuos, & pastores meos. Dicendum, q̄ Abraham voluit suadere Loth, q̄ recederent ab inuicem, vt tolleretur iurgium, quod inchoatum erat, & dixit eo modo, quo melius poterat suadere, & dicit ne sit iurgium inter me, & te, q. d. nō poterit sistere istud iurgium in pastoribus, sed necesse est, quod ad nos perueniat: illi enim pro rebus nostris contendunt: ideo nos necessario contendemus: & hic signauit Abraham cum dixit, ne sit iurgium inter me, & te, & pastores meos, & pastores tuos, q. d. nos cōtendemus, & illi contendēt: tamen contentio nostra maior erit, quam sua, quia illi propter nos contendunt. Secūdo dixit hoc ad significationem maiorem causam separationis ab inuicem, nam si contentio pastorum cum eis sisteret, & ad nos non perueniret, non esset magnum malum: & forte non esset sufficiens causa separationis eorum, qui se tam nimium diligebant. Sed quia iurgium futurum erat inter ipsos principaliter, fuit causa sufficiens ad recedendum, quia non poterat eis esse maius malum, q̄ vt ibi ambo contenderent, qui tanta dilectione cōiuncti erant. Sed quare dicit, ne sit iurgium inter me, & te, & pastores meos, & pastores tuos nominando se, & sua priusquam Loth, & res eius, cū videatur hic esse indisciplinati viri: quisque enim debet alios in locutione sibi praeferre hunc honorē eis dando, sic Apostolus dicit ad Ro. 12. cap. honore vos inuicē praeuenientes. Aliqui dicunt quod hic fuit, quia Abraham habebat Loth, vt subiectum sibi, & vt filium: ideo loquebatur ad eum tanquam ad minorem. Sed dicendum quod non stat, quia licet alias Abraham reputaret

Cur dicit Abraham ad Loth, ne quēso sit iurgium inter me, & te.

Quest. 48.
Quo intel ligitur, ne sit iurgium inter me, & te.

Quest. 49.
Cur dicit ne sit iurgium inter me, & te, & pastores meos, & tuos.

putaret Loth quocunq; vellet cum de illo non cōfiter. Saltem in praesenti certum est, q̄ non reputauit eum vt minorem, sed vt aequalē, nam dixit ad illū fratres enim sumus, & tamen fratres dñi aequalitate omnimodā; ergo Abraham vt aequalē illū nominauit, & nō vt minorem, cum tñ posset nominare illum cōsobrinum suū, sicut erat, & tunc ut minorem nofaret. Sed dicendum, q̄ causa est p̄p quādam urbanitatis doctrinam: qui n. alijs honorem deferre uolūt in bonis praeponunt alios sibi ipsis: in malis autē praeponunt se alijs, quia sicut honor est de bono alteri plus tribuere quam sibi: ita & est honor de malo ei tribuere minus quam sibi, & si sibi, & alij culpam imponere debet: sibi maiorem imponat: alteri uero minorē, & quia aliquid nofari prius est plus habere: ille q̄ in malo prius nofatur, plus de malo accipit: Abraham autē uolebat se, & Loth accusare, s. q̄ si simul manerent cōtenderent qd malū erat: ideo uoluit se prius nofari in contentione, q̄ Loth, & pastores suos priusq̄ pastores Loth, quasi plus mali, & culpae de hac contentione ad se, & ad pastores suos pertineret, quam ad Loth, & pastores eius. **Q**uare dicit Abraham ad Loth fratres. n. sumus. Dicendum, q̄ uolebat Abraham suadere Loth, q̄ recederent ab inuicem ad uitandam iurgiam, quia mala erant inter eos: & ad hoc dixit fratres enim sumus, ac si diceret, si contra alios contendendū esset, qui non attinerent nobis in cognatione, non esset tñ malum. Sed nos sumus in tanta propinquitate, cū fratres sumus: ideo valde mala sunt iurgia inter nos. Secundo dictum est ad ostendendum causam suae sollicitudinis in hic, ut iurgium cauere: nam statim vt nouit Abraham iurgium pastorum locutus est ad Loth, vt ostenderet causam tantae sollicitudinis dixit: fratres sumus, id est iustum est, quod totis curis contentiones de medio auferamus, cum fratres sumus. Tertio fuit ad dandam causam eius, quod suadebat: nam Abraham suadebat Loth, q̄ ab inuicem recederent, vt non sequerentur iurgia, q̄ tamen recederent ab inuicem durum erat cum tam nimis se diligeret, & tam grata esset eis cohabitatio: p̄p quod non debent recedere ab inuicem, nisi propter aliquid, quod esset valde magnum, & istud erat iurgium inter eos, cū essent fratres: deterius enim valde erat iurgia fieri inter ipsos, qui fratres erant, quam sponte ab inuicem recedere, & carere ea voluptate, q̄ in cōiunctione est.

Quest. 50.
Cur Abraham dixit ad Loth, fratres enim sumus.

Quest. 51.
An uerum erat, quod Abraham, & Loth e. rāt fratres.

Lib. 8. Cap. 12.

A fratres, & sorores Christi, vt Math. 13. cap. cum dixerunt viri Nazareni de Christo, nonne hic filius Fabri est? nonne mater eius Maria dicitur, & fratres eius Iacobus, & Ioseph, & Simon, & Iudas, & sorores eius nonne oēs apud nos sunt, & Math. 12. cap. dicitur. ecce mater tua, & fratres tui sunt foris, & tñ isti non erant fratres, aut sorores Christi, quia mater sua non concepit, neque peperit alique, nisi benedictissimum Iesum, & Iudaei maxime de uirbe Nazareth clare hoc nouerant, cum dña nostra semper inter eos conuersata esset: & ibi nata neque in hoc poterant dubitare sicut in uocando Iesum filium Ioseph: nam licet non esset uerum satis uerisimiliter Iudaei in hoc decipiebantur cum dña nostra desponsata esset Ioseph, & cohabitaret ei, & post cohabitationem nasceretur Christus, rationabiliter putabāt illum fuisse filium Ioseph, quamuis non erat. Sed de alijs non erat sic, nam non peperit eos dña nostra, sed sorores eius, & hic manifestum erat omnibus Nazarenis, quia tñ erant filii sororum eius vocabantur fratres eius, id est Christi filij eius. Et patet q̄ ista esset intentio illorum, qui dabant fratres Christo: nam hic idem in nouo testō affirmat apostoli, qui recte, & sancte de Christo sapiebant. Sic apostolus dicit ad Gal. 1. cap. aliorum apostolorū uidi neminē nisi Iacobū fratrem dñi; ubi certū est accipi fratres. i. cognatum, & non uere fratres: ita igitur Nazareni intelligebant cū dabāt fratres Christo: nam si acciperent proprie Christi fratres. i. filios matris eius, qd falsum esset, nō diceret apostolus alique fratres dñi cum nullum haberet. Isti qui sunt propinqui uocantur fratres translato uocabulo a ueris fratribus, quia sicut illi maxime coniuncti sunt in descendendo ab aliquo, ita isti multam coniunctionem, & propinquitatem habent. Tertio modo dicuntur fratres genere, ut omnes Hebraei. Sic accipitur Leui. 25. cap. s. si pauperrate compulsi uendiderit se tibi frater tuus scilicet Hebraeus. Et Deut. 15. cap. dicitur cum uenditus fuerit tibi frater tuus Hebraeus, aut Hebraea. & Deuter. 23. capit. dicitur non feneraberis fratri tuo ad uisuram pecuniam, neque fruges, neque quamlibet aliam rem, sed alieno: fratri autem tuo abique uisura, quod indiget comodabis. Vocantur ibi fratres omnes Iudaei: alieni uocantur, qui erant Gentiles, vel de gentilitate conuersi, Leui. 25. capit. nam illis concedebat dari ad uisurā & haberi in seruos. Et non solum uocabantur fratres inter se omnes Iudaei, qui descendebant de stirpe Iacob: sed etiam generalius omnes filij Abraham, vel Isaac, & posterici eorum uocantur fratres. Sic accipitur Deuteronom. capit. 23. non abominaberis Idumaeum, quia frater tuus est, & tamen Idumaei non erant de gēte Iudaeorum, sed alia gens erat multum distincta, quia tamē Idumaei descēdebant de Esau, q̄ erat frater Iacob inf. 25. cap. dicuntur Idumaei frēs Iudaeorum. Isti in hic tertio modo dicuntur fratres per deriuationem a primis: quia sicut illi immediate ab aliquo vno, & eodem descendunt: ita & omnes, qui de eadem gente sunt descendunt ab aliquo vno, sed distantius ideo minus proprie uocantur frēs quam qui sunt in secundo modo. Quarto modo uocantur frēs, scilicet omnes Christiani inter se. Sic accipitur Iacobi 1. cap. si frater, & soror nudi sunt, & indigent uictu quotidiano, id est si uir fidelis, aut mulier fidelis: & 1. Corinth. cap. 6. dicitur. sed frater cū fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles id est Christianus cum Christiano cōtendit coram iudice infideli, quod turpe reputat Apostolus, & q̄n Apostoli uocant frēs eos, q̄bus scribunt, aut quibus loquuntur hic modo accipiunt. Istum modum accipiendi frēs nō habuit uetus testamentū: sed Christus introduxit illū Math. 23. cap. oēs autē uos fratres estis

Quo Christus habitus habuit fratres & sorores.

estis. Ratio aut huius est, quia tribus duo competunt, scilicet aequalitas, & amor, & utriusque ex eadem radice: quia enim ab eisdem sunt, & non est vnus ab alio, competit eis equalitas: si enim vnus esset ab alio competeret eis in equalitas dignitatis, & honoris. Similiter, quia sunt ab eisdem competit eis amor, communicant enim vnitatem naturae in accipere ab eodem, & amor venit ab identitate: quia amabilia, quae ad alterum venerunt ex amabilibus, quae ad seipsum, ut dicitur lib. 9. Ethic. ideo illi, qui ita se diligunt, aut diligere debent sicut fratres, iuste vocabuntur fratres; sed Christus voluit, quod omnes fideles valde se diligere: Ioan. 15. cap. Hoc est praeceptum meum, ut diligatis inuicem sicut dilexi vos. Ex alia etiam ratione possunt fideles vocari fratres: sunt enim fratres filij eiusdem patris: ita omnes fideles sunt filij eiusdem patris: nam hunc Christus dedit eis patrem, & non alium, & ab hac ratione insit, ut fratres vocarentur Mathe. 23. cap. Omnes autem vos fratres estis, & patrem nolite vocare vobis super terram; vnus enim est pater vester, qui est in caelis. Et ita secundum istos quinque modos inuenimus vocari fratres in scriptura: vnde verum dicit Abraham ad Loth fratres sumus: quia erant secundo modo.

Quest. 52. Cur Abraham dixerit ad Loth, Ecce vniuersa terra coram te est, recede a me.

Quaeretur quare dixit Abraham ad Loth: Ecce vniuersa terra coram te est, recede a me obsecro. Dicendum, quod Abraham voluit providere contra iurgia, ne inter eos nasceretur, & quia putauit non posse aliter vitari, nisi ab inuicem separaretur dixit: Recede a me: Sed cum dixit: Ecce vniuersa terra coram te est, propter duo dixit. Primo ad significandum possibilitatem, & etiam facilitatem separationis: nam poterat dicere Loth, quomodo recedemus ab inuicem, quia si recesserimus, alter nostrum non habebit, vbi habitet, & hoc potius videbat de eo, cum diceret ei: Recede a me. Vt autem appareret facilitas recedendi, ostendit ei copiam locorum ad mandandum, dicens: Ecce terra coram te est in tota terra, quam vides, potes habitare, & sic non habes vnum tantum locum, sed multa. Secundo dictum fuit ad significandum electionem, volebat enim Abraham dare Loth facultatem eligendi de terra, quod vellet, ut in reliquo maneret ipse, ut statim sequitur: ad hoc dixit, ecce vniuersa terra coram te est, id est quicquid volueris de terra eliges. Ista autem terra vniuersa, de qua dicitur, non est totus mundus: nam non erant habitaturi per diuersas partes orbis, sed de vniuersa terra. Terra Chanaan: nam in hac sola licebat Abraham habitare: quia de terra Caldaeorum iusserat Deus recedere, & postea de Charra Mesopotamiae, ut veniret in terram Chanaan, quam ipse ei monstrabat, ergo non licebat Abraham de illa exire sine mandato Dei: vnde de ista terra intelligebatur, & non de alijs partibus orbis: quia cum non liceret Abraham ire ad aliam, neque volebat, quod Loth ad aliam iret. Et adhuc non intelligebatur de tota terra Chanaan, prout in ea erant septem populi Chanaanorum: sed de illa portione terrae, quae erat iuxta eos, nam non perambulauerat Abraham totam terram Chanaan, ut de tota illa loqueretur. Et apparet hoc ex electione Loth, quia dicitur in litera: Eleuatis itaque oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis: & ita non elegit, nisi id, quod iuxta se erat, & quod videre poterat.

Quest. 53. Quid significat vniuersa terra coram te est.

Quaeretur quomodo erat verum, quod vniuersa terra erat coram eo, id est quod possit habitare, vbi vellet. Aliquis dicet, quod erat, quia quamlibet partem terrae Chanaan habebat liberam ad hoc, quod vbi vellet, possit habitare, & hoc est, quia quamlibet partem terrae illius habebant Abraham, & Loth. Sed dicendum, quod non stat: quia non solum non habebat quamlibet partem terrae illius, sed nullam partem habebat: quia in tota terra Chanaan non habebat Abraham,

neque vnum passum pedis: sed erat tota terra Chanaanorum. Act. 7. cap. & habitabat in ea Abraham, sicut in aliena. ad Hebr. 11. cap. Ideo non poterat ibi Abraham, aut Loth habitare, vbi vellet, nisi forte emerent aliquid de terra: tamen neque emerunt ibi aliquid: quia Abraham nunquam aliquid emit, nisi agrum Ephron Ethei ad sepeliendum mortuos suos, infra 23. cap. ad habitandum autem, & colendum nunquam emit terram aliquam, ut ostensum est supra 25. vsque 23. & ideo in quacunque parte terrae Chanaan habitaret Abraham, erat ut peregrinus, & ut in terra aliena. Dicendum ergo, quod Abraham, & Loth non habebant aliquid proprium in terra Chanaan, neque vnum passum pedis, tamen habitabant, vbi volebant, quia precio dato permittebant eis Chanaanem habitare, vbi vellet: & ita dicebat nunc Abraham: Ecce vniuersa terra coram te est, i. poteris habitare, vbi uolueris, quia a Chanaanem poteris accipere pro precio quacunque partem uolueris, & ibi habitabis: & hoc modo intelligitur electio, quam Abraham dabat Loth, quod eligeret quacunque partem vellet, quia ubique poterat habitare, accipiendo terram illam a Chanaanem pro precio.

Quest. 54. Quomodo Abraham dabat electionem rei, quae non erat sui iuris.

Sed dicitur quomodo dabat Abraham electionem Loth, & tantam libertatem in eo, in quo ipse nihil habebat. Dicitur quod intelligitur, non quod qualibet pars terrae esset libere ipsius Loth, vel quod aliquam eius posset dare Abraham, cum nullam haberet: sed dabat electionem de eo, quod poterat Chanaanem enim terram illam satis latam pro precio concedebat peregrinis habitandam, & totum usum fructum eius, sicut usque, nunc fecerant, concedendo ei, & Loth: nunc vero cum separarentur forte aliquam partem terrae vellet conducere Loth a Chanaanem, & illam eandem vellet conducere Abraham offerendo plus precij, & ita non posset habere Loth quod vellet: istam ergo partem concedit Abraham Loth, scilicet quod conducat a Chanaanem quacunque partem terrae uoluerit, quia illam non conducebat ipse, & quia quacunque vellet Loth, poterat velle Abraham, & in ea impediret ipsum, dixit ecce vniuersa terra coram te est, sicut in quacunque parte terrae poteris habitare conducendo eam a Chanaanem: quia ego te in hoc non impediam. Et hoc est modo concedit ei electionem, scilicet quia non competit cum eo in eo, quod ille elegerit. Sed dicit aliquis quod ista litera plus significat, scilicet plena libertate accipiendi quacunque partem terrae vellet. Ista forte non erat illa terra tota occupata: quia non habitabatur, & posset eligere habitare, vbi vellet, & illud efficeret suum. Dicendum quod non stat, quia si taliter se haberet terra illa, quod non esset habitata, neque occupata, efficeret primi occupantis, & ita Abraham, & Loth possent efficere suam magnam partem terrae Chanaan. Sed falsum est, quia neque vnum passum pedis habere poterunt de illa, ut patet Act. Ergo tota erat occupata, & pertinebat ad ipsos aegyptios. Vnde non possent ibi habitare in ea sine permissione dominorum terrae illius, & hoc significat ad Hebr. 11. cap. scilicet quod habitauit Abraham in terra repromissa sibi, tanquam in aliena in casulis. Et significat quod non habitabat in casulis, quasi nesciret quanto tempore placeret dominus illius terrae, ut ibi esset: & ita dato precio ex permissione Chanaanem habitabat Abraham, & Loth in terra illa, & nullam aliam partem habebant habitandi, nisi quantam eis concederent Chanaanem pro precio dato: nam si libere potuissent accipere quam partem vellet, non emisset Abraham ab Ephron Etheo agrum, in quo sepelliret Sarram, & mortuos suos quadringentis siclis, infra 23. sed accepisset agrum illum, uel alium, & tamen nullum accepit: sed emit illum, ergo nullam partem terrae liberam inuenit, in qua uelut in sua sepellire posset mortuos suos: & ita dicendum est de terra ad habitandum, & colendum, & ad pascuam, quia nullam partem habebat Abraham, & Loth in terra

Cap. 7.

ra Chanaan, nisi quam accipiebant a Chanaanem pro precio dato, vel precibus: ergo potestas eligendi quam dabat Abraham ipsi Loth non intelligitur, nisi sicut supra. scilicet quod non impediret ipsam in conducendo partem illam, quae uellet de terra conducere a Chanaanem, sicut dictum est.

Quest. 55. Cur Abraham rogauit Loth, ut recederet ab eo.

Quare dixit Abraham Loth, recede a me obsecro: quia poterat recedere Abraham a Loth, & non oportet rogare eum, quod recederet ab ipso. Aliquis dicit, quod volebat Abraham manere in loco illo, in quo nunc erat, & quod non esset cum eo Loth, & ad hoc oportebat, quod recederet Loth: ideo debuit Abraham rogare Loth, quod recederet ab eo. Dicendum, quod non stat, quia Abraham dedit partem Loth eligendi, vbi uellet esse, & quod si ille eligeret partem dextram acciperet Abraham sinistram, & si Loth eligeret sinistram acciperet Abraham dextram, ut patet in litera; & tunc si eligeret Loth terram illam, in qua nunc erat Abraham, exiret inde Abraham: ergo non dicebat hic Abraham, ut maneret ipse in terra illa, & recederet inde Loth. Secundo patet, quia si hoc uellet Abraham cum Loth eligisset terram aliam. scilicet circa Sodomam mansisset Abraham in ista terra, in qua nunc erat, sed non mansit in ea, immo iuit in Hebron, ut patet in litera, ergo non dixit hic, ut recederet inde Loth, & maneret ipse ibi. Sed dicendum, quod dixit hic Abraham propter duo: primo ad suadendum Loth separationem ab inuicem: nam dato, quod Abraham recederet nunc a loco, in quo erant ipse, & Loth non recederet, quia similiter recederet inde Loth, & sequeretur Abraham, & ita non recederent ab inuicem, sed manerent simul, ubiqueque essent, & quia non poterant recedere ab inuicem, nisi uellent ambo idem, & Abraham hoc uolebat, ideo suadendum erat ipsi Loth, ut hoc uellet, & istud fecit orando, ut recederet ab eo, i. ut recederet ab eo, uel non sequeretur eum inde recedens. Secundo fuit ad dandum electionem, nam statim in litera sequitur, quomodo dixit Abraham, quod eligeret ad quam partem uellet ire Loth, siue ad dextram, siue ad sinistram, & quia ille, qui eligeret, primo acciperet locum habitationis, & alius deus ad Loth, quod recedat. i. accipiat primo partem, quam uoluerit, & tunc Abraham acciperet aliam. si autem e contrario diceret ego recedam a te significaret, quod Abraham eligeret accipiendo primo locum habitationis. Tertium potest addi, quod fuit ad suadendum Loth, quod hoc uellet, quia erat ei ualde durum. Erant enim utriusque durum recedere ab altero, quia cognati erant, & dulciter conuersabantur, & ambo soli erant in regione hac peregrini de cognitione hac, quod redderet dulcior conuersationem; erat tamen durius Loth recedere ab Abraham, quam Abraham recedere a Loth, quoniam plura bona recipiebat Loth ex ista conuersatione, quam Abraham, quia Loth erat minor, & quasi sub protectione Abraham, qui & dirigebat eum, & res eius tollens ei curas gubernationis rerum familiarium; Abraham autem nihil horum accipiebat ex conuersatione Loth, nisi quod delectabantur cohabitando, ideo durius esset Loth recedere ab Abraham, quam e contrario: propter quod Abraham uoluit suadere Loth, quod recederet ab eo quod usque, nunc non fecerat, sed potius sequebatur eum quocunque ibat sicut de terra Caldaeorum secutus fuerat eum in hac terram Chanaan, & de terra ista Aegypti, & postea de Aegypto cum eo fuerat huc reuersus, ista autem sua sio fuit rogando, quod recederet uellet ab eo, id est consentiret separari.

Quest. 56. Cur dicitur si tu ad sinistram ieris ego ad dextram &c.

Quaeretur quare dixit Abraham ad Loth, si tu ad sinistram ieris, ego dextram tenebo, si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Dicendum, quod significat in hoc electio, quam dedit Abraham Loth, ut acciperet Loth quae partem uellet, & quod Abraham non occuparet illam. Dedit autem Abraham Loth partem eligendi. Primo ex quadam necessitate, ut suaderet quod uolebat: nam Abraham uolebat, quod separarentur ipse, & Loth; hic autem non uolebat Loth, & si Abraham diceret, ego uolo morari in tali

parte, & tu morare in tali, diceret Loth quod uolebat: immo quod illam partem uolebat quam Abraham, ut nunquam cum ueniret in discessione, quam uolebat Abraham, ut ergo suaderet Abraham, quod uolebat Loth debuit dare ei potestatem eligendi, ut non esset ei locus dissentendi. Secundo fuit, quia ex urbanitate ita facere debuit: nemo enim sibi ipsi honorem, aut bonum ascribere debet, sed alijs in re communi, uel in quantitate alio cōicat, & quia in accipiendo hunc, uel illum locum ad habitandum conueniebant, uel cōcabant Abraham, & Loth debuit Abraham ex urbanitate tradere potestatem eligendi Loth. Tertio, quia, ut dicitur, debet qui maior est diuidere inter se, & minorem, & ius eligendi cōcedere minori: erat autem Abraham maior, & dignior, ideo ipse debuit diuidere, quod ad istam, uel ad illam partem iret, uel habitaret vnus, uel alius: & debuit concedere ipsi Loth, tanquam minori, quam partem uellet, & tamen prima ratio est efficacior in his.

Quest. 47. Alia interpretatio illorem uerborum, si tu ad sinistram, &c.

Quaeretur quare dixit Abraham si tu ad sinistram ieris, ego dextram tenebo. Dicendum quod in hic significatur duo, scilicet ius eligendi, & propinquitas habitationis. Primum enim supra tactum est, secundum hic dicimus, & hic quod licet non manerent simul Abraham, & Loth sicut prius: non tamen longè ab inuicem recederent. Et hic duo significantur per dextram, & sinistram propter duo, quae eis competunt. primum est oppositio, secundum uicinitas: oppositio quidem quia dextram, & sinistram opponuntur sicut ante, & retro, & est sensus, quod si Loth uellet dextram, Abraham sinistram, i. non uellet illud, quod Loth, sed oppositum, & ita non se impedirent: uicinitas autem signatur, quia manus dextra, & sinistra sunt propinquae, & ita habitationes Abraham fuerunt erant propinquae, & hoc dixit Abraham, quia diceret Loth, quomodo ego recedam a te, quia cum solus sim in regione ista opprimet me Chanaanem, & ueniet super me multa incommoda: neque habebam auxiliatorum. Dicit ad hoc Abraham, non erit sic, quia non longè recedam a te, sed erimus, sicut manus dextra, & sinistra, quae ubiqueque fueris ego ero uicinus tibi, sicut dextra sinistra, & e contrario: & ita fuit quod adiuuit eum in bello quatuor regum contra reges quinque Sodomorum, ut sequitur cap. Sed dicit sicut Abraham dixit de dextra, & sinistra quare non dixit de ante, & retro? Dicendum, quod sunt sex differentiae positionis ante, & retro, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum: duae istarum non poterant hic accipi. scilicet sursum, & deorsum, quia habitatio erat in terra in superficie eius, & non est aliqua habitatio supra terram, alia infra terram, nisi distinguamus habitationem nostram, & damnatorum, qui inferna possident. Manent autem quatuor positionis differentiae, & de duabus earum. i. dextro, & sinistro dixit Abraham, & non de ante, & retro, & hoc quia, ut aliqui putant, non poterant ire ante, & retro cum essent in parte maxime anteriori, i. Orientali terrae Chanaan: poterant tamen ire dextrorsum, & sinistrorsum: ideo istas duas partes nominauit Abraham. Sed dicendum, quod non stat, quia et poterat notare Abraham ante, & retro, quia dato quod essent nunc in parte maxime Orientali terrae Chanaan, poterat alter eorum declinare ad partem Occidentalem, quae erat retro, ideo istud uerbum factum fuisse, quia elegit Loth loca Sodomorum, quae erant ad Orientem: & Abraham uenit ad urbem Hebron, ad iudicem Mambre, quod erat ad partem magis Occidentalem, & contra Meridiem. Sed dicendum, quod non distinguit Abraham, nisi dextrum, & sinistram, quia uolebat significare, quod concedebat electionem Loth, quam partem terrae uellet, & ad hoc satis erat distinguere dextrum, & sinistram: ac si diceret; si tu uolueris vnam partem ego accipiam aliam, & vnus est uerbis uulgarij: nam ipsi potius istas duas differentias positionis distinguuntur, quam alias propter

Quest. 48. Cur Abraham notaui ante, & retro sicut dextram, & sinistram.

propter duas partes corporis notas in eis.

Quest. 59. Cur Abraham, & Loth ab inuicē recesserunt.

Quæretur quare Abraham, & Loth ab inuicē recesserunt. Dicendum, quod fuit primo p̄ iurgia: nam inceperant oriri iurgia inter pastores ipsorum, quæ peruentura erant vsque ad ipsos sicut dixit Abraham, ne quæso sit iurgium inter me, & te, & quia inter eos fieri contentionem erat inconueniens, debuerunt potius ab inuicem recedere. Secundo quia abundanter eis vira esset, vt victus diuisim existentibus: habebant enim armenta multa, & greges: & simul habitarent non erat abundantia pascuorum, & aquarum pecoribus amborum: cum vero recederent ab inuicem haberet quisque illorum copiam: ideo fuit eis cōueniēs disijungi: licet non intenderint hic ipsi principaliter: immo cauere iurgia. Tertio fuit ex intentione Dei, vt maneret Abraham, & semini eius tota terra Chanaan. Deus enim promisit Abraham, & semini eius totam terram Chanaan: nō erat autē Loth de semine Abraham, cum non esset filius eius; ideo non erat Loth neque semen suum habiturus partem terræ Chanaan: habuit tñ Loth duos filios. scilicet Moab, & Amon: ex quibus fuerunt duæ gentes. scilicet Moabitarum, & Amonitarum. infra 19. cap. & hijs Deus dedit terras habitandas Deut. 2. c. & sunt terre quas ipsi populauerunt; id debuit Deus separare Loth ab Abraham, ne forte filij Loth inciperent possidere terram Chanaan, aut quandam eius partem, quia cum totā terram Chanaan Deus promississet semini Abraham, necesse erat, quod in reditu de Aegypto pugnarent Hebraei, qui erant de semine Abraham contra Amonitas, & Moabitas ad expellendū eos de terra, & occiderent eos, quod erat inconueniens: nam Deus vetuit Israelitis pugnare cōtra Moabitas, & Amonitas in transitu. Deut. 2. cap. debuerunt ergo separari, vt non manerent in terra Chanaan: sed foris extendereatur in populos; quod & factum est: ad quod profuit, quod Loth eligeret partem terræ Sodomorum, vt postea dicitur.

Quest. 60. Cur scriptura facit mentionē de separatione Abraham, & Loth.

Quæretur ad quid scriptura fecit mentionem de separatione Abraham, & Loth: Dicendum, quod fuit primo ad reddendū causam eorum, quæ dicuntur sequenti cap. de bello Abraham contra quatuor reges, in quo liberavit Loth, & res suas, & quinq; reges Sodomorum, & res suas. & tñ non potuisset illud dici de Abraham, nisi præcessisset, quod separati fuissent loco: nam si manerent simul, vt prius non potest sic liberare Abraham Loth, cum nō possit capi Loth, & res suas, quin caperetur Abraham: quia erat, vt vnā domus, & vna familia: nunc vero cum locis distarent, potuit hic accidere Loth, & quod non perueniret ad Abraham, & sic postea posset iste liberare capros ab hostibus. Secundo fuit ad maiorem gloriā Abraham: nam si non fuisset ipse diuisus a Loth, aut nullo mō ipse pugnasset contra quatuor reges, aut non sicut nūc pugnasset: sed aliter, & tñ ex ista pugna cōtra quatuor reges habuit Abraham magnam gloriā, patet illud, quia si Abraham, & Loth simul manerent, aut morarentur ambo in locis Sodomorum, aut non: si non morarentur ibi, nō pertinere ad Abraham, quod quinque reges Sodomorum ducerentur captiui, cum non essent de cognatione eius neque ipse habitaret in terra eorum: nam & nūc non fecit aliquid propter illos: sed propter Loth, qui captiuus ducebatur, ut patet sequenti cap. Si autem Loth, & Abraham simul morarentur in terra Sodomorum esset primus impetus pugne contra terrā illam, & tunc Abraham defenderet se, & defendendo se, repelleret reges quatuor, & quia simul se defenderent quinque reges Sodomorum, ex quorum parte erat Abraham, esset omnium illorum victoria simul, nunc uero, quia Abraham non habitabat cum Loth, & capti erant quinque reges ab hostibus, & cum eis,

F Loth Abraham, qui alibi habitabat superuenit armatis copijs, & suo exercitu quatuor regum lberavit reges quinque captiuos excussitque prædam de manu quatuor regum, quod ad singularem eius gloriā fuit. Tertio fuit hoc ad instructionem nostram, quā principaliter intendit sacra scriptura: ad Roman. 15. cap. vt non iudicemus malum esse, quod sancti viri aliquando ab inuicem, neque possent salua caritate cohabitare, in quo aliqui ambos, vel vnum eorum accusarent. Sed nunc ostendit nobis sacra scriptura, quod duo viri sancti Loth, & Abraham, qui prius cohabitabant, non potuerunt commanere quin lites inter eos fierent, & tamen in hac separatione neuter eorum fuit culpabilis, quia iurgia nō fuerunt per eos suscitata, sed per pastores eorum, quod etiam postea ipsi non compescerēt ea neutrius eorum culpa fuit, quia natura rerum repugnabat, ut fieri posset possidentibus eis tantam multitudinem pecorum, quæ in terra angusta simul pasceretur: vnde nō fuit alius modus prouidendi contra lites, nisi discessus ab inuicē. Nec mirum, quod inter Abraham, & Loth viros veteris testamenti plura possidentibus occasione rerū familiarium discessio fieret, & lites: cum inter Paulum, & Barnabam viros sanctissimos noui testamenti nihil temporale possidentes, quos spiritus sanctus specialiter elegerat, & in opere predicationis simul esse iusserat. Act. 1. 1. cap. fuerit facta discessio occasione cuiusdam Ioannis, qui vocabatur Marcus. Isti enim Paulus, & Barnabas electi a Deo assumpserunt secum Ioannem, qui dicitur Marcus. Act. 1. 2. cap. qui aliquandiu perseverauerunt cum eis. Deinde in Pamphilia reliquit eos nolens ire cum eis in Dorben post aliquantum tempus reuersus est Ioannes ad eos: Paulus autem nollebat recipere Ioannem, & rogabat Barnabam, ut non reciperet eum, quia recesserat ab eis Barnabas autem uolebat recipere, & recipiebat eum, & in tantum res hæc peruenit, quod discessio inter eos facta: Barnabas, & Paulus discesserunt. Nam Barnabas assumpto eodem Ioanne nauigauit Ciprum: Paulus uero electo Silla perambulabat Syriam. Act. 15. cap. vt ergo in hijs, & similibus non iudicemus aliquem uicium sanctum reprehensibilem, eo quod inter sanctos interdum discessio fiat placuit Deo, ut isti duo viri sancti ab inuicem discederent.

Sed quæretur quomodo Abraham uoluit secum ducere Loth filium fratris sui in terram Chanaan: nam hoc erat sibi ad impedimentum, & contra promissionem, quam Deus ei fecit: nam promisit Deus Abraham, & semini eius dare terram Chanaan possidendam, Loth autem non erat de semine Abraham, ideo neque ipse, neque filij sui possessuri erant terram Chanaan, non igitur debebat venire cum Abraham in terram Chanaan, quia impediēbat eum in assēcutione terræ promissæ. Dicendum, quod Abraham motus est ad tollendum secum Loth primo, quia erat filius fratris eius Aran: eratque sibi forte commendatus per patrem, ut de illo gereret paternam curam, quod ille facere uolens habuit eum comitem totius peregrinationis suæ. Secundo, quia Loth erat cultor Dei sicut Abraham, & quando recessit Abraham de Charra, siue Aran, iam forte Thare pater Abraham declinauerat ad idolatriam Abraham ergo prouidere uolens, ne Loth, qui erat iunior manens cum Thare pollueretur idolatria, tulit eum secum in terram Chanaan. Tertio quia Loth ualde diligebat auunculum suum Abraham, & potius uolebat sequi eum, quā manere cū Thare, & quā cum quouis alio: Abraham igitur non habens aliquam causam repellendi eum, secum tolleret. Quod Loth ita diligeret Abraham.

Quest. 61. Cur Abraham uoluit secum ducere Loth filium fratris sui in Chanaan, cum futurus erat ei impedimētum.

Abraham, uerisimile ualde erat, quia quocūque ibat, sequebatur eum: nam descendit cum eo in Aegyptum, & inde cum eo reuersus est, ut patet præcedenti cap. Etiam colligitur ex hoc: quia fuit sibi ualde dura discessio ab Abraham: neque hoc fieri potuit, nisi rogante Abraham. Dixit enim ecce uniuersa terra coram te est, recede a me obsecro.

Quest. 62. An Abraham debuerit secum ducere Loth in terram Chanaan, & Chaldaea.

Cum autem obijciēbatur, quod hoc impediēbat executionem promissionis Abraham: dicendum, quod quando Abraham exiit de Aran, siue de Charra, ut veniret in terram Chanaan, non habebat aliquam causam repellendi a se Loth: ideo non repulit. Nam Deus non uetuerat ire Loth cum Abraham: etiam nulla causa præcesserat, quæ hoc impediēret: ideo tulit eum secum, cum haberet causas motiuas ad tollendum, scilicet quæ posite sunt præcedenti quæstio. & nō haberet causam aliquam ad repellendum. Sed obijcietur, quod habebat causam, & erat promissio ei facta a Deo, in qua non participabant, qui non erant de semine eius: fuerat autem promissio bis facta, antequam veniret Abraham in terram Chanaan: quia semel in Vr Chaldaeorum, ut habetur Actuum 7. cap. & iterum facta est in Aran, cum Deus apparuit Abraham, & iussit ei ire in terram Chanaan: ut patet præcedenti cap. Etiam patet tertio: quia terram illam promiserat Deus semini Abraham præcedenti cap. Sed de semine Abraham non erat Loth. Dicendum quod ista non obstant: quia in eis non erat aliqua talis promissio, quæ deberet excludere Loth a consortio Abraham, & illo non excluso impediēretur semen Abraham in assēcutione promissionis. De prima promissione dicendum, quod illa nihil obstat: quia ibi non fuit promissa terra aliqua Abraham, aut semini eius: sed solum mandatum est ei exire de terra sua, & venire in aliam, scilicet: Deus gloriæ apparuit patri nostro Abraham, cum adhuc esset in Mesopotamia priusquam moraretur in Charra, & dixit illum, exi de terra tua, & de cognatione tua, & ueni in terram quam monstrauero tibi: & sequitur: tunc exiit de terra Chaldaeorum, & habitauit in Charra, & sic ex parte promissionis illius nihil obstat Abraham, quin ueniret ad eum quicūque uellent: quia non fuerat terra aliqua promissa. De secunda promissione, & uocatione dicendum, quod fuit apertior, & tamen etiam ibi nō fuit aliqua terra promissa semini Abraham, cum dicitur præcedenti cap. Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & ueni in terram, quam monstrauero tibi: faciamque te crescere in gentem magnam, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus: & ita multiplicatio generis ibi promittitur, sed non terra aliqua possidenda: ideo ad hoc non obstat, quin veniret Loth cum Abraham, uel quicūque alius. De promissione tertie dicendum, quod ibi terra promittitur, & tamen illa promittitur in terra Chanaan iam existenti ibi Abraham, & Loth simul erat: ubi non erat in potestate Abraham, quod veniret, uel nō veniret cum eo Loth; ideo non tulit secum Abraham Loth contra rationem, neque ut impedimentum afferentem alicuius promissionis factæ. Aliter etiam posset dici, quod licet fuisset facta talis promissio in Ara, siue in Charra, antequam inde exiret Abraham non erat inconueniens, quod Loth cum eo veniret. Primo quia ibi non promittitur terra determinata, sed dicitur semini tuo dabo terram hanc, vnde non apparet de quantā terra intelligeretur, & sic poterat in terra aliqua coniuncta habitare Loth, & semen eius. Secundo quia adhuc non apparer qui intelligebantur in semine Abraham, sed postea Deus determinauit, dicens, in Isaac uocabitur tibi semen. infra 2. 1. cap. Sed quod pri-

mo dictum est, melius est, scilicet quod non dictum est, antequam veniret Abraham in terram Chanaan, sed postea; vnde non potuit tunc Abraham abijcere Loth.

Sed quæretur cum Deus intenderet promittere, & dare Abraham, & semini eius terram Chanaan; quare faciebat, quod veniret cum eo Loth: cum hoc impedire posset semen Abraham in assēcutione terræ illius, scilicet si ibi filij Loth habitarent; quia illi occuparent partem terræ Chanaan, & sic non impleretur promissio Dei de dādo totam terram Chanaan semini Abraham; & si totam habituri essent posterij Abraham, oportebat quod contenderet contra filios Loth, qui erant cognati sui. Dicendum quod uoluit Deus quod veniret Loth cum Abraham in terram Chanaan; & ideo neque prohibuit expresse, neque impediuit sicut impediuit Thare venire, cuius causæ tactæ sunt præcedenti cap. quæst. 6. Sed uoluit quod veniret Loth cum Abraham. Primo, ut esset cultor eius; tunc enim quando Abraham exiit de Charra, ubi erat Thare pater Abraham, erat cultor Dei sicut Abraham, & post hoc Thare redijt ad idolatriam; sicut colligitur Iosue 24. cap. Si autem ibi maneret Loth forte declinaret ad idolatriam, sicut auus eius Thare, cum ipse esset minor, & sequeretur antiquiorem. Uoluit autem Deus quod maneret in cultu suo; ideo fecit quod veniret cum Abraham in terram Chanaan, qui fuit semper Dei cultor. Secundo quia Deus uoluit, quod filij Loth acciperent possessionem iuxta terram Chanaan, ubi postea fuit terra Moabitarum, & Amonitarum; isti enim populi fuerunt de Amon, & Moab duobus filijs Loth. infra 19. cap. & acceperunt terram coniunctam terræ Chanaan; vnde terram Moabitarum accedit vsque ad Iordanem, ubi est terminus terræ filiorum Israel. Numeri 33. & 34. & Amonitæ etiam habent terram in extremitate terræ Israel; & ideo Amonitæ, & Israelitæ contendebant super terminis terræ. Numeri 21. & Iudicum 1. 1. cap. & istam terram, quam acceperunt Amonitæ, & Moabitæ tradidit eis Deus; vnde nolluit quod Israelitæ acciperent aliquid de illa. Deuteronom. 2. cap. Et tamen si maneret Loth in Charra cum Thare uo suo, non esset facilis habendi terram illam, quæ erat magis coniuncta terræ Chanaan, immo erat magis Meridiana, quàm terra Chanaan; vnde inter terram Mesopotamiæ, in qua erat Thare, & terram, quam acceperunt Moabitæ, & Amonitæ, media erat terra Chanaan, ueniēdo de Septentrionali parte in Australem; ergo ad illam habendam potius debuit venire Loth cum Abraham, quàm manere cum Thare. Tertio fuit, ut manifestarentur opera Dei circa Sodomitas existente ibi Loth, & uenientibus Angelis ad domum eius, quod non fuisset factum si mansisset Loth in Charra, infra 19. cap. Cum autem dicitur, quod istud afferebat impedimentum posteris Abraham ad possidendum terram Chanaan in reditu de Aegypto, dicendum quod uerum est si illo tempore Amonitæ, & Moabitæ posterij Loth habitaturi essent in terra Chanaan; fecit tamen Deus, quod non habitarent ibi tunc, sed foris. Deuteronom. 2. cap. Ideo nullum impedimētum erat, & hoc fecit Deus faciēdo recedere Loth ab Abraham; ideo non erat inconueniens, quod faceret Deus venire Loth cum Abraham in terram Chanaan, sed potius bonū.

Quest. 63. Cur Deus permisit Loth uenire cū Abraham, qui futurus erat impedimētum.

Quest. 64. Quomodo Loth elegit terram ad habitandum iuxta uerba Abraham.

Sequitur quomodo Loth iuxta uerba Abraham elegit regionem vnam ad habitandum, & de hoc quæretur quare elegit. Dicendum quod Loth potius manere uoluisset cum Abraham, quàm recedere ab eo habitando in quacūque regione; quia erat ei uirile, atque delectabile simul habitare cū Abraham; & tñ non

non potuisset effigere mandatum Abrahę, ille enim voluit, q̄ ab inimicis recederent, pręterea Loth vidit sic expedire, ne sequeretur iurgia inter eos: quia ergo futurum erat voluit eligere regionē, in qua habitaret. Et cum petitur quare ipse elegit, ac si dicatur, quare non reliquit electionem Abrahę, vt honorem ei deferret. Dicendum, quod fuit primo, quia potius ipse fecit ex obedientia, sicut enim ex mandato Abrahę consensit recedere ab eo, ita iubente Abraham, quod ipse eligeret elegit, vt in omnibus teneat verbum Abrahę. Secundo fuit, quia ratio ita distabat; ad maiores enim pertinet diuidere, ad minores autem eligere: ideo cum Abraham maior diuisisset, Loth elegit vt minor. Tertio, quia non erat ista electio præcisā, sicut datus duabus rebus solis conceditur electio inter illas, sed erat hic tota terra Chanaan, vbi erant multę partes bonę habitationis, & dato quod Loth eligeret vnā manebant multę, in quibus posset conuenienter habitare Abraham. Quarto fuit, quia ita placebat Abrahę: erat enim Loth iunior, & qui magis auxilio indigeret alieno quā Abraham, ideo vt facilius viuere posset concederet ei Abraham habitare in meliori terra, in qua facilius bonorum ad vitam copiam haberet. Vnde posito q̄ Loth propter honorem Abrahę nollet eligere, traderet ei Abrahę terram, quam cognosceret esse meliorem ad faciliorem victum habendum, & pascua gregum, ideo Loth videns quid Abraham vellet, elegit id quod sibi melius videbatur.

Quæretur quare dicitur eleuatis oculis Loth vidit omnem circa regionem Iordanis. Dicendum, quod Loth voluit vti concessa sibi libertate, & potestate eligendi, & quia qui eligit, id accipit, quod melius iudicat: inspicit quę terra esset melior, & ad hoc dicitur quod eleuatis oculis vidit regionem Iordanis. Et potest intelligi, quod Loth ab illo loco, in quo tūc erat, quando ista dixit ei Abraham: circumspexit omnem terram in circuitu, quę inde uideri poterat, & vidit terram, quę est circa Iordanem, & iste sensus est literę secundum corticem eius. Et tunc est præsupponendum, q̄ Abraham, & Loth erant nunc non longe a regione Iordanis, cum videre possent illam de ipso loco. Aut potest intelligi, quod concessa ista facultate eligendi Loth ipse vagatus est per diuersas partes terrę Chanaan perquirendo, quę esset aptior ad manendum, & vidit istam regionem circa Iordanem, quę magis ei placuit. Sed dicendum, q̄ primus est melior sensus: primo quia magis concordat superficiali literę, quod non discurrerit, sed solum de loco, in quo erat aspexit, & hoc signat quod dicitur eleuatis oculis. Nam si per diuersas partes terrę Chanaan vagaretur perquirens, non oportebat dici eleuatis oculis: nihil ergo fecit, nisi oculos eleuare. Secundo, quia litera debet accipi per subauditam, vel suppletionem, quando accipiendū eam, sicut iacer, sequitur ali quod inconueniens: alias autem accipietur, sicut iacer: hic uero non poterat esse aliud inconueniens, nisi quod terra Iordanis esset distans a loco, in quo erant Abraham & Loth, quando ista dicebantur, ita vt non posset de loco ipso uideri, sed oportet peruagari alias partes terrę, & tamen nulla ratio urget nos, vt consisteamur distare inde regionem Iordanis, ergo potius concedendum est, quod prope erat regio Iordanis, & inde uideri poterat eleuatis oculis. Tertio patet adhuc clarius, quia litera istud significat, cum dicitur eleuatis, itaque oculis Loth vidit omnem circa regionem Iordanis, id est vidit eā iuxta se, scilicet regionem omnem Iordanis vidit circa se: nam non potest aliter litera accipi, & si circa eum erat non oportet ire ad aliquam partem ad videndam terram il-

Quest. 67. Cur dicitur q̄ eleuatis oculis vidit omnem circa regionem Iordanis.

lam, sed oculis eleuatis uideretur, & hoc vult litera. Sed quæretur cum dicatur, quod vidit regionem Iordanis, quę erat ista regio Iordanis. Dicendum, q̄ a fluuio Iordane nominatur, & est regio in vallibus, aut planis, per quas transit fluuius Iordanis, & in his vallibus erat quondam tota vallis Sodomorū, quę uocabatur Pentapolis, id est quinque ciuitatum est autem tota illa regio delitijs affluens propter rigationē ex aquis Iordanis, & quędam pars regionis huius erat iuxta locum, in quo erant Abraham, & Loth, quādo ista dicebantur, & ideo potuit Loth non recedendo de loco suo, videre regionem circa Iordanem: vnde non dixit simpliciter, quod vidit omnem regionem circa Iordanem, vel omnem regionem Iordanis, quia multa terra erat ab ortu suo vsque ad terminum; sed dixit vidit omnem circa regionē Iordanis, id est omnem regionem Iordanis circa se, & per illam iudicauit de alijs partibus regionis Iordanis quales essent.

Sed quia de Iordane dictū est tangemus aliquid de eo: est enim Iordanis fluuius famosissimus in tota sacra scriptura: non tam propter sui magnitudinem, q̄ propter sui dignitatem: accepit autem dignitatem ex his, quę dominus circa illū agere voluit, & pati. Etia ex memoria sacre scripturę, in qua nullus tam frequens sermo habet, quantum de Iordane. In Iordane enim maximum miraculum ostensum est, quale nulla alia aqua vidit: nam cum transiret esset exercitus domini tempore illo, quo Iordanis alueum suum impleuerat: neque vada essent, neque pontes transducendo exercitus, iussit Deus intrare sacerdotes cum arca in aquas Iordanis: statim autem, vt pedes eorum fuerunt in aqua superiores aquę steterunt, & crescebant in modum altissimi marum turrium superuenientibus semper alijs aquis ab origine fontium Iordanis: inferiores autem decurrerūt vsque ad mare solitudinis, quo absorbetur. manfitque alueus Iordanis siccus per quem transiit totus populus domini: mox autem, ut sacerdotes domini tenentes arcam exierunt de alueo Iordanis in ceperūt aquę defluere sicut prius: Iosue. 3. & 4. cap. De Iordane quoque extracti sunt iubente domino duodecim lapides magni, quos derulerunt Hebręi in primum locorū castrorum suorum, id est in galgalam, vt ibi essent in memoriam sempiternam, quod deduxisset Deus populum suum per alueum Iordanis arenem. Duodecim quoque alij lapides magni extra alueum introducti fuerunt in alueū fluminis, dum erat arenis, & fixi fuerunt ibi in loco transitus, qui ibi postea semper fixi manserunt intra aquas in testimonium, quod per locum illum transiit Deus populum suū arenate alueo Iordanis, Iosue. 4. cap. Fuit autem istud miraculum factū in Iordane pauor omnibus populis Chanaanorū, qui mox audito admirabili transitu Hebręorum exterriti sunt, elanguitque cor eorum, neq; mansit in eis aliquid virium. Iosue. 5. cap. Sed multo maior dignitas collata est aquis Iordanis ex diuinis sacramentis. Huius enim aquę primam sanctificationē pro se, & omnibus aquis meruerunt. In Iordane. n. baptizato Salvatore nostro tactu suę mundissimę, atque sacratissimę carnis fluenta Iordanis sanctificata sunt: ibi enim a Ioanne vniuersus populus baptizabatur. Math. 3. & Luc. 3. cap. De Iordane autem plurima memoria habetur in sacra scriptura, cuius causa est, quia fluuius iste est intra Chanaan: in qua Iudę habitabāt, & propter multa necessaria erat haberi sermonem de illo: neque est aliquis fluuius maior eo in tota terra Iudeorū propter hoc Iordanis est terminus terrę promissę ex parte Orientis; Numeri. 34. cap. & ideo tam famosus est fluuius iste, vt de eo ad notificationem sui dici non sit necesse.

Quest. 67. De Iordane celebratio fluminis.

Sed

Sed de eius origine, & nomine tangemus. Dicit enim Hiero. super Matth. Iste est locus Cæsareę Philippi, vbi Iordanis ad radices oritur Libani: & habet duos fontes, vnū Ior nomine, alterum nomine Dan, qui simul iuncti Iordanis nomen efficiunt. De hoc Isidorus dicit lib. 13. Etym. cap. de fluminibus, scilicet Iordanis Iudę fluuius a duobus fontibus nominatur: quorum alter vocatur Ior, alter Dan; his igitur particulę distantibus in vnū alueum federatis Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autē sub Libano monte, & diuidit Iudęam, & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Hierico in mare mortuū influit. De hoc etiam Solinus in Polistore, cap. de Iudęa. 36. ait Iudęa illustris est aquis: sed nō eadem natura aquarum omnium Iordanis amnis eximā suauitatis Paneade fonte dimissus regiones præterfluit amēnissimas mox in Asphaltitem lacum meritis stagno corrumpitur. De vera tamen origine Iordanis dubitatio est: communiter enim asseritur, q̄ ex radicibus Libani oriatur. Iosephus autem lib. 15. Antiquitatum dicit, iuxta Paneada esse speluncam in modum mōtis, sub qua terrę altitudo inaccessibilis est aquis immobilibus plena: inde fontes Iordanis fluuij nascuntur. Sed idem Iosephus lib. 5. de Bello Iudaico, & Isidorus lib. Etymol. 13. cap. de fluminibus. Iordanis autem iste a monte Libano, de quo oritur vsque ad mare mortuum, quo absorbetur per valles, decurrit inter continuos montes: vallis autem per quam fluit ab incolis Gortus dicitur, Hebraice autem Aulam appellatur, est enim vallis illa grandis, atque montibus vallata continuus a Libano vsque ad deserta Pharan, vt dicitur in lib. de diuisione Terrę sanctę. Diuidit autem Iordanis Galilęam, & Idumęam, & terram Bostion, quę Idumęę est secunda Metropolis: habet autē Iordanis a loco, in quo oritur, sicut radicibus Libani vsque ad locum, quo absorbetur mari, vel potius vsque ad deserta Pharan miliaria; quasi centum, & in toto hoc spacio est defluxio per valles inter montes, qui continuantur vsque mare rubrum. Multa quidem alia de Iordane dici possent: sed hic sufficient; aliorumque opiniones circa quędam dicta de Iordane aliter se habent: sed tanquā minus probabiles illas omisi. Quæretur quare dicitur quę vniuersa irrigabatur. Dicendum quod intelligitur de regione circa Iordanem: nam vbicumque fluit Iordanis tota regio propinqua flumini irrigatur. Causa autem quare hic ponitur est ad ostendendum, cur eligat Loth regionem istam ad habitandum; qui enim eligit, id capit, quod melius est, aut sibi videtur. Sed regio circa Iordanem erat melior; ideo eam elegit. Quod vero sit melior probat, quia ista terra tota irrigabatur, & terra, quę irrigatur melior est, quā quę non irrigatur causa huius est; terra enim Chanaan non est abundans aquis; sed rara flumina, & fontes habet; ideo ad pascua pecorum in agris fiunt putei; quia non sunt alię aquę, vbi adaquentur, vt ostensum est, supra quęstio. 36. vbi autem terra est deficiēs aquis, id quod abundat aquis est simpliciter melius; & potissime hic fuit quantum ad eos, qui viuunt in arte pastorali, qui aquis multis indigent pro pecoribus, & herbis. Hic autem dixit hic litera, quia non solum dixit esse ibi Iordanem, qui multas aquas habet; sed dixit regionem Iordanis totam irrigari; irrigatio enim terrę, facit copiam herbarum propter humidationem terrę; & hic reddit terram pascualem. hic autem laudatur scriptura, scilicet q̄ terra irrigaretur. Quia autem verisimile sit totam illam terram irrigari, apparet ex conditione locorum, per quę fuit Iordanis; nam a Libano vnde oritur Iordanis vsque ad deserta Pharan, inter quę est mare mortuum, per miliaria quasi centum, sunt valles continuę, per quas Iordanis fluit clausę vndique mōtibus continuis; & in his vallibus sunt campi lati, & ameni. illi autem irrigantur, & ideo ibi est copia non solum pascuorum; sed etiam omnium

Quest. 68. De origine, & nomine Iordanis.

Cap. 21.

Cap. 21.

Quest. 69. Cur dicitur q̄ vniuersa irrigabatur.

omnes Reges Chanaanorū, Iosue 11. cap. Postea cum non longe processerit efficit lacum magnam, q̄ dicitur Genezareth, vt Matthæus vocat: & solebat vocare mare Cenereth: Numeri 34. Sed cōmunius vocatur mare Tiberiadis. Ioan. 6. & hæc est lacus magnus, per cuius medium Iordanis trāsit: est enim lacus iste tam magnus, vt lacus, & mare vocari possit, quia vt Iosephus ait lib. 5. de Bello Iudaico habet in latitudine quadraginta stadia: in lōgitudine vero centum, id est in latitudine leucas quinque, in longitudine vero duodecim, & dimidiā sicut sunt magni lacus in alijs quibusdam regionibus, & inde per longam terram fluens, transit non longe ab vrbe Hierico, quasi per tres leucas, & post paululum mari mortuo absorbetur, & cum illud intrauerit nusquam comparat aqua Iordanis, neque vltra mare illud transit: licet mare illud terminatū sit, huius terminationis in mari mortuo testes sunt, quotquot de Iordane loquuntur: hoc enim vult Iosephus lib. 5. de Bello Iudaico; & Solinus in Polistore, cap. 36. de Iudęa, & Isidorus lib. Etymol. 13. cap. de fluminibus. Iordanis autem iste a monte Libano, de quo oritur vsque ad mare mortuum, quo absorbetur per valles, decurrit inter continuos montes: vallis autem per quam fluit ab incolis Gortus dicitur, Hebraice autem Aulam appellatur, est enim vallis illa grandis, atque montibus vallata continuus a Libano vsque ad deserta Pharan, vt dicitur in lib. de diuisione Terrę sanctę. Diuidit autem Iordanis Galilęam, & Idumęam, & terram Bostion, quę Idumęę est secunda Metropolis: habet autē Iordanis a loco, in quo oritur, sicut radicibus Libani vsque ad locum, quo absorbetur mari, vel potius vsque ad deserta Pharan miliaria; quasi centum, & in toto hoc spacio est defluxio per valles inter montes, qui continuantur vsque mare rubrum. Multa quidem alia de Iordane dici possent: sed hic sufficient; aliorumque opiniones circa quędam dicta de Iordane aliter se habent: sed tanquā minus probabiles illas omisi. Quæretur quare dicitur quę vniuersa irrigabatur. Dicendum quod intelligitur de regione circa Iordanem: nam vbicumque fluit Iordanis tota regio propinqua flumini irrigatur. Causa autem quare hic ponitur est ad ostendendum, cur eligat Loth regionem istam ad habitandum; qui enim eligit, id capit, quod melius est, aut sibi videtur. Sed regio circa Iordanem erat melior; ideo eam elegit. Quod vero sit melior probat, quia ista terra tota irrigabatur, & terra, quę irrigatur melior est, quā quę non irrigatur causa huius est; terra enim Chanaan non est abundans aquis; sed rara flumina, & fontes habet; ideo ad pascua pecorum in agris fiunt putei; quia non sunt alię aquę, vbi adaquentur, vt ostensum est, supra quęstio. 36. vbi autem terra est deficiēs aquis, id quod abundat aquis est simpliciter melius; & potissime hic fuit quantum ad eos, qui viuunt in arte pastorali, qui aquis multis indigent pro pecoribus, & herbis. Hic autem dixit hic litera, quia non solum dixit esse ibi Iordanem, qui multas aquas habet; sed dixit regionem Iordanis totam irrigari; irrigatio enim terrę, facit copiam herbarum propter humidationem terrę; & hic reddit terram pascualem. hic autem laudatur scriptura, scilicet q̄ terra irrigaretur. Quia autem verisimile sit totam illam terram irrigari, apparet ex conditione locorum, per quę fuit Iordanis; nam a Libano vnde oritur Iordanis vsque ad deserta Pharan, inter quę est mare mortuum, per miliaria quasi centum, sunt valles continuę, per quas Iordanis fluit clausę vndique mōtibus continuis; & in his vallibus sunt campi lati, & ameni. illi autem irrigantur, & ideo ibi est copia non solum pascuorum; sed etiam omnium

nium arborum cuiuscunque generis, sicut testis est Iosephus. lib. 5. de bello Iudaico.

Quæretur quare dicitur quæ vniuersa irrigabatur antequam subuerteret dñs Sodomam, & Gomorram. Dicendum quod Moyses, ita scripsit ad ostendendum verum esse, quod scribebat: nam diceret aliquis, quod non irrigabatur regio illo Iordane, cum videamus nunc non irrigari, sed esse ibi mare mortuum in tota regione Pentapolis. Ad hoc respondendum dicendo, quod licet non irrigetur nunc, irrigabatur antequam subuerteret dñs Sodomam, & Gomorram; quoniam enim Abraham, & Loth ista loquebantur, nondum subuerterat dñs Sodomam, & Gomorram, sed manebat terra in statu suo, & erat vallis illa Amena nimis, in qua erant quinque ciuitates: & ideo elegit eam Loth ad habitationem: quoniam autem Moyses istud scribebat iam subuersa erat Sodomam, & non manebat vallis, neque irrigatio Iordanis: cum Moyses scriberet hoc post exitum Hebræorum de Aegypto cum in deserto manebant; subuersio autem Sodomorum facta est viuentis Abraham, & Loth: nam facta est vno anno ante natiuitatem Isaac filij Abraham, vt colligitur. infra 18. & 19. cap. & fuit non multo tempore postquam Abraham, & Loth ista inter se loquebantur: nam non potuerunt esse anni viginti tres inter vtrumque. Hoc patet, quia ab introitu Abraham in terram Chanaan vsque ad natiuitatem filij sui Isaac fuerunt anni viginti quinque, quia Abraham erat annorum septuaginta quinque, quoniam ingressus est terram Chanaan: precedentem cap. quoniam natus est autem Isaac erat Abraham annorum centum. infra cap. 1. ergo fuerunt anni viginti quinque ab introitu Abraham in terram Chanaan vsque ad natiuitatem Isaac: & tunc subuersio Sodomorum fuit vno anno ante natiuitatem Abraham: nam angeli, qui ibant ad subuertendum Sodomam dixerunt, quod vsque ad annum vnum Sarai haberet filium. infra 18. cap. & ipsa nocte innuerunt Angeli illi Sodomam, & euertunt eam. infra 19. cap. & sic ab introitu Abraham in terram Chanaan vsque ad subuersionem Sodomorum fuerunt anni viginti quatuor; & tunc ab introitu Abraham, & Loth in terram illam forte transierunt duo, vel tres anni: quia Abraham manserat aliquandiu in terra Chanaan, & postea descendit in Aegyptum, & reuersus est, vt precedenti cap. & postea ibi habitauerunt aliquandiu, & tunc secutum est iurgium, vt patet hic: & sic in omnibus his transierunt duo aut tres anni, & manerent viginti vnus, aut viginti duo anni a tpe, quo Abraham, & Loth ista loquebantur vsque ad subuersionem Sodomæ, & tanto tpe habitauit Loth in terra Sodomorum, & ita dixit scriptura irrigabatur. q. d. nunc non irrigatur referendo ad tempus, in quo ista scribebantur.

Est autem sciendum, quod in hoc, quod dicit irrigabat, duo probat, aut facit. Primum quoniam potuit Loth eligere terram illam ad habitationem illam, quia non eligitur, nisi terra bona. Hæc autem nunc pessima est: & erat tpe quo ista loquebatur Moyses, & scribebat, ideo non poterat eligi. Ideo respondetur, quod licet tunc esset pessima, quia iam subuerterat dñs Sodomam, & Gomorram, tamen tempore contentionis pastorum Abraham, & Loth non erat talis, sed potius optima, quia irrigabatur Iordane, & ita erat nimium pascualis, ut ad habitandum eligi posset. Secundum est, quia ostendit veram esse assertionem illam, quæ infra ponitur. scilicet quod habitauit Loth in Sodomis. Aliquis autem dicit, quomodo poterat habitare Loth in Sodomis: quia ibi nihil erat, nisi mare mortuum, quod non relinquit habitationis locum, & hoc modicum, quod ad latera relinquitur sua praua qualitate corrumpit. Respondet ad hoc, quod nunc non posset ibi esse bona habitatio, & tamen antequam subuerteret dominus Sodomam, & Gomorram erat bona, & delectabilis ha-

bitatio: quia terra erat spatiosa, & amena vniuersa irrigata Iordane, & sic habitaret ibi Loth.

Cum vero dicitur antequam subuerteret dñs Sodomam, & Gomorram, non est intelligendum hæc duo loca tunc esse subuersa: plura enim fuerunt, licet aliqui ista sola fuisse putent: erat enim vallis Sodomorum, in qua fuit subuersio facta, & vbi nunc est mare mortuum in hac valle erant quinque ciuitates nomine: Sodomam, Gomorram, Adama, Seboin, & propter hoc vocatur regio illa Pentapolis Græco uocabulo, Sapient. 10. cap. 1. quinque ciuitatum: cum dicitur hic iustum a pereuntibus impijs liberatum fugientem descendente igne in Pentapolin: & ita in Pentapolin. i. in regionem illarum quinque ciuitatum descendit ignis, & sulphur de caelo, vt perirent. infra 19. cap. Et cum tota regio Pentapolis peritura esset, non perijt tota, quia vna de ciuitatibus, scilicet Segor, quæ minima erat omnium quinque iuxta nomen suum precibus Loth liberata est: nam cum Angelus Dei videretur totam regionem velle destruere, timens Loth ascendere in montem, ne forte malum apprehenderet eum ibi, & moreretur, rogauit Angelum Dei, vt parceret illi parue ciuitati, & pepercit ei. Illa ergo liberata est, & quatuor reliquæ subuersæ sunt, scilicet Sodomam, Gomorram, Adama, Seboin, vt clare colligitur Deuter. 29. cap. scilicet ita vt non misereatur, nec virens quippiam germinat exemplum subuersionis Sodomæ, & Gomorram, Adame, & Seboin, quas subuertit dñs in ira, & furore suo, & sic quatuor fuerunt ciuitates subuersæ. Sed dicendum, quod de his duobus facit scriptura hic mentionem, & non de alijs duabus, & quod hic facit dicens antequam subuerteret dñs Sodomam, & Gomorram, facit infra solum nominando istas duas. scilicet infra 18. cap. clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus est, & infra 19. cap. dicitur igitur pluit dñs super Sodomam, & Gomorram sulphur, & ignem, & sic de illis duabus tantum ibi dicitur, quasi illæ solæ essent subuersæ, & alia manerent incolumes: certum est tamen quatuor subuersas fuisse. Deut. 29. cap.

Causa autem quare scriptura de his duabus exprimat tacendo alias, videtur esse duplex, prima quia forte peccatum istarum duarum erat grauius, quam peccatum aliarum, licet enim peccatum commune esset omnibus quinque, aut omnibus quatuor, & mereretur omnes subuersionem: multo grauius peccauerat istæ duæ ciuitates quam alia, & ideo in ipsa subuersione grauior poena inferretur vniuersis Sodomæ, & Gomorram, quam habitatoribus Adame, & Seboin, & post mortem apud inferos grauior poena, vbi erat vera commensuratio, & adæquatio poenarum. Secunda causa est, quia istæ duæ vrbes erant maiores, & ideo fit mentio de eis: de alijs autem tacetur, quasi essent alia vrbes subditæ his, & non adderet aliquid nouum vltra Sodomam, & Gomorram; & hoc seruatur adhuc scriptores Gentilium, qui has duas vrbes tantum nominant tacitis alijs: sic facit Solinus in Polistore. cap. 36. de Iudæa in longo a Ierusalem recessu tristis finis panditur, quem de caelo tactum testatur, humusque nigra, & in cinerem soluta, duo ibi oppida Sodomum nominatum alterum: alterum Gomorram. Et ita ista duo loca solum nominat. Causa vtraque satis potest stare, sed prima videtur esse melior, scilicet quod peccatum harum duarum ciuitatum fuit grauius, quam aliarum, & huic consonat litera infra cap. 18. vbi cum de peccato magno agitur solæ istæ duæ ciuitates nominantur. scilicet clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggravatum est nimis, scilicet quod specialiter istarum duarum vrbiu peccatum erat aggravatum. Et sicut istæ duæ ciuitates erant præcipue in peccato suo super alias:

Quest. 72. Quod ciuitates ci Sodomæ corruperit.

Quest. 73. Cur ex ciuitatibus in Pentapolis solæ commemorantur Sodomam, & Gomorra.

alias: ita & Sodoma super omnes etiã super Gomorram: ideo de ea sola fit mentio: nam nunc peccatum eorum, qui imitantur habitatores illius regionis, vocatur peccatum Sodomiticum, & non amplius solius Sodomæ peccatum esse: & hoc etiam modo loquitur Christus peccatum omnium illarum ciuitatum dans Sodomæ. Matth. 11. cap. 1. & tu Capharnaum nunquid vsque ad caelum exaltaberis, & vsque ad infernum descendes? quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent, vsque ad diem hunc: veruntamen dico tibi, quod terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quam tibi. Et est aliquando in veteri testamento sic scribitur significando peccatum Sodomæ maius fuisse, & alias ciuitates fuisse, quasi sequentes eam in peccato. Sic patet Ezech. 16. cap. scilicet. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ: fornicatio tua, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius; & egeno, & pauperi manum non porrigebat: & ita vocauit ibi alias vrbes filias Sodomæ, quasi imitarentur eam, vt matrem in peccato. Si quis velit trahere in alium sensum, scilicet quod illa erat mater, id est maior, vel metropolis, & aliæ erant minores ciuitates subditæ ei, non reprobamus, sed præcedens sensus melior est. Constat enim, quod non erant subditæ vrbi Sodomæ, quasi de regione, aut terra eius: cum certum sit, quod quilibet earum regem haberet. Vnde sicut erant quinque ciuitates, ita habebant quinque reges, vt patet sequenti cap. Et tamen postea dicit, quod erant alij quatuor reges subditi regi Sodomorum. De quo quid sit tangetur sequenti capitulo.

Sed quæretur quomodo potest stare istud, quod hic dicitur, antequam subuerteret Dominus Sodomam, & Gomorram: nam videtur quod non sint subuersæ istæ ciuitates: quia Solinus in Polistore. cap. 36. de Iudæa dicit, longo a Ierusalem recessu tristis finis panditur, quem de caelo tactum testatur humus nigra, & in cinerem soluta: duo ibi oppida Sodomum nominatum alterum, alterum Gomorram: & ita vt, quod ciuitates illæ adhuc maneat vsque nunc, vel tempore Solini, quod tempus fuit longe post mortem Christi, & ita non subuersæ fuerunt ciuitates. Dicendum quod secundum veritatem subuersæ fuerunt ciuitates illæ: quia sacra scriptura hoc testatur, cui non potest comparari autoritas alterius scripturæ, & ideo etiam si Solinus expresse assereret ciuitates illas manere, & non fuisse subuersas, negandum erat, quod ille dicebat, & constanter asserendum, quod non intelligeret Solinus se ipsum. Nunc vero certum est, quod sacra scriptura asserit subuersas vrbes illas: ideo dicendum est, quod non maneat Sodomam, & Gomorram, vsque hodie, neque vsque ad tempora Solini scriptoris. Aliquis fortè dicet, quod subuersi sunt habitatores vrbiu illarum, & tamen vrbes manserunt: crederentur enim illi sulphure, & igne de caelo missio: ædificia autem vrbiu manere possent, & ita manerent duæ vrbes illæ, vel manere possent. Sed dicendum, quod non stat, quia hoc est contra intentionem sacre scripturæ, quæ vult non solum occisos habitatores, sed & perijtse regionem, quia ex tunc est ibi mare, quod mortuum dicitur, & sub eo est regio tota, quæ quondam erat. Secundo, quia dicitur hic antequam subuerteret Dominus Sodomam, & Gomorram: ergo subuersæ erant: subuersio autem est eradicatio fundamentorum: ita vt res non maneat: ergo non manent Sodomam, & Gomorram. Tertio, quia si illæ duæ vrbes manerent, superuacua esset litera ista: nam hic vult scriptura reddere causam, quare Loth eligeret tunc ad habitandum regionem illam, cum non sit habitabilis, & dicit, quod antequam subuer-

Quest. 74. An ciuitates, Sodomam, & Gomorra fuerint destructæ, vel tantum populi.

teret Dominus Sodomam, & Gomorram, irrigabatur vniuersa regio illa: & ita in quantum dicit irrigabatur significat, quod nunc non irrigatur: & tamen si solum occisi fuissent habitatores, & manerent vrbes, non esset mutatum aliquid de conditione terræ, & sic irrigaretur nunc, sicut prius, & tamen non irrigatur, sed solum prius irrigabatur: ergo non manet terra sicut prius. Vnde non solum habitatores occisi sunt: sed deletæ fuerunt vrbes, & loca circa vrbes, cum non sit ibi irrigatio Iordanis, sicut prius erat. Quarto patet, quia Deuterono. 29. significatur, quod ciuitates quatuor omnino perierint, cum dicitur, neque virens quippiam germinat in exemplum subuersionis Sodomæ, & Gomorre, Adame, & Seboin, quas subuertit Dominus in ira, & furore suo: & ita non manserunt ciuitates illæ. Quinto patet, & apertius, quia infra 19. cap. ponitur, quod non solum ciuitates, sed etiam terra, quæ in circuitu erat subuersa sit, cum dicitur: igitur Dominus pluit super Sodomam, & Gomorram sulphur, & ignem a Domino de caelo, & subuertit ciuitates has, & omnem circa regionem vniuersos habitatores vrbiu, & cuncta virentia: & sic non solæ ciuitates subuersæ sunt, vt non manerent: sed etiam terra, quæ in circuitu erat: ita vt non apparerent campi aliqui: ergo non potuerunt manere vrbes, cum etiam terra, quæ in circuitu vrbiu erat perierit. Sexto apparet ex verbis Christi. Matthæ. 11. cap. scilicet. Si supra Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsque in hunc diem: ergo non manebant tempore Christi regiones Sodomorum, & ita multo minus tempore Solini, qui fuit posterior Christo. Septimo apparet ex scripturis aliorum, qui & oculis suis regionem illam viderunt: nam tota valle latitudinis sex leucarum, & per totam longitudinem suam asserunt esse opertam aquis: quas mare mortuum vocant, & ibi nullam habitationem esse: planum ergo est non sic mansisse Sodomam, & Gomorram.

Ad auctoritatem autem Solini poterat dici, quod nullius momenti est, cum asserat contrarium sacre scripturæ, cui nullius hominis, vel scripturæ autoritas comparatur. Sed quia Solinus est vir magnæ autoritatis, potest aliter dici, quod manent oppida Sodomum, & Gomorram: non quidem illa, quæ prius erant, sed posterior ætas circa locum illum alia duo oppida priorum nominum construxit, & de illis loquitur Solinus. Tertio potest dici, quod neque istud sit verum, quia delata regione illa, & facta pessima habitationis nemo vellet, condere ibi alia oppida ad habitandum, & dato quod aliquis illa construeret non auderet eis priora nomina imponere, quasi illa essent detestabilia: nam non solum fideli cuiuslibet notæ sunt sacre scripturæ: sed etiam infideles longe distantes a regione agnoscunt ex indignatione Dei hoc accidisse, & non esse aliquod naturale accidens, vel specialem naturam loci: cum Solinus vir Gentilis in Polistore asserat regiones istas de caelo tactas, id est percussas. Quia ergo per iram Dei hæc deletæ erant nemo hoc agnoscens auderet, quod Deus deleuerat, erigere, faciendo ibi memorias talium ciuitatum.

Sed dici poterit, quod sunt eadem vrbes, quæ prius non quidem foris in loco habitationis: sed intra aquas: ita vt sub aquis appareant aliqua ædificia vrbiu Sodomorum, & Gomorreorum. Istud an sit, certum non est, & tamen non est inconueniens, quod sic esset: neque videtur repugnare scripture: quia Deus non destruxit vallem illam terræ Sodomorum, quasi non manserit terra annihilando eam, quia tunc non posset aqua transire per vallem illam, aut ibi esse: & tamen ibi sunt aquæ mortui:

Quest. 75. An Sodomam, & Gomorra de quibus memorat Solinus sint eadem, de quibus loquitur sacra scriptura.

Quest. 70. Cur dicitur, quod irrigabatur antequam subuerteret dñs Sodomam.

Quest. 71. Quo Loth elegit terram bonam.

mortui, ergo est terra sub illis, & erit eadem terra, que prius erat, quia non fuit illa subtrahata, & alia subiecta loco eius, sed solum facta fuit subuersio. Est autem subuersio non ad nihilatio, neque translatio rei de loco suo in alium, sed solum mutatio ordinis, scilicet quod erat supra, sit infra, & ita est, si domus eradicetur, aut euellatur a fundamentis; ita quod fundamentum sit supra, & non tectum: nam tunc subuersa est domus. Ita fuit in regione Sodomorum: intra terram omnem solent esse aque, & quia tunc apparuit aqua supra terram, & non terra, cum prius appareret terra, & non aqua, dicitur euerfa tota illa regio, super quam aqua apparuit, cum prius non appareret, Et sic poterit tota regio Sodomorum esse sub illa aqua, ita quod Deus aquas illas de nouo eduxerit, vel de inferioribus erumpere fecerit, sicut in terremotibus sepe fit, quod subuersis aliquibus locis aqua appareant in locis, ubi fuerat oppida, ut ponit Seneca lib. de naturalibus quaestionibus. Secundo apparet quod terra illa, que prius erat, maneat ibi sub aquis: nam antequam subuerteret dominus regionem illam, erant in illa valle putei bituminis multi: & in illos corruerunt multi de bellantibus, qui nesciebant regionem illam: ut patet sequenti cap. & de illis puteis educebatur bitumen, ut eodem cap. apparet. Nunc autem post subuersionem regionis illius ibi est in lacu bituminis multum, & inde colligitur ex aquis, quia illud enata ex inferioribus partibus puteorum; & illud est bitumen optimum, quod vocatur bitumen Iudaicum; & ideo vocatur mare illud Sodomorum lacus asphalti, id est bituminis, ut dicit Isidorus li. 13. Etymo. cap. de lacis, & stagnis; & Iosephus, lib. 5. de bello Iudaico. Et ideo dicendum, quod sicut manent putei bituminis, qui prius erant, ita poterunt manere edificia, que erant prius, vel aliqua eorum, que erant lapidea; & fortiter compacta, & forte inter aquas appareret ciuitas Sodomorum, & Gomorreorum, vel aliqua partes earum, & de illis loqueretur Solinus; & tamen non est concedendum, quod extra aquas aliqua partes edificiorum eminent. Secundo patet, quia hoc idem scimus esse in alijs partibus orbis, & in Alemania quadam parte eius inferiori, ubi irrumpente flumine Rheno quadam vallem quondam habitata nunc scimus esse operam aquis: manent autem edificia, que quondam fuerunt sub aquis; & quaedam partes turrium ecclesiarum prominent super aquas. Non est ergo inconueniens, quod sic manserint oppida Sodomorum, & Gomorreorum sub aquis, & appareant aliqua partes earum sub aquis. Quarto modo potest dici quod Solinus nominauerit oppida Sodomum, & Gomorrum non que nunc ibi sunt, aut nunc appareant, sed que quondam fuerunt, & quorum memoria nominum manet in regione illa, ut ab illis terra illa appelletur, sed quicquid Solinus intellexerit, siue verum, siue falsum, constat Sodomam, & Gomorram, & alias duas vrbes tunc deletas, ita ut vel penitus esse desierint, vel totaliter sub aquis fuerint; ita ut nullus in oppidis illis habitare postea potuerit.

Subuerfo quid sit.

Cap. 19.

Quest. 76. Quomodo irrigetur hic regio illa Sodomorum, & Gomorreorum.

& aquis fluminis irrigatur per aqueductus factos per plana: de illo autem nihil mutatum fuit: nam usque hodie ita fit, usque Hierico, & aliquantulum ultra: nam circa Hierico incipit vallis Sodomorum, & ibi est mare mortuum, ubi iam non est irrigatio, quia tota regio subuersa est, scilicet iacens sub aquis: & ideo verbum istud non intelligitur de tota regione circa Iordanem, sed solum de regione circa Iordanem, que erat in valle Sodomorum, quia illius status mutatus fuit. Ex hoc apparet quod quando Abraham, & Loth loquebantur de separatione adinueniem, quod erant iuxta valem Sodomorum, & de illa regione solum loquitur hic scriptura: nam & locus, in quo postea fuit Abraham prope erat ad regionem Sodomorum, cum de loco ipso potuisset videre Abraham Sodomam, & Gomorram iam euerfas, & fumum ascendentem, quasi de fornace, infra 19. cap. quod non fieret, nisi valde prope esset.

Dicitur quod vniuersa regio circa Iordanem irrigabatur, sicut Paradisus Domini: istud ponitur etiam ad reddendum causam, quare Loth elegerat regionem circa Iordanem, & quia nunc non apparet neque tempore Moyfi apparebat naturalis bonitas terrae illius, propter quam eligeret eam Loth, tanto magis eam laudat scriptura, ut quod re ipsa ostendi non potest, ex magnis laudibus sacre scripturae innotescat. Alia causa esse potest ad ostendendum infelicitatem Sodomitarum, qui per scelera sua non solum seipsos, sed & talem regionem seculo perdidit: erat enim magnarum deliciarum, in qua habitatores gaudere possent, & frui bonis huius seculi a Deo concessis: illi autem infelices causa extiterunt, ut & bona naturalia, que Deus omnibus hominibus vtenda concesserat illis agentibus tollerentur. Tertia causa esse potest ad ostendendum aliquam occasionem peccati Sodomitarum; tanta enim erat copia naturalis illius terrae, atque deliciae, quod paucis cum labore omni voluptate frui poterant: & ita ociantes, & delicijs vacantes ad illicita, & infanda defluerunt, quod non accidit eis, si terra sterili essent. Difficilis, atque labore magno parca eis quaereretur victus. Et hoc significatur Ezech. cap. 16. scilicet haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae: superbia, saturitas panis, & abundantia eius, & filiarum eius. Sed hic duo simul, id est abundantia, & otium esse non poterant, nisi ex naturali bonitate terrae, neque etiam talia vitia initium habuissent, nisi in eis quorum magna erant deliciae, & otium ad quaeunque illicita cogitanda.

Cum autem dicitur, sicut Paradisus Domini maxima laus est, quasi non esset alia similis regio in tota terra Chanaan, & ob hoc elegerat eam Loth. Et intelligitur vno modo, quod est sicut Paradisus Domini, id est sicut Paradisus terrestris: nam non potest intelligi de Paradiso coelesti, cum comparatur in amoenitate terrae, & in irrigatione. Circa quod sciendum, quod ut veteres dicunt, & Augusti. octauo libro super Gen. ad literam, & magister recitat libro secundo sentent. distin. 17. tres sunt generales sententiae de Paradiso; quidam dicunt Paradisum solum accipi corporaliter, & non esse aliquem spirituales Paradisum; secunda sententia est eorum, qui dicunt Paradisum solum accipi spiritualiter; tertia est illorum, qui dicunt esse Paradisum spirituales, & etiam corporalem.

Prima opinio non est vera. Si enim accipiatur Paradisus solus, ut inuenitur hoc nomine in canone Biblia; posset stare ista positio, quia raro inuenitur hoc nomen in sacra scriptura: & ubi inuenitur stat pro horto viridium herbarum, & arborum, ubi multae deliciae sunt: & sic accipitur supra 2. ca. ubi dicitur de Paradiso, ubi positus

Quest. 77. Cur ponitur irrigatio Iordanis, & regio illa contra parat Paradiso.

Prima rō. Secunda rō. Tertia rō.

Orium, & abundantia fuerat causa uitiorum Sodomae.

Quest. 78. Quid sententiū est de Paradiso. Cōfutatō primae opinionis.

Prima rō.

positus est Adam, & ubi arbores erant, & flumina: ita etiam accipitur in praesenti, scilicet sicut Paradisus Domini, id est ita irrigabatur terra circa Iordanem in regione Sodomorum, sicut Paradisus Domini: ergo locus aliquis erat, qui irrigaretur, quia alias non teneret comparatio. Item patet hoc, ex eo quod habetur Ezech. 28. & 31. cap. Dicitur omne lignum Paradisi non est assimilatum illi: & iterum eodem cap. cedri non fuerunt altiores illo in Paradiso Dei, & iterum & emulata sunt omnia ligna voluptatis, que erant in Paradiso Dei: certum est in omnibus his accipi Paradisum pro loco corporali, cum dicatur ligna esse in Paradiso: in nouo autem testamento si inueniretur nomen Paradisi, acciperetur pro vita beata, siue eterna requie: sed Christus non vritur hoc vocabulo, sed solum dicitur finem Abraham: Luc. 16. cap. Et ideo verum est, quod proponeretur, scilicet si accipiamus Paradisum solum, ut est in canone Biblia: non erit inconueniens, quod solum sumatur pro loco corporali: si tamen accipiatur in tota generalitate sua, scilicet, ut etiam sumitur a doctoribus non poterit stare: quia illi, ut communiter vocat Paradisum vitam beatam.

Secunda ratiō.

Quest. 79. Cōfutatō secundae opinionis. Tom. super Gen. Epistola ad Io. episcopi Hierosolymitanum.

Prima rō.

Secunda ratiō.

Tertia rō.

Quarta rō.

Quinta rō.

Sexta rō.

Secunda positio erat eorum, qui dicebant Paradisum accipi solum spiritualiter: & ideo vbi queque sumatur dicunt intelligi spiritualiter. Ista positio est Origenis, sed ostendit eam falsam Epiphanius Episcopus Ciprien. in quadam epistola sua, quam Hieronymus transtulit in latinum, & cum dici videatur aliquid corporale de Paradiso, exponit illud totum Origenes de ecclesia praesenti, aut futura. Sed dicendum quod istud non stat, quia necesse est accipi Paradisum in aliquibus locis scripturae pro corporali loco: ut patet supra secundo cap. Origenes tamen etiam totum illud de spirituali exponit; motuum autem eius, & aliorum est, quia nesciunt, ubi sit Paradisus ille: & ita locum corporalem esse non putant, quia locum illum non videntur: sed quicquid sit, necesse est accipi pro loco corporali, quia dicitur ibi: plantauerat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis, sed plantatus est: ergo arbores habet, quia non plantantur, nisi plantata. Secundo, quia determinatur ibi locus, scilicet plantauerat Dominus a principio Paradisum: ubi habet litera Hebraica, & alia translatio ab Oriente: cum ergo determinetur locus, ubi sit Paradisus erit Paradisus aliquid corporale, & non spirituale. Tertio, quia dicitur quod Deus posuit in Paradiso hominem, quem formauerat: ergo homo, qui non erat formatus in Paradiso fuit positus: & sic erit locus corporalis, quia si aliquid spirituale esset non posset poni ibi homo. Quarto, quia dicitur, quod fons egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, sed id, in quo fons est, & quod irrigatur locus est: ergo Paradisus est locus corporalis. Quinto, quia dicitur, quod Deus produxit in Paradiso omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauis: & tamen ubi sunt arbores, quae videntur, & quarum fructu vescimur, est locus terrestris, ergo talis est Paradisus. Sexto, quia dicitur, quod fons egreditur de loco voluptatis, & diuiditur in quatuor flumina, quorum nomina ponuntur supra secundo cap. & illa sunt vera flumina: ergo est verus locus corporalis Paradisus, cum flumina non possent egredi, nisi de terra. Et ista ratio est, quae maxime vrget: nam de lignis Paradisi, & ceteris licet sint corporalia poterat dici, quod per metaphoram acciperentur in sensu spirituali: & tamen de fluminibus non potest hoc dici, cum illa flumina cognoscamus esse vera flumina in terra: sicut est Eufrates, qui transit per terram Mesopotamiae in latere terre Chanaan, de quo infra 15. ca. & Moyse, qui scripsit illa quatuor flumina Paradisi, ponit vnum illorum fluere iuxta terram.

ram Chanaan. Sed constat illud esse verum flumen: ergo verus locus terrestris est, de quo egrediuntur flumina haec. Septimo patet, quia supra 3. cap. dicitur quod Deus eiecit Adam de Paradiso, & hoc fuit in poesia peccati sui. Si autem accipiatur Paradisus spiritualiter, sicut nos accipimus erit beatitudo aeterna: & tamen de hac non eiectus est Adam, quia non fuit Adam eiectus ante peccatum; si enim fuisset beatus nunquam potuisset postea peccare, neque effici miser: ideo necesse est dici fuisse aliquem locum corporalem, in quo Adam aliquandiu fuit, & inde eiectus est.

Tertia opinio est eorum, qui dicunt Paradisum accipi vtroque modo, i. corporaliter, & spiritualiter: nam communiter in sacra scriptura pro loco corporali accipitur iuxta ea, quae supra dicta sunt; sed in locutione nostra communi: & sanctorum doctorum accipitur Paradisus pro loco non corporali, sed spirituali, id est pro quiete beata. Sed nunc de Paradiso agitur, s. de corporali loco, & iste est proprius modus accipiendi, & pro spirituali quiete non accipitur, nisi large, & per metaphoram: & patet hoc quia Paradisus non est nomen Latinum, neque Hebraicum, sed Graecum, significans ortum, ut dicit Isidorus, lib. 14. Etymo. cap. 4. Et ita apud Graecos est nomen commune Paradisus pro orto, sicut apud Latinos hoc nomen ortus, aut viridarum: vnde & Iosephus in lib. de bello Iudaico vtens modo loquendi Graeco Paradisos pluraliter vocat quoslibet ortos, sed quia locus ille, quem scriptura vocat Paradisum supra 2. cap. erat locus multarum deliciarum plusquam esset alius in tota terra, tractum est, ut vitam beatam in caelo, in qua est maximum bonum vocemus Paradisum, & tamen Paradisus in prima, & propria sui significatione non significat, nisi ortum, & maxime ortum delectabilem: vnde in Hebraeo non vocatur ortus absolute, sed ortus deliciarum, scilicet garden, quia gan, significat ortum, eden, significat delicias. Et hoc modo accipitur hic pro loco corporali multarum deliciarum, quia terra Sodomorum vocabatur Paradisus, sed non poterat accipi spiritualiter, imo corporaliter, quia apud Sodomitas nullum bonum spirituale erat, sed potius erant peccatores coram domino, & erant pessimi, ut dicitur hic in litera, sed erant ibi deliciae multae ex condicione terrae, que vocatur Paradisus. Item patet, quia dicitur, quod irrigabatur, sicut Paradisus: & sic comparatur ad Paradisum in irrigatione, & tamen irrigatio pertinet ad locum corporalem, ergo Paradisus pro loco corporali accipitur hic.

Sed cum dicitur, quod erat sicut Paradisus Domini: illa terra regionis Sodomorum potest dupliciter intelligi: vno modo quod erat sicut Paradisus terrestris: erat enim Paradisus ille Domini, quia ipse plantauerat, & pro se custodiebat, neque hominibus communicabat, postquam inde excluderat primos patres nostros: terra autem Sodomorum erat tam delectabilis, quod simulabatur huic Paradiso terrestri: & dicitur quod irrigabatur; sicut Paradisus, quia terrestris Paradisus habet fontem magnum, qui egreditur ad irrigandum locum voluptatis supra 2. ca. & diuiditur in quatuor flumina. Sic autem regio Sodomorum tota irrigabatur Iordane: copiosa irrigatione, & ita in hoc similitur irrigationi Paradisi terrestris. Secundo modo potest intelligi, quod erat sicut Paradisus Domini, id est sicut ortus a Deo plantatus: & quod non accipiatur pro Paradiso terrestri, sed pro quolibet alio orto plantato a Deo: & est ista locutio conueniens: omnis enim res a Deo per se facta est melior, quam ea, que fit ab homine: sicut homo studiose, & accuratius plantat ortum, poterit esse deliciosus: sed si plantauerit Deus ortum, erit incomparabiliter deliciosior: ita autem erat de regione Sodomorum: erat enim tota, ut vnus ortus, sed non erat, ut ortus

Septima ratiō.

Quest. 80. Cōfutatō tertiae opinionis.

Quest. 81. Cur dicitur sicut Paradisus Domini illa terra regionis Sodomorum. Responso prima.

Responso secunda.

plantatur humano opere; sed tam delitiosus erat, ut nullo opere humano aliquid tale posse effici putaretur. Similis modus loquendi est apud Sapientes, & Poetas, ut id quod valde excellens est, dicatur non esse opus hominis, sed Dei: sic Homerus in Iliade laudans virtutem, & pulchritudinem Hectoris dicit, quod non videbatur esse filius hominis, sed Dei, & istud recitat Aristo. lib. 7. Ethic. cap. 1. iste est ergo sensus verus literæ. Et quia ponitur comparatio ad Paradisum in irrigatione, potest referri ad Paradisum terrestrem, scilicet quod sicut Paradisus terrestris irrigabatur sufficienter sine opere humano exeunte fonte de medio Paradisi: ita regio Sodomorum irrigabatur aquis Jordanis sine aliquo labore Sodomitarum. Si autem comparatur ad alium Paradisum Domini, id est quicumque ortum plantatum a Deo: erit sensus, quod irrigabatur, sicut Paradisus Domini, id est si homo plantaret aliquem ortum delectabilem, qui vocaretur Paradisus, non posset facere, quod irrigaretur aquis sponte influentibus in locum, sed faceret cum difficultate aquas decurrere: terra autem Sodomorum non erat talis; sed sine labore humano faciliter tota irrigabatur de aquis Jordanis, cum esset vallis plana: ergo erat terra illa, sicut Paradisus Domini, id est quasi Deus plantasset ortum illum, quia habebat copiam aquarum sine difficultate.

Dicitur quod erat regio illa, sicut Paradisus Domini: & sicut Aegyptus venientibus in Segor: & hoc potest dupliciter intelligi: vno modo coniungendo totam literam, scilicet sicut Aegyptus venientibus in Segor, id est terra Sodomorum est valde delectabilis, & est tantum quantum Aegyptus venientibus in Segor, id est quantum Aegyptus, quantum ad illam partem, qua venit de Aegypto in Segor: quasi illa pars Aegypti sit antea alius partibus Aegypti. Alio modo intelligitur diuidendo literam, scilicet quod terra Sodomorum irrigabatur sicut Paradisus Domini, & irrigabatur sicut Aegyptus irrigatur, & ista irrigatio est quantum ad partem illam, qua intrat per regionem Sodomorum, quousque veniatur in Segor: quia ibi definit ista irrigatio. Primus sensus non pertinet ad literam; primo, quia ibi comparatur Aegyptus ad terram Sodomorum in esse delectabilem: & tamen hæc non est bona comparatio, quia Aegyptus non est terra delectabilis, cum Deus laudet sæpe magis terram Chanaan, in quam introducebat Iudeos, quam terram Aegypti, de qua educebat eos, & vocet eam terram Chanaan fluentem lacte, & melle, & terram bonam, atque spaciosam. Exo. 3. cap. quasi non sit Aegyptus terra bona, & spaciola: ergo cum laudaret Deus portionem optimam terræ Chanaan, non compararet eam esse bonam terræ Aegypti, quam dicit generaliter non esse ita bonam, sicut terram Chanaan. Secundo, quia per istum sensum diceretur terra Aegypti delectabilis, qua venit de Aegypto in Segor: sed non est ista vera comparatio, quia terra, qua veniatur de Aegypto in Segor non est terra Aegypti: sed est terra deserti Arabici, media inter mare mortuum, i. mare Sodomorum, & mare rubrum, sicut apparet ex omnibus, qui describunt habitudinem terræ: nam certum est similitudines Arabicas mediare inter Aegyptum, & terram Chanaan: & consequenter inter Aegyptum, & Segor, quæ est de terra Chanaan in valle Sodomorum. Tertio quia dato quod aliqua terra sit pertinens ad Aegyptum in itinere, quo veniatur de Aegypto in Segor, non esset illa terra delectabilior alijs partibus Aegypti: quia terra, quæ est in Aegypto delectabilis, & bona est illa, quæ irrigatur Nilo flumine, quia Nilus facit terram illam copiosam in fructibus quantum ad terram, ad quam extenditur; ad partes autem, ad quas non exten-

ditur Nilus est terra arida, & non delectabilis: & tam terra, qua veniatur ab Aegypto in Segor est necessario ad extremitatem Aegypti, per quam non fuit Nilus, sed appropinquat ad desertum: ideo non est illa terra bona, sed arida, & ad illam non compararet scriptura terram Sodomorum, quam laudat: & ideo sensus primus non est conueniens.

Dicendum autem, quod sensus secundus est conueniens, scilicet quod terra Sodomorum irrigabatur tota, sicut irrigatur Paradisus Domini, & sicut irrigatur Aegyptus: & ista irrigatio est in terra Sodomorum venientibus in Segor, id est quousque veniatur in Segor, descendendo inferius per terram Sodomorum. Comparatio autem tota hic est quantum ad irrigationem, & non quantum ad aliquid aliud, & causa est, quia tota laus tempore Sodomorum est quantum ad irrigationem, & patet, quia dicitur in litera vniuersa irrigabatur sicut Paradisus Domini: & sicut Aegyptus. Causa autem quare laudetur terra ista de irrigatione est, quia tota terra Chanaan, vbi cõter est deficiens aquis, quæ ergo ista terra abundet in eo, in quo alij deficiunt, laus eius est. Secundo erat specialiter ad propositum iuxta modum viuendi Abrahe, & Loth: erat enim eorum vita pastoralis: pastores autem pro pecoribus egent pascuis, & aqua: hæc autem potissime habentur in terra Sodomorum, propter hoc quod tota irrigatur: & ita crescunt ibi herbe multe: ergo laus magna erat terræ Sodomorum ad hoc, quod eam eligeret Loth, quod irrigaretur tota. Causa autem, quare comparauit scriptura terram Sodomorum in irrigatione ad Paradisum Domini, & ad Aegyptum, fuit, quia ista erant duo, de quibus magis erat nota irrigatio, & credebatur, quod magis irrigarentur, quam alie partes orbis quantum erat in cognitione Hebræorum de Paradiso Domini ratione cognoscebant: de Aegypto vero sensu, & experimento didicerant. Si enim Paradisus Domini accipiatur per Paradisum terrestris, vbi fuit Adam, notum erat Hebræis quod irrigabatur, & hoc per reuelationem propheticam, sicut Moyse illis dixerat, atque scripserat supra 2. cap. quod egredieretur fons de medio Paradisi ad irrigandum Paradisum: & ita erat abundans fons ille, quod diuidebatur in quatuor magna flumina: eodẽ cap. Si accipiatur Paradisus Domini pro quocunq; orto, quem Deus plantaret, est sensus quod Iudæis cognitum esset ratione, quod ille ortus esset magis abundans aquis, quam quilibet alius, quia cum bonitas ortorum, & earum rerum, quæ irrigantur, sit aquarum copia, id quod Deus plantaret, cum esset valde bonum, abundaret valde aquis: notum ergo Iudæis esset ratione, quod Paradisus Domini valde irrigaretur. De Aegypto notum erat Iudæis ad sensum, quod irrigabatur; & hoc tam secundum veritatem erat, quam secundum cognitionem ipsorum. De veritate patet, quia Nilus fuit per Aegyptum, qui crescit sæpe: & maximè bis in anno: eleuatur autem aqua, quasi per cubitos viginti altitudinis, aut mediocriter ad quindecim, & decem, & sex, & in tanta exaltatione cum terra Aegypti sit plana irrigatur magna pars Aegypti per aquas ductas factos, & ageres, & inde pronenit tota copia frugum Aegypti. Hoc autem non sit similitudo in alijs regionibus, quia licet irrigentur alie regiones aquis: non tamen sic crescunt aquæ fluminum suorum, ut magna partes terræ possent irrigari, sed parua partes circa flumina. Et hoc apparet ex scripturis eorum, qui aliquid de fluminibus scripserunt: nam non ponunt similia fieri de alijs fluminibus: unde & leges humana fecerunt specialem mentionem de ista irrigatione Nili, ut patet libro nono Codicis, titulo de aggeribus Nili non rumpendis, ideo constabat magis

Quest. 83. Expositio vera.

Quest. 82. Cur dicitur sicut Aegyptus venientibus in Segor.

Cõsuetudo primi sensus prima.

Secunda cõsuetudo.

Tertia cõsuetudo.

magis posse irrigari Aegyptum alijs regionibus. Iudei quoque hunc sensum didicerant: & hoc erat potissimum, propter quod Moyse istud dixit: ipse enim hoc scripsit, quando Hebræi egrediebantur de Aegypto, scilicet quando erant in deserto, cum recentem memoriam habebant eorum, quæ in Aegypto viderant, & quia ipsi ibi nati fuerant sciebant, quomodo irrigabatur Aegyptus, & per irrigationem erat tota copia agrorum in fructibus, & quia nouerant Hebræi melius irrigationem Aegypti, quam alicuius alterius terræ: etiam si aliqua alia esset ad notificandum irrigationem terræ Sodomorum locutus est Moyse de irrigatione Aegypti, & hoc etiam seruat Deus in alijs comparationibus, quas facit de terra Chanaan ad alias terras: nam comparat ad Aegyptum, quia illa erat maximè nota. Sic patet Deuterono. 11. cap. scilicet terra, ad quam ingredieris possidendam non est, sicut terra Aegypti, de qua existi. Et in hoc laudat terram regionis Sodomorum; nam reliqua regio terræ Chanaan non erat Aegyptus, sed aquis egens: terra autem Sodomorum erat aquis abundans, & irrigua, sicut Aegyptus, cum dicitur. Deute. 11. cap. terra ad quam ingredieris possidendam non est, sicut Aegyptus, de qua existi, vbi iacto semine ortorum moræ aquæ ducuntur irriguæ, sed montuosa est, & campestris de celo expectas pluuias: terra autem Sodomorum ab hac lege excipiebatur, quia erat plana, & tota irrigabatur Iordane. Sed quia quando Moyse loquebatur illud, quod habetur Deuterono. 11. non erat terra Sodomorum, quia subuersa erat, ut patet hic non curauit eam excipere a communi lege.

Quest. 84. Cur nominatur Segor.

Prima rō.

Secunda ratio.

tibus Sodomam, vel Gomorram, aut Seboyn, quia ille ciuitates non manebant, neque cognoscebantur locus earum. Secus autem erat de Segor, quia illa manebat, & sciebatur ab Israelitis, vbi esset, & satis hic significat Moyse, quod illa ciuitas maneret, quia non locutus est de illa, sicut de alijs; nam de alijs dixit per modum preteriti, scilicet quod tota regio Iordanis irrigabatur antequam subuerteret dominus Sodomam, & Gomorram: de Segor loquitur per modum præsentis, dicendo, sicut Paradisus domini, & sicut Aegyptus venientibus in Segor; ergo & tempore Moyse erat venire in Segor, quod non esset si subuersa esset, sicut alie vrbes quatuor Sodomorum.

Quoniam dixit hic litera sicut Paradisus domini: & maximè accipitur de Paradiso terrestris, sunt hic aliqua dubia de Paradiso terrestris: licet de hoc dictum sit aliquid supra secundo cap. sed hic adduntur alia, quia locus exposcit. Erat primum dubium de Paradiso hac, an sit locus corporalis, an spiritualis, quia de hoc inter antiquos valde dubitatum est: nam & Origenes dixit non esse locum aliquem corporalem, sed spiritualiter intelligi. Sed de hoc iam est declaratum supra quest. 74. quod sit locus corporalis; ideo non est ultra in hoc negotiandum.

Aliud dubium est cum sit locus iste corporalis qualis est. Respondetur quod est ortus confusus multis generibus arborum, hoc apparet ex nomine; nam Paradisus est nomen Græcum, & significat ortum delectabilem, & est apud Græcos istud nomen commune apud nos nomen ortus, & hoc significat Isidorus, lib. 14. Etymo. cap. 4.

Secundo apparet, quia Paradisus pertinet ad plantationes; cum dicatur supra 2. cap. plantauerat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio: ergo ortus erat cum plantaretur.

Tertio apparet ex nomine Hebræo: nam dicitur in Hebræo, gam eden, vbi nos habemus Paradisum voluptatis; & Gam in Hebræo signat ortum, Eden, signat delicias, & dixit esse ortum delectabilem.

Quarto apparet ex modo loquendi Iosephi lib. 1. Antiquitatum, scilicet dicit autem Deum plantasse ad Orientem Paradisum omni germinatione florentem, & postea dicit: Deo autem in ortum veniente, & sic ortum vocat locum illum.

Aliud dubium est quid est in illo Paradiso. Dicendum quod est ibi copia aquarum salubrium, & arborum omnis generis fructuum. De aqua apparet supra secundo cap. fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum: erat autem magna copia aquarum, cum fluuius ille diuidatur istam, in quatuor capita, id est, quatuor magna flumina, quæ sunt præcipua flumina totius orbis. Erat autem ista copia aquarum taliter disposita, quod fluebat per Paradisum totam latitudinem, cum dicatur ad irrigandum Paradisum, & ita sine humano labore poterant ibi irrigari plantationes: unde & hic quando regio Sodomorum laudatur quod tota irrigabatur flumine Iordanis comparatur Paradiso, scilicet quæ vniuersa irrigabatur sicut Paradisus domini: antequam subuerteret Dominus Sodomam, & Gomorram. De arboribus notum est, quod essent ibi arbores omnium generum, quia supra secundo cap. cum incepit scriptura dicere de Paradiso, adiecit, Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauis: lignum etiam vitæ in medio Paradisi, & lignum scientiæ boni, & mali, & ita non solum erant ibi ligna ad necessitatem cibi: sed etiam ad delectationem visus, ut delectaretur homo in videndo tam pulchram varietatem. In alijs etiam locis scripturæ fit mentio

Quest. 85. Paradisus qualis sit.

Hom. in Gen.

Responso prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quest. 86. Quid est in Paradiso terrestris.

Cum vero dicitur venientibus in Segor determinauit Moyse, quæ erat regio Iordanis irrigua, sicut Paradisus domini, & Aegyptus, & dixit, quod ista erat, qua veniebat in Segor: nominauit enim finem eius: incipit enim ista regio a parte Septentrionali, & decurrit contra Meridiem per vallem, sicut fuit Iordanis; principium autem regionis Sodomorum erat non longe a Hierico versus Meridiem, & inde extenditur contra desertum Pharan, quod est in parte Meridiana terræ Chanaan. Et nominatur Segor propter duo; primo, quia ibi est finis regionis illius: licet enim vallis, per quam decurrit Iordanis, & vbi est mare mortuum, & ipsum mare magis extendatur: tamè regio Sodomorum, scilicet Pentapolis, quæ erat regio quinq; ciuitatum, non extenditur ultra Segor: & ideo dixit, quod tota regio Sodomorum a principio fuit, quo vsque veniatur in Segor irrigabatur, ac si dicatur incipit circa Hierico: & terminatur in Segor, & tota illa regio venientibus in Segor, id est quousque veniatur in Segor, irrigabatur. Secundo, & principaliter, quia Segor erat ciuitas nota, & non alia de ciuitatibus Sodomorum, & ista est causa vera: erant enim quinque ciuitates in valle illa, scilicet Sodoma, Gomorra, Adama, Seboyn, Segor, quatuor primæ subuersæ sunt Deute. 29. cap. Segor autem non subuersa fuit, cum non computetur inter subuersas eodem cap. immo Deus reliquit eam liberam a malo præcipuis Loth, qui confugit in eam, infra 19. cap. manebat autem illa tempore Moyse, & postea mansit, & sit metio de illa in sacra scriptura: & ideo poterant cognoscere Iudæi, postquam essent in terra Chanaan istam urbem, & non poterant cognoscere alias, quæ iam subuersæ erant: & ista erat extra illud mare mortuum, iuxta illud tamen: ita quod descensus cõtinuus Iordanis erat circa urbem Segor: ideo descendendo de Hierico contra Segor, & vsque ipsam poterant videre, quæ erat regio Sodomorum, quæ irrigabatur, & vbi licet extenderetur ultra Segor. Et ista est causa vera, non potuit autem dicere scriptura venientibus in Segor Alph. Toft. super Gen.

de multis arboribus Paradisi: nam Ezech. 28. cap. dicitur de delitijs Paradisi, & non de arboribus, sed delitijs iste erat in multitudine arborum diuersarum, & in abundantia omnium rerum conuenientium ad bene, & suauiter viuere: & Ezech. 31. cap. dicitur de aliquibus lignis, quae fuerunt in Paradiso, scilicet de cedris, & abietibus, scilicet cedri non fuerunt altiores illo in Paradiso Dei, & abietes non adaequauerunt summum eius, & iterum dicitur: omne lignum Paradisi non est assimilatum illi, neque pulchritudini eius.

Quest. 87. An in Paradiso terrestri erant animalia

Est dubium an in Paradiso terrestri erant animalia aliqua. Dicendum videtur quod ibi non erant animalia saltem quadrupedia. Primo patet, quia cognitionem de Paradiso non habemus, nisi ex sacra scriptura: quia ratione non potest colligi quid ibi velle Deus ponere, aut quod Paradisum vellet plantare: & tamen supra secundo cap. ubi tota narratio de Paradiso ponitur, non habetur aliquid aliud, nisi de arboribus: & de aquis, scilicet quod esset ibi omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauiter: & quod esset fluuius qui egrederetur ad irrigandum Paradisum; ergo non possumus aliquid aliud asserere. Secundo si ponerentur ibi animalia, aut esset ad humanam delectationem, aut ad necessitatem, sed ad neutrum videbantur conuenire: ergo non essent ibi, apparet primo de pulchritudine, quia sibi essent animalia quadrupedia, & serpentes, & huiusmodi deformati potius pulchritudinem Paradisi: etiam non erant propter necessitatem cibi humani, quia homo ibi non vesceretur carnibus: ergo non essent ibi animalia. Quia vero homo non vesceretur ibi carnibus apparet ex promissione Dei data circa hominem: nam ponitur supra primo, quod statim, ut homo fuit creatus, dixit ei Deus: ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semem super terram, & vniuersa ligna, quae habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, & cunctis animantibus terrae: ibi enim non dedit Deus homini animalia in escam, sed herbas, & fructus arborum. Similiter quando homo fuit in Paradiso, non fit mentio, quod daretur ei in escam caro aliqua, sed solum fit mentio de arboribus, scilicet produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauiter: & ita de esca nihil ibi nominauit, nisi lignum, id est arborem apparet etiam manifestius, quia eodem cap. dicitur quod praecipit Deus homini: ex omni ligno Paradisi comedere, de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas. Et ita non dedit Deus homini aliquid ad comedendum ibi, nisi fructus arborum; non igitur essent ibi animalia ad cibum, & non solum non erat in Paradiso homo comedurus carnes, sed neque etiam de Paradiso expulsus comedit illas, quousque post diluuium Deus dixit hominibus, quod carnes comederent supra 9. cap. & ita apparet, quod in Paradiso non essent futura animalia quadrupedia, aut reptilia. De volatilibus dubium est, & satis potest concedi, quod ibi essent, quia volatilia non habent certam sedem. Sed cum alicubi fuerint inde auolant; & sic possunt alicubi esse, & subito inde longe distare, hoc modo poterant aliunde in Paradisum venire volatilia, & sedere in arboribus Paradisi, & inde auolare, ita ut earum certa sedes non esset potius ibi, quam alibi, & poterant prodesse aues ad cantum, quia quaedam aues in cantu faciunt melodiam: de piscibus eodem modo dici poterat, quod essent in fluuiis, qui irrigabat Paradisum: & tamen de illis non diceretur absolute, quod erant in Paradiso, quia non erant in terra Paradisi, sed in fluuio eius.

Quis fuerit cibus hominum in Paradiso.

Deinde quaeretur, in qua parte mundi est Paradisus; nam cum sit locus corporalis necessario erit in aliqua parte mundi, Dicendum quod istud induxit multis errorem, ex eo enim quod nesciebant, ubi erat locus Paradisi putauerunt, quod non erat Paradisus aliquid corporale, sed solum spirituale: sic enim voluit Origenes, sed illius opinionem destruxit Epiphanius ostendens esse locum corporalem, sicut tetigimus supra q. 74. Etiam dicendum, quod non solum est in aliqua parte, sed etiam necesse est in terra esse: non enim potest esse in alia parte mundi, quod patet, quia in Paradiso erant arbores: & tamen arbores non possent esse, nisi in terra, quia in alijs elementis, neque plantari, neque figi possunt propter illorum raritatem. Secundo quia in Paradiso erat fluuius, qui diuiditur in quatuor, sed fluuius non potest esse, nisi in terra; maximè, quia diuiditur fluuius ille in quatuor flumina, quae fluunt per terram. Tertio, quia supra secundo cap. cum scriptura loquitur de rebus, quae erant in Paradiso dicitur produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu: ergo in Paradiso est humus, sed humus est terra humida ab humore dicta; ergo Paradisus in terra erat. Quarto, quia homo erat in Paradiso: & ibi fuit serpens supra cap. secundo, & tertio: & tamen ista non poterant esse in alio elemento, quam in terra, quia illud est solidum; ergo Paradisus est in terra.

Quest. 88.

Deinde quaeretur, in qua parte mundi est Paradisus;

nam cum sit locus corporalis necessario erit in aliqua parte mundi, Dicendum quod istud induxit multis errorem, ex eo enim quod nesciebant, ubi erat locus Paradisi putauerunt, quod non erat Paradisus aliquid corporale, sed solum spirituale: sic enim voluit Origenes, sed illius opinionem destruxit Epiphanius ostendens esse locum corporalem, sicut tetigimus supra q. 74. Etiam dicendum, quod non solum est in aliqua parte, sed etiam necesse est in terra esse: non enim potest esse in alia parte mundi, quod patet, quia in Paradiso erant arbores: & tamen arbores non possent esse, nisi in terra, quia in alijs elementis, neque plantari, neque figi possunt propter illorum raritatem. Secundo quia in Paradiso erat fluuius, qui diuiditur in quatuor, sed fluuius non potest esse, nisi in terra; maximè, quia diuiditur fluuius ille in quatuor flumina, quae fluunt per terram. Tertio, quia supra secundo cap. cum scriptura loquitur de rebus, quae erant in Paradiso dicitur produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu: ergo in Paradiso est humus, sed humus est terra humida ab humore dicta; ergo Paradisus in terra erat. Quarto, quia homo erat in Paradiso: & ibi fuit serpens supra cap. secundo, & tertio: & tamen ista non poterant esse in alio elemento, quam in terra, quia illud est solidum; ergo Paradisus est in terra.

Qua parte mundi est Paradisus terrenus.

In Anco-statu.

Sed propter hoc quod dictum est nunc de serpente, qui fuit in Paradiso est dubium contra id, quod diximus supra quaest. 87. scilicet quod non erant animalia in Paradiso saltem quadrupedia, & reptilia: & apparet primo quantum ad serpentem: nam in Paradiso fuit, quando decepit mulierem, cum post peccatum de Paradiso homo eiecitus sit. Secundo, quia in Paradiso erat Adam, quando imposuit nomen cunctis animantibus supra secundo cap. & tamen cuncta erant coram Adam quando eis nomen imposuit. Dicit potest dupliciter quantum ad veritatem quaestionis, vno modo quod animalia non manebant in Paradiso, neque mansura erant ibi. Alio modo potest dici, quod manebant aliqua animalia eo paucio tempore, quo ibi mansit Adam cum Eva: & tamen non erant mansura, si Adam, & Eva non peccasset. Tertio non potest dici secundum alios, quod animalia ibi tunc manebant, & etiam postea mansura erant. Accipiendo primo modo potest ad primam rationem responderi, quod serpens ille, qui seduxit Adam, non erat verus serpens, sed aliquid a demone fictum, id est similitudo animalis a demone formata: & patet, quia loquebatur ille serpens prudenter suadens mulieri malum, sed serpens, neque loquitur, neque intelligit, quia intelligere solius hominis est, ut ait Aristo. lib. 1. de Animalibus: & ita licet esset ille serpens in Paradiso non sequitur, quod erat ibi aliquod animal, quia illud non erat animal; sed animalis similitudo. Ad secundum potest dici, quod animalia illa verè fuerunt in Paradiso; & tamen non fuerunt ibi quasi creata fuissent, aut ibi mansura essent, sed quia tunc Deus tulit illa coram Adam, ut ea videret, & imponeret illis nomina, sicut dicitur supra secundo cap. formati, itaque Deus de humo cunctis animantibus, & vniuersis volatilibus coeli adduxit ea ad Adam, ut videret quid uocaret ea: & ita Deus adduxit illa, & non erant ipsa praesentia, sic fecit ea adduci de diuersis partibus terrarum, ut intrarent in arcam, cum non essent omnia genera animalium prius in loco, in quo erat arca. Si autem teneatur tertia positio: non oportebit solum aliquod argumentum, quia secundum eam conceditur animalia esse in Paradiso; & ita non obstat ibi esse quodcumque genus animalium; & tamen non concedet sibi istum modum oia illa animalia quibus nomina imposuit Adae fuisse in Paradiso, sed de foris fuisse adducta, quia Deus adduxit animalia,

Quest. 89. Vtrum in Paradiso essent animalia.

animalia, & volatilia omnium generum ad Adam: & tamen nulla regio est, in qua aues omnium specierum, & animantia sint: sicut quaedam aues, & animalia sunt apud Aethiopes, quae in alijs partibus mundi non reperiuntur, sicut experientia docet, & scriptores tradunt.

Quest. 90. Approbat primam, & secundam positionem.

Sed verior videretur esse positio secunda, & tertia quae prima, quae non potest conuenienter responderi ad primam rationem de serpente: non enim est conuenienter dictum, quod non fuerit serpens ille verum animal: sed aliquid a demone formatum, neque ratio illud probat: quia dato quod esset verum animal poterat habere locutionem prudentem, sicut asina Balaam erat verum animal, cui in sidere solitus erat ille: & tamen loquebatur ad Balaam redarguendo ipsum. Numeri 22. cap. Sed debet dici quod locutio illa in serpente fieret per demone decipientem, & loquentem: serpens autem verus erat sicut, & locutio in asina Balaam fiebat per angelum. Item patet efficacius, quia intentio sacrae scripturae est, quod esset ille serpens verum animal: nam dicitur supra 3. cap. Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terrae, quae fecerat dominus, qui dixit ad mulierem, &c. & ita causa locutionis illius designatur ex eo quod serpens erat callidior, id est prudentior, vel astutior alijs animalibus terrae: & tamen si non fuisset verus serpens ista reddidit causa, non esset conueniens. Item non stat quia etiam si non esset ille verus serpens, sed a demone fictus mulier extimesceret videns id, quod nunquam viderat. Et hoc repugnabat valde persuasioni, quia si timeret mulier, & aliquid mali suspicaretur: non solum non assentiret serpenti tentanti: imo neque audire vellet, & ita debemus concedere, quod mulier iam animalia aliqua viderat, & forte serpentes aliquos, ut non expauesceret, cum istum videret, siue verus, siue fictus esset. Et ita dici conueniens est, quod antequam Adam peccaret animalia aliqua erant in Paradiso: & tamen tunc manet differentia secunda, & tertia positionis, scilicet quod mansura essent animalia postea, si homo non peccasset, & nunc manent an non; vtraque positio satis potest sustineri sine inconuenienti: & tamen videtur esse rationabilior positio secunda, scilicet quod vsque ad tentationem Adae futura erant animalia in Paradiso: postea vero, siue Adam peccasset, siue non; nequaquam essent ibi animalia: & ita intelligimus ea, quae diximus supra quaest. 87. Et ratio ad hoc adiuvat: disposuerat enim Deus quod homo tentaretur; & tentatio ista non poterat conuenienter fieri, nisi existentibus in Paradiso animalibus, ut dictum est: ergo vsque ad tentationem illam essent ibi animalia: post tentationem autem non essent ibi futura; nam aut superaretur homo, aut superaretur: si superaretur, sicut superatus est ciceretur de Paradiso. Et tunc non oportebat animalia ibi manere propter hominem, cum homo ibi non esset. Si autem homo superaretur maneret in Paradiso: sed iam non essent ibi opportuna animalia, neque ad delectationem, neque ad cibum, ut declaratum est supra quaest. 87. sed cicerentur inde animalia. Et ita nunc videretur dicendum, quod licet homines ibi manerent, scilicet Elias, & Henoch non sunt ibi animalia aliqua, quia non est eis opus, cum carnem non manducant: sed alantur fructibus lignorum, & principaliter ligno vitae, & conuenit hoc sacrae scripturae, scilicet animalia quando praesentata sunt ante Adam non erant in Paradiso; sed adducta sunt de foris, supra 2. cap. & tunc poterant manere aliqua ibi, quae Deus vellet, & manerent vsque ad consummatam tentationem. Et istud apparet, quia non fuerunt animalia aliqua in Paradiso creata: homo enim, qui erat dignior non fuit

in Paradiso creatus, sed foris: a fortiori ergo animalia non crearentur ibi: nam hominem foris formatum tulit Deus in Paradisum supra 2. c. animalia autem sic creauit Deus foris, & postea adduxit ea ad Adam, qui erat in Paradiso, supra 2. cap. & tunc possent ibi manere ea, quae Deo placerent ad ministerium huius rationis. Confirmatur autem ista positio per sententiam Ioannis Damasceni, lib. 2. sententiarum suarum, ubi in finem laudum, quas ponit de Paradiso refertur ait: diuina regio, & digna ei, qui secundum imaginem Dei erat, in qua nil irrationalium habitabat, sed solus homo diuinarum manuum plasma, & ita nullum ibi de animalibus erat, id est futurum erat, si homo ibi maneret: nullum etiam nunc manet iuxta secundam positionem, quam tanquam veriore posuimus supra 87. quaest. & hoc tenendum videtur.

Quest. 91.

Nunc redeundum est ad id, quod supra petebatur: declaratum enim fuit supra quaest. 88. quod erat Paradisus in terra, & non in alio elemento; nunc est dubium, in qua parte terrae sit Paradisus. Dicendum quod aliqui putauerunt esse Paradisum terrestrem in parte Occidentali orbis, & iste fuit error aliquorum sequentium carmina Poetarum; qui in insulas Fortunatas Paradisum esse dixerunt: ita enim dixit Plinius, & tangit illud Isidorus, lib. 14. Etymo. cap. de insulis, scilicet Fortunatas in sula vocabulo suo significant omnia ferè bona, quasi felices, & beatae fructuum vberitate: suapte natura preciosa poma siluae parturiunt: fortuitis vitibus iuga collium vestuntur ad herbe vicem, messis, & olus vulgo est; unde & Gentilium error, & secularium carmina Poetarum propter soli fecunditatem eadem esse Paradisum putauerunt.

Vbi sit Paradisus terrestris. Prima opinio.

Sed istud falsum primo; quia insulae Fortunatae, ut est testis Plinius, & Isidorus, lib. 14. Etymo. sunt site ad leuam Mauritanie in Occidente & distinctae inter se, interiecto mari, & tamen Paradisus est in parte Orientali, ut ostendetur; ergo non sunt illae insulae Fortunatae Paradisus.

Cōsuetudo Prima rō.

Secundo, quia insulae Fortunatae sunt sex, quarum nomina, & qualitates ponit Solinus in Polistor. cap. ultimo, & inter se sunt distinctae interiecto mari, ut Isidorus dicit; Paradisus tamen terrestris vnus tantum locus est; ergo non sunt insulae Fortunatae.

Secunda ratio.

Tertio, quia ad Paradisum non est accessus hominibus cum Cherub custodiat viam ligni vitae, supra 2. cap. ad insulas autem Fortunatas est nobis quotidiana nauigatio; nam praecipua illarum est, quae Canaria dicitur, quae apud nos vulgata est: ergo non est ibi Paradisus in omnibus illis, neque in aliqua earum.

Tertia rō.

Quarto, quia in Paradiso terrestri sunt maiores delitiae, quam sint in tota alia terra; ideo uocatur Paradisus uoluptatis, supra 2. cap. & tamen nihil tale est in insulis Fortunatis; ideo non est ibi Paradisus.

Quarta rō.

Quinto, quia licet in insula Fortunata multum laudentur; tamen secundum veritatem nihil laudis habent, ut ostendit Solinus in Polistor. cap. ultimo, loquens de qualibet insula earum per se quantum ad suam qualitatem; contra positionem aliorum scriptorum, sed laudes istae prouenerunt ex immensa licentia Poetarum, neque est in eis aliquid quod mediocrem laudem mereatur, nisi Canaria, quae aliquid boni habet, scilicet quantum nobis vulgatum est; non solum ergo non sunt insulae illae dignae nomine Paradisi: sed neque terre alicuius delectabilis, & opime.

Quinta rō.

Dicendum est autem quod Paradisus terrestris est situs in parte Orientali orbis, in aliqua parte Asiae, & primo patet assertionem omnium scriptorum; dicit enim Isidorus, li. 14. Etymo. c. 4. Paradisus est locus in Orientis partibus constitutus: idem dicit Strabus, idem Beda, idem Historia Scholastica. & hoc aperuit Iosephus, li. 1. Antiquitatum

Quest. 92.

Opinio vera de Paradiso.

tura dicens; plantasse Deum Paradisum ad orientem omni germinatione florentem. Secundo & plenius attestatione sacra scriptura: na dicitur supra 2. cap. Plantauerat Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio, vbi alia litera habet plantauerat Deus Paradisum ad Orientem, & illa est vera litera: nam in Hebraeo dicitur, *miquidam*. i. ab oriente vbi litera nostra dicit, a principio: & hoc litera nostra vult significare, cum dicit, a principio: quia non accipit de principio temporis: sed de principio loci: & principium terre est Oriens. Tertio patet, & multum clare: quia scriptura testatur s. 2. cap. Quod quatuor flumina egrediuntur de Paradiso, & nominat illa: fluxum aut omnium illorum nos cognoscimus esse in Asia, sicut ibi dicit Moyses: & experientia docet eorum, qui flumina viderunt; ergo est Paradisus in Asia, quae est orientalis pars orbis, & non in Europa, neque Africa. Ex eodem apparet, quod sit Paradisus in parte Orientali Asiae; quia fluxus illorum fluminum, vbiunque fluere videtur, est de Oriente versus Occidentem: ergo origo sua est magis orientalis: & maxime apparet in flumine Gange, qui est in India: & est vnus de fluminibus Paradisi, & ingreditur ibi per partem orientalem: ergo adhuc est Paradisus magis orientalis quam terra Indorum, quae tamen est prima regio ex parte Orientis, quae ab omnibus cognita est communiter.

Quaest. 97. Quo Paradisus est ignotus, & cur homines illuc non vadunt.

Prima rō.

Quaeretur quomodo homines nesciunt locum Paradisi, & non vadunt illuc aliquando. Aliqui dicunt, quod ex hoc est: quia locus Paradisi est ab hominum habitationibus multum distans, ideo illuc peruenire non possunt. Ista est sententia Strabi, & Bedae. Paradisus est locus in oriente positus interiecto Oceano, & montibus oppositis a regionibus, quas homines incolunt secretus, & remotissimus. Sed contra istos obijcietur, quod non stet sententia eorum, quia si Paradisus distaret a nobis interfluo Oceano non possent flumina orta de Paradiso venire in regiones nostras: & tamen omnia illa quatuor flumina, quae oriuntur in Paradiso transeunt per regiones nostras, vt scriptura asserit supra 2. cap. Ergo non interiacet mare Paradiso, & terrae nostrae. Dicendum quod non est certum an Paradisus sit in terra continente Asiae: vel sit in aliqua insula magis orientalis ipsius Oceani, quam sit Asia: & tamen certum est, quod potest esse aliqua insula; quia istud nulla ratio prohibet; possunt enim flumina inde ad nos venire; licet interiacet Oceanus, aut aliae partes marium; quia aliqua flumina huius nos scimus, quae alibi orta ad alias terras interfluo mari per occultos subterraneos meatus procedunt; sic enim Arethusa fons Graeciae est in regione Elisidis, & Pisa, qui cum Alpheo flumino a terra ibi absorti sub magnis profunditatibus maris Mediterranei iterum absorpti in insula Ortygia renascuntur: vbi demum terra mersi per longos tractus maris Ionij vsque in Siciliam per profundas terrae caernas deuehantur, & iursus in Sicilia apud ciuitatem Syracusas oriuntur; sic Quindus testatur lib. 5. Methamor. sic Virgilius libro 8. Bucolicorum egloga vltima cum ad Arethusam loquitur dicens.

*Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos
Doris amara suam non intermiscet vndam:*

Idem testatur Seneca libro de quaestionibus naturalibus. Secundo apparet, quia licet Paradisus sit in insula, siue in terra continente, necesse est poni de fluminibus Paradisi, quod ad nos veniant non continuo meatu super terram; sed absorpta a terra alibi appareant; Na Tigris, & Eufrates duo flumina Paradisi sunt, sed constat eorum decursum non manifestari vsque ad Armeniam; vbi de vno fonte ambo soluuntur, & statim diuiduntur; vt Salustius, & Boetius auctores certissimi pbant. De flumine Nilo Aegypti id est. De Paradi-

so. n. fluit, ut sacra scriptura innuit, & Iosephus lib. 1. antiquitatum: & tamen in multis locis a terra absorbetur: ideo ortus eius per certitudinem vsque nunc inueniri non potuit. Non est ergo inconueniens, quod sit paradus distans a nobis interfluo Oceano, aut alijs maribus: licet an ita sit, nesciamus. Sed neque istud multum prodest: quia facilius sic illuc perueniri posset, cum Oceanus sit nauigabilis, & ad terras, quas peditando attingere non possumus, nauigio peruenimus. Alij dicunt quod est in terra continente: & tamen sunt multae difficultates veniendi, ita vt homines ire non possint illuc, s. deserta inaccessibilia, montes excelsi, serpentes, & diuersa genera bestiarum: ita vt illuc veniens homo non posset peruenire. Similia autem impedimenta solent dari, vt causa quare homines non veniant ad aliam partem orbis vltra aequinoctialem circulum inter tropicum capricorni, & circulum antarcticum. Nam cum illa terra sit necessaria eiusdem complexionis, cuius ista nostra, in qua habitamus inter tropicum cancri, & circulum arcticum, erit bonae habitationis, sicut ista terra nostra: Et asserunt multos habitare terram illam; sed non esse nobis accessum ad regionem illam, propter incommoda praedicta; & alia similia, quae Philosophi antiqui ponunt, & recitat ea Albertus Magnus lib. de natura loci. Sunt autem alia incommoda maiora, quae omnino tollunt comertum in regiones illas: & similiter poterit esse de Paradiso, s. quia in aliquibus locis est talis vis mineralis, quod non solum aqua vertitur in lapides, & aliae materje; sed etiam animalia, quae in illa loca inciderint, integra conuertantur in lapidem declinantem aliquantulum ad rubedinem; vnde dicitur similia corpora lapidea tam hominum, quam bestiarum esse inuenta. Probatio autem quod illa fuerint vera animalia est, quia non solum exterius: sed etiam interius inueniuntur omnia lineamenta, quae inueniuntur in ueris animalibus s. m. speciem: sed istud fuit impossibile fieri opere humano, quia artifex poterat lapides exterius sculperet, sed non interius: vnde constat certissimo argumento ista fuisse quondam vera animalia, & per vim mineralem forte loci in lapides fuisse conuersa, manente figura, quae natura in transmutationibus: naturam, i. speciem rei uertit, sed non figuram, quia symbola iuxta Aristot. manent in genito, & in corrupto. Horum lapidum natura valde frangibilis est: & sunt lapides falsi, & causam horum omnium reddit Auicenna, qui hic esse asseruit: & Albertus Magnus lib. suo de mineralibus; ubi autem experimentum fuerit talia esse, nullus homo audebit transire.

Quaest. 94.

Opinio se eunda de alijs impedimentis perueniendi ad paradisum.

Signum quod propter vim mineralis loci animalia vertantur in lapides.

Quorundam lapidum proprietates.

Quaest. 95. Cōfutatō opinionis.

Alia respō sio.

Sed dicendum quod praedicta non urgent, quia sacra scriptura in contrarium est: quantecumque enim difficultates eundi ad paradisum terrestrem ponantur, constat quod nullum est impedimentum omnino prohibens peruenire: na eiecto Adam de paradiso posuit Deus Cherubin habentem gladium flammeum, atque versa tilem ad custodiam ligni uitae: & tñ si locus non esset aliquantulum adibilis hominibus, non poneret Deus custodiam, quia lignum, & locus essent naturaliter custodita; ergo erat locus accessibilis, cum Deus posuerit custodiam pro ligno uitae. Aliter ergo dici potest, quod locus ille est accessibilis, sed homines illuc nunquam accedunt, quia & locum nesciunt, & uiam ignorant, quum aut sint media deserta multa inter habitationem nostram, & locum illum, non inquirunt; & ideo non perueniunt illuc; ratio autem non inquirendi est difficultas locorum propter medias solitudines etiam si nullum aliud incommodum esset. Hoc autem conuenit positioni illorum, qui dicunt paradisum esse sub aequinoctiali linea, quem locum multi philosophorum asserunt temperatissimum; & si ibi sit, erunt inter nostram habitationem, & paradisum multae solitudines, maxime quae non

non solum ponitur sub aequinoctiali: sed etiam in capite Orientis: & contra illam partem sunt multae; & magnae solitudines. Quod vero contra illam partem sit Paradisus confirmant per ortum Nili: nam ille directo cursu videtur venire per desertum Aethiopiae de sub aequinoctiali. Hoc tenet Sanctus Thome post alios Sapientes lib. 2. sentent. distinct. 17. art. vlti. & ibi etiam tenet, quod animalia non poterant ad Paradisum ire, neque ibi erant, nisi quando Deo operante deducta sunt illuc ad Adam: aut operante demone, sicut factum de serpente potest putari, in quo concordat sententia Ioan. Damasc. & sententia nostra posita supra quaestio. 87. & quaestio. 90.

Quaest. 96. Cur nemo vnq. Paradisum terrestrem intrare non ualeat.

Sed tunc dicitur quomodo homines non veniunt in Paradisum terrestrem: quia habent loca, per quae veniant sine errore: constat enim quod quatuor flumina nota oriuntur de Paradiso, quae per Asiam fluunt: si quis autem progrediatur iuxta aliquod illorum ad caput fontis sui, veniet ad Paradisum vnde exeunt. Dicendum, quod non est iste conueniens modus veniendi in Paradisum: quia praeter aliam inconuenientiam solitudinum, & animalium, quae in medio occurrunt est praecipuum, quod per ista flumina nullo modo potest inuestigari Paradisus: nam nullum flumen istorum continuo cursu fluit super terram, sed in multis locis absorpta a terra alibi nascuntur. De Tygri, & Eufrate duobus fluminibus patet: nam ambo communem fontem habent in Armenia, vbi incipientes fluere, statim diuiduntur: & omnes Auctores gentilium inde testantur eorum originem, sicut Solinus scribit: quem Boetius sequitur lib. 5. de Consola. metro. 1. & rationabiliter dicunt, quia vident ibi eorum fontem esse: similiter de Nilo, & Gange, id est Gihon, & Phison, vt infra dicemus tangendo de fluminibus Paradisi; & ita cum per cursus istorum fluminum veniatur ad loca, vbi cum absorpta fuerint, erumpunt, cessabit inquisitor: & non poterit vltra cingere primum fontem horum fluminum, sicut factum est in Nilo ab antiquis inquisitoribus. Alij autem tollunt omnes has difficultates asserentes locum Paradisi cognitum esse, & populos habitare longe inde, sed peruenire non posse illuc propter fragorem casus aquarum. De hoc dicit Basilus in Hexameron: Paradisus autem est in Oriente in altissimo monte, de cuius cacumine cadentes aquae maximum lacum faciunt: & in suo casu tantum strepitum, & fragorem, quod omnes incolae iuxta praedictum lacum nascuntur surdi ex immoderato sonitu, seu fragore, sensum in paruulis auditus corrumpente: Et similis sententia est Ambrosij in Hexameron; ex illo autem magno lacu asserunt quatuor flumina nasci, de quibus supra 2. cap. De praedictis an vera sint, nobis non constat, nisi quantum fidei scriptorum tribuimus: licet non sit satis verisimile ibi velle homines habitare, vbi omnes surdi efficiuntur: tamen sacra scriptura hoc non discordat, quae praesupponit perueniri posse ad Paradisum: sed non intrare propter Cherubin cum gladio flammeo, atque versatili, qui custodit viam ligni vitae, supra 3. cap. Sed quicquid horum teneatur, hoc saltem constat, quod locus Paradisi determinate est nobis ignotus: quia nemo nostrum illuc peruenit: neque de eo alia cognitio habetur, quam ea, quam tradidit sacra scriptura: & hoc maxime de interioribus; nam si vsque ad Paradisum aliquis venire posset, intrare tamen non posset: & sic nesciret quid esset inferius: propter quod sacra scriptura illud aperte voluit declarare, supra 2. cap. Nunc autem videndum est quid in summa scriptores asserant de Paradiso terrestri: dicit enim Isidorus lib. 14. Etymo. cap. 3. Paradisus locus est in Orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex Graeco

Determinatio.

in Latinum vertitur ortus. Porro Hebraice Eden: dicitur quod in nostra lingua deliciae interpretatur quod vtrunque iunctum facit ortum deliciarum. Est enim omni genere ligni, & pomiferarum arborum conditus: Habens etiam ibi lignum vitae: non ibi estus, non frigus, sed perpetua aeris temperies, de cuius medio fons prorumpens totum irrigat nemus: diuiditurque in quatuor nascentia flumina, cuius loci post peccatum hominis aditus interclusus est. Septus est enim vndique rumpheca flammea, id est muro igneo accinctus; ita quod pene cum celo iungatur incendium: Cherubin quoque, id est Angelorum praesidium accendit spiritibus malis super rumphecae flagrantia ordinatum est, vt homines flamme, Angelos vero malos Angeli boni submoueant; ne cui carni, vel spiritui transgressionis aditus Paradisi pateat. Strabus autem, & Beda de hoc dicunt; Paradisus est locus in Oriente positus interiecto Oceano, & montibus appositis a regionibus, quas incolunt homines secretus, & remotissimus altus pertingens vsque ad circulum Lunae; locus summus conueniens homini innocenti propter eius summam temperiem; quia non frigus ibi, neque estus; sed perpetua temperies. Scholastica historia dicit: Plantauit Deus a principio creaturam Paradisum herbis, & arboribus locum deliciarum; & hic in mundi principio, id est in Oriente, & ille locus est amenissimus longo tempore, marisque tractu a nostro habitabili segregatus, adeo altus, vt vsque ad Lunarem globum attingat; vbi & propter situm altitudinem aquae diluuij non perueniunt. Idem refert Magister lib. 2. sentent. distinct. 17. Damascenus autem de hoc dicit; Quia vero ex visibili, & inuisibili creatura conditurus erat; Deus hominem secundum suam imaginem, & similitudinem; sicut quendam principem, & regem omnis terrae, & omnium, quae sunt in terra, construxit ante quandam regionem in qua conuersatus beatam duceret vitam; & hic locus diuinus est Paradisus Dei manibus in Eden, id est deliciae, & voluptate plantatus; in Oriente quidem omni terra celsior penitus temperato, & tenuissimo aere circumfulgens; plantis semper floridis comatus, bono odore plenus, lumine repletus, pulchritudinis vniuersa gaudij, & exultationis promptuarium creaturae sensibilis; excedens intelligentiam diuina regio; & digna ei, qui secundum imaginem Dei erat, in qua nil irrationalium habitabat, sed solus homo diuinae manuum plasma. August. autem de Paradiso terrestri loquitur lib. 8. super Genesim ad literam; loquitur etiam lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 21. vbi ostendit Paradisum esse locum corporalem contra illos, qui asserunt esse spiritualiter intelligendum, sicut est Origenes; cetera autem, quae de Paradiso terrestri dicuntur, in hunc modum sunt.

In Genes. cap. 13.

Lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 116.

De Paradiso terrestri solet queri quantum ad magnitudinem suam, an aliquid magnum, vel paruum sit. De hoc dicendum, quod auctores nihil certum tradiderunt; immo neque illud tangere uoluerunt. Causa autem est, quia sacra scriptura de hoc nihil dixit; de qualitate enim loci aliquid ponit sacra scriptura, quam secuti potuerunt & alia dicere scriptores, ad quae ratio eos conducebat. De magnitudine autem nihil dictum est; ideo neque illi tetigerunt. Sed dici potest, quod Paradisus est locus satis magnus, nam sunt ibi arbores omnium generum in multa amoenitate; est etiam ibi fluius magnus, qui irrigat Paradisum; sed hoc satis magnam exigit quantitatem; ideo non erat paruus locus. Secundo, quia si homo non peccasset, ibi futura erat habitatio omnium hominum; nemo enim in his partibus mundi, in quibus nos habitamus maneret; & tamen pro omnibus hominibus

Quaest. 98. An possimus scire magnitudinem, vel paruitatem Paradisi.

minibus simul habitantibus magna latitudo loci requireretur. Ex hoc autem aliqui errant afferentes Paradisum esse tantę magnitudinis, vt est vna Prouincia magna: aut fortassis aliqua de partibus. sicut Aphrica, vel Europa: nam nũc homines occupant tres partes terrę: occuparent ergo tũc tantum quantum est vna, aut dimidia saltem: tanta igitur erit magnitudo Paradisi. Sed dicendum q̄ non stat, primo quia si Paradisus aliquid tam magnum esset latere non posset vbi esset: quia propter sui magnitudinem se manifestaret: & tamen latet, ergo non est tantę magnitudinis. Secundo, quia id quod de hominibus dicitur nõ videtur, quia in Paradiso terrestri non erant futuri homines: sed per generationes transfereretur: per vnũ de duobus modis, quos Aug. tangit super Genesim ad litteram: & refert Magister, lib. 2. Sent. dist. 20. & sic nõ esset aliquando tanta multitudo hominum in Paradiso terrestri, quanta est nunc in terris, aut forte in vna sola parte mundi. Tertio dici potest, q̄ etiam magna multitudo hominum ibi manens non indigeret magno loco tanto, sicut nunc indigeret: causa huius est, quia homines nunc habent secũ animalia, de quibus viuunt: & propter animalia indigent lata terra non solum pro se, sed etiam pro pastu, & mansione animalium: vbi autem nulla animalia mansura erant quia neque homines illis indigerent, vt dictum est supra, quest. 7. & q. 90. Ergo non indigerent magno loco. Quarto, quia nunc homines indigent magna terra propter loca, quę colunt, de quibus habent necessaria ad victum: & quia sępe terra est modicum fertilis, est lata terra necessaria pro paucis hominibus: in Paradiso autem homines non colerent terram, sed arbores, quas Deus plantauerat darent homini sufficientiam victus: ideo non indigerent ibi latitudine terrę, & multa huiusmodi sumi possunt. Ex quibus apparet q̄ Paradisus esset terra aliquantulum lata tamen non multum; non enim videtur, q̄ oporteret habere maiorem magnitudinem, quã habeat insula, scilicet in longitudine tres, vel quatuor leucas; in circuitu autem duodecim, aut parum plus, vnde auctores solent vocare Paradisum montem; quod non fieret, si putaret esse circuitum eius ad valde magnũ, vt est vnus Prouincię, vel Regni; sed hoc de magnitudine opinãdo dicimus, q̄ nulla ratio trahit nos ad tantum specialiter dicendum. Nunc quæretur de altitudine Paradisi terrestri. Dicendum q̄ communis positio est, quod sit locus valde excelsus; & aliqui hoc tribuunt propter flumina, quę inde exeunt; nam quatuor flumina exeunt de Paradiso supra 2. cap. Et illa per totam Asiam fluunt, quę in quibusdam locis eleuantur ad magnas altitudines; sed aqua non potest eleuari naturaliter vltra æquilibrium suę originis; ergo locus originis illorum est valde altus; & ita Paradisus terrestris erit valde excelsus. Sed dicendum quod ista ratio non erit necessaria; quia licet Paradisus sit locus planus posset inde ista flumina nasci; quia licet ibi primum aquę illę apparerent, illius flumini, qui dicitur in quatuor capita, poterat procul inde in aliquo loco excelso habere primam originem, & apparere in Paradiso; cum per subterranea loca illuc veniret; & tunc æquilibrium aquarum illarum non acciperetur per habitudinem ad locum Paradisi; sed ad primam originem; & si locus ille esset valde excelsus posset flumina per longas terras fluere, & alibi ascendere ad magnas altitudines. Alij autem dicunt, quod est magna altitudo Paradisi propter loci salubritatem; nam locus habitationis nostrę habet aerem turbulentum propter exhalationes, & vapores, qui surgunt hic de terra, & aquis; & ideo non est be-

ne sanus locus nostrę habitationis; ibi autem est locus maxime salubritatis; ideo debet esse remotus ab actione magna contrarietatis, qualis est hic propter refractionem radiorum circa terrã, & eleuationem vaporum, & exhalationum ex ea, & ex aqua; locus autem vltra exhalationes, & vapores erit magis redactus ad medietatem temperamenti; & ibi erit conuenientior locus Paradisi, & ideo multi dixerunt Paradisum esse locum excelsum. Dicendum est, q̄ ista ratio aliquid habet verisimilitudinis; sed quantum per hoc appareat eleuari non constat.

Dicunt aliqui quod eleuatur Paradisus vsque ad altitudinem circuli Lune, ita quod pertingat circulum Lunę; sic tenent Beda, & Strabus; & Magister in historia Scholastic. & Magister refert, lib. 2. Sent. dist. 17. vt supra q. 97. declarauimus. Ad hoc autem mouentur ex duobus. Primo, vt euent aquas diluuij; nam aquę diluuij fuerunt eleuatae super montes altissimos cubitis quindecim supra 7. cap. Et tamẽ ad Paradisum volunt, quod non peruenirent aquę diluuij; ideo ponunt quod sit altitudo eius vsque ad Lunam. Secundo propter salubritatem loci; nam ibi nihil moritur cum Henoch, & Elias tanto tempore ibi viuunt: sed hoc non fieret, si esset locus ille planus, sicut locus nostrę habitationis: vbi propter magnam actionem contrarietatis sit vehemens, & velox corruptio: ideo voluerunt ponere extra omnem locum contrarietatis, & sic posuerunt, quod attingat cęlum Lunę.

Sed nunc est dubium, an istud sit verum. Dicendum quod non: non enim eleuatur Paradisus, aut aliqua terra vsque ad globum Lunę, id est vsque ad corpus eius: neque etiam vsque ad circulum eius, id est vsque ad concuum orbis Lunę. Causa huius est, quia hoc maxime repugnat rationi: nam si tantum eleuaretur, esset Paradisus in media regione ignis, quia elementum quod celo coniungitur est ignis, & est sphaera eius maioris capacitatis: quã cuiuslibet alterius elementi: quia quanto est elementum superius tanto est capacius, vt est sententia Arist. lib. de Genera. Et ideo totus locus Paradisi erit intra ignem. Istud est omnino contra rationem: quia intra ignem nihil agere potest vitã: sed omnia cito in eo corrumpuntur. Secundo propter velocitatem motus; nam cęlum mouetur magno impetu ita, vt propinqua rapiat: vnde & elementa superiora, id est ignis, & aer mouentur ex raptu cęli: vnde si talis motus esset raperentur, quę essent in Paradiso, vel fieret eis magna violentia, quod est contra bonam consistentiam. Tertio, quia si tanta esset altitudo Paradisi, ut usque ad Lunam pertingeret esset valde magna altitudo, & consequenter latitudo: ita vt totam terram, vel quasi totam occuparet: & propter hic, quia vt probat Ptholomæus, in lib. Almagesti. & Alfraganus refert libro suo, cap. 2. Longitudo inferior Lunę a terra est miliarium centum nouem millium: nongentorum triginta septem: & est maior ista altitudo semidiametro terrę triginta tribus vicibus, & medietate vicis, & medietate decimę partis vicis vnus. Semidiameter autem terrę est medietas longitudinis terrę: & sic altitudo ista est quasi decem, & septem vicibus maior tota longitudine terrę: & tamen istud est contra rationem, quia oporteret tunc esse basim Paradisi totã terram: immo aliquid quod sit tota terra maius: cũ nullius edificij sit maior altitudo decem, & septem vicibus, quã latitudo fundamenti. Quarto, quia si tanta esset altitudo Paradisi, non posset latere: quia de quacunque parte terrę appareret saltem in toto Hemispherio in quod esset: cum quicunque punctus Hemispherij in celo appareat ex quocũque loco orizontis illius Hemispherij; & tamen latitudo terrę illius habitabilis

Quest. 100
An Paradisus eleuatur vsq; circulum Lunę.

Quest. 101
Cõsuetatio opinionis.

Vide distãtiam Lunę a terra secundum Astrologos.

Opinio q̄dam falsa.

Cõsuetatio eiusdem.

Quest. 99
Quantę altitudinis sit Paradisus opinio eõmum.

Alia opin.

bitabilis non habet plus Hemispherio: nam non sunt plures duodecim horis ab Oriente in Occidente: ergo Paradisus terrestris appareret ex quacũque parte terrę habitabilis, cum ad cęli pertingeret, & appareret ex terra Occidentali; sed non appareret ex terra Orientali, neque ex terra quãtũcũq; Orientali in quã venerint homines: ergo non est tanta altitudo Paradisi. Quinto, quia si tanta esset altitudo Paradisi tolleretur multum toti orbi quotidie de illuminatione ante Meridiem, & maxime de partibus Orientalibus: & tamen nihil tale fit: ergo non est talis altitudo Paradisi: est enim valde irrationabile istud asserere. Sed dicitur quomodo isti moti sunt ad dicendum, quod Paradisus perueniebat vsque ad cęlum Lunę, id est vsque ad concuum eius: nam istud non conuenit motibus eorum: erat enim vnũ motuum, quod fuerit propter salubritatem loci: voluerunt enim quod esset vita continua in Paradiso: & nihil moreretur ibi: mors autem est propter actionem contrarietatis: ideo debuerunt separare locum illum ab actione contrarietatis. Sed vbi quicunque est elementum est talis actio, quia ibi sunt qualitates contrarię: ideo non proderat, quod ponerent pertingere ad cęlum: dum tamen non esset intra cęlum: quia etiam si ad cęlum pertingeret, manerent intra elementa. Dicendum quod si isti potuissent ponere Paradisum terrestrem intra cęlum potuissent: vt ibi omnino cessaret actio contrarietatis: & tamen non potuerunt: quia rumperetur cęlum, quod moueretur obiectu terrę Paradisi: & ita posuerunt infra cęlum Lunę, & ad illud pertingeret. Ista est etiam causa, quare posuerunt q̄ pertingeret vsque ad cęlum Lunę: quia Luna est cęlum infimum, & vsque ad illud poterat peruenire. Si autem ad Mercurium, Venerem, vel ad cęlum extenderetur necesse erat rumpi, & penetrari cęlos priores: ideo de cęlo Lunę dixerunt.

Quest. 102
Fundamentum superioris opinio tollitur.

Quest. 103
Aliud fundamentum eorum deijctur.

Quest. 104
Quo Paradisus pertingat cęli.

Prima responsio.

hyperbole transscensus veri ad signandum magnitudinem, iuxta illud aspera clangor: & illud in Alexandreidæ: Aurea femineus perstringit sycera clamor. Quod verum non est: sed significatur clamoris magnitudo, sed ad cęlum non perueniebat. Ita enim dicit quidam doctor: non enim in veritate attingit altitudine orbem Lunę: sed circulum lunarem dicitur attingere hyperbolice: vt eius maxima altitudo, & incomparabilis respectu terre inferioris insinnetur. Sed dicendum, quod non satis hoc stat: quia si per hyperbolem dictum esset non designaret certum cęlum: sed diceretur quod accedit ad cęlum: sit tamen determinatio. sicut quod pertingat orbem Lunę: ergo sicut proprietatem voluit dicere qui hoc dixit, & nõ solum hyperbolice. Alij dicunt, quod intelligitur istud per similitudinem ad significandum conditionem illius loci: quia in Paradiso terrestris erat magnũ temperamentum, & non moriebatur ibi aliquid quod sic bat propter non esse ibi contrarietatem fortem sicut hic: sed a cęlo Lunę: & supra istud est, quod nõ est contrarietas, neque corruptio: ergo dicitur quod accedit Paradisus ad cęlum Lunę. Sic enim exponit sanctus Thom. lib. 2. Sent. dist. 17. art. vlti. Sic enim exponit Alexander. s. Paradisus lunarem circulum tangit, vt dicit Beda. i. pertingit ad aerem quietum post istum aerem turbulentum vbi finis est: & terminus exhalationum, & vaporum humidorum, quorum fluxus, & progressus lunari corpori appropriatur. Sed dicendum, quod isti dixerunt hoc ad excusationem huius positionis: quia non videbatur posse aliter saluari, nisi per hyperbolem, vel per similitudinem: & tamen dicendum, q̄ neque esse ista sensus positionis huius: immo q̄ sit tanta altitudo Paradisi, quod vere pertingat ad cęlum Lunę: & patet hic ex modo loquedi historia Scholasticę. s. Paradisus est altus adeo, vt vsque ad lunarem globum attingat, vbi etiam propter sitas altitudinem aquę diluuij non perueniunt; & tamen si altitudo illa non acciperetur secundum veritatem; sed secundum similitudinem, non esset causa non perueniendi illuc aquas diluuij; ergo intellexerunt isti ita, quod vere attingeret ad cęlum Lunę.

Est autẽ dicendum q̄ auctores huius positionis vere intenderunt quod Paradisus pertingeret vsque ad cęlum Lunę; & nõ putauerunt ex hoc sequi incõueniẽs aliq̄, immo per hoc induci quod ipsi volebant. Causa autem est, quia vsque ad cęlum Lunę putant esse aerem; & nullum ignem, & tunc est, quod ipsi volunt. Est enim hoc propter salubritatem; quia ponunt sic Paradisum in extremitate aeris placidi, quieti, non turbulenti; nam turbationes, & impressiones in aere non fiunt, nisi vsque ad finem secundę regionis; in tertia autem regione aeris est securitas, & temperies; & quod ibi fuerit est elongatum ab actione secundum contrarietatem; & sic non competit illi loco salubritas. Similiter in hoc liberant Paradisum ab aquis diluuij, quia certum est ad talem altitudinẽ non peruenisse aquas diluuii. Cum autẽ obijctur, q̄ ponendo sic Paradisum ponimus illum in igne, dicit q̄ non sequitur, eo q̄ ante Lunam non est ignis. Ista positio Platonis, & omnium Platoniorum, & plurimorum Philosophorum. s. q̄ non sint in toto orbe, nisi quatuor elementa, & composita ex his; vnde volunt cęlum de natura quatuor elementorum; primum autem, qui opinionem istam destruxit ostendendo cęlum, & omnia celestia esse de natura quinta, quę nõ sit elementalis, fuit Arist. lib. 1. de cęlo & mundo; cui propter efficaciam rationum assentiunt posteri. Qui autem ponebant cęlum de natura elementorum dicebant totum cęlum esse ignem, & stellas esse puriores

Cõsuetatio.

Secũdare responsio.

Cõsuetatio.

Quest. 107
Quod quidã vere putauerit Paradisum pertingere cęlum Lunę.

Negant ignem etiã ante Lunã oēs Platonici.

Cap. 4.
Prima responsio.

res ignes, cui positioni fere omnes Poetae confenserunt. Et istud rationabiliter ponebatur, si coelum esset de natura elementorum: est enim coelum excelsum super omnia corpora: ideo erit de natura ignis: quia ignis est leuior inter omnia elementa: & ideo debet esse in situ superior. Secundo adiutat ad hanc lux corporum celestium: pertinent autem lux, & lumen in elementis ad ignem potissimum quantum ad vulgares videntur esse idem color astrorum, & flammarum ignis: ideo facillime putauerunt esse ignes celestes ipsas stellas, & omnia corpora, quae ibi sunt. Ordinauerunt autem sic elementa, ut essent terra, & aqua, & aer, & super ea esset ignis, qui est coelum, & nulla pars elementi ignis esset, quae pars non pertineret ad coelum, & quia caelum incipit in celo Lunae, incipiebat ibi ignis, & ante illud coelum nullus ignis esset. Hoc ergo modo non obstat Paradisum pertingere usque ad coelum Lunae: quia non poneretur aliqua pars eius intra ignem. Ita fuit vera intentio eorum, qui fuerunt auctores huius positionis: quia illi fuerunt Platonici, & non putauerunt inconueniens esse istud asseri. Istud apparet: quia multi de doctoribus nostris Theologus vereribus secuti sunt in rebus naturalibus Platonem. Sic enim fecit Augustus, qui in libris suis super Genesim ad litteram posuit coelum, siue firmamentum esse de natura ignis: & dixit illud coelum esse super aera: in quo innuit, quod non est aliquid elementum ignis, quod immediate sit super aera nisi caelum. Sic Magister lib. 2. Sent. dist. 14. refert dicens in dubio. Alij putant coelum esse igneae naturae, quibus consentit Augustus. In littera autem dicit: quidam vero coelum, quod excedit aeris spacia, igneae naturae dicunt asserentes super aera puram ignem esse, de quo igne sydera, & luminaria facta esse coniectant: quibus Augustus consentire videtur: & ita secundum opinionem Augusti debet dici, quod ante coelum Lunae non sit ignis aliquis: ideo poterit esse Paradisus pertingens usque ad coelum Lunae, & non erit in igne aliqua pars Paradisi. Sicut autem Augustus fuit Platonicus: ita & multi alij de doctoribus nostris partim propter reuerentiam Augusti, qui hanc doctrinam sequebatur, partim quia illa visum fuerat rationabilis, sicut inter veteres putatum est, plusquam esset doctrina Aristoteli. Auctores autem huius sententiae, si Paradisus pertingat usque ad coelum Lunae videntur fuisse Strabus, & Beda: postea multi eos de Theologis secuti sunt: sed Strabus, & Beda ex toto, vel ex aliqua parte Platonici fuerunt imitantes Augusti, ideo fuit eis conueniens visum ponere accessisse Paradisum ad circumlunam quasi non propter hoc sit in igne.

Dicendum nunc secundum veritatem, quod Paradisus non eleuatur usque ad coelum Lunae: nam esset in igne totus Paradisus: cum nos sciamus secundum veritatem sphaeram ignis esse, quae appropinquat caelo, & non aera cum coelum non sit de natura ignis: sed de alia natura quanta: ut ostendit Aristoteli lib. 1. de caelo, & mundo. & ita non poterit ibi esse Paradisus: Etiam si vera esset positio Platonica, quod coelum esset ignis, & ante coelum non esset ignis: adhuc non posset pertingere Paradisus coelum Lunae: quia sequeretur alia inconuenientia de magnitudine basis Paradisi, & de impedimento luminis: & de cognitione loci Paradisi: quae posita sunt supra q. 101. Dicendum etiam, quod motus eorum non inducit sufficienter hic: nam dato quod non esset ignis ante coelum Lunae adhuc non sequeretur ex motu illorum, quod Paradisus pertingeret usque ad orbem Lunae: Primum motuum sic ex ratione aquarum diluuij: & tamen ad excusandum aquas diluuij, ut illuc non peruenirent, aut non sufficeret etiam altitudo illa, quae est usque ad coelum Lunae,

Confirmatio.

Quest. 106 Determinatio duobus secundum veritatem.

Cap. 4.

Solutio rationi aduersariorum.

Ad primum motuum.

vel sufficeret minor. Nam secundum rigorem verborum sacrae scripturae si accipiatur sententia, erit aqua diluuij super Paradisum terrestrem etiam si pertingat coelum Lunae: cum dicatur supra 7. cap. Operi sunt omnes montes excelsi sub vniuerso caelo quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat: & quia Paradisus est vnus de montibus in vniuerso necesse esset illum operiri aquis diluuij. Si autem accipiatur littera sacrae scripturae fin alium modum, non fuit necessaria tanta altitudo ad hoc, quod non peruenirent aquae diluuij illuc. sicut statim in sequentibus declarabitur. Secundum motuum, quod erat de salubritate loci non est sufficiens: quia aut isti voluit ponere omnino Paradisum extra locum actionis per contrarietatem aut ex hoc videretur peruenire salubritas: aut non volunt hoc, sed in aliquo parue actionis per contrarietatem ponere. Si primo modo non est possibile: quia etiam si ponatur Paradisus iuxta coelum Lunae ponitur in loco actionis per contrarietatem, quia ibi necesse est esse elementum cum non sit intra coelum, siue ergo sit ignis iuxta veritatem, & sententiam Aristoteli, siue sit aer iuxta intentionem Platoniorum utrobique erunt contrariae qualitates, & locus actionis per contrarietatem: & ita ex hac parte non saluabitur salubritas. Secundo, quia etiam si Paradisus terrestri poneretur intra coelum non videretur sequi ista salubritas ex hac parte: quia licet locus continens Paradisum terrestrem non haberet contrarietatem aliam intra Paradisum erat contrarietas: quia ibi erat terra, & aqua; & in quolibet erant qualitates pertinentes ad contrarietatem etiam necesse erat poni ibi actionem per contrarietatem: nam ibi erat generatio aliqua circa herbas, & fructus arborum, & alias alias res: etiam esset ibi augmentum quod est quaedam generatio: sed generatio sine alteratione non fit, & alteratio sine contrarietate, ergo esset ibi necessario contrarietas quaedam. Tertio patet, quia dato quod adhuc in ipso Paradiso, id est in rebus eius non esset contrarietas, esset saltem in homine, quae non potest esse quin habeat qualitates contrarias, & quod plus est fieri in Paradiso generatio hominum, fieret nutritio, fieret augmentatio, sed ista non fiunt sine quadam corruptione, & generatione: ergo non poterat poni Paradisus sine actione per contrarietatem. Quarto, quia dato quod Paradisus poneretur extra locum actionis per contrarietatem, non sufficeret ad salubritatem, quam isti volunt, quia etiam si homini non corrumpere ab extrinseco corrumpere ab intrinseco, qui in se habeat sufficientem contrarietatem: vnde si nihil aliud ponat nunquam poterit inducere illam salubritatem. Si autem non vellent ponere Paradisum extra orbem actionem per contrarietatem: sed extra gradum aliquem actionis per contrarietatem, non oportebat poni: circa corpus Lunae, aut coelum eius, quia alibi inueniretur locus conueniens ad hoc.

Dicendum vbi, quod Paradisus est in loco excelso, sed altitudinis quantitate diffinitio nescimus, quia neque sacra scriptura ponit, neque ratio illud conuincit, neque quae nostrum experimento didicit. Et dicendum, quod causa huius altitudinis non fuit ad euadendum aquas diluuij, quia illud erat posterius, sed ut daretur ei tanta altitudo, quanta conueniret ad bonam habitudinem Paradisi, & eorum, quae ibi essent: bona autem habitudo Paradisi erat temperies loci ad delectabiliter ibi esse, scilicet ut non esset aestus, neque frigus, sed qualitatibus temperies redactarum ad medium: erat et salubritas ad esse, sicut res non corrumpere, aut non faciliter: corruptio autem fit per actionem contrarietatis: ideo ad tollendum facilem corruptionem oportebat Paradisum non esse in loco magne actionis per contrarietatem: in igne autem est extremum contrarietatis: in aere quoque

Ad secundam motuum.

Alia ratio ad secundam.

Tertia ratio ad secundam.

Quest. 107 Determinatio.

quoque caliginoso est extremum contrarietatis. sicut magnum frigus: iuxta terram autem propter incidendum, & reflexione radiorum Solis non est extremum contrarietatis, sed est permixtio omnium: & licet sit quaedam temperies est parua: & est cum magna actione contrarietatis. Et ob hoc non potuit poni Paradisus attingens usque ad orbem Lunae quasi esset ignis, & corruperent omnia calore. Non etiam debuit poni intra aera turbidum caliginosum: quia ibi esset magna frigiditas, & omnia mortificarentur: apud terram autem melius poneretur: quia ibi est quaedam temperies: & tamen est ibi magna actio per contrarietatem, quae facit res cito corrumpi. Debit ergo quaei alius locus, in quo esset actio aliqua per contrarietatem, sed minor, & maius temperamentum. Iste locus videtur esse tertia aeris regio, quae est statim super aera caliginosum, vel turbidum: ibi enim esset pauca actio per contrarietatem: esset tamen aliqua, quae sufficeret ad aliquam generationem, & corruptionem, & ob hoc in illo aere sereno ponunt plurimum Paradisum. Ita enim exponit Alexan. Paradisi altitudinem lunarem tangit circulum, ut dicit Beda. i. pertingit ad aera quiescentem post iter aerae turbulenti: ideo finis est, & terminus exalationum, & vaporum humidorum, quorum fluxus, & progressus lunari corpori appropriatur. Ista positio videtur esse rationalis, quam multi sapientum tenent, & tenuimus eam s. 2. c. q. 9. Et hoc nunc videtur tenendum.

Sed aliquis dicit, quod est istud non fter: quia sequent inconuenientia data tanta altitudine. s. occupatio multae terrae ad basim Paradisi: & impedimentum multiplicationis luminis, ut ostensum est supra q. 101. Dicendum quod non sequitur illa inconuenientia: nam illa erant posita, quod perueniret Paradisus ad coelum Lunae. Tamen si perueniat ad tertiam regionem aeris. s. serenam: non est magna altitudo: & tamen est praesupponendum, quod non eleuetur Paradisus per totam illam tertiam regionem, sed solum quod perueniat ad illam. i. planities Paradisi sit intra tertiam regionem aeris sereni, quae est intra aera turbidum. Altitudo autem siue pes Paradisi occupet duas regiones. s. in finem, quae est circa nos, & mediam, quae est aera turbida, siue caliginosa. Est autem regio tertia maior, quam duae regiones inferiores: vnde si pertingeret Paradisus usque ad supremum tertiae regionis aeris. s. circa ignem, esset magna altitudo eius, & tunc non possemus euitare inconuenientia supra posita q. 101. si tamen ponamus esse planiciem Paradisi in principio tertiae regionis aeris, erit parua altitudo: ad quam non sequitur aliqua inconuenientia, & tantum proderit ista altitudo, quantum si eleuaretur usque ad finem istius regionis, vel quasi. Quia autem non sit ista magna altitudo apparet, quia aliqui montes sunt, qui videntur ad tantam altitudinem peruenire, sic dicitur de monte Olympo: est enim mons altissimus, ita ut coelum tangere videatur. Et ideo apud Graecos nomen montis, & celi idem est: dicit enim de hoc Isidorus lib. 14. etymo. ca. De montibus Olympus mons Macedoniae nimium excelsus: ita ut sub eo nubes esse dicantur: de quo Virgilius, & nubes excessit Olympus: dicitur autem Olympus: quasi Olon. lampos. id est ardens, quasi totum coelum: hic mons Macedoniae diuidit a Thracia. Et ita apparet, quod excedit Olympus nubes, quae sunt in secunda regione aeris. i. in aere caliginoso. Etiam tantae sublimitatis est mons Olympus, ut omnes excedat aeris turbines, & alias passiones: vnde & Philosophi illuc ascendentes, ut situs stellarum, & cursus inspicere, ibi viuere non poterant, nisi secum spogias cum aqua ferrent: & sic per aquae attractionem aerae redderent

Argumētū spissiorē, sicut dicit historia Schol. Quod vero Olympus aerae caliginosum excedat, manifesto argumē-

Alexan. de Hales.

Quest. 108 Quo Paradisi sit in tertia regione aeris.

Quest. 109 De monte Olympo.

Cap. 8.

to apparet: quia ibi neque venti, neque pluuiae sunt: nam in monte illo erat ara Ioui consecrata: & cum ibi literae fierent in cinere, vel puluere quando sacrificia fiebant sequenti anno, quum ad caeremonias sacrificij redditus erat eodem literae in puluere non deletae inueniebantur, quod non fuisset, si ibi ventus aliquis spiraret: pluuiae quoque ibi non sunt: quia illae literae deleterent, & puluerem turbarent. Sed omnia, in quo statu relicta sunt, inueniuntur, lapsa, & voluente anno: quum ad caeremonias rursus itur. Sic dicit Solinus in Polist. c. de Macedonia. Nam Olympum ab Homero non per audaciam celebratur docent, quae in eo visitantur: primum excellenti vertice tantus attollitur, ut summa eius accola caelum vocent. Ara est in cacumine Ioui dicata cuius altaribus, si qua de caelis inferuntur, neque distantur vetosis spiritibus: neque pluujs diluuntur: sed voluente anno cuiusmodi relicta fuerint eius modi reperiuntur, & omnibus tempestatibus a corruptelis aurarum vindicatur: quicquid ibi femel est Deo consecratum literae in cinerem scriptae ad usque alteram anni caeremoniam permanent. Et sic apparet quod mons Olympus excedit omnes impressiones aeris caliginosi: & sic peruenit usque ad tertiam aeris regionem, quae est serena: & tamen non est valde magna altitudo montis Olympi, quum illuc ascenderent Philosophi ad speculandum, & sacerdotes ad sacrificia aliquando faciendum. Et non solum Olympus mons excedit aeris secundam regionem. i. aerae caliginosum: sed etiam aliqui alij montes: nam mons Athos excedit nubes, & est mons Macedoniae. Sic dicit Isidorus lib. 14. etymo. c. de montibus. Athos mons Macedoniae, & ipse altior nubibus, tantoque sublimis, ut in Lenno vmbra eius protendat, quae ab eo octoginta sex millibus passuum separatur. Etiam tanta est montis huius altitudo, quod ibi neque pluuat, neque venti spirent: quod similiter ex literis ibi factis, & sequenti anno in puluere inuentis colligitur. De quo dicit Solinus in Polist. cap. 13. Lemnij Vulcanum colunt: ideo in Lemno metropolis Ephesia: praeterea oppidum Mirrhina in cuius foro mons Athos: in Macedonia vmbra iacit, quod non frustra inter miracula notauerunt quum Athos a Lemno sex & octoginta millibus passuum separatur: & sane mons Athos sublimis adeo, ut altior aestimetur, quam vnde cadunt imbres. Quae opinio eo fidem concepit, quod in aris, quas in cacumine sustinet nunquam cineres eleuantur, nec quicquam ex ageribus suis perdant, sed in quo relicti cumulo permancant. Ex hoc apparet, quod quum isti montes eleuentur supra secundam regionem aeris turbida a fortiori concedemus Paradisum eleuari, cuius maiorem possumus ponere altitudinem, quam sit montium communium: etiam patet quod non erit valde magna altitudo Paradisi: cum istorum montium sit nobis altitudo nota: & tamen ultra loca pluuiarum, & ventorum eleuentur. Etiam per hoc tollentur inconuenientia, quae inducebantur supra quaest. 101. scilicet de magnitudine basis Paradisi, quia isti montes eleuantur ultra nubes: & tamen non sunt eorum bases magna cum sint notae, & non oportet esse maiorem basim Paradisi, cum non sit necesse magis eleuari quam usque ad principium tertiae regionis aeris, usque ad quam eleuantur isti montes: Etiam non est necesse, quod Paradisus sua magnitudine vbique cognoscat, & isti montes tam excelsi sunt, sicut oportet esse Paradisum: & tamen non sunt noti vbique, sed solum in regionibus illis, in quibus sunt, & in vicinis: Similiter non sequitur inconueniens aliud de impedimento lucis in aliis regionibus, quia mons Athos est tam altus, ut excedat loca nubium, & pluuiarum, ut dicit Solinus; & tamen non occupat

Cap. 8.

occupat lucem aliarum regionum: quia quando lon- gissima vnbra eius est, scilicet in ortu Solis, aut in oc- casu, est septuaginta sex millium passuum: & sunt milliaria octoginta sex: sed hic pauca terra est: proce- derent autem omnia ista inconuenientia si altitudo Paradisi esset vsque ad coelum Lunae, sicut supra ta- ctum est.

Quest. 110. An aquae diluuij p- uenerint ad Paradi- sum.

Consequenter est dubium de Paradiso terrestri cir- ca aquas diluuij, an illuc peruenerunt. Aliqui dicunt quod sic: quia supra 7. cap. dicitur operi sunt omnes montes excelsi sub vnuerfo coelo quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat: sed Paradisus erat vnus de montibus vnuerfi: ergo super illum eleuata fuit aqua. Aliqui dicunt, quod non ac- cessit aqua diluuij ad Paradisum: quia aliqui alij mon- tes fuerunt ad quos non accessit aqua diluuij, sicut mos Olympus, quoniam neque pluuiae cadant super illum. Sic etiam patet de monte Parnasso, quod est in Thessalia iuxta Boe- tiam, ut dicit Isidorus lib. 14. Etymo. c. de montibus: & ad caput huius non peruenerunt aquae diluuij, ut dicit Ouidius lib. 1. in Methamor. Ergo a fortiori non per- uenerunt ad montem Paradisi, qui ponitur excelsus.

Responso.

Dicendum quod ut tetigimus supra 7. cap. quae 9. De monte Paradisi est aliqua causa dubitandi an illuc per- uenerit aqua diluuij. De alijs autem montibus totius terrae non est aliqua causa dubitandi, quin aquae super illos ascenderit. De illis patet primo, quia dicitur su- pra 7. Quod operi sunt omnes montes excelsi sub vnuerfo coelo: isti autem sunt montes sub coelo. ergo operi sunt. Secundo, quia si diceretur de aliquibus montibus, quod non operi sunt: quia erant excelsi: similitur diceretur de multis alijs, quoniam multi sunt mon- tes valde excelsi in terra. Tertio, quia hic dato cessa- ret: finis diluuij in aliqua parte, quod est inconueniens quum nemo possit impedire consilium domini, neque eius resistere voluntati infra cap. vlti. Et tamen si re- linquerentur montes obliqui non operi in orbe, con- fugerent homines ad illos: & ibi euaderent aquas diluuij: sed falsum est, quia omnes interierunt: omnes ergo montes operi sunt.

Prima ra- tio.

Secunda ra- tio.

Tertia ra- tio.

Quest. 111. An oportuerit ope- riri omnes montes a- qua dilu- uij.

Sed dicit aliquis, quod ad hoc non oportebat ope- riri omnes montes: sed solum in parte Orientis: tunc enim quando factum est diluuium, non erant homi- nes dispersi per orbem, quum dispersio fuerit post di- uisionem linguarum post diluuium supra 11. cap. Ante diuisionem autem linguarum omnes homines ha- bitabant in Oriente, & non longe quidam ab alijs ha- bitabant: ergo satis erat in parte illa Orientis operiri montes omnes. In alijs autem partibus mundi non erat necesse operiri montes: & ita multi possent ma- nere discooperiti. Dicendum quod non fiat: sed ge- neraliter omnes montes in toto orbe fuerunt operati: primo, quia licet homines essent in sola parte Orien- tis: tamen animalia non erant ibi solum, sed per to- tam terram dispersa: cum per omnes partes terrae dis- persa creasset ea Deus: & tamen omnia animalia de- buerunt perire: ergo omnes montes totius orbis ope- rari oportuit: quia alias possent multa animalia confu- gere ad montes: & ibi liberarentur: & fieret hoc ma- xime in auiibus, quae volare poterant in montes, & ibi liberarentur: & tamen nullum animal euasit aquas diluuij: sic enim Deus promiserat supra 6. cap. Delebo inquit hominem, quem creavi a facie terrae ab homi- ne, vsque ad animantia, a reptili vsque ad volucres ce- li: & sicut Deus promiserat, ita impleuit supra 7. cap. Scilicet consumpta est omnis caro, quae mouebatur super terram volucrum: animantium bestiarum: om- niumque reptilium, quae reptant super terram vnuerfi homines, & cuncta, in quibus spiraculum vitae est in terra mortua sunt: ergo necesse fuit, quod omnes montes

operirentur: quia alias non morerentur omnia ani- mantia. Secundo patet, quia si Deus non vellet ope- riri oes montes, aut totam terram, sed solum terram, in qua habitabant in Oriente transfuisset Noe: & alios, qui cum eo saluati sunt, & ipsa pauca animalia in aliam partem orbis, vbi non esset diluuium istud, vel cuius mon- tes non operirentur: & ibi manerent sine difficulta- tibus viuendi quas habuerunt in arca. Voluit tamen Deus, quod in arca manerent quasi esse esset modus con- uenientior, & facilius, qui inueniri poterat: ad hoc: ergo tota terra, & omnes montes operi fuerunt ags. Tertio, quia datur, quod aquas mitteret Deus su- per partem Orientis totam, in qua essent homines: quia tamen tanta erant illae aquae, quod vbi operirent montes altissimos: & eleuarentur quindecim cubitis super il- los supra 7. cap. Rotaretur in circuitu orbis effusa su- per totam terram, atque operirent illam, & montes eius: & sic non manerent aliqui montes discooperiti. Quarto, quia licet coiter teneatur, quod ante diluuium ha- bitabat totum humanum genus in Oriente: non tamen est tam necessarium, quin negari possit: quia poterat esse, quod essent dispersi homines per diuersas partes mundi: & quoniam in diluuium oes perissent manentibus solis Noe, & tribus filijs eius, cum vxoribus suis, reuineretur genus humanum rursus, & habitaret in parte Orientis post diluuium, quo vsque diuisa lingua dispergerentur, de qua dispersione sola fit mentio supra 11. Et si isto mo- do poneretur, necesse erat per totam terram mitti aquas diluuij, & oes montes altissimos operiri, vt oes homines periret. Sed duae rationes primae sunt magis conuenien- tes: nam non concedimus quod humanum genus disper- sum est ante diluuium: primo, quia non apparebat ali- qua causa dispersionis, sicut postea. Secundo, quia non proderat talis dispersio, quum postea in diluuium reu- niendi essent: & frustra erat fieri duas dispersiones, cum vna sufficeret. Tertio, quia causa dispersionis fuit diuersitas linguae, cum se non intelligerent. Et quoniam participabant mente, & sermone non poterant coha- bitare: ista. n. ponitur causa dispersionis supra 11. cap. Et tamen ante diluuium, & post vsque ad aedificationem turris Babylonis semper fuit lingua vna, & sermonum identitas eo. cap. Ergo non fuit facta dispersio ante di- luuium. Quarto, quia dispersio humani generis erat aliquid magnum, quum pertineret ad totum huma- num genus. Talia autem omnia accidentia narrat sa- cra scriptura: sicut narrat diluuium & dispersionem post diluuium, similitur diuisionem linguarum: non narrat autem aliquam diuisionem hominum, nisi post diluuium, ergo non fuit aliqua prius. Ex supradictis etiam appa- ret, quod non sunt aliqua animalia in Paradiso terrestri: sed solus homo, sicut ostendimus supra 9. 8. 7. & 9. 9. quia su- pra 7. cap. Dicitur quod consumpta est omnis caro, quae mouebatur super terram: volucrum autem animalium, om- niumque reptilium, quae reptant super terram vnuerfi homines, & cuncta, in quibus spiraculum vitae est, mor- tua sunt: & tamen quicquid in Paradiso esset non mo- reretur: ergo non essent ibi animalia aliqua. Sed ad hoc posset dici, quod non includantur sub illa generalitate ea, quae erant in Paradiso: sed solum quae erant foris super terram: nam sicut homo, qui ibi erat non mortuus est, neque inclusus fuit sub illa generalitate omnium hominum morientium: ita & animalia, quae ibi essent non includerentur sub clausula generali omnium animalium. Aliter ergo & melius dici potest, quod ex hoc non tollitur animalia esse in Paradiso: sed hoc sequitur, quod si aliqua ibi essent non exirent ad terram, neque aliqua deforis intrarent Pa- radisum: nam si aliqua ibi essent, quae intraret defo- ris, siue illa essent gressibilia, aut reptilia, siue volatilia posset in diluuium multa animalia tempore diluuij euadere in Paradiso: sed hoc erat contra intentionem Dei:

Quest. 112. An ante di- luuium ho- mines di- uerfis par- tibus orbis diffusi fue- rint.

Quest. 113. An solus ho- mo sit in Paradiso.

Quest. 114.

Olympus aquis dilu- uij opere- fuit.

Dei: nam propter hoc operi fuerunt omnes montes, vt nullum animal euadere posset: ergo neque confu- giendo ad Paradisum euaderent. Neque etiam poterant aliqua animalia de Paradiso exire foras: quia si exi- ret aliqua, posset ex illis reparari post diluuium loca pereuntium in speciebus suis: & non oporteret, quod Deus faceret seruari animalia in arca: & tamen seruatae sunt species omnium animalium in arca iubente Deo, supra 6. & 8. cap. Ergo non erant in Paradiso aliqua animalia, quae sup- plerent locum pereuntium exeundo post diluuium foras. Etiam ad vtrumque proderat conditio Paradisi: nam erat vallata muro igneo pertingente quasi vsque ad coelum: vt dicit Isidorus lib. 14. etymo. c. 4. Ergo nihil viuens exire, ac intrare posset, quod non videret. Secundo, quia hominibus interdicitur ingressus ad locum illum, quasi indignis: ergo a fortiori animalibus caeteris.

Quest. 114. An in Pa- radiso sint aues.

Ex hoc etiam patet circa id quod tangebatur quae su- pra 8. 7. Quod non esset inconueniens esse ibi aues, si- cut est de alijs animalibus: & dicendum est quod non est tamen inconueniens sicut de alijs: tamen neque ibi sunt: pri- mum patet, quia volucres non ita deformarent pul- chritudinem Paradisi sicut quadrupedia, & reptilia. Secundo patet hoc, quia volucres poterant conferre ad voluptatem, eo quod per melodiam cantus conde- lerent existetes ibi: quadrupedia autem, & reptilia non habent cantum suauem: ergo minus conueniens erat ista ibi esse. Aliud erat, quod tamen neque volucres erant ibi. non futurae erant, si homines ibi mansissent, & mul- to minus nunc manebunt. Primo, quia contingeret volucres effici immortales: nam homo per esum ligni vitae efficeretur immortalis, vt signatur supra 3. cap. Aues autem si ibi essent comederent de fructu ligni illius: ergo efficerentur immortales, vel longissimae vitae: sed hoc Deus non concederet volucris, cum non concedat hominibus: ergo non sunt ibi volucres. Secundo ex eodem fundamento negabitur aues vo- lare de Paradiso foras, etiam si aliqua ibi essent, & de- foris intrare Paradisum: obstat. n. ad vtrumque murus igneus excelsus, vt ingredi, & exire non possint. Tertio quia si inde posset foras volare aues, potuisset, vt di- ctum est, prouideri in locum mortuorum in diluuium, & non oporteret seruari in arca saltem de omnibus auiibus: & tamen de oibus speciebus auium seruatae fuerunt aliquae in arca, supra cap. 6. Ergo nullae poterant exire de Paradiso, per quas fieret subrogatio in locum mortuorum in diluuium. Quarto, quia aues illae existen- tes in Paradiso comederent de ligno vitae, per quod effi- cerentur: aut immortales, aut vitae longissimae: & si homines sumerent de illis auiibus in cibum, esset cibus suauissimus prolongans vitam ultra modum sicut ci- bus ligni vitae: quod tamen erat contra voluntatem Dei. si homines non acciperent aliquid de ligno vitae, supra 3. cap. Nam propter hoc custodiebat Cherubin viam ligni vitae. Quinto, quia aues exeuntes de Pa- radiso posset in ore portare aliquem fructum ligni vi- tae, sicut columba portauit in ore suo ramum oliuae vi- rentibus folijs, supra 8. cap. Et tamen si homo de illo fructu comederet, efficeretur immortalis, aut vitae lo- gissimae: ergo non debuissent esse aues aliquae in Pa- radiso, quae inde posset egredi: sed vel nullae ibi essent, vel non posset egredi: vtrumque autem credibile est: quod non sint ibi aues aliquae, & si essent non egredien- tur foras, neque aliquae ingrederentur illuc.

Nunc ergo ad praecedentia redeundo dicemus, quod non manserunt animalia aliqua viuera in toto orbe, nisi quae in arca fuerunt cum Noe: & ideo fuit tota terra operata aquis, & oes montes. Cum autem obijci- tur quod mons Olympus mansit non operatus aquis negan- dum est: quia manerent inconuenientia, quae supra ta-

cta sunt. quia licet non essent ibi homines: erant bestiae, & volucres, quae in montem illum ascenderent, cum & homines saepe ascendant: & ibi euaderent aquas dilu- uij, quod falsum est, vt supra ostensum est. Secundo, quia non est aliqua causa motiua, quare dicamus mon- tem Olympum non fuisse operatum aquis: nam nul- lus auctorum gentiliu, aut fidelium asserit non fuisse illum operatum, immo, vt statim tangetur, asserit Oui- dius lib. 1. Metham. Totam terram, & omnes montes fuisse operatos aquis, nisi Parnassum: & ita vult Olym- pum fuisse operatum. Tertio, quia si aliquod motiuum est ad hoc, quod non ascenderint aquae diluuij super Olym- pum erit: quia caput Olympi est super locum, vnde pluuiae cadunt, & ita non possent illuc ascendere pluuia- les aquae: nam non poterat intelligi quomodo cade- rent pluuiae super Olympum, si locus pluuiarum infe- rior est Olympo: & tamen si istud motiuum seque- remur, diceremus multos esse montes, ad quos non ascenderunt aquae diluuij: quia multi sunt montes, super quos non cadunt pluuiae: nam dicit Aristo. lib. 1. c. 6. Lib. 1. c. 6. Metho. Quod super montes altissimos pluuiae non cadunt: & ponit exemplum de Olympo: & ita non solum illum: sed multos esse voluit super quos non caderent pluuiae: & tamen nemo asserit multos mon- tes esse, ad quos non peruenerint aquae diluuij: ergo neque de Olympo hic asseremus. Quarto, quia si de Olympo hic diceremus, esset idem dicendum quod de monte Athos Macedoniae: nam etiam super illum non pluit sicut probat Solinus in Polist. cap. 13. Et tamen de monte Athos nemo facit exceptionem: ergo ne- que excipere poterit Olympum. Quinto, quia motiuum supra positum de altitudine montium, & casu pluuiarum aliquid valeret, si fuisset diluuium illud pure naturale, quia tunc non posset eleuari aquae ultra ca- pita motium altissimorum, cum origo pluuiarum sit inferior: & aqua non eleuetur ultra aequilibrium. vltra locum aequalitatis suae originis: & tamen fuit dilu- uium illud super naturale, cum dixerit Deus ego in- ducam aquas diluuij, supra 6. cap. Ergo poterat mon- tes operari vltra loca, in quibus fit generatio pluuia- rum: non igitur obijci potest de Olympo.

Cum autem dicebatur de monte Parnasso, respon- dendum quod ille fuit operatus aquis, sicut & caeteri mon- tes per rationes suprapositas, & apparet manifeste: nam mons Olympus fuit operatus aquis, qui tamen multo altior est Parnasso: ergo & Parnassus operatus fuit, ratio patet, quia Parnassum non laudant authores tanquam excelsum: omnes tamen laudant, & mirantur Olympum, sicut facit Homerus. Cum autem obij- citur, quod Ouidius dixit hunc montem non esse operatum aquis diluuij: respondent quidam negando dictum Ouidij quasi non sit verum, cum certum sit Olympum esse maiorem, qui tamen operatus est. Aliter autem potest dici dupliciter: vno modo quod Ouidius dicat hoc poetice: voluit. n. ille fingere diluuium vnuerfale, & in eo solos duos homines fuisse liberatos in cacuminae montis Parnassi: ideo debuit ponere totam aliam terram, & montes operatos fuisse, Parnassum autem non. Et vt non videatur ex insipientia dixisse, asserit montem Parnassum excedere omnes alios montes, & eleuari supra nubes: quasi non possent super illum esse casus pluuiarum ad cauandum diluuium: & sic poterat Parnassus excedere aquas, cum alij montes operati essent: sic enim ipse dicit libro primo Metha.

Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus Nomine Parnassus, superatque cacuminae nubes. Huc vbi Deucalion, nam caetera terebat equor. Cum consorte thori parua rate vectus adhaest.

Istud autem dicemus fictum. quod tota terra operata mansit discooperata Parnasso, vbi aliqui euadere pos- sent:

Lib. 1. c. 6.

Quest. 116. Ad aliam obijctionem de Par- nasso.

Prima re- sponso.

Secunda re- sponso.

sent: sed ad artificium poeticum ita dici debuit, ne imperite fabulam contextuisse videretur. Secundo potest dici secundum veritatem, quod capita duo montis Parnassi in diluui aliquo manserunt disco- perta, in quibus multi ab aquis diluuii liberati sunt, quod & Ouidius sub integmento poetico significare voluit: & dicendum quod non fuit istud diluuium Noe, de quo nunc loquimur: quia de illo nulla histo- ria Graeca, Latina, aut Barbara meminit, & generali- ter de toto tempore quod fuit ab exordio seculi vsq; ad tempora regis Nini: vt ait Eusebius lib. Chronico- rum: & Paulus Orosius lib. 1. de Ornesta mundi: sed fuit diluuium Deucalyonis. Tria enim diluua leguntur: primum fuit sub Noe, de quo vridiximus nullam literam testantur, nisi sacra. Secundum fuit quod vocatur Ogygi regis in Athica: & fuit tempore Iac- ob Patriarchae. Tertium fuit quod vocatur Deuca- lyonis tempore Moysi, vel pauco tempore post. De his loquitur Isidorus lib. 3. Etymo. cap. de diluuijs. Istud autem diluuium de quo Ouidius meminit, fuit diluuium Deucalyonis: vnde dicit solus Deucalyo- nem, & Pirram tunc liberatos in monte Parnasso: nulla autem alia diluua legitimus: licet multae allu- uiones, & aquarum abundantiae post fuerint: sed nul- la illarum meruit diluuii nomen: cum non deleue- rit plene ex toto aliquas prouincias, sicut in his factu recolitur. Diluuium autem istud Deucalyonis non fuit generale, id est quod omnes terras operuerit: na non potest naturaliter accidere tale diluuium, sicut Philosophi probant: sed particularia naturaliter eue- niunt: ideo neque aliquod aliud fuit generale, nisi diluuium sub Noe: & ideo in hoc diluuiio potuit ma- nere mons aliquis discoopertus: vnde sicut istud di- luuium fuit vltimum tempore, ita fuit minus alijs quantitate. Aliud diluuium sub Noe fuit maximum, quia generale; Diluuium Deucalyonis fuit minimum, diluuium sub rege Ogyge fuit medium in quantitate; sic asserit Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 8. Istud autem diluuium non fuit in tota terra, sed so- lum in regione Thessaliae circa montem Parnassum: & quia mons ille est ibi excelsum, manserunt duo ca- pita eius discooperta secundum veritatem historicam vbi Deucalyon, qui rex erat, aut vir potens cum vxore sua receperunt omnes ad se confugientes, & alue- runt tempore diluuii, quousque reddito pristino sta- tu ad plana suadente Deucalyone descenderunt. Sic asserit Paulus Orosius lib. 1. de Ornesta mundi. & Isi- dorus lib. 13. Ety. c. de diluuijs. Istud autem diluuium principaliter fuit in Thessalia, & in regionibus finiti- mis, ad Aegyptum tamen nullo modo peruenit, vt dicit Augustinus libro 18. de ciuitate Dei, cap. 10. Et in illo diluuiio verum est, quod capita Parnassi ope- ra non fuerunt, & tamen in diluuiio sub Noe, quod fuit generale opertus fuit totus Parnassus, & plusquam quindecim cubitis eleuata fuit aqua super illius capi- ta, cum super montes altissimos eleuata fuerit quin- decim cubitis supra 7. cap. Et ita apparet, quod ne- que Olympus, neque Parnassus manserunt disco- perti in diluuiio Noe, sed omnes montes terrae ope- ri fuerunt.

Nota tria diluua.

Lib. 13. cap. 22.

Diluuium Deucalyonis.

Quest. 117. An aquae diluuii p- uenerint vsque ad Paradisum terre nem

Redeundo ad id quod inceperamus tangere de Pa- radiso terrestri, est dubium, an aquae diluuii illuc per- uenerint. Dicendum quod oportet poni, quod non intrauerint aquae diluuii Paradisum, primo, quia tem- pore diluuii erat ibi Henoch, iam enim illum transtu- lerat Deus in Paradisum, supra 5. cap. Et tamen si il- luc intrarent aquae, non poterat ille euadere, nisi mi- raculose, ergo non peruenierunt illuc. Nam & si fie- ri non posset, vt non peruenirent illuc aquae, nisi per miraculum, potius hoc agendum erat quam vt illuc

uenirent, & Henoch per miraculum liberaretur, quia minus inconueniens erat. Secundo, quia si illuc aque introiissent, destruxissent totam amoenitatem terrae Paradisi, quod erat maius inconueniens, nam per di- luuium terra, in qua nos habitamus deleta fuit, siue quia aquae maris, vt dicunt quidam, intrauerunt in terram, siue quod potius est, quia facies terrae, in qua bona illa virtus data a Deo in creatione existerat abra- sa, & successit alia crusta, quae non est aequalis vir- tutis, & ob hoc statim post diluuium vita hominis abbreviata est, ita vt in pauco tempore veniretur ad hoc, quod non inuenirentur homines maioris aeta- tis, quam centum & triginta annorum. Ad quam aetatem vix aliqui homines nostri temporis perue- niunt. Illud vero non factum est, nisi quia vis ali- mentorum fuit minor deteriorata terra. Sic autem esset si aquae diluuii intrarent Paradisum terrestrem, abraderent enim faciem terre bonam, & manerent alimenta Paradisi parum virtutis, quod erat inconue- niens, cum ibi alimentandi forent duo illi viri He- noch, & Elias. Tertio, quia si aquae diluuii illuc in- trarent, sequeretur inconueniens de muro igneo; vallatur enim Paradisus muro igneo altissimo pertin- gente quasi vsque in caelum: vt ait Isidorus libro 14. Etymol. cap. 4. Periret autem ignis ad introitum aquae, vel oporteret dari miraculum, quod non est dandum sine necessitate. Quarto, quia non erat ali- qua causa necessitatis, vt aquae diluuii intrarent Pa- radisum sicut erat de alijs montibus, nam si aliqui montes de alijs manerent discooperti, possent illuc concurrere homines, vel animalia, & maxime vola- tilia, & liberarentur; sed nulla animalia saluata sunt in diluuiio, nisi quae fuerunt in arca, supra 7. cap. Er- go fuerunt omnes montes operti. De Paradiso ter- restri non erat illud, quia ibi nihil erat, quod Deus occidere vellet, sed seruare, & illuc non poterant in- trare animalia aliqua de foris, etiam si essent volati- lia, vt ostensum est supra quaest. 114. Ergo non fuit causa aliqua vt illuc intraret diluuium.

Sed tunc dicitur quomodo poterit stare, quia su- pra 7. dicitur quod operti sunt omnes montes ex- celsi sub vniuerso caelo, & mons Paradisi erat vnus de montibus? Dici potest vno modo, quod sub illa generalitate non est necesse accipi montem Paradisi, quia in scriptura sacra signa distributina non faciunt semper distributionem vniuersaliter, iuxta illud infra 41. cap. Omnes prouinciae veniebant in Aegyptum, vt emerent escas. Certum est tamen, quod non veniebant homines de toto mundo in Aegyptum ad escas emendas, cum & aliqua gentes sint in mundo, quae nesciunt an Aegyptus sit. Et alia ad quas cibi ex Aegypto non possent ferri. Et si omnes prouin- ciae venirent in Aegyptum non sufficeret Aegyptus pro toto mundo forte pro vna hebdomada ad cibos. Secundo potest dici, quod est distributio, sed est ac- commodata, scilicet, quod omnes montes sub vniuerso caelo operti sunt, id est omnes illi, qui continere poterant animalia aliqua, quae Deus vellet occidere. Et hoc erat generaliter verum de omnibus monti- bus terrae, nisi de Paradiso: quia ibi nihil tale erat, ne- que illuc concurrere poterat, vt ostensum fuit: ergo solus ille manebit non opertus, & distributio mane- bit secundum rigorem.

Sed queretur quis modus fuit, quo non venirent aquae diluuii ad montem Paradisi, cum operuerint alios? Dicendum quod potuit esse vnus modus per altitudinem, istud enim esset si mons Paradisi exce- deret quemlibet montem, & altissimum montem excederet quindecim, vel decem, & sex cubitis. Nam aqua non eleuata fuit plus in diluuiio, quam vt exce-

Quest. 118. Obiectio tollitur.

Quest. 119. Quo aequo impedire fuerint, ne Paradisum terrestrem operirent

deret quindecim cubitis super montes altissimos. supra 7. cap. Si autem Paradisus excederet decem, & sex cubitis, super altissimos montes, non pertin- geret aqua ad Paradisum. Et istum modum ponunt communiter, qui dicunt non peruenisse aquas di- luuii ad Paradisum, scilicet, quia erat locus altissi- mus, cum ponerent illum pertingere ad caelum Lu- nae. Sic dicit historia Scholastica. Facile est autem cui libet concedere, quod excedat Paradisus decem sex cubitis quemlibet montem altissimum, cum al- titudo Paradisi non sit nobis determinata praecise. Alius modus est, vt dicamus aquas diluuii eleuatas fuisse ad maiorem celsitudinem, quam sit Paradi- sus terrestris. & tamen non intrasse Paradisum; sed mansisse circumfusas in modum muri. Istud autem conuenit valde ad saluandum literam sacrae scriptu- rae, cum dicitur supra 7. cap. quod omnes montes sub vniuerso caelo operti sunt, & quod aqua fuit cel- sior quindecim cubitis; vnde faciamus, quod sit ibi distributio secundum rigorem, & nullus mons excipiat, neque etiam mons Paradisi; ideo etiam aqua esset celsior, quam ille quindecim cubitis; non tamen intrauerit, sed manserit circumfusata in modum coronae, & muri excelsi. Et istud est satis conue- niens, quia similia legimus facta a Deo. Sic enim diuiso mari rubro, steterunt aquae vndique in mo- dum muri excelsi, & per illam immensam concu- nitatem, & aquarum voraginem transiit populus Hebraeus. Exod. decimoquarto cap. Sic etiam fa- ctum est in Iordane, quando introeuntibus sacer- dotibus in aquam Iordanis; stetit aqua superior, & intumescibat, atque eleuabatur in modum turrium excelsarum, quousque sacerdotes cum arca de aqua exierunt: vt patet Iosue 3. & 4. capit. Et istum mo- dum tetigimus supra 7. cap. quaest. 9. Quicunque autem istorum duorum modorum esse poterat.

Quest. 120. An in generali iudicio Pa- radisus sit aridus, quia omnia ar- debunt.

Cum dictum sit quod Paradisus fuit liber ab aquis diluuii, est dubium an etiam liberabitur a genera- li conflagratione mundi; quando omnia, quae in terra sunt, ardebunt. Alij dicunt, quod non; primo, quia Deus non destrueret rem tam excellen- tem, sicut est Paradisus. Secundo, quod sicut in diluuiio omnia perierunt, Deus tamen seruauit Pa- radisum, ita in conflagratione ardentibus ceteris non ardebit Paradisus. Tertio, quia vt dicitur quan- tum eleuatae sunt aquae in diluuiio, tantum eleua- bitur ignis in die iudicij, & tamen aquae cum ele- uarentur, non peruenierunt ad Paradisum; ergo & flammam non peruenient illuc, & ita non exuretur. Dicendum, quod Paradisus terrestris in generali con- flagratione ardebit, & non manebit ibi arbor aliqua, neque herba; immo neque fluxus fluminum, sed sola terra. Et si forte aliqua manserit, hoc erit, primo quia illa conflagratio erit ad hoc, quod totus mundus pargetur, & inuonetur, & non maneat iam aliquod corruptibile, & generabile, maxime quod per nutritionem accipit quantitatem, eo quod post diem iudicij succedat status incorruptionis; ideo il- la sola manebunt, quibus potest competere status incorruptionis. Hic enim sunt simplicia, aut mix- ta non viuientia, quemadmodum sunt lapides, & metalla. Animalia, autem arbores, & herbae, cer- tum est, quod non manebunt, cum istorum con- sistentia non sit sine continua actione, & passione per contrarietatem, quae sunt ad generationem, & corruptionem: & tunc stante caelo, per cuius mo- tum est principium omnium motuum, non altera- bitur aliquid, & ideo non gignetur, neque corrup- tur. Paradisus autem terrestris non est nunc, si- ne aliqua generatione, & corruptione, cum ibi sit

sumptio alimentum, & conuersio in alitum. Est etiam generatio continua aquarum in fonte Paradisi, cum flumina inde orta semper fluant, sed post diem iudi- cij non erit generatio, neque corruptio, ergo non erit status ille Paradisi, & sic corruptetur quicquid ibi est manens secundum aliquam generationem, & corrup- tionem, & alterationem, sicut sunt arbores, & her- bae; sic etiam continuus decursus aquarum, & ideo per ignem exurentur arbores Paradisi, & herbae, & flumina manente terra ipsa pura, aut aliqua a- qua sine decursu, & generatione per modum lacus, & status; quia hoc pertinet ad simpliciter elementum. Secundo, quia superuacuum esset manere Pa- radisum terrestrem exiustis ceteris partibus totius ter- rae, ideo non manebit.

Ex hoc responderi poterit ad contrarium dicta Ad primum dicendum, quod licet Paradisus sit ali- quid valde nobile, tamen exuretur, quia licet Paradi- sus sit excellens qualibet alia parte terra: per se sum- pta, tamen Paradisus terrestris non est excellentior tota terra simul sumpta cum omnibus suis animalibus arboribus, & herbis, & ceteris, quae ibi nascun- tur; & tamen Deus destruet statum animalium, ar- borum, & herbarum, & generaliter omnium viuen- tium in tota terra. Ergo non est inconueniens, quod destruat Paradisum terrestrem. Secundo quia Para- disus terrestris est nunc valde excellens, ideo Deus non destruet illum, sicut neque destruxit in diluuiio, sed pro statu illo, qui erit post diem iudicij Paradisus ali- quid nobile non erit, sed potius imperfectum, ergo destruetur. Quarto, quia potest dici, quod licet arbo- res, & herbae Paradisi pereant, non dicitur destrui ali- quod bonum, cum meliorem statum accipiat, sicut non dicitur destrui homo, cum incipit esse vir, post- quam erat puer; sed potius percipitur, & euacuatur imperfectum succedente perfecto, sicut dicit Apo. 1. ad Corin. 13. status autem incorruptibilitatis est no- bilior statu corruptionis, sed nunc Paradisus terre- stris manet secundum statum corruptionis, & gene- rationis, tunc autem exiustis arboribus, & herbis tran- sibat ad statum incorruptionis; ergo non destruetur per illam exustionem, sed potius perficietur. Ad secun- dum cum dicebatur, quod seruauit Deus in diluuiio &c. Dicendum, quod ibi Paradisus seruatus est, & non serua- bitur in illa generali conflagratione, quia multae dissi- militudines sunt. Prima quia tunc erat Paradisus ne- cessarius, vt ibi maneret Elias futurus, & Henoch; qui tunc erat, sed in tempore conflagrationis ad ni- hil iam seruire debet, ideo perire non est inconue- niens. Secunda quia Paradisus terrestris manet nunc, vt melius eorum, quae sunt in tota terra; ideo quan- diu status iste fuit conueniens in alijs rebus, non de- buit deteriorari Paradisus: sed in conflagratione ces- sabit totus status rerum corruptibilium, & genera- bilium; vt dictum est, ideo neque erit conueniens status Paradisi. Tertia quia inter conflagrationem generalem, & diluuium est magna differentia, quia in diluuiio non perierunt omnia, sed solum animalia; in conflagratione autem tam animalia, quam non animalia, quia etiam herbae, & arbores peribunt. Ex hac autem parte in diluuiio non debuit perire Pa- radisus, quia non erant ibi aliqua, quae Deus in terra destruerat; in conflagratione autem omnia perent, qualia sunt in Paradiso, scilicet arbores, & herbae; ideo non manebit Paradisus. Secundo, quia etiam in diluuiio non perierunt omnia animalia, nam pisces non perierunt, sed solum animalia, quae mouentur super terram. 5. 7. cap. In conflagratione nihil mane- bit animalium. Tertio quia diluuium non fuit, nisi ad poenam peccatorum, & purificandum mundum a

Q5 121. Solutio ra- tionis con- tra hoc.

Ad secun- dum.

peccatis; conflagratio aut non erit ad poenam, sed ad mutandum statum. s. vt non sit mundus in tali statu, in quali prius erat, sed quomodo erat in statu generationis, & corruptionis, transeat ad statum incorruptibilitatis; & ob hoc non debuit in diluui operiri Paradisus aquis, quia non erat ibi aliquid, quod poenam recipere deberet, aut peccata emendanda, sed est ibi aliquid in statu corruptionis, & generationis, scilicet arbores, & omnia viuientia, ergo debuit tunc ardere. Ad tertium qñ dicitur de eleuatione aquarū diluuij, & igne potest dici vno modo, quod licet illud sit quædam glosa, tamen an vera sit ignoramus, & ideo si nihil aliud cogit, negare poterimus cū nulla ratio inducant similitudinem inter diluuium, & conflagrationem, sed sunt plures dissimilitudines, vt dictum est. Secundo potest dici, quod etiam si non ascēderet ignis plusquam aqua in diluui, ascenderet ad Paradisum; nam idem Paradisus non opertus fuit aquis, quasi illuc non pertingerent aquæ, sed Deus seruauit illum miraculosè existentibus aquis in circuitu, quasi murus, vt dictum est; tunc autem non seruabitur per miraculum, quia non est opus seruari, vt ostensum est, ideo exuret. Tertio quia videtur asserendū contra illam glosam, scilicet ignis plus ascendet, quàm aqua diluuij; nam aqua diluuii solum ascendit cubitis quindecim super montes altissimos. supra 7. cap. ignis autem plus ascendet, quàm aqua diluuij, ratio diuersa est, quia aqua solum tantum ascendit, vt nullum animal viuens maneret; si autem non operiret omnes montes, multi homines, & animalia in cacaminibus montium saluarentur, etiam si solum operirentur montes, manerent animalia, & homines in arboribus super montes: & quia aliquæ arbores erant valde excellæ, debuit ascendere aqua quindecim cubitis super montes altissimos, vt sic neque in montibus, neque in arboribus aliquid saluaretur; secus erit de conflagratione, quia illa fiet ad deputandum omnia impura, vt maneat mundus innoxians, & nihil relinquatur ad statum corruptibilitatis, & tamen tota regio aeris in qua sunt vapores, & exhalationes habet aliquid impurum, quod non est aer; sed aliquid terrenum mixtum: ideo tota illa regio peragabitur per ignem, sed summitas illius partis aeris, ad quam perueniunt vapores, & exhalationes plus eleuatur quindecim cubitis super montes altissimos; ergo ignis plus eleuabitur, quàm aqua diluuij, & hoc pro certo tenendum est, quod Paradisus cremabitur, cum ad nihil prodesse possit post diem iudicij.

Q. 122. Qualis sit locus Paradisi.

Nunc querendum est de qualitate loci Paradisi. Dicendum quod multiplex qualitas est eius per omnia laudabilis: quicquid enim de laudibus alteri loco dari potest, huic conuenit, cum Deus creauerit eum, vt locum excellentiorem omnibus locis, qui sunt in terra: plurimas autem laudes eius summam tetigimus. supra q. 97. referendo quid scriptores dicant de Paradiso. Est enim in Paradiso terrestri omnium bonorum copia, que potest homini competere secundū corpus, ita vt nihil possit optari, quod ibi non sit, & nihil abominari, quod ibi sit, quod ad felicitatem secundum corpus sufficit; sic dicit August. lib. 14. de ciuit. Dei. cap. 10. Quid timere, aut dolere poterant tantorū tanta affluentia bonorum, vbi non aberat quicquam, quod bona a voluntas nō adipisceretur, neque inerat quod carnem vel animam hominis feliciter viuēntis offenderet, vel in aliquo molestarer. Vt autem dicamus quædam bona illius loci particulatim, erat ibi summa iocunditas, quod attestatur fructuum dulcedo, quia ibi plantauerat Deus omne lignum pulchrum visu, & ad vscendum sua-

ue. supra cap. secundo. Etiam proueniebat ista iocunditas ex lucis plenitudine, cum loca obscura tristitiam ingerant, lux vero lætitiā afferat. Ecclesiast. 11. cap. scilicet, Dulce lumen, & delectabile oculis videre Solem, sed Paradisus est luce plenus, quia puritati aeris, claritas lucis proportionatur, vt dicit Beda. Est etiam ibi summa amēnitas propter delicias visus, quæ sunt in rebus pulchris. Hoc autem summè est in Paradiso, quia ibi est vniuersa pulchritudinis promptuarium, vt dicit Damascenus. Sunt enim in Paradiso non solum ligna suauia ad cibum, sed & pulchra visui, supra 2. cap. vt simul gustus, & visus pascantur: est enim ibi arborum, & florum immarcescibilis pulchritudo. Nam arbores comam non perdunt, neque flores marcescunt. Est ibi etiam terræ fecunditas, cum sine humano labore vniuersa proferat humus. Cum enim Deus posuit hominem in Paradiso, non dixit ei laborandum in agricultura, quasi terra sponte ea sola proferret, quæ homini opportuna erant. Cum vero expulsum de Paradiso in huius terræ exilium misit, dixit in labore tuo vesceris pane, id est, in sudore vultus tui, & dixit; spinas, & tribulos germinabit tibi. supra 2. & 3. cap. Quasi terra hic non sit, sicut terra Paradisi, sed illa gignit solum vtilia, hic verò tam vtilia, quàm nociua. Similiter hic non germinat, nisi tamdiu culta, vt colendo subdatur, illa verò sine vilo labore vniuersa proferet; etiam fecunditatem attestatur aquarum copia, quia fluuius egreditur de medio Paradisi, qui statim diuiditur in quatuor capita, quæ sunt apud nos magna flumina, & de præcipuis totius orbis. Est quoque per totum fecunditas propter copiam irrigationis; nam fons, qui egreditur de loco voluptatis, irrigat totum Paradisum. supra 2. cap. Ista autem irrigatio tantam laudem loco tribuit, vt propter hoc solum lauderetur terra Sodomorum, & compareretur Paradiso, sicut hic dicitur quod vniuersa irrigabatur, sicut Paradisus Domini, antequam Dominus subuerteret Sodomam, & Gomorram. Ibi quoque est loci securitas, quod accidit ex altitudine situationis: nam licet non tangat Lunarem circulum, sicut aliqui asseruerunt; est tamen tante altitudinis, vt nubes excedat, & in aere sereno situatus sit, vt ostensum est. supra quaest. 99. vsque ad quaest. 109. Ad tantam enim altitudinem nullum malum accedere potest. Est quoque ista securitas ex muro, & præsidio appositis; nam est murus igneus in circuitu Paradisi, qui eleuatur quasi vsque ad cœlum, vt dicit Isidorus lib. decimoquarto Etymologiae, capit. quarto, & licet non tantum eleuetur murus ille; est tamen multæ altitudinis, ita vt nihil transgredi possit. Est quoque ibi præsidium Angelorum, vt dicit Isidorus. Et illos vocat scriptura Cherubin, positum ad custodiam ligni vitæ, supra 3. cap. tanta autem ibi securitas est his ibi existentibus, quod neque demones, neque homines, neque animalia aliqua illuc ingredi possunt ad turbandum quietem eorum, qui ibi fuerint ad lædendum pulchritudinem Paradisi.

Quæst. 113. Quorū annos viuit Henoc in Paradiso.

Est autem ibi aliud, quod potissimum est, scilicet loci salubritas, quod testatur longitudo vitæ existentium ibi; nam Elias, & Henoch ibi sunt, qui iam tamdiu viuunt, vt immortales videantur. Henoch enim si computemus, s. m. literam septuaginta interpretum. Quam sequuntur fere omnes antiqui in computando annos, inueniunt ab anno suæ translationis vsque ad istum annum, s. millesimum quadringentesimum tricesimum sextum, annos quinque millia sexcentos quadraginta septem. quod patet; ab orbe condito

ditio usque ad Christi natiuitatem, sunt secundum aliam literam anni quinque millia centum nonaginta octo, vel nouem, a Christi natiuitate vsque nunc sunt anni mille quadringenti triginta sex, qui reddunt annos sex sexcentos triginta quatuor, vel quinque; ab his autem adunantur anni nongenti octuaginta septem, qui fluxerunt ab orbe condito vsque ad annum, quo translatus est Henoch in Paradisum, vt colligitur ex litera. supra 5. cap. manebunt anni quinque millia sexcenti quadraginta septem, vel octo, tot enim annis vixit Henoch in Paradiso secundum literam illam. Istud videtur sequi ex ista computatione, quæ mixta est ex litera annorū septuaginta interpretum, & ex litera annorum literæ Hebrææ: nam summa computatur per numeros interpreti: subtrahio autem per annos literæ nostræ. Si autem rota computationis fiat per annos septuaginta interpretum, subtrahentur plures anni, quia inueniuntur ab orbe condito vsque ad annum translationis Henoch secundū literam illam anni mille quadringenti octuaginta septem, & ita adduntur quingenti in quinque generationibus, vt ostendit Aug. lib. 15. de ciuit. Dei. cap. 10. vsque ad cap. 14. & latius declarauimus in commentarijs nostris super Eusebium, & ablati autem istis manebunt secundum literam interpretum anni quinque millia centum quadringenta septem, vel octo, vsque ad diem hanc ex translatione Henoch, quibus addamus trecentos sexaginta quinque annos, quia tantæ ætatis erat quando translatus est. supra 5. cap. manebunt quinque millia quingenti duodecim anni, quibus sic vixit Henoch. Computandō autem secundum hebraicam literam, quam nos tenemus, est multo minor summa annorum, quia ab orbe condito vsque ad Christum natum solum sunt anni tria millia nongenti sexaginta duo, vel secundum alium modū nonaginta duo, & inde vsque ad præsens tempus anni mille quadringenti triginta sex, qui simul reddunt annos quinque millia trecentos nonaginta octo, a quibus subtrahantur anni nongenti octuaginta septem, qui ab orbe condito vsque ad translationem colliguntur secundū literam nram, manebunt anni quatuor millia septingenti septuaginta septem, quibus iam vixit Henoch. Elias quoque est in Paradiso, qui illuc translatus est tempore Iosaphat regis Iuda, & ab eo tempore vsque ad annum istum, colliguntur anni fere duo millia trecenti sexaginta octo anni; nam viuente Iosaphat translatus est ille, cum de translatione eius agatur lib. 4. Reg. 2. cap. & de vita regis Iosaphath habeatur lib. 4. Regum. 3. cap. vbi iam Eliasus in locum Eliæ successerat; a principio autem regni Iosaphath vsque ad Christi natiuitatem sunt anni nongenti triginta duo, & postea sunt anni mille quadringenti triginta sex, qui simul reddunt annos duo millia trecentos sexaginta octo. Sed isti anni non sunt præcisi, quia nescimus quoto anno regni Iosaphath raptus est Elias. Etiam non computamus hic quot annos vixerat Elias vsque ad diem illum. Et non solum isti tanto tempore vixerunt, sed etiā viuunt vsque ad aduentum Antichristi, quantumcumque ille differatur, ergo est magna salubritas loci illius, in quo sunt, & non solum de istis ita est, sed etiam asseritur, quod nihil ibi mori potest. Nunc vero est dubium de causa huius salubritatis, & tam diuturnæ vitæ. Dicit potest, quod vna causa est ex uoluntate Dei speciali; nam etiam si nulla alia causa esset, ista sufficeret. Nam Deus istos duos homines reseruat ad aliquod mysterium operationum suarum, ipse ergo uiam eis supra communem naturæ cursum daret, etiam si alia non adiuuarent. Secunda causa est qualitas aeris propter subiectum Alph. To st. super Gen.

Elias quo tpe translatus fuerit in Paradisum.

Henoch, & Elias quanto tēpore uiuēt in Paradiso. Q. 124. Quæ sit causa salubritatis uiuēt diuturnæ in Paradiso.

determinatæ parti cœli, quod facit magnam equalitatem complexionis, & reddit aerem temperatum ad vitam valde salubrem, ita vt ibi longa salubritas inueniatur. Sic est de insula quadam Hiberniæ: sunt enim ibi loca, in quibus caduera mortuorum nunquam putrescunt, sed ibi semper permanent incorrupta. Est enim Hibernia quadam insula parua, in qua homines non moriuntur, sed quando nimio senio afficiuntur, vt moriantur, extra insulam deferuntur. Tertium est autem, quod Paradisus erit subiectus illi loco cœli, a quo reddatur maior salubritas, & aer, & aqua, & cibaria reddantur saniora; nam Paradisum specialis ratio diuinæ prouidentie constituit, vt ceteris locis esset nobilior: daret igitur ei conuenientiam situs ad recipiendas virtutes cœli. De loco autem Paradisi terrestris, respectu positionis ad cœlum tactum fuit supra quibusdam dicentibus, quod sit sub æquinoctiali, quasi locus ille sit maximæ temperie; alijs autem dicentibus, quod sit inter tropicum Cancri, & circulum arcticum, quia ista sola regio videtur esse temperata, & bonæ habitationis; cui etiam videtur testari exitus fluminum de Paradiso: nam illa fluunt contra partem Septentrionalem, de quo diximus supra 2. cap. quaest. 8. Sed quid horum sit, certum non est, sed hoc est certum, quod vbi fuerit locus salubrior, ibi erit Paradisus. Tertia causa salubritatis est ex altitudine loci. Hoc enim generale est, quod loca posita in sublimiori sunt salubriora, quia purior ibi aer est, & minor vaporum copia illuc accedit, sed rursus sublimitas nocet propter frigiditatem aeris, quæ frigiditas ad multa lædit: erit autem ibi locus simpliciter salubris, ad quem vapores resoluti non venerint, dum tamen subtilitas aeris non excedat humanum temperamentum: tale autem quid est in Paradiso, quia diximus eleuari ultra regionem aeris turbidi, & esse in loco sereno, vbi neque pluuia sunt, neque venti, & ibi nihil est quod corrumpatur, aut corrumpat, & hanc esse causam præcipuam, multi putauerunt. Est autem verum, quod hic multum confert propter separatam esse locum tam ab extremitate contrarietatum, quàm ab actione secundum contrarietatem, quia & præter Paradisum inuenimus loca quædam nostræ habitationis, que propter similem exaltationem loci sunt salubriora, ita vt generaliter homines ibi sunt longæ maioris vitæ, q̄ apud nos; sic est enim in monte Athos, qui est mons Macedonia, tantæ altitudinis, vt excedat nubes, & super illum neque pluat, neque venti spirant, & in illa altitudine est oppidum, in quo homines erant duplo maioris vitæ, quàm alij. Sic dicit Solinus in Polistore, cap. 13. est sane Athos sublimis adeo, vt altior existimetur, quàm vnde imbres cadūt; quæ opinio eo fidem concepit, quod in aris, quas in cacamine sustinet, nunquam cineres eleuantur. nec quicquam ex aggeribus suis perdant, sed in quo relictis cumula permaneant; in summo eo oppidum Acroton fuit, in quo dimidio longior, quàm in alijs terris incolentium ætas prorogabatur, ideo inde homines Macrobios Græci, nostri appellauere longæuios. Quarta causa est bonitas alimentorum, hoc enim maxime ad vitæ breuitatem, aut longitudinem facit, cum hoc faciat æqualitatem, aut inæqualitatem in corporibus: poterunt autem esse in Paradiso meliora cibaria, quia forte sunt ibi arbores, & herbæ quarundam alienarum specierum, quarum hic non inueniuntur, & fortassis competit illis ex virtute consequente illas, secundum speciem causare maiorem salubritatem in cibatis, sicut & nunc diuersa s. m. speciem causant diuersam nutritionem, cum nō habeant eandem qualitatem. Quinta ratio est, quia

Attēde Hiberniæ insule salubritatem.

quæcunque ibi sunt ad nutritionem, retinent magis virtutem naturalem, quam quæ alibi sunt. Eo quod per aquas diluuij fuit tota terra corrupta, abra-
sa superficie, aut crusta, in qua bona virtus rerum erat, quod apparuit ex abbreviatione vitæ, nam ante diluuium vivebant homines fere ad mille annos, post diluuium autem in paruum tempus vitæ decur-
rata est vsque ad centum, & viginti, & triginta an-
nos, & hoc fuit propter varietatem virtutis nutriti-
onum pullulantium iam ex virtute corruptæ, & de-
bilitatæ terræ: sed ad Paradisum non perueniunt aquæ diluuij, vt ostensum fuit: ideo mansit terra il-
la in prima, & naturali virtute integra, & terræ na-
scentia erant ibi melioris nutritionis ad prolongan-
dam vitam. Sexta causa est propter lignum vitæ; **G**
est enim in Paradiso lignum vitæ, quod ibi planta-
tum fuit a Deo ad dandum immortalitatem, vel lon-
gissimam vitam, ideo isti gustantes de illo poterant
diu vivere, ista videtur esse causa vera, & præcipua
tam diuturnæ vitæ: cæteræ enim ad hoc conferunt,
nulla tamen excepta prima, posset dare tantam vitæ
longitudinem, vt aliquis iam vixerit per quinque
millia quingentos, & duodecim annos, sicut de He-
noch supra probatum est. Et istud videtur intenden-
re sacra scriptura cum longitudinem vitæ, aut im-
mortalitatem tribuat ligno vitæ, supra 3. cap. scilicet,
Nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sum-
mat de ligno vitæ; & comedat, & viuat in æternum.
Et tamen Elias, & Henoch qui in Paradiso sunt, su-
munt de ligno isto, cum non sit eis vetitus cibus ali-
cuius arboris, ideo poterunt per hoc effici immor-
tales, vel longissimæ vitæ.

Quest. 117
Ad quid
Deus crea-
uit Para-
disum.

Nunc quaeretur ad quid Deus creauit Paradisum.
Dicendum quod fuit creatus ad ponendum ibi homi-
nem, & vt ibi homo viveret. Hoc patet supra 2.
cap. Plantauerat Deus Paradisum voluptatis a prin-
cipio, in quo posuit hominem, quem formauerat.
Secundo fuit, quia ita decebat fm Dei excellentiam
Deus enim est perfectissimus agens, & omnia ope-
ra sua sunt perfecta. Deuteron. 32. Et ideo in singu-
lis generibus dedit aliquod optimum, quod videre-
tur nihil melius posse fieri secundum naturam illis
generibus: fecerat autem Deus elementum terræ, **I**
in quo dederat multa terræ nascētia diuersarum per-
fectionum; voluit ergo dare aliquid optimum in il-
lo genere, scilicet portionum terræ, & terræ nascen-
tium; & locorum, quantum ad omnes qualitates hor-
um, & fecit esse Paradisum. Tertio, quia conuenie-
bat hoc ex conditione hominis, quem ibi Deus po-
nere volebat. Creauerat enim Deus hominē, & be-
stias. bestias quidem infra dignitatem suam, quibus
hanc terram possidendam dederat: hominem vero
diuinæ cognitionis participem, ac per hoc cuiusdam
diuinæ dignitatis, ideo sicut natura sublimior, ita &
in loco excellentiori manere debebat; præferat
quippe Deus hominem omnibus rebus a se creatis,
tanquam participem naturæ suæ. supra 1. cap. scilicet,
Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem
nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli,
& bestiis terræ, omnique reptili, quod mouetur in ter-
ra. Erat igitur homo sicut rex super ea, quæ Deus crea-
uerat, sed rex in regno suo habet habitationem longe
illustriorem habitationibus subditorum suorum. De-
buit ergo dari homini aliquis locus multo excellen-
tior, quam terra ista, in qua bestia mansuræ erant, &
iste erat locus Paradisi. Quarto conueniebat ex con-
ditione vitæ, quam homo acturus erat; nam bestia
vitam mortalem agerent, etiam si homo non peccas-
set, cum non sint illæ capaces beatitudinis, homo au-
tem poterat, si voluisset, vitam felicem agere, quæ felici-
tatis capax est; ad felicitatem autem exigitur præ-
sentia omnium bonorum, & absentia omnium ma-
lorum, siue eorum, quæ contristare possunt. Debuit
ergo dari aliquis locus, in quo homini viuenti in cor-
pore talia accidere possent, scilicet vt omne bonum
adesset, & omne malum abesset; talis autem est Para-
disus, & nullus alius locus in terra hic habens inuenit-
ur. ergo Paradisus debuit creari. Omnes istas causas
fere tetigit Damascenus lib. 2. sent. suarū dicens; quia
vero ex visibili, & inuisibili creatura conditurus erat.
Deus hominem secundum suam imaginem, & simi-
litudinem sicut quendam regē, & principē oīs terræ, &
omnium, quæ sunt in ipsa construxit ante quandam
regionem, in qua conuersatus beatam duceret vitā,
& hic locus diuinus est Paradisus Dei. manibus in-
eden, id est in delicijs, & voluptate plantatus in Oriē-
te quidem omni terra excelsior, penitus temperato,
& tenuissimo aere circumfulgens, plantis semper
floridus comatus, bono odore plenus, lumine reple-
tus pulchritudinis vniuersæ gaudij, & exultationis
promptuarium, creaturæ sensibilis excedens intel-
ligentiam, diuina regio, & digna ei, qui secundum
Dei imaginem erat, in qua nil irrationaliū habitabat;
sed solus homo diuinarum manuum plasma. Vltimā
rationem tangit August. lib. 14. de ciuit. Dei. cap. 10.
scilicet, quid timere, aut dolere poterant in tanto
tantam affluentiam bonorum, vbi non aberat quicquam;
quod bona voluntas non adipisceretur, nec inerat
quod carnem, vel animam hominis feliciter viuē-
tis offenderet, vel in aliquo molestaret. Quinto fuit
hoc propter habitationem Henoch, & Eliæ: promi-
derat enim sibi Deus istos duos viros, quos de diuer-
sis sæculis eligere volebat reseruandos in fine sæculi,
vt hominibus darent sapientiam, quos longissimam
vitam agere oportebat, non tamen in Paradiso cœ-
lesti, cum adhuc vitam mortalem agant, ad hoc igitur
dare debuit locum quendam, in quo mortales
adhuc existentes in longissimum eum procederent
nullis senectutis affectu incommodis; nullus autem
ralis potuit esse, vbi haberet condiciones quas dicitur
habere Paradisus, ideo debuit pro hoc saltem creari
Paradisus.

Quæ reg-
nuntur ad
felicitatē.

Sed obijcietur, quod non debuit creari Paradisus
terrestis; nam si homo ibi mansurus esset conue-
niens erat creari, & tamen non stetit ibi, sed habita-
bat in hac terra cum bestijs; ergo superuacuum fuit
creari. Dicendum, quod fuit conueniens, & oportu-
num creari Paradisum, & non obstat quod dicitur de
homine, quod non maneat ibi primo, quia Paradi-
sus factus est, vt homo ibi maneret, & ita factum est;
quia posuit homo ibi statim, vt creatus est; &
mansit ibi quousque peccauit: quia autem postea
non manserit ibi, fuit per accidens, & illud non de-
buit impedire, quando Paradisus fieret ad hoc, quod
homo poneretur ibi. Secundo, quia etiam si ho-
mo non affecturus esset Paradisum, fuit conue-
niens, quod Deus illum crearet, dum tamen Para-
disus conueniret homini secundum se, sicut Deus
creauit animas ad felicitatem. Multæ animæ sunt,
quæ nunquam felicitate participant, sicut illæ, quæ
damnantur, neque etiam sunt in dispositione proxi-
ma ad habendum felicitatem, sicut animæ illorum,
qui moriuntur in vtero, vel quos mater per abortum
emittit, qui neque baptizati potuerunt, & Deus ita
preiudicat futurum, sed quia corpori formato in vte-
ro dispositione vltima humana debetur anima, po-
tius Deus vult implere hoc, quod naturaliter fecit
esse debitum, quam quod anima, cui est beatitudo natu-
raliter possibilis illa non acquirat, quod est per accidens.
Tertio quia homo aliquando vixit anteq. peccaret, **K**
tam

Quare He-
noch, &
Eliæ ad-
huc seruā-
tur.

Q. 126.
obiectio
probās Pa-
radisum
creari, nō
debuisset,
remouet.

tam vir quam foemina, & si Deus non fecisset Para-
disum, sed poneret hominem hic, vbi est nunc post
peccatum, esset homo in loco non conueniente sibi,
secundum naturalem suam dignitatem, & etiam se-
cundum intentionem Dei, quia Deus volebat, quod si ho-
mo non peccaret, posset agere vitam felicem, & im-
mortalem, & tamen hic nō est talis locus, cum sit ali-
quid, quod contristet, & aliquid absit, quod presens de-
lectaret: melius ergo fuit, quod homo haberet id, quod
secundum dignitatem naturæ ei ex ordinatione Dei
competebat; licet illud statim ex culpa sua perditu-
rus esset, quod aliquando esset quando non haberet id,
quod ex natura ei competebat, quod primum erat hoīs
culpa. Secundum videbatur Dei inordinatio. Quarto,
quia et si homo nunquā mansurus esset in Paradiso,
conueniens erat fieri Paradisum: pertinebat enim ad
perfectionem rerum in se, & ad laudem Dei. ad Deū
enim pertinet facere res perfectas, & quia Paradisus est
optimū quod in terra excogitari potest, conueniens fuit
illū fieri, et si nullus ibi mansurus esset, sicut Deus mul-
ta fecit magnæ pulchritudinis, & excellentiæ tam in
animalibus, quā alijs generibus rerum, quæ nullam vti-
litatem homini præstant, licet dicantur esse omnia
propter hominem, quia tamē in his elucet perfectio
artificis, fuit conueniens Deum talia facere: Ita de
pulchritudine Paradisi erat, licet nemo ibi maneret.
Et in hoc habet Deus conditionem magnanimi: per-
tinet enim ad magnanimum, quædam habere, quæ
sunt magnorum sumptuum, & nullius utilitatis, aut
lucris, sicut dicit Aristot. lib. 4. Ethic. Sic enim licet Pa-
radisus nulli profutura foret, erat magnæ excellen-
tiæ, & pulchritudinis: ideo tale quid habere magna-
nitatis erat; maxime quia apud Deum nihil po-
test esse inutile, cum omnia conferant ad illos fines,
ad quos ipse ea instituerat, neque in aliquo possit fru-
strari eius intentio. Quinto quia licet non mansu-
rus esset ibi Adam, & posteritas sua: erant ibi man-
suri Elias, & Henoch, quibus Deus volebat dare vi-
tam adhuc mortalem longissimam, & non erat alius
modus conueniens ad hoc tantum, quantum iste, si-
cut dictum est præcedēti questione. Ergo propter istos
saltem debuit fieri Paradisus.

Quest. 117
Cur dici-
tur planta-
uerat Dñs
Deus Pa-
radisum
voluptatis.

Paradisus
magis p-
prie dici-
tur terre-
stris, quā
cœlestis.

Nunc quaeretur, quare dicitur supra 2. cap. Plan-
tauerat Dominus Deus Paradisum voluptatis? Dic-
endum, quod scriptura voluit significare nobis con-
ditionem loci illius, in quo homo mansit a prin-
cipio suæ formationis, & expressit nobis ei conue-
niētijs. Est enim locus ille hortus, quia præcipuum,
quod ibi est, arbores sunt. & quia locus continens
arbores, vocatur hortus, vel viuiarium, dedit scri-
ptura ei tale nomen: vnde si Latino sermone vte-
retur, hortum eum vocaret; vritur autem sermone
Græco: Græci enim pro horto Paradisum dicunt. Et
quia prius sacra scriptura de Hebræo in Græcum,
quam in Latinum versā est, sicut apud Græcos Pa-
radisus vocabatur, ita & apud Latinos vocatur, vt
dicit Isidorus lib. 14. Etymolog. cap. 4. & hoc indu-
xit multis errandi causam, cum significatum au-
tius nominis Paradisi ignorarent, quasi aliquid hor-
um significet. Ex quo apparet, quod cum prædi-
cimus Paradisum de cœlesti, & terrestri, proprius
dicitur de terrestri, quam de cœlesti, quia terre-
stris est vere hortus, cum habeat arbores, cœlestis
autem non potest vocari Paradisus, id est, hortus, ni-
si per metaphoram. Vocamus autem eum sic, quia
ibi omnium deliciarum verarum est copia, quæ ex-
cedunt omne, quod cogitari potest. Dicitur au-
tem Paradisus voluptatis, id est, hortus deliciarum,
quia hoc nomen Paradisus non sufficiebat ad hoc si-
gnificandū, quia Paradisus apud Græcos hortū signat.
Alph. Tost. super Gen.

potest autem esse hortus deliciosus, & nō deliciosus,
& quia hortus ille, quem Deus plantauerat ad ponē-
dum ibi hominem, debebat esse magnarum delicia-
rum addidit voluptatis, & hoc est iuxta Hebræam li-
teram, in qua habetur, gan, eden. gan, significat hor-
tum, eden, significat delicias, ideo ad hoc totum ex-
primendum dictum est, quod plantauit Paradisum
voluptatis, vel deliciarum.

Causa autem quare locum, in quo posuit Deus
hominē, fecit potius esse hortū, quam aliquid aliud,
fuit, quia Deus voluit dare homini creato omnes de-
licias, quas habere poterat feliciter viuens in corpo-
re: sunt autem maxime delicia ordinati hominis se-
cundum corpus in visu, & in tactu. In visu quidem,
quia sensus visus plures nobis rerum differentias no-
tificat, & hunc sensum plus diligimus lib. primo. Me-
tha. cap. primo. In tactu autem sunt voluptates pro-
prie necessitatem magis, quam propter cognitionē,
cum gustus sit, per quem iudicamus de nutrimento,
& per nutritionem viuimus, ideo Deus in his duo-
bus generibus voluptatum providere voluit, ad quæ
magis poterat providere dando hortum voluptatis,
quam aliquid alterum, quia in arboribus diuersi ge-
neris est pulchritudo, quæ visum delectat, & est fru-
ctus, qui gustum reficit, ideo hoc dari debuit, & hoc
significat litera supra 2. cap. scilicet produxit Deus de
humo omne lignum pulchrum visu, & ad vascen-
dum suauē.

Q. 128.
Cur loci
primo da-
tum homi-
ni voluit
Deus hor-
tum esse.

Homo nō
fuisse cō-
uenienter
positus a
Deo in re-
cto anima
libra.

Non erat aliquid alterum, in quo Deus hominem
tam conuenienter poneret: non enim in medio mul-
torum animalium, quia licet illa pulchra sint visui,
non conferbant ad gustum, quia homo si in Para-
diso maneret, nō vteretur carnibus, sed arborum fru-
ctibus, & herbis, cum etiam de Paradiso expulsus in
tota prima ætate sæculi carnes non manducauerit.
Item quia Deus positurus erat hominem in aliquo
loco: congregatio autem animalium non est locus,
quia non est aliquid immobile: locus autem est im-
mobilis, ideo dato quod homo manducaturus esset
in Paradiso carnes, adhuc locus, in quo mansurus fo-
ret, non esset congregatio animalium, sed aliquid al-
terum immobile, & vt esset delectabile dictum est,
quod esset congregatio arborum qui est locus, & af-
fert aliquid oportune delectationis. Dixit autem lo-
cum illum esse hortum voluptatis, ad significandum
conditionem vitæ hominis, quam Deus ei dare vo-
lebat, & quam inchoauerat, si permanisset, volebat
Deus, quod haberet homo vitam felicem, in qua re-
quiritur, quod habeatur omne, quod cōcupiscimus,
& absit omne, quod abesse volumus: talem enim vi-
tam dicit Aug. ibi fuisse lib. 14. de ciuit. Dei. cap. 10. scilicet
quid timere, aut dolere poterant in tantorū tan-
ta affluentia bonorum? vbi non aberat quicquam, quod
bona voluntas non adipisceretur, neque inerat quod
carnem, vel animam hominis feliciter viuētis offen-
deret, aut in aliquo molestaret in his autem duobus
concluduntur omnes delicia. Vt enim haberetur
quicquid bona voluntas cuperet, necesse erat haberi
omne, quod secundum quemlibet sensum delectat,
cum homo tunc felicitatem in corpore adhuc mor-
tali ageret, & ideo nondum fueretur ad hoc autem,
quod abesset omne, quod contristet, aut abesse vo-
lumus, necesse erat, non esse ibi mortem, non morbos,
non senium, non luctum, non dolorem, & ideo abesse
omne quod ista inferre potest, & esse talem loci
qualitatem, vt ibi nihil mori, neque ad mortem dispo-
ni possit: & hoc propter summam temperiē loci, &
conuenientiam alimenti. In his autem generaliter
dictis includuntur omnes delicia: tales autem erant
delicia Paradisi; ideo dictum est, quod plantauit
M 3 Deus

Deus Paradisum voluptatis. Et non solus talis debuit esse locus ille, sed et sacra scriptura hoc exprimere debuit, ut intelligamus, quod locus ille, in quo homo innocens: vivens manens non erat talis, qualis est terra, in qua nos degimus quantumcumque sit voluptuosus hic aliquis locus, & ut constet quibus bonis homo caruit propter inobedientiam, quibus vteretur si obediens permanisset.

Quæretur quare dicitur plantaverat Deus Paradisum voluptatis a principio. Dicendum, quod dupliciter intelligi potest principium, quia vel de tempore, vel de loco, & quomodocumque; accipitur ponit ordinem. Si accipitur de tempore, quod Deus plantavit Paradisum a principio, id est in principio temporis, & ita intelligunt aliqui, quod Deus plantavit Paradisum in principio omnium rerum, tunc, quoniam dicitur in principio creavit Deus coelum, & terram, & hoc videtur esse propter dignitatem Paradisi. Sed non stat, primo quia tunc computaretur Paradisus inter cœca quatuor, quæ ponuntur a Doctoribus, scilicet natura Angelica, coelum, materia prima, & tempus, sed non ponitur inter hæc neque additur, ut quantum ergo non putatur creatus, aut plantatus Paradisus in principio rerum. Secundo, quia Paradisus terrestris continet arbores, cum Paradisus sit ortus, ut dictum est; & tamen non fuerunt arbores aliquæ creatæ in principio rerum, sed solum in die tertio coepit creatio, siue productio arborum, supra primo cap. ergo saltim ante diem tertium non poterat produci Paradisus.

Tertio quia arbores, & herbe non possunt produci, nisi in terra discoperta, & tamen usque ad diem tertium mansit terra coperta aquis, & ibi congregavit Deus aquas in locum unum, ergo non poterunt arbores Paradisi ante diem illum esse: plantatio tamē ad arbores pertinet, ergo non fuit ante diem tertium Paradisus plantatus. Quarto quia, ut dicitur supra 2. cap. egrediebatur fluvius de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, sed non poterat fluvius esse ante diem tertium, cum tota terra aquis operata esset. ergo non fuit Paradisus a principio rerum. Sed dicendum, quod accipiendum principium hic, ut dicit tempus debet intelligi de tertio die, & non de principio rerum omnium, scilicet in die tertio coepit Deus producere herbas, & arbores: & prius non produxerat aliquas arbores, cum terra nondum esset discoperta aquis, & ita principium productionis plantarum fuit dies tertius, & in illo principio plantatus est paradisi, ut intelligatur postea plantatus, si quoniam homo formatus est, aut iam vivente homine. Alio modo accipitur principium, ut dicat locum, & est principium prima pars loci. Erit tunc sensus, quod plantavit Deus Paradisum a principio. id est in principio terræ, siue prima parte eius, & ista pars est Oriens, quia ab Oriente incipit motus: & tunc scriptura nominat partem terræ, in qua est Paradisus. Vtraque harum duarum ultimarum expositionum non potest sustineri; primam namque ponunt multi Doctores, sic ponit Magister lib. 2. sent. dist. 17. & historia scholastica, & vult voluisse eam Hieronymus in quantum nomen principii posuit, & principium absolute sumptum magis dicitur de duratione, quam de loco. Secunda tamen expositio est vera, & hanc scriptura intendit, nam in Hebræo, ubi nos dicimus in principio dicitur litera, mique dem, quod significat ab Oriente, & ita accipit Iosephus lib. primo antiquitatum, plantatum Paradisum in Oriente, sic etiam antiquæ translationes habebant, ut dicit Magister lib. 2. senten. dist. 17. & iste sensus est tenendus, & siue hoc vellet litera, siue non, certum est, quod Paradisus in parte Orientali terræ est, ut tenent omnes expositores, & probavimus illud, supra questio. 92.

Quæretur dato, quod Paradisus fuerit in parte Orientali plantatus, ad quid scriptura exprimere voluit, quod plantavit eum Deus a principio? Dicendum, quod hoc fuit conveniens secundum quantumcumque expositionem. Si enim teneatur prima, ut sit a principio. scilicet temporis plantatum. id est in die tertio, erit causa, ut tollatur dubium, scilicet ubi homo fuit statim, ut formatus est; quia cum de plantatione Paradisi non sit facta mentio usque; post hominis formationem, putaret aliquis, quod fuit factus aliquanto tempore post formatum hominem, & tunc mansisset homo aliquandiu extra Paradisum, quoniam nondum esset Paradisus. Et hoc est inconveniens, ut dicitur infra ideo debuit dici, quod factus est a principio. scilicet in die tertio, & ideo ante formationem hominis. Secundo, quia homo non est formatus in Paradiso, sed foris, & in Paradisum adductus; & ideo nesciretur quoniam factus est Paradisus, nam poterat credi multo tempore post factus: quod non accideret si homo formaretur intra Paradisum: quia tunc præexisteret Paradisus, ut ergo non putetur multo tempore post hominem Paradisus plantatus, dicitur quod plantaverat illum a principio, id est non plantavit eum procedente tempore: sicut homines plantant ortos, sed a principio plantavit. quando creavit alias res, quæ fuerunt ante hominem, & hoc fuit in die tertio, quoniam omnes arbores, & plantæ habuerunt principium essendi. Si autem accipitur a principio, id est in Oriente, sicut est verus sensus scripturæ, hoc scriptura exprimere voluit, primo ut det causam quorundam, quæ sequuntur; nam dicitur quod egrediebatur de loco voluptatis fluvius ad irrigandum Paradisum, qui statim dividitur in quatuor flumina, & de illis ponitur. s. 2. cap. per quas terras fluunt, & omnes illæ terræ sunt in Oriente, ideo dixit, quod Paradisus erat in Oriente, ut sic appareret verisimile de illis fluminibus, quod exirent de Paradiso. Secundo fuit, quia sacra scriptura voluit notificare nobis de Paradiso ea, quæ conveniens erat sciri de ipso, eo quod erat aliquid elongatum a nobis, & cuius notitia non poterat haberi, nisi per revelationem. Etiam quia erat potius res divina, quam habens naturalem conditionem; ideo posuit conditiones huius Paradisi. supra 2. cap. & quæ inter cætera erat conveniens sciri, ubi esset Paradisus, quia hoc ignorato quasi cætera supervacuò dicebantur voluit scriptura dicere ubi erat, & dixit quod ab Oriente.

Sed quæretur cum dicatur quod ab Oriente erat Paradisus, quis locus aut situs loci? Significatur nomine Orientalis; nam qualibet terra respectu alicuius est Orientalis, & respectu alterius Occidentalis, & quilibet punctus est Oriens, & Occidens; & ita licet dicatur in Oriente nescietur, quæ pars sit terræ. Dicendum quod Oriens, & Occidens sumuntur dupliciter, uno modo de relativo, ut dicatur Oriens quilibet punctus, qui est magis appropinquas ad ortum Solis, quam respectu eius Oriens, & quilibet punctus, qui est respectu alterius propinquior ad Occasum Solis, quam ille, dicatur Occidens eius; & hoc modo quilibet punctus est Oriens, & Occidens ad aliud sumptus. Alio modo accipitur Oriens, & Occidens quasi absolute, & vocabitur Oriens illa pars mundi, quæ est vicina ortui Solis, & illam ita vocabimus Orientem, quoniam nunquam Occidentem, sic est terra Indorum, quæ est multum vicina ortui Solis respectu nostri, cum ultra eam procedendo non inveniamus terram continentem, sed Oceanum Indicum: & si quæ insulæ sunt in eo; Occidens autem vocabitur absolute terra illa, quæ est nimium vicina Occasui Solis. Et sic est terra Hispanorum. Quam ita vocabimus Occidentem, quoniam nunquam Orientem, licet intra ipsam Hispaniam sit una pars Orientalior, quam alia, & Occidentalior, quam alia. Accipiendo primo modo respectu cuiuslibet loci, est Oriens,

Q. 130. Dato, quod Paradisus sit in Oriente, cur dicitur plantaverat a principio.

Quot modis capiatur Oriens.

Questio 131. Quis locus, aut situs loci significatur hic per Orientem.

Oriens accipitur dupliciter relative, & absolute.

& occidens, aquilo, siue septentrio, & meridies, sic accipitur infra in litera; Leua oculos tuos in directum, & vide a loco, in quo nunc es, ad aquilonem, & ad meridiem, ad Orientem, & ad Occidentem; omnem terram, quam conspicias, tibi dabo. Et ita accipiebatur oriens quicquid erat inmediate ultra pedes Abraham contra ortum Solis, & Occidens, vel ad Occidentem quicquid erat statim, vel ultra pedes Abraham contra occasum locis, cum litera dicat, vide a loco, in quo nunc es, & ita omne quod non erat locus ille, erat ad Orientem, vel Occidentem, vel meridiem, vel Aquilonem.

Secundo modo sumendo distinguitur, quia aut accipitur stricte secundum Astrologos pro vero Oriente, & vero Occidente, & tunc Oriens, & Occidens sunt puncta fixa, & distat oriens ab occidente per Diametrum totum cœli, & est spatium horarum duodecim. Et tunc oriens & occidens non sunt puncta signata in terra habitabili, sed in mari tam ex parte ortus, quam ex parte occasus. Et iste modus est necessarius apud Astrologos, & ipsi soli videntur eo ad inveniendas longitudes civitatum ab invicem per habitudinem ad Orientem, & Occidentem secundum arcus interceptos inter meridianos earum. Accipitur aliquando minus stricte oriens, & occidens, ut oriens dicatur esse punctus in principio terræ habitabilis ex parte ortus Solis, & Occidens dicatur punctus in fine terræ habitabilis contra occasum Solis. Et hoc modo accipitur etiam apud Astrologos, & vocatur Oriens non verum, & Occidens non verum, & non distant per integrum Diametrum cœli oriens, & occidens sic sumpta, & est iste modus accipiendi non est in sacra scriptura, neque in vulgari. Alius modus est minus strictus, ut orientem absolute dicamus terram ultimam habitabilem contra ortum Solis. scilicet Indiã, & proximas regiones, & Occidentem dicemus Hispaniam, & quæ ei coniuncta sunt. Iste modus est frequens tam in vulgari, quam apud scriptores. Ultimus modus est, ut vocetur Oriens terra, quæ multum est elongata ab alia contra ortum Solis. licet non sit illa prima terra habitabilis. scilicet India, & occidens terra multum distans ab alia contra occasum solis, licet non sit ultima terra habitabilis. scilicet Hispania. Et iste modus est visitatissimus tam apud scriptores, quam vulgares, quam etiam sacram scripturam, nam dicimus nos habitantes in Hispania Ierusalem esse Orientem, vel in Oriente, & totam terram Oriens terra, quæ multum est elongata ab alia contra ortum Solis. licet non sit illa prima terra habitabilis. scilicet India, & occidens terra multum distans ab alia contra occasum solis, licet non sit ultima terra habitabilis. scilicet Hispania. Et iste modus est visitatissimus tam apud scriptores, quam vulgares, quam etiam sacram scripturam, nam dicimus nos habitantes in Hispania Ierusalem esse Orientem, vel in Oriente, & totam terram Oriens terra, quæ multum est elongata ab alia contra ortum Solis. licet non sit illa prima terra habitabilis. scilicet India, & occidens terra multum distans ab alia contra occasum solis, licet non sit ultima terra habitabilis. scilicet Hispania.

Quæretur quare dicitur plantaverat Deus Paradisum, in quo posuit hominem. Dicendum, quod hoc fuit ad signandum, quod homo non fuit formatus in Paradiso, quia si ibi formatus esset, non diceretur, quod fuit ibi positus, cum positio dicat locationem rei, quæ iam erat. Sed aliquis dicit, quod homo fuit formatus in Paradiso, quia hoc conveniebat ei secundum suam dignitatem, sicut & fuit conveniens, quod ibi moraretur, & non in terra hac, & morabatur nisi peccasset. Dicendum, quod certum est hominem. Adam non fuisse formatum in Paradiso, neque de terra Paradisi, sed foris: & patet primo per rationem allegatam. scilicet in quo posuit hominem; si tamen ibi formaretur, non diceretur, quod fuit ibi positus, quia hoc presupponit existentiam. Secundo quia dicitur: In quo posuit hominem, quæ formatio non fuit Adã in Paradiso antequam ibi poneret, ergo prius formatus est, quam esset in Paradiso, & sic non est formatus in Paradiso. Tertio patet, quia s. 2. c. dicitur: Tulit Deus hominem, & posuit eum in Paradiso voluptatis, & istud est manifestius: aliunde, ergo est allatus, ut esset in Paradiso, & non fuit ibi a principio sui esse. Quarto quia datur ibi causa. scilicet operaretur, & custodiret illi, & ista est causa translationis illius. Si autem homo in Paradiso formatus esset, non oporteret dari aliam causam, quare ibi esset, quia naturale est rei esse in loco suæ generationis, ergo non fuit ibi formatus, & ita ad significandum hoc dicitur, quod posuit Deus hominem in Paradiso. Sed quæretur quare non fuit homo formatus in Paradiso? Dicendum, quod fuit primo ad ostendendum, quod non mansurus esset ibi semper, sed casurus inde. Secundo fuit hoc ad

Nunc vero dicendum est, quod cum dicitur scriptura Paradisum esse ab Oriente, potest accipi respectu, & absolute, si accipiat absolute verum est, quia Paradisus terrestris est tam orientalis, quantum terra Indorum, & adhuc plus cum fluvius Ganges exiens de Paradiso, labatur per terram Indorum, & intret ex parte Orientis, & tamen terram Indorum vocamus simpliciter Orientalem, imo maxime Orientalem: ideo Paradisus, qui est Orientalior vocabitur absolute esse in Oriente. Si autem accipiat respectu, tunc dicitur ab Oriente esse Paradisum. Sed tunc est intelligendum respectu cuius vocabitur ab Oriente, & dicitur, quod potest dupliciter accipi, uno modo respectu terræ illius, in qua formatus est homo: nam non fuit formatus in Paradiso, ut significatur supra 2. cap. & respectu illius terræ erat Paradisus ab Oriente, quia putatur illa fuisse terra Chanaan, ut infra dicitur. Alio modo potest accipi respectu terræ illius, in qua Moyses erat, quando istud scripsit; nam ipse scripsit Genesim, & sequentes quatuor libros legis, dum esset in deserto post exitum de Aegypto. Erat autem illa solitudo Arabica, quæ est aliquantulum magis Orientalis, quam terra Chanaan, in qua Iudæi intraerunt, & ista terra est multo Occidentalior, quam Paradisus; ideo bene poterat dicere Moyses Paradisum esse ab Oriente. scilicet respectu regionis huius, in qua ipse ista scribebat. Iste modus est conveniens, & non præcedens, quia licet fuerit formatus homo extra Paradisum, & in loco qui esset vere Occidentalior, quam Paradisus: tamen scriptura non designavit locum, in quo homo formatus est, sed non potest dici aliquid relative ad alterum, nisi sciatur quid est illud, ad quod refertur, ergo neque dicitur aliquid ad Orientem alterius, nisi sciatur quid est illud, & ubi respectu cuius alterum dicitur Orientale. De loco autem ubi Moyses ista scribebat certum erat, ideo respectu illius poterat dici Paradisus ad Orientem. Sed adhuc potest dici, quod accipitur magis proprie Oriens pro terra absolute dicta Oriens, quia terram Indorum absolute vocamus Orientem: a fortiori, ergo Paradisum ita vocabimus, qui est magis Orientalis, ut dictum est.

Quæretur quare dicitur plantaverat Deus Paradisum, in quo posuit hominem. Dicendum, quod hoc fuit ad signandum, quod homo non fuit formatus in Paradiso, quia si ibi formatus esset, non diceretur, quod fuit ibi positus, cum positio dicat locationem rei, quæ iam erat. Sed aliquis dicit, quod homo fuit formatus in Paradiso, quia hoc conveniebat ei secundum suam dignitatem, sicut & fuit conveniens, quod ibi moraretur, & non in terra hac, & morabatur nisi peccasset. Dicendum, quod certum est hominem. Adam non fuisse formatum in Paradiso, neque de terra Paradisi, sed foris: & patet primo per rationem allegatam. scilicet in quo posuit hominem; si tamen ibi formaretur, non diceretur, quod fuit ibi positus, quia hoc presupponit existentiam. Secundo quia dicitur: In quo posuit hominem, quæ formatio non fuit Adã in Paradiso antequam ibi poneret, ergo prius formatus est, quam esset in Paradiso, & sic non est formatus in Paradiso. Tertio patet, quia s. 2. c. dicitur: Tulit Deus hominem, & posuit eum in Paradiso voluptatis, & istud est manifestius: aliunde, ergo est allatus, ut esset in Paradiso, & non fuit ibi a principio sui esse. Quarto quia datur ibi causa. scilicet operaretur, & custodiret illi, & ista est causa translationis illius. Si autem homo in Paradiso formatus esset, non oporteret dari aliam causam, quare ibi esset, quia naturale est rei esse in loco suæ generationis, ergo non fuit ibi formatus, & ita ad significandum hoc dicitur, quod posuit Deus hominem in Paradiso.

Sed quæretur quare non fuit homo formatus in Paradiso? Dicendum, quod fuit primo ad ostendendum, quod non mansurus esset ibi semper, sed casurus inde. Secundo fuit hoc ad

Q. 132. Determinatio citricaprimum modum.

Q. 133. Cur dicitur plantaverat Deus Paradisum, in quo posuit hominem.

Q. 134. Cur dicitur non fuit formatus in Paradiso.

significandum, q̄ Paradisus non debebatur homini secundum naturam, sed ex gratia, & liberalitate Dei, & tamen quod res habet ex principio sue generationis videtur ei esse naturale. ideo vt non appareret esse naturale homini manere in Paradiso creatus fuit foris. Ista duæ rationes sunt de intentione Augustini, & ponit eas Magister lib. 2. sentent. distinct. 17. Sed de prima dicendum, q̄ facit ad propositum in quantum si homo in Paradiso formatus esset, videretur esse locus ille sibi naturalis, & quod naturale est, difficulter perditur; quod autem accidentaliter aduenit, facilius perit; ideo cum dicatur q̄ positus est homo in Paradiso significabatur, quod sicut ei istud adueniebat, ita illud perderet. Dicendum tamen q̄ ista fuit aliqua ratio formandi hominem extra Paradisum, non tamen fuit homini significata; quia Adam nō fuit præsciens sui casus; nam si casum suum præsciret, cum facile esset ei vitare illum, vitaret, & non caderet, tamē corrui, ergo non præsciuit. Similiter Magister lib. 2. sentent. distinct. 17. dicit, q̄ anima Adæ non fuit talis creata, vt præsciuisset casum suum, ideo non habuit tantam, aut talem scientiam, q̄ casum futurum præcognosceret. Item quia Angeli boni, & dæmōnes sunt superiores anima; Angeli quidem boni tam in natura, quā in statu; Angeli autem mali sunt superiores in natura, & ante peccatum erat status vtrorumque melior, quā status hominis ante casum, potissime secundum eos, qui asserunt omnes Angelos creatos in gratia: & tamen Angeli boni non præsciuerūt suam beatitudinem futuram, & Angeli mali non præcognouerunt suum casum, vt August. definit: & post eum Magister lib. 2. sentent. distinct. 4. Ergo a fortiori anima hominis non præsciret casum suum, quæ erat minus perfecta tam in naturalibus, quā in gratiis. Item si præsciret, aut posset euitare, aut non: si posset euitare, euitaret, cum esset sibi res tanti periculi, & nondum haberet aliquid, quod in contrarium inclinaret. Si autem non posset euitare, esset contra libertatem arbitrii, quod est inconueniens: cum sponte quilibet peccet, potens illud euitare. Etiam esset homo miser antequam peccaret, habendo tristitiam, quæ valde affligeret ipsum, scilicet quod Paradisum perditurus esset. Dicendum est ergo, q̄ non præcognouit casum suum, & ita si ista fuit causa, vt formaretur extra Paradisum, non fuit ei significata, sed significatur nobis; ideo Deum formasse illum foris, quia præuiderat eum non ibi mansurum. Sed dicendum, quod secunda ratio rationalior est. Tertio quantum ad principale dicendum, q̄ fuit, vt homo magis Deum laudaret, & se ei teneri crederet: Si enim homo in Paradiso crearetur, quia nō viderat alium locum minus nobilem, in quo fuisset non haberet ex hac parte de quo Deum laudaret, cuique gratias ageret, cum autem creatus fuerit homo foris in loco minus nobili, qui locus fuit ei sicut naturalis, & viderit se transferti in locum magis egregium, haberet de quo semper gratias ageret, eumque magis amaret. Quarto, vt homo esset cautior ad seruandum mandata Dei, ne perderet Paradisum; nam si illum habuisset ex formatione, videretur esse naturalis sibi locus, & naturalia difficulter pereunt: cum autem datus esset sibi ex liberalitate Dei, facilius erat perdi, cum donationes propter ingratitude reuocentur. Quinto, vt non haberet hominis querelæ, cum expelleretur de Paradiso. Si enim formatus esset homo in Paradiso, & propter peccatum inde expelleretur, posset putare iniuste se cum actum esse, quia naturalia propter peccatum nō pereunt, nam nulla naturalia tunc homo perdidit, ideo neque esse, neque alias perfectiones corporis

An Adam præsciuit casum suum.

fui absolutas: locus tamen generationis videtur esse naturalis; ideo neque illum perdere debebat. Cum autem esset formatus extra Paradisum, & locus ille ex liberalitate ei ad habitandum concessus, non habebat querelæ, si inde expelleretur propter peccatum. Et istæ causæ vltimæ videntur licet facere ad propositum quā alia duæ priores, licet secunda priorum satis est conueniens.

Quæretur cum homo, ideo vir siue Adam formatus fuerit extra Paradisum, quare Eua formata fuit in Paradiso? Aliqui dicunt, q̄ non constat vbi formata fuit mulier, ideo asserunt, q̄ fuit foris formata, sicut vir. Sed dicendum, q̄ non stat, quia certum est, q̄ mulier fuit formata in Paradiso; nam postq̄ Adam fuit positus in Paradiso, nunquā inde exiit, quia ille erat locus habitationis eius, quousque exclusus est inde propter peccatum, sed mulier formata est ante peccatum viri, cum ipsa dederit viro fructum, vt manducaret. supra 3. cap. Ergo fuit formata manente viro in Paradiso, & hoc omnes Doctores concorditer tenent. Præsupposito autem hoc, scilicet quod mulier formata fuerit in Paradiso, & non vir, dicunt aliqui ideo fuisse, quia mulier erat dignior viro: & sic debuit formari in loco digniori. Sed obijciatur, q̄ non stat, quia Deus dixit mulieri, q̄ esset sub potestate viri, supra 3. cap. & tamen si vir esset minus excellens, is subesset mulieri, ergo erat vir dignior. Aliquis respondebit, q̄ hoc nihil probat, quia illud fuit factum pro peccato, & mulier licet esset naturaliter nobilior reddita est propter peccatum subdita, quia ipsa fuit viro causa peccandi. Dicendum q̄ hoc non stat, quia si mulier ante peccatum, fuisset naturaliter dignior viro, licet subijceretur viro ad hoc, q̄ ei obediret, tamen non perderet meliora naturalia, quæ habebat, quia per peccatum non perierunt naturalia in viro, aut foemina: & tamen nunc manent excellentiora naturalia viri, quā foemina: tam quantum ad corpus, quā ad animam, ergo non fuerunt ante peccatum digniora naturalia foemina: De corpore patet, quia vir est robustior, foemina fragilior. De anima quia vir est sapientior, & aptior tam ad prudentiam quā ad virtutem, quā etiam ad cognitionem speculatiuam. Secundo patet, quia Apostolus signat istam differentiam dignitatis inter virum, & foeminam; dixit enim 1. ad Corinth. 11. cap. Quod vir est imago, & gloria Dei, mulier autem est imago, & gloria viri, imago tamen accipitur secundum naturalia, & non secundum gratuita, ergo naturalia viri sunt nobiliora quā foemina: Tertio patet, quia etiam ante peccatum Deus designauit esse virum digniorem foemina, nam foemina facta est non propter se, sed propter virum, quia data est sibi in adiutorium, cum dixerit Deus, Faciamus ei adiutorium simile sibi: adiutorium autem est propter id, cuius est adiutorium. Quarto, quia si esset mulier dignior viro ante peccatum, Deus daret virum foeminæ, & non foeminam viro. & tamen dedit foeminam viro: ergo ante peccatum erat vir dignior foemina. Patet hoc, quia supra 3. cap. quando Adam excusabat se de peccato, dixit; Mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi. Et ita asseruit datam fuisse sibi foeminam, erat illa igitur vniuersa digna etiam ante peccatum: ergo non fuit ista causa, vt in Paradiso formaretur Eua, & non vir.

Dicendum, quod non fuit formata mulier in Paradiso quasi dignior, sed quia fuit de latere viri formata, & ante formationem fuerat positus Adam in Paradiso, & non fuit inde exclusus; neque vnquam exijt quousque peccauerit: ergo necesse erat formari in Paradiso euanam; e contrario autem potuisset acci-

Quest. 137 Cur Eua fuit formata in Paradiso.

Cur Eua formata fuit de latere.

Quest. 137 Obiectio- nes aduersus, que di- ctantur, re- mouetur.

Quest. 136 Responso quæ sit.

dere, quod formaretur vir in Paradiso, & foemina foris, vt si voluisset Deus formare Adam in Paradiso, & non formaretur foemina, donec peccaret vir, excluderetur Adam de Paradiso ante formationem Eua: & sic illa extra Paradisum formaretur. Si autem formaretur Eua de terra, sicut Adam, & non de Adam, tunc esset ratio dubitandi, si ipsa formaretur in Paradiso, & ille non; & tamen tunc est dicendum, quod etiam illa formaretur extra Paradisum, sicut vir, cum non esset aliqua causa formandi eam in Paradiso, & putaretur, quod formaretur in Paradiso, quasi illa esset dignior, tamen non fuit sic. Et etiam August. & alij Doctores hoc signant, petunt enim quare mulier formata est de latere viri, & nō de alia parte: reddunt etiam q̄ factum est, quia non formabatur, vt domina; neque vt ancilla: si enim vt domina, esset de capite, si vt ancilla esset de pedibus, sed quia erat vt socia formata est de latere: vt dicit Magister lib. 2. sentent. distinctio. 18.

Cur Eua formata fuit de latere.

Quest. 137 Obiectio- nes aduersus, que di- ctantur, re- mouetur.

Supposito autem quod mulier in Paradiso formata fuit, stat dubium quomodo valeant duæ illæ rationes assignatæ supra quæstio. 134. ad ostendendum, q̄ Adam non debuit formari in Paradiso. Est prima, q̄ fuit ad signandum, quod non erat semper mansurus Adam in Paradiso, & tamen etiam Eua non mansit semper in Paradiso, cū fuerit expulsa quando Adam, ergo neque ipsa debuerat formari in Paradiso: & tamen ibi formata est. Secunda erat ad ostendendum, quod nō debebatur Paradisus homini ex natura, sed ex gratia: & tamen Eua etiam non debebatur Paradisus ex natura, sed ex gratia, & ipsa formata fuit in Paradiso, ergo non fuit ista causa sufficiens. De alijs tribus causis sequentibus idem dici poterat. Dicendum, q̄ illæ rationes sunt conuenientes, vt non formaretur Adam in Paradiso, vt fuit inductum. Quod vero de muliere obijciatur, non obstat, sed obstat, si Eua fuisset per se formata de terra aliqua, sicut Adā, quia tunc peteretur, an de terra Paradisi, vel extra Paradisum: & tamen formata fuit de carne, quæ erat in Paradiso: ideo non potest comparari Adā in formatione ad hoc q̄ intus, vel foris formaretur. Secundo, quia tota natura humana censetur esse in Adā, & ideo formato eo extra Paradisum, videbatur quicquid erat naturæ humanæ extra formatum, & etiam cum significaretur, q̄ non dabatur Paradisus homini, tanquā debitus ex natura, sed ex gratia datus, satis representabatur in Adam, extra Paradisum formato, quia Eua non erat tanquā ipsa natura humana, vel aliquid eius, cum tota natura fuit in Adam, & non in Eua: & Eua non fuerit ex terra tanquā ex principio, sed fuit ex viro; & ideo per illum sumebatur iudicium de tota specie, & omnibus indiuiduis eius. Simile apparet de eis, qui gignerentur ab Adam, & Eua in Paradiso; quia si genuissent aliquos ibi ante peccatum, & postea peccarent Adam, & Eua ante artem discretionis illorum, expellerentur inde illi sicut Adam, & Eua, quia non accipiebatur iudicium standi, vel manendi per accidentia indiuiduorum singulorum, sed solum illius indiuidui, in quo fuit tota species: & illud fuit Adam solus. Et ita de Eua nihil obstat, quicquid circa ipsam fieret, ideo vbi formaretur. Item patet hoc iuxta ea, quæ diximus de peccato originali; omnes enim nos incurrimus peccatum originale, non quia patris nostri proximi illud habuerunt, sed quia Adam, quia dato quod aliquis homo conceptus esset sine peccato originali, sicut solet asseri de domina nostra multis, & ille filium gigneret, & iste homo nunquā peccaret mortaliter, neque venialiter, sicut omnes asserunt de domina nostra, adhuc filius ab illo genitus nasceretur in peccato

originali, nisi Deus ex speciali privilegio præferuaret eum, & ita non contrahitur peccatum originale in paruulis ex peccato parentis immediati, quia quæ sunt personalia, non transeunt in prolem. Nam si peccatum transfret, similiter transfret gratia, quod falsum est; sed peccatum originale est in omnibus posteris ex peccato primi parentis, eo quod in illo erat tota species. Sic dicitur ad Roman. 5. cap. Omnes in Adam peccauerunt, quasi omnes essent ipso, quando ille peccauit, & omnes peccarent eo peccante. Erant quippe omnes in lumbis eius, sicut dicitur de Leui, quod erat in lumbis Abraham, & decimatus est, quando decimas dedit Abraham Melchisedech sacerdoti ad Hebr. 7. cap. Vnde Apostolus dixit notanter, omnes in Adam peccauerunt, & non dixit omnes peccauerunt in Eua, licet fuit tam peccatum Eua, quā Adæ, neque dicitur, simul omnes in Adam, & Eua peccauerunt: sed solum, omnes in Adam peccauerunt, scilicet quia in Eua non fuit tota natura, licet fuerint omnia indiuidua posteriora: in Adam autem tota natura fuit, cum ipse aliquando esset solus homo, & omnis humanitas ab eo deriuata est, sine per propagationem, sine per ablationem partis, sicut fuit Eua in ipso, quia de eo formata est. Et ob hoc cum de peccato originali loquimur, non dicemus quod prouenit in nobis ex peccato primorum parentum, sed solum ex peccato primi parentis, ideo Adæ quasi nihil fecerit Eua peccatum ad peccatum nostrum originale: cum Apostolus non dicat nos peccasse in Eua, sed solum in Adam. Et similiter peccatum Adæ est nobis causa omnium malorum, & non peccatum Eua; nam si illa peccasset, & non Adam non incurrissemus nos peccatum originale, & consequenter neque in poenas, quæ consequuntur peccatum originale, quia tamen Eua fuit causa Adæ peccandi, & ille non peccasset, nisi illa peccante, vt colligitur supra 3. cap. attribuius mala nostra peccato primorum parentum, quasi ambo ad hoc aliquid egerint: & tamen etiam si Eua non peccasset, & peccaret Adam nos incurreremus in peccatum originale: & in omnia mala sicut incurrimus, quæ vt Apost. dicit, Omnes in Adam peccauerunt, ergo peccante illo, omnes peccauerunt. Et ita redeundo ad propositum, dicendum, q̄ siue Eua formata esset in paradiso, siue foris, nihil obstat, neq; conferebat ad significationes supra positas, quia quicquid competebar generi humano per solū Adam signabatur, in quo fuit tota natura speciei, & per Eua nihil signabatur, quia ipsa non fuit vt continens totam speciem, sed vt indiuiduum singulare speciei, vt ostensum est. Si tamen aliquis vellent contendere, posset dicere formatā Eua extra Paradisum, quæ licet id, de quo formata est, ideo costa viri fuerit in Paradiso, tamen de formatione non constat, an fuerit in Paradiso, immo posset dici q̄ foris, quia dicit supra 2. cap. q̄ postquam formauit Deus Euan duxit eā ad Adā, & sic formatio Eua distat fuit facta à loco, in quo erat Adam: & tamen erat Adam in Paradiso. Poterat ergo dici q̄ Eua formata fuit extra Paradisum: sed in hoc nō est insistendum, cum cōmuniter teneatur, quod fuit formata in Paradiso; si quis tamē voluerit contendere formatam eam foris, non poterimus eum conuincere.

Quæretur cū nō fuerit in Paradiso formatus Adā, vbi formatus est? Dicendum quod foris in aliqua parte terræ, sed in qua nondum constat. Sed aliqui dicunt, quod fuit formatus in ciuitate Hebron, vel apud illā in campo Damasceno. Est enim capus Damascenus (vt asserūt) locus quidam campestris iuxta ciuitatem Hebron, quæ non erat quando Adā formatus est. Sed postea lōgo tempore cōdita fuit in loco illo, vbi formatus

Quomodo inest in Adam peccatum.

Solū peccatū Adæ fuit causa omnium malorum, & non Eua.

Quest. 138 Vbi fuit formatus Adam.

matus fuerat Adam. Ad hoc autē mouentur primo, quia ibi Adam post expulsionem de Paradiso vixit vsque ad mortem suam, & ibi sepultus est: vt patet Iosue 14. vbi dicitur nomen Hebron antea dicebatur Cariatharbe Adam maximus ibi inter Enachim situs est, idest Adam qui est maximus, cum sit primus pater humani generis situs est ibi, i. sepultus. Ita enim ab omnibus communiter exponitur, & ita videtur, qd ibi formatus esset, & quod propter hoc vellet manere ibi. Secundo, & efficacius, quia supra 3. cap. dicitur emisit eū Dominus de Paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est. Et ita videtur significari, quod Deus reduxit Adam ad illam terrā, de qua eum plasmauerat, & tamen reduxit eum in Hebron: quia ibi vixit, & mortuus est; ergo in Hebron fuerat formatus. Dicendum, quod licet istud teneatur a multis, & nos illud non abiciamus, tamen veritas est, qd non est nobis certum, an ibi in campo Damasceno iuxta Hebron, vel alibi formatus fuerit: neque terminat illam, in qua formatus fuerat. Secundo, quia dato quod Adā posset venire in regionē illā, in qua formatus fuerat, nō oportet poni qd illuc iret; quia nihil erat, quod moueret ipsum ad hoc, quia forte magis placeret ei alia terra, scilicet quæ esset delectabilior. Tertio, quia fundamentum negatur ab aliquibus; nā licet multi concedant, quod Adam sit sepultus in Hebron, alij negant; causa est propter æquiuocationem literæ Hebrææ: nam in Hebræo dicitur Adam sicut, & litera nostra transfuit. Adam verò est aliquādo nomen proprium illius primi hominis, aliquādo est nomen commune significans quemcunque hominem. Vnde vbi nos dicimus; Filij hominum vsquequo graui corde? in Hebræo dicitur filij adam. Et ita poterit accipi litera, vt dicat homo maximus vbi nos dicimus adam maximus. Et tunc non intelligitur de primo parente, sed de homine magnæ staturæ. Et illum dicunt esse vnum gigantum, qui habitabat in Hebrō, & erat pater aliorum gigantum. Hunc sensum tenent multi Hebræorum: & tunc negato fundamento, ratio non valebit; licet nos istud fundamentum non negamus, de quo magis dicit Iosue. 14. cap. Quarto, quia etiam a multis negatur aliud fundamentum eorum, qui istud asserunt. Vocatur enim ciuitas ista Cariatharbe, & Hebron. Iosue 14. cap. Dicunt enim, quod vocatur Cariatharbe, idest ciuitas quatuor virorum; nam sic interpretatur in Hebræo, scilicet quia ibi erant sepulti quatuor Patriarchæ; Adam, Abraham, Isaac, Iacob, qui sunt viri excellentes, & per excellentiā posunt vocari viri. De Abraham, Isaac, Iacob certum est, quod ibi sepulti fuerunt. Sic enim dicitur, infra vltimo cap. de Adam allegant Iosue, 14. cap. alij tamen dicunt non vocari, ideo Cariatharbe, idest ciuitate quatuor virorum, sed quia ibi erant quatuor gigantes, scilicet Sisai, Tholmai, Ahimai, qui erat filij Enach, & ipse Enach, secundum quosdam computatur, vt quatuor gigas. Ponuntur isti gigantes Iosue, 15. cap. & ab his quatuor vocata fuit ciuitas illa quatuor virorum, scilicet gigantum, & tamen que ratio sit huius nominis, declarabitur Iosue, 14. cap. Secunda quoque ratio supra inducta nō vrget primo, quia dicitur emisit eū,

vt operaretur terrā, de qua sumptus est illud relatiuū non refert terram, de qua Adam formatus est, sed totam terram, quæ est extra Paradisum, quæ erat terra, de qua sumptus est, & huius totius fuit aliqua pars, de qua sumptus fuit Adam. Secundo, quia si non acciperetur sic, sed frictē pro illa particula terrę, de qua sumptus est, que esset non maior corpore ipsius hominis, quod est falsum, quia totam terram licebat ei incolere, & excolere, & tamen scriptura dicit, vt operaretur terram, de qua sumptus est; vnde non licebat ei aliam operari, sed licebat per totam terram manere, & totā colere: ergo tota terra fuit terra, de qua sumptus est Adam. Tertio patet, quia similis modus relationis ponitur ibidem supra 3. capit. cum dixit Dominus ad Adā: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Ibi enim non potest accipi terra, nisi pro tota terra, idest pro qualibet portione, pro hac vel pro illa; quia quādo Deus dixit hoc Adā, non erat aliqua portio terrę determinata illa terra, in quam vertendus erat Adā, sed erat tunc caro; ergo ita quando mittitur ad laborandum, & operandum terram, de qua sumptus est, intelligitur de tota terra, & verificatur in quacunque parte terrę. Quarto, quia dato, qd Angelus reduxisset Adā ad terram illam, in qua formatus fuerat, quando expulit eū de Paradiso, non constat, quod fuit formatus in Hebron. Nam constat tenendo prædictam expositionē, quod ibi mortuus, sed in tāto tempore vitę suę mutaret forte sedes, cum liberum sibi esset ire quo vellet: & sic accideret mori eū, & sepeliri in Hebron, licet non fuerit ibi primo positus, quando exiit de Paradiso. Queretur quare homo positus est in Paradiso, cū fuerit foris formatus? Dicendum, quod fuit primo ad hoc, vt daretur ei locus secundum naturam suā. Erat enim ad imaginem Dei; & ideo excellentior omnibus animalibus, de cuius dari sibi locum multo nobiliorem. Et iste fuit locus Paradisi, qui excedit qualitatem omnium locorum, qui sunt in tota terra alia. Hanc rationem tangit Damascenus. Secundo fuit, quia Deus volebat dare homini in corpore vitam felicem. Ad felicitatem autem secundum corpus exigitur, vt omnia habeantur, quæ bona voluntas cupere potest, & omne absit, quod contristare possit; & tamen nulla pars terrę erat extra Paradisum, in qua homo haberet omnia, quæ cuperet: similiter nulla erat, in qua non esset aliquid, quod contristaret, quia vbiq; dolor, morbus, & mors esset: solus autem locus Paradisi erat, in quo omne bonum erat, & nullum malum aderat; ideo fuit conueniens ibi hominem poni, de quo magis dictum est supra quæst. 125. Et si obijciatur quid proderat hominem poni ibi, quia homo statim perdidit locum illum, & non cōsecutus est id, ad quod Deus illum ibi ponebat. Dicendum, quod proderat, quia Deus faciebat id, quod absolutē erat conueniens fieri, quod verò homo illum locum perderet, fuit per accidens, & ex defectu suo; quod autem homo a Deo poneretur ibi, erat per se bonum, & relictum, tam ex dignitate hominis, quam ex fine, quem Deus prestauerat speciei humanæ indiuiduis; quod autem est per se bonum, & ad principia agendi Dei pertinet, non est turbandum propter id, quod est per accidens, & provenit ex alienis defectibus. Cum autem dicitur, quod non consecutus fuit homo intentionem Dei. Dicendum, quod Deus consecutus est hoc, quod voluit, cum non possit frustrari prouidentia eius. Hoc enim voluit, qd ipse ageret id, quod homini conueniebat secundum dignitatem naturæ, & finem, ad quem ipse instituebat eum: & hoc sufficere fiebat ponendo semel hominem in Paradiso; voluit etiam quod homo ageret bonum, secundum conditionem

Quæst. 139
Cur homo positus fuerit in Paradiso, cū foris formatus fuerit.

Quæst. 140.
An conuenienter Adam fuerit creatus extra Paradisum cū a multis poterat legi propter loci iniqua litatam.

Quæst. 141
Cur dixit produxit Deus de humo oeli lignum pulchrum visum, & ad vescendum suauem.

ditionem naturæ suæ, idest liberè, & flexibiliter; & quæ faciendo poterat facere bonum, & permanere, & facere malum, & per iustam Dei legem expelli. Et quid horum acturus esset præviderat Deus, & nihil actum est contra id, quod vt ita dicamus cogitauerat, neque contra id, quod fieri voluerat. Sed obijcietur, quod cum Deus posuerit hominē in Paradiso, vt ibi ageret vitam felicem, quasi eam foris agere non posset, quid de tempore, quo foris fuit? nam læderetur a natura loci, nam neque haberet foris omne, quod vellet, neque etiam omne malū abesset, sed aliquid adesset, quod contristaret, scilicet loci inæqualitas in calido, & frigido, & alijs incommodis. Dicendum hoc certum esse, qd homo antequam de Paradiso expelleretur, siue antequam peccaret, vt verius dicatur nullam pœnalitatem habuit, quia neque aliquid concupiuit, quod non haberet neque aliquid habuit, quod habere vellet, quia istud esset pœna, siue per præsentiam rerum, siue absentiam. Et homo non debuit habere pœnam aliquam ante peccatum. Neq; enim ante peccatum etiam extra Paradisum pœnam habere poterat, neque post peccatum etiam in Paradiso existentes sine pœna esse poterant; ita enim eis accidit. Nam in Paradiso peccauerunt, & statim ibi pœna eos consecuta est; nā erubuerunt se ipsos, & operuerunt eas partes, quas pudendas putauerunt; cōfusi quoque sunt in Paradiso, cum Deus ab eis rationem exegit, cur laterent, & cum eis ibi perpetuę pœnæ sententiam intulit, supra 3. cap. Cum autem dicitur quomodo extra Paradisum manēs homo non lædebat. Dicitur potest vno modo, quod hoc fuit, quia pauco tempore foris fuit, & hoc verum est: Deus enim non formauerat hominē, vt foris maneret, sed intus; & ideo illico formatum tullit in paradiso, & in hoc momento temporis, vt ita dicamus nihil concupiuit, & nihil abhominatus est: & sic ex nulla parte potuit ei pœnari accidere, idest aliquid contra voluntatem eius; si autem diu foris maneret, accideret maior difficultas quando non incidere in commoda. Secundo fuit ex diuina dispositione: voluerat enim Deus hominē tandiu a pœna seruare immunem, quam diu seipsum seruare innocentem: ideo qui sine sensu doloris, & exteriori aduisione seruare potuit tres pueros in camino ignis Dan. 3. cap. potuit a fortiori Adam seruare sine aliqua pœnalitate quam diu fuit extra Paradisum, sed hoc certū est, qd valde paucum tempus fuit, scilicet cum formatus est statim fuit adductus illuc. Sed queretur quare scriptura loquens de Paradiso supra 2. cap. dixit produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visum, & ad vescendum suauem, Primo est respondendum quare dixit generaliter de productione ois ligni, & postea quare suauem, & pulchrū. Quantum ad primum dicendum, quod ligna produxit Deus de humo, idest de terra humida, & cōuenienter ponitur ibi vocabulum, humi, & non terræ; nam terra elementum notat: & ideo non dicit dispositionem immediatam ad aliquid; humus verò dicit terrā humidam, & illa est disposita ad generationem omnium de ea nascentiū; ideo dixit bene de humo; hoc tñ generalē fuit, tam in terrā extra Paradisum, quam in Paradiso, vt producerentur ibi arbores a Deo, cum generaliter dictū fuerit de tota terra, quod in die tertio produxerit ligna pomifera, & herbas, supra 1. cap. Sed de Paradiso dictum est nunc specialiter primum, quia propositum erat sacra scripturæ dare nobis cognitionem Paradisi, & eorum, quæ in ipso erant, cū aliter cognitionem habere non poteramus, nisi per reuelationem; & quia Paradisus est ortus, & in orto præcipuum quod est sunt arbores, debuit dici de productione arborum, Secundo fuit, quia homo in Pa-

radiso mansurus alendus erat, cum adhuc non haberet simpliciter vitam immortalem: cibus tamen hominis non debuit esse caro, quia non competiuit ei etiam in tota prima etate, ideo debuerit esse fructus arborum, quibus vescerentur; & vt videretur, qd haberet copiam horum dictum est, qd produxit lignū omne de humo. Tertio fuit, vt seruaretur artificii scripturę; nam supra 1. cap. cum agitur de creatione hominis in generali cum creatione aliarum rerum, dicitur qd dixit Deus viro, & femine; Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis semētem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, quia ergo ibi dabatur terrę nascencia in escam: ne videretur postea discordare cibus, quē in Paradiso homo habuit, expressit scriptura de productione lignorum. Quarto, & principaliter, quia scriptura intendit concludere peccatum Adæ, & exclusionē de Paradiso: fuit autem illa exclusio propter peccatum eius, qd fuit comedendo de fructu arboris; ideo scriptura debuit ostendere quomodo erant arbores in Paradiso, & sic dixit, qd Deus produxerat arbores de humo. De alio queretur, scilicet quare dicitur produxit Deus lignum pulchrum visum, & ad vescendum suauem. Dicendum, quod fuit primo ad notandum excellentiā Paradisi; erat enim Paradisus ortus cum multis arboribus ibi continerentur: & quia Paradisus cum sit speciale opus Dei debet esse excellentius ceteris rebus eiusdem generis, debuit ostendi excellentia eius. Et ista est in eo, quod essent ibi excellentiora ligna, quā alibi hoc signatur, cum dicitur qd erat ibi lignum pulchrum visum, & ad vescendum suauem: necesse est enim quod omne, quod in Paradiso est, & alibi sit excellentius in Paradiso quā alibi. Nam cum aliquid volutus valde nobile significare comparamus illud Paradiso, sic dicitur hic in litera in laudē terræ Sodomo-rum, quod irrigabatur sicut Paradisus Domini. Secundo fuit ad ostendendum statum hominis in Paradiso; posuerat Deus hominem ibi, & volebat quod ageret vitam felicem. Et quia adhuc non erat homo simpliciter immortalis, sed viuens vita animalis per cibum; debuit Deus prouidere de cibo. Et quia non erat homo manducaturus carnem, vt dictum est, sed arborum fructus, prouidendum fuit ei de optimis fructibus, vt nihil homo cuperet, quod non haberet, Rursus homo delectari debebat secundum visum, in quo sunt multæ delectationes: quia multas nobis rerum differentias ostendit: in visu autem pulchrum est, quod delectat; ideo debuit de vtroque principaliter prouideri. Et ad hoc dicitur quod produxit lignum pulchrum visum, & ad vescendum suauem; nam per pulchritudinem prouidentur in delectationibus visus, per suauitatem ad vescendum in delectationibus gustus. Tertio & principaliter fuit propter illa, quæ vult concludere scriptura; vult enim inferre Adam, & Euam expulsos de Paradiso, quia comederunt de ligno vetito eis, Non erat autem verisimile, quod ipsi vellent agere contra mandatum Dei, nisi aliquod motiuum forte haberent: illud enim fuit conditio ligni; si enim esset lignum parua nobilitatis, non impelleret motu forti, & adhuc dicitur supra 3. cap. quando Eua incitata fuit ad manducandum de ligno vetito suadente serpente, vidit mulier, qd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile: & tullit de fructu illius, & comedit, vt ergo artificiose inferatur de tentatione illa præmittitur in dispositione Paradisi, qd aliquid tale lignum ibi esset. Et sic dicitur qd produxit omne lignum pulchrum visum, & ad vescendum suauem, & ista est causa principalis.

Quæst. 142
Cur dixerit pulchrum visum, & ad vescendum suauem.

Quest. 143 Sed quæretur quare dicitur, q̄ produxit omne lignum pulchrum visu &c. quia sufficere videretur, q̄ Deus produxisset ligna pulchra visu, aut multa ligna pulchra visu. Dicendum, q̄ fuit primo ad ostendendum specialē laudem Paradisi. Nam sicut laus Paradisi erat, quod essent ibi ligna pulchra visu, & ad vespendum suavia; ita erat specialis, & propria laus Paradisi, q̄ essent ibi omnia ligna pulchra visu. Est enim Paradisus optima pars terre, & sicut in quolibet genere est dari optimū, per cuius accessum, aut recessum ab eo indicatur de singulis rebus illius generis quantum bonæ sint: ita per comparationem ad Paradisum iudicatur de alijs portionibus terræ, quæ melior, & quæ minus bona. Vnde & illa terra, quæ valde bona est comparatur simpliciter, & absolute Paradiso, sicut dicitur in litera de Iordane, quod irrigabatur sicut Paradisus Domini; quia tamē in alijs hortis egregijs erant multa ligna pulchra visu, & ad esum suavia, vt designaretur simpliciter optimū esse Paradisum, debuit dici, quod ibi erant omnia ligna pulchra visu. Nam si non essent ibi omnia, nō esset hortus optimus Paradisus, quia melior esset ille, in quo essent omnia ligna pulchra visu, & ad vescendum suavia. Secundo dicitur hoc, quia ita cōpetebat pro homine existēte in Paradiso: acturus autem erat ibi vitam felicem si non peccaret, vt dicit Damascenus, sed ad beatitudinem requirebatur, vt nihil cuperet homo, quod non haberet, & nihil adesse, quod contristaret. Talem enim statum dicit Augustinus hominis in Paradiso, lib. 14. de civi. Dei, cap. 10. Et tamen si non esset ibi omne pulchrum, posset homo cupere aliquod pulchrum, quod ibi non haberet: Et si non esset ibi omne suave ad vescendum, posset homo cupere aliquid suave, quod non haberet. Vt ergo nihil deesset de eo, quod homo cuperet; debuit esse omne lignum pulchrum ibi, & ad vescendum suave, & istud erat multum necessarium. Tertio ad reddendum verisimile illud, quod fuit in tentatione mulieris; nam dicitur, quod vidit mulier, q̄ bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructibus; & comedit. Diceret autem aliquis quomodo potuit esse aliquid lignum, tam pulchrum, & tam suave, quod moueret mulierem ad faciendum contra id, quod Deus iusserat, aut veterat? Respondetur, q̄ poterat esse aliquid tale, quia vbi erant omnia ligna pulchra, quæ sunt in tota natura rerum, poterat aliquid valde pulchrum inueniri, quod multum moueret. Secus si essent ibi pauca ligna pulchra, quia fortē inter illa non inueniretur aliquid tantæ pulchritudinis, vt tam nimium mouere posset. Quarto potuit hoc dici ad aggrauandum peccatum Euz, & Adæ, & ad alleuandum mandatū Dei. Si enim in Paradiso non esset nisi vnum lignum pulchrum: & suave, cetera essent pauca laudis: & de illo ligno vetuisset Deus hominibus manducare: videretur mandatū Dei valde durum ad seruandum, & peccatum hominum facile, & paruum, cum durum esset eis abstinere ab illo ligno, cū non haberent aliud pulchrum visu, & ad gustandum suave. Nunc autem cum dicitur, quod erat ibi omne lignum pulchrum visu, & c. apparet, quod mandatū Dei erat leue, quia etiā si veterat de illo manducare, relinquebantur multa alia pulchra, & suavia, de quibus possent manducare, & non esset eis durum abstinere: & peccatum hominum apparet graue, qui cum multa alia haberent, quibus vescerentur, de hoc, quod Deus veterat manducare voluerunt.

Quest. 144 Cū ligna Paradisi fuerint pulchritudine, nā erant ligna Paradisi excelsa nimis, quod per-

F tinet ad quandam dignitatem lignorum. Sic patet Ezech. 31. cap. scilicet, Cedri non fuerunt altiores illo in Paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summmitatem eius. Et ita cum compararet altitudinem illius arboris magna, de qua ibi loquitur, & diceret, q̄ eleuata est altitudo eius super omnia ligna regionis, transiuit ad comparandum arboribus Paradisi in altitudine, quasi non sint alia arbores alibi altiores. Dicendum verum esse, q̄ in Paradiso erant arbores valde excelsæ, & tamen non expressit hic scriptura de altitudine arborum, illarum. Primo, quia dicendo de pulchritudine, subintelligebatur; nam dicitur lignum pulchrum visu, quod videntem delectat: inter cetera autem, quæ arborum pulchram reddūt, est vnum illius celsitudo: ideo dicto, q̄ erant arbores pulchre in Paradiso, intelligebatur etiam, q̄ erant excelsæ. Et hoc colligitur Ezech. 31. cap. Nam postquam dictum est de altitudine arborum, quasi inde concludatur pulchritudo, adiungitur omne lignum Paradisi non est assimilatum illi, neque pulchritudini eius. Secundo fuit, quia dato, quod in pulchritudine nō intelligeretur altitudo, non diceret scriptura, nisi de pulchritudine, & non de altitudine; quia scriptura ibi dicit ista de lignis Paradisi, in quantum ordinantur ad tentationem foeminae, scilicet quod mouere poterant Euz ad desiderandum fructum, & tamen ad mouendum non faciebat aliquid altitudo. Sed solum pulchritudo fructus, & arboris, & suauitas fructus: ideo de altitudine nihil dictum est.

H Aliquis quæret an in Paradiso erant ligna aliqua nō fructifera, quæ vocamus ligna non pomifera. Dicit aliquis q̄ non, quia in Paradiso nihil erat inordinatū; superfluum autem tollit ordinem, ideo neque erat ibi superfluum aliquid, sed ligna non fructifera essent superflua in Paradiso, ergo non erant ibi. Primo, quia Paradisus erat hortus, in quo homo positus erat, vt ibi aleretur, sed ligna non fructifera non faciunt ad cibum. Secundo, quia inter nos ligna nō fructifera vtilia sunt, quia sumimus ea, vt materias diuersæ fabricationis: sed in Paradiso nulla fabricatio futura erat, quia neque ibi domus erant vtilis, vbi homines nudi erant, & prius est homini necessaria vestis, quā domus. Tertio, quia non videtur esse aliquid alterū, ad quod prodesse ligna illa: ergo ibi non essent. Dicendum, q̄ in Paradiso fuerunt ligna tam fructifera, quā non fructifera, quia dicitur hic, q̄ produxit Deus de humo in Paradiso omne lignum pulchrum visu; & tamē quædam ligna sunt non fructifera, quæ habent magnam pulchritudinem, ideo & illa esse debuerunt ibi, & fuerunt. Secundo patet expressè, quia Ezech. 31. cap. inter arbores Paradisi ponuntur aliquæ non fructifera: dicitur enim cedri non fuerunt altiores in Paradiso Dei, & abietes non adæquauerunt summmitatem eius: & tamen abietes sunt arbores non fructifera, quæ ad solas diuersas structuras profunt; ita de alijs infructiferis intelligendum est. Cum autem obijciatur non fuisse in Paradiso aliquid superuacuum, concedendū est, quia ibi erat magnus ordo. Et tamen dicendum q̄ ligna, licet essent non fructifera, non erant superuacua, cum prodesse ad pulchritudinem. Et hoc erat, q̄ in Paradiso petebatur, cum dicitur q̄ produxit Deus omne lignum pulchrum visu. Et cum specialiter obijciatur, q̄ erat Paradisus hortus. Dicendum q̄ homo erat positus in Paradiso non solum vt in canaculo, sed vt in loco habitationis suæ, & totius vite agendæ. Vnde non solum competebat ei, q̄ in gustu sufficeret, sed etiam q̄ in visu delectaret; quia singuli sensus expetunt delectationes suas: & ideo non solum fructus erant ibi necessarii, qui proderant in gustu, sed etiam ligna pulchra non fructifera, quæ delectarent visum. Ad secundum dicent-

Quest. 145 An Paradiso erant ligna non fructifera.

Quest. 146 Cur præponitur pulchritudine suauitatis.

Decisio.

Responsio ad arg.

Obiectio alia tollitur.

Quest. 147 Si pulchritudo prius mouit Euz, cur postuit esse suauitatem.

dicendum q̄ non proderant ibi ligna ad ædificia, quia nullum lignum caderetur, neque edificium aliquod construeretur; prodesse tamen ad delectandum visum secundum variam pulchritudinem. Ad tertium responsum est per dicta, quia hæc est vtilitas variorum lignorum Paradisi, vt per pulchra varietatem videntes condelectarent. Sed adhuc aliquis obijceret, q̄ nō erant ibi nisi ligna fructifera, quia supra 3. cap. & 2. c. dicit de omni ligno Paradisi comedere, de ligno autem scie boni, & mali ne comedas. Et ita de ligno omni comedere poterat, nisi de vno vetito, & tamen nō posset comedere de illis, si nō essent fructifera, ergo omnia erant fructifera. Respondetur q̄ non erant omnia fructifera, sed aliqua infructifera, & tamen hinc non sequitur omnia esse fructifera. Primo, quia illud non est mandatū sed licentia: alijs tenerentur manducare de omnibus, & tamen falsum est, cum satis esset, q̄ comederent de vno. Secundo, quia dato q̄ esset mandatū, est ibi distributio accommodata, scilicet de omni ligno paradisi, id est de omni ligno habenti fructum. Et sic Apostolus locutus est ostendens non esse discretionem ciborum iam faciendā, cum ait, omnis creatura Dei bona est, & nihil est reiiciendum. Et tamen non sequitur ex hoc q̄ si quis dederit alteri serpentes ad manducandum, vel lapides, q̄ debeat manducare: quia illud non intelligitur nisi de esca, quæ ordinariē, aut cōmuniter solet ab hominibus sumi, & cuius esus in se non est malus.

Cum dicatur q̄ produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suave, quare prius dictum est pulchrum visu, quam suave ad vescendum? Nam videtur q̄ potius deberet dici econtrario, cum arbores potius sint ad fructum, qui in cibum sumuntur, quam ad pulchritudinem. Dicit potest vno modo, q̄ in hoc non differt quid præponatur, aut postponatur, neque scriptura in hoc attendit, sed solum vt veritatem rerum aperiat. Et ita contigit vt hoc illi præponeret cum posset econtrario fieri. Secō potest dici q̄ factum est; quia debuit talis ordo esse: nā & sic principalis sit in arbore, q̄ fructus proficit ad gustum, quā ad delectandum visum; est tamen communius q̄ visum delectet, quā gustum: & ideo positum fuit primo de visu. Nam visum postunt delectare omnes arbores etiam non fructifera: ad esum autem solæ arbores fructiferae sunt suaves. Etiam non est arbor suavis nisi in fructu, est tamē pulchra ad visum per totū. Tertio & principaliter dicitur hoc in quantum ordinatur ad ea, quæ dicuntur post illud de tentatione; nam supra 3. cap. ponitur quomodo Euz peccauit manducans de ligno vetito. Manducauit autem, quia concupitit, concupitit autem, quia illecta fuit, allicere autē eam arbor potuit per duas condiciones suas, scilicet: quia habebat pulchritudinem, & suauitatem: ista autem due in mouendo istum ordinem habuerunt: quæ stimulata fuit mulier ad pulchritudinem, & non ad suauitatem. Cognoscebat enim pulchritudinem, & non suauitatem. Si enim aliquando prius Eua de illo ligno manducaisset, nosset eius suauitatem, & tunc suauitas cognita moueret eam ad edendum: tamen nō mouerat, quia non manducauerat: ideo suauitas nō mouebat, sed pulchritudo alliciebat: quia pulchritudo nota erat sibi per visum. Ideo in tentatione Euz potius fuit pulchritudo, quā suauitas: debuit ergo præponi, q̄ esset lignum pulchrum visu.

Sed tunc dicitur, cum sola pulchritudo nota esset, & non suauitas: & ita pulchritudo moueret, ad quid positum est vtrunque, scilicet q̄ erat lignum pulchrum visu, & ad vescendum suave? Dicendum quod vtrūque debuit exprimi. Primo, quia non solum dictum est hoc propter tentationem; sed quam propter alias

causas supra positas; & ad illas prodest vtrunque, licet non prodesse ad tentationem. Et præcipue cum facta scriptura notificaret nobis ea, quæ sunt in Paradiso: & ibi sunt fructus præcipui, & arbores, debuit illorum conditio nominari. Si autem dicerentur ligna pulchra visu nullo addito, pareretur, q̄ solū erant pulchra visu, sed non suauia ad cibum, sicut quadam arbores apud nos sunt, & contemnuntur: ideo debuit poni vtrunque. Secundo, quia etiam quantum ad tentationem, hoc prodest: nam licet sola pulchritudo nota esset, tamen suauitas in gustu mouebat: erat enim pulchritudo, vt habita, quia non poterat magis haberi quā sensu visus manifestè cognosci, & experiiri. Suauitas autem non erat cognita tanquam sensu habita: sed vt mente concepta, & illa sic mouebat sicut finis, vt conceptus mouet ad operandum: & non vt actus existens. Ita in tentatione ista id, quod mouebat vt finis, erat suauitas cibi, quia cupiebat mulier frui cibo illo suauis: & tamen non erat cognita ista suauitas, nisi per pulchritudinem, quæ testabatur omnem fructum suauem: magis ergo mouebat suauitas, quā pulchritudo, quia suauitas, vt finis & propter se: pulchritudo autem vt medium cognoscendi suauitatem. Ita autē est in bestijs, quæ in quibusdam sensibus non gaudent, nisi propter alios: ideo in quibusdam per se in alijs præcedens gaudent. Nam in auditu, & odoratu nō gaudent per se, sed in quantum referuntur ad gustum: vt non gaudet canis odore leporis, nisi quia per odorem inuenit eum ad comedendum, & auditu leporis non gaudet, nisi in quantum per hunc cognoscit prope esse leperem, sic dicit Aristot. lib. 3. Ethic. cap. de Temperantia: non est autem neq; alijs animalibus, secundum hos sensus delectatio præter secundum accidens non enim odoribus leporum canes gaudent, sed cibatione: sensum autem odor fecit: neque leo bouis voce, sed comestione; quoniam autem prope est per vocem sensit, & gaudere vtrique hac videtur, neq; videns, neque inueniens ceruum, vel agrestem caprā, sed quoniam cibum habebit. Ita ergo in presenti erat, quia suauitas per se delectabat, & per se querebatur: pulchritudo autem solum per accidens, scilicet solum in quantum ostendebat fructum esse suauem: cuius suauitas adhuc sensu non capiebatur, sed ratione. Et ob hoc scriptura circa hoc variat, quia aliquando ponit pulchritudinem ante suauitatem, & aliquando econtrario: præponitur aliquando pulchritudo, vt inuatur, q̄ illa secundum rem erat prima, quæ mouebat, quia illa primo capiebatur sensu. Aliquando præponitur suauitas ad vescendum, quia illa secundum intentionem erat prima, & vt finis: licet secundum sensum non esset prior. De primo patet supra 2. cap. scilicet, Produxit Deus omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suave. De secundo patet supra 3. cap. scilicet, Vidit igitur mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile.

Quæretur quare dicitur supra 2. quod lignum vite erat in medio Paradisi, lignum etiam boni, & mali? Aliquis fortē dicit hoc factum, quia non erant pulchra lignorum genera in Paradiso; vnde neq; potuit plura nominare. Dicendum, q̄ non stat, quia statim dictum est, q̄ produxit Deus omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suave: & tamen in omnibus lignis pulchris plures sunt quā duæ species: ergo nō fuerunt propter hoc posita ista duo ligna. Secundo, quia constat, q̄ erant ibi plura alia, scilicet cedri, abietes, & platani: Ezech. 31. cap. scilicet, cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, & abietes non adæquauerunt summmitatem eius, & platani non fuerunt æque strobibus illius: & adiungitur statim, omne lignum Paradisi nō est assimilatum illi. Et ita omnia ista tria ligna

Cap. 10.

Quest. 148 Cur dicit, q̄ lignum vite erat in medio Paradisi.

Ligna nominata in Paradiso erant: ergo non erant ibi sola duo, id est lignum scientiæ boni, & mali, & lignum vitæ. Aliter potest induci secundum quosdam, quod istud sit ad reddendum verisimile, quod præmissum fuerat, scilicet quod Deus produxerat de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vespendum suave. Et apparet, quod ita esset, quia etiam lignum vitæ ibi erat, & lignum scientiæ boni, & mali: & non potest aliquod lignum preciosius estimari, quam ista. Dicendum, quod ista introductio haberet locum, si verè lignum scientiæ boni, & mali daret scientiam, & aliud lignum daret vitam: quia non sunt aliqua preciosiora, quam sapere, & vivere: & tamen non nominantur ambo ligna ab his proprietatibus, sed lignum scientiæ boni, & mali. Est ergo dicendum quod scriptura nominavit ista ligna, agit de tetrastichone primorum parcedum, & expulsiōe eorum de Paradiso, & quæ expulsiō fuit propter peccatū comedendo de ligno vitæ: & illud est sciæ boni, & mali: ideo præmittitur, quod tale lignum erat in Paradiso: patet hæc, quia supra 3. cap. dicitur quod serpens quæsit, quare de illo ligno non manducabant: & Deus dixerat supra 2. cap. de ligno autem sciæ boni, & mali ne comedas: ut igitur sciretur, quod tale lignum erat in Paradiso: debuit scriptura, quando ponebat descriptionem Paradisi, ostendere, quod ibi esset: & sic de illo expressum est. Sed obijciatur, quod istud esset ad exprimendum de ligno sciæ boni, & mali, & tamen de ligno vitæ nulla causa erat exprimenda, quia in illo non peccatum fuit. Dicendum quod fuit causa exprimendi de his duobus lignis, quia hæc duo faciebant ad propositum scripturæ: vult enim concludere scriptura expulsiōem primorum parentum de Paradiso, quæ est propter peccatum: & hic sunt duo, primum est quid est, in quo peccatum est: secundum quid est, quo homines per peccatum caruerunt. Ad hæc duo faciunt ista duo ligna. Nam in ligno sciæ boni, & mali fuit commissum peccatū: lignum autem vitæ fuit cuius esu homo privatus est pro peccato. Et quia de his duobus postea metio fieri debebat, præmissum est in descriptione Paradisi, quod ista duo ligna ibi essent. Nam de ligno sciæ boni, & mali dicitur supra 2. cap. de ligno sciæ boni, & mali ne comedas, de ligno vitæ dicitur supra 3. cap. ne forte mittat manum suam: & comedat de ligno vitæ: & vivat in eternum. Dicitur quare de alijs lignis Paradisi non facta est expressio. Dicitur quod erant multa alia ligna preciosa in Paradiso: & tamen non debuit fieri expressa mentio de illis, & ratio est: quia non conveniebat intentioni sacræ scripturæ. Fuit enim intentio eius ostendere fuisse Paradisum terrestrem: & qualis erat, ut concluderet quomodo ibi homo fuit: & quomodo inde exclusus est. Et ad hoc debuit ostendi, quod Paradisus erat locus excellens, ut sciretur quantum honorem Deus faciebat naturæ humanæ constituendo eam ibi: & videretur quantum bonum homo perdidit per peccatum: ob hoc tamen non fuit necesse poni singulas excellentias Paradisi: sed satis fuit sermone generali id dici, quod factum est in quantum dictum fuit, quod erat in Paradiso omne lignum pulchrum &c. & de fluminibus Paradisi. Et quia ea quæ generaliter faciebant ad statum hominis in Paradiso satis erat dici generaliter, quæ verò specialiter faciebant, erant specialiter dicenda. Et quia arbores Paradisi communiter non faciebant ad statum hominis in Paradiso, nisi in generali, scilicet in quantum reddebant Paradisum locum excellentem, fuit satis dici, quod erat ibi omne lignum pulchrum visu, & ad vespendum suave: quia ista duo reddebant locum amenum: aliqua autem ligna erant, quæ in speciali pertinebant ad statum hominis, scilicet lignum illud, in quo peccavit: & lignum illud cuius cibo in speciali privatus est: ideo de illis solis debuit dici,

Responsio vera.

Obiectio. Responsio.

Cur de alijs arboribus paradisi non fit mentio.

Fuerunt autem hæc lignum scientiæ boni, & mali: & lignum vitæ, ut tactum est: ideo de his debuit dici in speciali. Si autem aliqua alia pertinuisent ad statum hominis in Paradiso, de illis quoque dictum esset: sed non pertinent aliqua alia, ideo de his solis expressum est. Est enim sacra scriptura multum artificiosa in narrationibus suis: & ideo non narrat singula, quæ tangunt rem illam de qua agit: sed solum ea, quæ faciunt ad intentionem narrantis. Sicut frequenter dicitur concepit, & peperit: & tamen certum est, quod inter concipere, & parere multa fuerunt, quæ sacra scriptura non narrat, quia non pertinent ad intentionem eius. Sic enim supra 4. & 5. cap. illi qui ponuntur ibi multos filios genuerunt: & tamen 5. cap. non ponitur nisi cuiuslibet unus filius. Et hoc est, quia ille solus faciebat ad intentionem scripturæ, scilicet ut deduceretur in ea primæ ætatis ab Adam usque ad Noe, qui solus cum domo sua superavit in diluivio. Quia verò dicitur de ligno scientiæ boni, & mali, & de ligno vitæ est primo dubium an lignum scientiæ boni, & mali esset aliquod lignum vitæ. Aliqui dicunt, quod non: immo lignum vitæ dicebatur ad signandum aliquid, & similiter lignum scientiæ boni, & mali: & non erant vera ligna. Sic enim volunt per lignum scientiæ boni, & mali transgressi mandati experimentum, ut dicit Augustinus lib. 13. de civitate Dei, cap. 21. Dicendum, quod aliqui fuerunt, qui totum Paradisum terrestrem spiritualiter solum intelligendum esse voluerunt, quod non esset aliquis locus corporalis: & consequenter omnia, quæ in Paradiso fuisse dicuntur spiritualiter accipienda erunt: & ideo lignum scientiæ boni, & mali. Sic tenet Origenes cuius opinionem cōfutat Epiphanius episcopus Cyprien. ostendens esse locum corporale: & quæ ibi esse dicuntur, esse corporalia: & ideo lignum scientiæ boni, & mali aliquid esse: cui fauet Hieronymus, qui transulit epistolas cōfutationum, quas in Græco scripserat, in Latinum. Secundo apparet hoc ex assertione Augusti lib. 13. de civitate Dei, cap. 20. vbi dicit lignum scientiæ boni, & mali fuisse lignum, vel arborem, & non esse malam. Tertio, quia ipse Augustus, eodem lib. 21. cap. tangit opinionem illorum, qui dicunt Paradisum esse solum spiritualiter intelligendum, & improbat eam, cum dicit: vnde nota nullum rotum ipsi Paradisum, vbi primi homines parentes generis humani sacræ scripturæ veritate fuisse narratur, ad intelligibilia referunt: arboresque illas, & ligna fructifera in virtutes vitæ, moresque conuertunt, tanquam visibilia, & corporalia illa non fuerunt. Sed intelligibilia significantur causa dicta fuerint. Et ibi postea confutat hoc, dicens, quod ista secundum veritatem fuerunt: & tamen per ipsa possumus aliquid specialiter intelligere, sicut Sara, & Agar fuerunt in veritate duæ uxores Abraham, quæ pepererant ei filios; & tamen per illas significamus duo testamēta, sicut Apostolus dixit ad Galat. 3. cap. ita Paradisus vere est, & flumina eius, & ligna; & tamen aliquid significant. Et ponit significationem dicens; nemo itaque prohibet Paradisum, vita beatorum; quatuor eius flumina, quatuor virtutes; Prudentiā, Fortitudinē, Temperantiā, atque Iustitiā. Et ligna eius omnes viles disciplinas: & lignorum fructus mores piorum, & lignum vitæ ipsarum bonorum omnium matrem sapientiam: lignum scientiæ boni, & mali transgressi mandati experimentum. Quarto, patet ex ipsa litera sacræ scripturæ, quia supra 2. cap. Deus expresse vetuit Adæ manducare de ligno scientiæ boni, & mali: etiam mulieri dixit, quod de omnibus alijs lignis manducarent, & de illo non supra 3. cap. Et istud lignum dicitur plantatum in Paradiso, & de terra productum, supra 2. cap. Sed nasci de terra pertinet ad aliquid quod vere est, &

An arbor scientiæ boni, & mali esset aliqd lignū vitæ.

non

Quæst. 1. Cur dicitur lignum sciæ boni, & mali.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio. Pulchrum Salomonis dicitur.

nō ad id quod spiritualiter intelligitur: ergo erat illud bonum lignum: & ita concedendum est. Sed tūc est dubium quare vocatur lignum sciæ boni, & mali. Aliqui dicunt hoc fuisse, quia verè dabat fructus illius arboris cognitionem boni, & mali. Sic dicit Iosephus, lib. 1. Antiquitatum, scilicet, in hoc enim posuit plantationem vitæ arboremque prudentiæ, quæ cognosceretur, quid esset bonum, quidve malum, & postea dicit, illa namque plantatio causa erat acuminis, & intellectus. Sed Nicolaus dicit hoc non esse verum, quia corporale non poterat agere aliquid in spirituale, quia non communicat in materia. Sed obijciatur contra Nicolaum, quia Deus produxit ista duo ligna, scilicet lignum vitæ, & lignum sciæ, sed lignum vitæ verè vitam conferebat, ut omnes concedunt, ergo & lignum sciæ conferet sciām. Dicendum, quod non est simile, quia dare vitam satis convenit ligno illi, & non soli illi, sed & omnibus cibis, quia omnis cibus dat vitam, & per nutritionem vivimus: & quamdiu vivimus, nutrimur, & ex eisdem sumimus, id est vitæ habemus, & nutrimur: sed an lignum illud daret vitam in eternum, erat dubium, & quomodo daret: licet enim anima det vitam, tamen vivimus per hoc quod corpus participat vitam animæ: & quia corporalia delectationem habent ad corpus, & possunt facere directè ad vitam: nam si non possent dare aut continuare vitam, non possent illam auferre: sed quædam corporalia, id est cibi sumpti vitam auferunt: ergo & alij cibi vitam præstabant. De scientia non est sic, quia certum est quod nullum lignum, neque aliquid ens corporale habet actionem super intellectum, qui est aliquid potentia immateriale. Sed dicendum, quod neque Nicolaus omnino cōvenienter redarguit Iosephum, quia licet ligna non agant aliquid directè super intellectum, possunt agere aliquid indirectè, quia agent aliquid directè super corpus, & illud reducentur indirectè ad intellectum. Sicut enim omne per accidens reducitur ad per se, ita omne indirectum reducitur ad directum: non enim poterit aliquid super aliud agere indirectè, nisi egerit super aliquid directè: quia per accidens, & indirectè non possunt esse prima simpliciter. Et ita est in cibis, quæ directè agunt in corpus: & sic agendo in illud agunt indirectè in intellectum in quantum intellectus corporeo organo indiget ad percipiendum intelligibilia, siue cognoscibilia: organum autem, quia est corporeum alteratur per corporalia ad bene, vel male se habere: & quia indistincto organo impeditur actio intellectus, facient per accidens ad non bene intelligere ea, quæ per se faciunt ad malam habitudinē organi: & ideo poterunt aliquid cibi facere ad acumen ingenij. Secundo patet hoc, quia contrarietates inveniuntur intra idem genus: si ergo aliquid cibus tollit memoriā, & aliquid cōfert memoriā, & si aliquid tollit acumen ingenij conferendo hebetudinem, aliquid dabit acumen: sed certum est aliquos cibos dare hebetudinem, & memoriā tollere, ut experimur; ergo & aliquid erunt, qui acumen ingenij dabunt. Tertio quia Isai. 8. cap. dicitur de Emanuel, quem virgo pariet, quod butyrum, & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum: ex quo manifestum est, quod licet ille puer natus non indigeret butyro, aut melle, vel aliqua alia re ad sciendum, quia Deus erat, cum butyrum, & mel faciant ad sciendum eligere, & cognoscendum eligibilia, quia aliās frustra ponentur ista ad significandum sapientiam in Emanuel potiusquam habere capillos, vel comedere panem. Quarto, quia Salomon hoc testatur, scilicet quod vinum repugnet sapientiæ, & aqua conferat ad illā, Eccl. 2. cap. cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meā, ut animum meum transferrem ad sapientiam. Sed si

cur inveniatur in istis iuvare ad sapientiam, vel contrariū facere, inveniari poterit in arboribus; ergo non erat inconueniens, quod arbor aliqua esset in Paradiso, quæ ad sapientiam conferret disponendo valde organa servientia intellectui, & illa vocabitur arbor sciæ boni, & mali. Dicendum tū, quod licet posset aliqua talis arbor esse, & probationes Nicolai non obstant, sicut hic ostensum est, & etiam late dictum fuit supra cap. 2. q. 1. tamē an talis arbor ibi fuerit, & specialiter an illa fuerit talis, & ob hoc sic vocata, non concedimus. Neque est intendimus astruere opinionem Iosephi: ille enim vult, quod fuerit ista arbor scientiæ boni, & mali, scilicet, quod homines non haberent prius prudentiam, & cognitionem rerum, & manducando de illa arbore statim habuerunt cognitionē, & agnouerunt se esse nudos: & tamen certum est, quod ista non sunt vera, vt infra declarabitur. Alij autem dicunt, quod vocatur ista arbor scientiæ boni, & mali, non quod habuerit hoc nomen per naturam, sed ab occasione, scilicet quia accidit, quod homo gustando de fructu illius arboris cognosceret bonum, & malum, non quidem per prudentiam, quia illud sciam cognoverat, sed per experientiam, quia cognitionem nondum acceperat. Sic tenuimus supra 2. cap. quæst. 1. Et iste est modus exponendi communis: sic enim dicit Magister, lib. 2. Sentent. dist. 17. scilicet, lignum autem scientiæ boni, & mali non à natura hoc nomen accepit, sed ab occasione rei postea secuta. Arbor enim illa non erat mala, sed scientiæ boni, & mali ideo dicta est, quia post prohibitionem erat in illa transgressio futura, quæ homo experiendo disceret quid esset inter obedientiæ bonum, & inobedientiæ malum. Non ergo de fructu, qui inde nasceretur positum est illud nomen, sed de re transgressionem secuta: cognovit enim homo priusquam tangeret hoc lignum bonum, & malum, sed bonum per prudentiā, & experientiam: malum verò per prudentiam tantum, quod etiam per experientiam tantum novit usurpato ligno vitæ, quia per experientiam mali didicit, quod sit inter bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ. Idem modus exponendi est in historia Scholastica, ut malum dicatur agritudo, bonum sanitas, sed lignum scientiæ boni, & mali dictum est, ex eo, quod secutum est post comestionem: prius enim nesciebat homo, quid esset malum; quia non expertus; bonum dicimus sanitatem, & firmitatem; malum verò agritudinem, & imbecillitatem, quæ nondum senserat: agnouerat quidem ea per scientiam, quia ex vno contrarium nascitur reliquum, sed non per experientiam, ut medicus dum sanus est, novit morbos, sed cum egrotat magis cognoscit, quia novit & sentit; sicut de puero delicate nutrito dicitur, quod nondum novit quid sit malum; immo non novit quid sit bonum, & malum. Secundum istam expositionem, quæ est cōis omnium sapientium debet dici, quod lignum scientiæ boni, & mali non erat malum, vt Augustinus dicit lib. 13. de civitate Dei, cap. 20. sed erat bonum. Etiam dicendum quod per eius fructus comestionem non acquirebatur aliqua cognitio, sed solū dictum est sic ab euentu, quia post comestionem cognitum est bonum, & malum per experientiam, scilicet quid distet inter bonum, quod est obedientia, & malū quod est inobedientia; nam per obedientiam fuerat homo fecit, per inobedientiam incepit miser esse, aut mala pati. Sed quaeretur quæ, & à quo impositum fuit hoc nomen arbori illi, ut vocaretur scientiæ boni, & mali. Dicendum, quod tenendo præcedentem expositionem non fuit huic ligno impositum hoc nomen ab initio, sed vel nomen non habebat, vel non habebat hoc, sed aliud; nam oēs dicunt, quod habuit nomen ex re inde secuta, scilicet quod cognoverunt primi parentes malum per experientiam, quod prius non cognoscebant, sed prius est

Quæst. 15.

Cōfutatio opinionis Iosephi.

Quæst. 159. Quando, & à quo fuit impositum hoc nomen illi arbori.

est id, à quo nomen imponitur rei, quam ipsum nomen, ergo cum ista cognitio experientialis fuerit post peccatum, non potuit nomen istud prius imponi. Et tunc dicendum erit, quod non fuit nomen à Deo impositum, sed fuit postea, vel ab Adam, vel à Moyse. Nam si Deus aliquod nomen imponeret rei, imponeret illud à principio, & secundum naturam suam, & non à casu; istud tamen postea impositum est. Si autem teneatur opinio Iosephi debet dici, quod istud nomen fuit positum ligno à principio, quia comperebat ei secundam naturam suam, scilicet quod daret cognitionem de bono, & malo: & tunc poterat dici, quod imponeretur nomen à Deo, vel ab Adam: cum Deus imposerit quibusdam rebus nomina: alijs verò Adam: & tamen opinio Iosephi falsa est, quantum ad totum quod ille asserit; ideo non potuit nomen hoc esse huius arboris à principio: & tamen an prius positum nomen ab Adam, vel à Moyse (nam ab alio non poterat poni) non constat, sed tangitur sequenti quaestione. Sed obijciatur, quod fuerit à Deo impositum hoc nomen, nam ita locutus est Deus, scilicet ex omni ligno Paradisi comedere, de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas: ergo Deus impositum hoc nomen, cum ante euentum rei sic locutus fuerit, supra 2. cap. Dicendum, quod si accipiatur illud dictum esse sub eis verbis, quae ponuntur ibi, & porteret dici nomen impositum esse à Deo, vel ab Adam ante peccatum, & imponeretur ab alia ratione: & tamen non fuerunt illa verba dicta, sed alia, quae hoc significabant, & hoc fuit anticipationis figura, ut dicitur statim.

Quaest. 114
Cur vocetur lignum scientiae boni, & mali secundum rei veritatem.

Nunc redeundum est ad ostendendum quare secundum veritatem vocetur illud lignum scientiae boni, & mali. Dicendum, quod non vocabatur sic quasi in illo esset virtus ad dandum cognitionem boni, & mali; quia cum cibi conferant ad intellectum disponendo organa, non solum aliqua vna arbor hoc haberet, sed multa arbores, sicut nunc multi cibi conferant ad acumen ingenij. Secundo, quia si vocaretur sic arbor illa, quasi hoc haberet excellentius inter ceteras arbores, quod conferbat ad acumen ingenij, non vetaret Deus homini de fructu illius arboris manducare, cum Deus vellet, quod homines haberent omnem perfectionem humanam naturalem, sed vetaret de aliqua alia arbore manducare: nam satis erat de hac, vel de illa vetare: dicitur tamen illa, de qua vetaretur, esse pulchra visu, & putaretur suavis ad cibum. Et dicendum est, quod istud nomen non fuit impositum propter cognitionem mali experientialem, quae inde secuta est, quia omnia, qui artificiosè scribit, sic scribere debet, ut ex eo, quod scribit, appareat causa omnium, quae in scriptura sua habentur, & non sit aliunde querenda, quia sic habet scriptura integritatem; idem est in artificioso eloquio, ut nihil extra peti debeat, quod causam reddat eius, quod est; tamen in toto hoc, quod scribitur supra 3. cap. ubi habetur de tentatione, & peccato primorum parentum, & de his, quae consecuta sunt peccatum, non habetur aliquid, quod consequatur peccatum, ex quo possit poni hoc nomen: ergo non fuit positum propter sequentia ad peccatum: immo si propter sequentia ad peccatum imponi nomen debuisset, potius vocaretur lignum apertionis oculorum, aut lignum nuditatis: & tamen nullum nomen horum impositum fuit: ergo non fuit impositum nomen ab euentu hoc, quia supra 3. cap. dicitur, tulit mulier de fructu ligni illius, & comedit, deditque viro suo, qui comedit, & aperti sunt oculi amborum, cumque cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus. Et ita non ponitur post peccatum aliqua cognitio boni, & mali, sed solum apertio oculorum, & cognitio nuditatis. Si autem dicitur apertos fuisse oculos amborum,

& vidisse se nudos, fuit cognitio boni, & mali. Dicitur, quod nihil valet, quia istud trahitur per argumentum, & non ex verbis, quae in litera ponuntur: sed inueniri potest ex litera aliud, unde trahatur nomen: ergo non est illud asserendum. Dicitur ergo, quod hoc nomen fuit impositum arbori per falsitatem ex verbis diaboli, siue serpentis tentantis; nam dixit serpens mulieris, cur praecipit vobis Deus, ut non comedereis de omni ligno Paradisi? & cum respondisset mulier, adiecit serpens nequaquam morte moriemini: scit enim Deus, quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum, & malum. Ecce dixit serpens, quod homines comedentes de ligno illo essent scientes bonum, & malum: ideo vocatum est postea lignum illud scientiae boni, & mali. Non est tamen verum, quod comedendo de illo scirent aliquid, quod prius nescierant, quasi arbor aliquid conferret ad hoc, sicut diabolus innuebat, sed ob hoc mentitus est diabolus, ut alliceret mulierem ad comedendum de fructu vetito.

Determinatio secundum rei veritatem.

Etiam dicendum, quod non fiat, quod nominetur lignum scientiae boni, & mali quasi ex illius cibo sciverint homines bonum, & malum per experientiam, quia sic accipitur scire in malum, scilicet experiri malum, & tamen sacra scriptura non accipit scire bonum, & malum in malum, sed in laudem; ergo non potest illo modo teneri. Pater, quia ita dixit diabolus: eritis scientes bonum, & malum: & tamen ibi non potest accipi pro malo secundum experientiam, quia istud dicitur in perfectionem, & pati malum; sed certum est, quod diabolus non diceret in ista significatione, cum solus dicat ad incitandum mulierem ad comedendum; mulier autem non incitaretur nisi per bonum, & laudabile, quod esset valde concupiscibile, ergo cum dixit scientes bonum, & malum, non accipitur pro scire secundum experientiam, sed scire absolute, quod importat perfectionem. Secundo, quia dicitur supra 3. cap. eritis sicut dii scientes bonum, & malum: sed certum est quod Deus, aut dii non sciverint bonum, & malum per experientiam, cum Deus nullum malum pati possit, sed quicquid scit, cognoscat cognitione absoluta: Ergo ita accipietur cognitio boni, & mali. Tertio, quod etiam Deus hoc dixit, vel Angelus loco Dei, Ecce Adam factus est quasi vnus ex vobis sciens bonum, & malum: & dixit pro Angelis bonis, vel pro personis diuinis: & tamen certum est, quod neque Angeli boni, neque personae diuinae habent cognitionem mali per experientiam. Et non inuenitur aliter ibi cognitio boni, & mali, quam sicut ibi dictum est: ergo non vocatur arbor scientiae boni, & mali ex cognitione mali per experientiam, sed ex cognitione absoluta, quae est laudabilis, & appetibilis. Et in hoc certum est, quod diabolus mentitus est, quia Adam, & Eua non cognouerunt bonum, & malum comedendo de fructu arboris, sicut diabolus testatus est. Primo, quia diabolus dixit hoc pro aliqua perfectione, & tamen comedendo de illo fructu non affecuti fuerunt homines aliqua perfectionem absolutam, sed incurrerunt in multis imperfectionibus. Secundo, quia dixit nequaquam moriemini; & hoc est contra id, quod Deus dixerat, quacumque hora comederis ex eo, morte morieris, supra 2. cap. Serpens asseruit simpliciter, quod non morerentur: & ita mentitus est volendo facere Deum mendacem. Tertio, quia dixit, eritis sicut dii scientes bonum, & malum: & tamen acceperunt maiorem perfectionem, quam habuerant, sed ceciderunt ab ea, quam habebant, vel si accipiatur totum sub vno contextu, eritis sicut dii scientes bonum, & malum, id est scientes bonum, & malum eo modo, quo dii sciunt: falsum

Quaest. 117
An haec arbor acciperit nomen ex verbis diaboli an ex perueniente de secuta.

Decisio si quis.

Quaest. 116
Adam, aut Moyse impositum hoc nomen arbori.

Nota anticipationem, per quam multa soluntur in sacra scriptura.

fama fuit, quia non sciuerunt sicut Deus, sed sicut qui experitur, & ille modus cognoscendi non dicit perfectionem. Dicendum ergo, quod arbor scientiae boni, & mali accepit hoc nomen, ex eo, quod serpens dixit eritis sicut dii scientes bonum, & malum, quia non inueniatur aliquid de cognitione boni, & mali, nisi illud ibi. Et postea quando Deus illud dixit quasi repetendo verba diaboli per ironiam. Etiam dicendum, quod scire bonum, & malum accipitur ibi in bona significatione, ut significat aliquid perfectum, quale Deo comperit, cum dixit eritis sicut dii scientes bonum, & malum. Et dicendum, quod diabolus dixit bonum, & malum, id est omnia, scilicet scientes omnia, haec est enim magna perfectio, & solius Dei, quod omnia sciat: & tamen ut diceret omnia dixit bonum, & malum more vulgari, quasi omne, quod est aut cogitatur sufficenter distinguatur per bonum, & malum, & non possit aliquid inueniri, quod non sit, aut bonum, aut malum. Etiam dicit quod falso impositum est nomen, id est ex falso, scilicet, quia diabolus certificauerat hominem, quod sciret bonum, & malum, id est omnia, & cupiens hoc assensu suadenti serpenti, & comedit de ligno vetito.

Nunc redeundo ad id, quod petebatur supra quaestione 113. dicitur, quod istud nomen, scilicet lignum scientiae boni, & mali non fuit impositum illi arbori à Deo, etiam non fuit impositum ei ab Adam, quando dedit nomina animalibus, sed necesse est postea impositum fuisse ab Adam, vel à Moyse, cum accepit nomen istud, ex eo quod dixit serpens. Si autem obijciatur, quod dixit Deus ex omni ligno Paradisi comedere: de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas; & nondum peccauerat homo, & etiam nondum imposerat nomina rebus: ergo Deus impositum nomen istud, quia ipse eo usus est, antequam quicquam illud proferret. Dicendum, quod non impositum fuit istud nomen, neque fuit impositum ante peccatum, ibi tamē ponitur, quod Deus sic dixerit. Et est istud dictum per anticipationem, scilicet, quia eo tempore, quo Deus locutus est ad Adam, ne comederet de ligno illo, non vocabatur lignum scientiae boni, & mali, sed postea vocatum est sic. Et quia quando Moyse istud scripsit vocabatur sic, potuit hoc nomine illud appellare, licet non sic vocaretur, quando Deus de illo dixit ad Adam: & ita est de multis alijs in sacra scriptura. Sic est enim de vrbe Bethlehē, quae prius vocabatur Efrata, sicut innuitur Michae 5. & Mat. 2. c. & postea impositum est sibi nomen Bethlehē, magna fatuitate, quae fuit tempore Neemi, ut Hebraei volunt, & Isidorus aliquantulum concordat cum hoc lib. 15. Etym. c. 1. & tamen inf. 42. cap. cum agitur de morte Rachelis, & loquitur Iacob introducit, quod vocetur Bethlehē, & est anticipatio, quia licet non sic vocabatur eo tempore, quo agebantur ea, de quibus ibi habetur, tamen vocabatur sic eo tempore, quo agebantur ea, de quibus ibi habetur, cum vocabatur sic eo tempore, quo illa scripta sunt, & potuit auctor, i. scriptor uti illo vocabulo. Et ista anticipatio causat multas difficultates legentibus sacram scripturam. Et istud apparet, quod ita sit: nam istud nomen non ponitur in scriptura ante locum illum, quando dicitur supra secundo cap. Produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vespendum suauis, lignum etiam vitae in medio Paradisi, lignumque scientiae boni, & mali: & tamen certum est, quod Moyse loquitur, qui est scriptor, cum sit ibi relatio rerum simplex, & non introducuntur verba alieuius: ideo in omnibus sequentibus potuit Moyse ponere illud nomen, quasi iam esset, & tamē postea introducuntur verba Dei ad Adam, scilicet ex omni ligno Paradisi comedere: ideo ponitur

Alph. Tost. super Gen.

dicere ponendo hoc nomen; de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas. Et tamen dicendo, quod Deus non dixit illud nomen, quando locutus est ad Adam, sed forte vsus est alio nomine, quod illa arbor haberet, aut quod Deus sibi imponeret, aut expressit arborem per circumlocationem, quae poterat fieri duobus modis; vno modo demonstrando, ut si esset Adam iuxta illam arborem, quando Deus ei loqueretur, & diceret, ex omni arbore Paradisi comedere: de ista autem arbore non comedas, ostendendo illam ad oculum. Alio modo poterat fieri per expressionem nominum aequalentium; ut si diceret, non comedas de arbore, quae est in tali, aut tali loco, vel de arbore, quae est in medio Paradisi.

Secundo patet hoc per nominationem, quam fecit Eua. Nam quando quaesuit serpens ab Eua, quare non comedebat de fructu omnium arborum, dixit illa de fructu lignorum, quae sunt in Paradiso vescimur, de fructu verò ligni, quod est in medio Paradisi praecipit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud. Et ita mulier vocauit lignum illud, lignum, quod est in medio Paradisi, supra 3. cap. Et non lignum scientiae boni, & mali, ergo ita Deus potuit illud nominare, & verisimile est potius, quod nominauerit, quam quod nominauerit lignum scientiae boni, & mali.

Quaest. 117
Probano, quod Deus non impositum hoc nomen illi arbori.

Apparet etiam istud primum, scilicet quod Deus non impositum istud nomen illi arbori, neque ita vocauit eam, quando ad Adam locutus est, quia si vocaret eam lignum scientiae boni, & mali: aut hoc diceretur, quia conferbat scientiam boni, & mali adiutuando ad eam disponendo organa ad illam habendam, aut quia per comestionem de fructu illius arboris accidit homini, quod cognosceret, & bonum, & malum per experientiam, sicut communiter exponitur, & dictum est supra quaest. 112. Non potest accipi primo modo, quia tunc videretur Deus imponere praecipuum graue, scilicet, quod homines non comederent de illo, per quod efficerentur sapientes, nam nihil est maius in humanis perfectionibus, quam sapientem esse, cum altissima potentiarum humanarum sit intellectus potissime cum istud possent homines assequi sine labore: ergo nihil difficilius in mandatis esse poterat: & consequenter peccatum hominis videretur multum alleuari, cum pro desiderio talis rei egerit contra mandatum Dei. Secundo, quia in hoc verificaretur verbum serpentis, scilicet nequaquam moriemini: scit enim Deus, quod quacumque die comederitis aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum, & malum: & tamen diabolus locutus est falsum: ergo non diceret hoc Deus. Ex quo dicendum est, quod etiam si arbor illa verè haberet hanc dandi scientiam, vel acumen ingenij proprietatem, non vocaret eam Deus arborem scientiae boni, & mali, quia ex verbis suis appareret mandatum eius valde graue, quod erat incoueniens: si autem iuberet de illa comedere, tunc eam sic vocaret, alio ergo nomine vsus est. Si autem acciperetur in secundo modo, etiam non vocaret sic Deus illam arborem, quia tunc istud dicendo, designaret homini, quod peccaturus esset, & peccato incurreret in experientiam mali. Et istud est valde inconuenienter dictum, quia sic homo esset praecius sui casus antequam peccaret, quod est absurdum. Item autem posset homo euitare peccatum, aut non si non posset euitare, quin de fructu illo comederet si quacuq; immo irrationabiliter Deus maderet homini, ne comederet, quia erat impossibile, quod non comederet, & etiam non imputaret sibi ad peccatum cum illud vetare non posset. Si autem posset euitare illud, & de facto vitaret, non comederet de arbore: & ita non cognosceret bonum, & malum per experientiam, & sic falsa esset pronuntiatio

N Dei

Dei prænunciando homini in nomine arboris, quod cogniturus esset malum per experiētiam, ergo Deus non diceret istud, etiam in secundo sensu: & ita nullo modo.

Secundum etiam non stat, scilicet, quod Adā imponeret istud nomen ante peccatum, nam poterat cogitari, quod Adam imponeret aliquod nomen huic arbori, sicut imposuit omnibus animalibus, sup. 2. cap. Et istud satis erat verisimile, sed est dicendum, quod hoc dato non imponeret ipse hoc nomen ante peccatum. Nam tunc, aut imponeret in primo sensu, id est quod arbor illa haberet vim acendi ingenium, aut in secundo sensu, scilicet, quod per comestionem illius peccaturus esset, & cogniturus malum per experiētiam. Non potest stare primus versus primo, quia non est verum, quod haberet arbor illam vim: nam tunc diabolus verum diceret, scilicet quacunq; hora comederitis aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum, & malum: & tamen diabolus mentitus est. Secundo, quia si talem vim haberet illa arbor, quando homo manducauit de illa, accepisset aliquam cognitionem, sed nullam accepit, cum non cognouerit, nisi malum per experiētiam: ergo non habebat arbor illam vim. Tertio patet, quia si hoc nomen imponeret illi Adam, cum imponeret secundum veritatem, sciret, quod illa arbor haberet illam vim: & ita sciret mandatum Dei esse valde graue, quo veraretur eis arbor illa. Ideo siue Deus verando nominaret illā arborem scientiæ boni, & mali, siue quocunq; alio nomine, satis erat, quod Adam sciret illam esse arborem ad sciendum omnia, & ita nosset mandatum Dei esse valde graue, in quo, & alienaret peccatum ipsorum: hoc autem est inconueniens, ergo non imposuit ipse hoc nomen. Neque etiam poterat esse hoc in secundo sensu, quia tunc præcognosceret homo miseriam suam, & peccatum futurum, & sequeretur absurditas, sicut supra præcedenti quæst. immo adhuc maior absurditas, quia si Deus illud nomen imponeret, & vocaret sic arborem nullo sensu significaret futuram hominis infelicitatem, sed forte homo non intelligeret quid Deus designabat, & maneret non cognoscerens malum suum, & maneret ei, vt accidentale, quod peccaret, vel non peccaret, sicut fuit in veritate: si tamen ipse imponeret sic nomen in hoc sensu, præcognosceret, se futurum miserum: & ita antequam peccaret, iam esset miser cognoscerens futuram miseriam, & iam actu habens tristitiam. Vnde maius inconueniens est, quod homo imponeret istud nomen ante peccatum, quam quod imponeret Deus illud. Sed dicendum, quod fuit impositum post peccatum ab eo, quod diabolus dixerat, quacunq; hora comederitis eritis sicut dii scientes bonum, & malum, & postum est per Adam, vel per Moysen. Per Adam poterat poni, quia postquam peccauit, & expelleretur de Paradiso memor illius culpa, & mali sui vocaret sic illam arborem, quam tangendo, & comedendo de fructu tantum malum incurterant, volendo habere scientiam boni, & mali, sicut dixerat diabolus, & sic Moyses postea scriberet. Vel potest dici, quod Moyses scribens imponeret illud nomen: Acciderat enim sic res ista, quam ante Moysen nemo scripserat. Ipse autem volens rem exprimere per nomina consona rebus, imponeret hoc nomen illi arbori ab eo, quod diabolus dixerat, per quod Eua mota est ad comedendum de illo fructu, & istud est etiam valde conueniens.

Dicto de ligno scientiæ boni, & mali nunc de ligno vitæ dicendum est. Et quia dicitur supra secundo capit. Lignum etiam vitæ in medio Paradisi quæretur quare dicitur lignum etiam vitæ in medio Pa-

radisi. Aliquis dicit, quod hoc dictum est, quia sic erat, scilicet quod in medio lignorum Paradisi plantatum esset lignum vitæ. Et causa huius esset, quia lignum vitæ erat dignius omnibus lignis Paradisi: ideo propter excellentiam debebat poni in medio, quia hoc pertinet ad honorem quandam, vel designationem dignitatis: sic dicitur Iob trigésimo cap. Cum sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen merentium consolator; & ita circumstipari ab alijs ad honorem pertinet. Sed dicendum, quod non est ita accipiendum quasi esset lignum vitæ in medio Paradisi, & non alia ligna. Nam etiam lignum scientiæ boni, & mali erat in medio Paradisi: nam supra tertio cap. Cum mulier responderet serpenti, ait, De fructu lignorum, quæ sunt in Paradiso vescimur. De fructu autem ligni, quod est in medio Paradisi præcepit Dominus, ne comederemus: & tamen illud est lignum scientiæ boni, & mali; ergo illud lignum erat in medio Paradisi.

Dici potest duobus modis: Vno modo, quod in medio Paradisi per æqui distantiam, vel quasi in medio esset lignum vitæ, & etiam lignum scientiæ boni, & mali: & ita vnum non distaret ab alio, nisi parum. Et hoc satis est conueniens, & videtur concordare literæ, supra secundo cap. scilicet lignum etiam vitæ in medio Paradisi, lignum quoque scientiæ boni, & mali, id est etiam lignum scientiæ boni, & mali erat in medio Paradisi, sicut lignum vitæ.

Secundo modo accipi potest medium per interpositionem. Et ita omne, quod est intra rem est in medio rei: Iste modus loquendi est valde vsitatus in sacra scriptura, vt Deuteronom. 13. cap. Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, &c. non tamen intelligitur de illis, qui erant in medio populi Israel, sed in quacunq; ciuitate, & vbicumq; inuenirentur in toto Israel, eodem cap. & 17. cap. Et hoc quid est dicere in medio, solet vocare scriptura intra portas, id est quid est intra ciuitatem, est in medio ciuitatis, & ita quicquid esset intra Paradisum diceretur esse in medio Paradisi: & ita in quacunq; parte Paradisi lignum vitæ esset, diceretur in medio eius. Et sic tam lignum vitæ, quam scientiæ boni, & mali dicerentur esse in medio Paradisi: si tamen tenere voluerimus, quod sunt in medio accipiendi proprie per æquæ distantiam non erit inconueniens, cum nihil sit, quod istud impediatur.

Quæretur nunc de ligno vitæ, quid sit & an aliquod verum lignum esset. Aliqui dicunt, quod non erat lignum, quia nulli ligno istud conueniret; sed aliquid spiritualiter intelligendum est per hoc. Dicendum quod hoc, quod dicitur de ligno scientiæ boni, & mali, & de ligno vitæ mouit inter cetera quosdam ad putandum, quod hoc quod de Paradiso dicitur, sit spiritualiter intelligendum, & varij varia acceperunt. Plato enim vt plures asserunt, cum legisset hoc in libris Moysi, & non posset intelligere, quod aliquod lignum esset scientiæ boni, & mali reulit ad hominem, quem vocauit lignum scientiæ boni, & mali, quia malum, & bonum nouit, quod arboribus non conuenit: Dixit tamen esse lignum, quia homo est corporeus ad differentiam spirituum, qui sciunt bonum, & malum, sed non sunt corporei. Dicit etiam in medio Paradisi fuisse positum lignum illud, quia homo medius est secundum naturam inter supra se positum, & sensibilia sub se posita: ita & arborem vitæ aliqui vocant hominem, qui viuit, quasi sint aliæ arbores, quæ non viuunt, sille, quæ non perueniunt ad vitam rationalem. Alij autem referunt hoc ad virtutes, scilicet lignum vitæ sit sapientia, quæ est mater omnium virtutum, quasi sit illius principium essendi, & viuendi. Alij adhuc per Paradisum

Quest. 60 An lignum vitæ sit illud quod verum lignum.

Quest. 61 Quale erat lignum vitæ, an vnum, an plura, & an eiusdem speciei cu lignis nris.

distum terrestrem accipiunt ecclesiam: & applicant singula singulis dicentes per lignum vitæ accipi sanctum sanctorum, id est Christum, sicut Aug. ponit lib. 13. de ciui. Dei, cap. 21. Sed dicendum, quod iste sunt expositiones mysticæ, & non literales, ideo non tollunt literalem, sed præsupponunt; & illa est, quod sit aliquod verum lignum, id est arbor in Paradiso, & vocaretur lignum vitæ. Primo patet, quia Aug. lib. 13. de ciui. Dei, cap. 21. Ostendit, quod Paradisus debeat accipi corporaliter, & omnia, quæ ibi dicuntur esse etiam corporalia, & ponuntur ibi arbores multæ; ideo erunt veræ: Necessesse est tamen accipi lignum vitæ, & lignum scientiæ boni, & mali, sicut accipiuntur alia ligna. Nam dicitur supra 2. cap. produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio Paradisi, & lignum etiam scientiæ boni, & mali: Et ita sub eodem modo & clausula posuit vtraque connumerando illa, quasi essent res vnius generis; & tamen priora erant vera ligna, quæ de terra producta sunt. Igitur & lignum vitæ erat verum lignum in terra plantatum, aut de terra productum. Secundo patet, quia lignum vitæ est, de quo comedi potest: erat ergo verum lignum corporale. Sic patet supra 3. cap. scilicet ne forte mittat manum suam, & sumat de ligno vitæ: ergo erat vera arbor fructus habens. Tertio, quia supra 3. cap. expulso homine de Paradiso posita est custodia pro ligno vitæ, ne homo veniret ad accipiendum de illo; ergo erat verè in loco Paradisi aliqua arbor, cui fuit apposita custodia, ne homo sumeret de illa contra voluntatē Dei. Quarto, quia si acciperetur spiritualiter lignum vitæ pro sapientia, quæ est mater omnium virtutum, vel pro sancto sanctorum, qui est Christus; quos duos sensus ponit Aug. lib. 13. de Ciui. cap. 21. Non esset malum, quod homo post peccatum acciperet de ligno vitæ, neque poneretur ei custodia, ne homo de illo sumeret, cum potius peccatores horretur scriptura accedere ad sapientiā, vt deserant vana, quæ non profunt: & in quibus peccauerunt, & etiam accedere ad Christum, quod & ipse faciebat māducans, & bibens cū peccatoribus corporaliter, vt traheret eos ad se spiritualiter, Mat. 9. cap. & tamē homini post peccatum ueratur accessus ad lignum vitæ: ergo non erat illud ad spirituale, sed corporale, quod poterat corporaliter prodesse priuatur homo illud propter peccatum. Dicendum ergo, quod lignum vitæ erat verè quædam arbor in Paradiso; sicut cæteræ arbores quantum ad veritatem naturæ, licet in virtute, & forte in specie differret.

Quæretur de illo ligno vitæ quale esset, & an esset vnicum, vel plura: & ita de ligno scientiæ boni, & mali. Circa primum petitur de specie, & natura ligni, scilicet an esset eiusdem speciei, cuius sunt ligna, quæ apud nos sunt, vel alterius speciei. Et dici posset, quod esset eiusdem speciei cum aliquo de lignis, quæ apud nos sunt, licet nos nesciamus cuius speciei: & sic haberet nomen sicut ligna nostra, vt amigdalus, ficus, pyrus, pomus, & huiusmodi, sed scriptura voluit nominare lignum illud nomine speciei, & vocauit nomine virtutis, vel efficaciæ ligni, & dicitur quod licet Deus fecisset illud lignum esse eiusdem speciei cū aliquo de lignis nostris: tamen multo disparis virtutis, quia & hoc leue est Deo. Sed melius dicitur, quod illud lignum non erat in eadem specie cum aliqua de arboribus, quæ sunt in terra nostra, aut alibi extra Paradisum: & hoc patet, quia arbores, quæ sunt eiusdem speciei, habent eandem virtutem, licet differant in plus, & minus secundum aliqua particularia, quæ inueniuntur in vna arbore, & non in alia: & nulla arbor est inter nos, quæ habeat similem virtutē illi, licet minorem: ergo nulla arbor est hic talis speciei.

Alph. Toft. super Gen.

ciei qualis est illa. Secundo, quia arbores eiusdem speciei non solum habent virtutē eiusdem naturæ differentem solum per plus, & minus, sed et haberent virtutem æqualem, nisi quia vna est plautata in meliori loco, vel respicit meliorem partem cœli, aut abundantius colitur, & irrigatur, & ita de alijs, sed omnes arbores, quæ erant in Paradiso erant productæ de terra à Deo per vnum modum productionis: & omnes habebant eandem terram, & aspicientem eandem partem cœli; ideo haberent multæ alia arbores eandem efficaciam in Paradiso cum arbore vitæ, sed hoc non concedimus; ergo non erat in eadem specie cum alijs arboribus Paradisi. Hæc vera sunt, nisi ponatur specialiter hoc à Deo prouenisse, sed hoc non est inconuenienter dictum, quia tunc non esset illa virtus aliquid in natura illius arboris, & sic posset esse virtus illa in lapidibus, aut terra; sed falsum est, quia per cibationem conferebat aliquid illa arbor, quod non conferebant alia, & expulso homine de Paradiso mansit eadē virtus in arbore: & ideo data est ei custodia Angelica; ergo erat virtus illa aliquid in natura arboris illius: & sic consequbatur speciem, esset igitur aliquid alterius nature, quam cæteræ arbores. Dicendum est itaq; arborem vitæ pertinuisse ad aliquam speciem vnam, cuius speciei nulla arbor est, inter nos, & cum ad naturam consequbatur virtus, sicut alterius speciei erat, ita erat etiam illa, quam aliæ arbores diuersæ virtutis, & ita inter nos non inuenitur aliqua arbor, quæ efficaciam similem habeat. Voluit autem Deus speciem illam tam perfectam producere in genere arborum, vt nihil ei equetur; immo neque adimiletur in virtute, & operatione.

De arbore autem scientiæ boni, & mali forte aliquis existimabit, quod oporteat esse diuersæ speciei ab alijs arboribus, sicut est de ligno vitæ. Dicendum autem, quod si ponamus diuersam virtutem huius à virtutibus aliorum lignorum Paradisi, & cornu, quæ inter nos sunt ponemus quoque speciem distinctam: si tamen non est alia virtus, aut si non apparet causa ponendi aliam virtutem, neque erit causa ponendi aliā speciem, vt traheret eos ad se spiritualiter, Mat. 9. cap. Si enim poneremus iuxta opinionem Iosephi, libr. 1. Antiquitatum, quod illa erat plantatio prudentiæ, scilicet, quia acuebat intellectum, vel illa sola, vel illa potius, quam aliæ arbores dabimus ei aliā speciem, quia ista virtus non prouenit, nisi consequbendo diuersam speciem, vel naturam; & tam en diximus, quod opinio Iosephi non erat vera, neque arbor illa aliquid tale conferebat, nisi forte; sicut aliæ arbores, vt supra ostensum est; ideo ex hac parte non oportebit ei dari aliam speciem; quia enim vocaretur ista arbor scientiæ boni, & mali ex falsitate prouenit, scilicet, quia diabolus dixit, eritis sicut dii scientes bonum, & malum, & exinde arbor illa vocata est scientiæ boni, & mali; diabolus tamen mentitus est. Ex mendatio autem non prouenit species, vel natura, neque aliquid inde arguitur; ideo ex alio quærenda est species: secundum veritatem autem de illa arbore non legimus aliquid, nisi quod erat pulchra visu, & ad vescendum suaui; quia supra tertio cap. dicitur, vidit mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis aspectuq; delectabile, etiam nihil plus requireretur, quia de arbore illa nondum manducauerat mulier; vnde neque experta fuerat virtutem aliquam eius, aut suauitatem: diabolus autem voluit suadere magnam esse virtutem arboris, ideo manducandum esse de illa. Virtus autē non potest cognosci per exteriora, & ideo non habuit mulier, per quæ ad hoc immediate moueretur; habuit autē pulchritudinem foris, quæ cōtemplaretur, quæ pulchritudo manifesta erat: & ex pulchritudine arguebatur, quod esset suauitas ad vescendum.

Quest. 62 An arbor scientiæ boni, & mali distat specie ab alijs arboribus.

N 2 scendum,

Quest. 58 Probatio, quod Adā non imposuerit hoc nomen arbori ante peccatum.

Quest. 59 Cur dicit lignum vitæ in medio Paradisi.

scendū, & inde mota est, & comedit: sed ad hoc, q̄ ali- qua arbor sit pulchra visu, & ad vescendū suavis, non oportet dari ei determinatam speciem, cum hoc cō- petat multis arboribus, sicut dicitur supra 2. cap. produ- xit Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suave: ergo non erat vnus tantum ligni, id est vnus speciei esse pulchrum visu, & suave ad vescendum, sed multorum lignorum, siue specie- rum. Et ideo dicemus, quod pro arbore scientiæ boni, & mali non oportet poni diuersam speciem ab alijs arboribus, sed debet hoc poni pro arbore vitæ, propter causam dictam.

Quest. 163 An arbor vitæ esset vna, aut multæ in vna spe- cie.

Queretur an arbor vitæ esset vna tantum, vel essent multæ in vna specie, & idem de arbore scientiæ boni, & mali. Dicendum videtur primo de ligno vitæ, quod erat vnum tantum in specie sua. Nam si multa essent, non extra, aut essent in Paradiso, aut extra Paradisum; sub specie, quia tunc sequeretur in conueniens; scilicet quod homines comedentes de lignis illis efficerentur immortales extra Paradisum, sicut in Paradiso, quod non est verum: quia nemo foris potest effici immortalis; inamo neque vitam potest differre in longum. Secundo, quia tunc non profuisset expelli hominem de Paradiso: propter hoc enim fuit expulsus, ne mitteret manum suam, & sumeret de ligno vitæ, & viue- ret in eternū. supra 3. cap. si tamen foris essent aliqua ligna, de his ibi quoque posset mādūcare, & effici im- mortalis: ergo nullum lignum tale foris erat.

In Paradi- so nō erāt multæ ar- bōres vitæ eiusdē spe- cie.

Tertio, quia si esset foris aliquid lignum vitæ: frustra poneretur custodia pro via ligni vitæ, cum foris habe- ri posset, vbi non custodiebatur. Et tamē posuit Deus custodiam pro ligno vitæ in Paradiso, supra 3. capit. er- go nō erat alibi lignum vitæ. Etiam non potest poni, quod esset lignum vitæ aliud in Paradiso, sicut so- lent multa esse eiusdem speciei. & apparet primo, quia in eis, quæ per solam reuelationem habentur, non de- bebimus aliud asserere, quam quod ipsa reuelatio pro- dit: quia Deus iubet, quod non addamus ad verbum eius, neque minuiamus ex eo. Deuteron. 4. & Apo- calip. 2. 2. & tamen sacra scriptura ostendit, aut ponit vnum tantum; ergo non sunt plura ponenda.

Apparet hoc primo, quia supra 2. cap. dicitur, produ- xit Deus ex humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suave, lignum etiam vitæ in medio Pa- radisi: & ita dixit lignum singulariter, ergo vnum tan- tum erat. Secundo patet, quia dixit lignum etiam vi- tæ in medio Paradisi: si enim multa ligna essent de spe- cie hac in Paradiso, non possent omnia esse in medio Paradisi: ergo erat vnum tantum. Tertio patet, quia supra 3. capit. dicitur, nunc ergo ne forte mittat manū suam, & sumat de ligno vitæ: & ita significatur ibi, vt vnum tantum lignum. Quarto patet, quia eod. cap. dicitur, quod posuit Deus Cherubin, & gladium ver- sitilem ad custodiam ligni vitæ, & ita significauit vni- cum. Quinto, quia ad id, ad quod erat lignum vitæ, sufficiebat vnicum, quia paucus cibus inde sumendus erat: ideo sufficiebat vnicum. Sed obieciatur, quod essent multa, quia in qualibet specie sunt multa indi- uida: sed lignum vitæ ad vnam speciem pertinebat, ergo erant, multa ligna vitæ. Dicendum, quod licet in qualibet specie, vt communiter, sint multa indi- uida; tamen aliquæ species sunt, in quibus vnicum indi- uiduum est; sicut in perpetuis, vt sunt corpora cœ- lestia: nam Sol alterius speciei est, quam Luna, & quæ Venus, & Iuppiter: vnus tamen Sol, & vnica Luna, & vnica Iuppiter: nam sunt multa indiuidua eiusdē speciei propter conseruationem speciei, quando autem in vnico conseruatur sufficere, non sunt plura. Et ita est in perpetuis, quia quodlibet perpetuum sem- per durat: & nō est ibi conseruatio per successionem

in suo simili: ideo in illis, vt communiter, in qualibet specie est vnicum indiuiduum, vt in cœlestibus. In corruptilibus autem est vnicum indiuiduum in actu, licet sint multa in successione, vt in specie phoenix; vnica enim phoenix inuenitur: & licet ibi natura spe- cie non repugnet in pluribus inueniri, quia tunc suf- ficientur conseruatur in vno, non multiplicatur.

Quest. 164 An lignū scientiæ bo- ni, & mali sit vnum i specie, an plura.

Nunc de ligno scientiæ boni, & mali est dubium, an sit vnicum, vel plura. Aliquis dicit, quod vnicum, quia idē est de ligno scientiæ boni, & mali, & de ligno vitæ: & tamen ostensum est lignum vitæ esse vnicum in specie sua: ergo ita erit de ligno scientiæ boni, & mali. Dicendum, quod non est eadem causa vnitatis, aut pluralitatis ligni vitæ, & ligni scientiæ boni, & ma- li. Nam lignum vitæ determinat sibi speciem propriā ab alijs arboribus, vt ostensum est supra questio. 161. Lignum autem scientiæ boni, & mali non determi- nat sibi speciem propriam, sed potest esse in specie cu- iuscunque alterius ligni, vt ostensum est sup. qd. 162. Ideo non est eadē ratio vnitatis, & pluralitatis in vno, & in altero. Et dicendum, quod lignum scientiæ bo- ni, & mali habebat fortē multa alia ligna in specie sibi similia: ipsum tamen vnicum erat lignum, quod di- ctum est scientiæ boni, & mali. Primum apparet, quod lignum illud non determinat sibi aliquam speciem propriam, sed poterat esse in quacunque specie, cum solum requireretur ad illud, quæ esset lignū pulchrum visu, & ad vescendum suave, & in qualibet specie ar- borum inuenitur istud, licet in quibusdam potius, q̄ in alijs: vnde de quacunque specie arborum incerti su- mus an lignum scientiæ boni, & mali esset in illa spe- cie, nisi de arbore ficulneæ, quia certum est, quod nō fuit ficulneæ: Nam postquam viderunt se nudos post peccatum, conseruunt folia ficus, & fecerunt sibi pe- rizomata, supra 3. cap. sed certum est, quod non aude- rent iam post peccatum tangere illam arborem, ne maius malum inde eis accideret: ergo cum accepe- runt folia ficus, certum est, quod arbor ficus non erat lignum scientiæ boni, & mali, sed de alijs specie- bus omnibus sumus incerti, quia in qualibet earum poterat esse istud lignum.

Secundum est, quod lignum scientiæ boni, & ma- li erat vnicum, quia non fuit sic vocatum lignum ali- quod, nisi illud, de quo Deus vetuit homini com- edere: & tamen vnicum vetuit, licet essent multa alia in eadem specie: ergo vnicum erat lignum scientiæ boni, & mali. Primo patet, quia supra secundo cap. dicitur, produxit Deus omne lignum pulchrum de humo, & ad vescendum suave: lignum quoque vi- tæ, & lignum scientiæ boni, & mali: & ita, vt vnum significauit illud. Secundo, quia eodem cap. dicitur præcepitque ei Deus, ex omni ligno Paradisi com- ede: de ligno autem scientiæ boni, & mali ne com- edas; & ita alia ligna significauit sub quadam multitu- dine: lignum autem scientiæ significauit vt vnicum. Tertio patet, quia etiam ex verbis mulieris hoc col- ligitur: quando dixit supra tertio capit. De fructu li- gnorum, quæ sunt in Paradiso vescimur: de fructu verò ligni, quod est in medio Paradisi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ita significauit vt vni. Quarto patet per designationem, quam fecit mu- lier, in quantum dixit, de fructu ligni, quod est in medio Paradisi: & tamen si essent plura ligna verita, non essent omnia in medio Paradisi, vnicum ergo erat.

Quinto patet, quia ex verbis diaboli, qui etiam si- gnificauit illud, vt vnicum, dicens, Scit enim Deus, quod in quacunque die comederitis ex eo, aperien- tur oculi vestri: ergo relationem rei singularis fecit. Sexto, quia etiam ex relatione scripturæ apparet: di- citur.

citur enim vidit mulier, q̄ bonum esset lignum ad ve- scendum, & pulchrum oculis: & ita vnicum erat, quia si multa essent ligna, huiusmodi non accideret cade- re oīa sub oculis: & sape supra 3. cap. fit mentio de eo, sicut de vnicō. Septimo patet, quia si lignum scientiæ boni, & mali non esset vnicum, non poterat accidere, nisi duobus modis: primo modo quasi Deus vetuisset multa ligna expressē illa designando. Alio modo, q̄ lignum scientiæ boni, & mali esset nomen speciei, & vetando hoc extendebatur ad totam speciem, sed nō stat aliquis istorum duorum modorum: non secun- dus quia non est nomen speciei, cum non dicat spe- ciem distinctam ab alijs lignis. supra quest. 162. sed fuit nomen impostum a casu ex verbo, quod dixit serpens; ideo non potest comprehendere omnia ligna alicuius vnus speciei. Non stat primus modus, quia Deus non vetuit plura ligna, cum appareat hoc singulari- ter dictum, vt apparet ex præcedentibus, scilicet de li- gno autem scientiæ boni, & mali non comedas: Est enim illud singulare; ideo signat vnam tantum rem, scilicet vnam speciem, vel vnum indiuiduum: & ta- men non est speciei nomen lignum scientiæ boni, & mali: ergo est vni indiuiduum: & ita fuit vnum solū.

Quest. 165 Cur dicitur lignū vitæ?

Vitæ dare stat dupli- citer.

Quest. 166

Quam vi- tam dabat hoc lignū, vel quō.

Nunc redeundum est ad lignum vitæ, quomodo, aut cur vocatum est illud lignum vitæ? Dicendum, q̄ omnes concordant in hoc, quod sic vocetur, quia vi- tam dabat, & non est hic sicut de nomine ligni scientiæ boni, & mali, quia illud sic vocatum est falso no- mine, propter id quod diabolus dixerat, eritis scientes bonum, & malum, lignum autem vitæ non accipit nomen nisi a Deo, vel Adam, cum diabolus circa il- lud nihil dixerit. ideo vera causa nominis esset; ergo vocaretur lignum vitæ, quia vitam daret. Dicendum quod vitam dare stat dupliciter, aut simpliciter dare vitam, id est conferre ad illam, aut dare vitam, scilicet longam: accipiendo primo modo non vocatur istud lignum vitæ, quia omnia ligna vitam dant, scilicet omnia illa, quæ ad cibum profunt. Nam per cibum restauratur id, quod deperit, quod si non restaura- retur, citò periret animal, in quantum ergo quilibet ci- bus ad sustentationem vitæ facit, poterit vocari om- nis arbor vitæ. Sed dicendum quod isto modo non vocatur arbor vitæ. Nam tunc non acciperet specia- le nomen, cum omnia ligna ad hoc prodesent, sed nomen speciale fuit positum propter specialem cau- sam. Secundo quia supra 2. cap. dicitur de omni ligno, quod est in medio Paradisi comedere: Deus autem non iuberet hoc, nisi quod licet lignum prodesset ad vi- tam: ergo omnia, hoc modo vitam præstabant, & tamen cum scriptura nominasset ista sub nomine ge- nerali, postea dixit specialiter de ligno vitæ, scilicet p- duxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suave, lignum etiam vitæ in medio Paradisi; & ita omnia alia ligna, quæ erant ad cibum, non erant ligna vitæ; ergo lignum vitæ accipiebatur specialiter; vt dabat longam vitā. Sed nunc dicendum de ligno vitæ si dabat longam vitam, quæ vita erat ista aut quō eam conferebat? Dicendum quod longa vi- ta vocatur ibi non quantumlibet longam: quia sic vi- tam ducentorum annorum longam diceremus, & ta- men ad talem longitudinem vitæ non erat necessariū lignum vitæ: cum per eum quorū licet aliorum ci- borum in prima ætate homines de Paradiso expulsi viuerent, quasi vsque ad mille annos, supra 5. cap. & ta- men isti non sumebant de ligno vitæ, cum esset illud solum in Paradiso. Sed vita longa vocatur illa, quæ esset vltra comunem diuturnitatem: vt si aliquis ac- cederet ad duo millia, vel tria millia annorum, nam nullum inuenimus compleuisse mille annos, supra 5. cap. ergo quia ad talem peruenerent diuturnitatem, vi-

uerent per lignū vitæ, & ista proprie vocaret vita lon- ga. Et dicit aliqui q̄ non est inconueniens intelligi li- gnum vitæ dare talem lōgitudinem: vitæ cū nunc, q̄ vita nostra est breuissima, vix perueniens ad centū an- nos, inueniatur aliqui cibi in quibusdam regionibus, qui viuentes conseruent homines per quadringēros annos; sic enim asserunt de arboribus Solis, & Lunæ. Dicit n. historia Scolastica in lib. Hester, q̄ Alexander consuluit arbores Solis, & Lunæ, & asserit, q̄ in ortu Solis cum splendor tangeret arbores illas in summi- tate, concutiebantur illæ vsque ad radices: & tunc re- sponsum dabatur interrogantibus, vbi Alexander de morte sua responsum accepit, si Babilonem intraret: & ita factum est, Sacerdotes autem, qui ibi erant vten- tes pomis arborum Solis, & Lunæ quadringentis an- nis viuebant illas: ergo sicut ibi quadruplicatur ætas super ætatem nostram communem, poterat per lignū vitæ plusquam quadruplicari: & ita posset aliquis viuere vltra duo millia annorum.

Attēde de arboribus Solis, & Lunæ.

Sed de ista diuturnitate vitæ non est dubium, qui tā- tam aut maiorem possent homines habere per lignū vitæ, & tamen dubium est, an per eum ligni vitæ ho- mines possent semper viuere: ita vt nō gustarent mor- tem. Dicendum videtur q̄ sic: quia si aliquis cibus po- test conseruare hominem viuente per tria millia an- norum, & non senescerent: poterit eodē modo sem- per seruare: quia qd̄ tamdiu durat, habet aptitudinē ad semper manendum: & tñ Henoch, qui est in Paradiso per esū ligni vitæ vixit iam p̄ quinque millia quingen- torum, & duodecim annorū, computando vsq; ad an- num Christi millesimū quadringentesimū tricesimū sextū: & viuet vsque ad tpa Antichristi non senescēs, ergo nulla causa videtur, quomodo iste non viueret per decem millia annorum, & ita in sempiternū; cū adhuc nō alteratus fuerit in tanto tempore, vt senex efficeretur. Secundo patet, quia hoc communiter as- seritur de ligno vitæ. Nam vt ait Beda super Gen. & Strabus lignum vitæ dictum est, quia diuinitus accepit hanc vim, vt qui ex eius fructu comederet corpus eius stabili sanitate, & perpetua soliditate fruere- tur: neque ulla infirmitate, vel atatis imbecillitate in de- terius, vel occasum laberetur. Tertio apparet & fir- mius ex autoritate sacræ scripturæ: nam postquam peccauerunt primi parentes voluit Deus excludere il- los de Paradiso, ne semper viuerent. 3. cap. l. ne forte mittat manum suam, & sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum. ergo comedendo de ligno vitæ poterat viuere in æternum. i. viueret nunq̄ moriens. Quarto patet, quia ista fuit causa exclusionis Paradisi. Dix- erat n. Deus, q̄ quacunque die comederet morte mo- reretur. 3. 2. cap. ideo cum peccasset voluit excludere de Paradiso, & non ob aliam causam præcipue, nisi vt moreretur, quod fieret non comedendo de ligno vi- tæ: ergo vī, q̄ comedendo de illo nunquam morere- tur. In hoc autem erat speciale in ligno vitæ vltra cœ- tera, & illud erat dignius alijs. Nam si comederet ho- mo de alijs lignis Paradisi, non viueret semper, sed fe- nelceret, & aliqñ moreretur, sicut & in hoīsibus de Pa- radiso expulsi apparuit; si autē comederet de ligno vitæ, nunquam moreretur; ideo illud solum erat me- lius, & dignius alijs. Et patet, quia qñ expulsus fuit hō de Paradiso, propter solum lignum vitæ inde expul- sus est: cum dicatur, sup. 3. cap. ne forte mittat manū suam, & sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum. De alijs autem lignis dictū est: nihil ideo sumere de alijs lignis, non cōferebat semper viuere. Item quia expul- so homine posita est custodia Paradiso, supra 3. cap. & dicitur q̄ fuit ad custodiendum viam ligni vitæ, & de alijs non dicitur: ergo licet de alijs lignis Paradisi comederet, non viueret semper.

Quest. 167 An lignū vitæ posset dare sempiternā vi- tam.

Quest. 1. 68
An cibis
efficeret
homo im-
mortalis.
Cap. 8.
Tex. 15.

Sed aliquis diceret, qd hoc est inconueniens, quia Aristoteles irridet, quod aliquis per cibum possit effici immortalis, sed immortalitas est per naturam, & in eis, qui cibo nō vtunt. Sic enim ponit lib. 3. Metha. Irridendo fabulas illorum, qui dixerunt, quod quidā dii manducauerunt, aut gustauerunt de quodam cibo, & effecti sunt immortales: alij verō, qui de eodem non gustauerunt manent mortales. Ita autem videtur esse, si dicamus esse homines immortales comedendo de ligno vitæ, quia ille cibus est. Dicendū, quod homo manducando de ligno vitæ nunquā moreretur, & tamen hoc non est contra intentionem Aristo. Primo, quia cibus nullus de seipso potest prestare immortalitatem; & tamen aliquis cibus per virtutem Dei prestaret illam: homines enim nunc naturaliter sunt mortales, & moriuntur; & tamen ipsos eisdem efficit Deus post mortem in resurrectione immortales; ibi autem nullo appposito efficit eos immortales, ergo per aliquem cibum in quo fuerit specialis virtus sua poterit efficere eos immortales. Secundo, & melius dicendum, quod homines comedentes de ligno vitæ poterant semper viuere: & tamē non efficebantur immortales per esum illius ligni. Et verum est, quod nullus cibus prestare potest immortalitatem, patet hoc primo, quia non conceditur simpliciter, quod aliquis comedens de ligno vitæ efficeretur immortalis, sed oportebat alia interuenire. Secundo, & principaliter, quia licet manducaret de ligno vitæ quotiens opportunum esset, non efficeretur immortalis, sed posset mori, quia posset cremari in igne, aut diuidi gladio, aut confringi re dura, & generaliter vulnerari ab omnibus illis, quæ violentam mortem inferunt: & tamen qui est immortalis nullo modo potest mori, aut corrumpi: ideo non concedimus, quia lignum vitæ quantumcunque esset excellens, posset efficere aliquos immortales. Poterat enim esse, qd manducando de ligno vitæ viueret homo semper, i. nunquam moreretur, tamen non ideo efficebatur immortalis. Circa quod considerandū, quod corpus Adæ, & omnium hominum in statu innocentie erat resolubile, & resoluere de facto, atque moreretur, si contra hoc non prouideretur: erat autem prouisio per cibum, vt sicut nos comedimus, ne moriamur: ita & tunc comederet Adam. Et propter hoc Deus iussit Adæ, quod comederet de omnibus lignis Paradisi, præterquam de ligno sciētiae boni, & mali: si tamen corpus hominis non esset resolubile, ac potens mori non indigeret cibus: isti autem cibi prouiderant in Adam ad restaurationem deperditi per actionem caloris naturalis, quemadmodum fit in nobis. Amplius manducaturus erat Adam de ligno vitæ conuenientibus temporibus, ad hoc, quod non dissoluere, vel incidere senectus in eum, & per istam continuationem euitaretur senectus, & posset homo in eodem statu manere semper.

Quest. 1. 69
Quo con-
ferebat li-
gnum vitæ
ad semper
viuere.

Sed, quia sacra scriptura de ligno vitæ facit mentionem, quod comedendo de illo viueret homo in æternum, de aliis lignis nihil dicit, quasi non conferrent ad vitam, est dubium quomodo conferebat lignum vitæ ad semper viuere: & si quid conferebant ad hoc alia ligna Paradisi. Et dicendum; quod doctores circa hoc querunt, an Adam in statu innocentie deberet dici mortalis, & immortalis, & sicut Augustinus diffinit libro nono, super Gen, ad literam: & libro 13, de ciuita. Dei, quod Adam erat potens mori, & potens non mori, & hoc omnes doctores cōcedunt, sicut tractatur per Magist. libro secundo Sentent. distinct. 19. Et tamen hoc supposito petunt an absolute debet potius vocari mortalis, vel immortalis, & concedunt, quod de-

beat vocari immortalis: & tamen ista immortalitas non erat per naturam, sicut Angeli sunt immortales, & anima est immortalis, sed per gratiam quandam. Et etiam dicendo, quod erat adhuc ista immortalitas non proprie immortalitas, quia immortalitas resurgentiū similiter erit non per naturam, sed per gratiam, in quibus erit immortalitas, & impassibilitas: & tamen ibi magis proprie erit immortalitas. Si enim accipiatur immortalitas in quantum dicit potentiam ad non moriendum, vel ad semper viuendum, & est potentia passiuæ obedientialis ex parte corporis, semper est eadem, quia adhuc in nobis est talis potentia, quia possumus recipere immortalitatem, & aliquando recipimus illam, licet non habeamus eam nunc, neque possumus vocari immortales. Et ideo ista eadem erat in statu innocentie in Adam, & erit in resurgentiū. Si autem accipiatur immortalitas, vt dicit aliquam perfectionem formalem additam naturæ, à qua efficiatur homo immortalis, non erat eadem immortalitas Adæ, & resurgentiū, sed prima erat per gratiam innocentie, alia erit per donum gloriæ: vtraque autem prouenit ex victoria animæ super corpus, sed in statu innocentie erat talis victoria animæ super corpus, vt nihil posset efficere in corpore, quod animæ aduersaretur: & tamen si anima vellet, quod corpus pateretur, posset pati, & verè pateretur nō solum passione intentionali, sed etiam reali. In statu resurgentiū erit maior victoria animæ super corpus ita, qd nō solum non fiet in corpore cōtra voluntatem animæ, sed etiam proprietates animæ quodammodo in corpore redundabunt, ita vt corpus sit liquidum, agile, spirituale, impassibile. Damnatis autem resurgentiū competit immortalitas, & tamen non erit per redundantiam proprietatum animæ in corpore, quia non erunt corpora sua agilia, lucida, spiritalia, siue subtilia, & impassibilia, quæ vocantur dotes corporum, & sunt corporum glorificatorum, & nō damnatorum: erunt enim illa passibilia, sed non mortalia. Vnde autem proueniat illis immortalitas, declarabitur magis Matthæ. 25. cap. Est igitur differentia inter immortalitatem hominum in statu innocentie, & resurgentiū; primo, quia resurgentes habebunt dotes quatuor corporis per redundantiam quandam virtutum animæ in corpore: in statu autem innocentie nulla dos istarum erat. Nam non erat corpus Adæ clarum, agile, subtile, impassibile, quia non poterat Adam esse subito vbicunque vellet, sicut potest nunc esse habens corpus beatificatum; neque erat corpus suum emittens fulgorem, sed opacum sicut corpora nostra; etiā transire non poterat corpus Adæ per obstantia solida, id est lapides, vel ligna, aut parietes sicut possunt corpora glorificata ex dote subtilitatis, sicut & corpus Christi transiit per ianuas clausas. Ioan. 20. cap. Ita de impassibilitate est.

Secunda differentia est, quia Adam poterat semper viuere, & nunquam mori, sed hoc non erat sine cibo; immo comedendo de lignis Paradisi, sicut præcepit ei Deus, ex omni ligno Paradisi comedere supra secundo cap. In resurgentiū autem est immortalitas sine cibo, quia cibo non vtuntur, neque prodesset eis cibus ad aliquid, licet verè comedere possent, sicut Christus comedit post resurrectionem. Luc. 24. capit. tamen non transiret cibus in corpus glorificatum. Et hanc differentiam significauit Christus, Matthæ. 22. dicens in resurrectione, neque nubent, neque morerentur, sed erunt sicut Angeli Dei, id est sicut Angeli non vtuntur cibo, & potu, neque copula carnali, ita neque resurgentes vtentur his, idem Luc. 20. cap. Tertio, quia in corpore Adæ fiebat quotidie aliqua generatio, & corruptio: in corporibus autem resurgentiū

Quest. 1. 70
Adā in sta-
tu innocen-
tie nō ha-
buit dotes;

tium nihil istorum fiet patet hoc, quia Adam sumebat cibum, & ita conuertebatur cibus in substantiam aliam, & conuersio illa erat quædam generatio. Similiter, qui nascerentur ex Adam si permanerent in innocentia, nascerentur paruuli, & postea crescerent ad debitam magnitudinem, ista tamen augmentatio est quædam generatio. Similiter fiebat quotidie corruptio aliqua, scilicet ad conuersionem cibi, cum digeretur, corrumpebatur aliquid, quia alioquin transiret totus cibus in corpus Adæ, quod falsum est, etiā in ipso corpore Adæ fieret, & fiebat corruptio quantum ad substantiam eius: nam quotidie resoluerebatur aliquid de corpore Adæ per actionem caloris; quia si non resoluerebatur corpus eius continua resolutione, non indigeret cibus aliorum lignorum Paradisi: neque etiam ligno vite, cum cibus etiam in nobis, & in omnibus animalibus non proficit, nisi ad restaurationem deperditi: si autem detur oppositū, nunquā animalia sumerent cibum, postquā perueniunt ad debitam magnitudinē, quia vsq; illuc est cibus necessarius ad augmentatiōem, etiā si nulla resolutio fieret; sed cū habuit animal debitam magnitudinē, si non fieret resolutio, cibus non esset conueniens: & nō semper indiget animal cibo, ideo est vsq; resolutionem cōtinuā, vt restaret deperditum in eo: sed Adā, & Eua formati sunt à Deo in ætate completa, cum postea non augmentata fuerint corpora eorum; indigebant tamen nutrimento, & Deus iussit, quod comederent de omnibus lignis Paradisi, ergo fiebat resolutio in corporibus eorum; quia si non fieret resolutio, & sumerent semper cibum, semper auerentur in longum, & latum, quod est contra naturam, quia vis nutritiua non procedit in infinitum nutriendo ad augmentum; cum omnium natura cōstantium sit positus numerus magnitudinis, & augmenti, libr. 2. de Anima; ergo necesse est, quod cum Adam, & Eua cibum sumerent post completam debitam magnitudinem, quod fieret in eis aliqua resolutio, ad cuius restaurationem sumeretur alimentum. Quarta differentia erat, quia Adam poterat mori si voluisset. Nam si non sumeret cibum aliquem moreretur, aut si sumeret cibos alios, & non de ligno vitæ, moreretur: post resurrectionem autem nemo potest mori. Nam qui sunt in inferno vellent mori, & tamen non possunt mori: qui sunt beati non volunt mori: & tamen etiam si vellent, nō possunt mori. Ideo nihil requiritur, quod faciat ad non moriendum, sicut requirebatur in Adam, ad hoc, quod non moreretur. Quinta, quia Adam poterat pati, & dolere, si voluisset, etiam si non moreretur; vt si mitteret manum in ignem, vreretur, & si applicaret gladium carni suæ, caderetur, & ita à duris læderetur, & confingeretur si illa vellet sibi applicare, & poterat pati, & dolere, & quod non moreretur, vel quod pateretur, & moreretur sicut accidit nobis in vitroque. Sexta est, quia Adam ita erat immortalis, quod poterat mori, sicut & mortuus est, quia peccauit: resurgentes autem ita sunt immortales, quod non possunt mori, neque morientur vnquam. Septima est, quia Adam, licet esset immortalis, sicut erat sumere cibū, ita erat emittere superflua, quia nullus cibus totus conuertitur, quia nullus cibus quantumcunque bonus, & salutaris, totus conuertitur in substantiam rei alitæ, sed fit separatio impuri, & emissio. In resurgentiū autem, quia non est accipere cibum, neque etiam est emittere superflua, & multa alia huiusmodi possunt colligi inter resurgentes, & Adam. Istæ differentie erant supra positæ inter homines viuentes in statu innocentie, & resurgentes: & eodem modo inter beatos, & damnatos. Cum etiam damnati sunt immortales; tamē quidam

Tex. 41.

præcedentium conditionum sunt, quæ non competunt immortalitati damnatorum, scilicet illæ, quæ pertinent ad dotes gloriæ, cum illi non habeant eas, cæteræ autem sunt communes eis, & beatis, & in illis differunt à statu Adæ in innocentia; & tamen illi, qui erant in statu innocentie si permansissent transirent ad statum gloriæ, & beatitudinis, non gustando mortem, & tunc haberent veram immortalitatem, secundum omnes condiciones suprapositas, & desiderarent comedere de ligno vitæ, & omnibus cibus, & tunc transferrentur ad cœlum, quia non esset eis iam locus conueniens Paradisi terrestri.

Ad istam autem immortalitatem, quam homines habent in Paradiso terrestri ex dono gratuito Dei est considerandum quid faceret lignum vitæ, & est dicendum, quod non erat illa propria immortalitas, sed haberet ibi homo remedia contra omnes modos corruptionis, & mortis, & ita nunquam moreretur.

Quatuor enim modi sunt, quibus corpora animalium corrumpuntur. Primus est, qui inuenitur generaliter in omnibus generabilibus, & corruptibilibus, ex eo, quod res materiales habent virtutem finitam ad essendum: ideo oportet, quod omnes illæ certa periodo corrumpantur, vt dicitur libro 2. de Generat. & Corruptio. Et iste modus conuenit omnibus animalibus in quantum sunt res materiales generabiles, & corruptibiles. Etiam enim si nihil esset, quod ipsa corrumpere, aliquando desinerent esse, quia habent finitam potentiam ad essendum, & non erat necesse ad hoc, quod corrumpentur, quod quid ab extra, vel ab intra ea corrumpere.

Secundus modus corruptionis est ex excessu inordinato alicuius contrarij, & iste modus est communis omnibus mixtis: in simplicibus enim non inuenitur iste modus, quia non simplicia contrarietatem in seipsis, sed ad alia: & ideo sic nunquam corrumpentur: primo modo eo, quod non est in eis potentia ad semper essendum, sed potentia finita; in mixtis autem inuenitur vterque modus; nam quia sunt entia generabilia habent potentiam finitam ad essendum, quia verò sunt mixta, habent compositionem ex contrarijs, & in illis contingit aliquando immoderatum excessum fieri, & tunc fit corruptio. Tertius modus est corruptionis ex actione caloris naturalis, qui consumit subiectiua. Et iste modus corruptionis est proprius animalibus. Nam in alijs non inuenitur: est enim calor instrumentum animæ in omnibus operationibus suis, & vocatur naturalis calor: hunc enim habent omnia animalia, quantum licet sint aquatica, quia non est vita sine calore: iste calor consumit humidum, in quo est vita, & vocatur humidum radicale, & per consumptionem illius perit animal: sicut autem inuenitur in animalibus iste tertius modus proprius, ita inueniuntur duo præcedentes communes: nam animal perit in quantum est mortale, & generabile habens potentiam finitam ad essendum per primum modum, & in quantum est compositum ex contrarijs, & excedit aliquando vnum de illis excessu immoderato. Quartus modus est corruptionis per violentiam ab extrinseco agente, sicut per incisionem gladij, per visionem ab igne, per contractionem à duris, & huiusmodi iste modus magis conuenit animalibus, quam alijs rebus, quia sunt magis passibilia: & tamen etiam competit mixtis, tam viuentibus, quam non viuentibus, vt lapidi, quod frangatur, & arbori, quod cadatur, & vtratur: simplicius quoque, quia omne simplex generabile per actionem extrinseci contrarij destruitur, & istud potest computari, cum violentia, cum fiat ab extrinseco. Omnibus his quatuor modis potest quodcunque animal corrumpi: si autem prouideatur con-

Quest. 1. 71
Quomo-
do intelli-
gitur, qd
Adā erat
immortalis.

Quatuor
modis ani-
mal corrip-
itur.

Tex. 57.
58.

tra omnes istos modos, non moreretur animal: & poterit dici animal immortale.

Quest. 172. Vide omnia remedia data Adam contra corruptionem. Tex. 57.

In Adam erat prouiso contra omnes istos modos: ideo Adam in statu innocentie poterat vocari immortalis. Contra primum modum corruptionis erat prouiso in Adam per conditionem anime; habet enim materia esse specificum per forma: cum per illam trahatur in participationem speciei. Quia tamen forme rerum generabilium habent vim limitatam ad dandum esse secundum certam durationem: non manebit materia sub illo esse ultra illam periodum: vt dicitur lib. 1. de Gen. & Corrup. hoc enim competit formis materialibus, anima aut humana e forma immaterialis: & competit ei secundum se esse in perpetuum: & non secundum determinatam periodum; ideo si nihil aliud obstat, poterit materia sub illo esse manere in aeternum: & ideo contra illum modum corruptionis bene prouidetur per naturam anime. Contra secundum modum corruptionis prouidetur per naturam anime cum quadam vi ei collata: habet enim anima naturaliter dominium, vel eleuationem quandam super corpus: quod non habent forme materiales super materiam, & ideo potest aliquantulum continere corpus in quadam aequalitate complexionis competente ei ad operationes. Et licet hoc possit aliquantulum per naturam ad hoc qd omnino possit, erat ei data quadam vis a Deo, qua contineret corpus in eequalitate complexionis, & vnus humor non excederet alium preter proportionem, & vna qualitas non exaltaretur super alteram immoderate. Contra hunc etiam modum adiuuabat natura loci, & aspectus celi. Erat enim ille locus temperatus nimium in eminenti positus super aerem turbidum, in quo loco parua est actio per contrarietatem: ideo aer ipse adiuuabat ad continuandum aequalitatem complexionis, vt non excederet vna qualitas aliam. Et adiuuabat etiam aspectus celi cum astra multum ad hoc influant, quia inde est principium actionis totius, & alterationis. Si igitur aliqua portio terrae est inter nos tam salubris, & tanta aequalitatis, propter aspectum celi, vt homines ibi non moriantur, sicut est quadam pars Hiberniae, quanto magis erit hoc in Paradiso, qui locus est magis elongatus ab actione per contrarietatem. Contra tertium modum corruptionis subueniebatur homini in Paradiso dupliciter, primo per alimentum ex alijs lignis Paradisi. Secundo per esum ligni vite. De primo patet: corpus enim hominis in statu innocentie erat resolutibile: & resolvebatur cum calor naturalis continue consumeret humidum, sicut in nobis fit: & contra istam resolutionem proderat esus de omnibus lignis Paradisi. Nam de illis conuertebatur in substantiam aliam aliquid ad reparandum id, quod peribat per actionem caloris, sicut in nobis, & in omnibus animalibus fit resolutio, & prouidetur contra illam per cibum, & potum. De secundo, id est ligno vite patet scilicet, quia restauratio illa, quae fiebat per esum aliorum lignorum, non sufficiebat, & id quod deerat supplebatur per lignum vite: nam in nobis fit restauratio continue: sed ista non sufficit ad hoc, qd animal semper viuat: causa huius est, quia id, quod ex nutrimento conuertitur in alium non est adeo perfecte substantans virtuti speciei, sicut quod prius inerat, & resolutum est: eo qd virtutes materiales semper debilitantur in agendo; ideo oportet, qd in fine sequatur diminutio in nobis, quando virtus speciei in tantum debilitatur propter mixtionem extranei, quod non potest fieri tanta restauratio, quantum fit consumptio: & ita in fine oportebit esse consumptionem, sicut dicit Arist. lib. de Gene. Et ponit exemplum de vino, cui admiscetur aqua: nam a principio apposita pauca aqua conuertitur illa in vinum: & totum

Ratio quare continua cibi restauratio non sufficit ad septennam vitam hominum.

Libro 1. Tex. 34.

mixtum est vinum. Si postea addatur adhuc pauca aqua conuertetur in vinum, sed illud erit debilius quoniam tandem totum vinum efficiatur aquosum. Contra istam impuritatem subueniebatur lignum vite per virtutem mirabilem ei a Deo datam, scilicet quod assumptum, & transiens in naturam corporis reducebatur ad perfectam assimilationem, & ita stabat humidum radicale in tanta puritate, in quanta prius. Sed quamdiu eadem dispositio, quae prius erat manet in animali, illud non senescit, ideo lignum vite reducens ad tantam puritatem ipsum, quod conuertebatur in alium de alimento faciebat, vt nunquam homo posset senescere. Contra quartum modum corruptionis prouidetur per diuinam sollicitudinem. Erat enim decretum Dei, vt nihil noceret homini, quamdiu ille in innocentia manere voluisset. Nam animalia nocere non poterant, quia Deus ea subiecerat illi: ignis, & ferrum, & lapis, & huiusmodi nocere non poterant: quia Deus ista auferrebat, id est faciendo, qd in illa non incidere; nam caro humana passibilis erat, & si in igne poneretur, cremaretur, & si gladius ei applicaretur, diuideret: sed Deus prouidebat, ne aliquid istorum noceret, impediendo nocendum. Istud autem non dando virtutem aliquam naturam humanam: sed per actionem suam nocentia impediendo, iuxta illud Psalm. 36. Cum ceciderit non collidetur: quia Dominus supponit manum suam. & Psalm. 90. Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis: in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ex his apparet qualis erat immortalitas Paradisi in statu innocentiae: & hoc etiam apparet, quare de solo ligno vite fiebat mentio ad perpetuitatem hominis: licet omnia ligna Paradisi ad vitam conferrebat; erant enim quatuor modi corruptionis, & quatuor remedia contra modos corruptionis: sed de alijs non fit mentio, nisi de ligno vite, cuius remedium erat contra tertium modum corruptionis. Causa est, quia scriptura ponendo de ligno, loquitur de expulsiōe hominis de Paradiso: & ista exclusio erat ad hoc, quod priuaretur eis, quae conferebant ad perpetuam vitam hominis. Erant tamen quaedam non pertinentia ad Paradisum, quae faciebant ad vitam perpetuam: ideo scriptura non expressit illa. Contra primum enim, & secundum modum corruptionis erat prouiso per naturam anime: anima autem non manebat in Paradiso, sed habebat eam secum homo, ideo non debuit de ea dici. Similiter conditio, vel virtus data anime ad continendum corpus in continua aequalitate complexionis, erat aliquid gratuitum, quod vel conseruaretur animam, vel priuaretur homo illo per peccatum: & desineret esse: & non erat aliquid corporale, quod maneret in Paradiso, ideo neque de ea debuit fieri mentio.

Ratio quare non fit mentio, nisi de primo remedio ligni contra quatuor corruptiones partium.

De quarto quoque remedio non debuit aliquid dici, quia illud non erat aliqua res absoluta, corporalis, vel spiritalis homini collata: sed erat diuina prouidentia impediens omnia nocentia: & ita non erat aliquid Paradisi, neque hominis, sed Dei; ideo neque de ista dictum est. Tertium remedium erat ex lignis omnibus Paradisi, & ex ligno vite, & tamen neque de alijs facta est mentio. Causa est, quia omnia ligna proderant modo communi, scilicet sicut profunt omnia alimenta, quae hic sumimus, cum non conferrent, nisi ad restaurationem deperditi transeundo in substantiam aliam; & hoc confertur hic ex omnibus: cibis: ideoque si priuaretur esu lignorum aliorum Paradisi, nihil videbatur necesse: & tamen loco ligni vite, quod faciebat transire alimentum in alium sub tanta puritate, sub quan-

ta erat id, quod primo resolutum fuit, nihil inuenitur: ideo id quo proprie homo caruit exclusus de Paradiso, fuit lignum vite: propter quod de nullo alio fit mentio, nisi de ligno vite: ad ostendendum causam exclusionis hominis de Paradiso. supra 3. cap.

Quest. 174. Quod arbores Paradisi magis conferrent ad longam vitam, qd ista non istis, excepto et ligno vite.

Dicendum tamen qd licet ligna Paradisi non conferrent ad vitam longam, eo modo quo lignum vite: tamen diuturniorem vitam illa conferrent, qd haec. Vnde si post peccatum maneret homo in Paradiso terrestri, & non manducaret de ligno: & ablata essent alia remedia gratuita: adhuc diutius viueret, qd nunc viuunt, aut vnq extra Paradisum vixit. In prima enim aetate, quando terra non erat laesa per aquas diluuii, sed suam primariam virtutem retinens ex oibus, quae in ea nascebatur, viuebant homines quasi per mille annos. Si autem manerent in Paradiso, forte viuerent per annos mille, & quingentes, aut plus. Et hoc poterat prouenire ex conditione loci habentis maximam salubritatem propter purum aerem, & bonum aspectum coeli. Cum et quaedam terra propter hanc causam faciant homines duplo longioris vitae, qd aliae terrae, sicut est de oppido Acroton super montem Athos in Macedonia supra nubes, & vicos, & pluuias. Nam hoies illi duplo viuunt, qd alij hoies: & ob hoc Graeci vocant eos Macrobios, i. longaeuos: vt dicit Solinus in Polistore, cap. 13. a fortiori autem erit hoc in Paradiso terrestri, quia ille locus est magis separatus ab actione secundum contrarietatem, & alia loca habitata, & est subiectus meliori parti coeli. Secundum est conditio ciborum, quia meliora erant cibaria Paradisi, qd quae foris erant; Quod accidebat primo ex meliori terra plantationis. Nam eadem arborum secundum speciem in alio, & alio loco meliorem, aut deteriore fructum reddunt, secundum qd terra melior est, aut non ita bona. Certum est tamen, qd locus Paradisi habet meliorem tellurem, qd qualibet alia portio terre, ideo arbores redderent ibi meliores fructus, sicut generaliter fructus nati in montibus, sunt salubriores fructibus natis in vallibus; licet non sint ita pingues, etiam quia terra Paradisi respiciebatur a meliore parte coeli. Tertio accidebat ex diuersitate arborum, quia forte erant in Paradiso aliqua species arborum, quae non inueniuntur in terra adhuc praeter lignum vite: & quae sunt in diuersa specie, non causant eandem nutritionem. Quarto poterat accidere, quia dato, quod totae species arborum essent in terra, quot in Paradiso praeter arborem vite, adhuc in nulla parte terrae inuenirentur totae species arborum, quot in Paradiso, quia licet in tota terra sint species arborum, nulla pars terrae determinata est, aut regio, in qua sint omnes species arborum: sed quadam in vna, quae non sunt in alia. In Paradiso autem omnes arbores, & arborum species, simul erant: ita vt promptum esset cuilibet comedere de quacunque arbore vellet. Ideo ex hac parte certum est, quod vita hominis in Paradiso esset diuturnior, quam foris manendo; etiam si in Paradiso non comederent de ligno vite, neque gauderent alijs priuilegijs, aut remedijs datis a Deo contra corruptionem: & ideo forte in Paradiso possent viuere ad mille, & quingentes annos, & ultra, cum expulsi de Paradiso, non potuerunt peruenire ad mille annos. Nam & hic homines, qui diuersis cibarijs inter se vtuntur, inaequalis vitae sunt. Istud autem proueniret potius in Paradiso, quam in terra, quia cibi illi erant puriores. & quod de eis transiret in substantiam corporis, transiret ad maiorem similitudinem praesistentis, & resoluti quam id, quod transiret in substantiam de cibis, extra Paradisum: & tamen de cibis istis arborum Paradisi, scriptura non facit mentionem, sed solum de ligno vite, quia illa licet con-

ferrent maiorem vitam, quam haberet posset in terra, tamen erat pauca differentia, quae non perueniebat ad immortalitatem: & de illa modicum erat aduertendum scripturae, quae aliud intendebat.

Ex praecedentibus apparet, quod lignum vite non solum conferebat longam vitam: sed etiam immortalitatem, id est, nunquam mori, & hoc est contra intentionem quorundam. Dixerunt enim quidam quod vtentes ligno vite diuturne viuerent, & tamen aliquando morerentur, hoc putauerunt sequuti ea, quae videntur, quia aliquis cibus tam bonus est inter nos, vt cibati ex eo diuturniorem vitam habeant, quam cibati ex alio; tamen nemo efficitur immortalis: neque etiam multum longauior alijs. De ligno vite ita putabant. Dicendum, quod si esset arbor alicuius speciei earum arborum, quae a nobis cognita sunt, verum esset istud: & tamen est alterius speciei: vt ostendimus supra quaestione. 161. & cibum alterius speciei consequitur alia virtus. Et supposito eo, quod omnes Doctores de illo ligno dicunt: necesse erat quod posset vitam semper seruari: & quod nunquam adueniret senectus. Nam faciebat quod id, quod de alimento transibat in substantiam aliam, transiret ad perfectam similitudinem eius, quod praesuerat: & si ita fieret, necesse erat semper manere eundem statum, qui primo fuerat: & ideo nunquam adueniret senectus: & quod nunquam senesceret, aptum est semper viuere. Ideo vere dicendum est, quod homines vtentes cibo ligni vite, semper viuerent, etiam si mundus duraret per sexcenta millia annorum: & quantumcunque ultra cogitetur durare. Secundo patet, quia scriptura dixit, & viuat in aeternum: accipiendum est ergo quod vere viueret in aeternum, sicut illa asserit. Aliquis dicit, quod ex illo non colligitur, quod vere homo viueret in aeternum, gustando de ligno vite: quia aeternum in scriptura sacra, aliquando accipitur pro pauco tempore, sicut patet de seruo Hebraeo, cuius auris perforabatur subula; nam ille seruiebat in aeternum. Deuteronomi. 10. cap. & tamen istud aeternum non erat semper: quia homo non semper durabat, etiam non erat per totam vitam seruus: sed solum vsque ad iubileum; Leuiti. 25. Et ita illud aeternum non poterat includere plures, quam quadraginta annos. Sic poterat dicere, quod viueret in aeternum, id est ad multum tempus, & tamen non semper. Sic etiam patet Exod. 15. cap. scilicet, Dominus regnabit in aeternum, & ultra: & ita aliquid est ultra aeternum; & ideo aeternum est aliquid finitum: quia alius ultra aeternum nihil esset. Dicendum qd hoc non statim aeternum secundum proprietatem vocabuli dicit id, quod semper durat; non est autem recedendum a significatione vocabuli, nisi propter causam manifestam, vt qd accipiendo in proprietatem vocabuli oporteret scripturam esse fallam: & tunc hic nihil cogit recedere a significato vocabuli; ergo neque est recedendum, sed qd proprie accipitur pro eo quod semper viuunt. Secundo apparet, quia causa exclusionis hoies de Paradiso fuit, vt verificaret verbum Dei, scilicet, quacumq; die comederis, morte morieris, i. eris mortalis, & morti obligatus. Si autem maneret homo in Paradiso posset sequi mors, non esset necessitas expellendi: & tamen iudicatum est tanq; necessarium, qd expelleretur; ergo manendo ibi non moreretur: hoc autem erat propter esum ligni vite, ergo poterat facere vere, qd homo nunq; moreretur: & ita viueret in aeternum, sicut aia viuunt. Tertio, quia hoc conueniebat intentioni Dei constituentis hominem in Paradiso, ideo enim ibi, eum posuit, vt feliciter viueret, si innocenter viuere vellet, ad hoc autem nihil mai, aut poenaltatis

Quest. 175. Quod lignum vite immortalitatem tribueret.

Aeternum accipitur pro pauco tempore.

ris pati deberet quousque peccaret: sed non potest qd alterari, & senescere sine doloribus, & poenalaribus, ergo necesse erat, qd manentes ibi non senescerent, neque ad senectutem disponderentur. Sed hoc non poterat fieri, nisi id quod transit de cibo in substantia, transeat secundum eandem puritatem, & perfectionem, in qua erat id, quod resolutum est, ergo lignum vitæ hoc conferebat: sed vbi istud accidit non potest accidere mors naturalis, sed solum violenta. ergo verè lignum vitæ faciebat, quod homo viueret in aeternum, id est nunquam moreretur, etiam si viueret per mille millia annorum.

Qd. 176. Non sufficiebat vnicuique tantum vitalis cibus ad immortalitatem adipiscendam.

Sed dicendum, qd cum lignum vitæ hoc conferret, non conferebat, si semel tñ sumeretur, sed oportebat, vt sæpe sumeretur, nam cibus ille faceret, qd transiret cibus adueniens ad perfectam similitudinē eius, quod resolutum est, & ideo oportebat, qd talem, aut tantam virtutem daret corpori conuertenti illud in se, vel cibo, qui conuertebatur, qd iret in similitudinem perfectam. Sed virtus naturalis continuè debilitat, ideo oportebat iterari sæpe ad hoc, quod maneret semper virtus fortis, & esset res quasi propinqua suæ originis quotiens hoc iterari deberet, nota erat hominibus existentibus in Paradiso, qui cognoscebant dispositiones corporum suorum, & nossent quid eis opus esset; lignum autem ipsum in promptu habebant: vt de illo possent quotidie sumere. Nam non veruit eis Deus, nisi vnum lignum, scilicet boni, & mali: & istud distinctum erat a ligno vitæ. sup. 2. cap. Considerandum etiam, quod lignum vitæ proderat dupliciter. scilicet vt cibus, & vt dans virtutem cibo, & cibato; proderat enim vt cibus inquantum transibat in substantiam aliti ad restaurationem deperditi: & in hoc habebat conditionem aliorū ciborum; & lignorū Paradisi, proderat aut, vt dans virtutem cibo, & cibato ad transeundū in similitudinem perfectam; & ita erat, vt cibus, & medicina: sed magis erat, vt medicina largè loquendo, quam vt cibus; quia ad cibum oīa alia seruiebant ligna Paradisi: sed excellētia sua erat. in hoc, qd virtutem dabat ad perfectam similitudinē; & ideo licet cætera ligna nutrent; hoc solum erat quod faciebat, qd homo non senesceret, neque debilitaretur: sed maneret in eo virtus perfecta.

Qd. 177. Quis erat ille fluuius qui egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum.

Dicitur autem, sup. 2. cap. qd fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, quaretur quis fluuius erat iste. Aliqui dicūt, qd iste erat Oceanus: quia de eo nascuntur quatuor flumina Paradisi, sed omnia flumina egrediuntur de mari Oceano: iō est Oceanus. Dicendum, qd non stat, quia Oceanus circūit totam terram, & tamen fluuius iste, de quo dicitur intra Paradisum, cum dicitur, qd egrediebatur de loco voluptatis, ergo non est Oceanus. Quum autem dicitur, qd omnia flumina, & omnes aquæ egrediuntur de mari; potest teneri secundum positionē quorūdam, qd egrediuntur de mari mediatè: & tamen immediatè egrediuntur de diuersis cauernis terræ. Alij autem dicunt, qd neque mediatè, neque immediatè exēunt omnes aquæ de mari, sed habēt loca suæ generationis primariæ in terra, vbi est quædam vis cōuertens aerem in aquam: sed quid sit verum horum, nunc nō distinguatur; quicquid aut sit, constat, qd iste fluuius, de quo dicitur non est Oceanus, sed aliquid cuius caput est intra Paradisum. Et de isto dicendum, quod vocatur aliquando fons; aliquando fluuius iuxta vsuū doctorum. Fons enim vocatur, quia ibi est caput illarum; nam fons est caput nascentis aquæ: a fundendo aquas dicitur: vt ait Isidorus, lib. 13. Etymol. cap. de fluminibus, Et quia ibi habet manifestam originem aqua illa, & non decurrit aliunde in Paradisum quum dicitur, quod egreditur de loco voluptatis potest

haberi nomen fontis; fluuius autem dici potest, quia fluit. i. decurrit aqua eius ad irrigandum Paradisum, vt litera ibi dicit, & hoc propriè est fluuius, scilicet perennis decursus a fluendo perpetim dicitur: vt ait Isidorus eo. cap. Scriptura autē magis vocauit fluuiū, quam fontem, & satis propriè: quia nominatur ibi aqua propter necessitatem irrigationis Paradisi. Irrigatio autem nō est nisi per decursum aquæ, fluuij autem est decurrere. Fontis autem non est decurrere, sed caput esse fluētis aquæ; ideo melius vocatus est fluuius quam fons. Quum autem dicitur qd egreditur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, non sunt ista accipienda, vt diuersa quasi alius sit locus voluptatis, de quo egreditur fluuius, & alius sit Paradisus, quem irrigat, sed ibi originem manifestam primo habeat, & est sensus, quod egreditur fluuius de loco voluptatis. i. de Paradiso, & non aliunde ad irrigandum Paradisum.

Cap. 17.

Dicitur de isto fluuio Paradisi, supra 2. cap. Quod inde diuiditur in quatuor capita, & sunt ista quatuor flumina, & est dubiū de hoc, an diuisio ista fiat intra Paradisum statim in exitu aquæ de fonte: vel fiat extra Paradisum. Aliqui volunt, qd ista diuisio fiat intra Paradisum. scilicet qd fons, de quo egreditur aqua ad irrigandum Paradisum sit tam magnus per pulchritudinem eructuatum inde aquarum, qd posset statim diuidi in quatuor flumina, & hoc conuenit literæ. inde diuiditur in quatuor capita. i. ex ipso exitu, vel scarurigne fontis diuiditur aqua in quatuor flumina, & nūquam est vnum tantum flumen. Secundo patet ex conuenientia irrigationis. est enim aqua illa ad irrigandum Paradisum: & tamē facilius irrigabatur Paradisus diuisa aqua in quatuor alueos, qd si sit vnicus: ergo cōueniet dici qd intra Paradisum statim ex fonte fit diuisio quatuor fluminum. Alij dicunt qd diuisio fluminū nō fit intra Paradisum, sed foris. sic. n. Basilus dicit in Examerō, cui aliquater concordat Isidorus. & Ambrosius. qd de fonte Paradisi egrediatur fluuius, qui irriget Paradisum: & inde fluant aquæ per alta principia, quæ ad radices montis Paradisi collectæ magnos lacus efficiunt: & inde ex magna ipsa cōgregatione aquarum diuidantur in quatuor flumina. Secūdo patet hoc ex litera: quia dicitur fluuius egrediebatur; egredi signat motum, & ita aqua illa Paradisi quando mouetur fluuius est: & ita est vnicus, & nō quatuor. Tertio, quia diuisio illa fieret statim apud exitum aquæ: & nunquam esset vnus alueus, & non diceretur fluuius: sed fons, quia fons dicit caput aquarum, fluuius autem ipsas aquas: vt ait Isidorus libro 13. Etymol. capitulo de fluminibus, & tamen dicitur fluuius, ergo intra Paradisum vnus est alueus. Quarto, quia dicitur, quod fluuius egrediebatur ad irrigandum: & ita quando irrigabat erat fluuius: sed quādiu est intra Paradisum, aqua illa irrigabat, ergo quādiu est intra Paradisum, est fluuius, & non multa flumina: sed foris fit diuisio. Ista autem sententia est magis tenenda; nam & Iosephus ita sentit libro primo antiquitatum, quum ait irrigatur itaque iste hortus ab vno flumine circa omnem terram vndique profluente, & alij doctores posteriores concordant cum eo, scilicet, quod defluant omnes aquæ ad radices Paradisi: & ibi in amplissimos lacus collectæ, in quatuor flumina deriuantur. De hoc tactum est supra 2. cap. q. 13. Quum autem obijciatur quod melius irrigabit aqua diuisa in quatuor alueos, quam in vnico collecta. Dicit potest vno modo, quod locus Paradisi est planus: & fluuius ille facit plures circuitus per Paradisum, & ita totum ipsum irrigat. Similis modus est, quem ponit Virgilius libro quarto Georgicorum de flumine Stygie apud inferos, quod nouies animas claudit circum-

Qd. 178. An diuisio quatuor fluminum fiat intra Paradisum, uel extra.

Determinatio.

cundo, ne sit eis ad nos exitus, cum ait: Quos circumlimus niger; & desormis arundo Cociti. Tarda que palus imabilis vnda. Aligat & nouies stix circumfusa cohercet.

Secundo modo potest dici, qd fluuius vnicus est, tamē ex eo parui aluei vtrinque ad latera deriuantur, qui fluuiorum nomina non merentur, & illis irrigatur tota capacitas Paradisi fluuio manente vnico. Tertio modo potest intelligi, qd fluuius sit vnicus, & non deriuentur ab eo aliqui aluei parui, neque magni, qui in superficie terræ decurrant: sed per interiora terræ sunt tractiones, per quas deriuatur aqua, quæ tractiones sunt vsque ad quatuordecim, vel decem, & sex stadia: & per has terra tota in circuitu humectat, licet aqua foras nō procedat. Istum sensum tenet historia scholastica: & sequitur eam Geruasius lib. de ocijis imperialibus de cessione prima. cap. de fonte, & quatuor fluminibus Paradisi.

Qd. 179. Cur de fluminibus tam singulis iuris, & diuisio fiat narratio.

Diuiditur aqua fluens de Paradiso in quatuor flumina de quibus scriptura. supra 2. cap. facit singularem mentionem ponendo nomina, & aliquas conditiones singulorum, de quo quare fiat, dubitabitur: quia cetera, quæ ad Paradisum pertinent, non persequitur scriptura ita particulariter: sed solum dicendo, qd in Paradiso erat omne lignum pulchrum visū, & ad vescendum suauē. Maximè, quia adhuc illa, quæ dicuntur generaliter de lignis Paradisi, ponuntur in quantum pertinent ad exclusionem hominis de Paradiso per peccatum; flumina autem nihil ad hoc faciunt, ideo adhuc magis in generali: & breuius de his dici deberet. Tertio quia cætera sunt intra Paradisum, flumina autem ista non sunt in Paradiso, sed foris, quia foris diuiduntur: vt dictum est præcedenti. q. & ita non vtrique de eis dicatur. Dicendum, qd Moyses scripsit tam particulariter de his fluminibus: quia exeunt de Paradiso. De alijs aut fluminibus quicunque sint, & quantumque egregia non facit mentionē. Et fuit hoc conueniens ad manifestationem Paradisi, est. n. Paradisus locus a nobis valde secretus; qui & in cognitionem hominum non venit, nisi quātum sacra scriptura illum nobis reuelauit. Et vt istud, quod de Paradiso reuelat, sit credibilis, posuit Moyses aliquod signū: & istud est quod descripsit quatuor flumina Paradisi, quantum ad suas conditiones particulares. Et primo prodest ad ostendendum, qd Paradisus sit. Nam quia locus ille non est nobis notus, neque aliquis historicus aut Philosophus de illo scripsit, putatur non esse. Moyses autem dat aliquod signū, qd Paradisus sit dicendo, qd flumina quatuor de illo exeant; & ponendo conditiones illorum; nam si ens fictum esset, non possent de illo narrari aliqui exitibus. Secundo prodest ad ostendendum locum Paradisi quadam generali descriptione: quia aliquis diceret, si Paradisus est, vbi est? dixit autem Moyses, quod erat in Oriente, vbi litera nostra dicit a principio, scilicet a principio terræ. Vt autem hoc verum appareat; dixit de his quatuor fluminibus, quod exeūt de Paradiso. Certum est autem omnia quatuor flumina venire de parte Orientis habitatoribus Asia, & maximè Indæis, quibus Moyses ista loquebatur. ideo satis reddebat hoc verisimile de Paradisi loco. Tertio potuit hoc introduci in laudem terræ, quam Iudei accepturi erāt in possessionem: & quam Deus promiserat iam Abraham, & semini suo. Nam illa claudebatur ex vna parte vno de his quatuor fluminibus, scilicet Eufrate, vt patet infra 15. cap. scilicet Semini tuo dabo terrā hanc fluuio Aegypti vsque ad flumen magnum Eufratem, fuit igitur conueniens de his quatuor fluminibus dici, vt de isto quarto dici posset. Aliqui putant solum Eufratem de his quatuor tan-

gere terminos terræ promissionis, & tamē etiam Nilus qui est secundus, tangit terminos eius: vt ostenditur. infra cap. 15. Cum autem obijciatur, quod non debuit dici ita particulariter de his, dicendum quod fecit illud Moyses propter causas supra positas. Et nō est simile de alijs, quæ erāt in Paradiso: quia illa non faciebant ad notificationem, sed erat id quod notificari deberet, notificatiua autem debent esse manifestiora. Ad secundum dicendum, quod ligna & cetera quæ memorantur fuisse in Paradiso, ponuntur in quantum faciunt ad ostensionem peccati primorum parentum: & expulsionem eorum inde, & tantum de illis ponitur, quantum ad hoc sufficit. De fluuijs autem non dicitur ad ostendendum aliquid de peccato hominis, & expulsionem eius de Paradiso: sed solum ad reddendum probabile id, quod dictum est de Paradiso: ideo debuit hoc esse manifestius. Ad tertium dicendum, quod flumina illa non sunt in Paradiso, sed egrediuntur de Paradiso, & propter hoc, quod foris sunt, debet de eis fieri maior mentio. Nam si intrus manerent, non essent nobis nota, neque possent notificare Paradisum; quia autem foris sunt, possunt illum notificare egrediendo ab eo; ideo conuenienter de eis debuit dici ita particulariter.

Qd. 180. Phisophonus fluuius Paradisi quid significet.

Dicitur de primo fluuio Paradisi, nomen illi Phisophon est, istud nomen est Hebræū: & signat mutationē oris, siue vultus, & non inuenitur istud nomen apud nos, neque aliqno de illis, quæ posuit Moyses: sed alia nomina, quæ a Græcis postea imposita fuerunt. Ipsi enim tanquam curam gerentes de vniuersa re publica mundi velut omnibus ad eos pertinentibus nomina omnibus rebus imposuerūt, scilicet prouincijs, fluminibus, montibus, & plurimis vrbibus, sic asserit Iosephus libro primo Antiquitatum. In nominatum est nomen istud a proprietate: quia iste fluuius mutat vultum sæpe, tam in colore: quia alicubi clarus, alicubi turbidus, quam in quantitate; quia alicubi diffusus, alicubi strictus: quam etiam in sensu: quia alicubi frigidus, alicubi calidus. Vt dicitur Phisophon, id est abundantia, nam abundat piscibus. Inueniuntur enim ibi magni pisces, sicut anguille triginta pedum in longitudine. Et secundum alios Phisophon interpretatur caterua, quia cateruam fluminum habet, scilicet decem flumina magna, quæ in illud incidunt. Iste fluuius per terram Indorum transit, & vocatur apud eos Ganges: & etiam apud nos: sic enim Græci illum appellant. Accepit autem nomen a Greco quodam Indorum Gangaro, quem putant regnasse in terra Heuilath, quæ iste fluuius circūit, sic enim Tiberis Romanus fluuius a Tiberino quodam rege Italo sic dicitur, cū prius Albulā diceretur: vt Ouiseribit. De hoc dicit Isidorus, lib. 13. Etymol. cap. de fluminibus, scilicet Ganges fluuius, quem Phisophon facit scriptura cognominari exiens de Paradiso pergit ad India regionem; dicitur autem Phisophon, id est caterua: quia decem fluminibus magnis sibi adiunctis impletur, & efficitur vnus: Ganges autem vocatus a Gangaro rege India. Fertur autem in modum Nili exaltari, & super Orientis terras erumpere. Iosephus autem libro primo Antiquitatum parum differt ab Isidoro in significatione nominis: sed in nomine a Græcis dato aliquantulum deniat dicens: & Phisophon nomen est vni, quod inundationem significat, qui eductus in Indiam pelago latè diffunditur, quod Getanuncupatur a Græcis. Est autem iste fluuius maximus inter omnia flumina India, scilicet Ganges Indus, Hypanis: vt dicit Soli, in Poliflore. cap. de India; & dicitur de Gange: minima latitudo eangis per octo millia passuum, maxima perviginti pater. Altitudo vbi vadiosissimus est mensura centum pedū deno-

Cap. 17.

denotat. & ideo plura stadia sunt, quod aliqui ponunt latitudinis aquarum huius: nam dicunt aliquando continere in latitudine quinquaginta stadia: ut terigimus supra 2. cap. quæstion. 15. & tamen minima latitudo Gangis est octo millium passuum, quæ faciunt stadia sexagintaquatuor, maxima latitudo est viginti millium passuum, quæ faciunt centum, & sexaginta stadia. computando pro quolibet stadio centum, & viginti quinque pedes: ut dicit Isidor. lib. 15. Etym. de itineribus.

Cap. 16.
Quest. 187.
Cur describat ita distinet a Moyse Phison.

Dicitur supra 2. cap. De isto fluuio Phison, circuit omnem terram Heuila, hoc autem Moyse optime se ait, describendo terras per quas fluunt ista flumina, & alias conditiones eorum, nam si sola nomina posuisset, nullam notificationem facit: eo quod non sunt eadem nomina fluminum, quæ posuit Moyse apud alias gentes; nam nos non vocamus istud flumē Phison, sed Gangeum. Cum autem describitur terra, & alia circumstantia: particularis, habetur conueniens designatio, & certificatio. Iste fluuius circuit omnem terram Heuila: & ita facit eam aliquo modo insulam. Aliqui dicunt aliqui Heuila: sed corruptè dicunt, & facile est corrumpi: vera tamen litera est Heuila. nam in Hebræo dicitur, Haauila. Est autē Heuila quædam provincia in India: & est in parte superiori eius ab Oriente incipiens, & longo terrarum tractu versus Septentrionem se diffundit. Ista regio sic nominata est a quodam dicto Heuila, nepote Heber, & filius Ictan, de quo supra 10. cap. Dicitur quod ibi nascitur aurum; commune est hoc India: in multis enim partibus Indiae circum nascitur, vel inuenitur: nam ibi sunt duæ insulae, scilicet, Crise, & Argire, auro, & argento refertæ, ita ut de alijs metallis nihil habere videantur: ut dicit Solinus in Polistore, cap. de India: & Isidorus lib. 14. Etymol. cap. 4. Est etiam ibi terra Ophir, in qua aurum multum est, & gemmæ, & Salomon mittebat illuc pro auro: ut patet lib. 3. Reg. 9. & 10. cap. & ideo non est mirum, quod in regione Heuila sit aurum. Et tamen quædo dicitur ubi nascitur aurum, solet referri ad fluuium, quasi in fluuio Gange inueniatur aurum, nam ut dicit historia scholast. & Genuasius, trahit fluuius ille aureas arenas: sed potest bene intelligi de terra, sicut de fluuio, & forte melius de terra Heuila: quia dicitur, ubi nascitur aurum, & tamen nasci non est in flumine propter continuum fluxum, sed solum inueniri arenas aureas, quæ agentibus aquis de locis minerabilibus eruantur, aut eradantur: vel de loco generationis guttatim in fluuium distillet aurum, & postea inter arenas inueniatur. Secundo quia dicitur, & aurum terræ illius optimum est: sed terram nominauerat Heuila: melius ergo intelligitur, quod in terra inueniatur, quod in flumine, & in terra nascatur: & tamen Doctores solent exponere de fluuio, quorum opinionem sequuti fuimus, supra 2. cap. Dixit autem, quod aurum terræ illius optimum est. In hoc differt aurum Heuila, ab auro aliarum regionum, quia licet vbiq; aurum gignitur in mineris sit purum, quia mixtionem, vel adiunctionem non habet alterius; metallum tamen adhuc non est omne aurum purum æquale alteri auro: quia perfectio specifica non inuenitur æqualiter in oibus indiuiduis eiusdem speciei, sed essentia speciei inuenitur æqualiter: quia consistit in indiuiduali, & ita aliquod aurum ex ipsa generatione erit melius, quam aliud: & tale dicitur esse aurum terræ Heuila: ut scriptura asserit hic.

Quest. 183.
Quid sit Bdelium.

Additur, quod in terra Heuila inueniatur Bdelium nomen est proximum eum Hebræo. Nam dicitur Habelola, id est Bedola: quia ha est articulus, sicut apud Latinos, & Græcos vtitur articulis determinatis generum. Est autem dubium quid Bdelium: & aliqui dicunt, quod est nomen arboris, & in-

terdum nomē lapidis preciosi, hic verò volunt, quod sit nomen lapidis, & causa est: quia volūt, quod ista, quæ hic dicuntur inueniantur in fluuio, cū hic Moyse faciat mentionē de fluminibus Paradisi, & de significationibus eorum: & tñ arbores non sunt in flumine. Lapidēs autem preciosi inueniuntur bene in fluminibus inter arenas. Secundo, quia dicitur ibi inuenitur Bdelium. Pertinet autē inueniri ad res mobiles; sicut sunt lapides preciosi, & non ad immobilia, sicut sunt arbores; de illis autē magis dicitur, quod nascuntur, cum arbor agat radices in terra: & ita diximus supra 2. cap. sequendo eorum sententiam. Sed videtur rationabilius, quod Bdelium accipiatur pro arbore, vel pro gummi eius, siue lachryma. Et ratio est, quia Sapientes quando loquuntur de Bdelio, non distinguunt, sed ponunt absolute pro arbore: sic dicit Plinius lib. 12. & 10. Bdelium est arbor nominatissima nigra, similis oliuæ in robore, & folijs, cuius gummi maxime sumitur in vñibus medicinæ. Nam eius lachryma, siue gummi est translucida, gustu amara, bene odorifera, sed est magis aromatica, quando vino est infusa. Dicit etiam Isidorus lib. 17. Etymolog. Bdelium est Indiae, & Arabiae arbor, cuius lachryma Arabica melior est, aromatica autem lucida est, & subalbida leuis, & pinguis æqualiter terrea, & facilliter remolitur: & est amara, boni odoris, ligno, vel terra non mixta. Indica verò sordida iacet, & nigra: & adulteratur cum gummi, quod non ita amaricatum gustum. Vnde cumque autem veniat, substantiam habet glutinosam, & attractiuam. Cum gummi isto Bdelio concordat vernix, quod dicitur gummi cuiusdam arboris habens virtutem conglutinandi, clarificandi, & conseruandi: & ideo pictores, maxime eo vtuntur. Multum enim stringit, sicut Bdelium; facit enim colores in pictura tenaces, ne pluuijs incidentibus deleantur. Alterius tamen natura vernix: quia est frigida, & siccata in secundo gradu, Bdelium verò calidum, & humidum: sed in stringendo, & clarificando concordant: ut dixit Platearius. Et ita vñ quod accipiatur hic, sicut Bdelium inuenitur in terra Heuila: & dixit hic Moyse, quod inuenitur ibi: quia non est arbor Bdelij in omnibus regionibus, sed solum in India, & in Arabia, & pars Indiae, in qua inuenitur, est provincia Heuila. Ad primū in contrarium pro altera positione dicendum, quod ea quæ hic Moyse nominat, non sunt omnia in fluuio: sed quædam in terra, ut aurum, de quo dixit, & aurum terræ illius optimum est; nā fluuius designatur per proprietates terræ, quæ circuit. Ad secundum dicendum, quod arbor nascitur: & tamen dicitur, inuenitur propter raritatem: quia si quis querat arborem istam in alijs regionibus, non inuenitur. In sola autem India & Arabia inuenitur: ut dicit Plinius, & Isidorus: & ideo magis voluit dicere, inuenitur, quam nascitur. Dicitur etiam, quod ibi inuenitur lapis Onychinus. est enim lapis preciosus, qui potest dici, quod inueniatur in flumine ipso, vel inter arenas, vel inueniatur in aliquibus partibus terræ Heuila extra fluuium, & iste est vnus de duodecim lapidibus preciosis, qui ponebantur in rationali. Exod. 28. cap. Dicit enim Isidorus lib. 16. Etymolog. cap. de gemmis rubris. Onychinus est lapis Indicus, & Arabicus permixtum in se habens colorem ad similitudinem humani vnguis; Græci enim vnguem onicen dicunt; Indicus autem onix ignis colorem habet albis cingentibus venis: Arabicus verò nigri coloris, est albis cingentibus venis, huius genera sunt quinque. Dicit autem Dioscorides, quod ista gemma plures habet effectus noxios, digito portatus, vel collo suspensus excitat tristitiam, & multiplicat timores, moquet lites, & animos ad rixas, in pueris multiplicat sa-

Cap. 9.
Cap. 8.
Bdelium duplex, scilicet Indicum, & Arabicum.

Quid Onychinus lapis.

Cap. 8.

Onychini lapidis effectus.

Quest. 183.
De flumine Gihon.

Cap. 21.

Quest. 184.
An Geon circuit omnem terram Aethiopiae.

litam superfluum, & nocuam, non potest tamen nocere in presentia Sardij, specularem habet naturam, & politam: & ideo ad modum speculi representans imagines, & figuras, sed obscure. Dicitur etiam, quod inuenitur ad signandam raritatem: nam non inuenitur in alijs regionibus, nisi in India, & Arabia.

Dicitur supra 3. cap. nomē fluuio secundo Gihon. iste fluuius est, qui vocatur a nobis, & a Græcis Nilus a Nilon, quod est limosum; est enim aqua eius valde limosa, & ideo totam terram, per quam transit, valde fecundat. De isto fluuio Auctores concordant, quod sit Nilus: & interpretatur Gihon hiatus terræ, vel terreus, vt utique sibi bene competit; nam fluuius iste alitubi a terra absorbetur, & alitubi apparet, sicut & cætera flumina, quæ exeunt de Paradiso; vocatur autem terreus, id est turbidus, vel lutosus, & idem significat nomē a Græcis impositum, scilicet Nilus, quod est limosus quasi terra resoluta plenus. De hoc dicit Isidorus lib. 13. Etymolog. cap. de fluminibus, scilicet Gihon fluuius de Paradiso exiens, atque vniuersam Aethiopiaem cingens, vocatus hoc nomine, quod in cumento suæ exundationis terram Aegypti irrigat: Ge enim Græcè, Latine terram significat. Hic apud Aegyptios Nilus vocatur propter limum, quem trahit, qui efficit fecunditatem. Nam antea Nilus Latine Melo dicebatur. Apparet enim in Nilide lacu, de quo in Meridiam versus excipitur Aegyptus, ubi Aglonis flatibus repercussus aquis, retro luctantibus intumescit: & inundationem Aegypti facit iste fluuius, sicut a limositate apud Græcos, & nos vocatur Nilus, id est limosus, ita & apud sacram scripturam vocatur Gihon, id est lutosus, vel terreus; & quandoque sine nomine proprio per suppletionem aliorum nominū vocatur fluuius turbidus; id est obscurus propter limositatem: ita vocatur Iosue 13. cap. scilicet vniuersa Gessuri a flumine turbido, qui irrigat Aegyptum vsque ad terminos Accaron. Et sic fluuius qui irrigat Aegyptum, vocatur turbidus: & tamen ille est Nilus, quia nullus alius irrigat Aegyptum. De isto fluuio sunt multa dubia, s. de loco originis eius, de causa inundationis Nili, quæ non inuenitur in alijs fluminibus; & quæ sunt terræ, in quibus exundat, & in quibus non; de quibus satis diximus supra 2. cap. 16. & 17. & 18. & infra 26. cap. tangitur, vt in ipsis locis requiratur.

Dicit quod iste fluuius circuit omnem terram Aethiopiae, quod aliqui dicunt esse falsum; nam Nilus non circuit omnem terram Aethiopiae, sed in finibus Aegypti Mediterraneo absorbetur mari; & tamē ad hoc quod circuit omnem terram Aethiopiae, oportet quod perambularet terram Aphricæ, in qua est Aethiopia: & tamen nullam partem Aphricæ tangit: sed in finibus Aegypti, quæ ad Asiam pertinet in Mediterraneo mare incidit. Dicendum quod duplex est Aethiopia, scilicet in Asia, & in Aphrica; Nilus circuit Aethiopiaem, quæ est in Asia, & post Aethiopiaem intrat in Aegyptum, veniens de parte Meridiana, & absorbetur mari magno, diuisus in septem alueos, & per septem hostia intrans. Aethiopiaem vero, quæ est in Aphrica, neque circuit, neque tangit: & hanc nos vocamus communius Aethiopiaem: quia est nobis propinquior, quam terra Aethiopiae Asianorum. Poterat autem dicere scriptura, quod Gihon erat fluuius, qui irrigabat: & Aethiopiaem circuit. Erat autem Iudæis magis notus Nilus, vt est in Aegyptus, quam vt circuit Aethiopiaem: quia fuerant ipsi in Aegyptus, qui irrigabatur Nilo. Et Deus facit eis mentionem de hoc Deuteronom. 11. dicens, quod non est terra Chanaan, ad quam transeunt possidendam, sicut terra Aegypti, ubi iacto semine in ortorum morem aquæ ducuntur irriguæ. Sed dixit, quod circuit terram

A Aethiopiae. Primo, quia vult notificare flumina ista per id, quod propinquius est de eis ortui suo. Sed propinquius est ad originem, ubi circuit Nilus Aethiopiaem, quam ubi irrigat Aegyptum; ideo memorauit Aethiopiaem, & causa aperta est: quia vult notificare istos fluuios, in quantum exeunt a Paradiso, sed propinquior est Paradiso Aethiopia, quam Aegyptus. Secundo quia Nilus magis est in terra Aethiopiae, id est longiorem tractum ibi habet, quam in Aegypto. Cum dicatur, quod circueat vniuersam terram Aethiopiae; ista autem est longa terra: De hoc circuitu dicit Paulus Orosius lib. 1. de Orbesta mundi, quod Nilus, vt multi Auctores volūt, incipit a principio litoris maris rubri, deinde longe contra Occasum defluit, faciens in medio sui insulam nomine Meroem, rursumque ad Septentrionem declinans, Aegyptum irrigat.

Dicitur quod nomen tertij fluminis est Tigris, ipse fluuius vadit contra Assyrios. Istud nomen Tigris est impositum a Græcis: & apud nos vsitatum; nam in Hebræo vocatur Hideoquel. licet Iosephus lib. 1. Antiquitatum, vocat ipsum in Hebræo Diglat: & sic dicit ipse, Historia Scholastica vocari: sed parum differt: nam quando transfertur nomen Hebræum in literas Latinas, secundum conditionem earum, non ita sonat sicut in Hebræo. Sicut Hebraei vocant Iacob Zrael, nos dicimus Israel, quod est idem: & ita de multis alijs. Similiter hic aliud obstat, quod est compositio, vel adiunctio articuli, scilicet Hi, & ideo ablato illo manet, Dequel; quod non multum distat a nomine, quod ponit Iosephus, id est Diglat: & vtrique ponitur eadem significatio, scilicet angustum, & acutum. Nomen autem istud Tigris, quo nos vtimus, a Persis est introductum, per quorum terram fluit; signat enim sagittam: & ita vocatur propter sui velocitatem: quia fluit velociter, & sicut sagitta fertur. Et est istud nomen impositum bestia, & fluuio; fera enim Tigris dicitur propter sui velocitatem: nihil enim æquē velox est in cursu: vnde ratio eadem nominis fuit vtrique, & ambobus idem nomen impositum. Et differt etiam parum ab Hebræo: quia, Diglat, significat acutum: & hoc dicitur pro ratione velocitatis: quia acutum dicitur a penetrando faciliter. Et ita est motus eius facilis, quod non accidit in eo, quod est amplum, & habes: quia illius est tardus motus. De hoc dicit Isidorus libro 13. Etymolog. cap. de fluminibus. Tigris fluuius Mesopotamiae, de Paradiso exiens, & pergens contra Assyrios: & post multos circuitus in mare mortuum influens. Vocatur autem hoc nomine propter velocitatem instar bestia Tigris, nimia pernitate currentis. Sed vocatur mare mortuum mare rubrum: nam in mare rubrum incidit Tigris, & non in mare mortuum; quod est mare Sodomorum. Cum autem dicitur quod fluuius iste vadit contra Assyrios, non est intelligendum quasi veniat ab Oriente contra Occidentem: sicut plurimi accipiunt. Et causa ipsorum est, quia Tigris exit de Paradiso, & est Paradisus in Oriente: ideo Tigrim ab Oriente versus Assyrios fluere putant. Sed non est sic: immo Tigris procedit ab Occidente contra Orientem, & aliquid contra Meridiam: sed magis contra Orientem, & tangit regionem Assyriorum in parte Occidentali eius. Et hoc patet ex finia Isidori lib. 14. Etymol. cap. 4. & magis ex sententia, & verbis Pauli Orosij lib. 1. de Orbesta mundi. Est enim regio Indorum, maxime Orientalis: fluuius autem Tigris quantum ad suum manifestum ortum, totumque, decursum est multum Occidentalis ad Indiam: vnde inter fluuium Indum, qui est terminus Occidentalis Indorum: & fluuium Tigrim, sunt regiones quinque: & gentes

Quest. 189.
Tigris fluuius tertius in Mesopotamia.

Tigris quare sic dicitur.

Cap. 21.

res triginta duæ. Sunt enim regiones Aracusia, Assyria, Persia, & Media: & est ordo istarum sic, quod Indus fluvius est in fine Occidentali terræ Indorum, & inde procedendo contra Occidentem est terra Aracusia, quæ ad Orientem habet fluvium Indum: postea sequitur Parthia versus Occidentem: licet aliquando sit nomen generale omnium istarum gentium: postea Assyria, deinde Persia, & Media, & ad Occidentem omnium istarum est fluvius Tigris: & ideo hortus & decursus fluij est magis Occidentalis, quàm terra Assyriorum. Ideo si contra eam fluit, non potest fluere, nisi de Occidente contra Orientem: & quæ tetigerit Assyriam tanget eam primo in termino Occidentis. Et istud apparet in designatione terminorū Asiæ, quàm facit Isidorus lib. 14. Etymol. scilicet Assyria ab ortu habet Indiam, a meridie Mediam tangit, ab occiduo Tigrim: a Septentrione montem Caucasum, ubi sunt portæ Caspij. Et ita iste fluvius Tigris tangit Mesopotamiam, & Assyriam. Mesopotamiã quidem habet totam ab Occidente: quæ clauditur inter ipsam, & Eufratem, & ab eis Mesopotamia Græco vocabulo dicitur: quasi in medio aquarum, idest duorum fluminum magnorum posita. Asiam autem habet ab Oriente: sed non statim tangit Assyriam in parte sui ipsius Orientali, sed alias regiones prius: & deinde quando processerit circa finem suum, tangit Assyriam: & tunc absorbetur a mari rubro. Et hoc rorum obseruauit Moyses hic in modo loquendi: nã dixit, quod Tigris vadit contra Assyrios: in quantum dicit vadit, significat, quod procedit ab Occidente contra Orientem. Nam Moyses, & illi quibus ista scribebat, erant magis Occidentales, quàm fluvius; cum essent in Arabica solitudine circa terram Chanaan. Et si esset propinquior eis terra Assyriorum, quam Tigris, quando accederet Tigris ad Assyrios, diceretur venire, quia accederet magis ad terram, quam isti tunc tenebant, idest, in qua erant, quam prius. Si autem esset econtrario, vnde accederet Tigris ad terram Assyriorum, diceretur ire ad eos: quia elongaretur semper magis a loco, in quo nunc Hebræi erant: & tñ dixit Moyses ipse vadit contra Assyrios: ergo significauit, quod procedebat Tigris ab Occidente versus Orientem ad hoc, quod perueniat ad terram Assyriorum: & ita tanget terram illam a parte Occidentali illius. Etiam significauit Moyses, quod non tangit Tigris regionem Assyriorū statim, vt incipit manifeste fluere: sed transit per alias regiones, & ad finem tangit per terminos terræ Assyriorum: & tunc rubro absorbetur mari. Et hoc signauit Moyses cum dixit contra Assyrios: ac si dicat, non statim in suo ortu tangit terram Assyriorum, sed postea cum multum processerit.

Cap. 3.

Mesopotamia quare sic dicta.

Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Ista enim fertilitas, quam facit Eufrates est propter irrigationem: nam irrigat terram Mesopotamiæ in quibusdam locis. Et ista irrigatio prouenit non solum ex planicie terræ, quam facile est irrigari, sed præcipue ex eleuatione, & augmento aquæ: nam intumescit fluvius in altum, & sic effunditur super plana terræ per alueos, & inuenio limo aliunde terram fecundat. Concordat autem cū Nilo flumine Aegypti in istis augmentis non solum, quia intumescit, sed etiam quia ferè eisdem temporibus, quibus Nilus: licet non ad tantam altitudinem excrecat: ideo incrementa Euftratis non sunt famosa, sicut incrementa Nili. Nilus quidem incipit quolibet anno intumescere, cum Sol est in Cancro, scilicet in Iunio: deinde cum inceperit transire ad signū Leonis in principio eius est fortissima inundatio, scilicet ad medium Iulij. Cum autem peruenerit Sol ad Libram, quæ est ante medium Augusti, decrefcit: & finito signo Virginis cum inceperit Libram circa medium Septēbris, iam reddit Nilus ad priores alueos: sic. n. vult Solinus in Polistor. cap. 41. de Aegypto. Incrementa autem Euftratis fluij sunt circa eadem tempora, scilicet incipit qñ fuerit Sol in gradu vicefimo, quod est in principio mensis Iulij: & durat augmentum quamdiu Sol est in Leone: decrefcit quādo transit Sol ad Virginem: sic dicit Solinus in Polistor. cap. 46. de fluminibus Tigri, & Euftrate, scilicet deinde Eufrates prelabens plrimas gentes, Babyloniam quondam Caldæorum caput diuidit, Mesopotamiã opimat continuè inundationis excessibus ad instar annis Aegypti terras contegens inuecta soli fecunditate iisdem fermè temporibus, quibus Nilus exit, Sole, scilicet in parte Cæcri vigesima cōstituto: attenuatur cum iam Leone decurfo ad extima virginis transitum facit: quod gnomonici similibus parallelis accidere contendunt: quas & coeli, & terrarum positione aequalitas normalis effecit linea: vnde apparet ista duo flumina ad modum eiusdem perpendiculi constituta: licet diuersis manent plagis, eadem incrementi causas habere.

Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Ista enim fertilitas, quam facit Eufrates est propter irrigationem: nam irrigat terram Mesopotamiæ in quibusdam locis. Et ista irrigatio prouenit non solum ex planicie terræ, quam facile est irrigari, sed præcipue ex eleuatione, & augmento aquæ: nam intumescit fluvius in altum, & sic effunditur super plana terræ per alueos, & inuenio limo aliunde terram fecundat. Concordat autem cū Nilo flumine Aegypti in istis augmentis non solum, quia intumescit, sed etiam quia ferè eisdem temporibus, quibus Nilus: licet non ad tantam altitudinem excrecat: ideo incrementa Euftratis non sunt famosa, sicut incrementa Nili. Nilus quidem incipit quolibet anno intumescere, cum Sol est in Cancro, scilicet in Iunio: deinde cum inceperit transire ad signū Leonis in principio eius est fortissima inundatio, scilicet ad medium Iulij. Cum autem peruenerit Sol ad Libram, quæ est ante medium Augusti, decrefcit: & finito signo Virginis cum inceperit Libram circa medium Septēbris, iam reddit Nilus ad priores alueos: sic. n. vult Solinus in Polistor. cap. 41. de Aegypto. Incrementa autem Euftratis fluij sunt circa eadem tempora, scilicet incipit qñ fuerit Sol in gradu vicefimo, quod est in principio mensis Iulij: & durat augmentum quamdiu Sol est in Leone: decrefcit quādo transit Sol ad Virginem: sic dicit Solinus in Polistor. cap. 46. de fluminibus Tigri, & Euftrate, scilicet deinde Eufrates prelabens plrimas gentes, Babyloniam quondam Caldæorum caput diuidit, Mesopotamiã opimat continuè inundationis excessibus ad instar annis Aegypti terras contegens inuecta soli fecunditate iisdem fermè temporibus, quibus Nilus exit, Sole, scilicet in parte Cæcri vigesima cōstituto: attenuatur cum iam Leone decurfo ad extima virginis transitum facit: quod gnomonici similibus parallelis accidere contendunt: quas & coeli, & terrarum positione aequalitas normalis effecit linea: vnde apparet ista duo flumina ad modum eiusdem perpendiculi constituta: licet diuersis manent plagis, eadem incrementi causas habere.

Attende quo mens Nilus incipiat tumescere, & decrefcere.

Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Ista enim fertilitas, quam facit Eufrates est propter irrigationem: nam irrigat terram Mesopotamiæ in quibusdam locis. Et ista irrigatio prouenit non solum ex planicie terræ, quam facile est irrigari, sed præcipue ex eleuatione, & augmento aquæ: nam intumescit fluvius in altum, & sic effunditur super plana terræ per alueos, & inuenio limo aliunde terram fecundat. Concordat autem cū Nilo flumine Aegypti in istis augmentis non solum, quia intumescit, sed etiam quia ferè eisdem temporibus, quibus Nilus: licet non ad tantam altitudinem excrecat: ideo incrementa Euftratis non sunt famosa, sicut incrementa Nili. Nilus quidem incipit quolibet anno intumescere, cum Sol est in Cancro, scilicet in Iunio: deinde cum inceperit transire ad signū Leonis in principio eius est fortissima inundatio, scilicet ad medium Iulij. Cum autem peruenerit Sol ad Libram, quæ est ante medium Augusti, decrefcit: & finito signo Virginis cum inceperit Libram circa medium Septēbris, iam reddit Nilus ad priores alueos: sic. n. vult Solinus in Polistor. cap. 41. de Aegypto. Incrementa autem Euftratis fluij sunt circa eadem tempora, scilicet incipit qñ fuerit Sol in gradu vicefimo, quod est in principio mensis Iulij: & durat augmentum quamdiu Sol est in Leone: decrefcit quādo transit Sol ad Virginem: sic dicit Solinus in Polistor. cap. 46. de fluminibus Tigri, & Euftrate, scilicet deinde Eufrates prelabens plrimas gentes, Babyloniam quondam Caldæorum caput diuidit, Mesopotamiã opimat continuè inundationis excessibus ad instar annis Aegypti terras contegens inuecta soli fecunditate iisdem fermè temporibus, quibus Nilus exit, Sole, scilicet in parte Cæcri vigesima cōstituto: attenuatur cum iam Leone decurfo ad extima virginis transitum facit: quod gnomonici similibus parallelis accidere contendunt: quas & coeli, & terrarum positione aequalitas normalis effecit linea: vnde apparet ista duo flumina ad modum eiusdem perpendiculi constituta: licet diuersis manent plagis, eadem incrementi causas habere.

Sed quæretur, cum Moyses in alijs fluminibus fecerit aliquam designationem, quare non fecit circa Eufratem, sed solum dixit, quod Eufrates erat fluvius quartus. Dicendum, quod causa fuit, quia Moyses voluit notificare ista flumina, & quanto aliquid est magis ignotum, tanto pluribus indiget notificationibus, quod verò notius est, paucioribus indiget: id em quod a sensu remotius est, minus notum est. Et ob hoc, quia Phison primus fluvius erat magis distans a conspectu Iudæorum, cum sit in terra Indorum, plures ei notificationes posuit: secundus, & tertius, idest Nilus, siue Gion, & Tigris minus a terra Iudæorum distabant, cum Tigris tangat Mesopotamiam a parte Orientis, & Nilus intret Aegyptum: ideo de his pauciores posuit notificationes, solum dicens per quas terras transibant: & non omnes, sed paucas: nam de Gion, idest Nilo dixit, quod circuit omnem regionē Ethiopiæ: de Tigri dixit, quod vadit contra Assyrios: de Euftrate autem nihil dixit, quia totaliter eis notus erat. Nam a principio sui de parte Septentrionis vsque ad finem suum, quādo mari rubro immergitur est magis coniunctus terræ Iudæorum, quàm aliquis de alijs fluij: nam transit per terram Occidentalem Mesopotamiæ, & vadit Babylonem, transitque per medium vrbs: & per Caldæam. Iste autem regiones sunt propinquæ ad terram Chanaan: & ideo non oportebat, quod de illis eis sermo fieret. Secundo, quia erat eis maior noticia de hoc flumine, quia apud illud conuersati fuerant parentes eorum, & ipsi

Q5. 187. Cur Moyses nō scripsit de Euftrate. 1. Ratio.

Q5. 186. Eufrates fluvius Mesopotamiæ.

Dicitur deinde supra. 2. cap. fluvius autem quartus ipse est Eufrates. Iste fluvius sic vocatur a Græcis, & a nobis: apud Hebræos vocatur Berath, idest frugifer, quia fructificare facit terram, per quam transit: licet Iosephus lib. primo Antiquitatum dicat interpretari florem, vel dispersionem: & non est hoc inconueniēs iuxta conditionem dictionum Hebraicarū, quæ multa significant: potissime, quia ista, quæ Iosephus ponit, non multum distant a fructificatione: quia flos, & fructus coniuncti sunt. Similiter dispersio ad multiplicationem pertinet, quia quod vnicū est, non dispergitur, quod verò multiplex, aut multiplicatum est, diuidi potest, & dispergi. De Euftrate dicit Isidorus lib. 13. Etymol. cap. de fluminibus, scilicet Eufrates fluvius Mesopotamiæ de Paradiso exiens copiosissimus gemmis, qui per Mediam Babyloniam influit: hic a frugibus, vel ab vbertate nomen accepit; nam Hebraicè, Eufrata, fertilitas interpretatur.

2. Ratio. & ipsi

& ipsi conuersaturi erant. Nam transit Eufrates per Mesopotamiam, ubi habitauit Abraham cum patre suo Thare in Chara. sup. 11. cap. & de regione illa fuit Rebecca mater Iacob. f. de vrbe Nachor. infra 24. Et inde etiam fuit Rachel, & Lia sorores, quæ fuerunt uxores Iacob: & in regione illa nati sunt omnes filij Iacob præter Beniamin, qui fuerunt principes duodecim tribuum Israel: & patet. infra 28. 29. & 30. cap. Et quod plus est, quia iste fluvius tangebatur extremitatem terræ illius, quam Deus promiserat Iudæis habitandam, & de qua ipse Moyses locutus erat: sicut infra dixit. 15. cap. semini tuo dabo terram hanc a fluuio Aegypti vsque ad flumen magnum Eufratem. Et ita propter magnam notitiam, quam Israelitæ de isto flumine habebant, dixit Moyses pauciora, de eo nihil notificans sicut in alijs. Erat autem tam notus iste fluvius Iudæis, quod interdum sine nomine speciali, & proprio per nomen generale fluminis cognoscebatur: vt patet Iosue. 24. cap. scilicet. Transfluum habitauerunt patres vestri ab initio: & non dicitur quis fluvius: sed intelligitur de Euftrate: quia ille erat fluvius Mesopotamiæ, in qua Mesopotamia certum est, quod habitauerant patres Iudæorum, scilicet Abraham, & Thare. Et vocatur fluvius abluente, quia in tota terra illa non erat aliquis fluvius tam magnus, & ideo erat famosus: & patet infra 15. cap. Cum dicitur Semini tuo dabo terram hanc a fluuio Aegypti, vsque ad fluumium magnum Eufratem.

Q5. 188. Cur duo nomina fluij eorum ponuntur Hebraicè, alia duo non.

Cap. 21.

Quæretur nunc circa ista flumina quare noster translator posuit duo nomina eorum, sicut habentur in Hebræo, scilicet Gihon, & Phison: duo autē alia posuit: non sicut in Hebræo, scilicet Tigris, & Eufrates. Aliquis dicit factum esse hoc, quia duo illorum habent nomina apud nos secundum nostram consuetudinem: & aliorum duorum nomina ignoratur: ideo duorum sunt posita nomina Hebræa, & aliorū duorum nomina, quibus nos vtimur. Sed dicendum, quod non stat: quia etiam aliorum duorum sunt nomina vsitata apud Latinos, & Græcos præter illa nomina Hebræa, scilicet Gihon vocatur Nilus, & Phison vocatur Ganges. Ita dicit Isidorus lib. 13. Etymol. cap. de fluminibus, & alij scriptores, eisdem nominibus vtuntur tam apud nos quàm apud Græcos. Aliquis dicit, quod verum est fuisse, & esse nomina pro illis fluminibus propria apud nos: & tamen non erant cognita apud Hebræos, scilicet an nomina illa fluij eorum, quæ ponuntur apud eos significent id, quod ista nomina apud nos: ideo transferentes de Hebræo retinuerunt nomina illa Hebræa. Sed dicendum, quod quando Hieronymus, qui hoc transulit vertit de Hebræo in Latinum erant cognita apud Hebræos nomina, quibus nos vtimur, & erat notum, quod idem significant illa duo nomina Phison, & Gihon apud eos, quod ista duo Ganges, & Nilus apud nos: nam Iosephus scripsit prius librum Antiquitatum: quam Hieronymus, transulerit de Hebræo in Latinum, quia erat Iosephus tempore Neronis Dux belli cōtra Romanos, & Vespasianum: quod erat quadraginta annis, vel quasi post mortem Christi, vt patet ex libris suis de Bello Iudaico, & sic forte natus esset Iosephus, cum mortuus est Christus. Hieronymus autem qualiter per quadringentos annos post Christi natiuitatem transulit de Hebræo in Latinum, & ita iam multo ante scripsit libros Antiquitatum: quos & ipse Hieronymus, allegat in Commentarijs suis super Mattheum ad notificandum historiam Herodis, & tamen Iosephus libro primo Antiquitatum in principio ponit nomina istorum fluij eorum tam secundum Hebræos, quàm secundum vsum Græcorum, & nostrum, scilicet Eufrates Tigris, Ganges, & Ni-

lus: ergo potuit Hierony. ponere nomina illa. Dicendum ergo, quod Hierony. non posuit, nisi nomina Hebræa pro illis fluij, non nomina, quibus nos nunc vtimur: causa est, quia licet ipse nosset ea: non erat tamen tanta auctoritatis, vt ea non auctoretur in sacra scriptura, quæ ab omnibus suscipienda erat. Neque etiam sufficiebat, quod Iosephus, qui Hebræus erat istud sentiret: quia non erat tanta auctoritas eius, vt id quod ipse dicebat ab omnibus Catholicis susciperetur. Sed causa vera est, quia Hierony. transferebat de Hebræo in Latinum, & hoc erat ad tollendum aliquos defectus, & corruptiones, qui erant in translatione interpretum septuaginta facta de Hebræo in Græcum: quæ translatio ab omnibus Catholicis suscepta erat in magna auctoritate, & omnes ecclesiæ illam tenebant, vt dicit Hierony. in prologo suo super Paralipomen. qui incipit si septuaginta interpretum. Hæc autem translatio habebat, quod duo flumina, idest Diglat, & Perath, vocarentur Tigris & Eufrates: & ita nomina eorum in Græcum verterant. Pro alijs duobus, scilicet Phison, & Gihon: non posuerunt nomina Græca, aut Latina: sed reliquerunt sicut erant in Hebræo, scilicet, Gihon, & Phison: & ita habebatur apud omnes ecclesiæ, quando Hierony. transulit; ideo non ausus est, ipse aliter transferre, quia non acciperetur in auctoritate translatio sua: quia licet in multis alijs ausus fuerit Hieronymus emendare translationem interpretum, & immutare eam, non ausus fuit hic: causa est, quia in alijs probatio erat manifesta ex litera Hebraica, cuius cognitio apud multos erat, & scirent illa versata in Latinum: sed hic non ausus est, quia interpretes transulerunt nomina Hebræa, scilicet Gihon, & Phison: in quo non poterat esse error aliquis. Si autem loco horum scriberet Hierony. Ganges, & Nilus, non erat certum, quia ista duo flumina essent, quæ significaret eosdem fluios, quos significant illa Hebræa nomina Phison, & Gihon. Nam si negaretur non erat aliqua probatio ad hoc, nisi sola scribentis auctoritas. Hierony. aut non erat tanta auctoritatis, vt ei sine probatione omnes ecclesiæ crederent, cum & bona translationi suæ a principio multi repugnarent, quod fecit Aug. lib. 8. de ciui. Dei. Iste non ausus est ponere pro eis nomina Latina, aut Græca: licet ipse ea sciret, & iam alij ea posuissent: sicut fecit Iosephus, vt dictum est. Secus aut fuit quantum ad alia duo nomina, Diglat, siue Hidequel, & Perath, Hebræa: loco quorū habemus Tigris, & Eufrates: quia septuaginta interpretes pro eis posuerunt Tigris, & Eufrates: poterat enim Hieronymus, hic alterutrum facere, vel ponere nomina Hebræa, Hidequel, & Perath, vel Græca, idest Tigris, & Eufrates: & in neutro poterat reprehendi. Nam si poneret nomina Hebræa, nemo poterat dicere eum falsum dixisse, quia ita Hebræa veritas haberet: si autem poneret Tigris, & Eufrates: licet esset dubium, an verum diceret: nemo tamen eum argueret, quia ita scripserant septuaginta interpretes: quorum auctoritatem omnes ecclesiæ susceperant: voluit tamen potius scribere nomina Græca, quàm Hebræa, quia translatio fiebat ad exponendum, & manifestandum: ponendo autem nomina Hebræa nihil manifestabatur: sed potius erat res obscurior, quam præfuerat, cum interpretes posuissent nomina nota, idest Tigris, & Eufrates, ergo debuit Hieron. sic scribere, & ita fecit.

Q5. 189. Cur interpretes p Gihon, & Phison nō dixerunt Ganges, & Nilus.

Sed dicitur quare interpretes vertentes in Græcū nō posuerunt nomina pro his duobus, scilicet Gihon, & Phison, cum habebantur Ganges, scilicet & Nilus: Dicendum, quod hoc fuit ex ignorantia Græcorum vocabulorum. Non enim verterunt hic ex intentione di-

ne dimittendo aliqua nomina ignota in Hebraeo, cum potius interio eorum foret, quicquid Hebraeum erat, Graecum efficere; Cum ad hoc eos Rex Ptolemus congregasset: sed ibi Hebraea vocabula reliquerunt, ubi loco eorum non inuenerunt quid poneret in Graeco. Istud autem non prouenit quasi ipsi essent parum docti in Graeco, cum haberentur ut doctissimi in utroque idioma, sed fuit quia apud Graecos nondum habebantur talia nomina, vel nondum de eis certum erat: v. r. inque est satis rationabiliter dictum. De primo patet, quia Graeci posuerunt nomina quasi omnibus rebus notabilibus mundi, scilicet gentibus, prouincijs, fluminibus, montibus vel omnibus ad eos pertinentibus: hoc autem non fecerunt ab initio, neque simul: sed successione temporum, sicut dicit Iosephus libro primo Antiquitatum, scilicet alij autem, ut habitatoribus clarum visum est conuersione nominum fecerunt. Graeci tamen sunt rei huius auctores, qui posteris temporibus confortati etiam antiquorum gloriam propriam effecerunt, & gentibus non omnibus exornauerunt, ut eis sapiens videbatur esse: ornatum vtrique ponentes eorum republicae velut a se constituta. Poterat ergo esse, quod Graeci impositissent nomina horum duorum fluminum Tigris, & Eufrates, & interpretes inuenientes ea Graeca posuerint illa. Pro alijs duobus, id est Gihon, & Phison, nondum Graeci posuissent ista nomina Nilus, & Ganges: & ideo interpretes non inuenientes pro eis nomina Graeca relinquerunt Hebraea, quae praecesserant. Hoc autem satis verisimile est, quia multa, quae sunt in sacra scriptura accepta, postea noua nomina, quae non habebant tempore interpretum: sicut mare Cenereth, quod tam in Hebraeo, quam apud interpretes vocatur mare Cenereth Numeri 34. cap. & tamen postea vocatum est mare Genezareth, & mare Tiberiadis: Luc. 5. & Ioan. 6. cap. Et hoc est, quia fuit nomen mutatum in honorem Tiberij: sicut asserit Hiero. super Mat. Similiter multa loca hoc passa sunt: nam tam in Hebraeo, quam apud interpretes ista ciuitas, quam adquisierunt filij Dan contra Aquilonem, vocatur Lefendam, & vocabatur prius Lefem. Sic patet Iosue. 19. & Iudi. 18. cap. Ita vocabatur tempore interpretum. Neque habuerunt aliquod aliud nomen Graecum, quod ponerent postea: tamen mutatum est nomen ciuitatis, & vocata est Paneas, aut Velunas, quod nomen adhuc manet, & aliud etiam nomen habuit tempore Christiani: nam vocata est Caesarea Philippi: ita habetur Matth. 16. cap. & Hieronym. dicit illam eandem esse, quae vocabatur prius Lefendam: & tamen nomina ista, quibus postea vsi sunt Graeci non potuerunt tunc ponere interpretes: quia nondum erant. Sicigitur potuit esse, de his duobus Ganges, & Nilus. Et adhaec istud est verisimile: nam nomen Nili non est antiquum, cum prius habuerit aliud nomen Latinum, Melo enim vocabatur, ut ait Isidorus lib. 13. Etymol. cap. de fluminibus. Quod vero obijciatur de Iosepho, qui omnia ista nomina posuit, id est Ganges, Nilus, Tigris, Eufrates. Dicendum, quod non obstat, quia Iosephus fuit multo tempore post translationem interpretum plusquam trecentis, & quadraginta annis. Et ita poterat esse omnia ista nomina iam cognita, quae ille scribebat, & non fuerunt tempore interpretum, quia in hoc tempore medio Graecorum ingenia floruerunt. Secundum etiam erat valde verisimile: poterat. n. esse, quod tempore interpretum essent illa nomina imposita a Graecis, Ganges, & Nilus: & tamen non esset certum apud interpretes, an essent eadem flumina, quae illi significabant per Gihon, & Phison. Et istud non poterat euenire, nisi, quia non erat notum quid significabatur apud Hebraeos per Gihon, & Phison: nam

Solutio obiectio- nis.

apud Graecos certum erat, quid significabat per Gihon, & per Nilum: sed Iudaei non ita cognoscunt de nominibus suis proprijs regionum, montium fluminum, vel aliarum rerum quid significant. Causa autem est illa, quam posuit Iosephus, li. primo Antiquitatum, scilicet nomina, quae habentur in sacra scriptura sunt illa, quae habuerunt res a principio sui in variatione idiomatum, vel quae adhuc prius habebant in illo idioma cōi vniuersa terrae: postea autem factae sunt multae mutationes, tam a gentibus populis, & Graecis praecipue: & ita nescitur quomodo vocatur nunc id, quod tali nomine a Moysē vocatum est, vel quid tale, aut tale nomen significat de rebus, quae nunc sunt. Non potest autem sic esse de nominibus impositis a Graecis, quia illa manent vsque nunc, neque successerunt eis alia: ideo non poterat dubitari quae rerum sint illa nomina. Et ideo si tempore interpretum essent apud Graecos ista duo nomina Ganges, & Nilus, non poterant interpretes dubitare, quid illa significarent: sed dubitarent, quid significarent ista duo Gihon, & Phison: ideo nescientes an Ganges, & Nilus essent illa duo flumina, quae significat hic duo nomina Gihon, & Phison, non voluerunt ponere Ganges, & Nilus, sed reliquerunt Hebraea, Gihon, & Phison, non fuit sic de Hildequell, & Perath: quia ista duo significabant flumina magis coniuncta terrae Iudaeorum, scilicet Tigri, & Eufratem: & ideo Iudaeis manentibus in terra sua fuerat semper cognitum, quid significarentur per ea: & ideo sciebant, quod idem erat, quod significabatur per illa Tigris, & Eufrates: & ob hoc illa posuerunt alia vero reliquerunt Hebraea.

Sed aliquis dicit cum Gihon ponatur pro Nilo, nunc apud nos, ut dicit Iosephus, & Isido. & iste esset coniunctus terrae Iudaeorum: quia transit per terminos eorum, quomodo non erat cognitus ille fluuius Iudaeis, ut scirent ponere pro illo Nilum, & non Gihon in Hebraeo. Dicendum, quod hoc fuit propter variam opinionem de origine Nili, & de cursu eius: & quia Moyses non dixit Gihon, quod ipse est qui circuit Aegyptum: sed quod ipse circuit vniuersam terram Aethiopiae: nam si diceretur, qui irrigat Aegyptum, notum esset pro quo dicebatur, & hunc Graeci Nilum vocant: sed dicitur, quod circuit terram Aethiopiae. Et licet verum sit, quod idem sit, qui Ethiopiam circuit, & qui irrigat Aegyptum: tamen hoc non est apud omnes certum, cum de Nili decursu varia sit opinio apud auctores, sicut ponit Paulus Oro. lib. 1. de Ormesta mundi. Alia forte causa est, quia scriptura noluit dicere, qui irrigat Aegyptum, & dixit qui circuit terram Aethiopiae, cum proximius esset dicere de Aegypto: & putatur esse eam, quasi voluerit esse idem, cum dicitur, fluuius, qui circuit Aethiopiae, & qui irrigat Aegyptum. Tertia causa dubitandi est, quia scriptura saepe postea nominat fluuium Aegypti: tamen nunquam vocat eum Gihon, sicut hic, sed alijs nominibus, scilicet fluuium Aegypti, vel fluuium, qui irrigat Aegyptum, aut fluuium turbidum. Et ita interpretes non erant certi an Gihon apud eos significaret id, quod Nilus apud Graecos: vnde nec ausi sunt ita dicere, sed reliquerunt in Hebraeo nomen Gihon.

Sed adhuc circa ista quatuor flumina Paradisi alij obijciunt, quod non possint ista esse, quae de Paradiso fluunt: quia cum aquarum fluxus fiat per continuum, posset per quodlibet fluuium illorum veniri ad Paradisum: & tamen per nullum illorum veniri potest: ergo non est hoc verum. Dicendum, quod Paradisus non potest inueniri per ista flumina: & causa est, quia nullum istorum fluit manifesto decursu a Paradiso vsque ad nos: id est terras Aethiopicas notas: sed subterraneis absorbentur hiatibus: & cum in longum fluxerint,

Q. 190. Cur Gihon qui transit per terminos Iudaeorum, erat eis ignotus, ut non essent certi, an esset idem, quod Nilus.

Q. 191. An dicitur ista quatuor flumina fluentia a Paradiso.

int, in alio rursus renascuntur orbe: intercepta autem continuitate fluendi non potest per haec flumina cognosci Paradisus. Sed rursus obijciatur, quod non sunt haec flumina orta de Paradiso: quia omnium horum capita alicubi inuenimus: & philosophi atque scriptores asserunt in locis certis ea fontem habere. Dicendum quod ex praecedenti patet solutio: haec enim flumina non habent ibi primo originem, ubi habere videntur: sed inde longe, quod scriptoribus gentium ignotum est: Ipsi vero inde illa dicunt primo oriri, ubi primo orta videntur: sed non est sic: quia auctoritas sacrae scripturae, quae est maior omnibus auctoritatibus humanis: ut dicit Augustinus lib. de consensu Euangelistarum: & super Gen. ad litteram asserit illa de Paradiso orta. Suadet autem istud ex eo quod nos videmus: aliqua enim flumina sunt in regionibus Hispanorum, & Fracorum, quae aliquando fluunt, aliquando absorbentur, & postea alibi apparent eorum decursus, & constat ex apertissimis signis eandem esse aquam. Similiter philosophi, & scriptores gentium hoc consenserunt, cum & ipsi hoc experiantur: sic dicit Seneca lib. de naturalibus quaestionibus, de fluuiio Alpheo, & Aethusa fonte, quos constat in prouincia Elidis, & Pisa in Graecia esse: sed cum ibi absorbentur subterraneo meatu labentia, teste Ouidio, in insula Origgiae caput emergunt, ubi & rursus aborta sub rota Ionij maris profunditate delapsa, demum in Sicilia apud Siracusas caput tollunt. Eisdem esse aquas probat immisissio palearum in Graecia, quae post certa tempora in Sicilia tandem videntur: ut ait Seneca lib. 5. de quaestionibus naturalibus. Scriptores autem gentium, quibus nihil notum est, nisi quod aut sentu percipiunt, aut ratione conuincunt, aut quod in communi auctoritate susceptum est, haec putant esse capita fluminum, quae videntur. Nos vero qui sacrae scripturae magis credimus, quam eis, quae oculis nostris conspiciuntur, iuxta Petri testimonium 1. cap. Cum per reuelationem habeamus ista quatuor flumina de Paradiso habere primam originem, ita asserimus, licet in alijs partibus orbis renasci ea postea sciamus.

Q. 192. De ortu fluuij, qui dicitur Phison.

Q. 193. Vide de monte Caucaaso

Taurus, & Caucasus idem sit, siue differant, constat Caucasum montem in longum extendi a mari Indico ab Oriente vsque ad mare nostrum Mediterraneum ab Occidente apud Graciam. Iste mons cum per varias regiones extendatur, non idem nomen apud omnes habet: sed partes illius montis diuersis appellantur nominibus: quasi diuersa iuga diuersi sunt montes, & non vnus. Et ista nomina dupliciter accipit; primo accipit nomina, quae absolute in se ei conueniunt. Secundo nomina a regionibus per denominationem, & non secundum substantiam. Prima autem nomina secundum Paulum Orosum libro de Ormesta mundi ita distinguuntur. Inchoando enim ab Occidente versus Orientem incipit mons Caucasus iuxta mare Cimericum: & inde tendit inter Colchos, & Albanos, qui sunt iuxta mare Caspium, & videtur esse vnicum iugum eis ab Occidente vsque ad Orientem. Et ibi statim inter Colchos, & Albanos, ubi est altissimus, vocatur mons Caucasus, & ibi habet ostia, vel portas caspias, quas facit mare Caspium. A portis autem Caspijs procedendo contra Orientem vsque ad Armeniam, & vsque ad fontem Tigridis fluminis inter Armeniam & Iberiam, iam non Caucasus, sed montes Acroceranij vocantur: quod Latine vocantur montes combusti, vel igniti. Sic enim dicit Isidorus libro 14. Etymo. cap. de motibus: Acroceranij, propter altitudinem, & fulminum iactus vocati sunt. Graece enim Ceraunos, fulmen dicitur. Sunt autem inter Armeniam & Hyberiam, incipientes a portis Caspijs, vsque ad fontem Tigridis. Et licet videatur ibi Isidorus ponere Acroceranios montes, ut distinctos a Caucaaso: sed non ponit: quia alia pars illius montis est, quae stricte vocatur Caucasus, alia, quae vocatur montes Acroceranij. Deinde a fonte Tigridis procedendo contra Orientem vsque ad ciuitatem Carras, illa pars montis huius, quae est inter Partos, & Massagetas, dicitur mons Ariosarzaes. Procedendo autem a ciuitate Carris versus Orientem vsque ad oppidum, quod dicitur Cathippi pars huius montis, quae inter Hyrcanos, & Bactrianos est, Memali dicitur, ubi nascitur Amomus: & statim proximum iugum montis illius vocatur mons Parthianus. Deinde ab oppido Cathippi vsque ad vicum nomine Safrum procedendo semper ad Orientem inter Datharraucas, & Parthianas in India mons iste Oscobares dicitur. Et ibi ad radices eius erumpit fluuius Ganges, & nascitur Lafer. est enim Lafer herba, cuius etiam succus Lafer dicitur: & a quibusdam vocatur Apium cirenaicum, de quo Isidorus libro 17. Etymo. cap. de herbis aromaticis. Postea procedendo a fonte fluminis Gangis vsque ad fontes fluminis Ortogorra, qui sunt contra Septentrionem, ubi sunt montani Peropanifadae, vocatur mons ille Taurus; A fontibus autem fluminis Ortogorra vsque ad ciuitatem Ortogorram inter Scythas, & Gangaridas procedendo vocatur mons ille Caucasus. Ultima autem pars montis huius in fine Orientis peruenit ad Oceanum inter Coas, & Passadras, ubi est promontorium Samaria iuxta Oceanum, & flumen Crisoroas, & illa pars vocatur mons Imaus. Iste est modus omnium, quae ponit Paulus Orosum. Solinus autem in Polistore cap. de Cilicia ponit nomina montis huius incipiendo e contrario ab Oriente contra Occidentem, & in quibusdam cum Paulo concordat, in alijs discrepat dicens, quod mons iste in India vocatur Lamos, statim contra Occidentem vocatur Propanifimos. Deinde apud Parthos vocatur Choarros; deinde Nerifates, postea magis ad Occidentem vocatur Taurus: ultimo autem ubi eleuatur in maximam sublimitatem vocatur Caucasus. Dicit autem quod cum

Caucasus dupliciter accipitur.

Acroceranij montes, quare sic appellati. Cap. 8.

Lafer herba a quibusdam Apium Cirenaicum dicitur. Cap. 9.

Discrepat Solinus a Paulo. 1.

eum ad Græciam peruenit Ceraunius dicitur.

Alia nomina sunt huius montis, que non sunt eius: sed per denominationem accipit illa a populis, apud quos partes eius sunt. Nam a latere dextro vocatur Hyrcanus, & Caspius, a Caspijs & Hyrcanis: a sinistro vocatur Amazonicus, Moschicus, & Scythicus: Haber etiã in tribus locis portas, quæ sunt aperturæ, vel discontinuationes eius incidentibus maribus. Primæ portæ incipiendo ab Oriente sunt Armenia, postea sunt portæ Caspiæ, vltimæ sunt portæ Ciliciæ. Ita enim Solinus asserit.

Tres portæ istius montis.

Quest. 194.

De origine varia Gangis.

Nunc redeundo ad ea, propter quæ istud fuit introductum, dicendum quod mons Caucasus habet omnia ista nomina, & ideo cum authores velint dicere, quod de illo oritur Ganges, varie illud significare poterunt. Nam historia Scholastica, & Gernasius dixerunt, quod nascitur de monte Caucaſo, accipiendõ Caucaſum generaliter pro toto monte in omnibus partibus suis; sed Paulus Oroſius dixit, quod nascitur de monte, qui Oſcobares dicitur: quia illa pars Caucaſi montis dicitur Oſcobares apud Indos, sicut patet in præcedenti assignatione partis eius. Solinus autem dixit, quod exoritur a montibus Scythicis, in quo etiam montem Caucaſum significauit: sed ille pro diuersitate populorum, iuxta ipsum accipit diuersa nomina, & alicubi Scythicus, & alicubi Hyrcanus, & alibi Amazonicus dicitur: quia pars illa Caucaſi, de qua oritur Ganges, a Scythijs prope habitantibus a parte sinistra vocatur mons Scythicus. dixit Solinus, quod nascitur de montibus Scythicis.

De ſitu Gangis.

Sciendum autem quod situs fluminis Gangis in decursu suo talis est: incipit enim in monte Oſcobares, qui est pars montis Caucaſi: & est ad partem Septentrionalem India; deinde fluit contra Meridiem, & circuit terrã Euilari, postea dirigitur contra Orientem, & Oceano Indico excipitur. Et de hoc dicit Paulus Oroſius libro 1. Asia ad mediam frontem Orientis habet in Oceano ostia fluminis Gangis, scilicet illa, per quæ intrat in mari. Et ista ostia sunt quasi ad medietatem Asiæ inter Septentrionem, & Meridiem: ideo dicuntur esse ad mediam frõtem Orientis. Iste fluuius Ganges per solam Indiam decurrit, & facit quandam insulam, populosissimam gentem continentem, vt dicit Solinus in Polistore cap. de India: & rex illius insulæ habet quinquaginta millia

Attende de habitatoribus Gangis, qui solo pomorum sustinentur, & si extra loca illa eos pergere conuenerit, poma illa secum ferunt, vt etiam itinerantes eorum alantur odore: nam si acciderit eos trahere grauem odorem, moriuntur: cum autem Gangis fontem qui accollit nullius ad escam opis indigeant, viuunt odore pomorum siluestrium: longiusque pergentes eadem illa in præsidio gerunt, vt olfactu alantur: quod si terriorem forte spiritum traxerint, exanimari eos certum est. Hæc de flumine Gange, quem Moyses Phison vocat, dicta sunt.

Quest. 195. De ortu fluij qui de Gihon auget Nilum.

Secundus fluuius erat Gihon, quæ nos Nilum vocamus, quem etiam certum est ex Paradiso habere originem; sed quia cursum continuum super terram non habet, putatur alibi habere originem. Et cum de multis alijs fluminibus dybiretur, nullum est de cuius origine maior inter sapientes dubitatio extiterit: vnde & Aristot. libellum vnum de origine, & inundatione Nili conscripsit. Multi autem de eo varie loquuntur: sed celebriores opinioniones sunt tres. Prima quod oriarur in litore maris Rubri. Secunda quod apud atlantem. Tertia, quod apud duas petras in lacu

Prima opinio.

sub magnis herbosis. Est opinio prima communior: hanc enim tenet Aristo. lib. de origine, & inundatione Nili: hanc quoque Paulus Oroſius tenet libro primo, cum ait: Nilus de litore incipientis maris Rubri videtur emergere in loco, qui dicitur Moſſylon: inde diu ad Occalum profluens, facit insulam nomine Meroen in medio sui, Nouissime ad Septentrionem inflexus tempestiuus auctus incrementis plana Aegypti irrigat.

Secunda opinio.

Secunda opinio est, quod apud Atlantem montem oriatur: est autem Atlas mons inferioris Mauritaniæ: & iuxta horum sententiam, cum lacum effecerit magnum, quem Nilidem vocant, mox absorbetur arenis, & sub terra fluens, peruenit contra Orientem. Hanc sententiam tenet Hierony. super Amos: Historia Scholastica, & plurimi, sed qui eam maxime confirmat est Solinus in Polistore cap. de Aegypto, & iuxta hoc Nilus oritur de extremitate Occidentis, scilicet in Mauritania iuxta montem Atlantem. Prior autem sententia vult quod emergat de Oriente: facilius autem creditur est dici, quod de Oriente nascatur, quam de fine Occidentis: cum certum sit eum de Paradiso primam habere originem: & non erat satis verisimile, quod totam terræ longitudinem, id est a principio Orientis vsque ad finem Occidentis subterraneus permeet in nullo loco emergendo.

Et tamen hanc sententiam velut multum celebrem refert Paulus Oroſius libro primo, sed non consentit ei, dicens illum esse diuerſum fluuium ab eo, qui de Oriente decurrens Aegyptum irrigat, cum ait, hunc aliqui authores ferunt haud procul ab Atlante habere fontem, & continuo arenis mergi, inde interiecto spacio breui, vastissimo lacu exundare, atque hinc Oceano tenus Orientem versus per Aethyopica deserta prolabi: rursumque inflexum ad sinistram ad Aegyptum descendere: quod quidem verum est, esse huiusmodi fluuium magnum, qui tali ortu talique cursu sit: & re vera omnia, quæ Nilus monstrat gignat, quem vtrique prope fontem Barbari Dara nominant: ceteri vero accolæ Nubul vocant: sed hic in regione gentium, quæ libiæ Aegyptiæ vocantur. Hic procul ab illo fluuio, qui a litore maris Rubri prorumpere diximus, immenso lacu acceptus assumitur: nisi forte occulto meatu in alueum eius, qui ab Oriente descendit, eructet.

Tertia opinio.

Ista positio, & confutatio, quam facit Oroſius est multum rationabilis, secundum quam Nilus oritur de principio littoris maris Rubri in parte Orientis. Iste autem fluuius, qui ab Occidente iuxta Atlantem nascitur, gignit eadem, quæ Nilus: sed non est Nilus: nisi forte dicatur, quod quando absorbetur a terra iuxta Nilum, eructat in Nilum, & coniungitur ei. Tertia positio est Senecæ libro quinto de naturalibus quaestionibus: vult enim quod imperator Nero misit duos centuriones ad inquirendum caput Nili: venerunt ad regem Aethyopiæ, qui commendauit eos alijs regibus per quorum terras Nilus fluebat; cum multum ascendiſſent, venerunt ad quosdam populos, apud quos erant magni lacus herbosi in Nilo: qui nauigio transfratari non poterant, de quibus omnes desperabant posse vltra procedere. Et neque ipsi accolæ terræ sciebant an lacus inde inciperent, vel aliunde in eas aquas deflueret: viderunt tamẽ in aqua esse duas petras magnas, apud quas aqua fortius ebulliebat: hoc autem comperto reuersi sunt. Concludit ibi Seneca quod sub terra superficie terra limosa est, & humiditatis plena: quæ in vnum concurrẽtes locum magnos lacus efficiunt: de quibus cum impetu fluuij manant. De alijs pertinentibus ad Nilum nihil nunc dicemus: sed tanguntur alia j. 26. c. solũ hoc concludimus,

Attende ex quadã terra limosa lacus oritur, ex quibus fluuij emant.

cludimus, quod vbiçique Nilus nascatur certum est venire in Aegyptum, & illam irrigari: ibi autem diuisus Nilus in septem ostia, vt poetæ dicunt a mari Mediterraneo absorbetur: sed de istis ostijs tangetur infra 15. cap.

Quest. 196. De ortu fluij qui dicitur Tigris.

Tertius fluuius est Tigris, qui vadit contra Assirios, de cuius origine, & fine dicimus: hic enim iuxta veritatem de Paradiso primam habet originem, sed quia nobis non ita videtur, inde ponendum est eius principium, vbi illud authores certissimi esse dixerunt. Inter Tigridem & Eufratem fluuios ista est habitudo, quia Tigris est magis ad Orientem: Eufrates vero ad Occidentem, tendentes ambo contra Meridiem, & terram, quam in medio claudunt, faciunt vocari Mesopotamiam, quasi in medio aquarum sitam: sed de ortu eorum duplex est opinio. Quidam enim dicunt eos ex eodem fonte oriri, alij vero diuerso loco. Quod enim ex eodem fonte in Armenia nascatur, tenet Boetius, Salustius, Isidorus: & multi alij: Boetius enim hoc asserit lib. 5. de consola. metro. primo. scilicet.

Rupis Achemenia

Tigris, & Eufrates vno se fonte resoluunt: Et mox abiunctis dissociantur aquis.

Cap. 11.

Idem etiam Iosephus tenet: & id communius refertur. De hoc Isidorus dicit lib. 13. Etymo. cap. de fluminibus: Salustius author certissimus asserit Tigridem, & Eufratem vno fonte manere in Armenia, qui per diuersa euntes longius diuiduntur spacio medio relicto multorum millium: terra autem quæ ab eis ambitur Mesopotamia dicitur. Alij autem volunt, quod non oriatur ex eodem fonte, & licet ambo in Armenia incipiant. Hæc est sententia Pauli Oroſij, & Solini. Nam Paulus Oroſius diuerso modo loquitur de fonte Eufratis, & de fonte Tigris: Solinus autem in Polistore cap. 46. de fluminibus Tigris, & Eufrate diuersa exordia illis ponit: nam dicit: Eufratem maior fundit Armenia ortum supra Zizaniam sub radicibus montis, quem Catopen accolæ nominant Scithis proximo. De Tigri eodem cap. dicit: Tigridem in Armenia regione tollit caput mire quam lucidum conspicuo fonte in loco editis, qui Elegos nominatur. Isti duo authores clarissimi prædictis repugnant: quibus velut in hac re studiosissimis stari poterat: sed quoniam ratio nulla efficaciter hoc, vel illud ostendit, neutris præiudicandum est. Sed hoc verum est, magis concordare proposito sacre scripturæ sententiam illorum, qui diuersum illorum ponunt fontem, quia supra 2. cap. dicitur de quatuor fluminibus, quod egrediuntur de Paradiso: & tamen si de vno fonte ambo in Armenia prodeunt non erunt quatuor flumina, sed tantum tria. Aliquis posset dicere quod in exitu de Paradiso tria solum flumina distinguuntur, quæ subterraneis dilapsa meatibus ad tria diuersa orbis loca emergunt, scilicet in India, in Armenia, in litore maris Rubri: & tamen caput quod in Armenia emergit in duo diuiditur ab ipso fonte, & sic incipiunt esse quatuor flumina. Et de omnibus his certum est, quod de Paradiso exeunt, & ita stabit litera. Sed dicitur quod non stat, quia hoc modo a principio solum sunt tria flumina: & postea in Armenia incipiunt esse quatuor, quod non conuenit scripturæ, quia necesse est statim ex Paradiso esse diuisa quatuor flumina. Nam dicitur supra 2. cap. fluuius egrediebatur de loco voluptatus ad irrigandum Paradisum, qui inde diuiditur in quatuor flumina per diuisionem illam: sed statim in Paradiso sunt quatuor. Dicendum quod ista ratio conuincit, nisi forte dicatur, quod statim ex diuersas partes flectantur, accidit concurrere Tigridem Alph. Toſt. super Gen.

& Eufratem in aliquo vno loco subterraneo, vel in loco discoperto nobis non noto, & postea abforta contra simul fluunt quouſque in Armenia vltimo diſtingantur: & tunc habent illa nomina, quæ prius habebant antequam miſcerentur eorum aqua.

Nunc ergo dicendum est vbi cursum finiant: & primo de Tigri dicemus, quod oritur in Armenia, & finitur in mari Rubro vbi est sinus Persicus, sic vult Iosephus, & Solinus, & fere omnes scriptores: Nullus enim contrarium asserit: Et ita fluxus eius est a Septentrione contra meridiem. Et licet aliquando feratur ad Ortum, aliquando versus Occasum, iuxta conditionem fluminum: tamen considerato Ortum, & fine est fluxus a Septentrione contra Meridiem: quia Armenia est regio Septentrionalis, & mare Rubrum; quantum ad sinum Persicum, est multum inde distans contra Meridiem. Modus autem de fluxu eius est: Tigris statim vt de suo fonte prodit, paruus est: & pigre currit, neque adhuc vocatur Tigris: quia hoc nomen accipit propter velocitatem apud Medos, cum Medi Tigridem sagittam vocent. Cum autem venerit ad fines terræ Medorum, nomen accipit, & Tigris dicitur propter velocitatem. Transit autem per Arthufam lacum, cuius aqua omnia pœdera sustinet: & non miscetur aqua fluminis aquæ Arthufæ, neque pisces piscibus. Deinde cum tangat Taurum montem, eumque irrumperere non possit intra profundam specum absorbetur, & rursus ad aliud latas eiusdem montis emicat: posteaque absconditur, & rursus reditur: transit per regionem Adiabenorum, & Arabum, tangitque Mesopotamiam, & accipit in se multos fluuios optimos: sicut Hydaspem, & Eufratem. De hoc Solinus in Polistore cap. 46. sic ait, Tigris nascitur in loco edito, qui Elegos nominatur, nec cũ suo nomine: at cum fines Medorum inuectus est, Tigris statim dicitur: ita enim nominant Medi sagittam: influit in Arthufam lacum omnia pondera sustententem, cuius pisces nunquam se alueo Tigridis miscent: sicut neque amnicis pisces in stagnum transeunt Arthufæ, per quem dissimilis colore volucri meat cursu: mox Tauro resistente in profundum specum mergitur, quem subterlabens in altero eius latere apud Zomadam emicat: vlnas, & purgamenta plurima secum ferens: deinde identidem absconditur, Adiabenos, Arabasque præterfluit, Mesopotamiam amplectitur, amnem nobilissimũ Hidaspen accipit, Eufratem desert in sinum Persicum. Hic autem fluuius, vt dicit Moyses, est, qui vadit contra Assirios: sic & Isidorus dicit

Quest. 197. Vbi Tigris cursum finiat.

Attende Tigridis deluxum.

Cap. 11.

Modus autem huius est, quia iste fluuius oritur in loco supra posito, & transit per aliquot terras quouſque veniat ad montem Taurum, vt dicit Solinus: vel ad montem Caucaſum, vt nos dicimus. Et cum irrumperere illũ non possit, absorbetur: & subterraneo meatu transit sub tota latitudine montis, & emergit in latere opposito montis apud Zomadam: & ibi incipit tangere terram Assiriorum, & tangendo extremitatem Assiriorum, & Medorum, fluit vsque quo feratur in sinũ Persicum. Nam Assiria ab Oriente incipit ab India, & contra Occidentem pergit vsque ad Tigridem fluuium. A Septentrione autem habet montem Caucaſum, & sic postquam transit Tigris montem Caucaſum contra Meridiem, incipit tangere Assiriam, & Mediam.

De Eufrate nunc dicendum est per quas regiones decurrat, & vbi terminetur: iam enim de origine eius diximus supra quæst. 196.

Aliqui enim putant quod Eufrates fluat ab Oriente versus Occidentem, & finitur in mari Mediterraneo: quod est in mare Palestinorũ: & hoc putat: quia

Quest. 198. Vbi terminetur Eufrates, & per quas regiones decurrat.

infra 15. cap. Deus ponens terminos terræ Chanaan, dixit quod daret semini Abraham terram a flumine Aegypti usque ad flumen magnum Eufratem: sed fluvius Aegypti est ex parte Meridiana terræ Chanaan: ideo putant Eufratem esse ex parte Septentrionis: ut ponantur termini oppositi: & tunc certum est, quod non posset Eufrates incidere, nisi in mari Mediterraneo: sed falsum est: constat enim quod Eufrates sine habet in mari Rubro in sinu Persico. Hæc est sententia Solini in Polisto, & Boetij: nam Solinus dicit de Tigri, quod nobilissimos annes accipit, scilicet Hydaspem, & Eufratem desert in sinum Persicum, & ita ambo simul intrant in sinum Persicum maris Rubri. Idem enim vult Boetius lib. 5. de conso. metro. Id est ubi asserit quod ambo in Armenia, id est Tigris, & Eufrates de vno fonte nascuntur, qui statim separantur: sed postea concurrunt aquæ earum, & videtur hoc exemplo familiari sibi ad ostendendum fortunam, aut casum non esse simpliciter sine causa, sed solum quantum ad eos, quibus dicitur fortuna, & casus absolute, tamen causam habet effectus ille, aut eventus, quem nos fortuitum dicimus: sicut est in Tigri, & Eufrate oriuntur de eodem fonte, & separantur statim aquæ eorum: post multas vero terras lustratas concurrunt: quum dicit si aliqui navigaret continuo per Eufratem descendendo: & aliqui per Tigrim similiter cum aqua descendendo necesse erat, quod naues istorum aliquando concurrerent. Iste cursus erat præter intentionem: & præter scientiam navigantium, scilicet quantum ad illos, qui nesciunt quod concurrant alicubi Tigris, & Eufrates, quum ipsi incipiant navigare in locis, ubi multum à se distant, scilicet interposita tota Mesopotamia. Ideo quod postea conflarent naues eorum, ipsi admirarentur, essetque eis fortuitum, quia neque intentum, neque cogitatum: non esset, tamen absolute fortuitum, quia declivia locorum, & ordo fluendi aquarum regebant naues, ita ut necesse esset eas aliquando venire in locum communem, in quo confluere possent. Et ex hic sequitur, quod Eufrates non intrat in mare Mediterraneum, sed in mare Rubrum in sinum Persicum, & etiam inde sequitur, quod non tangit terram Chanaan in latere Septentrionali eius, sed in parte Orientali, & parum tangit: & tunc procedit contra mare Rubrum magis ad Orientem, ubi cursum suum finit. Et est ordo fluendi inter Eufratem, & Tigrim, quod incipiant simul fluere, vel non distant, & statim separantur, ut Tigris tendat contra Orientem, & Eufrates magis declinet contra Occidentem quousque post longos circuitus concurrant circa sinum Persicum, in quem ambo incidunt. Terra autem, quam inter se velut umbilicum quendam claudunt, faciunt vocari Mesopotamiam, quia in medio aquarum istarum duarum magnarum sita est: & ideo Mesopotamia est Orientalis respectu terræ Chanaan, & partim Aquilonaris, quia magis declinat ad Septentrionem, quam terra Chanaan, cum longitudo illius sit à Septentrione in Meridiem: & incipiat inter motem Taurum, & Caucasum. Locus autem ille est magis Septentrionalis, quam terra Chanaan, cum & Babylon, quæ est ad Meridiem Mesopotamiae, ut dicit Isidorus lib. 14. Erym. cap. 4. Sit Aquilonaris respectu terræ Chanaan. Hier. 1. cap. Ab Aquilone pandetur omne malum, id est a Babylone veniet, qui captivos ducat Iudæos. De Ortu huius, & fluxu dicit Solinus in Polisto. cap. 46. Eufratem maior fundit Armenia Ortum supra Zizaniam sub radicibus montis, quem Cathopem accolæ nominant Scythia proximo: hic receptis aliquot amnibus conualefcit, & stipatus conuenis aquis luctatur cum Tauri motis obiectu, quem apud Elegeam scin-

dit: licet duodecim millium passuum latitudine, longisque excursibus dextera Comagenem Arabiam leua relinquit. Deinde prælabens plurimas gentes Babyloniam quondam Chaldaeorum caput diuidit, Mesopotamiam opimat. Et ita Eufrates irrumpit Taurum montem: vel secundum alios Caucasum dictum. Et latitudo loci, in quo irrumpitur est duodecim millium passuum, tantus est impetus aquarum Euftratis. Tigris vero non valet irrumpere montem Taurum: sed specu profundi simul ad radices eius immergitur, & sub tota eius latitudine ad partem oppositam transiit, ut dictum est. Præter cætera, quæ Eufrates habet, abundat lapidibus preciosis: ideo gentes, quæ iuxta illum habitant diuerso lapide nitent: ut Solinus ait cap. 46. Hæc de fluminibus dicta sint.

Dicitur supra 2. cap. Tulit igitur Deus hominem, & posuit eum in Paradiso, de quo aliquis quæret quomodo stat litera ista: quia eod. cap. Ante hoc dicitur plantauerat Deus Paradisum voluptatis, in quo posuit hominem, & ita videtur quod bis posuit Deus hominem in Paradiso, quod est inconueniens. Dicendum quod non posuit Deus hominem in Paradiso, nisi semel: quia non poterat ponere eum ibi bis, nisi semel eum excluderet, vel ipse homo inde exiret, & postea redire nesciret, vel non posset, aut non vellet: sed nihil istorum stat. De primo patet, quia aut Deus excluderet hominem ante peccatum, aut post peccatum: non ante peccatum, quia Deus posuerat hominem, ut ibi firmiter maneret si non peccaret: ergo non excluderet eum inde non peccantem. Secundo, quia, siue Deus cum causa, siue sine causa excluderet hominem de Paradiso: non reduceret eum illuc: quia talis inconstantia non caderet in Deum: ipse enim non mutatur. Iacob. 1. cap. & infra 23. cap. Si dicatur quod excluderet eum post peccatum, sicut verum est, non reduceret eum ad Paradisum: nam sic peccantem alia vice, aut non excluderet, aut exclusum reuocaret, sed non fecit: quia omnes nunc foris manemus: ergo non potest intelligi, quod Deus excluderet hominem: & illum postea reuocaret, quia sic bis poneret eum in Paradiso. Neque etiam potest dici, quod homo exiret de Paradiso, quia non est verisimile. Dederat enim Deus illi Paradisum, ut locum, in quo maneret: Ergo si inde recederet iam peccaret, tanquam inobediens, & ita Deus illum perpetuo excluderet, sicut fecit, quando comedit de venito ligno. Secundo, quia non est credibile, quod homo vellet recedere de Paradiso. Erat enim locus ille optimus, in quo nihil deerat, quod homo concupisceret, & nihil aderat, quod homo contristaret: sicut dicit Augustinus lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 10. & tamen omnis motus fit propter indigentiam, scilicet, quia non habetur quod desideratur. Terrio, quia, & si aliquid posset homo concupiscere, quod intra Paradisum non haberet: tamen non iret in terras alias, ut illud haberet: quia quicquid boni est in tota terra est abundantius in Paradiso, & ideo non iret foras ad illud quærendum. Si autem concedamus, quod homo exiret de Paradiso ex aliqua causa mouente non expulsus a Deo, redire sciret, & posset, cum non ponantur in eo tales defectus in statu innocentie, ideo non erat opus, ut eum Deus reduceret.

Dicendum quod Deus non posuit hominem in Paradiso, nisi semel: & semel excludit eum post peccatum, nunquam illuc reuersurum. Ponitur tamen bis de positione hominis in Paradiso non ad aliquid significandum, sed ad seruandum ordinem, quem scriptura seruare debet, & videtur hic scriptura anticipatione, & recapitulatione. Sunt. n. ista artificia scribendi, ut quod scribitur apertius ad intelligendum fiat, & magis

Artede Euftratis potentiam.

Quest. 199. Quo intelligitur tulit hominem, & posuit eum in Paradiso, & iterum plantauit Paradisum, in quo posuit hominem, nunquid bis posuit?

Quest. 200. Quo intelligitur quod posuit hominem in Paradiso, ut operaretur.

Quest. 201. An conuenienter dicitur sit hominem posuit ad custodiendum Paradisum.

Determinationio.

magis appareat intentio scribentis. Dixerat enim Moyse, plantauerat Deus à principio Paradisum, in quo posuit hominem: hoc enim sufficiebat quantum ad veritatem exprimendam: & tamen quia statim subiunxit in speciali de eis, quæ erant in Paradiso tam de arboribus, quam de fluminibus, & aquis faciendo de eis longum sermonem: redditurus autem erat ad dicendum de homine quantum ad præcepta ei data, & peccatum commissum: & quia interpositis multis iam oratio interrupta videbatur: repetiuit quod supradixerat. s. quod posuit Deus hominem in Paradiso, ut statim continuet sermonem suum. s. quid Deus ei dixerit de comedendo & non comedendo: & ista est causa vera: & hæc repetitionem dicti vocant aliqui anticipationem, & recapitulationem. Multæ autem figuræ locutionis seruatur in sacra scriptura introductæ a scriptoribus, quæ non faciunt ad significationes, sed potius turbant lectores inducendo multa dubia, & tamē sunt necessaria scriptoribus ad viuanda vitia scripturæ, & ut tollant alias maiores confusiones.

Dicitur, & tulit Deus hominem, & posuit eum in Paradiso voluptatis, ut operaretur, & custodiret illum, & licet supradictum sit de causa, quare Deus posuerit hominem in Paradiso: est nunc dubium quomodo posuit eum ad hoc ibi: quia videtur, quod istud non conueniat. Primo quia operari significat colere, iuxta illud. Psal. 103. Exit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam. Ibi opus, & operationem vocauit agros, & agrorum culturam: & ad hanc videtur significare litera, quod fuerit homo positus in Paradiso. Sed non est hoc conueniens: quia agricultura est laboriosa, iuxta illud: in sudore vultus tui vesceris pane tuo. sup. 3. cap. & tamen ante peccatum non erat futurus labor cum fuerit datus in pœnam peccati. e. c. ergo non iuberet Deus colere. Secundo, quia finis est melior: si ergo homo positus fuisset ibi ad laborandum, melius esset laborare, id est colere, quam esse in Paradiso, quod falsum est: ergo non ponebatur ibi ad operandum. Tertio, quia Paradisus cultura non indigebat. Tanta enim erat loci vbertas, quod sponte omnia tellus gignebat: Cum & Poetæ in terra, in qua nos habitamus aliqui factum esse cõtendant, ut dicit Ouidius lib. 1. Metamor. scilicet

Ne vllis

Sautia vomeribus per se dabat omnia tellus.

Et Virgilius testatur illud aliquando futurum lib. Bucolicorum: Egloga 4. qua incipit: Sicelides mulsæ: ergo frustra conaretur adiuuare terram per se omnia producentem.

Similiter non videtur conuenienter dictum esse quod posuit esse homo ibi ad Paradisum custodiendum. Primo, quia non indiget custodia, quod inuadi non poterat, & tamen Paradisus inuadi non poterat propter naturam loci: est. n. naturaliter locus ille munitus propter suam celsitudinem: ergo nullo egebat custode. Secundo & efficacius, quia etiam in loco expugnabili non est custodia opportuna, si nullus est, qui inuadat: & tamen positus homine in Paradiso nemo erat, qui inuaderet: quia nullus manebat foris: nam ibi erant futuri omnes homines, si non peccarent: ergo non erat conueniens custodia. Nisi forte quis dicat quod contra bestias, aut contra daemones custodiebatur: & tamen neutrum stat, non contra bestias: primo, quia bestia manebant in locis suis diffuse per terram: ad Paradisum autem, neque ibant, neque ire cupiebant, quum Deus eis designasset locum. Secundo, quia, ut Doctores asserunt, non erat probabile, quod animalia illuc ire possent per scripta, sed diuinitus mota. Sic dicit sanctus Tho. lib. 2. sent. dist. 17. arti. vlti. Tertio, quia

Alph. Toit. super Gen.

etiam contra animalia non erat opus custodiri locum, quia dato quod illuc intrarent, exirent iubente homine, & in nullo nocerent, quum adhuc subdita essent homini, quamdiu ille non peccauerat. Neque etiã contra daemones opus erat custodiri: nam si custodiri deberet, poneretur maior custodia quam homo, quum homo non possit resistere daemone, qui est potentior. Etiam daemon est inuisibilis, & homo non videret eum, ut expellere posset: & ideo Deus quando custodiam voluit ponere in Paradiso, non posuit hominem aliquem alium, sed Cherubin habentem gladium flammæum: poterat autem Cherubin arcere daemones: quia erat spiritus maioris potestatis, supra 3. cap. Secundo, quia etiam si homo contra daemones custodire posset non poneretur, ut custos contra illum: quia daemon non cupit propter seipsum intrare in Paradisum, quum ille sit locus corporalis, & daemon sit spiritus: corporalia autem non possunt delectare spiritus, neque contristare: sed intrarent daemones illuc, ut aliquid acciperent inde, & hoc est lignum vitæ, quod patet: quia supra 3. cap. Quando posita fuit custodia non dicitur, quod fuit posita ad custodiendum Paradisum: sed ad custodiendum ligni vitæ viam, quasi nihil aliud custodia indigeat. Daemones autem ad seipsum non indigent ligno vitæ: quia fructus eius est ad cibum corporalem, ipsi vero non vtuntur aliquo cibo, sed pro hominibus vellet daemon fructum illi, ut postea tangemus: sed tunc nullus homo erat extra Paradisum: neque futurus erat, si homo non peccasset: ergo, neque daemon cuperet tollere aliquid de ligno vitæ, unde propter hoc non fuit posita ista custodia contra daemones à principio: sed postquam homo peccauit, & expulsus est: & ita apparet quod non poneretur homo in Paradiso, ut custodiret illum. Tertio, quia si poneretur homo in Paradiso ad custodiendum illum, antequam homo poneretur ibi custodia indigebat: quia aliis non posset poni ad custodiendum: sed non poterat prius custodia indigere, quum tunc neque homo esset, qui illuc ingrederetur, neque daemon ingredi vellet: ergo non fuit positus ibi ad hoc. Quarto, quia si homo poneretur ibi ad custodiendum, esset dignior Paradisus quam homo: sed falsum est quum sit homo creatura rationalis deiformis, & Paradisus sit factus propter illum: ergo non positus est, ut custodiret.

Quod neque possit fuerat homo in Paradiso contra daemones. Prima rō.

Secunda rō.

Tertia rō.

Quarta rō.

Quest. 202. Quo intelligitur quod posuit eum in Paradiso, ut custodiret illum.

Dicendum quod homo positus est à Deo in Paradiso, ut custodiret illum: & operaretur sicut scriptura dicit: & tamen litera ista potest tripliciter intelligi: vno modo referendo ambo verba ad Deum, secundo modo referendo ambo ad hominem, tertio modo primum dando homini, secundum Deo: In primo modo est sensus quod Deus posuit hominem in Paradiso, ut operaretur, & custodiret illum, scilicet Deus operaretur hominem, & custodiret hominem, scilicet non erat alius locus, in quo Deus conuenienter hominem operaretur, & custodiret: ideo posuit eum in isto loco, in quo vtiliter fieri ista poterant. Ibi enim Deus operaretur eum, scilicet perficiendo ipsum gratia, & beneficijs amplioribus, quæ ei daturus erat: sicut homo dicitur operari terram per culturam reddendo eam fructuosam: custodia autem erat quantum ad conseruationem à nociuis, scilicet, ut non conciperetur homo. Iste sensus est multum conueniens, & tenet eum Augustinus lib. 8. super Gen. ad literam, & ista fuit causa præcipua, quare Deus posuit hominem in Paradiso: volebat enim Deus quod homo videret scilicet in corpore si non peccaret: ad hoc autem opus erat, ut haberet omnia, quæ cuperet: & nihil ei præsens esset, quod eum affligeret, vel contristaret: ideo debuit eum ponere ante peccatum in loco,

O 3 in quo

in quo ista haberet. Iste locus fuit Paradisus, ubi omnia bona erant, quae homo bonus feliciter viuens cupere poterat: & nihil ibi erat, quod aliquo modo eum contristaret, sicut dicit Augustinus lib. 14. de ciui. Dei, cap. 10. Istud autem non inuenitur in aliquo alio loco, nisi in Paradiso: nullus locus erat in terra in quanta bonorum copia esset, & nullus, in quo non aliquid incommodum inueniretur: quod hominem contristaret. Nam in Paradiso erant tria principaliter, quae alibi non inuenirentur, scilicet arborum, & herbarum multiplicitas, aeris salubritas, & fructus ligni vitae copia. Nullum autem istorum alibi sicut ibi poterat inueniri: non primum, quia Deus plantauit in Paradiso omne lignum pulchrum visum, & ad vescentium suauem, supra 2. cap. Nulla autem pars terrae habet omnia genera lignorum. Secundum est ibi, id est aeris salubritas, quod fit tam propter celsitudinem loci ultra nubens, quam propter respectum ad certam partem caeli, quae est melioris influentiae ad vitam. Non habent hoc aliae partes terrae: quia non sunt sic excelsae, & non sunt subiectae tali parti caeli. Tertium principaliter non est alibi. In Paradiso est lignum vitae, supra 2. cap. Et alibi non est: quia si esset in aliqua alia parte terrae, non posuisset Deus custodiam pro via ligni vitae, & tamē posuit custodiam; supra 3. cap. ergo non est alibi. Sed ista tria erant necessaria ad feliciter viuendum. Primum, id est lignorum multiplicitas erat ad hoc, quod homo haberet omne, quod cuperet. De illo duo erant ad secundum, id est ad hoc, quod nihil esset ibi, quod contristaret, vel affligeret: defectus tamen istorum duorum affligeret: quia corrumpere. Nam si non esset homo in loco salubri, corrumpere tur per excessum contrariorum. Deus tamē volebat seruare hominem immortalem, & insuper in actione corruptiua contristaretur, quod esset penale. Defectus autem ligni vitae esset deterius: quia ubi que poneretur homo, si non haberet ligni vitae copiam, moreretur: quia senesceret, eo quod omnes alij cibi non possent perpetuare hominem, quia non transfret cibis in perfectam similitudinem eius, quod resolutum est: ut ostensum est supra loquendo de ligno vitae: & ideo debuit Deus ponere hominem in Paradiso terrestri, vel in alio loco, qui haberet omnia illa, quae Paradisus habebat. Et hoc est, quod poneret Deus hominem in Paradiso, ut operaretur, & custodiret eum: operari enim eum pertinet ad primum, scilicet dare ei omnia, quae concupisceret: quia per hoc perficeret eum custodiens ipsum, id est quod Deus custodiret hominem, erat facere, quod nihil esset, quod eum contristaret: & tunc custodiebat ipsum, scilicet ab omnibus corruptiuis seruabat, ne ei nocerent. Et istud erat per duo, scilicet per salubritatem loci, quae tollebat actionem contrariorum: & per ligni vitae per quod fugebatur senectus, & mors. Accipiendo autem isto modo non est opus responderi ad obiecta: quia illa procedunt fumendo operari, id est colere terram, & custodire, scilicet seruare Paradisum ab inuasoribus, & in isto sensu non accipimus sic.

Quaest. 203. Alio modo & secundo potest sumi, ut referatur utrumque verbum ad hominem, scilicet, quod positus est homo in Paradiso, ut operetur, id est, ut coleret terram eius: & ut custodiret illum, id est, ut esset ibi sicut custos. Et ita concedendum est, quod si homo in Paradiso mansisset, coleret illum, terram vertendo, quod & nos hic facimus. Et tamen non est intelligendum, quod Deus ad hunc finem posuisset hominem in Paradiso: sed ad finem dictum praecedenti quaest. scilicet, ut ibi posset viuere feliciter sine villo incommodo, quod alibi non contingeret: & tamen quia ibi mansurus erat, volebat Deus, quod terram cole-

Cur Deus volebat ut Adam coleret terram

ret: quia hoc proderat ad tria. Primo, quia efficeretur per hoc melior tellus Paradisi: nulla enim terra quantumcunque ferax est, quae culta non efficiatur feracior, vel uberior, & fructus eius suauior: ita ergo erat de Paradiso. Secundo & magis principaliter ad tollendum ocium: nam homo futurus erat in Paradiso in statu quodammodo felici: non tamen ita ut Deum videret, sicut fit nunc in vita aeterna post mortem. Nam ibi nihil alterum necessarium est, nisi vacare, & videre, neque est aliqua alia operatio delectabilior, quam huic preponere velit. Neque ista aliquando est eis fastidio, ut eam permutare velint. Nunc vero quum homines corporaliter mansuri essent in Paradiso corporaliter non videntes Deum beatificum, nulla beatitudinis operatio erat, quae totaliter animam quietaret: & ideo quicumque esset quantumcunque delectabilis vellet eam permutare: unde licet in consideratione Dei multum delectarentur: & in cognitione rerum naturalium: tamen quia non erat ista operatio adhuc beatifica: quia Deum non videbant, non poterat esse delectabilis continuè: neque homines ei in Paradiso semper insistere vellet. Debit ergo dari eis aliquid quo permutare possent operationem illam: & ita tempus transigerent. Istud fuit, quo homo coleret terram, quae actio esset ad aliquam occupationem, ita ut ocium fugaretur: quod rationi, & menti bene constituta valde inimicum est. Tertio proderat ad acuendum hominem in contemplationem Dei: per actionem agriculturam cognoscere homo magis Dei prouidentiam in temporum ordinata dispositione: atque regulata varietate, & in naturalium quoque cognitione proficeret: quia per agriculturam magis naturae vires cognosceret: ideo fuit conueniens occupatio, quam Deus dedit homini in agricultura. De custodia Paradisi dicendum, quod positus fuit homo ibi ad custodiam Paradisi, id est ad hoc, quod teneret illum: & non accipitur custodia pro vigilantia quadam contra inuasores: sic enim non poterat homo custodire Paradisum: neque opus erat, quum nullus esset, qui inuaderet locum illum posset, aut cuperet: sed custodia pro possessione, scilicet, ut possideret homo locum illum, & teneret tanquam suum: & in hoc intelligebatur, quod homo manere deberet continuè in Paradiso: & nunquam exire foras, sicut diligenter custodit qui semper manet penes rem custoditam: & non erat sibi istud quasi pro aliqua necessitate: sed quia extra Paradisum nihil erat, quod illi cupere posset, quod abundantius in Paradiso non inueniret. Iuxta hunc modum respondendum est ad ea, quae obieciuntur in contrarium.

Ad primū, quod de cultura dicebatur supra q. 200. Dicendum quod Deus non imposuit homini labore iubendo ei, quod coleret terram Paradisi: & non valet quod dicitur supra 3. cap. Quia illud est de agricultura, quae est post peccatum: est enim illa laboriosa, sed agricultura, quae fuisse ante peccatum non esset laboriosa, sed delectabilis. Est autem differentia inter ista, primo, quia ante peccatum non coleret homo terram ex indigentia cibi, quasi aliter non posset habere cibum: quia terra illum sufficienter ministraret: & tamen propter tres causas postas praecedenti quaest. homo terram coleret. Nunc vero non propter delectationem aliquam, neque ad tollendum ocium terram colimus, sed quia cibus indigemus: indigentia autem cogit laborare: quia est poena quaedam, i. bonorum carentia. Secundo, quia nunc colimus terram, eo quod non culta non dar fructus, culta quoque non sufficienter ministrat fructus, nisi abundanter colat: & ideo colimus eam quantum possumus, quousque fatigamur, & sudamus, quod penale est: & hoc proprie datum

Prima rō.

Secundā.

Tertiā rō. Attende quod per actionem agriculturam magis Dei prouidentia cognoscitur.

Expositio termini custodie.

Ad primū.

tum est pro peccato. Sic supra dicitur 3. cap. In sudore A vultus tui vesceris pane tuo, sudor autem ex labore, & resolutione quadam facta in corpore prouenit, quod non esset in Paradiso: quia homo coleret terram, quā diu sibi delectabile esset: prius verò quam inciperet fatigari, cessaret, & ita non sudaret vultus eius, quod erat penale. Nunc verò ista facit, qui exercitatur propter delectationem: quia ante fatigationem cessat. Tertio differrebat, quia nunc terra non solum insufficientes fructus reddit, sed etiam contrarias herbas intentioni agriculturalum germinat: quae & terrae virtutem exhauriunt, & fructus terrae suffocant: sicut Dominus dixit in parabola feminantis Matth. 13. cap. Et ideo in excludendo herbas istas nocuias, agricolae nimium laborant. Tunc autem in Paradiso terrestri non essent nocuae istae herbae, sed erat locus ille purgatus ab omni semine nocuiarum herbarum, & ideo minus in agricultura laboraret. Ista differentia colligitur, supra 3. cap. Scilicet Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae, spinas, & tribulos germinabit tibi. Ad secundum concedendum, quod finis est melior eis, quae ad finem sunt: & tamē non est concedendum, quod ad hunc finem positus est homo in Paradiso, ut illum coleret: quia idem poterat facere in terra extra Paradisum, sed fuit positus, ut ibi viueret feliciter, quod alibi non accideret: ut ostensum est supra q. 202. Et illa dictio, ut non notat causam finalem, sed cōsecutionem ibi. s. posuit illum in Paradiso, ut operaretur. i. posuit illum in Paradiso, & id fuit, quod Deus voluit, quod coleret Adam Paradisum. Et ita in quacunque parte terrae Deus illum poneret ante peccatum, vellet quod exereret terram propter tres causas supradictas. Ad tertium dicendum verum esse, quod Paradisus non indigebat cultura, quasi non ministraret fructus ad sufficientiam non culta, quod facit nobis terra nostra: & istud prouenit ex maledictione, quum dicitur supra 3. cap. Maledicta terra in opere tuo, id est diminuta in virtute: & ideo indiget labore multo ad hoc, quod fructus reddat: sed in Paradiso non erat maledictio aliqua: ideo non culta germinaret: & tamen certum est, quod culta germinaret abundantius: unde & homini conueniens erat eum colere. Sed adhuc posito, quod non proficeret ex cultura, esset conueniens colere ad tollendum ocium, ideo in Paradiso homo esset agricola.

Ad secundū.

Ad tertium.

Quaest. 205. Solutio ad obiecta de custodia Paradisi.

Ad primū.

Ad secundū.

Similiter ad obiecta facta supra quaest. 201. De custodia Paradisi respondendum est: quod procedunt de custodia, ut est vigilantia quadam contra inuadentes, aut inuadere potentes locum illum, & talem custodiam non ponimus: sed solum quod homo custodiret Paradisum, id est possideret illum manendo ibi semper. Ad primum dicendum, quod nullus inuaderet locum illum manere hominem in Paradiso: quia neque homo neque demon: tamen homo custodiret Paradisum, id est maneret ibi possessor, sicut custos rei suae: & tamen quod dicitur, quod locus erat naturaliter munitus est cōcedendum: non tñ intantū, quod non posset intrare quis, si non custodiretur locus. Et patet quia expulso homine de Paradiso, fuit posita custodia viae ligni vitae, supra 3. cap. Non solum contra daemones, sed etiam contra homines, quum dicitur positus gladius flammeus, & verfatilis: & tamen flamma non proderat contra daemones, sed contra hominem: ergo poterat homo exclusus regredi in Paradisum ad ligni vitae, nisi ista custodia poneretur. Et ita natura loci non tantum obstabat, quin posset homo in Paradisum regredi. Ad secundum concedendum est absolute, quod manere hominem in Paradiso ante peccatum, nulla custodia erat necessaria, immo & nulla Alph. Toft. super Gen.

apposita est: sed solum post expulsam hominem: ideo non erat positus homo, ut custos. i. vigil, sed ut possessor pacificè tenens. Ad tertium dicendum, quod neque erat custodia contra animalia: quia non erant futura animalia in Paradiso, si homo ibi maneret, & foris ipsa manentia non cuperent intrare Paradisum: & ideo neque isto modo eum custodem asserimus, sed sicut supra. Deinde quum dicitur, quod neque esset homo custos contra daemones concedendum est: quia deus non cuperet tunc intrare. Et quum dicitur, quod homo non posset custodire contra daemones. Dicendum quod verum est, ideo si contra illos custodia poneretur, maior esset, & hoc intelligitur: si homo in virtute sua custodiat: secus autem in virtute Dei: quia tunc homo potest excludere daemones. Et multos viros sanctos legimus exclusisse daemones de locis, in quibus erant, & de corporibus humanis: sed tunc qui operatur exequendo non est homo: sed aut Deus per imperium, aut angelus bonus per executionem: unde & custodia contra daemones non resoluitur in hominem, sed in angelos bonos. Ad secundum concedendum, quod hominem manente in Paradiso in statu innocentia non erat necessaria custodia, quia demon non cuperet illuc intrare: & si intraret, in nullo noceret: & ideo scriptura solum refert custodiam positam post expulsam hominem, quia tunc diabolus habuit causam desiderandi intrare pro fructu ligni vitae, sed custodiebat homo locum suum, ut possessor. Ad tertium dicendum, quod si accipiatur custodia, ut est vigilantia contra inuasores, argumentum procederet: & tamen non concedimus sic datam custodiam. Et ita non sequitur quod indigeret Paradisus custodia ante hominem, neque manere ibi hominem. Ad quartum dicendum, quod si accipiatur custodia: primo modo, & homo sit positus in Paradiso ad custodiendum illum, non sequitur quod Paradisus sit melior quam homo: sed quod est Paradisus melior, quam humana custodia: & hoc non est inconueniens: immo ita est in omnibus. Nam homo colit agrum vna die pro decem denarijs solum, & non mouet eum alius finis, ad hoc: tamen non sequitur, quod melius aliquid sint decem denarij, quam homo laborans: sed sequitur, quod sunt decem denarij aliquid melius, quam labor humanus in vna die. Sic esset de custodia Paradisi: & tamen in presenti neque isto modo tenet: quia non positus est homo, ut custos loci: sed ut possessor. Tertia & vltima expositio est, ut referretur primum verbum ad hominem, scilicet, ut operaretur, id est coleret terram Paradisi, & assignabitur causa, sicut datae sunt tres de agricultura. Secundum referatur ad Deum, scilicet custodiret illum, id est Deus custodiret hominem in Paradiso a nocuiis, ut maneret incorruptibilis. Iuxta istam expositionem esset respondendum ad obiecta facta supra quaest. 200. sicut respondimus supra quaest. 204. Ad argumenta autem facta supra quaest. 201. De custodia non esset opus respondere: quia illa procedunt intelligendo, quod homo custodiret Paradisum: sed dicendum quod quacunque duarum praecedentium est conuenientior, quam ista tertia: quia illa duo verba custodiret, & operaretur, ponuntur sub vna clausula: ideo ambo referentur ad idem, scilicet, vel ambo ad Deum iuxta primam expositionem, vel ambo ad hominem iuxta secundam: quod autem diuidantur verba, non non est tantum ad propositum litere, sicut praecedentes sensus: licet non ponat aliquid inconueniens. Dicitur supra 2. cap. Praecipitque ei dicens, ex omni ligno Paradisi comedet. De hoc quaeritur an sit praecipitum. Aliqui dicunt quod non: primo quia Deus non praecipit homini, nisi id, quod ipse non nouit, cui facere de-

Ad tertium.

Ad obiecta de custodia contra daemones.

Ad primū.

Ad secundū.

Ad tertium.

Ad quartū.

Quaest. 206.

Cam dicit supra preceptum ei, dicens ex ligno paradisi comedere, an hoc sit preceptum.

beat: & q non faceret, nisi imperaretur: quia ea, quae a seipso homo facturus erat non imperatus, superuacuum est ei imponere: sed manducaret homo, etiam si ei Deus non iuberet: quia naturale desiderium moueret ipsum, cum in corpore suo fieret resolutio in Paradiso: ideo non praeceperet ei Deus manducare. Secundo quia dicitur: de omni ligno Paradisi comedere: si autem esset istud preceptum teneretur homo manducare de quolibet fructu: sed hoc non conuenit, quia forte homo delectaretur in duobus, aut tribus plus quam in alijs: & de illis uellet comedere: non aut de alijs: compelli aut hominem ad manducandum, quod ipse non cuperet, poena quaedam erat: quod in Paradiso non esset. Dicendum quod sine dubio est preceptum id, quod dictum est. primo patet, quia litera dicit preceptumque ei Deus: & ita ponitur uerbum praecipendi. Secundo, quia si non esset hic preceptum, non esset peccatum in transgressione eius: & tamen peccauerunt primi homines faciendo contra hoc: ideo preceptum fuit.

Quest. 107. Cur Deus hoc precepit. Prima rō. Secunda rō.

Sed quomodo hoc sit uerum, dant aliqui causam dicentes Deum praecipisse hoc propter duo. Primo ut homo cognosceret se Deo subditum: nam qui praecipit Dominus, & superior est. Secundo, ut ex pracepti exercitatione magis mereretur: sicut solet dici, quod magis meretur, qui facit aliquid ex voto, quam qui facit sine voto: & ita magis meretur qui facit aliquid imperatus, quam qui facit illud idem non imperatus. Dicendum quod istae duae rationes nihil faciunt ad propositum. De prima patet, quia poterat homo cognoscere se subditum Deo, et non dato aliquo pracepto, cum sciret dari sibi beneficia ista a Deo: & quia tulerit eum de foris, & in Paradiso posuerit: sed concessio quod homo sciret se Deo subditum per mandatum, quod uerum est, poterat hoc sciri per quodcumque mandatum: & non oportebat, quod istud specialiter traderetur. De secunda patet, quia etiam poterat dari homini aliquid alterum preceptum, in quo mereretur: potissime si contineret aliquid difficultatis: quod non erat in iubendo comedere. Item quia istae causae non tollunt inconuenientia duo supra allegata in praecedenti, d. dando, quod istud esset preceptum: non sunt igitur conuenientes ad ostendendum, quod homini in statu innocentiae deberet aliquod preceptum imponi: & tamen quod imponeretur hoc, uel illud non ostendunt istae causae, & istud est ad quod nos quoque induximus istas duas rationes supra 2. cap. Alij dicit quod fuerit aliquid causa. Prima est, quia natura animalis conferatur per cibum, homo autem manens in Paradiso nihil peccauerat: ideo neque deberet pati poenam aliquam: sed fames, & sitis sunt poenae: ideo non debuerunt ibi esse: & sic homo antequam esset comedere debebat, & ante sitim bibere, ne affligeretur: & ad hoc datur est sibi preceptum istud. Secunda est, quia, ut dicunt, homo in Paradiso non habebat naturalem inclinationem ad sumendum cibum: quia si haberet, non praeciperetur ei: sed cum non haberet debuit ei praecipere. Dicendum quod istae rationes sic ut iacent, non continent ueritatem, neque sunt causa praecipi alicuius: licet intelligendo eas latius, quo accipi possunt, aliquid ueritatis continebunt. De prima dicendum, quod in Paradiso non erat futura aliqua poenalis: & tamen non sequitur quod deberet poni sub pracepto manducare: nam cum dicitur de fames, & sitis uerum est, quod non esset ibi inquantum fames dicit cruciatum quandam ex defectu cibi: & sitis dicit poenalem pronientem ex defectu potus: essent tamen ibi inquantum fames dicit appetitum cibi, & sitis desiderium potus: & cum essent ibi ista desideria, illa essent regula in sumendo cibum, & sufficiens motuum, & non oporteret poni preceptum. Secundo quantum ad hoc: quia hoc, quod de com-

Assignatio aliarum causarum. Prima rō.

Secunda rō.

Constitutio rationum aliquid ex parte. Prima rō.

Secunda rō.

dere ante famem, & bibere ante sitim non est sic simpliciter sumendum: nam intemperantia esset, & laederet corpus: sed intelligitur quod comederent antequam afficerentur corpora eorum fame, & resoluerentur: nam sic ad mortem disponderent: etiam quod biberent antequam periclitarentur ex siti: tamen non est uerum absolute, quod comedere deberet ante famem, cum fames sit appetitus calidi, & sicci. i. cibi, nam tunc comederent absque desiderio: quod esset inconueniens. Primo, quia cibus non esset eis delectabilis: secundo, quia non esset salutaris, cum sumeretur cibus sequens, non digesto priori. Nam facta plena digestionem in tanis, sequitur fames, id est desiderium cibi: de potu idem esset, quod non esset sumendus ante sitim, id est ante desiderium bibendi, quia sequerentur praecedentia inconuenientia. Tertio, quia tenendo, quod illi uoluit adhuc non applicatur preceptum istud ad propositum: quia tunc non deberet absolute praecipere, quod homo comederet: sed quod comederet antequam esset sitis: & tamen non dictum est: ideo non fuit illa causa. Quarto, quia sicut homo poenam sustinet in fame: ita sustinet in siti: si ergo poneretur praceptum istud ad excusandum poenales istas: ita praeciperet Deus homini bibere, sicut praecipit manducare: sed nihil dixit de bibere: ergo neque de manducatione dixit propter hanc causam.

De secunda ratione dicendum, quod non tenet: quia certum est, quod homines in Paradiso inclinabatur ad cibum naturaliter. Primo, quia si non inclinarentur ad manducandum naturaliter: Deus non iuberet illud, quia manducare non erat homini propter Deum: sed propter seipsum. Secundo, quia si manducare non esset homini secundum naturam pro statu illo, non proderet ei cibus, sed noceret: & tamen proderat, & erat necessarius: ergo erat secundum naturam: & ita homo inclinaretur ad illud, quia natura est sic instituta, quod quilibet res naturaliter inclinatur ad id, quod ei prodest: ergo inclinabatur ad cibum naturaliter. Tertio, quia resoluabatur corpus hominis in statu innocentiae per actionem caloris naturalis: cibus autem est ad restaurandum deperditum per calorem resolutentem: ergo esset ibi desiderium cibi, cum natura desideret se conferuare, & non poterat aliter, nisi per cibum: quod uero esset ibi resolutio, patet: quia alijs cum cibus transeat quantum ad aliquam partem suam in alium, si nihil resoluatur de corpore, erit continuo corpus maius: tam secundum longum, quam secundum latum: & tamen falsum est: quia uirtus augmentatiua habet certum terminum: ut Aristoteles dicit libro 2. de Anima. Quarto, quia si non esset ibi aliqua naturalis inclinatio ad comedendum: & esset datum praceptum de comedendo, nec sciret homo quando comedere deberet: quia non esset maior causa, quod nunc comedere deberet, quam quod semper: quia neque nunc esset inclinatio ad comedendum, neque semper: ideo uel semper comederet, uel nunquam: sed utriusque est inconueniens: quia si nunquam, ageret contra praceptum de comedendo, ut isti uolunt: si semper comederet, non caperet hoc stomaclum, & esset insalubre: ergo non est uerum, quod non esset tunc aliqua naturalis inclinatio ad cibum. Dicendum ergo quod sine dubio in statu innocentiae erat naturalis inclinatio ad cibum, sicut nunc. i. erat appetitus cibi, qui famem (solemus uocare, & iste appetitus necessario causabatur ibi propter resolutionem corporis: quia corpus Adae in illo statu erat resolubile, & de facto resoluabatur: nam alijs non prouidisset ei Deus de cibo communi, & de ligno, sicut nec prouidet eis, qui sunt in uita aeterna: ubi nihil comedunt, sed sicut Angeli Dei. Matth. 22. & Luc. 20. cap. Prouidit tamen de utroque cibo:

Quest. 108. Constitutio. Prima rō.

Secunda rō.

Tertia rō.

Tex. 41. Quarta rō.

cibo: ideo erat corpus hominum tunc resolubile, & cum resoluere corpus, sequebatur necessitas cibi, & fames, & tantam famem potuisset sustinere Adae, quod moreretur, sicut nunc fit in nobis: ob hoc autem cum inurgeret ibi appetitus cibi, manducaret homo: quia praesentem sibi habebat omnium ciborum copiam. Sed dicendum, quod istae duae rationes possunt intelligi habere ueritatem aliquam hoc modo, quod prima intelligatur in statu innocentiae non debere esse fames, & sitis, in quantum sunt poenae ex inanitione, & defectu cibi, & potus: bene tamen essent ibi istae, ut dicunt appetitum cibi, & potus. Secunda ratio potest intelligi, quod non esset ibi naturalis inclinatio ad sumendum cibum, in quantum illa inclinatio non solum dicit appetitum secundum naturam, quod iste ibi esset: sed quod non esset ibi indigentia, & afflictio, per quam ualde incitatur homo ad cibum.

Quest. 109. Determinatio dubij.

Quest. 108. Constitutio. Prima rō.

Solutio rationum.

Ad primum.

Ad secundum.

Nunc autem aperienda est ueritas huius, & dicemus quod de comedendo non est datum homini in Paradiso praceptum affirmatiuum, quia non erat opus: sed solum est datum negatiuum praceptum de non comedendo de ligno scientiae boni, & mali: pro quo considerandum, quod tota litera illa est sub uero contextu, scilicet praecipitque ei, ex omni ligno Paradisi comedere: de ligno autem scientiae boni, & mali non comedas: & istae sunt duo dicta, scilicet de comedendo, & de non comedendo: quod est de comedendo, est praceptum: & ideo cum totum sub uina clausula, uel contextu legatur, praeponebatur uerbum: & dicitur praecipitque ei Deus: & tamen praceptum non refertur ibi, nisi ad secundum, quod est de non comedendo. Et secundum hoc respondetur ad duas rationes supra positas quest. 206. quae ostendunt, quod sit praceptum. Ad primum dicendum quod non potest negari, quin sit praceptum: cum ponatur ibi praecipit ei: tamen non est necesse, quod quicquid sequitur post uerbum illud praecipit cadat sub praepo: sed cadet istud dictum de non comedendo: si enim poneretur praecipitque ei ex omni ligno Paradisi comedere, & nihil ultra sequeretur, notum esset, quod istud cadebat sub praepo: sed quia aliud dictum sequitur, ad quod potest bene referri, & non ad primum, refertur ad illud. Ad secundum concedimus illam simpliciter, si non fuisset praceptum, non fuisset transgressio: & tamen fuit peccatum transgressionis, ideo concedimus praceptum: sed hoc fuit de non comedendo: & quia homo comedit, peccauit: si autem ostenderetur peccatum aliquod in omissione, uel cessatione a manducatione, concederemus, quod etiam esset praceptum affirmatiuum de comedendo, & tamen hoc non inuenitur. Etiam secundum hoc limitatur aliae duae rationes factae eadem quaest. ostendentes, quod non esset praceptum. Prima est, quod non praecipiat homini Deus id, quod ipse a seipso facturus est, etiam Deo non iubente, quod concedimus: & ideo quia est Deo non iubente nihilominus homo manducaturus erat, non daretur praceptum de comedendo: & tamen homo non abstineret ab aliquo cibo in speciali, si Deus non uetaret illum, cum ad abstinentiam nulla esset naturalis inclinatio, neque etiam ratio suades, sicut per contrarium utriusque erat ad comedendum: ideo de non comedendo debuit dari praceptum, si Deus uolebat, quod homo ab aliquo ligno abstineret: & tamen non oportuit, quod daretur praceptum de comedendo, etiam si Deus uellet, quod homo de omni ligno comederet. Secundam rationem concedimus, scilicet si illud uerbum praecipit extenditur ad comedere, non diceretur de omni ligno comedere, absolute, quia hoc potius esset poenale, uel occasio peccandi: sed diceretur cum aliqua determinatione: de omni ligno quod ti-

bi placuerit, comedere, uel si tibi placuerit: & tamen praepo extenditur ad sequens dictum, scilicet de ligno scientiae boni, & mali non comedas: & ibi unicum est lignum, quod ueratur, & notum homini.

Dicendum autem quod non datum est homini praceptum de comedendo, de aliquo ligno, neque dari debuit, sed solum de non comedendo. Primo, quia ad manducandum habebat homo in se sufficiens primum, quod moueret ipsum, scilicet desiderium naturale cibi, quod uocatur fames: etiam habebat rationem, quae ostendebat, quod si non manducaret moreretur: etiam sciebat se praepositu omnibus creaturis, ut illi uideretur ad suam utilitatem, sicut ratio suaderet: ideo manducaret non iubente Deo. Non erat sic de abstinentia ab aliquo cibo, ad quod neque naturalis inclinatio, neque ratio mouebat, nisi Deus expressè uenisset. Secundo, quia si Deus daret praceptum de comedendo hoc esset, uel ratio.

Quest. 110. An sit datum praceptum homini de comedendo, uel non comedendo. Prima rō.

Secunda rō.

Tertia rō.

Quarta rō.

Quinta rō.

Sexta rō.

quia homo non inclinaretur sufficere ad cibum, sicut nunc, ut putauerunt quidam, uel quia uolebat Deus quod haberet curam de manducando antequam cum fames affligeret: sed non erat aliquid istorum: nam habebat homo desiderium cibi, & potus: cum in eo fiat resolutio, & fieret tunc sicut nunc, quae restaurari non poterat, nisi per cibum: ideo non oportebat dari praceptum. Tertio non stat, quia cum sit homini necessarius potus, sicut cibus ad uitam, quicquid istorum esset causa praecipendi de cibo: esset causa praecipendi de potu: & tamen non praecipit aliquid de potu, ergo non fuit, ut uideretur poenalis per hoc, quod praeniret homo famem, quia ita oportebat praeniret sitim.

Quarto, quia si Deus uolens seruare hominem immuni ab his poenalaribus, dabat ei praceptum de comedendo, ut comederet, antequam affligeretur fame: daret quoque praceptum de praecauendo alia incommoda, sicut erat de igne, de aqua, de elisione ad res duras: nam caro sua passibilis erat cum resoluere: & pareretur ab igne, si in ignem intraret, & ab aqua suffocaretur, si in eam se immergeret: per solam enim prudentiam suam, & diuinam prouidentiam haec incommoda effugeret: & tamen non dedit praceptum de abstinentia ab his: ergo neque debuit dare praceptum de comedendo, ne affligeretur a fame. Quinto, quia si hac intentione daretur praceptum, debuit esse magis explicitum: nam affirmatiua non obligat per se: & ideo si nihil ultra diceretur, nisi quod comederet de omni ligno, satis faceret huic mandato comedendo etiam post famem, & ita seruato pracepto frustraretur intentio Dei, quod est inconueniens: ideo si hoc Deus uellet, iuberet manducare ante famem.

Sexto, quia si esset praceptum de comedendo, non diceretur, comedere de omni ligno, quia non erat oportunitas ad hoc, quod homo comederet de omni ligno, sed satis erat quod comederet de aliquibus, & diceretur de lignis Paradisi: maxime quia esset magnum dubium de executione praecipi, si homo comedere teneretur de omnibus lignis, quando hoc faceret, aut quomodo: & ita Deus magis explanaret ei praceptum istud.

Dicendum ergo, quod hic sub uina clausula, uel contextu ponuntur duo dicta, scilicet comedere, & non comedere: & unum ponitur sub praepo, alterum sub licentia: cum enim dicitur quod comedat, datur licentia ad comedendum, & non iubetur comedere. Cum autem dicitur de non comedendo, ponitur praepo quod non comedat, & ideo pro primo dicitur de omni ligno Paradisi comedere, id est do tibi licentiam, ut comedas de omni ligno Paradisi, & tunc non erat inconueniens, quia habebat homo licentiam comedendi de quolibet: non tamen obligabatur ad comedendum de omnibus. Immo nullum erat, de quo determinaretur obligaretur.

Quest. 111. Determinatio dubij.

Obligaretur comedere, quia non comedendo de illo, & comedendo de alio satis erat. Pro secundo dicitur: de ligno autē scientiæ boni, & mali ne comedas, id est præcipio tibi, ne comedas de ligno scientiæ boni, & mali. Hic verò, quia erat præceptum expressum, fuit vnicum lignum, & non erat inconueniens aliquid in eo, quia vnicum erat, & multa alia manebant, de quibus posset, & liceret ei comedere. Adhuc autem ad rationes præcedentes potest addi septima, quia ex modo loquendi mulieris apparet, quod non erat datum sub præcepto comedere, sed solum non comedere, quia supra 3. cap. dixit ipsa, de fructu lignorum, quæ sunt in Paradiso vescimur: de fructu sui ligni, quod est in medio Paradisi præcepit nobis Deus, ne comedemus: & sic præceptum solum retulit ad non comedere.

Septima ad id.

Octauo

Octauo patet & clarius: quia diabolus solum volebat deducere hominem ad hoc, vt contra præceptum Dei non ageret: nam per hoc perderet innocentiam, in qua erat, & vitam foelicem, quam inchoauerat, cui diabolus inuidebat, vnde si impositum esset sub præcepto comedere, sicut non comedere: ita posset tentare hominem in non comedendo, sicut in comedendo: quæ utroque modo esset transgressio: verisimile est autem, quod diabolus eo modo tentaret, quo facilius posset hominem in peccatum inducere: facilius autem erat inducere per cessationem, quam per commestionem: quia vnum erat ratum, a quo abstinere debebat; ideo non poterat hic transgredi, nisi comedendo de illo: omnia autem ligna erant, de quibus comedere obligaretur: & ideo per cessationem a quolibet eorum esset transgressio. Ideo diabolus magis eum tentaret de omissione manducationis, quam de manducando: & tamen non tentauit de cessando, sed de comedendo, ergo non comedere erat solum sub præcepto, comedere autem non erat sub præcepto. Cum autem diximus supra, quod non obligabatur homo comedere de omnibus, sed satis erat comedere ex vigore eorum, quæ sibi Deus dixerat hic: nam cum dixit, de omni ligno Paradisi comedere, non dedit præceptum, sed licentiam: licentia autem facit licere, quod concessum est, sed non obligat ad id quod conceditur: & ideo etiam si homo nunquam comederet, non peccaret contra aliquid sibi hic dictum: sed peccaret, quia ageret contra rationem naturalem, & legem rationi indictam, quæ est naturalis lex: ad Rom. 2. cap. illa enim dictabat, quod comedendum esset, quando natura expeteret, ne resolutio, & mors sequeretur: & ideo si de nullo cibo homo comederet, peccaret. Ex hoc sequitur quod homo obligabatur in Paradiso ad comedendum de aliquo cibo: non tamen obligabatur determinatè comedere de ligno vitæ: & causa est, quia præsupponitur, quod homo sciebat per esum illius ligni curitare senectutem, & mortem: cetera autem ligna Paradisi etiam simul sumpta non poterant sine ligno vitæ senectutem, & mortem impedire. Ratio tamen naturalis dicitur, vt homo vitam conseruet, quamdiu conseruare potest licitè: ergo tenebatur comedere de ligno illo: & si comedere non vellet, peccaret, sic tægit Magister lib. 2. sentent. dist. 19.

Correlatum.

Quest. 212 Cur dictum fuit, quod comederet de omni ligno si non erat præceptum? Prima ratio.

Secunda ratio.

Sed quaeretur, cum solum esset præceptum de non comedendo, ad quid dictum est, quod comederet homo de omni ligno Paradisi, cum in hoc non esset præceptum? Dicendum quod fuit conueniens, quod exprimeretur, quod homo comederet. Et fuit primo ad tollendum ignorantiam: nam licet homo ex dictamine rationis sciret, quod oportaret comedere, vt viuere, & quod licitum esset sibi comedere: forte tamen poterat dubitare de cibis, quæ essent sibi liciti, & Deus distinxit dicens: ex omni ligno Paradisi comedere. Secundo erat hoc propter nouitatem hominis: nos enim iam scimus, quid nobis comedere liceat, sed homo quando

Ei dictum est, erat incipiens, & nondum comederat: & ideo cum multa essent, de quibus posset comedendo sustentari. Putaret fortè, quod de omnibus, qui dentibus frangi possunt comesturus esset, & ita tamen animalibus, quam de fructibus terræ, vel posset credere, quod cum quodlibet genus manducabilis rei per se sufficeret ad sustentationem eius, quod Deus vellet, quod de vno tantum genere rerum comederet. Deus ergo in principio, debuit hominem certificare determinando ei quid comederet: & sic est illud, quod supra 1. ca. Dixit Deus: ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis seminem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ: in quantum enim dixit de herbis, & arboribus negauit de esca animalium: ita ergo nunc in Paradiso: cum dictum est, de omni ligno Paradisi comedere, ostensum est, quod liceret homini manducare de ligno, id est de fructibus, & non de carnibus, licet expressè non vetuit cibum de animalibus. Tertio fuit specialiter præceptum loci: Deus enim creauerat hominem extra Paradisum, & tulit eum in Paradisum, quod & homo viderat. locus autem iste erat excellentior, quam ille vbi creatus fuerat, & ex gratia huc fuerat introductus; ideo hic fortè non auderet aliquid facere, nisi quod specialiter sibi iniungeretur, aut concederetur: ob hoc autem Deus debuit ei dicere, quid comederet, quia hoc erat homini primo necessarium: & ita dixit de omni ligno Paradisi comedere, id est tibi licentiam comedendi de omnibus. Quarto, & principaliter fuit propter præceptum negatum: nam Deus dixit de ligno scientiæ boni, & mali ne comedas, propter hoc posset homo dubitare de alijs, an etiam aliqua alia essent sibi illicita: ideo dixit Deus, de ligno omni Paradisi comedere, id est non interdicitur tibi, nisi vnum lignum, de omnibus alijs datur tibi licentia comedendi; & ista est vera causa: nam si non vetaretur aliquod lignum, non poneretur, quod comederet de aliquo, sed quia positum est id, quod vetabatur, debuit poni aperte quid est, quod concedebatur, vt nulla ratio dubitandi maneret. Quinto fuit ad ostendendum præceptum esse rationabile, & leue, & quod transgressio primorum parentum fuit magna. Si enim Deus vetuisset homini comedere de paucis, esset durum præceptum ad implendum: & si homo contraireret, videretur esse peccatum paruum, quia durum erat sustinere tale præceptum: nunc verò cum Deus concesserit homini comedere de omni ligno, quod erat in Paradiso, & de vno tantum vetuerit, apparebat, quod præceptum erat multum rationabile, & facile ad implendum, & quod peccatum erat graue: quia paruum motuum habebat ad transgressionem. Sextam causam aliqui addunt, scilicet quod dictum est non præcipiendo, sed excitando hominem ad id, quod ei conueniebat secundum naturam; vt promptius illud ageret, quando apertius cognosceret sibi esse licitum: & tamen duæ causæ præcedentes sunt, quas intendit scriptura: & ob hoc specialiter dictum est de omni ligno Paradisi, quia alias sufficiebat dici, de lignis Paradisi comedere.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Sexta ratio.

K

Quaeretur quare dicitur hic, quod dixit Deus, de omni ligno Paradisi comedere: cum non dictum est etiam de herbis, nam supra 1. cap. cum Deus dedit homini cibum de utroque dixit. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis seminem. Aliqui dicunt, quod factum est hoc: quia in Paradiso terrestri non erant herbae, sed solæ arbores; & ita non potuit homini dari in cibum, quod ibi non erat, & hoc videtur suadere aliquo modo: quia in dispositione Paradisi non ponuntur herbae,

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Sexta ratio.

Quest. 213 Cur hic Deus facit mentionem de comestione lignorum, & non herbarum.

Quest. 214 Solutio præcedentis rationis.

Alia eiusdem questionis solutio.

Herbae, sed sola ligna: nam dicitur supra 2. cap. Produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauitatis: & ita non habetur quicquam de herbis. Dicendum quod istud non est verum, nam certum est, quod in Paradiso erant multae herbae: primo patet, quia ibi erat aqua multae irrigans Paradisum, sed vbi est irrigatio terræ, nascuntur multae herbae, ideo in Paradiso essent herbae. Secundo, quia Paradisus erat locus excellentissimus, vbi erat oratione corporei, quæ delectare posset: & tamen herbae delectant tam in visu, quam in gustu, cum multae earum sint bonae ad cibum: ergo essent ibi. Cum autem obijciatur, quod non fit mentio in dispositione Paradisi de herbis, supra 2. cap. Dicendum quod istud nihil valet: quia locus ab auctoritate non valet negatiue: nam tunc sequeretur, quod Eua non vixit aliquot annis: quia non fit mentio in sacra scriptura de annis eius aliquot; & ita de pluribus inconuenientibus. Scriptura enim non refert omnia, quæ sunt, sed solum ea, quæ ad intentionem eius faciunt: sed dicere de herbis non erat ad propositum sacre scripturae: ideo non dixit de illis. Aliter ergo potest dici dupliciter: vno modo, quod Deus dixit homini tam de lignis, quam de herbis comedendum esse. Moyses tamen tacuit de herbis. Secundo modo potest dici, quod Deus solum dixit de arboribus, & non de herbis: ideo scriptura de illis solis expressit. Si teneatur primus modus, dicitur quod Deus dixit tam de herbis, quam de arboribus: quia utraque erant salubria ad escam, & concordant cum eo, quod habetur supra 1. cap. vt fit idem modus mandati. Sed tunc dicitur quod Moyses omisit dicere de herbis, quia non faciebant ad propositum sacrae scripturae. Nam illa intendit narrare statum felicis hominis in Paradiso, & exclusionem eius inde, propter peccatum: ideo ponit ea, quæ ad hoc faciunt, cetera tacendo: exclusio autem hominis fuit de Paradiso propter transgressionem præcepti: illa autem transgressio fuit comedendo de ligno vitæ, & non comedendo de aliquibus herbis: quia nulla fuerat vetita: ideo solum locutus est Moyses de lignis, vt per vnum lignum vitæ vitium videatur, quæ ligna erant concessa: De herbis autem nulla habetur vetita: ideo neque fuit conueniens exprimi, quod aliqua erat concessa, vt non videatur aliquid dictum ultra id, quod necessarium erat. Et propter hoc supra 2. cap. in dispositione Paradisi non fecit mentionem, nisi de lignis in generali, & de duobus in speciali, scilicet de ligno scientiæ boni, & mali: & de ligno vitæ: quia memoria istorum erat ei necessaria, & non requirebatur maior mentio: requirebatur autem dici de lignis in generali, scilicet quod plantauit Deus omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauitatis: tamen propter hoc, quod hic dicitur, de omni ligno Paradisi comedere, quam etiam propter id, quod dicitur postea: vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis. De ligno autem scientiæ boni, & mali dicitur expressè, quod in illo peccauit homo, & sapius mentio de eo postea habenda erat. De ligno vitæ etiam expressè dicitur, quia illud fuit, quo homo priuatus est propter peccatum: supra 3. cap. Et quia nulla alia faciebant ad peccatum, & ad sequelam peccati, id est exclusionem de Paradiso, non dixit aliqua alia esse in Paradiso, licet multa ibi essent, de quibus multa dicenda essent, si in particulari scriptura vellet ea explicare.

Quia erant melioris nutrimenti fructus arborum, quæ herbae, & erat copia magna fructuum: ideo non erat opus, vt reueneret ad id, quod erat minus boni nutrimenti: & tamen siue dictum sit a domino de herbis, siue non: est intelligendum, quod non erant veritè homini herbae ad escam, si vellet illis vt: Deus tamen ostendebat ei id, quod melius erat, vt præcipue vesceretur. Cum autem obijciatur de eo, quod habetur supra 1. cap. Ecce dedi vobis omnem herbam: potest dici, quod ibi fit mentio de cibo hominum, & bestiarum, animaliumque omnium, cum dicatur, vt sint in cibum vobis, & cunctis bestiis terræ: & tamen bestiae, id est pecora, & iumenta potius vescuntur herbis, quam fructibus arborum: ideo de herbis est expressum. Sed dicitur, quod herbae non solum dantur ibi in cibum animalibus: sed etiam hominibus: ibi cum dicatur, ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen, & concluditur, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Dicitur posset, quod debent referri singula singulis, sicut sint vobis in escam, scilicet ligna, quæ habent seminem generis sui, & cunctis bestiis terræ: dæ herbae, & ligna: quia etiam quaedam de bestiis, & auiibus, & alijs animantibus comedunt fructus arborum. Sed dicendum, & melius, quod potest intelligi, quod tam homini, quam bestiis sunt simul datæ herbae, & fructus arborum, & homini expressè dentur herbae in cibum, quia hoc potius litera valet: & tamen dicemus, quod illud non est pro statu Paradisi, sed pro statu terræ extra Paradisum, & ibi homini conuenienter comedere arborum fructus, & herbas terræ: nam triticum, & legumina manducat homo, quæ non computantur inter arbores, sed inter herbas. Et apparet quod iste sit verior sensus, quia post peccatum dictum est homini, quod comesturus esset herbas: nam supra 3. ca. dicitur, maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: ibi enim de herbis dixit, sed in Paradiso non; quia erat ibi homo dignioris status, & nutrimentum suum deberet esse melius. Quæ tamen istarum sententiarum teneri debent, id est, an homini dixerit Deus in Paradiso de folijs lignis manducandum, vel dixerit de lignis, & herbis, & tacuerit Moyses de herbis, non est omnino certum: ideo potest vtrunque teneri.

Responso ad obiectionem.

Obiectio.

Quest. 215 An fuerit datum hoc mandatum, vel soli Adæ, vel soli Adæ, & Eua simul. Opinioni secundæ.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

Est nunc dubium de isto mandato, cui datum est, scilicet an soli Adæ, vel Adæ, & Eua simul. Aliqui dicunt, quod soli Adæ. Primo, quia litera dicit præceptum esse datum ei Deus: & ita ad vnum solum dirigebatur locutio, & mandatum. Secundo, quia quando istud præceptum datum est, nondum erat formata mulier, quia postea ponitur formatio eius: ergo non poterat dirigi mandatum ad illam, & ad virum, sed ad solum virum. Alij dicunt in contrarium, quod mandatum fuerit datum ambobus. Primo, quia si soli viro datum esset mandatum, non teneretur eo mulier: & ita non peccaret contrafaciendo: & tamen peccauit, & Deus intulit ei poenam; supra 3. capit. ergo ambobus fuerat datum mandatum istud. Secundo, quia innuit serpens, quod mandatum fuerit datum, tam viro, quam mulieri: nam supra 3. cap. dicitur, quod serpens dixit ad mulierem: cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis de omni ligno Paradisi: & tamen si soli viro datum esset non loqueretur sic serpens, quia feminae videret falsum esse, quod serpens dicebat. Tertio, quia si non fuisset datum præceptum mulieri non tentasset diabolus: frustra enim erat mouere eam ad comedendum de ligno scientiæ boni, & mali: si comedendo de illo non peccaret: quod tamen fieret si non fuisset datum præceptum mulieri. Quarto, & principaliter patet, quia mulier hoc confessa est: dixit enim ad serpentem

pentem supra 3. cap. de fructu lignorum, quæ sunt in Paradiso veltimur: de fructu vero ligni, quod est in medio Paradisi præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud: ergo factum fuit præceptum istud tam ad virum, quam ad foeminam simul.

Dicendum est, quod istud præceptum de non comedendo de ligno vetito obligavit tam virum, quam foeminam: & etiam comedere de omni ligno Paradisi licuit tam viro, quam foeminæ: quia hoc scriptura manifestè ostendit tam ex confessione foemina, quam etiam ex poena, quam Deus infixit mulieri: et ex eo quod in eis secutum est: nam tam vir, quam foemina viderunt se nudos postquam comederunt, & hoc fuit propter peccatum: ergo mulier peccavit: & sic fecit contra mandatum Dei. Et tamen de isto mandato, quod nunc ponitur an fuerit datum ambobus, vel soli viro, vtrique reneri potest. Si teneatur, quod datum fuit vtrique concedimus vltimas quatuor rationes postas præcedenti quæst. & ad duas primas respondebitur. Ad primum dicitur, quod ponitur, præcepit ei, quasi ad vnum tantum fieret sermo, non quod vnus solus esset: sed quia Moyses sic debuit scribere, quia alias faceret contra artificium locutionis: nam ipse introduxit istud mandatum datum cum non locutus esset de formatione mulieris; & sic imperite loqueretur si poneret mandatum datum viro, & foemina simul, cum nondum diceret foeminam esse formatam: sed postea poneret de eius formatione: ideo licet secundum veritatem formata fuisset foemina ante præceptum istud datū, & daretur ambobus simul: quia tamen Moyses post hoc scribere intendebat de formatione foemina, non debuit dicere præceptum datum ambobus: sed quia Deus locutus fuit viro.

Ad secundum dicitur, quod foemina formata erat iam: & tamen Moyses mutavit ordinem naturalem, vt teneret artificialem, qui conuenientior videbatur: & sic vtriusque anticipationem, & recapitulationem ponendo prius, quod factum est posterius: similis modus est supra 1. ca. vbi dicitur, creauit Deus hominem, & similitudinem suam: masculinam, & foeminam creauit eos, & ponitur ibi de cibo illorum, deinde interpositis quibusdam dicitur supra secundo cap. Formauit Deus hominem de limo terræ: & postea ponitur de formatione mulieris, quæ non possunt esse vera, nisi per anticipationem, & recapitulationem: quia alias oporteret dici, tam masculinum, quam foeminam bis formatos: & sic potuit dari præceptum istud ambobus, quasi iam formata esset mulier. Si autem veltimus dicere, quod istud præceptum fuit datum soli viro, dicemus, quod nondum erat formata foemina, quando datū est, quia alias ambobus daretur, & tunc dicitur, quod istud præceptum obligauit tam viro, quam foeminam: quia licet non datum fuerit foeminae immediatè a Deo, fuit reuelatum ei per virum tale mandatum datum esse, quod ab vtroque obseruandum erat: vel potest dici, quod foemina formata apparuit Deus iterum vtrique: & dixit eis, de omni ligno Paradisi comedite, &c. & tunc ex illa datione præcepti fuit mulier obligata, & non ex priori. Ad rationes quatuor in contrarium planum est tunc responderi ad primū dicendum, quod mulier tenebatur isto mandato, & peccauit comedendo de ligno: quia ei cibum ille fuerat vetitus: & tamen non fuit vetitus nunc, quando fuerunt dicta ista verba, quæ habentur hic: quia nondum erat formata: sed quia postea datum est sibi mandatum a Deo immediatè, id est per se, vel mediante viro.

Ad secundum dicendum, quod mulieri loquitur serpens verum, scilicet datum esse mandatum: quia sciebat datum esse mulieri cum viro secunda vice, vel per virum; & hoc habebat mulier tanquam mandatum

Quest. 216. Præceptū de nō comedendo obligabat vtrique.

Responsio ad obiectiones.

Ad primū.

Ad secundum.

Solutio secundum secundam opinionem.

sibi factum immediatè a Deo. Ad tertium dicendū verum esse: quia si non esset datum ei præceptum, non peccaret contra faciendum. Licet ista ratio possit dissolui aliter, scilicet quod etiam si non esset datum præceptum mulieri; neque ipsa peccaret contra faciendum, tentaret eam diabolus: non ad hoc quod ipsa peccaret, sed ad hoc quod virum ad peccandum induceret: quasi diabolus non auderet virum per se aggredi: sed per foeminam tanquam per infirmiorē, & tamen quicquid sit, certum est, quod foemina etiā peccauit, & quod præceptum datum fuit illi. Ad quartum dicendum, quod mulier confessā est datum fuisse sibi præceptum a Deo, quia datum fuerat secunda vice post formationem eius, vel per virum ei datum fuerat.

Sed quæretur, quæ istarum duarum positionū verior est. Dicendum videtur, quod secunda. Primo, quia ista magis concordat literæ: non est enim recedendum ab ordine literæ sine necessitate: & tamē posuit Moyses prius mandatum istud quam formationem foeminae: & non apparet aliqua causa vrgēs quare dicamus contrarium, scilicet prius fuisse formatam foeminam, quam datum præceptum, vt ostensum est: ergo non est dicendum, quod hic sit mutatio ordinis per anticipationem, & recapitulationem. Secundo & principalius: quia Adam formatus est extra Paradisum, & introductus in illum, & postea in Paradiso formata est foemina, & tamē statim, vt homo positus est in Paradiso, ponitur ei mandatum de non comedendo de ligno sciētia boni, & mali: ergo ante formationem mulieris datum est mandatum. Causa autē quare daretur ei mandatum statim, vt introduceretur in Paradisum est primo, vt nūquam homo viuere sine lege, sed statim, vt esset, inciperet viuere sub obedientia quadam iuxta illud Tenorum 3. cap. bonum est viro cum porrauerit iugum ab adolescentia: & illud Platonis introductum ab Arist. lib. 2. Ethic. quod non modicum differt cōfessum a puero sic, aut sic assuetus: vnde ibi vult rectam disciplinā esse erudiri paruulos ad rectè tritari & rectè gaudere. Secundo, quia si non daretur præceptum homini ab initio durius sibi esset postea recipere cū assuetus esset ad libertatē, & istud signaturū auctoritate allegata Tenorum 3. Nam cū quis didicit a pueritia viuere sub obedientia, & præcepto quātumlibet duro non est sibi difficile quicquid post ea imponatur: sed si de nouo imponatur durius erit: sic dicitur, bonum est viro cum portauerit iugū ab adolescentia sua, sed debet solitari, & recebit, leuabitque se super se: ponet in puluere os suum, si forte sit spes, dabit percipienti se maxillā, & saturabitur opprobrijs, scilicet omnia ista tollerabit si assuetus fuerit ab adolescentia portare iugum. Ista ergo homini, vt facilius sibi esset obediri, debuit dari mandatum a principio. Tertio, quia si maneret aliquādiu homo in Paradiso non imposito præcepto isto, comederet fortè de ligno sciētia boni, & mali: quia nondū erat vetitum: cum autem postea Deus illud vetaret, non esset homini causa tētationis, quia sciret qualis esset sapor eius: tētatio autem locum habet propter ignorantia, scilicet quando nescit tentatus conditionē rei, ad quā impellitur: & cum putet esse eam melior, quā sit inflammatur in concupiscentiam eius; si autē nosset illam contemneret, vel non ardentè cuperet: & tamē tam vir, quam foemina tentati fuerunt in ligno sciētia boni, & mali: ergo nondum de illo prius comederet; & sic datum fuit præceptum, vt homo positus fuit in Paradiso: & ita habuit locum tentatio, quia nesciebant quale erat lignum illud, ad quod alliciebantur. Quarto & efficacius patet, quia ista dicta sunt simul de omni ligno Paradisi comedere, de ligno autē sciētia boni, & mali ne comedas, quia licentia, & prohibitio simul

Quest. 217. Præceptū de nō comedendo datū fuisse viro, nō foemina.

Cur datū fuit ei mandatum statim, vt esset introductus in Paradisum. Cap. 3.

simul dari debuerunt: vt vnum cognosceretur per alterum, & tamen certum est, quod illa licentia, sive omni ligno Paradisi comedere data est homini antequā ququam comederet in Paradiso, cum per hanc ostēderetur ei quod liceret sibi comedere: ergo statim data est, vt fuit introductus in Paradisum: quia pauco tempore maneret sine cibo: & ista ratio est multum conueniens: concordat autem hoc valde literæ: quia statim vt dictum est, quod tulit Deus hominem in Paradisum: sequitur, quod dixit ei de omni ligno Paradisi comedere, &c. Dicit potest ergo & verisimilius, quod istud mandatum, & concessio data fuerunt nunc soli viro ante formationem foemina. Post formationem autem fuit repetitum præceptum, vt mulier quoque obligaretur.

Occasione huius licentiæ, & præcepti, vt comederet homo de omni ligno Paradisi, est dubium de illo, quod habetur supra 1. ca. cum dixit Deus hominibus, ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, quando dictum est istud hominibus a Deo. Et videtur quod nunquam dictum fuerit, quia vel diceretur ante peccatum, vel post peccatum, sed neutro tempore potuit dici. Non ante peccatum: quia tunc erat homo in Paradiso, & ibi dictum est id, quod habetur hic, f. De omni ligno Paradisi comedere: ergo non illud, f. Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. Etiam videtur quod non fuerit dictum post peccatum: quia tunc datus fuit homini alius cibus; sic patet, supra 3. cap. f. quia audisti vocem vxoris tuæ, maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: ibi enim herbae datae sunt homini in cibum, & cum labore, sed supra 1. cap. tū fructus, quam herbae datae sunt. Aliqui dicunt quod fuit illud dictum homini in Paradiso: quia post peccatum, & expulsionem de Paradiso non inueniunt, quomodo conueniat: & mouetur ad hic, primo quia quod illud Deus dixit appofuit quadam alia bona, scilicet, & multiplicamini, & tamen post peccatum non diceret Deus talia homini. Secundo, quia ibi dicitur dominamini piscibus maris, & volatilibus coeli: ista erat exaltatio hominis, & tamen post peccatum non dixit Deus homini verba exaltationis suæ, sed humiliationis, sicut f. Tu es panis meus. Tertio, quia ponitur ibi, quod Deus benedixit illis: & tamen post peccatum non benedixit, sed potius maledixisse videtur saltem indirectè. Nam ait maledicta terra in opere tuo; supra 3. cap. ergo non fuit illud dictum post peccatum. Quarto voluit illud ex ordine literæ: nam ista ponuntur ante peccatum, & expulsionem hominis de Paradiso, quæ ponuntur supra 3. cap. & ista verba ponuntur supra 1. cap. & ideo cōmuniter solet teneri, quod illa verba dicta fuerunt ante peccatum hominis: & ita dicerentur in Paradiso, & hic nos tetigimus secundum cōmunem opinionem, supra 1. cap. quæst. 3.

Quest. 218. Quando Deus dixit hic verba, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c.

Prima rō.

Secunda ratio.

Tertia rō.

Quarta rō.

Quest. 219. Impugnatio superiorum. 1. Ratio.

2. Ratio.

Sed dicendum quod ista positio non potest sustineri; primo, quia si ante peccatum daretur, necesse erat datam esse in Paradiso: maximè, quia vir & foemina tunc erant, ad quos videtur dirigi sermo: & tamē ante peccatum semper fuerunt homines in Paradiso, vel nunquam steterunt ambo foris: ergo dicerentur ista verba in Paradiso: sed ibi non potuerunt dici, quia tunc superuacuo poneretur aliud mandatum datum, f. De omni ligno Paradisi comedere: ergo non fuit illud dictum in Paradiso. Secundo, quia quādo foemina tentata per serpentem respondit de mandato sibi dato, non dixit, nisi quod comederant de omnibus lignis, & solum vetitum fuerat eis lignū, quod erat in medio Paradisi, supra 3. cap. & ita significauit non esse sibi datam aliā

licentiam, neque præceptum, nisi illud. Tertio patet, quia in principio ipsorum verborum dicitur, Crescite, & multiplicamini, & replere terram: hic tamen non conueniebat homini in Paradiso, quia ibi solum mansurus esset homo: ergo non impleret terram: nam nomine terra non signatur Paradisus, sed alia terra, quæ foris est: maximè, quia dicitur replere eam: & tū repletio non esset, nisi per totū homo se extenderet: & sic extra Paradisum esset, quod ista dicerentur. Quarto, quia dicitur ibi, Dominamini piscibus maris, & volatilibus coeli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram: Sed hic non conuenit homini existenti in Paradiso, quia ille non poterat dominari piscibus maris, cum in Paradiso non sit mare: & homo non erat exiturus inde ad mare, neque ad aliquem locū, sed solū in poenam inde homo exclusus est. Quinto, quia dicitur de volatilibus, & bestijs: & tamen in Paradiso non erant futurae bestiae: vt ostensum fuit, supra 3. cap. quod in Paradiso nulla animalia, præter hominem mansura erant: ideo non possent homini ibi dominari piscibus, & volatilibus. Et dato quod aliquis affereret aues, & animalia esse in Paradiso, adhuc dicemus, quod non conueniet dici illud verbum in Paradiso, cum dicatur de bestijs terræ, sed bestia, quæ mouentur super terram sunt illæ, quæ morantur hic, vbi nos sumus. Et potissimum, quia dicitur de piscibus maris, quod nullo modo conuenit Paradiso. Sexto, quia dicitur, Ecce dedi vobis omnem herbam: & tamē in Paradiso non fuit data herba in cibum, sed fructus arborum: quia dictum est de omni ligno Paradisi comedere. Septimo, quia dicitur dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, ergo herbas, quæ sunt in terra, dabat in cibum: terra autem vocatur, quod est extra Paradisum: ergo dabatur illa licentia existentibus extra Paradisum. Octauo, quia dicitur, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ omnique volucris coeli, & vniuersis, quæ mouentur in terra, in quibus est anima viuēs, vt habeant ad vescendū. Data est enim illa esca simul homini, & bestijs: & tamen in Paradiso non datus est cibus, nisi hominibus, cum dicatur de omni ligno Paradisi comedere etiam: quia in Paradiso non erant bestiae alique, quibus daretur cibus: ideo non poterat intelligi dictum fuisse illud alicui existenti in Paradiso, sed foris: & ideo dicitur plane, quod non potest accipi dictum esse hoc in Paradiso.

Dicendū quod dupliciter possumus intelligere de verbis illis: vno modo asseremus, quod illa verba non dicta fuerunt, sed solum id quod per ea significatur. Alio modo dicemus quod illa verba, vel æquivalentia eis fuerunt dicta homini post peccatum, cū iam expulsus fuerat de Paradiso. Sed tunc obijcietur si teneamus primum quod stabit scriptura, quia illa asserit Deum locutum, cū ait: Benedixitque Deus illis, & ait: Crescite & multiplicamini, &c. Dicendum quod satis potest accipi nihil illorū dictum esse, quia ibi asseruntur dicta, & tamen factū est quicquid signatur per ea, quæ asseruntur ibi dicta. Et non est istud inconueniens, quia eodem cap. multa alia asseruntur dicta, quod non fuerunt dicta, sicut illud; Dixit Deus, Fiat lux: & tū Deus ibi nihil dixit, quia Deus non loquitur, & etiam si loqui vellet, nullus erat, cui loqui posset: nam locutio non dirigitur, nisi ad audiētē, & potentem intelligere, & iste est homo. Certū est autē quod tunc nullus homo erat: & ita in omnibus alijs diebus dicitur, dixit Deus, & tamē nihil dixit: sed istud posuit Moyses ad declarandum rudibus modum talem, qualem ipsi concipere possent de creatione mundi, quæ tamen veritati rei facta non derogaret. Deus enim fecit ea omnia, quæ fecisse narratur cuius modum faciēdi: homines non intelligunt: nam non facit per temporum successiones, sed in instanti: non facit cum difficultate

4. Ratio.

Quinta rō.

Sexta rō.

7. Ratio.

8. Ratio.

Quest. 220. Verba superiora non fuisse verè dicta a Deo, sed significat per ea quod imple faceret.

ficulitate nō applicando manus ad opus, sicut nos; nō imponendo alijs, q̄ faciant: sed solum volendo, q̄ aliquid fuit, per secretam virtutem suam omnipotentē statim illud est. Non inuenit autē Moyses, neque fuit alius modus conuenientior ad declarandum hic simplicioribus, quā asserere, q̄ Deus dixit, quōd aliquid fieret, & statim fiebat, idest q̄ Deus in faciendo non habebat maiorem difficultatem, aut laborem, quā aliquis habet in mandādo, in quo nulla est difficultas. Etiam opus non durauit in fieri magis, quā durat q̄s in mandare; talē autem modū faciendi nullus habet, nisi solus Deus: ideo ad hoc signādum ait quōd, dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux: & ita in operibus oīum sex dierum habetur, quōd dixit Deus, Fiat: & tñ certū est quōd nihil Deus dixit: si accipiatur dicere, idest loqui. Et hunc modum sequitur Propheta. Psalm. 148. Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt, idest nihil aliud fuit ibi, nisi dicere, & mandare. Ita ergo potest dici, q̄ scriptura asserit, quōd Deus dixit aliquid hominibus, cum tamē nihil eis diceret, sed illud dicere aliquid significabat fieri in hominibus. Similiter patet, quia supra 1. cap. dicit q̄ dixit: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram: certum est tamē quōd ibi nullum dicere fuit, idest nulla locutio: quia neque Deus locutus est, neque aliquis vice Dei: quia, neque erat aliquis, ad quē fieret sermo. Nam cum dicitur, Faciamus, non potest intelligi, nisi vel quōd Deus loqueretur ad angelos, sicut Iudaei intelligunt: & generaliter illi, qui negant pluralitatem diuinorum suppositorū, vel quōd loquatur vna persona diuina ad alias, idest Pater ad Filium, & Spiritum Sanctum: & tamen certum est, q̄ in neutro eorū esset dicere, idest locutio, quia angelus non audit: iō Deus non loqueretur eis, multo minus vna persona loqueretur ad alias: quia si locutio esset, quā verē fieret per aliquam diuinam personam, necesse erat fieri per oēs tres: quia operari ad extra indistinctū est in tribus personis, cum non sit de actionibus notionalibus. Sed dicendum, q̄ quamuis non fuit ibi dicere aliquod, vel loqui: tamen per illud, dicere, aliquid significat: & illud est dignitas conditionis naturā humanā, & illud est primo: quia significatur factus homo cū consilio. De alijs enim rebus nō dī, nisi quia dixit Deus Fiat, & factum est: quasi pro paruitate rei nō indigeret opus consilio: de homine autem significatur, q̄ tā excellēs esset opus, q̄ sine consilio fieri nō poterat: & ideo dī, quōd dixit Deus, Faciamus, quasi ad alios loqueretur deliberando inter eos, aut cum eis de factione hominis. Secundo signatur excellentia: quia monstratur homo, vt factus a tota Trinitate simul, quasi nō produceret illū vna persona sola, sed tres; quia dī, Faciamus. De alijs autem dī, q̄ dixit Deus, quasi possit intelligi vna tñ persona, aut non sit necesse intelligi plures, sicut in homine. Et tamen s̄m veritatem non erat maius consilium Dei ad producendum hoīem, q̄ ad producendum alias res, cum apud Deum omnia sint eque facilia, quia nihil est difficile. Etiam, tam hominē, q̄ ceteras res tota Trinitas operata est, sed dicta sunt ista ad ostendendum differētiam dignitatis inter hoīem, & alias res, & non poterat conuenienter aliter demonstrari. Tertio ostenditur dīna dignitas, in quantum accedit homo magis ad participationem diuinā naturę, & perfectionis, q̄ alia res; & hoc verum est: & ad hoc significādum dī Faciamus hominē ad imaginē, & similitudinem nostram: alia autem res nō sunt ad imaginē Dei, nisi incorporea, vt angeli. Quarto designata est, in quantum dī: & præsūt piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs terrę: excellentioris enim naturę est necessario, quā alia, cum ponatur, vt præsūdens alijs: & hic omnia introducit Moyses, vt veritate

Cur dicitur dicitur Deus faciamus hominē, &c. Cū tamen non locutus fuerit.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

in deliberationē inter diuinas personas, q̄ talis aliqua natura crearetur. Nunc autem veritas est, quōd nulla persona diuina dixit aliquid horum alijs personis diuinis, vel angelis: sed est verum q̄ omnia hic, quā hic dicuntur, collata fuerunt homini: & tamen quia non poterat hic significari meliori modo, quā introducere, quōd personā diuinā cum cōsilio, & deliberatione ista contulerunt homini: dicitur q̄ ista dixit Deus. Sic autem intelligeretur de illis, quę dicuntur dicta hominibus a Deo, q̄ non dixerit Deus aliquid hominibus, sed q̄ fecerit in eis ea, quā dī eis dixisse: quā meliori modo signari non poterant, q̄ vt diceretur Deus ea dixisse. Cum enim dicitur q̄ benedixit Deus illis, viro, & femine formati, verum est sine aliqua expositione: nam benedicere est multiplicare: sicut maledicere est diminuere, vt signatur Deut. 28. cap. & 2. ad Corin. 8. & 9. cap. Deus autē dedit hominibus, idest masculo, & femine vim multiplicandi: vt ex illis duobus nasceretur tota hic multitudo, quę postea in orbe apparuit: ideo dī benedixisse eis. Quod vero sequitur & ait: Crescite & multiplicamini: non ait aliquid eis, sed illud fecit dādo eis virtutem ad hoc: & apparet hic quid importaretur nomine benedictionis: dixerat. n. q̄ benedixerat illis Deus, & quā aliquis dubitaret, quid importaretur in ista benedictione dī, q̄ dixit eis: Crescite, & multiplicamini, idest istud importatur, sicut erant, & efficerentur multi, & qui ab eis nascerentur parui essent a principio, & postea crescerent, & efficerentur maiores. Dicitur vltra: Replete terrā, & subjicite eam: hic etiam ad benedictionem pertinebat: tñ enim esset multiplicatio ipsorū, quōd terrā impleturi essent, sicut & nunc implēt: non quidem totam eam corporibus suis impleudo, aut occupando, sed totam in habitando, quia non sunt aliqua partes orbis bonę habitationis, quā non habitent, & plene sint colonis. Dixit etiam subjicite eam, idest habere sub potestate vestra. Tāte dignitatis creauit Deus hominem, quōd cōstituit eum dñm terrę, vt in ea faceret, sicut vellet, & vtile sibi cerneret seruata solū obedientia ad Deū: & hic etiam veniebat in nomine benedictionis, s. quā non solum multiplicabatur homo corporaliter, sed etiam spiritualiter per exaltationem s̄m dignitatem. Additur Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quā moueatur super terram ad dignitatem hominis istud pertinet, vt dñetur his: & est dñum istud in hoc, q̄ homo cognoscat se maiorem, & superiorem his naturaliter: etiā agnoscat potestatem a Deo traditā super ista: etiam, vt possit de illis facere, quod viderit sibi conuenire. De his autem omnibus nihil Deus homini dixerit: sed dī dixisse, quia istam totam virtutem, & dignitatem significatam per præcedentia ei verē contulit, & significauit homini ista sibi collata. Ista significatio fuit dādo sibi intellectum, quo ista sufficienter intelligeret, s. in quantum excelleret cetera, & quid posset super illa, & vnde sibi hoc prouenisset, scilicet a Deo, & quia non solum dedit Deus ista homini: sed etiam dedit ei illa intelligere, dicitur ei proprie dixisse quid ei dederit: de alijs autem rebus dicitur, quōd Deus eis dedit virtutē germinandi, vel multiplicandi: sed non dicitur q̄ Deus eis aliquid dixerit: quia licet Deus aliquas naturales perfectiones contulerit, non tamen dedit eis cognoscere perfectiones suas, & vnde haberent. Et sequitur. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen, &c. vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terrę, etiam hoc non fuit dictum homini, sed fuit factum, quia Deus ad hoc produxit fructus, & herbas: vt homines, & omnia animalia vescerentur eis: & quā non solum ita fecit, sed hominibus cognitionē. Hęc dedit, quōd arbores, & herbe erant ad cibum eorum, & ani-

Quest. 227. De alijs, quæ Deus non dixit, & tamē dixisse dicitur.

& animalium: ideo dicitur quōd eis dixit, Ecce dedi vobis, &c. ceteris autem animalibus dedit Deus ista in cibum: sed non dedit eis cognitionem, a quo ista acciperent, & quomodo cibus eorum essent: ideo nō dicitur quōd dixit Deus bestijs, dedi vobis in cibum herbas, & ligna, sed solum asseritur dictum hominibus. Quāquam verō Deus nihil istorum dixerit hominibus, Moyses debuit ita scribere, & Spiritus Sanctus ita eum impulit ad scribendum, vt significaretur quid Deus fecerat in homine, & quam potestatem ei dederat: & etiam vt auditoribus scripturę huius constaret, quomodo Deus opus suum valde bene disposuisset, non solum dando virtutem ad esse, sed etiam dando cibum, & alia conuenientia rebus, vt nihil eis deesset ad esse, neque ad bene esse: & ita non manebat argumentum de ista locutione Dei ad hominem in concessione cibi: quia ista non fuit verē aliqua locutio, sed solum aliquid, quod factum est nihil dictū. Duę autem concessiones, vel ostensiones cibi fuerunt solum: vna in Paradiso, de qua dicitur supra 2. cap. scilicet: De omni ligno Paradisi comedetis, alia post expulsiōem, aut post peccatum saltē. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, & illud; Comedes herbas terrę supra 3. cap. Alio modo poterat accipi, quōd ista concessio cibi fuerit locutio quedam Dei ad homines facta per angelos, sicut consuevit in alijs, & tunc dicitur, q̄ fuit post peccatum, & exclusionem de Paradiso. Et patet hoc, quia talia ponuntur ibi, quę significant dicta esse hic eis, qui manebant in terra. Primo quia dicit; Crescite, & multiplicamini, & replete terram: & ita non erant in Paradiso, sed in terra: & tñ vir & femina nūquā fuerunt extra Paradisum, nisi post peccatum: nā quādiu in Paradiso manebant, non erāt repleturi terrā, sed Paradisum: cum autē terrā iubentur implere, in terra manent, vel ibi manuros eos fore significatur. Secūdo, quia dī: Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli: & tñ in Paradiso manētes non erant visuri mare, neque ituri ad illud, ad hoc q̄ dñarentur piscibus maris. Tertio, quia dicit: Volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quā mouentur super terram: & tamen in Paradiso nō erant futurae aues, & multo minus cetera animalia, vt ostensum est supra 3. 90. maxime quia dī, Quæ mouentur super terram: ideo etiā si aliqua bestię essent in Paradiso, non intelligeretur de illis, sed de ipsis, quæ erāt super terram. Quarto, quia dī: Ecce dedi vobis omnem herbā, &c. & tñ in Paradiso non dedit in escam, nisi ligna, supra 2. cap. Quinto, quia dī, Vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terrę: & sic simul dabatur homini, & pecori, sed in Paradiso nihil futurum erat cōe homini, & pecori, quia ibi animalia non erant futura: ergo non pot dicitum esse, nisi post exitum de Paradiso. Sed adhuc præter rōnes factas supra q. 218. ostendentes, q̄ non potuit hoc dici post peccatum, videntur esse alię: idē ostendētes contra præcedentē sententiā. Prima, quia tunc ponerent duę concessiones cibi post peccatum, cum ponat vna supra 3. cap. quod non conuenit: quia Deus nō mutat aliquid de eo, quod facit, cū non sit filius hominis, vt mutetur: Numeri 23. cap. Ideo cum daret vnā cōcessionē, vel modū cibi manēte statu eodē ex parte hoīs, non variaret Deus cibū, quem dederat. Secundo, quia supra 1. cap. dī: Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quę mouentur super terram: & tñ post peccatum non habuit hō istud dñum, sed solū ante peccatum: ergo non potuit postea dici. Tertio, quia si illud fuisset dictum post peccatum, poneret illud scriptura post illud supra 3. aut 4. cap. & tamen ponitur supra 1. cap. ergo non fuit dictum post peccatum.

Quest. 222.

Eadē verba dicta fuisse post peccatum probatur. Prima rō.

Secunda ratio.

Tertia rō.

Quarta rō.

Quinta rō.

Verba illa non fuisse dicta post peccatum ostenditur. 1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

Dicēdū q̄ ista positio est satis cōueniēs, s. q̄ fuerint dicta ista hoībus post peccatum, cū exclusi essent a Paradiso, & erit ordo iste: cū peccauerunt femina & vir, increpuit eos Deus in Paradiso prænunciando pēnas quas habituri essent manentes extra Paradisum, & inter cetera mala quę paterentur dixit eis de cibo. s. comedes herbas terrę. sup. 3. cap. Post hoc autem expulsi eos Deus de Paradiso. eod. cap. Tunc vero expulsi de loco felicitatis in hunc locum exilij soli, & miseris essent, quasi desperati, sed clementissimus Deus, qui non continet in ira sua misericordias suas, compassus operi suo: ipse enim cognouerat figmētum illorum, cōsolatus est eos: & si peccassent non erant alieni, sed Dei solius opus, misereretur, ergo eis nō pallus, vt omnino perirent, aut tristitia grauaret spiritū eorum, inter ipsas suas calamitates consolatus est eos, tollerabiliorem eorum miseriam efficiens, & tunc diceret eis: Crescite & multiplicamini, & replete terram, idest, licet pauci sitis: quia duo soli, non credatis vobis solos manuros: dabo. n. vobis consolationem in posteris vestris: nam multiplicabimini, & multi eritis. Dixit et eis: Replete terram, s. quia multi eritis replebitis eam: nunc. n. vobis solis paruus locus sufficit: neque potestis totam eam habitare: & tñ q̄ multiplicati fueritis, replebitis eam, sicut & nunc plena est. Sequitur, Dominamini volatilibus cœli, & piscibus maris, & animantibus, quā mouentur super terram. Dixit hoc ad consolationem, quia duo soli manebant inter tota animalia, a quibus cito poterant deuorari, aut cōsumi: iō ait, dominamini. i. estote dñi: non enim nocebunt vobis, neque confument, sed potius habebunt vos vt dominos. Adiunxit autem: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen, in quo prouidit eis de cibo. s. vt comederent de omnibus fructibus arborum, & de herbis terrę, quæ cōmunia erant tam eis quām pecoribus, & oībus animalibus: non solum de eis, q̄ ipōte nascerentur, sed de eis, quæ per cultum germinarent: nam post peccatum præficiatū fuerat homini, q̄ terram in sudore coleret, & sic cibos de ea haberet. Istud motiuum ad dicēdum hoc ex clemētia Dei est valde rationale: nam ita factum est in quibusdam alijs, sicut in Cain: peccauerat enim, & Deus peccatū eius manifestauit ei, & pēnam apposuit dicens: Nunc ergo maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua; cum operatus fueris eam nō dabit fructus suos, vagus & profugus eris super terram omnibus diebus vitę tuę supra quarto cap. Audita autem ista, tam dura increpatione, & impositione pœnæ, fuit Cain quasi desperans: & ait ad dominum; maior est iniquitas mea, quā vt veniam merear, ecce eijcis me hodie a facie tua, & a facie tua abscondar, & ero vagus, & profugus in terra: omnis ergo qui inuenit me, occidet me. Deus autem noluit dare locum huic desperationi, sed aliqua- liter consolatus est eum dicens: nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain septuplum punietur: posuitque dominus signum in Cain, vt non interficeret eum omnis, qui inueniret eum. supra quarto cap. Ita ergo & nunc consolatur Adam, & Euam, licet peccassent: quia valde magis peccauit Cain, quā illi: ergo a fortiori Deus consolaretur eos potissimum, quia illi erant principium rotius generis humani, & si illi perirent, non prodiret ab eis tota hac multitudo diffusa per orbem terrarum. De Cain secus erat, quia etiam si ille periret, idest occideretur, maneret humanum genus, sicut & perijt Abel frater eius sine progenie. Etiam, quia nunc de posteris Cain nullus est in orbe, cum omnes in diluuiōe deleti sint. Sic etiam fuit de diluuiō: Deus enim illud

Quest. 229. Concluditur verba huiusmodi dicta fuisse a Deo post peccatum, Adamo, & Eva de Paradiso exclusis.

illud immisit indignatus peccatis hominum, ut patet supra 6. cap. & completo illo homines erant quasi desperantes, neque andebant super terram egredi, & vacare proli, aut aliquid aliud facere: quasi pro qualibet iniquitate statim Deus illos deleturus esset diluio: Deus igitur consolari eos volens, promisit quod nunquam immitteret diluuium, neque aliquam generalem corruptionem, sicut tunc fecerat, sed solum particulares super peccantes: mundi autem status, & terre semper in suo ordine perseveraret. Sic dicitur supra 8. cap. Nequaquam maledicam vltra terram propter homines: sensus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: non igitur percussiam vltra omnem animam viuentem, sicut feci: cunctis diebus terrae sementis, & messis, frigus, & aestas, & hyems, nox, & dies non requiescent: ergo & nunc post peccatum Adae, & Euae, ut non esumerentur tristitia in cordibus suis, consolatur eos Deus aliquo modo, dicendo haec, in quibus alleviabat quodammodo miseriam eorum, quam eis propter peccatum intulerat; satis ergo verisimile est, quod dictum illud fuerit post peccatum, & expulsionem de Paradiso. Id vero, quod ponitur supra 3. ca. dictum fuit post peccatum, sed fuit ante expulsionem de Paradiso: nam post hoc sequitur quomodo Deus illos inde expulserit.

Nunc respondendum est ad ea, quae contra dicebatur supra q. 218. Primum erat, quia dicitur; Crescite, & multiplicamini: & dicendum, quod Deus diceret hoc post expulsionem de Paradiso: quia istud non pertinebat ad aliquem statum felicitatis, sed solum ad statum naturae: nam etiam bestiae multiplicatae sunt; naturalia autem non perierunt post peccatum, quia non sunt ablata per illud. Ideo dixit hoc Deus. Itē inconueniens esset, quod ista Deus diceret homini post peccatum, si rem significatā non efficeret in eo post peccatum: & tamen illam efficit, quia post peccatum creuerunt, & multiplicati sunt, cum prius soli duo essent; ergo non erat inconueniens, quod Deus illud diceret post peccatum.

Ad secundum dicendum, quod istud dictum fuit hominibus non ad exaltationem, sed ad consolationem, quia homo erat inter animalia multa solus: timeret ergo cum videret se incidisse diuinā indignationem, quod bestiae illum occiderent: ad tollendum hunc timorem dixit, Dominamini piscibus, &c. id est non timeatis, quia potius eritis, ut domini istarum rerum. Sed de hoc magis dicetur in solutione secundae rationis postea quaest. 222.

Ad tertium dicendum, quod Deus benedixit hominibus post peccatum, scilicet dando eis, quod multiplicarentur: talis autem benedictio non repugnat illi statui: secus si esset benedictio gloriae, vel status felicitatis, sicut erat in Paradiso terrestri: nam talem benedictionem non daret Deus homini post peccatum. Aliter potest dici, quod illa benedictio fuit ante peccatum in ipsa formatione; nam formando eos dedit illis talem vim, ut multiplicari possent per generationem, sicut & dedit bestiis, & omnibus feris animalibus: & ideo non dicitur, quod Deus dixit eis, quod benedicebat eis: sed scriptura refert, quod benedixit. Tertio potest dici, quod non repugnat, quod Deus benedixerit homini post peccatum; nam terra maledicta fuit in opere hominis post peccatum, supra 3. cap. Sed homo non maledictus fuit, ideo non repugnat eum benedici. Ad quartum dicendum, quod illa ratio ex ordine literae nihil concludit, sed potius inde sequitur contra arguentem: nam si ideo dicitur quod non fuisse illud dictum post peccatum: quia ponitur in scriptura antequam scribatur de peccato: dicitur etiam quod non fuit dictum hominibus in Paradiso, sicut isti afferunt: quia illa litera ponitur ante-

quam scribatur, quod homines fuerint positi in Paradiso; immo antequam dicitur plantatus Paradisus: etiam sequitur inde quod fuerit dictum antequam formaretur aliquis homo: nam post illa verba, quae sunt supra 1. cap. ponitur de formatione Adae de limo terrae, & de formatione mulieris de costa supra 2. cap. ergo non valet argumentum illud sumptum ex ordine literae, cum necesse sit in multis poni anticipationem, & recapitulationem, & ideo potuit esse illud dictum post peccatum: licet sit positum multo ante.

Est nunc respondendum ad rationes contra factas supra quaest. 222. Ad primam dicendum, quod non est inconueniens poni duas ostensiones de cibo hominis post peccatum: fuit enim ordo iste, ut supra dictum est, scilicet cum homo peccauit, statim Deus eum redarguit in Paradiso, praenunciando omnia mala ei futura, & inter caetera dixit, Et comedes herbas terrae, ut patet supra 3. cap. & quia ex illis poenis ibi praenunciatis, & quoniam de Paradiso erant ambo exclusi, incideret forte in desperationem, vel in grauissimam tristitiam, quae illis causa pereundi esset, consolatus est Deus illos, & dixit ista verba, ut declaratum est supra quaest. 223.

Etiā dicendum, quod istae duae locutiones non erant vnus modi, quia vna erat pronuntiatio poenitentiae, alia erat ostensio cibi: cum enim dicitur supra tertio cap. Et comedes herbas terrae, non ponitur hoc, quasi non liceret hominibus comedere aliquid aliud, vel quod hoc solum comesturi erant: sed quia vna pars miseriae suae esset, quod comesturus esset herbas terrae, istud autem pronuntiabat ex peccato: nam ante peccatum terra sufficienter germinabat ad escam hominis, & fructus arborum sufficeret ei. Ideo ut non oporteret comedere herbas, quae erant minoris dignitatis, & deterioris nutrimenti, dictum est homini in Paradiso: de omni ligno Paradisi comede, & non dictum est, quicquam de herbis supra secundo cap. Post peccatum autem Deus minorauit virtutem terrae, vel aliā factum est, ut non fructificaret tam abundanter, sicut fructificatura erat terra Paradisi: nam dictum est: Maledicta terra in opere tuo, supra tertio cap. ex deterioratione autem eius, vel diminutione virtutis sequebatur, quod non sufficerent soli arborum fructus ad escam hominis, propter quod descendere debuit ad herbas: & ita dixit illi Deus, Et comedes herbas terrae, id est non poteris habere cibum sufficienter, nisi ad herbas declinaueris: & adhuc istas herbas non posset habere homo ad sufficientiam sponte natus, sed oporteret, quod terram coleret cum multo labore ad eas habendum, cum dicitur, In sudore vultus tui vesceris pane tuo: & iterum, Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea, supra tertio cap. & ideo non designatur est hic cibus hominis quis futurus esset, sed maximum malū, quod habiturus esset: cum autem dicitur, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. supra primo cap. non designatur poena, sed significatur quid homini comedere liceat, aut quid Deus ei ad comedendum pro illo statu concedat.

Et tunc ad argumentum dicitur, quod non dedit Deus duos modos ciborum in eodem statu, sed vnū tantum, quia illum dedit, qui significatur supra primo cap. scilicet. Ecce dedi vobis omnem herbam: iste autem qui habetur supra 3. cap. non fuit cibus designatus homini, sed fuit praenunciata miseria hominis, cuius pars quaedam erat in hoc, quod cogere inter caetera comedere herbas terrae. Et cum dicitur ibi, quod Deus non mutatur, verum est, & ita hoc non fuit mutatus in toto illo statu primae aetatis: quia vnum modum dedit ciborum, & illum non mutauit.

Quaest. 225. Responso ad rationes contra factas in quaest. 222.

Quaest. 226. Ad secundum argumentum. quaest. eiusdem.

Tria sunt quae significant dominium hominis super caetera animalia.

Cum homini non licet occidere aliud hominem.

Ad secundum dicendum, quod verum dominium super omnia animalia in actu, vel exercitio habuit homo in statu innocētie, & habiturus fuisset si ita maneret, quia maneret ordo Dei firmus: ut oīa inferiora secundum naturam obediunt: & subijcerentur dignioribus secundum naturam: & quia homo est excellentior oībus animalibus, oīa subijcerentur ei: & nullū posset ei nocere: sed ad nutum suū mouerentur: cum autē peccauit, cepit homo, qui erat minor Deo non obedire: ideo & Deus fecit, ut non maneret ordo ille, quod obediēt inferiora superioribus: nā statim vires inferiores in hōie ceperunt resistere superioribus intellectui, & voluntati, & erubuit homo, quod fuit pena quaedam supra 3. cap. & sic etiā animalia quae erant minora hōie, inceperunt non obedire ei: & poterant iam vulnerare ipsum, & nocere: & ideo si accipiantur verba illa secundum totum rigorem suum, cōpetebant homini pro statu innocentiae, quod dominaretur piscibus, & volucris, & aīantibus cunctis terrae. Sed adhuc dicendum, quod post peccatum cōpetit homini, quod dominetur piscibus: & volucris & animantibus, secundum habitū, id est, retineat illam potestatem, tñ non possit habere pro nunc totū exercitiū illius, quo priuatus est post peccatum: & tñ dicuntur ista verba adhuc homini post peccatum, quia significant aliqua, quae ei cōpetunt. Primum est naturalis dignitas, quae ei cōpetit dñari. Ista autē dignitas non perijt per peccatū, cū naturalia manent, ideo adhuc hōi manet, quod sit dñs oīum aīaliū. Et verū est, quod dñs est, sed non dñatur. i. non exercet dñum saltē tantū ad oīa, quia quaedam aīalia sunt, quae neque mansuecunt, neque vnquā hoībus subijciuntur, & hoc est habere dñum in habitu. s. dñs est, non tñ habet illud in exercitio, quia non dñatur subijciens sibi oīa aīalia. Secundum est, quod tollitur hoībus error, quē concipere poterant de aīalibus, cū ipsi pauci essent, & aīalia multa, & dñs quod homo dñatur his oībus. s. nō debeat timere ea, sed potius aīalia debent timere hominē, & vere timeant: sic. n. dixit Deus hoībus post diluuiū in consolationem contra aīalia, supra 9. cap. Terror vī ac tremor sit super cuncta animalia terra. Tertium est, quod significatur homini licere sibi facere de oībus aīalibus, quod voluerit, tā de piscibus, quā de aībus, quā de cunctis, quae mouentur super terram: tam occidēdo ea, quā seruando, vel ea transferendo ad quoscūq; vsus sine peccato: hoc autē non liceret hoī, nisi homo esset vere dñs oīum animalīū; nā pp hoc non licet homini occidere aliū hominē, aut facere de eo quicquid placuerit, quia homo nō est vere dñs alterius hoīs. In hoc proprie cōsistit dñum hoīs super oīa aīalia, & hoc non est ablatū per peccatū: quia aliā nō liceret homini nunc occidere aīalia, aut transferre ea in quoscūq; vsus vellet: & tñ licet cuilibet homini tam fideli, quā infideli: ex quo apparet, quod Deus tradidit homini hanc potestatem, cum natura: & ideo significauit Deus, quod homo peccaret, si occideret alium hominē, non tñ peccaret occidendo aīalia. Et apparet, quod istud dictum fuerit, aut dici potuerit hoībus post peccatū: & non obstat, quod hic videatur ostendi excellentia hoīs, & tradi sibi potestas super bestias, & oīa aīalia: quia talia oīno dicta sunt hominibus post diluuiū, supra 9. c. & tñ erat illud post peccatū: & multo plura, & maiora peccata tunc fuerant quā fuit peccatum Adae, & Euae: & dicta sunt eis illa: ergo potuerit multo fortius dici ista Adae, & Euae expulsis de Paradiso, & daretur eis bñdictio. Nā dñs: Benedixitq; Deo Noe, & filijs eius, & ait, Crescite & multiplicamini, & replete terrā, terror vī ac tremor sit super cuncta animalia terrae, & super omnes volucres caeli, cum vniuersis, quae mouentur in terra: omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt. Et postea eodem cap. dicitur, Vos autem crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram & implete eam. Ecce ponitur ibi Alph. T. ost. super Gen.

omnia, quae habentur supra 1. cap. Nam dicitur ibi, quod benedixit Deus Noe, & filijs eius, ita benediceret viro, & foeminae post peccatum, scilicet dando eis vim multiplicandi: & dicitur, Crescite & multiplicamini, sicut supra primo cap. Crescite in magnitudine, & in numero multiplicamini, quod fuit in filijs Noe, ex quibus est tota multitudo gentium. Sic etiam fuit in Adam, & Eua, a quibus fuit tota multitudo, quae erat ante diluuium. Dicitur replete terram: quia vtrique terrā replerunt habitando per diuersas partes eius: & quod dicitur supra primo cap. Dominamini piscibus maris, &c. dictum fuit ad Noe, & filios eius, supra 9. cap. Terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terra, & volucres caeli cum vniuersis, quae mouentur in terra, omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt: & ita apparet, quod conuenienter potuit dici omnibus post peccatum commissum id, quod habetur supra 1. cap. scilicet, Crescite & multiplicamini, &c. Ad tertium dicendum, quod id argumentum de ordine literae non tenet, teneret autem si praesupponeremus, quod in sacra scriptura est semper ordo rectus narrandi, sicut fuit ordo rerum in essendo secundum tempus: sed istud non est verum, quia saepe fit anticipatio, & recapitulatio, ut iam ostendimus: & patet in creatione hominis supra primo cap. & postea supra 2. cap. ponitur quō formatus fuerat Adā deinde Eua.

Sed statim queretur, cum potuisset Moyses hic ponere rem eodem ordine quo facta est, scilicet, ut poneret illa verba post expulsionem hominis de Paradiso, quare non fecit. Dicendum, quod cum anticipatio & recapitulatio sint contra ordinem naturalem rei, nunquam scriptura sacra, aut alij Scriptores vtuntur eis, nisi propter aliquam necessitatē, s. quia acciderent aliqua inconuenientia, si non mutaretur ordo. s. fieret confusio, & obscuritas in intelligendo, vel frequens repetitio, aut non referetur res singula secundum conditionē suā: & interdum fieret impossibilis narratio: quia interdum multae res factae fuerunt simul tempore, tamen non possunt multa simul narrari. Ideo etiam si nihil aliud esset, necessaria esset anticipatio, & recapitulatio in scripturis, & ita fit in omnibus libris Historicis, neque aliter scribi possunt. In praesenti autem ita fuit, poterat quidem Moyses scribere post expulsionem de Paradiso illud, quod habetur supra 1. Crescite & multiplicamini, & tñ non scripsit, quia non conueniebat rei, de qua agebatur: scribebat. n. hominem, ut constitutū in miseria propter peccatum: ideo non debuit de eo tunc dicere aliquid, quod pertineret ad eius excellentiā. Tres enim status habuit homo, vel potest secundum considerationem: quia secundum veritatem duos tantū habuit. Primus est, ut consideretur homo secundum ea, quae sunt sibi pure naturalia, non addita miseria, neque apposta felicitate. Secundus est, ut consideretur in quadam excellentia Paradisi gratis sibi data: Tertius fuit, ut consideretur in miseria, quam habuit post peccatum. Duo status istorum fuerunt in veritate, & in actu: nam verē fuit homo aliquando in Paradiso tam vir, quā foemina, & competebant sibi aliqua ibi. Etiam fuit homo in statu post peccatum, in quo nos sumus, & sunt isti secundus & tertius status. Primus autem status est solum secundum considerationem in quantum secundum naturam competere homini aliquis status: tamen nunquam homo habuit illum de facto: quia statim, ut Adam formatus est, positus fuit in Paradiso, & mulier formata est in Paradiso. Ille autem est secundus status, & ita in ipso primo statu nunquam homines fuerunt, sed fuissent, si Deus ex liberalitate sua non transulisset hominem in Paradiso mox formatum. Et quoniam in quolibet statu competit homini habere omnia illa, per quae viuatur, licet differenter

Ad tertium.

Quaest. 227. Cur Moyses non posuit re eodem ordine, quo facta est, cum potuisset?

ferenter in quantum ipsi status differunt, posuit Moy- ses de quolibet istorum quod competere homini in illo. De primo statu intelliguntur ea quae habentur supra 1. cap. Qui est status secundum naturam. De secundo qui est status Paradisi, scribitur ea, quae habentur 2. cap. De tertio statu, qui est post peccatum, dicitur quae habentur 3. cap. Et ob hoc dicitur 1. cap. Quod Deus dixit hominibus creatis, dedit illis vim multiplicandi, cum benedictio importeret multiplicationem: competit enim homini secundum speciem habere vim generativam, secundum quam possit multiplicari per individua: & ideo subditur, Crescite, & multiplicamini, quod idem significat: nam secundum naturam hoc ei competit non addita sibi ulteriori virtute: neque ablato aliquo de naturalibus. Dicitur, Replete terram: quia homini secundum naturam compete- bat morari in terra, quia de ea formatus est. Quod autem sit translatum in Paradisum, fuit ex liberalitate Dei, Repleturus erat homo terram, quia se extendere per eam ad habitandum. Dicitur, Et subjicite eam, id est exerce- do, & subjicendo vobis faciendo de ea quod volueritis: nam homo est naturaliter Dominus terrae: & ideo potest eam ad usus suos transferre, sicut voluerit. Dominum namque piscibus maris, & volatilibus caeli, & universis animantibus, quae moventur super terram ad significandum naturale dominium, quod homo habet in habitu: nam ex natura non competit ei dominium in actu: sed solum in habitu: nam si compe- teret dominium in actu, non fuisset ablatum per peccatum: & tamen nunc non manet: ideo solum intelligitur secundum habitum, sicut vere homo est dominus omnium animalium: quia licet ei facere de illis quod placuerit: & non peccat in hoc: & tamen si non esset dominus, peccaret: sicut homo illicite occidit alium hominem, vel reducit in servitutem, si non subest aliqua causa iustificans istum actum: tale dominium significatur 1. cap. Etiam dicitur: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem seminem: istud quoque pertinebat ad statum secundum naturam. Nam licet homo comedat carnes: & fructus, & herbas magis conveniens erat: & ideo magis naturale comedere fructus, & herbas, quam comedere carnes in statu naturae conditae: secus autem in statu naturae lapsae, sicut nunc est: licet proprie in hoc Moyse tetigit conditionem primi status, quoniam sic se habuerunt homines, & animalia. Quod vero Moyse posuerit ista, ut competentia hominis secundum naturam, apparet quia dixit ista in die sexto, in quo homo creatus est 1. cap. Ea vero, quae sunt hominis, aut cuilibet rei secundum materiam, competit ei a principio suae generationis, aut suae existentiae. Secundus status erat hominis in Paradiso: & per istum posuit Moyse cibum 2. cap. Ex omni autem ligno Paradisi comedere: iste status erat melior naturali statu cum compe- teret ex gratia: & ideo sicut erant ibi homines in meliori loco: ita debuit eis dari melior cibus: & ponitur solum esus lignorum, & non herbarum: & erant illa non ligna terrae, sed Paradisi: & praecipue, quia esuri essent de ligno vitae, eodem cap. Talia autem Moyse scribere debuit pro illo statu tam excellenti. Tertius status fuit hominis post peccatum, & quia pro peccato erat ei poena infligenda, & multae inflictae sunt, non debuit ibi aliquid poni, nisi quod ad poenam pertineret: licet pro illo statu relinquere homini alia quae non essent poenalia, scribere tamen illa inter poenalia inartificiosum erat. Hoc tenuit bene Moyse 3. cap. Nam dixit, quod Deus ait ad Adam: Quia audisti vocem uxoris tuae, & comedisti ex ligno, ex quo praceperam tibi, ne comederes maledictam terram in opere tuo; in laboribus comedes ea ex cunctis diebus vitae tuae, spinas, & tribulos germinabit tibi; & comedes herbas terrae: in sudore vultus tui vesceris pane tuo; & sic non ponitur ibi aliquid, nisi poenale; & quod homo comederet herbas terrae; & tamen certum est, quod licebat sibi tunc comedere de fructibus arborum; & ita apparet qualiter intelligendum sit id, quod dicitur 3. cap.

& quando dictum est, vel si dictum fuit aliquando. Nunc est dubium, cum dictum sit supra 2. cap. Ex omni ligno Paradisi comedere: quare dictum est solum de lignis: & cur non de animalibus, & piscibus: quia eorum cibatio delectabilior est, & hominibus in Paradiso aderat omne delectamentum, quod quis recte volens cupere posset. Aliquis dicit, quod hoc fuit dictum, quia in Paradiso nullus alius cibus erat: quia ibi non erant animalia, cum solus homo ibi habitaret: ut dicit Damascenus, & ostensum est supra 90. Dicendum, quod hoc non stat primo: quia animalia ibi haberi possent saltem pisces: nam semper in fluminibus sunt pisces, & tamen in Paradiso erat fluvius magnus, ex quo dividuntur quatuor flumina supra 2. cap. Ergo saltem pisces ibi essent: & de illis possent homines comedere. Secundo quia cum Deus poneret hominem in Paradiso, ut ibi haberet copiam omnium bonorum, & nihil eius contristare posset, si ei conveniret manducare carnes, provideret Deus illi de carnibus: ideo non est concedendum, quod ideo non comederet illas, quia ibi non erant. Tertio quia Deus introduxit animalia in Paradisum quoniam dicitur, ut quoniam Adam posuit nomina animalibus supra 2. c. & et serpente introduxit, ut asserit quoniam tetrauit Eva, vel per aliquem spiritum fuit introductus: ergo similiter si conveniret homini comedere carnes in Paradiso, Deus provideret, ut essent animalia quae homines comederent. Quarto quia sancti qui ponunt non fuisse animalia in Paradiso: ideo ponunt, quia ad nihil illa videri esse ibi vitiosa, si autem ad cibum prodesse affererent ea ibi esse: & tamen quia habent pro constanti, quod homo non manducavit, neque manducaturus erat carnes in Paradiso dixerunt, quod ibi non erant animalia. Est dicendum, quod Moyse dixit Deum dixisse homini, Ex omni ligno Paradisi comedere: quia ita Deus dixit, & ideo hoc dixit: quia voluit quod homines comederent solum de fructibus arborum, & non carnes vllas. Causa huius: quia Deus voluit dari optimum cibum maxime convenientem ad vitam: & tamen tunc magis conveniebat fructus arborum, quam carnes animalium: ideo solum dedit fructus arborum. Secundo quia in tota prima aetate usque, ad diluivum non comederunt homines carnes, neque pisces, neque biberunt vinum, sed solum fructibus arborum, & herbis terrae. In seminibus, oleribus, & leguminibus utebantur: ergo a fortiori cum in Paradiso esset status robustior tam aperte ciborum, quam cibatorum, non debuerunt homines manducare carnes, sed solos fructus arborum. In Paradiso igitur non manducaturi essent homines carnes aliquas, sed solum fructus arborum: si etiam vellent comedere herbas, liceret eis, quia non erat eis quicquam veterum, nisi arbor scientiae boni, & mali supra 2. cap. & tamen tam fructus quam herbas, si vescerentur eis, comederent crudos, & non coquerent aliquid, neque pararent. Istud autem erat positum: quia ita conveniebat salubritati: nam nunc cum manducamus olera, & legumina: ideo coquimus vel assamus ea, quia aliter non sufficeremus ea digerere, essentque nobis noxius cibus, sed tamen virtus humana sufficeret, illa quoque essent melioris complexionis, ideo sic cruda sumpta in cibum convenirent. Secundo erat hoc ad excusandum poenalitatem in apparatu istorum, quam nunc sustinemus: quia satis est magna & quotidiana occupatio in apparatu ciborum, sed in Paradiso nulla poenalitas, aut involuntaria occupatio futura erat: ideo non debuerunt ibi summi cibi, qui preparatione indigerent: & ob hoc maxime non debuit ibi esse cibus ex carnibus: quia non possunt carnes sumi in cibum, sine multa occupatione in apparatu: & sine multa immunditia in occidendo, decoriando, abluendo, & ceteris, quae hic facere dedignamur: & pertinet ista ad bananos: sed in Paradiso nullus

Quae 2. 2. Cur Deus non fecit mentionem de animalibus, sicut de lignis.

Quae 2. 2. An homines in prima aetate comederint carnes.

Ad haec argumenta respondetur paulo inferius in quaest. 2. 4. 8.

Deciso Quae.

Cap. 7.

Quae 2. 30. Rationes aliorum impugnantur, quibus probatur homines in prima aetate non comedisse carnes.

nullis futurus erat, aut vilis aut abiecta conditionis: ideo neque futurus ibi erat apparatus ciborum ex carnibus animalium, sed de solis fructibus arborum regulariter esset cibus, ubi nulla est occupatio in apparatu, & nulla immunditia in disponendo.

Occasione eius quod dictum est, hic est nunc dubium, an homines in prima aetate comederint carnes. Aliqui dicunt, quod sic, quia non erat eis vetitum comedere eas, ergo comederunt. Secundo, quia Deus videtur eis dedisse potestatem ad hoc, cum dixit: Dominum piscibus maris, & volatilibus caeli, & cunctis animantibus, quae moventur super terram: & ita dedit Deus homini dominium ad hoc, quod faceret quicquid vellet de omnibus animalibus: ergo licebat ei comedere de illis, & sic comederat.

Tertio, quia in prima aetate erant aliqui homines pastores, sicut fuit Abel supra 4. cap. & tamen si non manducaret carnes, non haberent curam de pecoribus, ergo non custodirent ea. Similiter aliqui de stirpe Cain fuerunt pastores, sicut Abel, qui non solum fuit pastor, sed & pastorum pater; sicut dicitur supra 4. cap. scilicet: Genuit Ada Abel, qui fuit pater habitantium in tentoriis, atque pastorum, ergo manducabant homines tunc carnes. Quarto, quia supra 4. cap. laudatur Abel, quia obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, quas aliqui magnum, & difficile faceret: & tamen si non manducarent tunc homines de carnibus animalium, non erat aliqua difficultas potius de istis, quam de illis offerre, cum non viderentur eis, ergo comederant carnes animalium, & tunc esset difficile offerre domino pingui, & meliora, quae homo cuperet sibi referuare in cibum. Dicendum, quod in prima aetate non comederunt homines carnes animalium aliquorum, neque etiam piscium, neque biberunt vinum, sed aqua erat eis potus, & herbae, atque fructus arborum erant eis cibus. Ad hoc quiddam utitur his probationibus: primo quia Boetius hoc asserit libro 2. de Consolatione metrum 5.

Felix nimium prior aetas, Contenta fidelibus arvis Nec inerti perditam lucem Facilius seva solibat Ieiunia solvere glande.

Et ita asserit, quod glandes comedebant. Secundo probant auctoritate Ouidii libro primo Metamorphosis ubi loquens de prima aetate ait.

Contentique cibus nullo cogente creatis: Arbuteos fetus, montanaeque fragrae legebant: Cornaque: in duvis haerentia mora rubetis: Et quae deciderant patulae tuis in arbore glandes.

Et ita non ponit aliquid ibi, nisi fructus arborum sponte natos in cibum.

Tertio probant auctoritate Isidorii libro 17. Etymologiae de nominibus propriis arborum, cum ait: Lex ab electione dicta: huius enim arboris fructum primum sibi ad victum elegerunt: unde Poeta

Mortales primi rutabant gutture glandem

Prius enim quam frumenti usus esset antiqui homines glande uixerunt.

Dicendum, quod istae probationes valent aliquid ad apparentiam, & modo probabili, adiungendo eas alijs firmiteribus, tamen ipsae per se nihil probant, & nos ita eis usi sumus supra primo capitulo 33. si tamen quilibet in se consideret nihil probat. De prima patet: quia Boetius loquitur ibi de aetatibus secundum poetas, & non secundum sacram scripturam. Poetae autem distinguunt aetates totius seculi in quatuor, & primam vocant auream, cuius positionem auctor fuit Sibylla cumana in carminibus suis: & eam sequitur Virgilius libro Bucolicorum Egloga 4. & magis aperit positionem istam Quidius libro primo Metamorphosis. Quae aetas multum discordat ab aetate prima secundum scripturam.

Alph. Toft. super Gen.

eram scripturam: quod autem loquatur Boetius secundum poetas apparet, quia talia ponit in metro illo, qualia ponit Ouidius libro primo Metamorphosis de aetatibus quatuor secundum poetas, an fuerint, & quomodo computentur, & in quo differant ab aetatibus nostris, & quare poetae sic computaverint, & quare nos alio modo, & de multis alijs dubijs, dictum est in Commentarijs nostris super Eusebium. De secunda dicendum, quod multo minus probat: quia Quidius ponit libro primo Metamorphosis, quia in prima aetate non coluerunt homines terram, sed solum comedebant ea, quae terra sponte gignebat: & tamen in sacra scriptura habetur contrarium, quod in prima aetate coluerint homines terram: nam Cain primogenitus Adae fuit vir agricola supra 4. cap. Etiam Deus praedixit Adae quando expulit eum de Paradiso, quod in laboribus comederet terram cunctis diebus vitae suae, & quod illa spinas, & tribulos germinaret supra 3. cap. Et ita apparet, quod etiam Adam, qui fuit primus homo, fuit agricola, & de agricultura sustentabatur: Etiam Quidius dicit, quod in prima aetate non fuerunt homicidia, neque vitia aliqua, sed rectum, & fides: & tamen iuxta sacram scripturam in principio primae aetatis Cain occidit fratrem suum Abel supra 4. cap. & ideo auctoritas Quidii nihil probat, quia non loquitur de prima aetate seculi, de qua sacra scriptura. De tertia dicendum, quod Isidorus bene novit aetates seculi iuxta sacram scripturam, quas & ipse scribit libro 6. Etymologiae. sed nunc loquitur de aetate prima iuxta poetas: unde & allegat dictum poetae: cum enim dicit, quod fructum illicis primum sibi homines ad victum elegerunt, non est verum, neque poetae scire possunt de hoc veritate: quia nulla historia graeca, aut Barbara, vel Latina loquitur de principio seculi: sed omnes velut ab antiquiori incipiunt a temporibus regis Nini: sic ait Eusebius libro Croniconum in Prologo: & Paulus Orosius libro primo de Orbe mundi: & tamen iam transierant duae aetates seculi. In prima ab orbe condito usque, ad diluivum: & secunda a diluivio usque ad natiuitatem Abrahae, qui natus est anno quadragesimo secundo regni Nini regis Assiriorum, ut ait Eusebius libro Croniconum: & ita de illis duabus aetatibus poetae nihil dicere potuerunt. Et ideo id quod dicit Isidorus, quod homines antequam esset usus frumenti, manducabant de glandibus, est secundum intentionem poetarum: illi enim asserunt, quod Ceres dea inuenit, immo creauerit, vel dederit semina terrae: & inuenit eo per totam terram comedi hominibus, tradiditque eis doctrinam colendi terram ad habendum segetes, quod fecit per alumnum suum Triptolemum: sic ut refert Ouidius libro 5. Metamorphosis. & ante tempus istud dicunt, quod vescebantur homines fructibus arborum, & specialiter glandibus illicis, & quando Ceres inuenit, & tradidit tunc usus seminum, cessatum est a glandibus: sic dicit Virgilius libro 1. Georgiarum.

Liber, & alma Ceres vestrosi munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Idest commutavit glandes in fruges, quae habent aristas: cum igitur loquatur ibi Isidorus iuxta poetas, non est ei alia fides, vel auctoritas, quam poetas, quos constat nescivisse primam aetatem sacrae scripturae.

Aliter ergo ostendendum est, quod in prima aetate non manducaverunt homines carnes: primo quia quando Deus expulit Adam de Paradiso, ostendit ei quid comedere deberet dicens, Comedes herbas terrae supra quarto capitulo. & ita non concessit eis carnes. Secundo patet & melius: quia supra primo capitulo ubi ponitur status hominis in principio seculi, exprimitur cibus hominis, quem Deus ei assignavit & dicitur: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem

Quae 2. 31. Rationes vere probantes homines non manducasse carnes in prima aetate.

tem semen super terram, & vniuersa ligna, que habet in semeripsis sementem generis sui: vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ: cum ergo Deus dederit hoc in cibum, & non plura, non liceret homini comedere de aliquo alio, & ita non comederet: nã si comederet, puniret eum Deus, velut transgressorem mandati sui. Sed aliquis dicit, q̄ ista auctoritas nõ p̄bat, quia dato q̄ inferatur ista concessa esse, non inferatur, q̄ alia negabantur, & ita liceret homini comedere de alijs, scilicet de carnibus, & piscibus. Dicendum tertio, q̄ non est verum: quia si ista ostensio ciborum facta a Deo nõ limitabat cibos, erat superuacua: quia si ita erant ista concessa, q̄ etiam ea, quæ nõ exprimebantur, erant cõcessa; ad nihil proderat fieri istam expressionem: cum & ea non facta comesturi essent homines de his, quæ exprimuntur: sed hoc est absurdum, q̄ aliqua concessio facta a Deo esset superuacua: ergo ista cõcessio limitabat cibos, ita q̄ licebat comedere de ijs, & nõ de alijs. Quarto patet: quia cum Deus dat causam huius cõcessionis ciborum videtur dicere, q̄ in his esset sufficientia ciborum hominis: nam dicit s. i. cap. Vt sint vobis in escã, cunctis animantibus terræ, omniq̄; volucris, & vniuersis, quæ mouentur in terra, & in quibus est aia viuens: vt habeat ad vescendum, & ita dixit data esse ista, vt haberent ad vescendum, i. vt haberent quid possent comedere. Et ista significauit sufficientiam ciborum esse in ijs: ideo noluit concedere aliquid aliud, aut significauit, q̄ nihil aliud manducarent: quia aliàs non poneret hic sufficientiam velut constituto hic termino ciborum. Quinto patet, & efficacius: quia in principio secundæ ætatis post diluuium concessit Deus hominibus manducare de carnibus aialium, & de piscibus, s. 9. cap. cū dixit: Oes pisces manus vestræ traditi sunt, & oẽ quod mouet, & viuit, erit vobis in cibum: & tñ si in prima ætate cõfiteri essent hoies comedere carnes, & pisces, non cõcederet eis Deus in principio secundæ ætatis: quia omnia quæ a principio erant licita, intelligebantur postea semper esse licita, quo vsque vetarentur: ideo nõ erat conueniens aliqua concessio, & tamen concessit hoc Deus expresse: ergo non consueuerant homines in prima ætate manducare carnes. Ista ratio efficacius probat, quàm præcedentes: quia concederet aliquis quod Deus vetuerat hominibus comedere carnes in ætate prima: & tamen ipsi transgressi mandatum illius, sicut & in quibusdam alijs transgrediebantur, manducabant carnes: nunc verò non poterit hoc dici: quia si non concessit Deus licentiam de manducando, vel dedit mandatum de comedendo, certum est, quod prius non comedebant: quia si prius non comedissent, superuacuum erat fieri mandatum. Sexto patet: quia non solum concessit manducare carnes, sed etiam quasi abstulit dabitum in hoc faciendo limitationes, cum dixit addendo: Quasi olera videntia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedatis: & ita limitauit quid comedendum esset de animalibus, & quid non, vel quomodo essent carnes manducandæ: & tamen si in prima ætate comedissent homines carnes, tradita fuisset iam ista limitatio, & non poneretur de nouo: ergo non concessit erant carnes in prima ætate, neque homines illis vescerentur: & istud est certum omnino.

Quæst. 232. Quibus de causis ho-

Caussæ autem, quare in prima ætate non vescerentur homines carnibus: & in ætate secunda ceperunt

Feis statim vesci, fuerunt hæc. Prima ex ordinatissima dispositione Dei: ipse enim qui hominẽ creauerat, volebat conferuare eum meliori modo, quo conferuari poterat, secundum naturam ei traditam: conferuatio autẽ animalium est per cibum, ideo Deus prouidit ei de cibo, & hoc apparet ex diligentia, & attentione, quam sacra scriptura habet in ostendendo cibum hominis pro quolibet statu, & ætate: nam mox creato homine, & animantibus scribitur quid Deus ei dederit in cibum supra primo cap. Ecce dedi vobis omnem herbam, & c. & quando positus est in Paradiso, vbi erat nouus status, ponitur statim de cibo eius: quia dicitur supra 2. cap. Ex omni ligno Paradisi comedet: etiam quando exclusus est de Paradiso: & transibat ad alium statum, etiam locutus est Deus ei de cibo, dicens: Comedes herbas terræ, supra 3. cap. Et factõ diluuiõ, quoniam incipiebat alius status hominibus egressis de arca dixit hoc Deus, scilicet q̄ omnia, quæ mouentur, & viuunt tradebat eis in cibum, supra 9. cap. Apparet igitur q̄ Deus magnam habet, vt ita dicamus, sollicitudinem de homine, prouidendo ei de cibo, vt viuat, dedit ergo ei cibum, qui erat conueniens ad vitam mortalem transigendam: sed in prima ætate herba, & fructus arborum erant conuenientioribus cibis, quàm aliquid aliud: ideo hoc concessit. Quia autem tunc ista essent conueniens cibis, & sufficientes ad parandum magnas vires, & agendum longissimas vias, causa erat, quia erant illa magnæ virtutis, scilicet, quia erat principium mundi, & terra, quæ non fuerat exercitata retinebat totum suum vigorem: ideo producebat terræ nascentia magnæ virtutis: & ita illa sufficiebant ad viuendum, & bene viuendum. Secundo, quia sicut tunc erant terræ nascentia magni vigoris, ita & proportionaliter animalia: & ideo si carnes illorum iumerentur in cibum, vel non conuenienter homini nutriendo propter excellentiam, vel essent tantæ virtutis, vt vitam longiorem efficerent, quàm opus erat secundum diuinam dispositionem; aut homines valde robustiores: & tamen confidentia roboris erat illis occasio peccandi. Sic patet supra 6. cap. vbi ponuntur peccata, propter quæ venit diluuium, & dicitur ibi quod erant tunc gigantes in terra, qui erant potentes a seculo, & viri famosi.

mines in prima statu non vescerentur carnibus, sicut in secunda.

Quæst. 233. Cur post diluuium platarum, & herbarum, hominibusque virtus diminuta sit.

Ista est vera cã totius diminutionis virtutis in nutrimentis, & in vita humana. Prima, n. cã non sufficit ad

ad hic: nam ante diluuium immediate non erat multo vetustior terra, aut magis exhausta per agriculturã, quam statim sequenti anno post diluuium cū medio tempore nullus eam coluisset: & tamen statim post diluuiũ fuit valde magna mutatio in rebus: quia nati ante diluuium longo tempore viuerebant, nati autem statim post diluuium pauco tempore vixerunt: nam Noe, qui ante diluuium natus est, & postea mansit: vixit annis noningentis, & quinquaginta, s. 9. cap. Arphaxat autẽ qui fuit primus, quẽ natum legimus post diluuium, & natus est biennio post illud, vixit nõ plenis annis trecentis & quadraginta, & statim minorata fuit vita hominum quasi subito: nam a diluuiõ vsque ad Abraham, in quo cepit tertia ætas, fuerunt solũ centũ nonaginta duo anni: vt colligitur s. i. i. cap. & tñ Abraham solum vixit centũ septuaginta quinque annis, infra 25. cap. & post ipsum oes vixerunt paucioribus annis præter Isaac filium suum, qui vixit centum octoginta, infra 36. cap. & ita non fuit ex diuturnitate culturæ principaliter, sed ex aqua diluuij: vnde si aqua illa non operuisset terram tanto tempore, fortassis vsq; hodie viuerent hoies sexcentis, & septingentis annis. Secundo illud patet, q̄ magis exhaustur nunc quotidianis culturis, q̄ immediate post diluuiũ exhausta est: tamẽ quia nunc vetustior est, & magis distat a suo principio, tum quia nunc est multitudo hominum p̄ totum orbem diffusa, tunc aut paucissimi hoies erant: & tñ in tot annis facta est parua, & quasi nulla mutatio terræ, & hoium, & in proprio diluuiõ, & in pauco tpe fuit facta magna mutatio. A diluuiõ enim vsque ad natiuitatem Abraham, vt diximus, sunt anni ducenti nonaginta duo: & in hoc paruo tempore in tantũ abbreviata est vita hoium, q̄ Noe, qui natus est ante diluuiũ: & manebat post illud, vixit annis centum septuaginta quinque: & ita quasi octingenti anni diminuti, vel ablati sunt de vita hoium in tam pauco tpe: & tñ ab Abraham natiuitate vsq; ad annum istum, q̄ est millesimus quadringentesimus trigessimus sextus a Christi natiuitate, fluxerunt anni tria millia quadringenti quinquaginta: & non sunt diminuti de vita hominũ sexaginta anni: qm̄ & nostris tpeibus aliqui homines peruenerunt ad centũ & viginti annos, & aliqui peruenerunt ad centũ & quadraginta. Quod vero ab Abraham natiuitate vsq; ad presentẽ annũ tot anni sint, apparet: quia a natiuitate Abraham vsq; ad Christi natiuitatem fuerunt anni duo millia & quatuordecim s̄m cõputationẽ Eusebij lib. Croniconũ, q̄ vera est, vel parũ distans a vero: cū ergo in tam longo tpe tam parua diminutio fuerit facta in vita hoium, & vita est s̄m cõuenientia ciborum regulariter, sequitur q̄ parũ diminutum est de bonitate nutrimentorũ ex tpe Abraham vsq; nunc, & cõsequenter virtus terræ ex tunc parũ diminuta fuit. Illa igitur magna diminutio, q̄ facta fuit post diluuium, non peruenit ex vetustate terræ, aut diuturna exercitatione culturæ, sed ex damno illato per aquas diluuij. Tertio patet hoc, quia si diuturna exercitatio fuisset causa abbreviationis virtutis terræ: hoc esset in partibus illis terræ, in quibus tunc homines habitabant. Homines autem ante diluuium non erant diuisi per terras: sed quasi simul habitabant omnes, fuit autem facta dispersio solũ post diluuium, de qua habetur s. i. i. cap. & ista habitatio hoium erat in Asia. Ideo oes aliæ partes terræ, s̄ tota Europa, & tota Africa: & maxime partes Asiae manerent in eadem virtute, in qua fuerant in principio primæ ætatis, vnde fructus terræ inde geniti sufficeret ad prolongandam vitã hoium, sicut in prima ætate: quod falsum, quia in oibus partibus terrarum erat post diluuium vita hominum breuis, sicut & nũc fere in oibus partibus idẽ sermimus: factũ fuit ergo solũ p̄ diluuiũ, quod terrã

Alph. Tost. super Gen.

A diminuit in virtute: & quia nulla pars terræ mansit non operata aquis, cum aqua excesserit montes altissimos quindecim cubitis. sup. 7. cap. tota terra æqualiter laesa fuit, siue illa in qua habitauerant homines ante diluuium, siue illa, quæ nunquã habitata, & a nullo exercitata, aut culta fuerat: & ideo in omni terra vbicũque hoies habitent est vita breuis, quia cibi sunt parua virtutis. Quarto apparet, quia ex hac causa veniat, & q̄ terra sit diminuta in virtute, quia: sup. 6. cap. curã Deus prænunciaret diluuium dixit: Repleta est terra iniquitate a facie eorum, & ego disperdam eos cū terra: & ita non dixit Deus, q̄ disperderet eos solos, sed et q̄ disperderet terram. Et ita in aliquo terra dispersa fuit præter hoc quod erat perire hoies: vnde aliquid in se perdidit, & illud fuit, q̄ diminueretur in virtute germinandi, s̄ non est tã fertilis sicut prius: & q̄ deterius est, q̄ id q̄ gignit, est parua virtutis, & quasi inutile collatũ ad ea, quæ gignebat ante diluuiũ. Hoc idem patet, qm̄ post diluuium Deus voluit dare Noe, & filiis suis securitatem, q̄ nunquã immitteret aliquẽ diluuiũ, neq; aliq̄ gñalem mortẽ aut pgnã, dixit: Nequaquã vltra maledicã terrã p̄ homines. sup. 8. ca. & ita nõ solum homines puniti fuerunt, sed & terra maledicta fuit: maledictio autem signat diminutionem: ergo signauit, q̄ in diluuiõ terra fuerat diminuta quantum ad suam virtutem naturalem. Ex præcedentibus autem apparet quare post diluuiũ debuerunt homines manducare carnes, & pisces: volebat. n. Deus prouidere homini de cibo conueniente ad vitam, & tñ fructus arborum, & herbae erant iam parui nutrimenti p̄ deteriorationẽ factam per diluuiũ, sicut ostensum est: ideo voluit dare cibos maioris nutrimenti, & dedit carnes, & pisces, de quibus constat magis conferre ad robur & ad vitam. Et adhuc confirmatur istud: quia post diluuium datis carnibus in cibum fuit valde parua vita hominis collata ad vitas priorum, & corpora hominũ infirma: a fortiori ergo hoc inueniret si manerent hoies in prioribus cibis: in prima autẽ ætate nõdum diminuta virtute terræ isti cibi sufficiebant ad robur corporis cõferendũ: & ad parandam longissimã vitam: ideo satis fuit, q̄ ibi hoies manducaret fructus, & herbas, non manducarent carnes: vt ostẽdebat prima ratio in choata. sup. q. 232. quam nũc complemus: post diluuium non est sic p̄ rones dñæ ostensas præcedenti. q. Secunda rō fuit, vt quidam putant, vt hoies viuerent in pace: nam erant tunc pauci cum incepisset genus humanum a duobus: & statim inciperent manducare carnes, cum occiderent animalia, inimicarentur eis illa, vt ergo pax esset, non debuerunt tunc manducare. Tertia ratio est, quia Deus prouiderat diluuium futurum, p̄pter peccata hominum, in quo saluandi essent in arca homines mansuri ibi per annũ integrum, & plus, vt colligitur supra 7. & 8. vbi non possent manducare carnes, quia si per annum manducaturi essent carnes, multis animalibus indigebant ad cibum, & Deus iussit poni pauca animalia ibi: quia ad plus de qualibet specie mundorum septem: vt patet sup. 7. cap. ergo non haberent ibi cibum carniũ: etiam quia cibus carniũ exigit magnum apparatus, & decoctiones & asationes, quæ omnia indigent igne, & vas multis: sed in arca non videtur quod fuerit ignis, neque poterat talis apparatus ciborum fieri: si tamen homo assuetus esset ad cibos carniũ, esset sibi difficile per annũ abstinere ab illis, & manducare herbas solas: ideo iussit Deus, quod in prima ætate manducarent homines herbas, & fructus arborũ, & non carnes, neque pisces. Post diluuium autẽ nunquam fuit futurum aliud diluuium, vt Deus promiserat sup. 8. cap. ideo potuerunt homines manducare iam carnes, & non sequebatur inde istud in cõueniẽs.

Quæst. 234. Qua de cã post diluuiũ licuit homini comedere carnes, & pisces.

P 3 Dicen-

Dicendum, quod prima, & tertia ratio sunt hic convenientes, & prima potius quam tertia: secunda autem supra posita non est vera. Primo, quia homines non erant manducaturi de animalibus feris, quae poterat eis resistere, sed de animalibus naturaliter mansuetis, sicut sunt oves, & caprae, & quaedam aves domesticae, aut domesticae: ideo comedendo de illis non sequebantur inimicitiae. Secundo, quia eodem modo concluderemus, & post diluuium non esset cibus de carnibus: quia homines erant pauci, & ita animalia inimicarentur eis, & tamen fuit cibus de carnibus: ut patet supra 9. cap. Tertio, quia illud posset habere locum in principio primae aetatis, quoniam homines pauci erant: sed postea multiplicatis hominibus non esset timor animalium, & posset comedere de illis: & tunc usque ad diluuium non comederunt carnes, ut ostensum est supra quaest. 23. 1. Ergo non fuit illa causa. Aliqui autem addunt quartam causam, quantum ad principale, scilicet quod non debuerunt homines comedere carnes in prima aetate, scilicet quia si comederent carnes cito perirent omnia animalia, & ita aliqua species animalium mansuetorum, quae ad cibum profunt desinerent esse: quod est inconueniens: quia Deo est cura de conservando species rerum, quae sunt partes uniuersi, aut ornamenta principalia eius. Sed dicendum, quod ista ratio non tenet: primo, quia istud esset si animalia in sui principio essent pauca in qualibet specie, quia tunc deuoratis, vel occisis aliquot eorum poterat aliqua species perire, sed hoc non est verum: nam isti praesupponunt productam quamlibet speciem in duobus indiuiduis tantum: & quod ex illis alia pullulauerant, sicut fuit de hominibus: sed istud falsum est, quia potius innuitur in qualibet specie esse multitudinem creatam statim, ut colligitur ex modo loquendi supra 1. cap. scilicet, Dixit Deus, Producat terra animam uiuentem in genere suo, iumenta, & bestias, & reptilia secundum species suas. Istud autem haberet locum post diluuium, quia in diluuiio redacta fuerunt animalia ad certum numerum, quia de qualibet specie immundorum erant sola duo indiuidua, i. masculus, & foemina de animalibus mundis erant septem supra 7. cap. & ideo propter paucitatem eorum si statim inciperent homines comedere de illis post paucos dies desinerent esse aliqua species non manentibus indiuiduis illarum: nam destructis primis substantijs impossibile est aliquid aliorum remanere, ut ait Arist. in Praedicamento substantiae, in prima aetate non inferitur hoc conuenienter. Secundo, quia hoc dato abstinerent homines in principio primae aetatis, quousque animalia multiplicarentur, quod in breui fieret: postea autem manducarent carnes, & tamen usque ad diluuium non manducavit homo carnes, ut dictum est: ideo solae duae rationes, id est prima, & tertia faciunt ad propositum.

Sed dicendum, quod post diluuium non fuit sic: immo fuit introducta nouitas, tam in cibo quam in potu, quia manducauerunt homines carnes & pisces, & biberunt uinum. De primo pater manifeste. supra cap. scilicet omnes pisces maris manus uestrae traditi sunt, & omne quod mouetur, & uiuit eris uobis in cibum: dixit enim de piscibus maris, quia isti erant magis elogiati ab homine, & dato quod concederet ei Deus comedere de carnibus animalium, quae manebant cum homine, & erant quasi domesticae, non putarent idem esse de piscibus, qui erant in alio elemento: ideo de eis primum dixit: & quia dato quod non esset ueritum manducare de piscibus, minus auderet homo inexpertus manducare de piscibus, quam de carnibus animalium cum magis uideantur differre secundum complexionem pisces ab homine, qui morantur in elemento aquae, quam animalia, quae morantur in terra. Etiam dixit

Quaest. 23. Post diluuium homines manducare carnes, & pisces, & biberere uinum.

Deus omne quod mouetur, & uiuit erit uobis in cibum, id est omne animal: nam animalia habent istas duas conditiones, quod mouentur, & uiuunt: omne enim animal mouetur secundum locum, vel secundum progressionem, quod est ut in plurimum, vel saltem secundum motum dilatationis, & contractionis, & in affixis quemadmodum sunt marina, & in terrestribus nullum animal inuenitur affixum, ut dicit Arist. lib. primo de Animalibus: omne animal est uiuit: quia animatum est, & ponuntur ista duo, ut differat a planta, quae uiuit, sed non mouetur motu locali, secundum se totam, quia radices habet. Et ita est intelligendum, quod Deus dedit homini licentiam manducandi de omnibus animalibus nullum excludendo, licet homo non manducet de hominibus, quia non manducatur de serpentibus, & animalibus uenenois, & multis alijs ineptis ad cibum: Deus autem non distinguit de quo manducaret, & de quo non, cuius causas statim infra subiungemus. Intelligendum autem quod hic non ponitur, ut mandatus: sed ut licentia, scilicet ut homo comederet de quocumque uellet, & non esset restrictus, sicut prius ad manducandum solum de fructibus arborum, & herbis. Addidit etiam statim quasi olera uirentia tradidi uobis cuncta, intelligitur cuncta, quae mouentur, & uiuunt: quia de his praecesserat statim sermo cum dicitur omne quod mouetur, & uiuit, erit uobis in cibum: nam non intelligitur de omnibus alijs: nam lapides, & metalla, & terra non sunt aliquid comestibile. Et dixit hic ad tollendum dubium: & ad certificandum homines de cibo. Primum est propter dubium: nam aliquis de illis dubitaret, quoniam nunc comedent carnes: quia ante hic non licebat eis comedere, nisi fructus, & herbas: Deus ad hoc respondet, dicens, tanquam olera uirentia tradidi uobis cuncta, scilicet sicut uobis usque nunc licuit comedere olera uirentia, & de hic nemo uestrum dubitat, ita de cetero trado uobis omnia animalia, ut aequaliter uobis comedere liceat de illis, & de oleribus. Secundo fit ad certificandum de cibo: homines enim semper affueti fuerant ad comedendum simplices herbas, & fructus arborum: nunc ergo forte horrerent manducare carnes, tanquam multum distans naturae, & non consuetas eis: & ut non horreat dicit eis Deus quod sunt bonus cibus, & aliquid mundum, sicut prius erant fructus arborum: & hic etiam litera significat, sicut olera uirentia tradidi uobis cuncta, id est non dubitetis de eis comedere plusquam dubitabatis de oleribus uirentibus, quae conuenientius uobis usque nunc esse bonus cibus. Et ex hic multum apparet quod supra dicebatur, scilicet quod homines non comedebant carnes ante diluuium: sed solos fructus arborum, & herbas: cum dicat eis Deus, sicut olera uirentia tradidi uobis cuncta, id est sicut consuueratis ante hic comedere olera: ita & nunc comedetis cuncta, quae ego uobis tribuo. Addidit ultra excepto quod carnem cum sanguine non comedetis cum concessisset comedere de carnibus omnium animalium uenit unam rem solam, scilicet comedere carnem cum sanguine: hic enim ueritum est propter crudelitatem quandam, quae esse uidebatur: quae esset comedere carnem crudam: & non solum esset feritas quaedam: sed et esset malus cibus, & malae digestionis. Hic tamen non intelligitur uetus sanguis, ne illi homines comederent: sed comedere carnem cum sanguine. Quomodo autem hic accipiat declaratum est supra 9. cap. quaestio. 3. Et ita apparet ex his qualiter Deus post diluuium concessit hominibus comedere carnes, cum in tota prima aetate non gustauerint de illis.

Sed quia dictum fuit, quod Deus concessit hominibus comedere de omnibus animalibus, cum tamen non comedant de omnibus, & noluit distinguere, est dubium quare non distinguit, cum posset distinguere. Dicendum quod fuit primo, quia Deus uult tollere hominibus dubium quod ipsi per se

De Historia animalium, lib. j. cap. 1.

Quare dixit Deus, omne quod mouetur, & uiuit, erit uobis in cibum.

Quaest. 23. Cur Deus non distinguit animalia comestibilia ab his, quae non comeduntur. Prima 16.

non possunt: quod autem ipsi per se intelligere non valent Deus non tollit ne frustra uideatur ratio homini data si singula ei dicenda sunt tanquam non intelligenti, quod autem homini liceret comedere de carnibus animalium erat homini tale dubium, quod homo non posset explicare, nisi Deo explicante, & concedente eo, quod ipse in prima aetate non concesserat comedere de his. Id ad hoc Deus dixit homini, quod comedere liceret ei de animalibus omnibus. Quod uero conueniret de quibusdam, & de alijs non tanquam essent salutifera, vel nocua non oportebat per Deum declarari, quia circa hic prudentia humana poterat multipliciter uideri: ideo Deus non curauit distinguere. Secundo, quia Deus non uoluit nunc dare legem aliquam caeremonialem: lex enim caeremonialis danda fuit illi populo, quem Deus eligeret de cunctis populis terrae, scilicet populo Israel, & non toti mundo: sed quicquid nunc daretur hominibus egressis de arca, dabatur toti mundo, cum isti essent, a quibus totum genus humanum postea distematum est supra 10. cap. ideo ipsi non debuit dari lex caeremonialis, sed caeremonialis esset si dederentur certa animalia, quibus uescerentur, & abstinerent ab alijs: sicut factum est in lege Moysi. Leni. 11. & Deuter. 14. cap. Ideo non debuerunt hic determinari illa, quibus uescerentur, & quibus non uescerentur: sed erat istud praecipuum naturale, ideo non debuit fieri limitatio, sed solum id, quod ratio dicitur homini circa concessionem factam ageret, unde debuit concessio esse generalis, sicut fuit. Tertio, quia si fieret hic distinctio animalium, ut nominarentur, quae erant, quibus liceret uesci, & quae quibus non liceret, vel saltem alterum istorum, oporteret multa animalia nominari: Deus autem hoc non facit, neque sacra scriptura implicari solet longis narrationibus; ideo dictum est generaliter de omnibus, ut homo posset eligere quod uellet, & prudenter discernere quid ei conueniret. Quarto & principaliter, quia non potuit dari aliqua conueniens distinctio, nam si limitaretur certa animalia, quibus liceret uesci exclusis alijs, forte esset inconuenienter factum: quia illa animalia licet quibusdam generibus, & in quibusdam terris sint nocua, alijs generibus sunt utilia, & boni cibi propter magnas differentias, tam in complexione hominum, quam in natura animalium secundum varias plagas coeli, & ita subtraheretur illis hominibus oportunitas boni cibi conuenientis eis, sed hoc non congruebat, quia non debuit hominibus arctari via sustentationis: si autem concederetur expresse omnibus, quod quibusdam erat salubre, uidebatur omnibus suaderi, quod de omnibus illis animalibus determinatis manducarent, tanquam de bonis cum alia sola exclusa essent, ut non conuenientia: & tunc manducarent quaedam regiones id quod eis malum esset: ideo non debuerunt aliqua exprimi, tanquam bona, aut aliqua negari tanquam mala: quia non poterat fieri sine his inconuenientibus. Cum uero generaliter conceditur homini uesci de omnibus animalibus: manducabit quamlibet regio quod uiderit sibi expedire, & abstinebit ab eo, quod putat esse nocuum, & non erit inconueniens. Quinto, quia non fuit causa generandi aliqua animalia: quia uix aliqua animalia inueniuntur, quae aliquibus hominibus, & secundum aliquem modum non conueniant ad cibum, nisi si pauca genera reptilium, quae in raris regionibus sunt: nam nulla animalia uidentur esse magis aliena a cibo, & magis nocua quam serpentes, & tamen multi comedunt serpentes, scilicet colubros, & etiam sunt cibus sanus contra quosdam morbos. Similiter dracones magnos omnibus serpentibus maiores comedunt Aethiopes: sic enim dicit Hieronymus quod Aethiopes

1. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

utiuntur sanguine Draconis contra feruorem aestus, & uescuntur eius carnibus contra diuersos morbos: sciunt enim separare uenenum ab eius carne. Nam solum habet uenenum in lingua & felle, & ideo amputant ei linguam, & fel, quae sunt receptacula ueneni, & sic abstracto ueneno utuntur corpore reliquo, tam in medicina, quam in cibo. Hoc etiam uerum uideatur: quia secundum illud dicit psal. 103. f. Draco iste quem tu formasti ad illudendum ei, & dedisti eum in escam populis Aethiopum. Cum ergo ipsi homines uescantur fortassis nullum animal erit, cuius aliqua parte carnis non liceat uesci impune: & quia dedit, noluit vetare aliquid eorum, quae poterat esse utilia non limitauit aliqua animalia: sed generaliter dixit, quod uescerentur omnibus. Sexto & principaliter hic dixit, quia sacra scriptura non ponit regulas sanitatis, sed virtutis: si quomodo fiat quod bonum est, & caueatur malum: ante hoc hominibus uidebatur manducare carnes: & quia nunc ad conservandam uitam opus erat manducare de carnibus concessit Deus, ut non esset illicitum, quod prius erat ad hoc data est generaliter licentia quantum ad omnia animalia, ita ut non peccaret homo comedendo de quolibet illorum: an tamen cibis illorum esset bonus, & de quibus non potius erat regula medicina, quam virtutis, & moris: ideo neque sacra scriptura de hoc agere debuit. Et licet uerum est, quod Deus, ideo concessit nunc hominibus uesci carnibus animalium, ut prouideretur uitae illorum ad quod non sufficiebat usus fructuum, & herbarum: tamen sacra scriptura non ponit precepta, vel concessionem in quantum salubria sunt corpori, quae dicuntur: sed in quantum salubria sunt animae, scilicet quae uolentes concessionem Dei recte agebant, & contra illam facientes peccarent. Deus ergo generaliter dixit, ut apparet non esse illicitum, neque contra mandatum Dei manducare de aliquo animali: an uero salubre esset de omnibus manducare, vel quibus salubre esset relinquebatur hominibus ipse non uideret, quia hic non erat lege Dei distinguendum. Septimo potest dici, quod hic fuit: quia homines iam sciebant quae animalia essent munda ad esum, & quae non: licet nunquam manducassent de carnibus eorum, & patet, quae supra 8. cap. de aedificauit Noe altare domino & tollens de cunctis pecoribus, & uolucris mundis obtulit holocausta super altare: & ita significatur ibi, quod iam cognoscebat Noe esse aliqua animalia munda, & alia immunda. Etiam patet hoc supra 7. cap. ubi iussit introduci in arcam de mundis septem, & de immundis duo, & sic cognoscebat Noe differentiam mundorum, & immundorum, & tamen ibi uocantur munda, quae erant conuenientia ad esum, & immunda, quae non conueniebant ad esum: licet tunc non esset usus carnis, sicut ostendimus supra 7. c. q. 2. Cum ergo cognosceret hic iam homines non debuit Deus dare determinationem aliquam: sed dicere in generali de omni animali, & homines scirent quod expediret eis comedere. Tetigimus, quod Deus tradidit homini pisces, & omnia animalia ad manducandum, est nunc dicendum, quod intelligitur secundum concessionem, & non de mandato. Primo, quia mandatum non datur homini a Deo de eo quod ipse acturus est non iubente Deo: id mandatum semper est de eo quod habet aliquam difficultatem sicut Arist. dicit habitum, & artem circa difficultatem esse: sed comedere non habet difficultatem cum natura ad hoc inclinaret: id non est mandatum de comedendo: sed potius de abstinentia. Secundo, quia si mandatum esset teneretur quilibet homo ad illud: sed hic absurdum est quod teneretur quilibet homo comedere de omnibus animalibus, tam terrestribus, quam marinis: ideo non est mandatum. Tertio, quia non posset impleri, quia quaedam sunt animalia, quae nunquam ueniunt in potestatem hominis: ita ut de eis comedere possit, sicut sunt maxime genera quaedam piscium, Deus autem non iubet impossibile. Quarto, quia si mandatum

6. Ratio.

7. Ratio.

Quaest. 23. An Deus tradiderit omnia animalia homini ad manducandum secundum concessionem, uel de mandato.

effet non apparet quomodo implendū esset, quia deberent determinati tempora, cū nō teneretur homo quotidie comedere de omnibus animalibus. Quinto, quia hoc videbatur inutile: nam neq; ad virtutē, neq; ad bene se habere sin corpus prodesset, q̄ homo comederet de quolibet animali: Deus tñ nō subest aliqd inutile, sed valde bonum, iuxta illud Psal. 18. Lex Dñi immaculata conuertens animas: & postea. Præceptū Dñi lucidum, & illuminās oculos. Sexto, quia si istud esset præceptum, cū dicitur omne quod mouetur, & viuuit, erit vobis in cibū, teneretur homines ad comedendum de omnibus animalibus: sed quædā sunt venenosa, ideo tenerentur ad subeundum mortem, vel perdendam corporis incolumitatem, quod est contra rationem præcepti. Dicendum ergo q̄ est licentia, & non præceptum, & tunc non sequitur aliquod in cōueniens, quia licet homini comedere de quocumque animali: sed non obligabitur comedere de aliquo, & poterit tunc providere salutē suā, neq; erit aliqua difficultas. Simile autē est de eo quod dicitur supra 2. cap. De omni ligno Paradisi comedere: nā non obligabatur homo comedere de omni ligno fructu cuiuslibet arboris, sed licebat ei comedere de oibus: & simile. 3. j. cap. cū dicitur, Ecce dedi vobis oēm herbā afferentē sēmen, vt sint vobis in cōcū, i. dedi vobis licentiā comedendi de oibus herbis, & fructibus: sed nō erat p̄ceptū comedere de oibus. Et hoc sufficiebat in p̄ntiā ante hoc non erat licitū hoībus māducare de carnibus animalium: nunc autem voluit Deus quod liceret: ideo satis fuit dare licentiam: & non fuit conueniens dari p̄ceptū.

Et quia in concessione carniū, quam fecit Deus hoībus post diluuiū, dixit, tanq̄ olera virentia tradidi vobis oīa, excepto q̄ carnem cum sanguine non comedatis: est dubiū, quid per hoc voluit Deus vetare. Dicendum q̄ solet multipliciter exponi. Vno modo q̄ veteres Deus māducare membrum alicuius animalis, quod abscindatur ab animalī viuente, vt si quis abscinderet porco aurem, & comederet illam viuente porco: nam tunc caro cum sanguine comeditur, quia sanguis manet adhuc diffusus per venas in oibus partibus corporis. Secūdo modo intelligit de animalibus suffocatis, i. q̄ non comederent hoīes animalia suffocata: nā in illis manet sanguis in corpore, & cum quis comederet de carnibus talium animalium, comedit carnē cum sanguine: quia manet sanguis per totum corpus diffusus, & non potuit profluere: quia non fuerunt talia animalia iugulata, dum viuerent. Tertio modo intelligunt aliqui, q̄ non essent animalia de aucupio, aut venatione comedenda, quousque sanguis eorum fueret super terram, iuxta illud Leuit. 17. cap. Quarto ab alijs accipitur, q̄ non comederent homines sanguinem, etiam per se effusum, sicut nos solemus comedere in sanguificijs, vel alio modo: & tunc exponitur carnis cum sanguine non comedatis, id est nō comedatis carnem, & postea sanguinem: quod est comedere carnem, & sanguinem. Istos modos expositionis tangimus supra 9. cap. quæstio. 3. Alij addunt quintum modum, i. q̄ hoīes non comederent animalia cruda, sed cocta, vel assata, sicut & nos māducamus, quasi aliter comedatur caro cum sanguine manentibus ibi reliquijs sanguinis. Sextus modus esse potest, quod non comederent animalia viua: nam comedendo illa viua, comedatur caro cum sanguine, quia ibi est sanguis: & iste modus concordat cum primo in aliquo. Septimus modus est, quando animal occiditur, & antequam effluat sanguis totus de illo, coquitur, aut assatur aliqua pars eius, & comeditur: nam tunc cum sanguine comeditur, quia sanguis nō fluxerat, sed retinetur, & non distillat, postquam incipit assari, aut coqui.

Quæst. 238
Quomodo intelligitur, carnem cum sanguine nō comedatis, multiplex interpretatio.

Nunc quaeretur quis istorum sensuum sit verus, & quem litera intendat. Dicendum, q̄ saltem non intelligitur de quarto modo, quia ille est quod non comederent sanguinem, & patet primo, quia hic solum vetatur comedere carnem cum sanguine: sed comedere per se carnem, & per se sanguinem, est comedere carnem cum sanguine: ideo non vetatur istud hic. Secundo, quia poterat aliquis comedere de sanguine animalis, & nihil comedere de carnibus eius: sicut nunc interdum facimus: & tamen isti non comedunt carnem cum sanguine, sed solum sanguinem. Tertio, quia si hoc Deus intendebat, diceret: sanguinem non comedatis: quia in hoc intelligebatur, siue esset sanguis in animali, siue foris: dixit tamē carnem cum sanguine: ideo non intelligitur de hoc. Quarto, quia non comedere sanguinem, fuit vna de c̄remonijs datis Iudæis, Leuit. 3. & 7. & 8. cap. & tamen nunc non fuit data aliqua c̄remonia: quia illa pertinet ad legem, & Deus non intendebat dare legem c̄remonialem toti mūdo, sed populo electo, vt dictum est. Quinto, quia si fuerat istis datum mandatum de non comedendo sanguinem, obligaret Iudæos, cum esset datum priusquam illi essent populus, & scriptura eorum refert illud mandatum: & ita non oportebat postea illis dari, quia esset superuacuum: & tamen quando data fuit lex Moysi, inter cetera c̄remonialia fuit, valde dictū de non comedendo sanguinem, & cum magna interminatione penarum. Leuit. 3. & 7. & 8. cap. ergo nō obligabat illud prius Hebræos, & ita non fuit hic datum. Sexto, quia ista duo præcepta inter Iudæos erant æqualia de non comedendo adipem, & non comedendo sanguinem: quia vtrunque ad Deum pertinebat: nam omnis ad eum Domini est iure perpetuo. Leuit. 3. & 7. Ideo si Deus hac intentione iuberet obseruari, scilicet vt c̄remoniam præcipuam, scilicet veteret comedi sanguinem, veteret & adipem, & tamen non veruit quicquam Deus hic de adipē: ergo neque veruit comedi sanguinem, vnde non conuenit iste sensus literæ: & ita licebat hominibus illis comedere sanguinem, postquam a corpore fluxisset.

De primo modo dicendum, q̄ aliquo modo pertinet ad presens, & tñ non totaliter: quia poterat aliquis comedere partē, quā abstulisset animalī viuente: vt antē porci, vel pedē eius, & tñ comederet postq̄ effluxisset vniuersus sanguis eius, & ita comederet carnem sine sanguine, quod non esset contra præceptum istud. De quinto etiam modo dicendū, q̄ non intellexit Deus: quia licet verum esset, q̄ hoīes non comederent animalia cruda, sed assata, vel cocta: quia prudentia, & naturalis ratio hoc dictabant: tñ in hoc præcepto nō vetatur, cū dicatur non comedere carnē cū sanguine. Potest autē vniuersus sanguis effluere de carne cruda, & tñ cruda comedi. Item etiam Iudæis nō fuit hoc vetitum, quia licebat eis comedere animalia cruda, si vellent: nam & multa sunt, quæ cruda comedimus, sicut quidam māducant quædam genera piscium cruda: & quædam aliqd est de carnibus crudum: Iudæis enim in solo agno Pascali fuit vetitum comedere aliquid crudū, sed solum assatum. Exo. 12. cap. Ergo innuitur, q̄ nō erat illicitū, neq; q̄ totā cōsuetudinē suā comedere aliqd crudum de carnibus, & piscibus. Dicendū autem, q̄ proprie id, quod mandatum fuit hic a Deo: est quod habetur in septimo modo, i. q̄ qñ occiderentur animalia ad māducandum, de carnibus eorum nō numeretur aliqd in cibū, anteq̄ totus sanguis efflueret, i. neq; inciperet coqui, neq; assari ante fluxum sanguinis: & ita consueuimus nos: quia oīa animalia occidimus, & pendere facimus quo viue totus sanguis fluat per aperturam gutturis, & maneat caro frigida nihil sanguinis habens: quando autem ante effluxum illum sanguinis incipit

Quæst. 239
Quæst. ita-
runt expo-
sitionū sit
melior.

Quæst. 40.
Prima expo-
sitione me-
lior, nō ta-
men in to-
tum.

caro

caro coqui, aut assari non fuit sanguis, qui intus manebat, & comeditur caro cum sanguine. Quia autem iste sit sensus scripturæ apparet, quia ipsa loquitur in simili casu, lib. 1. Reg. 14. scilicet, Defatigatus est autē populus nimis, & versus est ad prædam, & tulit boues, & oves, & mactauerunt in terra, & comedit populus carnem cum sanguine: nunciaueruntque Sauli dicentes, quia populus peccasset Domino comedens cum sanguine: & non inuenimus alibi talem locum, qui ita exponat sacram scripturam quantum ad istud præceptum. Modus autem, quo ibi comedunt cum sanguine fuit in duobus: primum velocitas agendi: secundum planities loci. De primo patet, quia populus erat lassatus fame nimia, & præ magnitudine famis Ionathas filius Regis gustauit modicum de melle in extremitate virgæ, eodem cap. De populo etiā dicitur ibi, q̄ erat defatigatus nimis: & ideo datum est consilium, q̄ comederet aliquid populus, & persequeretur inimicos suos, & sic fuit velocitas in apparando cibos, & pro velocitate occiderunt animalia: & statim cæperunt assare ad comedendum, vt non tardarent, & pro hac velocitate agendi non expectauerunt quousque flueret sanguis totus de carnibus animalium: sed sic manente multo sanguine intus ceperunt carnem assare. Istam velocitatem agendi signauit ibi aperte scriptura in duobus: primum erat pro desiderio persequendi inimicos: nam volebant confortari sumpto cibo, & cōtinuare cursum prosequendo fugientes hostes, cū dicitur eod. cap. dixit Ionathas: Turbauit pater meus terram, vidistis ipsi, quia illuminati sunt oculi mei, eo q̄ gustauerim paululum de melle isto, quanto magis si comidisset populus de præda inimicorum suorum, quā reperit, nonne maior plaga fuisset facta in Philistijs? & propter hoc sequitur ibi, quia populus versus ad prædam mactauit oves, & boues: & ita vt citò agerent, ne hostes longè recederent, non sustinuerunt, q̄ ramdium morarentur, quousque totus sanguis flueret: sed statim vt decoriauerunt, acceperunt partes, & assabant, & ita non fluxerat sanguis. Secunda causa velociter agendi fuit fames: nam populus debilitatus erat fame, nō enim comederat per totum diē, vnde & Ionathas desiciebat, & istud signatur eod. c. in litera cum dicitur, Defatigatus autem est populus nimis, & versus ad prædam tulit boues, & oves. Ista de fatigatio erat præ fame: & ideo dicitur q̄ tulit oves, & boues ad cibum; magnitudo autem famis fecit, q̄ nō expectarent, quousque totus sanguis flueret, sed statim cæperunt assare: & sic cum sanguine comederunt, & ita velocitas præstitit causam cum sanguine comedendi. Secunda causa principalis erat loci planities, scilicet, quia iugulauerunt animalia illa in loco plano super terram, & ibi decoriauerunt, non suspendendo ea: & quando animal iugulatum extēntum est super terram, non potest effluere totus sanguis eius, quia nō fluit ille, nisi propter grauitatem ad loca inferiora. Iacente autem sic animalī profundiora sunt quædam loca corporis, quam via, per quas debet deriuari sanguis: ideo etiam si diu maneat animal iugulatum, nunquam profluet totus sanguis eius: sed quando cunque comedantur carnes, cum sanguine comeduntur: nam si antequam sanguis reddatur gelidus, non defluerit, etiam si postea animal pendeat, non fluat. Ista causa fuit principalior adhuc quam præcedens, quia dato q̄ populus multum vellet expectare, ad hoc q̄ sanguis flueret, cum animalia iugulata iacerent super terram: & ideo scriptura istam solam causam præcipue expressit dicens, defatigatus est populus nimis, & versus ad prædam tulit boues, oves, & vitulos, & mactauerunt in terra, & sequitur, & comedit populus carnem cum sanguine: & ita causa comedendi carnem cum sangui-

Exponitur
locus lib.
1. Reg. c.
14.

ne fuit, quia mactauerunt in terra, scilicet, quia manentibus animalibus exstantis in terra non potuit fluere sanguis. Causa autē huius quod erat mactare in terra fuit, quia non habebant ibi Israelitæ furcas, de quibus suspenderent animalia ista iugulata, & laqueos, quibus illa suspensa tenerent, quia istos apparatus secum non tulerāt, eo q̄ cum velocitate nimia persequerentur inimicos suos: ideo oportuit eos comedere cum sanguine. Et apparet adhuc magis, q̄ iste modus sit uerus sensus: quia dicitur & comedit populus carnem cum sanguine, scilicet carnē de qua sanguis non fluxerat: nam alias superuacue ibi poneretur, q̄ mactauerunt in terra, nisi ad ostendendum, q̄ non potuit sanguis effluere.

Ex hoc autem apparet, an alij modi sex expositionum pertineant ad mandatum istud: & dicendum, q̄ iste modus septimus solus est quem scriptura intellexit: alij tamen aliquo modo directē vel indirectē pertinent ad istum præceptum, & aliqui illorum sunt, qui nullo modo ad præceptum pertinent: vt patet in applicatione singulorum. De primo dicendum, q̄ quando aliquod membrum abscinditur animalī viuente, potest statim summi illud in cibum, siue crudum, siue assatum, aut coctum: & si fluxit totus sanguis de illo, non comeditur caro cum sanguine, neque agitur contra istud præceptum. Si autem non fluxit totus sanguis, statim assatur, aut coquitur, erat contra præceptum istud. De secundo dicendū, q̄ ille modus semper erat cōtra mandatum istud, tamen nō directē. Primum patet, quia si aliquod animal erat morticinum, id est per se mortuum, vel suffocatum, manebat sanguis eius in eo, quia non iugulabatur: ideo etiam si postea decoria retur, & iugularetur non fluebat sanguis, & sic in manebat sanguis in carne, & quicunque carnem illam comederet, comederat carnem cum sanguine, & agebat contra mandatum istud: ideo generaliter veniit Deus māducare hominibus post diluuium animalia per se mortua, aut suffocata, quæ non iugulata essent. Secundo patet, scilicet, q̄ non directē vetabatur istis māducare animalia suffocata, aut per se mortua. Primo, quia istud erat c̄remonia data Iudæis non comedere animalia morticina, aut per se mortua, immo neque rangere illa; Leui. 11. & 17. cap. hominibus tamen post diluuium non fuerunt data aliquæ c̄remonie, sed solum populo Israelitico electo a Deo. Secundo patet, quia Iudæis directē erat vetitum animal morticinum, aut suffocatum: & ideo neque comedere de illo, neque tangere licebat ipsum, vt dictum est: egressis vero de arca non erat illicitum māducare de animalī in quantum erat morticinum, aut suffocatum, sed in quantum manebat sanguis eius in eo: & comedendo de illo comedebantur carnes cum sanguine, quod erat contra istud præceptum: & tamen si esset aliquod animal morticinum, vel suffocatum quod non haberet sanguinem, non erat illicitum illis comedere de eo, quia non comedebant carnem cum sanguine: multa tamen sunt animalia exanguia, id est sine sanguine, sicut ostēdit Aristot. lib. 1. de animalibus. De tertio modo idem dicendū est, quod de secūdo, i. q̄ cōtinetur sub isto præcepto: tñ non directē: primum patet: quia in animalī capto de aucupio, vel in venatione si prius non fundatur totus sanguis eius, comeditur caro cū sanguine, quod hoc præcepto vetatur: & ideo illud tenebantur facere homines post diluuium non solum in animalibus captis de aucupio, aut venatione, sed in omnibus. Secundum patet, quia illud fuit datum Iudæis in c̄remonia, & tamen non tenebantur homines primi ad aliquam c̄remoniam Iudaicā. Secundo, quia specialiter dicitur Leuitic. 17. De animalibus habitis ex aucupio, vel in venatione captis, quod

Quæst. 241
Verus sensus illorum verborū, Carnē cū sanguine si comedere...

De historia animalium. c. 4.

quod sanguis eius prius effunderet, sed apud istos fiebat hoc, tam in illis animalibus, quam in quibuscunque alijs, quae quomodocumque occiderent: nam tenebantur prius facere decurrere sanguinem, quam comedere quicquam de carnibus. Tertio, quia Leuitic. 17. c. dicitur, qui caperet aue, aut feram de venatione, vel aucupio, funderet sanguinem eius, & operiret illum terra: & tamen homines post diluuium non tenebantur ad hoc: quia poterant relinquere super terram: solum enim tenebantur non comedere carnem cum sanguine.

De quarto modo est dicendum, quod nullo modo pertinet ad istud mandatum: unde non erat illicitum hominibus illis comedere sanguinem: poterant enim comedere sanguinem: dicitur tamen ne comederent cum carne, sed seorsum, ut ostensum supra quaest. 239. Adhuc praeter rationes illas apparet hoc, quia si hoc praepropterea Deus iuberet non comedere sanguinem: non esset aliquid aliud comedere cum sanguine, quam comedere sanguinem: & tamen scriptura posuit, ut distinctum, lib. 1. Reg. 14. cap. cum dixit: Comedit populus carnem cum sanguine: ergo erat distinctum.

Secundo, quia ibi ponitur causa huius peccati: & dicitur: Mactauerunt in terra: & comedit populus carnem cum sanguine: & tamen si intelligeretur peccatum esse in comedendo sanguinem, non erat opus dici mactauerunt in terra, quia etiam si mactarent vbi-
cunque vellent, & quomodocumque, possent manducare sanguinem fluentem. Dicitur ergo hoc ad significandum, quod non fluxerat sanguis de carnibus, & ita manducabant carnem cum sanguine: & ita non erat hoc manducare sanguinem, sed aliquid aliud.

De quinto dicendum, quod Deus intendebat, quod homines comederent carnes animalium coctas, vel assatas, & non crudas, quia non sunt tam bonae digestionis, neque tam salubres: & tamen hoc non posuit in precepto: & ideo etiam si comederent illas crudas, non peccarent, quia hic non vetabatur illud, sed solum, quod non comederent carnem cum sanguine: comedere autem carnem crudam, non est comedere carnem cum sanguine: cum possit comedi post plenum fluxum sanguinis: ideo quintus modus non pertinet ad istud mandatum. De sexto modo dicendum, quod ille prohibitus est, licet indirecte: eo quod non potest aliquis comedere animal viuum de habentibus sanguinem, quin comedat carnem cum sanguine, quia quando animal tale viuens est, semper est sanguis in eo: & tamen hoc indirecte includitur in mandato illo, quia interdum potest licere manducare animal viuum, scilicet cum animal non habet sanguinem, sicut sunt quaedam animalia non habentia sanguinem, ut dicit Aristot. libr. 1. de animalibus. Etiam Deus non mandaret istud expresse, quia notum erat apud homines, quod animalia non essent comedenda viua, si comedi de eis liceret, sed occisa, & apparatus; nam etiam in sacrificijs non offerebantur viua, sed mortua. Sic Abel filius Adae offerebat Domino de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, supra 4. cap. & tamen qui offert adipem primo occidit animal, & aperit interiora eius, & inde extrahit adipem, qui pertinet ad vitalia. Etiam Noe ita fecit, nam obtulit Domino statim post diluuium holocaustum de omnibus animalibus mundis, supra 8. cap. & tamen holocaustum non est nisi, quando animal iugulatur, & ablata pelle offeruntur omnes carnes: cum intestinis, & pedibus, & capite prius lotis, ut dicit Leuitic. 1. & ideo Noe sic fecit: & tamen illud fuit antiquam Deus concederet hominibus comedere carnes, sicut patet ex ordine litterarum: sciret ergo homo, quod si animalia comedenda essent, non deberent comedi viuentia, sed occisa, & aequaliter parata. Septimus autem

modus est, quem proprie litera intendit, cum dicitur non comedendam carnem cum sanguine, ut expositum est supra quaest. 240.

Quaeretur nunc de causa quare Deus vetuit comedere carnem cum sanguine. Dicendum, quod cum istud mandatum intelligatur solum in septimo modo, iuxta illum erat danda causa: & tamen de alijs possumus etiam dare causas in quantum iste septimus modus concordat in aliquo cum alijs, ut dictum est in duabus precedentibus quaestionibus. De primo dicendum, quod non esset comedenda pars animalis viuientis propter crudelitatem, quia feritas nimia videtur, quod animal viuienti auferatur pars aliqua, & relinquatur sic illud mutilatum; cum autem totum accipitur in cibum, etiam si occidatur non est crudelitas. Secundo, quia comeditur sanguis cum tali parte, si statim sumatur in cibum, & redit in causam quarti modi, in quo non licet comedere sanguinem. Tertio, & precipue, quia irrogatur maior poena animalibus, quam aliter: nam cum animalia iugulantur ad comedendum, subito moriuntur: & ita brevis est poena eorum: si quis autem vniam particulam abscindat relicto animali viuenti, est diuturnior poena, & postea moritur interdum animal iuxta conditionem vulneris, & hoc etiam redit maxime in crudelitatem. Secundi modi causa est immundicia; est enim immundum manducare rem per se mortuam, & foedatam. Secundo, quia est morbidum: siue enim per se mortuum, siue suffocatum est morbidum, & potissime morticinum: talia autem sunt cauenda in cibo. De tertio modo est penitus eadem causa, quae de septimo, quia ibi est comedere proprie carnem cum sanguine. De quarto modo dicendum, quod licet non sit hic prohibitus, tamen cum apud Iudaeos sit vetitus usus sanguinis, causa prohibitionis est; scilicet quia in sanguine est vita animalis, & non est comedenda vita, quia videtur esse crudelitas. Secunda causa quantum ad hoc est, quia Deus iubebat sibi offerri sanguinem pro peccato ad expiandum in omnibus sacrificijs: & ideo quia elegerat Deus illum pro se ad expiandum, volebat, quod non comederent Iudaei de illo. Causa prima tangitur Leuit. 17. cap. cum dicitur, Anima carnis in sanguine est. Unde dixi filijs Israel, Sanguinem vniuersae carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est. Et adhuc magis istud patet Deuteronom. 12. cap. scilicet: Hoc solum caue, ne sanguinem comedas; sanguis enim coram pro anima est: iccirco non debes animam comedere cum carnibus, sed super terram fundes quasi aquam. Causa secunda patet Leuit. 17. cap. Anima carnis in sanguine est: & ego dedi illum vobis, ut super altare meum expietis pro animabus vestris, & sanguis pro anima placulo sit. De quinto modo dicendum, quod non est prohibitus, sed si veteretur, solum esset propter salubritatem corporis, quia carnes crudae sunt male digestionis. Sextus modus veteretur propter crudelitatem. Primo, nam si crudelitas est manducare animalis viui partem abscindendo ipsam de eo, maior crudelitas est manducare ipsum viuens, quia est maior poena. Secundo propter immundiciam, quia non potest considerari, quomodo animal comedatur viuum sine immundicia. Tertio, quia comeditur tunc caro cum sanguine, & pertinet ad causam sequentis modi. De septimo modo, qui pertinet ad propositum videtur esse causa prima mundicia, quia immundum est comedere carnem adhuc sanguine fluentem. Secunda videtur esse salubritas, quasi non sit sanum carnem non emundatam a sanguine comedere. Tertia, & verior causa est: instructio ad pietatem, & euitatio crudelitatis: comedere enim carnem animalis inordinati non est crudelitas, quia non comeditur, nisi quod mortuum est, & non

Quaest. 143
Cur Deus
vetuit comedi
carnem cum
sanguine.

Quaest. 242
Quod non
erat illicitum
Iudaeis
comedere
sanguinem.

De Histo.
animalium.
cap. 4.

sentit: sanguis autem indicatur apud simplices esse anima: cum & quidam Philosophorum hoc asseruerint sicut dicit Aristot. libr. 1. de Anima. Scriptura autem sacra, quae nihil falsum ponit non dicit sanguinem esse animam, sed animam esse in sanguine, Leuit. 17. capit. Si autem comederetur caro cum sanguine, quando, si nondum fluxisset, comederetur anima cum corpore: & ista videtur esse crudelitas, scilicet, quod anima comedatur, quia illa est vita. Ita dicitur Deuter. 12. cap. scilicet sanguis enim eorum pro anima est, ideo non debes animam cum carnibus comedere. Sed aliquis dicit, quia ibi non redditur causa quare non comedatur caro cum sanguine, sed quare non comedatur sanguis, cum dicatur hoc solum caue, ne sanguinem comedas. Dicendum, quod Iudaeis erat vetitum comedere sanguinem animalium, tam per se, sicut nos comedimus in sanguificijs, quam cum carnibus animalis. De primo patet Leuit. 3. & 7. cap. De secundo patet Leuit. 17. & Deuteronom. Et licet illa ratio posita Deuteronom. 12. cap. conueniat ad hoc, quod non comedatur sanguis caro cum sanguine. Et patet hoc dupliciter ex loco illo primo, quia sanguis habetur ibi pro anima, & tamen anima est dum est in corpore, quia tunc vitam dat: & ideo sanguis dum est in corpore, & est calidus est, ut anima, quia viuificat: cum autem est extra corpus non viuificat, quia extra est, & quia gelidus est: ideo potius est, ut vita mortua, ut ita dicamus, vel anima mortua: si ergo sanguis separatus a carne est illicitus ad esum, quia fuit anima, ut loco animae: & nunc neque est anima, neque loco animae, multo magis erit illicitus ad esum quomodo accipitur, ut anima, si quia interior est, & nondum fluxit: & ideo nunc proprie erit crudelitas comedendo illum potius, quam cum a corpore fuit separatus. Secundo patet ex modo concludendi ibi, quia dicitur iccirco non debes comedere animam cum carnibus si intelligeretur solum de sanguine per se posito, quod non esset comedendus diceretur, iccirco non debes comedere animam, sed dixit non debes comedere animam cum carnibus; ideo potius intellexit, quod non esset comedendus sanguis quando est intra carnem, & hoc est comedere carnem cum sanguine, & ita crudelitas est comedere carnem simul cum sanguine, iuxta opinionem illorum, qui putabant etiam esse sanguinem. Ad tollendum igitur istam crudelitatem Deus dixit hoc.

Tex. 30.

Quaest. 244
Si Noe cum
filijs comedit
carnem cum
sanguine, an
peccasset.

Quaeretur an peccaret Noe, & filij sui, si comederent carnem cum sanguine. Aliquis dicit, quod non, quia comedere carnem cum sanguine, non erat de se aliquod malum, ergo faciendo illud, non peccabant. Secundo, quia homines post diluuium, & ante non tenebantur, nisi ad obseruationem iuris naturalis, cum nondum data esset lex Moysi, sed non est contra ius naturale manducare carnem cum sanguine, ergo non peccabant comedendo. Dicendum, quod manifestum est, quod peccaret Noe, & filij sui, si carnem cum sanguine comederent. Primo, quia nihil manifestius, quam quod homo teneatur obedire Deo per omnia: cum sit supremus Dominus, & verus atque totalis Dominus: & tamen Deus iussit expresse Noe, & filijs eius, quod non comederent carnem cum sanguine. ergo contrafaciendo peccabant. Secundo patet, quia ita omnino habetur de Adae, & Eua: sicut hic de Noe, & filijs eius, nam de Adam, & Eua dicitur supra 2. cap. de omni ligno Paradisi comedite, de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas: ad Noe autem, & filios eius dictum est supra 9. c. Omne quod mouetur, & viuunt erit vobis in cibum, praeter hoc, quod carnem cum sanguine non comedatis, quia sicut in Adam concessit omnia, & vetuit vnum; ita in Noe concessit omnia, &

vetuit vnum modum comedendi; & tamen Adam comedendo de ligno vetito peccauit, supra 3. cap. ergo & Noe, & filij sui si comederent carnem cum sanguine, peccarent. Ad primum in contrarium dicendum, quod comedere carnem cum sanguine non erat de se malum, & tamen erat iam malum, quando a Deo vetitum erat, & hoc sufficiebat: & tunc negatur consequentia: sed non erat de se malum, ergo non peccabant faciendo contrarium: quia tunc sequeretur, quod Iudaei non peccarent faciendo contra quascunque caeremonias sibi a Deo iniunctas cum caeremonialia non sint de se bona, vel mala, quia alias obligarent de iure naturae, quod falsum est. Et tamen certum est, quod contra quascunque caeremoniam Iudaei facerent: peccarent, ut patet Leuit. 4. & 15, & 17. cap. Ad secundum dicendum, quod non comedere carnes non erat de iure naturae, & verum est, quod homines ante diluuium, & immediate post illud non tenebantur, nisi ad ius naturale, scilicet, quia non erat data eis aliqua alia lex a Deo: & tamen si super illam daretur aliqua alia expressio non est dubium, quin ad illam tenerentur, sicut Iudaei antequam acciperent legem per Moysen ad solum ius naturae tenebantur: & tamen, quia data fuit eis lex per Deum, obligati fuerunt ad illam seruandum. Aliter etiam potest dici, quod homines tempore illo non tenebantur, nisi ad ius naturale, & non comedere carnem cum sanguine non erat de iure naturali: erat tamen maximum de iure naturali obedire Deo in omnibus, quae mandaret: Deus autem istud mandauit, ergo tenebantur ad istud: & sic dependebat obligatio ad hoc ex lege naturali.

Est nunc dubium an nos teneamur ad non comedendum carnem cum sanguine. Aliquis dicit, quod sic, quia praepcepta a Deo data in principio generis humani obligant nos, quia vniuersae esse data omnibus hominibus, & tamen ita fuit in diluuium, quia exentibus de arca datum fuit hoc praepceptum de non comedendo cum sanguine: & erant ibi omnes homines, quia ex eis omnes prouenerunt, ergo praepceptum datum illis, omnibus datum est, & sic nos etiam obligat. Secundo patet, quia Iudaei etiam obligabantur ad istud praepceptum, & non fuit eis datum, ergo obligabat illos, in quantum fuit datum primis hominibus post diluuium, & ita nos quoque obligabit, patet hoc lib. 1. Reg. 14. cap. cum dicitur nunciaueruntque Sauli, dicentes, quod populus peccasset Domino comedens cum sanguine. Dicendum, quod certum est nos non teneri isto praepcepto, neque illud seruamus: comedimus enim sanguinem per se, ut in sanguificijs: licet hoc non videtur esse contra hoc praepceptum, ut dictum est supra quaest. 239. sed est contra praepceptum datum Hebraeis de non comedendo sanguinem. Leuit. 3. & 7. & 17. cap. Etiam comedimus suffocata, vel per se mortua, & si aliqui nostrum cauent ista tanquam immunda, & morbida, nemo tamen cauet tanquam illicita. Etiam nemo nostrum putat se peccare, si manducaret carnem fluentem sanguine. Unde dicendum est, quod nullus modus septem positorum supra quaest. 238. est nobis illicitus, sed & animalia viuentia licet nobis comedere, id est non peccamus comedendo. Et patet hoc, primo, quia nunc non manet ali quod praepceptum, nisi morale, id est illa, quae sunt de lege naturali, & illa, quae postea Christus dedit: & tamen ergo non comedere carnem cum sanguine non est de lege naturae, sed est caeremoniale: ergo non manet nunc nemo enim dubitat hoc caeremoniale esse, cum sit quaedam obseruatio in cibo, quae non dependet a ratione naturali. Secundo & apertius, quia Apostoli docuerunt nullam discretionem faciendam in cibis, sed omnia iam comedenda esse; sic dicitur 1. ad Thim. cap. 4. Omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum est, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim

Quaest. 245
An nos teneamur non comedere carnem cum sanguine.
1. Argum.
2. Argum.

Cur nos possumus esse comedere carnem cum sanguine.

Sanguinem putare animam non nulli.

enim per verbum Dei, & orationem. Ex ista auctoritate evidenter apparet, nihil esse quod sit illicitum in cibo. Primo, qui dicitur: Omnis creatura Dei bona est: intelligitur, bona est ad cibum omnis creatura Dei, quæ est consecrabilis, & accipitur bona, scilicet bona in se, quia nullum malum habet, scilicet, quia Deus non creavit aliquod malum in ea: etiam, & principaliter vocatur bona, id est licita ad esum, quia de hoc ibi Apostolus agit. Secundo patet, quia dicitur: & nihil reijciendum est. Ista est maior probatio, & clarior, quam esse possit: si enim nihil reijciendum est: ergo neque caro cum sanguine, quia est aliqua creatura Dei, & ad cibum pertinens. Tertio, quia Apostolus dat ibi modum, quo omne quod suspectum, aut malum in cibo esse potest, tollatur, cum dicit: Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem, id est debet omnis esca accipi cum gratiarum actione, & verba sancta in virtute Dei operantis sanctificent cibum, ita ut neque sit malus, neque illicitus.

Quest. 246
Ciborum de
lecta Apo-
stoli veia-
tant.

Tertio, quantum ad principale patet, quia Apostolus vetuit discretionem ciborum ad Coloss. 2. cap. dicens: Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomenia, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum. Dixit enim, nemo vos iudicet, id est facite, quod nemo vos possit accusare propter distinctionem ciborum, aut potuum, aut propter observationem festorum Iudaicorum: & ita non erat Christiani distincturi aliquos cibos, & tamen si obligaret illud mandatum, adhuc teneretur non manducare carnem cum sanguine: ergo non obligamur ad illud, sed licet nobis carnem cum sanguine manducare. Quarto patet, quia Deus hoc revelavit Petro, quando erat in fame, & vidit de Cælo in extasi venire pelum plenam, aut linteum, quadrupedibus, & serpentibus, & dixit aut Petrum; Surge Petre, occide, & manduca. Respondente autem Petro; absit hoc à me Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum: Dixit vox ad eum secundo; Quod Deus purificavit, tu ne commune dixeris. Et ita ibi signatur, omnes cibos non esse vetitos, & non solum eos, quibus communiter vescimur, sed etiam serpentes, de quibus magis dubitaretur. Et redditur ibi causa, quod omnia sunt munda, quæ Deus munda creavit, sed Deus omnia sanctificavit, cum creando non dederit eis aliquam malitiam, aut immunditiam. Sed omnia, quæ fecit, erant valde bona, supra primo cap. Ergo omnia comedi licet: & non solum putetur omnem creaturam bonam esse in natura sua, ut supra 1. capit. videtur significari: sed etiam ad comedendum est omnis creatura Dei bona, ut signatur in auctoritate allegata, primo ad Timot. 4. cap. Omnis creatura Dei bona est: ergo & caro cum sanguine, & creatura Dei aliquid bonum est. Quinto, quia nihil potest esse in cibo magis detestabile, quam id quod idolis consecratum est, quia ibi videtur esse malum quoddam in moribus: & tamen neque illud est reijciendum, nisi in infirmis, qui putant aliquid esse idolum, vel intelligentibus in conspectu infirmorum, ne illi scandalizentur: cum autem sapiens fuerit non in presentia infirmorum, nihil reijcere tenetur, ut patet primo ad Cor. 8. & 10. cap. Et hoc est, quia idolum nihil est, & benedictio atque gratiarum actio in nomine Christi facta poterat immutare cibum faciendo bonum, & sanctum, id quod malum erat, primo ad Timoth. 4. cap. Omnis creatura Dei bona est: & nihil reijciendum est, quod cum gratiarum actione percipitur. Et redditur causa, quæ facit ad propositum: Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem: ergo à fortiori non est reijciendus aliquis cibus non consecratus idolis: ideo neque caro cum sanguine, quia ista non vultur aliquid mali esse.

Ois crea-
tura Dei
bona.

Secundo patet, quia quando Christus misit discipulos predicare, iussit, ut non portarent secum panem, neque pecuniam ad emendum. Mar. 6. & Matt. 10. Sed iussit, quod in quacunque domum intrarent, manerent comedentes, & bibentes, quæ apud illos erant. Luc. 10. Cum ergo non liceret illis distinguere cibos, neque ire ad alias domos ad quaerendum illos, quia hoc voverat Christus, sed quod manerent semper in domo, in qua intrarent, Matth. 10. & Luc. 9. & Mar. 6. & non haberent pecuniam aliquam, de qua emerent. Matt. 10. & Mar. 6. Necessè erat, quod aut nihil comederent, aut comederent quicquid apponeretur eis, unde si caro cum sanguine apponeretur, illam comedere tenebantur: similiter si serpentes, aut res venenosæ apponerentur eis, dum tamen non malo animo, sed quia ipsi vtebantur similibus cibis, & putabant eos esse bonos, tenebantur de illis edere: non enim poterant eis nocere, quia sanctificarentur per verbum Dei, & orationem, 1. Timoth. 4. Oportebat enim, quod de his comederent, cum Christus dixerit: Edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt, id est ea, quibus illi vescuntur, & si non facerent hoc Apostoli, peccarent. Primo, quia contra præceptum Christi faciebant. Secundo, quia erant parvæ fidei timentes illam escam manducare in virtute Dei, quam alij vidualiter manducabant. Similiter si cibos consecratos demonibus, id est idolis eis offerret, tenebantur de illis comedere, quia fortassis nullos alios haberent: sicut quando noviter intrabant in domos Gentilium nondum converforum ad Christum, qui neque verba prædicationis audierant, contingeret, nullos alios cibos invenire, nisi consecratos idolis: ideo de illis tenebantur edere, ita enim Christus voluerat: & hoc non solum si nihil eis diceretur, aut si ipsi non interrogarent propter conscientiam, 1. Corint. 10. cap. Sed etiam si eis expressè diceretur, quod erant cibi consecrati idolis, nihil curare debebant, sed cum gratiarum actione, & oratione comedere, continendo in virtute Christi consecrationem factam idolo, qui nullam virtutem habebat, cum & idolum nihil esset, primo ad Timoth. 8. cap. Id verò quod dicitur eadem Epistola, cap. 10. Nihil interrogantes propter conscientiam, propter infirmiores dicitur, cum ibi Apostolus doceat minores se: apud doctos autem non erat curandum, etiam si expressè diceretur eis: Ecce isti cibi sunt consecrati idolo. Et ideo cum Apostoli venirent interdum ad quasdam gentes Barbaras, quæ nihil nisi carnes crudas manducarent, illas ipsi edere tenebantur, & si solum sanguinem proponerent, vel carnem fluxilem sanguine, vel animalis suffocati, aut per se mortui carnes, de illis ederent: & tamen in omnibus his manducabatur caro cum sanguine: ideo illis licebat, immo interdum tenebatur hoc facere, sed quod licebat Apostolis in cibis, licet nobis, quia non sumus nos sanctiores, aut mündiores illis: ideo nobis licet carnem cum sanguine manducare. Septimo apparet, quia Ecclesia sequens doctrinas Apostolorum idem statuit, scilicet non reijci aliquam escam. Hoc enim primum statuit Eleutherius Papa, & mart. hic. n. fuit Papa quartusdecimus à Petro, qui assumptus est ad Apostolatū anno centesimo octuagesimo quarto à nativitate Christi, scilicet centesimo quinquagesimo primo à passione eius; ita enim legitur in vita eius, quam legit Ecclesia, scilicet: Eleutherius constituit, ut nulla esca vidualis repudiaretur à Christianis, maxime fidelibus, quam Deus creavit, quæ tamen rationalis, & humana est. Et ita non licet repudiare cibos, neque distinguere illos, sed indifferentè omnes accipere.

Aliquis dicit, quod ex statuto Eleutherij non est illicitum distinguere cibos, cum ibi dicantur duæ conditiones, scilicet vidualis, & humana. Dicendum, quod nulla esca

Quest. 247
Quo ex Evangelio ciborum delectus non prohibetur Apostolis.

Carnem enim dicitur quæque Apostoli manducare cogebantur ex divino præcepto.

Quest. 247
esca

esca est illicita qualiscunque illa sit, neque est in hoc aliqua distinctio: sed solum quantum ad esse salutiferam, vel morbidam. Primum patet, quia si esca esset mala, aut illicita esset, vel propter malum nature, vel propter malum moris: si propter malum nature, non videtur aliqua esca esse deterior, quam ubi manducatur venenosa, i. serpentes. Si propter malum moris, nihil peius est, quam manducare consecrata idolis, cum cultus idolorum sit gravissimum peccatum: & tunc isti cibi liciti sunt. De primo patet Act. 10. cap. Nam in linteo, quod de cælo venit, erant quadrupedia, & serpentina; & cum Petrus abominaretur illa tanquam communia, & immunda: dixit vox de cælo: Quod Deus sanctificavit, tu ne commune dixeris, id est immundum. De secundo, id est de cibis consecratis idolo, patet primo Corin. 8. & 10. cap. licere manducare de illis omnibus qui rectè existant de idolo, id est qui non sunt infirmi, ergo nulla erit esca illicita; ideo dicendum, quod Eleutherius Papa non apposuit aliquam conditionem, aut determinationem ad manifestandum aliquid esse illicitum: sed solum ad manifestandum esse morbidum, & non cõveniens. Aliter potest dici & apertius atque melius, quod est aliud aliquid licere comedi, aliud est licere aliquid reijci. De primo dicendum, quod omnia sunt licita ad cibum, licet non sint oia salubria, & ideo in nullo committitur peccatum comedendo de quacunque esca, & quomodocunque parata, aliud est aliquid liceat nobis reijcere. De primo non statuit Eleutherius, neque apposuit conditionem, aut limitationem, sed erat generale, & iam diffinitur, omnem escam licere. De secundo diffiniuit dicens, quod liceat nobis reijcere escam non vidualem, neque rationabilem. Sed in hoc distinguendum, quod cum quæritur an aliqua esca reijcienda sit, an non, dicendum quod aut petitur de omni tempore, & quantum ad omnes personas, aut quantum ad aliquas: si primo modo dicendum, quod non est verum, quod liceat generaliter reijci aliquam escam, sed aliqua persone erant, & aliquo tempore, in quo non licebat recusari escam aliquam. Si secundo modo, dicendum, quod licitum est recusare aliquam escam. Primum erat quantum ad Apostolos, & discipulos, & generaliter quantum ad omnes, qui missi sunt ad predicandum fidem Christi inter Gentiles. nam istis non licebat distinguere cibos: sed sicut licitum erat eis comedere de omni cibo, ita erat illicitum recusare aliquam cibum eis oblatum ab illis, apud quos manebant, quo illi vterentur, vel vterendum putarent, vel etiam si illo non vterentur, dum tamen non darent malo animo, scilicet ad occidendum ipsos: ut patet ex supra declaratis præcedenti quæst. & circa hos non habebat locum illa distinctio Eleutherij de cibis vidualibus, & rationalibus. Nam dato quod non esset esca rationalis, ut si esset caro cruda, dum tamen manducaretur ab ipsis recipientibus hospitio, ut pote a Barbaris, tenebantur manducare eam Apostoli, vel alij prædicatorum propositam ab eis: quod etiam dicitur de esca viduali. Etiam non habet locum, quia quasdam gentes comedunt id, quo nullæ aliæ gentes vescuntur: & tamen si apud tales fuissent Apostoli, tenebantur comedere id, quod eis proponeretur ab illis gentibus: & non solum quando aliæ gentes non vtebantur illis cibis: & hæc gens, ad quam Apostoli veniebant, illis vescabatur, sed etiam si illis non vesceretur, dum tamen in cibum proponeretur, & non malo animo, tenebantur manducare de illo, quia includebatur sub illo mandato Christi, scilicet, Edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt. Et ita non habebat locum apud istos distinctio Eleutherij, quia certum est, quod neque pro illis datur: iam enim illi transierant, sed apud illos magis habebat illud dictum Apostoli locum, primum ad Timoth. quarto capit. Omnis crea-

tura Dei bona est, & nihil reijciendum est. Vbi nihil distinguitur, an rationabile, vel vidual sit. Secundum est, quod aliquando liceat recusari, vel reijci aliquam escam, & dicendum, quod apud nos habet locum istud, quia nos non tenemur ad id, quod tenebantur Apostoli, & discipuli, quia illi tenebantur non portare calciamenta, neque peram, neque panem, neque pecuniam in via. Mar. 6. & Matth. 10. & tamen nobis omnia ista licent: sic etiam astrinxit Christus illos ad comedendum de omni cibo, qui apponeretur eis ab illis, in quorum domibus manebant, quia ita expediebat: nos verò ad nihil horum astrinxit: ideo licet nobis reijcere aliquam escam. Et quantum ad hoc habet locum distinctio facta per Eleutherium Papam, scilicet, quod non licet reijci aliquam escam, nisi sub duobus conditionibus, scilicet, quia non est vidualis, aut non est rationalis: aliqua enim esca est, quæ à nullo comeditur in regionibus illis, in quibus manemus. Si quis verò tale in escam nobis apposuerit, possumus illud reijcere, quasi non escam vidualem, quamvis non esset contra rationem illud manducare, etiam si aliqua esca est vidualis, sed non rationalis, sicut aliqua gentes sunt, quæ manducant serpentes, & alias res venenosas, si contingeret nos apud illos esse, non est illicitum recusare escam talem ipsorum, quia non est rationalis. Nam quibusdam illa non nocent manducata, sicut nec nocent atrectata, licet mordeant: sic enim erat de psillis Marmaridis, ut testatur Lucanus, & apertius Solinus in Polistor. cap. de Aphrica. Nobis autem talia nocerent; ideo tales escas apud populos aliquos vidualis reijcere nobis licet: ideo si comederent illi carnes crudas, quia non tenemur nos illis vesci, sed licitum erit reijcere tanquam malum. Et ita apparet ex rationibus præcedentibus, quod non obligamur ad præceptum illud, scilicet: Carnem cum sanguine non comedetis: Sed licet comedere carnem cum sanguine, vel quomodocunque voluerimus.

Quest. 249
Responso ad rationes opposit.

Nunc respondendum ad argumenta in contrarium facta supra quæst. 245. Ad primum dicendum, quod præcepta data hominibus exeuntibus de arca, erant data omnibus hominibus, ideo & omnes obligabant, sed non obligaverunt pro omni tempore, de quo tempore infra dicitur: & idem dicendum, quod tunc quando recenter erat datum hoc præceptum, obligabat omnes homines, & tamen non extenditur obligatio eius ad nos. Aliqui autem volunt dicere, quod illud præceptum non potest obligare nos, quia illud est ceremoniale, & omnia ceremonialia cessaverunt. Dicendum, quod ista ratio nihil valet, quia hoc verum est quantum ad ceremonias legis Iudaicæ: nam de tota illa lege non manent iam, nisi præcepta moralia aliqua, quæ ibi erant, quia illa pertinent ad ius naturale: & tamen non est hoc verum de omnibus ceremonijs, vel ceremonialibus præceptis à Deo. Ratio huius est, quia lex Moysi non fuit data omnibus hominibus, sed solum filiis Israel, Exod. 19. cap. & apparet Psalm. 147. scilicet, Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestavit eis: & ita dicit nulli nationi esse datam legem Moysi, nisi Iudæis: & de hoc Deus laudat Iudæos, quasi ipsi essent nobilior populus, quia habebant meliorem legem, & ceremonias à Deo concessas, Deuteron. 4. cap. Et ob hoc non solum non obligamur ad ceremonias illas, sed etiam tunc quando illa lex manebat in Iudæis, scilicet, usque ad adventum, & mortem Christi non obligabatur aliqua gens ad illas ceremonias, nisi Iudæi, & qui vellent spontè converteri ad illos, ut sic patet ex tenore ipsarum legum in multis locis, ut Levit. 17. cap. Homines de filiis Israel, & de advenis, qui peregrinantur inter vos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius

Alia res.

illius &c. ergo voluit obligare, nisi homines de filiis Israel, & aduenis, idest illos, qui sponte ad legem Iudaeorum venirent. Iudaei autem sunt, qui nunc non obligantur ad ceremonias, & iudicia, quia cessauit lex in morte Christi, & obligabant prius; nos vero, & quaecunque aliae gentes, quae non sunt de progenie Israel non obligamur nunc, neque vnquam obligati sumus, cum non fuerit lex illa nobis data. Secus autem de praeccepto dato de non comedendo carnem cum sanguine, quia illud fuit datum patribus nostris, scilicet hominibus illis, qui erant tunc omnes homines, & fuerunt patres omnium hominum, qui postea nati sunt; ideo cum non esset praecceptum personale, idest pro eis solis, obligauit omnes descendentes ab eis, & ideo dicendum, quod illud praecceptum adhuc obligaret hodie nos, nisi aliqae aliqae causa intercidissent, & principaliter, quia censetur reuocatus, vt patet ex rationibus suprapositis. Vnde non est ista conueniens responsio, cum non sit idem de praecceptis caeremonialibus legis Moysi, & de alijs caeremonijs a Deo impositis. Dicendum ergo, sicut supra, scilicet, quod obligauit illud praecceptum homines post diluuium, sed obligatio illa propter aliquas causas non extenditur vsque ad nos. Simile est de praeccepto dato Adae, scilicet: De ligno scientiae boni & mali ne comedas, supra 2. capit. Nam obligabantur Adam & Eua ad non comedendum de fructibus illius ligni; tamē Elias, & Henoch, qui multo post translati sunt in Paradisum, non obligabantur illo mandato, sed licet eis manducare de fructu eius, quia obligatio illius mandati non durauit ad semper. Ad secundum dicendum, quod verum est Iudaeos obligatos fuisse ad istud praecceptum seruandum, & tamen an obligarentur directē ex virtute illius, vel ex eo, quod istud idem mandatum esset in lege Moysi, dicitur infra quaest. 233.

Ad secundum.

Q. 240. An ista obligatio dicitur in gentilibus, & quanto tempore.

Est nunc dubium, si manebat ista obligatio in gentilibus, & quanto tempore durauit. Aliquis dicit, quod adhuc durat obligatio huius praeccepti in gentilibus, quia datum est praecceptum istud temporibus omnium gentium, & non fuit postea in illis reuocatum, ergo adhuc manet obligatio. Dicendum, quod non manet nunc obligatio huius praeccepti in gentilibus, idest in Saracenis, neque in Paganis, qui idola colunt, & proprie vocantur Gentiles, vel gētes, quia nihil aliud habent, nisi quod gentes sunt: & patet primo, quia per legem Christi reuocatum est praecceptum illud, vt ostensum est per septem rationes supra positas, & ita nos non tenemur ad illud, sed Gentiles non tenentur ad aliud, quā ad id, ad quod nos tenemur: ergo non tenentur ad istud. patet: Gentiles tenentur ad legem Christi, cum Christus iusserit praedicandam eam omni creaturę, & qui non reciperet eam, condemnaretur. Mar. 16. & Matthae. 28. Ergo non tenentur ad aliquid, ad quod nos non tenemur. Detur oppositum, sequitur impossibile, scilicet, quod teneantur Gentiles ad non obseruandum aliquid contrarium legi Christi, & ita non tenentur ad ea, quod iam probatum est. Secundo, quia Gētilēs non tenentur ad id, quod non possunt scire, an teneantur, quia tunc iniuste condemnantur, licet praecceptum de non comedendo carnem cum sanguine non est de iure naturae, quae omnia praeccepta sunt nota per se in principijs rationis, ita vt non oporteat diuulgari illa alieni genti; sed est praecceptum caeremoniale: caeremonialia autem nullum obligant, quousque expresse diuulgata fuerint, ita vt possint intelligi: & ideo lex Christi obligat omnes homines, quia per totum orbem praedicata est. Sic enim dicitur ad Roma. 10. cap. Nunquid non audierunt? Et enim in omnes fines terrae exiit sonus eorum: sed de illo caeremoniali praeccepto non fuit sic, ergo non obligat

omnes gentes, cum illius notitiam habere non possint. Ad rationem in contrarium dicendum, quod fallua praesupponit; est enim verum, quod fuit datum praecceptum illud partibus totius humani generis, & ideo ex hac parte videbatur habere radicem obligandi omnes homines, & semper: & tamen ad hoc, quod sic obligaret, duo requirebantur. Primum, quod omnibus notificaretur: secundum, quod non reuocaretur, vtique autem defecit hic. De primo patet, quia non omnibus est notum, neque notificatur, quia nullus illud praedicat: & ita potest esse ignorantia inuincibilis de illo in hominibus, talis autem ignorantia sufficienter excusat. De secundo patet, quia illud reuocatum est per Christum: & patet reuocatio per rationes septem supra positas; ideo non obligat iam Gentiles, neque aliquos homines.

Quaeritur quanto tempore obligauit, vel quando cessauit obligatio istius praeccepti. Dicendum, quod tamdiu obligauit, quamdiu mansit notitia de illo, vt de mandato. Datum fuit enim hominibus, vt vni genti, & sic quamdiu fuerunt vt vna gens, mansit notitia illius; hoc autem fuit vsque ad diuisionem linguarum; nam ante illam diuisionem erat tota terra labij vnus, & sermonum eorūdem supra 11. cap. & habitabant ferē omnes homines in eodem loco, idest non dispersi per terras: & maxime apparet, quia dicitur, quod omnes homines venerunt de Oriente vsque ad terram Senaar, & ibi inuenerunt campum, & voluerunt ibi omnes simul habitare, & ita inchoabant ciuitatem: ex loco autem ipso dispersi sunt eod. cap. Et ideo quia vsque ad illud tempus erāt omnes vnus populus, scirent id quod fuerat sibi imperatum statim post diluuium, ideo vsque ad tempus illud non est dubium, quin obligaret; & fuit illud tempus centum annorum, & paucorum vltra; vt ostensum est ibi. Secundo patet, quia vivebant tunc illi, quibus datum fuit istud praecceptum. Nam datum fuit Noe, & filiis suis, & illi tunc vivebant; nam vixit Noe post diluuium trecentis quinquaginta annis supra 11. cap. & sic maneret notitia praeccepti illius cū eis datum esset: & ideo vsque ad diuisionem linguarum certum est, quod mansit obligatio illius. Sed postea an manserit dubium est.

Aliqui putant, quod sic, quia manebat adhuc illi, quibus datum fuerat, nam manebat Noe, qui vixit trecentis quinquaginta annis post diluuium: & diuisio linguarum fuit quasi centum annis post diluuium; ideo ducentis quinquaginta annis, vel quasi post diuisionem linguarum vixit Noe: Sem vixit post diuisionem illam quasi quadringentis annis, cum vixerit post diluuium quingentis duobus annis: & ita quia tunc manebat memoria istius praeccepti, maneret obligatio. Dicendum, quod an tota vita illorum manserit obligatio istius praeccepti, non est certum. Et ratio huius est, quia fuit facta diuisio linguarum, & dispersio hominum per totam terram: & in dispersione non fuerunt homines in quacunque parte quibus datum esset hoc praecceptum; nam datum est solum Noe, & filiis eius, vt colligitur supra 11. cap. Sed filij Noe erant tres, & non potuerunt illi esse nisi in tribus partibus terrae: in alijs autem singularibus populationibus non erāt isti; & ita in breui poterat venire in obliuionem praecceptum illud Domini. Potissimē, quia etiam viuentibus istis: & in terris in quibus vivebant, non obediatur eis ab alijs, qui erant de progenie sua, cum istis viuentibus surrexerint multa bella, sicut illa quae fecit Ninus per totam Asiam, subiugando illam: & tamen vivebat tunc Noe, & Sem, & forte Iaphet, & Cham filij Noe: nam erat annus quadragessimus secundus regni Nini, quando natus est Abraham.

Quest. 231. Quia nunc obligatio huius praeccepti.

Quest. 232. Verum ista obligatio manserit post diuisionem linguarum.

& totum illud tempus in bellis expleuerat: nam postea non vixit per duodecim annos: & tamen quando natus est Abraham erant anni ducenti nonaginta duo post diluuium, vt colligitur supra 11. cap. & sic supererat adhuc de vita Noe quinquaginta octo anni ad complendum trecentos & quinquaginta annos, quibus vixit post diluuium, & sic viuentē Noe inter filios eius tanta bella gesta sunt, & caedes. Nam nullus erat tunc, qui non esset filius Noe: certum est autem quod ille cuperet non esse bella inter filios suos, quia omnes diligeret, vt carnem suam: fiebat igitur contra voluntatem eius, & ita fieri poterat, quod ad minus non obedirent ei in obseruationibus caeremonialibus: & ita deleteretur memoria huius praeccepti: & in breui alij etiam boni animi volentes seruare praecceptum Dei, non possent, quia abisset in obliuionem. Adhuc patet efficacius, quia maius fuit perire veram opinionem de Deo, quam non obseruari praeccepta eius: & tamen post diuisionem linguarum, & separationem hominum per terras perijt in plurimis hominum vera opinio de Deo, cum inciperent colere idola, & non omnes idem idolum, aut eandem rem, sed diuerfas, quod non erat tempore diluuii, & post diluuium statim, quia illi habebant cognitionem de Deo vero, qui induxerat diluuium, & liberauerat eos de diluuiio, & loquebatur eis saepe, vt patet supra 2. & 9. Ideo prouenit hoc ex ignorantia, quae subintravit procedente tempore; & hoc maxime in dispersione per totum orbem, quando contigit iuuenes indoctos solos procedere ad aliquam partem orbis, quos velut rerum ignaros faciliē fuit incidere in varios errores, & diuersa de deitate sentire; ideo facilius fuit perire memoriam, & obseruationem illius praeccepti de non comedendo carnem cum sanguine: Pereunte autem memoria iam frequentes non obligantur ad obseruationem eius, cum habere tunc ignorantiam inuincibilem, & nemo obligatur ad id, quod non scit, neque potest scire; ideo dicendum, quod satis paucis tempore post diuisionem linguarum cessauerit in gentilibus obligatio istius praeccepti: & ita iam non peccarent non obseruando illud posteri ipsorum.

Quest. 233. An Iudaei obligentur ad obseruationem huius praeccepti.

Nunc est dubium de Iudaeis an obligarentur ad obseruationem huius praeccepti. Aliquis dicit, quod sic, quia Iudaei non peccarent comedendo cum sanguine, si non obligarentur ad istud praecceptum, & tamē peccabant; vt dicitur libro primo Reg. 14. cap. Nunciaueruntque Sauli, dicentes, quod populus peccasset Domino comedens cum sanguine; ergo obligabant Iudaeos praecceptum de non comedendo cum sanguine. Dicendum, quod non est dubium, quin obligarentur Iudaei non comedere cum sanguine: & tamen dubium est, an obligarentur ad hoc ex viribus praeccepti huius, vel ex eo, quod istud fuit iterum datum in lege Moysi in se, vel in aliquo quod ipsum includeret: cum ibi repetitum fuit ipsum, vel aliquid simile. Est autem dicendum, quod vtroque modo obligabantur Iudaei ad obseruationem huius praeccepti. Primo, inquam fuit datum Noe & filiis eius: nam vt diximus praecedenti quaest. istud mandatum datum fuit illis, qui erant tunc omnes homines, & ita obligabat eos, & posteros suos quamdiu manebat in memoria, & tamen apud Iudaeos manebat semper in memoria, quia Moyses scripsit illud in libris legis, supra 9. cap. ergo obligabantur Iudaei ad illud. Secundo, quia istud praecceptum ex modo suo obligabat omnes homines, sed tempore Iudaeorum adhuc non erat reuocatum, ideo manebant ipsi obligati ex praeccepto secundum seipsum. Secundo dicendum,

quia obligabantur Iudaei praecipue ad istud mandatum, eo quod ipsum vel simile ei datum fuit Iudaeis specialiter in lege Moysi, ad quam habebant specialem obligationem. Et patet hoc primo, quia Deus mandauit Iudaeis, ne comederent sanguinem, Leuitic. 3. & 7. Et posuit ad hoc magnā suasionem, scilicet promittendo benedictionem specialiter eis, qui illud obseruarent, Deuteronom. 7. & comminando mortem eis, qui sanguinem comederent. Leuitic. 17. Quod non facit cum tanta diligentia circa obseruationem aliarum caeremoniarum: & tamen quicunque comedit carnem cum sanguine, comedit sanguinem: ergo ex illo praeccepto obligantur indirectē non comedere carnem cum sanguine, patet hoc, quia quicunque comedit carnem cum sanguine, comedit carnem antequam sanguis totaliter fluat de carne, quia hoc est comedere cum sanguine, vt declaratum est supra quaest. 240. Et tunc comedit dicitur sanguis, qui est intra carnem, sed comedere sanguinem erat totaliter veritum Iudaeis, ergo & comedere carnem cum sanguine. Adhuc secundo modo ex lege erat vetitum comedere carnem cum sanguine, quia Leuitic. 17. dicitur, quod qui acciperet autem, aut feram ex aucupio funderet sanguinem eius, & operiret illum terra: & ita videtur ibi, quod non comederet animal, quousque totus sanguis eius super terram funderetur; & hoc est, quia aliis comederetur caro cum sanguine, & idem iubetur Deuteronomo. 12. De quocunque animali sumēdo ad cibum fundi sanguinem super terram, ne comedatur anima cum carnis: & animam vocat ibi sanguinem, & sic vult, quod non comedatur caro cum sanguine: ideo ex lege erant obligati Iudaei ad non comedendum carnem cum sanguine. Ex hoc apparet responsio ad argumentum, quod fiebat: & dicitur, quod veritas est, quod obligabantur ad istud praecceptum, & ideo tempore Saulis peccauerunt comedendo cum sanguine: & tamen potius peccauerunt, quia fecerunt contra legem, Deuteronomo. 12. comedendo carnem quando sanguis nondum decurrerat super terram, quam quia fecerant contra praecceptum datum Noe, & filiis eius; supra 9. cap.

Sed quaeritur an Iudaei obligentur nunc ad non comedendum carnem cum sanguine. Dicendum, quod non obligantur ad illud, & tamen si comedunt carnem cum sanguine, peccant mortaliter. Primum patet, quia Iudaei obligabantur ad non comedendum carnem cum sanguine ex duobus, idest ex ipso mandato per se, & ex lege, sed vtroque obligatio cessauit. ergo iam non obligantur Iudaei ad hoc. De primo istorum patet, quia istud mandatum euacuatum fuit per legem Christi, quae fecit licitum esse omnem cibum, & quocunque sumatur, vt ostendimus per septem rationes suprapositas. Et tamen non obligatur aliqua gens ad id; ad quod non obligantur Christiani: & hoc, quia omnes gentes sunt obligatae ad legem Christi suscipiendam. Matthae. 28. & Mar. 16. & Ioan. 3. ideo non possunt obligari ad aliquid, a cuius obligatione absoluti sunt per legem Christi: quia tunc daretur non esse obligatas gentes illas ad legem Christi, sicut sunt obligati ceteri homines, non obligantur ad illud praecceptum, quod est contrarium legi Christi. Sed secundo patet, scilicet, quod non obligentur ex virtute legis: nam lex Moysi cessauit obligare, ergo omnia caeremonialia eius. Sic dicit Apostolus ad Hebraeos. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Et Apostolus asserit ibi translatum sacerdotium Aaron in sacerdotium secundum ordinem Melchisedech: ergo confiteretur legē translata, & sic non manent obseruationes caeremoniales.

Quest. 234. An Iudaei obligentur nunc ad non comedendum carnem cum sanguine.

Ies. Et Apostolus quoque expressè dicit non manere: immo peccare grauitèr eos, qui legem Moysi obseruant. ad Gala. 4. & 5. Et de cibis maximè legalibus dixit non esse distinguendos. ad Colof. 2. Nemo vos iudicet in cibo, & potu, aut in parte diei festi, id est facite, quòd nemo possit vos accusare, quòd obseruetis distinctionem in cibo, & potu, aut quòd obseruetis festa Iudæorum: & ita non erant Iudæi obligati ad istam legem, cum obligatio eius transisset: & ideo neque ad comedendum sine sanguine. Secundum principale erat, qd peccarent comedentes cum sanguine: causa huius est quamdiu Iudæi manent in Iudaismo, putant legem Moysi bonam esse, & obligari eos ad illam quasi non fluxerit tempus obseruationis eius, quia aliter non essent Iudæi, sed transirent ad fidem Christi: tenendo autem hanc credulitatem, agerent contra conscientiam, quomocumque comederent cum sanguine, sicut furando, vel occidendo, sed omne quod est contra fidem, peccatum est, id est omne, quod est contra conscientiam, ad Roma. 14. Ideo propter erroneam conscientiam, quam habent quousque illam deposuerint, quomocumque comederint cum sanguine, semper peccabunt mortalitèr: Ecce declaratum est de mutatione cibi post diluuium, scilicet, quòd concessit Deus homini carnes post diluuium, quibus prius non vesceretur, & quare hoc, & de alijs pertinentibus ad istud.

Quæst. 255 An post diluuium biberunt vinum. 1. Ratio. 2. Ratio.

Secundum erat, quia diximus, quòd etiam potus mutatus est post diluuium, quia tunc biberunt homines vinum, & non bibebant illud prius. Quod postea biberint, patet, quia Noe plantauit vineam, & cum bibisset vinum inebriatus est, supra 9. & postea homines biberunt semper vinum. Ante diluuium quòd non biberent homines vinum, patet, quia Boetius, libro secundo, de Consola. Metrop. 5. dicit loquens de prima ætate.

Somnos dabat vnda salubres, Potum quoque lubricus amnis.

Et eadem est sententia Poetarum, qui asserunt vitem à Baccho inuentam, & ipsum vini auctorem existimant, sed Bacchus fuit post primam ætatem. Sed dicendum, quòd iste probationes nihil valent, quia isti non loquuntur de ætate prima verè secundum sacram scripturam, sed secundum Poeticam sententiam: poetæ autem non cognouerunt primam, neque secundam ætates seculi: de quo magis diximus supra quæstio 230. Aliter ergo probandum est hoc ex intentione sacræ scripturæ. Primo de Noe ponitur ante cæteros, quòd plantauit vineam, supra 9. cap. ergo videtur, quòd ibi fuit principium eius. Secundo, quia ex modo eius loquendi videtur id significari, quia dicitur plantauit vineam; non enim dicitur coluit vineam, sed plantauit: coleret enim vineam, si illa præxisteret: plantare autem est de nouo illam facere. Tertio, quia dicitur; Plantauit vineam bibensque vinum inebriatus est, & nudatus iacuit in tabernaculo suo: Ex quo colligitur, quòd iste nunquam prius biberat vinum: nam si vnquam bibisset nosset iam conditionem vini, & non inebriaretur tam forti ebrietate, quòd nudatus iaceret in tabernaculo cum iste esset vir sanctus, quem Deus laudat, supra 6. cap. Et ita erat vir magnæ virtutis, & prudentiæ: vnde non poterat illa tam grauis ebrietas accidere in eo ex desiderio bibendi, quemadmodum est in ebriosis nostris, qui bibunt vinum in dulcedine, sed solum ex ignorantia virium vini: putaret enim esse, sicut aquam, quæ non ebriat: & ideo bibens multum vsque ad saturitatem inebriaretur, & sic nondum fuerat vinum in vsu, quia alias Noe, qui iam vixerat plusquam sexcentis annis per experientiam sui, vel aliorum cogno-

1. Ratio. 2. Ratio. 3. Ratio.

sceret vires vini, & non inebriaretur. Quarto pater, & adhuc efficacius, quia litera expressè significat, qd incepit Noe vineas, & nemo ante ipsum plantauerit: Cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam, ergo ipse inchoauit plantationem vineæ, & primus fuit, qui bibit vinum. Et non est intelligendum, quòd prius non essent vires, quia hoc esset incidere in errorem Gentilium, qui dixerunt Bacchum dedisse vitem, & vinum: sed vires erant ex creatione Dei à principio mundi, sicut & cæteræ arbores, fructus quoque earum, id est vites erant à principio, quia omnia ligna cum fructibus suis producta sunt; & tamen, quia nemo colebat vires, erat fructus earum non bonus. Noe autem fuit primus, qui plantauit vineam; accepit palmites de vitibus, quas terra spontè produxerat, & infixit terræ, atque coluit, quod est plantare: vberiores enim fructus producant arbores, quæ sunt ex plantatione, quam quæ sunt spontè suata: sicut ostendit Virgilius, libr. 2. Georgicorum: Talis autem vinea produxit fructus vberiores, quam vires per se nata: & de illis fructibus expresso succo factum est vinum, de quo bibens Noe inebriatus est.

Quæst. 256 An vinum ante diluuium vetitum fuerit.

1. Causa.

Sciendum tamen, quòd non fuit de vino, sicut de carnibus: nam carnes non concessit Deus à principio hominibus in cibum: immo solas herbas, & fructus arborum: vt supra primo cap. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen, &c. & ostensum fuit supra quæst. 229. & 231. & ideo non vescerentur homines carnibus in illa ætate. Sed de vino nihil vetitum fuit, neque expressum. Causa prima est, quia erat minus dubium de potu, quam de cibo: nam de aqua patebat, vt potus, & non apparebat aliquid alterum: tunc, quod posset sumi in potum. De cibo non erat sic, quia erant carnes, pisces, fructus arborum, & herbe; & quodlibet horum poterat esse cibus: ideo poterat homo dubitare quid horum acciperet in cibum, vnde de debuit dici; quid comederet: & dixit, quòd fructus, & herbas. De potu non apparebat aliquid de quo dubitaretur, quia nondum erat vinum, & ideo homo non potuit dubitare de eo; quod nesciebat esse, aut futurum esse: vnde non fuit causa exprimentis aliquid de vino: si tamen tunc vinum fuisset in actu, dixisset Deus, quid homo bibere deberet, an aquam, vel vinum, vel vtrumque: quia tamen erat sola aqua, & non erat de quo dubitaretur, nihil de potu expressit. Secunda causa fuit, quia potus non tantum faciebat ad statum, vel mutationem status, sicut cibus; nam etiam si homo bibisset vinum in prima ætate, non sequeretur aliquid inconueniens, aut contra intentionem Dei, sicut erat de cibo, vt patet ex rationibus supra datis, quare non manducauerit homo carnes in prima ætate. Ideo Deus non vetuit vinum, neque concessit specialiter aquam in potu. Prima tamen est principalior causa; nam mandatū non potuit fieri de eo, quod non erat, & de eo, de quo homo non poterat dubitare.

Quæst. 257 Quo an in secula etate aut sit hofes bibere vini sine Dei concessione.

Sed quæretur cum in prima ætate homines non biberint vinum, quomodo in secunda auti sunt biberere illud sine Dei concessione. Aliquis dicit, quòd Deus concessit hoc, licet scriptura non exprimat illud. Sed dicendum, quòd non est conuenienter dictum, quia cum fiat mentio de vino, quomodo homines incaperint bibere illud, si inchoassent ex Dei concessione speciali, non tacuisset illud scriptura, sicut neque tacuit de cibo carnum. Dicendum, quòd non fuit aliqua concessio ad bibendum vinum, sicut fuit de carnibus: prima causa est, quia carnes vetitæ fuerant à Deo in prima ætate quando dixit, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. & ideo homines non auderent postea manducare carnes sine spe-

ne speciali mandato Dei, aut concessione. Deus igitur concessit dicens: Omne quod mouetur & vinit, erit vobis in cibum. Vinum autem non venerat in prima ætate: ideo neque oportuit nunc cœdici, quia non videbatur esse prohibitum. Secunda est, quia quando Deus concessit hominibus carnes in cibum, & pisces, erant ista: ita vt homo posset dubitare, an de illis posset manducare, vel non: vinum autem non erat; ideo sicut neque primo illud veterat, ita neque nunc concessit. De Noe autem dicendū est, quòd sine aliqua speciali concessione ausus est bibere vinū. Primo, quia putabat non esse necessariam concessionē, cū non præcessisset prohibitio, & intelligebantur esse cœcedia ea, quæ non erant specialiter prohibita, cū Deus hominem fecisset dominum omnium rerum tam in prima ætate, quam nunc post diluuium, vt supra 9. Secundo, quia videbatur vinum concessum esse sub illa generalitate. Tanquam olera virentia tradidi vobis cuncta; quia licet ibi principaliter agatur de cibo, tamen quia dicitur; Tradidi vobis cuncta, poterat intelligi nihil vetitum esse homini in potu, aut cibo, nisi quòd dixit, carnem cum sanguine nō comedatis: præcedens tamen ratio melior est. Dicendum tamen, quod licet circa potum vini non fuit alia prohibitio in prima ætate, neque concessio, in secunda fuit aliquid loco eorum; nam quia vinum nō conueniebat homini in prima ætate, nō dedit homini desiderium inquirendi, neque spiritum inueniendi illud: erat enim tūc humanum corpus tam forte, qd vino non indigebat, bonitas enim nutrimentorum supplebat defectum vini. Sed in ætate secūda dedit Deus desiderium inquirendi, & spiritum inueniendi: & tunc Noe plantauit vineam, & cepit inde vsus vini, hoc autem erat loco concessionis: nō quidem per exteriorem locutionē, sed per interiorē inspirationem. Et ita apparere quomodo in secunda ætate cepit homo habere novos cibos, & nouū potū, qualia non habebat in prima ætate.

Quæst. 258 Solutio rationum in opposito. Ad primū.

Nunc redeundū est ad respōdendum ijs, quæ dicta sunt in contrarium supra quæst. 229. vbi ostēdebatur, quòd in prima ætate homines comederunt carnes. Ad primū cum dicitur, quòd non erat hominibus vetitum manducare carnes. Dicendum, qd non est verum; immo erat vetitum: quia per hoc, quòd supra primo cap. dixit Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen, & omnia ligna, quæ habent sementem generis sui, vt sint vobis in escam, limitauit ista duo in escam, fructus arborum, & herbas: & ita vetuit omnē aliud, quod poterat sumi in escā, & probatum est hoc magis supra quæst. 231. Ad secundū dicendum, quòd ibi traditur potestas homini super animalia, vt faciat de eis, sicut dominus: & tamen nō data est licentia manducandi de carnibus eorum: stat enim qd homo dominaretur animalibus, & occideret ea si vellet, vel trāfferet ad alios vsus, quos facere nō posset, nisi dominus esset: & tamen non liceret ei manducare de carnibus illorum, & ista videtur esse causa, quare statim postquam scriptura dixit, Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli: addidit, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. vt quia data erat homini potestas, & dominium super animalia, putaret forte licere sibi omne, quod vellet in animalibus: & ideo quòd posset manducare de carnibus illorum. Ad tollendum autem hunc errorem, statim addidit de cibo hominis, quòd esset in fructibus, & herbis. Ad tertium dicendum, quòd erant in prima ætate multi homines pastores, tamen non manducabant carnes. Et cum dicitur, quòd non custodirent pecora velut non vitilia, si carnis non vescerentur: dicendum, qd non stat, quia alias vtilitates multas percipere poterant, & percipiebant ex illis, propter quas ea custodirent.

Ad tertium.

Alph. Toft. super Gen.

Ista erat, quia poterant inde lac, & casum accipere ad cibum. Aliud erat & magis præcipuum, cura lanarum, & pellium, quæ erant valde necessaria; nam quoniam Deus expulit Adam & Euam de Paradiso, fecit eis vestes pelliceas, significans eis, qd talibus indigerent pro se, & posteris suis, quando foris essent: & ita omnes homines in prima ætate vtiebantur vestibus, siue illa pelliceæ essent, quales Deus eis dederat, siue lana ex panno contexto, & quicquid horum esset erat hominibus necessaria cura pecorum, & præcisè ouium, & caprarum, quia pelles horum animalium, & lana profunt ad hæc. Et ista est vera causa, quare in prima ætate homines habebant curam gregum, non comedendo quicquam de carnibus.

Ad quartum.

Ad quartum dicendum, quòd laudatur Abel in sua oblatione principaliter propter bonam, & integram deuotionem potius, quam propter munus. Sic dicitur supra 4. cap. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: & tamen dicendum, quòd adhuc oblatio Abel placuit, quia erat in se bona: nam obtulit de eo, quod melius habebat, scilicet de primogenitis. Sunt autem primogenita maiora in quantum prius nata, & solent esse pinguiora: etiam in quantum illa prima erant, honorabatur Deus dando illa sibi: vult autem Deus, quòd talia sibi offerantur, sic suavit Moyses Leuitis, quòd de parte decimarum suarum offerrent summo sacerdoti id, quod melius erat. Sic patet Numeri 18. Omnia, quæ offertis ex decimis, & in donaria Domini separatis optima, & electa cuncta erunt. Et ponitur ibi, quia si contrarium facerent, reputaretur oblatio eorum polluta, & iratus Deus occideret eos, scilicet, Et non peccabitis super hoc, egregia vobis, & pingua referuando, ne polluat oblationes filiorum Israel, & moriamini. Indignabatur autem Deus valde, quando offerrebatur ei animalia macilentia, & contemptibilia, vt cæca, & clauda, quia videbatur in hoc contemni, cum talia nō auderet quis offerre alicui Principi terreno. Sic patet Malach. primo cap. At vos o sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis, in quo despeximus nomen tuum, offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis, in quo polluimus te? In eo, quod dicitis: Mensa Domini despecta est: si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? & si offeratis claudum, & languidum, nonne malum est? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam. Abel autem offerebat id, quod optimum erat in gregibus suis; ideo erat oblatio eius bona, & propter hoc dicitur supra quarto cap. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad Abel propter seipsum, & ad munera eius propter Abel, qui recta intentione obtulerat. Cum autem dicitur, quomodo laudatur Abel de ista oblatione, si non erat aliqua difficultas potius in dando de melioribus, quam de deterioribus? & tamen non esset aliqua difficultas, si non comederent de carnibus animalium homines. Dicendum, quòd erat difficultas. Primo, in naturali curuitate faciendo contra eam: sunt enim omnes homines inclinati ad seiplos immoderatè amandum, & pro se aliquid excessiue cupiendum, & istud vocationem curuitatem naturalem: & propter hoc est naturaliter delectabile possidere aliquid: vnde etiam si nō sit quis habiturus vtilitatem de rebus, in sola possessione est delectatio, quod patet in auaris, qui non vtuntur rebus, neque expendunt diuitias, sed delectantur in possidendo, & hoc propriè pertinet ad auaritiam, quod tamen ex naturali conditione prouenit, quòd possidere sit delectabile: facere autem contra istam naturalem inclinationē pertinet ad virtutē, & est magni meriti; & ob hoc et illi, qui nihil possident, laudan-

Respōsio. Prima causa.

laudantur si desinant non habere desiderium possidendi, quia in hoc tollitur sibi toram spem futuræ delectationis. Sic dixerunt Petrus, & alij Apostoli: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? Matth. 19. quasi rem magnam fecissent. Dicebat hoc Petrus nomine suo, & aliorum: non quia multa reliquerant, cum pauperes essent, sed quia reliquerant desiderium habendi omnia; licet enim omnia non possiderent, omnia poterant cupere possidere, & hoc desiderium reliquerunt, in quo multum se fecisse arbitrabantur, & quasi pro magno promittit eis Deus magnam retributionem. Ita ergo nunc etiam si de animalibus, quæ pascēbat Abel nullam utilitatem habiturus esset, gauderet in possidendo ea, & consequenter magis gauderet in maioribus, & melioribus animalibus, id est quod illa offerret, esset pugnare contra illam naturalem curuitatem, qua inclinaretur potius ad ea possidendum, quam ea, quæ minus bona erant. Et quia contra istam naturalem curuitatem agebat, difficile opus erat, & laudat de illo, sicut Petrus, & Apostoli laudantur, quia reliquerunt desiderium possidendi omnia, sicut Gregorius exponit in homilia. Secundo erat difficultas, quia etiam aliqua utilitas maior erat ipsi Abel de pecoribus pinguioribus, & melioribus, quam de non ita bonis: & hoc quia lac, & caseus, quæ fortè inde sumerentur, si sumebantur, essent meliores; & abundantiora: etiam lana, & pelles essent meliores; & ista est certa utilitas: nam manifestum est, quod vestibus pelliceis utebantur homines in prima ætate.

His declaratis, quæ fuerunt dicta de cibo, & potu hominum in prima ætate propter id, quod perebatur de cibo Paradisi, scilicet, an ibi vesceretur homines carnis, supra quæst. 228. est nunc dubium de potu in Paradiso: & quia potus non distinguitur, nisi per aquam, & vinum: est nunc dubium, an in Paradiso terrestri biberent homines vinum. Dicendum, quod non erant ibi bibitori vinum. Primo patet, quia si Deus daturus esset homini vinum in Paradiso, loqueretur de illo, sicut locutus est de cibo dicens, quid ei concederet in cibum, scilicet de omni ligno Paradisi, vt supra 2. cap. & tamen nihil dixit de potu: ergo non erat daturus homini vinum. Secundo, quia talis erat cibus hominis in Paradiso, qualis fuit postea in prima ætate: ergo simul esset potus: & tamen non bibit homo vinum in prima ætate: ergo neque biberentur potus in Paradiso: consequentia patet, quia cibus, & potus habet se proportionaliter: ergo si talis erat cibus in prima ætate, sicut in Paradiso, similis esset potus: antecedes patet, quia in Paradiso datus est cibus de fructibus arborum supra 2. cap. & talis fuit in prima ætate, vt ostensum est supra quæst. 231.

Sed quare non dedit Deus homini in Paradiso vinum in potu? Quia in Paradiso erant omnes deliciae, quas homo posset appetere, sed vinum est delectabile gustui, ergo & illud ibi esse deberet. Dicendum, quod fuit conueniens, quod homo non biberet vinum in Paradiso. Primo, quia non erat necessarium ad vitam sicut nunc, Deus autem ea dat, quæ corpori, & salutem conueniunt: & ideo sicut in prima ætate non dedit hominibus carnes, neque vinum: & hoc quia sine eis bene, & salubriter, atque longeuè poterat homo viuere tunc. Sed in secunda ætate debilitatis corporibus hominum, propter minorationem virtutis terræ nascendum; vt ostensum est quæst. 233. voluit Deus concedere carnes, & inspirauit homini ad inueniendum vinum: & tamen in Paradiso futura erant corpora robustiora, & magis disposita ad vitam propter multo meliora nutrimenta, ergo multo minus esset vinum conueniens. Secundo fuit propter occupationem;

voluit enim Deus dare homini in Paradiso vitam liberam, quæ cum nullo labore transigeretur, neque ibi esset occupatio aliqua in exercitatione corporali, nisi quam homo sponte susciperet: & tamen si in Paradiso vinum biberent homines, deberet ipsi colere vineas, & vinum exprimere de uuis, & custodire in vasis vinarijs: & ita esset ibi necessitas vasorum multorum, & ista occupatio inducebat secum occupationes alias multas, sicut apparet in eis, qui curam vini habent. Ideo vt esset status hominis liberior, & immunitis ab his miserijs, non debuit ibi esse vinum.

Ad rationem in contrarium dicendum, quod in Paradiso erant, & futura erant omnes deliciae corporales, quæ appeti possent ab eo, qui rectam voluntatem habebat: sic dicit Augusti. libro decimo quarto de ciuitate Dei, capitulo decimo. Quid timere, aut quid colere poterant in tantorum tantæ affluentia bonorum, vbi non aberat quicquam, quod bona voluntas non adipisceretur? sed bona voluntas habebat sufficiens delectationem in hoc cibo, & potu, qui a domino dabatur in Paradiso; ideo nihil ultra cuperet. Secundo potest dici, & adhuc melius, quod omnis delectatio gustus erat in Paradiso in cibo, & potu, qui ibi a domino concessi erant: ita vt non concupisceret gustus aliam delectationem, & tamen ista delectatio non erat partita in multis rebus, sed vnica in paucis: continebat enim aqua tunc Paradisi tãtam, aut maiorem vim delectandi gustum, quam nunc vinum habet. Nam idem argui poterat de cibo; nam cibus carnis fapidior est, quam fructuum, & herbarum; & tamen non erant ibi carnes, quia cibus fructuum ibi afferat tantam, aut maiorem delectationem, quam nunc afferat cibus carnis. Sic enim Israelitæ in deserto in vnico cibo, qui erat manna habebant delectationem vnitam omnium ciborum, & idem erat, ac si omnes cibos haberent, quia pro voluntate cuiuslibet verte batur ad saporem illius cibi, quem ipse concupisceret; sicut patet Sapient. 16. Pro quibus angelorum esca nutriti populum tuum, & praparatum panem de celo præstitisti eis sine labore, omne delectamētum habentem, & omnis saporis suauitatem: substantiã tuã, & dulcedinem, quam in filios habes ostendebas, & deseruiens vniscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur. Ita igitur in vno cibo Paradisi daret Deus dulcedinem vnitam omnium ciborum, & in vno potu saporem omnium ciborum.

Sed adhuc queretur, quare non expressit sacra scriptura aliquid de potu hominis in Paradiso, sicut dixit aliquid de cibo? Dicendum, quod fuit, primo quia Deus non dixit quicquam de illo: non enim potuit scriptura asserere dictum fuisse, quod non est dictum, aut factum. Causa autem, quare Deus non dixit quicquam de potu, fuit prima, quia non erat aliquid, quod circa potum dubitari posset: circa cibum enim poterat dubitari, quia multa erant, quæ possent in cibum sumi, vt fructus, herbae, carnes, pisces: & ideo quid de illis manducaret homo debuit diffiniri: sed circa potum nihil tale erat, quia non erat aliquid, nisi aqua: nam vinum nondum erat, & ita cum non esset causa dubitandi, debuit taceri, quasi per hoc innueretur, quod volebat Deus, quod aquam biberent.

Secunda fuit, quia Deus posuit quid homo comederet, vt adderet statim, quid non comederet, vt cum dixit: De omni ligno Paradisi comedet: de ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas: sed in potu nihil Deus prohibebatur: ideo nihil de potu dixit.

Tertia fuit, quia tacite innuit, quod homines bibitori essent aquam; nam si vellet, quod vinum biberent, diceret illud, cum vinum nondum esset, & necesse erat hominem instrui circa illud; ad bibendum

Solutio rationis in oppositum.

Cur non sit mentio de potu hominis in Paradiso, sicut de cibo.

Causa principalis duobus.

Quest. 264. An bestia manducauerint carnes in prima ætate. Responsio aliorum. 1. Ratio.

1. Ratio.

3. Ratio.

Cap. 5.

4. Ratio.

Quest. 263. In prima ætate bestia manducauerint carnes.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

bendunt autem de aqua non oportebat aliquam instructionem fieri, quia aqua patebat per totum Paradisum: ideo tacuit Deus de potu, vt tacite innueret, quod volebat eos bibere de aqua, quæ manifesta erat. Alia causa est circa principale, scilicet, quod dato, quod Deus locutus esset aliquid de potu, fortè sacra scriptura nihil diceret, quia illa intendebat ponere ea, quæ pertinebant ad tẽrationem, & peccatum hominis, & expulsionem de Paradiso, & quia tẽratio, & peccatum fuit in cibo, & non in potu, diceret scriptura de cibo, & nihil de potu, quamuis de illo Deus dixerit, vel dixisset.

Occasione præcedentium de cibo hominis in prima ætate est dubium etiam de cibo bestiarum, an bestia manducauerint carnes in prima ætate. Aliqui dicunt, quod non manducauerint carnes aliquas, quia homo manducat nunc carnes: & tamen in prima ætate non manducauit carnes; ideo sic bestia, licet nunc manducet, non manducauit tunc. Sed aliquis dicit in contrarium, quod istud non valet: quia istud non est simile. Primo, quia magis videtur naturale quibusdam animalibus comedere carnes, quam homini, vt leonibus, & huiusmodi; & ideo homo potest immutari paulisper, vt manducet solos fructus, & herbas: bestia autem quibus hoc a natura determinatum est, non immutabitur. Secundo, quia & hoc nunc videmus: homines enim quidã totã vitam sponte sine cibo carni transigunt, sed ferar quibus natura est comedere carnes, nunquam videmus alio cibo vti. Tertio, quia Deus non mutauit vnquam naturam rerum, sed seruauit eam, & tamen animalia secundum naturam distinguuntur in tres modos: quædam sunt, quæ solis carnis vtuntur, quædam solis herbis, & fructibus, quædam vtriusque, vt dicit Aristot. lib. 1. Poli. ergo semper manserunt illis tres modi: & ita ante diluuium in tota prima ætate fuerunt aliqua animalia, quæ solis carnis vtentur. Quarto & principaliter, quia dato, quod homini, & bestiis esset equaliter naturale manducare carnes, poterat homo per mandatum Dei non manducare de illis, quia capax mandati est, sed bestia non sunt capaces mandati Dei: ideo nullo modo contra inclinationem suam facerent: & ita cum essent inclinata ad comedendum carnes, non vescerent nisi carnis.

Dicendum, quod in prima ætate non manducauerunt bestia carnes, neque aliquid animal, sed solis fructibus arborum, & herbis, alijsque rebus vescerantur. Et patet hoc per id, quod habetur supra primo cap. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terrã, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in cibum, & cunctis animantibus terræ, & ita Deus dedit pro bestiis cibum herbas, & fructus arborum: si tamen bestia manducauerint carnes, superuacuo darentur eis in escã herbae, & fructus arborum: ergo non manducauerunt carnes. Aliqui dicunt, quod ex hoc non sequitur, primo quia hoc est præceptum Dei, & non extẽditur, nisi ad capaces præcepti: solus enim præcepti capax est homo, qui intelligit; cetera animalia non intelligunt: ideo non extenditur ad bestias. Secundo, quia etiam si intelligatur de animalibus, extenditur ad illa sola animalia, quæ comedunt herbas, & fructus, aut quantum ad ea, quæ vescuntur vtroque, non autem ad illa, quibus est naturale manducare carnes. Dicendum, quod ex litera illa sufficiens ostenditur, quod animalia non comederint carnes in prima ætate. Primo, quia dicitur, vt sint vobis in escã, & cunctis animantibus terræ: omnia ergo animalia manducauerunt fructus, & herbas in prima ætate, vel aliquo tempore: & possunt induci ad comedendum herbas, quod videtur esse contra naturam ipsorum: ideo & possent non manducare carnes. Nam tota difficultas ad hoc, quod bestia non manducet

Alph. Toft. super Gen.

carnes, videtur esse, quia non possunt manducare herbas, quasi sit contra naturam ipsorum. Concessio ergo semel, quod herbas comedunt, conceditur, quod carnes non comedant, id est sit facile carnes non comedere. Secundo patet, quia dicitur ibi, omnique volucris, id est sint in escã omni volucris, sed multæ sunt volucres, quæ nunquam pascuntur herbis, sicut oēs aues rapaces, vt aquilæ, falcones, griphes, herodij, accipitres, & huiusmodi: illæ autem comedebant in prima ætate herbas, & fructus arborum, cum dictum sit, quod sit in escã omni volucris: ergo non comedebant carnes: & ita esset de omnibus alijs; quia si ista, quorum natura est comedere carnes, poterat comedere herbas, possent idem cetera, quorum natura est eadem natura. Tertio, quia dicitur eodem ca. Et vniuersis, quæ mouentur in terra; in quibus est anima viuens: & ita nullum animal erat, quod tunc non manducaret herbas: & istud tollit calumnias, quas aliqui possent ponere contra præcedentia, cum dicitur, Cunctis animantibus terræ; exponerent, i. cunctis animantibus terræ, quibus natura est manducare herbas, & fructus arborum. Et cum dicitur omni volucris, exponerent de omnibus volucris, quarum natura est hæc comedere: & tunc dicitur, Et vniuersis, quæ mouentur in terra; in quibus est anima viuens, significatur expressè de omnibus animalibus, & nihil generalius potest dici, quã istud, id est vniuersis, in quibus est anima viuens.

Quarto, quia statim subditur, Vt habeant ad vescendum, in quo Deus significauit abundantiam ciborum: & ita pro omnibus animalibus dedit Deus cibos dādo fructus arborum, & herbas: nulla igitur animalia manducauerint alios cibos, quã istos, quos Deus exprimebat, quia alijs non esset hæc sufficientia ciborum. Quinto & multo efficaciter, quia si quis diceret, quod ista erant in cibum illis animalibus, quorum natura est hæc comedere, & non illis quorum natura est comedere carnes, vel non omnibus generaliter, sequeretur inconueniens, scilicet quod Deus pro quibusdam prouideret, & pro alijs non etiam sacra scriptura inconueniens scriberet proponendo pro quibusdam cibos, & non pro alijs: cum equalis sit ratio de omnibus, scilicet quod de omnibus diceretur, vel de omnibus taceretur, est ergo necessarium intelligendum, quod pro omnibus prouideret ibi de cibo; sicut litera significat.

Nunc respondendum ad argumenta in contrarium: & primo ad duo, quæ habentur præcedenti quæst. Ad primum dicitur, quod bestia non est capax præcepti, ita vt illa intelligat, & exequatur, sed datur præceptum de illa homini: & ita apparet ex modo loquendi scripturæ supra primo cap. Nam non dirigitur sermo bestiis de cibo suo, sed hominibus de cibo hominum, & bestiis, cū dicitur, Ecce dedi vobis, &c. & sequitur, vt sint vobis in cibum, & cunctis animantibus terræ. Etiam Deus dicitur dare præceptum animalibus irrationabilibus; quia licet illa non intelligant quid Deus iubet, faciunt tamen quod ille vult, vel iubet: sic patet Matth. 8. & Mar. 4. & Luc. 8. cap. cum dicitur, Tunc surgens imperauit vento, & mari, & facta est tranquillitas magna; & sequitur: porro homines mirati sunt dicentes; qualis est hic? quia & venti, & mare obediunt ei? a fortiori ergo animalia obediunt, quæ capacia sunt alicuius cognitionis, licet sibi a Deo imperatum non intelligant. Ad secundum dicitur, quod non intelligitur de animalibus illis, quæ nunc comedunt solas herbas, vel herbas, & carnes, quod patet ex quinque rationibus positis præcedenti quæst. præceptum illud de omnibus animalibus quæcūque sunt, & non de aliquo modo, vel parte illorum tantum, & satis apparet causa; quia Deus non vellet dare solū alimentum quibusdam animalibus, sed omnibus: scriptura quoque sacra artificiosè loquens, non ostenderet quibusdam animalibus prouidum esse, tacito de alijs.

Q. Est

Quest. 264. Solutio rationum in oppositum. Ad primum.

Ad secundum.

Quest. 265. Solutio ratio num.

Est nunc respondendum ad quatuor argumenta facta supra q. 262. & dicendum, quod animalia non comederunt carnes in prima aetate, sicut neque homines: rationes autem ille ostendunt, quod non sit simile de hominibus, & de animalibus: & tamen quantum ad hoc dicendum, quod fuit simile: neutri enim carnes comederunt, & generaliter nulla res fuit, quae in prima aetate comederet carnes: & hoc verum est, nisi de piscibus, de quibus nescimus an carnes manducaverint: & tamen certum est, quod rationes principales, quae inferunt non comedisse animalia carnes, nihil concludunt de piscibus. Et patet primo, quia una ratio motiva ad hoc, quod animalia non manducarent carnes, erat propter conservationem specierum, & propter statum in arca, de quo infra dicitur: & tamen istud non pertinet ad pisces, scilicet, quia illi non fuerunt in arca, sicut est de ceteris animalibus. Secundo propter cibum datum animalibus: nam dati sunt fructus arborum, & herbae, quae sunt super terram, supra primo capitulo, pisces tamen non possunt manducare fructus arborum, & herbas terrae: quia non manent in terra, sed in aqua: ideo non extenditur illa dispositio ad eos, scilicet, quod non comedant carnes, sed solum herbas, & fructus arborum. Tertio, quia dicitur supra primo capitulo. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem seminem super terram, & universa ligna, quae habent in semetipsis seminem generis sui, ut sint vobis in cibum, & cunctis animalibus terrae, omni que volucris, & universis, quae moventur in terra, in quibus est anima vivens. Ex omnibus his apparet, quod scriptura solum innuat intelligi hoc de animalibus, quae super terram moventur, & tamen pisces non moventur super terram, sed in aquis: ergo ista dispositio non extenditur ad eos. Dicendum igitur, quod de piscibus, an carnes manducaverint, id est an quidam pisces alios comederint, cum & pisces carnes sint, primo ad Corin. 15. & Levit. 11. Nam de alijs animalibus, quae super terram moventur, certum est, quod pisces non comederint, quia extra aquam non moventur, sed in ea. Sed an pisces comederint de carnibus aliorum piscium in prima aetate seculi, dicendum, quod est dubium: & tamen non ita rationabiliter dubitatur, sicut de animalibus: certum est enim quod animalia, quae sunt in terra, non comederunt carnes in prima aetate, ex dictis supra quaest. 263. & nunc illa, id est plura illorum multa carnes comederunt: & facta est ista mutatio propter aliquid, quod pertinet ad dominum, & ad universi habitudinem: in piscibus autem certum est nunc, quod quidam devorant alios, & pascuntur eis, an vero semper sic fuerit non est certum. Nulla autem causa movet convenienter ad dicendum, quod pisces non semper comederint pisces, nisi ut non periret aliqua species existentibus paucis a principio: nam debet dari modus, ut semper conserventur omnes species: istud autem dubium non est pro prima aetate tota: quia nulla causa est, quare in tota prima aetate non comederint pisces alios pisces, & statim post illam ceperint comedere. De animalibus autem, quae in terra sunt, aliqua causa est, quare ita fieret, ut infra tangetur. Et ideo dicendum, quod si volumus, quod pisces non statim comederint de alijs piscibus, esset hoc a principio seculi per aliquod parvum tempus, in quo fieret magna multiplicatio piscium: ita ut postea piscibus comederent alios pisces, non contingeret perire aliquam speciem, sicut & nunc est. Nam pisces devorant alios pisces, manent tamen omnes species, quae nunquam fuerunt. Cum ergo veniret ad tantam multiplicationem, quanta nunc est, possent pisces convenienter cibari de alijs piscibus. Quod autem istud tempus duraverit per totam primam aetatem, in quo tempore par-

Prima causa.

Secunda causa.

Tertia causa.

Determinatur.

ua facta esset multiplicatio, & statim fuerit tanta, ut pisces possent piscibus vesci, nullum colorem habet, ideo dici posset, quod parvo tempore primae aetatis pisces abstinerent a carnibus. Aliter potest dici, quod pisces nunquam abstinerunt ab hoc, sed semper pisces comederunt de piscibus, sicut & nunc, & non facta est mutatio aliqua circa conditionem naturae ipsorum, & non est inconueniens illud, quod periret species aliqua: nam illud est si pisces in qualibet specie a principio essent pauci, & postea procedente tempore multiplicarentur. Nemo tamen compellit nos ad hoc quin possimus ponere pisces creatos fuisse in qualibet specie in tanta multitudine, in quanta nunc sunt: sed nunc licet pisces cibentur de alijs piscibus, non deficit aliqua species propter magnam multitudinem, quae in eis est: ideo neque tunc deficeret: ergo potest poni convenienter, quod semper pisces comederint alios pisces, sicut nunc est. Et licet utroque posito sit sustentabilis, ista vltima videtur rationabilior: quia non debemus aliquam mutationem factam in conditione naturae asserere sine necessitate. In alijs animalibus, quae super terram moventur, aliqua necessitas apparet, ut infra dicitur, sed non in piscibus, ut tatum est: ergo magis videtur dicendum, quod pisces semper comederint de piscibus, sicut nunc faciunt.

Est autem nunc respondendum ad ipsa argumenta facta supra quaest. 262. Ad primum dicendum, quod simile est de hominibus, & animalibus, quae moventur super terram quantum ad hoc, quod neutri comederint carnes in prima aetate: quia rationes, quae movent ad unum movent ad aliud, vel proportionaliter, ut ostenditur infra: cum vero dicitur, quod facilius est homini perducere ad hoc, quod non manducet carnes quam bestijs, concedendum est. Primo, quia magis determinatur secundum naturam quaedam fere ad manducandum carnes, quam homines: quia homines utrunque manducant, scilicet carnes, & fructus arborum: animalia autem quaedam sunt, quae solum carnibus vescuntur: & ideo facile est homini trahi ad abstinentiam a carnibus: quia non abstinet a toto, quod est sibi naturale: si vero fera a carnibus abstinet, videtur a tota sua natura distrahi. Secundo propter rationem, quia possunt suaderi hominibus facere hoc, vel illud, & non bestijs: & tamen dicendum, quod tamen in hominibus, quam in bestijs factum est, & ista similitudo non obstat. Primo, quia licet sit facilius hominem ad hoc moveri, quam fera, tamen eadem est causa tam in hominibus, quam in feris: ideo ille ad cuius providentiam pertinet conservare universum in habitudine bona, faceret de utrisque, quod non comederent carnes, cum ad utroque frequeretur idem inconueniens. Secundo, quia ad id, quod habet potestatem finitam operandi differt quid sit facilius hoc, vel illud: tamen quantum ad Deum, cuius est potestas infinita, non differt, an faciat hoc, quod in se facilius est, an id quod minus facile, cum utrunque respectu ipsius sit equaliter facile, cum nihil ei resistat. Ad secundum dicendum, quod verum est, unde homines, siue propter parvam difficultatem ex parte naturae, siue propter rationem moventem ad aliqd, poterunt assuescere ad nunquam comedendum carnes: in bestijs neutrum est: ideo nunquam assuescunt ad non comedendum carnes: tamen quantum ad Deum, qui est naturae moderator, facile est utrunque facere, si ad providentiam pertinet: & tamen hic ratio providentiae illud exigit, ut ostendat sequenti q. 10. Deus tam in hominibus, quam in bestijs faceret, quod neutri comederent carnes. Ad tertium dicendum, quod Deus nunquam mutavit naturam rerum, quasi rei daret aliam naturam, vel essentiam: quia hoc esset facere, quod res non esset id, quod prius erat: potest tamen Deus facere, quod non conveniat rei semper idem, sed aliud,

Quest. 266. Solutio argumentorum in quaest. 262.

Ad secundum.

Ad tertium.

aliud, & aliud, & hoc dupliciter, uno modo per miraculum, alio modo secundum naturam. De primo, ut est naturale igni cremare quaecunque mixta, & maxime ea, quae sunt fragilia, & in se sunt cremabilia: & tamen aliqui fecerit, quod ignis appositis his rebus non possit illas cremare, sicut est de tribus pueris positus in camino ignis. Dan. 3. quod etiam saepe factum est in martyribus: siue istud fieret, quia Deus suspendit vires ignis, siue quia dedit vim rei cremabili, ut pro tunc non possit cremari: & tamen non dicimus propter hoc mutatum esse naturam ignis, quia semper fuit combustivus, neque etiam fuit mutata natura rei cremabilis, quia tres pueri semper habuerunt naturam illam, secundum quam erant cremabiles. De secundo potest intelligi, quod aliquid conveniat alicui secundum naturam, & facta mutatione in ipso, vel in aliquo exteriori, efficiat alterum ei naturale, ut pro tunc non possit cremari: & tamen non dicimus propter hoc mutatum esse naturam ignis, quia semper fuit combustivus, neque etiam fuit mutata natura rei cremabilis, quia tres pueri semper habuerunt naturam illam, secundum quam erant cremabiles. De secundo potest intelligi, quod aliquid conveniat alicui secundum naturam, & facta mutatione in ipso, vel in aliquo exteriori, efficiat alterum ei naturale, sicut complexio humana non est eadem semper, sed alia & alia, & ita in prima aetate facta mutatione aliqua, siue circa animalia, siue circa nutrimenta, efficeretur homini naturale non comedere carnes, sicut & nunc est naturale comedere carnes, & ita de bestijs, sicut sequitur. Ad quartum dicendum, quod verum est, sed hoc non probat, nisi quod bestiae difficilius possunt trahi ad non comedendum carnes, quam homines, quia homines possunt duci per praecipua, bestiae autem non: & tamen potest Deus facere, quod bestia non intelligentes praecipua, faciat id, quod Deus vult in eis fieri, sicut diximus de mari, & ventis, qui obediunt Christo imperanti, Mat. 8. non quod praecipuum intelligant, sed quod rem sibi impositam faciant, aut potius res volitata ab imperante in eis fiat.

Nunc quaeretur, cum animalia, quae sunt super terram, non comederint carnes in prima aetate mundi, quare factum est hoc per Deum. Dicendum, quod fuit hoc, primo ut aliqui putant ad conservationem specierum, erant enim paucissima animalia a principio in singulis speciebus, & ideo si quaedam animalia vescerentur carnibus aliorum, posset deficere aliqua species, aut potius vix, quod necesse esset illam deficere. Sed dicendum, quod ista ratio non multum urget, praesupponitur enim, quod in qualibet specie erant pauca animalia, & ita quod possent cito deficere, sed ad istud nemo cogit: nam poterant in tanta multitudine produci animalia, in quantitate nunc, licet bestiae vescerentur carnibus, non deficit aliqua species, ergo neque tunc deficeret, sed isti moventur ad hoc ex similitudine productionis humanae, quia a principio fuerunt duo tantum individua in specie humana, & ab eis processerunt reliqua, & si ita esset in alijs speciebus, necesse erat per aliquod tempus abstineri a cibo carnium, quia uno tantum individuo periret tota species, eo quod maneret alterum tantum, & unum individuum non generat, sed duo per commixtionem: sed non fuit sic in animalibus, sicut in hominibus, sed quaelibet species in multis individuis producta est, ut innuitur supra. 1. c. 10. ista ratio non urget. Secundo secundum aliquos fuit propter securitatem hominum. Nam erant homines pauci a principio. Si duo individua, & deinde pauca per successionem manebant autem inter animalia, & si consuetum esset bestijs manducare carnes, incitarentur quoque ad manducandum carnes, & sic homines essent in timore, quia & illos desiderio carnum forte comederent, autem ut tuti essent debuerunt non manducare carnes, quia tunc neque ad homines inclinarentur. Sed dicendum, quod ista quoque ratio non multum urget. Primo, quia non concludit pro tota aetate prima, sed solum pro aliquo tempore in principio primae aetatis quoniam homines pauci erant, & timere poterat bestias: nam postea non manebat ista causa, & tamen in brevis in prima aetate facta fuit magna multiplicatio hominum, cum et Cain primogenitus Adae fecerit civitatem. 4. cap. & tamen civitatem non poterat constituit, nisi ubi

Ad quartum.

Quest. 267. Cur Deus fecit, quod animalia in prima aetate non comederent carnes.

esset nimia multitudo: ideo tunc homines non timerent bestias, & sic inciperent bestiae manducare carnes ante finem primae aetatis: & tamen diximus, quod non manducaverint carnes in tota prima aetate. Secundo non urget ista ratio, quia poterat provideri per aliam modum contra istud inconueniens: nam etiam si homines pauci essent in principio primae aetatis, non timerent bestias: quia Deus poneret timorem eorum super bestias, & ita non auderent invadere eos. Sic enim factum est statim post diluivium, quando erant soli quatuor viri, & quatuor foeminae, unde poterant timere bestias. ideo Deus dans eis securitatem dixit supra 9. cap. Creseite, & multiplicamini, & replere terram: & sit terror, & tremor vester super cuncta animalia terrae, & super omnes volucres, ideo ratio ista parum urget. Tertia ratio, & principalis, atque vera videtur esse propter habitationem in arca. Praeviderat enim Deus diluivium a se mittendum propter peccata hominum, & conservandas species animalium in arca, ubi in loco angusto omnium animalium natura servabatur, quod impossibile erat fieri, nisi pax esset inter animalia, & tamen inter animalia illa, quorum unum est cibus alterius, nunquam est pax, ut inter canem & leporem: ideo ut possent esse pax, debuit sic fieri, quod unum animal non esset cibus alterius: & ita non vescerentur animalia carnibus: & tunc esset causa plana, quod in tota prima aetate non vescerentur carnibus animalia, eo quod diluivium fuit in fine primae aetatis, & usque ad illud saltem non debebant animalia vesci carnibus. Quarta ratio, & etiam principalis fuit propter necessitatem cibi in arca. Nam animalia omnia incluserunt in arca manserunt ibi plusquam per annum, ubi cibus sustentata sunt, & multis cibus indigebant: constat autem quod non comederunt carnes ibi: nam si carnibus vescerentur, oportuisset multa animalia ibi mitti, ut essent cibus aliorum, quod fieri non posset: quia arca non eaperet tot animalia. ideo debuerunt animalia omnino talia esse, ut non manducarent carnes, quia aliam non comederent, cum prius ibi illas vescerentur, & in hoc esset magna difficultas: ut ergo non esset magna difficultas in abstinento a cibo consueto, debuit dari quod animalia prius non vescerentur carnibus: & tunc non esset difficultas aliqua, abstinento a cibus carnium, & in servanda pace in arca. Istud autem est manifestum, quod in arca non manducaverint carnes animalia. Primo ex nutrimentis, quae Deus iussit poni in arca: nam non praecipit poni, nisi herbas, & fructus arborum, & non carnes aliquas in cibum, supra 6. cap. Secundo apparet, & efficacius ex numero animalium. Nam de animalibus immundis iussit poni duo tantum, id est masculum, & foeminam de quaelibet specie, de mundis autem animalibus de quaelibet specie septem, supra 6. & 7. Si autem aliquod animal occideretur ad cibum aliorum, cito periret omnia animalia alicuius speciei: quod non fuit factum, maxime quia omnia illa animalia egressa fuerunt de arca, quae illuc ingressa fuerant: ut colligitur supra 8. cap. Non ergo debuerunt ante diluivium animalia vesci carnibus.

Quaeretur nunc, quomodo animalia potuerunt aliquo tempore abstinerere a cibus carnium, cum isti cibi sint eis naturales. Dicendum, quod poterat hoc fieri dupliciter. uno modo per viam prudentiae: alio modo propter naturalem inclinationem. Primus autem modus in duos dividitur, unus est, quod Deus faceret, quod animalia, quibus est naturale manducare carnes, non invenirent animalia, quae possent occidere, & manducare: secundus modus est, quod Deus ad tempus suspenderet desideria animalium talium, ut non moverentur ad occidendum alia animalia.

Tertia ratio vera videtur.

Quarta ratio.

Quest. 268. Quomodo animalia potuerunt tanto tempore abstinerere a carnibus, cum sint cibus eorum.

Primus
1. Ratio.

De primo modo dicendum, quod satis habet locum in multis. Primo, quia certum est, quod Deus habet providentiam circa omnia animalia quantum ad mortem, & vitam, quia non occiditur aliquod nisi Deo volente, & iubente: sic ut patet Matth. 10. cap. Nonne duo passeret assere videntur, & vnus ex illis non cadet in terram sine patre vestro: ergo a fortiori ad conseruandum speciem habebit providentiam, vt pereuntibus indiuiduis non pereant species, que sine illis esse non possunt. Secundo, quia saepe nunc in aliquibus speciebus animalium fit magna strages, siue occidentibus ea hominibus, siue alijs animalibus, siue morbo, aut peste, & alijs incōmodis, quibus facile est deleri aliquam speciem, & tamē nunquam deletur: ideo oportet poni Deum providere circa hoc, quia alijs facile erat perire, & perirent de facto aliquae species, quae tamē nunquam perierunt: ita ergo posset per providentiam suam seruari animalia, quae sunt cibus aliorum, ne incidere in illa ad hoc, quod posset ea deuorare: sicut Deus seruat hominem ne incidat in manus inimici sui quarentis animam eius.

Secundus
modus.

De secundo satis est notum in multis: quia saepe Deus tollit feritatem bestiarum, aut mansuetas eas reddit impediendo, vt non nocent: sicut fuit de Daniele, quando missus est in lacum leonum: nam non nocuerunt ei leones. Daniel. 6. & 14. Et hoc fuit, quia Deus tenuit leones contra inclinationem suam, vt non aperirent ora sua, neque inuaderent Danielem. Sic dicitur Daniel. 6. cap. Dominus misit angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi. Et non erat hoc velut mutata esset natura leonum, quasi iam non cuperent carnes, sed quia Deus tenebat eos contra conditionem suam. Quod ex duobus ibi apparet: primo, quia dicitur quod Deus misit angelum, qui conclusit ora leonum: & tamen si non haberent desiderium manducandi carnes, non oporteret claudere ora ipsorum ad hoc, quod non deuorarent Danielem. Secundo, quia Daniel. cap. 6. dicitur, quod educto Daniele de lacu leonum missi sunt illuc, qui eum accusauerant, & in momento deuorati sunt a leonibus antequam peruenirent ad pavementum lacus, & comminuerunt leones ossa ipsorum, in quo signatur magna famēs, & desiderium manducandi carnes: & sic natura eorum non fuerit mutata, sed Deus continuerat illos, ne posset agere iuxta desideria sua.

Prima causa.

Quod dicitur quod Deus misit angelum, qui conclusit ora leonum: & tamen si non haberent desiderium manducandi carnes, non oporteret claudere ora ipsorum ad hoc, quod non deuorarent Danielem. Secundo, quia Daniel. cap. 6. dicitur, quod educto Daniele de lacu leonum missi sunt illuc, qui eum accusauerant, & in momento deuorati sunt a leonibus antequam peruenirent ad pavementum lacus, & comminuerunt leones ossa ipsorum, in quo signatur magna famēs, & desiderium manducandi carnes: & sic natura eorum non fuerit mutata, sed Deus continuerat illos, ne posset agere iuxta desideria sua.

Quaest. 269
Opinio-
nes praec-
edentes rej-
ciuntur.

Dicendum, quod licet quilibet istorum modorum est satis possibilis: tamē in praesenti non est conueniens, sed potius alius modus principalis tactus praecedenti quaest. De primo patet, quia si esset vnum animal, aut pauca, istud quod seruati deberet per providentiam, ne deuoraretur, esset verisimile: erant tamen valde multa, scilicet omnia animalia, quae sunt cibus aliorum, ergo non est hoc concedendum. Secundo quantum ad id: quia si animal, a quo cauere deberent animalia, quae deuorantur, esset vnum, aut pauca, etiam si illa, quae cauere deberent ab eo, essent tot quot nunc sunt, posset poni facilius, & verisimiliter quod posset abstinere: & tamen nunc animalia, quae comedunt carnes sunt valde multa. Quod autem omnia, quae deuorantur ab illis posset abstinere ab omnibus illis, esset magna difficultas in re ipsa, & non esset in se credibile, licet Deus illud posset facere. Tertio, quia iste modus adhuc haberet aliquam verisimilitudinem si paucio tempore duraret, quia aliquis potest cayeri ab alio paucio tempore: sed quod in multo tempore nunquam occurat vna res alteri cum non longe sit, non est verisimile: ita fuit de animalibus, quia in tota prima aetate nunquam comederunt carnes, & fuit illud tempus quasi mille, & septingentorum annorum, vt colligitur supra 5. cap. In tanto autem tempore, quod

3. Ratio.

vnium animal comedens carnes nunquam inueniret aliquod de illis, quae sunt cibus eius, non est verisimile. Quarto, quia hoc non poterat, saltem in arca sustentari, quia ibi erant animalia simul, & videret animal comedens carnes illud animal, quod est cibus eius, & statim in illud incidere, & deuoraret: & ideo saltem iste modus non haberet locum. Secundo quoque modus non habet locum in praesenti, primo propter longitudo temporis: nam ad paucos dies, id est ad vnum, vel duos dies, aut paucos, sicut fuit de leonibus, inter quos positus fuit Daniel: nam per vnam noctem stetit prima vice illis inter eos. Daniel. 6. cap. In secunda vice stetit illis sex diebus. Daniel. 14. & tamen quod in tota aetate contineret Deus animalia carnifaga, ne carnibus vescerentur non erat verisimile. Secundo, quia per istum modum Deus suspendit naturales operationes rerum impediendo, aut cohibendo eas, non tamen naturam mutando: sicut quando pueri tres fuerunt in camino ignis, non fuit factus ignis frigidus, aut humidus, sed impeditus fuit, ne secundum suam caliditatem vreret: & leones, inter quos Daniel fuit, non perdidit desiderium manducandi carnes, sed clausa sunt ora leonum licet grauē famem paterentur, vt dictum est praecedenti quaest. Et tamen in animalibus in prima aetate non factum est sic: quia potius videtur mutata natura illorum: nam non solum non manducabant carnes, sed manducabant herbas, vt supra ostensum fuit, & sicut erat in arca: ergo non fuit ibi iste modus, & ista ratio multum viget. Tertio, quia si quis voluerit dicere, quod solum continebatur contra inclinationem suam, & nunquam transibant in aliam conditionem naturae, dabitur, quod animalia carnifaga in tota prima aetate nihil omnino comederint, quod non est credibile. Etiam est falsum, quia Deus iussit pro illis poni cibos in arca, supra 6. cap. Quarto, quia est multum in conueniens: nam quod aliquod animal per aliquod tempus contineatur contra conditionem suam non est negandum, & tamen dato hoc, omnia animalia, quae fuerunt in tota prima aetate diceremus, quod semper contra naturam vixerunt, quod non est recipiendum, sed absurdum.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

4. Ratio.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

Quaest. 270.
Animalia
sine car-
ne carnes
post dilu-
um non
manduca-
bāt sic na-
tura dicitur.

Quomodo
potest
fieri natu-
rale ad id,
quod nunc
non est na-
turale.

Quaest. 271
Quis duo-
rum praer-
atorum
modorum

1. Ratio.

varias animalium: mutatis ipsis animalibus: & tamen conueniebant illi cibi animalibus pro tota vita in singulis aetatibus: ergo non fiebat ex mutatione aliqua animalium. Secundo, quia hoc non potest asseri, nā productis animalibus statim ceperunt herbae esse cibi naturales eorum: & ad hos inclinata sunt, neque alios cibos comederunt: ideo non potest dici, quod ex mutatione animalium factum est. Et si aliquis dicat, quod non fuit mutatio animalium, id est quod aliquando prius fuissent huius naturae, cuius nunc sunt: vel aliquid alterius: & postea mutarentur ad naturale desiderium manducandi herbas, sed quod in hac conditione naturali producta sint, & postea transierunt ad hanc, quam habent nunc: & ideo dicantur tunc magis mutata: dicitur quod non fiat, quia si competeret animali ex se manducare herbas secundum qualitatem, quae est in ipso, & postea efficeretur habens qualitatem, secundum quam competere ei manducare carnes non mutata qualitate ciborum in seipsis, videretur tanta ista mutatio, quanta non potest esse intra eandem speciem, ideo non est sic concedendum. Nam mutatio ciborum secundum aetatem non est tanta: quia animal, cui competit comedere carnes nunc secundum naturam, in nulla aetate competit ei manducare herbas, & cui in aliqua aetate competit secundum naturam manducare herbas, nunquam conuenit manducare carnes. Quod verò competeret ex diuersitate facta in natura ipsorum ciborum est conueniens: eo quod tunc herbae, & fructus arborum erant tanti vigoris, & tam boni saporis, & tanti nutrimenti, sicut nunc sunt carnes: & ideo sicut nunc est naturale animalibus carnifagis manducare carnes, ita esset tunc naturale manducare herbas, quae essent equalis nutrimenti, & saporis. Istud autem poterat provenire ex duobus, ex miraculo, & ex conditione naturae. De primo patet, sicut de manna: erat enim vnus, & idem cibus, qui secundum naturam suam fortiebatur determinatā vim nutriendi, & determinatum saporem, & tamē ex voluntate Dei accipiebat pro bonis naturam cuiuscunque saporis: Sapient. 16. c. Pro quibus angelorum esca nutriuiti populum tuum, & paratum panem de caelo praestitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem: substantiā enim tuam, & dulcedinē tuam, quam in filios habes ostendebas: & de seruis vnus cuiusque voluntati ad id, quod quisque volebat, conuertebatur: ita & nunc poterat esse, quod omnes cibi herbarum, & fructuum conuertentur in saporem carniū, & in vim nutriendi talem, qualem habent carnes: ideo fieret naturales cibi pro animalibus. Secundo potest dici, quod hoc accideret naturaliter, quod cibi tunc ex sua natura essent tantae virtutis ad nutriendum, & conseruandum animalia quantae virtutis sunt nunc carnes, & essent tam grati saporis, vt carnes, & ideo non mutata conditione naturali animalium appeteret tunc herbas, & gauderet in illis, sicut nunc in carnibus. Istud est verisimile, primo ex eo quod nos videmus: nam in quibusdam regionibus cibi sunt magis nutritiui, quā in alijs, plus roboris conferentes, quam alibi, & salubriores, & experimur, quod fructibus quorundam regionum adiuuantur tantum homines ad bonam firmitatem corporis, quantum carnibus aliarum regionum: a fortiori autem pro tanta mutatione temporum poterant esse tunc in prima aetate herbae magis ad robur conferentes, quā nunc. Secundo, & principalis istud fiebat ex integritate naturae: quia natura constituta manebat tunc in viribus suis, & omnia terrae nascentia erant magis efficaciac in nutriendo, & apparet hoc per homines, quos in prima aetate constat nunquam comeditisse carnes: viuebant tamen de-

Dux fuerit
causa,
quare non
comede-
runt tunc
carnes.
Prima cau-
sa.

Secunda
causa.

1. Ratio.

2. Ratio.

Alph. Toft. super Gen.

lectabiliter, & non erat eis pena abstinere a carnibus, & viuebant saniores, agentes vitam diuturnam, quasi ad mille annos. Idem ergo praestarent herbae, & fructus arborum quantum ad animalia, quod darent vitam diuturniorem, & abundantius nutrent. Nam nunc homines vescentes carnibus non viuunt tam diuturne quantum viuebant tunc homines vescentes herbis: ergo praestabant tunc melius nutrimentum herbae, quā nunc carnes, & hoc ablatum est per diluuium, in quo virtus terrae perijt, & terrae nascentia non fuerunt postea tanta, neque talis virtutis: sed vnaqueque res ad id inclinatur, quod sibi conueniens est: est autem conueniens rei, quod confert ei ad esse, & conseruat in illo: ergo cum tunc herbae magis ad vitam facerent, quā nunc carnes: magis inclinarentur animalia tunc ad herbas, quā nunc ad carnes, & sicut de salubritate, & vi nutritiua dicimus, est consequenter afferendum de sapore, quia sapor cuius sit de secundis qualitatibus consequentibus modum mixtionis variabiliter in rebus secundum alias qualitates praecedentes: & quia constat aliarum qualitatum fuisse terrae nascentia in prima aetate, quā nunc, sequitur quod etiam essent alterius saporis, propter quod planum est, quod animalia, quae nunc carnes comedunt, inclinarentur ad comedendum herbas, & fructus tunc, & non ad manducandum carnes.

Ista causa est vera potius quā praecedens: quia non est satis conueniens, quod per miraculum ponamus bestias in tota prima aetate vixisse, neque est omnino simile, quod dicitur: De manna ad herbas.

Primo, quia illud fiebat in hominibus, scilicet Iudaeis, & non in bestijs eorum: miracula autem, quae supra cursum naturae sunt consueuit Deus facere circa homines, qui intelligerent, quod sint talia miracula, & a virtute Dei, & ad beneficiendum eis, & ideo posset laudare ipsum: circa bestias autem, quae hoc non capiunt, non consueuit Deus facere miracula propter ipsas.

Secundo, quia etiam Deus in manna non praestabat suauitatem saporis omnibus, vt mutaretur ad id, quod quisque vellet: sed solum hoc fiebat in bonis, & iustis, qui vocantur filij Dei; in malis autem non fiebat sic, sed retinebat saporem naturalem: erat autem sapor naturalis mannae consequens ex sua mixtione, sicut panis oleati, id est pisti cum oleo, vt patet Numeri 11. & propter saporem olei fiebat ex assuetudine quibusdam non gustabilis, sed nauseabundus dicentes: Nauseat anima nostra super cibum isto leuissimum: Numer. 11. Et magis cupiebant comedere porcos, ceptas, cucumeres, & alia, quā manna, Numer. 11. Bestiae autem non possunt vocari bonae, & iustae, ideo non fieret in eis aliquid supra naturam, sed maneret res secundum statum naturalis saporis.

Tertio, quia quando Deus facit miraculum in fauorem aliquorum, non facit illud generaliter in fauorem omnium, quia tunc videretur potius naturale esse: & sic quando dedit manna de caelo, soli genti Iudeorum hoc dedit, alijs autem non: sed potius hostibus eorum dabat varia tormenta. Sapient. 16. Sed nunc quod factum est circa bestias, fuit factum generaliter circa omnes bestias carnifagas, quod herbae, & fructus arborum efficerentur eis sicut carnes, ergo non erat per miraculum, sed potius naturale.

Quarto, quia quae secundum miraculum fiunt, non diu durant: nam naturalia facta sunt ad manendum: miracula autem fiunt ad aliquas causas speciales, quae pauco tempore durant: & tamen durauit hoc, quod dicimus de bestijs, per totā primam aetate, scilicet quasi per mille septingentos annos: ergo non fuit miraculum, sed aliquid naturaliter se habens. Neque obstat si dicas de manna, quod

Quaest. 272.
Approba-
tio causa
est.

Primo.

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Q 4 quod

quod duravit longo tempore, nam non duravit nisi quadraginta annis, & ex causa necessaria, quia toto illo tempore mansit populus Israel in deserto, ubi non poterat feminari quicquam, neque colligi. Nume. 20. Iere. 2. In tota autem prima aetate non erat talis necessitas: quia poterat animalia carnifraga manducare de carnibus, sicut nunc manducant, ideo non faceret Deus quod per miraculum herbae haberent saporem, & vigorem carni in nutriendo. Quinto, quia non est simile de manna: nam manna non erat aliquid natum de terra sicut herbae, & fructus arborum, sed erat aliquid confectum ab angelis, & ideo vocatur panis angelorum. Psal. 77. & Sapien. 16. Ideo facilius erat credi de illo, quod aliquid miraculose ibi fieret, quam in herbis, & fructibus arborum, quae nascuntur de terra, & contrahebant determinatam virtutem in sua origine: & ideo iste modus tenendus est. Quod herbae, & arbores talem virtutem tunc habebant, ut essent naturalis cibus animalium, quae nunc sunt carnifraga, sicut est eis nunc naturale manducare carnes. Etiam dicendum, quod si mansissent terrae renascentia in illo statu, in quo tunc erant, forte usque nunc animalia non manducarent carnes: quia sicut tunc naturale erat eis manducare herbas, & non carnes: quia talem naturam habebant: ut ostensum est: ita manente eadem vi herbarum, & arborum esset semper naturale animalibus vesci illis: sed hoc totum mutatum est per diluuium, in quo fuit corrupta terra, & caperunt omnia terrae renascentia esse minoris virtutis, & deterioris saporis: & ideo non sufficientibus tunc herbis, & fructibus arborum ad sustentationem quorundam animalium, ceperunt carnes esse eis naturalis cibus.

Quaest. 273. Quando homines ceperunt manducare carnes.

Cum dictum sit, quod homines, & animalia non comederunt carnes in prima aetate, & comedunt nunc, est dubium quando ceperunt homines manducare carnes. Dicendum, quod homines ceperunt manducare carnes in secunda aetate seculi, & patet, quia illa fuit totum tempus, quod est post diluuium, usque ad natiuitatem Abraham, & tamen in hoc tempore ceperunt homines manducare carnes; nam homines cum prius non manducarent carnes, tunc ceperunt manducare, quando eis data est licentia manducandi: & tamen data est in secunda aetate viuentis Noe: cum ei, & filiis suis data fuerit supra 9. cap. ergo in secunda aetate ceperunt homines manducare carnes. Nam dicitur: Benedixit dominus Noe, & filiis eius: & sequitur: Omnes pisces maris manus vestrae traditi sunt: & omne, quod mouetur, & viuunt erit vobis in cibum: quasi olea virgetia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedatis. Sed aliquis posset dicere, quod non colligitur ex hoc, quod ista concessio fuit facta in secunda aetate, sed in tertia. Nam secunda aetas durauit a diluuiio solum usque ad natiuitatem Abraham, & vt computant omnes doctores, & istud est tempus annorum ducentorum nonaginta duorum, vt colligitur supra 9. cap. & tamen Noe maiori tempore vixit: nam post diluuium vixit annis trecentis, & quinquaginta supra 9. cap. Filij autem sui vixerunt longe maiori tempore: quia Sem vixit post diluuium quingentis, & duobus annis, vt patet supra 11. ca. De alijs autem duobus filijs Noe Cham, & Iaphet, non inuenitur terminus vitae, sed est simile credendum, vt de Sem: & ita in tertia aetate omnes isti viuerent; vnde poterat tunc eis dari licentia comedendi carnes. Dicendum, quod verum est, quod in tertia aetate viuebant, & tamen non fuit eis data licentia in tertia aetate, sed in secunda: & patet hoc primo, quia ista licentia, & praecipuum simul data sunt Noe, & filiis eius tanquam principibus totius humani generis, & quibus omnes homines obediunt, quia alijs frustra erat eis dari cum pro toto hu-

Obiectio.

Responsio.

mano genere daretur, & tamen in tertia aetate viuentis Noe, & filijs eius non obediebant eis alij homines: quia erant tunc bella magna, & strages, & occisiones hominum, qui omnes erant filij Noe: & certum est, quod ipse doleret inter filios suos talia agi, & prohiberet si posset: & tamen efficaciter non potuit impedire, sed fiebant eo viuentis, ergo non obedirent omnes homines tunc Noe, & filijs suis, ergo in secunda aetate data fuit ista licentia: tunc quando posset Noe iubere alijs hominibus, & ipsi obedirent ei.

Sed tunc quaeritur, in qua parte secundae aetatis fuit data ista licentia. Dicendum, quod non fuit circa finem secundae aetatis, quia tunc fieri debuit, quando alij homines obedirent Noe, & filijs suis: & tamen tunc non obedirent, patet hoc primo, quia ante finem secundae aetatis erant iam orta tria regna diuersa in orbe, Assyriorum, Aegyptiorum, Sicioniorum, quae non obediebant nisi regibus suis: & sic nullum praecipuum posset esse commune illis, cui omnia illa regna starent: regnum enim Assyriorum ortum est ante finem secundae aetatis annis centum & septem: nam primus rex Assyriorum, vt dicit Eusebius, lib. Croniconum, fuit Bellus annis sexaginta quinque; secundus Ninus filius eius annis quinquaginta duobus, cuius anno quadagesimo tertio regni natus est Abraham, in cuius natiuitate cepit tertia aetas: & ita centum, & septem anni de secunda aetate restabant, quando cepit regnum Assyriorum. De regno Sicioniorum transferant anni septuaginta & tres, quando cepit aetas tertia; nam primus rex Sicioniorum fuit Egialeus, qui regnauit annis quinquaginta duobus; secundus fuit Europs, cuius regni anno vigesimo primo natus est Abraham: vt dicit Eusebius, lib. Croniconum: & ita isti septuaginta tres anni restabant de secunda aetate, quando cepit regnum Sicioniorum. De regno autem Aegyptiorum transferant quindecim dynastias: nam in anno primo vitae Abraham caput dynastia decimafixa, quae vocatur Thebeorum, vt dicit idem Eusebius: sed quot annos contineret illa dynastia, non constat: & sic patet, quod ista tria regna diuersa ceperunt in secunda aetate circa finem eius; ideo tunc non poterant dari praecipuum, & licentia Noe, & filijs eius, ita quod ab omnibus reciperentur. Secundo patet, quia in fine secundae aetatis erant magna bella, & ceddes per totam Asiam, & non poterat Noe prouidere, licet doleret: quia omnes, qui moriebantur erant filij eius, ergo non obediebant ei tunc alij homines. Patet hoc, quia rex Ninus primus rex Assyriorum regnauit quinquaginta duobus annis, & de illis primi quadraginta duo fuerunt de secunda aetate: quia fuerunt ante natiuitatem Abraham, vt dicit Eusebius, & tamen in toto illo tempore egit bella crudelissima per totam Asiam. Nam quamdiu fuit rex, bella exercuit, & Asiam sibi subiecit affligendo gentes varijs cladibus, vt dicit Iustinus in epithomate Trogi Pompei, libro primo, & Paulus Orosius, libro primo de Orbesta mundi, & Augusti, libro quarto de ciuitate Dei, & libro decimo septimo, & Isidorus lib. decimo octauo. Etymo. cap. primo.

Quaest. 274. In qua parte secundae aetatis fuit data ista licentia.

1. Ratio.

Quaest. 275. Praecipuum de carnibus comedendis ante medium secundae aetatis.

Dicendum etiam quod fuit datum praecipuum, & concessio de carnibus comedendis ante medium secundae aetatis; nam fuit datum ante diuisionem linguarum, sed diuisio ista fuit ante medium secundae aetatis, ergo ante medium eius fuit data ista concessio. Primum patet, quia post diuisionem linguarum non obedirent homines Noe, & filijs eius: primo, quia statim ceperunt regna: nam in edificatione turris Babylonis facta est diuisio linguarum, supra vndecimo, & tunc Nembrot gigas, vt asseritur inducere homines ad aedificandum, & sub eo fiebat ista aedificatio, & ipse

& ipse praesse volebat omnibus hominibus: & sicut ipse tunc faciebat, ita alij capere facere in ipsa diuisione linguarum, & ita non fuit ultra locus vnitatis hominum ad obediendum Noe, & filijs eius. Secundo, quia post diuisionem linguarum statim homines dispersi sunt per omnes partes orbis, supra 11. cap. Et tamen non poterat peruenire aliquod vnum praecipuum ad omnes homines diffusos per totum, sed cum collecti essent, ergo fuit datum ante diuisionem linguarum, quando omnes homines erant populus vnus, supra 11. cap. Tertio patet, quia post diuisionem linguarum homines non se intellexerunt adinuicem, & ista fuit causa dispersionis eorum, supra 11. cap. sed ad eos, qui non communicant verbo, non poterat peruenire idem commune mandatum, ergo non daretur post diuisionem linguarum, sed prius. Erat secundum, quod fuit diuisio linguarum ante medium secundae aetatis: & patet hoc, quia secunda aetas durauit annis ducentis nonaginta duobus, vt patet supra 11. diuisio tamen linguarum fuit quasi centum annis post diluuium: ideo erat ante medium secundae aetatis. Illud patet, quia facta est ista diuisio circa natiuitatem Phaleg filij Heber. nam dicitur supra 11. cap. quod vocatus est Phaleg, id est diuisio, quia in diebus eius diuisa est terra, & ista diuisio intelligitur de diuisione linguarum: & tamen a diluuiio usque ad natiuitatem Phaleg, sunt anni centum, & vnus: nam Sem filius Noe duobus annis post diluuium genuit Arphaxat, qui cum esset triginta quinque annorum genuit Sale: Sale cum esset annorum triginta genuit Heber, Heber autem annorum triginta quatuor genuit Phaleg, qui sunt anni centum & vnus, supra 11. cap. Ergo diuisio linguarum fuit ante medium secundae aetatis: & ita praecipuum, & licentia de comedendo carnes data sunt ante medium secundae aetatis.

Quaest. 276. Licentia comedendi carnes fuit data circa principium secundae aetatis.

Dicendum ergo quod ista licentia fuit data hominibus circa principium secundae aetatis, primo patet quia ista licentia fuit data hominibus propter deteriorationem terrae renascentium, quae non sufficiebant ad bonam sustentationem hominum: nam diluuium deteriorauit omnia: vt ostensum fuit: & ideo statim diminuta fuit vita: quia nullus post diluuium tam diu vixit, quamdiu viuebant homines ante diluuium: ergo vt obuiaretur isti deteriorationi factae in terreniscentibus, debuit statim post diluuium, vel non multo post dari licentia hominibus ad manducandum carnes, alioquin collaberetur in breui humana vita. Secundo patet, quia supra 9. cap. dicitur: Benedixit Deus Noe, & filijs eius, & ibi sequitur licentia comedendi carnes: & ita fuit illa data Noe, & filijs eius, in quo significatur, quod non erant tunc alij, quibus dari posset: & tamen hoc non poterat esse nisi in principio secundae aetatis, quia postea in progressu essent multi homines, ergo fuit a principio. Tertio patet, quia dicitur ibi, quod Deus benedixit eis, & dedit istam licentiam manducandi carnes: sed certum est, quod benedictio esset in principio secundae aetatis, quia ad consolandum homines, cum benedictio ista data sit in voce dicente Deo, Crescite, & multiplicamini, fieret in principio. Nam procedente aetate illa facta aliqua multiplicatio hominum superuacuum erat dici hominibus, Crescite & multiplicamini. Quarto quia data licentia comedendi carnes sequitur: Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis: quicumque effunderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius; In quo vetuit homicidium simul cum licentia data de carnibus comedendis, & tamen certum est, quod homicidium vetaret Deus statim in

principio secundae aetatis, quia opus erat: ergo & licentia data de comedendo carnes, quae simul data est, fuit data in principio, vel quasi, secundae aetatis. Quinto patet, quia statim post licentiam datam de comedendo carnes, supra 9. cap. dicitur, Vos autem crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & subijcite eam: & tamen certum est, quod hoc in principio secundae aetatis fieret, quia quando ista dicebantur, dum ingressus fuerat homo super terram: ergo a principio illius fuit datum istud mandatum, & licentia.

Quaest. 277.

Sed aliquis dicet, quod non possit stare in principio secundae aetatis, quod data fuerit ista licentia, nam si statim daretur, deficeret aliqua species manducantibus hominibus, quia de animalibus mundis, id est comestibilibus ingressa sunt in arcam de qualibet specie septem in diuisa, id est quatuor masculi, & tres femellae, & in egressu fecit Noe holocaustum de omnibus ijs animalibus mundis, & ita de qualibet specie occideret saltem vnum animal, & manerent sex tantum. Si vero de ijs inciperent comedere homines statim post diluuium, in breui deficeret aliqua species propter paucitatem indiuiduorum; sed ad hoc Deus attendebat, vt omnia conseruarentur, ideo non daret licentiam comedendi carnes in principio secundae aetatis. Dicendum, verum esse, quod homines non comederunt carnes statim post exitum de arca, quia si hoc fuisset, & continuassent istum cibum, in breui necesse erat perire aliquam speciem, & non daretur modus, quo possit tolli hoc inconueniens, & ideo dupliciter possumus respondere: vno modo, quod licentia non fuit data statim post exitum de arca, sed aliquanto tempore post; Secundo modo quod fuerit data in ipso exitu de arca. Si teneamus primum, erit res plana; nam si in primo anno exitus de arca manducarent homines de animalibus, antequam fieret multiplicatio, aliqua periret animalia ipsa, vel aliqua species de illis, quod erat inconueniens: si vero expectarent per quinque, vel sex annos, fieret multiplicatio magna in qualibet specie, cum Deus ad hoc adiuuaret dando magnam vim multiplicandi in ipso primordio aetatis, sicut iudaeis in Aegypto dedit magnam vim multiplicandi per propagationem, ita vt non viderentur generare, sicut animalia, sed germinare, sicut arbores, Exodi primo cap. Et postea possent homines manducare de carnibus animalium, quia non esset timor de aliqua specie, quod cessaret, quia tanta multiplicatio tunc facta esset, quod non periret aliqua species, sicut neque perit nunc per occisionem quotidianam animalium: & ita possemus dicere, quod ista licentia data fuit hominibus quinque, vel sex annis post exitum de arca, & erat tunc multiplicatio magna facta, ita vt statim potuerunt comedere, & comederint sine periculo aliquo specierum de carnibus animalium. Si teneamus alium modum, dicemus quod Deus dedit licentiam hominibus comedendi carnes in ipso principio secundae aetatis statim post exitum de arca, & tamen innueret eis, quod non statim comesturi essent de illis: sed postea, quando facta esset multiplicatio, ita vt non perirent animalia. Vel potest dici, quod dedit eis absolute licentiam comedendi carnes, siue statim vellent comedere, siue postea: ipsi tamen, quia prudentes erant, nolent comedere statim, quia si comederent defineret esse aliqua species: ideo expectarent quousque scirent, quod sine periculo specierum animalium comedere possent; nam etiam si non attenderent ad id quod pertinebat ad vniuersum, scilicet, vt nulla species deficeret, adhuc propter se ipsos illud faceret, sicut pater familias, qui parco victu contentus est, ne facultates suas in breui exhaustar. Nam animalia omnia ad ipsos pertinebant,

Obiectio. Licentia comedendi carnes statim post diluuium concessa fuit.

Responsio duplex.

Determinatio temporis datae licentiae.

bant, ideo vt pro semper haberet, abstineret a principio, quousque animalia multiplicarentur, vel parum a principio manducarent. Sed quid istorum magis videatur, dicendum quod vtrumque est multum rationale, & tamen litera magis videtur conuenire, quod statim in exitu de arca data sit licentia manducandi carnes, & tamen homines secundum prudentiam, vel non vsi fuerint statim ista concessione, vel parcitatem tenuerint.

Quaest. 178. Quando carnes comedere ceperunt animalia.

Cum dictum sit, quod non solum homines sed bestiae etiam in prima aetate non manducaverint carnes, nunc autem eas gustent, est dubium quando inceperunt comedere carnes. Dicendum quod in secunda aetate ceperunt manducare carnes, & semper postea tenuerunt illum modum, & tenent: non enim potest dici, quod post secundam aetatem inceperint in tertia, vel quarta, quia non fuit facta aliqua mutatio in statu rerum naturalium in aliqua aetate post: & tamen quod animalia quae non comedebant carnes inciperent comedere carnes, erat mutatio in rebus naturalibus; ideo non fieret hoc in aliqua de alijs aetatibus, sed fieret in secunda aetate; nam in illa fuit facta mutatio rerum naturalium per diluuium, quod terram dissipauit deteriorando eam, & minuendo virtutem eius. Et erat hoc conueniens, quia in prima aetate erant fructus arborum, & herbae tanti vigoris ad nutriendum, & maioris, quam nunc carnes: & forte, tam boni, aut melioris saporis. Et ideo quamdiu sic manebat, erat naturale animalibus carnifagis manducare herbas, sicut est nunc naturale manducare carnes. Post diluuium fuit facta deterioratio terrae nascentibus ex causa dicta, unde non praestarent iam alimentum conueniens animalibus herbae, sicut prius: ideo transierunt ad carnes naturaliter mutata inclinatione ad illud quod incipiebat esse conueniens, & naturale; sicut nunc alij cibi sunt, quos homines in infantia appetunt; alij, quos in iuuentute; alij, quos in senectute: & in omnibus est naturalis inclinatio, & non est per aliquam nouam mutationem factam a Deo in homine, sed per ipsam naturalem transmutationem incipit aliud, & aliud esse conueniens. Et ita animalia carnifaga cum desinerent in secunda aetate esse naturales & conuenientes cibi eis herbae, & fructus arborum, ceperunt manducare carnes, quae pariter ceperunt eis esse naturales.

Quaest. 179. Animalia in qua parte secundae aetatis ceperunt comedere carnes.

Sed dicitur in qua parte secundae aetatis ceperunt comedere carnes animalia? Dicendum quod non fuit in principio, nam cum essent pauca animalia, si statim inciperent comedere carnes in breui desineret esse aliqua species, & hoc maxime in animalibus immundis, id est non comestibilibus, sicut sunt equus, asinus, & mulus. quia in his solum fuerunt in arca de qualibet specie duo in diuidua, scilicet masculus, & femina: & tamen ista animalia immunda sunt cibus aliorum animalium, sicut Gryphes naturaliter infestant equum, & deuorant ipsum: si autem a principio Gryphes cepisset manducare carnes, deuorasset equum, siue masculum, siue feminam: & cum esset vnus tantum masculus, & vnica femella, quemcunque ipsorum occideret, cessaret species, quia alterum solitarium non posset gignere. Similiter si leo deuoraret asinum, qui est de immundis animalibus, periret species cum essent duo tantum in diuidua. Dicendum ergo quod non a principio secundae aetatis ceperunt animalia manducare carnes, sed post aliquantum tempus, quando eius species animalium essent multiplicatae, ita vt occidendo de eis non cessaret species, sicut & nunc quando homines cedunt animalia, & ab inuicem ipsa occiduntur; & tamen non cessat aliqua species, & forte hoc esset tempus quindecim, vel viginti annorum, aut pauciorum. nam in tanto tempore fieret magna

multiplicatio. Sed interim animalia carnifaga abstinerent a carnibus, quia non essent carnes eis in desiderio, tum propter non consueta fuisse haecenus ad cibum carniuum, tum quia nondum subito apparuit totum detrimentum terrae in terrae nascentibus, & ita neque in corporibus eorum tanta mutatio fiebat, vt necessariae essent eis carnes: est enim simile de vita hominum, & aliorum animalium. Homines enim, qui ante diluuium nati sunt, & seruari in arca, postea vixerunt longiorem vitam quam illi, qui nati fuerunt ab eis post diluuium; nam Noe ante diluuium vixerat annis sexcentis, supra 6. cap. Et post diluuium vixit annis trecentis, & quinquaginta, supra 9. cap. Ita igitur de animalibus fuit, quod illa, quae genita ante diluuium seruata fuerunt in arca, diutius vixerunt quam ea, quae post diluuium nata sunt; & adhuc fuit in eis ordo, quia immediate nata fuerunt diuturnioris vitae, quam alia sequentia, sicut patet de omnibus, quia secundum ordinem descendendum in secunda aetate minuebatur in eis terminus vitae, vt patet supra 9. cap. Ita ergo & in animalibus: & ob hoc cum statim post diluuium non appareret tam aperte detrimentum in terrae nascentibus, sicut postea apparuit, non fuit tam necessarium animalibus carnifagis statim post diluuium manducare carnes, sicut postea; & ideo neque essent eis in desiderio, unde per aliquantum tempus potuerunt abstinere animalia carnifaga ab esu carniuum, quousque multiplicatio fieret in qualibet specie, & tunc sine periculo alicuius speciei poterant animalia carnifaga manducare de alijs.

Sed quaeritur quomodo bestiis non fuit facta concessio de cibo carniui post diluuium; homines enim ante diluuium non comedebant carnes, & ad hoc quod postea illas comederent facta fuit illis concessio, supra 9. cap. Sed bestiae etiam ante diluuium non uelcebantur carnibus, & non inuenitur concessio eis facta de cibo carniuum. Aliquis dicit, quod facta fuit concessio bestiis, sed non scribitur, quia non omnia scripta sunt. Sed dicendum quod istud non satisfacit de aliquo: nam cum non inuenitur, non habemus causam ad dicendum quod fuit factum, & ideo rem sine causa asserimus. Sed dicendum aliter & melius, quod non facta fuit illis concessio, quia quibus non datur praecipuum de abstinendo a carnibus, neque datur concessio de manducando, cum ista fiant circa idem, sed animalibus non fuit datum praecipuum de non manducando carnes, vel praecipuum de manducando herbas; quia non sunt capaces praecipui, cum non intelligant, ideo neque concessio fieri potuit, quia neque illam intelligerent, secus de hominibus, quia illi sunt capaces praecipui & concessionis cum sint rationales, ideo eis praecipuum datum est quod comederent in prima aetate, supra primo cap. Et ita concessio de carnibus fieri debuit: & facta est supra 9. cap. Sed dicitur, quod licet non daretur concessio animalibus de comedendo carnes, debuit dari hominibus de eis, id est notificari eis, quid animalia facere deberent; sic enim fuit supra primo cap. Quia ibi Deus ostendit hominibus cibum iustum, & animalium dicens; Ecce dedi vobis omnem herbam, & omnia ligna, & sequitur, vt sint vobis in esum, & cunctis animantibus terrae: & sic omnibus praecipuum est quid comederent: de animalibus autem significatum est eis quid comedere deberent. Ita in concessione facta supra 9. cap. hominibus de carnibus, potuit ostendi, quod animalibus id futurum esset: & tamen non inuenitur talis concessio.

Dici potest vno modo, quod non oportuit poni concessionem aliquam factam animalibus, quia aut compererit hoc propter ipsa animalia, aut propter homines, non propter animalia, quia ipsa non sunt capaces mandati

Quaest. 200. Cur in sacra scriptura non fuerit data licentia carnes comedendi animalibus brutis, vt fuit hominibus.

Obiectio.

Quaest. 201. Quo data fuerit licentia animalibus brutis comedendi carnes post diluuium.

non ante, scilicet quia habebat homines maiorem causam timendi bestias tunc, quam in prima aetate, & ad hoc non videtur esse alia causa, nisi quia ante diluuium cum bestiae non manducarent carnes, nullum animal inuadebat, neque nocebat ei: quia causa contentionis in animalibus est cibus, & ita quoniam animalia non manducabant carnes, nulla causa erat homini timendi bestias: post diluuium autem, cum manducarent carnes, erat homini causa timoris, ne bestiae eum inuaderent: ideo fuit ei data quaedam confidentia, & securitas, quae animalia eis non nocerent. Et apparet hoc, quia ex alijs partibus maior causa timendi erat hominibus in prima aetate, quam statim post diluuium; nam erant plures bestiae ante diluuium in creatione, quam post diluuium. nam primo fuerunt in qualibet specie multae bestiae, post diluuium autem solae duae, masculus, & femina in qualibet specie, supra 7. cap. & ideo erat tunc minor causa timoris. Secundo, quia in principio primae aetatis erant soli duo homines, Adam & Eua, statim autem post diluuium erant octo, Noe, & tres filij sui, & uxores quatuor eorum, supra 8. cap. Et ita quanto pauciores essent, tanto maiorem causam timendi haberent. Tertio, quia homines, qui fuerunt in principio secundae aetatis, Noe, & filij sui morati fuerant per annum integrum, & plus in arca cum bestiis dando eis cibos quotidianos, & ita ex assuetudine discebant minus illa timere: non fuerat autem sic de Adam & Eua in principio, potissime quando exclusi sunt de Paradiso: ideo magis illi timere poterant, & tamen non datur eis confidentia aliqua contra timorem. Dicendum ergo, quod non fuit alia causa principalis, nisi quia ante diluuium non comedebant bestias carnes, nulla causa erat timendi eas: & ideo neque confidentia, aut consolatio aliqua data erat contra timorem. Sed post diluuium, quia bestiae manducantur erant carnes, forte inuaderent homines, & comederent eos: vt autem non timerent, dictum est, quod timor, & tremor hominum esset super omnia animalia ad hoc, quod non auderent inuadere eos, & ita manerent homines securi. Secundo quod istud ostendit, erat supra 9. cap. cum dicitur Excepto quod carnes cum sanguine non comedetis, & sequitur, sanguinem enim animarum uestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum: & ita inuenitur, quod bestiae manducantur essent carnes: quia animalia non estunderent sanguinem humanum, cum bestia non occidat regulariter aliquod animal, nisi ad cibum, & hoc signauit ibi in quantum dixit, bestiarum, quia bestia est animal ferrox a vastando dictum: & ita apparet, quod sacra scriptura significauit hominibus, quod animalia quaedam manducantur essent carnes post diluuium.

Determinatio.

Quaest. 203. Quo inteligitur; & fit timor vester super omnia animalia.

Responso ad obiectionem.

Cap. 5.

Quaest. 202. Deus aliquo qualiter manifestauit quod post diluuium bestiae essent comedere carnes.

mandati neque prohibitionis neque concessionis: & ideo sicut Deus non dedit eis praecipuum de abstinendo a carnibus in prima aetate, aut de comedendo herbas, sed solum dedit eis certum modum naturae, ad quem sequebatur inclinatio pro tunc ad herbas, cum appetitus sequatur formam, & ille appetitus erat eis lex: & quia secundum illum inclinabantur ad manducandum herbas, & non carnes, erat eis quasi diuinum praecipuum manducare herbas, & non manducare carnes; ita post diluuium cum Deus dissipata terra fecerit non conuenire animalibus omnibus herbas, fecit quod secundum naturam sequeretur appetitus ad carnes iam, & non ad herbas, & illud fuit concessio de manducando carnes, & non aliquid aliud. Si autem dicitur propter homines competere, dicendum quod non competit. Satis enim erat, quod nunc videamus, quod animalia quaedam manducant carnes: & cum sciamus, quod in prima aetate non manducauerint illas, scimus a Deo concessum esse istud per modum supra assignatum, scilicet transmutationem quandam factam in natura. Cum autem obijciatur, quod in prima aetate notificatum fuit omnibus cibis animalium, ita debuit notificari in secunda, dicendum quod non fuit simile: primo, quia de vna sciret etiam si non scriberetur, de alia autem non sciretur: nam etiam si sacra scriptura nihil dicit de cibo animalium, nunc & a multis annis retro actis notus est nobis cibus eorum, quem tale sciunt homines semper fuisse, qualis nunc est in toto tempore, de quo aliqua humanae literae habentur: sed de prima aetate quod eorum cibus fuerit herbae nullo modo scire possemus, nisi sacra scriptura id diceret: immo si taceret, potius putarem talem cibum fuisse, qualem nunc. sed semper carnes comedissent; ideo fuit illud conueniens dici, & non istud, quod fuit post diluuium. Secundo & principaliter ad tollendum dubia, quae oriuntur ex sacra scriptura: constat enim, quod animalia de omnibus speciebus fuerunt in arca, quod fuit in fine primae aetatis. Et si in prima aetate animalia manducassent carnes, essent multae difficultates; ideo vt fieret credibile id quod dicitur de existentia in arca, debuit dici, quod animalia non manducabant carnes in prima aetate: sed quod post diluuium animalia manducarent carnes vel non, nullum dubium tollebat de eis, quae sunt in sacra scriptura: ideo non fuit opportunum dici: & ita fuit causa principalis, quare non dictum est saltem tam expresse sicut in prima aetate. Tertio, quia non erat tam facile dici post diluuium de cibo animalium, sicut ante diluuium, nam ante diluuium in vno verbo de omnibus dictum est: Ecce dedi vobis omnem herbam, & omne lignum, vt sint vobis in cibum, & cunctis animantibus terrae; sed post diluuium non est sic, quia animalibus omnibus non conueniunt carnes, neque omnibus conueniunt herbae, sed iuxta Arist. lib. Polit. 1. sunt tres modi animalium in hoc. quaedam solis carnibus vescuntur, quaedam solis herbis, quaedam vtriusque: scriptura autem sacra non negociatur de natura rerum, ideo quod non exigit aliquam digressionem, nunquam se intromittit.

Alio modo potest responderi ad principale, quod Deus manifestauit aliquo qualiter in sacra scriptura quod bestiae comedunt carnes post diluuium, & innuit hoc, vbi significatur quod homines manducarent carnes, supra 9. cap. vbi dicitur, Omne quod mouetur, & viuunt erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnes cum sanguine non comedetis; & ponuntur ibi duo, per quae innuitur quod post diluuium manducantur essent bestiae carnes, & non manducantur prius. Primum, quia dicitur; sit terror vester, & tremor super cuncta animalia terrae, & super omnes volucres caeli cum vniuersis, quae mouentur in terra. Et istud dicitur hominibus post diluuium, &

D

E

mini nocere possunt, & non ista. Ideo ad tribuendum securitatem debuit dici de hominibus. Alij dicunt vt historia Scholastica, qd dictum fuit hoc ad consolationem Noe, & filiorum eius, quia pauci existentes timebant a tot bestiis consumi, sicut terigimus supra 9. Dicendum quod hoc non sufficit, nam si erat ad consolationem, aut verum erat, quod bestia timerent, & non inuaderent eum, aut non erat verum. Si primo modo, non debuit dici solum, quod erat hoc ad consolationem, sed etiam quod hic verè Deus præsitiuit hominibus, quod omnia animalia timerent eos, & hoc non videntur isti concedere. Si autem non erat verum, quod animalia timerent eos, non erat vera consolatio, quia nocerent non timendo, & tamen Deus non consolaretur falsè hominem. Dicendum quod veritas, quod Deus posuit timorem hominum super omnia animalia, ita qd omnia quaecunque sint naturaliter reuerentur, vel timent humanum vultum, non est tamen tanta illa reuerentia, quin sepius inuadant, & occidant hominem; nam & quaedam animalia ex timore inuadunt alia, vel hominem. Sed hoc præsitiuit Deus hominibus in principio secunda ætatis, vt nulla animalia eis nocerent, & ideo quodcumque animalia videbant homines, timebant, & tremebant, & non audebant nocere eis. Hoc autem fuit necessarium fieri a Deo; nam si animalia non timerent homines tunc, cum pauci essent, in brevi possent eos consumere: & hoc erat maximum inconueniens; ideo constat quod animalia tunc non possent nocere hominibus, siue hoc proueniret ex timore posito super animalia, siue ex alia causa. Sed hoc non durauit semper, sicut & nunc non durat. Quanto autem tempore hoc durauerit, non est certum, sed hoc possumus dicere, quod saltem duraret, quo vsque multiplicarentur homines; quia postea etiam si à bestiis lederentur, non erat periculum pereundi totam speciem, & ideo de illo tempore absolute intelligebatur illud: Sit timor vester, & tremor super cuncta animalia. quia ita erat in veritate, quia nullum illorum audebat inuadere hominem, sed omnia timebant ipsum; nunc verò non est sic; manet quidem animalibus naturalis reuerentia ad vultum humanum, & tamen sæpe inuadunt hominem, & lacerant, neque ab hoc cohibentur per timorem: & de hoc accipi potest litera illa supra 9. cap. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, in quo innuit, quod bestia aliquando occiderent hominem, tamen non sine pena ipsarum, quia Deus requiret ab eis vindictam pro occisione: est tamè verum, quod hoc dictum fuit ad consolationem hominum, quia putarent homines, quod forte Deus relinqueret eos in manu bestiarum, & ita possent constare eos facilliter, Deus autem dicit quod non, quia si bestie interdum inuaderent hominem aliquem, & occiderent eum, Deus puniret eas pro occisione hominis: & ita non audent inuadere hominem; inuaderent se ipsas tamen in mutuo, vel animalia mansueta, quia Deus non dixit, quod requirit sanguinem alicuius animalis de manu alterius, sed solum sanguinem humanum. Secundo fuit hoc dictum ad prohibitionem homicidij: tam efficaciter autem voluit Deus suadere hominibus, quod inuicem non se occiderent, quod inuicem eis circa hoc magnū timorem de vindicta, quam ipse faceret pro homicidio: & tam abundanter hoc voluit significare, quod non solum dixit, quod indignaretur si homo occideret hominem, sed etiam bestiam, & ita vtrūque coniunxit dicens; Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis.

Declaratū supra his quæ pertinuerunt ad cibū ho-

minum, & bestiarum in prima, & secunda ætatibus quæ introducta sunt occasione ciborum Paradisi restis, est nunc redeundum ad ea, quæ inceperamus. Dicitur autem supra 2. cap. De ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas; & hic est dubiū, quare Deus voluit homini manducare in Paradiso de ligno illo. Aliqui dicunt, quod fuit propter aliquod malū, quod in illo ligno erat, & Deus volebat, quod homo caneret mala. Dicendum quod non est verum, primo, quia in Paradiso nullum malum erat, qd homini posset nocere: sed omnia erant ibi valde bona, & ita asserit Augustinus lib. 12. de ciui. Dei. & lib. 8. super Gen. ad literam, ideo non venit ob hoc. Secundo, quia aliqui mouentur ad hoc, quia dicitur lignū scientiæ boni, & mali: & tamen hoc non significat aliquod malum in ligno esse, sed qd pertineat ad scientiam boni, & mali, & tamen ista scientia potius est bona, & propter desiderium illius motus fuit ad comedendū de fructu eius. Tertio, quia si aliquod malū esset in ligno illo, statim vt homo comederet, incidere in malū: sed inde non incidit in malum aliquod quantum ad corpora, sed solum Deus puniuit hominem tanq̄ transgressore mandati; ideo non fuit illa causa prohibitionis. Dicendū qd non fuit aliqua causa ex parte ligni: sed voluit Deus dare homini præceptum negatiuum aliquod. primo ad magis manifestandū dñm suum super hominem. licet. n. satis Deus se ostēderit homini dñm eius, voluit abundantius manifestare in actu præcipiendo ei aliquid, qd facere teneret, & hoc est qd ad solos dños, vel præmientes pertinet. s. præcipere posse. Secundo fuit ad dandum homini abundantiorē locū merendi, & statū virtutis: cum nullum præceptū datum esset, nihil esset, in quo se exercitaret: dato autem præcepto, fuit locus exercitij ad virtutem.

Considerandū autē, qd istud præceptum fuit conuenienter assignatū: debuit. n. aliqua difficultate continere, vt esset locus merendi: & tñ debuit esse parua, & non inciperet ibi hō viuere sub iugo, sicut hic viuimus. Quantum ad primum est cōueniens; nā poterat Deus vetare homini aliquid ad quod ipse nō inclinaretur, & ita nō esset difficultas vlla in obseruanda neq; pronitas in cōtrariū, vt si Deus iuberet homini, qd nō se occideret, aut qd nō maneret semper sine cibo: nā ista obseruare nulla difficultas erat, quia nō erat inclinatio in cōtrariū. sed potius ad hoc, & quātū ad hoc bene prouisum est, quia venit Deus homini aliquid de cibo: erat enim hō inclinatus ad cibū, & vetita fuit ei aliqua pars cibi, & sic erat ei inclinatio in cōtrariū. Etia augebatur ista difficultas, quia illa pars cibi, quæ vetita fuit, erat pulchra & multus concupiscibilis. Sicut dicitur supra 3. cap. Vidit mulier lignum, quod esset bonum ad vescendū, & pulchrum oculis, aspectuq; delectabile: si autē esset lignū nullius pulchritudinis, & suauitatis, etiam si ad cibum pertineret, non esset difficultas aliqua ab illo abstinere. Circa secundū est pronitas est. s. qd nō esset magna difficultas, ne inciperet homo esse sub iugo, & hoc fuit inquantū fuit vetitum vnicū lignū. Si enim multa ligna vetita essent, maior pars lignorum Paradisi, vel medietas, poterat esse magna difficultas homini, & efficeret præceptū graue, qd ab omnibus illis abstinendū foret; sed cum essent valde multa ligna in Paradiso, & non vetaretur homini, nisi vnum lignū, parua erat difficultas. Secundo, quia dato, qd vnicū vetaretur, si illud solum esset pulchrum, vel illud esset melius lignū Paradisi, esset magna difficultas abstinere: erant tñ multa alia ligna pulchra visu, & suauia ad gustū, quia dñ supra 2. c. Produxit Deus in Paradiso oē lignū pulchrum visu, & ad vescendū suauē; ergo manentibus tot lignis præciosis parua difficultas erat vnicū vetari. Tertio, quia dato, qd multa

alia

Cur Deus voluit hōi in Paradiso comedere de ligno.

Quest. 88. An conuenienter assignatū sit istud præceptum.

Secundū dicitur, qd istud præceptum fuit conuenienter assignatū.

Quest. 86. Cur Deus dedit præceptum de ligno hōi, quem sciebat nō obseruaturū.

alia præciosa ligna manerent, si istud esset optimum omnium, esset difficultas, qd hō abstinere ab eo, quod erat optimum; & tñ non erat istud optimum; nam manebat lignum vitæ, quod erat melius omnibus, qd non fuit vetitum, ideo non erat magna difficultas in abstinendo. Et sic præceptum istud erat multum rationale, quia neque habebat magnā difficultatem, & tamen erat aliquid contra, quod homo posset inclinari, & sic erat aliqua difficultas, & esset loc⁹ merendi.

Queretur, cum Deus præciperet hominem non obseruaturum præceptum istud, & inde lapsurum in omnia mala, in quibus nūc est, cur dedit præceptū istud? quia potius debuisset non dare. Dicendum, qd in Deo non iudicatur id bonum, aut malum, qd in hōie: & rō est, quia homo habet legem, Deus aut nulli legi obligatur, ideo hō obligatur cauere omne malū inquantum potest, potissime malum culpæ, non solum in se, sed etiam in alijs; & ideo si homo nouit, quod ex aliquo facto suo sequitur malum, etiam si illud non fit in se malum, tenetur istud vitare: de Deo secus est, quia licet ipse nos obligauerit ad hoc per legem naturalem quam in scriptis mentibus nostris, ad Rom. 2. cap. ipse non est obligatus alicui legi. ideo non tenetur vitare omne malum quod potest, vnde non vitando illud non facit malum, sicut nos malum facimus non vitando. Vnde Deus facit duo, quæ in eo non indicantur mala, & apud nos mala iudicarentur, primum est, qd non impedit mala, quæ posset vitare: secundum est, qd facit aliquid ex quo scit sequi malum, vel pro certo securum, & si ipse non faceret illud non sequeretur malum, tamen facit istud. Primum est, vt in peccato angelorum, potuerat enim Deus præuenire gratia efficaci, vt nō peccarent, vel adiuuare eos ad non cadendum sicut alios adiuuit, & tamen nō fecit, & ita corruerunt: sic etiam posset de peccatis omnium hominū facere, qd non peccarent adiuuando eos, & mouendo efficaciter ad bonum, vel distrahendo efficaciter a malo, & tamē non facit, & sic multi peccant. Aliud est, qd Deus facit nasci hōies infundendo aīas corporibus: & scit de quibusdam hominibus, quod peccabunt, & damnabuntur, & simon infunderet aīas, non perirent, & tamen infundit animas, quæ damnabuntur, & hoc ipse certissime nouit. Sic autem est de omni lege data à Deo, quia est occasio peccati. Et hoc est ex duobus, primo in prohibendo, quia cū per prohibitionē tollatur libertas, accenditur desiderium ad faciendū id, quod est prohibitum plusquam cum nondum erat vetitum. Secundo, quia anteq̄ esset aliquid vetitum, nō erat peccatum illud fieri, cum verò est vetitum, peccatum est. De primo patet, quia peccatum occasione accepta per mandatum causat omnem concupiscentiam, vt colligitur ad Rom. 7. cap. De secundo patet. eo. cap. quid dicemus? lex peccatū est: absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legē; nā concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret non concupisces.

Sed dicendum qd ista duo, quæ à Deo fiunt, nō solum sunt iusta, id est non iniusta, quia Deus non obligatur ad cōtrarium horum, sed et sunt iusta, i. Deus habet iustum, & rationale motuum ad ea faciendā. De primo patet, quia Deus est naturæ institutor, ad ipsum conuenit naturam gubernare sicut condidit, id est nō agendo contra conditionem, & proprietatē eius, quia alijs sibi ipsi repugnare videretur, qui talem naturam rebus dederat, ipse autem fecit naturam angelicā rationalem. i. intellectualem. liberam, & ideo potentē ex arbitrio uerti ad hoc, vel illud, & figi in hoc, vel illo, & ita fecit eam talem, vt ex arbitrio bonum, posset eligere, in quo bene ageret, & in malū posset declinare, & peccaret. Sicut Deus semper contineret angelum,

Quest. 87. Rationes adducuntur cur Deus hōies, & angelos peccare sinat.

vt non peccaret videretur contra conditionē naturæ a se institutæ agere, nō permittendo flexi ad id, ad qd ille flexi poterat, & flexi volebat: & ista eadem ratio est, quantum ad hōies peccantes, quos Deus peccare non impedit, quia tales eos constituit, vt ex arbitrio, & bene facere, & peccare possint, & ideo qd quosdam peccaturos adiunet, vt non peccent; nō est contra restitutionem naturæ à se conditæ, qd tamen vniuersaliter impediret hōies peccare, erat vniuersaliter tollere naturam, ideo non est conueniens, qd Deus impediatur oīa peccata. De secundo dicendū, qd etiam iustè Deus facit aliquid ex quo scit, qd malū sequetur alicui, sicut est de infusione aīarum quas nouit dānandas. Primo, quia ipse nō cōfert ad dānationem, nā licet ipse sciat an dānabitur, quia impossibile est ipsum ignorare aliquid, nō dat cām dānationis, neq; facit, vt dānet, ideo infundēdo nō facit iniustum. Secundo, quia licet Deus sciat eas dānandas propter cōditionē suā scientiæ, quæ habet principalitē æternitatis, nō est necesse absolute, qd damnentur, sed liberū est eis tam saluari quā damnari. cū scitētia Dei nullā necessitatē rebus imponat, sed necessitas illarum, q̄ necesse sunt aliud prouenit, & cōtingētia earū, quæ cōtingentes sunt cum scitētia Dei manet; vnde si ex eo qd Deus præciperet aīas dānandas, necesse esset eas dānari, & nulla libertas maneret eis, non crearet Deus illas animas, quas præciperet dānandas, alioquin nō esset imputandum animabus, qd dānarentur, sed magis videretur ascribendum Deo. Tertio, quia dānatio quartū dā animarum redit in maiorem laudem Dei; nam si Deus impediatur oīa mala, vel nō crearet animas, quas præciperet dānandas, non esset vnde gratias Deo agerent, qui saluantur; nūc verò cum multi damnentur, & illi qui saluantur a qualiter poterant damnari, si Deus non adiuuisset eos efficacius, aut si deseruisset eos sicut eos, qui damnantur: habent vnde magnas gratias Deo referant, qui saluantur, & redit hoc in magnam laudem Dei indirectē. Quarto, quia Deus sic magis manifestat clemētiam suam, & iustitiam; nam si nullus peccaret, nemo exigente iustitia puniretur, & ita non tam abundanter innotesceret iustitia Dei, & tamen ad laudem suam pertinet, qd omnes eius bonitates innotescant, ideo conueniens est quosdam permittere peccare. Quinto, quia manifestatur clementia: est enim clemens Deus remittendo peccata, & poenas debitas; multi enim peccant, quibus Deus peccata remittit, & illos beatificat. Si autem nunq̄ peccarent, videretur eis debita beatitudo, & ita non laudaretur ibi Dei clementia. Sexto, quia si Deus impediatur peccata oīum hominum, ita vt nullū peccatū fieret, & sic etiam demones non peccassent, videretur illud esse a natura, quia cōe erat omnibus, & sic nullus de hoc gratias ageret, quia videretur multis, aut non esse beneficiū, aut non valde magnū, quia cōe: nūc verò cum quosdam cadere permittat, alios non, & quosdam de lapsis subleuet, & alios non, videretur præstitum magnum beneficium eis, qui cadere nō sinantur, aut post lapsum eriguntur. Septimo, quia in hoc facit Deus ad decorē vniuersi, quem Deus intendit, vt vniuersitas ab eo facta ex omni parte sit perfecta: sicut enim vniuersitatis decorē commendat virtus decentibus præmijs honorata, ita & eundē decorē ostendit vitium debita animaduersione punitum, sed hoc non esset, si Deus omnia mala impediret. Et licet rationes istæ sint cōuenientes, & multa aliz, quæ accipi possent ex fundamento bonorum, quæ Deus facit resultare ex malis, tamen causā principalis est, vt naturæ à se conditæ non repugnet: fecit enim eū talē, vt peccare posset, & bene agere ex arbitrio, ideo non debet impedire vniuersaliter opera ex arbitrio; ita vt nullum peccatum sit. Quod ista sit ratio præcipua patet, quia

Cur Deus crearet vellet animas quas nouit esse damnandas.

Ponit eam principale, qd est vt liberentur hominem naturam finat agere.

tet, quia Deus oia mala vetat, & oia bona iubet: vetat tamen aut impedit eo modo, quo conuenit natura condita: quia enim Deus naturam rationabiliter libera condidit, non impedit eam, vt velle non possit malum tollendo libertatem, sed iubendo tanquam potenti velle, vt solum bonum velit, & omne malum caueat, & hoc diligentissimum facit Deus, quia nullum malum, quod in lege sua non vetetur: & nullum bonum est, de necessarijs, quod ibi non precipiatur, & praeceptum Dei est loco copulationis ad bonum in natura rationali, & prohibitio est loco copulationis ad non agendum, vt impediendo in eadem natura non plus compelli, aut impediendo conuenit rationalem naturam; quia quicquid ultra fiat, prauidetur libertati naturae rationalis: est autem magna causa Deo agendi sic, vel sic, vt a se conditam naturam sub ea proprietate conseruet, qua condidit.

Quaest. 188. Cur aetas quae damnanda sunt Deus creet.

Similiter autem quantum ad id quod dicebatur de infusione animarum, quae damnantur: Deus enim est causa prima in natura, & maior tota natura, & cum oes aliae causae sub eo sint ordinatae, opus illarum est opus suum, & ipse naturam non deserit, quia aliter se ipsum videret deserere, & tamen formato corpore superest infusio animae ad complementum operis huius naturalis, id est individui humani in natura, quae si Deus non faciat, desereret naturam: & tamen Deus non deserit naturam, quae esset hoc contra se ipsum agere, quia illa est opus eius: ideo quicquid futurum sit de illa anima, Deus infundit eam corpori, postquam corpus est formatum.

Quod lex sit boni et sit occasio mali, & cur ea det Deus, et si fiat ab hominibus esse transgrediendam.

De lege autem similiter est, quia lex est occasio quadam peccati: & tamen Deus legem dat, sed non est malum quod Deus legem det. Primo, quia lex non est in se mala, sed bona ad Rom. 7. Quid dicemus? lex peccati est absit. Etiam ibidem dicitur postea: Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. & Psal. 18. Lex Domini immaculata conuertens animas. Secundo, quia lex necessaria est ad perfectionem naturae rationalis; sicut enim Deus naturae corporali non solum dat esse, sed etiam id, per quod bene se habeat, & conseruetur in esse, sicut dat ei locum, & cibum, sine quibus non erit, aut non diu erit, ita & in natura intellectuali, quae est excellentior, non solum dat Deus esse, sed & prouidet, vt bene se habeat. Est autem natura rationalis secundum rationem, id est rectitudinem quamdam operatiua, & tamen ista rectitudinem non habet, nisi per principium, quo in omnibus regulatur: sed illud non habet in actu esse rationalis, nisi sibi detur: ideo est multum necessarium sibi dari: hoc autem principium directiuum vocatur lex; ideo oia menti rationali creatae debet dari lex; sed quoddam principium determinatiuum potest dari cum ipsa natura tanquam concreatum ei: & hoc vocatur lex naturalis, sicut Apostolus loquitur ad Rom. 2. c. & tamen istud non est adhuc sufficiens dirigere creaturam rationalem per omnia, cum sint quaedam particularia tam variabilia, quae ex natura non videntur habere bonum, aut malum, sed solum ex opinionibus, consistunt enim in videri, & non videri, sicut hoc 1. & 5. Etyco. Arist. dicit, & circa talia est aliud principium quod vocatur lex positua; non est enim ex necessitate rationis, sed ex determinatione eius, qui imponere potest: vocatur hoc iuxta Arist. lib. 5. Etyc. lex absoluta, quae praecedens directiuum non vocatur lex: sed naturale ius, aut iustum iuxta modum nostrum. Ceterum loquendi, vocatur lex positua ad differentiam legis naturalis, quia naturalis non dat, sed innascitur: ista vero non inest sed ponitur, aut ab extrinseco datur: est autem vtraque lex tam necessaria, vt sine ea non sit perfecta natura rationalis, erit enim operatiua recte, & tamen non poterit recte operari: sed magna necessitas est, quod Deus non relinquat opus suum imperfectum, maxime id, quod est tam excellens, sicut est mens rationalis, & non potest perfici, nisi per legem,

Cap. 6.

Ideo Deus vtraque legem dedit, naturalem quidem omnibus hominibus innata esse fecit: positiuam autem superaddidit, quam primo vni populo dedit. i. Hebraeis, postea vero toti mundo dedit legem Christi; sed si particularius attendamus, prima lex positua Dei fuit haec, quae adae data est. s. de ligno scientiae boni, & mali ne comedas: deinde fuit lex data per Deum post diluuium in principio secundae aetatis. s. Carnem cum sanguine non comedetis, supra 9. cap. Vtriusque legis haec. i. tam naturalis, quam positua est transgressio peccati: & tamen tam necessaria est vtraque lex, quod Deus non cessat ponere legem, et si in illius transgressione homo peccaturus sit, & etiam si lex ipsa occasione quandam indirecte praestaret ad peccatum: nam vtrique facit lex. s. facit, quod sit peccatum id, quod non esset peccatum, nisi lex esset: & et concupiscentiam auget per prohibitionem: sed non propter hoc cessat lex. Apostolus autem vtrique designat ad Rom. 7. De primo patet, quia dicitur, Quid dicemus, quia dicitur, lex peccatum est: absit: sed peccatum non cognouit nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebamus, nisi lex diceret, Non concupisces. i. non cognoscebamus concupiscentiam esse peccatum. De secundo dicitur ibidem: Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me oem concupiscentiam; ista occasio fuit, quia cum cognoui esse mihi vetitum, quod prius vetitum esse non cognoscebam, cepi illud magis concupiscere: quia hoc naturale est, vt tanto aliquid magis desideremus, quanto nobis magis vetitum est. Et ideo Apostolus ibidem addidit: Sine lege enim peccatum mortuum erat: ego autem viuebam sine lege aliquo, sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum. i. quia lex non erat data, peccatum. i. concupiscentia erat mortua, quia non exardescere, eo quod non erat vetita, ideo videbatur esse mortua, quia nihil agebat, sicut & mortui nihil agunt, & tunc ego viuebam. s. spiritualiter, quia non inducebat me in peccatum mortale, & in obligationem mortis aeternae: quia autem venit mandatum, reuixit peccatum. i. incepit concupiscentia habere vires, quia erat vetita, & ita impellebat ad aliquid, quod est actus viuens. s. ad malum impellebat; ego autem mortuus sum. i. incidi in mortale peccatum succumbens concupiscentiae. Unde additur ibi, quod ex mandato, vel lege sequitur malum, indirecte. s. & inuenit esse inde mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. i. ad inducendum in peccatum mortale indirecte, quia lex excitauit concupiscentiam, & homo succumbens illi incidit in mortem. i. in peccatum mortale, & Apost. declarat istud ibi addens; Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit me. Peccatum. i. concupiscentia accepit occasionem per mandatum. s. vt insurgeret assumptis viribus: & tunc seduxit me. s. trahendo, vt ei succumberem, & tunc occidit me. i. in peccatum mortale, aut in obligationem mortis aeternae impulsit, & constituit me reum: & hoc totum est per mandatum, quia si mandatum non fuisset datum, non esset concupiscentia insurgens, nam non haberet vires. Ex his igitur patet, quod lex multum confert ad hoc, quod homo peccet indirecte, & si illa non esset, peccatum non esset: tamen non obstantibus his, tanta est necessitas legis, & bonum eius in se, quod Deus dat legem tam naturalem, quam positiuam. Sicut dicitur est de lege vniuersaliter, quod licet indirecte possit sequi inde malum, & sequatur, tamen Deus legem dat, ita & fuit de lege data Adae: si enim Deus nullam legem posuisset. Adae de non comedendo de lignis, non peccasset comedendo: & tamen fuit conueniens, quod Deus legem poneret.

Circa quod sciendum, quod si Adae non haberet legem, nullam non posset peccare, quia peccatum non est nisi transgressio legis Dei, & tamen intelligendum, quod et si non daretur ei ista lex, posset peccare: quia erat ei innata lex naturalis in principijs rationis practicae, quam legem Deum non tradidit, sed innata facit. Contra istam legem potest

Quaest. 189 Si Adam fuisset sine lege peccasset.

Prima lex in orbe posita.

Gravitas in lege ex duobus.

Praecepta nouae legis quae sunt gratiora praecipuis veteris legis.

terat peccare Adam, sicut quotidie nos contra eam peccamus, & per quodlibet peccatum incideremus nos in mala omnia, quae incidimus. Et tamen ultra legem naturalem dedit Deus Adae legem positiuam, & fuit istud praecipuum de non comedendo. Istud enim fuit prima lex positua in orbe, quia non fuit posita alia Adae ante istam, & non fuit inconueniens eam poni, sed per contrarium fuit conueniens. Primum patet, quia licet Adae peccauit in ista lege, non erat necesse, quod in ea peccaret, & quia liberum erat ei non facere contra illam. Secundo, quia non erat condita lex per calumnia. s. ea interiorne, vt Adae incideret in illam, & peccaret, sicut quidam principes, aut rectores populorum condunt leges, aut statuta per loca ea intentione, vt subditi sui, vel qui per eas regulari debent, incidant in illa, & possint eorum bona diripere. Isa. 10. cap. Vt qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causae humilium populi mei, vt essent viduae praedae eorum, & pupillos diriperent. Deus enim nullam talem legem instituit, quia non gaudet in malo hominum. Sap. 1. cap. Deus non fecit mortem, neque latatur in perditione viuorum: creauit enim Deus, vt essent oia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum; & non solum Deus non quaerit calumnia contra hominem, neque gaudet in malo eius, sed potius diligit ipsum, quia est opus eius. Sap. 11. Miserere omnium, quia oia potes, & dissimulas peccata hominum propter clementiam: diligit enim oia, quae sunt, & nihil odisti eorum, quae fecisti, neque enim odians aliquid constituisti. Tertio, quia praecipuum non erat difficile, & hoc apparet, quia erat vniuersale, & de re leui. Si autem esset graue praecipuum, fuisset inconueniens poni. Grauitas enim in praecipuo, vel lege potest accidere ex duobus: primo ex multitudine, secundo ex re, quae praecipitur. De primo patet, quia dato, quod res leues praecipiantur, si multa praecipiantur, durum est implere talem legem, quia difficile saltem est considerare de omnibus. Et hoc modo fuit difficilis observatio legis Moysi; non enim praecipiebatur ibi aliqua res, quae in se dura esset, sed torerant, quae praecipiebantur, quod difficile erat attendere ad oia, & multo magis oia implere: fiebat autem hoc propter multitudinem caeremoniarum, & observationum, quia in singulis rebus ferre habebatur caeremonias: & ideo B. Petrus vocauit veterem legem iugum difficile portari, Act. 15. Nunc ergo quid tetatis Deum imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque nos, neque patris nostri portare potuimus. Etiam hoc non facilius est abstinere a mortalibus, quam a venialibus, & difficillimum valde est abstinere a venialibus: quia licet a quolibet eorum sit facile abstinere, tamen abstinere ab omnibus simul est difficile propter illorum multitudinem, quae aliquis vix potest cogitare: hoc modo lex data Adae facilis. quia erat vnicum praecipuum, & erat de vnicia re. s. de ligno scientiae boni & mali. Secundo modo est grauitas praecipui ex re, quae praecipitur, quae licet sit vnicum praecipuum, potest contineri ibi res dura: & hoc modo praecipua noui testamti sunt grauiora. i. illa quae Christus in nouo testamento declarauit: & sunt magis grauiora, quae expressa erant in veteri testamento: sicut iustum est, quod homo diligat inimicum, & bene faciat ei: & quod non videat mulierem ad concupiscendum eam. Matth. 5. Pauca enim praecipua sunt noui testamti: sed sunt difficilia, neque satis implerentur, nisi per abundantiam gratiae noui testamti, quae volentibus eam suscipere facit oia facilia: & ita Christus dixit: iugum meum suauis est, & onus meum leue. Matt. 11. s. per gratiam alleuiantur. Adhuc autem isto modo non erat graue praecipuum datum Adae, quia erat de re, ad quam non erat magna inclinatio, nam vnicum lignum verabatur, & multa alia manebant illi licita, quae erant pulchra, & suauia. Etiam non erat hoc lignum optimum: sed alia erant practiora eo. s. lignum vite; ideo in hoc non videbatur esse

difficultas, vel erat valde parua; ita vt non posset dici graue praecipuum: & sic non poterat esse inconueniens, quod daretur istud praecipuum Adae. Erat autem e contrario istud praecipuum dari Adae conueniens; Primum quia ad hoc quod se cognosceret expressum subditum Deo, magis istud proderat. Sed aliquid dicitur, quod satis apparebat hoc per legem naturalem quam dederat homini, & dare legem est domini. Dicendum quod lex naturalis non ita manifestat dominium, sicut lex positua: Primum quia quidam putant non esse legem datam, sed esse conditionem naturae rationalis, sicut quamlibet naturam sequitur determinata inclinatio, & principium directiuum, vel in se, vel in aliquo superiori regulare, sicut intelligit. Et ideo ista lex, quam vocamus naturalem secundum illos, non ostendit aliquid de dominio Dei super hominem ultra id, quod ostendit creatio, vel formatio hominis. Secundo, quia dato, quod lex naturalis concedatur, lex data a Deo non ostendit istud plenum dominium, quia ista est solum secundum rationem, & non secundum voluntatem: & tamen proprie dominus est, qui iubet quod vult; iudex vero, & alij ministri legum iubent aliquid, sed non ex voluntate, sed solum quantum lex eis concedit, & ob hoc non conceditur illos esse dominos; qui autem ex arbitrio iubet, dominus est; tale quod igitur debuit Deus circa hominem iubere, vt appareret verum dominum: ideo ultra legem naturalem debuit dare positiuam, & in isto mandato ita penitus fuit, quia tale erat, quod non ex rationis exigentia procederet, sed ex sola voluntate, quantum est ad rem imperatam, sicut Adae non comederet de ligno scientiae boni & mali, nulla prope ratio ad hoc mouebat, quia lignum in se bonum erat, & ad cibum creatum fuerat, sed voluit Deus hoc mandare, vt homo sciret, quod non solum rationi Dei stare debebat, sed & voluntati eius nude obedire. Tertio, quia istud mandatum habebat in se conuenientiam propter id, quod iubebatur, quia si aliquid praecipitur debuit, hoc fuit conueniens praecipui iuxta ea, quae dicta sunt supra quaest. 285. Quarto, quia dato quod peccauit homo occasione accipiens ex mandato, adhuc aliqua bona resultauerunt ex isto mandato, & peccato sequente. Primum, quia licet homo peccasset, fuit peccatum remissibile; non enim necesse fuit Adam & Euam perire aeternaliter, quia peccauerunt, quia remissum fuit eis peccatum, & postea salui facti sunt. Secundo, quia et potuissent non incidere in aliquam poenam, quia licet peccauerunt, si doluissent, & confessi fuissent peccatum suum, quod Deus locutus fuit eis, petentes humiliter veniam, forte non fuissent expulsi de Paradiso, sed quilibet transiit culpam in aliquo alio, & ita proprium peccatum non confessus est, & insuper veniam non petiit; id sustinuerunt poenam, quam Deus pronunciauerat. Tertio, quia propter istud peccatum, quod se ad oes posteros extendit, fuit necessaria reparatio, quae per Christum facta est, quae nihil est melius, & nihil ei equale: & tamen si non peccasset Adam, istud non fuisset, & in tantum bene secuta est reparatio facta per Christum ex peccato Adae, quod Gregorius dicit fuisse vere necessariam peccati Adae; & dicit felicem culpam, quae tunc indigni reparatorum. Quarto, quia fuit indirecte ex peccato secutus melior status in bonis, quam alias sequeretur, si enim Adam non peccasset, nasceretur solum homines, qui electi futuri erant: & tamen non proficeretur in tantum augmentum meritorum, & consequenter neque gloriae, sicut nunc profecerunt, quia vbi superabundauerat delictum, superabundauit & gratia; ad Rom. 5. Ecce ex peccato quorundam fuit occasio alijs, vt essent Martyres, alij Confessores, in quo altissimum gradum meritorum obtinuerunt: & istum non haberent, si Adam non peccasset. Similiter multus decor fuit in diuersis gradibus, quos Deus in ecclesia sua constituit post peccatum ad expellendum peccatum; quos non statuisset si non fuisset peccatum: & multa huiusmodi secuta

Quaest. 190 An sufficiat lex naturalis sine lege positua.

secuta sunt indirecte ex peccato, & non fuissent, si peccatum non esset. Hoc modo verificantur dicta Gregorij in benedictione cerei paschalis, ubi dixit, foelicem culpam, & vere necessarium peccatum: non enim est culpa aliqua in se foelix: sed ois culpa est in se malum quoddam: & non est aliquid proprie malum, nisi culpa vel peccatum. Etiam non est peccatum necessarium, sed potius nihil est nobis magis necessarium, quam vitare peccatum: sed dixit foelicem culpam, quia ex culpa Adae secuta est indirecte foelicitas magna. Directe quidem ex culpa Adae secuta est poena eius, & mors in eu, & in oes. Ad Rom. 5. Et nihil boni secutum est: sed indirecte ex culpa provenit magna foelicitas, quia venit redemptio per Saluatorem, in cuius participatione foeliciores effecti sunt, qui nunc beati sunt, & erunt, qui aliam futuram essent: & in hoc sensu dicitur obligatum peccatum: non quidem in se necessarium, sed sub conditione. sed hoc, quod redemptio sequeretur per Saluatorem: ideo dari tale preceptum Adae conveniens fuit.

Quaest. 297. An Deus dixerit formaliter haec verba: De ligno sciae boni, & mali ne comedas, vel dixerit aliquid aliud loco huius.

Quaeritur, quoniam datum fuit istud preceptum Adae, an dixit Deus illi, De ligno scientiae boni & mali ne comedas, vel aliquid aliud dixit loco huius. Aliquis dicit, quod in hoc non est ratio dubitandi, cum scriptura sacra ita dicat. Dicendum tamen, quod Deus dixit hoc ad Adam, tamen non nominavit lignum scientiae boni & mali, & dico, quod dixit istud Deus accipiendo Dei pro angelo, quia oia haec quae habent supra 2. & 3. & ferè vbiq; dicta à Deo, dicta fuerunt per Angelos, & non per Deum, si aliqua vera prolatio vocalis ita fuit: & ita verè fuit nunc aliquis Angelus apparens Adae in figura corporali, qui loquebatur ista vice Dei, & illum vocat scriptura Dei. Sed dicendum, quod Deus, id est Angelus quoniam dedit istud preceptum, non usus fuit hoc vocabulo, sed alio nomine: nam non vocavit illud, lignum scientiae boni & mali, quia sequeretur inde inconuenientia, quae rationis supra q. 156. & 157. sed usus fuit alio modo indicandi, vel designandi: ut si diceret de ligno, quod est in medio Paradisi ne comedas, quia hoc modo loquendi vsa est mulier supra 3. cap. f. De fructu lignorum, quae sunt in Paradiso vescimur, de fructu vero ligni, quod est in medio Paradisi precepit nobis Deus, ne comederemus, neque tangeremus illud. Vel poterat dicere demonstrando lignum, De ligno isto ne comedas, & ita satis erat: sed lignum illud accepit tale nomen ab eo, quod diabolus dixit, scilicet quacumque die comederitis, aperietur oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum: diabolus. n. non nosauit arborem scientiae boni & mali, sed ex eo, quod ipse dixit, postea Adam, & posteri sui sic vocabant, vel forte Moyses ita vocare voluit ex re, quae acciderat: Sed verisimilius est quod Adae ita vocauerit postea (& inde Moyses, qui scripsit, vsus anticipatione, vocavit arborem scientiae boni, & mali) vtens hoc vocabulo, vel alio modo locutionis, vt supra posuimus, tñ quia quoniam Moyses hoc scripsit, vocabatur iam illa arbor scientiae boni & mali, scripsit ita quasi hoc vocabulo Deus usus fuerit, sed non usus fuit illo, immo alio idem signante.

Quaest. 292. An posteri Adae tenerentur non comedere de ligno. Responso. Prima ca.

De isto precepto dato Adae est dubium, an comprehenderet posteros eorum, ita vt tenerentur non comedere de illo. Dicendum quod posteri Adae non obligati fuerunt hoc mandato, nam posteri Adae non sunt in Paradiso, neque illuc intrare possunt, cum sit posita custodia ante Paradisum, ergo non sunt ipsi obligati ad non faciendum id, quod facere eos est impossibile. Secundo, quia istud preceptum negatiuum datum est simul cum concessione affirmatiua; nam dicitur: Ex omni ligno Paradisi comedere, de ligno autem scientiae boni & mali ne comedas: & ideo qui tenebatur precepto negatiuo, gaudebat concessione affirmatiua, quia vnus dependebat ex alio: & tñ nulli de po-

steris Adae gaudent concessione illa. f. de ois ligno Paradisi comedere: ergo nulli eorum obligantur hoc negatiuum precepto. f. de ligno autem scie boni, & mali ne comedas.

Quaest. 297. Si Adae mansisset in Paradiso cum posteris suis, quos ibi gigneret, an illi obligaretur isto mandato. Dicendum, quod si nihil ultra fieret, non obligarentur: causa est, quia istud mandatum datum fuit Adae, quia ex modo concipiendi illud vbi ei soli datum, & ideo non obligabat alios: si autem alios intenderet Deus obligare, faceret extensio-

ne precepti, vel aliter illud conciperet. Secundo patet hoc, quia si istud preceptum esset de iure naturae, dato quod soli Adae imponeret, obligarentur posteri sui ad illud, sicut fuit de decalogo: nam data fuerunt ista decem precepta Iudaeis in monte Sinai, Exo. 20. & Deute. 4. & 5. & tamen quia de iure naturae sunt, non solos Iudeos obligabant, sed etiam alias gentes, & non solum obligauerunt postquam data sunt, sed etiam ante quod darentur obligabant ex principio seculi tam Iudaeos quam alios homines, & hoc est, quia preceptum nunquam obligat, nisi postquam est, & in illis quibus datum est: preceptum autem, quod de iure naturae est, semper est, & in omnibus est, quia non traditur, sed innascitur: ideo vbiq; & semper obligat, sicut Aristoteles dicit lib. 5. Ethico. quod ius naturale semper & vbiq; est: sicut ignis ardet hic, & in Persis: sed istud mandatum non erat de iure naturali, sed pure positiuo, ideo non erat antequam daretur, neque erat in illis, quibus non dabatur: & ita ex eo quod dabatur Adae, non obligabat alios: sed fuit solum prolatum nunc in personam Adae: ergo alios non obligabat. Sed quid si haberet Adae posteros in Paradiso, an extenderet preceptum per Deum ad eos, vt & illi non comederent de ligno illo. Dicendum quod istud non est certum, quia neque scriptura exprimit illud, neque ratio sufficienter concludit, cum non fuerit, sed futurum erat, si Adae non peccasset. Aliqui putant, quod istud preceptum non erat extensibile ad posteros: quia si Adae non succuberet tunc tentationi, dicunt quod confirmaretur in bonum, & ideo asserunt, quod non solum posteri eius non obligarentur, sed neque et ipsi, immo absolueret illos Deus ab obligatione precepti illius, & manerent sicut nunc beati in vita aeterna, vbi nullo precepto astringuntur. Alij putant quod fieret extensio precepti huius ad posteros, & custodiretur ab omnibus hominibus, quoadiu in Paradiso maneret: quia sicut Adae creatus est in innocetia, & tamen datum est ei preceptum in Paradiso, sic & alij posteri sui se haberent, quia sub precepto viuerent, vt sic Deo se agnoscerent subditos: & ad hoc adiuuat, quod homines in Paradiso terrestri non erant beati simpliciter, quia non erant incorruptibiles, habentes dotes corporis glorificati, neque etiam Deum clare videbant, in quo consistit substantia beatitudinis, & ideo erant viatores, quoadiu autem sunt homines viatores, satis competit viuere sub precepto. Dicendum igitur quod non constat, quid horum verum sit, quia vtrumque habet color: videtur tamen rationabilis, quod sub precepto viuerent, siue sub isto, siue sub aliquo alio, quia certum est, quod erant viatores, & quod non erant beati quamdiu in Paradiso terrestri manerent.

Prima ca. Secunda ca.

De Eua autem dicendum, quod obligata fuit precepto isto, & hoc fuit, quia Deus dedit illi hoc preceptum, siue illud dederit ei simul cum Adae, ita quod non daretur preceptum ante Adae, quod daretur ambobus simul Euae & Adae, siue dederit Deus Adae, & ipsam dederit Euae. f. dicendo ei, quod hoc quoque non notificaret vxori suae, vel quod Deus dederit illud bis. f. primo soli Adae, deinde Adae & Euae simul: quicquid autem horum fuerit, certum est quod istud preceptum fuit datum Euae. Primo, quia si non fuisset ei datum, non peccaret contra faciendum: quia non obligaretur precepto quod non erat, & tñ peccauit, cum fuerit ei data poena, ergo fuit ei datum. Secundo, quia Eua confessiua fuit sibi datum esse preceptum, scilicet: De fructu lignorum, quae sunt in Paradiso vescimur, de fructu

Cap. 7.

steris Adae gaudent concessione illa. f. de ois ligno Paradisi comedere: ergo nulli eorum obligantur hoc negatiuum precepto. f. de ligno autem scie boni, & mali ne comedas.

Quaest. 293. An preceptum de non comedendo extenditur ad posteros Adae, si eos ibi genuerit.

Quaeritur quare Deus non vetuit Adae lignum vitae, & an vetuit illud. Dicendum, quod non vetuit, quia dicitur, Ex omni ligno Paradisi comedere: de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas: solum exceptum lignum scientiae boni & mali: ergo licebat comedere de omnibus alijs: lignum tamen vitae distinctum erat à ligno scientiae boni & mali: ergo licebat comedere de illo. Et est dicendum, quod non debuit Deus vetare esum ligni illius: potius enim debuit vetare lignorum aliorum esum, quam istius, quia repugnabat intentioni Dei: volebat enim Deus, quod homo in Paradiso nullam molestiam pateretur, neque disponderetur ad corruptionem, neque senesceret: hoc autem faciebat solum lignum vitae, quia de ceteris fiebat restauratio deperditi, sed quod adueniens esset in eadem puritate, in qua id quod decesserat, non poterat fieri, nisi per lignum vitae, sicut supra ostendimus, & tñ istud solum impediabat corruptionem, & senectutem: ideo erat necessarius esum ligni vitae: & ideo non debuit vetari, de quolibet enim alio ligno, quod vetaretur, non erat inconueniens etiam si multa vterentur, quia in Paradiso erat omne lignum pulchrum visu, & ad ascendendum suauis. Omnia autem illa solum proderant in cibum, ideo vetitis quibusdam succedebat alia, de quibus sufficienter cibaretur homo: sed nullum succedebat in locum ligni vitae, quia non habebat aliud illam virtutem, ideo non debuit Deus illud vetare, quia sic repugnaret intentioni suae faciendum, quod homo senesceret, & corrumperetur.

Quaest. 294. An Eua fuerit obligata huic precepto.

Quaeritur quare Deus non vetuit Adae lignum vitae, & an vetuit illud. Dicendum, quod non vetuit, quia dicitur, Ex omni ligno Paradisi comedere: de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas: solum exceptum lignum scientiae boni & mali: ergo licebat comedere de omnibus alijs: lignum tamen vitae distinctum erat à ligno scientiae boni & mali: ergo licebat comedere de illo. Et est dicendum, quod non debuit Deus vetare esum ligni illius: potius enim debuit vetare lignorum aliorum esum, quam istius, quia repugnabat intentioni Dei: volebat enim Deus, quod homo in Paradiso nullam molestiam pateretur, neque disponderetur ad corruptionem, neque senesceret: hoc autem faciebat solum lignum vitae, quia de ceteris fiebat restauratio deperditi, sed quod adueniens esset in eadem puritate, in qua id quod decesserat, non poterat fieri, nisi per lignum vitae, sicut supra ostendimus, & tñ istud solum impediabat corruptionem, & senectutem: ideo erat necessarius esum ligni vitae: & ideo non debuit vetari, de quolibet enim alio ligno, quod vetaretur, non erat inconueniens etiam si multa vterentur, quia in Paradiso erat omne lignum pulchrum visu, & ad ascendendum suauis. Omnia autem illa solum proderant in cibum, ideo vetitis quibusdam succedebat alia, de quibus sufficienter cibaretur homo: sed nullum succedebat in locum ligni vitae, quia non habebat aliud illam virtutem, ideo non debuit Deus illud vetare, quia sic repugnaret intentioni suae faciendum, quod homo senesceret, & corrumperetur.

fructu vero ligni, quod est in medio Paradisi precepit nobis Dominus ne comederemus: & ita ex modo loquendi vs significare, quod ambobus datum sit mandatum: si quis tamen velit dicere, quod datum fuit soli viro in persona sua, & ei iustum est, quod notificaret mulieri, poterit stare, quod dixit mulier, scilicet precepit nobis Dominus, quia ambobus precepit viro per se, & foeminae per virum.

Comparatio opinionum.

Quaest. 295. An lignum vitae fuerit vetitum Adae.

Sed aliquis dicit, quod non debuit Deus vetare homini lignum vitae si mansurus esset, & tñ statim peccauit, ideo melius esset, quod vetaretur ei ad hoc, quod non comederet de illo, & fieret longaeuus post peccatum. Dicendum, quod non debuit Deus mandare homini non comedere de ligno vitae, nam licet Deus presciret hominem peccaturum, non debuit ei sic legere ponere tanquam determinate peccaturo, sed tanquam non peccaturo, vel potenti non peccare, quia aliam ante peccatum praeuenerat Deus homini calamitatem suam, quae erat in concubens. Secundo, quia Deus puniret hominem antequam peccaret, quod est absurdum: si enim Deus presciret hominem non peccaturum, non veteret ei lignum vitae: si autem lignum vitae veteret, faceret hoc, quia peccaturum esse sciebat, & ideo taliter se haberet ad eum antequam peccaret, qualiter habiturus esset postquam peccaret, sed hoc non facit Deus, sicut patet ex intentione Aug. lib. 11. super Gen. ad literam. c. 9. vbi quaerit, an Angeli fuerint precij casus sui: ubi aliqui dicunt, quod Deus reuelauit bonis Angelis suam beatitudinem futuram, sed malis futuris non reuelauit suum casum: quod opinio cum retulerit Augustinus postea tenet, quod neutris reuelauit statum suum, neque illis beatitudinem, neque istis miseriam, sed mansit occultus vtrorumque status, & dat ibi rationem, quia Deus puniret ante peccatum, si quibusdam reuelaret futurum statum, & alij non, cum dicit: Sed quare discernebant à ceteris illi, vt Deus istis, qui ad ipsos pertinerent, non reuelaret, cum prius non sit ipse vltor, quam aliquis peccator: non enim damnat ipse innocentes. Idem refert Magister, lib. 2. Sententiarum dist. 4. Ita ergo hic non puniret Deus ante peccatum vetando homini lignum vitae velut peccaturo. Tertio, quia postquam homo peccauit, & Deus praeuenerat poenas suas illi, posuit custodiam ligno vitae, vt homo non comederet de illo, ergo ante illud nullam custodiam posuerat, & ita non veterat comedere de illo homini ante peccatum. Quarto, & principaliter, quia istud mandatum esset absurdum, nam si Deus veteret homini comedere de ligno vitae, aut custodiret homo preceptum, aut non, si custodiret preceptum moreretur, quia senesceret, & corrumperetur, eo quod non erat aliquid aeternum, per quod ista impedirentur, sicut supra dictum est: si autem homo peccaret, viueret, quia non poterat peccare, nisi comedendo, & tamen si comederet efficeretur longaeuus: viueret enim in aeternum, vt colligitur supra 2. cap. Hoc autem esset inordinatissimum, scilicet, quod custodiendo preceptum moreretur, & peccando viueret in aeternum, ergo non debuit veteri lignum vitae.

Quaest. 296. An Deus sciens hominem peccaturum debuerit ante peccatum veterare etiam lignum vitae.

Est dubium, an Adam comederit, vel Eua, de ligno vitae, dum essent in Paradiso. Aliquis dicit, quod sic, quia istud lignum non erat vetitum, ergo comederent de fructu eius, cum esset preciosissimum. Dicendum, quod Adam, & Eua non comederunt de ligno illo. Secundo patet ex modo loquendi sacre scripturae. Nam post peccatum Adae, dixit Deus; ne forte mitrat manum suam, & sumat de ligno vitae, & viuat in aeternum; & ita innuit, quod nondum acceperat de ligno vitae, quia si accepisset, non diceretur sic, sed quod non continuaret vltra cibum de ligno vitae. Sed aliquis dicit, quod comederat iam Adae de ligno vitae, & tamen dictum est illud, vt poneretur custodia ligno vitae, quia non efficiebatur homo aeterna vitae comedendo de ligno vitae, sed frequentando cibum illum: & vt non posset frequentare, ponebatur custodia.

Quaest. 297. Quis comederit de ligno vitae, vel Adam, vel Eua.

Dicendum, quod non potest stare. Primo, quia non consonat modo loquendi sacre scripturae: nam innuit, quod nunquam comederat, cum dicit, ne forte

Prima causa

Secunda ratio.

te mittat manū suam, quasi ante hoc nō extendisset. Secundo, & principaliter, quia non est hoc certū, an qui semel comederat de ligno vitę efficeretur æternę vitę, vel per frequentationem; sed dato qđ hoc efficeretur per frequentationem, saltem semel comedere multum adderet ad vitam: & tñ Adam, & Eva nō fuerunt longioris vitę, quā alij in ætate prima, de quibus certum est, qđ non comederunt de ligno vitę: immo quidam fuerunt eis longæiores, ergo nō comederunt Adam & Eva de ligno vitę. De vita Euz nihil constat, quia non ponitur in prima, neque in secunda ætate numerus annorum alicuius mulieris. Adam vero vixit annis nongentis & triginta, s. 3. cap. & tamen certum est, qđ Jared, Mathusalam, & Noe diuturnius vixerunt, quia Jared vixit annis nongētis sexaginta & duobus: Mathusalam annis nōgentis sexaginta nouē, sup. 5. c. Noe vero nongentis, & quinquaginta annis, sup. 9. cap. Isti autem non comederunt de ligno vitę: ergo neque Adam, quia aliās aliquid contulisset ad vitam eius, cum tamen minus vixerit, quā isti.

Quæst. 198. Cur Adā, & Eva nō comederit de ligno vitę.

Quæretur, quid lignum vitę esset in Paradiso, & non esset vetitum Adā & Euz māducare de illo, quomodo non manducauerunt, quia vř qđ ad cibū illius maxime alluci deberent. Dicendū, qđ primo fuit, quia forte non cognoscebant an esset ibi aliquod lignum vitę, & quod esset illud, & hoc est valde cōueniens: nā tunc non allicerentur ad illud, quod nesciebant. Secundo, quia Adam stetit paucō tempore in Paradiso, quia vt solet asseri, non stetit per vnum diē integrum: si n. multo tempore stetit, mirandum erat, quō non comedisset de ligno vitę, sed in tam paucō tpe forte occupatus in admiratione aliarum rerū nō aduertit ad lignum vitę, & ita non comedit de illo. Tertio, dato qđ cognosceret lignum vitę, forte nō erat illud speciosius visu alijs: & ita licet vtilius esset ad bonā consistentiā corporis, non mouebat desiderium magis, quā alia, eo qđ cibus mouet à principio inquantū existens gratus oculis significat se esse suauem gustui: & ob hoc de lignis Paradisi nō dñ solū, qđ erant suauia gustui, sed et visu pulchra. Et etiā qđ dñ de ligno scientiā boni & mali, qđ mulier mota fuit ad comedendum de illo dñ: Vidit mulier, qđ bonū esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuq; delectabile. Si autē alia ligna essent pulchriora visu, moueretur prius homo ad comedendum de illis: & ita non comederet adhuc de ligno vitę.

Quæst. 199. Cōsuetudo primę rationis.

Sed dicitur, qđ prima ratio non stat, quia videtur, qđ homo cognosceret lignum vitę in Paradiso, quia dicitur, Produxit Deus de humo oē lignum pulchrum visu ad vescendum suauē, lignum et vitę in medio Paradisi: lignum et scientiā boni & mali: ponitur. n. ibi nomen suauē. Dicendum, qđ an homo in Paradiso statim cognouit lignum vitę non apparet: & tñ certū est, qđ illa ratio non concludit. Primo, quia ex illa littera non signatur, nisi qđ ista ligna erant in Paradiso, qđ autem homo cognosceret illa, vel non, nequaquā inde significatur. Secūdo ponuntur ibi nomina, & forte tpe, quo erat Adam in Paradiso, non erant ista nomina imposita arboribus illis, sed postea data sunt: & quia qđ Moyses scripsit, erant iam nomina ista, vsus est eis. Tertio, quia dato qđ cognosceret nomē ligni, id est quod erat lignum, quod vocabatur lignum vitę, forte nesciret virtutem eius, & ita non alliceretur ad illud. Sed adhuc obijcietur, qđ Adam cognosceret lignum vitę in Paradiso, & virtutem eius. Primo patet, quia erat ista necessaria ei: nam solum lignum vitę impediēbat senectutē, & alterari corpus à suo statu: alia autem omnia sine eo non sufficiebāt ad hoc: & tamen erat homini necessarium, qđ nō senesceret, neque disponeretur per alterationes quotidianas ad

corruptionem; ideo ostēderet Deus homini lignum vitę, & virtutem eius potius, quā naturam aliterius ligni, quasi notitia huius esset magis necessaria. Secundo, quia si homo quando peccauit, nō sciebat lignum vitę, & virtutem eius, frustra clauderetur Paradisus homini pp lignum vitę, & tñ clausus est, quia dñ, Nūc ergo ne forte mittat manū suam, & sumat de ligno vitę, & comedat, & viuat in æternum, sequit quō eiectus est de Paradiso, & clausus est: si tñ homo nesciret lignum vitę esse in Paradiso, frustra clauderetur Paradisus, quia homo non concupisceret id qđ ignoraret esse, ideo oportet dici, qđ iam sciebat ibi esse lignum vitę.

Dicendū, qđ adhuc semper manet dubium an Adā ante peccatum sciebat lignum vitę, & virtutē eius: satis potest dici, qđ sciret, & tunc stabimus his rationibus positis, & qđ quæritur quō non comedit de illo: dici pōt, qđ fuit pp illas duas rationes positas qđ pced. Postumus quoque satis dicere, qđ Adam, & Eva non cognouerūt, qđ erat lignum vitę, neq; virtutem eius quādiu manserunt in Paradiso, sed forte fuit eis declaratum, qđ expulsi sunt. Ad rationem primam harum duarū dicit, qđ si Adā, & Eva diu mansuri essent in Paradiso, necesse erat, qđ ibi haberēt cognitionem de ligno vitę, quia aliās non comedendo de illo senescerent, & disponerentur ad corruptionē, quod erat inconueniens, & tñ paruo tpe manserunt, in quo tēpore nō erat necesse, qđ comederēt de ligno vitę, quia non erat necesse, qđ quotidie de illo comederēt, ideo neque fuit necesse, qđ tunc reuelatur esset eis de illo, sed si paulo maiori tpe manerent, reuelaret eis Deus de ligno vitę. Ad secundum dici pōt vno modo, qđ non sciebant isti quicquam de ligno vitę, & tñ nescientes poterant comedere de illo, & quocunq; modo comederēt, efficerent longevi: qđ verō possent comedere ignorantēs, patet, quia si homo post peccatum maneret in Paradiso, comederet de oībus lignis illius, inter quę erat lignū vitę, & posito, qđ non cognosceret ligna, cū videret omnia pulchra comederet de eis, & ob hoc eiectus est de Paradiso: & ideo qđ dicitur, ne forte mittat manū suam, & sumat de ligno vitę, sequitur, emisitq; eum Dñs de Paradiso voluptatis, vt operaretur terram. Sed obijcietur, qđ istud non sufficit: nam eijsi hominem de Paradiso et si non cognosceret lignum vitę conueniens erat, vt per errorem non comederet de ligno vitę: & tamen postquā eiectus esset, ad quid poneretur custodia ante Paradisum? & tamen posita est. Eiecitq; Adam, & collocavit ante Paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium, atque versatilem ad custodiēdam viam ligni vitę: ergo sciebat homo in Paradiso esse lignum vitę, & cognoscebat illud. Dicit potest, quōd etiam si homo nesciret esse lignum vitę in Paradiso, debuit poni custodia ante Paradisum propter lignum vitę; & primo propter hominem, quia si nulla custodia posita esset, rediret homo ad Paradisum, quia erat locus voluptuosior, quā terra, ad quam exulabat: & cū ibi versaretur inter ligna Paradisi, accideret, quōd comederet de ligno vitę, & viuere in æternum. Secundo fieret propter dæmonem, quia licet homo nesciret esse lignum vitę in Paradiso, diabolus reuelaret ei, sicut reuelat multa alia, quia diabolus nouit omnia eorum, que actu sunt in natura, & tunc homo concupisceret redire ad Paradisum ad sumendum de ligno vitę: debuit ergo poni custodia. Sed dicendum, qđ licet vtrunq; teneri possit, rationalius dicitur, quōd homo in Paradiso cognouit lignum vitę, Deo ostendente ei illud tanquam sibi necessarium, tñ nondum comederat de fructu eius propter duas rationes vltimas positas supra quæstio. 298.

Quæst. 300. An Adam ante peccatū sciebat virtutē ligni vitę.

Responso.

Quæst. 301. Quomodo verificatur hoc dictum: In quacunq; die comederis ex eo morte morieris: cum Adā post illius commisionē vixerit tēpore. 1. Ratio.

& præcipuē, quia Deus distrahebat voluntatem eius ab hoc, & cogitationem ipsius faciens, quōd de alijs, & non de hac cogitaret, quasi nondum esset cibus ille huiusmodi necessarius adhuc, & quia obstabat intentioni eius, scilicet ne post peccatum eius maneret longæuitas, id est viuere in æternum.

Quæretur, quid est, quod dñ homini. In quacunq; die comederis ex eo, morte morieris: dicitur. n. qđ non est verum, quia non mortuus est Adam in die, qua comedit, sed vixit postea nongentis, & triginta annis, supra 5. c. Aliqui dicit, qđ Deus dixit hoc non secundū diffinitionē suā, sed fm cōminationē, secundum illud quod dixit Ninivitis, adhuc quadraginta dies, & Ninive subuertetur. Ionā 3. tamen non subuersa fuit, quia erat cōminatio. Similiter dicit Deus ad Ezechiam Regem, Dispone domui tuę, morieris, & non viues. lib. 4. Reg. 20. & Isā. 38. & tamen vixit postea per quindecim annos, ita potuit esse hic, qđ Deus istud diceret Adā per cōminationem. Dicendū, quod non stat. Primo, quia id quod dicitur per cōminationem, nō impletur si ille, contra quem dicitur poenitet de peccato, & conuertitur, sicut dicitur Iere. 18. Repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem, & destruaam, & disperdā illud: si poenitentia egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam, agā, & ego poenitentia super malo, qđ cogitavi, vt facerem ei, & sic fuit circa Ezechiam, quia quando audiuit sententiam Dei cōminatam contra se conuersus ad parietem fleuit: & tunc Deus dedit contrariā sententiā. lib. 4. c. 20. sicut etiam fuit de Ninivitis, quia illi audita prædicatione Ionę fecerūt poenitentia magnam, & clamauerūt ad Dominiū, & remisit poenā. Ionę 3. & 4. & tñ non fuit sic de Adam, & Eva. Nam non fecerūt poenitentiam aliquā, sed potius peccatum suum in alios retransferunt, ergo non potest accipi hoc dictum per cōminationem. Secundo, quia qđ aliquid dicitur per cōminationem, & postea nō euentifacient poenitentiam eo, contra quem prædicatione est reuelat Deus post poenitentiam, qđ non sit euenturum illud, vel quare non eueniat, sed non fuit sic in Adam, & Eva, ergo non dictum fuit per cōminationem. Pater de Ezechia, nā Isā. iubēt Deo dixerat ei, Dispone domui tuę, morieris, & nō viues, & ipse idē ex mandato Dei reddiit ad dicendum Ezechie, quōd Deus addiderat vitę eius quindecim annos, quia fleuerat, lib. 4. Reg. 20. & Isā. 38. Similiter per Ionā prænuiciauerat Deus Ninivitis, qđ subuerteretur Ninive post quadraginta dies: & cū illi fecerunt poenitentia reuelauit Deus eidē Ionę, qđ non subuerteret eam, & quare nō subuerteret. Hic autē non fuit sic, quia dictū est, In quacunq; die comederis, morte morieris: & postea non fuit reuelatum cōtrarium ei, ergo fuit cōpletum, & non fuit cōminatio. Tertio, quia id, quod per cōminationem intelligitur, dñ, post peccatum perpetratum, vel post malum aliquod, quod est præsens, & tunc secuta conuersione nō infert Deus poenam; sic patet Iere. 18. In verbis supra allegatis, si poenitentia fecerit gens illa à malo suo, agam, & ego poenitentiam super malo, quod cogitavi, vt facerem ei; & ita iam præcesserat peccatū illius gentis, & sequit prænuiciatio poenę per Deū, & gens audita prænuiciatione conuertit de peccato suo; sic fuit in Ninivitis, nam peccatum eorū præcesserat, & Deus tunc misit Ionā ad prænuiciandū subuersionē, secuta tñ deinde poenitentia eorū Deus non intulit poenā. Sed in Adā, & Eva nō fuit sic, sed potius econtrario, quia ista prænuiciatio facta est qđ nondum peccauerant, & postea peccauerunt, supra 2. & 3. cap. ideo nō potest intelligi hoc modo dictum per cōminationem, sed fuit sententia. Quæto, quia si hoc per cōminationem diceret, nō sequeretur

2. Ratio.

3. Ratio.

Alph. Toft. super Gen.

pena comminata, & tñ Deus intulit poenam Adā, & Euz, quia peccauerant, & expulsi eos de Paradiso: ergo nō intelligit dictū p cōminationem, sed fm diffinitionem.

Dicendum, qđ illa verba nō sunt dicta p cōminationem, sed fm certam sententiam, & executionem plenā habuerunt, sed potest dici vno modo, qđ ex his verbis non intelligit, qđ moreret Adā statim, vt peccaret, sed qđ moreret si peccaret, siue peccaret in hac die, siue i illa, & istud est, qđ illa determinatio tps in quacūque die, referat solū ad illud verbū comederis, & si ad istud, morte morieris, aut non ad totum simul, id est ad vtrunq; verbum. Et est sensus, in quacunq; die comederis, i. non differt, qđ comedas nūc, vel cras, vel post multū tempus, sed quicunq; dies sit, in qua comederis, sequitur, qđ moriar eris aliquādo, & tunc ponitur ista additio; In quacunq; die ad tollendum dubiū, quia posset credere Adā, qđ si statim, vel post paucos dies comederet sequeretur aliquādo mors, & tñ si post multos dies comederet, nō sequeretur mors, quia si mandatum istud de non comedendo non esset perpetuum quantum ad Adā, sed duraret per paucū tempus, & hoc modo nullū est dubiū, qđ licet moreretur Adā mille annis post peccatū erat vera litera. A litera pōt accipi, qđ referatur illa determinatio ad vtrunq; verbum simul, s. qđ in quacūque die comederis, in ipsa morieris morte, sicut solet cōius exponi: & tunc dicendum, qđ verum est, & accipietur morte morieris, id est ad mortem obligaueris, nam ante peccatū non erat Adā morti obligatus, sed erat potens mori, & potens nō mori, & magis propriē vocabatur immortalis, quam mortalis, vt supra declaratum est, cum autem peccauit fuit statim obligatus ad mortem, & nō solum in ipsa die, immo in ipso momento, vel instanti peccati sui fuit obligatus ad mortem, & huic cōcordat editio, vel translatio quam fecit Simachus, qui dicit, In quacunq; die comederis mortalis eris, & hoc planum est, quia prius non erat mortalis, sed magis immortalis, vel potens non mori: mortalis autem dñ, nō solum potens mori, sed hñs necessitatē moriēdi. Etia potest istud bene intelligi, qđ in quacūque die Adā peccaret, moreret, quia in ipsa incipiebat mors, licet nō terminaret. Et iste modus loquendi satis cōuenit rationi, & locutioni sanctorū, de ratione patet, quia quādiu Adā non peccaret, manebat in eo vitas status, & non disponebat aliquāter ad corruptionē, neque deteriorabat corpus suū, neque senescebat, sicut nos patimur, quia quotidie sunt corpora nra impuriōra, & ita gradatim puenimus ad senectutē, & completū dissolutionis, vbi est terminus mortis, & iō iste processus quotidianę dissolutionis nō ē, nisi qđā mors successiua, cuius ps quotidie hñ fuit in dealbatione, & calefactione atq; alijs alterationib; partialiter itroducit forma, in Adā autē ante peccatū, et si p mille annos maneret, nulla dissolutio fieret, & nulla ipuritas, sed maneret eadē puritas, quæ fuerat in formatione, quia resolutio aliquo de corpore eius per continuam actionē naturalis caloris, succederet quod conuertit ex cibo, & esset in eadē puritate, & ita non esset prima senectuti post mille annos, quam in prima die vitę suę, post peccatum autem cepit statim dissolui, & succedere impuritas, sicut in nobis, ideo in ipsa die in qua peccauit, mortuus est, quia primā partē illius mortis, successiue habuit, & ita stat litera conueniēter. Secūdo patet, qđ cōueniat modo loquēdi sanctorū: ita. n. loquit Gregorius in Homilia temporalis vita æternę vitę cōparata mors est potius dicenda, quam vita; ipse enim quotidianus defectus corruptionis, quia est aliud quā quedam prolixitas mortis, & ita totam vitā vocat vnā morte successiua, quia in qualibet parte eius est defectus corruptionis, i. successiua dissolutio;

Quæst. 302. Ratio verba, & sensus verborum illius sine Dei.

R 2

Ita potuit dici mortuus Adam quia mori cepit, quia licet secundum Philosophos mors, & generatio sint mutationes in instanti, tamen secundum acceptionem vulgarem vocamus mortem alterationem, quae ad mortem disponit, & quia alteratio habet partes, & successionem, dicitur mors habere partes, & incipere atque desinere: sic enim Ioan. 4. de filio Reguli dicitur; Incipiebat enim mori: & ita sumendo largius, Adam cepit mori, quando incepit in eo alteratio ad mortem, & tamen in ipsa hora, qua peccauit, cepit ista alteratio, ergo bene dictum est, quod Adā moreret in quacunque die comederet, si qua parte mortis incurreret, cum inciperet mori. Sed de in litera 70. interpretum, morte moriemini, quod in plurali ponitur intelligendo, quod fuit datum praeceptum simul viro, & feminae, & tamen in litera Hebraica, & nostra habet, morte morieris, quod rationabilius dicitur, cum nondum ponatur formata femina, sed post verba ista de formatione eius agatur: aliqui autem dicunt, quod per anticipationem, & recapitulationem scilicet litera, quasi prius fuisset formata femina, & postea de formatione eius agatur: sed dicendum, quod istud parum valet, quia dato quod prius fuisset formata femina, scriptura non loquitur de illa, quasi de prius formata, sed postea formationem eius adiungit: ideo in articulo seorsum loquitur si nondum supposita formatione agatur de illa, quasi iam existente, & ponatur directum esse verbum aliquod ad illam. unde secundum ordinem sacrae scripturae, necesse est concipi in singulari verba solum ad Adam, qui praesupponitur formatus. Dicitur autem morte morieris, ac si dicitur solum morieris, quia non importatur aliquid alterum, & satis erat dici quacunque die comederis morieris; sed dictum est sic ex modo loquendi Hebraico, talis est enim consuetudo idiomatis: sic enim dicitur, Expectans expectavi Dominum, quod solum significat expectavi Dominum, & illud; Confusione confunderis, & illud; Si respiciens videris: omnia enim idem sunt, sed modus loquendi Hebraicus sermonem interdum duplicat.

Cur in litera septuaginta interpretum dicitur, Morte moriemini, si plurali.

Quaest. 303 An hoc comedendo de ligno incurreret aliqua mala praeter mortem. Respōdit.

Quaest. 304 Cur Deus fecit mentionem, nisi de morte, cum tamen multa mala illa fuerint praeter mortem. Cap. 6.

Quaeritur, cum dicitur, quacunque die comederis, morte morieris, an homo comedendo de ligno incurrit in aliqua alia mala praeter mortem. Dicendum, quod homo incurrit in multa alia mala, scilicet eiecitur de Paradiso, Etiam impositi sunt homini labores per totam vitam, cum dicitur; In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Mulieri quoque praenunciata sunt mala sua, scilicet multiplicatio arumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios tuos. Item generaliter intelligendum est, quod omnia mala penalia, quae homini venierunt, acciderunt ex peccato illo, quod satis colligitur, dicitur, 3. c. tam in malis mulieris, quam viri: & ista sunt mala praeter mortem; ideo pro peccato illud non sola mors secuta est, sed etiam multa alia mala. Sed quaeritur, cum multa alia mala praeter mortem secutura erant ex peccato illo, quare Deus solum praenunciaverit mortem? nam plus timeretur mandatum quanto poena grauior esset; est tamen poena grauior, quantum plures poenae congregantur in unam. Dicendum, quod fuit primo hoc, quia mors est poena grauiissima omnium, ideo satis fuit exprimi eam non expressis alijs: ipsa enim vocatur vltimum terribilium, lib. 3. Ethicorum. Secundo fuit, quia scriptura est breuiiloqua, & attendit breuitati; ideo ut non oporteret immorari per singula, dixit hoc Deus bene. Tertio, & principaliter fuit, quia aliae poenae non addunt ad mortem, sed sunt aliquid eius, & ideo nominando mortem poterant aliae includi in ea, & causa est, quia omnes aliae poenae habent duas habitudines ad mortem, vna est, quia omnes praecedunt eam, & ipsa est vltima; alia est, quia omnes disponunt ad illam: nulla enim poena est, quae non disponat aliquo modo ad mortem, & non inducat eam continuata per aliquod tempus sola, vel cum alijs, & ideo cum dictum est Adā, mor-

te morieris, non significatum est, quod hoc solum fieret homini, sed et omnia alia tacite intelliguntur, quae ad mortem inducunt, & mortem praecedunt. Cum autem obijciatur, quod potius debuissent poni omnes poenae, quia magis timeret mandatum. Dicendum, quod non debuissent poni omnes; primo, quia non erat possibile; nam poenae non sunt sub certo numero, sed quotcumque; datus plures esse possunt: sic dixit Virg. lib. 6. Aeneid.

Non mihi si lingua centum sint, oraque centum, Ferrea vox, omnes scelerum comprehendere formas, Omnia poenarum percussere nomina possum.

Quod non solum de poenis falsi inferni, sed de poenis praesentis vitae intelligitur. Secundo, quia dato quod Deus vellet exprimeret omnes poenarum modos, non posset intelligere homo quosdam illorum, quia quaedam poenae sunt, quas non possumus cognoscere, nisi per experientiam, sicut est de generibus agritudinum, cum vix; hodie adhuc medici ad plenum eas non cognouerint. Tertio, quia satis erat nunc poenam illam proponere, quod hominem mouere posset ad non peccandum, & si peccaret declararet ei magis postea in speciali poena sua, & ita factum est, quia postquam peccauit, posita fuerunt poenae viri, & mulieris determinate. 3. c. Et tamen neque tunc expressae fuerunt omnes poenales humanae, quae neque fieri poterat, sed solum quaedam generales, in quibus includi viderentur aliae. Quarto, quia pro peccato illud non solum incurreret homo debitum poenarum temporalium, sed et debitu poenarum gehennalium, quae sunt maiores, & tamen non fuerunt expressae. Quinto, quia poena a Deo posita vix esse maior, quam omnes aliae poenae, et si exprimeretur secundum modum concipiendi verba: nam dicitur, quacunque die comederis, morte morieris. Fuit enim mors praenunciata, quae est maxima, & includit alias poenas, & est valde nota, quia licet nullus adhuc mortuus esset, facile erat intelligi, quid esset mors, quod non est sic de omnibus alijs poenis. Etiam significabat, quod eadem die moreret, nihil autem terribilius alicui est, quam dici, statim morieris: nam si dicitur, morieris aliquis, adhuc potest esse consolatio quaedam est vita, sicut est de nobis: cum tamen dicitur, hodie morieris, nulla relinquit consolatio. Et licet non esset Adam vitam finiturus eo die, quo peccaret, tamen ex modo locutionis hoc videbatur significari: & ita timeret illud Adam, quasi sic futurum, licet sensus dicti esset, quod incurreret necessitatem moriendi, vel inciperet mori; sicut expositum est supra quaestio. 302. & ita non fuit conueniens poni aliam poenam.

Sed dicetur, cum sit maior poena inferni, quam mors temporalis, aut quaecunque alia poena, quare non fuit expressa? nam si ideo expressum fuit de morte corporali, quia erat maior alijs poenis corporalibus, deberet exprimi de poena aeterna, quae est maior omnibus alijs. Aliquis dicit, quod forte non incurreret Adam in poenam aliam, nisi in corporalem, & ideo illa sola expressa est. Sed dicendum, quod est absurdum, quia per quodlibet peccatum mortale incurrit peccatis debitum mortis aeternae, & tamen peccatum Adae, & Euae fuit mortale, ergo incurrerunt obligationem mortis aeternae. Secundo, quia per peccatum Adae omnes nascentes ab eis per derivationem feminalem incurrunt obligationem mortis aeternae, quia contrahunt peccatum originale nihil operantes, ut ostenditur ad Rom. 5. cap. A fortiori ergo Adam, & Eua incurrerunt obligationem illius mortis. Dicendum, quod non est dubium quin Adam & Eua per peccatum istud incurrerunt debitum mortis aeternae, & verè illam sustinerent in inferno, nisi de peccato suo doluissent, & per Christum essent redempti, & tamen euaserunt eam, sicut nos euadimus, postquam peccamus per contritionem, & misericordiam Saluatoris. Aliqui ergo dicunt aliter, quod Deus istam poenam imposuit, & ob hoc dicit, quod ponitur bis mors, scilicet morte

Quaest. 305. Cur non expressa fuit poena inferni, quae est maior, quam mors temporalis.

morte morieris, i. morte corporali, & morte aeterna. Sed dicendum, quod non stat, quia ibi non significatur, nisi vna mors, quae est corporalis: & tamen ponitur, morte morieris ex consuetudine Hebraici idiomatis, sicut diximus supra, q. 302. Est ergo dicendum, quod licet haec poena incurreret Adā peccando, non expressit eam Deus. Primo, quia non intelligeret: non enim vnquam auditum erat de hoc, neque aliquid aliam poenam homo senserat, per quod posset de ista cogitare. Secundo, quia licet illa sit maior, quam mors temporalis, non tamen mouet, quantum corporalis, eo quod temporalis imaginatione, & sensu percipitur: aeterna autem non nisi fide, & ratione. Tertio, & principaliter, quia Deus posuit illam poenam, & necesse erat hominem incurrere, si peccaret, & non illam, quam poterat euadere, & de facto euaderet. Sic enim de nobis est, quia poena mortis corporalis pro peccato est, & licet nos de peccato doluimus, non possumus euadere poenam. Ista corporalem, sed euitamus mortem aeternam, siue poenam inferni, licet sit nobis debita, per contritionem, & ita de Adā fuit. Nam post peccatum mortuus est corporaliter, & non profuit ei poenitentia, quae egit expulsus de Paradiso ad euitandum istam mortem, sed euitauit poenam inferni, quoniam nunc cum sanctis est: ideo non debuit nominare illam poenam, sed eam, quam determinat incurraturus erat: & ista est ratio vera huius.

Quaest. 306. Cum dicitur de Deo, Faciamus adiutorium simile sibi, quis loquitur, & ad quem fit locutio.

In Paradiso est formata est mulier mater omnium nostrum, ideo de formatione illius agitur: & primo est dubium, quid intelligitur cum dicitur, Dixit quoque Dominus Deus, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi: & est dubium, quis loquitur ibi, & ad quem fit locutio. Dicendum, quod hic non fuit aliqua locutio vocalis, vel organica, quia oporteret, quod esset aliquis, ad quem fieret, & qui natus esset accipere cognitionem per locutionem: non est autem aliquid huiusmodi, nisi homo; nam inter personas diuinas non est locutio aliqua, & a fortiori non est locutio vocalis: iter Angelos quoque non est locutio vocalis, quia illi non sunt nati sic accipere, quia non habent sensum auditum, neque organum aliqua, cum sint incorporei, sed locutio vocalis ad solum hominem fieri debet, quia ipse solus est, qui per eam capit alienos conceptus, tanquam per naturalem medium deriuandi eos: & tamen non fuit hic facta locutio ad hominem; ergo nulla locutio facta est. Istud patet, quia quoniam Deus voluit formare Eua, solus Adā erat: ita enim Deus dixit, non est bonum hominem esse solum: & tamen non fuit facta locutio ad ipsum, cum fiat sermo de ipso in tertia persona, scilicet non est bonum hominem esse solum, ergo non fuit hic facta locutio. Dicendum, quod verum est non fuisse hic aliquam locutionem vocalem, sed per istud dicere significatur aliquid mentale, cui applicantur ista, quae significantur his verbis, ut statim declarabitur.

Quaest. 307. Cuius fuit istud dicere, & ad quem dicitur, & ad quem dicitur.

Quaeritur, cum non fuerit hic locutio vocalis, cuius fuit istud dicere, & ad quem dirigebat verbum, quia oportet aliquid subesse his verbis, ne ponamus frustra locutionem esse lacram scripturam. Dicendum, quod hic non fuit facta locutio aliqua, sed ponitur istud ad significandum consilium Dei de eis, quae pertinebant ad hominem: licet enim Deus non consilietur, quia non est ibi dubitatio, neque inquisitio, neque inuentione, sed cognitio tota, & plena, & semper manens; tamen quia homines circa res magnas consiliantur, & non capiunt quomodo aliquis intelligens possit aliquid arduum recte facere sine consilio, introducit scriptura Deum circa res magnas velut consiliantem; & potissimum circa ea, ubi aliquibus malum illaturus est, aut poenam. Sic autem est de formatione hominis, & de eius destructione; ideo in vtraque inducit scriptura Deum consiliantem, vel cum deliberatione agentem; & quia voluit scriptura ostendere dignitatem hominis super cetera creatura, in creatione ceterorum non ponitur modus consiliandi, sed solum iubendi, sicut dicitur supra, 1. c. Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux, & illud Alph. Tost. super Gen.

dixit Deus, producant aquae reptile animae viventis, & illud producat terra animam viventem in uentura, & bestias, &c. quoniam autem de homine dicitur, introducit Deus, ut consilians. Nam dicitur, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, ut significet, quod aliquid valde maius erat homo omnibus rebus alijs, cum ad eius formationem requireret diuinum consilium, & non ad formationem ceterarum rerum. Et quia post illud formatus fuerat vir, & non femina, deinde femina per de latere viri formata est, ad formationem quoque illius ostendit diuinum consilium, & deliberatio praecedens, cum dicitur, Dixit quoque Deus, non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adiutorium. Etiam quoniam post peccatum debuit homo expelli de Paradiso, introducit Deus de hoc, quasi deliberans, & causam reddens; supra, 3. c. Ecce Adā factus est, sicut vnus ex nobis, sciens bonum, & malum, nunc ergo, ne forte mittat manum suam, & sumat de ligno vitae, & comedat, & uiuat in aeternum, & sequitur ibi, quod eiecit eum. Sic etiam magnū aliquid erat destructio hominis: ideo in illa ostendit se praecedere cum consilio: nam quoniam voluit Deus destruere quatuor ciuitates Sodomorum, dicitur infra, 18. c. Dixit itaque Dominus: clamor Sodomorum, & Gomorraeorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis; descendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint an non est ita, ut sciam. Etiam magnū erat quod Deus voluit confundere linguam omnium hominum, quae erat vna; & disperdere eam in multas: erat enim poena magna, quia prius delectabiliter conuersabantur: postea verò cessauerunt conuersari cum non se intelligebant, & oportuit eos diuidi per terras. Erat etiam magnum, quia pertinebat ad totum humanum genus, ideo introducit Deus quasi cum deliberatione agens supra, 11. cap. Descendit autem Dominus, ut videret turrim, & ciuitatem, quam edificabant filij Adā, & dixit; Ecce vnus est populus, & vnus est labium omnium, ceperuntque facere, neque desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleuerint. Venite ergo descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat vnusquisque vocem proximi sui. In praesentia igitur, quia res magna erat, cum pertineret ad hominem, introducit Deus velut consilians, licet nullam sit ibi consilium, neque locutio mentalis, aut vocalis.

Quaeritur, dato quod non fuerit hic locutio aliqua vocalis, neque consilium, quia tamen dicitur, quod dixit Deus, cui vel quibus intelligitur dictum esse istud, i. cui diceret si esset hoc verè dicere vocaliter, vel mentaliter? Dicendum, quod non potest intelligi, quod dirigatur sermo, nisi vnus personae diuinae ad alteram, vel Dei ad Angelos: nam ad hominem non facta fuit locutio, ut dictum est. Et iuxta hoc sumēda est regula, quod si id, quod dicitur, potest competere Angelis, intelligitur sermo dictus, vel locutio mentalis ad Angelos, quia ibi vera est locutio, tamen Dei ad Angelos, quia Angelorum inter se, licet non sit vocalis: diuinarum autem personarum inter se non est locutio aliqua vocalis, neque mentalis, quia est eadem intellectio personarum, & vna non potest aliquid reuelare, vel indicare alteri, quod altera ignoret: & tamen hoc requirit ad locutionem, si autem id quod dicitur, non possit competere Angelis, sed solum Deo, intelligitur quasi ibi sit sermo vnus personae diuinae ad alteram, licet in veritate nullus sermo, aut dicere speciale ibi sit. Et secundum hoc possumus applicare loca ista, in quibus locutio Dei introducit: & dicendum, quod id, quod ponitur supra, 1. c. est nomine diuinarum personarum inter se, & non est quasi locutio facta ad Angelos, quia dicitur, faciamus hominem, & tamen Angelus non coicatur Deo in actione: scilicet, quia dicitur, imaginem, & similitudinem nostram, non tamen est eadem imago Dei, & Angeli, sed potius Angelus est imago Dei, vel ad imaginem eius, sicut homo. Id verò, quod dicitur: Ecce Adā factus est quasi vnus ex nobis, aliqui dicunt, quod possit intelligi de Deo, & Angelis,

Quaest. 308. Cui dirigebat sermo Dei, cum dicitur, Faciamus cum ad hominem non dirigatur, nec fit locutio vocalis.

gelis, quia quicquid illorum haberet Adam, ascendebat
 ultra conditionem naturae suae, & ubi, ut postea dicitur, cum
 get illud verbum, magis pertinet ad diuinas personas.
 Quod autem hic supra 1. c. Venite, & descendamus, et ali
 qui referunt dictum Angelis, quia illa actio poterat con
 uenire Angelis, scilicet euertere turrin, & tamen di
 cendum, quod magis conuenit, quod intelligitur directus ser
 mo ad diuinas personas, si aliquis sermo ibi esset, & cau
 sa est, quia non conuenit operatio, quae ibi habet, Angelis p
 se, aut cum Deo, cum sit operatio miraculosa, quia illa fuit
 diuisio linguarum, & non euentio tarris: diuisio autem lin
 guarum habuerat multa miracula, vnum, quod vnusquisque
 subito oblitus est idiomatis sui, in quo conuersatus
 fuerat etiam vsque ad senectutem suam, ita ut neque
 vnum verbum intelligeret. Secundum, quod subito ha
 beret cognitionem plenam noui idiomatis, in quo
 nunquam locutus fuerat: tertium ut essent multa idio
 mata, cum prius esset vnum tantum: Angeli tamen non pos
 sunt conuenire in operatione miraculorum, cum Deus
 solus faciat miracula. Psal. 135. Qui facit mirabilia ma
 gna solus. In euerfione autem tarris, aut ciuitatis poterat
 communicare Angeli, & tamen istud non fuit. Pri
 mo, quia tarris Babylonis pferauerit, & ciuitas, & com
 pleta facta, postea, ciuitas, fuitque floridissima super om
 nes ciuitates in secula aetate, & postea quousque per bella
 euerfa est: secundo, quia dato quod tarris, vel ciuitas euer
 ret, non dicitur hoc supra 1. c. sed solum de diuisione lingua
 rum, s. Venite descendamus, & confundamus ibi lingua
 eorum, ut non audiat vnusquisque vocem proximi sui: ad
 istud opus tamen non poterat communicare Angeli Deo,
 neque ipsi per se illud facere poterant, ergo non fuit ibi
 sermo directus ad Angelos, sed est diuinarum personarum
 inter se, quia earum est vnica operatio ad extra, sicut est ea
 de substantia. De eo autem quod dicitur hic, dixit autem Deo &c. Di
 cedum, quod est sermo directus ab vna persona diuina ad al
 teram, dicitur nomine personarum, eo quod id quod hic habet, non pot
 conuenire Angelis: nam dicitur, non est bonum hominem esse
 solum, faciamus ei adiutorium. Illud adiutorium fuit fe
 mina, & tamen in factioe femine non conuenerunt Ange
 li. Primo, quia nunquam ad animam, eo quod illa creatur, & solus
 Deus creauit, & non conuenerunt creatio Angelis: secundo,
 quia neque quantum ad corpus, eo quod corpus mulieris super
 est de corpore viri, & tamen in sumptione, quam in forma
 tione fuit miraculum, ut infra tangetur, & in miraculo
 non conueniant Angeli. & ideo dicitur quod licet hic non
 fuit consilium aliquod, introducuntur ista verba quasi
 Dei consiliatis, & deliberatis de formatione mulieris.

Quest. 309.
 Cur mul
 potes De
 hoc modo
 loquendi
 quasi con
 silias uius
 fuerit.

Quaretur, cum iam in formatione hominis ad si
 gnandam eius dignitatem introductus fuit Deus, ut consi
 lians: cum dicitur, Faciamus hominem &c. quare iterum
 introducitur consiliatis, quia sufficiebat illud circa ho
 minis dignitatem notificandum. Dicendum, quod fuit
 conueniens iterum hic poni modum consilij. Primo, quia
 actum fuerat de formatione viri, & positum fuerat ibi
 consilium Dei cum dicitur, faciamus hominem ad imagi
 nem, & similitudinem nostram: nunc vero de formatio
 ne mulieris additur: & si non poneretur aliquid de con
 silio Dei, videretur mulier nullius dignitatis esse po
 tius, quam alia animalia, ideo ut ostendatur maioris di
 gnitatis esse, ponitur aliquid de consilio Dei, & opera
 tione diuinarum personarum, s. dixit Deus, faciamus
 ei adiutorium simile sibi, & ista est causa precipua.
 Secundo fuit, quia in formatione mulieris appa
 runt aliqua miraculosa, & specialia, qualia non appa
 ruerunt in formatione aliarum rerum, sicut fuit, quod for
 mare de latere viri ablata costa de eo sine eius lassio
 ne, & in sopore: & quod de parua re formaretur magni
 corpus, per hoc igitur magnum conueniens fuit fieri
 mentionem de consilio Dei, & operatione personarum.
 Tertio, quia omnia, quae ad hominem pertinent, sunt ma

gna, & ideo in omnibus debet fieri mentio de consi
 lio Dei, quod Deus illa agit, sicut patet supra, quod Deus
 exclusit Adam, & Enam de Paradiso, introducit ibi lo
 quens, & causas reddens expulsionis quasi ex delibe
 ratione agens. Ecce Adam factus est quasi vnus ex no
 bis, &c. Ita ergo ex nunc debuit fieri mentio de con
 silio Dei, ut introducat loquens cum de formatio
 ne femine agitur, sed primum est verius. Sed contra
 primam rationem aliquis dicit, quod non teneat, quia iam
 dictum fuerat de formatione masculi, & feminae, &
 positum fuerat ibi Dei consilium, faciamus hominem
 ad imaginem, &c. ideo non deberet rursus in femina
 hoc replicari, nam dicitur ibi, Creauit igitur Deus hominem
 ad imaginem, & similitudinem suam, masculum, & fe
 minam fecit eos. Dicitur potest ad hoc dupliciter, vno mo
 do, quod illud de solo masculino videatur intelligi, licet sub
 iungatur masculum, & feminam fecit eos, quia prius
 dixerat, faciamus hominem ad imaginem, &c. & ibi
 homo in singulari de solo masculino intelligitur, sicut
 magis infra declarabitur. Secundo modo potest dici, quod
 licet accipiatur ibi homo pro masculino & femina, po
 stea scriptura recapitulando dicit de formatione so
 lius viri, in quo ponuntur aliqua pertinentia ad digni
 tatem illius, ideo cum postea seorsum agatur de for
 matione feminae, sicut fuit, tanguntur aliqua, quae
 pertineant ad excellentiam, & dicitur, quod dixit Deus,
 faciamus ei adiutorium, &c.

Quaretur quare dicitur, quod dixit Deus, non est bonum
 hominem esse solum. Dicendum, quod secundum veritatem nihil
 hic Deus dixit, nam non dixit aliquid homini, cum potius
 de homine fiat sermo in tertia persona, neque est fiat ser
 mo Angelis, quia Angeli non poterant conuenerunt Deo
 in formatione mulieris, neque est locutio personae ad
 personam diuinam, quia earum non est locutio vocalis,
 neque mentalis, sed istud ponitur ad ostendendum, quasi
 esset consilium Dei de formando mulierem, ut signifi
 cet aliquid esse melius alijs animalibus, in quorum pro
 ductione non retro dicitur fuisse diuinum consilium.
 Secundo introducuntur ista verba ad dandum causam
 formationis mulieris: tota enim Dei operatio est ordi
 natissima, unde consistit cum multa ratione, & quod alijs
 diceret, quod cum formatus esset vir, in quo erat tota spe
 cies, non erat opportunum aliquod indiuiduum for
 mari, nisi forte simile ei, i. virum. Respondetur, quod femina
 debuit formari, quia si non formaretur, esset homo so
 lus: erat tamen malum, vel non bonum esse hominem solum,
 ideo debuit formari. Sed dicitur, quod non ponitur istud co
 uenienter ad ostendendum causam formationis femi
 nae, quia dicitur, non est bonum hominem esse solum: & tamen
 producto alio viro, vel viris non erat homo solus, & ita
 non inferebat specialiter causam formationis femine.

Quest. 310.
 Cur dicit
 Deus non
 est bonum
 hominem
 esse solum.

Dicendum, quod conuenienter ponuntur ista verba, ut cau
 sa formationis femine, & cum dicitur, quod non magis ex hoc
 inferret de viro, quod de femina: dicendum, quod cum dicitur, Non
 est bonum hominem esse solum: illa solitudo non solum di
 citur priuationem, aut negationem consortij, sed priuationem
 consortij similis adiutorij, contra similitudinem
 autem, quae erat in priuatione consortij simpliciter provide
 bat per formationem alterius viri, vel virorum, sed non
 contra priuationem consortij similis adiutorij: ideo ista
 verba inducebant formationem feminae, & non viri. Sed
 cum dicitur, non est bonum hominem esse solum, accipitur hoc pro
 viro, licet homo signet speciem, hic signat sexum, i. in
 diuiduum viri, quia solus vir tunc erat, & dicitur, non est bo
 num esse solum, i. malum est, & potest primo accipi
 quantum ad solitudinem, quae est priuatio consortij
 eiusdem speciei, est enim delectabile, & hac delecta
 tione priuatur, qui solus est. Unde Aristoteles posuit totam
 delectationem amicorum in conuiuere, & iste
 est actus eorum, libro 8. & 9. Ethico, & conuiuere est
 mente,

Quest. 311.
 Quomodo
 intelli
 gantur il
 la verba,
 Non est bo
 num, &c.

mente, & verbo participare. Ideo solitarium manere
 poena est homini, quia homo est animal politicum,
 id est natum viuere in policia, & quia poena malum quod
 dam est, potest intelligi, quod non est bonum hominem esse so
 lum. i. Ad manere sine consortio. Alio modo intelligi
 tur, non est bonum esse solum, s. sine consortio femine: quia
 etiam si multi viri fuerint, non poterit fieri propaga
 tio, & multiplicatio speciei, & tunc potest accipi pro
 prium bonum, quia bonum dicitur ratione integritatis.
 Ens enim bonum est id est integrum ea integritate, quae
 competit ei secundum naturam speciei aut generis:
 & quia ita est quod vir solus non habebat integritatem,
 vel perfectionem sine femina, dictum est: non est bo
 num esse hominem solum: est enim res perfecta, quae po
 test sibi simile generare: sed vir sine femina non potest
 generare, i. non est perfecto modo species in solo vi
 ro, ideo non est bonum. i. non est perfectio, vel integritas
 hominem esse solum, sed quando fuerint vir & fe
 mina simul, erit bonum, quia erit facultas generandi.

Quest. 312.
 Cum non est
 bonum
 hominem
 esse solum,
 cur Deus
 illum solum
 fecerit.

Sed dicitur si non erat bonum esse hominem so
 lum, quomodo erat homo solus: nam videtur istud ma
 lum vel non bonum retorqueri in Deum: nam homo non
 fecerat seipsum, sed Deus fecerat illum, & solum: ideo
 videtur quod ipse fecerat, quod non erat bonum. Aliqui
 dicit quod Deus fecerat id, quod non erat bonum, & tamen quia
 illud non bonum fuit completum per illum, & non per alium,
 non est inconueniens: sicut dicunt, quod Deus facit ho
 minem prius esse infantem, quam virum, & infans est
 incompletus, & tamen ipse postea completum illum fa
 ciendo virum, & non est inconueniens, quod sic faciat. Sed
 dicendum quod non est simile, quia si Deus faciat primo
 rem incompletam, & postea illam completam, non fecit
 a principio malum, vel non bonum: sed fecit incomple
 tum, & postea completum. Ipsum vero incompletum non
 est malum, sed bonum non consumatum. Cum autem dicitur de ali
 quo, quod prius fecit aliquid malum, vel non bonum, &
 postea fecit bonum, est dicere quod se emendauit, & istud
 non conuenit nisi ei, qui errauit, vel defecit in opera
 do. Dicendum ergo aliter, quod Deus non fecit malum,
 vel non bonum, sed omne quod fecit est bonum, &
 ipse fecit hominem solum: sed aliquando fuit bonum
 esse hominem solum, & aliquando erat malum esse
 solum: quod erat bonum esse solum, fecit eum solum esse: quod
 autem erat malum esse solum, fecit quod non esset solus: fuit
 autem bonum esse aliquod hominem solum. s. ut non produ
 cerentur simul duo indiuidua masculus & femina, sicut
 in alijs speciebus multa indiuidua simul producta sunt:
 & tamen necesse erat aliquando esse solum virum ad hoc
 quod non producerentur simul vir & femina, sed femi
 nam produceret ex viro: quod tamen dicitur manere sic vir, erit ma
 lum: ideo fecit Deus, quod non sic maneret diu: & sic nul
 lum malum fuit in opere Dei, neque in ordine. Et quod
 dicitur, non est bonum hominem esse solum, accipitur
 esse, i. manere, s. malum est, quod solus maneat, & intelligitur
 non de esse praeterito, sed de futuro: & ideo prouidit
 statim Deus, quod non esset solus: in tempore tamen praeter
 ito, quod valde paucum fuerat, non fuerat malum esse
 hominem solum, & ideo fecerat Deus, tunc solum manere.

Quest. 313.
 Cur dicitur,
 faciamus
 ei adiutorium
 nem femi
 nam.

Quaretur quare dicitur faciamus ei adiutorium:
 cum enim scriptura intendit dicere de formatione
 feminae, quare non dicitur, faciamus feminam. Dic
 endum primo, quod hic dicitur faciamus, ubi introductio
 Dei loquens, & necesse est, quod accipiat, ut vna persona
 loquens ad alias diuinas personas, quia dicitur hic, fa
 ciamus, & tamen Angeli non conuenerunt cum Deo in fa
 ciendo, sed personae diuinae sunt, quarum inter se est
 vna, & eadem operatio: inter ipsas autem non est lo
 cutio, sed ponitur istud ad ostendendum grauitatem
 rei, s. quod formatio feminae intantum sit res magna, quod
 diuina persona de illo consiliatur, quod non intro

Alph. Toft. super Gen.

ducitur in formatione aliarum rerum. Secundo fit ad
 ostendendum, quod tres personae diuinae conueniant in for
 matione feminae: in alijs autem dicitur absolute, quod
 Deus illa produxit, quasi significet, quod leue opus illud
 erat: hominem autem produci, aut feminae formari,
 tam magna res erat, ut non fieret, nisi concurrentibus
 tribus personis diuinis; & simile fuit in formatione
 hominis absolute posita, quae ad virum refertur, s. fa
 ciamus hominem ad imaginem, &c. cum dicitur, facia
 mus, significatur operatio omnium trium persona
 rum, & ita in alijs, ubi importatur dignitas hominis pon
 nitur Deus sub pluralitate personarum, ut Ecce Ad
 factus est sicut vnus ex nobis. Et tamen secundum verita
 tem nulla differentia est in his, neque in primo, neque
 in secundo: De primo patet, quia Deus non consilia
 tur, quia Deus non inquit, neque dubitat, sed omnia
 plene, & simul, & semper cognoscit: & si Deus con
 siliaretur pro aliqua re, ita consiliaretur pro formatio
 ne caelorum, sicut pro formatione hominis, sed quia
 non fuit alius modus conuenientior ad exprimendum
 dignitatem humanam, introduxit scriptura Deum, quasi
 consiliantem in hominis formatione, licet non asse
 rat hoc, quia neque secundum veritatem fuit ibi consilium.
 De secundo adhuc planius est, quod in omnibus rebus
 producendis operantur tres personae diuinae simul, quia
 neque aliter fieri potest, cum trium, sicut est vna subst
 antia, & virtus operandi indiuisa, ita sit vna, & eadem ope
 ratio: unde ita tres personae conueniunt, ut in produ
 ctione vnus lapidis, sicut in productione hominis,
 sed ad dignitatem exprimendam introducitur scriptura,
 quod homo fiat ab oibus personis diuinis conuenientibus:
 de alijs autem rebus non exprimit, quod concurrunt, quasi
 non sit ibi tanta necessitas concurrenti, sicut in homine.

Quest. 314.
 Cur dicitur,
 faciamus
 ei adiutorium
 potius, quam
 feminam,
 vel mulie
 rem.

Nunc quaeritur de alio, quare dicitur, Faciamus ei adiuto
 rium, & non dicitur, faciamus feminam, vel mulierem.
 Dicendum, quod secundum aliquos fuit istud, quia Deus non im
 posuit nomen mulieri, sed Adam: nam dixit haec voca
 bitur virago, quia de viro sumpta est: ideo non intro
 ducitur scriptura, quod Deus dixerit, faciamus feminam, vel
 mulierem, quia tunc repugnaret sibi ipsi: ideo vna est
 alio nomine, & ita dicitur, quod Deus dixit, faciamus ei ad
 iutorium. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia istud ali
 quod facit ad hoc, quod non vocaretur mulier, vel virago, sed
 non facit ad hoc, quod vocetur adiutorium, quia poterat alijs
 non solum appellari. Dicitur ita Deum esse locutum, ut ostenderet,
 quod vir non est datus mulieri in socium, sed mulier viro.

Secundo, quia dicitur, faciamus ei adiutorium. Est
 autem adiutorium minus eo, cuius adiutorium est: si
 enim diceretur, faciamus ei sociam, non significaret
 tanta inaequalitas, sed dicendo adiutorium, significa
 tur magna inaequalitas, cum quaelibet res inanimata,
 & instrumentum ad operandum sit adiutorium. Tertio
 dicitur ad significandum id, ad quod femina pro
 prii est: non est enim femina, nisi ad generandum: masculu
 lus enim perfectior est femina, & continet totam excellen
 tiam speciei: ideo soli masculi producerent, si in eis so
 lis posset seruari species: sed non potest, quia masculi so
 li non propagant indiuidua: & cum sit indiuiduum quodlibet
 corruptibile, si non multiplicat se ipsum, peribit to
 ta species cum ipso indiuiduo. Ad hoc ergo, quod multi
 plicetur, & non pereat, necessarium fuit indiuiduum,
 quod commixtum masculino possent propagare, & istud
 indiuiduum vocatur femina, & ista necesse est, quod sit mi
 nus perfecta secundum naturam masculino: si enim penitus eius
 dem perfectionis in natura essent masculus, & femi
 na, esset impossibilis generatio per comixtionem eo
 rum: ad hoc ergo facta est femina, quae esset minoris
 perfectionis, quam vir, & vocatur adiutorium ad signifi
 candum, quod non est aequalis, sed minus perfecta. Et tamen ad
 ostendendum, quod ad hoc facta est, ut virum adiuet ad gene

Feminae
 non esse da
 ta homini,
 ut seruata
 per quin
 que ratio
 nibus.

R. 4. randum;

radum; nam solus vir non poterat generare. Et in hoc concordat Aristo. cum veritate sacre scripturae, nam lib. i. Politi. cap. i. ubi loquitur de communicationibus, dicit, quod quidam voluerunt, quod femina esset extremum communicationis despotice. i. quod vir esset dominus, & femina serua, sed Aristo. improbat ibi istorum positionem, dicens, quod femina est pars communicationis naturalis, quae est prima: & est ad simile tertium delinquere, & non est pars communicationis despotice, quia natura fecit unum ad unum, & non unum ad multa, sicut facit ars, quae facit gladium delphicum pro paupere, & ille est ad duo, scilicet ad sciendum, & ad secandum, & tunc femina naturaliter est ad generandum: ergo non est ad seruendum. Ex hoc etiam excluditur error quorundam, qui putauerunt, quod fecit Deus mulierem homini in adiutorium ad seruendum ei, quia ita releuat labores illius. Et dicitur, quod hoc non stat. Primo per rationem supra positam: nam constat esse feminam ad generandum, & tamen natura non facit unum ad duo, sed unum ad unum. Secundo, quia si Deus fecisset feminam ad seruendum, & hominem ad imperandum, fecisset feminam corpore robustiorem, & mente infirmiore. Sic. n. Arist. dicit lib. i. Politi. cap. 3. quod serui naturales sunt habentes corpora robustiora, & paru de intellectu, domini autem sunt naturaliter habentes corpora graciliora, sed iudicio pollentes: feminae autem sunt e contrario, quia sicut ratione minores sunt, ita & corpore infirmae: viri autem in viroque excedunt, ergo non fuit formata femina a Deo ad seruendum. Tertio, quia Deus creauit feminam in Paradiso, ut ibi manserit, & tamen ibi nulla futura erat seruitus, neque poena, ergo non erat ad seruendum, sed ad generandum, ubi nulla est iniquitas: sed vir, & femina ad paria iudicantur. Quarto, quia hoc non conuenit literae, cum dicatur: Faciamus ei adiutorium: adiutor communicat in operatione ei, quem adiuuat, & minus principaliter agit; si tamen femina esset ad seruendum, non communicaret viro in operatione, quia vir imperaret, & sola femina seruiret, & ita non concideret in aliqua vna operatione, ergo non esset adiutorium. Intelligitur igitur de adiutorio ad generandum, quia ambo ibi conueniunt in operatione vna, & per commixtionem fit propagatio. Quinto, quia si esset femina in adiutorium ad seruendum, non haberet aliquem modum aequalitatis cum viro, sicut serui ad dominum non est aequalitas: & tamen est aliquis modus aequalitatis, cum dixerit Adā; Mulier, quae dedisti mihi: totia: ergo non erat ad seruendum, sed erat ad generandum, in quo societas est in vnitatem, & commixtionis.

Quare dicitur adiutorium simile sibi? Dicendum, quod ponitur primo ad excludendum indignitatem feminam, nam dicebatur, faciamus adiutorium, & nomen adiutorij significat rem minoris dignitatis, quam id, cuius est adiutorium, cum & pecora, & res inanimatae sint adiutoria hominis: ut autem non putetur femina tale adiutorium, dicitur simile sibi, i. non est de imperfectis adiutoriis: sed est tale, quod accedit ad viri similitudinem. Secundo dicitur hoc ad excludendum foemellas aliarum specierum, quia licet ad quasdam earum posset esse accessus viri, & poterat inde sequi aliqua generatio: tamen non erat illa talis, ex qua proueniret determinate indiuiduum speciei humanae: ut ergo talia indiuidua prouenirent, debuit esse foemina speciei suae; & hoc significatur cum dicitur, adiutorium simile sibi, i. simile in natura, vel specie, quod non habet aliquod aliud animal cum homine. Tertio, quia ex hoc significatur minor dignitas foeminae: quam viri, quia ostendit esse feminam ad similitudinem viri, & non plene adaequantem, sicut vir factus est ad imaginem, & similitudinem Dei; & ista differentia dignitatis, vel honoris inter virum, & foemi-

Quest. 315
Cur dicitur
adiutorij si-
mile sibi.

nam significatur per Apostolum, i. ad Corin. i. vbi dicit, quod vir debet orare capite nudo, foemina autem capite velato: & si aliter fiat, turpe est; causam huius reddit ex differentia dignitatis, quasi vir sit dignior: & ideo debeat nudato capite orare: foemina vero, & tanquam minor, & subdita capite velato. Et ostendit istam dignitatem primo dicens, quia vir est caput mulieris, scilicet, volo autem vos scire, quod omnis viri caput est Christus: caput autem mulieris est vir, caput autem Christi est Deus; in quantum vero vir est caput, maior est honor viri, quam foeminae, maxime quia comparatur ibi vir ad foeminam, sicut Christus ad virum: & sicut Deus ad Christum hominem, sed in ijs omnibus est differentia magna. Secundo ostendit differentiam dignitatis in quantum dicit virum esse imaginem Dei, & non foeminam, sed vir quidem non debet velare caput suum, quam imago, & gloria Dni est: mulier autem gloria viri, & sic mulierem non dixit imaginem, vel gloriam Dei, sed viri: & ideo significat ibi differentiam dignitatis, quia sicut se habet vir ad Deum in quantum est imago eius, ita se dicit habere foeminam ad virum, in quantum est imago viri: & ita est multa differentia. Tertio est Apostolus significauit ibi istam inaequalitatem, quia vult foeminam esse pp virum, & virum non esse pp foeminam: non enim est ex muliere, sed mulier ex viro. Et enim non est creatus vir pp mulierem, sed mulier pp virum: ista autem habitudo finis facit magnam inaequalitatem, sed hoc, quod Apostolus dixit foeminam non esse imaginem, & similitudinem Dei, sed viri, accipit ex sacra scriptura, sup. 2. & 1. cap. Na dicit, Faciamus ei adiutorium simile sibi. non dixit adiutorium simile nobis, siue ad similitudinem nostram, sed simile sibi; quod autem vir sit ad imaginem, & similitudinem Dei, accipit ex verbis, sup. 1. c. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, quod de viro intelligitur; & causa huius est, quia vir est pp Deum, ideo est imago Dei, mulier autem non est immediate pp Deum, sed pp virum; ideo est similitudo, aut imago viri. Na vir non dicitur esse formatus pp aliquid; & ideo intelligitur formatus ad manifestandam excellentiam Dei; ideo imago eiusdem, s. diuinam perfectionem expressius ostendens, quam alia res. Mulier autem pp virum facta est, ut esset ei adiutorium, ideo similitudo, & imago viri esse debuit. Vnde Apostolus securus fuit per oia sententiam istam, i. Cor. i. Nam ad ostendendum, quod hic dicitur, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium; dixit Apostolus ibi, quod vir non fuit creatus pp mulierem, sed mulier pp virum, & creata esse mulierem pp virum signat sup. 2. cap. ex duobus. Primo, quia dicitur, Non est bonum hominem esse solum, & ita ad tollendum solitudinem, vel esse solitarii viri, facta est foemina, ergo pp virum facta est. Secundo, quia dicitur ibi, Faciamus ei adiutorium: & ita femina in adiutorium creata est, sed adiutorium est pp id, cuius est adiutorium, ergo femina creata est pp virum. Etiam Apostolus dixit, foemina non esse gloriam, vel imaginem Dei, sed viri, in quo secutus est literam illam, cum dicitur, adiutorium simile sibi. Nam non dicitur adiutorium simile nobis, & ideo sicut ad significandum viri dignitatem expressit scriptura, quod factus est ad imaginem Dei, ita ad significandum inaequalitatem dignitatis foeminae & viri, & maiorem in viro, dixit scriptura, foeminam fuisse factam, ut esset adiutorium simile viro.

Sed aliquis dicit, quod id, quod habetur sup. 1. cap. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, non intelligitur de solo viro, sed de viro, & foemina, & patet. Primo, quia homo est nomen speciei, & non sexus: ideo de tota specie intelligitur, quasi indiuiduum quodlibet, in quo est natura speciei, sit ad imaginem Dei. Secundo, quia scriptura, sup. 1. c. In loco ipso ostendit in-

Collige tres rationes ex Apolto de differentia dignitatis viri, & mulieris.

Quare vir est imago Dei, & quare mulier imago viri.

Quest. 316. Creatus esse ad imaginem Dei, an dictum fuerit etiam de foemina.

telligi literam de creatione tam masculi, quam foeminae, cum dicatur: Ad imaginem Dei creauit illum, masculum & foeminam creauit eos. ergo esse ad imaginem Dei de vtraque intelligitur. Tertio, quia esse imaginem Dei notat excellentiam in natura, & non in more, aut in aliqua accidentali perfectione, & tamen masculus & femina sunt in eadem specie, ideo eorum est eadem naturalis perfectio: & ita vtrique competet esse imaginem, vel ad imaginem Dei. Dicitur, quod aliquo modo concedimus esse foeminam imaginem Dei, & aliquo modo negamus, & tunc sequendo modum loquendi sacrae scripturae debemus dicere esse virum imaginem Dei, & foeminam non esse imaginem Dei: sed imaginem viri, & quod ita accipitur locus ille, supra 1. cap. de viro, & non de femina, & patet primo ut concordemus Apostolo, qui expressè ponit foeminam esse gloriam, vel imaginem Dei, & hoc posuit ad significandum inaequalitatem dignitatis inter virum & foeminam: & tunc si non accipitur illud, faciamus hominem, &c. ad imaginem de solo viro, non videbitur quomodo Apostolus ex sacra scriptura trahat testimonium eorum, quae dicit, supra 2. cap. iuxta eam loquatur. Secundo apparet, quia ponitur in singulari, faciamus hominem ad imaginem, &c. & tunc qui sit esse indiuiduum. ergo ille homo qui fiebat, erat unum indiuiduum, & tunc istud indiuiduum fuit vir, quia ipse creatus fuit ante foeminam. ergo de eo accipitur, & non de ambobus. Tertio, quia ex modo loquendi Dei apparet, quod accipitur ibi homo pro viro, nam sicut dicitur ibi, faciamus hominem ad imaginem, &c. ita supra 2. cap. dicitur, non est bonum hominem esse solum, & tunc certum est, accipi ibi hominem pro viro, ideo accipitur simili liter, cum dicitur, faciamus. Ad primum in contrarium dicendum, quod licet homo sit nomen significans speciem, significat illam in supposito, & trahitur aliquando ad studium pro indiuiduo indeterminate: & ita ibi dicitur, faciamus hominem, id est virum, quia sic dicitur supra 2. cap. Non est bonum hominem esse solum, id est virum. Ad secundum dicendum, quod ibi ponitur de viro, & foemina: sed non quantum ad illam determinationem, quae est factus esse ad imaginem, sed quantum ad hoc, quod est creatus esse a Deo. Et colligitur hoc ex modo loquendi scripturae ibi, nam dicitur ad imaginem Dei creauit illum, masculum, & foeminam creauit eos: non enim dixit ad imaginem Dei creauit eos: sed creauit illum. Vnde si non vellet sacra scriptura significare hic aliquam differentiam, non diceret ista duo, cum non loquatur frustra; & tunc dixit ad imaginem Dei creauit illum: & postea addidit masculum, & foeminam creauit eos: ergo creationem significauit esse comem masculo, & foemina: sed esse ad imaginem dixit de vno singulariter: & tenet ibi semper istum modum: nam prius dixit, faciamus hominem ad imaginem, & postea sequitur; ad imaginem Dei creauit illum: ergo illa potius innuit alterum tantum fuisse ad similitudinem quam ambo: quia si intendere vellet utrumque; ad imaginem Dei, cum dixisset prius, faciamus hominem ad imaginem, quod de specie posset accipi, adiungeretur de indiuiduis, ad imaginem Dei creauit illos masculum, & foeminam; & tunc repetit in singulari, creauit illum, & postea addidit simpliciter sine imagine, masculum, & foeminam creauit eos, ergo de solo viro potius intelligi, quod ad imaginem Dei sit creatus. Ad tertium dicendum, quod imago Dei inuenitur in homine s. in anima, & non s. in corpore, cum ex parte animae sit maxima excellentia hominis: anima autem tam viri, quam foeminae ad eandem naturam pertinet, quia in anima non est discretio sexus, sed in corpore, ideo erit imago Dei tam viri, quam foemina, vel vterque ad imaginem, sed non aequaliter: & hoc quia anima recipitur in corpore s. in dispositionem corporis, & ideo in quibusdam perfectius, & in quibusdam

Tam in anima viri, quam foeminae est imago Dei, sed non aequaliter.

minus perfecte: quod etiam in viris apparet, quia in quibusdam inuenitur magis de lumine intellectus, quam in alijs: quia differentia ista excellentiae non repugnat indiuisibili substantiae animae: quia intra gradum essentiae eius inuenitur diuersitas maioris, & minoris participationis: generaliter autem femina recipit imperfectius animam quam vir, ideo non accedit tam perfecte femina ad imaginem esse, sicut vir, sicut neque homo accedit ad rationem imaginis tam perfecte sicut angelus, & propter istam inaequalitatem dixit Apostolus, virum esse imaginem Dei, & foeminam esse imaginem viri, quasi non accederet ad esse imaginem Dei. Sciendum, quod sacra scriptura in modo loquendi de productionibus rerum ostendit differentiam dignitatis earum, & foeminam medio modo posuit non ostendit virum perfectiorem foeminam. ipsam vero foeminam ostendit alijs rebus digniorem. De femina in comparatione aliarum rerum, patet, quia de alijs non ponitur consilium aliquod Dei, neque causa productionis: sed solum dixit Deus, fiat, & factus est; de femina ponitur consilium Dei, & causa cum dicitur, non est bonum hominem esse solum. Secundo, quia in productione aliarum rerum non fit mentio de pluribus diuinis personis, sed solum ponitur Deus sine vlla distinctione personae, quasi non sit aliquod tale necessarium ad productionem illam, sed in productione foeminae fit mentio de pluribus personis, cum dicitur, faciamus ei adiutorium, quasi tam excellentis opus sit, ad quod oporteat concurrere oes diuinae personas. Tertio, quia in productione aliorum animalium dicitur: Producat aqua, vel producat terra, in quo signatur paritas illorum dignitas: quoniam aqua & aqua habent ut actores; in productione foeminae dicitur, quod Deus produxit. Nam ipse dixit, Faciamus ei adiutorium: etiam dicitur, quod Deus immisit soporem in Adam, & tulit vnam de costis eius. Inter virum autem & foeminam signatur differentia dignitatis, primo, quia dicitur factus ad imaginem Dei: femina autem non dicitur ad imaginem, vel similitudinem Dei: sed ad imaginem viri, ut dicit Apostolus 1. Corin. i. i. & colligitur supra 1. 2. & ista est magna differentia. Secundo est, quia foemina facta est propter virum, cum dicitur, faciamus ei adiutorium. Si ergo femina creata est in adiutorium, fuit propter hominem, sic dicitur 1. ad Corin. i. i. neque enim creatus est vir propter foeminam, sed foemina propter virum. Tertio, quia foemina formata est ex viro, & vir non ex foemina, quod etiam ad dignitatem dicitur Apostolus pertinere ibidem: vnde dicitur, quod vir est caput foeminae, sicut Christus est caput viri. Sed considerandum, quod cum dicitur, faciamus ei adiutorium simile sibi, dicitur in Hebraeo, adiutorium quasi contra ipsum, quod exposuimus supra 2. cap. proprie pertinere ad foeminam: quia illa est contra virum. Nam ad hoc, quod ipsa sit adiutorium viro ad generandum, requiritur aliqua contrarietas, quia duo penitus similia non generant, sed in quadam contrarietate actiui & passivi fit generatio: si autem esset ois similitudo sicut vir, & vir, etiam si haberet vir matricem in qua reciperet semen, nulla prorsus fieret generatio, quia esset similitudo seminum, & ideo illa disparitas, quae est contrarietas quaedam in naturalibus conditionibus foeminae & viri, facit, ut foemina sit conueniens adiutorium viro ad generandum: haec enim vera sunt, & tunc propter literam nostram transtulit, & ita etiam transtulerunt interpretes, ut dicitur adiutorium simile sibi, ubi litera Hebraica habet, quasi contra ipsum, quia aliquid dicitur esse contra aliud, quando comparatur, & iuxta ponuntur, & tunc apparet similitudo. De autem foemina quasi contra virum, id est, quia comparata ei inuenitur quasi talis sicut vir. Consequenter dicitur, Formatis igitur Dominus Deus cunctis animalibus terrae de humo, adduxit ea ad Adam. De quo est dubium quare ponatur, quia vir, quod non debet

Quest. 317. Sacra scriptura loquendo de productionibus rerum, ostendit differentiam dignitatis earum, & foeminam medio modo posuit non ostendit virum perfectiorem foeminam. ipsam vero foeminam ostendit alijs rebus digniorem.

Adiutorium in Hebraeo quid.

Quest. 318. An recte faciat mentionem hic de formatione animalium quae supra ponitur.

beret iam fieri mentio de formatione animalium, cū superius posita iam esset. Dicendum, q̄ fuit ibi ordo artificialis. iā enim posita fuerat formatio animalis, & præterierat s̄m tempus, & tñ voluit scriptura recollere q̄no animalia adducta sunt ad Adā, cūm dicatur, adduxit ea ad Adam: & quia non poterant duci, nisi formata essent, & iā omiserat dicere de illis, repetunt istud verbum. s̄. formatis animantibus, vt res planior fieret. Et tñ non intelligitur formatis animantibus. i. statim, vt formata fuerunt: quia animalia oīa fuerunt formata priuſquam Adam, & tñ non potuerunt duci ad Adam ante formationem eius, sed intelligitur, q̄ iam formata erant omnia, quādo ducta sunt ad Adā.

Dicitur autē formatis oībus animantibus, quia verum est, q̄ omnia formata fuerunt ante Adam, & tamen causa fuit, quia omnia adducta sunt ad Adam: ideo oportuit dici omnia iam formata esse.

Quæretur quomodo dī formatis cunctis animantibus de humo: nā vī falsum esse, quia humus est terra, & tñ non fuerunt formata oīa de terra; nam dī supra 1. cap. q̄ pisces & aues formati sunt de aquis: Producant aqua: reptile animā uiuentis, & volatīle super terrā. Etiam dī: Creauit Deus grandia cete, & omnē animam uiuentem, atque motabilem, quam produxerant aqua: in species suas. Aliqui dicunt, q̄ istud intelligitur nō de oībus animalibus simpliciter, sed de animalibus, quæ sunt super terram: nam illa de terra producta fuerunt, quia dī: Producat terra animam uiuentem iumenta, & reptilia, & bestias terræ. Sed obijcietur, q̄ non possit ita intelligi, quia nō solum dī de animalibus, sed etiam de volatilibus. s̄. formatis cūctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus celi. Dicendū, q̄ satis possit intelligi illud de solis animalibus terrestribus, & q̄ non referatur simpliciter ad oīa, primo quia ponitur ibi adiectio quædam. s̄. formatis de humo cūctis animantibus terræ; animalia autē terræ dīr, quæ sunt vel mouentur super terrā, & de istis verum est, q̄ formata sunt de terra. Secundo, quia illa ratio non tenet: nam de volatilibus nō dī sub eadem clausula, sed sub alia, s̄. formatis de humo cūctis animalibus terræ, & formatis cūctis volatilibus, & ibi non dī de humo: vnde neque determinatio illa refertur ad omnia.

Sed quia supra 2. cap. q̄. 20. tenuimus, q̄ potius intelligatur de oībus animalibus, q̄ de humo formata sunt, est dubium quō sit verum. Dicendum, q̄ nunc vocantur animalia aliqua terrestria, aliqua aquatica, alia aerea, & s̄m diuersa elementa: q̄ aliqui putant fieri ab eo, quod de talibus elementis substantiam accipiunt, sed hoc nō stat, quia quodlibet animal est mixtum, mixta autē ex omnibus elementis cōponuntur, & non venit simplex elementum in cōpositionē alicuius: quia tunc illud esset elementum, & non mixtū. Alij autem putant, q̄ vocentur animalia ab ijs elementis, quasi a prædominantibus, licet in mixtionem veniant omnia elementa, quod tamen prædominatur, facit manifestationem & nomen, & dicunt dominū istud esse secundum substantiam, vel quantitatem, quasi plus sit in vno animali de vno elemento, quā de alio, & ab illo nominetur. Sed dicitur, q̄ etiam hoc non stat, quia si consideretur quantitas elementi, omnia animalia vocabuntur terrestria, quia in omnibus secundum quantitatem dominatur terra, etiam in volatilibus, quod manifestatur ex pondere, & densitate, & alijs accidentibus materialibus, in quibus omne animal magis terram sequitur, quā aliud elementum: sed quantum ad qualitates animalis dominantur alia elementa, & cūm dicimus animalia terrestria, aquatica, vel aerea modum complexionis ipsorum animalium significamus, id est in cōplexione ipsorum, quod elementum prædominatur. Et nunc dicimus, q̄ præ-

Quest. 319. Vtū oīa animalia fuerint formata ex humo.

Quest. 320. Quō omnia animalia ex humo formata sunt.

dominari elementum aliquod in aliquo mixto potest dupliciter intelligi, vel secundum genus, vel secundum id, quod est proprium ipsi corpori in genere illo; & ideo omne animal s̄m genus habet complexionem in qua dominat terra, & aqua quantum ad substantiam, & maximē terra, & dominatur ignis quantum ad virtutem. Primum patet ex accidentibus materialibus consequentibus corpus cuiuslibet animalis, quæ sunt pōdus, soliditas, durities, figuratio, locus, & huiusmodi: nam in omnibus ijs imitantur terram, & non aliud elementum. Secundum patet, quia omne animal, et si in aqua uiuat, & de aqua cibet, habet calorem naturalem, & generaliter omne animalium; quia calor est instrumentum animæ in omnibus operationibus suis naturalibus, & sine illo nō posset esse aliquod uiuens. Iste ergo modus complexionis conuenit omnibus animalibus in quantum sunt sub genere animalis, & distinguitur complexio eorum a cōplexione aliorum mixtorum, vt lapidis, & ferri, quorum est aliquis modus complexionis, cūm et elementa s̄m determinatum modum veniat in eorum mixtionem, & non taliter in compositionem vnius, sicut alterius. Aliter autem accipitur prædominari elementum in corpore aliquo s̄m id, quod conuenit corpori sub illo genere: & tunc dicendum, q̄ non est determinatus modus complexionis. Cūm. in. deputatur alicui genere mixti complexio aliqua, non est hoc s̄m aliquē gradum indiuisibile, sed secundum latitudinē quandam, ita q̄ est inuenire aliquos terminos, vltra quos non saluatur complexio illius generis, & infra quos, sed intra illos est multa diuersitas, & hoc s̄m q̄ acceditur ad vnum, vel ad alium. Et hoc potest considerari respectu totius generis animalis, vel specialiter respectu speciei humanæ, cuius est nobis maior cognitio. Est enim gradus aliquis caloris competens complexionis animalium, vltra quem non est possibilis vita animalis, sicut est calor ignis, aut rei ignita: vita enim non potest consistere in tali gradu caloris, quia ibi non esset mixtio, sed extremum, & simplex corpus: & aliquis tam paruus caloris gradus erit, qui nullus vitæ, aut uiuentis operationem perficere poterit: & in tali gradu caloris nō poterit consistere cōplexio alicuius animalis, Sic erit de frigido, humido, & sicco, cūm omnes hęc qualitates veniant in complexionem animalis secundum genus. Similiter autem de complexionem humana dicimus, quod illa sub genere animalis habet certos terminos, intra quos potest manere vita hominis; & vltra illos, vel intra illos non posset aliq̄s homo viuere, licet posset viuere aliquod animal; & tamē adhuc infra illos terminos humanę speciei est magna diuersitas respectu cuiuslibet qualitatis: quia aliq̄s calor est, sub quo vita humana non consistit propter magnitudinem, alius sub quo non consistit propter paruitatē; & ita de sicco, & humido, & frigido: sed dato calore, sub quo potest consistere, habet ille calor multos gradus, & qui magis accedunt ad supremum caloris illius, vocatur colerici, qui magis recedunt a caloris extremo magis appropinquantes ad frigus, vocatur flegmatici: & ita de sanguineis, & melancolicis, secundum accessum ad terminos aliarum qualitatum, vel secundum fugam ab extremis, & propinquitatem maiorem ad temperamentum.

Et nunc apparet, quod dicebamus, non solum in hominibus, sed etiam in omnibus animalibus ita determinatur complexio, in quibus, ut secundum substantiam, vel materiam plus sit in eis dominium terre, q̄ aliorum elementorum; secundum uirtutem autē dominatur ignis propter calorem, quo perficiuntur operationes omnium uiuentium: & tamen sub ijs terminis est magna latitudo, ita ut quorūdam animalium complexio

Q̄. 321. Quō data est omnibus animalibus, vt in eis prædominet terra.

complexio respectu temperamenti magis accedat ad terræ conditionē secundum veritatē, & ista vocamus terrea: sicut sunt animalia melancolicę complexionis, alia magis accedunt ad calorem respectu temperamenti quā alia: & ita vocamus animalia colerica, cū non in solo homine demus melancolicum, & colericum, sed etiam in alijs animalibus, & ita de alijs modis complexionum: animalia tamen colerica ignea vocamus, sicut flegmatica aquea, & sanguinea aerea.

Sed nunc est dubium de complexionem ista animalium, scilicet, q̄ omnibus data est, vt secundum materiam prædominaretur in eis elementum terræ, vel elementa inferiora, terra, & aqua, & secundum uirtutem ignis: quia poterat fieri, q̄ etiam quantum ad materiam prædominarentur superiora, id est ignis, & aer. Dicendum, q̄ aliqua mixta sunt, in quarum cōplexione dominantur superiora, etiam quantum ad materiam, vt putatur, & tñ in animalibus saltem nō potuit hoc fieri. Voluit enim Deus animalia facere perfectiora alijs mixtis, quod fuit necessarium ex conditione formæ: nā Deus dedit illis animas, quæ sunt perfectiores omnibus naturalibus formis; ideo oportuit, vt ipsa corpora, quæ actuarentur aibus, essent perfectioris mixtionis, & compositionis; est autem melior omnibus complexionibus complexio temperamenti, tum quia magis recedit a natura simplicium corporum, quorū minima est perfectio; tum quia magis accedit ad similitudinem complexionis, vt ita dicatur, corporum celestium: corpora enim celestia sunt separata ab oīum contrarietate, & ideo habent maximam æqualitatem, & mouentur a motore perfectissimo, scilicet ab intelligentia: corpora autem mixta non possunt esse immunita penitus a contrarietate, cūm simplicia veniant in mixtionem eorum, quæ habent extremum contrarietatis: ideo in mixtis illa complexio est melior, & magis assimilata corporibus celestibus, quæ magis recedit a contrarietate, & magis appropinquat ad temperamentū, & illa facit ad hoc, q̄ corpus talis complexionis magis possit recipere perfectionem similem perfectioni celesti, id est formę, & motori. Et ideo cūm inter omnia animalia sit cōplexio humana maxime temperamenti, corpus humanum est natum suscipere formam maioris perfectionis, & similitudinis, aut motoribus celestibus, & ista est anima rationalis, quæ nullius corporis animati, vel animalis potest esse actus, nisi corporis talis, quale est corpus humanum. Ad causandam autem talem complexionem, in qua magis accedatur ad æqualitatem temperamenti, & possit ibi esse anima, quæ sensum daret, & vitam, cūm oīa elementa venire deberent in mixtionem, oportuit q̄ taliter venirent, q̄ qualitates vnius non multū excederent qualitates alterius, quia aliā non esset temperamentum, neque aliquid propinquum ad temperamentum: si tamen elementa omnia venirent ad mixtionem secundum æqualitatem materię, cūm ignis sit valde actiuus, excederet alia in uirtute, vnde cū æqualitate materię esset tanta inæqualitas uirtutis, q̄ ignis omnia dissolueret. Ideo ad hoc, q̄ esset temperies quadam in qualitatis, oportuit de elementis valde actiuus accipi parum secundum quantitatem, de elementis autem parum actiuus sumi multum secundum quantitatem, vel materiam, ita ut paucitatem uirtutis suppleat multitudo, aut excessus quantitatis, & in alijs e contrario magnitudinem uirtutis reprimat paruitas, vel defectus materię, & quantitatis: & quia in omnibus elementis terra est minime actiua, necesse fuit in quolibet animali esse magis de terra quantum ad quantitatem, & minimum esse de igne quantum ad quantitatem, quia ignis est actiuior ceteris. Iste est ergo modus complexionis animalium, non quod omnium sit

vna complexio: sed quia est vnus modus complexionis, vt comparantur ad cetera mixta, scilicet, quia nullum de mixtis fortitur istum gradum temperamenti, quem habent animalia, & tamen sub isto gradu latitudo est, vt quadam animalia dicantur terrea, quadam aquea, quadam aerea, & ita secundum denominationem a singulis elementis propter causas supradictas præcedenti quæst.

Nunc verò redeundum est ad id, quod dicebatur de formatione animalium: quia quedā formata fuerunt ex terra, quadam ex aqua, & ita videtur, quod in substantiam illorum animalium uenerunt illa simplicia elementa, & non fuit ibi mixtio. Ad hoc responderi potest dupliciter, vno modo, quod non fuerunt aliqua animalia formata de pura aqua, vel de pura terra, aut de aliquo simplici elemento, quasi alia non essent ibi aliquo modo, sed de omnibus elementis reductis ad mixtionem quandam formata sunt omnia animalia, & ibi secundum quantitatem plus erat de terra omnibus, de aqua autem minus erat, etiam in piscibus: quia aqua non est ad substantiam mixtionis principaliter, sed ad continentium partes mixti, ne cōmiquantur, & soluatur, sicut id, quod est omnino aridum, vt arena: & sic terra est, ex qua fit commixtio: sed aqua est, quæ facit partes terræ commisceri, id est mixtas teneri, ne ab inuicem secedant, quod generale est in omnibus animalibus. Et tamen dicitur quadam animalia esse de terra, & quadam de aqua, non quod ita sint, sed omnia de terra commixta aqua, sed per comparisonem complexionis proprię competentis sibi sub genere ad complexionem debitam cōmuni generi animalis: nam est latitudo sub illa complexionem generis animalis, ita vt quadam animalia magis accedant ad naturam aquæ, quā alia secundum uirtutem: & etiam secundum quantitatem magis habeant de aqua, quā alia: licet secundum ueritatem ipsa eadem magis habeant de terra secundum quantitatem, quā de aqua. Et quantum ad hoc animalia, quæ sunt super terram, dicuntur esse terrea, quia plus dominatur in eis uirtus terrę, quā in piscibus, & aibus: & nō solum simpliciter habent plus de terra secundum quantitatem, quā de aqua, vel alio elemento, quod etiam generale est omnibus animalibus, sed adhuc magis habent de terra secundum quantitatem in comparisonem ad aues, & pisces, & considerata proportione magnitudinis corporis piscis, & canis, vel bouis, magis habet in sua mixtione bos de terra, quā piscis. Aues autē, & pisces dicuntur animalia de aqua producta: quia licet in eorum mixtione dominetur terra secundum quantitatem plusquam aqua, tamen in comparisonem proprię complexionis ad cōmunię competentiam ex natura animalis magis participant de aqua, quā alia animalia non solum secundum uirtutem, sed etiam secundum quantitatem, cōsiderata magnitudine corporum suorum ad corpora aliorum animalium, quamquā absolute magis habent de terra s̄m quantitatem, quā de aqua. Et istud satis apparet, quia qualitates eorum istud ostendunt; humidiora enim sunt corpora piscium, quā corpora animalium, quæ mouentur super terram, & etiam leuioris digestionis sunt cibi ex piscibus, & aibus, quā ex animalibus terrestribus ceteris paribus, quod ostendit nō esse tantam soliditatem in mixtione corporum ipsorum. Etiam aues, & pisces sunt ex aqua, quia plus sequuntur naturam aquæ, quā animalia terrestria; & tamen nō equaliter, neque secundum idem: plus enim secundum quantitatem uidetur uirtute in mixtionem piscium ex aqua, quā in mixtionem corporū auiū, & etiam aqua non competit eis secundum idē. Nam dicuntur pisces esse ex aqua quantum ad id, quod in aqua

Quest. 322. Sic ne animalia uel ex elementis simpliciter formata, an ex omnibus elementis mixtione singula producta fuerint.

qua grossius est: aues quantum ad id, quod in aqua subtilius est, & illud est, quod resoluitur in vaporem, & est quasi medium secundum naturam inter aqua, & aerem. Vnde magis pertinent pisces ad aquas, quam aues, & sic manent in aqua, sicut in proprio loco ipso grosso aqua deprimente eos; aues vero eleuantur in aerem propter subtile aqueum, quod in eis est, quod in naturam aeris transit resolutum in vaporem. Etiam pisces trahunt aquam, & viuunt in ea, atque de ea, quae signat eos, multum accedere ad naturam aquae in complexione, aues autem hoc non habent. Et ita est conclusio secundum istum modum, quod nulla animalia fuerunt formata ex sola aqua, sed ex elementis uentibus ad mixtionem, ubi secundum substantiam plus erat de terra, & minimum de igne: & ista est positio multorum doctissimorum.

Alius modus dicendi de formatione animalium.

Alius autem modus dicendi est de formatione animalium, scilicet aut accipiantur animalia, sicut a primo a Deo formata sunt; vel sicut postea semper, & nunc formantur. Si accipiantur primo modo, dicendum, quod quadam animalia formata sunt materialiter de terra, & non de alio elemento; sic est de bestijs, iumentis, & reptilibus, unde dicitur supra. Producat terra animam uiuentem iumenta, & reptilia, & bestias terrae: alia autem animalia formata sunt de sola aqua, ut pisces, & aues, sicut dicitur supra. Dixit Deus producat aquae reptile animae uiuentis, & volatile super terram. Si autem accipiantur de formatione animalium nunc, dicendum, quod sunt illa genita ab alijs animalibus, aut ex corruptionibus, vel putrefactionibus sine femine. Si primo modo dicendum, quod in compositionem corporis animalis non venit realiter, & secundum substantiam aliquod elementum, sed semen, quod non est aliquod elementum: sed est mixtum quoddam: manent tamen in femine virtutes elementorum, & qualitates materiales magis dominantur quantum ad elementa inferiora, scilicet terram, & aquam, in quantum ad pondus, & soliditatem, & cetera huiusmodi. Si autem sint animalia genita ex putrefactionibus, ueniunt elementa ad mixtionem, sed alterata prius; & videtur tunc terra esse quasi totius compositionis materia: aqua autem materialiter aduenit, sed magis, ut contineat, quam ut copulet; aer uero, & ignis magis ueniunt secundum uirtutem, quam secundum substantiam: & tunc reducuntur elementa ad talem gradum mixtionis per agens naturale generans, & alterans, quod est ibi complexio modi determinati.

Quaestio 323. Quomodo ex elemento simplici potuit generari animalium corpus.

Sed tunc dicitur, quomodo potuit ex simplici elemento formari corpus animalium, & maxime ex elemento aquae, quod est rarum, & fluidum, ex quo dicuntur formatae aues, & pisces? Dicendum, quod quantum ad Deum nulla est difficultas, quid faciat, aut ex quo faciat, cum sit infinitae potentiae, qui enim ex nihilo potuit res creare, poterit a fortiori producere quodlibet ex quolibet: naturale autem agens non producit unquam productione, vel immediata quodlibet ex quolibet; sed producit res ex determinata materia, & certo modo disposita. Causa est quia agens naturale habet determinatam potestatem, & resistit ei aliquid, ideo non potest agere, nisi determinato modo. Etiam quia per transmutationem, id est per motum agit: & est ibi contrarietas, & resistentia. Diuinum autem agens est infinitae potestatis, unde nihil potest ei resistere. Et etiam non agit per motum, sed dando esse: ideo non exigit materia: sed producit illam, & si uelit agere, non exigit in illa aliquas dispositiones determinatas: sed quocumque se habeat, potest ex illa producere, quod uoluerit. Et apparet hoc; nam est difficilius animal formare de aqua pura nulla dispositione praesistente, quam facere homines de lapidibus uicaria operatione, ita quod immediate transeat

Atrede de diuino agente.

lapis in hominem non accipiendo aliquam formam mediam substantialem, & tamen hoc potest facere Deus: sic enim Christus dixit ostensis lapidibus, qui erant in aluelo Iordanis; Potest est Deus de lapidibus his suscitare filios Abrahamae, Matth. 3. ergo poterat formare pisces, & aues de aqua, non faciendo transire materiam illius aquae per alias intermedias formas substantiales. Sed dicendum, quod licet materialiter sumpta fuerint tunc aues, & pisces de aqua, tamen fecit Deus in corporibus auium, & piscium esse mixtionem omnium elementorum, non quidem alterando materiam ad determinatum gradum mixtionis, sed illum gradum in materia sine alteratione producendo: quia materia est in potentia obediens respectu Dei: ut ex ea, uel in ea faciat, quod uoluerit: & ideo talem gradum complexionis, & mixtionis fecit Deus tunc in corporibus auium, & piscium, qualis nunc est, quando ex materia diuersarum dispositionum, & mixtionum formatur, vel generatur animalia diuersarum complexionum.

Et autem nunc dubium, quis modus istorum sit magis propinquus ueritati ad respondendum. Dicendum, quod uerque potest satis teneri, quia uerque concordat potestati Dei, & rationi, & neuter eorum repugnat assertioni sacrae scripturae. Si teneamus, quod ex elemento solo terrae producta sunt quadam animalia, & alia ex elemento aquae, conuenit primum potestati Dei: nam potestas eius infinita est, & potest quocumque uoluerit, & qualiter uoluerit, sicut dictum est precedenti quaestione.

Quaestio 324. Quis istorum modorum sit melior de formatione scilicet animalium.

Si enim daremus talem motum formationis, secundum naturam non concederetur; quia agentis naturalis non est talis potestas, sed solum ut producat ex materia determinatam dispositionem. Secundo conuenit rationi, quia non est alienum ab ea: non enim discordat rationi, quod agens agat qualiter agere potest; & quia Deus potest agere qualiter uoluerit, & ex quo uoluerit, non est inconueniens, quod sic agat, tale autem est, quod ex simplici elemento producat mixtum cuiuscumque mixtionis, uel complexionis uoluerit, ideo non discordat hoc rationi. Tertio concordat hoc scripturae sacrae, quae expressè hoc dicit, scilicet: Producat terra animam uiuentem, & illud; Producat aquae reptile animam uiuentis. Ideo hoc satis conuenit. Alia autem positio, quod producta fuerint animalia omnia non de elemento aliquo simplici, sed ex illis ueniuntibus in mixtionem, concordat rationi, & potestati, & scripturae. De potestate Dei notum est, quia licet Deus omnia possit, & aequaliter possibile sit sibi quodcumque uoluerit, tamen quantum est rebus ex se ipsis quaedam sunt magis possibile, quam aliae: & ita est de productione animalium ex mixtione elementorum; nam sic produci est secundum naturam, ideo est facilius, quod produci ex simplici elemento. Quod autem rationi conueniat, patet in quantum non discordat; cum enim Deus sic producere possit non est contra rationem, quod sic produxerit. Quod autem scripturae conueniat, apparet ex illis uerbis. Formatis cunctis animalibus ex humo. Dicendum tamen uidetur, quod licet utraque positio conueniat, magis uidetur conuenire rationi, quod dicamus ex elementis mixtis, producta esse omnia animalia, & hoc colligitur ex dicto illo. Formatis Dominus Deus cunctis animalibus terrae ex humo, & uniuersis uolatilibus caeli, & sic tamen animalia, quam uolatilija ex humo formata sunt. Humus autem signat terram non simpliciter, sed terram humidam, id est, iustum, scilicet terram commixtam aquae, & haec est mixtio, quae fit in generatione omnium mixtorum, quia terra est quasi tota materia, aqua autem est ad continendum partes mixti, ne propter siccitatem recedant ab iniuicem, alia autem elementa magis ueniunt in mixtionem secundum uirtutem, ideo dicendo de humo, significata est tota materia mixtionis, sed de humo formata sunt omnia animalia,

Modus primus melior, quod scilicet formata fuerint ex elementis mixtis.

animalia, & uolatilija: ergo non fuit formati aliquod animal ex simplici elemento. Cum autem obijcit, quia dicuntur formata animalia de terra, & aliqua animalia de aqua, dicendum, quod nullum animal formatum est de terra pura, sed intelligitur de terra mixta aqua, sed uocatur terra, quia illa excedit tamen in quantitate, quam in uirtute, & hoc manifestatur in formatione Adae: nam ille formatus est de terra, sicut animalia caetera terrestria, & tamen terra illa, de qua formatus est, non erat terra pura, sed mixta aquae; cum dicitur, Formauit Deus hominem de limo terrae; limus autem terrae est terra limosa, id est, terra humida, & haec est mixtio sufficiens, sed non est talis mixtio sicut naturalis: quia illa est cum alteratione praecedente, scilicet miscibiliu alteratorum unio, & talis alteratio non praecessit in terra, & aqua ad hoc, quod essent materia propriae formae introducendae: quia tunc esset productio naturalis. Sed cum dicitur: producantur aquae reptile animae uiuentis non est sensus, quod ex sola aqua simplici producerentur reptilia, id est, pisces, sed erat aqua mixta terrae, uocatur tamen aqua, quia erat ibi praedominium aquae, non quidem in quantitate, sed in uirtute: nam in omnibus animalibus excedit terra secundum quantitatem, complexio tamen piscium magis est aquae, quam terrae, cum ex aqua cibentur, & in ipsa uiuant, & non in terra, & non trahant aerem, sed aquam.

Quaestio 325. Cur dicitur aues formatae ex aquis.

Sed dicitur, quare ergo dicitur, quod aues formatae sunt ex aquis: quia hoc modo potius deberet dici, quod formatae sunt ex aere: nam licet formatae sint ex elementis reductis in mixtionem, id est, ex humo sicut caetera animalia, & sicut dicitur supra: tamen conditio aeris dominantur in auiibus, nam in aere mouentur uolando, sicut pisces in aqua natando. Dicendum, quod forte hoc diceret scriptura ad notandum istam conditionem auium, sed non dixit primo, quia non potuit hoc dicere: nam non potuit asserere, aliquid fieri ex eo, quod non praesupponebat esse, cum prima deberent esse praesupposita, & tamen scriptura sacra non dixit aliquid de aere manifeste, de aquis autem, & terra dixerat; sed de igne, & aere nihil dixerat in creatione rerum: nam quando dicitur: Spiritus Domini ferebatur super aquas, non intelligitur de aere, sed de uento; ideo non potuit dici aliquid factum esse de aere, scriptura autem nihil dixit de formatione horum duorum elementorum, id est, ignis, & aeris, licet uere a Deo formatae fuerint: & ratio est, quia doctrina sacrae scripturae dabatur toti populo rudi, ut sciret omnia, quae sunt, quod forma esse a Deo, & tamen uulgus non putat, esse elementum aliquod ignis super nos, quia illud non uidet, & similiter neque putat esse aerem, sed hoc medium inter nos, & caelum putant esse vacuum, quod & multi Philosophorum crediderunt, & ideo de eo, quod non uidebant, & esse non putabant, non debuit eis dici a quo formatum esset, quia potius esset hoc contra artem doctrinae: nam cum diceretur eis ignem, & aerem a Deo formata esse, non intelligerent ipsi, quid per haec significabatur, & ideo non fuit conueniens tradi eis doctrinam, quam ipsi non intelligerent. Secundo, quia dato, quod aer esset cognitus, non diceretur formatae aues de aere, quia tanta raritatis est aer, quod putarent simplices nullius rei illi posse esse materia: Deus autem in scriptura uoluit exprimi id, quod aliquo modo, ut rationabile concepti possent: secus autem est de aqua, quia illa est densior, cum interdum congelatur, & uertatur in lapidem, & sic poterat ex illa pisces, aut aliquid alterum fieri. Tertio, quia hoc conueniebat aquae, quod ex ea aues producerentur, quia in aqua est aliquid crassum, & ponderosum, quod ad naturam piscium competit; aliud autem est subtilius resolutum in modum uaporis, quod eleuatur in altum, sicut apparet in aqua bullienti, ad hanc

partem subtilem pertinerent aues, & ideo eleuaretur in altum, & ita magis competuit sibi dici, quod de aqua producerentur, quam de aere.

Est dubium circa praecedentia, an omnia animalia fuerint adducta ad Adam. Aliquis dicit, quod sic, quia dicitur: Formatis Dominus Deus cunctis animalibus adduxit ea ad Adam: ergo omnia animalia ad ipsum adducta sunt. Dicendum, quod non fuerint adducta omnia animalia, id est, omnia indiuidua animalium ad Adam, primo quia non erat conueniens, sed inordinatum, Deus tamen non facit aliquid inordinatum, ideo non adduxit omnia indiuidua animalium ad Adam: patet quia ista adductio, ut dicitur, erat ad imponendum nomina animalibus, sed ad hoc non erat necesse adduci omnia indiuidua, sed pauca de qualibet specie: ergo non fuerunt omnia adducta. Secundo, quia adduci omnia magis impedit intentionem Dei: adducebat enim ea, ut Adae illa cognosceret, & imponeret nomina, & tamen si omnia indiuidua simul adducerentur, non posset illa bene uidere Adam propter multitudinem, ideo non inducerentur omnia. Si autem petatur quot adducerentur de qualibet specie, aliquis dicit, quod forte fieret, sicut in arca Noe, ubi ponebantur de qualibet specie immundorum duo animalia; de speciebus mundorum de qualibet specie septem animalia, ut supra 7. cap. Dicendum, quod istud nullam rationem habet; quia ibi factum est propter multiplicationem futuram: nam peritura erant omnia animalia, nisi quae manerent in arca, & de illis, quae ibi manerent uolebat Deus, quod repararetur species omnium animalium, & quia uolebat Deus fieri maiorem multiplicationem in quibusdam speciebus, quam in alijs, scilicet in illis animalibus, quae ad cibum pertinent, iussit de quibusdam speciebus accipi septem in arca, & de alijs duo tantum, hanc autem animalia adducta sunt ante Adae cognitionem principaliter, & tamen ad cognitionem non requirebantur plura indiuidua de una specie, quam de alia, ideo non esset illa diuersitas. Sed dicendum, quod satis erat de qualibet specie adduci unum indiuiduum, quia quale unum est, talia sunt caetera, ideo illud sufficiebat ad cognitionem. Vel ad plus, dicendum, quod essent duo animalia de qualibet specie, & tunc essent masculus & foemina. Et dicendum, quod istud est uerissimum, primo quia animalia adducebantur ante Adam ad cognitionem, & ideo debebant eis ostendi omnes differentiae animalium, sed in animalibus sunt duae differentiae, una secundum speciem, alia secundum sexum, cum masculus, & foemina differant in aliqua figuratione partium corporis, & ut plurimum in magnitudine, ut autem omnium differentiarum haberet cognitionem Adam, debuit masculus, & foemina de qualibet specie, in qua est distinctio masculi, & foeminae, duci ad Adam. Secundo quia ut infra declarabitur, fuerunt animalia ducta ad Adam, ut uideret si ibi erat aliquod, quod pertineret ad consortium eius, & tamen Adam indigebat consortio foeminae ad generationem, ergo adducerentur foeminae de omnibus speciebus, in quibus essent masculus, & foemina.

Quaestio 326. An omnia animalia fuerint adducta ad Adam.

Quot fuerint adducta.

Consequenter quaeretur, an de omnibus animalibus, id est, de omnibus speciebus animalium adduxerit Deus aliqua ante Adam. Dicendum, quod animalium quaedam sunt per generationem, alia per putrefactionem, ut uermes, pediculi, pulices, & huiusmodi. De animalibus, quae per solam putrefactionem gignuntur, uidetur quod Deus non adduxerit aliqua ante Adam, primo, quia ista nullius dignitatis sunt, ut pulex, pediculus, culex, mutca, & huiusmodi. De ijs igitur Deus non faceret mentionem, ut adduceret ea ad Adae; maxime quia quaedam animalium horum non sunt in homine, ut pediculi, & lumbrici, qui in uisceribus humanis gignuntur.

Quaestio 327. An de omnibus speciebus animalium adducta sint aliqua ante Adam.

nis gignuntur, de ijs certum est, q non adducerentur. Secundo, quia talia animalia nondum erant: nam quia tunc erat dies sequens, vt putatur post creationē animalium productorum a Deo non essent, nisi illa animalia, quae a Deo producta fuerant, nondū enim alterationes factae essent ad naturalem generationē talium animalium. Tertio, quia dato q aliqua corruptio, & alteratio facta esset, non poterant esse adhuc oēs species animalium genitorum ex putrefactionibus, quia quaedam gignuntur ex carnibus putridis animalium mortuorum, vt musca, & scarabeus, & apis, sed nō erant adhuc aliqua animalia mortua, quaedam etiā de corruptione vini gignuntur, vt bibiliones, & tñ nullū vinū adhuc fuerat, neque fuit in prima aetate seculi, quaedā ex lignis corruptis, vt teredo; quaedā ex fructibus, vel leguminibus, vt tineae, & gurguliones, & tñ nihil horum fuerat adhuc corruptum, quia oīa nata fuerant pridem, id est per duos, vel tres dies ante, ideo non essent talia aīalia, quae possēt adduci. Quarto, quia etiam si oīa, quae ex corruptionibus solent gigni essent producta, non possent adduci oīa, quia quaedam sunt, quae tunc nullo modo esse poterāt, sicut pediculi, quia isti in homine sunt, & tñ homo tūc nō habebat aliquos, quia ad penā pertinent, & homo nondū habebat penam, quia nō habebat culpā, etiā dato, q pediculi essent, non possent adduci, quia in hoīe essent, & nō adducerentur de foris. Dicendum ergo, q non fuit adductū aliquod de animalibus, quae gignuntur ex corruptionibus, sed sola animalia, quae per Deum producta sunt: haec enim tunc oīa erant, & poterāt adduci. Sed de solis piscibus est dubium an fuerūt adducti. Aliquis dicit, q sic primo, quia aīalia fuerūt adducta ante Adam ad hoc, q haberent cognitionē illorū, & imponeret illis noīa, & tñ tam necessaria erat hoī cognitione piscium, sicut & aīalium cū pisces sint multi, & aliqua magna portio animalium, ergo & illi adducti sunt. Secūdo, quia Adā nō imposuit noīa, nisi animalibus ibi presentatis, & tñ ipse posuit noīa piscibus, cū posuerit nomina omni rei viuētī: ergo & pisces adducti sunt ad eum, patet hoc, quia sup. 2. c. dī, oē. n. quod vocauit Adā animā uiuentis ipsū est nomē eius: ergo cū nomine animarū viuētium intelligant ēt pisces, illis erūt imposita nomina ab Adā. Dicendū, q an Adā non fuerit imposita nomina ab Adā. Dicendū, q an Adā non fuerit ducti pisces, primo, quia pisces non poterant duci cōuenienter, sicut alia animalia: nā alijs nullū incōmodū esset, q ante Adā ducerent, qā erat māfio earū in terra: pisciū aut māfio erat in aqua, extra quā nō pōt viuere: vñ non poterāt duci sine miraculo, & ducti manere: iō non erat de eis idē, qd de alijs aīalibus. Scđo, quia scriptura vult expressē, q non fuerit ducti pisces ad Adā: nā dī sup. 2. c. formatis igitur dñs Deus de humo cunctis animantibus terrae, & vniuersis volatilibus caeli adduxit ea ad Adā, & ita solum expressum est ibi, q animantia terrae, & volucres ducta fuerint, sed noīe horū nō intelligunt pisces, cū aīantia terrae dicant, quae super terrā mouent, & in eo manent: & non sunt pisces de ijs: Tertio, quia iterum dī ibidē appellauit; Adā noībus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia caeli, & oēs bestias terrae, & ēt noīe horū nō intelligunt pisces, nisi quis dicat, q nomine oīum animantium intelligunt pisces, & tñ non stat, primo qā ibi animantia restringuntur. s pro animantibus terrae, sicut proximo expōsum fuerat. Scđo, quia si ibi animantia acciperent gñaliter, non adderet de volucris, & de bestijs: & tñ additur, ergo nō intelligebantur noīe animantium ibi, & ita neq; pisces intelligerent, cū non intelligant oīa animalia. Ad rōnem primā adducendi pisces ad Adā, sicut alia animalia, vt dicef seq. q. ideo non fuerūt adducti. Ad s̄m dicendū, q ex

Q. 318. An pisces corā Adā ducti fuerint, ut eis nomen imponeret.

illa auctoritate non signatur, q Adā imposuerit noīa oībus rebus viuētibus, sed solū, q oīa noīa, q ipse posuit rebus viuētibus, manserunt eis: nā dī, oē. n. quod vō cauit Adā aīa viuētī ipsū est nomē eius: & ita oē nomen ab eo impositum manet viuētibus, sed non significatur, q oībus viuētibus nomina imposuerit. Sed quaretur quare non fuerūt pisces adducti ad Adam; nam vñ, q erat conueniens adduci. Primo pp cognitionem: nam sicut Adam fuit conueniens cognoscere alia animalia, ita erat conueniens cognoscere pisces. Secundo pp nominationem, quia Adā imposuit nomina animalibus, ad se ductis, sed piscibus nomina necessaria erāt, sicut ceteris animalibus: ideo debuerunt duci ad Adam. Tertio, quia debebant aīalia duci ad Adā ad hoc, q ostēderet dñm Adā super ea, sed Adā, non solū super animalia terra habuit dominium, sed ēt super pisces maris, sicut dī, s. 1. c. Faciamus hominē ad imaginem, & similitudinem nostrā, & plēt piscibus maris, & volatilibus caeli, ergo debuerunt duci pisces ad Adā. Dicendum, q non fuit de piscibus conueniens, q ducerentur ad Adam, sicut aīalia terre, & volatilia. Primo, quia animalia adducta sunt pp cognitionem, vt Adam videret ea, atq; cognosceret: & tñ cognitio piscium non erat tam conueniens Adā, sicut cognitio animalium terra, & volatiliū; eo q ista versantur in terra, vbi homo est, pisces autē versantur in aquis, vbi non est homo. Secundo, quia fuerunt adducta pp nominationem, sed non erāt ita necessaria nomina piscibus, sicut animalibus, & auibus, quia nomina sunt pp res illas, de quibus loquimur, vt nominibus. eas notificemus, sed de rebus, quae non veniunt in vñm nostrum, & conuersione est nobis rarus, aut nullus sermo: ideo non indigemus pro illis nominibus. Tertio, quia fuerūt animalia deducta ad Adā, vt videret si erat ibi aliqua femella, quae pertineret ad consortium eius, & tamen ad hoc nullo modo cōueniunt pisces, quia diuersa figura est pisciū ab animantibus terra: & licet animalia alia nō conueniant ad istud consortiū, nisi foemella speciei humanae, tñ multo minus conueniunt pisces pp figuratiōē corporis, q animalia terra, ideo non fuerunt adducti ad Adā. Quarto, quia pisces non poterant duci ante Adam, vt viuētes essent: nā ducebant ad cognitionē: cognitio autem erat necessaria s̄m necessitatem figurā: & motus, qui demonstrat diuersam naturam animalis: & tñ motus sunt s̄m naturam, ideo ad hoc, q videretur differentia pisciū inter se oportebat cōsiderari motus eorum, sed extra aquam non poterāt manere viuētes ante Adā, nisi per miraculum, sed in eo, quod est miraculosē non manifestatur operatio naturae: ideo nō debuerunt duci pisces ante Adam. Ad primū in contrariū dicendum, q nō erat tam conueniens, q Adā cognosceret pisces, sicut q cognosceret animalia, quia animalia erant in terra, vbi cōuerfatur homo, & nō sunt ibi pisces, & hoc fuit causa, vt Adā nō imponeret noīa piscibus. Ad secundum dicendū, q nō erat tam necessarium imponere noīa piscibus, sicut auibus, & aīalibus terra, quia haec sunt inter quos nos versamur, vñ neque imposuit noīa illis, & ista est causa, quare in Hebraeo hñr nomina multa auium, & animalium terrestrium, non hñr aut nomina aliqua pisciū, nisi nomen cōe piscis, sed non aliqua noīa ppria. Ad tertiū dē m, q ēt si illa esset aliqua causa adductionis non fuerunt tñ adducta, quia non poterant ante Adā manere sine miraculo: Deus aut nō volebat aliqd ibi miraculosē, sed potius s̄m naturales operationes, vt dictum est: & ita fuit de arboribus, & lapidibus preciosis, & vniuersis rebus, quae sunt in terra: nā omnibus illis praerat homo, & omnia illa noībus indigebant: & tñ non fuerunt adducta ante Adam, quia

Q. 319. Cur non fuerit adducti pisces ad Adam. 1. Ratio. 2. Ratio. 3. Ratio.

Ad argum. primum.

Ad secundum. Quare Hebraei non habent nomina piscium, nisi gñaliter.

Ad tertiū.

non poterant adduci sine miraculo, scilicet eradicando arbores, &c. vt postea reducerentur ad locum suū: vt radices agerent: ita igitur de piscibus esset. Queretur, ad quid adduxit Deus aīalia ante Adam? Dicendū q primo fuit, vt Adam ea cognosceret, nā aīalia erant dispersa per terrā in diuersis locis, & Adā non videbat ea, & ita non cognosceret ea: voluit igitur Deus ad hoc, quod illa cognosceret, praesentare ea sibi. Secundo fuit ad hoc, quod imponeret eis nomina; non enim poterat imponere nomina, nisi illis rebus, quas distinctē cognosceret: sed non cognoscebat res, quas non viderat: ideo voluit ante ipsum adducere ista. Tertio fuit ad ostendendum dominium Adā: nam Deus in formatione hominis dixerat: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, qui praesit piscibus maris, volatilibus caeli, & bestijs terra: vt ergo sciret homo qd erat id, cui praerat, adduxit animalia ante hominem. Sed dicitur, ad quid nunc ducta sunt animalia ante Adam? nam erat Adam in Paradiso, vbi nulla animalia manebant, neque mansura erāt, vt doctores tenēt, & declarauimus supra quest. 90. & ita cum ibi manēs nullam conuersionem habiturus esset inter aīalia, non erat opus, q ante eum adducerentur ad cognitionem, neque ad imponendū noīa, secus si maneret extra Paradisum sicut post peccatū: quia istud tunc erat ei conueniens. Dicendum q quidā putant hoc fuisse, quia homo statim peccaturus erat, & de Paradiso expellendus, vbi necessaria erat sibi cognitio aīalium: ideo fuit nunc oportuum pro illo tempore praemitti. Dicendum q hoc nō est conueniens: quia Deus homini existenti in innocentia nihil fecit, neque ostendit, q pertineret ad statum, qui esset post casum: quia per hoc innuere ei, q casurus esset in miseriam: sed Deo hoc nō voluit, neq; debuit hoī reuelare: ideo neque istud facere debuit. Secundo, quia si faceret ad hoc, adduceret ea post formationē mulieris: vt vir & mulier viderent aīalia oīa, quia vtrique erat necessaria cognitio animalium post peccatū in terra: sed non fuerunt adducta, nisi ad Adā non viuente Eua neque formata: ergo non fuit ista causa. Dicendum q si causa principalis adductionis aīalium fuisset ad hoc, q hoīes ea cognosceret, difficile esset responderi, quare in Paradiso adducta sunt: quia potius foris adduci debuissent: tñ fuerūt aliq̄ causae principales pro tūc, licet etiā illa mouebat ad hoc, q aīalia praesentarentur hoī, sed nō tunc. Causa aut prima fuit, q Deus cōstituerat hoīem dñm oīum aīalium, vt aut sciret hō cuius erat dñs cōstitutus, debuerūt sibi ostēdi aīalia, & hoc potius debuit fieri in Paradiso q alibi, quia quādiu hō ibi manebat, erat innocens: & ostēdi debebant ei, quae pertinebant ad exaltationē status ei, quale erat ostēdi ei oīa illa, quorū Deus cōstituerat eū dñm: cum aut eiectus fuit de Paradiso cessauerunt animalia subiecta esse ei quantū ad actū, licet ipse mansit dñs in habitu, vt supra fuit ostensum, ideo extra Paradisum nō debuerūt aīalia duci ante ipsū, etiā si cognitio illorū esset oportuna: quia illa adductio esset ad honorē hoīs, & Deus noluit per opus miraculosum honorare hoīem post peccatū. Secūda erat, vt hō magis asplurgeret in laudē Dei, quia quāto cognosceret hō pisces creaturas Dei s̄m diuersitates multas, tāto pl⁹ haberet, de quo Deū laudaret; & quia in aīalibus ostēduntur plures diuersitates, q in alijs reb⁹, fuit cōueniēs q praesentarent hoī, vt hō haberet inde materiā laudādi Deū. Aliqui dicūt q ideo in Paradiso fuerūt adducta aīalia ante hoīem, quia fuit cōueniens, q ibi hō haberet cognitionē eorum propter tentationē futurā, tentandus. n. erat hō per serpētē, qui est aīal: vt ergo qñ tēretur nō expalesceret, quasi vidēs rē insolitā, aut nunq̄ visā, debue-

Q. 330. Cur adduxit Deus aīalia ante Adam.

Q. 331. Cur tunc adducta fuerit animalia ad Adam.

Prima cā.

Secūda cā.

runt aīalia prius homini monstrari. Dicendum videtur, q non fuit ista causa principalis: quia sic fuissent animalia monstrata mulieri; nam mulier fuit tentata per serpentem, & non vir, & ipsa non vidit nunc animalia, sed Adam; ergo non fuit ista causa. Sed quaretur, dato q in Paradiso vellel Deus ostēdere homini aīalia, & aues, quare non ostendit, postq̄ formata fuit mulier, vt ambo illa viderent? Dicendū q aliqua causae satis mouent ad hoc, q deberent aīalia ostēdi ambobus: & tamen causae praecipuae conueniunt soli viro: exprimitur enim in litera, q adducta sunt ad Adam, vt videret quid vocaret ea, & tñ noīa imponere non cōueniebat mulieri, sed soli viro, ideo quantum ad hoc satis erat, q soli viro ostēderentur animalia. Secūda causa fuit, & praecipua, quia voluit Deus ostēdere Adā, an inuenire posset confortium simile sibi in animalibus; & ista est causa vera, propter quam necesse fuit, vt animalia ostēderentur Adā ante formationē Euae: voluit enim Deus formare Eua, id est foeminam in consortium viri; & quia si in aīalibus iam productis erat aliquid, quod cōueniret Adā, superuacuum esset formari aliquod alterum, voluit Deus ostēdere, quod nullum erat; & ad hoc adduxit omnia animalia ante Adam, vt videret an ibi esset aliquid quod ei cōueniret ad cōfortium; & q nullum ibi inuenit, fuit necessarium formari foeminā, & quantum ad hoc nō conueniebat adduci aīalia ad Adam, postq̄ formata esset Eua, qā iam haberet cōfortiū, & ita non inquireret illud, & ista fuit causa vera huius. Queretur, quis adduxit ista aīalia ad Adam, & quō fuerunt adducta? Dicendum, q ista aīalia, & aues non spōte venerūt nullo mouēte, aut impellēte ea, sed ab aliquo diuino agēte mota venerūt: & hoc in duobus apparet. Primo, qā litera ascribit hoc Deo, inquit dicit, Formatis dñs Deus cūctis aīantibus de terra, adduxit ea ad Adā, & sic Deo datur, q ea adduxerit. Secūdo, qā ponitur verbū, adduxit, quod signat, nō illa a se mota, sed ab alio impulsā: nā nō dī, venerūt ad Adā, sed adduxit ea. Sed quis modus fuerit adducēdi, putat aliq̄ q fuit per impulsū vēti, quasi immiserit Deus ventū fortē, q rapta aīalia duceret in Paradisum: simile fuit de coturnicibus, qñ voluit Deus dare Iudaeis carnes ad manducandū, nam ventus egressus a Dño coturnices raptas trans mare detulit in castra, Numeri 11. Dicendū q nō est cōuenienter dictū, primō qā aīalia ista, & aues, quae adducta sunt ad Adam, nō erāt in vnica parte terrae, sed ex oī parte dispersa, & ideo si vento impellēte debuissent deduci, necesse erat vētos flare ex oī parte terrae, quod erat inconueniens, quia vnus vētus impediret aliū, cum essent oppositi, & ita ex nulla parte venirent aīalia, vel saltem nō ex oībus: patet hoc in adductione coturnicum in castra: nā ex vnica parte venerūt, & ventus tunc flabat, solū ex illa parte, & cessauerūt flare venti ex alijs partibus, vt nō impediretur coturnices venire in castra, sic patet Psal. 77. Transtulit Austrū de caelo, & induxit in virtute sua Aphricū, & sic ventū Australem fecit, ne flaret tanq̄ impediētē motū coturnicum, & fecit flare Aphricum, qui mouerat coturnices ad castra. Secūdo nō conuenit: quia ibi animalia, quae mota sunt, erāt aues, quarum est volare: vētus aut ille nō faciebat, nisi dirigere eas contra vnam partem: & ideo erat hoc satis verisimile, quod fieret: non erat sic de animalibus ductis ad Adam, quia haec erant animalia terrestria, & volatilia, sed de animalibus omnium generum, quomodo raperentur a vento, & ducerentur per aerem, non videtur: nam etiam si forti impulsū tollerentur modicum in aerem, statim caderent, cum a se ipsis sustentari non possent, & essent magni ponderis. Dicendum ergo, q non fuit iste modus, sed fuerunt ducta

Q. 331. Cur noīa nō struit post formationē mulieris: vt ēt Eua videret ea.

Q. 332. Quis adduxit haec animalia, & quomodo.

Et animalia ista per Angelos de oibus partibus terre, & istud erat facile, & sine inconuenienti. Sic enim confitemur factum fuisse in diluuiio, quando animalia uenerunt ad Noe, ut intrarent in arcam, quia illa sola uenerunt, quae ab Angelis ducta sunt.

Quaeretur, ad quod sacra scriptura facit mentionem, quae fuerint animalia ducta ad Adam: differt enim ista quae sunt a praecedentibus, quia aliud est quaerere, quare Deus adduxit ista animalia ad Adam, & aliud quare scriptura illud retulit, quia aliqua facta sunt, quae non referuntur, & quicquid illud sit, quae scriptura tagat, habet aliquam causam quare illud dixit. Dicendum, quod licet Deus adduxit animalia ad Adam, ut imponeret eis nomina, tamen causa quare expressit hoc scriptura, non fuit, ut nos sciremus ab Adam imposita esse nomina animalibus, sed ut ostenderet causam formationis mulieris, de qua principaliter agit, & non de autibus: nam de formatione uiri dictum fuerat, & quia nondum habebat consortiū ad generandum, erat producendum, & quia si aliquod esset, superuacuum erat aliud fieri, adduxit Deus omnia animalia ad Adam, ut uideret si esset ibi aliquod consortiū ei conueniens, & si esset, acciperet illud, si non esset, formaret illud de nouo, & haec est uera causa. Quod primo patet ex ordine litera, nam in ceperat dicere scriptura, quod dixit Deus, Nō est bonum hoīem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi; quod intelligebat de formatione mulieris, quae esset adiutorium: & ideo statim post hoc debet adiungi: Immisit ergo Dñs soporem in Adā, cuiusq; obdormisset, tulit vnā de costis eius, &c. quae erat ipsa formatio mulieris, & tñ non adiungit hoc, sed dñs, nō est bonum hoīem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi: & subdit, formati igitur Dñs Deus de humo cunctis aīantibus adduxit ea ad Adā, & ita interposuit hoc, quod erat de adductione autiū, & animalium: ergo necesse est, quod ista adductio animalium ad Adā pertineat ad hoc, quod erat dari ei adiutorium simile sibi, quae alia imperite introduceret incepto sermone de adiutorio dando Adā ante quod complet, & ista est ratio cogēs. Secūdo, quia subdit postea ibi in litera, Appellauit Adā nōibus suis cuncta animalia; Adā uero nō inueniebat adiutor simile eius: ergo innuitur quod inter oīa animalia illa quaerebat aliquod animal, quod esset adiutorium Adā, & non fuit inuentū, licet fuerint praesentata ei omnia. Tertio patet ex litera ibi, quia quae dicit, Adā uero nō inueniebat adiutor simile eius, subdit, immisit ergo Dominus soporem, & fit ibi consequentia, i. quia non inueniebat de animalibus adiutorium cōpetens Adā, uoluit Dñs formare de nouo illud, & ad hoc immisit soporem in Adā. Quarto apparet ex uerbis Adā, quae quae fuit mulier ad eū ducta, dixit, Haec nūc caro de carne mea, & os ex ossibus meis; ac si dicat, ea animalia, quae in alijs uicibus ad me adducebantur, non erant similia mihi, sed alterius naturae, ista autē foemina, quae adducta est, similia mihi est, quia est caro de carne mea: ergo adducebatur aīalia ad ipsum, ut uideret si inueniret in eis aliquod simile sibi: praeterea sic ratio resumī, debuit dari Adā adiutorium simile ei, sicut Deus dixit, ideo si esset, nō debebat de nouo fieri: si autē non era, fieret, primo igitur debuit quaeri an esset, & hoc factum est cum omnia animalia adducta sunt ante Adam, & non inuenit aliquod simile sibi: & ideo oportuit postea formari foeminam.

Sed quaeretur, ad quid facta est ista adductio aīalium ad Adā ex hac causa, quia uidebat esse superuacua: uolebat. n. Deus dare Adā adiutorium simile ei, sed certū erat, quod in aīalibus nō erat aliqua foemina similis Adā, cū qua commixtus gigneret posteritatem in diuina specie humana; ideo superuacuum erat duci illa ad Adam. Dicendum, quod certū erat Deo, quod non esset aliqua fo-

Quest. 337. Causa, cur fuerit adducta animalia ad Adā, uidebatur enim superuacua.

mella in aīalibus uisq; tunc productis similis Adā, cū ipse produxisset oīa, sed nō erat hoc certū Adā, ideo pp. Adam uoluit facere istam praesentationem oīum animalium: multa enim facit Deus, quae quantum ad seipsum erant superuacua, tñ quantum ad nos sunt conuenientia, s. ut instruat, uel arguat, conuincat, aut pp. alios fines. Sic. n. postquam Adam peccauit, & latuit inter arbores Paradisi, Deus sciebat ubi esset: & tñ dixit, Adā ubi es? & ita querebat quasi ignoraret, nō tñ ignorabat, sed ideo sic querebat, ut ex quaestione induceret Adā ad rīdendum de eo, quod ipse uolebat: & aliter nō esset uia, ut Adam loqueretur, quod Deus uolebat. Sic et quae Deus uoluit punire Sodomitas euertendo eorum ciuitates, sciebat peccatum eorum, & quantum deliquissent, & tñ dixit, Clamor Sodomorum, & Gomorraeorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis: descendā, & uidebo utrum clamorem, qui uenit ad me opere compleuerint, an non sit ita, ut scia, j. 18. c. quod solum dixit Deus ad instruendum nos, ut non subito credamus malum de aliquo, & potissimē quantum ad Dños, & iudices, & quoscuque praesidentes, ne audito delicto de aliquo per famā, uel alium modū procedant statim ad penā quousq; sufficiens de ueritate informati fuerint, cū & Dñs super peccato Sodomorum inquisitionē facere uoluerit, & non puniuit eos, quousq; in conspectu angelorum constitit ipsum peccatum uolētibz Sodomitis abuti eis, j. 19. cap. Ita ergo nunc certum erat Deo, quod nullū animal esset simile Adā, sed quia ipse nō erat certus, uoluit certificare ipsum adducendo corā ipso cuncta animalia.

Sed quaeretur, ad quid fuit conueniens fieri talem certificationem Adā ducendo animalia ad ipsum? Dicendum, quod fuit primo ad manifestandum excellentiam foeminae super oīa animalia infra uirū, quia in quolibet genere id, quod est perfectissimū, est mēsurā omnium aliorū, & quāto aliquid fuerit illi similitudine, rāto est simpliciter melius, & nobilius: & tñ inter oīa animalia simpliciter perfectissimū est masculus in specie humana, ideo id quod fuerit ei similitudine, erit nobilius: cū uero omnia animalia adducta sunt ante Adā, non inueniebat adhuc ei adiutor similitudine ei, & quādo adducta fuit foemina, dixit, Hoc nunc os de ossibus meis, ergo apparebat esse similitudinem illam uiro, quā essent caetera animalia. Secundo patet hoc, quia Adam inter omnia animalia elegit foeminam, ergo iudicauit eā digniorē, quia aliā elegisset aliqd de alijs animalibus ad consortiū. Conueniens autē fuit, quod ostenderetur dignitas foeminae super alia aīalia, quia cū foemina habeat aliquas imperfectiones, quas nō habet uir, & est facilis ad decipiendum, & ad mouendum ad malū, sicut fuit, quia tentata succubuit, putaret, quod forte accideret istud, quia foemina erat animal imperfectū, & essent alia animalia nobiliora ea: ut autē hoc non crederetur, ostensum fuit ex ista adductione animalium corā Adā, quod Eua erat omnibus illis nobilior. Secunda causa, quā ad principale fuit, ut Adā magis diligeret foeminā: nam si Eua fuisset formata, & data Adā, non uisus alijs animalibus, uideret quidē Adā eā pulchrā, & excellentem s. naturam, & tñ nesciret, an alia animalia essent pulchriora, ideo non amaret eā tam ardenter: cū uero omnia animalia uidit, agnouit nō esse aliquid melius, ideo magis eā amauit, & ita ipse dixit, pp. hāc dimittet homo patrē, & matrē, & adheret uxori suae; magnus in hoc amor significatur, quod dimitteret homo eos, quos maxime diligit, aut s. naturā diligere debet, quia ab eis accipit esse principium. Et fuit conueniens, quod homo ualde amaret foeminā in principio, quia aliā sequerentur incōuenientia. primū, quia non uellet vacare proli p. cōmixtionē; cū. n. homo potius, quā alia animalia cognoscat in cōmoda, quae sunt in cōmixtione carnali,

Quest. 336. Cur debuit fieri talis certificatio.

carnali, & abiectioem suam, non vacaret proli, nisi esset in eo magna inclinatio, & ad hoc debuit ualde diligere foeminā. Scđo & principaliter quantum ad Adam, quia Eua fuerat causa tantorum malorum, ipsa. n. m. adduxit, & dedit ei, & ob hoc perdidit locum Paradisi, & incidit in multas penalitates, ideo insurgeret poterat ei tam graue odium cōtra ipsam, quod occideret eam, uel nollet conuenire ei, ad hoc autē debuit praecedere tam uehemens amor, quod si postea accideret magna causa ad iram, uel odium, ardentissimus amor non fineret, ut in eā cōcitaretur, & ita factū est: nam quis in tanta mala incidendi Eua fuerit causa, semper eam tenerrime dilexit, atque sociam habuit.

Sed quaeretur, cū Deus praesentauit animalia Adā: ut uideret, an aliquod de illis cōueniret sibi in confortium, an dabat sibi licentiā accipiendi aliqd de aīalibus illis, quod ei placeret. Aliqui dicunt, quod sic; inamo multi iudaeorum cōcedunt, quod de facto fuerit cōmixtus Adam femellis aliorum aīalium, & de illis genuerit, & sic expertus est ad uultum esse Euam meliorem alijs aīalibus; sed istud non solum est absurdū, sed et cogitare est turpissimū, quod sanctus uir plenus naturali lumine intellectus, qui nihil adhuc peccauerat, ad tantam, ac tam infamē turpitudinē deueniret, ut femellas bestiarū cognosceret; neq; et est dicendū, quod Deus ei concesserit istud, quia id quod nobis prohiberetur, a fortiori ueteretur Adā, qui erat tunc uir sanctus: oībus tñ nobis est uetitum tanquā nefas. Leui. 18. Cū omni pecore nō coibis, neq; maculaberis cum eo: & magna poena a Deo pro ijs ponebatur. Leui. 20. Qui cū iumento, & pecore coierit, morte moriatur, pecus quoq; occidite: mulier, quae succubuerit cui libet iumento, simul interficiatur cum eo. Cū autē dicitur, quod Deus praesentauit animalia Adā, ut ea uideret, an cōueniret ei, non praesentabat, quasi accepturus esset aliqd de illis, quod malum erat, sed ut per istam praesentationē notificaretur Adā, quod mulier erat dignior oībus animalibus. Sed dicitur, quid si Adam acciperet aliquod de aīalibus in confortiū? Nam praesentauit iō, ut uideret Adā, si erat aliquid simile ei, & dñs praesentatis omnibus: Adā uero non inueniebat adiutor simile eius. Poterat autē esse, quod uideretur ei aliqua foemina in animalibus cōueniens ad consortiū, an accipiendo peccaret? Dicendū, quod Adā nullo modo accepturus erat aliqd animal in confortium: & certum erat hoc, quia tanta dñs erat inter caetera aīalia ad hominē, quod nullus sapiens posset aliqd tale eligere, maxime Adam, qui erat hīs intellectū lucidum, & nulla incentiua adhuc habebat ad malū, & tñ si diceretur, quod accepisset aliqua femellam de animalibus ad cōmixtionē, certum est, quod peccaret, quia manifeste ageret cōtra dictamē rōnis, sed quia certū est, quod Adā istud non erat factururus, praesentauit ei Deus aīalia.

Quaeretur ad quid adduxit Deus aīalia ad Adam ad noīandum ea? Nam uidebatur non conueniens, quia praesentauit nunc Adam in Paradiso, & ibi non erat cōuersaturus cū aīalibus, quia nulla ibi futura erant, ut ostensum est. sup. q. 90. Dñs autē aliqui, quod fuit ista noīatio, eo quod hō hēt sermonē, quo aliquid enunciat de rebus: ideo oportet ad hoc hēre noīa pro rebus ipsis, ut sit aliquid, quo de ipsis rebus loquamur. Sed obijciatur, quod hoc melius faceret hō expulsus de Paradiso, quia tunc cū animalibus cōuersaturus erat, & sibi necessarius esset sermo de illis. Dicendū, quod propria causa quare adducta sunt animalia ad Adā, ut noīaret ea, fuit ad ostendendum dñum: nam qui dñs est rei, & potest uti ea pro uoluntate sua, a fortiori poterit ei imponere nomen. Scđo causa est, ut uideret Adā si in animalibus illis, quibus noīa imponebat, erat aliqd, quod ad confortiū eius cōueniret: nam principalis rō ducendi animalia ad Adā fuit, ut uideret, si inueniretur ibi aliqd simile ei, & ita patet

Quest. 338. Cur adduxit Deus animalia, ut nominaret illa.

Alph. Toft. super Gen.

quia dñs; Appellauit Adam nōibus suis cuncta animalia, Adā uero nō inueniebat adiutor simile eius, & ita adductio ad appellandū illa fiebat, ut tunc uideret, an erat aliqd conueniens Adā: & tñ quia in ista adductione poterant fieri multa bona. s. quod non solum Adam uideret, an esset ibi adiutorium sibi, sed et poterat imponere noīa, quae impositio uilis erat rā ad manifestandum dñum hoīs sup aīalia, quā ad hoc, quod essent uoces, quibus uerentur hoīes loquētes de rebus. Et ex hoc apparet cā uera, quare noīatio debuit fieri in Paradiso, quia cōuenit s. m. utraq; cām; nam cū ad testimonium dñi imponerent noīa, tunc debuerunt imponi, quae erat hō dñs s. m. plenissimā rōnē dñi; hoc autē erat in Paradiso, quia tunc erat hō dñs s. m. actum, ut declaratum est sup. iō in Paradiso ante peccatū fuerit adducenda aīalia ad noīandum ea. Quantū ad scđam cām est rō magis aperta, quia hō tunc eguit adiutore, cū nondū erat foemina formata, & tunc debuit fieri, sed in Paradiso formata fuit mulier: ergo ibi debuerunt aīalia duci ad Adā ad noīandum ea. Cū uero obijciatur, quod melius fieret ista noīatio extra Paradisum, dicendū, quod si solum respiceretur necessitas uocū ad loquendum de ijs rebus, potius imponeret nomen foris, quod in Paradiso, & tñ principaliter attendunt alia causa. s. dñs supra posuit, & pp. illas fuit in Paradiso, extra Paradisum autē non fieret, quia Deus nō adduceret aīalia ad hoīem, quia iam hō peccauerat, & tunc non daret ei Deus hunc honorē, quae aīalia ante ipsum adduceret: nam & iā non habebat plenum dñum super ea sicut prius.

Sed quaeretur, quare Deus nō imposuit noīa aīalibus, sed Adā, cū sufficientius Deus imponere posset? Dicendum, quod fuit primo ad deferendum honorē magnū Adā: si. n. Deus imponeret noīa aīalibus, nullū ex hoc honorē cōsequeret Adā: sed Deus uoluit eū honorare: iō fecit quod ipse imponeret noīa, & ita ut quasi ad significandum quandā excellentiā eius dici sup. z. c. Oē. n. q. d. uocauit Adā aīa uiuentis, ipsum est nōmē eius. Scđo quia ista uocatio fuit ad designandum dñum in Adā, cū illū cōstituisset Deus dñm oīum harū rerū, & imponendo noīa erat testimonium dñi; sicut & Graeci in sapientia cōfortati, ut ostenderet oīa ad suā rēpublicā priuere, oībus ferē rebus notabilibus, quae in orbe erant, noīa imposuerunt, ut dicit Iosephus lib. 1. Antiquitatum; si autē Deus imponeret noīa aīalibus, non significaret aliqd dñum in Adā: iō potius debuit ipse noīa imponere. Tertio, quia ex hoc dabat maior cā ad id, quod Deus intendebat. s. ut Adā inspiceret oīa aīalia, ut uideret si aliqd cōueniret ei in confortiū: nam ad imponendum nōmē requirebat cognitio de re, & diligēs inspectio, & cū istud aduerteret Adam, uideret, an esset aliqd aīal cōueniens ei in confortiū. Si autem Deus imponeret noīa illis, non esset aliqua causa inclinans ad diligenter considerandum; ideo debuit potius Adam nomina quam Deus imponere.

Cum Adam imposuerit noīa aīalibus ad ostendendum dñum, quod habebat super illa, quare non imposuit noīa alijs rebus. s. arboribus, & rebus quae sunt in terra, cum et sit dñs illorum. Aliqui dñt, quod non imposuit Adam noīa alijs rebus, quia non erat dñs aīalium rerum: nam dictum est, ut praesentat uolatilibus caeli, & bestijs terrae: & non dictum est praesentat arboribus, & lapidibus. Sed dicendū, quod istud non est uerum, quia certū est, quod hō fuit cōstitutus dñs oīum rerū: & patet primo, quia dñs P. s. Oīa subiecit sub pedibus eius: ergo & terra, & arbores. Scđo, quia quod concedit quod maius est, concedit quod minus est: & tñ aīalia sunt nobiliora nō animalibus: ergo cū Deus cōstituit hoīem dñm aīalium, cōstitueret dñm oīum in aīalium, uel nō aīalium. Tertio & principaliter, quia isti praesupponunt falsū: nam scriptura asserit hoīem cōstitutum dñm terrae, & eorū, qui in terra sūt, s. j. c.

Quest. 339. Cur Deus potius nō posuit nomina, quā Adam.

Quest. 340. Cur Adā non imposuit etiam nomina alijs rebus.

S. bene.

benedixit illis Deus, & ait, crescete & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam: hoc autem est dominium scilicet habere aliquid sibi subditum. Quarto, quia est ista excusatio non faciebat ad propositum: nam si id Adam posuisset nomina animalibus, quia habebat dominium illorum: & non rebus inanimatis, quia non habebat illarum dominium, sequitur quod imponeret nomina piscibus cum illis praesentaret. *sup. 1. cap. Dicendum, quod causa quare non imposuit Adam nomina alijs rebus fuit, quia non fuerunt adductae coram, eo cum solum imposuerit nomina rebus ad se adductis, sed sola animalia adducta sunt. Causa autem quare aliae res non fuerunt adductae coram eo fuit, quia non poterant convenienter adduci: nam erant immobilia, ut arbores, & alia, quae sunt partes terrae, vel terrae affixa, haec autem adduci non poterant servata proprietate naturae earum: oves autem, & alia animalia praeter pisces poterant adduci, ideo adducta sunt, & pisces non fuerunt adducti, ut diximus *sup. q. 328. & 329. Secunda fuit & principia, quia animalia potius ducta sunt ad Adam, ut videret si ibi esset adiutor eius, quam ut imponeret eis nomina: & tamen hoc sola animalia conveniebant, quia inanimatis, vel non animalibus non solum non erat, sed neque poterat cogitari adiutori simile. Adde: & ita non debuerunt illa ante Adam duci, & ista videtur causa praecipua. Tertia, quia forte alijs omnibus rebus erant nomina imposita, & ideo non oportuit nunc accipere iterum nomina, haec autem non habebant nomina, & imposita sunt illis: nam certum est, quod ante hoc multae res habebant nomina, quia alias non esset locutio: & tamen iam erat, ut patet ante hoc. *sup. 2. cap.***

Q. 341. Quia videtur quod ante Adam imponeret nomina rebus iam habebant.

Quaeritur, quomodo poterunt nunc imponi nomina animalibus, & volatilibus, quia videtur quod iam nomina habebant: Deus, n. dederat Adam proprium idioma ante hoc, sed non est idioma sine complemento nominum significanti pro omnibus rebus: ideo daret ei nomina pro animalibus, & volatilibus. Secundo, quia est dedit idioma diversum in divisione linguarum in Babylone, & ibi fuerunt idioma completa: ita ut homines nihil illis adderent, ergo cum ibi Deus fecerit illud quasi indignatus hominibus tpe naturae lapsae, a fortiori faceret tempore naturae constantae. Dicendum, quod formavit Deus Adam loquentem. i. dedit ei idioma, in quo loqueretur, quod apparet, quia si non haberet Adam cognitionem alicuius idiomatis, non posset fieri sibi locutio aliqua, quam intelligeret: & tamen loquebatur Deus Adam, quia dixit ei, De omni ligno Paradisi comedite, & quae attulit ei animalia, & dixit ei, quod illa nominaret: ergo intelligebat hoc Adam, & sic habebat idioma illud, in quo sibi fiebat sermo. Secundo patet, quia Adam loquebatur, ergo habebat idioma: nam quia Eva formata adducta fuit ad ipsum, dixit illi, Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea, propter haec relinquet homo patrem, & matrem: ergo idioma habebat, in quo sufficienter omnia loquebatur. Tertio patet, quia est Eva statim, ut formata est, habuit linguam, qua perfecte loqueretur, nam serpens locutus est ad illam, & ipsa respondit.

Q. 342. Si Adam habebat sermonem sibi a Deo datum, quomodo poterit imponere nomina animalibus?

Et tunc manet dubium: cum haberet Adam idioma sibi a Deo datum, quomodo poterit imponere nomina animalibus? Aliqui dicunt, quod erat datum idioma completum Adam, ut omnia in eo loqui posset, quae acciperet: & id in eo erat nomina tam pro animalibus, quam pro arboribus, & piscibus. Sed pro alijs rebus, Adam autem imposuit nunc animalibus nomina terrae, & volatilibus illa nomina, quae acceperat a Deo pro illis rebus, quae idiomatis simul plenam cognitionem accepit. Sed dicendum, quod istud non est conveniens: quia si illa praesentarent non diceret Adam imponere ipsa: & tamen ipse dicitur dedisse nomina ista, ergo non acceperat a Deo: nam dicitur 2. c. Quae quae vocavit Adam aequi-

tuentis, ipsum est nomen eius. Etiam quia si diceret imponere nomina ista, diceret similiter imposuisse nomina arboribus, & alijs rebus, cum omnia accepisset a Deo, & illis videretur loquedo de rebus: & tamen non dicitur imposuisse nomina arboribus, neque alijs rebus, sed solum animalibus, & volatilibus: ergo ista nomina non praesentabant, neque acceperat illa a Deo. Dicendum, quod sine dubio Adam ista nomina imposuit rebus, quae non praesentabant, quia neque ipse illa acceperat a Deo, sed de novo fecit esse, & istud est proprie imponere nomina animalibus, in alijs autem rebus utebatur nominibus a Deo sibi datis, quae Deus imposuit, & non Adam. Ad primum cum arguitur, quod datum fuit idioma Adae, & ita ibi esset complementum vocum quibus posset de omnibus rebus loqui, dicendum, quod Deus dedit de ceteris rebus tam proprijs quam communibus nomina, & tamen pro volatilibus, & animalibus terrae non dederat nomina, eo quod servabat hoc ipsi Adae, & ita Adam complevit postea idioma illud additis nominibus animalium, & volatilibus. Ad secundum dicendum, quod in divisione linguarum dedit Deus idioma diversum, & omnia completa: ita ut homines nihil apponere postea deberent, sed in idiomate dato Adae non fuit sic, quia aliqua causa erat, ut relinqueretur aliquid incompletum quod compleret Adam, & non fuit aliqua causa in divisione linguarum ad hoc quod homines aliquid adderent: ideo data fuerunt eis completa idioma.

Sed quaeritur, quare Deus reliquit idioma non completum, non enim fuit conveniens, quod Adam nullum idioma a Deo acciperet, & ipse per se imponeret nomina omnibus rebus formando idioma, quod non esset primo, quod ipse necessaret, vel non posset: nam imposuit nomina animalibus, quae ante eum adducta sunt: ita si deberet imponere nomina alijs rebus, oportebat quod coram ipso adducerentur, sed non poterant omnia adduci: id non poterat omnibus rebus imponere nomen. Secundo, quia aliud est existente idiomate, quod illud compleatur dante quibusdam rebus specialibus nomina, & aliud, quod cum nulla res nomen habeat imponere de novo omnem vocem ad significandum: nam primum facile est, sicut in idiomate latino, cum quorundam rerum nomina non habemus, formamus ea per aliquam rationem similitudinis, vel derivationis, & tamen de novo introducere idioma totale, cum nulla vox praesentat, est difficillimum: & forte non sufficeret Adam ad hoc, vel alius homo. Tertio, quia praesentante vno idiomate completo, in quo quis sciat omnia, vel propria, vel communi nominare, poterit vir aliquis intelligere cum difficultate tamen fingere aliud idioma, quod completum reddat, & erit illud omnino differens ab alio, & istud poterit fieri per comparisonem ad praesentans, quia per loca cuiuslibet vocis in praesentanti idiomate formabit de novo aliud ad placitum, & ita reddet idioma completum, & hoc poterit fieri, quia duo ad hoc adiuvant, quia omnes res, de quibus est sermo cognoscit, quae novit praesentans idioma, & ita scit quid est illud, cui nomen imponi debet; aliud est, quod habet pro singulis rebus voces in suo idiomate, & non restat, nisi ut vnam pro vna formet de novo, & sic complevit idioma aliud; si quis tamen est, qui non habuit notitiam rerum, quia non vidit omnes, sed paucas, & non habet cognitionem alicuius idiomatis, etiam si in aetate adulta sit, & sit magni ingenij, non poterit iste de novo formare idioma, quia neque rerum cognitionem habet, neque voces alias, quibus pares, vel aequales numero de novo formet: talis erat Adam: nam constitutus in Paradiso non viderat omnia, quae sunt, sed sola quae ibi erant: & ita non sciret, quibus deberet imponere nomen; etiam nulla vox praesentaret, ex qua admoneretur Adam ad formandum aliam, ideo non posset Adam imponere novum idioma, si non praesentarent aliqua

Q. 343. Cur Deus reliquit idioma incompletum?

quae voces: & ideo prima impositio vocum ad significandum divinum opus fuit. Quarto, quia est si aliquo modo hoc fieri posset, fieret per longum tempus, sicut. n. successivè acciperet Adam cognitionem de rebus, ita & nomina imponeret: vnde in principio non haberet locutionem: & tamen in principio fuit sermo Dei ad ipsum, scilicet quando positus est in Paradiso: nam dixit ei, de omni ligno Paradisi comedite. & c. ergo non debuit Adam imponere primas voces ad significandum nullo ibi dato idiomate. Quinto, quia Adam non formaret voces aliquas a principio: nam voces significantiae formantur ad manifestandum alijs conceptus nostros, sed ante formationem Euae nullus erat, cui Adam loqui posset: ideo neque incidere sibi cura formandarum vocum: & tamen Deus locutus est ei ante formationem mulieris. *sup. 2. cap. ergo non debuit esse idioma ab eo primo inuentum, sed a Deo introductum ad significandum. Sexto, quia ante formationem mulieris voluit dare aliqua praecipua Adae: & sic fieri debebat, & non poterant ista dari nisi in voce: ideo debuit formatio vocum, vel idiomatis esse posita a Deo, & non ab Adam. Et ideo dicendum, quod primum idioma a Deo datum est: ipse enim primas voces tam communes, quam proprias ad significandum instituit, quia nullus alius hoc facere poterat, & si aliquis posset facere primus homo, non tamen conveniret, quia ille faceret propter causas dictas: vnde quasi integri idiomatis a Deo cognitionem accepit. & non est intelligendum, quod accepit istam cognitionem quasi Deo erudiente ipsum, sicut instruit vnus homo alterum in cognitione novi idiomatis, quod non novit, quia hoc imperfectionis est, sed dedit Deus homini subiro cognitionem vocum habitualem firmiter: ita ut statim sciret tam expedite loqui, ac si semper per annos multos versatus esset in idiomate illo: & fuit hoc, quia cum Deus infudit animam corpori Adae, dedit ei illam cognitionem habitualem: vnde non fuit Adam aliquo tempore vivens, quin sciret idioma, quo postea loquebatur: sicut quando Deus dedit sapientiam Salomoni, non enim illum erudiit successivè, sicut nos a magistris nostris erudimur, sed in vna nocte subito per somnium dedit ei tantam sapientiam, quantum habuit, ita ut cum in precedenti die nihil sciret, in nocte ipsa effectus est subito sapiens in omnibus, quae postea scripsit, & dixit, ut patet *lib. 3. Reg. c. 3. & lib. 2. Paralip. cap. 1. De Eva similiter fuit: nam quia illa formata est a Deo de latere viri, erat idioma, quod Deus dederat Adae, & ille illud novit: vnde & ipse poterat mulierem instruere in illo, sed non fuit sic, immo Deus dedit mulieri cognitionem habitualem, sicut viro de toto idiomate, ut statim ipsa sciret loqui, ut dicitur 7. iste ergo fuit modus, quo idioma primum introductum est dante illud Deo in cordibus hominum, id est maris, & foeminae.**

Q. 343. Cur partim Deus partim Adam idioma complevit?

Sicut non fuit conveniens, neque possibile, quod Adam totum primum idioma introduceret: ita neque fuit conveniens, quod a Deo totum introduceret, sed fuit modus iste, quod Deus dedit in anima Adae sciam habitualem de omnibus vocibus significantibus, quas res significant, & de modo, & de arte prolationis earum tam ad communi quam ad propria: & hoc secundum singulas partes orationis. i. nomina, verba, participia, pronomina, & ita de alijs: ita ut videretur istud esse idioma perfectum, licet verè non esset, quia poterat Adam loqui de quibus vellet, & interrogatus respondere de omnibus, de quibus peteretur. Et cum Deus dedisset in hoc idiomate voces significantes pro ceteris rebus, non dedit pro animalibus terrae principalibus, & pro auiibus, & ideo ista potuit postea Adam introducere, & verè ipse imposuit cum Deus non introduxisset.

Alph. Toft. super Gen.

Causa autem, quare relinqueretur idioma non completum, fuit, ut locus esset Adae imponendi aliquibus rebus nomina, quod non fieret, si omnibus rebus nomina dedisset Deus in cognitione habituali Adae: & ista impositio relinquebatur pro Adam ad significandum dominium eius. s. quod sicut liberè poterat uti rebus sibi subditis pro voluntate sua, ita posset nomina rebus imponere ex arbitrio suo. Sed tunc diceretur, cum omnia subiecta essent homini quare non imposuit nomina omnibus rebus? Dicendum, quod praeter ceteras causas supra positas ista erat vna praecipua, quia Adam non potuit imponere nomina omnibus rebus, nam non potuit omnia videre: nunc verò animalibus nomina imposuit videndo illa, sed omnes res videre non poterat; etiam quia si omnibus rebus nomina imponeret, ipse introduceret totum idioma nullo praesistente, quod fieri non poterat, ut supra ostendimus. Secundo, quia ad ostendendum dominium Adae satis erat, quod imponeret nomen animalibus, primo quia animalia erant praecipua inter omnia entia gradabilia, & corruptibilia, si significabatur homo ut dominus animalium, significabatur ut dominus aliarum rerum a fortiori. Secundo, quia animalia erant, de quibus magis dubitabatur, an homo dominaretur eis, quia illa habent in se motum, & ex se, quo homini resistere possunt: de alijs non est, sic idem de eis dici debuit, quod imposuerit illis nomina Adam. Tertio quantum ad principale, quia Adam imposuit nomen illis rebus, quae ante eum adductae sunt: & tamen non fuit causa aliqua ad adducendas alias res, sed solum animalia, ut supra ostensum est: ideo sola animalia debuit nominare Adam. Nunc autem est dubium quomodo Adam nomina animalibus imponere potuit. Dicitur postea vno modo, quod Deus dedit ei nomina quae imponeret, ita enim quidam asserunt. Sed dicendum, quod istud nihil est, quia si Deus ei illa nomina daret, iam Deus illa imponeret, & non Adam: vel diceretur, quod Adam totum idioma imposuit de novo, quia Deus dedit in anima eius scientiam habitualem omnium vocum significantiarum, & quas res significant, & tamen non concedimus, quod Adam imposuit ista ad significandum, sed Deus introduxit istud idioma: ergo & ipse diceretur imponere nomina omnium animalium, & non Adam, quod etiam non concedimus. Aliter dici potest, quod Adam imposuit nomina animalium, & imponere potuit per sapientiam sibi a Deo datam: fuit enim valde perfectus homo ille tam secundum corpus, quam secundum animam, & ita sciret invenire nomina pro animalibus. Tertio potest dici, quod est sine speciali sapientia data a Deo posset imponere nomina animalibus: si enim nulla nomina, aut voces significantiae praesentarent, difficile esset non solum imponere omnia, sed etiam pauca imponere, nunc verò cum pro omnibus rebus alijs essent voces significantes, secundum comparisonem ad alias voces significantias posset Adam imponere nomina animalibus, maxime quia illa imponebantur ad placitum, & facile est de novo quascunque voces formare: quia tamen nomina imposita ab Adam posita sunt cum ratione multa quantum potest dari ratio in voce, quae imponitur ad significandum ad placitum, eo quod sacra scriptura comedat istam novam impositionem, quasi aliquid excellens, dici potest, quod Deus illustravit intellectum Adae non quidem dando ei ista nomina in mente, quia tunc Deus illa imponeret, sed dando ei lumem, & vim intellectus ad excogitandum, & inveniendum diversam nomina. sic patet Exo. 31. de artificibus, quos Deus elegit ad fabricandum opera sanctuarij: nam non dedit eis figuras rerum quas fabricaturi erant, sed sapientiam ad excogitandum quicquid subtiliter fieri poterat. Ecce vocavi Beseleel ex nomine, & implevi eum sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere ad excogitandum quicquid fabre fieri potest ex auro, & argento.

Cum omnia a Deo essent subiecta, cur non iam imposuit nomina omnibus rebus.

Q. 344. Quomodo Adam potuit imponere nomina.

S. 2. Dicitur

Q. 345. Cur describitur animal brutum animalium uentem, hominem autem absolum.

Dicitur autem sup. 2. cap. Omne quod uocauit Adā animam uiuentis, ipsum est nomen eius; uocatur anima uiuens ipsum animal, quia omne animal uiuit, & uocatur totum aperte iuxta consuetudinem scripturæ, quæ interdū animā absolute uocat pro animali, & tñ est intelligendū, qd qñ uult significare animal brutū, uocat animam uiuentē, ut sup. 1. cap. producant aquæ reptilæ animam uiuentis: & iterum, creauit Deus grandia cetera, & oēm animam uiuentem, & ita sæpe habetur; qñ autem scriptura uult significare hoīem, uocat animā absolute, & non uiuentem, ut præcedenti cap. f. Et animas quas fecerant in Aram, idest seruos, & seq. cap. da mihi animas, cætera tolle tibi, & infra 46. & Exo. j. de animalibus egressis de femore Iacob, & ingressis in Aegyptum. Causa autem huius dicitur uideretur esse ad distinctionem, uel notificationem perfectionis hoīs, & aliorum animalium: uocantur. n. animalia animam uiuentem, quasi hæc sit maxima perfectio eorum, qd uiuant: & nihil ultra habeant nisi uiuere, & sentire: homines autem uocantur animam absolute ad significandū, qd non habent unam solam perfectionem animæ, sed omnem perfectionem, quæ esse potest illius: sunt autem tres gradus animæ. s. ueritatis, sensitiuū, & intellectiū, qui oēs sunt in anima: id cum hō habeat oē, qd habet anima, uocatur absolute anima, & non cū adiectione, ne uideatur hñe animam sñm determinatā participationē perfectionis animæ. Dixit autem hoc Moyses primo ad significandū excellentiam Adæ, ut s. sciatur tantā fuisse auctoritatem eius, ut animalia oīa ab eo acciperent nomen, & hoc Deus uellet, qd imposuerit nomina. Tertio & principaliter fuit ad ostendendū permanentiam nominū, quia aliquis putaret, qd Adam imposuit nomina animalibus, sed in breui cessauerunt, quasi Deus imposuerit postea alia meliora, uel per uim mutata sunt, & inuenta alia, sicut in multis rebus fit: dicitur autem, qd illa non mutata fuerunt, sed manserunt eadem, quæ Adam imposuit, & manebant usq; ad tps Moysi: cum dicitur, hoc est nomen eius. i. etiā nunc est nomē quodcūq; imposuit Adam: & refert ad tempus, quo Moyses ista scribebat.

Q. 346. In quo idiomate Adam posuit nomina rebus.

Quæretur, in quo idiomate posuit Adam nomina animalibus? Dicendum, qd posuit ea Adam in eo idiomate, qd ipse habebat, uicū. n. idioma erat, qd Adam tunc habebat. Illud quod Deus ei dederat, & in illo non erant nomina aliqua pro animalibus terræ, & uolatilibus celi, illa autem inuenit de nouo Adam, & fecit esse partem illius idiomatis: si autem multa idiomata tñc essent, & in quolibet eorum deessent nomina animalium terræ, & uolatilium, poterant nomina illa applicari cuilibet idiomati, & essent illius, cuius sequaces uellent ijs nominibus uti, maxime tñ essent illius, cui in modo prolacionis, & terminationum magis conuenirent, cum non solum idiomata differant in uocibus, quæ sunt aliquid materiale, sed etiam in proprietatibus locationum terminandi, & aspirandi, & collidendi, uel proferendi literas, quia tñ tunc idioma uicū erat, non potuerunt esse nisi illius. Sed dicitur, qd idioma erat istud? Rñdendū, quod erat Hebræum: istud est. n. quod a principio mundi fuit, & erat uicū in omnibus hominibus, & hoc apparet ex nominibus proprijs, quæ inueniuntur in sacra scriptura pertinentia ad tempus Adæ, uel primam ætatem, per quorum rationes quasdam, uel resolutiones in nomina communia apparet, quod sint illa Hebræa, quia soluuntur in linguam Hebræam, quæ nūc

Primum idioma hebræum.

est, & non in aliquam aliam. Et apparet in uoce mulieris, quia dicitur sup. 2. uocabitur *Virago*, quonia de viro sumpta est: & in Hebræo dicitur, *Issa*, ubi nos dicimus, *Virago*: & pro viro dicitur in Hebræo, *is*, & *issa*, cum additione sola literæ, & ita, *is*, & *issa*, sunt eiusdem idiomatis. Adhuc melius apparet in alio nomine mulieris, quod est proprium, & postea posuit id Adam. sup. 3. cap. scilicet *Eua*, cum dicitur: Et uocauit Adam nomen uxoris suæ *Eua*, eo quod mater esset cunctorum uiuentium: & ita nomen *Eua* signat uitam, uel uiuentem, cum hæc causa reddatur huius nominis: & hoc conuenit in Hebræo, quia pro *Eua* dicitur, *Haua*, & pro uiuentibus dicitur, *Haim*, quod ex eadem origine uenit. Similiter in nomine primogeniti Adæ, quem uocauit Cain. sup. 4. cap. *Concepit, & peperit Cain* dicens, possedi hominem per Deum, & ita necesse est, qd Cain significet possidere, uel possessionem, cum istud detur pro causa nominis eius, & in Hebræo conuenit hoc, quia dicitur Cain, Chanici: & significat Chanici, possidere, qd ex eadem origine uenit ex qua Cain, & est præteritum Chanici, idest possedi. Ita alius filius Adæ uocatus est Seth. sup. 4. cum dicitur: Vocauit nomen eius Seth dicens: posuit mihi Deus semen aliud, & hoc conuenit in Hebræo, quia Seth significat portionem: ita et Noe. sup. 5. cap. uocatur sic, quies, quia quiescere faciet a laboribus, ut ibi patet: & sic cum noīa illa resoluatur in nomina cōia Hebræa, qñ nunc sunt, & non in aliq̄ aliam linguā, apparet illud idioma, in quo nomina illa ponebant, fuisse Hebræum.

Sed quæretur quō est uerum, qd nomina illa, quæ imposuit Adam animalibus, & uolatilibus, erant tempore Moysi, quod dicit hic, scilicet, Omne quod uocauit Adam animam uiuentis hoc est nomen eius; nā post diluuium perijt uicū linguæ, & subintroierunt multa idiomata: fuit autem ista diuisio linguarū multo tpe ante Moysen, qui ista scripsit: ideo non manerent nomina illa, quæ posuit Adam, sed succederent alia. Dicendum, quod illa nomina manserunt usque ad tempus Moysi, & multo tēpore post omnia, nūc uerò non sunt omnia illa, sed multa de alijs. Cum autem dicitur, quod idioma quod primo erat non perijt, neque in aliquo mutatum est, sed multa idiomata adiuncta sunt, & factum est, quod illi, qui illud idioma habebant, pederent illud, & acciperent alia, ipsum tñ non perijt, sed mansit in multis integrum, sicut primo erat; ab exordio. n. sæculi erat idioma uicū, scilicet quod datum fuit Adæ, & illud perseuerauit in posteris eius per doctrinam, sicut & nos accipimus idioma regionis illius, in qua nascimur; Deus enim non dedit Adæ multa idiomata, sed uicū: & patet primo, quia plura potius erant ad confusionem, & non intelligere, sicut fuit in diuisione linguarum, quā ad cognoscere, & intelligere: & tamen quando Deus naturam instituit, noluit eam confundere.

Secundo, quia plura idiomata sunt multorum, sed Adam uicū erat, cum daretur ei idioma, ergo uicū datum est. Tertio, quia diuisio linguarum fuit in poenam, & dispersionem, & tamen in principio sæculi noluit dominus dispergere, sed congregare, quia erant pauci, & non erat eis poena dicenda; ideo non dedit multas linguas. Quarto, & efficacius, quia post diluuium adhuc tempore edificationis Babylonis perseuerabat una lingua. Erat autem terra labij unius, & sermonum eorundem, ergo toto tempore prius erant oēs homines in terra huius labij. idioma, si tñ multa idiomata fuissent tempore Adæ perseuerassent in hominibus. Erat ergo uicū idioma a principio mundi, quod durauit oībus hominibus in tota prima ætate, & etiā post diluuium mansit usque ad

Q. 347. An nomina imposita ab Adā peruenirent usque ad Moysē.

Hebræum idioma fuit unicum in tota prima ætate.

Hebræa lingua quære sic appellatur.

Quid significent illa uerba: Ipsum est nomen eius dicitur a Moysē.

Attende, qd iudæo in lingua hodie non est perfecta.

ad diuisionem linguarum. Non uocatur Hebræum, neque aliquo nomine spālī: sed erat lingua omnis terræ, postea in diuisione accepit hoc nomē. Et est intelligendum, qd istud idioma non perijt in diuisione illa, sed cessauit esse uicū in hoībus, nam cum oēs hoīes illud prius haberent, cepit esse in paucis, & ceteri obliuati sunt illud, ita ut iam non intelligerēt eos, qui loquebantur in illo, quasi essent Barbari: in quibus tñ mansit, integrum fuit, sicut prius fuerat, quia nihil mutatum est de eo, quod ipsi sciebant prius: & tñ ipsi nutriti fuerant in eo, & sic plene illud habebant, & retinuerunt potissimē, quia multi fuerunt, in quibus illud mansit: tunc autem accepit nomen speciale, cum inciperet esse una lingua distincta contra alias, cum prius ipsa esset lingua omnis terræ, & uocata est lingua Hebræa a quodam uocato Heber, qui fuit princeps inter eos, qui retinuerunt istud idioma, & erat pronepos Sem. s. filius Sale, & ille filius Arphaxat, & ille filius Sem. supra 11. cap. Et ob hoc Abraham uocatur Hebræus sequenti cap. Ex prædictis sequitur, qd nomina animalium, & uolatilium, quæ posuit Adam, manserunt in tota prima ætate, quia manebat tunc illud idioma; etiam manserunt post diluuium usque ad diuisionem linguarum, & post diuisionem manserunt etiam nomina, quia totum illud idioma mansit, sed in hoc differabat, quia illud idioma erat prius apud omnes, post uerò apud paucos, & ita nomina auium, & uolatilium manserunt omnia, quæ Adam posuerat, & ita intelligitur, quod dixit Moyses. s. Omne quod uocauit Adam animam uiuentis, ipsum est nomen eius, scilicet nunc est. i. tempore Moysi, quia tñc omnia illa nomina manebant: sed intelligitur, qd manebant apud eos, apud quos erat idioma Hebræum. Manserunt etiam post longo tempore, & nunc non manent omnia, quia quædiu Hebræi manserunt in terra sua, quæ erat terra Canaan, ut populus, & uulgus unus, mansit lingua Hebræica inter eos, ut lingua uulgaris, & quam populus addiscebatur, & in qua loquebatur; & in eadē, sacra scriptura fuit scripta, & hoc fuit usq; ad tēp̄s euerisionis Ierusalem. totalis post Christi mortem. Nam licet in Babylonem captiui ducti fuissent, erant ibi populus magnus, & tenuit semper linguam propriam, nullo mutato de ea, & ita poterat loqui in ea quicquid uellent, sicut nos in uulgari nostro copiam habemus: uocum significatiuarum pro omni re: & ideo etiam usque ad illud tempus manebant omnia nomina animalium, quæ posuit Adam. Post Christi passionem eueria Ierusalem, desijt populus Iudæorum esse gens una, & euenit eis, quod dicit de ipsis Psal. 105. Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera ipsorum. Cum enim diuisi essent in omnem populū, & nationē sub cælo, & pauci essent in qualibet regione paulisper cessauerunt a lingua propria, & uisunt linguæ earum regionum, in quibus manebant: ita ut per dissuetudinē obliuiscerentur linguæ propriæ, quia paruulorum, qui nascebantur, linguam ipsorum non addiscebant, sed illarum gentiū, inter quas erant, unde factum est, ut nihil de lingua Hebræa maneret, nisi qd in codicibus sacris habetur, quia illud non potuit ire in obliuionem: propter qd nunc Iudæi nesciunt omnia Hebræicē loqui deficient eis copia uerborum, cum non habent alias dictiones, nisi eas, quas inueniunt in sacra scriptura, & ob hoc sapientes eorum, qui aliquos libros conficiunt, potissimē de rebus non pertinentibus ad sacram scripturam, in Arabico, & non in Hebræo scribunt, qd apud omnes Hebræos commune est, & ita nunc manent aliqua nomina animalium, quæ posuit Adam, scilicet ea quæ habentur in sacra scriptura: & non plura, cætera perierunt.

Quæretur, nūc de idiomate Eue, quo illa loquebatur? Dicendū, qd fuit idem idioma Adæ & Eue, quia ante diluuiū in tota prima ætate, & postea usq; ad edificationē Babylonis oīum hoīum fuit idē idioma, & tñ illud erat, qd datum fuit Adæ: id illud fuit in quo loquebatur Eua. Sed quæretur quō illud habuit Eua? Aliquis poterat dicere, qd illud didicit ab Adam quemadmodū paruuli addiscunt a parentibus, & ab alijs, in quos conuersant: nunc autem Adam noster ad idiomata, qd Deus ei dederat, & ita poterat docere mulierē in eo. Dicendū, qd poterat sic fieri: sed non factū est, nā non didicit idioma a viro suo, sed a Deo accepit illud sicut uir suus: primo quia si addisceret deberet ab Adā manere longo tpe non intelligēs idioma, neq; sciēs loqui rñdendo, quod tollit dulcedinē cōuersationis: & esset Adam quasi non hñs consortiū, qd illa non intelligeret eum: & tñ Deus dedit Eua, qd, ut esset ei in confortē, & consolentē ad inuicē: ergo sciebat illa loqui qñ data fuit viro, & nō didicit ab eo. Secundo, quia solet dici, qd expulsi fuerūt Adam & Eua de Paradiso die quo formata est Eua, quasi nō maneriat ibi per diem integrum, in quo die parū, uel quasi nihil poterat Eua de idiomate addiscere si addiscēdo illud acciperet: & tñ oportet dici, qd in eodem die sciuit Eua loqui: ergo non didicit illud, sed accepit. Patet hoc, quia eodem die mulier tentata fuit a diabolo suadēte ei comedere de ligno uetito: & tñ si nesciret linguā, non posset ei quicquid diabolus suadere, cum illa tentatio fuerit in uoce. Tertio, quia mulier rñdit diabolo, uel serpenti tentati, de quibus lignis manducabant, & de quibus non, uelut haberet plenam notitiā loquendi: ergo non didicit idioma, & postea et eodē die redarguta a dño rñdit, & ipsa viro suavit manducare, quorum nihil fieri posset si addisceret idioma: nam tunc fortassis nullam dictionē significatiuā sciret. Quarto, & principaliter fuit necessarium dari, qd statim, ut Eua formata est, sciret idioma plene: nam formata fuit in Paradiso, & erat iam datum præceptū viro de non comedendo de ligno sciētice boni & mali, & oportebat, qd statim Eua istud præceptū acciperet a Deo, uel a viro suo: quia aliā cū esset in Paradiso, in cuius medio erat lignū illud, forte manducaret de illo, qd erat in cōueniens: & tñ si non intelligeret idioma, non posset ei dari præceptum: ergo oportuit dari, qd statim ut formata fuit mulier, sciuit loqui, & non addidit illud ab Adam. Dicendum ergo quod sicut fecit Deus de Adam, quod cum formauit eum de terra, dedit in anima sua habituales cognitionem idiomatis, ut sciret loqui, & respondere, ita fuit de Eua: nam cum eam formauit, dedit ei cognitionem idiomatis, ita ut nō indigeret doctrina aliqua, sed fuit ista cognitio habitualis, fixa, manens, & indelebelis in intellectu mulieris: & ita potuit statim dari sibi pceptū, & statim tentari, & tentata rñdere, & oīa alia, quæ de ea referuntur, cū plenam haberet cognitionem idiomatis. Et dicendum, qd in solis Adam, & Eua istud fuit, quia statim habuerunt cognitionem plenam lingue: ceteri autem, qui ab eis nati sunt, acceperunt linguā per instructionem a parētibus, quemadmodum nos paruuli erudimur in lingua materna. Et ratio fuit, quia ceteri pter istos habuerūt principū essendi sñm naturam. i. per gnationem a parentibus, & mō naturalis: id & doctrinā, uel cognitionē accipere debuerūt mō consueto nobis. s. per instructionem a parentibus: Adam autem, & Eua non habuerunt principia essendi, sed ordinem naturæ, quia non fuerunt geniti a parentibus, sicut nos, sed a Deo. Etiam non fuerunt aliquando paruuli sicut nos, sed cum primum formati sunt, erant in tanta corporis perfectione, & magnitudine, in quanta postea aliquando fuerunt: ideo

Q. 348. Quo idiomate uocabatur Eua.

Quo Eua habuit idioma.

ideo cum illi acceperint esse a Deo, & non a parentibus, debuerunt ab illo accipere cognitionem idiomatis, & non per doctrinam successiuam, & sicut subito facti sunt integri in corpore, ita plenam cognitionem debuerunt accipere vocum, & significationum in mente, & ita factum est. Sed adhuc aliqua dicitur fuit in cognitione idiomatis inter Adam, & Euam: vterque enim accepit a Deo cognitionem linguæ sine doctrina, sed Eua plenius quam Adam, quia quoniam fuit datus Adam idiomata de eorum nomina animalium terræ, & volatilibus, quæ Adam postea imposuit, cum non essent a Deo imposita, cum autem Deus formauit mulierem de viro, iam erant imposita nomina ab Adam, ut patet sup. 2. cap. ex ordine literæ, & ideo cum Deus dederit Eua miraculosam cognitionem idiomatis, dedit ei cognitionem totius illius, cum iam nomina illa existerent, & ita plurimum cognitio, quantum ad idioma, data est Eua a Deo, quam Adam; alioquin diceretur, quod dedit Deus Eua cognitionem eorum, quæ dederat Adam cognoscenda: reliqua verò, quæ postea Adam imposuit ex arbitrio acciperet Eua ab eo per doctrinam, sed hoc non est conuenienter dictum, quia tunc si Eua aliquid addiscere deberet ab Adam, equaliter posset totum idioma accipere, cum totum illud nosset Adam, sed non potest dici, quod totum ab eo acceperit, ergo debet dici, quod nihil didicerit, sed totum accepit a Deo. Item quia in operibus Dei nihil damus diminutum, sed Dei precepta sunt opera, Deuter. 32. cap. ideo si Deus daret cognitionem idiomatis Eua, plenam daret, ut non oporteret, quod homo suppleret aliquid de eo, quod Deus minus fecerat, & ita plenior cognitionem idiomatis dedit Eua, quam Adam, id est de pluribus, ut dictum est.

Quæretur, quare dicitur appellauit Adam nominibus suis cuncta animalia, & vniuersa volatilia coeli, & bestias terræ: Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius. Dicendum, quod fuit dictum ad ostendendam necessitatem formationis Eua: Deus enim voluerat dare Adæ consortium: nam dixerat, Non est bonum hominē esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi, & quia animalia iam facta erant, & superuacuum erat de nouo fieri adiutorium, si aliquid erat in animalibus, voluit Deus adducere omnia animalia ad Adam, ut ipse diligenter in omnibus perquireret, an esset femella aliqua conueniens ei, & si esset non formaretur aliqua de nouo, si nulla esset, formaretur de nouo. Adā autem diligenter inspexit animalia, neque vidit aliquod conueniens ei, ideo aperte cognouit necessariam esse formationem nouæ femellæ, quæ ei conueniret: & ad significandum hoc dicitur, quod Adam appellauit omnia hæc nominibus suis, ac si dicatur, ad imponendum nomina oportebat diligenter inspicere animalia quantum ad diuersitatem naturæ, & operationum, in quo sufficienter cognitionem acciperet Adam, an aliquod de illis animalibus conueniret ei, & tamen per hoc non inuentum est: ideo adiungitur, Adæ verò non inueniebatur adiutor. id est licet diligenter inspexisset omnia animalia, quæ requirebat ad posse notare illa, non tamen inuenit adiutorem. Et dicitur non inueniebatur. Adā non inueniebat, quia non potest referri, nisi vel ad Adam, vel ad Deum, quia nullus alius tunc erat, cui istud posset cōpetere: Deus autem siue Angelus, qui loco Dei nunc accipitur, non ingrederentur animalibus istud adiutorium, quia sciebant nullum esse: non querit autem aliquis, nisi qui ignorat, sed Deo, & Angelis notum erat non esse animal aliquod, quod Adæ conueniret, solus Adam erat, qui ignorabat, an in animalibus esset aliquid simile ei, & ipse inquirebat, & cum omnia animalia vidisset, neque ibi cōpiceret conueniens sibi, dicitur quod non inueniebatur ei adiutor. id est ipse non inueniebat. Vocatur autem adiutor. id est confors ad generationem, cum solus Adam non posset gignere, ma-

Q. 340. Eua a Deo magis idiomatis cognitionem accepit, quā Adā.

Q. 349. Quare dicitur appellauit Adā cuncta animalia nominibus suis, & non inueniebat ei similis adiutor.

sculus verò, & femella cōiuncti prout, id est quia vnus alius adiuvat, similis ei adiutor est. in eadem specie, quod ex figura & operatione, & cæteris signis colligitur, & talem non inuenit Adam.

Dicitur. 2. c. Immisit ergo dominus soporē in Adā, quæretur quare hoc dicitur. Respondendum, quod hoc dicitur ad cōcludendum formationem mulieris: fuerat enim quæritus adiutor pro Adā, & non fuerat inuentus: ideo necesse erat formari sibi cōuenientem, quam Deus voluit formare de corpore viri, & quia volebat, quod vir non videret, quoniam Deus aufererat partem corporis eius ad formandum mulierem, dicitur quod immisit fuit sopor Adæ. scilicet quia tunc neque videret quid Deus circa eum faceret, neque sentiret. Et hoc apparet, quia dicitur immisit ergo dominus soporē in Adā, in quo fit cōsequencia. non inueniebatur adiutor similis Adæ, immisit Deus soporē in Adam ad formandum mulierem, si non fuisset inuentus adiutor, non formaretur femina de nouo, & ita neque esset necessarium immitti soporē in Adā ad formandum mulierem.

Quæretur, dato, quod Deus vellet formare feminam de costa viri, quare misit soporē in eum? Ad hoc respondet Magister. li. 2. sen. dist. 18. quod fuit primo, ut ostenderet, quod nullam poenā senserat vir auferendo ei costam: nam si poenā aliquā aut dolorem sentiret, iam non dormiret, sed euigilasset: & tamen dormiendo subtracta fuit, ergo poenā non sensit. Secundo, ut ostenderet mirabilem potētiam Dei, quæ aperuit latus hominis ablata inde costa, & tamen non excitauit a sopore. Tertio fuit ad signandum sacramentum Christi, & ecclesiæ: nam quemadmodum Adā sponsus est, & Eua sponsa, ita Christus sponsus erat, & ecclesia sponsa: nam accepit eam immaculatam sibi sine ruga, & feditate. ad Ephes. 5. & ad Cor. 2. cap. 11. Respondi vos vni viro virginē castam exhibere Christo, & quia de latere Christi dormientis aperto fluxit sanguis & aqua, quæ fuerunt sacra, in quibus ecclesia fundata est, & ita vni ipsa de latere Christi accepta, ad hoc signandum etiam femina de latere viri dormientis accepta est.

Sed quæretur, quare dormienti ablata est costa, cum & vigilante viro posset istud fieri: omnia enim illa tria fieri poterant in vigilante, quæ mouebant ad dicendum factum esse hoc in dormiente? Sicut enim dicitur, quod ostendit, quod sine poenā viri ablata est costa dormiente eo, ita & poterat accipi eo vigilante: & licet certum sit, quod nullum dolorem senserit cum non euigilasset, tamen certum est, quod vigilanti sine dolore poterat abstrahi: quia nihil est, quod Deus non possit, Luc. 1. cap. Non erit impossibile apud Deum omne verbum. id est nulla res erit apud eum impossibilis. In secundo verū est, quod ostendebatur potētia Dei, & opus mirabile in quantum non excitabatur a sopore, cum auferretur ei costa, quia non excitari poterat esse per vnum de duobus. scilicet vel quia sopor erat valde grauis, vel ipsum accipere costam erat per se sine vlla offensione, & vtrumque erat res diuina, & tamen in vigilia fieri poterat, quia auferretur costa, & tunc magis apparetur potētia Dei, quæ vigilanti sine dolore costam aufererat. De tertio idem est, nam si stridē accipiat, non est cōparatio; quia Adā erat verè dormiens, Christus autem in cruce non erat dormiens, sed mortuus, & id non bene hoc significat: nam ecclesia potius fundata est de Christo viuente, quam mortuo: quia redemptio nostra est ex merito passionis Christi, in qua passione omnia sacra a Christo instituta habent efficaciam: sed passio Christi est in viuente, & non in mortuo, quia mortuus nihil pati potest sensitivè: & id sanguis Christi de corpore Christi viuētis, & penalarum suarum tunc profuerunt ad redemptionem nostram: quod autem in Christo fuit post mortem, non facit aliquid ad redemptionem nostram effectiue, eo quod ibi non est aliqua actio meritoria, sed solū ad significationem, sicut & corpus domini sepeliri non confert effectiue, aut

Q. 350. Cur immisit Deus soporē in Adam.

Q. 351. Cur immisit soporē pro forma Adæ.

Q. 352. Cur abstrahit costam dormienti potius quam vigilanti.

Q. 353. Rationes vere assignantur, cur de dormiente non de uigilante costam abstraherit Deus.

Q. 354. Quomodo Adā dolorē non sensit, cum ei costa destraheretur.

pro meritorie ad redemptionem nostram: & ita sanguis qui fluxit de mortuo non redemit nos, sed sanguis, qui de viuente: sed quod de mortuo fluxit redemptio, & ablutio significat, sed ipsam non facit: & id significat Christi, id est ecclesia de corpore Christi viuētis, & vigilantis sumpta est quæ de corpore mortui siue dormientis, & ideo ad istam significationem satis potuisset tolli costa de Adam vigilante.

Dicendum, quod iste rationes congruentes sunt, sed non cogentes ad hoc, quod de latere dormientis sumeret costa: poterat enim Deus ita sine dolore tollere costam de vigilante sicut de dormiente, sed prima causa, quare esset dormiens fuit, ut res videretur credibilior: voluit autem Deus facere res eo modo, quo melius crediti possent: si autem referatur costa ablata de latere viri sine dolore, melius poterit cogitari factum esse in dormiente, quam in vigilante: ideo factum est in dormiente: nam qui pauca intelligit tam de parte Dei, quam de natura rerum, non satis conciperet quomodo posset fieri hoc in vigilante: conciperet autem quomodo fieret in dormiente. Secundo & principalis, quia Deus non voluit, quod Adam videret quomodo istud fiebat: voluit enim Deus, quod Adam videret id, quod miraculum ipse fecerat, sed quod non videret modum faciendi, vel tunc cum faciebat, quia indignum hoc iudicabat, ut non putaret ex hoc se scire secretum diuinum, si Deus applicabat manus, cum costam abstraheret: & non mansit latus apertum, vel clausum, & quomodo supducebatur caro ad replendum locum, & ita de alijs, quæ circa istam operationem erant, sed videret rem iam factam, & ex hoc magis admiraretur. Tertio, ut ex hoc cōmēdaretur notitia quam habuit Adam: nam cum adducta fuit ad eum Eua dixit hoc, Nunc os ossibus meis, & caro de carne mea, quæ cognitionem dicitur accepisse diuinitus: tamen si vigilanti, & videret costa auferretur ad sensum esset ille certus de re, & non cōmēdaretur cognitio eius. Quarto, quia hic pertinebat ad ostendendum dignitatem feminæ: voluit enim scriptura ostendere eam digniorē omnibus pecoribus, & cæteris animalibus: nam ad hoc adduxerat omnia animalia ante Adam, ut videret si aliquid illorum erat cōueniens ei in consortium, & nullum voluit: quoniam autem adducta fuit ante ipsum femina, acceptauit illam: & ita iudicauit illam digniorē omnibus animalibus, & tamen si videret Adam illam de se formari educendo costam de ipso: et si illa non esset excellentior alijs animalibus afficeretur ad ipsam, & iudicaret meliorem alijs, vel eligeret, & sic non ostenderet cōuenienter ex eius electione eam esse alijs nobiliorē. Sed dicendum, quod ratio secunda supraposita non tenebit, quia et si vigilanti Adā abstraheret Deus costam, adhuc posset facere non vidēte eo, neque sentiente, & ita non cognosceret Adā secretum diuine operationis, sicut si esset dormiens. Dicendum, quod hoc non conueniebat, quia istud faceret minus credibile: nam si Adam vigilans esset, & non videret de se accipi costam difficilius esset sibi credere ablatam esse ei, & nobis etiam si dormienti acciperet, licet vtrumque fieret insensibiliter ideo cōuenientius fuit fieri dormiente Adam quam dormiente.

Sed quæretur quomodo potuit Adam non sentire dolorem cum auferretur ei costa, quæ erat pars corporis eius. Dicendum, quod hoc fuit ex vno duorum, scilicet, vel quia sopor erat valde grauis, vel: quia ablatio fuit tam leuis, ut sentiri non posset. Primum satis esse poterat, quia omne quod a Deo est, excellentius est eis, quæ sunt ab homine, vel secundum naturam, sicut quando Deus timorem immittit, est ille timor durior, quam qui alijs accidit, & ideo dissoluit compages, sicut Deus immisit timorem super Canaños, & cum essent vrbes multe non ausi sunt persequi solam Iacob cum domo sua fugientem. infra 35. cap. Alph. Tost. super Gen.

sic & timorem tam validum incutiebat Deus Iudeis, ut terreret eos sonitus folii volantis, & fugerent quasi gladium. Leui. 26. cap. ita de sopore est, quia quando Deus voluerit alicui immittere soporem erit tam fortis, quod euigilare non poterit: et si inferatur sibi aliquod grauius morte. Et hoc conuenit sacra scriptura, quæ vult multum differre inter soporē a Deo immissum, & inter illum, qui naturaliter ex alia causa euenit, & est in duobus. Primo, quia in sopore naturali si aliqui dormiunt, alij non dormiunt: in sopore autem immisso a Deo nemo erit, qui non dormiat, etiam si magna multitudo super quam sopor immittitur, & non accidit aliquem de illis non dormire. Secundus est, quia in sopore naturaliter accedite ex leuibus causis homo euigilat, & quidam leuius alijs in sopore a Deo immisso, nemo est qui excitari possit, quo visus Deus soporem abstraheret, & hæc differentia signatur. lib. 1. Reg. 26. cap. quando Dauid descendit per noctem ad castra Saulis dormientis, cum dicitur, Tulit Dauid hastam, & Scyphum aquæ, quæ erant ad caput Saul, & abierunt, & non erat quisquam, qui videret, & intelligeret, & euigilaret: sed omnes dormiebant, quia sopor domini irruerat super eos. Et ita dicitur ibi, quod ille erat sopor domini, qui ceciderat super eos: unde non erat incredibile, talia fieri: esset autem incredibile, si esset sopor naturaliter accedens, quia tunc in castris vnus regis aliquis vigilaret, & tamen omnes dormiebant. Etiam si accideret, omnes dormire, contigisset aliquem euigilare, dum Dauid trāsibat per omnia castra, quo visus venit ad locum ubi dormiebat rex: & abstraheret lanceam, & Scyphum, & regressus esset: & tamen interim nemo euigilauit, & datur causa, quia erat ille sopor immisus a Deo, & non potuisset aliquis euigilare, etiam si in castris esset clangor buccinarum, & strepitus belli. Ita tunc fuit in Adā, quia immisus fuit sopor in ipsum a Deo, & id ille poterat esse tam grauis, ut nihil sentiret eorum, quæ circa ipsum fierent, etiam si dura essent. Adhuc istud redditur verisimile ex quibusdam, quæ pariuntur hominibus agrotantes in sopore, & potissimum lethargici: nam tam graui sopore tenentur, ut etiam si circa eos dura exerceantur, non sentiant: sed istud prouenit ex natura: ideo a fortiori fiet in eis, quæ a Deo fiunt, unde dato, quod ablatio illa costa esset in se valde dolorosa, non sentiret dolorem Adam immisso sopore illo in eum. Alio modo poterat hoc accidere: si illa ablatio esset in se tam leuis, quod dolorem non inferret, & dicendum, quod hoc non poterat fieri per naturale agens, sed per Deum non est dubium, quin fieri posset, apud quem non est impossibile aliquid: unde etiam non ponendo aliquid ad non sentiedum, aut aliquid, quod obstaret dolori, poterat auferre costam, ita ut ablatio in se non esset sensibilis: & impossibile esset dolorem aliquem sentire, etiam in eo, qui esset valde dispositus ad sentiedum, quia poterat Deus facere cessare continuitatem illius costæ cum reliquo corpore, aut virtutem animæ, non extendi ad illam, & tunc non solum non esset dolor in auferendo costam, immo non esset sensibilis dolor. Amplius quoniam quedam sunt, quæ sunt naturam auferunt sensum doloris: nam quedam mixtionem sunt, quibus si vngantur partes corporis, quæ videntur, vel secundum sunt, non erit sensus doloris. Scimus quoque genus vnctionis esse, quo tanta fit metis alienatio: & abstractio hominis a se ipso, ut per certum temporis spacium nulla sensatio inueniatur in eo, quia ea res vnctus fuerit, quod & diebus nostris accidit in hac regione Hispanorū: sunt enim mulieres quedam, quas maleficas uocamus, quæ profitentur facta quedam vnctione cum certis uerbis obseruationibus, ire, quoniam uoluerit, & ad diuersa loca viros, & feminas puenire, ubi omnia uoluerint.

Attēde mirabile uocamus, quæ profitentur facta quedam vnctione cum certis uerbis obseruationibus, ire, quoniam uoluerit, & ad diuersa loca viros, & feminas puenire, ubi omnia uoluerint.

tum generibus, tam in cibis quam in complexibus perfruantur: cuidam autem mulierentia huius secte...

Qd. 355. Cur Deus non expectavit, ips quo Adā dormiret potius quā immitteret soporem.

Quæretur quare Deus immisit soporem in Adam: nam dato quod dormiente Adam Deus id fieri vellet in eo, poterat facere, qñ ipse dormiret, & nō oportet immittere ei soporē.

F pauca sapiunt, non considerantes naturā rerum afferunt multos errores: sic est pleriq; putātes turpe esse, qđ naturale est, & qđ Deus immundū non iudicavit...

Qd. 356. Causa cui immisit soporem.

Dicendum autē qđ causā immisionis soporis fuit prima, vt esset sopor maior: nam sopor, qui naturaliter accidit, est leuis, & ex quocunq; leui motu tollitur, & euigilat dormiens.

Cur scriptura fecit mentionē de sopore.

Qd. 357. An illa costa erat superflua, vel peniens ad integritatem.

Dicitur supra 2. cap. Cumque obdormisset Adam, tulit Deus vnam de costis eius: est dubium de costa ista, quam tulit Deus de Adam ad formandum Eua...

Aristot. de Generat. Anim. lib. 1. cap. 18.

Ad primū.

Ad secundū.

Ad tertium.

Qd. 358. An post ablationem costæ remā sit in Adā aequalitas costarū, ex vtroque latere, & siue quot sunt in nobis.

materia, vel vt factium alterius indiuidui: sed simpliciter est superfluum, & fuit per errorem naturæ particularis, non potentis regere materiam.

Dubium est quoque de illa costa ablata, an erat de numero costarum nostrarum vna, an vltra numerū, ita quod illa ablata manerent Adē tot costæ, quot nobis: & tot in vno latere, quot in alio.

Manet dato hoc vnum de duobus, scilicet, quod Adam habebat ex sua formatione tot costas, quot nos, & pares in vtroque latere: & tunc ablata vna...

Qd. 359. An ante creationē Eue Adā habuerit costas pares, & an tot, quot nos habemus.

te vna esset diminutio, quod non erat conueniens concedere in Adam. Tertio, & principaliter, quia dicitur; Et repleuit carne pro ea: & ita in loco costae manfit vacuitas, vbi succellit caro: si tamen deficeret illa costa de numero debito speciei, cum posset ibi succedere alia costa, potius Deus aliam poneret, vel produceret ibi, quam rem alienam, idest carnem: & tamen carnem produxit loco costae: ergo costa erat superuacua. Quarto, quia sicut Deus tollebat viro vnam costam, vt foemina formaretur de viro, ita produceret aliam in viro, vt rediret vir ad priorem integritatem, ne maneret defectus in natura pulchre constituta: sed non produxit Deus aliam costam in viro: ergo non manebant ipsi Ada: pauciores costae, quam in nobis sint, & quam natura exigit. Quinto, quia si Adam tot costas habuisset a principio solum, quot nos non posset enitare, quin illa esset de integritate eius: & ideo in eo resurgeret, & non in Eua: & ita non posset Eua resurgere, quia ista ratio soluta fuit, supra ponendo non esse costam illam de integritate individui in Adam, sed Eua: nunc vero non posset poni, nisi de integritate Ada: Dicendum ergo, quod Adam, quando formatus fuit a Deo, habuit in vno latere plures costas, quam in alio: & fuerunt plures, quam nos habemus: eratque vna superabundans, quam Deus produxerat ex industria, vt illa postea detraheret, & formaret inde mulierem, & illa erat in vno latere, quam cum abstulisset Deus, mansit numerus par costarum in vtroque latere, & fuerunt tot quot in nobis: & tamen quia in loco de quo ablata fuerat costa, manebat quadam vacuitas impleuit Deus locum carne: & ita costa illa dicebatur prius superflua individuo, quia non erat de integritate eius, sed solum faciebat ad complementum naturae. Si autem arguatur, quod esset tunc monstruositas in Adam, quia superabundabat aliquid in eo: dicendum quod non est vera, quia hoc est si superabundaret simpliciter, tam quantum ad individuum, quam quantum ad speciem, & non esset intentum a conditore: sed erat aliquid intentum, ideo non erat monstrum. Praeterea omnia monstra per superabundantiam, & defectum, habent semper aliquam deformitatem, sicut habere lex digitos, aut quatuor tantum in manu: sed istud non causabat turpem aspectum, ideo neque ad conditionem monstrum ista veniebant.

Quaeritur ad quid voluit Deus formare foeminam de viro: quia videtur quod non debuit formari, sed potius vir, & foemina simul, & distincti. Primo, quia homo est similis Angelis in parte excellentiori, & tamen Angeli creati sunt sic, scilicet omnes simul; & non vnus ex alio; ergo homines debuerunt sic formari, & foemina ex viro. Secundo, quia distinctio sexus communis est homini, & alijs animalibus; sed in alijs animalibus masculus, & foemina simul producti sunt, & neuter fuit ex alio; ideo nec foemina debuit sumi ex viro. Tertio, quia si sic produceretur foemina ex masculo, non fieret sine dolore, quia esset ibi distinctio continui, ex qua cauatur dolor in sentiente: sed corpus Ada: propter bonitatem naturae eius fuit valde sensibile; ideo sentit et dolorem: hoc erat inconueniens, quia fieret in eo pena ante peccatum; ergo non fuit foemina ex viro formata. Quarto, quia in operibus sex dierum, vt August. dicit lib. 2. super Genes. ad litteram; non quaeritur quid Deus facere possit, sed quid rerum natura patiatur: modus tamen naturalis propagationis foeminae, non est ex costa, aut carne viri, sed ex semine viri: cum eorum, quae sunt eiusdem speciei, sit idem modus originis: ergo non debuit foemina ex costa viri produci. Dicendum,

quod foemina formata fuit ex viro, quantum ad corpus, sicut sacra scriptura testatur; & est conueniens sic fuisse, & aliqui ad hoc assignant causas. Prima est, quod Boetius dicit lib. 3. de Consolat. Necessse est, vt imperfectum a perfecto sumat originem, sed mulier est vir imperfectus, vel occasionatus: vt dicit Aristor. lib. 16. de Animalibus. Ergo debuit formari corpus eius ex corpore viri, quod est perfectum. Secunda est, quia primum principium, & finis in idem reducuntur, nam idem ponimus vniuersitatis rerum finem, & principium; sed mulier propter virum facta est; nam facta est in adiutorium eius supra 2. cap. Faciamus ei adiutorium simile sibi: ergo vir debuit esse mulieris principium: & ita de viro formari. Sed dicitur, quod istae rationes non multum mouent. De prima pater, quia intentio Boetij est, quod imperfectum debuit incipere a perfecto, tanquam a causa efficiente; non autem tanquam a causa materiali, cum ibi de summo bono, quod est primum principium agat: sed mulier non processit a viro, nunc efficienter: sed materialiter cum de eius costa formaretur; ideo ratio ista potius probat oppositum. Etiam non valet, quia non intelligitur dictum illud de quolibet perfecto, sed solum de primo; nam alias necesse erat, quod a quolibet perfecto procederet omne quod imperfectum est: quod falsum est; sed intelligitur solum de primo principio, quod ostendit Boetius necesse esse perfectum: sed masculus non est huiusmodi perfectum: ideo non est necesse ex illo processisse foeminam. Secunda etiam ratio non tenet, quia solum est verum illud de primo principio effectiuo, quod est realiter vltimus finis, sed non de alijs principibus; & finibus, masculus autem non est primum principium, neque vltimus finis; ideo non erit ibi idem principium, & finis, maxime; quia illud est verum de principio primo effectiuo; masculus tamen non fuit principium effectiuum foeminae, sed solum materiale, & hoc concludere vult ratio ista, ideo non facit ad propositum. Item quia ista ratio non solum concluderet in specie humana, quod esset foemina ex masculo; sed etiam in qualibet specie, cum in omnibus foemina sit propter masculum, quia foemina non habet totam perfectionem speciei, sicut masculus.

Arist. 11. 2. de part. animalium, cap. 3. Et de Generatione animalium, cap. 6.

Quaest. 36. Determinatio superioris qd.

Dicendum ergo aliter, quod fuit conueniens formari foeminam ex masculo; hoc fuit, vt generis humani vnicum esset principium in alijs autem animalibus non est idem principium omnium, quae sunt in eadem specie, sed multa erant principia, sicut produxit Deus multos equos simul, & multos boues, & oves; & ita in simul speciebus non solum masculum, & foeminam, sed multos masculos, & feminas simul, & ibi non erat vnicum principium omnium, cum non descenderent ab vno; sed ab illis multis animalibus eiusdem speciei, illa vero non descenderunt ab aliquo vno, quia non fuerunt ex alterutris. In hominibus autem fuit omnium principium vnum; quia omnes homines, qui nati sunt, descenderunt ab Adam, & Eua per commixtionem, Eua autem descendit ab Adam, qui fuit primus homo, & tunc erat solus; ideo omnes descenderunt a solo Adam, tanquam a primo principio in natura humana: siue descenderint per propagationem, siue per substantiam corpulentam; & quia ab Adam non poterat descendere Eua efficienter descendit ab eo materialiter: nam si efficienter descenderet, aut hoc esset per generationem, aut per formationem, siue productionem: non potuit esse primus modus, quia generatio in animalibus fit per commixtionem masculi, & foeminae, Adam autem non habebat aliam foeminam, ex qua gigneret: non etiam per creationem, vel formationem, quia hoc

solus Deus potest: ideo relinquatur quod Adam solum posset esse principium materiale ad Eua: & ita fuit formata de aliqua particula eius a Deo. Iste modus fuit necessarius ad hoc, quod procederet totum humanum genus ab vnico principio: ideo non debuerunt formari vir, & foemina simul de terra, sicut fuit formatus Adam: neque multi viri, & multae foeminae simul, sed debuit formari vnicum indiuiduum de terra, & ex illo aliud indiuiduum, & ex ambobus omnia. Et quantum ad hoc non differbat potius formari prius virum solum de terra, & foeminam ex eo, sicut factum est, quam formari prius foeminam, & postea ex ea virum: nam ita poterat sumi costa foeminae ad formandum virum, sicut costa viri ad formandum foeminam: sed an magis fuit conueniens virum prius produci, quam foeminam, vel econtrario postea diceretur.

Quaest. 36. Cur Deus noluit totum genus humanum esse ex vno principio.

Sed quaeretur, quare voluit Deus, quod totum genus humanum esset ex vnico principio, cum non esset hoc in alijs animalibus. Dicendum, quod fuit primo propter honorem generis humani, vt haberet quandam similitudinem Dei, scilicet, sicut Deus est principium omnium per creationem, ita esset homo vnus principium omnium hominum materiale, vel effectiuum. Secundo fuit ad confundendum superbiam diaboli, exaltando naturam humanam; diabolus enim concupiuerat esse principium post Deum: & quod esset vnicum principium omnium, & non affectus est illud, ideo confusus fuit: homo autem accepit ex gratia, quod esset vnicum principium: nam in hoc fuit peccatum diaboli, quod voluit aequalitatem Dei, vt afferitur, non quidem quod voluerit vere aequalis Deo fieri, quia hoc non erat possibile, imo neque intelligibile: sed voluit modum quandam Dei habere, scilicet, quod sicut Deus est simplicitet principium omnium, ita diabolus sub Deo esset omnium principium: Deus enim habet esse, & perfectionem omnem, & beatitudinem secundum suam naturam: & non accepit aliquid ab alio, & ita est simpliciter principium omnium: diabolus autem a Deo accepit; sed videns ille, qui maior fuit inter omnes Angelos, se excellentiorem esse omnibus creaturis, secundum naturam voluit totum bonum, & esse omnium inferiorum derivari ab eo in illa, ita vt omnibus existeret immediata causa esse, & beatitudinis, licet ipse a Deo acciperet, quod esset, & quod beatus esset; hoc autem non fuit affectus, quod omnium esset ipse vnicum principium sub Deo: ideo diabolus confusus est: quia cupiuit quod non potuit assequi; homo autem qui secundum naturam minor erat Angelo, affectus fuit, quod non concupiuit, scilicet fieri principium in tota specie sua, vt ab vno homine omnes descenderet; & in hoc magis fuit similitudo Dei in homine, quam in Angelo. Tertio fuit ad causandum magnam dilectionem: nam quando omnes homines scirent se esse ab vno, amarent se, vt vnum: quod patet in cognatis; nam cognatio causat naturaliter amorem, sicut Arist. ostendit lib. 8. Ethicorum, quod amant se cognati, in quantum descendent ab vno habentes vnitatem sanguinis, & radicis. Si autem homines non descenderent omnes ab vno, sed a multis masculis, & multis foeminis, qui simul essent producti, minus se amarent: deficeret enim eis vnus modus, & fundamentum amoris: nam amarent se, vt habentes similitudinem in specie; sed non vt cognati: quia non concordarent in aliquo in vno principio materiali, aut effectiuo; & istud multum confert ad amorem, sicut videmus, quia quilibet duo homines concordant in specie; & tamen qui omnino nullam cognationem sibi inesse nouerunt, parum se dili-

Ante quod verum fuerit peccatum diaboli.

Cap. 5.

gunt, vt Hispanus, & Aegyptius; qui vero cognati sunt, diligunt se, tanquam vnum aliquid existentes, & ideo vt esset iste amor in hominibus, debuit esse vnicum principium humani generis. Quarto conferebat ad pacem inter homines, quia in prima etate pro maiori parte eius vivebat Adam, qui erat omnium vnicum principium, & pater, ideo deferebant sibi homines in aliquo, & ita concordarent, vel minus discordarent, iubente eo: si autem fuissent plures masculi, & plures foeminae, essent simul multa principia, & cum isti non haberent aliquid commune inter se, diuiderentur descendentes ab vno principio a descendentibus ab alio, & ita neque pax, neque communicatio, neque amor esset illis: ideo debuit esse vnicum principium: sed ista ratio concludit quod non essent masculi, & multae foeminae ab initio simul, quia essent diuersa principia descendendum; secus si essent vnus masculus & vna foemina simul producti, quia tunc ex illis descenderent omnes, & essent illi quasi vnicum principium omnium descendendum: vnde, & illi concordarent, & pacem haberent, tanquam ab vno principio existentes, licet non fuisset foemina a viro.

Quaest. 36. Quomodo in specie hominis fuit vnium principium, & cur solus Ada creatus fuerit, & ex ipso Eua.

Dicendum ergo, quod in humana specie inuenitur vnitas duobus modis, idest, negatur pluralitas dupliciter inuenta in alijs speciebus animalium; prima pluralitas est, quia erant ibi multi masculi, & multae foeminae simul, qui de terra simul formati sunt, & non fuerunt ex alterutris, & ita erant plura principia secundum propagationem, quia quot erant combinationes masculi & foeminae, tot erant ordines propagationum non attinentes inter se; si autem esset masculus vnus, & foemina vnica, esset vnus ordo propagationis, quia ab illis, tanquam ab vnico principio, secundum generationem descenderent omnes descendentes. Secunda pluralitas fuit indiuiduorum, quia fuerunt multi indiuidua in qualibet specie, quorum quodlibet erat principium, cum non esset vnium ex alio aliquo modo: & hoc fieret etiam si simul essent solum masculus vnus, & foemina vna, quia masculus non esset ex foemina, neque foemina ex masculo; & tunc licet essent ambo vnicum principium, secundum propagationem, non esset vnicum principium in tota specie humana, secundum substantiam corpulentam: quia vnicum indiuiduum illorum non acciperet esse aliquo modo ex altero, neque vt ex principio generatiuo, neque vt ex materiali. In specie humana inuenta est vnitas vtraque opposita, negando vtranque pluralitatem: quia neque fuit ibi multitudo masculorum & foeminarum simul, ita vt possent esse multi ordines propagationum, neque fuerunt duo indiuidua saltem, scilicet masculus vnus, & foemina vna, ex quibus omnes possent descendere, sed vnicum indiuiduum, ex quo alterum per materiam sumptum est, deinde ab ambobus descenderunt reliqua per propagationem. Sed aliqui dicunt, quod quantum ad humanum genus, quod totum per propagationem descendit, sufficiebat, quod essent duo, idest, masculus vnus, & foemina vna, ex quibus descenderent omnes reliqui homines, quia tunc esset vnicum principium humani generis, ex masculo & foemina sint vnium principium, & non duo: quia neuter eorum per se sufficit gignere, sed ambo sunt velut vnium generans, quod vero non esset vir & foemina simul, sed foemina ex viro, dicunt non fuisse propter humanum genus, sed specialiter propter foeminam. Primo propter dignitatem eius: nam vult scriptura ostendere dignitatem foeminae, vt non videatur ignobilis, & apparet eius nobilitas, quia fuit formata de corpore viri: vir autem de terra sumptus est.

est, & ita fuit de nobiliori materia mulier, quam vir. Secundò etiam fuit ad idem, vt vir iudicaret foemina praeferendam esse omnibus animalibus: voluit autem Deus dare Ad adiutorium simile ei, id est foeminam ad confortium, quae esset excellens, sicut ipse, ad hoc ostendit ei omnia animalia: & quia volebat Deus, quòd de illis acciperet, dedit ei foeminam nobiliorem, quae tanto erat dignior, quanto ei propinquior, & ideo fuit de substantia eius, quod & ipse dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis. Tertio fuit propter amorem, quia magis eam amaret, cum sciret de se sumptam, sicut filij amantur a parentibus, quia parentes cognoscunt illos fuisse aliquid in eis, & hoc signat Adam in verbis suis, scilicet: Hec nunc caro de carne mea, & os de ossibus meis, propter hanc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suae. Quarto fuit, vt Adam non posset eam odisse, quod valde necessarium erat: futura enim erat Eua ipsi Adæ causa perditionis, & totius calamitatis, quia comedit, & dedit viro de fructu, & quia ille obedivit magis voluntati uxoris suae, quam Dei, Deus dedit ei omnem penalitatem, supra 3. cap. propter quod Adæ incidens in tot mala abhominaretur Eua, & occideret, vel saltem ab ea omnino discederet, & Deus volebat fieri, vt ex eis genus humanum descenderet: ideo dedit ei aliquid, quo ipsam odisse non posset, sed amare, etiam si ei causa omnium malorum extitisset: & hoc est quòd esset de carne eius: nam carnem suam nemo vnquam odio habuit, sed nutrit, & fouet, ad Ephes. 5. Sicut & parentes non abhominantur filios, licet eos ad iram interdum pronocent: ideo fuit conueniens, vt foemina esset de substantia viri, vt sic vir non posset eam odisse.

Est dicendum, quòd vnitas principij fuit necessaria, vel conueniens, non solum propter foeminam, sed etiam propter humanum genus: nam si masculus & foemina simul producti fuissent ex terra, non esset totum humanum genus ab vnico principio, sed essent duo principia: quia essent duo, quorum non esset vnus ab alio, & tamen conueniens erat esse totum illud genus ab vnico principio, tam propter honorem, quam propter similitudinem, & quam propter amorem, & alia supra tacta. Etiam fuit conueniens propter foeminam, quòd illa esset ex viro; sed non fuit illa causa praecepta: non enim fuit hoc factum ad ostendendum principaliter dignitatem foeminae, quia si hoc esset, compararetur ad virum; & ita iudicaretur excellentior viro; sed falsum est, quòd tamen quidam voluerunt, & cum multis motibus conentur foeminam esse nobiliorem ostendere, dicunt vnus, scilicet quòd ex nobiliori materia: nam vir formatus est de humo terre, foemina autem de costa viri. Aliud est, quia in meliori loco, nam vir extra Paradisum formatus est, foemina autem in Paradiso. Sed dicendum quòd ista motiua nihil probant, cum sacra scriptura ostendat esse virum digniorem foemina. Primò, quia foemina fuit facta propter virum, & non vir propter foeminam, supra 2. cap. & prima Corinth. 11. Nam dicitur, Non est bonum hominem, id est, virum esse solum; & vt non esset solus, facta est foemina. Secundò, quia foemina data est viro in adiutorium, ideo aliquid minus eo erat. Motiua autem ista nihil probant: nam ex eo quòd mulier formata est de costa viri, quae est absolute nobilior materia, quam limus terra, non est nobilior viro, sed potius e contrario: nam ex eo quòd mulier fuit formata de viro, est vir melior, aut dignior: quia vir est vt principium, foemina autem vt principium, & principium melius est vt principio secundum quòd huiusmodi; & ita Apostolus 1. ad Corinth. 11. ostendendo virum esse di-

gniore foemina. Si autem foemina sumeretur ex alia materia, quae sit nobilior quam terra, & non esset pars viri, posset aliquo modo argui esse foeminam digniorem viro, sicut si sumeretur de carne bonis, vel leonis, aut aliud huiusmodi: esset enim materia foeminae melior materia viri, sicut caro est melior terra, & non esset vir principium foeminae materialiter; ideo tunc argueretur aliquo modo, quòd esset foemina dignior viro, licet non valeret simpliciter, eo quòd tota bonitas rei non est ex materia. Secundum motiuium non probat, est etiam si foemina non esset de substantia viri, acceptaret eam vir potius, quam alia animalia: nam alia non acceptabat, quia erant dissimilia in figura, & operatione, foemina autem in figura, & natura, atque operatione similis erat viro etiam si non esset de substantia eius: ideo statim, vt eam videret eligeret eam, neque erat ad hoc necesse, quòd esset de substantia eius. Cetera autem motiua ostendunt, quòd conueniens fuit mulierem formari de viro propter illa, quae ad mulierem illam pertinebant, sed non propter humanum genus: vera autem, & praecepta causa est propter humani generis honorem, vt esset ibi vnus homo principium omnium; sicut Deus est simpliciter principium omnium entium.

Sed adhuc considerandum, quòd multum faciebat ad statum generis humani esse vnicum principium, vel multa: nam si inciperet genus humanum in vnico homine, quia ab illo descenderent omnes, peccatum illius solum imputaretur omnibus, quia in eo erat tota natura: & ideo eo peccante peccabant omnes homines, & omnes condemnarentur. Si autem essent plures homines simul producti, quorum vnus non esset ex alio: vt si producerentur simul decem viri, & decem foeminae, licet peccaret vnus, non ideo peccatum transferebatur in omnes, quia erat aliquis vt tota natura, vel totam naturam continens. Istum modum loquendi habuit Apostolus ad Rom. 5. Sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, per peccatum autem mors: ita & in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt: iste autem, quo peccante omnes peccauerunt, fuit Adam: quia dicitur eodem cap. Regnavit mors etiam in eos, qui non peccauerunt in similitudinem prauaricationis Adæ: & licet peccatum Adæ non fuit primum, vocatur vt primum. Duo autem sunt, quae mouent contra verbum Apostoli: primum, quòd peccatum primum non fuit Adæ, sed Euae; quia Eua comedit, & dedit viro suo, & ita illa peccauit, & postea vir; ideo si per primum peccatum introiit mors in mundum, debebat dici introisse per peccatum Euae; & non Adæ. Secundum, quia saltem Adam, & Eua fuerunt primi parentes nostri, & fuerunt vnus principium totius generis humani, cum a masculo per se nullus descendat; & a foemina etiam per se nullus; & ambo peccauerunt, ideo debebat fieri mentio de peccato amborum, vt illud esset causa nostri peccati: Apostolus tamen nihil dixit de peccato Euae, sed solum de peccato Adæ, quasi solus ille peccasset. Causa autem huius est, quia licet Eua peccauit, & grauius, tamen peccatum eius non potuit transire in nos, & ideo neque per peccatum eius venit mors in nos; unde non dicitur peccasse in Eua: in Adam autem omnes peccauimus, ideo & per peccatum illius in nos transiit mors. Istud autem est, quia in Adam fuit tota natura humana; in Eua autem non fuit tota natura; ideo Adam peccans non solum peccabat vt vnus homo, sed vt homo continens in se omnes homines; quia omnes eramus in eo, in quantum omnes descendimus ex eo; & sicut, si omnes peccauerimus, omnibus imponeretur poena; ita cum omnes esse-

Quest. 365
Effe vnus principium, vel multa faciebat multum ad statum generis humani.

Quare Eua non potuit esse principium omnium, sicut Adam.

Secunda ratio principalis, cur peccatum Adæ in omnes transiit, & non Eug.

Obiectio tollitur.

Aristot. de Gen. Animalium, lib. 1. cap. 2. 30 & lib. 4. c. 4.

mus in Adam omnes peccante illo peccauimus: & omnes obligationem mortis incidimus, sicut ille: & hic duo Apostolus dicit, scilicet, quòd omnes in Adæ peccauerunt, & quòd per peccatum vnus in omnes transiit mors. De Eua non potuit hoc dici, quia Eua solum erat, vt persona singularis, & non vt continens totam naturam humanam, ideo cum non essemus omnes in ea, non peccabant omnes peccante ea: quicquid autem illa peccaret, ei soli imputabatur, & in ea poenam veniebat: & hoc quia non erat Eua principium omnium: primò quia non erat Eua principium sui ipsius, sed Adam. Dato quòd omnium nostrum esset principium Eua, non erat principium omnium indiuiduorum humani generis: quia aliquod indiuiduum erat, cuius ipsa non erat principium, scilicet, non erat principium sui ipsius. Et si dicatur, quòd eodem modo non erat Adam principium omnium, quia non erat principium sui ipsius, qui erat homo: dicendum quòd non est simile: erat enim Adam principium omnium hominum, quia nullus homo erat, qui descenderet ab aliquo homine, qui non descenderet ab ipso; nam Eua, & ceteri descenderunt ab ipso: de se ipso non oportebat, quòd descenderet a se, ad hoc quòd esset principium omnium hominum: quia ipse non descendit ab aliquo alio homine, sed ab eo, qui non erat homo, scilicet a terra. De Eua non erat sic, quia licet non omnes descenderemus ab Eua, aliquis homo est, qui descendit ab aliquo homine, & non descendit ab ipsa, scilicet ipsa mater: quia ab aliquo homine, id est ab Adam descendit, & non descendit a se ipsa: etiam aliquis homo distinctus ab ea est, qui non descendit ab ipsa, scilicet Adam; & tamen nullus homo distinctus est ab Adam, qui non descendit ab eo: Aliud etiam est principale, propter quòd peccatum Adæ transiit in omnes, & ipse vocatur principium totius generis humani: quia in illo fuit tota natura humana; quicquid enim pertinet ad naturam humanam in quocunque sit, fuit in Adam; ideo verè est principium, quia totam naturam continet: nam in ipso erat id, quod ipse erat, & in eo fuit quicquid deriuatum est in alios, scilicet in Eua, & alios: & hoc non patitur calumniari, sicut ratio praecedens, scilicet, quia Adam erat, a quo descendeant omnes homines; sed non ipsemet, nunc verò Adam est, in quo fuit natura humana tota, tam aliorum quam ipsiusmet; non est sic de Eua, quia non fuit in ea tota natura humana aliquando, quia non fuit in ea tota natura humana, neque aliquid eius. Similiter non est Eua principium totius humani generis, quantum ad nos, quia non est principium totaliter nostri, & Adam totaliter est principium nostri; nam ipsa peperit omnes, qui nati sunt, tamen non contulit totum quod habent omnes, quos ipsa peperit, quia aliquid conferebat Adam: & id quòd ille conferebat, nullo modo erat in Eua: sed nos totaliter fuimus in Adam, quia in eo fuit id, quòd nos accepimus ab Eua, & quòd accepimus ab eo: nam quòd accepimus ab Eua erat in ipso, in quantum de eo formata fuit Eua, & quòd ab eo deriuatum est per comixtionem, in ipso erat: & ita nihil nos habemus, aut accepimus quòd non fuerit ab Adam, & aliquid accepimus quòd non fuit in Eua: ideo ipsa non est principium totius generis humani. Sed obijciatur, quòd totum quòd nos accepimus fuit in Eua, & ita fuerit totaliter principium, quantum ad nos: quia in generatione, foemina ministrat totam substantiam, masculus autem non ministrat materiam, vt dicit Aristot. lib. de Animalibus. Dicendum quòd hoc verum est, quòd materialiter contulit Eua totum, quòd in omnibus hominibus postea fuit, & Adam nihil materialiter, & tamen ab Adam deriuabat se-

men, in quo erat vis formatiua menstrui in fetum, & non Eua, & tamen formatio, & figuratio sunt aliquid fetus, quae sunt a masculo, & non a foemina; ideo non contulit Eua totum, quòd in nobis fuit, & ita ipsa etiam, quantum ad nos non est principium totaliter, & est totaliter principium Adam. Et ita apparet, quòd quia Adam erat principium totius generis humani, & in illo fuit tota natura humana; ideo in ipso omnes peccauerunt, sicut omnes in ipso erant, & transiit mors in omnes per illum. In Eua autem non potuerunt peccare omnes, quia non erant omnes in ea, cum non esset in ipsa tota natura humana, & ideo neque per peccatum illius transiit mors in omnes. Unde multum bene dixit Apostolus, quòd omnes in Adam peccauerunt, & non dixit quòd peccauerunt in Eua; etiam dixit, quòd per peccatum vnus, id est Adæ, mors transiit in omnes, & non dixit, quòd per peccatum Euae transiit mors, quia peccatum Euae nullum obligauit ad poenam, sed solum peccatum Adæ.

Ad primum illorum duorum, quae contra Apostoli dictum obijciuntur, dicendum quòd peccatum Euae fuit primum peccatum tempore, quòd fuit in tota natura humana, & tamen non fuit illud peccatum, quòd introiit in hunc mundum, & pertransiit in omnes: quia non fuit illud peccatum, in quo omnes homines possent peccare, sed peccatum Adæ propter causas supra tactas: & ita ille fuit homo vnus, per què introiit peccatum in hunc mundum, & in quo peccauerunt omnes. Ad secundum dicendum, quòd non debuit fieri mentio, sicut neque facta est, de peccato Adæ, & Euae simul: quia Apostolus non facit mentionem, nisi de illo peccato, quòd transiit in omnes homines, & cum quo transiit mors in omnes, vt patet ad Rom. 5. Sed peccatum Euae non fuit tale, sed fuit solum peccatum personale, sicut peccatum Cain, & ceterorum posteriorum, ob hoc quòd in Eua non fuit tota natura humana; ideo non debuit fieri mentio de peccato eius, cum peccato Adæ, ita vt diceretur, quòd peccatum primorum parentum fuerit, quòd transiit in omnes, sed solum peccatum Adæ. Et sic apparet, quòd Adam solus erat, in quo fuit tota natura humana; nam peccante illo condemnatum fuit totum genus humanum; si autem Deus produxisset simul multa indiuidua in specie humana, vt decem masculos, & decem foeminas ex terra; peccante aliquo ipsorum, immo & peccantibus omnibus simul, non peccabat totum genus humanum, quia peccata istorum erant solum personalia; causa est, quia in nullo illorum erat tota natura humana, quia erant decem indiuidua simul, & decem principia, quae non erant ex alterutris. Et quantum ad hoc grauius fuit hominibus, quòd essent ab vnico principio, quam quòd a multis: quia existentibus multis, nunquam esset peccatum originale, nunc verò deriuatur peccatum originale in omnes homines; ratio est quia peccatum originale est, quòd contrahunt concepti in vtero ex prauaricatione Adæ: Ad Rom. 5. Regnavit peccatum etiam in omnes, qui non peccauerunt in similitudine prauaricationis Adæ. Et istud potuit fieri, quia omnes in Adam peccauerunt, quia omnes in ipso erant: si autem multa indiuidua fuissent simul producta, ita quòd vnus non esset ex altero, nullum illorum haberet in se totam naturam: ideo nullo eorum peccante peccarent omnes homines, neque distincti ab eo, neque descendentes ab eo: & quantum ad hoc videtur, quòd fuisset vtilius hominibus habuisse multa principia, quam vnicum, scilicet, vt non esset peccatum originale, & tamen quia fuit maior honor speciei humanae, quòd omnia indiuidua descenderent ab vnico principio, fecit illud Deus sic.

Quest. 366
Solutio obijctionum.
Ad primam.

Ad secundam.

Mira explicatio pro explanatione sententiae D. Pau.

Nunc

Quest. 167. Respōsio ad rōnes, q̄ non debuit formari femina de viro, sed simul.

Nunc respondendum est ad rationes factas supra 360. quęst. ostendentes, q̄ nō debuit formari femina de viro. Ad primā, quę erat de Angelis dicendum, q̄ nulla similitudo est de Angelis ad hoīes. Primō, quia in Angelis nō est masculus & femina, sicut in hominibus: ideo nō pōt ibi peti quare simul, vel nō simul, vel quare non vnus de alio, sicut in hoībus femina fuit formata de viro. Secūdo, quia in Angelis non est vnus Angelus ab alio: quia non est ibi generatio, cum nō sit ibi masculus & femina, sed omnes sunt a Deo: quia sicut vnus non gignit alium modo humano, ita neq; producit eum in esse modo spiritali, sicut Deus producit aīam, quod multi Philosophorum asserunt, quia vna intelligentia producat alteram, & intelligentia producat animas orbium: in hominibus non est sic, q̄ vnus homo gignit alterum; ideo maior rō est de hoībus, q̄ vnus sit ab alio, & nō oēs simul, q̄ in Angelis. Tertio, quia cū vnus Angelus nō sit ab alio, sed oēs a Deo, nō potest esse dubium de illis, nisi an simul a Deo producti sint, vel per successionem, sed non an vnus ab alio: homines autem possunt vtroque modo produci, scilicet vnus ab alio, vel omnes, aut plures a Deo, ideo non est simile de Angelis, & hominibus. Quarto, Angeli sunt immateriales, ideo sicut vnus non potest gignere alterum, ita de vno non potest produci alius, quia vt dicitur in lib. De Causis, intelligentia est substantia, quę nō diuiditur; vnde si de vno Angelo deberet alius produci, cum non posset accipi particula in Angelo, esset tota essentia vnus Angelus, quę acciperetur ad productionem alterius: & tunc vnus Angelus esset alius. Maximē quia in separatis non est materia, ideo non est, de quo res producatur. Secus est in hominibus, qui sunt materiales, & potest accipi particula, de qua aliud formetur, ideo potest quarri, an debeat formari femina de viro, vel vnum indiuiduum de altero, sed in Angelis nō potest quarri, quare non formatur vnus de alio, quia est hoc impossibile; ideo nō est simile. Quinto, quia in Angelis non est petere, quare quidam non sint principii aliorum, cum nō sint aliqui duo Angeli in vna specie, sed quot sunt indiuidua, tot sunt species, & q̄ sunt in diuersis speciebus, non habent cōnumerationem, neq; causam similitatis, sicut homo, & leo, secus de hoīb; quia oēs sunt sp̄i eiusdem, ideo de eis queritur cōuenienter, an vnus sit ab alio: vel omnes ab aliquo vno.

Quest. 68. Ad secundum. Cur nō debeat aīa vnita vnitate principij habere, sicut homines.

Ad secundam rōnem dicendum, q̄ tam in alijs aīalibus, q̄ in hoīe est distinctio masculi & femine: tñ non est cā, vt in alijs inueniatur vnitas principij, sicut in hoībus: fuerit autē in alijs aīalibus duę pluralitates oppositę vnitati principij, & in hoīe fuit vnitas opposita vtrique pluralitati: nam in qualibet specie aīalium fuerunt multa indiuidua simul producta, id est multi masculi, & multę femine; vt quando producti sunt boues, fortē, p̄ducti sunt plures, q̄ mille boues simul, ita de ouibus, & capris, & alijs animalibus; & cum essent masculi, & femine, essent ibi tot combinationes, quot masculi, vel quot femine iūctis duobus indiuiduis, quę possunt gignere. Secūda pluralitas erat indiuiduorum: quia dato, q̄ nō essent multi masculi, & multę femine in qualibet specie simul producti, essent saltem vnus masculus, & vna femina, quę faciebāt vnū principii gnationis: & tñ erāt duo indiuidua, & erāt vt duo principia, quia nō erat vnū ex altero. In hoībus neutra istarū duarū pluralitatū fuit, sed simpliciter vnitas principij: nam nō fuerunt multi viri, & multę femine simul producti de terra. Secūda etiam non fuit ibi, quia non fuerunt multa indiuidua simul producta, id est vnus masculus, aut vna femina, sed vnicum indiuiduum, id est masculus. Causa diuersitatis est prima, quia in hominibus data est

Causa diuersitatis in hoībus.

Vnitas principij ad honorem speciei humanę, vt supra dictum est, sed animalibus alijs nullum honorem Deus voluit conferre, cum neque honorem apprehēdat quid sit, vel an eis deferatur: homo autem est sublimioris naturę apprehendens honorem, & participans Deo; ideo homini contulit Deus vnitatem principij pertinētem ad honorem, & nō cōtulit aīalibus. Secūda causa est, quia Deus voluit in hoībus dare causam amoris, & hoc erat si cognosceret se esse ab vno principio, quia cum cognosceret se esse ab vno, amat se vt vnū: est enim proximitas dilectionis causa, & quāto est maior gradus proximitatis, tāto est maior amor, sicut est in diuersis gradibus attinentię cognatorū: in hoībus autē erat cōueniēs causari istum amorē, vt cōcordarēt, & pacē haberēt, & nō se occiderēt inter eos multis dissensionum causis: in aīalibus autē nō erat necessariū, aut vtile causari amorem ad inuicem, quia nō est in eo tāta vtilitas cōcordandi, neq; est tantū dānum discordandi, vel pugnādo: ideo neq; Deus illum ponere voluit per vnū vnitatis principium.

& animalibus, circa productionem. Prima causa.

Secunda causa.

Tertia, quia superuacuum erat ibi fieri vnitatem principij ad causandum amorem, quia illi se amāt propter esse ab vno principio, quise cognosceret esse, & tñ aīalia nō possunt habere istam cognitionē, sed solus homo, superuacuum fuit fieri hoc in alijs aīalibus; nā aīalia nō cognoscūt attinentię aliquā inter se, i. an duo aīalia sint ab eodē patre, vel matre: in aīalibus enim, vt Aristot. dicit, solū est cognitio matris, & interdū patris, & matris ad filiū, & filij ad matrē, vel patrē; & hoc nō semper, sed solū quandiu est necessaria filijs operatio matris: & interdū patris, & matris custodiēdo, & educādo: postea incipit mater ignorare filios, & filij ignorāt matrē, quod manifestū est, quia ab inuicem postea nihil cognationis exhibetur, neque enim matrēs filijs pietatē maternā eis solita impendunt, sed & sequūt, sicut cōtra cętera aīalia, neq; filij matribus reuerētiam vllā naturę impendūt, sed definit simul esse cognitio, cū superueniēte ignorātia attinentię, ideo in eis fieri vnitatem principij in hac causa superuacuum erat, cū non possent cognoscere se esse ab vno principio.

Tertia causa.

Quarta causa.

Quarta, quia in aīalibus nō fuit conueniēs vnitas principij, eo q̄ tolleretur ibi pluralitas, vel multiplicaretur aīalia in eis: volebat enim Deus, vt multiplicarētur aīalia in speciebus suis, quia ex multis causis pereunt: & si pauca aīalia producerētur in qualibet specie, contingeret faciliter perire omnia animalia, quę sunt in eadē specie, & sic periret species: ideo debuerunt esse multa simul in qualibet specie, vt etiam si quędam perirent, non perirent omnia: vnde non debuit incipere species ab vno indiuiduo; immo neque ab vno masculino & vna femina, quia sic erat faciliter perire, sed inciperet quęlibet species a multis masculis, & multis feminis simul, ita vt in tāta multitudine fieret cito magna multiplicatio, & nō cōtingeret perire simul speciem pereuntibus omnibus indiuiduis. In hominibus non erat ita facile perire, cū homo seipsum fm rōnē diligētius custodiat a malis, & abundātor circa illum sit prudētia Dei: iō paucioribus existētibus in eadem specie, poterat illa p̄seruari melius. Quinto, quia si creasset Deus quęlibet specie aīalium in vnico indiuiduo, sicut fecit de homine, tolleretur de masculino aliquam particulam ad formandum inde foemellam comparem suā, sicut fecit in Adam: & tamen nullus masculus in aīalibus cognosceret foemellā de se sumptā ad hoc, q̄ eam abundāntius amaret, potius q̄ si de terra sumpta esset; iō nulla vtilitas erat ibi de masculino sumere foemellam, vel de terra: in hominibus secus, quia Adam agnouit Deo reuelante, vel aliās, sumptam fuisse de se Euam, cum ait: Hoc nunc es ex ossibus meis, & caro de carne mea: & sicut agnouit, ita ex hoc amauit, cum

Quinta causa.

Secunda causa.

Cap. 11. 11.

Quest. 69. An in ablatione costę adz. fuisse dolor, & respondetur ad tertium argumentū quest. 360.

eam dixerit, Propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suę; ideo in humana specie fuit conueniens esse vnicum principium, & sumi foeminam de viro, in aīalibus autē nō fuit conueniens. Sexto potest assignari ratio, ppria ex parte naturę humana; vt magis conueniat esse ibi foeminam formatam ex viro, quā in alijs aīalibus: quia vt dicit Arist. lib. 8. Ethic. Masculus, & foemina in hominibus coniunguntur, non solū propter generationem, sicut in alijs animalibus, sed etiam propter cōicationem operum in vita cōi, vt sibi sufficiāt ad inuicē propria cōfēretes, vnde masculus & foemina fm naturam in hoībus sunt aptē, vt sint extrema in duabus cōicationibus, sicut cōicatione naturali, quę est p̄pter similitudinem derelinquere, lib. 1. Ethic. cap. 1. quod & alijs aīalibus conuenit, & in cōicatione economica; cuius sunt duo prima extrema, vir, & vxor; & hoc accidit, quia cōtingit economica cōpositā esse ex prima cōicatione, quę est naturalis: quia aliās non esset foemina ad economicā cōicationem, cum nō sit fm naturam vnū ad multa, sed vnū ad vnū: vt dicitur lib. 1. Politicorum, cap. 1. in economica autē cōicatione finis est abundare, & ita masculus, & foemina, quia in hoībus habent diuersa opera, cōueniunt ad cōicationem economicā, quod nō cōuenit aīalibus, in quibus inter masculum, & foeminam non est nisi cōicatio naturalis; vbi autem non est diuersitas operum, sed identitas, non contingit esse inæqualitatem, sed vnitatem, vbi est diuersitas operum, est inæqualitas, vnde accidit necessario alterum altero maius esse; & ita masculus in hominibus est excellētor, & caput foemine; sicut Christus viri, & Deus Christi, dicitur in 1. Corinth. 1. 1. Er ideo in hominibus vir habet magis rationem principij, cum sit inæqualitas inter eū & foeminam, q̄ in animalibus, vbi fm cōicationem non est inæqualitas: de cuius igitur magis in specie humana summi foeminam ex masculino, quā in alijs animalibus.

Ad tertiam rationem dicendum, q̄ foemina sumpta fuit de masculino auferēdo ei costam: & cū inferretur, an esset ibi dolor, dicendum q̄ Adam in corpore erat taliter dispositus, q̄ valde sentiret dolorem, vel delectationem experiretur, si inferretur ei malum, & tñ auferēdo costam, non fuit ei malum illatum ex primo, quia q̄ auferretur, vel emitteretur aliquid de indiuiduo, qd natura ordinatā redimēdum, & cōseruandum, nō potest auferri sine dolore, sicut si tollatur aīali digitus, aut quęcūque parua particula; cum verō tollitur aliquid, quod natura nō ordinat ad retinendum; sed ad emittēdum, nō solū nō est dolor in emissione, sed etiā est delectatio, sicut quādo emittitur semē de masculino, nā discinditur de eo, & tamē in abscindēdo nō est dolor, sed voluptas: ita ē in emissione aliorum superfluorū, quę natura nō vult retinere, nam emittēdo illa auferuntur, & melius habet se: ita erat de costā illa: non erat a Deo producta, vt esset de integritate Adz, & maneret in eo, sed vt auferretur inde ad formandum Euam: ideo nō esset dolor in ablatione eius. Aliter pōt dici, & melius q̄ hoc factū sit p̄ miraculū: nā qd dicitur de emissionē cū delectatione ex ordine naturę, verum est de illis; quę nō sunt partes indiuidui continuatę cum eo, sicut est de semine, & de superfluis, quia in abscisione illorum nō potest esse dolor, cū nō sint partes cōtinuę: secus de eis, q̄ sunt partes: nā licet nō ordinat eas ad abscindēdū, vel aperiri, nō fit sine dolore; sicut est in partu: nā ordinat nā fetū in vtero ad exitū per apertionem vreri; & tñ a p̄p̄tio, & exitū nō fiūt sine graui dolore, eo q̄ ibi diuiditur continuū ad exitum: fuit autem factum per miraculum, & pōt dupliciter intelligi vno modo, q̄ illa apertio lateris, & ablatio costę de se dolorosa erat: tamen

Respōsio. Ad quartū argumentū. Qd. 360.

Ad quartam rōnem dicendum, q̄ in operibus sex dierum, & in oībus alijs non queritur, quid Deus posset, sed quid facere conueniat, & ita in formatione foemina factum est: nam foemina non potuit formari, nisi per miraculum: modus enim naturalis productionis omnium indiuiduorum speciei humanę est p̄ generationē ex masculino, & femina: non potuit autē sic esse de primo masculino, & de prima femina: nam non erant masculus aliquis, & foemina, qui producerent primum masculum, & primā foeminam, sed per creationem de nihilo, vel per formationē de aliquo necesse fuit illos produci; foemina igitur produci nō potuit, nisi per formationem eius de viro, sicut factum est, vel per formationem de aliquo alio, & ille non erat modus naturalis. Sed dicendū de institutione rerum posse dupliciter agi, aut quantū ad modum faciendi, vel instituendi res ipsas, vel quantum ad conditionē rerum institutarū: de primo dicendū q̄ prima indiuidua cuiuslibet speciei non potuerunt fieri per modū naturalem: nam est illud fieri per potentiam solam diuinā: ergo nō per modum naturalem: quia ad modū naturalem requirebatur, q̄ esset ibi agens naturale, & actiones, & positiones, quę sufficerent ad productionem talium indiuiduorū: sed nō est aliquid tale quantum ad prima indiuidua specierū quarūlibet, q̄ sunt principia aliorū: sed si de condōne rerum institutarū loquamur, dicendū q̄ res ab eo institutę: & quę ab illis processerunt, hnt naturę vnitatē, & ita quantum ad hoc in operibus sex dierum seruat natura rerū, ita vt eiusdem naturę sint illa, & hęc, quę postea prodierunt, non tñ eo modo incoeperunt: de ceteris vero, q̄ postea fuerunt, dicendū q̄ sunt oīa eiusdem naturę; & etiam hnt eum modum, quo producantur in esse: cū autē dicitur q̄ oīa, quę sunt eiusdem naturę, hnt eundē modum originis, verum est quantum ad ipsa, quę procedunt ex principijs; secus quantum ad principia. Etiā hanc propositionē concedunt philosophi, qui nō ponunt nouitatē in rebus, sed generationē, & motū ab æterno, & ideo oībus dant eundem modū, quia sicut vnus hō gignitur ab alio hoīe, ita de oībus dant, quia non concedunt primū hominē: secus apud nos, qui constemur fm fidem nouitatē in rebus per creationē: nam necesse est p̄cedere principia per creationē, & principia per gnationē, vel formationē, & ita rebus oībus eiusdem sp̄i non est idē modus originis.

Qd. 370. Cur potius Eva formata fuerit ex costā, q̄ de alia parte corporis.

Queritur, cū femina de viro formari debuit, quare potius de costā, q̄ de alia parte corporis. Rñdet Magr. lib. 2. Sen. dist. 18. q̄ fuit: quia mulier parabatur viro vt focia, & non vt dñā, neq; vt ancilla: iō debuit ex loco formationis apparere, ad quē finem formabatur. s. n. de pedibus formaret, videret ad femiendū facta: si autē de capite ad dñandum, quia hęc sunt extrema. i. supremū & infimū, vt ergo videatur ad amorē & societate creatā, debuit eē de medio. s. de latere: & ita fuit de vna de costis eius. Dicendū, q̄ ista rō satis est congrua: licet incertū sit an ista sit causa motiua, q̄ n. mulier nō fuerit facta ad dñandum manifestū est, primo quia

Arif. lib. 1. Poli. c. 3. quia dominus est naturaliter maior seruo, lib. Poli. & si voluisset Deus facere foeminam dominam, fecisset eam dignioris natura, sed non est, immo aliquantulum minoris: Angeli aut poterant constitui ad dominandum hoibus, quia sunt naturaliter hoibus maiores, sicut dicit Plal. 8. Minuisti enim paulominus ab Angelis gloria, & humore, unde magis ueniret virum esse ad dominandum, quam mulierem. Secundo, quia hoibus indicamus aliquos naturaliter seruos, & aliquos naturaliter dominos, iuxta Arist. lib. 1. Poli. Naturaliter autem dñi sunt, qui ingenio pollent, & se & alios regere possunt; naturaliter serui sunt, qui iudicio deficiunt ad se regendum, & corpora robusta hnt: sed mulier non abundat iudicio super virum, immo naturaliter deficit ab eo, ita vt Arist. iudicet mulieres non esse incontinentes, sed solum viros, quasi non habeant opiniones vniuersales, ideo non possunt illa esse dominae. Tercio, quia femina data est hoī in adiutorium, s. 2. cap. Adiutorium autem non est maius, sed minus eo, cui in adiutorium datur. Quarto, quia foemina fuit data propter virum, & non vir propter foeminam: nā facta est, vt non esset vir solus, s. 2. cap. ideo ex hac parte vir maior est, & non illa: & hoc Apostolus vult. 1. Corinth. 11. Quinto, quia vt Apostolus ibidem coparat, caput mulieris est vir, & caput viri Christus, & caput Christi Deus. Si autem vir est caput mulieris, non est vir ad seruendum mulieri. Sexto, quia Arist. redarguit illorum policiam, in qua foemina praesunt viris: nā apud aliquas gētes constitutum erat, vt si quando foemina, quae ducitur in vxores, essent ditiores viris, aut succederent parentibus in bonis, dominarentur vxores viris: & hoc ipse arguit lib. 8. Ethic. & lib. 2. Polit. pertinere enim ad pessimam oligarchiam. Septimo, quia hoc expressē verat Apostolus. 1. ad Timot. 2. cap. Mulieres autem docere non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio; sed ille non vetaret si Deus eam ad dominandum instituisset. Octauo, quia & Christus hoc ostendit ex operationū suarum exemplis; erat quidem mater sua meritis excellentior omni creatura, sicut & nunc est in gloria superior, & magis Deo accepta, verum tamen ei praeferre non concessit in ecclesia, sed ea, quae potestatis erant in ecclesia concessit viris, & non illi, eo quod ipsa foemina esset; sic dicitur extra de poenitē: & remis. cap. Noua quaedam vbi arguit propter quandam Abbatissam, quae audire confessiones, & absolvere moniales praesumpserat; & inducit hoc fundamentum, quia licet esset illa cunctis Apostolis sanctior, non concessit ei Christus clauis ligandi, & soluendi, sed Petro: Non igitur facta est foemina vt praesit.

Quare Deus potius dedit potestatem ecclesiae Petro, quam matri suae, cum ipsa Deo magis esset accepta.

Quomodo mulierem dominari concedatur.

Vir est non men equiuocum.

Obiectio remouetur.

Artele, qd Delbora sedebat ad audiendas lites, & eas p. modum prophetiae dirimebat.

neque testes, quia varium, & instabile testimoniū foemina profert, extra de verb. signific. cap. forus. Competit autem directē alicui sic principari, qm potest ei venire nuda iurisdictio sine hoc, quod terras habeat in quibus habitent illi, in quos exercet iurisdictioem. Si autem indirectē accipiatur principari, prout potestas iubendi non venit per se, sed cum alio, & ita per accidens poterit competere foeminae: quia foemina, quia sunt filij habent ius succedendi pariter in bonis, & quia interdū possident terras, & regiones, in quibus morantur multi: pertinet indirectē ad possessorem terrarum illius merum, & mixtum imperium super eos, qui sunt in districtu illo, & tunc quia iurisdictio in viros cōsequitur bona illa, quae possidentur, poterit prouenire foeminae: alia autem non adueniret ei, quia possidere diuitias quale est ad virum, & foeminam, sed principari non, & quia iurisdictio, aut imperium aliquando consequitur diuitias, & re possessa potest tunc cadere in foeminam, sicut, & diuitiae: sic enim apparet de possessione seruorum: nā seruus computatur vt pecunia, sic dicit Exo. 21. cap. Quod seruus pecunia dñi est, & etiam est possessio eius, vt Arist. innuit lib. 5. Ethic. & lib. 1. Poli. & ideo sic cut foemina succedit patri in ceterorum bonorum possessione, ita & in seruis, & tunc femina dominatur seruis, quia illi non computantur vt hoies, sed vt possessiones aīate quemadmodum iumenta: unde Aristot. permutat praedicationes de seruis, & de rebus inanimatis possessis: nā gladius vocat seruum inanimatum, & seruum vocat instrumentum animatum. Sed adhuc quoniam principari, & iurisdictio foeminae aduenit indirectē, non aduenit totaliter, eo quod mulier non exercet per se iurisdictioem audiendi causas, & exequendo in viros, sed ista committit viris, & ita illa retinet imperium habitualiter, sed exercitium in viros est, & in exercitio est proprie principari, aut dominari ita sumptum. Sed adhuc obijcietur, quod interdum directē competit mulieri iurisdictio, scilicet quando nuda est, vt causas audiat, lites dirimat, & viris imperet; sic enim fuit de Delbora, quae fuit iudex in Israel, & erat foemina. Iudicum 4. & 5. Dicitur potest ad hoc vno modo, quod fuit istud speciale in illa, quia erat Prophetissa, & Deus dedit istud illi mulieri, quod non concessit alijs mulieribus. Secundo potest dici, quod etiam hoc non erat proprie imperare, aut principari, sed erat quasi in modum Prophetissae, respondisset ad dubia Israelitarum, & hoc non erat mirandum, quia interdum Deus respōdebat p mulieres, sicut per viros, & faciebat eas Prophetissas, sic fuit Prophetissa Anna filia Phanaelis de tribu Asser, & dixit aliqua prophetice. Luc. 2. cap. Erant etiam mulieres interdum prophetissae, ad quas solebant homines mittere ad querendum voluntate Dei, & cognitionē absconditorū, sicut fuit Oida mulier, quae erat vxor Sulum filij Tecnae: nam quoniam Iosue Rex inuenit librum in domo dñi, misit ad consulendum illam, & ipsa rēdit de malis futuris super Hierusalē, li. 4. Reg. 22. Et ita poterat esse Delbora, quia illa ad quaesita rēderet; unde esset potius Prophetissa, quam iudex, quoniam Oida non vocata fuit iudex, sed Prophetissa. Dicendum tamen, quod Delbora aliquid plus habuit, quam Oida, & ideo non solum fuit Prophetissa, sed etiam iudex, unde ipsa in sacra scriptura computatur inter iudices Israel. Iudicum 4. & 5. cap. Et hoc erat, quia sedebat ad audiendum lites, & illas dirimebat: nam locus in quo sedebat ad iudicandum, erat sub Palma nois sui inter Rama, & Bethel, in monte Effraim. Iudi. 4. cap. Iudicia tamē ipsius erant in modum Prophetiae, quia cū aliquae contentiones deducebantur coram ipsa, non dirimebat eas iudicio humano, aut scripta lege, sed in modo prophetico, id est sicut Deus ei reuelaret. Et in hoc diminebatur ratio, vel cōditio iudicis, quia non stabatur iudicio

iudicio eius fulto lege, vel naturali dictamine, quod proprium iudicis, & ob hoc eliguntur iudices sapientes, & iusti, id est, qui non sequantur munera, aut personarum acceptionem, quia ex se aliquid facere debent: illa autem quasi nihil ex se faciebat, cum nihil ex se diceret, sed sicut Deus ei reuelaret, & hoc modo ita poterat iudicare Israel puer paruulus septem annorum, si certum esset eum habere spiritum propheticum, sicut habuit Samuel, cū adhuc puer esset, lib. 1. Reg. 3. & tamen talis modo humano non eligeretur in iudicem. Tertio dicendum, quod adhuc Delbora non habebat totaliter imperare super viros, quia licet ipsa reuelaret ea, quae erant ex parte Dei, tamen executionem imperij super viros non habebat, sed Deus committebat hoc viris, & ob hoc ista Delbora non fuit sola iudex, sed cū ea fuit Barach filius Abinoe. Iudi. 4. c. Vnde quoniam bellum fieri debuit, & duci exercitus contra Sisara, iussit Deus per Delboram, quod Barach duceret exercitum, & non illa, vt non videret femina regere viros, & immediate imperare illis, quod licet possit Delbora ire cum eis, & imperare eis quid faceret, sicut & mulieres Amazones bella gerebant, & ducebant exercitus, noluit Deus, sed misit illuc Barach, quamuis ille non ausus esset ire sine Delbora. Et ita semper manet, quod mulieres, vel non habent principatum super masculos, aut si habent, non habent illum complete sicut dictum est.

Superest alia pars, scilicet, an mulier fuerit facta ad seruendum viro, & dicendum, quod non. Primo patet, quia mulier facta est in adiutorium generationis, sup. 2. cap. Faciamus ei adiutorium simile sibi: ibi autem non est seruire, neque imperare. Secundo patet, quia si mulier facta esset ad seruendum, agnouisset eam Adam, vt seruam: & tamen non agnouit, sed vt sociam: nam dixit mulier, quam dediisti mihi sociam, dedit mihi, & comēdit, supra tertio cap. Tertio, quia si facta fuisset ad seruendum, esset de inferiori natura, scilicet de animalibus alijs, quibus est homo naturaliter excellērior, nam illis praefecit Deus hominem, supra 2. cap. scilicet, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt praesit piscibus maris, & volatilibus caeli, & bestijs terrae: foemina tamen fuit de eadem specie, de qua vir, ideo non fuit formata ad seruendum. Quarto, quia Deus formauit mulierem in Paradiso, & dedit eam ibi viro, supra 2. cap. & tamē ibi non formaretur ad seruendum, quia seruitus est poena: non fuit autem, neque erat futura poena aliqua in Paradiso, sed foris fuit poena propter peccatum: si autem formasset Deus mulierem extra Paradisum post peccatum, posset aliquo modo putari facta ad seruendum, quia tunc incepit ois poena. Quinto, quia Arist. lib. 8. Ethic. arguit quaedam Politias apud Persas, in quibus vxores accipiuntur in ancillas, sed ille principatus est tyrannicus, vt ibidem Aristot. dicit, scilicet, quia viri opprimunt mulieres per potentiam, id est, quia robustiores sunt. Sexto, quia lib. 1. Politic. cap. 1. ipse accusat illos, qui ponunt foeminam, vt extremum in cōmunicatione despota: dicebant enim illi, quod foemina naturaliter est seruus: & ideo conuentus masculi & foeminae est cōmunicatio Domini & serui, quod vocamus cōmunicationem despoticam, id est, dñatūā, & mouent ob hoc, quia seruus est naturaliter deficiens iudicio: Dñs autem, qui ratione, & ingenio excellit, sed femina naturaliter habet hoc, quod deficiat a viro in ingenio, & rōne, ideo erit natura seruus. Aristot. autem arguit contra istos, quod non, quia certum est feminam, tam in hominibus, quam in animalibus esse pp generationem: ideo in animalibus, in quibus non est distinctio masculi & foeminae non est generō ab eis: natura tamen non facit vnū ad multa, sicut ars facit vnū ad multa, quae admodum

gladium delphicum pro paupere, qui. scilicet ad sciendum & secundu, & perforandum, & terebrandū, sed facit vnū ad vnū: & tñ facta fuit fm naturam ad gignendum, & ideo non fuit facta fm naturam ad seruēdū: ideo non erit femina naturaliter seruus. Septimo, quia vt Arist. dicit lib. 1. Poli. c. 3. in eis, qui sunt serui naturaliter duo requirunt. Primo, quod ingenio deficiant; ita, vt non sufficiat seipfos regere. Secundo, vt habeant corpora robusta ad hoc, quod possent ministrare sibi, & dñis in operibus; & principale est, vt corpora robusta habeant, aliās. n. neque; seruire poterunt, sed erunt profus inutiles: natura autem fecit corpora feminaū debilia, atque fragilia, corpora autem virorum robustiora: si autem voluisset eas facere seruos, dedisset corpora earū robusta; ergo non intendit natura facere foeminā seruū: non ergo formata fuit mulier, vt esset seruus.

Sed obijcietur, quod foemina fuit formata ad seruendum viro, quia sup. 3. cap. dixit Deus mulieri, sub viri potestate eris: hoc autem est seruire. Dicendum, quod mulier formata est a Deo talis, vt viro esset minor secundum naturalem dignitatem, non tamen formata est ancilla, neque ad seruendum. Primū apparet, quia mulier formata fuit propter virum, ideo est minor eo, cū finis sit potior eo quod est ad finem, quia finis est bonū rei, lib. 2. Metaph. sed Apostolus dicit; Et enim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier pp virū, 1. Col. 11. c. Vnde & ex hoc cōcludit ibi, quod mulier debet habere velamen in capite, & non vir, s. tanquam minor. Secundo, quia Apostolus ibidem ostendit talē habitudinē esse inter virū & mulierē, qualem inter Deum & Christum, & inter Chm & virū: cū dicit: Volo autē vos scire, quia omnis viri caput Christus est: caput autē mulieris vir, caput autē Christi Deus: & tñ inter hos non est ordo fm voluntatem, aut secundū aliquam institutionem, sed fm naturalem excellentiam: ergo inter virum & foeminam simile est. Tertio patet, quia vir habet rationem principij ad foeminam: est autem principium nobilius principiato, & hanc ē rationem inducit 1. Cor. 11. cap. Vir est gloria Dei, mulier aut gloria viri: non enim vir ex muliere, sed mulier ex viro, & ex ijs tribus rationibus probat ibi Apostolus, mulierē esse minoris dignitatis, quam sit vir: & ideo, quod mulier debeat velare caput, cū orat, & vir debeat caput detectū habere. Quarto patet, ex ratione institutionis, vel pcepti dati ab Apostolo: instituit. n. quod in ecclesia mulieres non loquantur respondendo ad quaestiones, neque petendo doceri, sed si quid addicere voluerint, addiscant in domo petēdo a viris suis, sicut dicit 1. Cor. 14. Mulieres in ecclesijs taceant: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit: si quid autē velint discere, domi viros suos interrogent: turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. Causam ergo pcepti huius posuit Apostolus, scilicet, quod turpe est mulieri in ecclesia loqui: ista autem turpitudine est non solum pp verecundiam sexus, sed principaliter pp timorem erroris: nam & verecundia in hoc consistit, scilicet in timore ingloriationis, vel confusiois: dupliciter autem mulier errare potest, loquēdo in publico. Primo, quia cū sit parui intellectus, loquetur forte rem fatuam, & indecentem, vel in composita. Secundo, quia cū sint mulieres instabiles, & infirmas, deiecerentur citō in dissensionē, quam Apostolus principaliter voluit vitare in ecclesia. Etiam suscitarent clamores magnos, quia sunt mulieres naturaliter clamorose, & impatientes in verbis: & ideo lex humana vetuit eis iudicialiter causas agere: erant enim importuna, & clamorosa, quod in Calphutnia apparuit, quae huic dedit causam edicto. Quinto etiam patet ex alijs rationibus, quas Apostolus dat in alio pcepto: voluit enim, quod mulieres non docerent, neque do-

Quel. 379
Mulierem
vt viro mi-
norem, nō
tñ, vt seruū
Deus pro-
duxit.

Dupliciter
mulier er-
rare, pōt
loquēdo i
publico.

Quel. 372
Dubiu, An
mulier facta
fuerit
ad seruē-
dum viro.

Lib. 1. Poli.
c. 11. s.
Ethic. c. 10.

minarentur, 1. Tim. 2. Mulier in silentio discat cū subiectione: docere autem mulieri non permitto, neq; dominari in virū, & subditibi duas causas: prima est pp dignitatem naturalem in ratione principij; sicut, n. te hēnt vir, & vxor in natura, ita & in intelligendo; in natura quidem habet vir rationē principij ad foeminam, quia mulier facta est de viro, & vir est prior illa, & vir nō accepit esse de foemina; in doctrina ergo similiter esse debet, s. vt accipiat foemina ex viro, & nō e contrario, quia docens habet rōnem primi, & principij; addiscens verō habet rationē posterioris: istud tangit, cum ait: Adā. n. primus formatus est, deinde Eva. Secunda ratio est pp naturalem dignitatem in excellentia absoluta: nā dato q̄ Eva non esset posterior viro, neq; ex viro, sed ambo simul de terra, & esset femina talis, qualis est, & qualis producta fuit, adhuc vir esset dignior foemina, & deberet vir docere, atq; imperare, quia docere est sapientis, vt Arist. dicit lib. 1. Metaph. sed vir naturaliter est sapientior foemina, i. habēs maiorem perfectionē intellectus: ideo vir debet docere: q̄ vir sit perfectior intellectus probatur, quia qui sapientior est minus decipi potest, cū decipi proueniat ex ignorare, sed mulier decipi potuit facilius, q̄ vir, immō ipsa decepta fuit, & nō vir suadente serpente: ergo erat maior intellectus viri, hoc tangit Apostolus, cum dicit ibidem, & Adā non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit.

Capit. 1.

Quaest. 374
Alia expositio verborū Pauli, quibus mulieribus docendi minus p̄hibetur.

Aliqui tñ inducunt istud verbum Apostoli ad illū sensum, s. q̄ mulier priuat honorē docendi, & dominandi, quia peccauit priusquam vir, & ita licet ambo peccauerint, & ambo puniti fuerint, ipsa puniret specialiter in hoc, quia ipsa peccauit prius. Sed dicendum quod non stat, quia Apostolus non intendit hoc: primo, quia si de peccato ageretur, cum vterq; peccauerit, non negaretur de vno, & concederetur de alio, sed solum poneretur ordo peccati, & tamen negatur de viro, & conceditur de muliere, cum dicitur, Adā non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit, ergo non agitur de ordine peccandi. Secundo, quia ibi non ponitur verbum peccandi, sed seductio; & dicitur, quod non fuit seductus Adam, & tamen peccauit, mulier autem seducta est, seduci autem fuit decipi a Damone in credendo: nam impellebat serpens mulierem ad comedendum delicto vetito, quasi per hoc futura esset sicut Deus sciēs bonum & malum, & mulier non comedit, nisi hoc crederet, quia non mouebat eam ad comedendum desiderij comedendi, sed solum quasi cōsequeretur, q̄ esset sicut Deus; mulier autē credidit hoc esse verum, ideo mota est ad comedendū: vir autē non credidit hoc, sed istud falsum erat, quia etiam si comederet de ligno illo, non efficeretur sicut Deus, sicut nec factum est; q̄ autem deciperetur, fuit ex paritate intellectus, quia ista res non erat in se credibilis, vir autem non credidit, & ita non fuit seductus, & apparebat maior esse intellectus eius, quā mulieris.

Mulieres, natura minus ingenio pollēt, q̄ viri, intellectus sunt longe imperfectiores.

Er istud argum. est multū cōueniens ad ostendendū, naturaliter esse minorē intellectū femine, quā viri, eo q̄ ibi vterque habuit totam perfectionem, quē cōpetit fm naturam, sed vir totā perfectionem, quā cōpetit sexui virili, & mulier totam perfectionem, quā naturaliter competit foemina, cum Deus ambos formasset miraculose, & ita haberet omnē perfectionē cōuenientē eis. Etiam quia nōdum praecesserat peccatum, pp quod aliquis eorū formaret imperfectus, sicut aliquando pp peccata parentū nascunt filij caeci, vel claudi, sicut coiligif Ioan. 9. Non peccauit hic, neque parentes eius, vt caecus nasceretur, ex quo inquitur, q̄ aliquando ex peccato parentum nascitur filius caecus, licet in casu illo sic nō fuerat: Adā quo-

que, & Eva non peccauerunt, vt vnus permitteret se duci potius, quā alius, sed ambo erant in puris naturalibus, vel ambo in gratia, & ita non erat aliqua differentia ex parte ipsorum, nisi id quod erat secundum naturam, scilicet q̄ vir erat perfectior in naturalibus, quā foemina, ideo potuit decipi foemina, & decepta est, sed non vir. Si autem nunc in aliquo viro, & aliqua foemina accideret, q̄ deciperetur uir circa aliquid, & non foemina, vel e contrario, non probaretur cōuenienter inde esse virum perfectiorem foemina, vel e contrario generaliter, quia multa poterāt impedire istam probationē. Primo, & praecipue, quia licet vir naturaliter poneretur excellentior, accideret aliquam foeminam perfectiorem in intellectu quodā viro; sicut corpora virorum sunt naturaliter robustiora corporibus foeminarum, accidit tamen quasdam foeminas esse robustiores quibusdam viris. Secundo, quia forte vnus eorum, qui maioris iudicij esset, permitteretur propter peccatum suum decipi, & alius permitteretur decipi, quia nō praecauerat. Tertio, quia aliquis maioris intellectus existēs ex aliqua causa accidentali poterit facilius decipi, cū alius non deciperetur in illis autē primis nihil horum erat, sed pura naturalia, & in quolibet tota perfectio, iuxta conditionem sui sexus. Ideo ex illis bene arguebatur, q̄ si vir non fuit ibi deceptus, & foemina decepta est, q̄ foemina erat minoris intellectus secundum naturam. Et ita bene Apostolus arguit generaliter hoc ad totam conditionem virorū & foeminarum, q̄ viri excellunt foeminas in intellectu, sed docere pertinet ad sapientem: ideo cum viri sint naturaliter maioris intellectus, ad ipsos pertinet docere, & non ad foeminas. & hoc bene concludit Apostolus. Cum autē obijciebatur, quia dī de foemina, sub viri potestate eris, dici potest vno modo, q̄ hoc intelligitur post peccatum, sed non ante, & hoc verum est, quia istud ponitur sup. 3. cap. inter poenas datas mulieri, s. Multiplicabo erumnas tuas, & cōceptus tuos, in dolore paries filios tuos, & sub viri potestate eris: & tamen ante peccatum nulla poena fuisset, ergo non esset ibi tūc ista subiectio. Aliter potest dici, quod Deus loquatur ibi de potestate imperandi secundum legem, & secundum naturam, nō autem de potestate dominandi, sicut Dñs se habet ad seruos, quā potestas nunc est, & fuisset in Paradiso.

Sed dicendum, quod licet vterque sensus sit verus, litera tamen vult verē id, quod primo diximus: nam cum illud ponatur inter poenas mulieris, non intelligitur de eo, quod futurum esset secundū naturam in Paradiso, nō existente adhuc poena, neque peccato. Certum est tamen, quod etiam si nullum peccatum esset, & manerent homines in Paradiso, adhuc esset ibi quaedam subiectio foeminae ad virum, & ista nunc est maior, quā venit in poenam, & de ista locutus fuit Deus. Circa quod est intelligendū, quod si homo non peccaret, manerent omnes homines in Paradiso, quousque transferentur in caelum, & interim vacarent proli modo matrimoniali, quia non esset ibi cōmunitas vxorum, sed determinatio earum, sicut dixit Adam, Dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suae, & erunt duo in carne vna. Cum autem essent vir & vxor, haberent inter se specialem conuersationem, quā cum alijs, & quia ea, quae sunt, oportet vt dirigantur, non poterant autē simul a viro, & foemina dirigi, oportebat ergo alterum eorum esse directorem, & tamē qui naturaliter excellentior est, debet imperare, & ordinare, vir autē est excellentior, ideo ipse imperaret, & foemina obedi- ret. Esset tamen ibi paruum imperium, & obedientia in paucis, eo q̄ erant pauca necessaria ad cōmunionē, quē tunc esset inter virū & vxorem, cum om-

Iuxta hęc sententiam tollitur argum.

Quaest. 375
Auctoris determinatio.

nia spontē tellus gigneret, neque pro aliquo fatigari oporteret, neque aliqua eos rerum virgeret penuria. Et licet nunc maior sit subiectio foeminarum ad viros, quod venit ex poena, tamen Apostolus quando loquitur de subiectione vxorum ad viros, vel mulierum generaliter, non ostendit illud per rationes sumptas ex parte poenae, sed per rationes sumptas ex parte naturae, sicut apparet in rationibus, quas facit 1. Corinth. 11. & 1. Timoth. 2. Et ratio est, quia cum ex vtroque modo possit probari, honestius est fieri per id, quod minus cedit in odium mulierum: minus autem odiosum est eis, quod ostendatur subiectio eorum ad naturam, quā ex poena: ideo Apostolus sic procedit. Sed ex poena est maior subiectio; scilicet illa, quā nunc habent sub viris suis: nam tunc habent viri imperium, sed non coercionem, quia nunquam foeminas verberarent: nunc autem verberant, & varijs penis castigant prout ratio exigit, & talem castigationē moderatam leges permittunt, quia secundum rationem est: in Paradiso autem, vel ante peccatum non esset coertio, neque poena, quia nunquam illa debuit esse, nisi post peccatum, & de hac dixit Deus, sub viri potestate eris, scilicet ipse imperabit tibi, & affliget te corrigendo excessus tuos.

Quaest. 376
An sit cōtrarietas i sacra scriptura, est vocat mulierem adiutorij socia, subditam.

Adiuuare dupliciter capitur.

Secundus modus.

Sed adhuc aliquis dicit, quod verba posita in sacra scriptura circa habitudinem foeminae ad virum non concordant inrer se, quia aliquando foemina vocatur adiutorium; & significatur esse aliquid minus, vt supra secundo; Faciamus ei adiutorium simile sibi; aliquid vocatur socia, quod signat equalitatem, sicut cum dixit Adam, Mulier quam dediisti mihi sociam, sup. 3. aliquid vocatur subdita, vt eod. cap. Sub viri potestate eris. Dicendum, quod in verbis sacre scripturae nulla cōtrarietas est, cum omnia sint a spiritu sancto, sed est considerandum, q̄ quaedam istorum dicuntur de muliere secundum statum, & conditionem naturae, alia secundum conditionem lapsi status, & peccati: quod enim dicitur sub viri potestate eris, intelligitur dictum esse in poenam, & post peccatum, & istud semper competitui est post peccatum, sicut & nunc competit. Alia duo dicuntur secundum statum naturam; & ante peccatū, & potest dupliciter accipi: vno modo, quod dicamus mulierem esse in adiutorium, vel esse adiutorium, in quantum ipsa est ad generandum viro data, & vocatur adiutorium proprie; quia aliquis dicitur alij adiuuare, quando vnus per se non sufficit explere aliquam operationem, & alio adiuncto ei expletur ab ambobus simul tanquā ab vno agente, vt quando duo equi portant currum, neuter eorū portat currum, sed ambo, & vnus adiuuat alium, & e contrario: ita in generatione, neque solus vir gignit foetum, neq; sola foemina, sed ambobus conuenientibus in vnum fetus gignitur: ideo foemina sic est adiutorium. Sed est considerandum, quod licet ita accipiatur adiutorium, tamen vt communiter non conuenimus dicere adiutorij, nisi quando plura ad operationem concurrunt, & non aequaliter, quod minus principale est, vocatur adiutorium, & aliud quasi operans, vel quando operatio per se est vnus, licet alias in ea magis conferat de efficientia, ille, cuius non est operatio, dicitur adiuuare. De primō, vt quando plures concurrunt in mouendo nauem, ille qui efficacius mouet, dicitur mouens, & alij vocantur adiutores, quia licet de nullo absolute dicatur ipsa operatio, proxi mus est, vt dicat de illo, qui efficacius agit, quia qui minus deest ad hoc, quod formaliter agat: De secundo apparet, & est modus communior; nam si aliquis habeat portare onus, quod ei incumbit, & cum non possit, alij concurrant, dicuntur eū adiuuare, etiā si valde plus illi faciant, quā ipse, cuius erat onus,

Alph. Toib. super Gen.

sed quia ad nullum pertinebat portare onus, nisi ad ipsum, dicuntur alij non portare, sed adiuuare, & ipse non adiuuat alios, licet cooperetur; & hoc modo solemus dicere, quod Deus adiuuat nos, & scriptura sapē hoc dicit. Certum est tamen, quod in quantum re Deus operetur, magis efficit in ipsa operatione, id est magis confert de efficientia, quā quēcunq; alia res, quia omnis causa primaria plus influit in suum effectum, quā causa secundaria, & tamen Deus est causa prima, sed quia operationes, in quibus Deus confert aliquid nobis sunt nostrae, & non eius, dicitur ipse nos adiuuare, sicut si vir & foemina generāt, aut homo orat, aut comedit, non dicitur Deus generare, quia non generat ipse, neque manducare, neque orat, sed nos, & tamen magis confert Deus ad hoc, quod foetus gignatur, quā vir & foemina, & ita de singulis; & ob hoc dicitur nos adiuuare, & proprie. Adiuutorium autem potest vocari foemina viri, vel viro data vtroque modo. Primo modo, quasi vir magis faciat ad generationem foetus, quā foemina, & ita foemina veniat quasi minus cōferens, & Deus adiuuat, & verum est, quod minus principaliter faciat foemina, quia vir est in generatione actiuum principij, foemina autem passiuum ministrans solum materiam: a viro autem est vis formatiua: agens autem nobilijus est patiente, libro 3. de Anima. Secundus tamen modus potest intelligi, & melius, quod foemina dicatur adiutorium quasi operatio esset viri, & foemina veniat ad conferendum ei: hoc est, quia vir iam formatus erat, cui secundum naturam competeat posse gignere, sed hoc non faceret, nisi in consortio foemine: ideo accipitur vir, quasi iam cōpeteret ei generare, & esset operatio eius, sed non compleret hoc, nisi cōcurrente altero, ideo quando illud concurreret, quia posterior erat, & videbatur operatio viri, diceretur illud adiuuans, vel adiutorium. Et ita foemina dicitur adiutorium, in quantum confert ad generationem: dicitur autem socia pp equalitatem, quā habet ad virum secundum speciem: sunt enim in eadem specie, & species dicit vnum gradum substantialis perfectionis, sub quo tamen est quaedam inaequalitas participationis, quia tamen non excludit illa inaequalitas substantialis aequalitatem, vocatur mulier socia, quia societras dicit equalitatem, & istud etiā significauit Deus, quia nō dixit solum, faciamus ei adiutorium, sed addidit simile sibi; & ista similitudo significat vnitatem speciei, in qua est aequalitas, & societras ad differentia foemellarum aliorum animalium, quia in quantum erant femellae, erant adiutorium ad generandum cū masculo, sed quia non erant in eadem specie, in qua Adam, non diceretur de aliqua aliarum, quod erat adiutorium simile sibi.

Prima expositio.

Arist. li. 3. de Anima, tex. 19.

Quaest. 377
Secunda expositio.

Due cōiunctiones inter virū & foeminam.

Capit. 10.

Secunda cōiunctio.

Cap. 3.

Alio modo potest dici, q̄ per hęc duo, i. adiutorium, & societas signantur due cōiunctiones, quae sunt inter virum & foeminam; prima est cōiunctio naturalis, quae est pp simile tertium derelinquere: & in ista est mulier adiutorium viro; alia est economica, i. domestica, in qua est socia: in vtraq; enim est mulier, nam in prima, quae est naturalis sunt solum masculus & foemina pp simile tertium derelinquere, lib. 1. Poli. cap. 1. & hoc non solum in hominibus, sed et in alijs animalibus, lib. 8. Ethic. & in hoc foemina est adiutorium pp rationem positam praeced. q. 1. quia neq; solus vir explet istam operationem, neq; sola foemina, sed ambo concurrentes. Alia est communicatio economica, i. Secunda est tertia in communicationibus positus ab Arist. in qua sunt sex extrema, scilicet vir & vxor, pater & filius, Dominus & seruus, libro 1. Politico, in ista autem non vocatur foemina adiutorium, sed socia, quia adiutorium est respectu vnus operationis, in quam

T 2 multi

multi concurrunt, economica autem comunicatio ne sunt diuina opera viri & vxoris, & Dñi, & serui, q̄a tñ sunt ad vnum finem, habent societate omnes qui illa opera faciunt, & ita p̄t vocari foemina, vel vxor socia, & hoc specialiter inuenit in masculo, & foemina, in hoibus, q̄a masculus, & foemina in animalibus solū pueniunt gratia generationis, lib. 8. Ethic. in hominibus autē non solū pp generationem, sed etiam pp diuersitatē operū, vt conferentes propria ad cōe abundantiores fiant, q̄a autem in masculo, & foemina non inuenit diuersitas operum, non est in eis nisi naturalis comunicatio, cum autem est diuersitas, est in eis economica comunicatio vltra naturalem. Sed obijcietur, q̄ in viro, & foemina non inueniatur comunicatio economica, quia vt Arist. dicit li. 1. Polit. natura nō facit vnū ad multa sicut ars, sed vnū ad vnū, & ideo concluderat ibi, q̄ cum fecerit foeminā ad comunicationem naturalem, q̄ est pp similem tertium, derelinquere nō fecit eam ad comunicationem despoticā, quā est alia; consequenter arguet, q̄ cum fecerit natura foeminam ad cōicationē naturalem, nō fecerit eā ad economicam. Dicit potest, q̄ naturalis cōicatio, & despoticā sunt simplices, & vna distinguitur contra aliam, & ita cum sit foemina facta ad naturalem, non est facta ad despoticam, i. dominatiuam, & seruilem, secus de economica, & politica comunicationibus, quia sunt cōmpositę, & includuntur in eis simplices, vnde in economica includitur naturalis tanquā pars eius, & etiam in politica includitur economica. Similiter in economica includitur Despoticā, quod patet in economica sunt sex extrema, s. vir & vxor, pater & filius, Dominus & seruus, lib. 1. Polit. Duo prima extrema pertinent ad comunicationem naturalem, & duo vltima ad despoticam: & ideo, quod foemina sit extrema in comunicatione economica nihil aliud est, quā q̄ sit in naturali, eo q̄ naturalis sit pars economica. Et tñ naturalis non est pars despoticā; neq; cōtrariū: ideo foemina quā est pars naturalis cōicationis non est pars, aut extremum despoticā, sed est economica. Sed obijcietur adhuc, q̄ foemina non est in cōicatione despoticā, neq; vir, quia natura fecit vnum ad vnum, non ad multa, sed sicut natura fecit foeminam ad generationem, ita & virum, cum sint distincti seruendum sexum: ergo ambo sunt facti ad naturalem cōicationem, & consequenter neuter eorum est factus ad despoticam, & sic cōicatio despoticā nō erit, quia illa non potest esse, nisi in hominibus, qui distinguuntur per viros, & foeminas, & non est in viris, neq; in foeminis, ergo in nullis hominibus: & ita non erit cōicatio aliqua despoticā. Dicit potest vno modo, q̄ vir & foemina considerantur dupliciter, aut in quantum sunt vir, & foemina, & ita sunt sexus distincti, aut in quantum sunt individuū naturę humanę. Si primo modo, tam vir, quā foemina sunt ad solam cōicationē naturalem, quia non est ad aliā distinctio sexus, s. in q̄ est foemina & masculus, nisi ad cōicationem naturalem. Si autē cōsiderentur in quantum sunt individuū speciei humanę, sunt ad alias cōicationes humanas: & ita potest vir, non solum esse in naturali cōicatione, sed et in despoticā, & in quacunque. Sed tunc obijcietur, q̄ idē cōtinuū erit de foemina, & ita foemina erit equaliter ad cōicationē despoticā sicut vir, in quantum ambo sunt individuū naturę humanę, quod nō videtur cōuenire intentioni Arist. Ideo dicendum scdo, & melius, q̄ Arist. non negat possibilitatem foemine in cōicatione despoticā, sed negat positionem illorū, qui dixerunt foeminam esse naturaliter extremū cōicationis despoticę, quā si foemina ad hoc sit facta a natura, vt sit seruus: ideo non negat Arist. accidere foemina cōicationem despoticā, sed dicit naturā, non

fecisse foeminam ad cōicationem despoticā. P̄t. n. istud accipi affirmatiuē, aut negatiuē: negatiuē est vera, s. non facit natura foeminam ad esse seruū; & affirmatiuē est falsa, s. natura fecit foeminam ad nō esse seruū, quia primo modo est sensus, non ordinauit foeminam ad seruandū, & tamen potest accidere sibi, q̄ seruiat, & idē est de viro, & non repugnat in hoc naturę. Secundo modo est falsa, quia si natura fecit foeminā ad non esse seruam, & est seruā, est cōtra naturam: & fallitur, vel errat ibi natura, aut præiudicatur ei, & idem de viro est. Intētio autem Arist. est negare positionem illorum, qui dixerunt, quod natura fecit foeminam ad esse seruam, & ideo q̄ omnis foemina est naturaliter seruā: huic contradicit ista negatiua: natura nō fecit foeminam ad esse seruam, & non repugnat ei ista, naturā fecit foeminam ad esse seruam, quia ista affirmatiua inter se non contradicunt, sed istud est verum, quod natura fecit foeminā ad generare, & fecit virum ad generare: & quia ista est affirmatiua, si poneretur similis affirmatiua respectu alterius comunicationis, faceret natura vnum ad duo, quod esset contra Arist. vt si diceretur, natura fecit foeminam ad esse seruam: & idem si diceretur, natura fecit foeminam ad esse dominam, quia vtrunque est cōicatione despoticā; & idē est de viro si diceretur, natura fecit virū ad esse seruū, vel ad esse dñm, quā tñ facti esset vnū ad duo, iō debet poni negatiuē oppositę, s. natura nō fecit foeminā ad esse seruā, natura nō fecit foeminā ad esse dñm, & idē de viro: non tñ ponitur affirmatiuē istę: natura fecit foeminā ad nō esse seruā, aut fecit eā ad nō esse dñm: & idem de viro: hoc ergo mō vir, & foemina possunt esse in qualibet cōicatione: natura tñ nō intēdit nisi vnā, s. naturalem, sed nō veruit alias: dedit tñ maiorē dispositionē viro ad despoticā, q̄ foeminę pro vtraque parte; nam serui debēt habere corpora robustiora dñis, foeminę autē habent corpora debiliora corporibus virorū, & ita nō sunt naturaliter ad seruitutē: dñi autē debēt p̄llere rōne super seruos, foeminę autē naturaliter deficiūt in rōne citra viros, iō non sunt ad hoc, q̄ sint dñi virorū: viri autē pro viroq; sunt satis dispositi, s. q̄a & corpora robustiora habēt, & pollent iudicio, ideo viris magis competit cōicatio despoticā, quā foeminis: neutris tamē est naturaliter data, & neutris est naturaliter est verita.

Nunc redeūdū est ad id, qd dicebatur supra q. 370. s. q̄ foemina fuit formata de latere, & nō de alia parte, vt putaretur non esse ad seruandū, neque ad dñandū, sed ad equalitatē consortij. Sed adhuc obijciēt, q̄ de pedibus debuit foemina formari, quia vir est caput mulieris i. ad Cor. 1. caput tñ distinguit contra pedes, cū ambo sint extrema: iō si vir est caput mulieris, erit mulier pes viri, vel de pedibus eius, & patet hoc ex mō loquendi sacrę scripturę: & ponunt ista duo simul, s. caput, & pedes; vel caput, & cauda; quia sunt extrema, sicut dñi Is. 9. cap. disperdit ab Israel caput & caudā i die vna: erit ergo foemina de pedibus. Aliqui dicūt, q̄ vir est caput mulieris post peccatum, eo q̄ tñ in penam subdita fuit mulier viro s. 3. c. l. sub viri præte eris, & iō si formatio posset fieri post peccatū, fieret de pedibus, & tñ foemina est añ peccatū, cū mulier nō potuerit peccare anteq̄ esset, & tñ facta est anteq̄ peccatū; & tñ vir nō erat caput mulieris, sed equalis, iō formata fuit de medio. Dicēdū q̄ hoc nō stat, quia illa auctoritas Apostoli intelligitur de foemina & viro quantum ad dñā naturalem excellētē, & nō quantum ad aliquid, qd sit penale in foemina. Primo, quia sit cōparatio de viro ad foeminā, sicut de Deo ad Christū hostem, & de Xpo hōie ad virū, & tñ inter hōs naturalis dñā est, aut p̄ aliquid intrinsecū, & nō ex sola lege: iō erit sic inter foeminā & virū. Secundo patet, quia alię duę rōnes Apostoli ibi

Quest. 378. Determinatio cur de costa, & non de alia parte corporis.

Quomodo vir est caput mulieris.

Solutio rationis oppositæ.

Quest. 379. Cōparatio rōnis Magistri Sacerdotij. 1. Ratio.

ad ostendēdum virum excellentiorem foemina, procedunt ex eo, quod est naturale, & non ex eo, quod est propter peccatū, cum vna sit, quod foemina formata fuerit de viro, & non vir de foemina: alia est, q̄ vir non fuit factus propter foeminā, sed foemina propter virum, & ambo sunt ex natura, & ante peccatū, & non posuit ibi Apostolus eam, quā est in penam, quam posset allegare, & faceret multum ad propositum suum, scilicet sub viri potestate eris, supra 3. capit. & non allegauit illam rationem, quia sumitur ex poena, & non ex natura; ideo prima ratio, scilicet, vir est caput mulieris, non intelligitur esse ex poena, sed ex natura. Tertio patet, quia iste modus probandi est Apostoli, quo modo loquitur de maiori parte viri ad foeminam; nam semper procedit ex eis, quę naturalia sunt, sicut i. ad Timoth. 2. vbi veratur mulieri dominari in virum, & docere; & subduntur duę causę; vna, quia Adam primo formatus est, deinde Eva: alia est, quia mulier seducta est, & non vir, id est mulier habuit parum de intellectu, & decepta est, credendo, quod non erat credibile; vir quasi plenioris iudicij non credit, quod non erat verisimile: habere autem plus de iudicio, & esse prius formatum ex natura sunt: & non ex peccato: ergo & ita cum Apostolus dixit, Vir est caput mulieris; non locutus est de eis, quę erant propter peccatum, sed de eis, quę pertinebant ad naturam, & sic naturaliter est vir caput mulieris: ideo manebit ratio, quod debuerit foemina formari de pedibus viri. Dicendum, quod inter virum & vxorem, aut virum & foeminam erat naturaliter quaedam equalitas, & etiam quaedam inæqualitas: erat enim equalitas secundum speciem, quia ambo sunt de vna natura specifica: & ideo non excedit vnus alium in natura perfectionis essentialis: est autem quaedam inæqualitas, in quantum sub illa vnitate naturę habet vir adhuc maiores perfectiones naturales, & vtrunque notat scriptura: equalitatem quidem in quantum dicit, faciamus ei adiutorium simile sibi: inæqualitatem autem in quantum vocat virum caput foemine, & foeminam gloriam viri, sicut virum imaginem Dei, i. Corinth. 1. & tamen ista inæqualitas perfectionis non excludit equalitatem naturę: ideo foemina conuenienter de latere formata est. Cum autem arguitur, quod de pedibus formanda esset. Dicendum, quod haberet aliquem colorē, si omnino esset inæqualitas inter virum & foeminam, & nulla poneret equalitas, & tamen potius est equalitas inter eos, quā inæqualitas, cum sint in eadem specie, & licet dicatur vir caput mulieris, est caput secundum quendam honorem, & dignitatem, qui cōparatur secum equalitatem naturę: & ita scriptura vocat quosdā homines caput, alios pedes, vel caudam: honorabiliores quidem caput vocat, inglorios autē caudam nominat; Is. 9. Disperdet Dominus ab Israel caput, & caudam in die vna: longæuus, & honorabilis ipse est caput, & propheta docēs mendacium, ipse est cauda.

Sed dicēdum, quod licet illa ratio Magistri sit conueniens, non est satis vrgens, quia etiam si foemina esset de pedibus formata, non esset ad seruandū, & licet de capite esset, non esset ad dominandū: nam aut illa foemina formaretur in eadem specie, in qua vir, aut non. Si in eadem specie, siue esset de pedibus, siue de capite, esset ad equalitatem, cum esset in eadem natura: si autem formaretur alterius speciei, etiam si de capite esset, non dominaretur, sed seruiret, sicut si de substantia capitis humani formaret Deus aliquod animal, quod non esset homo, adhuc illud esset ad seruandū, sicut cetera omnia animalia, quibus homo præst, & non ad dominandū, Alph. Tost. super Gen.

& hoc est, quia nobilitas rei non venit ex materia, sed ex forma, quæ præstat speciem. Secundo patet, quia Adam de terra formatus est: Eva autem de corpore Adæ, & quęcunque pars corporis Adæ erat multo nobilior quā terra, & tamen Eva non fuit nobilior quā Adam, ergo a fortiori distinctio quæ pertinet ad Adam non est ostendere, quod Eva deberet subijci, aut dominari, dum tamen esset in specie, in qua Adam. Tertio, quia etiam si Eva fuisset formata de terra, si esset in specie humana, esset ad confortium viri, & non ad seruandū sicut animalia, quia erat naturaliter equalis viro; sicut Adam factus est de terra, & tamen non fuit ad seruandū; & apparet quia nobilitas rei nō est ex materia, sed ex forma, quia forma est, ex qua est species, ideo quod aliquid sit de materia nobiliori, vel minus nobili, non arguit esse rem meliorem, dum tamen forma non supponatur esse excellentior, & ita formari de hac, vel de illa parte corporis non arguit, rem esse ad seruandū, vel imperandū. Quarto, quia poterit mutari ordo istarum partium, & quod esset res ad contrarios actus, scilicet, quod formaretur de capite, & esset ad seruandū, & formari de pedibus, & esse ad dominandū: nam si formaretur de pedibus, & esset excellentior intellectu, quā vir, esset ad dominandū, aut saltem ad regendum virum. Si verō esset de capite, & esset valde deficiens in intellectu, esset ad seruandū, vel saltem talis, vt oporteret eam subijci viro, & gubernari per eum, & ita distinctio ista partium nihil conferebat, non ergo videretur dominatura, si de capite esset, neque seruitura, si de pedibus, sed sumpta fuit de latere, quia illa vna fuit pars conuenientior ad formandū.

Aliqui etiam dicunt q̄ fuit de latere formata, quia latus pertinet ad medietatem corporis: medietas autem pertinet ad equalitatem, vt signetur, quod foemina accipienda erat ad equalitatem. Sed obijcietur, quod non flet, quia non accepta fuit pars illa de medietate: nam medium in homine non est in latere, sed in foemore, quia vt Arist. dicit lib. 2. de Animalibus, homines ante complementum habent superiora maiora, quā inferiora, post complementum vero e contrario; inferiora vocantur a loco emissionis superiorum, ergo completo homine infra locum illum est medietas, & non in latere: & ita nō est sumpta mulier de medio. Dicit poterat, quod medium non accipitur per æquidistantiam, sed per interpositionem: & ideo cum latus sit inter extrema, est medium, & ideo inde formata est mulier. Sed obijcietur, quod non sequatur, quia tunc poterat formari de quacunque parte corporis intermedia: & ita de vmbilico poterat formari, vel de lumbis, & non fuit formata. Dicendum, quod causa propria, quare formata fuit de latere potius, quā de alia parte corporis fuit, quia voluit formari de costa, & costę sunt in lateribus: ideo debuit formari de lateribus: quare autem voluit formari de costa fuit, quia Deus voluit, quod pars illa, de qua formaretur Eva, haberet carnem, & ossa: etiam voluit, quod sumeretur de viro illa pars sine inconuenienti aliquo: ad hæc autem duo nihil fuit, quod magis faceret, quā sumeretur de costa. Primum patet, quia Deus voluit ostendere, quod mulier erat de substantia viri, & de veritate naturę eius, & non de aliquo superfluo viri, sed substantia corporalis viri constat ex carnibus, & ex ossibus: ideo debuit pars illa, de qua sumeretur mulier habere carnes, & ossa: & hoc patet, quia quando locutus est Adam de substantia mulieris dans causam, quare eā acceptaret, scilicet, Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne meā, si non pertineret ad intentum sumi ossa

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

Quest. 380. Alia reddi tur causa, cur Eva ex latere Adam nō ex pedibus efformata sit. Capit. 1. verius finem.

Determinatio, cur formata ex costa sit Eva.

T 3 aliqua

aliqua de Adam, non expressisset ille de ossibus, sed solum de carnibus. Secundum erat, quia supposito, quod deberet sumi carnes, & ossa, non erat aliqua pars corporis Adæ, de qua convenientius acciperetur: nam oportebat quod illud, quod materialiter sumptum fuit, ut de illo fieret corpus Eua; debuit præexistere in Adam, & pertinere ad perfectionem speciei, scilicet ad formandam mulierem, & non ad integritatem individui Adæ: & debuit esse talis pars, ut existens in Adam non faceret deformitatem, & ablata non faceret defectum. Hoc non potuit esse in capite, neque in pedibus, neque in aliqua extremitate, quia extrema sunt graciliora, & quicquid ibi addatur tollit pulchritudinem, & facit monstruositatem, & si non tollatur de superfluo ibi, quicquid tollatur faciet defectum; maxime cum de capite, aut de pedibus, vel manibus aliqua partes cum ossibus tollerentur; de partibus autem densioribus potuit hoc tolli sine incommodo, sicut est torax, sive clibanus: quia ibi ablato paucum non apparet defectus. & addito non apparet monstruositas: & hoc maxime erat in costis, quia poterat Deus ponere vnam costam ultra numerum convenientem hominibus, quæ esset in vno latere in loco, ubi non solet esse costa, sed caro: & quamdiu Adam illam haberet, non apparet aliqua deformitas, quia illa non superemineret: & cum auferretur non faceret defectum, quia repletur locus carne, sicut factum est, & non esset alia costa necessaria in locum eius: de quocunque autem alio loco auferrentur aliqua ossa, & maxime si de extremitatibus essent ossa necessaria propter motum, & deberent restitui, vel si essent ossa ibi duplicata supereminerent, & facerent deformitatem: ideo non fuit locus, de quo convenientius tollerentur carnes & ossa, quam de latere auferendo ibi costam. Et per hoc patet responsio ad id quod dicebatur, scilicet quare non fuit ablata pars aliqua de vmbilico, scilicet, quia non erat ibi carnes & ossa, sed solum carnes, & ita de quacunque parte petatur causa, apparet ibi statim, quod non tam convenienter acciperetur inde aliquid ad formandum Eua, sicut de latere,

Q. 381. Quomodo Eua mulier magna potuit formari de colla parua.

Quæretur, quomodo potuit formari mulier de colla illa, quia costa est parua quantitas, & mulier est magna? Aliqui dicunt, quod non fuit necessaria maior quantitas ad formandum mulierem, quia ex minore quantitate formatur foetus in vtero, & minor est quam costa, quia parum maior est quam musca magna in principio sui, & ita poterat formari Eua ex illa colla. Dicendum, quod hoc non stat, quia isti præsupponunt quod Eua quando formata fuit, non fuerit maior quam sufficiebat illa quantitas costæ cum carne sibi adherenti, & hoc est falsum. Primo, quia statim ut formata est, duxit eam Deus ad Adam: & dixit Adam, hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. & acceptavit eam reiectis omnibus animalibus: & tamen si tam parua esset, non conueniret ad consortium Adæ, neque acceptaret eam: ideo non fuit tam parua. Secundo, quia ut asserit communiter, in die qua formata est Eua, tentata est, & peccauit, atque eiecta est de Paradiso: & tamen quando illa peccauit maior erat: ideo non est hoc concedendum: primo quia vtebatur ratione, nam diabolus tentauit eam, & illa locuta est, & tamen in tam paruo corpore non poterat esse vsus rationis propter defectum organorum sensitiuorum, quorum actus præcedit actum intellectus. Secundo, quia mulier locuta est, & tamen in tam paruo corpore non potest fieri formatio vocis articulata, cum videamus quod paruuli non possint omnia verba formare, sed quædam eliduntur eis, quæ non proferunt.

Tertio, quia quando Eua tentata fuit, iam acceperat mandatum Dei, sive a Deo immediate, sive per virum, & tamen tam paruo individuo non daretur mandatum, quia neque capax eius esset ad illud intelligendum, neque ad exequendum. Quarto, quia Eua peccauit comedendo, & tamen tam in paruo corpore non poterat esse comestio propter tencritudinem organorum, cum & paruuli exeuntes de vtero, non possint comedere, sed solum bibere lac. 1. Corinth. 2. Ideo erat maior. Quinto, quia mulier suadente diabolo, videns arborem pulchram, concupiuit fructum, & accepit de arbore, supra 3. cap. Et tamen si esset ita parua non posset accipere de arbore: ergo non erat parua. Sexto, quia statim, ut peccauit Eua, Deus prænuñciauit ei pœnas, tanquam mulieri integræ dicens: In dolore paries filios tuos: ergo non erat ita parua. Septimo, quia supra 2. cap. dicitur, quod Adam, & Eua erant nudi, & non erubescerant, quod ponitur quasi pro admiratione: & tamen si ita parua erat Eua, non haberet de quo erubesceret. Octauo, quia ipsa die, qua peccauit Eua, eiecta est de Paradiso, & dedit Deus ei, & Adæ tunicas pelliceas: & tamen si ita parua esset, non haberet quid egeret tunica. Nono, quia statim ut peccauerunt, agnoscentes se nudos erubuerunt, atque fecerunt sibi perizonias, id est, succinctoria, supra 3. cap. Et illa erant non ad tegendum totum corpus, sed partes inferiores sub vmbilico: & ista fecerunt de folijs ficus confutis; & tamen si ita parua esset Eua, non posset sibi fieri perizonia, quia intra medium solum ficus caperentur multæ tales mulieres: scriptura tamen vult, quod in succinctorio Eua essent multa folia ficus: ergo magna erat ipsa Eua. Cum autem confirmatur, quod in vtero adhuc minores sunt fetus, dicendum est, quod verum est: & tamen non est simile de Eua; quia erat extra vterum, & fetus, quando ita parui sunt, non possunt viuere propter paruitatem extra vterum: quia a leui agente alterati corrumpentur: & ideo manent ibi, quousque compleantur secundum quantitatem: & ita omnes quando exeunt, sunt grandisculi: ut iam possint sustinere aliquantulum alterationes, quæ sunt extra vterum: Eua autem foris erat: ideo tam parua non poterat viuere. Secundo, quia fetus in vtero neque manducant, neque bibunt, quod neque facere possent: quia ad hoc est necessarius motus organorum; sed nutriuntur sine aliquo motu partium corporis. Non erat sic de Eua; quia ipsa nutrienda erat per cibum, & durum quidem, scilicet cibum de fructibus crudis arborum; ideo non posset, si tam parua esset. Multa alia sunt, quæ competunt fetusibus in vtero, & non possunt conuenire foris: ideo non erat idem iudicium de Eua, & de fetusibus in vtero, quantum ad paruum quantitatem.

Dicendum igitur, quod Eua, quando fuit formata a Deo, fuit tanta in magnitudine corporis, quanta postea fuit per totam vitam; & nihil augmenti sibi aduenit; & patet primo, quia Dei perfecta sunt opera. Deuter. 32. cap. Sed Eua fuit formata opere diuino; ideo in ipsa formatione assecuta fuit tota perfectionem suam, tam secundum corpus, quam animam. De anima manifestum est, quod statim fuit ratio vtens, & perfectè loqui sciens: ut supra declaratum est, & colligitur 2. & 3. cap. De corpore ergo ita est, ut haberet totam suam magnitudinē, quam aliqui habitura erat Eua. Secundo, quia de Adam omnes tenent, quod fuit formatus in ætate virili, id est habet corpus ita magnum, perfectum, & robustum, sicut habet homo in virili ætate; ita quod postea nihil creuerit. Sic tenet August. super Genes. ad litteram: & Magister lib. 2. Sentent. dist. 17. quod

Quest. 382. In tanta magnitudine creata fuit Eua, quanta semper futura erat.

quod etiam concordat litera. sup. 2. & 3. c. ergo & de Eua ita esset, quod formaretur integra secundum corpus, scilicet in ætate perfecta, quia eadem ratio erat de vtroque, cum ambo formati essent a Deo: & ideo ambobus competebar perfectio. Tertio, quia Deus formauit mulierem in adiutorium viri: nam dicitur: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium: & tamen si tam parua formata fuisset Eua, non tolleratur ad esse solitarium: quia Eua tam parua nulli confortium faciebat. Quarto, quia foemina data est viro in adiutorium ad generandum, quod vir solus facere non poterat: & tamen si Eua tam parua formata fuisset, maneret Adam plusquam per quindecim annos non habens, cui copularetur, quousque illa efficeretur apta secundum corpus, & istud totum tempus perderet Adam, quia in illo non multiplicaret, quod Deus hominibus dixerat, supra primo cap. Dicendum, ergo quod Eua talis, ac tanta erat: ut in ipsa die concipere posset. Cum autem obijciatur de parua quantitate, dicendum quod nihil obstat: quia ex tanta, vel minori posset Deus formare corpus Eua, quia ibi fiebat additio aliqua ad materiam illam, vel multiplicatio eius, ut statim declarabitur.

Q. 383. Quo ex parua colla tam magna mulier fieri potuit.

Nunc est dubium quomodo potuerit fieri mulier tam magnæ quantitatis ex tam parua colla. Aliqui dicunt, quod per rarefactionem materia illius: nam & in natura ita fit, ut aliquod rarefiat, & condensetur: & paruum rarefactum efficiatur magnum, & magnum condensatum efficiatur paruum, sicut ex vno pugillo aquæ fiunt decem pugilli aeris, & consonat hoc intentioni August. lib. 10. super Gen. ad litteram: Quid absurdius quam vllum esse corpus, quod manente naturæ suæ quantitate, id est sine additione vndique crescat, nisi rarefiat? Sed dicendum, quod ista positio non stat: quia quando aliquid rarefit, efficitur minoris soliditatis, & transit ad alteram naturam, ut si rarefiat pugillus vnus aquæ vsque ad magnitudinem decem pugillorum, non manet iam in natura aquæ, sed transit ad naturam æream, & ita dicitur, quod ex vno pugillo aquæ efficiuntur decem pugilli aeris, sed ad hoc quod de tam parua quantitate, sicut erat colla, feret aliquid tam magnum, ut mulier perfecta secundum totam sui corporis magnitudinem, oportebat ut rarefieret vnus in centum, vel plus: & ita substantia mulieris veniret non solum ad raritatem æream, sed etiã ad igneam, & adhuc plus, quod non est audiendum: nam sub tali raritate non potest manere corpus humanum, immo nullum corpus mixtum. Alij dicunt, quod factum fuit per additionem extraneæ quantitatis appositæ illi collæ, quæ sufficeret, ut inde formetur corpus tantæ magnitudinis, sicut erat corpus Eua. Sed istam positionem non admittit Magister libro secundo Sentent. distinctio. 18. dicens: quod hæc positio non placet multis, quia ita est quod ei, & etiam Hugoni de sancto Victore non placet. Adiungit etiam Magister causam, quia si adiungeretur extraneæ materia, illa esset maior quam colla Adæ: ideo potius de materia illa diceretur formata mulier, quam de colla Adæ, quia inde accepisset plures partes, sed dicitur, quod de colla formata est: ideo dicit ille, & Hugo de sancto Victore, quod non fuit addita aliqua extraneæ materia, vel quantitas. Dicunt ergo isti, quod non fuit factum per additionem extraneæ quantitatis, neque per creationem alicuius quantitatis, vel materiae de nouo, sed per multiplicationem materiae in seipsa, & hanc multiplicationem dicunt factam operatione diuina eo modo, quo de quocunque panibus saturata sunt hominum quinque millia. Sed dicendum, quod ista positio est dubia.

Quod etiam concordat litera. sup. 2. & 3. c. ergo & de Eua ita esset, quod formaretur integra secundum corpus, scilicet in ætate perfecta, quia eadem ratio erat de vtroque, cum ambo formati essent a Deo: & ideo ambobus competebar perfectio. Tertio, quia Deus formauit mulierem in adiutorium viri: nam dicitur: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium: & tamen si tam parua formata fuisset Eua, non tolleratur ad esse solitarium: quia Eua tam parua nulli confortium faciebat. Quarto, quia foemina data est viro in adiutorium ad generandum, quod vir solus facere non poterat: & tamen si Eua tam parua formata fuisset, maneret Adam plusquam per quindecim annos non habens, cui copularetur, quousque illa efficeretur apta secundum corpus, & istud totum tempus perderet Adam, quia in illo non multiplicaret, quod Deus hominibus dixerat, supra primo cap. Dicendum, ergo quod Eua talis, ac tanta erat: ut in ipsa die concipere posset. Cum autem obijciatur de parua quantitate, dicendum quod nihil obstat: quia ex tanta, vel minori posset Deus formare corpus Eua, quia ibi fiebat additio aliqua ad materiam illam, vel multiplicatio eius, ut statim declarabitur.

Nunc est dubium quomodo potuerit fieri mulier tam magnæ quantitatis ex tam parua colla. Aliqui dicunt, quod per rarefactionem materia illius: nam & in natura ita fit, ut aliquod rarefiat, & condensetur: & paruum rarefactum efficiatur magnum, & magnum condensatum efficiatur paruum, sicut ex vno pugillo aquæ fiunt decem pugilli aeris, & consonat hoc intentioni August. lib. 10. super Gen. ad litteram: Quid absurdius quam vllum esse corpus, quod manente naturæ suæ quantitate, id est sine additione vndique crescat, nisi rarefiat? Sed dicendum, quod ista positio non stat: quia quando aliquid rarefit, efficitur minoris soliditatis, & transit ad alteram naturam, ut si rarefiat pugillus vnus aquæ vsque ad magnitudinem decem pugillorum, non manet iam in natura aquæ, sed transit ad naturam æream, & ita dicitur, quod ex vno pugillo aquæ efficiuntur decem pugilli aeris, sed ad hoc quod de tam parua quantitate, sicut erat colla, feret aliquid tam magnum, ut mulier perfecta secundum totam sui corporis magnitudinem, oportebat ut rarefieret vnus in centum, vel plus: & ita substantia mulieris veniret non solum ad raritatem æream, sed etiã ad igneam, & adhuc plus, quod non est audiendum: nam sub tali raritate non potest manere corpus humanum, immo nullum corpus mixtum. Alij dicunt, quod factum fuit per additionem extraneæ quantitatis appositæ illi collæ, quæ sufficeret, ut inde formetur corpus tantæ magnitudinis, sicut erat corpus Eua. Sed istam positionem non admittit Magister libro secundo Sentent. distinctio. 18. dicens: quod hæc positio non placet multis, quia ita est quod ei, & etiam Hugoni de sancto Victore non placet. Adiungit etiam Magister causam, quia si adiungeretur extraneæ materia, illa esset maior quam colla Adæ: ideo potius de materia illa diceretur formata mulier, quam de colla Adæ, quia inde accepisset plures partes, sed dicitur, quod de colla formata est: ideo dicit ille, & Hugo de sancto Victore, quod non fuit addita aliqua extraneæ materia, vel quantitas. Dicunt ergo isti, quod non fuit factum per additionem extraneæ quantitatis, neque per creationem alicuius quantitatis, vel materiae de nouo, sed per multiplicationem materiae in seipsa, & hanc multiplicationem dicunt factam operatione diuina eo modo, quo de quocunque panibus saturata sunt hominum quinque millia. Sed dicendum, quod ista positio est dubia.

Quod etiam concordat litera. sup. 2. & 3. c. ergo & de Eua ita esset, quod formaretur integra secundum corpus, scilicet in ætate perfecta, quia eadem ratio erat de vtroque, cum ambo formati essent a Deo: & ideo ambobus competebar perfectio. Tertio, quia Deus formauit mulierem in adiutorium viri: nam dicitur: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium: & tamen si tam parua formata fuisset Eua, non tolleratur ad esse solitarium: quia Eua tam parua nulli confortium faciebat. Quarto, quia foemina data est viro in adiutorium ad generandum, quod vir solus facere non poterat: & tamen si Eua tam parua formata fuisset, maneret Adam plusquam per quindecim annos non habens, cui copularetur, quousque illa efficeretur apta secundum corpus, & istud totum tempus perderet Adam, quia in illo non multiplicaret, quod Deus hominibus dixerat, supra primo cap. Dicendum, ergo quod Eua talis, ac tanta erat: ut in ipsa die concipere posset. Cum autem obijciatur de parua quantitate, dicendum quod nihil obstat: quia ex tanta, vel minori posset Deus formare corpus Eua, quia ibi fiebat additio aliqua ad materiam illam, vel multiplicatio eius, ut statim declarabitur.

Quest. 284. Ex colla, aliq; materia addita Eua producta fuit.

De par. Animalium, cap. 13. lib. 1. de celo. tex. 32. lib. 1. Polit. c. 2.

Quest. 385. Quomodo materia præexistens accipitur in corpus Eua.

Sed tunc est dubium de illa materia præexistente quæ accipitur in corpus Eua. Dicitur potest, quod

dupliciter fieri poterat: vnus modus est, vt illa materia transferretur in costam per conuersionem: & tunc de costa sic augmentata, vel maiore existente formaretur corpus Eua. Alius modus est, q̄ illa materia non conuerteretur in costam, sed simul de ambabus materijs fieret corpus Eua. Est dicendum, q̄ vterq; modus habet satis verisimilitudinem. Secundus videbitur alicui verisimilior, eo quod excusatur pluralitas; nam per primum modum ponuntur duę conuersiones, scilicet vna conuersio materiae praexistens in costam Eua: alia autem conuersio ipsius sic magnificata in corpus Eua. Ponendo secundum modum est vna conuersio, scilicet amborum simul in corpus Eua, & tamen pluralitas non est concedenda sine necessitate: ideo potius accipies secundum modum, qui non ponit pluralitatem conuersionum. Sed primus modus magis videtur consonare modo loquendi scripturae, & ad evitanda inconuenientia: nam dicit scriptura, factam Eua de costa Adae: si autem ambae materiae simul transferantur in corpus Eua, & non haberet vna ordinem ad aliam, aequaliter posset dici, formata Eua de materia illa extrinseca, sicut de costa Adae: immo potius de materia extrinseca, quia illa erat maior. Concedimus tamen formatam de costa, & non dicimus formatam de aliquo alio. Ideo videtur, quod materia alia habuit ordinem ad costam, scilicet, quod illa conuersa fuit in costam, per quod costa maior effecta est ad tantam quantitatem, vt sufficeret ad formandum inde corpus mulieris, & manebat adhuc costa illa, & tunc ex ipsa formarum fuit totum corpus mulieris. Ideo absolute dici poterat, formatam Eua de costa Adae per modum istum primum, quod non poterat ita bene dici per modum secundum; ideo iste est verisimilior, & magis conuenit assertionibus doctorum. Et sic apparet ex praedictis formatum fuisse corpus Eua ex costa Adae, cum additione nouae quantitatis praexistens: Et consonat hoc intentioni Augu. scilicet, q̄ fuerit de formatione corporis Eua, sicut de multiplicatione panum, & tamen illud fuit per additionem quantitatis extrinsecae, & ita non tenemus in hoc opinionem Magistri, & Hugonis.

Quaest. 386
Sapientis est aduerte
re no quid
aliqui dicunt,
sed qua ratione
ostendunt.

Ad obiecta facile est dici: cum enim dicit magister, q̄ ista positio quibusdam non placet, non est ad hoc aduertendum, quia est quibusdam non placet, sed, & Hugoni, multis tamen alijs placet, quibus magis standum est. Etiam quia sapientibus non est aduertendum, quod aliquid dicat, sed qua ratione id ostendat, & rationi, atque demonstrationi, vel probabilitati potius, quam viro standum est, sicut & in moralibus teste Arist. non permissimus dominari virum, sed rationem, & legem; maximè, quia in hac opinione Magister, & sequaces videntur propriam vocem ignorasse, sicut Arist. dicit de Anaxagora. li. i. de generatione cap. i. q̄ quia dixerunt multiplicationem, cum deberent dicere additionem, quia non solum non potest aliter esse, immo neque potest aliter intelligi, vt supra ostendimus. Cum autem probant, quia tunc dicitur formatum corpus Eua ponus de materia illa extranea, q̄ de costa Adae, quia erat illa maior, dicendum, q̄ non stat primo, quia illa materia, i. costa Adae veniebat principaliter ad formationem mulieris, cu de illa per se intendere deus formare Eua; de materia autem extrinseca non intendebat s̄m accessionem, ideo licet ambo essent ad formationem mulieris, costa diceret esse, de qua formata fuit mulier, & non materia extrinseca: sic erat de Adae, & Eua, quia ambo erant ad generandum, & vnus eorū, per se non sufficiebat, quia tñ Adam fuit primus attribuitur ei generare, femina autē vocatur adiutorium ad gene-

randū, sup. 2. Ita materia illa erat, ex qua intendebatur formatio Eua: extrinsecum autē erat per accessionē de costa, ergo de illa dicitur formata, & extrinseca materia erit, vt adiutorij ad formationē. Sed o, quia simili est de formatione fetus in vtero, nam gignit ex sanguine muliebri tanq̄ ex materia, & tñ est parua quantitas vix ad quantitatem vnus magnae muscae, iuxta Arist. lib. de animalibus, & quando exit de vtero est coparatim valde magnae quantitatis, & tamen quando exit non dicitur formatus de alimento, per quod accepit magnitudinem, sed de substantia matris, i. de menstruo. Tertio, & principaliter, quia non fuit formatum immediatē corpus Eua, nisi ex costa Adae: ex materia autem extrinseca fuit formatum mediata, s̄ quod

Libr. 9. de
Histo. animalium. c. 7.

Deus abstulit costam de Adam, quae parua erat, & in illam conuertit multam materiam, ita vt costa efficeretur tanta magnitudinis, sicut corpus Eua, & tunc de illa costa formatum fuit totum corpus, & quia materia extrinseca non transiit statim in corpus Eua, sed in costam, & costa transiit in corpus Eua, dicitur, formatum corpus Eua de costa, & non de alia materia, quia non erat tunc alia materia, quando formabatur corpus Eua, nisi costa, & totum aliud in costam erat conuersum, & ista erat ratio praecipua. Et ista est intentio doctorum, & sic applicatur exemplum de embrione, vel fetu; nam dicimus formari embriorem de menstruo, & tamen minorem quantitatem accipit de menstruo, & tamen quia menstruum tranfit statim in embriōem, & ibi est generatio, reliquum autem, quod aduenit ad faciendum maiorem quantitatem de cibo non generatur ex eo embriō, sed aduenit embriōni formato, ideo embriō de menstruo est, licet inde habeat minus de quantitate, & ponunt doctores istud exemplum, quod conuenit aequaliter formationi Eua, sed per ordinem contrarium: conuenit autem in quantum vtrobiq; ab eo, quod est minus s̄m quantitate, fit denominatio, s̄m embriōne a menstruo, & in Eua a costa Adae: sed fit ordine contrario, s̄m embriōne multum de materia aduenit post formationem embriōnis: in Eua autem multum de materia aduenit ante formationē, & verum fuit in costam, nam non est intelligendum, q̄ fuerit Eua formata de sola costa, & post formationem eius conuerteretur illa multa materia in ipsam, quia tñ aduenit hoc per augmentationem, quod non est conueniens, quia tunc conuerteret per intus suctionem, sed fuit materia illa conuersa in costam, & costa tunc magna effecta in mulierem. Aliud exemplum est omnino simile de frugibus, nam gignitur spica ex grano precedente, tanquam ex semine, sed tota substantia spicae non est de grano precedente: immo minor pars eius, sed dicitur spica genita ex grano, quia humor tractus de terra a virtute grani conuertitur in spicam, & auget illam. Aliud autem exemplum est adhuc magis conueniens, scilicet, Vinum in sacramento vertitur in sanguinem, & ei tanquam speciei sacramentali competit per se verti: aqua autem, quae est cum vino, vertitur in sanguinem, & non competit ei per se verti, quia non est materia sacramentalis, sed vno hoc competit, in quantum ista aqua mixta vino vertitur in vinum, est totum illud mixtum vinum, & ita toti ei competit per se verti. Si autem non conuerteretur aqua in vinum, neque conuerteretur aqua in sanguinem, sed maneret in natura aqua circumfusa accidētibus vini, & idem est de quacunque alia re mixta vino, sicut est mel, vel lac, aut quicumq; liquor, & generaliter quicumq; illud sit, quia si conuertitur in vinum, conuertetur quoque in sanguinem Christi, sicut & aqua, quia iam illud totum vinum est, & non potius competit aqua esse materiam huiusmodi sacramenti, quam alijs

Opinio cō
munis do
ctorum de
magnitudi
ne Eua ex
costa Adae
tñ parua.

rebus, sed solum in quantum in vinum transeunt. Ita omnino est de costa Adae, & materia extrinseca: nam costa Adae est p se materia corporis Eua, materia extrinseca fuit materia illius, in quantum tranfit in costam, & postea costa per se tranfit in corpus Eua, & illa materia extrinseca non tranfuit in corpus Eua, nisi in quantum iam transferat in costam, Praecedentia sunt vera, tenendo quod fuit formatio corporis Eua per duas formationes, quod primo fuerit materia extrinseca conuersa in costam Adae, & deinde ipsa costa magna effecta tranferat in corpus Eua. Si autem teneri quis velit, quod vnica conuersione tranferat, tam costa, quam materia extrinseca in corpus Eua, dicitur adhuc, quod de costa formatum est, quia costa erat materia principalis, & alia per accessionē, & ad hoc habet aliquam similitudinem, quod dicitur de grano, & segetibus, quia spica gignitur simul, tam ex grano, quam ex humore terrae tracto ad granum: dicitur tamen gigni de grano, quia est materia principalis, cum humor terrae habeat habitudinem ad granum, & ibi alteretur, & accipiat virtutem, vt conuertatur: sic costa Adae materia principalis erat, ideo de illa dicitur formatum corpus Eua.

Quaest. 387
An costa
multiplicata
fuerit.

Ad aliam rationem, cum dicebatur in confirmationem, quod Deus formauit mulierem de sola costa, sine additione alicuius alterius quantitatis, solum multiplicando illam in se, sicut potuit omnia de nihilo creare, dicendum, quod non est simile, quia q̄ Deus crearet res de nouo est potestatis infinitae, & licet sit magnae potestatis, non includit in se contradictionem, ideo Deus illud potest: quod autem multiplicet materiam in se ipsa, includit contradictionē, quia neque est intelligibile: ideo minus est dare esse materiae de nouo, quam multiplicare eam in se ipsa, cum per istam multiplicationem, vt ostensum fuit, non possit intelligi, nisi rarefactio materiae alterius, siue de nouo creata, sive praexistens. Ad aliud, quod dicit Magister confirmando, quod ita multiplicata fuit materia costa Adae in se ipsa, sicut panes benedicti a Domino fuerunt multiplicati, dicendum, quod illi panes creuerunt valde, vt saturarent multa millia hominum, & superessent duodecim cophini fragmentorum, & istud non fuit per multiplicationem eorū in seipsis, sed per additionem extraneae materiae, quae vertebatur in panem: & tamen decipiunt, qui asserunt multiplicationem illam principium apparentiae esse, quia illi, qui manducabant panem illum, & videbant frangi, nullam materiam, vel corpus videbant apponi, & tamen panis crescebat: ideo putabant non superesse alium modum, nisi quod multiplicaretur in se ipso, sed falsum est, quia neque est intelligibile, sed in veritate fiebat ibi continua appositio materiae inuisibiliter, quae conuertebatur in panem. Non erat autem materia inuisibilis, cum esset corporea; erat tamen inuisibiliter appositae, quod fiebat, vt homo non videret secretum Dei, & cum apponeretur conuertebatur statim, & hoc erat miraculose. Et hoc nemo admiretur, cum & aliquid in natura fiat, quod nunquam videmus quomodo, aut quando fiat, sed postea illud videmus factum; sicut ante crescit herba, vel spica segetis, nam etiam si homo indefinenter maneret apud spicas, non videbit quomodo crescit, & tamen augeti motus est, & in successione consistit, sed videbit postquam creuerit; vt si quis viderit nunc segetes, & post decem dies redeat, cognosceret quod creuerint, si autem per illos decem dies manserit praesens segeti, nunquam videbit, quomodo crescit, quod & Christus teugit Mar. 4. cap. Sic est regnum caelorum, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte,

& dic, & semen germinet, & crescat cum nescit ille, id est cum non videt, scilicet, quia etiam si surgat de nocte, & die, veniatque saepe ad videndum segetem, non videbit eam crescere. Ita igitur cum multiplicaret Deus panes faciendo maiores addita quantitate, non videbant homines quomodo adderetur materia, & crescerent panes, sed videbatur postquam factum erat, scilicet, quod creuissent; ideo non fuit ibi multiplicatio panū in se ipsis, sed additio facta eis. Et istud consonat intentioni Augu. super Ioannem. dicens: Ille in manibus suis multiplicauit quinque panes, qui de paucis granis creat segetes, & ita vult Augu. fuisse talem multiplicationem panum, qualis est in segetibus, sed segetes ex paruis granis fiunt, non per hoc, quod grana in seipsis crescant, sed addito eis extrinseco, scilicet humore nutrimentali tracto de terra ad grana, quod intra ipsa grana per virtutem actiuam feminalem decoquitur, & alteratur, & ita tranfit in substantiam segetum. Et ita dicendum relinquatur, quod ex costa Adae formata fuit Eua per additionem materiae extrinsecae, quo in costam tranfuit, & consequenter in corpus Eua.

Tract. 24.

Quaeretur, an debuit formari foemina ex viro, vel vir ex foemina. Dicendum, quod quantum ad hoc de quo supra perebatur, non differt, quis ex quo formaretur: nam dictum fuit, quod in specie humana fuit aliquid speciale, scilicet, q̄ omnia indiuidua procederent ab vno principio, quod non fuit in alijs animalibus; ideo non debuerunt similis produci foemina & vir, quia tunc vnus non esset ex alio: & ita non esset vnicum principium; ad hoc autem, q̄ esset vnicū principium, debuit produci vnicū indiuiduum, & ex illo produceretur aliud: siue ergo formaretur prius vir, & ex eo femina, sicut factū est; siue prius foemina, & ex ea vir, esset vnicum principium: ideo quantum ad esse vnicum principium in natura humana, qd̄ non erat in alijs animalibus, vterque modus sufficiebat. Sed dicendum, q̄ debuit foemina formari ex viro, & non econtrario: primo quia si vir formaretur ex foemina, debebat esse foemina primo formata: & istud hoc erat inconueniens, quia tñ deus inchoaret opera sua ab imperfecto: cum foemina sit minus perfecta, q̄ vir. Secundo, quia ille, qui formatus est primo, formatus est propter se: qui autem posterius formatus est, in adiutorij prioris; nam formato vno indiuiduo dixit deus, Non est bonum hominem esse solū, faciamus ei adiutorium simile sibi; adiutorium autem minus est eo, cuius est adiutorium; vir autem naturaliter est dignior foemina; ideo non debuit vir formari posterius. Tertio, quia qui formatus est prius, est ad imaginē formatoris, id est Dei; qui autem posterius, est imago eius, de quo formatur; sic Apollolus ostendit i. Corin. i. i. vbi dicit, virum esse imaginem Dei, femina autem gloriam esse, & imaginem viri, & dat statim ibi causam, s̄ quia vir non est formatus ex muliere, sed mulier de viro: & ita si formaret vir de muliere, esset mulier ad imaginem Dei, & vir ad imaginem mulieris, sed excellentius est esse ad imaginem Dei, q̄ alterius: ergo vir, cui competit maior dignitas s̄m naturam, debuit esse prior. Quarto, quia qui posterius formatus est, pp̄ illum est, qui prius erat: vir tamen non est propter femina, sed foemina propter virum: cum agēs sit nobilius patiens, lib. 3. de anima, & vir sit actiuus, femina vt passiuus, & id, quod est minus nobile, est pp̄ nobilius: ergo debuit formari prius vir, vt ex ordine formationis appareret quis erat propter alterū: nā Apollolus ita dicit, q̄ vir non est propter mulierē, sed mulier propter virum i. Corin. i. i. cap. Quinto, quia ratio principij pertinet ad dignitatem, dignitas autē debet dari viro, qui excellentior est naturaliter: ideo ex ipso debet

Quaest. 388
An foemina
debet
formari ex
viro, an
vir ex foemina.

debet esse foemina, & non e contrario: patet hoc, quia Apostolus, 1. Corin. 1. ubi ponit rationes ostendentes esse virum digniorem foemina, dicit qd vir no est formatus ex foemina, sed foemina ex viro: & ita ad dignitatem hoc pertinet. Sexto, quia esse vnum prius alio tempore, facit quandam excellentiam praesidendi: na Apostolus 1. ad Timoth. 2. cap. ubi dicit, qd foemina no debet dominari viro, neq; docere, dar causam. f. Ad prius formatus est, deinde Eva: & ita ex eo, quod fuit Adam, id est vir prius formatus, signat qd vir debet pgsidere, & docere, & no foemina. Si ergo foemina primo formata fuisset, competeret ei auctoritas docendi, & dignitas praesidendi, sed haec debet ad virum pertinere propter dignitatem naturae, autem debuit vir prior esse, & sic ex viro debuit foemina formari.

Quaest. 389. An debuit rari formari multae foeminae, vel vna.

Quaeretur, dato qd foemina deberet formari ex viro, & non vir ex foemina, an debuit vnica foemina formari ex viro, vel multae simul. Dicendum, qd debuit formari vnica foemina tm; primo quia Deus non facit per miraculum nisi ea, quae non possunt fieri per naturam, sicut creationem rerum, & inchoationem earum fecit diuinitus, quod natura no poterat, sed productio omnium foeminarum est possibilis p naturam, nisi productio prima foeminae: quia ceterae per propagationem ex primis indiuidis duobus nascerentur: sola prima foemina erat, quae non poterat isto modo incipere esse: ergo sola prima debuit diuinitus produci de viro. Secundo, quia sufficiebat ad intentionem Dei vnica foemina, nam ideo Deus fecit foeminam, vt vir non esset solus, sed haberet adiutorium ad generandum, ideo no formaret Deus plures foeminas ex viro. Tertio, quia si formaret plures esset vna earum loca Adae, ceterae essent superuacuae, quia non esset, qui eis copularetur, vel daret Deus bigamiam simultaneam, & ostenderet illam esse secundum se bonam, cum ipse in naturae constitutione illam daret, ideo debuit esse vnica. Quarto, quia dando plures, sequeretur minus amor, cum virilis diuideretur in multas, & ista est ratio, quam facit Arist. li. 2. Poli. contra policiam illorum, qui dicebant debere esse comunitatem vxorum, na illi dicebant, qd esset maior amor inter ciues, eo qd quilibet amaret omnes minores, vt filios, & quilibet omnes maiores, vt patres, dicit autem Arist. qd potius esset minor amor, quia dulcedo amoris paterni, & filij alijs diuideretur per multos, essetq; minor, sicut si parum mellis fundatur in fluuio, perit tota dulcedo, & nihil inde dulce efficitur: volebat tamen Deus, quod Adam valde diligeret mulierem, quam ei dabat. Quinto datis pluribus mulieribus dabatur tanto maior facilitas, vt periret humanum genus, quod perijt ex peccato primorum parentum, & illud habuit originem ex muliere: quanto autem plures mulieres essent, tanto esset maior facilitas peccati, quae etiam si vna non succumberet tentationi, succumberet altera, ideo vt tolleretur occasio periculi nostri, non debuerunt esse plures mulieres, sed vnica ipsi Adae data.

Quaest. 390. Cur dicitur: Et repleuit carne pro ea. Et repleuit carne pro ea.

Quaeretur, cum dicat. supra 2. cap. qd tulit vnam de costis Adae, & repleuit carne pro ea, quid fuit illud, & ad quod dicit illud scriptura: Ad primum dicendum quod Deus tulit de vno latere Adae vnam costam, & costa habebat situm in corpore, & necessarium erat, qd in loco de quo tollebat, maneret apertio aliqua, & vacuitas: Deus aut voluit replere vacuitatem, quia vacuitas illa, vel a proprio repugnabat vitae, & ita repleuit, locum illum carne. Ad secundum dicendum, qd scriptura hoc dixit, Primo, ad ostendendum quomodo Adam posset viuere, quia apertio corpore intraret aer, & corrumpere statim dispositio interiorum necessaria ad vitam, & moreretur Adam: vt ergo appareret, quod

non nocebat apertio illa Adae, dicitur, quod repleuit Deus locum illum. Secundo fuit ad ostendendum, quod non manebat ibi aliqua deformitas, nam facta apertione, esset latus deforme, & si nesciretur quomodo postea prouisum est, putaretur, quod esset aliqua, sed no fuit conueniens, qd in Adae esset deformitas vlla: o debuit exprimi, quid factum esset, aut quo prouisum a Deo. Tertio, ad tollendum errorem, quia aliqui putarent, quod non erat necessaria ibi repletio, dicentes, quod Adam in vno latere habebat duas costas ingeminatas, scilicet vnam super aliam: & ideo erat locus ille supereminens: ablata autem vna costa, manebat locus aequalis, & non erat necessaria: immo neque conueniens repletio: vt autem auferatur ille error, dicitur qd repletus est locus, & ita signatur qd non erat costa super costam, sed vnica costa, & simplex in loco. Quarto fuit ad tollendum alium errorem, nam aliqui putarent, quod Deus abstulerat costam de loco illo ad formationem mulieris, & loco eius posuit aliam, ne quid deesset Adae, & quia non est factum sic, declarat illud scriptura, dicens non solum, quod repleuit locum, sed etiam, quod repleuit eum carne, & ita non costa.

Quaest. 391. Cur dicitur non repleuit locum ponendo aliam costam.

Sed quaeretur, quare non repleuit Deus locum ponendo aliam costam, quia videtur, quod ita fieri debuisset. Primo, quia costa ablata deficiebat, ideo suppleri debebat per aliam, vt nihil Adae deesset. Secundo, quia in loco costae, nihil melius coaptaretur, quam costa: ideo cum Deus omnia disponat optime, debuit ibi poni, vel formari alia costa. Dicendum, quod Deus repleuit locum illum formando plus de carne, quae operiret vacuitatem, & continuaretur cum reliqua carne, & non posuit ibi costam: causa autem, quare fuit caro necessaria ad replendum est, quia ablata fuit inde costa cum carne: & forte cum cute proportionali superextenta costae: & ita manebat latus apertum, nisi prouideretur: ideo debuit ibi aliquid apponi, & fuit apposta caro: si enim sola costa ablata fuisset relicta carne, & cute, quae superextendebatur costae, non videbatur aliquid necessarium fieri de nouo ad operiendum locum, & tamen fuit ablata costa cum carne. Patet hoc, quia quando Eva fuit adducta Adae, dixit ille: Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea: & tamen si costa illa fuisset nudata carne & cute, esset Eva de ossibus Adae, & non esset de carne eius: & tamen dicitur de carne: ergo etiam erat caro cum costa: ablata autem costa cum carne coniuncta ei, manebat locus vacuus: ideo tunc erat necessarium operiri, vel repleri carne, vel osse, & repleuit Deus carne. Cum autem dicitur, quod debuit ponere ibi aliam costam: dicendum, quod non conuenit, quia si costa aliqua deesset Adae, debuisset ei restitui alia, ne maneret diminutus ab eo, quod secundum naturam conueniebat: & tamen non fuit costa deficiens, quia illa costa, quae ablata fuit Adae supererat ad integritatem indiuidui, vt supra declaratum est. Si autem restitueretur alia loco eius, maneret semper superuacua, quod erat inconueniens: non erat autem prius inconueniens, quia non erat superuacuum aliquid, quia licet ad integritatem Adae, costa illa esset superuacua, non erat simpliciter superuacua, quia erat intenta a Deo ad formationem corporis Euae inde, sed formato corpore Euae non manebat aliquid, ad quod esset costa illa: ideo esset simpliciter superuacua, & hoc inconueniens est poni in operibus Dei, ergo non debuit restitui costa, sed caro.

Sed obijcietur, quod costa esset conueniens, quia licet non esset iam costa necessaria ad formationem Euae, erat necessaria ad repletionem loci: ideo conuenienter

uenienter ibi poneretur. Dicendum, quod non alia debuit costa ibi formari, quia maneret superuacua: ad replendum autem locum, non debuit esse costa, sed caro. Primo, quia si de Adam Deus non intendisset formare corpus Euae, produxisset solum tot costas in vno latere, quot in alio: & in loco, in quo fuit illa costa, de qua formata fuit Eva, non fuisset costa, sed caro, sicut erat in alio latere: fuit autem illa necessaria ad hoc, quod de ea formaretur Eva: ideo post formationem non debuit esse ibi costa, sed solum caro, quia tunc reduceretur ad talem statum, qualem habiturum esset corpus Adae si non formaretur inde Eva, & ista erat naturaliter sua consistentia: si autem restitueretur costa, non haberet Adam statum illum, quem habere debebat naturaliter: ideo non erat conueniens repletio per costam, sed per carnem, & ista est ratio necessaria. Secundo, quia ossa in corpore videntur esse partes principales, quam caro, eo quod ossa corporis humani, & cuiuslibet animalis sunt determinata in numero, & figura: caro autem, & partes carni non sunt determinatae in numero, & figura, & magnitudine: & ideo non deest aliquid os animali, quin desit de sua integritate: & tamen si desit de carne non deest integritas, sicut multum de carne consumitur in attenuatis macie, & tamen quia manent omnia ossa, manet integritas: similiter addito aliquo in carnibus manente figura proportionali, non praedudicatur integritati, neque fit deformitas, & tamen addito aliquo osse in animali praedudicatur integritati, & tollitur figura: ideo non est simile de ossibus, & carne. Unde si in Adam restitueretur costa, haberet aliquid ultra integritatem, quia essent plura ossa, quam competant, secundum speciem: restituta autem carne in loco illo, non esset aliquid ultra speciem, quia caro non est determinata, sicut ossa: ideo melius fieret repletio de carne, quam de costa.

Quaest. 392. Cur Adae non fuit formatus cum suis debitis costis, & postea vna ablata pro forma da Eva inducere aham.

Sed quaeretur, quare non fuit aliter, scilicet, quod Adam formaretur habens solum tot costas, quot habiturus erat secundum naturam, & quod auferretur vna de illis, de qua formaretur Eva, & in locum eius restitueretur alia: Aliquis dicit, quod non fuit hoc, ne maneret Adam aliquando diminutus costa, quod erat inconueniens: modo autem praecedente non maneret diminutus, quia ablata costa illa manebat tot, quot conueniebant secundum naturam. Dicendum, quod non stat, quia hoc esset si aliquandiu manens esset Adam sine costa, sed non est verum: immo ablata vna succederet alia, immo poterat Deus facere, quod non esset aliquid tempus quantumlibet paruum inter vnum & aliud, in quo Adam non haberet costas in numero debito, quia in eodem instanti poterat auferri vna, & succedere alia, sed solum prius natura esset ablatio prioris, quam restitutio sequentis, sicut est in corruptione, & generatione, quae sunt in eodem instanti. Secundo, quia istud idem argumentum staret in praecedenti modo, quia licet non esset aliquid tempus, in quo non haberet Adam debitum numerum costarum, esset tempus, in quo haberet apertum latus, & non esset locus repletus carne, quod est inconueniens. Sicut ergo ad hoc ne ponatur istud inconueniens, confitemur, quod simul fuit ablata costa, & successit caro replens locum: ita si existentibus costis, & non esset locus repletus, auferretur vna, & deberet ei succedere altera, statim succederet, & non daretur tempus medium: ideo non est illa causa conueniens. Sed dicitur, quod non debuit sic fieri: tres enim modi poterant esse: vnus est, quod esset vna costa superabundans in Adam, quae auferretur, & non restitueretur alia, sed solum caro loco

eius, vt factum dicimus: secundus, quod essent costae tot, quot in nobis, & ablata vna ad formationem Euae succederet alia loco eius: tertius, quod essent tot costas, quot in nobis, & ablata vna pro formatione Euae, non succederet ei alia, sed subrogaretur caro in eius locum. De isto tertio modo dicendum, quod minus conueniebat, quam alij duo. Primo, quia manebat Adam diminutus ab alijs hominibus, cum omnes habeant certum numerum costarum, & ipse deficeret ab illo. Secundo, quia Adam esset formatus integer, & pro formatione mulieris auferretur sua integritas, & cum Deus posset illam restituere, non restitueret: in primis enim Dei operibus non debuit esse aliquid diminutum. Tertio, quia ossa sunt de integritate potius, quam caro, vt dictum est praecedenti quaest. Ideo per carnem non supplebatur locus illius ossis, quod erat de integritate naturae, sed oportebat restitui os aliud eiusdem figure, magnitudinis, & virtutis. Quarto, quia ossa sunt ad quandam firmitatem corporis, ablato autem osse, & subrogata carne, non manet firmitas corporis: ideo non erat conueniens subrogatio, sed manebat corpus deterioratum. Quinto, quia per hoc praedudicaretur mulieri, quantum ad veritatem corporis sui, vt statim dicitur. Secundus etiam modus non erat conueniens. Primo, quia daretur aliquando imperfectio, si dum auferretur costa, & succederet costa, quia non sunt natura simul, est intelligere Adae sine costa illa, & ita esset diminutus, ponendo per primum modum, nihil tale erat, quia non dabatur tempus, nec instans, in quo Adam esset diminutus, neque poterat intelligi diminutus, cum id, quod auferrebat, non pertineret ad integritatem eius. Secundo, quia non imitabatur modum generationis, per quem ceteri homines sunt ab alijs: nam quilibet homo est de aliquo alio, id est de substantia eius, sed non est de eo, quod pertinet ad integritatem indiuidui in illo, sed solum de semine, quod est aliquid verum in eo, non tamen pertinet ad integritatem illius, sed ad perfectionem speciei. Si enim in Adam ponamus fuisse costam, qua non esset de integritate illius, sed superabundans, ad hoc intenta tamen a Deo ad formationem foeminae inde, erit illa ad perfectionem speciei, & non ad integritatem indiuidui, sicut est in nobis semen: & ideo concordabit in aliquo ipsi modo communi generationis. Si vero dicatur, quod illa costa erat non superabundans, sed de integritate corporis Adae, non erit illa, sicut semen ad perfectionem speciei, sed esset, sicut pes, & manus, quae sunt de integritate indiuidui: & hoc non conuenit modo communi derivationis vnus ex alio: ideo non est iste modus tenendus, sed tertius. Tertio, quia peruerterebatur ordo rerum in hoc, scilicet id, quod factum erat a Deo, vt esset de integritate Adae, non maneret in eo, sed in alio, & id quod non fuerat primo de integritate Adae, maneret in eo, in quo duo sequuntur per istum secundum modum: Per tertium autem modum nullum inconueniens sequitur, quia id quod factum est, vt esset in Adam de eius integritate, manet in eo, & id quod factum est, vt formaretur foemina inde, auferretur de Adam, quod est conuenienter assignatum. Quarto, quia sequeretur inconueniens quantum ad resurrectionem: non enim posset resurgere Eva: nam omne quod est primo de integritate corporis alicuius, resurgit in eo: si autem esset modus secundus verus, esset costa illa, de qua formata fuit Eva, de integritate corporis Adae: ideo resurgeret in Adam: & ita Eva non resurgeret, quia id quod fuerat eius materia, resurgeret in altero. Postremo autem primo modo, si costa illa superabundat in Adam, non erat de integritate

rate eius: & ideo nō resurgeret in eo, sicut mensura, de quo formatus fuit, non resurget in matre, cuius fuit, eo quod non fuit de integritate eius, sed resurget in fetu; sic costa, quia erat intenta ad formationem Eue, resurget in ea, & non in Adam, & ita apparet, quod primus iste modus est conueniens, secundus autem, & tertius non conueniunt: nam istud inconueniens vltimum sequitur, tam contra secundum, quam tertium modum; & ideo tenendum est, quod non fuit alius modus conueniens, nisi quod produceretur in Adam vna costa vltra numerum debitum, quae tolleretur ad formationem Eue, & loco illius non restitueretur alia costa, sed caro, sicut scriptura dicit.

Quaest. 394
Quo dicitur
pra; Tulit
vna de costis,
& edificauit eam
in muliere.

Quaeritur, quomodo dicitur supra 2. capit. Quod tulit Deus vnam de costis Adae, & edificauit eam in mulierem. Respondet Nicolaus, vt diximus supra 2. cap. quae. 26. quod dicitur hoc, quia mulier formata fuit per modum edificiorum, in quibus partes inferiores sunt grossiores, & firmiores, superiores autem sunt graciliores, ne totum simul ruat; sic mulieres in partibus inferioribus, id est in natibus sunt grossiores, vel amplae; in dorso autem, & pectore sunt graciles, quod accidit contrario in viris, & istud accidit propter naturam caloris, cuius est eleuare: in mulieribus autem est parus calor eleuans, ideo inferiora sunt ampla: in viris autem est plus de calore, ideo eorum pectora sunt latiora eleuante calore materiam, & dilatante illam. Sed dicendum, quod non est ista intentio scripturae, sed est modus loquendi Hebraicus, vt ponatur edificari pro fieri, & non pertinet solum ad mulieres, sed etiam ad viros. Sic patet infra 16. cap. vbi dicit Sara ad Abraham. Ingredere ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios; vbi ponitur in Hebraeo; si forte edificabor ex illa; & ita edificari non pertinet solum ad mulieris formationem, sed etiam ad masculos, cum littera nostra loco illius dicat, suscipere filios. Est ergo dicendum, quod dixit; edificauit costam in mulierem, id est formauit, scilicet, quia sicut aedificia sunt de materia rudi, quae per operationem artificis suscipit figuram, quam non habebat, ita costa illa, quam Deus tulit de Adam, non habebat figuram mulieris, & fecit Deus, quod haberet illam: ideo dicitur, edificasse eam in mulierem; & non est hoc quasi partes superiores sint graciliores, sicut in aedificijs, & inferiores ampliores, quod est in mulieribus, quia etiam si de femina fuisset formatus vir, scilicet de costa illius, diceretur, edificari costa in virum, licet non essent partes eius, sicut partes aedificiorum, sed e contrario superiora sunt latiora.

Quaest. 395
Quis formauerit mulierem ex costa.

Sed quaeritur, quis formauerit mulierem ex costa. Dicendum, quod Deus illud fecit, sicut expressè vult sacra scriptura, scilicet, Tulit vnam de costis eius, & edificauit eam in mulierem, supra 2. capit. Aliqui tamen dicunt, factum hoc per Angelos velut ministros Dei; sic dicit Magister, libro secundo Sentent. distict. 18. scilicet, Istud sciri oportet, quod cum Angelorum ministerio facta sit mulieris formatio, &c. & illud idem asseruit historia Scholastica, & alij priores. Sed hoc non videtur, quia non erat aliquid in formatione mulieris, quod Angeli possent facere, quia ibi fuerunt tria, vel quatuor: primum ablatio costae de Adam; secundum repletio vacuitatis: tertium conuersio exterioris materiae in costam, vt esset sufficiens ad quantitatem corporis mulieris: quartum fuit conuersio costae illius ministratae in corpus mulieris, id est formatio corporis de illo; sed nullum istorum potuerunt facere Angeli, ergo non facta fuit formatio mulieris ministerio An-

gelorum. De primo patet, quia ad ablationem costae immixtus fuit sopor, & iste dicitur a Deo immixtus, scilicet, immisit Dominus soporem in Adam, & ita non Angeli. Secundo, quantum ad hoc, quia non videtur, quomodo Angeli potuerunt talem soporem immittere, cum ille sit praeter naturam, & Angeli non sunt domini naturae, vt possint vi ea ad voluntatem suam. Tertio, quantum ad istud idem, quia costa ablata fuit sine dolore, à quo, & etiam sine nocumento Adae, cum non debeat poni pena aliqua in Adam ante peccatum, sed dolor, aut nocumentum sunt penae. Angeli tamen non poterant istud, quia Angeli nihil possunt in rebus naturalibus, nisi vtendo natura, sicut instrumento, vt non possunt calefacere aliquid sine igne, aut sine re calefactiua, & ita de ceteris, nisi quantum ad motum localem: nam istud possunt supra vires totius naturae, scilicet impellere aliquid, aut subito transponere: & tamen quod per diuisionem continui non sentiretur dolor, non pertinebat ad motum localem, sed ad alterationem, quam non possunt facere Angeli, nisi mediantibus rebus naturalibus, & tamen natura non sufficit ad hoc, ideo neque Angeli. Et dato, quod aliquid sit in natura, per quod possint mortificari membra, ita vt non fiat in eis sensus nocimenti, qui est dolor; tamen neque natura sufficit ad hoc, quod membra sana abscondantur de continuo sine laesione aliqua facta in ipso continuo, & alijs partibus coniunctis, & tamen taliter fuit necessè fieri, ne esset poena in Adam ante peccatum, ideo non potuit fieri per Angelos, qui nihil possunt, nisi mediante natura, eo quod naturam non contineant in virtute. Relinquitur ergo, quod istam ablationem costae non potuit aliquis sic facere, nisi Deus, qui continet naturam in virtute, & potest non solum quod natura potest, sed & quicquid vult supra naturam: ille enim sine dolore, & nocumento auferre potuit, qui leges naturae excedit. Secundum erat repletio vacuitatis, quia dicitur supra 2. capit. Et repleuit carne pro ea; & dicitur hoc de Deo, vt apparet ibi ex littera procedente. Secundo, quia cum locus vacuus maneret ablata costa, quae inde cum carne detracta est, non poterat repleri carne, nisi illa caro de nouo crearetur, vel per naturam cresceret, extendendo se. Non potuit autem fieri per naturam, quia natura, aut illud non faceret, aut faceret per successionem multorum dierum, & tamen hoc non fuit, quia tunc daretur, quod Adam non viueret, nisi miraculose, cum aer intraret per apertionem lateris, quod non est conuenienter dictum: ideo non fuit factum per successionem, sed subito, quod natura non potest, sed quantum ad omnia naturalia Angeli, & daemones nihil possunt, nisi vtentes natura, vt instrumento, excepto motu locali. Hic autem erat generatio nouae carnis, vel augmentatio, si quis ita vocare vellet, & haec non possunt Angeli, nisi mediante natura, sed illa non poterat hoc nisi per successionem, & non fuit sic, sed subito, ergo non fuit factum ab Angelo, sed à Deo.

Tertio, quia idem Magister hoc asserit lib. 2. distict. 18. quod Angeli non possunt creare carnis supplementum in locum costae, licet ipse ponat, quod ministri fuerint huius formationis mulieris. Tertium, erat conuersio materiae exterioris in costam, quia statim vt ablata fuit costa Adae, formata fuit Eva, & adiuncta caro ad Adam: natura autem non poterat hoc facere, nisi in longo tempore, & Angeli non poterant facere alterationem aliquam, nisi mediante natura: ergo non potuit hoc fieri nisi à Deo, cum subito factum sit. Quartum, erat conuersio costae in mulierem, quae formatio corporis eius de ea,

Angeli quod possunt agere.

Quid fecerit Magister. Sententia de formatione Eue. p. Angelorum ministerio.

Auctoritas sententia.

Corpus Adae ab Angelis Eue à Deo formatum fuit.

Formatio Adae dupliciter fieri potuit.

& istud non potuit fieri, nisi p. Dei. Primb, quia Angeli non poterant aliquid hic facere, nisi mediante natura; & tamen natura non poterat facere istam formationem; ergo neque possent Angeli: primò quantum ad hoc, quod natura nō format corpus animalis perfecti, sicut est homo, nisi in vtero: & tamen hic corpus Eue non fuit formatum in vtero, ideo natura nō poterat facere talem formationē. Secundo, quia natura nō potest formare corpus humanū, nisi ex menstruo, mediante semine virili; & tamen nunc non fuit ex menstruo, sed ex costa, & ex alia materia, quae non erat caro, ideo non poterat fieri secundum naturam. Tertio, quia natura facit figuratiōem istam successiuē, & in re tenera, sicut est menstrualis humor: ista autem formatio facta fuit subito, & in re dura, scilicet, in ossē; ideo natura non poterat eam facere; Angeli tamen nō possunt, nisi quod potest natura, & mediante natura. Quarto patet, quia etiam Magister confiteretur istud dicens, Angeli nullam possunt creare naturā, ergo nec formare costam in mulierem, nec carnis supplementum in locum costae. Dicendum tamē q. Magister vult mulierem formatam ministerio Angelorum, cum dicat; Sciri oportet, q. Angelorum ministerio sit mulieris formatio; quid ergo vult factum esse ibi per Angelos, ita vt illi ministri sint Dicendum, q. ipse ait ibidem, Facta est ergo femina a Deo, etiam si costa ministrata sit per Angelos. Quid autem intelligatur per ministratiōem costae, nō apparet, nisi ablatio ipsa de corpore Adae, quia in toto hoc opere formationis mulieris non faciunt, nec intelligi possunt, nisi ista quatuor, scilicet ablatio costae, repletio vacuitatis, conuersio materiae extraneae in costam, formatio corporis de costa, sicut supra diximus, & fm Magistruum non debent poni nisi tria, quia ipse negat tertium, scilicet conuersiōem exterioris materiae in costam, quia posuit, q. non fuit formata mulier, nisi de costa in se multiplicata, & non de aliqua materia addita, lib. 2. Sent. distict. 18. Sed de tribus residuis negat Magister duo illorum pertinere ad Angelos, scilicet formatiōem corporis, & supplementum vacuitatis: ergo solum primum relinquitur, q. possit concedi Angelis, fm Magistruum, scilicet ablatio costae de latere Adae, & hoc videtur ipse velle dicere, cum ait; Facta est femina a Deo, etiam si costa ministrata sit per Angelos. Sed dicendum, q. hoc non est satis conueniens propter rationes supra positas, ideo melius dicitur, q. femina totaliter formata fuit a Deo; & non fecerit ibi aliquid Angeli, nisi intelligeretur ministratio costae, id est praesentatio eius facta Deo, sed hoc nihil videtur, quia cum Deus costam abstulerit Adae, non erat necessaria alia praesentatio, sed eadē operatione, qua costam auferrebat, formaret illam in mulierem, & nō oportebat esse alterius operationem mediam. Si tamen ponatur operatio media, non erit nisi mouere localiter eam de loco, vbi detracta fuit Adae, ad locū, in quo formata fuit: nam non fuit formata in praesentia Adae, cum dicatur, q. adduxit Deus postea mulierē ad Adam, & adductio fuit de loco formationis. Non fuit autem sic de formatione corporis Adae, sicut de formatione corporis Eue: nam corpus Adae poterat formare Angeli, & verisimile est, quod formauerunt, sed corpus Eue non potuerunt; ratio diuersitatis est, quia corpus Adae formatum est de limo terrae, supra 2. Formatio autem de luto est per modum artis, ideo non solum Angeli, sed etiam homines poterant formare, sicut figuli formant statuas: fuerunt autem duo in formatione corporis Adae: vnum erat figuratio luti, nam de luto factum est, quod reductum fuit ad certam figuram: aliud erat ipsum lutum sic figuratum facere esse corpus

humanū, quod erat per formam, id est animā dantem esse: vtunque autem vocatur formatio. Primus modus est formationis prout formatio dicitur a forma, quae est figura, vt accipit Arist. in praedicamēto qualitatibus. Secundus modus formationis accipitur a forma, quae est actus & perfectio rei prima. Primam formationem fecerunt Angeli, quia ipsi figurauerunt lutum illud, cum ipsi possent facere: secundam autem formationē solus Deus fecit; quia solus ipse animam creare poterat, & infundere corpōri: Cum autem dicitur, quod formauit Deus hominē, alij accipiunt de formatione secundā, quae est dare formam, & hoc soli Deo competit, vt intelligatur littera de eo, de quo in veritate accipi potest. Sed dicitur, quod non stat: sed accipitur de prima formationē, quae est figuratio, patet primo, quia dicitur formauit Deus hominem de limo terrae: sed limus terrae non pertinet ad secundam, sed ad primam formationem, quae est figuratio: Secundo, quia dicitur statim ibi, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitae, & hoc accipitur de creatione, & infusione anime: ergo primum nō intelligitur, nisi de figuratiōe corporis; primā igitur formationē dicitur fecisse Deus: non quod per se fecerit, sed quia ex eius imperio fecerunt Angeli: in secunda autem, quae est infusio anime, non coicauerunt Angeli, quia non sunt creatores. Quartum ad formationem mulieris non est sic, quia corpus eius non fuit figuratum de terra, sed de costa viri: & ibi non erat solum figurare, sed dare formam, id est quod id, quod non erat corpus mulieris, efficeretur corpus, quod fuit simul dando formam, quae est anima, & figurando: ideo non potuerunt hoc Angeli, vt iam dictum est.

Quaest. 396.
Cur dicitur in littera, & adduxit eam ad Adam.

Dicitur autem supra 2. cap. quod formauit Deus costam, quam tulit de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam, de quo quaeritur, quare dicatur, quod adduxit eam ad illum. Dicendum, quod adduxit primo, quia mulier facta est ad hoc, quod non esset viri solus, supra 2. scilicet, non est bonum hominē esse solum, faciamus ei adiutorium: & tamen quamdiu femina non esset cum viro, esset ille solitarius: ergo debuit adduci ad eum. Secundo, quia omnia animalia terrae, & volatilia adduxit Deus ad Adam, vt videret, an conuenirent ei in consortium, supra 2. cap. ergo a fortiori femina formata debuit adduci ad illum, vt videret, quid de illa iudicaret. Et patet, quod ad hoc ducta sit, quia Adam statim de illa ostendit, quod placet ei, & non animalia alia. Tertio fuit, quia femina non fuit in praesentia viri formata, vt non putaret Adam, se videre diuina secreta: sed formata fuit distanter ab Adam: & ipse non iret ad illam, quam nesciret formatam, neque illa veniret ad eum, ideo Deus adduxit eam ad illum. Quarto fuit ad ostendendum traditionem quandam, quia Eva non solum fuit pntata Adae, sed tradita ei, vt eius esset, non quidē ancilla, sed vxor, & socia: sicut dixit Adam sup. 3. cap. Mulier quā dediti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedisti autem traditio non poterat fieri sine praesentatione quadam: ideo adducta fuit mulier ad Adam: fuit enim ibi quasi desponsatio quadam.

Quaest. 397.
Cur potius Eue ducta est ad Adam, quam quod adduxit eam ad Adam.

Sed dicendum, cum mulier non fuisset formata, vbi erat Adam, sed distanter inde, quare potius illa ducta est ad eum, quam ipse ad eam. Dicunt alij, q. ideo factum est, quia mulier formata fuit extra Paradisum, Adam autem non debebat duci extra Paradisum, sed manere in eo: ergo femina, quae foris formata fuit, debebat adduci in Paradisum, & ita adducebatur ad Adam. Ita enim sensu Iosephus lib. 1. Antiquitatum, scilicet: Dicitur autē Deum ad Orientem plantasse Paradisum omni germinatione florentem, &

& sequitur: & in hunc hortum introduxisset Adam, & vxorem eius precipiens plantationum eos habere sollicitudinem. Sed dicendum, quod hoc non stat: quia certum est, quod Adam intra Paradisum erat, quando formata fuit mulier ex ipso, quia supra 2. cap. dicitur de plantatione Paradisi, & postea additur, quod tulit Deus hominem, quem formauerat, & poluit eum in Paradiso, & cum non expulsus fuerit de Paradiso, quousque peccauerit, & quando formata fuit mulier, nondum peccauerat, constat quod in Paradiso erat, quando Deus abstulit costam. Hoc autem dato non est aliqua ratio, quod formaret Deus costam in mulierem extra Paradisum: Secundo, quia dictum Iosephi parum habet de auctoritate contra ea, quae sunt sacrae scripturae: potissime quia ipse aliam errorem in verbis suis innuit, scilicet quod vir & vxor iam formati erant, quando introduxit eos in Paradiso, & ita aliquandiu manserunt ambo extra Paradisum, sed hoc falsum est, quia supra 2. cap. dicitur quomodo Deus formauit Adam, & tulit eum in Paradisum, & ibi iussit ei non manducare de arbore scientiae boni & mali: postea dicitur, quod de costa eius formauit mulierem, ergo non est verum, quod ambo essent antequam manerent in Paradiso, & ideo neque istud est verum, scilicet quod mulier sit formata extra Paradisum, & sic non fuit propter hoc adducta mulier ad virum. Sed dicendum, quod fuit primo, quia foemina erat propter virum, & non vir propter foeminam, vt dicit apostolus 1. Corin. 11. cap. ideo non debebat adduci vir ad foeminam, quia adduci vnum ad alterum est esse vnum propter alterum. Secundo, quia foemina nunc formata est, quia non inuentum fuit adiutorium simile Adae in animalibus, sed animalia omnia ducta sunt ad Adam, vt uideret si erat in eis aliquid, quod conueniret ei, ergo & foemina debebat deduci ad Adam. Tertio, quia foemina fuit facta vt adiutorium viri. sup. 2. cap. & in adiutorium relatiue dicitur id, cuius est adiutorium, & ad illud pertinet, & non res ad adiutorium, id foemina ad virum debuit deduci, & non e contrario.

Q. 398. Cur Ada dixit uia muliere; Nunc os ex ossibus. &c.

Quaeretur, quare adducta muliere dixit Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Dicendum, quod fuit primo ad signandum se scire, vnde illa foemina esset: nam formauerat eam Deus de costa viri dormientis, & ita ille non vidit hoc, vnde putaretur quod vir non sciret, vnde illa esset: ut autem sciat, quod vir hoc sciebat, scribitur quod ille dixit, hoc nunc os de ossibus &c. Secundo fuit ad ostendendum, quod sibi placebat de consortio illius: nam cetera animalia praesentata fuerunt Adae, in quibus ipse quaerebat consortium, sed non inuenit, cum autem praesentata fuit foemina placuit ei, & ideo dixit; Propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adheret vxori suae, & quia cetera animalia repulerat, & foeminam elegerat, conueniens erat, quod causam ostenderet: ideo dixit; hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, id est ego potius accepto istam foeminam quam ceteras, quia ceterae erant alienae a me secundum naturam, haec autem est mihi proxima, quia est caro de carne mea, & os de ossibus meis, & non potest esse maior propinquitas ad me.

Q. 399. Cur dicitur; Caro de carne mea, & os ex ossibus meis.

Sed quare dicitur, caro de carne mea, & os de ossibus meis? Dicit potest vno modo, quod fuit ad signandum maximam propinquitatem: non enim poterat esse maior propinquitas quam in carne, & in osse, cum ista duo sint, ex quibus corpus constituitur, & ad signandum identitatem viri ad foeminam in corpore, dixit quod erat de ossibus suis, & de carne sua. Secundo potest dici, quod in hoc signatur vnitas in specie, in quantum dicitur de carne, & osse: quia animalia diuersarum specierum, quamuis carnem & ossa ha-

beant, non habent eandem carnem, & eadem ossa, quia sicut animal differt specie ab animali, ita caro a carne, & os ab osse, quia sicut tota abinuicem differunt, ita & partes, vt Aristot. dicit lib. 1. de Animalibus. Et ita est sensus, quia cetera animalia non erant de carne mea, neque de osse, id est non erant in eadem natura, in qua ego eram, non acceptaui ali-quod de illis. Ista autem foemina est de specie, in qua ego sum, & istud est etiam rationabiliter dictum: nam dato quod Eua non fuisset formata de corpore viri, sed de terra, adhuc vir acceptaret eam propter similitudinem: nam hoc sufficiebat, quia Deus dixerat, faciamus ei adiutorium simile sibi, & tamen si esset in eadem specie, si non esset de corpore eius formata, esset simile adiutorium ei, ergo acceptaret eam. Tertio potest dici, quod fuit hoc ad signandum veritatem, scilicet, quia Deus formauerat mulierem de latere viri auferendo inde costam, erat verum quod caro de carne eius, & os de ossibus eius, & dicendum, quod iste est sensus, quem verè facere voluit Adam in verbis suis. Primo, quia semper scriptura debet accipi iuxta rigorem verborum, nisi expresse appareat sequi inde inconueniens, & in hoc rigor verborum signat, quod erat Eua de ossibus Adae, & de carne Adae, quod verum est, ergo sic accipi debet. Secundo, quia si intendere Adam signare proximitatem naturae, & nihil aliud, vel vnitatem speciei, vocaret eam carnem suam, dicens, hoc est caro mea: sic n. fratres Ioseph ad signandum, quod ille erat frater suus, & multum propinquus, dixerunt; Caro & frater noster est, infra 37. cap. & non dixerunt de carne, sed Adam dixit, caro de carne mea, ideo voluit aliquid ultra signare, scilicet, non solum proximitatem, sed etiam originem, id est quod fuerat formata Eua de Adam, & hoc signat illa praepositio, scilicet de ossibus meis, & de carne mea.

Cap. 13.

Tertio patet, quia Adam istud significare voluit, cum de illo acceperat esse. Quarto patet, quia Adam in verbis istis particulariter designauit id, quod Deus fecerat, dicens, scilicet, hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea, in quo signauit, Primo, quod non solum fuit illa de carne Adae, vel solum de ossibus Adae, sed de vtroque, & verum fuit, quia tulit Deus vnam de costis Adae, & illa non fuit nudata carne, sed cum carne ei adhaerente, & ita fuit vtrumque, scilicet os & caro. Secundo, quia dixit, os de ossibus, & non dixit pluraliter ossa de ossibus, quia ita fuit in veritate, scilicet, quod vnum de ossibus Adae ablatum est, scilicet costa: Adam autem multa ossa habebat, & illud vnum os sufficit ad formationem mulieris, ita vt non oporteret summi plura. Tertio, quia ponitur prius os quam caro, cum dicitur, hoc os de ossibus meis, & caro de carne mea. Et ratio est, quia os per se intendebatur, & sic scriptura nominat quod vnam de costis Adae tulit Deus: caro autem quasi per consequentiam tracta est, quia costa adhaerebat, & ideo verè voluit Adam in hoc signare eam sumptam esse de latere suo, & non aliquid aliud.

Quaeretur, quomodo Adam sciuit, quod Eua erat caro de carne eius: nam ipse non vidit eam sumi de se, neque formari, sed eo dormiente factum est. Dicit aliquis, quod non oportuit, quod Adam illud cognosceret, nam etiam si Eua non esset de corpore Adae formata, posset dicere Adam, quod erat de carne eius, & ossibus, cum esset in specie, in qua ille erat, & ibi est identitas ossium, & carnis, quod non fuit in rebus diuersarum specierum. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia non solum voluit Adae significare proximitatem, sed & originem, id est mulierem de se sumptam, vt ostendimus precedenti quaest.

quaest. cum & ipse dixerit, vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Aliter ergo respondendum, scilicet, quod Adam non sensit auferri de se costam, quia dormiebat; scilicet tamen ablatam esse ei, quia Deus illi reuelauit. Ista autem reuelatio poterat esse post ablationem, & euigilationem: ita vt Deus certificaret eum de muliere, vñ esset cum non apparuisset in praecedenti praesentatione animalium. Aliter potest dici, vt coiter asserit, quod in somno reuelauit Deus hoc ei, quia voluit, quod ibi fuerit Adam in ecstasi, & cognouerit multa supernaturaliter, quae ipse postea propheticè dixit. Vnde & addunt, quod ipse de duplici destructione mundi prophetauit, scilicet per aquam, & ignem. Est autem intelligendum, quod somnus non est ecstasis, & ecstasis non est somnus, quia contingunt quasi contrario modo: somnus est quietis virtutum animalium, quae sunt cognitivae, & appetitivae, cum intentione naturalium. Et quando quiescunt animales virtutes, per quandam ligationem earum, etiam quiescunt rationales, vel intellectivae: & ideo in somno omnis vis cognitiua cessat ab actu, & vis naturalis non cessat, sed operatio sua augetur, & fortificatur. In ecstasi non est sic formaliter, sed in aliquo concordant, & differunt: concordant quidem, quia tam in ecstasi, quam in somno omnes vires sentiunt, quae vocantur animales, & appetitivae quiescunt, id est ligantur, quia qui est in ecstasi nihil videt, neque audit, sicut patet de Paulo in raptu, quae Graeci ecstasium vocant: non enim videbat, neque audiebat; Actuum 9. cap. Sic etiam erat de Balaam propheta, qui ecstasius fiebat cum prophetaret, & tunc priuabatur sensatione, vt inquit Numeri 24. capit.

Quo somnus ab ecstasi differt.

& intensio animalium non est necessaria ad conseruationem vitae, & esse, non ligat natura aliquando vires naturales solutis animalibus, sicut facit e contrario. Tertia autem ligatio erat, si simul natura ligaret vires naturales & animales relinquens solutas rationales, id est intellectum: tunc enim esset operatio in tensa intellectus, cum anima totaliter intenderet ei non diffuso in naturales & animales, sed istam ligationem non facit natura propter duo. Primo, quia non est necessaria; nam ligatio, quae est animalium, & rationalium manentibus solutis naturalibus, est conueniens ad perficiendum operationes, per quas vita conseruatur; sed ligatio animalium, & naturalium manentibus solutis rationalibus non est necessaria ad conseruationem vitae; immo non est utilis, sed potius nocua, quia dum essent ligatae naturales virtutes, deterioraretur indiuiduum, ideo natura nunquam inuenit talem ligationem. Secundo, & praecipue, quia neque natura hoc facere poterat, cum repugnet ligatis viribus sensitiuis naturaliter solutas esse rationales: nam intellectio non est in nobis sine conuersione ad phantasmata, a quibus intellectus agens abstrahit species, quas facit actu intelligibiles, cum phantasmata sint intelligibilia solum in potentia, cum & Aristot. dicit li. 3. de Anima; oportet intelligentem phantasmata speculari, sed impossibile est, quod intellectus conuertatur ad phantasmata, aut possit abstrahere ab illis existentibus ligatis interioribus sensibus, id est imaginatione, & phantasia: ergo non potest solutus esse secundum naturam intellectus ligatis existentibus omnibus viribus animalibus.

Tex. 39.

Deus autem facit istam tertiam ligationem, scilicet, vt ligatis naturalibus, & animalibus viribus, solutus maneat intellectus, & tunc est ecstasis, & est intellectus multum eleuatus ad intelligendum, eo quod totus vigor animae collectus est ad solam intellecti-onem, & licet talis ligatio non conueniat secundum naturam, scilicet ad conseruandum esse animalis, conuenit tamen ad aliquid, quod est super naturam, scilicet ad cognoscenda aliqua, quorum cognitionem Deus iudicat esse necessariam ad bonam habitudinem status spiritualis: & ideo natura non facit talem ligationem; tanquam non sibi necessariam; Deus autem istam facit, tanquam necessariam ad ea, quae ipse intendit. Et ista ligationem vocat raptum, vel ecstasiam sicut Graecos, & non eam, quae fit in somno. Primo, quia alienat tunc anima ab eis, quae sunt secundum naturam; in somno est per contrarium, quia intendit maxime eis, quae sunt secundum naturam, ideo non alienatur, vel abstrahitur; sed potius in se ipsam colligitur; in ecstasi rapitur, quia tota vadit ad intelligere, quod non pertinet ad materiam, neque ad naturam, ideo ibi vocatur raptus. Secundo, quia raptus dicitur quandam alienationem per modum eleuationis: in somno autem non eleuat anima, sed potius incuruatur ad ea, quae sunt in summi gradus suarum operationum, id est ad operationes naturales; in raptu ascendit ad maximam operationem, scilicet ad pure intellectiuam, ideo tunc potest dici, quod rapitur. Tertio, quia raptus maxime dicit alienationem, & abstractionem a se, & ideo competit rei, quando non manet in operatione propria solita, quia non videtur esse in se, sed extra se; sic est de anima in ecstasi, quando ligantur vires naturales, & animales solutis solis rationalibus, nam nulla de operationibus notis exercetur, solas experimur nos in alijs hominibus operationes naturales, & animales, intellectiuam in nobis experimur, sed non in alijs, ideo cum viderimus, quod in alio non apparent operationes animales, id est sensitiuas, neque naturales, iudicamus, quod non sit anima in corpore, quia nul-

Quaest. 40. Ecstasis, qd. a quo, & quo fiat.

E

la

la operatio eius ibi manifestatur, & ita est in raptu, scilicet: quia non rapitur anima, cum operationes eius manifestae sunt: quoniam ibi vigorantur operationes naturales, ideo vocabitur ligatio: sed non raptus, aut ecstasis.

Ecstasis, q̄ a natura nunquam fit.

Cum autem duae ligationes fiant, idest rationalium virium & animalium solutis naturalibus, & alia naturalium & animalium solutis rationalibus, alia ligatio est media aliarum, quae nunquam fit, scilicet quod ligentur rationales & naturales solutis animalibus, idest sensitiuis: istam enim non facit natura. Primo, quia natura facit id quod necessarium est ad eius conservationem: & tamen talis ligatio non est necessaria, neque utilis ad eius conservationem, sicut ligatio, quae est in sopore, ideo natura non facit illam. Secundo, quia ista ligatio est nociva naturae, quia quocunq; modo ligentur voces naturales, impeditur natura a sua perfectione, sed natura, quae est ordinata, non facit id, quod est sibi nocivum, ideo non facit talem ligationem. Tertio, quia natura nullo modo potest eam facere: nam in intellectu non ligatur per se, cum sit incorporeus, & immixtus: sed ligato phantasmate id quod recipit: Phantasmata autem disponuntur ligatis viribus sensitiuis manentibus: ergo illis solutis non potest naturaliter ligari intellectus, & ita natura non potest facere istam ligationem. Deus autem potest facere istam ligationem, sicut potest ligare naturales & animales simul vires in raptu, tamen nunquam facit eam, eo quod ista ligatio non est utilis ad aliquid, quia non comprehenditur per eam aliquid spirituale, quod faciat ad aliquid spirituale bonum, sed solum sensibilia, quae sufficienter comprehenduntur sine aliqua ligatione aliarum virium. ideo sola duae ligationes sunt, vna naturalis, alia a Deo. Sed dicit aliquis: quomodo potest fieri raptus, vt maneat soluta vires rationales ligatis sensitiuis: quia non fit intellectus, nisi per conversionem ad Phantasma: & tamen ligatis sensibus interioribus, ligata sunt Phantasmata: ideo neque fiet intellectus per conversionem ad phantasmata ligata, sed fit vno de duobus modis: primo modo per impressionem speciei a Deo in intellectu, & hoc illa species fit creata, sicut in comuni ecstasi, vt erat de Balaam, vt innuitur Num. 24. & de alijs qui ecstasim patiuntur: tunc per hoc quod diuina essentia fit illi intellectui forma intelligibilis, sicut dicit de Paulo, de quo asseritur, quod vidit diuinam essentiam in raptu. Alius modus est, quod fiat per conversionem intellectus ad phantasma non praexistens, sed ad aliud a Deo nouiter creatum, vel formatum ministerio angelorum, sed istud magis pertinet ad reuelationes, quae fiunt in somnis, quae non vocantur raptus, neque ecstasis, & modi duo procedentes de specie creata, & de essentia diuina pertinebunt ad ecstasim.

Ecstasis potest fieri in somno, et sunt inuicem contrarii.

Sed dicitur quomodo potest fieri ecstasis in somno, cum sint contraria somnus, & ecstasis: Dicendum, quod si proprie accipiatur ecstasis non est somnus, cum habeant rationes oppositas, quia in somno ligantur vires corporales & animales, & soluntur vel soluta manent naturales: in ecstasi autem contrario ligantur naturales, & animales, & soluntur rationales: unde videtur plus repugnare somnus & ecstasis, quam somnus & vigilia: quia tam in somno, quam in vigilia manent soluta naturales vires: in ecstasi autem ligantur vires, & ideo non concedimus esse ecstasim in somno, neque somnum in ecstasi. Si autem accipiatur large, conceditur, quod ecstasis sit in somno, sicut aliqui dicimus, & quod ista concedatur, vt idem est causa per aliquid accidens coe: quia vtrobique ligantur vires animales, & ideo in neutro eorum est vigilia, & quia vigilia opponimus somno, dicimus ecstasim esse somnum, vel in somno fieri

Ecstasis duobus modis. Secundo modo.

ecstasim. Cum autem loquimur de ecstasi Adae potest dici, quod aut proprie asserimus fuisse ecstasim, aut non: si autem fuit ecstasis verè, dicitur quod non fuit verè sopor, sed raptus, vel abstractio a se, & tunc bene dicitur a Deo immixtus sopor, quia ecstasis non potest fieri per naturam, sed solum per operationem Dei, cum natura nunquam liget vires naturales, sed solum animales, & rationales: & cum obijciatur, quod erat sopor, cum dicitur, immixtus dominus soporem in Adā, potest dici, quod vocatur sopor large, non quod esset verè somnus, sed quia potest vocari somnus vulgariter, eo quod accidit ibi passio sensibilis, quae est in somno. si ligantur vires animales. i. sensitiuae. Si autem accipiatur large ecstasis in Adam, prout aliqua cognitio diuinitus data tunc fuit in illo, dicendum quod fuit ibi verus sopor, prout somnus iuxta philosophos est quies virtutum animalium, cum intentione naturalium, & esset talis sopor Adae qualis in nobis accidit, nisi quod ille erat causatus a Deo, & nobis accidit secundum naturam, & tunc dicemus, quod adhuc Adam in illo sopore potuit habere cognitionem aliquam a Deo de cosa sibi ablata, & muliere inde formata, & de multis alijs, quae postea ipse praenunciavit: sic enim accidit nobis in sopore naturaliter accidente, quia Deus reuelat aliqua ibi. Iste enim modus erat, vt communiter apud prophetas in veteri testamento, vt dicitur Num. 12. scilicet, Si fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum: & non solum erat hoc de prophetis, sed etiam de alijs hominibus, quibus Deus sapè reuelat aliqua ad solam utilitatem illorum, & non vocamus illos strictè prophetas: de ijs habetur Job 33. scilicet, Somnum in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit auribus virorum, & erudiens eos instruit disciplina: ita ergo in Adam poterat esse verus somnus, & reuelaret Deus aliquid ei, & hoc vocabant aliqui ecstasim vterque modus satis potest stare: quia tamen litera dicit immixtum esse soporem in Adam, melius videtur non recedendo a litera: cum non sit recedendum ab illa necessè, dicere, quod fuit verus somnus, & non ecstasis, & ibi Adam cognouit reuelante Deo. Eua fuisse de eius latere formatam.

Quaeritur, quare Adam dixit: Hoc nunc caro de carne mea, quia sufficiebat dici, hoc caro de carne mea, & os de ossibus meis, & non diceretur, hoc nunc. Dicendum, quod hoc dixit Adam ad demonstrandum electionem, & dignitatem feminae: Deus enim volens dare Adae adiutorium simile ei, adduxit ad eum omnia animalia, vt videret ipse, an ibi esset aliquid conueniens ei, & non inuenit: fuerunt autem omnia animalia vna vice praesentata Adae, in qua vice non fuit praesentata femina. Deinde femina formata praesentata fuit per se alia vice, & ideo dixit Adam, hoc nunc caro & cetera: idest, in ista vice ista femina, quam mihi praesentasti, est caro de carne mea. in alia vice de omnibus, quae praesentasti, nihil erat caro de carne mea, sed omnia à me aliena secundum speciem, & ita dicit litera Hebraica, ista vice os de ossibus meis, & caro de carne mea, vbi nos dicimus, hoc nunc os, &c. Dicit autem Rabbi Salomon, & multi de Hebraeis, quod quando Deus praesentauit animalia Adae, vt videret, si aliquid competebat ei; Adam commiscebatur carnaliter cuilibet femelle animalium, sed nulla placuit ei: cum verò praesentata est femina, cognouit eam carnaliter, & placuit illi, & ideo dixit, ista vice caro de carne mea, idest, quando accedebam ad alia animalia non inueniebam carnem de carne mea, quod tactus demonstrat, sed ista vice, cum accessi ad hanc, inueni esse carnem de carne mea.

Quaeritur, quare Adam dixit: Hoc nunc caro de carne mea, & os de ossibus meis, & non diceretur, hoc nunc.

Ista

Ista sunt nephada cogitari saltem per sanctum virum Adā patrem totius speciei nostrae, neque et sunt possibile, si quis illa aduertat esse turpia. Etiam peccasset Adā grauius in accedendo ad quodcumque pecus, potius quam comedendo de ligno vetiti, & ita Deus expulset illū de Paradiso, sed saltem Iudaei, qui ista non erubescunt fateri, cogentur dicere, quod asina, & porca est nouerca eorum, quia Adā qui est pater ipsorum cognouit asinā & porcā carnaliter. Similiter dicit Talmudista, quod Adā ante quod habet Eua in uxore, habuit aliam priorem vocatā Lilis, quā tenuit centū & triginta annis, quibus fuit excōicatus per comestione ligni vetiti, & in toto illo tpe non genuit ex ea hoies aliquos, sed genuit demones. Ista sunt infantiae, quia sunt per sacram scripturam, & per naturam atque rationē, nam nulla femina erat ante Eua, quia si aliqua fuisset, non fuisset formata Eua cū illa fuisset, & tamen adductis ossibus aialibus ante Adā, non inueniebatur adiutorium simile ei, quousque formata Eua adducta fuit ad ipsum, nam tunc dixit, hoc nunc os de ossibus meis, & sic non fuit aliqua mulier, quam prius vidisset Adā cum Eua. Secundo, quia saluum est, quod aliquo tempore manserit excōicatus pro esu ligni vetiti, sed fuit expulsus ipso die de Paradiso, & postea nunquam illuc rediit, & tamen statim vt exiuit de Paradiso cognouit Eua uxore suā, & peperit Cain, & postea Abel, supra 4. cap. Tertio, quia dato, quod esset excōicatus Adā pro esu ligni vetiti, vt ipsi dicunt, non erat cā, quare non cognosceret Eua, cum facta scriptura restetur; quod ea cognouit statim post exitum de Paradiso: nam si Adam excōicatus esset, ant pro tristitia nulla voluptate fuisset, & ita nullam feminam cognosceret, sicut solet dici, quod per centum annos abstiniuit lugens Abel, vel si aliquid tangeret, esset illa Eua. Quarto, quia dicunt, quod genuit Adam demones ex illa, non stat, nam Eua dicitur Mater omnium viuentium, supra 3. cap. Demones autem viuentes sunt, ideo si illi nascentur ex viro per concubitum, necesse est, quod descenderent ab Eua, & non ab alia, vt includantur sub illa clausula generali. sed sit Eua mater omnium viuentium. Quinto, quia impossibile erat demones nasci ex muliere, quia demones sunt incorporei non habentes carnem, neque ossa, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut dicit Christus Luc. 24. cap. demones autem spiritus sunt, quia vocat eos Christus saepe spiritus, vt Matth. 12. cap. ergo non habent carnem & ossa, sed os quod nascitur de muliere habet carnem & ossa, ergo non poterant demones nasci de muliere, neque gigni ab Adam: licet autem sit impossibile demones sic genitos esse, Iudaei tamen quod hoc asserunt, cogentur cōfiteri se esse fratres demonum, cum pater eorum Adam demones genuerit.

Quaeritur, quare Adam dixit: Hoc nunc caro de carne mea, & os de ossibus meis, & non diceretur, hoc nunc.

Quaeritur, cum Deus praesentauerit omnia animalia Adae, vt videret si ibi erat aliquid ei conueniens, quare non praesentauit simul Eua? Dicendum, quod Eua non potuit praesentari, quia non erat, sed non fuit illa formata quousque adducta sunt omnia animalia ad Adā, ergo non potuit ipsa cum illis praesentari. Sed dicitur quare Deus non formauit Eua tali tpe, vt eam adduceret ad Adā simul cum animalibus alijs, nam vt hoc erat conueniens, quia aptus Deus volebat solum prouidere Adae de femina conueniente sibi, aut volebat simul ostendere feminae dignitatem. Si primo modo, non erat necesse adduci animalia ad Adā, vt ipse aliquid videret in eis. Si secundo modo, poterat adduci animalia, & cum eis Eua, eligeret quod ibi Adā Eua. Dicendum, quod non fuit conueniens quod Eua adduceretur cum animalibus. Primo, quia scriptura vult ostendere necessitatem formationis mulieris, & quia à principio cum formauit hominem. Non deditur ei feminam, dixit scriptura, quod dixit Deus, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium, & quia in operibus Dei non debet aliquid esse superfluum, non debuit formari mulier, quousque adduceretur animalia coram Adam, vt videret, si aliquid ei conueniebat, vt cum

Ista

non inueniret ibi aliquid, apparet necessitas formationis mulieris. Sic innuitur supra 2. cap. nam postquam omnia animalia adducta sunt, dicitur, Adae autem non inueniebatur adiutor simile eius, & sequitur, immixtus ergo Deus soporem in Adam. quia non inueniebatur in animalibus aliquid simile ad Adam; immixtus Deus soporem in Adam, & tulit costam, quam formauit in mulierem. Secundo, quia quanto magis cognouit indigentiam aliquid cuius, tanto magis ardentem amat, cum habetur; & Deus voluit dare Adae occasionem amandi nimis Eua, ideo voluit, quod eam diuinus expectaret: creuit autem cognitio indigentiae, & desiderium habendi, cum perquisitis omnibus animalibus nullum inuentum est, quod simile esset ei: postea igitur cum eam vidit, valde amauit. Si autem cum animalibus adduceretur, minori tempore expectasset eam, & minus clarè cognouisset indigentiam eius, ideo minus amaret. Tertio ad ostendendum magis dignitatem Euae: si enim Eua duceretur cum alijs animalibus, signaretur vt vnū de illis; cum autem Eua per se ducta est, significata est tanta dignitas eius solius, quanta omnia animalia vice ductorum ad Adā, ideo ipsa sola duci debuit, & post alia animalia. Quarto ad significandum, quod certissime eam deberet accipere Adā: si enim ad Adā duceretur cum alijs, significaretur, quod dubium esset, an eam, vel aliquam de alijs femellis deberet eligere. Nam si praesupponeretur, vt certum, quod eam assumpturus esset, eam solam ducere Deus deberet, sed facere illud dubium, erat humiliare dignitatem feminae, ideo debuit sola duci, vt ex ipsa ductione significaretur, quod eam Adam sumere deberet: si enim Deus hoc non innueret, duceret eam cum alijs femellis. Ista autem est ratio, quae valde mouet.

Quaeritur, cum dixerit Adam adducta femina ad se, et vocabitur Virago, quia de viro sumpta; quare hoc dixit Adam. Dicendum, quod fuit, primo ad imponendum nomen feminae: dabatur enim illa Adae à Deo, ideo volebat ipse imponere nomen ei. Sicut. n. Adā imposuit nomina omnibus animalibus ad se ductis; licet nullum de eis elegerit in consortium, supra 2. cap. ita & feminae ad se adductae, quam acceptauit, debuit imponere: erant enim in Adam cause imponendi nomen mulieri, quae erant ad imponendum alijs rebus: nam animalibus imposuit nomina, quia erant aliqui de quibus loqui deberent homines; & cum non habent nomina, conueniens fuit nominibus designari. Secundo ad ostendendum, quod homo praesidebat illis, & tanquam suis imponere debebat nomen, hoc de muliere faciendum erat primum, quia mulier erat cum viro, & ad quam, & de qua frequentior erat sermo; ideo ei nomen debuit imponi, & cum non imposuisset Deus, debuit imponere Adam. Tertio etiam conuenit, quia mulier erat ipsius viri, non tanquam res possessa, vel ancilla, sed tanquam aliquid, quod per viri gubernari deberet, ideo & vir tanquam mulieris caput, debuit nomen imponere. Quarto quantum ad principale dixit hoc ad magis ostendendum propositum; nam Adam adducta muliere, voluit ostendere se scire, unde illa erat, & dixit, quod erat os de ossibus eius, & caro de carne eius, & vt magis ostenderet adiunxit: Et vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est; quod idem erat eum praecedenti, scilicet esse carnem de carne eius, vel poterat in hoc magis notificari; quia cum dicitur, hoc nunc caro de carne mea, & os de ossibus meis, licet significetur, quod erat ipsa formata de Adam, poterat aliquis intelligere solam similitudinem speciei, vbi est caro eadem, & eadem ossa secundum speciem. Cum autem dicitur, quod de viro sumpta est, non potest dubitari, quin caro Euae sit sumpta de carne Adae, quia hoc est sumi de viro, solus enim Adam tunc vir erat. Sciendum autem, quod istud nomen non ponitur proprie in Latino, v

Quaeritur, quare Adam dixit: Hoc nunc caro de carne mea, & os de ossibus meis, & non diceretur, hoc nunc.

Ista

riuo, quia istud nomē debet significare aliquid habēs substantiam viri, vel descēdens à viro, Virago autem iuxta consuetudinem latinam non significat nisi fœminam robustam, vt vir est; & ideo significat Virago viri conditionē, sed noui viri substantiam, vel deriuationem ab illo. Si autem latina cōsuetudo pateretur, melius diceretur Virago a viro, & significaret mulierem de substantia viri, sed non suscipit hoc latinus sermo, in Hebræo autem habetur conueniens nomen p additionem huius literæ, nam pro viro dicitur Is, pro muliere dicitur Iſſa, & non est nisi addere literā in terminatione, quod etiam in vulgari Hispanico cōuenit, vt dicamus Varon, Varona. Quæretur de hoc noie, Virago, an sit nomen propriū mulieris illius, vel cōe. Aliqui dicunt, qd est nomen propriū, quia si esset nomen cōe, aut esset nomē speciei, vel sexus, sed neutrum est, ergo est propriū: patet primū, quia si esset nomē speciei cōueniret oibus indiuiduis tam masculis q̄ fœminis, sed non conuenit alicui masculo, immo dicit per relationē ad masculum, & per deriuationem ab illo, s. quia de viro sumpta est. Non etiā cōuenit oibus fœminis, quia non vocamus sic omnes. Secundo, quia si esset nomē cōe nō imponeretur alicui, & tamē impositum est illi mulieri, cū dicitur Virago, ergo erat nomen proprium eius. Tertio, quia istud conuenit ei soli, ideo est nomen propriū: patet nam rō nominis de sola Eua verificatur. s. vocabitur Virago quia de viro sumpta est: nulla enim alia mulier de viro sumpta est, nisi prima, ideo sola habet istud nomen, & ita erit vt proprium. Dicendum, qd si accipiatur, Virago, iuxta significationem latinitatis, est nomen cōe significans omnes fœminas robustas, quia in robore viros agant, idest imitentur eos, vel ostendant, & ita non est nomen speciei, neque sexus, sed est nomen qualitatis in sexu muliebri: si autem accipiatur iuxta intentionem Adæ hoc imponentis nomen, est nomen sexus, & cōuenit oibus mulieribus: nihil enim aliud signat Virago hoc modo, nisi mulierē. s. viri fœminam, vel fœminam sumptam de viro. Et confirmatur hoc ex intentione Iosephi lib. 1. Antiquitatum. s. eo dormiente auferens costam eius finxit eā in mulierem, & Adam sibi iunctam cognouit de se fuisse plasmam: Iſſa vero Hebraica lingua mulier appellatur, & tamen loco huius nois ponit in litera Virago, ergo Virago signat mulierem, & ita est nomen sexus, nam in Hebræo Is significat virum, & Iſſa est inde deriuatum, & ita dixit Adā, vocabitur Iſſa, quod nos dicimus Virago, ergo Virago mulierem signat, & est nomen cōe cōueniēs oibus, quia Virago est viri vxor, vel viri fœmina, & tamen hoc cōuenit oibus mulieribus. Circa quod sciendum, qd ista tria in aliquo conueniūt, fœmina, mulier, Virago: omnia. n. sexus signant, sed fœmina est nomē cōius, quia signat sexū in oibus aialibus, in quibus est distinctio masculi & fœminę, licet absolute melius dicatur de sexu in humana specie, q̄ in alijs; & tamen certum est, qd etiā alijs cōpetit vbiq̄que est distinctio sexus, cū distinguatur sexus per masculinum & fœmininum. Mulier autem est nomē sexus, & tamen cōuenit in sola specie humana, vbi fœmina vocatur mulier, in alijs autem speciebus vocat̄ fœmina, sed nō mulier: hūc enim honorē soli nostrę speciei attribuimus. Virago autem signat sexū, & in sola specie humana, sed sub rōne magis speciali, q̄ mulier, quia Virago non potest dici, nisi qd de viro sumpta est: vir autem est in sola humana specie, ideo Virago est in specie humana. Masculus quidem, & vir, habent se sicut fœmina, & mulier, quia masculus in aialibus oibus, in q̄bus est distinctio sexus, & fœmina eodē mō appellantur: vir autem in sola humana specie; & sic etiā mulier. Similiter cōuenit oibus fœminis in specie humana, sine aliqua rōne spe-

Quest. 407. An Virago sit proprium nomen mulieris.

Pulchra dubij solutio.

Quid signat hæc noia fœmina, mulier, virago.

ciali, sed solū, quia fœminæ sunt: Virago autem cōpetit ex speciali proprietate, s. quia de viro sumpta sunt, & pertinet hoc nomē ad dignitatē, q̄a masculinus sexus est dignior, qd aut fœmina sit formata de masculo dignius est ei, q̄ formata esse de terra; & hoc fœminę in sola specie humana habet. quia dato, qd masculi aliarū specierū vocarent viri, sicut in specie humana, & fœminæ eorū vocarent mulieres, non tamen possent vocari Viragines ipsæ fœminæ, quia non fuit ibi fœmina sumpta de viro, sed masculus & fœmina simul producta fuerūt de terra, & nō vnū de altero, iō hoc nomen nō cōpeteret alicui fœminæ ibi, quia nulla de viro. i. de masculo sūpta est, sed simul de terra cū masculo formata, sola mulier fuit formata de viro, ideo potuit vocari virago. i. de viro acta. i. facta, vel formata. Et ita apparet, qd Virago est nomē sexus, sed sub speciali ratione q̄ mulier, quia signat ipsam fœminam, vt de viro accepit, originē substantiæ. Et ideo apparet, qd Virago nō est nomē propriū Eua, sicut neque mulier, sed est nomē sexus, & iō conuenit oibus mulieribus, & istud magis apparet, quia sub isto noie appellatur quæcūq; mulier apud Hebræos, & tñ nō sic appellaret si fuisset impositū Eua, vt p̄p̄riū, nā Adā in vocabulo Hebræo vocauit Eua Iſſa, & tamē Iſſa dicitur q̄cunq; mulier, ita dicit Iosephus: Iſſa verō Hebraica lingua mulier appellatur. Ad rōnē primā in priūm dicendum, qd Virago est nomē cōe, & nō est nomē speciei, q̄a nō cōpetit masculis: est aut nomē cōe ad sexū fœmininum, & cū dī, qd non sic vocamus oēs, dicendū, qd istud non est parū in Latina cōsuetudine, quantum ad hęc signationē, & tamen si volumus, possumus ita oēs vocare, sicut & vocam⁹ mulieres, & in vulgari Hispanico oēs sic vocantur. s. Varonas. Ad secūdū dicendū, qd non impositū fuit Eua istud nomē, & apparet ex mō loquendi scripturæ, quia nō dicit: Et vocauit nomen eius Viraginē, sed vocabitur Eua. s. ab alijs vocabitur, quasi fit potius hoc nomē nature sumptū ab aliqua p̄p̄riate, q̄ nomē propriū indiuidui. Ad tertiu dicendū, qd non cōuenit istud nomē soli Eua, quia licet ipsa sola sumpta fuerit de viro, & alia nō fuerint sumpta, sed nata, tamen alijs cōpetit hoc nomē in cōparatione ad fœminas aliarū specierū, quia honor Eua ad alias trāsfunditur, in alijs autem speciebus nulla fœmina de masculo sumpta est, sed prima earū de terra formata, sicut masculus: sola autem fœmina in specie humana sumpta est de masculo, & q̄a oēs alie fœminę speciei huius descēderūt ab ea, cēperūt hūc honorē, vt vocarent Viragines in cōparatione ad fœminas aliarū specierū, quātū mulieri hoc cōpetit, & sicut nomen honoris paterni vel materni trāsfundit in posteros, q̄q̄ illi nō fecerint id, propter quod ille honor cōpetit, ita & honor Eue trāsfunditur in omnes fœminas speciei suæ descendentes ab ea, vt omnes Viragines appellantur. Quæret, cū hoc nomē Virago cōpeteret primæ mulieri, quare Adam postea impositū ei hoc nomē Eua, & an sit proprium, vel cōe. Dicendū, qd prima mulier debuit habere nomē propriū, quia cuiuslibet indiuiduo in specie humana damus nomē propriū, vt de quolibet indiuiduo sciamus distinctē loqui, erat tamē Eua indiuiduū secūdū in humana specie, ideo nomē hęc debuit, & tamē nō dū habebat, ideo debuit ei imponi. Cū autem obijciatur, qd iā habebat nomē, quia vocabatur Virago, pot̄ dici vno modo, qd nō erat nomē propriū illius mulieris, sed erat nomē sexus signās fœminā, vt dictū fuit, ideo debuit vltra hęc habere nomē p̄p̄riū. Secundo possit dici, qd etiam si haberet prima mulier hoc nomen Virago, vt proprium, adhuc potuit aliud habere, vt proprium, cū ambo acciperentur à duabus rationibus conuenientibus ei, sed primum verius est. Quæretur, an hoc nomen Eua, quod postea impositum

Solutio rationum in oppositū.

Quest. 408. Cur Adā impositū ei hoc nomen Eua.

Quest. 409.

frum fuit sibi per Adam fuerit nomen proprium, vel commune. Aliqui dicunt, quod commune, quia sumitur à ratione quadam naturæ, scilicet à vita, nomina autem propria sumuntur ad placitum. Secundo, quia hoc nomen Eua descendit ab appellatio. & ipsū signat rem communem, scilicet, vitam: ergo est nomen commune, & non proprium. Tertio, quia ita est de hoc nomine Eua sicut de hoc nomine Virago, nā Virago dicitur, quia de viro sumpta est, quod comperit illi, Eua vocatur mater viuentium, quod etiam comperit ei, quia est prima mulier, sed Virago est nomen appellatiuum, & non proprium, ergo & Eua est nomen commune. Dicendū, qd Eua fuit nomen proprium mulieris primæ. Primo patet, quia illa mulier habuit aliquod nomen proprium, & tamen non inuenitur aliud nisi Eua, ergo est proprium. Secūdo, quia nomen proprium est, qd vnū tantum imponitur ad signandum illum, & si alijs comperat, non erit sub ratione illius impositionis, sed equiuocē; & ita nomē proprium vniuocē signat vnum tātum indiuiduum, cui imponitur, siue ad placitum, siue aliter, & tamen ita est de Eua, ergo Eua est nomen proprium illius mulieris. Tertio patet, quia dicitur supra 3. cap. Vocauit Adam nomen vxoris suæ Euam, ergo erat proprium, quia non fuit impositum nisi vxori eius. Quarto patet, quia sacra scriptura quādoque loquitur de muliere illa, vocat eam Euam. Sic patet supra 4. c. Adam verō cognouit Euam vxorem suam, quæ concepit, & peperit; & in nouo etiam testamento ita vocatur, vt 1. Timo. 2. Adā primus formatus est, deinde Eua, ergo istud est nomen proprium mulieris, quia si aliud esset, per illud eam vocaret. Ad primam rationē in contrarium dicendum, quod nomen Eua sumptū fuit ab aliquo pertinente ad naturam. i. à veritate rei, s. quia erat mater viuentium: nam ita redditur causa ab Adam. s. vocauit Adam nomen vxoris suæ Euam, eo qd esset mater omnium viuentium: & tamen hoc nō impedit quin sit nomē proprium, quia ita est de multis alijs nominibus proprijs, quæ sumuntur ab aliquibus rationibus, sicut Cain est nomē proprium primogeniti Adæ, & vocat̄ Cain. i. possessio, quia dixit Adā, possedi hominem per Deum, supra 4. cap. & ita Seth est nomen alterius filij, & interpretatur possessio, quia dixit Adam, possidi mihi Deus semē aliud pro Abel, quem occidit Cain, supra 4. cap. & ita Iacob vocatur, idest supplantatio, quia supplantauit fratrem, infra 27. cap. & Iſſau vocatur Edon. i. rubens, quia concupiuit Ienniculā rufam, & infra 25. cap. & ita generaliter nomina propria omnium filiorum Iacob posita sunt, infra 29. & 30. cap. additis ibi rationibus, quare sic vocarentur, & tamē omnia illa sunt nomina propria, ideo ita Eua esset proprium, licet sumatur ab aliqua ratione. Ad secundum dicendum, quod nomen Eua descendit ab appellatio, & tamen non facit illud esse appellatiuum, quia generaliter omnia nomina, quæ imponuntur ab aliqua ratione, sunt ab appellatiuis descendit, vt Cain à possessione, Seth à positione, Edon à rubore, Iacob à supplantatione: & tamen omnia sunt propria, quia ad hoc, qd nomē sit proprium non requiritur, nisi quod sit impositum ad significandum vnam rem solam, & sub ratione speciali, sub qua non significet aliquid alterum, quod in omnibus his inuenitur: vnde etiam interdum ipsū nomē appellatiuum efficitur proprium, vt si ponatur ad significandum vnum solum; ita hoc nomē Lapis est nomē proprium vnius hominis, & inuenitur, qd vnus rex Aegypti vocabatur Lapis loquens, & alius rex Cretenſis vocabatur Lapis absolutē, & sic dicit Eusebius lib. Chronicorū, in Creta regnauit Lapis, & ita Petrus vocauit Cephas Ioan. 2. cap. & tamen Cephas est nomen appellatiuū signās Alph. Tost. super Gen.

An Eua sit nomē proprium, vel commune.

caput, & tamen est proprium. Ad tertium dicendū, qd non est simile de hoc nomine Eua, & de hoc noie Virago, quia vnū est proprium, & aliud est cōe, & cū dicitur, qd in vtroque accipitur rō, in vno, quia est mater omnium viuentium, in alio, quia est de viro sumpta, conceditur, sed hoc non stat, quia tam propria, q̄ cōia possunt accipi ab aliquibus rationibus, & hoc nō efficit ea cōia, neque propria, cum hoc non sit, nisi in eo, qd imponuntur ad significandū plura, vel ad significandū vnum. Est autem magna differentia inter ista noia: prima est, quia in vno dī, & vocabitur virago, quia de viro sumpta est; in alio dī, & vocauit eā Eua, & ideo vnum est nomen impositum ab Adā, alterū non, sed poterat ita vocari. Secundo, quia dī vocauit nomen vxoris suæ Euam, in alio non dī, & vocauit nomē eius Viraginē, sed dī; & vocabitur Virago, in quo innuitur, qd vnū est nomen mulieris, & alterum non. Tertio, quia in sacra scriptura, vbi fit mentio de ista muliere, vocatur Eua, vt supra 4. cap. & in nouo testō prima Tim. 2. cap. & nunq̄ inuenitur vocari Virago, ergo non est idem de vtroque, sed vnum est, vt cōe, alterum, vt proprium. Sed quæretur, quare posuit Adā nomen mulieri, & non posuit illud Deus. Dicendum, qd quantum ad hoc nomē Virago fuit causa, quia illud est ad magis ostendendum, qd Adam cognoscebat, de quo esset illa mulier, nam dixerat; hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea, in quo significabat esse a se, & tamē, quia istud poterat aliter intelligi, aperuit magis dices, de viro sumpta est, & ad hoc dixit vocabitur Virago, & quia nomē istud erat cōsequēs cū rōne illa, quā Adā dicebat, debuit ipse imponere nomē, & nō De⁹. Quantum ad aliud nomen. s. Eua pot̄ esse vna rō, quia Deus cōcessit Adæ imponere noia quibusdam rebus ad ostendendū dñū suum super illas, sicut fuit de animalibus, & tamē Adā habebat aliq̄ præſidentia super mulierem, ideo fuit cōueniens, qd ad hanc significationem imponeret ei nomen. Secūdo, quia aliter est de impositione noium appellatiuorum, aliter de impositione propriorum, appellatiua pertinent ad integritatem idiomatis, quia sunt noia generū, & specierum, quæ semper manent, & de quibus est sermo apud omnes, quia vniuersalia sunt semper, & vbiq; ideo imponere noia appellatiua p̄tinet ad auctore idiomatis, & quia Deus dedit idioma, & maximē primū, quod p nullū nisi per ipsū potuit institui, vt supra declaratū est, debuit ille imponere noia cōia. De proprijs nō est sic, quia nō sunt de integritate idiomatis, cū non sint rerum permanentiū, & rerū, q̄ vbiq; sunt, sed indiuiduorū, qui solū alicubi sunt, & aliq̄, & iō impositio noium taliū rerū pertinet nō ad institutore idiomatis, sed ad eos, inter quos accidit esse hmōi indiuidua. Ita fuit de muliere: erat enim ista indiuiduū quoddā, ideo impositiones eius nō pertinebāt ad Deū, sed ad Adā, cū nullus alius esset, qui fœminam tūc noiare posset; oia aut noia cōia. i. dictiones significatiuas Deus impositū nō extra noiando, sed dādo Adæ in aīa sua cognitionē totius idiomatis. i. oium dictionū significatiuarū, & rerū significatarū, & modorū prolotionis, & ceterorū, q̄ ad hoc pertinet: pauca aut noia per se Deus impositū, vt nomē diei, & noctis, supra 1. cap. cetera in aīa Adæ & Eua dedit cum cognitione idiomatis. Hoc verū est, p̄ter noia aīaliū ductorū aīa Adā, quia ipse impositū illis noia specierū, q̄ postea habuerūt, & illa deerant ad integritatem idiomatis. Alia causa adhuc potuit sumi ex hoc, Adā impositū noia omnibus animalibus ad se ductis, sed Eua ducta fuit per se ad Adā, ideo debuit illi nomen imponere, sed nomina animalium erant cōia, quia erant noia specierum, nomen autem mulieris fuit propriū, quia fuit nomen indiuidui.

Quest. 410. Cur potuit Deus non imponere nomē mulieri quādam Adam.

Quel. 411. Verba; Quisobis relinquet homo patrem &c. interpretantur.

Dicitur ulterius supra 2. quam ob rem dimittit ho, vel relinquet patrem, & matrem, & adheret uxori suae, & erunt duo in carne vna, id est, quia tanta propinquitas est viri ad vxorem, aut viri ad mulierem, quia de carne eius sumpra est, dimittit homo patrem, & matrem; quia maior proximitate habet ad mulierem q̄ ad patrem & matrem, Et erunt duo in carne vna, i. sicut ambo sunt de carne vna, ita efficietur vna caro. Cum enim vir & mulier essent vnum. sante formationem mulieris, quia illa erat in viro, materialiter effecti sunt duo per ablationem costae; postea ergo cum sunt duo actu debent inclinari ad vnitatem, quam habuerunt in principio, & hoc est, q̄ efficiatur vna caro, quod accidit per commixtionem. Circa hoc erant multa dubia de significatione, & de efficacia horum verborum. s. an sint dicta per Deum, vel per Adam; quia Christus vs̄ dicitur, q̄ Deus ista dixit Matt. 19. cap. & quomodo se habeant ista ad matrimonium, & quae pertinentia ad matrimonium hic significentur, de quibus aliquid tantum est supra 2. cap. sub q. 28. & dicitur latius in multis dubijs Matth. 19. cap. Sed adhuc dicitur supra 2. c. erat autem vterque nudus Adam & Eva, & non erubescerant; est autem dubium, quid erat esse nudos Adam & Euam. Dicendum, q̄ significat non habere vestes, & est intelligendum, quod tam in sacra scriptura, q̄ in mo nostro loquendi aliquis dr̄ dupliciter nudus: vno mo, quia nullas vestes habet, alio modo, quia non habet sufficientiam ad tegendum corpus. De primo sicut dr̄, q̄ non nascitur nudus, quia tuc nullu operimentum habet: natura. n. vestes non dat, sed substantiam. De secundo, vt illud Isai. cum videris nudum operi etu, & carnem tuam ne despexeris; non enim vocatur ibi nudus, qui nullo operimento tegitur: quia talis inter homines non incederet pp magnam verecundiam: sed quia non habet vestes sufficientes, aut q̄ totu corpus tegant: & ita accipitur Iacobi 2. cap. si sint soror, & frater nudi, i. non habeas sufficientiam tegumenta. De Adam & Eva dr̄, q̄ erant nudi, i. q̄ nulla omnino vestimenta habebant, neque tegumentorum partes, quia Deus sola eis naturalia dederat, vestimenta aut vltra naturam sunt; & patet, q̄ non haberent aliqua, quia si aliquid haberent, illud esset maxime ad tegendum partes verecundas, & tamen non habebant tegumentum ali quod pro his; nam cum peccauerunt, & ceperunt erubescere, fecerunt sibi perizomata, i. succinctoria, quibz regeant verecundiam, supra 3. cap. ergo prius nihil habebant, quo aliq̄ parte corporis operirent. De nuditate autem ista in eis dicitur, q̄ non erat aliqua priuatio, sed erat negatio, nam priuatio dicit negationem in subiecto apto nato, & ideo vbi est priuatio est potentia, & indigentia. Sic in nobis nuditas est priuatio, quia est non habere vestes, quibus indigemus, & quas habere apti sumus; in Adam & Eva non erat priuatio, quia non erat indigentia vestium: melius. n. sine vestibus erant, q̄ cum illis, sicut in nobis non habere vulnera in vultu est pura negatio, & non est priuatio, quia non sumus apti nati hrc, licet hrc possimus, non tn illis indigemus. Considerandū etiā, q̄ scriptura non dixit solū, Adā & Eua erant nudi: sed dixit erant nudi, & non erubescerant; & hoc, quia voluit scriptura ponere aliquid mirandum; & tamen si diceretur solū erant nudi, nihil durum erat, neque videbatur inconueniens: primo, quia interdū & nos nudi sumus, & non sequitur inde malum aliquod, Secundo, quia in nobis vestitum esse fit ad repellendam aeris incommoda; in Paradiso aut non erat aliquid mali, quia locus erat temperatissimus, & ideo salubris: & sic esse ibi nudos non erat mirabile. Vt autem videretur dictum aliquid durum, dr̄: & non erubescerant, quia istud magnū erat. Sciendum etiā, q̄ non solū Adam & Eva erant nudi, quando ambo

Quel. 412. Quid est Adā & Eua esse nudos.

Quel. 413. Quare dicitur erant nudi, & non erubescerant.

erant: sed et Adā, quando solus erat, nudus fuit: nam si vestitus fuisset, q̄n solus erat, non fuisset nudatus post ea, q̄n cū consortio erat. Nam aliq̄n fuit Adā solus, q̄n scriptura dicit: non est bonū hoīem esse solū, & fuit postea de eo formata mulier: & tn q̄n fuit cū muliere, fuit nudus, ergo & prius erat nudus. Sed dr̄ q̄n vterque erat, & non de solo Adā: quia id, quod scriptura ponit hic, vt magnū erat nō erubescere: sed solus nō erubescit, quia nemo de se ipso erubescit, de alio aut erubescit: ideo q̄n Adā solus erat, nullū magnū erat, q̄ nudus esset, & non erubesceret: cū aut fuerit ambo, potuerūt de alterutro erubescere, ideo scriptura sacra expressit, q̄ erat vterque, & non erubesceret. Sed obijciatur, q̄ q̄n Adā erat, & nō Eva, nō erat solus, q̄a erat Deus sepe cū illo, qui loquebat ei, sicut q̄n adduxit aīalia ad ipsum, & q̄n transfuit eū in Paradisum, & q̄n dedit ei mandatū de nō comedēdo de ligno boni scīa, boni & mali: & ita Adā poterat erubescere: ideo poterat fieri mētio tunc, q̄ Adā erat nudus, & nō erubesceret. Aliquis dicit, q̄ nō dr̄ de Adā, q̄ nō erubesceret tunc, quia de Deo non erubescimus: licet sciamus presentē esse illū vbi cūque sumus, siue nudi, siue vestiti: secus de hoībz, quorū cōspectus erubescimus, ideo q̄n fuerunt Adam & Eva erat mirabile, q̄nō non erubescerāt. Dicitur, q̄ hoc nō non stat, quia nō solū hō erubescit hoīem, sed etiā Deū: si. n. manserit Deo inuisibilis, sicut in natura sua est, & apud nos se habet, non erubescemus eū, quia sensū non apprehēdimus eū, & ideo apud sensum est, ac si Deus nō esset: & q̄a erubescere passio q̄dā est in parte sensitiua, nō possumus erubescere de eo, q̄d non sentimus, & quia Deū non videmus, ac si nō videamur ab illo: & ita de illo nunq̄ erubescimus. Secus si Deus apparet, vel aliqd loco eius in figura humana: quia tunc erubescemus cōspectū eius, velut hoīs, vel timebimus ita grauiter, q̄ timor excludat verecundiam, & faciat non sentire. Secundo, quia Adā erubuit cōspectū Dei, supra 3. cap. cū audiuit vocē Dei deābulātis in Paradiso ad aurā post meridiē, abscondit se vterque. Adā & Eva, & vocatus Adā vbi esset, dixit, q̄ se absconderat, quia nudus erat, ergo erubesceret Adā Deum videre, aut a Deo videri nudus existens. Dicendum, q̄ scriptura dixit, quod Adam & Eva nudi erant, & non erubescerant, & nō dixit de Adam ante formationem, primo, quia voluit ponere rem magnam, scilicet non erubescere de nuditate, ideo posuit in eo, quod maius erat, maius autē erat, q̄ vir, & vxor nō erubescerent nudi, quā quod vir ante formationem mulieris nō erubesceret de nuditate; nam si de Deo homo nudus erubesceret, maiorem causam ruboris habebat post formationē mulieris, quia erubesceret vnus de altero, & vterque de Deo: cūm autem solus Adam esset, erubesceret de solo Deo, debuit dicere, quod non erubescerāt Adā & Eva nudi existentes, quia hoc maius erat. Secūdo dicitur est, quia an de Deo homo nudus erubescat, non est notū hoībus, quia nos Deū non vidimus, vt hoc experiamur: sed certum est, q̄ quilibet nudus existēs erubescit cōspectū alterius hoīs: vt igitur pro magno haberetur istud, voluit scriptura dicere de eo, q̄ certū erat. Tertio, quia Adā & Eva erant semper simul, vt vir & vxor, Deus autē nō erat semper cum eis post formationē mulieris, aut cum Adā ante formationē feminae, ideo minus erubescēdū erat, et si de Deo erubescerēt, q̄ vir de muliere, vel econtrario. Quarto, q̄a poterat dici, q̄ fortē Deus non apparebat Adā in figura corporali, quando non erat formata mulier: sed per intellectualem impressionem, aut per somnium hoc fiebat, cū ei praeceptum dabat, aut aliquid ostendebat, sicut in prophetis; & in talibus nemo potest erubescere nudus existens, cūm non sit ibi aliquis cōspe-

Cum nudi soli nō erubescimus pp Deum, sicut propter hoīes

Quel. 414. Cūm Adā & Eua nudi essent, cur nō erubescerant.

Quel. 415. Aliorū opinio de erubescencia Adā & Eua rejicit.

conspicuit. Secus inter virum, & mulierem, quia vterque conspicit alterius nuditatem: cūm autem post peccatum apparuit Deus, & abscondit se Adam, secus erat: quia ibi facta est apparitio sensibilis: nam primū audita est vox, deinde apparuit Deus, ideo poterat erubescere Adam & Eva. Quæretur, cūm Adam & Eva nudi essent, quomodo non erubescerant. Aliqui dicunt, quod istud fuit, quia habebant velamentum capillorum, operietum totum corpus, & ita non habebant quomodo erubescerent: & causa huius est, quia cūm Deus nō dedisset eis vestes, quæ sunt naturales, dedit eis pilos, qui operirent totum corpus. Sed dicendum, quod hoc non stat, primo quia non conueniebat naturæ humanæ: nam ex conditione speciei accidit quadam animalia pilosa, & quædam non, & quædam multum pilosa, alia verò parum pilosa: hominibus autem secundum naturam conuenit non esse animalia pilosa, nisi principaliter in capite: vt dicit Aristoteles libro 2. de animalibus: & tamen Deus in naturæ institutione non turbaret eam ab eo, quod semper est, ideo non faceret homines ita pilosos, quod possent operiri tota eorum corpora pilis, ita vt non erubescerent. Secūdo, quia vtra pulchritudinem spiritualem anime, in qua est tota naturæ dignitas, est pulchritudo in corpore hominis, ista autem pulchritudo minueretur operata pilis, ideo non operiret Deus corpora tota illo- rum primorum parentum pilis. Tertio, quia hoc est contra sacram scripturam, & repugnat expressē ei, quod queritur, nam si erant Adam, & Eva operi pilis, aut capillis, ita vt non erubescerent, quomodo dicerent nudi, qui operi essent tam sufficienter, sicut vestibus? & tamen vocat scriptura eos nudos. Quarto, quia dato, quod nullam vestem haberent, si capillatura illa sufficiebat ad hoc, quod non erubescerent, non poneretur pro magno, vel speciali quod nudi erant, & nō erubescerant talem capillaturam operirent. Quinto, quia quando Adam, & Eva peccauerunt, erubuerunt de nuditate sua, & fecerunt sibi perizomata, id est succinctoria, quæ operirent partes genitales; & tamen si habuissent talem capillaturam, non erubuissent: neque opus esset fieri succinctoria: quia capillatura omnia operiret. ergo non habebant aliquam capillaturam. Sexto, quia quando Deus expulit Adam & Euam de Paradiso ipso die quo peccauerunt, fecit eis tunicas pelliceas, supra 3. cap. si tamen habuissent capillaturam sufficientem, qua omnia operirent, sicut habent pecora, non fuissent necesse tunicas pelliceas. ergo non fuit in eis talis capillatura, & ita non fuit ista causa, quare non erubescerant. Alij dicunt, q̄ hoc proueniebat, quia Adam & Eva erant tunc sicut paruuli, qui propter nescire causam innatam de nulla re confunduntur, & ita nuditatem suam non erubescunt, Adam autem & Eva tales existentes non erubescerant, se nudos esse: hoc enim vult Iosephus libro 1. antiquitatum dicens: quod gustatio illius ligni acuebat ingeniu, & accelerabat vsū rationis: & ita Adam & Eva prius nō scire se esse nudos pro ignorantia rerum, tunc verò confortati in intellectu per gustum illius ligni agnouerunt nuditatem. Sed dicendum, quod hoc non stat: primo, quia lignū non habebat talem vim, vt scientiam daret, & potissimum eo modo, scilicet, vt statim illo gustato cognoscerentur homines: & prius non essent intelligentes, de hoc magis supra dictum est. Secundo, quia nō est verum, quod Adam & Eva essent prius sicut paruuli non intelligentes: quia Deus opere diuino, & non naturaliter produxit Adam & Euam: & tamen omnia opera Dei sunt perfecta, Denter. 32. cap. perfectio autem in humana specie maxime attenditur secundū

intellectum, ergo rationem perfectam habebant. Tertio, quia Deus fecit in his duobus primis hominibus contra consuetudinem: nam ceteri nascuntur imperfecti secundum corpus, & paruuli, Adam autē & Eva formati sunt perfecti, secundum corpus in aetate virili, & robore, ita vt postea non erubescerint in magnitudine; ergo similiter redderet eos perfectos, secundum intellectum, cūm ibi sit simpliciter perfectio humana; aliās essent duo inconuenientia, primum, q̄ Deus perficeret hominem in eo, quod minus erat, & in eo, quod erat maximum, non perficeret, sed imperfectum relinqueret, quod erat contra rationem, & ordinem, scilicet magis attendere agētem ad id, quod minus est, cūm vtrumque possit; secundum est, quod illi homines opere diuino formati essent minus perfecti in intellectu, quā homines, qui secundum naturam producuntur, quando veniunt ad illam perfectionem corporis, quā Deus dedit illis hominibus. Quarto, quia Adam & Eva intelligebant alia difficiliora, quā agnoscere se nudos esse, ergo & sciebant se esse nudos, id est non habere vestes, & ita non veniebat ex ignorantia. Quinto, quia lex nō datur nisi habentibus vsum completum rationis, sed lex de comedendo, & non comedendo data fuit Adā & Eua, ergo habebant vsum rationis nunc. Sexto, quia si nō haberent vsum rationis, non possent peccare: & tamen Adam & Eva peccauerunt, ergo antequā peccarent habebant vsum rationis, & ita poterant cognoscere, an essent nudi, id est sine vestibus. Septimo apparet specialiter in Eva, quia cū eam tentaret diabolus in serpente, respondebat illa id, quod pertinebat ad habentem perfectum vsum rationis. Nam distinxit illa de mandato Dei, & de lignis vetitis, & lignis concessis, & concupiuit fieri sapientem, sicut Deus est: sed hoc non fuit in non habente vsum perfectum rationis, ideo habebat illum. Octauo autē apparet in Adam, quia ante omnia hæc Adam imposuerat nomina omnibus animalibus: & tamen hoc non fit sine magno intellectu, ergo erat tam Adam quā Eva ratione vtens, vnde non poterant ignorare, se non habere vestes. Dicendum, q̄ Adam & Eva non erubescerant, licet nudi essent: & non erat petenda causa, quare nō erubescerēt, immo erat petenda, quare erubescerēt, aut quomodo, cūm hoc potius esset contra rationem. Primo, quia erubescere passio est, & non sine pena magna: & tamen in Adam & Eva nō debuit esse pena ante peccatum, ergo nō debebant erubescere antequā peccarent. Secūdo, quia erubescere est de aliquo turpi, vel quod turpe putatur: & tamen ante peccatum nihil erat turpe: non enim erat aliquid prius nisi naturale, & quod Deus fecerat: sed nihil factum a Deo est turpe, & immundum, sicut vox dixit ad Perrum, quod non vocaret immunda, & communia ea, quæ Deus sanctificauerat: Act. 11. cap. ergo non erat aliquid in corporibus Adā & Eua, de quo erubescerēt. Tertio apparet, quia nuditas non erat aliquod malum in se: nam non erat priuatio, sed negatio: si enim priuatio esset, diceret indigentiam: & tamen non erat indigentia aliqua vestium ante peccatum: quia si indigentia esset, dedisset Deus vestes, cūm ipse nihil imperfectū faciat: & tamen non dedit vestes, nisi post peccatū, ideo nuditas nō erat malū. Quarto, quia erubescere, & nuditas nō veniūt ex natura, sed in penā pro peccato, cū hō non peccaret, nō erat aliqd de quo erubesceret: ideo neq; habebat aliquid, quod regeret. Cū verò peccauit homo, dedit ei Deus in penam, quod de aliquo erubesceret, & cūm erubuit, cognouit se esse nudum, consequitur enim se ista, scilicet erubescere, & nudū esse, & est prius erubescere: nam qui de nullo erubescit.

Quel. 416. Debet potius dubitari cur erubescerant.

becit, non habet quid tegat: & ideo neque vestibus indiget, quod est nudum esse, qui autem erubescit opus habet, vt tegat id, de quo erubescit: & si vestes non habet, quibus regat, malum habet, & hoc est, esse istud significauit Deus, supra 3. cap. cum dixit Adam, Quis dixit tibi, quod nudus es, nisi quod de ligno, de quo praeceperam tibi, ne comederes comediti: & ita innuit, quod nuditas nihil erat secundum naturam, neque erat aliquid, quod praecesserat in homine, sed fuit poena secuta ad peccatum, scilicet, quia homo comedit de eo, quod vetitum erat, secuta fuit in eo nuditas, id est vestium indigentia ad operiendum id, quod turpe videri factum est ex poena a Deo inflata. Et ita dicendum, quod Adam, & Eua nudi erant, & non erubescerent, quia conditio naturae erat, vt non erubescerent, cum nihil erubescendum haberent, sicut de oculis, & vultu non operto non erubescimus, quia nihil erubescendum ibi est. Immo cum inceperunt erubescere de eo, de quo prius non erubescerant, quare debuit, propter quid erubescerant, quasi esset aliquid contra naturam erubescere, sicut si quis nunc incipiat erubescere de oculis, vel de manibus, oportet queri causam, quare erubescat, quasi contra naturam hoc existente. Et verum erat, quia non fiet, nisi aliquid turpe, vel ignominiosum in his sibi accidat. Quod vero paruuli nunc de nullo erubescant, est contra naturam, id est communem consuetudinem, quia in tota humana specie factum est aliquid turpe, aut indecens ad hoc, quod videatur, & ideo commune est omnibus nobis de quibusdam partibus corporis erubescere: vnde & eas vulgato latinis sermone verenda, aut pudenda appellamus; in pueris autem non est erubescere, non quasi non sit eadem natura, quae in nobis, cum filij nostri sint, & attingat eos eadem poena diuinitus inflata, quae & nos: sed quia non habent plenam cognitionem, non possunt erubescere, quia non est erubescere, nisi eorum, qui aliquid in seipis turpe putant.

Quaest. 417. Cur sacra scriptura non tacuit nuditate, & erubescenciam.

Queritur, quare sacra scriptura expressit, quod erat Adam, & Eua nudi, & non erubescerant: nam dato, quod ita fuisset, tacuisset illud, sicut & multa alia tacet, quae fuerunt, nisi aliqua motiua causa esset, quare illud exprimeret: & ita est generaliter de omnibus, quae scriptura exprimit: nam cum plurima taceat, causa specialis est inuenienda de quolibet, quod exprimitur. Dicendum igitur, quod prima causa est ad significandum foelicem conditionem illius status ante peccatum, scilicet, quod homines non habebant vestes, neque tamen illis indigebant, quia potissimum est pro quo vestes habemus, vt pudenda nostri corporis tegamus, & tamen tunc non erat pudendum aliquod, ideo neque vestes. Secunda, vt innuatur, quae mala pro peccato acciderint: nam inter caetera aduenit erubescere, quod est poena grauis: & accidit indigentia vestium, in quo est magna miseria: quia vna pars miserae occupationis nostrae est vestes querere: ante peccatum autem non esset ista occupatio querendarum vestium. Tertia est, & potissima, vt reddat causam eorum, quae postea scriptura refert: nam apud sapienter scribentes talis debet esse contextus eorum, quae scribuntur, vt causa vnus aperiatur ex altero, & nihil extra petatur, quod causa sit eorum, quae scribuntur: sed postea dixit scriptura, quod comederunt Eua, & Adam de ligno vetito; cumque cognouissent se esse nudos, conseruerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata: & tamē aliquis diceret, quomodo se cognouerunt nudos: quia putaretur, quod erant vestiti iuxta consuetudinem nostram: ideo praepositum ante peccatum, quod erant: & vtrumque positum est, quod nudi erant, & quod non erubescerant: quia vtrumque erat

necessarium ad tollendum dubium primum, vt dictum est, quia putaretur prius fuisse homines ab initio vestitos, sicut & nunc sunt. Secundum, quia si praesupponeretur, quod erant nudi prius, quid opus erat, quod postea se operirent: & ad hoc redditur ratio, cum dicitur, & non erubescerant: ac si dicitur prius erant nudi, & de nuditate non erubescerant, ideo operimenta non quaerebant: post peccatum autem cepit erubescencia nuditatis, ideo quaesierunt tegumenta, & ita conseruerunt sibi folia ficus facientes perizomata. Quarta est, vt detur ratio alterius, quod postea ponitur supra 3. cap. scilicet, quod quando Deus emisit Adam, & Eua de Paradiso, dedit eis tunicas pelliceas, & ita apparebat, quod prius vestes non haberent: nam si prius haberent non oporteret alias vestes fieri, sed easdem, quas habebant, efferrent: vt ergo appareat causa factarum de nouo tunicarum pellicearum, dicitur, quod erant nudi. Post hoc supra 3. cap. agitur de tentatione, & peccato primorum parentum: & quia tentatio fuit causa peccati, agendum est primo de tentatione, vbi considerari primo poterat de tentatione secundum se quid ipsa sit, & de modis eius, & de eis, quae illi accidunt in quantum tentatio est: sed quia de his late loquimur Matth. 4. cap. vbi de tentatione Christi agitur, nihil tangetur hic, nisi quod specialiter ad istam tentationem pertinet: & primum de tentatione, in quo dubitatur, quis fuit tentator. Aliqui dicunt, quod serpens, quia dicitur supra 3. cap. Sed & serpens erat calidior cunctis animantibus terrae, qui dixit ad mulierem &c. sed verba illius sunt ipsa tentatio. Secundo, quia ista tentatio non fuit aliud, nisi seducendo mulierem mouere eam ad id, quod malum erat, serpens tamen fecit hoc, quia ita dixit mulier, serpens decepit me: ergo serpens tentauit mulierem. Tertio, quia dixit serpenti, Cur fecisti hoc? & intulit ei poenam: ergo ipse fuit tentator, quia alias esset immunitus a poena. Dicendum, quod tentator fuit diabolus, & non serpens. Primo, quia tentator erat ratione vtens, serpens autem non erat ratione vtens: quia est brutum, ergo non fuit tentator. Secundo, quia tentator fuit sapientior quam Eua: nam seduxit eam, sicut ipsa restata est: & tamen serpens dato, quod haberet astutiam, non poterat esse sapientior, quam homo; cum omne animal sit infra hominem: ergo non fuit serpens tentator, sed aliquid alterum. Tertio, quia serpens non habebat aliquam causam nocendi hominem: fuit autem tentatio ista cum animo nocendi, ideo non fuit serpens tentator. Sed cum serpens non poterit esse tentator, quis fuit tentator? Dicendum, quod diabolus: necesse enim erat, quod tentator esset ratione vtens, quia locutus est, & intelligebat: & tamē hoc non competit nisi Deo, angelo, daemone, & homini: homo autem non fuit tentator, quia non erat tunc alij homines, sed soli Adam, & Eua: non fuit etiam Deus, quia Deus neminem tentat: sic dicitur Iacob 1. cap. Nemo cum tentatur dicat quod a Deo tentatur: ipse enim neminem tentat. Et si aliquando dicitur Deus tentare, sicut infra 22. cap. dicitur; tentauit Abraham: illa tentatio non terminatur in malo, sed in bono, & est ad manifestandum virtutem alicuius; & tamen ista tentatio in malo finita est: ideo non fuit a Deo. Etiam non est ab angelo, quia angeli omnes sunt boni, & in caritate, & nihil malum procurant, potissimum malum culpa: sed hoc fuit procuratum homini malum: ideo non factum est per angelum: relinquitur autem solus daemone: ideo ipse est, qui nunc tentaret.

Secundo patet, quia ille, qui tentauit Eua mentitus est, dicens: Eritis sicut dii, & tamen mentiri non competit alicui, nisi daemone: quia Deus non mentitur,

Quaest. 418. Quis fuerit tentator primorum parentum.

Quaest. 419. Quis fuit tentator, et non fuerit serpens.

mentitur, quia fidelis est, & se ipsum negare non potest. Angelus quoque non mentitur, quia beatus est: homo autem non erat, qui mentiri posset, ideo solus diabolus est, qui tentare posset, & mentiri. Tertio patet, quia Sapientia 2. dicitur, Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum: constat tamen, quod per istud peccatum primum intrauit mors, ad Rom. 5. cap. ergo istud peccatum fuit procuratum per diabolum, & ita ipse fuit tentator. Quarto, quia de diabolo dixit Christus Ioan. 8. cap. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis perficere: ille homicida erat ab initio: & hoc non potest intelligi, nisi de prima morte: quia alias non esset ipse ab initio homicida: ergo ipse fuit, qui procurauit primam mortem: ista autem fuit obligatio ad moriendum propter peccatum. Ad hoc ergo ille procurauit hoc peccatum, & ita ipse fuit tentator; & hoc consonat cum eo, quod dicitur Sapientia 2. cap. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Quinto patet, quia ibidem Ioan. 8. dicitur de diabolo, Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, & veritas in eo non est, cum loquitur mendacium, de proprijs loquitur: quia mendax est, & pater eius, id est pater mendacij: quia ita Christus asseruit diabolum esse pater mendacij: vnde necesse est, quod ab eo sit mendacium, tanquam a primo: sed in tentatione illa fuit primum mendacium, cum dictum est: Eritis sicut dii: ergo diabolus istud dixit: sed istud dictum est a tentatore: ergo diabolus fuit, qui tentauit. Sexto, quia tentare est officium diaboli, quasi ei soli competens, ergo ipse est, qui nunc tentauit Eua: patet hoc, quia dicitur Matth. 4. Et accedens tentator dixit ei, & tentatorem diabolum vocat, sed tentator significat officium, ergo officium tentandi est diaboli, quia alias, non vocaret eum absolute tentatorem: & Apostolus dicit, Caute ne vos tentauerit is, qui tentat, id est cuius officium est tentare: diabolus ergo tentaret Eua. Ad rationes in contrarium similitur dicendum, quod quod ille non conuincit serpentem fuisse tentatorem, sed per ipsum tanquam per instrumentum factam fuisse a diabolo tentationem: sed de ijs magis tangetur in prosecutione huius tentationis.

Queritur, cum diabolus tentauerit hominem, quare tentauit? Aliqui dicunt, quod iubente Deo tentauit hominem; nam ita facit multa alia Deus per daemones, iuxta illud Psalm. 75. misit in eos iram indignationis suae, immisiones per angelos malos: etiam sancti vident iubent aliquid daemonebus facere, sicut Paulus iussit daemone, vt arriperet Corinthium, scilicet tradidit eum Saranae ad interitum carnis, primo Corinth. 5. cap. Dicendum, quod diabolus non tentauit Eua iubente Deo: quia tunc non daret poenam pro tentatione, cum esset obediens: & tamen poenam intulit tentatori, ergo non egit iussus a Deo. Cum autem dicitur, quod diabolus facit mala iubente Deo, dicendum quod quaedam sunt mala poenae, alia mala culpa: malum poenae non est simpliciter malum, cum sit bonum inferri, in quantum iuste inferitur, sicut quando poena irrogatur per legem: malum autem culpa est simpliciter malum. De primo dicendum, quod interdum Deus iubet daemonebus illud inferre, interdum permittit: malum autem culpa permittit Deus, id est non peccat cum posset: sed sicut non praecipit alicui peccare: immo verat, ita neque praecipit occasionem dare ad peccandum: vnde Deus non iubet daemone, quod aliquem tentet. Dicendum ergo, quod diabolus tentauit hominem propter inuidiam: finis autem, & intentio diaboli fuit inducere hominem ad peccandum, & ad hoc motus fuit ex inuidia. Sic dicitur Sapientia 2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Introitus mortis fuit per istud peccatum, ad Rom. 5. cap. ergo propter inuidiam

Quaest. 420. Cur diabolus tentauit hominem.

Quaest. 421. An diabolus tentauerit primos parentes ex inuidia.

tentauit. Secundo patet, quia id asserit Magister lib. 2. Sen. dist. 21. scilicet, Videns autem diabolus hominem per obedientiam humilitate posse ascendere, vnde ipse per superbiam corruerat, inuidit ei. Hoc praesupposito dicendum, quod non erat opus diabolo mandari, quod hominem tentet, vel aliquod malum ei faciat: quia ipse de se promptus est inferre quaecumque mala nisi prohibeatur: & si interdum non infert mala homini, hoc ideo est, quia Deus non permittit, sola autem permissione opus est, quia diabolus semper habet voluntatem cum semper inuideat, & peccatum eius, & iniquitas nunquam cesserit potestatem quoque, quia non est potestas sub caelo, quae comparetur ei, Iob 41. cap. & ideo saepe inuenimus daemones rogare Deum, vt vt permittat eis nocere hominibus: sicut patet Iob 1. cap. vbi Satan incitauit Deum semel contra Iob. & 2. cap. iterum incitauit. Etiam cum Christus eieceret daemones de arreptitijs, rogauerunt eum, vt non eieceret eos de regione: & quando aliud non concederet eis Christus, rogauerunt eum, vt concederet eis intrare in porcos, quod & Christus concessit; Matt. 8. & Marc. 5. & Luc. 8. cap. Ita autem de tentatione esset, quod non erat opus iuberi daemone, quod tentaret hominem, sed solum: permitti a Deo, quia inuidia daemone fatis stimulat eum ad hoc agendum.

Sed obijciatur, quod diabolus non tentaret hominem ex inuidia, quia pertinet ad minores respectu maiorum: sed homo est minor daemone, ideo non poterat ei inuidere. Patet hoc, quia Iob 5. cap. dicitur, Paruulum occidit inuidia, id est homo paruulus in bonis occiditur ab inuidia, quia conspicit omnes alios maiores se, & inuidet illis. Dicendum, quod verè diabolus inuidit homini, cum scriptura dicat, Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum; inuidia autem fuit, quia conspexit, quod homo poterat accedere ad illum gradum, de quo ipse deciderat: & ita efficeret minor eo, qui prius erat maior in gradu: & nunc etiam maior erat secundum naturam; ita dicit Magister 21. dist. lib. 2. Videns diabolus hominem per obedientiam humilitatem posse ascendere, vnde ipse per superbiam deciderat, inuidit ei, & qui prius per superbiam fuerat diabolus, id est deorsum lapsus, zelo inuidiae factus est Satan, id est aduersarius. Et quia diabolus inuidebat homini, sequebantur ex hoc duo, scilicet, quod placeret ei de malo eius, & displiceret de bono illius, & ad vtrumque stimularetur ex concepta inuidia. Tentatio autem ista poterat esse ad vnum istorum duorum: nam incitabat hominem ad peccandum, quia per peccatum homini accideret vtrumque istorum, aut alterum: poterat enim esse ad inferendum malum, in quantum inuido placet malum eius, cui inuidet: & ita diabolus deducendo hominem ad peccatum faceret, quod Deus puniret eum, sicut puniuit, de quo ille gauderet. Quod vero diabolus cuperet nocere homini, patet quia Magister dicit lib. 2. dist. 21. Et quia illi per violentiam nocere non poterat, ad fraudem se conuertit, vt dolo hominem supplantaret, quem virtute superare non poterat. Etiam poterat alterum intendere diabolus, scilicet, vt homo non haberet bonum, de quo ipse dolebat, & fiebat directio per istam tentationem: quia cum homo peccaret, priuaretur bono, quod habebat: & non haberet illud, quod habere poterat: non enim inuidebat diabolus homini, quod in Paradiso terrestri maneret: quia illud pertinebat ad bonum, quoddam corporale; omne autem tale est infra dignitatem spiritualem: sed id, de quo inuidebat, erat, quia homo poterat beatificari spiritualiter per diuinam visionem, qua diabolus poterat participare, & non participauit: quia deiectus est per superbiam: cum autem ascenderet

Quaest. 421. An diabolus tentauerit primos parentes ex inuidia.

homo ad talem gradū efficiebatur maior, quā nūc
 esset diabolus, ideo dolebat, q̄ ad tale bonum ascen-
 deret; hoc autē impediebatur per peccatum: quia
 non daret illud Deus homini peccati, sicut & diabo-
 lo peccati nō cōcessit illud: ideo conueniebat inten-
 tionē dāmonis tentare hominem ad hoc, q̄ peccaret.
 Et licet dāmon vtrūque velle posset: potius tñ est di-
 cendū, q̄ doluit de bono hominis, q̄ voluerit ei ma-
 lum inferre: & rō est, quia velle malū inferre est ho-
 stis, & eius qui odit: velle autē, q̄ bonū non habeat est
 proprium inuidētis: differunt autē odisse, & in-
 uidere: odientis, vel hostis est per se, vel directē malū
 inferre, velle autē, q̄ hostis, aut is, quē odit, quis nō ha-
 beat bonum, est per accidens, in quantum odio misce-
 tur inuidia, vel in quantum efficietur difficilis infer-
 re malum ei, qui potētiōr efficitur: & tamē hostis nō
 vult nisi malum inferre: inuidens autē nō vult per se,
 nisi vt is, cui inuidet, bonum non assequatur, vel excel-
 lentiam. Quōd autem velit ei inferre malum, nō est
 nisi per accidens, in quantum inuidiā miscetur odii,
 vel in quantum inferendo ei malū, minuitur bonum,
 vel excellentia eius: & hoc est, q̄ vult q̄ inuidet, q̄ nō
 habeat bonum, vel excellentiā is, cui inuidet: diabo-
 lus autē incepit cōtra hominē nō vt hostis, sed vt inui-
 dens; ideo potius voluit facere per tentationē, quōd
 homo non assequeretur beatitudinem, q̄ incurreret
 in poenās. Ad rationem in cōtrarium dicendum;
 q̄ diabolus maior est homine s̄m naturam: sed non
 est maior absolute: quia pōt homo effici maior per
 gratiam, quā diabolus sit per naturā, & illud est q̄
 fuerit beatus, & quātum ad istā maioritātē inuidebat
 diabolus hōi: nam putabat eum futurum esse superi-
 orem, si illuc ascenderet, vnde ipse descendere, vel
 potius quōd ipse per superbiam ascendere non potuerat:
 quia tamen inuidia p̄sens exiēbat, vt diabolus iam
 hōiē putaret esse maiore, dicendum, q̄ ita erat:
 quia licet homo nondum effectus fuerat beatus, quia
 tamē erat paratus ad hoc eo ipso diabolus putabat eū
 se maiore, quia ad illud erat, quod in diabolo erat iam
 impossibile. Sed obijcietur, q̄ non posset stare, quia
 diabolus erat superbus, & ita non posset se minore hōi
 mine existimare, cū superbus esset se vltima, quōd
 est: Dici pōt vno modo, q̄ superbia non est in estimati-
 onē excellentiā, sed in appetitū: & ita aliquis pōt se
 estimare paruum, qui tñ magna cupit, & erit verē su-
 perbus; ita igitur diabolus poterat se maiore estimare
 hōiē, & tamē superbus esset, quia magna cuperet.
 Alio modo pōt dici, q̄ estimatio excellentiā pertinet
 ad superbum, non per se, sed in quantum existimat se
 dignum esse maioribus bonis, quā habeat: esse autē
 dignum, excellentiā quādam est, in qua superbus mē-
 titur: quia cū non sit dignus, se dignum existimat: &
 accidit ista estimatio excellentiā ex quadam excep-
 tatione mentis proveniente ex appetitu excellentiā;
 sicut qui vehementer amat aliquā rem, excecatur
 circa eam, vt dicat illam valde bonam, etia non sit: &
 ita in superbis tam vehemens est excellentiā deside-
 riam, q̄ se illa excellentiā dignos iudicant. Et tamen
 adhuc isto modo non est conueniens aliquem valde
 superbum estimare se alio minore in quibusdam: &
 & tamē in alijs iudicat se maiorem propter multa
 digna honore, vel excellentiā aliam figuram; & quare non
 se iudicat, & hoc modo ex superbia nascitur inuidia:
 quia cū velit superbus habere excellentiā, non
 vult, quōd alij habeant: quia si haberent, iam non ip-
 se esset excellens: & ita tōtē in omni superbo est in-
 uidia, licet non est superbia in omni inuidio: & ita di-
 cit Augustinus lib. 1. super Gen. ad literam; Anan-
 do quique excellentiam suam, vel paribus inuidet, q̄
 ei adqueatur, vel inferioribus, ne sibi exequatur;

Solutio ra-
 tionis 1. op-
 positum.

vel superioribus, q̄ eis non coaquetur.
 Queretur, cū diabolus tentaturus esset mulierē,
 quare tentauit in aliquo corporali apparen-
 te, & non tentauit interiori, quia & hoc diabolus poterat. Di-
 cendum, quōd certum est tentationem duplicem esse,
 se, quādam interiorem, aliā exteriorem, & tentatio
 exterior fit ab homine, vel ab eo, qui loquitur, licet tñ
 in verbo, quā in signo fieri potest, vt ad peccandū
 declinemus, & hęc vocatur tentatio semper ab ho-
 ste, quia à diabolo ista procuratur. Inuisibilis tenta-
 tio est, quando inuisibiliter nobis malum suggeritur
 intrinsecus: hęc tentatio aliquando fit ab hoste, ali-
 quando à carne, vt Magister dicit lib. 2. dist. 21. Secun-
 do pater, quia scriptura sacra hęc asserit Act. 5. cap. vbi
 Petrus dixit; Anania cur tentauit Sathanas cor tuum
 mentiri te Spiritui sancto? Et ita tentatio in solo cor-
 de fuit, ergo non visibiliter facta. Tertio, quia Apo-
 stolus ad Eph. 6. cap. vbi distinguit tentationem car-
 nis à tentatione dāmonis dicit: Non est nobis collu-
 scatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus
 principes, & potestates, aduersus mundi rectores te-
 nebrarum harum, contra spiritalia nequitia in coele-
 stibus: conclusit esse colluscationes contra nequitias
 spirituales, id est dāmones: & ita spiritualiter, & inui-
 sibiliter tentationem fieri dixit: talem igitur potuit
 Sathanas facere contra hominē, quare ergo non fe-
 cit? Dici potest primo, quōd fuit, vt homo cognos-
 ceret se tentari: nunquam enim tentatio facta fuerat
 homini, neque sciebat ipse, quid erat tentatio: si au-
 tem fieret tentatio spiritualiter, non agnosceret an-
 tentaretur: ideo vt posset videri, & agnosci, debuit
 fieri exterius. Secundo fuit, quia Deus non permi-
 sit sic fieri tentationem. Nam vt ait Augustinus li-
 bro 1. super Gen. quādam concessit Deus dāmoni
 in tentatione, & alia non. Vnde fecit dāmon non
 quicquid voluit, sed quicquid permissum est. Causa
 prima quare non permissa est tentatio interior, fuit,
 quia interior est maior, quā exterior: Deus autem
 licet permitteret hominem tentari, noluit permittere
 eum tentari forti tentationi, sed leui; quia adhuc
 rudis erat homo in exercitio tentationum, & sic de-
 buit incipere à minoribus: quōd verō interior ten-
 tatio sit fortior, dicit illud Magister lib. 2. dist. 21. scilicet,
 Homo igitur, qui sola exteriori tentatione pulsatus
 cecidit, tanto grauius plectendus erat, quanto leui-
 or impulsu fuerat prostratus. Secundo patet, quia
 tentatio exterior, quia est ab intrinseco, videtur esse
 tentatio, sed interior non apparet tentatio, quia est
 quasi à se ipso: & quanto tentatio est minus distincta
 à tentato, tanto est grauior: sicut est in tentatione car-
 nis, vbi idem videtur esse tentans & tentatus: & illa
 iudicatur grauior. Sic dicit Magister lib. 2. dist. 1. r.
 scilicet, Tentatio autem carnis interior difficilior vni-
 catur: quia interior oppugnat de nostro contra nos
 roboratur. Tertio, quia tentatio interior quanto mi-
 nus cognoscitur, minus cauetur: & ideo difficilior ei
 repugnat: exterior autem, quia cognoscitur, potest
 vitari: ideo fuit conueniens, quōd non permitteret
 Deus fieri tentationem interiorem contra hominem,
 sed exteriorem solum. Queretur, dato quōd exterius
 in aliquo visibili tentare debuit, quare non assumpsit
 aliquod aliud animal, vel aliam figuram; & quare non
 humanam. Dicendum, q̄ diabolus non potuit tenta-
 re in sola sua natura, quia est inuisibilis, & ita inuisibi-
 liter tentaret, sicut nos sed oportuit, quōd alienam
 formam assumeret, vt visibilis fieret tentator. Sed di-
 cendum, q̄ nō debuit formam humanam assumere.
 Primo, quia hoc magnam suspicionem induceret, &
 non procederet tentatio. Nam: Eua sciebat, q̄ nō erat
 nisi duo hoies ipsa, & Adā: cum ergo videret alium
 miraretur,

Quest. 422.
 Cui diabo-
 lus tentauit
 mulierem
 in corporali
 apparen-
 te.

Quest. 423.
 Cur demo-
 nē nō
 assumpse-
 rit alia figu-
 rā, vel sal-
 tē huma-
 nam.

miraretur, & expauesceret, & fortē non audiret ver-
 ba illius, sed recurrisset ad virum suū, cui tradita erat.
 Secundo, quia in tali forma apparebat Deus: nā Deus
 loquebatur aliquando cum Adam in figura corpora-
 li, id est Angelus loco Dei, qui vocabatur Deus, vt su-
 pra 3. cap. post peccatum audiuit vocem Dei ambulā-
 tis in Paradiso ad aurā post Meridiem: & ita in figura
 corporali apparebat, quia aliās nō ambularet, neque
 audiretur vox eius, & figura illa erat humana, quia nō
 fit visio loco Dei in figura alterius animalis: non autē
 fuit cōueniens, vt in eadem figura appareret Deus, &
 diabolus tentator. Tertio, quia si in humana figu-
 ra appareret, poterat mulier putare, q̄ erat Deus, qui
 in tali figura solitus erat apparere, & crederet verbis
 eius, & sic non peccaret, neque esset tentatio, sed se-
 ductio sola. Quarto, quia non conueniebat hoc diabo-
 lo, quia ille volebat putari nō esse Deus, cū de Deo
 loqueret in tertia persona, sicut praecepit vobis Deus,
 vt non comederetis de omni ligno Paradisi: ideo nō
 debuit apparere in figura, in qua Deus. Quinto, vt nō
 fieret homini odiosa propria species; nam diabolus
 tentauit hominem in serpente, & factus est inde ser-
 pens odiosus homini, sicut nūc est toti generi huma-
 no; nam Deus dixit in poenam huius seductionis, In-
 micitias ponam inter te & mulierem, & semen tuū
 & semen illius: erat tamen inconueniens, q̄ homini
 si esset propria natura odiosa, sed hoc esset q̄ se ipsum
 odisset, ideo non debuit concedi a Deo, q̄ diabolus in
 figura humana tentaret.
 Sed obijcietur, q̄ diabolus in humana forma appa-
 retere potuit, quia aliquando tentat nos diabolus, & ap-
 paret in figura humana, sicut saepe legitur in actibus
 sanctorum, ergo & tunc potuit sic tentare. Secundo
 obijcietur, q̄ potuit apparere in figura angeli boni: nā
 ita saepe apparet, sicut dicit 2. Cor. 10. ca. 1. nam & Sathanas
 transfiguratur se in angelum lucis. Tertio obijcietur, q̄
 potuit in propria figura apparere, sicut aliquando facit.
 Dicendum circa primum, q̄ non debuit apparere in
 humana forma propter causas dictas, maximē quia
 efficeretur nobis propria species odiosa, quod est val-
 de inconueniens. Sed obijcietur, q̄ non sequeretur,
 quia saepe diabolus tentat, vel fallit aliquos apparens
 in humana specie: & tamē nō efficitur nobis humana
 species odiosa, neque est illi, qui a diabolo in tali figu-
 ra fallitur. Dicendum, q̄ non debuit apparere in hac
 figura: quia verē sequeretur nobis eam fieri odiosam,
 & quando arguitur de apparitionibus, & tērationibus
 nostris, dicendum, q̄ non est simile, quia sicut nō fuit
 simile de peccato illo, & peccato nostro; ita non est
 simile de tentatione illa, & tentatione nostra. Nam
 illud peccatum fuit causa omnium peccatorum, q̄
 pro illo peccato omnes nos nascimur in culpa origi-
 nali, licet nihil mali commiserimus: & tamen de pec-
 catis nostris non est sic, quia pro peccato patris nō se-
 quitur aliquod peccatum in filio, aut posteris. Etiam
 pro peccato illo non solum illata fuit poena primis pa-
 rentibus, sed etiam omnibus posteris suis, qui tūc pec-
 cauerunt: & tamen non est sic in peccatis nostris, q̄
 filius non portat iniquitatem patris, & pater nō por-
 tat iniquitatem filij, sed anima, quae peccat ipsa mori-
 tur. Ezech. 18. cap. ergo similiter de tentatione est, q̄
 illa non fuit similis nostrae. Vnde pro nostra nō sequi-
 tur aliqua poena in tēratione, neque in nobis relinqui-
 tur aliquid; l. q̄ sit forma eius odiosa tentatis, vel alijs
 In prima autem tēratione, quia ex ea secutum fuit
 peccatum, per quod totum genus humanum damnatum
 est, debuit tentator ipse odiosus fieri, & forma, in
 qua apparebat toti species: & ita non est simile, vnde
 non debuit ibi esse figura humana.

Ad secundum dicendum, quod non debuit appa-

tere in figura angeli boni, in qua fortē ille apparere
 vellet, sed dicitur, q̄ non permisit Deus, q̄ in tali figu-
 ra appareret, ne valde impelleret. Nam Deus voluit,
 q̄ solum leui tēratione homo tunc tēretur: & tamē
 si appareret in figura angeli boni, esset tēratio fortis,
 quamuis posset homo euadere: ideo non debuit sic
 permitti tētare. Sic dicit Magister lib. 2. dist. 21. ne ni-
 mis occultaretur fraus eis, quae caueri non posset, &
 homo videretur simul iniuriam pati, si taliter circū-
 uentiri permetteret eum Deus, vt praecauere nō posset.
 Sed obijcietur, q̄ ad pium custodiē pertinet in firmio-
 ribus maioris defensionis praebere auxilium, sed nos
 sumus infirmiores primis parentibus, quia post pecca-
 tum est natura lapsa, & debilius resistit vitio: ergo ma-
 gis debemus nos adiuuari contra tērationem dāmoni-
 quam primis parentes, sed contra nos permittitur
 Sathanas apparere in figura angeli boni; quia dicitur,
 q̄ se trāsfiguratur in angelum lucis: ergo potius debuit
 ibi permitti. Dicendum vnō modo, q̄ primi parentes
 quodammodo erāt fortiores ad resistendum tērationi
 dāmoni, & quodammodo minus fortes: simpliciter autem
 nos sumus fortiores ad resistendum tērationi dā-
 monis, quā illi: si enim esset tēratio carnis, illi essent
 fortiores, quā nos, quia non habebāt fomitem, qui
 relictus est ex peccato, secundum quem omnis atas
 prona est ad malum, supra 8. cap. nos vero propter fo-
 mitem facilius in hoc vincimur. Sed in tēratione dā-
 monis secus est, quia primi parentes erant faciles ad
 assentiendum tentatori, eo q̄ nunquam aliquam ten-
 tationem fuerant experti: & ita non habebant aliquā
 causam suspicandi malum contra se; nos verō cōtra
 hoc exhortationibus sacrae scripturae p̄muniti sumus,
 quae dicit vigilandum esse, quia aduersarius noster dia-
 bolus circuit, quarens quem deuoret. Per. 5. cap. &
 aliorum pericula nos cautos efficit, qui varijs diabo-
 li fraudibus corruerunt: & ita his commoniti facilius
 tentationem diaboli agnosceremus, & agnitam euita-
 bimus, quā primi parentes, qui nihil mali suspicari
 poterant; quia nec quicque eos de hoc admonuerat,
 neque aliquis ante hoc tentatus fuerat. Et ista est cau-
 sa potissima facilitatis casus primorum parentum, sal-
 tem Euae: & ita quia infirmiores illi erant nobis, non
 debuit contra eos permitti Sathanas venire transfigu-
 ratus in angelum lucis, licet contra nos venire p̄mit-
 ratur. Secundo potest dici, q̄ etiam si illi simpliciter
 essent fortiores nobis, non debuit contra eos p̄mitti
 venire Sathanas transfiguratus in angelum boni, quia
 nō debuit cōtra eos permitti tēratio tam grauis, sicut
 contra nos, quia in tēratione nostra, quicquid succē-
 dit solus vincitur, & solus punitus; in tēratione autem
 primorum parentum non succēdebant illi soli, sed
 in eis totum genus humanū videbatur tētari, & pec-
 care, sicut Apostolus dixit ad Rom. 5. cap. Omnes in
 Adam peccauerunt: quanto ergo fuit maius pericu-
 lum in tēratione illa, quā in nostra, tanto magis de-
 buit prouideri de auxilio in tēratione: & ita debuit esse
 tentatio leuior, & ista etiam est causa, vt leuissimū
 genus tentationis contra primos parentes fieret.
 De tertio dicendum, q̄ diabolus in propria figura
 non apparuit, aliqui autem putant hoc fuisse, quia nō
 est permissus, ne esset tentatio multum efficax, quā
 hominem deijceret, quasi ex necessitate. Sed dicen-
 dum, q̄ Magister vult causam fuisse, quia diabolus nō
 voluit venire in ea: sic dicitur lib. 2. dist. 21. f. Ne autē
 fraus illius nimis manifestaretur in sua specie, nō ve-
 nit, ne aperte cognosceretur, & ita repelleret: & post
 hęc eodem loco dicit, Vt igitur in ipsa forma nō
 veniret, voluntate sua factum est: vt autē in forma cō-
 gruente suae malitiae veniret, dignitatis factum est.
 Sed obijcietur, q̄ nō posset venire in forma propria,
 quia

An Diabo-
 lum appa-
 re in for-
 ma angeli
 conueniens
 fuerit.

D. distinctio
 de coalita-
 tia inter
 primos pa-
 rentes, &
 nos.

Quest. 426.
 De figura
 demonis
 apparētis
 Euae.

quia non habet diabolus formam propriam, in qua possit videri: est enim demon spiritus, & ideo secundum naturam est invisibilis: unde etiam apud eos, qui ponunt demones, & angelos esse corporeos, cuius opinionis est Augu. sequendo Platonicos asseritur, quod non sunt visibiles, nisi sumendo corpus de elementis corruptentioribus, ut dicit Augu. lib. 3. de Trini. & Magister. lib. 2. dist. 8. ideo demon non habet formam, in qua apparere possit. Sed Magister videtur sentire contrarium asserens, quod non venit in propria specie, ne nimis manifestaretur. Dicendum, quod Magister secutus est sacra scripturam, quae dat demonibus formam, in qua appareat, & illam vocat formam suam, & apparet ex dicto Apostoli 2. Corin. 10. cap. Satanus transfiguratur se in angelum lucis. Et apparet primo, nam si Satanus transfiguratur se in angelum lucis, habet angelus lucis figuram, quia aliis non poterat Satanus se transfigurare in illam: & tamen si angelus lucis habet figuram, habebit illa Satanus, quia verique est spiritus, & quantum vni repugnat conditio corporis, tantum repugnat alteri. Secundo, quia dicitur, quod Satanus transfiguratur se in alterum, quod figuram non habet, quia transfigurare est figuram mutare, sed figuram non mutat id, quod non habet figuram, unde si Satanus non haberet figuram, non diceretur proprie, quod transfiguratur se in angelum lucis, sed quod accipit figuram angeli lucis: & tamen scriptura non dixit hic: ideo significavit, quod Satanus, id est demon figuram habet: & ita Magister dixit esse figuram Satanus. Et non solum Satanus, id est demon figuram habet, sed etiam propriam figuram, cum faciat differentiam inter figuram angeli boni, & angeli mali scriptura dicens, quod Satanus transfiguratur se in angelum lucis, id est accipit figuram angeli boni, & dimittit propriam figuram. Dicendum de formis, vel figuris, quod si accipiantur secundum naturam propriam, neque angeli, neque demones habent figuram, quia figura est qualitas consequens quantitatem determinatam, sicut diffinit Euclides, lib. 1. Elementorum ca. 1. figura est, quae termino, vel terminis continetur: possunt tamen demones, & angeli assumere figuras, quas voluerint, & hoc dupliciter, vno modo mouedo animalia, sicut quando demon, vel angelus loquitur per animal aliquod, sed tunc non est proprie assumptio: alio modo quando formant corpora de aere, in quibus loquuntur, & apparent, & illa formant, & colorant, sicut voluerint: & isto modo proprie assumunt. Hoc modo habent angeli, & demones figuras, non quidem figuram, in quibus sint, sed in quibus appareant: nos vero habemus figuras, & in quibus sumus, & in quibus appareamus, quia sumus essentialiter corporei. Sed illae figurae, in quibus apparent demones, & angeli, sunt determinatae pro eorum arbitrio, quia possunt formare quicquid voluerint: & quantum ad hoc non est distinctio figurarum angeli boni, & angeli mali, sed in differenter vtrunque sit: sunt tamen quaedam figurae, quae competunt eis secundum qualitates proprias intrinsecas, sicut & locus determinatur eis per eandem qualitates: angeli enim boni sunt pleni cognitione, & nitore perfectionis beatificae, ideo eis competit lux. Etiam quia gaudium replentur, & gaudium pertinet ad lumen, iuxta illud Psalm. Seculum nostrum in illuminatione vultus tui, id est vita nostra est ex hoc, quod vultus tuus est hilaris contra nos, quod est esse vultum illuminatum: & quia angelis bonis competit letitia, & omne bonum interius, dicitur esse angelus lucis, & locus suus est locus maxime lucis, scilicet celum empyreum. Contrario autem angeli mali habent in membris suis tenebras iniquitatis, & habent tristitiam, quae etiam facit re tenebrosam, & ad signandum istam interiorem eorum qualitatem, datur eis locus tenebrarum: ita dicitur ad

Ephes. 6. cap. Aduersus principes, & potestates, aduersus rectores tenebrarum harum, & spiritalia nequitiae. Vocauit enim spiritus nequus, id est demones, rectores tenebrarum, id est aeris caliginosi: ibi enim sunt, & etiam in inferno, qui est locus magis caliginosus. Et ideo Apostulus non distinguit angelos, & demones per bonos, & malos, sed per lucem, & tenebras, & tenebras aqua per proprias qualitates: & ita dixit de Satana, & angelis lucis. Vocando enim alios angelos lucis, vocat Satanam angelum tenebrarum per oppositionem, maxime quia iam Apostolus vocauerat demones spiritus tenebrosos, in quantum dixerat eos rectores tenebrarum, ad Ephes. 6. cap. Sicut autem angeli boni, & mali distinguuntur per lucem, & tenebras, & accipiunt loca secundum lucem, & tenebras, ita debent figurarum, quas sumpserint, distinguuntur per lucidum, & tenebrosum: unde quando angeli boni acceperint figuram sibi propriam, assumunt corpora nitida habentia pulchritudinem, & multum de lumine: cum vero demones assumpserint figuras proprias sibi, accipiunt corpora deformia, & tenebrosa, ut quales ipsi sunt intra se, tales foris in assumptis corporibus exhibeantur. Iuxta hoc stat dictum Apostoli. 1. quod Satanus transfiguratur se in angelum lucis, scilicet quia Satanus, id est demoni determinata est figura tenebrosa, & deformis, quam semper debet exhibere, sed interdum hanc non ostendit, sed pulchram, & fulgidam: & ita mutat propriam figuram transfigurando se in alienam: sed intelligendum, quod licet figuram, aut formam propriam mutent, non tamen locum, & mentem mutant: mentem quidem non mutant, quia in aeternum sunt tristes: locum quoque non mutant, quia non possunt esse in caelo empyreo, ubi sunt angeli boni, sed aut in aere caliginoso, aut in inferno; sed figuram mutant, accipiendo figuram angeli boni. Causa autem est, quia status mentis pertinet ad felicitatem, & miseriam: & ipsi non possunt mutare propriam miseriam, quia data est in poenam: & ideo neque usurpare mentem bonorum angelorum, ut pleni sint gaudijs, sicut illi, quod illi ad felicitatem, & premium datum est: locus vero non est beatitudo, aut beatitudinis pars, est tamen consequens beatitudinem, ut beatis detur locus ignobilis ad tristitiam aptus: tertium vero quod est figura, non pertinet per se ad statum, neque consequitur illum, ideo permittuntur mutare illam, potissimum quia hoc seruit ad officium tentationis, quod nobis expedit esse: & ideo propter bonum nostrum permittitur hoc demoni. Sciendum autem, quod licet demon mutet propriam figuram accipiendo alienam, angelus bonus non mutat propriam figuram, sed semper apparet in propria, id est corpore pulchro, & luminoso: causa est, quia ista figura notat nobilitatem, & dignitatem intrinsecam angeli, & non est aliqua causa, quare illam mutet: ideo semper apparebit in ea: & ita notat dicit beatus Paulus, quod Satanus transfiguratur se in angelum lucis, & tamen non dixit, quod angelus lucis transfiguratur se in Satanam, vel in angelum tenebrarum, quasi istud nunquam accidat: Et secundum hoc intelligitur litera Magistri, quod demon habeat propriam figuram, in qua appareat, & figuram competentem ei, in quantum animal est, & demon, & est figura, in qua semper debet apparere: & tamen aliquando mutat hoc: & de hac dixit, quod angelus malus non tetrauit in propria figura, quia non voluit apparere in ea: nam appareret deformis, & tenebrosus, & ipse aspectus terret eam, vel redderet eam suspectam, ut verbis eius non attenderet. Queretur, cum non debuit apparere demon in figura hominis, neque angeli boni, neque voluit in propria quo poterat apparere? Dicendum, quod poterat apparere

Quaest. 427
In qua forma demon poterat apparere?

Cur demon apparuit Euze potius in figura serp. quam aliorum animalium.

apparere in aliquo animali vero, vel ficto: & ratio est, quia diabolus debuit apparere in eo, in quo posset loqui, cum tentatio per vocem expleta sit: non est autem aliqd, in quo fieri posset vox, nisi in animali, & ita de alijs animalibus praeter hominem accipere poterat similitudinem, aut per ipsum animal loqui: & in omnibus accepit serpentem, in quo istud fecit. Sed dicebat, quare potius istud animal, quam aliquod aliud? Aliqui dicunt, quod hoc fuit, quia non permittus fuit diabolus accipere aliud animal: nam in ista tentatione aliquid fecit diabolus, quod voluit, & aliquid solum, quod permittus est: voluit autem non venire in propria figura, & illud concessum est; quantum ad animalia, vel formas, in quibus appareret, non factum est, quod ille voluit, sed quod concessum est ei; sic dicit Magister, lib. 2. dist. 21. Vt igitur in propria forma non veniret, voluntate sua veniret diuinitus factum est. Causa autem quare non permittetur in quocumque animali venire fuit; primo, quia Deus aliquo modo voluit per tentationem posse deprehendi fraudem, sicut sicut malum erat, quod diabolus facere volebat: ita esset malum, & ignobile animal, per quod fieret tentatio: tale autem erat serpens, & hoc videtur innuere Magister in verbis iam dictis, scilicet, ut autem in forma congruenti suae malitiae veniret, diuinitus factum est, ut sic apparet, quod serpens conueniebat ad hanc malitiam, licet ista litera Magistri possit accipi in alio sensu. Secundo fuit, quia forte diabolus eligeret venire in coluba, si permittetur, & tamen hoc non decebat: quia Spiritus Sanctus venturus erat in columbae specie. Matthae. 3. & Luc. 3. & non conueniebat, ut in eadem figura diabolus, & Spiritus Sanctus apparerent. Tertio, quia illa figura, in qua Spiritus Sanctus appariturus erat, efficeretur nobis odiosa. Hae est intentio Magistri, lib. 2. dist. 21. scilicet, Venit autem ad hominem in serpente, qui forte si permittetur in columbae specie venire maluisset, sed non erat dignum, ut spiritus malignus illam formam odiosam homini faceret, in qua Spiritus Sanctus appariturus erat. Sed dicendum, quod causa vera, quare diabolus in serpente venit ad mulierem fuit, quia Deus voluit, ut appareret in illa figura, quae exprimeret eius astutiam: & hoc poterat fieri propter duo. Primo, ut verisimile redderetur, quod diceretur, scilicet, quod serpens tentauerat Euam: nam si diceretur, quod Astutus, vel porcus tentasset Euam, non esset verisimile, quia non sunt animalia astutius astutia, ut de illis hoc credi posset: serpens autem erat animal astutum: ideo de hoc magis credi poterat, & istud innuitur supra 3. cap. in litera, scilicet. Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terrae. Secundo fiebat ad hoc, quod mulier posset magis vitare fraudem tentationis: nam si appareret diabolus in aliquo animali simplici, sicut est columba, non haberet mulier, de quo caueret propter simplicitatem animalis; cum autem appareret in serpente, qui erat astutus, poterat suspicari dolos, & ita magis caueret dicta illius, essetque tentatio minor. Et ob hoc dicitur multi, quod diabolus voluit apparere in aliquo animali simplici, in quo magis posset occultari dolus eius, sed non permittus est a Deo, ut non esset tentatio tam fortis: sicut dicit Magister libro secundo 21. distinct. non ergo nisi per serpentem permittus fuit diabolus, ut per illud, quod foris erat, astutiam tentantis animaduertere foemina posset: & ante hoc dicitur. Vt autem in forma suae malitiae congruenti veniret, diuinitus factum est, id est in figura, quae exprimeret foris dolositatem, quam diabolus gerebat interius.

Quaest. 428
Quomodo erat callidior cunctis animantibus terrae, quomodo apparere?

est hoc verum, & ad quid dicitur. Dicendum, quod serpens callidus est, id est astutus, sicut statim dicitur: & tamen causa quare hoc factum fuit, est, ut reddatur dictum verisimile: nam scriptura asserere debebat, quod per animal tentata fuit mulier, & decepta: & tamen non erat verisimile, quod animalia nullius astutiae possent decipere foeminam, quae habebat naturaliter intellectum: ideo debuit asseri de aliquo animali, quod esset magna astutia, ut crederetur hoc verum esse, & hoc facit bene scriptura in quantum asserit dicens: Serpens erat callidior cunctis animantibus terrae, quae fecerat dominus. Ideo cum inter omnia animalia istud inueniretur astutius, magis istud posset fallere mulierem, quam aliquod aliud. Sed nunc aduertendum est, quod si litera scripturae aspiciamus, videtur illa aliud signare, nam non videtur innuere, quod diabolus hic aliquid egerit, sed solum serpens, primo, quia non fit hic aliqua mentio de diabolo, quod tentauerit, aut quod poenam acceperit, sed totum dicitur de serpente. Secundo, quia ponitur, quod erat serpens callidior cunctis animantibus terrae: & hoc ad dandum causam tentationis: & tamen si diabolus tentaret, non differret, per quod animal tentaret, quia animal nihil ageret ibi, sed solum esset instrumentum locutionis diaboli, tota autem astutia esset a diabolo: unde ita posset tentare per asinum, sicut per serpentem: nam & in asino loqui poterat, sicut angelus locutionis est per asinam Balaam, Numer. 22. ca. & tamen dixit de serpente, ut per hoc res verisimilis esset: ideo videtur non innuere diabolum fuisse tentatorem, sed serpentem. Tertio, quia facta tentatione Deus direxit verba sua contra serpentem, quasi indignatus ei, quare hoc fecisset dicens: Quia hoc fecisti, maledictus eris inter omnia animalia, & bestias terrae. Quarto, quia Deus maledixit serpenti pro hoc dicens, quod esset maledictus inter omnia animalia, & addidit, quod super pedibus suis graderetur: si tamen serpens hoc non fecisset, sed diabolus in serpente, non esset causa, quare serpens puniretur, cum nihil mali fecisset, sed per illud fieret: & tamen poena inflicta est: ideo non videtur diabolus hic fecisse, sed serpentem. Dicendum quoque, quod multi ita crediderunt, quod potissimum de veteribus: nam Iosephus, qui tempore suo non solum in eloquentia, sed etiam in sapientia legis Moyse apud suos opinatissimus habitus est, ita asseruit, quod haec ad literam ita fuerunt, & non fuerit diabolus aliquis tentans, sed serpentem solum hoc fecisse asseruit. Unde vult quod serpens erat naturaliter loquens, & intelligens, & ita potuit intelligere hoc, quod dixit, & concipere illud. Asseruit quoque serpentem non fuisse tunc pronum in terram, sicut nunc est: sed serpens habuisse pedes, quibus in altum tolleretur. & quod ille ex inuidia motus est, videns humanam felicitatem, cupiensque deicere homines ab illo statu, nitentur impellere ad agendum contra mandata Dei, quasi sic homo statim caderet ab illa felicitate, quam Deus dederat ei manenti in obedientia. Dicit enim sic libro primo Antiquitatum, & dum illo tempore cuncta animalia concordarent, serpens habitas cum Adam, atque muliere inuidiam habuit, in quibus eos arbitrabatur foelices, obediens vti que Dei praecipis: quos putans per inobedientiam calamitatum succumbere, persuasit mala voluntate mulieri, ut de prudentiae plantatione gustaret, dicens in ea esse boni mali que cognitionem, quo facto beatam eis vitam, & cui nihil diuinum cognitionis deesset, dicebat accipere, & seduxit quidem mulierem, ut Dei mandata contemneret, & postea dicit: Abstulit autem & serpenti vocem iratus eius malitiae, quod esset hominibus

do hic dicitur & ad q. 1. quod serpens erat callidior cunctis animantibus terrae.

Quaest. 429
Opinio Iosephi.

hominibus inimicum, præcepitque, ut mulier capiti eius plagas inferret, ille vero iacens hominibus esset aduersus, & interitum faciem eis pro vindicta portaret, quæ pedibus priuauit, ut volutatus in puluere traheretur: & sicut Iosephus scripsit, ita & plurimi tempore suo assererant.

Quæst. 430
An serpens
ex se motus
Euam tentauerit.

Sed dicendum, quod non potest hoc stare: non enim potuit hoc esse, quod serpens tentaret hominem, quasi a se motus, & sufficiens ad tentandum nullo alio operante in eo, vel impellente ipsam: primo, quia tentator debuit habere intellectum ad cogitandum, quid diceret, & intendendum finem, quem deduceret ex dictis, sed hoc non habet serpens, quia nulli animal est rationale, nisi homo; quia licet multa animalia habeant astutiam, rationem autem nulli animal habet, nisi homo: sic Aristot. lib. 1. de animalibus: animal quod habet discretionem est solus homo: ergo non poterat serpens tentare. Secundo, quia non sufficit si dicatur, quod habet serpens magnam astutiam, quæ quantacunque illa sit, non excedit sensum, & non accedit ad intellectum: nam si haberet intellectum, esset homo, cum animal rationale sit definitio hominis, quæ conuertitur cum homine; & ideo si serpens esset animal rationale, esset homo. Si autem ponatur astutia, quæ non perueniat ad intellectum, non sufficit ad tentandum: nam fuit hic cognitio finis, & eorum, quæ sunt ad finem, & relatio eorum ad inuicem, quæ non potest fieri a potentia materiali, & immixta organo. Tertio, quia tentator cognouit hic res pertinentes ad solum intellectum, quæ sensu non capiuntur, ergo habuit intellectum: patet quia cognouit scientiam, & cognouit esse Deum, & esse præceptum. Nam dixit tentator, cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno Paradisi: Etiam dixit, eritis sicut dii scientes bonum & malum: & tamen præceptum, scientia, bonum, & malum vniuersaliter non apprehenduntur aliquo sensu, sed superiori potentia, id est immateriali, scilicet intellectu, ergo tentator habuit intellectum, ideo non fuit serpens. Quarto, quia tentator locutus est verbis planis, quæ intellexit mulier: ergo non erat serpens: nam nullum animal loquitur, nisi homo: sic dicit Aristot. lib. 4. de animalibus, quod sunt duo sonus, & vox in tertium est sermo: & dicit locutionem, & sermonem esse idem, & addit quod nulli animal loquitur, nisi homo, ergo plus serpente erat ipse tentator. Quinto, quia etiam si quis concederet, quod serpens loquebatur, & intelligebat, adhuc non sufficiebat ad hoc, quod esset tentator, quia tentator ille acutior, & altior intellectus fuit, quam mulier: nam potuit seducere mulierem: & tamen non potest aliquod animal sapientius esse muliere, quæ est in humana specie, ergo non erat serpens, neque animal aliquod id, quod erat tentator.

De Gen.
animali
lib. 4. ca. 9.
& lib. 5.
cap. 7.

Quæst. 431.
An serpens
pedes habuerit prius
deinde illis fuerit priuatus.

Dicendum quoque non esse verum id, quod Iosephus in hoc asserit, multum enim ille deficit circa sapientiam naturalem, & veritatem intelligentiæ sacræ scripturæ, in quo etiam deficiebant Iudæi temporis sui, licet multi legisperiti essent. Et primo in eo, quod ipse vult serpentem non fuisse tunc pronum, sicut nunc, sed habentem pedes, quibus se in altum tolleret, postea vero pedibus esse priuatum, & hoc non solum vult Iosephus, sed etiam aliqui doctores nostri hoc volunt, quod erectus serpens incederet: sic ait Magister in historia scholastica. Sed dicendum, quod an tunc serpens directus steterit ad loquendum non patet, hoc tamen certum est, quod pedes non habebat: nam serpentes licet nunc pedes non habeant, erigunt corpora sua, & dirigunt quandam partem corporis in altum iacente reliquo corpore, & extento in terram. Etiam poterat serpens circum-

ferre se arbori alicui, & ita attolleret caput, ut loqui posset ad mulierem: maxime quia si diabolus loquebatur in serpente, poterat attollere corpus eius ad loquendum. Motuum autem istorum est, quia dicitur supra 3. cap. Super pedes tuos gradieris, ac si dicitur, quia prius non gradiebatur super pedes, sed istud non stat, quia serpentes nunc non habent pedes, ut erecti incedant, & ideo serpentes venantur a serpendo, ergo si serpens erat ille, qui tentauit Euam, non habebat pedes, vel habebat eos paruos, ita ut non sufficeret corpus eleuare a terra sic, ut illam non tangeret, sicut mouentur equi, & boues, & huiusmodi super pedes. Secundo quia scriptura sacra non signat ablatos fuisse pedes, neque vnquam habuisse pedes, cum non dicat pedes non habebis, sed; Super pedes gradieris. Tertio, quia si istud genus, aut species serpentis, qui loquebatur ad Euam, habuit tunc pedes, erat sibi naturale habere pedes, quia Deus dedit cuiuslibet animali complementum secundum suam speciem, & diuersitas in partibus animalium signat differentiam in specie, aut genere immediato in animalibus, ut colligitur ex sententia Aristot. lib. 1. & 2. de Animalibus. Sed animalia illius speciei serpentis postea non habuerunt pedes, sicut neque nunc habent, ergo differunt isti serpentes ab illis in specie, cum isti existentes in specie animalis huius non habeant pedes, & illi serpentes tunc haberent. Quarto, quia quando fuit tentata a serpente, non erat solus ille serpens in illa specie, sed multi, quia qualibet species creata fuit in multis indiuiduis simul, & non fuit sicut in homine, ubi vnicum indiuiduum formatum est, & solum illud erat, & saltem esse ut masculus, & foemina in illa specie, cum sint animalia generantia. Si autem Deus illi serpenti auferret pedes, auferret alijs, quia alij serpentes postea inde nati cum pedibus nascerentur, cum vnicum indiuiduum non mutaret conditionem speciei, & tamen non est aliqua causa, quare alijs serpentibus tunc existentibus auferrentur pedes, quia illi non tentauerant Euam, neque a serpente tentatore descenderent: ergo neque alicui serpenti ablati sunt pedes.

De histor.
Animali
lib. 1. c. 1.
lib. 2. c. 1.

Similiter quod voluit Iosephus serpentem esse naturaliter intelligentem, & loquentem, falsum est: quia ista duo simul nulli competunt, nisi homini: nam intelligere competit alicui præter hominem, id est Deo, & Angelo: animali autem nulli competit; loqui vero ex natura nulli competit, nisi homini, ut dictum est supra quaest. 430. Sed tentator iste vtrunque habebat, & non erat homo, ideo non erat serpens, neque animal aliquod; fuisse quidem locutionem in eo non erat inconueniens, sed ipsum esse naturaliter loquentem erat impossibile, quia tunc non esset in specie serpentis. Etiam cum dicit, quod serpens inuidit homini, errat; non enim potest serpens inuidere. Inuidia enim si strictè sumatur, non est animalium, sed hominis, quia inuidia exigit intellectum, qui in nullo animali est, & maxime eo modo, quo Iosephus dicit, quod serpens inuidiam habuit, quia arbitratus est Adam, & Euam felices obediens præceptis Dei: cognitio autem præcepti, & felicitatis non est nisi intellectus, quia ista non habent formam sensibilem representantem, neque sunt intentiones insensata tractata ex speciebus sensatis, sed sunt illa pertinentia ad rationem solam, & super materiam, ideo potens de his inuidere intellectuum erat, quod non conuenit serpenti. Secundo, quia dicit Iosephus, quod serpens putauit, quod homines per inobedientiam succumberent calamitati, & ita serpentes apprehendebat rationem obedientiæ, & inobedienciæ, & transgressiõnis mandati, & calamitatis, & quid erat Deum offendi ex transgressione, & inferre penam transgredienti.

Quæst. 432.
An serpens
poterat
intelligere loqui,
& inuidere.

Lib. 1. E.
lib. cap. 7.

dicenti, quæ solius intelligentis sunt, ideo non serpentis. Tertio, quia dicit Iosephus, quod serpens mala voluntate dixit mulieri, ut de prudentiæ plantatione gustaret, addens in ea esse boni mali que cognitionem, quo facto beatam eam viram, & cui nihil diuine cognitionis deesset, accideret; & ita serpentes cognoscebat, quid esset scire: & tamen animalia non cognoscunt, cum adhuc nesciant quid sit sentire, & an sentiant; non cognoscunt, an sentiant, quia hoc est reflectere, sed reflexio est potentia immaterialis. Etiam quia serpens cognosceret bonum, & malum vniuersaliter, & non specialiter hoc bonum, & illud malum: & tamè sic non cognoscitur bonum, nisi per intellectum. Etiam in quantum dicit de diuina cognitione non poterat quis cognoscere, an sit aliqua diuina cognitio, nisi quod Deum apprehendit: & iste non apprehenditur a peccatore, quia non habet speciem in sensu. Etiam non est verum, quod dicit Iosephus, scilicet quod inuideret serpens hominibus: non enim poterat inuidere, quia inuidia non est nisi eorum, qui in aliquo comunicant, aut communicare possunt quantum ad id, in quo est comunicatio: nemo enim Deo inuidet quantum ad excellentiam suam naturalem, quod sit creator, & dominus omnium, quia nulla res potest communicare hac perfectione, sed est impossibile omnibus, & excedit naturam omnium. Primo neque angelis inuidemus quantum ad excellentiam naturalem, id est quod puri spiritus sunt, & non subiiciuntur passionibus, & defectibus corporalibus, quibus nos sumus subiecti, quia habere talem perfectionem est nobis, ut nunc impossibile, cum sumus secundum essentiam corporei. Sed possumus inuidere in alterutro de eo, in quo est comunicatio, scilicet in bono spirituali, scilicet de gratia, & gloria: & hoc modo licet homo sit minor dæmone secundum naturam, potuit inuidere, & inuidit dæmoni homini, sicut dicitur Sapient. 2. scilicet, Inuidia diaboli intrauit mors in orbem terrarum: & hoc est, quia comunicamus ei: cum enim dæmon esset naturaliter intelligens, & capax beatitudinis, quæ non habebat naturaliter, & ex culpa illa priuatus fuit, inuidit homini, qui licet esset minor, tamen quia rationalis, erat capax beatitudinis, quam certissime videbat, inuidit homini, quia efficiebatur maior eo, in quo ambo communicare poterant. Sed de serpente non erat sic; nam dato quod serpens intelligeret, si tamen verè serpens erat, non poterat communicare homini: ideo non poterat inuidere ei: nam non poterat habere serpentes perfectiones corporales, quas habet homo, quia competunt secundum speciem: & sicut homo non est in specie serpentina; ita non erat possibile, quod haberet serpentes easdem perfectiones, quas homo; similiter non poterat inuidere hominis beatitudini, quia serpens non est capax beatitudinis, cum nullum animal beatificemur nisi hominem, ut Aristot. dicit lib. 2. Ethic. ergo nullo modo serpens poterat homini inuidere: & ita non procuraret homini hoc malum etiam si posset. Etiam errat Iosephus, cum dicit, quod Deus abstulit serpenti vocem, id est locutionem: motuum autem suum est, quia serpens tunc loquebatur, & nunc nullus serpens loquitur: ideo dicit Deum indignatum hoc fecisse serpenti. Sed dicendum, quod non stat. Primo, quia serpens nunquam fuit loquens; ideo non potuit ei auferri sermo: patet quia nullum animal est loquens nisi homo, ut dicit Aristot. lib. 4. de Animalibus. Sed obijcietur, quod aliud animal loquatur præter hominem, quia loquitur lupus quidam, qui vocatur manticora, qui habet similitudinem hominis in vultu, & est in terra indorum, & colligitur ex Aristot. libro secundo de Ani-

malibus. Dicendum, quod Aristot. non admittit hoc cum ipse expresse, lib. 4. de animalibus dicat, nullum animal loqui, nisi hominem: istud verò quod posuit libro secundo de Animalibus non est sententia sua, sed refert dicta cuiusdam philosophi, quem ibi nominat, quibus dicit non esse standum. Secundo, quia locutio non est, nisi ad exprimendum mentis nostræ conceptum, sicut dicitur lib. 1. Perier. Sunt ea, quæ in voce sunt, earum quæ sunt in anima passionum notæ: ergo in quibus non est mens, neque conceptus mentis, non erit vox, id est locutio: nullum autem animal præter hominem habet mentem: ideo nullum præter hominem loquitur. Tertio, quia specie differunt animalia loquentia, & non loquentia, cum locutio consequatur aliquam formam, secundum quam loquentia differunt saltem specie a non loquentibus: si ergo prius loquebatur, & nunc nullus loquitur, differunt specie ista ab illis. Quarto, quia non mouetur rationabiliter Iosephus ad dicendum, quod vox fuit ablata serpenti, cum scriptura hoc non dicat: nam in talibus, quæ videntur esse contra naturam, non est asserendum aliquid ultra id, quod est in sacra scriptura: & tamen hoc non exprimitur ibi: ergo incautè illud dixit Iosephus. Quinto, quia scriptura ponit ea, in quibus serpens videretur punitus, scilicet, quod comederet terram, & quod super pedes suos graderetur. Si autem fuisset serpens priuatus voce, esset ista adhuc grauius poena: & ita sacra scriptura illud exprimeret, & tamen non expressit: ergo non est verisimile, quod sic fuerit.

Cap. 9. 82
lib. 5. ca. 7.

Cap. 1.

Quæst. 433.
An serpens,
an diabolus
in serpente
locutus sit Eug.

Dicendum, quod ex præcedentibus satis apparet manifestè, quod serpens non fuit, qui tentauit mulierem, quia non sufficiebat ad hoc, eratque impossibile, quod aliquem tentaret. Addendum etiam ad hoc, quod etiam si concederemus serpentem esse loquentem naturaliter, id est formantem voces articulatas, sicut nos formamus, adhuc ille non posset tentare, quia ad tentandum oportebat esse intelligentem, sicut induximus: & hoc non est in aliquo animali, nisi in homine: Etiam dato, quod loqueretur, sicut aliqui assererunt loquentem esse manticoram, non loqueretur eisdem verbis, quibus loquebatur homo, cum non essent in eadem specie, & adiscere illa non poterat: quia non est aliquid animal capax disciplinæ, nisi homo: & tamen tentator loquebatur eisdem verbis, quibus Euam, & mutuo se intelligebat: ergo non erant illa verba serpentis. Dicendum ergo, quod ille, qui tentauit mulierem, & qui loquebatur non erat serpens, sed diabolus, qui in serpente loquebatur, & serpentem mouebat: & tunc non erit inconueniens aliquod in his, quæ dicuntur, scilicet, quod tentatio ista processit ex inuidia, non quidem inuidia serpentis ad hominem, qui serpens inuidere non poterat, sed inuidia diaboli, quem scriptura asserit inuidisse homini; Sapient. 2. cap. Et tunc poterat esse ibi intellectus; & locutio: nam diabolus est intelligens acutus, quam homo, unde non solum intelligere potuit quid vellet, & quomodo: sed etiam tam acutè illud excogitauit, ut mulierem fallere posset, quod non potuisset, nisi esset superior intellectus. Etiam loqui poterat: quia licet non sit naturalè dæmoni loqui, cum non sit corporeus: ga tamen est superior homine, qui est substantia loquens, scit formare, & articulare voces, sicut homo; licet non habeat eadem instrumenta, sed quærit aliqua proportionalia, aut per quæ aliquo modo id fieri possit, & potuit dæmon per serpentem loqui, sicut interdum loquitur per arreptitios. Et etiam angeli boni illud faciunt: nam angelus bonus locutus est per Asinam Balaam, Numer. 22. cap.

Etiana

Etiam posset loqui eodē idiomate, quo homo, quia diabolus loquebatur, & ille nouit quicquid hō nouit, & aliquid amplius. Ideo scit quid significāt oīa verba, quibus homo utitur, & scit formare illa, & potest eis uti. Erat Eua intelligeret verba serpentis, sicut & Aſina Balaam locuta est eo idiomate, quo loquebatur Balaam, ita ut ille intelligeret, & responderet Aſinæ, & rursus replicaret Aſina. Numer. 22. cap. Cognosceret quoque tentator res insensibiles, ut sapientiam, mandatum, Deum, bonum, & malum vniuersaliter: quia ipse erat intelligentia separata, cui promptius, & directus est ista cognoscere, quam res sensibiles: istud ergo concedendum est, scilicet quod diabolus fuerit tentator, & non serpens: quia sic omnia sunt possibilia, & nullum est inconueniens: dato autē quod serpens tentaret, sequuntur multa inconuenientia, ideo illud non est tenendum.

Quæst. 434
Quomodo
serpens
erat astu-
tus.

Cum dictum sit, quod serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quomodo est verum, quod esset callidus, id est astutus.

Dicendum, quod serpens erat magnæ astutiæ plusquam alia animalia, & ita poterat facere id, quod non possent alia animalia, & hoc est, quod mouet aliquos ad asserendum, quod serpens per se ipsam tetrauerit Euam, & sufficeret ad hoc, nec requireretur diabolus, aut alius tentator, cum haberet serpens cognitionem magnam.

Sed dicendum, quod non stat, quia si serpens tantam cognitionem haberet, ut posset facere tentationem illam, haberet nunc illam, quia hoc competit per speciem, & non per doctrinam, & ea, quæ consequuntur naturam, semper manent, & tamen nunc serpens non habet talem cognitionem: ideo neque tunc habuit, ut ipse per se sufficeret tentare.

Secundo, quia ad hoc excusandum oporteret dici, quod sapientia illa ablata fuisset serpenti a Deo: & tamen non conuenit, quia tunc scriptura faceret de hoc mentem cum esset in poenam eius, & tamen non fecit: ideo non abstulit Deus sapientiam.

Tertio, quia non erat talis sapientia, aut vis cognoscendi auferibilis: nam consequitur speciem, & talia non possunt auferri, sicut non potest auferri alicui homini potentia intellectiua, nam iam non esset homo: ita & illa vis cognoscendi, si talis esset in serpente, consequeretur formam serpentis, quæ esset perfectio prima, & ita neque auferri posset, sicut neque intellectus homini.

Quarto, quia neque ablatum est aliquid ei: nam si serpens erat tunc astutior, aut sapientior animalibus, etiam nunc est: quia Christus quando voluit nos hortari ad prudentiam per exemplum tractum ab animalibus, non locutus est nisi de serpente. Matth. 10. cap. scilicet, Estote prudentes, sicut serpentes, & ita non erat ablata prudentia, vel sapientia serpenti tempore Christi: ergo neque nunc, sed habebat eandem, quam prius habuerat: & tamen nunc non sufficeret serpens ad tentandum hominem: ergo neque tunc sufficeret.

Quinto, quia scriptura non signat hinc habuisse serpentem talem scientiam, vel sapientiam, qualis apparuit in tentatore, quia dicitur, sed & serpens erat callidior cunctis animantibus: non dicitur erat sapientior: nam scientia, vel sapientia signat cognitionem quandam intellectiuam vniuersalium rerum, calliditas autem notat astutiam quandam, quæ etiam in animalibus inuenitur, & non excedit conceptiones rerum sensibilium: hinc tñ in tentatione fuerunt res purè intellectuales, ut supra dictum est. Sexto apparet ex modo loquendi scripture: nam non dixit serpentē simpliciter esse callidū, vel astutum, aut sapientē, sed dixit

callidiorē cunctis animantibus terræ, & ita non excedit calliditas serpentis cognitionem hominis, sed solum animantium terræ, & tamen ad hoc quod hominem tentaret, & superaret, sicut fecit, requirebatur quod esset sapientior homine, quia ita fuit tentator: ergo non erat serpens tam astutus, ut tentare posset. Dicendum igitur, quod serpens astutus est, id est, habet quandam naturalem, & ingenitam cognitionem, quam astutiam vocant, vel prudentiam, quia & ceteris animalibus dantur aliquas proprias astutias, sicut formicæ diligentiam ad congregandum vno tempore pro alio, & ideo quando hortamur ad diligentiam, trahimur exemplo formicæ, quæ sapientiam habere dicitur Prouerbiolum 6. cap. Vade ad formicam o piger, & considera vias eius, & discite sapientiam, quæ cum non habeat ducem, neque præceptorem, neque principem parat in astute cibum sibi. In araneâ verò apparet magnum ingenium, nam nouit facere tam subtilem, & argue artificiosam telam, quam neque periti artifices facere possunt, & ita in diuersis animalibus sunt diuersæ astutia, vel prudentia. De serpente autem dicendum, quod sunt multæ astutia: in eo tam ad cauendum mala, quam ad inferendum mala: cauet enim mala, quia non vult audire incantatores, putans quod audiendo malum patitur, ideo ut non audiat, obturat aures suas ponendo vnam super lapidem, & aliam claudendo cum cauda, sic dicitur Psal. 57. Sicut aspīdis furdā: obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Etiam habet prudentiam serpens ad nocendum, quia nouit per insidias nocere. Sic dicitur supra 3. cap. Insidiaberis calcaneo eius, & infra 49. cap. dicitur; Fiat Dan coluber in via mordens vngulas equi, ut cadat ascensor eius retro. Et notantur in hoc insidia ad nocendum, & licet particulares astutia, vel prudentia inueniantur in animalibus, plures aut maiores astutia sunt in serpente, & ob hoc dicitur supra 3. cap. Quod serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, id est, prudentior, vel astutior, & hoc confirmatur testimonio Christi: nam cum compararet hominem in prudentia, quam habere deberet ad animalia, dixit: Estote prudentes, sicut serpentes, & non comparauit alicui alteri animali, quasi nullum esset prudentius.

Quæretur, quare sacra scriptura voluit exprimere, quod serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. Dicendum, quod positum est ad reddendum rationem eorum, quæ scribuntur. Scribitur autem tentatio, & transgressio mulieris, facta per serpentem. Aliquis autem dicit, quomodo potuit aliquod animal tentare mulierem? Dicitur, quod hoc factum est, quod serpens erat animal magnæ prudentia. Si enim esset aliquod aliud animal non potuisset hoc facere, & tamen serpens, quia erat sapientior omnibus animalibus, potuit istud facere. Secundo, quia supra 3. cap. dicitur, quod mulier redarguta a Deo dixit: Serpens decepit me. Mirum autem erat, quomodo poterat mulier seduci ab aliquo animali, cum homo sit excellentior animalibus. Respondetur, quod non poterat ab alijs seduci, sed bene a serpente, cum esset astutior ceteris animalibus. Tertio potest reddi ratio accusationis cuiusdam contra mulierem, quia diceretur in excusationem eius, quia mulier non putauit latere fraudem in animalibus: respondetur, quod cogitare poterat latere dolos, eo quod serpens erat animal dolosum, scilicet, erat callidius cunctis animantibus terræ. Si autem fuisset animal simplex, de quo nulli præsumi debuissent doli, erat aliqua excusatio mulieris. Sed obijcietur, quod dixit

callidior cunctis animantibus terræ, & ita non excedit calliditas serpentis cognitionem hominis, sed solum animantium terræ, & tamen ad hoc quod hominem tentaret, & superaret, sicut fecit, requirebatur quod esset sapientior homine, quia ita fuit tentator: ergo non erat serpens tam astutus, ut tentare posset. Dicendum igitur, quod serpens astutus est, id est, habet quandam naturalem, & ingenitam cognitionem, quam astutiam vocant, vel prudentiam, quia & ceteris animalibus dantur aliquas proprias astutias, sicut formicæ diligentiam ad congregandum vno tempore pro alio, & ideo quando hortamur ad diligentiam, trahimur exemplo formicæ, quæ sapientiam habere dicitur Prouerbiolum 6. cap. Vade ad formicam o piger, & considera vias eius, & discite sapientiam, quæ cum non habeat ducem, neque præceptorem, neque principem parat in astute cibum sibi. In araneâ verò apparet magnum ingenium, nam nouit facere tam subtilem, & argue artificiosam telam, quam neque periti artifices facere possunt, & ita in diuersis animalibus sunt diuersæ astutia, vel prudentia. De serpente autem dicendum, quod sunt multæ astutia: in eo tam ad cauendum mala, quam ad inferendum mala: cauet enim mala, quia non vult audire incantatores, putans quod audiendo malum patitur, ideo ut non audiat, obturat aures suas ponendo vnam super lapidem, & aliam claudendo cum cauda, sic dicitur Psal. 57. Sicut aspīdis furdā: obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Etiam habet prudentiam serpens ad nocendum, quia nouit per insidias nocere. Sic dicitur supra 3. cap. Insidiaberis calcaneo eius, & infra 49. cap. dicitur; Fiat Dan coluber in via mordens vngulas equi, ut cadat ascensor eius retro. Et notantur in hoc insidia ad nocendum, & licet particulares astutia, vel prudentia inueniantur in animalibus, plures aut maiores astutia sunt in serpente, & ob hoc dicitur supra 3. cap. Quod serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, id est, prudentior, vel astutior, & hoc confirmatur testimonio Christi: nam cum compararet hominem in prudentia, quam habere deberet ad animalia, dixit: Estote prudentes, sicut serpentes, & non comparauit alicui alteri animali, quasi nullum esset prudentius.

Quæst. 435
Cur sacra
scriptura
fecit mentionem
de
calliditate
serpentis.

Quæretur, quare sacra scriptura voluit exprimere, quod serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. Dicendum, quod positum est ad reddendum rationem eorum, quæ scribuntur. Scribitur autem tentatio, & transgressio mulieris, facta per serpentem. Aliquis autem dicit, quomodo potuit aliquod animal tentare mulierem? Dicitur, quod hoc factum est, quod serpens erat animal magnæ prudentia. Si enim esset aliquod aliud animal non potuisset hoc facere, & tamen serpens, quia erat sapientior omnibus animalibus, potuit istud facere. Secundo, quia supra 3. cap. dicitur, quod mulier redarguta a Deo dixit: Serpens decepit me. Mirum autem erat, quomodo poterat mulier seduci ab aliquo animali, cum homo sit excellentior animalibus. Respondetur, quod non poterat ab alijs seduci, sed bene a serpente, cum esset astutior ceteris animalibus. Tertio potest reddi ratio accusationis cuiusdam contra mulierem, quia diceretur in excusationem eius, quia mulier non putauit latere fraudem in animalibus: respondetur, quod cogitare poterat latere dolos, eo quod serpens erat animal dolosum, scilicet, erat callidius cunctis animantibus terræ. Si autem fuisset animal simplex, de quo nulli præsumi debuissent doli, erat aliqua excusatio mulieris. Sed obijcietur, quod dixit

sunt rationes istæ cōuenientes: nam si serpens tentasset mulierē, & decepisset eam, conueniens erat ostendi rem verisimilem, dicendo serpentem prudentiorem alijs animalibus: & tamen serpens non tentauit, neque seduxit mulierē, sed dæmon: ergo frustra erat serpentem esse prudentem, vel non.

Dicendum, quod hoc fuit conuenienter dictum; quia licet secundum veritatem diabolus tentauit mulierem, & non serpens, scriptura non facit mentionem aliquam de diabolo, quasi aliquid fecerit, sed quasi serpens illud egerit; ideo debuit dari ratio reddendo rem verisimilem ex parte serpentis, quasi serpens illud egisset: sic enim est in compositione fabularum; ille enim non continent res veras, & tamen artificiosè componentes eas, ita reddunt rationes eorum, quæ referunt, ac si relata vera essent.

Quæst. 436
Vnde erat
ista callidi-
tas in ser-
pente.

Sed quæretur, quādo dicitur, quod serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, vnde erat ista calliditas, vel prudentia? Solet dici, quod non erat ista calliditas a serpente, sed a diabolo, qui per serpentem loquebatur, & ita erat redditus serpens callidior cunctis animantibus terræ. Alij autem dicunt, quod nomine serpentis non intelligitur animal aliquod, sed diabolus, & ille erat callidus, id est astutus, vel sapiens: vtraque opinio accipitur ex verbis Augusti. libro vndecimo super Gen. ad literā, & Magister refert illas, libro secundo, distinctione vigesimā prima, scilicet. Ideoque serpens dicitur esse callidior cunctis animantibus terræ: quia ut ait August. mali angeli licet superbia deieci, natura tamen sunt excellentiores omnibus bestijs propter eminentiam rationis, & in hoc ostendit secundam opinionem.

Ex verbis quoque eius manifestatur prima opinio, cum dicit: Quamuis serpens non rationali anima, sed spiritu diabolico possit sapientissimus dici: non ergo animal, si diabolus implens serpentem, sicut vates implebat, sapientissimum reddiderat omnium bestiarum.

Sed quantum ad veritatem huius dubij dicendum, quod aut quæritur de sapientia, & calliditate, qua mulier tentata est, & seducta, aut de calliditate, de qua scriptura loquitur; cum ait quod serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. Si primo modo, dicendum, quod Eua non tentata fuit per calliditatem, quam serpens habebat a seipso, neque per illam, quæ a diabolo accipitur, sed per solam sapientiam, aut prudentiam dæmonis. Si autem accipitur secundum, dicendum, quod non loquitur scriptura de calliditate dæmonis in seipso, neque de illa, quam accepit serpens a dæmone, sed de illa, quam serpens habebat naturaliter non inexistente sibi dæmone, & replete eum.

De primo patet: quia serpens in se ipso, licet habeat astutiam magnam, quæ vocetur prudentia more scripturæ; non habet tamen cognitionem excellentem sensum, cum non habeat animam rationalem: & tamē in tentatione mulieris multa venerunt, quæ exigebant cognitionem intellectiuam, ut ostensum fuit supra: ergo non fuit mulier tentata per calliditatem, quam habebat serpens naturaliter.

Etiam non fuit tentata per calliditatem, quam accepit serpens a dæmone: nam nulla minor calliditas, quam cognitio intellectiua sufficiebat ad tentationem, ut dictum est: & tamen dæmon non potuit facere serpentem intelligentem, quia illud non contingit, nisi ab anima intellectiua, & serpens non poterat habere hanc animam: ideo non poterat effici sapiens, vel habens actualem cognitionem intellectiuam.

Relinquitur ergo, quod tentatio facta est per so-

lam prudentiam dæmonis non adiuvante ad hoc calliditate naturali serpentis, vel ea, quam dæmon serpenti dabat, cum nullam posset dare. Dæmon tamē cum non posset per se ipsum loqui, & cogereretur tentare in aliquo visibili, tentauit per serpentem, sicut per aliquam aliam rem tentaturus erat dæmon, tamen ad tentandum nihil contulit serpens.

Secundum autem erat, quod scriptura non loquitur de calliditate dæmonis in seipso, neque de calliditate serpentis, quam accepit a dæmone, sed de naturali calliditate serpentis.

Prima huius pars patet: quia si ageretur de calliditate dæmonis, non redderetur causa conueniens, quia dici debuit de calliditate illius tentatoris, quem scriptura refert, ut tentatorem: & tamen scriptura nihil de dæmone dicit, sed ponit serpentem quasi tentatorem: licet non neget dæmonem fuisse tentatorem: ideo vel deberet omnino tacere de tentatore etiam, vel de ipso ponere, quem ut tentatorem refert, & tamen de serpente agitur, ideo de ipso debuit intelligi, quod dicitur, serpentem esse callidum.

Secundo, quia litera dicit, erat serpens callidior, & tamen diabolus non vocatur serpens, quia non est serpens, sed spiritus: & si aliquando vocetur serpens per metaphoram, non vocabitur absolute serpens, sed cum adiectione nominis sui, sicut Isai. 38. cap. dicitur; In die illa visitabit dominus super Leuiatan serpentem vestrem, & super Leuiatan serpentem tortuosum. Hic tamen accipitur serpens absolute, ergo non accipitur pro dæmone.

Tertio, quia si de dæmone intelligeretur, & ageretur ibi de eius sapientia, diceretur quod erat serpens callidus valde, vel sapiens, sed dicitur, quod erat callidior cunctis animantibus terræ; ideo illud, quod ibi comparatur, erat aliquod animal, quia si non esset animal, non connumeraretur animalibus, cum non fiat connumeratio nisi in rebus eiusdem speciei, quia sunt sub vna forma. Dæmon tamen non est animal, sed spiritus, ideo non connumerabitur animalibus, & tamen connumeratur: ergo non est dæmon, sed verus serpens.

Quarto, quia quæcunque comparantur, in aliqua vna forma communicat, quia non est comparatio in æquiuoco: comparatio autem fit hic in calliditate: & tamen dæmon, & animalia non communicant in calliditate, quia calliditas dæmonis est sapientia purè intellectiua, cum sensu non vtatur: calliditas autem animalium terræ est rerum sensatarum, secundum quod accipiunt intentiones insensatas ex speciebus sensatis: ideo non communicant in aliquo, & ita non poterat dici, quod dæmon esset callidior, vel sapientior animalibus terræ: & tamen dicitur, quod serpens erat callidior animantibus terræ, ergo de vero serpente intelligitur.

Quinto, quia eidem serpenti, a quo dicitur, quod erat callidior cunctis animantibus terræ, dicitur in poenam, quod super peccatum suum gradietur, & terram comedet, & quod insidiabitur calcaneo mulieris: & tamen illud intelligitur ad literam de serpente vero, qui est animal: ergo etiam id, quod dicitur, quod erat serpens callidior cunctis animantibus, & non de dæmone.

Erat secunda ratio huius, quod non intelligitur de calliditate, quam accepit serpens a dæmone in quantum impellebat eum: primo paruit, quia dæmon non potuit aliquam calliditatem ei dare: nam si aliquam dedisset, illa esset intellectiua, quia dæmon nullam aliam habebat: etiam quia nulla alia sufficiebat ad hoc, quod fieret tentatio, ut dictum est, & tamen dæmon non potuit istam dare, quia ista non potest esse

Quæst. 437
De qua
calliditate
loquitur
sacra scrip-
tura.

Quæst. 438
Nō loquitur
Moses
de callidi-
tate, quam
serpens ac-
cepit a dæ-
mone, sed
de sua na-
turali.

in non

in non habente animam rationalem, quam non haberet serpens, ergo non potuit demon dare calliditatem serpenti, licet per serpentem operaretur. Secundo, quia si diceretur de serpente, quod erat callidior, &c. quantum ad calliditatem, quam acceperat a demone, scriptura, quae de tali calliditate loqueretur, praesupponeret, quod demon intraverat serpentem ad hoc, quod fieret tentatio, & tamen nihil ostendit de hoc, sed solum loquitur de serpente simpliciter, ergo non loquitur de illa calliditate. Tertio, quia si aliqua calliditas esset, quam accepisset serpens a demone, illa esset intellectiva, & tamen in hac non communicant animalia terrae, quae solum sensitivam cognitionem, aut a sensibus ortam habent, & non excedentem sensum, ergo non agitur de illa calliditate.

Sequitur ergo tertia pars, scilicet, quod intelligatur de calliditate sola naturali, quam serpens habet secundum speciem suam: & patet primo, quia non intelligitur de calliditate demonis in se, neque de calliditate, quam serpens accepit a demone, ergo intelligitur de calliditate ipsius serpentis, cum non detur medium. Secundo, quia comparatur serpens animantibus terrae, ergo comparatur tanquam rebus sui generis, & sic comparatur secundum id, quod est naturale. Tertio, quia si non comparatur serpens per id, quod naturale est, praesupponeretur, quod habebat aliam calliditatem, quae erat a demone: sed scriptura sacra non praesupponit hoc, cum nihil de illo loquatur, ergo non intelligit nisi de calliditate naturali, quae erat ipsius animalis. Quarto, quia hoc significatur in modo loquendi, cum dicitur, quod serpens erat callidior cunctis animantibus: si tamen esset ista aliqua astutia data a demone, illa esset sapientia, & aliquid pertinens ad intellectionem, & scriptura non voluit sic vocare, sed dixit calliditatem, quae convenit animalibus, id est astutia ipsorum, ergo de naturali astutia intelligitur. Quinto, quia cum litera illa, ita ut iacet possit accipi de serpente quantum ad ea, quae sibi sunt naturalia, non debet transumi ad aliquid, de quo non accipitur scriptura quantum ad literam, & tamen ibi dicitur, quod serpens erat callidior cunctis animantibus terrae, & hoc potest convenire serpenti nunc, quod omnibus sit callidior, ergo non debuit trahi ad demonem, neque ad aliquid, quod ille acceperit a demone. Nam Christus dixit Matth. 10. Estote prudentes sicut serpentes: cum enim vellet homines ad prudentiam hortari exemplo animalium, non posuit exemplum de aliquo, nisi de serpente, innuens illum esse prudentiorem omnibus animalibus, & tamen Christus loquebatur verè de serpente, cum etiam posuerit exemplum de columba quantum ad simplicitatem, & loquebatur secundum id, quod erat naturale serpenti, quia iam serpens non possidetur a diabolo, sicut tunc illum intravit, ergo serpens secundum naturalia supra positus est a Christo, ut prudentior omnibus animalibus, & hoc est, quod litera significat supra 3. cap. scilicet erat serpens callidior cunctis animantibus terrae, ergo dicitur, quod intelligitur de serpente quantum ad naturalem astutiam.

Sciendum autem, quod litera nostra posuit serpentem esse callidior, id est astutior, cunctis animalibus: in Hebraeo dicitur, quod erat serpens magis nudus cunctis animalibus: quia ponitur ibi, arum, quod signat nudum, nam supra secundo cap. vbi litera nostra dicit, quod erat Adam & Eva nudi, id est in Hebraeo, arumim, & est nomen plurale, arum, est singulare eius, & ponitur, quod erat serpens nudior, id est acutior ad cognoscendum. Et ista dicuntur per metaphoram, sicut dicimus de aliquo multum, & faciliter intelligere, quod habet intellectum nudum, id est prom-

ptum ad recipiendum, quasi nihil impediatur ad recipiendum: de illo autem qui tardus est ad intelligendum, dicimus, quod habet intellectum velatum, vel operum, & illud velamen impedit intelligere, & hoc genere locutionis videtur Apostolus secundo Corin. 3. cap. vbi de Moyse loquitur, & Iudaeis, qui sunt tardi ad intelligendum veritatem, eo quod habent velamen positum super intellectum, cum ait: Ut sicut Moyses velamen posuit super faciem suam, ut non intenderent filii Israel ipsam faciem eius, quod evacuatur, obnisi sunt sensus eorum usque in hodiernum diem, id ipsum velamen manet in lectione veteris testamenti non revelatum. E contrario ergo serpens, qui erat nudior cunctis animantibus, erat promptior ad cognoscendum.

Sed aliquis dicit, cum serpens non tentaverit Eua, neque aliquid ibi facere potuerit, sed diabolus totum fecit, quare scriptura totum loquitur de serpente, & de diabolo nihil, quasi diabolus egerit nihil, serpens verò omnia?

Dici potest vno modo, quod fuit, quia sacra scriptura in operibus creationis, & in omnibus, quae ad hoc praecesserant, nullam mentionem fecerat de angelis, aut demonibus, ideo cum non praesupponat aliquam talem substantiam esse, non introduxit eam agentem. Secundo fuit, ut scriptura non ostendat magnam gravitatem tentationis, & ita apparet, quod iuste punitus est homo tentationi succumbens. Si autem inveniretur, quod diabolus istud egisset, ostenderetur, quod tentatio erat gravis, cum diabolus sit acutior, & sublimior homine in intelligendo, & ita minus culpabilis ostenderetur homo, qui a tam acri tentatore victus fuerat.

Sed obijciatur ad hoc, quod non convenienter ostenditur esse parva tentatio, cum fuerit verè magna, quia a diabolo facta est.

Dicendum, quod convenienter attenuatur tentatio a sacra scriptura, & ostenditur homo dignus poena, quam recepit, quia licet fuerit illa tentatio facta a diabolo, non fuit magna, quia non fuit per se ipsum, & inuisibiliter, sed exterius facta in animali, ad quod rationabiliter potuisset mulier aspicere, & si noluit, vel non fuit satis diligens, sibi imputet: nam ita erat ac si a serpente tentaretur, cum per serpentem id fieret, scilicet per id, quod serpens dicebat, & nihil plus in tentatione fuit, quam id, quod serpens dixit: congrue ergo scriptura attribuit serpenti, quod ipse illud egerit, quia quantum ad Eua nihil plus erat, quod ad tentationem pertinebat, quam quod per serpentem dictum est. Ideo non differebat, an haec per serpentem dicerentur, vel per quamcumque aliam rem, quae ista verba dicere posset. Ideo licet serpens ista non formavit, neque formare poterat: quia tamen per organum serpentis ista sonaverunt, quantum ad Eua idem est ac si a solo serpente tentata esset, cum manifestum esset id, quod in tentatione fieret, secus si aliquid occultè fieret in tra Eua a demone inflammante appetitum eius, vel aliquid alterum faciente, ultra verba, quae foris sonabant, quia tunc cum illud non fieret per serpentem, non diceretur serpens tentare Eua, quasi serpens totam tentationem ageret, sed quia nihil fuit in tentatione, nisi quod per serpentem dictum est, dicitur convenienter, quod serpens tentavit Eua, quia quantum ad ipsam nihil differt, an serpens a se, vel alius per illum illa loqueretur. Et hoc est tertia causa. Quarta, quia aliquis nesciens accusaret Deum, quod permisisset Eua tentari a tam gravi tentatore, cum sit demon multo superior in intelligendo hominibus: si autem dicatur, quod serpens tentavit, & non demon, non est ista occasio arguendi Deum, quia animalia

Quaest. 439. Si diabolus tentavit, Cur fit mentio de serpente?

Tentatio illata primis partibus an fuerit magna.

Obiectio remouetur.

animalia sunt minora in astutia, quam homo, ideo poterant vitare quoscunque dolos animalium. Sed obijciatur, quod non sit conveniens excusatio, quia verè demon tentavit, & non serpens, & demon est sublimior homine in intellectu, ideo semper manet ratio querelae illius contra Deum. Dicendum, quod non manet, quia ista occultationes veritatum sub modis figuratis non fuerint, nisi illis, qui veritates ipsas apertas capere non sufficiunt, aut non dignè capiunt. Sicut Christus dixit Matth. 13. cap. Vobis datum est nosse mysterium, id est, secretum regni caelorum, ceteris autem in parabolis, scilicet, quia non erant digni audire, ut ibi sequitur, Ita nunc quicumque audiunt nominari demonem, putant esse aliquid valde ingeniosum, & supra excellentiam in intellectu humani, non tamen sciunt omnes distinguere de tentationibus eius, an quaedam sint magna, & quaedam parva, vel aequales, sed qui pauca sapiunt, putant omnem tentationem demonis esse fortem, iuxta totas vires demonis. Et ideo si diceret scriptura tentatam mulierem a demone, putarent quod illa tentatio erat fortissima, ideo haberent mulierem, ut excusabilem, Deum verò, ut duxerit punientem: quia tamen secundum veritatem illa tentatio, licet esset a demone, erat parva, quasi esset alicuius minoris tentatoris, quam demonis, voluit scriptura exprimeret serpente, per quem actum est, quasi tentatio illa non esset maior, quam per serpentem fieri posset, quia in veritate non erat tanta, quanta per demonem fieri poterat. Quinta causa fuit ad tollendum errorem, quia si diceretur quod diabolus per serpentem tentaverat, sequeretur error in simplicibus circa ea, quae aestimare, debebant de Deo, & demone, ut statim declarabitur, ideo non debuit dici, quod demon fecisset, sed serpens.

Quaest. 440. Cur non dicitur tentationem factam per demonem?

Sed quaeretur, quare non dixit, quod fuit tentatio facta per demonem, nam non sequeretur aliquis error ex hoc, cum sacra scriptura ponit familia de demone tentante: nam Actuum quinto cap. dixit Petrus ad Ananiam: Anania cur tentavit Sathanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? & ita tentatio non datur ibi, nisi Sathanae. Et Ioann. 13. cap. dicitur: Cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas, & eodem capitulo, postea dicitur: Et intravit in eum post bucellam Sathanas: & non solum in Novo Testamento, sed etiam in Veteri habetur de diabolo, quod tentet, ut lib. 1. Paralipomenon 21. cap. Scilicet, Consurrexit Sathan contra Israel, & incitavit David, ut numeraret Israel.

Dicendum vno modo, quod demon, & operatio eius fuit aliquando magis notus, quam a principio, & ideo aliquid de tentatione eius potuit dici in processu sacrae scripturae hominibus tanquam magis expertis, & aptioribus ad recipiendum, quam in principio, unde non debuit dici a principio de tentatione Sathanae. Simile est de creatione: nam in principio posuit scriptura de creatione rerum corporaliu, & visibilium: de creatione autem spiritualium, & invisibilium nihil dixit, licet certum est, quod spiritualia creata sunt a Deo; sed factum est hoc, quia in principio non erant homines certificati circa spiritualia: unde nesciebant ea esse. Et ita de eo, quod ignorabatur, an esset, non debuit ostendi principium unde esset. Sic etiam de anima hominis factum est, quia ponitur formatio corporis, & non dicitur de anima secundum veritatem naturae eius, sed solum secundum quod vulgares esse existimant, unde dicitur: Formavit Deus hominem de limo terrae, & inspiravit in faciem eius spiraculum vitae: non enim vocavit animam, sed spiraculum, quia spiratio in homine manifesta, & in ea parte, in qua est spiratio manifesta,

Alph. T ost. super Gen.

A posuit eam scriptura: nam dicitur, quod inspiravit in faciem eius, in facie quippe hoc apparet. Ideo cum a principio non essent notae aliquae substantiae spirituales, & multo minus operationes earum, non debuit dicere scriptura, quod Eva tentata esset per demonem.

Postea verò in processu scripturae, & temporum, fuerunt homines magis exercitati ad ista intelligenda, & scriptura narrauit ea: & quia in Novo Testamento fuerunt omnia maximè reuclata, ibi potissime dictum est de demonibus, & tentationibus eorum; in Veteri Testamento non erant ista tam nota, ideo ibi minus de demonibus dicitur, & eorum tentationibus, & tamen tempore quo scriptus fuit Liber Paralipomenon, processerat diu status Veteris Testamenti, scilicet, circa finem status regum, immò postea per Esdram, & sic poterat aliquid notum esse de demone, & ponitur ibi de eius tentatione, in prioribus tamen libris nihil de hoc dicitur, & nunquam minus potuit dici, quam in principio sacrae scripturae, cum nulla doctrina, aut exercitatio praecesserat.

Alio modo potest dici, & adhuc principalius, quod illae auctoritates non obstant, quia ibi dicitur de tentatione interiori: nam siue quando tentavit Sathanas Iudam, siue quando Ananiam, siue cum David, interiori concitavit, & non per aliquam apparentiam foris factam, neque per introitum in aliquid quod loqueretur: nunc verò cum Eua tentavit, fuit in serpente loquendo per serpentem, ideo non est simile. Est autem hoc causa maioris erroris: nam apud eos, qui parum instructi erant, non crederetur, quod demon posset facere serpentem loquentem, qui naturaliter non loquebatur, sed ista potestas Dei solius erat; si autem diceretur, quod aliquis loqueretur per serpentem, & non serpens a seipso, aut praesupponeretur esse Deus, aut demon. Si dicatur, quod esset demon, videretur potestas Dei tradi demoni, & hoc erat magnum inconueniens, quia qui talia de demone audirent, putarent eum esse Deum, aut Deo aequalem, & nihil erat gravius, & hoc quia propter parvam cognitionem nescirent distinguere inter potestatem Dei, & potestatem demonis; & ista est causa quare scriptura saepe ea, quae facta sunt per angelos attribuit Deo, scilicet, quia si diceret ea facta per angelos, putarentur angeli esse Deus propter nescire distinguere potestatem. Si autem diceretur, quod Deus per serpentem loquebatur, erat inconueniens: primo quia falsum exprimebatur, nam non loquebatur ipse, sed diabolus, & non poterat dici, quod Deus loquebatur, sicut interdum loquentibus angelis dicitur loqui Deus, quia ipse iubet illis loqui, & illi nomine eius loquuntur: hic autem diabolus non tentavit Eua a Deo iussus neque nomine Dei, ideo neque potuit dici, quod Deus diceret. Secundum erat, quia repugnabat dictis, eo quod serpens loquens facit verbum de Deo in tertia persona, & tamen non poterat facere idem de se ipso. Tertio, quia maneret querela aperta contra Deum, quod ipse tentasset Eua, & ita iniuste puniret, cum ipse ei laqueum pararet: non ergo potuit dici, quod per serpentem aliquis loqueretur, neque Deus, neque diabolus, sed debuit dici, quod serpens locutus est quasi a se loqueretur, & tamen ex tali modo loquendi plurimum de Iudaeis intelligebant secundum veritatem serpentem fuisse locutum, cum & Iosephus inter Iudaeos suo tempore opinatissimus, & qui fuit tempore Christi, scilicet, paucis diebus post eius mortem, ita asseruerit, quod serpens a se locutus sit, & quod sermonem habebat naturaliter, sed Deus priuauit eum tunc voce, libro primo Antiquitatum.

X Sed

Ques. 441 Sed quæretur, quare non dixit hoc scriptura, sicut in locutione asinae Balaam: nam illa locuta est non a se ipsa, sed per alterum, & dixit hoc scriptura Numeri 22. cap. Ergo poterat ita dicere de serpente, quod loqueretur per alium. Dicitur potest uno modo, quod tunc potuit magis aperiri veritas rei, eo quod erat aliquantus processus sacre scripturae factus, & saepe erat facta mentio de Angelis, ideo poterat ibi signari asinam locutam esse per alium, hic verò non debuit significari serpentem per alium fuisse locutum, vbi nullus processus scripturae præcesserat. Alio modo potest dici, quod etiam de asina non signatur, quod aliquis locutus fuerit per asinam, vel in ea, sed quod data sit asinae potestas ad loquendum, quam potestatem prius non habebat: nam dicitur Numeri 22. cap. **Apernitque Dominus os asinae, & locuta est; quid feci tibi? cur percussis me?** Sed intelligendum, quod asina non potuit dari vis ad loquendum, quia hoc non potest fieri, nisi dando animam rationalem, cuius est vis locutionis, vel interpretatiua, & illa non potest dari bruto, quia desineret esse brutum, sed aliquis locutus est per asinam, & ille vel esset Deus, vel Angelus, fuit autem verè Angelus, nam ibi fit mentio de Angelo Dei, qui stetit euaginato gladio ante asinam; sed scriptura non dixit, quod Angelus locutus est in asina, immò dixit quod aperuit Deus os asinae, & locuta est: hoc fuit, vt hoc putaretur esse virtutis Dei, quia nullus alius facere posset, & si diceretur, quod Angelus fecerat, putaretur equalis Deo, vel non distingueretur inter Angelum & Deum, vt ergo euitaretur iste error, qui erat maxime periculosus, dictum est quod aperuit Deus os asinae, id est fecit locutionem per os eius, cum verè fecisset Angelus volente, & iubente Deo. Sed hoc non potuit sic dici: nam non debuit dici, quod fecerat hoc Deus, quia diabolus verè fecit non iubente Deo, sed ex sua iniquitate, cum invidiam diaboli actum sit. Sapient. 2. cap. Circa asinam autem fecit illud Angelus iubente Deo, ideo facere illud dicebatur Deus; non poterat autem dici, quod fecisset diabolus, quia videretur potestas Dei competere alteri, vt dictum est, ideo non debuit dici, quod aliquis locutus est per serpentem, sed quod serpens locutus sit, & ita patet solutio ad primum argumentum factum supra quaestio. 428.

Ques. 442 Sed quare non dicitur aliquid de diabolo, cum ipse Euan tentauerit, & non serpens? Erat ibi secunda ratio ostendens, quod serpens fecerat hoc, & non diabolus, quia dicitur supra 3. cap. Serpens erat callidior cunctis animantibus, & tamen si diabolus illud fecit, & non serpens, non plus differret serpentem esse callidum, quam inertem. Dicendum, quod non concludit, quia satis responderi poterat, quod serpens erat callidior cunctis animantibus, quia talis factus fuerat a dæmone impellente eum; & tamen præsuppositum est falsum, quia ostendimus quod dæmon intrando serpentem non dedit ei calliditatem aliquam, quam non habebat prius, neque dare potuit. Et tamen dicendum, quod licet serpens non fecerit verè tentationem, profuit hoc dictum esse primo ad modum loquendi scripturae, quæ in superficie ex modo loquendi importat, quod serpens istam tentationem fecerit, licet hoc non asserat, cum non sit verum, & tamen quia hoc dicere videtur, debet dari ratio eius quod dicitur in eo sensu, in quo dicitur videtur. Quia igitur sic intelligeretur a simplicibus, quod serpens tentauerat, & tamen dubitaretur quomodo animal brutum poterat hoc facere, redduntur res verisimiles, scilicet quia erat serpens callidior cunctis animantibus, & ista est causa vera. Secundo dicunt aliqui, quod fuit, quia licet diabolus efficeret

Ques. 443 Cur non dicitur aliquid de diabolo, cum ipse Euan tentauerit, & non serpens? Erat ibi secunda ratio ostendens, quod serpens fecerat hoc, & non diabolus, quia dicitur supra 3. cap. Serpens erat callidior cunctis animantibus, & tamen si diabolus illud fecit, & non serpens, non plus differret serpentem esse callidum, quam inertem. Dicendum, quod non concludit, quia satis responderi poterat, quod serpens erat callidior cunctis animantibus, quia talis factus fuerat a dæmone impellente eum; & tamen præsuppositum est falsum, quia ostendimus quod dæmon intrando serpentem non dedit ei calliditatem aliquam, quam non habebat prius, neque dare potuit. Et tamen dicendum, quod licet serpens non fecerit verè tentationem, profuit hoc dictum esse primo ad modum loquendi scripturae, quæ in superficie ex modo loquendi importat, quod serpens istam tentationem fecerit, licet hoc non asserat, cum non sit verum, & tamen quia hoc dicere videtur, debet dari ratio eius quod dicitur in eo sensu, in quo dicitur videtur. Quia igitur sic intelligeretur a simplicibus, quod serpens tentauerat, & tamen dubitaretur quomodo animal brutum poterat hoc facere, redduntur res verisimiles, scilicet quia erat serpens callidior cunctis animantibus, & ista est causa vera. Secundo dicunt aliqui, quod fuit, quia licet diabolus efficeret

tentationem, & non serpens, dictum est, quod erat serpens callidior cunctis animantibus, eo quod magis proderat ad operationem dæmonis, cum facilius susciperet ea, quæ a dæmone fierent, quanto esset callidior, quod non facerent animalia nullius calliditatis. Dicendum, quod non stat; primo, quia in hoc præsupponeretur, quod elegisset dæmon serpentem ad tentationem istam, tanquam conueniens instrumentum, & tamen negatur a Doctoribus, dicunt enim quod non elegit, sed accepit id, quod accipere permixtus est, quia ipse aliud animal accepisset, si permitteretur, sic dicit Augustinus, & Magister libro secundo, distinctio. 21. scilicet, Non enim putandum, quod diabolus serpentem, per quem tentaret, elegerit, sed cum decipere cuperet, non potuit, nisi per quod animal permixtus est, nocendi enim voluntas inest cuique a se, sed potestas a Deo, Secundo, quia illud verum esset, si operationem dæmonis perueniret in serpentem, ita quod dæmon influeret in serpentem, & ipse recipiens a dæmone operaretur, tunc quanto esset animal callidius, id est astutius, videretur magis dispositum ad istam operationem; sicut fit in eo, qui docetur, nam licet ille prius esset non sciens, per hoc quod docetur, efficitur sciens recipiens ea, quæ a docente traduntur, eo quod capax est eorum, & tunc quanto is, qui docetur magis dispositus est, facilius capit, & minor difficultas est docenti; sed non erat sic in serpente, quia ille non recepit dæmonis influxum ad hoc, quod efficeretur operatio eius, quia tunc diceremus quod dæmon mouebat serpentem, & serpens verè efficiebat istam tentationem, sicut quando aliquis homo astutus instruit alium minus astutum, quomodo alicui damna inferat, ille autem sic instruit, sed peccat instruitus, licet alius in culpa aliqua sit, sed est sicut in scriptura, & calamo: non enim calamus scribit, sed scriptor, & tamen ille per calamum deriuat operationem suam, ideo cum serpens non deberet suscipere operationem dæmonis, neque susceperit, non proderat ad hoc esse callidior in serpentem. Tertio, quantum ad principale potest dici, quod hoc profuit ad ostendendum culpam mulieris tentatæ, nam si animal per quod fiebat locutio ad eam, fuisset simplex, vt bos, vel ovis, aut asinus, non habuisset causam cogitandi latere dolos; ideo minus culpabilis esset succumbens; cum autem a serpente fieret sermo, qui naturaliter erat callidior cunctis animantibus, potuit verisimiliter, aut debuit mulier cogitare latere dolum. Ideo cum non curauerit aduertere, fuit magis culpabilis, & tamen prima ratio est, quæ facit magis ad intentionem sacre scripturae. Et ideo dicendum, quod si sola veritas tentationis attenderetur, torum, quod fecit diabolus per serpentem, potuisset facere per asinam, & non proderat calliditas serpentis, sed fuit conueniens sic dici propter causas supra tactas, quod serpens esset callidior. Ad quartam, & quintam rationes respondebimus in prosecutione eorum, quæ restant.

Ques. 443 Quam habuit serpens in tentatione illa, quantum ad hoc, quod ad mulierem inerat, & locutus fuerit. Dicendum, quod serpens nihil istorum fecerit, neque intellexerit, sed per ipsum fiebant ab alio: Primo enim, cum diabolus voluit tentare hominem, cogitauit incipere a muliere, & serpentem ipsum mouit, vt ad mulierem iret, vt ita ei de propinquo loqui posset; certum est autem hoc a dæmone factum, non a serpente, quia non erit operatio ista eius, cum sit principium operandi foris passo non conferente vim: serpens enim non sciebat, quod ibat, neque illuc ire cupiebat: nam ab eo erat ire, a quo erat tali tempore ire, & ibi consistere, vbi

Cap. 1. vbi stetit, & tñ uelle tali tempore ire, quando femina sola erat, & ibi sistere ubi foemina erat, fiebat ab operante secundum rationem: ideo, & ire ab illo erat, & non a serpente, qui ratione non utitur. Secuta est locutio proponendo uerba, quæ habentur supra 3. cap. Ista autem uerba non locutus est serpens, neque loqui potuit, quia loqui dicit formationem uerborum, serpens autem uerba non format, quia formatio uerborum est reddere sonos conuenientes exprimentis conceptibus, quia sunt ea, quæ sunt in uoce earum, quæ sunt in anima passionum notæ, ut dicitur libr. 1. Periheme. & tamen serpens nullo conceptu habebat, ergo neque illos in uocem deriuari poterat, & sic uerba non formabat. Secundo, quia formatio locutionis, id est sermonum est per uim interpretatiuam, quæ est uis solius animæ rationalis: serpens autem non habebat animam rationalem, ergo neque habebat vim formatiuam uerborum. Tertio, quia ad formationem uerborum requiruntur determinata organa: nã uox non potest articulari in quibuscunq; organis, sed in determinatis, quod apparet in hominibus, quorum lingua habet nodum, aut in eis, quibus aliqui dentes deficient: nam licet naturalem peritiam habeant, quædam tamen uoces formare non possunt, & in quibusdam literis deficient, quod quodidie experimur, & non proment illud, nisi ex defectu organi. A fortiori ergo in brutis, quibus plus deficit de naturali dispositione organorum humanoꝝ, minus erit possibilis formatio sermonum. Serpens autem non habet humana organa, ideo etiam si haberet intellectum, non posset formare uoces, & ita non formauit ille, sed alius.

Ques. 444 Dicendum ergo, quod serpens non locutus est, sed dæmon loquebatur omnia illa uerba, quæ sonauerunt: ipse enim conceperat, quod dici deberet: & ideo ipse sciret, quæ uerba competeret illis conceptibus exprimentis, & habebat uim ad formandum illa apte, ut significarent, quod ille significari uolebat. Quia uero dæmon sciret uerba formare, nõ est mirandum: nã licet nõ sit dæmon comunicans humana specie, cui cõpetit formare uerba ad conceptus exprimentidos: & tamen comunicans, tam humana specie in natura intellectuali, ex qua comperit homini formare uoces significatiuas, & nõ ex natura corporali; & in hac natura intellectuali adhuc superior est dæmon homini, quia cum sit substantia separata, necesse est excedere intellectum coniunctum, quæ sit intellectus humanus. Quod ergo de scientia competit dæmoni, sed anima nostra habet notitiam formatuam uocum ad expressionem conceptuum, ergo & dæmon hoc nouit. Secundo est potestas formandi, quæ est distincta à cognitione formandi, & dicendum, quod hanc etiam dæmon habet, quia istud est, sicut in arte, vbi ad productionem artificiatum non requiritur nisi forma artis, id est exemplar, & habitus artis, qui uocatur ipsa ars, & instrumentum, & uirtus motiua instrumenti, vt realiter moueatur, quibus quatuor concurrentibus consumatur omne procedens secundum artem. Dæmon autem habebat ista quatuor. Primum erat forma, id est exemplar, & hoc ad formandas uoces non est nisi conceptus, qui debet exprimi in uocibus, sicut forma gladij in intellectu, sed non scit formare gladium foris, nisi faber, scilicet, quia ille habet habitum artis, qui habitum dirigit in factionem: hoc autem in præsentem erat naturalis vis ad sciendum formare uocem, cuius modi uoluerit. Licet enim in nobis non sit determinatio uocum à natura, dicente Aristot. libro quarto de animalibus: Significatio est, quod fieri uocis non est naturale, neque locutio, sed secundum doctrinam doctum: uoces autem hominum sunt consimiles, locutio uero diuersificatur: est tamè

Cap. 9. Alph. Toft. super Gen.

A vis formandi uoces quascunq; à natura, id est, quod sciamus formare quascunq; uocem nobis propositam. Nam si hoc non esset, nunquam posset aliquis addicere linguam alicuius gentis, cum nõ posset formare uoces, quæ ei dicuntur: quia ergo naturaliter inest animæ vis ad sciendum formare quascunq; uoces uoluerit, id est, vt sciat mouere instrumenta tali modo, vt formetur in eis illa uox, quæ uolumus, quæ formatur ex certa percussione, & non ex qualibet, inerat quoque dæmoni naturaliter scientia, aut vis cognitua ad formandum uoces, non tãquam sit sibi naturale loqui, sed quia continet omnem perfectionem intellectuam, quæ inuenitur in natura inferiori, quod est anima humana. Tertium est instrumentum, quod non est idem in qualibet arte, neque idem secundum quamlibet operationem, aut operatum, vt sensus iudicat: in formatione autem uocum sunt in nobis instrumenta nota: dæmon uero non habet ista secundum naturam, in quantum ipse incorporeus est, sed accipit in illis, per quæ loquitur, & quia dæmon nunc per serpentem loquebatur, in serpente acciperet instrumenta ista. Quartum est vis motiua instrumenti: nam, & si artifex habeat formam & artem, & instrumentum, si debilis est manus eius, nunquam faciet gladium, aut aliquid artificiatum. In formatione uocum est vis ista motiua, qua mouentur organa, & est illa, quæ mouet secundum locum: cum enim anima habeat vim ad mouendum singulas partes corporis & totum corpus secundum locum, habet vim ad mouendum instrumenta uocis, quia non est ibi, nisi motus localis: directio autem in motu, vt sic, vel sic moueantur, est per vim ipsam interpretatiuam, vel locutiua. Dæmon autem habet vim ad mouendum res magnas secundum locum: ergo à fortiori ad mouendum organa in formatione uocum, quod est aliquid paruum. Et ita apparet, quod dæmon uerba illa formaret, quia nihil ei deerat ad formationem uocum. Serpens autem non poterat formare, quia deficiebant ei ferè omnia quatuor, quæ requiruntur in formatione uocis.

Ques. 445 Sed adhuc obijciatur, quod dæmon non potuerit loqui per serpentem, quia licet dæmon aliquid loqui posset, tamen saltem per serpentem non posset, quia deficeret ei quartum, scilicet instrumentum: nam propria instrumenta formationis uocum sunt ea, quæ homines habent, & tamen serpens non habuit illa: primum apparet, quia cum natura nõ deficiat in aliquo, cui dat operationem, dat uirtutem & instrumentum, & quia dedit soli homini, quod loqueretur, vt dicit Aristot. libro quarto de Animalibus, dedit ei instrumenta locutionis, & quia nulli alij animali dedit loqui, nulli tribuit instrumenta apta ad locutionem: ex quo apparet secundum, scilicet, quod serpens nõ habuit organa conuenientia ad formationem uocis, cum natura non dederit ei, quod loqueretur, & ita dæmon non inueniret ibi instrumenta ad locutionem. Secundo apparet hoc, quia homo habet naturaliter instrumenta ad locutionem apta, & tñ propter modicum defectum in illis organis sequitur interdum nihil loqui, sicut in mutis, qui naturaliter sunt muti, de quibus dicit Aristot. libr. 4. de animalibus, quia naturaliter muti habent uocem, non tñ habent sermonem distinctum: in alijs uero accidit impedimentum magnum ex quibusdam occasionibus linguæ, ita, vt parum loqui possint, sicut idem dicit libr. 1. de animalibus. Fortè erit lingua absoluta, & fortè nodata, sicut accidit in blebis, & in alijs occasionatis in lingua: ex ualde autem paruo impedimento fit defectus in locutione, sicut deficiente aliquo dente non formantur omnia uerba, vel non proferuntur omnes literæ, sed quædam efflantur. Quidam etiam habent instrumenta sine uoluntate, X 2 defectu,

defectu, quia tamen adhuc non sunt firma, id est non firmiter mota, fit defectus in locutione, sicut accidit in pueris, & in quibusdam hominibus maioris aetatis. Sic dicit Aristot. lib. 4. de Animalibus. Pueri verò non retinent firmiter linguas suas, sicut nec membra puerilia, & propter hoc dicitur, quòd sunt imperfecti, donec inuenescant, & quidam pueri non vigent in lingua, nisi post longum tempus, ut quidam tradunt, sed manifestum est, quòd magis deficit serpens a complemento instrumentorum vocatiuorum, quàm aliquis homo quantumlibet blesus, aut trauulus, vel mutus, in quibus constat in solo organo esse defectum, & apparet iste maior defectus ex diuersitate figuræ, ideo multo minus poterit fieri formatio vocis in serpente, & ita neque diabolus loqueretur in serpente. Dicendum, quòd verè locutus est diabolus in serpente. Primo constat, quia scriptura facta asserit factam locutionem per serpentem, sed certum est, quòd serpens non potuit illa facere, ut ostensum est, ergo fecit illum dæmon. Secundo, quia tam indisposita est asina ad locutionem, quantum serpens, immo fortè plus, & tamen per asinam facta est locutio, Numer. 22. cap. ergo & fieret per serpentem.

Cum autem obicitur, quòd deerat ibi organum, ideo non posset fieri locutio, potest dici vno modo, quod habuit ibi dæmon organum conueniens, quia licet serpentes communiter, qui inter nos apparent, non habeant organum locutioni aptum, habuit illud serpens ille, & hoc est, quia ut Beda asserit, & Magister in historia scholastica, & alij multi, serpens ille habuit vultum virgineum, id est vultum puellæ: vbi aut vultus puellæ esset, necesse erat poni organa vocatiua, quia essent tibi dentes, & os paruum & latitudo palati, & cætera, quæ reddunt aptitudinem formandarum vocum, ideo sicut per mulierem posset formari voces, ita per serpentem qui habebat talem vultum, & organa qualia mulier. Secundo, quia quædam animalia sunt, quæ habent organa conuenientia ad formationem vocis humanæ, licet non ita perfecta, sicut homo, & apparet cum per consuetudinem instruamus quædam animalia, ut nostras voces exprimant, sicut est pica, & maximè psittacus: hoc non esset si in eis non essent organa conuenientia, & tamen quia non sunt omnino similia nostris, non perfecte exprimunt voces nostras. Hoc autem accidit in illis animalibus, quorum os strictum est, & lingua est magna pro magnitudine palati, & ipsum palatum sit aliquantulum amplius, quia ita in nobis est, quòd est palatum amplum, cum sit vultus noster rotundus: est lingua nostra ampla, & os nostrum pro magnitudine faciei est paruum, quòd inuenimus maximè in psittaco: habet enim palatum satis amplum pro magnitudine corporis sui: habet os paruum, & habet linguam valde magnam, & illa est quæ maximè eum adiuvat, ut possit formare voces nostras. E contrario autem inuenitur ferè in omnibus animalibus, & maximè in quadrupedibus, quia habent paruitatem palati, in quo aer frangitur, & hoc est, quia non habent rostrum rotundum, sicut nos, sed longum sicut equus, bos, canis, & huiusmodi: ex hac parte magis inueniri potest formatio verborum nostrorum in auibus, quàm in terrestribus, & quædam aues habent caput rotundum, in quo est concavitas palati, & ita est ibi quædam amplitudo. Alterum est paruitas oris, & istud est, quòd maximè obest animalibus quadrupedibus, ut non possint formare voces nostras, etiam si haberent intellectum, quia habent magnitudinem oris, cum totum rostrum eorum sit non solum ab anteriori, sed etiam a lateribus: unde non potest ibi fieri collisio ad formationem vocum, sed totus aer non collisus efflatur: aues

Q. 446. Responso ad obiectionem.

Formatio uocis magis reperitur in auibus.

autem plurimæ ex hac parte sunt dispositæ ad locutionem, quia habent ora parua & stricta. Tertium est magnitudo linguæ, quia sicut magnitudo palati est ad continentium multum de aere, qui collidatur, paruitas autem oris ad retinendum aerem ne effletur simul ante collisionem, ita principaliter est lingua ad collidendum illum: si autem lingua parua fuerit, parum de aere collidet, & spirabit multus aer non formatus in vocem, & ideo non erit vox articulata, aut si articulatur erit multum imperfecta, ideo nihil magis exigitur quàm magnitudo linguæ, & nihil magis obest, quàm paruitas illius. Et tamen Aristot. lib. 1. de animalibus dicit de lingua: lingua autem fortè erit lata, & fortè stricta, & forte erit mediocri, & hæc est laudabilis: nam ipsa conuenientior est bonitati motus & interpretationi vocabulorum. Dicit autem Aristot. de ipsa lingua mediocri vituperans magnam & paruum: nam vocat ipse latam eam, quæ est magna præter proportionem, & ista non conuenit ad bonitatem motus, ut ipse dicit, & hoc primo, quia in quantum est magna est ponderosior, & ita non facilius mobilis, quod exigitur in locutione. Secundo, quia in eo quòd lata est, occupat plus debito, & in motu impeditur ab alijs partibus, quas tangit, cum verò proportionata est non impeditur ab aliquo ex contactu. Tertio, quia lingua lata in contractione aeris non bene sedet, quia non coaptatur illi parti, super quam sedere debet, & ita non plene, vel apte colliditur aer, & alia huiusmodi inconuenientia sunt. Parua autem lingua non habet aliquod horum inconuenientium, sed e contrario est velox ad motum propter paruitatem ponderis: etiam quia non impeditur in motu ex contactu, & ideo homines, qui habent paruum linguam, sunt velocis locutionis, sed hoc ipsum est inconueniens, quia velocitas in sermone debet esse moderata: est secundum inconueniens, quia non sunt verba omnino formata, sed quasi inarticulata, & informia propter hoc, quòd parua lingua non capit totum aerem, ut illum confringere possit, ex quo sequitur, quòd lingua mediocri magnitudinis erit conueniens ad locutionem, quia erit facilis ad motum, & etiam sufficiens ad collidendum totum aerem, ut perfecta reddatur vox.

Ex hoc autem apparet, quòd non est inconueniens in quibusdam animalibus esse voces articulas, licet non sint significatiuæ, & non accipio articulatam vocem sicut Priscianus. li. 1. accipit, ut est coartata. s. copulata cum aliquo sensu mentis eius a quo proficitur, scilicet articulatam ab artu, id est membro, scilicet omnem illam vocem, quæ in membra diuidi potest, scilicet in syllabas; & literas, & sic accipio articulatam. i. literatam, quæ literis explicari potest: consequitur autem hoc vox, vel sonus ab eo quod colliditur certo modo in palato circa organa vocatiua, & talem vocem habent aliqua animalia, sicut coruus, & rana, sero, & croax, & sicut habent istas voces articulas, id est literatas innatas, ita proferre possunt quascunque alias si instruuntur, & hoc est in capicibus disciplina, & assuetudine, sicut faciunt pica, & psittacus, & tamen quando ista formant voces literatas, quæ aliàs sunt significatiuæ, non intelligunt aliquid per illas. Ex isto etiam patet, quòd non est mirabile id, quòd aliqui dicunt de lupo Indico, quem Manticoram vocant, quem dicunt loquentem esse, & quòd est vox eius, sicut tubæ: istum lupum dicit Aristot. vocari Manticen Gerion, libro secundo de Animalibus, & homo concedit eum esse, & tamen si sit, non est inconueniens, quòd loquatur non quidem locutione propriè dicta, ut est formatio vocum impostarum ad significandum conceptum mentis. Nam sic locutio solius hois est, ut dicit Aristot. lib. 4. de Animalibus, sed loquitur, id est format voces literatas similes nostris

Cap. 11.

2. Causa. 3. Causa.

Q. 447. Responso ad obiectionem.

Aristot. de hist. animalium. lib. 2. Cap. 1.

nostris vocibus, quod non est inconueniens, quia habet instrumenta vocatiua, nam dicit Aristot. referendo dicta philosophi cuiusdam, quod lupus ille habet faciem hominis, & oculos, & aures hois; si autem faciem hois habet, habebit organa vocatiua similia humanis, & id poterit formare voces sicut nos, propter quod debet loquens, & tamen in veritate non loquitur, unde non proferet verba alicuius idiomatis; & ipse lupus non intelligit voces, quas format, neque eas cum affectu significandi profert. neque aliquis eas intelligit. Sunt tamen literatæ sicut illæ, quas nos proferimus, quia in similibus organis formantur, & ita fortassis erat de serpente illo, quod haberet organa conuenientia ad articulandam vocem.

Tertio, quantum ad principale potest dici, quòd etiam si serpens non haberet organa disposita ad formandam vocem literatam, posset dæmon ibi formare illam, quia dæmon potest formare vocem causando organa, vbi non sunt organa, & vbi sunt imperfecta organa ea perfecta reddere: in serpente autem organa erant, licet non essent perfecta, ergo poterat dæmon per serpentem loqui. De primo patet, quia tamen Angeli boni, quàm dæmones apparent interdum in corporibus, quæ formant de aere, & loquuntur in illis: de Angelis notum est, ut infra 16. & 18. & 19. cap. & de Angelis in resurrectione Domini, & de Angelis in Ascensione. Mar. 15. & Act. 1. & tamen dæmones, & Angeli similiter operantur in locutionibus, ut dicit Aug. & Magister, lib. 2. dist. 2. ideo ipsi in corporibus aereis, apparent, vel apparere possunt, & loquentur; ibi autem nullum organum erat; sed ipsi formant de aere, tam corpora, in quibus apparent, quàm organa, per quæ loquantur. De secundo patet, quia cum possint facere organa, vbi non sunt, poterunt a fortiori complere organa incompleta cum minus illud sit, sed omnia animalia habent organa, in quibus possint formari voces, licet illa ex parte sint deficientia, ideo poterit dæmon illa complere, & loqui in quolibet animali. Secundo istud apparet ex opere: nam Angelus Dei locutus est per asinam Balaam, & licet scriptura more suo dicat, quòd aperuit Deus os asinae, Numer. 22. cap. tamen intelligitur, quòd factum sit per Angelum loquentem in ea, quia ipsa non poterat effici loquens, sic dicit August. & Magister, lib. 2. dist. 21. & quia dæmones possunt id, quòd Angeli, posset quoque dæmon per asinam loqui. Modus autem faciendi est, quia os asinae est fissum, & patens, efflaturque totus aer, ita ut non possit formari vox, cum non collidatur aer: obijciat autem dæmon aliquid, quod vndique concludat, & retineat aerem, ita ut collidatur, & sic formabitur: illud verò erit tale, quale est id, de quo ipse format corpora in quibus apparet, & loquitur. Cum autem obijciatur, quod quando in hominibus est aliquis paruus defectus in organo, non fit locutio, aut non conuenienter, dicendum, quòd idem fieret in dæmonibus, vel Angelis si id, per quod ipsi loquerentur non haberet organa completa, & tamen quòd sunt incompleta complent ea, & quando sunt inepta aptant ea, ideo nunquam dæmon, aut Angelus habet organa inepta ad locutionem, scilicet de homine, quia homo habet organa naturalia sibi naturaliter conuicta, quæ sunt pars eius, & per illa exercet operationes suas, & si illa sunt completa, redduntur operationes completæ, si autem sunt inepta, efficiuntur operationes incompletæ, & impeditæ, & hoc fit, quia cum anima hominis sit minima in tota natura intellectuali potest solum uti organis datis, non potest formare sibi organa, neque complere incompleta: Dæmones autem, & Angeli sunt superiores in natura intellectuali, & non habent organa

Alph. Toft. super Gen.

na vnica naturaliter, ideo non solum possunt operari per organa data, sed & formare organa, qualia voluerint, aut incompleta complere, & ita paruus defectus in organo tollit in homine locutionem, vel impedit illam, in Angelis autem, & dæmonibus non potest impediri quantumcunque dentur eis inepta organa, quia illa possunt complere.

Sicut autem diximus, quòd serpens non locutus fuit, sed dæmon per serpentem formādo in ea voces illas quas voluit, ita dicimus, quòd serpens non intellexit voces illas, neque intellexit quid in eo fieret. Primo, quia intelligere voces est habentis animam rationalem, sed serpens non habebat animam rationalem. Secundo, quia maius erat intelligere voces, quàm formare eas, quia intelligere fit per animam: formatio autem fit per corporalia organa, & tamen serpens non potuit formare voces, ut ostensum est, ergo neque intelligere eas. Tertio, quia etiam si serpens esset rationalis, non intelligeret voces illas, cum illud esset idioma ad placitum institutum, & non innatum rationi, sicut nos non intelligimus linguam illam, in qua instructi non sumus. Et non erat aliquid inconueniens, quod locutio fieret per serpentem, & non intelligeret serpens, quia sic fit in nobis, per quos non loquuntur alij, sed nos ipsi loquimur frequenter que non intelligimus, sicut ignari lingue Latine, quando legunt scripta Latina, aut referunt, & etiam aues hoc faciunt, sicut pica, & psittacus, qui dicunt verba à nobis accepta, & non intelligunt quid dicunt, & tamen ibi magis est, quam in serpente: nam serpens non proferebat verba illa, sed dæmon per serpentem, ideo non mouebat serpentem propria organa, sed mouebatur à dæmone: in pica autem, & psittaco ipsi mouent organa propria, & non est aliud principium extrinsecum formationis illorum verborum: habent tamen artem formandi ex consuetudine, cum retineant memoriter verba frequenter audita. De hoc Augustinus, li. 1. super Genesim, & Magister, li. 2. dist. 2. dicunt, sic autem loquebat diabo, per serpentem ignorantem, sicut per energumenos, vel phanaticos loquitur: serpente enim velut organo vsus est mouens naturam eius ad exprimendos sonos, & signa, quibus suam monstraret voluntatem: serpens ergo neque verba intelligebat, neque rationalis est factus, calidissimus autem dictus est propter astutiam diaboli, locutus est autem sicut asina Balaam, sed hoc diabolicum, illud Angelicum fuit: boni enim Angeli, & mali similiter operantur.

Cum enim dicitur in verbis prædictis quod diabo per serpentem loquebatur, verum est, quia non formabatur vox a serpente, sed a diabo, & serpens non erat ibi nisi instrumentum: quòd dicitur, per ignorantem serpentem, verum est, quia serpens omnia hæc ignorabat, non enim sciebat serpens, quid dæmon intenderet loquendo ista verba; neque intelligebat ista verba, neque sciebat quis loquebatur per illum, & an aliquis loqueretur.

Cum autem dicitur, sicut per energumenos, & phanaticos, similitudo aliqua est, quia dæmon per energumenos, & phanaticos loquitur: differat autem in ijs, quia energumeni sunt arreptitij, qui à dæmonibus vexantur, phanatici sunt vates templorum: dicuntur energumeni, secundum quosdam, qui patiuntur quandam morbum caducum, dicimus enim eos morbo caduco laborare, sed August. & Magister accipiunt energumenos pro eis, qui arripiuntur à dæmonibus, & vexantur, & istos vocamus arreptitios, licet inter eos, & arreptitios adhuc potest fieri differentia, & quidam dicit, quod energumenus est, qui ab vno dæmone vexat, arreptitius, qui à multis, iuxta illud verum.

Quæst. 448. An serpens intellexerit, quod loquebatur ei.

Quæst. 449. An vox serpentis ab eo formaretur, an à dæmone.

X 3 28

Est energumenus, quem demon possidet vnus, sunt arreptitij vexati demone m. lto.

Et tamen melius distinguitur, quod energumenus sit, qui habet demonem intra, & arreptitius, qui habet demonem extra; hoc signat ratio nominis, quia energumenus dicitur ab en, quod est intus, & erge quod est labor, si quia in tra se habet demonem, qui cum vexat arreptitius ab arripiendo dicitur, rapere autem exteriora signat, cum per interiora potius sit possidere, quam rapere; & ista differentia bene inuenitur in vexatis a demone: quidam enim sunt, quos solum vexat comprimendo eos foris, quasi grauibus ponderibus onerando, & signum in hoc est, quia isti nihil loquuntur, quando demon vexat eos, licet in terram cadant. Nam locutio non potest fieri, nisi per motum organorum, quae interiora sunt, etiam collidendo interiora aerae, & hoc vocat Christus obsessos a demonibus, quod proprium nomen est pro eis, quos exterior homines vexant, quae obsident eos, sicut urbem obsidemus, quando foris si antes contra eam pugnamus, alij autem sunt, quos daemones intus torquent, & signum in hoc est, quia per eos loquuntur, eum locutio non potest fieri, nisi ab interiori, & quantum ad hoc bene dicitur de energumenis, & non de arreptitijs, cum per arreptitios hoc modo non loquuntur demones, & tamen saepe accipiuntur arreptitios pro energumenis. Phanaticos autem vocat August. eos, qui in phanis, id est, templis idolorum a demonibus implebantur, hoc apud gentiles erat, & maxime in templo Apollinis, quia Apollo apud veteres habebatur, vt Deus diuinationis, & hoc potissimum in templo Delphico, vbi erat locus secretus, quem intrabat foemina sacerdos, & virgo, ibique a demone arrepta respondebat ad dubia illa, quae proponebantur, sic dicit Lucanus lib. 5. de Bello plusquam ciuili, & quia istud fiebat in phanis, id est templis idolorum, a phanis dicti sunt phanatici, sic patet ex alijs dictis August. lib. eodem; Non mirum si demon implens serpentem, sicut vates implebat, sapientissimum eum reddiderat omnium bestiarum.

Quaest. 450. Energumeni, & phanatici, quibus conueniunt, aut differant.

Conueniebant autem energumeni & phanatici in hoc, quod vtrique a demonibus possidebantur, & replebantur, quia alius non posset loqui per eos, sed differerebant, quia energumeni sunt, quos demon vexat, & ad hoc arripit, vt vexet, phanatici autem non vexantur a demonibus, sed loquuntur demones per eos. Secundò differt, quia per energumenos non semper loquitur demon, quando eos vexat, sed interdum per phanaticos autem semper loquitur, quando eos arripit. Tertio, quia in energumenis per accidens est locutio, & per se est vexatio, in phanaticis per accidens est vexatio, & per se est locutio. Primum patet, quia energumeni ad hoc arripiuntur, & torquentur, quia traditi sunt a Deo in potestate demonum, loqui autem non est per se pars aliqua vexationis, ideo non est nisi per accidens, in quantum demon propter aliquid loqui vult, aut loqui cogitur a Deo, vel a nobis adiurantibus in nomine, & virtute Christi, secundum patet quia demon intrat phanaticos ad respondendum questionibus, & non ad torquendum, ideo non intendit torquere. Sequitur autem per accidens aliqua parua vexatio, in quantum demon debet mouere organa vocatiua contra voluntatem animae, quae corpus regit, quod non fit sine violentia, ideo cum quadam vexatione. Et tamen non erat magna illa vexatio, quia alius nemo voluisset esse sacerdos in templis talium Deorum, si in qualibet responsione vexari deberet duriter, sicut cruciantur energumeni. Conueniebant etiam in alio energumeni & phanatici, quia vtrisque ad tempus solum demon tenebatur, licet saepe arripere. De phanaticis causa est, quia da-

mon non ingrediebatur eos, nisi ad respondendum propositis dubijs, & tamen cito profertur responsio ad dubium, ideo non diu demon occupabat phanaticum, vel phebadeum, aut vatem, vt Lucanus dicit. De energumenis est causa, quia qui arripiuntur a demone, tunc arripiuntur, quando a Deo permittitur daemones intrare in eos, & tamen quia Deus, sicut non semper permittit daemones intrare in homines, ita non permittit semper manere eos ibi in actu vexando, sed aliquandiu; demon quidem in se saeuus est, & hostis hominum, cuperetque oes occidere, neque ideo non facit, quasi non cupiat, sed quia non sinitur, quicquid enim mali est, quod demon non facit, hoc est, quod facere non permittit Deus; demon quidem Deum rogat, vt permittat eum sauire in hominem, sicut patet Job 1. & 2. cap. & Matth. 8. dicitur, quando daemones rogabant Christum, vt non eijceret eos de regione illa, & hoc faciebant, vt ibi possent nocere hominibus, sicut prius, & quia hoc Christus non concessit, rogauerunt eum, vt mitteret eos in porcos, id est intrare permitteret, & hoc Christus fecit. Et ideo sicut Deus concedit eis vexari determinatis temporibus arreptitijs, ita facit quod vexatio illa non tantu duret, quantum demon voluerit, sed quantum ipse consenserit, & facit hoc, Deus ne homo moriatur: nam vexatio demonis est dura, & si diu duraret, erueret animam de corpore: quod verò Deus, quando concedit demonibus intrare homines, concedat ad limitatum tempus, patet, quia etiam Sancti concedentes demonibus ex parte Dei potestatem super homines, concedebant modo limitato. Sic patet infra Corinth. 5. cap. Vbi tradidit iuuenem Corinthium demoni, ad hoc quod ipsum occideret dicens: Decreui huiusmodi hominem tradere Sathanae in interitum carnis, vt saluus sit spiritus eius in die Domini. Vnde non dixit Apost. simpliciter, Decreui eum tradere Sathanae, sed tradere eum Sathanae in interitum carnis, id est, vt quaequo eum occidat. Et sic apparet de energumenis, & phanaticis quid erant: vates autem sunt ipsi phanatici, quando dicitur quod implebat vates, id est sacerdotes: nam sacerdotes demonum erant, qui arripiebantur, & per quos respondebant. Apud Apolliniam enim Delphicam, foemina erat virgo, quam demon intrabat, & illa erat sacerdos eius, hanc vocat Lucanus Phebadeum, a Phebo, id est Apolline, cuius sacerdos erat.

Quaest. 451. Quomodo demon in serpente loquebatur, sicut per energumenos, & phanaticos.

Dicebatur, quod loquebatur sic demon per serpentem, sicut per energumenos, & phanaticos: aliqua enim similitudo in hoc est, & aliqua dissimilitudo. Circa quod norandum, quod quatuor modis fit locutio; quidam enim loquuntur, & intelligunt, alij sunt per quos fit locutio, sed ipsi neque loquuntur, neque intelligunt, alij sunt qui loquuntur, sed non intelligunt, alij per quos fit locutio, & non loquuntur ipsi, sed intelligunt quae loquuntur. Primi sunt homines, vt communiter, quia loquuntur ipsi, & non fit locutio per eos, cum ipsi moueant organa propria, & non mouentur ab alio, & id quod ipsi dicunt intelligunt, vel intelligere possunt. Secundi sunt vt serpens, & asina Balaam: isti enim non loquuntur, quia non est in eis principium actuum ad formandum vocem, neque organa, habent organa. Ideo non formant ipsi vocem, quae per eos fit, sed ab alio formatur, ideo non loquuntur ipsi, quia ille loquitur, qui verba format, & cuius conceptus per verba deriuantur. Etiam isti non intelligunt verba illa, quae per eos proferuntur, quia non possunt intelligere, nisi efficiantur rationales, & tamen non possunt hoc effici, quia iam desinerent esse, quod erant; ideo solum fit locutio per illos: sed non loquuntur, neque intelligunt, quae per eos dicuntur. Tertij sunt, vt pica, pistracus, & quaecumque huius-

huiusmodi ex consuetudine voces humanas formare sciunt: ij enim loquuntur, id est, formant voces, quia illas nemo format in eis, cum non sit aliquid aliud mouens organa ipsorum, sed ipsi ea mouent, & formant determinatas voces, cum in eis sint organa ad hoc apta, & potentia ad mouendum ea, & memoria vocum, quas formant ex consuetudine; non tamen id quod proferunt intelligunt, quia neque cum intentione significanti proferunt, neque sciunt quid apud nos significant, & an aliquid significant, cum non efficiantur rationalia ex consuetudine quod ex natura non habent. Quartij sunt arreptitij, id est, energumeni, & phanatici: per hos enim fit locutio, & ipsi non loquuntur: nam quando demon loquitur in eis, non loquuntur ipsi, quia ille loquitur cuius conceptiones deriuantur in voce, & per illa manifestantur, sed per voces energumenorum non significantur conceptiones ipsorum, & maxime per phanaticos, cum ibi fiat sermo de quibusdam occultis, ad quorum cognitionem, neque phanatici, neque energumeni sufficienti, neque alij homines, ideo ipsi non conceperunt ea. Secundò, quia ille loquitur, qui vocem format, energumeni tamen, & phanatici non formant vocem, quia ille format vocem, qui mouet organa vocatiua, & tamen motus est ibi a demone, qui repugnante anima, quae corpus regit mouet organa corporis, & in hoc sequitur vexatio: ergo non loquuntur isti. Fit tamen locutio per eos, scilicet quia per eorum organa, per quae ipsi alius loqui solent, fit nunc locutio. Intelligunt tamen isti ea, quae daemones loquuntur per eos: & tamen differt in ista intellectione, & intellectione eorum, quae ipsi loquuntur: quia illa ante quam loquuntur intelligunt, eo quod locutio est ad exprimendos mentis conceptus, & ita ipsi prius concipiunt, quam loquantur, & cum concipiunt intelligunt; secus de eis, quae daemones per eos loquuntur: quia illa ipsi non conceperunt, sed daemones, & ipsi daemones per organa istorum deriuant conceptus suos, ideo isti non intelligunt ista, quousque sint deriuata in vocem, & tunc ipsi audiunt ea, quasi per alios dicerentur, & quia illae sunt voces significatiue consuetae, intelligunt id, quod per eas significatur, sicut si solum audirent, & non loquerentur ipsi, neque per eos locutio fieret. Et secundum haec apparet in quo sit similitudo, & dissimilitudo inter locutionem factam per energumenos, & phanaticos ad locutionem factam per serpentem, est autem similitudo in quantum per vtriusque fit locutio, & ipsi non loquuntur: nam serpens non locutus fuit ea, quae per eum sonauerunt, similiter energumeni, & phanatici non loquuntur ea, quae per ipsos sonant, sed daemones.

Differunt autem primò, quia serpens non intellexit id, quod per eum dictum est: energumeni autem, & phanatici intelligunt ea, per quae per ipsos sonant, vel intelligere possunt, nisi aliquid aliud obsteret. Secundò autem differunt, quia licet illa verba non formant energumeni, aut phanatici, possunt similia, aut illa per se non operante demone formare; serpens autem, sicut non formauit verba, quae per ipsum sonauerunt, ita neque formare potuit deficientibus ci omnibus necessariis ad formationem vocis.

Cum autem dicitur, quod loquebatur sic demon per serpentem ignorantem, sicut per energumenos, & phanaticos loquitur, intelligitur similitudo, quia in vtroque fiebat locutio per demonem, & non per serpentem, neque energumenos; sed cum dicitur per serpentem ignorantem, non voluit facere comparationem ad energumenos, & phanaticos, quia illi non sunt ignorantes, sicut serpens, sed intelligunt ea,

quae per eos sonant: sed solum ad fieri locutionem per eos comparant, quod est commune omnibus. Vel possunt etiam vocari energumeni, & phanatici ignorantem, non quidem non intelligentes ea, quae per eos dicuntur, sed quia non intelligunt, ad quem finem dicantur: quia hoc solum est eius cuius sunt conceptus, scilicet demonis, ad quid talia verba dirigat.

Quaest. 452. Quomodo demon vnus est serpens, vt or gano.

Dicitur vltimus in praetactis verbis, quod demon serpente velut organo vnus est: si enim demon in natura sua haberet organum coniunctum, sicut anima nostra habet organa coniuncta, quae sunt pars naturae nostrae, vteretur illis ad locutionem, sed quia non habet aliqua, suscipit aliena, quae sunt, vel format ea, quae non sunt. Et nunc verè vnus fuit demon serpente velut organo, quia per serpentem locus est, sicut loqueretur per organa, si haberet organa naturaliter coniuncta. Etiam habuit conditionem organi, quia organum locutionis est, per quod fit locutio, & ipsum non loquitur. Ita sonabat illa locutio per serpentem, sed ipse non loquebatur etiam, quia licet per organum fiat locutio, organum nihil intelligit eorum, quae per ipsum sonant, ita serpens nihil intellexit, quae demon per ipsum locutus est. Dicitur mouens naturam eius ad exprimendum sonos verborum, & signa quibus suam monstraret voluntatem. Naturam serpente mouet demon, id est naturales eius partes, non naturalem eius conditionem, quia iste motus ad locutionem in serpente erat violentus, cum fieret ab extra non conferente vim passo: & ideo non erat secundum naturam serpente, sed mouit demon organa serpente, quae sunt partes naturales eius, & illis vnus est ad locutionem. Dicitur, ad exprimendum sonos verborum, id est ad formandum, quia voces articulatæ, id est literatæ non poterant formari, nisi determinata percussione facta, & ad illam faciendam mouebat demon organa serpente. Dixit, sonos verborum, id est verba sonantia: nam verè verba erant, cum essent literata, & profecta cum intentione significanti conceptum mentis. Interdum autem est sonus verborum, & non sunt verba, sicut in pica, & pistraco, & huiusmodi proferentibus voces nostras ex assuetudine; ibi enim non sunt verba, quia non proficiuntur cum aliquo sensu mentis eius, qui illa format, quia non intendunt aliquid significare per illa, sed ex consuetudine illa formant: vnde neque est illud dicere; si autem hic attenderet serpens solus, non essent verba, sed verborum sonus, quia serpens, neque intelligeret, neque ad aliquid significantium exprimeret: quia tamen per demonem, id est a demone prolata sunt, & non a serpente, verè fuerunt verba, & dicebantur.

Dicitur, quod ista verba proferebantur ad monstrandum suam voluntatem, quod tamen aliquis negaret, quia demon non manifestauit suam voluntatem, sed occultauit: immo si manifestasset, non potuisset tentando fallere. Dicendum, quod demon duo intendebat, & vnum illorum volebat manifestare, & alterum occultare, & si vnum manifestaret nihil omnino prodesset: vnum erat quod mulier comederet de arbore, alterum erat ad quid volebat, quod comederet. Primum manifestauit diabolus mulieri, & induxit rationes ad hoc, quod deberet comedere, quod si faceret, non tentaret. Etiam secundum tacuit, & tacere debuit, quia si manifestaret, non tentaret: erat enim illud, vt mulier peccaret. Hoc enim demon intendebat, quod si demon mulieri dixisset, caueret eum mulier: cum autem dicitur, quod ista verba proferebantur ad monstrandum suam voluntatem, intelligatur de primo, quod volebat, quod etiam non potuit manifestare nisi verbis, quae per serpentem protulit.

Quæst. 453
An serpens
aliquid in
tellexerit
per dæmonem
loquens.

Adiungitur autem: Serpens ergo neque verba intelligebat, neque rationalis est factus; bene sequitur ex præcedenti, si enim demon vñs est serpente vt organo, nihil intellexit serpens, sicut nec organa intellectiois nostræ aliquid intelligunt eorum, quæ nos per ipsa proferimus, & tamen hoc differt, vt diximus, quando dæmon loquitur per phanaticos; & energumenos, & quædo loquitur per serpentem. Nam phanatici, & energumeni organa sunt, cum ipsi non loquantur, sed per eos dæmon, & tamen ipsi intelligunt, vel intelligere possunt, quæ dæmon per eos loquitur, non in quantum in eis format voces illas, sed in quantum eas prolata audiunt, serpens autem nullo modo intellexit, neque intelligere potuit, quæ per eum prolata sunt. Dicitur etiam, quod non est factus rationalis, quia aliquis putaret, quod licet serpens non esset prius rationalis, fieret rationalis tunc, cum dæmon intravit in illum, quia vñebatur ei res rationalis. Sed dicendum, quod neque etiam quandiu dæmon erat in serpente, esset serpens rationalis: repugnabat enim ex parte vtriusque tam dæmonis, quam serpentis, est enim serpens ens perfectum, & completum in specie per suam perfectionem essentialem, ideo non potest perfici iam essentialiter per aliquid adueniens, sed quicquid aduenierit, adueniet accidentaliter, & tamen rationale esse est aliquid per se, & non per accidens. Etiam ex parte dæmonis repugnat, quia dæmon est individuum alicuius speciei habens esse completum speciei suæ, ideo non potest dare esse, quod est forma, & partis: anima enim quia pars est, & forma, dat esse simpliciter, & esse rationale. Dæmon autem, quia actus est, licet sit rationalis nõ dat esse rationale ei, cui adest. Ita dæmon erat in serpente, sed non poterat se ad illum habere, nisi vt motor ad mobile, & non vt perfectio substantialis ad perfectibile; & tamen ad reddendum rationale debebat se habere vt perfectio essentialis, ideo non potuit dæmon reddere serpentem rationalem: & hoc etiam dixit ad ostendendum, quod serpens non intellexit verba illa, quia non potuit intelligere, nisi esset factus rationalis, sed non factus est rationalis, ergo non intellexit. Sequitur, callidissimus tamen dictus est propter astutiam diaboli, hoc voluerunt August. & Magister: sed hoc supra improbauimus, non enim dictus est ideo callidissimus, sed propter naturalem astutiam. Additur, locutus est autē sicut asina Balaam, est hoc verum, & ponitur istud, quia per vtrunque facta est locutio, & neuter locutus est: asina enim non potuit loqui, quia deerant sibi omnia necessaria ad locutionem, sicut serpenti, sed aliquis per ea locutus est. Etiam ponitur hoc, quia in tota sacra scriptura non habemus, quod aliqua irrationabilia locuta sint, nisi hæc duo, serpens, & asina: si autem obijciatur de lignis, quædo vixerunt sibi Regem, quod loquebantur, Iudicum 9. cap. Dicendum, quod illud non refertur vt veritas, sed vt apologus, vel fabula sumpta ab inanimatis, ad hoc quod concluderet ibi Ioathan; quod volebat, in serpente autem, & asina vera locutio facta est, licet ipsa non fuerit locuta: extra sacram scripturam bene inuenimus ex locis authenticis animalia esse locuta, sicut refert Eusebius lib. Croniconum, & Paulus Orosius, quod paulo ante mortem Iulij Cæsaris in suburbio Romano, bos ad arantem locutus est frustra se vrgeri, in breui enim non frumenta, sed homines desituros. De qua locutione idem dicendum est, quod de ea, quæ fuit per asinam, aut serpentem, scilicet, quod fieret per dæmonem, vel Angelum. Sequitur, sed hoc diabolicum, illud Angelicum: in hoc differentia ponitur, ne putetur vtrunque ab eodem factum; locutio enim per serpentem, certum est quod

Bos locutus est ante mortem Iulij Cæsaris.

a dæmone facta sit. De locutione per asinam Balaam aliquis dubitaret, & tamen dicendum est, quod Angelus locutus est per eam, & non dæmon, quia dicitur Numeri 22. cap. Aperuitque Dominus os asinae, & locuta est: si autem dæmon locutus esset, non diceretur, quod Dominus loqueretur, quia Deo ad dæmonem non est communicatio. Secundò, quia illa verba, quæ per asinam sonuerunt, non conueniebant aliquantulum intentioni dæmonis, cum essent ad arguendum Balaam, quod nõ obediret Deo: dæmon autem volebat contrariu, scilicet quod iret Balaam ad maledicendum Israelitis contra voluntatem, & præceptum Dei. Adiungitur, boni & mali Angeli similiter operantur, quod dictum est, vt reddatur res verisimilis: quia putaret aliquis, quod licet Angelus bonus hoc posset, non posset illud dæmon. Respondetur, quod similiter operantur, & verum est, quia dæmones non amiserunt naturalia, & tamē dæmones erant ante casum, sicut alij Angeli, & quibusdam Angelis maiores, ergo postea manentibus eis naturalibus easdem poterunt facere, quæ Angeli boni faciunt, quæ non pertinent ad gratiam.

Quæretur, quomodo potuit Eva tentari per serpentem, quia non erat serpens in Paradiso: nam sicut dictum fuit supra quæstio. 90. Non erant animalia in Paradiso, sed soli homines; quomodo igitur potuit per serpentem hoc fieri? Aliqui dicunt, quod serpens erat in Paradiso, ita enim ait Iosephus lib. 1. Antiquitatum, scilicet, Et dum illo tempore cuncta animalia concordarent, serpens cohabitans cum Adam, atque muliere inuidiam habuit, in quibus eos arbitrabatur felices. Et ita non solum vult, quod serpens inuideat Adæ, & Eua cognoscens eorum felicitatem, sed non poterat cognoscere sufficienter, nisi ex cohabitatione, ideo dixit, eum cohabitasse eis. Sed dicendum, quod hoc non stat, non enim conueniunt in specie homo, & serpens: ideo serpens homini nõ iungitur, etiam serpens non est animal natum ad consortium humanum, sicut canis: ideo nullam rationem habet, quod dicatur, cohabitasse serpens Adæ & Eua. Alij dicunt, quod animalia erant extra Paradisum, & etiam serpens, & non poterat fieri tentatio per serpentem, neque facta est per aliquem veru serpentem, sed diabolus assumpsit figuram serpentis, sicut aliarum rerum assumere potest, & per illum locutus est, & ita nullum animal intravit in Paradisum. Sed dicitur, quod nõ est verum. Primò, quia certum est, quod omnia animalia, id est de omnibus speciebus aliqua fuerunt in Paradiso, quando Adam eis nomina imposuit supra 2. cap. Ergo & serpens ibi tunc esset. Secundò, quia si serpens non fuisset animal verum, in quo diabolus tentaret, completa tentatione defineret esse, sicut Angeli, quando assumunt corpora ad apparentum, & loquendum completa locutione, & apparitione dimittunt corpora illa, & resoluuntur, & tamen serpens manebat post tentationem, & peccatum: nam cum Eva increpita, cur fecisset, diceret, serpens decepit me, Dominus autem conuersus ad serpentem dixit, Quare hoc fecisti? supra 2. cap. & ita manebat adhuc serpens, & erat in Paradiso. Tertiò, quia Deus post peccatum pradixit serpenti poenam, s. quod super pectus graderetur, & terram comederet, si tñ nõ fuisset facta tentatio in aliquo vero serpente, non esset saltē color aliquis, quare serpens veris maledictio imponeretur, & imposita est, ergo serpens verus fuit, per quem tentata est Eva. Quartò, quia si non fuisset serpens ille verus, non diceret scriptura reddendo verisimilem tentationem, quod erat serpens callidior cunctis animantibus terra, cum per nullum animal fieret tentatio, & tamen scriptura putat.

Quæst. 454
Quomodo
Eua potuit
tentari
a serpente,
cum serpens
non esset
in Paradiso.

Quæst. 455
Quomodo
serpens
poterat
esse in
Paradiso.

tauit necessarium poni hoc de serpente ad reddendū credibile, quod serpens tentasset mulierem: ergo significauit, quod erat verus serpens. Quinto, quia ita tenent Doctores: nam Aug. lib. super Gen. 11. ad literam, & Magister lib. 2. Sent. dist. 22. dicunt, quod simile fuit in locutione per serpentem, & locutione per asinam Balaam, nisi quod vnum fuit angelicum, alterum diabolicum, & ita in cæteris conueniebant illæ locutiones: sed certum fuit, quod asina Balaam fuit vera asina; ergo fuit verus serpens, in quo locutus est diabolus: erat autem illa asina in qua solebat equitare Balaam: Nume. 22. & hoc ipsa ibi testata est. Sexto, quia Aug. & Magister. ibidem dicunt, quod serpens non intellexit ea, quæ per ipsum dicebantur, neque est per dæmonē factus rationalis, in quo præsupponunt quod serpens ille erat verus: nam si non esset verus, non esset causa dubitandi de eo, an factus esset rationalis, vel non, quia tunc non esset, nisi corpus densatum de ære, quod statim resolveret, de quo nemo dubitaret, an efficeretur rationalis serpens, vel non, cum etiam viuens non esset. Dicendum ergo, quod diabolus non formauit similitudinem serpentis de ære, sed in vero serpente naturali locutus est; ita enim omnes Doctores præsupponunt.

Nunc redeundo ad id quod prebatur, dicendum quod homo per verum serpentem tentatus est, & ille tunc erat in Paradiso, quia tentauit Eua existentem in Paradiso, sed quomodo serpens ibi esse poterat dubium est. Aliqui dicunt, quod licet nunc non habitent animalia in Paradiso terrestri, tñ antequam Adam & Eua eijcerentur de Paradiso, manebat ibi cum eis animalia, & sic esset serpens ibi, aut quodlibet aliud animal, per quod posset tentare diabolus hominem. Sed dicendum, quod non est verum, quia est contra intentionē Doctorem, quia Damascenus dixit, quod in Paradiso nullum animal irrationale erat, sed solus homo, qui est animal rationale, & idem alij Doctores asserunt. Secundum patet & efficacius, quia supra 2. cap. dicitur; Formatis Deus de humo cunctis animantibus, & vniuersis volatilibus coeli adduxit ea ad Adam, vt videret quod vocaret ea: si tñ illa essent in Paradiso tñ, nõ adduceret Deus illa ad Adā, quia per se posset Adam illa videre, ergo erant extra Paradisum, & ita non est ista vera positio. Alij verò dicunt, quod animalia omnia manebat extra Paradisum, & non poterant per se venire in Paradisum, & tñ nunc serpens ductus est operatione dæmonis in Paradisum; Ita tenet sanctus Thom. lib. 2. Senten. distin. 17. artic. vltimo. s. quod animalia non poterant per se ipsa venire in Paradisum, sed aut virtute diuina, sicut quando adducta sunt animalia ad Adam, vt videret quid vocaret ea, aut operatione dæmonis, ut patet de serpente. Sed obijcietur contra hoc, quomodo enim diabolus hoc auderet, scilicet in introducere animal aliquod in Paradisum vbi nullum erat, & quomodo Deus istud permetteret? Dicendum, quod ista facilia sunt: de Deo planum: nam Deus permisit tentari hominem, quia si ipse non permitteret, non potuisset tentari: cum ergo permisisset id, quod plus erat, a fortiori permitteret, quod minus erat, scilicet quod serpentem haberet, in quo tentaret de diabolo nulla est difficultas, quia ipse omnia aude facere, nisi quando videt se impediri: ipse enim astutus est valde, cum sit natura sublimis intellectuualis, & est iniquus, & inuidet homini. Ideo ex inuidia cogitabat omne malum, quod in mentem venire potest contra hominem, & quia cupit illud facere, nitetur facere, & verè faciet, nisi impediat: & ita quoniam Deus non impedit, non est admirandum, quod hoc vel illud dæmon faciat. Ordo autem in hoc faciendum esset, quia dæmon vellet tentare hominem per se ipsum tentatione interiori, quæ est

fortior, sicut nos tentat, & Deus illum modum non permisit, aggressus fuit alium modum, scilicet vt appareret in alia estigie, vel assumeret animal, in quo loqueretur, & etiam non permisit Deus, ut ait Augu. Occurrit ergo tunc serpens, & in illo tentare voluit, & hoc Deus permisit, quia tamen serpens erat extra Paradisum, voluit illum in Paradisum introducere, hoc autem non impediuit Deus, quia, cum permitteret tentare, permisit etiam modum. Etiam angeli boni non impediuerunt introitum dæmonis cum serpente, quia nondum posuerat Deus angelos, & custos Paradisi terrestri: expulso autem inde Adam posuit Deus Cherubin habentem gladium flammæ atque versatilem in custodiam Paradisi. sup. 3. cap. & sic iam non posset introire dæmon illuc, sed prius potuit, cum nullus esset contra dæmonem custos Paradisi. Aliter autem adhuc dici potest, & fortè melius, scilicet, quod serpens non fuit per diabolum adductus de foris, sed erat in Paradiso tempore tentationis: modus autem esset iste, quod animalia omnia creata sunt foris, & etiam homo, sed Adam ipse cum formatus esset, ductus fuit statim in Paradisum, animalia autem foris manebat, & tamen Deus volens ea ostendere Adæ, duxit omnia ad illum, vt videret, quid vocaret ea. Erat autem Adam tunc in Paradiso, & ita animalia ducta sunt in Paradisum: sed mox, vt nomina eis imposuit Adam, neque inter illa inuenit adiutorium simile sibi, reduta sunt illa ad terram extra Paradisum, licet hoc litera non exprimat, tunc autem potuerunt aliqua manere in Paradiso ex uoluntate Dei, inter quæ esset serpens, & sic per illum posset fieri tentatio. Est autem istud verisimilius, quia si non poneretur sic, non vidisset Eva serpentem ante quam ad tentationem veniret, & ita fortè timeret, & caueret verba serpentis. Patet hoc, quia Adam vidit animalia omnia, quando ad ipsum adducta sunt, & agnouit: Eua tñ non erat tunc formata, nam ad hoc adducta sunt, vt videret Adam si erat ibi adiutor similis ei, & non inuentus est: ideo formauit Deus mulierem de costa viri. Si autem animalia illico relata sunt extra Paradisum nullis ibi manentibus, non potuit Eva aliquod animal agnoscere, neque videre quomodo serpens veniret ad tentandū, & tunc fortè Eva timeret: scriptura tamen innuit, quod Eua serpentem agnosceret, quia quasi ad agnitū confidenter loquebatur: ideo melius videbitur dicendū, quod manserint ibi aliqua animalia, inter quæ esset serpens, quæ ad paucum tempus manerent, scilicet vt femina post formata illa agnosceret, & ita poterat fieri tentatio in serpente. Vel potest dici, quod animalia omnia ibi manserunt tunc non quasi mansura essent diu, sed vt femina quæ statim formata fuit, quæ non viderat illa, videret ea, & statim de Paradiso eijcerentur, & quæ tentatio dicitur fuisse statim, vt femina formata est, patet tempore opus erat vt manerent animalia in Paradiso: & ita potest dici fuisse factum.

Quæretur, cum Eva vidit serpentem apud se, quare non timuit, quia serpens terribilis est homini, etiā si paruus sit. Dicendum, quod Eva non timuit, sed loquebatur confidenter ad serpentem, & constanter audiebat eum loquentem, & causa fuit prima, quia in Eva non erat causa timoris: nam quod nos timeamus serpentes, & horreamus eos, accidit ex inimicitijs constitutis inter nos & ipsos, & tamen tunc nulla erant inimicitia, ideo neque timoris aut abhominacionis causa, patet quia supra 3. cap. cum Deus velut indignatus peccatum serpentis imposuit pro tentatione, ait: Inimicitias ponam inter te, & mulierem: & semen tuum, & semen illius, ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius: nobis autē iam est causa timoris post inimicitias a Deo constitutas, Secundo & principaliter tuit,

Quæst. 456
Cur Eva non expauit serpentem.

fuit, quia Eua nullam rem poterat timere: timor enim poena est, & fm Dei prouidentiam poena non poterat esse in homine ante peccatum: & tm mulier non peccauerat ante tentationem, ideo timere non poterat quantumcunque serpens in se terribilis esset. Ita ratio est minus calumniabilis quam precedens, quia poterat aliquis dicere, qd hominem timere & horrere serpentes ex conditione naturali aduenit: quia serpens talis est, & quia homo talis est: & non ex aliqua male dictione a Deo data, & tunc videtur, qd etiam Eua timere deberet: sed data ista ratione secunda, non esset Eua causa timoris: qm etiam ea, quae naturaliter sunt nociua, non poterant nocere ei ante peccatum, ergo neque ea, quae erant terribilia possent inferre terrorem, quia tunc esset poena ante peccatum, quod repugnat diuinae prouidentiae.

Quae 457. Cur non admirata est Eua serpente loquentem.

Quaeritur, dato qd Eua non timeret serpentem ad se uenientem, quare saltem non admirata est, cum uideret eum loquentem, quod est contra conditionem naturalem serpentum: & ita potuisset, immo debuisset cogitare latere insidias. Aliqui dicunt, qd non timuit, neq; aliquid mali suspicata est Eua, quia serpens a principio loquebatur, eratq; sibi hoc naturale, ideo qd illud faceret, non erat admirandum, neque timendum, neque suspicionis male illatum, sic enim tenet Iosephus lib. primo Antiquitatum, scilicet, qd serpens habebat naturaliter uocem, & postea sibi in poenam tentationis ablata est uox, id est locutio. Sed dicendum, qd istud falsum est, sicut supra ostendimus: nam si haberet serpens uocem, id est sermonem, haberet intellectu, & ita esset rationalis, quod falsum est, quia soli homini hoc competit in animalibus. Similiter Deus per peccatum nihil naturale abstulit homini, ideo neque auferret serpenti, & ita hoc non est uerum, qd serpens prius loqueretur, sed solum in tentatione hoc habuit. Aliter ergo dicendum putant quidam, qd serpens non loquebatur, neque unquam locutus fuerat, sed mulier uidentem eum loqui non obstupuit neque putauit latere insidias, quia sciebat esse serpentem creaturam Dei, & ita putauit non latere insidias uillas. Sed dicendum, qd ueritas est, qd non horrui Eua serpentem, quem loqui uidebat, quia putauit non esse contra naturam serpentis loqui, sed qd ei concessum fuerat a Deo in creatione sua, sicut & hominibus datum fuerit officium loquendi. Ita Aug. tenet libr. 11. super Gen. & Magister. lib. 2. dist. 21. Sed quomodo Eua posset hoc putare cum nullum animal praeter hominem loquatur. Dicit potest, qd hoc potuit ei accedere propter inexperiencem & nouitatem rerum: Eua quidem a Deo formata accepit mirabiliter tantam cognitionem, & tantam iudicij rectitudinem, quantum habere potest quacumque foemina inter nos aetatis maturae, quae non sit specialiter erudita, circa aliquod genus doctrinae: non enim accepta Deo complementum sapientiae, quia tunc non potuisset decipi, & tamē decepta est credens id quod erat incredibile, sicut ipsa confessa est, qd deceperat eam serpens, & ita mulier illa non haberet cognitionem eorum, quorum nullam habuerat experientiam, & quia de animalibus non habuerat experientiam, poterat de illis quicquid occurreret credere. Et hoc erat quicquid dicitur de praecedentibus, id est siue dicamus, qd Eua nunquam uiderat animalia usque tunc, siue uideret, si enim dicatur, qd nunquam uiderat aliquod animal, eo qd ipsa formata fuerat post adductionem animalium ad Adam, & animalia non manebant in Paradiso, siue uiderit aliqua manentia in Paradiso ante tentationem. Si enim nulla uiderat & serpens de nouo oblatum est tempore tentationis, nullam experientiam praehabuisse poterat: unde cum loquentem uideret, putaret naturale esse

Quare putauit Eua animal loqui posse, cum soli homini hoc concesseretur.

fibi qd loqueretur. Si autem praecesserat uisio animalium, quae mansissent in Paradiso post adductionem ad Adam: etiam non haberet Eua de illis experientiam, quia etiam si illa uideret, non agnosceret uniuersos naturae eorum motus, quia in paruo tempore non poterat habere uniuersarum rerum experientiam: ideo etiam si non uideret serpentem prius loquentem, & nunc uideret loqui, putaret qd a natura istud serpenti proueniret, & ita non habuit occasionem apertam praesumendi latere dolos ex locutione serpentis, qd tamen in nobis faceret mali praesumptionem, cum per quotidianam experientiam, & assertionem ab expertis acceperimus quod animalia non loquantur, sed solus homo.

Quae 458. Cur potius diabolus aggressus est mulierem, quam hominem.

Quaeritur, cum diabolus tentauerit hominem, quare aggressus est foeminam, & non uirum. Dicendum, qd non factum est hoc a casu, quasi foeminam inueniret, & non uirum, vel quasi non aduerteret ad unum potius quam ad alterum, sed ex industria fecit: diabolus enim tum incipiebat tentare & nunquam tentauerat, unde per experientiam non nouerat quantum ipse posset tentando, aut quantum homo resistendo: uoluit ergo aggredi, quod minus erat, scilicet foeminam, quam sciuit facilius esse succumbere, uirum autem tentare a principio timuit. Prima ratio ad hoc fuit, quia diabolus est superbus, & ualde dolet quando superatur, & forte ab Adam superaretur, noluit incipere tentare eum, ne hanc deiectionem sustineret. Secundo, quia si diabolus in prima tentatione superaretur, efficeretur timidus ad postea tentandum: ideo uoluit ibi tentare, ubi erat sibi quasi certum, quod posset superare, sic dicit Magister, libro 2. dist. 1. o. 2. 1. Unde mulierem tentauit, in qua minus, quam in uiro rationem uigere nouit: eius enim malitia ad tentandam uirtutem timida humanam naturam in ea parte, ubi debilior uidebatur, aggressa est.

Quae 459. Quo demon sciebat foeminam debiliorem ad resistendum.

Sed dicitur, unde diabolus agnoscebat foeminam esse debiliorem ad succumbendum tentationi? Nam nullam experientiam de hoc acceperat, cum nondum tentasset. Dicit potest, qd multa erant, ex quibus demon agnoscebat inaequalitatem rationis inter uirum & foeminam, ita, ut foemina ualde inferior esset. Primum erat experientia: nam non statim, ut foemina formata est, tentauit eam demon, sed aliquod tempus transiit, & in illo utebatur ratione foemina conuersata cum uiro, tunc poterat demon capere experientium, quis eorum facilius esset ad decipiendum. Secundo poterat hoc intelligere ex conditione corporis: non enim sunt eiusdem modi mixtionis, foemina, & uir; & quia secundum capacitatem corporis participatur ei nobilior uirtus animae, & ipsa natura eius in fieri, & quia demon nouerat differentiam corporis Adae, & Euae, nosceret etiam differentiam animarum in excellentia. Tertio, poterat hoc cognoscere ex ordine Dei; fecit enim Deus foeminam propter uirum, cum dixerit: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi; sed quod est propter alterum, est minus perfectum eo, ideo foemina esset minus nobilis uiro, sed nobilitas, & dignitas simpliciter ex parte corporis, sed ex parte animae, ex qua est ratio speciei: ergo uir esset extendens in uirtutibus animae. Poterat ergo cognoscere demon differentiam naturalium Adae, & Euae, & ita sciret quis eorum facilius esset, ut decipi posset quam alius; & ita in nobis cognoscit, & ideo nouit quem potius de nobis aggredi debeat, & in quo quisque nostrum infirmior sit, ut ex ea parte tenet. Differentiam uero gratiae, aut magnitudinem eius, & caetera, quae modo diuino sunt in nobis, non nouit, nisi experiat; ideo quando tentat quosdam homines, non nouit,

K

Quae 460. Quo potuit demon tentare Eua sine Adae.

nouit, an superabit eos, vel superabitur, eo quod non nouit magnitudinem, aut paruitatem gratiae, ex qua est, ut magis aut minus resistere possit quis tentationi.

Quaeritur, quomodo potuit diabolus tentare Eua, quin tentaret Adam, quia ambo erant simul, cum nulli alij tunc essent: & si tentatio ista esset interior, & inuisibilis, qualis in nobis agitur, poterat Eua existens in praesentia tentari eo non sciante: secus autem de tentatione uocali per serpentem, nam si simul essent, ambo tentaret. Dicendum, quod Eua tentata est per diabolum in serpente, & non Adam, neque illum uideret, & quando dicitur, qd simul erant, dicendum, qd non erat semper simul, quia saltem aliquo paruo momento temporis discederent, & tunc poterat diabolus per serpentem solitariam foeminam aggredi, sic dicit Magister, lib. 2. dist. 2. 1. primum igitur solitariam foeminam explorauit, ut in ea primum omnem tentationis suae vim experiretur. Et fuit hoc conueniens diabolo, nam si ita non faceret, tentaret ambo simul, & esset difficilior tentatio, quia non posset alterum superare, nisi ambo superaret, quia ex consensu communi assentirent damoni, ut repugnarent. Etiam, quia foemina obediret uiro, & suspenderet consentum suum, quousque uir in id consentiret: & tamen demon noluit incipere a uiro: ideo debuit tentare mulierem solitariam existentem.

Quae 461. Cur diabolus post mulierem non tentauit uirum.

Sed quaeritur, cum demon tentauerit mulierem, & eam deiecerit, quare postea non tentauit uirum? Aliquis dicit, qd non curauit, quia forte satis erat deiecit, ut uictoriam suam non macularet, si ab altero uinceretur. Dicendum, qd non statim, quia non erat satis damoni unum illorum deiecit, quia ipse uidebat amobus: ideo uellet utrunque deiecere, & ita curaret illud facere. Secundo, quia paruum uidebatur fecisse si foeminam superaret, quae infirmior erat, uellet & uirum deiecere, qui erat fortior, quia superbia demonis ad hoc illum impellebat. Tertio, & principalior, quia superata muliere si uir non succumberet nihil factura erat, eo qd damo totum genus humanum perdere cupiebat: praeuente autem uiro per peccatum id fiebat, sed peruenite foemina non, eo qd in uiro fuit totum genus humanum simul, quia ab eo omnes homines descenderunt, & ipse a nullo homine descendit, & ita peccante eo omnes peccabant, sicut dicitur ad Rom. 5. cap. Omnes in Adam peccauerunt: peccante autem Eua, non peccabant omnes, sed ipsa sola, & ideo non peribat genus humanum propter eam: demon autem cupiebat, quod totum humanum genus periret, ideo uellet uirum deiecere. Dicendum est ergo, quod tentare intendebat demon Adae, & tunc potest dici uno modo, qd non tentauit, quia ipse ante tentationem succubuit, ita foemina dante ei de ligno uetito manducauit, & ita transgressus est mandatum Dei, in quo peccauit: unde iam non erat opus, ut tentaretur a damone. Secundo potest dici, quod demon tentauit Adam, non quidem per seipsum, neque per serpentem, sed per Eua: nam ea uerba, quae serpens dixerat Euae, retulit Eua Adae, & obtulit fructum aëboris, & comedit & efficacius; sic diabolus tentauit uirum, quam si per se tentaret, nam mulierem per se tentauit in uerbo serpentis, quia illa decipi poterat, & credere, & assentire: uir autem non poterat in hoc decipi, neque deceptus est, sicut dicit Apostolus, 1. Corin. 2. cap. Et ideo si diabolus in serpente hoc proponeret, non crederet uir sic posse fieri, & ita non manducaret quasi nullam coniecturam utilitatem ex manducatione: secus autem cum mulier hoc proposuit, nam licet ipse non crederet futurum esse, aut fieri posse, qd per mulierem ei dicebatur: manducare tamen uoluit, ut complaceret mulieri, ne illius delicias conristeret.

Et hoc diabolus nouerat, scilicet, quod uir diligeret mulierem, & per eam facilius posset mouere uirum, quam per seipsum: & ita hoc fieri, curauit, & sic damon tentauit Adam, non tamen per serpentem, sed per mulierem, & ita est assertio omnium doctorum; ita enim uult August. libr. 11. super Gen. & Magister, libr. 2. dist. 22. Vbi asserit, quod diabolus mulieri locutus est per serpentem, uiro autem locutus est per mulierem, & ita in utroque tentationem exercuit, sed de tentatione Adae infra plus dicitur.

Nunc uero de ordine tentationis dicendum est, & quae facta est tentatio in uerbo, quaerit Aug. libr. 11. super Gen. quomodo potuit fieri, quia nondum didicerant linguam aliquam, in qua loqui possent, aut intelligere diabolum loquentem. Respondet ipse Augustinus, quod Deus creauerat Adam, & Eua tales, ut loqui possent, & intelligere, sic dicit Magister, libr. 2. dist. 2. 1. Si quaeritur quomodo loqui potuerunt, uel loquentem intelligere, qui non didicerant interloquentes crescendo, uel magisterio, quia Deus eos tales fecerat, qd possent loqui, & discere ab alijs si essent. Dicendum autem, quod in hoc dubium non erit, quia Deus sicut opere suo praeter naturam cursum dedit esse, & complementum secundum corpus hominibus illis Adae & Euae: ita & dedit complementum quantum ad animam, scilicet in cognitione illa, quae secundum tempus exigebatur. Homines enim quando secundum naturam ueniunt ad complementum aetatis, habet cognitionem, & sermonem: ita cum deus in primo die daret Adae & Euae perfectionem secundum corpus, quantum habituri essent, si essent triginta annorum, debuit dare perfectionem cognitionis, & sermonis, quam ea aetate homines habere solent, unde utriusque conuenit cognitionem idiomatis illius, quod Deus uoluit esse primum in seculo, & est idioma Hebraicum, ut supra ostendimus, in quo ambo nullo docente, statim loqui sciuerunt. De filijs eorum non fuit sic, sed sicut per modum naturae acceperunt esse, & augmentum, ita & acceperunt doctrinam, & cognitionem idiomatis crescendo, & addiscendo inter maiores.

Quae 463. Quo genere tentationis fuit tentata: tres enim tentationis modos, aut species dicimus; a damone, a carne, a mundo. Dicit potest, quod hoc notum est, tentationem istam fuisse damonis, nam demon in serpente locutus est, & per hoc mulier seducta est, & inducitur ad peccandum: ideo tentatio damonis fuit. Poterat autem qd computare eam inter tentationes carnis, quia suadebatur ibi mulieri, quod carnis erat, scilicet manducare de fructu ligni. Dicendum, quod non ualet, quia hac in tentatione non fuit hoc principium mouens, neque finis desideratus: comedit quidem mulier, & tamen comedere non fuit ipsum, quod eam impulit, sed potius mouens efficiens fuit demon, qui suauiter mulieri manducare de fructu ligni, de quo nullo modo manducatura esset, nisi ille ei suaderet: finis autem manducandi fuit, ut efficerentur dijs, scientes bonum & malum: nam si diabolus non dixisset hoc mulieri, nunquam illa manducaret, etiam si ille suaderet manducandum, quia poneret ille rem sine causa, & nollet illa contra Dei prohibitionem agere, nisi esset aliquid, quod ualde eam moueret, neq; fuit aliquid desiderabilius, quam effici Deo similem in cognitione, & sic non potest dici tentatio carnis, quia non fuit motus a carne, sed a damone, & a spirituali concupiscibili, quod est Deo similari. Sed obijcietur, quod sit motus ex parte carnis, quia dicitur supra 3. cap. Viderit mulier, quod bonum esset lignum ad uescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu

E

Et illius, & comedit, & ita pulchritudo fructus fuit motuum. Dicendum, quod non fuit motuum a carne. Primo, quia etiam si lignum aliquo modo moueret, non fuit primum motuum, nam diabolus primo mouit. Viderat quidem mulier iam lignum illud, & vir, cum sciret illud sibi esse vetitum, sed non mouebatur ad comedendum, sed diabolus primo impulit, ut manducaret, & tunc mulier aspexit lignum, & mota fuit tentatio, tamen debet iudicari a primo motore.

Secundo, quia si motus esset a ligno, esset ad comedendum, quia lignum aut fructus materialis non potest moueri, nisi ad id quod est natura sua, scilicet ad experiendum delectationem in comedendo, & tunc non mota fuit mulier propter hoc, sed ut efficeretur sicut Deus sciens bonum & malum: ideo non fuit mota a ligni desiderio. Tertio, quia hoc quod dicitur, lignum esse bonum & pulchrum, non ponitur ad mouendum mulierem ad comedendum, sed potius, ut non fugeret manducare, quia timeret lignum malum, & mortiferum, aut propter aliquid simile, ut postea dicitur: & ita non fuit motus a carne, sed a demone: unde tentatio demonis dicitur.

Queretur, cum intentio diaboli esset inducere mulierem ad peccandum manducando de ligno vetito, quare incepit a precepto dicens: Cur precepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno Paradisi. Nam videtur, quod potius hoc erat contrarium intentioni suae, quia reducendo preceptum in memoriam distrahatur a proposito peccati, per ignorantiam autem vel non actualem cogitationem induci poterat ad peccandum, ideo melius erat sibi nihil de precepto reducere ad memoriam. Dicendum, quod in nobis reducitio precepti, vel prohibitionis ad memoriam non inclinatur ad peccandum, sed potius distrahit ab eo: nam necesse est, quod peccans sit ignorans quando peccat: nam si non efficeretur ignorans, non posset peccare, cum oporteret quod voluitas eligeret malum in quantum malum, vel cognitum esse malum, & hoc est impossibile, cum obiectum eius sit bonum, & malum ut huiusmodi non est appetibile, ut ergo non eligatur malum cognitum, oportet quod quando peccans eligit id quod verum malum est, putet non esse malum, sed bonum, ut ita sit volubile, & hoc est ignorare. Omnis ergo peccans est ignorans, ut patet 3. & 6. Ethicorum, & ad hoc debet corrumpi existimatio de appetibili, scilicet iudicando de eo aliter, quam verum est, sed consideratio actualis precepti, vel prohibitionis facit non corrumpi existimatioem, cum preceptum ostendat quod est bonum, & quid malum, ideo consideratio talis potius retrahit a peccando: non consideratio autem actualis, vel obliuio precepti facit corrumpi existimatioem, quia poterit quis iudicare bonum, quod non est bonum, cum sit vetitum, quia non cogitat actualiter illud esse vetitum, aut aliquid non esse necesse fieri, quia non occurrit sibi esse preceptum. Sed in Eua non fuit sic, immo proposuit diabolus Eua preceptum, & ex illo incepit tentare, & dicunt aliqui quod hoc fuit, ut peccatum esset minus excusabile, nam si non fuerat propositum preceptum, poterat dici, quod mulier obliuio precepta elegerat manducare, & ita vel excusaretur omnino, vel alleuiaretur culpa eius. Cum autem propositum fuerat preceptum, non manebat mulieri aliquid excusatioem: istam rationem ponit August. lib. 11. super Genesim ad litteram.

Sed dicendum, quod hoc non multum facit, quia licet iste modus esset ad efficiendum peccatum grauius, & inexcusabilis: tamen non erat modus securus diabolo, quia sic mulier minus appeteret id, quod ex reductione precepti ad memoriam manifestabatur esse

se malum, & diabolus licet cupiat efficere, quod peccata nostra grauiora sint, potius vult tentare taliter, ut sit securus de superando, quam proponere magna mala, in quibus sit durum, quod nos superet, & sic dicit Gregorius in Moralibus, esse ordinem tentationum, quod non statim proponatur malum grauius, sed paulatim ex paruis procedatur ad maiora. Secundo, quia si hoc factum fuisset, quasi diabolus ita voluisset, ut efficeretur magnum peccatum Eue, faceret similiter in nobis, cum nos tentat proponendo precepta contra quae acturi simus, sed hoc non facit, immo e contrario: idem neque tunc illud voluit diabolus, sed aliquid aliud intendit. Nisi forte dicatur, quod diabolus ita tentauit, quod non fuit permissus aliter tentare, eo quod erat iste modus minimus tentationis, id est quod minus posset laedere, cum potius distraheretur homo a peccato, sed hoc nemo asserit. Tertio, quia etiam si diabolus curaret de faciundo peccatum mulieris inexcusabile, non proponeret ei preceptum, quia certum est, quod mulier non obliuio fuerat preceptum illud, quod putatur datum esse eadem die, & ita faceret contra id, quod sciebat esse peccatum inexcusabile, licet apud nos non esset hoc notum. Secus si mulier obliuio fuisset, quia non poterat diabolus ad memoriam reducere illud, ut grauius efficeret peccatum, sed ubi non erat obliuio, non erat necesse reduci preceptum ad memoriam. Quarto, quia etiam si daretur, mulierem obliuio esse precepti, non esset excusatio, quia erat illud vnicuique preceptum, & necessarium ad salutem, & eodem die de recenti datum, & hoc satis erat, ut magna culpa reputaretur, licet non reduceretur preceptum ad memoriam.

Dicendum ergo, quod alia fuit causa vera, scilicet, quia diabolus non potuit aliter ad peccatum inducere hominem. Cupiebat enim inducere hominem ad peccandum, & non poterat alio modo, nisi proponendo ei preceptum a Deo datum, ideo proposuit illud. Primo, quia Eua habebat in mente, & praeculis preceptum datum, de non comedendo: si autem diabolus suaderet comedendum non proposito precepto, responderet mulier, quod non licebat ei comedere obstante precepto Dei, sicut postea respondit, & tunc minus haberet locum excusatioem diaboli circa preceptum, quia minus ei crederetur, essetque magis suspectus, quia tacuisset preceptum. Cum autem ipse illud proponeret, magis ei crederetur, quia confidentius se habebat non timendo illud proponere. Secundo & principaliter fuit hoc, quia, ut dictum est, non potest aliquis peccare, nisi efficiatur ignorans actu, scilicet tunc quod peccat: ista autem ignorantia actualis est corruptio recte opinionis, scilicet, ut putet esse bonum, quod non est bonum: ista autem corruptio fit dupliciter, vel in vniuersali, vel in particulari, ut dicitur lib. 6. Ethic. recta autem existimatio corrumpitur in particulari per delectationem, aut timores, vel tristitias, aut quasunque passiones insurgentes. Existimatioem autem rectam in vniuersali non corrumpit delectatio, aut aliqua passio, sed habitus: & ideo incontinentes errant in particulari, in temperati autem in vniuersali: nam in temperati nullum inebriari iudicat esse malum, & nullum fornicari, vel inebriari, aut fornicari in se non iudicat malum, & tamen inebriari, & fornicari in se mala sunt, & istud est ignorare in vniuersali, vel corruptam habere existimatioem in vniuersali, & ad hoc non oportet insurgere aliquam passionem, ut corrumpat rectam existimatioem in particulari cum vniuersaliter sit corrupta. Unde in temperati ita eligunt fornicari, vel inebriari non existente passione, sicut ea insurgente, quia non iudicant esse malum. In particulari autem corrumpitur existimatio recta, ut si quis credit malum esse fornicari, & inebriari, iste qui fuerit

Decisio quaest.

Lib. 5. Ethic. c. 8.

Q. 464. De principio sermo nis diaboli cur incepit a precepto. Obiectio.

Lib. 5. Ethic. c. 8.

Q. 465. Non incepit demum a precepto, ut peccatum Euz grauius esset.

sui ipsius compos nunquam fornicabitur, nec, inebriabitur, id est nunquam ista eligeret: cum autem surrexerit passio, poterit fornicari, & inebriari, quia corrumpitur tunc recta existimatio in particulari, id est iudicabit hoc fornicari, vel hoc inebriari bonum, non autem simpliciter fornicari, aut inebriari: corrumpi autem illam rectam existimatioem in particulari est effici ignorans, & hoc sufficit ad peccandum. Sed quomodo potest effici ista corruptio, & induci actualis ignorantia, est modus iste, quia errat aliquis sciens in vniuersali, & in habitu, quod fornicari malum sit, ex quo necesse sequitur, quod cum hic actus, qui proponitur sit fornicari, quod sit malus: tamen iste in particulari efficiatur nesciens, aut ignorans, & istud efficitur propter fortem concupiscentiam surgentem: nam fortis concupiscentia corrumpit rectam existimatioem circa agibile, & corruptio est per ligationem habitus, quo aliquis scit habitualiter, & in vniuersali: nam incontinentes, licet in vniuersali sciant in actu esse malum, non sciant in particulari, quod hoc fornicari, quod proponitur, sit malum, quia si illud sciret in actu, erat impossibile, quod eligeret fornicari, quia tunc eligeretur malum sub ratione mali, vel ut est apparet malum, quod est contra rationem obiecti voluntatis, cum bonum sit, quod omnia appetant, lib. 1. Ethic. Ligatio autem ista in habitu est, ut per scientiam aut notitiam habituales, per quam sufficienter, & clare poterat iste cognoscere, quod hoc fornicari sit malum, non permittatur exire in actu cognitionis, ut hoc tunc actu sciat, id est ita sibi videatur, & sit ista ligatio per fortem passionem. Unde ea, circa quae non est passio, nunquam corrumpitur recta existimatio, sicut circa geometrica, ut quonia trigonus habet duobus rebus aequalibus, ut dicitur lib. 6. Eth. sed circa ea, in quibus sunt delectationes, & tristitia fortes, quae insurgunt: & non est incontinentens ligari habitum, quia hoc videmus in violentis, & amentibus, aut somnolentis: nam in violento, qui habet habitum grauitate est ligatus habitus, & ita non loquitur cogit, quamdiu sic fuerit, licet in eo sit habitus, a quo sufficienter poterat loqui cogit, quamdiu sic fuerit, cum vero defuerit in eo esse violentia, id est turbatio propter ebrietatem, incipit loqui congrue per habitum, non quidem quasi accipiens habitum, per quem possit congrue loqui, sed tunc incipiens illum habere solutum. Sic autem fit in ipso incontinente insurgentibus passionibus: nam quod facit in ebrio ebrietas, scilicet turbat ipsum, ut secundum habitum gratia, non possit exire in actu dicendi gratia: hoc facit in continente passio, insurgens, ut non possit per habitum tunc scire in particulari, quod hoc fornicari sit malum: cessante autem turbatione illa, quae fit a forti passione, incipit incontinentens scire in particulari, sicut in vniuersali, & sciet in actu soluto existente habitu. Et tunc proposito quocunque fornicari in particulari iudicabit de illo, quod malum est, & non eligerit illud. Et quod magis mirandum est: etiam si incontinentens turbatus, vel occupatus a delectatione forti insurgente, dicat hoc fornicari esse malum, non dicitur scire in particulari, quod sit malum, neque ita intelligit, immo potius intelligit, quod hoc fornicari sit bonum, ut dicit Aristot. lib. 7. Eth. & inducit exemplum de ebrijs, quorum habitus sunt ligati, & dicunt aliqua subtilia, quae sunt verba Empedocles, sed ea non intelligunt, cum non dicant per habitum solutum. Ita & in incontinentens sit, quia etiam si ore proferat, quod hoc fornicari sit malum, non sic intelligunt, cum non dicant per habitum solutum, sed ex quadam consuetudine sic dicendi: unde contrarium pro tunc eis videtur. Modus autem quo incontinentens iudicant hoc fornicari bonum, licet vniuersaliter sciant fornicari esse malum, est quia faciunt syllogismum compositum ex eis, quae mini-

strat ratio, & quae ministrat concupiscentia, & illi sunt ibi, ut duo syllogismi: concupiscentia enim proponit hanc vniuersalem: Omne delectabile est bonum, hoc fornicari est delectabile, ergo est bonum. Ratio proponit aliam vniuersalem, scilicet, Omne fornicari est malum, & sequitur, hoc est fornicari, ergo hoc est malum. Isti duo syllogismi non copulantur in actu incontinentens: nam cum inferret per vnum syllogismum, ergo hoc est malum, esset sciens in particulari, & in actu, & non posset eligere malum, quia non esset ignorans, sed ex duobus syllogismis in virtute efficitur vnus in actu, & est iste: Omne fornicari est malum, istud est delectabile, ergo est bonum; ponitur ibi maior, quae est syllogismi rationis, minor, & conclusio ponuntur de syllogismo concupiscentiae, & tunc eligitur id, quod iudicatur esse bonum, & est ita ignorans incontinentens, qui conclusit, hoc est bonum, & est ignorans in particulari, scilicet circa hoc fornicari. Unde concupiscentia, siue delectatio corrumpit in eo rectam existimatioem.

Sed dicitur, quomodo in illo syllogismo manet maior ipsius rationis? Dicendum, quod incontinentens circa vniuersale manet sciens habitu, & in actu, & circa vniuersale nullo modo est tunc ignorans, circa particulare est ignorans in actu, sed est sciens in habitu: est enim actu ignorans, quia si actu sciret particulare, non corrumpitur in eo aliqua recta existimatio, & ita non eligeret fornicari: si vero habitualiter ignoraret de seute postea libertate, & cessante passione adhuc esset ignorans in particulari, quousque acquireret de nouo habitum, quod falsum est, quia statim cessante passione incontinentens est penitens, ut dicit Aristot. lib. 7. Ethic. quod non fieret, nisi praecessisset in eo cognitio habita aliis circa particulare, & nunc inciperet esse solutus habitus ille, ita ut per eum in particulari sciret, & ita inueniret se eligisse, quod malum erat, sed incontinentens manet sciens actu in vniuersali, & ita cum non ignoret in vniuersali, habet ratio locum, ut ponat maiorem syllogismi, scilicet omne fornicari est malum, sed quia in particulari est ignorans incontinentens, & corrumpitur existimatio sua, non adiungit minorem, & conclusionem. Sed dicitur, quare non corrumpit concupiscentia existimatioem incontinentens in vniuersali, & iam non maneret aliqua positio rationis in syllogismo suo: Dicendum, quod primo fit, quia concupiscentia est aliquid singularium, quia est passio, & ideo non potest monstrare, nisi particulare: vniuersale autem secundum rationem colligitur ex multis: sensus vero non facit vniuersale, sed apprehendit directe particulare, uel continet multa particularia, sicut est imaginatio, & memoria: similitudinem tamen unam non accipit ex multis similibus, quae hoc est abstrahere, & rationis, atque rei immaterialis. Concupiscentia igitur cum sit passio, singularium est, & singularia ostendit: ideo cum proposuerit aliquod particulare bonum, destruet existimatioem contrariam rationis de illo particulari, quod sit malum, & ideo sequitur illud esse eligibile, sed concupiscentia non est directe, aut per se vniuersalium, ideo directe non destruit opinionem vniuersalem, unde manet vniuersalis positio rationis ipsius, & incontinentens sciens actu in vniuersali. Secundo fit, quia non oportet corrumpi existimatioem in vniuersali ad eligendum fornicari: nam tunc omnis eligens fornicari, esset in temperatus, & nullus esset incontinentens, quia in temperatus in vniuersali ignorat, iudicans omne fornicari esse bonum, & ad illum non exigitur, quod insurgat aliqua passio, sed sunt in eo sufficientia principia ad eligendum hoc fornicari sine aliqua passione, cum habeat vniuersalem propositionem, scilicet, Omne fornicari est bonum; ex qua directe sequitur hoc fornicari est bonum. Potest etiam eligi fornicari per incontinentiam, scilicet

Quaest. 466. Quo peccans sit sciens, & quo ignorans.

Cap. 1.

Cap. 2.

cet

et per recessum a recta existimatione, & ad hoc...

Q. 467. Quo ille, qui erat...

Cap. 1.

Sed quæret aliquis, quomodo ille, qui erat actu sciens...

Q. 468. Quo in Adam, & Eva...

Hæc autem diximus de ignorantia in particulari...

particulari, sed ignorantia deberet in eis causari in vniuersali...

Q. 469. Cur diabolus inceptit loqui...

Sed quæretur, dato quod diabolus vellet proponere...

homi-

Obiectio.

hominis? sciebat quidem quod de eo dicerent homines, sed...

Q. 470. Cur diabolus tentauit Eua...

Quæretur, quare diabolus tentauit Eua circa cibum...

dum, quod diabolus debuit tentare mulierem circa...

Secundo, quia circa id quod erat de lege naturæ...

Quarto, quia diaboli tentatio sic debuit institui...

Quæretur, cum nunc diabolus soli mulieri loqueretur...

Q. 471. Cur loquens diabolus...

per se viro mandavit, & per virum mādavit femina: & ideo si sumuntur simul vir & femina, potest dici q̄ eis p̄cepit Deus non manducare de ligno illo: si tñ femina per se accipiat, nō est verum q̄ illi Deus mandavit. Tertio & principalis fuit hoc, quia licet diabo us soli mulieri loqueretur volebat extendere verba ad eam & virum, vt ad ambos posset extēdi tēratio, sicut & factū est: vnde & diabolus totam suam locutionem extendit ad ambos, cum postea dixerit, nequaquam moriemini: & iterum, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij scientes bonum & malum: & tñ si in singulari loqueretur, non posset extendi tentatio ad vtrumque, ideo debuit dicere pluraliter.

Quæst. 472
Quare serpens dixit, De omni ligno, cū omnia ligna verita nō fuerint.

Dixit serpens mulieri, Cur p̄cepit vobis Deus vt non comederetis de omni ligno Paradisi? hoc verò si accipiat f̄m rigorem locutionis, significat, p̄cepit vobis Deus, vt non comederetis de aliquo ligno: vel p̄cepit vt de nullo ligno comedatis, quod falsum est: quia Deus non vetuit nisi vnum lignum, & alia ligna expresse concedit dicens: ex omni ligno Paradisi comedite, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Aliqui dicunt q̄ diabolus dixit in illo sensu scilicet q̄ p̄cepit Deus vt de nullo ligno comederet. Sed obijciunt q̄ sit falsum, quia non fuerunt verita omnia ligna. Respondent vno modo, q̄ verum est fuisse mendacium, & tñ diabolus ita dixit, neque habent pro inconueniente q̄ diabolus mentiretur q̄ in alijs sequentibus verbis mentitus est, cum dixit, nequaquam moriemini: & tamen mortui sunt, quia comederunt: etiam dixit, eritis sicut dij & non fuerunt, ita ergo mentiretur nunc. Alio modo respondent q̄ diabolus dixit verum, scilicet q̄ p̄ceperat q̄ de nullo ligno comederent: & quando obijciunt q̄ concessit comedere de omnibus lignis, nisi de vno, dicit q̄ illud fuit, quando erat solus Adā: tamen quando ambo fuerunt id est Adam, & Eva p̄cepit vt de nullo comederent. Dicendum q̄ nulla responsio istarum stat: non prima, quia diabolus non mentiretur, quia sequerentur inconuenientia ex hoc. Primo quia redderet se suspectum: nam sicut mentiebat in illo, ita putaretur q̄ in cæteris falsum diceret: vnde neque staretur dictis eius, quod diabolus valde fugiebat. Secundo quia diabolus petierat nunc, quare Deus hoc p̄cepisset: si autem non p̄cepisset illud, non posset mulier reddere rationem eius, quod non fuerat eis p̄ceptum: & tamen reddidit rationem, ergo diabolus non dixit falsum, quia tunc mulier diceret, non p̄cepit hoc nobis Deus, sed non dixit illud, sed reddidit causam petiti: quasi peteretur quare Deus vetuit vobis aliquod lignum: ergo diabolus non dixerat falsum. Tertio quia id quod adducitur in probatione, non valet: nam diabolus mentitus est in eis, in quibus necessarium erat ei mendacium, scilicet, nequaquam moriemini, & eritis sicut dij: quia si ista non diceret, non tentaret: dicere tamen quod Deus vnerat hominibus omne lignum non erat necessarium ad tentationem, immo erat contrarium, quia reddebat demonem suspectum de mendatio in ceteris, quæ diceret: ergo istud non diceret. Quarto quia licet diabolus mentiat, est hoc in rebus dubijs, de quibus quid verum sit ignoratur: ita erat cum dixit; nequaquam moriemini: & eritis sicut dij: quia ista erant futura: & nondum certum erat quid de eis esset: sed q̄ diceret, p̄cepit Deus, vt de nullo ligno comederetis, erat mendacium manifestum, quia erat de re præterita: ideo non diceret illud diabolus. Alia responsio non stat, cum dicebatur q̄ verum dixerit diabolus: nam non est verum, q̄ mandauerit Deus hominibus de nullo ligno comedere. Primo quia cum esset Adam solus, dixit ei Deus q̄ comederet de

omni ligno Paradisi, nisi de vno: ergo postea non reuocaret mandatum, quia non erat aliqua causa reuocationis. Secundo quia maior necessitas ciborum erat quando erant vir & femina, quam quando solus vir: & tamen solo viro existente concessit fuerit omnes arbores ad esum: ergo a fortiori quando ambo essent, & ita non vetarentur postea. Tertio, quia si vetaretur omne lignum, non maneret cibus aliquis homini, sed homines illi cibo indigebant, quia viuebant vita animali, ergo non vetaretur. Quarto, quia femina dixit contrarium statim. scilicet de fructu lignorum, quæ sunt in Paradiso vescimur, de fructu aut ligni quod est in medio Paradisi p̄cepit nobis dominus, ne comederemus, ergo vnum solū excepit mulier. Quinto, quia si omnia ligna verita essent, de quocunque comederet homo peccaret, & ita non esset opus q̄ tentaretur de aliquo speciali ligno, & tamen tentata est mulier circa vnum lignum, & non circa alia, ergo non erant verita omnia. Dicendum ergo, q̄ diabolus non asseruit omnia ligna verita, sed vnum solum, & tamen de illo solo petiuit causam a muliere, quare vetuit esse: nā si inter omnia vnicum vetabatur, aliqua ratio erat putanda, quare hoc fieret: est autem sensus verborum diaboli, Cur p̄cepit vobis, vt non comederetis de omni ligno? quare p̄cepit vobis, vt comederetis de quibusdam lignis, & non de omnibus, & hoc est, quia in sacra scriptura non seruatur semper rigor verborum, & proprietates eorum: & ita non seruatur hic æquipollentia propositionum.

Solutio q.

Sequitur ibi q̄ respondit mulier, De fructu lignorum, quæ sunt in Paradiso vescimur, de fructu autem ligni quod est in medio Paradisi p̄cepit nobis dominus ne comederemus. In quo petere, quare mulier voluit respondere serpenti. Dicendum q̄ fuit quia nō habuit aliquam causam non respondendi, si enim mulier suspicata fuisset tibi dolum, vel timuisset serpētem, non responderet ei, sed recurreret ad virum vel ad rectorem, & principalem in intelligendo: & tñ nihil mali suspicata est, ideo rēdit. Secundo quia potius gauderet mulier rēdendo, vt haberet cum quo loqueretur: nam mente & verbo participare delectabile est, & pp hoc ponitur esse actus amicorum lib. 9. Ethic. In locutione tñ est vtraque participatio, ideo gauderet mulier loquendo, & rēdendo serpenti. Tertio quia forte serpens placeret mulieri, ita enim asserit Beda, q̄ serpens ille habuit vultum virginium, & ita placuit mulieri, quæ virgo erat, quia similia placent similibus, & si hoc esset, gauderet mulier in allocutione serpentis. Iudæi in suo Talmud dicunt, q̄ serpens ille coiuuit cum Eva. Sed adhuc istud est turpissimum, & est insania, asserere quippe q̄ neque scriptura ponit, neque ratio conuincit in præiudicium aliquis, dementiæ est. Tertio quia istud esset grauius peccatum quam manducare de ligno vetito, & propter hoc solum nō expectato alio mulier expelleretur de Paradiso, ideo non fuit aliquid tale: & isti impudentissimi non erubescunt de femina tantæ dignitatis, quæ totius humani generis mater exitit, tam turpia asserere. Sic enim de Adam dixerunt, quod coiuerat cum omnibus animalibus foeminis ante formationem Eue.

Quæst. 473
Cur Eva voluit respondere serpenti.

Cap. 4.

Iudeorum dilatio ex ploditur.

Cum dixit mulier, De fructu lignorum, quæ sunt in Paradiso vescimur: intellexit de fructu omnium lignorum, quia non excipitur nisi vnum quod ipsa statim excepit. scilicet lignum quod erat in medio Paradisi, & dixit: Vescimur. illicitum est nobis vesci: nam non accipitur, vescimur. i. affluet sumus ad vescendum, quia nondum manducauerant homines de omnibus arboribus Paradisi, cum ad hoc multo tempore opus erat: quia Paradisus magnus locus est, & intelligitur verba

Quæst. 474
De fructu lignorum quæ sunt in Paradiso, vescimur: Quid significat.

Qd lignū erat vetitum.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

verba mulieris iuxta id, quod Deus dixerat sup. 2. cap. A ex omni ligno Paradisi comedere per quod efficiebatur licitum viro & femina: comedere de omnibus. Cum autem dixit, de fructu aut ligni quod est in medio Paradisi p̄cepit nobis Dñs ne comederemus, vetitum significauit vnū lignum, quid autē sit istud lignum est dubium. Aliqui dicunt, q̄ sit lignum scientiæ boni & mali, quod Deus vetuit Adā. Alij dicunt, q̄ non, quia nominaretur eodem nomine, sed nominatur alio cum vocetur lignū, quod est in medio Paradisi. Dicendum, quod istud est idem illud lignum, quod Deus vetuit Adā, & vocatur lignum scientiæ boni & mali, & patet primo, quia si esset aliud essent iam duo ligna verita, & ita Deus reuocaret legē priorem in qua concessit oia ligna præter vnum, & nunc essent duo verita, sed hoc est inconueniens, quia Deus non mutat legem, quam dat sine causa, maximè, q̄ subito mutet illam sicut nunc, quod in eodem die, aut ferè legem daret, & mutaret. Secundo, quia aut fuisset vetitum istud aliud lignum ante formationē foeminae, aut post eam. Si prius mutaret Deus circa eundem virum legem quam primo dederat, & est inconueniens supra positum. Si autem formata mulier, aut istud lignum vetaretur soli foeminae, aut viro & feminae, si vtrique esset inconueniens, quia duriora mādāta imponerentur mulieri quam viro, & tñ eadē mādāta illis imponi debebant, quia erāt eiusdem speciei, & cohabitationis, etiā, quia disparia mādāta esse deberent viro & foemina: data grauiora deberent imponi viro tanquam aptiori ad ea sustinendum: foemina autem ex omni parte fragilior est: si autem dicatur, q̄ vnum erat lignum, quod vetitū erat viro, aliud quod vnum vetabatur mulieri, erat inconueniens, scilicet q̄ non possent peccare simul, i. in eadē re, quia in eo, in quo peccaret foemina, non peccaret uir, & e contrario. Tertio apparet, quod sit idem lignum, quia mulier quando respondit, dixit, de fructu lignorum, quæ sunt in Paradiso vescimur & excepit ibi vnicum lignum, ergo idem lignum erat, quod ambobus vetitum erat. Quarto, quia ex modo loquēdi ostendit mulier idem esse ambobus vetitum, & ambobus concessum, cum dicit, de fructu lignorum, quæ sunt in Paradiso vescimur, id est licitum est nobis vesci, & addidit de fructu autem ligni, quod est in medio Paradisi p̄cepit nobis Deus ne comederemus, & ita etiam ambobus dixit idem vetitum. Ex hoc autem tolluntur illa duo, quæ aliqui putant in contrariū, scilicet, quod aut duo ligna essent verita ambobus, aut duo ligna verita vnū uni, & aliud alteri. Primum nō stat, quia mulier asseruit omnia ligna concessa esse, nisi lignum, quod erat in medio Paradisi, & ita nō erant duo ligna verita. Secūndum pater, quia dixit, p̄cepit nobis Deus, & ita p̄ceptum erat cōe, & in illo p̄cepto vetabatur comedere de uno ligno, qd̄ erat in medio Paradisi, ergo vni cum lignum vetitum erat, & illud erat vetitū ambobus. Quinto apparet, quia nisi esset idem lignum ambobus vetitum non possent peccare ambo comedendo de uno ligno, sed vnus peccaret, & alius non, & tamen ambo peccauerunt comedentes de eodem ligno, ergo ambobus erat idem lignum vetitum.

Sed forte aliquis dicit, quod idem lignum ambobus vetitum erat: tamen non erat illud idem, quod a principio fuerat vetitum: immo formata foemina vetuerit Deus ambobus quoddam alterum lignum, quod prius erat concessum, & id, quod vetitum erat concesserit. Sed dicendum, quod istud non est credibile, quia mutatio legis in hominibus est increpabilis, nisi quando inuenitur multum nocua: nam pro quolibet nouamento, quod a lege provenire possit, non est lex mutanda, vt dicit Arist. lib. 7. Alph. Test. super Gen.

Politi. & ibi dat rationes: a fortiori autem apud Deū apud quem non est transmutari, Iacobi 1. non fiet mutatio legis sine causa & statim. Ad motuum autē istorum, scilicet, quia non est idem nomen ligni, quod Deus vetuit Adā, & eius quod nunc Eva dixit vetitū. Dicendum, quod nihil obstat, quia neque sunt diuersa lignorum nomina: cum enim dicitur lignum scientiæ boni & mali est nomen ligni qualitercūque illud datum sit: cum autem dicitur lignum, quod est in medio Paradisi non est nomen ligni, sed notat positionem, ideo non est motuum aliquod ad dicendum esse diuersum lignum. Secundo, quia ista duo conuenire possunt eidem rei, & non sunt diuersa, quia dici lignū scientiæ boni, & mali est nomen ligni, dici lignum, qd̄ est in medio Paradisi significat situm, & poterat esse, quod illud lignum ibi esset: ideo non erat inconueniens: immo dicendum est, quod ista duo sunt idem, quia eidem conueniebant, nam lignum scientiæ boni & mali in medio Paradisi erat, sicut dicitur supra 2. cap. scilicet lignum vitæ in medio Paradisi, lignumq; scientiæ boni & mali, & ita cum lignum scientiæ boni & mali, quod vetitū fuerat Adā, esset in medio Paradisi, poterat esse illud, de quo nunc loqueretur Eva dicens, de ligno, quod est in medio Paradisi, & patet hoc, quia sup. 2. cap. non designantur, nisi duo ligna in medio Paradisi, lignum vitæ, & lignum scientiæ boni & mali, & tamen Eva non loqueretur de ligno vitæ, quia illud nunquam fuit vetitum, neque debuit vetari, quia potius quodlibet alterum lignum Paradisi, aut scire omnia debuerit vetari quam solum lignum vitæ, cuius causas supra posuimus, cum de eo loqueremur, & sic non potuit intelligi, nisi de ligno scientiæ boni & mali. Et ita apparet q̄ idem lignum est quod nunc Eva dixit esse vetitum, & id quod vetitum fuit Adā, scilicet lignum scientiæ boni & mali.

Sed quaeretur, quare Eva nunc non nominauit illud lignum scientiæ boni & mali, sicut nominatum fuerat prius quando vetitum fuit Adā: Dicendum, q̄ primo fuit, quia cum nomen nō sit, nisi ad notificandā rem cuius est, dum tñ res sufficienter notificet nō differt an isto, vel illo appelleretur, & quia lignū vetitū sufficienter notificatur per id, quod erat esse in medio Paradisi, non oportuit poni aliud nomē, hoc patet, quia illud lignum erat vere in medio Paradisi, sup. 2. c. Secūdo & principaliter, quia illud lignum nō habebat tñ illud nomen, nam non vocabatur lignum scientiæ boni & mali, sed fuit ei datum hoc nomen post peccatum, ex eo quod diabolus dixit, eritis sicut dij scientes bonum & malum, & propter hoc de ligno comedit mulier, vt ostēsum fuit supra quando loquebamur de ligno isto, & tamen nūc nō dū peccauerat mulier, neque diabolus dixerat, eritis scientes bonū & malū, ideo nondū habebat istud nomē, & sic mulier non poterat illud vocare hoc nomine, cum nondū illud haberet. Sed tunc dicit, quomodo vocat ante hoc lignū scia boni & mali, quia supra 2. cap. vocat sic, & deinde sup. 3. c. mulier vocat illud lignū quod est in medio Paradisi. Dicendum, q̄ illud fuit per anticipationē: scripsit. n. illud Moyses, quia tempore Moyfi sic vocabat; potuit illud sic nominare, licet non ita nominaretur quando facta sunt illa, quæ habentur eodem cap. Moyses autē scribens potuit hoc sic nominare, sed mulier non potuit, quia nō dū illud habebat nomē. Sed obijciunt, q̄ non solum Moyses, vt referens rem quoddam gestam hoc nomine vsus est, sed etiam Deus ita vocauit illud supra 2. cap. cum dicit p̄cepitque ei Deus dicens, ex omni ligno Paradisi comedite, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas, & hoc dixit Deus ante formationem mulieris, ergo mulier formata potuit sic loqui. Dicendū, q̄ nomen istud non fuit impostum

Quæst. 475
Cur Eva non nominauit lignum scientiæ boni & mali.

vique post peccatum vt probatum fuit supra, & ideo neque Deus, neque mulier vsi sunt hoc nomine, sed quicquid ibi ponitur, est per anticipationem, sed differt, scilicet, quando Moytes vtitur hoc nomine quasi referens rem gestam, & quando Deus introducit ista loquens, nam quando Moytes dixit, produxit Deus de humo omne lignum pulchrum viti, & ad vesendum suave, lignu etiam vite in medio Paradisi, lignu que scientie boni & mali, recapitulatione vsus est, qd tuc qn Deus illa ligna produxit in medio Paradisi, no ita vocabant, sed nihil improprie dixit, & tn qn dixit, pcepitq; Deus ex omni ligno Paradisi comedere, de ligno autem scientie boni & mali ne comedas, non solum est anticipatio, sed etiam est quedam improprietas locutionis, quia Deus non vsus est hoc nomine, aut aequivalenti ei in significatione in aliqua lingua, cum tunc non esset adhuc impositum. Et videtur litera innuere, quod Deus per hoc nomen locutus sit, sed hoc non intendit Moytes, sed quod dixit de ligno scientie boni & mali non comedas, id est non comedas de hoc ligno designato, & illud tempore Moyti vocabatur lignum scientie boni & mali. De muliere autem dicendum, quod non potuit vocare illud lignu scientie boni & mali, quia nondum habebat hoc nomen, tn Moytes potuit scribere, q illa diceret de lignis Paradisi vescimur: de ligno autem scientie boni & mali pcepit nobis Dominus, ne comederemus, sicut de Deo dixit, q dixisset, de ligno autem scientie boni & mali ne comedas, & esset vtrobique anticipatio, & non fecit, sed dixit id, quod verè locuta est mulier, scilicet, de ligno quod est in medio Paradisi recepit nobis Dominus ne comederemus. Et forte dixit Deus ad Adā; Ex omni ligno Paradisi comedas, de ligno autē quod est in medio Paradisi non comedas. Moti uim autē est, quia ita dixit mulier, & tn verisimile est, q illa referret mandatum, sicut datum erat a Deo, quia recenter datum erat, vt putatur q eadem ite, & illa dixit, de ligno, qd est in medio Paradisi, ergo ita dixerat Deus, potissime, quia verum est, quod lignum illud esset in medio Paradisi, sicut innuitur supra secundo cap.

Quæst. 476. Cur Moytes non introducit Eua loquens, ut scilicet, de ligno scientie boni & mali pcepit nobis Dominus ne comederemus.

Cum hoc nomen, scilicet lignum scientie boni & mali non esset ante peccatum, & Moytes ponit illud per anticipationem quandoque ponit, quare non fecit anticipationem in vtroque, vel cur non posuit in vtroque proprietatem, sicut referat de Deo, q dixit Adā, de ligno scientie boni & mali ne comedas, quare non scripsit de Eua, q dixisset, de ligno autem scientie boni & mali pcepit nobis Dns ne comederemus, non dixit de Deo ex omni ligno Paradisi comedas, de ligno autem quod est in medio Paradisi ne comedas. Dicendum, q sacra scriptura est per Spiritum sanctum, & est ad notificandum nobis veritates illas, quas Deus voluit reuelare, & ideo est eo modo tradita, qui magis conveniret ad istam notificationem, magis autem conveniebat, q introduceretur Deus, vt dicens; de ligno quod est in medio Paradisi, &c. ideo isto modo scripsit Moytes. Et apparet istud, quia cum Deus locutus est Adā si diceret, de ligno, quod est in medio Paradisi ne comedas, vel alio modo erat satis certitudo quantum ad Adam eo quod designabatur ei lignum ad oculum, vnde etiam si nullo nomine appellaretur satis erat ostendi ad oculum, sed scriptura fiebat propter nos, vt intelligeremus res gestas quas nos non possemus intelligere si diceretur, q Deus dixit, de ligno autem, quod est in medio Paradisi ne comedas, quia illa non est sufficiens designatio ligni, cum posset competere multis, quia multa erant in medio Paradisi. Sed obijciatur, q satis sic designabatur, quia supra 2. cap. dicitur, q lignum scientie

boni & mali erat in medio Paradisi, vnde quando postea adungeretur, q Deus diceret de ligno, quod est in medio Paradisi ne comedas intelligeretur, q erat lignum scientie boni & mali. Dicendum, q non sufficiebat, quia dato, q multa ligna essent in medio Paradisi, & scriptura non dixisset, nisi de vno, quod erat in medio Paradisi, eum postea diceretur ex persona Dei; de ligno quod est in medio Paradisi ne comedas, intelligeretur pro ligno scientie boni & mali, & tamen scriptura ante hoc posuerat duo ligna in medio Paradisi, scilicet lignum vite, & lignum scientie boni & mali, ideo non intelligeretur de quo eorum Deus dixisset. Ad tollendum ergo dubium non debuit fieri talis designatio, sed poni nomen aliquod, sic dictum est de ligno scientie boni & mali, & cum illud sit nomen vnius arboris, & non multarum, notum esset de quo Deus vetuisset. De muliere autem non erat sic, quia non sequebatur dubium illud, si diceret de ligno autem, quod est in medio Paradisi. Primo, quia etiam, si loquente sic muliere non notificaretur sufficiens, quod erat lignum; de quo loquebatur non erat inconueniens, quia certum est, q loqueretur de illo ligno, quod Deus vetuisset. Secundo, quia etiam similiter non poneret aliquod nomen designationis, sufficiebat etiam si non diceret de ligno, quod est in medio Paradisi. Sed diceret de omnibus lignis Paradisi vescimur, nisi de vno, quia certum est quod intelligebatur de illo vno, quod Deus vetuerat, cum ipsa addiderit. Pcepit nobis Dominus ne comederemus. Tertio, & principaliter, quia fiebat determinatio sufficiens ligni dicente muliere; De ligno autē, quod est in medio Paradisi pcepit nobis Dominus ne comederemus, eo q debet intelligi verbu iuxta modu loquendi ipsius scripturae, & precedentē contextum, sed supraposuerat scriptura duo ligna sola in medio Paradisi, scilicet lignum scientie boni & mali, & lignum vite, ideo de vno istorum necesse erat intelligi, sed non potuit intelligi de ligno vite, quia non erat illud quod Deus vetuerat, sed lignu scientie boni & mali, ideo de illo ligno oportebat qd intelligeretur verbu mulieris, & sic erat plana intelligentia verbi eius sic dicēdo, sed non erat sic de Deo, quia si sic Deus dixisset non erat; per quod certificemur de ligno illo quod erat. Cum autem queritur, quare non impositum fuit in vtroque nomen hoc lignum scientie boni & mali, vt sicut fuit. conveniens scribi hoc dictum a Deo, ita scriberetur dictum a foemina. Dicendum, quod non fuit conveniens, nam quod de Deo ita diceretur conveniens fuit, quia aliter non erat sufficiens notificatio, vt ostensum est, sed quod mulier ita diceret non erat ita necessarium, quia fiebat sine hoc sufficiens determinatio, & ista est prima causa, quare ita non dixit. Secundo, quia veritas, & proprietates debet seruari in quantum potest, sed ita fuit, quod mulier non dixit de ligno scientie boni & mali, quod nomen nondum erat, sed dixit, de ligno, quod est in medio Paradisi, ideo si non sequebatur aliquod inconueniens, potius debuit poni id quod mulier dixit, quam aliquid aliud. Non erat sic de Deo, quia licet ille in veritate dixerit de ligno, quod est in medio Paradisi ne comedas, non conveniebat sic dici, quia tollebat certitudinem, vt ostendimus, & illa magis attenditur in scripturis, quam locutionis proprietates; dicendo autem sic de muliere non tollebat certitudinem. Tertio, quia dicendo hoc de muliere sequebatur inconueniens, scilicet statim sequeretur causa illa, ex qua vocatum est lignum scientie boni & mali, scilicet, eritis sicut dii scientes boni & mali: hoc autem dixit diabolus, postquam mulier designavit lignum eis vetitum, ergo non debuit dici, q mulier

Quæst. ex plicatio.

mulier nominaret illud lignum scientie boni & mali. Etiam, quia ita nominando videtur presupponi, q mulier sciret causam peccati sui, etiam q assereret falsum quod diabolus dixit, scilicet, eritis scientes bonum, & malum, quod falsum fuit, ideo non debuit mulier hoc dicere. De Deo non erat aliquod istorum inconuenientium, cum multo ante de Deo illud dicitur, & ibi fuit magis necessarium dici, ideo de Deo scripsit Moytes, quasi illud dixisset, de muliere autem non scripsit, quia ibi erat inconueniens. Dixit quoque mulier, pcepit nobis Dominus, Ne comederemus &c. Queritur an Deus eis mandauerit. Dicendum, quod cum mulier hoc asserat, & ipsa tunc non mentiretur, quia erat in statu innocentie, & primum peccatum fuerit manducare de ligno vetito tenendum est, q Deus illud mandauerit, sed quomodo hoc sit verum, est dubium, nam videtur q mandatum non sit datum nisi viro, quia supra 2. cap. habetur de Adam; Pcepitque ei Deus ex omni ligno Paradisi comedere. De ligno autem scientie boni & mali ne comedas; de muliere autem postea non inuenitur quomodo, aut quando datum fuerat, ideo videtur, q soli Adā datum fuerit. Aliqui dicunt, q soli Adā datum fuit personaliter mandatum istud, sed ipse postea dedit illud mulieri, & sic ambobus erat datum, & hoc consonat scripturae, quia non inuenitur datum mulieri, sicut inuenitur datum viro, vt ergo non ponant quod scriptura non ponit, tenent istum modum. Etiam, quia videtur consonare intentioni Apostoli, 1. ad Cor. 14. cap. scilicet, Si quid mulieres dicere voluerint domi viros suos interrogent, & sic ad mulierem venit per virum doctrina moralis, hoc tenet Magister 1. b. 2. Sen. dist. 21. Aliter dici potest, q pceptum istud fuit datum tam viro, quam mulieri, & fuerit modus, q posito viro in Paradiso nondum formata muliere datum fuerit sibi pceptum illud: postea vero formata foemina repetuerit Deus pceptum coram ambobus, & tunc eis datum fuerit. Et hoc conuenit fortè magis scripturae; nam conuenit verbis mulieris, cum illa dixit pcepit nobis Deus; & ita significauit pceptum ambobus datum. Cum autem obijciatur, q non inuenitur quomodo ambobus fuerit datum, dicendum, q non requiritur aliquid plus nisi quod mulier dixit, scilicet, Pcepit nobis Dominus, nam cum ipsa asserat factum esse, certum est, q factum sit, licet non asseratur, aut exprimat quomodo factum fuerit. Si quis autem vellet tenere, quod istud pceptum nunquam datum fuerit a Deo personaliter, sed per virum processerit in eam saltem debent asserere, quod bis datum sit, & in secunda vice datum sit mulieri, licet non presenti, sed datu sit viro pro ea, scilicet, vt ipse reuelaret ei. Et patet, quia quando Deus dedit Adā illud pceptum, nondum erat formata mulier, vt patet supra 2. cap. ex ordine literarum, & ideo tunc soli viro dabatur, sed dando illud viro non obligabatur foemina, quia nondum erat, quia istud non erat pceptum de lege naturae, sed posituum: ideo non obligat, nisi eos, quibus expressè dat, & cum non daretur tunc foeminae, neque mentio fieret de illa, quia nondum erat, non obligaretur illa, vnde si postea non daretur iterum, non obligaretur foemina, sed liceret ei manducare de omnibus lignis Paradisi, licet de illis non manducaret Adam, & ideo debet dici, quod formata foemina rursus diceret Deus Adā, quod vxori suae diceret, Ne comederet de ligno illo, & sic per illum veniret pceptum ad eam, & hoc modo poterat dicere mulier sibi datum esse pceptum, quia Adā non dabatur secunda vice pro se, sed pro muliere. Hæc vera sunt, & necessaria, nisi diceret, quod quando Deus dedit pceptum istud Adā non

Alph. Tot. super Gen.

dum formata Eua, facta sit tibi mentio de muliere, quia licet nondum esset, Deus sciebat illam facturam, quia intendebat illam plasmare, & poterat sic de ea ponere mandatum. Dicendum, quod istud non est verum: nam licet Deus potuisset tunc taliter pceptum dare, non dedit. Primo patet, quia in pcepto dicitur, Ex omni ligno Paradisi comedere, de ligno autem scientie boni & mali ne comedas, & ita singulariter quasi ad vnu dictum est. Secundo, quia non poterat fieri mentio de foemina: nam licet apud Deum certum esset, quod futura esset foemina, non erat notum apud Adam, ideo neque certificaretur de eo ex pcepto. Tertio, quia post hoc Deus adduxit omnia animalia ad Adam, vt videret, quid vocaret ea, & an ibi esset adiutorium sibi conueniens; & non inuenit illud Adam: si tamen certus esset Adam, q foemina sibi formanda esset, non quereretur in animalibus, an aliquod sibi conueniret: ideo incertus erat Adam an Deus sibi foeminam formaturus esset, & ideo non certificaretur per pceptum, & ita in pcepto ei primum dato non fieret mentio de alio, nisi de ipso, vnde neque poterat foemina per illud obligari, & sic daretur necessario pceptum postea, quod vel daretur ambobus simul, vel foeminae soli, vel viro pro foemina, & quomodoque fieret daretur pceptum bis, & esset datum mulieri. Addidit quoque mulier; Pcepit nobis Dominus ne comederemus, neque tangeremus illud, in quo est dubitatio an sit verum. Aliqui dicunt, quod non, quia non inuenitur, q mandauerit Deus istud, sed solum ne comederent, supra secundo cap. De ligno autem scientie boni & mali ne comedas, ubi non fit mentio, nisi de manducatione. Etiam in additione poenae non ponitur, nisi de manducatione, scilicet, Quacunque die comederis morte morieris. Sed alij dicunt, quod fuit etiam hoc impositum, ne tangerent lignum, quia mulier asseruit sic pceptum fuisse illi, qui non habuit causam mentiendi. Addidit etiam rationem pcepti, scilicet, quod Deus fecit hoc ad magis elongandum ab actu manducationis: nam si permittentur tangere, propinquum esset comedere, & ad tollendum istud periculum, vetuit Deus tangere. Dicendum videtur, quod Deus non vetuit hominibus tangere arborem illam, sed solum manducare de fructu eius. Primo, quia si datum esset tale pceptum, exprimeret illud scriptura, & tamen non exprimitur, ideo creditur non datum. Secundo, quia Deus non grauaret plus foeminam in pcepto, quam virum: & tamen quando viro datum est pceptum de sola manducatione, dictum est: ideo non apponeretur conditio grauior foeminae. Tertio, quia sequebatur ex hoc quodammodo mutatio legis Dei: ipse enim dixerat, De ligno scientie boni & mali ne comedas, & sic noluit eum plus arctare, nunc vero dicit mulier, pcepit nobis Dominus, ne tangemus illud, & sic non sola foemina arctabatur ad non tangendum, sed etiam vir, vnde facta esset mutatio circa legem viro datam arctando magis eum. Quarto, quia si Deus hoc pcepisset viro, & foeminae, non solum peccassent in gustando de fructu ligni illius, sed etiam in tangendo, & aequaliter esset peccatum in vtroque, quia utrunque erat prohibitum, & neutrum erat de malum, sed solum, quia prohibitum, & sic diabolus non tentaret mulierem ad comedendum, sed solum ad tangendum, quia hoc sufficiebat ad transgressionem pcepti, sed non fuit sic, quia diabolus conatus est mulierem deducere ad comedendum, & ita fecit: ergo non sufficiebat si ad tangendum deduceret, & tamen sufficeret si hoc esset vetitum. Quinto, quia Deus quando arguit Adam de transgressionem non dixit quicquam de tactu, sed de sola manducatione, scilicet,

Quæst. 478. An Deus pcepit Eua ne tangeret lignu illud.

Determinatio dubij.

Y 2 scilicet,

scilicet, quis indicavit tibi, qd nudus esses, nisi qd ex li- gno de quo pceperat tibi ne comederes, comedisti? Si autem vtrunq; veritum esset, vtrunq; expressisset Deus ad aggrauandam redarguionem, sed non fecit, ergo non erat veritum, nisi manducare.

Quel. 479. An pceptum fuerit tangere lignum vt non manducarent.

Cum autem rationem dicunt, scilicet, quod pceptum fuit non tangere ad elongandum a manducatione. Dicendum, quod non stat, primo, quia quando fit aliqua prohibitio elongatiua ab actu, sunt ibi duo, quorum vnum est de se malum, alterum vero solum quia vetatur, sicut cum vetatur alicui cohabitare mulieribus, vt non fornicetur, cohabitare quidem non est de se malum, fornicari autem est malum de se, ideo ad elongandum a fornicatione, quae est de se mala, vetatur cohabitatio, quae non est de se mala, quae non vetaretur, nisi timeretur inde fornicatio; vnde feminarum ad inuicem non vetatur cohabitatio, quia non timetur inde fornicatio, sed hic non erat sic, nam neutrum erat de se malum, sed solum in quantum veritum, ideo non prohiberetur vnum, vt elongatiuum ab alio, quia non erat hic tollere occasionem, sed potius aggrauare pceptum, & duplicare peccatum. Secundo, quia quando aliquid vetatur, vt elongemur ab alio, vnum est minus desiderabile, & facilius caueri quam alterum, sicut praecipitur non respicere mulieres ne exardeamus in earum concupiscentiam, non videre, aut non aspicere mulieres facile est, non exardescere autem in eas, cum illas semel viderimus, est difficile, ideo vetatur aspicere eas, vt non exardeamus in illas; sed hic non erat sic, quia in primis parentibus neutrum erat facile, aut difficile magis, quia ad neutrum mouebat concupiscentia aliqua, cum in eis non essent aliqua concupiscentia, aut passiones insurgentes contra rationem ante peccatum, ideo non erat constitueniens veteri unum propter alterum, sicut in nobis, in quibus est concupiscentia fortis ad quaedam, ad alia vero non, & ideo, vt non incidamus in ea, quae nimis concupisimus, vetantur quaedam, quae facile est nobis fugere, per quae cauemus ea, ad quae magis inclinamur. Cum autem obieiebatur, quod ita pcepisset Deus, quia mulier dixit, pcepit nobis Deus, ne tangere remus illud. Dici posset quod mulier istud addidit a se ipsa supra id quod Deus mandauerat, & non est credibile, quod sic fecerit. Primo, quia quaedam alia sic mutauit de eis, quae Deus dixerat, nam Deus dixit, de ligno autem scientiae boni & mali ne comedas, quacunque enim die comederis, morte morieris; vbi Deus sub certitudine protulit mortis sententiam, & non solum dixit quod moreretur, sed etiam ad magis certitudinem addidit tempus, scilicet, qd eodem die, cum ait, quacunque die comederis, morte morieris, mulier tamen istud quod Deus sub certissima assertionem protulit, vertit in dubium, dicens, pcepit nobis, ne tangere illud, ne forte moriamur, ita ergo poterat a se ipsa, quodcumque aliud mutando, uel addendo. Secundo, quia aliqua causa motiua erat in muliere ad hoc addendum, scilicet, quia displicebat ei, aut displicere incipiebat pceptum, nolebat enim subiacere iugo pcepti, & id quod nobis displicet, solemus diuinus proferre quam ipsum sit, ut magis displicibile videatur, & non erat nunc de muliere, sicut ante tentationem, nam ibi non displicebat ei pceptum, & sic nihil diceret, quod ei pceptum non erat, nunc vero cum moueretur a tentatore displicebat ei pceptum, & contristata de illo adderet, aut addere posset aliquid contra illud. Alio modo quidam dicunt, qd mulier nihil addidit in pcepto, sed hoc quod putauit pceptum sibi esse dixit, poterat esse hoc modo, scilicet, qd pceptum de non come-

Ratio ad obiectio- nem.

Secundo, quia non erat rationabiliter dictum, quod mulier diceret, ne forte, tanquam vrens temperamento locutionis, quia istud posset esse si mulier a se ipsa loqueretur, & tamen loquebatur ea, quae Deus dixerat, & hoc ponendo minuebat certitudinem dicti, ideo inconuenienter ageret, nam quantumcunque ponatur vt temperamentum locutionis, semper facit dubitationem, & ideo a sapientibus non ponitur nisi in locis, vbi potest esse aliqua dubitatio, quantumlibet parua, sed poni dubitationem quantumcunque in eo quod Deus dixerat est inconueniens, ideo neque sic femina excusatur. Solet ergo dici, qd istud pceptum in- ceperat iam displicere mulieri quando tentabatur, & ideo iam loquebat de eo, sicut de re displicenti, & ita fecit sibi duo, primum addidit aliquid de grauitate, se- cundo abstulit certitudinem. Primum in quantum dixit, pcepit nobis Deus, ne comederemus, neque tangere illud, Deus autem non verauerat tactum, ap- ponendo autem istud signabat res difficilius. Secundum fuit, quia dixit, ne forte moriamini, Deus autem dixerat, moriemini; ambo autem proderant ad excutiendum pceptum, nam quanto pceptum grauius esset, tanto esset magis irrationale, & ideo facilius posset reijci; Ab- latio quoque certitudinis ad hoc proderat, na pceptum custodiret timore penae, erat autem pena mortis. Quan- tum autem tolleretur de certitudine penae, tantum tolle- batur de timore peccandi, & sic ambo simul induce- bant ad non custodiendum pceptum, quod & mu- lier fecit.

Secundo, quia non erat rationabiliter dictum, quod mulier diceret, ne forte, tanquam vrens temperamento locutionis, quia istud posset esse si mulier a se ipsa loqueretur, & tamen loquebatur ea, quae Deus dixerat, & hoc ponendo minuebat certitudinem dicti, ideo inconuenienter ageret, nam quantumcunque ponatur vt temperamentum locutionis, semper facit dubitationem, & ideo a sapientibus non ponitur nisi in locis, vbi potest esse aliqua dubitatio, quantumlibet parua, sed poni dubitationem quantumcunque in eo quod Deus dixerat est inconueniens, ideo neque sic femina excusatur. Solet ergo dici, qd istud pceptum in- ceperat iam displicere mulieri quando tentabatur, & ideo iam loquebat de eo, sicut de re displicenti, & ita fecit sibi duo, primum addidit aliquid de grauitate, se- cundo abstulit certitudinem. Primum in quantum dixit, pcepit nobis Deus, ne comederemus, neque tangere illud, Deus autem non verauerat tactum, ap- ponendo autem istud signabat res difficilius. Secundum fuit, quia dixit, ne forte moriamini, Deus autem dixerat, moriemini; ambo autem proderant ad excutiendum pceptum, nam quanto pceptum grauius esset, tanto esset magis irrationale, & ideo facilius posset reijci; Ab- latio quoque certitudinis ad hoc proderat, na pceptum custodiret timore penae, erat autem pena mortis. Quan- tum autem tolleretur de certitudine penae, tantum tolle- batur de timore peccandi, & sic ambo simul induce- bant ad non custodiendum pceptum, quod & mu- lier fecit.

Quel. 480. Cur Eua dixerit, Ne forte moriamur.

Secundo, quia non erat rationabiliter dictum, quod mulier diceret, ne forte, tanquam vrens temperamento locutionis, quia istud posset esse si mulier a se ipsa loqueretur, & tamen loquebatur ea, quae Deus dixerat, & hoc ponendo minuebat certitudinem dicti, ideo inconuenienter ageret, nam quantumcunque ponatur vt temperamentum locutionis, semper facit dubitationem, & ideo a sapientibus non ponitur nisi in locis, vbi potest esse aliqua dubitatio, quantumlibet parua, sed poni dubitationem quantumcunque in eo quod Deus dixerat est inconueniens, ideo neque sic femina excusatur. Solet ergo dici, qd istud pceptum in- ceperat iam displicere mulieri quando tentabatur, & ideo iam loquebat de eo, sicut de re displicenti, & ita fecit sibi duo, primum addidit aliquid de grauitate, se- cundo abstulit certitudinem. Primum in quantum dixit, pcepit nobis Deus, ne comederemus, neque tangere illud, Deus autem non verauerat tactum, ap- ponendo autem istud signabat res difficilius. Secundum fuit, quia dixit, ne forte moriamini, Deus autem dixerat, moriemini; ambo autem proderant ad excutiendum pceptum, nam quanto pceptum grauius esset, tanto esset magis irrationale, & ideo facilius posset reijci; Ab- latio quoque certitudinis ad hoc proderat, na pceptum custodiret timore penae, erat autem pena mortis. Quan- tum autem tolleretur de certitudine penae, tantum tolle- batur de timore peccandi, & sic ambo simul induce- bant ad non custodiendum pceptum, quod & mu- lier fecit.

Attende ordi- nem hu- manae per- ditionis.

Secundo, quia non erat rationabiliter dictum, quod mulier diceret, ne forte, tanquam vrens temperamento locutionis, quia istud posset esse si mulier a se ipsa loqueretur, & tamen loquebatur ea, quae Deus dixerat, & hoc ponendo minuebat certitudinem dicti, ideo inconuenienter ageret, nam quantumcunque ponatur vt temperamentum locutionis, semper facit dubitationem, & ideo a sapientibus non ponitur nisi in locis, vbi potest esse aliqua dubitatio, quantumlibet parua, sed poni dubitationem quantumcunque in eo quod Deus dixerat est inconueniens, ideo neque sic femina excusatur. Solet ergo dici, qd istud pceptum in- ceperat iam displicere mulieri quando tentabatur, & ideo iam loquebat de eo, sicut de re displicenti, & ita fecit sibi duo, primum addidit aliquid de grauitate, se- cundo abstulit certitudinem. Primum in quantum dixit, pcepit nobis Deus, ne comederemus, neque tangere illud, Deus autem non verauerat tactum, ap- ponendo autem istud signabat res difficilius. Secundum fuit, quia dixit, ne forte moriamini, Deus autem dixerat, moriemini; ambo autem proderant ad excutiendum pceptum, nam quanto pceptum grauius esset, tanto esset magis irrationale, & ideo facilius posset reijci; Ab- latio quoque certitudinis ad hoc proderat, na pceptum custodiret timore penae, erat autem pena mortis. Quan- tum autem tolleretur de certitudine penae, tantum tolle- batur de timore peccandi, & sic ambo simul induce- bant ad non custodiendum pceptum, quod & mu- lier fecit.

Attende or- dinem hu- manae per- ditionis.

Determi- natio que- sti.

Secundo, quia non erat rationabiliter dictum, quod mulier diceret, ne forte, tanquam vrens temperamento locutionis, quia istud posset esse si mulier a se ipsa loqueretur, & tamen loquebatur ea, quae Deus dixerat, & hoc ponendo minuebat certitudinem dicti, ideo inconuenienter ageret, nam quantumcunque ponatur vt temperamentum locutionis, semper facit dubitationem, & ideo a sapientibus non ponitur nisi in locis, vbi potest esse aliqua dubitatio, quantumlibet parua, sed poni dubitationem quantumcunque in eo quod Deus dixerat est inconueniens, ideo neque sic femina excusatur. Solet ergo dici, qd istud pceptum in- ceperat iam displicere mulieri quando tentabatur, & ideo iam loquebat de eo, sicut de re displicenti, & ita fecit sibi duo, primum addidit aliquid de grauitate, se- cundo abstulit certitudinem. Primum in quantum dixit, pcepit nobis Deus, ne comederemus, neque tangere illud, Deus autem non verauerat tactum, ap- ponendo autem istud signabat res difficilius. Secundum fuit, quia dixit, ne forte moriamini, Deus autem dixerat, moriemini; ambo autem proderant ad excutiendum pceptum, nam quanto pceptum grauius esset, tanto esset magis irrationale, & ideo facilius posset reijci; Ab- latio quoque certitudinis ad hoc proderat, na pceptum custodiret timore penae, erat autem pena mortis. Quan- tum autem tolleretur de certitudine penae, tantum tolle- batur de timore peccandi, & sic ambo simul induce- bant ad non custodiendum pceptum, quod & mu- lier fecit.

Quel. 481. quomodo diabolus ausus est di- cere falsum.

Explicatio qstionis.

Secundo, quia diabolus intēdebat dicere, qd potius co- medendo habituri essent magna bona, qd essent si- cut dij, & tamē si ex comestione malum aliquod eue- turum esset, non possent effici sicut dij, neq; esset hoc credibile, ideo negauit malū, vt posset asfruere bonū, nam bonum non potest conferre, quando malum non potest euitare, cum euitatio mali sit gradus bo- ni. Cum autem queritur, quomodo diabolus ausus est hoc dicere, cum esset falsum, & esset contra Dei affirmationem: dicendum, quod nihil fuit, propter quod diabolus non auderet istud dicere, quia si non auderet, aut hoc esset, quia erat contra Dei dictum, aut, quia erat falsum, aut, quia non crederetur ei, & tamen nihil horum ei obstabat. Non primum, quia diabolus non timet dicere contra ea, quae Deus di- cit, & conari ad pervertendum ea, quae Deus facit, & apparet hic: nam Deus iusserat hominibus, vt non comederent de ligno scientiae boni, & mali, Dia- bolus autem contrarium volebat, & contrarium sua- debat, vt fieret contra id quod Deus faciebat, & ergo non timebat facere contra id quod Deus faciebat, & fieri volebat, multo minus timeret dicere contra ea, quae Deus dicebat, vnde propter hoc via eius dicitur cōtraria viae Dei, scilicet, quia ea, quae ipse facit, sunt Deo contraria, sicut Angelus dixit ad Balaam, Nume- ri. 22. cap. Peruersa est via tua, mihiq;ue contraria, & hac est via, quam suadebat diabolus ipsi Balaam. Cau- sa autem, quare diabolus ista faciebat, & non timebat ea facere, est primo, quia ex inuidia cupit facere ista mala, quae facit, & videtur sibi, vt bonum, & dele- ctabile sic facere, & ideo sequitur perturbatam men- tem suam, sicut nos sequimur appetitum passiona- lem. Secundo, quia non vult euitare malum, vt com- placeat Deo, quia non est in charitate eius, sed de- cidit a charitate, ideo nihil fugit facere, quasi sit con- tra Deum, cum non habeat morium aliquod ad vol- lendum Deo placere. Tertio, quia non timet face- re hoc futuram penam, nam damnatis non potest ad- uenire maior damnatio quicquid faciant, aut velint. vnde sicut nō est in eis peccatum facere quicquid fe- cerint postquam totaliter & impermutabiliter auer- si sunt a Deo, ita non est eis pena aliqua pro eo quod fecerint, postquam semel damnati sunt; ideo diabo- lus non timet aliquid dicere, aut facere cōtra Deum, quod tū nos timemus, & cauemus. Nam, quia non su- mus totaliter a Deo auersi, habemus interdum chari- tatem, sicut quam cupimus Deo placere, & non offen- dere ipsum, & quia non sumus adhuc dānati, possunt nobis aduenire penae, quas non habemus, & timētes eas cauemus offendere Deum in quibusdam.

Quel. 482. Quomodo mētur sit propriū Diaboli.

Secundo, quia diabolus non timuit hoc di- cere, quia falsum erat, nam postquam diabolus a Deo, qui est ipsa veritas, se auertit, incidit in mendacium, & factus est mendax, & mendacii pater, & non solum mētur, sed etiam est sibi iam naturale, & proprium sicut hunc statum mentiri, & quando mentitur facit sicut proprietatem suam, & si quando verum loquitur facit contra suam (vt ita dicamus) naturalem conditio- nē, & proprietatem p hoc statu, vnde primum menda- cium inuentum est in eo, & propter hoc ipse est causa omnium mendaciorum, quoniam & est per se mendax. i. ex proprietate ei competens. Hec omnia tangit Chri- stus, Io. 8. c. cum dicit, Vos ex patre diabolo estis, & de- sideria patris vestri vultis facere, ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia veritas in eo nō est, cū loquitur mendacium ex proprijs loquitur, ga- mendax est, & pater eius. Dixit enim diabolus homi- cidam ab initio, scilicet, quod ipse fuit primus homi- cidā: nam Cain fuit homicida fratris sui Abel, & ta-

Alph. Tost. super Gen.

men diabolus fuit prius homicida, occidēdo Adān & Eua: ipse enim occidit eos, quia ad mortem, tā temporalem, quam aeternam eos obligauit, cum ad neutrum prius essent obligati. Et nō est mirandum, quod diabolus falsum dicat, immo mirandum est, quod aliquando verum dicat: nam sicut Christus dixit Mat. 7. cap. Non potest arbor mala bonos fructus facere, neque ex spinis colligunt vvas, neque ex tri- bulis ficus. & Aristot. lib. 2. Ethic. dicit, qd qualis vnus- quisque est, talia loquitur, & operatur. quod & Chri- stus in maiori auctoritate dixit Mat. 12. cap. Bonus ho- mo ex bono thesauro profert bona, & malus homo ex malo thesauro profert mala. & tamen diabolus est, in quo nulla veritas est, ergo diabolus non potest loqui veritatem, nisi quasi contra naturā, & hoc est qd Christus dixit Ioannis 8. cap. In veritate non stetit, quia veritas in eo non est. Et quia interdum diabo- lus loquitur aliqua vera, & miraretur quis quomo- do poterat loqui verum is, in quo nulla veritas erat, dixit Christus, qd qm loquitur in mendaciū, loquit sicut na- turam, aut conditionem suam, qm autem loquitur ve- ritatem, loquit quasi contra naturā, quia tū illā verita- tem ordinat ad aliquod mendacium, sicut vt illam ha- beat fallendi locum, totum quod dicit est mendaciū, & ideo Christus dixit, cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, i. ex propria conditione, & de the- sauro suo malo, quia intra se habet mendacium, cum a veritate recesserit, & veritas in eo non sit: non enim potuit in eo manere id, a quo ipse recesserat, & ita nō est querendum, quomodo diabolus loquitur falsum, immo est querendum quomodo aliquis loquitur verum. Ter- tium erat, qd poterat timere ne ei crederetur, & ideo non diceret mendacium, & de hoc dicendum, qd dia- bolus est astutus, & cauet ea, per quae obuiatur inten- tionis suae: intendit autem nocere nobis, huic autē in- tentioni obuiaretur si semper mentiretur, quia inter- dum essent mendacia manifesta, & hoc videntes non assentirent ei deceptos se sentientes, ideo tunc diabo- lus mentitur, quando mendacium eius occultari po- test, quando autem est manifestū non mentitur: esse autem mendacium occultum non querit diabolus, i. qd tale sit, quod semper sit occultum, qd sit mendaciū, sed satis est ei, qd sit occultum pro tūc, qm dicitur, quo- usque ducat hominem in consensum mali: nam etiā si postea falsitas manifestetur, non curat, quia iam ha- buit, quod intendebat. Etiam diabolus nō facit, quod mendacium suum sit tam occultum, qd nullus audies illud, putaret esse mendacium, sed solum, qd tam oc- cultum sit, qd is cui proponitur non putet esse men- dacium, sed possit suscipere pro vero: nam quaedam proponit quibusdam simplicioribus, quae illi pro veris accipiunt, quae si proponerentur statim ea tanquā fal- sa, respiceret, sicut fuit in eo, quod propositum est mu- lieri: nam si propositum esset viro, non credidisset il- le, sicut mulier credidit, de quo infra dicitur. Nūc au- tem dicendum, qd nō timuit diabolus mulieri propo- nere hoc falsum: primo, quia poterat occultari: nam, & si non posset occultari semper, poterat ad tempus ita putari, & si nō posset cuiusque hoc suaderi, pos- set alicui, i. mulieri, & quia diabolus credidit illud tūc esse occultum, non dubitauit proponere, licet esset falsum. Secundo, & praecipue, quia diabolus sumpsit audaciam ex dispositione mulieris, tātam enim illius confixit leuitatem, qd non solum hoc mendacium poterat ei suadere, sed & quodcūque alterum, & istud erat, quia ipsa praestiterat multā occasionem ad hoc, & quasi sine tentatore, & tentatione ipsa se ipsam de- cipiebat: nam incepit mutare verba Dei: & ideo dia- bolus sumpta audacia proposuit ei hoc mendacium, tanquam ei credibile.

Cap. 3.

Diabolus nō timet si bi nō esse credendū, quādo mē- tur.

Determi- natio qstio- nis.

Quæst. 483
Cur diabolus crederet ei asserenti contra id quod Deus dixerat, & ipsa iciebat a Deo dictum esse: nam cum Deus maioris auctoritatis esset quam serpens, potius Deo credere deberet. Dicendum quod diabolus putavit quod mulier potius crederet ei quam Deo, neque enim propria deceptio opinio, quia ita factum est, & accepit istam confidentiam ex lenitate mulieris, & paritate iudicij. Tam parum iudicij fuit, quod potuit credere, quod homo efficeretur Deus, aut quasi Deus, errando circa naturam, & excellentiam Dei, errare ergo posset circa veritatem Dei, & auctoritatem eius. Sicut potius fides adhibenda esset Deo, vel serpenti. Secundo fuit, quia mulier ipsa se præbebat talem, ut quicquid diceretur contra Deum ut tangebatur præceptum istud, crederet: nam inceperat ei displicere præceptum ex quo diabolus ad eam inceperat loqui, & ipsa de præcepto aliquid tanquam de displicenti mutavit: nam addidit gravitatem, cum dixit, præcepit nobis Deus, ne comedere mus neque tangere mus illud, abstulit etiam certitudinem, quia Deus dixerat quacunque die comedere, morte morieris, mulier autem dixit, ne forte moriamur, ponendo dubitationem an morerentur, etiam si comederet: ea autem, quæ sine tentatore de mandati divini veritate dubitavit, potuit asserente tentatore credere falsum esse quod Deus dixerat. Et ita diabolus constanter proposuit mulieri non futurum esse quod Deus futurum dixerat, cum ait, nequaquam moriemini, putavit autem quod mulier posset credere, & de facto illa credidit.

Quæst. 484
Cur diabolus dixit eritis sicut dii &c.
Admixxit serpens, scit enim Deus quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum, de quo quare illud dixit dubitatur. Dicendum quod fuit primo ad proponendum id, quod mulierem traheret ad comedendum de ligno verito: nam non sufficiebat ad hoc quod mulier comedere vellet de ligno, credere non esse veram penam, quam Deus in præcepto posuerat, quia etiam si nulla prohibitio fuerat posita de ligno, forte mulier non gustaret de eo, quia non movebat eam necessitas, neque concupiscentia ad gustandum. Non enim erat necessitas, quia multa alia ligna erant, de quibus posset comedere. Non concupiscentia, quia nulla passio surgebat in primis partibus ante peccatum contra imperium rationis, & forte erant alia ligna pulchriora, de quibus magis moveretur mulier ad manducandum: ideo ad hoc quod manducare vellet, oportebat proponi aliquid motuum eius. Istud enim fuit, quod efficeretur sicut Deus, quod erat valde concupisibile, ideo debuit proponere hoc serpens. Secundo fuit ad excusationem præcedentium: nam dixerat diabolus, nequaquam moriemini, Deus autem dixerat moriemini, poterat autem dicere mulier, quomodo erat: ergo Deus dicere vellet hoc, si non erat verum, & ad quid diceret responderet per hoc diabolus, quod fuit contentens istud Deo dicere, quia si non diceret, efficeretur homo sicut Deus, vel æqualis ei comedendo de isto ligno, & quia Deus volebat hominem effici sibi æqualem, uteretur sibi lignum per cuius comestionem efficeretur sibi æqualis, & hæc videbatur aliqua causa ad hoc quod mulier crederet quod Deus dixerat quod comedentes morerentur, licet non esset verum.

Quæst. 485
Attende dictum diaboli fecisse Deum mendacem, & invidium.
Sciendum autem quod diabolus dixit duo falsa mulieri de Deo, primum fecit Deum mendacem, secundo fecit eum invidium. De primo patet, quia dixit, nequaquam moriemini. Deus autem dixerat, quacunque hora comedere morte morieris. De secundo patet, quia diabolus dedit causam quod Deus venisset homini lignum illud non quasi moreretur si comederet, sed quasi hoc diceret ei, ut non comederet timendo mor-

tem, motuum autem Dei ad hoc quod non comederet. homo erat, ut diabolus dixit, ad hoc quod non efficeretur homo sicut Deus, sed hoc erat invidere. i. quod Deus non vellet quod homo haberet tantam perfectionem, quantum habere posset. Sed utrunque est falsum. Deus enim veritas est cum ipse dixit. Ego sum via, veritas, & vita, sed veritas non potest mentiri, quia est contra naturam; tunc enim arbor bona faceret malos fructus, & de thesauro bono prodirent mala, quod est contra Christi sententiam Mathe. 7. & 12. etiam quia Deus se ipsum negare non potest. 2. Tim. 2. c. & tamen si Deus mentiretur, negaret se ipsum, quia cum ipse veritas sit, ageret contra naturam suam, quod est negare se: ideo non poterat Deus mentiri. i. dicere falsum ex intentione. Similiter non potest Deus falsum dicere quasi nesciendo veritatem, quia Deus omnia novit, & non potest decipi circa aliquid. Secundum etiam non poterat Deo convenire, si invidiosum homini perfectionem: nam bonitas opponitur invidiæ: ideo ubi est summa bonitas, non potest esse aliquid invidiæ; sic enim dicit Boetius lib. 3. de consola. Metro. 9. scilicet,

*O qui perpetua,
Cum ait:
Verum insita summi
Forma boni liuore carens.*

Et Plato in Timæo dixit, omnem invidiam a Deo relegatam. Et adhuc apparet istud magis ex sententia Aristoteli lib. 1. Met. 2. c. ubi loquendo de sapientia, quæ est Dei possessio allegat Simonidem poetam dicentem, quod Deus invidit homini hunc honorem, & ita voluit ne ei cõtingeret. Aristoteles autem ibidem eum arguit dicens, quod sequeretur tunc Deos esse miseros, & superfluos: nam omnis invidia habet tristitiã de alieno bono; omnis ergo invidus est tristis, tristitia autem est malum, ideo non potest esse in Deo, qui est summè bonus. Etiam addit ibi aliquid dicens, sed ne que diuinum esse invidium convenit. Ad dictum autem Simonidis respondet quod falsum est, allegans proverbum. s. quod secundum proverbum multa mentitur Poeta. Queretur, quomodo diabolus ausus est dicere ista duo, cum essent falsa. s. quod non morerentur comedentes, & quod aperirentur oculi eorum, efficerenturque sicut dii. Aliquis dicit, quod potuit illa dicere, quia non erant falsa. De primo patet, quia licet comederint Adam & Eva, non mortui sunt, sicut dicebat in mandato eodem die, sed vixerunt postea plusquam nonnatis annis, supra 5. c. De secundo patet, quia verum est, quia aperti fuerunt oculi eorum, dixerat enim diabolus, quacunque die comederitis, aperientur oculi vestri, & ita factum referunt, supra 3. c. quod cum comedisissent, aperti sunt oculi amborum. Dicendum quod ista non stant hic, sed ambo falsa sunt: de primo patet, quia sicut Deus dixit quod morerentur comedentes, ita factum est: nam si non comedisissent nunquam morerentur, quia comederunt mortui sunt, & eodem die audierunt sententiam mortis, supra 3. cap. in sudore tuo vesceris pane tuo donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Cum autem objicitur, quod non mortuus est die ipso, dicendum quod non obstat, quia verba sumenda sunt in sensu, in quo Deus illa accepit, Deus autem intellexit, in quacunque die comedere morte morieris. i. in ipsa die incurres necessitatem moriendi: nam ante poterat homo mori, & poterat non mori, sed non erat ei necessitas moriendi, statim autem ut comedit, fuit obligatus ad mortem, unde non solum in ipsa die, sed etiam in iplo momento. Unde etiam si postea non denunciaretur incurrisse mortem, nihilominus incurrisset, & moreretur. Quod vero objiciebatur pro secundo, falsum est: nam non aperti fuerunt oculi Adæ & Euz sicut diabolus dixit,

Cõsultatio primi diabolici de Deo.

Cõsultatio secundi diabolici.

Cur diabolus dixit quod non morerentur comedentes, & aperirentur oculi eorum, cum falsus esset.

Quæst. 486
Quo Eva crediderit hæc duo mendacia.
Queretur, quomodo mulier credidit id, quod ei diabolus dixit, cum hæc essent mendacia, potissimè cum ex eis sequerentur duo inconuenientia magna contra Deum, scilicet esse eum mendacem, & esse eum invidium, ut ostendimus; hæc autem nullo modo erant credibilia à quocunque proponerentur: si autem in eis, quæ diabolus dixerat, non esset aliquid contra Deum, poterat aliquantulum illud mulier credere. Aliquis dicit, quod potuit mulier hoc credere, quia potuit intelligere, quod in his nihil fieret contra Deum. De primo, quod non sequeretur Deum mentitum etiam si non sequeretur mors comedentium, ut si non dicerentur ista secundum certam Dei sententiam, sed secundum comminationem, quia sic aliqua Deus dicit se facturum, & non facit illa; Hierem. 18. cap. De secundo dicunt, quod potuit mulier intelligere, quod Deus hoc vellet, ut non haberent homines maiorem perfectionem, quam eis habere conveniebat. Sed dicendum, quod ista sunt triuola: primum patet, quia non poterat accipi, nisi quod Deus mentiretur, aut saltem falsum diceret: si enim dixerat Deus, quod morerentur comedentes, & non morerentur, non poterat esse nisi, quia aut Deus non sciuit veritatem euentus putando quod morerentur, & non secuta est mors, & tunc falleretur Deus, & non mentiretur; aut sciebat, quod non morerentur, & tamen dixit quod morerentur, & tunc non mentiretur, sed non decipiebatur. Diabolus autem voluit asserere, quod Deus mentiretur, quasi diceret contrarium eius, quod sciret, cum ait, scit enim Deus, quod in quacunque die comedere ex eo aperientur oculi vestri, & ita sciebat Deus teste illo contrarium eius, quod dicebat, & hoc erat mentiri. Cum autem objicitur, quod potuit credi dictum per comminationem, non statim: nam quod dicuntur verba Dei per comminationem, semper sequitur malum à Deo comminatum, nisi illi, quibus Deus comminatur auerterint se à via sua mala, pro qua Deus illis comminabatur. Ierem. 18. cap. sed hic non fuit

Alph. Tost. super Gen.

autem Eva à malo, immo post ista verba peccauit: ergo secundum certitudinem sequi debebat poena, & non poterat accipi sine comminationem. Secundo, quia comminatio, vel promissio habent locum quando proferuntur simpliciter, i. prænuuntur alicui malum futurum, aut prædicunt bonum veterum, quia alia putantur sic absolute ventura ab eis, qui audiunt verba illa, & tamen intelligitur tacita conditio, scilicet si illa gens, cui Deus malum comminat, incurret certissimè in illud malum, nisi poenitentiam egerit de peccato, pro quo Deus malum illud comminatur, licet peccatum illud non exprimat in comminatione, & illa gens, cui Deus bonum promittit, & prænuunt certissimè habebit bonum illud quod prænuuntur, nisi auerterit se à via bona, in qua est, quæ illa ei promittunt. Ista patet Iere. 18. c. Secus autem est, quod malum ponitur in præcepto, quia ponitur, ut poena transgredientis, & tunc certum est, quod euenit malum, quod prænuunt, & ita fuit hic. & ideo non poterat intelligi hoc dictum per comminationem. Dicendum ergo, quod nullam excusationem ista habent, sed verum est, quod mulier credidit dictis diaboli, & discredidit Deo, & credendo diabolo credidit multa mala de Deo. Prius enim, quam teteretur mulier, crederet dictis Dei, quod moreretur si manducaret de ligno, ideo non manducabat, cum coepit tentari, cepit dubitare de veritate mandati, quod sibi displicebat, dicens ne forte moriamur: diabolus autem videns istam mobilitatem mulieris constanter asseruit, quod non morerentur comedentes: hoc autem statim credidit mulier, quia desiderabat ita esse. Sciendum autem, quod mulier mota fuit ad credendum, quod comedendo non moreretur: & hoc primo, quia mulier à principio crederet, quod Deus venterat eis comedere de ligno isto, quasi esset illud malum, & mortiferum, & volens bonum illorum ostendat eis id, quod mortiferum erat, ut ab eo cauerent. Hoc supposito potuit credere, quod non moreretur comedendo. Primo, quia aspexit mulier lignum, & vidit, quod aspectus eius non ostendebat aliquid mali. Sic dicitur supra tertio cap. Vidit mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, tulit & comedit, id est audiuit à Deo, quod moreretur si comederet, audiuit à demone, quod non moreretur, dubitans inter utrumque, dictum aspexit ad arborem, & ex iudicio oculorum credidit esse veriorum sententiam serpentis: Secundo credidit hoc mulier, quia aliqua causa movebat. s. quasi dixisset hoc Deus, ut non aquaretur homo sibi: & quod in hoc habuisset causam ad mentiendum, credidit. n. quod Deus inuideret hominibus, & ita cauendo ad æquationem fecerit istud. Tertio quia mulier erat prona ad excutiendum iugum præcepti, cum esset ante verba mendacij in diabolo illa mutauerit duo de præcepto, s. apposuit granitatem, & abstulit certitudinem, ut supra ostendimus, ea verò ad quæ prouisimus, facilliter credimus, & cum diabolus dicens, nequaquam moriemini, faueret mulieri, ipsa statim credidit.

Quæst. 488
Dereminatio dicti secundi.
Quod verò dicebatur in excusatione mulieris circa aliud de invidia Dei, magis frivolum est. Sed dicendum quod mulier certe credidit verba diaboli, & discredidit Deo, & motuum ad hoc fuit ignorantia naturæ Dei; non enim talem Deum esse credidit, aut putavit qualis ipse est, & ideo ipsa seducta est. Multa autem inconuenientia credidit: primum erat quod Deus mentiretur, scilicet ex intentione falsum diceret, quod est contra naturam Dei, cum ipse sit veritas, & veritatis natura, & ideo neque se ipsum negare potest, quod faceret si posset mentiri; ideo Apostolus iussit nobis de Deo confidendo, quia se ipsum non potest negare, sed fidelis permanet. 2. Timoth. 2. cap. Secundum quia credidit Deum invidere homini, Primus frivolis iussit nobis de Deo confidendo, quia se ipsum non potest negare, sed fidelis permanet. 2. Timoth. 2. cap. Secundum quia credidit Deum invidere homini, Y 4 istud

In comminatione bene tacita conditio.

Quæst. 487
Determinatio primi dicti.

Quare Eva credidit comedendo potius, se non esse morturam.

Dereminatio dicti secundi.

Primum frivolis iussit nobis de Deo confidendo, quia se ipsum non potest negare, sed fidelis permanet. 2. Timoth. 2. cap. Secundum quia credidit Deum invidere homini,

istud enim fuit principium, ex quo mota fuit mulier ad credendum verum esse verbum diaboli, & q̄ Deus mentiret, s. quasi Deus nollet, q̄ homo haberet equitatem Dei, quam tñ haberet, si de illo ligno comederet, vt ergo euitaret hoc, Deus iussisset homini nō comedere de illo ligno, & vt homo timeret comedere, dixisset eū moriturum, l. cēt nō esset ita. In hoc. n. suafit diabolus homini duo: primum, quia induxit eum ad credendum, q̄ non moreretur comedendo, licet Deus hoc dixisset, secundū mouit ad comedendum de ligno sub spe immutationis in Deū, aut dūnam æqualitatem. Sed Deum posse inuidere est impossibile: primo, quia oīs inuidus est miser, omnis Deus est felix, & cū vnus sit Deus, est felicissimus: nā inuidus tristat de aliena prosperitate, tristitia autem est malum magnū, quod penitus repugnat beatitudini, Deus tñ non est miser, sed felicissimus, quia vel ipse est felix, vel nullus est felix. Hic rationē facit Arist. libr. 1. Meth. cap. 2. contra Simonidem poetam, dicentem, q̄ De⁹ inuidebat homini, & dicit Arist. sic Deos esse mīseros, superfluos, l. ad nihil bonos, neque viles, aut punibiles in vniuersitate rerum, si inuident. Secundo patet, quia tristat inuidus de aliena prosperitate in quantum per prosperitatem efficitur maior, vel sibi equalis: minoribus autē, & eis, qui neque equantur, neque æquari possunt, nō inuidemus, & tamen si cognoscatur veritas diuinæ nature, nihil est equale Deo, neque fieri pōt, ergo non pōt Deus inuidere alicui, & hanc quoque rationem tangit ibidē Arist. dicens, sed neque diuinum inuidam esse conuenit. Mulier tñ credit, q̄ Deus poterat inuidere homini, quia non putauit Deum esse talem, qualis est, sed credit esse minoris perfectionis, cui homo aliquantulum poterat adæquari, sicut adæquatur homo homini, & si aliquid tale Deus esset, pōset quoque mentiri, quod & illa credit: nō. n. cōsiderauit, q̄ Deus creauerat omnia, & qui potuit creare, erat maioris potestatis, quam vt aliquid ei adæquari pōset: Tertiu, quia credidit, q̄ aliquis cibus erat, quo gustato efficeretur homines sapientes: quod valde erroneum est: nam sapere est s̄m intellectum, & per speciem, & habitum intellectualem: impossibile est autem, q̄ cibus det speciem intelligibile, aut habitum intellectuā, quia cibus est aliquid materiale, & non inmutat nisi materialiter, & ad intellectum non p̄uenit. Mulier tamen putauit hoc, quia ignorabat vtriusque rei naturam, s. spiritualiū, & corporaliū: si. n. sciret, q̄ sapientia est aliquid intellectuāle, & intellectuāle & spiritualia non sunt eiusdem nature, neque imitescuntur, sciret, q̄ nō poterat effici sapiēs per sumptionem ligni, vnde & ita potuisset credere sapiētā aliquid corporale, aut de natura corporis, & per lignū posse haberi. Quartū fuit, quia putauit, q̄ homo pōset adæquari Deo, sicut diabolus dixerat ei, eritis sicut dii, & pro desiderio tam excellentis boni estimati mota est mulier ad comedendum de ligno, sed errabat, quia ea, quæ per se differunt, nunquam possunt adæquari, eo q̄ per se differunt essentialibus differentijs, quæ faciūt species, & species sunt sicut numeri, qui nunquā inter se adæquant, q̄ autē differunt accidentalibus differentijs p̄t̄ æquari, sicut indiuidua species eiusdem, sed Deus & hō differunt plusq̄ specie, immo plusq̄ genere, ergo nō p̄t̄ adæquari: sed mulier hoc credidit, quia nesciebat qualiter differret Deus & homo. Quintū erat, quia credidit rem incredibilem, & contra totam rationem prudentiæ. l. q̄ Deus mandasset hōi nō comedere de ligno illo, ne efficeretur ei equalis: nam si daremus, q̄ aliquid tale lignum esset, per cuius comestionē pōset homo effici Deo equalis, cū præsupponitur, q̄ Deus sciret lignum illud esse, destrueret illud, vt nō accideret ho-

Cap. 3.

Tertiu in- conueniēs de Deo ab Eua conce- ptum.

Quartum inconueni- ens eiusdē de Deo.

Quintum s̄conueniēs de eodē.

Fminem sibi fieri equalem, & non oporteret, q̄ inberet hominibus nō comedere de fructu eius; q̄ si nō destrueret, aut erat, quia non poterat, aut, quia non volebat; si quia non poterat, nihil Deo miserius, & impotentius, cū non posset lignum destruere, quod homo poterat excidere, atque exurere; si aut quia nō volebat, nihil Deo insipientius, quid vitare volebat, quod sibi valde displicens erat: ergo non erat credibile aliquid tale lignum esse. Etiam præsupponebatur in hoc alius error. s. q̄ mulier nesciebat, an Deus creauerat: si. n. Deus omnia creauerat, non crearet tale lignū, de quo homo comedēdo efficeretur Deo equalis, cū Deo displiceret fieri sibi hominem equalē, vt diabolus præsupponebat, & mulier credebat, & ita præsupponeret mulieres non creatas, vel non creatas à Deo, sed ab aliquo alio, & ita tūc ille res maioris potestatis, q̄ Deus, vel si præsupponeret res a Deo creatas, esset satis parui iudicij, cū non videret, q̄ sequebatur, non esse posse tale lignum: esset autem fortassis tanta ignorantia propter non aduertere, aut propter nescire, q̄o particulare sit sub vniuersali, & sequat ex eo, sicut Aristoteles dicit de eo, qui dicit omnē mulā esse sterile, & tñ putat hanc mulā habere in vtero, i. cōcepisse, & nō aduertit quomodo vñi repugnet alteri.

Guareretur, quare diabolus dixit, scit autem Deus, q̄ in quocunque die comederitis ex eo, & non petitur de alio, nisi quare dicitur, scit. n. Deus. Dicendum, q̄ fuit conueniens exprimi: primo propter præcedētia, quia Deus dixerat, quocunque die comederis, morte morieris, diabolus dixerat nequaquam moriemini: si autem nihil plus diceret, maneret dubium mulieri, cū esset contraria assertio serpentis assertioni Dei, vt ergo fieret credibilior, & assentiret ei mulier, voluit aliquid adere diabolus, & istud fuit: scit enim Deus, cum sequentibus. Secundo fuit ad tollendum argumentum in contrarium, quia cū Deus dixisset q̄ morerentur, & serpens, q̄ non, miraretur mulier quomodo serpens poterat scire id, quod Deus non sciebat dicens: scit. n. Deus, q̄ dixit, q̄ moreremini, quando comederitis, quod tamen non est verum, nō dixit quasi non sciret, an inde mors ventura esset, sciebat quidem, q̄ non eueniret, sed dixit propter aliam causam. Tertio, & principaliter ponit istud ad reddēdum causam prohibitionis eius ligni: mulier. n. credebat q̄ lignum à seipso erat mortiferum, & ob hoc Deus illud vetuisset hominibus tanquam salutis eorum consulens. Nunc verò diabolus dixerat, q̄ non morerentur, & hoc mulier credebat, sed tunc miraretur, quare ergo vetaret lignum illud si non erat mortiferum. Diabolus autem dedit causam dicens: scit enim Deus, id est ipse scit, q̄ si de hoc ligno comederis efficeremini equales ei, & vt non accideret istud, vetuit vobis lignum. Si autem tale lignum esset, & Deus non sciret illud habere talem efficaciam non vetaret ipsum homini, sed quia sciebat quid pōset euenire ex illo, vetuit illud ei.

Kuareretur, quare dixit serpens, in quocunque die comederitis ex eo. Dicendum, q̄ fuit primo ad obuiādum Deo: dixerat enim Deus supra 2. In quocunque die comederitis ex eo, morte moriemini: diabolus autem negans mortem dixit eō contrario; nequaquam moriemini, sed in quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & in hoc diabolus acuebat mulierē ad comedendum de ligno, quia quantum Deus de malo dixerat in comestione venturum, tantum bonum diabolus asseruit. Secundo fuit ad magis mouēdum mulierem ad comedendum, si enim diceret diabolus, si comederitis ex eo aperientur oculi vestri, putaret fortē mulier, q̄ post multum tempus eueniret istud, & ita non multū incipere ad illud: si autē diceret statim

Sexu inco- ueniēs de Deo ab Eua credi- tum.

Quæst. 490 Cur diabo- lus dixit, scit enim Deus.

Quæst. 491 Cur serpens dixit, si quis de hoc ligno comederit, s. ex eo.

statim fiet, magis moueretur, quia præsens bonū magis mouet, quā absens: ideo dixit, in quocunque die comederitis, scilicet statim sequetur istud.

Quareretur, quomodo intelligebatur, quod dixit serpens; aperientur oculi vestri. Aliqui dicunt, q̄ intelligitur verē de apertione oculorū corporalium: & asserunt, q̄ ante hoc non habebant Adam, & Eua oculos apertos, & ita non videbant. Confirmant autem hoc primo, quia vt dicitur sup. 2. cap. Erant Adam, & Eua nudi, & nō erubescerant, & hoc non vt esse ex aliquo alio, nisi quia non videbant suam nuditatem. Secundo, quia sup. 3. cap. dicitur, q̄ cum comedisissent, aperti sunt oculi amborū, & viderunt se nudos, & ita non erant prius oculi aperti ipsorum. Dicendum, q̄ hoc non est verū: primo, quia certum est, q̄ Adam ante hoc videbat: nā supra 2. cap. Adducta sunt oīa animalia à Deo coram ipso, & ipse imposuit eis nomina, & tñ non potuisset hoc facere, nisi videret. Secundo, quia animalia illa adducta sunt ad Adam, vt videret, quid vocaret ea, & p̄ quare, an ibi erat aliquid ei simile, & non inuenit, quia dicitur ibidem, Adā verò non inueniebatur adiutor similis ei, sed perquirere hoc non poterat, nisi singula animalia videret, ergo videbat ea. Tertio, quia formata muliere duxit eam Deus ad Adam, & ille ait, hec nūc os de ossibus meis, &c. cū ergo fecerit differētiam inter illam feminam, & femellas aliorum animalū, necesse est, vt videret eā. Quarto patet, quia Deus ante formatam Eua, dixit Adā, ex omni ligno Paradisi comedere, de ligno autem sciētia boni & mali ne comedas, si tamen Adam non videret, neque sciret, quod erat vnum lignum, aut quod alterum, hoc frustra diceretur. Quinto, quia si non viderent Adam, & Eua non possent cibari, quia nescirent quærere cibum, qui erat eis absens, cū illum nunquam vidissent, & hoc erat inconueniens. Sexto, quia darentur opera Dei valde imperfecta: sensus enim visus est de integritate nature humanæ, immo est sensus maxime pertinens ad perfectionem, & sic dicit Aristoteles, lib. primo Meta. cap. primo. quod sensum visus plus alijs diligimus, quia facit maxime scire, & quia plures nobis differentias monstrat, sed opera Dei sunt perfecta, Deuter. 32. cap. ergo Deus crearet Adam & Eua videntes, & non cæcos, vel nondum videntes, sicut nascuntur catuli, nam paruuli in humana specie quando exeunt de vtero videntes sunt. Septimo, quia certum est de Eua, q̄ ante hoc videret, nam vidit serpentem, qui eam tentabat, quia aliās nesciret quis loqueretur ei, & tunc magis dubitaret, & forte non assentiret, & tamen certum est, quod mulier vidit tunc serpentem, qui tentabat eam, quia postea dixit Deo, serpens decipit me, & si tunc non vidisset non potuisset dicere quis eam tentauerat, ergo non habebat oculos clausos. Octauo patet, quia expressē scriptura dicit, quod mulier videbat supra 3. cap. scilicet, Vidit igitur mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & tamen hoc fuit antequam comederet, cum sequatur ibi quod tulit de fructu illius, & comedit. Nono, quia si nō haberet mulier oculos apertos, superuacua esset tentatio diaboli, quia non videret lignum verum, & ita non comederet de illo, nisi a calu tangeret illud, & tamen tunc nesciret an comederet de illo, vel non, vnde non pōset transgredi mandatum Dei comedendo. Dicendum igitur, q̄ hoc est falsum: habebant. n. Adam, & Eua oculos corporales apertos, sicut postea habuerunt, sed intelligitur de oculis spiritualibus. i. de intellectu, & est sensus, q̄ homo erat tunc parum intelligens, & efficeretur multum intelligens: hoc autē signauit per apertionē oculorum. Et ratio huius est, quia per oculū signamus intellectū, per apertionē autē oculorum ipsam intellectionem, vel perfectionem,

Quæst. 492 Q̄o intel- ligitur ape- riētur oculi vestri.

Determi- natio Quæstionis.

A vel dispositionē ad intelligere. De primo patet, quia sic dicit Arist. lib. 1. Eth. q̄ intellectus est quidam oculus: de secundo patet, quia sicut apertio in oculo est dispositio præsupposita ad videndum, ita est in actu intellectus, q̄ apertione oculorum signatur ipsa dispositio immediata ad intelligere.

Sed aliquis dicit, quare diabolus de oculis diceret, cū non intendit dicere de oculis, sed de intellectu. Dicendum, quod voluit vt transumptione, sicut quotidie facimus, & tamen fuit ad magis notificandū: parum enim intelligentibus non possunt proponi res, vt sunt, quia quadam habent esse spirituale, & abstractum a materia & sensu, illi verò non intelligunt, nisi per plana quæ non sunt a sensu separata, ea verò sunt maxime difficilia ad intelligendum, quæ sunt a sensu remotissima, vt vniuersalia, sicut dicit Arist. libr. 1. Met. 2. cap. & ad hoc oportet fieri sæpē transumptionem, quando sermo intercudit de rebus excellentis, vt loco eorum dicamus aliqua res sensibiles, quæ habeant aliquam cum eis similitudinem, vt per eas possint signari, & iste modus est maxime frequentatus in tota sacra scriptura, in qua fuerint diuersa genera trāsumptionem, ita est in presenti cū per oculos accipimus intellectum. Et conueniebat hoc ita dici propter mulierem ad quam fiebat sermo: nam illa non erat excelsi ingenij, & nullam de rebus experientiam habuerat, ideo non debebat ei proponi sermo per res difficiles, sed per res faciliter comprehensibiles, & ita sunt sensibilia, vt oculi, & apertio oculorū.

Conueniebat autem oculus primo ad significandum intellectum, quia ita nos accipimus in vtu nostro, & ita Arist. accipit lib. Ethic. in fine. Secundo propter similitudinem cognitionis, nam sicut intellectus est, per quem proprie scimus, ita in sensibus non est aliquid per quem magis sciamus. Etiam sicut intellectus est omnium cognoscibilem, vt dicitur lib. 3. de Anima: sensus autem non est omnium cognoscibilem, sed determinati generis, ita inter omnes sensus nullus magis accedit ad vtilitatem cognitionis, quā visus; utruq; enim Arist. asserit lib. primo Meth. cap. 1. scilicet, quod visus facit maxime scire alijs sensibus, & q̄ plures nobis rerum differentias ostendit. Tertio, quia iste sensus magis subordinatur intellectui, q̄ alij sensus: duo enim sunt sensus disciplinabiles, id est ad scientiam facientes, visus, & auditus, visus tamen facit ad primam generationem scientiæ: auditus uerò ad secundam. Nam scientia primo inuenitur per ea quæ ex visu accipiuntur, ut Arist. docet lib. primo Meta. cap. 1. scilicet ex sensationibus sunt memorie, ex memorijs experimenta, ex experimentis ars, vel scientia. Auditus autem non facit nisi ad secundam, scilicet quando in aliquo est scientia, ille potest eam alteri tradere per auditum, ideo secundum hoc conuenientius transumitur oculus ad significandum intellectum, quā aliquis alius sensus, aut alia res; nulla tamen res poterat transumi, nisi sensus pro intellectu, quia intellectus est cognitiuus, & pro eo aliquid cognitiuum debet accipi, vt sit quadam similitudo sub intellectu, tamen nihil est cognitiuum, nisi sensus. Quod verò dixit de apertione oculorum, conueniens trāsumptio fuit, quia sicut intellectus dicit vim cognitiuam, & non cognitionem, ita oculus dicit visum principium, & non visionem, & tamen intellectus est propter intelligere, sicut oculus propter videre: voluit autem significare diabolus intellectionem perfectam hominis, ideo eam notificauit per ea, quæ sunt oculorum, scilicet per apertionem, & dixit, aperientur oculi vestri, id est accipietis perfectam cognitionem: per hoc enim qui habet visum non videt, si oculos apertos, vel clausos habeat, cū verò aperiantur

Quæst. 493 Cur diabolus facit mentionē de oculis, cū intendat de intellectu.

De sensu visus, & auditus, Qui sensus maxime subordinatur ad scientiam comparatā.

tur disponitur ad videndum, ita in intellectu per aper- tionem oculorum significatur ablatio impedimenti cognitionis, vel significatur aliqua magna dispositio ad intelligendum.

Sed dicitur, cum veller hic significare actum in- telligendi, & intellectus, sit vnus, quare dixit plures oculos, quia videtur, quod debuisset poni oculus in singulari. Dicendum, quod potuit esse, quia fiebat sermo de Adam, & Eva, & dato, quod loqueretur de oculo in singulari, quia tamen cuiuslibet eorum debebat sal- tem accipi vnus oculus, & isti erant duo oculi, dixit aperientur oculi vestri. Sed dicitur, quod non est ista causa vera, quia ad hoc sufficiebat dici aperitur ocu- lus vester, & intelligebatur vnus oculus cuiuslibet eor- um, sed veritas est, quod sic dictum est, quia sic erat con- ueniens dici. Primo, quia licet duo sint oculi, & vnus sit intellectus, est tamen duorum oculorum vnica visio, sicut vnus intellectus vnica intellectio: nam virtus vi- sua non est multa, sed vna, & sit vnio in nervo conca- uo, quia aliis plus videremus duobus oculis, quam vno, vel omne visum videretur esse duo. Secundo, quia si- ue intellectus esset vnus, siue plures in eodem homi- ne, foemina nesciebat, quae non habebat sufficentem cognitionem de spiritualibus, & inuisibilibus. De ocu- lis autem erat certum, quod erant duo: ideo cum ex- notis manduceretur ad cognoscendum ignota, debuit dici de duobus oculis, & non de vno tantum: nam si de vno tantum diceretur, foemina dubitaret, quare de alio tacebatur: & ita efficeretur magis incertum de eo, quod ei diabolus notificare volebat.

Quaretur, quid diabolus intellexit, cum ait, eritis sicut dii. Dicendum, quod per hoc innuebat quendam itatum excellentem, qualis est status diuinus: non enim voluit significare, quod efficerentur Deus, vel dii, sed quod acciperent quandam similitudinem, vel equa- litatem eius, quia dixit, sicut dii. Sed est dubium, in quo voluit eis dare istam similitudinem, vel aequali- tatem ad Deum. Aliqui dicunt, quod in omnibus, quasi in nullo excederet eos Deus. Sed dicendum, quod forte hoc non erat opinabile, ideo neque mulieri sugges- sit illud diabolus, sed voluit eis dare similitudinem, vel aequalitatem Dei in scientia solum, & hoc innui- tur, cum dixit, eritis sicut dii scientes bonum & ma- lum: nam per hoc limitauit illud, scilicet in hoc eritis sicut dii, quod scietis bonum, & malum. Etiam apparet ex improperio, vel illusione, quam Deus faciebat de Adam postquam peccauerat, nam dixit supra 3. cap. Ecce Adam factus est, quasi vnus ex nobis sciens bo- num & malum, & ita non dixit, similitudinem simpli- citer, sed addidit in sciendo bonum, & malum. Qui- autem putant fuisse similitudinem, vel aequalitatem Dei in omnibus propositam a daemone, diuidunt ista duo, & non ponunt vnum, vt limitatum alterius, sic enim videtur ponere Magister li. 2. di. 2. l. 1. Tribus modis diabolus hominem tentauit. s. gula in persua- sione cibi, cum dixit, in quocunque die comederitis, inani gloria in promissione deitatis, cum dixit, eritis sicut dii, auaritia in promissione scientiae, cum dixit, scietis bonum & malum. Sed dicendum, quod neque ex hoc sequitur, quod essent duae res distinctae: fieri simi- lem Deo, & esse scientem bonum & malum, sicut Deus scit, & ita vnum limitat alterum quomodocun- que accipiatur, siue dicatur, eritis sicut dii, intelligitur in sciendo bonum & malum, & non in alio, siue acci- piatur, eritis scientes bonum & malum, & non in alio, siue acci- piatur, dii, sicut dii, vel equaliter ad Deum. An vero i aliquib, alijs intelligeret ista similitudo, non est facile diffinire.

Sed quaretur, quare dixit eritis sicut dii pluraliter, & quid per hoc intellexit. Aliqui dnt, quod fuit intentio diaboli deducere hominem ad credendum esse plu-

res deos, nam voluit inducere hominem in peccatum, & ideo in quantum grauius peccatum potuit induxit, aut inducere conatus est: est autem grauissimu pecca- tum infidelitas, & potissime quoniam honor soli Deo debi- tur alteri communicat, quod multi sunt dii, quia ita mi- nuitur honor eius, ideo ad hoc voluit inducere diabo- lus hominem, vt multos deos crederet. Sed dnt, quod non fuit ista intentio diaboli hic: primo, quia sciebat diffi- cile esse persuaderi, cum tam vir, quam mulier de vno Deo tm loquerentur, si mulier dixit: de ligno, quod est in medio Paradisi precepit nobis Deus, ut non comede- remus. Secundo, quia ipse diabolus unitat Dei sup- posuerat in principio sermone, cum dixit, cur precepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno Para- disii? Etiam postea locutus est de Deo in singulari, di- cens, Scit enim Deus quod in quocunque die come- deritis ex eo, aperientur oculi vestri, & tamen ipse intenderet suadere pluralitatem deorum, non fre- quentaret loqui de unitate eius. Tertio apparet, quia si diabolus intenderet suadere homini pluralitatem deorum, alio modo tentaret, nam cum grauius pecca- tum esset istud, quam comedere de ligno uetito, ad istud tenderet finis tentationis, & tamen hic non in- troducitur illud, eritis sicut dii principaliter ad creden- dum, sed ad incitandum ad comedendum de ligno ue- tito, ideo non erat ista intentio demonis. Quarto patet, quia Deus insultando Adae, aut improperando ei, di- xit, Ecce Adam factus est, quasi vnus ex nobis sup. 3. cap. & hoc erat loco eius, quod serpens dixerat, eritis sicut dii, & tamen Deus non asseruit plures deos, & dixit, sicut vnus ex nobis, ergo id quod diabolus dixe- rat non erat esse plures deos, sed aliquid alteru, quod in rebus erat, licet homo non assequeretur illud, aut si- sequi non posset: dicendum ergo, quod diabolus per hoc non uoluit significare pluralitatem deorum. Alij dicunt, quod nomine deorum intelliguntur hec Angeli, & non sicut Deus. Secundo, quia non argueretur de uitio infi- delitatis, quia crederet esse plures deos, cum de An- gelis intelligeret sibi propositu esse. Tertio, quia aluiua- batur peccatum mulieris, nam appetere aequalita- tem Angelorum non erat graue, sicut appetere aequali- tatem Dei. Quarto, quia videtur concordare hoc il- lilitere supra 3. cap. l. Ecce Adae factus est, sicut vnus ex nobis, & ita sunt multi illi inter quos fiebat sermo, non tamen sunt multi dii, sed multi Angeli. Sed dicendum, quod hoc non stat quod accipiatur pro Angelis, sed ne- cesse est accipi pro Deo: primo, quia aliter non con- ueniret intentioni diaboli, quia ille uoluit, quod Deus dixerat, quod non comederent de ligno illo ex inuidia. s. scit. n. Deus, quod in quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & tamen si comedendo effi- ceretur homines similes Angelis, & non similes Deo, non inuideret Deus hominibus, unde neque ueraret eis lignum illud, ergo intelligeretur, quod essent similes Deo. Secundo, quia Augustinus lib. 1. r. super Gen. & Magister. lib. 2. dif. 2. l. & ferè omnes dicunt, quod appeti- tur mulier diuinam excellentiam, & tamen si hic no- mine deorum intelligerentur Angeli, non appeteret homo diuinam excellentiam, cum diabolus ei de illa loqueretur, ergo non intelliguntur Angeli, sed Deus. Tertio, quia quando postea insultabat Deus Adae, di- xit, Ecce Adam factus est, sicut vnus ex nobis, & ta- men Deus non loqueret Angelis, quia non est eade similitudo Dei & Angelorum, & ideo loquebatur Deus in se ipso pluraliter, propter pluralitatem perso- narum, licet istud non satis est firmum. Sed quicquid sit, uideatur accipiendum de Deo, ut dicitur, eritis sicut dii, id est quilibet uestrum erit, sicut Deus, & quia duo estis, eritis sicut duo dii. Ad primam rationem, quae ostendebat esse de Angelis dictum, dicendum, quod

Quaretur, quid diabolus intellexit, cum ait, eritis sicut dii. Dicendum, quod per hoc innuebat quendam itatum excellentem, qualis est status diuinus: non enim voluit significare, quod efficerentur Deus, vel dii, sed quod acciperent quandam similitudinem, vel equa- litatem eius, quia dixit, sicut dii. Sed est dubium, in quo voluit eis dare istam similitudinem, vel aequali- tatem ad Deum. Aliqui dicunt, quod in omnibus, quasi in nullo excederet eos Deus. Sed dicendum, quod forte hoc non erat opinabile, ideo neque mulieri sugges- sit illud diabolus, sed voluit eis dare similitudinem, vel aequalitatem Dei in scientia solum, & hoc innui- tur, cum dixit, eritis sicut dii scientes bonum & ma- lum: nam per hoc limitauit illud, scilicet in hoc eritis sicut dii, quod scietis bonum, & malum. Etiam apparet ex improperio, vel illusione, quam Deus faciebat de Adam postquam peccauerat, nam dixit supra 3. cap. Ecce Adam factus est, quasi vnus ex nobis sciens bo- num & malum, & ita non dixit, similitudinem simpli- citer, sed addidit in sciendo bonum, & malum. Qui- autem putant fuisse similitudinem, vel aequalitatem Dei in omnibus propositam a daemone, diuidunt ista duo, & non ponunt vnum, vt limitatum alterius, sic enim videtur ponere Magister li. 2. di. 2. l. 1. Tribus modis diabolus hominem tentauit. s. gula in persua- sione cibi, cum dixit, in quocunque die comederitis, inani gloria in promissione deitatis, cum dixit, eritis sicut dii, auaritia in promissione scientiae, cum dixit, scietis bonum & malum. Sed dicendum, quod neque ex hoc sequitur, quod essent duae res distinctae: fieri simi- lem Deo, & esse scientem bonum & malum, sicut Deus scit, & ita vnum limitat alterum quomodocun- que accipiatur, siue dicatur, eritis sicut dii, intelligitur in sciendo bonum & malum, & non in alio, siue acci- piatur, eritis scientes bonum & malum, & non in alio, siue acci- piatur, dii, sicut dii, vel equaliter ad Deum. An vero i aliquib, alijs intelligeret ista similitudo, non est facile diffinire.

Sed quaretur, quare dixit eritis sicut dii pluraliter, & quid per hoc intellexit. Aliqui dnt, quod fuit intentio diaboli deducere hominem ad credendum esse plu-

Quaest. 494
Cum intel-
lexit de-
mō p hoc
eritis scie-
tes bonū
& malū,
& quid p
hoc mul-
ier acce-
pit, & an
hoc siue-
tium.

Quaest. 495
Quid stel-
lexit dia-
bolus cu
dixit, eri-
tis sicut dii

Enodatio
dubitatio-
nis.

Quaestio
soluitur.

Quaest. 498
An in sta-
tu innocē-
tiae Adam
videbat
Deum per
essentiam.

quod minus inconueniens esset: & tamen non susti- ner illud in litera: Ad secundam, & tertiam secundū quas alienatur peccatum mulieris, dicendum, quod leuius esset, si de Angelis intelligeretur, & tamen non potest intelligi propter rationes allegatas. Ad quartum dicendum est, quod litera illa variè ex- ponitur: ideo quidam inducunt literam illam in vnā partem, alij in oppositam: quidam enim accipiunt, quod ibi sit locutio Dei ad Angelos: alij verò, quod sit locutio diuinatum personarum inter se, vt tactum est supra 3. capit. quaest. 23. & tamen magis est acci- piendum, quod intelligatur de diuinis personis, de quo magis infra dicetur.

Quaest. 497
Quaeritur, quid intellexit diabolus, cum dixit, eritis scientes bonum & malum, quid per hoc mulier acce- pit, & an hoc sit verum. Aliqui dicunt, quod verū fuit hoc, quia cum gustauerunt de ligno, statim scie- rant malum, quod prius non sciebant, quia nullum malum experti fuerant manentes in innocentia, & sic vtrunque simul cognouerunt tunc. Dicendum, quod diabolus non voluit hoc significare, neque mu- lier ita intellexit: primo, quia proposuit hoc tanquā quoddam excellens, sub spe cuius moueretur mulier ad gustandum de ligno: scire tamen sic malum non est poena, sed poena, ergo non intellexit sic diabo- lus. Secundo, & praecipue, quia dicitur, eritis sicut dii scientes bonum & malum, & tamen Deus, & An- geli boni non sciunt bonum & malum, ita, quod ma- lum nouerint per experientiam, quia sic non scit ma- lum, nisi qui malum patitur, aut malum habet, quod non competit Deo, & Angelis, ergo aliter accipitur. Tertio, quia dicitur, scientes bonum & malum, & sic non solum scirent malum, sed etiam principaliter bo- num, & tamen per comestionem ligni non cognoue- runt bonum, sed solum malum, imo cessauerunt ad cognitione quorundam bonorum, quia quosdam co- gnitiones habebant hoies in statu innocentiae, quas post peccatum non habuerunt, sicut infra dicitur, Quarto, quia neque est verum quantum ad malum, quia etiam ante peccatum sciebat homo bonum & malum. De bono notum est, de malo patet, quia scie- bat morte, & mori, aliis non intellexisset Adam, quā- do dixit Deus, quocunque die comederis morte mo- rieris, supra secundo cap. & quando postea dixit mu- lier, ne forte moriamur. Etiam cognoscebat rationē mali in generali, vt ita loquamur, cum diabolus dixe- rit, eritis scientes bonum & malum: intellexit enim Eva, quid per hoc significabatur, alioquin non moue- retur ad hoc concupiscendum: ergo bonum & ma- lum prius sciebant: experiri autem malum non est proprie scire, quia scire magis nominat notitiam in- tellectualem, quam sensitiuā, experiri autem in sen- su est. Dicendum ergo, quod per hoc, quod dicitur, scientes bonum & malum signatur quaedam excel- lens conditio omnium simpliciter, vel omnium, quae homo cognoscere cuperet, vel quae cognoscere ad eum pertineret, de gradu cuius cognitionis statim di- cemus, voluit autem diabolus nomine boni & mali significare omnes differentias scibiliū, quia bonum & malum includūt omne ens, ac si diceret, cognosce- tis omnia quaecunque sunt bona & mala, vera & falsa, contingentia, & necessaria, & ita de omnibus differen- tijs entium, & ita nos in communibus locutionibus ad omnia includēda dicimus bonum & malum, quasi extra hoc nihil sit.

Nunc occasione praecedentium est dubium de co- gnitione hominis in primo statu, scilicet, quam co- gnitionem habuit, & qualē habiturus esset si perma- neret diu, aut semper in eo. Et est dubium: primo, an Adam in statu innocentiae Deum videbat per es-

sentiam. Aliqui dicunt, quod sic, quia videre Deum sine medio est videre Deum per essentiam, sed Adā in statu innocentiae videbat Deum sine medio, vt tra- dit Magister, libro 4. Sentent. in principio, ergo vide- bat per essentiam. Secundo, quia inter mentem no- stram & Deum nihil est medium secundum naturā mentis, vt Augustinus tradit, sed omne medium co- gnoscendi est medium inter cognoscentem, & co- gnitum, ergo videtur, quod cum in primo statu esset homo in integritate naturae suae, quod Deum im- mediātē videret per essentiam, quia videbat secundum conditionem integritatis naturae suae inter quosdam & Deum non est medium. Tertio, quia Apostolus di- stinguit, 1. ad Corinth. 13. cap. duas cognitiones, scilicet facie ad faciem, & per speculum in aenigmate, sed Adam non habebat in statu innocentiae cognitionē in aenigmate, quia aenigma est obscuritas, & in eo nul- la erat obscuritas, ergo cognoscebat facie ad faciem, & hoc est cognoscere per essentiam. Quarto, quia qui non habet quod desiderat, affligitur, sed Adam non affligebatur, quia afflictio est poena, quae non est si- ne peccato precedente, ergo habebat omne, quod desiderabat, & tamē omnis homo cupit videre Deū, ergo Adam Deum tunc per essentiam videbat. Quinto, quia quod est ad aliquod ordinatum, non caret il- lo, nisi per aliquid impediatur, sicut ignis semper va- dit sursum, nisi cum impeditur, sed intellectus homi- nis erat naturaliter ordinatus ad videndum Deum p. essentiam, cum ergo non esset aliquid impedinen- tum, quia neque culpa, neque poena, ergo Deum vi- debat per essentiam. Dicendum, quod Adam in sta- tu innocentiae non videbat Deum per essentiam, ne- que visuri erāt eum posteri eius quamdiu in illo statu manerent. Et patet primo, quia dicitur Ioan. 1. cap. Deum nemo vidit vnquam, scilicet in statu viae, & quaedam gloss. Isa. 6. dicit, Nullus homo in statu viae existens vidit Deum, sed Adam erat in statu viae, quā- diu erat in statu innocentiae, quia nondum erat beatus, neque miser, eratque in statu merendi, & adhuc sub- ditus legibus, & preceptis, ergo non videbat tunc Deū per essentiam. Secundo, quia vt dicit Augustinus vi- sio diuinitatis per essentiam est tota merces, sed Adā in statu innocentiae non habebat totam mercedem, quia non erat adhuc beatus, ergo non videbat Deum per essentiam. Circa hoc dicendum, quod modus, quo Adam cognouit Deum in statu innocentiae me- dius fuit inter eum, quem beati habent, & eum, quē nos habemus nunc. Constant enim gradus cognitio- nis secundum differentiam status, sed status beato- rum est altissimus, ideo illi conuenit excellentissi- mus modus cognitionis, scilicet Deum per essen- tiam videre, quo non est aliquis, neque cogitari po- test sublimior; status noster est infimus, ideo infimus modus cognitionis de Deo nobis conuenit, scilicet per solam fidem, & ea quae minora fide sunt, scilicet per ea, quae sunt in creaturis, ad Rom. 1. cap. Status au- tem innocentiae, in quo conditus est Adam erat me- dius, quia Adam erat minor beatis, cum nondum bea- tus esset, erat autem maior nobis, quia in nullas pena- litates consequentes peccatum inciderat, quas nos su- stinemus: ideo modus cognitionis suae de Deo me- dius esse debebat inter modum beatorum, & mo- dum nostrum, neque igitur per essentiam videbat, vt beati, neque sola fide, & figura creaturarum vesti- gijs contemplabatur, vt nos, sed quodam medio in- ter hos. Sic enim Magister tenet, libro 2. distinct. 23. scilicet, Cognitionem quoque creatoris primus ho- mo habuisse creditur; cognouit enim a quo creatus fuerat non eo modo cognoscendi, quo ex auditu so- lo percipitur, quomodo accedētibz absēns quaritur. Sed

Ratio ad
quaesitum.

Quaest. 499
Cognouit
Adā Deū
cognitio-
ne iter co-
gnitionem
nostrā &
beatorū.

Sed

Sed quaedam interiori aspiratione, qua Dei presentiam contemplabatur, non tamen ita excellenter, sicut post hanc vitam sancti visuri sunt, neque ita in aenigmata qualiter in hac vita videmus. Sed adhuc ad hoc apertius intelligendum, est sciendum, quod Deus tripliciter videri potest, uno modo per suam essentiam: alio modo per aliquem effectum eius influentem in intellectum videntis: tertio modo per effectum aliquem extra intellectum videntis, in quo effectum diuina similitudo resultat. Exemplum huius manifestatur in luce corporali visibili. Lux enim non videtur ab oculo per aliquam similitudinem sui relictam in oculo, sed videtur per suam essentiam, quia videtur res per id, quod est, ut forma in oculo de ea, sed ipsa lux, aut lumen per se informat oculum, non relinquendo aliquam sui speciem posteriorem se, & a se distinctam, qua oculus informetur, & repraesentet lucem. Et huic modo visionis comparatur modus cognitionis de Deo, quo Deus per essentiam videtur, quia sicut in visione corporali praedicta idem est quod videtur, & per quod videtur, scilicet forma per similitudinem videntis: ita in ista Dei visione idem est quod videtur, & quo videtur siue per quod, cum non sit ibi alia species intelligibilis, per quam Deus videatur, sed ipsa diuina essentia est, ut forma perficiens intellectum videntis. Iste modus soli Deo est naturalis, ipse est omnino simplex, & ita se ipsum cognoscit per id, quod est, & essentia sua est quam ipse cognoscit, & illa est, per quam cognoscit, cum non possit in Deo distinguere aliud, & aliud, scilicet quod cognoscatur, & quo. Cum autem sit ista distinctio, iam id per quod cognoscitur Deus erit creatum, & non Deus, quia in Deo non est distinguere ab ipso realiter quod non sit ipse, istam cognitionem non possunt habere angeli, & homines per naturam, sed possunt ad eam eleuari per gratiam. Secundus modus videndi in corporalibus est, cum vbi aliquid non per se ipsum, sed per suam similitudinem, quae non est ipsum, sicut lapis vbi non per se, quia non est in oculo, neque est forma, quae possit perficere, vel actuare ad videndum, sed per suam similitudinem relictam in oculo, quae non est lapis, sed aliquid posterius lapide, & ab eo distinctum, atque relictum. Hic modus videndi comparatur secundo modo videndi Deum, scilicet per effectum suum influentem in intellectum, quia sicut hic lapis non vbi per se, sed per similitudinem suam, quae est effectus eius, & illam insuit lapis in oculum videntis, ita Deus in secundo non vbi per se, sed per aliquem effectum suum ab eo influentem in intellectum cognoscentis. Iste modus videndi Deum non potest competere Deo, quia tunc necesse esset intellectum Dei esse distinctum a Deo, ut aliquid diuinum recipere posset. Etiam esset minus Deo, quia esset possibile, qui posset recipere aliquid, quod non sit ipse, intellectus etiam esset paruae perfectionis, cum per aliquid creatum perficeretur, cum omne quod a Deo influitur, sit non ipse: ideo solus primus modus ei conuenit. scilicet se ipsum per essentiam suam cognoscat, quae intellectui adequatur, & non est aliquid receptum, quia non est extrinsecum, & sic intellectus non erit possibilis, nec sequetur aliquid inconueniens. Sed modus iste conuenit creaturis, & non omnibus, sed solum angelis, siue intelligentibus, & est eis modus iste naturalis cognoscendi Deum, sicut dicitur in libro de causis, Omnis intelligentia scit id quod est supra se, per illud, quod est causa ei, cognoscit autem intelligentia lumen naturae suae, quod est lumen creatum, & id est a Deo influxum, & illud lumen est similitudo luminis in creatura, licet non sit similitudo perfecta, & in quantum est similitudo repraesentat, aut cognosci facit ipsum Deum. Est tamen lumen illud influxum quia creatum est: ideo intelligentia cognoscit ibi Deum per ali-

Tribus modis Deus videri potest.

Videtur Dei per essentiam quomodo

Secundus modus quo Deus videtur si potest.

Cognitio Angelorum de Deo quomodo

quid quod est influxum ei a Deo, & illud est effectus diuini influxus in intellectum videntis Deum. Tertius modus videndi in corporalibus est, quo vultus hominis relucens in speculo videtur ab ipso homine, hic enim non vultus per essentiam suam, ut in primo modo, sed per similitudinem, & non per similitudinem suam directe impressam oculo, sed per similitudinem in speculo relucentem, & ex speculo resultat in pupilla. Huic autem comparatur tertius modus videndi Deum, qui est per aliquem effectum, qui non est in intellectu videntis influxus, sed extra intellectum, & per illud repraesentatur Deus in quantum ille effectus est quaedam Dei similitudo. Et hoc fit dupliciter, scilicet siue per effectum naturalem, id est per cognitionem creaturarum, siue per effectum spiritualem, siue per visionem fidei. De primo, quia per cognitionem creaturarum philosophi cognouerunt Deum, ad Rom. primo; Inuisibilia Dei per ea, quae facta sunt &c. & fit ista cognitio, in quantum creaturae sunt quidam effectus Dei, & ideo relucet in eis quaedam similitudo Dei, licet imperfecta, ex qua similitudine, ut ex similitudine, quae relucet in speculo, accipimus cognitionem de Deo, & illa similitudo non est aliquid in anima nostra. De secundo apparet ut in cognitione per fidem, quia tunc cognoscimus aliquid de Deo, non per aliquod lumen, quod sit in anima nostra, sed per lumen quod ab alijs accipimus. Nam quod credimus in tantum cognoscimus, in quantum assentimus aliquibus, quibus hoc reuelatum est, vel eis, qui hoc cognoscebant: & ideo illa videmus non in lumine nostro, siue in lumine, quod in nobis sit, sed in lumine aliorum, & ideo est sicut visio per speculum, quia illa non est per aliquod lumen, quod in nobis sit, sed per id, quod est in speculo, & inde nos istud trahimus, ita id quod per fidem in nobis est, est in aliquo per clarum cognitionem, aut per lumen, quod in ipso est, & nos ex eo accipimus, & ob hoc Apostolus vocauit istam cognitionem fidei per speculum, & in aenigmata, per speculum quidem quia cognoscimus, quae fidei sunt non per lumen, quod in nobis est, sed per lumen, quod est in alio. Iste tertius modus cognoscendi Deum est naturalis homini secundum additionem suae naturae, non autem competit Deo, cum neque competit modus secundus supra positus, qui tamen est perfectior isto; neque etiam competit angelis, cum illi per lumen naturae suae cognoscant Deum naturaliter, ideo non competit eis recipere ab extrinsecis: sed est naturalis iste modus homini, quia homo non potest Deum videre primo modo, cum ille soli Deo sit naturalis, neque etiam secundo modo, quia tunc cognosceret intellectus noster Deum per ipsummet intellectum, id est intellectus se ipsum cognoscendo cognosceret Deum in quantum ipse est quidam effectus Dei, & aliqua eius similitudo licet imperfecta, & tamen intellectus non intelligit seipsum per se, sed per alia, scilicet per res, quas cognoscit, intelligit se intelligere, & per intelligere cognoscit se ipsum scilicet per obiecta cognoscit actus, & per actus cognoscit potentias, & ita cum non cognoscat se per se, sed per alia, non poterit cognoscere Deum per se, sed per alia, & in hoc differt intellectus noster ab angelis, quia Angelus intelligit se per se, & ideo intelligit Deum naturaliter per se iuxta istud, omnis intelligentia scit quod est super se per hoc quod est causa ei, intellectus autem noster, quia est inferioris naturae, non est natus intelligere se per se, sed per alia, idem non est natus intelligere aliquid ex seipso, sed potius per quodlibet ad se ipsum potest intelligere.

Tertius modus quo Deus videtur.

Quomodo Deus per similitudinem cognoscitur.

Quis modus cognoscendi Deum sit nobilior.

videtur per secundum modum videndi. dum, sed secundum. Non primum, quia ille est Deo soli naturalis; Angelis vero & hominibus potest competere per eleuationem gloriae, & habent Deum omnes beati ex gratia, quem impossibile est eis habere ex natura, cum ex lumine gloriae eleuetur intellectus creatus, ut essentia diuina efficiatur ei conueniens, & proportionatum medium intelligendi, quae erat obiectum, & tamen Adam in statu innocentiae non erat beatus, ideo non poterat videre Deum per essentiam. Tertius modus non conueniebat Adam, scilicet, quod istum solum haberet. Nam iste modus competit nobis nunc, sed status Adam erat tunc sublimior, quam nunc noster, ideo quemdam alium modum haberet. Relinquitur autem modus secundus, ideo illum haberet Adam, scilicet quod per effectum aliquem Dei influxum intellectui eius Deum cognosceret. Sed obijciatur, quod hoc non staret, quia modus secundus competit Angelis, ideo non poterit competere hominibus, quorum intellectus est inferior. Dicendum, quod verum est, quod competit Angelis, & tamen non impeditur, quoniam competit homini, quia difficilior est de videndo Deum per essentiam, quod est primi modi, qui proprius est Deo, & tamen potest competere hominibus, quia alias nullus esset beatus, cum homo non sit beatus, nisi videndo Deum per essentiam. Sed est verum, quod nunquam competit homini, sicut competit Deo, quia Deo competit naturaliter, homini autem competit per gratiam eleuando ipsum lumine gloriae, & ideo non sit, quod homo naturaliter videat Deum per essentiam, neque est possibile, quod ita fiat. Sic autem est quantum ad secundum modum videndi Deum, quia ille modus est naturalis Angelis: & ideo non potest homo sic Deum videre, sed potest per gratiam eleuari, ut sic videatur: nam si quod plus, id est videre Deum per essentiam homini tribuitur, potest ei tribui, quod minus est, id est, videre Deum secundo modo: & tunc dicitur, quod hoc poterat fieri dupliciter. Vno modo, quod Adam videret Deum per aliquod lumen, quod Deus influeret in intellectum eius. Alio modo, quod videret per lumen, quod est ipse intellectus, quia vtrunque est lumen creatum, quod non est essentia Dei, & vtrunque est intra intellectum, vel non extra intellectum. De primo non poterat esse nisi Deus reuelaret aliquid Adam infundendo speciem intellectui eius, per quam intelligeret; erat enim hoc intelligere Deum directe, licet per similitudinem, quia illud quod intellectui infunderet Deum repraesentaret, sicut eius similitudo qualicumque. De secundo poterat intelligi, si praesentaretur, quod intellectum suum per seipsum cognosceret, & tunc per intellectum suum Deum cognosceret. Primum non competit Adam ex natura sua, quia homo erat, sed poterat ei praestari cum maiora praesentaretur: erit autem illud donum gratuitum, ut eleuaretur intellectus Adae ad cognoscendum se per se, quod non poterat fieri secundum naturam. Secundum autem ex hoc sequitur, nam si intellectus Adae poterat cognoscere se ipsum per se, posset cognoscere Deum per se, quia cum Angelus cognoscit Deum per se, eo quod cognoscit se per se, & ipse est quoddam lumen in quantum est similitudo Dei, poterit intellectus noster per seipsum intelligere Deum, si per se intelligat eum, quasi ipse intellectus est quoddam lumen, aut habens naturam suam lumen, in quantum est quaedam Dei similitudo. Item intellectus noster cognoscit Deum per creaturas, eo quod cognoscit creaturas per se, & hoc in quantum creaturae corporales habent quaedam similitudinem imperfectam Dei, a fortiori igitur si seipsum per se cognoscat, magis Deum cognoscet per seipsum, eo quod intellectus noster est sublimior natura, quam res corporales, & accedit ad perfectiorem rationem simili-

Ad in statu innocetiae ex his dupliciter poterat in Deum videre.

tudinis Dei, ideo perfectus ducet in cognitionem Dei, quam res corporales: quicumque ergo modus istorum esset, constat quod Adam habuit perfectiorem modum cognoscendi Deum, quam nos nunc, quia nos habemus tertium modum, & ipse habuit secundum. Nunc igitur ita dicamus, quod licet Adam non potuit ex natura habere alium modum, quam eum, quem nos habemus, potuit tamen habere, & habuit ex gratia modum medium, qui ad Angelos pertinet. Primum enim modum non habet homo per naturam, sed potest habere per gloriam, ut est in beatis, & tamen non fuit tunc communicatus iste modus, quia nondum erat beatus. Ad secundum modum non pertingit homo per naturam, & eleuatur per gratiam, & hoc tam in statu innocentiae, quam etiam post peccatum in statu isto, sicut patet nunc in viris contemplatiuis, qui diuinas reuelationes merentur, & accipiunt, sed status Adae fuit multo sublimior, ideo ille abundantiores reuelationes acciperet. Et tamen illum secundum modum poterat Adam habere dupliciter, scilicet, ut Angelus, vel ut propheta haberet; ut propheta si Deus per lumen influxum illuminaret ipsum ad cognoscendum Deum, quia iste est modus, quo propheta a Deo cognitionem accipiunt, scilicet per aliquid, quod eis influit, & est medium cognoscendi; haberet autem ut Angelus si cognosceret Adam intellectum suum per seipsum, & per eum intelligeret Deum; quia iste est modus naturalis, quo Angelus Deum cognoscit, scilicet per essentiam propriam in quantum est Dei similitudo, cognoscit Deum, quod supra se est, ut est causa eius, & hoc est naturale Angelo, non autem cognoscere per reuelationem: ideo si homo ex gratia haberet, quod intellectum suum per se cognosceret, sequeretur, quod Deum cognosceret per se ipsum. Sed dicendum, quod de istis duobus, modus cognoscendi sublimior est, qui per reuelationem, quam qui per cognitionem sui ipsius: & apparet. Primo, quia si intellectus per se ipsum cognosceret Deum, non esset excellens ista cognitio, quia non esset maior, quam sit dignitas intellectus, & parum differret a cognitione, qua Deum cognoscimus per creaturas corporales, scilicet, quantum intellectus excedit secundum dignitatem res corporales, & abundantius inducere potest ex se ipso in cognitionem suae causae, & tamen sublimior est cognitionis gradus, quam uolumus dare in Adae ante peccatum. Item, quia id, quod Deus infundere potest, & infundit interdum intellectui, est sufficientius medium cognoscendi Deum, ut perfectius, & distinctius cognoscatur. Et patet, quia magis Angeli possunt cognoscere Deum per naturam propriam, quam intellectus noster Deum per naturam propriam, si eam cognoscat in quantum expressio similitudo Dei inuenit in natura angelica, quam in intellectu nostro, & tamen angelis reuelatur aliquid, quia non possunt illud intelligere per lumen naturae suae, ideo abundantior cognitio est, quae fit per reuelationem, quam quae fit per cognitionem naturae propriae. Ergo in Adam ita dicemus, quod haberet modum cognoscendi Deum secundum. Super aliquid influxum intellectui eius, vel quod non esset extra intellectum eius; & tamen istud non erat, quod Adam cognosceret intellectum suum per seipsum, sed quod Adae aliquid reuelaretur, & quanto essent sublimiores istae reuelationes, tanto Deum altius cognosceret. Tertius modus cognitionis, scilicet per aliquid quod est extrinsecum intellectum competit homini secundum naturam, ut sic Deum cognoscat, & quia ea, quae sunt naturalia, non pereunt per peccatum, manet etiam modo generaliter tam in bonis, quam in malis. Et isto etiam modo Adam tunc cognosceret Deum in statu illo, quia cum status non tollat naturalia, maneret Adae, quod cognos-

Quis modus cognoscendi Deum sit nobilior.

Tertius modus cognoscendi Deum sit nobilior.

F cognosceret Deum per creaturas: nam certum est, quod creaturæ in quantum sunt Dei causata, & habent quandam illius, licet imperfectam similitudinem naturaliter ducunt in cognitionem Dei. Et quanto aliquis magis cognouerit creaturas, magis ex eis Deum cognosceret, & tamen Adam in statu illo plenior cognitionem haberet de creaturis quam nos, nunc ergo magis per illas Deum cognosceret quam nos, & tamen nos per eas cognoscimus Deum; ad Rom. primo, ergo & Adam cognosceret, & tamen quia denominatio fit a digniori, & habebat Adam alium modum excellentiorem cognoscendi, quam qui est ex creaturis, & ille competeat sibi ex conditione illius status, ideo dicebatur per illum cognoscere, & non per tertium modum. Sic est de beatis, nam beati non desunt cognoscere creaturas, sed eas plenius cognoscunt, cum per Deum cognoscant, & creaturæ nunquam desinunt esse Dei vestigia, vel similitudines: id semper Deum representabunt, ergo & beati per creaturas Deum cognoscent. Quia tamē alio modo sublimiori Deum cognoscunt, non dicuntur cognoscere per creaturas, & ratio est, quia modus imperfectus cognoscendi dicitur cum negatione superioris modi, ut quod dicatur, quod aliquis per creaturas Deum cognoscit, id est non cognoscit alio modo excellentiori, ita igitur de Adam quod cognoscebat Deum, secundo modo, scilicet per reuelationem, & non dicitur, quod per creaturas.

Quest. 502
Opinio quorundam, quod Deus, nunquam videtur per essentiam, neque hic, neque in patria.

Prima rō pro veritate.

Secūda rō.

Tertia rō.

Quarta rō.

Sed circa ea, quæ diximus de visione Dei per essentiam aliqui errant, quia quidam dicunt, quod Deus, nunquam videtur per essentiam, neque in patria, neque in via. Sed istud est hæreticum, & contra sacram Scripturam, quæ assignat aliquod tempus, in quo clarè Deum cognoscemus, quod erit videre ipsum per essentiam, & licet sacra Scriptura non utatur his terminis, videre per essentiam, utitur alijs æquipollentibus, sicut prima ad Corinthios 13. c. dicitur: Videmus enim nunc per speculum, & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Ex quo apparet id, quod volumus dupliciter. Primo, quia Apostolus distinguit inter modum videndi Deum nunc, & aliquando, & sic aliquando cessabimus habere istum modum, & habebimus alium, & tamen cessante isto non apparet quem modum habeamus, nisi clarè cognoscere, quod est videre per essentiam, ergo aliquando Deus videbitur per essentiam. Secundo, quia dicitur: Videmus nunc per speculum, & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem; in quo significatur manifestissima cognitio, quia non potest esse aliquis modus manifestioris cognitionis de homine, quam cum videmus eum facie ad faciem, sed hoc dicitur tunc de Deo, ergo habebimus de ipso clarissimum modum videndi qui haberi potest, vel cogitari, sed iste est videre ipsum per essentiam, ergo istum Apostolus significauit. Tertio apparet, adhuc ibidem, quia dicitur: Nunc enim cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum, id est homo cognosceret tunc Deum, sicut Deus cognosceret hominem, sed Deus cognosceret hominem per essentiam suam, ergo & homo Deum per essentiam suam, id est Dei, videbit vel cognosceret, sicut & cognitus est, id est clarè homo cognosceret Deum, sicut clarè Deus cognosceret hominem, sed omnis cognitio de Deo, qui non est per essentiam eius est in speculo, aut in ænigmate, quia non cognosceret per id, quod est, ideo cognosceret homo, tunc Deum per essentiam.

Quarto, patet ex eo, quod dicitur prima Ioan. 3. cap. scilicet: Nondum apparuit quid erimus, cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ista auctoritas multum conuincit istud, nam ostendit, quod nunc licet fidem habeamus non

F cognoscimus de Deo quicquid cognoscitur sumus, sed cum apparuerit videbimus eum, sicuti est, & tamen nunquam potest Deus videri sicuti est, nisi videatur per essentiam, ergo videbimus eum aliquando per essentiam. Alij autem dicunt, quod Deus per essentiam videtur in omni statu, tam in patria quam hic, sed etiam hoc est contra sacram Scripturam, & contra auctoritates Sanctorum, nā in auctoritate allegata, prima Corinth. 13. dicitur, Videmus, nunc per speculum, & in ænigmate, per nunc significatur istum statum præsentem, sed ænigma, & speculum dicuntur cognitiones deficientes, & imperfectas, videre autem per essentiam est clarissima cognitio, ergo non videmus nunc per essentiam. Secundo, quia Apostolus non solum dixit hoc de alijs, quasi de imperfectis, sed etiam de se ipso, scilicet, nunc autem cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum, & ita non habebat Apostolus modum illum videndi Deum, quem aliquando se habiturum sperabat, sed excellentissimus modus videndi Deum est videre per essentiam, ergo nondum videbat. Tertio, quia etiam in verbis Ioannis significatur idem scilicet: Cum apparuerit similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est, & ita innuit, quod non videbitur Deus, sicut est quousque appareat quid erimus, sed apparebit quid erimus, cum fuerimus in vita æterna, ergo vsq; tunc non videbimus Deum per essentiam. Sed quia aliquis diceret, quod istæ auctoritates concludunt, quod regulariter non videatur Deus per essentiam in isto statu, & tamen quod ab aliquibus specialiter videatur etiam nunc; dicemus, quod etiam non videatur ab aliquibus specialiter, quia & hoc significat Dionysius, dicens; Si aliquis videns Deum icuiuit, quid vidit non ipsum vidit, sed aliquid eorum, quæ sunt eius. Idem quoque Gregorius asserit, dicens; Quantumcunque homo in statu viæ profecerit, ad statum tamen illum contemplationis, quo Deus per essentiam videtur, non pertingit, ergo & Adam in statu innocentie, licet esset in sublimiori statu, quam nos sumus, Deum tamen per essentiam non videbat, quia non erat ille status beatorum.

Est nunc respondendum ad ea, quæ ostendebant, quod Adam in illo statu Deum per essentiam videret. Ad primum dicendum, quod Adam Deum videbat sine medio, sicut Magister dicit, non tamen videbat per essentiam eo, quod non videbat sine omni medio. Si simpliciter sine medio Deus videretur oportebat per essentiam videri, quia si non videtur per essentiam, videtur per aliquid, quod est similitudo eius, & illud est medium inter ipsum, & videntem, & non negauit Magister omne medium de Adam, sed tale medium, quale nos habemus, quod est medium argumentatiuum ex rebus naturalibus, & est modus specularis, cum videamus non per speciem rei relictam in intellectu nostro, sed per similitudinem relucens in re naturali extra intellectum nostrum in ipsa renaturali. Adam autē videbat Deum per medium spirituale, scilicet per lumen directè resultans in intellectu eius, ut supradiximus, & sic videre respectu nostre visionis argumentatiuæ erat videre sine medio. Et ista est intentio Magistri ibi, quia dicit, quod ante peccatum non fuerunt necessaria signa sacramentalia, & fuerunt necessaria post peccatum, quia primo cognoscebat homo Deum per interioris lumen, & non indigebat exteriori signo, quo Deum cognosceret, post peccatum autem desijt habere illam cognitionem per lumen interioris de Deo, ideo indiguit lumine exteriori, & istud fuit in sacramentis materialibus, quæ sunt signa exteriora. Ad secundum, dicendum, quod inter mentem nostram, & Deum, nihil est medium beatificans,

Def. in of. statu nō videri per of. sentiam. Prima rō.

Secūda rō.

Tertia rō.

Obiecto tollitur.

Quest. 503. Respondetur ad Rōnes in q̄st. 498.

Ad 1. rō.

A que infinita, & sicut modus suus essendi est quadam infinitas, ita illam infinitè intelligit, intelligit tamen intellectus beatorum essentiam diuinam, quæ est infinita, & tamen non intelligit eam infinitè, licet intelligat illam habere se infinitè. Quia cum ille modus teneat se ex parte actus, esset intellectus finitus, si infinitè intelligeret, & tñ si euacuaretur per beatitudinē illud ænigma, quod competit intellectui, in quantum est creatus, acciperet conditionem infinitatis, cum modus infinitatis competiuerit ei, in quantum est creatus, quia habet esse receptum, vel lumē receptum, & de hoc ænigmate non loquitur scriptura, quia istud non euacuatur. Secundum ænigma est naturale homini, & sicut per primum ænigma differebat ois intellectus ab intellectu diuino, ita per hoc ænigma differt intellectus humanus ab intellectu angelico. Accipit enim intellectus noster cognitionem inquirendo, & non habendo, & accipit non simul, sed per continuum, & tempus, vel cum continuo, & tpe. Intellectus angelicus non accipit inquirendo, etiam non intelligit cum continuo, & tempore, sed simul accidit istud ex diuersitate nature. Est n. intellectus noster nimia omnium substantiarum spiritualium, quæ non pot accipere esse in se, sed in materia, i. corpore, Angeli autem accipiuntur esse in essentia sua in materia, & ideo accipiunt oem perfectionem suam in se. Et ita id per quod cognoscunt, in se habent, siue sit essentia sua, siue species intellectus, aut noster, quia non accipit esse in se, sed in materia, i. corpore non accipit perfectionem suam naturalem in se, sed est sibi naturale accipere per corpus; sicut est sibi naturale accipere esse in corpore. Et ex hoc accidit, quod id, quod est medium intelligendi, i. species, vel forma intellectus accipitur ex corpore, sicut sensum, & ista est prima inquisitio, vel successio, & medicitas. Deinde intellectus noster pp paruitatem luminis sui, cum fuerit in actu principiorum, non statim habet conclusiones, sed discursif, & inquirir: & ideo est sibi intelligere cum continuo, & tpe; in Angelis nihil horum esse potest, quia nō accipit Angelus formam intelligibile de foris, sed præhabet in se naturaliter. Etiam non discursit à principijs ad conclusiones, sed propter naturam sui luminis simul est in actu principiorum, & conclusionum, unde non est sibi intelligere cum continuo, & tempore. De hoc ænigmate, dicendum, quod homo non potest illud deponere, & est fm naturam, i. conditionem speciei, & ideo dicendum, quod tam nunc, quod in statu innocentie videret in ænigmate; & in hoc est hō minor Angelo, qui hoc ænigma non hēt. Sed dicendum, quod in beatitudine euacuatur hoc ænigma, quātū ad aliqd, scilicet quantum ad id, in quo consistit actus beatitudinis, sed non quantum ad omnia: nā beatitudo est in videndo Deum, illa autem visio, vel cognitio non est cum aliqua inquisitione, aut successione, sed est fm actum æternum, in quo non est successio cum obiectum sit semper præsens, & visio indeficiens, quæ est vna non habens partes, & cum sit semper & tota simul, accedit visio illa ad quadam rationem æternitatis. Similiter intellectus beati videndo Deum nō solum cognosceret Deum, sed & cetera, quæ sunt in Deo, & quæ per ipsum representantur, & quia hoc non cognosceret beatus duabus cognitionibus, sed vnica, quia vnus per alterum necesse est, quod sicut visio, qua Deum videt sit cū æternitate, ita & ipsa cognitio, qua cetera in Deo cognosceret sit cum quadam æternitate, & ita non est ibi successio, & continuum, & tempus; sed si accipiatur cognitio beatorum, ut cognoscunt res in proprio genere, quæ cognitio non tollitur per beatitudinem, cum eā ponamus in Angelis, quod beati sunt, dicitur, quod adhuc cognoscunt cum quadam inquisitione, & tunc est ibi ænigma; vnde

Secūda ænigma intellectus.

Quest. 504. Ad tertiam. 498.

Ænigma quid sit.

Obscuritas in intellectu tripliciter: Prima quæ est prima ænigma intellectus.

Due differentie inter intellectum diuinum, & creatum.

Ad tertium, dicendum, quod sicut Apostolus distinguit, omnis cognitio, qua Deus cognoscitur, aut est in ænigmate, aut est facie ad faciem, quod est per essentiam, cum autem dicitur, quod Adam in statu innocentie non videbat in ænigmate, quia non erat in eo aliqua obscuritas, dicendum, quod in ænigmate videbat: est enim ænigma obscuritas, quia sicut Donatus diffinit, ænigma est questio verborum obscuritate inuoluta. Est autem obscuritas in intellectu aliquo tripliciter, primo ex conditione intellectus, in quantum ex nihilo est; secundo ex modo intelligendi, scilicet quia cum inquisitione intelligit; Tertio ex aggrauatione carnis. Prima obscuritas est quadam debilitas intellectus, in quantum deficit a perfecta claritate: sicut enim omne creatum deficit a perfecto esse, cum non sit suum esse, sed habeat esse receptum, & ideo finitum, ita omnis intellectus creatus deficit a perfecto lumine, cum non habeat lumen ex se, sed sit ei communicatum, & ista imperfectio luminis potest vocari obscuritas respectu perfectionis naturalis diuini intellectus, qui cū increatus sit, habet perfectum lumē a nullo receptū, & quia omnis intellectus intelligit secundum suam conditionem, omnis intellectus intelligit cum ænigmate, & hoc ænigma, tā homines quam Angeli habent. Et de hoc ænigmate non intellexit Apostolus, quia illud de quo ipse loquitur cessat, aliquando cum dicat: Tunc autem facie ad faciem, & tamen ænigma istud non cessat etiam in beatis: licet enim beati Deum videant, & per essentiam videant, tamen cum ænigmate vident, cum ænigma dicat defectum intellectus creati in comparatione ad diuinum intellectum; in quantum nō accedit ad perfectionem luminis illius ex eo, quod iste creatus est, & istud non potest euacuari per beatitudinem, quia effectus, qui est creatus non efficitur increatus per beatitudinem. Etiam non accipit æqualitatem ad diuinum intellectum. Et hoc apparet in duobus differentijs, quæ manent inter intellectum diuinum, & intellectum creatum; etiam in beatitudine præest, quia intellectus diuinus naturaliter videt diuinam essentiam per ipsam essentiam, intellectus autem beatorum videt Deum per essentiam, sed nunquam efficitur sibi naturale, sed semper per gloriam, i. per lumen gloriæ, quod efficit essentiam diuinam, ut medium intelligendi proportionatum intellectum beatorum, vel potius ipsum intellectum reddit aptum, ut sit sibi essentia diuina, ut forma intelligendi. Secunda differentia est, quia intellectus diuinus adequat essentiam, & ideo Deus intelligit essentiam suam,

B quæ infinita, & sicut modus suus essendi est quadam infinitas, ita illam infinitè intelligit, intelligit tamen intellectus beatorum essentiam diuinam, quæ est infinita, & tamen non intelligit eam infinitè, licet intelligat illam habere se infinitè. Quia cum ille modus teneat se ex parte actus, esset intellectus finitus, si infinitè intelligeret, & tñ si euacuaretur per beatitudinē illud ænigma, quod competit intellectui, in quantum est creatus, acciperet conditionem infinitatis, cum modus infinitatis competiuerit ei, in quantum est creatus, quia habet esse receptum, vel lumē receptum, & de hoc ænigmate non loquitur scriptura, quia istud non euacuatur. Secundum ænigma est naturale homini, & sicut per primum ænigma differebat ois intellectus ab intellectu diuino, ita per hoc ænigma differt intellectus humanus ab intellectu angelico. Accipit enim intellectus noster cognitionem inquirendo, & non habendo, & accipit non simul, sed per continuum, & tempus, vel cum continuo, & tpe. Intellectus angelicus non accipit inquirendo, etiam non intelligit cum continuo, & tempore, sed simul accidit istud ex diuersitate nature. Est n. intellectus noster nimia omnium substantiarum spiritualium, quæ non pot accipere esse in se, sed in materia, i. corpore, Angeli autem accipiuntur esse in essentia sua in materia, & ideo accipiunt oem perfectionem suam in se. Et ita id per quod cognoscunt, in se habent, siue sit essentia sua, siue species intellectus, aut noster, quia non accipit esse in se, sed in materia, i. corpore non accipit perfectionem suam naturalem in se, sed est sibi naturale accipere per corpus; sicut est sibi naturale accipere esse in corpore. Et ex hoc accidit, quod id, quod est medium intelligendi, i. species, vel forma intellectus accipitur ex corpore, sicut sensum, & ista est prima inquisitio, vel successio, & medicitas. Deinde intellectus noster pp paruitatem luminis sui, cum fuerit in actu principiorum, non statim habet conclusiones, sed discursif, & inquirir: & ideo est sibi intelligere cum continuo, & tpe; in Angelis nihil horum esse potest, quia nō accipit Angelus formam intelligibile de foris, sed præhabet in se naturaliter. Etiam non discursit à principijs ad conclusiones, sed propter naturam sui luminis simul est in actu principiorum, & conclusionum, unde non est sibi intelligere cum continuo, & tempore. De hoc ænigmate, dicendum, quod homo non potest illud deponere, & est fm naturam, i. conditionem speciei, & ideo dicendum, quod tam nunc, quod in statu innocentie videret in ænigmate; & in hoc est hō minor Angelo, qui hoc ænigma non hēt. Sed dicendum, quod in beatitudine euacuatur hoc ænigma, quātū ad aliqd, scilicet quantum ad id, in quo consistit actus beatitudinis, sed non quantum ad omnia: nā beatitudo est in videndo Deum, illa autem visio, vel cognitio non est cum aliqua inquisitione, aut successione, sed est fm actum æternum, in quo non est successio cum obiectum sit semper præsens, & visio indeficiens, quæ est vna non habens partes, & cum sit semper & tota simul, accedit visio illa ad quadam rationem æternitatis. Similiter intellectus beati videndo Deum nō solum cognosceret Deum, sed & cetera, quæ sunt in Deo, & quæ per ipsum representantur, & quia hoc non cognosceret beatus duabus cognitionibus, sed vnica, quia vnus per alterum necesse est, quod sicut visio, qua Deum videt sit cū æternitate, ita & ipsa cognitio, qua cetera in Deo cognosceret sit cum quadam æternitate, & ita non est ibi successio, & continuum, & tempus; sed si accipiatur cognitio beatorum, ut cognoscunt res in proprio genere, quæ cognitio non tollitur per beatitudinem, cum eā ponamus in Angelis, quod beati sunt, dicitur, quod adhuc cognoscunt cum quadam inquisitione, & tunc est ibi ænigma; vnde

Attende differentiam Angeli, & hoīs beati.

ma; unde non tollitur penitus in beatis, veruntamen non manet in eis quantum ad actum beatorum, & ita possit dici, qd beatitudo euacuat enigma illud. Tertium anigma est obscuritas consequens intellectum ex parte carnis, in quantum caro, quae corrumpit aggrauat animam. Sapientie ix. & de isto anigmate dicendum, qd euacuatur in beatis, quia in eis non manebit corruptio carnis. 1. Corinth. 15. & ita caro non praestabit impedimentum ad intelligere. Et istud etiam anigma non fuit in statu innocentiae, quia corruptio carnis venit p peccatum, ideo inde etiam prouenit obscuritas, & imperfectio quadam cognitionis, & istud anigma est in solis hominibus, & solū post peccatum. Sed cū Apostolus dixit, Videmus nunc in anigmate, intellexit anigma pro obscuritate cognitionis, qua Deum non videmus per essentiam, & istud enigma tam nos habemus nunc, qm etiam Adam habuit in statu innocentie, cum non videret nunc Deum per essentiam, & et Angeli habuerunt istud anigma ante conuersionem ad Deum, quia tunc non videbant Deum per essentiam. Sed solum cum cognoscebant quadā cognitione naturalis eis, & istud anigma aufertur per beatitudinem, vbi Deum per essentiam videmus, quod est videre faciem ad faciem. Ad quartum dicendum, qd Adam in statu innocentiae non videbat Deum per essentiam, & tñ non affligebatur: certum est enim, qd non erat ibi pena aliqua, cum ante peccatum non esset poena, affligi tamen poena est, sed cum dicitur, qd affligitur qui aliquid valde desiderat, & illud non hēt, sed Adam cupiebat valde videre Deum per essentiam, ergo cū nō videret affligeretur. Dicit pōr, qd Adam cupiebat Deū videre per essentiam, eo qd istud erat res excellens, & quae ei competebar, ideo nō poterat esse, qui hoc desideraret, & tñ non desiderabat pro tunc videre, sed p alio tempore, ideo non affligebatur tunc, quia tunc non cupiebat aliquid, quod non haberet. Erat enim Adam vir in magna prudentia a Deo conditus, cuius ratio erat voluntati diuinā subdita, sed Deus disposuerat, qd Adam non videret, tunc ipsum per essentiam, sed post aliquantulum tempus, qñ in meliorem statū transferetur a Deo, vsq; ad tempus illud non desideraret id, quod sciebat Deum disposuisse nō dare, si autem adueniente tempore illo, non daretur illa visio, esset iam afflictio Adā, quia cuperet id, quod non haberet. Aliter potest dici, qd Adam in statu innocentiae carebat visione Dei, quam cupiebat, sed carentia illa non affligebat eum, quia carentia omnis desiderati nō affligit, sed solum qñ est tempus habendi, sed licet Adam summā cuperet videre Deum in statu innocentiae, quia tamen non erat tempus videndi, non affligebat, quia aliā omne, quod tendit in finem aliquem, quando non habet finem illum, haberet poenam, qd non est verum. Sed quod dicit de carentia intelligentium, qd dupliciter accipitur carentia, vno mō pro nō habere simpliciter, alio mō p indigere, s. non habere id, quo opus habemus. Primo mō carentia non est afflictio, sed secundo mō. Etiam cum dī, qd desiderare aliquid vehementer non infert poenam, nisi sit tēpus istud habendi, debet intelligi, si non desideretur, nisi pro eo tpe, qñ est tempus habendi, quia si extra istud tps desideretur, faciet afflictione. Sicut ex dispositione Dei non erat tempus, qd Adam videret Deum per essentiam, tunc qñ formatus est, & tñ si statim incōpisset cuperet videre Deum per essentiam, & non videret non est dubium, qui valde affligeretur hoc cupiendo. Sed propter hoc non affligebat, quia sicut nō erat tunc tempus videndi, ita neq; cupiebat tūc videre Adam, sed cupiebat videre pro tpe illo, quo Deus disposuerat, qd videret, & sic non erat afflictio non videre. Ad quintum, dicendum, qd id, quod est ad aliqd

Tertium anigma.

Quel. 507 Ad quartum arg. q. 498

Duplex carentia.

Ad quintum eiusdē qñ.

naturaliter ordinatū, non caret eo, nisi per aliquod impedimentū, & veniunt, qd Adam erat ordinatus ad videndū Deum, cū Deus ad hoc homines cōdiderat, vt eo fruerentur, qd est per visionem. Sed aliquid pōt dupliciter impediri a consecutione alicuius, vno mō per modum pñij, sicut aqua impeditur per calorem violentum, ne redeat ad naturalem frigiditatem, quia calor est contrarius frigiditati; alio mō impeditur quis per modum simplicis negationis, qñ non hēt dispositionem immediatam ad id, ad quod naturale potentiam hēt, sicut rusticus impeditur ab actu Geometrizandi, non qd hēt aliquid cōtrarium Geometria; sed solum, quia non hēt habitū Geometriae. De Adā; dicendum, qd hēbat impedimentum ad videndū Deū per essentiam, dum erat in statu innocentie non impedimentum, primo modo, sed secundo. Primo mō per modum contrarij repugnant visioni Dei culpa; & pena: qui enim est in culpa est in odio Dei, iō non manifestabitur ei maximum bonum Dei. Poena etiā repugnat visioni Dei, quia poena est malum quoddā, qd tollit delectationem, visio autem Dei habet oēm voluntatem, sicut dixit Arist. de Deo, lib. 12. Metaph. qd ipse est valde voluptuosus, & habet vnicam, & indeficientem delectationem, lib. 7. Ethic. cult. ideo illa visio tollit oēm poenam, & ita cum poena, aut culpa non stat illa visio, quia habent quandam contrarietatem ad hanc uisionem, & cum in Adam in statu innocentiae non esset poena, aut culpa, dicendum, qd nō impediatur, primo modo a Dei visione, sed nos impedimur hoc modo; impedimur tñ secundo modo per viam simplicis negationis, s. quia non habebat, tunc Adam dispositionem immediatam ad videndū, quae est habitus luminis gloriā, s. quia intellectus eius non erat, adhuc eleuatus ad hunc actum per habitum luminis gloriā, quod lumen praestatur beatis.

Adhuc est dubium de cognitione q̄ habuit Adam de rebus, san perfectam rerum cognitionem haberit. Aliqui dicunt, qd non fuit perfectus in scientia in sua formatione. Primo, quia vt dicit Augustinus qualis erat Adam tales filios generasset, & tñ filij Adē nō essent perfecti in scientia, qñ nasceretur, vt inuuit Magister, lib. 2. dist. 20. ergo neq; Adam fuit perfectus in scientia in sua formatione, aut in statu illo innocentiae. Secundo, quia Augustinus dicit, lib. 8. super Genes. ad litteram, qd Adam positus est in Paradiso ad operādū, vt naturas rerum operādo experiretur, sed experimētum est quoddam principium illius cognitionis, quae accipitur a sensibus, vt pater, lib. 1. Metaph. cap. 7. ergo Adam accepisset cognitionem a sensibus, sed ista nō poterat esse subita, ergo non statim fuit Adam perfectus sapientia. Tertio quia, vt dicitur lib. 3. de Anima, intellectus ante intellectionem, nihil est eorum, quae sunt, sed non potest intelligere sine phātafmate, sicut neq; fit visio sine colore, vt ibidem dī, quia ergo intellectus nihil est eorum, quae sunt. 1. nihil actu intelligit. vera sm, qd efficitur habens speciem actu eorum, quae sunt in natura, speciem aut non habet intellectus, nisi eorum, quae p sensum accipiunt, iō non poterat Adā cognoscere, vbi ea, quorum accepisset species per sensum, & tñ ad hoc multo tpe indigebat, & forte nunq̄ acciperet spēs omnium, quae sunt in natura per sensum, ergo nunq̄ esset perfectus in scientia in illo statu, vel saltē multum tps laboretur. Quarto quia, vt dī lib. 3. de Anima, & Magister illud dicit, li. 2. dist. anima infundit corpori, vt in eo perficiat virtutibus, & scientia, & ad hoc dantur ei sensus & membra, sed frustra esset infundi animam corpori habēti organa, & sensus, si intellectus p operationē sensuum, & organoū non acciperet perfectionē, sed in natura, vel est frustra ponissimē in rebus nobilibus, quemadmodū est corpus humanum,

Aliquid pōt dupliciter impediri a consecutione alicui.

cap. 6. ter. 39. & c. 4. & 51.

Quel. 506 An Adam habuerit perfectam cognitionē de rebus.

Secūm arg.

Tertij Argument. text. 14. & 30.

Quartum argument.

Quintum argument.

Secūda aliorū opinio.

Quel. 507 Fundā. totius dubitacionis, & determinat.

humanum, ergo Adam, cuius fuit tale corpus, qualia sunt nostra, accepisset cognitionem a sensibus, sicut & nos; & ita non esset statim perfectus scientia, sed successiue acquireret eam. Quinto, quia si taliter fuisset Adam perfectus scientia in sua formatione, aut in statu illo, cessaret illuminatio angelorum ad eum, sed nō cessabat, ergo non erat perfectus scientia. Primū patet, quia qui perfectus est scientia, non habet necesse, vt alio illuminante perficiatur. Sed Adam in primo statu illuminaretur per angelos, qd aliā periret ordo naturalis creaturarum, sm qd natura angelica ponitur inter diuinam, & humanam, vt quod a diuina natura accepit, refundat in humanā, vt dicit Dionysius 4. cap. cōcl. Hierarchie. Vt ergo nō tolleretur ista illuminatio, deberet poni Adam non perfectus scientia in illo statu. Alij dicunt in contrarium, qd Adam in statu innocentiae erat pfectus sapientia, & scientia, & habebat plenam rerum cognitionem, quia nomina imponuntur rebus ex proprietatibus earum, cum vna quaeque res nominetur ab eo, qd in ipsa est nobilitas, sed Adam in principio suae formationis imposuit nomina oibus animalibus supra 2. cap. ergo tunc omnium animalū naturas cognoscebat, & cōsequenter aliarum rerum. Secundo, quia quanto aliquid est nobilius, tanto est in eo magis indecens quicūque defectus, sed in corpore Adē nulla fuit imperfectio in statu innocentiae, ergo a fortiori in intellectu, qui est multo nobilior corpore, non esset imperfectio aliqua, ergo erat Adam tunc perfectus scientia. Tertio, quia ab Adam in statu innocentiae auferimus omnem poenalitatem, ignorantia autem, vel imperfecta cognitio est poena, ergo nō esset tuac in eo, & ita statim haberet Adam perfectā rerum cognitionem, vt non esset in eo aliqua poenalitas. Dicendum, qd in ista dubitatione non possumus habere prorsus certitudinē, eo qd de scientia Adē in Paradiso scriptura non diffinit: ratio enim nihil per necessitatem cōcludit, vnde licitū est aliter, & aliter opinari; sed hoc nobis est certum, qd Adam habuit oēm scientiam, quae tunc erat ei necessaria: nos verō nō habemus oēm cognitionem nobis necessariam, & quia scimus quanta cognitio erat Adē necessaria, sciemus qd illam cognitionem de rebus habuit, & tñ an maiorem habuit, nō est nobis certum. Principium autē ad hoc est, qd nulla poenalitas esset in statu innocentie, quia poena non praecedit peccatum; ignorantia autem est peccatum; ideo non esset tunc. Ignorantiam autē dicimus non scire causam eorum, quae sunt nobis necessaria, aut opportuna, & haec est imperfectio scientie, vel cognitionis. Nam si quis sciat oia, quae ad ipsum scire pertinet, est perfectus in scientia, & si aliquid desit ei de illis, quae ad ipsum scire ptinet, erit imperfectus in scientia: habere aut talem perfectionem est necessarium cuilibet ad hoc, qd non sit ignorans, & nō habeat poenam; & quia nos sumus nunc in statu, in quo sunt multae poenalties, non est inconueniens istam esse inter eas, qd ignoremus multa eorum; quae ad nos scire pertinebat, sed in Adam nulla erat poena, ergo neque ignorantia, & ita Adam habebat cognitionem oīum illarum rerum, quae erant sibi necessariae, vel opportunae, & hoc est esse perfectū in scientia, vel cognitione; ideo Adam fuit in statu innocentiae perfectus in scientia. Dicendum etiam, qd Adam istam perfectionē habuit statim in sua formatione, & non postea per acquisitionem, neque postea per infusionem: & patet quia Adā statim, vt formatus est, sciebat loqui, & loquētes intelligere, sed habere completam cognitionem idiomaticis est aliquid magnum, quod homines in longo tempore acquirunt, ergo simul habuit Adam in ipsa formatione suam perfectionem cognitionis. Nam sicut locutio, & intelligere loquentes erat Adē necessariū,

& illud acceperat in ipsa formatione, & non post aliquam temporis successionem, ita & cetera, quae essent Adā necessaria ad cognitionem eadem ratione simul acciperet. Item patet, quia si Adam non accepisset istam perfectam cognitionem in sua formatione, esset aliqua poenalitas in eo, quia aliquid tempus esset, in quo esset necessarium, vel oportunū ei aliqd scire, & ignoraret illud, sed hoc est inconueniens, quia sicut dare, quod Adam toto tempore innocentiae haberet aliquam poenam, erat inconueniens, ita qd in aliqua parte temporis haberet poenā, erat inconueniens, & tñ ignorantia in quacunque parte temporis est poena, ergo nullo tpe hēret Adā in statu innocentie ignorantiam, & tamen habuisset illam, si non fuisset in sua formatione data cognitio omnium necessariū sibi ad sciendum, ergo statim in sua formatione data fuit sibi omnis talis cognitio, & hoc fuit quod esset Adā perfectus in scientia in sua formatione. Haec est enim perfectio cognitionis, quam dare debemus Adā: maiorem autem non est necesse dare, quod dicitur Adam cognouisse perfectē eētē omnia naturalia, vel omnia creata, quam aliqui vocant perfectionem cognitionis, non est necesse, quia constat qd non erat necessarium ei ista scire, & tamen an habuerit cognitionē de omnibus his, vel quantam ultra id quod sibi necessarium erat, non constat. Sed nunc est dubium, quae sunt illa, quorum notitia erat Adā necessaria in statu innocentiae. Dicendum, quod omnia illa reducuntur ad duo, vnum est dispositio sui ipsius in actibus proprijs: aliud est dispositio aliarum creaturarum secundum quod ad ipsum pertinebant. Quantum ad primum requirebatur in homine cognitio prudentialis eorum, quae agenda erant, & quae viranda, & hanc cognitionem dicimus fuisse perfectam in Adam statim vt formatus est infuso ei habitu prudentiali dirigente plene in omnibus his. Secundum erat quantum ad creaturas, quia pertinebāt ad hominem, cum creaturae essent propter ipsum; & in duobus ad eum pertinebant, scilicet in quantum eis praesidebat, & in quantum ab eis emolumentum capiebat, sicut Adam sumpturus erat cibum, & potū de rebus, & vt eas in alios vsus suos transferret, sicut putaret sibi expedire. Ad hoc autem oportebat, vt cognosceret earum naturas, & virtutes, scilicet, vt sciret quid illorum ei prodesse poterat, & quid nocere. Et dicendum, quod etiam haec cognitio perfectam accepit Adam in sui formatione, iō sciebat de lignis Paradisi quō proderant ad vitam, & quae magis, & quae minus, & quotiens, & quibus tēporibus sumpta. Sed dicendū, qd non pp hoc oportebat, vt sciret proprietates, vel passiones oīum naturalium, vel creatorū, quia quaedā creata erāt, quibus ipse non imperabat sicut angeli, iō non oportebat, vt de illis integram notitiam haberet, sed solum aliquam, in quantum influebāt in eū in illo statu, cū essent mediij inter ipsum, & Deum. Etiam nō oportebat, vt sciret oēs proprietates coelorum de sua virtute, & cōditione motus, & effectibus consequentibus ex motu sicut pro parte diffiniunt Astrologi, & pro maiori parte incognitum habent. Nam coeli non sunt homini subditi, licet sint entia naturalia: aliquam tamen cognitionem de illis haberet, in quantum sunt causa inferiorum, quorum erat cura Adā. Nec etiam de omnibus, quae sunt in terra, erat necessaria plena, id est totalis cognitio Adā; quia manente ipso in statu innocentiae multa erant, quae in vsum eius nunquam ventura erant, sicut quae sunt in visceribus terrae, & quae erant late dispersa per orbem, cum ipse non esset mansurus, nisi in Paradiso terrestri: & inde transferendus in caelum, & ita plurimis rebus, nunquam vlturus erat, & eas fortassis nunquam

Quae erāt necessaria Adē in cognitione, dum erat in statu innocentiae.

Z quam

Alph. Toit. super Gen.

quam visurus, ideo non oportebat, ut illarum cognitionem ei traderemus. Sicut autem quorundam cognitio non est homini necessaria, perfici tamen intellectum earum cognitione non nocet, de hac aliquam haberet Adam dubium est, & dicendum, quod credendum est aliquam habuisse ipsum, cum & nos in statu isto penali habeamus cognitionem quarundam rerum, quae non sunt nobis necessariae, sed faciunt ad nostram perfectionem, ut scire Geometriam, & quasdam partes scientiae naturalis. Habemus autem ista non per infusionem, aut innata nobis, sed ex studio, & inquisitione. Sed Adam quantum partem horum haberet non est nobis certum; unde non est nobis necesse asserere, quod habuerit cognitionem maiorem, quam esset ei de rebus ad ipsum pertinentibus. De ceteris autem possumus credere, sed non est necesse asserere.

Cum autem dixerimus de Adam, qualem cognitionem de rebus haberet, est dicendum de alijs, qui etiam in statu innocentiae ituri essent. Erant autem duplices, scilicet Eua, & filij, qui ex eis in Paradiso nascerentur, siue manerent. De Eua dicendum, quod nihil differt ab Adam, quantum ad modum accipiendi perfectionem, licet differat quantum ad ipsam perfectionem acceptam: modus autem accipiendi communis erat, ut non per temporis successione, sed statim totam suam perfectionem acciperent, & in hoc ambo conveniunt, & ambo differunt a filijs, qui ex eis nascerentur, scilicet sicut Adam in sua formatione, accepit a Deo omnem plenitudinem cognitionis ad se pertinentem, & non expectavit eam habere per tempus, ita & fuit de Eua. Et apparet istud, quia sicut Adam statim, ut formatus est fuit sciens loqui, & intelligens ad se loquentes, ita & fuit de Eua, quia non didicit idioma docente Adam, sicut in nobis fit, sed statim sciuit loqui. Quod patet ex tentatione serpentis: nam intellexit Eua omnia verba serpentis, & respondere ad illa sciebat, & non solum erat ei cognitio idiomatis, sed etiam erat aliquis habitus prudentiae: nam contra diaboli tetrationem aliquantulum se muniebat: cum dixit non esse comedendum de arbore scientiae boni, & mali, quia Deus vetuerat, & tamen usum istum rationis, & rationem prudentialem non potuerat habere per discursum temporis, quia non fluxerat tempus, in quo ista habere posset, cum dici soleat ista accidisse ca die, qua formata est mulier. Quod verò Eua acciperet a Deo totam suam perfectionem simul in sua formatione, & non acquireret successivè, aut postea per infusionem haberet, conveniens esset primo ex eis, quae in ipsa apparuerunt, scilicet locutione, & responsione, ut supradictum est. Secundo, quia sicut Adam non fuit naturaliter genitus ab homine, sed a Deo formatus; & ideo accepit ab eo simul totam suam perfectionem, ut dictum est; ita Eua non fuit naturaliter producta, sed diivinitus formata: ideo pariter debuit perfectionem totam suam simul habere, & non successivè acquirere. Tertio, quia Eua non fuit producta in statu infantilis, vel puerilis, sed foemina perfecta viro apta secundum corporis integritatem, ita ut Adam & ipsa secundum corpus postea non excreverint, sed manserint in ea corporis statuta, quam a Deo acceperunt. De intellectu ergo sic accipiendum est, quod in tanta perfectione a Deo producti ambo essent, quanta eis esset conveniens. Et ita Eua habuit se similiter ad Adam in modo accipiendi perfectionem, quia ambo simul a Deo acceperunt, & non acquisiverunt per successione, sed fuerunt dispares in ipsa perfectione, quia non accepit Eua tantam plenitudinem sapientiae quantum Adam: sicut enim corpore non erant pares, neque intellectus conditione aequabantur, sed maior prudentia, atque sapientia tradita fuit Ade, quam Eua. Et hoc patet primo, quia

Quest. 108. De cognitione Euae, & filiorum postea, quod manserunt in Paradiso.

serpens hoc intellexit, cum non ausus fuerit in tentatione aggredi virum, sed foeminam tanquam fragiliorum, atque ad succumbendum promptiorem, quod non extimaret, si crederet aequalis perfectionis eos esse secundum intellectum. Secundo innuit hoc Apost. primo Tim. 2. cap. ubi probat differentiam gradus inter viros, & foeminas non concedens foeminas docere, neque dominari, ubi ait; Adam non est seductus, mulier autem seducta in pravicatione fuit, & ita significavit minorem fuisse sapientiam, atque prudentiam mulieris, quae seducta est, quam viri, qui non fuit seductus, & innuit illud non esse, quia tunc ratio Apostoli non teneret, sed signat esse naturalem inaequalitatem, quae tunc erat, & nunc, & ideo sicut tunc foemina decepta est, & vir non ita, & nunc viri circa singula sapientiores sunt, aut naturaliter magis intelligentes, ut minus decipi possint, & ob hoc ad eos docere pertinet non ad foeminam.

Sed obijciunt, quod tunc Eua non esset formata perfecta, cum non perveniret ad perfectionem, in qua erat Adam, ita ut non posset decipi. Dicendum, quod Eua formata fuit in perfectione cognitionis, ita ut non oportet accipere aliquid postea successivè, & dicitur fuisse perfecta in cognitione, quia data est sibi cognitio omnium sibi necessariorum, ita ut nihil est ei esset. Et cum dicitur, quod non erat aequalis Ade dicendum, quod verum est, neque etiam futura erat unquam equalis, & tamen cum illa inaequalitate consistebat perfectio Eua: non enim posset dici imperfecta, quia non erat aequalis Ade, cum neque esset apta, ut illi aquaretur. Sicut enim, qui sunt diversarum specierum non habent aequalitatem perfectionis, neque unum attingit unquam alterius perfectionem, neque tamen propter hoc dicitur imperfectum: sic masculus, & foemina licet differant materialiter, & non specie est differentia eorum secundum naturam, & non secundum accidens, & non est eadem amborum perfectio. Ideo Eua non erat capax tantae perfectionis, quantum Adam, & cum minore perfectione esset perfecta.

Nunc verò de perfectione filiorum, qui nascerentur ex eis secundum intellectum est dicendum. In quibus est unum praesupponendum, quod filij, qui nascerentur ex primis parentibus in Paradiso, nullam imperfectionem haberent, quia imperfectio est poena, & tamen poena non est, ubi non est peccatum: illi autem nascerentur sine peccato, sicut patres eorum essent innocentes, cum non haberent imperfectionem ullam. Sed quam perfectionem haberent dubium est, & adhuc magis dubium, quam de Adam & Eua, quia de Adam & Eua aliquid tradit sacra scriptura, eo quod aliquandiu steterunt in statu innocentiae, sed filios nullos tunc genuerunt, ideo de illis quales futuri essent, nihil scriptura tradit, & ideo de his quisque opinatur, ut vult.

Aliqui dicunt, quod parvuli nati habebant omnem perfectionem, ut non esset in eis aliqua poena, & quaritur statim de corpore, an nati haberent corpora parva, ut parvuli nostri, vel nascerentur in eadem magnitudine, in qua postea futuri erant. Dicendum, quod tam de hoc, quam de ceteris, quae ad eos pertinent secundum intellectum, & corpus agitur inferius: nunc verò dicendum, quod corpora parva haberent mox egressi de utero, & etiam non haberent vires, & exercitia organica, quae habent viri perfecti similiter, neque cognitionem haberent talem, qualem postea adulti effecti, an tamen aliquam virtutem haberent, scilicet prudentiam, iustitiam, vel alias, aut etiam si in gratia nascerentur diceretur posterius. Et secundum hoc potest responderi ad argumenta facta supra quest. 306.

Obiectio. Responso.

Quest. 309. Quaeitur nunc de perfectione filiorum, si manserint in statu innocentiae.

Opinio prima.

Ad pri-

Solutio rationum in oppositio- ne, q. 306.

Ad primum dicendum, quod Adam genuisset tales filios, qualis ipse erat, sed cum dicitur, quod illi non erant perfecti secundum cognitionem, ergo neque Adam, non valeret, quia Adam gigneret filios sibi similes, scilicet secundum speciem, non tamen oportebat, quod in ceteris, quae habebat Adam similerentur ei, quia certum est, quod Adam erat corpore perfectus, & magnus, filij autem non nascerentur perfecti corpore, sed parvuli expectantes per tempora suam staturam integram. Et non erat conveniens, quod filij Ade tales omnino nascerentur, quales essent Adam & Eua parentes eorum secundum cognitionem, & perfectionem virium, & exercitiorum organicorum: Primo, quia Adam & Eua non sunt naturaliter geniti, sed supernaturaliter a Deo producti, & ideo debuerunt totam suam perfectionem simul habere, quia Dei perfecta sunt opera, Deuterono. 32. & non expectare perfectionem congruentem naturae per successione: filij autem Ade & Euae non producerentur a Deo miraculose, sed gignerentur naturaliter, ideo per modum naturae, scilicet per successione suam, perfectionem acciperent, & non haberent totam mox nati, & est ista ratio efficax. Secundo, quia Adam & Eua producti sunt habentes statim corpora integra secundum totam suam magnitudinem, ut Augustinus dicit super Gen. & Magister, libro secundo, distinctione decima septima; & decima octava, & ideo compete- bat eis habere vires perfectas, & existentia organica plena cum ista in nobis respondeant secundum conditiones corporum, & magnitudinum suarum, sed filij istorum nascerentur habentes parvula corpora, ergo, neque vires integras, neque existentia plena, sed ea postea acquirerent advenièntè tempore. Tertio, quia perfecta cognitio in homine secundum naturam est, quando habet complementum organorum, & partes perfectas, sed Deus formavit Adam & Eua habentes organa perfecta, & corpora, & talis conditionis, qualis futuri erant in aetate virili; sed ad eam tem- poralibus successione pervenirent, ideo debuit eis dari talem gradum cognitionis, qualis eis secundum illam aetatem convenire deberet, sed filij eorum nascerentur parvuli, quales sunt, qui etate primordia inter nos agunt, ergo non erat conveniens eis dari scientiam, aut cognitionem convenientem aetati maiori. Unde dicendum est, quod filij Ade haberent in suo horto omnia, quae Adam habebat, ut homo existens in statu innocentiae, & hoc erat sine peccato nasci, & sine poena, id est sine morbo, sine defectu, sine mala complexione, & sine quocunque incommodo, quia ista pertinebat ad statum innocentiae, & in his filij Ade aequales essent ei, & istam aequalitatem in suo horto haberent, & si non haberent acquirerent per successione. Sed quod Adam fuerit habens perfectam cognitionem in sua formatione, & similiter Eua non compete- bat eis ex conditione hominum existentium in statu innocentiae, sed in quantum erant ipsi principium quoddam humani generis, & a Deo formati, & humana species non debuit incipere ab imperfectis, & inconsumatis: & quia filij Ade & Euae non fuerunt principium humanae speciei non competunt eis habere istam perfectionem in suo horto.

Inconveniens erat primorum parentum filios eis aequales nasci.

Cap. 2.

Principium artis, & scientiae, sicut docet Avisto. libro Alph. T. off. super Gen.

Ad primum Metaph. & sic Adam non experiretur naturas rerum, quia non indigebat experimento ad accipiendum habitum cum iam habitum scientiae haberet. Alio modo quis experitur quando id, quod per habitum scientiae tenet in rebus videt, sicut scit aliquis esse ignem callidum, etiam si nunquam ei manum apposuerit, aut ab eo sit calefactus, & tamen cum manum apposuerit experitur ignem esse callidum, quod per habitum iam tenebat, & tale experimentum est in multis rebus delectabile, ideo hoc modo Adam experiretur colendo, ut delectaretur sensu experiendo in ipsis rerum naturis, quod habitu scientiae tenebat.

Alio modo potest dici, quod Adam experiretur naturas rerum colendo terram, scilicet, quia verè aliquorum acciperet cognitionem ex sensu, quorum habitum non habuerat, & hoc est, quia cum diximus, quod Adam habebat perfectam cognitionem rerum non intelleximus, quasi nulla res esset in natura, quam non nosset, sed quia nihil ignoraret eorum, quae sibi erant necessaria; constat autem, quod non erat Ade necessaria cognitio omnium rerum naturalium, idem aliarum rerum poterat accipere cognitionem per experientiam in sensum, non tamen intelligimus, quod omnium rerum acciperet cognitionem per experientiam sicut nos accipimus, quia hoc est imperfectio: Et tamen non est satis certum quid horum duorum potius sit: nam licet Adam non haberet cognitionem omnium rerum, putant quidam, quod habuit perfectam notitiam omnium, quae erant in Paradiso, eo quod omnia illa erant necessaria Ade, cum inter illa vitam ageret, & de eis cibum sumpturus esset; & ita colendo terram non acciperet notitiam per experientiam, sed praehabere eam in hitu. Potissimè, quia quidam volunt, quod Adam habuerit cognitionem omnium rerum naturalium, eo quod fuit intellectus suus perfectus omni naturali perfectione, unde cognoverit perfecte Mathematicam, scilicet Astrologiam, Geometriam, & huiusmodi perfectius, quam aliquis homo nunc ex studio habeat, quod & nos asserimus supra secundo cap. quest. 23. & satis rationabile est, licet non sit necessarium illud asseri, cum cognitio omnium istarum rerum non videretur homini necessaria: etiam est intelligendum, quod si demus talem cognitionem habuisse Adam, non dabimus, quod futura esset in filijs eius ex additione status innocentiae, sed in eo esset istud a Deo collatum, quia erat Adam opus manuum Dei, & principium humanae speciei, & ideo iuxta hic melius diceretur, primo modo, quod non caperet cognitionem per experientiam, sed praehabere eam in habitu; erat tamen experimentum ad delectationem.

Ad tertiam rationem factam supra quest. 306. dicendum, quod nihil poterat Adam intelligere sine phantasmate; & tamen non sequitur, quod non potuit habere cognitionem, nisi ex sensu, quia hoc verum, si non possit haberi phantasma, nisi ex sensu, & tamen potest haberi sine sensu.

Circa quod considerandum, quod est phantasma obiectum intellectus, sicut color visus, & indiget intellectus phantasmate. Dupliciter primo in accipiendo scientia a rebus. Secundo in circumponendo phantasmatis id, quod circa se habet. Primo modo est motus rerum ad animam. Secundo modo est motus animi ad res. Pro primo indigemus phantasmate; in quantum a rebus accipimus cognitionem, & hic est motus rerum ad animam, quia res incipiunt esse in anima, & quia non possunt esse per se sunt per speciem; est autem species illa phantasma, & ut isto modo accipiamus scientiam praexigitur phantasma. Secundo modo fit motus ab intellectu ad res, ut quoniam quis habet apud me-

Quest. 310. Ad secundum. Quam cognitionem Ade acquisivisset.

Quest. 306. Ad tertiam arg. q. 306. Ade mihi sine phantasmate intelligebat.

Z 2 discos

Intellectus
indiget phan-
tasmate du-
pliciter.

Phantasma
quod sit
Species in-
telligibilis
quomodo
differat a
phantasma-
te.

Intellectus
Aliter non
indiget phan-
tasmate nisi se-
cundo modo.

Ad quar-
tum.

F dicos cognitionem artis de aliqua herba, vel fructu, quod tale, aut tale efficit, & nunquam vidit illam rem, quando de nouo viderit eam, non accipit cognitionem ab illa, sed circumponit ei id, quod nouerat, quia de illa afferit id, quod habitualiter cognoscebat: & quia tunc non accipit ab illa, sed confert ei, vel circumponit, dicitur fieri motus ab intellectu ad rem. Et etiam quantum ad istum secundum modum intellectus indiget phantasmate, quia antequam accipiat phantasma a rebus, nescit cui attribuat id, quod nouit habitualiter.

Dicendum autem, quod potest acquiri scientia, aut cognitio aliqua in nobis sine phantasmate: nam phantasma est species sensibilis seruata in aliqua potentia organica, aut organo interiori, ad quod se conuertit intellectus, & tunc virtute intellectus agentis fit species intelligibilis in intellectu possibili, quae species intelligibilis non est materialis, sicut phantasma; ideo si quando detur homini a Deo cognitio habitualis, aut actualis intellectiva pure, non est ibi phantasma aliquod, cum non sit aliqua species in organo. Non est tamen in nobis cognitio sine specie, sed non est omnis species phantasma. Si autem phantasma esset ipsum, quod immediate mouet intellectum, & proficeret, non esset possibilis intellectio sine phantasmate, tamen non est sic, quia phantasma non perficit intellectum, sed ipsa species intelligibilis, ideo sine phantasmate potest esse acquisitio cognitionis, & actus intelligendi.

H Sed ad secundum semper est necessarium phantasma: nam id quod cognouerimus habitualiter intellectu, nescimus cui attribuamus in rebus, nisi ipsarum rerum acceperimus phantasma, & tunc illi ostenduntur sub conditionibus particularibus circumponemus, quod de re nouerimus.

I De Adam dicendum, quod non indigebat phantasmate, quantum ad primum modum, sed quantum ad secundum, quia Adam non accepit cognitionem a rebus; sed per infusionem Dei, & quia illa erat causans habitum in intellectu, quia non fuit necessarium phantasma. Sed ad secundum erat sibi necessarium phantasma, scilicet ad tribuendum rebus id, quod de eis nosset apud intellectum, sed tamen adhuc istud phantasma non erat necessarium causari a rebus, quia aliis non cognosceret quis nisi rem illam, quam vidisset, sed poterat causari a Deo, sicut causatur ab eo species intelligibilis, & habitus: Etiam poterat causari phantasma naturaliter, sicut sepe per operationem interiorum virtutum contingit in imaginatione formari phantasma, quod non fuerit per sensum acceptum.

K Ad quartam rationem dicendum, quod omnia, quae sunt in corpore humano, & in tota natura sunt optime ordinata, neque est aliquid superfluum: & cum dicitur, quod si Adam non accepisset cognitionem a sensu, essent superuacui sensus, & organa, negandum, quia proderant ad hoc, quod Adam experiretur exterius, quod interius nouerat, quod erat valde delectabile. Aliter potest dici, & multum conuenienter, quod si Adam competere ex conditione naturae cognoscere res intellectu accipiendo a sensu, fuisset sibi superuacuum habere sensus, & organa, & non haberet illa, sicut angeli, quibus natum est habere cognitionem intellectiuam, non habent organa; tamen non erat naturale Adae habere cognitionem intellectiuam nullo alio procedente, sed potius, quod nihil cognosceret nisi accipiendo a sensu: quod autem nunc accepisset cognitionem intellectiuam ante omnem sensationem, fuit ex gratia non ex natura; ideo debuit habere sensus, & organa, per quae naturaliter cognitiuus erat, & qui de perfectione naturae erat, quod apparet manifeste

F stius in resurgentibus, quibus erit cognitio abundantior ex visione Dei sine sensu, & tamen sensus, & organa habebunt resurgentes. Similiter nullus erit in eis ciborum, neque venereorum usus, Christo asserente hoc Matth. 22. & Luca 20. & tamen habebunt resurgentes omnia organa genitalia, & quae ad digestionem, atque digestionem ciborum pertinent, ut non desit aliquod de perfectione naturae.

G Ad quintum dicendum, quod ordo, qui erat inter Adam & angelos, non tollebat, ut Adam ab angelis illuminaretur, & reliqui, qui essent in statu innocentiae, est enim isto ordo naturaliter. Cum autem dicitur, quod Adam non indigebat illuminationi, dicendum, quod si Adam omnia simpliciter sciret, non posset per angelos illuminari, & tamen, non sciebat omnia, cum illa perfectio, qua Adam esset perfectus in scientia, non esset, nisi cognoscere omnia ei necessaria. Multa autem alia erant non necessaria, quae nesciebat Adae, & in illis posset perfici ab angelis. Sic enim est in ipsis angelis: nam illi plura sciebant, quam Adam in statu innocentiae, & tamen angeli inferiores illuminantur a superioribus, ut dicit Dionysius in lib. coel. Hierar. capitulo sexto, & purgantur a nescientia, quia quaedam sunt, quae nesciunt; ergo a fortiori Adam illuminaretur ab angelis, licet esset perfectus in scientia eorum, quae sibi erant necessaria.

I Adhuc circa cognitionem primorum parentum, & eorum, qui erant in statu innocentiae quaeritur, an decipi poterant. Aliqui dicunt, quod sic, quia 1. ad Tim. 2. ca. dicitur, quod mulier seducta in praeruaricatione fuit, & tamen mulier erat in statu innocentiae, sicut & Adae, ideo seducti, vel decipi poterat homo in statu illo. Secundo, quia non solum Eua, sed etiam Adam, quia licet non fuerit seductus in eo, in quo Eua, tamen seductus fuit in alio, scilicet quia putauit esse veniale, quod erat mortiferum, ut dicit Magister, libro secundo, distinctione vigesima secunda; ergo nemo erat, qui non posset decipi in illo statu. Tertio, quia Magister, libro 2. dist. 21. dicit, quod ideo mulier serpentem, quem loqui vidit, non horruit, quia a Deo creatum sciebat, & ab eo usum loquendi accepisse credidit: hoc autem falsum erat, quia serpens non poterat habere usum loquendi, cum esset irrationalis, ergo decepta est, & sic decipi potuit. Quarto, quia constat, quod Adam in primo statu innocentiae non sciebat secretas cogitationes aliorum, cum neque demones, neque angeli hoc sciant, sed solus Deus: poterat autem aliquis dicere se cogitare, quod non cogitabat, & Adam non crederet eum mentiri, quia hoc nesciret certitudinaliter, & ita deciperetur.

K Quinto, quia Adam in illo statu habuisset cognitionem sensitiuam, sensus autem aliquando nunciatur aliter, quam se habet, sicut cum aliquid a remotiori videtur, minus apparet, quam sit, ergo saltem in sensu posset homo decipi, quia extimaret rem aliter, quam se haberet.

L Alij dicunt, quod non poterat decipi, quia ut dicit Augustinus, approbare falsa pro veris non est natura hominis instituti, sed poena damnati, sed in statu innocentiae nulla poena esset, ergo neque esset ibi approbare falsa pro veris.

M Secundo, quia deceptio nunquam est sine ignorantia, sed ignorantia, ut dicit Vgo de sancto Victore, est culpa, & poena, sed in statu innocentiae, neque erat culpa, neque poena, ergo non esset ibi decipi. Dicendum, quod multa apparent; propter quae difficile esset asseri, quod homines, qui erant in primo statu, non possent decipi; nam & ultra cetera manifestum est, quod illi non nouerant omnia; & ideo in eo, quod non scirent, possent decipi, & sic facile esset decipi, quia putarent forte de

Ad quinquagesimum.

Questio 111.
An primi parentes decipi poterant.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

Opinio secunda.

Determinatio quae sit.

rebus

rebus aliter quam esset in eis rebus quasi ignorarent, & hoc videtur quod non possent vitare, cum multa essent, quae ipsi non scirent, & ideo nisi aliquid obstreret concedi posset, quod possent decipi homines in statu innocentiae. Sed quia hoc repugnabat auctoritatibus sanctorum, possumus aliter dicere, scilicet, quod illi homines, qui essent in statu innocentiae poterant decipi, & tamen quamdiu erant in illo statu non poterant decipi.

A Circa quod considerandum, quod in statu innocentiae non erat peccatum, & ideo non debebat esse poena, cum ad Dei prouidentiam hoc pertineret, ignorantia autem poena est, & decipi cum quadam ignorantia est, ideo videtur, quod non possit esse sine poena, sed ab omni poena liberos seruabat Deus eos, qui erant in illo statu, ergo & a deceptione custodiret. Erat enim tota perfectio hominis in statu innocentiae dependens a superiori parte, quae est mens, & quia in illo statu adhaerebat homo Deo per rectitudinem iustitiae, ideo illa manente Deo coniuncta, sicut non poterat esse defectus, aut malum aliquod in corpore, ita multo minus poterat esse in mente, quae erat pars principalior. Et apparet hoc, quia Adam in illo statu erat quodammodo immortalis, & quodammodo immortalis, erat quidem mortalis ex dispositione corporis, sed erat quodammodo immortalis ex prouidentia Dei, ideo licet posset corpus hominis laedi a multis, cum esset passibile sicut & corpora nostra, non laedebatur neque laederetur, quia non permetteret Deus hoc fieri, si homo non peccaret, & ita illa potentia moriendi nunquam exiret in actum moriendi, & nocementorum quae ad mortem praetendunt, nisi praecederet peccatum, per quod mens hominis voluntarie se alienaret a Deo, & tunc Deus desereret hominem non impediendo nocementa, quae ei poterant aduenire. Sic circa mentem, quamdiu illa Deo maneret coniuncta, licet posset quantum ex se erat decipi, aut pati aliud malum, non permetteret illud Deus quousque sponte se mens a Deo alienasset, & hoc modo manente statu innocentiae non posset homo decipi.

B Ad primum dicendum, quod foemina seducta est sicut Apostolus dicit, & seductio fuit, quia putauit rem aliter se habere, quam se haberet, scilicet, quod possent esse sicut dii scientes bonum & malum, quod falsum erat: Et tamen ista seductio fuit postquam mulier corruit a statu innocentiae, & inde per hoc, quod serpens dixit mulieri, eritis sicut dii, insurrexit mulieri elatio quadam, quae erat amor inordinatus maioris status, & iste amor in quantum erat inordinatus, quia mens recedebat a Deo, perijt ille ordo, qui erat inter mentem, & Deum, in quo consistebat iustitia originalis, & tunc desinebat Eua esse in statu innocentiae. Ideo neque Deus per specialem prouidentiam custodiret mentem eius a malo & seductione, sed relinqueret eam naturae suae, & libertati, & quia Eua erat talis secundum perfectionem naturae suae, ut decipi posset, decepta est.

C De Adam est dicendum, quod etiam non poterat decipi, nisi prius peccaret, & caderet a statu innocentiae, unde & ipse peccauit cum comederit, & assensit vxori; & tamen, ut Apostolus dicit, non est deceptus, quia etiam si per aliquod inordinatum desiderium mens Adae recederet a Deo, & peccaret, atque constitueret extra statum innocentiae, & cessaret Deus custodire intellectum Adae ab errore, & deceptione prouidentia speciali. Erat tamen tanta perfectionis naturalis Adam secundum intellectum, quod in hoc decipi non poterat, & ideo relictus naturae suae non fuit deceptus; mulier autem decepta est, quia manentibus

Alpha. Post. super Gen.

A utriusque naturalibus erant talia naturalia mulieris, ut decipi in hoc posset, & naturalia viri talia erant, ut decipi non posset in hoc: unde licet peccauerit, non est deceptus. Et hoc est, quod Apostolus innuit, primae Tim. 2. cap. ponens differentiam Euae & Adami, nam non dicit, quod Adam non peccauit, & peccauerit Eua, cum praesupponat utrunque peccasse, sed dicit Eua seducta est, Adam autem non fuit seductus, in quo comparat inaequalitatem perfectionis utriusque in eis, quae ad intellectum pertinebant, scilicet, quod licet ambo deserti essent a Deo, vnus tam pauca intellegebat, ut in hoc decipi potuerit, alius vero maioris erat perfectionis intellectualis secundum naturam, ita ut decipi non potuerit. Et hoc est bona comparatio, quam facit Apostolus; nam vult ostendere, quod docere pertinet ad virum, & non ad mulierem, quia docere est sapientis lib. primo Meta. ideo ei, qui sapientior est, debet attribui docere respectu aliorum, sed sapientior est qui non decipitur, quam qui decipitur, sed vir non potuit decipi, & mulier decepta est, ideo vir est naturaliter sapientior, & sic potius pertinet docere ad ipsum quam ad foeminam. Et bene comparauit, quia posuit ambos in puris naturalibus, & in statu peccati, in quo nos sumus: si enim compararet Adam & Eua, adhuc manentes in statu innocentiae posset dici, quod ille, qui non erat maior in naturalibus, erat minor in gratuitis, & ita posset decipi, qui erat naturaliter sapientior. Nunc vero sumus in statu post peccatum, ubi comparantur in viro & foemina, sola naturalia, & non gratuita aliqua, eo quod est comparatio generaliter de viro & foeminam non distinguendo hunc virum, vel illam foeminam, tales autem erant Adam & Eua, quando Apostolus de eis loquitur, scilicet quando Eua seducta est, & non vir, quia uterque iam perdiderat iustitiam originalem, & deseruus erata Deo, sed adhuc vir propter perfectionem naturalium, quae post peccatum manent, non potuit in hoc decipi, neque deceptus est, mulier autem propter paruitatem perfectionis intellectualis potuit decipi, & decepta est. Et ita probat conuenienter esse virum excellentiorem foemina secundum intellectum, & ideo ipsum debere docere, foeminam autem non debere docere.

B Ad secundum quando dicitur de Adam, quod licet deceptus non fuerit in eo in quo Eua, tamen deceptus fuit in aliquo: Dicendum, quod pro nunc relinquetur dubium: certum est tamen, quod Adam relictus a Dei speciali prouidentia poterat decipi, cum non sciret omnia, & tamen in eo, in quo arguitur, an deceptus fuerit, tangetur infra.

C Ad tertium cum dicitur de serpente, quod putauit Eua accepisse usum loquendi a Deo, & ita decipiebatur. Aliqui dicunt, quod mulier non decepta est, quia non credidit accepisse serpentem usum loquendi a Deo, quasi efficiatur ei proprius actus, quod ipse loqueretur, sicut homo per principia, quae habet, loquitur, & istud accepit a Deo, sed intellexit, quod accepit serpens diuinitus, quod loqui posset, scilicet non naturaliter, sed per mysterium alicuius creature spiritalis in ea loquentis, siue esset angelus bonus, siue malus, & tamen, utrum fieret hoc virtute boni angeli, vel mali, non considerauit mulier, & ideo non se determinauit ad aliquid istorum, unde neque putauit aliquid falsum, in quo deciperetur. Aliter posset dici non esse verum, quod dicitur, scilicet, quod mulier credidit accepisse diuinitus, quod loqueretur serpens, & tunc non asserimus, quod mulier deciperetur in aliquo; & dictum Augustini, & Magistri negari posset, quia quaedam alia sunt dicta eorum, quae necesse est negari, ut patet in multis. Tertio potest

Cap. 1.

Ad secundum.

Questio 114.
Resp. ad tertium argum.
q. 112.

Z 3 dicit

dici, quod mulier circa serpentem non fuit decepta: nesciuit enim mulier, unde haberet serpens, quod loqueretur, & tamen non fuit decepta, quia non est deceptio hominem nescire, sed solum quando nescientes asserimus res aliter se habere, quam se habeant. Cui enim credimus de rebus aliter quam sint, ipsi decipiuntur; sed cum nescimus, nihil credimus, aut asserimus in neutram partem nos determinantes, non est deceptio. Ita poterat esse hic conuenienter: nam si mulier videns serpentem, vel sine locutione, vel loquentem rimere poterat esse causa, vt cogitaret aliquid de illo, & tunc fortassis deciperetur, & tamen non timuit serpentem appropinquantem sibi, quia in statu innocentiae non poterat esse timor, cum timor sit poena, & grauis quidem, in statu autem illo non poterat esse aliqua poena; ideo neque esset ibi, quod mulier timeret serpentem, sicut diximus supra quaest. 4; 6. & cum non timeret cogitare aliquid circa serpentem, unde haberet locutionem, & sic neque putaret, quod accepisset diuinitus, neque loquebatur aliquis in illo. Istud est multum conueniens, atque verisimile, & saluar mulierem a deceptioe, & tamen negamus dictum Augusti. & Magistri. Quarto potest dici saluando dictum Aug. scilicet, quod mulier ita putauerit, scilicet, quod accepisset serpens vim loquendi diuinitus, sicut accepit homo, & ita esset sibi naturale: & in hoc certum est, quod deciperetur mulier, & concedimus istam deceptioem, sed esset iam in illo statu, in quo iam decipi posset, scilicet perdita iustitia originali, & poterat esse modus sic, quod mulier a principio quando vidit serpentem, non timuit, quia erat in statu innocentiae, in quo non poterat esse timor, quia est poena, & ita non curauit cogitare, an esset locutio serpentis a Deo, vel unde, & ita tunc non deciperetur. Cum vero serpens cepit loqui mulieri, & dicere, quod essent sicut dii, insurrexit mulieri elatio, id est amor inordinatus honoris, vel celsitudinis cuiusdam, in quo perdidit originalem iustitiam alienata iam a Deo: & statim potuit decipi, & decepta est, quia credidit, quod poterat esse sicut Deus sciens bonum, & malum. Et sicut in illo, quod grauius erat, decepta est, ita & in multis alijs poterat decipi, & tunc forte cogitaret de serpente quid loqueretur ei, & quo modo, & unde haberet locutionem, & crederet, quod esset locutio ei naturalis, sicut homini, & ita diuinitus accepisset eam a Deo in sua creatione, sicut homo acceperat, & erit dictum Aug. & Magistri verum. Ista autem deceptio poterat venire mulieri, quia iam iudicabat per sensus naturalia, & intellectus suus non erat naturaliter magna perfectionis, sed solum sicut esset nunc alicuius mulieris bene dispositae naturaliter ad sapientiam, & prudentiam quantum conditio foeminae capit, & tamen non esset instructa in aliquo, neque adhuc haberet aliquas experientias. Sic enim erat in Eua, quae ipso die putatur formata, quo peccauit, & animalia forte non viderat, aut pauca viderat, & parum inter illa conuersata fuerat, unde non potuisset experiri, an alijs animalibus praeter hominem competeret locutio: unde propter hoc nec admiraretur, quia non videret aliquid insolitum, quod esset contra id, quod esse debere videretur, & ita intelligimus id, quod diximus supra q. 4; 8. Qui autem dicunt, quod mulier putauit accepisse serpentem locutionem diuinitus, id est per ministerium alicuius substantiae spiritualis aliquo modo volunt eua dere deceptioem mulieris, & saluare dictum Augustini, & Magistri, & tamen hoc non satis conuenit. Primo, quia non consentit hoc litera Magistri, libro secundo, dist. 21. scilicet, Quare mulier non horrui serpentem, & respondet, quia cum nouerit creaturam esse, etiam loquedi officium a Deo accepisse putauit;

cum autem dicit officium loquendi, non potest intelligi, quod ministerialiter fuerit locutio in serpente per angelum, quia tunc serpens nihil accepisset a Deo, sed fieret aliquid in eo non conferente ipso in actione. Secundo, quia dicitur officium loquendi: nam si diceretur, quod accepisset a Deo, quod loqueretur, posset intelligi pro vna vice, vel paucis, sed dicitur officium, ergo habebat serpens, quod semper loqueretur, cum officium dicat exercitium continuum rei. Tertio ex parte motiui: nam dicit, cum nouerit creaturam esse, &c. quasi dicat propter hoc putauit mulier, quod serpens acceperat officium loquedi a Deo, quia sciebat esse creaturam; id est quod accepisset a Deo loquendi potestatem, quando accepisset esse, & totam naturam. Quarto, quia etiam praeter illud non conuenit, quod Eua ita putaret, scilicet, quod serpens non loquebatur, sed aliqua substantia spiritualis in serpente; quia non habemus, unde hoc possumus, aut debeamus cogitare, quia mulier nihil tale viderat unquam, per quod moueretur ad hoc credendum: de nobis secus esset, quia scimus iam angelos, & demones per animalia bruta saepe fuisse locutos. Quinto, quia si mulier putaret, quod serpens non loquebatur a se ipso, sed aliquis loquebatur in serpente, non est verisimile, quia mulier non plus aduertit in hoc, cum illud crederet esse supra naturam, & ideo esse rem non paruam, & non negligendam, & si cogitaret statim deciperetur; quia putaret de realiter quam esset, nam putaret esse angelum bonum, aut malum. Si putaret esse bonum deciperetur, cum esset malus: si crederet esse malum, putaret nullas latere insidias, quia alias nollet eum audire, sed illud putando deciperetur, cum laterent insidiae, ergo non erat ista responsio satis conueniens. Sed dicendum, quod quarta supra posita est conueniens, aut tertia. Ad quartum aliquis posset dicere, quod poterat aliquis falsum dicere Adae existenti in statu innocentiae, & putaret Adam esse verum, cum non nosset secreta cordis, & ita deciperetur. Cum autem obijciatur, quod decipi erat poena, & ideo quando non posset esse deceptio sine ignorantia non accideret in statu innocentiae; cum autem esset sine ignorantia posset esse in illo statu. Hoc autem decipi non esset cum ignorantia, quia cum multa essent, quae Adam nesciret, & tamen non dicebatur habere ignorantiam illorum, eo quod illa non erant ei necessaria: ita si circa ea deciperetur credens aliter se habere rem, quam haberet, non esset ignorantia, neque poena, quia in eo deciperetur, quod ad eum non pertinebat. Simile erat si quis diceret Adae aliquid se habere in corde, quod non haberet, & Adam putaret ita esse, nam deciperetur, & tamen non esset poena, aut ignorantia, quia sicut scire ea, quae aliquis haberet in corde non pertinebat ad Adam, & nescire non erat ignorantia, aut poena, ita decipi circa illa non esset ignorantia, neque poena. Dicendum, quod hic est satis magna difficultas: vult multi, quod Adam mansens in statu innocentiae nullo modo poterat decipi, quia decipi est poena, & poena non esset in statu innocentiae, & ad hoc dicunt, quod Adam, & quilibet in statu innocentiae quantum erat ex se ipso poterat decipi, & tamen Deus non permitteret decipi: quia sicut homo ex natura sua erat mortalitatis, & passibilis: & tamen Deus non permitteret eum mori, neque pati aliquod inconueniens quantum maneret in innocentia; ita faceret, & a fortiori circa mentem, quae erat pars magis precipua, quod non posset pati deceptioem, vel errorem, aut aliquid mali, & ideo licet Adae non sciret secreta cordium aliorum, & quantum ad hoc posset decipi, tamen

Quaest. 517
Ad quartum
quaest. 512
An Adam
in statu
poterat
decipi.

tamen antequam deciperetur concurreret Deus cum eo in eis, quae excedebant facultatem eius, illustrando intellectum illius, vt falsum esse putaret, quod falsum erat, & ita in nullo deciperetur. Cum autem dicebatur, quod non esset poena illa deceptio, & quod non erat ignorantia, neque poena, quod Adam deciperetur putans verum esse sibi dictum ab alio, quod falsum erat: Dicendum, quod non est verum. De primo patet, quia non est simile: nam quaedam sunt, quae ad hominem non pertinebant, & ideo illa non scire non erat poena, neque ignorantia: secus cum deciperetur putans de realiter, quam esset. Primo, quia non scire ea, quae ad ipsum non pertinebant, erat pura negatio, & non erat aliquid postiuum in anima, neque etiam erat priuatio, quia non erat negatio rei debite in esse, & ideo istud non scire non erat aliquid malum in anima: unde Deus permitteret illud, quia non erat malum, & nihil adimebat de perfectione Ade. Decipi autem secus est, quia istud dat in anima aliquid postiuum, scilicet affirmare aliquid esse, vel affirmare non esse, & ista affirmatio erat inordinata, cum esset de re aliter, quam se haberet. Etiam erat hoc priuatio, cum cogitaret homo, & affirmaret de eo, in quo veritas esse poterat, & necesse erat habere veritatem, vel falsitatem, & tamen non haberet veritatem: priuatio autem malum quoddam est, & tamen Deus debebat secundum ordinem suae prouidentiae seruare hominem illesum ab omni malo, & praecipue circa partem intellectualem, ergo non permitteret ita decipi, quod erat malum quoddam. Secundo quantum ad hoc, quia licet quaedam essent non necessaria homini, neque pertinencia ad illum, vt ea scire, & ideo non esset poena non scire in quantum ad eum non pertinebant, in quantum tamen de illis cogitabat, & aliquid assererat, vel negabat de eis, iam efficiebat ea sua, & ideo pertinebat ad eum illa scire, vt non ignoraret, quia prius nescire non erat ignorare: nunc vero si non esset ibi scire, non solus erat nescire, sed etiam erat ignorare; cum esset ibi assertio de aliquo qualiter illud non erat. De secundo cum dicebatur, quod non erat poena, quod Adam ab aliquo deciperetur, dicendum, quod falsum est: erat enim poena, quia non est simile, quod Adam non sciret secreta cordis, & quod deciperetur circa illa; nam non erat pertinens ad Adam scire alienas cogitationes: cum neque angeli boni hoc nouerint, sed solus Deus, & tamen pertinens erat ad Adam scire hoc, quod ei dicebatur, an verum esset, & quia ea, quae ad ipsum pertinebant scire in illo statu, statim efficeretur sciens per Deum id, quod ei dicebatur, an esset verum, vel non. Secundo, quia non erat Adae poena non scire cogitationes alienas, & tamen istud non erat cogitatio, sed dictum, & pertinebat ad Adam, in quantum ei dicebatur. Sed adhuc obijciatur, quod poterat decipi in statu illo homo, quia decepta fuit mulier graui deceptioe, & maxime in re ad eam pertinente, scilicet in eo, per quod statum perdidit. Dicendum, sicut supra, quod decepta fuit, postquam desijt esse in statu innocentiae: si autem permaneret ei innocentia, non potuisset decipi, vt crederet se posse esse, sicut Deus est. Adhuc tamen obijciatur, quod decepta fuit, dum esset in statu innocentiae, quia diximus, quod cum decepta fuit credendo, quod posset esse sicut Deus, praecessit elatio quaedam, per quam desijt esse in statu innocentiae. Sed de illa elatione arguetur, quod in illa fuit appetitus immoderatus excellentiae, & quia istud est actus voluntatis, quae voluntas non eligit, nisi distinctum ab intellectu, oportuit quod in intellectu iudicaret bonum esse appetere honorem immoderatum, siue appetere in illo gradu, in quo erat immoderate appetere, & tunc iudicando illud deciperetur intellectus, quia non erat bonum

Obiectio-
nes dilu-
tur.

Quis non
poterat
pec-
care nisi
ignorantia
praecedente.

Alph. Toft. super Gen.

appetere talem honorem, ideo dum esset in statu innocentiae, deceptus est. Confirmatur hoc, quia quomodocumque dicatur, necesse est, quod homo semper maneret in statu innocentiae, quousque peccaret mortaliter, quia non poterat aliter perdere innocentiam, & tamen non poterat peccare mortaliter, nisi praecedente ignorantia aequaliter, cum dicitur lib. 3. Ethic. Omnis malus est ignorans, illa autem ignorantia erat in iudicando esse bonum, quod non erat, & hoc erat decipi: ergo necesse erat decipi hominem ad hoc quod perderet innocentiam. Dicendum, quod verum est Adam fuisse deceptum, & eum similiter ad hoc quod perderet innocentiam, & illa deceptio fuit in eo, quod non excedebat facultatem ipsorum, sed ipsi poterant cognoscere quid erat bonum, & non deciperentur. Deus autem faciebat, quod non deciperentur in eo, quod excedebat facultatem eorum illuminando eos; sed in eo quod ipsi poterant per se cognoscere non concurrebat Deus supernaturaliter ad illos illuminandos, sicut ad hoc, quod homo semper viueret, erat ei necessarium manducare, & euadere nocua, secundum corpus ab extrinseco, manducare erat in potestate hominis, quia habebat cibum iuxta se; euadere omnia nocua non erat in potestate sua, sed in Dei potestate, ideo ad vitandum nocua operabatur Dei prouidentia, sed ad hoc quod comederet non operabatur Deus, sed ipse homo: unde nunc si non curaret manducare temporibus conuenientibus, quibus ratio iudicaret, debilitaretur, & moreretur, & in hoc non prouideret ei Deus, quia poterat homo sibi ipsi prouidere. Sic erat in deceptioe, quaedam erant, ad quae scienda non se extendebat nostra facultas intellectus humani, & in illis Deus prouideret faciendum, quod homo nunquam deciperetur illuminando ipsum; quaedam autem erant, ad quae sufficiebat intellectus humanus, vt non deciperetur si aduertere vellent, & in illis Deus non prouidebat illuminando supernaturaliter, sicut neque prouidebat in defectu, qui proueneret corpori humano ex non manducare, cum posset homo manducare, si vellent: ita fuit hic, quia Eua & Adam potuerunt scire, an appetitus ille honoris esset malus, vel bonus, & non cogitauerunt, ideo decepti sunt, & Deus non illuminauit eos. Et ista deceptio fuit in statu innocentiae, sed post eam non mansit innocentia in aliquo tempore, quia per actum illum, in quo decepti sunt, perdidit innocentiam. Et sic fuit principium peccati primorum parentum omisso quaedam, scilicet, quia non cogitauerunt, quod cogitare debebant, siue accipiatur hic omisso, vt est speciale peccatum, siue vt est circumstantia consequens omne peccatum. Ad quintum dicendum, quod non fuisset hoc modo aliqua deceptio in statu innocentiae, quia licet in visu, aut in alio sensu representaretur res aliter, quam se haberet, non esset aliqua deceptio, neque in sensu, neque in intellectu. Nunc sensus iudicat de re, secundum proportionem in qua recipit, & quia alia est proportio oculi ad rem distantem, alia ad rem de propinquo existentem, necesse est, vt alio modo representetur res de longinquo, quam de propinquo, & quia natura rerum habet, vt taliter fiat ista representatio, non est aliqua deceptio sic videri, neque esse deceptio quantum ad intellectum, quia intellectus indicabat rem, sicut erat, aut non aliter quam se haberet, quia licet sensui appareret parua, non iudicabat intellectus tantum esse praecise, quanta appareret, sed maiorem eam iudicabat, quia nouerat esse distantiam inter eam & sensum, & sciebat illam distantiam esse causam, vt minor iudicaretur. Et ideo licet ignoraret videns quantitate distantiae, & consequenter vera quantitate rei, non tamen iudicaret re aliter se habere, quam se haberet, quia non iudicaret eam praecise tantam

Cap. 11.

Quaest. 516
Ad quintum
argum.
quaest. 512.

Z 4 quanta

Quanta videbatur, sed indicaret esse maiorem, quam apparet, licet illam magnitudinem non certificaret. Alla ratio erat, quam supra fecimus, scilicet multa erant quae non sciebant homines in primo statu, & sic quod sequitur circa illa deciperetur; dicendum, quod licet multa essent eis non cognita, tamen nulla essent ignorata, & in nullo deciperent. De primo patet, quia ignorantia non vocatur omnis nescientia, sed solius nescientia illarum rerum, quae nobis necessarii sunt, aut conferunt, quia nescientia primo modo est pura negatio: secundum modo est privatio. Et quia illa, quae non sciebant erant non necessaria, aut non conferentia homini, non erat ignorantia non scire ea. Omnia autem ad eos pertinentia perfecte nouerat, ideo nullam ignorantiam habebant. De secundo patet, quia decipi non est nescire solum ad ignorare solum, sed iudicare de re aliter, quam se habeat.

Nescire, Ignorare, Decipere quid sig.

Item hominis prudentis partes.

Vnde primum, id est nescire est pura negatio, ignorantia est privatio, decipi est aliquoties affirmatio, quia ponit aliquid, iudicare, & ideo in illo, de quo quis nihil putat, aut asserit, licet nesciat, aut dubitet, nunquam decipitur. Sic enim erat circa ea, quae nescirent primi parentes; nam in eis nihil diffinirent, & ita non errarent. Ita est de angelis, quia aliqua sunt, quae non sciunt, cum per superiores purgantur a nescientia, ut ait Dionysius, & tamen illi nunquam errant, quia circa illa, quae nesciunt non precipitant sententiam. Et sicut ad hominem prudentem, & recte disciplinatum spectat non cupere ea, quae facere non potest, ita pertinet ad eundem non diffinire in eis, quae non scit, & ita non decipitur. Si tamen aliquid esset, in quo vellet determinare intellectum suum ad unam partem in eis, quae nesciret, & inciperet iam aliquo modo pertinere ad eum, Deus concurreret illuminando intellectum circa illud, & ita non deciperetur sicut fieret, quando quis vellit aliquid dicere alteri, quod non haberet in corde: nam Deus illuminaret intellectum eius, cui dicebatur, ut sciret an verum, vel falsum ei diceretur.

Quest. 517 Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & c. Quid sig.

Continuando praecedentia, dicemus, quod dicebatur supra 3. cap. Vidit igitur mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis aspectuque delectabile. Est autem dubium, ad quid dicitur istud. Aliqui dicunt, quod dicitur ad arguendum vitium mulieris, scilicet, quod concupierit lignum vitium ad manducandum, cum dicitur; Vidit mulier lignum, quod esset bonum ad vescendum, ac si dicat: Ante hoc videbat lignum, quod esset bonum, & pulchrum, sed non concupiscebat illud; ideo non videbatur ei bonum ad manducandum. Nunc vero, quia concupiscebat illud, dicitur, quod vidit, quod esset bonum ad manducandum, & ideo exprimitur in hoc vitium cupiditatis eius. Sed tunc dicitur ad quid dicitur, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile? Quia videri lignum pulchrum non erat peccatum, cum Deus non venisset lignum videri, aut tangi, sed solum manducari de eo. Aliqui dicunt, quod non accipitur visio pro, ut solum dicit ipsum actum videndi in se, & pulchritudo in visu, ut causat delectationem in vidente, sed prout illa pulchritudo visa refertur ad cibum: sicut quaedam sunt animalia, quae non gaudent visu, & auditu, nisi referendo ad gustum. Et ita quidam homines faciunt, ut dicit Aristoteles lib. 3. Ethico. Et ita quia Eua referret istam delectationem videndi ad gustum, pertinebat ad peccatum, quia concupiscitur res verita, ita factum est supra 3. cap. quaest. 9. Sed dicendum veritatem esse, quod facta scriptura in his verbis signauit, fuisse verisimile, quod mulier vellet comedere de ligno illo, & etiam, quod vellet credere verbis diaboli. Dixerat enim serpens, eritis sicut dii scientes bonum & malum. Hoc mulier credidit esse possibile, quod fieret, & fieri cupiuit. Sed dixerat Deus;

In quocumque die comederis morieris, diabolus dixit; Nequaquam moriemini, & innuit, quod Deus dixisset hoc quasi ex inuidia, ne gustando de cibo fierent sicut dii. Et ideo nunc dubitare poterat mulier quis verum dixisset, scilicet Deus, quod morerentur, si comederent, aut serpens, quod non morerentur, & ad hoc mulier voluit stare iudicio proprio. Respexit enim arborem si forte apparerent ibi aliqua signa, quae ostenderent veritatem huius rei. Et dicitur, quod vidit lignum, quod esset bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, & ita ista potius ostendebant, quod esset verum non morituros comedentes. Ideo cum dictum serpentis adiungetur per ea, quae in arbore apparebant, credidit Eua, quod serpens verum dixerat, & quod non morerentur; Deus autem, quod ex inuidia istud dixisset. Et istud valde concordat literae, scilicet; Vidit igitur mulier lignum, id est quia Deus, & serpens contraria dixerant de ligno, voluit mulier videre quid verius videretur, & ad hoc aspexit arborem. Et hoc innuit in quantum ponitur ista particula. Igitur, quae facit consequentiam de praecedentibus. Alio modo adhuc potest accipi, quod istud ponatur, ut ratio motiua mulieris ad manducandum. Fuera enim una ratio motiua deceptio diaboli, scilicet, quod efficeretur sicut dii comedentes de illa arbore, quae efficaciter moueret. Adiungitur tamen alia, quae erat ex parte arboris, scilicet, quia erat pulchra arbor, & ideo ipsa inuitaret homines ad manducandum ex se. Ista etiam ratio est conueniens, sed magis conuenit praecedens.

Alia explicatio.

Sed dicitur, quomodo Eua ausa est comedere de ligno vitio, nam non sufficiebat, quod esset lignum in se bonum ad cibum, & non esset pestiferum, quia licet sanum esset, & moreretur manducans, non quidem, quia nociuum cibum comedeat, sed quia contra mandatum Dei agebat, qui inferret mortem transgressoribus praeccepti sui. Dicendum, quod in veritate ita erat. Non enim erat lignum illud ex se nociuum comedenti, sed salubre, sicut caetera ligna, quia nihil nociuum plantauerat Deus in Paradiso, ubi volebat non esse mortem, sed iugem sanitatem; & potissimum, quia Deus dixerat Adae supra secundo cap. Ex omni ligno Paradisi comede, & tamen Deus non iuberet aut concederet Adae manducare de eo, quod erat contrarium vitae. Ideo non erat in Paradiso lignum aliquod nociuum: neque ideo Deus dixit, quod morerentur, quando manducaret, quasi lignum hoc in eis efficeret causando mortem: sed quia Deus faceret, quod morerentur. Et ita fuit, quia Eua & Adam comederunt, & licet lignum in se nihil eis noceret, mortui sunt, quia Deus fecit, quod morerentur.

Quest. 518

Quomodo Eua ausa est comedere de ligno vitio.

Sed dicendum, quod Eua non intellexit sic verbum Dei, sed quod comedendo de arbore morerentur, quasi arbor efficeret mortem, & ideo respexit ad arborem, an ipsa de se talis videretur, quod comedenti mortem inferret, & non visa est talis, sed pulchra visu, & bona ad cibum, & ideo credidit, quod non moreretur, licet Deus hoc dixisset.

Responsio ad obiectionem.

Sed obiicitur, dato quod ita fuisset, sicut diabolus dixerat, quod non esset arbor mortifera, sed Deus hoc dixisset, ne homines de illa manducando efficerentur sicut dii, quare non timuit Eua, quod postquam comederet, occideret eam Deus, quia valde offendebar eum faciendo contra eius voluntatem, & usurpando id, quod ipse usurpari volebat? Dicitur postea, quod Eua credidit, quod manducando de ligno efficeretur sicut Deus, quod diabolus dixerat, & ideo non poterat iam Deus nocere ei etiam si id vellet. Sed dici potest, quod hoc non stat. Quia non dixerat diabolus, quod comedentes efficerentur Deus, vel

vel Deo pares absolute, sed solum in scientia. Quod essent sicut dii scientes bonum, & malum. Ideo licet hoc verum esset, cum non acquirerent maiorem potestatem, poterat Deus illos occidere. Dicitur aliter, & melius, quod Eua non aduertit ad ista, aut nesciuit bene iudicare in illis. Nam postquam per inordinatum appetitum excellētia, corrupta fuit mens eius, & excitata fuit in multum, tum quia relicta fuit naturali iudicio, tum quia ardens appetitus decipiebat eam, & ideo circa multa decepta est, sicut ipsa dixit supra 3. c. & ita in hoc esset. Sed adhuc obiicitur, quomodo Eua intellexit, quod comedendo de arbore moreretur, quasi arboris fructus esset mortifer. Nam hoc dictum fuit Adae in statu innocentiae, & tamen in illo non poterat quisquam decipi, sicut supra diximus, sed sic intelligendo deciperetur Eua, quia non erat ita, neque sic Deus intellexerat verba se dicta, ergo deciperetur. Dicendum, quod Adae & Eua, cum acceperunt ista verba a Deo, non intellexerunt sicut postea Eua intellexit. Et hoc poterat esse dupliciter. Vno modo, quod Deus ista dixit, quod morerentur, & ipsi crediderunt Deo, quod verè morerentur comedentes, & tamen causam mortis, aut modum non cognouerunt, quia Deus illis non declarauerat, & ipsi etiam non quaesierunt, non tamē decipiebantur, quia non putabant aliter, quam res se haberet, quia de eo, quod nesciebant, non determinabant intellectum suum ad aliquid. Alio modo potest dici, quod Adam & Eua cum audierunt ista a Deo, crediderunt, quod moreretur comedentes, & quod hoc fieret non ex conditione arboris, sed quia Deus inferret illam penam propter transgressionem, tamen quando mens Euae fuit corrupta per inordinatum appetitum excellētia, cecidit a statu innocentiae, & a perfectione, quae competeat ei, secundum illum statum. Ideo perderet tunc multas rectas estimationes, quas tunc haberet, & esset ista de illis, vnde inciperet putare, quod Deus illa verba dixisset, quasi arbor esset illatiua mortis, quia hinc sensum sequebatur diabolus. Sed primus modus videtur esse facilius, ut non oporteat poni mutam esse opinionem aliquam in Eua, quae prius fuisset.

Alia dubitatio enodatur.

Quest. 519. Quid Eua sine experientia potuit dicere, quod lignum esset bonum ad vescendum.

Sed dicitur, quomodo dicitur; Et vidit mulier lignum, quod esset bonum ad vescendum, quia hoc non poterat illa videre, neque poterat cognosci nisi per experientiam, sed ipsa non experta fuerat, quia nondum comederat de illo ligno, ergo non poterat hoc videre. Dicendum, quod accipiendo hoc strictè non poterat mulier videre, quod lignum erat bonum ad vescendum, quia istud sine experientia non cognosceretur plene. Sed ista cognitio per signa. Pulchritudo exterior arboris, & fructuum eius erant, quae attestabantur bonae complexionem eorum, & ideo non esse mortiferos, & quia pulchritudinem illam vidit Eua, dicitur, quod vidit esse bonum lignum ad vescendum. Sed obiicitur, quod hoc non fuit, quia si sic acciperetur, non poneretur nisi, quod vidit esse bonum lignum ad vescendum, & tamē additur pulchrum visu, aspectuque delectabile, ergo non sic intelligitur. Dicitur postea, quod accipiuntur ista non vt distincta, sed ponitur, & pro, id est. Vidit lignum esse bonum ad vescendum, & pulchrum visu. Vidit esse pulchrum visu, quia nihil aliud erat esse bonum ad vescendum, quam pulchrum visu. Sed obiicitur, quod non fuit, quia esse pulchrum visu, & aspectu delectabile erant causa, vt Eua crederet esse lignum bonum ad vescendum, sed causa debent praecedere, sicut praemissa conclusionem, quia sunt causa in inferendo, ergo non est ille sensus, quia ponuntur posterius. Dicitur postea, quod licet istae essent causa non ponuntur hic vt causa, sed vt expositiua: expositiuum autem non praecedit exponibile, sed sequitur illud. Sed aliter potest intelligi litera illa & melius, scilicet quod pulchrum

Responsio.

oculis aspectuque delectabile, non ponatur hic, vt causa, neque vt expositiua eius, quod dicitur; Vidit mulier lignum, quod esset bonum; sed ponuntur vt aliquid distinctum, & ad reddendum aliam causam. Est et intelligendum, quod posuit scriptura ea, quae mouere poterant mulierem ad sumendum de fructu arboris. Nam ad hoc, quod quis velit comedere de fructu alicuius arboris, vel de quolibet alio cibo, possunt duo mouere. Primum est, quod cibus ille sit sanus, & bonus corpori, secundum, quod visui placeat. Nam vbi primum non fuerit, nemo appetit, quia cibus non est, vt videatur, sed vt manducetur. Secundum tamen conueniens est, quia quidam cibi sunt salubres corpori, & licet hoc de eis cognoscamus, non incitatur ad manducandum de eis, eo quod non placent visui. Cum autem rem vtrunque in cibus concurrerit, nihil est, quod amplius in eo desiderari possit. Vt ergo appareret, quod mulier poterat incitari ad concupiscendum hunc cibum dicitur: Vidit, quod esset bonum ad vescendum, & pulchrum oculis; ac si dicatur; nihil erat quod deesset, vt desiderari posset.

Quest. 510. Cur dicitur pulchrum oculis, & c.

Et ista est causa quare prius ponitur, quod erat bonum ad vescendum, quam pulchrum oculis, quia cum ista ponatur vt causa distincta appetibilitatis, debuit poni primum, quod erat maior causa. Sed magis mouet in cibo, quod sit sanus, quam pulcher, ideo dictum est, quia erat bonum ad vescendum, & pulchrum oculis. Et licet verum sit, quod mulier non cognouit esse bonum ad vescendum per experientiam, quia nondum gustauerat de fructu, sed solum per visum, quia vidit esse lignum pulchrum, quia tamen pulchritudo arboris, & fructuum non ponitur hic, vt causa, neque vt signum bonitatis cibi, sed ponitur, vt causa distincta, ideo non praepositur, sed quia est causa minus ostendens concupiscibile lignum, quam esse bonum ad vescendum, subsequitur. Sed quaeritur, quare dicitur; Pulchrum oculis, aspectuque delectabile? quia videtur ambo pertinere ad idem. Sed signandum pulchritudinem. Dicunt aliqui vno modo, quod in vtroque signatur pulchritudo, sed erat duplex pulchritudo, vna in arbore, alia in fructibus, & vtrunque signauit scriptura. Dicendum, quod non stat, quia si secundum rigorem literae accipiatur, totum de ligno. In arbore accipitur, & nihil de fructu, cum dicatur, vidit mulier lignum, quod esset bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile. Et ideo non poterat distingui de arbore, & fructu: accipiendo autem secundum veritatem nihil intelligitur de ligno, sed totum de fructu, quia certum est, quod lignum non erat bonum ad vescendum, sed fructus eius. Et etiam quando de pulchritudine dicitur, non intelligitur de pulchritudine arboris, sed fructuum, quia arbor non mouet, sed fructus. Aliqui dicunt, quod signatur hic duo. Conuenientia figurae fructuum, & iuuauitas coloris; vtrunque autem mouebat mulierem, & sic per ista duo nomina signatur est. Sed dicendum, quod non stat, quia nomine pulchritudinis importatur vtrunque. Non est enim pulchrum, quod decentem figuram non habet, etiam si habeat mirabilem colorem, neque etiam pulchrum est, quod habet conuenientem figuram, si sit turpis color. Vtrumque igitur nomine pulchritudinis signatur. Dicendum ergo aliter. Quod signatur hic causa, & effectus, primum est pulchritudo, secundum delectatio. Erat. n. lignum illud, & fructus eius pulchri quid. s. boni coloris, & conuenientis figurae, & quia tale erat, sequebatur, quod in videndo delectaretur videns, vtrunque autem signauit scriptura. Ideo dixit, lignum pulchrum oculis. s. quod in se lignum erat pulchrum, & aspectu delectabile. s. propter pulchritudinem delectarentur aspicientes in videndo. Et iste sensus est verus, &

Explicatio dubitationis vera.

rus, & conueniens litera, quia non dixit scriptura foli, quod erat lignum bonum ad vescendum, & pulchrum, atque delectabile, sed addidit pulchrum oculis, aspectuq; delectabile. Quia si primo modo diceretur, intelligeretur, quod omnia referentur ad cibum, quod erat fructus bonus ad comedendum, & delectabilis, & pulcher ad hoc. Sed scriptura voluit significare adhuc, quod praeter ea, quae in cibo erant, ut concupisceretur arbor, posset concupisci propter id, quod erat in visu, quia arbor pulchra erat, & dicitur pulchrum oculis, in non solum ad comedendum erat bonum, & aptum, quod primo signabatur, sed etiam erat pulchrum oculis, id ad videndum, quia visus iudicabat ibi esse bonitatem figurae, vel lineamentorum, & suauitatem coloris, & hoc est pulchrum esse. Erat etiam delectabile aspectu, id ad videndum, solum erat delectabile ad manducandum, sed etiam ad videndum. Sed obijciatur quod positum est aliquid superuacuum. Nam si lignum erat pulchrum oculis, cum pulchritudo afferat delectationem, satis erat dici, pulchrum, ut taceretur, quod esset delectabile aspectu. Dicendum, quod ponitur ad ostendendum, quod in ligno erat omne, quod poterat mouere aliquem ad concupiscendum, quod non signaretur si illud tacuisset scriptura, quia aliquid potest esse pulchrum, sed tam parua est pulchritudo eius, quod non facit delectationem videntibus, aut paucam, tale poterat hic putari, si nihil exprimeret. Ut ergo putaretur, quod erat delectationem ingerens visui, etiam expressum est.

Adiungitur supra 3. cap. quod tulit mulier de fructu illius, & comedit. Rem verisimilem dixit: non enim aliud supererat nisi vt comederet, quia mulier credebat dæmoni, quod posset effici sicut Deus, quem honorem illa concupiuit, & putauit hoc se habituram si comederet de ligno. Credidit etiam, quod non moreretur manducando, sicut serpens dixit, & ad capiendum maiorem certitudinem de hoc, conuertit se ad arborem, & vidit esse in ea omnia, quae poterant mouere ad concupiscendum, ideo concupiuit. Et quia nemo corporaliter impediatur de illa cibum sumere, accepit, & comedit. Dicunt autem aliqui Iudaei, vt Rabbi Sal. quod mulier nolebat comedere de fructu arboris, quia Deus dixerat, quod moreretur, si maderet, aut si tangeret, sicut ipsa asseruerat: serpens autem impulsit eam corporaliter cogendo, vt tangeret arborem, & hoc vt crederet mulier, quod si erat peccatum in comedendo, iam commissum erat in tangendo, & ideo non dubitaret comedere, quia non poterat iam magis peccare. Sed dicendum, quod est ridiculum. Primo, quia serpens non poterat impellere mulierem ad tangendum: non enim potest cogitari quomodo eam corporaliter impelleret ad tangendum. Secundo, quia per hoc non suadebat comedere, quia licet mulier crederet, quod tangere arborem erat peccatum; tamen tangere inuoluntarie non posset credere esse peccatum, quia peccatum est in actione, ibi autem nulla actio erat, sed passiva. Tertio, quia per hoc magis mulier traheretur in contrarium, scilicet, vt non comederet de ligno, quod prius serpens suadebat. Nunc vero cum violenter impellebat, putaret latere dolus in serpente, & non faceret quod ille dicebat. Fecit tamen, ergo non impulsit serpens Euam corporaliter. Quarto, quia Eua excusando se dixit, serpens decepit me, si tamen impulsisset serpens cogendo corporaliter, maior excusatio ista esset, & istam exprimeret; sed non expressit, ergo non erat verum, quod coegisset. Quinto, quia dicitur Rabbi Salom. repugnat verbis sacrae scripturae, Nam ille dicit, quod mulier nolebat tangere, quia dixerat Deus, quod moreretur, & serpens coegit tangere; verba tamen scripturae signant, quod decepta fuit mulier credendo, quod non moreretur, etiam si comederet, sed potius efficeretur sicut Deus; & tamen si ser-

pens coegisset tangere, & inde comederet, discordaret illa verba. Sexto, quia scriptura signat, quia mulier etiam ex se ipsa mora est ad manducandum, & non timendum videndo pulchritudinem arboris, ergo non fuit mulier corporaliter impulsata, sed solum seducta a demone, & a se ipsa aliquantulum mota, & ita comedit.

Quaeritur, quare Eua cum comedisset de fructu ligni venit, dedit viro suo. Aliqui dicunt, quod fecit hoc ex inuidia, mulier enim seducta fuerat a demone, & comedit, perdiditque iustitiam originalem, & bonum illum statum, in quo fuerat, in quo adhuc vir manebat, quia non peccauerat: inuidit autem viro suo, quod ille maneret sollicitior ea, ideo ad hoc dedit ei de ligno, vt comederet & peccaret, & ita ambo essent aequales in miseria. Sed dicendum, quod non stat, primo, quia dicitur res sine causa: non enim apparet, quod mulier inuidiam, vel odium haberet ad virum, vt ista ei procuraret.

Secundo, quia falsum praesupponitur, scilicet, quod illa crederet se peccasse, aut malum aliquod ex manducatione pronensse: nondum enim apparuerat aliqua poena in ea ex peccato, quia prima poena fuit cognitio nuditatis, sed ista non fuit in Eua quousque comedit Adam, & tunc ambo simul agnouerunt se esse nudos, vt patet ex ordine litera. sup. 3. cap. Ergo non voluit Eua, quod Adam incidere in malum, quod illa habebat, cum nondum se cognosceret habere malum, & ita neque posset illud idem malum viro suo ex inuidia velle. Sed dicendum, quod voluit hoc Eua primo ex quodam amore, quem ad eum habebat; sicut enim viri ita diligebat eam, quod noluit ei in aliquo displicere, ita Eua illum diligebat, quod volebat ei in omnibus complacere. Et quia in hoc putauit se placere, dedit ei de illo. Secundo ad manifestandum suam laetitiam: omnis enim qui nimio gaudio repletur, vult illud manifestare & non continere in se, quia pars quaedam magni gaudij est ipsum gaudium alijs manifestare, & ideo qui taliter letantur dicuntur exultare, id est extra saltare, quia conceptum gaudium non continent intra se, sed Eua valde gauisa fuerat, ideo gaudium suum volebat viro manifestare. Et verè manifestauit, tum quia diligebat eum, tum quia nullus alius erat, cui manifestare posset, quia soli duo tunc erant in toto orbe in humana specie. Erat autem gaudium Euae magnū, quia inuenerat, verum esse quod dixerat ei serpens, & putabat non esse verum quod Deus dixerat. Deus enim dixerat, quod quacunque hora comederent de ligno illo morerentur; intellexit autem Eua, quod statim, vt comederet moreretur: & quando diabolus ei dixerat, quod non moreretur, dubitabat quid horū esset verum, cum verò comedisset, & non moreretur, neque aliquid mali in se sentiret, gauisa est nimium quasi liberata ab illo timore mortis, quem putabat Deum falso posuisse ex inuidia, sicut diabolus dixerat. Secundo gaudebat mulier, & abundantius quasi certificata esset de alio, quod diabolus ei dixerat. Duo enim serpens dixerat, scilicet, quod non morerentur comedentes, & quod efficerentur sicut dii scientes bonum & malum. Quando autem dicta sunt credidit mulier, quod posset effici sicut dii per aliquid, & forte comedendo de ligno, & tamen non erat certa de hoc, quia nondum comederat. Nunc vero quando comedit, & non mortua est, reperit verum esse vnum dictum serpentis iuxta intellectum suum, ideo credidit certissime aliud verum esse, scilicet quod efficerentur sicut dii scientes bonum & malum, hoc autem maxime excellentiae erat, ideo de illo valde gaudebat Eua, & gaudium suum non sustinens sola dixit illud viro suo, & obtulit ei fructum, vt comedisset. Tertio, quantum ad principale fuit, quia Eua diligebat virum suum, & volebat eum participem fieri boni sui, sed ipsa credebat iuxta dictum serpentis, quod manducando

Quaeritur, quare Eua postquam comedit, dedit viro suo.

Euae gaudium manifestauit.

Remaneat obiectio.

Quaeritur, quare Eua tulit de fructu illius, & comedit.

Opinio Insuperum liquoris.

Constatio.

K

cando de illo ligno efficerentur sicut dii scientes bonum & malum; ipsa autem comederat, & putabat hoc sibi prouenturum, ideo volebat, quod etiam vir efficeretur sicut Deus, & ad hoc offerebat ei cibum, vt manducaret de illo. Quarto, quia forte putabat mulier, quod virum comedere de ligno erat necessarium ad hoc, quod ipsa efficeretur sicut Deus: nam licet serpens soli Euae loqueretur non dixit: Scit enim Deus, quod in quacunque die comederis, aperientur oculi tui, & eris sicut Deus sciens bonum & malum, sed dixit, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii, & ita poterat credere Eua, quod non aperirent oculi eius ad sciendum boni & mali quosq; ambo comederent, ideo voluit dare viro suo, & suadere ei, vt comederet. Quinto, & potissime creditur, quod hoc fecerit mulier mota a demone ad hoc; & poterat fieri duobus modis; vno modo, quod serpens foris suaderet mulieri, quod daret viro suo de fructu, vt comederet: sicut enim cetera in voce ei dixerat, ita & hoc diceret, licet scriptura illud non exprimat. Alius modus est, quod interius mouerit eam inflammando ipsam ad concupiscendum hoc, sicut nos tentatur a demone interius nulla locutione neque apparitione foris facta, & hoc poterat fieri, quia cum semel perdidisset Eua iustitiam originalem, essetque constituta in illo statu, in quo nos sumus, pati posset eandem tetationes, quas nos, scilicet, vt interius inflammetur a demone. Erat autem demoni valde necessarium alterum istorū facere, quia superata Eua si non deijceret Adam nihil fecerat, quia pereunte illa non peribat genus humanum, sed pereunte viro, ideo magnam adhiberet in hoc diabolus sollicitudinem, vt per foeminam periret vir.

Quaeritur, quare Eua comedit, & dedit viro suo, quare scriptura istud expressit, quia poterat illa fecisse, & quod taceretur, sicut & quaedam alia tacentur. Dicendum, quod hoc fuit conueniens exprimi primo, quia scriptura voluit ponere peccatum Adae, & modum eius, eo quod principale illud erat ad mutationem status humani generis; & quia fuit iste modus peccati eius, quod comederet dante ei muliere, exprimitur illud. Secundo fuit ad excusandum aliam positionem originis peccati in Adam, nam si Adam peccaret comedendo, aut hoc esset dante ei muliere, quae prius comederat, aut tentante eum demone, sicut tentauit Euam, & tunc oportebat poni quid serpens diceret Adae. Vt ergo excuset se scriptura de hac narratione, dixit quod non fuit illud, sed mulier dedit Adae. Tertio ad ostendendum veritatem eorū, quae postea in excusationibus dicta sunt. Nam dixit Adam mulier dedit mihi & comedit, mulier dixit, serpens decepit me. Quomodo autem illa vera essent, ostenditur, cum scriptura primo narrauerit seductionem mulieris, & deinde dicat, quod illa comedit, & dedit viro suo. Quarto ponitur ad alleuandum peccatum viri, aut saltem ad ostendendum conditionem eius, nam si vir comederet suadente serpente, esset seductus: si autem comederet offerente muliere, non esset seductus, sed illeceus: grauius autem erat seduci. Et quia mulier, quae seducta est creditur posse fieri sicut Deus, & concupiuit, propter hoc transgressa est mandatum Dei. Vir autem, qui non seductus est, non creditur se posse fieri sicut Deus, neque concupiuit illud, sed solum transgressus est mandatum Dei. Ideo alia conditio erat peccati mulieris, alia viri, & hoc significatur inquantum dicitur, quod ille comedit offerente ea cibum, & non suadente demone. Quinto ponitur ad aggrauandum peccatum mulieris, quia non solum ipsa comedit & peccauit, sed etiam virum ad peccandum induxit, in quo tentatoris & diaboli vires exercuit, quia quod serpens facturus erat hoc illa

fecit, ideo efficacius se habuit, quia eum, quem diabolus seducere non poterat, & quem aggredi timuit, mulier deiecit: multū ergo addit hoc ad peccatum Euae. Sexto, vt innuatur toti humano generi, quod mulier fuit primordium perditionis suae, quia non solum peccauit, sed ad peccandum virum impulsit. Septimo fuit ad iustificandum poenas, quae postea pro peccato date sunt tam viro, quam foeminae. Nam viro datum est, quod in sudore vesceretur pane, & non deficerent ei miseria & labor vsque ad mortem: foeminae autem datum est, quod pareret in dolore, & sub viri potestate esset, facta fuerant autem haec conuenienter, vt Adam, qui solum contra Deum peccauerat a Deo acciperet poenam, scilicet, quod in terra labores sustineret: foemina autem peccauit contra Deum transgrediendo mandatum, & contra virum dando ei cibum veritum ad manducandum, ideo accepit poenas a duobus, scilicet, quod in dolore pareret, quod Deus faciebat, & quod sub viri potestate esset, in quo ab illo poenas acciperet. Vir autem, quia non peccauit contra foeminam, sed contra solum Deum, non fuit foeminae subditus ad poenam.

Quaeritur, quare dicitur supra 3. cap. comedit, & dedit viro suo, & non dicitur comedit, & dedit Adae: cur enim vocat eum virum suum? Dicendum, quod primo fit hoc, quia scriptura ita consuevit magis vocare eos virum & uxorem, quam Adam & Euam, & ideo tenuit hic, quod in alijs consuevit. Secundo, quia Adae & Eua sunt nomina naturae, vxor & vir sunt nomina coniugij, sed scriptura proximè fecerat mentionem de eorum coniugio in quantum supra 2. cap. dixit Adam, hoc nunc caro de carne mea; & sequitur, adharebit vxori suae; ideo magis eos virum & uxorem vocat, quod proximè conueniebat, quam Adam & Euam, quae conueniebat ab initio, vnde cum Deus loquitur ad aliquem eorum, vel scriptura de eo loquitur, vocatur Adam vel Eua, aut mulier; quando tamen scriptura loquitur de eis, vt ipsi colloquantur sibi vel aliquid inter se faciunt, vocat eos virum & uxorem, vt patet supra 2. & 3. cap. Hic autem fiebat sermo, quod ipsa daret ei de fructu, ideo dicitur, quod dedit viro suo, & non dicitur, quod dedit Adae. Tertio ponitur vt innuatur causa dandi: cum enim vocatur Adam & Eua sub nominibus personalibus significantur, quasi in nullo sibi attinentes: cum verò vocatur vxor, significatur vt vna caro, & ideo vt multum se diligentes, sed Eua nunc dedit Adae de fructu, quia diligebat eum, vt ille quoque efficeretur sicut Deus; ideo dicitur, quod dedit viro suo, id est dedit ei, quia erat vir suus, & quia non signaretur idem, si diceretur dedit Adae.

Quaeritur, quare postquam serpens tentauit, & superauit Euam, non tentauit Adam. Dicendum, quod hic erant duo dubia. Primum quare diabolus non incepit tentare Adam, sicut cepit in Eua, aliud est cur superata Eua non tentauit Adam. De primo iam supra responsum est. De secundo aliquis dicet, quod non tentauit, quia non erat opus cum superasset Eua. Sed dicendum, quod non stat, primo quia diabolus vtrique inuidebat, ideo non solum velle deicere vnum, sed vtrunque. Secundo, quia deicere foeminam parum erat, virum verò superare erat omnia facere, quia peccante foemina peribat vnicum individuum, peccante viro peribat totum genus humanū, ideo velle potius deicere virum; nam non peccauerunt omnes homines in Eua, sed in Adam, ad Rom. 5. cap. diabolus autem magis cuperet perdere totum genus humanum, quam vnicum individuum, ergo potius velle Adam superare, quam Euam. Aliter ergo dici potest, quod diabolus non tentauit Adam, alia res postquam tentauit Euam, quia non ausus est. Erat foemina enim

Quaeritur, quare dicitur supra 3. cap. comedit, & dedit viro suo, & non dicitur comedit, & dedit Adae: cur enim vocat eum virum suum?

Quaeritur, quare postquam serpens tentauit, & superauit Euam, non tentauit Adam.

enim vir in naturalibus perfectior, ut non posset facili- ter decipi, sicut Eva, ideoque licet foeminam supera- uerit, non aggressus est virum. Quod propter duo fe- cit; primo, quia diabolus superbus est, erubescitque su- perari, & cum nunc hoc sibi futurum a viro timeret, non ausus est tentare. Secundo, quia si nunc tentaret eum, & non superaret, periret omnis alius modus que contra ipsum habere posset. Ut ergo non impediren- tur alij modi, non ausus est per se eum aggredi. Sed po- test dici secundo quantum ad principale, quod dia- bolus non tentauit per se Adam, sicut Euam tenta- rat, quia habebat alium modum conuenientior, scilicet, vt per mulierem ipsum tentaret, & ita factum est. Nam suaserat mulieri impellere virum, qui dedit ei de fructu, & facilius eum superauit.

Responso magis ve- 52.

Quel. 526. An fuit co- uenientius Adam ten- tari p ser- pentē vel per mulie- rem.

Sed quaeritur, quis modus erat conuenientior ten- tandi Adam, an quod dæmon tentaret eum per serpen- tem, vel mulierem. Dicendum, quod conuenientior erat per mulierem. Et patet primo iudicio diaboli, quia ipse elegit hunc modum, ideo putauit eum conuenien- tiorem, quia aliàs elegisset alium, cum ipse nimis cup- eret subuertere Adam. Secundo patet ex ipsa re, quia si serpens loqueretur Adæ, non poterat in hoc decipi, vt crederet eū posse fieri sicut est Deus, quod Eva cre- didit, & quod hoc posset sibi per lignū præstari, quod etiam illa putauit, sed non fuit in alio tentatio Eua per serpentem, ideo non erat conueniens modus, per mul- ierem autem fuit conueniens tentatio, quia non de- bebat ita seduci, sed allici. Facile autem erat eum alli- ci per mulierem, quia diligebat eam tenerrimè, ideo vt quod placeret ei faceret, & ita hunc modum præle- git dæmon. Sed dicendum, quod sicut putauit dæmon, ita factum est, & tamen etiam si femina non induxisset virum ad comedendum, nihilominus tēret eum diabolus, siue per serpentem, siue per alium modum, quia tāto ardore tenebatur diabolus, vt deijceret Adā, quod non cessaret quouſque experiretur in eo omnes modos tentationis suæ. Et licet sit dæmon superbus, & doleat superari, tanta tamen inuidia tenebatur ad ho- minem, quod potius pateretur superari, quam quod in expertum relinqueret quicquid. contra hominem moliri posset.

Quel. 527. Cur Deus permisit Euam decipi. Vide supra 2. 522.

Quaeritur, cum Deus in statu innocentia non per- mitteret homines decipi, sicut supra dictum est, quare permisit decipi Euam, & non reuelauit ei falsum, quod diabolus conceperat. Dicitur potest, quod non decepta est Eva quamdiu fuit in statu innocentia, sed postea, scilicet, postquam cōcupiuit honorem inordinatum, in quo mens eius recessit a Deo: tunc enim credidit, quod poterat esse sicut Deus, sicut supra diximus. Sed obijciatur, quod non sufficit, quia antequam caderet Eva de statu innocentia, fuit aliqua deceptio facta, vel inchoata, in quantum diabolus aliud loquebatur Eua, & aliud mente gerebat, & in talibus dictum fuit supra, quod Deus prouideret, ne quis in illo statu deciperetur illuminando intellectum eius, cui dicebatur, vt sciret an falsum esset, quod dicebatur. Dicendum, quod dia- bolus locutus est ad mulierem, dum illa adhuc mane- ret in statu innocentia, & ille simulatè loquebatur, & tamen non erat necesse decipi Euam eo loquente; si necesse esset eam decipi, nisi Deus ei veritatem decla- raret, reuelaret Deus illi veritatem, & tamen non erat necesse decipi, quia non erat necesse, quod Eva apud se diffiniret, quoq animo verba dicerentur, sed solum res- piceret ad verba, quæ dicerentur an essent bona, vel mala, quod ipsa facilius poterat, & ideo non decipere- tur in illis. Est dicendum, quod Deus reuelaret ho- mini veritatem, ne deciperetur in eis, quæ excedebant facultatem intellectus humani, sed in eis, quæ non erant supra intellectum non reuelaret, relinquendo

hominem sibi ipsi, vt iudicaret; nam si attēdere vellet, non deciperetur, si autem non vellet attendere, deci- peretur, & tunc peccatum præcederet deceptionem, quia erat peccatum omissionis. Et iste ordo fuit in tentatione Eua, nam quādo serpens ei locutus est, simulatè loquebatur, & tamen non decepta est Eva in primis verbis serpentis, quando dixit; Cur præcepit vobis Dominus, vt non comedatis de omni ligno Pa- radisi, quia Eva non putauit, quod serpens bono zelo loqueretur, neque etiam putauit, quod malo zelo; nam si putaret, quod malo animo, caueret ab eo, & nō audiret, vel non assentiret, & tamen non fecit. Etiam non putauit, quod bono animo, aut sine fraude loque- retur, quia tunc deciperetur, cum serpens loqueretur simulatè, sed neutrum cogitauit, quia non aduertit, & ideo habuit tunc quidem nescientiam, sed non dece- pta est. Postea autem quando respondente muliere, quod præceptum fuerat eis, ne morentur, dixit dia- bolus; nequaquam moriemini, sed eritis sicut dii scien- tes bonum & malum, decepta fuit mulier, quia scien- tiam appetitus inordinatus excellentia, & quia ces- sauit per illum esse in statu innocentia, potuit de ce- tero decipi, & decepta est, quia non posse decipi erat priuilegium illius status. Cum autem obijciatur, qua- re priuilegium deciperetur Eva, nō declarauit ei Deus, quod serpens simulatè loquebatur. Dicendum, quod non reuelauit, quia Eva per se ipsam poterat videre, quia dixit serpens, non moriemini, & dixerat Deus, moriemini, & ita dæmon faciebat Deum mendacem, sed quis; poterat videre, quod hoc falsum erat, ideo Deus non reuelabat aliquid mulieri, quia ipsa per se co- gnoscere poterat falsitatem. Et verè illa cognouit- set dæmonem falsa dicere, nisi appetitus inordinatus honoris insurrexisset ei, per quem cecidit a statu inno- centia, & tunc propter paruitatem intellectus sui, tum & principaliter, quia possidebat eam magnum deside- rium excellentia, non cogitauit sufficienter, & dece- pta est.

Cur Deus certiorē Euam non fecit de do- lo serpen- tis.

Quel. 528. Cum Eva nō esset af- fectua, qd permisit diabolus, cur dedit viro, vt co- mederet.

Quaeritur, cum dixisset serpens mulieri, quod si co- mederent efficerentur sicut dii scientes bonum & ma- lum, & tamen non fuerit facta sic sciens, quomodo non mirata est, & non discredidit verbis eius, & quo- modo non cessauit dicere viro, quod comederet. Di- cendum, quod mulier non mirata est, immo credidit verum esse verbum diaboli, & ob hoc dedit viro de fructu. Et aliquid dicunt, quod non fuit mirata, quia factum est id quod diabolus dixerat, quod efficeretur sciens, cum post peccatū fuerint aperti oculi peccato- rum. Sed dicendum, quod non est verum, quia post manducationem de ligno non habuit Eva aliquam cognitionem, quam prius non habuisset. Secundo, quia etiam si aliquam haberet, quod falsum est; non esset talis qualē serpens dixerat, scilicet, eritis sicut dii, & tamen talem cognitionē nunquam habuit Eva, vel Adam, & patet, quia prius non irrisit Adam di- cens: ecce Adam factus est sicut vnus ex nobis, sciens bonum & malum, supra 3. cap. ac si dicat, voluit, & nō potuit. Tertio, quia si dicatur, quod habuerunt ali- quam cognitionem post peccatum, quia aperti sunt oculi eorum. Dicendum, quod non fuit cognitio, quæ esset perfectio intellectiua, sed potius esset expe- rientia defectuum de nouo adnuentium: nam cepit esse de nouo nuditas in Adam & Eva, quæ est qua- dam poena, & prius non erāt nudi, & ideo hoc cognou- erunt, sed hoc non fuit aliqua perfectio cognitionis; Quarto, quia etiam si hoc vocaretur aliqua cognitio, adhuc non superuenit postquam comedit Eva sola, sed postquam ambo comederunt; ideo semper mane- bat Eua causa admirationis, quomodo non effice- retur sciens. Dicendum, quod non admirata fuit Eva, licet

licet non senserit in se aliquam mutationem quan- tum ad scientiam. Et fuit primo, quia nondum fue- rat lapsus tempus: dixerat enim serpens: scit Deus quod in quocunque die comederitis ex eo, aperien- tur oculi vestri, & tamen dies ille, in quo comederat nondum erat lapsus, ideo nondum apparebat falsum esse quod dicebatur, neq; admirationis causa in Eva. Secundo, quia dixerat serpens, in quocunque die co- mederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & intelligitur de Eva & Adam, & ideo poterat fortè illa intelligere, quod non impleteretur illud quouſque ambo comede- rent, & sic non miraretur si non efficeretur sapientior, cum nondum māducafet vir. Si autem ille mā- duicaret, & non efficerentur ambo sapientes, tunc pos- set mirari de verbis serpentis, & tamen neque tunc mirata est, quia accidit sibi contraria passio. Nam agnouit se fuisse deceptam, & verum esse verbum do- mini; ideo non admirata est, quomodo non esset ve- rum verbum serpentis, quia agnoscebat manifestè om- nia esse falsa, quæ dixerat.

Quel. 529. An Eva di- xerit Adæ de qua ar- bore erat fructus, vel qd di- xit.

Quaeritur, quando Eva dedit viro fructum ligni illius, quomodo se habuit ad eum, & quid dixit ei, & an dixit, quod erat fructus ligni vetiti vel non. Aliqui dicunt, quod non dixit ei de qua arbore esset, vt sic il- le comedere vellet, quia aliàs forte comedere non vel- let. Dicendum, quod hoc non stat, quia necesse est poni, quod Eva dixerat de qua arbore erat fructus il- le: primo, quia Adam peccauit comedendo de illo fructu, & tamen si Eva non dixisset ei, non peccauit. Patet quod peccauerit, quia ita dixit Deus ipsi Adæ, vt patet supra 3. cap. & tamen si Eva non exprimeret, ne- sciret Adam, & non tenebatur quaerere de qua ar- bore esset, cum nullam fraudem posset, aut deberet cogi- tare, ergo si illa non exprimeret, bona fide comede- ret, & ita non peccaret, peccauit tamen, ergo illa ex- pressit. Secundo, quia si Adam nesciuisset de qua ar- bore esset fructus ille, quando postea Deus ab eo qua- reret, quare comederat, responderet, quod nesciret quid comederet, & esset conueniens excusatio, & ta- men non respondit hoc Adam, ergo sciuit de qua ar- bore esset. Tertio, quia si Eva taceret de qua arbore esset, hoc faciens, vt ille comederet, iam esset dolus ex parte Euae patientis malum esse manducare, & tamen vellet, quod manducaret Adam, vt incideret in ma- lum istud, & hoc non est verum, neque verisimile, quia Eva non putabat malum esse manducare de fru- ctu illo. Etiam quia si dolose tacuisset Eva, & inde se- queretur malum Adæ, abhominaretur eam ad mor- tem quasi hostem, quod non fecit, sed conuersatus fuit concorditer cum ea per totam vitam, ergo non tacuit Eva. Quarto, quia potius Eva bona fide ad Adam veniebat, ideo ei diceret de qua arbore erat il- le fructus, nam crediderat Eva serpenti, quod comede- do de illo fructu non morentur, sed efficerentur sicut dii. Primum experta fuit, scilicet, quod non erat mortua. Secundum credidit verum esse propter primum, ideo de futuro bono gaudebat quasi futura esset sciens sicut Deus, & quia virum suum diligebat, volebat ei commune fieri bonum illud, ideo afferre- bat ei fructum, vt de illo manducaret, & sic non tace- ret id, quod bonum aestimabat, sed potius eum gau- dio magno aperiret. Quinto, quia non est verisimile, quod aliter fieret tam ex parte viri, quam foeminae: nam cum Eva, quæ prius absens erat a viro, nunc ad eum veniret orans, vt de cibo illo comederet, quod solum non erat, verisimile erat, quod aliquid di- ceret, vti quædam rem insolitam inuitaret, & ita ape- rirer ei de qua arbore esset. Similiter ex parte viri: cum enim nunc Adam videret sibi offerri fructum ad manducandum, verisimile est, quod peteret qua-

re ei offerere cibum, quia ipse per se illa non offeren- te poterat accipere de quacunque arbore vellet, & ideo necesse est, quod illa exprimeret, cur faceret, & ita non solum nomen arboris, vnde sumperat, sed etiam quare attulerat referret: Adam igitur sciret de qua arbore esset fructus. Dicendum igitur, quod or- do videtur iste fuisse, quia Eva postquam comedit, iur ad virum suum ferens de fructu illo, siue hoc fa- ceret optans eum sicut participem tantri boni, id est quod efficeretur, sicut Deus sciens bonum & ma- lum, siue putans non posse aliter in ea compleri, quod serpens dixerat, nisi ambo comederent; & exposuit ei, quod serpens dixerat ei omnia ex ordine, & comede- rat, neq; quicquam mali ei aduenerat, ppter quod credebat certissimè futurum, quod reliquum erat, sci- licet, quod efficerentur sicut dii, si comederent am- bo, ideo orauit, quod comederet, propter quod cum nosset Adam cuius arboris esset fructus ille, peccaret comedendo, sicut si ipse sumeret de arbore, vt Eva.

Determi- natur veri- tas.

Quaeritur, quare Adam voluit manducare de fru- ctu ligni illius, cum sciret a Deo veritatem esse. Aliquis dicit, quod voluit eo modo, quo Eva, qui etiam veritatem sciebat, sed manducauit putans, quod efficeretur sicut Deus sciens bonum & malum. Sed diceretur, quod non stat, quia tunc reduceretur Adam sicut Eva, cum crederet esse posse, quod non poterat, & tamen Adam non fuit seductus, quia Apostolus primè Timoth. 2. dicit, quod Adam non est seductus: Eva autem seducta in prauaicatione fuit, ergo non comedit Adam putans se futurum sicut Deus per esum ligni. Sed videtur dicendum, quod Adam co- medit, vt placeret vxori; rogabat enim illa eum in- stanter, vt comederet: ille verò tenerrimè diligebat eam, ideo vt non contristaret eam assentiens volun- tati eius comedit, & hoc Augustinus sentit, quod vi- detur esse rationale. Et hoc apparet primo, quia si diabolus non sciret Adam talem esse, vt assentiret in ea re præcibus vxoris, non transmitteret vxorem ad il- lum, sed eam transmissit, & ipse per se tentare noluit, ergo ita Adam superaretur. Secundo, quia si Adam talis esset, vt decipi posset ex dictis mulieris, & dece- ptus manducaret, potius decipi poterat verbis serpen- tis, quæ erāt immediatè a diabolo prolata, quæ essent magis artificiosa, & plura dicere posset, atque ad deci- piendum efficaciora; sed diabolus non elegit mo- dum illum, ideo non putauit, quod Adam decipi pos- set, sed præcibus vxoris superaretur, quoniam am di- ligebat: illa verò apud eum instaret, quia fortè puta- bar non se consecuturam quod serpens dixerat, quo- usque ambo comederent, quia ita dixerat: scit enim, Deus quod in quocunque die comederitis ex eo, ape- riantur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum, & ideo vt non fraudaretur Eva in desiderio suo, omnibus modis apud virum instaret, vt ille su- meret de cibo: ille verò præcibus flexus, & si non pu- taret ex illo cibo se futurum vt Deus, māducauit com- placiturus vxori, ne redio illa tabesceret, sed an Adam deceptus fuerit, & in quo infra dicitur.

Quel. 530. Cur Adam voluit mā- duicare de fructu, quæ sciebat veritatem.

Cum autem Adam comedit fructum ab vxore oblatum, aperti sunt oculi amborum, scilicet vxoris & viri, vt dicitur supra 3. cap. & viderunt se esse nudos. De qua apertione oculorum dubium est, quæ sit: ali- qui dicunt, quod verè aperti sunt oculi eorum, quasi prius non viderent, & tunc videre ceperint. Sed istud falsum est, quod multis rationibus supra destruximus, potissimè quia immediatè ante hoc di- cebatur, quod mulier vidit lignum, & ita tulit de fru- ctu eius, & comedit.

Quel. 531. De qua apertione oculorum intelligit.

Alij autem dicunt, quod aperti sunt oculi eorum, scilicet intellectus, cum prius non intelligerent, tunc intel-

Opin. 2. intelligere ceperunt, & hoc vult Iosephus, scilicet, quod plantatio illa causa acuminis erat, & intellectus libro primo Antiquitatum. Sed hoc falsum est, ut supra etiam tetigimus, nam lignum non poterat ita subito facere eos cognoscentes aliquid. Nam licet bonus cibus disponat organa melius ad operationes intellectus non fit hoc subito, sed per successiones magnas, cum cibus non conferat directe ad opus intellectus, sed indirecte, etiam quia falsum est, quod presupponitur, scilicet, quod prius non intelligerent: non enim crearet eos Deus in tali imperfectione, cum perfecta fiat opera Dei. Alij dicunt, quod creavit Deus illos habentes intellectum, & tamen erat ligatus intellectus, ut non possent intelligere quousque comederunt de ligno, & ita etiam dicunt aliqui, quod primi parentes ante peccatum non potuissent carnaliter committere, quia licet vim haberent, & organa ad hoc, erant vires ligatae in his, ut non possent exire in actum ante peccatum. Sed dicendum, quod istud est ridiculum, & est absurdum, est quidem ridiculum dici, quod habebant potentias aliquas ligatas, quia perfectio rei non est in potentia, sed in actu, quicunque ergo potentiam ligatam habet secundum hoc imperfecti sunt, & tamen Deus non creavit eos imperfectos, cum potius in statu innocentia maiorem perfectionem habuerint, quam post. Secundo, quia absurdum erat, quod potentia soluerentur ad actus per peccatum, nam si aliqua ligatio, vel imperfectio concedi posset prius fuisset in primis parentibus, cum inconueniens erat poni, quod illa per peccatum tolleretur, cum potius per peccatum fuerint inducta poena, ut patet supra 3. cap. ergo cum comedendo de ligno illo peccauerint non aperiretur tunc intellectus eorum ad primum intelligendum; quasi prius non intelligeret. Tertio, quia si ita esset, non potuissent peccare, cum peccatum non sit, nisi in rationem utentibus. Etiam non daretur eis praecipuum, cum non daretur, nisi intelligentibus quid iubeatur, & potentibus agere illud, & contrarium. Quarto, quia apparet, quod ante hoc intelligebant, nam & mulier, quae minoris perfectionis intellectualis erat, respondebat ante peccatum ad dicta serpentis, ergo erat intelligens: non ergo nunc aperti fuerunt oculi eorum, id est ceperunt intelligere. Alij dicunt, ut Rabbi Salom. q. aperti sunt oculi amborum, scilicet ad cognoscendum malum, nam ante hoc bonum solum cognoscebant, nunc vero etiam malum cognouerunt, & hoc inceperunt cognoscere, & ad hoc mouentur, quia lignum illud vocabatur scientiae boni & mali, & ita comedendo de illo scirent bonum & malum; & quia ante hoc, quod comederant, non cognouerant malum: nunc vero cum comedissent statim cognouerunt malum. Sed dicendum, quod falsum est: primo, quia istud non est possibile, quod aliquis cognoscat bonum, & non cognoscat malum, cum oppositorum sit eadem positio, & eadem disciplina. ergo qui cognoscat bonum, cognoscat malum; immo vnum indicat alterum. Secundo patet, quia etiam Adam & Eva ante hoc cognoscebant malum, quia cognoscebant mortem, nam Deus dixerat eis, quod in quo die comederent de ligno illo, morte morerentur, supra 2. cap. & ita ipsi intelligebant quid nomine mortis signaretur, sed mors malum quoddam est. Tertio, quia motuum ex nomine ligni non adiuuat. Nam si propter hoc, quod comederunt de ligno illo, ceperunt etiam cognoscere malum, ceperunt cognoscere bonum, cum illud vocetur lignum scientiae boni & mali, ergo non stat, quod prius cognosceret bonum, & non malum. Quarto etiam non adiuuat ad hoc dictum serpentis, nam dixit, quocumque die comederitis eritis sicut dii scientes bonum & malum, & ita ibi non significatur

quod inciperent cognoscere bonum & malum, sed quod peruenirent ad talem cognitionis gradum, ut viderentur esse Deus, cuius est altissima cognitio, unde presupponitur, quod ante hoc tam bonum, quam malum cognoscebant, & sic non est verum, quod tunc aperti fuerint intellectus eorum ad cognoscendum malum, quod Rabbi Salom. voluit. Dicendum igitur, quod intelligitur aperti sunt oculi amborum, non ad cognitionem aliquam boni aut mali, sed solum ad cognoscendum esse in eis iam nuditatem confusibilem. Et patet, quia dicitur, & aperti sunt oculi eorum; cumque vidissent se esse nudos & c. unde non signatur per istam apertionem oculorum aliquid alterum, nisi vidisse se nudos. Si autem signaretur cognitionis nouae gradus adueniens, siue prius haberent intellectum ligatum, & nihil intelligerent, siue inciperent intelligere aliquid genus rei, non diceretur, nisi aperti sunt oculi eorum, & tamen dicitur aperti sunt oculi eorum, & viderunt se nudos; ergo non fuit in eis alia cognitio, nisi de nuditate, & istud non erat aliquid de nouo cognoscere, quod prius non cognoscerent, sed aliquid habere de nouo, quod prius non habebant, & si illud haberent, cognoscerent, sed non poterant cognoscere sibi inesse, quod non inerant. Et ita apparet, quod sumptio cibi de ligno verito non praestitit illis aliquem vigorem cognoscendi, neque accelerabat usum rationis; sicut Iosephus dicit, quia tunc cognoscerent ad quod prius cognoscere non sufficiebant, & tamen non fuit sic, cum non dicitur, quod aliquid cognouerint, nisi nuditatem, ergo lignum illud non conuincitur praestare aliquam cognitionem. Quaretur quare ad signandum, quod dictum est dicitur aperti sunt oculi amborum, quia poterat dici, quod viderunt se nudos, & non diceretur de apertione oculorum ipsorum. Dicendum, quod hoc secundum veritatem nihil aliud fuit, nisi quod isti cognouerunt se nudos post peccatum, cum hoc ante non cognoscerent, & istam cognitionem voluit signare scriptura per apertionem oculorum, & licet nomine oculi, vel oculorum signetur aliquando intellectus, hic tamen non signatur. Aliqui enim sic voluit accipere, quod nomine oculorum accipiatur intellectus, scilicet aperti sunt oculi, id est intellectus ad cognoscendum se nudos, sed hoc non est verum, quia ad cognoscendum nuditatem non requiritur intellectus, sed oculus, quia sensu diiudicatur, & ideo dicendum, quod oculi proprie accipiuntur pro oculis, & non pro intellectu, licet non esset verum, quod prius essent clausi. Est autem considerandum, quod scriptura sacra quando loquitur de cognitione, dicit aperti sunt oculos, vel aperti sunt intellectus, scilicet quando quis cognoscit, quod prius non cognoscebat. Sed in hoc interdum largè, & in hoc est differentia, quia quaedam sunt cognoscibilia solo intellectu, quaedam vero sensu. Quando autem pro eis, quae intellectu cognoscuntur, dicitur aperti sunt intellectus, & pro eis quem sensu cognoscuntur, dicitur aperti sunt oculos, loquitur proprie, quando pro omnibus dicitur aperti sunt oculos, loquitur largè. Quia autem accipiatur largè patet supra 3. cap. cum serpens dixit ad Euam: scit enim Deus, quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum, & tamen ibi certum est, quod agitur de agnitione eorum, quae intellectu capiuntur. Primo, quia dixit scientes bonum & malum, & tamen bonum & malum non capiuntur sensu, sed intellectu. Secundo, quia dixit: Eritis sicut dii, unde comparat hominem ibi Deo in cognitione, sed cognitio Dei est purè intellectualis, ergo non

Quaest. 532. Determinatio questio superioris.

Quaest. 533. Cur non dicitur viderunt se nudos, sed non diceretur de apertione oculorum ipsorum.

Vide superius q. 492.

Oculi largè pro intellectu.

Cap. 6.

non accipitur ibi de cognitione sensitiua. Ideo potius debuisset dici aperiretur intellectus vester, & tamen dixit largè accipiendo oculum pro intellectu, & sic accipit Aristoteles libro primo 6. Ethic. quod intellectus est quidam oculus. Aliquando accipitur proprie, & tunc scriptura distinguit inter ea, quae cognoscuntur sensu, & intellectu, & pro eis, quae accipiuntur sensu dicitur aperti sunt oculos, sicut Luc. 24. scilicet, Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum, & ipse euauit ab oculis eorum. Quando aliqua capiuntur intellectu, dicitur aperti sunt intellectus, vel sensum, quem scriptura accipit pro intellectu iuxta vulgarem consuetudinem, sic accipitur Luc. eod. cap. scilicet, Tunc aperuit eis sensum, ut intelligerent scripturas. Nam intelligere scripturas non est aliquid, quod sensu capiatur, id est visu, sed intellectu, ideo ad intelligendum scripturas debebat aperiri intellectus, & non oculus. Sciendum etiam, quod licet in cognitione sensitiua, vel intellectu dicatur aperti sunt oculus, vel intellectus, tamen scriptura non consuevit hoc dicere, nisi circa illas res, quae aliquis prius cognoscere poterat, & non incepit prius cognoscere. Unde quando aliquis potest videre rem, ut pote, quae praesens ei est, & non videt, dicitur oculus eius clausus, vel impeditus, quia si non esset clausus, videret, sic accipitur Luc. 24. cap. scilicet, Iesus autem appropinquans ibat cum illis: oculi autem eorum tenebantur, ut eum agnoscerent, & bene dicitur tenebantur, quasi violenter, quia si non esset aliquod impedimentum agnoscerent eum, qui praesens erat, quem videre soliti erant. Et ob hoc quando videndo ceperunt eum cognoscere, dicitur, quod oculi eorum aperti sunt. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Et iste modus est circa ea, quae intellectu capiuntur, nam quando proponuntur alicui intelligibilia, si non intelligit ea dicitur intellectus eius clausus, sicut de Iudaeis dicitur, quorum intellectus est clausus 2. Corinth. 3. cap. scilicet, sed obtusi sunt sensus eorum. Vnde in hodiernum enim diem, id ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, & istud idem signatur Isai. 6. ecceca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eos. Ita igitur cum sacra scriptura proponatur omnibus, si qui eam non intelligunt, & dicitur clausus intellectus eorum, vel sensus, & cum factum fuerit in eis, quod intelligant, dicitur, quod aperti sunt intellectus eorum, iuxta illud Luc. 24. Tunc aperuit eis sensum, ut intelligerent scripturas. Nunc vero id, quod cognoscendum erat, corporale erat, scilicet nuditas, & ideo oculis videndum erat, & quia hoc idem, quod nunc in Adam & Eva erat prius extiterat, cum prius non essent vestiti, sicut & nunc videtur, quod ante hoc clausi erant oculi eorum, & ideo quando inceperunt videre hoc, dicuntur oculi aperti, & ita dicitur, quod comedit, & aperti sunt oculi amborum, quasi dicat prius clausi tenebantur, aut videbantur teneri clausi. Quaretur, quare non aperti fuerunt oculi Euae statim, ut illa peccauit comedendo, nam videtur, quod statim debuissent aperti ad hoc, quod agnoscerent se nudam, quia ista nuditas fuit quadam poena data pro peccato, ergo cum Eva quando comedit, peccauerit antequam Adam manducaret, debuit statim illa cognoscere se nudam. Dicendum, quod si nuditas, & cognitio nuditatis esset aliquid secundum se consequens peccatum hominum, qui steterant prius in innocentia, quod ab eis non separaretur, non potuisset Eva non pati nuditatem, & agnoscere eam, fuit tamen aliquid a Deo inflatum in poenam pro peccato, ideo tunc esset, quando Deus

Quaest. 534. Cui non statim aperti sunt oculi Euae, ubi peccauit comedendo.

vellet, & quia congruentius erat non statim manifestari in Eva post peccatum non apparuit nuditas. Primo, quia Deus voluit non impedire tentationem Adae, & tamen impediretur, si nuditas Euae statim appareret, ergo non debuit, nam si post peccatum statim Eva videret se nudam, erubesceret comparere ante Adam, & ideo non auderet ire ad offerendum cibum, potissimè quia putaret sibi accidisse hoc, quia de vetito ligno manducauerat, & ita non procederet ad dandum viro de illo. Secundo, quia si Eva post hoc ad Adam iret, videret Adam eius nuditatem, & ipse quoque erubesceret, aut saltem miraretur, & ita vellet scire causam huius mali, & cognito, quod de ligno vetito comederat, nollet ipse de eo comedere. Tertio, ut aliqui volunt, ut esset maior confusio, nam si sola Eva vidisset suam nuditatem, quia sola erat, quando peccauit operiret se folijs ficulneae faciens perizoma, sicut ambo postea fecerunt, & sic operata veniens Adam non erubesceret tam penaliter, ideo ut magis confunderentur debuerunt simul nudos se videre, ut mutuo sua verenda conspicientes nimis erubescerent, & sic non debuit Eva prius se videre nudam, quam esset coram Adam, & ille quoque peccasset. Quarto, ut quibusdam videtur, & satis rationabiliter, quia Eva peccante nondum erat peccatum consummatum, sed quando peccauit Adam, ideo poena non debuit inferri viquequo peccaret Adam. Sed in hoc intelligendum, quod peccatum Euae dupliciter potest accipi; vno modo, ut erat peccatum personale; alio modo, ut posset se extendere ad posteros, & ita transfret ad naturam, sed primo modo dicendum, quod peccatum Euae consummatum erat in Eva, quia cum ipsa esset distincta persona ab Adam, neque dependet ab eo per actum proprium mereretur: per actum proprium demeretur, nam anima, quae peccauerit, ipsa morietur, Ezech. 18. cap. ideo non erat opus, ut alius peccaret ad hoc, quod Eva puniretur. Si accipiatur secundo modo dicendum, quod peccatum in Eva non erat consummatum, quia peccatum Euae non poterat transire in naturam humanam, eo quod in Eva non fuit tota humana species, sed in solo Adam, ideo peccante ea non potuit tota natura infici, sed peccante Adam, unde & nos non peccauimus in Eva, sed in Adam, sic dicitur ad Rom. 5. quod omnes in Adam peccauerunt, & ideo in quantum peccante Eva, non erat peccatum consummatum, neque debuit poena sequi. Sed obijcietur, quod debuit poena sequi in Adā, quia in quantum Eva erat persona singularis, & per se peccabat, debuit in eam poena venire, nam manifestum est, quod poenae ei datae non fuerunt pro peccato Adae, sed pro peccato ipsius. Et apparet supra 3. unde distincte sunt poenae eius à poenis Adae, & sic ante Adam potuit erubescere. Dicit potest iuxta hoc fundamentum, quia licet Eva pro delicto proprio mereretur poenam, & passa esset illam; tamen quia haec poena afflictura esset speciem, sicut postea fuit, licet non esset hoc pro peccato Euae, sed pro peccato Adae, debuit non inferri quousque ille peccaret, quo peccante, poena ista consequi deberet totam speciem, & quia ita congruum erat, non fuit apparens aliqua poena in Eva peccante, quousque peccauit Adam. Quaretur an Adā & Eva ante peccatum erant nudi, vel non. Aliquis dicit, quod non, quia si essent prius nudi erubescerent, & tamen non erubescerent, ergo non erant nudi. Alij dicunt, quod erant verè nudi: primo, quia dicitur supra 2. cap. scilicet, Erat autem vterque nudus Adam, scilicet, & vxor eius, & non erubescerent. Secundo,

Peccatum Euae dupliciter capi potest.

Obijctioni respondetur.

Quaest. 535. An Adam & Eva ante peccatum erant nudi. Prima rō.

Secunda ratio.

undo, quia scriptura ponit ibi, vt admirandum, quod non erubescerent Adam & Eua, & tamen si essent non nudi nihil mirum esset, quod non erubescerent, sicut de nobis nemo miratur, quod non erubescimus, quia non sumus nudi, ergo vt locum habeat id, quod scriptura, vt mirum ponit, dicendum est, quod nudi erant prius. Tertio, quia dicitur supra 3. cap. Aperti sunt oculi eorum, &c. scilicet ad cognoscendum se nudos; aperti sunt oculi eorum, quasi clausi, cum non viderent se nudos, cum nudi essent, & tamen si essent prius non nudi non diceretur, quod aperirentur oculi eorum ad cognoscendum se esse nudos, ideo prius nudi erant. **Responso.** Dicendum, quod Adam & Eua post peccatum fuerunt vere nudi, ante peccatum autem non erant vere nudi, & tamen non erant vestiti. Primum patet, quia supra 3. cap. dicitur, quod cognouerunt se esse nudos, ergo nudi erant quasi non decipiebantur in cognitione. Secundo, quia erubuerunt se videntes, & tamen si non essent vere nudi, non haberent de quo erubescerent, ideo nudi erant. Tertio, quia agnoscetes se nudos fecerunt sibi perizomata, & tamen nulli accipiunt vestes, nisi qui nudi erant, quia vestes tollunt nuditatem, ergo Adam & Eua fuerunt nudi post peccatum. Quarto, quia ita confessus est Adam; nam cum Dominus vocaret eum, Adam vbi es? dixit; vocem tuam audiui de medio Paradisi, & timui eo, quod nudus essem. Secundum erat, quod ante peccatum non erant vere nudi: primo, quia nuditas quaedam pena est, sed ante peccatum nulla erat poena; ergo neque nuditas. Secundo, quia qui nudus est erubescit de nuditate, sicut in nobis est, & in ipsis Adam & Eua fuit, sed ante peccatum non erubescerent, ergo non erant nudi. Sed dicendum, quod ante peccatum vestes non habebant, & patet hoc, quia supra 2. cap. dicitur, Vterque erat nudus Adam & vxor eius, & tamen si vestes haberent, non vocarentur nudi. Secundo, quia si vestes habuissent ante peccatum, haberent eas quando peccarent, sed non habuerunt tunc, ergo neque prius, patet hoc, quia si Eua vestita esset, quando peccauit, & etiam Adā non erubescerent de aliquibus partibus corporum suorum, sicut neque nos vestiti existentes erubescimus, & tamen erubuerunt, ergo non habebant vestes. Secundo quantum ad hoc, quia si aliquas vestes accepissent homines a principio, etiam si tunc quando peccarent non haberent eas, vt pote quia se exuerant, induerentur statim eis; & tamen non induerunt, sed fecerunt perizomata supra 3. cap. ergo non habebant vestes, de quo magis infra dicitur. Hoc praesupposito dicendum, quod nuditas dupliciter accipitur, vno modo, vt dicit puram negationem: alio modo, vt dicit priuationem. Primo modo nudus vocatur omnis, qui vestes non habet, & hoc est large dictum: nam sic etiam lapides vocabimus nudos, & arbores, quia nullas vestes habent, & etiam coelum vocabitur nudum, quia non vestitum, sed haec nullus dicit. Secundo modo accipitur vt priuatio, & proprie, & tunc dicitur nuditas carentia vestis, scilicet non habere vestes, & indigere eis, & sic proprie dicuntur homines nudi, qui vestes non habent, quia omnes homines indigent vestibus, qui ergo non habent eas nudus est, & propter hoc lapides nemo vocat nudos, quia licet vestes non habeant, vestibus tamen non egent, & ita de reliquis, in quibus non est vsus, neque indigentia vestium. Accipiendo primo modo dicimus, quod homines ante peccatum nudi erant, quia nullas vestes habebant, vt ostendimus. Accipiendo tamen secundo non erant nudi, quia licet vestes non haberent non egebant eis, immo non erant eis vitales ad aliquid, & ob hoc sequitur, quod absolute, & vere loquendo non erant nudi primi parentes, quia nuditas vere, & proprie dicta accipitur vt priua-

Responso.
Prima rō.
Secūda rō.
Tertia rō.
Quarta rō.

Nuditas dupliciter.

tio, & tamen in eis nulla priuatio erat, quia non erat indigentia vestium, ergo non erant nudi, nisi large quis nudos vocet, sicut qui lapides nudos diceret. Dato hoc possumus respondere ad argumēta vtriusque partis supra facta, quia illa diuersis vijs procedunt. Ad prima, quae probant non esse nudos, dicendum quod concedi posset secundum modum loquēdi scriptura, quod Adam & Eua erant nudi, cum dicitur supra 2. cap. quod erat vterque nudus, & cum obijcitur primo, quod si essent nudi erubescerent, & tamen non erubescerent, concedendum, quod non erubescerent, & tamen dicendum quod non sequitur hoc, quod non essent nudi: si enim nudus accipiat secundum modo pro priuatione, verum est, quod omnes nudi erubescunt cum vestes non habeant, & vestibus indigent, & quia isto modo non erant nudi Adam & Eua non erubescerent, & tamē nudos vocat eos scriptura, quia vestes non habebant. Ad secundum dicendum, quod Adam & Eua erant aliquo modo nudi: eo modo, quo erant nudi, videbant se esse nudos: qualiter autem non erant nudi, non poterant videre se nudos, quia falsum, vel non ens viderent, & cum dicitur, quod non videbant se nudos, intelligendum est accipiendo nuditatem proprie pro priuatione, quia sic non videbant se nudos, cum non essent, sed quia erant sine vestibus, id est non vestiti, videbant se non habere vestes, quod interdum vocatur nudum esse, & hoc ipsi videbant; & tamen quia hoc non erat malum aliquod, non erubescerent de illo. Aliae rationes ostendunt in contrarium, quia erant vere nudi, & tamen quia nos non confitemur eos vere nudos, dicemus quod illa procedunt sumendo nuditatem large prout est non habere vestes, vnde quando primo dicitur; Erat autem vterque nudus, intelligitur, id est neuter habebat vestes, quia non dederat Deus eis vestes, quando formauerat eos, sed quia vestibus non indigebant, non erant proprie nudi. Ad secundum dicendum, quod ponitur vt aliquid nouum, vel admirandum, quod Adam & Eua non erubescerent, ideo concedendum est, quod aliquo modo erant nudi, id est vestes non habentes, & dicendum, quod non erubescerent, & secundum veritatem non erat mirum, quod non erubescerent: immo mirum erat, quod tunc erubescerent, sicut nunc est de pecoribus; vestes enim non habent, & genitalia sunt eis patentia, sed non erubescunt, quia erubescere non possunt, & mirum esset si erubescerent, quia non habent secundum quid erubescant, ita est de Adam & Eua in statu innocentiae, quia licet vestes non haberent, non erubescerent, quia non habebant, de quo erubescerent, & ideo non erat mirandum, quod non erubescerent, sed sacra scriptura potius voluit ibi sequi opinionem, quam rei veritatem, vt conformaret statui nostro: nunc enim omnes vtuntur vestibus, & si aliqui sint non vestiti erubescunt, & iuxta hanc conditionem status, erat mirum de aliquo, quod vestes non haberet, & non erubesceret, ita dixit hic scriptura de illis, quod non erubescerent, licet nudi essent. Ad tertium dicendum, quod illud dicitur, quia prius erant nudi, id est non habentes vestes, & post peccatum similiter, & tamen ante peccatum non egebant vestibus, & post peccatum indigerunt illis, & sic postea viderunt se nudos, & non prius, sed quia equaliter erant vtroque tempore non habentes vestes, dicitur, quod aperti sunt oculi, quasi prius hoc videre possent, & non videbant, & tamen certum est, quod nihil erat in eis, quod non viderent, quia se non habere vestes videbant a principio, & postea viderunt, & tamen se esse vere nudos non potuerunt videre, nisi quando vere nudi fuerunt.

Quaest. 536.
Solutio ratiōnum in oppositū.
Ad primū.

Ad secundū.

Soluuntur aliae rōnes.

Expositio primae ratiōnis.

Expositio secundae. De hac re vide superiorius in q. 413.

Expositio tertiae.

Quaeretur quare scriptura vocauit nudos Adam & Eua ante peccatum, cum non essent vere nudi? Dicendum, quod nuditas accipitur dupliciter proprie, & large, vt declaratum fuit supra, & vtrumque motuum tenuit scriptura, aliquando accipitur nuditas large solum pro non habere vestes, sic sumitur supra 2. cap. Erat autem vterque nudus Adam & Eua, & non erubescerent, id est neuter habebat vestes. Aliquando sumitur proprie pro priuatione, sic habetur supra 3. cap. scilicet, Cumque vidissent se nudos, id est non habentes vestes, & vestibus indigentes. Cum autem dicitur, quare scriptura vocauit illos nudos, cum non essent vere nudi? Dicendum, quod fuit, primo quia illa vtrumque voluit, scilicet veritatem tenere, & sequi modum loquendi nostrum, quia scriptura data est propter nos, ideo confirmat se modis loquendi nostris; quia aliter fiet inutilis nobis, in quantum voluit tenere veritatem, dixit nuditatem fuisse post peccatum, in quantum sequitur modum nostrum loquēdi, quo non habentes vestes nudos dicimus, dixit erat vterque nudus Adam & Eua. Secundo fuit ad ostendendum differentiam status illius ab isto: nam tunc erant homines non habentes vestes, & ita mansuri essent, si non peccarent nunc vero vestes acceperunt, quia vestibus indigent. Tertio fuit ad ostendendum excellentiam illius status super istum, quia tam beatus erat ille status, quod homines tunc vestibus non indigebant, & non habentes eas non erubescerent, nunc vero illis indigent, & cum eas non habuerint erubescunt, sed hic non possent signari, nisi diceretur, quod erant Adam & Eua tunc nudi, ideo debuit hoc dicere scriptura. Est autem verum, quod potius scilicet scriptura dicere, quod Adam & Eua non erant vestiti, aut non habebant vestes, & non diceret, quod erant nudi, & tunc esset propria locutio, quia importabatur sola negatio, & tamen scriptura non curat distinguere istos exactos modos proprietatis locutionis conformans se modo locutionis nostrae. Et quia nos non facimus differentiam aliquam in hominibus inter esse nudum & non habere vestes cum illi non haberent tunc vestes, dixit quod erant nudi. Et tunc apparet, quod conuenienter posuit scriptura tamquam aliquid speciale, & nouum, atque admirandum, quod nudi essent Adam & Eua, id est non habentes vestes, & non erubescerent, quia voluit significare excellentiam illius status super istum, nam licet non esset tunc mirandum, quod non erubescerent non est vestiti, immo potius mirandum esset, si quis nudus esset, & non erubesceret, vt ergo ostenderetur differentia illius status, & huius dictum est, quod erat vterque nudus, & non erubescerent. **Quaeretur quomodo Adam & Eua post peccatum cognouerunt se esse nudos. Aliqui dicunt, quod hoc fuit, quia prius non videbant, quia oculi eorum erant clausi, quod patet, quia dicitur aperti sunt oculi amborum. Dicendum, quod hoc falsum est, quia ante peccatum habebant oculos apertos, sicut postea, & ideo videbant quicquid postea videre potuerunt, vt supra ostendimus. Alij dicunt, quod non cognoscebant prius Eua & Adam quid esset nuditas, ideo neque nuditate erubescerent. Dicendum, quod neque istud est verum, quia paruuli non erubescunt propter defectum discretionis, sed Adam & Eua non se habebant sic, quia perfectum iudicium habebant, scilicet perfectionem naturalem adiunctam donis gratuitis, vnde tunc perfectius singula iudicarent quam post peccatum. Sed dicendum, quod cognouerunt post peccatum se esse nudos, quia tunc vere fuerunt nudi, prius autem non cognoscebant se esse nudos, quia non erant: vnde vtroque tempore recte se habuerunt in cognoscendo, quia cognouerunt se esse nudos. Aliqui dicunt, quod hoc fuit, quia prius non videbant, quia oculi eorum erant clausi, quod patet, quia dicitur aperti sunt oculi amborum. Dicendum, quod hoc falsum est, quia ante peccatum habebant oculos apertos, sicut postea, & ideo videbant quicquid postea videre potuerunt, vt supra ostendimus. Alij dicunt, quod non cognoscebant prius Eua & Adam quid esset nuditas, ideo neque nuditate erubescerent. Dicendum, quod neque istud est verum, quia paruuli non erubescunt propter defectum discretionis, sed Adam & Eua non se habebant sic, quia perfectum iudicium habebant, scilicet perfectionem naturalem adiunctam donis gratuitis, vnde tunc perfectius singula iudicarent quam post peccatum. Sed dicendum, quod cognouerunt post peccatum se esse nudos, quia tunc vere fuerunt nudi, prius autem non cognoscebant se esse nudos, quia non erant: vnde vtroque tempore recte se habuerunt in cognoscendo, quia cognouerunt se esse nudos.**

Q. 537.
Cur scriptura appellat primos parentes nudos, cum non fuerint.

Q. 538.
Quo Adā & Eua post peccatum cognouerunt se esse nudos.

Rō vera.

Alph. Tot. super Gen.

gnouerunt, sicut se habebat. Ante peccatum enim non habebant vestes, & tamen non erant proprie nudi, quia vestibus non indigebant, ideo sciebant se non habere vestes, sed non cognoscebant se esse vere nudos, quia non erant vere nudi, & ideo non erubescerent, quia illud est de nuditate, tamen non habebant nuditatem, ideo neque poterant erubescere, post peccatum vero fuerunt vere nudi, quia vestes non habebant, & erant eis necessariae, quia habebant aliquid, de quo iam erubescerent si non operirent illud, ideo dicitur post peccatum, quod cognouerunt se nudos. Sciendum autem, quod ante peccatum non erant vere nudi, & ideo non poterant cognoscere esse nudos, & tamen si accipiat nudum esse large, id est non habere vestes, erant nudi, & cognoscebant se esse nudos, & hoc non repugnat scripturae, quia sicut illa dicit eos fuisse prius nudos, ita non negat, quod hoc non cognoscerent, sed quod non erubescerent: nam non dicitur, erat vterque nudus; & non cognoscebant: sed, erat vterque nudus, & non erubescerent, & illud verum est, quia erubescere non sequitur, nisi ad veram nuditatem, quam tunc non habebant. Post peccatum autem cognouerunt se nudos, quia vere nudi erant: nam vestes non habebant, & illis indigebant: erat autem indigentia propter hoc, quod aliquid fuerat factum ignominiosum in corporibus eorum post peccatum, si non operiretur vestibus, & hoc fuerat solum pro peccato, & non ex natura rei: nam si ex conditione corporum proveniret, cum eadem corpora essent, & easdem partes habentia ante peccatum, & post peccatum, vtroque tempore erubescerent, sed fuit in poenam peccati, & ideo quod prius manifestabatur sine rubore, non potuit tunc patere sine confusione, & hoc est, quod Deus dixit Adā supra 3. cap. Quis indicauit tibi, quod nudus es? nisi quod ligno, quod praeeperam tibi, ne comederes, comedisti: ac si dicit ante hoc oculos habebas, sicut nunc apertos, vt videres, si eras nudus, & tamen non vidisti, neque aliquis indicauit tibi, quomodo ergo vidisti nunc, quod eras nudus? quasi dicat, talis eras prius sicut nunc, & tamen quia peccasti comedendo de ligno vitito apparuit in te aliquid ignominiosum, quod prius erat honorabile. **Quare dicitur, quod aperti sunt oculi amborum? Dicendum, quod fuit, primo ad ostendendum veritatem huius rei, quam nemo nosset, nisi sacra scriptura aperiret; per apertionem oculorum signatur cognitio confusio, & nuditatis, & tamen ista nuditas fuit amborum, ideo de ambobus dictum est. Secundo ad tollendum dubium, quia posset quis intelligere, quod ista confusio vni eorum aduenisset, & non ambobus, quia forte peccatum erat inaequale, ideo dicitur de ambobus, vt tollatur error. Tertio fuit, quia post peccatum Eua non ponitur aliqua cognitio nuditatis, & post peccatum Adā ponitur, ne putaret quis, quod soli Adā accidisset ista nuditas, & cognitio eius, ideo dicitur, quod ambo viderint se nudos, licet non viderunt quouis peccauit Adam. Quarto, quia postea veniente dno in Paradisum non fit mentio de nuditate Eua, sed Adā solius; nam ille dixit Deo: Timui eo quod nudus essem. supra 3. & ita putaretur forte ille solus nudus, ideo dicitur de ambobus. Quinto, vt reddatur causa eorum, quae infra dicuntur: dicitur enim quod fecerunt sibi perizomata, & tamen vnus tantum faceret sibi vestem, si vnus solus agnosceret nuditatem, ergo debuit dici, quod oculi amborum aperti sunt. **Quaeretur quare scriptura non dixit de Adā & Eua quod oculi eorum tenebantur ne agnoscerent se nudos? Nam vt quod debuit dici, quia vbi ponitur quod aperti sunt oculi alicuius, dicitur prius quod oculi eius tenebantur.****

Attende quare post peccatum fuerunt vere nudi, & erubuerunt est enim diuinitissimi doctoris diuinitissima explicatio.

Q. 539.
Cur dicitur, quod aperti sunt oculi amborum.

Q. 540.
Cur scriptura non dixit de Adā & Eua, quod oculi eorum tenebantur ne agnoscerent se nudos?

A a tur.

tur: sic patet Luc. 24. cap. ciliat. Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent, & postea dicitur eodē cap. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Dicendum, qd qd dē de aliquo proprie, qd oculi eius aperitūtur, dē ēt prius, quia tenebantur oculi eius, vel percussus si erāt cecitate; cū autē largē hoc dē, nō oportet qd dicatur, qd oculi tenebantur, vel erant percussus cecitate: dici autē pprie aperiri oculos est, qn quis hīs aliqūā rē, quā videri poterat, non videt eā, quasi oculi eius clausi sint, & tūc dē quod oculi tenentur, s. violenter ab aliquo ne videant, vel percutiuntur cecitate, & ita est in eo quod allegatur Luc. 24. Sed hic accipitur largē aperiri oculos, ideo non debuit dici, qd oculi eorum tenebantur. Et apparet hoc, quia discipuli, qui sepe Christū viderant, ibant cum eo in via, & cū ipse agnoscibilis esset, non agnoscebant eum, ideo videtur, quod hoc nō erat, nisi quia oculi eorum erant aliquo modo impediti, & istud signavit scriptura, dicens: Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent, scilicet, si liberos ab omni impedimento oculos haberent, agnoscerent illum, quē videbant, & agnoscere soliti erant, & tamen non agnoscebant, ergo impeditos oculos habebant, & hoc erat teneri, idest, violenter auerti a cognitione, & ob hoc quando isti postea cognouerūt Christum, dicitur quod aperti fuerunt oculi eorum. Aliquando autem dicitur de aliquibus, quod percutiuntur cecitate, quādo videntes manēt, & tūc aliquod est corā eis, quod nullo modo vident, licet illud nō occultetur eis, & quantum ad illud habent se quasi cæci, & istud fit dupliciter; vno modo, qn id, quod corā eis positi sūt, nullo modo vidēt, cū tūc nō sit occultatū. Secūdo modo, qn illud vident, & tūc non cognoscunt, licet aliis solerent illud agnoscere. De primo sicut fuit in viris Sodomitis, qui circumdederūt domū Loth, quos Angeli percusserunt cecitate a minimo vsq; ad maximum, ita vt hostiū domus inuenire nō possent, infra 19. cap. Illi quidē cetera videbant, & tūc hostiū domus, qd coram eis erat non videbant: certum est tūc, qd isti non erant facti cæci simpliciter, quia si ita fuisset, cessarent inquirere hostiū domus, & agnoscentes se a Deo ita percussos desiderēt ab illa praua cogitatione, & tamē non desisterant, sed quærebant semper hostiū domus, ideo non erant verē cæci, sed solum quantum ad illam rem erant quasi cæci. De secundo patet, vt in seruis Regis Benadab, qui quærebant Elifæum in vrbe Dothain: exiit enim ad eos Elifæus orans, quod percuteret eos cecitate, quod factum est, vnde ipse duxit eos vsque in Samariam, & cū essent in platea eius, orauit Deum, vt aperiret oculos eorum, & aperti sunt, & agnouerunt tunc se esse in Samaria, & isti dicuntur percussus cecitate, lib. 4. Regum 6. cap. Non quod aliquid esset, quod non viderent, sed quia ipsas res, quas videbant, non agnoscebant, & patet quia videbāt Elifæum coram se, qui dirigebat eos, & ipsi aut aliqui eorum prius eum agnoscebant, & tunc non agnouerūt, etiam ciuitatem Samariæ sapē viderant, & cognoscebant, nunc verō non agnoscebant quousque aperti fuerunt oculi eorum. Vnde dicitur eod. cap. Aperuit Dñs oculos eorū, & viderunt se esse in medio Samariæ. Simile autē erat de Christi discipulis: nā videbāt eum in via, & loquebantur ad illum, sicut Syri cū Elifæo, & tamē non agnoscebant eum. Sed est differentia inter eos & Syros, atque Sodomitas. Nam de illis dē qd percussus sunt cecitate, & de discipulis solū dē, qd oculi eorum tenebantur; rō est, quia percussus cecitate dicitur poenam inflictam, poena autem est pro peccato, ideo in illis, quos scriptura signat malē agere, dicit cecitate percussos a Deo. In eis verō, qui non malē agunt, non dicitur quod percutiuntur, quia poena non inferitur nisi peccantibus. Sodomitæ autem pessimē agebant,

Percussus cecitate quis dicitur.

ideo dicuntur cecitate percussus: Syri etiam prauē agebant, quia Dei Prophetam innocentem ad mortem querebant, ideo vtrique cecitate percussus dicuntur, ne agerent quod volebant. Secus de discipulis, qui nihil mali agebant, & de bono, idest, de Christo ardenter colloquebantur, ideo non dicitur est, quod percussus sunt cecitate, sed quod oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent, quod etiam propter aliquod bonū fiebat.

Sed conueniunt in hoc Syri & discipuli, quia vtrorumque dicuntur oculi aperti: nam postquam fuerūt in medio Samariæ dicitur, qd aperti sunt oculos eorum, & viderunt vbi erant. Etiam de discipulis dicitur, quod aperti fuerunt oculi eorum, & agnouerunt eum, quia signantur vtrorumque oculi prius impediti, sed de Sodomitis licet scriptura dixerit, qd fuerūt cecitate percussus, sicut de Syris, non dixit, qd aperuisset Deus aliquando oculos eorum, sicut aperuit oculos Syrorum, & hoc fuit, quia consummata erat iniquitas eorum, vnde & Deus in ipsa nocte deleuit eos cum vrbe. Nunc redeūdo ad propositum dicitur, qd de Adā & Eua non dicitur scriptura, qd oculi eorum tenebantur, vel qd percussus erant cecitate, non secundum, quia hoc signat poenam, quā nunquam datur, nisi pro peccato, & tūc in statu innocentie nō erat peccatum, ideo neq; poena: neq; etiam dē primum, quia teneri dicuntur oculi illorum, qui rem coram se positam non vident, aut non cognoscunt, cū illa non sit occulta, & ita erat tam de Syris, quā de discipulis. Nam Christū illi videbant, quem cognoscere soliti erāt, & nūc quoque cognoscibilis erat, & tamen non cognoscebant. Sed de Adam & Eua nō erat sic, quia nihil erat, quod videri posset, quod non viderent, ergo non tenebantur oculi eorum. Nam in statu innocentie non habebant vestes, & hoc ipsi videbant, non tamen habebant nuditatem, quē est priuatio vestium, cū eis non indigerent, neque aliquid confusibile tūc haberent, & ideo neque illud videre poterant. Cū autem peccauerūt, fuerunt verē nudi, quia habuerunt aliquid in corporibus suis, quod turpe erat patere, & hoc statim cognouerunt, ergo nunq̄ fuit tempus, in quo oculi eorū tenerentur, & hoc signauit Deus, dicens: Et quis indicauit tibi quod nudus eras, nisi quia de ligno de quo preceperam tibi, ne comederes, comidisti: quasi dicat; ante hoc non eras nudus, & ita non poterat te videre nudum, neq; aliquis tibi poterat indicare, sed quia peccasti, accidit tibi hoc, & ita non debuit dici, quod tenebantur oculi eorum, quia in nullo tenebantur.

Sed dicitur, si non tenebantur oculi eorum, quomodo dicitur quod aperti sunt oculi eorum? quia nō aperitur, nisi quod clausum erat. Dicendum, qd hoc ponitur largē, quia non est proprie aperiri, & tamē ideo dicitur, qd post peccatū nihil minus fuit vestitus Adā, quā prius, sed prius non erubescere de nuditate, & erubuit tunc: ergo apparet quod tūc vidit, quod prius non videbat, & hoc erat aperiri oculos, & hoc concordat modo loquendi scripturæ, quia supra dixerat 2. cap. Erat autem vterque nudus, & tamen tunc non videbant se nudi, & nunc viderunt: ergo poterat dici, quod aperiebantur, sed ad veritatem, & proprietatem non dicitur, & quia circa istam nuditatem aliquando loquitur scriptura proprie, aliquando largē, sicut supra offendimus, voluit in hoc proprie loqui, ideo non dicit quod oculi eorum tenerentur.

Dicitur autem: Cum que cognouissent se esse nudos, conseruerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. De quo aliquis petet, quare factum est: respondebitur, quod non habebant vestes, ideo fecerunt vestes, quas potuerunt. Circa quod dubitatur, an homines ante peccatum habebant vestes.

Questiō. Responso.

Quest. 54. An homines ante peccatum habuerint vestes.

Respon.

Respondebitur, qd non, primo quia supra 2. cap. dicitur, erat autem vterque nudus, & tunc erant in statu innocentie, ergo non habuerūt vestes in statu illo. Secundo, quia si vestes habuissent homines ante peccatum, semper vterentur eis, & ita quando peccarent non inuenirent se nudos, neque erubescerent, & tamen erubuerunt: Tertio, quia dixit Adam ad Deum: Timui eo quod nudus essem, & tamen si prius esset vestitus, non esset tunc nudus, quia prioribus vestibus vteretur. Quarto, quia dicitur supra 3. cap. quod conseruerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata, & tamen si vestes prius habuissent, etiam si accidisset eos nudos inueniri, quando peccarent induerent statim vestibus suis, maxime cū nuditate erubescerent, & tamen non habuerunt aliud remedium contra nuditatem, nisi facere sibi perizomata, ergo vestes non habuerant prius. Quinto, quia quando Deus emisit eos de Paradiso, dedit eis vestes pelliceas, supra 3. c. & tamen si ante peccatum vestes habuissent, cū illis emitterentur, & non fierent eis alie, ergo non habebant prius vestes. Dicendum, quod istud indubitatum est, quod ante peccatum nullæ vestes fuerint hominibus, sed post peccatum inceperunt eas habere agentibus ipsis aliquid, & prouidente eis melius Deo. An homines debuerunt habere vestes ante peccatū. Aliqui dicunt quod sic, quia Deus non debet facere aliquid, quod inhonestum, aut turpe videatur, sed hominem esse nudum est turpe, ergo Deus non debuit hominem nudum relinquere, & sic quando eos formauit, daret ei vestes. Secundo, quia corpus Adæ erat adhuc passibile in statu innocentie, cū esset potens mori, & ideo a nociuis per prudentiam cauere deberet, & tamen frigus, & calor, & cetera agentia alterant corpora nuda propter tenuitatem, ergo vestes fuerunt necessariae ad tollenda incommoda hæc. Tertio, quia nihil iniquum fuit honestius, quā Christus vsus est vestibus, sicut euangelistæ signant: nam mulier tetigit simbriam vestimenti eius: Luc. 8. cap. & in passione domini exuerunt eum vestimentis suis, & diuiserunt eas sibi milites, atque sortiti sunt. Ioan. 18. & 19. cap. ergo honestum erat hominibus vti illis, & sic Deus illis vestes daret. Quarto, quia Deus non despicit opera sua: diligit enim omnia, quæ sunt, & nihil odit eorum, quæ fecit; sapien. 11. cap. & tamē despicitur homo, quando relinquitur sine vestibus ab eo, qui eum vestire poterat. Isa. 58. Cū videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Cū ergo Deus posset vestire hominem, quem formauit, vestiret eum, ne videretur esse contemptus ab eo. Quinto, quia Deus daret homini omnia ad vitam necessaria, sed principium vitæ est vestis, ergo daret Deus homini condito vestem. patet Ec. 19. cap. scilicet. Initium vitæ hominis aqua, & panis, & vestimentum: ista tria ponuntur, quasi equaliter pertinentia ad vitam hominis, & tamen homini condito dedit Deus statim fructus Paradisi, qui vocantur panis, quia omne, quod comeditur vocatur panis: primo lib. Reg. 14. cap. & lib. 4. Reg. 6. dedit etiam ei aquam Paradisi, quæ erat ibi abundans, ergo & daret vestimentum.

Quest. 54. Cur Deus noluit homines in statu innocentie, ut habuerint vestes.

Dicendum, quod Deus non dedit homini mox condito vestem, neque quamdiu mansit innocentia, vt ostensum est supra quaest. 54. t. neque etiam habiturus esset vestem si maneret in innocentia, sed habuit illā post peccatum. Causa prima est, quia prouidentia Dei abundantius se habet circa hominem, quā circa peccata in tantum, ut non dicatur habere curam de peccatoribus: dicitur primo Corint. 9. cap. Non est Deo cura de bobus, & tamen omnibus animalibus prouidit in omnibus necessarijs, & ad pulchritudinem per-

Alph. Tost. super Gen.

Alph. Tost. super Gen.

Alph. Tost. super Gen.

Alph. Tost. super Gen.

Alph. Tost. super Gen.

Alph. Tost. super Gen.

Quest. 54. Rones p aduersaria parte diluntur. Ad primū. An primū homines debuerint naturaliter carere vestibus.

quit eum prudentiae suae, ut ipse sibi vestes faceret, ut patet supra 3. cap. Et tamen magis acceptus erat homino Deo, quando nondum peccauerat, ergo maxime sibi vestes tunc faceret, si opportuna sibi essent, & non relinquere eum prudentiae suae. Secundò, & potissimum, quia post peccatum homo per prudentiam suam incepit sibi ipsi vestes facere de folijs arborum, & tamen adhuc post hoc prouidit Deus ei de melioribus vestibus dans eis pelliceas vestes supra 3. cap. Ergo a fortiori, quando nondum homo incepisset sibi ipsi vestes facere, si essent ei vestes opportunae, faceret illas sibi Deus. Cum autem dicitur, quòd turpe erat hominem manere sine veste, dicendum, quòd nunc est turpe, tunc autem non erat, & ideo tunc vestes non haberet homo, quod non esset turpe; apparet, quia si esset, erubesceret homo, sicut nunc de nuditate erubescimus, quia turpe est nudum esse, & tamen tunc non erubescerent homines non habentes vestes: ergo nò erat turpe non habere, patet quia dicitur supra 2. cap. Erat autem vterque nudus, & non erubescerent. Causa autem, quare tunc non erat turpe, & est nunc, quia cum maneret homo in originali iustitia, sicut mens, quae hominis superior pars erat Deo subdita, ita pars sensitiva erat menti subdita, & cum omnia ordinata essent, non apparebat motus aliquis in aliqua corporis parte, quae rationi non obediret, & ideo non erat turpe aliquid in homine, unde non erubescerent homo manifestas habere omnes corporis partes, sicut nunc nemo erubescit vultum habere sine veste, & manus, quia ibi nihil turpe est, cum nihil contra rationem moueatur; sed post peccatum fuit partis sensitivae inobedientia contra rationem, & ideo in illis partibus, in quibus exercetur actus sensitiuarum illarum virium, apparuit motus inordinatus: unde fuit turpe illas partes habere sine veste, & ita non est arguendo tunc de turpitudine, quia nulla erat. Sed multis nunc difficile videtur, quomodo possent homines prorsus nudi manere sine verecundia, quibus respondendum, quòd eorum cogitatio non transcendit sensum: generaliter enim vident erubescere eos, qui non habent vestes, & nunquam contrarium viderunt, ideo non possunt cogitare, quomodo aliquis nudus prorsus existens non erubescat; sed ratio conuincit eos, quòd possint esse nudi sine verecundia, quando in membris nihil turpe esset, sicut & aliquae partes sunt in nobis, quae non operiuntur, & de eis non erubescimus: consuetudo autem in sensibili praestat istis impedimentum ad veritatem cognoscendam, & ita Aristot. loquitur lib. 2. Metaphysi. Vbi inter impedimenta inueniendi veritatem ponitur consuetudo ad certum modum capiendi, quia dignantur homines suaderi qualiter consueverunt.

Ad secundam rationem ibi positam dicendum, quod nò indigebat Adam vestibus propter passibilitatem, & cum dicitur quòd corpus Adae erat passibile, potens mori, concedendum est, ut infra declarabitur, & ideo si corpus Adae poneretur in igne, uretur, & si pungeretur gladio, laederetur, & ita de caeteris nocuentis, quae corpori accidunt; sed ab illis Adam se custodiret per prudentiam, & ab eis, a quibus non posset per prudentiam conseruari, seruaretur per prouidentiam Dei; sed laedia continente, id est aere calido, aut frigido, non accideret ei, ideo ad hoc non se custodiret per appositionem vestis; neque per alium diuinam prouidentiam, sed ex natura loci praestabatur. Erat enim Paradisus terrestris locus temperatissimus, vbi non erat excessus caloris, aut frigoris, vel alterius qualitatis, qui excessus laederet corpora nuda, ideo quantumlibet essent corpora nuda tenera, non laederentur ab aere continente, unde possent manere semper

At tunc pulchram rationem, quare nudos esse, tunc non erat turpe, & vnde de superioribus quest. 136. & seq.

Quest. 145. Ad secundum. Cur vestibus Adae opus non fuit in innocentia statu.

F sine veste. Et apparet primò, quia cum homines in statu innocentiae essent nudi, posuit scriptura sacra tanquam admirandum, quòd non erubescerent, supra 2. cap. Et non dixit nudi erant, & non laederentur, & tamen si existentibus nudis sequeretur laesio, nisi seruaretur a causa diuina, poneret etiam illud scriptura, tanquam aliquid mirandum, sed non posuit, ergo non laederentur corpora, etiam si nuda essent. Secundò patet, quia post peccatum, cum deserti essent homines a spiritali prouidentia Dei, idem accidit circallos: nam prius in statu innocentiae forte diceret aliquis, quòd seruabantur a Deo, quòd non laederentur a continente, sed post peccatum manserunt subditi omnibus poenalaribus, ideo si locus talis esset, vbi nudi laederentur a continente, rangeret hoc scriptura, & tamen dicitur quòd cognouerunt se nudos, & absconderunt se, atque operuerunt partes verendas: ergo fuit verecundia, & non laesio a continente, & sic etiam si nos, qui hic viuimus, maneremus, vbi non esset nobis opus habere vestes, quia ex temperie loci corpora nostra conseruarentur, & non laederentur nuda existentia.

Ad tertiam rationem dicendum, quòd Christus seruabat omnem honestatem, & hoc quod ille faciebat erat simpliciter honestum, & tamen debet dici, quod erat honestum sibi tempus illud, in quo ipse inter homines fuit, & quia Christus fuit inter homines, tunc quando omnes homines vestibus utebantur, ipse quoque vestibus vsus est, si enim secus faceret in honestissimus, & fatuus ab omnibus putaretur, & quod grauissimum nobis erat, quia nemo doctrinam eius suscipere, sed abstineret velut a fatuo, vel bestiali; ut ergo ex seipso non praestaret iustum impedimentum saluti humanae, quam procurabar, nò debuit esse sine vestibus, & non solum non sine vestibus, immò neque sine talibus vestibus, qualibus utebantur illi, inter quos Christus natus erat, & conuersabatur, quia etiam aliter praestaret offendiculum, debuit autem per omnia conformare se genti suae, nisi in peccato, & in eis, quae perfectione derogabant, & tamen habere vestes erat, quòd neque peccatum erat, neque perfectione derogabat; ergo Christus in vestibus se debuit conformare genti suae, & aliquid cofert ad hoc, id quòd dicitur ad Hebr. 2. cap. Debuit autem per omnia fratribus similari. Secundò, quia per hoc sequeretur fortassis error in doctrina Christi: nam dato, quod Christo manente sine vestibus per potetiam miraculorum crederent audientes, tamen credentes in eum putaret esse singularissimam perfectionem vitae esse nudum, & aliqui conarētur hoc facere, quòd erat turpissimū, cum maneret humana verecundia, quae in nullo quantacumque sanctitatis poterat tolli. Etiam esset contra bonam habitudinem sanitatis, ideo non debuit haberi tale documentum. Et non solum de hoc, sed etiā de quibusdam austeritatibus vitae fuit, quod Christus ab illis abstinuit: nam Ioanes, qui tunc erat, non manducabat nisi mel, & locustas, & bibebat aquam: Christus autē agebat vitam cōtem: nam manducabat, & bibebat sicut caeteri hoīes, & cū illis, ita ut aliqui haberēt occasionem, licet falsam, dicēdi eum voracem, & libēter bibentē vinum. Matth. 11. cap. Sed hoc fecit nō quasi difficile esset sibi tenere vitam austerā, quā Ioānes egit, sed quia inde sequeretur peruersitas doctrinae, cū enim tota vita Christi proponatur nobis tanquam imitabilis, sicut Gregor. dicit, quod omnis Christi actio est instructio nostra, si Christi austerā vitam egisset, conarentur hoīes ad istā austeritatem, & qui hoc nō agerent, nō putarēt se Christi discipulos, quod erroneum erat: et putarēt hoīes in hoc cōsistere magnā perfectionem, cū Christus hoc seruaret, & tamen illis austeritatibus nō est vitae perfectio, ideo Christus nō tenuit austerā vitam.

Quest. 146. Ad tertiam. Quare Christus vestibus induere voluerit, ut caeteri homines.

Aetende quare Xps agebat vitam cōtem, & non austeram.

vitam: ideo multo minus debuit esse sine vestibus. Tertio fuit propter conditionem corporis sui. Erat enim corpus Christi passibile, nò solum qualiter corpora hominum in statu innocentiae, sed etiam qualiter corpora in statu post peccatum, quia licet non acceperit Christus peccatum, accepit omnes poenalaribus, quae secuta sunt pro peccato, quas decens fuit ipsum sumere, & ita corpus suum a frigore, & calore, & caeteris qualitatibus in excessu laederetur, & tamen nò conferebat nostrae salutem, quod ille sustineret similes poenas; ergo non debuit nudus esse. Sed obijciatur, quòd Christus habuit innocentiam, quia natus est in originali iustitia, sicut Adam & Eva: ergo sicut illi non paterētur a frigore, ita neque Christus, licet esset nudus. Dicendum, quod habuit Christum innocentiam maiorem, quam Adam, cum ipse sit innocentiae dator, & tamen a frigore pateretur, & hoc propter duo. Primò, propter naturam loci, quia Christus manebat in terra nostra, vbi aer habet excessum qualitatum, quae laedunt corpus, in Paradiso autem terrestris non erat sic propter loci temperiam, unde si Adam positus fuisset in statu innocentiae in terra ista, pateretur a frigore, & calore, nisi aut Deus ei vestes daret, aut conseruaret eum per donum aliquod, ut non pateretur ab his. Secundò, quia Christus licet fuerit innocenter natus, & qui neque peccauit, neque in peccato nasci potuit, in poenas consequentes peccati accepit, quia per poenas redempturus erat nos. Unde corpus suum erat passibile sibi omnes passionem nostras, quae sunt ab extrinseco, & ita vestibus indigeret, ut non laederetur ab aere. Secus de Adam, qui innocenter formatus nullam accepit poenam, sed incidit in eam post peccatum.

Quest. 147. Ad quartum. Nō est turpe natura esse nudū.

Ad quintum.

Vestes in statu innocentiae, ita ut post nō erant necessariae.

Ad quartam rationem dicendum, quod Deus non despicit opera sua, & ideo si homo despectus, aut turpis appareret, mox formatus sine vestibus, dedisset illi Deus vestes in sua formatione, & tamen non erat turpis, ideo non erat despectus etiam sine vestibus. Quòd uerò Deus dixit: Cum uideris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris, intelligitur de statu, in quo nos sumus, in quo loquebatur Propheta, quia cum nunc erubescamus de nuditate, turpis est, qui nudus est, & ita despicitur, qui nudus relinquatur ab eo, qui eum uestire potest. Ad quintam rationem dicendum, quod Deus praestitit homini ea, quae erant ad uiuere, & ad bene uiuere in formatione sua, cum esset in statu, in quo nullo indigebat, & tamen uestes non praestitit, quia non erant necessariae, neque utiles: de cibo autem, & potu dicimus, quòd praestitit tunc Deus homini, eo quod in statu illo egebat cibo, cum essent tunc corpora animalia, id est habentia animales conditiones. I. Corinth. 15. cap. Et ita Adam non posset tunc uiuere sine cibo, & potu: non enim erat tunc corpus suum spirituale, & uerè immortale, sicut in resurrectione erit. Sed de ueste non erat sic, quia non indigebat ea, ideo Deus non dedit ei. Et hoc patet ex ipsa littera, Ecclesiast. 29. cap. Initium vitae hominis panis, & aqua, & uestimentum, & domus protegunt turpitudinem. Et sic uestimentum, & domus sunt necessaria ad uitam, in quantum protegunt turpitudinem, & tamen in statu innocentiae non fuit aliqua, ideo Deus neque uestem, neque domum praestitit. Patet non fuisse turpitudinem, cum dicatur supra 2. cap. Erat uterque nudus, & non erubescerent, & tamen turpe est, de quo erubescimus: unde illa auctoritas Ecclesiast. 29. cap. est absolutè uera de tempore post peccatum, scilicet, quod huius uirae est principium aqua, & panis, & uestimentum, id est sunt quasi quaedam principia, sine quibus non agitur uita ista. Sed non erant principia uitae illius, quae agebatur ante peccatum; & ideo Deus, qui est sapientissimus gubernator, utriusque uitae prouidit de necessario. Sicut enim ante peccatum ueritas non erat necessaria, neque utilis: ita post peccatum, quia ueritas fuit necessaria, prouidit Deus homini de illa. Nam cum emisit de Paradiso Adam & Eua, fecit eis tunicas pelliceas, supra secundo cap. & ita non despexit opera sua, sicut nobis iussit non despiciendam carnem nostram; quia tunc dedit ueritatem, quando opus fuit, prius autem non dederat: signum est igitur, quòd non erant tunc opportuna vestes hominibus.

Quest. 148. Quamdiu durabit usus vestium hominibus? Quamdiu durabit usus vestium hominibus.

Dicendum, quod quamdiu fuerit huius seculi status, quod tadium durabit status poenalis, in quo vestes sunt necessariae: nam semper manet nobis indigentia panis, & aquae, & uestium, Ecclesiast. 29. Et manent ad hoc dua causa: prima est verecundia, quia erubescimus de quibusdam membris nudis; & quia ista verecundia omni tempore manet, & in omnibus hominibus; est cōsemper & omnibus hoībus habere vestes. Secunda causa est excessus qualitatum alterantium in continente: nam frigus, aut calor est extensiuè semper in aere, quae duo affligunt, & laedunt corpora tenera, qualia sunt humana, & iste excessus manebit semper in isto statu, ideo semper manebit usus vestium. De ista secunda ratione est notum, quia Adam & Eva propter temperiam loci, ut diximus, non indigebant vestibus in Paradiso terrestris: nam etiam si manerent ibi post peccatum, non indigerent vestibus ad excludendam intemperiam aeris, sed solum ad tegendum id, quòd turpe est uideri, sed istud non accidit nobis in aliquo loco terrae habitabilis nostrae, quia quantumcumque sit aliqua terra bona habitationis, est ibi hyems, & aestas, & ista habent extremum in complexione, & laedunt corpora, quae non sunt sufficientibus vestibus operata, a fortiori si nullis vestibus tegerentur laederent. Si qui autem sunt, qui sine vestibus alicubi uiuant, duram uitam agunt, & forte operiuntur pilis in maiori parte corporis, sicut pecora quemadmodum aliqui asserunt.

Quantum ad primam causam adhuc difficilis est illam excludere, quia illud magis inhaeret, quia est datum in poenam a Deo, & quòd ipse imposuerit, nem opòt tollere: quia si claudir ipse, nemo aperit: ipse tamen induxit verecundiam in poenam homini, ideo ab hac poena nemo potest liberari. Unde & hec ponitur quasi potior causa habendarum vestium. Et quando peccauerunt homines, & vestes habere ceperunt, non acceperunt eas, quasi paterentur a frigore, aut calore, sed quia erubuerunt de nuditate, supra tertio cap. & ideo facilius est homini non egere vestibus propter intemperiam aeris, quam propter verecundiam tollendam, aut non sustinendam. Ab hoc enim non liberantur, nisi qui non participant plenè natura humana, scilicet, qui usum rationis non habent; quia licet hi a poenalaribus non eximantur, tamen eas non agnoscunt, sicut ebrii, & dormientes non erubescunt de nuditate; quia dormientes nullum actum animalem habent, ebrii uerò nullum actum humanum, aut saltem imperfectum. Dormientes igitur non sentiunt aliquam passionem, quia non est in eis operatio animalis, sed solum naturalis: in ebriis autem est sensus multarum passionum, ut plagarum, & nocuenti a frigore, & calore, sed non est sensus nuditatis. Ratio est, quia in ebriis manet operatio naturalis, & animalis, sed non manet operatio rationalis; ideo omnes passionem sentiunt praeter eas, quae sunt secundum rationem iudicantem; ista autem est verecundia, quia verecundia est timor ingloriationis de aliquo turpi, ideo

non potest esse in eis, qui non cognoscunt turpe: cognitio autem turpis, & honesti non pertinet nisi ad rationem, cum in bestiis non sit hac cognitio, sed in ebris non est usus rationis perfectus, ideo non est ibi verecundia, de nuditate igitur non erubescit. Et hoc idem pueris accidit, quibus propter aetatem non est usus rationis, ideo cum sentiant alias passiones, non habent passionem verecundiae, quia non cognoscunt aliquid esse turpe, & ideo isti non erubescunt de nuditate.

Sed e contrario aliqui voluerunt, quod vestes non essent necessariae propter verecundiam tollendam ex ratione auferentis verecundiam, quia verecundia non est nisi de turpi, sed membra nostra non sunt aliquid turpe, quia Deus nihil turpe fecit, sed ipse fecit membra nostra, ergo nullam eorum est turpe, & ita non est erubescendum de eorum nuditate, sed omnia possunt manifestari. Dicendum, quod hoc non valet, quia in corpore nostro est aliqua turpitudine, & ideo necesse est erubescere de illa, nisi contegamus illam, in quo turpitudine est. Cum autem dicitur, quod Deus non fecit aliquid turpe, dicendum quod est verum, & ideo cum ipse condiderit membra corporis nostri, & eadem omnia, quae in Adam erant post peccatum, fuerunt ante peccatum, non potest aliquid membrum turpe esse, quia tunc ante peccatum esset aliquid turpe, quod falsum est. Sed est dicendum, quod est quadam turpitudine in membris, scilicet motus eorum contra rationem, vel quae ratione regi non potest. Et ista deordinatio est turpis: hoc autem est in membris genitalibus, quia in eis manifestatur concupiscentia carnis, & ardor veneris, qui rationi non subduntur: nam insurgunt passiones istae, non iubente ratione, sed contra imperium eius, & si interdum ratione iubente excitentur, postquam surrexerint, non gubernantur ratione, sed excedunt quemcumque modum eis datus. Iste motus inordinatus, non est aliquid membrum, aut pars corporis nostri, ideo nullum membrum nostrum est turpe, sed quia est aliquid, quod non est sine membris, reddit turpia illa membra, in quibus apparet, & haec sola sunt genitalia. Sed neque istam turpitudinem Deus fecit, quia non fecit ipse motum illi inordinatum non obediens rationi, sed formavit hominem sub pleno ordine, scilicet ut mens eius Deo subdita esset, & menti corpus & motus corporis, ideo tunc non erat aliquis motus insurgens in membris illis contra rationis imperium. Et si insurgeret, iubente ratione moderabatur, & tam diu durabat, & taliter, quantum, & qualiter ratio vellent. Aliter ista se haberent in statu innocentiae, de quo infra dicitur, sed cum peccauit homo auertens se a Deo, & sponte tollens ordinem, quo mens eius erat Deo subdita, voluit Deus in poenam, quod partes corporis, & motus earum non essent subditi rationi, & ideo quadam partes corporis coeperunt habere motum contra rationem, & illud fuit principium turpitudinis, scilicet, ratio videbat sibi prius subdita membra, & membrorum motus, tunc vidit quosdam motus non subditos, erubuit ergo de illis: sicut homo bene disciplinatus, si seruus contra eum publice resistat, non solum irascitur, sed etiam erubescit, quasi minuatur honor eius in hoc: cum autem non resistat seruus palam, sed in abscondito, solo domino sciente, indignatur quidem, sed non erubescit: sic ratio, cum sit superior naturaliter corpore, & omnibus viribus corporis, si aliqua pars corporis repugnet imperio eius, erubescit, quasi per hoc minuatur honor eius. Et ita membra illa, in quibus est ille motus rebellionis, erubescimus videri in publico, solum autem non erubescimus. Quia nemo ex se ipso erubescit. Et ita cum istam deordinationem,

Qb. 149. An vestes hominibus ob verecundiam necessariae sint.

In membris turpitudine quare.

An Deus fecerit turpitudinem in membris genitalibus.

Et rebellionem partis inferioris ad superiorem Deus dederit, vel permiserit in poenam peccati hominis, non potest homo per rationem illam tollere, quia licet verum sit, quod non fecit Deus in nobis aliquas partes corporis turpes, ipse facta sunt postea turpes Deo volente in poenam; & tamen de eo, quod est verum turpe, ratio iudicat erubescendum esse de nuditate, & potius esset contra rationem non erubescere de nuditate, sicut reprehensibile esset, si quis non erubesceret de turpi a se commisso, quoniam verecundia, & si passio sit, est passio laudabilis, sicut & nemesis, ut dicit Aristot. lib. 2. Ethic. Sic aliqui voluerunt ex ratione arguere concubitus coniugalem debere palam fieri, quasi omne honestum videri debeat, & tamen concubitus coniugalis est honestus, ideo palam fieri debeat, neque de hoc sit erubescendum. Hoc tenuerunt philosophi, quos Cynicos iuste vocant, id est canicos, quia more canum palam hanc voluptatem peragendam putauerunt, & adducunt Diogenem philosophum ita fecisse in confirmationem erroris sui; sed cum ceteri abhominarentur istos velut turpiter agentes, luto & immunditijs eos impetebant, contra quos Cynici clauam ferebant, ut sic viderentur sibi illas iniurias, & male conceptam opinionem defenderent, sed tandem prevalente humana verecundia contra stultam opinionem, ab hac infamia cessauerunt. de his loquitur Augustinus lib. 14. de ciui. Dei, cap. 19. & 20. Cum autem isti dicebant, quod omne honestum vult manifestari, posset responderi secundum Tullium, quod excipitur hoc honestum ab illa regula. Dicit enim ille, quod omne rectum factum videri vult: hoc autem recte factum, id est coniugalis concubitus, cum sciri vellent, videri non vult. Aliter potest dici, quod illa regula est generalis, & omne totaliter honestum vult manifestum esse, & tamen actus coniugalis non est totaliter honestus, licet enim excusetur concubitus matrimonialis a turpitudine culpae per honestatem nuptialem, non tamen excusatur a turpitudine poenae, in quantum Deus fecit illum motum partis generatiuae inordinatum esse in poenam peccati. Ideo in quocumque actu quocumque honesto, vel licito concubitus est semper aliqua turpitudine, non peccati, sed poenae; in ceteris. n. copulationibus est tam culpa, quam poena; turpitudine in coitu matrimoniali est turpitudine poenalis, sed oem turpe debet abscondi, quia de illo erubescimus, si manifestetur; ergo de concubitu coniugali erubescemus. Et ita dicit Aug. lib. 14. de ciui. Dei. c. 19. hoc est. qd pudet: hoc est qd inuentum oculos erubescendo deuiat: magisq; fert homo spectantium multitudinem, qm inuisit irascitur homini, quam vel vnus aspectum, qm misceat vxori.

Verecundia laudabilis passio. Cap. 7.

Diximus. s. qm erant vestes: nunc dicemus qm non erunt; & dicemus quod post resurrectionem gnales nulle vestes erunt, neq; in damnatis, neq; in beatis. Prima ratio est, quia in die iudicii in nouabunt oia, & tunc manebunt pura elementa, neque aliquid mixtorum manebit, nisi corpora sola hominum resurgentium; & tunc si vestes essent, daretur aliquid mixtum, quia essent pelliceae, vel lanae, aut hmoi, & oia talia sunt mixta, ergo nulle vestes manebunt. Secundo, ex parte beatorum, quia homines in Paradiso terrestri non habuerunt vestes, quod fuit propter conditionem status illius, in quo non erat indigentia vestium, ut ostensum est; & tunc excellentior erit status resurgentium, quam Paradisi terrestris, ergo non erunt ibi vestes. Tertio, quia vna causa vestium, & praecipua est operire turpitudinem, sed post resurrectionem non manebit poenalis verecundia, ergo neque erunt vestes. Patet quia ante peccatum non erat verecundia, & fuit data in poenam, sed beati liberantur ab omni poenaltate, ergo & a verecundia.

Coniugalis concubitus est sine aliqua turpitudine.

Qb. 150. An beati uicti sint.

Quarto, quia in Paradiso terrestri adhuc erat maior causa erubescendi ante peccatum: nam esset ibi actus concubitus, & motus organorum genitorum, in quo poterat cogitari esse verecundiam, licet in veritate non esset, & tamen in resurrectione non erit usus horum membrorum, neq; concupiscentia aliqua, ideo multo minus poterit esse ibi verecundia, ideo neq; erunt vestes ad hoc. Quinto, quia alia causa vestium est liberari ab imperie continentis, id est ab excessu frigoris, & caloris, sed istud non erit in vita aeterna, quia beati habitabunt in caelo, ubi non est aer, neque elementum aliquod, neque qualitates elementales, quae non possunt esse, nisi ubi sunt elementa, aut mixta ex elementis, ideo non erit ibi huiusmodi causa excessu harum qualitatuum. Sexto, quia diximus, quod in Paradiso terrestri non esset indigentia vestium propter excessum qualitatum elementalium, & tamen ibi erant elementa: ergo multo minus esset hoc necessarium, ubi non erant elementa. De Paradiso terrestri apparet, quia ibi essent elementa, quia Paradisus erat locus in terra, & erat ibi aqua multa, quia quatuor flumina egrediebantur de fonte Paradisi, & erat ibi aer, quia infra speram ignis est ille locus, ergo ibi poterat esse aliqua qualitas elementalis, quae laederet nudos; & tamen tanta erat temperies, quod non laederent nudi, ergo a fortiori non laederent nudi, ubi non esset aliqua qualitas elementalis. Septimo, quia potius vestes in Paradiso terrestri impedirent bonum statum resurgentium, quia occultarent claritatem corporum suorum: nam corpora resurgentium quatuor dotes habebunt, quarum vna erit claritas, quia sicut Christus dixit Matth. 13. cap. Iusti fulgebunt, sicut Sol in regno patris eorum, & tamen si vestibus operirentur tolleretur iste fulgor, aut daretur, quod esset vestium, & non corporum: ergo necesse est, quod in resurgentibus non sint vestes vllae. Octauo, quia resurgentes erunt tales, qualis Christus resurgens, quia ipse est primitia resurgentium. 1. Corinth. 15. cap. Sed Christus resurgens fuit sine vestibus, quia ea, quibus ipse erat inuolutus in monumento, manserunt ibi, quando ipse resurrexit. Ioan. 20. cap. Etiam quia neque accepit alias vestes, quas verisimile erat ipsum accipere, si vestibus post resurrectionem operiretur. Acciperet enim excellentiores, nam quando apparuit discipulis ostendit eis loca clauorum in manibus, & pedibus, atque latere, & dixit Thomae, quod mitteret manum in latus, & tamen non poterat mittere manum in latus, si Christus vestes haberet, ergo non habebat vestes, ergo neque beati resurgentes habebunt vestes.

Qb. 151. An danati vestes sint habituri.

Aliquis dicit, quod beati resurgentes non habebunt vestes, sed damnati habebunt vestes. Primo, quia in illis manebunt poenaltates, sicut in nobis sunt, sed nos habemus vestes ad excludendam imperiem continentis, ergo ad hoc poterunt ipsi eas habere. Secundo, quia vestes sunt propter turpitudinem tegendam, & tamen in illis manebit verecundia, quia non videtur, quod auferatur eis aliqua de nostris poenaltatibus, sed potius augeantur, ergo propter verecundiam erant eis vestes opportunae. Dicendum, quod sicut in beatis resurgentibus non sunt vestes, ita neque in damnatis erunt. Primo, quia vestes essent aliquid mixtum, quia non possunt esse purum elementum, & tamen mixta aliqua non manebunt post diem iudicii, nisi corpora resurgentium, ergo neque vestes in damnatis. Secundo, quia si vestes haberent, cremarentur statim ab igne, cum damnati sint in igne acerrimo. Tertio, quia vetustate consumerentur, si manerent, nisi operiret alius succedere, & non esset vnde, cum damnati non haberent vnde vestes conficerent. Quarto, quia si essent, ad aliquid prodesse deberent, sed non poterunt ad aliquid prodesse, quia neque ad tollendum verecundiam, neque ad euendam imperiem continentis, ergo non habebunt eas, vtrumque patet ex dicendis. Ad primum dicendum, quod in damnatis poenaltates erunt, quia damnati sunt ad tollerandum perpetuam poenam, & tamen cum dicitur, quod ipsi haberent vestes ad repellendum imperiem continentis: dicendum, quod non est verum: Primo, quia non poterunt ad hoc prodesse vestes, quia damnati sunt in igne grauissimo, qui statim vestes, & omne aliud impurum, & mixtum consumeret reducendo in cineres. Secundo, quia si ad aliquid possent prodesse ibi vestes contra ignem, vel frigus non permetteret Deus damnatis illas, cum non agat ad alleuandum poenas eorum, sed ad inferendum atrociter. Ad secundum cum dicatur, quod proderunt ad occultandum verecundia corporis: dicendum, quod non proderunt, quia aut damnati retinebunt poenam verecundiae, aut non, si retinebunt, non retinebit Deus eis ad alleuandum poenam illam, sed potius aggrauabit, & ideo non concederet eis vestes ad hoc. Sed dicendum, quod in damnatis non manebit verecundia, quae in nobis, quia non manebit turpitudine in illis membris, ideo neque erit opus regi ea vestibus: cum obijcitur, quod non auferentur eis poenaltates nostrae, sed potius augebuntur: dicendum, quod grauiore poena erunt in damnatis, quam in nobis, cum illi sint miseri, & nos non, & tamen non manebunt in eis eadem poena, quae in nobis, sed alterius modi: nam non manebunt in eis fames, & sitis, & huiusmodi, & corruptibilitas, & mors, quae omnia in nobis sunt, sed manebit in eis dolor acerrimus, & continuus, qui eos intense affiget, sed non dissoluet, & ferè nulla poena eiusdem generis erit in eis, quae est in nobis: vnde illa poena, quae erit in eis, licet vnica esset in sensu, esset maior omnibus finibus, quas nos habemus. De verecundia ergo ita est, quod licet in nobis nunc sit, non erit in eis tunc, sicut neque aliae passiones nostrae manebunt in eis. Ad hoc autem apparet istud, quia verecundia est de partibus istis, in quantum manet in eis motus inordinatus, qui rationi non subijcitur, ideo quando motus iste manserit, erit turpitudine in illis partibus, & consequenter verecundia, sed in damnatis non manebit motus iste deordinatus, istud patet, quia non fuit verecundia ante peccatum de partibus istis nudis, & hoc quia non iudicabantur turpes, neque erat propter aliud, nisi quia non erat ibi motus aliquis contra rationem. Quod verò in damnatis non maneat iste motus inordinatus, patet, quia corpora damnatorum post resurrectionem erunt spiritalia, & non animalia, ut signatur 1. Corinth. 15. cap. Generale enim est hoc ad omnes resurgentes, sicut enim corpora omnium erunt immortalia, ita & erunt spiritalia omnia, quia immortalitas, & spiritalitas non sunt dotes beatorum, per id autem quod ad dotes pertinet, differunt beatorum corpora a corporibus damnatorum. Etiam patet, quia spiritalia corpora, sicut August. sup. Gen. ad literam, sunt illa, quae cibis non indigent, & cibos non sumunt, & anima nullam operationem hēt circa corpus, nisi quod reddit corpus viuum, & id cessat ois actus nutritionis augmentationis, & generationis: unde non erit tunc generatio spermatis in uiribus, neque in mulieribus, & conuulserit non potest esse aliquis motus ordinatus, neque inordinatus horum membrorum, sed erunt homines, quasi neque membra haberent, neque uires naturales. Sed verecundia est quando ista membra habent turpitudinem, non habebunt autem eam, quando non fuerit in eis aliquis motus, ergo non erit in damnatis verecundia de nuditate horum membrorum; ideo neque pro illis egerent vestibus. Hoc autem non prouenit damnatis, uelut ex gratia, quia nulli

De poenis damnatorum.

Danati vestes non habituri.

la fiet eis, sed ex conditione status, scilicet quia defuncta corpora sua esse animalia, & ita patet, qd post resurrectionem nullas vestes erunt, neque in beatis, neque in damnatis.

Q. 552. Cur primi parentes fecerit sibi perizomata.

Dicitur, qd cum vidissent se nudos, fecerunt sibi perizomata: sunt enim perizomata non quidem vestes, sed operimenta solum cuiusdam partis corporis, quae pendunt a lumbis vsque ad operimentum genitalium, & ita dixit historia scholastica esse succinctoria, vel brachias breues, vt campestria, eo modo, quo vocamus corticem fructus alicuius, quem circulariter pommo, vel alteri fructui detrahimus perizomata, quia non est totus cortex, sed quasi quaedam zona in circuitu pomi, vel fructus.

Sed quaeretur, quare Adam, & Eua fecerunt sibi vestes, vel operimenta? Dicendum, qd fuit propter verecundiam: statim enim, vt peccauit Adam, cum iam peccasset Eua, dedit in poenam quendam modum inordinatum in partibus illis genitalibus, qui ratione non poterat regi, & hoc turpe erat, quod contra rationem, quae erat vt domina, insurgerent partes corporis, & vires eius, quae minores sunt naturaliter ipsa ratione: ista verecundia erat poena grauis Adae, & Euae, tum quia erat noua, & insolita, nulla enim poena ante hoc fuerat in eis, ista autem cum esset prima, videretur esse nimis dura, & ita intollerabilis. Secundo, quia fecit Deus in eis esse istam poenam valde grauem: nam voluit quod cognoscerent se male egisse per poenam, vt si forte dolerent de peccato, aut non gauderent, quasi bene egissent consentiendo serpenti, sed non fieret hoc, nisi poena esset grauis, ideo voluit, quod grauis verecundia eis insurgeret: ipsi autem non potentes sustinere eam, voluerunt aliquantulum euitare, & putauerunt non posse aliter fieri, nisi operiendo, ideo operuerunt faciendo sibi perizomata, quae penderent a lumbis inferius operiendo genitalia.

Q. 553. Cur non fecerunt primi parentes potius vestes longas.

Sed quaeretur, quare tales vestes fecerunt, & non potius tales quales nos habemus, quae totum corpus operirent, aut quales ipsi postea habuerunt? Aliqui dicunt, quod fuit primo, quia nescierunt facere vestes alterius modi, cum enim nihil horum vnquam fecissent, non occurrit eis in principio aliquid melius, & artificiosius agere: ista enim est conditio omnium artificiorum, quod in principio grosse, & imperfecte inueniantur, & per tempora fiunt additamenta non solum artium, sed & artificiorum, quia tempus bonus cooperatur est horum, & per tempus artium additamenta facta sunt, vt dicitur libro primo Ethicorum. Secundo, quia etiam si aliquid melius per prudentiam, & ingenium suum excogitare scirent, non potuerunt tunc aliud excogitare, quia locus, & tempus non patiebantur. Nam grauis verecundia eos tenebat, vt ergo non paterentur eam diutius, sic nudi manentes, prouiderunt velocius, quam istud: ideo talem vestem fecerunt. Aliud erat, quia timebant, quod Deus cito veniret in Paradisum, & vt non inueniret eos nudos, de quo ipsi grauius erubescerent, voluerunt cito aliquid sibi parare, quo operirentur, & tale istud erat.

Sed dicendum, quod circa istas vestes, aut dubitatur de materia earum, aut de figura: si de materia, dicendum quod fecerunt operimenta de folijs arborum, quia nihil sibi promptius occurrebat, sed cur potius de folijs ficus, quam alterius arboris, postea dicitur. De figura dicendum, quod talia facta sunt, quia non putauerunt alias vestes sibi necessarias tunc: nam non faciebant vestes ad arcendam intemperiem continentis, sed ad liberandum se a verecundia, sed partes, in

quibus erubescerant, erant solae partes genitales, ideo sufficiens fuit illas solas operiri: hoc factum est per perizomata, per alias autem vestes operiretur totum corpus, quod eis tunc non indicatum fuit necessarium.

Quare potius fuit operimentum factum de folijs ficulnea, quam alterius arboris, si de folijs placebat fieri operimentum. Aliqui dicunt, qd fuit, quia illa fuit arbor, in qua peccauerunt, & sic de illa acceperunt folia. Sed dicendum, qd hoc non satis stat, quia aut isti praesupponunt, qd Adam & Eua erant nunc iuxta arborem scientiae boni & mali, in qua peccauerunt, aut non. Si detur secundum, non stat, quia tunc oporteret, quod irent de loco, in quo erant ad illam arborem, vt inde folia acciperent, quod non est conuenienter dictum, quia de alijs arboribus poterant accipere folia, & non irent frustra inde ad alium locum ad accipiendum inde folia. Si detur primum, etiam non stat, quia non est verum, quod starent iuxta lignum scientiae boni & mali, & patet, quia Eua accepit de ligno vetito fructum, & comedit, & tunc venit ad virum suum, & dedit illi, cumque comidisset aperti sunt oculi amborum, & ita in loco, in quo Adae erat, aperti sunt oculi eorum, & ibi fecerunt sibi perizomata, & tamen non poterant esse apud lignum vetitum, quia tunc esset Adam praesens, quando serpens tentabat Eua, & hoc non conuenit, quia si praesens esset, potius tentaretur Adam, quam Eua, quia illa non auderet assentire viro praesente, nisi vir assentiret, & sic ille primo peccaret, & tamen illa peccauit prius, ergo non erat praesens Adam quando peccauit Eua, sed ipsa postea iuit ad eum, sed illa peccauit apud lignum vetitum, ergo locus, vbi peccauit Adam, non erat iuxta lignum illud, vnde non fumerent inde folia. Tertio, quia dato, quod praesens esset, non fumeret inde folia, quia ex illo ligno prouenerat eis tunc malum, qd inciderant in magnam verecundiam, ideo abominarentur lignum illud, & nolent illud tangere. Quarto, quia forte timerent, qd tangendo prouenerent eis plura mala, cum illa prouenissent inde, & sic potius quamcunque aliam arborem peterent. Quinto, quia ex modo loquendi videtur, qd non erat illud idem lignum, quia cum de illo proximè fieret mentio, si scriptura innueret, quod de illo sumebantur folia, non expressisset nomen ligni, ex eo igitur, qd expressit nomen ligni, & non dixit: Et fecerunt sibi perizomata de folijs illius arboris, innuitur quod erat aliud lignum, & ita colligitur, qd lignum scientiae boni & mali, in quo peccauerunt, non fuit illud, de quo fecerunt perizomata.

Q. 554. Cur potius fecerunt illa perizomata de folijs ficulnea quam alterius.

Manet igitur dubium, quare de folijs ficus potius, quam alterius arboris fecerunt perizomata. Aliqui dicunt, quod fuit ad signandum passionem, quae eis aduenierat: nam incepit motus inordinatus in membris genitalibus, & ficulnearum succus ad hoc facit, quod excitat pruriginem in vasis genitalibus, si vncta fuerint succo, qui exprimitur de ficulis in eis cõtritis, ista causam dat Magister in historia scholastica, dicens: neque sine causa de folijs ficuum, quia de succo earum si terantur, & caro hominis fuerit inuncta, voluptatis statim sentit pruriginem, quasi per hoc ostensum sit, quod voluptatis pruriginem iam in carne senserant. Sed dicendum, quod hoc satis non stat: primo quia non est verisimile, quod ipsi voluerint ostendere alijs passionem suam, quia nemo tunc erat cui hoc significare possent.

Secundo quia, & si quis esset, cui possent significare, non vellent, quia potius vellent tegere. Erat enim malum eorum verecundia de turpi motu membrorum, contra quod quaesierunt remedium operiendo mem-

Q. 555. Aliorum opinio ex penditur.

Auctoris opinio est stabilitur.

membra folijs, ergo potius intēdebant occultare passionem istam, quam retelare, non igitur vellent per folia ficus significare quid paterentur. Aliiter ergo dicendum, qd folia ficus acceperunt potius qd alterius arboris, quia forte, qd senserunt turpitudinem illam in membris, erant propinquiores illi arbori, quam alicui alteri, & quia volebant cito prouidere contra verecundiam, acceperunt folia ex ea arbore, quae proximior erat. Secundo potest dici, & melius, qd acceperunt potius de illa, quam de alia, quia folia huius erant aptiora ad istud, quia erant valde magna, & pauca ex eis poterant operire partes illas, & erat facilius ea conuolare, qd folia parua aliarum arborum, quae non ita bene tegeant corpus interlucentibus quibusdam partibus corporis, sicut magna folia, quae sibi inuicem melius aptarentur. Et ista videtur esse vera causa, quia non erat et satis credibile, qd ex proximiori arbore folia acciperet, quia poterat esse, qd folia illius parua essent, & non apta ad tegendum, sed quaereret folia ad hoc vt meliora, licet magis inde distaret arbor, quia neque ista bene tegeant corpus, cum deberent apte sibi cõstare folia, vt non fluere, sed copulata manerent ad tegendum non solum tunc, sed ad multum tempus, cum iam in membris turpitudinis apparere inceperet.

Q. 556. Quo scirent esse conuolare folia.

Aliqui quaerunt, quo Adam, & Eua poterunt conuolare folia, & quomodo scierunt hoc facere. Circa primum est difficultas: quia non habebant instrumenta futura, quia neque filum, quo ligarent folia, neque acum, cui filum immitterent: non enim inceperat esse haec, quia inuentio ferri fuit post exitu de Paradiso per Tubalcain. supra 4. c. Dicendum qd istud nullam difficultatem habet, quia oportuit aliquando esse futuratio sine his, quia artes mechanicæ perfectiores tardius inuenta sunt: suere autem erat de rebus maxime necessarijs, & cõmunioribus: ideo oportebat fuisse semper ante inuentionem acum. Similiter ante filum, in quantum filum per multas operationes habetur de lino, aut canabo, alijque oleis, vel leguminibus, sed adhuc non sunt aequaliter necessaria ista in viuendo, quia filum est per se necessarium, in quantum manet in futura actu colligans partes confutas: acus vero non per se, sed solum vt viam aperit filo: vnde si filum sit aliquid durum, qd perforat partes cõsueudarum rerum, acus non est necessaria. Et ideo sicut est magis necessarium filum, quam acus, fuit prius inuentione filum qd acus, quia iste est ordo in inuentione artium, qd magis necessaria prius inuenta sunt: & ideo dicit Arist. lib. 1. Metaph. c. 1. qd mechanicæ inuenta sunt ante speculatiuas, eo qd mechanicæ sunt necessariae ad vitam, non autem speculatiuae. Sed dicendum qd quicquid sit, certum est tempore illo non fuisse filum, neque acum, quia ista sunt instrumenta miserorum, qui testantur indigentiam suam: sed tunc non, erat indigentia vlla neq; miseria, ideo neque ista essent, sed potuerunt cõfluere folia per aliquid, quod haberet vicem vtriusq;: scilicet esset aliquantulum duru, vt perforaret, & flexibile vt conuolueret, sicut si in vimine aliquo conuoluerent folia: in eo enim manerent folia colligata, & pendencia, sicut diximus supra 3. c. q. 12. Cum autem quaerebatur quomodo Adam & Eua scierunt hoc facere, motuum dubitandi est, quia nemo eos docuerat, & illa puratur esse dies, in qua formati erant. Dicendum qd nullo docente hoc sciebant, quia cum Deus formasset eos in aetate perfecta s'm corpus, dedit eis perfectam cognitionem qualem solent homines habere in aetate matura, quod apparet, quia ipsa die perfecte loquebatur, & s'm rationem respondebant, sicut apparuit de Eua tentata a serpente. Ideo sicut in ceteris habebant perfectionem intelligendi, ita quantum ad excogitanda aliqua factibilia haberet rationem potissimam ad res

valde faciles, quae paruo ingenio egent, sicut colligare folia in vimine, aut in alio simili, & sic certum est, qd istud scire possent.

Quaeretur, cum Adam, & Eua vestes sibi nunc fecerint de folijs arborum, quare non fecerunt de pelibus animalium, sicut Deus fecit sibi vestes pelliceas supra 3. cap. Dicendum primum, quod forte fuit, quia non occurrit eis talia cogitare, nam hoc fuit principiu omnium artificiorum, & exordia, vel inchoationes artium sunt ab imperfectissimo, non erat autem aliquid facilius, quam hoc: id est illud statim occurrit. Secundo quia propter celeritatem, & passionem non fuit locus cogitandi: potuerant enim Adam & Eua re perfectiore excogitare, si ad id darent operam, sed non fecerunt, primo quia verecundia, quae erat grauis poena, auertebat animum eorum: quemadmodum enim ira impedit animum, ne possit cernere veru, sicut Cato dixit, ita & quaelibet eius alia passio turbat, vt non possit animus cum tranquillitate in aliquid aduertere. Secundo quia volebat id cito facere, ne diu sustinerent verecundiam, ideo non poterant diu cogitare, quid aptius fieri posset. Tertio quia etiam si id cogitarent, non possent facere, quia erant nunc Adam & Eua in Paradiso, sed ibi non erant animalia aliqua, nisi Adae & Euae, vt ostensum fuit supra, ideo non possent inde facere vestes.

Q. 557. Cur potius non fecerit vestes de pelibus animalium.

Quarto quia dato qd ibi essent, non auderet ipsi illa occidere ad detrahendum pelles, quia cum animalia non fuissent eis data in cibum, non putarent forte esse sibi licitum illa occidere. Quinto quia etiam si liceret, & haberent ibi animalia, non facerent illud, quia erat hoc multae occupationis, & difficultatis, ideo non vellēt de pelibus vestes elicere. Sexto quia non faciebat ad eoru intentione vestis enim seruit ad duo, & ad tollendam verecundiam operiendo turpitudinē, & ad liberandum a laesione per intemperie continentis, Adam autē & Eua non volebant vestē, nisi ad primum, ad quod sufficiebat operimentu factu de folijs, id non erat eis necessaria vestes pelliceae, id non fecerit eas, licet possent.

Quaeretur, quare scriptura facit mentionem, qd Adae, & Euae vestes fecerint sibi ipsi. Aliqui dicunt, qd fuit causa, quia ita fuit in re. Dicendum quod verum est, quia scriptura sacra non assereret aliquid, nisi veru fuisset, & tamen non est ista causa sufficiens: quia tunc narraret omne verum, sed falsum est, quia multa omittit: vnde dicendum est quod scriptura non narrat res, quae fuerunt, sed quia cõserunt narrationes earum ad intentione scripturae, vnde quaedam res fuerunt satis famose, quas scriptura omnino intactas dimittit: quia ad eius finem non adiuuant, propter quod considerata intentione sacrae scripturae de quolibet, quod in ea narratur potest dari causa, quare narratur. De vestibus quare scriptura loquatur, causa est, prima vt faciat differentiam inter statum ante peccatum, & statum, qui incepit in peccato. Ante peccatum dicitur qd nudi erant, & non erubescerant supra 2. cap. post peccatum dicitur, qd agnouerunt se nudos, & fecerunt sibi vestes. Secundo fuit ad reddendum verisimile id, qd narratur, quia sacra scriptura dixit, qd post peccatu erubuerunt: scilicet agnouerunt se nudos, & voluit significare quanta poena in eis fuerit, & tamen si non diceret, qd fecerunt sibi vestes, non significaretur magna verecundia, ideo vt intelligeretur, quod nuditas fuit in eis magna poena, dicitur quod fecerunt sibi vestes. Non potuerunt sustinere verecundiam illam, sed contererunt, vt potuerunt, partes verendas. Tertio vt poneret modum vestis, scilicet quod erant perizomata, in quo signatur magnitudo poenae eorum de nuditate: nam si haberent in promptu vestes aliquas preciosas forte dignaretur eis regi, nullam indigentiam aut paucam habentes propter

Q. 558. Cur scriptura facit mentionem, qd fecerint sibi perizomata.

pter dignitatem vestium, sed nunc induti fuerunt vilissimis vestibus, & incompositis. f. factis de folijs arborum, quod signat tam grauem penam fuisse eis nuditatem, quod quacunq; re etiam vilissima regi vellet. Quinro ad ostendendum diuinum beneficium prouidere Deo homini post peccatum: nam fecit eis vestes pelliceas, & sic peteretur, quare Deus dedisset vestes pelliceas, non appareret causa conueniens, nisi ex defectu vestium, quas sibi homines formauerant: & ideo etiam si nihil aliud esset, propter hoc solum diceretur quales vestes Adam & Eua sibi ipsi fecerant.

Quaest. 559. Cur scriptura facit mentionem, quod de folijs ficus erat.

Dato quod scriptura voluerit dicere, quod vestes sibi fecerant Adam, & Eua quare expressit, quod erant de folijs ficus. Dicendum quod omnia haec fuerunt oportuna exprimi: sicut enim dictum est, quod fecerit Adam vestes, ita debuit dicere quales, quantum ad figuram, quod significatum est, cum dixit perizomata, quae sunt vestes operientes solum a lumbis vsq; ad genitalia. Et fuit primo, quia voluit significare nobis scriptura, propter quid Adā, & Eua vestes fecerint, & innuit quod propter verecundiam ex forma vestium. Nam si ad repellendum calorem & frigus factae essent, operirent totum corpus, sed operuerunt solum membra verenda, ergo ad occultandum turpitudinem fuerunt factae. Secundo fuit ad ostendendum causam, quare Deus postea vestes dedit eis: nam si Adā & Eua fecissent sibi vestes totum corpus tegentes, non esset opus, quod Deus eis, postea vestes efficeret, sed quia vestes eorum solum operiebant pudenda, fecit eis vestes, quae vniuersum corpus tegerent. Dixit etiam, quod erant de folijs arborum, primo ad reddendum narrationem verisimilem: nam si scriptura diceret, quod fecerant sibi vestes, & non diceretur de qua materia, aliquis diceret, quomodo poterant facere vestes? quia non erat aliquod de quo facerent, cum ibi non esset pannus, nequa pellis: cum autem dicit de folijs, reddidit rem verisimilem. Nam erant ibi inter arbores, ideo occurrerent ei multae arbores, de quibus acciperent folia ad confuendas vestes. Secundo ad reddendum causam de vestibus, quas Deus dedit illis: si enim fecissent Adam & Eua sibi ipsi vestes pelliceas, frustra Deus eis daret alias vestes pelliceas, & tamē quia dicitur quod erant de folijs, & illae erant inutiles, fuit conueniens, quod Deus eis daret vestes pelliceas, quae essent ad omnia sufficere. Cum autem petitur, quare dixit, quod erant de folijs ficus, etiam si ita esset? Dicendum quod istud non fuit, nisi ad reddendum rem verisimilem: quia alias satis erat dici, quod de folijs arborum confecerant vestes: nam subintelligeretur, quod de folijs illius arboris fieret hoc, quae aptiora essent ad istud, & tamē, ut cuiusque audienti ista res esset multum credibilis, dictum est expressē fuisse folia ficus, eo quod ista sunt latissimā, & ita pauca sufficerent ad operiendum partes illas, & paucum de tempore impenderent in hoc faciendo, quod non accideret, si essent folia minuta, quae admodum quarandam aliarum arborum. Et cum hoc reddat rem verisimilem precipue fiebat hoc verisimile Iudaeis, quibus ista scribebantur principaliter, quia in terra eorum erant ficulnae habentes maiora folia, quae in terra nostra, & precipue in quibusdam partibus orientis. Perhibentur si quidem esse ficulnae in oriente, quarum folia ad scuti magnitudinem accedant: sic ait Bernard. lib. 1. Speculi virginum.

Quare dixit quod erant de folijs arborum.

Quaeritur cum Adam & Eua fecerint sibi vestes, & operuerint genitalia propter verecundiam, quare potius illas partes corporis, quam alias velauerint. Dicendum quod vestes acceperunt solum, quia erubescerant de nuditate, sed causa cur erubescerant solum fuit de partibus illis: ideo illas solum tegere curauerunt. An verò in aliquibus alijs partibus corporis fuerit tuc

Quaest. 560. Cur potius cooperiretur pudenda quam alias partes corporis.

verecunda nuditas dubitaret aliquis, cum scriptura illud non aperiat. Dicendum quod non aperuit in alijs, & pater istud: quia illa verecundia fuit quaedam pena pro peccato data: & tamen omnes penalitates datae Adā, & Euae manent in nobis, sicut in illis, & adhuc abundantius, in quantum quotidie deterioratur, & infirmatur natura humana: & tamen in nobis non sunt aliae partes, quae vix verecundiam nobis faciant, ergo in illis non apparuit nuditas confusibilis, nisi illarum partium: sed obijciebatur, quod in alijs partibus etiam sit verecunda nuditas, & ideo erubescimus illas nudas habere, quod ex conditione vestium apparer, quia omnes ferē corporis partes tegimus: sed vestis fuit ad occultandum, quod turpe est videri, ergo non solum partes illae fuerunt verecundae, & turpes, sed & multae aliae. Dicendum quod istae solae apparuerunt turpes statim post peccatum: nam si aliae turpes apparerēt, cum istas velarent, ut non erubescerēt de nuditate, alias similiter velarent. Cum autem arguitur quod aliae velantur, & ideo aliae sunt turpes, dicendum quod non valet, quia vestis non est ad solum tegendum turpitudinem, sed etiam ad liberandum a laesione excessiuarum qualitatum ipsius aeris continētis, sed corpus nostrum totum est tenerum, & potest laedi ab excessu qualitatum, ideo totum est conueniens regi: vnde etiam si propter peccatum non sequeretur verecundia aliqua in poenam, adhuc homines expulsi de Paradiso vestibus vtrentur, non quidem ad operiendum turpitudinem, sed ad excludendum nocuentia, quod fieret a continente. Et tamen dicendum quod nunc aliqua membra nostra facta sunt turpia, nisi operiantur, non quasi aliqua penalitas turpitudinis aduenerit, sed quia per consuetudinem factum sit, ut turpe sit hominem nudum esse, non quasi aliquod membrum habeat turpitudinē, per aliquem inordinatum motum, sed quia consuetudo est altera natura. ut dicit Aristot. lib. 7. Ethic. & quia consueuimus omnia membra habere operata praeter pauca, turpia videntur non operata, sicut si natura dedisset eis veram turpitudinem.

Aduerte quomodo partes posteriores turpes sunt.

Sed quaeritur propter quid in istis membris potius quam in alijs partibus corporis apparuit nuditas, & de his erubuerunt homines. Dicendum quod fuit quare verecundia est de turpi, sed turpitudine non apparuit nisi in membris illis, ideo non potuit esse verecundia de alijs. Erat autem turpitudine fieri aliquid contra ordinem: cum enim esset status innocentiae, erant omnia ordinata, quia ratio sub Deo, & membra corporis atque potentiae, & vires animae sensitiuae sub anima rationali; cum autem homo sponte destruxit istum ordinem, faciendo quod mens sua non esset Deo subdita, fecit Deus, quod non esset pars interior animae sub ratione: & ita insurrexerunt quidam affectus, non insurrexerunt autem motus aliqui secundum vim nutritiuam, aut augmentatiuam, sed solum secundum generatiuam, organa autem exteriora generatiuae virtutis sunt genitalia, tam in viro, quam in femina: ideo in illis fuit motus inordinatus, quem ratio compescere non potest, aut quem ratio non iubet insurgere. Et ista est tota deordinatio, quod rationi non obediunt partes illae, caeterae autem obediunt. Sed aliquis dicit, quod etiam aliae partes sunt, quae non obediunt, ut passiones: non enim ira secundum rationem est, sed contra, & omnes passiones, nam ipsam rationem impugnat, & iuge bellum, & labor est rationi in perferendas atque placandas turbationes, quae ei ab alijs passionibus fiunt: sic patet ad Galat. 5. c. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, & ne aliquis putet intelligi carnem solum pro illo affectu, quo mouemur in venerea, Apostolus adiungit ibi motum secundum alias passiones, dicens manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia,

Cap. 10.

Quaest. 561. Cur magis erubuerit de illis membris genitalibus quam de alijs.

Quaest. 562. Responso superioris quaest.

Cap. 13.

dicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, irae, rixae, dissensiones, sectae, inuidiae, homicidia, ebrietates, comestiones: & ita Apostolus, omnes motus passionales inordinatos, & operationes secundum eos, vocat opera carnis: ergo omnes ille partes dicuntur esse caro, quae concupiscit contra spiritum, & non solus affectus ad venerea, & in omnibus his sunt impetus tam fortes, quod vix ratio possit illis resistere, sicut dicitur eodem cap. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, haec inuicem sibi aduersantur, ut non quacunq; vultis, illa faciatis.

Dicendum, quod verum est, omnes partes animae inferioris, scilicet concupiscibilem, & irascibilem repugnare rationi, ita ut ferantur in aliud, quam ratio vellet, sicut in paralitico, id est dissolutis corporibus, mouentur partes in contrarium eius, quod elegit moueri habens eas, in anima nihil minus est, licet in corpore videamus palam, & in partibus animae non videmus, & tamen non est ibi minor repugnantia. Sic dicit Aristot. lib. 1. Ethic. Videtur autem in ipsis aliquid praeter rationem innatum, quod aduersatur, & obuiat rationi: feruntur enim quemadmodum dissoluta corporis particulae in dextram praeligentium est contrario mouere, in sinistram praue feruntur; & in anima sic contingit. Ad contraria enim motus incontinentium fiunt. Sed in corporibus quidem videmus, quod peruersē motum est, in anima non videmus, fortassis autem nihil minus, & in anima existimandum esse aliquid praeter rationem contrarium. Aliqui respondent quod aliae passiones, licet sint, & moueant contra rationem, tamen minus mouent, ideo non erit de illis verecundia. Sed dicendum, quod hoc nihil prodest, quia cum omnes obuiant rationi, ut dicitur lib. primo Ethicor. non differunt, nisi per magis, & minus, ideo omnes faciunt turpitudinem, licet non aequalem, & tamen verecundia sequitur turpitudinem, ideo de omnibus erit verecundia, licet non aequaliter. Secundo idem apparet, quia Aristot. lib. 7. Ethic. cap. 8. determinat turpiores esse incontinentias secundum concupiscentiam, quam secundum iram, & ita vtraque turpem vocat, licet non aequaliter: ergo de vtraque erit verecundia. Dicendum, quod non est verum aliquod membrum, in quo sit turpitudine, nisi genitalia partes in masculo, & femina, quia haec solae mouentur contra rationem. Cum autem arguitur esse aliae partes animae rationi repugnantes: dicendum generaliter omnes motus passionales, quando non susciuntur a ratione, esse turpes, & passiones esse turpes, & actus secutos secundum eas esse turpes, quod demonstratur ex verecundia, non est enim verecundia, nisi de turpi, & tamen de multis actibus nostris erubescimus, ideo in omnibus illis iudicamus esse turpitudinem, & generaliter in omni illo, quod putamus esse a nobis contra rationem factum, si conuincamur de illo, aut notum sit, erubescimus, & quoniam ira est contra rationem, est turpis eius motus, cum non imperatur, aut regitur ratione, ut dicitur lib. 7. Ethic. Et tamen propter istas passiones non iudicatur aliqua pars corporis turpis, sed solum genitalia propter concupiscentiam venereorum, & causa est, quia aliae passiones non determinant sibi organa propria in corpore, per quae exercentur, quoad ipsas pertinet: nam ira per manus, per linguam, per oculos, per omnes partes corporis potest exercere vindictam, ideo cum nullam partem determinet, nullam efficit turpem, concupiscentia autem venereorum determinat sibi solas partes genitales, ideo efficit illas turpes, & aliae passiones, licet contra rationem, sint nullam partem turpem efficiant.

Sed obijciatur, quod licet non determinet sibi partes corporis, tamen exercetur motus illarum passionum per aliquas partes corporis, ideo efficiuntur saltem partes illae tunc turpes, & ita de eis verecundiamur. Dicendum, quod de omni turpi est verecundia, & tamen nunquam est, nisi quando id, quod turpe est manifestatur, occultum verò non facit verecundiam; sicut vasa genitalia turpitudinem habent, & tamen quando sunt operata, nullam verecundiam faciunt nobis: hoc modo omnis motus passionalis, quando rationi obuiat, est turpis, & tamen motus isti sunt in anima, nemo autem videt animam; ideo de ijs turpitudinibus nemo erubescit, licet maior sit turpitudine in motu partium animae contra rationem, quam in motu partium corporis, sicut dicit August. lib. 14. de ciuit. Dei. c. 19. & hoc innuit Arist. lib. 1. Ethic. c. penult. sicut in corporibus videmus, quod peruersē motum est, in anima non videmus, fortassis autē nihil minus in anima existimandum esse praeter rationem contrarium huic, & obuians: vnde si motus animorum mutuo nobis paterent, continuam pateremur verecundiam, eo quod semper conspicerentur ab alijs turpitudines nostrae, quia tamen actus secundum passiones manifestantur foris, de illis erubescimus, cum in aliorum agnitionem veniant. Sed dicendum, quod licet sint actus illi turpes, & de illis verecundemur, tamen partes corporis, per quas contingit illos exerceri, non sunt tunc turpes, & ideo neque de eis erubescimus. Quod ab alijs conspicitur causa est, quia licet motus turpis sit, quia est contra rationem, partes tamen corporis non mouentur ad excitationem, nisi per imperium, quia in eis nullus pruritus, nullus ardor est ad id efficiendum, quod per eas geritur, sed voluntate imperante id agunt; voluntas autem ad superiorem, & rationalem partem animae pertinet: nihil ergo turpe est in partibus illis, cum ratione agere moueantur. In membris autem genitalibus ista est turpitudinis causa, quod moueantur contra rationem; nam siue ante actum venereum, siue in ipso actu concitantur ratione non iubente, & non solum non expectant rationem, sed etiam si ratio iubeat cessare a motu, non cessant statim, hoc autē in nullis alijs partibus corporis fit: nam etiam si ex ira percutiamus hominem iniuste, manus non mouetur, nisi imperante voluntate, & statim cessat, ut voluntas iusserit, ideo in manu nulla est turpitudine, motus autem concupiscentiae in vasis genitalibus non est huiusmodi, quia neque insurgit iubente ratione, neque quiescit illa iubente cessare. Et in hoc est tota turpitudine, nam licet actus venereus interdum esset illicitus, sicut omnis coitus praeter coniugalem, & hunc coitum prosequeremur ex concupiscentia venereorum, & tamen non mouerentur vasa genitalia, nisi imperante voluntate, & cessarent moueri ea iubente, esset quidam actus turpis, & erubesceremus de illo, id est non auderemus facere publice. Etiam erubesceremus deprehendi in eo, sed non esse turpitudine aliqua in membris genitalibus; vnde neque erubesceremus, quod quis videret ea, sicut de manibus nemo erubescit, licet per eas commiserit homicidium, & stabat bene, quod actus concubitus esset turpis, tamen ipse partes non essent turpes. Nunc verò omnia sunt turpia; actus quidem, quia est contra rationem, membra verò, quia mouentur contra rationem. Et istud magis manifestatur in actu coniugali. Nam licitus, & honestus est ille concubitus, & tamen videmus eum committentes erubescimus, quia si aliquid turpe sit in illo coitu, & vere aliquid turpe est, quia licet ratio imperet committere uxori, tamen non potest imperare motui membrorum: nollet enim quis ratione utens motum fortem insurgere abficientem rationem, qui tamen & ibi nihil minus quam in coitu illicito insurgit. Et tamen ibi

Quaest. 563. Nulla alia pars corporis praeter genitalia turpema esse.

Cap. 13.

Cur conuincamur licito erubescimus.

ibi vasa non obediunt rationi, quia non insurgunt iubente ratione. Est igitur actus ille turpitudinē habēs, & membra ipsa turpia: & ideo actus coniugalis semper absconditur, & ipsa vasa genitalia semper operiuntur. Sic diffinit August. lib. 14. de civi. Dei. c. 19. f. quod autem iuxta opera, aliarumq; affectionū, in quibuslibetq; dictis, aut factis non sic abscondit verecundia, vt opera libidinis, quæ fiunt genitalibus membris, quid causa est, nisi quia in cæteris membris corporis, cum eis confenserit voluntas mouet, quæ in vsu eorum omnino dominatur? Nam quisquis verbum emittit iratus, vel etiam quemquam percutit, nō possit hoc facere, nisi lingua, & manus iubente quodammodo voluntate mouerentur, quæ membra etiam cum ira nulla est mouētur eadem voluntate. At verò genitales corporis partes ita libido suo iuri quodammodo mancipauit, vt moueri non valeant, si ipsa defuerit, & nisi ipsa, vel vltro, vel excitata surrexerit: hoc est enim qd pudet, hoc est quod intuentium oculos erubescendo deuittat, magisq; fert homo spectantium multitudinem, quando inuultū irascitur homini, quam vel vnius aspectum, etiam quando iustē miscetur vxori.

Sed adhuc quæretur, cum Adā & Eua erubuerint de vasis genitalibus, an fuerit in eis tunc actualiter aliquis motus. Dicit aliquis quod sic, qd de hoc erubuerunt, nam si nihil tale appareret, non esset aliquid turpe ibi, ideo neq; esset verecundia. Aliquis dicit qd nō, quia ad hoc, qd erubescamus de membris illis, non est necesse quod sit aliquis motus actualiter in eis sicut concupiscentiam, sed quia aliquando in eis est, semper erubescimus de eorum nuditate, etiam tunc, quando nullus motus in eis est; ita poterant tunc illi erubescere, etiam si non haberent actualiter insurgentem concupiscentiam. Dicendum, quod non est verum, sed Adā & Eua habuerunt tunc motum actualiter in membris. s. qd genitale Adā fortassis insurgit, & notus ardor, atq; pruritus ibi fieret, similiter in Eua circa partes genitales sui fieret nota immutatio, quæ alijs feminis accidit, cum dicuntur habere concupiscentiam venereorum, & quia talis motus in eis nūquam fuerat, & iubente voluntate non cessaret, erubuerunt, eo qd contra rationem esset. Cum autem obijciatur, quod si nemo tunc actuali poterat esse verecundia, sicut in nobis, dicendum, quod non est simile, quia in nobis prefuit aliquis motus, & vnus motus sufficit, ad hoc, qd membra illa iudicarentur semper turpia, quasi nunquam secundū rationem mouerentur, aut ei obediāt, sed in Adā & Eua nunquā præcesserat aliquis motus huiusmodi: ergo non possent turpia illa iudicare, nisi aliquid nouum in eis esset, & ita actualiter aliquid fieret. Secundo, quia ante hoc Adā & Eua videbāt illa membra sine vestibus, & non erubescabant de illis; cum ergo inciperent aliquando erubescere, necesse erat, quod per aliquem motum in se factum erubescerent, quia si non esset in eis aliquis motus turpis, non haberent per quid erubescerent, nisi per id quod erat in potentia. s. quod quocumque de cætero moueretur in eis concupiscentia, erubescerent, & istud non est conuenienter dictum, quia per ea, quæ solum sunt potentialiter in aliquo, non est motus, neq; operatio. Tertio apparet adhuc istud planius, quia verecundia non est, nisi de aliquo turpi, & hoc qd illud turpe manifestatur, nā si occultum manet, nulla verecundia est; sicut nō erubescimus de membris genitalibus, qd operata sunt, ergo cum ante hoc non erubescerent Adā & Eua de genitalibus nudis, & tunc inceperint erubescere, necesse erat, vt tūc primū nō solum esset turpe aliqd in membris illis, sed etiam appareret illud turpe, ita vt ipsi illud viderent, & hoc non poterat esse, nisi esset aliquis motus actualiter in membris, quia cætera non

erant visibilia: vnde de motu passionum, & pruritus cogitationum contra rationem nemo erubescit, quia ab illis non conspiciuntur ista, & tamen erubuerunt tunc Adā & Eua ad inuicem, ergo manifestē apparerat in eis aliquis motus in corpore cōtra rationem, & hoc non potest negari. Et dicendum, qd iste motus, erat pruritus quidam ad venerea, qui fit in membris illis, & in genitale Adā fieret manifestior motus, quemadmodum accedit in viris, & hoc non quasi sit maior concupiscentia, aut ardentior in eis, quam in foeminis, sed quia ex cōditione vasis potest magis manifestari, cum sit vas prominens, quod moueri potest per contractionem, & dilatationem; nō est autem sic de vase foeminae. Sed obijciatur, quod ante omnem motum poterat esse verecundia de nuditate illorum membrorum, quia sic accidit pueris, cum enim sunt infantes, nō erubescunt de nuditate illarum partium; cum autem sunt grandiusculi, incipiunt erubescere, & tegunt partes illas, licet nullum motum in illis senserint, cum sint adhuc impotentes ad venerea per etatem, & non sunt in eis motus passionales. Dicendum qd hoc non valet, quia pueri contegunt genitalia, ante quam sentiant motus aliquos, non tanquam aliquid, de quo ipsi erubescant, sed tanquam id, de quo eis erubescendum esse dicitur, & sic est verecundia per consuetudinem, non per naturam, sicut dictum est supra, qd soliti sumus omnia membra, & partes corporis vestibus operire, vnde si aliqua manserint nuda de ijs, quæ solent operiri, erubescimus, tanquam aliquid turpe in nobis pateat, & tamen certum est; qd nullæ aliæ partes corporis sunt in nobis turpes, nisi genitalia, sed consuetudo operata est istud, sic autem in infantibus, cum non sit operatio secundum rationem, neque intelligere, non possunt ab alijs addicere; an aliquid sit turpe, neque ipsi intelligere, ideo nullo modo possunt erubescere de nuditate illarum partium: In pueris autem grandiusculis incipit esse vsus rationis, & possunt isti ab alijs addicere, quid sit turpe, & quid honestum, & ideo abscondunt, quæ alijs abscondenda dicunt, & erubescunt de eo, quod alijs turpe dicunt, & tamen si pueri isti a nullo instruerentur, licet haberēt vsum rationis, nunquam contegerent membra illa, quousque aliquem motum in eis experirentur, tunc primum de eis inciperent erubescere, sed in Adā & in Eua non erat vt in pueris, quia nemo erat, qui eis diceret ista esse turpia, vt illa operirent, & ante hoc nō operiebant, cum tamen vterentur perfectē ratione, & nunc operuerunt, ergo oportet, qd nunc de nouo apparuerit in eis aliquis turpis motus, de quo erubescerent, & ille non poterat esse, nisi motus factus contra rationem in membris illis, ergo talē nunc habuerunt.

Quæretur, an Adā & Eua habuerint desiderium deliberatum coeundi, quando in eis factus est motus ille. Dicendum, qd desiderium perfectum copulæ duobus importat. Primum est motus concupiscentiæ venereorum in membris. Secundū est deliberatio voluntatis in ijs, ad quod concupiscentia mouet. Primum non est perfectum desiderium, quia non sequitur inde actus si illud solum sit, quia licet voluntas non possit dominari concupiscentiæ venereorum; vt non surgat, & appareat in membris, & pruriat, aut titillet ipsa membra, potest tamen impedire, vt non exeat in actum, & non solum non complebitur actus, ad quem inclinatur concupiscentia, si voluntas prohibeat, sed etiam si nō prohibeat, si nō iubet, nō complebitur, quia ad executionem exigitur motus aliarum partium corporis, & non vnus motus; sed multi. Cætera tamen membra voluntati obediunt, & ideo primum, quod est concupiscentia venereorum excitata in membris non est perfectum desiderium, quia non sequitur inde effectus.

Quæretur, an in alijs partibus corporis potest esse verecundia. Aliqui dicunt, quod sic, quia in partibus dissolutis erit turpitudine, quia mouentur contra imperium, & electionem, nam & Arist. facit similitudinē de partibus dissolutis ad partes animæ sensibilis, vel irrationalis lib. 1. Ethic. s. feruntur enim quemadmodum dissolutæ corporis particulæ in dextram præeligiuntur, & contrario mouere, in sinistram praeferuntur, & in anima sic fiunt: ad contraria enim motus incontinentium contingit. Secundo, quia partes illæ, per quas exercetur operatio tota nutritiua, & augmentatiua, rationi non obediunt, ideo de eis erubescimus. Dicendum, quod de ijs non est verecundia aliqua, quia non est verecundia nisi de turpi, sed hæc nō est turpitudine aliqua. patet primo de partibus corporis paralytici, quæ sunt dissolutæ, quia partes illæ fuerunt aliquando non dissolutæ, & tunc non obuiabant rationi, sed postea nō est in eis acquisitum aliquod principium motus repugnans rationi, ideo neq; rationi repugnant paralysim. Secundo, quia turpitudine est per hoc, quod est repugnare rationi, & hoc est aliquid posituum, in paralysim autē non est aliquid posituum, sed defectus posituum. s. quia virtus motiua, quæ prius illas partes mouebat, non potest mouere, quia sunt quasi dissolutæ a toto, cuius est vis motiua; non est autem sic circa vasa genitalia, quia in illis non deest motiua vis exequens motum, sicut in alijs partibus corporis, sed est alia vis, quæ in contrarium mouet, quam ratio, & per illam contrarietatem posituum

Quæretur, an in alijs partibus corporis potest esse verecundia. An in illo motu desiderii derauerit deliberatio coire.

Secundum

Quæretur, an in alijs partibus corporis potest esse verecundia. In illa erubescencia primorum parentum iustitiam motus.

Secundum etiam, id est voluntatis deliberatio, si solū est, non sufficit, quia si non insurgit concupiscentia venerea in membris, nunquam poterit sequi venereorum actus, sicut in incontinentibus, & intemperatis, qui propter memoriam delectationis præteritæ velent frequentare actum, sed non est dispositio in organo, vtrumque ergo requiritur ad hoc, quod sit perfectum desiderium venereorum. Cum autem de Adā & Eua petitur, an fuerit in eis desiderium istud, dicendum, quod primum fuit in eis, nam fuit motus nouiter insurgens in membris, de quo ipsi erubuerunt, & iste est motus concupiscentiæ inclinans, & disponēs ad venerea, ideo de primo manifestum est, quod fuit in eis. Et dicendum, quod fuit in ambobus iste motus, quia ambo peccauerunt, & secutum est hoc in penā, ideo in ambobus esset. Etiam patet per effectū, quia ambo erubuerunt, ergo in vtroque apparuit aliquid turpe, quia si in altero illorum tantum appareret turpitudine, ille solus erubesceret alterius conspectum, & alius non erubesceret, & tamē ambo erubuerunt, qd patet, quia ambo contulerunt genitales partes, cū dicitur, qd fecerunt sibi perizomata, ergo in ambobus insurrexit concupiscentia in membris. De secundo, scilicet voluntate eligente, & imperante actū, ad quē concupiscentia inclinatur est dubium, an ibi fuerit, quia non est aliquid, per quod constet, an habuerint illum, & licet possit teneri vtrumq; magis tamen rationi cōsonat, quod non fuerit in eis desiderium perfectum per deliberationem. Primo, quia nō fuit secuta copula in Paradiso, & tamen si desiderium perfectum per deliberationem existeret, nihil impediebat copulam. Secundo, quia iste motus fuit contra rationem ipsorum, ideo verisimile est, quod non consentirent, nam si consentirent, placeret voluntati de hoc motu, & tamen videtur displicuisse, in quantum statim erubuerunt, ergo non fuit in eis desiderium perfectum. Aliquis dicit, quod ista ratio non est conueniens, quia iste motus concupiscentiæ in membris semper est turpis, & de eo homines erubescunt, & tamē sequitur copula, nam etiam in concubitu coniugali est verecundia, ideo absconditur, & tamen fit, vt dicit August. in lib. 14. de ciuit. Dei. c. 18. & 19. Dicendum, quod ista ratio est sufficiens: id enim de quo quis erubescit, quando erubescit, non facit, & ideo ita est in omnium copula, qd quilibet erubescit habere inspectores actus illius, ideo nemo vult palam coire, & tamen foeminā ipsam, cum qua copulatur, non erubescit, nam si erubesceret non copularetur ei, sed auerteret se ab ea; quæ ea ratione, qua palam nemo facit, quia alios homines erubescit, ea ipsa ratione cum foemina nihil ageret, si ipsam erubesceret, ergo si agit non erubescit. Et hoc ipsum experientia monstrat, quia quidam viri sunt, qd quidam feminas propter earum honestatem, aut reuerentiam, quam habent ad eas, erubescunt, & cū eis copulari nolunt, licet illæ hoc velint, & ad alias non ita pulchras, & quæ neque ita concupiscentiam irritare poterant, copulantur; & tamen ita est, quod Adā erubuit de Eua, & Eua de Adā, ergo nollet ei copulari, sed potius fugeret, & reprimeretur in eo desiderium; quod autem de illa erubuerit patet, quia ambo erubuerunt de motu illo, & tamen nullus alius erat ibi, de quo erubescere possent, & erubuerunt, ergo nullo modo tunc vellet inuicem copulari, sed potius fugeret, & ita non esset tunc in eis desiderium copulæ deliberatum. Sed obijciatur, quod hoc dato, nunquā copularetur Adā Eua, quia erubescerent inuicem, sicut nunc erubuerunt, & si erubescerent nō possent conuenire, nunquam conueniret, sed falsum est, quia postea filios genuerunt. Dicendum, quod nunc verē Adā & Eua erubuerunt ad inuicem, & ideo nō po-

tuerunt, aut non desiderauerunt copulari, tamen postea potuerunt, & copulati sunt, quia desierunt erubescere ad inuicem, hoc autem potuit fieri rōne, & consuetudine agentibus; ratione quidem, quia sciebant, quod genus humanum non poterat procreari, nisi ab eis, & quod eis onus incumberet vacandi proli, vnde & se ipsos inducerent, vt hoc efficerent, & verecundiā superarent; consuetudo autem multum ad hoc faceret, nam cum primo se nudos viderunt, propter rem insolitam turbarentur valde, essetq; nimia verecundia, ideo neq; cuperent copulari, sed fugerēt ad inuicem. Postea vero cum diu simul manerent, agente hac consuetudine inceperunt non erubescere in alterutrum, & ita copulati sunt; erubescabant tamen alios, & coram eis non copularentur.

Sed quæretur, cum in Adā & Eua nunc surrexerit concupiscentia venereorum, quare nō copulati sunt in Paradiso? Dicendum quod fuit, primo quia non desiderauerunt hoc, nam nō sequitur copulatio, nisi ad desiderium perfectum, in illis autem fuit concupiscentia venereorum, vt est passio, sed non electio de copulatione, ideo non secuta fuit, vt dictum est precedenti quæst. Secundo, quia in Adā erat aliquid, quod ab hoc distraheret, nam nunc Adā & Eua ceciderant a statu bono in miseriam, & nouiter in se experiebantur penam: ideo potius hæc consideratio detraheret eos a venereis, quam impelleret eos concupiscentia; sicut fit generaliter quocumque duæ passionēs concurrunt, quæ in diuersa trahunt, ea quæ vehementior est, extinguit aliam faciens non sentiri illam. Tertio fuit propter verecundiam nimiam, nam erubuerunt se ad inuicem, & ideo non solum non possent copulari, sed potius auerterentur ab inuicem, quādiu sic erubescerent, quousq; cessaret verecundia in eis, tūc enim possent copulari. Quarto, quia desiderium operandi partes verendas fuit maius, quā concupiscentia venereorum, ideo potius statim operam dederunt ad cōsuendum perizomata operientia partes nudas, quā ad copulationem. Quinto, quia hoc facto nō videtur illis mansisse tempus, quasi statim venerit Deus ad illos, vt colligitur ex ordine literæ, supra 3. c. & ita nō vacaret eis copulari.

Sed quæretur, an in alijs partibus corporis potest esse verecundia. Aliqui dicunt, quod sic, quia in partibus dissolutis erit turpitudine, quia mouentur contra imperium, & electionem, nam & Arist. facit similitudinē de partibus dissolutis ad partes animæ sensibilis, vel irrationalis lib. 1. Ethic. s. feruntur enim quemadmodum dissolutæ corporis particulæ in dextram præeligiuntur, & contrario mouere, in sinistram praeferuntur, & in anima sic fiunt: ad contraria enim motus incontinentium contingit. Secundo, quia partes illæ, per quas exercetur operatio tota nutritiua, & augmentatiua, rationi non obediunt, ideo de eis erubescimus. Dicendum, quod de ijs non est verecundia aliqua, quia non est verecundia nisi de turpi, sed hæc nō est turpitudine aliqua. patet primo de partibus corporis paralytici, quæ sunt dissolutæ, quia partes illæ fuerunt aliquando non dissolutæ, & tunc non obuiabant rationi, sed postea nō est in eis acquisitum aliquod principium motus repugnans rationi, ideo neq; rationi repugnant paralysim. Secundo, quia turpitudine est per hoc, quod est repugnare rationi, & hoc est aliquid posituum, in paralysim autē non est aliquid posituum, sed defectus posituum. s. quia virtus motiua, quæ prius illas partes mouebat, non potest mouere, quia sunt quasi dissolutæ a toto, cuius est vis motiua; non est autem sic circa vasa genitalia, quia in illis non deest motiua vis exequens motum, sicut in alijs partibus corporis, sed est alia vis, quæ in contrarium mouet, quam ratio, & per illam contrarietatem posituum

Quæretur, an in alijs partibus corporis potest esse verecundia. Cur surgēt tali concupiscentia in eis non copulati sūt statim.

Quæretur, an in alijs partibus corporis potest esse verecundia. An in illo motu desiderii derauerit deliberatio coire. Cap. 13.

An circa nutritiua, & augmentatiua fit verecundia, vel turpitud.

positiuam mouendi est verecundia, & turpitud. Cui autem obijciatur de partibus, vel organis nutritiue, & augmentatiue, dicendum, quod de illis non erubescimus, & ratio prima est, quia ipse actus harum virtutum nihil turpe habet; turpe enim opponitur honesto, ideo circa idem inueniuntur, & ita vbi non potest esse honestum, neque etiam turpe, sed honestum est humanum, ideo & turpe est humanum, vnde in eo quod non fuerit humanum, non poterit esse turpitud, sed pars nutritiua, & augmentatiua est pars quedam non humana, nam neque est rationalis, neque ratione communicans in aliquo, ideo secundum actum eius non potest esse turpe, neque honestum; sic dicit Aristot. lib. 1. Ethic. Irrationale autem hoc idem assimilatur communi, & plantatiuo, hac quidem igitur communis quidam virtus, non humana apparer. Secundo, quia turpitudinem ponimus, vbi est motus contra rationem, sed hic non est motus contra rationem, quia ratio non imperat contrarium, neque eligendum indicat ad id, quod per nutritiuam, & augmentatiuam fit, & ideo nunquam est pugna rationalis partis contra nutritiuam. Sed circa concupiscibilem, cuius est concupiscentia venereorum, quae est in vasis genitalibus, aliud est, nam ratio iudicat interdum non concupiscendum, & illa vis mouet motu forti, & ipsa organa excitantur in contrarium ad illud. Tertio, quia operatio nutritiua, & augmentatiua non est humana, operatio autem, ad quam mouet concupiscentia venereorum, est humana, nam augere, & nutrire est actus virtutis alicuius, sed non ipsius indiuidui, quod est homo; sed potius indiuiduum dicitur nutrire, & augere, quia corpus eius augetur, & nutritur; sed concubitus, ad quem mouet concupiscentia venereorum, est actus humanus, quia exercetur ab indiuiduo, & ideo indiuiduum dicitur agere, & non aliqua virtus eius etiam secundum hunc actum dicitur indiuiduum agere, & non pati sicut in nutritione, & augmentatione, ideo in actibus nutritiua, & augmentatiua non est repugnantia ad rationem, quia non sunt actus eius humani, & ipsius indiuidui, ratio autem solos humanos actus respicit, eo quod illa est proprium principium operandi humanum, in actibus vero generatiua virtutis, quantum ad copulationem est aliqua repugnantia ad rationem, quia sunt actus illi humani, & in eis mouet concupiscentiam contra rationem motu forti. Quarto, quia istae vires in nullo repugnant rationi, nam repugnare rationi non est non obedire ei, sed habere motum contrarium ad illum in eo, quod ad illum dirigere pertinet. Primum patet, quia lapides, & inanimata non mouentur per electionem nostram, & tamen non dicuntur moueri contra rationem, quia illud est non participare ratione, & ideo nutritiua, & augmentatiua non repugnant, licet non obediant, quia cum non sint vires humanae, sed communes quadam, & plantatiua non participant ratione in aliquo: sic habetur lib. 1. Ethic. Et ideo rationem audire non possunt, vnde neque obedire; repugnare autem non potest, quia non communicat in aliquo opere cum ratione, in quo ei resistat. Secus de concupiscibili, quia licet sit irrationalis pars animae, participat ratione, & potest obedire rationi, vt eodem lib. 1. Ethicor. & ideo quando non obedit, repugnat, nam circa id mouet, quod per rationem regulatum est, & in contrarium mouet, vel ratione non mouente mouet, & ideo proprie est hoc resistere, sic dicit Aristot. lib. 1. Ethic. videtur autem in ipsis aliud quid praeter rationem innatum, quod aduertatur, & obuiat rationi. Quinto, quia nullo modo possunt pertinere ad rationem ea, quae sunt opera augmentatiua, & nutritiua, & ideo in illis neque cum ratione concordant, neque repugnant illi. Et hoc est, quia sicut natura habet delicta,

Cap. vi.

Cap. vi.

rium ad opera nutritionis & augmentationis, ita & habet organa, & vim motiuam in ipsis, & completur tota operatio non deliberante, aut imperante ratione super hoc. Vnde neque ratio nouit quid factum sit per illas vires, aut quantum omisum, quasi natura omnino separauerit vires illas a ratione, vt sint aliquid non humanum, & ideo quasi in nullo communicantur cum ratione non potest esse ad rationem eis concordia, neque repugnantia. Non est sic de operibus partis concupiscibilis, nam illa quidem potest mouere ad opera, sed non potest complere ea, nisi imperante ratione. Vnde non solum, si ratio repugnet ei, non implebitur opus, ad quod mouet concupiscentia venereorum, sed & quod maius est, si ratio non imperet impleri, illud non poterit impleri, cum debeat impleri per organa, & partes corporis, quae rationi in motu obediunt, & hoc est manifestum signum, quod operationes istae pertinent ad rationem, cum exerceri non possint, nisi ea imperante motu organorum, & operationes nutritiua, & vegetatiua non pertineant ad rationem, cum ibi nulla pars moueatur imperio rationis, sed explicatur actus ratione non aduertente. Et ideo non obedire rationi in eo, quod ad rationem pertinet, est repugnare ei, & facit turpitudinem; non obedire autem in eo, quod ad rationem non pertinet, non est aliqua repugnantia, & ideo neque turpitud. Nam videtur quod cum ratio iubet expleri actum, ipsa deberet inbere inchoari, si autem aliqua alia vis moueat ad illum nondum mouente ratione, etiam si nondum ratio contrarium iubet, est deordinatio, & turpitud, & ita in motu organorum partis venereae est proprie turpitud. Sexto, quia dato, quod actus augmentatiua, & nutritiua non obediret rationi, sed resisteret, quia tamen non sunt organa manifesta, nulla essent, de quibus possemus erubescere: sic enim sit in ipsis organis potentia generatiua, quia sunt exteriora, & cum illa contra rationem moueantur, erubescimus de illis; sed organa nutritiua, & augmentatiua sunt interiora, quia nihil est foris, quod moueatur in operatione illa; ideo non possumus erubescere. Nam & de ipsis membris feruentibus concupiscentia venereae, ita est, quod licet sint exteriora, & moueantur contra rationem, si operimus illa, non erubescimus, & tamen magis operata sunt, quae sunt interiora; ideo de illis non possumus erubescere, & ita de operibus nutritiua, & augmentatiua non est verecundia, neque est ibi turpitud. Quaretur, quare secundum alias partes corporis non erubescimus? Cur Deus non fecit verecundiam in alijs quibus alijs membris? Dicemus, quod verecundia data est in penam, & data est vbi cuique dari potuit, est enim verecundia de turpi, quoad illud manifestatur, & quia non potest esse turpitud, in alijs partibus corporis, non erubescimus de illis: est autem turpitud de eo, quod est contra rationem, sed hoc non conuenit alicui parti corporis secundum se, sed solum secundum quod mouetur ab aliqua potentia animae. Et ideo considerandum, quod nihil secundum rationem est turpe, eo quod secundum illam quicquid fuerit est honestum. Nam ratio deprecatur ad optima, lib. 1. Ethic. Etiam quia turpe est, quod est contra rationem, ratio autem non repugnat rationi. Etiam turpe est, quod est deordinatum, sed quod est secundum rationem est ordinatum, quae esse a ratione est ordinatum esse. Alia ergo partes animae sunt, secundum quas potest esse turpe, & istae vocantur irrationales, & differunt, quia quaedam pars notabilis est anima, quae ratione non participat, & quae neque rationem audit, neque ei obedit. Alia est irrationalis, quae aliquo modo ratione communicat. Prima vocatur ab Aristot. quae assimilatur plantatiua, & est non humana, sed communis quadam, & ista est pars nutritiua augmen-

Quaest. 168. Cur non erubescimus secundum alias partes, & cur Deus non fecit verecundiam in illis.

Cap. 13.

augmentatiua, generatiua, omnes istae vocantur vires naturales, quia ex necessitate naturae fit in ipsis motus, & operatio, & non ex aliqua electione, ideo ratio in ipsis nihil habet dirigere, neque impedire. Et ob hoc istae vocantur recte non humanae, quia proprium principium operationum humanarum, secundum quod sunt, humanae est ratio, quod autem cum ratione non communicat, humani appellari non debet, & huiusmodi istae. Ex quo sequitur, quod secundum operationes harum virium non est turpitud, cum non sint contra rationem, & ideo neque erit verecundia de eis; vnde, siue bene, siue non bene exercentur actus istarum virium in nobis, non verecundamur, quia nulla turpitud est in nobis propter hoc, maxime quia nulla organa ista habent foris. De ipsis rationes positae sunt supra praecedenti quaest. & ideo dicimus, quod neque in operibus generatiua virtutis est turpitud aliqua, quia illa est vis naturalis non humana. Sed an de vasis, & operibus eius erubescamus, dicitur statim. Aliae sunt partes animae, quae irrationales sunt, ratione tamen communicant, sicut pars concupiscibilis, & irascibilis; sic dicit Aristot. lib. 1. Ethic. videtur irrationale vtrique duplex, plantatiuum, quidem nequaquam communicat ratione, concupiscibile vero, & vniuersaliter appetibile, participat aequaliter, secundum quod exaudibile est, & obaudibile. Ista pars appetibilis diuiditur in concupiscibilem, & irascibilem, & secundum vtrunque sunt plures motus, & damus eis diuersa organa. Cum autem istae vires animae ratione participent, inquantum naturaliter sunt participatiuae rationis, sunt partes humanae, & ideo actus, ad quos inclinant istae vires, sunt humani, nam sunt tales, qui non possunt compleri, nisi per imperium rationis, quod non fit in actibus virium nutritiua, augmentatiua, & generatiua, & ideo illae non sunt humanae, vt ostensum est supra. Vnde istae propter participare ratione naturaliter habent, quod aliquando rationi obediant, aliquando resistant, & quando obediunt est actus earum honestus, quia est secundum rationem; quando resistunt, est in eis turpitud, quia est deordinatio: sic dicit Aristot. lib. 1. Ethicor. videtur autem in ipsis aliud quid praeter rationem innatum, quod aduertatur, & obuiat rationi; vires autem naturales animae, quia ratione nullo modo participant, neque obediunt, neque resistunt rationi, & ideo non est in actu earum turpe, aut honestum. Sed vires concupiscibiles, & irascibiles cum sint in nobis, & pecoribus, habent in nobis interdum turpitudinem, in pecoribus autem nunquam. Causa est, quia turpitud est inordinatio quadam, ordinare autem est sapientis, & supremi, lib. 1. Metaph. & c. j. in pecoribus autem non est aliquod principium superius, aut nobilius viribus concupiscibilis partis, & irascibilis, ideo actus illarum non potest esse inordinatus, sed quod est secundum illas, est ordinatum in pecoribus, quia natura est sibi, sic facere, & non est aliquis ordo, quem transgrediantur, vel quem exercent. In hominibus sunt actus istarum interdum turpes, & inordinati, quia est aliquod principium superius in homine, scilicet ratio, & eius tanquam sapientis est ordinare; maxime quia ratio est proprium principium omnium humanarum operationum, ideo quicquid sit, in quo moueant vires inferiores, tunc erit ordinatum, quando fuerit secundum id, quod ratio diffiniuit; cum vero est praeter, aut contra diffinitionem rationis, erit inordinatum, & quia turpitud consistit in deordinatione, erunt actus isti turpes. Esse autem inordinatio est in actu, vel motu virium istarum, fit dupliciter. Aut perueniendo ordinem rationis, aut repugnando illi iam existenti. De primo est, vt quando inclinatur concupiscentia, aut ira in aliquid, quod ipsa ratio diffiniret agendum, si ei considerandum occurrisset, & tamen nondum diffiniuit, vt quando est motus ad cibum in concupiscentia antequam ratio diffiniat manducandum, & in hoc est turpitud, tam in concupiscentia, quam in ira, sed magis in concupiscentia, quia illa minus audit rationem, ira autem aliquo modo syllogizat, vt dicitur lib. 7. Ethic. 8. cap. Secundo modo est deordinatio repugnando ordinationi iam factae a ratione, vt ratio diffiniuit non esse concupiscendum uxorem proximi, & concupiscentia mouet ad fruendum, & persistit vehementer rationi resistens. Est autem inordinatio in vtroque modo, sed in secundo magis, & tamen adhuc in primo est deordinatio, quia licet ille motus non sit contra aliquem ordinem a ratione positum in speciali, est tamen contra ordinem in generali, scilicet, quod cum ipsae sint vires inferiores, & debent esse imperatae, & non imperantes, non debeant aliquid facere, sed expectare imperium rationis, ad quem pertinet diffinire, & praecipere, quid sit agendum. In quantum autem ille mouent ad operationem antequam ratio iubeat, vsurpant id, quod rationis est, & ideo inordinate se habent. Sed secundus modus est maioris deordinationis, quia non solum est ibi vsurpatio, sed etiam aperta inobedientia, & rebellio circa aliquid in speciali a ratione imperatum, & in tali inordinatione est maxime turpitud, & verecundia, quia ratio deprecatur ad optima, & suadet parti inferiori animae cessare ab eo motu, & non cessat, & quanto maior resistetia, tanto est maior turpitud, & magis erubescimus. Et propter hoc turpior est concupiscentia, quam ira, vt dicit Aristot. libro 7. Ethic. cap. 8. scilicet, quia magis concupiscentia resistit rationi, quam ira; nam difficile est contertere, id est superare hanc passionem nutritam nobis a puero, & contemporanearum vitae, vt ait Aristot. lib. 2. Ethic. sed considerandum, quod licet motus istarum passionum sint turpes in duobus modis praecedentibus, non verecundamur semper de eis, quia aliquando sunt isti motus solum interius, & non exeunt foras, vt quando ratio pugnat cum his passionibus, tunc quidem turpes sunt motus isti, quia sunt inordinati, tamen quia non est manifesta deordinatio, non erubescimus de illis, nam verecundia non est, nisi de turpitudine nostra, cum alijs manifestatur. Cum autem actus secundum istas passiones foris sunt, non solum est turpitud in motu interiori, sed etiam in actu exteriori, & tunc generaliter dicimus omnes actus secundum passiones istas factos non mouente ratione ad hoc esse turpes, & de illis omnibus erubescimus, quia sunt manifesti, & hoc tam de actibus secundum irascibilem, quam secundum concupiscibilem, erubescimus autem magis de aliquo, quanto maior turpitud ibi est, id est maior inordinatio. Organa autem, vel partes corporis, per quas exercetur actus turpes, non sunt generaliter turpes, quia actus ipsi erunt generaliter turpes, quia inordinati sunt, sed partes ipsae non sunt inordinatae, cum possint ordinate moueri in ipso actu deordinato. Alia enim deordinatio est actus, alia partium, per quas exercetur; inordinatio actus est, si est contra determinationem rationis; inordinatio partium, si moueretur non a ratione, sed a quodam alio principio, & tamen contingit actum esse contra determinationem rationis, & partes, per quas exercetur non moueri nisi a ratione, ideo erit tunc turpitud in actu, & in partibus non erit turpitud, id est neque de illis erubescimus. Sed dicit aliquis, quomodo vires istae concupiscibiles, & irascibiles datae sunt a Deo, cum semper sit in eis turpitud? melius fuisset hominem non habere istas vires. Dicendum, quod non est hoc verum: fuit enim conueniens, quod homo haberet istas vires, primo quia erat necessarium, nam est homo animal perfectum,

Quaest. 169. Si in turpitud in partibus animae, quae irrationales vocantur.

Cap. vi.

Capit. 8. licet motus istarum passionum sint turpes in duobus modis praecedentibus, non verecundamur semper de eis, quia aliquando sunt isti motus solum interius, & non exeunt foras, vt quando ratio pugnat cum his passionibus, tunc quidem turpes sunt motus isti, quia sunt inordinati, tamen quia non est manifesta deordinatio, non erubescimus de illis, nam verecundia non est, nisi de turpitudine nostra, cum alijs manifestatur. Cum autem actus secundum istas passiones foris sunt, non solum est turpitud in motu interiori, sed etiam in actu exteriori, & tunc generaliter dicimus omnes actus secundum passiones istas factos non mouente ratione ad hoc esse turpes, & de illis omnibus erubescimus, quia sunt manifesti, & hoc tam de actibus secundum irascibilem, quam secundum concupiscibilem, erubescimus autem magis de aliquo, quanto maior turpitud ibi est, id est maior inordinatio. Organa autem, vel partes corporis, per quas exercetur actus turpes, non sunt generaliter turpes, quia actus ipsi erunt generaliter turpes, quia inordinati sunt, sed partes ipsae non sunt inordinatae, cum possint ordinate moueri in ipso actu deordinato. Alia enim deordinatio est actus, alia partium, per quas exercetur; inordinatio actus est, si est contra determinationem rationis; inordinatio partium, si moueretur non a ratione, sed a quodam alio principio, & tamen contingit actum esse contra determinationem rationis, & partes, per quas exercetur non moueri nisi a ratione, ideo erit tunc turpitud in actu, & in partibus non erit turpitud, id est neque de illis erubescimus. Sed dicit aliquis, quomodo vires istae concupiscibiles, & irascibiles datae sunt a Deo, cum semper sit in eis turpitud? melius fuisset hominem non habere istas vires. Dicendum, quod non est hoc verum: fuit enim conueniens, quod homo haberet istas vires, primo quia erat necessarium, nam est homo animal perfectum,

Capit. 8. licet motus istarum passionum sint turpes in duobus modis praecedentibus, non verecundamur semper de eis, quia aliquando sunt isti motus solum interius, & non exeunt foras, vt quando ratio pugnat cum his passionibus, tunc quidem turpes sunt motus isti, quia sunt inordinati, tamen quia non est manifesta deordinatio, non erubescimus de illis, nam verecundia non est, nisi de turpitudine nostra, cum alijs manifestatur.

Quaest. 170. Cur Deus dedit vires concupiscibiles, & irascibiles, in quibus semper est turpitud.

Cap. 2.

stium, sed omni animali perfecto competit irascibilis, & concupiscibilis, ideo & homini competere...

Cap. 8.

Quel. 171. Cum autem obijciatur, quod iste vires semper sunt inordinatae, negandum est, quia aut considerantur ipse vires in se, aut motus earum...

tem discernit, quando oportet, & qualiter, & propter quid, & quantum, & ubi, & ita de alijs circumstantijs...

De partibus autem corporis dicendum, quod non sunt turpes, siue per eas exercentur actus istarum virium...

Quel. 172. Quomodo actus exteriores turpes sunt

ibi secundum rationem, siue sit turpitudine, quia motus aliqua istarum virium ad opus inclinando, non expectata deliberatione rationis...

Quel. 173. Quomodo in organo actus superiores actus exercentur, in se turpitudine.

A Ideo non est in eis aliquis motus inordinatus: ista autem mouentur a concupiscentia, non imperante ratione...

D Sed quaeretur, quare potius iste partes corporis mouentur inordinate contra rationem, quam ceterae partes corporis...

Quel. 174. Cur partes genitales corporis, magis inordinate mouentur, quam aliae.

terminat os linguam, palatum, dentes, & tamen in his non fit aliquis motus inordinatus a concupiscentia, sed mouentur solum imperante ratione. Et si quis dicat quod non sunt ista propria organa, quia non seruiunt solum ad cibum, & potum, sed etiam ad locutionem; concedendum est, & tamen in eo modo genitalia non seruiunt soli exercitio venereo, sed etiam emissionibus superfluitatum liquidarum, & ideo utrobique datur aequaliter proprium organum concupiscentiae, scilicet concupiscentiae venereorum, & concupiscentiae cibi, & potus. Secundo, quia esse organum proprium, vel coe, nihil coferat ad hoc, nisi quod diceremus illud, in quantum est organum aliarum virium, & seruiat ad alias operationes, non habere turpitudinem, & in quantum est organum concupiscentiae habere inordinationem, & turpitudinem, & tamen istud non prodest, quia manus etiam, vt sunt instrumenta irae non habent turpitudinem aliquam, neque erubescimus de illis. Tertio, quia cum genitalia sint organa concupiscentiae venereae, & emissionis superfluitatum liquidarum, non debemus de illis erubescere, in quantum sunt ad emissiones superfluitatum, semper tamen de illis erubescimus. Dicendum quod de ijs solis erubescimus, quia haec sola mouentur a concupiscentia, quae in eis dominatur, vt sine illa moueri non possunt, sicut dicit Augustinus, vt supra dictum est, sed quare ista sola moueantur a concupiscentia, cum etiam concupiscentia operetur per quadam alia organa, dicendum quod est causa, vt putatur, vehementia: nam est concupiscentia venereorum valde vehemens, ideo mouet organa: aliae autem passionis non sunt ita vehementes, ideo non mouent organa.

Quaest. 577
An concupiscentia venereorum magis moueat, quam ira.

Sed obijciatur, quod ira vt esse vehemior, quia est impetuosior, & tamen illa non mouet organa, sed a ratione sola mouetur. Dicendum quod ira est fortis passio, & ardens, & impetuosior, quam concupiscentia venereorum, & ideo vt dicit Aristot. lib. 7. Ethic. cap. 8. Concupiscentia subintrat occulte, & insidiatur: ira autem non insidiatur, sed est manifesta, & tamen non mouet organa executiua, & mouet illa concupiscentia venereorum. Ideo dicendum quod licet vehementia concupiscentiae conferat aliquid, non est tamen ista tota causa. Primo patet, quia non solum magna concupiscentia, sed etiam parua mouet organa, & tamen in alijs, neque magna, neque parua mouet organa, ideo non provenit ex magnitudine, aut paruitate, sed ex natura vel specie passionis. Secundo, quia licet sit ois ira maior concupiscentia venereorum, tamen aliqua est vehemior, quod patet quia magis alterat corpus ira fortis, quam concupiscentia venereorum, & ideo ira non latet, neque insidiatur, vt dicit Aristot. Concupiscentia autem latet a principio, & insidiatur, & tamen iracundia quantumcumque sit magna, nunquam mouet organa. Dicendum igitur vt, quod provenit ex specie huius concupiscentiae magis quam ex vehementia, & fuit hoc per providentiam institutoris naturae: voluit enim quod natura ab eo condita conseruaretur, & quia conseruatio in animalibus perfectis fit per propagationem, quae est secundum commixtionem, voluit dare naturae institutor magnam inclinationem ad commixtionem. Et ad hoc fuerunt duo motus: vnus est voluptas in ipsa commixtione, aliud est desiderium impellens ad commixtionem: nam tanta est voluptas illa, quod animalia recordata illius voluptatis propter saepe eam experiri frequentarent actum illum, aliud est concupiscentia, vt si animalia non aduerterent illam voluptatem, saltem mouerentur propter concupiscentiam, quae vrgeret, & quasi egeret ea. Iste ordo fuit conueniens, & videtur ista fuisse intentio sic instituentis, & maxime apparet ex magnitudine voluptatis: nam inter sensibiles, vt Augustinus ait lib. 14. de ciuit. Dei. Nulla pro eo momento, quo insensibiliter sentitur

Determinatio.

maior est, aut aequalis: vnde & absorbet, & priuat ois alias, & facit in ipsa nihil intelligere posse, quod non accidit in alijs, vt dicit Aristot. lib. 7. Ethic. 15. cap. & hoc non fuit nisi propter aliquem finem, s. vt actus ille, in quo experimentum eius accipimus, non contemnatur. Sed non fuit adhuc sufficiens motuum voluptas sola. Primo quia aliquis poterat obliuisci eius intentus alijs delectationibus honestioribus, vt autem esset tunc aliquid, quod ad illum actum mouere posset, data est concupiscentia, quae tam fortiter moueat, vt non solum excitet, sed etiam vrgeat, & quasi compellat: hoc est efficacius motuum ad venerea, quam voluptas, & maxime in hominibus: multi enim dediti honestioribus voluptatibus rem veneream non curant, sed tam vehementer affligit eos concupiscentia, quod propter fugere tristitias, quas sustinent in non operando secundum passionem illam, exercent venerea, & istos vocat Aristot. molles, quia non faciunt illud, vt prosequantur delectationes, sed vt fugiant tristitiam. Secundo fuit hoc conueniens propter inexpertos, quia in eis, qui nunquam venerea experti sunt, non posset esse motus propter experiri voluptates, ideo debet poni concupiscentia, quae incitet illos, & ideo non experti mouentur forti impetu in hoc iuxta magnitudinem concupiscentiae. De ira autem non est sic: quia non est ira ad conseruationem naturae, sicut commixtio; ideo non debuit poni tam vehemens delectatio in exercendo venerea, neque tam fortis concupiscentia ad illa.

Quod voluptas non fuit sufficiens motuum.

Sed obijciatur, quod conseruatio indiuidui fit per cibum, & potum, & hoc est maxime necessarium: & tamen non est ibi concupiscentia cibi, & potus mouens organa, sicut concupiscentia venereorum. Dici potest, quod ponitur ibi concupiscentia fortis, quia ponuntur fames, & sitis quae fortissimam mouent intantum, quod non potest quis sustinere has passiones. Secundo potest dici, quod adhuc maius incitamentum debuit esse ad venerea, quod ad cibum, & potum in quantum conseruatio speciei, quae est per commixtionem est melior, quam conseruatio indiuidui, quae est per cibum, & potum: in quantum conseruatio est melius singulari, vt dicitur lib. 1. Ethic. etiam fuit, quia ad propria quilibet mouetur facillime, ideo ad conseruationem propriam sine magno impulsu quis facillime mouetur, sed ad conseruandum speciem, quod est aliquid quasi alienum, non veniens in consideratione indiuiduorum singulorum maxime irrationalium, fuit necessarium efficacius motuum, & istud adhuc apparet ex vehementia delectationis: est enim multo amplior voluptas in experientia venereorum, quam in sumptione cibi, & potus. Sed adhuc dicitur, quod haec sunt conuenienter dicta: & tamen non sequitur, quod concupiscentia venereorum deberet mouere genitalia, quia licet debeat esse magna voluptas, & fortis concupiscentia, non sequitur, quod moueat organa, sicut in concupiscentia cibi, & potus, est vehemens desiderium, & tamen non mouet organa, id est, linguam, palatum, & dentes, neque ponit aliquam deordinationem in eis, ita poterat esse in venerea concupiscentia.

Quaest. 576
Cur magis ad Veneream, quam ad Ceream, & Bacchum incitatur.

Aliqui dicunt, quod fit ex conditione ipsius organa, secundum suam compositionem, quia ipsa talia sunt, vt non possint moueri per solum vnum motuum generalem, quae est in musculis, & lacertis, quia sunt ista mollia, & quasi soluta a reliquo corpore, & ideo indiguerunt aliqua alia vi mouente, scilicet, concupiscentia venerea; secus de manibus, & pedibus, & dentibus, atque palato: quia sunt membra dura, ad quorum motum sufficit vis motiua generalis.

Sed dicendum, quod istud nihil facit: primo quia istud haberet aliquem colorem in genitali virili propter habitudinem suam, cum indigeat quodam motu,

tu, & conforatione, sed genitale foeminae nullo horum indiget, quia non est aliqua pars distincta, & prominens, & non est eius motus aliquis, sed suscipere, & tamen est motus concupiscentiae in genitali foeminae, sicut in masculino. Secundo, quia illud motuum de teneritudine organi nihil facit; est enim lingua tenerior, & minus neruosa, atque cartilaginosa, quam virga virilis, & tamen mouetur lingua per generalem virtutem motuum sine aliqua concupiscentia, quae ea moueat sola ratione imperante: ita igitur poterat fieri in vase virili. Tertio, quia non est verum, quod concupiscentia moueat organa eo motu, quo perficitur actus venereus, cum non fiat hoc sine ratione imperante, & ad illum motum non est necesse poni concupiscentia. Quarto, quia data concupiscentia, & etiam ratione imperante actum venereum non completur actus si alterum non adsit, sicut in illis, qui sunt incontinentes, & frequentauerunt coitus. Manet enim in illis concupiscentia non saturata, & voluntas imperat id fieri, quod concupiscentia petit, & tamen non possunt illi explere, quod cupiunt, sine qua non habet semem, sine qua deficit spiritus, ideo non ponitur illa ad necessitatem motus genitalis vas. Dicendum quod veritas huius rei est, quod fit propter conditionem organa: quia omnis appetitus partis irrationalis est motus quidam, quia est in organo, & fit in illo organo, quod est subiectum illius virtutis, & quia concupiscentia venereorum habet pro organo genitalia, & quasdam alias partes propinquas, fit motus concupiscentiae in illis.

Quaest. 577
Cur non fit motus in organo aliarum virium, sicut in organo concupiscentiae venereae, dicendum quod in hoc decipiuntur, qui ad pauca aduertunt. Omnis vis appetitiua, id est concupiscentia, & irascibilis habet organum, in quo est motus eius, sed est duplex organum, vnum est quod est organum, & subiectum alii est organum tantum, & non subiectum. Primum vocamus illud, vbi vera illius vis est in substantia, non enim sunt istae vires absolutae, sicut intellectus, sed vires materiales, quia si essent absolutae non daremus eis locum certum in corpore, sicut neque intellectui, sed cum sint vires materiales, damus eis determinatas partes corporis, in quibus ita sunt, quod non sunt alibi, sicut visus ita est in oculo, quod non est alibi, sic de auditu, & odoratu. Secundum est organum, & non subiectum, & istud est in quo non est virtus illa realiter, sed per illud expletur actus, ad quem inclinatur illa virtus. De primo dicendum, quod semper mouetur a virtute illa, in eo fit motus ille, quae vocamus passionem: de secundo dicimus, quod non mouetur ab illa vi, cum non sit ibi, sed mouetur imperatiue a voluntate, cui obediunt omnia membra corporis, & mouetur executiue a vi motiua, quae est in illo membro, secundum quod inteneritur in toto corpore in partibus musculosis, & lacertosis. Supposito hoc dicendum, quod non est aliud de concupiscentia venereorum, quam de ira, quam de concupiscentia cibi, & ceteris passionibus, atque viribus animae, quia quaelibet habet organum, & subiectum, & illud mouetur secundum iram, & has concupiscentias, quia motus factus in organo vocatur passio, & est ira, vel est concupiscentia: ille autem motus non est semper actu, sed vis, secundum quam fit ille motus, quae est concupiscentia, vel irascibilis, sed sunt ista organa interiora, quia concupiscentia ciborum, & poruum est in interioribus, vbi dicimus esse famem, & sitim, vt in epate, vel stomacho, aut alijs membris. Ira autem, id est vis irascibilis est, vt aliqui volunt in felle, & vt alij in epate, & alij dicunt in corde, sed quicquid sit sunt ista membra interiora, & quia ira non est vis aliqua, sed passio facta, quae est motus secundum vim irascibilem

est motus ille in organo. Et hunc motum necesse est fieri ab ipsa vi irrationali, sine ratione, id est non expectata ratione, neque etiam obediendo ei: nam ira insurgit sine imperio rationis, & durum est rationi placare iram concitatam: ergo mouentur organa ibi sine ratione, & contra rationem. Idem fit in appetitu ciborum, qui est fames, & in appetitu potus, qui est sitis: nam sunt non mouente ratione, & tamen sitis, & fames sunt motus facti in organo secundum quandam vim irrationalem animae. Sunt autem quaedam partes corporis, per quas expletur actus ad quos inclinatur istae vires: nam ira inclinatur ad vindictam, motus autem, qui est ira, fit interius in organo proprio irascibilis, sed executio, quae est vindictam accipere, non fit per illud organum, sed per exteriora, & maxime per manus: illae autem possunt uocari large organa irae, sed non subiectum. Et ideo motus irrationalis, qui est secundum iram, non est in manibus, neque in pedibus, quia non sunt subiectum irae, aut irascibilis, sed solum istae partes obediunt rationi ad exequendum id, quod per iram appetimus, quando ratio illud exequi imperat, & ideo nulla deordinatio, & nulla turpido potest esse in manibus, aut pedibus, quia nullo modo mouentur a parte irrationali, sed a sola ratione.

Quaest. 578
Differetia quae est inter motum organorum venereorum, & aliorum organorum corporis motuum.

Sic autem est de concupiscentia ciborum, & potuum, quia illa vis concupiscentia habet pro subiecto stomachum, vel epat: ideo motus ille, qui vocatur concupiscentia, aut appetitus cibi est in illis membris, & non in alijs, & non mouentur illa contra imperium rationis, sed partes executiuae ad sumendum cibum, & potum, quem desiderat illa vis, sunt os, palatum, dentes, & alia his coniuncta. Iste partes non sunt subiectum illius virtutis concupiscentia, ideo motus qui vocatur concupiscentia, aut fames, vel sitis non fit in eis, sed subduntur rationi, quando imperat cibum sumere, & ob hoc nulla inordinatio, aut turpido in eis est, quasi nihil praeueniat ad ea de motu partis irrationalis animae. De concupiscentia venereorum est idem, quod habent organum, quod fit subiectum, & organum, per quod fit executio actus, ad quem inclinatur concupiscentia venereorum, sed est hic aliquid speciale, scilicet, quod idem est organum, quod est subiectum ipsius vis concupiscentia, & organum, quod est ad exequendum actum, ad quem vis illa inclinatur. Organum huius vis concupiscentia sunt genitalia vas, tam in viro, quam in foemina, & quaedam partes propinquae interius, in his enim subiectatur illa vis concupiscentia; appetitus autem qui est secundum illam vim, & non est semper in actu, est motus factus in ijs partibus, & illum motum vocamus concupiscentiam venereorum. Et dicimus, quod illa membra mouentur contra rationem, aut non expectata ratione, quia necesse est ita fieri, cum fit ibi vis irrationalis animae, cui innatur est rationi obuiare lib. 1. Ethic. & hoc idem fit in irascibili, & in concupiscentia ad cibum, & potum, ut ostensum est, sed solum differt in ijs, quia irascibilis, & concupiscentia ad cibum habent organa, quae sunt subiecta interius. Et motus earum non apparet in organo. Concupiscentia ad venerea habet organum exterius, quod est subiectum, & ideo motus illius apparet. Ex quo concluditur, quod organa quae sunt subiecta concupiscentia ad cibum, & irascibilis habent inordinationem, & turpitudinem, cum in eis fiat motus contra rationem, & tamen de istis non possimus erubescere, quia interius sunt. Concupiscentia ad venerea habet organum exterius, ideo de illo erubescimus, quia ibi apparet motus factus contra rationem. Si autem concupiscentia ad cibum, & irascibilis

his haberent foris organa, quae sunt subiecta, fieret in eis motus contra rationem, & de illis membris erubesceremus, sicut de genitalibus, aut si concupiscibilis ad venerea haberet organum, quod est subiectum interioris, & vala genitalia non essent subiectum, sed solum organum executiuum, non esset aliquis motus contra rationem in illis vasis, sed solum mouerentur imperio rationis ad executionem actus venereorum: vnde neque esset ibi deordinatio, aut turpitudine aliqua potius, quam in dentibus, quibus cibum terimus, & non erubesceremus de illis. Ista autem est veritas, & non est differentia aliqua inter istam vim, & alias vires irracionales, nisi propter habere subiectum interioris, & exterioris. Et quando videmur supra parere provenire istud ex conditione organorum, intelleximus de organis executiis, quae non sunt subiectum virium harum irrationalium.

Sed quia diximus supra de potentia generatiua, quae non participat ratione, neque obedi, neque etiam aduerfatur illi, videtur esse dubium: nam tunc motus factus secundum eam, aut in vasis eius, non esset turpis, sicut neque operatio nutritiua, & augmentatiua, sed erubescimus de organo generatiuae virtutis, & operationibus eius, & non erubescimus de operationibus nutritiuae, & augmentatiuae. Dicendum, quod hoc provenit ex ignorantia eorum, qui distinguere nesciunt inter potentiam generatiuam, & vim concupiscibilem: nam potentia generatiua non habet aliquid turpe, neque actum, neque organum, vis autem concupiscibilis in vtroque ponit turpitudinem. Prima differentia est, quia potentia generatiua est virtus naturalis, quae non est humana, sed communis quadam, & plantatiua: vis concupiscibilis ad venerea non est naturalis, sed animalis: & ideo inuenitur potentia generatiua in arboribus, & in omni planta, sed vis concupiscibilis venereorum non est nisi in animali, sed neque in omni animali, sed solum in animalibus perfectis, scilicet in quibus est distinctio maris, & feminae. Secundo, quia generatiua potentia, cum non sit humana non obedi rationi, neque est contra rationem, concupiscibilis autem rationi obuiat, & etiam interdum obedi ei, quasi suadeatur, vt dicitur lib. i. Ethic. Tertio, quia generatiua non appetit, sed operatur, & ideo est virtus naturalis: concupiscibilis autem ad venerea non operatur, sed concupiscit, vel desiderat. Quarto, quia potentia generatiua est pure actiua, & nihil habet passiuum: ideo id quod in eam fit, vocatur actio, vel operatio, concupiscibilis autem non est pure actiua, sed passiuua, vnde motus in eam vocantur passionis, scilicet ipsa actualis concupiscentia venereorum. Quinto, quia potentia generatiua efficit aliquid in semine, & in fetu: vis autem concupiscibilis venereorum, neque circa semen, neque circa factum aliquid operatur.

Circa quod considerandum, quod cum generatio fiat per semen in eis, quae permiscetur, est tota operatio generatiuae virtutis circa semen: generatio autem feminis tantum in masculo, quam in femina fit per operationem virtutis nutritiuae, & non per virtutem generatiuam, accipiendum in vtroque semine: licet proprie in solo masculo sit semen, in femina autem vocamus sanguinem menstruum in femina speciei humanae, in femellis aliorum animalium est aliquid proportionale. Ipsum autem semen cuiuscumque ipsorum fit, est residuum tertiae digestionis eius cibi, qui est vltimus dispositus ad vltimam conuersionem. Et quia vis nutritiua perduxit cibum vsque ad illam vltimam dispositionem, in qua conuertitur, ipsa separat id, quod non est simile ei, & illud est semen tantum in masculo, & in femina: ideo ad generationem feminis non est necessaria vis generatiua: quia sufficit vis nutritiua, & in generatiua distincta est a nutritiua. Sed totum illud, quod relinquuntur ex illa vltima dige-

stione colligitur in loco vno, & vocatur semen, est autem totum res vnus generis, & in illo est potentia totum corpus animalis, scilicet caro, os, nervus, & quicquid est aliorum, & non est potentia in speciali ad ossa, aut carnem, vel nervum, quasi in vna parte seminis sit potentia caro, in alia parte os, in alia nervus, sed quilibet pars feminis est potentia totum, id est tam os, quam caro, & nervus, eo quod semen habet imperfectam assimilationem: perfecta autem assimilatio est, quando potentia ad partem determinatam, & non ad aliam est in cibo vltime digesto, quando nulla separatio faciendae restat ab eo, & est tractus ille ad membra, id est ad specialia loca conuersionis: quia tractus ad vnam partem, licet non sit actu pars, est potentia pars illa, & non aliquid alterum. Ista conditionem ergo habet semen tam viri, quam foeminae, quamdiu manet semen: quia est potentia totum corpus, pars quilibet corporis animalis non est actu pars aliqua, neque est potentia determinata pars, sed potentia quilibet pars indifferenter, sed differunt: quia semen viri est potentia totum, non quidem potentia passiuua, sicut dicimus lapides, & ligna esse potentia domum, sed potentia actiua, sicut dicimus formam in intellectu artificis esse domum potentia: quia non est potentia passiuua, cum non sit illa forma aliquid materiale, ex quo aliquid fieri posset: sed est aliquid actiuum, & ideo Aristoteli lib. i. de animalibus vocat potentiam, quae est in femine masculino artem, quia est forma actiua sicut ars: semen autem foeminiuum habet potentiam, quae est potentia totum, & tamen illa est potentia passiuua, quae fieri potest ex semine illo, vel sanguine corporis animalis, sed ex semine masculi non formatur corpus, sed ipsum est forma. Et quia ad generationem oportet commisceri semina, & cum illa sint separata in vasis masculi, & feminae, non possunt commisceri nisi emittantur, ad emissionem autem oportet fieri diuisionem, & hoc est manifeste opus potentiae generatiuae: quia nulla alia vis habet operationem super semine, nisi generatiua, & in oportet concedi istam diuisionem. Non emittitur totum semen qualibet vice, quia alius masculus, qui semel copularetur feminae, non posset iterum copulari, quousque manducaret, & biberet atque digereretur cibus, relinquereturque semine, sed falsum est, quia potest sapius copulari non sumpto interim cibo, neque potu: ergo non emittitur totum semen simul, sed diuidit. Similiter in femina fit: nam sanguis, qui est materia praeparata a femina ad formationem fetus diuiditur per vim generatiuam, quae est in femina: licet enim femina non faciat emissionem cum suscipiat, fit in ea diuisio materiae praeparatae ad generationem, vt quando femina concipit multos fetus: nam ex vno concubitu fit conceptio omnium, & non fieret, nisi diuideret materia illa, & ista diuisio fit per vim generatiuam. Deinde de conceptis seminibus fit formatio fetus per illam vim, quae vocatur formatiua, quae est virtus materialis deriuata in semine virili, vel masculino, quae virtus habet pro organo spiritum vitale, & pro subiecto, & est media in modo operandi inter intellectum, & formas materiales, licet non sit esse, de qua virtute, & operatione eius non intendimus plus declarare, quia non agitur nunc principaliter de hoc, sed haec virtus formatiua est ab ipsa potentia generatiua emittitur semen: nam per eam perficitur semen. In foemina autem licet non sit virtus formatiua, sed potius sanguis, quem ipsa ministrat, format, tamen ipsa habet potentiam generatiuam, sicut quam deducit semen ad aliquam perfectionem. Et sicut est differentia masculi, & foeminae, ita est etiam potentiae generatiuae masculi, & foeminae. Ideo femina non potest inducere per suam potentiam generatiuam tantam perfectionem in semine quantum masculus per suam potentiam generatiuam. Et licet vtriusque potentia generatiua sit actiua, & non passiuua.

Qd. 49. An potentia generatiua obedi rationi, & quomodo distinguatur a vi concupiscibili.

Qd. 50. De potentia generatiua hominis.

Quest. 58. An vis concupiscibilis commiscet cum generatiua.

passiua: tamen habet se foemina passiuue ad masculum, in quantum id quod per foeminam dispositum fuit, est minus perfectum, eo quod per masculum perficitur, & ideo habet se ad illud in potentia passiuua, sicut ab illo paritur perfectiue. Hoc de potentia generatiua diximus.

De vi autem concupiscibili, ad quam pertinet concupiscentia venereorum dicendum, quod est virtus alterius generis non concians cum generatiua. Ista enim inuenitur in solis animalibus, & quia est appetibilis, sequitur cognitionem: solum autem animal habet cognitionem, & superiora eo, ideo concupiscibilis est animal, & ad istam non pertinet efficere aliquid, quia ipsa non disponit semen, neque perficit, & postquam emissum est, nihil operatur circa formationem fetus, neque intendit fetum, sed solum concupiscit commistionem, in quantum in ea est quadam voluptas, & sequitur phantasia apprehendentem: nam illa apprehendit copulationem esse aliquid delectabile, & ad istam apprehensionem delectabilis, quasi aliquid conuenientis, sequitur appetitus. Iste autem appetitus est motus in organo factus secundum illam vim concupiscibilem, & hunc motum vocamus concupiscentiam venereorum. Ista autem vis concupiscibilis, & concupiscentia venereorum, quae est motus secundum eam, non sunt propter se, sed propter vim generatiuam. Illa enim est sicut forma fetus, & animatur, & concupiscibilis nihil de hoc facit, cum non sit operatiua, sed appetitiua, & iste appetitus non est, nisi propter emissionem: non enim fit generatio, nisi mixtis seminibus masculi, & feminae, sed non potest misceri, nisi copuletur illi: ideo debuit dari appetitus ad copulam. Et quia generatio est multum necessaria, in quantum per eam conseruatur species, debuit iste appetitus esse magnus, vt non omitteretur copulatio: si autem sine appetitu fieret copulatio, non poneretur vis illa, aut si generatio fetus fieret intra mare, & intra foeminam, & non esset necessaria copulatio, non poneretur concupiscibilis ad venerea, quia per ipsam potentiam generatiuam perficeretur fetus intra generantem. Et ideo in arboribus non ponitur vis concupiscibilis, neque est necessaria, quia fit generatio ibi sine copulatione, & ita vis concupiscibilis non seruit, nisi mouendo ad copulationes. Et ideo ista vis non debuit esse, nisi in partibus propinquis ad locum, vbi retinetur semen, & in vasis, per quae emittitur, & recipitur. In primo vt moueat titillando ad emissionem, in secundo, vt concitentur ipsa organa, per quae fiet emissio, & ob hoc virilia magis seruiunt concupiscibili, quam generatiuae potentiae, quia immediatius. Quia tamen concupiscibilis ista est propter generatiuam, et seruiunt generatiuae, & ob hoc vocatur vasa ista genitalia, quia vltimo ordinantur ad generationem, licet immediate seruiant concupiscentiae.

Quest. 52. Viri erubescunt propter genitalia sicut naturalis, vel supernaturalis.

Quaeritur nunc quando in Paradiso apparuit turpitudine in genitalibus, & erubuerunt de eis, an istud fuit naturaliter, vel supernaturaliter. Aliqui dicunt, quod supernaturaliter per Deum: nam si naturaliter fieret, prius factum esset, cum in eo essent naturalia, sed non factum fuit, ergo fuit diuinitus. Secundo quia si naturaliter fieret, non esset in poenam, & tamen fuit ista verecundia poena, ergo non venit naturaliter. Alii dicunt, quod venit naturaliter: nam si non venisset naturaliter, non esset nobis nunc, & tamen manet: ergo naturaliter prouenit. Secundo quia ad hanc verecundiam sunt nobis causae sufficientes secundum naturam, ergo veniebat naturaliter. Dicendum, quod motus factus in Adam, prouenit aliquo modo naturaliter, & aliquo modo non naturaliter, fuit enim in eo, & Eva apparens de nouo turpitudine quadam, & de illa erubuerunt, quod enim erubescerent prorsus naturaliter fiebat, quia istud est consequens ad manifestationem turpitudinis: data ergo turpitudine manifesta in eis sequebatur naturaliter, & necessario, quod erubescerent. Sed de turpitudine, quae

esset in eis cum prius non fuisset: dicendum quod erat aliquid per Deum, aliquid secundum naturam: nam turpitudine erat inordinatio motus, id est mouebantur ille partes contra rationem, non iubente ratione, & et postea resistentia ea, & prius non fuerat sic, sed mouebantur secundum imperium rationis. Ista inordinatio fuit a Deo, qui priuauit hominem dono dato: fuit etiam per naturam in quantum in eo erant principia ad haec faciendum. Et hoc patet, quia si ordinatio virium inferiorum sub ratione, ita quod in nullo ei repugnaret, esset secundum naturam, ad hoc quod tolleretur ista ordinatio, fieret aliquid diuinitus, & tunc diceremus quod totaliter fuit istud diuinitus, & in poenam. Sed ista ordinatio non erat secundum naturam, sed ex dono, ideo ad tollendum istam ordinationem, non oportebat tolli aliquid, quod esset in natura, sed solum priuari hominem dono, & hoc non erat facere contra naturam, sed potius sic fieri erat naturaliter fieri, non existente dono. Manere enim ordinationem illam, & erat aliquid non naturale, sed diuinitus, & esse in ordinationem esse secundum naturam.

Quod vero illa ordinatio non esset naturalis patet: primo quia ea, quae sunt naturalia, non pereunt per peccatum, quia vt dicit Dionysius lib. de diuinis nominibus, cap. 4. Data naturalia, etiam daemones per peccatum non perdidit, & tamen peccatum daemorum fuit grauius peccato hominum, ergo homines nihil naturale perdidit per peccatum, sed illam ordinationem perdidit, cum in nullo homine nunc sit, ergo non erat naturaliter. Secundo, quia si naturaliter esset ista ordinatio in hominibus, non esset ex dono gratuito, quia dona gratuita distinguuntur contra naturalia data, & tamen asseritur ab omnibus Doctoribus, quod sit ex dono gratuito, ergo non erat sic secundum naturam. Tertio quia id, quod rei est innatum, est ei secundum naturam, & tamen innatum est viribus quibusdam animae repugnare rationi, ergo ordinatio ista non est secundum naturam, sed potius contra naturam. Patet hoc lib. i. Ethic. vbi Aristoteli loquens de inferioribus viribus dicit, Videtur autem in ipsis aliud quod praeter rationem innatum, quod aduerfatur, & obuiat rationi. Quarto quia cum vires concupiscibiles, & irascibiles sint appetibiles, & sint animales, sequuntur vim apprehensiuam, vel cognitiuam, quae est animalis, secundum quod animalis, & ista est phantasia, sed ista est distinctum principium cognitiuum ab intellectu, ideo necesse est, quod aliquando fiat motus secundum illas vires, & non secundum rationem, quod non semper phantasia concordat intellectui, ideo semper esse vires illas subordinatas rationi non solum non est naturale, sed potius est contra naturam, vt supra. Quinto, quia si esset hoc naturale, non esset differentia inter organa, quibus non est principium motus, & partes, quibus est principium motus, sunt enim quadam partes corporis, quae non habent nisi potentiam motiua executiuam, & non habent cognitionem, neque appetitum, sicut manus, & pedes, & fere omnes partes exteriores corporis, ideo necesse est moueri istas per aliquid, quod habeat cognitionem, & appetitum, & quia in homine est pars rationalis, in qua est cognitio, & appetitus, id est intellectus, & voluntas, & ista membra sunt humana, erit eis naturale moueri per imperium rationis, & non alio modo. Sunt autem quaedam alia membra, quae ultra vim motiua executiuam, quae in eis est, habent adhuc appetitum sibi proprium, quae est in eis, vt in subiecto; necesse est ergo, vt aliqua diuersitas sit in motu istorum, & illorum: quia alias superuacua esset vis appetitiua ijs data, vt propria, sed primis naturale est moueri a sola ratione, ergo ista non mouebuntur a ratione, sed naturale erit eis moueri per appetitum, qui est in eis, qui sequitur quandam aliam cognitionem, quae

Quest. 53. Quod ordinatio ista non esset naturalis.

non est in ratione. Et quod sequantur ista aliquando rationem, erit magis per accidens; sed ista sunt vires, de quibus quærimus, quæ sunt vires irrationales, ideo non est naturale eis esse subordinatas rationi, sed potius supra naturam. Et ita dici potest, quod fuit aliquantulum ista deordinatio nunc diuina, & aliquantulum naturalis. Diuina fuit in quantum non fuisset facta, nisi per operationem Dei: dederat enim Deus homini donum gratuitum, quo manente necesse erat ordinatas esse omnes vires inferiores sub ratione, & in reliqua parte temporis, qua vixerat Adam, semper habuerat illud donum, & semper fuerant inferiores vires subditæ superioribus; nunc vero si illud donum Deus non abstulisset, non cessasset illa ordinatio: quia tamen Deus abstulit, cessauit, & non poterat aliquis illud donum semel datum auferre, nisi Deus vel tollendo, vel cessando operari in conseruatione doni: ergo necessaria fuit diuina operatio ad hoc, quod cessaret ordinatio prior, & subintraret deordinatio.

Determinatio quæstionis.

Quest. 184. An ibi fuerit aliqua operatio Dei cum Adæ, donum gratiæ fuit ablatum.

Sed aliquis dicit, quod non erat necessarium opus aliquod Dei, sed per se cessaret illud donum, sicut quando aliquis est in charitate, & gratia, statim peccando per se amittit gratiam, & definit in eo charitas, & non est ibi aliqua Dei operatio ad amouendum gratiam, vel charitatem; ita ergo peccante Adam, & Eua per se cessaret istud donum, & non esset aliqua operatio Dei ad tollendum illud, & tamen ablato illo dono statim ex naturalibus principijs sequebatur deordinatio: ergo ad hoc quod illa deordinatio tunc esset, non requirebatur aliqua operatio diuina, sed pure humanitas, & naturaliter istud fieret. Dicendum quod non est verum, sed fuit ibi aliqua operatio Dei, vel amouendo donum, aut cessando conseruare, vtrunque enim diuinum est, & non poterat fieri per aliquem, nisi per Deum, quod homo perderet illud donum. Cum autem obijciatur quod habes charitatem, & gratiam perdit ea per peccatum, & non requiritur ibi aliqua operatio Dei amouentis aliquid horum: dicendum quod non est simile, quia inter peccatum, & gratiam est oppositio, ideo ex natura oppositionis habet se tollere, & non potest vnquam manere altero adueniente. Vnde non requiritur ad hoc aliqua operatio Dei, sed de dono, per quod habebatur illa ordinatio non est sic, quia illud erat donum gratiarum, & gratificans. Vnde non habet oppositionem ad peccatum, sed potest manere cum illo, ideo non potuit per se auferri, sed per operationem Dei destruentis donum, aut amouentis, sed erat aliqua qualitas absoluta, vel per cessationem eius a conseruatione illius ordinationis. Et patet istud, quia non perijt illud donum statim post peccatum, quia peccauit Eua, & non apparuit in ea nuditas, neque turpido, & ideo adhuc perseuerabat ordinatio illa; post peccatum autem Adæ fuit ablata illa ordinatio. Si ergo potuit stare aliquandiu illud donum cum peccato, potuit manere in æternum, & maneret, nisi quis auferret, & ita concedendum est quod aliqua operatio diuina fuit ad hoc, quod cessaret ordinatio virium inferiorum ad rationem.

Quest. 187. An inordinatio inferiorum naturaliter, an diuinitus facta sit.

Etiā potest dici, quod naturaliter subintravit ista inordinatio, quia vires istæ ex conditione sua habent, quod non sequantur rationem, sed per se mouentur, ideo naturaliter fit hoc, & non diuinitus, si enim fecisset nunc Deus moueri aliquam partem corporis, & aliquam vim contra conditionem suam, esset pure diuinum, & pertineret ad modum miraculi, sicut quod manus, aut pedes mouerentur contra imperium rationis, & tamē non fuit sic, immo partes illæ, quæ per se poterant moueri motæ sunt, ideo non fuit aliquid diuini, quod esset miraculosum, aut contra naturam. Istud apparet, quia vt supra tactum est, quædam partes corporis habent solam vim motiuam executiuam, & istas necesse est rationi obedire in

homine, vt sunt manus, & pedes, & quasi omnes partes corporis exteriores. Nam in eis non ponimus aliquam vim appetiuam, sed solam motiuam, & quia illa est executiuam, non potest per se moueri, sed est organum alterius, & necessario obediens alteri imperanti, quia aliàs non esset illa executiuam. Ad hoc autem quod exequens motum exequatur, oportet esse appetitum. Et quia appetitus non est sine cognitione, oportet præcedere cognitionem, & tunc sequitur imperium, & executio. Vnde vires ipsas executiuas impossibile est moueri sine imperio, & necesse est moueri imperate ea vi, cui subduntur. In homine autem est duplex appetitus, scilicet irrationalis, qui est concupiscibilis, & irascibilis: & appetitus rationis qui est voluntas, & ita est duplex cognitio præcedens appetitum, scilicet intellectus præcedit voluntatem, & phantasia concupiscibilem, & irascibilem: ideo poterat cogitari, quod membra sequerentur appetitum irrationalem, & cognitionem phantasticam, vel quod sequantur voluntatem, & intellectum, sed non potest esse, quod membra executiuam sequantur appetitum irrationalem, & phantasia, quia appetitus ille non est in omnibus membris, sed in quibusdam: ideo illa potuerunt seruire appetitui irrationali, sed non omnia, sed necesse est, quod omnia imperij voluntatis, quod est imperium rationis. Et ideo moueri omnia membra exteriora per imperium rationis est naturale, & moueri contra rationem, vel non secundum rationem esset contra naturam. Vnde si Deus fecisset nunc, quod in Adam & Eua membra exteriora, vt manus, & pedes mouerentur præter rationem, fecisset rem contra naturam, & ista esset miraculosa: est enim istis naturale, vt nunquam moueantur contra rationem, i. resistent illi, quia non habent aliquod aliud principium, per quod moueantur. Etiam non possunt moueri antequam ratio imperet, quia tunc haberent aliquod aliud imperium, sed non habent, ergo non possunt prius moueri quam ratio iubeat. Et hoc est ista esse penitus subdita rationi. Aliæ autem sunt partes corporis, quæ habent aliquas vires motiuas vltra motiuas executiuas, scilicet habent appetitum quosdam qui sunt principium motus per imperium. Et ideo in quibus est talis appetitus, non est eis naturale moueri a ratione, sed ab illis appetitibus: illos vero appetitus concordare, aut subordinari rationi non est naturale, sed supra naturam. Nam concordare erit per accidens: subordinari non est per accidens, sed supra naturam ab aliquo agente intendente, quia cum in talibus membris sit sufficiens principium ad hoc, quod per se moueantur, mouebuntur aliquando per se, quia aliàs superuacuum esset illud principium, sed ita est de omnibus illis membris, quorum sunt vires irrationales, vt virtutes, & illa membra sunt subiecta, & organa, & sunt illæ vires appetitus consequens quandam cognitionem, quæ non est a ratione, ideo in illis poterit esse motus sine ratione, scilicet non expectata illa. Etiam poterit esse motus contra rationem, quia cum sint distincta principia motus sufficientia, & ab inuicem non dependentia, non est inconueniens vnum repugnare alteri saltem per accidens.

Quest. 186. De motu irascibilis, & concupiscibilis.

Et ideo dicendum, quod concordare vires irrationales in suo motu est per accidens, quia cum non habeant aliquam necessariam habitudinem, continget concordare, sicut continget discordare. Quod vero sint istæ vires subordinatæ rationi, non est per accidens, sed fit aliquando talis ordinatio, quia illa dicitur quandam necessariam connexionem illarum ad rationem. Id autem non poterit fieri, nisi per aliquod

agens,

Irascibilis, & concupiscibilis naturaliter per se mouetur, non expectata ratione, non tamen sic membra mouentur.

Quest. 187. An irascibilis, & concupiscibilis possint mouere potentiam motiuam in membris.

agens, quod sit superius vtrisque viribus, & istas illi subordinet ex intentione, & durabit subordinatio, quandiu illud agens, conseruauerit illam habitudinem, vel subordinationem. Sicut aliquantulum est similitudo de aqua, quæ naturaliter est frigida, & per agens superius, & maius in actione, id est per ignem, vel Solem, quando viuat in qualitate actiua, efficitur calida, & tandiu manebit illa caliditas, quamdiu ignis, vel Sol, qui eam calefecerunt, continuēt actionem suam super eam; quibus cessantibus aqua per naturalem virtutem suam reducit se in frigiditatem propriam, quam prius habuerat. Ita est de viribus istis irrationabilibus, id est irascibilibus, & concupiscibilibus, quæ sunt per se sufficientia principia operationum, vel motuum sine ratione: nam operabuntur per se non expectata ratione, & interdum contra illam, nisi quando aliquod superius agens subordinauerit eas rationi, & tenuerit eas sic. Et quia per illam actiualem subordinacionem non tollitur natura ipsarum, manent ipsæ, vt principia sufficientia ad operationem, sed sunt impedita agere per superius agens, quod ea tenet. Quando ergo cessauerit illud agens, sic tenere illas vires, redibunt in naturalem conditionem suam, & incipient per se operari, non expectata ratione. Si tamen per illam subordinacionem tolleretur natura ipsarum, quæ sunt per se sufficientia principia actionis; etiam cessante superiori agente, non redirent illæ ad per se agere, sed manerent semper subdita rationi. Sicut quando aqua calefit, & perdit actiualem frigiditatem, si perderet naturam propriam, quæ frigiditas est sibi naturalis, nunquam postea efficeretur frigida, etiam cessante igne calefacere, sed quia per calefactionem actiualem non perdidit naturam propriam, scilicet virtutem frigiditatem, statim vt cessauerit ignis calefacere, reducit se per se ipsam sine alio agente ad actiualem frigiditatem.

Sed dicendum, quod licet sit naturale illis viribus, id est concupiscibilibus, & irascibilibus per se moueri, non expectata ratione; tamen non est naturale, quod moueant membra, in quibus sunt, motu executiuo, sed solum quod faciant quandam motum in membris, qui vocatur appetitus, & quantum ad irascibilem vocatur ille motus ira, vel iracundia, vel alijs nominibus. Quantum ad concupiscibilem vocatur motus ille concupiscentia, siue sit concupiscentia venereorum, siue concupiscentia cibi, & potus. Sed ipsa organa non possunt mouere motu executiuo, qui est motus quasi localis. Et causa est, quia ille motus fit executiuè per potentiam motiuam executiuam, quæ est in musculis, & lacertis: ista tamen potentia motiuam in homine non est subordinata, nisi rationi in homine, & in alijs animalibus superiori perfectioni secundum formam, vel animam ipsorum. Et hoc per istas vires concupiscibilem, & irascibilem fit motus appetitus in ipsis organo, qui est cum quadam alteratione ipsorum organorum, & interdum aliarum propinquarum partium, & quanto ille motus est fortior, tanto est maior alteratio, vt patet in ira vehementi, & tamē nullum organum mouetur localiter ad executionem illius appetitus, quia illæ vires non possunt imperare viribus motiuis executiuis, non solum aliorum membrorum, sed neque suorum.

Contra quod aliquis obijciat, quia in organo genitalibus masculinis fit motus localis, etiam non imperante ratione; immo contra eius imperium, & ita videtur ibi obedire potentia executiuam motiuam appetitui, vel ipsa concupiscentia per se potest mouere organum executiuè. Dicendum, quod neutrum est, nam non potest vis concupiscibilis per se mouere aliquod organum executiuè, quia excedit genus suum,

Alph. Post. super Gen.

cum sit virtus imperatiua, vel motiuam principium, & non executiuè, sicut neque voluntas, quæ est appetitus irrationalis, potest mouere aliquam partem corporis localiter, sed solum imperando. Et ideo si deest virtus motiuam executiuam, non erit motus, sed voluntas, sicut apparet in corporibus paraliticorum, ita dicit Aristot. lib. 1. Ethicorum. Feruntur enim quemadmodum dissolutæ corporis particule in dexteram præcipientium è contrario mouere in sinistram praeferuntur, & hoc fit, quia illæ partes sunt dissolutæ, & non manet colligatio earum cum toto, vt moueantur per potentiam motiuam, & sic quia deest ibi potentia motiuam, non mouentur licet voluntas illud imperet. Etiam non potest concupiscibilis, quæ est in organo imperare motiuam potentiam, vt illud localiter moueat, sed hoc solum fit per imperium voluntatis, cui omnia membra naturaliter obediunt. Et cum dicitur de motu locali, dicendum quod nunquam mouetur genitale per imperium concupiscentiæ venereorum, & motus, qui interdum ibi fit, non est a potentia motiuam imperata a concupiscibili, sed est a spiritu incluso distendente organum, cuius est conditio, vt sic distendi possit. Circa quod considerandum quod actus, ad quem mouet concupiscibilis venereorum, est commisseri carnaliter, cum emissionem seminis: iste autem non potest perfici per solam concupiscibilem, neque etiam per solam rationem, neque etiam per rationem concurrentem concupiscentiæ, nisi aliquid alterum adsit. De primo patet, quia concupiscibilis non potest, nisi mouere inclinando, qui motus est ipsa concupiscentia venereorum, & actus non consummatur in sola inclinatione, sed indiget executione. De secundo patet, quia ratio potest mouere membra, & tamen si non sit ibi concupiscentia venereorum, nunquam complebitur actus, sicut dicit August. lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 19. scilicet, Aut vero genitales corporis partes, ita libido suo iuri quodammodo mancipauit, vt moueri non valeant, si ipsa defuerit, & nisi ipsa, vel vltro, vel excitata surrexerit. De tertio patet, vt in impotentibus, in quibus est appetitus venereorum, etiam voluntas imperat membris ad executionem, & tamen non perficitur coitus idem in potentibus, qui per frequentiarum coitum exhausti sunt, quia cum repetunt concubitum non possunt illum perficere, aliquid ergo alterum requiritur ad perficiendum.

Cap. 13.

Quid actus concupiscibilis sit.

Quest. 188. Ad complendum concubitum tria requiruntur.

Causa huius est, quia ad complendum concubitum vltra vim concupiscibilem, & concupiscentiam, & voluntatem imperantem, & organum, & virtutem motiuam, cui imperat ratio, quæ communiter habentur semper, vel quasi semper, requiruntur tria, sine quibus non fiet, s. semen, calor, spiritus. Vbi semen deest non fit concubitus, esse autem illud non est in potestate hominis. Vnde non est per voluntatem, neque etiam per vim concupiscibilem, quæ non operatur, sed mouet, sed est per virtutem nutritiuam, quæ illud residuum facit ex vltima digestionem, & per generatiuam, quæ illud separat, & fluere facit, & istud est, quod habere est minus in potestate nostra, quæ cetera. Aliud est calor, & istud est necessarium, quia sine calore non est motus concupiscentiæ, cum fiat secundum quædam realem alterationem. Etia sine calore non fit motus seminis ad emissionem, sed emissio complet actum. Tertium est spiritus, i. ventositas quadam resoluta plens, & distendens genitale: organum enim virile per se distenditur, & ideo ineptum ad comixtionem, quæ non fiet sine subintratione in vas femineum: ad hoc autem spiritus adiuuat, quia implet, & inflat organum, & ideo induratur, & distenditur, atque non flectitur, & ita aptum redditur penetrationi, & pmixtioni. Et conuenit spiritus

Bb 4 propter

propter conditionem organi, cuius non est semper vna consistentia, sicut partes duræ corporis, vt digiti. Nam semper illi retinet propriam magnitudinem, atque duriciem, sed genitale viri est nervosum, & cartilagineosum: partes autem cartilagineosæ inflantur, & indurantur, & ita redditur organum aptum. Sed super hæc tria non habet potestatem voluntas, neque vis concupiscibilis, neque ambo simul, sed quedam eorum ex operationibus aliarum virtutum proueniunt, sicut semen a virtute nutritiua. Et ad hoc nihil prodest se ipsum excitare, quia nihil plus feminis habebit qui se excitat ad concubitum, quam qui concupiscentiam expectat. Secundum, calor prouenit ex natura. Siquidam sunt, qui calefaciunt valde, & ideo inflammant ad libidinem, ita dixit Apostolus; Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, s. quia calefaciendo mouet ad venerea, & id est sumptis quibusdam cibis, sumus magis ad venerea proni, q̄ alijs sumptis, quia illa magis mouet calefaciēdo. Istud autē licet per naturā adueniat, p̄t tñ aliquo modo excitando prouenire, quia aliqui sunt ad venere frigidit, & in quibus nullus motus est ad hoc, sed se ipsos excitando, vel ab aliquibus rebus concitati sine aliquo cibo, aut potu, aut alia re naturali calefiunt, & appetunt, atque disponunt. Et hoc August. innuit vbi supra, s. vt moueri non valeant, si ipsa defuerit, & nisi ipsa vltro, vel excitata surrexit, & ita interdum excitatur. Tertium, quod est spiritus aduenit naturaliter, non per imperium voluntatis, neque etiam per vim concupiscibilem, quæ nihil tale præstare potest, sed naturaliter gignitur illa ventositas inflans virilia, & non consequitur illa veneream concupiscentiam, neq; ipsum semen, cum in quibusdam sit semen, & calor, & appetitus magnus, sed non est spiritus, ideo non inflantur genitalia, & è contrario interdū non existente concupiscentia venereorū, aut deficiente semine manet inflatio genitalis non resoluta, aut efflato spiritu, & aduenit iste spiritus, magis ex conditione quorundam ciborum, & potuum, q̄ aliorum, cum sint quadā valde ventosa. Et ita nunc patet responsio ad id, quod dicebatur moueri genitale localiter, sine imperio rationis: dicendū verū esse, & tñ non mouetur, quasi motum a vi motiua, q̄ est in membris, & obedit voluntati, sed est qdam motus dilatationis a spiritu implente, & non oportet ad hoc poni appetitū, neq; potentia motiua, sed illud absolute est verū, q̄ vis motiua exequēs motū, qui est in illo membro, & alijs, nulli obedit, nisi voluntati. Ideo nunq̄ poterit compleri actus venereorum sine voluntate in viro; de femina secus est, quia illa suscipit, & ideo potest inuita cognosci.

Ex prædictis apparet, quod dicebamus de subordinatione virium irrationalium appetitiuarū ad rationem, q̄ nō sit secundum naturam, sed supra naturam, & ideo ad hoc, q̄ mouerentur illæ vires contra rationem, non egebant aliquo adiutore, sed solū, q̄ cessaret detinere eas agens superius, quod rationi subditas continebat, sicut aqua calefacta ad hoc q̄ in frigidetur, nō eget adiutore in frigidate, sed per se ipsam frigida fiet, si cessauerit calefaciens agere in eam. Et ita respondetur ad rationes factas pro vtraque parte, supra quaestio. 582. Ostendebatur primò, quod fuisset deordinatio illa diuinitus, quia alias semper fuisset: dicendum, quod vtrūque concedimus, naturaliter quidem, quia vires ipsæ ex natura sua sine alio mouente, repugnarēt rationi. Diuinitus autē, quia fuit per hoc, quod Deus cessauit nunc cōseruare illam subordinationem, quæ erat nō per naturam, sed per donum gratuitum, & quæ non poterat esse cessatio ista, nisi per Deum, potest dici q̄ diuinitus aduenit. Et tamen, quia illud argumentum procedit, quasi solū diuinitus, & non naturaliter hoc fuisset, dicendum, q̄ naturaliter fuit, intelligē-

do vt diximus. Et tamen non fuit semper, quia licet semper sic maneret, vel fuisset, si natura sibi fuisset relicta, quæ tamē natura eleuabat per donum gratuitū, supra conditionem naturalem, non erat semper sic. Quando autem cessauit donum, redijt res ad id, quod sibi erat naturale, & sic reditio illa fuit naturalis, & nō diuina. Sicut non valet, q̄ frigiditas nō sit naturalis aquæ, quia non semper fuit frigida, sed aliquādo calefacta. Est tamē frigiditas naturalis aquæ, ergo fuisse rē aliquādo extra dispositionem illam, non ostendit dispositionem illam non esse naturalem, vel reditum ad dispositionem. Ad secundum dicendum, q̄ fuit naturaliter illa turpitudine, vel inordinatio apparatus, & tamē non tollitur, quin sit pœna, sed certum est, q̄ ex ea parte, quæ erat naturale, non fuit pœna, & ex ea parte, quæ fuit pœna, non erat naturale: erant enim ibi duo, s. cōditio naturalis virium, quæ per se moueri poterant, nō expectata ratione, & etiam resistendo ei. Aliud erat ipsum donum gratuitum, quo continebantur vires ita subdite rationi, q̄ non obuiarent ei, & etiam q̄ non p̄uenirent eam inclinando ad aliquid, quod ratio prius non iuberet. Quantum ad primum erat deordinatio illa naturalis, & ideo non erat pœna, sicut non erat homini pœna, sed naturæ conditio, q̄ cibo egeret, considerato secundo fuit pœna. Et non fuit naturale apparere illam deordinationem. nam Deus gratuito eleuauerat hominem supra conditionem naturā suā, vt vires irrationales, quæ per se moueri poterant, essent rationi subditæ. Et hoc donum, quod semel contulerat, nunquā auferret, si homo nō demereret. Et quia homo per peccatū demeruit, abstulit Deus illud donum, cessando continere vires rationi subditas. Quod Deus priuaret hominem dono, vel cessaret cōseruare, quod inceperat, pœna fuit, quia fuit per peccatū, sed Deo cessante, cōseruare illam ordinationem, sequebatur naturaliter, q̄ vires per se mouerentur, quarum naturalis conditio erat principium motus. Etiam potest dici, q̄ fuit pœna, & fuit naturalis deordinatio illa. Aliæ rationes ostendunt, quod hoc fuerit naturaliter, & tamen quia illæ conantur ostendere, quod ita fuerit naturaliter, quod nullo modo fuerit diuinitus. Dicendum, quod fuit etiam diuinitus, & ad primum, cum dicitur, quod si non venisset naturaliter, non maneret in nobis nunc: dicendum, q̄ naturaliter venit, i. ex principijs naturæ, & ideo manet, quia si venisset contra naturam; non maneret, quia esset violentum, vel periret naturalis perfectio per peccatū, quod falsum est, cū est peccatū dæmonium fuerit maius peccato Adæ; sed per illud non perdidit data naturalia, vt dicit Dionysius lib. de diu. nom. cap. 4. Ergo multo minus perderet homo: & tamen diuinitus etiam aduenit, in quārum Deus priuauit hominem dono gratuito, quo nullus alius priuare poterat, & inde secuta fuit deordinatio. Et hoc innuit Deus, cum locutus est ad Adam, dicens: Quis dixit tibi, q̄ nudus es? nisi quæ de ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti? Ac si dicat, Nunquā fuisset ista nuditas, nisi peccasset comedendo: ergo Deus iratus induxit istam nuditatem in penam, permittēdo hominem sibi ipsi. Ad secundum concedendum, q̄ in homine erant causæ sufficiens, naturaliter ad deordinationem, & verecundiam, & tamen non venit purē naturaliter istud, quia istæ causæ naturales nunquā verecundiam, & deordinationem induxissent, si homo non peccasset, & Deus non cessasset cōseruare ordinationem illam virium ad rationem, per donum gratuitum, ideo aliquādo diuinitus hoc venit. Si tamen petatur, quod istorum magis proprie concedetur, dicendum, quod magis proprie dicitur, quod deordinatio illa fuit naturaliter, quā diuinitus, vel supernaturaliter.

Ad secundum.

Solutio aliarum rationum.

Ad primū.

Ad secundum.

Quæretur

Tollitur obiectio facta superius in q̄st. 387.

Quæst. 589. Solutio rationum in oppositis superius quaest. 582.

Quæretur sicut Deus propter peccatum induxit deordinationem in vim concupiscibilem venereorum, an induxit in alijs viribus irrationalibus. Dicendum, quod sic, equaliter enim Deus induxit in omnes deordinationem; circa quod sciendum, vt tactum fuit superius, q̄ vires irrationales, quæ rationē participant, sunt omnes appetitiuæ, vt Arist. inquit lib. 1. Ethic. circa finem, & diuiduntur in duo genera, scilicet in concupiscibilem, & irascibilem, ipsa vero concupiscibilis subdiuiditur, quia est quadam concupiscibilis venereorum: alia autem ciborum, & potuum, & habent istæ vires diuersa subiecta, & organa, vt declaratum est. De omnibus ijs dicendum, q̄ ante peccatum erant subordinatæ rationi, & statim post peccatum amorem fuerunt omnes deordinatæ, ita vt contra rationem moueantur. Et apparet primo, quia si illa sola, id est concupiscibilis venereorum fuisset tunc deordinata, manerent aliæ ordinatæ, & tamen non manserunt, quia neque manent, ergo fuerunt simul deordinatæ. Secundo, quia omnes vires irrationales continebantur supernaturaliter, & ex dono gratuito subordinatæ rationi cum quilibet naturaliter habeat, vt illi repugnare possit, sed per peccatum perdidit homo omnia gratuita manentibus solis naturalibus, ergo ordinatione aliarum virium, quæ erat gratuita, perijt. Tertio, quia si maneret ordo aliarum virium deordinata concupiscibili venereorum, necessarium erat, q̄ Deus adhuc cōseruaret ordinationem, quantum ad alias, & tamen non est conuenienter dictum, q̄ post peccatum faceret Deus aliquid supernaturaliter in homine, cum illud pertinere ad statum innocentie, ergo non seruabat illam ordinationem, ergo erat necessario deordinatio. Quarto, quia si post peccatum illud nō cessasset Deus cōseruare supernaturaliter ordinationem illam, nunquam cessaret, quia non superuenit postea aliqua causa de nouo in Adam, propter quam Deus cessaret, & tñ certum est, q̄ in Adam erant deordinatæ istæ vires quia alias non posset in eo esse penalitas famis, sed illa fuit, ergo vires istæ non manebant subditæ rationi.

Quæretur cum omnes vires simul fuerint deordinatæ, & omnis deordinatio est turpitudine, quare nō apparuit turpitudine nunc s̄m alias vires, sed solū s̄m concupiscibilem venereorum? Dicendum, q̄ primo fuit, quia in alijs viribus nō potuit apparere turpitudine, quia alia non habent organa, quæ sunt subiectum exterius, sed interius tam irascibilis, quā concupiscibilis ciborum, sed inordinatio est in motu illius vis in quantum est cōtra rationem, & tamen non sunt illi motus, nisi in membris, quæ sunt subiecta, & illa membra quantum ad alias vires sunt interiora, ad solam concupiscibilem venereorum sunt exteriora, ergo in organo huius solius apparuit inordinatio. Secundo, quia hoc ponitur ad signandum verecundiam, quæ superuenit Adæ & Eux ex illa turpitudine, vel deordinatione, sed in alijs, licet esset deordinatio, non sequeretur verecundia eo q̄ verecundia est de turpi manifestato, in alijs autem nō potest manifestari turpitudine, quia non sunt organa patentia, cum sint interiora: nam etiam hic non patuit, si essent vestiti, ideo in sola vi concupiscibili potuit nunc apparere deordinatio.

Sed obijciatur, q̄ poterat erubescere de motu iræ, & alijs motibus passionibus, ideo illi esse debuerunt. Dicendum, q̄ non fiat, quia aut essent solū motus illarum virium sine executione aliqua, aut cū executione, si primo modo non erubescerent, quia motus illi fuit in organis proprijs illarum potentiarum, sed organa illa sunt interiora ut dictum est, & licet in illis sit motus deordinatus, non apparet, ideo non poterimus de illis erubescere, & tñ circa concupiscibilem venereorū, cum organum ipsum sit foris, etiam si solus motus sit

factus in organo, manifestatur deordinatio, & est verecundia, & ita fuit in Adam & Eua nunc. Secundo, quia dato, q̄ non solū fieret motus interior virium, sed etiam executio, non sequebatur manifesta deordinatio, quia nunquam organa exteriora executiua iræ, vel concupiscentiæ cibi, & potus redduntur turpia quantumcumq; sit turpis motus, cuius desiderium exequitur, cum ad illa organa nihil proueniat de motibus illis inordinatis, sed solū de imperio rationis, & ita nō sequetur erubescencia de aliquo organo, sicut fit in organo venereorum, quod turpe redditur ex motu deordinato, qui ibi est. Tertio, quia licet accipiamus ipsos actus executiuos, qui turpes sunt, q̄ si sunt cōtra rationem, non cōueniebat apparere illos actus, quia etiā si illi actus sint turpes, est excusabilis, & occultabilis turpitudine eorum, cum nō sint actus turpes, quia sunt actus iræ, vel concupiscentiæ, sed quia sunt a causa turpi, vel nō legitima. Sed causa p̄t occultari, licet actus pateat, ideo poterit quilibet actus istorū apparere non turpis, licet verē sit turpis, & ita non sequitur inde verecundia. Secus de concupiscentia venereorum, & actu, & organo eius, quia turpitudine in ijs nō est causa, sed a natura, ideo concubitus sine legitime, siue illegitime fiat, semper est turpis, si est manifestus, & organū semper habet turpitudinem, q̄ si apparet, ideo in hoc fieret verecundia. Quarto, quia hic voluit Deus manifestare pœnam, quæ pro peccato fuit secuta, cum ait: Quis dixit tibi, q̄ nudus es, nisi q̄ de ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? scilicet, ideo tibi superuenit nuditas, & tamen si nō solū essent motus istarum virium, sed etiam executionis, esset ibi iā imperium rationis, sine quo nulla executio fieret, & tunc non tam esset pœna, quā peccatum. Deus autem voluit ostendere in eis pœnam sine operatione eorum, & sine nouo peccato, ideo non potuit manifestari, nisi in vasis genitalibus, quæ sunt exteriora, & per solū motum concupiscentiæ sine actu executiuo redduntur turpia. Quinto, quia forte non posset bene deduci actus inordinatus s̄m omnes vires irrationales, de quo posset erubescere, quia aut hoc fieret diuinitus, aut per ipsum operationem, siue naturalem dispositionem. Nō poterat fieri nisi per Deum, quia cū actus illi non posset esse sine peccato, Deus cogeret eos peccare: nam sine imperio rationis non fit aliqua executio: Deus tamen non solū nō cogit ad peccandum, sed etiam non inclinatur, quia hoc esset terere, sed vt dicitur Iacobi prima, Deus neminem tentat, sed vniuersūque tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illeclus. Secundo non fieret, quia non erat aliqua causa, quæ induceret Adam & Eua ad statim magis peccandum, & potissime s̄m omnes vires irrationales, iō nō deberet sequi actus executiuus, sed solū motus in organo, & ille non poterat manifestari, nisi in organo concupiscentiæ venereæ, quod foris est. Sexto, quia Deus voluit ostendere, quō per peccatum incurrisset in hanc miseriam, quæ erat vestibus indigere, & hoc non poterat manifestari, nisi per solam concupiscentiā venereorum in hoc membro: prius enim nudi erāt, & non erubescerant, vt supra 2. cap. nūc vero erubescunt de membris illis, & ideo vestibus eguerunt. Apparebat igitur miseria, sed hoc nō poterat fieri per deordinationem aliarum virium, quia etiam si sequatur executio foris, & actus sit turpis, atque homines erubescant de actu, tñ nō erubescunt de aliquo membro, vel parte corporis, quia in nullam partem corporis transfundunt suam turpitudinem illæ vires irrationales. Ideo licet esset verecundia, non esset indigētia vestium, cum in nulla parte corporis appareret turpitudine, & non minus, sic hoīes, erubescerēt vestiti, quā nudi, sicut in nobis nunc fit, & tamē voluit eos Deus deduc-

deducere ad hoc, vt vestibus egerent, ergo debuit ista sola deordinatio apparere, quia alia non proderant etiam si manifestarentur.

Q5. 593. An in primis parentibus fuit alius actus interior deordinatus.

Sed quaretur, an secundum alias vires fuit in Adā, & in Eua tunc aliquis motus interior deordinatus, et si foris non manifestaret. Aliquis dicit certū esse, qd sic, quia Deus post peccatū amborum cessauit seruari illam subordinationem virium ad rationem, & factō statim esset deordinatio, sed omnes manebant soluta, ergo in omnibus appareret statim deordinatio. Dicendum, quod non constat, an fuerint deordinationes actuales, id est motus inordinati secundum alias vires, sed hoc constat quod non erat necesse, quod essent motus illi, quia & in nobis soluta sunt vires iste, & non est aliquid continens eas subordinatas rationi, & tamen non fit semper motus in illis, sed pro maiori parte temporis manemus sine actuali motu ipsarum, quae neque semper irascimur, neque semper venerea, aut cibos concupiscimus, ita ergo licet soluta essent vires illorum a subordinatione rationis, non erat necesse quod statim sequeretur motus in eis.

Q5. 594. Cur potius motus fuerit in concupiscibili venereorum quam in alijs.

Sed tunc quaretur quare potius fuit motus in concupiscibili venereorum quam in alijs, cum omnes sint soluta? Aliquis dicit, quod illud fecit Deus, quia in poenam voluit concitare concupiscentiam in Adam & Eua. Sed dicit aliquis, quod non stat, quia Deus non mouet ad peccata, ideo reducitur in aliam causam. Dicendum, qd hoc non vrger: nam illud, qd tunc fuit in Adam & Eua, fuit poena, & non peccatum, & ideo poterat per Deum fieri. Sed dicendum, qd hoc, & similia Deus non facit, quia licet non sint peccata, sunt tamen incentiua ad peccata, quia sunt incentiua quaedam ad actum inordinatum, & ista sunt tentationes: Deus tñ neminem tentat, vt Iacobij, & cum Deus nō tentet homines adhuc maxime apparet, qd non tētet suscitando passionem in homine, quia dicitur. e. c. ipse enim neminem tentat, sed vnusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illectus, ergo concupiscentia est principium separatum, quod per se mouetur, & nō a Deo, & illa est, quae tentat hominem, & non Deus. Non igitur Deus suscitaret concupiscibile venereorum, vt esset concupiscentia actualis in Adam & Eua. Sed dicendum, qd naturaliter prouenit istud. Sunt enim istae vires appetitiuae, vt dicitur lib. 1. Ethic. & habent obiecta, in quae mouentur, quia sunt virtutes aliquantulum passivae, non existente autem obiecto, non est motus, in praesentia obiecti est motus: nunc vero ita fuit concupiscibilis venereorum, quae est in copulatione. Sed nunc qñ Adam & Eua simul fuerūt, erant omnes dispositiones requisitae: erant enim ipsi potentes copulari, cum essent perfecti sū corpus, & omnes corporales virtutes, erant simul & nudi, & ambo pulchri quales eos Deus formauerat: vnusquisque ergo conspecto altero exardesceret in concupiscentiam eius; ideo ambo simul in hanc rem commoti sunt, & ambo erubuerunt. Nō enim poterat esse maior dispositio ad hoc, qd insurgeret concupiscentia venereorum, quam tunc. Vnde si aliquis insurgere posset tunc insurgeret. Quia ergo non erat concupiscibilis ligata statim surgeret: immo mirum erat si ijs datis nō surgeret, prius aut nudi erant, & omnes dispositiones erant, sed erant vires irrationales subordinatae rationi, ideo quo vsque ratio iuberet concubendū, non poterat insurgere concupiscentia aliqua venereorum. De alijs viribus, id est irascibili, & concupiscentia ciborum non erat sic, quia licet essent illae soluta, non fuit ibi dispositio ad motum illarum, quia non erat ibi obiectum: nam irascibilis non mouetur, nisi facta iniuria, vel cōtemptu, vel cum hoc phantasia, aut ratio iudicauerit, vt dicitur lib. 7. Ethic. 8. c. & tñ non erat hic

istud, quia soli Adam & Eua erant, qui se mutuo non offenderant, sed valde se diligebant, ideo non fuit aliquid, propter quod surgeret motus in irascibili. De concupiscentia ciborum, & potum non erat et causa, quia licet obiectum esset praesens, id est cibi delectabiles, erat satietas ciborum in eis, quia comederant quantum eis conueniebat, cum essent in medio ciborum nullo prohibente māducare, ideo non esset nūc aliqua causa de nouo incitans ad manducandum, igitur dicendum, qd sola vis concupiscibilis venereorum tunc surrexit: alia autem non, quia vel non habent obiecta, vel defuerunt aliqua dispositiones.

Quaretur, cum Deus venit ad Adam & Eua postquam peccauerunt ad quid venit? Dicendum, qd venit primo ad ostendendum eis peccatum suum: nam dixit Adā, Quis dixit tibi, qd nudus esses, nisi qd de ligno de quo praeceperam tibi, ne comederis, comeditisti? sup. 3. cap. Secundo ad denunciandum eis poenas pro peccato: nam mulieri, & viro, & serpenti denunciavit quid eis futura erant. Tertia ad redarguendum eos de peccato: nam dixit Deus Adā & Euae verba increpatoria pro peccato improprio, qd hoc fecissent, & non potuissent hoc fieri, nisi ad eos venire, cū non esset ipse praesens, quando peccarent. Quarto fuit ad eiciendum eos de Paradiso: nam cum peccauerunt eiecit eos supra 3. cap. & non eiecerunt, vel nō appareret quomodo eiecerentur pro peccato, nisi veniret Deus ad illos, vt loqueretur. Quinto fuit ad dandum eis vestes, quia ante peccatum non dederat eis vestes: vestes autem eis dante cum indigerent illis, ideo venit ad eos, & dedit vestes, atque expulit.

Q5. 595. Ad quid Deus venit ad Adā & Eua.

Sed quaretur cum Deus vellet ad eos venire post peccatum, quare non venit statim, vt peccauerunt, sed prius fecerunt sibi perizomata? Nam quando venit erant operiti perizomatibus, vt patet ex ordine litterarum. Dicendum, qd fuit primo ad dandum eis locum cogitandi de se, & poenitendi, vt sic possent redire in statum priorem: nam qñ peccauerat Adam & Eua putatur a multis, qd si confiterentur peccatum suum Deo veniam petentes haberent illam, & tñ siue restituerentur, siue non, erat saltem eis melius veniam petere de peccato, quam non petere. Si autem Deus ita tim veniret, vt illi peccauerunt, inueniret eos turbatos praemagnitudine verecundiae nouiter insurgentis, & ita non considerarent, vt veniam peterent, quia hoc est animi tranquillitas, & deliberati, ideo dimisit eos paululum post peccatum manere, vt possent ad se reuerti, & cogitare de malo, quod fecerant, & in quod incurrerant, vt sic mouerentur ad petendum veniam, quando Deus veniret. Secundo fuit ad nongrauidandum eos magna verecundia: nam si statim veniret, inueniret eos prorsus nudos, & valde erubescerent, vt autem interim haberent locum consueudi sibi perizomata, quibus operirentur, non venit statim. Et patet hoc, quia Adam & Eua vestiti perizomatibus erubuerunt aduentum domini: multo magis ergo erubescerent, si non operirentur ijs: patet quia vocante Deo Adam, dixit illi: Vocem tuam audiui de medio Paradisi, & timui, eo quod nudus essem. Quanto ergo esset maior nuditas, tanto magis timeret, vel erubesceret. Tertio ad ostendendum nobis magnitudinem verecundiae Adā & Euae post peccatum: nam tam grauius de nuditate erubuerunt, quod statim fecerunt sibi perizomata ad operiendas partes illas. Si autem Deus statim veniret, inueniret eos non operitos perizomatibus, & licet ipse daret eis vestes, sicut postea fecit, non constaret tamen de verecundia ipsorum, quia per vestes, quas ipsi fecerunt constabat de verecundia ipsorum: non autem per vestes, quas Deus eis dabat, quae forte darentur ad alium finem, id est

Q5. 596. Cur Deus nō statim uenit ante requā fecerunt perizomata.

id est ad liberandum a latione excessiuarum qualitatum. Quarto vt per hoc ostenderetur de quibus partibus erubuerant, quod conueniens erat nobis scire, & tamen si venisset Deus, antequā faceret perizomata, & daret eis vestes, cum ille essent integre vestes, quae totum corpus operiebant, non constaret, de quo erubescerent, cum autem Deus venerit, postquam illi fecerant perizomata, apparebat quod de solis genitalibus erubuerūt, quia istae vestes eas solas corporis partes tegebant. Quinto vt daretur locus humanae prudentiae, & ingenio: si Deus statim veniret, & de nuditate erubescerent inueniret, prouideret de vestibus, & sic homo nil sibi ipsi faceret de operimento, per quod appareret quid posset inuenire nouitatis humanum genus: Vt ergo homo faceret aliquid a se ipso non venit Deus statim, & interim consuevit sibi perizomata. Sexto fuit ad ostendendum beneficium Dei, & causam eius: nam dedit Deus vestes, qñ expulit de Paradiso: si autem homines sibi de ijs posset prouidere, non erat magnum beneficium eis hoc praestare, quod ipsi sibi ipsis facere poterant: voluit igitur scriptura ostendere causam huius, scilicet indigentia hominum. id est, quia illi non poterant, aut nesciebant sibi ipsis tales vestes facere, Deus dedit eis vestes, quibus indigebant. Hic apparet, quia fecerant sibi perizomata, & tamen ille vestes non erant sufficientes, ergo debuit Deus non statim venire, vt prius illi sibi perizomata facerent.

Q5. 597. Quam uocem audiuerunt domini deambulantis in Paradiso.

Cum dicatur supra tertio capitulo, & cum audissent vocem dñi deambulantis in Paradiso &c. Quare fuit vox illa quam audierunt? Aliqui dicunt, qd fuit vox, quam dixit Deus, scilicet Adam, ubi es? Mortuū eorum est, quia ante istam non legitur alia vox Dei. Secundo quia postea, dñi. eod. cap. Vocem tuam audiui in Paradiso, & ita videtur, qd illa vox esset, quia non legitur alia. Dicendum, qd istud posset teneri, sicut nos illud retulimus. sup. 3. cap. q. 1. 3. super litteram, & tamē potius videtur, qd non esset ista vox, & patet primo, quia Adam abscondit se, qñ audiait vocem dñi, sicut ipse dixit, Vocem tuam audiui, & abscondi me, & tamen quando Deus dixit, Adam ubi es? erat Adam absconditus, ergo non fuit ista vox, quam audiuit. Patet istud, quia Deus dixit, Adam ubi es? ita apparet, qd absconditus erat, quia aliās non esset coloratum motuum quarendi de eo vbi esset: Secundo patet, quia non est eadem vox, propter quam absconditus fuit Adam, & qua audita manifestauit se, & tamen quando Deus dixit, Adam ubi es? manifestauit se Adam, & qñ dicitur, qd audiuit vocem Dei, abscondit se, ergo non est illa vox, scilicet, Adam ubi es? qua audita abscondit se Adam. Tertio quia Deus ambulans in Paradiso, quasi non inueniret Adam, dixit: Adam ubi es? & statim Adam exiit de latibulo, & quasi redditurus rationem, cum lateret, dixit, Audiui vocem tuam, & abscondi me: ergo ante istam vocem, Adam ubi es? se absconderat: nam si ista vox esset, qua audita se absconderat, nulla esset, propter quam exiret, aut responderet, quia non fuit alia dicta. Etiam quia dicta ista statim respondit Adam, ergo alia vox fuit, quam audiuit Adā, qñ abscondit se. Dicendum, qd ista vox non fuit sermo figuratus Dei, quo vocaret Adam, vel loqueretur ad aliquem alium, sed fuit sonitus Dei ambulantis. Nam cum inter arbores ambularet, fiebat strepitus, & illi strepitum audiuit Adam, agnouitque esse Deum, & latuit: & vocatur ille sonitus vox, quia licet vox proprie non sit, nisi animatorū, vt dicit Arist. lib. 2. de Anima, sū tamen consuetudinem scripturae vocatur interdum sonitus rerum inanimatarū vox, sicut dñ vox aquarum multarum, & sonitus cataractarū. Pf. 41. Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum, &

Determinatio ueritatis.

Cap. 4.

vox tubae Apoc. & vox nubis: & vox tonitru. Psal. 76. Vocem dederunt nubes: & vox tonitru tui in rota: ita strepitus pedum, vel fragor arborū vocabitur vox, & ita dñ cumque audissent vocem dñi. i. sonitum, quē faciebat Deus ambulando. Et apparet istud, primo, quia non dñ; cum audissent vocem dñi absolute, quasi de sermone loqueretur scriptura, sed dixit: cum audissent vocē dñi ambulantis. i. illa vox non erat aliud, nisi sonitus ambulantis in strepitu pedum, vel fragore arborum. Secundo quia dñ: Vocem dñi ambulantis ad auram, & ita innuitur, quod aura faciebat istam vocē, & non erat sermo, sed fragor, vel strepitus.

Q5. 598. Quis ambulabat in Paradiso, & cur loqueretur.

Quaretur quare dicitur, qd audierunt vocem Dei deambulantis in Paradiso? Dicendum, qd Deus ambulabat in Paradiso, & intelligitur qd non ambularet ipse, sed angelus aliquis, qui ista representabat loco Dei, & quasi ipse esset Deus, & ideo scriptura de eo loquitur, quasi de eo referens cum dicere ea, quae Deus dicit si loqueretur, & iste modus consuevit est in sacra scriptura. Et dicendum, quod scriptura voluit ostendere, quid esset vox ista, quam audiuit Adam, scilicet, quod fuit strepitus quidam Dei ambulantis, quo auditio latuit: nam ambulantes terram texunt, & strepitus ille pedum auditur, & maxime vbi erat solitudo, sicut in Paradiso terrestri. Et ponitur istud primo, quia verum fuit: nam aliquis ambulabat in Paradiso, quem scriptura Deum vocat: cuius vocem, id est sonitum pedum audiuit Adam. Secundo ad reddendam rem verisimilem: nam si esset vox, id est sermo fieret illa ad Adam & Eua, vel ad alios: nullos autem alios scriptura posuerat, aut introduxerat vsque nunc, ad quos posset fieri sermo. Etiam ad Adam & Eua non fieret, quia tunc illi essent propinqui, & sic non esset locus latendi, quin videri posset: debuit ergo talis vox dari, vt audiri posset de longe, ita vt esset eis latendi locus, antequā Deus illis appropinquaret: cum autem fieret sonitus gradiētis Dei, poterat audiri ille sonitus diu antequā Deus adesset, & ita poterat latere Adam, ideo conueniens fuit sic dici. Tertio fuit & principaliter, vt daretur ratio quare lateret Adam: nam si esset vox, id est sermo Dei ad Adam, nō lateret Adam, quia esset grauis culpa, qd lateret non comparando qñ vocaretur: ideo dñ, quod fuit vox deambulantis. i. sonitus pedū, & tunc cum non vocaretur Adam, non erat ei culpa latere: putarent quoque Adam & Eua, quod Deus non deambularet in Paradiso, vt veniret ad eos, vel loqueretur illis, sed ob aliam causam: nam si propter eos nunc veniret frustra laterent, quia vocati venirent, vel inueniret ipse eos: cum vero ex alia causa veniret, latuerunt ne ex accidenti haberet eos obuiam, & ita ipsi erubescerent.

Q5. 599. Cur dicitur Deus ambulabat ad auram.

Quare dicitur, quod ambulabat Deus ad auram. Aliqui dicunt, quod modus loquendi figuratus est, & significatur voluntas Dei de puniendo. August. enim vult, quod hoc sit tropicē dictum, quia qui ad auram ambulat refrigerari vult: sic enim innuit, quod Deus per peccatum Adā calore iracundiae excanduerat, & nunc per illationem poenae refrigerari volebat, quia iratus quiescit, cum retribuerit. lib. 4. Ethicor. cap. de mansuetudine, & lib. 2. Rhetor. Secundo dicunt, quod figuratur motus Dei ad puniendū: ibat enim tunc tardus ad inferendū poenam: nam qui contra auram mouetur, tardus mouetur obstitente sibi aura: sic erat de eo, qui tardus veniebat ad puniendum peccatum primorum parentum, cum ei sit proprium atq; naturale misereri semper, & parcere. Sed dicendū, qd licet ista colorem quendā habeat: tñ non pertinent ad sensum litterae, nam si tropicē hoc dñ, qd ambularet Deus ad auram, non fuit aliquid verē, sed dñ ad significandū aliquid: & tñ Deus verē ambulabat ad auram, ergo non dicitur

dicitur tropicè. Patet quia dicitur, q̄ cum audissent vo-
cem Dei ambulantis ad auram, abscondit se Adam,
& vxor eius: verè ergo Deus ambulabat ad auram, cū
hoc Adam verè audierit, & fuerit sibi causā, vt lateret,
& tñ duos modos præcedentes loquendi tetigimus.
sup. 3. ca. q. 14. iuxta cōem modum exponendi aliorū.
Aliter ergo dici pōt, vno modo q̄ ponitur aura, quia
illa erat signum aduentus Dei: nam in aura solet veni-
re. Sic patet. lib. 3. Re. 19. c. vbi latente Elia in spelun-
ca montis Horeb voluit Deus ad eum venire, & p̄mi-
sit aliqua signa aduentus sui: nam dñs, q̄ venit spiritus
grandis, & fortis, i. ventus subuertens montes, & con-
terens petras ante dñm: & nō in spiritu dñs, & post spi-
ritum venit comotio, & nō in comotione dñs, & post
comotionem venit ignis, & non in igne dñs, & post
ignem venit sibilus aure tenuis, & ibi erat dñs, & tñ si-
cut ibi ponitur aura, ita & hic; ideo videtur poni, vt si-
gnum aduentus eius, quod & tetigimus. sup. 3. c. q. 14.
Sed dicendum, q̄ adhuc non fuit aura ibi signum ad-
uentus Dei, vel in quo Deus veniebat, sicut lib. 3.
Re. 19. cap. nam ibi Deus non apparuit in aliquo cor-
pore, sed solum fuit audita vox eius, & ideo oportebat
esse aliqua signa aduentus eius, & ponuntur illa qua-
tuor; tria præcesserunt ipsum, & quartum fuit, in quo
Deus venit, sed nunc non erat sic, quia Deus veniebat
in corporali figura, scilicet angelus, qui apparebat lo-
co Dei, ideo non erat opus, vt essent signa, quæ illum
manifestarent, quia per se videretur. Etiam non est
idem modus loquendi scripturæ hic, & ibi; quia ibi di-
citur: In spiritu dñs, vel in aura dñs, ac si dicitur, quod
Deus non videbatur, sed erat in aura, & tñ hic non di-
citur, in aura dñs, sed q̄ ad auram ambulabat, & ita au-
ra erat, etiam si Deus non ambularet: non igitur erat
aura nunc propter Deum, scilicet ad signandum ad-
uentum eius. Alij dicunt, q̄ ponit istud scriptura ad
signandum de Deo modum humanum: solent enim
homines ambulare ad auram ad refrigerationem, &
quietem, & quasi Deus homo esset, ita de illo dicitur,
q̄ ad auram ambulabat. Sed dicendum, q̄ hoc minus
conuenit quàm præcedentia, quia verum est, q̄ scri-
ptura solet facere aliquas similes translationes de ho-
minibus ad Deum, sed istas nunquam facit sine causā,
& sunt ad aliquid signandum, & tamen nulla causā est,
aut apparet hic ex scriptura, propter quam fieret ista
translatio, vt dicitur Deus ambulare ad auram; sicut
homines: cum neque competat præcedentibus, ne-
que subsequentibus: ergo non dicitur ad hoc signan-
dum. Dicendum igitur, q̄ hoc dicitur ad reddendum
rem verisimilem: dicitur quod Adam & Eua late-
runt audita voce Dei, & tamen ad hoc, quod lateret
debuerunt multo ante audire vocem, quàm Deus eis
appropinquaret, & tamen vox, quam audierant, erat
streptus pedum, quia dicitur: Vox ambulantis, sed
streptus pedum non auditur de longinquo: ideo vt
audiretur dictum est, quod ambulabat Deus ad aurā,
& ita aura faciebat audiri sonitum (quia flabat ventus
ex ea parte, qua Deus gradiebatur) contra eam par-
tem, in qua erat Adam, & ita ferebat sonitum in lon-
ginquo, & perueniebat ad tantum spacium, ad quā-
rum alias non posset peruenire. Cum ergo Adam &
Eua existentes audirent vocem ambulantis Dei, ha-
buerunt tempus latendi, quod non esset, si Deus esset
eis propinquus, quando vocem illius audirent. Secun-
do vt dicitur causa latendi verisimilis: nam si audirent
Adam & Eua vocem ambulantis Dei, id est strepitum
pedum, siue auram, audirent de propinquo, & ita non
esset tempus latendi, quia putarent se viros, ideo dictū
est, q̄ ambulabat ad auram, & ita aura faciebat audiri
de longinquo: & interim poterant latere, antequam
venirent ad locum, in quo erant illi.

Determi-
natio que-
siti.

Quæretur quare dicitur, q̄ ambulabat Deus ad auram
post meridiem? Aliqui dicunt, quod signatur in hoc
tempus, quo Adam fuit eiectus de Paradiso. Nam tñ
quando Deus venit ad Adam expulit eum, & tamen
dicitur, q̄ erat aura post meridiem, & sic signatur, q̄
erat post meridiem, qñ de Paradiso eiectus est. Alij di-
cunt, q̄ in hoc non signatur tempus aliquod, sed sola
determinatio venti, quis esset ventus ille, qui flabat, &
intelligitur, q̄ erat ventus Zephyrus, qui est medius
inter ventum verè occidentalem, & ventum austra-
lem. De meridie enim flat vester, qui vocatur Auster,
& iste ventus non erat Auster, sed dicitur quod erat
aura post meridiem. i. ventus, qui est post meridianū
procedendo contra Occidentem: nam meridianus est
Auster, Occidentalis est Fauonius, vt dicit Isidorus.
lib. 13. Etymol. & vni eorum, scilicet Fauonio
collateralis Zephyrus, qui est vester mollis, & refrigerati-
uus, & ad illum ambulabat Deus: sic tetigimus. supra
3. q. 14. Sed dicendum, q̄ etiam istud nomen satis stat:
primo quia sacra scriptura non curaret determinare
nomen venti, nisi ventus ille in quantum talis erat, cō-
ferret aliqd ad ea, quæ referuntur: & tamē esse Zephy-
rum ventum illum, vel eorum, aut Aquilonem, non
conferebat narratis, ergo non nominaret illum scri-
ptura. Nam si Deus quasi homo indigens refrigeratione,
aut ea vtēs, ambularet ad auram, aliquantulum cō-
ueniret, q̄ diceremus eum ambulare ad auram, quæ
est Zephyrus: & tamen non ponitur, q̄ Deus ambula-
ret ad auram ad refrigerationem, sed solum, vt ostendat,
q̄ sonitus Dei ambularetis auditus est ab Adā,
ergo non exprimeret scriptura nomen venti. Secūdo
quia ventus Zephyri non est ventus post meridiem,
sed ille est Notus, qui coniungitur Austro sū vnā
assignationem: Zephyrus tamen nō ponitur post
Astrum sū aliquos, sed sū multos, vocatur Zephyrus
coniunctus Occidenti, cum Occidentalis ventus sit
Fauonius, & coniunctus ei sit Zephyrus, ideo non de-
bet Zephyrus vocari ventus post meridiem. Tertio
quia etiam si Zephyrus esset cōiunctus Austro, qui est
meridianus, non intelligeretur de illo, quia non cōue-
nit hoc modo loquendi scripturæ, cum dicitur, q̄ ad
auram post meridiē, quia hoc indistinctē signat tēpus.
Quarto & principaliter, quia litera hebraea, vnde sum-
pta est nostra, non dicit: Ad auram post meridiē: sed;
Ad auram diei: ideo non est vnde distinguamus ven-
tum meridianum, vel meridiē coniunctum. Dicen-
dum q̄ quomodocūq; accipiatur, per istam determi-
nationē post meridiem, signatur tēpus, & non locus, a
quo ventus flaret: nam tenendo literam nostram, illa
dicit: Ad auram post meridiē: ideo aperte signat fuisse
illam aliquam auram, quæ post meridiem flaret: litera
autē hebræa non signat expresse tēpus, neq; locū standi,
& tñ magis signat tempus ex conditione locutionis.
Et dicit aliquis; quō translatum est ad auram post
meridiem, cum Hebræus dicat ad auram diei? Dicen-
dum q̄ hoc fuit ad aperiendū sensum, quem illa ver-
ba faciunt; nam dicendo ad auram diei signatur aliqs
ventus, qui uocatur ventus diei: & tñ in die multi ven-
ti flare possunt, & in multis partibus diei; ideo debet
necessario intelligi de vento illo, cuius cōditio est ma-
xime flare in die, aut in aliqua diei parte, cum absolu-
te vocetur aura diei: si enim nos consideremus id qd
fieri potest, nulla pars diei est, in qua non possit flare
ventus: si consideremus id, quod naturale est, & ma-
gis ordinarium; venti solent flare in duobus partibus
diei, scilicet in aurora, & ad occasum solis. Et sunt
causæ naturales quare potius in illis temporibus sur-
gant venti, quàm in alijs partibus diei, vnde & poeta
vocaerunt ventos filios A strci, & Auroræ, scilicet, q̄
in aurora, id est ortu diei surgere solent.

Qd. 600.
Cur dicitur
post
meridiem
ambulare
Deum.

Cap. 11.

Quæstio-
nis deter-
minatio.

Qd. 601.
Quomodo
transla-
tio nostra
deriuit ab
Hebræo.

EA

Est enim ventus vapor siccus motus, & ad hoc q̄ ven-
ti sunt, duo requiruntur, scilicet esse vapores, & esse ali-
quid mouens illos: per noctem autem vapores sunt,
quia non est aliquid eos consumens, & tamen etiam
non est aliquid eos eleuans: ideo per noctem, maxime
ad medium noctis naturale est minus ventos surgere:
ad ortum autem diei sunt vapores, quia non sunt con-
sumpti, & est aliquid eos eleuans, scilicet calor solis ad-
uentantis: ideo tunc naturale est surgere ventos: eleua-
to autem sole, vt circa meridiem non sunt vapores, q̄
propter calorem solis magnum id, quod eleuatur, con-
sumitur, & ita non relinquitur ad flandum: ideo circa
meridiem maxime temporibus calidis non est natu-
rale surgere ventos. Circa occasum autem solis est v-
trunque, scilicet vapor, & mouens illum: nam eleua-
tur vapor per calorem solis, & quia sol inclinatur est
debilis calor solis: ideo sufficit eleuare vaporem, sed
non cōsumere: vapor autem eleuatus mouetur, & ita
est tunc naturale incipere ventos: & sic apparet, quod
naturale est, & regulare in surgere ventos in ortu solis
aut circa occasum, & non in alijs partibus diei. Istud
apparet etiam in odore florum, qui sunt in agris, vel
hortis: nō enim emittit odorem per noctem, scilicet
ad duas, vel tres horas noctis, & vltra: neque etiam ad
meridiem, aut paulo ante vel post, sed odorem graui-
ssimum emittit in Aurora, scilicet ad ortum solis, vel
parum post, & ad solis occasum, vel parum post. Causa
huius est, quia odor fit per emissionem vaporalem
cuiusdā substantiæ fumoq; delicate, vt ergo fiat in flo-
ribus odor oportet esse aliquid quod resoluat illū fu-
mū de substantia florum, resolutio autem fit a calido.
Etiam requiritur, q̄ non absorbeat illud fumum
vaporale a calido resoluente, quia tunc non est odor,
cum autem fuerit calor resoluens, & non consumens
erit odor. Et ob hoc ad medium noctem, & generali-
ter in tempore frigido, vt ante Auroram non erit o-
dor florum, quia fumus ille non resoluitur, sed manet
clausus in substantia florum, quia nō est calor, qui resol-
uat. In meridie autem, & alijs partibus valde calidis
diei etiam non fit odor florum, quia ibi est calor resol-
uens: & tamen ille, quia est fortis calor consumit fu-
mum resolutum, ideo non fit odor: nam vapor ille re-
soluitur est aliquid subtile aerem, & a calore aliquan-
tulum in moderato cōsumitur. Et ita apparet, si quis
cremet flores boni odoris in igne, quia non emittent
bonum odorem, sed malum: causa est, quia vapor sub-
tilis, qui diffusus facit bonum odorem, consumitur:
& absorbetur ab igne, & ita non diffunditur per me-
dium, vt causari possit bonus odor, sed fumus grossus
terreus, qui nō absorbitur ab igne, diffunditur, & ille
facit grauem odorem. Ex prædictis ergo apparet,
quod regulare, vel naturale est ventos duobus tem-
poribus diei incipere, scilicet in Aurora, & circa solis
occursum: in alijs autem temporibus est per accidens:
ideo cum scriptura auram diei absolute dicat, oportet
intelligi de vento, qui aliquo tempore horum duorum
oritur, qui est naturalis, & ordinarius diei: & non de
ventis, qui in alijs partibus diei accidentaliter nascuntur.
Quæretur cum ventus diei absolute dicatur tamē
tū in Aurora, quam in occasu solis, quia vtrouque tem-
pore naturale est ventos incipere, quare translatus li-
te-
ra nostra: Auram post meridiem, cum Hebræus dicat:
Auram diei: quia ita poterat dicere, Auram in princi-
pio diei, cum vtraque sit aura diei. Dicendum q̄ hoc
fuit conuenienter dictum. Primo, quia licet vtrouque
tēpore ventus naturaliter incipere possit, & incipiat vnu
tñ dicitur ventus diei, & alius non: nam ventus in Au-
rora potius est ventus noctis, quia ille incipit ante or-
tum solis, ille igitur, qui per diem flare incipit, potius
vocabitur ventus diei, & iste est, qui incipit ante solis

Odor qd
fit & cur e-
st floribus
mane, &
vespere
non in me-
ridie, &
nocte assa-
tur.

Qd. 602.
Cur nos di-
cimus au-
ram post
meridiem
cum He-
bræi dicat
aurā diei.

occursum. Secundo quia in hoc attendenda est cōsue-
tudo locutionis: Moyses enim istud scripsit, & ideo in
scribendo tenuit consuetudinem idiomatis Hebræi,
quia scripsit illud Hebræis, & in Hebræo: ideo illū vo-
cauit ventum diei, quem illi soliti sunt vocare ventū
diei, sed Hebræi in terra Chanaā, & Aegypto inter quas
Moyses scribebat, vocant ventum diei enim, qui venit
ante solis occasum: ideo illum vocauit Moyses ventū
diei, & illi absolute vocant eum ventum diei, quasi re-
gulare sit, q̄ die quolibet ventus ille surgat. Causa hu-
ius erat, quia terra Chanaam, in qua habitabat Iudæi,
& terra Aegypti, in qua prius habitauerunt, sunt mari-
tima, cum terra Chanaā ex toto latere Occidentis clau-
datur mari. Num. 34. cap. & in locis maritimis ex ac-
cessu vespertino maris caufatur aura, & quia illa quo-
tidie surgit, uocant absolute vterum diei, quasi in quo-
libet die surgat: ideo potius debuerunt transferre de
vento post meridiem, quàm de vento ante meridiē,
scilicet in Aurora. Tertio & principaliter, quia litera
hic non permitteret, q̄ iste ventus esset ventus Auro-
ræ, si quis consideret ea, quæ referuntur in litera: nam
serpens tentauit Eua, quod non fuit subito factum,
sed cum quadam ratiocinatione, cū vero Eua comedi-
t inuit ad Adam, & ille quoque ab ea (satis comedit,
postea secuta confusione in membris fecerunt sibi pe-
rizomata atque operuerunt se, quibus factis venit Deus
ad illos, & ipse ambulabat ad auram: si ergo ista aura
erat ventus Auroræ, oporteret q̄ omnia præcedentia fa-
cta essent per noctem, sed hoc non est conueniens, er-
go non erat ventus Auroræ. Patet hoc, quia non videret
Eua serpentem, etiam non videret arborem ad sum-
mendum fructum, & tñ dicitur, q̄ vidit mulier lignū,
q̄ esset bonum. Etiam per noctem non cōsuerunt pe-
rizomata, etiam per noctem non erubescerent di-
nuditate, quia sicut vestis regit turpitudinem, ita & nox
operit omnia, & tamen mortuum ad omnia hæc fuit
quia ipsi viderunt sibi ipsi verenda, & erubuerunt, er-
go clara lux diei requirebatur ad hoc: non igitur esset
ventus Auroræ, sed per ventum diei non potest acci-
pi, nisi ventus Auroræ, vel ventus ante occasum solis,
vt ostensum est præcedenti. q. ergo debuit intelligi, q̄
erat ventus ante solis occasum.
Sed quæretur cum iste ventus esset ad vespertū ante
solis occasum, quare dictum est ad auram post meri-
diem? Aliqui dicunt, q̄ bene dicitur, q̄ si ad solis occa-
sum erat, esset post meridiem. Dicendum q̄ hoc non
stat, quia etiam hoc modo, quod fieret media nocte,
diceretur post meridiem, quia verè est post meridiē,
& tñ non recipimus talem consuetudinē locutionis,
sed dicendum, q̄ hoc ponitur ad faciendum maximā
certificationem, quæ circa hoc fieri poterat, & quia ad
signandum illum ventum non poterat alio modo di-
ci, sicut sic dictum. Nam si ventus ille veniret in occa-
sum solis determinate dicitur, q̄ erat ventus ad occa-
sum solis, & tñ non venit tunc, sed inter meridiem, &
occursum solis, ideo nomine meridiē significari con-
uenienter potuit. Secundo quia ventus ille non fiat
semper eadem hora, cum fiat ex accessu maris, sed ali-
quando magis circa meridiem, & ideo variè poterat
nominari, & sic nominatus est a meridie, nō quidem
ab eo, sed a tempore post meridiem. Tertio quia in
hoc tacite innuitur causā originis venti, sicut diximus
supra q. 601. venti naturaliter surgunt, quando est va-
por, & calor mouens, qui tamen non fit fortis, vt con-
sumat, sed solum, vt moueat, & eleuet. Ante occasum
solis semper fortificatur calor, ideo licet vapor surgat
consumitur, & non incipit tunc venti: declinante
autem sole a circulo meridianō debilitatur calor eius,
& non potest tantum consumere, quantum eleuat,
ideo potest iam incipere ventus aliquis, & quāto ma-
gis

Qd. 603.
Cū vester
esset a ve-
spertū, cur
dicit ad au-
ram post
meridiem.

gis declinauerit ad occasum, tanto magis poterit inci- pere ventus. Et quia causa inchoationis ventorum est debilitatio caloris solis, qui signatur per descensum a meridie, dicitur conuenienter qd est ille ventus post meridiem. Quarto quia magis conueniebat dici post meridiem, quam dici ad occasum solis, eo qd istud est expositiuum eius, quod dicitur in Hebraeo, scilicet ad auram diei: ideo debuit exponi per aliquid, quod pertineret ad diem, & sonaret in diem: si diceretur tamen ambulantis ad auram ad occasum solis magis sonaret in noctem, quam in diem: cum autem dr ad auram post meridiem, sonat in diem, ideo melius sic exponitur illud, quod dr auram diei, quam aliter ponendo, scilicet de occasu. Quinto quia non fuit aliud nomen ad magis, & cum praecisione designandum ortum venti illius: nam si diceretur: ambulabat ad auram in meridie, vel ad solis occasum, signantur solum tempora illa, i. merides, & solis occubitus, & non est verum, qd in his oritur ventus: no quidem in meridie, quia tunc nullus ventus regulariter surgit, et non in occasu, quia licet contingat aliquem ventum in ipso solis occubitu oriri, non est ibi regulare surgere, sed potius ante solis occasum, & illud tempus est inter meridiem, & occasum solis, ideo conuenientissime dictum est post meridiem, quia dicitur post meridiem, signat ex cotuetudine locutionis ois rps, qd est inter meridiem, & solis occasum, in quo tpe surgit iste ventus, qd scriptura vocat auram diei.

Quaeritur ad quid profuit poni determinationem istam, scilicet, Post meridiem. Aliqui dicunt, quod fuit de intentione sacrae scripturae ad signandum tempus, quo Adam eiectus est de Paradiso, scilicet, quod fuerit post meridiem. Dicendum quod istud non satis conuenit: primo quia non ponitur istud in litera Hebraea, sed in litera nostra ad exponendam illam: si enim scriptura per hoc intenderet designare horam, qua Ada de Paradiso eiectus est, poneretur illud in principali scriptura, scilicet in Hebraea, vnde nostra translata est, & tamen ibi non dicitur: Ad auram post meridiem, sed: Ad auram diei, in quo non signatur determinatio aliqua temporis, ergo no fuit ad hoc praeserta determinatio. Secundo quia ex modo locutionis ponitur ad determinandum ventum, non tempus eiectionis. Nam si tempus eiectionis per hoc signaretur, diceretur: Cum ambularet post meridiem, & tamen dicitur, ad auram. Post meridiem intelligitur, idest ambulabat Deus ad illam auram, quae est post meridiem, vt sciatur quis ventus ille erat. Vnde etiam si in Hebraeo diceretur post meridiem, sicut in litera nostra, constat quod non ponetur ad determinandum tempus eiectionis Adae, sed ad determinandum ventum, quis esset. Dicendum quod istud positum fuit in litera nostra, & interpretum, non in litera Hebraea, & fuit hoc ad exponendum Hebraeam: nam dicitur ibi ambulantis ad auram diei, & ex modo loquendi non erat notum saltem inter alias geres quid vocaretur auram diei: ideo interpretes apertius posuerunt, dicentes: Ad auram post meridiem, quia ita oportuit dici, vt patet sup. q. 602. & 603. Sed tunc quaeritur, quare litera Hebraica posuit, ad auram diei, quia sufficiebat dici, qd ambularet Deus ad auram: no adiecto an esset auram diei, idest post meridiem. Et patet, quia non ponitur, qd ambularet Deus ad auram, nisi vt innuatur, qd sonitus pedum eius auditus est: de longinquo ab Adam, & Eva vento deferente sonitum versus Adam, quod non fieret, nisi ventus flaret, sed solum pedum strepitus per se audiri deberet, quia sic non haberet Adam tempus latendi, vt dicitur est. supra q. 590. & tamen ad hoc sufficeret quaecumque auram, ideo satis fuit dici, qd ambularet ad auram. Dicendum verum esse, qd ad intentionem scripturae principalem, quare posuerat auram, suffi-

Qd. 604. Ad q. 1. po- nitur hic determinatio post meridiem.

Determinatio qst.

Qd. 605. Cur litera Hebraica posuit ad auram diei.

ciebat poni auram, etiam si nihil plus determinaretur, & tamen voluit dicere auram diei. Primo quia designauit veritatem: nam ita fuit, quod illa auram, ad quam Deus ambulabat, erat auram diei, idest post meridiem. Secundo & principaliter ad reddendum rem verisimilem eis, quibus narraretur, quia in tentio est scriptura omnia narrata efficere verisimilia, quanto verisimilia effici potuerint, vt credat, quia scriptura no prodest, nisi ei credamus: & tamen si diceretur, qd ambulabat Deus ad auram, & nihil vltra diceretur, non apparet verisimilitudo dicti ex ipsa scriptura: ideo additum est, Ad auram diei, idest post meridiem, quasi certum esset, qd esset aliqua auram post meridiem, quia in terra Aegypti, & Chanaan locis maritimis, in quibus morabantur Hebraei, regulariter est quolibet die auram post meridiem ante solis occasum, quam ipsi vocant auram diei. Tertio fuit, vt conueniret eis quae narrantur: Deus enim ambulabat ad auram post tentationem Euae, & peccatum eius, & Adae, & postquam se ipsos nudos induerant perizomatibus, sed omnia ista in luce clara facta sunt, quia non conueniebat ea fieri per noctem, vt dictum est sup. q. 602. Et tunc dum haec fierent aliquanta pars temporis transiret: ideo qd Deus ambulabat ad auram, magna pars fluxerat diei: & tunc ventus, qui surgit post magnam partem diei, est ventus post meridiem: cum in die no sit regulare surgere ventos, nisi in Aurora, & circa solis occasum, vt dictum est sup. q. 601. ideo vt verisimile esset, & conueniens dictis, dixit scriptura, qd Deus ambulabat ad auram diei, idest ad auram post meridiem.

Sed quia tactum est supra de tempore, quo Adam de Paradiso eiectus est, est nunc dubium, aliquo tempore fuit eiectus, & quanto tempore stetit. Aliqui dicunt qd Adam mansit in Paradiso solum per septem horas: istam positionem refert Gervasius. lib. de Ocijs imperialibus, decisione prima. Et dicunt isti, quod propter hoc sunt septem psalmi penitentiales ad signandum illas septem horas, quibus ibi mansit Adam: Sed motiuum istius opinionis magis potest accipi ex sacra scriptura, quia dicitur, qd ambulabat Deus ad auram post meridiem, & ita signatur Adam exclusus post meridiem de Paradiso, & tamen vsque ad meridiem sunt sex horae, & ille fuit expulsus post meridiem, ergo erant septem horae. Dicendum qd non est, qd tam pauco tempore ibi manserit Adam, vt infra tangetur, & tunc quicquid de veritate rei sit, hoc saltem certum est, qd ista motiua non sunt conuenientia ad ostendendum, qd solum septem horis ibi manserit. Et primo apparet quantum ad illud motiuum de septem psalmis penitentia- libus. Nam non ideo habemus septem psalmos penitentiales, quia Adam aliquid egit, sed ideo tot facimus penitentiales, quia inter psalmos oes istos septem solos inuenimus, qui aperte loquantur de pena, si aut plures essent, diceremus esse plures Psal. Penitentiales. Secundo quia nos facimus passim de peccatis, & praecipue de mortalibus, quae sunt propriae peccata, & nos a Deo auertunt: & tunc peccata mortalia sunt septem: ideo facimus septem Psal. Penitentiales, vt significent septem peccata, quasi dicendo illos septem psalmos petamus nobis remitti septem peccata mortalia. Vel quia forte illi septem psalmi applicantur septem peccatis mortalibus, singulus psal. singulo peccato per modum, per quem aliqui applicantur, de quo no pertinet ad praesens. Tertio quia sunt septem psalmi penitentiales, vt per eos oremus nobis vniuersitatem peccatorum dimitti, quia septenarius numerus est numerus vniuersitatis, cum sint septem soli dies, per quorum replicationem totum ipsi nostrum agitur, ideo dicendo septem psalmos oramus oia peccata nobis dimitti, quae in toto tempore per septem dies acto perpetramus.

Aduertat haec.

Qd. 606. Quanto tempore stetit Adam in Paradiso, & quo tempore eiectus est.

De septem psal. penitentibus cur tantum septem sint.

Numerus septenarius vniuersitatem signat.

Quar.

Quarto, quia iste numerus septenarius continet remissioni peccatorum, & etiam penis peccatorum, & cum nos per Psalmos penitentiales veniam de peccatis oremus, accipimus septem, vt significemus nos veniam petere de peccatis, & poenas non inferri pro peccatis, cum vtrumq; scriptura per septenarium significet. De poenis patet supra 4. cap. vbi dixit Deus: Nequaquam vltra fiet, sed ois qui occiderit Cain septuplum punietur: & ita tota pena fuit signata per septem. Similiter eodē cap. iterum ponitur iste modus loquendi, vbi Lamech loquitur ad uxores suas, dicens: Septuplum vltio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies. De remissione peccatorum, qd significetur per numerum septenarium patet Mar. 1. 5. cap. vbi dixit Petrus ad Christum: Domine quoties peccauit in me frater meus dimittam ei? vsq; septies? Et dixit Christus: Non dico tibi vsque septies, sed vsq; septuagies septies. In quibus signatur remissio vniuersorum delictorum: ergo conueniens fuit esse septem Psalmos penitentiales ad significandum remissionem oium peccatorum, vel ad illa petendam, & non propter Adā. Quinto, quia Psalmi penitentiales sunt, in quibus penitendo petimus de peccatis remissionem: non de peccatis Adae, quia ei iam remissa sunt omnia peccata, sed de peccatis nostris, ergo non sunt Psalmi penitentiales tot, vel tot propter Adā. Sed dicit aliquis, qd non oramus pro peccatis Adae, sed pro peccatis, quae nos contraximus ab Adam, & ideo sunt tot, vel tot Psalmi in cōparatione ad Adā. Dicendum, qd hoc non conuenit: primo quia peccata, qd nos contraximus ab Adam, non sunt multa, sed vnum. scilicet originale, ideo si pro illo orarem, esset vnicus psalmus penitentialis, & tunc sunt septem. Secundo, quia etiam pro illo peccato, quod ab Adam contraximus, non oramus, quia illud peccatum remittit nobis in Christo, & non manet de illo aliquis reatus ad penam saltem temporalem: ideo pro illo non oramus, immo si orarem esset error, quia diceremus ipsum non fuisse efficacem ad remissionem peccatorum, sed oramus nobis remissionem peccatorum venialium, quae propria operatione commissimus, hoc autē non sunt ab Adā traducta, aut contracta, ideo non pertinent Psalmi penitentiales ad Adā. Sexto quantum ad principale, quia etiam si in respectu ad Adam essent Psalmi penitentiales tot, vel no essent specialiter septem propter septem horas, quibus isti eum in Paradiso transisse dicunt, quia penitentia est de malo, & pro malo, scilicet pro peccato, quod commissimus, quod malum est, vel vt pena, quae malum est no inferatur pro peccato, & no est pro bono, vel de bono, & tunc tempus, quo Adā permansit in Paradiso, pertinet ad suam felicitatem: ergo pro septem horis, quibus ibi eū stetit dicunt, no debuerit esse aliqui Psal. penitentiales.

Quaest. 607. An Adam fuerit eiectus de Paradiso hora septima.

Aliud etiam motiuum non tenet de septem horis, scilicet quia Deus ambulabat ad auram post meridiem. Primo, quia licet esset ista auram post meridiem, non constat an esset statim post meridiem, aut circa solis occasum: nam totum tempus, quod est inter meridiem, & solis occasum, vocatur post meridiem, & sic poterat esse tribus, vel quatuor horis post meridiem, vnde essent plures, quam septem horae a principio diei. Secundo, quia etiam istud de se est verisimile: no enim solet auram surgere statim post meridiem. Sed cum Sol satis declinauerit, & sit magis propinquus occasui, qd circulo meridiano, & ita esset plus, quam hora septima. Tertio, quia dato qd esset hora septima quando ambulabat Deus ad auram post meridiem, non sequitur qd statim expelleret Adam de Paradiso in ipsa hora, na locutus est ad eum, & uxorem, & dedit eis vestes, ideo poterat magis morari, & sic non maneret ibi solum horis septem. Quarto, quia adhuc praesuppositis ijs no teneret ratio, quia oportebat aliud praesupponi, scilicet qd in ortu diei esset creatus Adam, quia alias non valeret; nam si creatus esset hora tertia, vel quarta, etiam si expelleretur hora septima, non maneret septem horis in Paradiso, & tunc, quia hora diei creatus fuerit Adam, non constat. Quinto, quia etiam in hoc praesupponitur, qd dies ille esset de diebus equinoctialibus: ita vt ab ortu vsque ad meridiem essent horae septem, & tunc istud adhuc no patet. Sexto, quia adhuc oibus ijs praesuppositis non sequitur, quia potuit esse creatus die praecedenti Adā, & in sequenti post meridiem expelleretur, & ita maneret in Paradiso plusquam septem horis, ideo ista positio non est satis verisimilis, & non habet motiua conuenientia.

Alij volunt, qd Adam fuerit de Paradiso eiectus hora decima, & manserit nouem horis in Paradiso, & ad hoc habent vnum motiuum, scilicet qd tantum durauit Christus tormenta patiendo quamdiu fuit Adā in Paradiso, & ideo perseverauit Christus vsque ad horam nonam diei, & tunc expirauit, sic Adam perseverauit nouem horis in Paradiso, & hora decima eiectus est. Secundo conuenit, quia dicitur ad Auram post meridiem, & ita fuit illud post meridiem, sic autē hora decima est post meridiem. Tertio adhuc conuenit magis quam praecedens opinio, eo qd ambulabat Deus ad auram post meridiem, & tamen auram, quae surgit post meridiem oritur propinquius ad occasum diei, quam ad meridiem: ideo potius hora decima quam hora septima ambularet ad auram. Sed dicendum, qd hic quicquid sit de veritate rei, tunc motiua huius positionis non sunt satis conuenientia. Et primum quod dicitur de tempore, quo durauit Christus tormenta patiendo non conuenit, quia Christus no passus est pro solo peccato Adae, sed pro peccatis omnium hominum ideo tempus passionis suae, idest durationis eius, non debuit mensurari fm aliquid quod pertinet ad Adam. Secundo, quia dato qd acciperetur tempus durationis fm ea, quae pertinebant ad Adam, adhuc non acciperetur per tempus, quo fuit in Paradiso, quia mors Christi no fuit pro bono nostro, idest quia bonum habebamus, sed pro malo, scilicet pro peccato, quod commissimus, aut pro poena, quae inferri nobis merebatur, vt non inferretur; tempus tunc, quo Adam mansit in Paradiso, pertinet ad eius felicitatem, ideo pro eo no debuit Christus pati, aut iuxta illius mensuram. Tertio, quia etiam illud non conuenit huic propositioni, quia Christus non solum passus est horis nouem, sed pluribus, quia comprehensus est nocte praecedente post caenam: & statim post comprehensionem inceperit penalitates eius, & ita totam illam noctem in penis duxit cum sequenti die vsque ad horam nonam, quando expirauit, & istae sunt horae forte viginti aut paulo pauciores, vnde non conuenit huic opinioni. Alia duo motiua de post meridiem, & de hora decima non concludunt, & dissoluntur eisdem rationibus, quibus praecedens opinio de hora septem qd praecedenti.

Quaest. 608. An Adam de Paradiso eiectus fuerit hora decima.

Nunc vero ad praedicta redeundo, dicemus qd hic sunt duo dubia: primum est qua hora diei exclusus est Adam de Paradiso, secundum quanto tempore mansit in Paradiso, nam no est idē vtrūque. De primo dicendum videtur, qd exclusus Deus Adam de Paradiso pauco tempore ante solis occasum, & hoc apparet, quia postquam peccauit Adam, venit Deus ad eum, & expulit eum, & tunc quando venit, erat circa occasum Solis: ergo eo tempore exclusus est Adam, duo sunt probanda. Primum qd venit Deus ad Adam circa occasum Solis. Secundum qd statim expulit eum. De primo patet, quia quando venit Deus, dicitur, qd audiuit Adam vocem Dei ambulantis ad auram post meridiem, idest, quae stat post meridiem, vel sicut dicit litera Hebraica ad auram diei, & licet non ponatur istud principaliter ad determinandum tempus, sed ad determinandum ventum, tamen in quantum dicitur auram diei, signatur quo

Quaest. 609. Quando Adam exclusus fuit a Paradiso.

B

quo tempore flauerit; quia est ille ventus, qui surgit inter meridiem, & occasum solis, ut diximus supra q. 603. Et iste ventus non surgit statim post meridiem, sed in maiori propinquitate ad occasum solis. Et causa est quare debilitatur calor solis, ut non possit consumere vapores, quos eleuat, & hoc facit ventos, statim post meridiem aut tempore proximo adhuc est calor fortis, ideo non surgunt tunc venti, & tñ quando venit Dñs ad Adam ambulabat ad auram post meridiem, ideo erat prope solis occasum, quando illa aura confortatur. Secundum erat qd Deus statim, ut venit ad eum expulit ipsum: primo patet quia statim, ut venit, manifestatum fuit peccatum Adæ, sed locus Paradisi non conueniebat homini nocenti, cui esset vita beata ducenda, non peccatori, cui penalitates manebant: ideo nō erat aliqua causa, ut amplius maneret Adam in Paradiso, sed ut statim expelleretur. Secundo, quia quando venit Deus ad Adam statim prænuñciauit eis penalitates, quas dixit duraturas ei vsque ad mortem: & ideo totum tempus de cetero a tempore prænuñciarum penalitatis, erat in miseris agendum, sed Paradisus nō erat locus ad mala patiendum: ergo statim pelleret eum, ut inciperet sustinere penas meritas. Tertio colligitur hoc ex ordine literæ, quia cū Deus ad Adā venit, continuatur sermo eius ad eū, quo vsq; ipsum expulit, ergo statim expulit: quia sermo ille nō potuit diu durare. Confirmat istud, quia si nō statim Deus illū expulisset, quando ad eum venit, sed expectaret ad sequentē diē, vel ad alios dies, deberet Deus iterū redire ad Adā ad eū expellendum, & tñ continuato hic sermone, fit mentio de eius exclusione, ideo statim fuit, & non fuit dilata ad alterū tempus. Quarto & principaliter patet hic, quia quædā nunc Deus prænuñciauit mortē Adæ posuit custodiā ad lignū vitæ, ne Adā mitteret manū ad illud, & manducaret, atque viveret. supra 3. cap. ergo Deus signauit necessarium esse prouideri cōtra Adam, & Eua, ne sumerent de ligno vitæ, ut nō viveret in æternum, & tñ si Adam, & Eua manerent in Paradiso post hoc verbū possent sumere de ligno vitæ, ergo debuerunt statim dicto isto verbo inde excludi, & ista est ratio vrgēs, cui standum est. Ideo dicendum, qd inter meridiem & solis occasum, magis circa occasum, quā meridiem emissus fuerit Adam de Paradiso.

Secundum dubium erat quanto tpe mansit Adam in Paradiso. Et dicendum, qd ista est dubitatio, in qua nihil certū possumus respondere, cū non sit aliud, quod cōiunctat ad vnam partem, vel ad alterā. Aliqui dicunt, qd mansit Adam in Paradiso per septem horas solū, ut supra tetigimus. q. 606. & q. 607. Et ista refert historia Scholastica. Alij dicunt per decē horas. Omnes ij volunt non mansisse vnum diē artificialem integrū Adā in Paradiso. Alij volunt, qd Adam manserit per plures dies in Paradiso, & non solū postquā fuit ipsa Eua, sed & antequā formaret Eua, sic innuit Iosephus lib. 1. Antiquitatum dicens: Videns autem Deus Adam nō habentem societatem ad feminam, neq; cohabitationem, cū vtiq; nō esset delectatus aere in alijs animalibus, quæ copulata videbantur: vno die, quo eo dormiente auferret costā eius, finxit ei mulierē. Et ita multos dies signat transisse, cū dicat, qd vno die abstulit ei costam. Sed dicendum, qd hic sunt duo: vnum est an formatis Adā, & Eua fluxerint aliqui dies, quibus ipsi manerent in Paradiso: aliud est an inter formationem Adæ, & Eua fluxerint aliquot dies. De secundo dicendum, qd non fluxit aliquis dies, sed eo die, quo formatus est Adam, fuit Eua formata: quia supra 2. cap. dicitur, qd dixit Deus; Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi: ergo si non erat bonum hominem esse solum, non faceret, qd homo diu esset solus: quia malum esset, & inordinatum:

Quæst. 610. Quanto tpe mansit in Paradiso.

& ita eodem die, quo formauit hominē, formaret feminā. Neq; videtur, qd aliquid interciderit interea, nisi qd animalia adducerentur ad Adam, & cum ipse non videret aliquod ibi conueniens, formauit sibi Deus statim mulierem. De primo non apparet ex illis verbis Iosephi aliud, & tamen ipse eodem libro significat, qd aliquanto tempore manserint Adam, & Eua in Paradiso, cū ponat serpentem cohabitantem eis inuidisse felicitati eorum: & ita innuit, qd serpens aliquandiu vixerat cum Adam, & Eua: quia alias nō cognosceret perfectē eorum felicitatem ad hoc, qd inuideret eis.

Sed dicendum, quod in hoc parte auctoritatis est Iosephus, potissimē quia id quod præsupponitur, falsum est, scilicet qd serpens cohabitaret Adā, & Eua: & qd inuideret felicitati eorum, cum non possit inuidere, quod nō est intelligens: ideo in hac parte potius rationi cedendum est, & auctoritatibus alijs. Dicendum ergo, qd omnes positiones hic reducuntur ad duas, vna est qd eadem die, quo Adam, & Eua formati sunt, eiecti fuerunt de Paradiso, & quod nō manserunt ibi per diem vnum artificialem integrum: alia est quod manserunt plus vno die, sed paucis diebus. Quod enim nō manserunt pluribus diebus patet, quia ceciderunt per tentationem diaboli, & statim vt tentati peccauerunt expulsi sunt, ut ostensum fuit supra, & tamen diabolus non diu maneret, quin eos tentaret, quia tentauit inuidens: sed statim, ut videret eorum felicem statum, & dispositionem ad maiora bona, inuideret, ergo statim tentaret. Secundo quia August. super Gen. ad litteram inter cæteras causas, quas dat, quare non coierunt in Paradiso Adam, & Eua, dicit ideo fuisse, quia statim post formationem mulieris fuit secuta transgressio: ideo non fuit eis locus concumbendi, & tamen Eua formata est eodem die, quo Adam, ut dictum est: ergo paucio tempore ambo manserunt in Paradiso. Motiuum autem eorum, qui dicunt eodem die eos formatos, & eiectos de Paradiso, est quia supra 3. cap. dicitur, qd ambulabat Deus ad auram post meridiem, & sequitur statim quomodo expulsi sunt, & tamen non fit prius mentio de aliquo die, aut meridie: ideo putat illum esse primum diem, quo fuerunt in Paradiso, sed ille fuit primus dies essendi eorum: ergo die integro nō manerent. Et istam opinionem sequuntur omnes communiter, sicut illi, qui dicunt, qd manserunt solum septem horis, & alij dixerunt, quod manserunt decem horis, & nos ita diximus secundum positionem communem. supra 3. cap. q. 14. qd non manserunt Adā, & Eua per vnum diem artificialem integrum in Paradiso. Et hoc satis conuenit intentioni Aug. dicentis, qd statim post formationē mulieris secuta est transgressio, & tñ post transgressionē secuta fuit statim exclusio. Et tñ dicendum, qd quantumcumq; sit ista positio conueniens, nō tamen sunt motiua eius vrgētia, quin aliud dicere possimus. Cum enim dicitur de meridie, non valet argumentum, quia litera Hebræa nō habet. Post meridiem: sed, Ad auram diei, & licet certum sit, qd illa aura sit post meridiem, cum non ponitur ibi aliquid ad designandum tempus, non constat an potius esset illa aura diei secundi, aut tertij, quā primij. Item qd non fiat mentio de aliquo alio die non vrget, quia scriptura non consuevit exprimere tempora media, quæ transeunt inter ea, quæ narrat: sed solum ea, quæ pertinent ad propositum: vnde etiam si multi dies transirent manentibus Adam, & Eua in Paradiso, de nullo eorum fieret mētio, nisi de die exclusionis, quia in alijs non fuit factum aliquid, quod scriptura referat. Alia autem positio est, quod non fuerunt eodem die formati, & de Paradiso exclusi, sed fortē vno die fuerint formati, & sequenti die, vel tertio fuerint expulsi. Et motiuum ad hoc est, quia totum videtur verisimile

Quæst. 611. An Adā vno die manserit in Paradiso, an pluribus.

Alia opinio.

risimile facta esse eodem die, s. Adam formatus est prius extra Paradisum, & in Paradisum deductus, post hoc dato sibi præcepto de non manducando de ligno scientiæ, boni & mali, adduxit Deus omnia animalia ad Adam, & cum ea diligenter perquisiisset, non inuenit aliquid simile, ppter quod mulier formata fuit a Deo, & sibi tradita, deinde serpens tentauit mulierem, superata est, peccauit ipsa, & Adam, erubuerunt, feceruntque sibi perizomata, & post hæc omnia venit Deus ad eos post meridiem, & redargutos expulit de Paradiso. Nam pro omnibus ijs non darentur octo horæ temporis, in tam breui autem tempore fortassis non erit multum verisimile omnia ista fuisse facta. Aliud quoque mouet, quia adhuc si præsuppōneremus Adam formatum esse in principio diei illius, esset minus inconueniens, quia a tempore formationis eius darentur octo, vel nouem horæ vsque ad exclusionem de Paradiso, sed istud non solum non constat, sed etiam non est satis verisimile, quia homo formatus est die sexto, & non constat de singulis rebus, quas singulis diebus formauit, an in principio diei, vel in qua parte formaret. Præterea die sexto formata sūt animalia terrestria, scilicet bestia, iumenta, & pecora, & post illa formatus est homo, vt supra 1. cap. & ita non formaretur in principio diei. Et iuxta hoc poteramus dicere conuenienter, qd die sexto formatus est Adam, & ipso die formata est Eua, & decenter animalia iā formata ad Adam, die autem sequenti, i. Sabbato peccaret Eua, & excluderentur: pluribus enim diebus ibi eos mansisse non est satis rationale, & tamē quæ istarum duarum positionum sit verior, nullum motiuū habemus sufficiens ad iudicandum.

Quæst. 612. Cur Deus voluit prius audiri sonitum, nec cito apparuit.

Cum dicatur, qd Adam & Eua audierunt vocē Dei deambulantis in Paradiso, queretur, quare Deus ita fecit, qd de longinquo fecit audiri sonitum, & nō potius apparuit eis statim, vt non audirent sonitum, antequā viderent eum. Dicendum, qd Deus fecit hoc ex industria. Primo, vt Adam & Eua latere possent, antequā Deus eis esset præsens, quod nō fieret si statim eis appareret. Secundo fuit, vt daret eis locum deliberandi: Deus enim volebat, quantum bene fieri poterat, excitare eos, vt de peccato penitenter, atque veniam peterent, & ad hoc conueniens erat, qd non adueniret eis subito, quia cum conscientiam peccati haberent, ex aduentu subito turbarentur, & non mouerentur ad petendum veniam, aut aliquod alterum, quod eis bonū esset faciendum. Deus igitur voluit de longinquo audiri, vt possent interim cogitare, quid dicturi essent, veniente Deo. Tertio fuit, quia conueniens fuit, qd scriptura ita exprimeret, quia erat res verisimilis: nā Deus apparebat in figura corporali, i. Angelus loco eius, sicut forma viri: & ideo scriptura debebat ei dare, qd haberet conditiones humanas, s. qd ambularet, & ambulando inter densas arbores maximē flante vento sonitus pedum, & fragor corporis ad arbores audiretur. Quarto fuit, quia Deus voluit, qd esset ei occasio vocādi Adā, dicendo: Vbi es? & tamen istud non fieret, si Deus subito eis appareret: quia non possent latere, & consequenter non vocaret eos Deus: ergo fuit conueniens, quod Deus de longinquo faceret sonitum suum audiri.

Quæst. 613. Cur Deus voluit prius audiri sonitum, nec cito apparuit.

Cum Deus voluerit facere se audiri de longinquo, vt Adam & Eua laterent, queretur ad quid voluit, qd laterent. Dicendum, quod licet Adam & Eua, alia motiua latendi haberent, tamen Deo placuit, quod laterent: primo, vt haberet occasionem vocādi eos latentes, & loquendi ad eos aliquid, quod alias non loqueretur: nam dixit Adam, Vbi es? & ex eis, quæ dixit Adam, processit Deus contra eum, & si non latuisset, non introduceretur iste modus conueniens locutionis.

Aph. 1. ost. super Gen.

Secundo ad hoc magis nobis ostenderet confusionem Adæ, & magnitudinem peccati, quia etiam nunc opertus existens perizomate erubescere apparere coram Deo, nam si homo non absconderet se, non appareret quanta fuisset verecundia eius, quā postquam perizomate induebatur, non erubescerebat. Tertio fuit, vt ostenderetur, quod homo post peccatum timebat Deum, tanquam inflicturum penas, & hoc patuit, quia quando Adam exiit de latibulo, dixit: Audiui vocem tuam, & timui: si autē se non absconderet a facie Dei venientis, non ostenderetur aliquis timor. Quarto fuit ad magis manifestandum culpam Adæ & Eua, qui peccauerant, & se reos sciebant, & tamen non petierunt veniam: si enim non se absconderent, non constaret, quod ipsi se multum reos putabant, quia non timebant, neque erubescerebant ante Deum, & ideo quod non peterent veniam pro delicto, non erat admirandum: sed nunc tantum erubescerunt, aut timuerunt, quod se absconderunt veniente Deo, ergo magna culpa fuit, quod non peterent veniam de peccato, in quo se reos agnoscebant.

Quæst. 614. An Adam & Eua audierunt vocem Dei, & an deus esse sciebant, qui veniebat.

Queretur quare dicitur, quod audierunt Adam, & vxor eius vocem Dei, & an ipsi Deum esse sciebant eum, qui veniebat, & si sciebant quomodo sciebant, cum eum non viderent. Dicendum quod cognouerunt illum esse Deum: primo, quia litera dicit: Et cum audissent vocem Dei deambulantis, & ita verum est, quod litera asserit. Secundo, quia si non cognouissent vocem Dei, non laterent, quia hoc mouit eos ad latendum, quia vocem Dei audiebant. Cumque audissent vocem Dei, absconderunt se Adam, & vxor eius. Tertio, quia Adam hoc confessus fuit postea Deo, dicens: Audiui vocem tuam, & timui, ergo sciebat esse vocem Dei. Aliquis dicit, quod non cognouerunt esse vocem Dei, id est sonitum eius ambulantis per hortum, sed solum audierunt quādam vocem, aut sonitum, sed nesciebant cuius esset. Ad primum respondet quod audierunt vocem Dei sicut scriptura dicit: & tamen non sequitur, quod sciebant esse vocem Dei, sed quia ira erat, quod vox illa esset verē vox Dei, id est eius, qui vt Deus reputabatur, dixit scriptura, qd audierunt vocē Dei. Ad secundū dicit, qd absconderunt se Adā, & vxor eius, non quasi scirent veniētē esse Deū, sed quicūque ille esset, erubescerent aspectū eius, quia nudi erant, ideo latuerunt. Sed dicendum, qd nō stat, quia scriptura manifestē vult significare quod Adam & Eua cognouerint esse Deum ipsum venientem, & apparet ex verbis Adæ dicentis: Audiui vocem tuam, & timui, & tamen si non agnouisset Dei esse sonitum, diceret: Audiui vocem tuā in Paradiso, & abscondi, quia nudus erā, dixit tamē: Audiui vocem tuam. Et iā quia si non putasset esse Deū veniētē, non haberet cur timeret, & tamē ille dixit, qd timuit, ergo Deum esse credidit.

Quæst. 615. Quo agnouerunt sonitum illum esse Dei.

Sed queretur, quomodo Adam & Eua non videntes Deum agnouerunt sonitum illum esse Dei. Dicitur potest vno modo, quod ille sonitus erat tam grandis, vt non posset esse alterius, nisi Dei, quia pro sua excellentia facit, vt ea, quæ eum manifestant sint excessiua ad ea, per quæ alij manifestantur. Sic apparet in sonitu, nam quando Deus voluit ostendere signa aduentus sui in sono rerum irrationalium ante Eliam fecit audiri, tam grauem sonitum, vt videretur subuertere montes, & conterere petras, vt libro 3. Reg. 19. c. scilicet. Ecce dominus transit, & spiritus grandis, & fortis subuertens montes, & conterens petras ante dominum. Etiam in nouo testamento, quando Spiritus sanctus in sono voluit Apostolis signa aduentus ostendere, misit ventum fortissimum; Actu 2. cod. scilicet. Factus est repente de caelo sonus, tanquam

Cc aduc.

aduenientis spiritus vehementis, id est venti fortis: sicut iter, quando Deus se manifestat in voce, quae sit sermo intelligibilis, est illa vox tam excedens alias voces, quod apparet Deum esse loquentem, aut cuius nomine sermo fit. Sic enim patuit in datione legis Moyfi: nam Deus dicebatur esse loquens, & tam terribiles erant voces, quod non sufficiebant homines illas audire. Exod. 20. & Deuter. 4. & ad Hebr. 12. c. in tantum, quod Hebraei putantes se morituros, si ultra audirent verbum Dei, petierunt, quod non loqueretur eis Deus, sed Moyfes. Exod. 20. & Deut. 5. c. Ita ergo sonitus aduenientis Dei poterat esse tunc terribilis, per quem constaret illum esse Deum. Dicendum, quod istud non conueniebat. Primo, quia Deus talia signa suaduentus ostendit, quando alicui vult incutere timorem, sicut Hebraei in legis datione ostendit se Deum terribilem, quia voluit eis timorem incutere, ut non auderent transgredi mandata, & ideo vocauit Apost. illam legem timoris ad Hebr. 12. c. sed nunc non volebat terrorem facere, ideo non faceret talem sonitum excessiuum. Secundo, quia ista signa apparent, quando Deus ipse non videtur in aliquo alio, in quo cognoscatur, & ideo ut sciatur ibi esse Deus, ubi non apparet monstrantur aliqua signa magna, qualia Deo conueniunt, secundum suam excellentiam. Sic patet, quando locutus est dominus Elias in monte Horeb, quod ibi non apparuit in aliqua effigie, in qua cognoscetur: immo in nulla, ut ergo sciretur ibi esse Deus, praenitit ventus fortis, & vehemens subuertens montes, & conterens petras. lib. 3. Reg. 19. cap. & tamen nunc Deus apparuit Adae & Euae in figura, in qua cognoscetur, scilicet in figura humana, & erat illa talis, qualem Adam cognosceret, ideo non fuit conueniens praecedere sonitum terribilem, ex cuius magnitudine apparet Deum esse eum, qui veniebat. Tertio, quia scriptura significat, quod non esset sonitus fortis, cum dixit: Et cum audissent vocem domini deambulantis in Paradiso. Et ita innuitur, quod illa vox, id est sonitus non erat, nisi sicut deambulantis, & tamen sonitus deambulantis hominis non est magnus, & Deus in figura hominis ambulabat, ergo non erat magnus ille sonitus, qui ex conditione sua ostenderet venientem esse Deum. Sed dicendum, quod Adam & Eua audito illo sonitu agnouerunt esse Deum, non quasi sonitus esset fortis, sed quia nullus alius erat in Paradiso, quae nunc venire putarent, & patet hoc, quia Adam & Eua nullum alium viderant: nullus enim alius homo erat, nisi duo ipsi, Angelus quoque nullus, adhuc apparuerat, nam scriptura non facit mentionem de hoc: de Deo autem, id est de Angelo, qui loco Dei loquebatur, certum est, quod eis apparuerat, primo quando introduxit Adam in Paradisum, & praecipit ei non manducare de ligno scientiae boni, & mali, sed de alijs lignis, postea quando adduxit animalia omnia ad eum, ut videret, si aliquod erat ei conueniens: deinde quando duxit Eua formatam ad Adam, & locutus est Adam de matrimonio, supra 2. cap. & Deus quoque, qui eos coniunxit locutus fuit Adae & Euae de hoc, ut Christus, innuit. Mattha. 19. capit. Tunc autem Adam & Eua Deum viderunt, aliam autem non viderant in Paradiso, ideo quando audirent sonitum venientis, crederent esse Deum, quia nullus alius erat, de quo putare possent. Sed obijciatur, quod poterant putare esse aliquod animal, cuius sonitus ambulantis inter arbores esset ille, qui audiebatur, & ita non agnoscerent esse Deum. Dicendum, quod non stat, quia in Paradiso nulla animalia erant, sed solus homo, ut Damascenus dicit, & de hoc diximus supra, quae 86. & 87. ideo non erat aliquod brutum, cuius sonitus posset putari esse ille. Audito ergo eo statim crederent

Determinatio totius questio.

esse Deum, cuius sonitus audiretur. Queritur, quare scriptura facit mentionem, quod vocem Dei audierint, quasi de aliquo nouo. Dicendum, quod fuit primo, quia Deus non erat eis contine, sed veniebat cum opus esset. Deus enim cum vbique sit, non se ostendit per se, neque per aliquem internuncium, nisi cum opus sit, sed sicut ipse per naturam suam est inuisibilis, ita inuisibilis manet, cum vero expedit manifestationem aliquam fieri, manifestat se, non quidem in se ipso, sed in creatura, quae eius vices gerit, quantum ad locutionem, & corporalem apparitionem. Et quia non erat opus Adae & Euae, quod Deus sibi semper se eis sub corporali figura ostenderet, non ostendebat, nisi interdum, postquam autem dederat foeminam viro, desiderat eis apparere, nunc vero cum opus esset, ut eos argueret, ad eos venire, manifestauit se, & licet potuisset subito eis apparere, non fecit, sed fuit sicut veniens de longinquo propter rationes dictas supra quae 61. 2. & ideo quasi Deus non esset ante hoc cum Adam & Eua, facit scriptura mentionem, quod nunc veniret quasi esset nouum. Secundo fuit, quia non erat conueniens quod Deus semper maneret cum Adam & Eua, quia sic impediret liberam operationem eorum: nam apparitiones rerum supra cursum naturae sunt quasi cogitantes, & quia Deus iudicauerat bonum esse hominem permittere tentari, ut iuxta arbitrium suum ageret, debuit Deus quasi absens esse, quia saltem non visibiliter praesens: subtraxit ergo se conspectibus Adae & Euae, quantum ad illam corporalem praesentiam subtraxerat, & tunc liberum fuit Adae & Euae facere quod vellent, quia nulli praesentem sibi timebant, neque aduertebant. Tertiatio ergo fuit, & superati peccauerunt, & tunc venit Deus corporaliter ad eos puniendum, & sic debuit fieri mentio, quod veniret quasi nouum, istud esset, eo quod non erat assidue cum illis. Dicitur sup. 3. c. quod abscondit se Adam, & vxor eius a facie domini Dei, de quo querebatur, quare se absconderunt. Dicitur, quod fuit primo propter verecundiam ante hoc. n. viderant Deum, & non erubescerant, quia non agnoscebat se esse nudos, neque vere erant nudi licet non haberent vestes, nunc vero sciebant esse nudos, quia paulo ante hoc conspexerant nuditatem propriam, ideo erubescerent coram Deo apparere. Secundo erat timor: timebant. n. Deum, quia consilij erat peccati sui: Deus. n. fecerat eos non nudos, praeciperatque eis non comedere de ligno scientiae boni & mali: cum autem comedisissent apparuit in eis nuditas, & ita ipsi in se ipsis deteriorauerunt opus Dei, de quo timebant sibi a Deo poenas infligendas. Ista duo simul significat Adam in sua responsione, cum Deus quasi uir Adam ubi es? Ille ait: Audiui vocem tuam, & timui eo, quod nudus essem. supra 3. cap. Sed quaretur, quomodo Adam & Eua potuerunt erubescere de Deo, & patet primo, quia nos quoque erubescimus nudi praesentiam aliorum hominum, sed non Dei: ubique enim Deus est, & nos hoc scimus, & tamen non erubescimus nudi esse, ubi non sunt alij homines, quamquam coaeter nobis Deum esse ibi. Secundo, quia Adam, & Eua non erant nunc nudi, a principio, cum peccauerunt, fuerunt nudi, atque erubuerunt, sed statim, cum fecissent sibi perizomata, non erubuerunt, quia operauerant illa, de quibus erubescerant: ideo neque nunc erubescerent Dei praesentiam, sed prius, quando nondum fecerant sibi perizomata. Dicendum, quod aliqui volunt, quod erubescerent Adam & Eua de Deo, quia erubescimus, quando turpitudine nostra conspectu aliquorum patet, & tamen Deus conspiciat oia, quia in oio loco oculi dñi contemplantur bonos, & malos. Prouerbi. 15. c. & ad Hebr. 4. c. dicitur: Omnia nuda sunt,

Quae 61. Cur sit mentio de auditu vocis.

Quae 67. Cur primi parentes se absconderunt.

Quae 68. Quo primi parentes potuerunt erubescere de Deo.

Determinatio veritatis.

Solutio rationum ad primam.

Ad secundam.

sunt, & aperta oculis eius, neque est ei inuisibilis vlla creatura, ideo de Deo erubescerent. Sed dicendum, quod istud non valet primo, quia si Deus haberet oculos, & ideo erubescendum esset de eo, nos quoque erubesceremus, & tamen nos non erubescimus de nuditate nostra coram Deo, ideo neque illi ex hac causa erubescerent. Secundo, quod non est verum, quod Deus habeat oculos, nam Deus non est animal, ideo non habet oculos, neque potentiam visuum, unde neque videt, sed dicitur oculi de eo per metaphoram, in quantum intellectus est quidam oculus. lib. 1. Ethicor. Et quia Deus intellectum habet, dicitur habere oculos. Et apparet, quod ita accipitur ex modo loquendi scriptura, nam dicitur: In omni loco oculi domini contemplantur bonos, & malos, sed nullus oculus vere oculus potest omnia contemplari, quia non obijciuntur ei omnia, ideo si Deus oculos haberet, non videret in omni loco, sed videt, ergo non sunt oculi. Item patet, quia dicitur ad Hebr. 4. c. Non est ei inuisibilis vlla creatura, & tamen si vere Deus haberet oculos, esset ei inuisibilis aliqua creatura, quia omne incorporeum est inuisibile, ergo illi oculi, quibus nihil est inuisibile, non sunt oculi, sed intellectus, cui est intelligibile omne quod est. Et ideo dicit scriptura oculos domini esse multo lucidiores Sole, sed de oculis corporalibus non potest intelligi, & ita Deus non habet oculos. Cum igitur non habeat oculos, sed intellectum, non possumus de ipso erubescere, nam non erubescimus de turpitudine poenali, quod sciatur, sed solum quod videatur, sicut est de concubitu coniugali, qui quoniam turpis est, nolimus quod videatur: sed volumus quod sciatur. Sic Tullius ait; Omnia recte facta in luce se collocari volunt. Idest appetunt sciri, hoc recte facti sic appetit sciri, ut tamen erubescat videri. Et idem refert Ang. li. 14. de ciuitate Dei. c. 18. addens: Quis enim nescit, ut filij procreentur, quid inter se coniugentur, quando quidem, ut id agatur tanta celebritate ducantur vxores, & tamen cum agitur, unde filij nascantur, nec ipsi filij, si qui inde iam nati sunt, testes fieri permittantur: sic. n. hoc recte factum ad sui notitiam lucem appetit animorum, ut tamen refugiat oculorum, & ideo cum Deus solus cognoscat intellectualiter, non erubescimus de nuditate nostra coram eo. Dicendum tamen, quod Adam & Eua erubuerunt Dei praesentiam, quia ipse non aderat eis, ut intellectualis natura, sicut ubique est, sed ut in corpore assumpto, quia ille Angelus, qui vice Dei ista agebat, sumebat corpus, & loquebatur, atque oculos monstrabat, ut homo, ideo pari ratione conspectum eius erubescerent, sicut & aliorum hominum. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod non est simile de nobis ad Adam & Eua, quia nos non videmus Deum, aut aliquem vice Dei in corpore assumpto, sed scimus eum esse ubique, sicut suam intellectualē essentiam, sed non erubescimus cognosci nostra vereda intellectualiter, erubescimus autem ea videri, sed Adam, & Eua videbant Deum, i. aliquem vice Dei sub corporea figura, quae oculis vti videretur, ideo erubescerent. Ad secundam dicendum, quod Adam, & Eua non erant nunc prius nudi, & tamen erant aliquantulum nudi, ita ut haberent, de quo erubescerent, & cum de, quod inter se non erubescerant, cum essent operi perizomatibus: dicendum, quod magis erubescerant de Deo, quod de se ipsis, nam ipsi conspexerant sibi ipsis, sed Deus non dum viderat eos nudos, & sic quantum ad ipsum nihil verecundie mutuo habebant, videndo verenda; ideo cum nihil turpius videre possent, non esset aliquid de quo multum erubescerent. Unde operis partibus illis, non erubescerant mutuo, sed Deus nondum viderat eos nudos, & sic quantum ad ipsum nihil verecundia perdidit, ideo relinquerebatur eis erubescendum. Alio modo dicitur Alph. Toft. super Gen.

potest, quod Adam & Eua erubescerent non quidem de partibus verendis, quia illas habebant, sed erubescerant, quod sic essent, i. vestiti, quales Deus eos non fecerat, & aliter esse non possent, ne turpiores viderentur. Queritur, quare Adam, & Eua voluerunt se abscondere veniente Deo, quia hoc non proderat, cum non possent occultari ab eo. Dicitur vno modo, quod hoc fecerunt non cogitantes: tanta enim turbatione repleti sunt, audito sonitu aduenientis Dei, quod non cogitauerunt quid facerent, & impellente passione veredundia absconderunt se. Sic interdum impellentibus passionibus facimus aliqua, quae nullo modo profiant. Secundo modo potest dici, quod esset in eis erronea opinio, quam post peccatum esse non erat inconueniens, cum ignorantia, & omnis penalitas, tunc essent: potuerunt enim cogitare, quod cum Deus oculis videretur, fieret in eo id, quod in omnibus videtur, scilicet, quod de nihil videant, nisi quod eis directe obijciatur. Ideo cum eius conspectui subtraheretur aliquid, non videret illud, & sic absconderunt se. Tertio poterat hoc fieri sine errore, scilicet, ut cogitarent, quod si Deus videret eos videre, non possent latere, sed putabant, quod non videbat Deus ad eos videndum, ideo si se subtraheret, non videret eos, si autem non se absconderet, haberet eos obuios, & ita erubescerent. Queritur, quare scriptura facit mentionem, quod Adam & Eua absconderunt se. Dicendum, quod hoc fuit: Primo, quia ita fuit de facto, & scriptura refert, quod verum est. Sed dicendum, quod hoc non sufficit, nam multa tacet scriptura, quae fuerunt, sola autem ea narrat, quae sunt necessaria ad intentionem suam. Secundo fuit, & principaliter ad ostendendum nobis magnitudinem poenae infligendae Adae: nam tanta fuit verecundia ex turpitudine secuta in ipsum, quod non solum operuerunt se perizomatibus, sed et absconderunt se a uertentes a Deo; fuit tamen nobis conueniens scire magnitudinem peccati Adae, ideo & fuit conueniens scire, quod abscondit se ipse, & vxor eius. Tertio fuit, ut sciremus unde proueniret causa uerborum Dei ad Adam: dixit. n. Adae ubi es? & illo respondente, secreta sunt omnia, quae habentur in litera, si tamen non diceret, quod se absconderunt, non appareret propter quid Deus ista dixit, ergo debuit hoc scribi. Quarto, quia Adam respondendo Deo dixit: Timui, & abscondi me; ergo, ut sciretur quomodo illud erat, praemitti debuit, quod audita voce Dei absconderunt se Adam, & vxor eius. Queritur, an Adam & Eua peccauerunt abscondendo se a facie Dei. Aliquis dicit, quod sic primo, quia procedere videbatur hoc ex quadam infidelitate, quasi Deus non videret eos, si se absconderent, & tamen Deus dixit contrarium Hierem. 23. Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum, dicit dominus: nunquid non caelum & terram, ego impleo? Secundo, quia effugere volebant Dei potestatem, & iudicium, velle tamen a Deo fugere prauaricatio est. Dicendum, quod Adam & Eua occultando se non peccauerunt, licet non agebant prudenter; egissent enim prudentius, si videntes se in miserijs constitutos pro peccatis suis audita voce Dei occurrissent ei veniam petitori, quam quod se occultarent, & tamen non peccauerunt. Et patet, primo, quia non fecerunt nunc contra aliquod praecipitum Dei, sine posituum, sine de lege naturali, & tamen aliter non peccamus, nisi contra haec agentes. Secundo, quia si peccassent in hoc, arguisset eos Deus de illo, sicut arguit, quod comederint de ligno vetito, & tamen non arguit, ergo non peccauerunt. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod poterat fieri sine infidelitate, scilicet, quod ipsi putarent non posse effugere cognitionem Dei, in quantum ipse est substantia intellectualua.

Quae 69. Cur voluerunt primi parentes se abscondere veniente Deo, cum nihil posset esse absconditum Deo.

Quae 70. Cur come moret Adae, & Euae se absconderunt.

Quae 71. An Adam & Eua peccauerunt abscondendo se a facie Dei.

Determinatio.

Ad primam.

tellectualis omnia intelligēs. Et hoc modo ipse dixit, si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum, q. d. est impossibile, sed in quantum ille, quē Deus vocabat, utebatur corpore, putabatur, q̄ aliquid esset, q̄ posset effugere aspectum eius, s. id, quod non obijceretur ei, & ita volebant se subtrahere p̄spectui eius, sicut dicitur supra 3. c. Absconderūt se Adam, & vxor eius a facie domini, & sic non se putabant subtrahere cognitioni, sed aspectui. Sed adhuc obijcietur, q̄ peccarent, quia non poterant velle se subtrahere, quia putarent posse effugere cognitionem, quia cum non occultetur aliquid diuinæ cognitioni, etiam si in corpore assumpto videretur visu, sicut illi putabant, & nō posset videri, nisi quod obijceretur visui, quia sciebat, vbi singula essent, conuerteret illuc oculos, & illa videret: credere ergo, q̄ posset effugere Dei conspectum ad infidelitatem pertinebat. Dicendum, q̄ Adam, & Eva posset credere, quia sicut nō poterant se subtrahere diuinæ cognitioni, ita neq; diuino cōspectui, si Deus vellent eos corporaliter conspiciere, & tamen putabāt, q̄ Deus non veniebat nunc, vt eos videret, sed ob aliā causam: ideo si se subtraherēt, nō curaret eos videre, & non erubescerent, si autem non se absconderent efficerentur ei obuij, & videret eos etiam si id non intēdisset. Aliter potest dici, q̄ Adam & Eva erant nimis turbati timore, & verecundia, aut saltem verecundia: vnde non aduerterunt quid facerent, propter quod licet illud factū cum deliberatione præsupponeret aliquid infidelitatis factum sine deliberatione, non faciebat aliquid infidelitatis, neq; errorem ponebat in intellectu. Ad secundum, dicendum, q̄ volebāt effugere verecundiam, quam passuri essent, si a Deo viderentur, & hoc non erat malum, & cum dicitur, q̄ volebāt effugere Dei potestatem non est verum: quia ex modo agendi magis apparet, q̄ vellent effugere diuinam cognitionem, q̄ tamen neq; simpliciter effugere volebant, sed volebant non pati verecundia, sicut & nos volumus non pati poenas, quas pro peccato meruimus, & in hoc non peccamus, quia velle fugere malū non est peccatum: poenam autē fugere nō est malum, dum tamen volendo fugere, non committamus aliquid alterum, quod sit de se malum, aut vitium: sic Adam & Eva absconderunt se, vt non verecundarentur, nihil tale commiserunt, ideo non peccabant.

Ad sedm.

Quæst. 622.
Quo intel-
ligitur ab-
sconditio
se in medio
ligni Para-
disi.

Quæretur, quid est, quod dicitur, q̄ absconderunt se in medio ligni Paradisi? Dicendum, q̄ est figuratus modus loquendi: cum enim deberet dicere in medio lignorum, dixit, In medio ligni: certū est enim, q̄ non poterant abscondi, nisi inter multa ligna, & modus iste frequentatus est in sacra Scriptura, vt Exod. 8. c. Venit musca grauiissima in Pharaonē, & in oēs seruos eius. Non poterat autem esse vna, sed multa. Sic etiam dicitur Psalmo 77. misit in eos Cynomiam, & comedit eos. Est autem Cynomia musca canina, non erat tamen vnica, sed plurima. Et apud poetas idem modus loquendi est, vt Ouid. dicit lib. 7. Metamor. scilicet.

*Eacus ingreditur duplici cum prole nouoque
Militē, quem Cephalus cum fortibus excipit armis.*

Et dicitur nouus milite, id est nouis militibus, qui erāt Myrmidones nouiter facti ex formicis, & est figura Hypallage, iuxta illud

Naues armato milite complens

Id est armatis militibus. Et intelligitur in medio ligni id est lignorum, si aliqua densitate lignorum, non n. erat aliquis locus, vbi non essent arbores, & ita vbi que esset homo in medio lignorum, cum Paradisus esset hortus. Sed locus ille per excellentiam erat in medio lignorum, quia erat ibi magna densitas, ita vt ibi videri non posset, qui esset, & ad illum locū declinauerunt Adam, & Eva, vt videri nō possent. Si autem accipia-

tur istud, iuxta rigorē sermonis, erit sensus, q̄ erat aliq̄ quod lignum concauum, intra cuius concauitatē ambo laterent, sicut sunt aliqui arbores veteres, qui praeuultate habent consumpta interiora, & potest aliqd ibi occultari, sed hoc non stat. Primo, quia nō esset in Paradiso aliqua talis arbor, quia tales sunt corruptæ p̄ uultate, & tamen nulla arbor poterat, tunc esse talis. nō solum in Paradiso, sed neq; alibi, quia arbores fuerant a Deo creatæ die tertio supra 1. c. Adam autē fuit de Paradiso exclusus die sexto, iuxta communem intentionē, vel ad plus die septimo. s. sequenti die, post formatus est, vt tactum est supra. quæstio. 611. ideo in duobus, aut tribus diebus nulla arbor potuisset veterascere. Secundo, quia hic erat in Paradiso, & tamen ibi non erat corruptio rerum propter loci qualitatem, nam propter hoc erat ibi positus homo, vt ibi conseruaretur a corruptiuis, ergo non esset ibi tale lignū. Tertio, quia si aliquod lignum tale esset, lateret ibi Adam vel Eva, sed non ambo, cum etiam ipsi se ipsos aequaliter erubescerent, & tamen de ambobus hoc dicitur, ergo non erat vnū lignum, sed multa ligna inter quæ laterunt. Quarto, quia non conuenit hoc modo loquendi scripturæ: nam si hoc esset, diceretur, quod abscondit se Adam, & vxor eius intra lignum, scilicet in corpore eius, vel in concauitate eius, dicitur tamen in medio ligni: ergo nō intelligitur de vno ligno, sed de multis lignis, vbi esset densitas, quod ibi laterunt.

Cum dicitur supra 3. c. quod Deus vocauit Adam, quæritur quare vocauit eum: nam vocabat eum ad arguendum, sed ipse poterat ire ad locum, in quo ipse erat, cum eum sciret, ideo non erat necesse vocare. Dicendum, quod fuit primo, quia volebat Deus habere occasionem loquendi contra Adam ea, quæ locutus est, scilicet conuincendi eum ex verbis eius, & tamen si Deus iret ad locum, in quo erat Adam inueniendo eum, non esset occasio horum verborū, quia ista procedunt ex eo, quod Adam exiuit de latibulo: ergo, vt daretur occasio ijs nō debuit Deus ire ad Adam: sed vocare eum, quasi non videns. Secundo, quia si Deus iret ad locum, vbi esset Adam maiori confunderetur verecundia, cum Deus eum deprehenderet, & tamen volebat Deus, quod Adam haberet locum deliberandi, quid Deo diceret, & posset compungi in se ipso, veniamque petere de commissio, quod tamen impediret turbatio magna superueniens: ideo nō voluit eum turbare, & sic non debuit ad eum ire, quasi eum inueniens, sed potius quod eum vocaret, quia vocatus locum haberet deliberandi quid diceret, aut ageret coram Deo. Tertio, quia scriptura tangit rem verisimilem: dixerat enim, quod Adam absconderat se, sed absconditi, vel latentis facilius possunt ab alijs vocari, quam inueniri, ideo dicitur, quod eum vocauit. Quarto, quia adhuc loquendo de Deo conueniens fuit dicere, quod vocaret Adam: nam scriptura non ponit eum, vt substantiam spirituales intelligerem; quia sic omnia implet Ierem. capit. 22. sed posuit Deum, vt corpore humano indutū, & corporeis oculis vrentem: sed sic non videmus nisi ea, quæ nobis occurrunt, ideo conuenienter diceretur, quod nō videret Adam latentem, sed inquireret eum, & ita vocaret.

Quæretur, quare vocauit Deus Adam, & non vocauit Euam, quia videtur, quod ambos debuisset vocare, & patet, primo, quia vocabat eos ad arguendum ipsos, & imponendum eis poenas, & tamen ambobus poenas imposuit: ergo ambos vocare debuisset. Secundo, quia ista vocatio fuit propter peccatum, & tamē ambo peccauerunt, ideo ambo vocari debuissent.

Quæst. 623.
Cur potius
Deus voca-
uit Adam,
quam ire
ad ipsum.

Quæst. 624.
Cur voca-
uit Adā &
non Euā.

Dicendū, q̄ vocauit Adam, vt quidā putant nō solum ipsum, sed & Euā simul vocauit, & tñ scriptura de solo Adam facit mentionem. Sed dicendum, q̄ non stat primo, quia poterat dici Adam, & Euam vocatos, & q̄ vtrunq; scriptura taceret, quasi non necessariū, & tñ q̄ de vno diceret, & de alio taceret, nō est satis conueniens dictum, quia potius vt negari. Secundo, quia repugnat modo loquendi, nam dicitur supra 3. c. q̄ dixit Deus Adam: Vbi es? & tñ si ambos vocasset, non diceret: Adam vbi es? sed, Vbi estis vos? Tertio, quia si ambo vocarentur ambo responderent, vel vnus vice amborum, & tamen rīdit solus Adam, & nomine suo, cum dicat, vocem tuam audiui in Paradiso, & timui, & abscondi me: ergo solus Adā vocatus est. Sed respondendum, q̄ Deus solum Adam vocauit, & fuit primo, quia non vocabat nunc pro aliqua causa, quæ concerneret ambos, ideo alterum sine altero vocare poterat: de causa dicitur in responsione. Secundo, quia Adam erat principalis, & caput: ideo licet causa ambos concerneret, satis erat vocari Adam. Tertio, quia ambo latebant, & vocato vno ambo apparerent, & ita alterum eorum uocari sufficiebat. Sed si vnus vocaretur, conueniens erat vocari principalem. s. Adam, & ita fuit, quia vocato Adam, etiam Eva apparuit, quod patet, quia Eva quoq; latuit cum dicitur supra 3. c. Cū audissent vocē dñi deambulantes in Paradiso absconderunt se Adam, & vxor eius, & tamen nunc uocato Adā non fuit uocata Eva, sed apparuit, quia quando increpuit Deus Adam etiam increpuit Euam: ergo quādo exiuit Adam de latibulo, exiuit Eva, & hoc, quia ambo simul se absconderant: satis ergo erat vnū eorū, s. Adā vocare. Quarto, quia dato, q̄ Deus vocaret nūc ad arguendum de peccato, non vocaret nisi Adam, quia dederat præceptum Adæ, & non Eue, ipse autē Adam ex parte Dei dixerat postea illud præceptum Eue: sed agebatur nunc de transgressione præcepti, ergo illum vocare debuit Deus, & ad illum loqui, cui præceptum dederat. Quinto, & principaliter, vt daretur occasio ad illum ordinem, quem Deus tenuit in infligendo maledictiones, & ad inquirendum veritatem per confessionem peccatorum: & fuit iste ordo. Serpens fuit primum motuum decipiendi mulierē, ipsa vero seducta incitauit virum, qui comedit, & in eo commatū fuit peccatum: ideo Deus quæsiuit primo a viro de peccato suo, vt ille quæsitus retorqueret peccatum in mulierem, & illa in serpentem, & ita ex confessione eorum appareret peccatum, & q̄ iuste inferrebat poena. Si autem Deus vocasset primo Euam, peteret ab ea de peccato, & illa non retorqueret aliqd in virum, sed in serpentem, & ita vir nō appareret, adhuc nocēs, si vero ambos simul vocaret, ab ambobus simul peteret, & ideo sequeretur, q̄ non inueniretur ordo præcedens delicti retorquente vno in alium: iō debuit Deus primo vocare Adam, vt quæredō ab eo ipse retorqueret in foeminam, & femina in serpentē. Ad primam rationem in contrarium dici potest, q̄ licet Deus intenderet arguere Adam, & Euam de peccato, & infligeret poenas, tñ ex modo se habendi ad illos, non apparuit hoc, sed potius, q̄ Deus vocaret eos ad aliqd aliud, quia si hoc intenderet ostendere, statim Adæ exiuit de latibulo, diceret, quare fecisti hoc? vel transgressus es mandatum? sed non dixit; immo solum dixit: Vbi es? & tunc Adam manifestauit penā delicti sui. Et istud est cōueniens, quia scriptura tenet in tota narratione illud motuum, q̄ semel præsupponit, sed introduxit Deum, vt non videntem Adam, & ideo quærentem, vbi esset, & vocantem eum, ergo et debet loq. de Deo, quasi non sciente peccatū Adæ, nisi ille confiteatur, quod etiā appareret ex ordine, quē tenuit inquirendo ab eis, & sic nō veniret Deus, & lo-

Determinatio.

Ratio ad primum.

Alph. Toft. super Gen.

cuturus contra eos pro peccato, cum non præsupponatur, q̄ sciret eos peccasse, sed in veritate sciret, & iō quia nō ad hoc ostendebatur uenire, non erat necesse, q̄ ambos uocaret, licet postea ambobus poenas infligeret confitentibus eis peccatū suū, de quo ab eis non quærebatur, sed ostendebat se Deus vocare Adā, quasi vellet scire, vbi erat: ipse enim posuerat eum in Paradiso, vt operaretur, & custodiret illum, nunc autem non videbat eū: ideo voluit videre, vbi erat custos, & colonus, & ad hoc vocauit eum: mulierem autē nō posuerat, vt custodem, sed dederat eam illi, vt sociam: iō de ea non erat ita promptum querere. Ad secundum potest dici, sicut ad primum. s. q̄ Deus nō ostendebat se velle querere de peccato, neq; infligere poenas, sed vocabat virum ad aliqd, quod ad eum solum pertinebat, & sic eum solum vocabat. Aliter potest dici, q̄ dato, q̄ vocaret ad intelligendum poenas, & quærendum de peccato, & ambo peccauissent, non debuit ambos vocare, sed solum virum propter quartam, & quintam rationem supra positas.

Ratio ad secundum.

Quæretur, quare dixit Deus: Adam vbi es? cum sciret vbi esset. Dicendum, q̄ istud pendet ex rāione ad quōnem. 623. Deus enim sciebat, vbi erat Adam, & tñ vocauit eum propter causas ibi expressas, sed qui vocat, sub aliquo conceptu verborum dēt vocare, & nō sunt aliqua verba accommodatoria, q̄ ista: ideo dixit, Vbi es? Sed aliquis dicit, q̄ poterat Deus vocare Adā sub alijs verbis. s. Adam veni, vel exi foras, sicut Lazarū vocauit Christus, dicens: Lazare exi foras. Ioan. 11. c. Sed hoc non conuenit, primo, quia tunc signaretur, q̄ Deus videbat vbi erat Adam, cum vocaret eū, quasi a se visum dicens: Adam veni huc, & tñ nō conueniebat in introduci Deum, vt scientem, vbi erat Adam, quia cū ille esset in abscondito, si Deus loqueretur, vt scies, vbi ille erat, signaretur q̄ etiam nouerat peccatū eius, cum aliud occultum, id est locum eius nosset, & tñ nō debuit ostendi Deus, vt sciens peccatū Adæ, ergo nō debuit eum vocare, vt sciens, vbi erat, dicendo: Veni Adam: sed vocare quasi nesciens, vbi esset, dicendo, Adam vbi es? Quod vero obijciatur de Christo vocante Lazarum, non est simile, quia ille præsupponitur, vt sciens in quantum erat ad hostium monumētū, vbi Lazarus dicebatur iacere. Secundo, vt concordet sibi ipsi scriptura: nam dixerat, q̄ abscondit se Adam, & vxor eius, & tamen si Deus vocaret Adā dicendo, Adā veni, non vocaret eum quasi absconditum, sed quasi in palam existentem, & a se visum: ideo nō debuit eū sic vocare, sed quasi absconditum dicendo: Adam vbi es? Tertio, quia noluit Deus dare occasionem verbis Adæ, per quæ de peccato suo patuit, & hoc fuit in quārum Deo dicente, Adam vbi es? Adam dixit, q̄ se absconderat, & quare. Et si dixisset Deus, veni Adam: non diceret: Adam vbi erat, vel quod se absconderat, quia non responderet conuenienter de vbi, quo non erat quæsitus de vbi, vt ergo Adam responderet, vbi erat, debuit Deus dicere, Adam vbi es? Quarto, quia si Deus diceret, Adam veni, Adam putaret se visum, & statim vocatus veniret, sed nihil diceret, cum Deus nihil ab eo peteret: vnde, vel nihil de peccato Adæ, & Eue diceretur, vel introduceretur per alium modū, s. q̄ Deus quæreret, sed conuenientior modus fuit, q̄ ipsi confiterentur delictum suum, ergo Deus debuit dicere: Adam vbi es? Cū autem obijciatur, q̄ Deus hoc sciebat, concedendū est, & tamen adhuc debuit querere: Primo, quia Deus apparuit hic, vt homo. s. in figura humana, ideo quæ ad hominem pertinent scriptura de eo dicit. s. quærerere, & quasi ignorare, sic dicit Hieronymus super Matth. q̄ aliquando Christus loquitur, vt hō, & q̄rit, & dubitare, vel nescire vt, aliqui autem vt Deus, neq; quærit, neq; dubitat, si Deus in-

Quæst. 624.
Cū Deus
sciret, vbi
Adā esset,
cur dixit,
Vbi es?

Cc 3 introdu-

troduceretur, vt Deus, & non in humana figura, non diceretur de eo, q̄ quæreretur. Secundo, quia idē in no- no testamento inuenitur, s̄q̄ aliquando Christus lo- quitur, vt Deus nō quærrens, sed occulta reuelans: si- cur quando mulieri Samaritanae, dixit omnia, quæ ei acciderant, Ioan. 4. c. aliquando, vt homo loquitur q̄- rens, & quasi dubitans, ut cum dixit Matth. 16. c. Quē dicunt homines esse filium hominis? Ipse tamen no- uerat quid de ipso diceretur, sic etiam Ioan. 11. c. dixit, de Lazaro, ubi posuistis eum? vnde & quasi nescienti respondit: Domine veni, & vide.

Quæst. 626
Cur nō cō- memora- tur Adam, & Eua ex- iisse de la- ticulo.

Cum Deus vocans Adam dixisset: Adam ubi es? statim exiit Adam de latibulo suo, & Eua, & proce- serunt coram Deo, & respondit Adam: Vocem tuā domine audiui, & timui. Et non fit mentio, q̄ exiret de latibulo, & tamen ita debet præsupponi, cum Adā dicat: Timui, & abscondi me, & tamen qui abscon- ditus erat, non poterat comparere, nisi exiret de lati- culo. De Eua quoq; dicendum est, q̄ exierit: nam ip- sa quoq; abscondita erat, cum dicatur supra 3. c. abs- condit se Adam, & vxor eius, & tamē fuit ipsa corā Deo, quando arguebatur Adam, cum etiam eam Deus ar- guerit, ergo prodijt cum Adam.

Cur statim vocatus d' latibulo, & diji.

Sed quæretur, quare Adam prodijt statim, vt Deus de eo quæsiuit. Dicendum, q̄ fuit primo, quia Deus quærebat ab Adam, ubi erat, & hoc audiebat Adam: ideo, vt non offenderet eum amplius, responderet: & tamen non poterat dicere, nisi, hic sum, vel exire ad eum, ideo exiit. Secundo, quia cum Adam videret, q̄ Deus eum quærebat, putaret, q̄ non posset latere, & si non se manifestaret, & Deus eū inueniret, acrius eum puniret, ideo vt vocatus est, prodijt.

Cur Adam non voca- tus venit.

Sed dicitur, quare Adam veniebat, cum Deus eū non vocaret, quia non dixit, nisi: Adam ubi es? Dicen- dum, q̄ fuit primo, quia Deus quærebat ab eo ubi ef- fet, ideo saltem ipse dicturus erat, hic sum, & tamen turpe erat, q̄ loqueretur de latibulo, & non exiret, iō prodijt. Secundo, quia licet ista verba in forma nō ef- sent vocantis, tamen intentio erat vocantis, sed quia qui vocabatur non apparebat, vocans dixit: Vbi es? & non dixit: Veni: sed si vocaretur Adam, deberet veni- re, ideo intelligens se vocatum, veniret. Tertio, quia cum Deus dixit: Adam ubi es? intellexit, q̄ aliquid vo- lebat ei Deus dicere, aut circa ipsum facere, quia alias non vocaret eum, si autem inderet, ubi erat Deus iret ad ipsum: fecit igitur, q̄ honestius est, vadēs ad Deū.

Quæst. 627
Cur Eua venit non vocata.

Sed quæretur, quare Eua venit ante Deum, cum ip- sa non vocaretur. Dici potest, primo, q̄ fuit, q̄ putauit se vocatā, nam vocato viro videbatur ipsa vocari, ideo quasi vocata veniret. Secundo, quia cum ipsa esset cū viro, fortē vir suavit ei, q̄ exiret. Tertio, quia occultatio ista fuit propter timorem, sicut dixit Adam: Audi- ui vocem tuam, & timui: & tamen deterius sibi futu- rum putabat sine viro, quā cum eo, ideo exiit cum illo. Quarto, quia latuerant ambo, vt Deus non habe- ret eos obuios, & ita quæreretur aliud ab eis, quod alias quærere non intenderet, & tamen nec ipse quæsue- rat pio Adam: ideo neque ipse, neq; illa possent latere ideo prodijt. Quinto, quia si illa non exiret spōte, quæ- reretur Deus fortē ab Adam de ea, & ille eā proderet, ideo voluit potius exire ne culpabilior videret, si Adā prodeunte ipsa se occultaret. Quæretur, quare dixit, Adam: Vocem tuam audiui in Paradiso, & timui, cū hoc dici, non videretur necesse. Dicendum, q̄ fuit, q̄ Deus quæsuerat ab Adam, ubi erat, ipse vero exiit de latibulo, & videbatur, q̄ adhuc maneret quæsit, quomodo fuerat in loco, ubi non videret a Deo, Adā dicit, q̄ se absconderat, sed quia occultatio nō fit sine aliqua causa speciali: ideo Adam dat causam, quare la- tuerat, dicens, q̄ fecit, quia timuit. Et cum dicit vocē

Quæst. 628
Cur dixit Adā vocē tuā audiui & timui.

tuam audiui intelligitur de sonitu, quē faciebat Deus inter arbores, vel sonitu pedum, qui ab aura ferebat, vt audiretur remotius, quia nullam vocem aliā Dei audierat. Etiam dixit audiui vocem tuam, nō audiuit eam solus Adam, sed etiam Eua, & ideo ambo latue- runt, sicut dicitur supra 3. ca. Et cum audissent vocem dñi, & tamen Adam de se solo rationem reddebat, q̄ ab eo solo quæsierat Deus, cum dixit: Adam ubi es? & tamen idem omnino de Eua dictum esse intelligeba- tur. Cum autem dixit, Vocem tuam audiui: non dicit hoc quasi istud esset ratio timoris: nam magis time- rent, si viderent Deum, quia propinquus erat, q̄ eos posset punire, q̄ si eum audirent, sed de voce dicitur, primo, quia per illam significabatur Deum adesse, & tunc habebant causam timoris, non habebant autem causam timendi, si Deus abesset, sicut quomodo nō sen- tiebant eum esse in orto. Secundo ponitur ad signifi- candum, quare latuerunt, quasi conuenienter lateret, nam si Adam vidisset Deum esse tam propinquum, ut latere non posset, vel videretur quoq; ipse, & ita la- tere non posset, quia nō latet qui videtur, etiam esset superuacuum latere, cum iam visa esset nuditas eorū. cum autem dñs, q̄ audierunt vocem Dei, signatur, q̄ Deus longē erat, & non videbant Deum, neq; ipse il- los, ideo tunc proderat latere. Tertio ad excusandum, q̄ latuerunt, quia poterat obijci, quomodo se abscon- derant a facie Dei, quasi malum facerent: responderet Adam, q̄ audierunt vocem eius. i. sonitum ambulantis, & ita non sciebant, an ad eos vellet venire, vel non: p- pter quod nihil contra Deum facere videbantur: fe- cus si Deus iam eos vidisset, vel ipsi Deum; quia si se absconderent, viderentur se subtrahere Deo volenti ipsos, & ob hoc appareret, q̄ qñ dñs, q̄ audierunt vocem Dei, q̄ intelligitur de sonitu pedum, & non de voce, qua vocaret eos, quia tunc Adam se ipsum accusaret, dicendo audiui vocem tuam, & abscondi me.

Sed quæretur, quare Adam confessus est, q̄ audiret vocem Dei, & timuerat, & se absconderat, quia per hęc se ipsum accusabat: potuisset autem solum exire de loco, in quo erat, & venire ad Deum non confiten- do aliquid horū, de quibus non quærebat. Dicendum, q̄ fuit primo, quia putauit Adam necessarium esse, q̄ hoc diceret, q̄ qñ vocatus est a dño prodijt, & venit de loco abscondito, & locus ostendebat, q̄ Adam ex industria se occultauerat, ideo oportebat, vt daret cau- sam eius, quod negare non poterat: si n. potuisset Adā negare se fuisse in latibulo, fortē negaret, sed quia nō potuit, voluit reddere causam, & fuit q̄ audiuit vocē Dei. i. sonitum pedum, & timuit, & quia timuit, abs- condit se. Secundo, quia Adam putauit, qñ Deum vidit, q̄ Deus hoc sciebat, ideo nō voluit occultare, ne ex hoc peccatum eius grauius videretur. Tertio, quia aliquid apparebat in Adam, q̄ necessario eū accusabat. s. q̄ ef- set indutus perizomate, quod Deus ei non dederat, iō licet Adam taceret, certū est, q̄ Deus quæreretur, quo- modo ipse nunc haberet perizoma, vt ergo causam redderet eius, de quo postea redditurus erat, cum quæ- reretur dixit, quod postea diciturus erat, scilicet, quod timuerat, & se absconderat, & erat timor de nuditate.

Sed aliquis dicit, q̄ Adam loquitur repugnantia sibi ipsi: nam dixit, q̄ timuit, & tñ prodijt, sed qui timet, non se manifestat, sed potius se occultat. Dici potest vno modo, q̄ Adam non dicit sibi repugnantia, & timor est causa latendi, & sic fuit in Adā, & nō manife- standi se, vnde Adam non refert, q̄ timuit ad hoc tps, quod nunc erat, sed ad tps, quo audiuit vocem Dei, & tunc verum est, q̄ latuit, & non se manifestauit, nā qñ audiuit primo sonitū Dei, timuit coram ipso videri, quia nudus erat, & putauit, q̄ posset non videri. Si se occultaret, quia fortē Deus non veniebat nunc ad eum,

Quæst. 629
Cur Adā dicit se timu-isse, & absconderat.

Quæst. 630
Cur Adā prodijt, cum dixerit se absconderat ob timo-rem.

Quæst. 631

Adhuc tamen obijciebatur, quod non bene dixit Adam, s. timui, quia nudus essem, quia debuit dicere erubui, quia nudus eras; nam de nuditate non est timor, sed verecundia, vel cōfusio. Dici potest vno modo, q̄ bene dixit timui, quia iste timor non est aliud, quā verecundia, & includitur in ratione verecūdie, cum dicamus verecundiam esse timorem ingloria- tionis pro turpi commisso: ideo Adam exprēssit id, quod ad verecundiam pertinebat, & tunc dicitur timui, s. non aliquas pœnas, sed ingloriationem, vel confusionem eo, quod nudus essem. Secundo, quod melius dixerit timui, quā erubui, quia erubescere est verecundiam pari, de nuditate autem patitur, quis verecundiam, quando videtur turpia eius, sed quan- do Adam audiuit vocem Dei, nulla eius turpia vide- bantur, nam ideo latebat, vt non viderentur, ergo nō- dum verecundabatur, sed timebat verecundiam pati, & ita videbatur melius dictum, quod timuit, quā erubuit. Et tamen circa hoc, dicendum, q̄ acci- piendo verecundia proprie est ipsa verecundia timor, & ideo est ante malum, quia non est timor de malo presenti, sed de futuro: nam de presenti dolor est, vel tristitia, & non timor: malum autem, quod quis timet per verecundiam est ingloriatio, vel cōfusio, & ideo verecundia s̄m suam substantiam necesse est, quod sit ante ingloriationem, & quantum ad hoc verecun- dia est passio laudabilis in aliquibus, s̄m inuenibus, q̄ propter eam cauent committere turpia, de quibus ti- mebunt confusionem, aliquando tamen accipitur lar- gē verecundia pro cōfusione, vel ingloriatione, & istud est malum, quod quis patitur, quando manife- stantur turpia eius, in Adam vero, quando audiuit vo- cem domini, non erat cōfusio, vel ingloriatio, quia nondum videbatur aliquid turpe in eo, sed erat in eo timor de illa ingloriatione, vel cōfusione, quæ ne- cessario fieret si coram Deo appareret, & ideo erat in eo verecundia proprie dicta, & hanc vocauit Adā timorem, & rectē dixit, quia illa est timor ingloriatio- nis. Tertio potest accipi: timui, s. pœnas infligendas, nam Adam præuicatus fuerat, mandatum Dei, & deteriorauerat seipsum operiens perizomate, quo Deus illum non operuerat, pro quo Deus illum iuste punire posset: ideo timuit malum, quod ei rationabi- liter inferri poterat, & vt istas pœnas euaderet, vel vt non statim incideret in illas, absconderit se. Et ita acci- piendo timorem vtroque modo applicatur illa clau- sula, s. timui, eo q̄ nudus essem, de primo timui, s. cō- fusionem, vel ingloriationem, eo q̄ nudus essem, i. de nuditate, nam quia nudus erat, viderentur turpia mea,

Alph. Toft. super Gen.

de quo confunderer, & hoc non timerem, si nudus non essem. Accipiendo alio modo est sentus; timui eo quod nudus essem, id est timui pœnas infligendas, quia nudus eram, s. manifestabatur peccatum meum in nuditate: & tamen primus sensus verior est.

Sed quæretur quomodo Adam poterat timere, q̄ nudus esset? nam non erat nudus: induerat enim se pe- rizomate. Aliquis dicit, q̄ erat nudus, quia nondum fecerat sibi perizoma, quando audiuit vocem, & ita tunc erubescere videri a Deo, sed nunc quādo pro- cessit erat vestitus, & non erubuit. Sed dicendum, q̄ non stat, primo, quia est contra ordinem literæ: prius enim ponit, q̄ fecerint sibi perizomata, quam audiret vocem Dei, ideo debet dici, q̄ erant prius vestiti. Se- cundo, quia aliās daretur, q̄ aliquo tempore manerēt nudi, & non curarent sibi facere perizomata: nam sta- tim, vt peccauerunt ambo, cognouerunt suam nudita- tem, sed prius peccauerunt, quā audirent vocem domini, vt patet ex ordine literæ: ideo si non facerent perizomata, nisi quando audirent vocem dñi manerent tempore medio nudi, & de sua nuditate non curantes, quod falsum est, quia statim, vt viderunt se nudos erubuerunt, & fecerunt perizomata. Tertio, quia si quando audierunt vocem, nondum habebant peri- zomata, non esset locus faciendū, neq; cogitandū, tan- ta verecundia turbarentur, ergo prius illa habebant. Et tamen dicendum, q̄ Adam dixit se nudus, quia non erat sufficienter vestitus: solum enim operuerant geni- tales partes perizomatibus, reliquæ autem sine vesti- mento manebant. Secundo potest dici, & melius, q̄ Adam dixit se nudum, quia inuenerat nuditatem esse confusibilem, & ideo sine operimento turpe erat ap- parere, & licet nunc operis partibus illis de eis non erubesceret, erubescere, q̄ non posset apparere co- ram Deo, nisi sic operatus, qualem Deus eum non fe- cerat, & hoc pro nuditate ei veniebat. Considerandū,

Quæst. 632
Quo Adā timuit se esse nudū, cum hēret perizoma.

Quæst. 633
Quid dicit erit Adam Deo.

Quæretur, quare Adam dixit se nudus, quia non dicit, nisi: Adam ubi es? Dicendum, q̄ fuit primo, quia Deus quærebat ab eo ubi ef- fet, ideo saltem ipse dicturus erat, hic sum, & tamen turpe erat, q̄ loqueretur de latibulo, & non exiret, iō prodijt. Secundo, quia licet ista verba in forma nō ef- sent vocantis, tamen intentio erat vocantis, sed quia qui vocabatur non apparebat, vocans dixit: Vbi es? & non dixit: Veni: sed si vocaretur Adam, deberet veni- re, ideo intelligens se vocatum, veniret. Tertio, quia cum Deus dixit: Adam ubi es? intellexit, q̄ aliquid vo- lebat ei Deus dicere, aut circa ipsum facere, quia alias non vocaret eum, si autem inderet, ubi erat Deus iret ad ipsum: fecit igitur, q̄ honestius est, vadēs ad Deū. Sed quæretur, quare Eua venit ante Deum, cum ip- sa non vocaretur. Dici potest, primo, q̄ fuit, q̄ putauit se vocatā, nam vocato viro videbatur ipsa vocari, ideo quasi vocata veniret. Secundo, quia cum ipsa esset cū viro, fortē vir suavit ei, q̄ exiret. Tertio, quia occultatio ista fuit propter timorem, sicut dixit Adam: Audi- ui vocem tuam, & timui: & tamen deterius sibi futu- rum putabat sine viro, quā cum eo, ideo exiit cum illo. Quarto, quia latuerant ambo, vt Deus non habe- ret eos obuios, & ita quæreretur aliud ab eis, quod alias quærere non intenderet, & tamen nec ipse quæsue- rat pio Adam: ideo neque ipse, neq; illa possent latere ideo prodijt. Quinto, quia si illa non exiret spōte, quæ- reretur Deus fortē ab Adam de ea, & ille eā proderet, ideo voluit potius exire ne culpabilior videret, si Adā prodeunte ipsa se occultaret. Quæretur, quare dixit, Adam: Vocem tuam audiui in Paradiso, & timui, cū hoc dici, non videretur necesse. Dicendum, q̄ fuit, q̄ Deus quæsuerat ab Adam, ubi erat, ipse vero exiit de latibulo, & videbatur, q̄ adhuc maneret quæsit, quomodo fuerat in loco, ubi non videret a Deo, Adā dicit, q̄ se absconderat, sed quia occultatio nō fit sine aliqua causa speciali: ideo Adam dat causam, quare la- tuerat, dicens, q̄ fecit, quia timuit. Et cum dicit vocē

Cōsuetudo Iosephi.

Cc 4 dia

di in Deo ponebat: qđ Iosephus scribēs gētilibus ex-primere nō voluit, nē talia de Deo sūto Iudaei credere putarentur. Cū vero ait Deus intendebat, quod egerat, & causam requirebat, propter quā prius eius delectaretur alloquio, postea refugeret, atque confunderetur prater scripturam: Est nam scriptura solum asserit quāsiuisse Deum ab Adam, vbi esset, ille verō progressus de latibulo dixit, se erubuisse, quia nudus erat. sed innuit Iosephus Deum quāsiuisse, quare latuerit Adam, & quia ipse non dixit absconditum, sed discelsisse, iuxta verba sua, ait quōd Deus quāseret, cur nūc discederet, & confunderetur, cū prius delectaretur praesentia eius, & alloquio. Addidit Iosephus, quōd tacebat Adam, quia nouerat se transgressum mandatū: hoc scriptura non asserit, sed qđ dixerit se erubuisse de sua nuditate, & ideo latuisse, sed Iosephus hoc non dicit: Primo, quia est contra intentionem suam, cū ipse asserat Adam & Euam putasse foeliciores factos tē cūm folijs ficus se operuerunt: sic enim eodem libro ait, folijs igitur fici semetipsos operuerunt, & hęc genitalibus opponentes videbantur sibi magis esse felices in ijs, quā prius se putabant difficiliter inuenire: & ideo non diceret eos erubescere, aut dolere de eo, in quo se putabant foeliciores, nam deceptus fuit in hoc Iosephus putans, quōd manducando de ligno, scilicet boni, & mali adueniret eis sapientia, quam prius non haberent, sed de hoc supra magis diximus. Secundo dicit hoc, quia innuit, quōd Adam discelsisset verecundatus, qđ transgressus fuerat Dei mandatū, & ideo cūm Deus eum inueniret, quāserēs Deo tacuisse Adā premente eadem verecundia. Cūm autem addidit Deum loquentem, mihi quidem notum est de vobis quemadmodum foelicem vitam, & c. prater scripturam est, sed illud est satis rationi consentaneum, quōd Deus increparet Adam & Euam obijciens eis bona, quę Deus illis concesserat, quā non aduerentes transgressi sunt mandatū Dei, & incurrerunt in mala. Etiam verum est, quōd ille asserit, quōd Deus dederat eis foelicem vitam sine miseria, & labore ipsorum prouidendo eis omnia necessaria: nunc verō malis praesentibus senectus velox eis adueniret, dixit hęc Iosephus loco earum poenarum, quas sacra scriptura refert viro, & mulieri impositas. Cū vero dixit: neque enim virtutis causa taciturnitate cōstringeris, sed mala conscientia retineris, licet dictum non sit erat verisimile dici, quōd Adā tacente prae verecundia Deus ei diceret hoc ad increpationem. Sed addidit, quōd Adam peccati veniam postulabat rogans Deum, ne nimis eum affligeret: hoc contra scripturam est, nam non confessus est Adam peccatū suū, sed excusandum retorfit illud in mulierem, vnde neq; veniam postulauit, quam si postulasset, fortassis non esset nobis istē frātus miseris, & vt multi putant non fuisset Adā de Paradiso expulsus. cūm etiam dixit, quōd rogabat Deum, ne eum nimis affligeret, prater scripturā est, nam cūm Deus poenas pronunciarer vterque legitur tacuisse. Quod autem addidit Adam dixisse se fuisse ab vxore deceptū, vel seductū, falsum est, & contra scripturam, quia hoc non legitur, supra 3. capit. sed solum, quōd fuerit Eva seducta, & Apostol. 1. Timor. 2. c. dicit, quōd Adam non fuit seductus, sed Etā.

Ques. 634. Cur Deus dixit quis indicauit, qđ esset nudus.

Quæretur, cūm dicatur supra 3. c. quōd Deus dixit Adē: Quis indicauit tibi, quōd nudus esses? quare hoc Deus dixit. Dicendum, quōd hoc fecit primo ad indicandum peccatum Adē in medium: Adā enim peccauerat, & non confessus fuerat se peccasse, Deus autem volebat manifestare peccatū, quōd ille tacebat, & quia ex hoc erat introductio ad illud dixit ista verba. Secundo fuit ad accusandum Adam in eo, in quo ille se excusabat, nam Adam abscondens se fecerat re-

in solitam, quā speciem mali haberet, & ad se excusandum dixit, quōd erat nudus, & prae verecundia nō audebat comparere, & quia istam nuditatem nitebatur Adam retorquere in Deum, quasi ipse fecisset eū nudum, cūm vestes non dedisset, reducebat in Deū causam suā occultationis: Deus autē, vta se repellat hanc accusationem, reducit eam in Adam, dicens: Quis indicauit tibi, quōd nudus esses? quasi dicat, non ego te feci nudum, sed tu fecisti te nudum. Considerandum autem, quōd Deus non accusauit Adam, quia latebat nudus existēs, quasi male agerēt, sed quia nudus erat, scilicet seipsum nudauerat: nam nō dixit ei quare abscondisti te, etiam si nudus esses: quasi nuditas non esset causa conueniens ad se abscondendum, sed dixit: Quis indicauit tibi, quōd nudus esses? Concedit enim Deus nuditatem esse sufficientem causam ad se occultandum, quia contemnitur caro, quā nuda est, sicut ipse dixit Iia. 5. ca. cum videris nudū operi eum, & carnem tuam nē despexeris.

Ques. 635. Cur Adā veniens ante D. si nō est confessus peccatū suū.

Quæretur, quare Adam vocatus, & veniens ad Deū non confessus est peccatum suū: nam solum dixit de nuditate, & non de peccato. Dicendum, quōd fuit primo, quia ipse respondebat Deo, sed Deus solum quæsuerat: Adam vbi es? deo de loco respondebat, & causa loci, & quia locus ille erat occultus, & videbatur ibi Adam esse absconditus, dedit causam absconditionis, scilicet, quia erat nudus, & quia hęc sine peccati mentione dici poterant, nihil de peccato dixit. Secundo fuit, quia Adam cupiebat occultare peccatū, nisi cogeretur illud prodere: verecundabatur enim, quōd contra Dei præceptum egisset, & verecundiam vitare volebat, quam pateretur confitēdo peccatum: ideo cūm Deus de hoc nihil nunc quāseret, tacuit, & dato, quōd Adam aliquo modo intelligeret Deum velle de hoc audire, quia tamen ex verbis eius nō clare constabat, tacuit quādiu tacere potuit. Tertio, quia Adam confessus est id, quod nequē negari, neque dissimulari poterat: tacuit autem id quōd poterat dissimulari, nam nuditas eius erat apparens, tum quia ipse de ea erubescerat, & non poterat non erubescere, tū quia se circumdederat perizomate ad tegendum nudas partes, & illud visui apparebat, ideo hoc confessus est, sed peccatum non apparebat foris, quia præterierat, & licet Deo quāserente de illo non posset illud negare Adam, poterat tamen dissimulari, quādiu non petebatur de eo, & ita Adam tacuit. Quarto, quia magis erubesceret loquendo de peccato, quā de nuditate, nam nuditas non videbatur esse ab eo: sed quia Deus non dederat ei vestes, & ita quasi sine culpa sua poterat putari, sed non erat ita de peccato, quia illud erat actio voluntaria, & ei erat culpa, & non Deo, itaque erat ei de hoc excusatio.

Ques. 636. Cur Deus dixit, quis indicauit tibi, qđ nudus esses, nisi quod de ligno, &c.

Dixit autem Deus quis indicauit tibi, quōd nudus esses, nisi quōd de ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Dixit hoc Deus primo ad significandum causam nuditatis, scilicet, qđ Adam non se excusabat per hoc, sed potius accusabat, quia nuditatem ipse sibipsum induxerat, & dixit: Quis indicauit tibi, quōd nudus esses? quasi dicat, nullus potuit tibi indicare, qđ eras nudus, quia non eras, & quōd non est nō potest indicari, sed quia comedisti de ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, ideo peccasti, & hoc fecit te nudum, ergo sicut tu es in culpa, quōd peccaueris, ita es in culpa, quōd sis nudus. Secūdo potest induci sic, Adam poterat putare, quōd ista nuditas prouenisset ei a Deo, quia certum est, quōd Deus non dederat ei vestes, & nunc nudum esse erat sine vestibus esse; istam tamen nuditatem non cognouerat prius, & nunc cognouit, & sic semper retorquetur defectus nuditatis in Deum, Deus autem ostendit, quōd nuditas

ditas pertinet ad peccatum Adā, & non ad aliam causam, & ita dicit: Quis indicauit tibi, quōd nudus esses? ac si dicat, tam nunc quā prius sine vestibus eras, & tamen prius non cognoscebas te nudum, ergo cūm nunc te nudum cognoscas, oportet, quōd aliquis tibi reuelauerit, vel indicauerit, sed nemo est qui posset reuelare, nisi comederes de ligno viteto, ergo comedisti de illo. Et adhuc istud potest induci sub duplici sensu, vnus est, qđ aliquis debebat reuelare Adā, sed nemo est qui loqueretur ei, ideo comedendo de aliquo ligno acciperet istam cognitionem, & tamen nullum lignum erat, quod daret cognitionem, nisi lignum scientiæ boni, & mali, ideo comedendo de illo sciret istud, & istud est iuxta intentionem Iosephi, quōd eius ligni illius accelerabat vsum prudentiæ, & ingenij, & tunc concluderetur, qđ Adam peccauerat, quia comederat de ligno viteto, sed non inferretur, quōd nuditas erat poena pro peccato, sed quōd prius habebat eandem nuditatem, quam nunc, sed non cognoscebat eam, nunc verō post manducationē agnouit, cūm illud lignum daret cognitionem. Alius modus erat, quōd Adam videbat se nunc esse nudum, & prius non agnouerat, cum tamen esset sine vestibus, ideo aliquis ei reuelauit: hoc non poterat esse, nisi manducando de ligno viteto, & peccando, quia nullus poterat ei ostendere, quōd esset nudus, cūm non esset, nisi inciperet esse nudus, cūm prius non fuisset, sed esse nuditatem de nouo erat poena, quā non poterat esse sine peccato, ideo manducasse eum de ligno viteto constabat, in quo peccaret, per istum modum inducuntur duo: Primum est, quōd Adam peccauit: scilicet, quōd nuditas de nouo venit tanquam poena peccando, & ita non fuerat a Deo, sed Adam induxerat illam sibipsum. Vterque modus erat sufficiens quantum ad intentionem Dei, si vt manifestaretur Adam peccasse, & tamen primus modus non est verus: primo, quia præsupponit quōd Adam manducando de ligno scientiæ boni, & mali, accepit vim cognoscendi aliquid, quod prius non cognoscebat, quasi lignum haberet hanc vim, sed falsum est: ita enim putauit Iosephus. Secundo, quia innuitur, quōd nuditas ista, quā nunc habebat Adam, fuisset data à Deo, quia nunc non fuit aliquid nouum, nisi quōd cognosceret id, qđ non cognoscebat, & tamen ista nuditas erat poenalis, & confusibilis: ergo dederat Deus Adā aliquid poenale Adā à principio, quōd falsum erat: secundus ergo sensus est verus.

Ques. 637. Cur dicit, de ligno quod præceperat ne comederes, comedisti.

Quæretur, quare Deus dixit: De ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti. Dicendum, qđ fuit primo ad ostendendū causam nuditatis, & quōd nuditas non prouenisset à Deo, sed ab Adam, vt ostensum est præcedenti quæst. & hoc erat, quōd peccauerat, & peccatum erat in comedendo, ideo dixit illud. Secūdo, quia iustum erat, vt quod homo occultabat Deus reuelaret: si enim nos peccata nostra confitemur veniam petentes, Deus occultat per remissionē, iuxta istud, Psalm. 31. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum testis sunt peccata: si autē homo occultat nō petens veniam, Deus reuelabit in iudicio coram Angelis Dei, & hominibus omnibus. Adam autem peccatum suū noluerat confiteri, ideo Deus illud reuelat. Tertio, quia Deus volebat, vt aliquo modo veniam peteret Adam de peccato, & ad hoc dixit à principio, Adam vbi es? nullam memoriam faciens de peccato, vt Adam de hoc quæsitus, etiam de peccato responderet confitendo illud, & veniā petens, & hoc fuisset optimum, quia erat magis voluntarium. f. qđ Deo nō petente ipse confiteretur peccatū, sed Adā nō fecit hoc, quoniam tacuit, voluit ergo Deus ad hoc dare Adā aliam opportunitatem petendi veniā

de peccato, licet non esset ita bona sicut prima, scilicet, dicens ei peccatum suū, hoc est comedisti de ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes, vt hoc dicto Adam diceret, Verum est qđ comedi, & peccaui, veniam igitur peto, sed Adam valde malè in omnibus se habuit, quia sicut à principio tacuit data sibi opportunitate loquēdi, & confitendi peccatum, ita & nunc reuelato sibi peccato, quod negare non poterat, non dixit, Verum est, & peccaui, sed retorfit peccatum in mulierem, quia si in nullo ille deliquisset. Quarto fuit qđ voluit Deus dare poenas Adē, & Eue, sed non poterat eas iuste dare, nisi de peccato constaret, sed hoc illi non confessi fuerant, ideo debuit Deus istud dicere, quia ita dixit de ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti.

Ques. 638. Cur dicit mulier, qđ dedit mihi sociam.

Postquam Deus dixit. De ligno comedisti, Dixit Adam, Mulier, quam dedisti mihi sociam dedit mihi, & comedi, de hoc quæretur, quare Adam illud dixit, & quare non negauit, cūm vique nunc non confessus esset. Dicendum, qđ non negauit, quia Adam non erat adhuc tam deprauatus, qđ vellet veritatem negare, neque eam huc vsq; negauerat: occultauerat. n. aliā quam veritatem, scilicet de qua non quærebatur expresse, & hoc prae verecundia, taceret autem, quando non queritur, non est mendacium, neque videtur esse peccatum, sed negare veritatem est mendacium, & peccatum, & hoc nondum fecerat Adam, ideo neq; nunc fecit, sed statim, vt hoc sibi dictum est, concessit veritatem. Secundo, quia videbat Adam, qđ non proderat sibi occultare, & negare: si enim ipso negante posset res Deo manere incognita, fortassis negasset, sed iam Deus illud dixerat Adā asserendo, qđ comederat de ligno viteto, ideo frustra erat Adā negare. Tertio, quia in hoc committeret Adam grauissimū peccatum, scilicet, quia Deum mendacem faceret, nam Deus assererat, qđ comederat de ligno scientiæ boni, & mali: si autem ipse diceret, non comedi, esset facere Deum mendacem, & cum hoc falsum esset, quia Deus verum dixerat, valde offenderetur in hoc Deus, ideo non ausus est negare. Quarto si negaret addendo peccatum peccato poenam grauiorem timeret, ideo vt non induceret super se maiora mala, non negauit. Cum Adam noluerit negare peccatum, quare dixit, Mulier quam dedisti mihi, potius quam aliquid aliud. Dicendum, quōd Adam non poterat negare peccatum, etiam si vellet, ideo non negauit, & si sapiens fuisset, aut sapienter ageret confiteretur peccatum, & veniam peteret, & tamen quia non venit ei in mentem voluit excusare seipsum, & inuenit istum modum excusationis. Motiuum ad se excusandum fuit. Primo, quia Adam se erubescerat deprehensum in peccato, & quanto maius esset peccatum, tanto esset grauior confusio, vt ergo minueretur, vel alleuiaretur, voluit se excusare, quia excusatio, vel peccatum alleuiat, vel transfert. Secundo fuit propter timorē: Deus p̄dixerat, qđ quacūque hora comederent, morte morerentur, nunc verō peccauerant, & videbant in se principium p̄ncipij, scilicet, qđ morerentur: istā mortem timens Adam voluit peccatum a se transferre, quasi non peccasset, vel aleniare, vt nō haberet in ipsum locum tota poena. Iosephus autem lib. 1. Antiquitatum dicit: Adam verō peccati veniam postulabat, rogabatque Deum, ne eum nimis affligeret, & de facto coniugem accusabat, sed ista non consonant inter se, nam si peccati veniam peteret, non transferebat peccatum in alterum, sed cōfiteretur se peccasse, qđ autem oraret, ne eum nimis affligeret, nō habetur ex litera, sed poterat procedere ex timore mortis, quam iuste Adam formidaret sibi inferendam.

Quæst. 640
Cur Adâ
se sic excu-
sauerit.

Sed quare ita se excusauit, causa est, quia non visus
extitit sibi alius conuenientior modus. Primo, quia
ita fuerat, quod mulier ei dedisset de fructu illo, & sic
veritas attenuabat, aut attenuare videbatur culpam:
nam sicut noluit Adam negare factum, quia verum
erat, ita noluit pro se falsam excusationem allegare, sed
hoc, quod verum erat, i. q. mulier ei dedisset, sine mul-
tum, sine parum alleuiaret culpam, allegauit. Secundo,
quia istud verbum poterat intelligi ambigue, scilicet
mulier dedit mihi, scilicet mulier non indicauit
mihi de qua arbore esset fructus: & ideo nihil mali su-
spicatus comedit, & licet hoc non ita exprimat, sub
his verbis generaliter dictis poterat intelligi istud, vel
aliud, quod ad excusationem pertineret. Tertio, quia
dato, q. Adam sciret esse fructum illum vetitum, vt
quia mulier ei reuclasset, non erat tanta culpa, quod ip-
se acciperet à muliere oblatum, quanta q. ipse de ar-
bore tolleret, quia non erat æquale desiderium faciē-
di id, in quo consistebat peccatum, & ex libidine, id
est desiderio faciendi augetur peccatum, aut minuitur:
Quarto, quia Adam comedit de ligno non quasi pu-
tans futurum esse, quod serpens dixerat, i. q. efficerent
sicut dii, sed vt mulieri placeret, quæ instanter orabat,
& si Adam in hoc non placeret magno rædo affice-
retur, vt autē placeret ei, comedit. Hoc verò licet non
transferat peccatum, alleuiare vñ, in quantum Adam
in aliquo cōplaciturus videbatur mulieri, & istud si-
gnatur in quantum dixit Adâ, mulier, quam dedisti mi-
hi sociam, dedit mihi q. d. eo q. tu illam dedisti mihi
sociam, in aliquo etiam ei placiturus, quia voluisti, q.
eam diligere, vt carnem meam, cum autē fecerim
hoc, vt ei placiturus, non debes grauius irasci. Quinto
posset intelligi, quod retorquet Adam culpam in
Deum, dicendo; mulier, quam dedisti mihi: ac si dicat
si ista mulier non fuisset a te data, ego neque diligerē
eam, neque placerem illi, & non cōsiderem ei, sed ca-
uerem ab ea: tu autem dedisti illam mihi, & ita fide-
bam, quod illa nihil mali induceret in me, propter
quod dante illa de fructu comedi, ideo nō debes gra-
uiter irasci. Aliqui dicunt, quod Adam dixit se deceptum
fuisse a muliere, sicut asserit Iosephus, lib. 1. An-
tiquitatum, sed falsum est, vt infra tangetur.

Quæst. 641
Cur facta
excusatio-
ne nihil di-
xit Adâ.

Sequitur supr. 3. cap. quod Deus dixit mulieri, quare
hoc fecisti, scilicet, cur dedisti viro de ligno vetito
ad manducandum? Et quia in hoc præsupponitur, q.
postquam Adam dedit illam excusationem, non dixit
ei aliquid, est dubium, quare non dixit. Nam excu-
satio Adâ non erat conueniens: ideo nō debuit Deus
illam recipere, vt iustam, & sic redarguere potuit eū.
Aliqui dicunt, quod tacuit Deus, quia fuit ista respō-
sio excusatoria sufficiens, & sic vt dignam accepit il-
lam Deus, & non redarguit Adam. Dicendum, quod
non ita. Primo, quia si accepisset Deus eam, vt legiti-
mam, & sufficientem excusationem non inferret pē-
nam Adâ, sed intulit poenam, immo multiplices pē-
nas supr. 3. cap. ergo non tacuit quasi indicaret legiti-
mam esse excusationem. Secundo, quia etiam non
præsupponitur verum in dubitatione, scilicet non ar-
guerit Deus istam excusationem Adâ: nam arguit il-
lam, quia sicut poenam intulit ei, ita eam arguit dicēs,
quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno,
de quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta ter-
ra in opere tuo, ac si dicat non est iusta excusatio, quā
allegas, quia licet vxor tua, quam diligis, & dilecturus
eras, daret tibi de ligno, non debuisti comedere, quia
ego vetueram tibi: debuerat autem præualere impe-
rium nostrum precibus mulieris, & quia magis audi-
sti eam, quam me, iniuste fecisti. Tertio, quia quod
Deus non diceret aliquid Adâ in contrarium nō ap-
probat responsum, vel excusationem eius, tanquam

legitimam: nam similiter argueretur, quod excusa-
tionem mulieris acceptasset Deus: nam illa dicente:
Serpens decepit me, Deus nihil eōtario dixit: & tñ
non acceptauit eam, sed puniuit mulierem. Dicendū
ergo, q. Deus tacuit audita excusatione Adâ non tan-
quam approbans eam, sed ut relinquens eam postea
arguendam, & discutiendam quasi postea conueniē-
tius, quam tunc iudicaretur de ea.

Sed quare, cum nō esset legitima excusatio Adâ,
& Deus intenderet eam arguere, quare non arguit sta-
tim? Dicendum, q. non fuit conueniens, sed potius
q. differret ad aliud tempus, sicut fecit. Primo, quia
Deus voluit incipere dare pēnas, vbi inceperat malū,
illud verò a serpente inceperat, in quo facta est tenta-
tio, ideo primum debuit ei inferri pēna, vel prænu-
nciari, & tamen si statim, vt Adam respondit argueret
eius excusationem, prædiceret statim pēnam, sicut po-
stea nullo mediante inter increpationem, & prænu-
nciationem pēnæ: ergo non debuit statim increpare
Adam arguendo eius excusationem. Secundo fuit,
& principaliter, vt non alleuiaret peccatum Eua, nam
cum Adam excusauit se, si diceret Deus nō est legiti-
ma excusatio, quia potius debebas obedire voci meæ,
quam vxoris tuæ, alleuiata videretur aliquantulum culpa
Eua, quia non trāsferretur in eam totum peccatum,
tam eius, quam Adâ: nunc verò cum Deus taceret,
poterat mulier cogitare Deum acceptasse excusatio-
nem Adâ, & translata esse culpam in eam, vt ergo
saltem non putaret se in aliquo alleuiatam, nō debuit
Deus statim arguere Adam ostendendo non esse legi-
timam excusationem eius. Tertio fuit propter pēnā,
vt non auferretur timor pēnæ, si enim Deus argue-
ret excusationem Adâ, statim adiungeret prænu-
nciationem pēnæ, sicut postea fecit, quando arguit, tam vi-
rum, quam feminam, & tamen non fuit conueniens,
q. Eua antequam rationem de se redderet audiret, q.
pēna inferenda esset Adâ, quia ex hoc minus timeret:
ergo non debuit Deus aliquid dicere statim, vt Adam
se excusauit.

Quæst. 642
Si Deus, i-
tēdebat eā
excusatio-
nē argue-
re cur non
statim ar-
guir.

Quæst. 643
Cur Deus
voluit, vt
Eua nō au-
diret, quo
pacto De-
us arguebat
excusatio-
nē Adâ.

Sed quare, quod inconueniens esset, si audiret
Eua, quomodo Deus arguebat excusationem Adâ
quasi non legitimam. Dicendum, q. fuit primum, q.
volebat Deus relinquere eos liberos ad dicendum, id
quod vellent circa peccatum suum, vt non dicerent
aliquid quasi inuiti, vel determinati a Domino ad dicē-
dum, & tamen si Deus argueret excusationem Adâ
non recipiendo eam, Eua deinde nō proponeret ex-
cusationem, quia putaret illam repellendam, sicut ex-
cusationem Adâ, nam illa dixit, Serpens decepit me,
& si audiret redarguitionem, quæ postea facta est con-
tra Adam, putaret sibi dicendum, q. debuisset potius
audire vocem Dei, quā serpentis, & non deciperetur,
& ita putans illam excludendam forte non propone-
ret eam, Deus autem voluit, vt Adam, & Eua non mo-
uerentur ab eo ad dicendum aliud, quod quod ipsi a
seipsis dicturi erant, ideo non redarguit statim Adam.
Secundo, quia quando Deus arguit Adam, ostendit il-
legitimam excusationem, scilicet, q. etiam propter vxor-
em non debuisset hoc facere, & ita Deus non iudica-
bat totam culpam facti Adâ translata esse in mulie-
rem, ex quo Eua putaret se minus teneri, scilicet solū
pro facto proprio, & tamen si taceret Deus, sicut ta-
cuit audita excusatione Adâ, putare posset Eua, q. cul-
pa viri erat in eam translata, & sic peccatum suum es-
set magis graue, ergo debuit Deus tacere. Quod autē
Eua putaret peccatum suum esse grauius, vel in nullo
alleuari per id, quod vir dixerat, conueniens erat pri-
mo, vt cogitaret, quid pro hoc respondere conuenie-
bat, quia forte aliud responderet translata in eam tota
iniquitate, aut cum putaret solum factum proprium

ad

Alia respō-
sio.
Prima rō.

Secunda
ratio.

Quæst. 644
De quo i-
telligebat
Deus, cū di-
xit, quare
hoc fecisti
o mulier.

Prima rō.

Secunda rō.

Tertia rō.

Quarta ra-
tio.

ad eam pertinere. Secundo fuit, vt magis timerent, A
nā si statim Deus argueret, & repudiaret excusationē
Adâ, adiungeret prænu-nciationem pēnæ sicut postea
fecit, & tamen si antequā Eua pro se responderet præ-
nu-nciaretur pēna Adâ, vtrique liberaretur a timore,
& hoc non fuit conueniens potissimè quantum ad
Eua: Deus enim prædixerat in præcepto: De ligno au-
tem scientiæ boni & mali ne comedas, quacunque
enim die comederis, morte morieris. Nūc autem de
prehen- si fuerat comedisse, ideo timebāt q. statim oc-
ciderentur: si autem Deus prænu-nciaret Adâ pēnam
quam postea prænu-nciatur, liberaretur a timore in-
quantum non statim occisus est, sed data est sibi mul-
ta dilatio mortis, & hoc Deus non uolebat, sed q. ma-
neret in expectatione mali proxime futuri, ideo non
debut statim eum arguere. Adhuc quantum ad Eua
fuit istud magis necessarium propter duo. primo, vt
non liberaretur a timore pēnæ, quia ipsa quoque ti-
mebat mortem sibi statim inferendam, cum præce-
ptum ad ambos extenderetur sicut ipsa dixit supra 3.
cap. præcepit nobis Deus, ne comederemus, neque tā-
geremus illud, ne forte moreremur, & non poterat
esse grauior timor, quam q. quis credat se statim occi-
dendum. Si autem audiret condemnationem Adâ,
q. non statim occidebatur, sed differebatur mors in
longinquum, putaret similiter sibi futurum, ideo alle-
uiaretur timor eius, quod tamen non decebat, sed cū
peccasset, q. sustineret nunc istum durissimum timo-
rem ad tempus in partem pēnæ commissi delicti.
Secundo, & principaliter erat propter id, q. Eua qua-
sita respondere deberet, nam si nesciens pēnam im-
ponendam Adâ timeret sibi, aut vtrique statim infe-
rēdam mortem, forte vno modo se excusaret, vel ac-
cusaret, aut simplex oraret, putans non se statim occi-
dendam alio modo se in his haberet, vt ergo Eua ha-
beret maiorem necessitatem confitendi delictum, &
petendi veniam a se ipsa, & non a Deo, id est per ea,
quæ Deus faceret, aut saltem agendi id, quod ei magis
conuenire putaretur, debuit non audire sententiam
condemnatōriam Adâ priusquam ipsa responderet
de se ipsa pro peccato suo.

Sed quare, cū Deus dixit mulieri, quare hoc fe-
cisti, de quo loquitur, an q. dederit Adâ de ligno ad
manducandum, an q. ipsa manducauerit. Dicendum,
q. ex virtute verborum non intelligitur quæsitum esse
a muliere, nisi quare dedit viro ad manducandum,
nam Adam dixerat. Mulier dedit mihi, & comedi, &
statim Deus quæsiuit a muliere. Quare hoc fecerit? &
ita non videtur quæsiuisse nisi de eo, quod dictum fue-
rat. Sed aliqui dicunt, q. de vtroque quæsiuit Deus, sci-
licet quare Eua comederat, & quare dederat viro suo.

Primo, quia cum dedisset viro præsupponebatur, q. ip-
sa manducaisset, quia non velle ei dare, nisi ipsa parti-
ciparet in cibo, ideo arguendo eam de vno, arguebat-
ur de vtroque. Secundo, quia Deus petebat nunc ra-
tionem ab Eua de præu-nciatione, & peccato suo, si
quam rationem haberet, vt non deberet pēnam susti-
nere, & tñ peccatum Eua non fuit solum in dando
Adâ de fructu, sed etiam in hoc q. ipsa comedit, ergo
de vtroque quæreret Deus ab ea. Tertio apparet ex
verbis responsionis Eua, nam dixit serpens decepit
me, & comedi, & tamen deceptio Eua facta a serpen-
te fuit ad hoc q. ipsa comederet, vt apparet ex verbis
eius supra 3. cap. ergo de manducatione excusabat se
Eua. Quarto, quia ipsa addidit, & comedi, & nihil vl-
tra dixit, ideo ita reddidit rationē, quare comederat,
q. nō dedit rationem, quare viro de fructu obtulerat.
Dicendum tamen videtur, q. Deus non quæsiuit ab
Eua, nisi quare dedisset Adâ de ligno vetito, & patet
primo, quia ex verbis scripturæ non apparet illud, cū

statim hoc Deus quæsiuit, quando Adam dixit mu-
lier dedit mihi, & comedi. Secdo, quia Deus adhuc nō
quærebat aliquid de facto mulieris, sed de facto Adâ, &
quia ille excusans se dixerat, q. mulier dederat ei, vo-
luit quære a muliere, an hoc fecisset, & quare fecisset,
ideo non quæsiuit de alio. Si autē Deus quæreret nūc a
muliere de facto ei, vt magnitudinē culpæ eius agno-
sccret, non quæreret solum de hoc, sed de toto. Ter-
tio, quia non habebat Deus aliquam causam quaren-
di nūc a muliere aliquid alterum, nam nihil alterū
deductum fuerat coram ipso Adam, quippe non dixe-
rat, q. mulier comedit, & dedit ei, sed solum, q. dedit
ei, ipsa verò nihil adhuc confessā erat, quia nondū fue-
rat locuta, ideo Deus non peteret causam iudicialiter
eius, quod non constabat sibi iudicialiter esse, ideo so-
lum quæsiuit quare dederat viro de fructu, quia hoc
Adam proposuerat.

Ad rationes, quæ probant contrarium, responden-
dum est. Ad primam dici potest vnmodo, q. nō præ-
supponebatur, q. comederit, quia poterat esse, q. ipsa
non manducauerit, & viro ad manducandum offerret,
sicut serpens non manducauit de fructu, & tamen im-
pulsit Eua ad manducandum. Secundo potest dici,
q. præsupponatur, aut subintelligatur, q. comedit, quia
ita erat verisimile, & tamen quantumcunque esset ve-
risimile, immo etiam si notum esset, non peteretur de
illo, sed solum de alio, quia Deus non peteret, nisi de
eo, quod erat ad propositum, & tamen cum nunc age-
retur causa Adâ, & nondum inciperet agi causa Eua,
peteretur solum de eis, quæ ad causam Adâ spectabāt
sed ad eam solū pertinebat, an Eua dedisset ei de fru-
ctu, ideo de hoc peteretur ab ea, quare fecisset. Ad se-
cundam rationem possumus negare præsuppositum,
scilicet, q. peteretur nunc ab Eua ratio de præu-nci-
atione, nam si hoc peteret Deus, cum illa consisteret
in duobus peteret de vtroque, & illa rēderet de vtro-
que, & tamen agebat adhuc sola causa Adâ, qui quo-
niam transtulerat culpam suam in mulierem, debuit
a Deo tāquam a iudice peti an esset hoc verum, ideo
hoc factum est, cum dixit mulieri: Quare hoc fecisti?
ideo de alio quod ad solum mulierem pertinebat, nō
factum est. Ad rationē tertiam dicendum, q. satis pos-
set facere ad propositum responsio illa mulieris: nam
quæsitum erat, quare viro dederat de fructu, illa confi-
tetur se didisse, & exprimit causam, scilicet, quia ser-
pens decepit eam, nam deceptio serpentis non erat
solum ad hoc, q. comederet ipsa, sed etiam ad hoc q.
daret viro, vt apparet ex verbis serpentis, supra 3. cap.
& infra tangetur, ideo sicut mulier decepta a serpente
comedit, ita ab eodem decepta dedit viro suo, vnde
hoc dicens conuenienter responderet ad quæstionem,
qua petitur quare dedit viro suo. Ad rationem quartā
dicendum, q. certum est ibi reddi causam, quare co-
medit siue hoc sit ex intentione principali, siue non,
& tamen dicendū, q. Deus hoc non quæsiuit, mu-
lier tamen respondit ad hoc sicut est: consuetudo qui
busdā non satis peritis, qui interrogati de vno nesciūt
respondere, nisi simul de multis alijs respondeāt, quæ
illud aliquantulum contingunt, & hoc est, quia cum ali-
qua attineant sibiipsis aliquantulum, nesciunt ipsi distin-
guere illa, ideo respondendo omnia proferunt, cum
nesciant separare quæ sunt propria vnus ab eis, quæ al-
teri conueniunt: sed cum arguitur, q. hic mulier det
rationem de vtroque, non concluditur, quia si lite-
ram attendamus, non redditur ratio, nisi quare co-
medit mulier, & certum est quod Deus, saltem ex-
presse, non quæsiuit de hoc, si autem de vtroque pe-
teret, debuisset mulier de vtroque respondere, sed nō
apparet ex litera, ideo neque ex litera arguimus, q.
ad vtrumque respondit, sed intentio mulieris erat re-
spondere

Quæst. 645
Solutio ra-
tionum.
Ad primā.

Ad secun-
dam.

Ad tertīā.

Ad quar-
tam.

ponderere ad id, quod Deus petierat, sed quare sic re-

sponderit infra dicitur. Queritur, cum Deus intenderet Adam, & Euam condemnare pro delicto, ad quid periit aliquid ab eis, nam erant delicta eorum certa ei, ideo nihil petendo poterat statim eis inferre, aut predicere penas. Ali-

qui dicunt, quod Deus processit hic iudicialiter, & non potest aliquis iudicialiter de crimine condemnari, nisi sit illud sponte confessus, vel conuictus, siue per euidenciam facti, siue legitimis testibus, & tamen non erant Adam, & Eua testibus conuicti, ideo debuit expectari confessio eorum, & ad extorquendam confessionem ab eis processit Deus hoc ordine petendo. Sed obijciatur, quod non erat istud necessarium, quia erat crimen eorum notorium, & ita non erat opus, ut ipsi confiterentur aliquid, sed possent statim condemnari: nam omnes quotquot tunc erant, nouerant delictum

Adæ, & Eua. Dicendum, quod hoc non obstat. Primo, quia notorium non excludit testes, sed solum accusatorem, nam euidencia parati sceleris non eget clamore accusatoris, extra de accusatio. cap. euidencia, sed testibus opus est ad hoc, quod deponat factum esse notorium, vel saltem sic esse, & tamen nulli testes producti erant coram Deo de notorietate facti, ideo ad condemnationem Adæ, & Eua necessaria erat eorum confessio. Secundo, quia etiam si sit crimen notorium quantum ad factum, & probetur notorietas facti per testes, exigitur aliqua confessio delinquentis, non quidem quantum ad factum, sed quantum ad causam faciendi, quia potuit committere quis id, quod in se est delictum, ut homicidium, vel adulterium, & quod non sit crimen, neque in aliquo digna pena, ut si occidit alium propellendo iniuriam cum moderamine inculpatae tutelæ, vel si cognouit alienam uxorem putando sua esse, ut quia illa venit in figura vxoris illius, vel subintravit lectulum eius, iuxta illud 34. quæst. cap. 2. in lectulo: ideo confitendo de facto, siue per euidenciam rei gestæ, siue per testes, adhuc delinquens debet audiri, si aliquam causam allegare uult, quare hoc fecerit, quod actum licitum reddat, vel excusabilem, & ita uidetur, quod hic esset necessaria confessio Adæ, & Eua, etiam si constaret ab Adam, & Eua an fecerit, sed quare fecerit, ut si uellent reddere aliquam causam, quare eos legitime excusaret, & ita ipsi responderunt, nam non dixerunt, quod fecerint, sed quare, aut quid eos ad faciendum induxerit. Tertio, quia non potest hoc dici notorium, nam licet Deus sciret, & ipsi non erat notorium, quia sic omnia essent notoria, ideo non erat iudicandum, sicut de notorio, & patet, quia Deus erat iudex, & licet iudex aliquis sciat verum esse, non potest iudicare de illo, nisi aliunde ei constet, sed potius si contrarium constat per testes, quam ipse in ueritate nouit, per illud tenebitur iudicare. Et si dicatur, quod Angeli, & demones nouerant peccatum Adæ, & Eua. Dicendum, quod hoc non sufficit, quia isti non inducebantur in testes notorietatis, ideo non efficiebatur peccatum notorium, sed esset necessarium conuincere Adam, & Eua testibus, vel eos confiteri delictum, & ita Deus ab eis quaereret, ut ipsi confiterentur. Sed adhuc obijciatur, quod non erat istud necessarium ad hoc, quod Deus puniret Adam, & Euam, quia in alijs iudicijs requiritur testis, qui non sit iudex, quoniam actor, & reus, & testes integran iudicium, extra de verbo. signifi. cap. forus, sed apud Deum non requiritur, quia est speciale in eo, quod ipse est iudex, & testis Iere. 29. c. Ego sum iudex, & testis dicit Dominus. ideo non requirebatur confessio Adam, & Eua, sicut quando aliquis conuincitur testibus, non est ibi necessaria confessio eius. Adhuc tamen posset dici, quod licet Deus suppleret

ibi locum testium, requirebatur confessio Adæ, & Eua, & ita quaereret Deus ab eis, quia licet aliquis sit conuictus de aliquo facto, quod illud commiserit, admittitur ad excusandum causam, vel qualiter facti, quare potest reddere actum legitimum, vel excusabilem. Dicendum quod istud non erat hic necessarium, quod sicut apud Deum est speciale, quod ipse est iudex, & testis, quod non inuenitur in aliquo alio iudice, eo quod Deus nouit omnia, & alij iudices non, & sic Deus non indiget testibus in suo iudicio, ita etiam est speciale, quod Deus nouit corda hominum, unde sicut nouit factum, ita nouit causam, & intentionem facti, ideo sicut ad probandum aliquid esse verum, non eget testibus, ita ad sciendum causam facti, & intentionem facientis, non indiget confessione facientis, & ita non erat opus, ut ab Adam, & Eua aliquid quaereret. Dicendum igitur, quod non fuit causa huius, quasi Deus uellet procedere iudicialiter, quia si talem modum procedendi Dei uocemus iudicalem, non arctatur Deus ad illum, cum non procedat sic in omnibus, nam ferè in omnibus Deus procedit puniendo delinquentes, non petita causa ab eis, neque audita confessione ipsorum.

Sed dicendum, quod Deus uoluit hoc specialiter facere, quod non solet facere in omnibus, & hoc propter aliquas causas speciales. Primo, quia ista erat prima poena, quam Deus inferebat hominibus, uoluit ergo, quod agnoscerent conditionem eius, quod non procedebat tanquam Dominus, sed tanquam iustus iudex auditis excusationibus delinquentium, si quas haberent ad reddendum actum legitimum, vel excusabilem. Et hoc fuit documentum pro omnibus poenis quas Deus infligeret hominibus, ut quamuis nescirent, quare Deus eas inferebat, crederent iuste illatas, cum Deus illas irrogaret, qui non nisi iuste procedit. Secundo fuit ad instruendum nos, qui iudices sumus, qualiter in causis procedamus, nam si Deus, qui omnia nouit, a quo non potest occultari uir in absconditis, Iere. 23. cap. & qui etiam cogitationes agnoscit. Psal. 7. uoluit ad puniendum adhuc habere confessionem delinquentium, quanto magis hoc facere debent iudices, qui decipi possunt? & ob hoc scriptura refert talia Deum facere, ut infra 18. cap. Deus dicit, clamor Sodomorum, & Gomorrorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis, descendam, & uidebo an clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint an non sit ita, ut sciam. In quo instruunt iudices, qualiter procedere debeant ad inquisitionem, extra de accusat. cap. qualiter, & quando. Tertio fuit propter Adam, & Euam, ut eis esset aliqua occasio conuersionis, & penitentiae de peccato: Deus enim non fecit mortem, nec gaudet in perditione uirorum. Sapient. 1. cap. sed uult, quod homo conuertatur, & quia nobis non loquitur, expectat nos, ut conuertamur non inferes statim poenam. Isaia 30. cap. ideo expectat nos Deus, ut misereatur nostri, sed quia non uolebat expectare Adam, & Eua, quibus per longum tempus daret spiritum compunctionis, & precum, uoluit statim eis loqui, ut ista locutio esset uice diuturnæ expectationis. Nam petendo ab eis, quid egissent, aut quare, incitabat eos ad confitendum delictum, & petendum veniam, quod si facerent essent feciliores, & non posset hoc esse, si Deus nihil ab eis quaereret, sed statim penam inferret, ideo in fauorem eorum erat, quod Deus ab eis ista peteret. Quarto fuit ad manifestandum nobis iustam damnationem primorum parentum, si enim Deus nihil ab eis peteret de delicto, aut causa delicti, & irrogaret poenam expellendo eos de Paradiso, non constaret nobis tam manifestè, sicut nunc de iusta damnatione eorum: fuit tamen conueniens, quod nobis constaret,

Quæst. 648 Cur Deus ante condemnationem non primo-rum eorum causam confessionem audire uoluit. Prima ratio. Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quæst. 646 Cur Deus non condemnauit eos sine petitione cum omnia sciret.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Obiectio.

Quinta ratio.

Quæst. 648 Cur Deus statim credidit Adæ.

Determinatio.

Quæst. 649 Cur Deus dixit Eua, cur fecisti potius, quam an fecisti.

ret, eo quod non soli ipsi tunc puniti sunt, & nos in eis, in quantum si ipsi non expellerentur de Paradiso, nos ibi nasceremur, & maneremus sine omni poenaltate, cum ergo communis poena esset, debuit etiam nobis notificari, quod fuit in quantum Deus ab eis quaeruit de delicto. Quinto fuit ad ostendendum causam diuersitatis poenarum: nam tripliciter distinctæ fuerunt poene, scilicet, Adæ, Eua, & serpentis, ideo ut de causa distinctionis constaret, debuit notum esse de delicto, sed non poterat melius constare, quam consentientibus eis, qui peccauerant, & non fuerat ista confessio, si Deus non quaereret, ideo debuit introduci Deus quaerens de his.

Queritur, quando dixit Adam Deo mulier dedit mihi, & comedi, quare credidit statim Deus Adæ, & quare non quaeruit plus ab eo, sed quaeruit a femina. Aliquis dicit, quod hoc fuit, quia Deus sciebat verum esse, quod dicebat Adam, ideo credebat. Sed obijciatur, quod hoc non conuenit, quia licet certum sit Deum omnia scire, non petit quasi sciens, sed quasi aliquid intendens, ad quod quaerere confert, immo ut uerè dicatur, licet Deus omnia sciat, quando quaerit aliquid, assumit personam nescientis, & quasi nesciens petit, scire uolens, sic ipse dixit infra 18. c. Descendam, & uidebo, an clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint, an non sit ita, ut sciam, & ideo cum Deus hic quaereret ab Adam, & Eua, licet uerè sciret, quid egissent, non debebat aliquid facere, aut dicere, quasi non sciens, & scire uolens: ideo si Deus aliquid crederet, aut se credere ostenderet Adæ, & Eua non esset hoc quasi aliud esset ei notum, sed quia constabat per confessionem, vel testes, aut euidenciam facti qualibus modis constat aliquid eis, qui ignorare possunt, scilicet hominibus. Dicendum ergo, quod cum Adam dixit Deo: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi, & comedi: Non ostendit Deus quasi crederet Adæ, neque Eua, ideo cessauit quaerere ab eo, & quaeruit a muliere, quia uoluit procedere, ut iudex prudens ad inquisitionem ueritatis. Adam hæc dicens, transferebat culpam in mulierem, si autem mulier confiteretur, quod Adam dicebat, plena probatio erat, quia certum est, quod mulier non confiteretur aliquid contra se, nisi uerum esset, si autem non confiteretur illa, esset alius modus excutiendi ueritatem, & nunc confessio est mulier, quod Adam dixerat. Ideo non fuit melior modus quam statim, ut Adam transferret culpam in mulierem, peteret ab ea, an ita esset. Secundo, quia Adam confessus fuerat totum factum licet excusaret illud aliquo modo, dicens, quod femina incitauerat eum, tunc autem Deus ostenderet se credere hoc, aut non, si ostenderet se credere, non oportebat amplius peti de pertinentibus ad peccatum uiri, sed procederetur ad quaerendum de femina: si autem ostenderet se non credere, aut dubitare, uellet de hoc certificari, & quia Adam iam non diceret aliquid contra id quod dixerat, non erat petendum ab eo, sed ab alio, petiuit igitur a muliere, cui crederetur potissimum, quia contra se confitebatur. Tertio, quia iste erat modus breuior ad examinandum totam ueritatem. Nam quaerendo de uo erat responsio de omnibus, cum enim Deus dixisset Adæ: De ligno, de quo pecceramus tibi, ne comederes, comedisti: respondit Adam totum quod fecerat, & causam facti: cum autem super illa causa Deus a femina peteret, respondit illa totum, quod ipsa fecerat, & serpentis, ideo inuestigando de uo respondebatur de omnibus, & sic fuit conueniens modus iste quaerendi, & procedendi.

Queritur, cum Deus peteret a muliere de eo, quod dixerat Adam, quare dixit, Quare fecisti sic? & non dixit: An fecisti sic? Dicitur potius uno modo, quod hoc sup-

ponebat notum, & quod non negabat illud uir, aut femina, & ita non erat dubitatio de facto, sed de causa faciendi, & sic petebatur cur fecisset, & hoc potest apparere in omnibus, nam de Adam Deus dixit, quis dixit tibi, quod nudus es, nisi quod de ligno, de quo pecceramus tibi, ne comederes, comedisti: in quo non petiuit Deus an Adam comidisset, sed asseruit. Sic etiam fuit de serpente, de quo asseruit Deus, quod illud fecisset dicens, Quia hoc fecisti maledictus eris, &c. Sic ergo de muliere potuit Deus presupponere quasi notum, & quod non negatur, quod dedisset uiro, sed causa faciendi poterat negari, & hanc petiuit. Secundo potest dici, quod fuit aliter, scilicet, quod quaeruit quare fecisti, pro, an fecisti, & est modus prudens excutiendi ueritatem quantum ad eos, qui possunt aliquid non scire, & cautè procedunt, nam a quibusdam si petatur an fecerint dicent, quod non, quia ex modo quaerendi putant hoc nesciri à petentibus. Ut igitur quaerit putet rem sciri apud quaerentem, qui cautè petit non dicit an fecisti? sed quare fecisti? vel ubi, vel quando, ut presupponat factum. Ita nunc quaeruit Deus ab Eua, Cur fecisti? id est an fecisti? Si autem Eua non fecisset, poterat dicere, non feci, sed quia fecerat, non aua est negare, & dixit cur fecerat.

Quare mulier respondendo, dixit: Serpens decepit me, & comedi, & in quo mulier dicebat se deceptam a serpente. Dicendum, quod mulier in multis decepta est: decipitur enim quis cum aliter de reputatur, sed agente serpente mulier in multis credit aliter quam res se haberet, ideo decipit eam serpens. Primum fuit, quia serpens dixit, quod comedendo de ligno non morerentur, nunc uero mulier credebatur se morituram, & uerum erat, ideo ibi decepta erat, quamuis mulier putaret se statim morituram: Deus autem non erat hoc facturus, sed dilationem mortis daret. Secundum fuit, quod dixerat serpens, quod aperirentur oculi eorum, essentque sicut dii scientes bonum & malum, & tamen non factum fuit, quia non cognouerunt plura postea, quam prius, neque facti sunt sicut dii. Tertium potest esse, quia serpens dixit, quod Deus preceperat eis non manducare, non quasi morituri essent, sed ut non efficerentur dii, & tamen hoc non erat uerum, quia non erant futuri dii comedendo, neque ideo Deus uenerat manducare, ut non efficerentur sicut dii, & quia mulier creditur hoc, quod Deus hac intentione dixerat, ut non efficerentur homines dii, nunc factum esse uidebat, cum post cibum illum non essent effecti dii, vel quasi dii, ideo decepta se in omnibus his sciebat.

Queritur, dato quod mulier decepta esset, quare dixit se deceptam. Dicendum, quod fuit. Primo, quia erat sic uerum, quod decepta fuisset. Secundo, & principaliter dixit hoc in excusationem suam: nam hoc uidebatur alleuiare culpam, ideo illud dixit, quia differrebat, quod mulier putaret se agere malum, vel prosequi bonum: si enim uerum fuisset, quod diabolus dixerat, esset magnum bonum, quod assequeretur mulier manducando de ligno, ideo non erat mirum, quod manducaret, secus si nihil tale dictum fuisset mulieri, sed spontè sua manducaret de ligno. Tertio fecit ad transferendum culpam: nam in quantum diceret, quod serpens deceperat eam, transferebat peccati causam in serpentem, & à se minuebat, vel alleuiabat. Quarto, quia secuta est Adam in excusatione: nam ille quaesitus de peccato transtulit illud in feminam dicens: mulier dedit mihi, & comedi, & Deus tunc tacuit, quasi acciperet excusationem eius: ideo ipsa similiter se excusauit transferens culpam in serpentem, putans per hoc alleuiandum peccatum, aut totaliter transferebatur.

Quæst. 650 Cur mulier dixit, serpens decepit me, & comedi.

Quæst. 651 Cur mulier dixit se deceptam.

Quinta ratio.

Quinto fuit, quia Eua voluit se excusare, & non videbatur sibi aliam excusationem habere, nisi quia serpens ipsam seduxerat, ideo istam protulit. Cur autem scemina voluerit se excusare, fuerunt duae causae: prima fuit vt se alleuiaret a poena: timebat enim inferendam mortem, cum Deus dixisset, quacunqu hora comederis, morte morieris, & vt non inferret hęc tam grauis poena, alleuiare curauit peccatum suu excusando. Secunda fuit, vt se exoneraret a verecundia: erubescere enim scemina, quod contra Dei preceptum egisset, & vt non sustineret tam grauem confusionem, voluit eam alleuiare trāsferendo causam peccati in alterum.

Causa ex qua dicitur.

Quaest. 672. Vt q. Eua non uiderit ad interrogata.

Prima responsio.

Secunda responsio.

Tertia responsio.

F quod nudus essem, & abscondi me. Sed praecedens causa est adhuc conuenientior.

Sed adhuc dicitur, quod in responsione mulieris erat alius defectus, quia non solum ipsa respondit ad id, de quo non petebatur, cuius causa reddita est praecedenti quaest. sed etiam tacuit id, de quo querebatur scilicet, cur hoc fecisti, id est quare dedisti viro, vel an dedisti. Dicitur potest vno modo, quod scemina ad hoc respondit, sed scriptura non expressit illud, & causa est, quia tenet breuiloquium, & quoniam dictu erat per Adam, q. scemina ei dederat de ligno, ponitur in responsione mulieris non totum, quod illa respondit, sed id, quod non fuerat dictum supra, vt ex omnibus simul vna colligeretur integra narratio. Sic in multis alijs solet facere scriptura. Secundo potest dici, quod scriptura posuit totum quod mulier Deo quaerenti respondit, sed cum quaeretur de hoc cur dedisset, non plus respondit, quam serpens deceptus me, & comedi, ideo non plus scribi potuit. Sed quare illa non vellet respondere ad totum, quod querebatur, poterat esse causa prima, quia putabat istud sufficere, nam cum peteretur, quare hoc fecisti? praesupponebatur, q. mulier dederat viro de fructu, & petebatur causa quare dedisset. Vnum illorum voluit concedere tacendo, scilicet, quod dedisset viro, quia non poterat hoc negare, cum verum esset, & vir illud dixisset, & putaret illa notum esse Deo, de causa non respondit, quia putauit ex alia confessione eius colligi causam, ipsa enim dixit, serpens deceptus me, & comedi. Ex eo autem, quod dicebat se comedisse, apparebat quare dedisset viro, scilicet ad eum finem viro daret, ad quem ipsa comederat, diligebat quoque virum, & bona sua ei participare volebat, sed per cibum illum putabat ipsa se consecuturam quoddam bonum, ideo vt viridem bonum consequeretur, dedit ei. Secunda causa potuit esse ex verecundia, scilicet, quod licet peteretur de causa, ipsa non responderet ad illud, sed ad aliquid alterum, & hoc, quia erubuit causam confiteri, quia confusibilis hoc videbatur, quam reliquum quod dixerat, na causa fuit comedendi, vt mulier efficeretur, sicut Deus sciens bonum, & malum, sed hoc valde erubuit mulier dicere in conspectu Dei, & erat vsurpare maiestatem Dei: non erat autem tam confusibile confiteri, quod comedisset, ideo confessio est quod comedit, sed causam tacuit. Secundo quantum ad hoc, quia potuit tacere, eo quod non videbatur tam necessarium sibi esse confiteri: id enim quod mulier negare non poterat, neque dissimulare, confessio est, scilicet, quod comederat, sed quare hoc fecerit, poterat occultari, quia istud fuerat in mente, & non in re foris, & sic hoc tacuit. Tertio, quantum ad hoc, quia mulier tendebat in omnibus ad excusationem facti sui, ideo mulier dixit, deceptus me serpens, & tamen si diceret, quare dederat viro, & quare ipsa comederat, potius se accusabat, quia mortuum faciendi fuerat fieri similem Deo, quod erat cora Deo absurdum dicere, ideo vt haberet aliquam locum excusatio, tacuit quare dedisset. Quarto quantum ad hoc fuit propter timorem: mulier timebat mortem sibi inferri propter hoc, quod fecerat, & inferretur nisi Deus propitius eis fieret peccantibus, vel acciperet excusationes eorum, & tamen si exprimeret mulier, quod voluisset effici sicut Deus, verisimile erat, quod valde indignaretur Deus, cum in hoc homo vellet vsurpare eius dignitatem, ideo vt non indignaretur Deus, tacuit mulier. Dicendum autem verisimilius esse, quod mulier tacuerit id, de quo querebatur, & quod non dixerit nisi serpens deceptus me, quam quod asseramus ipsam ad totum respondisse, &

Quaest. 673. Videtur, q. Eua tacuit id, q. querebatur.

Prima responsio.

Secunda responsio.

Quare non luerit respondere. Prima causa.

Secunda causa.

Prima responsio.

Secunda responsio.

Tertia responsio.

Quarta responsio.

Determinatio.

& sacram scripturam illud tacuisse, quod vero non responderit ad illud, essent causae, quae allegatae sunt. Aut potest dici, quod mulier expressit causam, quia ex alio quod confitebatur apparebat, nam ipsa dixit serpens deceptus me, deceptio autem fuit, quod credidit vera esse, quae serpens dixerat, & tamen falsa erant, serpens autem dixerat, quod non moreretur, & quod essent sicut dii, Eua autem signat, quod crediderit hoc, nam si non crederet non esset decepta, & tamen se deceptam confessio est, ergo asserit se credidisse dicta per serpentem. Sed quid serpens dixerit mulieri iam certum est, sed illa erant talia quae si mulier crederet, vellet illa assequi, & faceret quicquid posset, vt illa assequeretur, ideo confitetur se fecisse propter illa, tacite ergo confitetur causam quare manducauit. Et tunc dicemus, quod mulier respondit plene ad omnia, non solum ad quaestita, sed & ad non quaestita, nam Deus quaesuit, quare dederat viro, ipsa vero respondit, quod comedit ipsa, & quare comedit, quia serpens deceptus eam, & pp illa quae dixit ei serpens comedit, & ppter eadem dedit viro suo, quia volebat, quod vir iuu participaret eisdem bonis, quibus ipsa, vel quia iuxta verba serpentis putauit mulier, quod ipsa comederet, si vir non comederet, non assequeretur, quod esset iuxta ipsa sicut Deus, cum dixerit serpens: Nequaquam moriemini: sicut enim Deus, quod in quacunqu die comederis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum, & malum, vt ergo consequeretur istud ipsa, quod putabat non posse consequi, nisi ambo manducarent, etiam si ipsa, non procuraret bonum viri sui, propter seipsam inducebat virum ad comedendum.

Responsio ad prima.

Quaest. 674. Cur primi patres excusationes parauerunt.

Excusationes vxoris.

uiandum eam, si excusatio esset legitima tolleretur culpam in totum, & non fuerunt tales excusationes Adae & Euae: si non esset legitima, aut sufficiens, sed colorata aliquo modo alleuiaret culpam, licet non tolleretur, & hoc sufficiebat eis. Talis fuit excusatio primorum parentum, & hoc ipsi saltem voluerunt, q. extenuaretur culpa ipsorum, & ita minueretur poena, aut alleuiaretur verecundia, quam sustinerent, si simpliciter peccatum confiterentur, non allegando excusationem aliquam. Et certum est, quod excusationes eorum alleuiabant aliquo modo culpam, quia culpabilior esset Adam, si diceret, quod comedit de ligno nulla allegata causa, quam cum dixit, q. mulier dederat ei: nam preces mulieris poterant aliquo modo ipsum fletere, essetque manducatio minus libera, & quanto aliquid est minus liberum, tanto minus habet de ratione peccati, si malum est. Item de Eua si ipsa diceret, quod comedit nulla allegata causa, videretur fecisse in contemptum Dei iubentis non comedere: essetque peccatum integrum, id est non habens aliquid quod ipsum minueret, vel alleuiaret. Nunc vero, cum dixit se deceptam, alleuiavit culpam, quia ea, quae mulier credidit sibi futura serpente decipiente eam, erant talia, quae si vera essent, poterat mulierem mouere ad agendum contra preceptum Dei, & non in contemptum, sed ob desiderium magnum boni, & talia bona proposita quasi mentem compellunt, vel minuunt rationem voluntarij, sicut sine proposito non potest voluntas contraire, neque suspendere actum si est vltimus finis, vt sic cognitus: ideo id, quod eligitur minus voluntarie eligitur, & sic aliquo modo minuitur ratio peccati, & aliquid ergo profuit tales allegare excusationes, quia saltem verecundiam minuebant.

Quaest. 675. Cum Eua dicit se deceptam, an Adae deceptus fuit.

Quaeritur, cum scemina dicat se esse deceptam, an Adam quoque deceptus fuit. Dicendum, quod sola Eua fuit decepta: Adam autem non fuit deceptus. Primo, quia scriptura sacra ponit responsum Euae & Adae: Eua autem dicit se esse deceptam, & non Adam, si tamen fuisset Adam deceptus fateretur se deceptum, & hoc in excusationem allegaret, sed non allegauit, ideo non fuit deceptus.

Secundo patet, & efficacius, quia expresse dixit illud Apostolus, 1. Timoth. 2. cap. Adam enim primo formatus est, deinde Eua, & Adam non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit.

Et hoc amplius manifestatur, seductus est aliquid pro alio credere, aut putare, sed vir non credidit aliquid, quod aliter esset, ideo non est seductus: Eua enim seducta est, quia serpens dixit ei, quod si comederet efficeretur sicut dii scientes bonum & malum: mulier credidit, quod posset effici sicut Deus, ideo comedit: nam nihil aliud praecesserat, quod eam moueret ad comedendum: vir autem non credidit hoc, ideo non est seductus.

Quod autem non crediderit Adam patet. Primo, quia si crederet hoc, moueret eum ad comedendum, sed non monit: immo preces mulieris, ergo non credidit.

Secundo, quia si vir seductus fuisset credendo, allegasset hoc in excusationem peccati sui, sicut mulier: & tamen non allegauit, sed solum dixit, quod scemina dederat ei, & comederat: ergo solum motus est ad preces mulieris, & non quasi crederet cibum illum ad aliquid profuturum.

Tertio patet ex redargutione Dei: nam dixit, quia audisti vocem vxoris tuae, & comedisti de ligno, de quo praeeperam tibi, ne comederes, &c. & sic posuit Deus causam peccati Adae: & hanc dicit esse, quod audierit vocem vxoris suae. Si autem motus fuisset

Prima causa.

Secunda causa.

Tertia causa.

fuisse Adam quasi deceptus ex verbis serpentis, & cupiens effici vt Deus, non comederet, vt obediret vxori, sed vt efficeretur sicut Deus, quia illud esset finis, aut saltem precipuus finis, & tamen Deus dixit, quod audiuit vocem vxoris suae, ergo non mouit eum aliquid aliud vt finis, nisi placere vxori, non ergo fuit deceptus, quia illud esset tunc precipuum, & illud poneret Deus vt causam peccati.

Quarta est. Quarto, quia intellectus viri, qui maior erat intellectu mulieris, non poterat decipi circa talia, quae erant tam irrationalia, & hoc fuit fundamentum verborum Apostoli ad Tim. 1. cap. 2. Mulieri autem docere non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio, subdit ibi causam: Adam enim primus formatus est, deinde Eua, & Adam non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit.

Quantum ad id, quod dixit, quod non permittebat dominari mulieri in virum, reddidit rationem, quia Adā formatus est prius, deinde Eua, & ita ille ordo importat quandam differentiam dignitatis, sed ad digniorem pertinet dominari, ideo foemina non debet dominari viro.

Et non solum foemina formata fuit post virum, sed etiam formata fuit ex viro, ita vt sit vir principium eius, & hoc ostendit maiorem excellentiam viri ad foeminam, & hanc inducit principaliter Apo. 1. ad Corinth. 11. cap. dicens: Mulier est gloria viri, non enim est vir ex muliere, sed mulier ex viro.

Aliam adhuc tangit ibi rationem, scilicet, quia finis est principalior eis, quae ad finem, sed foemina est ad virum, vt ad finem, ideo est vir dignior, & ita non debet illa dominari, dicit enim ibi etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum, per istas rationes concludit ibi, quod sit dignior uir.

Alia pars dicti est, quod non debeat foemina docere, hanc probat in quantum dicit, quod vir non fuit seductus, sed mulier, ac si dicat, docere est sapientis, & maxime sapientis, vt dicit Aristot. libr. primo Meta. Est autem sapiens qui maiori pollet intellectu, qui autem dicitur minoris intellectus est, cum non sufficiat distinguere falsum a vero, sed ponere vni pro alio, foemina autem decepta est, & vir non fuit deceptus, ergo erat vir maioris intellectus, quam foemina, talis vt deceptus non sit, neque in re illa decipi potuerit. Nam alias non procederet probatio Apostoli, nam si Adam non esset deceptus, vtpote, quia non fuisset ei proposita, quae fuerunt proposita foeminae, posset tamen decipi, si proponerentur, non sequeretur, quod foemina non posset docere, sed vir, debet igitur praesupponi, quod proposita fuerunt ista viro non per serpentem, sed per mulierem, & non deceptus est, neque decipi potuit, & sic excedebat intellectus eius intellectum foeminae, ipse ergo docere debuit, & non foemina.

Cap. 7.

Quaest. 656. An Adā sit deceptus.

Quod non sit deceptus a foemina. Prima 16.

Sed adhuc obijcietur, quod uir deceptus est, quia licet non sit deceptus in eo, in quo foemina, fuit deceptus in alio, & dicunt quidam quod foemina decepta fuit, dando de ligno uetito, & dicendo esse aliud lignum. Etiam dicunt, quod deceptus est, quia putauit, quod comedentes de ligno uetito non morerentur. Similiter deceptum dicunt in quantum putauit ueniale esse quod erat mortale. Sed dicendum, quod uir non fuit deceptus in primo: non enim foemina dedit viro de ligno uetito, dicendo se dare de alio: primo, quia hoc facere non posset, agnoscebat enim uir lignum illud, & fructum eius, cum Deus ostendisset ei lignum, dicens. Ex omni ligno quod est in Paradiso comedere, de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas, & ita quādo foemina offerret fructum viro agnosceret illud, & non posset in hoc decipi,

Secundo, quia licet hoc fieri posset, tamen foemina non uellet illud facere, quia eodem modo se haberet foemina ad uirum, quo diabolus ad foeminam: non enim diabolus deceptus foeminam, nisi quia oderat eam, & perdere cupiebat: ergo si foemina uellet decipere Adam, uellet ei nocere, sed falsum est, quia foemina non oderat uirum, sed diligebat, ideo & si posset, nollet nocere decipiendo.

Secunda 16.

Tertio, quia mulier forte uellet decipere uirum, dicendo non esse illud lignum uetitum, si putaret malum esse comedere de illo, nam tunc ad suadendum taceret ueritatem, aut exprimeret falsitatem, & tamen ipsa non putabat esse malum comedere de ligno uetito, sed ualde bonum: nam si putaret malum esse non comederet ipsa, sed comedit: ergo bonum putabat, & tanquam bonum uiro offerebat, sed de bono, & optimo non erubescimus, immo de turpi, ideo non erubesceret dicere de quo ligno erat ille fructus, dixit ergo, & ita non deceptus uirum.

Tertia 16.

Quarto, quia si uir deceptus fuisset oblato sibi fructu, quasi esset alterius ligni, & ideo comederet, nullo modo peccaret, quia erat ignorantia illa inuincibilis, sicut si alicui proponatur in quadragesima cibus de carne comedendus, & uideretur esse omnino piscis, neque est aliqua suspicio de eo, & tamen Adā peccauit comedendo, ergo non fuit in hoc deceptus.

Quarta 16.

Quinto, quia si Adam fuisset sic seductus, & comederet, quando peteretur ab eo de facto, responderet, foemina decepta me, quia ista erat excusatio legitima, cum non posset ipse euitare illam seductionem, & tamen non allegauit, sed aliam leniorem excusationem, ergo non fuit in hoc seductus.

Quinta 16.

Sexto patet, quia uir in uerbis excusationis suae confitetur se agnouisse lignum, cum dicit. Mulier, quam dedisti mihi foemina dedit mihi de ligno, & comedit. In quantum dicit dedit mihi de ligno, significat determinatē lignum illud quasi nosset illud: si enim non nouisset, non diceret sic, immo diceret mulier dedit mihi nescio de quo ligno, & comedit.

Sexta 16.

Septimo patet ex uerbis redargutionis Dei, nam dicit, quia audisti uocem uxoris tuae, & comedisti de ligno, de quo praeeperam tibi, ne comederes & c. & ita significat Deus, quod peccatum: Adā fuit in quantum uoluit precibus vxoris assentire potius quam mandato Dei, & tamen si Adam non cognosceret tunc lignum illud, non esset opus, quod vxor rogaret, vt comederet, quia non erat aliquid magnum, quod precibus impetrandum foret; neque etiam Adam uideretur agere contra praecipuum Dei propter vxorem, immo non ageret, quia nesciret an ageret, sed Deus significat, quod propter uerba vxoris egit contra mandatum Dei, ergo non deceptus fuit nesciendo illud esse lignum uetitum.

Septima ratio.

Secundum in quo aliqui dicebant, quod Adam deceptus fuit, quod putauit, quod non morerentur comedentes de ligno, & probant, quia cum agnosceret lignum si crederet morituros eos, qui de eo manducarent, nollet manducare, & tamen manducauit, sed in hoc erat decipi, quia istud fuit vnum de eis, quae diabolus dixit, scilicet, nequaquam moriemini, ergo seductus est. Dicendum quod neque in hoc seductus est, nam non putauit aliter esse quam esset, ita vt crederet aliquid eorum, quae diabolus dixerat, & pater, quia sicut ad comedendum de ligno mouebat desiderium participandae diuinitatis in scientia, cum illa futura credita esset, ita & moneret si manducantes non essent morituri, & putaretur, quod ex aliqua inuidia Deus uenerat lignum illud, & tamen credendo primum erat seductio, quia aliter se habebat res, quam esset credita, esset ergo seductio credendo secundum, cum

Quaest. 657. An Adam deceptus sit credendo, quod non morerentur comedendo.

cum similiter ibi aliter putaretur, quae res esset, & ita Adā credens istud deciperetur, sed Apo. dicit, quod Adā non est seductus, ergo non credidit aliquid falsum. Secundo quia Apostolus facit istam dīam. 1. ad Tim. 2. c. de Adam & Eua, quod Adam non est seductus, & Eua fuit seducta, ideo oportet referri ad vnum & idē, quia alias comparatio non esset in vniuerso: mulier autem dī seducta, quia credidit uerbis serpentis, quae oīa falsa erant, ergo & Adam seductus diceretur si aliquibus uerbis serpentis crederet, sed dicit Apo. non fuisse seductum, ergo nullis uerbis eius credidit, sed serpens dixit, quod comedentes non morerentur, igitur non credidit illud Adam. Solent tñ dicere multi Doctores Adam seductum, & motiuum suum est, quia comedit, & tñ non comederet faciendo malum, si non deciperetur, & quia Apo. dicit Adam non fuisse seductum, quod intelligitur, id est non fuit prius seductus, sed postea. Sic tenet Magist. lib. 2. sent. dist. 22. & Aug. lib. 11. super Gen. ad literam dicit: Apostolus inquit Adā non est seductus, quod utiq; ita accipit potest, quod intelligatur non esse seductus prior. Sed dicendum, quod ista ratio non est conueniens primo, quia non concordat intentioni Apostoli, sed potius repugnat: nam Apo. dicit Adam non esse seductum, fuisse autem Eua seductam, vt probaret, quod dixerat, mulieri non licere docere quasi illa sit minoris ingenij, quae decipi potuit, & decepta est, quae uir qui propositis eisdem uerbis non est deceptus, neque potuerunt credi illa ab eo, obistente magnitudine luminis intellectus sui, quod prohibebat credi, quod falsum aperte conducebat: & tñ docere pertinet ad magis scientem, & non ad minus intelligentem, si tamen foemina decepta esset prius, postea autem uir, non ostendebatur esse minus ingenij mulieris quae uiri: sed ex hoc uidebatur aequalitas, cum in eodem pariter ambo errarent, ergo non bene concluderet Apostolus non licere foeminae docere, viro autem licere: & tñ concludit ex illo, ergo signat uirum nullo modo deceptum, vt sic ostendatur maioritas intellectus eius, & sic ad ipsum docere pertinet. Secundo quia neque uerbis eius concordat, & uidetur satis extorta responsio cum Apostolus dicat, Adā non est deceptus: mulier autem seducta in prauaricatione fuit: simpliciter enim negat seductionem in viro, & tñ ordinem temporis: nam si illum ordinem intēderet ponere Apostolus, & faceret ad intentionem suam, exprimeret prius, & posterius, sicut circa aliud fecerat ante illud, scilicet Adam enim prius formatus est, deinde Eua, & tamen cum de seductione dixit non posuit prius, & posterius, sed simpliciter asseruit foeminā seductam, non autem uirum, ergo ita fuit. Tertio quia neq; illa expositio Augustini est quam ipse tenet, sed statim transit ad illam, ut patet lib. 11. super Genes. & Magister refert eam lib. 2. dist. 22. quam nos postea tangemus. Dicendum igitur, quod Adam non est seductus in hoc, quod crederet non morituros comedentes de ligno uetito, quia tunc crederet aliquibus uerbis serpentis: & tamen non credidit, cum etiam Augustinus restetur hoc dicens: Non tamen arbitror eum, si iam spiritali mente praeditus erat, vilo modo credidisse, quod diabolus suggerebat: credidit igitur Adam falsum esse quod diabolus dixerat, scilicet eritis, sicut diu sciens bonum, & malum, quia non putabat possibile esse homini ad illum gradum venire: etiam dato, quod reputaret possibile esse per aliquam vim peruenire hominem ad illum gradum, saltem non erat possibile per aliquam manducationem, quia nullum materialem habet vim super intellectum, cum non sit materialis, & ideo non sit passiuus, neque susceptiuus ab agente materiali. Etiam non credidit, quod manducantes non morerentur, cum Deus contrarium dixisset,

Alia opin. rejicitur.

Prima 16.

Secunda ratio.

Tertia 16.

Alph. Toft. super Gen.

sed quod morituri essent, quomodo ergo ausus est manducare, dicitur statim.

Sed adhuc alij dicunt, quod seductus fuit Adam, quia ueniale esse, quod erat mortale, putauit: sic tradit Magister sub dubio, lib. 2. dist. 22. Ad quod dicimus, quod Adam non fuit seductus eo modo, quo mulier: non enim putauit eē uerum, quod diabolus suggerebat in eo, tamē fuisse seductum credi potest, quod commissum ueniale putauit, quod peremptorium erat. Circa hoc sciendum, quod Adam in aliquo deceptus est largē accipiendo decipi, prout est putare, aut diffinire aliquid esse aliter quam sit: nam Adam peccauit, cum elegit manducare de ligno uetito, tunc petitur, aut Adam putabat bonum esse manducare, aut putabat esse malum; si putabat esse bonum, decipiebatur, quia erat uere malum: nam si bonum esset, non peccaret faciendo illud, sed putare esse bonum, quod malum erat, decipi erat: si autem credebat esse malum, daretur quod eligeret aliquid tanquam malum, quod est impossibile, quia uoluntas non potest ferri, nisi in bonum, cum obiectum uoluntatis, & oīs appetitus sit bonum, iuxta illud primo Ethic. Bonum est quod omnia appetunt, necesse est ergo, quod bonum putauerit, & ita deciperetur, iuxta propositionem Aristotelis: Omnis malus est ignorans. Etiam manebit eadem ratio si resoluatur hoc in suum finē, vt dicatur, Adam comedit, non quia per se bonum eēt illud manducare, sed quia non poterat aliter placere vxori, & non faciendo displiceret, & ita putauit bonum esse placere, tunc vxori, sed certum est quod malum erat: nam de hoc eum arguit Deus, dicens, quia audisti uocem vxoris tuae, & comedisti de ligno, de quo praeeperam tibi ne comederes, ideo putando bonum esse tunc placere vxori, deceptus est. Certum est tamen, quod putauit bonum esse illi placere, quia alias non faceret expresse contra praecipuum Dei, propter placere vxori. Sed dicendum, quod sic decipi non uocat Apostolus decipi. Primo, quia Apostolus ponit decipi pro defectu quodam, vt est conditio parui intellectus, qui non ualens distinguere inter uerum, & falsum proposita aliqua re accipit pro uero id, quod est falsum, uel eē contrario. Et patet hoc, quia ad ostēdendum paruitatē intellectus mulieris, & id quod ad eam non pertineret docere, dixit quod seducta est, & non uir, & tamē decipi in peccando, prout decipi, uel ignorare praedit peccatum non est parui ingenij, sed etiam maximū intellectus praeter diuinum: cum inter oēs creaturas intellectuales tam bonas quam malas sit maxima Lucifer, id est altioris naturae intellectualis, vt tenet Gregorius, & Magister lib. 2. sentent. dist. 6. Ille tamen deceptus est, quia peccauit; immo ille est, qui primo deceptus est, quia primo peccauit, & non potest aliquis peccare, nisi efficiatur ignorans, vt dicitur lib. 3. Ethic. Ergo maximus omnium intellectuum sic decipitur, & tamen Apostolus per decipi probat paruitatē intellectus, ad quem docere non pertinet: ergo non accipit decipi, prout est effici ignorantem ad peccandum. Secundo, quia quando quis decipitur ad peccandum, non est intellectus liber, eo quod aliquid est in appetitu, quod turbat iudicium intellectus, sicut dicit Cato de ira, quod impedit animum, ne possit cernere uerum, & hoc est, quia propter motum fortem, quem facit ad uindictam, turbat intellectum, faciēdo iudicare bonum eē profsequi uindictam, similiter insurgēte concupiscentia uenerentur, propter fortem motum eius, quo mouet ad fruitionem, uel propter non sustinere poenam duram, in non obediendo ei,

Q. 658. An Adam sit deceptus putans ueniale esse, quod erat mortale.

Cap. 3.

Cap. 1.

Determinatio quaeritur.

D d turbat

Cap. 8.

turbat intellectum, ad iudicandum bonum esse vene-
rea prosequi. Sicut apparet in incontinentibus, quos
pocnitios, & ab opinione egressiuos vocat Arist. lib.
7. Ethic. ideo non est similiter iudicare decipi aliquē
in peccando, & in non peccando, quia quando deci-
pitur ad peccandum, aliquid est, quod turbat intelle-
ctum, ita ut non agat secundum totas vires suas: cum
verò decipitur in eo, in quo non mouet aliquid ad
agendum, sed est operatio solius intellectus, ibi est pro-
priè decipi, quia illud provenit non ex turbatione in-
tellectus, sed ex impotentia eius non valentis distin-
guere inter verum, & falsum. Tertio quia qui in pec-
cando decipitur potest falli, vel cogitando aliquid bo-
num, ad quod concupiscentia, vel alia passio mouet,
vel quia non aduertit ad singula, quæ cogitari debent,
quod si faceret, non eligeret malum neq; peccaret, si-
cut est in peccato omissionis, & aliqn̄ in commissio-
ne, qñ non aduertimus quædam, quæ ostenderent nobis
malum esse, quod eligimus, si illa aduerteremus.
Hoc tamen non monstrat paruitatem ingenij, de qua
Apostolus agit, cum ponit Euam seductam, ergo sedu-
cti in peccando solum non vocatur seduci secundum
eum, sed est sensus Apostoli, quod intellectus multie-
ris erat tam paruus, ut illa proposita crederet, etiam si
non eligeret, aut non proponeretur ad hoc, quod co-
mederet de ligno vetito.

Qb. 669.
In quo seductus est Adam.

Cum concesserimus, quod Adam in aliquo sedu-
ctus est ad hoc qd peccaret, & illud non est aliquid, de
quo Apostolus loquatur, cum dicat eum non seductū,
est dubium in quo seductus est Adam. Et dicunt aliq,
qd mulier decepit Adam, & fuit deceptio cum dixerit,
qd non erat illud lignum vetitum, sed aliud: & hoc p-
bant auctoritate Iosephi. lib. primo Antiquitatum, sci-
licet Adam vero peccati veniam postulabat, rogabat-
que Deum, ne eum nimis affligeret, & de facto coniu-
gem accusabat dicens, se ab ea seductum deliquisse:
quæ rursus de serpente, qui eam seduxerat, quereba-
tur. Dicendum quod non fuit deceptus Adam in il-
lo, quia ostendimus supra quæst. 656. Adam sciuisse,
quod illud erat lignum vetitum, cuius fructum ei mu-
lier offerebat. Secundo quia non est multum curan-
dum de dicto Iosephi: nam licet ipse in historijs, & a-
pud oratores inueniatur peritus, sed circa sapientiam
in multis deficit: nam ut patet ex verbis allegatis dicit,
quod Adam petebat veniam de peccato, sed falsum
est, quia potius proposuit excusationem. Tertio quia
adhuc possumus verba Iosephi ad bonum sensum tra-
here, ut intelligatur, dixit se a muliere seductum deli-
quisse, id est a muliere inductum: si autem alio modo
intelligat, falsum dicit. Est autem hoc certum qd Adā
non fuit deceptus in aliquo, quod diabolus dixit: nam
in hoc comparantur Adam, & Eua, quia ipsa dicitur
seducta, scilicet, quod credidit verbis serpentis: Adam
autem dicitur non seductus iuxta Apostolum, ideo
non credidit ille verbis serpentis, & istum sensum se-
quuntur omnes doctores Catholici. Et quia præci-
puum, quod diabolus dixit, fuit qd comedendo de li-
gno efficerentur sicut dii scientes bonum, & malum,
certum est, qd non credidit istud Adam, sed credidit il-
lud Eua, sic dicit Magister. lib. 2. dist. 22. Sed nec pri-
or seductus est, neque in eo, in quo mulier, ut crede-
ret Deum, ideo illud lignum tangere prohibuisse, quo-
niam si tangeretur, fierent sicut dii: August. quo-
que tenet istam sententiam, lib. 11. super Genes. dicens: Cum
Apostolus Adam præuaricatorem fuisse ostendat di-
cens in similitudine præparationis Adæ: seductum
tamen negat, ubi ait, Adam non est seductus, sed mu-
lier. Vnde & interrogatus non ait mulier seduxit
me, sed dedit mihi, & comedi: mulier vero inquit, ser-
pens seduxit me, & comedi: hanc autem seductionē

propriè uocauit Apostolus, per quam id, quod sua-
debat, cum falsum esse, verum putatum est, sci-
licet, quod Deus lignum illud ideo tangere prohi-
buerit, quod sciebat eos, si lignum tetigissent, sicut
Deos futuros, tanquam eis diuinitatem inuideret, qui
eos homines fecerat.

Sed de alio manet dubium, an crediderit Adā non
morituros eos, qui comederent de ligno, & aliqui pu-
tant, quod putauit non morituros, quia aliās non man-
ducaret timens mortem, & certus de illa. Secundo,
quia licet August. & Magister dicant non deceptum
Adam credendo, quod non morerentur manducan-
tes, & quia non negat istam seductionem, concedunt
eam. Dicendum quod neque Adam seductus fuit in
hoc primo, quia esset contra intentionem Apostoli,
quia ipse comparat Adam, & Euam in eodem, & dicit
Euam seductam, & Adam non: & tamen vnum de
eis, in quibus Eua seducta fuit, erat quod crederet nō
morituros comedentes, ergo nō deceptus fuit in hoc
Adam. Secundo quia Doctores dicunt cōiter, & verè
qd licet Adam seduci potuerit in aliquo, nō tñ fuit se-
ductus in eo quod serpens dixit, & vnum de eis fuit il-
lud. Nequaquam moriemini, ergo non fuit Adam in hoc
deceptus. Ad rationem primam in cōtrarium dicen-
dū, qd licet Adam crederet verum esse verbum Dei,
quia manducantes morerentur: tamen ausus fuit mā-
ducare, quia multa poterat inducere eum ad mandu-
candum etiam existente veritate præcepti illius, ut sta-
tim dicitur. Ad secundam dicendum, qd falsum præ-
supponitur, quia non solum August. negat seductum
Adam in vno dicto diaboli, sed etiam dicit in nullo
deceptum, aut credidisse, & sunt verba eius supra alle-
gata, & quæ Magister ponit lib. 2. 22. dist. scilicet non
tamen arbitror eum, id est Adam si iam spiritali men-
te præditus erat, vno modo credidisse, quod diabolus
suggerebat, & ita nihil credidit de his, quæ diabolus
suggerebat, & tamen primum quod suggessit, fuit
quod non morerentur comedentes de illo cibo, ideo
non credidit hoc Adam.

Qb. 660.
An Adam crediderit per come-
stionem li-
gni acqui-
ri immor-
talitatem.

Qb. 661.
Alia opin.
Confutatur.

Sed adhuc aliqui dicunt, qd Aug. velit, qd Adam vi-
dens Euam non mortuam post manducationē ligni
crediderit non morituros comedentes, & ideo co-
mederit, ut patet. lib. 11. super Genes. & refert illud Magi-
ster. lib. 2. dist. 22. Dicendum qd Aug. hoc non dicit,
& ut hoc intelligatur, ponuntur verba sua, quæ sunt:
Sed & si virum propter aliquam mentis elationem,
quæ Deum latere non poterat, felicitauerit aliqua experi-
endi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa
esca nō esse mortuam: non tñ eum arbitror, si iam spi-
rituali mente præditus erat, vno modo credidisse, qd
diabolus suggerebat. Ex his verbis apparet primo, qd
Augustinus non voluit Adam in hoc deceptum, quia
non ponit hoc sub certo, sed ponit tanquam aliquid,
quod esse poterat, aut cogitari. Secundo quia dato,
quod istud assereret, non ponit quod esset in Adam
credulitas, quod non moreretur, quæ credulitas facit
seductionem, sed solum cupiditas, quæ pertinet ad ap-
petitum in quantum dicit si virum propter aliquam
mentis elationem, quæ Deum latere non poterat, so-
licitauerit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem
accepta illa esca videret esse non mortuam: & tamen
deceptio non est in appetitum, sed in intellectu: ideo
non dicit seductum, sed potius tenatum insurgen-
te illa cupiditate. Tertio quia ex verbis August. po-
tius apparet, quod non putauit aliquid tale Adam,
cum dicat non tamen eum arbitror, si iam spirita-
li mente præditus erat, vno modo credidisse, quod
diabolus suggerebat, & ita concedit Augustinus
potuisse insurgere in Adam desiderium experien-
di lignum illud, non tamen quod crederet aliquid
de eis,

Qb. 662.
Quo Adā ausus est manducare, si sciebat se manducando moriturū.

Cap. 2.

Qb. 663.
Quo Adā putauit peccatum esse pecc. veniale.

Pecc. ven. duplex.

de eis, quæ diabolus dixerat circa illud suggerendo: A
& tamen primum quod suggerendo dixit, fuit qd non
morerentur comedentes, ergo non credidit hoc.

Et tunc responderi potest ad id, quod in contrariū
dicebatur, quomodo ausus est Adam manducare, si
sciebat quod manducantes morerentur. Dicendum
primo, qd nō obstat, quia nos sumus certi maxima cer-
titudine, qd peccantes mortaliter damnabuntur æter-
naliter: & tñ non cessamus peccare, aut saltem aliqn̄
peccamus, & si aliqui non habeant istam fidem, tamē
plurimi habent, veruntm̄ peccant: & tñ durius est mo-
ri æternaliter, quam temporaliter, quod intelligebat
in præcepto de non manducando de ligno sciētia bo-
ni, & mali. Secundo potuit aliter esse. scilicet Adam
crederet firmiter, qd manducantes de ligno illo mo-
rerentur: tñ tunc quando femina rogabat eum, ut mā-
ducaret, & ipse assensit manducare, non cogitabat a-
ctualiter de hoc, qd manducantes morerentur, & ideo
non impeditur eum a manducatione illud præceptū,
ut faceret si illud cogitaret actu. Iste est modus, per
quem ferè omnia peccata committuntur, quia licet
quis habitualiter sciat malum esse, quod elegit, nō ha-
bet habitualiter cogitationē, vel considerationem cir-
ca illa, quæ ostendunt malum esse illud, & quæ pos-
sent distrahere ab illo desiderio, vel electione, & ita fit
electio tanquam ab ignoratē malum esse id, quod eli-
gitur, & credente bonum esse, quia licet habitualiter
sciat, actualiter tamen ignorat in quantum non con-
siderat. Et ita ostendit Arist. lib. 7. Ethic. circa continē-
tes, qui videntur scientes malum esse, quod eligunt,
& dicit, quod sciunt in habitu, tamen ignorant in ac-
tu, vel sciūt in vniuersali, & ignorant in particulari, &
hoc sufficit ad eligere, quod malum est. Tertio potest
dici, quod Adam actualiter considerabat de hoc, qd
comedentes de ligno morerentur, & tamen putauit
illam mortem non futuram statim, sed post multum
tempus sicut de facto accidit, quia post hoc vixit Adā
quasi mille annis, potius autem vellet talem mortem
subire, quam displicere nunc vxori nam affectuose ro-
ganti, quam putabat morituram statim, si non assen-
tiret illi. Quarto potest dici, qd etiam si Adam illud co-
gitaret, putauit esse veniale quod erat mortale, & sic
eligeret manducare non obstante præcepto, & tunc
seduceretur in aliquo Adam: sic dicit Magister. lib. 2.
dist. 22. in eo tamē fuisse seductum credi potest, quod
commissum veniale putauerit, qd erat peremptoriū.
Sed si non remitteret non inferret pro eo mortem,
sed aliam minorem pœnam. Alio modo potest intel-
ligi, quod putauit veniale: non quidem qd esset pecca-
tum in se veniale, pro quo mors non esset danda, sed
qd esset veniale. i. licet de se mortale esset, id est mortis
inductiuum, & mortem habēs vt pœnam: tñ poterat
per penitentiam remitti: ita ut non daretur mors, sed
alia pœna, vel omnia tollerentur per penitentiam. Si te-
neatur primus sensus falsus est, quia tunc verè decepe-
retur Adam circa mandatum Dei, quia dī, quacunq;
die comederis, morte morieris, & intelligitur de mor-
te corporali, licet et simul de æterna accipiatur, quanq̄
non principaliter, ergo si Adam intelligeret, qd non
erat mors corporalis infligēda pro transgressione illa
falsum intelligebat, & decipiebatur: nam Deus hoc
intelligebat in illo præcepto, & de facto ita fuit, qd pro
hac transgressione tam Adam quā Eua incurrerunt
mortem corporalem, ergo deciperetur ille sic intelli-
gendo. Secūdo quia sequeretur, qd deciperetur in eo,
qd diabolus dixerat, & assentiret alicui dictorum suo-
rum: dixit enim ille, nequaquam moriemini, sed ostēsum
est supra, qd Adam non fuit seductus in aliquo eorum,
quæ dixit diabolus, ergo non credidit sic. Dicendū, qd
secundus modus poterat esse verus, qd licet præceptū

intelligeretur de morte corporali, poterat mutari sententia
illa per penitentiam: nam Deus multa cōminatur il-
laturum, & verè inferret si hoies non poeniterent, sed
quia poeniteret, non irrogabat pœnas illas, sic patet Ie-
rem. 18. ca. & ita Adam poterat postea de peccato ita
grauiter compungi, qd pœna illa tolleretur, aut cōmu-
taretur in minorem. Et hoc modo debet intelligi dic-
tum Magistri, & aliorum, qui volunt, qd putauit veni-
nale, cum esset mortale. Sic enim Aug. accipit lib. 11.
super Gen. & Magister refert illud. lib. 2. dist. 22. scilicet
Apostolus inquit, Adam non est seductus, quod utiq;
accipi potest ita, ut intelligatur nō esse seductus prior,
svel in eo, in quo mulier, vt. f. crederet illud esse verū,
eritis sicut dii, sed putauit vtrunq; posse fieri, vt & vxor
ri morem gereret, & per penitentiam veniam hber.
Et ita apparet qd senserit Augustinus, & tunc non de-
cipiebarur Adam in aliquo, quod Deus dixisset assen-
tiendo serpenti: sed nihil credidit de dictis serpentis
in quibus Eua seducta est.

Qb. 663.
An Adam putauerit id qd erat mortale esse veniale in secūdo sensu.

Sed adhuc queretur, an Adam isto modo se habue-
rit putando, quod erat veniale id, quod erat mortale.
Dicendum qd istud potest esse, quia non est inconueniē-
tū nō sit cōtra verba Apostoli negantis Adā seductū,
& tñ an fuerit nescimus, & iō possemus dicere, qd non
fuit sic qd Adā cogitaret fuisse veniale illud, pponens
per penitentiam illud delere. Sed poterat dici qd tunc, qñ
mulier rogauit, vt comederet, nihil cogitauerit de præ-
cepto illo, & morte, quā Deus pposuerat in illo, licet il-
lud sciret habitualiter, sicut est de incōtinētibus, qd ha-
bitualiter sciūt, & actualiter ignorāt & nō cōsiderāt, si-
cut diximus pcedenti quæst. Et ad dictū Aug. poterim-
us dicere, qd non asserit illud August. sed ponit quasi
possibile, cū dicat Apost. inquit Adā non est seductus,
quod utiq; ita accipi potest, ut intelligatur, & c. vnde non
dixit quod accipiendum est, vel accipi necesse est, sed
accipi potest. Secundo, quia hoc modo ponimus plures
seductiones in Adā, q̄ alius: melius tñ est eum liberare
ab eis: nam per illum modum ponebamus vnam tantum
seductionem, scilicet qd Adam putauit bonum esse tñ
placere vxori, cum tamen malum esset, aut putauit bo-
num esse comedere de ligno, cū esset malum, hic non
damus seductionem istam, & insuper qd seductus sit
circa præceptum, scilicet quia putabat esse veniale, & erat
mortale, i. putabat qd poenitendo de illo peccato remit-
teret Deus illud, & non sequeretur mors, & tñ nō fuit
sic, quia non fuit remissa mors, sed passi sunt eam ipsi,
& posteri sui. Tertio, quia non est satis verisimile: nam
si Adam ante peccatum cogitaret de penitentia, cre-
dibile erat, qd statim Deo arguente eum de ipso pecca-
to poeniteret, sed non fecit, immo excusauit factū, cū
dixerit: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi
de ligno, & comedi, supra 3. cap. Ideo non est satis cre-
dibile, quod prius de penitentia cogitauerit. Item hoc
patet ex verbis August. lib. 11. super Genes. & per Ma-
gistrum lib. 2. dist. 22. scilicet dixit Adam, mulier, quam dedi-
sti mihi, dedit mihi, & comedi: non dicit, peccanti. Su-
perbia habet confusionis deformitatem, & ita dicit quod non confessus est
Adam delictum suum ex superbia, ergo nō poenituit,
& sic non est satis verisimile, qd anteq̄ peccaret, cogita-
ret de penitentia. Et tñ si diceretur qd Adam cogitauit
de penitentia, anteq̄ peccaret, deberet dici qd motuum
suum esset, quia cum nōdum esset expertus diuinam
seueritatem in puniendo delicta, putaret qd facilis re-
mitteret pœnas prænunciatas, si homo poeniteret, &
non erat Deus tam facilis ad remittendum pœnas,
quantum homo cogitabat, & hoc etiam dicit Aug.
lib. 11. super Genes. & Magister distinct. 22. Ergo alio
quodam modo ipse etiam deceptus est, in expertus. n.
diuina seueritatis etiam in eo falli potuit, ut veniale
D d 2 crederet

crederet esse commissum. Sed dolo illo serpentino, quo mulier seducta est, nullo modo arbitror illum potuisse seduci. Et ita apparet, quod supra dicebamus, quod Adam non fuit seductus in aliquo, quod dixit diabolus, in quo tamen mulier decepta est, sed diabolus dixit, Eritis sicut dii, & dixit, Nequaquam moriemini: ideo Adam non creditur aliquid horum.

Quaest. 664. Ad Adam concupiscit diuinitatem.

Sed adhuc aliqui obijciunt, quod Adam non solum putauit, quod comedendo non morerentur, sed etiam, quod poterant esse sicut Deus, aut dii, & illud concupiscit: & istud est, in quo mulier seducta est. Et patet primo, quia dicit Augustus, super Psal. 68. super parte; Quae non rapui tunc exsoluebam: Rapuit Adam & Eua praesumentes, ut diabolus de diuinitate rapere voluerunt diuinitatem, & perdidit felicitatem. Secundo, quia idem Augustus, super Psal. 82. Deus, quis similis tibi dicit, qui per se vult esse Deus, peruersum vult esse similis Deo, ut diabolus, qui voluit sub eo esse, & homo, qui noluit, ut seruus teneri precepto, sed voluit, ut nullo sibi dominante esset quasi Deus. Tertio patet, quia Augustus, super epistolam ad Philippen. secundo capitulo, in loco; Non rapinam arbitratu est: dicit, non rapinam arbitratu est Christus se esse aequalem Deo, quia non usurpauit, quod suum non esset, ut diabolus, & primus homo: apparet igitur ex dictis, quod Adam usurpauit sibi diuinitatem, & voluit esse sicut Deus, atque putauit hoc sibi possibile esse. Dicendum, quod Eua putauit, quod posset esse sicut Deus, non quidem, quod esset Deus, neque Deo aequalis, sed in aliquo imitaretur Deum, scilicet in scientia, unde illa decepta est, sed Adam non putauit hoc esse possibile, & ideo non elegit illud. Et apparet hoc primo, quia Apostolus, primo ad Tim. 2. cap. dicit, quod non seductus est Adam, sed Eua; & tamen si hoc putaret, deciperetur in eo, in quo Eua, ergo non credit esse possibile. Secundo patet, quia Augustus, dicit, lib. 11. super Genes. quod homo, id est vir, qui erat peditus mere spirituali, non potuit decipi serpentina fraude, sicut mulier: & tamen potissimum, in quo decepta est mulier fuit, quod putauit possibile esse, sicut Deus in aliquo, ergo Adā non est in hoc deceptus.

Responsio

Quaest. 665. Solutio rationum sequentium.

Ad primum dicunt aliqui, quod tam Adam, quam Eua concupiscerunt diuinitatem, & tamen Adā putauit non esse possibile, quod homo fieret sicut Deus, & ita non fuit deceptus, & ista est responsio prima, quam ponit Magister, lib. 2. dist. 22. Ideo quibusdam videtur, quod etiam Adam ambierit esse sicut Deus: non tamen credidit id posse fieri; & ideo falsum esse, quod diabolus promittebat, cognouit: & licet diuinitatis aequalitatem cupierit, non tamen adeo exarsit, nec tanta affectus est ambitione, sicut mulier, quae illud posse fieri putauit; & ideo magis illud ambiendo superbiuit. Sed dicendum, quod ista responsio non est totaliter vera, primo, quia dicitur, quod homo appetiit diuinitatis aequalitatem, & tamen neque Adam, neque Eua quantumcumque errauerunt, voluit simpliciter diuinitatis aequalitatem, sicut supra aliquando declarauimus, & infra etiam tangetur. Secundo, quia dicitur, quod Adam putauit non esse possibile, quod homo fieret sicut Deus: & tamen concupiscit illud, quia ista repugnant, non enim potest aliquis velle habere, quod credit non esse possibile haberi: nam sicut voluntas non est de malo, ita neque est de impossibili, si ergo Adā crederet impossibile esse, quod homo fieret sicut Deus, non concupisceret illud. Tertio, quia comparatur vir, & foemina in concupiscendo illud ex maiori affectu: nam foemina poterat desiderare id, quod putabat esse possibile, siue magno, siue paruo affectu, vir tamen, qui crederet ista impossibilia, non concupisceret ex magno, neque ex paruo affectu. Sed posset dici, quod in viro fuit aliqua voluntas non qui-

dem determinata, sed quasi sub conditione, per quem modum etiam impossibilia volumus, ut velle homo esse immortalis, quod scit esse pro nunc impossibile, etiam velle habere montem aureum, cum tamen sciat nullum esse montem aureum, neque esse possibile esse illum, ita vir sciens esse impossibile, quod homo fieret aequalis Deo, velle esse aequalis Deo quadam volitione indeterminata, & conditionata, si possibile esset haberi, non autem per electionem, neque per determinatam volitionem. Dicendum tamen, quod licet istud esset possibile, non concordat ad literam Augustini, cum dicat ille, quod rapere voluerunt diuinitatem, & perdidit felicitatem, & ita velle rapere diuinitatem fuit in eis peccatum, cum propter hoc perdidit felicitatem, & tamen peccatum non est sine determinata volitione, quia per electionem peccamus, ergo illa volitio, qua voluerunt rapere diuinitatem, fuit determinata. Alij rident ad istam rationem, quod Eua voluit esse sicut Deus, quia putauit illud possibile, sed non vir, & cum dicitur de Adā, intelligunt de Eua, quae formata est de Adam: hanc quoque solutionem ponit Magister, dicens: Alij autem videntur ideo dictum esse, quod Adam illud voluerit, quod mulier de eo sumpta illud voluit, sic inquirunt, peccatum dicitur per vnum hominem in mundum intrasse, id est in humanam naturam, cum tamen mulier ante virum peccauerit, quia per mulierem intrauit de viro sumptam. Sed dicendum, quod non stat ista solutio: primo, quia non consonat intentioni, & verbis Augustini: posset enim istud intelligi si de solo Adam diceretur, sed Adam rapere voluit diuinitatem: nam tunc licet esset quadam extorsio, posset intelligi dictum de Eua formata de Adam, & tamen de ambobus dicitur, scilicet rapuit Adam, & Eua praesumentes, ut diabolus de diuinitate, cum autem exprimitur Eua, intelligitur ipsa, & tamen additur ultra Adam, & signat aliquid, ideo necesse est intelligi pro ipso, quod ipse rapere voluerit diuinitatem. Secundo, quia dicitur rapere voluerunt diuinitatem, & perdidit felicitatem, quod de ambobus intelligitur, quia alius diceretur, & perdidit felicitatem, cum ergo ambo perdidit felicitatem, ambo rapuerunt diuinitatem, id est rapere voluerunt, & non sola Eua formata de Adam. Tertio, quia exemplum, quod allegant, non est ad propositum: nam ibi non accipitur vnum homo pro Eua, sed pro Adam, quia licet Eua peccauit prius, quam Adam, non intrauit peccatum in mundum per Euam, sed per Adā, quia peccatum in mundum intrasse dicitur, in quantum vno peccante, omnes peccauimus, & tamen non peccauimus peccante Eua, sed peccante Adam, quia Apostolus dicit ad Rom. 5. cap. Omnes in Adam peccauerunt, & non dixit: omnes in Eua peccauerunt, licet Eua prius peccauerit, ideo non dicitur intrasse peccatum in mundum per Euam, sed per Adam: unde proprie accipitur, & ad literam per vnum hominem peccatum intrauit, sicut per Adam. Dicendum ergo, quod aliter intelligitur dictum Augustini, quod Adā, & Eua simul voluerunt rapere diuinitatem, id est conditionem diuinitatis, non quod vellent esse Deo aequales, sed quod acciperent aliquam conditionem, quae nullius est, nisi diuinitatis, & hoc fuit, quia noluerunt nulli subesse, sicut enim Deo soli competit praesse omnibus, ita ei conuenit nulli subesse: de omnibus alijs rebus est generale, quod alicui subijciuntur: homo autem quando peccauit, voluit nulli subesse, quia non voluit seruare preceptum Dei, & ita volebat subditus esse precepto Dei, sed ad libitum suum agere: nulli autem competit agere prorsus ad libitum, nisi Deo, qui nullis regulis, aut legi subijcitur, ideo homo voluit tunc rapere diuinitatem, id est velle sibi conditionem diuinitatis. Sed intelligendum, quod homo non elegit tunc Deo non subijci, quasi hoc appeteret, quia sciebat impossibile esse non subijci Deo, quia naturaliter est maior omnibus

Responsio prima.

Responsio aliorum.

Cōfutatio

Quomodo intelligitur: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum.

Determinatio 9ta.

Declaratio.

nibus rebus; & ideo neque hoc velle, sicut neque velle aequalitatem Dei, sed voluit hoc tacite, in quantum voluit id, in quo istud necessario volebat, scilicet voluit manducare de ligno vetito, & hoc volendo volebat non subijci precepto Dei: istud autem erat velle non esse subditum Deo, quod solius Dei est. Et hoc non solum voluerunt tunc primi homines, sed etiam nos volumus in quocumque peccato, cum non possimus peccare, quin agamus contra legem Dei, siue positam, siue naturalem, & ita non volumus subijci ei: unde & diuinitatem rapimus, & hoc in quolibet peccato facimus. Et hoc conuenit valde intentioni Augustini: nam dicit, quod Adam & Eua fuerunt praesumentes de diuinitate, ut diabolus, sed quia vtrique usurpauerunt diuinam conditionem: nam diabolus voluit praesse omnibus, homo autem voluit non subesse Deo, quantum ad preceptum illud, sed libere posse agere; etiam in quantum dicitur quod Adam, & Eua rapere voluerunt diuinitatem, & perdidit felicitatem: nam de peccato amborum intelligitur per quod perdidit felicitatem, id est quam habuerunt, vel felicitatem, id est statum Paradisi terrestri, & in illo ambo rapere voluerunt diuinitatem, id est accipere diuinam conditionem, quod non subessent Deo.

Ad secundam rationem posset dici vno modo, quod intelligitur de sola Eua, quae putauit esse possibile fieri sicut Deus, & illud concupiscit, & hoc quia illa litera Augustini non exprimit ambo sicut supra, sed dicit, ut diabolus, & homo, & potest accipi homo pro sola Eua, cum homo stet pro unico individuo, & non distinguitur sexum. Secundo potest dici, & melius quod accipitur tam pro viro, quam foemina: ambo enim noluerunt esse sicut Deus, in quantum ambo voluerunt nulli subesse, sicut neque Deus subest, & patet quia litera hoc significat, in quantum dicit qui per se vult esse ut Deus, peruersum vult esse similis Deo, ut diabolus, qui noluit sub eo esse, & sic diabolus voluit esse similis Deo peruersum: quia peruersum voluit esse, ut Deus, id est per se liber, & nulli subiectus: unde ait quod noluit esse sub eo, scilicet noluit esse in mensura, quam Deus ei dederat, sed voluit maiorem statum, vel praeminentiam. Et sequitur statim de homine, scilicet & homo qui noluit, ut seruus teneri precepto, sed voluit, ut nullo sibi dominante, esse quasi Deus, non ergo voluit homo aliam aequalitatem Dei, vel similitudinem, nisi quod non esset subditus mandato Dei, in quantum voluit facere contra illud, & fecit, sed si mandato non teneretur homo, esset homo, ut Deus, nullo ei dominante, ideo esset homo similis Deo. Et ex hoc apparet, quod praecedens solutio, quam dedimus ad aliam rationem, erat conueniens, neque intelligebat Augustinus de alia diuinitate, quam primi homines rapere vellent. Ad tertiam rationem patet responsio ex dictis, scilicet Christus non rapuit, quod suum non esset, quia cum esset Deus verus nullus rapiebat, aut usurpabat dignitatem, ostendendo se aequalem Deo, sed diabolus, & primus homo rapuerunt, quia voluerunt nulli esse subditi, quae est conditio solius Dei: & ita hoc volendo, quod diuinum erat usurpabant. Aliter posset dici, quod intelligitur de sola Eua, cum non exprimentur ambo, sed dicitur primus homo, & posset intelligi Eua formata ex primo homine, sed dicendum, quod praecedens solutio melior est, & vocatur primus homo, id est primi homines, quia ambo similiter peccauerunt, & ambo voluerunt tacite esse, sicut Deus, in quantum non voluerunt subijci precepto.

Quaest. 666. Ad secundam rationem quaest. 664.

Ad tertiam.

Quaest. 667. Cur Deus

Auit a viro, & a foemina: nam videtur, quod facere debuit, quia quilibet istorum fecit aliquod malum, sicut vir, quia comedit: mulier quia comedit, & viro dedit: serpens vero, quia mulierem ad comedendum induxit, sed a viro petiuit de facto suo, & a muliere causam qua fuit: ita ergo debuisset petere a serpente, quare hoc fecisset. Aliqui dicunt, quod Deus nihil quae fuit a serpente, quia serpens non operatus fuerat per se, sed demon per serpentem, ideo non erat ab eo ratio petenda eorum, quae non fecerat: secus ab Adam, & Eua, quia per se operati fuerant, hoc tenet historia scholastica. Sed contra hoc videtur stare, quia si serpenti nihil debuit dicere Deus, quasi per se egisset, ita neque debuisset ei imponere poenam nihil agenti, & tamen imposuit poenam, ut habetur supra 3. cap. ergo non est ista causa praecipua. Alij dicunt, quod fuit causa, quia per serpentem operatus fuerat diabolus, qui iam erat damnatus, & de caelo empyreo eiectus, & sic iam non erat interrogandus, & hanc solutionem, quae est multorum expressimus supra 3. cap. Sed huic obstat: quia si ideo nihil dictum est serpenti, quia diabolus iam fuerat damnatus, neque debuit esse nunc alia damnatio, sed fuit, quia protulit Deus hic poenam serpentis, ergo non fuit illa causa non loquendi. Et aperitur istud magis, Deus locutus fuit postea ad serpentem praenunciando ei malum suum: petitur tunc, an pena illa a Deo praenunciata intelligatur de serpente, id est diabolo, an de serpente animal? Si primo modo non conuenit, quia cum esset iam damnatus non debuit alia damnatio addi: si secundo modo cum nunc nouiter imponeret poenam serpenti pro eo, quod fecerat, debuit peti ab eo cur egisset, sicut petebatur a viro, & foemina, antequam eis poena suae praenunciarentur. Tertij dicunt, quod Deus non locutus fuit serpenti, quia erat irrationalis, & superuacuum est loqui ad irrationalia, secus de Adam & Eua, qui erant intelligentes, a quibus peti aliquid poterat. Ista responsio magis accedit ad veritatem, & tamen obijcitur contra, quia si ideo non querebat aliquid Deus a serpente, quia irrationalis erat, neque deberet aliquid loqui, & tamen locutus est ei, cum dixit, quia hoc fecisti, maledictus eris inter omnia animalia. Ergo potuit loqui querendo, & ita istae causae redduntur ab his non sufficientes totaliter. Dicendum ergo, quod causa prima, quare non interrogauit Deus aliquid serpentem fuit, quia Deus interrogabat, ut sibi responderetur: & tamen non poterat respondere serpens, ideo non debuit interrogare. De viro & muliere secus: quia ipsi respondere poterant, & responderunt: quod serpens non posset respondere, causa erat: serpens naturaliter est animal brutum, sicut caetera animalia infra hominem, ideo non habet sermonem, quia ut dicit Aristoteles libro quarto de Animalibus nullum animal habet sermonem praeter hominem. Ante hoc autem visus fuerat serpens loqui, quia diabolus introiuit in ipsum, sicut angelus bonus introiuit in asinam Balaam ad hoc, quod loqueretur, Numer. 22. sicut asserit Augustinus super Genes. ad literam, quando autem diabolus manebat in serpente, sicut ibi locutio, sed ille recessit inde facta, & expleta tentatione, quia ad hoc acceperat serpentem, ideo illo recedente non posset loqui serpens. Unde nunc quando Deus querebat ab Adam, & Eua, quia diabolus non erat iam in serpente, non poterat respondere serpens, & ita Deus nihil ab eo quae fuit, quia esset superuacuum querere, & ista est causa vrgens. Et contra hoc non militat ratio facta praecedenti quaestio, quod non deberet Deus loqui serpenti ad praenunciandum poenam, quia non est simile: nisi si Deus querebat, oportebat respondere serpenti, quod facere non poterat, ideo non querebat ab eo, si autem loqueretur ad eum poenam praenunciasset

non dixit serpenti quare hoc fecisti?

Quaest. 668. Determinatio 9ta. superioris 664.

Quaeretur quando Deus locutus est ad serpentem, quare non petiuit ab eo: Quare hoc fecisti? sicut petiuit ab Alph. Toft. super Gen.

non erat inconueniens, quia non querebatur ibi responsio: nam Eua, & Adam, qui respondere poterant nihil responderunt, aut locuti sunt, quando Deus eis poenas pronunciauit. Secunda quantum ad principale erat causa, quia Deus ab Adā & Eua quæsiuit, quare fecissent, vt ex interrogatione esset eis occasio dolendi de peccato, & veniam petendi, sed in serpente non poterat esse hoc: nam etiam si diabolus esset adhuc in serpente, & posset loqui, non quæreret aliquid Deus a serpente, quia diabolus obstinatus est, & compungi non potest: serpens autem in se ipso, neque compungi potest, neque ei opus est compungi: primum patet ad hoc, quod sciat, de quo sibi compungendum sit. Secundum, quia serpens nihil habet, de quo compungatur, quia non peccauit vnquam. Tertia est, quia Deus quærebat a viro, & foemina, quare fecissent, quia ipsis poterat esse aliqua excusatio, quia ab alio inducti, vel seducti fecerunt: serpens autem non haberet excusationem, quia non fuit seductus, neque inductus, sed a se motus: accipiendo serpētem, quasi ipse esset per se agens, ideo quali nulla ei causa excusationis relinqueretur, nō fuit conueniens peti, quare fecisset. Quarta fuit ad exhibendum quandam honorem hominibus: nō faciēdo eis æqualem serpētem in hominibus fuit honor quidam, quod antequam de peccato condemnarentur, audiretur excusationes suas, si quas haberent: si autem ita a serpente peteretur, cur fecisset, non videretur delatus maior honor homini, quam serpenti: ideo ad hoc, q̄ Deus serpētem puniret, nihil ab eo quæsiuit, sicut quæsiuerat ab hominibus. Quinta, quia sequeretur inconueniens, si Deus quæreret a serpente, quia aut esset tūc diabolus in serpente ad hoc, quod possit loqui, aut nō: si non esset nō posset respondere serpens, licet Deus quæreret, & hoc esset inconueniens, quia maneret frustratoria Dei quæstio, aut videretur serpens nolle obedire Deo, vt responderet, vel appareret serpentem esse mutum, & tentationem non fuisse factam ab eo, sed ab alio introeunte in serpentem. Si autem ingredere-
H tur diabolus in serpētem, & cogere-
 tur respondere, aut pro serpente: si pro se responde-
 ret, sequeretur duo inconuenientia, primum est, quia tunc homines intelligerent se nō fuisse a serpente de-
 ceptos, vel inductos, sed a dæmone, & esset maior cau-
 sa querelæ, quia permissum esset dæmoni illam frau-
 dem committere contra eos, cum nondum scirent
 conditionem Dei, & an permitteret tentari homines
 a dæmonibus, & forte nesciebant esse dæmones ali-
 quos. Secundum, quia si constaret dæmonem esse il-
 lum, qui eos seduxerat, vel induxerat in serpente, non
 inferretur poena aliqua ei, quia dæmon non peccabat
 in hoc, cum iam sit obstinatus, & non possit peccare,
 neque deteriora mereri, & cum homines illi nescirent
 causam huius, turbarentur magis, quod dæmon, qui
 tam graue malum eis molitus fuerat non puniretur;
 & ipsi punirentur, qui impellente alio peccauerant.
 Si autem dæmon responderet in serpente non pro se,
 sed pro serpente, ostenderetur serpens innoxius, cum
 nihil mali cogitasset, neque cogitare potuisset: si dæ-
 mon verum responderet, & ita maneret impunitus, &
 hoc similiter esset inconueniens, quod puniretur ho-
 mines, & non id, quod induxerat eos, aut visum fuerat
 inducere ad peccandum. Si autem dæmon responde-
 ret fallā loco serpentis dicendo, quod fecerat ex inui-
 dia volens illos prodere, vt incidere in mortem, tanta
 iniquitas videbatur adhuc digna maiori poena, quā
 Deus serpenti inferebat, scilicet, vt statim serpentem
 occideret cum sua specie, vt non maneret posteritas il-
 lius, & hoc Deus non fecit. Ideo dicendum, quod
 fuit conueniens, quod Deus nihil quæreret a serpen-
 te, & tamen inferret, aut pronunciarer ei poenam, quia

fic nihil quærendo non manifestabatur, an esset eius aliqua culpa, & an parua, vel magna, & posset putari poena pronunziata iuste illata, & satisfactum Adā & Eua videretur de eo, quod eis serpens fecerat.
 Quæretur quare Deus voluit loqui serpenti: dicen-
 do, quia hoc fecisti maledictus eris; nam erat serpens irrationalis, & non intelligebat verba ad se dicta, ideo frustra erat loqui ei. Aliqui dicunt, quod nō fuit frustra: nam licet serpens non loquatur de se, vel a se, cū dæmon esset in serpente, loquebatur, & ideo potuit Deus illi loqui.
 Sed dicendum, quod hoc non cōuenit primo, quia non erat tunc dæmon in serpente, quādo Deus loque-
 batur ista serpenti, quia vt dictum est præcedēti quæst. dæmon iam deseruerat serpentem, ideo serpens nō poterat respondere, etiam si peteretur ab eo: causa erat, quia dæmon nō intrauit serpentem, nisi ad tentan-
 dum, sed iam erat expleta tentatio, ideo non maneret ibi. Secundo, quia etiam si dæmon maneret in ser-
 pente, non intelligeret serpens verba ad se dicta, quia, vt ait Augustinus libro vndecimo super Gen. per sub-
 in-trationem dæmonis non est factus serpens ratio-
 nalis, neque intellexit verba, quæ in eo dicebantur: nā effici rationale nō est, nisi per intellectum, qui sit pars intelligentis, vt forma, sed diabolus non erat pars ser-
 pentis, neque vnitus ei formaliter, cum vtrunque sit ens actu, & perfectum in sua specie: ideo existeret de-
 mone intelligente in serpente, non erat serpens ratio-
 nalis, & consequenter non poterat actu intelligere, q̄ intelligere nō est, nisi habentis intellectum, & serpens nō habebat intellectū, ideo non poterat intelligere, & sic nō intellexit verba, quæ Deus loqueretur, cum ne-
 que intellexit verba, quæ intra eum formabantur, quan-
 do tentabatur mulier.
 Sed dicetur, quod satis erat, quod intelligeret ista verba dæmon, qui esset in serpente: dicendum, quod non est verum, quia ista verba maledictionis nō diri-
 gebantur ad dæmonem, sed ad serpentem, sicut infra ostendetur, ideo superuacuum erat dici dæmoni, & ideo ratio semper videtur manere, quod non fiet locutio ad serpentem, cum non intelligeret ali-
 quid.
 Dicendum, quod vera causa est, quod Deus locu-
 tus fuerit serpenti, quia voluit ei pronunciare poe-
 nam suam pro eo, quod fecerat: non poterat autem fieri pronunziatio sine locutione, ideo debuit fieri lo-
 cutio. Sed obijcietur sicut supra, quod erat brutum, & non proderat ei loqui, cum non intelligeret. Dicendum, quod etiam brutis, aut non intelligentibus loquitur interdum Deus, sicut patet Matth. 8. cap. Quando dormiente Christo in nauicula periclitaban-
 tur discipuli, & cum surrexisset imperauit mari, & ventis dicens, Tace, & obmutesce. Marci 4. cap. & Luc. 8. Venti tamen, & mare nihil intelligunt, ergo & poterat serpenti loqui Deus non intelligenti. Sed adhuc dicetur, quod erat superuacuum, quia po-
 terat inferri poena serpenti, & quod non pronuncia-
 retur ei, sicut facit Deus multa in nobis, & in toto vniuerso, quæ nobis non dicit, & nihil minus fit non dicendo, quā si dicerentur quæ fiunt.
 Dicendum quod cum hæc sint opera Dei, omnia valde rationabiliter fiunt, & nihil superuacue: verum est autem, quod serpens non intelligeret quæ ei dice-
 rentur, ideo propter serpentem non erat conueniens fieri locutionem istam, sed erat conueniens fieri propter homines: Deus enim puniebat Adam, & Enam propter malum, quod commiserant, serpens autem fuerat eis aliquis causa mali inducendo, vel seducen-
 do. Si autem serpens impunitus maneret, non esset satisfactum hominibus, & ipsi male contenti essent,

Quæst. 669. Cur Deus voluit loqui ad ser-
 pentem.

Quæst. 670. Determi-
 natio q̄st. superioris

Determi-
 natio.

essent, quod ille, qui tāti mali causa fuerat, impunitus maneret. Debuit ergo Deus poenam inferre serpen-
 ti, & nō solum inferre poenam, sed etiam presentibus eis, & scientibus. Nam si Deus poenam inferret serpen-
 ti, & homines putarent non esse illatam poenam, essent male contenti: & si contrarium nulla serpenti poena irrogaretur, ipsi tamen putarent datam ei poenam satis-
 fieret illis: ideo Deus presentibus eis debuit pronun-
 ciare poenam serpenti, sicut eis pronunciauerat. Alia ratio erat, vt coram eis se iustum iudicem ostenderet: homines enim nunquam diuinam feueritatem in iudicando senserant, nunc autem agnoscere incipiebāt, ideo vt non esset eis occasio errandi de diuina rectitudine in iudicando, debuit ostendi eis, quod Deus iuste in hac re iudicaret, ipsi autem putabant, quod serpens in aliquo peccasset nunc, sicut & ipsi, ideo credebant iustum esse illi poenam inferri. Vnde si non viderent illam ei pronunziari scandalizarentur de diuino iudicio, ideo debuit pronunziare verbo serpenti suam poenam, licet serpens non intelligeret: fuit ergo conueniens, immo necessaria ista locutio Dei ad serpentem non propter serpentem, sed propter homines. Similia facit Deus loquendo rebus inanimatis non intelligentibus, quia nō loquitur illis propter se, sed propter homines, & ideo nunquam loquitur, nisi presentibus hominibus, quibus locutio illa est utilis; sic patet in exēplo dato, quando Christus imperauit mari, & ventis, & siluerunt: nam potuisset Christus nihil loquēdo comperescere ventos, immo manens dormiendo illud efficere posset, quia diuinitas Christi, quæ omnia faciebat, non poterat dormire, & tamen si ita fecisset non putarent discipuli sui, neque illi, qui cū eo in nauī erāt factum esse ab eo, & ita non manifestaret potestatem suam diuinam, sed intendebat hanc ostendere, quia ad hoc venerat, vt ostenderet se Deum, & in eum crederent homines, & saluarentur: ideo debuit talia facere, per quæ potestatem suam ostenderet. Ita erat in presentibus, quia quando presentibus discipulis, & alijs, qui in nauī erant, stetit ipse contra ventū, & imperauit fluctibus, & vento dicens: Tace, & obmutesce, siluit illico ventus, & fluctus steterunt, viderunt manifestē, quod obediebat ei mare, & vētus, & admirati dixerūt qualis est hic, quia venti, & mare obediunt ei? Matth. 8. & Mar. 4. cap. Similiter in operatione miraculorum circa res irracionales præcipiebat Christus discipulis, q̄ loqueretur ipsis rebus inanimatis, vel irrationabili-
 bus: non quasi illi intelligerent, sed quia cum eis lo-
 quentibus res fieret, appareret, quod eorum mādato, & non ob aliam causam ista fiebant: sic patet Matth. 17. cap. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, & dicetis monti huic transi hinc, & transibit: & Matth. 21. cap. dicitur, Si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si mōti huic dixeritis tolle te, & iacta te in mare, ita fiet. Et sic locuti fuerant ad res illas, quādo miracula facturi essent, non quasi verbum aliquod operaretur, quia fides operabatur, sicut Christus dicit, & etiam res ille nihil intellegebant, sed vt presentes audirent, & intelligerent ad mandatum illorum hoc fieri, & sic laudarent Deum, a quo talia opera proneniebant. Deus autē hoc valde attendebat, ideo taliter aliqua faciebat, vel dicebat, q̄ appareret p̄ ea virtus tua: sic enim prædicebat aliqua ventura, antequam fieret, nō quasi non esset ea facturus, etiam si non prædiceret, sed vt pronunziaret ea antequam fierent, constaret de sua diuina virtute. Iōā. 14. cap. Nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factū fuerit credatis, scilicet credatis, quia ego sum Deus, qui scio futura antequam fiant: vt dicitur Iōā. 4.1. Annunciate nobis, quæ ventura sunt in futurum, & dicemus, quod dij estis vos, & ita conueniens fuit, quod Alph. Toft. super Gen.

A Deus loqueretur serpenti, quia coram Adam & Eua loquebatur.
 Quæritur quomodo serpens erat nunc presentis, q̄ Deus pronunziat poenas Adæ & Eua. Aliquis dicit, q̄ non erat presentis, quia non erat necesse, q̄ esset presentis, sed solum q̄ loqueretur ei, cum scriptura nō dicat, nisi q̄ Deus locutus est serpenti. Dicendum, q̄ erat presentis primo, quia modus loquēdi significat, q̄ erat presentis, quia continuato sermone, postquam quæsiuit Deus a viro dixit foemina, quare fecisti? & illa respondente, dixit serpenti, quia hoc fecisti, & statim pronunziat poenas viro, & mulieri: & tamen si serpens nō esset presentis, cū loqueretur Deus viro, & mulieri oporteret interrumpi sermonem, cū prius loqueretur viro, & mulieri: & postea iret ad loquendū serpenti alibi existēti, rursus completeret sermonē in cho-
 rum ad virum, & mulierem, quod non est conueniēs. Secundo, quia verba dicta serpenti habent ortum ex prius dictis, & verba vltimo dicta viro, & mulieri dependent ex verbis dictis ad serpentem, & non satis viderent vir, & mulier causam dictorum ad se, si nō audirent dicta ad serpentem, ergo debuerunt audire. Tertio, & principaliter, quia Deus non locutus est serpenti propter seipsum, cum ipse nihil intelligat, sed propter homines, vt ipsi viderēt, q̄ puniebat serpens propter ea, quæ fecerat cōtra eos, & sibi in hoc satisfactum esset, vt dictum est præcedenti quæst. sed hoc nō fieret, si Adam & Eua non audirent verba, quæ Deus dicebat contra serpentem, ergo fuit necessarium, q̄ coram eis loqueretur, quia aliās nō prodesset locutio illa, immo si illi non futuri essent presentes, Deus nihil loqueretur contra serpentem. Quarto, quia si nō fieret locutio ista presentibus Adam & Eua, nescirent ipsi poenam serpenti impositam, sed hoc intererat ipso-
 rum scire, vt consolarentur imposita poena tentatori, ideo debuit eis presentibus dici. Quinto & specia-
 liter, quia in poena pronunziata serpenti imponebatur aliquid, quod pertinebat ad instructionem hominum, & maximē mulieris, & confortationem eius, in quantum dixit inimicitias ponam inter te, & mulierem, semen tuum, & semen illius, tu insidiaberis calcaneo eius, & ipsa conteret caput tuum: si autem hoc nō audirent homines, nescirent quomodo se haberent de cætero ad serpentem, ergo debuerunt presentibus eis dici. Sexto, quia in locutione facta hominibus seruauit Deus eis quandam honorem, quem non seruauit serpenti, cum ab hominibus voluerit audire excusationem facti, & non a serpente, vt tactum est supra quæst. 618. sed hunc honorem nesciret homo sibi delatum, si non videret qualiter loquebatur Deus serpenti: ergo presente homine debuit loqui, & sic presentis erat serpens, quando Deus loquebatur hominibus.
 Tunc ergo repetitur quomodo fuit presentis, quia finita tentatione non curaret serpens esse apud virū, & mulierem?
 Dicendum, quod aliqua motiua erāt ad hoc, quod serpens non esset presentis quando Deus loquebatur hominibus. Primum erat, quia serpens motus fuit a dæmone, vt iret ad locum, in quo erat mulier, vt eam tentaret: expleta autem tentatione nihil ultra diabolus volebat, ideo reliquit serpentem, sed ille relictus non haberet animum comitandi mulierem, aut virum, quia non intelligebat aliquid eorum, quæ facta erant per ipsum, ideo non esset ultra, cum viro, & muliere. Secūdo & principaliter, quia nunc nō locutus fuit Deus Adæ & Eua in loco, vbi mulier per serpentem tenta-
 ta est, & patet quia mulier persuasa a dæmone fuit absente viro, & cum illa comedit, iuit ad virum offerens ei de fructu, vnde vir serpentem non viderat; ibi autem am bobus existentibus, & iam de nuditate cruce-
 D d 4 beſcenti-

Quæst. 672. Quomodo serpens erat presentis quando pronunziat poenas Adæ & Eua.

Quæst. 672. An serpens erat presentis cum Deus hominibus loqueretur.

Motus in contrariu.

bescentibus, aduenit Deus; ideo motuum erat conueniens ad hoc, quod non esset ibi serpens. Motuum autem in contrarium est, quod serpens relictus a demone nihil cognoscebat eorum, que facta erant: ideo moueret hinc inde sicut imperus eum ferret, & sic accideret, quod veniente Deo ad loquendum. Adæ & Eue, esset serpens in loco illo, sicut & poterat esse in quocunque loco Paradisi. Secundum & principale est propter voluntatem Dei: nam expediebat, quod esset serpens presens quando loqueretur Deus Adæ & Eue propter causas postas præcedenti quæst, ideo ut locutio Dei esset utilis, faceret ipse, quod serpens esset in loco illo tunc, & hoc poterat Deus facere tripliciter, vno modo immittendo ei desiderium veniendi in locum illum, quia Deus potest immittere desideria quibuscunque rebus, & auferre cum sit dominus nature, & mouens eam ad voluntatem suam. Secundo modo poterat facere, faciendo eum moueri ab aliquo angelo bono localiter, ut sicut diabolus per serpentem locutus fuerat ad tentandum, & mouerat eum primo localiter ad eundem ad locum, ubi erat femina, ita nunc angelus bonus moueret eum localiter Deo iubente, ut impleret per eius presentiam, quod Deus volebat. Tertio modo per hoc, quod Deus faceret venire Adam & Eua contra locum, ubi erat serpens: nam Deo ambulante per Paradisum ad auram post Meridiem Adæ latuit, audita voce eius: Deus autem vocauit Adam dicens: Adam ubi es? Tunc exiit Adam ad locum, in quo erat Deus, sed Deus poterat diuertere contra locum, ubi erat serpens, & ita esset serpens presens verbis, que Deus dicebat Adæ, & Eue. Sed dicendum, quod duo priores modi sunt verisimiliores: nam necesse est dici, quod per angelum bonum, aut per desiderium a Deo immisum serpenti, teneretur serpens, quia non solum accidit serpentem esse, ubi ista dicta sunt, sed & semper fuit presens quamdiu dicerentur & fierent: non est tamen de conditione serpentis presentem diu manere hominibus, ergo non erat presens per accidens, sed Deo faciente, quia ita expediebat.

Quæst. 673. Cur Deus dixit serpenti, Maledictus eris.

Quæretur quare dixit Deus serpenti: Quia hoc fecisti maledictus eris? Dicendum, quod fuit primo, quia Deus voluit prænuunciare serpenti poenam futuram sibi: & quia illa poena erat pro malo, quod serpens, aut fecerat, aut fecisse videbatur, præmisit causam dicens: Quia hoc fecisti, sed decipiendo mulierem. Secundo, quia istum modum tenuit Deus circa homines, nam cum voluit penam dare homini, dixit: Quia audisti vocem vxoris tue, &c. & nunc ponebat poenam serpenti, ergo iste modus erat conueniens. Tertio, quia adhuc erat magis necessarium istud, quam in homine: nam ibi quæsierat, quare hoc fecisti, sin muliere, ideo non erat necessarium postea addi causam poenæ, sed circa serpentem non quæsiuit Deus, quare hoc fecisti, sed solum prænuunciavit poenam: ideo prænuunciando dixit, quia hoc fecisti, ut agnosceretur causa poenæ. Istud est conuenienter dictum: nam seruatum est idem in Adam, & serpente, & non in Eua: nam de Eua dixit Deus, quare hoc fecisti, id est dedisti viro ad manducandum, illa dixit serpens decepit me, postea in prænuunciatione poenæ non dixit Deus, quia hoc fecisti, &c. sed dicitur mulieri quoque dixit multiplicabo erumnas tuas, quia ad intelligendum, quod hoc imponebatur in poenam pro peccato, satis erat dictum esse, quare hoc fecisti, cum postea subiungatur, multiplicabo erumnas tuas. De viro non fuit sic, quia non quæsiuit Deus ab eo, quare hoc fecisti, sed ille dixit, mulier dedit mihi, & comedi: ideo cum Deus ei prænuunciare voluit poenam, ut videretur, quod pro peccato illo imponebat eam, dixit, quia audisti vocem vxoris tue, maledicta terra in opere tuo: de serpente ita fuit, in expositione quæsiuit ab eo Deus, quare hoc fecisti; ideo cum

poenam prædixit, debuit dicere, quia hoc fecisti, ut videretur in poenam peccati, vel mali illud inferri.

Quæst. 674. Cur dixit serpenti, quia hoc fecisti.

Sed dicitur, quare Deus dixit serpenti; quia hoc fecisti, præsupponendo quia hoc fecisset, cum adhuc de veritate non esset inquisitum? Dicit potest primo, quia hoc fuit, quia Deus proposito per mulierem, quod serpens decepsisset, causam dicere debebat, quare hoc fecisti, aut quia fecisti: nam sic fecit circa mulierem quando dixit Adam: Mulier dedit mihi, & comedi, dixit Deus mulieri, quare fecisti hoc, sed a serpente non erat Deus quæsiturus, quare hoc fecisti propter causas postas supra quæst. 668. ergo non potuit aliter dicere nisi, quia hoc fecisti. Secundo fuit, quia delictum efficiebatur manifestum, quasi per confessionem serpentis: nam cum Deus quæsiuisset a muliere, quare fecisset; ipsa dixit, serpens decepit me; tunc serpens nihil dixit, & cum prius loqueretur, & nunc non, videbatur, quod præ conscientia delicti, & confusione tacebat, & hoc erat loco confessionis facta coram iudice, per quam delictum reddebatur notorium.

Quæst. 675. Cur serpens non respondit, cum imponeretur ei poena?

Quæretur cum serpens hic accusaretur, quare non respondit, aut saltem cum imponeretur ei poena? Dicendum, quod fuit primo, quia non poterat, nam ipse non loquebatur, nisi per demonem inexistentem ei, & nunc demon non inexistebat, sed recesserat expleta tentatione, ideo non poterat respondere. Secundo, quia idem erat in serpente, quod in homine: non enim respondebat homo, nisi a Deo interrogatus, ideo neque debuit respondere serpens, nisi interrogatus: cum enim Adam dixit mulier dedit mihi, & comedi: accusabat mulierem, & tamen mulier nihil locuta est in excusationem suam, quousque Deus quæsiuit ab ea, quare hoc fecisti: ipsa enim tunc dixit, serpens decepit me, & comedi, sed serpens non fuit interrogatus, quare fecisset, ideo etiam si respondere posset, non responderet. Tertio, quia pro poena data non erat responsio: nam hoc commune fuit in viro, & femina, ambobus quippe prænuunciata fuit poena, sed non responderunt quicquam, ideo neque serpens pro poena respondere deberet. Quarto, quia etiam si serpens loqui posset, non loqueretur accusatus a muliere; nam quando Adam accusauit mulierem dicens, Mulier dedit mihi; respondit mulier, quia habebat aliqualem excusationem, scilicet quia decepta erat, dicens, Serpens decepit me, & comedi: sed serpens non habebat excusationem aliquam, quia a seipso motus fuerat, & per inuidiam; accipiendo serpentem pro eo, qui in serpente tentationem fecerat: ideo non fuit locutus serpens excusando se. Ad aliud autem non proderat locutio.

Quæst. 676. De maledictione serpentis.

Quæretur cum in maledictione serpentis dictum sit, Maledictus eris inter omnia animalia, de quo intelliguntur verba maledictionis totius? Dicendum, quod aliqui intelligunt totam maledictionem serpentis de diabolo, quasi ipse demon sit, qui vocetur hic serpens, & non animal aliquod, & ideo maledicendo serpentem directe maledicitur demoni, & non per applicationem aliquam, vel translationem, vel metaphoram. Et hoc supposito applicantur omnes partes literæ, scilicet, Maledictus eris inter omnia animalia, id est, reputaberis deterior, & minoris dignitatis. Vocatur hic demon bestia, quia licet secundum naturam sit substantia intellectualis, per dignitatem peccati factus est bestia, & non solum bestia, sed etiam bestiis deterior, quia bestia non mutauerunt aliquid de eo, quod erat eis secundum naturam, & ideo non ceciderunt a proprio gradu; demon autem cecidit a statu suæ dignitatis, & iuxta istum modum applicantur omnes alie partes maledictionis, sicut fecimus supra 3. cap. in expositione literæ super tota q. 16. Sed alij exponunt de serpente

pena animalia: dicitur enim maledictus inter omnia animalia, quia non est aliquod animal cui tanta mala infirunt, & cui tanta mala nos procuremus: & omnes partes literæ sunt planæ de serpente, nam super peccus suum graditur, & terram comedit omnibus diebus suis, & sunt inimicitia inter eum, & mulierem, & ista expositio magis conuenit superficie literæ.

Quæst. 677. Opinio Augustini.

Sed expositio prima, quod sit serpens demon, & de eo intelligantur ista, est Augustini super Gen. ad literam: motiua autem sua sunt: primum, quia supra 3. cap. dicitur de serpente, quod tentauit mulierem, & loquebatur, sed non potest hoc intelligi de serpente, ut est animal, quia neque tentare potest, neque loqui, neque intelligi, ideo accipietur de serpente, ut est demon, qui hoc facere potest. Secundum, quia dicitur eodem cap. Serpens erat callidior cunctis animalibus terræ, & agitur ibi de calliditate, id est astutia illius, ut ostendatur, quod serpens potuit tentare mulierem, & tamen non est alia calliditas, quæ ad hoc sufficeret nisi calliditas demonis, ideo de serpente, ut est demon intelligitur, & non ut est animal. Tertium, quia fuit a Deo prænuunciata pena serpenti, & tamen non imponeretur Deo poenam serpenti animal, quia poena imponitur pro peccato, sed serpens, ut est animal, non peccauerat, ideo non imponeretur ei poena, sed prænuunciatur, ergo non est serpens animal, sed serpens diabolus. Et ob hoc Augustinus tenens istam expositionem, quando declarat literam illam: Serpens erat callidior cunctis animalibus terræ, dicit de demone accipi. quod demon per superbiam deiectus est, ita ut computetur inter bestias, & vocetur bestia, & tamē per eminentiam rationis est maior bestiis, & ita est callidior cunctis animalibus terræ.

An serpens significet animal an pro demone.

Alij autem volunt, quod accipiatur de serpente animal, & non de demone: primo, quia si maledictio aliqua vera est, hæc non inferretur demoni, quia tunc diceremus, quod pro tentatione, qua tentauit Eua, puniret serpens, sed falsum est, quia diabolus per primum peccatum obstinatus est, & postea non potest peccare, neque demereri, quia aliàs cum quotidie similiter tentet nos, peccaret quotidie, & augetur pena eius, & sic cresceret in infinitum eius miseria, quod falsum est: etiam si hoc fieret cessaret diabolus tentare, ne crescerent poenæ eius, sed non cessat, ideo non peccat ipse tentando, & nocendo nobis, vnde neque peccaret tentando Eua, & sic non imponeretur ei aliqua pena. Secundo, quia ista maledictio fuit imposita serpenti ad satisfaciendum hominibus, quia per serpentem illatum erat malum eis, & tamen illi non intelligebant in serpente latere demonem, ideo non proderat prænuunciatio poenæ, si poena demoni, & non serpenti irrogaretur. Tertio, quia litera non conuenit accipiendo pro demone. Maledictus eris inter omnia animalia, quia non est demon animal aliquod, & ideo non potest connumerari animalibus. Item quia dicitur super peccus tuum gradieris, sed hoc non conuenit nisi animal pro no in terram: demon non habet corpus, ut super peccus gradiat, sed habet illud serpens, ut est animal. Item quia dicitur terram comedes, sed comedere pertinet ad animalia, demones autem non comedunt, quia sunt incorporei, serpenti autem conuenit, quod terram comedat, & ita de omnibus alijs partibus, quarum nulla demoni conuenit, & omnes conueniunt serpenti animal. Quarto, quia si quis velit intelligere, sicut Augustinus exponit, quod serpens sit diabolus, & graditur super peccus, id est incipit suam operationem a superbia, & terram comedit, id est incorporat sibi homines terrenos, sicut comedens incorporat cibum, & ita de alijs partibus applicationis, adhuc dicendum, quod non conuenit, quia

maledictio signat poenam, quia maledictio a malo dato alicui dicitur, & tamen per hæc non datum est aliquod malum demoni, sed potius ipse ex electione ista prosequitur, quod incipiat operationes a superbia, & quod incorporer sibi homines terrenos subiiciendo sibi, quia ad hoc tentat eos, ergo non possunt vocari ista maledictio, sed potius solarium quoddam demonis, & tamen data sunt ut maledictio, ideo necesse est intelligi illa taliter & de eo, in quo possunt esse, ut mala, & hoc est de serpente animal. Quinto, quia dicitur terram comedes omnibus diebus vite tue, & ita designatur certa vita eius, cuius ista dicuntur, sed demon non habet vitam finitam, quia viuit in æternum, ergo non intelligitur de illo, sed de serpente, qui viuit non longo tempore, & aliquando moritur. Sexto, quia intelligendo de demone, non est verum, si terram comedes, id est incorporabis tibi terrenos cunctis diebus, nã vsque ad diem iudicii habet locum, quod diabolus incorporer sibi aliquos, sed post diem iudicii nullum incorporabit, quia non poterit iam aliquis damnari, cū omnes sint tunc beati, aut damnati. Etiam de illis, qui tunc erunt actualiter damnati, & fuerunt terreni, non est verum, quod diabolus illos incorporabit sibi vel incorporatus tenebit, quia ipse non erit, ut princeps eorum, cum post diem iudicii cesset omnis principatus, & demones non torqueant alios damnatos, sed omnes pariter torqueantur a Deo.

Quæst. 679. Determinatio iudicioris quæst. 78.

Dicendum ergo quod circa prædicta sunt tria vera; primum, quod ista litera, quæ ponitur de maledictione serpentis, intelligitur secundum veritatem de serpente animal, & non de demone: secundum est, quod nulla maledictio, aut poena imposita fuit demoni, aut serpenti propter tentationem factam Eua: tertium, quod illa verba, quæ maledictionem videntur importare, fuerunt dicta, ut satisfactum videretur hominibus de nocumeto recepto per serpentem. Circa primum patet, quia verba dirigebantur ad illum, cui Deus loquebatur, & qui presens erat locutioni, sed erat serpens, & non diabolus, qui iam recesserat expleta tentatione, ergo de serpente intelliguntur. Secundo, quia verba intelliguntur sicut ipsa sonant, & non debent trahi in sensum alterum sine necessitate, & tamen verba, ut iacent accipiuntur de serpente animal, & non de demone, ideo de illo intellexit illa Deus. Tertio, quia dicebantur ista verba in consolationem quandam Adæ & Eue, tamen nihil ad illos pertinebat dici aliquid contra diabolum, cum illi non putarent hoc factum per diabolum, sed per serpentem, nam ita dixit mulier serpens decepit me, ergo non de diabolo, sed de serpente dicebantur. Quarto, quia ista verba dicta de serpente videntur significare quandam poenam, vel importare malum: intellecta autem de diabolo nullam poenam significant, ut patet per expositiones, quæ supra dabantur secundum Augustinum, & ponuntur a nobis supra 3. cap. & tamen ipsa ponuntur ad significandam poenam cum dicitur: Maledictus eris inter omnia animalia, ergo de serpente intelligerentur.

Quæst. 680. Determinatio superius quæst. 76.

Secundum erat, quod secundum veritatem neque serpens, neque demon in aliquo maledicti sunt, ita ut aliqua poena eis prouenerit propter illam tentationem, quæ alias eis non inesset, immo nulla omnino mutatio facta est in serpente, neque in diabolo propter tentationem illam. Et de demone patet, primo quia demon non peccauit tentando Eua, ideo non debuit imponi ei poena aliqua, quia non potest peccare qui iam damnatus est, quicquid agat, sed diabolus damnatus fuerat ante tentationem Eue, ergo non peccauit in illa. Secundo, quia si diabolus peccasset in tentatione Eue, pariter peccaret in omnibus tentationibus circa alios, quia in omnibus agit id, quod malum est, & ex inuidia,

invidia, & tamen non peccat in his, neque punitur, ergo neque peccavit tentando Eua, & sic nulla poena maledictionis imponeretur. Tertio, quia si Deus penam imponeret demoni, talia dicerentur, quae possent ei conuenire, sed nihil in verbis maledictionis conuenire potest demoni, quia omnia sunt corporalia: demoni autem non conueniunt corporalia, ideo non fuerunt illa posita, ut poena eius. Quarto, quia si intelligatur eo modo, quo exponit Augustinus, ut demoni applicentur, non sunt poena aliqua, ut demon operetur ex superbia, & quod incorporaret sibi homines terrenos, &c. secundum expositionem illam non sunt aliqua, quae demoni in penam data sint, sed quae ille facit ex desiderio, & electione. Quinto, quia siue ista dicantur sic intellecta esse poena, siue non in demone, constat tamen, quod non acciderunt propter tentationem Euae, sed futurae erant, etiam si eam non tentaret, quia ex quo demon peccavit per superbiam, mansit in eo superbia, & omnes actus sui sunt secundum superbiam, & habuit inuidiam eorum, qui poterant esse felices, quod ipse non fuit, desiderauitque eos subvertere, & ex hoc desiderio motus est ad tentandum Eua, ergo non habuit istud tantquam nouum in penam, quia Eua tentauit, cum illud prius haberet, quam illam tentaret, & ita dicendum, quod nihil mutatum est in eo propter tentationem mulieris.

Quaest. 681.
Quod non data fuerit poena serpenti.

Aliud erat quod neque etiam serpenti data est aliqua poena propter tentationem Euae in eo factam, & patet primo, quia serpens nihil mali egit, ideo neque puniri debuit, nam bruta non possunt peccare, cum non intelligant, & non habeant libertatem arbitrii. Secundo, quia si propter illud malum, quod illatum est Euae seducendo eam, esset alicui poena inferenda, potius inferretur demoni, qui illud fecit, & ex electione, & industria processit, sed neque illi irrogata est poena: ergo multo minus serpenti. Tertio, quia si aliquam poenam, vel malum inferre uellet Deus serpenti, quia saltem in eo factum est nocumentum Euae, irrogaret illi soli serpenti, in quo factum est hoc malum, & non omnibus alijs serpentibus, & tamen ea, quae in maledictione serpentis ponuntur, competunt non solum illi serpenti, sed & omnibus, qui postea fuerunt, & nunc sunt, ergo non fuit poena illata, vel malum serpenti. Quarto, quia propter peccatum non mutatur aliquid in natura a Deo condita: sed si ista, quae uidentur posita, ut maledictio, pertinere ad poenam, esset mutatio naturae, ergo non est aliquid hic quod factum sit circa serpentem. Primum patet, quia peccatum demonis fuit maius peccato hominis, & peccatum hominis esset maius peccato serpentis, si posset dici, quod serpens in aliquo peccaret, sed propter peccatum demonis nihil mutatum est de naturalibus eius, sed manserunt sibi integra naturalia, ut dicit Dionysius lib. de diuinis nominibus, cap. 4. Similiter per peccatum hominis non est mutatum aliquid de naturalibus eius, sed solum perdidit gratuita, ergo in serpente ita fieret, quod naturalia non mutarentur, sed solum habuit aliquid serpentes praeter naturalia, quia non habuit gratuita, ergo nihil mutatum est in serpente per tentationem factam Euae in eo.

Quaest. 682.
Opinio quaedam contraria.

Aliqui dicunt, quod potuit maledici serpens, & inferri ei poena licet non peccauerit, quia licet ipse non peccauit, neque nocuit, praestitum fuit in eo nocumentum homini, & ita sepe bruta, & res non intelligentes puniuntur. Primum patet de ficulnea, cui Christus maledixit, quod non habebat ficus, sed solum folia. Matth. 21. & Mar. 11. cap. & tamen illa non peccauit, quia non erat aliquid rationale: Secundo, quia si bos occiderit hominem, poena ei imponitur, s. occiditur, & non comeduntur carnes eius, Exo. 21. cap. & tamen bos occi-

dendo hominem non peccat, quia nescit quid faciat, cum & infantibus, & furiosis non imputetur homicidium, ut extra de delictis puero. c. 1. & 2. & de homic. c. si furiosus lib. 6. Et tamen aliquid magis intelligunt furiosi, & infantes, quam bruta, ergo rationabiliter inferunt interdum poena, licet non peccent. Tertio, quia si quis coierit cum pecore, vel quocumque iumento, siue bestia, occiditur homo, & etiam pecus lapidatur; Leui. 20. cap. & tamen pecus non peccauit; quia nescit an aliquid in eo factum sit, & nihil plus fuit in potestate pecoris, quod coiret, vel non coiret homo cum eo, quam fuerit in serpente, quod adabolus per eum tentaret, aut non, & tamen pecus illud in poenam occiditur, ergo & serpenti, in quo tentatio facta est, debuit poena aliqua inferri. Quarto, quia maledicuntur etiam inanimata in poenam mali, vel peccati, sicut maledicti sunt montes Gelboe, de quibus dicitur lib. 7. Reg. c. 1. Montes Gelboe neque ros, neque pluuia ueniat super vos; alios montes in circuitu uisitet Dominus, a Gelboe autem transeat, non fiat ibi agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus fortium; & fuit hoc, quia Saul, & Ionathas ibi occisi sunt, & tamen longius sunt a culpa res inanimatae quam animalia, quia animalia sunt irrationalia, & ita serpens, qui erat animal poterat a fortiori puniri pro malo in eo commissio. Quinto, quia etiam uerbis, & alijs rebus inanimatis Deus inferebat, aut inferri mandabat malum propter peccatum non ipsarum rerum, sed aliorum, qui in eis peccauerant, sicut quando in aliqua ciuitate Iudaeorum colebantur idola publice, iubebat Deus occidi omnes, qui in ciuitate erant, etiam pecora, & vastari omnia suppellectilia cremando ea, & ipsam ciuitatem prosternendo eam ad terram, ut esset tumulus aeternus, & nunquam habitaretur: Deutero. 17. cap. Ergo a fortiori serpenti in quo tentatio fuit facta Euae inferretur malum, vel poena.

Quaest. 683.
Determinatio ueritatis, & solutio argumenti.

Dicendum sicut supra, quod sicut serpens in nullo peccauit, ita nulla poena ei inflata fuit a Deo, neque mutatio in eo facta ab eo, quod prius habuerat; nam si penam, vel malum inferre Deus illi uoluisset, occideret eum statim praesentibus Adam & Eua, sicut fit de alijs brutis, quibus mala Deus inferri iubet pro aliqua causa, nam occiduntur, ut patet in eis, quae supra in contrarium allegantur, sed non factum fuit hoc de illo serpente, ideo nihil mali irrogatum est, aut facta mutatio ab eo, quod prius fuerat. Ad primam rationem in contrarium dicendum primo, quod non est simile de ficulnea, & serpente, & generaliter de animalibus, & non animalibus, quia animalia sentiunt mala, quae eis inferuntur, non animalia autem non sentiunt, ideo pro faciliiori causa inferretur malum rei, quae non est animal, sicut erat ficulnea, quam animalia, sicut erat serpens. Secundo, quia licet commune sit tam inanimatis, quam animatis, & animalibus, & non animalibus citra hominem non posse peccare, & ideo non posse illis inferri poenam, cum sit proprie poena pro peccato, & non alias siue suo, siue alieno, quod in se quis suscipit, tam omnibus animantis, quam inanimatis infert Deus malum quando uult, etiam si nullum peccatum ibi sit esse liberè utatur illis, & non potest aliquis dicere ei, cur sic facis, sicut neque vas dicit figulo, quare me fecisti sic, ut Apostolus dicit ad Rom. 9. cap. quia tamen Deus est tota sapientia, & prudentia, nihil agit, nisi quod fieri bonum est, & ideo ex parte ipsius rei facta a Deo semper est aliqua causa, licet non sit ex parte Dei scientis, quo nihil potest esse prius, aut mouens ipsum. Ita nunc est in proposito, quia ad arefaciendum ficulneam, erat causa aliqua, ad inferendum malum serpenti, non fuit causa, ideo unum debuit fieri, alterum non. Patet hoc, quia Christus ficulneam arefecit iubens, ne ex ea nascerentur

scerentur fructus in aeternum non pro aliquo peccato ficulnea, quia non poterat peccare existens non rationalis. Et item quia quod plus est, etiam si aliqua ficulnea peccare posset, aut illi malum imputari, saltem haec ficulnea, cui Christus maledixit, non peccabat, neque aliquid malum in ea erat, nam maledixit ei, quia habuit folia, & non ficus: si autem esset tempus ficuum, & non haberet ficus, posset aliquis calumniari contra eam, quod esset mala ficulnea, quasi esset culpa, id est uicium naturale, sed neque istud erat, nam quando Christus maledixit ei, non erat tempus ficuum, sicut Euangelista expresserunt, Matth. 21. & Marc. 11. cap. ideo apparet, quod fuit maledictio illa propter solam significationem, nam Christus uoluit significare maledictionem futuram super sacerdotes, Scribas, & Pharisaeos Iudaeorum, qui fors interdebant similitudinem bonorum, quasi folia quadam, interius uero nullum bonum habebant, & ita maledicti fuerunt, nam traditi Romanis delati sunt cum gente sua pariter, & loco. Sed in serpente non erat aliquid tale, nam non erat aliquid significandum per malum irrogatum serpenti, sed potius si irrogari deberet, fieret, quia in serpente tentata fuerat Eua, ideo non erat simile de ficulnea, & serpente, & tamen si serpenti Deus mala intulisset pro tentatione in eo facta, non esset aliquid iniustum, quia quicquid Deus facit in rebus, non committit iniustitiam, quia sunt possessio sua, sicut quocumque modo se habeat homo ad possessionem suam non facit iniustum, lib. 5. Ethic. Etiam si res illa, quas Deus laedit, sint in potestate alicuius, non facit Deus iniustum ei, cuius res sunt, quas Deus laedit, vel consumit: etiam si alias Deus posset facere iniustum illi homini, quia aliquid erit, propter quod iustum sit homini illud pati, quia nullus est, qui non sit Deo debitor alicuius poenae: nam si omnes sunt ei debitores mortis, a fortiori aliarum minorum poenarum debitores erunt, & pro peccatis aliquibus ipsorum uolet Deus damna aliqua inferre eis in rebus suis. Unde Christus ficulneam arefaciens non fecit iniustum domino eius, in cuius bonis erat ficulnea, quia ille propter aliqua peccata merebatur maiorem poenam, quam ficulneam suam areferri. Similiter enim & Christus fecit, quando permisit, vel concessit expresse demonibus intrare in porcos. Matt. & suffocauerunt demones tunc duo millia porcorum. Marc. 5. cap. & sic tanta damna Christus tunc intulit dominis porcorum faciens perire duo millia porcorum ipsorum: in serpente si aliquid malum faceret, nulli nocebat, quia serpens in nullius bonis erat. Et tamen hoc seruasset Deus, quod si serpenti illi ad significationem, aut propter aliam causam aliquid malum intulisset, non esset illud in alijs serpentibus, sed in eo solo, quia quando Deus aliqua mala rebus sic irrogat, poena vel malum non transcedit rem illam, ad quam pertinet, unde non extenditur ad alias.

Quaest. 684.
Respondeo ad secundum quaest. 683. De boue cornupeta

Ad secundum dicendum, quod non est simile de serpente, & de boue cornupeta, qui occidit hominem, vel etiam si non esset cornupeta, primo quia bos ille occiditur, serpens autem non fuit occisus, & tamen si aliquid malum pro quacumque causa inferri ei deberet, non esset minus quam mors, quia animalibus non inuenimus aliqua mala minora morte imposta iubente Deo, cum ergo serpens non fuerit occisus, non fuit ei aliquid malum illatum. Secundo differunt, quia licet neque bos, neque serpens potuerint peccare, vnus tamen uere malum fecit, alius non, serpens quidem nullum malum fecit, quia non tentauit ipse mulierem, sed diabolus in eo, quem non poterat ipse prohibere: bos autem occidit hominem non motus ab alio, id est non occidit hominem diabolus in boue, sed ipse bos propter aliquem impetum appetitus, qui

in eo insurrexit, ideo plus causa erat ad occidendum bouem, quam serpentem. Tertio, quia adhuc in boue erat alia causa ad mortem, quae non erat in serpente: duo enim inueniuntur in boue, qui occiderat hominem, vnus erat malum futurum, scilicet quod sicut bos occiderat vnus hominem, ita ex simili impetu occidere posset postea alios, & uerisimile erat, quod faceret: aliud erat quod erat horribile factum hominem occisum esse a boue, vel ab aliquo pecore propter humanam dignitatem, & quoniam est dominus omnium rerum irrationabilium. Et propter vtrunque erat iustum occidi bouem, non quasi peccasset, & in penam inferretur ei mors, sed propter primum, ut auferretur mali occasio: expediebat enim communitati hominum non esse inter eos id, quod sine causa poterat occidere hominem, & uerisimile est, quod de caetero faceret, & ista erat causa praecipua mortis bouis. Etiam competebat hoc propter horrorem facti, quia indecens erat apparere inter homines illam bestiam, quae fuderat sanguinem humanum, qui erat tantae dignitatis, ut ergo non appareret, occidebatur. Et ideo circa bouem, qui occiderat hominem lex iubebat duo fieri, scilicet, quod lapidaretur, & quod non comederetur carnes, sed relinqueretur canibus. Exod. 21. cap. primum. scilicet occideret bos proderat principaliter ad cauendum mala futura, ne alios homines occideret. Secundum erat propter horrorem facti, quia tam horribile erat occidi hominem a boue, quod non solum deberet bos occidi, sed etiam sub tanta abominatione haberi, ut neque uellent homines tangere illum, ideo neque manducare, ne uiderentur manducare sanguinem humanum, quo ille se tinxerat hominem occidendo. Occidi etiam animalia quacumque hominem occiderint, licet ipsa in hoc non peccent, tam iustum est, quod Deus nobis dedit exemplum eius in quantum ipse promisit, quod requireret sanguinem humanum de manu bestiarum in uindictam hominis, sic patet supra 9. cap. Sanguinem animarum uestrarum requiram de manu cunctorum bestiarum, & de manu hominis, & de manu uiri, & de manu fratris eius requiram animam hominis: quicunque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis eius. Ergo iustum erat, quod si bos, uel aliud animal occideret hominem, occideretur ipse. Circa serpentem non erat ista causa ad hoc quod occideretur, vel aliquid malum ei fieret: primum, si periculum futurorum non erat ibi, cum non esset aliquis actus, quem serpens ex inclinatione quantumlibet bestiali acturus esset, quia erat tentatio, quae non fuit operatio serpentis, sed demonis in serpente, & uerum est, quod poterat postea demon introire in serpente, quotiens uellet, & tentare, & hoc non poterat serpens prohibere, cum moueretur a potentiori cui resisti non poterat per eum. Sed istud periculum similitudinis tentationis in futuro non erat aliqua causa occidendi serpentem: primo, quia propter hanc rationem non solus serpens occidendus erat, sed & omnia animalia, cum in omnia possit introire demon, & per omnia loqui, atque tentare, sicut angelus bonus introiuit in asinam Balaam, & locutus est per illam: Num. 22. Et dicit Aug. lib. 11. super Gen. fuisse illum angelum bonum, sed potuisse hoc facere demonem, quia boni angeli, & mali similiter operantur, & idem Magister lib. 2. Sent. dist. 22. & tamen non debuerunt occidi alia animalia, neque occisa sunt propter istud periculum. Secundo, quia adhuc potius ex hac causa deberent occidi alia animalia, quam serpens: nam licet diabolus posset postea intrare in serpentem ad tentandum, tamen nunquam tentaret, quia cum semel fuisset homo in serpente tentatus, & succubisset, timeret quando audiret serpentem loqui, & non audiret eum, & ita non posset ab eo iam decipi,

decepi, sed quia in alijs animalibus nunquam deceptus fuerat, potius audiret ea, & magis periculum erat circa alia, quam circa serpentem, ideo potius alia quam serpens occidi debebant, sed non factum est, ergo neque serpens debuit occidi, aut puniri in aliquo. Etiam non erat hic secundum horrorem facti, quemadmodum in boue occidente hominem, quia fallere non est horribile sicut occidere, maxime, quia i lud non fecit serpens, sed diabolus in serpente, ideo debuit sic esse de serpente, sicut de boue.

Quæst. 687. Ad tertium De pecore cum quo quis coiuuit,

Ad tertium cum dicebatur de pecore, cum quo quis coiuuit, quod occiditur, dicendum, quod non est simile de illo, & de serpente: neuter enim peccat, quia neque serpens, in quo fuit facta tentatio neque pecus, cum quo est coitus, tamen occidi pecus est iustum, & non est sic de serpente: duo enim sunt, propter quos occiditur pecus, cum quo quis coiuuit. Primum est occasio mali, quia cum notum fuerit aliquod esse pecus, cum quo quis coiuuit, alij inclinabuntur ad hoc faciendum potius cum illo pecore, quam cum alio, quia cum istud sit huic rei aduentum, putabitur quod potius permittet hanc rem in se exerceri, quam cetera pecora, quae non sunt ad hoc assueta, ergo ex hac promptitudine ut non crederet homini desiderium ad malum conueniens fuit occidi pecus. Secundum fuit horrorem facti, quia horribile, & valde turpe est, quod homo coeat cum pecore, quia in hoc deturpar se ipsum, & deprimit dignitatem naturae humanae, ut ergo non appareat id, in quo deturpatur natura humana, conueniens est pecus occidi, sed non fuit sic de serpente. Et apparet primum, quia ex eo, quod in serpente daemon tentauit hominem non oriebatur occasio, aut incentiuum mali, quia hoc malum quod erat tentare non poterat fieri, nisi per demonem, & non magis incitaretur daemon ad tentandum hominem manente serpente, quam non manente, cum posset in quolibet alio animali tentare, immo nunquam postea tentauit hominem in serpente, ideo nullum periculum erat, si serpens uiuere, & consequenter non debebat occidi. De horrore iam dictum est, quod non erat ibi horrorem sicut in eo, quod quis cum pecore coeat, quia in eis, quae sunt magis materialia est bonum, & malum magis cognoscibile, quam in ijs, quae sunt aliquantulum spiritualia, sic autem sunt occidere, & concubitus, ideo concubitus cum pecore, aut occisio facta a pecore sunt horribilia. Non est sic de fallere, quia illud consistit in actu rationis, & talia non sunt sensibilia. Alia adhuc ratio dissimilitudinis est, quia quando occiditur pecus, cum quo coiuuit, occiditur ipse homo, qui cum illo coiuuit: Leuit. 20. cap. ita, & occidi deberet serpens, per quem tentatio facta est & occideretur homo, qui tentationi assentiens prauaricatus est mandatum Dei, & tamen Deus non occidit eum assentientem tentationi diaboli, sed alias penas intulit, ergo neque serpentem occidere debuit, sed praenunciauit aliquid tanquam poenam contra serpentem, licet secundum veritatem non erat poena.

Quæst. 686. Ad quartum De maledictione inanimatarum.

Ad quartum dicendum, quod inanimata non maledicuntur, neque puniuntur, quia non est in eis sensus mali. Et cum dicitur de montibus Gelboe, quod maledicti fuerunt, dicendum quod ibi non potuit esse poena neque maledictio: de poena patet, quia non est nisi pro peccato: montes autem & irrationalia peccare non possunt, ideo quicquid eis eueniat, non est poena, neque potest sic vocari, quia illa correlatiue dicitur ad peccatum, vel culpam. Etiam non possunt proprie maledicti montes, quia maledictio est malum datum, sed rei inanimatae non potest malum dari, quia illa malum non sentit, & non est malum, nisi sentienti: quod enim terra efficiatur sterilis, non est terra bonum, aut malum, quia neque in vno gaudet, neque in altero tri-

statur, neque aliquo modo illud sentit. Est tamen concedendum, quod interdum per Deum fit circa res inanimatas aliqua deterioratio, vel immutatio a bona dispositione, quae si fieret circa rem sentientem esset poena, aut maledictio, sed circa rem non sentientem neutrum potest dici. De montibus autem Gelboe potest dici, quod non fuit maledictio data, aut mutatio aliqua facta in eis, quia illud quod dicitur neque ros neque pluuia veniat super vos, non fuit dictum a Dauid, ut propheta pronuncians id, quod Deus intendere, sed ut ab oratore componente metricas lamentationes, & apponente in eis quaequid ad ornatum pertinet, sic patet lib. 2. Reg. primo cap. Planxit autem Dauid planctum huiusmodi super Saul, & super Ionatham filium eius, & praecipit, ut docerent filios Iudae planctum, & ideo cum esset planctus artificiosè compositus, ponerentur ibi ea, quae poterant exprimere doctorem plangentis, & quia plangentes solent desolari locum, & tempus in quibus mala, de quibus luget, deuenerunt, Dauid tenuit hic modum istum in hoc planctu.

De tempore patet, sicut quando Iob luget miseriam suam, dicens: Pereat dies, in qua natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo Iob 3. cap. De loco patet in isto planctu Dauid, nam quia Saul, & Ionathas conuerant in montibus Gelboe, dixit Dauid detestando montes illos: Montes Gelboe neque ros, neque pluuia veniat super vos, neque sint ibi agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus fortium. Ista ergo dicuntur a Dauid sicut plangente, & non ab eo sicut propheta, unde non est maledictio aliqua in hoc, neque erant verba alicuius efficacis.

Secundo patet, quia neque eueniunt illa, quae Dauid ibi dixit, quod non caderet ros, aut pluuia super montes Gelboe, immo super illos montes ros, & pluuia ceciderunt, & fuerunt ibi agri primitiarum, nam & nunc pluuia cadit, cum aliqui diebus nostris dormierint in monte Gelboe, & de nocte cecidit magna pluuia super eos.

Tertio patet, quia si esset maledictio hic, esset a Deo, tanquam ipse detestaretur rem gestam in montibus Gelboe, sicut detestaretur mala quaedam facta ab hominibus, propter quae tam eis, quam terrae plagas inferret, sed non fuit hic sic, quia Deus non detestatur mortem Saulis, & filiorum suorum, sed potius voluit eam, & coarctauit eum ad hoc, quod in cecideret in eam: sic enim ipse dixit ad Samuelem, cum suscitatus est: Coarctauit nimis, Philistim pugnant aduersum me, & Deus recessit a me, & exaudire me noluit. Et est Deus praenunciauit ei illam mortem & tempus: nam dixit, cras tu, & filij tui mecum eritis. Et addidit, idcirco, quod pateris, fecit tibi dominus hodie, & dabit etiam dominus Israel tecum in manus Philistim, lib. 1. Reg. 28. c. Cum ergo voluisset Deus hoc fieri, immo ipse tradebat Saulem in manus Philistinorum, non detestaretur factum ad hoc, quod malediceret montibus Gelboe, ubi hoc acciderat, ideo non fuit maledictio a Deo data montibus, id est deterioratio aliqua ibi facta, ita ut ibi non plueret, si pluebat prius. De ista tamen maledictione magis dicitur lib. 2. Reg. 1. c. Ad quintam & vltimam rationem, dicendum est, quod Deus interdum iubet fieri mala, aut deteriorationes circa res inanimatas, & ipse etiam facit illud non iubendo, sed hoc non est punire ipsas, quando non peccauerint, etiam non est maledictio, ut dictum est, quia non est eis malum cum non sentiant, sed fit illud propter malum hominum, vel propter detestationem peccati, nihil ad cautelam futurorum, & propter similes causas. Et hoc apparet in exemplo allegato, ubi occiduntur pecora, & cremantur omnia supellectilia, & ipse vrbes, & edificia dirimuntur, ipsi autem homines in poenam peccatorum

Quæst. 687. Ad quintam De varijs insensibilibus, quae a Deo maledicta sunt.

cautorum suorum occiduntur, sed res ad eos pertinentes destruuntur partim in poenam ipsorum in quantum ipsi dolere possunt pro illis, quia sunt res eorum, & hoc maxime pro filijs, & filiabus paruulis, qui pro peccato patrum occiduntur, de quibus necesse est dolere parentes, partim in abominationem delicti hoc modo, quia ostenditur valde magnum esse delictum, cum non solum peccantes inficiuntur ex eo, sed etiam res, quas illi tangunt, reputentur infectae. Et hoc fit in omnibus rebus pertinentibus ad idola, siue in eis, quae sunt idolorum partes, aut ornatus, siue in eis, quae pertinent ad idolatras. De primo patet Deuter. 7. cap. non inferas quippiam de idolo in domum tuam, ne fias Anathema, sicut & illud est, quasi spurcitiā detestaberis, & quasi immunditiam, & sordes abominationis habebis, quia anathema es. De secundo patet. Deuter. 13. cap. ubi iubet Deus succendi ciuitatem Idolatrarum cum omnibus, quae ibi sunt, & nihil inde tolli. Cum ipsa ciuitate succendes, ita ut vniuersa consumas domino Deo tuo, & sic tumulus sempiternus non edificabitur amplius, & non adharebit de anathemate quicquam in manu tua, ut auertatur dominus ab ira furoris sui. Etiam fit hoc ad bonum quoddam hominum, scilicet, ut superstitios non incidant in tale delictum cum videant illud tam grauiter vindicatum. Sic fecit Deus de vrbibus Sodomorum; nam non solum occidit Deus viros illos peccatores, sed etiam subuertit vrbes, & perdidit totam regionem in aeternum, infra 19. cap. cum prius essent sicut Paradisus domini, ut dicitur supra in litera. Et vult Deus manere tales plagas, & desolationes in memoria perpetuam quorundam delictorum, ut omnes, qui nascuntur videntes haec, timeant. Simile comminatus est Deus se facturum israelitis non solum in eis, sed in terra ipsorum si prauaricarentur mandata eius, sic dicitur Deuter. 29. cap. scilicet, Dicet sequens generatio, & filij, qui nascuntur, & peregrini, qui de longe venerint videntes plagas terrae illius, & infirmitates, quibus eam afflixit dominus sulphure, & solis ardore comburens ita, ut vltra non seratur, nec virens quippiam germinet in exemplum subuersionis Sodomae, & Gomorrae. Adama, & Seboim, quas subuertit Dominus in ira, & furore suo, & dicent omnes gentes, quare sic fecit Dominus terrae, quae est haec ira furoris eius immensa, & respondebit, quia reliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum. Simile Deus dixit se facturum de templo, si Israelitae relicto ipso tollerent Deos alienos. li. 3. Reg. 9. cap. Aliquando autem non deleta gente deteriorabat Deus terram faciens terram sterilem, quae erat fructifera propter iniquitates habitatorum, ut in hoc punirentur ipsi: non autem terra, quae nihil mali aut boni sentit, sic dicitur Psal. 106. Posuit flumina in desertum, & terram aquarum in sitim, terram fructiferam in saluginem a malitia habitantium in ea. Simile patet Leuit. 26. & Deuter. 28. ubi a principio peccatorum ponuntur plagae minores non exterminando gentem, sed puniendo eam. Percutiat te Dominus egestate, febre, & frigore, ardore, & aestu, & aere corrupto, ac rubigine, sit coelum, quod supra te est, aeneum, & terra, quam calcas ferrea; det Dominus imbrem terrae puluerem, & de caelo cadat super te cinis, donec conteraris. Sed de serpente non fuit sic, quia ille non peccauerat aliquid, nec in eo fuerat commissum aliquod graue peccatum, quod Deus punire vellet, cum neque ipse serpens peccauerit, neque demon tentans in ipso peccauit, cum tamen ista plaga inferebantur in rebus inanimatis, licet ipsae non peccarent, erant in eis commissae quaedam iniquitates in quarum vindictam, & memoriam, & cautelam futurarum Deus illas plagas inferebat, sed in serpente non erat commissus

sa aliqua iniquitas, ideo non debuit esse aliqua vera poena. Tertium erat, quod ista verba dicta contra serpentem, quae sonant in maledictionem, fuerunt dicta ad satisfaciendum hominibus, quia Adam & Eua videbant se valde laesos, quia expellebantur de Paradiso, quod factum fuerat suadente serpente: si autem serpens nihil poenae reciperet putarent secum iniuste agi, ideo ut hoc non putarent, debuit aliquid videri imponi serpenti de poena, vel malo, licet non esset. Erat motiuum praecipuum, quia ipsi non intelligebant veritatem huius rei a principio, fortassis autem postea intellexerunt: si enim ipsi scirent, quod qui tentauit eos erat diabolus, & serpens nihil in hoc egisset, non exigeret poenam de aliquo; non de diabolo, quia cum sit damnatus, & obstinatus non potest ulterius peccare, & quicquid agat, non imputatur ei in peccatum. De serpente iniustus erat poenas exigi cum ille sit irrationabilis, & nesciret quid per ipsum actum est, neque fuit in sua potestate prohibere, ut daemon non tentaret per ipsum, & ita de nullo exigerent, sicut & nos cum a damone tentamur, & superamur, nullas poenas de eo exigimus, quasi ei hoc conueniat. Sed Adam & Eua, aut saltem Eua non videretur hoc intellexisse a principio post peccatum, siue quia neque ante peccatum cognouerant, ut multis placet, siue quia post peccatum in hunc errorem inciderunt. Putabant enim factum esse hoc a solo serpente, quasi ille intelligeret, & loqui posset, atque cogitare aliquid, quo feminam falleret, unde mulier se excusans non dixit: Daemon decepit me, sed dixit: Serpens decepit, quasi in serpente esset principium sufficiens ad hoc faciendum. Si autem hoc esset verum, esset serpens rationalis, & fuisset in culpa hoc faciendo, quia rem malam faceret, scies quid faceret, & ex intentione motus per inuidiam, ideo poena dignus erat, & quia istud non erat verum non intulit Deus veras poenas serpenti, sed quia puratum est verum ab hominibus, & ideo non satisfieret eis, si poena aliqua non daretur, & visus est Deus dare illi poenam.

Aliud motiuum erat, quia Deus erat iustus in iudicando, apud quem non erat acceptio personarum, & talem se ostendere debuit a principio, ne quid sinistri de eo conciperent homines: non enim iudicauerat ante hoc inferendo hominibus poenam aliquam pro peccato, ideo in ista prima debuit ostendere se qualis esset. Si autem appareret hic omnino iustus, putaretur semper talis esse: si autem in aliquo videretur hominibus deuiare ab eo, quod rectum erat, putaretur sic in futuris iudicijs facere, & tamen iuxta ignorantiam, & opinionem ipsorum, quae putabant serpentem peccasse tentando mulierem, si inferret eis poenas, & non serpenti esset acceptio personarum, & iniustus distributor, ut ergo hoc non crederetur ab eis, quod inconueniens erat, cum nihil sit periculosius, quam praue de Deo sentire, fuit conueniens inferri aliquid aut praenunciari serpenti, quod videretur esse poena. Adhuc erat istud motiuum maximum, quia iudicium istud Dei factum fuit aperte, id est Deo iudicante verbaliter, & proferente condemnatoriam sententiam contra homines post discussionem causae, & ita cuilibet ratione vti appareret, an iuste, vel iniuste Deus iudicaret: si enim Deus iudicaret occulte quemadmodum quotidie iudicat inferendo quibusdam poenas, alijs bona, quia nescirentur merita personarum, ex quibus iustificari posset factum Dei, dubitaret homo an Deus iuste, vel iniuste iudicasset. Et tamen quia verbaliter iudicauit auditis meritis causae, poterat dici sub certa coniectura, quod bene, aut male iudicaret, & sic tanto periculosius erat inde sumi exemplum mali iudicij per errorem humanum, quanto erat iudicium manifestius

Quæst. 688. An maledictio serpentis data fuerit ad satisfaciendum Adam & Euae pro nocumero sibi illato vt quæst. 679.

Aliud motiuum.

festius, ideo vt non putaret homo Deum tunc iniuste iudicasse, quia idem crederet postea in omnibus iudicijs occultis, fuit conueniens, quod Deus taliter se haberet, vt ab homine crederetur recte iudicasse, & hoc erat pena nunciando serpenti sicut eis. Sed obijciatur, quod hoc non proderat: nam Deus secundum veritatem nullam poenam serpenti intulit, sicut dictum est, nam omnia, quae praenunciata sunt contra eum, erant talia, quae ei secundum naturam competeabant, & etiam si demon non tentaret mulierem per serpentem, eadem omnia, quae Deus praenunciavit serpenti futura essent in serpente. Dicendum quod verum est, & tamen hoc faciebat hominibus, nam ipsi volebant, quod irrogaretur poena serpenti, per quem putabant malum sibi procuratum, & satisfactum sibi esset, si aliquid fieret circa serpentem, quod ipsi crederent esse poenam, sed ea, quae praedixit Deus serpenti putata sunt ab illis esse poenam veram, ideo hoc satisfaciebat eis; nam sicut homines habuerunt errorem circa serpentem putando, quod verum ille nocuisset eis, aut saltem mulier hoc putauit, ideo putabat iustum esse, quod puniretur serpens, ita ipsi ex paruitate iudicij, & paucitate experientiae putauit poenam esse id, quod a Deo praenunciabatur serpenti, quasi non esset aliter futurum in serpente, nisi Deus hoc diceret, & ita sicut per errorem putauit sibi factum iniustum, putauit similiter per errorem sibi satisfactum esse. Et ad hoc fuit modus poenarum conueniens, scilicet, quia serpenti videtur Deus intulisse quaedam, quae mala essent, tamen non essent mors, quia hominibus peccantibus mortem non inferebat: si enim serpenti mors inferretur pro suaione, videretur irroganda mulieri, quae suadenti serpenti credidit, & peccauit, sed non iniusta fuit mors mulieri, immo quaedam alia poena, ergo neque serpenti inferri debuit, sed quaedam citra mortem.

Dixit Deus serpenti maledictus eris inter omnia animantia, & bestias terrae, de quo petitur quomodo sit verum. Dicendum primo, quod a necessitate accipi de serpente, & non de demone, vt praesuppositum est ex ante dictis: qui enim de demone intelligunt, facile accipiunt quomodo sit: est enim demon maledictus inter animantia, quia est infelicitior omnibus animantibus, nam animalia non sunt felicia, neque infelicia, quia neutrius sunt capacia: demon autem verum est infelix, vel miser, ideo habet ipse deteriorem statum quam animalia. Sed non potest accipi de ipso prout ostensum est, quoniam neque ad ipsum factus est sermo, sed ad serpentem. Secundo, quia dictum est: Maledictus eris inter omnia animantia, & bestias terrae, ergo iste, qui maledicatur est de animantibus, sed demon non est de animantibus, aut bestiis, ergo non maledicatur ipse hic. De serpente autem istud conuenit, quia erat serpens, ad quem loquebatur Deus, & erat de animantibus, & bestiis: vocantur enim animantia omnia, quae viuunt, & mouentur in terra generaliter dicta ab anima, qua viuunt: bestia est nomen magis speciale signifi- cas animalia fera, quae non mansuescunt apud hominem, nullamque ei vtilitatem afferunt, & distinguuntur contra iumenta, & pecora, quae mansuescunt, & vtilitatem adiutoriumque humanae vitae afferunt. Vtrumque autem pertinet ad serpentem, nam est de animantibus, in quantum est viuens, quod mouetur, est bestia, quia animal ferum est, & homini non confert ad vitam, & istum modum loquendi tenet scriptura de serpente supra a principio, cum dixit, sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terrae ponendo eum inter animantia. Dixit autem maledictus eris inter animantia, & bestias, id est nulla bestia, nullum animal inueniatur re infelicitius, & est modus loquendi iste conueniens ad signandum ex-

cessum mali, sicut per contrariam signatur eminens bonum, vt cum de Domina nostra dixit angelus, Benedicta tu inter omnes mulieres, & super omnes, quia nulli mulieri tantum bonum collatum est, neque vnquam conferetur. Ita de serpente dicitur, quod est maledictus inter omnia animantia, quia nullum animal est ita maledictum sicut serpens.

Sed dicitur, ad quid dixit: Maledictus eris inter omnia animantia, & bestias terrae? Quia sufficiebat dici inter omnia animantia, cum sit genus, & non adderetur species, scilicet inter bestias. Dicitur potest vno modo, quod est consuetudo locutionis scripturae, & fit ad maiorem notificationem posito genere, & specie simul, quam altero eorum tantum. Secundo potest dici, & melius, quod fuit ad signandum magnitudinem maledictionis: debet enim sic litera legi; Maledictus eris inter bestias terrae, & omnia animantia, & tunc causa dicti apparet: voluit enim scriptura comparare serpentem ad res sibi similes, quia comparatio fit in vniuoco, & ideo potissimum fit in specie specialissima, & quia vnus modus, & quasi species animalium est bestia, & de bestiis est serpens, non autem de iumentis, aut pecoribus, voluit comparare ad bestias, de quibus erat, vt diceretur: Maledictus eris inter bestias terrae; sed quia poterat aliquod animal deterius se habere bestiis, quod nomine bestiarum non inueniretur, addidit scriptura, & inter omnia animantia, & tunc apparet, quod nullum animal infelicitius, aut deterius se habeat inter omnia animalia, quam serpens. Et hoc videbatur debere dici ad satisfaciendum hominibus, quia nullum animal nocuerat eis, nisi serpens, & nullum putabatur ab eis peccasse, nisi serpens, ideo omnibus miserabilibus, aut deterius fieri debebat. Similiter maledictio ista non intelligitur esse vera maledictio, quia illa importabat malum datum, sed nullum malum datum fuit serpenti, nam omne, quod Deus ei praedixit, competebat ei secundum naturam, scilicet, quod terram comederet, & super terram graderetur, & quod essent inimicitiae inter eum, & mulierem, sed quod est alicui secundum naturam non est ei malum, cum naturalia sint alicui, per quae est, & in quibus est, malum verum dicit defectum boni, & esse; ideo quae naturalia sunt alicui, non possunt dici esse mala eius, sed aliqui defectus eorum, quae secundum naturam esse deberent in re, vel transmutari ab eo, quod conuenit secundum naturam. Sed ista vocantur maledictio quaedam iuxta opinionem mulieris, quia putabat, quod ista non competeabant serpenti secundum naturam, sed ex Dei impositione, & tunc esset verum maledictio, quia verum aliqua mala irrogarentur serpenti. Aliter potest adhuc verificari, quod serpens sit maledictus, id est deterius se habens inter omnia animalia, nam licet omnia, quae habet sint ei naturalia, sunt minora quam aliorum animalium, in quantum ergo sunt imperfectiora, habet se deterius serpens in suis naturalibus, quam caetera animalia, & quantum ad hoc dicitur inter omnia esse maledictus. Sed dicitur eris maledictus inter omnia animantia, quod non videtur verum, quia illud malum quod habiturus erat serpens iam habebat, cum omne illud esset secundum naturam, & omnia naturalia sunt a principio generationis, ideo non debebat dici; eris maledictus, sed iam es maledictus.

Dicendum, quod debuit dici eris maledictus, & non es: primo, quia ista accipienda sunt secundum opinionem mulieris, ipsa autem putabat, quod Deus inferebat nunc serpenti, quae nunquam habuerat, & quasi nunc inceptura essent dicebatur, Maledictus eris. Secundo, quia ista dicta sunt ad satisfaciendum mulieri, & tamen si diceretur, Maledictus es, & signaretur, quod nihil de nouo inferebatur serpenti, non satisfaceret mulieri, quia

Ques. 69. Cur dicitur inter animantia, & bestias terrae.

Alia ratio.

Determinatio ista.

Ques. 68. Obiectio soluitur.

Ques. 69. Quomodo sit verum, quod scriptura sit maledictus inter omnia animantia.

Determinatio.

Ques. 69. De quo loquitur dicitur super peccatum tuum gradieris.

Ques. 79. An serpens prius super peccatum suum gradieretur.

Opinio Iosephi.

quia sicut peccatum serpentis, quod illa putauit, erat aliquid nouum, ita & poena debuit esse aliquid nouum, & id quod secundum naturam praexistere: debuit igitur, aut nihil dici, aut dici, maledictus eris. Dicendum etiam, quod per hoc quod dicitur: maledictus eris inter omnia animantia, & bestias, non signatur aliqua specialis maledictio, sed signatur id, quod per alias maledictiones particulares, scilicet terram comedes, & super peccatum gradieris, & tamen hoc fuit conueniens dici, vt sciret quod illa, quae apponebantur mala quaedam erant ipsi serpenti. Secundo, & praecipue ad magis exprimentum malum serpentis, & ad magis satisfaciendum mulieri, nam si solum diceretur super peccatum tuum gradieris, & terram comedes, videretur hoc esse malum & poena quaedam, nesciret tamen mulier, an aliqua animalia deterius se haberet, & posset putare, quod sic, ideo neque sciret an poena sufficiens irrogaretur serpenti; cum autem dictum est: Maledictus eris inter omnia animantia, expressè ostendit, quod nullum animal ita male se haberet, sicut serpens, & ita satisfieret in hoc mulieri, ideo sic debuit dici.

Dictum est serpenti super peccatum tuum gradieris. Aliqui accipiunt hoc de demone. Super peccatum gradieris. i. a superbia incipies omnes operationes, peccatum est ubi cor est, & in corde est animositas, unde est superbia, ideo per peccatum superbia designatur: diabolus autem super peccatum graditur, id est super superbia incipit operationes a superbia: & tam sua prima, qua peccauit, fuit superbia, quam omnes, quibus nos peccare facit, nam conatur inducere nos ad peccatum, quod non potest fieri nisi subducendo homines iugo legis Dei, quia omne peccatum est contra Dei praecceptum, sed quod homo velit non esse subditus diuino praeccepto, superbia est, cum vsurperet ibi quod solius Dei est. esse liberum ab omni subiectione, ideo in omni peccato superbia est, & a superbia incipit iuxta illud Eccl. 10. cap. Initium omnis peccati superbia est. Sed diximus, quod nihil horum de diabolo intelligitur, sed omnia de serpente, ideo accipiendum est sic, vt dicatur super peccatum tuum gradieris, i. non moueberis super pedes sicut alia, quae pedibus gradiuntur, & illos tantum terere applicant, sed super peccatum moueberis habendo totum peccatum, & corpus per terram extentum. Et istud erat vnum de malis ipsius serpentis, quia non videtur esse habitudo alicuius animalis deterior in motu, quia animalia pedes habentia pedibus gradiuntur, & non applicant corpora terrae, sed tantum pedibus mouentur, & mutantur; serpens autem, quia super terram extenditur, necesse est, vt corpus eius laedatur, & non possunt esse tam bona complexionis animalia, quae reptant trahendo corpora super terram, sicut ea, quae solis pedibus illam contingunt, & quasi hoc esset valde malum inter omnes dispositiones animalium, possit illud prius, scilicet super peccatum gradieris.

Sed circa hoc dicit aliquis, quod non poterat istud dici in maledictionem, quia aut quando serpenti dixit Deus ista, erat serpens extensus super peccatum suum, aut incedebat erectus, si reptabat super terram non poterat istud dici, quia iam mulier hoc videret esse naturale serpenti, ideo non putaret istud esse maledictionem aut poenam: si autem dicitur, quod tunc erectus incederet, competere illud ei ex natura, & non mutaretur, quia nihil naturale mutauit Deus per peccatum, potissimum in eis, quae non peccauerunt, neque peccare potuerunt. Et ista est vna causa, quare aliqui dicunt, quod non potest intelligi litera ista de serpente animalis, sed de demone, quia accipiendum de serpente praesupponeretur, quod ante hoc serpens erectus incedebat, quod non est verum. Dicendum, quod modum veterum intellexerunt serpentem a principio fuisse pedi-

bus incedentem, & naturaliter loquentem, ac ratione vrentem, & his fuisse priuatum, quia seduxit Euam, & hoc tenet indubitate Iosephus tanquam verum. lib. 1. Antiqui. dicens: Abstulit autem & serpenti vocem iratus eius malitiam quam gesserat in Adam, quem pedibus etiam priuauit, vt volutatus in puluere. Est autem dicendum quod ista multum concordarent litera, si essent possibilis, nam Iosephus putauit, quod ille, qui tentauit Euam non fuit diabolus, aut aliqua substantia spiritualis introiens in serpentem, sed ipse serpens ex se ipso erat potens facere hoc. seret intelligens, & loquens, & inuidit felicitati Adae & Euae, volensque eos deicere ab illo statu cogitauit, quomodo falleret Euam inducens ad comedendum de ligno vitito, quasi per hoc Deus indignatus puniret eos, perderentque illam felicitatem. haec omnia vult Iosephus libro primo Antiquitatum, & ita serpenti dat intellectum, & vocem, similiter dat ei pedes, quibus moueretur reclusus sicut homo, & deinde dicit a Deo pedibus priuatum esse serpentem, & voce in poenam iniquitatis suae. Haec conuenire videntur litera, in quantum supra 3. c. dicitur serpens autem erat callidior cunctis animantibus terrae, qui dixit mulieri cur precepit vobis Deus, & c. & ita signat ibi dno: primum, quod serpens fecit illam rationem, quasi nullus alius fecisset, quia dicit, quod ille locutus est ad Euam, & non dicit, quod alius loqueretur, secundum quia videtur dicere, quod esset in serpente sufficiens principium ad loquendum, & cogitandum hoc, cum dicitur, quod serpens erat callidior cunctis animantibus terrae, & ita ex illa calliditate posset hoc dicere, quod non possent alia animalia facere. Etiam quod signatur quasi haberet pedes, & eis priuatus sit, cum dicatur super peccatum tuum gradieris, ac si dicatur quod prius non gradiebatur super illud, sed mouebatur super pedes. De voce ablata non dicitur in sacra scriptura, sed Iosephus illud asseruit, quia putauit necesse esse dici; nam praesupponit omnia illa sicut literam intelligenda, ideo loqueretur verum serpens: tamen nunc neque potest, ideo necesse est dici vocem ablatam, & hoc ille expressit.

Sed dicendum est, quod ista non sunt possibilis, ideo scriptura non est sic intelligenda: primo, quia sic praesupponitur esse serpens animal rationale, nam non posset intelligere hoc, quae dicitur erat, nisi esset rationalis, maxime quia non solum intelligeret, fed etiam acutius quam mulier, cum illam seducere poterit, sed hoc non est possibile, quia tunc serpens esset homo, nam in animalibus solum homo est rationalis, vt dicit Arist. libro primo de animalibus, & ideo rationale est differentia hominis. Secundo, quia serpens est nunc animal brutum, & tamen si fuisset aliquando animal rationale, non posset esse postea irrationale, quia essentialia non possunt mutari, ergo cum nunc sit irrationale, nunquam potuit esse rationale. Tertio, quia forma est in materia secundum dispositiones eius, unde anima rationalis non potest esse in quocumque corpore, sed solum in corpore organiato, & complexionato sicut est corpus humanum, nam & quando homo moritur non desinit esse ibi anima, nisi quia desinit corpus sic esse complexionatum, & tamen corpus serpentis, neque est sic complexionatum, neque sic organiatum sicut nostrum, ergo non poterat in eo esse anima rationalis, & ita non fuit aliquando serpens animal rationale intelligens. Quarto, quia vt dicit Arist. lib. 4. de Animalibus, animalia habent vocem, sed nullum animal habet sermonem nisi homo, & tamen serpens non erat homo, ergo non poterat loqui, & ita locutio non esset sua. Ex his ergo necesse est dici, quod ille, qui tentauit Euam non fuit serpens, sed demon, qui erat spiritualis substantia intelligens abundanti- quam

Ques. 69. Confutatio Iosephi.

quàm homo, unde talia cogitare poterat, per quæ falleretur homo, quia tamen non habebat demon organa cum sit incorporeus, accepit serpentem, in quo loqueretur. Scriptura autem non dicit factum esse per demonem, sed per serpentem: primo, quia non erat conueniens innui, quod demon hoc faciebat propter multa, quorum aliqua tacta sunt: secundo, quia consuetudo scripturæ est id asserere factum, quod ad sensum apparet, licet aliud in veritate sit; & tamen hic serpens videbatur ista loqui, & facere, ideo asseruit scriptura, quod serpens ista faceret, & hoc patet, quia simili modo fuit de asina Balaam, quæ locuta est: Num. 22. cap. de qua certum est, quod non poterat loqui, neque locuta est, sed angelus introiit in eam, & locutus est per eam: scriptura tamen sacra non dicit angelum ingressum in eam, & locutum, sed quod asina locuta est, ita ergo de serpente accipienda est. Et oportuit hoc attribui specialiter serpenti, quia ponitur postea quasi poena inflata pro hoc malo, sed non inferretur ei poena, si non præsupponeretur, quod ille hoc fecerat, & sciret malum, quod faciebat, ergo debuit præsupponi quasi hoc faceret serpens, & non diabolus in serpente, aut aliquis alius spiritus. Sed adhuc dicendum, quod licet posset concedi serpenti fuisse aliquando rationalem, & quod hoc facere posset, non esset concedendum, quod fecisset, quia tunc cum non moueretur ab alio, & sciret quid faceret, atque ex inuidia moueretur, esset peccatum suum graue, & non solum inferret Deus illam poenam ei, sed mortem atrocissimam. Dicendum est ergo, quod serpens nunquam habuit intellectum, ut posset concipere aut intelligere, quæ per ipsum dicta sunt, neque vocem, ut illa proferrer, sed diabolus ista fecit in serpente, & ista fuit causa, quare in scriptura non fit mentio, quod serpenti ablata sit vox, quia cum nunquam eam habuerit non poterat tolli, sed Ioseph putans illa ad litteram intelligenda, cum sciat scriptum esse, quod serpens locutus sit ad mulierem credidit, quod verè vocem haberet, sed nunc non habet, ideo quod ablata esset, & ille dixit quasi supplens id, quod putat a scriptura fuisse tacitum.

Determinatio.

Quest. 696 An serpens prius habuerit pedes & rectus incederet.

Obiectio dilutio.

Cum autem petebatur an serpens prius haberet pedes, & rectus incederet, dicendum quod Ioseph hoc fuisse putat, & pedibus fuisse serpentem postea priuatum. Sed non est verum primo, quia si haberet prius pedes esset sibi naturale habere pedes, naturalia autem non tolluntur per peccatum, neque in homine, neque in damone, ideo multo minus in serpente, qui non fecerat malum, sed diabolus in eo. Secundo, quia animalia habentia pedes, & non habentia pedes non sunt eiusdem speciei, ideo si prius serpens haberet pedes, & postea efficeretur non habens pedes, variaretur species eius, sed non potest aliquid mutare speciem, quia tunc mutaret essentialia, & desineret esse, ergo non fuit aliquando serpens habens pedes. Tertio, quia dato, quod habuisset pedes, & vellent Deus in poenam illi serpenti in quo fuerat facta tentatio auferre pedes, non auferret omnibus serpentibus, & tamen omnibus est commune non habere pedes, & super peccatum moueri, ergo non est verum, quod prius aliquis serpens haberet pedes. Quarto patet, quia ante tentationem Eue in ipsa creatione rerum fuerunt reptilia, supra primo c. sed illa sunt, quæ sine pedibus mouentur super terram extento toto corpore vocata reptilia, quia reptant: serpentes autem sunt huiusmodi, ergo ante tentationem mulieris erat serpens reptile, & ita non habebat pedes. Cum autem obijciatur quare Deus dixit super peccatum tuum gradiaris, quasi prius non graderetur super pedes: dicendum quidam putant, quod ille serpens, qui tentauit Euam erectus incedebat, cum sit ut dicunt quidam, serpens, qui rectus graditur, & vocatur Phae-

reas, & ita poterat tibi habere locum. Sed dicendum, quod neque istud satisfact, nam siue sit, siue non sit talis serpens, non multum differt, & tamen si talis serpens sit, est illi naturale incedere rectum. Petitur autem ille priuatus fuit pedibus, ut super peccatum graderetur, vel non, si fuit priuatus pedibus manent in conuenientia supra posita. Quod mutaretur natura propter peccatum, quod est falsum, etiam si priuatus fuit pedibus, quomodo manet nunc serpens Phaeas, de quo ipsi dicunt, quod erectis pedibus incedit, ergo non fuerunt pedes ablati: si autem illos habebat, & non fuerunt pedes ablati, non esset verum dictum Dei, quod super peccatum graderetur. Dicendum ergo, quod ille serpens, in quo tentata fuit Eua, & alij de specie sua non habebant pedes, & tamen hoc dixit Deus, quia fortè serpens ille erecto corpore coram Eua ambulauerat: vtebatur enim diabolus serpente illo sicut organo. Sicut ergo mouebat diabolus istum ad locutionem, ita fortassis moueret corporaliter ad ingressum, & maxime erat hoc verisimile, quando diabolus locutus est mulieri in serpente, nam non fieret conuenienter locutio corpore prono, & capite existente super terram, ideo diabolus eleuaret corpus eius recta statura, ut loqui posset ad foeminam, quasi ex aequali. Hoc supposito diceretur istud verbum Dei conuenienter, quia mulier viderat serpentem rectum incedentem, & putaret eum sic in futurum incessurum: nunc autem Deus dicit, quod non incedet, sed super peccatum, & hoc mulier putaret esse poenam. Et ad hoc præsupponi deberet, quod mulier non viderat serpentem, nisi quando venit ad tentandum eam: nam tunc momento diabolus, & sustinente corpus eius, veniret rectus: si autem prius vidisset, cum esset naturale ei reptare, & pronom incedere, talem eum videret, & ita admiraretur, quando eum videret rectum ad se venire: si tamen vidisset aliquando eum pronom, & extentum adhuc paruum inconueniens esset, quia mulier non habens plenum experimentum de natura serpentis putaret vtrunque motum esse ei possibilem, & ideo quod aliquando rectus, & aliquando pronom incederet falsum. Etiam dicitur, quod nunc quando serpenti Deus ista diceret præsentibus Adam & Eua, esset serpens iacens, & non erectus, causa est, quia non sustentabatur nunc à damone contra modum naturæ suæ, ideo non esset nisi naturaliter. I. prono corpore, sed mulier putaret hoc factum, quasi iam Deus inciperet punire serpentem faciendum super peccatum incedere: & ad hoc accedebat aliud, quia iam serpens non loquebatur, cum tamen prius loqueretur, & ita putaret mulier vocem ablatam, & ita crederet etiam ablatum incessum rectum. Et motuum ad hoc erat, quia contra serpentem nunc loquebatur Deus, & verisimile erat, quod responderet aliquid si posset, non tamen respondebat, ideo credibile est, quod non poterat, sed prius loquebatur, ideo putaretur iam sibi esse vocem ablatam. Aliter poterat dici, quod mulier viderat serpentem prius pronom, & nunquam rectum, & etiam nunc quando Deus loquebatur contra illum, erat pronom in terra, & tamen mulier putauit hoc esse maledictionem serpentis, quod super peccatum graderetur, quia erat inexperta naturæ eius, nam licet nunc eum pronom videret, putabat, quod aliquando rectus ambulare possit quasi vtrique posset secundum naturam, & cum nunc Deus istud diceret, putabat eum ad semper pronom incedendum, vel aliter putaret mulier, quod serpens semper pronom incesserat, & non poterat aliter ambulare, sed nesciebat an Deus ei aliquando contrarium modum incessus concederet; cum autem Deus nunc sic determinauit, quod super peccatum graderetur, putauit simpliciter factum esse impossibile serpenti rectum incedere, & ad hoc illi Deus nunc daretur.

Obiectio dilutio.

Determinatio veritatis.

Dicebatur

Dicebatur deinde in maledictione serpentis, terra comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Aliqui de damone exponunt, ut August. quod ille terram comedit, i. homines terrena cupientes sibi incorporat, quia sicut Christus vnum corpus mysticum facit omnibus sibi vnitis fide, & charitate, cuius corporis ipse caput est; nam Christus est caput vniuersæ primæ ad Corin. 11. cap. Ita & diabolus vnum corpus facit cum omnibus peccatoribus, quandiu in peccato manent, & illius corporis diabolus est caput, vel rex iuxta illud. Job 41. c. ipse est rex super omnes filios superbiæ, & princeps etiam eorum vocatur, sicut Christus eum dicit principem mundi, i. mundanorum, vel terrenorum hominum. Ioan. 12. c. Princeps huius mundi, iam iudicatus est, & Ioh. 14. venit princeps huius mundi; & in me non habet quicquam. Et sicut aliquis amans Deum, & seipsum contemnens efficitur de corpore, vel ciuitate Dei, ita qui se ipsos inordinare amant Deum contemnentem damoni incorporantur, quia duas ciuitates fecerunt sibi duo amores: ut dicit August. lib. 14. de ciuitate Dei. Isti autem qui se amantes Deum contemnunt terra vocantur, quia solum quæ terrena sunt sapiunt, solis carnalibus delectationibus, & transitorijs honoribus inhiantes, quæ omnia de terra sunt. Dicendum, quod licet tales homines possint vocari terra, & illos sibi diabolus incorporet, scriptura tamen sacra non loquitur de hoc, sed de serpente: primo, quia ad serpentem presentem fiebat sermo, quomodo ergo de diabolo intelligeretur? Secundo, quia si de diabolo intelligeretur nulla satisfactio præstaretur mulieri pro malo, quod passa fuerat inquantum seducta est, sed ista fiebant ad satisfactioem eius, ut supra dictum est, ergo oportebat de serpente intelligi, & non de damone. Tertio, quia hoc conuenit ad litteram serpenti, quod comedit terram, ergo non oportet queri extorsiones, quomodo de alio accipiatur. Quarto, quia si accipiatur de serpente, i. damone non erit maledictio vlla: nam quod damon incorporet sibi malos homines, & peccatores non est sibi poena, sed dominium, cum nihil aliud ipse magis cupiat, quàm omnes sibi subicere, & hoc est quod dicitur, & noctibus facere conatur, iuxta illud prima Petri. 5. cap. Aduersarius vester diabolus circuit querens quem deuoret, & tamen omnia hic posita dicuntur in maledictionem, & poenam, ergo non intelligitur de damone. Quinto, quia dicitur terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ, sed de diabolo non est, adhuc verum illo sensu, nam non incorporat sibi homines terrenos, nisi vltimè ad diem iudicii, postea autem non incorporabit sibi aliquos, neque dominabitur eis, quos iam incorporauerat, immo desinet esse princeps eorum, quia euacuabitur tunc omnis principatus. Dicendum ergo, quod applicatio potest fieri in sensu mystico, & talis est sensus Augustini, accipiendo de damone, ut nos quoque applicemus, supra 3. c. sed non est ille sensus literalis, quem intendit in sacra Scriptura.

Quest. 698 Determinatio.

Est ergo dicendum, quod hoc accipitur de serpente illo, qui tentauit Euam, aut in quo facta est tentatio eius; primo, quia ad eum dirigebatur sermo, & ita de ipso intelligendum erat, quod dicebatur. Secundo, quia sic esset illud dictum ad propositum eius, quod Deus volebat hic mulieri ostendere, quod serpenti poenam inferebat, quia eam deceperat. Tertio, quia est verum ad litteram de serpente, & non est verum de diabolo: nam serpens terram comedit, diabolus autem nihil manducat, quia non est animal, quod nutriatur. Quarto, quia dicitur, terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ, & ita limitatur tempus manducandi. f. quandiu viueret, & tacite significatur id, cui fit sermo iste, esse aliquid mortale, & tunc damon non est mortalis, sed in eternum viuet, ergo de serpente, qui aliquando mori-

Aph. Post. super Gen.

tur intelligitur, & non de damone. Et sciendum, quod istud ponitur, ut poena, s. ut sit vel putetur, quia est ut quoddam malum, nam in cibis non potest esse deterioribus, quàm terra est: est enim pessimi nutrimenti, cum ergo damnatur serpens ad comedendum terram, est ut magna poena, & vindicta quadam mulieri: nam non inferebantur talia mala mulieri, cum manserint ei in cibum omnes fructus arborum, & generatim omne, quod nascitur in terra. Similiter dictum fuit omnibus diebus vitæ tuæ, quod ad ostensionem maioris poenæ factum est: nam putaret mulier, quod illa ista poena pauco tempore duraret, vel Deus cito ei remitteret, & ita non esset indignationi suæ satisfactum, cum autem dicitur, quod in tota vitæ tuæ duraret ista poena, cum non posset plus extendi, satisfactum esset mulieri. Et ista vera sunt, quia serpens terram comedit, & hanc comedit cunctis diebus vitæ suæ: nunquam enim alium cibum mutat, cum iste sit ei naturalis.

Determinatio.

Quest. 699 Obiectio dilutio.

Sed dicit aliquis quomodo hoc dixit serpenti, quia istud non erat poena aliqua: est enim naturalis conditio serpentis manducare terram, & non aliquid aliud: ideo non poterat poni in poenam. Dicendum, quod verum est, quod non erat poena, sed natura manducare terram serpenti, quia sicut est nobis manducare panem, & alia, quæ bene nos nutriunt, ita est naturale serpenti comedere terram, sic dicitur Isa. 55. cap. serpenti puluis est panis eius, id est puluis, vel terra est serpeni loco panis. Sed panis est nobis conueniens nutrimentum, ergo & similiter terra serpenti conuenit in cibum. Secundo, quia si terra non esset naturalis ei bus serpentis, non viueret manducando illam, sed viuit, ergo non est cibum contra naturam eius. Tertio, quia si esset datus in poenam serpenti esset ei durum, & triste manducare terram, quia omnis poena facit tristitiam, & est inuoluntaria, ideo non inclinaretur serpens ad manducandum terram, sed potius abominaretur eam, & si abominaretur illam, nunquam manducaret de ea, sed manducat eam nullo cogente, ergo non est contra naturam eius manducare, sed naturale cum inclinatur ad comedendum eam. Quarto, quia si naturale esset serpenti manducare aliud, & Deus conuerteret cibum eius in terram mutaret naturam, & tamen Deus non mutat naturam per peccatum, ergo non mutauit cibum serpentis, sed erat prius ei naturale manducare terram. Quinto, quia esto, quod Deus vellet circa illum serpentem, in quo fuit tentata Eua, facere aliquam mutationem, non faceret tamen circa alios, in quibus nihil commissum fuerat, & tamen omnibus serpentibus est nunc commune, quod terram comedant, ergo non erat naturale prius manducare aliud, & postea comederunt serpentes terram, sed sicut nunc terram comedunt, ita & comedebant illam, antequam in serpente illo tentaretur mulier. Dicendum ergo, nihil mutatum esse de cibo serpentis, sed antequam tentaretur Eua, ille serpens, & ceteri manducabant terram, quia Deus, qui dedit animalibus naturam, dedit etiam eis cibos conuenientes secundum naturas datas, & non est idem cibum omnium animalium, sed quædam animalia viuunt, & bene nutriuntur cum eis, quæ alijs animalibus sunt mors, sicut est de cicuta, nam hominem interficit, & capra manducans cicutam impinguitur, ut ait Isidorus, libro 17. Etymolog. Ita est de serpente quod dedit ei Deus distinctam naturam ab alijs animalibus, ideo fecit ei conuenire alium cibum, qui non conuenit communiter alijs animalibus, scilicet terram, & hoc est quod dicitur Isa. 55. c. Serpenti puluis est panis eius, id est loco panis est puluis, vel terra serpentibus.

Determinatio.

Ec. Quæritur,

Quæst. 706
Cum talis
cibus sit
serpenti na-
turalis cur
datus
in pgnam.

Quæretur, cum istud non fuerit de nouo datum ser-
penti, quomodo ponitur, vt maledictio cum compe-
tat secundum naturam. Dicendum, quod ista maledi-
ctio diceretur non, vt inferretur malum serpenti, sed
vt mulieri satisfaceret, satis erat, qd mulier putaret p-
nam illaram esse serpenti etiam si verè non fuisset in-
fi. eta, sed ita fuit hic, quia potuit rationabiliter puta-
re, quod iste cibus nunc serpenti in pœnam dabatur,
sicut fuit de precedenti, scilicet, quod super pectus
suam graderetur, nam secundum naturam serpenti
conueniebat, sed mulier potuit putare, quod nunc dā-
nabat Deus serpentem ad gradiendum super pectus
a fortiori potuit hoc credere circa cibum. Primo, qd
mulier nunquam viderat serpentem manducantem,
& ita nesciebat quid manducaret, vnde putare posset,
quod manducabat herbas, vel fructus sicut cetera ani-
mantia; nam iste erat cibus generalis eorum iuxta id,
quod dixit Deus a principio creationis, supra 1. cap. sci-
licet. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem se-
men super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in se-
metipsis seminem generis sui, vt sint vobis in escam
& cunctis animantibus terra, omniq; volucris coeli, &
vniuersis, quæ mouentur in terra, in quibus est anima
viuens, vt habeant ad vescendum: & sic de serpente
idem putaret, quod de alijs animantibus terra. Secundo,
quia etiam si mulier vidisset serpentem mandu-
cantem aliquando terram, non putaret hunc esse ci-
bum determinatum eius, sed & alijs cibus vesci, sicut
& aliqui homines terram manducant, & carbones, vt
Arist. dicit lib. 7. Ethic. & tamen etiam alios cibos com-
edant, cum autem Deus diceret, qd manducaret ter-
ram omnibus diebus vitæ suæ, videbatur damnatus ad
solam terram manducandum, & sic videretur satisfac-
tum mulieri.

Quæst. 707
Quo intel-
ligitur ista
maledi-
ctio, ponit
inimicitias
inter te, &
mulierem.

Dicebatur vltimus in maledictione inimicitias po-
nam inter te, & mulierem, de quo quomodo ad ma-
ledictionem pertinet, & de quo intelligatur, est du-
bium. Aliqui exponunt accipiendum semper demonem
per serpentem, & vocant mulierem appetitum sensiti-
uum, & vim existimatiuam, quæ pertinet ad rationem
inferiorem, iuxta modum Augustini, & Theologo-
rum dicentium, quod tunc gustat mulier de cibo ve-
tito, quando sensualitas & existimatiua sic iudicant,
& peccatum non est tunc consummatum: vir autem
gustat de cibo vetito, quando ratio sic iudicat, vt appe-
titus inclinatur, & tunc est consummatum peccatum.
Et dicuntur esse inimicitia inter serpentem, & mulie-
rem, id est inter demonem, & sensualitatem, quia da-
mon vellet tentare hominem perducendo ad malum:
& quia non valet immediatè peruenire ad rationem,
aggreditur partem sensitiuam, obijciendo aliquid par-
tibus exterioribus, quod appetitum moueat, vel mo-
uendo interiora, s. phantasmatata, secundum quæ sunt
nouæ conceptiones, & sequitur appetitus conceptionem,
& quia non est iste motus immediatè a ratione
non dicuntur inimicitia ad virum, sed ad mulierem si-
gnantem sensualitatem. Dicitur & semen tuum, & se-
men illius, sicut inter serpentem, & mulierem sunt ini-
micitia, ita inter semen vtriusque sunt inimicitia, se-
men diaboli hoc modo vocatur praua suggestio, se-
men mulieris est recta operatio, & ista duo inimican-
tur sibi. Etiam dicitur ipsa conteret caput tuum, caput
diaboli est principium actuum eius, tunc conteritur
caput diaboli, quando in principio tentationis resistit-
ur, & quia primum rei est caput eius, & si resistatur
tentationi in principio facilius frangitur: dicitur, Tu
insidiaberis calcaneo eius. s. diabolus, vult insensibili-
ter lædere, qm non videtur, sicut qui mordet in calca-
neo mordet a posteriori, & vb non vñ, secus si vellet
mordere in vultu, quia tunc necesse erit videri.

Dicendum, qd iste non est sensus, quem litera inten-
dit, neque ad hoc signandum protulit Deus ista verba,
sed ista dicuntur per quandam applicationem, & po-
test esse allegoria, vel tropologia: & patet primo, quia
loquebatur ista Deus serpenti presentibus Adam &
Eua: ideo de illo intelligendum erat, & non de damo-
ne. Secundo, quia dicta fuerunt ad satisfaciendum mu-
lieri, quæ læsa fuerat per tentationem serpentis, vt vi-
deretur ille in aliquo puniri, & tamen si de damone
intelligatur non satis fit mulieri, ideo nō accipitur sic.
Tertio, quia omnia ista videntur extorta, & non con-
cordantia literæ, accipiendum autem de serpente cōcor-
dat literæ, vt dicitur post, ideo de illo intelligendum
est. Quarto, quia accipiendum de damone non pertinet
hoc ad maledictionem, cum non sit aliquid, vt pœna
demonis, sed aliquid quod ille ex electione agit. Quin-
to, quia dicitur inimicitias ponam inter te, & serpen-
tē, & tamen illa inimicitia, quæ sunt inter demonem
tentantem, & hominem tentatum, non fuerunt posi-
tæ a Deo, sed diabolus illas ex inuidia suscitauit, & e-
adem stimulatus semper pugnat, vt hominem subuer-
tat. Sexto, quia dicitur: Inter te, & mulierem, & tamē
sic accipiendum potius deberet dici inter te, & virum,
quia diabolus non aduerfatur parti sensitivæ, in cuius
actu non consistit peccatum, sed parti rationali, in cuius
actu peccatum est, & bene agere, & pars illa, vt di-
citur signatur per virum, ideo de viro deberet dici, &
non de muliere. Septimo, quia dicitur: Et semen tuū,
& semen illius, & tamen non est contentio seminis
diaboli ad semen mulieris accipiendum per eam sensiti-
uitatem, nam recta operatio, aut cogitatio non est sen-
sualitatis signata per mulierem, sed rationis signata
per virum, nam intellectus, & ratio deprecatur ad op-
tima libro 1. Ethic. sensualitas autem potius ad ma-
lum, quia sensus, & cogitatio humana ab adolescen-
tia sua sunt prona ad malum, supra 8. Octauo, quia di-
citur: Ipsa conteret caput tuum, & accipiendum de sen-
sualitate non est verum, qd illa conterat tentationem:
ratio enim est, quæ frangit tentationem, sensualitas au-
tem signata per virum non frangit tentationem, sed
potius suscitatur, cum in sensualitate sunt passionem, con-
tra quas ratio nititur, & hæc pars sensitivæ rationi ob-
uiat, lib. 1. Ethic. ideo vir, id est ratio debet confringe-
re caput serpentis, i. tentationem demonis, non autē
sensualitas signata per mulierem. Adhuc alij exponunt
istud etiam mysticè per serpentem accipiendum demo-
nem, per mulierem autem non sensitiuam partem,
sed mulierem quædam, i. dominam nostram virginē,
& dicitur inimicitias ponam inter te, & mulierē nō quæ
superasti facilius, sed illam quam nunquam poteris su-
perare; immo multi ab ea adiuti te superabunt, & hoc
videtur pertinere ad pœnam demonis, qui est super-
bus qd a sexu fragili, s. muliebri vincatur. Dicitur inter
semen tuum, & semen illius, semen mulieris, i. uirgi-
nis est Christus de ea natus, semen diaboli vocantur
alij demones minores, qui sunt quasi filij eius, vel mi-
nistri, quia ei consenserunt, ita Christus eos vocat.
Matth. 25. c. Cum diabolo, & Angelis eius, est autem
inimicitia inter Christū, & demones, quia ipse conte-
rit eorum potestatem. Et ipsa conteret caput tuum, s.
domina nostra pariendo filium suum contriuit caput
diaboli, cum ipse alligauerit demonem, nam Satanās
ligatus est per mille annos: Apocal. 20. c. & tempore
Christi facta est ista ligatio, quia ipse dixit nunc iudi-
cium est mundi, & princeps huius mundi eijcietur fo-
ras: Iohann. 12. capit. Dicitur tu insidiaberis calcaneo
eius, id est fini ipsius, quia calcaneus est vltimum cor-
poris, ita mors est vltimum viuientis, diabolus au-
tem insidiatus est calcaneo Christi, quia finem eius
inspicere voluit, vt videret si quid haberet in eo,
sicut

Quæst. 701
Cōfutatō
opinioni
quorūdam.

Quæst. 703
Aliorū ex-
positio, in
xtra quæst.
701. respicit

sicut in ceteris: vnde & tentauit eum triplici tentatio-
ne: Matth. 4. capit. sed frustratus est diabolus, quia im-
possibile erat superare eum, a quo creatus erat. Di-
cendum etiam, quod ista expositio non est literalis,
quia Deus loquens non intēdebat hoc, ideo licet om-
nia ista, quæ dicuntur vera sint, non est iste sensus lite-
ræ. primo, quia hic accipitur aliquid commune cum
precedenti expositione. s. qd de damone intelligatur,
& ideo militant contra hoc tres rationes primæ posi-
tæ. Quarto, quia cum dicitur hoc ad satisfacionem
Eua, oportebat, qd intelligeretur hoc de ipsa, & alijs
mulieribus, & non de vna sola, quia pauca satisfactio
erat Eua, qd mulier aliqua post multos annos confrin-
geret potestatem hostis sui. Quinto, quia adhuc esset
aliqua satisfactio, si intelligeretur de damone, qui su-
peraretur per feminam, sed Eua non intelligebat de
damone, quia neque putauerat factum fuisse hic ali-
quid a damone, sed totum per serpentē, ideo non po-
terat cogitare talem satisfacionem sibi futuram. Est
enim necesse dici, qd Eua intelligeret ea, quæ diceban-
tur hic a Deo, cum diceretur in eius consolationem,
ideo si de virgine, & Christo dicerentur, deberet ipsa
sic intelligere futurum esse, sed hoc nemo asserit, cū
vix propheta; postea istam rem tam distincte intel-
lexerit ergo non fuit dictum Eua in isto sensu. Sexto,
quia si inimicitia fuerunt inter demonem, & virginē
matrem Christi, non posuit eas Deus, sed diabolus ex
inuidia repugnauit, & tamē istæ inimicitia, de quibus
hic dicitur fuerunt a Deo positæ. Septimo, quia non
potest applicari expositio iuxta omnes partes literæ,
nam inter demonem, & mulierem sunt inimicitia,
& per semē demonis accipimus minores demones,
qui sunt quasi filij, vel semen maioris demonis, dice-
mus inter virginem, & maximum demonem esse ini-
micitias, & inter Christum & minores demones esse
inimicitias, sed hoc non conuenit, qd Christus potius
debetet inimicari maximo demoni, quia ipse est po-
tens eum comprimere. Octauo, quia ex hoc presump-
tione, qd diabolus, qui tentauit Eua, fuit maxi-
mus omnium, cum dicitur inter semen tuum, & se-
men illius, & ita semen huius vocantur omnes demo-
nes alij, ideo maximus omnium esset, ad quē ista dice-
bantur, & ille tentasset Eua, quod non est satis veri-
mille, qd Deus permittit mulierem in prima tenta-
tione, quæ leuis futura erat, tentari a maximo damo-
ne, qui potentissimè tentaret.

Quæst. 704
Determina-
tio au-
stioris. su-
perioris
quæst.

Dicendum ergo, qd intelliguntur ista verè de serpe-
te animali: & apparet primo, quia ad serpentem illum
loquebatur Deus, ideo de illo intelligeretur. Secūdo,
quia ita satisfiebat mulieri, qd serpenti illi aliqua mala
inferrentur, aut inferri viderentur, qd nocuerat Eua.
Tertio, quia totum quod est in litera conuenit serpen-
ti illi sine aliqua extorsione, & omnibus alijs serpen-
tibus. Quarto, quia dicitur inimicitias ponam inter te,
& mulierem: & verum est, qd inter serpentem illum,
& Eua fuerunt inimicitia, & ad ceteros etiam ser-
pentes, quæ adhuc durat hodie. Quinto, quia alia pars
literæ. s. Inter semen tuum, & semen illius, etiam con-
uenit ad literam, quia nō solum illa mulier, cum irro-
gatum fuit malum per serpentem, habuit inimicitias
ad serpentem, sed etiam omnes descendentes ab ea:
omnes enim homines sunt semē mulieris illius, quia
nullus vnquam natus est, qui non esset de progenie il-
lius mulieris: sic dicitur supra 3. cap. qd Adam vocauit
vxo-rem suam Eua, quia ipsa esset mater omnium
viuentium, semen autem serpentis vocantur serpen-
tes descendentes ab eo, vel in eadem specie existētes:
nam non solum ille serpens habuit inimicitias ad ho-
mines, sed & omnes posteriores serpentes descēde-
tes ab eo, vel in eadem specie existētes, nam non so-
Alph. Toss. super Genes.

lum ille serpens habuit inimicitias ad hominem, sed
& omnes posteriores serpentes. Et homo non solum
contra illum serpentem, sed & contra omnes habet
inimicitias. Sexto, quia conuenit etiam quod dicitur:
Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo
eius: nam mulier conterit caput serpentis, quia ita pro-
uenit ex naturali dispositione corporis serpentis: ha-
bet enim corpus extensum super terram, & ita caput
est etiam terra coniunctum: vnde facile est calcare
pedibus caput illius, atque conterere, vel lapide aut
ligno frangere. Serpens vero cum mulieri inimice-
tur nocere cupiens, & nocere habeat mordendo, non
potest mordere, nisi in pede, quia dispositio corporis
sui talis est: si enim reclus graderetur eleuato corpo-
re, posset mordere in facie, vel alia parte superiori cor-
poris; quia tamen iacet extensus in terra, a qua se non
pōt tollere, non potest mordere mulierem, nisi in par-
tibus illis, quæ terram tangunt, & ita mordet in pede.
Et adhuc designatum est aliud, scilicet, quod nō mor-
deat serpens mulierem in quacunque parte terræ cō-
iuncta, sed solum in parte posteriori pedis, quæ cal-
caneum dicimus, quod conuenit in sidiis, & timori. Si
enim non timeret, veniret palam, & a parte anteriori,
sed quia timet insidiatur, & mordet in posteriori, scili-
cet in calcaneo.

Quæst. 705
De inimi-
citiis, inter
serpentē,
& mulie-
rē, quæ sit
& quomodo
posita.

Sed quæretur, quæ inimicitia sunt istæ inter serpen-
tem, & mulierem, & quomodo Deus illas posuit. Ali-
qui dicunt, quod hoc est serpentem habere venenū,
quo mulieri mordendo noceat: sic dicit Iosephus, li-
bro primo Antiquita. scilicet, Abstulit autem & ser-
penti vocem iratus eius malitia, quam gesserat in A-
dam venenum ei sub lingua ponens, quod esset om-
nibus inimicum. Dicendum, quod inimicitia ve-
rè sunt inter mulierem, & serpentem, id est inter to-
tum genus humanum, & serpentes omnes, quia ser-
pens mordet, & lædit hominem: homo autem repel-
lens iniuriam, vel præueniens, vt non lædatur, frangit
serpentis caput, vel occidit ipsum. Istud prouenit ex
mutatione status humani: cum enim esset homo in
statu innocentia in Paradiso terrestri, omnia inferiora
ei obediebant, sicut ipsi Deo, & ideo nullum ani-
mal nocere posset homini; neque de facto noceret,
& sic seruaretur concors dominium, & quæta subie-
ctio hominum, & animalium, cum vero homo volū-
tariè se alienauit a Deo præuaticado præceptum eius
nollens ei subijci, fecit Deus, quod animalia non es-
sent homini subiecta, immo & vires animæ inferio-
res non manerent subiectæ superioribus, tunc fuit lo-
cus inimicitiarum, scilicet, vt animalia homini noce-
re possent, & nocerent.

Quæst. 706
Cur Deus
inimicitias
solum ter-
pentis, &
nō aliorū
animaliū
aduersus ho-
minē præ-
nunciavit.

Sed inter cetera animalia fuit serpens, qui homini
noceret, ideo ipse gerit contra hominem inimicitias,
quod fuit de animalibus quæ tunc erant, & de omni-
bus, quæ nunc sunt, quia ablato semel statu innocen-
tiæ nunquam ille postea rediit, ideo sicut illa anima-
lia, quæ tunc erant inceperunt non esse subdita homi-
ni, sed posse ei nocere, ita & cetera de eis nata. Sic igitur
de serpentibus fuit, quod non solum ille serpens,
sed & omnes postea nati fuerunt non subditi homi-
ni, & nocuerunt, vel nocere potuerunt ei, & sic ge-
runt omnes inimicitias ad hominem, propter quod
Deus dixit, & semen tuum, & semen illius.
Quæretur, cum istæ inimicitia non solum sint ser-
pentis ad hominem, sed etiam aliorum animalium,
quare Deus dixit solum de inimicitia serpentis ad ho-
minem.
Aliqui dant vnā causam, scilicet, quod tunc quan-
do Deus dixit, solum serpens nocebat homini, postea
autem alia animalia inceperunt nocere, & ita Deus
dixit de illis solis, quæ tunc nocebant,
Ec 2 Sed

Probat nō solam serpentem tunc hōis inimicum fuisse.

Sed dicendum, q̄ non est hoc verum. Primō, quia q̄ animalia nocerent homini, prouenit ex eo, q̄ non sunt ei subdita, & habent ferocitatem quandam, aut desideria innata, secundum quā conueniens sit eis homini inimicari, aut nocere; quādiā autē manuerūt subdita homini, nullum illorum poterat inimicari: cū autē recesserunt a iugo eius omnia, poterunt nocere: sed omnia animalia simul recesserunt ab obedientia, vel subiectione hominis, ideo omnia inceperunt simul inimicari. Patet hoc, quia istud fuit in quantum homine per peccatum alienato a Deo, & non manente in subiectione eius, Deus cetera abfoluit ab eius obedientia, vel subiectione, sed homo peccauit semel in Paradiso, in quo a Dei subiectione recessit: ergo tunc Deus simul omnia abfoluit ab eius obedientia, tam exteriora quā interiora. vires naturales eius ergo non est verum, q̄ tunc solus serpens inimicabatur homini. Secundo patet, quia post peccatum Adā semper fuit vnus status, quantum ad habitudinem generalem hominum, & rerum vniuersi, ante peccatū fuit vnus status multū dissimilis huic, in quo nihil mali erat, & omnia homini subdita erant; post peccatum fuit status, in quo incidit homo in omnia mala, & tamen nunc multa animalia nocent nobis, & aduersantur, ergo illa statim ceperunt aduersari peccato hominis, quia aliās inciperet aliū status, adhuc deterior generaliter, in quo plura mala haberet homo, quā habuit per peccatum Adā. Sed istud non potuit esse, quā status malus generaliter omnibus hominibus non potest esse, nisi per peccatum, quod sit omnium hominum, sed nullum fuit peccatum omnium hominum nisi peccatum Adā, sicut dicitur ad Rom. 5. c. Omnes in Adā peccauerunt, quia in ipso erant omnes homines. Ideo per peccatum Adā omnibus hominibus potuit sequi, & secutus est status generaliter malus, quasi omnes actualiter essent, quādo Adā peccauit, & omnes in illo peccato peccarent; nullus autē alius homo fuit, aut potuit esse, in quo omnes peccarent, quia nullus alius fuit, in quo tota natura humana esset, ideo per nullius alterius peccatum potuit induci malus status generaliter omnibus hominibus. Si autē dicitur, non inducitur per peccatum alicuius vnus hominis, sed per peccata omnium ipsius omnibus. Dicedum, q̄ non est verum, quia non peccant omnes homines in eadem re, ideo non est peccatum omnium idem aut simile, etiam quidam sunt, qui non peccant sicut paruuli, sed & illi patiuntur eadem mala, quā alij homines; ergo non potuit ista mala communiter & vniuersimter venire, nisi propter aliquam causam, quę vna est, & cōis in omnibus, & tamē nulla causa est, nisi peccatum, quia pena nō est, nisi propter peccatū; & nō potuit esse alicuius alterius peccatum generale, nisi Adā, in quo omnes peccauerunt, ergo non potuit malus status induci generaliter omnibus hominibus, nisi per peccatum Adā. Et tamē si dicere mus, q̄ peccante Adā solus serpens inimicabatur; postea aliquo tempore inceperunt alia animalia nocere homini, inductus fuisset postea aliquis status malus generalis differens a priori, ergo non fuit aliquis talis status inductus, sed omnia mala quę nunc patiuntur homines, inceperunt pati statim post peccatum Adā, licet quantum ad quosdam priuatas personas aggrauentur propter ipsarum specialium peccata: generaliter tamen talia sunt, sicut tunc: ergo eū nunc multa animalia homini nocent, & tunc nocere inceperunt. Tertio patet ex consolatione, quā Deus hominibus prestabat in principio secūde etatis, sicut in paucis hominibus, & animalia plura, timerent autē ab eis cōsumi, ideo ad tollendum istum timorem dixit Deus Noē, & filiis eius egressis de arca, supra 9. c. Crescite, & multi-

PLICAMINI, & replete terrā, & terror ac tremor vester sit super cuncta animalia terrę, & super omnes volucres cęli cum vniuersis, quę mouentur in terra: ergo videtur, q̄ inimicitia: erāt in terra multa animalia, & hominem. i. praestare solebant impedimentum aliquod prius in prima etate, quia aliās superuacuum esset fieri illam consolationem, ergo etiā in prima etate non solus serpens, sed & multa animalia homini nocebant aut nocere disposita erant. Quarto, quia animalia nocent homini ex naturalibus motibus ipsorum, sed oīs motus naturalis qui nunc est in animalibus fuit semper, quia ea, quę sunt naturalia, sunt a principio generationis; ergo ea quę nunc noceant, etiam a principio nocebant; & ita non est verum, q̄ solus serpens a principio nocebat. Quinto, quia ēt presupposito hoc, q̄ solus serpens tunc noceret, non esset conueniens causa quam reddūtmā istud esset si Deus loqueretur de inimicitijs, quę solum tunc essent, & tñ dixit ēt de futuris, scilicet inter semen tuum & semen illius, ergo eū postea tēpore seminis mulieris non solus serpens, sed & cetera animalia nocitura homini essent, nō debuit de solo serpente dici, si propter hanc causam esset. Alij dicunt, q̄ fuit causa, quia licet multa animalia nocitura erant, serpens tñ ante oīa nocuit homini, iō debuit specialiter ip̄m prenunciari malum, nam in serpente tentata fuit mulier, & non in aliquo alio animal. Simile est in sacra Scriptura, de inimicis ludęorum, qui primo nocuerunt eis, quia licet alijs magis eis nocuerint, de eis fit maior mentio, & ad eos habentur maiores inimicitia: isti sunt Amalchite, nam statim, vt Israelitę exeuntes de Aegypto transierunt mare rubrum pugnauerunt Amalchite contra eos in Raphidinis. Exod. 17. c. Et ob hoc d̄ eos pręnunciatura est, p̄ Balaam prophetam: Nume. 24. c. Principium Gentij Amalech, cuius extrema perdetur, fuerunt Amalchita principium Gentium. omnium Gentium, prima quę pugnauerunt contra Israhel. Et ob hoc Deus non solum contra eos pręnunciavit mala, sed ēt mandauit Israhelitis, ne obliuiscerentur. huius mali, quod gesserant Amalchite contra eos, & vlciscerentur de eis Deut. 25. c. Memento quid fecerit tibi Amalech, quando egrediebaris ex Aegypto, quō occurrerit tibi in via, & extremos agnims tuis, qui lassū es sedebant, occidit; quando tu eras fame, & labore confectus, & non timuerit Deum: Cum ergo dominus Deus tuus dederit tibi requiem, & subiecerit cūctas per, quę circum uationes in terra quam tibi pollicitus est, delebis nomen eius de sub cęlo, caue ne obliuiscaris. Ita ergo cum serpens fuerit prima in animalibus, quod homini nocuit, ad eum debuerunt haberi inimicitia. Dicedum, q̄ hoc non est conueniens causa: primo, quia serpens in nullo nocuit homini, nam q̄ fieret tentatio mulieri in serpente, non fuit operatio serpentis, sed diaboli: non enim tentauit serpens, neq; tentare potuit, cum non esset intelligens, neq; loqui potens, neq; ēt. scilicet, quid in eo factum est, & non potuit prohibere, quin dēmon in eo tentaret mulierem, ideo non est dicendum, q̄ serpens in aliquo nocuit. Secus si dicere mus, sicut Iosephum, q̄ serpens tentationem Adā fecerit, nullo demone introfite in eum, quia quā eius esset, actus ip̄s esset prius qui noceret. Secundo, quia si contra serpente essent inimicitia, quia prius nocuit, debebant etiam esse inimicitia, licet non principales, contra alia animalia, q̄ postea nocerent, sed non dicuntur esse de inimicitijs aliorum, ergo non fuit ista vera causa. Dicedum igitur, q̄ fuit specialiter dictum de inimicitijs serpentis ad mulierem, quia ex precedentibus apparebat aliqua causa inimicitiarum inter mulierē, & serpente, & causa inimicitiarum ad aliquod aliud de animalibus, nā serpens videbat fecisse q̄ mulierē inimici

Quest. 707 Opinio a horum de inimicitia serpentis erga hominem impugnatur.

Quest. 708 Opinio a horis.

Quest. 709 Que sunt iste inimicitie inter serpente, & mulierem.

Quest. 710 Quo possit esse inimicitie.

inimici tentando eam, licet s̄m veritatem non esset sic, & ideo mulier quoc; inimicari posset serpenti, aliorum animalium nullum re, neque s̄m apparentiā fecerat aliquod contra mulierem: iō de alijs nō poterat dici nunc, q̄ essent inimicitia: alique. Secundo, quia ista de inimicitijs dicta sunt ad satisfaciendum mulieri, q̄ se lasam putabat, & tñ non erat lasa ab aliquo animali, vt ipsa putabat, nisi a serpente: ergo de illo solo dici debuit. Tertio, quia hic magis conuenit, quā in alijs quia debuit poni aliquid, quod videretur pertinere ad penam, & tñ in alijs animalibus non apparent aliqua ita pertinencia ad defectum in serpente, s̄ super peccatum incedere, & terrā comedere: iō de serpente dici debuit, q̄ cū illo fuerunt inimicitie & nō cū alio animal. Quaritur, quę sunt iste inimicitia: inter serpente, & mulierem. Respondet Iosephus, q̄ est venenum, quo occidit vel inficit hominem. Sabstulit, & serpenti Vocem iratus eius malitię, quam gesserat in Adā venenum ei sub lingua ponens, quod esset hominibus inimicum, & sic inimicitias voluit consistere in hoc, q̄ serpens venenum haberet. Istud dictum Iosephi cōsonat literę scripturę in superficie: primo, quia p̄ hoc apparet, quod potius erāt inimicitia: inter hominem, & serpente q̄ ad alia animalia, quia solus serpens habet venenū sub lingua, cetera animalia quę ad genus serpentis non pertinent, non habent venenum: vnde & si homini noceant, erit per vulnus, sed non per venenum. Secūdo, quia redditur per hoc causa eius, quod d̄ ponam inimicitias, quasi non essent positę: & hoc esset quasi nunc daretur venenum serpenti, vt illud haberet, quod prius non habebat. Sed dicendum, q̄ ista inimicitia: non sunt ipsum venenum sub lingua positum, quia in hoc innuitur, q̄ serpens ante tentationē non habuit venenum, & postea datum est ei, vt illud haberet: quod non fiat, quia serpenti habere venenū est naturale. Nam ex habitu sine sui corporis conuenit. s̄ ex modo mixtionis: sed omnia naturaliter sunt a principio generationis, ideo habuit serpens venenum ante tentationem, & non fuit ei postea datum. Secūdo, quia si postea fuisset venenum datū serpenti, cū tota vis nocendi sit ei ex veneno, non esset istud in penam serpentis, sed potius in penam hominum, cū daretur nunc Deus serpenti maiore potestatem nocendi hominibus, quā prius haberet, & tñ ista verba dicuntur, vt maledictio serpentis & non mulieris, ergo nō datum fuit venenum postea serpenti, neq; per ista verba signatur. Sed dicendum, quod ista inimicitia: sunt quoddam naturale odium, & inclinatio ad nocendum in alterutrum: serpens enim mouetur ad nocendum homini mordendo ipsum, & relinquendo venenum in vulnere: homo autem odit serpente, & inclināt ad nocendum ipsū, ēt si serpens nondū homini nocuerit. Sed quaritur, quō dixit Deus inimicitias ponā inter te & mulierem, & quomodo est verū, quod Deus posuerit inimicitias? Dicedum, q̄ quomodo occique accipiantur inimicitia: Deus illas posuit, nam si vocatur inimicitie ipsum venenum, s̄m Iosephum verum est, q̄ Deus posuit illas, quia Deus dedit venenū serpenti, cum pertinet ad naturam eius, & omnia naturalia dedit Deus serpenti, & alijs rebus, cum tota natura inceperit a Deo per institutionem. Si autem accipiantur inimicitia: pro odio vnus ad alterum, verum est, q̄ Deus posuit istam conditionē secundum naturam tam in homine, quā in serpente, quia in homine non est per electionem, q̄ odium habeat ad serpente, neq; in serpente est iste appetitus, nisi secundum naturam. De serpente notum est, quia non potest in eo esse aliquis motus secundum electionem, & ideo oīs motus suus est s̄m naturam, & licet sit ibi appetitus, qui consequitur cognitionē fantasie vel eximati-

ua, quia tamen non apprehendit aliquid bonum sibi esse serpens, nisi quod est ei conueniens s̄m naturam erit naturale appetere & fugere talia vel talia, & tamē mouetur appetendo nocere homini, ergo est eiste appetitus inimicandae naturalis. De homine etiam dicendum, q̄ est naturalis inimicitia ad serpente accipiēdo, vno modo in quantum fugere malum est naturale, quia sicut appetere bonum est naturale, ita & fugere cognitum malū est naturale, & quia serpens apprehēdit, vt malus homini, est naturale fugere ipsum. Alio modo potest dici, quod est naturale, quia est de hoc naturale iudicium: licet nō homo bonum appetat, & malum fugiat: quōdā tñ bona appetit nō naturaliter, & quaedam mala similiter fugit ex electione, & non naturaliter: dicitur igitur naturaliter appetere aliquid, & non ex electione, maximē quando cognitio mouens appetitum est ex natura. Ita est de omni cognitione, s̄m potentiam estimatiuam, quia cognitio vel apprehētio eius non est per doctrinam, vel cōsuetudinem, sed per naturam. Sicut ovis naturaliter lupum visum iudicat esse sibi malum, & iudicat bonū esse sibi herbam, & aquam: ita & homo per apprehētionē estimatiuā iudicat serpente esse aliquid mali, & in conuenientis, ideo sequitur naturaliter odium, & horror quōdā in vidēdo. Et sicut est inimicitia ista in appetitu, ita & sequitur actus inimicandae, s̄ nocere, vel persequi ad destructionem, vnde libētius homo occidit serpentes, q̄ alia animalia, quod fit vt ei non noceant, quasi resistēdo, vel propulsando nocumētum, & aliquando nō resistendo, sed persequēdo fugiētes. s̄ vt nunquam nocere possint, sed istud est quasi ex ratione, cuius est p̄ prudētiam circa mala futura providere, ne eueniant, & tamen inimicitia est naturalis. Ideo dicēdū, q̄ licet homo nunquam timeret sibi, vel alteri malum inferredum per serpente, adhuc occideret serpentes, quando posset, quia inimicorum est proprius actus inuicē nocere, sed inimicitia est naturalis, cum naturaliter apprehēdit hō serpente, vt malum sibi, ergo naturale est sibi moueri ad persequēdum serpentes, & persequi qñ potuerit. De serpente q̄ hominem similiter est dicendum, q̄ mouetur ad nocendum ei non solū ex timore, aut resistēdo malo, quod ei ab hōie infertur, sed ex naturali inimicitia, cuius actus est nocere inimico, & apparet istud, quia serpens nocet ex insidijs cum dicat Deus, & tu insidiaberis calcaneo eius, & ita anteq̄ homo noceat serpenti ledit serpēs hominem: sed hoc nō esset, si non esset in serpente odium ad hōiem, quod consequitur apprehētionē naturalem estimatiuā, quia iudicat malū esse sibi hominē, & verū est, quia repugnat serpenti homo: & s̄ putum ieiuni hominis est venenum serpenti, & nocet ei valde, vt Isidorus dicit. Sed dicetur, quō Deus dixit inimicitias ponā, & tñ iuxta supradicta non erāt inimicitia: ponēdę: sed erāt positę cū ex natura sint iste inimicitia: Aliqui dicunt, q̄ erant ponēdę inimicitia:, quia pp̄ tentationē factā in serpente fuit factus odiosus serpens homini, & nō foret aliās odiosus. Dicedum, q̄ non incepit istud odiū post tentationē, sed prius erat positum; primo, quia vt supra diximus istud erat s̄m naturam, sed naturalia sunt a principio generationis. Secundo, quia dato q̄ in homine posset dici, q̄ essent inimicitia: q̄ serpente post peccatum, cum homo agnoscat malū illatum sibi, & pōt incipere odisse ex electione, tñ in serpente nō potest esse, cum non agnoscat si quod malum intulerit homini, vel in eo contra hominem factum sit, & tamen est inimicitia serpentis ad hominem, ergo nō potuit incipere post tentationem, sed erat ex sua formatione. Cum tamē dicitur, q̄ incepit istud odiū, vel inimicitia post tentationem, potest dici, quod quantum ad aliquid incepit, vel aucta sit ista inimicitia

Quest. 711. Cur dicat inimicitia: ponā &c. cum a natura iā cōstituta esset.

citia post peccatum ex parte hominis. Primo, quantu...

Quel. 712. Si prius serpens erat inimicus mulieri, cur non se fugiebant ad inuicem.

Secundo, quod ex formatione serpentis, & mulieris fuerunt ista inimicitia, id est principia...

Quel. 713. De serpente autem dicitur, quod ante peccatum non nocebat mulieri, neque formidabat accedere ad eam...

De serpente autem dicitur, quod ante peccatum non nocebat mulieri, neque formidabat accedere ad eam...

per peccatum. Secus de homine, qui fuit formatus in innocentia, in qua aliquandiu mansit, & tunc non poterat ei mala accidere...

Duo penten ad inuicem

Alio modo poterat dici quantum ad principale, quod serpens in paradiso accederet ad mulierem, non solum a diabolo impulsus...

Quel. 714. Cur serpens accederet ad mulierem, cum illam non memineret.

& appetitui seruiunt omnia membra in animali, in quibus est vis motiua, & quia in omnibus est vis motiua per quandam colligationem membrorum...

Prima difficultas.

Quel. 715. An animalia decipi possunt.

Aliquis adderet aliam difficultatem, scilicet quod non cederet posse decipi animalia, licet nos decipiamur, quia iudicium nostrum est per rationem...

Alph. Toft. super Gen.

esse iudicant, & non potest aliud iudicium fieri hoc, quia natura non potest mutari, ita de quibusdam alijs est insitum, quod eis obiectis iudicent statim esse bonum...

Quel. 716. Cur dicitur inimicitias ponam cum iam esset.

Quare dicitur, cur dicatur inimicitias ponam cum iam esset posita? Dicitur potest vno modo, quod non poterat dicere scriptura inimicitias posui, sed ponam, quia significabat Deus, quod dabat serpenti malum aliquod quasi in penam eius...

Et 4 Secundo,

Secundo, quia secundum veritatem Deus ponebat aliquid, quod non fuerat a principio: nam licet principia ad inimicandum fuerant ex natura, tamen ipsum inimicari nondum fuerat, quia neque homo, usque nunc fugerat serpentem ut malum, neque nocuerat ei, neque etiam serpens apprehenderat hominem ut malum, neque habuerat appetitum nocendi, neque nocuerat de facto, post peccatum autem quoniam Deus hoc dixit, secutus est actus inimicandi: ideo Deus posuit has inimicitias. Ex parte enim hominis non fuerant, usque tunc inimicitia, quia ex dono gratuito, quod erat in statu innocentie, homo neque timebat serpentem, neque eum ut malum apprehendebat: serpens autem per Dei providentiam tenebatur, ut non noceret homini, neque insidiaretur: immo neque appetere ei nocere per unum de modis suprapositis. Vel poterat adhuc esse alius modus, scilicet quod serpens apprehenderet hominem ut malum, & sequeretur inde appetitus nocendi ei, & tamen Deus impediret serpentem, ne noceret incutiendo timorem, vel de facto laedendo ipsum. Nam sic facie aliqui oderunt alios, & vellent nocere eis: sed tamen gravem timorem Deus eis incutit, quod non auderent nocere, aut ingredi, sicut dicitur infra 35. c. ubi Chananei volebant delere domum Jacob propter malum, quod fecerunt Sichimitis: & dicitur, cumque profecti essent timor domini inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes, ergo & serpenti vel alijs animalibus poterat talis timor incuti, ut non auderent nocere, neque insidiari homini. Sed post peccatum ablato illo supernaturali dono homo incepit apprehendere serpentem, ut malum, & velle ei nocere, atque fugere ipsum: serpens etiam incepit apprehendere hominem ut malum, & appetere nocere ei, & insidiari, ac de facto nocere, quia cessauit providentia illa specialis Dei, qua continebat serpentes, ne nocere vellent, aut saltem ut nocere non possent, & sic inciperunt inimicitia de facto post peccatum, & non prius, & has Deus posuit in quantum abstulit donum gratuitum, & specialem providentiam, qua impediabantur haec: ideo recte dixit, ponam.

Quo. 717. Cur dixit inter te & mulierem cum etiam habeat os glorio. 717.

Prima ca.

Secunda ca.

Quare Deus dixit serpenti inimicitias ponam inter te, & mulierem: cum non solum ad mulierem sint istae inimicitiae, sed etiam ad virum, cum utrunque sexum oderint serpentes, & utriusque noceant, atque persequantur. Aliqui dicunt, quod non solum signatur esse inimicitiam ad mulieres, sed etiam ad viros, cum dicitur inimicitias ponam inter te, & mulierem & semen tuum & semen illius. Sed semen mulieris est omnis qui nascitur siue sit masculus, siue femina: ergo de omnibus ponuntur inimicitiae. Sed obijciunt, quod adhuc non sufficit istud, quia non solum erant inimicitiae contra Eua, sed etiam contra Adam, & non potest ille intelligi per semen mulieris cum non sit natus de aliqua, ergo non sufficiens istud ponitur. Dicendum quod Deus voluit signare istas inimicitias futuras inter Eua, & serpentem, & de Adam non significauit, quod licet vere inimicitiae essent ad eum: tamen non pertinebant ad propositum, quia voluit Deus per hoc satisfacere mulieri: si autem de Adam diceretur tanquam de principali non satisfaceret mulieri: ideo debuit dicere de muliere: erat enim damnum illatum mulieri, & non viro, quia serpens nihil locutus est viro, sed solum mulieri, & decepit eam: non nullam poenam merebatur serpens pro eo quod fecisset contra Adam, sed ista maledictio ponebatur, ut in poenam, ideo debuit poni inimicitia inter mulierem, & non virum. Secundo ad maiorem poenam serpentis, quia videbatur ei poena, quod ab homine occideretur vel laederetur, sed tanto maior quanto ab impotentiori. Sed Eua erat fragilior viro, ideo ut signaretur poena ista maior, dictum est de muliere: nam additum est:

Ipse conterat caput tuum. Cum autem dicebatur, quod ad Adam erant inimicitiae, concedimus quod ad illum & ad omnem hominem erant inimicitiae serpentis, cum sint inimicitiae naturales consequentes speciem, & non determinatum individuum, sed Deus non curauit dicere, quod verum erat, sed quod ad propositum solum erat, istud autem erat de eis, quae ad mulierem pertinebant ut satisfaceret ei: ideo de inimicitias ad virum nihil dicere debuit.

Quaeretur quomodo Deus dixit hic ad serpentem: Quia hoc fecisti maledictus eris inter omnia animalia &c. nam non erat hic verum: quia hic, quae de serpente dicuntur, scilicet super peccus gradieris, & terram comedes non fuerunt ei data, quia mulier est decepta, sed etiam habebat, si non decessisset, aut per eum tentata non fuisset illa. Dicendum verum esse, quod non fuerint data ista serpenti, quia mulier tentata est per eum, cum sua naturam conueniant: & tamen ita oportuit dici, quia aliter mulier non putaretur sibi satisfactum de nocimento recepto per serpentem, sed fuit conueniens satisfieri ei propter causas suprapositas, ergo debuit ita dici. Cum autem petitur quomodo possit hoc stare, quia non est verum: dicendum, quia est verum non quantum ad rem, sed quantum ad intentionem mulieris: nam mulier putabat, quod serpens non haberet secundum naturam mala illa, quae Deus praenunciabat, sed quod nunc ei daretur de nouo propter iniquitatem quam gesserat contra eam. Secundo potest dici, & adhuc melius, quod serpens habuit ista mala, quae hic praenunciatur, quia fecit haec, id est tentauit mulierem, scilicet saltem illa mala, quae erant in comparatione ad mulierem, id est, quod essent inimicitiae inter eos, & quia mulier contereret caput eius. Nam si mulier non fuisset tentata in serpente non peccasset, & si non peccasset essent ei subdita omnia animalia; & ita nullas inimicitias haberet mulier ad serpentem, neque serpens ad mulierem, sed quia mulier decepta in serpente peccauit, secutus sunt inimicitiae istae, ex quibus aliquod malum sequitur serpenti, scilicet quod contererat caput eius a muliere, quod aliis non contereretur.

Quo. 718. Vide tur iste no sig maledictiones cum sint an natura.

Quaeretur, quare dixit Deus inter semen tuum, & semen illius. Dicendum, quod fuit primo, quia ita est secundum veritatem, scilicet non solum inter Eua, & serpentem illum, qui eam tentauit fuerunt inimicitiae: sed etiam ad omnes serpentes: cum enim si naturalis inimicitia inuenietur in omnibus indiuiduis eiusdem speciei, & ita inuenietur in omnibus serpentibus, & in omnibus hominibus: hoc videtur signari, cum dicitur inter semen tuum, & semen illius: ideo fuit conueniens sic dici. Secundo fuit ad ostendendum magnitudinem inimicitiae, quia non solum durabat ad illum serpentem, qui hoc fecisse videbatur, sed etiam in perpetuum ad omnes serpentes. Tertio ad ostendendum magnam poenam serpentis, scilicet quod non solum in se ipso puniretur pro eo, quod erat contra mulierem, sed etiam omnes, qui nascerentur ab eo, sustinerent pro hoc malum: est autem poena parentibus, quod filij mali sustineant. Quarto fuit ad multum satisfaciendum mulieri, quia dicebat Deus ista, ut putaret ipsa sibi satisfactum contra serpentem, qui ei nocuerat, sed tanto esset maior satisfactio, quanto esset poena diuturnior: ideo bene dicebatur, quod duraret hoc inter semen mulieris, & serpentis.

Quo. 719. Cur dicitur inter semen tuum, & semen illius.

Quo. 720. An data fuerit poena oibus serpentibus pro peccato serpentis.

Quaeretur, quomodo Deus inferebat poenam toti semini serpentis pro eo, quod fecerat serpens: nam videtur, quod solus ille serpens puniri debebat, cum poenae suos debeant tenere actores, & Deus hoc voluit dicere non occiderentur filij pro patribus, neque patres pro filiis. Deuteronom. 24. cap. ergo non faceret ipsi. Dicendum, quod aut hic quaeritur veritas, aut apparetur, si veri-

si veritas dicendum quod non puniuit Deus hic aliquem pro peccato alterius, cum neque ipsum serpentem, in quo Eua tentata fuit punierit: nam ille non peccauit, neque peccare potuit, & mala quae habere videtur non sunt ut poena alicuius peccati, sed sunt secundum naturam, ut supra dictum est. Si autem quaeratur quantum ad apparentiam: dicendum quod mulier putabat serpentem, & toti semini eius poenam inferri pro malo, quod in eam gesserat serpens, & quod istud erat dignum, quia considerata dignitate mulieris, & indignitate serpentis, non sufficiebat mors serpentis illius ad satisfaciendum pro iniuria mulieri illata, decipiendo eam, ideo quod iustum esset non solum eam pati, sed etiam omnes descendentes de semine suo. Cum autem dicitur, quod Deus voluit occidi patres pro filiis, & filios pro patribus, dicendum quod verum est, & ideo in iudicijs humanis ita fieri debebat, ut iudicarent Regem condemnarent filios pro patribus, aut e contrario: & ita dicitur de Rege Anafia, lib. 4. Regum 14. & lib. 2. Paralipomenon 25. cap. scilicet, Cum obtinisset regnum, occidit seruos suos, qui interfecerant Regem patrem suum: filios autem eorum, qui occiderant non occidit: iuxta quod scriptum est in libro legis Moysi: Non morientur patres pro filiis, neque filij pro parentibus, sed vnusquisque in peccato suo morietur. Sed Deus qui hoc iusserat teneri a iudicibus, non seruabat illud, quia ipse dedit legem hominibus, & non sibi: nam ipse dixit, quod nullus occideret dicente vno testimonium contra se, sed in ore duorum, vel trium testimonium. Numeri 35. & Deuteronom. 19. cap. & tamen Deus sine aliquo teste condemnat homines, & occidit: ipse enim de se dicit, quod est iudex & testis. Ierem. 29. cap. Et ita Deus, qui voluit iudicibus occidere filios pro patribus occidit illos, cum dicat quod punit peccata patrum in filios usque in tertiam, & quartam generationem. Exo. 34. & Numeri 14. cap. & non solum ipse facit, sed & interdum iubet fieri per homines, sicut iubebat, quando pugnarent Israelites contra Chananeos, quod dederent omnes illos in ore gladij, etiam paruulos illorum. Deuteronom. 20. cap. & ita ibi filij qui non peccauerant, pro peccato suorum patrum occidebantur. Et quando erat aliqua ciuitas, in qua colerentur idola, non solum cultores, sed & paruuli filij illorum occidebantur. Deuteronom. 13. cap. Etiam ponebat poenas alias citra mortem filijs pro patribus, ut nati de Aegyptijs, & Idumaeis non intrabant Ecclesiam Domini usque ad tertiam generationem, & nati de Isortio, aut merazeres, non intrabant usque ad decimam generationem: nati autem de Amonitis, & Moabitibus nunquam intrabant, neque post decimam generationem. Deuteronom. 23. cap. Ergo poterat hic ita fieri quod in totum genus serpentis extenderetur poena pro actu eius. Dicendum quod istud erat conuenienter dictum, quia Deus solet tales poenas imponere, & tamen in praesenti non fuit sic, quia non fuit posteritati serpentis illata poena pro peccato serpentis, cum nihil ille serpens peccaret, neque etiam ei aliquid pro peccato inferretur, sed totum quod erat tam in eo quam in semine eius, erat aliquid naturale, & non poenale.

Quo. 721. Cur dicitur inter semen tuum, & semen illius.

Quo. 722. Cur dicitur inter serpentes & semen mulieris.

Quaeretur quare dictum est inter semen tuum, & semen illius: nam inimicitiae istae non solum se extendunt ad semen serpentis illius, sed ad omnes alios serpentes. Aliquis dicit, quod fuit quia per semen serpentis intelliguntur omnes serpentes, quia omnes ab illo descendebant. Dicendum quod non est verum, quia non descendebant omnes serpentes ab illo serpente, sicut omnes homines ab Eua: & causa est, quia, species humana formata fuit a principio in duobus fo-

lis indiuiduis, viro & femina, propter dignitatem competentem huic naturae: quod non fuit de alijs speciebus, sed in qualibet formata fuerunt multa indiuidua, id est multi masculi, & multae feminae. Et ita iste serpens, qui tentauit Eua siue masculus esset siue femina non erat, a quo descendebat oes serpentes: & tamen ad oes serpentes est homini inimicitia: ergo non sufficeret dictum est: Et semen tuum, id est serpentis. Et dicendum quod secundum veritatem ad plures est inimicitia homini, quam sint serpentes, qui descendunt ab illo, in quo tentata fuit Eua: & hoc apparet ex duobus: primo quia in specie, in qua erat serpens iste plures erant serpentes quam iste, & ab alijs descendunt serpentes sicut ab isto. Secundo quia serpentes non sunt omnes in eadem specie: sed in diuersis, sicut coluber, vipera, stello, aspis, dispas, regulus, iaculus, scitale, & ita de alijs: sunt enim multae species, de quibus loquitur Isidorus lib. 12. Etymolog. & Solinus in Polijstora c. de Africa, Omnes autem illos detestamur: & est nobis inimicitia ad illos, sed serpens, qui tentauit Eua in vna tantum specie harum fuit, quia erat vnicum indiuiduum: ideo non poterant descendere omnes serpentes ab isto serpente, licet in specie, in qua fuit iste serpens, sola duo indiuidua fuissent ab initio. Dicendum quod Deus non intendit hic significare id, quod verum erat: sed id quod ad propositum pertinebat: verum autem erat quod homini sunt naturales inimicitiae ad omnes serpentes, non sunt autem istae inimicitiae, quia aliquis serpens deceptus Eua: sed quia serpens est aliquid malum homini secundum naturam, & homo serpenti, ideo necesse est consequi appetitum inimicitiarum: est autem malum serpens homini, quia nocere potest occidendo per venenum, & quia omnis serpens venenum habet, ad omnem serpentem habet, homo inimicitiam, & omnis serpens ad hominem. Ex quo apparet quod non venerint inimicitiae istae propter tentationem mulieris factam a serpente: nam si ita esset siue veniret inimicitia in scientibus, siue in ignorantibus, esset solum ad serpentes in specie cuius fuit ille serpens: & tamen est nobis inimicitia ad omnem serpentem: ideo non venit pro aliquo facto, sed ex natura. Si autem consideretur quod ad propositum erat, solum debuit Deus dicere de serpentibus, qui descendere de semine huius serpentis: quia Deus non loquebatur ista, nisi ad satisfaciendum mulieri, quae putabat se grauiter laesam a serpente: & satisfactio non potuit fieri, nisi per poenas serpentis: solum igitur quod ad illius poenas pertinebat debuit hic exprimi. Sed quod alij serpentes, qui ad istum non pertinebant, bonum, vel malum haberent, non attinebat ad hunc serpentem: ergo de inimicitias contra ipsum, & contra semen eius solum debuit Deus dicere: quasi per hoc serpens ille tristaretur quod posteritas sua ab hominibus affligenda esset pro tentatione, quam ipse fecerat: de alijs serpentibus, qui ad semen huius non pertinebant, non tristaretur iste serpens, quod affligerentur, quia non pertinebant ad eum: mulier etiam non gauderet de poena eorum, quia in nullo ei nocuerant, ideo de illis non debuit dici.

Prima causa.

Secunda causa.

Adhuc quaeretur quare dicitur, & semen illius, scilicet mulieris: nam non solum sunt inimicitiae inter serpentes & semen mulieris: sed etiam ad semen viri. Dicitur potest hoc planum esse, quia semen viri est semen foeminae: nam in specie humana sola duo indiuidua fuerunt a principio masculus Adam, & Eua foemina: cetera huius speciei indiuidua ab his duobus descendunt, ideo omnes homines erant semine illius mulieris primae, & omnes erant semen viri: cum non fuerit aliquis, qui ab ambobus non descenderint, ideo nominato semine mulieris, intelligitur semen viri,

vir, quia idem omnino est. Sed dicitur cum eadem res nominaretur dicendo semen viri, & femina; quare nominatum fuit semen mulieris, cum potius debuisset dici de semine viri, quia ipse est principalis. Dicendum quod causa fuit, quia ista dicta sunt propter mulierem, & non propter virum, cum iniuria videatur illata soli mulieri, non autem viro: ideo pertinebat vindicta huius ad mulierem: & ad eos, qui mulieri attinebant, & sic nominari debuit semen mulieris, & non viri: licet esset idem vtrumque. Sed dicendum quare saltem non nominabatur Adam cum muliere, quod inimicitia posita esset ad Adam, quia licet nomine seminis mulieris intelligatur omne semine Adam, quia idem sunt de semine mulieris, & de semine Ade, tamen ipse Adam non intelligitur nomine seminis mulieris: iuerunt tamen ei inimicitia ad serpentem, ideo videtur quod debuisset exprimi. Dicendum quod fuit primo: quia solum dixit Deus quod pertinebat ad propositum, sed ponebat istas inimicitias in vindictam mali, quod fecerat serpens: sed non fecerat malum, nisi Eue quantum apparebat foris. Nam viro non locutus fuerat, ideo cum non nullam causam quereret Adam contra eum haberet, non debuit dici, quod essent inimicitia eius contra serpentem. Secundo fuit, quia sicut Adam non erat ipsa persona, cui fuerat illata iniuria: ita neque dependebat ex ea, ideo non debuerunt ad eum transire inimicitia propter mulierem: & ob hoc debuit dici de semine mulieris. Nam licet semen mulieris non esset cui irrogata esset iniuria per serpentem, dependebat tamen a muliere, cui fuerat irrogata iniuria: ideo descendebat in eos eius prosequendi iniuriam illam: sed non erat sic de Adam, quia neque erat ipsa persona, cui fuerat illata, neque ab ea dependebat: sed potius e contrario: ideo non fuit dictum de Adam, & fuit dictum de muliere, & semine eius. Tertio fuit, quia Deus intendebat signare duraturam ipsam poenam semper, & ad hoc fuit conueniens dici quod essent inimicitia inter mulierem, & serpentem, & semen eius, & semen mulieris, scilicet, quod quando mulier viveret, ipsa prosequeretur istas inimicitias, cum ad eam principaliter pertinerent. ipsa autem defuncta prosequerentur eas, qui erant de semine suo: viuentem enim muliere non erat necesse, quod aliquis alius eas prosequeretur, quia ipsa sufficienter inimicareretur serpenti: sed vita Adae non signabatur longior, quam vita mulieris, cum ambo eodem die cepissent vivere, & ita Adam non posset prosequi istas inimicitias nisi viuentem muliere: sed ea viuentem non pertinebat ad alium prosequi illas: ideo non debuit dici de Adam. Secus si Adam significaretur mansurus post mortem Eue, quia tunc esset aliquis color ad ponendum inimicitias inter eum, & serpentem.

Dicitur vltra in verbis Dei: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius; de quo queritur ad quid dictum est. Respondendum quod in hoc significatur veritas rei: nam inimicitia sunt inter mulierem, & serpentem: est aut inimicorum nocere sibi inuicem, quantum vnusquisque alteri nocere potest, quia inimicus, cum inuenit locum non satiabatur sanguine. Ecclesiast. 14. cap. ponitur: quia aliam conquiretur, ne alteri facit, scilicet cum mulier frangit caput serpentis: serpens autem insidiatur mulieri ad hoc quod mordeat, & insidiatur ad calcaneum. Aliqui exponunt aliter accipientes serpentem pro demone sicut facit Aug. Sed iam de istis expositionibus supra diximus, quod non sunt literales, quia de serpente vero, & muliere Eva omnia Deus intelligi voluit. Et ponuntur ista nouimenta, quae inuicem sibi inferrent. Primo ad ostendendum veritatem; quia ita est quod homo

Quaest. 723. Quomodo intelligitur, ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.

Quare ponuntur nouimenta ad se inuicem inferrent.

frangit caput serpentis, & serpens insidiatur calcaneo mulieris. Secundo ad ostendendum naturam ipsorum nocentium: quia ex conditione eorum competit quod sibi ita noceant: homo enim est secundum staturam rectus & sublimis solis plantis terram contingens: serpens autem est super terram totus extensus, ideo homo potest laedere serpentem super totum corpus, cum quantum ad quamlibet partem corporis serpentis homo sit excellentior: serpens autem, qui pronus est in terra, non potest contingere hominem, nisi in eis partibus, quibus terram tangit: istae sunt plantae pedum: ideo in his solis laedere potest, & hoc significatur in quantum dicitur quod insidiatur calcaneo. Tertium fuit ad assignandum poenam serpentis, vt de hac pena tristaretur serpens, scilicet, quod mulier frangeret ei caput, quod erat pessima omnium poenarum, quia erat mors. Quarto ad consolationem mulieris: nam illa, quae putabat se laesam a serpente gauderet de malo serpentis, & tanto magis quanto malum illius grauius esset: & quia erat maximum malum serpenti, quod eius caput frangeretur: & rursum erat magna vindicta mulieri quod ipsa caput serpentis frangeret, praenunciatum fuit ei hoc.

Sed queritur quare specialiter dixit ipsa conteret caput tuum: nam dato quod homo ex conditione corporis erecti posset serpentem laedere, non poterat in solo capite, sed in toto corpore, cum totum esset pronus in terra, ideo non videtur quare de solo capite dixit. Dici potest quod fuit primo ad signandum grauissimam poenam serpentis: est enim caput optima pars animalis, quod ergo in illo datur, est pessimum vulnus, & quanto esset deterius, tanto magis tristaretur serpens, & gauderet mulier. Secundo fuit ad signandum conditionem serpentis: serpens enim laesus in quacunque parte non moritur, sed laesus in capite moritur: vnde ex naturali astutia serpens opponit totum corpus pro capite, ne in eo laedatur, quasi ibi sit deterius vulnus: vt ergo iuuatur quod ex vulnere quod mulier inferret serpenti moreretur serpens, dicitur quod conteret mulier caput illius. Tertio fit principaliter ad ostendendum modum, quo mulier noceret serpenti, quod nocuumentum sequeretur ex nouimento, quod inferre vellet serpens mulieri: serpens enim nocet insidiando, & insidiatur calcaneo: tunc autem cum insidiaretur, & appropinquaret premeret mulier caput serpentis pede suo: & comprimendo frangeret: in capite autem potius laederet ipsum: quia ista erat pars, quae magis appropinquaret mulieri ad nocendum in ea: ergo laederet ipsum calcando caput eius, quia illa pars facilius tangi poterat tanquam vicinior. Sciendum autem quod Deus significat se loqui hic serpenti tanquam intelligenti: nam licet serpens non esset intelligens putabat eum intelligentem: quia viderat ipsum loqui ad se, & ratione vti, & decepsisse eam: Deus autem, quia loquitur serpenti ad satisfaciendum mulieri taliter ad ipsum loquitur, qualiter mulier putabat conuenire, scilicet praesupposito eo pro vero, quod mulier, vt verum credebat: ipsa autem putabat, quod serpens haberet intellectum, & vocem, quia viderat eum loquentem, & non credidit quod aliquis loqueretur in eo: sed ipse loqueretur: quia aliam conquiretur mulier de illo, qui loqueretur in serpente: & non de serpente: sed non fecit quia dixit serpens decepsit me: & ob hoc cupiebat sibi inferri poenam pro malo quod fecerat, quasi ex electione fecisset. Deus autem volens satisfacere mulieri ostendit se quasi indignatum serpenti: & loquitur quasi iratus ad ipsum, & praenunciat ei poenas loquendo, quasi serpens intelligat: ad quod non obstat quod serpens nunc taceret, quia putaret mulier, quod serpens tacebat ex timore,

Quaest. 724. Cur potius dixit, conteret caput, quam alio modo.

vel confusione, quasi nullam excusationem habens, A vel tacebat quasi nunc Deus ei vocem abstulisset, sed non intellectum, & ita audiens verba Dei intelligeret illa, licet respondere non posset, & in hoc tristaretur valde, quod poenae tam graues, & tam diu duratura ei praenunciarentur, & mulier de hoc gauderet, vel consolaretur, non solum, quod ipsa sciret quanta mala inimico inferenda essent, sed etiam quod sciret inimicum suum hoc scire, & dissimulare non posse, & de hoc tristari. Et hoc licet non esset verum, quia serpens nihil intelligebat, nihil peccauerat, nullam poenam sustineret: mulier ita intelligebat, ideo Deus sic debuit loqui ad illius consolationem, nam & Iosephus ita prae laetitiam esse ad literam, li. 1. Antiqui. cum ait: Abstulit autem, & serpenti vocem iratus eius malitiae, quae gesserat in Adam venenum ei sub lingua ponens, quod esset hominibus inimicum: praecipitque, vt mulier eius capiti plagas inferret.

Quaest. 725. Cur dicitur insidiaberis calcaneo illius.

Queritur, quare specialiter dixit, tu insidiaberis calcaneo eius. Dicendum, quod dicitur esse insidiaberis, quia verum est istud, quia serpentes insidiantur, & per insidias nocent. Secundo ad notandum naturam serpentis: conuenit enim eis insidiari propter duo, scilicet timidi sunt, & quia astuti: serpentes enim naturaliter sunt timidi, quia sunt complexionis frigidae, & malen colichae: nimidus autem non audeat palam inuadere, sed occulte nocere, & hoc est agere ex insidiis: ideo ad serpentes, qui timidi sunt, pertinet insidiari. Etiam serpentes omnes astuti sunt: nam dixit scriptura supra 3. cap. Erat serpens callidior cunctis astantibus terrae, & Christus cum induceret homines ad prudentiam, & alias virtutes exemplo animalium, quae habent aliquid perfectionis naturaliter, non nominauit pro prudentia aliud animal, nisi serpentem Matth. 10. c. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae, quasi nullum animal esset prudentius serpente, & nullum simplicius columba. Ad prudentes autem competit insidiari, non quasi aliud facere non possint: sed quia ipsi soli facere hoc sciunt: imprudentes autem nesciunt insidiari, quia onane quod fecerint, manifestum est, & ideo frustra est cum occultare illud non possint, & sic illud non est insidiari, quia vt dicit Salomon frustra rete ponitur ante oculos praenatorum: Proverb. 26. c. Serpentes autem prudentiores sunt alijs animalibus, ergo ad ipsos magis pertinebit posse insidiari. Tertio ponitur hoc, quia ponitur serpenti magis quam alijs animalibus, ex parte corporis. Insidie enim in occulto aguntur, quod igitur magis occultari potest, etiam poterit magis insidiari. sed serpens ex conditione corporis potest magis occultari, quam caetera animalia, quia est pronus super terram: caetera autem eleuantur super terram, ideo minus occultantur caetera quam serpens, ipsi autem serpentes non videntur, nisi de propinquo, & interdum occultant se in puluere terrae, vel arena, & iacent in vijs expectantes transitum viatorum, vt cum transierint eos mordeant, sic dicitur infra 49. capit. Fiat Dan coluber in via Ceraftes in semita mordens vngulas equi, vt cadat assessor eius retro. Et adhuc maxime fit hoc in herbis, vbi serpentes magis habitant, & ibi sine aliqua industria sua, latere possunt ex sola conditione corporis, scilicet, quia pronus est, & mordent eos, qui per herbas gradiuntur, quod non possunt alia animalia facere. Nam non possunt latere in paruis herbis pratorum: sic dicit Virgil. lib. Bucolicorum. Egloga 3. scilicet.

Qui legitis flores, & humi nascensia fragra Frigidus, o pueri fugite hinc, latet anguis in herba:

Et ideo quia serpenti, tam ex conditione astutiae, quam corporis conuenit latere posse, & insidiari: dicitur, quod serpens insidiatur.

Quarto fuit ad consolationem mulieris: dictum est enim insidiaberis, ac si dicatur serpens non poterit aliud facere, nisi insidiari, & istud est paruum nec cum est tum: mulier autem multum poterit nocere: quia conteret caput serpentis.

Sed queritur dato quod serpens valeat insidiari, quare dicitur, quod insidiaretur calcaneo specialiter, cum non solum in calcaneo mordeat serpens? Dicendum quod ponitur hoc, quia ita est quod serpentes potius insidiantur his partibus, quam alijs. Vnde & infra 49. cap. dicitur Fiat Dan coluber in via Ceraftes in semita mordens vngulas equi, vt cadat assessor eius retro: & tamen vngula in equo est loco calcanei in homine. Ideo cum insidiatur serpens homini debet insidiari calcaneo. Secundo ponitur, quia ita conuenit serpenti ex conditione naturae suae: quia est corpus suum ita dispositum vt illi parti insidiari posset: & non alijs: nam est totus pronus in terra, homo autem est totus erectus non contingens terram nisi pedibus, ideo serpens non potest tangere hominem nisi in his partibus, quibus terram contingit, scilicet in pedibus pars est calcaneus, ideo calcaneo insidiatur.

Quaest. 726. Cur dicitur calcaneo? in alijs parte.

Secunda ratio.

Tertio fit ex conditione naturae suae quantum ad animam: est enim serpens animal timidum: quia est valde frigida complexionis, & terrea: ideo non habet audaciam, & sic non audebit impugnare hominem palam: si tamen alijs partibus corporis insidiaretur ad nocendum, oportebat manifeste aggredi, videretur enim quando se in altum tolleret. ideo non poterit insidiari, nisi partibus iuxta terram, scilicet pedibus. Quarto quia vnus sequitur ex alio, scilicet si serpens insidiatur homini, non poterit insidiari nisi pedibus: nam si alias partes laedere vellet, iam manifeste ageret, cum se eleuaret, & tamen insidiatur, ergo oportet quod pedibus insidiatur, quia ad laedendum ibi non oportet quod se eleuet, vel manifestet, sed oculus manens potest nocere. Quinto fit ad ostendendum differentiam vulneris quod inferret mulier serpenti, & serpens mulieri, vt videatur quod esset deterius conditio serpentis. Nam mulier inferrebat plagas capiti serpentis, cum dictum sit: ipsa conteret caput tuum: & caput erat dignissima pars corporis: nulla autem est indignior pedibus, quia cum illis terram tangimus: ibi autem serpens laedit, & ita in parte indignissima laedit hominem, & laeditur ab eo in parte dignissima. Cum autem obiicitur quod etiam in alijs partibus mordent serpentes, dicendum quod cum serpens ex insidijs agat non mordet, nisi in partibus illis, quae sunt propinqua terrae, vbi serpens latet: naturaliter autem soli pedes nostri terram tangunt, ideo in illis est naturale serpenti posse plagas inferre: sed per accidens quaedam alias partes corporis terrae coniunctas habemus, vt cum extendimus nos super terram ad iacendum, quia quaelibet pars est vicina terrae, vt a serpente laedi posset, & ita est de manibus, quando terram contingimus illis aliquid operantes: licet non iaceamus proni, & ideo tunc laedi possunt a serpente.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Sed cum serpenti naturale sit insidiari pedi, & laedere ibi propter supra tacta: & pes habeat alias partes praeter calcaneum, quare specialiter dixit Deus tu insidiaberis calcaneo eius, & non dixit tu insidiaberis pedibus eius? Dicendum quod fuit primo ad ostendendum timorem serpentis: est enim naturaliter timidus, & ad timidos pertinet a posteriori laedere, non ab anteriori: calcaneus autem est pars posterior pedis, ideo insidiatur calcaneo, & non digitis, qui sunt in anteriori parte pedis. Secundo propter vultum humanum, quia serpens, & omnia animalia timent humanum vultum: sicut dicitur supra 9. cap. terror aetremor vester sit super cuncta animalia: & tamen si serpens

Quaest. 727. Cum pes habeat aliam partem quam calcaneum, cur tantum nominatur calcaneum.

serpens a parte anteriori pedis laederet, vultum videret humanam, ideo vt non cogatur illum videre, laederet a parte posteriori, scilicet in calcaneo. Tertio quia istud sequitur ex dicto: Deus dixerat quod serpens insidiaretur, & tamen si a parte anteriori laederet non essent insidiae, quia videri posset, vt ergo sint perfecte insidiae debet esse a parte posteriori, & ita ad calcaneum, qui est posterior. Quarto ad ostendendum excellentiam mulieris super serpentem, scilicet, quod mulier noceret serpenti in capite, quae erat pars melior eius, serpens autem tam timidus esset, quod non auderet laedere mulierem nisi in parte posteriori pedis: istud autem erat magna consolatio mulieris, quod significaretur serpentem esse valde timidum: nam dum timidior esset, minus auderet laedere eam, & ita minori resistentia opus esset contra illum, & paruo opposito conatu posset pugnare contra illum. Quinto fuit ad instruendum mulierem, vt sciret cauere serpentem. Nam cum esset pronuntiatus inimicus eius putaret ex anteriori, quod in isto bello aggredere eam, scilicet ex anteriori, & ad hoc minus vigilandum esset: nunc vero instruit eam, quod serpens non inuadet ab anteriori, sed per posteriora ex calcaneo, & ita sciet mulier quam partem seruare debeat, vel ex qua parte cauere.

Sed quaeritur cum serpens non solum insidietur mulieri, sed etiam mordeat, & veneno occidat, quare solum dictum est insidiaberis calcaneo eius? Dicitur potest vno modo, quod hoc solum dictum est, quia hoc solum sufficiebat: nam ad hoc insidiabatur serpens, vt morderet, & ex morfu venenato mors sequitur. Est dicendum verum esse, quod istud ex illo sequatur, aut sequi possit, & tamen non factum fuit propter hoc: immo Deus ex intentione tacuit, quia ita conueniebat. Deus enim locutus fuit omnia haec ad satisfaciendum mulieri, quae putabat se a serpente laesam: & non vt principaliter designaret veritatem rerum: ideo Deus debuit eo modo dicere, quod conueniret ad mulieris consolationem, & non ad expressionem veritatis: licet nullum falsum Deus diceret. Si enim veritatem signare vellet, diceret quod mulier frangeret caput serpentis, & serpens interdum occideret mulierem, & morderetur mulier ex venenato morfu. Sed hoc non competebat intentioni Dei, qui mulierem consolari intendebat, vt putaret ipsa mulierem partem inimicitarum eius: si tamen aliquando mulier serpentem occideret, & aliquando serpens mulierem: deterior esset mulieris conditio, cum mors vnus mulieris praponderaret mortibus multis serpentum: ideo non debuit sic dici. Secundo quia posuit Deus ista verba in maledictionem serpentis, cum dixerit maledictus eris inter omnia animantia: & tamen si diceretur quod serpens occideret mulierem aliquando, non ponebatur solum maledictio serpentis, sed potius mulieris, ideo de poena mulieris nihil dici debuit. Deus igitur in maledictione ista debuit ponere omne, quod pertinebat ad malum serpentis: non autem quod pertinebat ad mulierem: licet non negaretur, & ita factum est, quia Deus dixit quod mulier frangeret caput serpentis, quod erat maximum malum quod serpenti inferri poterat: de malo autem quod serpens inferret mulieri tacuit scriptura: non enim negauit illud quasi Deus diceret, non poteris tu nisi insidiari calcaneo eius: & tamen ex modo loquendi poterat consolari mulier: quia cum diceretur, tu autem insidiaberis calcaneo eius, putabat mulier, quod nihil plus serpens inferre posset, cum nihil plus poneretur. Etiam dicendum quod istud non fuit expressum ad ostendendum aliquod malum, quod serpens posset facere mu-

Quaest. 728. Cur dicitur insidiaberis calcaneo cum ultra hoc mordeat, & occidat.

lieri: quia tunc non faceret ad intentionem Dei: sed ad ostendendum malum, & impotentiam serpentis; scilicet quod tam impotens, & timidus esset, quod non auderet aggredi mulierem nisi ex insidijs & ex parte posteriori ad calcaneum.

Sed adhuc quaeritur cum ponantur omnia ista verba, vt pertinentia ad maledictionem serpentis, quomodo inimicitiae eius ad serpentem pertinent ad maledictionem serpentis, quia ad malum mulieris pertinent. Dicendum quod ad poenam serpentis, pertinent inimicitiae: quia per has mulier frangit caput serpentis, quod non frangeret, si nullae essent inimicitiae.

Sed obijciatur quod etiam mulieri malum est, cum serpens mordeat mulierem, & occidat. Dicendum, quod si veritas consideretur, inimicitiae istae sunt in poenam mulieris, & in malum serpentis: nam si non essent inimicitiae: neque mulier occideret serpentem, neque serpens mulierem, & adhuc maior poena est mulieri quam serpenti: cum grauius sit ab solute occidi vniam mulierem per serpentem, quam per mulierem occidi mille serpentes. Etiam si profundius considerentur istae inimicitiae, cedunt simpliciter in poenam mulieris: quia melius esset mulieri, quod nullae essent inimicitiae quam quod essent: nam non exsistentibus, neque ipsa noceret serpenti, neque noceretur ei a serpente: sed Deus in poenam hominum absoluit omnia animalia ab obedientia, & subiectione, qua tenebantur hominibus, & tunc illa, quae naturalem inimicitiam habebant manserunt libera ad nocendum, & tamen si homo non peccasset, non fuisset ista libertas data animalibus, & ita non essent actualiter istae inimicitiae. Sed dicendum, quod inimicitiae quantum ad id, quod Deus protulit solum pertinebant ad malum serpentis: nam non dicitur de istis inimicitijs, nisi quod mulier frangeret caput serpentis, & quod serpens insidiaretur calcaneo mulieris, si nihil ultra fieret, non erat malum aliquod mulieris: & nihil ultra Deus dixit: licet aliquid ultra fieret: ideo inimicitiae posita pertinebant ad malum serpentis, & non ad malum aliquod mulieris. Et ista fuit causa quare Deus non dixit in maledictione nisi: Et tu insidiaberis calcaneo eius. Quia licet serpens insidians aliquando mordeat & occidat mulierem: quia hoc tamen erat malum mulieris, non debuit poni, sed solum quod erat malum serpentis: vnde cum dictum est insidiaberis calcaneo eius: non fuit dictum in quantum erat via ad nocendum mulieri: sed in quantum erat pertinens ad defectum serpentis: quasi nihil aliud facere posset, nisi insidiari.

Dicitur vterius supra 3. cap. Mulieri quoque dixit multiplicabo erumnas tuas: posuit Deus poenas mulieris pro peccato eius, & postquam ad serpentem Deus dixit maledictionem, dicit ad mulierem: & quia omnes tres videbantur peccasse serpens, Eua, & Adā, omnibus illis poenas dedit. Tenuit autem Deus ordinem in proferendo maledictiones, vel poenas sicut fuit ordo peccandi, vel malum faciendi: sed serpens primum tentauit mulierem, mulier deinde comedit, postea vir consensit, & comedit: ideo primo protulit Deus maledictionem serpentis, deinde mulieris, postea viri. Et dicitur primo multiplicabo erumnas tuas, id est faciam esse multas miseras tuas: multae enim sunt passionis foeminarum, quae non sunt virorum, & consequuntur eas ex conditione sexus: siue autem sint istae passionis aliquae consequentes copulam, & ante conceptum, vel sint miseriae foeminarum in generali non differt: quia necesse est omne malum mulierum intelligi in his, quae ponuntur hic: & verum est de malis illis, quae sunt specialia foeminae: nam mala communia ei, & viro non ponuntur hic

Quaest. 729.

Quomodo inimicitiae serpentis pertinent ad maledictionem serpentis, cum nocent mulieri.

Quaest. 730. De ordine Dei in intelligendis serpentis, Euae & Adae.

Foeminarum miseriae plures quam virorum.

in maledictione eius. Et cum dixit multiplicabo conceptus tuos non accipi conceptus pro re concepta, id est pro fetu: quia non pertinet ad poenam quod mulier multos filios habeat, aut concipiat, sed potius istud est desiderium naturale mulierum, quod filios multos concipiant: sic dicit Lia infra 30. cap. quando ipsa pepererat quatuor filios: & ancilla peperit duos, quos ipsa suos arsumabat: & concepto sexto dixit hoc pro beatitudine mea: beatam quippe me dicit omnes mulieres: & vocauit nomen eius Aser, id est felicem, vel beatum. Et ita quando aliqui volebant imprecarī prospera mulieribus imprecabantur eis multitudinem filiorum: sicut cognati Rebecae fecerunt infra cap. 24. Soror mea es crescas in millia: & possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Et ita primum quod imprecati sunt fuit multitudo filiorum; non ergo accipitur conceptus pro re concepta. Similiter non accipitur conceptus pro actu concipiendi: quia illud non est aliqua poena, quod foemina concipiat: sed potius ordinatur ad bonum, scilicet ad formationem foetus: ideo non potest pro illo accipi: sed accipitur conceptus pro tempore, quo mulier tenet foetum in utero, & vocatur conceptus, quia incipit in conceptione, & finitur in partu: in isto autem tempore habet mulier multas poenales, & sunt haec cibi fastidium, frequentia suspiria, tardus motus, color in facie, immutatio appetitus, & labor in gestando foetum: hoc specialiter habet mulier in omni conceptu, & quanto plures conceptus fuerint, tanto magis labores isti multiplicabuntur.

Ad dicitur in maledictione mulieris: In dolore paries filios tuos: istud ponitur vt vna miseria mulieris: & dicitur in dolore paries, & non dicitur in dolore concipies: quia in partu est grauis dolor, non autem in conceptu; & licet multa sint alia, in quibus mulier doleat, potissimum tamen est in partu: ideo de eo specialiter dicitur, quod sit in dolore. Et hoc est, quia grauissimus dolor est in partu, cum aperiantur ea, quae sunt naturaliter coniuncta: efficiaturque mulier mortis vicina: sic Christus dixit Ioan. 16. cap. Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem peperit non meminit pressurae eius propter gaudium: quia natus est homo in mundum, & sic dixit, quia venit hora eius, id est hora mortis eius: & iterum dicit non meminit pressurae propter gaudium, id est pressurae, in qua fuit, quando peperit. Additur ultra, scilicet, Et sub viri potestate eris: hoc etiam ad poenam pertinet quod sit subdita foemina viro, quod nunc est, quia in gubernatione rei familiaris mulier obedit, & vir regit: & hoc indicatur poena, quia non esset futurum, si non peccasset homo. Quod vero dicitur & ipse dominabitur tui ad idem pertinet: vir enim, id est maritus, dominatur foeminae: & comprimit eam retrahendo ab ea quod ipsa vult, & inferendo saepe poenas pro excessibus suis: quod tamen non esset, si non fuisset peccatum.

Aliqui volunt reddere causam maledictionum, aut poenalarum insidarum serpentis, mulieri, & viro accipiendum eas per comparationem ad peccata ipsorum: dicunt quod peccauit serpens in tribus, mulier in duobus, vir in vno: & ideo dicunt, quod punitus fuit serpens in tribus, mulier in duobus, vir autem in vno. Sic ait Magister in historia scholastica, serpens enim, & prius, & plus peccauit, quia in tribus: mulier post & minus: sed plus viro, quia in duobus: homo postremo, & minus quia in vno. Serpens inuidit, mentitus est: deceptus: his tribus reddere fuerunt maledictiones tres: quia inuidit hominis excellentiae, dictum est ei: super peccatum tuum gradieris. Quia mentitus est: punitus est in ore: quia terram comedes omnibus

Signa mulieris praenantis.

Quaest. 733. De prima mulieris miseria circa partu.

Quaest. 732. Aliorum opinio de numero & ordine poenarum primorum partuum, & serpentis.

diebus vitae tuae: immo abstulit ei vocem & posuit ei venenum in ore: Quia deceptus, inimicitias ponam inter te, & mulierem. Hinc innuitur quod Eua peccauit ipsa conteret caput tuum: quod naturaliter seruat serpens quasi sedem vitae; & tu insidiaberis calcaneo eius maxime. Et ita sicut naturale odium est inter equos, & gryphes: & lupos, & canes: sic inter hominem & serpentem. Sicut enim serpentis venenum hominem occidit: sic spiritum hominis ieiuni perimit serpentem; & adhuc nudi erant; serpens modo hominem timet nudum: & in uestitum insilit. Haec dicit ille de maledictione serpentis. Sed dicendum, quod non sunt accipienda ista vt vera, ita vt iacent, quia multa sunt falsa: cum enim dicit quod serpens peccauit prius & plus muliere, falsum est: serpens enim, nullo modo peccauit, ideo neq; peccauit prius, neque plus. Quocumque enim modo accipitur serpens, certum est quod non peccauit: siue enim accipiat pro animali, siue pro daemone non peccauit serpens, id est animal non peccauit: quia peccare non poterat, cum non esset animal rationale, aut aliquid intelligens: daemone autem qui in serpente loquebatur, non poterat peccare, quia erat iam obstinatus. Sed ista accipiuntur iuxta sapientiam Iosephi: & quorundam veterum, qui voluerunt serpentem fuisse rationalem, & naturaliter loquentem: & ita potuisse peccare, & peccasse. Hoc supposito certum est quod serpens plus peccaret quam mulier, quia ille peccaret nullo impellente: immo peccaret impellendo mulierem ad peccandum, ipsa autem mulier peccaret impulsu. Et licet ista referat Magister in historia scholastica, quae conueniunt intentioni Iosephi: tamen ipse tenet, quod serpens non loqueretur a se ipso: sed daemone in serpente ideo dixit quod ab eo non fuit petita causa facti sui: quia iam erat damnatus: fuit autem petita a muliere, & viro. Dixit enim quod peccauit in tribus serpens, inuidit, mentitus est, deceptus. Accipiendo de serpente nihil istorum esse poterat, cum omnia sint intellectum habentis, & serpens non intelligat.

Si autem accipiat pro diabolo, verum est quod ista tria fecit, tamen in eis non peccauit, quia neque peccare potest, cum sit damnatus. Primum fuit, quod inuidit: & certum est, quod nihil mouit daemone ad tentandum hominem, nisi inuidia felicitatis quam habere in proximo erat, nisi peccaret. Etiam daemone mentitus est: nam mulieri dixit quod comedentes non morentur, & falsum erat: similiter dixit, quod si comederent, essent sicut dii scientes bonum, & malum; & falsum erat, quia ex ligni manducatione neque prouentura erat scientia, neque similitudo, aut aequalitas deitatis: deceptus etiam: quia hoc per concupisibilia, quae proposuit mulieri tanquam vera, allexit eam ad preuaticandum mandatum Dei: & ita eam decepit, quia induxit ad credendum quod falsum erat. Addidit Magister in historia scholastica, quod his tribus in quibus serpens peccauit addita sunt tres poenae, vel maledictiones: quia inuidit excellentiae hominis, dictum est ei: Super peccatum tuum gradieris: istae applicationes etiam non sunt omnino secundum veritatem: primo quia nulla poena fuerunt datae hic: ideo non poterat fieri applicatio ipsarum secundum aliquam rationem. Secundo quia & si istae maledictiones verae essent, non essent illius, cuius fuissent peccata: De primo patet, quia supra ostensum est, quod neque daemone peccauit hic, neque serpens: sed poena non potest inferri, nisi pro peccato, ergo non fuerunt istae, vt poenae. Item quia certum est, quod ista fuerunt secundum naturam: nam nulla facta tentatione haberet serpens ista

Confirmatio dicti in historia scholastica accipiendo verba.

Quaest. 733. Confirmatio alterius dicti.

ista: immo & habuit ex sua institutione, vt ostensum fuit supra. De secundo pater: quia si aliquod peccatum esset hic, illud esset demonis inuidentis, mentiē- tis, decipientis: ideo illius deberent esse poenae: & tamen ista non fuerunt conuenientia demoni, sed serpenti cum illa omnes serpentes nunc habeant. Si tamen vellemus facere applicationem existentibus his veris, aequaliter applicatio esset, scilicet, vt redderetur cuiuslibet malum, quod pro altero tractaret: demon inuidebat homini propter excellentiam, & volebat, vt caderet ab illa, ideo ipsam humiliari debebat, in quo cupiebat hominem humiliari: & hoc esset, vt super peccus graderetur, scilicet super terram toto corpore prono: nulla enim maior humiliatio esse poterat. Sed ista humiliatio fuit in serpentis corpore: & non in damone. Si autem damoni voluerit quis applicare, non inueniet secundum veritatem, quia demon non fuit in aliquo humiliatus post istam tentationem, quia nulla poena ei illata est: immo superbiuit amplius, quia habuit successus desiderij sui, scilicet quia superauit atque deiecit homines. Et si accipiatur super peccus gradieris, idest omnem operationem a superbia incipies sicut supra applicabatur, non pertinet ad humiliationem, sed potius ad elationem mentis. & non est hoc poena, sed electio, aut non contra electionem, quia damoni ita placet facere, non igitur haberet vere ista applicatio locum, nisi serpens animal inuidisset homini, sicut Iosephus asseruit, & ob hoc datum esset ei, quod super peccus graderetur, quasi prius non graderetur, nisi recto corpore, quod superficie litera aliquo modo consonat, sed ostensum fuit supra quod non est. Similiter addidit quod serpens mentitus est in ore, quia terram comedes omnibus diebus vitae tuae. Dicendum, vt praecedenti quaest. quod non fuit ista poena alicuius, quia neque demonis, neque serpentis: nam neuter eorum peccauit: ideo neutri poena dari potuit. Est autem verum, quod serpens mentitus est accipiendo pro diabolo: hoc enim proprium est ei, scilicet mentiri, & cum mentitur de proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius: vt Christus dixit Ioan. 8. & tamen non datur promendacio poena demoni, quia iam habet toram poenam suam, vltra autem, neque peccare potest, neque poenam sustinere.

Etiā hoc, quod dicitur terram comedes, non potest continere damoni, quia ille nihil comedit cum sit prauus spiritus: si autem accipiatur terram comedes, idest incorporabis tibi homines terrenos, qui sunt carnales, non applicatur ad propositum, quia haec non est poena, cum potius damo in hoc maxime gaudeat si aliquo modo gaudere potest, sed applicari deberent ista serpenti, qui vere terram comedit, sed ibi non potest esse poena: nam est ei naturale terram comedere sicut nobis panem, vt supra ostēdimus. Etiam non potest applicari ei, vt poena, quia esset pro peccato mendacij, & tamen non mentitus est serpens, quia non potest mentiri qui non potest intelligere, & loqui, aut saltem intelligere, & tamen serpens neutrum potest. Ideo non debet ei dari poena mendacij: sed si ista vere applicari deberent, esset quod serpens fuisset intelligens, & loquens, & vere decipiens hominem, & prius manducans alios cibos, & pro isto peccato cogere tur ad semper manducandum terram, sed omnia falsa sunt.

Addidit etiam hoc, scilicet, immo abstulit ei vocem, & posuit ei venenum in ore. In hoc apparet, quod historia scholastica sequatur intentionem Iosephi. Hoc enim ille scribit, libro primo Antiquita. Sed ostensum est falsum esse, quia Deus naturam non mutat propter peccatum: ideo si prius serpens loque-

Quaest. 734
De maledictione terram comedendi.

An Deus vocē serpenti abstulerit.

retur; maneret loquens post peccatum, sed in alio periretur.

Secundo, quia non est verum, quod prius esset loquens serpens, quia hoc non conuenit, nisi animali rationali, idest homini, & quod non habuit, non potuit ei auferri.

Tertio, quia si serpenti ablata esset vox, habuisset illam naturaliter, & ita haberet intellectum, cum sermo consequatur rationem, & si ista haberet serpens non oportuisset, quod demon in eum introisset ad tentandum mulierem, quia per se sufficiens esset ista facere, & tamen sacra Scriptura asserit inuidia diaboli factum esse hoc: ideo serpens neque locutus est, neque rationem habuit, & sic neque potuit auferri vox serpenti. Sed ista procedunt si quis sequeretur ea, quae corticem litera aliquo modo consequantur, quod fecit Iosephus nesciens accipere alium sensum, sed ad literam sumens, quod habetur supra 3. cap. vnde non solum accepit pro veris ea, quae dicuntur ibi figurate, sed etiam addidit aliquid ad ea dicens, quod abstulit Deus vocem serpenti, quod tamen neque est verum, neque sacra Scriptura asseruit, sed ille iuxta consequentiam locutus est. Si enim serpens vocem, & intellectum habebat, & locutus est mulieri, nunc autem neque loquitur, neque loqui potest, sequitur ablatam ei esse facultatem locutionis. Etiam addidit, quod Deus posuit ei venenum in ore, quod esset hominibus inimicum, hoc Iosephus intellexit esse id, quod Deus dixit: Inimicitias ponam inter te & mulierem, putauit autem in nullo alio consistere inimicitias, nisi in veneno, quo serpens hominem occidit, habet autem illud serpens in ore, ideo mordendo illud effundit, & in vulnere relinquit. Et quia dixit ponam inimicitias, putauit quod Deus posuisset serpenti, postea venenum. Sed haec sunt falsa, quia Deus non posuit venenum serpenti post tentationem mulieris: nulla enim causa erat, quare hoc faceret, cum non deberet puniri serpens, qui in nullo peccauerat: etiam venenum competit serpenti secundum naturam ex complexione: ideo habuit illud ex sua institutione, maxime quia non solum ille serpens, qui Euam tentauit habuit venenum, sed etiam omnes alij de illa specie, qui non descenderunt ab eo, & quod plus est omnes alij serpentes aliarum specierum, qui in nullo comunicant cum illo serpente, ergo habuerunt venenum ex natura, & non fuit eis tunc datum. Insuper addidit, quia decepit: Inimicitias ponam inter te, & mulierem.

Istud posuit pro tertia poena, & videbatur esse conuenienter imposita, scilicet, quia serpens decipiendo mulierem intulit ei iniuriam, ideo ipsa iure potuit iniuriam serpenti, quarendo vltionem mali recepti.

Sed dicendum, quod non fuit istud vere positum in poenam: si enim accipiatur serpens pro damone non fuit posita ista poena ei, quia prius ipse inimicabatur mulieri, immo vt inimicus tentauit, & seduxit. Etiam si ponerentur inimicitiae tales, non essent in poenam demonis, sed potius mulieris, quia nos in nullo possumus nocere damoni: ipse autem in multis nocet perducendo ad peccatum, & etiam corporaliter laedendo, quando a Deo permittitur. Si autem intelligatur de serpente animali, de quo necesse est intelligi, non poterit dici positum in poena, quia serpens non peccat. Etiam erat istud per naturam, dato quod non peccaret mulier tentata a serpente, sed verum est, quod nunquam esset exercitium illarum inimicitiarum, si non peccaret homo. quomodo autem manebant illa principia naturalia inimicitiae sine actuali inimicatione, & quomodo post peccatum exierunt in actum supra declaratum est. Addidit: Hanc inuenerunt quod Euam peccauit: ipsa conteret caput tuum, &

Quaest. 735
Respondeo
Magister
quod ad tertiam poenam.

Quomodo Euam peccauerit peccatum, quod

quod naturaliter seruat serpens quasi sedem vitae. Etiam hoc conuenit sententiae Iosephi, qui ait lib. 1. Antiquita. dicentis: Adam vero peccati veniam postulabat, & sicut de illo dicitur, ita poterat intelligi de Eua. Sed dicendum, quod hoc non conuenit literae sacrae Scripturae, supra 3. cap. cum ibi ostendatur quod tam Adam, quam Eua se excusauerunt transferentes peccata in alios, Adam quidem in Euam transtulit, Eua autem in serpentem: si tamen poeniterent, non se excusarent, quia qui vere poeniteret confiteretur se peccasse, & de peccato doleret: qui autem se excusat, peccatum negat, vel alleuiat, ideo non est satis conueniens dici, quod Adam aut Euam poeniterit.

Secundo, quia si eos poeniteret, fortassis non eiecerentur de paradiso, aut non imponerentur eis poenae, & tamen eieci sunt, & impositae fuerunt eis poenae: supra 3. cap. cuiuslibet iuxta conditionem peccati sui, ideo non arguitur conuenienter quod poeniterit aliquis eorum.

Tertio, quia argumentum istud poenitentiae aliquae Euae sumit historia scholastica, ex eo quod dictum est mulieri, quod conteret caput serpentis, quod hoc non valet, quia dictum est, vt videretur ei satisfieri de malo, quod videbatur ei serpens intulisse, & serpenti videretur inflisctum malum quod merebatur: & ita de omnibus fieret iustitia: & tamen statim secuta est poena Euae condigna operibus eius. Ideo non arguitur quod factum sit illud quasi mulier poeniterit: similiter, quia secundum naturam competit, quod homo frangat caput serpentis insidiantis sibi, & esset istud siue tentaretur mulier per serpentem, siue non, ergo non fuit propter poenitentiam Euae. Quod vero dixit sedem vitae esse serpenti in capite, verum est: ideo cum tanta diligentia seruat illud exponendo cetera corporis membra pro eo. Et similiter propter hoc pronunciatum est, quod mulier conteret caput eius, vt innumeretur in hoc pessima plaga, quae poterat serpenti inferri.

Serpens cui hominis parti praesertim insidias adhibeat.

Addidit tu insidiaberis calcaneo eius, scilicet maxime: ac si dicat alijs partibus insidiatur: sed huic maxime, sed de hoc iam praediximus serpentem vere insidiari posterioribus, & non anterioribus hominis propter timorem suum, & calcaneo, qui est pars inferior atque posterior, quia sicut non audet ex timore inuadere anteriora, ita ex eodem timore non audet se eleuare ad mordendum in alijs partibus corporis, neque est sibi ita promptum ex habitudine corporis proni, & extensi super terram. Et cum dixit naturales inimicitias esse homini ad serpentem sicut canis ad lupum, & gryphis ad equos: hoc est concedendum absolute, & ideo non venit propter peccatum cum sit ei principium natura, & hoc non consonat praecedentibus a se dictis, scilicet quod in poenam peccati venerit: nam canibus, & lupis non sunt inimicitiae ex aliquo peccato, sed ex natura, ita igitur erit de serpente, & homine. Cum etiam addidit sicut serpentis venenum perimit hominem, ita & sputum ieiuni hominis perimit serpentem: pertinet ad rationem inimicitiarum, & hoc conuenienter dicitur: nam inimicitiae consistunt in quodam appetitu nocendi, & iste appetitus non potest insurgere, nisi ex apprehensione mali: ideo cum aliquod animal naturali estimatione apprehendit aliud animal, vel malum sibi, sunt ibi inimicitiae, & appetitus nocendi: sed quia ista estimatio non est secundum doctrinam, sed secundum naturam, & natura vt est a Deo instituta non errat: ideo cum aliquod animal aestimat aliud, vel malum sibi, verum est quod est potens ei nocere, & vt illud caueat, & per hoc vt conferret vitam: data est enim ab institutore naturae estimatio, qua iudicet illud apprehen-

sum, vt malum. Et ideo secundum naturam serpens aestimat hominem, vt malum sibi, & non ouem, vel capram: & homo aestimat eum sibi malum per naturam, & non canem, aut gallinam. Hoc autem est, quia vniuersum quodque habet in sui natura, per quod alteri nocere possit. De serpente respectu hominis ita est, quia habet venenum, quod homini mortem infert. De homine respectu serpentis ita est, quod violenter occidit illum infliscto vulnere, scilicet conterendo caput: & hoc scriptura expressit dicens. Ipsa conteret caput tuum. De sputo etiam asserunt sapientes quod sputum hominis sit venenum serpenti, & hoc valde conueniens est, scilicet quod sicut serpens in ore venenum habet, quo hominem perimit: ita & homo in ore habeat, quo serpentem occidat, quod pronenit ex contrarietate mixtionis secundum naturam. Dicunt etiam hoc esse verum de sputo hominis ieiuni: nam non efficit idem sputum hominis, qui comederit, & biberit, quod etiam rationabiliter dictum est, quia si sputum hominis nocet serpenti, est hoc propterea quia tractum est ad conditionem hominis, quae est contraria complexionis serpentis: & tamen sputum hominis ieiuni est perfecte digestum: ideo perfecte induit qualitatem humanam, secundum quam repugnabit conditioni serpentis: cum autem homo non est ieiunus, sputum non est digestum: & ita non est perfecte tractum ad qualitatem humanae complexionis: ideo neque multum nocere poterit, cum sit nocuumentum istud ex contrarietate.

Homini sputum est serpeni venenum.

Addidit et quod adhuc audi erat. Serpens modo hominem timet nudum, & fugit, in vestitu insilit, in quo videtur velle causam reddere, quare serpens non momordit tunc Euam cum esset hostis eius, & iuxta eam: de quo rationabiliter dubitari potest. Aliquis dicit istam fuisse causam, quia quod serpentes non faciunt nunc contra hominem, non facerent in paradiso: & tamen nunc serpens fugit hominem nudum: ergo & tunc fugeret, & ita non morderet. Sed dicendum, quod non fuit illa causa. Primum, quia non praesupponitur omnino verum: nam homines erant vestiti cum haberent perizomata, quae sibi fecerant, vt dicitur supra 3. cap.

Quaest. 736
Cur serpens non nocuit Eug.

Secundo, quia hoc quod praesupponitur, quod serpens fugiat hominem nudum non est vniuersaliter verum: licet enim non ita approximet serpens se homini nudo sicut vestito: non tamen totaliter fugit nudum, & ideo potest nocere serpens nudo homini.

Sed est dicendum, quod causa fuit quare non morderet, quia erant in praesentia Dei tam Adam, & Eua, quam serpens: & non permetteret Deus ibi serpenti nocere, sed extra Paradisum cum eieci essent.

Secundo, quia forte non fuerat ablata subordinatio animalium ad hominem: in statu enim innocentiae illa erat, & quia ista consistebant in dono gratuito, & non in gratia gratificante, poterant post peccatum aliquandiu manere sicut apparet de muliere, quae peccauit: & tamen non erubuit statim de nuditate: sed erubescere de nuditate consequabatur peccatum: ita poterat esse, quod post peccatum non auferretur statim subordinatio animalium ad hominem, sed maneret aliquandiu: & sic forte maneret, quousque excluderentur de Paradiso: vnde intra Paradisum non noceret serpens homini.

Tertio ne disconueniret verbis Dei in maledictione serpentis: dixerat enim: Inimicitias ponam inter te, & mulierem, vnde signabat ponendas esse, & non positas: si tamen dum ista fierent serpens insiliret in hominem, iam videretur positae inimicitiae: ideo non debuit statim permitti serpenti, quod insiliret in hominem.

Quarto

Quartò, & principaliter, quia directius repugnaret...

Quintò, quia de serpente nihil dictum est contra...

Cur serpentes hominem nudum magis timeant.

Cum autem dicebatur, quod serpens timet hominem...

Causa autem quare potius fugiat nudum, quam vestitum...

Quæst. 737. De maledictione mulieris.

Dicto de maledictione serpentis, comparatur ei maledictio mulieris...

Considerandum autem, quod non est de maledictione mulieris...

Secundò, quia serpenti non erat data lex aliqua...

Sed obijcietur, quod hæc quæ posita sunt mulieri...

in poenam non sunt poena, sed natura, quia omne illud...

Dicendum, quod omnia ista pertinent ad poenam veram...

Quæretur cum Adam, & Eva peccaverint nunc, quare non mortui sunt...

Quæst. 738. Cur primi parentes peccantes non sunt mortui, v. dixit. De.

Circa primum, dicendum, quod non mortui sunt, quia non erat...

Secundò, quia habuerunt aliqualem excusationem in peccato...

Alio modo, quod ipsa poena differretur, & in hoc minuebatur...

Primò, quia ipse nouerat facilitatem eorum ad peccandum...

Secundò, quia ipse permisit eos tentari ab extra: si enim Eva a diabolo...

Sed

Quæst. 739. Cur non mortui sint cum Deus id dixisset futurum.

Sed quæretur quomodo potuit hoc stare, quod Adam & Eva non statim morerentur post peccatum...

Quæst. 740. Aliorù re- spõsio rejicitur.

Sed adhuc dicunt aliqui, quod præceptum vtrique datum est...

Primò, quia si foemina ita fuisset datum præceptum non adiecta poena mortis...

Alph. Tost. super Gen.

uantiam, qui virtute non allicitur: ideo quanto aliquis magis elögatur a virtute...

Sententia aliorù re- felliur.

Dies cõm- natæ mor- tis Adæ p- naturali et se accipiẽ- dum.

Primò, quia istud fuit dictum hominibus: ideo oportebat accipi...

Secundò, quia fuit istud dictum ad designationem temporis...

Tertiò, quia hoc fuit dictum ad magis deterrendum a transgressione...

Quartò, quia dicitur quacunque die comederis morte morieris...

Quintò, quia etiam præsuppositum non est verum: nam nõ est verum...

F f vocatur

Quel. 742
Opinio eo
quod qui can
dem sente
tiam com
minatio
nem puta
bat impro
batum.

voatur absolute dies, & ita semper manet dubium. Alij dicunt, quod accipitur dies proprie pro natura si, & erit sentus, q in eodem die, quo comederent morerentur, sed no factum est, quia dicebatur hoc secundum comminationem, & non secundum certam sententiam, & multa secundum comminationem dicuntur, quae non eueniunt, vt dicitur Hier. 18. cap. Sed dicendum, q hoc non stat; non enim potest accipi diuina secundum comminationem. Primo, quia comminatio non fit nisi in prauunciationibus, quando bona, & mala promittuntur aliquibus, vel praedicuntur, quia tunc dicimus intelligi aliquando secundum certam sententiam, aliquando secundum comminationem, & tamen istud fuit praecipuum, quod est certa de agendo: ideo poena adiecta in praeepto est certa, & non comminata. Secundo, quia istud fuit primum praeeptum posituum datum hominibus, ideo est sicut omnia alia praeepta legis, in quibus poena adijcitur, & tamen de omnibus praeeptis a Deo datis in lege Moysi cum adiectione poenarum scimus certas esse poenas, & non asserimus esse dictas per comminationem, ergo de isto praeepto, & poena eius idem dicemus. Tertio, quia quando dicitur aliquid per comminationem, non impletur, & tamen istud impletum fuit: quia homo mortuus est; ambo enim mortui sunt, sicut ambo peccauerunt: ideo fuit dictum secundum certitudinem, & non comminationem. Quarto, quia super comminationem istud diceretur, quod cum sub vna clausula dictum sit: quacunque die comederitis mortem moriemini, ita mors, quam mortis determinatio pertinet ad comminationem, & tamen quantum ad mortem nemo asserit esse comminationem, cum fuerit realiter secuta: ergo neque determinatio temporis fuit comminatio. Quinto, quia quando aliquid dicitur per promissionem, & comminationem ad hoc, quod mutentur illa, & non ita impleantur, sicut praenunciata sunt, necesse est fieri mutationem aliquam circa eos, quibus sunt comminationes, & promissiones; scilicet cum promissio boni fit illis, qui sunt in bono statu, & colunt Deum, vel placent ei in aliquo, si mutentur ab illo bono, quod faciunt, mutabitur promissio, quia non implebitur. In comminatione autem necesse est, vt ille, cui fit comminatio mali, faciat aliquid malum contra Deum, & pro eo praedicatur sibi malum poenae. Si autem mutabitur poenitendo a malo, quod agit, cessabit comminatio, & non implebitur malum praenunciatum. De vtroque patet, Hierem. 18. cap. & tamen hic nihil istorum fuit. Nam ad hoc, q diceretur secundum comminationem illa poena, deberent esse Adam, & Eua in aliquo malo culpae, quando praedicebatur eis malum, & tamen non erat in peccato, quia adhuc neuter ipsorum peccauerat, ergo non erat comminatio. Etiam requirebatur aliud, scilicet quod de malo illo, in quo erant, quando facta esset comminatio poeniterent, & tamen non poenituerunt Adam, & Eua, sed potius post istam praenunciationem inciderunt in malum, quod Deus illis prohibebat, ergo non debuit mutari poena, sed impleri: vnde non potest asseri esse dictum per comminationem, & non impletum.

Quel. 743
Quorundam impu
gnatio su
perioris o
pin. re. lar
guitur.

Adhuc alij intelligunt aliter, quod fuerunt dicta sine comminatione, ita vt morerentur eodem die, quo comederent, & tamen Deus miserus eorum distulit eis tempus poenae. Dicendum, quod non est dubium quin Deus miserus fuerit Adae, & Euae peccantibus: quia alias grauiori poena eos punisset, cum peccatum illorum hoc exigeret, sed non obliuiscitur Deus misereri, cum cognouerit figmentum nostrum. Sed non sufficit hoc ad tollendum inconueniens: primo, quia quando ex misericordia expectat Deus, no est solum,

vt non inferat statim poenam, sed vt interim conuertatur homo ad Deum, & per conuersionem remittatur poena: iuxta illud Isa. 30. cap. Ideo expectat nos Deus, vt misereatur nostri, id est propter hoc expectat non inferendo poenam statim, vt peccauimus, vt nos habentes tempus conuertamur. & tunc Deus conuersis nobis misereri possit iuste remittendo poenam. Si autem accipiatur miseratio Dei pro ipsa dilatione sola poenae, non conuenit verbis Isa. nam diceretur tunc expectat nos Deus miseris nostri, vel miserendo nostri, id est expectando miseretur, quasi ipsa expectatio sit misereri, & tamen non dicitur sic, sed expectat nos Deus, vt misereatur nostri: ergo expectatio non est ipsa miseratio, sed est ad finem miserendi: ergo non potest accipi nomine miseratio nisi remissio poenae ad quam consequendam disponitur homo per expectationem, scilicet quia interim conuertitur homo ad Deum, & meretur remissionem poenae. Secundo, quia semper manet inconueniens, de quo queritur solutio: nam si Deus praenunciavit poenam futuram, & illa non eueniat, non petimus quare non eueniat, an ex misericordia, vel alijs, sed quomodo possit stare, q non eueniat, cum a Deo praenunciata sit. Vnde dicemus, quod aut secundum comminationem fuit, aut secundum firmam sententiam, si secundum comminationem, non est inconueniens mutari, vel non accidere, immo ita est, q non eueniet, sed hoc non possumus hic dicere: quia praecedenti quaestio. ostendimus non fuisse hoc dictum secundum comminationem, si autem dicatur, q secundum certam sententiam, est intollerabile inconueniens: nam dabitur vnum de duobus, scilicet quod aut Deus nesciuit quid futurum erat, neque potuit inferre quod voluit, cum vnum sentiret, id est iudicaret futurum, & proponeret illud se facere, & non fecerit, aut sponte mutauit firmum propositum, quod prius tenebat: & vtrumque est absurdum, quod nequaquam concedimus. Et ideo stant ista, scilicet q Deus secundum certam sententiam, & firmum propositum praenunciaret hominem mortuum quocumque die comederet, & postea miserum non inferret quod praenunciavit, sed dicendo, q ex misericordia non intulit poenam praenunciatam, oportet dici, quod fuerit praenunciata secundum comminationem, & non secundum firmum propositum.

Dicendum ergo, q illa poena fuit a Deo praenunciata sibi firmam sententiam, vel propositum; ideo nihil de illa mutatum est, sed euenit sicut Deus dixit. Et quando obijcitur, q non mortui fuerunt eodem die, quo peccauerunt Adam, & Eua: dicendum, quod factum est in eis id, quod Deus eis praedixit, sed intelligitur quacumque die comederis mortem morieris, id est ad mortem obligaberis, & istud verum est: nam antequam Adam comederet, non solum no moriebatur; immo neque ad moriendum erat obligatus, vel necessitate aliqua tentus, sed poterat nunquam mori, cum autem peccauit, habuit necessitatem moriendi, & ideo verum est, q eadem die immo eo momento, quo peccatum fuit consummatum, fuerunt obligati ad mortem. Et Deus ita intellexit, quando praedixit eis praeepti poenam. Nam sciebat eos transgressuros, & non volebat statim eos occidere, vt posset ab eis deriuari posteritas: ideo noluit eos obligari ad statim moriendum, sed voluit, q statim obligarentur ad moriendum aliquando. Aliter potest dici, quod accipiendum mortem realiter ad hoc est verum, scilicet, quod ipso die, quo peccauerunt mortui sunt: quia quandam partem mortis habuerunt, licet non mortem plenam: vnde Apostolus ad Romanos 8. capit. non dicit corpus propter peccatum mortale factum est, sed mortuum est, quasi esset iam res facta. Et hoc intelligi potest, quia,

Quel. 744
Vera au
toris opi
nio.

partem

Quel. 745
Cur mors
no fuit po
sta in ma
ledictione
nem.

Sed quaretur quare Deus Adae, & Euae peccantibus non posuit mortem in maledictionem, & poenam sicut ponit alias poenas? nam non inuenitur in maledictione Euae mors, sed dolor in pariendo. Aliquis dicit, quod fuit hoc, quia mors non erat nunc poena ipsorum, sed commutauerat illam Deus: nam antequam peccaret homines posuit Deus mortem in poenam si peccarent, nunc autem postquam peccauerunt commutauit Deus mortem in alias poenas, & istas posuit hic de quolibet eorum. Sed dicendum, quod non stat primo, quia non fuit commutatio; si enim commutaretur mors in alias poenas, non inferretur mors vt poena; & tamen inflata est Adae, & Euae, quia mortui sunt, ergo non fuit commutatio. Secundo, quia commutatio fit aequalium, vel aequiualentium; sed ista no sunt aequalia morti, neque aequiualentia, ideo non fuit commutatio mortis in ea. Tertio, quia falsum praesupponitur, scilicet q non fiat mentio de morte: nam in maledictione, vt poena Adae fit sermo de morte, cum dicitur supra 3. cap. Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es, sed illud est mori: ergo de morte dicitur, non ergo sunt istae poenae pro morte commutatae, sed ad mortem additae, Et ideo dicendum, q non fit mentio de morte, vt ponatur tamquam vna de poenis peccatorum, quia iam de illa dictum erat: verba enim Dei certa sunt, sed ipse praenunciauerat eis, q quacumque die peccarent morerentur, id est ad mortem obligarentur, sed qui est obligatus ad mortem aliquando moritur, ergo certum est, q morerentur ambo, quia peccauerant, & sic non oportuit repeti de morte. Sed postea fuerunt istae poenae, quia non fuerant prius praenunciatae, & si nunc non dicerentur, putarent Adam, & Eua, q nullum aliud malum passuri essent nisi mortem: vt ergo sciant multa mala in eis praeventura esse mortem posuit nunc illa in eorum maledictionibus nihil agens de morte. Et ob hoc in maledictione mulieris nihil dictum est de morte, in maledictione autem viri tactum est de morte non tamquam directe praenunciatur, vt vna de poenis, sed indirecte, & quasi ex accidenti ad limitandum alias poenas; na dicitur supra 3. cap. in sudore vultus tui

Determi
natio.

Alph. Toft. super Gen.

partem mortis ipso die homines haberent intelligendo sic, quod inceperit alterari quadam alteratione disponente ad mortem. Nam mors strictè sumendo est corruptio, & est terminus vitae, & non est motus, sed mutatio, sed est terminus cuiusdam motus alterationis, quia quis disponitur contraria dispositione ad vitam, alteratio illa est in tempore, & quia in ipso die habuerunt aliquam partem talis alterationis, factis quibusdam resolutionibus in ipsis, potest dici, q mortem habuerunt ipso die: quia parte illius alterationis habuerunt, cuius finis est mors. Sed dicendo, q istud verum est intelligendo, q fit quadam alteratio praecedens mortem, vel terminum vitae, cuius ipsa mors est terminus, & illa alteratio est in vita, & in qualibet parte vitae possimus inuenire aliquam talem alterationem, sed no est necesse, neque asserendum, q a principio vitae vsque ad terminum eius sit continua ista alteratio: quia hoc esset tenere opinionem Heracliti, qui ponebat omnes motus continuos, & durare per totam vitam augmentum, & diminutionem, sed non est verum, quia nullus motus est totaliter, & verè continuus nisi localis: sed de hoc, an homo qui est mortalis quotidie moriatur, aut possit dici, q moriatur secundum illam alterationem, cuius terminus est mors, infra range tur, cum dicitur de immortalitate hominis in Paradiso terrestri. Et ideo licet possumus dicere, quod Adam ipso die, quo peccauit mortem habebat, id est moriebatur, prout fuit ibi aliqua dispositio ad mortem, tamen planè est dici, q mortui sunt, id est moriendi necessitate incurrerunt: quia hoc vocatur mori, aut mortuum esse.

sceris panem tuum, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es, in poenis autem mulieris, quia non faciebat mors ad limitationem alicuius earum, no fuit dictum quicquam de morte directe, aut indirecte. Quaretur quare Deus a principio cum posuit praeeptum de non comedendo, no praedixit omnes istas poenas, quas postea intulit, quia videtur, q deberet eas praedicere. Primo, quia omnes istae sunt pro peccato, ideo sicut mortem praenunciavit, quae futura erat pro peccato: ita & reliquas pro peccato isto erat, debuit ex eadem ratione praenunciare. Secundo, vt magis moueretur ad non peccandum: nam ideo posuit Deus poenam cum praeepto, vt hoies timore poenae non transgrederentur, sed quantum plures essent poenae, tato magis homo eas timeret: ergo ad intentionem Dei conuenientius esse videbatur, q istas in praeepto adiecisset: Tertio, vt non haberet homo causam querelae: nam homini praenunciatum fuerat, q si comederet de ligno moreretur, & nunc verò in ferebatur grauior poena cum adderentur aliae, poterat igitur iuste conqueri, q fieret sibi grauior conditio: nam si praenunciata fuerat sibi mors, & aliae poenae, quae postea additae sunt, fortassis abstinisset magis a vetito, quam abstinuit praenunciata sola morte. Aliqui dicunt, quod Deus non praenunciavit istas poenas quando dedit praeeptum Adae, sed forte praenunciavit eas quando dedit praeeptum ambobus simul: nam postea dedit praeeptum ambobus simul, vt videtur colligi ex verbis Euae. supra 3. cap. Sed dicendum, quod non stat, primo, quia eum Deus dederit praeeptum istud ab initio Adae solum, & praenunciavit ei mortem, si comederet. supra 2. cap. deberet ei praenunciare saltem poenas, quae ei conuenirent distincte, sicut hic distincte posuit poenas eius, & mulieris, & tamen non posuit; ideo neque postea, cum datum est ambobus praeeptum, exprimerentur poenae communes amborum. Secundo, quia ex sacra scriptura inferitur contrarium: nam quando diabolus quae fuit a muliere, quare non comederet de omni ligno, dixit: De ligno quod est in medio Paradisi praeecepit nobis Deus, ne comederemus, neque rangeremus illud, ne forte moriamur: & ita posuit mulier retractium manducandi, & tamen si aliquid aliud in poenam praenunciatum esset diceret illud maxime, vt serpens daret ei remedium contra illud, sicut dedit contra mortem dicens, nequaquam moriemini, & nihil dixit: ergo videtur, quod Deus non adiecerat in praeepto dato mulieri, & viro, aliam poenam nisi mortem. Alij verò dicunt, quod non adiecit Deus aliquam poenam in praeepto, nisi quod morerentur ipsi contra facientes, & causa est, quia alias poenas non intelligerent: nam neque vir, neque foemina sustinuerant hactenus aliquas poenas, neque aliquem sustinere viderant: ideo nominatis illis poenis fortè non intelligerent quid per illa nomina importaretur: ideo non adiectum est quod intelligere no possent. Dicendum quod istud non est verum, neque rationabile: primo, quia eadem ratione, neque mors debuisset apponi in praeepto primo de no comedendo: non enim mortui fuerant illi, neque viderant aliquos morientes: quia nullus ante hoc mortuus fuerat: ergo non intelligerent quid importaretur nomine mortis, & sic non deberet poni in praeepto, & tamen posita est, & ideo constat, quod intelligebant quid esset mors, licet nullum morientem viderant, ita poterat intelligere quid esset partus, & conceptus, & subiectio ad virum, licet vsque nunc ista non fuissent. Secundo, quia mortuum nullum est, scilicet quod homines primi non intelligerent quid per ista significaretur, cum non experti essent ea, quia multa ipsi intelligebant, & scie-

Quel. 746
Cum De
posuit pr
ceptu de
non come
dendo cur
non praedi
xit omnes
poenas tras
gressorib.

Quel. 747
Alioru o
pinio cir
ca impero
batur.

bant,

Ff. 2

bant, quæ numquam viderant; immo numquam de eis audierant, sicut quando erubuerunt de sua nuditate, numquam viderant vestes, neque audierant quid erat vestis, & tamen statim nullo docente cogitauerunt quid esset vestis, & ad quid prodesset, & quomodo fieri posset, & illam fecerunt, scilicet perizomata supra 3. cap. a fortiori ergo intelligerent ea, quæ eis dicerentur. Tertio, quia certum est, quod haberent cognitionem; quia habebat perfectam notitiam idiomaticam, quod eis Deus dederat habitualiter, & tamen in idiomate non solum est cognitio vocum, sed etiam rerum signatarum per terminos, ideo intelligerent Adam, & Eva quid signaretur per istos terminos. Quarto, quia Eva intellexit ea, quæ dicta sunt ei a serpente, id est cognouit res signatas per terminos, & tamen illa erant difficiliora cognitu, quam ea, quæ posita fuerunt in penis Adæ, & Euvæ: ergo intelligerent illa. Paret quia illa, quæ dixit dæmon erant spiritualia, scilicet esse sicut Deus est, & magnitudinem scientiæ, ea quæ prænunciata sunt in pœnis erant corporalia, & sensibilia; ideo erant faciliora cognitu. Quinto, & principalis, quia si Adam, & Eva non scirent, quid significaretur per illos terminos, neque etiam scirent nunc postquam peccauerunt, quia nullam maiorem experientiam nunc habuerant quam prius: quia nondum Eva conceperat, neque pepererat, & Adam nihil fecerat eorum, quæ prænunciata sunt ei in pœnam, & tamen nunc cum peccauerunt, dicta fuerunt eis hæc: ergo & potuerunt prius eis illa dici, & quod ea intelligerent, sicut nunc intelligebant, non ergo fuit ista causa, quare non dicta fuerunt.

Quæst. 7. 8. Auctoris sententia circa superiorē quæst.

Dicendum autem, quod veritas fuit, quod Deus non dixit tunc istas pœnas quas postea annunciauit: quia non fuit conueniens. Primo, quia a principio, quando Deus posuit præceptum de non manducando, apposuit pœnam non quasi tunc affuturam hominibus, sed ut timerent, & timore pœnæ abstraherentur ab illicitis, & tunc ad hoc sufficiebat, quod apponeretur mors, quæ erat maxima pœnarum, & malorum lib. 3. Ethic. secus autem post peccatum, quia non annunciabantur pœnæ solæ ad hoc, quod homines eas timerent, sed ut scirent quid tolerandum de cætero esset: ideo primo satis fuit prænunciari mortem, nunc verò omnes pœnæ expressè debuerunt nominari: Secundo, quia ista pœna includebat alias non solum tamquam eminens, & maior, aut tamquam finis omnium malorum, sed etiam tamquam terminus, ad quem venitur per alias pœnas: nemo enim moritur nisi pœna aliqua præcedat, cum sit mors cuiusdam alterationis corruptivæ: ideo ponendo mortem subintelligebatur alia pœna, per quas ad eam veniebat. Tertio, & principaliter fuit: quia Deus non debuit exprimere alias pœnas, quia exprimendo videretur repugnare dictis suis; dicebat enim: Quicumque die comedis morte morieris, & licet Deus per hoc non intelligeret, quod ipsa moreretur, id est vitam finiret, sed moreretur, id est obligaretur ad mortem, tamē voluit Deus ita proferre, ut ex eis posset cogitari, quod Deus prænunciaret mortem ipsa die venturam, quia sic nimis timerent, & caverent transgredi, & tamen si diceretur mulieri, quod si peccaret conciperet, & pareret cum dolore, & diceretur viro, quod in sudore vultus sui vesceretur pane suo, signaretur, quod multis diebus viverent; & ita non morerentur ipso die; ideo ut non videretur Deus sibi ipsi repugnare, dixit solum de morte, & non de alijs pœnis, & ista est vera causa: nam due præcedentes calumniabiles sunt.

Quæst. 7. 9. Opinio huiusmodi historicæ & salutaris de peccato Euvæ.

Dixit enim Magister in historia Scholastica, quod mulier peccavit in duobus: superbiuit, & comedit de fructu vitæ: quia superbiuit humiliavit eam Deus dicendo; sub viri potestate eris: quia comedit peccando

in fructu, punita est in fructu suo, scilicet in pariendo. Istæ applicaciones sunt aliquales, nam mulier superbiuit volendo immoderatum honorem, vel excellentiam, quia appetiuit scientiam, sicut Deus: humiliata autem fuit, non in scientia, ut efficeretur minus sciens quam erat: quia tunc esset defectus in naturalibus, & naturalia non mutantur in pœnam, sed factum est, quod viro subijceretur. Peccavit quoque, quia comedit, & punita est in fructu suo, scilicet ut cum dolore pariat: ista applicatio minus videtur ad propositum, nisi dicatur, quod peccavit in fructu alieno delectabiliter illum manducando, punitur in fructu suo, quia cum tristitia illi parit. Sed cum dicitur, in maledictione mulieris multiplicabo erumnas tuas quare dicitur: nam videtur, quod in Paradiso aliquas erumnas habitura erat mulier, sed non tot quot foris, & hoc est inconueniens, quia in Paradiso nulla miseria, aut pena futura erat. Dicendum, quod dixit Deus multiplicabo erumnas tuas, id est faciam miseras tuas, & pœnas esse multas, in quo Deus duo ostendit homini, primo quod haberet miseras; quas non habebat, neque habere debebat non peccando; & quia putaret homo, quod illa essent parvæ, aut paucæ, in quo aequaliter cõsolaretur, dixit quod multæ, & magnæ miseriæ essent, & hoc totum sub vno verbo conclusit in quantum dixit multiplicabo erumnas tuas, id est multas esse factas.

Quæst. 750. Cui Deus dixit, & conceptus tuos, &c. quomodo hoc est in pœna.

Quæretur quomodo posuit Deus in pœnâ mulieri quod dixit, & cõceptus tuos. Aliqui dicunt, quod hoc posuit Deus in pœnam: quia in Paradiso non erat futurum, quod femina conciperet, sed postea factum est. Et si dicitur, quomodo ergo in Paradiso multiplicarentur individua in specie humana? respondet, quod non esset ibi generatio saltem per concubitum, sed multiplicaret Deus homines formando eos sicut Adam, & Euvam, qui de nullo geniti sunt. Sed dicendum, quod non est hoc verum: quia in Paradiso esset generatio per concubitum sicut nunc, de quo infra declarabitur. Alij dicunt, quod non fuit pœna ista posita a Deo mulieri in hoc, quod conciperet, sed quod conceptus sui multi essent: nam dicitur multiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos, in Paradiso autem conceptus futuri erant, sed pauciores: quia ibi soli electi gignerentur, hic autem tam electi, quam damnati. Sed dicendum, quod hoc non est verum, neque rationabiliter dictum: primo, quia in eo, in quo est benedictio, non potest poni maledictio in multitudine filiorum, sicut Lia dixit se beatam dicendam a mulieribus: quia habebat sex filios, infra 30. cap. & maledicta reputabatur illa, quæ non pariebat. Deuter. 7. cap. ergo non esset maledictio in multitudine conceptuum. Secundo, quia si in multitudine conceptuum esset maledictio, ideo fieret quasi in concipiendo, vel cõceptu esset aliqua pœna, vel malum, & tamen si in multis conceptibus esset pœna esset quoque in vno, aut vnicõceptu: quia conceptus & multi conceptus non differunt nisi per multum, & paucum: ideo & non differrent per pœnam, sed per multam pœnam, & parvam pœnam, & ita si in multis cõceptibus esset magna pœna, esset in quocumque conceptu aliqua pœna, & tamen in Paradiso non erat futura aliqua pœna: ergo non erat istud malum quod prænunciabatur, quasi hic sint multi cõceptus. Tertio, quia adhuc quod præsupponunt, non est certum, scilicet quod plures conceptus sint hic, quam in Paradiso: nam dicitur res sine causa cum non videatur ratio aliqua ad hoc inducere. Quarto quantum ad hoc, quia in quibusdam apparet hic contrarium: nam multe mulieres sunt hic, quæ non concipiunt, & in Paradiso nulla esset nisi forte vltima, quæ ibi conciperetur: quia ibi omnibus esset præceptum dare operâ proli: hic enim multe mulieres ante aetate pubertatis decedunt: alia steriles sunt, alia voto castitatis se

se astringunt, alia cognoscuntur a talibus viris, qui generare non possunt, aut ad generandum indispositi sunt, sed in Paradiso nihil istorum esset. Nam mulier nulla moreretur ibi ante pubertatem, immo qui ibi nascerentur numquam morerentur, sed in æternum viverent, etiam nulla mulier haberet ibi propositum castitatis, cum esset Dei præceptum de dâdo operam proli saltè determinato modo, de quo nobis non constat, similiter nulla mulier ibi esset sterilis, & nullus vir frigidus aut impotens: quia isti sunt defectus pœnales, & pœna non esset in Paradiso. Quinto, quia de mulieribus, quæ conciperent adhuc necesse erat, quod quædam in Paradiso concipientes plures conciperent quæ hic, quia quædam sunt mulieres hic cõcipientes, quæ vnum tantum concipiunt in tota vita, & tamen in Paradiso si mulieres conciperent solet dici, quod quilibet conciperet duos simul, & duos vno partu effunderet, de quo infra tangetur, ergo non essent pauciores conceptus in Paradiso quam hic. Cum autem obijciebatur, quod hic sunt plures conceptus, quam in Paradiso: quia nascuntur tam electi, quam damnati, dicendum quod in Paradiso non nascerentur, nisi electi: quia omnes nascerentur in innocentia, & postea numquam peccarent sicut neque patres eorum, ideo nullus posset dâdari, sed omnes essent electi, hic autem omnes nascuntur in peccato originali: ideo omnes damnâdi essent nisi participarent fructu redemptiõis Christi per sacramenta, & hoc fit in quibusdâ, & non in omnibus, ideo eorum, qui nascuntur hic, quidam sunt electi, alij damnati. Sed dicendum, quod ex hoc non sequitur, quod mulieres plures factus cõcipiant hic quæ ibi concepturæ essent, quia fortè aliquis diceret, quod electi, qui ibi nascerentur essent plures, quam electi, & damnati qui nunc nascuntur. Adhuc tamen dicendum hoc non esse verum: quia numerus electorum non mutatur: quia electorum numerus ex Dei prædestinatione æternaliter diffinitus est: ideo siue hoies in Paradiso nascerentur, siue hic, non mutatur aliquid de proposito Dei: ideo non plures ibi quam hic electi nascituri erant, & tamen hic nascuntur tam electi, quam damnati, ideo plures hic nascuntur, quæ ibi nascituri essent. Sed dicendum, quod non sequitur ex hoc, quod mulieres cõcipientes hic concipiant plures, aut pluries, quam ibi: sed solum sequitur, quod tempus cõceptionis & generationis durat hic diuturnius, quam ibi: quia ibi in paucis tempore completeretur numerus electorum. hic verò duravit mundus ultra quinque millia, & quadringentos annos, & residuum temporis soli Deo cognitum est, qui posuit tempora, & momenta in potestate sua. unde in pauciori tempore fierent ibi plures generationis, quam hic datis tot mulieribus gigneribus siue concipientibus, quot hic, & ita iste sensus de multitudine conceptuum non est verus.

Quæst. 751. Auctoris sententia de pœna conceptus, parvitasq; Eug.

Dicendum ergo, quod intelligitur ista maledictio de conceptu accipiendo conceptum non pro factu, qui concipitur neque pro actu concipiendi: quia in his non est pœna, ut dictum est supra, sed vocatur conceptus, tempus, quo mulier gestat in vtero fetum: quia in illo tempore sunt multe difficultates, & pœnæ. Aliqui dicunt, quod conceptus ponuntur in pœnam pro eo quod sequitur ad conceptum: quia femina parit, & est partus cum dolore, sed ordinatur conceptus ad hoc, quod de vtero exeat, quod sine pena graui non fit: ideo ponitur maledictio in cõceptu. Dicendum, quod non stat, quia tunc esset litera superflua: nam postquâ dicitur multiplicabo conceptus tuos, additur in dolore paries filios tuos, & tamen si istud non diceret aliquod malum ultra id, quod signat conceptus non poneretur, quia non est aliquid superuacuum verbis Dei; ideo cum ponatur apparet, quod conceptus non ponitur in maledictione, prout conceptus factus emittitur de vtero sine dolore. Sed

Confutatio.

est intelligendum, quod omnia ista signant quasdam pœnas invidias mulieri pro peccato, & sicut dicta sunt diuersa, ita & pœna nomine conceptuum signantur quidam labores, aut difficultates accedentes mulieri a tempore, quo concipit usquequo emittat fetum de vtero, & non potuerunt per aliquid notius designari quæ nomine conceptus. De istis difficultatibus, quæ sint supra diximus. Et dixit Deus multiplicabo conceptus tuos non intelligendo, quod esset pœna in multitudine prolis, cum potius sit gaudium, sed quia accipitur nomine conceptus pœna, quæ accidit post conceptionem, & illa est quodcumque mulier conceperit, necesse est, quod quanto plus multiplicati fuerint conceptus, tanto sit pœna grauior: ideo non dixit solum, quod daret ei conceptus, sed quod multiplicaret conceptus eius, ut magnitudinem, & frequentationem pœnæ designaret. Aliaps maledictionis erat, in dolore paries filios tuos, & de hoc certum est, quod sit pœna, & grauis pena cum efficiatur mulier propinqua morti, sicut Christus dixit. Ioan. 16. capit. Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius, id est hora periculi, & dispositionis proximæ ad mortem, & hanc vocauit Christus pressuram, dicens ibidem, & non meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum. Pressuram dixit, quia mulier premitur, & coangustatur ad mortem, unde & multe mulieres deficiunt in partu, sicut patet de Rachel, infra 35. cap.

Quæst. 752. Magistri hist. Scholast. expositio impugnat.

Dicit autem Magister in historia Scholastica, dictum est mulieri in dolore paries filios tuos, quod dictum est ei in dolore maledictio est, sed paries benedictio. Maledicta est enim sterilis, & ita in puniendo non est oblitus misereri Deus, quod etiam in alijs maledictionibus hominum notandum est. Non est autem sic intelligendum, quod Deus simul intendit benedicere mulieri, & maledicere ei, cum sacra scriptura hoc improbet: in lingua nostra benedicimus Deum, & patrem: & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt, ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio, non oportet fratres mei hoc ita fieri numquid foris de eodem foramine emanat dulcis, & amara aqua? sed ponuntur ista, quia non poterat poni maledictio, nisi daretur id, in quo erat maledictio. est autem maledictio in dolore partus, & in partu parit mulier filios; ideo oportuit dici, quod in dolore pareret filios suos. Cum autem dicit, quod Deus puniendo non obliuiscitur misereri. Verum est, quia ita dictum est Psalmo 76. Aut obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira misericordias suas? & tamen numquam simul ponit benedictionem, & maledictionem. Nam misericordia non est benedictio, quia misericordia consistit in alienatione malorum, benedictio autem in collatione bonorum, & augmentatione eorum, ut Gregorius dicit.

Quæst. 753. Quomodo ista ponuntur in pœna eorum qui sunt naturalia.

Sed aliquis dicet, quomodo ista ponuntur in pœnâ, cum sint naturalia? Aliquis dicit, quod non sunt naturalia, sed solum data sunt pro peccato deteriorando naturam, & hanc deteriorationem non habent homines in natura sua, si non peccarent. Dicendum, quod hoc non est verum, sed oia ista, quæ ponuntur tam in maledictione femina, quam viri, sunt aliquo modo naturalia, & competere naturæ etiam sine peccato ex conditione, vel principijs naturæ. Et hoc patet primo, ut in pariendo, quia naturaliter debet esse dolor: nam in partu fit diuisio quædam continui, sed non potest esse diuisio ista sine dolore naturaliter in sentiente: ergo si naturam sequitur dolor in partu. Secundo, quia in brutis non est peccatum: & ideo non est pœna data pro peccato, sed quæquid ibi est, est si naturæ, & tamen ibi est dolor in pariendo: ergo naturaliter accidit, & quæ est maior indispositio ad apertionem vteri tanto est

maior dolor, sed ita est in femina speciei humanae; potissimum quia sensus tactus est perfectior in homine, quam in alijs animalibus, & si illi est dolor; ideo si naturam maiorem erit dolor in partu in femina speciei nostrae, quam in pecoribus. Dicendum quod ista, quae ponuntur in maledictionibus sunt si naturam, & si data est in poenam, ita quod non euenirent nisi peccatum praecessisset. Primum patet, quia si ista non conuenirent si naturam, essent contra naturam, & si sunt manentia, & ita esset aliquid in homine, quod esset semper manens, & contra naturam eius; oporteret igitur esse semper miraculum, & operationem ab aliqua causa extrinseca, quod non est verum, cum potius ista sint ab intrinseco. Secundo, quia ut ait Dionysius lib. de diuinis nominibus. cap. 4. naturalia data demonum non fuerunt per peccatum mutata: ergo a fortiori in homine, cuius peccatum est minus, non mutantur naturalia per peccatum: si tamen ista, quae ponuntur in maledictionibus, non essent si naturam, sed contra, esset quantum ad hoc mutata natura; & ita per peccatum mutaretur natura humana; ideo tamen istud quod dicitur de dolore in partu, quam cetera posita in maledictionibus viri, & feminae, erant si naturam euenirent, id est a principijs intrinsecis. Erat si ista in poenam eueniebant non euentura si homo non peccasset; modus est quia licet si naturam ista accidere deberent, id est ex conditione corporis, tamen Deus ex dono supernaturali facturus erat, quod non euenirent, & quia istud donum esset si homo non peccaret, semper perseverans, numquam inessent homini ille poenales, quae si naturam futurae erant praevaletente dono supernaturali super conditionem materialem, sed cum homo peccauit priuauit eum Deus dono illo supernaturali, & sequutum est id quod ex conditione naturae euenturum erat, & quia omnia ista accidentia si naturam, erant futura, omnia euenirent, sed dicuntur in poenam euenisse: quia Deus nunquam priuauisset hominem dono supernaturali, per quod impediatur ista euenire, nisi homo peccasset, & in poenam peccati, ideo ista mala dicuntur in poenam data, licet alia si naturam euentura essent nisi dono supernaturali impediretur. sed quod donum esset istud aut quod impediret ista euenire, dicitur infra quando agitur de immortalitate in Paradiso terrestri.

Est nunc respondendum ad ea, quae dicebantur supra q. 746. ostendendo, quod in precepto de non comedendo debent praenunciari poenales, quae postea viro, & mulieri praenunciatae sunt. Ad primum, cum dicebatur, quod omnes erant pro peccato; ideo sicut mors praedicebatur, ita & ceterae, dicendum quod licet fuerint omnes pro peccato non fuit eadem causa praedicendi omnes. Nam fuerunt tres rationes, ut praediceretur mors, & non ceterae, ut ostensum est supra q. 733. Ad secundum potest dici vno modo, quod non magis mouerent ceterae poenae simul positae cum morte, quam mors sola, eo quod illa includit ceteras, & si illa sequatur nihil differt, quod aliquid accidat, vel non; quia aliae non addunt malum aliquod ad mortem. Secundo potest dici, quod forte aliae poenae expressae cum morte aliquid mouerent plusquam sola mors, & tamen non debuerunt exprimi ceterae, quia repugnare videretur Deo verbo quo dicebatur quacumque die comederis morte morieris, & ista est causa principalis, ut tactum est supra q. 748. Ad tertium dicendum, quod non poterat homo habere causam querelae non praenunciatis sibi alijs poenalijs: quia hoc esset quasi magis vitare peccatum praenunciatis quibus quam solis quibusdam, vel sola morte. Sed dicendum, quod falsum est: quia si praenunciarentur aliae poenae non putaret homo, quod mors ipsa die futura erat qua peccaret, & tamen ita intelligere videbat in quantum dicebatur quacumque die comederis morte morieris, & tamen magis timeret mors proposita sola, si statim putaretur futura, quam mors cum alijs

Quaest. 754
Tolluntur
rationes pro
aduersa sententia in
q. 746.

poenis, si mors post multos dies esset futura; ideo ad hoc, quod homo caueret peccatum, nullo modo melius fieri potuit, quam praedicendo solam mortem eo modo, quo fuit praenunciata, & ita non haberet causam querelae. Secundo, quia etiam si praenunciatis alijs poenalijs cum morte magis moueretur homo ad non peccandum, quam praenunciata sola morte, non haberet causam querelae, quod sola mors praenunciaretur, quia nihil sibi fiebat iniustum, & causa est, quia istud fuit positum per modum legis & non per modum contractus: si enim esset poena conuenientialis, id est ex contractu, quod si homo peccaret moraretur, hoc conuenit inter Deum, & hominem, & Deus postea homini peccanti alias poenas adderet, haberet homo causam querelae, hoc tamen erat ut lex positum, lex autem non est in potestate eius, cui imponitur qualis sit, sed in potestate condentis; ideo cum Deus posuit legem homini, quod moreretur quoadcumque peccaret, quam posuit sine consensu hominis, potuit addere ad istam legem quicquid vellet, & in hoc non grauaret hominem, in cuius potestate non erat quali lege subijceretur.

Dicitur ultra in maledictione mulieris sub viri potestate eris, de quo dubitatur quomodo pertineat ad maledictionem: quia videtur pertinere ad naturam, quod femina sit sub potestate viri. Aliquis dicit, quod non est secundum naturam, immo est verum poenam, quasi secundum naturam aliter futurum esset, si non peccaret mulier, & ea peccante datum esset sibi hoc in poenam. Sed dicendum, quod non stat, quia si alter futurum esset secundum naturam, aut illud esset, quod vir naturaliter subditus esset feminae, aut quod neuter alteri subijceretur, sed ambo essent aequales, & tamen neutrum istorum stat: ergo non erat si naturam, quod aliter fieret. De primo patet, scilicet quod non esset vir subijciendus feminae; si enim femina si naturam deberet praesistere, oportebat ipsam esse secundum naturam meliorem, sed hoc non est verum, ergo non debebat illa praesistere: patet hoc, quia dignitas, vel nobilitas inter homines attenditur penes id, in quo excedit homo alia animalia, illa autem est pars rationalis; ideo & vnus homo excedit alium non per habere, & non habere partem rationalem, sed per habere perfectius, sed ita est, quod femina non habet secundum naturam intellectum sublimiorem viro, sed potius e contrario, ergo non debuit illa praesistere. Secundo patet istud, quia diabolus hoc signauit in electione sua: cum enim tentare voluit hominem ad deiiciendum fallendo non ausus est incipere a viro, quasi ille esset sublimior in intellectu, & non deciperetur, sed a muliere tanquam a fragiliore inchoauit, ut dicit Augustinus super Genesim & Magister lib. 2. sent. distin. 21. & tamen diabolus, cuius natura est excellentior, quam humana cognoscebat sufficienter differentiam viri, & feminae, & elegit incipere a femina, ergo iudicauit illam esse minorem secundum intellectum, & ita esset de facto. Tertio apparet ex ipso actu: quia mulier seducta est a serpente, vir autem non fuit seductus, licet eadem fuerint proposita viro, quae feminae sic dicit Apostolus prima Timotheo. 2. cap. scilicet & Adam non est seductus, mulier autem seducta in praeruatione fuit, sed seduci est ex eo, quod quis credit de re aliter quam se habeat, & hoc non est nisi, quia intellectus eius non sufficit distinguere inter verum, & falsum circa illam rem, ergo qui magis decipitur aut decipi potest, minorem intellectum habet: femina igitur minorem intellectum habebat, quae seducta est, & seduci potuit in talibus, in quibus non potuit seduci vir.

Quarto patet ex eo, quod Apostolus eodem capit. iubet, scilicet mulieri docere non permittit, neque dominari in virum, & reddit ibi causam, scilicet mulier seducta est, & non Adam, non enim dicit

Quaest. 754
An esse lub
prae viri
pertinet ad
maledictionem.

dicit hoc datum mulieri in poenam peccati sui, quod docere non permittatur: quia tamen vir, quam femina peccauerunt, & ita vtrique vetaretur, maxime quia Apostolus non exprimit illam causam, sed dicit quod sit, quia femina seducta fuit: seduci autem non est peccatum, quia prouenit ex impotentia intellectus ad pauca attingentis; ideo qui pauca nouerunt quantumcumque sint boni, vel innocentes decipiuntur iuxta illud Prou. Innocens credit omni verbo, scilicet nescit distinguere, quod est verum, & quod falsum: ergo Apostolus non vetuit mulieri docere, quia peccauit, sed quia seducta est, id est quia paruum intellectum habet, & potuit decipi, sed qui paruum intellectum habet, non recte docet, ideo debuit mulieri vetari docere. Et ista ratio est multum conueniens, quia procedit ex habitudine intellectus existentis in puris naturalibus, & ante peccatum: nam si argueretur de intellectu post peccatum, fortassis diceret, quod intellectus mulieris erat prius maior, sed propter peccatum fuerit diminutum lumine illius, & ita potuerit decipi, sed deceptio ista fuit ante manducationem de ligno vitae: immo seduci fuit causa, ut comederet, quia si non credidisset verbis diaboli, non comederet: ergo apparet, quod ante omnem peccatum erat intellectus mulieris paruus, ita ut decipi posset, & intellectus viri maior, ideo non pertinebat ad poenam secundum naturam praesistere viro. Quinto patet, quia si femina esset dignior in natura humana viro, formaretur prius illa, vel ambo simul, sed formatus est prius Adam; ideo ille erat dignior in natura, quasi totam perfectionem speciei in se continens: motuum huius est: quia opera Dei perfecta sunt. Deute. 32. cap. ideo quod perfectum erat per se produceret: & primo quasi in eo tota dignitas speciei consisteret, & femina nihil adderet in humana specie de perfectione vltra id, quod erat in viro, & facit istam eandem rationem Apostolus ad Timotheo. 1. cap. 2. docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim formatus est primus, deinde Eua, & ita iste ordo formationis ostendit, quod ille sit dignior: ideo illa non debeat dominari. Sexto, quia femina habet ad virum eandem habitudinem, quam habet vir ad Deum: nam vir est caput mulieris, caput autem viri est Christus, caput Christi est Deus: prima Corinth. 11. Et etiam vir est imago Dei, & femina non est imago Dei, sed viri, cum dicatur eodem cap. vir autem non debet velare caput suum, quia imago, & gloria Domini est, mulier autem gloria viri est, sed quod vir sit imago Dei, & femina viri, non constat per ea, quae conueniunt eis post peccatum, sed per naturalia, & habet Apostolus ista fundamenta ex eo, quod habetur in verbis Dei supra 1. & 2. cap. & supra magis declaratum est, ergo mulier non est dignior viro secundum naturam ad hoc, quod illa praesit. Septimo, quia mulier formata fuit de viro, & hoc facit ut illa non sit eo dignior, sicut Apostolus inducit prima Corinth. 11. cap. multae rationes huiusmodi inducunt, quod non erat mulier futura maior viro praesidendo: quia non erat dignior secundum naturam.

Quaest. 756
An mulier
erat futu-
ra aequalis
viro.

Alia pars erat, scilicet an femina futura erat aequalis viro, ita quod nulla praesidentia esset. Sed dicendum, quod hoc etiam non erat verum: nam si nulla praesidentia ibi futura erat, nullus excessus esset in dignitate naturali, quia inter aequalia non est praesidentia, cum secundum naturam superiora secundum virtutem agant in inferiora, & nihil sit superius alio, quod aliquam actionem non habeat in ipsum aliud: ergo si non esset praesidentia aliqua, sed pura aequalitas inter virum, & femina, esset aequalitas in dignitate natura; sed hoc est falsum, quia aliqua inaequalitas est inter eos: ergo non erat ita futurum. Primo patet inaequalitas: quia prima Corinth. 11. cap. Alph. Toft. super Gen.

A dicit Apostolus, quod vir est caput feminae. & Christus viri, & Deus Christi, & ibi non potest esse comparatio secundum peccatum, aut poenam consequentem ex peccato, cum nihil tale sit in Deo, & Christo: sed secundum dignitatem naturalem: ergo sicut Deus est naturaliter maior Christo in quantum est homo; & ideo est caput eius, ita vir est maior, aut excellentior naturaliter muliere, & ideo est caput eius. Secundo patet per similem comparisonem, quam eodem cap. facit Apostolus dicens, quod vir sit gloria Dei, mulier autem sit gloria, & imago viri, & ita ponit quaedam gradum inter virum, & mulierem quantum ad participationem imaginis. Sed attenditur imago in nobis quantum ad naturalia, & non quantum ad gratuita: ergo in naturalibus est quidam excessus viri ad feminae. Tertio, quia similiter Apostolus vocat inaequalitatem inter eos propter originem: nam non fuerunt ambo indiuidua simul producta sicut in alijs animalibus, sed vnus prius, & ex ipso aliud, & est duplex habitudo inter ipsa, vna est habitudo prioritatis, alia originis: prima est in quantum non ambo homines simul formati sunt sicut animalia, sed prius masculus, deinde femina, alia est in quantum vnus de alio est, scilicet femina de viro, vtraque habitudinem posuit Apostolus ad designandam inaequalitatem dignitatis: de primo patet prima Timotheo. 2. cap. scilicet Adam formatus primus, deinde Eua, & istud inducit ibi ad signandam inaequalitatem dignitatis, scilicet quod vir docere debeat mulierem, & praesistere ei: de secunda patet, prima Corinth. 11. cap. scilicet, non enim vir ex muliere, sed mulier ex viro, id est formata est mulier ex viro, & non e contrario; & hoc similiter signat ibi inaequalitatem eorum; immo maioritatem ex parte viri in quantum per haec probat, quod femina debet velare caput, vir autem debet habere caput discoperitum in Ecclesia quando orat, quasi illa sit astricta ad aliquid, a quo vir est liber. Quarto id, quod est propter alterum est minus dignum illo, cum sit finis melior his, quae ad finem, sed femina fuit propter virum, ut cum ipso compleret generationem, ideo est vir dignior, ista rationem facit Apostolus prima Corinth. 11. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum, & ex hoc tanquam ex sufficienti principio concludit ibi Apostolus, quod femina debet velare caput tanquam minor, non autem vir. Quinto, quia adiutorium signat bonum quoddam pariale & conferens, & est propter id, cui est adiutorium: nam cum adiutorium dicatur relatiue ad alterum, & dicat in super rationem conferentis partem necesse est esse minus bonum eo, cui confert, sed femina est, ut adiutorium viri, & ad hoc facta est, ut esset adiutorium viro: ergo femina est creata propter virum, & est minor eo; sic patet supra 2. cap. cum dixit Deus: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Et istud idem signauit Apostolus in verbis supra positus, scilicet, Vir non est creatus propter mulierem, sed mulier propter virum. Sexto si naturam agens nobilior est patiente, ut dicit Arist. lib. 3. de Anima, sed in specie humana vir est, ut agens, femina est ut patiens, cum vir habeat vim formatiuam fetus, femina autem materiam ministrat, ut Arist. ostendit lib. 16. de Animalibus; ideo necesse est virum esse naturam digniorem, & id est in omni specie animalium, in quibus inuenitur differentia sexus, est masculus dignior femina, sed masculum & feminam esse fuit ex natura, & ante peccatum, ideo erat inaequalitas dignitatis, & excellentia ex parte viri. Septimo, quia quod aliquid datur, est minus eo cui datur, sed femina ante peccatum fuit data viro, ideo erat excellentior vir muliere si naturam. Patet hoc, quia supra 3. cap. dixit Adam Deo: Mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi, & comedi; ideo dicendum, quod non est dubium quod ante peccatum vir esset dignior femina, & ideo aliquo modo praesideret.

Cap. 3. text. 19.

De gen. 2. animalium lib. 1. c. 19. 20. & lib. 2. cap. 4.

Quel. 759 An mulier ante peccatum esset subdita viro.

Sed hoc praesupposito manet dubium, an mulier ante peccatum esset subdita viro. Aliqui dicunt, quod sic, quia foemina secundum naturam erat minor viro in dignitate, & ita erat ei naturaliter subdita: sed quod secundum naturam est, inuenitur ante peccatum: ideo erat tunc subdita, & ita non posset dari in poenam. Ad hoc aliqui distinguunt sicut Magister in historia Scholastica, quod mulier erat ante peccatum subdita, & etiam post peccatum: sed prius erat subdita amore, nunc vero conditione, & timore. Dicendum, quod hoc satis potest teneri pro vero, & tamen non est nunc sufficiens: primo in quantum dicitur, quod erat mulier prius subdita amore. Nam qui subditur amore non est subditus, sed ipse se subdit, & ita qui maior est, potest effici subditus: quia se ex virtute humilitatis subdet, sicut Christus dixit: Qui maior est inter vos, fiat minister vester, Matth. 20. cap. & ipse Christus qui secundum naturam maior est omnibus, cum sit Deus, subdidit se hominibus, ut iudicaretur ab eis: nam exinanivit atque humiliavit seipsum: ad Philip. 2. cap. Vnde si foemina solum erat viro subdita amore, ita poteramus dicere virum subditum foeminae amore, id est virtuosius amore, & sic non apparet, an deberemus dicere, quod vir erat subditus foeminae, vel foemina viro. Secundo, quia dicitur, quod nunc est foemina subdita viro timore, & tamen aliqua foeminae sunt, quae subduntur amore: quia ipse ex desiderio virtutis se subijciunt, & non timore poenae: & sic non videretur nunc in eis esse differentia primi status, & huius.

Quel. 758 Opinio aliorum de praesidentia Adam, & Euae in Paradiso.

Aliqui autem volunt aliter, scilicet secundum naturam erat inter virum, & foeminam inaequalitas dignitatis, & tamen non erat praesidentia aliqua, neque subiectio. Nam esse aliquid nobilius altero non inducit poenam alicuius eorum, quia alias omnia essent cum poena nisi Deus, qui est maior omnibus, quod est falsum: quia beati nullam poenam habent, & tamen sunt minores; ideo & ipsi inuicem sunt inaequales. Sed de praesidentia, & subiectione dicunt, quod non potest esse sine poena, ideo quod non fuerit ante peccatum, & ita non esset subdita Eua Adae. Dicendum, quod videtur, quod in Paradiso non esset talis subiectio mulieris ad virum, qualis nunc est: ideo quando manserunt Adam, & Eua ante peccatum, non fuit ibi subiectio talis qualis nunc, fuit tamen aliqua praesidentia, & aliqua subiectio ibi, & futura erat, etiam si homines nunquam peccarent, & illa non erit in Paradiso coelesti inter virum, & foeminam. Et primum, quod in Paradiso non esset talis subiectio, aut praesidentia, qualis nunc: Hoc patet, quia subiectio est, ubi est principatus, & ubi inuenitur principatus proprie, est subiectio proprie, & quanto magis stricte inuenitur principatus, tanto magis stricte inuenitur subiectio. Sunt autem inter nos multae communicationes, scilicet naturalis, despotica oeconomico, homogalatica, politica, ut dicit Aristot. lib. 1. Politic. cap. 1. De istis communicationibus dicendum, quod nulla esset in Paradiso, nisi prima, scilicet naturalis, ideo non esset ibi principatus aliquis, aut subiectio, nisi forte in communicatione naturali inueniatur subiectio. Et apparet, quia secunda communicatio, quae est despotica, quae est domini, & serui non esset ibi: quia seruitus est poena: immo poenarum maxima, sed in Paradiso non esset poena: nam & in maledictionem datur, ut patet supra 9. cap. cum dixit Noe: maledictus Chanaan seruus erit fratri suorum, & ita foemina non esset ibi seruus, quia non esset maledicta ante peccatum. Secundo, quia Eua erat vxor & mulier, & tamen licet sit aliqua seruitus, & communicatio despotica sicut nunc est inter aliquos, saltem non esset inter Adam & Eua; quia ut Aristot. ostendit lib. 1. Politic. cap. 1. mulier solum est extremum communicationis naturalis: non

Quot sint communicationes in nobis.

autem despotica, quia natura facit vnum ad vnum, & non vnum ad plura: ergo Eua, quae erat mulier, & vxor Adae, non esset seruus eius, & ita non esset ibi subiectio correspondens principatu despotico. Alia est communicatio oeconomico, in qua est principatus, & subiectio, & ista communicatio non esset in Paradiso. Primo, quia finis oeconomico communicationis est habere diuitias, ut dicitur lib. 1. Ethic. sed ibi nullae diuitiae habebantur, & nullae procurabantur, ideo non erat talis communicatio. Secundo, quia oeconomico communicatio est composita ex naturali, & despotica, quia sunt ibi sex extrema, scilicet pater, filius, vir, vxor, dominus, seruus: sed in Paradiso non poterat esse despotica communicatio, quia licet esset aliqua subiectio, non tamen esset seruitus, quae est poena, ut dictum est: ideo neque posset esse oeconomico, quae essentialiter constat ex despotica, vnde Aristot. lib. 1. Ethic. cap. 1. cum reducere voluit sex extrema oeconomico ad paucissima extrema reduxit ad tria, scilicet virum, mulierem, & seruum: & loco serui inter pauperes posuit bouem aratorem, quem dixit pauperibus esse loco ministri allegando ibi Hesiodum. Tertio, quia communicatio oeconomico est propter habere abundantiam rerum necessariorum ad vitam: hoc enim dicit Aristot. lib. 8. Ethic. quod inter masculum, & foeminam inter homines est aliquid vltra id, quod in animalibus: quia in animalibus est conuentus maris, & foeminae solum ad simile retinuum derelinquere: in hominibus non solum ad hoc, sed etiam propter communicationem operum, ut apponentes propria ad commune magis abudent. Et est causa huius diuersitas operum: quia non sunt eadem opera masculi, & foeminae; & ideo diuisum manendo nemo sibi sufficeret, coniunctum manendo est communiter ambobus sufficientia, & tamen in Paradiso non erat aliqua indigentia, ad quam oporteret apponi opera viri, & foeminae, ideo non erat conueniens esse talem communicationem. Patet istud, quia nunc cibis, & vestibus indigemus, & cum difficultate ista acquirimus. Sed tunc vestibus non egerent homines, cum neque haberent eas ante peccatum, cibis autem vtebantur, & tamen non erat labor aliquis in acquirendo eos: quia sponte tellus omnia germinabat, & Deus dederat homini. De omnino Paradiso comedere supra 2. cap. Ideo non esset ibi coactio aliqua necessaria ad acquirendum necessariae vitae per coitatem operum: vnde neque esset ibi principatus oeconomico neque subiectio oeconomico.

Quel. 759 Communicatio homogalatica non fuisse in Paradiso.

Quarta communicatio erat homogalatica, & ista est cognatorum inter se, in quantum communicant in quibusdam inter se, in quibus non communicant cum alijs hominibus: & in ista communicatione praesidet qui maior, & honorabilior est in tota generatione, ceteri autem obediunt ei. Sed ista communicatio non videbatur futura in Paradiso: nam ista communicatio habet originem ex parua charitate in quantum homines quasi nullo amore feruntur in alios homines, nisi eos qui proximi sunt eis in sanguine, sed in Paradiso esset magna charitas inter homines, atque multa coersatio, & ita non esset distinctio homogalatarum. Secundo, quia ista communicatio habebat locum diuersitate habitationis: quia communicatio homogalatica est vicialis, id est eorum, qui habitant in vno loco, quia cognati solent simul habitare dicere scriptura, iucundum esse habitare fratres in vnum. Psal. 132. & ita Aristot. vocat vicum communicationem istam, quae est gratia vltus non diurnalis. lib. 1. Politic. cap. 1. & in Paradiso non esset vicus, cum neque esset domus: quia domus est propter indigentiam quaedam, quae non essent in Paradiso: ubi enim mixtum manerent, nullum certum locum habentes, cum neque domibus vterentur, ideo non distinguerentur homines per vicinas, & vicos. Tertio, quia coactio homogalatica,

Cap. 11

Cap. 11

id est cognatorum est, ut hi communicent inter se adiuuando se aduersus eos, qui impedire voluerint, & habuit hoc locum ex eo quod homines parum se diligentes, & habentes causas iurgiorum, & competitionum interdum contendunt, & aliqui proximi sunt sibi sanguine, quia magis se diligunt, magis se adiuuant, sed in Paradiso vtrunque sublatum esset. Nam si homines oes multum se diligerent, etiam non esset ibi aliquid, propter quod inter se contenderet, cum omnia essent communia, & cuiuslibet esset rerum omnium sufficientia, non contenderent, & ita neque essent coactiones illae homogalatarum, ad praestandum mutua auxilia. Quarto, quia dato quod in Paradiso esset talis coactio, adhuc non esset ista inter virum, & foeminam: quia illa est inter viros, qui sunt de eadem progenie, & principatus, est penes antiquiorem vel seniore, ut dicit Aristot. alij minores obediunt. Inter Adam autem, & Eua non poterat esse talis communicatio principatus, & subiectionis.

Erat quinta communicatio politica, & ista non esset in Paradiso. Primo, quia ista est principaliter propter per se sufficientiam omnium, & quae pertinent ad vitam. lib. 1. Politic. & ad hoc oportet aggregari multos, in quantum nullus nunc solitarie viuens abundat omnibus, viuens autem simul abundat, quia adiacet vnicuique particula boni alterius. lib. 3. Politic. Sed in Paradiso quilibet per se haberet sufficientiam omnium, cum sponte omnia humus produceret, ideo non esset politia. Secundo, quia in omni politia requiritur lex, sed in Paradiso non esset lex, quia lex posita est peccatori non iusto. 1. Timoth. 1. cap. Ideo neque esset ibi politia: legem autem esse necessariam asserit Aristot. lib. 3. Politic. dicens esse ciues eos, qui communicant loco, & lege. Tertio, quia in politia est iudex, quem Aristot. vocat distributum iustitiae, & dicit in ciuitate distributum iustitiae, id est iudicem esse magis necessarium pane. lib. 3. Politic. sed in Paradiso nullus iudex esset, cum neque esset contentio vlla dirimenda per iudicem, ideo non esset ibi politia, & ita neque principatus, & subiectio politica. Vnde neque Adam hoc modo praesideret, neque Eua subijceretur. Ex praedictis patet primum, quod Eua non esset subdita Adae in Paradiso eo modo subiectionis, quo hic homines mutuo subduntur. cum non esset ibi communicatio aliqua, & principatus de his, quae hic sunt. Secundo erat, quod fuit aliqua praesidentia inter Adam, & Eua, & etiam futura erat, si homines non peccarent.

Quel. 760 Quae praesidentia fuit inter Adam, & Eua, si non peccassent.

Aliqui autem intelligunt hoc esse, quod Adam esset dignior, & Eua minus nobilis, cum esset inaequalitas eorum secundum naturam, & tamen Adam nihil iuberet Eua, & ita non esset ibi subiectio Euae ad Adam. Et istud probant, quia in Paradiso terrestri non esset alia communicatio, nisi naturalis, propter simile retinuum derelinquere, sed in ista non est principatus. Primo, quia non est in illa nisi vnus actus, qui est coersio, id est copulatio, sed imperium, & subiectio non est nisi ubi est diuersitas operum iubentis, & eius cui iubetur, in omnibus autem alijs communicationibus supra nominatis est diuersitas operum, ideo est ibi principatus, & subiectio. Secundo, quia vir, & vxor ad paria iudicantur de iure, sed ubi est paritas non est imperium, & subiectio, ideo manente in Paradiso sola communicatione naturali non erat ibi subiectio Euae, ad Adam. Dicendum quod in Paradiso maneret aliqua subiectio Euae ad Adam, & foeminarum ad viros suos, tamen non esset illa poenalis, neque seruilis, quia non esset subiectio coacta, sed talis, qualem ratio esse iuberet. Et circa hoc considerandum est, quomodo est omnis subiectio poenalis, aut mala, sed duo sunt, quae faciunt subiectionem poenalem: primum est, quod sit coacta, ut quia totaliter est ab extrinseco, & non coonat interius principium

Duo esse quae faciunt subiectionem poenalem.

motuum subdito imperio principantis, aut saltem non sit ad bonum subditi, cum autem in subiectione inueniuntur duo contraria ad haec, est subiectio sine poena, & miseria. De primo apparet, ut in subiectione paruulorum, qui instruantur in literis, & primis rudimentis, quia hoc est eis coactum: nolent enim vacare literis, sed ludis; & verberibus trahuntur ad literas. hoc enim est primum ad finem, quia ad bonum ipsorum sit, quod cogantur ad literas per verbera, & non ad bonum principantis: tunc quia hoc est contra principium motuum in pueris, scilicet iudicium, & appetitum, est ista subiectio coacta: iudicant enim malum sibi esse ad literas cogi, & ideo appetunt fugere oia literarum, & coactionem, qua in literis tenentur. Ideo erudiri in illis cum quadam coactione quadam poena, & miseria puerorum est, licet ad bonum ordinetur, sed ex conditione natura inordinatae accidit, quod non possit ad bonum duci sine poena, & coactione. Secundo apparet in seruis: aliquando seruus ex virtute vult domino seruire non ex coactione, sed sponte: & hoc ex virtute, & hoc siue quia virtuosus est, & vult sponte agere id, ad quod cogendus esset, vel quia prudens est, & volens sibi ipsi bonum facere, vult facere sponte quod inuitus ageret, ne reddat sibi graniorem seruitutem, quando fuerit magis inuoluntaria: vtrouque est sponte, & non coacta agere quod iubet principatus: & tamen est ista subiectio cum poena, & miseria, quia hoc, quod seruus ibi agit, non prodest subdito, sed principanti, & eo fine illa agere iubetur, ut soli principanti prosit. Possunt autem aggrauari conditiones istarum subiectionum per corruptiones plurium circumstantiarum, & tamen quantumcumque alleuiantur si manent duo dicta, vel vnum de eis, semper est subiectio poenalis.

Quel. 761 Quae facit subiectionem sine poena.

Si autem sint duo contraria ad huc in subiectione erit illa sine miseria, & poena: & haec erat tertium dictum, sicut est in subiectione, qua Deo subditi sumus naturaliter, quam spiritualiter, quam beatificam: & in subiectione, qua subduntur partes corporis animae, & partes animae rationi. De primo apparet, quia omnia entia sunt Deo subdita tanquam rectori, & gubernatori, & subditi ei non est poena eis, immo est totum bonum eorum, quia per hoc, quod ei subduntur recipiunt influentia ab eo, in quam continuatur esse in eis, & si non essent ei omnia sic subdita, defunderet esse hoc quod sunt. Et non solum in Deo istud apparet, sed et in subiectione naturali corporum inferiorum superioribus sunt inferiora subdita, & agunt superiora in inferiora per motum ea alterando, sed quod ea alterent sic non est eis malum, sed bonum, & illa subiectio, quae est quaedam subordinatio ad superiora est, per quam est bonum in inferioribus. Vnde dicit Aristot. lib. 8. Physic. cap. 1. quod motus coeli est quaedam vita omnibus natura entibus, sed vita est esse viuentium lib. 2. de Anima: ideo motus coeli est esse inferiorum, & ita est totum bonum ipsorum. Similiter & dicimus quando aliquid agit in alterum ad perfectionem eius non pati ipsum alteratum, ut cum laborans sanatur: cum autem agit aliquid in alterum transmutando eum ab eo quod est sibi conueniens patitur ipsum in quod est actio. lib. 7. Physic. sed omne alteratum subijcitur alteranti, ideo non est verum, quod omnis subiectio sit poenalis, sed quaedam bona. Similiter est de subiectione, quando subijcitur in esse spirituali, & gratnato, scilicet obseruantes mandata eius. Nam licet subiectio est, quia agimus quod imperatur nobis: tamen melius est sic esse & sponte agere, etiam rem duram imperatam, quam non subijci, quia per sic subijci perficimur in esse spirituali acquirendo charitatem magnum gratiarum, & donorum, quae non acquireremus si non maneremus subiecti, & tunc agimus sponte,

te, quod imperatur, & hoc ipsum quod agimus non est ad utilitatem, vel bonum imperantis; licet cedat in honorem eius, sed ad bonum nostrum ordinatur, quia Deus bonorum nostrorum non indiget. Psalm. 13. Et hinc comparatur aliquo modo, secundum Aristot. servitus naturalis, est enim servitus duplex naturalis, & de iure gentium, ut ipse innuit lib. primo Politicor. servitus naturalis est, qua ille, qui non est naturaliter potens se ipsum regere propter defectum prudentiae subditur alteri, ut ipsum regat, & imperet ei: de iure gentium est servitus, quae introducitur per bella, in quibus hostes, qui capiuntur, efficiuntur servi. Accidit autem ibi servum esse prudentiorem domino, & non indigentem gubernatione domini, sed forte e contrario, sicut dicit Hieronymus in Epistola ad Paulinum de Platone, quando captus a piratis effectus est servus, scilicet, quia Philosophus erat melior emente se ideo servitus, quae est de iure gentium est mala, & poenalis; servitus autem naturalis non est mala, cum sit ad bonum servi; quia aliam naturam non inclinaret: ideo ipsa in se non est poenalis, sed ex quadam poena nascitur, scilicet ex defectu prudentiae in servo. Similiter est de subiectione, quia subduntur beati Deo beatificanti, quia nemo negat beatos subditos esse Deo, immo & sacra scriptura asserit eos servare Deo, & regi a Deo. Sic patet Apocalyp. 7. cap. scilicet, Isti sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolae suas in sanguine agni, & dealbauerunt eas, & sunt ante thronum Dei, & serviunt ei die, ac nocte in templo eius. Et tamē certum est, quod istud dicitur de beatis, quia statim sequitur, & qui sedet super thronum, habitat super illos, non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos Sol, neque vllus aestus, quoniam agnus, qui in medio throni est, regit illos. Et ita apparet quod beati dicuntur servare, & regi, & ita subditi sunt Deo, per quam subiectionem efficiuntur beati, & tamen nihil maius bonum est, quam beatum effici: non est ergo omnis subiectio poenalis, cum potius sit quoddam beatificans.

Quaest. 762
Quomodo corpus animae subijciatur.

Adhuc est simile de subiectione, qua subditur corpus animae: nam subditur ei, ut materia formae, & ut mobile motori, & tamen per hoc quod movetur corpus ab anima, & agit ipsa in illud, perficitur ipsum, & est totum bonum eius. Nam quando corpus subijciatur animae, & potest ab ea regi, ipsa vita, quae est animae per naturam participatur corpori, ut vivat: cum autem corpus incidit in talem indispositionem, secundum quam non potest subijci animae, ut moveat ipsum, ut regat, definit anima esse in corpore, & illud definit vivere, quod erat maxima perfectio ei communicabilis: ergo subijci animae est perfectio corporis, sicut inferioribus subijci corporibus caelestibus est bonum ipsorum, cum motus celi sit vita quadam omnibus natura entibus lib. 8. Physicorum. Et ideo sicut in corpore, ad hoc quod vivat, oportet moveri ab anima, ita in mundo ad hoc quod inferiora perficiantur, oportet moveri a celo. Sic dicit Aristot. lib. 1. Meteor. Necessesse est mundum hunc superioribus continuari rationibus, ut omnis virtus eius inde trahatur. Sic etiam dicitur de subiectione, qua partes animae subijciuntur rationi: habet enim anima triplices partes potentiales, quaedam sunt rationales per essentiam, scilicet intellectus, qui est ipsa ratio: & voluntas, quae est in parte rationali, scilicet in mente: aliae sunt partes irrationales per essentiam, sed ratione communicare potentes, ut concupiscibilis, & irascibilis, aliae sunt irrationales secundum essentiam, & non potentes participare ratione, sicut nutritiva, augmentativa, & generativa, ut Aristot. distinguit lib. 1. Ethicorum. Partes autem secundi gradus, cum ratione participaverint, ita

Similiter distinguitur de subiectione.

quod actu regantur a ratione, & non moveantur, nisi in id, quod ratio iubet, subduntur ei; cum vero non subduntur rationi, sed per se moventur, videntur liberae, sed non est eis hoc bonum, immo quod rationi subditae sint, & illa subiectio est pars felicitatis. Quod patet, quia in Paradiso terrestri habebant primi parentes istas vires rationi subditas, & ideo non erubescabant de nuditate, cum non esset aliquid contra rationem surgens, quod esset turpe videri. Per peccatum autem indutum est, quod vires illae, vel partes animae non manerent subditae rationi, sed per se moverentur anticipando motum rationis, & resistendo ei. Et ex hoc sequuta est verecundia in peccantibus de nuditate, quae prius non fuerat. Apparet igitur, quod subiectio quaedam est bona, & libertas, vel exemptio contraria est mala, cum in penam peccati detur, & non datur in penam nisi malum: ita ergo poterat esse de muliere, quod subdita esset viro, & illa subiectio non esset poenalis, sed ad bonum, & non subijci, sic potius esset malum.

Dicendum ergo, quod in Eva esset quaedam subiectio ad Adam, quae non esset poenalis, quia essent ibi duae conditiones contrariae ad eas, quae posita sunt supra quaestio. 760. scilicet, non esset coacta, & non ad bonum Adam imperantis, sed Eva, aut saltem ad bonum amborum, & quod plus est in eo, quod Adam imperaret Eva, non esset difficultas, aut labor aliquis exequendo, & istud esset, in quantum inter Adam, & Eva esset communicatio aliqua in actibus, qui differrent: si autem nulla omnino communicatio esset inter eos, neque esset principatus, neque subiectio. Et esset istud circa ea, quae pertinent ad communicationem naturalem, scilicet propter simile tertium derelinquere, quae habet duo copulare, scilicet ad generandum, & fetus genitos educare, quousque sint ipsi potentes se ipsos alere, & circa utriusque esset aliquis modus imperij, & subiectionis.

De primo, scilicet de copulatione patet, quia Deus non dederat mandatum Adae, & Eva, de certo tempore copulationis, sed per rationem determinandum erat ab eis, & quia neque natura determinabat eos ad certum tempus, sola ratione distinguendum erat, & esset ad hoc libertas, sed non accidit duos homines semper concordare in eodem volito, etiam si ambo ratione regantur, ideo in eis, quae pendent ex arbitrio, necessesse est dari vnum, a quo dependeat determinatio aliorum, quia alias nunquam esset concordare, nisi per accidens, & ob hoc debebat Eva stare determinationi Adae circa hoc. Et stare de facto, scilicet, quod cum Adam iuberet copulandum, obediret, vel assentiret Eva, & ubi ille iuberet, & quotiens, & ita de alijs circumstantijs, & hoc iuberet Adam, quia erat vir, & caput mulieris, & magis intelligens, & sicut ratio praest naturaliter alijs partibus animae potentes. bus communicare ratione, ita & Adam Eva, quia licet ambo ratione utentes essent, tamen quia Adam excellbat in ratione, erat Adam respectu Eva, ut ipsa ratio per essentiam, Eva autem ut pars animae ratione participans, & ideo regulanda etiam, quia Adam erat, ut agens circa hoc, & Eva ut recipiens: ideo non poterat esse principium motus, & imperium, secundum naturam ex femina, sed ex viro. Secundum erat educatio liberorum, & verum est, quod ista non esset difficilis in Paradiso, sicut nunc propter miseria, & poenitates natorum, esset tamen aliquis actus in educatione, quia parvuli nati non possent statim se alere, cum neque haberent operationes corporis perfectas, & circa hoc aliquid vir imperaret femina, cum filij essent communes, educatio autem magis ad illam pertineret, fieret tamen per arbitrium viri, & quod

Quaest. 761
Qualis fuit in Paradiso subiectio Eva ad Adam.

De copulatione Adae cum Eva, quae est prima subiectio Eva.

De educatione liberorum, quae est secunda subiectio Eva ad Adam.

Quod praedicta non essent causa male subiectionis.

Quaest. 754
Solutio rationum in oppositum in quaest. 760.

quid alterum esset, quod concerneret haec duo, vel aliquam communitatem actionum, illud per virum, tanquam per maiorem, & caput ordinaretur, & femina obediret in illo.

Sed de his dicendum, quod non faciebant subiectionem malam, aut poenalem: primo, quia non erat ibi coactio, sed mulier sua sponte monebatur ad faciendum id, quod vir praecipiebat, & non erat ei difficultas, aut poena aliqua in faciendum. Secundo, quia hoc ipsum quod praecipiebat vir uxori, non erat propter bonum viri tantum, sed propter bonum mulieris, vel saltem propter bonum commune amborum, & ita talis subiectio non erat poenalis, aut mala; & talem esse in Paradiso terrestri non erat inconueniens, immo necesse erat poni, cum oporteret ibi dari aliquam communitatem operum viri, & mulieris.

Nunc est respondendum ad duo, quae obijciebantur ostendendo, quod non esset subiectio aliqua in Paradiso. Erat primum, quod ibi solum esset communicatio naturalis: istud concedimus, quia aliae quatuor communicationes non poterant ibi esse, ut ostensum est supra quaestio. 758. & quaestio. 759. Cum vero obijciatur, quod ibi non potest esse imperium, & subiectio; negatur: immo est. Et quando dicitur, quod est ibi vnitas actus, concedendum, & in vnitate actus non est diversitas principantis, & subditi, cum alius sit actus subditi alius principantis, & tamen in communicatione naturali non est vnicus actus, sed multi: est verum, quod actus copulationis est vnicus, in quo non est principari, & subditum esse, sed ad istum actum praecedunt multi alij, in quibus differt: & ideo est imperare, & subijci: nam praecedit determinatio, an fiat copulatio, & quando, & ubi, & quotiens, & ad hoc necesse est diffiniri per vnum, & alterum obedire ei, vel assentire diffinitioni eius. Sed obijciatur, quod ad hoc non fit necessarium esse principantem, & subiectum, quia in pecoribus est naturalis communicatio propter simile tertium derelinquere, & tamen non est ibi aliqua distinctio subditi, & principantis. Dicendum, quod eadem communicatio naturalis est inter pecora ad inuicem, propter simile tertium derelinquere, & inter masculum, & foeminam in hominibus, & tamen propter diversitatem naturae hominum ad pecora, oportet aliter illam inuenire, quantum ad aliquid in hominibus, quam in pecoribus. Primo, quia cum pecora rationem non habeant, non habent imperium, & subiectionem, ideo in actu copulationis solo appetitu feruntur, qui appetitus sequitur quendam naturalem estimationem de bono, & conuenienti pro tunc: sed neque ista aestimatio, & appetitus sufficiunt ad imperandum, neque ad obediendum, ideo nunquam in pecoribus erit copula, nisi incidente eodem desiderio ambobus pro eodem loco, & tempore, & si vnum pecus appetens copulari, non imperat alteri obedire, & assentire copulae, non est quasi copulatio non conueniat, sed quia neque vnum sufficit imperare, neque alterum obedire. In omnibus est ratio, & cum insurrexerit appetitus ille de copulatione, consequens aestimationem, potest illud alteri reuelare, & sic poterit ibi esse assensus, & hoc erit tunc principantem, & subditum, quia si is qui maior est hoc desiderat, imperabit illud minori, & minor assentiet quando, & ubi, & quotiens hoc fiat. Secundo patet hoc, quia si non daretur in his principans, & subiectum, non posset in hominibus fieri vnquam copulatio: nam cum insurgit vni individuo appetitus ad copulam, si non possit alteri individuo illam imperare, non obediret alterum sibi, quia fortassis non inesset tunc sibi idem appetitus, & e contrario quando aliud individuum appeteret, & non istud, resurgeret istud copulam: vnde nunquam seque-

tetur. Ad hoc ergo quod fieret copulatio necesse fuit, quod daretur vni individuo principans, & alteri subiectio, & vni individuo inexistente appetitu copulationis, siue ex ratione, siue ex naturali estimatione, alterum individuum, licet non idem pro tunc appeteret, obediret, & ita sequeretur copulatio. Nam & nunc ita est, quod vnum individuum alteri imperat circa hoc in hominibus.

Tertio, quia non est maior ordinatio actuum humanorum nunc secundum rationem, quam in Paradiso terrestri futura erat, sed potius valde minor, & tamen nunc est regula a Deo data, secundum quam circa copulam vnum individuum alteri imperet, & illud imperanti obediat, quae ponitur ab Apostolo. 1. Corinth. 7. cap. de qua dicitur magis sequenti quaest. & hoc datum est a Deo, tanquam ad rationem pertinens in hominibus, ideo in Paradiso terrestri ubi esset plenissima observatio rationis, potius inueniretur istud quod esset individuum imperans copulam, & aliud obediens. In brutis non est istud, quia Deus non dat illis legem. 1. ad Corinth. 9. cap. scilicet, Non est Deo cura de bobus, scilicet dando legem eis, sed solis hominibus, & hoc quia boues, & caetera bruta non sunt capacia legis, cum rationem non habeant. Quarto, quia necesse est poni differentiam in copula hominum, & pecorum: nam hoc quod est copulari, & naturae motio ad procreationem similibus, est naturale tam hominibus, quam caeteris animalibus, & etiam educare fetus inde natos commune est utriusque, sed copulatio, & copulationis modus non est idem, neque etiam idem nomen. Nam in hominibus copulatio maris, & foeminae, ad quam natura mouet, vocatur matrimonium, sed in animalibus non inuenit hoc nomen, sicut patet instituta de iure naturali, & gentium in principio, s. Ius naturale est, quod natura oia animalia docuit. Nam ius istud non solum humani generis proprium est, sed oium animalium, quae in caelo, & in terra, & in mari nascuntur. Hinc descendit maris, & foeminae coniunctio, quam nos matrimonium appellamus. Hinc liberorum procreatio, & educatio; videmus enim caetera animalia istius iuris peritia censerit. Et ita matrimonium non dixit esse, nisi in hominibus: & tamē dixit illud esse, ad quod natura inclinatur. Differentia autem nominis est propter differentiam excellentiae naturae, quia licet ad idē inclinet natura res diuersas, inclinatur singulas non eodem modo, sed singulas pro capacitate sua, sicut & in bono oia inclinantur lib. 1. Ethic. Bonum est quod oia appetunt, & tamē natura humana per inclinationē boni mouetur in beatitudinē, quia eius capax est: Pecora autē non mouentur in beatitudinē, sed in bonum quoddam particulare, quia non est capax beatitudinis; sic dicitur lib. 2. Ethic. quod nemo bouē beatificabit, i. beatū asseret. Similiter est quantum ad partes animalium, nā in hoīe anteriorē partē capitis faciē vocamus, aut vultum; in animalibus autē non est hoc nomē, quia non est dignum sic noīari in eis, licet sit quaedam pars anterior capitis, & hoc quod nobilior illa pars est in hoīe, quā in brutis: sic dicit Aristot. lib. 1. de Animalibus, si illud vero quod est inferius sub

Quaest. 765
Probās im perū fuisse in Paradiso.

Cap. 1.

Cap. 2.

ordo

ordo inter duo individua, quæ copulantur in hominibus, quàm inter omnia animalia eiusdè speciei in brutis: unde nõ erit imperium, & subiectio ad copulam in animalibus, & erit in hominibus. Sexto patet aliquantè ex verbis, & actibus Dei, quando formata est Eva: nam dedit eam Deus viro, supra 2. & 3. cap. Et non fuit datus vir mulieri, quia mulier est propter virum, & nõ vir propter mulierem, vt dicit Apostolus. 1. ad Corin. 11. cap. Et tamen fuit data ad procreationem liberorum, supra 2. cap. f. Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi, i. adiutorium ad generandum: ergo cum Eva daretur Adæ ad generandi officium, & non Adam Eua, Adam in actibus ordinatis ad generationem imperaret, & Eva obediret. Septimo, quia quando Deus adduxit mulierem ad Adam, offerendo ei illam dixit Adam; Hæc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea: Propter hæc dimittet homo, patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, supra 2. cap. Dixit autem, quod vir adhæreret vxori, & non quod vxor adhæreret viro; ideo principium copulationis, & imperium erat ex parte viri, obedire autem esset ex parte foeminae. Octauo, quia in Paradiso terrestri non esset copula, totaliter ex eodem motivo, ex quo hic: nam hic insurgente appetitu, stimulat homo vehementer ad copulam; ideo posset hic proiudicari, etiam si non esset imperans, & subditum; licet non sit bene, neque sufficienter, scilicet per hoc quod aliquando viro, & foeminae insurgeret idem appetitus, & tunc copularentur, sicut pecora, in quibus non est imperare, & subijci; & tamen in Paradiso nõ esset sic, quia appetitus nunquam suggereret, nisi nõ iubente, quia ibi partes inferiores animæ obedirent rationi, & nunquam prauentirent illam in motu, vt ostensum fuit supra, loquendo de concupiscentia. Ideo nunquam hoc modo copularentur, quasi insurgente appetitu ambobus. Necessè igitur erat per rationem imperari copulam, & tamen impossibile erat quod ambo, id est masculus, & foemina simul imperarent pro eadem re, quia non possent sibi ipsis imperare, ergo vnus alteri secundum rationem imperaret, & alius secundum rationem obediret, sed si imperium cõcedatur; certum est quod esset viri, qui erat naturali ratione præstantior: ergo vir imperaret ibi circa copulam. Nono, quia daretur pœna in Paradiso, si nõ esset principans, & subditum circa copulam: cum enim ratio diceret in viro copulandum esse, surgeret statim appetitus, qui est concupiscentia venereorum: natura etiam ista esset in Paradiso, cum concupiscentia sit vis naturalis hominis, si autem mulier non obediret circa copulam, esset pœna viro, cum iam appeteret aliquid, quod non assequeretur, sed in Paradiso nulla pœna esse poterat, ideo foemina statim obediret. Si autem dicatur quod eadem ratione foemina imperaret viro circa hoc, nequeretur in ea pœna insurgente appetitu, dicendum quod non est simile, de quo dicitur sequenti quæstio.

Responde tur secunda ratio quæst. 760. quod vir & vxor ad paria iudicantur, & vbi est paritas non est imperium, & subiectio; concedendum quod vbi est simpliciter paritas, nõ est imperium, quia par in parem nõ habet imperium, sed negandũ est simpliciter esse paritatem inter coniuges; in aliquo enim est disparitas, siue accipiatur secundum statum istum, siue secundum statum Paradisi: nam secundum istum statum dicitur. 1. ad Corin. 14. cap. quod mulieres subditæ sint, sicut lex præcipit, & quod mulier non debet docere. 1. Tim. 2. cap. secundum statum Paradisi, & istum dicitur. 1. Cor. 11. quod vir est caput mulieris, & et quod mulier propter virum formata est, & nõ vir propter mulierem. Secundo apparet hoc, quia cũ dicitur quod de iure vir, & vxor ad paria iudicantur, intelligitur de statu præfenti, quia iura ni-

Responde tur secunda ratio quæst. 760.

hil introduxerunt de statu Paradisi, cum ille non maneat, & tamen non est æqualitas inter virum, & vxorẽ, sed potius in omnibus est inæqualitas, nisi in petitione debiti, quia æqualiter tenetur vir reddere debitum vxori petenti, sicut & vxor viro. 1. Corin. 7. cap. In cæteris vir imperat, foemina obedit. Et ideo dicendũ, quod æqualitas introducitur de iure asserente homines pro isto statu, non autem pro statu Paradisi, & sic posset esse ibi imperium ex parte viri, & obedientia ex parte foeminae. Cum autem dicitur. 1. Corin. 7. cap. Vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier, & mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir. Dicendum quod est lex de matrimonio nõ obligans, per Deum pro isto statu introducta, & per Apostolum declarata, in statu autem illo nõ esset sic, cum lex per Apostolum declarata tunc non esset, neque obligaret, & ideo poterat vir iubere, & foemina obedire.

Sed circa hoc cõsiderandum est, quod proles educatio, & procreatio de iure naturalis sunt tam in hominibus, quàm in animalibus, vt dictum est supra quæst. 755. Et etiã in Paradiso, quod hic manet semp. Quod sit de iure naturali, quia sicut natura est eadem hominum hic, & in Paradiso, ita & naturalis estimatio, & naturalis appetitus est idem, sed ius naturale pertinet ad quandam regulã, quæ est in animalibus secundum naturalem estimationem, qua aliquid bonum, & conueniens sibi iudicant, ideo & ius naturale manet idẽ. Sed executio copulæ ad procreationem liberorum differunt tripliciter, quia aliter in animalibus, aliter in hoibus, secundum quæcunq; statum Paradisi terrestris, aliter sũ statum istum. De animalibus dicendum, quod non est inter ea imperans, & imperatum ad copulam, et non est inter ea habitudo vnus ad vnũ, sed cuiuslibet ad quodlibet in eadẽ specie, ambo aut sunt in hoibus per contrariũ. De primo patet, quia imperans, & imperatũ nõ sunt, nisi vbi est rõ, & nõ quod nõ habet rationem nulli imperat, et quod non habet rationem nõ obedit, cũ nõ intelligat imperatũ, licet põt moueri a regẽ, vel imperate motu executiuo, quemadmodum homo nõ obedit, nõ precipit, aliquid bestijs, quia nõ possunt percipere quod iubeatur: põt tñ eas mouere ad id, ad quod voluerit. Et ob hoc necesse est, quod copula inter pecora non sit, nisi appetente vtroq; pro eodem loco, & tpe. Nã cũ vnũ pecus non imperet alteri, & ad copulam, oporteat in eodẽ actu cõuenire, necesse est quod fiat solũ appetente vtroq; idẽ, & hoc cõtingit sæpe in animalibus, ideo sæpe illa copulatur. Sed etiã necesse est sæpe impediri copulam, quia aliqui masculus appetit, foemina aut id non appetit, id cum masculus nõ possit imperare foeminae, non sit copula: similiter interdũ foemina illud appetit, nõ appetit aut masculus, sed nõ põt ei suadere, vt faciat quod nõ appetit, ideo intermittitur copula pro tñc, cum autẽ acciderit ambo, simul idem appetere, sit copula. Secũdũ erat quod nõ est ibi habitudo vnus ad vnũ, sed cuiuslibet ad quodlibet aial eiusdè speciei, & ideo indifferenter permiscetur aialia, & nõ seruat aliquam rationem attentionis, sed miscetur aliquando pater filia, & filius matri, neq; potest aliud fieri, quia cum nõ sit ibi ratio, nõ est cognitio attentionis, ideo neq; sunt aliqua iura attentionis, neq; obseruatio illorum. In hoibus vtrũque est cõtrario. Primum, quia ibi est imperans, & imperatum circa copulam: nam homo est rõnis capax, & nõne vtẽs, ideo ibi est imperans proprie dictum, & obediẽs, quia duo requirũtur ad imperare, scilicet ratio vtẽs, & maius eẽ ad obedire alia duo, scilicet nõne vtẽs, & minus esse, & ambo sunt in hoibus, quia in quolibet individuo humano est ratio vtẽs, similiter est inæqualitas, quia masculus est naturaliter dignior femina, in pecoribus autem inuenitur alterum ipsorum, scilicet inæqualitas, cum masculus in quacũque specie sit femina dignior, sicut agens patiente.

Quæst. 769. De imperio ex ecutionis copulæ, & procreationis inter animalia.

riente. lib. 3. de Anima. sed non aliud, scilicet vt ratio ne, ideo nullum est imperans, & nullum obediẽs. Sed modus principandi non est nunc distinctus, sed indifferenter masculo, & foeminae datus, & hoc quia vt dicitur 1. Corin. 7. cap. Vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier, & mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir, scilicet circa copulam: quicunque eam ab altero petierit, tenetur alius ei respondere, & hoc est, quia ista res cadit sub debito, & debitum non potest iuste negari. Sic dicit Apostolus ibidem: Vxor viri debiti reddat, similiter vxor viro; & postea dicit, Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt orationi vacetis, & quia in hac re æqualiter vir est debitor vxori, & vxor viro, æqualiter tenetur ille reddere debitum mulieri, & illa viro. Sed differt in hoc, quia mulier semper est soluendo, vir autem non est semper soluendo, quia foeminae est solum recipere, & pati, & ad hoc semper est disposita, viri autem est agere, & emittere, ad quod non est semper ille potẽs, & quia impossibile non est obligatio, mulier semper tenetur viro reddere debitum, quia semper debet, & semper est soluendo, vir autem non est debitor pro omni tempore, quia non potest semper esse soluẽdo, sed manet semper debitum habitualiter, actualiter vero tunc debet, & obligatur, quando petitur, & est soluendo. Et quantum ad hoc, quia indifferenter potest vir petere a foemina, & foemina a viro, vterque est imperans, & obediẽs. Nam cum foemina debitum petat, illa est imperans, & vir obediẽs, quia statim tenetur vir reddere, cum autem vir petit debitum, est ille imperans, & illa obediẽs, quia respondet cum debito. Et licet videatur totaliter in viro, & foemina æqualitas quantum ad hoc, tamen adhuc manet aliquod imperium penes vxorẽ, quia licet non potest denegare debitum, quia esset fraudare mulierem iure suo, quod esset contra Apostolum. 1. Corin. 7. cap. potest tamen sibi determinare locum, scilicet vt eligat alium locũ, & non illum, in quo illa petit, etiã potest eligere aliud tempus, dum tamen parum differat solutionem, quia aliàs faceret vxori periculum castitatis, & non quando vir petiuerit muliere, non potest illa eligere locum, neque tempus, sed vbi ille elegerit, tenetur illa reddere, nisi sit aliàs locus vetitus: de tempore idem est quod ipsa statit electioni viri; ista enim manent semper viro, tãquam maiori, & rectori, cum in omnibus sit maior, nisi in mutuo debito, dum tamen ipsum reddat, quod hoc vel illo modo liberum ei est, quia istud computatur inter cætera, in quibus vir, & vxor non vt pares iudicantur.

Ex hoc autem, quod circa copulam est inter homines imperans, & imperatum, sequitur quod non sit difficile copulari eos, inter quos copula est licita, sicut in animalibus, quia quocunq; vni placuerit, sequitur copula, cum vterque possit alteri imperare, iuxta modum supra positum, & in animalibus non fiet copula, nisi cum ambobus simul placuerit. Et fuit ita necessarium in hominibus, quia aliàs esset inconueniens, in bestijs autem non est inconueniens: primo propter incontinentiam, quia cum vnus individuum id appetit si aliud ei non responderet, quæreretur alius concubitus illegitimus, & hoc est valde inconueniens, immo ista est causa præcipua, propter quam matrimonium nunc est saltem inter Christianos, sicut dixit Apostolus. 1. Corin. 7. cap. scilicet, Vnusquisq; vxorem suã habeat; & vnaqueque virum suum propter fornicationem, scilicet vitãdam, & subditur eodem cap. Melius est nubere quã vnũ, id est vt vitetur fornicatio, debet statim vterque coniugum alteri petenti debitum reddere, sic dicitur eodem cap. Quod vir debitum reddat vxori, & vxor viro, & quod non se fraudent, nisi

Quæst. 768. Differentia imperij circa concubium hominum, & brutorum.

ad tempus ex consensu, vt orationi vacent. In pecoribus autem non est incontinentia, cum sit concubitus cuiuslibet ad quodlibet, & etiam non est lex aliqua illis data, ita vt possit aliquid illis imputari in peccatum: ideo non est inconueniens, quod non copuletur vnũ individuum alteri statim, vt illud desiderat. Secundo, quia concubitus prodest ad procreationem prolis, & ad hoc solum naturaliter ordinatur, ideo in quantum multiplicatio prolis est magis, aut minus intẽta, tanto debet magis, aut minus dari aptitudo, & promptitudo copulæ, per quam procreatio sequitur, sed in hominibus, quanto est species dignior, est magis intentata procreatio, & multiplicatio; cum soli homines capiant Deum, & efficiantur per ipsam felices: ideo ibi debet dari promptitudo ad copulam legitimam, scilicet quod quando cunq; voluerint individuum vnũ, statim habeat concupiscentia, sed in animalibus non est tam necessaria multiplicatio, ideo non est inconueniens, si non sit ibi tanta promptitudo copulæ. Tertiõ, quia id quod ex vna parte in animalibus, ex alia parte ampliatur & in hominibus e cõtrario, scilicet non potest vnũ animal copulari cum alio animali eiusdè speciei, nisi ambobus id appetentibus, & ex hac parte impeditur copula, & tamen potest cũ quolibet alio eiusdem speciei, & ita licet vnũ non appetat id pro eodẽ tempore, appetet illud aliud animal, ideo facile erit copulari. In hominibus per contrarium ampliatur promptitudo copulæ inter coniuges, in quantum quando cunq; vnus petierit, alius tenetur reddere, & arctatur ex alia parte, quia non licet homini copulari cuiuscunq; individuo speciei eius, id est cum quacunq; foemina, sed inter coniuges solum est legitimus concubitus. Quarto, quia in animalibus partim impeditur copula per hoc, quia ambo idem appetere debeant: nam in omnibus fere animalibus sunt determinata tempora amoris sui, non enim omni tempore mouentur indifferenter ad copulam, sed quodam determinato tempore, & non alijs temporibus, & eo tempore oẽs femellæ ardent in venerea, & oẽs masculi, & quilibet femella patitur quemcunq; masculum, cum pari ardore incitentur, & sic promptum est cuiilibet masculo copulari, & cuiilibet femellæ, & non impeditur procreatio prolis, licet non fiat copulatio, nisi vtroq; eadẽ re appetente. In hominibus autem nõ est tempus determinatum ad copulam, sicut in animalibus, sed omni tpe æqualiter cõmiscetur. Ideo ratio debuit in eis supple-re, quod natura non habet. In animalibus erit naturale incõtinuum determinatum ad tempus loco imperij, in hominibus autẽ vbi non est determinatio tpsis ad copulam, ratio supplebit diffiniẽdo tps, & hoc non poterit eẽ, nisi per imperium, ideo vnus cõiugum imperat alteri, & hoc indifferenter, sicut anticipat petere imperat ei, a quo petit, vt supra dictũ est. Secunda differentia erat hoium, & animalium, quod in animalibus nõ est habitudo vnus ad vnũ, & et non seruantur aliqua iura attentionis, in hominibus aut vtrumq; est. De primo patet, quia ista habitudo vocatur matrimonium, & inuenitur in solis hominibus, quia masculus, & femina non impediti ad contrahendum contrahunt sub intentione perpetuo permanendi. De quo matrimonio, an sit solũ vnus ad vnũ, vel possit esse simul vnus ad plures, dicitur lib. 1. Regum 1. & 8. & Matth. 19. cap. & au recipiat diuortium, vel repudium, & de alijs dubijs circa hoc, sed quomodo cunq; accipiatur matrimonium secundum variam consuetudinem gentium, semper consistit in quadam certa habitudine viri ad vxorem, ita quod non sit vir in determinatus ad hanc, & ad quamlibet, sed ad mulierem certam habitudinem habeat, secundum quam teneatur ei, & ipsa illi ad coniugale debitum, quod ad nullam aliam legitime facere potest.

test ad quam non habet vir istam habitudinem. In animalibus non potest istud esse, quia non possunt esse iura, vel debitum ad aliquid faciendum, ubi non potest cognosci debitum illud, sed in animalibus non est ratio, secundum quam cognoscant se posse obligari ad aliquid, ideo neque possunt obligari, unde neque natura dedit eis inclinationem vnius ad vnum, cum neque dederit cognitionem, per quam cognoscant quomodo sit bonum, & debitum vnum copulari vni tantum, ideo est in eis procreatio prolis, sed non est matrimonium. In nobis autem est procreatio prolis ex coniunctione maris, & foeminae, quae vocatur matrimonium. Secundum, in animalibus non est observatio attentiarum, sicut in hominibus, & istud fit, quia ibi est habitudo originis, vt vnum animal nascatur ex alio, & ideo vocamus patrem, & filium in animalibus, sicut in hominibus, sed alia nomina attentiarum in eis non ponimus, vt dicamus esse consanguinitatem, & consanguinitatis gradus. Non enim sunt ista iura in animalibus, neque observantur: nam vbi sunt istae attentiae, est quoddam ius earum, & est reuerentia quadam, qua sibi tenentur, ne mutuo reuelent turpitudinem, vbi non est attentia, non est debitum reuerentiae ad non reuelandum turpitudinem; in bestiis non possunt esse istae attentiae, quia non possunt cognosci: sola enim ratio cognoscit hoc: ideo in brutis, quibus natura non dedit distinctam cognitionem horum, non constituit iura attentiarum, frustra enim esset poni attentias, immo inordinatum, cum deberet seruari reuerentia quadam, quae tamen seruari non poterat, cum non possint pecora cognoscere quid sint ista iura, & se teneri ad illa, immo neque cognoscuntur illa pecora, ad quae esset ista habitudo. Est enim leuis cognitio, & labilis valde in pecoribus, nam a principio mater cognoscit filium, & filius matrem, procedente autem tempore definit cognoscere, & cum deberet proficere cognitio per tempus, potius aboletur, & signum huius est, quia ita postea mater scuit in filium, & nocet ei, sicut extraneo, & filius matri. Causa huius est, quia natura inseruit cognitionem illam, propter necessitatem educationis, quia si mater non cognosceret a se natum, non aleret, non foueret, non blandiretur, & quia fetus adhuc tener non potest se ipsum alere, debuit natura dare cognitionem matri de filio, vt ipsum educeret, & filio de matre, vt eam sequeretur, quia alias non fieret educatio. Finis autem educatione, definit mater agnoscere filium, & filius matrem, ideo neque postea ille eam sequitur, neque illa ei miseretur, sed ita inter se pugnant, & ad inuicem nocent sibi, sicut ea quae in nullo sibi attinent. Ex quo apparet, quod non fit ex alio, nisi quia desunt habere mutuam cognitionem, ideo cognitio illa non fuit, nisi ex quadam prouidentia naturae, propter necessitatem educationis, cum tunc cesset, quando cessat educatio, nam si aliter se haberet ista cognitio, necesse erat, quod procedente tempore magis se agnoscerent, cum per assuetudinem, & tempus confirmetur cognitio, & tamen tunc deletur. Etiam est aliud ex hoc secutum, scilicet quod in animalibus patres non agnoscent filios, & filij non agnoscent patres, sed sola matres agnoscent filios, & agnoscentur ab eis, & est ad hoc causa duplex. Prima, quia non cohabitant mares foemellis in animalibus, cum non sit ibi matrimonium, & ideo non possunt scire, qui sunt filij eorum, etiam si ratione vterentur, sicut homines, qui non cohabitant mulieribus, scilicet, qui non sunt coniugati, gignunt aliquos quos nesciunt esse filios, magis ergo animalia hoc ignorabunt. Secunda est, quia non conferunt ad educationem, nam vt dictum est, matres cognoscunt filios aliquanto

tempore, & cognoscuntur ab eis, scilicet tempore educationis, quia finita desunt se cognoscere: ergo inter illa animalia, quae non faciunt ad educationem, non constituit natura agnitionem, sed sic est, quod patres non conferunt communiter ad educationem in animalibus, ideo neque filios agnoscent, neque ab eis agnoscentur. Ex quo apparet, quod non possunt esse iura attentiae consanguinitatis, & affinitatis inter animalia. De affinitate certum est, quia affinitas causatur propter vinculum matrimonij, sed inter pecora non est matrimonium, ideo non potest causari affinitas. De consanguinitate causa certa est, quia non possunt esse iura ista in illis, quae non possunt ea agnoscere, sed animalia non solum non agnoscent iura haec: immo neque se mutuo agnoscent, cum neque mater cognoscat filium, nisi tempore educationis, ideo non potest esse attentia cognationis, in animalibus, & sic nullam reuerentiam mutuo seruant, sed mater commiscetur filio, & pater filiae, in hominibus est cognitio personarum, & iurium istorum, ideo ibi possunt esse istae attentiae, & seruari reuerentia, quae eas consequitur.

Nunc superest dicendum, quomodo differat inter statum istum, & statum Paradisi terrestri, quantum ad praecipuum super copula, & dicendum quod hoc est commune tam hic, quam ibi, quod non fiat copula legitima sine imperio, quia alias sequerentur inconuenientia, sicut supra ostendimus, sed differat in hoc, quia hic equaliter imperat vterque, sicut supra dictum est, quia vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier, & mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir, in Paradiso autem terrestri, solus vir imperaret ad copulam, iubens copulandum esse, & quando, & vbi, & secundum alias circumstantias, & hoc fieret in omni matrimonio. Nam lex ista, quae dat vtrique aequam facultatem, est modò obligans, sed in Paradiso non esset. Prima, & quasi totalis causa huius est, quia matrimonium nunc est principaliter propter fornicationem vitandam, sicut Apostolus dixit. I. Corin. 7. Vnusquisque uxorem suam habeat propter fornicationem, scilicet vitandam, & dicitur, quod vir uxori debitum reddat, & vxor viro, si autem solus vir praeciperet copulandum, in surgente concupiscentia in foemina, non esset ei remedium ad illam extinguentiam, & tamen matrimonium datur in remedium pro vtroque, cum expresse dicat ibi Apostolus, Vnusquisque virum suum habeat propter fornicationem, scilicet vitandam. Ergo licere debet foeminae praecipere super copula, sicut, & viro, potissimum cum fragilior sit illa, & minus se continere potens in desiderijs suis. In Paradiso autem non esset inconuenientia aliqua, neque timor fornicationis, quia ibi non insurgeret concupiscentia contra rationem, neque eam vnquam praeueniret, & ita non esset tentatio carnis, ideo manebat locus rationi, & non erat necesse prouideri contra periculum, vbi periculum nullum erat, hic autem quia est tentatio carnis, & inconuenientia, occurrendum est, & hoc fit concedendo foeminae, quod imperet super copula, exigendo debitum, sicut ab ea exigitur. Secunda causa est, quia in Paradiso cum esset natura humana totaliter ordinata, & non praeueniret ibi concupiscentia rationem, nunquam esset appetitus venereorum, quousque ratio iuberet copulandum, ideo non esset ibi poena homini diu abstinere a copula, hic vero tam bonis, quam malis, grauis poena est diu abstinere, nisi quis frigidus naturaliter sit, aut impotens, & si nunquam ratio iuberet copulandum, nunquam insurgeret desiderium: ideo copula in Paradiso fieret imperante ratione, non vigente desiderio, & tamen non poterant ambo imperare,

Quaest. 794
Differetia
imperij
ca copula,
p statu
incentia,
& praesentia.

Quaest. 777
An imperium in copula par in paribus
primis fuit
set in Paradiso.

perare, quia differt inter imperantem, & subditum. Ideo alter tantum imperaret copulandum, sed imperium pertinet ad digniorem, & ille erat vir, ideo ille imperaret semper copulam. Tertia causa, quia vt dictum est, ibi moueret ratio ad copulam non appetitus, ideo ad illum imperare copulam pertineret, qui magis posset dici ratio, sed licet ambo vterentur ratione magis vir, qui in ea erat principalior, ideo respectu foeminae, ille erat ratio, & illa erat appetitus, & sic Augustinum, & alij in applicationibus, quas faciunt in sensu mistico, dicunt virum rationem superiorem, & foeminam dicunt sensualitatem, ideo ad virum, qui principaliter est ratio, pertinebat imperare tam copulam, quam caetera. Quarta, quia vir, & foemina in omnibus sunt nunc inaequales, nisi in actu coniugali, & hoc factum est ad prouidendum contra incontinentiam, in caeteris autem, quia non est incontinentia aliqua, manet vir, vt principans, sed in Paradiso terrestri non poterat esse incontinentia aliqua, ideo ibi vir in omnibus imperaret, in quibus ambo communicarent. Quinta, quia nunc est matrimonium principaliter ad vitandam fornicationem, propter incontinentiam nostram, in Paradiso autem solum esset ad procreationem liberorum, cum non esset ibi concupiscentia mouens, sed ad hoc non oportebat quod ambo imperarent, sed vnus tantum, quia ad occurrendum incontinentiae, & appetitui, oportet saepe copulari, & concedi imperium, vel electionem ad hoc tam viro, quam foeminae, ad prolem autem procreandum non oportet saepe copulari, ideo satis erat quod vnus tantum eorum copulam imperaret. Sexta, quia praeter rationes praecedentes, si vnus eorum tantum copulam imperare deberet, expediret, quod vir hoc faceret, & non foemina, quia vir melius hoc imperaret, quia sciret quomodo erat ad hoc potens, & aptus quam foemina, quae hoc nesciret: nam in Paradiso non esset semper vir aptus ad exercendum venerea, sicut neque nunc, quia ad illa exiguntur tria simul, calor, spiritus, semen; vt supra declarauimus, quae non sunt semper in nobis, ita neque essent semper in hominibus in Paradiso, cum eorum corpora disponderentur naturaliter, & gigneretur ibi semen ex alimento, sicut hic, ideo contingeret aliquando esse semen, spiritum, & calorem, & aliquando non. Etiam dato, quod esset semen, non semper esset illud dispositum, aut conueniens ad emissionem, scilicet non sufficienter decoctum, & ideo non esset tunc utilis copulatio, sed haec melius posset de se vir scire, quam mulier de ipso, mulier autem semper parata est, quia solum suscipit, ideo debuit saltem propter hoc relinquere viro, quod ipse imperaret copulam, & non mulier.

Sed adhuc dicitur, quod poterat esse copula, imperante tam foemina, quam viro, vt sicut nunc vtrique licet petere ab altero debitum, quia passio surgit in eis concupiscentia, ita & tunc liceret vtrique ab altero petere, vel ei imperare iubente ratione, nunc in vno, nunc in alio. Secundum, quia alias sequeretur inconueniens, quod inducebatur supra quaestio 745. scilicet si ratio diceret copulandum esse in viro, sequeretur statim appetitus, & si non obediret mulier ad copulam, esset iam poena quadam in non implendo appetitum, & idem esset de foemina, si in ea ratio diffiniret copulandum esse: nam statim sequeretur appetitus, & si non obediret vir statim ei iubenti copulam, esset poena in non implendo desiderium. Dicendum, quod solus vir debuit imperare, & nunquam foemina: nam in Paradiso erat imperium ad copulam per solam rationem, & tamen ratio magis se habet ad virum, quam ad foeminam, ideo solus vir debuit

imperare. Cum autem dicitur, quod aliquando vir imperaret, & aliquando foemina, dicendum quod non est conueniens: nam ratio habet se vno modo, ideo imperans secundum rationem sufficit, vt sit vnum, quod verò nunc aliquando imperet vir, & alij foemina, ideo fit vt satisfiat continentiae eorum, insurgente appetitu diuersimode alij in vno, alij in alio, sed in Paradiso non insurgeret appetitus, nisi iubente ratione, ipsa autem ratio non se habet variè in diuersis, sed vno modo, cum vero omnia consonent lib. 1. Ethic: Ideo ad vnum tantum pertineret imperare, siue esset mulier, siue vir. Fuit autem iustus propter praedicta virum imperare, quam foeminam in hoc, sicut & in caeteris quae imperium exigerent, imperaret, ideo vir solus super copula debuit imperare. Ad secundum dicendum, quod si foemina iudicaret copulandum esse, sequeretur statim concupiscentia venereorum, & si non impleteretur esset poena, & ideo quandoocumque illa iudicaret copulandum, esset copula, sed dicendum est quod illa nunquam hoc diffiniret, nisi viro iubente, & causa est, quia in ipsa nunquam insurgeret concupiscentia, nisi ratio iuberet, & tamen ratio non iuberet, quia repugnabat rationi, quod ipsa iuberet, cum ad virum pertineret praecipere, qui erat caput mulieris. I. Corin. 11. cap. I. Ideo nunquam illa diffiniret copulandum, quousque vir praeciperet, & tunc illa assentiret, & nunquam praeciperet, si autem ibi posset insurgere concupiscentia ante rationem, posset mulier appetere venerea, & tunc vt non esset poena, iudicaret faciendum esse, quod appetebat, & fieret copulatio, & ita aliquando ipsa praeciperet, vt non daretur inconueniens, quia tamen nunquam insurgeret concupiscentia, praeueniens rationem, semper praecipiebat vir, & nunquam sequebatur inconueniens.

Dicebatur vltcrius, quod non est nuncialis subiectio Euae ad Adam, & generaliter omnis vxoris ad virum, qualis in Paradiso terrestri erat, & fuisset, si ibi homines permanerent, & ob hoc dicitur sub viri potestate eris, quia alias non poneretur Euae in poenam si futurum erat, vt conditio in Paradiso secunda naturam. Sed aliquis dicit, quod ista subiectio mulieris ad virum, quae nunc est, futura erat in Paradiso, si ibi manerent homines, & non esset inconueniens, quod ponatur nunc, vt poena: licet non sit verè poena, sed naturae conditio: quia ita factum est de serpente, in cuius maledictione posita sunt multa, quae omnia ponuntur per modum poenae; & tamen nihil ipsorum est poena, sed omnia sunt conditio naturae serpentis; ita de Eua fieri poterat. Dicendum, quod non potest stare, ideo omnia, quae ponuntur in maledictione Euae sunt verè poenae, & nihil possum in maledictione serpentis, est poena: Primo, quia serpens non est capax poenae, quia poena non potest esse, nisi pro peccato, & tamen serpens non potest peccare, ideo neque potest puniri, mulier autem potest peccare, & verè peccauit, ideo potuit ei dari vera poena. Secundum, quia id, quod dicebatur de serpente, licet non esset verè ei poena, mulier putabat esse verè poenam, ut supra ostendimus, & ita proderat illa maledictio serpentis, sed id, quod in maledictione mulieris dicebatur non proderat, si non essent verè poenae, quia non dicebatur in satisfactione serpentis, sicut mala contra serpentem fuerunt praenunciata in fauorem mulieris, cum serpens hoc non intelligeret, ideo oportebat esse veras poenas. Sed aliquis dicit ad hoc quod ea, quae contra mulierem dicebantur ueracerant, & non oportebat in eis aliquem falli, & tamen ista eadem essent in Paradiso, ideo non essent nunc uerè poenae, sed conditiones naturae praenunciatae mulieri, sicut fuerunt praenunciatae de serpente,

Quaest. 779
An subiectio mulieris ad viros, quae nunc est talis, fuisset in Paradiso.

te tanquam mala quedam ea, quæ erant conditio natura eius. Dicendum, qd hoc non stat primò, quia ista, qd nunc prænuñciatur mulieri, si vera sunt, mala sunt, & tñ in Paradiso non poterat esse aliquod malũ, qd oẽ malũ est pœnale propter peccatũ, & ibi cum non esset peccatũ, neq; erat pœna cõsequens peccatũ. Secundò, quia nõ proderat hoc prænuñciare mulieri: ipsa enim nouerat conditionẽ suã, quia aliquandiu manserat in Paradiso, & ibi experiebatur conditionẽ naturalẽ suã, sciret ergo qualis erat ante peccatũ, & an hoc idẽ quod prænuñciabatur sibi, prius haberet, si illud haberet nõ prodesset prænuñciatio, si non haberet illud, esset vera pœna id, quod prænuñciabatur, & nõ conditio naturæ, ideo non est idem de serpente, & muliere, & sic quod de serpente dicebatur erat naturæ conditio, licet in modum pœnæ diceretur, quod verò de muliere non erat conditio naturæ, sed pœna.

Quest. 773 Deciso q- stionis superioris.

Redeundo ergo ad iam incepta dicemus, qd tam subiectio Eux ad Adam, quam cetera prænuñciata erat pœna quedam, & ideo non fuerat, neque futura erat in Paradiso terrestri, si ibi homines permanerent. Primò patet, quia in subiectione mulieris ad virũ est nunc pœnalitas quedam, quia cum difficultate, & labore exhibet viro obsequia, quæ ad eam pertinent, & tamen in Paradiso nulla pœna esset, ideo neq; ista subiectione. Secundò, quia nũ sunt multi modi cõmunicationum, quinque, de quibus Arist. lib. 1. Polit. cap. 1. & in qualibet cõmunicatione cum sit diuersitas operum est principans, & subiectũ, in nulla tamen cõicatione, præest femina, cum mulieri non permittat Apostolus præsidere viro, neque docere. 1. Timoth. 2. cap. sed iubet subditas esse mulieres, & tacere. 1. Corinth. 14. cap. & ita in qualibet harum cõmunicationum subicitur mulier, cum inueniatur ipsa, vt extremũ in qualibet, nisi in despotica: ergo habet nunc mulier multas subiectiones, & non haberet illas in Paradiso terrestri, quia non esset ibi aliqua de illis quinque cõicationibus, nisi naturalis, vt ostensum est supra quæst. 758. & 759. Tertio patet, quia ista subiectione, quam Deus prædixit nunc mulieri, erat magna, & dura, quæ licet non esset seruitus, quæ est maxima subiectionum, declinaret tñ aliquantulum ad illã, & patet quia dixit illi Deus, sub viri potestate eris, hic autem plus signat, quam subijci, quia aliquis subicitur, vt regendus ab eo secundum rationem, & non est sub potestate eius cũ liberum sit ei eẽ sub eo, vel non esse, & tamen quandiu sub eo est, oportet ab eo regi. Etia aliquis subicitur alteri, & necesse est subijci illi, & tamen ille, cui subicitur nõ dicitur habere eum sub sua potestate, quia iste modus loquendi signat arbitrium, s; imperans faciat quod voluerit de imperato. Quarto, quia adhuc grauior conditio huius subiectionis signatur in alio verbo, cum dicitur, Et ipse dominabitur tui, dominatio est grauissimus principatus, sicut seruitus est pessima oĩum subiectionum, & tamen dixit Deus, & ipse dominabitur tui, ideo grauem præsentiam dedit viro super feminam, & magnam subiectionem imposuit mulieri, sed certũ est, qd ista non essent in Paradiso terrestri, cum non possent esse sine pœna, ideo additus est gradus subiectionis super mulierem, & pœnam peccati.

Quest. 774 An mulier fragilior sit eff. cta ob pœnã sibi a Deo datam, dicendo, sub viri potestate eris.

Aliqui autem dicunt, qd per istam maledictionem, scilicet, sub viri potestate eris, immutata fuerunt vires mulieris, ita vt fragilior efficeretur viro, vt possẽt vir ei imperare, & eam de facto comprimere cum opus esset, & ad hoc præsupponunt qd vir, & femina a principio formati sunt æquales viribus, & ita non possẽt vir subijcere feminam, licet vellet, post peccatum ipsa eff. cta est infirmior robore, vt tactum est supra 3. cap. quæst. 18. Sed dicendum, qd istud non stat, quia non est verisimile, sed pertinet ad insãnas quorũdam ludæo-

rum, qui etiam asserunt Solem, & Lunam fuisse a principio æquales lumine, & Lunam inuidisse, & peccasse, ideo a Deo lumine diminutam, & ita talia non sunt suscipienda, quia sunt sine causa dicta, immo contra causam. Secundò, Deus non mutat naturam propter peccatum, sed sic est qd est naturale femina esse infirmior viro, & generaliter nunc inuenitur, ideo non mutasset Deus illud: nam si dicas qd contrarium erat naturale, s; feminam, & virum esse æquales robore, illud Deus non mutasset, cum neque in diabolo, qui grauius peccauit, sint naturalia mutata, vt dicit Dionysius lib. de diu. nom. cap. 4. & tamen illud non est nunc, ergo non fuit vnq; naturale, & tamẽ ea conditio corporalis, in qua formati sunt Adam, & Eua, erat naturalis speciei humana, i. eam dederat Deus pro tota specie: ergo non formauit eos æquales robore, cũ non sit naturale eos sic se habere. Tertio patet efficacius, quia homo cõicat cum brutis in eo quod est esse animal, & iõ quantum ad ea, quæ corporis sunt, concordat in plurimis, sed generale est in omnibus animalibus, vbi est distinctio maris, & femine, qd masculus sit robustior, & præstantior: ergo & in specie humana hoc inueniretur esse, sed animalia nõ fuerunt maledicta, cum nõ peccauerint, & manet in eis omne, quod eis aliquãdo fuit naturale, & ita naturale fuit eis semper masculos esse robustiores, & hoc nunc etiam in hominibus inuenitur, ideo semp in eis fuit, sicut in alijs animalibus, & ita non fuit mutatum robur propter peccatũ. Quarto quia hoc est cõtra rationem: nam ad robur corporis consequuntur quedam alię dispositiones qualitatiue, quæ repugnant conceptioni, sunt enim masculus, & femina, vt perfectum, & imperfectum, actus, & potentia, ideo masculus est, vt agens in generatione, femina autem vt patiens, & hoc prouenit ex differentia caloris, masculus propter sufficientem calorem decoquit sperma sufficienter, vt sit album, & spumosum, & aliquantulum spissum, & tale sperma est actiuum: femina autẽ propter imperfectum calorem, cũ aliquantulum digerit sanguinem, qui est materia cõceptus nõ coquit illum sufficienter, iõ in commixtione ad sperma virile perficitur, per illud deducẽdo ad eam perfectionẽ, quã habere non potuit per calorem femine. Et ita oportet fieri, quia aliã si semẽ femine eẽt perfectum, sicut semẽ maris vtrunq; eẽt actiuum, & neutrum eẽt formabile, neque materia fetus, quia neutrum posset ab altero pati, iõ natura debuit constituere talẽ inæqualitatem, s; vt vnum eẽt perfectũ, & alterum perfectibile per illud, & tñ hoc nõ potuit eẽ, si eẽt æqualis calor masculi, & femine, quia equaliter digererẽt, & decoquerent sperma, ideo debuit esse inæqualis calor, vnde hoc est gñale, qd calidissima feminarum, est frigidior frigidissimo viro.

Et tamen ex differentia caloris prouenit differentia in corporibus tam quantum ad figuratõẽ, & latitudinẽ quarundam partũ, qd ad soliditatẽ earum, si aut daretur qd corpora eorum naturaliter essent equaliter robusta, eẽt calor æqualis, aut principium idem, & maxime hoc ad calorem pertinet, ideo non debuit femina naturaliter esse equaliter robusta viro, quia per hoc repugnaretur conditioni necessarĩe ad concipiendum, & tamen Deus formauit Eua ad concipiendum dispositam, cum fuerit data viro in adiutorium simile ei, supra 2. cap. ergo nõ fuit Eua formata equaliter robusta, vt Adam. Quintò, quia si fuisset eque robusta, & per peccatum robur eius mutaretur, fuisset hoc prænuñciatum inter pœnas, quia ista erat de pœnis grauissimis, & maxime manifesta, quia mulier statim sentiret in se istam mutationem ante cetera, quæ prænuñciata sunt, sed hoc non fuit dictum in maledictione mulieris, ergo nihil tale factum fuit. Dicendum

Quest. 775. Quid veniat deter minate ppe istam maledictionẽ sub viri potestate eris

Dicendum autem est quid venerit determinatẽ nomine istius maledictionis. Sub viri potestate eris. Est intelligendum, qd cum aliqua subiectione esset femina ad virum in Paradiso, & illa esset naturalis, qd illa etiam nunc maneat, & vltra illam sit addita subiectione aliqua, quæ sit pœnalis, cum in pœnã sit prænuñciata subiectione: erat autem in Paradiso subiectione, qua femina obedi ret viro circa communicationem naturalem in diffiniendo de copula, vt supra ostensum est: nunc verò licet tam vir quàm femina diffiniant, quòd vterque hoc ab alio exigit velut debitum, tamen manet adhuc viro præcipere, & diffinire aliquid circa hoc. Item, tamen non multum differat, & locum, & si quas alias circumstantias res ista habet, dum tamen diffinitio viri non sit in præiudicium solutionis debiti. Sed vltra hoc sunt alia nunc, quæ non erant prius, quæ pertinent ad istam subiectionem. Primum est, qd negat mulieri gradus honoris super virum, aut viro æqualis, & hoc apparet in doctrina, quia non permittitur mulieri docere, id est neque doceat viros, neque feminas. 1. Timoth. 2. cap. Docere autem mulieri nõ permittit. Secundum est, quòd femina non potest loqui in Ecclesia quærendo aliquid, neque in publico inter viros, sed soli viri, vnde femina non conueniunt ad actus publicos, neque habent voces in congregationibus, & prouenit istud ex pœna subiectionis, quæ nunc est data femina ad virum, sic dicit Apostolus. 1. Corinth. 14. Mulieres in Ecclesijs taceant, nõ enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit, si quid autem discere voluerint domi viros suos interrogent: lex autem, iubet mulierem subditam esse, id est sub viri potestate esse, supra 3. cap. vbi ponitur maledictio mulieris, nam liber iste Genesis vocatur liber legis cum alijs quatuor sequentibus. Ex hoc autem prouenit, quòd in nullis congregationibus publicis mulieres vocem habeant, nam si haberent, iam essent viris æquales, sed Deus in pœnam non solum voluit, quòd non esset maior, immo quòd non esset æqualis, sed minor, ideo nõ debent habere vocem in congregatione publica, & hoc apud omnes gentes inuenitur, nisi forte sint aliqui Barbari, qui ratione non vtantur, nam isti in multis peccant. De Atheniensibus dicitur, quòd quòdã ira se habent. s; quòd tam femina, quàm viri conueniunt in publicis consultationibus, & habebant vocem in rebus publicis æqualiter cum viris, vnde quia plures fuerunt femina, quàm viri, id est vna superfluit, & omnes feminae vota contulerunt in Mineruam, viri autem in Neptunum, cessit Minerua potestas nominandi urbem, & nominata est Athenæ ex nomine eius, & tamen postea agente Neptuno feminae Athenienses tripliciter puniuntur, & vna pœnarum fuit, quòd de cetero vota non possent dare in publicis negocijs sic dicit Marcus Varro, & August. lib. 18. de ciui. Dei. c. 9. & ita nũc nulla gens, quæ ratione regatur, habet quòd femine publicis consultationibus intersint, cum neq; in aliquo negotio publico, & gubernatione vocem habeant. Tertium est, quòd viri dominantur mulieribus, non quidem dominatione, quæ est ad seruum, sed dominatione, quæ est in gubernando qualiter placuerit, & est medium inter principatum despoticum, qui est domini ad seruos, & principatum politicum, qui est rectoris ad partes politia, & vocatur large dominatio, & hoc colligitur ex verbis Apost. 1. Tim. 2. cap. Docere autem mulieri non permittit, sed neque dominari in virum. In quantum dicitur neque dominari in virum non solum intelligitur negatiue, qd mulier non dominetur viro, sed etiam affirmatiue, quòd vir dominetur mulieri: nam ambo, quæ posuit ibi negatiue, posuit alibi affirmatiue. s; quòd vir doceat mulierem, & quòd habeat eam sibi subditam. 1. Corinth. 14. cap. scilicet

Alph. Tost. super Gen.

mulieribus nõ permittitur loqui, sed subditas eas esse, sicut scriptura dicit: si quid autem discere voluerint, domi viros suos interrogent: etiam patet, quòd sub ijs verbis astrinxit Deus mulierem, dicens: sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tibi. Quartum est, qd vir possit punire foeminam verberando eam, quando oportuerit, quod femina non habet super virum quanta tuncunque ille malus, & iniustus sit.

Considerandum autem, quòd magna subiectione femina signata fuit ad virum in ijs verbis maledictionis: & primo cum dicitur sub viri potestate eris: nam plus significatur, quàm simplex subiectione: aliquis enim subicitur alteri, & non dicitur ille habere eum sub sua potestate, quia magis signat iste modus loquendi, nam quicumque ab alio regitur per modum iurisdictionis est illi subiectus, sed qui iurisdictionem habet, non dicitur sub sua potestate habere omnes illos, in quos iurisdictionem exercet. Causa est, quia omnis principatus habet vim coercendi subditum in aliquo, sed non coercent omnes æqualiter, quanto aut principatus habet maiorem vim coercendi ex conditione sua, ratio dicitur principans magis habere subditos sub potestate sua, quanto minus coercent, minus dicitur habere sub sua potestate. Sunt autem maxime distantes principatus politicus, & principatus dominatiuus, vel despoticus, est politicus principatus quem exercet rector politicẽ super ciues, qui sunt partes politia, est dominatiuus, vel despoticus principatus, quem exercet dominus super seruos: medij autem sunt inter hos principatus, paternus ad filios, & principatus œconomicus, qui est viri ad uxorem, & ad ceteros, qui sunt partes eiusdem œconomia.

Quest. 776. Magna est mulieris subiectione ad virum.

In primo principatu, qui est politicus est minima potestas, & maxima libertas, nam rector imperat ciuibus, non tamen sicut vult, sed sicut legibus politis sancitum est, & ita ille non habet libertatem iubendi cum astringatur legi, & ideo non dñatur, & ciues qui reguntur liberi sunt, quia non obediunt homini, sed legi, & homo nõ imperat eis nisi vt minister legis, esset aut quidam modus dominij si ille haberet potestatem iubendi ad arbitrium suum. Et ideo talis rector non dicitur habere sub sua potestate eos, quos regit, quia licet super eos potestatem exerceat, non est illa potestas sua, sed legis, ideo non sunt illi sub potestate sua, sed sub potestate legis, & hoc reddit subditos liberos, quia non sunt sub homine, sed sub recta lege; nemo autem dedignatur legi subijci, quia lex nõ est nisi quedam ratio scripta, quæ non est aliquid hominis, ideo legem omnes veneramus, quia regulãdo nos relinquet nos liberos. Sed adhuc cum ista libertate subditorum manet ratio principatus, quia rector politia potestatem quandam exercet, & obediunt ei ciues, atque potestatem coercitiuam habet contra nolentes, licet sit illa potestas legis, quia tamen lex mortua est, & non habet exercitum, ille agit in virtute legis, vt minister eius, & quia hoc non licet cui libet, sed ei soli, in quem legitime ista potestas transfunditur, dicitur ille princeps, & non alij. Est tamen iste principatus minimus, quia nõ inuenitur alius principatus, qui minus habeat de ratione principatus, quia nullus alius minus potest coercere, quam iste, & nullus habet minorem libertatem iubendi, & ob hoc Arist. lib. 5. Ethico. dicit iustum politicum esse iustum simpliciter: iustum autem paternum, & iustum dñatiuum non dicit simpliciter iustum, sed cum additione paterni & dñatiui, quæ additio vel distrahit vel saltem diminuit de ratione iusti.

Alius extremus principatus erat dominatiuus, & iste est maxime habens de principatu, quia maxime coercent, & habet summam libertatem in iubendo: non enim iubet secundũ legem, sed quicumque iubet, hoc est

Quest. 777. De principatu despotico.

Gg lex, &

lex. & potest coercere per inflictionem quarumcunq; penarum siue subfit causa inferendi, siue non, quia factus est causa iustitiae, quod sit iubens dominus eius, cui penas infert. Iste autem dicitur maximè sub potestate sua habere eos, quibus principatur, & illi non solum sunt sub potestate domini, sed etiam vocantur pecunia eius iuxta modum loquendi sacre scripturae: Exod. 21. cap. vel iuxta modum loquendi Aristot. & sapientu, nã seruus est homo simpliciter alterius existens. lib. 1. Politic. est etiam possessio domini, & organum eius animatum, vt dicitur lib. 8. Ethic. & lib. 2. Politic. cap. 2. nemo igitur magis potest esse in potestate alterius q̃ seruus in potestate domini, cum non solum sit ei subditus, sed sit possessio sua, vt dicitur ibidem Aristot. Et ideo in principatu dominatio minime est iustum, nã nõ est proprie iustum, nisi inter eos, inter quos est lex: in politicis autẽ lex est, per quam rector iubet cini, & non potest aliter iubere, ideo inter rectorem, & ciuẽ subditum est iustum, & hoc est iustitiam politicam, quod est iustum simpliciter, sed domini ad seruum nulla lex est, immo facit dominus de seruo quicquid vult, sicut de possessione sua, & non facit ei iniustum, quicquid in eum commiserit. Vnde etiam si dominus occideret seruum, non erat reus legis, sic Deus statuit inter hebraeos, quod si dominus virga percussit seruũ, vel ancillam, si non morentur in manibus eius, sed superuenerit vno die dominus esset immunis a poena. Exo. 21. cap. Sunt autem alij principatus medijs. paternus, qui est patris ad filios, & æconomicus, qui est viri ad vxorem, & ad omnes de æconomia. Isti duo sunt magis habentes de ratione principatus, & coactione & potestate libera iubedi, quàm principatus politicus, & minus, quàm principatus dominatus: in principatu enim dominatio subditus est seruus: in principatu autem paterno, & æconomico viri ad vxorem subditi sunt liberi: etiam non potest exercere in eos quamcunq; coactionem, & potestatem, sicut dominus in seruos, & ideo non accedunt isti principatus ad tam strictam rationem principatus, sicut dominatus. Isti tamen habent magis de ratione principatus, quàm principatus politicus, quia in illo nõ potest principans imperare, nisi per legem: in ijs autem imperat principans ad arbitriũ suum, cum non sit lex secundum quam vir regat vxorem, sed ipse vir est lex, & quicquid ei videbitur iubendum vxori hoc rectum est, vt iubeat: similiter autem patris ad filios non est lex, vt hæc aut illa faciat pater erga filios, & nõ alia, sed ipse pater est lex, & quod ei videtur agendum, hoc rectum est agi, & nulla lex exigit de eo vltionẽ, si fecus egerit, sicut rector politicæ legi subditur, per quam agit erga ciues, vt aliter agere non possit, & si aliter agendũ putauerit, est lex, per quam de rectore vindicta iuratur, sicut de alijs. In duobus principatibus nominatis rector non habet legem, per quam regat, quæ sit ei ab alio constituta, sed ipse sibi est lex, vel ipse legem constituit, sicut dicit Aristot. lib. 1. Politic. cap. 1. omnis enim domus regitur a senissimo, & allegat ibi in testimonium dictum Homeris. & hoc est, quod dicit Homerus: leges statuit vnusquisque pueris, & vxoribus, idest vnusquisque statuit leges pro vxoribus suis, & pro filijs, per quos regat eos, ac si dicat non est alia lex, nisi quam ipse statuerit, & vocat pueros filios, iste est modus loquendi sacre scripturae, & maxime apud veteres poetas, nam ipse Homerus ita loqui consuevit est, & allegat verbum eius Aristot. lib. 7. Ethic. cap. 1. scilicet, quædam modum de Hectore Homerus fecit dicentem Priamum quoniam valde erat bonus, neque videbatur viri mortalis puer existere, sed Dei, & ita vocauit eum puerum viri mortalis, idest filium. Ob hoc autem in principatu primo, scilicet, politico est iustitiam

In quo differant principatus Politicus Despoticus, & æconomicus.

F simpliciter tam inter subditos, quàm inter ciues, & rectorem: in principatu autem paterno, & æconomico ad vxorem non est iustum simpliciter, neque iustitiam politicam, nam simpliciter iustitiam est politicam iustitiam, & vbi non potest esse politicum iustum, non est simpliciter iustum, sed aliquid iusti, vel simile iusto. Sic dicit Aristot. lib. 5. Ethic. 11. cap. Dominatum autem iustum, & paternum non idem ius sed simile, idest iustum dominatum. In principatu dominatio, & iustum in principatu paterno, non est idem iustum cũ iusto politico, quod est iustum simpliciter.

Sed considerandum, quod licet tam paternum, & æconomicum ad vxorem sint media inter politicum, & dominatum, tamen non sunt simpliciter æqualia, sed magis accedit paternum iustum ad dominatum, & recedit magis a politico: æconomicum autem ad vxorem magis accedit ad politicum quam paternum, & magis recedit a dominatio, quàm paternum. Contra quod tamen aliquis arguet: primo, quia vxor ad virum, & filius ad patrem sunt in eadem communicatione. In æconomia, in qua ponimus sex extrema, & tamen eiusdem communicationis sunt eadem iura, ideo idem ius erit paternum, & maritale, cum vxor, & filius sint partes eiusdem æconomia, & ita necesse est vocari vtrumque iustum æconomicum, quod vnum est. Secundo patet, quia quod plus est videtur esse expressè leges eadem ex sententia Aristot. lib. 1. Politicorum. cap. 1. scilicet, Omnis domus regitur a senissimo, & vocat domum ipsam congregationem æconomicam, & apertius hoc dicit allegando dictum Homeri, scilicet, leges statuit vnus quisque pueris, & vxoribus, idest filijs & vxori. Dicendum verum esse, quod præsupponebatur, scilicet non esse omnino idem, neque æquale iustum paternum, & æconomicum, quod est viri ad vxorẽ, habent quidem ambo inter se quandam similitudinem proximiorẽ, quàm cætera iusta cum politicum, & dominatum sint extrema, ista autem duo sint media inter illa: verum tamen non sunt æqualia, quia magis de iusto inuenitur in æconomico ad vxorem, quàm in paterno. Et patet primo, quia inter patrem & filium quasi nullum iustum est, quia hominis ad partem suam, vel membrum non est iustitiam sed filius est pars patris, ideo patris ad filium non est iustum. Primum patet, quia iustum, & iniustum sunt respectu eorundem sicut sanum, & ægrum, ideo vbi non potest esse iniustum, non potest esse iustum, sed patris ad filium nunquam est iniustum, quia pater nõ vult nocere filio, quia est pars eius, & sicut hominis ad se ipsum non est iniustum, neque iniustum, vt ostenditur lib. 5. Ethic. ita neque hois ad filium: ideo iustitiam paternam est quasi nullum iustitiam, vel parũ habet de iusto similitudinem, quod est iustitiam politicam: de vxore nõ est sic, quia non est, vt pars viri, sed distincta a viro, ideo nõ est tam paucum de iusto ad illam sicut ad filium, & ita appropinquabit ad iustum paternum. Secundo, quia plura tenetur obseruare vir ad vxorem, q̃ ad filium, quia filium regit, sicut vult, nõ autem vxorem, ideo minus de iusto est ad filios, q̃ ad vxorem. Tertio, quia hoc, qd dicitur de iusto paterno intelligitur ad filium paruum, qui adhuc manet sub disciplina patris, & reputatur, vt pars eius: ad filium autem magnum, qui non manet in domo patris, sed accepit vxorem, vel trãsiit ad aliquem statum, non est iustum paternum, sed iustum simpliciter, qd est politicum: cũ igitur p̃ paruũ, & magnum fiat differentia iusti paterni a politico ad filium, qui interdũ est paruus sicut infans, & interdũ adultus, & habens vxorem, erit aliquid iustum paternum, & aliquid non paternum, sed politicum: vxor tamen semper est magna, quia nõ sumit in vxorem, nisi quæ est in pubertate, ideo ad illam non erit tale ius, quale ad paruũ filium, sed aliquid quod accedat

Quæstio 778 Differunt Ius Paternum, & æconomicum a Politico, & despotico, ratione mulieris.

Risposta.

Prima ratio.

Secundã.

Tertiã.

Quarta ratio. cedat magis ad simpliciter iustum. Quarto patet, quia neque vir, & vxor, neque pater, & filius sunt tales, inter quos possit esse iustum simpliciter, & tamen vir, & vxor minus distant ab eis, inter quos potest esse simpliciter iustum, quàm pater, & filius: ergo paternum iustum, quod est inter patrem, & filium, est minus iustum, quàm æconomicum, quod est viri ad vxorem. Et patet hoc, quia illi dicuntur esse extrema iusti politici, quod est iustum simpliciter, inter quos lex esse potest: lex autem esse potest inter æquales, & non inter inæquales, ideo simpliciter est iustum inter illos, quorum quilibet habet æqualiter cum alio ad esse principem, vel esse subiectum, ideo qui ita principatur q̃ possit subijci in eadem politia, & qui ita subijcitur q̃ possit principari, est extremum iusti politici, & in tali politia inter rectorem, & subditum est simpliciter iustum, quia ille, qui modo subijcitur potest imperare aliquando ei, qui nũc regit per easdem leges politicas. Sic dicit Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 11. Secundum legem enim erat iustum politicum, in quibus nata est esse lex, isti autem erant quibus existit æqualitas ad principandum, & ad essendum sub principe. Quod autem pater, & filius magis distant inter se ab æqualitate, quã vir & vxor, notum est, cum filius habeat se vt pars, & causatum a patre: vxor autem non se habet sic, ideo inter patrem, & filium non potest considerari æqualitas aliqua, inter virum autem, & vxorem magis potest considerari æqualitas, licet simpliciter non sit. Quinto patet, quia Aristoteli lib. 5. Ethic. cap. 11. facit comparisonem iusti dominatiui, & paterni ad iustum æconomicum ad vxorem, & concludit magis esse æconomicum iustum, quàm paternum, & tamen dicit non esse adhuc æconomicum simpliciter iustum, cum ait dominatum autem iustum, & paternum non idem ius, sed simile. Idest iustum dominatum domini ad seruum, & iustum paternum, quod est patris ad filium, non est idem ius, idest iustis politicis, vel iusto politico, quia nõ sunt dominatum, & paternum simpliciter iustum, quod est ipsum politicum. Est tamen simile, scilicet in aliquo, quia si in nullo simile esset, non haberent aliquid iusti, & tamen habent aliquid iusti, quia alias non vocarentur iustum paternum, & dominatum, ideo pro ea parte similitudinem habent ad iustitiam politicam. Dicit vltra: Non est enim iustitia ad quæ ipse simpliciter possessio autem, & filius vsque vtiq; sit pelicon. Est ista vna ratio ostendens, non esse simpliciter iustum ipsum paternum, quia non est iustum alicui ad ea, quæ eius sunt, accipiendo simpliciter, sed iustum est ad id, quod non est ipse, neque est eius, & tamen possessio, scilicet seruus est aliquid domini, & filius est aliquid patris, ideo non est simpliciter iustum ipsum dominatum, & paternum. Et dicit de filio, quod est aliquid patris, quousque sit pelicon, idest magnus, nam tunc est inter eos iustum paternum. Postquam autem effectus magnus accepit coniugem, aut desijt esse sub patre, non amplius est aliquid patris, sed homo per se, & non aliquid alterius, ideo ad ipsum est iam iustum politicum, cum possit esse princeps in ea politia, in qua pater est subditus, aut e contrario erit subditus, vbi pater est rector, eritque inter eos iustum simpliciter. Adhuc dicit vltra: Et non separatur ad modum pars ipsius, sed ipsum autem nullus eligit nocere, propter quod non est iustitia ad se ipsum, neque ergo iniustum, neque iustum politicum. Hic aliam rationem ponit ostendentem, quod paternum non sit iustum simpliciter, vel potest esse probatio rationis inchoata de filio, & patre, scilicet rei ad partem suam non separatur non est iustum, quia pars non separata non est aliud, sed est ipsa res, cuius est pars, sed ad se ipsum nullus habet iustum, neque iniustum,

Interpretatur Aristot. in lib. 5. Ethic. c. 11.

Quinta ratio.

Alph. Toft. super Gen.

A quia iniustum potest esse ad illud, cui quis desiderat nocere, sed sibi ipsi nullus potest desiderate nocere, ergo ad se ipsum nemo habet iustum, neque iniustum, sed pars non separata est, vt ipsa res cuius est pars: igitur non est iustum ad illam, filius tamen quantum paruum est, talis est, scilicet pars patris: non est igitur iustum simpliciter iustum paternum. Concludit ex ijs Aristot. in eodem cap. iustum æconomicum viri ad vxorem esse magis iustum, quàm paternum, & dominatum, dicens: Propter quod magis ad vxorem est iustum, quàm ad natos, & possessiones, hoc autem est æconomicum, alterum autem est in hoc a politico, scilicet propter rationes supra positas de dominatio, & paterno, quæ habet locum in seruo ad Deum, & filio ad patrem, & non habent locum in vxore ad virum. Vnde apparet esse magis iustum viri ad vxorẽ, quam patris ad filios, vel domini ad seruos, qui vocantur possessio domini, ideo magis accedet ad iustum politicum iustum æconomicum, quod est viri ad vxorem, quam paternum, & dominatum. Et ne aliquis propter hoc crederet iustum æconomicum esse simpliciter iustum, dicit quod æconomicum alterum est a politico, idest non est iustum politicum.

Nunc respondendũ est ad illas rationes, quæ ostendebant iustum æconomicum viri ad vxorem, & paternum, quod est patris ad filium esse idem, & dicendum, qd nõ valet, sunt in eadem communicatione, ergo habent eadem iusta. Et patet primo, quia despotica vna communicatio est, sed non est idem iustum in ea dñi ad seruum, & serui ad dominum, sed multum diuersa iusta, ideo licet æconomica communicatio eẽ simplex, idest duorum extremorum (solum non sequeretur, quod esset idem iustum vtriusque extremi ad alterum conuersi. Secundo, & principaliter accidit hoc, quia communicatio æconomica non est simplex, sed composita ex duabus communicationibus, scilicet ex naturali, & despotica, ideo non poterit esse idem, vel vnum iustum simpliciter ipsum æconomicum, nisi naturalis, & despoticae communicationis sit idem iustitiam, & tamen non est idem, sed multum differens, sicut sunt ad diuersos fines istæ communicationes. Tertio, quia si propter esse extrema communicationis eiusdem esset idem iustum patris ad filium, & viri ad vxorem, similiter eẽ idem iustum domini ad seruum, & viri ad vxorem, cum etiam in æconomica communicatione sit dominus, & seruus, sed istõrum nemo dicit eẽ idem iustum, licet sit communicatio vna, ergo neque patris ad filium, & viri ad vxorem erit idem iustum, licet sint in communicatione æconomica. Dicendum igitur, qd æconomica est vna communicatio non simplex, sed integra, aut constans ex pluribus partibus, non eiusdem dignitatis, sicut est in animali, ideo sicut non est in animali eadẽ habitudo omnium partium ad totum, vel ad præcipuam partem animalis, ita & in æconomia non erit vnum iustum simpliciter, neque habitudo. Et si dicatur esse vnum iustum, sicut vna communicatio nõ erit vnum iustum simpliciter, sed secundum analogiam, sicut & cõmunicatio æconomica non est simpliciter vna, sed composita ex cõmunicationibus diuersarum rationum, quæ sunt vnũ non simpliciter, sed in ordine ad vnum finem: nã finis æconomice cõicationis est diuitie, vt dicitur lib. 1. Ethic. politica autem includit plures cõicationes, & partes, quàm æconomica, cum includat plures æconomias, & cõicationes homogalatarum, sed concludit oia, vt extrema eiusdem rationis, ideo politicum iustum, est vnicum iustum, & est iustum simpliciter: nam non vocatur aliqui extrema in politica communicatione, nisi in quantum se habent æqualiter ad principari, & esse sub principe, vt dicitur lib. 5. Ethic. cap. 11.

Gg 2 Ad

Ad secundam rationem dicendum quod non est eadem lex viri ad uxorem, & patris ad filium, & cum allegatur dictum Homeri: dicendum quod neque Arist. voluit esse eandem legem, neque ex verbis Homeri istud habetur, nam dicitur ille, leges statuit vnusquisque pueris, & vxoribus, dixit leges, & non legem, unde potius ex verbis illis colligitur quod non sit eadem lex sed diuersa, & ita non est idem iustum patris ad filium, & viri ad uxorem: vocauit autem Arist. iustum viri ad uxorem acononomicum, cum iam paternum, & dominatum, sint iusta acononica, quia sunt iusta inter partes aconomicas. Sed hoc fecit non quasi vellet inter virum & uxorem esse solum aconomicum iustum, quia tunc faceret istos solos partes aconomicas, sed ideo fecit. quia iustum inter uxorem, & virum non habebat nomen proprium, ideo dedit ei nomen commune, scilicet aconomicum: iustum autem inter patrem, & filium, dicitur, & feruum habebant nomina propria, scilicet aconomicum, & paternum, ideo non acceperunt nomen commune, vt vocarentur iustum aconomicum.

Quaest. 780. Obiectio: nis aduersus ea, quae dicitur superius 778 mouentur. Sed adhuc aliquis obijciat contra rationes Aristot. quibus ostendebat esse magis iustum viri ad uxorem, quam patris ad filium: dixit enim, quod non est iustum simpliciter patris ad filium, quia filius est pars patris, sed magis est esse idem, quam esse partem: vxor tamen est vt idem, quia sunt duo in carne vna, supra 2. cap. immo vt Christus dixit Matth. 19. cap. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro, ideo propter maiorem identitatem minus erit iustum viri ad uxorem. Secundo, quia Aristot. dicit 3. Ethico, quod iustum non est hominis ad se ipsum, cum non possit esse iniustum, quia iniustus est ad illum, cui quis desiderare potest nocere, & sibi ipsi nullus nocere vult, ita neque filio, ideo non est ad illum iustum & iniustum, & tamen ex ratione dilectionis, & non nocendi minus debet esse iustum inter virum, & vxorem, quia debet esse maior amor. Sicut ad se ipsum, vt dicit Apostolus ad Ephes. 5. cap. Viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua, qui vxorem suam diligit semetipsum diligit: nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet. Dicendum quod Aristot. bene concludit minus iustum esse patris ad filium, quam viri ad uxorem propter maiorem identitatem, & maiorem dilectionem, quae sunt patris ad filium quam viri ad uxorem. Cum autem dicitur: primo, quod viri ad uxorem est maior identitas negandum est, immo nulla, proprie loquendo ad intentionem Aristot. filij autem ad patrem est magna identitas, sicut patris ad totum, lib. 5. & 8. Ethico. est autem ista identitas naturalis, sed illa voluntaria, in quantum volunt effici vnum per copulam, quod non sunt per naturam: naturalia autem fortiora & firmitiora sunt spontaneis, ideo sequitur ex natura quaedam habitudo subiectionis filij ad patrem, quae non est vxoris ad virum, cum secundum naturam nulla sit inter eos habitudo, aut dependentia, sed quanto est maior subiectionis, est maior inaequalitas, sed iustum simpliciter, quod est politicum, est inter aequales lib. 5. Ethico. ideo magis distat paternum a iusto simpliciter, quam acononomicum, quod est viri ad uxorem.

Ad primam. Cum autem dicitur: primo, quod viri ad uxorem est maior identitas negandum est, immo nulla, proprie loquendo ad intentionem Aristot. filij autem ad patrem est magna identitas, sicut patris ad totum, lib. 5. & 8. Ethico. est autem ista identitas naturalis, sed illa voluntaria, in quantum volunt effici vnum per copulam, quod non sunt per naturam: naturalia autem fortiora & firmitiora sunt spontaneis, ideo sequitur ex natura quaedam habitudo subiectionis filij ad patrem, quae non est vxoris ad virum, cum secundum naturam nulla sit inter eos habitudo, aut dependentia, sed quanto est maior subiectionis, est maior inaequalitas, sed iustum simpliciter, quod est politicum, est inter aequales lib. 5. Ethico. ideo magis distat paternum a iusto simpliciter, quam acononomicum, quod est viri ad uxorem.

Quaest. 781. Ad secundum dicendum quod est maior amor patris ad filium secundum naturam, quam viri ad coniugem, ideo minus vult pater nocere filio quam vir coniugi, ideo potius inueniri poterit iustum ad vxorem, quam ad filium. Et cum dicitur quod magis diligit vxorem, quam filium, negandum est: probatio autem ex verbis Apostoli non concludit hoc. Primo pater ex eo, quod precipitur viris amare vxores, & non precipitur patribus amare filios, sed praecipitur ex eo, quod quis non esset facturus, si non precipitur, ergo innuitur, quod patres diligunt filios, etiam si non precipiatur, immo non est conueniens praecipere, quia potius peccat amari,

do superabundantes, sicut dicit Aristot. libro 7. Ethic. cap. 7. ubi de Niobe dicit, quod tantum filios amabat, quod rebellauit propter eos ad Deos. Et satirus cognominatus Philopater ita nimium amabat patrem, quod videbatur despere: circa vxores non est sic, immo potius scriptura suadet, ne viri affligant eas, & si oderint, quod eas repudient. Deuteron. 24. cap. & dicitur Malach. 2. cap. Custodite spiritum vestrum, & vxorem adolefcetiae nolite despere, cum odio habueris dimitte, dicit dominus: ideo scriptura significat, quod non diligit vir vxorem sicut, & filium. Secundo, quia illa auctoritas Apostoli ad Ephes. cap. 5. non dicit quod viri diligant vxores suas, sicut corpora sua, sed quod debent diligere: quod autem fieri debet non fit semper: filios autem semper diligimus, ideo alia iura sunt secundum differentiam amoris hominis ad filium, & hominis ad vxorem. Tertio, quia causa diligendi in patre & filio est quaedam identitas naturalis in quantum est filius pars a patre decisa libro 5. & 8. Ethico. causa diligendi inter virum & vxorem, non est aliqua naturalis communio, sed voluntaria: sunt autem potentiora naturalia voluntariis, ideo est maior amor filij ad patrem, quam viri ad vxorem. Quarto, quia si Apostolus poneret istum amorem viri ad coniugem tanquam eorum, qui sunt vere idem, sicut vir diligeret vxorem, ita & vxor diligeret virum, & tamen Apostolus non suadet hoc ad Ephes. 5. cap. sed dicit vnusquisque vxorem suam sicut semetipsum diligit: vxor autem timeat virum suum. Ideo non innuit amorem talem esse, qualis est inter eos, qui sunt naturaliter vnum, aut habent aliquam identitatem, sed qualis esse potest inter eos, qui non sunt vnum secundum naturam, sed potius distincta, & inaequalia, & volunt effici vnum eo modo, quo poterunt. Vnde post illam unitatem manet inter eos distinctio vera, & inaequalitas secundum quam competit eis diuersus actus, sicut viro, quod vxorem diligit, sicut maior minorem, & vxor virum timeat, sicut minor maiorem. Et ita apparet ex praedictis, quod magis iustum est inter virum, & vxorem, quam inter patrem, & filium: licet neutrum eorum sit simpliciter iustum, quia non est iustum politicum.

Quaest. 782. Rescriptio quaest. 778. His praesuppositis resumatur, quod supra dicebamus, scilicet, quod iustum politicum est iustum simpliciter, & ibi subditur regitur a presidente, sed non est sub potestate praesidentis, neque dicitur praesidentis eum habere sub sua potestate, & ideo subditi totaliter liberi: iustum autem dominatum est alterum extremum, & maxime distans, & in hoc subditus non solum est sub potestate praesidentis, id est domini, sed etiam est aliquid eius, id est possessio, quia est seruus, & ista est maxima subiectionis. Paternum autem iustum, & aconomicum, quod est ad vxorem, sunt medium inter politicum, & dominatum, quia neque sunt iustum simpliciter, quod est politicum, neque etiam sunt, vt dominus, & seruus, quia tam filius, quam vxor sunt liberi, ideo non habent totaliter id, quod est politici, neque totaliter id, quod est dicitur, quia iam non essent media, sed aliquid istorum duorum extremorum, sed habent aliquid medium. Et quia in politico iusto subditus non est sub potestate rectoris, sed sub potestate legis, & ista duo non accedunt ad iustum politicum, non accedunt ad hoc, quod est non esse sub potestate rectoris, immo erunt sub potestate eius: iniustus autem dominatum non solum subditus est sub potestate praesidentis, id est dñi, sed etiam est possessio eius, in quo maxime grauat principatus, & venit ad extremum: ideo in paternum, & aconomicum, vxor, & filius non sunt possessio viri, & patris, nam filius vocatur pars, sed non possessio simpliciter, quia non est seruus. Et sic dicantur in hoc filius, & vxor, quod

quod dicitur sub potestate. scilicet filius sub potestate patris, & vxor sub potestate viri, & tamen magis est filius sub potestate patris, quam vxor sub potestate viri in quantum magis accedit paternum ad dominatum, quam accedit aconomicum, & ipsum aconomicum accedit magis ad iustum simpliciter, quam paternum, vt dicitur libro 5. Ethic. & supra ostensum est, ideo liberior est vxor respectu viri, quam filius respectu patris, & sic minus est vxor sub potestate viri, quam filius sub potestate patris, est tamen sub potestate viri. Et hoc est quod dixit Deus sub viri potestate eris; scilicet non solum praesidebit, aut principabit tibi, quod est regere: sed etiam habebit te sub potestate, quod est magis quam regere, & hoc est, quia non regit uir uxorem per leges aliquas communes positas viro, & vxori, sed ad arbitrium suum, vnde ipse ad hoc constituit leges sicut dicit Homerus, & allegat illud Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1. scilicet leges statuit vnusquisque pueris & vxoribus: hoc conuenit vxori, scilicet, quod non solum regatur a viro, sed etiam quod sit sub eius potestate, nam si non esset sub eius potestate regeret vir vxorem per leges communes ambobus positas, & esset illud iustum politicum, in quo est proprie lex, & tamen tale iustum nunquam est, nisi inter aequales simpliciter ad principandum, & ad essendum sub principe, vt dicitur lib. 5. Ethic. cap. 1. Et tamen vir, & vxor sunt naturaliter inaequales, ideo non potuerunt esse extrema communicationis politicae, & sic non regit vir vxorem per legem, sed ipse est lex, vel statuit vxori legem, quam vult.

Cap. 6. 7. Sed obijciatur quod vir regit vxorem per legem, quia sunt quaedam leges datae politicae de vxore, & viro, vt de donationibus inter virum, & vxorem & de matrimonio, & sponsalibus, & diuortijs, & de restitutione dotis, & de multis huiusmodi. Dicendum quod vir regit vxorem non per legem politicam, sed ad arbitrium suum, & ipse est lex, neque potest dari lex in particulari, quae sit politica, per quam vir regat vxorem. Cum autem obijciatur de legibus multis, quae dantur: dicendum quod illae non sunt de modo quo vir, & vxor se habent inter se, cum sint vir, & vxor, & ideo vir manet absolutus a legibus, vt ipse sit lex, sed omnes illae leges sunt ad hoc, quod incipiant esse coniuges, vel ad hoc, quod desinant, vel pro eo, quod competit eis, quod non fuerint coniuges, aut quando dubium est, an sint coniuges. De primo sunt leges positivae, vt de sponsalibus, & matrimonio, nam per contractum matrimonij incipiunt esse coniuges, & antequam incipiant non sunt, ideo non se habent, vt coniuges, propter quod de illis tunc leges dantur scilicet qualiter, & per quid contrahatur matrimonium, & desponsalia, & inter quas personas teneat contractus, & de impedimentis contrahendi, vnde istae non sunt leges coniugum, sed leges ad coniugium. De secundo sunt leges vt de dote post diuortium restituenda, nam per diuortium desinunt esse coniuges. Aliae leges sunt ad desinendum, id est vt dissoluatur matrimonium, vel totaliter, vel quantum ad aliquid, & ista sunt leges de diuortio, & repudio tam in lege diuina, Deuteron. 24. & Malach. 2. cap. quam in legibus humanis ciuilibus, & canonicis, ideo de repudijs ibi agitur, vt per ea, & diuortia desinant esse coniuges. Aliae leges sunt pro tempore illo, quod non erant coniuges, vel pro iure, quod competit eis, qui non sunt coniuges ex actu coniugis, sicut est de donationibus inter virum, & vxorem, quod valeant, vel non valeant, non est enim pro eis, sed pro hae redibus, in quantum bona attinebunt ad eos, vel pro ipsi coniugibus pro tempore, quo desierint esse coniuges. Nam tunc interest eorum an donationes constanter matrimonio factae inter virum, & vxorem va-

luerint ad recuperandum donata, vel non recipiendum. Sic etiam est, quod vir caueat de indemnitate dotis, vel quod bona eius sint tacite obligata ad conseruandum integram dotem. Nam non est hoc quando durat matrimonium, quia tunc nihil est vxoris de dote, cum vir subeat onera matrimonij, & teneatur alere vxorem, sed interest eius pro tempore, quo soluetur matrimonium, vt sit ei tantum de dote, vt integra reddi possit, constante matrimonio non pertinebat hoc ad vxorem, cum ius singat interim virum esse dominum dotis, cum subeat onera matrimonij. Aliae leges sunt inter virum, & vxorem, quando dubium est; an sint coniuges, vt quando alter habet conscientiam de consanguinitate, vel affinitate, aut alio legitimo impedimento, propter quod non potest inter eos constare matrimonium, si impedimentum verum sit sicut est legitimum: nam tunc sunt leges disponentes quando alter alteri debet debitum reddere, & quando non, vt extra de Restitu. spoliat. c. literas, & de sent. excom. c. inquisitionis. & ita est de multis alijs. Constat tamen, quod nulla istarum legum est de coniugibus quamdiu sunt coniuges, & quantum ad id in quo sunt coniuges, ideo verum est, quod nulla lex ponitur, neque poni potest vir ad vxorem, sed ipse legem statuit ad arbitrium, vel ipse est lex, vnde & manet, quod vxor est sub potestate viri, quod Deus dixit, quia non regitur ab eo per legem aliquam communem positam ambobus, sub cuius potestate mulier sit, sed per arbitrium viri, ideo sub eius potestate est.

Quaest. 784. Quale sit imperium viri, cui mulierem Deo subiectionis. Et ipse dominabitur. Cui.

Cap. 6. 7. Amplius ostenditur subiectio magna vxoris ad virum ex verbis Dei, in quantum dicit: Et ipse dominabitur tui; ex quo aliqui errant putantes esse vxorem, & virum in communicatione despotica, id est vt vir sit dominus, vxor sit seruus. Sed hoc non stat. Primo quia natura fecit foeminam generationis gratia, & ita fecit foeminam, vt esset extremum communicationis naturalis, & tamen natura non facit vnum ad multa, sed vnum ad vnum: ars vero facit vnum ad multa, sicut figuratores aëris faciunt gladium delphicum pro paupere, quam rationem ponit Aristot. lib. 1. Politico. cap. 1. ideo non est foemina secundum naturam seruus, vt sit in communicatione despotica. Secundo, quia si foemina esset seruus secundum naturam, esset corpus eius robustum valde, & intellectus eius deficiens: iste enim sunt conditiones eorum, qui sunt serui secundum naturam, vt ponit Aristot. lib. 1. Politicorum, cap. 3. & 4. sed in foemina inuenitur contrarium quantum ad primam, & praecipuam conditionem. scilicet quod corpora foeminarum non sunt robusta, sed valde fragilia, ideo non fecit eas natura, vt essent serui, nam quantum ad hoc potius vir esset naturaliter seruus. Tertio, quia id, quod apud solos Barbaros inuenitur, non est rectum, cum in illis sit quaedam deuiatio ab eo, quod est secundum naturam humana, & est plurimum bestialitas, quae est conditio bruti, vt dicitur lib. 7. Ethic. cap. 1. inter Barbaros autem foemina, & seruus eundem ordinem habent, ideo apparet quod foemina non sit vt seruus uiri. Aliquis dicit uerum esse, quod non sit hoc secundum naturam, quod foemina sit seruus, & tamen in pena datum est ei a Deo: sic. n. u. hic cum Deus dixit, & ipse dominabitur tui, quia aliam secundum naturam non erat designaturus. Dicendum quod hoc non stat, quia licet uerum sit, quod hoc datum sit in pena: tamen quia per peccatum non mutatur natura, & secundum naturam non erat foemina seruus sed liber, ideo non effecta est seruus. Secundo, quia si Deus pro peccatum uoluisset mutare id, quod erat secundum naturam faciēdo foeminam seruam, dedit ei conditionem serui. robustum corpus, sed non dedit, ergo non fecit illam seruam. Tertio, quia si Deus fecisset foeminam seruam propter peccatum, esset nunc foemina uere seruus, ideo non ascriberemus Barbaris quod foeminam, & seruam.

seruum in eodem ordine ponant, sed potius hoc esset secundum rationem, & tamen Barbaris hoc attribuitur tanquam irrationabiliter factum, sicut Arist. reddit causam lib. 1. Politic. cap. 1. cui etiam nos stamus, ideo non fecit Deus foeminam seruum.

Quaest. 785
Deciditur
quae. sup.

Dicendum ergo, quod non innuit Deus per illa verba, quod femina esseretur verè seruus, sed quod haberet aliqua opera humanae subiectionis. Et potest intelligi primò largè: Dominabitur tui. mandabit tibi, quid facias, non quidem per certam legem, quod esset principari solum, & regere, sed sine lege ad voluntatem suam, quod est dominari, vel quasi, & tunc pro eodem accipitur, sub eius potestate eris, & hoc quod dicitur; & ipse dominabitur tui, nisi quia vnum est notius altero, & ponitur, vt aperius illud notificans, nam femina sub viri potestate esse est, quod ab eo regat sine lege data, sed per arbitrium viri, vt supra ostensum est. Secundo potest accipi, vt sit aliquid distinctum. s. ipse dominabitur tui, & significet aliquid simile ad habitudinem domini ad seruum. s. quod vir verberibus subijciat aliquando vxorem, & hoc est dominari ei, quia ad seruos propriè conuenit verberibus castigari, ad liberos autem doctrina, & sermone, in quantum ergo vxor à viro verberaretur erat vt seruus, ideo vir ei dicebatur dominari. Hic tamen non est propria seruitus, nam interdum femina meretur verbera, & supplicia, quod autem ei inferantur non est seruitus, cum & liberis secundum legem politicam multa genera suppliciorum pro peccato inferantur. Tertio modo potest accipi, quod sit propriè dominatio, & seruire non quod verè sit femina seruus, & vir dominus, sed quod vir faciat talia vxori qualia soli seruo fiunt, vt cum vir vxorem verberat, & supplicijs subijcit sine causa. Nam tunc est ipsa verè vt seruus: liberis enim per legem politicam inferuntur interdum supplicia, sed nunquam nisi iuste pro delictis ibi expressis, seruis autem inferuntur supplicia tam ex causa, quam sine causa, vnde licet dominus sine causa verberet nullius legis reus est, cum etiam si occidat dominus seruum verberando non sit reus, nisi ipso die, quae verberatus fuerit, moriatur. Exo. 21. cap. Verum est, quod aliqua leges sunt contra seruitutem dominorum ad seruos, sed de his tangetur magis eodem cap. Cum igitur foeminae inferuntur pena sine causa, est ipsa vt seruus, & vir qui infert, est vt dominus, & ita dominatur illius, & ad hoc conuenit valde litera illa in quantum dicitur; Et ipse dominabitur tui, & non dicitur, Et ipse erit dñs tuus, quia vir non est dñs, neque vxor est verè ancilla, sed aliquando vir exercet in ea opera domini, quod est dominari, & ipsa vt seruus subijcitur.

Quaest. 786
Impugnatur
decisio
sup. quaest.

Sed obijcietur quod non possit stare litera in hoc sensu, quia Deus non iubet iniusta, & tamen quod vir sine causa verberet vxorem est malum cum scriptura sacra hoc veter, Malach. 2. cap. ergo non est iste sensus, quem Deus intendit in verbis istis. Dicendum quod litera illa conuenienter facit illum sensum, & tamen per hac verba Deus signat tam mala, quae viri inferrēt vxoribus iuste, quam quae iniuste inferrent. Quantum ad ea, quae cum causa inferuntur dicendum, quod iniuste faciunt, quia habent ad hoc potestatem: est enim mulier subdita viro, s. sub eius potestate, supra 3. cap. & 1. Corinth. 14. cap. & ita legitimam potestatem habent castigandi eam de erroribus suis: error autem, vel peccatum mulieris erunt quando contra legem fecerit, & lex non est alia, nisi quam vir tulerit, vt dicitur lib. 1. Politic. cap. 1. quod vnus quisque statuit leges pueris, & vxoribus suis, ideo quando dereliquerit in ea, legitimè puniet illam. Sed tunc dicitur quae pena est mulieri, quod puniatur tunc a viro, quia meretur illud, & etiam vir ipse puniatur per legem quando peccat. Dicendum

Obiectio
dicitur.

quod in penam hoc praedicatur, & verè est poena: primò, quia licet poena esset iusta, esset poena, immo propriè non esset poena nisi esset iusta: alia enim vocantur supplicia, vel mala irrogata, sed non poena, quia poena est aliquid respondens pro peccato, & quia hic ponebatur maledictio pro peccato, satis erat, quod ibi exprimeretur poena iusta. Secundo fit hoc, quia licet vir verberaret mulierem pro peccato, tamen hoc nunc praenunciabat in penam huius peccati mulieris prima, quia si Eva non peccaret non veniret hoc malum mulieribus ceteris, quod peccarent, & pro suis peccatis supplicia paterentur à viro, & ita illa poena iusta infligenda pro futuris peccatis praedicebantur nunc, & poena aliquo modo dependentes ex peccato isto primae mulieris. Tertio, quia quod obijciatur de verberatione viri non est simile, nam vir pro delicto supplicia patitur, sed hoc fit ab alio viro, non autem a muliere: mulier autem à viro patitur. Quod ergo mulier patiatur à viro pertinet ad maledictionem, quia ei subiecta fuit: vir autem non fuit subiectus mulieri, neque alteri viro ex maledictione, sed factum est postea s. m ratione, vt possit esse polita. Quarto & praecipue, quia vir verberatur pro delictis, & hoc auctoritate legis, & non mulieris, neque viri alterius arbitrio, & ita viro non praestat aliquis, quia neque vir neque femina, sed lex accipiendo, propriè, vel strictè praestat, vt est habere sub sua potestate: femina autem verberatur auctoritate viri ad arbitrium eius sine aliqua lege, ideo non est simile de viro, & foemina, quod pro delictis puniantur, ideo in maledictione viri non fuit positum, quod aliquis dominaretur eius, vel quod supplicia pateretur pro delictis, sed positum est in maledictione mulieris, quia illa verè est sub potestate alicuius, ad cuius nutum verbera, & supplicia patitur. vir autem sub nullius potestate est, sed solum sub potestate legis, cui subesse non facit seruitutem, neque dimittit libertatem, quia est secundum rationem.

Si autem dicatur de supplicijs, & malis, quae vir sine causa vxori infert, manebit dubium, quomodo de his hic ageretur, quia erat iniusta. Dicitur potest vno modo quod de his agit, quia etiam illa, quae sine causa inferuntur licita sunt viro, scilicet nullius legis reus est ista faciendo, neque ipse puniatur aliqua poena, quasi non peccasset, quia licet apud Deum sit iniustum, quia omne factum non rectè damnatur ab ipso, & pro omni errato adducit hominem in iudicium Eccles. vlti. cap. tamen nulla lege humana puniatur, nulla etiam lege positua Dei, & ita lex aliquo modo tribuit illi facto auctoritatem, in quantum tunc puniatur.

Alio modo potest dici, & adhuc melius, quod licet Deus non approbet, neque aliquo modo der auctoritatem talibus malis, quae feminae iniuste paterentur, tamen praenunciat illa in quantum mala sunt eorum, quibus praenunciat. Sic enim fuit quando Israelitae petierunt regem super se contra Dei prohibitionem, nam Deus ad dissuadendum eis hoc praecipit Samueli prophetae praenunciare illis mala, quae eis ventura erant à rege suo libro primo Reg. 8. cap. scilicet Agros quoque vestros, & vineas, & oliueti optima tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, vt der eunuchis, & famulis suis, seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo: greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei serui.

Manifestum est autem, quod non sunt iusta omnia, quae hic exprimentur, id est non poterat rex facere omnia ista iuste subditis suis, nam saltem facere eos seruos nullo modo licebat, cum Deus venisset regibus eleuari in superbia super subditos, & comprimere eos Deuter. 17. cap. & ita Deus iniusta praedixit Iudaeis,

Quaest. 187.
Quo vir
habet
dominium
in mulierem
etiam in his,
quae iniuste
sunt, ex
sententia
diuina.

daes, sed intelligitur, quod hoc dixit non quidem mandando, aut concedendo regibus hac facere, sed praenunciando Iudaeis, quod hac illis reges facerent ex tibi perbia, & auaritia. Et ista praenunciat Deus in poena, quia licet reges iniusta ista facerent Iudaeis, tunc quando facerent, neque haberent causam faciendi ea illis, quibus ea facerent, tamen iustum erat, quod Iudaei ista paterentur non pro peccatis, quae postea facerent, sed pro peccato, quod nunc committerebant petendo regem contra voluntatem Dei, & Deus iniuste permitteret eos grauari, & maxime per illum regem, quem petierant, quia petendo peccauerant, vt punirentur in quo deliquerant. Sic dicitur eodem cap. Et clamabitis in die illa a facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem. Ita fuit nunc circa Euum, quod enim ipsa, & ceterae mulieres a viris verberentur, & grauentur sine causa iniustum erat, & hoc Deus non iubet, sed potius vetat, cum per Apostolum suadeat viris diligere vxores, sicut seipfos, ad Ephes. 5. cap. & per Malachiam suadeat non affligere eas, sed potius dimittere, Malachiam 2. cap. Et tamen praenunciavit Deus, quod aliquando viri hoc facerent eas aggrauando, & in hoc iniustum facerent. Et quia non erat iustum eas sine causa pati, verum tamen praenunciat Deus hoc non in poenam peccatorum futurorum, quia tunc iuste punirentur si pro illis affligerentur, sed in poenam primi peccati mulieris primae, nam merito huius, quia ipsa fuit viro causa peccandi, iustum fuit ipsam viro subijci, in qua subiectione eueniret, quod viri, qui potentiores sunt, eas sine causa grauent. Et istud non accideret, quod à viris grauentur, nisi taliter essent eis subdita, & non subijcerentur taliter, nisi pro primo peccato, ideo iuste in poenam praenunciatum est eis non solum, quod viri dominarentur earum iuste ipsas pro delictis affligendo, sed etiam interdum sine causa grauando.

Quaest. 788
An in coelesti
Paradiso
vlla
mulierum
subiectio
futura sit.

Supra tactum fuit, quod ista subiectio foeminae ad virum est nunc pro peccato, in Paradiso autem terrestri non esset talis, sed esset aliqua in coelesti autem Paradiso nulla omnino erit subiectio foeminae ad virum. Quod enim in caelo non sit viri ad foeminam dominium, aut principatus qualis hic, causa nota est, nam ista subiectio foeminae prouenit ex peccato, & est poenalis, vnde & in maledictionem ei praenunciata est, supra 3. cap. in Paradiso tamen coelesti nulla poena manet, sed beatitudo, ideo non erit ibi talis subiectio. Sed de subiectione, quae erat in Paradiso terrestri nihil erat poenale, & omnia erant secundum naturam, & secundum rationem: talia autem quare essent non videtur esse aliqua causa.

De Gen.
animaliū
lib. 2. c. 3.

Dicendum certum esse, quod in Paradiso coelesti nulla omnino manebit subiectio foeminae ad virum, & hoc aliqui volunt futurum esse, dicentes, quod in resurrectione nulla foemina erit, sed omnes erunt viri, ergo neque poterit esse subiectio foeminarum ad viros, cum nullae erunt. Motiuum autem istorum est, quia in Paradiso tolletur omnis imperfectio, sed esse foeminam est imperfectio, ideo non manebit ibi femina aliqua. Patet hoc, quia Arist. lib. 16. de Animalibus, dicit esse foeminam masculinum occasionatum, id est masculinum, qui per occasionem, id est contra intentionem naturae effectus est imperfectus, non accedendo ad perfectionem masculini, ergo in Paradiso non erit.

Dicendum, quod falsum est, primò, quia est contra intentionem sanctae matris Ecclesiae, nam cum orat nunc nominat sanctos, & sanctas Dei, & non vocat eos nisi pro statu, qui competit eis in beatitudine, & non pro statu, qui competit eis hic, qui in aliquo differt ab illo statu, ergo asserit in Paradiso esse sanctos & sanctas. Alph. Toft. super Gen.

das, sed non est nisi maneat distinctio maris & feminae, vel in re vel in specie futurae resurrectionis, quando corpora sument: erunt igitur ibi feminae. Secundo & maxime repugnat hoc illi positioni, qua pie credit, aut asseritur ferè à tota Ecclesia Dei, quod Virgo mater Christi iam resurrexit, & in corpore, & anima assumpta sit, & tamen si in Paradiso non esset foemina, iam non esset illa foemina sed vir, vnde neque illam vocaremus matrem Dei, quod absurdum est: oportet ergo dici, quod ipsa femina maneat. Tertio, quia istud est superuacuum, & irrationabiliter dictum: Deus. n. non facit mutationem ab eo, quod est, sine causa, vnde est peccatum poni fieri per plura, quod potest fieri per pauciora, vt dicit Arist. lib. 8. Topicorum: Deus autem constituendo naturam fecit masculinum, & foeminam, supra 1. cap. ideo non mutaret hoc sine causa, quia poneretur pluralitas sine necessitate, sed nulla causa est ad hoc ponendum cum nullum motiuum, quod suprapositum fuit non sit iustificans, vt infra ostenditur, ergo irrationabile est hoc poni.

Quarto, quia repugnat hoc conditioni resurrectionis, nam resurgentes erunt iidem numero, qui fuerant hic dum viverent, & tamen non essent iidem ipsi, qui fuerant si foemina desineret esse femina, ergo necesse est, quod quae fuit hic foemina sit in resurrectione foemina. Hoc patet, quia vt vult philosophus, masculinus & femina differunt differentijs materialibus, i. materia est ibi principium differendi, & non est differentia, vt simplices putant solum per organum generatiuum quasi vir habeat, quod non habet femina (hoc enim posterius) sed differentia est per aliquid prius pertinens ad conditionem materialem, ex quo efficitur, vt vir habeat organum generatiuum alterius figure quam femina, quae habet organum receptiuum, & s. m differentiam materialem est differentia animae, quae infunditur: quoniam essentia animae humanae participatur s. m capacitatem materialem, & quia non est omnis materia aequaliter capax, non est omnis anima aequalis altera: in naturali perfectione praeter omnem posteriorem acquisitionem. Sed sicut anima non differt ab alia anima per speciem, quia omnes animae humanae sunt formae eiusdem speciei, sed per materiam, s. per vniuersitatem ad materiam, ita & s. m inaequalitatem materialem acquirunt esse alterum quantum ad perfectum, & minus perfectum, nam magis est esse principium essendi simpliciter, quod esse principium huius, vel illius gradus essendi, sed materia est principium essendi huic animae in quantum facit eam distinctam esse à qualibet alia anima, ideo cum distinguit esse, à fortiori distinguet tale, vel tale esse, id est faciet quod accipiet determinatum gradum perfectionis secundum naturam suam, quia non potest illa materia participare perfectius naturam animae. Ex quo prouenit, quod vna anima non potest informare aliud corpus, nisi illud, in quo fuit semel, quia alterum non esset sibi proportionale, & tamen corpus masculini, & foeminae magis differunt quam corpora duorum virorum, vel duorum foeminarum, scilicet corpus vnus viri non potest informari per animam alterius, ergo neque poterit à fortiori corpus viri informari per animam foeminae, neque e contrario, nam cum corpus viri sit necessario perfectius secundum naturam corpore feminae, non habebit animam sibi proportionatam, nisi illam, quae fuerit perfectior, quam ea, quae potest informare corpus feminae. Ideo si illa, quae nunc est femina deberet effici vir, necesse erat corpus suum habere aliam perfectionem materialem, ad quam sequeretur virilitas, secundum quam esset perfectius corpore foeminae, ideo anima illa, quae erat prius proportionalis corpori foeminae, non esset proportionalis eidem corpori effecto in dispositionem virilem, vnde neque posset

Quaest. 789
An & cur
resurgentes
iidem numero
erit

Quae differentia
inter
materialem,
& s. m
animam.

Anima vnus
non potest
informare
corpus
alterius.

animari illa anima, sed alia superioris gradus secundum naturam, & tamen in resurrectione erit idem corpus, & eadem anima, ideo non poterit esse vir resurgendo illud individuum, quod prius fuit femina. Quinto, quia hoc esset incidere in opinionem Pythagoricam, & Platoniam de transcorporatione: dicebant enim Pythagoras, & Plato animam esse perpetuam, & immortalem, & transire de corpore in corpus, aliquando in corpora humana, aliquando in corpora bestiarum. Sed ista positionem destruit Arist. lib. 1. de anima: & ratio sua est, quod anima est forma corporis, & motor eius: oportet autem quod determinata forma, determinata materia debeat, & determinato motori determinatum organum, sicut quaelibet ars in agendo vitur propriis instrumentis, ideo concludit, quod haec anima non potest esse forma, & motor nisi huius corporis. Ex hac ratione Arist. sequitur, quod illud individuum, quod semel est femina, non potest postea esse masculus, neque e contrario, quia cum corpus feminae & masculi magis differant, quam corpora duorum virorum, aut duorum foeminarum, & anima unius viri non potest informare corpus alterius, ergo multo minus poterit anima foeminae informare corpus viri, & tamen si corpus foeminae debeat effici corpus viri ipsum differet a se ipso translatio in aliam dispositionem plusquam corpus unius viri a corpore alterius viri, ergo non poterit illa anima esse iam forma; & motor corporis illius, quod est factum virile, quia non erit determinata materia determinata forma, neque determinatum organum determinati motoris: erunt enim improporcionabilia.

Sexto patet ex intentione Domini respondens argumento Saduceorum. Matth. 22. & Luc. 20. cum de muliere septem virorum quarerent cuius illorum esset mulier in resurrectione, per hoc volentes concludere non esse resurrectionem: Christus autem respondit quod in resurrectione ex mortuis, neque nubent neque ducunt uxores, si tamen verum esset, quod in resurrectione nulla femina maneret, sed oes resurgentes essent viri, planius diceret Christus, quod ibi non poterit illa mulier esse vxor alicuius, quia ibi ipsa non erit mulier, sed efficietur vir, & tamen non respondit sic, sed recurrit ad alium modum, ideo videtur quod praesupposuit non esse verum quod foeminae efficerentur viri in resurrectione. Septimo patet istud magis ex eadem responsione Domini iuxta verba Luc. 20. cap. vbi ponitur, quod non erunt nuptiae, & quare non erunt. Illi qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducunt uxores, neque enim ultra mori poterunt. Ex duobus enim colligitur, scilicet ista verba, quod in resurrectione erunt foeminae. Primum est in quantum dicitur, neque nubent, neque ducunt uxores, in quantum dixit, nubent, signavit foeminas, quia ille dicitur nubere, in quantum dixit, neque ducunt uxores signantur viri, etiam in quantum dixit, neque ducunt uxores, praesupposuit esse ibi foeminas, nam si ibi non essent foeminae impossibile erat duci uxores, & tamen dixit non esse ibi ducendas uxores, cum ergo istud verbum Domini de aliquo seruiat, necesse est dici, quod praesupposuit ibi esse foeminas, quae duci possent in uxores. Secundo colligitur istud ex causa, quae ibi redditur; nam non solum dixit, non futuram copulam carnalem in caelo, sed etiam causam, quare non fiat, apposuit: dixit enim neque enim ultra mori poterunt, id est ideo non copulabuntur, quia non poterunt mori; nunc enim ideo fit generatio hominum, quia est corruptio eorum per mortem, & si viuentes non generent, aut non genuissent aliquos, solum duo Adam & Eva fuissent, & statim perisset totum genus humanum desinendo esse, ut ergo, quod non poterat conservari idem numero conservaretur idem in specie, data est

generatio: hanc rationem generationis tradit Arist. lib. 2. de Anima, & tamen in resurrectione manebunt homines semper idem numero, quia iam mori non possunt, ideo non erit ultra necessaria aut conueniens generatio: hanc rationem Christus dixit, cum ait; neque enim ultra mori poterunt, id est, quia non poterit mori non erit conueniens, quod alij eis succedant, & sic neque generatio erit. Si tamen foeminae non essent futurae in resurrectione non esset illa causa, quare non essent ibi nuptiae; scilicet, quia erunt homines immortales, sed quia non erat possibile, cum non essent ibi aliqua foeminae, & tamen Christus dedit causam huius, scilicet, quia non erat conueniens generatio, ideo sequitur, quod praesupposuit futuras ibi foeminas.

Octavo patet, quia ista est intentio sanctorum Doctorum communiter, sic tenet August. lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 17. vbi mouet hanc quaestionem: ait enim sic mihi melius sapere videretur, qui vtrumque sexum resurcturum esse non dubitant. Et postea dicit, qui ergo vtrumque sexum instituit, vtrumque restituet. Nono patet ex intentione Augustini eodem cap. vbi arguit ex verbis responsionis Domini ad Saduceos quod innuerit futuras ibi foeminas, quia si non innueret, diceret esse quaestionem illorum vanam, scilicet, quia illa mulier, de qua dubitabant, non esset in resurrectione mulier, sed vir, cum ait denique ipse Iesus interrogatus a Saduceis, qui negabant resurrectionem, cuius ex septem fratribus erit vxor, quam singuli habuerunt, dum quisque eorum vellent defuncti semen, sicut lex praeeperat, excitare: erratis, inquit, nescientes scripturas, neque virtutem Dei, & cum locus esset, ut diceret: de qua enim me interrogatis vir erit etiam ipsa, non mulier: non hoc dixit, sed dixit: in resurrectione enim, neque nubent, neque uxores ducunt, sed erunt sicut angeli Dei in caelo, aequales vtique angelis immortalitate, ac felicitate non carne, sicut neque resurrectione, qua non indigerunt angeli, quoniam nec mori poterunt: Decimo patet ex eiusdem Augustini intentione, scilicet, quod si in resurrectione non essent futurae foeminae, clarius, & melius responderet dicendo, non erunt ibi foeminae, quam respondendo sicut respondit, cum ait eod. cap. Nuptias ergo Dominus futuras esse negavit in resurrectione, non foeminas, & ibi negavit, vbi talis quaestio vertebatur, vt eam negato sexu muliebri celeriore felicitate dissolueret, si eum ibi praenosceret non futurum. Undecimo ex intentione eiusdem eodem cap. nam asserit, quod Deus in verbis responsionis suae attraxit futuras foeminas in resurrectione, cum dicit scilicet, & ibi negavit, vbi talis quaestio vertebatur, vt eam negato sexu muliebri facilitate celeriore dissolueret, si eum ibi praenosceret non futurum, immo etiam futurum esse formauit, dicendo: non nubent, quod ad foeminam pertinet, neque uxores ducunt, quod ad viros: erunt ergo, qui vel nubere hic solent, & ducere uxores, sed ibi hoc non facient.

Nunc ergo respondendum est ad ea, quae in Prius mouerunt: & primum motiuum erat, quod positum fuit supra q. 788. scilicet quod foemina erat vir occasionatus. Secundum est, quod foemina est aliquid imperfectum cum sit passiuum: masculus autem est aliquid actiuum, sed agens est nobilior patiente. lib. 3. de Anima: in Paradiso autem tollitur imperfectio, ideo tollitur foemina faciendo illam virum. Tertium est, quia ista diuersitas sexus facit verecundiam, sed ibi non erit verecundia, quia non erit pena, ideo tollitur sexus foemininus. Quartum est, quia distinctio maris, & foeminae fuit propter necessitatem generationis, ideo dicitur supra 2. cap. non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi, scilicet adiutorium ad generandum, sed

Tex. 21. 53 &c.

Quaest. 790 Auctori- tate sacrae scripturae probat foeminas in Paradiso suo sexu permanentes.

Tex. 34. 37

Idem prob. auctor. Do- ctorum.

Quaest. 791 Ponitur arg. in con- trarium.

Cap. 3. tex. 19.

sed in caelo non erit generatio per comixtionem, neque aliqua alia: Mathe. 22. & Luc. 20. Ergo non erit ibi distinctio maris, & foeminae, quia esset superfluum: & ita non manebunt foeminae. Quintum est ex auctoritate Apostoli ad Eph. 4. cap. ex qua multum mouentur quidam: dicit enim: Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum in mensuram aetatis plenitudinis Christi, & ita dixit omnes nos futuros aliquos viros, & iste est status vltimus, qui est resurgentium, quem signauit Apostolus, cum dixit, donec occurramus, ac si dicat, ibi erit consummatio, ergo in resurrectione, quae est vltimus status omnes erunt viri. Sextum quia, vt ait Apostolus ad Gala. 4. cap. In Christo non est foemina, sed quod non est in Christo non est in beatis resurgentibus, ergo in resurrectione non est foemina, sed omnes sunt masculi.

Quaest. 792. Solutio rationum quae sunt lu- perioris.

Ad primam.

Quo femina sit: ex intentione naturae.

Dicendum quod ista & similia non mouent sufficienter ad hoc, sed erunt ibi mares, & foeminae: omnes enim quotquot hic viuentes erant masculi, erunt ibi masculi, & quotquot viuentes fuerunt foeminae, erunt ibi foeminae, & hoc non solum erit in beatis, sed etiam in damnatis: vtrique enim resurgent in eo quod fuerant, & seruabuntur in eis sexus: qui suam naturam conueniebant, quia sicut quilibet resurgens erit idem numero, quod fuit hic, ita erit talis suam naturam, qualis natus erat. Ad primum cum dicebatur, quod in resurrectione tollitur omnis imperfectio: concedendum est, quod in eis, qui electi fuerint istud fiet, in damnatis autem non tollentur imperfectio: ideo quidam volebant, quod in damnatis maneret masculus, & foemina, in beatis autem non esset foemina, sed negandum est foeminam esse imperfectio: ideo non tollitur in beatis. Cum autem addebatur ad probationem, quod foemina est masculus occasionatus, id est non intentus a natura, sed contra intentionem causae veniens, dicendum est, quod foemina est aliquid intentum a natura, & aliquo modo intentum: si enim accipitur natura, id est Deus, qui naturam instituit, & natura princeps est, nihil est, quod non sit de intentione naturae, quia nihil est contra intentionem eius, cum ipse neque falli possit in scientia, neque deficere in potestate operandi, ideo foemina hoc modo intentum est a natura. Accipiendo naturam, vt est aliquid creatum, dicimus quod aut accipitur pro vniuersali agere, vel virtute intendente, scilicet pro intelligentijs, quarum est opus ipsum opus naturae, aut pro virtute particulari operanti circa aliquid: si primo modo, dicendum foeminam esse intentam a natura, quia si non esset intentum, & raro accideret, & tamen euenit in animalibus foemina, vt in multum, quia tot sunt foeminae quot masculi, aut plures in animalibus perfectis, ergo non est non intentum, sicut monstrum, sed intentum. Secundo, quia quod necesse est esse, est de intentione naturae, & tamen necesse est foeminam esse, quia sine foemina non est generatio in animalibus per comixtionem, sicut dicit Arist. lib. 1. Poli. cap. 7. necesse est itaque primum combinare siue inuicem non composibiles esse puta foeminam, & masculum generationis gratia, & hoc non ex electione, ergo foemina est intentum a natura. Tertio, quia id quod confert est intentum ab eo, quod habet prouidentiam, sed foemina confert in natura ad generationem, & hoc in omnibus animalibus perfectis generatio gratia, vt dictum est, in hominibus autem confert etiam ad diuersitatem operum. lib. 8. Ethic. ideo foemina est intentum a natura hoc modo. Si vero accipitur natura pro virtute particulari operante in semine ad formandum fetum: dicendum quod foemina non est intentum, sed masculus intenditur, & quia non formatur masculus, & foemina quod forte est ex defectu virtutis formativae, dicitur foemina masculus

Quid sit occasio- nis.

occasionatus, id est masculus suam intentionem, qui tamen non completus fuit in esse masculi per aliquam occasionem. Occasio est quasi contra causam: quando enim aliquid aduenit contra intentionem causae operantis, est illud occasionatum siue per occasionem, id est contra causam accidens, quia causa illud non intendebat, & ad illud non operabatur, ita autem virtus particularis in semine operans non intendebat foeminam, sed masculum, cum igitur foemina formata est, fuit per occasionem, & sic vocatur masculus occasionatus, scilicet licet erat masculus per intentionem, & fuit foemina per accidens eueniens in operatione. Et apparet hoc primo, quia virtus operans intendit perfectissimum quod potest, sed per actionem virtutis formativae, quae est in semine potest produci masculus cum interdum producat, & masculus est perfectior foemina, ideo intendit virtus formativa semper masculum, quia aliis intentum dederet quod minus perfectum est, quod est irrationale. Secundo quia generas semper intendit tale generare, quale ipsum est, & omne agens: ideo omne agens producit sibi simile, nisi impediatur, sed virtus formativa est in semine masculino, quia virtus illa est in semine masculi non autem in materia, quae foemina ministrat: ideo illa virtus semper intendit producere masculum, id est ad hoc est actio sua, vt masculus producat, vt sit aliquid tale, quale ipsum producat, ergo quasi properat aliquid accidit foeminam esse, est occasio. Est tamen dicendum, quod foemina magis est intentum, quam non intentum, quia cum sit intentum suam causam vniuersalem; & illud est simpliciter maius, quam quod est suam causam particularem, ideo licet non intendatur a causa particulari dicitur esse intentum.

Quo nata est intentio masculi.

Quaest. 793. Dubitantes circa superiora remouentur. Cap. 1.

Sed obijciat quis quod foemina nullo modo sit intentum, scilicet neque suam causam vniuersalem, quia natura intendit id, quod melius est: & tamen vir est perfectior foemina: ideo natura non intendit aliquando foeminam, sed semper virum, quia aliis diceretur, quod causa vniuersalis intendat aliquando id, quod minus perfectum est, & hoc esset errare, quia sicut bonum est, quod omnia appetunt lib. 1. Ethic. ita quod melius est magis appetunt per regulam illam Aristot. 2. Topic. si simpliciter ad simpliciter, & magis ad maximum: ideo appetere magis quod minus bonum est, errare est, sed magis inconueniens est, quod erret natura vniuersalis quam particularis in quantum est sublimior, & intelligens: & si particularis si intenderet foeminam erraret, & ideo non intendit eam, a fortiori non intendet foeminam natura vniuersalis. Dicendum quod causa particularis non intendit foeminam, sed semper masculum causa autem vniuersalis aliquando foeminam, & aliquando masculum, & si particularis intenderet foeminam erraret, quia non intenderet agens producere tale quale ipsum est, quod est contra naturam: & tamen in natura vniuersali non est error, quod intendat aliquando foeminam, & ratio differentiae est, quia natura, vel causa particularis non est intelligens, & non operatur nisi vt mora, & directa a superiori. i. vniuersali agere, ideo non potest agere, nisi vno modo, natura autem vel causa vniuersalis est intelligens: habet se autem potentia rationalis ad opposita. lib. 9. Metha. ideo non astringitur ad vnum, sed potest intendere diuersa, ideo aliquando intendit masculum aliquando foeminam. Cum autem obijciatur, quod est inconueniens intendere minus perfectum: dicendum quod natura tam vniuersalis, quam particularis semper intendit quod melius est, & non potest intendere quod est minus perfectum quia hoc esset verum error: & cum dicitur, quod masculus est perfectior foemina concedendum est, & tamen dicitur, quod perfectus est aliquos esse masculos, & aliquas foeminas, quam esse omnes foeminas, ideo natura intendit aliquando foeminam: nam si omnes essent masculi, nunquam fieret

feret generatio, & ita essent pauci masculi, cum cessaret generatio, & corrumpentur genita, & consequenter defineret esse species, quia corruptis primis substantiis impossibile est aliquid aliorum remanere, ut dicit Aristot. in praxidicamento substantiae. Cum autem sunt aliqua foeminae, & aliqui masculi, fit generatio, & inde procedunt alij masculi, & continuatur species, ideo hoc natura vniuersalis, quae intelligit intendit, quod melius ac perfectius est, quam oēs esse masculos: sic autē est in multis alijs: perfectius est enim esse quam corrumpi, & tamē natura intendit corruptionē, & hoc quā nō potest esse generatio, nisi praecedat corruptio, vt ergo gnatio, quae est bona, sequatur, intendit natura corruptionē, sed cū absolute melius sit esse quam corrumpi, tñ natura intendit corruptionem, quia melius est quaedam corrumpi, vt inde alia gignantur quam sic esse. Idem apparet manifestus in partibus eiusdē animalis, quia melius est caput quam pedes, & melius est cor, quam intestina, & tamē non est animal totum caput, neque totum cor, sed sunt ibi pedes, & intestina, & hoc quia licet simpliciter caput sit melius pedibus, est tamē melius esse caput, & pedes, & cetera membra, quam oīa membra esse caput: nam si oīa essēt caput eēt pars, & nō esset animal, quod est aliquid perfectum: cum autem sunt diuersae partes, resultat inde animal. Ita est de foemina: virtus enim vniuersalis intendit bonum vniuersi, & tñ nō esset vniuersum, si omne animal esset masculus, im mo deficerent species, ideo intendit foeminam, & masculum, quia per existentiam horum perpetuatur species, & manet integrum vniuersum: masculum tamen per se intendit natura, tam vniuersalis, quam particularis, foeminam autem sola natura vniuersalis intendit nō per se, sed in quantum cōfert ad perpetuationem masculi, sicut corruptio intenditur propter gnationem. Ad secundam rationem dicitur, quod in resurrectione tolleretur omnis imperfectio in electis; cum tamē dicitur, quod esse foeminam est imperfectio, negandum est, quia quod est natura nō est imperfectio, sed esse foeminam est natura, ergo nō est imperfectio. Ita Aug. soluit hoc lib. 22. de ciuit. Dei. cap. 17. f. Corporibus vitia detrahentur, natura seruabitur, non est autem vitium sexus foemineus, sed natura. Circa quod cōsiderandum, quod imperfectum dicitur id, in quo deficit natura ab eo, quod intendit, vt qñ gignitur homo, qui nō habet omnia membra cōuenientia spēi, vel habeat plura, quod in monstris accidit, vel quādo habet omnia, & non plura, & tñ illa non sufficiunt ad operationes intētas à natura sū illam speciem, & ita omnis homo qñ nascitur est imperfectus, quia membra nō sufficiunt ad aliquam operationem humanam, similiter secundum intellectum est imperfectus, quia non habet aliquem actum intelligēdi, & ita defectus in producto ab eo quod natura intendit in illo, vel pro tanto vel simpliciter vocatur imperfectio: cum autem solum quod natura intendit est in producto, nō potest illud vocari imperfectum, licet aliud sit melius illo, sed sic est, quod foemina est à natura intentā tanquam aliquid necessarium ad cōseruationem speciei, vt ostensum est, ergo nō est foemina imperfectum aliquid. Aliqui autem putant foeminam esse aliquid imperfectum, quia non accedit ad aequalitatem masculi, sed hoc nihil valet, quia tunc nō vocaremus aliquid perfectum, nisi vnum tantum, scilicet Deum, immo quod grauius est, omnia essent imperfecta nisi Deus, quia quilibet dato aliquid melius est nisi Deus, quo nihil dari, aut cogitari melius potest, vt ait Anselmus: & tñ hoc est falsum, quia licet dicamus stricte solum Deum esse perfectum, quia ei nihil addi potest, nō tamē dicimus cetera esse imperfecta, sed multa sunt, quae dicimus nō esse imperfecta, Quamuis etiam largius sumendo

Q5. 724. Ad secundum argumentum quae 791. Et ostenditur semper non esse imperfectam.

prater Deum multa ponimus perfecta: cum dicat Aristot. lib. 5. Meta. totum, & perfectum idem sunt, & facta scriptura hunc modum loquendi concedat Deuter. 32. cap. scilicet Dei perfecta sunt opera, & Matt. 5. cap. dixit Christus estote perfecti sicut, & pater vester coelestis perfectus est, & tñ Christus non suaderet hominibus esse perfectos, si impossibile esset eis esse perfectos. Si autem foemina nō esset intenta à natura proprie, sed sicut monstrum, diceremus omnem foeminā esse aliquid imperfectum, & ideo quod in resurrectione tolleretur esse foeminā daretur ei esse virum: sic monstruosis cōceptibus si fuerint beati dabitur in resurrectione, quod nō sint monstruosi. Cum autem dicebatur, quod foemina est aliquid passiuum, & vir actiuum concedimus, etiam cum dicitur agēs esse nobiliter patiete cōcedimus: non tamē sequitur si aliquid est altero nobiliter, quod minus nobile sit imperfectum, nisi illi minus nobili esset debita illa perfectio, & à causa generāte esset intentā, quia sicut dictum est omnia essent imperfecta, nisi Deus, quia quolibet dato inuenitur aliquid nobiliter: foemina autem nō est debita nobilitas viri, quia causa vniuersalis nō intendit producere ibi virum, sed foeminam, & differunt necessario masculus, & foemina per magis nobile, & minus nobile. Ideo licet sit minus nobilis foemina masculo, non est imperfecta: ideo nō tolleretur foeminam esse in resurrectione. Ad tertium dicendum, quod in resurrectione non erit verecūdia manere distinctio sexus, ideo manebit, nunc autem est verecūdia, sed hoc est in poenam peccati, & tñ tunc sicut non erit peccatum, ita neque aliqua poena peccati, ideo neque verecūdia erit. Secundo potest dici ad hoc, quod si distinctio sexus esset per se causa verecūdiae illius, quae est in nobis semper maneret verecūdia manere distinctio sexus, sed nō est distinctio illa causa huius verecūdiae, quia aliā principio cum Deus creauerit hominem masculum & foeminam, supra 1. cap. erubescerent, sed falsum est, quia non erubescerent in Paradiso terrestri. sup. 2. cap. scilicet. Erant vterque nudus Adam & Eva, & nō erubescerent, non est illa causa, poterit ergo in Paradiso manere distinctio sexuum sine verecūdia, quia quicquid perfectionis in Paradiso terrestri erat, poterit a fortiori esse post resurrectionem, vbi est melior status: Tercio quia causa verecūdiae in nobis de nuditate membrorum nō est distinctio sexuum, sed libido, quae dñatur in membris in quantum mouetur illa cōtra rationem, & hoc est turpe, & de quo erubescimus sicut supra late declarauimus, & tangit August. lib. 14. de ciuit. Dei. cap. 18. & tamē post resurrectionem cessabit libido, id est cōcupiscentia ad venerea: ideo nō erit aliquis motus in membris illis cōtra rationem, vnde neque erubescemus. Sic dicit Aug. lib. 22. de ciuit. Dei. cap. 17. Non enim libido ibi erit, quae cōfusionis est causa: nā priusquam peccassent nudi erāt, & nō cōfundebatur vir, & foemina: corporibus ergo illis vitia detrahentur, natura seruabitur. Ex quo sequitur, quod post resurrectionem nō solum in beatis nō erit verecūdia, in quibus nulla est poena, sed etiam in damnatis, in quibus erit alia poenae grauissimae, nō erit verecūdia de nuditate. Et causa est, quia nō est verecūdia de nuditate, nisi propter libidinem, quae est in illis membris, & tamē post resurrectionem etiam in damnatis nō erit libido, quia nō erunt iam corpora sua animalia, sed spiritalia, quae sicut cibo non indigent, & ideo nunquam in eis famēs excitatur, ita neque fruuntur venereis, neque insurgit vnquam in eis cōcupiscentia, ideo cum cessauerit in eis sicut in beatis libido, quae est motus quidam cōtra rationem, cessabit quoque verecūdia. Quarto, quia licet stante distinctio sexus esset necessario verecūdia de nuditate, non ideo tolleretur distinctio sexus,

Q5. 791. ad tertium. Respondetur & probatur verecūdia non oriri ex distinctio sexuum.

Q5. 796. Ad quartum. Tollitur quartum argumentum. Q. 791. & ostenditur causa distinctio sexuum.

Responso.

vt verecūdia tolleretur, sed alio modo faciliore prouideretur, sicut nūc existere ista distinctio necessario erubescimus de ista nuditate, nō tamē ideo Deus abstulit distinctio sexus, quā induxit verecūdiam, sed aliud remedium, scilicet induxit vestes. sup. 3. cap. Ita ergo fieret in Paradiso, quod si aliter verecūdia vitari nō posset, operiretur homines vestibus, potius, quā quod sexuum distinctio tolleretur, quae ad naturam pertinebat. Quinto, quia nō bene cōcludunt, nam dato quod sequeretur verecūdia ex distinctio sexuum, nō sequitur, quod tolleretur sexus foemininus potius, quā masculinus, quia secundum vtrumque est verecūdia. Si autem potius deberet tolli foeminam quam masculus, iam nō fieret propter verecūdiam, sed propter aliam causam. Sexto, quia adhuc nulla causa data sufficeret, quae si data distinctio sexus esset verecūdia, necesse erat ad tollendam illam, tolli tam foeminam quam masculum, quia non solum erubescit foemina aspecta nuditate masculi, aut è cōuerso, aut cum mutuo nuditate suam cōspiciunt, sed etiam masculi mutuo erubescit de nuditate, quia nō existere foemina nihilominus poterat existere cōcupiscentia in membris, & quia ille est motus in surgens cōtra rationem, est turpis, & ideo de illo erubescimus. Tam virum ergo, quod foeminam necesse erat tolli, sed hoc est incōueniens, ideo nō desinent esse foeminae manentibus solis masculis post resurrectionem ad vitandam verecūdiam. Ad quartam rationem cōcedendum est, quod distinctio sexus fuit propter necessitatem gnationis, & tñ non cessabit cessante gnatione. Primum verum est, quia si nulla futura fuisset gnatio non eēt distinctio sexuum: in omni productione naturali distinguuntur duo principia, & potissime in omni gnatione damus necessario principium actiuum, & passiuum, & ista nunquam possunt incidere in idem numero, sed necesse est esse distincta, & quāto gnata sunt perfectiora tāto principia ista sunt magis distincta: vñ in animalibus perfectis nō solum sunt distincta ista duo principia, sed et sunt determinata iuxta speciem. In alijs aut gnationibus non sunt semper illa principia intra spēm, sed vel vnum illorum, vel neutrum: in aialibus aut perfectis principia sunt distincta. f. duo individua spēi eiusdem in vniuersa gnatione, vel diuersae spēi in aequiuoca. Et quia principia nō solum debent esse distincta, sed et cōtraria, oportet nō solum esse duo individua, quae sunt principia gnationis, sed et dissimilia. f. differentia sexuum. i. masculum, & foeminam, & ita Arist. dicit lib. 1. Polit. cap. 1. necesse itaque primum cōbinare siue inuicem non possibilis esse, puta foeminam, & masculū gnationis gratia: ideo propter gnationē fuit necessaria distinctio sexus in animalibus perfectis. Si autē non futura fuisset gnatio in hoibus per commixtionē non fecisset Deus distinctio sexuum, vt potest si sicut Deus formauit foemam, & Adam, & nemo eorum gnatus est, ita alios formasset, nō dando eis potentiam gnatiuam: nam vt vnus ex alio gñetur, non esset ibi masculus, neque foemina, sed essent individua humana similia in figura nobis ppalibus operationes aīa, quibus cōueniunt talia organa talis figura, & cōplexionis: non tñ hñent organa generatiua distincta, neque potentiam gnatiuam, neque inaequalitatem nobilitatis, neque diuina aliarū qualitatium pcedentiū masculinitatē, & foeminitatē, sicut apparet in quibusdam animalibus imperfectis, in quibus non inuenitur masculus, & foemina. Sed dicendum, quod licet distinctio sexuum seruetur generationi, & ad hoc fuerit instituta, non cessabit tamen cessante generatione, quia non est simile de inchoatione, & definitione, quia res nunquam est sine causa: si enim gnatio non fuisset futura, nullam causam habuisset distinctio sexuum, quia ad nihil prodesset, ideo nunq̄ incipe-

ret esse: cum autē semel coepit esse ista distinctio, & si cesset gnatio habet distinctio aliquam cām, & ita manebit: causa saltem erit, quod est ista distinctio aliquid ad naturam pertinens, & quā in natura rei trāsuit ablatio aut isto, destruitur natura rei: id sicut res hñt cām ad manendū in esse, ita habet cām ad manendum in eo, quod est sibi naturale. Motuum autē istud non est sufficiens, si aliquid cōpleuit actum suum, vel cessauit ab actu, quod debeat cessare ipsum ab esse: nam inuenitur cōtrarium in oī statu. Nunc enim est in nobis actus virtutis augmentatiue vsq; ad certum terminū. lib. 2. de Anima: & tamen deuenit ad illam magnitudinē, & cessante augmentatione non desinit in nobis, neque in aliquo animali esse virtus augmentatiua, quia nō corrumpitur aliqua potētia animae quādiu viuimus, nisi pereat totaliter organum. Sicut est potentia gnatiua in nobis, sū quam vsq; ad certum tps possumus gignere, & foeminā cōcipere, & vltra non gignimus, neque illi cōcipiunt: & tñ non ideo cessat virtus generatiua in nobis, aut in aliquo animali. In diuerso statu similiter est: nam in resurgentibus, sicut non erit concubitus, ita neque erit assumptio cibi, & potus: quia iam non erit corpus animale, sed spirituale, vt dicit Apostolus 1. Corin. 15. cap. non tamen cessabunt vires, & organa, quae seruiunt sumptioni cibi, & potus, scilicet stomachus, intestina, & vis digestiua, & generaliter nutritiua, & particulares virtutes sub ijs comprehensa: si. n. haec cessarent, necesse erat maximam partem corporis tolli, & ita non posset manere homo, essetque aliquid truncatum, & deforme. Ita est de masculo, & foemina, licet enim cesset actus gnationis non cessabit vis generatiua, & organa generationis, & esse masculum, & foeminam, quia ista pertinent ad integritatem, & veritatem naturae, quae tolleretur ablata foemina, vel masculo, aut organis eorū: manebunt igitur nō ad aliquē vsū priorem, ad quem instituta sunt, sed ad seruandam naturae integritatē, & monstrandam sapientiam cōditoris, qui voluit illis dare vsū certis tps. De hoc dicit Aug. lib. 22. de ciuit. Dei. cap. 17. Non est autem vitium sexus foemineus, sed natura, quae tunc quidem & à cōcubitu, & à partu immunis erit: erunt tñ membra foeminea non accommodata vsū veteri, sed de decori nouo, quo non alliciatur apicentis cōcupiscentia, quae nulla erit, sed laudetur sapientia atque clementia, quae & quod non erat fecit, & liberauit a corruptione quod fecit. Ad quintam rationem dicendum, quod secundū August. ista est, quae maximē mouebat: vnde & ipse ab ea incipit dubitationem hanc ventilare alias non tacturus eam. lib. 22. cap. 17. dicens: Nonnulli propter hoc quod dictum est: Donec occurramus omnes in vnitatem fidei in virum perfectū, & mensurā aetatis plenitudinis, & cōformes imaginis filij Dei, neque in sexū foemineo resurrecturos credunt, sed in virili oēs aiunt, quem Deus solum virum fecit ex limo, foeminam ex viro. Sed dicendum, quod non est hoc motuum sufficiens ad ostendendū nullam foeminam in resurrectione futuram, sed omnes viros: vnde Aug. tenet ibi cōtrariū statim sic dicens: Sed mihi melius sapere videtur, qui vtrumque sexum resurrecturum esse non dubitant. Et apparet primo, quod non possit intelligi de resurrectione, quia tunc sequeretur nō solum, quod nō manerent foeminae in resurrectione, sed quod oēs resurgētes essent vnum individuum. i. vnus hō, & hoc esset monstruosius, & quē neque intelligi posset; nam dī donec occurramus omnes in virum perfectū, non dixit autē in viros perfectos, ergo vnus hō maneret, quod falsum est, & absurdū est, ergo ex eo loco non sequitur aliquid, cum neque de resurrectione intelligi possit. Secūdo quia si quis velit intelligere de resurrectione, quod tñ Apostolus nō vult,

Q5. 797. Ad quintum quae dem. 791.

vult, adhuc non impediret manere foeminas: quia no mine viri potest intelligi femina no per modum conceptionis, sed inquantu vir in mo loquedi sacrae scripturae accipitur pro hoie: est aut femina ho, & dicitur occur ramus in virum perfectum. i. in hoem perfectum. s. sit quilibet ho perfectus: sic saepe scriptura loquitur, vt illud: Beatus vir, qui timet dnm: & Beatus vir, qui in sapientia morabitur: & Beatus vir, qui no abijt in consilio impiorum. Nam certum est no solum de viris, sed etiam de mulieribus intelligi, sed scriptura ita dixit virum pro hoie accipiens: sic dicit Aug. lib. 22. de ciuit. Dei. cap. 18. Verum si hoc ad resurrectionis formam in quiet quiloqua referendu esse, quid nos impediret nominato viro intelligere, & foeminam, vt virum pro homine possum acciperemus sicut in eo, quod dictum est beatus vir, qui timet dominum? vti que & ibi sunt foeminae, quae timent dominum.

Qd 798. Quid in sacra scriptura nomi ne viri ex primatur.

Tertio dicendum, qd fm veram interionem Apostoli no accipitur vir pro aliquo indiuiduo humano, quod sit masculus, aut femina, sed pro vna cegregatione ordinata in modum corporis naturalis, & sicut in corpore naturali sunt multa membra fm diuersa officia, & ex oibus illis resultat corpus, quod est vnum: & principale in illo est caput, ita oes fideles subordinati Christo per fidem eius constituunt vnum corpus, cuius est caput Christus iuxta modum loquedi Apostoli. 1. Corin. 12. c. Et hoc totum aggregatum ex corpore, & capite vocatur vir. i. ho, sicut vocant iura vniuersitates corpora quaedam. Sed hoc attendendu est, qd aggregatio fidelium, quae facit Ecclesiam, vocatur aliqui corpus Christi vel membra eius: aliqui vocatur virgo, sed nunquam vocatur vir, nisi collectum ex corpore, & capite simul. De primo patet, iuxta illud Apostoli: Vos aut estis corpus Xpi, & membra: & illud: pro corpore, inquit, eius quod est Ecclesia: & illud: vnus panis, & vnum corpus multi sumus. Vnde 1. Corin. 6. c. dicit: Nescitis qm corpora vestra membra sunt Christi, & istud corpus, quod est Ecclesia, est corpus Christi. Iga huius corporis caput est Christus: non quidem accipiendo corpus Christi pro corpore naturali eius, quia huius corporis nullus nostrum est pars, sed solum id, quod ipse traxit de virgine matre sua, sed accipitur de corpore mystico, vel corpore iuris: & huius nos sumus membra, & ipse caput. 1. Corin. 12. cap. sicut Christus vnum est, & membra multa her: omnia aut corporis membra cum sint multa, vnu corpus sunt, ita & Christus her multa membra in suo corpore, etenim in uno spiritu oes nos: & vnum corpus baptizati sumus siue Iudaei, siue Gentiles, siue serui, siue liberi. De secundo patet. 2. Cor. 11. c. Aemulor enim vos Dei emulatione, despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Et ita omnes Corinthios, quibus loquebatur ibi Apostolus, vocauit vnam virginem: promissam inquam exhibere vni viro Christo. Et similiter Apostolus loquitur ad Ephe. 5. cap. de Ecclesia tanquam de sponsa Christi, & quod ipsa sit vt quaedam virgo munda, in qua non sit aliqua macula, & vt sit pura, Christus eam mundauit in sanguine suo, & in lauacro spiritus sancti, cum dicit: Viri diligite vxores vestras sicut Xps dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret mundans lauacro aquae in verbo vitae, vt exhiberet sibi ipsi gloriosam ecclesiam non habentem maculam, nec rugam, aut aliquid hmoi, sed vt sit sancta, & immaculata. De tertio patet, quia caput sine corpore non est ho, ideo non potest vocari vir: et corpus sine capite non est ho, totum aut coiunctum est vir, & ideo no vocat alibi Apostolus uirum per aggregationem nisi ad Ephe. 4. c. de quo loquimur, quia ibi ponitur corpus Christi, quod est ecclesia, & Christus quod est caput, & ex utroq; resultat uir, & io recte uocatur

vir perfectus. i. totus uel integer, qui neque est caput sine corpore, neq; corpus sine capite. Et de hoc accipitur uerbum illud Apostoli, ut sit uir ille mysticum quid, & no naturale: & patet ex uerbis eius collatis in vnum, nam dicit: Et ipse dedit quosdam quidam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios aut pastores, & Doctores ad consumationem sanctorum, in opus ministerij, in adificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in uirum perfectum in mensuram aetatis plenitudinis Christi, ut iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uento doctrinae, ueritatem aut facientes in charitate crescamus in illum per oia, qui est caput Xps, in quo totum corpus copactum, & conexum per oem iuncturam subministracionis fm operationem in mensuram uniuscuiusq; membri augmentum corporis facit in adificationem sui in charitate. Ex ijs apparet, qd loquatur Apostolus de coputatione cuiusdam corporis mystici, in quo oes conuenimus, & incorporamur ut membra illius, & istud corpus habet multam similitudinem cum naturali corpore. s. qd sicut in illo multa membra sunt, oia aut membra non eundem actum hrnt. 1. Cor. 12. & ad Rom. 12. sed singula membra ad aliquid seruiunt, & quodlibet membrum seruit toti corpori. 1. Cor. 12. c. ita & in corpore isto mystico sut multa membra, & quodlibet seruit toti corpori, sed sunt quaedam membra principaliora, sicut in corpore nostro sunt membra nobiliora cor, cerebrum, epar, & de ijs satis facit longam comparationem Apostolus, vnde ait: Et ipse. Deus, qui uult istud corpus perfectu reddere, dedit quosdam quidam Apostolos, quosdam aut prophetas, alios uero Euangelistas, alios aut pastores, & Doctores. i. istos constituit in ecclesia tanquam principalia membra habentia praecipuos actus, & sequitur ad consumationem sanctorum. i. omnes iste partes no sunt, nisi ad consumationem. i. copletionem sanctorum, id est ut ppleatur numerus iustoru per pdicationem, doctrinam, gubernationem, & praenunciationem, & caeteros actus istorum. Et ultra dicit in opus ministerij. i. sunt oes ij ad ministrandum: ministratio autem non est unica, sed uaria fm qd isti sunt diuersi gradus, scilicet Apostoli, prophetae, Euangelistae, pastores, & Doctores, cuiuslibet tñ eorum ministratio est necessaria ad coplendum electos. s. ur erudiantur in fide, & in ea perseuerent usq; ad mortem. Et sequitur in edificationem corporis Christi. Istud ministerij est ad edificationem. i. ad formationem corporis Christi. Vnde apparet, qd hic non est sermo de corpore Christi uero, sed de mystico: nam ad corpus Xpi uerum nihil faciunt Apostoli, prophetae, Euangelistae, pastores, & Doctores, sed tota trinitas actiue formauit illud ex materia, quam ministravit uirgo dña nostra tanquam mater. Io necesse est aliud corpus accipi hic, & est mysticu, ut dicitur ad Rom. 12. c. sicut. n. in uno corpore multa membra habemus, oia autem membra non eundem actum hrnt: ita & multi unum corpus sumus in Xpo: isti autem qui sunt multi sunt Iudaei, Gentiles, liberi, & serui, qui oes unum corpus baptizati sunt in Xpo. j. Cor. 12. c. istud autem est corpus Christi, de quo hic agitur, & istud est quod edificatur. i. formatur. Nam nos non sumus naturaliter corpus Christi, uel de corpore eius, sed formamur in eo, uel potius ipse in nobis: ad Galat. 4. cap. s. filiol mei, quos iterum parturio, donec formetur in uobis Christus. Aedificamur autem in corpore isto per fidem, quam accipimus, quia Deus dat potestatem filios eius fieri ijs, qui credunt in noie ipisus. Ioan. j. c. fides autem gignitur in nobis per auditum praedicationum ad Rom. 10. cap. ideo Apostoli, prophetae, Euangelistae, pastores, & Doctores faciunt ad edificationem corporis Christi. Adhuc magis Apostolus in sequentibus

Qd. 799. Probatur superiora ex diuo Paulo.

Propter malos no seruiatur mundus & propter bonos uiuunt mali, ut boni fiant.

Qd. 800. Quae sit uitas fidei.

tibus istud ostendit dicens: Donec occurramus omnes in unitatem fidei: fides est, per quam saluamur, quia iustus ex fidei uiuit ad Ro. j. & sine ea impossibile est placere Deo ad Hebra. 11. & sicut fides est necessaria, ita & unitas fidei: quia vnum, & idem est, quod ab oibus credendum est, & non debent quidam credere vnum, alij uero aliud. Ista vna fides est de Christo, & eis, quae ipse credi iussit, & sicut non est aliud nomen sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos saluari, nisi in noie Iesu Actu. 4. cap. ita neque est alia fides, per quam placere Deo possimus, nisi fides de Christo. Dixit autem occurramus oes, scilicet, oes electi: nam non occurrent oes in unitatem fidei, cum multae gentes sint, quae non obediunt Euangelio ad Rom. 10. ca. neq; est necesse, qd omnes obediunt: esset autem necessarium, si oes esset electi, quia oporteret oes placere Deo, quod sine fide non fit ad Heb. 11. c. & tñ non sunt oes electi, sed quidam sunt uasa in honorem, alia in contumeliam ad Ro. 9. c. ideo de illis non est necessarium, qd occurrant nobiscum in fidelitate sua, cum uiuentes dam nati sint: nam qui non credit, iam iudicatus est: Ioan. 3. c. Etiam dixit: donec occurramus; ac si dicat iste patres ministeriales. i. Apostoli, prophetae, Euangelistae, pastores, & Doctores manebunt in ecclesia, & ministrabunt semper fm gradus suos, donec oes electi concurrant ad fidem. Postquam autem completus fuerit numerus electorum, neque manebit ministratio, & forte, neque ecclesia, sed erit finis saeculi, quia iam nulla ca erit, ut iste status duret, nam propter malos non conseruatur mundus, sed pp bonos uiuunt mali. s. ut uel boni fiant, uel bonos aliquos persequendo faciant, ut dicit Aug. Etiam quia sequeretur inconueniens. s. qd aliqui esset ecclesia Dei, in qua nullus bonus esset. i. electus, sed oes praesciti, quod non satis conuenit, cum in simbolo fidei uocemus sanctam Ecclesiam, & ad Ephe. 5. c. dicit, qd exhibuit sibi Christus non habentem maculam, & rugam, aut aliquid eiusmodi, sed ut sit sancta, & immaculata. Addidit, & agnitionis filij Dei. i. oes electi occurrunt in agnitionem filij Dei: hoc dixit ad magis aperiendu, s. quia ista est unitas fidei agnitione filij Dei. Et dixit hoc quasi tota fides consistat in agnitione filij Dei. (Christi: nam in fide nihil amplius est, nisi quod ille fecit, & docuit, sed agnoscere ipsum est agnoscere ista, ideo fides, in qua occurrunt nos dicit Apostolus, est in agnitione filij Dei. Sed obijcietur, qd non constat in hoc solo fides, sed aliquid ultra cognoscendu est. Io. 17. cap. Hec est uita aeterna, ut cognoscatur te solum ueru Deu, & quem misisti Iesum Christum. Dicendum, qd licet uideatur esse diuersus modus loquendi, tñ sensus idem est, siue cum solus filius Dei noatur, siue cum noatur Deus uerus, & Christus a Deo missus, & hoc est, quia non potest aliquis cognoscere filium Dei, quin agnoscat Deum, cuius filius est, & non potest agnoscere patrem, & filium, qui sunt principium spirituum sancti, nisi spm sanctu cognoscat, quia ista sunt relatiue dicta, & relatiua sunt illa quae posita se ponunt, & perempta se perimunt: vnde & necesse est in utroque diffinitionibus utrisq; uti. Alia ratio est huius est, quia istae tres personae vnum sunt). Ioan. 5. c. io necesse est no esse separatas, cum sint vnum fm substantiam, & ita erit vna persona in alia, sicut Christus dixit: Ego in patre, & pater in me est: Io. 14. c. Vnde non poterit quis cognoscere uerem personam vnam, quin cognoscat tres. Et hoc manifeste patet ex redargutione Philippi, quando Christus eum redarguit: Dixit enim Philippus. eod. cap. Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis, & Christus quasi indignatus ignorantie eius, & questionem inepte ait: tanto tempore uobiscum sum, & non me cognouistis? ac si dicat, o Philippe tu putas, quod me agnoscis, & ideo non petisti, quod me

tibi ostenderem, sed quod patrem ostenderem, quasi illum non agnosceres, & me agnosceres, sed dico tibi, qd neque me agnoscis, si patrem non agnoscis. Et subdit cam: Philippe qui uidet me, uidet & patrem meum, ideo cum agnoscis me, agnoscis patrem meum, & si patrem meum ignoras, etiam me ipsum non cognoscis, & adiunxit, quomodo tu dicis: ostende nobis patrem? quasi dicat male dicis, & loqueris repugnancia, cum praesupponas, qd me cognoscis, & ad manifestandam radicem ueritatis huius dixit: Non credis, quia ego in patre, & pater in me est: ac si dicat credere debes, & per istum modum uidebis, qd non poteris me cognoscere, quin patrem agnoscas, & si me agnouisti patrem agnoscis, quia ego sum in patre, & pater in me est: & cum simus idem fm substantiam, non potest vnus agnosci quin alius agnoscat, & ideo apparet, qd qui agnoscit filium Dei, agnoscit patrem, & spiritum sanctum, & sic nihil plus cognitionis importatur, cum dicitur de solo filio Dei, quam cum dicitur de Deo, & de Christo ab eo misso. Et adhuc non est calumnia aliqua ex illo dicto Ioannis. 17. cap. quia necesse non est accipi praecise, sicut iacet litera, quia tunc consisteret uita aeterna in cognoscendo patrem, & filium non cognito spiritu sancto, cum de illo non dicatur, & tamen istud est impossibile, cum sint vnus Deus, & non potest cognosci vnus, quin cognoscat alius, quia sicut pater est in filio, & filius in patre, sicut Christus dixit Io. 14. c. ita sps sanctus est in patre, & filio, & pater & filius sunt in spiritu sancto, quia eadem habitudine unitatis substantiae est spiritus sancti ad patrem, & filium, qui est filij ad patrem, similiter & relatio spirationis sicut in patre, & filio relatio paternitatis, & filiationis. Dicebatur ultra ex uerbis Apostoli, in uirum perfectum, id est donec occurramus omnes in uirum perfectum, cum enim oes occurrerimus in unitate fidei, & agnitionem filij Dei occurrerimus in uirum perfectum. i. constituemus uirum perfectum, quia constituemus vnum corpus mysticu, cuius sit caput Christus. Istud autem corpus, quia non est naturale, & uerum, sed mysticum, non est uir neque foemina, sed uocatur uir per similitudinem, quia in indiuiduis humanis nobilior est uir quam foemina, & quia huic resultati datur omnis nobilitas, uocauit illud Apostolus uirum, & non foeminam. Dixit etiam uirum perfectum, id est integrum, cui non deest aliquid, nam occurrimus nos in corpus illud inquantum Christo incorporamur per fidem, & tamen nondum occurrimus in uirum perfectum, quia nondum uenerunt omnia membra huius corporis, quae membra sunt electi, cum autem omnes electi fuerint actualiter incorporati Christo per fidem, uel per fidei sacramentum, erit perfectu corpus illud, & tunc uocabitur uir perfectus: caeteras aut partes sanctorum Apostoli no applicamus nunc breuitatis causa, sed ad hoc omnes procedunt, ut ostendant esse corpus mysticum, quod perficitur ex oibus fidelibus, & in quo sunt diuersae operationes, uel subministraciones membrorum sicut in corpore naturali.

Qd. 801. Quomodo in Christo no sit masculus, neque foemina, & est resp. ad sextum argumentu. q. 791.

Ad sextam rationem dicendum, quod illa no procedit. Primo quia illud dictum intelligitur de corpore Christi mystico, id est de corpore, cuius Christus est caput: & uerum est, quod in illo non est foemina, neq; masculus, neq; aliquid huiusmodi, & etiam causa est, quia corpus Christi, quod est ecclesia est mysticum, & fictum sicut sunt oia corpora iuris, id est non est naturale: ideo no habet membra, quae sunt uere partes corporis, sed quia corpus uocatur ad similitudinem corporis naturalis, quod est uerum corpus, sit attributio eorum, quae sunt in corpore naturali. s. qd habeat partes, sed ita est, qd in corpore naturali non est masculus, neq; foemina, quia masculus, & foemina sunt aliquid perfe-

perfectum. Individua habentia corpus, sed in corporibus eo. nō est masculus, & foemina, sed corpus Christi mysticum dicitur ad similitudinem corporis naturalis; ideo in illo non erit masculus, neque foemina, sed sunt partes, quae integrant illud totum, quod vocatur vir perfectus ad Ephes. 4. cap. Secundō accipitur etiam illud, ut est corpus Christi mysticum, & verū est, quod ibi non est masculus, neque foemina: quia masculus, & foemina sunt individua speciei humanae distincta secundum sexum generationis gratia, lib. 1. Politic. cap. 1. & generare est actus naturalis, sed in corpore mystico nullus actus est naturalis, sed spiritualis secundum charismata gratiarum: ideo nō est in Christo masculus, neque foemina. Tertiō dicendum, quod illud nō facit ad propositum, scilicet ut ostendat feminas non esse in resurrectione: nā si de hoc illa auctoritas ageret, etiam ostenderet non esse futuros masculos in resurrectione, cum dicat in Christo neque masculus, neque foemina, si autem in resurrectione non est masculus, aut foemina, cum omnis homo sit masculus, aut foemina, nullus homo erit in resurrectione. Quartō, quia dicitur ibi in Christo Iesu non est Iudaeus, neque Graecus, non servus, nec liber, non masculus, neque foemina: si ergo de resurrectione intelligatur nemo resurget: quia homines si sufficiens distinguntur per masculum, & foeminam, ita etiam per liberum, & servum: si ergo non resurgunt liberi, neque servi, nullus resurget. Sed dicendum, quod intelligitur de corpore mystico Christi, in quo nō est distinctio horum, quia quamvis adnectur corpus Christi ex liberis, & servis, Iudaeis, & Graecis, qui occurrunt in unitatem fidei, tamen cum iam sunt incorporati Christo, non manet ista distinctio inter eos tamquam Graeci, & Iudaei, liberi, & servi, sed sunt unum corpus, & non distinguntur, nisi ut membra illius corporis. Membra autem sunt partes, & non totum, Iudaeus autem, & Graecus, servus, aut liber dicunt rem in regem, quia quodlibet dicit individuum, vel personam, & non partem: ideo in Christo non est Graecus, neque Iudaeus, neque servus, neque liber, sed omnes quoque concurrunt in unitatem fidei eius sunt unum corpus eius, id est cuius ipse est caput. Sic patet prima Corinth. 12. cap. Sicut corpus unum est, & membra multa habet, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum corpus sunt: ita & Christus habet multa membra in suo corpore, & enim in vno spiritu omnes nos unum corpus baptizati sumus, sive Iudaei, sive Gentiles, sive servi, sive liberi: & ita dicit omnes baptizatos esse unum corpus, & facit comparisonem ad corpus naturale, quod est verē unum: si est enim corpus humanū est unum corpus, & habet unam animam; ita & corpus mysticū ad hoc, quod habeat similitudinem ad naturale dicitur corpus unū, & unam animam habere, sic Apostolus dicit omnes baptizatos esse unū corpus, & esse in vno spiritu, id est habere unam animam vivificantē: quia idem est, quo omnes fideles spiritualiter vivificantur, scilicet unitas fidei, & unitas baptismi. ad Ephes. 3. Vnus Deus, una fides, unum baptisma. Et iste sensus verborum Apostoli ad Gala. 4. cap. collatis omnibus illis in unum scilicet, oēs enim filij Dei estis per fidem in Christo Iesu: quicumque enim in Christo baptizati estis Christum induistis: non est enim Iudaeus, neque Graecus, non masculus, neque foemina non servus, neque liber: omnes enim vos unum estis in Christo Iesu, id est baptizati in fide Christi efficiuntur unum corpus eius, non tamen esset unum corpus si esset ibi distinctio Iudaei, & Graeci, servi, & liberi, masculi, & foeminae, quia Iudaeus, & Graecus non sunt unum, sed duo, liber, & servus similiter sunt duo. Ad hoc ergo, quod sit unitas corporis Christi, non debet manere distinctio Iudaei,

& Graeci, servi & liberi in eo, id est in quantum sunt partes eius: quia licet realiter aliqui sint Iudaei, aliqui Graeci, aliqui barbari, aliqui servi, aliqui liberi, qui in Christum credunt, tamen in quantum sunt partes corporis eius, nihil istorum manet in eis. Et ita apparet de eo, quod dubitabatur an resurgere foemina, quod resurgere sicut, & viri, ideo non erit ista causa, quare non manebit ibi subiectio foeminae ad virum, quasi non maneat ibi foemina aliqua, sicut isti dicebant. Sed dicendum, quod causa est: quia principatus, & subiectio non sunt nisi ubi est communicatio: quia ibi respectu alicuius unius actus, vel rei, alius imperat; alius obedit, vel exequitur, ubi autem non est communicatio, nō est possibile esse principatum, & subiectionem, sed in vita aeterna non erit communicatio aliqua masculi, & foeminae, ideo non erit principatus viri ad foeminam. De quatuor communicationibus ultimis, scilicet despotica, oeconomica, homogalatica, politica, ostensum est supra quaestio. 763. & 759. quod non essent in Paradiso terrestri, sed status Paradisi coelestis, qui est post resurrectionem liberior erit, ergo nō erit post resurrectionem communicatio aliqua de illis quatuor, & consequenter non erit principatus, neque subiectio, qui sit secundum illas communicationes. Secundō, quia ex ratione earum apparet, quod non erunt in Paradiso coelesti: non erit prima istarum, quae vocatur despotica, quia illa est combinatio liberi, & servi. Et est ista combinatio secundum Arist. lib. 1. Polit. cap. 1. eorum qui non differunt secundum naturam, sed secundum mentem, id est intellectum, scilicet quia aliquis potest regere providendo convenientia, alius autē propter deficere mente non potest; ideo potens providere principatur, nō potens providere servit. Ex his apparet, quod non erit ibi talis combinatio: primo, quia servus talis est poena, sed in Paradiso non erit poena aliqua. Secundō, quia servus deficit mente, & tamen in vita aeterna nemo deficiet mente: quia beati omnia scient in visione; ideo non solum erunt prudentes, vel scientes, sed etiam abundantissimē, & licet quidam beati sint magis illustrati divino lumine, secundum quod sunt magis beati, tamen non est aliquis, qui non sit sufficienter illustratus, quia qui minor est in regno coelorum maior est omnibus, qui hic sunt. Tertiō, quia combinatio servi, & domini est propter acquirere necessaria ad vitam, quod sit domino providente, & praecipiente, & servo obediente, & exequente, sed in vita aeterna nulla indigentia erit ad vitam: quia non erit ibi vita animalis qualis hic, in qua multis opus habemus: ideo non erit talis communicatio. Quartō, quia si esset ibi communicatio domini, & servi, aut hoc esset communicatio domini, & servi naturalis, aut servi qui est de iure gentium, & est per violentiam: non primo modo propter causas praedictas, etiam abundantius, quia Aristoteli lib. 1. Politic. cap. 1. istam combinationem esse inter eos, qui differunt mente, & non natura, id est inter masculum ad masculum, & foeminam ad foeminam, sed non inter foeminam, & masculum; quia isti differunt non mente, sed natura, aut saltem principaliter natura; ideo dicit, quod inter masculum, & foeminam non est ista combinatio. Ideo dato, quod in Paradiso maneret servitus, non tamen esset illa foeminae ad masculum. Si autem accipiatur de servo secundum violentiam, & ex iure gentium, dicendum quod non poterit esse talis subiectio in Paradiso, quia sunt tales servi ex bellis, & captivationibus, ut patet, ff. de iusti. & iure. Lex hoc iure, sed in Paradiso non erunt bella, neque violentie, sed summa concordia; ideo non erit ibi talis servitus. Secunda istarum, quae est oeconomica non erit ibi: quia illa habet sex extrema, scilicet virum uxorem, patrem & filium, dominū & servum lib. 1. Ethic. c. 2. & est com-

Quaest. 802. Vera causa reddi, cur in coelo nulla mulierum sit subiectio ad viros.

Communicatio despotica nō erit in Paradiso.

Oeconomica communicatio nō erit in Paradiso.

Cap. 1.

Homogalatica communicatio nō erit in Paradiso.

Politica communicatio ibi non erit.

Quaest. 803. Naturalis communicatio fuit in Paradiso terrestri, sed nō erit in coelesti, neque subiectio aliqua.

est composita ex duabus communicationibus, scilicet naturali, & A despotica, & istae duae communicationes non erunt ibi, ideo neque erit oeconomica, quae includit ambas: de despotica iam probatum est, de naturali statim ostendetur. Secundō patet, quia finis communicationis oeconomicae est divitiarum lib. 1. Ethic. & primo oeconomiarum, & tamen in vita aeterna, neque erit usus divitiarum, neque acquisitio earum, quia omnia haec sunt terrestria, & ad usum terrestrem, ideo neque erit communicatio oeconomica. Tertia harum, scilicet homogalatarum non erit ibi, quia ista praesupponit oeconomiam: nam congregatio plurium oeconomiarum eorum, qui ad sanguinem eundem, vel stirpem pertinent est communicatio homogalatarum: tamen ibi non erit pluralitas oeconomiarum, ideo neque homogalatae erunt. Secundō, quia ista communicatio homogalatica vocatur vicialis, vel vicus ab Aristoteli, & istud non solum praesupponit oeconomias, quae sunt in habitudine personarum, sed etiam domorum simulatae ad habitandū, quia hoc vocamus vicum, sed in vita aeterna, neque erit domus, neque aliqua huiusmodi habitatio, ideo non erit communicatio homogalatica. Quarta erat politica communicatio, quae ibi non erit, quia ista constat ex alijs communicationibus, quae tamen non erunt, ideo neque politica. Secundō, quia in politica communicatione requiritur unitas loci, & legis lib. 3. Polit. etiam requiritur iudex, quem Aristoteli vocat distributum iustitiae, & tamen in vita aeterna neque erit lex, neque iudex, quia lex posita est non iusto, sed peccatori: primo Ethic. mo. j. & ibi iam non erit aliquis peccator, neque peccare poterit: etiam non erit iudex, quia ille est ad dirimendas lites, & ad puniendam delicta: unde non sine causa gladium portat: ad Rom. 13. & prima Petri. 2. c. & fit in vita aeterna non erunt lites, neque excessus, qui corrigi possint aut debeant, ergo non erit communicatio politica: de his omnibus dictum erat, quod neque in Paradiso terrestri essent. Sed relinquebatur alia communicatio, quae erat prima omnium, scilicet naturalis: haec autem erat in Paradiso terrestri, & quia in qualibet communicatione est aliquis principatus, & subiectio, erat talis subiectio, & futura erat in Paradiso terrestri si ibi homines manerent. Sed dicendum, quod in Paradiso coelesti non esset ista communicatio, ista communicatio est masculi, & foeminae propter simile tertium derelinquere lib. 1. Polit. cap. 1. & fit hoc per communicationem carnalem, sed in Paradiso non erit communicatio, quia non erunt nuptiae, ut Christus dixit Mat. 22. & Luc. 20. cap. ideo non erit communicatio naturalis. Secundō quia communicatio naturalis non fit ex electione, sicut aliae communicationes, sed generationis gratia, & ex necessitate: unde dicit Aristoteli lib. 1. Polit. c. 1. quod ista combinatio est eorum, qui sine iniuriam non sunt possibiles esse, & tamen in vita aeterna poterunt esse sine iniuriam. sine hoc, quod miscetur, & generetur, quia omnes qui ibi erunt, non morientur, ideo nō erit necessitas huius communicationis. Et hanc rationem dedit Christus Luc. 20. cap. 1. quod non erunt ibi nuptiae, quia qui ibi erunt, non poterunt mori, ergo non erit communicatio naturalis. Et quia non erit communicatio naturalis nō erit etiam educatio filiorum, quia nulli filij nascuntur, ubi nulla commixtio erit. Insuper nō erit ibi indigentia cibi, & potus, neque usus eorum: ideo non erit aliquid, propter quod communicent masculus, & foemina: & ubi non est communicatio non est principatus, neque subiectio, ideo non subijciatur foemina viro in Paradiso. Similiter neque subijciatur patri filius, neque aliquis homo alteri homini, quia in nullo communicabunt, cum omnis communicatio sit de supra positus, ut ponit Aristoteli lib. 1. Polit. sed earum nulla erit ibi, ut ostensum est, ergo nulla com-

municatio omnino ibi erit, & ideo nullus principatus, & nulla subiectio. Et non obstat, quod in beatitudine sit inaequalitas, quia certum est, quod erit inaequalitas, sicut Apostolus dicit in prima ad Corinth. 15. quia erit differentia beatorum, sicut stella a stella in claritate: non tamen qualibet inaequalitas facit principatum, & subiectionem: sed inaequalitas communicantium in aliquo vno: nam homines, qui sunt in diversis provinciis sunt inaequales inter se, sed quia non communicant non subijciuntur, neque principantur ab iniuriam. In beatis ita erit, quia erunt inaequales, & tamen non communicabunt inter se, sed solum in Deo, qui est omnibus beatitudinis causa, & obiectū, ideo erunt omnes sub Deo, & inter se non erit aliquis principatus, aut subiectio, & hoc Apostolus significavit prima Corinth. 15. dicens. Cum evacuaverit omnē principatum potestatem, & virtutem, id est in fine mundi quando erit resurrectio evacuabitur, id est cessabit principatus omnis, quem significavit sub nomine potestatis, principatus, & virtutis. Et quod dicimus de beatis est asserendum quoque de damnatis, scilicet, quod non sit inter eos principatus, & subiectio, quia in nullo communicant cum nulla re egeant, aut saltem nullam rem procurant, quia nullum bonum habere possunt, & sicut in beatis cessat communicatio naturalis, quae est secundum commixtionem carnisita & in damnatis cessat, neque enim est in eis concupiscentia aliqua, neque potest celebrari concubitus, quoniam & semē deest tam in eis, quam in beatis, cum illud sit residuum alimenti, ubi ergo non est sumere cibum, neque erit generari semen, ideo in neurris eorum poterit esse concubitus, ergo post resurrectionem cessabit in hominibus communicatio, & omnis principatus, atque subiectio: solus autem Deus erit, cui erunt omnia subiecta: nam sicut dicitur prima Corinth. 15. tunc tradet Christus regnum Deo, & patri. Et ita apparet ex praecedentibus, quod hic est mulieris ad virum subiectio multa. In Paradiso autem terrestri futura esset aliqua subiectio, quia erat aliqua communicatio saltem naturalis. Sed in coelo post resurrectionem nō erit subiectio aliqua, quia neque erit communicatio. Cur nō solum sint foeminae sub potestate viro- rum, sed etiam viri sub potestate aliorum, quare non fuit positum in maledictione viri, quod esset sub potestate alterius viri? Aliquis forte dicit, quod maledictiones viri subintelliguntur in maledictione, ideo cum de muliere dictum mulieris sit, quod esset sub potestate viri: intelligitur etiam de viro, quod esset sub potestate alicuius. Dicendum, quod hoc est irrationabiliter dictum: primo, quia non hēt aliquam causam quare dicatur. Secundō quia vir, & mulier diversimode peccaverunt, ideo non oportet maledictiones unius intelligi in maledictionibus alterius. Tertiō, quia tunc graualetur valde vir: fuit enim peccatum viri leuius peccato mulieris, ut infra ostendetur: ideo poena debuit esse leuior: si autem intelligerentur maledictiones viri in maledictione mulieris, essent maiores maledictiones viri, quod est inconueniens. Quartō, quia si maledictionem viri diceremus intelligi in maledictione mulieris, similiter diceremus intelligi maledictionem serpentis in maledictione viri, & mulieris, & hoc est inconueniens. Quintō quia si maledictio viri subintelligeretur in maledictione mulieris, sicut dicimus de muliere, quod sub viri potestate erit, diceremus e contrario, quod sub mulieris potestate esset, quia nullus alius erat sub cuius potestate esset, sed hoc est falsum, ergo non intelligitur de viro, quod sub potestate alicuius esset. Aliter ergo dicendum, scilicet quod non ponitur in maledictione viri, quod sub potestate alicuius esset, quia non est verē ista ali-

Quod in damnatis nulla erit communicatio principatus, & subiectio.

Quaest. 804. Cur viro etiam in poenam datum non fuit, ut esset sub alterius potestate.

qua maledictio pertinet ad eum, sed ad solam mulierem. Cum autem obijciatur quod vir est sub potestate viri, sicut nunc est in omnibus principatibus, & politijs: dicendum quod non est verum: est quidem vir subditus viro, & vir principatur viro, sed non est vir sub potestate viri, sed solum sub potestate legis, quia vir præest viro principatu politico, in quo est iustum singulariter, & ita non potest rector in subditum, nisi secundum legem, sed femina est sub potestate viri, & non sub potestate legis, quia vir regit uxorem non per aliquam legem communem ambobus ab alio positam, sed ad arbitrium suum, vel ipse est sibi lex, ideo licet vir regatur a viro, & mulier a marito, non est vir sub potestate viri, & est vxor sub potestate viri, vt ostensum est, sup. q. 776. vsque ad q. 782. Secundo, quia non est simile de subiectione vtriusque, nam de omni vxore est necesse, qd sit sub potestate sui viri, & tamen non est necesse, de quolibet viro, qd regatur ab alio, quia aliqui sunt superiores, qui nullos hnt, à quibus regantur, sicut principes aliquarum prouinciarum, qui nulli cognoscunt superiorē. Tertio, quia subiectio feminae est p se: subiectio aut viri est per accidens, quia accidit, qd viri habeant leges, nam non sunt leges, nisi in principatu, & communicatione politica, vt in nuntur lib. 5. Ethic. vbi politicum iustum distinguitur per legale, & naturale: sed poterant homines viuere distincti per economias nullam facientes politiam, & ita ibi nullae leges essent quibus subijceretur vir: vnde non præesset vnus vir alteri. Quarto quia licet maledictio mulieris fuerit extenta ad omnem mulierem, & maledictio viri ad omnem virum: directe tamen Deus illam maledictionem dabat illi mulieri, cui loquebatur, & maledictioem viri illi viro cui loquebatur: & tamen non poterat esse verum circa illum virum, quia esset subditus alicui, ideo non dictum est in maledictione eius, quod esset sub potestate alicuius. Causa est, quia Adā fuit primus omnium hominum, & pater eorum, ideo licet multi homines essent tempore eius non debuit, neque potuit ipse subditus esse alicui tanquam honorabilior, & pater. Quinto quia Deus dedit maledictionem, cuius statim posset apparere veritas. In muliere autem ita erat, quod illa habebat virum, & statim esset sub eius potestate: de Adam licet posset accidere, quod alicui subijceretur, non apparebat statim cui subijceretur, quia nullus alius vir, aut femina erat, nisi ambo: ideo non debuit dici, quod Adam alicui subijceretur.

Sed adhuc obijciatur, qd vir sit sub potestate alicuius, & proprie sicut est de seruo: nam seruus est sub potestate dñi: licet alij viri non sint sub potestate aliorum virorum. Dicendum, qd verè seruus sub potestate domini est, quia licet inter liberos principetur rector politie civibus principatu politico, non sunt illi sub potestate rectoris, sed sub potestate legis, & per potestatem legis comprimit subditos non per potestatem suam. De seruis secus est, quia seruus est non solum sub potestate dñi, sed etiam est pecunia eius, & possessio lib. 5. & s. Ethic. & lib. 1. Poli. vnde licet sit vxor sub potestate viri magis est seruus sub potestate dñi quam vxor sub potestate viri, vt ostensum est, sup. q. 777. & q. 778. Est concedendum, qd sit vir sub potestate viri. Seruus sub potestate dñi: & tamen non ponitur hoc in maledictione Adæ, sicut ponitur in maledictione Eua, qd sub viri potestate erit: causa est prima, quia Deus posuit pro pena id quod euitari non poterat, & tamē seruitus poterat euitari, sed non poterat euitari subiectio vxoris ad virum: ideo positum fuit de muliere non de viro. Secundo, quia licet ista poenae extenderentur ad posteros, principaliter tamen intelligebantur de illis, quibus dicebantur, id est de Adam, & Eua,

Q. 809. An de factis uir sub potestate sit, ut pena a Deo Iob pecc. infligat.

sed non erat futurum de Adam, quod seruus esset alicuius: ideo non dictum est, quod esset sub potestate alicuius. De Eua autem certum est, quod subiecta statim erat potestati viri: ideo de illa dici debuit. Tertio, quia hoc nullo modo conueniebat Adæ, quia non solum non erat ita futurum, quod ille alicui seruiret, sed etiam non erat possibile, quia Adam erat pater omnium, & maior omnibus dignitate naturali, & reuerentia, ideo non posset effici seruus alicuius: vnde non potuit de ipso dici, quod in alicuius potestate futurus esset sicut de Eua. Sed dicendum, qd causa principalis est ea, quæ primo tacta est: Deus. n. in maledictionibus prænuñciauit illa mala, quæ necesse erat accidere: non aut illa mala, quæ poterant euitari: sunt. n. quaedam mala, quæ homines sibijplis faciunt, & ex quadam electione proueniunt. Alia aut quæ Deus eis infert faciendo necessitatem quandam in natura ad talia euenire: prima sunt vt bella, lites, occasiones, verbera, præde, ablationes bonorum, captiuitates, & huiusmodi: hæc enim non est necesse interuenire, sed homines illa inferunt mutuo ex aliqua electione: iō non debuerunt talia poni in maledictione Dei, cum talia non videatur Deus inferre homini, sed homo homini: alia autem sunt mala, quæ necessarij eueniunt ex conditione naturæ, vt qd homo moriatur, qd aliquando agrotet, qd miserias viuendo sustineat: hæc autem videtur Deus inferre constituyendo talem naturam humanam, ut in ea necesse sit talia euenire, iō ista in maledictione conuenienter ponuntur. Et istud est verum tam in femina, quam in viro: nam in femina multa mala habet ultra ea, quæ ponuntur in maledictione sua: nam aliqui occiduntur propter delicta iudicialiter aliqui casu pereunt, vt cadentes in aquam, vel ignem, vel fulmine percussæ: etiam sepe moriuntur in partu: & tñ nihil horum positum est in maledictione mulieris, quia non est necesse ista euenire, siue sint talia, quæ à nobis causam habeant, vt qd mulier occidatur propter delicta, vel sine causa ab aliquo interimatur, quia qd ex electione pendet non est necessarium, siue sit à casu ut incidere in aquam, uel ignē, uel cōtingi fulmine, quia ista, & si ab homine non habeant causam, immo à solo Deo, non est tamen necesse euenire. Alia autē sunt quæ necesse est euenire in qualibet muliere. s. qd qualibet habeat erumnas, vel miserias multas, & qd quilibet mulier coniugata sit subdita viro suo, & qd quilibet pariens pariat cum dolore: nunquam enim accidit contrarium. Ideo ista à Deo uidentur infligta, & sic ista ponuntur in maledictione mulieris. Similiter est de viro: nam uiri patiuntur mortem interdum iudicialiter propter delicta, aliqui sine causa ab inuicem, bella quoque, & captiuitates, & alia mala, & tñ in maledictione viri non fuerunt ista posita, quia ista possunt euitari, sed quaedam mala sunt, quæ nullus vir euitat, sicut mori, & uitam transire cum dolore, & miserijs: ideo ista posuit Deus in maledictione, sicut infra magis tangetur. Sed istud non accidebat circa seruitutem: nā licet seruus sit sub potestate domini plusquā vxor sub potestate uiri: non est tamen necesse, qd aliquis sit seruus, sed introductæ sunt seruitutes de iure gentium per bella, vt insitru. de iure person. §. seruitus, scilicet seruitus est constitutio iuris gentium, in qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur. Et hoc appareret ex nomine ipsorum: nam serui dicuntur non quidem a seruiendo, ut aliqui putant, sed a seruando, scilicet quoniam uicti in bello, qui occidi poterant seruabantur, ne occiderentur, & cedebant in ius captiuentium, uel imperatorum, id est ducum belli, sic patet eodem titulo. §. serui. scilicet serui autem ex eo appellati sunt, quod imperatores captiuos uendere iubent, ac per hoc seruare, nec occidere solent.

Mala dupliciter hominibus incidunt.

Simi-

Similiter inuenimus seruitutē ortam ex quadā maledictione, scilicet, quia maledixit Noe Chanaan nepoti suo filio Cam, scilicet maledictus Chanaan, seruus sit fratri suorum supra 9. cap. Ante hoc. n. non erant adhuc seruitutes inter homines, quia nondum erant bella, & imperia, cum prima ætas fuisset experta horum malorum. In principio aut secundæ ætatis fuit maledictio illa, quæ Noe prænuñciauit seruitutem, & post hoc surrexerunt bella multa, & captiuitates, atq; seruitutes: & tamen illa maledictio non potuit extendi ad totum humanum genus, sed solum ad posteros Chanaan, quia de solo Chanaan dictum est. Sed licet posterit Noe seruitutē in maledictione, nō debuit eā ponere Deus, quia non erat simile. Primò, quia maledictio posita à Noe non inferebat malum, sed prænuñciabat malum euenturum siue à Deo siue per operationem hominum: & ita fuit, quia licet Noe prænuñciavit seruitutem Chanaan, non fuit statim effectus seruis Chanaan, sed postea insurgentibus bellis, & superatis his, qui erant de stirpe Chanaan sequebatur seruitus in eis. Quod tamen bella insurgerent, ex humana voluntate erat quod etiam capti in bello non occiderentur, sed seruaerentur, & per hoc serui efficerentur, ex hominum misericordia, aut cupiditate proueniebat: vt ditiores efficerentur habendo seruos. Si autem esset maledictio data à Deo de seruitute, non esset solum prænuñciata mali, sed effectiua, quia benedictio in nobis est bona dicere: in Deo autem benedicere est bona dare: sic & maledicere non est in Deo male de aliquo dicere, sed ei mala dare, & sic si in maledictione Dei seruitus poneretur, sequeretur seruitus per se ipsam sine operatione nostra sicut mors, & miseria uiuentium, & tamen non sequitur, nunc seruitus per se ipsam, sed per operationem humanam inducitur faciendo bella, & postea à saluando à morte viduos, quos occidi licebat: ergo non debuit prænuñciari à Deo in maledictione. Secundo, quia seruitus prænuñciata per Noe non fuit communis, sed solum ad Chanaan, & posteros suos: si autem à Deo poneretur in maledictione, extenderetur ad Adam, & totam suam posteritatem, sicut est de morte, & de omni illo, quod in maledictione Adæ ponitur: ideo cum seruitus non esset ventura super omnes homines, neque erat possibile, quia si omnes essent serui nullus esset dominus: nō potuit neque debuit poni in maledictione data à Deo. Tertio, quia licet seruitus sit grauissimum malum, quia est mors ciuili: tamen est malū, quod quis potest euadere postquā incidit in illud, nam sicut hō efficitur seruus voluntate, & liberalitate humana p manusiustiones fit liber: sed mala, qd à Deo proueniunt non potest quis euadere postquam incurrit, quia sicut non incidit homo in illa per humanā voluntatem, sed per diuinam ordinationem, ita neq; incidens in illa liberabitur per aliquem, nisi per Deū: sicut est de morte: nam incurrit homo necessitatem moriendi per diuinum decretum, quia statutum est vnumquemque hominem simul mori: ad Hebræ. 9. & postquam mortuus fuerit non potest ab illo malo resurgere nisi per Dei solius potestatem. De seruitute tamen non est sic: ideo non debuit poni in Dei maledictione.

Ques. 807. Cur Deus subiectionem viri non cōmiserit i morantibus illi quæ admodum subiectionem mulieris ex præstit.

Sed adhuc obijciatur contra id, quod supradictum est, quod deberet Deus dicere de subiectione viri, quia sicut dixit de subiectione mulieris, scilicet, quod non potest excusari, vt quod sit filius sub patria potestate.

Dicendum verum esse, quod sicut vxor est sub potestate viri, ita & filius sub potestate patris: & ideo

Alph. Toft. super Genes.

Aristo. distinguit iustum paternum, & iustum economicum, quæ non sunt iustum simpliciter, neque iustum politicum. Et est verum quod iustum paternum, quod est patris ad filium est minus iustum, quā iustum economicum, quod est viri ad vxorem: vt dicit Aristot. lib. 5. Ethic. Ideo magis est filius sub potestate patris, quā vxor sub potestate viri, vt ostensum est supra quæst. 778. & hoc est verum, quando est filius parvus sicut Aristot. dixit, qd est filius pars patris donec sit pelicon, id est magnus. Concedendum est autem esse ius paternum, & ius economicum, quod est ad vxorem, & quia nullum illorum est iustum simpliciter est uterque sub potestate, scilicet filius sub potestate patris, & vxor sub potestate viri. Sed aliqui dicunt istam potestatem esse eam quam iura vocant patriam potestatem, & vocant hoc iustum paternum.

Cap. 6.

Iustum paternum est potestas patris ad potestatem.

Dicendum tamen non esse verum, primò, quia iustum paternum quod Aristot. ponit, est de iure naturali: patria autem potestas, est de iure ciuili: primum patet, quia iustum paternum secundum Aristot. est inquantum filius est pars patris, sed hoc pertinet ad naturam: ideo uoluit illud esse naturale. Itē, quia Aristot. lib. 5. Ethic. ponit iustum dominatum, paternum, & economicum distincta à iusto politico, & iustum politicum est quod postea ab eo diuiditur per naturale, & legale, sed legale est quod ciuile uocamus: ideo iustum paternum nō est ciuile. Secundum patet, id est, quod patria potestas sit de iure ciuili, quia Legislator agit de patria potestate inter ea, quæ pertinent ad ius ciuile, postquam egisset de iure naturali, & iure gentium, & adhuc de quibusdam alijs pertinentibus ad ius ciuile, quod est ius scriptum. Secundò patet, quia iustum primum secundum, qd accipit Aristot. lib. 5. Ethic. est ad omē filium, quia est ad eum inquantum est pars patris, omnis aut filius est pars, quia est à patre decisis, ideo ad omē filium est: & tñ patria potestas, quam uocant iustas, non est ad omē filium, sed solum ad legitime natos. Ad illegitimos autem nulla est patria potestas: sic dicitur Instit. de patria potestate. c. 1. in potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreamus: & tantum iuste nuptiæ uocantur matrimonium, quia ceteri concubitus possunt uocari nuptiæ, sed sunt iniustæ, quia non secundum legem, sic patet Instit. de nuptijs. §. 1. iustas autē nuptias inter se ciues Romani contrahunt, qui secundum præcepta legum coeunt.

Cap. 6 & 7

Quid sit patria potestas.

Tertio, quia ius paternum est inter omnes homines, qui sunt patres, cum non sit ius constitutum, sed naturale iuxta Aristotem. cum sit inquantum est filius pars patris, quod in hominibus omnibus inuenitur, & tamen patria potestas, quam uocant iura, non inuenimus inter omnes homines, sed solum inter Romanos. i. inter eos, qui iure Romano utuntur, non autē inter Barbaros, neq; inter gentes, quæ iure Romano non utantur, sic patet Instit. de patria potest. §. ius autem. sius autē potestatis, quod in liberos habemus proprium est ciuium Romanorum: nulli enim alij sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus. Quarto, quia patria potestas, quæ est secundum legem non solum extenditur ad filios, sed etiam ad nepotes, pronepotes, & ceteros descendentes per filios, vt patet eodem titulo. §. qui igitur. & tamen secundum Aristot. iustum paternum non est nisi ad filios, non autem ad nepotes, & pronepotes, & ceteros, & causa est, quia illud ius est inquantum filius est pars patris, & tamen nepos, & pronepos non sunt pars auctoris, & proauorum, sed solum patrum: ideo non habent iustum paternum nisi ad patres.

Quintò, quia patria potestas distinguit inter masculū, & femina. s. qd nepos ex filio sit in potestate aui, nepos autē

H h ex

ex filia non sit in potestate aui. eodem tit. §. vltimo. & tamen non est distinctio in hoc quantum ad principium iusti patris, cum illud sit in quantum filius est est pars patris, & tamen siue filius siue filia est pars patris: ideo si est patria potestas in natum ex filio, & deberet esse in natum ex filia, si patria potestas sit iustum paternum. Sexto, quia patria potestas durat super filios tam magnos, quam paruos, quia à patria potestate liberantur per emancipationem, sed iustum paternum non durat, nisi super filios quandiu sunt paruuli qui se ipsos regere non possunt: vnde Aristo. loquens de iusto paterno lib. 5. Ethic. dixit filium esse partem patris quousque sit pelicon, idest magnus, & ita statim, vt est magnus liberatur à iusto paterno, non tamen liberatur statim à patria potestate, etiam si matrimonium contrahat; sed per dignitatem Episcopalem, & quadam alia, de quibus non est nunc dicere, liberantur filij à patria potestate. Septimo, quia maius ius est quod constituitur in filios per iustum paternum, quam quod constituitur per patriam potestatem: nam patria potestas ad istos casus extenditur, de quibus habetur in glo. Instituti. de patria potestate: iustum autem paternum ad omnia fere extenditur cum inter patrem, & filium non sit aliquo iustum politicum, sed pater constituat legem filio, quam voluerit, sicut Aristo. lib. 1. Polit. cap. 1. allegat dictum Homeri, scilicet legem statuit vnusquisq; pueris, & vxoribus.

Cap. 6.

Quar. 893 Determinatio.

Dicendum ergo quod iustum paternum solum est patris ad filium: & aliquo modo matris ad filium, sed non ita proprie, quia illa non statuit legem, & hoc est ius ex necessitate nature propter educationes, quia sicut procreatio liberorum est de iure naturali, ita & educatio eorum: nam simul ponuntur, & equaliter pendunt ex hoc iure Instituti. de iure natu. §. 1. est ergo filius in potestate patris in quantum necesse est eum alimentari per patrem, vel matrem: quandiu paruulus est: & tandiu manet istud iustum paternum super filios, & non est aliud iustum ad illos, nisi quod pater vult, vel statuit. Cum autem effecti fuerint filij maiores, ita vt se alant, cessat istud iustum paternum, cum Aristo. dixerit illud manere donec filius sit pelicon, idest magnus, tunc enim incipit esse inter patrem, & filium iustum politicum, quia politicum iustum est inter eos, inter quos est lex, & illi sunt qui se habent equaliter ad principandum, & ad essendum sub principe: vt dicitur lib. 5. Ethic. & ita est inter patrem & filium adultum, quia potest effici princeps, vel rector in politia in qua est pater eius, & sic ambo se equaliter habent ad principandum, & ad essendum sub principe. Etiam iustum paternum solum manet in communicatione oeconomica, vel in naturali, sed magis proprie in oeconomica, quae includit naturalem, & illa ponit patrem, & filium, vt extrema, virum, & vxorem, dominum, & seruum. In naturali autem non ponuntur nisi vir, & foemina, aut vt proprius dicatur masculus, & foemina, & in oeconomia non sunt leges aliqua, nisi quas vir statuit, vt dicit Homerus, & post eum Aristo. Et ob hoc adhuc apparet differre iustum paternum à patria potestate, quae non solum est ad filios, sed etiam ad nepotes, & pronepotes, vt dictum est: & tamen nepotes, & pronepotes non pertinent ad oeconomiam, sed ad diuersas oeconomias: nam ad hoc, quod filius habeat filios, & vxorem, recedit à cohabitatione patris, & matris, & cohabitatur vxori suae, sicut Adam dixit in constitutione matrimonij propter hanc, idest propter vxorem dimittet homo patrem, & matrem, & adheret vxori suae, & erunt duo in carne vna. Et sic apparet, quod quando filius accipit vxorem, iam

F non potest pertinere ad communicationem oeconomiam patris, sed incipit constituere aliam oeconomiam, cum incipiat esse pater familias, & tunc vel nullam communicationem habebit ad patrem, vel saltem non oeconomiam, & à fortiori filius eius, qui est iam nepos non poterit pertinere ad communicationem oeconomiam cum auo, sed erit quadam alia communicatio, & illam vocat Aristo. communicationem homogalatarum, quae est eorum qui sunt de vna stirpe, quam dicit esse ad pueros, & puerorum pueros, idest, ad filios, & nepotes, & careros descendentes prout faciunt vicum, & est communicatio non gratia diurnalis vsus, vt dicitur lib. 1. Polit. cap. 1. Apparet igitur iustum paternum esse, secundum quod filius est sub potestate patris: & tamen istud non vocatur patria potestas: tamen quantum ad praesens non multum differret arguere de iusto paterno, & de patria potestate, quia per vtrumque dicitur pater habere filium in sua potestate: vt Instituti. de patria potest. §. qui igitur ex te, & ex vxore tua nascitur, in tua potestate est. Vnum tamen erat, in quo quantum ad praesens differretur, quia si peteretur, quare non dixit Deus in maledictione viri, quod esset sub potestate viri, quia esset filius in potestate patris diceretur, quod non deberet poni, quia hoc non esset futurum in hominibus, quousque Romani essent, ex quorum iure est patria potestas: Adam autem cui maledictio ista proponebatur, non erat Romano, neque iure Romano vsurus: ideo non erat in eo argumentum de eis, quae pertinebant ad patriam potestatem: esset tamen argumentum de his, quae pertinerent ad iustum paternum, in quantum illud est commune omnibus hominibus, & est naturale.

Communicatio homogalatica q. sit.

H Dicendum, quod non debuit dici in maledictione, quod subiceretur vir viro pro iusto paterno. Primo, & principaliter, quia licet ista maledictio tam viri, quam foeminae extenderetur ad omnes viros, & ad oes foeminas: principaliter tamen dicebatur de Adam, & Eva, quia ipsi fuerunt qui peccauerunt, & non posterius sui, ideo nihil debuit dici in maledictione foeminae, quod non ad ipsam foeminam pertineret, & nihil in maledictione viri, quod non ad illum virum pertineret: & tamen ad Adam non poterat pertinere, quod subderetur patri, quia patrem non habuit: ideo non debuit poni, quod vir esset sub potestate viri pro subiectione per iustum paternum. Secundo, quia etiam de filiis, qui futuri erant nihil debuit poni in maledictione, quia maledictio pro peccato erat, & tamen filij futuri nondum peccauerant neque futurum peccatum eorum praenunciabant: ideo non debuit praenunciari maledictio: secus de muliere, quia ipsa iam peccauerat: ideo de subiectione eius ad virum debuit dici. Tertio, quia id quod in maledictione Dei est, perpetuum est, & nunquam liberatur quis ab illo: & tamen subiectione filij ad patrem non semper durat, quia licet semper sit filius, dum patrem habet, non tamen est semper iustum paternum, sed solum quousque sit pelicon, idest magnus: nam tunc cessat iustum paternum, & incipit politicum, vt dicitur lib. 5. Ethic. secus de vxore, quia quamdiu vxor est, semper sub potestate viri est, & nunquam liberatur de subiectione, nisi per mortem viri, quando etiam definit esse vxor: ad Roma. 7. cap. Mortuo viro soluta est mulier à lege viri: ideo non debuit dici de subiectione filij ad patrem. Quarto, quia in maledictione non ponuntur nisi ea, quae pertinent ad poenam, cum maledictio sit malorum datio, sed subiectione vxoris ad virum pertinet ad poenam: subiectione autem filij ad patrem, secundum quam est iustum paternum non pertinet ad poenam: ideo non potest poni in maledictione: & ista est causa potissima. Pater hoc: subiectione filij ad patrem

Quar. 899 Cur iuri maledictione dicitur ei non fuit, vt viro subijciatur secus dicitur patrem.

Subiectio filij ad patrem non est poenalis.

patrem non est poenalis, quia est solum propter bonum filij, subiectio autem vxoris ad virum est poenalis, quia non est principaliter propter bonum vxoris, sed propter bonum viri: illa enim subiectio, quae est solum propter bonum subiecti, non est mala, neque poenalis, sicut quod corpus subijciatur animae, & vires inferiores superioribus, & homines Deo, vt ostensum est supra quaest. 760. 761. & 762. Est autem subiectio filij ad patrem solum propter bonum filij, aut principaliter, scilicet vt alatur: nam paruuli non possunt nutriri nisi à parentibus nutrentur: dedit ergo natura desiderium hoc, & debitum parentibus tam in hominibus, quam in brutis, quod filios alant, & ita educatio computatur de iure naturali: Instituti. de iure natu. cap. 1. sed in quantum aluntur à parentibus filij manent eis subditi, quia non potest aliter fieri educatio: ideo oportet filios subijci parentibus, & est subiectio propter bonum filiorum. Etiam manifestatur hoc, quia vt dicit Apostolus 2. ad Corin. 12. cap. oportet parentes thesaurizare filijs, non filij parentibus, & tamen si filij subderentur parentibus propter bonum parentum, thesaurizarent eis, vel acquirerent eis: & adhuc magis pater, quia si esset subiectio propter bonum parentum, maneret ista subiectio semper filiorum ad parentes quamdiu viuerent filij, & parentes: tamen non est sic: immo cum filij efficiuntur magni cessante tempore educationis, quando possunt sibi ipsis prouidere, cessat hoc iustum paternum, sicut dicit Aristo. lib. 5. Ethic. scilicet, quod filius est pars patris quousque sit pelicon, idest magnus. Etiam apparet clarius in brutis: quia animalia alunt filios, quamdiu educatione indigent, & per se ipsos viuere non possunt: cum autem per se possunt viuere non solum non educantur ab eis, immo amplius filij non cognoscunt parentes, idest matres, & matres non cognoscunt filios: & ita apparet, quod natura ibi filios subdidit parentibus, solum propter bonum filiorum, sed non est natura magis inordinata in hominibus, quam in brutis: ergo filij subduntur parentibus propter bonum filiorum: ideo non pertinet ad poenam ista subiectio, & consequenter neque ad maledictionem. Et adhuc apparet istud, quia in Paradiso terrestri maneret ista subiectio: nam certum est, quod ibi nascerentur filij ab Adam, & indigeret educatione quia homines ibi manducarent, & filij statim nati non possent sibi ipsis prouidere, quia non haberent operationes perfectas corporales, ideo tunc alerentur à parentibus, & gubernarentur ad nutum parentum: essent igitur sibi subditi tunc, sicut & nunc. Sed in hoc differt, quia maiori tempore sunt nunc subditi quam tunc: & hoc quia imperfectio operationum, tam secundum corpus, quam secundum intellectum manet nunc longiori tempore quam tunc maneret, quia tunc solum esset imperfectio operationum de conditione nature, & non ex defectu poenali: nunc vero defectus est poenalis, sicut & consequitur peccatum originale in natis: & tamen quod in Paradiso esset non pertineret ad imperfectioem, & poenam: ergo neque nunc subiectio filiorum ad patrem, pertinet ad maledictionem: ideo neque debuit poni in maledictione Adae. De muliere secus est, quia subiectio vxoris ad virum est principaliter ad bonum viri, quia licet aliquod bonum est mulieri sic esse, principaliter tamen est ad viri bonum: nam obsequia ei praestat: et foemina per se viuere possit: & aliqua foemina est prudentior viro suo: & tamen cum incipit esse vxor incipit esse subdita: ideo poena est hoc, cum non sit ad bonum eius, sicut seruus subijciatur domino propter bonum domini. vtilitatem eius: & non propter vtilitatem serui, ideo seruitus est poenalis: licet non est tota.

Alph. 2. ost. super Genes.

A talis similitudo de vxore, & seruo, quia vxor non est seruus. Verum tamen aliqua similitudo est, quia vtrique subijciatur alteri propter bonum eius, cui subijciatur. Et intelligitur de subiectione vxoris ad virum, in quantum est inter eos communicatio oeconomica ad acquisitionem eorum, quae sunt necessaria ad vitam: nam ibi foemina obsequitur viro: secus in quantum communicant vir, & vxor in naturali communicatione, nam etiam ibi est aliqua subiectio, quae maneret in Paradiso terrestri, vt ostensum est, supra quaest. 763. Ibi tamen non esset aliquid poenale, nunc autem mutata est conditio post peccatum, quia non solum est inter virum, & vxorem communicatio naturalis, sed etiam oeconomica: ideo est nunc subiectio vxoris ad virum, quae est poenalis, sed poenale potuit poni in maledictione, ideo posita fuit.

B Sed adhuc quaeretur, cum de muliere positum sit, quod esset sub potestate viri, & non solum est sub potestate viri, sed sub potestate patris, & matris, aut saltem patris, quare similiter non dicitur, quod esset sub potestate patris? Dicendum putant aliqui, quod satis expressum est, nam mulier est sub potestate viri, sed pater est vir, ideo cum sub potestate patris est, etiam est sub potestate viri, vnde non fuit in hoc aliquid omisissum. Est dicendum, quod hoc non fiat: non enim potest intelligi litera de hoc, quia ibi accipiatur vir non vt notat sexum, sed vt signat coniugium, & sic qui est pater non est vir. Aliter ergo dicendum, quod in maledictione non positum est, quod mulieres essent subdita patribus, neque poni debuit. Primo, quia omnia posita in maledictione mulieris, licet extendantur ad alias sequentes mulieres, tamen principaliter, & per se competebant mulieri primae, cui data fuit maledictio pro peccato proprio, ideo non debuit in ea esse aliquid, quod non competeret illi, & tamen subditam esse patri non poterat competere Euae, quia patrem non habebat, ideo non debuit poni.

C Secundo, quia etiam pro mulieribus sequentibus non debuit poni maledictio aliqua: nam maledictio est pro peccato, sed mulieres nondum natae non poterant adhuc peccasse, ideo neque maledictio debuit poni pro illis antequam peccarent, & si praenunciaretur, sed non praenunciatur peccatum sequentium, ergo neque poena aliqua.

D Tertio, quia de filia, quod subijciatur patri est eadem ratio, sicut de filio, & tamen subiectio filij ad patrem non debuit poni in maledictione viri, vt ostensum est praecedenti quaestio. ergo neque debuit poni subiectio filiae.

E Quarto, quia in maledictione solum ponitur, quod poenale est, subiectio tamen filiae ad patrem non est poenalis, quia non est propter bonum patris, sed filiae, quia eodem modo illa subijciatur patri, sicut filius, & vtrique est iustum paternum, ideo sicut subiectio filij non est poena, vt ostensum est praecedenti quaestio. sic & subiectio filiae, sed subiectio vxoris est poenalis, ideo non debuit poni de subiectione filiae.

F Quaeretur an ea, quae ponuntur in maledictione viri extendantur ad foeminam. Aliqui dicunt, quod non, quia si maledictio viri intelligeretur etiam extendi ad mulierem, supernacuo ponerentur diuersae maledictiones, sed Deus posuit aliam maledictionem viri, aliam mulieris: ergo maledictio viri non extenditur ad mulierem. Secundo, quia fuerunt maledictiones datae propter peccata, sed distincta fuerunt peccata viri, & foeminae, ideo debuerunt esse diuersae maledictiones, vt vna non esset in alia. Tertio, quia si maledictio viri extenderetur ad foeminam, similiter diceretur maledictionem serpentis ad foeminam extendi, quia

Quar. 810 Cur non dicitur quod mulier est sub potestate patris.

Quar. 893 Determinatio.

Quar. 811 An ea quae ponuntur in maledictione viri, pertinent ad foeminam.

Alph. 2. quia

quia sicut peccaverunt vir, & foemina circa eandem rem, scilicet de ligno vetito comedendo, ita videtur malum fecisse circa eandem rem, scilicet suadendo comedere de eodem ligno: & tamen maledictio serpentis non extenditur ad foeminam: ergo neque maledictio viri ad foeminam. Quarto, quia si maledictio viri extenditur ad foeminam, similiter maledictio foeminae extenditur ad virum, quia videtur eadem ratio extensionis: etiam quia circa eandem rem peccaverunt, licet non fuerit idem peccatum, & tamen maledictio foeminae non extenditur ad virum, neque extendi potest, quia vir non potest peccare, neque concipere, ergo neque maledictio viri extenditur ad foeminam. In contrarium videtur, quod extendatur maledictio viri ad foeminam primo, quia in maledictione viri ponitur mors, cum dicitur; Reuertaris in terram, de qua sumptus es supra 3. cap. & tamen hoc etiam ex necessitate competit foeminae, quia ipsa quoque moritur, & hoc accidit propter peccatum sicut dicit Apostolus ad Roma. 8. cap. Corpus propter peccatum mortuum est: ergo extenditur maledictio viri ad foeminam. Secundo, quia dicitur maledicta terra in opere tuo, spinas, & tribulos germinabit tibi, & tamen non solum germinat hoc laborante viro, sed etiam operante foemina agros: ergo eandem maledictionem dedit vtrique. Tertio, quia dicitur in sudore vultus tui vesceris pane tuo, in quo significatur vita laboriosa, id est acquisitio difficilis eorum quae pertinent ad cibum, & tamen hoc est similiter in foemina, quia & illis est difficilis acquisitio: ergo tota maledictio viri extenditur ad mulierem.

Dicendum, quod accipiendo strictè sicut peccata fuerunt distincta, & maledictiones diuersae, ita & fuerunt non coincidentes: si enim Deus intenderet extendere maledictionem viri ad mulierem, vel è contrario, non proferret diuersas maledictiones: & tamen quamlibet singulariter maledixit pro peccato suo, accidit tamen quod ea, quae in maledictione viri continentur, comprehendant mulierem non ex vi verborum maledicentis, neque ex eius intentione quantum per verba significatur, sed aliunde accidit. De maledictione autem mulieris non fuit sic, quia ea, quae ponuntur in maledictione eius non extenduntur ad virum: nam ex vi maledictionis quaelibet est propria ei, cui praenunciata est, & non fuit aliquid secundum quod accideret malum foeminae viro: ideo non extenduntur ad eum aliquo modo ea, quae praenunciatur in maledictione mulieris. Maledictio autem viri consistebat in laboriosa acquisitione victus, scilicet, quod terra esset maledicta in opere suo: germinaret etiam spinas, & tribulos: quod etiam ad foeminam extenditur non quasi praenunciatum contra illam, sed quia talis reddita est terra, vt cuiuslibet colenti difficilis reddatur, & aspera: ideo tam viro quam foeminae haec germinat. Etiam dicitur in maledictione viri: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, quod significat difficilem acquisitionem victus, qui non habeatur ad sufficientiam sine sudore, qui provenit ex labore & calore resolvente partes teneras corporis, sed ista difficilis acquisitio non est solis viris, sed etiam foeminis, quia non est illis facilitas acquirendi victum: nam iudicarentur in hoc feliciores viris. De maledictione foeminae non est sic, quia nihil de illa extenditur ad virum, quia illa consistit in conceptu, partu, & subiectione: & tamen vir non concipit, neque parit, neque sub viri potestate est, quia ipse est vir.

Sed dicendum, quod adhuc maledictio viri non data est ea intentione, vt foeminam comprehenderet, sed quasi esset aliquid proprium viro: causa est,

quia hoc est speciale in homine ad alia animalia, vt dicit Aristot. lib. 8. Ethic. quod sint opera distincta viri, & foeminae, in alijs animalibus non sunt distincta opera masculi, & foeminae: ideo inter masculum, & foeminam in specie humana sunt duae communicationes: prima est naturalis, quae est propter simile tertium delinquere, quae similiter est in omnibus animalibus, in quibus est masculus, & foemina. Secunda est oeconomicam: sed ista est non in quantum sunt masculus, & foemina, sed solum in quantum habent diuersa opera, & quia in animalibus non sunt diuersa opera masculi, & foeminae, non est in eis communicatio oeconomica, sed sola naturalis. Est autem ista diuersitas operum in quantum foemina in specie humana est magis apta ad obsequia viri ad rem domesticam, & ad ea, quae sunt minoris laboris, & minoris prudentiae: sunt tamen maioris humiliationis, & inferioris gradus: opera autem viri sunt ipsa acquisitio rerum in quantum pertinet ad negocia exteriora, & sunt maioris prudentiae atque maioris difficultatis: non tamen sunt tantè humiliationis, & seruitutis, quantae sunt opera foeminae, de quibus loquitur Aristot. lib. 2. oeconomicorum dicens: vnam autem mulierem oportet praesesse eis, quae domi sunt, & ibi subijcit de operibus viri, & foeminae. Et iuxta istum modum, qui naturae conuenit, & quem Aristot. verum esse putauit, instituit Deus habitudinem masculi, & foeminae in specie humana, scilicet, vt foemina operaretur circa rem domesticam: vir autem circa rem exteriorem, ideo dixit de foemina sub viri potestate eris: per hoc determinans officia maioris humiliationis, & minoris gradus, quae foemina exhibitura erat in quantum obsequeretur viro in eis, quae ille iuberet. De viro autem dixit in sudore vultus tui vesceris pane tuo, quasi soli viro imponeret culturam agrorum, & ad foeminam de hoc non pertineret: nam si etiam foemina deberet colere agros, essent communia opera viri, & mulieris: & tamen factum est, quia tunc non constituerent oeconomicam, sed solum naturalem communicationem, sicut neque cetera animalia: & tamen constituunt illam in quantum habent diuersa opera non solum in electione, sed potius secundum naturam in quantum natura redit foeminam, & virum ad diuersa opera aptos: vt dicit Aristot. lib. 8. Ethic. quod conferentes propria ad commune magis abundant. Ideo dicendum, quod sicut obsequia domestica non pertinent ad virum nisi secundum quandam usurpationem, ita & administratio rerum exteriorum non pertinet ad foeminam: vnde cultus agrorum non est foeminarum, sed solum virorum. Aliqua autem gentes in hoc errant non attendentes naturam communicantes opera maribus, & foeminis eadem: nam utrosque faciunt procedere ad bellum, & vtriusque dant culturam agrorum, vt erat in politia quam Socrates instituerat, & tangit illud Aristot. lib. 2. Polit. & quantum ad bella adhuc ad quibusdam gentibus obseruatur, scilicet apud Persas, vbi tam mares, quam foeminae simul ad bella procedebant, vt ait Isidorus lib. 9. Etym. sed Deus, qui naturam instituerat faciendo masculum, & foeminam aptos ad diuersa opera, voluit ita ordinare communicationem oeconomicam eorum, vt foemina subdita esset viro ad opera domestica, vir autem in omnibus exterioribus administrationem, & operam impenderet: cultus igitur agrorum ad solum virum pertinerebat. Et secundum hoc maledictio viri ad eum solum directe pertinet, quia tota consistit in difficultate acquirendi victum, sed ista acquisitio est solius viri, quia est in cultu agrorum: ideo ei competit maledictio illa, & non foeminae. Cum

reterione data est, vt foemina competere.

Diuersitas operum in viri, & foeminam.

Attende errores aliquos in communi cadis operibus maris et foeminis.

In oppositum arguitur.

Quaest. 812. Determinatio.

Quaest. 813. Maledictio viri non est in-

enim dicitur: Maledicta terra in opere tuo, de viro solo intelligitur, quia maledicta est terra, quantum ad eum, qui eam colit in quantum est difficultas in colendo, & habendo inde victum: sed ad solum virum pertinet colere secundum rectam ordinationem oeconomicam: ideo eius solius est ista poena. Similiter cum dicitur: In sudore vultus tui vesceris pane tuo: ad virum solum pertinet, quia signatur per hoc acquisitio victus ex agricultura, quae solius viri est, cum sint distincta opera viri, & foeminae, vt dictum est: ideo ille solus in sudore vultus sui vescitur pane, aut acquirit panem, quo vescitur. Et tamen secundum illas gentes, quae communicant eadem opera viris, & foeminis, erit maledictio foeminae propria foeminae: maledictio autem viri erit communis viro, & foeminae: & maxime erit hoc apud Barbaros, qui cognoscentes naturam non bene distinguunt inter masculum, & foeminam: sed foeminam, & seruum in eodem ordinant: vt dicit Aristot. lib. 1. Politic. cap. 1. sed hoc nihil mutat de recta dispositione Dei: ipse enim sicut distinguit naturam, ita & opera masculi, & foeminae: & quia voluit esse distincta opera, voluit esse distinctas poenales naturae quantum ad oeconomicam communicationem: viro quidem in acquisitione victus, mulieri autem in obsequijs ad virum, in quibus ei subdita est: & secundum hoc recte ponuntur maledictiones viri, & foeminae, vt distinctae. Quod autem ex errore aliquarum gentium videatur incidere maledictio viri in foeminam, non nocet, quia ex eorum errore non laeditur diuina dispositio, quae recta est.

Quaest. 814. Cur mala praenunciata in sententia viri extendantur ad mulierem non est contra.

Sed quod aliquo modo mala posita in maledictione viri possint extendi, & extendantur ad mulierem, & maledictio foeminae non possit extendi ad virum factum est ex diuersitate naturae: vir enim & foemina communicant in aliquo, & differunt in aliquo: communia in natura id est specie, & differunt sexu, quia sunt masculus, & foemina. In quantum enim communicant in natura, quia ambo sunt homines conueniunt eis quaedam bona, & possunt conuenire mala opposita. Et sicut natura est communis, ita necesse est communia esse bona illa, vel mala. In quantum autem differunt secundum sexum, necesse est accidentia consequentia sexum distincta esse in eis, & non communicari amobus siue in bono, siue in malo. De primo patet, vt in nutritione: tam masculus enim quam foemina cibo, & potu vtuntur, quod non conuenit eis in quantum sunt masculus, & foemina, sed in quantum sunt animalia, quia omne animal nutritur, & attrahit cibum: etiam animalia, in quibus non est distinctio sexus, ita mo & animata non animalia, sicut omne plantatum, nutritur, & attrahunt. Sed licet omne animal nutritur ex differentia in cibo secundum speciem animalium: nam licet a principio Deus dederit escam communem homini cum omnibus animantibus herbas, & fructus arborum supra 1. cap. tamen postea non manserunt cibi communes, sed alij sunt cibi hominum, alij aliorum animalium: viro tamen, & foeminae est idem cibum, quia non est cibum propter sexum, sed propter speciem. Et sicut conuenit habere cibos eisdem, ita, & conuenit illos acquirere. Esse autem illorum facilem, vel difficilem acquisitionem est accidentale: nam in Paradiso terrestri ex diuino munere erat facilis acquisitio, post exclusionem est difficilis acquisitio ex poena: ideo sicut in Paradiso erat vtrique facilis acquirendi cibos, ita post exclusionem vtrique est difficultas: & tamen maledictio viri tota consistit in difficultate acquirendi cibos, ideo illud ita potest conuenire foeminae sicut viro: immo

Alph. Toft. super Genes.

necesse esset illam maledictione similiter esse foeminae nisi ad virum pertineret acquisitio ciborum pro se, & pro foemina, & ista est veritas. Nam vt dictum est, vir, & foemina in humana specie constituunt oeconomicam propter diuersitatem operum, & ibi ad virum conuenit acquisitio ciborum in opere exteriori, ideo cum Deus loqueretur secundum hanc dispositionem oeconomicam, quae conueniebat naturae, quasi tota acquisitio pertineret ad virum, fuit maledictio viri in laboriosa acquisitione victus, quasi hoc ad foeminam non pertineret. Secundum erat id, in quo differunt, scilicet distinctio sexuum, & quantum ad hoc non possunt eis eadem accidentia conuenire: viro enim competit concipere, foeminae autem concipere, maledictio autem foeminae posita fuit in eo, quod pertinebat ad sexum, scilicet in concipiendo, pariendo, & subiectione, ideo cum vir, & foemina sint differentes sexu non poterunt iste poenales naturae conuenire viro. De conceptu, & partu notum est, quod competant foeminae ex conditione sexus, id est, quia foemina est, ideo non possunt competere viro. De subiectione erat dubium, an competeret ex sexu, & dicendum, quod sic, licet non ita directe sicut conceptus, & partus, nam subijci in ordinatissima communicatione competit ei, quod minus est, sed foemina eo, quod foemina est, necesse est quod sit minus nobilis, quam vir nobilitate naturali, ideo competit ei secundum naturam subijci, licet si maneret natura integra, sicut in Paradiso Terrestri esset quidem subiectio, sed non poenalis, vt supra ostensum est. Nunc vero manet subiectio, & accidit sibi esse poenalem propter peccatum, & ita ex conditione sexus competit mulieri esse subditam: ideo non poterit talis subiectio competere viro, cuius est distinctus sexus, & sic nulla pars maledictionis foeminae potest extendi ad virum, & tamen maledictio viri tota extenditur ad foeminam saltem per accidens.

Sed dicitur, quare non fuit data maledictio viro in eo, quod pertineret ad sexum, essetque distincta maledictio viri a maledictione foeminae, sicut è contrario. Dicendum, quod fuit primo, quia non fuit possibile dari poenalem naturae competentem viro ex parte sexus: maledictio enim est de malo, quod est poena, vnde vbi non est poena, non est maledictio, sed nulla poena esse potest in eis, quae pertinent ad virum ex parte sexus, ideo maledictio sua non potuit dari in illis. Hoc autem patet, quia duo sunt, quae masculus facit in generatione, aut quae fiunt ex parte eius, primum est commiseri foeminae emittendo semen: secundum est, quod per semen emissum formetur sanguis foeminae in foetum. De secundo planum est, quod non potest esse poenale, neque delectabile masculo, quia non fit a masculo, sed fit per vim existentem in semine ab eo deciso postquam decisum est, & commixtum sanguini preparato a foemina intra locum conceptionis: ideo actio ista non imputatur masculo, licet ab eo fit, & ita in hoc non potest esse ei bonum, neque malum.

De primo dicendum, quod est actio masculi in de- cisione, & commixtione, sed ista non potest poni in maledictione, quia maledictio pertinet ad poenam, sed ista actio non est poenalis: immo in omni animali est voluptas in emissione seminis, atque commixtione, tam in masculo, quam in foemina, ideo non potest poni in maledictione, cum potius carnales, & mundani homines, nihil spiritualitatis habentes putent eam pertinere ad fruitionem: vnde neque in foemina ponitur ista actio ad poenalitatem, & maledictionem pertinens, quia non dicitur in maledictione eius de commixtione, sed de conceptu. Conceptus autem accipitur pro tempore, quo

Hh 3 foemi-

Subiectio foeminae ad virum ex coeptione.

Quaest. 815. Cur non data fuit maledictio viro in his, qui pertinent ad sexum, vt esset distincta a maledictione foeminae.

fœmina gestat fetum in utero: & hoc pertinet ad difficultatem. Sed fœmina potuit convenienter maledici in eo quod pertinebat ad differentiam sexus, quia multa pertinent ad omnem fœminã tã in hominibus, q̃ in animalibus ex conditione sexus. Concipere, portare in utero, parere, educare conceptum natũ, subijci masculo tanquam digniori; in omnibus his accidunt multæ difficultates: ideo potuit maledictio fœminæ poni convenienter in his: maledictio autem viri non potuit poni in his, quæ pertinebant ad sexum. Secundo quantum ad principale dato, q̃ esset aliquid pertinens ad sexum, in quo posset vir puniri, fuit conveniẽs in maledictione sua poni ea, quæ pertinebant ad difficultatem acquirendi cibos, quia in hoc est magna difficultas habens multas partes, & durans per totam vitã: ideo debuit poni in maledictione potius quã aliqd aliud, quod pertineret ad parvam pœnam: maxime quia ista erat res multum nota, ideo potius conveniebat ad maledictionem, quam aliquid aliud, quod non esset ita notum, & postea eveniret viro.

Sed dicitur cum labor in acquisitione victus non solum pertineret ad virum, sed etiam ad mulierem, quare non fuit in maledictione mulieris positum de hoc. Dicit potest primo, quod hoc fuit, quia mulier habebat maledictionem in eo, quod erat ei propriũ in quantum erat mulier, ideo non debuit poni in maledictione eius, quod esset commune ei, & viro, scilicet, quod conveniret ambobus, vt hominibus. Secundo, quia maledictio est in malo, & pœna: ideo quanto est maius aliquod malũ tãto magis pertinet ad maledictionẽ, sed maius malum est, quod competit mulieri in quantum est mulier, scilicet in conceptu, partu, & subiectione, quã malum quod est in acquisitione cibi, ideo potius debuit poni hoc. Tertio, quia sicut fuerunt distincta peccata viri, & fœminæ, ideo debuerunt esse distincte maledictiones, sed ponebatur in maledictione viri de difficultate acquirendi victũ, ergo non debuit poni in maledictione fœminæ. Quarto & principaliter: quia difficultas in acquisitione victus non est proprie pœna fœminæ, sed pœna viri, nam secundum ordinatam œconomiam sunt distincta opera fœminæ, & viri: & pertinent ad virum opera exteriora, quæ consistunt in acquisitione victus: fœminæ autem opera consistunt in administrationibus domesticis: agricultura autem pertinet ad opera exteriora: ideo ad solum virum pertinet: ideo non debuit maledictio fœminæ se extendere ad hoc.

Et secundum hoc potest responderi ad vtraque argumenta supra facta q. 811. Ad primum concedendum, quod Deus posuit aliam maledictionem viri, aliam mulieris, & ideo non communicant in maledictione quantum est ex verbis maledictionis, & intentione maledicentis: tamen accidit, quod mulier communicet in aliquo in maledictione viri, quia maledictio viri datur in eis, quæ sunt communia viro, & fœminæ, sicut fuit dictum supra q. 814. Secundo potest dici ad hoc quod Deus fecit maledictionẽ viri distinctam à maledictione fœminæ, ita quod vellet extendi maledictionem viri ad fœminam, non tamen maledictionem fœminæ ad virum: & causa est quia peccatũ mulieris fuit viro causa peccandi, cum ipsa virum impulit ad peccandum: vir autem non fuit causa peccandi mulieri, quia ipse posterus peccavit: ideo erat conueniens extendi maledictionem viri ad fœminam, & non è contrario: quasi peccatum viri esset peccatum fœminæ: & peccatum fœminæ similiter ipsius fœminæ: ideo ipsa debuit habere quasi duas maledictiones: peccatum autem viri fuit ipsius, & non peccatum fœminæ: ideo ipse non debuit habere nisi maledictionem vnam. Tertio potest concedi totaliter argu-

Quest. 816
Cur in maledictione fœminæ non fuit facta mentio de labore.

Quest. 817
Solutio rationum.
q. 811.
Ad primã

mentum, & dicitur, quod sicut fuerunt peccata distincta, ita & maledictiones distincte: & maledictio viri nullo modo extenditur ad fœminam: cum autem obijcitur, quod fœminæ etiam colunt agros, & ita in sudore vultus vescuntur pane: dicendum quod hoc est contra rectum ordinem œconomia: nam Deus qui distinctim masculum, & fœminam, dedit eis diuersa opera, id est disposuit eos ad diuersa opera: & ita fecit virum ad opera exteriora, fœminam vero ad domestica: vnde nihil ad fœminam pertinet de agricultura, de qua tamen Deus loquitur, cum dicit: In sudore vultus tui &c. ex usurpationibus autem non potest sumi argumentum contra ea, quæ recte ordinata sunt. Quarto potest dici ad hoc, quod fœmina non habet maledictionem viri quod colat terram, sed si aliquid de laboribus viri agat fœmina, & sit illud pœnale, non accidit illud tanquam ad eam extendatur directe maledictio viri, sed in quantum includitur sub parte maledictionis propriæ eius, scilicet sub viri potestate eris, in quantum autem ipsa est sub potestate viri facit, quod vir iubet: & si ille iubeat colere agros colit, & sudat, atque sic vescitur pane, tamen agit hoc, vt inclusum in propria maledictione, & non vt pertinens ad maledictionem viri, quæ ad illam extendatur. Et licet isti quatuor modi respondendi possint stare, sed primus, tertius, & quartus magis conveniunt: quia si Deus directe vellet maledictionem viri extendere ad fœminam, poneret in maledictione fœminæ totum simul, quod est in vtraque, & in maledictione viri solum poneret id, quod posuit: & tamen non fecit sic, sed posuit eas distinctas: ideo non voluit quod directe extendere maledictio viri ad fœminam. Ad secundum dicendum, quod fuerunt maledictiones propter peccata, & in quantum illa fuerunt distincta, debuerunt esse distincte maledictiones: & tamen poterat dici: quod mulier communicet aliquo modo in maledictione viri secundum modum supra declaratum.

Ad tertium dicendum, quod illa ratio non tenet: dato enim quod maledictio viri extendere ad fœminam, non deberet extendi maledictio serpentis ad fœminam: primo quia maledictio serpentis non est verè maledictio, cum neque serpens peccaverit: maledictio autem viri, & fœminæ sunt verè maledictiones, quia peccaverunt: ideo potest extendi maledictio vnius in alterum, non autem maledictio serpentis. Secundo, quia maledictio fœminæ, & serpentis sunt per opposita, scilicet sunt inimicitia inter eos, quod si serpens mulieri in sidetur, mulier autem conterat caput serpentis: ideo non poterat transire maledictio serpentis in mulierem. Tertio, quia uir, & fœmina sunt in eadem specie, & communicant in malo, & bono, ideo maledictio vnius potest in alterum transire; sed serpens non communicat in specie cum muliere, ideo neque in bono, neque in malo communicabunt: sic patet de eo quod ponitur in maledictione, scilicet, quod serpens comederet terram: & tamen neque vir neque mulier comedunt terram, quia repugnat naturali conditioni eorum.

Quarto, quia si maledictio vnius posset extendi ad alterum, potius extendere maledictio mulieris in serpente: quia de viro, & fœmina ita nunc arguitur, quod transeat maledictio viri in fœminam, scilicet, quia fuit viro causa peccandi, & non è contrario. Ad quartum dicendum, quod maledictio fœminæ non extenditur in virum: & tamen non esset inconueniens, quod extendere maledictio viri in fœminã: primo, quia maledictio fœminæ repugnat viro, & maledictio viri non repugnat fœminæ: causa ostensa fuit supra. quia maledictio fœminæ data est per propria sibi:

Advertas hanc explanationem.

Ad secundã que.

Ad tertiam.

Ad quartã.

sibi: maledictio autem viri datur per communia viro, & fœminæ. Secundo, quia non erat contra rationẽ, quod maledictio viri extendatur ad fœminam in quantum mulier fuit causa peccandi viro, sed maledictio fœminæ, quod extendatur ad virum est contra rationem, quia non fuit vir causa peccandi fœminæ: vnde neque partem pœnæ eius suscipere debet.

Responde tur ad rationes in oppositi quest. 811.

Ad primũ

Sed rationes tres in contrarium ostendebant, quod extenderetur maledictio viri ad fœminam: & dicendum, quod strictè sumendo non transit maledictio vnius in alterum, sed largè potest dici, quod communiter fœmina in maledictione viri iuxta modos traditos præcedenti quæst. in responsione ad primum argumentum. Et cum obijcitur primo de morte, quod sit mors maledictio viri, & pertineat ad fœminam, potest dici vno modo, quod ad ambos pertineat mors: & tamen non ponitur in maledictione alicuius eorum. Et quando dicitur de viro reuertaris in terram: dicendũ, quod non ponitur ibi, vt pars maledictionis, sed vt præsuppositum quoddam: nam si poneretur, ut maledictio, diceretur: Et reuertaris in terram, de qua sumptus es; non tamen dicitur sic, sed: Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: & est determinatio cuiusdam pœnæ prænunciata. In sudore vultus tui vesceris pane tuo: & quia nesciretur quantum ista pœna duraret, additur donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Idurabit vsque ad mortem: non ergo ponitur vt pœna, sed vt præsupponitur. Secundo potest dici quod mors est pœna viri, & est pœna fœminæ: est autẽ maxima pœnarum. Vltima, sed non extenditur de maledictione viri in fœminam: sed ad vtriusq; maledictionem æqualiter pertinet: non enim fuit possum de morte in maledictione alicuius eorum, sed in maledictione amborum, aut potius in terminatione pœnæ. Cum enim Deus præceptum daret, apposuit pœnam, & illa fuit pœna mortis, cum dixit quacunq; die comederis, morte morieris. supra 2. c. Et licet ibi videatur soli viro datum, tamen tam viro, quã fœminæ datum est. Sicut patet ex verbis mulieris. supra 3. c. de ligno aut, quod est in medio Paradisi præcepit nobis dominus, ne comederemus, neque tangeremus illud, ne forte moriamur: & sic ambobus significat prænunciatum esse, quod moreretur: secuta fuit autẽ mors sicut prænunciata fuerat peccantibus eis: ideo non venit mors in fœminam per extensionẽ pœnæ viri in eam: sed quia ambobus æqualiter prænunciata est. Ad secundã rationem cum dicit maledictio terra in opere tuo: dicendũ, quod terra non est magis maledicta ad virum, quã ad fœminam: est enim maledicta ad illum, qui colit eam: & in cultus agrorum solum convenit viro secundum ordinatam œconomiam: ideo ad solum virum pertinet illa maledictio, & non extenditur ad fœminã: si autẽ fœminæ colant agros, hoc est secundum inordinatã œconomiam: & non est sumendum argumentum ex eo, quod est inordinatum. Ad vltimam rōnem respondẽdum eodem modo: licet pro his duabus rōnibus, quæ ad idem tendunt, stet responsio in illis quatuor modis positus præcedenti quæst. in responsione ad primum argumentum.

Ad secundã

Cur vltimò viri sententia pronuntiata fuerit.

Postquã scriptura posuit maledictionẽ fœminæ ad maledictionẽ viri. Sicut enim peccatũ suũ fuit vltimũ, ita & maledictio eius vltimò fuit denuntiata. Secundo & precipue, quia hoc cõpetebat illi ordini resolutionis, quẽ Deus fecerat: nam primũ quæsiuit ad viro: deinde ad fœminã: serpente autem quæsiuitur erat vltimò: sed non quæsiuit propter causas suprapositas. Et quia vltimò inuenta est radix peccati, vel mali ad serpente processisse, dedit ei primò Deus maledictionem, & deinde retrocedendo dedit maledictionem fœminæ, quia malum fœminæ habuit ortum à serpente: ergo similiter

postea maledictio fœminæ debuit poni maledictio viri, in quem descendit peccatum à fœmina. Et dicitur, quod Adẽ dixit Deus: Quia audisti uocem vxoris tuę. Audire accipitur pro exaudire, scilicet quia fecisti, quod illa rogauit: nam solum audire non est peccatũ quicquid illud sit quod audimus, quia audire non est in potestate nostra: & peccatum non est nisi in eis, quæ sunt secundum electionem: assentire autem uoci uxoris fuit in potestate Adẽ, & in hoc ille peccauit.

Audire ut accipitur.

Sed quæretur, quare Deus posuit maledictionem Adẽ dixit: Quia audisti uocem vxoris tuę, cum in audiendo non sit peccatum.

Quest. 819
Cur dixit Deus quia audisti uocem vxoris tuę.

Dicitur sicut statim dictum est, quod accipitur audire pro exaudire, id est assentire voci vxoris: & quia illa suadebat ad malum, in exaudiendo uocem eius esset peccatum. Sed adhuc dicitur, quod non debuisset Deus hoc dicere, quia Deus uolebat ponere maledictionem Adẽ: ideo præponebat peccatum, ut uideretur pro quo pœnam inferret, sed peccatum Adẽ fuit in manducando de ligno uetito, & illud expressit Deus dicens comedisti de ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes: ideo non oportebat dici, quia audisti uocem vxoris tuę: sed quod diceretur, quia comedisti de ligno, de quo præceperam tibi ne comederes.

Dicendum, quod fuit conueniens quod Deus hoc exprimeret. Primò, quia uolebat significare peccatum Adẽ, & tamen dicendo solum; quia comedisti non signabatur peccatum eius sufficienter, quia poterat comedere, & quod non peccaret: vt pote si comederet per ignorantiam, uel similiter daret ei de illo ligno, non dicendo quod dabat de fructu illius: si enim posset ignorare, posset non peccare: cum autem dicitur, quia audisti uocem uxoris tuę, & comedisti, signatur quod sciens & uolens comedit, ut complaceret uxori: ideo certius sic signabatur peccatum, quã aliter.

Secundo fuit factum ad ostendendũ id, in quo fuit radix peccati uiri, ut & cognoscatur differentia peccati eius à peccato Eua: Eua enim peccauit, quia credidit serpenti putans se posse effici sicut Deus erat: ideo desiderans hoc comedit, si autem Adam crederet hoc: & ideo comederet desiderans idem, quod Eua, diceretur audisse uocem serpentis, & non uocem Eua, cum ab Eua non esset principium uocis illius: & tamen Adam non credidit se posse effici, sicut Deus erat: neque in ligno esse talem uirtutem, ut id præstare posset, ideo neque illud concupiuit cum sciret esse impossibile: vnde non comedit Adam, propter illa, quæ dixit serpens, & ita non seductus est, sed solum flexus fuit precibus vxoris, ut id faceret: & hoc erat vox Eua, & non serpentis: ideo dicitur, quod audiuit uocem vxoris suæ. Ex hoc autem sequitur differentia peccati Eua, & Adã, quia Eua assensit serpenti, & Adam assensit Eua: serpens processit decipiẽdo, & fallum dicendo: Eua processit rogando: Eua ergo quæ serpenti assensit seducta est: sic enim ipsa conquesta est; serpens decepit me: Adam autem assensit Eua; ideo non fuit seductus, sed complacuit roganti: & ita dicit Apostolus prima Timor. 2. cap. Adam non fuit seductus: mulier autem seducta in præuicatione mansit. Tertio fuit hoc dictum ad aggrauandũ peccatum Adã. Nam si diceretur solum, quia comedisti de ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, signaretur peccatum, & non causa peccati: & ita non appereret grauitas peccati: nunc uerò ad ostendendam grauitatem, & ad exprobandum Adã, dicitur, quia audisti uocem vxoris tuę, & comedisti de ligno.

Collige differentia peccati huius, & Adẽ in pomò manducando.

Alph. Oost. super Genes.

de quo praeceperam tibi, ne comederes; ac si dicitur ego praecepi ne comederes, vxor tua rogauit, vt comederes, & potius voluisti facere, quod illa rogabat, quam quod ego praeceperam, & ita satis apparet reprehensibilis. Nam praeceptum magis obligat, quam praeces. Et etiam si Deus non praeceperet, sed suaderet non comedere, vxor autem suaderet, standum erat Deo propter suam reuerentiam, sed Adam assensit potius vxori roganti, quam Deo praeceptum danti, ideo fuit multum reprehensibilis: & ad signandam istam redargutionem, immo ad faciendum eam Deus vsus fuit his verbis.

Quaestio 820. Cur Deus dixit, quia audisti vocem vxoris tuae, cum posset eam vocare alio modo, & non vxorem. Dicendum, quod fuit primo, quia verum est, quod erat vxor sua: nam Deus dederat eam ei in vxorem, & ipse vt talem accepit eam, cum dixit: Propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhuc rebit vxori suae: & erunt duo in carne vna: ecce Adam vocauit eam ibi vxorem: ideo sic Deus debuit eam vocare. Secundum fuit, quia non erat aliquid aliud nomen, quo eam melius posset vocare, quam nominando vxorem Adam: cetera enim nomina minus conueniunt, vt statim dicitur. Tertium, quia voluit Deus ex nomine reddere causam eius, quod dicebat: dixit enim quia audisti vocem vxoris tuae, i. consensisti ei deprecanti. Causa autem quare assensit ei voluit, fuit, quia erat vxor: vir autem diligit nimis vxorem suam, quia sunt caro vna, & debet eam diligere, vt corpus suum: sic dicit Apostolus ad Ephes. 5. c. sed sub alijs nominibus non importatur eadem ratio dilectionis, ideo non debuit nominari aliquo alio nomine in pnti, quia non facerent alia adpositum. Sed obijciatur quod posset nominare eam alijs nominibus: nam posset vocare eam Euam, & mulierem, aut viraginem, quia ista nomina habebat vt colligit supra 2. c. & 3. & vt quod maxime deberet vocari Eua, quia illud est nomen proprium, & tunc maxime conuenienter res nominatur, qm ex proprio nominatur: sic enim vocatur vir per nomen proprium. f. Adam cum dicitur in his verbis supra 3. c. Adae vero, dixit Deus, quia audisti vocem vxoris tuae: poterat ergo dicere: quia audisti vocem Euae. Dicendum, quod non potuit vocari Eua, quia hoc nomen nondum positum fuerat ei, sed Adam postea illud imposuit, vt patet ex ordine literae supra 3. c. f. & vocauit Adam nomen vxoris suae Eua, & illud ponitur post maledictionem datam viro, qm Deus dixit, quia audisti vocem vxoris tuae. Sed dicitur, quod poterat vocari Eua per anticipationem: licet nondum esset nomen istud Euae impositum: sicut lignum in quo peccauit Adam, & Eua vocatur lignum scientiae boni, & mali: & accepit istud nomen post peccatum ex eo quod dixerat serpens: In quocunque die comederitis ex eo aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum, & malum. supra 3. c. & ista fuit vera causa huius nominis, vt supra dictum est, & tamen ante tentationem ponitur quomodo vocetur lignum scientiae boni, & mali. supra 3. c. f. p. duxitq; dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visum, & ad vescendum suauis: lignum etiam vitae in medio Paradisi, lignumque scientiae boni, & mali. Et ita fit ibi anticipatio, cum nondum positum esset illud nomen. Dicendum, quod non poterat vocari mulier tunc Eua a Deo stante veritate scripturae: nam dicitur post illud supra 3. cap. quod Adam vocauit nomen vxoris suae Eua. Si autem vocaret Deus mulierem Eua quando dedit maledictionem tunc imponeret ei hoc nomen, ideo non poterat postea illud imponere Adam, & tamen imposuit vt dictum est: ergo non potuit tunc Deus dicere, quia audisti vocem Euae. Cum vero obijciatur de anticipatione circa lignum scientiae boni, & mali. Dicendum

Quaeretur quare dixit Deus: Quia audisti vocem vxoris tuae, cum posset eam vocare alio modo, & non vxorem. Dicendum, quod fuit primo, quia verum est, quod erat vxor sua: nam Deus dederat eam ei in vxorem, & ipse vt talem accepit eam, cum dixit: Propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhuc rebit vxori suae: & erunt duo in carne vna: ecce Adam vocauit eam ibi vxorem: ideo sic Deus debuit eam vocare. Secundum fuit, quia non erat aliquid aliud nomen, quo eam melius posset vocare, quam nominando vxorem Adam: cetera enim nomina minus conueniunt, vt statim dicitur. Tertium, quia voluit Deus ex nomine reddere causam eius, quod dicebat: dixit enim quia audisti vocem vxoris tuae, i. consensisti ei deprecanti. Causa autem quare assensit ei voluit, fuit, quia erat vxor: vir autem diligit nimis vxorem suam, quia sunt caro vna, & debet eam diligere, vt corpus suum: sic dicit Apostolus ad Ephes. 5. c. sed sub alijs nominibus non importatur eadem ratio dilectionis, ideo non debuit nominari aliquo alio nomine in pnti, quia non facerent alia adpositum. Sed obijciatur quod posset nominare eam alijs nominibus: nam posset vocare eam Euam, & mulierem, aut viraginem, quia ista nomina habebat vt colligit supra 2. c. & 3. & vt quod maxime deberet vocari Eua, quia illud est nomen proprium, & tunc maxime conuenienter res nominatur, qm ex proprio nominatur: sic enim vocatur vir per nomen proprium. f. Adam cum dicitur in his verbis supra 3. c. Adae vero, dixit Deus, quia audisti vocem vxoris tuae: poterat ergo dicere: quia audisti vocem Euae. Dicendum, quod non potuit vocari Eua, quia hoc nomen nondum positum fuerat ei, sed Adam postea illud imposuit, vt patet ex ordine literae supra 3. c. f. & vocauit Adam nomen vxoris suae Eua, & illud ponitur post maledictionem datam viro, qm Deus dixit, quia audisti vocem vxoris tuae. Sed dicitur, quod poterat vocari Eua per anticipationem: licet nondum esset nomen istud Euae impositum: sicut lignum in quo peccauit Adam, & Eua vocatur lignum scientiae boni, & mali: & accepit istud nomen post peccatum ex eo quod dixerat serpens: In quocunque die comederitis ex eo aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum, & malum. supra 3. c. & ista fuit vera causa huius nominis, vt supra dictum est, & tamen ante tentationem ponitur quomodo vocetur lignum scientiae boni, & mali. supra 3. c. f. p. duxitq; dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visum, & ad vescendum suauis: lignum etiam vitae in medio Paradisi, lignumque scientiae boni, & mali. Et ita fit ibi anticipatio, cum nondum positum esset illud nomen. Dicendum, quod non poterat vocari mulier tunc Eua a Deo stante veritate scripturae: nam dicitur post illud supra 3. cap. quod Adam vocauit nomen vxoris suae Eua. Si autem vocaret Deus mulierem Eua quando dedit maledictionem tunc imponeret ei hoc nomen, ideo non poterat postea illud imponere Adam, & tamen imposuit vt dictum est: ergo non potuit tunc Deus dicere, quia audisti vocem Euae. Cum vero obijciatur de anticipatione circa lignum scientiae boni, & mali. Dicendum

quod ista anticipatio potuit fieri quantum ad relationem sacrae Scripturae, sed non in prolatione Dei: & hoc, quia quando Moyses ista scripsit, erat multum tempus, postquam acciderant, vnde erat iam hoc nomen ligni scientiae boni, & mali: & ita potuit anticipare in ordine, vt diceret cum ageret de plantatione Paradisi, quod Deus produxerat in Paradisi medio lignum scientiae boni, & mali. Secus erat quantum ad Dei prolationem loquendo ad Adam, quia prolatio maledictionis fuit ante impositionem huius nominis Eua ipsi mulieri, vt patet ex ordine literae supra 3. cap. ideo non potuit ipse proferendo maledictionem nominare Eua, sed nominauit eam vxorem Adae. Sed adhuc obijciatur quod in verbis Dei poterat esse anticipatio: nam ita videtur fuisse in verbis, quae Deus dixit verando Adae lignum, scilicet, Ex omni ligno Paradisi comedas. supra 2. cap. vbi non solum in relatione scripturae vocatur lignum scientiae boni, & mali, sed etiam in verbis Dei. Dicendum, quod Deus non potuit vocare illud lignum tunc lignum scientiae boni, & mali, praesupposita veritate sacrae Scripturae: quia illud nomen scriptum est ex eo, quod dixit diabolus eritis sicut dii scientes bonum, & malum, & tunc non habebat tale nomen, sed quando Moyses scripsit vocabatur iam sic: ideo potuit illud sic vocare vbiunque vellet: verum autem est, quod Deus loquendo ad Adam non dixit: De ligno autem scientiae boni, & mali, ne comedas: sed posuit aliud nomen aequiuale, scilicet, de ligno quod est in medio Paradisi, vel vsus est demonstratione dicens: de hoc ligno non comedas si erat praesens, & demonstraretur ad oculum: Ita in praesenti non poterat Deus dicere: Quia audisti vocem Euae, quia mulier nondum sic vocabatur, Moyses tamen, quia scripsit hoc multo tempore postquam factum est, poterat ita dicere, scilicet: quia audisti vocem Euae: & tamen Deus non vsus esset hoc nomine, sed alio aequiuale in significatione: neque tamen propter hoc est falsitas in sacra Scriptura, quia verba non ponuntur nisi pro significato: ideo vbi opus erat verbis, licet non prolata fuerint illa eadem verba, quae scriptura ponit, dum tamen idem significetur per illa, quod per ea, quae prolata sunt quocunque illa sint, nihil differt.

Sed adhuc dicitur, quod poterat vocari alijs nominibus, scilicet mulier, & virago, quia ista nomina iam erant: nam Adam vocauerat eam Viraginem dicens: Et vocabitur virago, quoniam ex viro sumpta est. supra 2. cap. & etiam ante maledictionem vocatur mulier. supra 3. cap.

Dicendum, quod non debuit nunc a Deo vocari mulier, aut virago, vel alio aliquo nomine, sed solum vxor Adae: primo, quia istud conuenit cuidam modo loquendi rationabili sacrae Scripturae, & est scilicet, quod quando scriptura loquitur de Adam, & Eua simul, non vocat eam Euam, aut mulierem, sed solum vxorem: & si loquatur scriptura principaliter de Eua, & consequenter de Adam, non vocat ipsam Adam, sed virum Euae, si autem per se loquatur de Adam in eo quod non pertinet ad Euam, vel de Eua in eo, quod non pertinet ad Adam, vocat eos nominibus proprijs, aut saltem ipsam Euam vocat mulierem. De primo istorum patet, quia supra 2. cap. in fine dicitur. Erat autem uterque nudus, Adam, scilicet, & vxor eius: & non erubescerant. Ecce non vocauit ibi Euam, aut mulierem, sed vxorem eius. Sic etiam patet supra 3. cap. scilicet, vidit, mulier lignum, &c. tulit de fructu eius, & comedit, deditque viro suo, & ita non vocauit eam Adam, vt diceretur, deditque Adae: & fit ibi sermo principaliter

Quaestio 821. Obiectio. Cur Eua a Deo saltem nomine Mulieris, vel Viraginis nominata non fuerit.

principaliter de muliere, sed non de sola: ideo cum vir veniat ibi per adhaerentiam vocatur vir eius, De tertio patet, vt supra 2. dicitur immisit Deus soporem in Adam, quia ibi de solo agit ipse, & ita saepe alibi. De illa patet, supra 3. c. scilicet. Serpens erat callidior cunctis animantibus terrae, qui dixit ad mulierem, non vocatur vxor, sed mulier, quia absolute fit ibi mentio de ipsa: & deinde dicitur, cui respondit mulier, & postea dicitur, vidit itaque mulier, & iterum inimicitias ponam inter te, & mulierem; non vocatur vxor in aliquo horum. Causa istius modi loquendi est, quia Adam, & Eua habebant inter se, maximam attentionem, in quantum efficiebantur vna caro, ideo quandoque possent notificari per nomen vnius attentionis melius notificarentur, quam alijs nominibus, sed quando simul de ambobus ageretur poterant nominari nomine relatiuo, scilicet vir, & vxor, ideo sic nominarentur, siue principaliter fieret sermo de muliere, siue principaliter de Adam. Quando autem de quolibet per se ageretur, non poterat nominari nomine relatiuo, quia posito vno relatiuo, oportet poni alterum, ideo necesse erat, tunc nominari nominibus absolutis, f. Adam, & mulier, & Eua. Sed in omnibus istis exemplis, quando ponitur nomen absolutum, semper ponitur mulier, & nunquam Eua, neq; Virago: causa est, Eua non poterat nominari, quia nondum adhuc fuerat impositum illud nomen, sed post maledictionem positum est, vt patet precedenti quaest. & supra 3. cap. postquam autem impositum fuit istud nomen Eua, quomodocunque fit sermo de sola muliere, nunquam vocatur nisi Eua, & causa est, quia mulier est nomen appellatiuum, & non ponitur, nisi in defectu nominis proprii, inueto autem nomine proprio semper illud ponitur: prius autem semper ponebatur nomen appellatiuum mulier. Nunquam autem vocatur Virago, causa est quia Virago, & mulier pro eodem nomine ponuntur, quod patet ex Idioma Hebraeo, vbi solum ponitur ista loco vtriusque, in Latino autem terminone inueniuntur ista duo nomina, ideo poterat vtrunque poni, sed hoc nomen Virago non habetur in Latina consuetudine ad significandum mulierem, sed solum ad significandam mulierem robustam; hic tamen accipitur solum pro muliere, vt est sumpta de viro, ideo solum in vno loco ponitur, scilicet, vbi ista origo designatur, cum dicitur vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est, & ad hanc derivationem non responderet hoc nomen mulier, quia non bene diceretur, & vocabitur mulier, quia de viro sumpta est. Postea autem nunquam illud nomen repetitur, sed ponitur nomen mulier. Sed nunc, quia fiebat de Adam, & Eua simul mentio, debuit per nomina significata attentionem istorum fieri expressio, ita vt vocaretur vir, & vxor, & sic dicitur, quod Adae dixit Deus, quia audisti vocem vxoris tuae. Secundum, quantum ad principale fuit hoc, quia hoc nomen reddebat causam rei factae, & non alia nomina: nam dicendo, quia audisti vocem mulieris nulla causa audiendi significabatur, quia hoc nomen signat. Similiter si nomen Euae impositum esset, adhuc illud non poneretur hic, quia neq; illud signat causam, sed nomen vxoris signat istam causam; nam vxor maxime diligitur a viro, sicut dicitur ad Ephes. 5. c. Viri diligite vxores vestras, sicut corpora vestra, & ipse Adam testatus est hoc in desponatione sua, dicens: propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhaerebit vxori suae, supra 2. c. ideo nullum aliud nomen fuit conueniens nisi istud.

Sequitur ad maledictionem viri: Maledicta terra in opere tuo, non posuit Deus aliquas maledictiones viro, nisi in acquisitione difficili ciborum, & hoc est

Quaestio 822. Cur Deus hanc solam maledictionem...

maledictam esse terram in opere eius, quia in terra laborandum esset ei. Sunt autem alia mala, quae viri patiuntur, vt mors, agritudines, bella, seruitutes, verbera, subiectio ad alios, & multa genera poenalarum, sed de nul a poenalarum locutus est Deus in maledictione, nisi de difficultate acquirendi cibos, & quia de omnibus his redditae sunt cause supra, loquendo de maledictione foeminae, non insitemus nunc in hoc. Mulier enim habuit poenam in eo, quod pertinebat ad eam, in quantum mulier, & non in quantum indiuiduum speciei humanae, sin concipiendo, pariendo, & essendo viro subiectam, vir autem non potuit maledici in eis, quae pertinerent ad eum secundum sexum, quia nulla talia erant ei poenalia: foemina habet opera propria secundum sexum in quibus esset poena, ideo in illis maledicta fuit. De alijs malis, i. occisione, bello, agritudine, seruitute, praeda, contumelia, & huiusmodi quare non fuerunt posita in maledictione eius, dictum fuit supra. Nam ad hoc, quod posset aliquod malum poni in maledictione, requirebatur, quod esset generale, & de necessitate eueniens, & quod ad ipsum Adam pertineret, sed illa nominata non sunt mala generalia, sed quibusdam eueniunt. Etiam non sunt de necessitate, sed accidunt, & plurima illorum habent pro causa voluntatem humanam: vt bella, occisiones, seruitutes, iniuria, contumelia, & huiusmodi. Etiam nulla istorum fuerunt in Adam, ideo non debuerunt poni in maledictione eius.

Sed obijciatur, quod ex eadem ratione non debuit hoc poni in maledictione, quia non est hoc generale ad omnes homines, nam ista maledictio est in colendo terram, & non colunt terram omnes homines. Dicendum, quod fuit conueniens maledictio: Et potest dici vno modo, quod principale quod requirebatur in maledictione erat, quod pertineret ad illum, cui praenunciabatur, quod autem ex illo in alios transfret accidentale erat, licet ita fuit, quod tota maledictio primorum parentum transfuit in posteros: sed sic erat quod Adam, cui dabatur ista maledictio sustineret hoc malum, quod in ea praenunciabatur, quia ipse fuit vir agricola tota vita sua, ideo conueniens maledictio erat pro eo. Sic etiam erat de muliere, nam dictum est: Multiplicabo conceptus tuos, & in dolore paries filios tuos, & sub viri potestate eris: aliqua mulieres fuerunt, quae non passae fuerunt hoc, quia nunquam conceperunt, neque pepererunt, neque fuerunt sub potestate virorum, sicut quae manserunt in virginitate per totam vitam, & tamen fuit ista maledictio conueniens Euae, quia secundum veritatem ipsa saepe concepit, & saepe peperit cum dolore, fuitq; viro suo subiecta per totam vitam. Secundum modo potest dici, quia ista maledictio est generalis: nam terra maledicta est, quantum ad omnes homines, eo quod omnes homines, aut terram colunt, aut cibos acquirant, aut alij pro eis colunt; nam nemo manducat, nisi de cibis de terra cultura quaestis, & sic ad omnes peruenit ista maledictio. Tertio potest dici, quod in singulos hoies istud malum transfurum erat, nisi homines per prudentiam partim, & partim per tirannidem prouidissent, vt non colerent omnes terram, sed alij pro eis. De prudentia patet, quantum ad institutio nes politiarum. Si enim quisque homo per se maneret cum vxore sua, sicut Deus solum instituerat constituyendo vnam aconomiam, necesse erat, quod quilibet homo sigillatim acquireret sibi cibos, & ita quilibet cogere agros colere, sed constitutio communicationum politiarum facta per humanam prouidentiam fuit remedium contra hoc: politica enim communicatio sola habet per se sufficientiam omnium necessarium ad vitam, & hoc est, quia ciues eius distinguuntur per diuersa opera, & quilibet prouidet multis de opere

atione expressit Maledicta terra in opere tuo &c.

Quaestio 823. Cum oes non colant terram, quia vera sit ista poena Adae iustitia.

opere suo, & sic omnes habent sufficientiam singularum rerum, & non cogitur quilibet operari circa omnia, sed circa vnum tantum, sicut patet, lib. 1. & 3. Politicorum: & ita ibi non colunt agros omnes ciues, sed quidam colunt pro omnibus. De tyrannide apparet, quia secundum naturam omnes liberi nascebantur, quidam tamen supergressi equitatem naturalis conditionis voluerunt alijs per tyrannidem dominari quousque eos in seruos reduxerunt, illosq; ad opera sua cogebant, vel de illorum laboribus sustentationem violententer accipiebant, quod tamen postea quantum ad aliquid transtulit in praestationem iustam, & debitam, sicut alicui reddatur tributum, & alicui vectigal, vt dicit Apostolus ad Rom. 13. c. Adhuc autem per prudentiam in aliquibus ablata est maledictio ista data a Deo, in quibusdam alienata est, vt non esset tam difficilis acquisitio ciborum ex agricultura: a principio. n. erat magna difficultas, quia solis humanis viribus laborandum erat, postea vero per humanam industriam inuentum est, vt maxima pars rustici laboris transferret ad bruta, iungendo boues ad aratum, & iungendo boues ad plaustrum: nam per haec minuitur labor humanus, qui a principio totus erat in hominibus. Et hoc videtur inchoatum, circa finem primae aetatis saeculi, in qua dicunt, quod Noe excogitauit aratum, & iunxit ad aratum animalia, & quadam alia ad industriam pertinentia inuenit, & huic videtur conuenire illud verbum, supra 3. c. Lam ech genuit filium, & vocauit nomen eius Noe dicens, iste consolabitur nos ab operibus, & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit dominus, & ira Noe inducitur erat aliquam consolationem, vel diminutionem circa opera laboriosa in terra, cui maledixit dominus, sicut noster labor deinceps minor colendo agros quam prius, & hoc procedente aetate semper magis factum est, quia sunt plures inuentiones circa artes mechanicas: sed quod ars diminuit de labore, & humana prouidentia, hoc natura auget, quia fertilitas terrae quotidie minuitur senescente mundo, & quia continuè per culturam, & productionem fructuum minuitur eius virtus germinativa: ideo quanto plus produxerit tanto, minus disposita erit ad producendum. Et ob hoc Deus conuenienter prouidit, vt homines per temporum successiones inuenirent plures artes, & maioris excogitationis, per quas sibi minus laborandum esset in acquisitione ciborum de terra. Nam si continuè deficeret, atque minueretur virtus germinativa terrae, & artes non crescerent, esset labor noster continuè maior, & ita efficeretur intolerabilis: ideo si naturam dimiuit, artem adduxit, vt labor, qui ex vna parte crescit, ex altera minuitur. Quarto potest dici, quod ista maledictio est generalis ad omnes homines, quia nullus homo est, qui non acquirat cibum cum difficultate aliqua cuiuscunque status sit: & cum omnis cibus habeatur de terra nascentibus, siue in illis qui immediatè habent cibos ex terra, siue in eis qui illos ex cultoribus acquirunt, sit labor quidam, & sollicitudo animi, & forte non minor quam sit labor eorum, qui ex terra acquirunt, vt generalis maledictio ad omnes signata per agriculturam, eo quod omnis cibus noster a terra habet originem, & mediante illa cura habeatur.

Humani laboris in acquirendis cibis transuerunt, ad bruta.

Quod ars, circa cibos acgrdos dimiuit, natura quotidie auget.

Quest. 824 Si maledictio terra quomodo maledictio, qui est distinctus a terra.

ab homine, dicendum est verum esse, & tamen si aliquid malum est in terra, non est pro ipsa, sed pro homine, ideo maledictio illa hominis est. Et istud apparet ex intentione sacrae scripturae, nam non dicitur absolute: Maledicta terra, sed maledicta terra in opere tuo, id est malum eius ad te pertinet non ad eam, & apparet adhuc per id, quod subditur, spinas, & tribulos germinabit tibi: nam non dixit simpliciter germinabit, sed germinabit tibi, id est ad damnum tuum. Secundo dici potest, quod est maledictio hominis, quia debet conuerti litera per hypallagiam, maledicta terra in opere tuo. i. maledictus tu in opere terrae, & tunc est veritas plana, & est maledictio hominis, & non terrae. Modus autem iste locutionis satis conuenit veritati sacrae scripturae, vt patet Deuteron. 28. c. scilicet: Maledictus eris in ciuitate, & agro, quasi maledictio sit hominis, & non ciuitatis vel agri: & tamen quasi idem sit dici, quantum ad rem maledicta ciuitas tua, vel maledictus tu in ciuitate, dicitur statim eodem cap. Maledictum horreum tuum, & maledicta reliquiae tuae, cum tenendo modum loquendi praecedere debet dici, maledictus tu in horreo, & maledictus tu in reliquijs: & sic pro eodem accipit scriptura hic, maledictus tu in horreo, vel maledictum horreum tuum, ita igitur pro eodem accipiet, maledicta terra in opere tuo, & maledictus tu in opere terrae, sed dicendo, maledictus tu in opere terrae est maledictio hominis, id verè pertinet ista maledictio ad hominem.

Sed quaeretur quae est, vel in quo est ista maledictio terrae, quam Deus pronunciauit, & an sit terra verè maledicta. Dicendo, quod proprie accipiendum non est terra maledicta, quia maledictio est pro peccato, terra autem non peccauit, ideo non malediceretur: vir autem, & femina peccauerunt, illi igitur maledici iuste poterunt. Secundo, quia maledictio importat malum eius, cuius maledictio est, sed terra non potest esse malum, quia non est alicui malum, vel bonum, nisi quod sentit, vel cognoscit: & de illo gaudere potest, vel tristi: terra autem non potest sentire, ideo non est ei bonum, neque malum, ideo non potest dici proprie maledicta. Sed obijcietur, quod iste rationes non tenent, quia serpens non peccauit, & tamen serpens maledictus fuit supra 3. cap. Dicendum, quod sunt rationes conuenientes, & verè, vt non malediceretur terra, neque posset maledici, cum autem de serpente dicitur, potest responderi vno modo, quod non fuit maledictus, quia illud quod dicitur contra serpentem videtur esse maledictio, sed non est, quia nihil ibi contra serpentem dicitur, quod non esset futurum, etiam si non esset Eva tentata per serpentem, & etiam si Deus non diceret contra serpentem illa verba, quae videtur dixisse, vt ostensum fuit supra, cum ageretur de serpente. Secundo potest dici contra serpentem aequum erat proferri maledictionem, siue veram, siue apparentem, & tamen non contra terram. Primo, quia serpens fecit, aut per serpentem factum est aliquid malum contra mulierem, sicut dicitur ad peccandum, per terram autem nihil factum est. Secundo, quia licet serpens secundum veritatem, nihil fecerit eorum, quae per ipsum facta sunt, sed demon omnia fecerit, videbatur tamen ipse fecisse, & scriptura ita loquitur de eo, quasi ipse fecerit. Et ponit causas verisimilitudinis, sicut serpens erat callidior cunctis animantibus terrae: vnde dixit ad mulierem, cur precepit vobis dominus & c. ideo debuit poni maledictio de eo, cum videretur mala fecisse, & ei attribui illud malum factum, sicut mulierem decepit: terra autem, neque fecit aliquid, neque fecisse videtur, ideo non est simile: Tertio, quia mulier putauit, quod verè serpens deceperat eam, & non diabolus, & habebat causam querelae contra serpentem, vnde cum peteretur ab ea, quare

Quest. 825 In quo est ista maledictio terrae.

Quest. 826 Quid importat nomine maledictiois terrae.

quare comedisset de ligno vetito respondit: Serpens decepit me (sup. 3. c. Aequum ergo erat ei inferri maledictionem saltem apparentem, cui mulieri apparet, quod serpens illud fecisset contra eam. Et ita fecit Deus loquens contra serpentem, quasi ipse verè fecisset illud dicens, quia hoc fecisti, maledictus eris inter omnia animantia, sed de terra non fuit sic, quia nullam causam querelae habuit mulier contra terram, ideo non debuit terra maledici verè, neque apparet. Quarto potest dici, quod adhuc rationes duae suprapositae stant pro terra, & non pro serpente, & maxime secunda, quia licet serpens non possit peccare, cum tamen sit animal potest sentire bonum, & malum, ideo potius ei potest malum inferri, quam terrae, quae neque potest sentire bonum neque malum. Dicendum igitur, quod multa differentia est inter serpentem, & terram: serpens enim non debuit verè maledici, neque maledictus est verè, sed debuit maledictio dari ad apparentiam, & ita factum est, nam prima maledictio fuit ei supra 3. cap. Terra autem non debuit maledici verè, neque apparet, non verè, quia nihil mali fecit, non apparet, quia nihil fecisse visa est: & ita fuit, quia neque maledictionem aliquam protulit Deus contra terram, sed solum contra virum, & feminam, & serpentem. Cum autem obijciatur, quod maledicta fuit terra: dicendum, quod non fuit maledictio terrae, sed hominis in terra, quia quicquid illud mali esset non fuit terrae, sed hominis, vnde in maledictione viri ponitur id, quod de terra dicitur, scilicet Ad quodque dixit Deus, maledicta terra in opere tuo.

Sed quaeretur, circa hoc, quid importetur nomine maledictionis terrae, nam cum Deus dixerit maledicta terra in opere tuo, & verba Dei non sint superflua, necesse est aliquid importari per maledictionem, & quia maledictio a malo datur dicitur, necesse est aliquid malum datum esse in terra, quod nomine huius maledictionis significetur. In contrarium dicunt aliqui, quod nullum malum sit datum terrae, quod significetur per maledictionem, sed quicquid nunc sit in terra, illud prius esset in ea secundum naturam, quia Deus non mutat naturalia propter peccatum etiam in peccantibus, a fortiori ergo non mutabuntur in non peccantibus, daemones enim grauius peccauerunt, & tamen naturalia manserunt eis integra post peccatum, vt dicit Dionysius lib. De diuinis nominibus, ca. 4. Ergo a fortiori terra, cum non peccauerit, non mutaretur in ea aliquid de eo, quod in ipsa erat naturale, sed omnia quae fuerunt ei ante peccatum Adae erant naturalia, ergo non fuit aliquid mali in ipsa secutum, quod prius non haberet. Et si aliquid mali importatur nomine maledictionis, illud prius erat in terra. Secundo patet hoc in homine, qui verè peccauit, tam masculus quam femina, & tamen non fuerunt naturalia mutata, sed potius solum dona gratuita, ergo in terra quae non peccauit, non mutarentur naturalia. Et ita si aliquid malum fuit in terra, quod importetur nomine maledictionis illud esset naturale, & non esset datum propter peccatum hominis, quod in ea futurum esset, etiam si homo nunquam peccaret. Sed obijcietur, quod Deus malediceret terram inferendo ei aliquid malum, licet non peccasset, & fieret hoc propter hominem, sicut pecus, cum quo homo coit, occiditur, sicut lapidatur. Leuitic. 20. cap. Et tamen illud pecus non peccauit, neque sciuit quid in eo factum esset, similiter bos qui occidit hominem non peccat, quia non intelligit, & tamen iubetur occidi: Exod. 21. c. Dicendum, quod ista nihil probant, quia vt ostendimus supra, loquendo de maledictione serpentis non probant ista, quod serpens deberet verè aliquid malum pati propter dissimilitudines ibi ostensas, de quo etiam tetigimus, supra 3. cap.

quasi. 17. ergo a fortiori non deberet maledici terra, aliquid malum recipiendo. Causa huius, quia in animalibus, quae sunt determinata indiuidua, & cito peritura, non est inconueniens, quod pro nulla, aut leui causa fiat eis aliquid malum, & occidantur: Secus de eis, quae semper mansurae sunt, vnde inuenimus, quod Deus iuberet saepe occidi animalia, quae nihil mali egerant, vt in casibus allegatis. Et quando in aliqua ciuitate erant idolatrae occidebantur habitatores, & et omnia animalia, quae ibi erant: Deuter. 13. cap. Similiter, quando misit Deus ad faciendum vltionem de Amalachitis iussit occidi homines, & omnia animalia ipsorum lib. 1. Reg. 15. capit. Et quia Saul non fecit illud, sed seruauit pecora optima, ablatum est ei regnum, eodem cap. & lib. 1. Paralip. c. 10. Sed ista erant quaedam indiuidua animalium cito peritura, etiam si Deus non iuberet illa occidi, quia homines ex alijs causis illa occiderent, vel per se interirent, ideo non oportebat fieri mulnam causam ad hoc, quod Deus illa iuberet occidi: secus est de eo, quod fieret circa totam vnam speciem, nam species quaelibet manet, indiuidua autem non manent, ideo circa species non mutat aliquid Deus, sed circa indiuidua. Et ista est causa, quare serpens non verè maledictus est per ea, quae dixit Deus de serpente, supra 3. cap. quia si illa mala darentur serpenti, & prius ei non competissent, non solum fieret illud circa illud serpentem, qui locutus est Eua, sed circa omnes serpentes, cum omnibus competat comedere terram, & super peccatum moueri, & inimicitias habere ad hominem, & tamen circa totam speciem non erat aliqua causa faciendi hoc. Sicut diximus supra, c. 3. quasi. 17. Secundo, quia quicquid sit circa aliqua indiuidua animalia non est mutatio aliqua in natura, cum nullum occidens istorum, id est occidi sic, vel sic sit alienum ab his indiuiduis, sed quicquid de nouo fiat circa speciem, vel naturam est mutatio naturae, quia natura rei semper est eadem quomodo cunque est, & non accidit ei hoc, vel istud: ideo si aliquid de nouo fieret, circa naturam, siue addendo, siue minuendo, esset mutatio naturae, & hoc esset contra prouidentiam Dei. Circa indiuidua autem quicquid fiat, non est alienum naturae, quia indiuidua cum sint materialia, transmutantur, & quid eis accidat, non est contra naturam, neque mutatio in natura, & sic Deus indiuidua aliqua animalium iubet interdum deleri, sed totam vnam speciem non solum non iubet deleri, sed neque ipse delet, & non solum non delet, sed neque immutat speciem aliquam in aliquo, sed omnia perferunt sub eis legibus, sub quibus Deus ea condidit.

Ex hoc autem apparet, quod si Deus non immutat aliquid circa aliquam speciem animalium, adhuc multo minus mutabit circa terram, quia propinquiores sunt species animalium ad mutationem, quam terra propter singula indiuidua mutari. Etiam facilius erat perire quamlibet speciem quam terram, quia species manent, dum manent indiuidua, quia destructis primis substantijs impossibile est aliquid aliorum remanere, vt dicit Arist. in Praedicamento substantiae: perire autem indiuidua facilius est, quia quodlibet per se perit. Non est sic de terra: sic dicitur Ecclesiast. 1. c. Generatio praeterijt, & generatio aduenit: terra autem in aeternum stat. ideo circa terram non faceret Deus aliquam mutationem.

Sed adhuc obijcietur, quod interdum Deus faciat, circa terram mutationem propter homines, nam Deus fecit, quod ciuitas Jericho tota corruerit ex fundamentis, & iussit non habitari eam, id est non aedificari muros eius: Iosue. 6. c. Etiam quando in aliquibus ciuitatibus morabantur idolatrae, iubebat dirui eas usque ad solium, & non aedificari in perpetuum, neque habitari, sed esse tumulum.

Quest. 827 Obiectio contra superiora.

mutuulum æternum: Deuter. 13. c. Dicendum, quod istud nihil probat, quia ibi non est aliqua mutatio facta circa terram, sed circa ædificia, quæ deleantur, atque diuertantur vsque ad terram, ipsa vero terra maneat sicut prius. Et adhuc apparet istud, quia si esset mutatio facta circa terram, non posset fieri per homines, sed per solum Deum qui potest alterare qualitates rerum, quas condidit, & tamen fiebat per solos homines, quibus iubebat Deus hoc facere, Deuter. 13. c. ergo non erat ista aliqua mutatio terræ, sed humanorum ædificiorum, ideo non sequitur ex hoc, quod deberet fieri aliqua mutatio circa terram. Sed adhuc obijciatur, quod Deus vere mutat terram alterando eam secundum qualitates a priori statu, & conditione propter homines, sic patet in terra Sodomorum, cuius quatuor ciuitates cum tota terra adiacentibus subuertit: & cum prius esset valles amœnissima sicut Paradisus Domini, ut dicitur hic in litera, conuertit in mare salissimum, vel lacum bituminis. Et non solum fecit illi terram hoc, ut patet Sapient. 10. cap. sed etiam promisit ita facere terram iudeorum, quando peccarent: Deuter. 29. c. diciturque sequens generatio, & filij, qui nascuntur deinceps, & peregrini, qui de longe venerint videntes plagas terræ illius, & infirmitates, quibus eam afflixit dominus sulphure, & solis ardore comburens, ita ut ultra non seratur nec virens quippiam germinet in exemplum Sodomæ, & Gomorræ, Adama, & Sebôin, quas subuertit Dominus in ira, & furore suo, & dicit omnes gentes, quare sic fecit Dominus terram: quæ est hæc ira furoris eius immani? & respondebunt, quia reliquerunt patrum domini, quod pepigit cum patribus eorum. Neque illi soli terræ facturus erat Dominus hoc, sed etiam alijs terris facere consueuerat propter homines reddendo terras maledictas secundum naturam peccatores, aut abundantes frugibus propter iustos. Sic dicitur, psalmus 106. Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum.

Quest. 828
Diluuntur
obiecta in
perius.

Respondetur, quod hoc non stat, quia hoc fit circa terras particulares: maledictio autem si a Deo daretur terræ, esset generalis ad totam terram, & istud est inconueniens, nam quod circa aliquas terras particulares fiat immutatio non est inconueniens, sicut quod fiat circa aliqua indiuidua alicuius speciei animalium quod pereant, circa totam autem terram esset inconueniens, sicut est inconueniens fieri mutationem circa speciem totam, ut supra diximus. Et tamen si Deus malediceret terræ propter peccatum hominis inferendo ei verè aliquod malum, esset necessario circa totam terram istud malum, cum non esset causa quare magis, circa unam partem, quam circa aliam. Potissimè, quia si unam partem malediceret, & non alteram, iret homo ad habitandum in parte illa, quæ non esset maledicta, & quia maledictio eius erat in opere terræ, euaderet homini maledictionem Dei contra se datam habitando in terra non maledicta: hoc autem est inconueniens, quia homo non poterat effugere poenam Dei contra se datam: ergo tota terra esset maledicta. Secundo, quantum ad principale, quia fieri mutationem circa quædam terras particulariter non est inconueniens, fieri autem circa totam terram erat inconueniens primo, quia mutata aliqua parte terræ non mutatur natura terræ, sed mutatur unum indiuiduum, quia mutatur una pars, circa indiuiduum autem est motus, & non circa speciem, quæ semper uno modo se habet. Secundo, quia facta mutatione circa aliquam partem terræ, non mutabatur aliquid de eo, quod Deus in creatione dederat terræ, ut conditionem eius: si autem esset maledictio circa totam terram, auferendo aliquid de virtute germinandi, & fertilitatis, quam a principio ei Deus dederat, mutabatur ipsa natura, & erat quasi e-

mendatio eius, quod Deus instituerat, facere autem hoc esset contra conditionem prouidentie, & gubernationis Dei, secundum quam administrat res conseruando in eis id, quod semel dedit. Tertiò & principaliter, quia fieri mutationem circa aliquam partem terræ non est inconueniens, cum etiam naturaliter hoc fiat, sed circa totam terram non est possibile fieri mutationem abstrahendo eam a conditione sua, & transfundendo eam in aliam non suam. Et causa est primo, quia omnis actio in natura habet ortum a celo, quod est primum alteras, & virtus in inferiora descendit inde. lib. 1. Meteor. & lib. de Generatione: sed corpora cœlestia non possunt respicere totam terram uno, & æquali aspectu, aut similiter diffundere lumen ad omnes partes terræ: lux tamen cœlestis est prima qualitas alteratiua in tota natura, ideo non est possibile, quod corpora cœlestia inducant in omnes partes terræ unum, & eundem effectum, sed potius inducunt simul in diuersis partibus terræ contrarium, quia in quibusdam partibus desiccant, in alijs humectant, sed unius transmutationis est vnus terminus, ideo si tota terra transmutaretur, in totam introduceretur vna qualitas, & istud est impossibile naturaliter, ut diximus. Et ista est vna de causis, quare diluuium vniuersale non possit fieri secundum naturam, ut probat Philosophus, & etiam per se diuini, quia non poterant corpora cœlestia influere eodem modo circa totam terram, diluuium autem particulare fieri potest, & saepe factum est, ut est diluuium Deucalionis, & diluuium Ogygij: & talia diluua concedunt Philosophis, cum conueniant principijs naturæ: diluuium autem vniuersale, neque concedunt vnquam fuisse, neque esse possibile, quia in natura non habet causam sufficientem: terra ergo tota non potest secundum naturam necedere in aliquod vnum malum. Secundo, quia partes singularem terræ possunt habere aliquas conditiones ultra naturam, aut contra per accidens, tota autem terra simul quicquid habet est naturale, sicut quilibet homo potest aliquid habere, quod accidit homini, & tamen non est aliquid in hominibus omnibus æqualiter, quod fit accidens homini, sed est naturale, aut specificum, vel speciem consequens, ideo tota species non potest alterari, quia non potest induci aliquid in specie, quod non habuerit, quia nihil accidit ei, neque potest tolli id quod haberet per transmutationem in aliam qualitatem, quia tunc desineret esse naturale id, quod aliquando fuerat. Tertiò, quia videmus fieri per naturam tales transmutationes circa aliquas partes terræ, quales Deus facit super naturaliter, nam sicut Deus terram Sodomorum subuertens conuertit in mare salissimum: infra 19. cap. & hic in litera, ita & naturaliter per terræ motum multæ vrbes, & regiones subuertuntur, ita ut non manserint ibi, nisi magni lacus, sicut Seneca dicit lib. de Quæstionibus naturalibus. Et sicut propter malitiam hominum Deus reddit aliquam terram ineptam ad fructificandam, cum prius esset fructifera, ita & naturaliter fit mutatio ista, & multo maior, de primo sicut dicitur, psal. 106. Posuit terram fructiferam in saluginem, & Deuteronom. 28. c. dicitur sit coelum, quod supra te est, æneum, & terra, quam calcas, ferrea, det Dominus imbrem terre tuæ puluerem, & de celo descendat super te cinis, donec conteraris: De secundo patet, quia hoc idem fit naturaliter: scimus enim aliquas terras quondam fuisse vrbes, nunc vero lapsu temporis steriles factas, & secundum diuersum aspectum, & conditionem cœli non solum hoc, sed etiam maria mutantur in terras, & terra in maria, plurimas harum mutationum, ponit Ouidius lib. 15. Metamorphos. scilicet.

Vniuersale
diluuium
non potest
fieri
secundum
naturam
fieri.

Vidi ego, quod fuerat olim solidissima tellus

Esse

*Esse fretum, vidi factas ex equore terras,
Et procul a pelago concha iacere marina.
Et vetus inuenta est in montibus anchora summis.*

Ex hoc igitur patet, quod non erat aliquod inconueniens, aut mirandum valde, quod Deus faceret aliquas mutationes circa aliquas terras particulares, cum etiam hoc secundum naturam fiat, & sic Deus lædendo terram non exit ab eo, quod secundum naturam ei esse poterat, sed permutari totam terram circa aliquid, quod prius habere naturaliter, non potest accidere secundum naturam, ideo neque Deus illud facit, licet facere possit, & ita credi potest, quod non fuerit aliquod malum inflictum toti terræ, quod importetur nomine maledictionis eius.

Quest. 829
An in maledictione
terre mali
aliquid ei
vniuersale
fit inducitur

Sed adhuc aliquis dicit, quod fuit aliquod malum super totam terram inducitur nomine maledictionis, & istud est quædam deterioratio, quæ fit continuo in terra propter vterutramque, & quotidianam germinationem: quanto enim plus terra germinat, tanto plus exhauritur virtus eius, ut minus postea germinare possit, sicut fit in terris nostris, quas colimus, quia alternis annis terram colimus serendo, ut quiescendo efficiatur vberior per hoc, quod non exhauriatur virtus illius, & ideo dicimus innovare noualia, extra de verborum significatiua. c. innovate nouale: Circa totam terram idem fiet cum a diuersis hominibus per diuersas partes orbis colatur, & quanto terra efficitur minoris virtutis, aut fertilitatis tanto maiori conatu, & labore opus est circa eam ad hoc, quod germinet ad sufficientiam, & maiores partes terræ necesse est colere, & ita amplabitur labor cum cultu. Sed dicendum, quod non est istud malum terræ, quod importatur nomine maledictionis, quia licet verum sit, quod deterioratur terra continue diminuta virtute eius hoc modo, sed quantum ad Adam non habebat locum; primo, quia istud fit, quando eadem terra saepe colitur, & tamen Adam, quod erat primus homo poterat colere semper terras nouas, ideo nunquam istud malum ipse experiretur, & tamen necesse est istam maledictionem non solum ad nos extendi, sed etiam ad Adam principaliter pertinere, cum ei daretur, ideo non intelligebatur sic, cum isto modo non pertineret ad Adam. Secundo, quia etiam si Adam non coleret semper terras nouas, adhuc non conueniret ei maledictio ista, quia innuitur, quod statim, ut Adam de Paradiso eiectus est apprehendit eum ista maledictio, cum dicitur in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Et ita signabat, quod hoc malum tempore esset continuum, & maneret per totam vitam Adæ, & tamen non poterat ista deterioratio terræ incipere statim, ut Adæ de Paradiso expelleretur, quia etiam si eandem terras semper coleret, non deteriorarentur ille statim, sed post multum tempus, & ita circa finem vitæ Adæ inciperet maledictio illa terræ, & tamen signatur incoepisse statim, ergo non sic intelligitur. Tertiò, quia si hoc esset in maledictione principalis, videretur quod deberet venire tam super Adam, quam super posteros, cum peccatum esset illius, propter quod sequeretur maledictio, & tamen istud principalis veniret in nos quam in Adam: quia terra quotidie magis deterioratur, & minus fructifera fit: ergo non est ista pena, quam Deus prædicit. Quarto, quia non est verè pena id, quod accidit secundum naturam, & tamen deteriorari quoti die terram, minuique virtutem eius per culturam est naturale, ideo non prænunciaretur talis deterioratio in maledictionem. Sed videtur, quod fuit ista maledictio terræ: aliqua generalis diminutio virtutis, & non videtur inconueniens esse poni tunc istam maledictionem, & diminutionem, cum in diluuium fuit simile factum, nam certissime diminuta fuit virtus terræ nascent-

Quest. 830
An maledictio
terre fuerit
eius dimi-
nutio virtu-
tis vniuersa-
lis.

tium, ex quibus nutrimur, & consequenter vita humana subito breuiata est, cum in tota prima ætate sæculi fuisset vita hominum quasi æqualis ferè vsque ad mille annos vniuersum, & quia illa deterioratio diluuii inducitur fuit per peccatum, simile potuit induci deterioratio in terram vniuersaliter peccante Adam & Eua; & adhuc magis videtur, quod ibi locum habuerit, quam in diluuium, quia in diluuium non peccauerunt omnes, & inducitur illa generalis deterioratio: ergo fieret potius peccante Adam & Eua, ubi omnes peccauerunt, quia soli duo tunc erant, & ambo peccauerunt, & etiam in Adam omnes nos peccauimus, ad Romanos 5. c. Dicendum, quod non est simile in vtroque. In diluuium enim fuit inducitur vera deterioratio in terra vniuersaliter, peccante autem Adam non fuit inducitur aliqua deterioratio, neque transmutatio ab eo, quod erat prius, quod apparet. Primo, quia in diluuium fuit aliquid corporale, quod verè læderet terram, sicut ipse aqua diluuii, quæ abarserunt superficiem terræ in qua erat vis germinatiua, & intratio aquarum salutarum maris super terram, & tamen salido corrumpit vim germinatiuam, ideo potuit terra tota lædi, quia super totam eam fuit diluuium, sed peccante Adæ non fuit aliquid corporale super terram inducitur corrumpens terram, cum nihil tale legatur, & si fuisset aliqua talis immutatio vniuersalis, non taceretur, ideo non est concedendum, quod aliquid mali corruptiuum corporaliter fuerit inducitur super terram peccante Adam. Secundo, quia si aliqua maledictio diminutionis fuisset inducitur in terram peccante Adam, apparuisset in effectu, sicut apparuit malum deductum per diluuium, & tamen non apparuit: patet hoc, quia post diluuium abbreviata est vita humana propter malam nutritionem terræ nascentium debilitatorum ex terra corrupta, quia ante diluuium erat vita longissima, & statim fuit valde breuis, nam factum fuit sic peccante Adam. Sed obijcietur, quod hoc non valet, quia in diluuium apparuit abbreviatio vitæ facta, quia ante diluuium erat cognita vita hominum, sed non potuit cognosci peccante Adam diminutio aliqua eo, quod nulla vita præcessit aliorum quod non peccassent, & tamen futura esset maior vita Adæ & filiorum suorum, si non peccassent: & ita propter peccatum diminutum est id, quod aperitur erat de longitudine vitæ hominum, si non peccassent. Dicendum, quod ista obiectio non procedit primo, quia non constat de veritate eius, cum nullorum hominum vita præcesserit: ideo argumentum istud nullius efficaciam est. Secundo, & præcipue, quia si aliqua diminutio vitæ eius, quæ futura erat, facta fuisset propter peccatum Adæ, fuisset in posteris continuata, ut semper magis abbreviarentur, sicut in diluuium deteriorata terra per aquas corrupta fuerunt terræ nascentia, & vita abbreviata: sed non statim fuit tota abbreviatio, immo successiue facta est: nam illi, qui statim post diluuium nati sunt vivebant vsque ad quadringentos, & plures annos, & in brevi decurrata fuit vita, vsque ad centum quadraginta, & pauciores annos, sed non fuit sic in prima ætate post peccatum Adæ: nam nulla abbreviatio vitæ fuit facta in toto illo tempore, cum alij in eadem ætate vixerint adhuc pluribus annis quam Adam, ut patet, supra 5. cap. Nam & Noë qui fuit vltimus in illa ætate, vixit longiori tempore quam Adam, quia vixit nongentis quinquaginta annis, supra 9. cap. Adam autem ante diluuium peccauerunt, ita fuerit causa maledictionis terræ, ut peccauerunt, nam soli Adam, & Eua erant, & isti

Quest. 831.
An peccatorum qui ante diluuium peccauerunt, ita fuerit causa maledictionis terræ, ut peccauerunt.

Sed adhuc dicendum, quod peccatum Adæ, & eorum qui in diluuium fuerunt, non fuit similiter causa poenæ: primo, quia cum Adam peccauit, omnes homines peccauerunt, nam soli Adam, & Eua erant, & isti pecca-

peccauerunt, & sic totus mundus poterat dici peccatus, & potissimum, quia non solum Adā peccabat in se, sed etiam in eo peccabant omnes homines: ad Roma. 5. cap. tempore diluuij non peccauerunt omnes homines, quia aliqui erant iusti, sicut Noë, qui inuenit gratiam coram domino, supra 6. & Eccle. 44. & ad Hebr. 11. c. Ideo peccante Adam videtur, quod iustus poterat in flagitio malum terræ, quia omnes homines peccauerunt, quā tempore diluuij, quando non peccauerunt omnes. Secundo, quia post peccatum Adā viuebant ipsi peccatores, qui malum tolerare poterant, peccato, ideo non videbatur inconueniens maledictam terram in poenam eorum. Sed in diluuiio non erat sic, quia per aquas diluuij perierunt omnes peccatores, & post diluuium non mansit de illis aliquis, ideo non videtur, quod debuit terra deteriorari, tunc in poenam peccati, cum non maneret aliquis de peccatoribus, qui poenam illam sustineret pro peccato, sed soli iusti manserunt, quibus non erat equum inferri poenam pro peccato eorum, qui iam in diluuiio perierant suscipientes poenas debitas, ideo non debuit deteriorari aqua in diluuiio in poenam peccati. Sed dicendum, quod licet non debuit terra maledicta in diluuiio propter peccata eorum, qui ante diluuium peccauerant, factum est sic, quod terra verè deterioraretur in diluuiio transmutando eā ab eo, quod prius erat, & peccante Adam non fuit verè transmutata ab eo, quod prius erat, sicut patet ex duabus rationibus positis præcedenti quæst. Adhuc est tertia ratio, quia ex verbis sacrae Scripturæ istud apparet, nam pro peccato Adā non dicitur, terra maledicta, aut deteriorata simpliciter, sed dicitur maledicta terra in opere tuo, ac si dicat non erit verè maledicta, sed in opere tuo. In diluuiio autem signatur terra deteriorata verè in quantum dicitur sup. 6. c. Et ego disperdam eos cum terra, & ita terra dispersa est. Similiter sup. 3. cap. dicitur, nequaquam ultra maledictam terram propter homines, & ita signatur, quod in diluuiio fuerat terra maledicta. Dicit tamen potest, quod pro peccato Adā non fuit verè terra in aliquo deteriorata, & in diluuiio, quando non manebant qui peccauerant, fuit verè deteriorata, & causa est, quia terra non deterioratur verè propter peccatum saltem directè, ideo licet peccante Adam peccauerint omnes homines, non fuit terra deteriorata. In diluuiio autem verè deteriorata est, quia non fuit factum propter peccatum directè, sed videtur læsio illa facta propter duo. Primo, quia fuit facta, quasi non posset excusari: decreuerat enim Deus diluuiio disperdere homines, & non poterat esse illud nisi vniuersale, sed illud non poterat fieri quin læderetur terra ab ipsa superficie eius, ideo dato diluuiio oportebat lædi terram, & quia diluuium factū est propter eos qui peccauerant, fuit deteriorata terra propter eos, & hoc fuit indirectè factū, quia non fuit ad hoc, quod paterentur aliquid illi in deterioratione terræ, sed quia non poterant illi in diluuiio pati, quin terra deterioraretur. Secundo potest dici, quod fuit non propter peccatum aliquod præteritum, sed ad euitandum peccata futura: nam si homines viuerent longissimè, sicut in prima ætate, facerent multa mala; voluit autem Deus abbreviare vitam eorum, ne tam grauiiter, & diutius peccarent, & quia vita abbreviatur ex conditione nutrimenti, quod non præstat virtutem sufficientem, & nutrimentum est a terra, deteriorata terra, & corruptis nutrimentis, breuiabit vita: ideo Deus volens abbreviare vitam sequentium hominum, induxit diluuium quod corripit terram, & hoc non fuit pro aliquo peccato, sed ad euitandum futura peccata. Sic patet, supra vj. cap. f. Videns Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, penituit eum, quod

hominem fecisset in terra, & præcauens in futurum, delebo, inquit, hominem &c. & ita diluuium non solum fuit inductum in poenam peccatorum præteritorum, sed etiam potius præcauendo in futurum, ne aliās fierent. Dicendum igitur, quod maledictio, de qua dicitur peccante Adam, maledicta terra in opere tuo, non fuit aliqua deterioratio vera facta in terra, aut transmutatio, ab eo quod Deus in creatione dederat ei, sed mansit in eadem conditione fertilitatis, & salubritatis, in qua fuerat creata, sed dicitur maledicta terra in opere hominis, quod non fuit in terra malum aliquod, quod non esset prius, & tamen fuit malum homini in operando terram, quod malum non fuerat futurum homini, si non peccaret. Et hoc est, quia si non peccaret homo, maneret in Paradiso Terrestri: vbi ex conditione loci esset omnis vberitas fructuum ad vitam, & non oporteret pro eis laborare, post peccatum autem fuit homo de Paradiso expulsus positus in terra hac, quod fructus non præstat sine labore multo, & sine impedimentis. Paradisus enim ex conditione sua præstare habebat omnem abundantiam sine labore, ideo non solum præstaret eam ante peccatum, sed etiam post peccatum si ibi homo maneret: terra ista ex sua conditione habet præstare ista cum defectu, & impedimento, ideo cultura multa indiget. Et si homo ante peccatum poneretur in terra ista, haberet cibos cum labore, sicut nunc habet, si vero homo post peccatum maneret in Paradiso haberet sine labore aliquo cibos, quia locus de se omnia præstabat, ideo Deus hominem innocētem, qui in nullo peccauerat, quia nihil mali meruerat, posuit in loco, vbi sine vlla penalitate vitam ageret, sicut in Paradiso Terrestri. Ipsum vero postquam peccauit, quasi poena dignum expulit de Paradiso, ponens in loco, vbi sine magnis difficultatibus vitam non ageret, ideo non fuit propter peccatum hominis mutata natura locorum, sed homo propter peccatum fuit mutatus de loco bono in non bonum, qui tamen prius talis erat, quia talis conditus erat, sed pro homine non erat, immo pro animalibus, sed quia homo peccando non intellexit, comparatus est inuētis in sapientibus, & positus est in eodem loco, in quo illa, sicut durities carceris non mutatur propter conditionem hominis iusti, aut peccatoris, sed homo mutatus de iustitia in peccatum transfertur de loco libero in locum carceris. Et ita ante peccatum, non erat maledicta terra in opere hominis, quia non erat in terra, in qua difficile & durum esset operari, sed sine labore omnia haberetur. Post peccatum fuit terra maledicta in opere hominis, quia fuit in terra, in qua malum, id est difficile esset ei cibum acquirere, & tamen mansit conditio naturalis toti terræ, quia neque ista terra fuit prius melior quā tunc, neque Paradisus terrestris fuit deterior factus, quā prius erat. Sed obijcietur, quod terra sit simpliciter maledicta propter peccatum hominis, quia dicitur supra 5. capit. Iste consolabitur nos ab operibus, & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit dominus. Dicendum, quod vocatur terra maledicta, id est mala facta a Deo, nam ipse cum eam condidit talem fecit, vt sine labore non posset ex ea haberi copia rerum: alia autem terra erat, cui non maledixerat dominus, sicut Paradisus terrestris, in qua homo ante peccatum manebat, nam illa non præstabat res cum difficultate. Hæc enim sunt quædam ad veritatem maledictionis terræ, quod non sit mutatum aliquid de conditione eius, tamen poterant adhuc ista dici, quā tunc ad apparentiam, sicut homini appareret nunc maledicta terra de nouo, quia ante peccatum non expertus fuerat laborem, acquirendo cibum, post peccatum autem valde laboraturus erat, & hanc putaret ipse fortassis

raffis factam mutationem in terra propter peccatum, sed non erat, immo erat ipse muratus secundum locum. Dicitur etiam in maledictione supra 3. c. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, peretur ad quid dicitur istud. Respondetur, quod dicitur primo ad magis declarandum id, quod dictum est, sicut maledicta terra in opere tuo, nam nihil aliud est maledictam esse terram in opere hominis, nisi quod homo cum labore accipiat ex ea fructum, ideo dicitur in laboribus comedes ex ea. Secundo ponitur istud vt consequens: nam ex eo, quod terra maledicta est, talis est, vt non oīa per se præstaret, vñ necesse est, quod si homines voluerint ex ea cibum accipere, habeant cum labore. Dicitur autem in laboribus comedes, non dicitur in labore ad signandum maiorem difficultatem propter multiplicationem laborum, quia verè magna difficultas futura erat in acquirendo necessaria ex terra cum ista acquisitio reddat totam vitam nostram duram: etiam dicitur in laboribus, quia verè multi labores sunt, nam cultura terræ non completur in vno actu, sed in multis qui ferè per totum annum durant. Dicitur comedes ex ea, i. ex nascentibus ex illa, nam cibos nosfer consistit ex eis, quæ de terra generantur. Quod vero dicitur omnibus diebus vitæ tuæ: ponitur ad signandum poenæ durationem: poterat enim putare Adam, quod Deus istam poenam inferrebat ei ad paucum tempus duraturam: vt sicut peccatum in momento factum est, ita poena paruo tempore duraret: Deus dixit non sic futurum, sed omnibus diebus vitæ hominis, & verum est, quia per totam vitam occupamur in cultura agrorum: causa autem huius est, quia terra non præstabat quolibet anno, nisi cibos pro illo anno, aut pro pauco tempore: ideo oportet ad hoc, quod fructus gignat, quod singulis annis colatur, & ita habet homo occupationem in laboribus terræ per totam vitam, & si in æternum viueret, in æternum ageret vitam in cultura agrorum. Sed quaeretur, quare dicitur comedes ex ea, quia non solum ex terra manducatur homo: sed etiam ex animalibus, quæ non sunt terra, neque terre pars. Dicendum, quod hoc fuit, quia ista maledictio fuit data Adæ, & licet illa transeat in nos, tamen principaliter fuit data Adæ, quia fuit pro peccato eius, ideo debuit talis esse, vt cōpeteret Adæ, sed Adam non erat manducaturus carnem, neque manducauit, ideo non debuit dici de carnibus, quia de illis non erat manducaturus, sed de fructibus terræ manducaturus erat: ideo dictum est de terra, scilicet comedes ex ea, & hoc apparet, quia in Paradiso terrestris non dederat Deus homini carnes in cibum, sed fructus arborum in quantum dicitur: Ex omni ligno, quod est in Paradiso comedere. supra 2. c. ideo cū illum excludit, similiter voluit dare cibos de terra. Dixit dominus ad Abram. Hic ponitur tertium, sicut prædicta separationis diuina approbatio. Postquam diuisus est ab eo Loth. Notanter dicit: Postquam diuisus est ab eo Loth: cum enim morarentur simul Abraham, & Loth, non apparebat Deus Abraham, cum autem recessit Loth, immediatè apparuit Deus. Signum est pro contemplatiuis viris: non enim spiritibus circa huius mundi varias solitudines occupatis apparet Deus, sed mentibus ab omni mundanorum strepitu vacantibus. Et vide a loco, in quo nunc es. Erat enim fortè tunc Abraham super montem Ebal, & Garizin, quia ad radices eorū circa Bethel tentoria fixerat, & quia locus ille altus erat multum videre poterat circumquaque. Ad Orientem, & ad Occidentem. Non solum respexit ad istas duas differentias positionis, sed etiam ad Austrum, & Septentrionem. Omnem terram, quam conspicias. Non solum terram, quam vides, quia modicam terram videre poterat, sed solum demonstrabat situm terræ, vt aliquis

stans in castelia dicit, illic est Anglia, vel Francia, non quidem terram illam videns, sed positionem mundi, contra quam illa terra sit, demonstrans. Vel fortè dicendum, quod oculus Abraham supernaturaliter eleuatus est, vt videret multas terras, sicut dicemus in Deuter. cap. vlt. de Moyse. sic etiam dicit beatus Gregorius in 2. Dialogorum de beato Benedicto, quando vidit totum mundum. Vñque in sempiternum. Non fuit hoc impletum, quia nunc non morantur Iudæi in terra illa, sed magis Arabes, & Ismaelita, & alia varia nationes Paganorum. Et causa fuit, quia promissio ista fuit conditionalis, sicut communiter omnes alia: factæ Iudæis de temporalibus prosperitatibus, quæ intelligebatur, sicut seruarent mandata mea, de quo Leuit. 26. & Deuter. 28. & 29. & 30. c. vel quia accipitur hic sempiternum pro magno tempore, & non propriè pro aliquo interminabili, sic dicitur circumcisio duratura in æternum, vt patet, infra 17. c. sed non durauit in æternum, quia per euangelicam legem abolita est. Sic etiam dicitur de seruo, qui mansurus erat in æternum apud dominum suum, vt patet Exo. 21. c. tamen solum manebat vsq; ad Iubilæum, sicut ad quinquaginta annos, & aliquando ad minus, vt patet Leuit. 25. cap. Faciam semen tuum, sicut puluerem terræ. Comparatur pulueri, & comparatur stellis, vt infra 16. ca. De puluere habetur etiā. Numeri. 23. c. Quis dinumerare possit puluerem Iacob, & nosse numerum stirpis Israel? volebat Deus demonstrare multitudinem seminis Abraham: ideo comparauit rebus innumerabilibus, sicut pulueri, & stellis: puluerem enim nullus dinumerare potest, nec stellas, quia pro miraculo, & diuina re habetur numerare stellas, vt patet psal. 147. qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat. Rabbi Salomon dicit, quod semen Abraham comparatur pulueri, & stellis, quia quando boni erant fulgebant in bonis, vt stelle, nec ququam poterat eos tangere, sicut neque stellas coeli, quæ autem mali erant, ab omnibus cōculcabantur, vt puluis. Si quis potest hominum numerare puluerem. Id est grana minutissima pulueris. Et semen tuum poterit numerare. Sed nullus poterit numerare puluerem terræ, ergo nullus poterit numerare semen tuum. Surge, & perambula terram in longitudine. Scilicet ab Oriente, in Occidente, & in latitudine ab Austro in Septentrionem. Non est intelligendum, quod mādauerit Deus Abraham, quod ambularet totam terram Chanaā in longitudinem, & latitudinem, quia ne hoc egit, sed solum mouit inde tabernaculum, & venit circa Ebron. sed intelligebatur istud verbum, tanquam quoddam motuum ad gaudium, quasi dicat, ego promitto tibi totam istam terram, quod est valde magnum donum: ideo si vis gaudere in eo surge, & ambula per totam istam terram, vt videas conuenientem situm, & omnium rerum amenitatem: in hoc enim multum letaberis. Mouens ergo Abraham tabernaculum suum. Scilicet de confinio montis Ebal, & Garizin inter Bethel, & Hai, ciuitates duas. Et habitauit iuxta conuallem Mambre. Ista est quadam magna vallis, iuxta ciuitatem Ebron, & vocatur Mambre a nomine cuiusdam principis, quia sicut Iosephum isti tres viri, qui nominantur sequē: c. sicut Mambre, Aner, Escol erant fratres, & Mambre erat primogenitus inter eos, ideo a nomine illius nominata fuit vallis, & in hac valle est ilex, quæ vocatur ilex Mambre, apud quam multo tempore moratus fuit Abraham: ibi enim tres Angelos vidit. ista ilex vsq; ad tēpora Imperatoris Theodosij testante beato Hieronymo, & ex illa ista, quæ nunc ibi est, fuisse perhibetur, & ab incolis cara teneatur, quæ licet arida sit medicabilis tamen est, vt patet in lib. de Diuisione Terræ sanctæ. Vel dicitur conualis Mambre, i. Ebron, quia ipsa ciuitas vocatur Mambre, vt patet infra 23. & 49. c. Quod est in Ebron. Id est ilex Mambre, id est

Quæst. 833
Ad quid dicitur in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.

Quæst. 834
Determinatio superioris quæst.

Quæst. 834
Cur dicitur comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.

Hic auctor reuertitur ad huius c. explanationem.

Mambre valde quare.

ideft conuallis est in Ebron, non qst intra menia vr-
bis Ebron, sed est in territorio eius: distat enim Ebro
a Ierusalem 16. miliaribus, siue octo leucis. In territo-
rio huius ciuitatis Deus formauit primum parentem
Adam, quem post transtulit in Paradisum, vt omnium
Cronographorum, & doctorum antiquorum senten-
tia comprobatur, & in hac ciuitate Adam, & Eua se-
pulti sunt, vt patet Iosue 14. c. vocabatur autem Cariathar-
be. i. ciuitas quatuor virorum, quia ibi quatuor Pa-
triarcharum sepulti sunt, s. Adam primus, de quo nunc di-
ctum est, & Eua vxor eius, & Abraham, & vxor eius
Sarra: de Abraham patet, infra 25. cap. de Sarra vxore
sua patet, infra 23. cap. Tertius Patriarcha fuit Isaac, de
quo infra 25. c. quartus fuit Iacob, de quo infra 48. &
50. c. Mulieres autem istorum apud istos sepultę sunt,
quia sic erat consuetudo Patriarcharum, & ideo excu-
pauit se Iacob apud filium suum Ioseph qui non sepel-
liuisset matrem suam Rachel vxorem eius in spelun-
ca duplici, sed in via, quę ducit Efrata, s. inter Bethleę,
& Ierusalem, & dimidia leuca a Bethleem, cuius se-
pulturę patet peregrinis vsque in presentem diem.
Quod autem Abraham Sarra, Isaac, Rebecca, Iacob,
Lia sepulti sint in Ebron, patet infra 49. c. iuxta hanc
ciuitatem Ebron est vallis Iachrimarum sic dicta, eo
qđ centum annis luxit ibi Adam filium suū Abel, oc-
cisum a Cain, in qua postea monitus ab Angelo co-
gnouit Euan vxorem suam, & concepit filium Seth.
Aedificauit ibi altare domino. Secundum regulam supra
positam vbicunq; Abraham figebat tentorium cō-
struebat altare, vt Deum laudaret in sacrificijs, quia
principaliter vivebat Deo quā sibi: ista enim viro-
rum sanctorum conditio est.

*De pugna regum: victoria Abra liberantis Loth,
& obuiatione Melchisedech.
Cap. XIII.*

Actum est autem in illo tempore,
vt Amraphel rex Sennaar, & A-
rioch rex Ponti, & Chodorlaho-
mor rex Elamitarum, & Thadal
rex gentium inirent bellum contra Basa re-
gem Sodomorum, & cōtra Bersa regem Go-
morrhę, & contra Sennaab regem Adamaę,
& contra Semeber regem Seboim, contraq;
regem Balaę, ipsa est Segor. Omnes hi conue-
nerunt in vallem syluestrem, quę nunc est
mare salis. Duodecim enim annis serurierant
Chodorlahomor, & tertio decimo anno re-
cesserunt ab eo. Igitur quarto decimo an-
no venit Chodorlahomor, & reges, qui
erant cum eo, & percusserunt Raphaim in
Astaroth, & Carnaim, & Zuzim cum eis, &
Emim in Saue Cariathaim, & Cortheos in
montibus Seir vsque ad campetria Pharaę,
quę est in solitudine. Reuersiq; sunt, & ve-
nerunt vsque ad fontem Miphath, ipsa est Ca-
des, & percusserunt omnem regionem Ama-
lechitarum, & Amorrhęorum, qui habita-
bant in Asafonthamar. Et egressi sunt rex

F Sodomorum. & rex Gomorrhę, rexque A-
damaę, & rex Seboim; necnon, & rex Balaę,
quę est Segor, & direxerunt acie contra eos
in valle syluestri, scilicet aduersus Chodorla-
homor regem Elamitarum, & Thadal regē
gentium, & Amraphel regem Sennaar, & A-
rioch regem Ponti: quatuor reges, aduersus
quinque. Vallis autem syluestris habebat pu-
teos multos bituminis. Itaque rex Sodomor-
um, & rex Gomorrhę terga verterunt, ceci-
deruntque ibi, & qui remanserant, fugerunt
ad montem. Tulerunt autem omnem sub-
stantiam Sodomorum, & Gomorrhęorum,
& vniuersa, quę ad cibum pertinent, & abie-
runt: Necnon & Loth, & substantiam eius
filium fratris Abraham, qui habitabat in So-
demis. Et ecce vnus, qui euaserat nunciauit
Abraham Hebręo, qui habitabat in conual-
le Mambraę Amorrhęi fratris Eschol, & fra-
tris Aner: hi enim pepigerant fœdus cum
Abraham. Quod cum audisset Abraham ca-
ptum, videlicet Loth fratrem suū numerauit
expeditos vernaculos suos trecentos decem,
& octo, & persecutus est eos vsque Dan: & di-
uisis socijs irruit super eos nocte: percussitq;
eos, & persecutus est vsque Hoba, & Phenice-
m, quę est ad leuam Damasci. Reduxitque
omnem substantiam, & Loth fratrem suum
cum substantia illius; mulieres quoque, &
populum. Egressus est autem rex Sodomorū
in occursum eius; postquam reuersus est a ce-
de Chodorlahomor, & regum, qui cum eo
erant in valle Sauaę, quę est vallis regis. At ve-
ro Melchisedech rex Salem proferens panē,
& vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi)
benedixitque ei, & ait: Benedictus Abraham
Deo excelsio, qui creauit cœlum, & terram, &
benedictus Deus excelsus, quo protegēte ho-
stes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas
ex omnibus. Dixit autem rex Sodomorum
ad Abram: Da mihi animas, cętera tolle tibi.
Qui respondit ei: Leuo manum meam ad
dominum Deum excelsum possessorem cę-
li, & terrę, quod a filo subtegmis vsque ad
corrigiam caligę nō accipiam ex omnibus,
quę tua sunt, ne dicas: ego ditavi Abraham:
exceptis his, quę comederūt iuuenes, & par-
tibus virorum, qui venerunt mecum Aner,
Eschol, & Mambre. Isti accipiant partes
suas.

Factum

FACTVM EST. Postquam descripsit Moyses
qualiter Abram se habuit bene ad proximū
in prosperis, hic describit quomodo etiam be-
ne se habuit in aduersis, & tanguntur duo. Pri-
mo ipsius Loth captio: Secundo eiusdem liberatio.
Secunda ibi. *Et ecce vnus.* Et hoc in tres partes, quia pri-
mo ponitur apparatus ad bellum: secūdo occasio bel-
landi, ibi. *Duodecim annis.* tertio ponitur bellica strages,
& prædatio ibi. *Et egressi sunt.* Circa primum. *Factum est
autem in illo tempore.* Id est, immediate, vt recessit Loth
de Abraham, fixit tentoria apud Ebron sub ilice Mambre,
Vt Amraphel Rex Sennaar. Iste est Nemrod secundum
communem positionem, qui satis viuere potuit
vsque ad illa tempora, & vltra, cum alij antiquiores eo
vltra ista tempora vixerint, vt supra demonstrauimus,
cap. 11. de computatione annorum. Et fundamentum
est, quia dicitur hic Rex Sennaar. Est autem Sennaar
terra Chaldeorum, & Babyloniorum, quia vt habetur
supra 11. cap. Babylon fuit edificata in cāpo Sennaar,
in hac autem terra regnauit Nemrod. Istud tamen p-
cedit ex quadam leui opinione Iudęorum, & quorū-
dam nostrorum nescientium distinguere tempora, &
temporum historias. Nam vt supra 11. cap. demonstrauimus,
ex sententia nostrorum maiorū, s. Eusebij primi
chronographi inter Latinos, vt ait Isidorus in 6.
Ety. mo. & infra August. 18. de ciu. Dei, cap. 1. 2. & in 16.
lib. c. 20. & ex infra Luca Tuden. & infra Magistri in hi-
storia scholastica, & Iosephi Iudęorum maximi Cro-
nographi, oīumq; aliorū, qui ordinē temporū a rerum
primordio exorū, & maximi, & certissimi viri Pauli
Orosij, cuius auctoritatē sequitur Aug. Si enim oēs isti
vno ore consentientes aliquid veritatis tenent, anteq̄
nasceretur Thare pater Abraę Nemrod mortuus est,
post quē regnauit Belus filius eius, qui Nemrodides
dictus est, cuius maior pars regni fuit viuente Thare,
post quem Ninus filius eius regnauit annis quinquaginta
duobus, cuius annus quadragesimus tertius regni
fuit annus, in quo natus fuit Abraham, regnauit ergo
post natiuitatem Abraę annis nouē ad complendum
quinquaginta duos. Sed cum nunc Abraham ef-
set octoginta annorū, vel magis, vt pōt conijci ex p-
cedentibus, & subsequētib; manifestē. (quia qñ intra-
uit in terram Chanaan erat septuaginta quinque anno-
rū, vt patet sup. 12. c. ergo tūc regnaret quart⁹ rex Assi-
riorū siue Sennaar, qui Ninia dictus est a patre suo Ni-
no, in istis ferē septuaginta annis; vel fortē successor
eius, qui apud Assirios quintus fuit: nō est ergo dicen-
dū, qđ tunc regnaret Nērod, sed alius quartus ab eo. *Et
Arioch rex ponti.* In Hebręo dicitur. *Rex Alacar.* Sed voca-
uit Hieronymus regē ponti, regem Helleponti, quia
illa terra tpe Moyli sic vocabatur, & satis rōnabile est,
qđ iste rex conueniret cū rege Sennaar ad bellum, quia
Hellepōnus est quartus sinus Europeę, & est circa finē
eius, vt declarat Solinus in Polistor. c. 14. de Hellepō-
to: Sennaar autē modicū distat a capite Asiaę iuxta cō-
finia Europeę, & hoc per latus Septētrionale, iō rex Pon-
ti non multū distaret a rege Sennaar, & sic postea veni-
re in auxiliū eius p̄ alios reges: maxime qñ reges sunt
cōfederati inter se, quia tunc ē de longinquo veniūt
ad se iuuandū. Sicut fuit in bello Iulij Cęsaris, & Pom-
peij, quia de extremis partibus orbis venerunt in adiu-
torium Pompeij, ut asserit Lucan. 3. lib. de Bello plus-
quā ciuili. Vnde dicit, qđ quidam venerunt de quadā
parte orbis circa æquinoctiale, in qua erant quatuor
vmbre in anno, & qñ venerunt in Italiā mirabant: qa
non erant ibi, nisi tres vmbre pp magnā declinationē
æquinoctialis a nostro zenith: dicit enim.

Sennaar
Caldeorū
terra, in
qua, ut fal-
so aliqui
opinātur,
Nemrod
regnauit.

Anteq̄
nascerē-
t Thare
Abraę pa-
ter, Nem-
rod mo-
rietur.

Hebr. 7.

*Ignorū uobis Arabes venis in orbem,
Vmbra mirati memorum non ire sinistras.
Id est p̄ meridiē: nunq̄. n. nos habemus vmbra meri-
Alph. Tost. super Gen.*

Adianas, sed Septētrionales. Itē dicit in eod. 3. lib. de Car-
manis, & Orestis, qui venerunt in auxiliū Pompeij, de
quadā orbis parte tā remota a nobis, qđ arcturus, qđ no-
bis semper apparet, & eleuat per quadraginta vni gra-
dus, & 19. minuta in ciuitate nra Salamatina, eis aliqñ
quasi totus occultetur, vnde ait:

*Tunc furor extremos Romanus mouit Orestas.
Carmanisque duces, quorum Aether versus in austrum.
Meygi non totam mergi tamen aspicit Arcton.*

Et Chodorlahomor rex elamitarū. Elamitę dicti sunt ab Elā-
filio Sem populi habitantes in Perside, & est vna de
gentibus, quę sunt in Perside, quia ibi sunt tres gen-
tes. Est autem ista terra ab Oriente habens Assyriam,
ab Occidēre Mediā, a Septentrione Caucasum mon-
tem, a meridie mari rubro in sinu Persico terminatā,
& sunt Elamite magis meridionales, quā veri Per-
sę. De his magis diximus in primo p̄logo, qui est epi-
stola ad Paulinum. c. 1. *Et Thadal rex gentium.* Vocatur
iste rex gentium non qđ esset rex oīum gentium, sed
quia in regno suo erant gentes diuersarum linguarū
& nationum. *Contra Basa regem Sodomorum.* Hic ponit
tur quinque reges, quorum quilibet erat dñs vnus ci-
uitatis solum, licet fortē aliquos viculos circūquaq;
vel suburbana haberent. Tantum. n. distandi lib. do in-
canduerat, vt non solum in reges, sed ē in paruis oppi-
dis reges insurgere vellent, sicut in Segor quę parua
ciuitas erat, ut patet infra 19. cap. Et magis patet, quia
Iosue in satis modica terra, quam cœpit, quia non to-
tam terram Chanaan, sed mansit magna pars, vt patet
Iosue. 12. cap. *Et contra Sennaar regem Adamaę.* Patet

Elamitę
populi vn-
de.

Thadal
rex gentiū
quare.

Adamaę ci-
uitas.

Segor nōc
oppidum
palmarū, &
an destru-
cta fuerit.

quia Sennaar nomen viri est, & nomē terrę, quia supra
vocabatur Amraphel rex Sennaar, hic vocatur Sennaar
rex Adamaę. Est autem Adama vna de quinque ciui-
tatibus quę erant in Pentapoli, scilicet in valle Sodo-
mę, & fuit subuersa cum alijs tribus. Volunt enim ali-
qui, qđ omnes istę quinque ciuitates consumptę fue-
runt igne & sulphure. Sed falsum, quia Segor non fuit
destrueta, sed alię quatuor. Erat enim Segor in ascen-
su montis: alię autem quatuor erant in valle, & ipse
quatuor submersę fuerunt, Segor autem usque ho-
die permanet, & vocatur nunc oppidum palmę ab
incolis terrę illius: existit enim ad radices eius lacus
magnus, qui uocatur mare mortuum, uel mare salin-
arum, in quo ciuitates quatuor prædictę merse sunt.
De his habetur in libro de Diuisione terrę Sanctę.
Sed adhuc instabis, qđ illa ciuitas submersa sit. Dico
quod non, & patet infra 19. cap. quia cum angelus
vellet totam Pentapolim subuertere Loth fugiens ro-
gauit, ne destrueretur Segor, quia parua erat, vt ipse
ibi euaderet. Respondit angelus etiam in hoc suscepi
preces tuas nō subuertam urbem pro qua locutus es.
Etiam satis clarē patet in textu, quod post destructio-
nem quatuor ciuitatum mansit Segor illeſa, quia dici-
tur, quod postquam urbes subuerſę fuerant, Loth ti-
muit manere in Segor, & ascendit in montem. Sed
fortē dices, quia licet non fuerit destructa Segor in
destructione aliarum, fuit tamen destructa post. Sed
hoc dici non potest, quia nunquam legitur in textu,
nec aliquis doctor hoc memorat, quod Deus bis de-
struxerit ciuitates sulphure, & igne, & ideo sola uolun-
tas sine ratione est. Sed adhuc manifestissime ista er-
ronea positio eliditur, quia cum Moyses multo post
tempore narraret destructionem ciuitatum factam a
Deo, solas quatuor nominatim expressit has afferens
fuisse submersas, ut patet Deuteron. 29. cap. vbi dici-
tur: Nec quicquam uirens germinet in exēplum sub-
uersionis Sodomę, & Gomorrhę, Adamaę, & Se-
boim, quas subuertit Dominus in furore suo. Si
autem Segor fuisset subuersa, cum alijs uel post,
li Moyses,

An, & qño pe- fctis fugie- de est.

fitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Ex quo inferitur, qd bonum valde est, qñ in aliquo loco est pestis, aut venit à causa purè naturali non propter aliquod speciale peccatum in terra illa, & tunc bonu est fugere à naturali periculo, sicut si quis fugiat serpētem, aut ignem, aut aliquid corruptiuu, & hoc confitro tanta fatuitas est manere in loco vbi est pestis, sicut in medios se pñcere gladios, aut ignes, aut hostilia arma, immo sanctius est fugere quā permanere in maxima peste, qā videret esse tētare Deū, nisi ppter aliquas pias causas permaneant sicut sacerdotes ad conferenda sacramenta moriētibus, & ecclesias regendū, quia non expedit ecclesias solas manere: immo si tanta pestis esset, vt nullus de ecclesiā ministris manere vellet sorte eligendus esset, & determinanda qō: vt ait Aug. ad Ianuarium, sicut cum omnes deserunt ecclesiā hostili insidente clade, quia eadem vtrouique rō cōsistit, vel propter aliquas necessarias occupationes, ne forte rota facultas perdat, quia tunc potest se aliquis insē in manu Dei ponere. Si ramen aliquis timeret se mori, si permaneret, & hoc præsumeret, vt puta, quia erat talis dispositionis vel complexionis, quæ in peste magis periculosa est, & de qua magis mori consueuerūt, & velit manere pp administrationē facultatis, si nō sit multum necessarium hoc, non vñ mihi bene agere: tu fligitur à Deo pp aliqua peccata vel aliā, vt polito, qd hoc cōstet per reuelationē, vel quolibet cuiuslibet de ciuitate securū est recedere magis q̄ manere. Si autē constaret alicui de ciuitate spāliter, vel multis, qd Deus volebat eos singulariter peste percutere: isti adhuc fugere poterant sine mortali peccato, quia non tenemur voluntatē nostram semper Deo cōformare in volito, sed in mō volendi: si tñ essent viri perfecti sanctius eēt mortem patienter sm Dei voluntatē expectare, quia cōformatio voluntatis nostræ ad Deū in volito nō est pcepti, sed superogationis: facere autē superogationes valde meritoriu est, sed non obligatoriu: qñ tñ est aliquis, cui non constat, qd Deus spāliter eum percutere vult, melius est non expectare, nisi pp causas supra assignatas, quia Deus mandat bonis de medio malorum exire, ne cum eis pariter puniantur: & sic multi, cōtra quos non est spāliter ira Dei, peste moriūt, quia nō fugiunt: qui si fugerent non morerentur. Nec valet si arguas, qd si non esset q̄ eos ira Dei non morerent peste, vel si Deus non determinasset eos peste mori, qā aliās fieret aliqd ptra præsentiā Dei. Rñdetur, qd oēs illos, qui peste moriuntur Deus præsiciuit peste morituros, sed nō præsiciuit eos peste morituros, quia q̄ eos talem punitionem ordinasset, sed quia præsiciuit eos sua negligentia perituros: si tñ isti voluissent se diligēter custodire, non præsicerent peste morituri ex sua negligentia: sicut si aliquis se gladio transfodit, Deus illum sic moriturum prægnouit, si tñ iste non eligisset vnq̄ se transuerberare, non præsiceretur manu propria moriturus. Cauendum tñ, quia in his non constituta res, quæ sunt ex causa diuinæ scientiæ, sed potius ex opposito semper reuera arbitrij facultate. Illi tñ cōtra quos determinata est diuina puniatio, ut peste moriantur siue maneant, siue fugiāt necesse est peste mori. *Filium fratris Abraham.* Id est filii Nachor, qui erat frater Abraham, ut patet sup. 11. cap. (*Oia etiam quæ pertinebant ad Loth adduxerunt*) Erat autē diues valde, ut patet supra 13. c. *Qui habitabat in Sodomis.* Id est in ipsa ciuitate, quæ uocabatur Sodoma. *Et ecce vnus.* Hic ponitur sm principale, scilicet Loth liberatio. Dicunt Iudæi, quod iste vnus, qui euasit fuit Og Rex Basan, qui euasit de Raphain interfectis in Astaroth Carnain: ista est positio Ra. Sal. & fundamentū suū est, quia dicitur Deute. 2. cap. Solus quippe Og restiterat de stirpe gigantum.

Non tenemur Deo confirmare uoluntatem nostrā in uolito, sed in modo uolendi.

F Iudæi autem dicunt de genere Raphain. Etiam dicitur qd iste Og euasit de aquis diluuij in quodā monte, sed iam improbatum est. sup. 8. cap. Etiam non est uerisimile, quia si euasisset de bello Raphain, qd transfugisset ad reges Sodomorum, qui erant hostes Codorlahomor, sed magis secutus fuit quatuor reges victores. Item quia tunc sequeretur, qd Og uixisset plures q̄ quingentos annos, quod est incredibile, quia in illa ætate non uiuebant homines, nisi vsque ad centum annos, vel centum, & viginti maxime, quia Og mortuus fuit in bello, & sic uideretur qd adhuc iuuenis erat potēs magis uiuere. Consequenter patet, quia annis quadringentis, & triginta steterunt in Aegypto filij Israhel, qui computantur à tpe quo natus fuit Isaac, ut patet. cap. seq. per ea, quæ ibi notantur. Sic enim quidam uolunt, sed aliter est, ut magis. j. dicit. Et post exitū de Aegypto vsque ad tempus, quo mortuus fuit Og rex Basan fluxerunt anni quadraginta, quia mortuus fuit in anno ultimo, quo intrauerunt in terram promissionis, ut satis colligitur ex discursu historiæ Numerorum: computando per mansiones, ut habetur. Numeri 33. cap. quia anno quadagesimo incipiente in mense qno mortuus est Aaron in monte Hor, ut patet ibidem, sed post mortui fuerunt Schon, & Og reges Amorrhæorum, ergo sunt anni quadringenti septuaginta, quibus addantur anni, qui fuerunt inter tempus istius belli, & natiuitatem Isaac, & tempus, quod habebat Og quando uenit ad nunciandum ista Abraham, erunt anni plures quā quingenti. Eadem conclusio sequitur computando quadringentos annos præcisè inter natiuitatem Isaac, & exitum de Aegypto computando annos Og, quos habebat quando in bello euasisset, & illos, quos potuisset uiuere, quia morte uolenta in bello Israhelitarum mortuus est, ut patet Numeri. 21. & Deuteronom. 3. cap. Dicendum, ergo quod iste vnus fuit aliquis de exercitu regis Sodomorum, qui cognoscebat Loth, & Abraham, & quia locus, in quo factum fuit bellum non distabat multum à loco, in quo morabatur Abraham potuit cito uenire, ut Abraham eadem die pararet seruos suos, & in sequenti nocte iret super eos. *Et nunciavit Abraham Hebræo.* Vocatur autem Abraham Hebræus ab Heber, in quo lingua Hebraica, quæ in Hebræis mansit, distincta fuit à cæteris hominum linguis. Et ex hoc patet, quod non uocantur Hebræi ab Abraham, sed ab Heber, quia & ipse Abraham Hebræus dicitur impossibile autem est, quod à se ipso denominaretur. Etiam quia in Hebræo Abraham incipit per litteram Aleph, & Heber incipit per litteram Ain. *In conuallē Mambre Amorrhæi.* Ista conuallis est apud Hebron, ut patet supra 13. cap. & uocatur conuallis Mambre, quia pertinebat ad illum uirum, sic dictum, qui erat de genere Amorrhæorum habitantium in terra illa, & licet uocetur conuallis Mambre ab isto viro, sic dicto, tamen nō tollitur quin etiam uocetur ab Ebron qui alio nomine dicitur Mambre. ut patet infra 23. & 49. capit. quia apud Mambr., id est Ebron erat ista uallis. *Fratris Aner, & Eschol.* Tres isti uiri erant potentes Amorrhæi, cum quibus Abraham foedus inierat, ut se inuicē adiuuarent. *Captum uidelicet Loth.* Expositiuum est illius uerbi, quod. *Numerauit expeditos uernaculos suos.* Vernaculi dicuntur serui sui nati in domo sua, uel qui ei continuo seruebant: numerauit istos, quia per numerum accepit, scilicet congregans omnes, quos potuit. *Persecutus est eos usque Dan.* Locus est in extremitate terræ promissionis, & est vnus caput fontale Iordanis apud montem Libanum; sic habetur primo. Reg. 3. capit. Cognouit uniuersus Israhel à Dan vsque Bersabee, quod fidelis propheta Domini Samuel, & in isto loco posuit Iero.

Attende unde uerbi Hebræi denominantur.

Circa idu meæ ciuitatē Christi Saulo apparuit.

Teroboam vnus de vitulis aureis, & reliquum in Bethel, ut patet 3. Reg. 12. cap. *Et diuisis socijs.* Scilicet, qd fecit plures acies belli, & ipse iuit in vna acie cum suis, & alij in alia parte, ut magis terrentur hostes suos. Vel ut uolunt Hebræi, qd Abraham diuisit socios ad custodiendas sarcinas, & erant parati succurrere si Abraham indigeret: ipse tamen Abraham solus cū suis intrauit bellum. Sed non uideretur multum rationale, nec honestum, quod Abraham dimitteret tres uiros tam potentes ad sarcinas, quia etiam si ipse Abraham crederet cum Dei adiutorio posse solus bellum superare, tamen ex quo tales uiros secum adduxerat, non erat honorabile relinquire eos ad sarcinas, ideo prima expositio melior est. *Irruit super eos nocte.* Id est, quia ipsi dormiebant sopore graui propter laborem præcedentis belli, cum essent inermes subito irruit super eos, & fecit magnam stragem, neque euaserunt, nisi aliqui, qui fugere potuerunt. *Et persecutus fuit in Oba.* Scilicet, quod persecutus fuit fugientes vq; ad vicum illum, qui est circa Damascum ad Iseam, scilicet in terra promissionis contra Septentrionem, & non ex alia parte contra austrum. Satis tamen dici potest, quod iste locus sit ad Iseam Damasci, id est contra sinistram eius, quæ est ad Iseam meridiam versus Arabiā, & Aegyptum: Damascus enim ciuitas est in idumæa principalior sub montibus Seyr, sed uocatur caput Syriæ. *Ita. 7. cap.* quia Syria erat illo tempore caput idumææ: circa istam ciuitatem per vnam leucam est locus, in quo Christus apparuit Paulo dicens; Saule, Saule, quid me persequeris? De hac ciuitate saepe fit mentio in actibus apostolorum, & in epistolis Pauli. *Reduxitque omnem substantiam.* Id est omnes diuitias Sodomorum, & uxores, & filios, & omnia, quæ a portauerant reges prædantes, quæ uniuersa nomine substantiæ comprehendit scriptura, nunc autem uxores, & populum explicitè nominat, & Loth fratrem suū, id est consobrinum suū, scilicet filium Aran fratris sui, quæ uocat fratrem mō loquendi hebræorum nominantium fratres omnes, qui de eadem cognatione sunt, ut patet supra 13. cap. *Mulieres quoque, & populum.* Id est & reliquum populum: non sunt enim mulieres præter populum, est autem reliquus populus, scilicet pueri, & senes. *Egressus est autem Rex Sodomorum in occursum eius.* Ad faciendum reuerentiam Abraham pro beneficio liberationis, & occisione aduersarij suoru. *Postquam reuersus est à cæde.* Hoc refert ad Abraham: Ipse enim reuertebatur à cæde Codorlahomor, & nō Rex Sodomorum, quia ipse fugerat illum. ut patet supra à cæde Codorlahomor, id est ab occisione, quam fecerat in Codorlahomor, & in socijs eius. *In Valle Saue.* Ista determinatio loci nō refertur ac occisionem immediatam, scilicet, quod sit sensus quod Abraham fecerat istam occisionem Codorlahomorū in ualle Saue, sed refertur ad occursum, scilicet, qd Rex Sodomorū exiuit in occursum Abraham ad ualle Saue, q̄ in Hebræo signat planiciem, quia illa uallis erat valde plana, & iucunda. *Quæ est uallis regis.* Quia scilicet in ualle illa erat locus conuenientissimus, in quo rex solacia batur cum suis militibus in cursu equorum, vel in alijs exercitijs propter loci planiciem, & ista uallis uocatur uia Ierosolyma, quia eunti de Ierosolymis in Sodomiam transitus est per illam uiam, ut ait Iosephus. *At uero Melchisedech.* Iste est exiuit obuiā Abraham reuertenti de cæde regum, & non in eodē loco, in quo rex Sodomorum, quia Melchisedech erat Rex Salem, q̄ est Ierusalem, ideo exiuit ei obuiā in terra sua. in uerte Hermon: post descēsum montis Thabor tribus leucis ultra Nazareth ad Orientalem partem Nazareth, sed in meridiana parte terre promissionis, quia erat cōtra Iseam Damasci: est autē Damascus australis respice Alph. Toft. super Gen.

Actu terræ Chanaan. *Rex Salem.* Scilicet Rex Ierusalem: fuit enim facta Ierusalem multi ab antiquo: s. cito post diluuium, cum inciperent ciuitates cōstrui, & in hac regnabat Melchisedech. s. Sem filius Noe, quia Noe diuiferat istam terram filio suo Sem, licet Chananæi eam tunc uolenter detinebant, & non est Melchisedech nomen proprium, sed cōe, & cōpositum, & signat id, quod Rex meus institit. qd autē iste fuerit Sem satis patet, quia Sem uixit sexcentis annis, ut patet supra. 11. cap. qui computati ueniunt ad annum quadragessimum uitæ Iacob, ut probauimus supra 11. cap. & ibi diximus aliqua dubia circa istum Melchisedech, scilicet qualiter scriptura ad Hebræos septimo dicat cum nō habuisse, vel patrem, vel matrem ibi responsum fuit. *Proferens panem, & uinum.* Iosephus autem dicit, qd istud fuit ad reficiendum Abraham, & milites suos, quia ueniebant de bello lassī. Alij autē Hebræi posteriores inuidentes ueritati Christiane conantur destruere istū passum, qui hēt. Pl. 108. in quo Christi sacerdotium statuitur. s. Sacerdos in æternū sm ordinem Melchisedech: conantur enim prauè exponere istum passum, quia ueritas illius dependet à ueritate istius dicentes, qd Melchisedech non protulit panem, & uinum offerens tanquam sacerdos, sed solum ad reficiendum uenientes de bello. Sed hoc falsum est, quia non erat necesse, quod Melchisedech offerret panem, & uinum ad reficiendum, quia Abraham, & qui cum eo uenerant portabant multa uictualia, quæ in bello acceperāt, quia illi quatuor reges prædati fuerant de Sodoma, & de alijs quatuor ciuitatibus omnia, quæ pertinebant ad cibum, ut supra patet, & in epistolis Pauli. *Reduxitque omnem substantiam.* Id est omnes diuitias Sodomorum, & uxores, & filios, & omnia, quæ a portauerant reges prædantes, quæ uniuersa nomine substantiæ comprehendit scriptura, nunc autem uxores, & populum explicitè nominat, & Loth fratrem suū, id est consobrinum suū, scilicet filium Aran fratris sui, quæ uocat fratrem mō loquendi hebræorum nominantium fratres omnes, qui de eadem cognatione sunt, ut patet supra 13. cap. *Mulieres quoque, & populum.* Id est & reliquum populum: non sunt enim mulieres præter populum, est autem reliquus populus, scilicet pueri, & senes. *Egressus est autem Rex Sodomorum in occursum eius.* Ad faciendum reuerentiam Abraham pro beneficio liberationis, & occisione aduersarij suoru. *Postquam reuersus est à cæde.* Hoc refert ad Abraham: Ipse enim reuertebatur à cæde Codorlahomor, & nō Rex Sodomorum, quia ipse fugerat illum. ut patet supra à cæde Codorlahomor, id est ab occisione, quam fecerat in Codorlahomor, & in socijs eius. *In Valle Saue.* Ista determinatio loci nō refertur ac occisionem immediatam, scilicet, quod sit sensus quod Abraham fecerat istam occisionem Codorlahomorū in ualle Saue, sed refertur ad occursum, scilicet, qd Rex Sodomorū exiuit in occursum Abraham ad ualle Saue, q̄ in Hebræo signat planiciem, quia illa uallis erat valde plana, & iucunda. *Quæ est uallis regis.* Quia scilicet in ualle illa erat locus conuenientissimus, in quo rex solacia batur cum suis militibus in cursu equorum, vel in alijs exercitijs propter loci planiciem, & ista uallis uocatur uia Ierosolyma, quia eunti de Ierosolymis in Sodomiam transitus est per illam uiam, ut ait Iosephus. *At uero Melchisedech.* Iste est exiuit obuiā Abraham reuertenti de cæde regum, & non in eodē loco, in quo rex Sodomorum, quia Melchisedech erat Rex Salem, q̄ est Ierusalem, ideo exiuit ei obuiā in terra sua. in uerte Hermon: post descēsum montis Thabor tribus leucis ultra Nazareth ad Orientalem partem Nazareth, sed in meridiana parte terre promissionis, quia erat cōtra Iseam Damasci: est autē Damascus australis respice Alph. Toft. super Gen.

Quis fuerit Melchisedech.

Opinio Iudeorum refellitur.

Alia opin.

do dicitur in textu. *Erat enim sacerdos Dei altissimi.* Non referunt ad melchisedech, sed ad Abraham. Etiam dicunt, quod non dedit decimas Abraham Melchisedech, sed Melchisedech Abraham, quia secundum suam positionem Abraham erat sacerdos, & non Melchisedech. Sed ista valde falsa sunt, primum satis patet ex ordine textus, quia hic nulla mentio fit de Abraham, nisi in parte superiori de occursu regis Sodomorum, quod nullo modo continuatur isti, sed solum dicitur, de Melchisedech, necessarium erat ergo, intelligere hic de melchisedech. Item quia dicitur, quod Melchisedech benedixit Abraham, ut patet ex litera, scilicet hostes in manibus tuis traditi sunt, quod non potest intelligi de Melchisedech, quia non pugnavit ipse contra reges, sed Abraham: alius ergo dicebat ista verba Abraham, & tunc benedicere semper pertinet ad sacerdotem, ut patet Numeri. 6. cap. ubi dat Deus sacerdotibus formam benedicendi populum cum offerunt: etiam quia maior debet benedicere minorem, ut patet ad Hebraeos. 7. cap. cum ergo benedixerit Melchisedech Abraham, ergo erat maior eo, sed in nullo excedebat Melchisedech ipsum Abraham, nisi esset Melchisedech sacerdos, ergo Melchisedech dicitur hic sacerdos, & non Abraham. *Et dedit ei decimas.* Quando enim isti dicunt, quod Abraham receperit decimas datus a Melchisedech, non potest stare, quia decima datur Deo in cognitionem beneficiorum ab eo receptorum, quia ista, quae decimamus, ab eo receptorum, dicunt ergo dari ministro Dei, scilicet sacerdoti, qui ex officio suo gratias Deo agit pro tota multitudine, quae non potest tantum diuinis laudibus vacare, sed Melchisedech erat sacerdos, ut praedictum est, ergo ipsi debebant dari decima, & non Abraham. Item quia cum Abraham vidit, quod Melchisedech obtulisset pro eo sacrificium, & benedixisset Deum nomine eius, cogitavit dignum esse aliquid ei exhibere, ne ingratus esset tanto bono: dedit ergo decimas de omnibus, quae portabat. Item infra dicitur, quod cum Rex Sodomorum rogaret Abraham, ut daret ei animas, & omnia alia tollerent: dixit Abraham, quod nullam rem tollerent inde, scilicet nec unam corrigiam, nec unum filum: quomodo ergo acciperet a Melchisedech decimas, a quo nihil ei debebatur, si a rege Sodomorum nihil recipere voluit, a quo ei cuncta debebantur etiam vita ipsius regis, & omnium suorum? Erat autem visitet Melchisedech sacerdos Dei altissimi, & hoc dupliciter, vel quia erat pater omnium mentium in vero cultu Dei, nam vera opinio de Deo, & verus cultus in sola stirpe Sem permanit, qui vocat hic Melchisedech. Et adhuc non mansit in tota stirpe, sed in parte, & valde modica, ceteris ad varios modos idolatriae declinantibus. Vel erat iste sacerdos, quae antequam Deus determinasset sacrificium ad tribum Leuiticam, ut patet Numeri 3. & 4. & 8. cap. omnes primogeniti erant sacerdotes potentes immolare, & facere alia pertinentia ad officium sacerdotis, ideo Moyses, quando confirmavit foedus legis, quod Deus pepigerat cum populo per sanguinem, mandavit Moyses, quod iuvenes de tribu Israel offerrent victimas. Dicitur autem omnes, quod isti erant primogeniti de nobilibus cuiuslibet tribus: Sem autem, siue Melchisedech non fuit primogenitus Noe, ut supra habitum fuit. 6. ca. & decimo: Erat enim primogenitus Iaphet, ut conclusimus ex dictis in 9. cap. tamen translatum fuit sacerdotium ad Sem multiplici ratione: primo, quia aliae tribus declinaverant ad idolatriam, non remanebat ergo aliquis sacerdos Dei veri de primogenitis, nisi hoc Melchisedech assumpsisset. Item quia Melchisedech erat maior dignitate inter alios fratres, quia de ipso erat Christus descendens: ideo praepo-

nitur alijs fratribus. Item quia licet deberetur primogenito sacerdotalis potestas, poterat tamen ex prima institutione mutari ad alium, sicut primogenitura, ut pater quia Isaac mutavit ex voluntate Dei iura primogeniturae ab Esau in Iacob, ut patet infra 17. & aliquando propter peccatum, ut fuit translata primogenitura a Ruben in Iudam, & Ioseph, ut patet infra in cap. 47. & 49. & cum consequeretur potestas sacerdotalis iura primogeniturae, etiam cum iure primogeniturae ad Iacob mutata est. Sic ergo fuit in Sem, vel Melchisedech, quia immutavit iura primogeniturae ab alijs in ipsum, quia magis pia fuit in ipsum, cum Noe inebriatus fuit, & propter alias causas. Iacob enim sic mutavit iura primogeniturae a Ruben in Ioseph, & in Iudam, quia duplex portio hereditatis ad Ioseph transiit, dignitas autem principatus ad Iudam, ut patet infra 48. & 49. cap. In signum autem mutationis huius benedictionis Noe benedixit primo Sem, quam Iaphet, ut patet supra 9. cap. licet Iaphet maior esset. Fuit autem motus Melchisedech ad offerendum panem, & vinum Deo coram Abraham multiplici causa. Primo, quia Abraham erat directe descendens de stirpe Sem: ideo Sem audita victoria Abraham, tanquam pater cogaudens prosperitati filij sui venit oraturus ad Deum pro eo, ut semper Deus eum magis prosperaret, offerens vinum, & panem, & propter hoc benedixit Deum. Secundum quia videbat Melchisedech, quasi omnes gentes declinasse ad idolatriam, Abraham autem maximus Dei cultor erat: cum ergo Sem etiam Deum coleret congaudebat prosperitati eius, & exiit obviam ei benedicens eum. Tertio factum fuit hoc, quia Deus specialiter movit ipsum Melchisedech, ut in isto actu suo umbra demonstraret veri sacrificij, in quo tota Orthodoxyorum fides suffulta est. *Dei altissimi.* Notanter ponitur hic iste determinatio, quia multi alij erant tempore illo sacerdotes deorum, quos sibi confinxerant, immo quia totius humani generis semper fuit ista sententia, Deo sacrificium tanquam maximum honorem esse exhibendum, ideo quomodounque Deos instituerunt, immediate, & sacerdotes constituerunt: rari tamen erant sacerdotes Dei altissimi, id est Dei veri. Inter quos primus tempore, & auctoritate praecipuus Melchisedech erat. *Benedictus Abraham Deo excelsio.* Id est benedicitur Abraham a Deo excelsio, quem colit. *Qui creavit caelum, & terram.* Licet dictum fuerit supra, quod Abraham fuit primus, qui ausus fuit dicere Deum creasse caelum, & terram: tamen in sacra scriptura nullus homo reperitur prius nominasse Deum creatorem, quam Melchisedech: patet enim, quia si legatur totus iste liber a principio non reperietur aliquis homo usque ad istum locum Deum nominasse creatorem. Iste autem liber prior omnibus libris est, quia narrat ea, quae a primordijs temporum facta sunt. Et si dicas, quod in principio huius libri scriptum est in principio creavit Deus caelum, & terram. Respondetur, quod illud a Moysse legis latore scriptum est, quasi per quinquentos annos postquam ista dixit Melchisedech: patet autem computatio ex superioribus de vita regis: Og; & dicitur. *Qui creavit caelum, & terram.* Quia in hoc distinguebatur iste Deus a dijs confictis a Gentibus, quoniam Gentes non dicebant Deos suos creasse orbem, cum dii sui essent creaturae. Etiam quia omnium gentium una fuit positio mundum aeternum esse, & increatum, cum non possent reducere creationem in aliquam causam naturalem, quia nulla causa naturalis potest agere, nisi praesupposita materia, ut educat formam de potentia materiae: materiae autem de non esse simpliciter ad esse deducere infinita potentiae est, cuius modi nullam talem fore arbutra-

Attende primogenituram mutationem.

Cur Melchisedech obtulit Deo panem, & vinum coram Abraham.

In scriptura non reperit nulum habere nomen nisi Melchisedech

Opinio Iudaeorum confutat.

bantur: cultores autem veri Dei ponunt ipsum increatum, & infinitae potentiae omnia creatorem. *Et benedixit Deus excelsus.* Id est Deus ab omnibus gentibus laudetur, quia tale beneficium Abraham fecit. Alij Hebraei simplices, ut Ra. Sal. & alij ponunt Melchisedech peccasse, quia primo benedixit Abraham quae Deum. Sed hoc falsum est procedens ex ignorantia signati huius termini benedictio. Aliter. n. Deum benedicimus aliter hostes inferiores, vel maiores: minores. n. homines benedicimus aliquod bonum imprecando, & illud ex dignitate, & auctoritate officij causando aliqua liter, ut patet Nume. 6. c. invocabunt nomen meum super Israel filios, & ego benedicam eis: hostes autem si sint maiores nobis, benedicimus illis solum bona imprecando, & nihil ex auctoritate, vel officio dando: licet aliquod iuuamen ex deuotione benedictis sit ad ea bona impetrandum: Deum autem benedicimus de eo bona enunciantes, & hoc ad laudem ipsius pertinet, ut enarrare magna beneficia eius. Quod vero dicitur, quod Melchisedech primo benedixit Abraham, quae Deum, factum est quia dixit in principio: Deus, qui creavit caelum, & terram benedicat Abraham, in hoc autem Deus in agis quae Abraham benedicitur, quia de Deo bona maxima enunciantur. Quae omnipotens est, cum dixit, quae creavit caelum, & terram: quia creatio in finitum potentiam denominat, & praesupponit: etiam magna Dei bonitas designatur sua bona nobis concitare volentis per benedictionem. *Quo protegente.* Deus enim protexit Abraham spualiter, alioquin tanta hostilis turba cum oppressisset. *Hostes in manibus tuis sunt.* Id est traditi fuerunt in manus tuas, nunc autem non erant in manibus tuis, quia iam occiderat eos. *Et dedit ei decimas ex omnibus.* Id est Abraham dedit decimas de omnibus rebus suis decimam Melchisedech in signum recognitionis diuini beneficii, & tradidit Melchisedech, quae sacerdos erat, & Dei minister. *Dixit autem Rex Sodomorum.* Hic describitur magna liberalitas Abraham, quia de tantis rebus, quas acceperat iure bellico nihil voluit retinere sibi, sed omnia regi Sodomorum, & his a quibus ablata fuerunt restituit. *Damini animas.* Id est viros, & mulieres, & omnes viuentium de hominibus, & ponitur hic pars pro toto, sicut sapius consuevit loqui scriptura, ut patet infra 47. & Exo. 1. c. & non ponitur hic anima pro omni re animata, quia non petiuit Rex Sodomorum, quod daret ei Abraham pecora, & omnia animalia bruta capta in bello, sed solum hostes. *Cetera tolle tibi.* Scilicet pro labore belli, licet de iure omnia ad te veniant, cum omnia in bello acquisieris. *Leuo manum meam ad Deum excelsum:* modus iurandi est, & iuravit Abraham per Deum excelsum dans gloriam ei, & non alicui de idolis gentium, vel sicut Melchisedech benedixerat Abraham in Deo caeli, ita ipse Abraham benedixit immediate, & dedit honorem Deo caeli iurando in nomine eius. *Possessorem caeli, & terra.* In hebraeo dicitur, ascensorem caeli, & terra, ut habetur Deute. 33. c. non est alius Deus, ut rectissimus ascensor caeli, & uocatur ascensor, tenens in sua praese caeli, & mouens quocunque voluerit et contra naturam, & proprietatem caeli aliquando, ut paruit in Iosue quando iteuit Sol super Gabaon, & Luna contra vallem Haialon, ut patet Iosue. 10. c. *Quia a filio subtegmis.* Vocat filium subtegmis filium, super quem tela textitur, quia primo ponuntur fila recta, deinde ponuntur super illa fila transfusa: illa autem prima vocantur subtegmis, quia sub tebrum teguntur, i. ab alijs transfusalibus filis cooperiantur. *Vsque ad corrigiam caligae.* Corrigia caligae modici valoris est, & ideo denominant ista duo dans intelligi, quod etiam nec ista minima reciperet quanto magis maiora. *Ex omnibus, quae tua sunt.* Id est quae tua fuerunt, nunc enim non erant ista bona regis Sodomorum, sed Abraham, quia ea bellico iure perdidit tam quantum Alph. Toft. super Gen.

ad proprietatem quam quantum ad possessionem, cum de iure gentium bella introducta sunt, ut quae in bello capiuntur capientium efficiantur. *Ne dicas ego dixi Abraham.* Non dicebat Abraham ista ad iactantiam, sed ad Dei gloriam, quia credebatur firmiter, quod Deus multiplici caret bona eius nimis cum promississet. Nolebat ergo quod laus, quae Deo attribui debebat de multiplicatione bonorum Abraham, reduceretur ad regem Sodomorum, & quantum ad hoc valde bonus erat zelans totis viribus honorem Dei. *Exceptis his, quae comederunt iuuenes.* Id est viri bellatores, qui venerunt mecum, siue de meis, siue de alijs tribus socijs, quia indignum erat, quod bellum pro Sodomitis agentes de suis expensis alerentur. *Et partibus virorum, quae uenerunt mecum.* Quia cum isti tres principes Mambre, Aner, Aichol venissent ad bellum cum Abraham, accedebat eis pars de praeda, ideo Abraham non poterat eis tollere partes suas, & hoc quomodoque intelligatur. Si enim intelligamus, quod isti viri intrauerunt pugnam, & actualiter pugnaverunt, manifestum est, quod debebat eis dari pars de praeda. Si autem dicamus, quod isti non intrauerunt bellum, sed manserunt ad sarcinas custodiendas, vel in insidijs, etiam debebant habere partem inde, & sic determinauit Dauid primo Re. 30. c. cum pugnaisset contra latrunculos Moabitas, saequa pars erit descendens in praedium, & remanens ad sarcinas: dicitur ibi, quod die illa factum est, ut aequales essent pugnautes, & sarcinas custodientes, & constitutum est, ut lex in Israel: potuit autem esse, quod ante Dauid illud esset in vsum, sed non firmatum lege, Dauid autem firmavit illud. Sed magis videtur, quod isti viri in bellum actualiter intrauerint, & quod illa lex de distributione praedae in Israel ante non fuerit, quia si ante fuisset in vsum, non mouissent dubium viri, qui inierant cum Dauid.

Fit promissio, Abraham seminis, & terra; daturque signum eidem Isaac. Cap. XV.

Is itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem dicens: Noli timere Abram, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Dixitque Abram: Domine Deus quid dabis mihi? Ego vadam abscque liberis, & filius procuratoris domus meae iste Damascus Eliezer. Addiditque Abram, mihi autem non dedisti semen: & ecce vernaculus meus haeres meus erit. Statimque sermo Domini factus est ad eum, dicens: Non erit hic haeres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis haeredem. Eduxitque eum foras, & ait illi: Suscipe caelum, & numera stellas si potes, & dixit ei: Sicerit semen tuum. Credit Abram Deo, & reparatum est illi ad iustitiam. Dixitque ad eum: Ego Dominus, qui eduxi te de Vr Chaldaeorum, ut darem tibi terram istam, & possideres eam. At ille ait: Domine Deus vnde scire possum, quod possessurus sim eam; & respondit dominus: Su me, inquit,

Quare Melchisedech erat sacerdos Dei altissimi.

Ro. 4. Gal. 3. Iac. 2.

quit, mihi vaccam triennem, & capram tri-
mnam, & arietē annorū trium, turturē quoq;
& columbam. Qui tollens vniuersa hęc di-
uifit ea per medium, & vtrasque partes con-
tra fe altrinsecus posuit: aues autem non di-
uifit. Descenderūtque volucres super cadaue-
ra, & abigebat eas Abram. Cumque sol oc-
cumberet, sopor irruit super Abram, & hor-
ror magnus, & tenebrosus inuafit eum. Di-
ctumque est ad eum: Scito p̄ncosēs, quōd
peregrinum futurum sit semen tuum in ter-
ra non sua: & subijciet eos seruituti, & affli-
gent quadringentis annis. Veruntamen gen-
tem, cui seruituri sunt, ego iudicabo; & post
hęc egredietur cum magna substantia. Tu au-
tem ibis ad patres tuos in pace sepultus in se-
neſtute bona. Generatione autem quarta re-
uerrentur huc. Necdum enim completę sūt
iniquitates Ammorhæorum usque ad p̄nc-
sens tempus. Cum ergo occubisset sol, facta
est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fu-
mās, & lampas ignis transiens inter diuifio-
nes illas. In illo die pepigit dominus fœdus
cum Abram dicens. femini tuo dabo terrā
hanc a fluuio Aegyri usq; ad fluuiū magnū
Euphratem Cinæos, & zenezos, Cethmo-
næos, & Ethaos, & Pherezæos, Raphā quoq;
& Ammorhæos: Eueos, & Chananæos, &
Gergeſeos, & Iebuseos.

26. 7.

Proles re-
putat una
persona
cum illo
cuius est.

HIS ITA QVE. Descripto in superioribus
qualiter Abraham se habuit ad Deum, &
proximum: in ista parte describitur, quali-
ter se habuit ad seipsum, & hoc fuit in pe-
tenda prole: proles enim reputatur vna persona cum
illo, cuius est, secundum illud Eccle. 30. Mortuus est
pater eius, & quasi mortuus non est: relinquit enim si-
lium similem sibi. & sic uiuente filio pater viuere di-
citur, cum computentur eadem persona: & ponuntur
duo, primum qualiter Abraham se habuit in petenda
prole: s̄m qualiter se habuit in regenda uxore. infra
16. cap. prima in tres; primo ponitur Abraham petiti-
o. Secūdo petitionis exauditiō ibi. *Statimque sermo domini.*
Tertio exauditionis confirmatio, ibi: At ille ait. *Domine
Deus.* Circa primū sciendū, q̄ ista in troducunt hic,
quia Deus promiserat Abraham multa bona, & magnū
honorem, vt patet sup. 12. & 13. cap. & quia Abraham
multum fuerat exaltatus in victoria contra istos qua-
tuor reges potentes, timebat ne bona a Deo promissa
ei in hoc completerentur. Deus ergo subiunxit ista, quę
sequuntur ad euacuandum timorem eius. *Noli time-
re.* Circa primū *his itaque transfactis.* Idest postquā facta
fuit per Abraham liberatio Loth sui cōsobrini, & om-
nium habitantium in Sodomis, & in alijs quatuor ci-
uitatibus Pentapolis. *Factus est sermo domini ad Abraham.*
Ad euacuandum timorem de supradictis. *Per uisionem
dicens.* Scilicet, q̄ apparuit ei aliquis angelus in perso-
na Dei dicens ista, & ponitur hoc ad dīam aliarum
locutionum diuinarum, quę aliquando sunt in som-

nis, vt patet Numeri. 12. c. si quis inter vos fuerit pro-
pheta in visione apparebo ei, vel per somnium loquar
ad illum. Noli timere. s̄q̄ tota merces tibi promissa in
hoc beneficio euacuetur, quia plura dabo tibi. *Merces
tua magna nimis.* Non enim hoc solum daturus eram
tibi, sed maior adhuc merces tibi futura est, & verē
magna merces, quia datum fuit ei, vt de femine suo
Messias nasceretur: ex hoc verbo Dei Abraham con-
fidens assumpsit audaciam petendi prolem, & quia se-
cundū naturale desiderium quodlibet animal deside-
rat se cōseruare per gñationem in suo simili, maxime
homo qui rōnis capax perfectius imaginem suam in
filio suo cognoscit: ideo exprimendo suum naturale
desiderium dixit: *Domine Deus quid dabis mihi?* Quasi d.
dñe ego scio, q̄ tu dabis mihi multa, sed quid mihi p-
derūt, quia filium nō habeo, nec relinqvam successor-
rem. *Ego nadam absque liberis.* Idest ego moriar sine fi-
lijis. Videbat enim Abraham, q̄ vxor sua Sarai erat ster-
ilis, & impossibile erat naturaliter filium suscipere ex
ea: rursus Abraham, quia vir iustus erat, licet sciret se
posse gignere ex alia muliere, nolebat, quia magis eli-
gebat sine liberis mori, quam esse inhonestę gñate.
Et filius procuratoris domus meę iste Damascus Eliezer. In-
telligitur hoc dupliciter: vno modo, q̄ Abraham de-
primeret in hoc conditionem suam dicens procura-
toris domus meę habeo filiū, q̄ vocatur Eliezer Da-
mascus, & nō mihi non dediti semen. vt infra patet.
Alio modo, q̄ Abraham declararet propositum suū
Deo. s̄. quia ego non habeo filium, nec intelligo me
posse hñe naturaliter ex Sarai, propositi filium procura-
toris domus meę facere heredē meum, & iste voca-
tur Eliezer Damascus: vtrq; expositio satis congruit
literę, sed prima melior est, ne fiat replicatio sensus in-
utiliter. *Procuratoris domus meę.* Magni dñi ponunt in
domibus suis aliquos viros, de quibus confidunt, & cō-
mendant totam curam rerū domesticarū, ne ipsi dñi
in oībus negotijs, et in parulis implicentur, quia hoc
v. l. de seruire est, vt ait Philosophus in primo Poli. c. 4.
& perere a seruitoribus rōnem de oībus valde est irra-
tionale, & sic dicit in 4. Ethi. tractans de magnificētia,
q̄ non dñt dñi nimis curare circa rōcinia: sic. n. dicitur
diligens. n. rōcinij cura paruifica. *Iste Damascus Eliezer.*
Nōmē propriū huius erat Eliezer: & est nōmē cōposi-
tū in Hebręo, & signat id qđ De⁹ meus adiutor me⁹:
Damascus vocat̄ a loco Damasco. De ciuit. Damasci
est dup. opi. qđ dñt eā factā tpe Noe a quodā de ne-
potibus Noe: & s̄m istam positionē vocabit̄ iste Da-
mascus. i. Damascenus. Alij dicūt, q̄ ista ciuitas ab isto
fuit edificata, & a nomine istius ipsa vocata fuit Da-
mascus, & s̄m hoc id, qđ dicebatur sup. f. q̄ Abraham
persecutus fuit quatuor reges vsq; seua ad leuā Dama-
sci: legitur per anticipationē, quia tūc nō erat factum,
sed postea facta fuit ciuitas, & quia tpe Moysi, quia ista
scripsit, erat ciuitas illa cōstructa: vsus fuit anticipa-
tionē. Aliqui dñt, q̄ qñ dñ hic Damascus Eliezer sunt
ista duo nōia. s̄. Eliezer est nomen patris, qui erat pecu-
rator domus Abraham, Damascus est nōmē filij, & tūc
Eliezer ponet̄ in genitiuo. s̄. *Damascus Eliezer.* Idest Da-
mascus filius Eliezer. *Adiditq; Abraham.* Ex hoc patet,
q̄ s̄mā prior de illis duabus superioribus est melior, q̄
nō coincidit eum litera inferiori, cū hic dicitur. *Adi-
dit.* Superius. n. d. xerāt, q̄ procurator domus suę habe-
bat filiū nōie Damascus, nunc dicit. *Mihi aut non dediti
semen.* Idest filium natum de femine meo: bñ. n. hēbat
semen, q̄ a coire poterat, & gignere, si Sarai sterilis nō
fuisset, vt patet, q̄ habuit sex filios de Cethura, vt pa-
tet infra 25. c. *Et ecce vernaculus meus.* Idest seruus meus,
vel filius serui mei. s̄. Damascus⁹ in domo mea natus: vñ
nō poterat uocari, p̄p̄riē Eliezer vernaculus Abrahe,
q̄ in domo sua natus nō fuerat: nam erat iā senex ha-
bens

Cap. 2.

Deus licet
per stellas
polliceret̄
Abrahę
seminē mul-
titudine,
tamē prin-
cipaliter
pollicetur
vitā æter-
nam.

bens filium magnum. Et sic dicitur infra 24. cap. cum
Abraham mitteret eum in Mesopotamiam, dicitur qđ
dixit Abraham ad seruum seniorē domus suę, quod
autē sit iste Eliezer, pater quia immediate dicitur, qui
p̄ceterat omnibus, quę habebat: iste enim erat Eliezer,
qui erat eius procurator, vt patet hic, sed emit eum pro
pecunijs, vel seruebat ei voluntariē mercede cōduct⁹.
Hares meus erit. Idest, quia non dediti mihi heredem
necesse est, qđ adoptem alium extraneum. *Statimque
hic ponitur secundū. s̄. petitionis exauditiō.* *Statimque
falsus est sermo domini.* Abraham magno desiderio fi-
liorum tenebatur, & quia Deus disposuerat dare ei fi-
lium, noluit eum pro incertitudine anxia diutius cru-
ciare, ideoque statim, vt Abraham suum desiderium
declarauit, Deus ei prolem promisit. *Non hic erit ha-
res tuus.* Idest, licet tu intelligas istum adoptare in fi-
lium, quia filium non habes, tamen non erit sic, quia
filium habebis. *Sed qui egredietur de vtero tuo.* Idest il-
le, quem tu de vxore propria generabis. Et dicitur de
vtero, id est de lumbis, quia semen non est in vtero, sed
in quibusdam musculis in lumbis, vbi colligitur, quia
omnia membra spermatizant, vt sic naturaliter virtus
formatiua in semine diuersorum membrorum, cum
autem ibi collectum fuerit, motu quodam effunditur
testiculis agentibus, ideo spadones, licet alij potentes
sint, femineam materiam effundere nequeunt. *Et
eduxit eum foras.* Ista visio fuit per noctē intra tētorium
Abrahę iā apparētibus astris, & mādauit Deus Abra-
hę, qđ exiret foras, vt videret astra. Et fortē Abraham
iam dormiebat, cum ista ei dicta sunt, & mādato Dei
impiger surrexit de lecto ad contemplanda astra. *Su-
spice cælum.* Idest de subris aspice, qđ. d. e. c. e. c. o. c. u. o. s. t. u. o. s.
& vide cælum. *Et numerā stellas, si potes.* Quasi dicat,
scio qđ non potes numerare, quia solus Deus numerat
stellas, & intelligentias, vt patet Psal. 147. Qui numerat
multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat.
De numeratione autem stellarum, vtrum homo
eas possit numerare diximus Deuter. 1. cap. quidam au-
tem Philosophus Aratus nomine gloriaus est se
cognouisse numerum, & nomina stellarum, vt ait Aug.
16. de ciuitate Dei, cap. 24. sed vt ibidem dicitur aucto-
ritas sacre scripturę hunc, vt iactantem falsa condem-
nat. *Sic erit semen tuum.* Scilicet innumerabile, stella. n.
numerus habent, sed nullus eas numerare potest, ita
semen Abraham licet certum numerum haberet, ta-
men nullus hominum illū numerare potest, quia val-
de multi de Abraham nati sunt, & adhuc plures naci-
turi sunt, quia nunquam cessabit generatio eius vsque
ad consummationem seculi. Et sciendum, qđ licet Deus
verē intēderet dare Abraham seminē multiplicationē,
sicut dedit, & signaret illam multitudinem, per multi-
tudinem stellarum, tamen principaliter intendebat ei
promittere vitam beatam, quę est in cęlis, & semini
suo iusto. Et fundamentum huius est, quia pro quo-
libet bono correspondet merces, & debet esse semper
merces equalis vel maior bono actu meritorio. Et
quia Deus nolebat p̄figurare mercedem, quam ei
daturus erat pro bono opere, vt supra dixerat. s̄. quod
merces tua magna nimis, oportebat quod ipse figura-
re tātam vel maiorem mercedem, quam essent meri-
ta Abraham, sed actus facti in caritate ex natura sua, &
ex voluntate diuina excedunt res corporales, ergo nō
equaliter daretur si solē res temporales darentur pro
operē caritatis. Necesse erat ergo, quod illa pluralitas
stellarum non solum signaret pluralitatem in semine
Abrahę, quia hoc bonum transitorij erat, non æquale
actui virtutis, sed etiā ad bonum valde maius. s̄. bonū
vitę æternę post resurrectionem corporum. Et con-
gruē signatur hoc per stellas, quia post resurrectionē
fulgebunt iusti, sicut stella in perpetuas æternitates, vt

habetur Dan. 12. cap. Et etiam erit differētia in gloria
sanctorum, sicut differētia lucis astrorum, vt patet 1.
Corin. 15. cap. Sicut differētia stella a stella in claritate, ita
sancti in resurrectione mortuorum. Vel figuratur per
astra, quia super astra erit tota ista beatitudo, & est sensus.
Sic erit semen tuum. Idest sicut sunt istę stellę in
cœlo multiplicatę, ita semen tuum erit multiplicatū
in vita æterna. Omnes enim fideles, & rectē viuētes
semen Abraham iustum vocantur. Et si aliquando pro
actu virtutis ista temporalia promissa legantur, nō de-
bent intelligi ipsa sola, vel principaliē promissa, sed
bona spiritalia, sed sicut manuaduentia ad bona ma-
iora in vitam æternam, vt per amorem temporalium
& terrenorum manuaducatur hōes in amorē, & con-
templationem cęlestium æternorum, & sicut ait Gre-
gorius, animus ex his, quę nouit, surgat ad incognita, quę
non nouit. Et iste modus promissionis nōa fit in
lege noua, fiebat tamen frequenter in lege veteri, &
fuit valde cōueniens illi statui, quia tunc hōes, vt com-
muniter erant valde imperfecti per cōparationem ad
viros sanctos legis nouę, quia vt habetur ad Hebr. 7. c.
neminem ad perfectum adduxit lex, imperfecti autē
nō possunt immediate eleuari in desiderium æterno-
rum, cum adhuc teneri sint, & illa pertinent ad fore
virum, nisi prius manuaducantur per bona terrena tem-
poralia. Et sicut Deus nō solū promisit hęc Abraham
bona tpalia in feminis multiplicatione, sed etiam vitā
æternam, ita Abraham intellexit bona æterna esse sibi,
& semini suo promissa, quod manifestat Christus loā.
8. cap. Abraham pater vester exiuit, vt videret diem
meum, vidit & gausus est. i. Abraham credēs se, & se-
men suum per Christi sanguinem redimendum desi-
derauit scire, qđ passio illa fieri debebat, & qđo fieri de-
bebat: qñ aut sibi reuelata fuit valde gauisus est, & vo-
cat diem suum tps passionis, quia in illo die imple-
tus erat omnia, pro quibus carnem assumpserat. vnde
Matth. 27. cap. dixit in fine passionis consummatus est,
id est in hac die oīa finem acceperunt, & Matth. 26. c.
Tempus meum propē est. i. dies passionis, & Ecclesia
vniuersaliter sequens istum sensum cantat in officijs
mortuorum: Sed significat sanctus Michael repul-
set eas in lucē sanctam, quam olim Abraham promisi-
si, & semini eius: sed ex nullo alio loco potest ista pro-
missio accipi nisi ex isto. Sed tūc dicit aliqui, qđ bona
temporalia quocunq; sic promittuntur, intelligunt
promissa in sensu literali: bona aut spūalia in sensu mi-
stico, vel allegorico; ea aut qđ literalia sunt principalia
sunt, quę autem allegorica minus principalia; cū in
methaphoris non sit arguerē, & ea, quę intelliguntur
allegoricē, non intēduntur ad literam, sed possunt fun-
dari super literam. Non erit ergo aliqua certitudo in
talibus allegorijis, nisi istę allegorię alibi sint sensus li-
terales. Et patet hoc, quia super eandem literam p̄nt
congruē fundari diuersę allegorię, & contrarię, & sic
de anagogijs, sed nunq̄ hoc fit in sensu historico, vel li-
terali. R̄fidetur qđ in talibus promissionibus bona spi-
ritualia non cadunt sub sensu mystico, sed sub literali,
& etiam bona tpalia cadūt sub sensu literali, quia ver-
ba debent seruire intētionī, & nō intentio verbis, vt pa-
tet extra de verb. sig. c. intelligentia, quia verba fuerūt
inuenta ad signandū mentis conceptū, vt patet in prin-
cipio Perihermeneias: si ergo aliquis proferēs aliqđ pro-
positionē cuius termini coniuncti, & separati signant
bona tpalia esse promissa, & intentio proferentis fuit
promittere principaliter bona spiritalia, & minus prin-
cipaliter bona tpalia: sensus literalis huius p̄positio-
nis erit principaliter bonorū æternorū promissio, & cō-
sequenter, & lecidario promissio bonorū terrenorū,
& isti non sunt duo sensus literales disparati, sed vnus,
quia vnus ordinatur ad aliū, & s̄m philosophum vbi
vnum

Homil. 11.

Quia mo-
dos iste p-
missionis a
lege veteri
nō fiebat,
sed non in
noua.

Exponitur
locus Of-
fer. Missæ
Mortuorū

Cap. 1.

vnium pp alterum vtroque tantum vnũ. de implicacione istorum sententium literalium in multis alijs locis dicam, & signatur super secundum Reg. 7. cap. vbi tangit aliquid Aug. 17. de civi. Dei. *Credidit Deo Abraham.* Idest credidit firmiter q̃ Deus daturus esset ei multipliciter in semine sicut promissit. *Et reputatum est ei ad iustitiam.* Idest Deus dedit ei magnam mercedem, vel Deus reputavit ei hoc ad magnam bonitatem, rō est, quia Deus promittebat Abraham aliquid, q̃ non poterat fieri cursu nature, & sine aliquo signo, vel miraculo precedente simpliciter Deo credidit. Quia iustitia ista, quam Deus reputavit Abraham propter credere: Respondetur q̃ pōt intelligi de iustitia legali, que comprehendit omnem virtutem, vt patet in 5. Ethic. Quia lex precipit actum omnis virtutis, & isto modo vocat omnes viros iustos, quia. scōs virtutes habent, sed quia onnis actus virtutis procedit ab aliqua virtute particulari, necesse est reducere istum ad aliquam virtutem specialem. Dicitur ergo, q̃ illa virtus erat fides, secundum quā assentimus veritatibus à Deo reuelatis, & dicitur ista fides iustificare, quia erat charitate formata. Sic habetur Actuum 10. cap. fide purificans corda eorum: fides autem informis non iustificat, quia non facit acceptum Deo, quia secundū Iaco. in canonica, cap. 2. Fides sine operibus mortua est: est enim non iustificans, nec Deo acceptum faciens, & ibidem: Demones credūt & contremiscunt. Vel potest dici, q̃ iste actus reducitur ad iustitiam particularem commutativam, quia Deo reddimus aequale, quod reddere debemus. sc̃ credulitatem ad omnia dicta sua, quia omnipotens est, & fallere non vult. Sed si consideretur iste actus, prout est assentire alicui magno supernaturaliter reuelato, necessario reducitur ad fidē, quocunque modo satis consonat. *Ego dominus, qui eduxi te.* Quasi dicat bene debes credere, q̃ istam terram accepturus sis, quia ego, qui ista tibi loquor sum Deus potens ista facere. *Et eduxi te de Vr Chaldaorum.* Secundum aliquos intelligitur de igne. sc̃ Abraham fuerit positus in igne, & q̃ inde diuino miraculo liberatus fuerit, & q̃ hic recitat pro beneficio Dei, & si hoc verum fuisset. sc̃ Abraham fuisset de igne liberatus satis rationabile erat, q̃ hic ad recordationem, & Dei laudē poneretur. De hoc diximus supra 11. cap. magis autem videtur, q̃ accipiatur Vr pro ciuitate Chaldaorum, & de illa ciuitate eduxit Deus Abraham, vt daret ei in possessionem terram Chanaan: si ergo Deus ad hoc eum de terra sua adduxerat. vt daret ei terram illam, & quia Deus erat, facere poterat, ideo q̃ faceret, dubitandum non erat. *Vt darem tibi terram istam.* Ista terra Abraham fuit data quantum ad proprietatem, quā De⁹ in eum transtulit, nunquam tamen habuit possessionem eius, quia semper habitauit in ea, vt peregrinus, sed semen eius possedit eam postea, cum ascendit de Aegypto. Et quia supra diximus, quod per istam terram promissam Abraham principaliter intelligebatur promissa vita æterna, tamen non est intelligendum, q̃ ad dandū ei vitam æternam eduxit eum de terra sua, quia in terra Chaldaorum eam dare poterat, sed intelligitur quantum ad hoc de terra Chanaan, quæ licet minus principaliter promitteretur, tamen haberi non poterat, nisi Abraham exiret de Vr Chaldaorum. Vel potest dici, q̃ Deus eduxit Abraham de terra sua ad dandū ei, & semini suo vitam æternam, quia in terra Chaldaorum omnes ad idolatriam declinauerant, & sic Abraham, & semen eius, si sibi maneret periclitaretur, quia dissimile est inter tot malos, paucos bonos esse, præcipue cum ipsi mali bonos quotidie pungent, vt ad suam malitiam eos inducerent. *At ille ait.* Hic ponitur tertium, sc̃ exauditionis confirmatio. *Vnde scire possunt.* Sciendum q̃ Abraham valde fidelis erat,

Qualē iustitiā Deo Abraham reputauit ob suam credulitatem.

F ideo quādo primum dictum fuit, quod haberet filium haredem, credidit firmissime, ideo dictum fuit supra, credidit Deo Abraham, & reputatum est ei ad iustitiā: non enim fuisset ei reputatum ad iustitiā nisi vere, & sine scrupulo credidisset: Cur ergo signum petijt? Respōdetur quod duplici causa: primo, quia forte de facto non dubitabat, sed modum nesciebat, & ideo conuenienter signum petijt, sicut beatissima Virgo verbis Gabrielis assensit, tamen modum nesciens perscrutata est dicens, Luc. 1. Quomodo hoc fiet, quia virum non cognosco? Vel dicendum, quod Abraham intelligebat, quod promissa Dei erant conditionalia. sc̃ illi, quibus fiebat non mutaretur ad oppositum, sed quia Abraham sciebat se posse peccare, cum esset circumdatus infirmitate, licet crederet, quod ista adimpletio promissi ex parte Dei nullum detrimentum patiretur, tamē timebat quod forte ipse mutaretur, & sic promissum non impleteretur, petijt ergo Abraham de hoc certificari. sc̃ vrtrum sic futurum esset, quod ipse nō mutaretur, & promissa Dei in illo implerentur. Vel aliter, quia communiter res difficilius conseruantur, quā acquiritur, licet Abraham certus esset de acquisitione. sc̃ q̃ Deus daturus esset ei terrā illam, tamen sollicitus erat de conseruatione. sc̃ vrtrum culpa sua illam habitam perderet, ideo petebat certificari, vrtrum sic futurum esset, quod illam terram semel à Deo acceptam ipse habiturus esset in pace longo tēpore, ideo non quæsuit Abraham, vnde scire possum, quod habiturus sum eam, quia habere significat solā receptionem, sed quod possessurus sum eam. possessio enim firmam, & pacificam tentionem significat. *Sume inquit mibi vaccam.* Dat Deus hic signum Abraham, quod terram istam possessurus sit ipse, & semē eius, & quomodo possessurus sit. Sciendum q̃ sicut patet discurrenti libros historicos, & prophetales sacra scriptura, quādoque Iudæi verum Dei cultum tenuerunt, possi debant pacificē terram promissionis, & abundabant in bonis temporalibus, nullusque eis nocere poterat, vt patet Deuter. 28. cap. cum autē ad idolatriam declinabant, tradebat eos Deus in manus hostium, qui opprimerent eos, & tribularent dura seruitute tolentes bona illorum, vt patet Leuit. 26. cap. & Deuter. 29. & in lib. Iudicum, Regū, Paralip. & Prophetis. Cum autē mala eorum proueniebāt vsque ad summum dicebantur captiui in terras hostiles sicut fuerunt ducti per Salmanasar, vt patet 4. Reg. 17. cap. Deinde per Nabuchodonosor in Babylonem, vt patet 4. Reg. 24. & 25. cap. & vltimatē per Romanos propter maximum peccatum. sc̃ Christi occisionem. Demonstrabat ergo Deus, q̃ terra illa promissa conseruari debebat per verū cultū vnius Dei, & quia Deus spiritus est, ideo eos, qui eum adorant, oportet in spiritu adorare, vt patet Ioan. 4. cap. & s̃m Aug. in Enchirid. fide, & spe colitur Deus, necesse erat mente pura, & intenta Deum coli. Sed quia adhuc honor Dei non est completus, donec extra ad maiorem extensionē laudum Dei cultus eius manifestetur, vt omnia, quæ in nobis sūt suo deseruiāt creatori, oportebat istum cultum manifestari in quodam signo exteriori. sc̃ in oblatione, sacrificio, & similibus, & quia maximum demonstratiuum diuini cultus est sacrificium, ideo mādauit offerri aiala ad immolandum. Vel potest dici q̃ Deus volebat confirmare pactum suum cū Abraham ad maiore certitudinē, & quia inter antiquos mos erat, q̃ confirmantes federa occideret aliqua aiala, & diuideret in frusta, & post transiret inter diuisiones ad notandū, q̃ sic diuideret qui fedus factum infringeret, de his Paulus Orosius 3. de Ormesta mundi in fine, vbi dicit, federa occisione porcæ cōponi, & sic dicuntur federa de fctō cēsa, quæ signat porcā, ideo Deus voluit fieri tale pactum, &

Cur signū petijt Abraham.

Cur Deus daret signum Abraham, vt sumeret sibi vacam.

Mutatio cultus est mutatio ista tus.

De triplici sacrificio Hebræorum

confirmari per diuisionem animalium. Sic etiam lex A Mosayca in sanguine confirmata est, quia quando populus consensit verbis Dei Moyſes accepit sanguine animalium immolatorum, & asperſit altare loco Dei, tanq̃ Deus sanguine aspergeretur, deinde asperſit super totum populum, vt patet Exo. 24. cap. & Apoſt. ad Hebr. 9. cap. satis declarat, quod confirmatio alicuius pacti testamenti, vel legis sine sanguine non fit, & signum huius est, quia in istis animalibus occisus non factum est, sicut in sacrificijs fieri solebat, vel postea solutum fuit, in sacrificijs holocaustorū concidebatur aial in frusta non in duas medietates, sed in multa frusta, & ponebantur super ignem, vt arderet, vt patet Leuit. 1. cap. in hoc autem fuerunt medietates diuise, & contra se posite, vt quasi confederati possent transire inter diuisiones: vtraque autem sententia vera est, & vna est completiua alterius. *Vaccam triennem.* Aliqui Iudei dicunt tres vaccas, & cōseque enter tres capras &c. Sed falsum est, quia solū debebat sumi de qualibet species istorum animalium vnium, sed debebat esse trium annorū, & in hoc fraudantur, quia vbi nos dicimus triennem Hebraica littera habet. *Mesefeth.* Quod signat de tribus, quia ista dictio est composita. *De mī.* Idest de. *Et seſeta.* Idest tres. & est sensus. *Sume tibi vaccam de tribus.* Idest de tribus annis: littera autem nostra magis expressit dicendo triennem. Si autem vellet littera Hebraica dicere, quod sumerentur tres vaccæ non deberet dicere *Mesefeth*, sed *Seſeta*, quia *Seſeta* signat tres absolute, sine aliqua conceptione præpositionali. *Mesefeth* autem signat tres cum cōceptu præpositionis, de. Nominat hic tres species pecorum, & vnā speciem volucrum, quia in lege Mosayca post futurum erat, quod ista tria de pecoribus immolaretur, vt patet Leuit. 1. cap. omnia enim quæ in veteri lege offerreban tur hic oblata sunt. Et sciendum quod, vt plenius tractatur Leuit. 1. cap. in veteri testamento fiebat triplex sacrificium. sc̃ holocaustum, quando aliquod pecus de istis prænomminatis immolabatur, & in frusta cōcissum totum comburebatur cū capite, pedibus, & intestinis lotis, & vocatur holocaustum ab olon, quod est totū, & cauma, quod est incendium, quasi totum incēsum. Secundum genus sacrificij erat hostia pro peccato, q̃ pro peccato alicuius offerrebat aliqua pecora de lapradictis, secundum regulam datam Leuit. 4. & 5. & 6. cap. Tertium erat genus sacrificij hostia pacifica, quando aliqua pecora offerrebat pro gratiarum actione, quasi pro pace habita, vel completionē desiderij, vel offerenti daretur, quod petebat, s̃m regulam datam Leuit. 2. & 7. cap. De rationibus autem istorum sacrificiorum multotiens in Leuit. & in lib. Num. dictum est à nobis præcipue Leuit. 7. & 22. cap. Et mandatum fuit hic, quod quolibet animal de istis pecoribus esset trium annorum, ad designandū, quod de qualibet specie istorum animalium, poterat fieri triplex sacrificium. sc̃ holocaustum, hostia pacifica, hostia pro peccato. *Turturem quoque & columbam.* Non designatur in istis aras sicut in pecoribus: cuius ratio esse potest, quia non potest cognosci aras in auibus sicut in pecoribus: pecora enim ista immolabilia mansueta sunt, & ab homine nutriuntur, ideo cognosci potest etas in illis: in auibus autem nullo modo: vel est alia ratio, quia in alijs animalibus ponebatur etas triū annorū, quia de illis poterant fieri tria genera sacrificiorum, de auibus autem non poterat fieri nisi holocaustum, vt patet discurrendo per totum Leuiticum, nusquam enim pro peccato, aut gratiarum actione petenda, vel similibus petendo reperies aues immolatas, aut oblatas fuisse. Offerrebantur tamen istæ aues in emundatione mulieris parturientis, vt patet Leuit. 12. cap. Sed hoc non est sacrificium: fiebat etiam oblatio de qui-

bus alijs passeribus mundis in mundatione leprosi, vt patet Leuit. 13. cap. Quare autem de istis animalibus fiat sacrificium magis, quam de alijs, causa literalis verissima tradita fuit Leuit. 1. & ibi etiam diximus quare de piscibus non fiat sacrificium: causam autem mysticam, vel allegoricam breuiter assignabo. Ista sacrificia sunt quædam exteriores cæmōnia demonstrantes actum cultus diuini interiorē, & quia Deus fide, & spe colitur, vt ait Augustin⁹ in Enchiridion, ideo oportet q̃ ista sacrificia exteriora sint protestationes cultus interioris quantum ad fidem, in qua principaliter fundatur cultus Dei, quia sine fide impossibile est placere Deo, vt patet ad Hebræos 11. cap. Et quia antiqui in lege veteri non saluabantur nisi in fide mediatoris Christi, vel implicite, vel explicitē, ideo talia animalia offerenda erant, quæ eum significare possent, & quia in mediatore nostro erat duplex natura, sc̃ licet humana & diuina, ideo ista animalia vtramque signant, quia enim Deus est gubernator omnium dando omnibus necessaria ad viuēdum, designatur ista gubernatio per hæc animalia, quia nos gubernamur in cibis principaliter, & isti signantur per animalia comestibilia, sed quia quædam cibaria sunt domestica, quædam siluestria, ideo quædam animalia de istis sunt domestica, vt boues capre, arrietes, alia siluestria, vt turtures. Fuit etiam natura humana in mediatore nostro: & hoc signatur in quantum fuit instrumentum nostræ redemptionis, per ista animalia: ouis signat Christi innocentiam, capra signat propter fetorem, similitudinem carnis peccati, in qua Christus apparuit, vt patet ad Rom. 8. sc̃ misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati: bos similitudinem Christi in patiendo denorat, turtur signat Christi castitatē, columba quia sine felle est, Christi mansuetudinem, quam nos ipse valde docebat, dicens: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, Matth. 6. cap. *Qui tollens vniuersa.* Idest sicut mandauit dominus, vt assumeret ista animalia, ita ipse accepit ea, & iugulauit parans ad sacrificium. *Dimisit per medium.* Postquā iugulauit illa, & decorauit mandauit Deus, quod non seruaret in eis modum aliorū sacrificiorum, sed q̃ diuideret ea per medium s̃a capite vsque ad caudam per spondilium mediatatē, & ista nō facta fuerūt immediate de nocte, vt apparuit Deus Abraham, quia locutio illa fuit facta per noctem, vt patet ex superioribus, quia mandauit Deus Abraham aspicere astra, & tamen quando ista animalium cadauera diuisa erant, dies erat, & extra tabernaculū: patet quia dicitur q̃ Abraham sedebat apud diuisiones, & abigebat aues descendentes super cadauera: aues autem per noctem non descendunt ad cadauera, quia non vidēt; & quia manent in cubilibus suis. Eriam quia dicitur vltra, q̃ cum occumberet sol, sopor irruit super Abraham quasi iam fessus esset abigēdo aues, & custodiendo cadauera. Ex quo vī q̃ anteq̃ sol occuberet Abraham custodiebat animalium cadauera, ergo videtur q̃ sequenti die post reuelationem factam Abraham ipse completit hoc, quia antequam ipse occideret ista animalia, mōstrauit ei Deus astra celi, ergo tūc erat nox, & postea factis istis abigebat aues quousque occumberet sol, ergo iste occubitus solis erat sequenti die postquam Deus ad eum locutus fuit. *Dimisit autem fuit facta propter causam supra assignatam, sc̃ ad modum antiquorum, qui confirmantes federa diuidebant per medium transeuntes inter diuisiones ad signandum, quod morte dignus erat, q̃a pactum infringeret, ita Deus hic egit. Et quia Deus est vbique, nec pōt proprie per aliquem locum transire, ideo dedit lampadē ignis, qui transiret loco eius inter medias diuisiones. Et partes contra se extrinsecus posuit. Idest ponebat mediam vaccam ad vnā partem, & mediam vaccam ad alteram*

Deus fide & spe colatur.

Animalia, que immolantur qd significant.

Dimissio animalium quæ.

Lampas ignis quæ.

alteram ex opposito, ita tamē quod illę partes directę se recipere, & inter illas posse esse transitus. *Aues autem non diuisę.* Ratio esse potest literalis, quia in confirmatione fęderis inter homines nūquam aues diuidebantur, nec occidebantur: hic autem occisę fuerit ad designandum futurum sacrificium, & non ad confirmationem fęderis, ideo diuisę non fuerunt. Alia ratio est mystica, quia animalia quadrupedia designant vitam actiuam, quia in plura necessarį diuiditur, iuxta sententiam Saluatoris. Luc. 9. cap. Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima, porro vnum est necessarium: vita autem cōtemplatiua, quę per aues designatur non diuiditur, quia in se collecta in Deum tota mente confurgit. *Descenderuntque volucres super cadauera.* Quia ista cadauera posita erant in paruo extra tabernaculum: iste aues sunt demones, qui vocantur ab eis. Matth. 13. cap. Aues cęli comederunt illud. & venerunt super cadauera, quia demones toto conatu nos a bonis operibus retrahere moluntur. *Et abiebat eas Abraham.* Ne comederent, vel fęderent carnes sacrificij domini & pacti ei: quod innuit cogitatione periuigili demones a nobis esse abigendos. *Cumque sol occuberet.* Quia per totum diem steterat Abraham conseruando cadauera, declinante sole iam fessus sopori succubuit. Nicolaus autem vult quod ista cadauera posita fuerunt per noctem in campo, & tunc Abraham custodiebat ea, & dicit aues illas de nocte volasse, sed non videtur esse rationale, quia aues non vident de nocte cadauera, nec ad illa descenderent. Item nō potest esse aliquo modo, quia si sic contigisset, omnia fuissent facta per noctem post solis occubitum, quomodo ergo scriptura dicit, quod post sol occubuisse irruit sopor in Abram: valde superfluum, & incongruum esset, quia ita deberet dici, quod post solis occubitum diuisit Abraham cadauera, & descenderunt aues, & tunc abiebat eas, & non diceretur specialiter, quod post solis occasum irruit sopor in Abraham. Item quia non accipitur hic post solis occasum pro omni tēpore, quod est post solis occasum, quia tunc aurora esset post solis occasum, & cum sit inter occasum, & ortum, tunc nihil certum significaret; ista determinatio post solis occasum signat illam partem temporis, quę est coniuncta occasui solis, & tunc non potest stare dictum Nicolai, quia si omnia ista facta sunt per noctem non diceretur aliqua istorij fuisse post solis occasum nisi apparitio Dei ad Abraham, cum ei mandauit aspicere astra, sed litera dicit oppositum, ergo non potest stare illa positio. Dicendum est ergo, vt supra. *Et horror magnus & tenebrosus inuast eum.* Iste horror fuit quedam passio multum pauorosa, & vocatur tenebrosus, quia venit ille horror in tenebris, & res magis terribiles sunt in nocte quā in die, & iste horror quedam demonstratio fuit passionum, quas sustinere debebat filij Abraham in Aegypto, & in deserto antequā intrarent terram Chanaan eis promissam: signantur etiam tribulationes, quas generaliter patiuntur omnes beati quamdiu sunt viatores, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei Act. 14. cap. *Dictumque est ad eum.* Quia audita fuit ibi quedam vox siue in quadam figura apparente, siue sola vox, sine figura. *Scito pręsentens.* Scire est rem aliquam certę cognoscere, pręsentens est cognoscere antequā fiat: est sensus scias nunc antequā fiat, q̄ in futuro filij tui multa mala patientur. *Quod peregrinum futurum sit semen tuum.* Id est quod filij tui erunt peregrini. Et loquitur hic de filijs descendentibus per Isaac, & Jacob, quia Esau non fuit peregrinus, sed habitauit in quiete in montibus Seir, & Ismael cum sua posteritate habitauit in pace in deserto Pharan, vt patet infra 25. cap. *In terra non sua.* Quia

filij Abraham nunquam habuerunt aliquam terrā suā, quousque redierunt ad terram Chanaan & possederunt eam interfectis habitatoribus eius: terra ista, in qua fuerunt peregrini fuit terra Chanaan vsquequo Iacob descendit in Mesopotamiam, deinde Mesopotamia quousque redijt in terram Chanaan. Deinde terra Chanaan, quousque descendit in Aegyptum: deinde Aegyptus, donec inde à Deo liberati sunt. *Et subijcient vos seruituti.* Hoc non intelligitur de omnibus terris, in quibus peregrinati sunt, sed solum de Aegypto, quia in terra Chanaan & in Mesopotamia liberi fuerunt, in Aegypto autem seruituti subiecti fuerunt, vt patet Exod. 1. cap. *Et affligent quadringenti annis.* Isti quadringenti anni nō sunt computandi à primo anno, quo intrauerunt Israelitę in Aegyptum, quia non fluxerunt tot anni, patet quia quando descendit Iacob in Aegyptum, descendit cum eo Leui filius eius, & Chaath filius Leui nepos Iacob, vt patet infra 46. cap. Item iste Chaath vixit annis 133. vt patet Exod. 6. cap. Chaath genuit Amram, qui vixit annis centum triginta septem, vt patet eodem cap. Amram genuit Moysen, vt patet eod. cap. cuius anno octogesimo egressus est Israel de Aegypto, vt patet Exod. 7. cap. Isti autē anni coniuncti faciunt annos trecentos quinquaginta, & si volumus habere adhuc numerum istum certum oportet subtrahere oēs annos, quos habebat Chaath quādo intrauit Aegyptū, & omnes annos suos postquā genuit Amram, & omnes annos Amram postquam genuit Moysen, qui sunt satis multi anni, vt infra patebit. Dicit autem August. de ciui. Dei, lib. 16. cap. 25. q̄ non est sensus, q̄ isti quadringenti anni fuerunt, dū māsit Israel in Aegypto, sed q̄ isti anni terminati sunt, quando exiuit Israel de Aegypto, siue incipiāt computari à natiuitate Isaac, siue à tēpore, quo ista dicta sunt, & ponit exemplum Aug. fm Bibliam interpreti, quā ipse sequitur, facti sunt dies Tharę in Aran ducentorū quinque annorum, & mortuus est. Sed manifestum est, q̄ non omnes istos annos vixit in Aran, sed quod ibi istos oēs annos finiuit, quia ibi mortuus est, sed per literam nostram nihil horum probatur, quia non sic habet, sed sic, scilicet: Et facti sunt dies Tharę ducentorum quinque annorum, & mortuus est in Aran: nō potuit ergo esse, q̄ manserunt Iudęi in Aegypto quadringentis annis, nec trecentis quinque vt patuit, sed fuerunt anni ducenti decem, vt patet in quibusdam chronicis Iudęorum, quibus in hac parte satis credendum est, quia nō potest haberi clare veritas præcisā ex Biblia, & sic facit Hieronymus, & alij doctores nostri, quia in tali casu recurrunt ad historiam Iosephi, & annales Iudęorum, Et ideo isti anni quadringenti reducendi sunt ad hoc, quod dicitur erit peregrinum semē tuum, & August. dicit, q̄ possunt isti anni computari à natiuitate Isaac, vel à tempore, quo dicta fuerunt ista verba, vt patet 16. de ciui. Dei, cap. 25. Sed melius computatur, q̄ incipiant à natiuitate Isaac, quā à tempore, quo dicta fuerunt verba, quia ista verba fuerunt dicta anno 84. vel 85. vitę Abraham, & patet sic, quia ista verba dicta fuerunt ante natiuitatem Ismaelis, & ratio patet, quia promissio facta Abraham de multiplicitate prolis, & ipsius prolis captiuitas denunciata sunt simul Abraham, vt patet hic in litera. Sara autem non potēs concipere, & videns se inepiam ad complendam promissionē Dei dixit Abraham, quod accederet ad Agar ancillam suam, vt gigneret ea, & sic videtur, quod expectauerit per annum postquā dicta fuerunt ista verba, immo per annos 10. vt patet infra 16. cap. Sed vtrum illi 10. anni computentur post ista verba dicta supra 13. cap. certum non est, magis tamen videtur, quod non computentur illi anni 10. à tempore huius promissionis, quia illi computantur à tempore quo

De numero annorū quib' Israelitę fuerunt in Aegypto, de quo infra c. 12.

Aues non diuisę quare.

Aues quid significant

Opinio Nicol. Lirani rejicitur.

intrauit in terram Chanaan Abraham, vt patet infra 16. cap. Sed ista promissio non fuit ad ingressum terre Chanaan, sed multo post, quia primo moratus fuit in terra illa aliquo tempore, deinde descendit in Aegyptum, vt patet supra 13. cap. deinde rediens in terram Chanaan habitauit ibi cum suo consobriuo Loth, & postea diuisi sunt ab altero, vt patet supra 13. cap. post autem aliquāto tempore pugnavit cōtra quatuor reges ducentes Loth captiuum, & sodomitas, vt patet supra 14. deinde facta fuit ista promissio de semine, & reuelatio de captiuitate, ergo videtur, quod modico tempore fuit ante natiuitatem Ismaelis, quia natiuitas Ismaelis fuit annis decem, & aliquid plus, postquā intrauit Abraham in terram Chanaan. Expectauit ergo Abraham, vt videret si forte Deus, qui promiserat Abraham prolis multiplicitem, daret vxori suę fecunditatem, & quia vidit adhuc se non posse concipere dixit viro suo, quod accederet ad Agar, & rursus transijt alius annus antequā gigneret Agar, & sic sunt duo anni, & deinde transierunt anni quatuordecim vsque ad annum centesimum Abraham, ergo si isti quatuordecim, & duo subtrahantur de centum annis, manebunt octoginta quatuor. Antecedens patet, quia quando Abraham circumcisus fuit, erat annorum centum minus vno, vt patet infra 17. cap. & eodem die circumcisus est Ismael, qui erat tūc annorum tredecim, vt patet eodem cap. quibus si addatur alius annus, in quo compleuit Abraham centum annos, erunt quatuordecim, & secundum hoc fuerunt dicta ista verba, decem & sex annis ante natiuitatem Isaac, qui natus fuit anno centesimo vitę Abraham, vt patet infra 17. cap. Addantur vltra sexaginta anni, qui fluxerunt à natiuitate Isaac vsque quo natus fuit Iacob, vt patet infra 16. cap. & erunt anni septuaginta sex. Deinde addantur anni centum tres, qui fluxerunt à natiuitate Iacob vsquequo descendit in Aegyptum, vt patet infra 47. cap. erunt anni ducenti & sex, quibus addantur anni ducenti decem, quibus in Aegypto dicuntur ex chronicis stetit, erunt quadringenti, & decem sex, & sic superant anni decē & sex, qui erant à tempore, quo dicta fuerunt illa verba vsque ad natiuitatem Isaac. Computari ergo debet à natiuitate Isaac, & erunt anni æquales. Quod autem in Aegypto solum steterint Israelitę annis ducenti decem, & forte paucioribus, patet ex hoc, quia solum steterunt in Aegypto per vitā Chaath, qui intrauit cum Iacob in Aegyptum, vt patet infra 46. cap. & per vitam Amram, & per vitam Moysi vsque ad octogesimum annum suum, quia octoginta annorum erat, quando apparuit coram Pharaone, vt patet Exod. septimo cap. & tunc post valde modicum, scilicet per vnum mensem, aut quasi, vt declarabimus Exod. 2. & 12. cap. qui simul sumpti, vt supra computauimus sunt anni trecenti quinquaginta, à quibus debent abstrahi anni Chaath post natiuitatem Moysi, & quia homines in illo tempore generabant ad annos triginta, vel quadraginta, dato quod Chaath, & Amram genuerunt filios in anno sexagesimo, abstrahantur reliqui anni de vita istorum, & cum Chaath vixerit annis centum triginta tribus, vt patet Exod. cap. 6. tollantur omnes præter sexaginta, & similiter de vita Amram, qui genuit Moysen, erunt ergo isti centum viginti anni, quibus addantur octoginta anni vitę Moysi quando exierunt de Aegypto, erunt ducenti anni, & adhuc deficient decem, etiam quia subtrahi debent anni, quos egerat Chaath, quando intrauit in Aegyptum. Sed de hoc non tantum est curandum, quia forte dicitur, quod primo anno vitę suę ductus fuit in Aegyptum. Sed adhuc omisso hoc necesse est dicere, quod isti genuerunt ad minus anno sexagesimo quinto vitę suę,

Quo tempore liberis operā dabat Hebraei.

& si dicatur, quod hoc non est verisimile, quia homines illius temporis anno tricesimo, vel quasi generabant, vt patet supra 11. cap. Ad hoc responderetur dupliciter vno modo, quod forte non erant isti primogeniti, qui nominantur, & satis est possibile, quia Chaath genuit quatuor filios, vt patet Num. 3. cap. & primo Paralip. 6. cap. & licet inter istos præponatur Amra, tamen potuit esse, quod esset vltimus natiuitate, sed præponitur, quia nati sunt de eo Moyses, & Aaron, sicut diximus de Sem filio Noe, vt patet supra 6. & 9. cap. & de Abraham sicut diximus supra 11. cap. & sic potuit esse, quod Chaath primogenitum suum gigneret anno tricesimo, vel quasi, & gigneret Amram anno sexagesimo quinto, vel quasi. De Amram autem manifestum est, quod non fuit Moyses primogenitus eius, sed Maria, quę, vt Moysen adhuc paruulum de flumine susceptum filia Pharaonis nutriti iuberet vocans matrem suam duxit, & sic forte puella esset tunc quindecim annorum, & relinquirit Amram genuisse anno quintodecimo, vel quasi. De his Exod. 20. cap. Aaron etiam primo natus fuit, quā Moyses, sed solum per tres annos, vt patet Exod. 7. c. Aliter posset aliquis respondere, quod isti sero gignebant, quia non audebant gignere cum Aegypti conarentur occidere paruulos Hebræorum, vt patet Exod. 2. cap. quando Moyses in caretho fluminis positus fuit. Sed hoc licet forte aliquid videretur pro tēpore Amram, nihil tamen fuit pro tēpore, quo genuit Chaath, quia tunc viuebat Ioseph, & nullum malum inferebatur Hebræis, vt patet Exod. 1. Quod autem tunc viueret Ioseph patet, quia septuaginta vno anno post introitum Iacob in Aegyptum mortuus fuit, quia centum decem annis vixit, vt patet infra 50. cap. Sed quando intrauit Israel in Aegyptum, erat triginta nouem annorum, quia quando stetit ad iudicandum somnium coram Pharaone erat triginta annorum, vt patet infra 41. cap. Sed postea transierunt septem anni fertilitatis, & duo anni sterilitatis, vt colligitur anno 43. & 44. & 45. cap. ergo ab illo tempore, quo intrauit Chaath in Aegyptum cum Iacob, manent septuaginta vnus ad complendum centum decem annos vitę Ioseph, vt patet infra 50. cap. sed Chaath nō staret per septuaginta vnum annos, quin gigneret maxime, quia forte aliquot annos agebat, quando intrauit Aegyptum cū patre suo Leui. De Amram autem satis dici posset, quod aliquo tempore à gignēdo abstinuit, quia videbat filios Hebræorum immediatē, vt nascebantur flumine mergi. Sed adhuc non multum obstat, quia ista tribulatio non magno tempore durauit, sed paucō tempore ante natiuitatem Moysi & paucō tempore post, & sic ante istud tempus genuit Amram, qui prior fuit: non enim sit aliqua mētio de Aaron, quod in ortu suo labor fuerit in liberando eum à morte, quod non tacuisset scriptura, si verum fuisset. Dicendum ergo, quod prima responsio verior est, & si arguatur contra supradicta, quia dicitur Exod. 12. cap. quod habitatio filiorum Israel in Aegypto fuit quadringentorum triginta annorum, quomodo ergo hic dicitur, quod fuerunt quadringenti, qui adhuc non fuerunt omnes in Aegypto, sed quedam pars eorum fuit, vt declaratum est incipiendo computationem ab Isaac natiuitate, quia tunc proprie semen Abraham peregrinari dicebatur quando iam genitum erat, sed ante natiuitatem Isaac Abraham semen nō habebat, ergo nec peregrinari poterat. Nec valet si dicas, quod quatuordecim annos ante genuit Ismaelem, vt patet infra 16. cap. Responderetur, quod non loquitur hic Deus de Ismaele, sed de Isaac, quia Ismael non vocabatur semen Abraham, sed Isaac, vt patet infra 21. cap. cum dicitur in Isaac vocabitur tibi semen. Sed aliquis respon-

Alioſi di-
cum im-
probatur.

respondere, quod non fuerunt anni isti nisi quadringenti. Sed scriptura nominat eos quadringentos triginta, quia aliquando scriptura non curat de modico, & ideo aliquando in similibus narrationibus addit, aliquando minuit. Sed non est responsio conueniens. Primo, quia cum sacra scriptura vtrumque posuerit numerum, scilicet quadringenti hic, & in Exod. quadringenti triginta, non videtur maior ratio, quare ibi addiderit, quam hic diminuerit, vel e contrario: maxime quia, vt patebit, maior ratio est, quod hic minuerit, quam quod in Exodo addiderit. Item quia scriptura minuit, vel addidit modicum, quod non faciat quantitatem notabilem respectu reliqui numeri, sed triginta respectu quadringenti, satis facit notabilem quantitatem, quod non faceret in mille, vel duobus mille, ideo non est possibile, quod tantum scriptura addiderit. Item & clarius non est aliqua ratio quare scriptura posuerit triginta, si solum essent anni quadringenti, quia scriptura in magnis numeris quando addit vel minuit, est vt faciat numerum completum, vt si forte essent quadringenti minus vno, vel duobus, vel decem poneret quadringenti praecise, vel si essent quadringenti quinque, poneret solum quadringenti, quia iste est numerus perfectus. Sed si quadringenti anni completi essent, qui est numerus valde completus, quare deberent addi triginta, qui veritatem perturbarent, & numerum perfectum non agerent, sed excederent? valde enim irrationale esset sine aliqua utilitate veritatem impedire. Item quia scriptura notat, quod iste numerus quadringenti triginta annorum fuit praecisus, nec magis, nec minus, nec in vna die, quia dicitur vbi supra Exod. 12. cap. habitatio autem filiorum Israel, qua manserunt in Aegypto, fuit quadringenti triginta annorum, quibus expletis eodem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Aegypti, hoc patet, quia idem habetur ad Galat. 3. cap. dicit ibi Apostolus, quod testamentum confirmatum fuit cum Abraham, deinde post quadringentos, & triginta annos facta fuit lex, sed lex data fuit eo anno, quo exierunt de Aegypto mense tertio in principio, vt patet Exod. 19. cap. Ergo ab eodem tempore computat Aposto. & sacra scriptura Exod. Sed quaeritur a quo tempore ista computatio incipiat, & responderetur, quod incipit a tempore quo Abraham exiit de Aran Mesopotamiae, quia licet Abraham quando stabat in Aran Mesopotamiae stare extra terram suam, scilicet Vr Chaldaeorum ciuitatem, quia tamen manebat adhuc in domo patris sui Tharae non dicebatur peregrinari: cum autem exiit de Aran incipit peregrinari ipse, deinde semen eius, & durauit ista peregrinatio vsque ad diem, quo exierunt de Aegypto, scilicet quod a die quo exiit Abraham de Aran vsque ad diem, quo exierunt Israelitae de Aegypto fluxerunt anni quadringenti triginta completi, & huic concordat auctoritas Apostoli proposita, scilicet, quod a confirmatione testamenti Dei cum Abraham vsque ad dationem legis fluxerunt quadringenti triginta, quia dicitur testamentum confirmatum cum Abraham, quando exiit de Mesopotamia, & venit in terram Chanaan, vt patet supra 12. cap. & sic eodem tempore fuit testamenti confirmatio & peregrinationis inceptio, scilicet in exitu de Aran, & totum istud tempus peregrinationis vocatur mansio in Aegypto, quia fuit in multis laboribus, & arumnis sicut habitatio in Aegypto. Vel quia vocatur tempus mansionis in Aegypto, totum tempus, a quo incipit Abraham manere in Aegypto, quousque filij eius postea exierunt inde, licet totum istud tempus non fuerit continuatum, quia primo anno, quo Abraham exiit de Aran descendit in Aegyptum propter famem, & mansit ibi

A quo tempore incipit ista computatio.

F aliquanto tempore, deinde reuersus fuit ad terram Chanaan, & mansit ibi ipse, & filij sui post eum vsque ad descensum Aegypti per annos ducentos quindecim, & deinde steterunt toto tempore vsque ad consummationem annorum quadringentorum triginta in Aegypto, & ista videtur intentio verissima litera Exod. duodecimo. quare vocauerit istos quadringentos triginta annos mansionis Aegypti, scilicet, quia in mansionem in Aegypto incepti sunt, & in mansionem in Aegypto finiti sunt. Sed quaeritur quomodo possint inueniri isti quadringenti triginta anni: si enim incipiamus ab anno, quo recessit Abraham de Aran, tunc erunt septuaginta quinque anni, vt patet supra 12. cap. & deinde vsque ad natiuitatem Isaac fluxerunt anni viginti quinque, quia genitus fuit anno centesimo vitae Abraham, vt patet infra 17. cap. post natiuitatem Isaac vsque ad exitum de Aegypto fluxerunt anni quadringenti suprapositi, deficiunt ergo anni quinque ad completum annos quadringentos triginta, de quibus Exod. 12. cap. Dicendum ergo quod a tempore, quo ista dicta sunt Abraham vsque ad natiuitatem Isaac fuerunt anni viginti quinque, quia septuaginta quinque annorum erat Abraham, quando intrauit in terram Chanaan, vt patet supra 12. cap. & natus fuit Isaac anno centesimo Abraham, vt patet infra 21. cap. & a natiuitate Isaac vsque ad descensum in Aegypto fluxerunt anni centum nouem, & in Aegypto manserunt Israelitae annis ducentis quindecim, sed scriptura nominauit quadringentos, quia est numerus completus, non curas de quinque, qui superant, quia vt dictum fuit, non curat scriptura de modico plus, vel minus. Copulando ergo viginti quinque ante natiuitatem Isaac, & centum nouem a sua natiuitate vsque ad descensum in Aegypto, vt supra probauimus, & ducentos quindecim quibus in Aegypto manserunt, licet dicantur solum ducenti decem diminuendo quinque, insurgunt anni quadringenti triginta, qui ponuntur in litera Exod. 12. cap. Fuit ergo a tempore istius promissionis vsque ad exitum de Aegypto, vel dationem legis anni quadringenti triginta, & a natiuitate Isaac vsque ad exitum de Aegypto anni quadringenti quinque, licet dicantur hic quadringenti non curando de illis quinque, quia pauci sunt. Fuerunt autem anni, quibus manserunt Israelitae in Aegypto ab ingressu Iacob illuc, ducenti quindecim, licet dicatur a Iudaeis duceti decem, quia aliter non potest compleri summa quadringentorum triginta annorum, de quibus Exod. 12. cap. vt supra probauimus, & fuerunt anni, quibus seruierunt Hebraei in Aegypto ad plus centum, quia non fuit seruitus Hebraeorum in Aegypto toto tempore, quo steterunt in Aegypto, nam toto tempore quo vixit Ioseph, dominante ipso fuerunt Hebraei in prosperitate: postquam autem mortuus est inceptis seruitus, & calamitas, & non immediate, vt mortuus fuit Ioseph, & tota illa cognatio, vt patet Exod. 1. cap. id est omnes qui descenderunt in Aegyptum cum Iacob, sed Chaath descendit cum Iacob, vt patet infra 46. c. ergo vsque ad mortem Chaath ad minus non fuit inceptio seruitutis Hebraeorum: Chaath autem mortuus fuit ad plus annis centum, & decem post introitum in Aegyptum, sed tota mansio in Aegypto fuit ducentis decem, vt quidam volunt, vel ducentis quindecim, ergo subtrahendo ab eis centum decem annos, quibus ad minus vixit post ingressum in Aegyptum Chaath, manebunt anni centum, quibus seruierunt. Antecedens, scilicet, quod mansio Israel in Aegypto fuerit ducentis quinque annis iam dictum est: quod autem post introitum in Aegyptum vixit Chaath centum decem annis, patet, quia Chaath vixit annis centum triginta tribus, vt patet Leuit. 6. cap. a quibus subtrahantur illi, quos habebat,

Quo inueniuntur isti quadringenti triginta anni

Iudaei fuerunt in prosperitate toto tempore, quo Ioseph regnauit.

bebat, quando intrauit in Aegyptum, manebunt caeteri A quibus vixerint in Aegypto. Quando autem intrauit in Aegyptum ad plus haberet annos viginti tres, quia pater suus habebat quadraginta quatuor, vt patet infra 41. & Exod. 2. & 6. cap. qui si subtrahantur a centum triginta tribus manebunt centum decem, qui subtrahati a ducentis quindecim facient manere centum quinque annos, & hoc fuit seruitus Israelitarum ad plus. *Reuertamen gentem, cui seruituri sunt, ego iudicabo.* Id est ego puniam, scilicet, quod Aegyptij, qui tenuerunt Hebraeos in dura seruitute grauer puniti sunt in exitu Hebraeorum, sed decem plagis, vt patet in Exod. a. cap. 7. vsque ad 12. *Et post haec egredietur cum magna substantia.* In exitu enim Hebraeorum, mandauit Deus, quod vir peteret ab amico suo Aegypto vasa aurea vel argentea, & mulier a vicina sua etiam vestes pretiosas, & Deus dabat Aegyptijs in mentem, quod libenter accommodarent eis, & mandauit, quod ea portarent, vt patet Exod. 3. cap. Et hoc erat vel quia Aegyptij violenter acceperant multa bona ab Hebraeis, quae nunquam restituerant, vel quia coegerant eos laborare gravibus oneribus, vt patet Exod. 1. & 4. & 5. & nihil pro his laboribus dabant eis, in hoc ergo satisfactum fuit, de quo dicitur magis infra Exod. 3. & 12. cap. *Tu autem ibis ad patres tuos.* Id est morieris sicut patres tui mortui sunt, vel ibis ad patres tuos, sanctos, & iustos, qui in limbo manebant vsque ad Christi passionem. *Sepultus in senectute bona.* Per hoc certificabat eum de duobus: de primo, quod moreretur quando esset senex, ne intelligeret se cito moriturum, & hoc fuit post centum septuaginta quinque annos, vt patet infra 25. cap. Secundo certificatur de bono statu, in quo moriturus erat, de gratia, quia dicitur in senectute bona: non est enim bona senectus, quae in gratia non finitur, iuxta illud Sapient. 4. cap. Canicities veneranda non diuturna, nec annorum numero computata, cani sunt sensus hominum, & senectus vita immaculata. *Generatione autem quarta reuertentur huc.* Id est ad terram istam quia terra, in qua nunc erant, erat terra promissa, & debebant ad eam reuerti post Aegyptiacam captiuitatem. Et sciendum quod possunt accipi istae generationes per varijs personis succedentibus, aut pro determinato tempore, quo durat vna generatio. Si autem accipiantur generationes pro tempore, quo durare possunt generationes, sed duratio vnus generationis est centum anni, ideo dicuntur redituri post quatuor generationes, quia post quadringentos annos. Si autem accipiat generatio personarum acceptione, tunc sunt quatuor generationes, quia quatuor personae sibi successerunt computando per lineam regiam, scilicet per lineam Iudae, & quia reuersio praesupponit esse extra, non potest computari ista contextio generationum, nisi ab illo, qui fuit primo extra terram illam non redeundo ad illam, & quia Abraham non fuit in terra Chanaan, non potest incipi ab illo computatio generationum. Idem de Isaac qui ibidem mortuus est, sed computatio incipiet a Iacob, qui descendit in Aegyptum, & ibidem mortuus est. Prima ergo generatio est, quia Iacob genuit Iudam a quo reges descenderunt. Secunda fuit, quod Iudas genuit Phares. Tertia, quia Phares genuit Esron, vt patet Mat. 1. cap. Quarta, quia Esron genuit Caleb, & iste intrauit terram promissionis, vt patet Num. 14. & 26. & Iosue 14. cap. & ista est computatio secundum Nicolaum, qui dicit Caleb fuisse filium Esron per lineam regalem, per quam se computare contendit, sed non videtur verum, quia Matth. 1. cap. vbi computatur linea Christi per lineam regum, vel principum Iuda ponitur filius Esron non Caleb sed Aran: Aran autem genuit Aminadab, Aminadab genuit Naalon, qui genuit Salmon. Ista eadem computatio habetur Ruth

Generatio dupliciter capitur.

vt. cap. in fine, & hoc idem declaratur primo Paral. 2. c. vbi dicitur, quod isti erant principes, quia Naalon ponitur princeps filiorum Iuda. De hoc etiam Num. cap. 1. 2. & 7. vbi ponitur oblatio principum omnium tribuum, & ponitur princeps Iuda Naalon: Salmon autem filius Naalon intrauit in terram promissionis, & accipit in vxorem Rahab meretricem Iericonitanae, vt Matth. 1. cap. Sed hoc fuit immediate in ingressu terrae promissionis, vt patet Iosue. 6. c. & isto modo computando intrauerunt filij Israel terram promissionis in fine quarta generationis regalis, & in principio quinta, quia Naalon mortuus fuit paulo ante introitum terrae promissionis. Et tunc est sensus: Generatione autem quarta reuertentur huc, i. completa quarta generatione, & incipiente quinta. Si autem computare velis, vt computat Nicolaus per Caleb in quarta generatione erit introitus in terram promissionis. Sed non erit computatio per lineam regalem, licet hoc ipse dicat. Et etiam non est rationabile, quod computetur illo modo linea quarta generationum, quia debet computari ista linea generationum ab illo, qui postremus intrauit in ordine generationum in Aegyptum, a quo debent computari generationes: Iacob autem non fuit minor de intrantibus in terram promissionis, sed senior, & cum intrauit iam genuerat Iudam in Mesopotamia, & Iudas iam genuerat Phares, vt patet infra cap. 38. Ista ergo duae generationes non fuerunt in Aegypto, sed in terra Chanaan. Quam autem Deus voluerit demonstrare quantitatem temporis, quo in Aegypto manere debebant per istas quatuor generationes non debuit computare illas generationes, quae fuerunt in terra Chanaan, quasi illae determinent aliquam quantitatem temporis transacti in Aegypto. Phares autem adhuc iuuenis intrauit in Aegyptum, & ibi genuit, & sic prima generatio fuit qua Phares genuit Esron, & consequenter vsque ad Naalon, & Salmon, vt supra computabatur, & hoc videtur fundamentum rationis: litera autem 70. interpretum habet. *Generatione quinta reuertentur huc.* Hoc autem videtur verum per lineam sacerdotalem, quia Iacob genuit Leui. Secunda fuit, in qua Leui genuit Chaath. Tertia fuit, in qua Chaath genuit Amram. Quarta in qua Amram genuit Aaron, vt patet de his duabus, vel tribus, Exo. 6. cap. Quinta qua Aaron genuit Eleazar, vt patet Num. 3. Et iste intrauit terram promissionis, & diuisit eam sorte cum Iosue, vt patet Iosue 14. & 18. cap. *Nondum enim completae sunt iniquitates Amorrhaeorum vsque ad praesens tempus.* Hoc est responsum ad superiora: diceret enim Abraham Deo: Domine ad quid sunt istae angustiae? bonum est quod ego & semine meum possideamus istam terram, ex quo eam daturus es nobis. Respondetur quod ista terra possidebatur ab Amorrhais, & perdituri erant eam propter peccata sua, sed nondum erant illa peccata consummata, propter quae Deus indicabatur eos dignos perdere terram illam: oportebat ergo quod semen Abraham peregrinaretur quousque illa peccata compleretur. *Cum ergo occubisset sol.* Ex hoc apparet manifeste contra dictum Nicolai: dixit enim supra, quod illa diuisio cadaverum animalium de nocte facta fuit post solis occasum. Hic autem litera agit differetiam, quia supra dixit: cum sol occumberet, hic dicitur cum occubisset, quia ille sopor irruit in Abraham, dum sol esset in occumbere, id est quia erat circa subinrotationem in horizonta, nondum tamen occubuerat. Sic enim ait August. de ciui. Dei, lib. 16. cap. 25. quod iste sopor irruit ante solis occasum, & dicit in cod. cap. August. quod horror, & tenebra, quae superuenit Abraham ante solis occasum, signat tribulationem futuram in sanctis fidelibus sub Antichristo, qualis nunquam fuit a principio mundi, vt patet Matth. 24. terror autem & flamma

Confutatio computationis Nicolai.

flamma ardens inter diuisiones, qui venit in ipso solis occubitu signat futuram conflagrationem omnium rerum per ignem in fine seculi, in quo mali incipient cruciari. Et ista duo, quae dicit hic litera non fuerunt simul, sed primo ante solis occasum irruit (sopor & horror, & dicta fuerunt superiora verba Abraham, & cum sol esset in occubitu, vel post occubitu apparuit lampas inter diuisiones. Et ista est sententia Augusti vbi supra, quia ponit ista duo facta signare facta duorum temporum. Ergo non potest stare, quod ista omnia de nocte facta fuerint, quia tunc omnia facta fuissent, cum sol occubisset, & nulla cum occumberet, ut litera ponit manifeste. *Facta est caligo tenebrosa.* De ista caligine incertum est, an sic facta fuerit, quia tempus valde obscurum fuit ex aliquo accidit, vel quia sic Abraham visum fuit imaginaria visione. *Apparuit clibanus fumans.* Signat secundum literam iste clibanus ignitus, & fumans seruitutem duram in Aegypto, & sic dicitur Deuter. 4. cap. Deus eripuit nos de fornace ferrea Aegypto, & erat iste clibanus ardens ad signandas magnas tribulationes, & angustias, quas Hebraei passuri erant, quia ignis maxime afflictiuus est, & vocatur fumans ad designandum sletum & moerorem, quem in Aegypto patiebantur: fumus enim lacrimas excutit. *Et lampas ignis transiens inter diuisiones illas.* Augustus dicit 16. de ciuit. Dei cap. 25, quod miraculum fuit, quod transiret lampas ignis inter diuisiones cadauerum. Sed postea in libro Retractionum emendauit se dicens, quod non debuit hoc pro miraculo haberi, quia non fuit hoc veraciter, scilicet, quod steterit ibi aliquis clibanus ardens, vel lampas transiens inter diuisiones, sed quia sic Abraham visione imaginaria demonstratum est, & patet hoc in quodam prologo eiusdem Augustini posito in principio libri de ciui. Dei. sumptum de lib. Retractionum qui incipit: Interea cum Roma Gothorum, & videbatur transire ista lampas ad notandum confirmationem pacti, quia sicut homines facientes pactum transibant inter partes animalium occisorum, ita Deo loco sui faciebat flammam transire, quia ipse pertransire non poterat, cum vbiq; sit, sicut in confirmatione legis populus fuit aspersus sanguine, & loco eius, quod non poterat aspergi, aspersum fuit altare, ut patet Exo. 24. & ad Hebraeos 9. cap. *In die illa pepigit Deus foedus cum Abraham.* Foedus vel pactum fuit, quod sequitur. *Deus daret Abraham terras istarum gentium, & licet ista promissio fuerit facta Abraham, quando venit de Aran, ut patet supra 13. cap. tamen nunquam fuit confirmata promissio in aliquo signo vsque ad locum istum. Semini tuo dabo terram hanc.* Loquitur de datione, quae importat pacificam possessionem, quam nunquam habuit Abraham in terra promissionis, sed semen suum, ipse autem secundum proprietatem illam tenuit, hoc fuit completum cum redierunt de Aegypto ad eandem terram, & non dicitur hic in aeternum. Sed supra 13. cap. dixit, quod daret eam vsque in sempiternum. Et si dicas, quod falsum est, quia iam inde expulsi sunt. Dico quod iam responsum fuit supra 13. cap. Augustus tamen 16. de ciui. Dei, cap. 22. dicit, quod hoc sic ad literam verum est, quia licet Iudaei de ciuitate Ierusalem expulsi sint, tamen habitant in locis Palestinae satis circa Ierusalem, & ibi morantur vsque ad finem seculi, sed hoc iam non est, ut Augustinus putauit: tempore Augustini Hebraei non intrabant Ierusalem, quia Imperator Helius Adrianus dedit Ierusalem Christianis habitandam, & inhibuit ne quis Iudaeus sub poena capitis Ierusalem ingrediatur, manserunt tamen desiderio terrae illius quidam Iudaei vsque ad tempora Augustini, sed postea bellis fortissimis omnes inde expulsi sunt: putauerat autem Augustinus, quod in terra illa mansuri erant vsque ad finem seculi,

Clibanus ignitus & fumans quare.

Helius Adrianus imperator Ierusalem Christianis dedit.

tamen non fuit sic factum. *Fluvio Aegypti.* Non vocatur hic fluvius Aegypti Nilus, qui magnus fluvius est fluens per medium Aegypti, & veniens a parte Meridiei, ut patet euidenter in ijs, quae dicuntur. Exod. cap. 9. quia tunc magna pars Aegypti, & Arabia tota, & Madian, alijque gentium situs eis essent promissi, sed falsum est, quia nunquam dati sunt: etiam quia termini terrae Chanaan ponitur Num. 34. cap. in quibus nihil horum includitur. Sed quidam paruos fluvius diuidens terminos Aegypti, & Palestinae apud ciuitatem, quae vocatur Rinocorula, ut ait Augustus 16. de ciui. Dei, cap. 25. Aliqui autem dicunt Rinocorulam nomen esse fluminis, & non ciuitatis, ut habetur in Historia scholastica, sed Augustinus non vult. *Vsque ad fluvium magni Eufraten.* Iste fluvius est vnus, de quatuor fluminibus Paradisi, ut patet supra 2. cap. & tamen per aliqua terrarum inhabitata spacia fluens meatu subterraneo absorbetur, & rursum in montibus Armeniae cum Tigride flumine renascitur, qui mox abiunctis dislocantur aquis, ut habetur de consola. per Boet. lib. 5. metro. 1. Et deinde transit iste fluvius per medium Babylonis & veniens contra Meridie transit circa terminos terrae Chanaan, & ad vltimum mari Mediterraneo absorbetur. Et ponit hic Deus terminos terrae promissionis a Septentrione, & Meridie: fluvius enim Aegypti ad Meridie est, quia Aegyptus meridionalis est terrae Chanaan, ut patuit supra 12. cap. Eufrates autem est ad Septentrionem contra Babylonem: termini autem ab Oriente, & Occidente non ponuntur hic, sed ponuntur Num. 34. cap. *Cingos Cenergos.* Hic ponuntur vndecim gentes, quas Deus dedit semini Abraham. Et si aliquis querat quomodo hic ponuntur vndecim gentes cum in Exodo, & alijs libris, nunquam de promissio nisi septem? Fortè dicit aliquis, quod ille eodem gentes, quae in alijs libris ponuntur, etiam ponuntur hic, sed pluribus nominibus nuncupantur. Sed non est satis rationale. Si enim diceretur, quod eadem gens aliud nomen habet nunc, quae ante habebat, bene stat, sed quod septem gentes vndecim nominibus nuncupentur simul, non est rationale. Dicendum, quod hic ponuntur vndecim gentes, & terrae omnium istarum fuerunt datae semini Abraham, sed in alijs libris solum ponuntur septem populi, quia ibi loquitur Deus de filiis Iacob, quibus terra septem gentium data fuit. Hic autem loquitur de semine Abraham, in quo comprehenditur Esau, qui habuit terram vnus gentis de istis, & filij Loth, scilicet Moab, & Amon, qui licet non fuerint de semine Abraham, quia tamen Deus fecit multa bona Loth propter Abraham, ut patet infra 19. cap. ita fecit propter Abraham multa bona Moab, & Amon, & sic datae fuerunt duae gentes de istis. De hoc magis diximus Deuteronom. 2. cap. Hic autem non ponuntur hic cum quibus sunt vndecim gentes, qui tamen alibi ponuntur, & tunc relinquuntur octo gentes pro filiis Israel, scilicet septem populi, qui saepe nominantur, & Raphain, quid ergo dicendum? Respondetur, quod Raphain coincidunt cum Amorrhais, quia Raphain dicuntur gigantes, & isti habitauerunt ante Iordanem venientibus de Oriente in terram regis Og: ipse enim rex Og tunc supererat de stirpe Raphain, hinc gigantum, & ideo dicitur Deuteronom. 3. cap. quod tota terra Basan olim terra gigantum reputata est: ista tamen terra vocatur terra Amorrhorum, ut patet Deuteronom. 3. cap. vbi dicitur, quod in illo tempore tulit Israel terram de manu duorum Regum Amorrhorum, scilicet, Seon, & Og, & isto modo reducuntur isti octo populi ad septem gentes, quae communiter in libris istis nominantur.

Quo hic ponuntur vndecim gentes, et alibi tantum septem commemorantur.

Iud. 15. Luc. 1.

De conceptu Agar, & fuga eius, & natiuitate Ismahel. Cap. XVI.

IGITUR Sarai vxor Abram non genuerat sibi liberos, sed habens ancillam Aegyptiam nomine Agar, dixit marito suo: Ecce conclusit me Dominus, ne parerem, ingredi ad ancillam meam si forte saltem ex illa suscipiam filios. Cumque ille acquiesceret deprecanti, tulit Agar Aegyptiam ancillam suam post annos decem, quam habitare ceperant in terra Chanaan, & dedit eam viro suo vxorem, qui ingressus est ad eam. At illa concepisse se videns, despexit dominam suam. Dixitque Sarai ad Abram: Iniquè agis contra me, ego dedi ancillam meam in sinum tuum, quae videns quod conceperit despectui me habet: iudicet Dominus inter me, & te. Cui respondit Abraham: ecce ait ancilla tua in manu tua est, vt ere ea, vt libet. Affligente igitur eam Sarai, fugam iniit. Cumque inuenisset eam Angelus Domini iuxta fontem aquae in solitudine, quae est in via Sur in deserto dixit ad illam: Agar ancilla Sarai vnde venis? & quo vadis? quae respondit: A facie Sarai Dominae meae ego fugio. Dixitque ei Angelus Domini: reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius. Et rursum: multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, & non numerabitur praeter multitudinem. Ac deinceps: ecce, ait concepisti, & paries filium, vocabisque nomen eius Ismahel, eo quod audierit Dominus afflictionem tuam. Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & e regione vniuersorum fratrum suorum figet tabernacula. Vocauit autem Agar nomen Domini, qui loquebatur ad eam, tu Deus qui vidisti me. Dixit enim profecto, hic vidi posteriora videtis me: propterea appellauit puteum illum puteum uiuentis, & videntis me. Ipse est inter Cades, & Barad. Peperitque Agar Abrahæ filium, qui vocauit nomen eius Ismahel. Octoginta, & sex annorum erat Abram, quando peperit ei Agar Ismahelem.

IGITUR Sarai Demonstrato in superioribus, qualiter se habuit Abraham in prole petenda. Hic ostenditur qualiter se habuit in vxore ferenda, vel tollenda. Et ranguntur duo. Primum ancillae in vxorem acceptio, secundum eiusdem humiliatiua correctio, ibi. *At illa concepisse.* Circa primum, Alph. Tost. super Gen.

A Igitur Sarai. Ista coniunctio, igitur non ponitur hic, vt illatiua, sed vt narrationis inchoatiua. *Non genuerat liberos.* Licet a multis annis esset cum Abraham, quia ipsa sterilis erat, neque ex aliquo hoie naturaliter concipere poterat. *Sed habens ancillam Aegyptiam.* Ista ancillam habuit Abraham, quando descendit in Aegyptum propter famem, ut patet supra 12. cap. vbi dicitur, quod fuerunt Abraham a sinu, & a sinu, serui, & ancilla, quia dederant ei Aegyptij honorantes eum, vel propter Sarai, vel propter doctrinam astrologie in Aegypto. *Nomine Agar.* Volunt enim Hebraei, quod Agar fuit filia Regis alicuius Aegyptij vna de vxoribus Pharaonis, quae videns bonitatem Sarae, & quomodo tota domus Regis propter eam fuerat flagellata, ut patet supra 12. cap. credit apud se, quod melius esset ei, si Sarai tanquam ancilla seruiret, quam si in domo Pharaonis in honore magno haberetur, & ideo Rex Pharaon tradidit eam Sarai, tanquam ancillam. Quod autem Agar fuerit mulier de bono genere, non est irrationale, sed quod fuerit filia Regis Aegypti, vel vxor, & quod Rex traderet eam in ancillam Sarai, non est rationale, licet Nicolans dicat, quod rationale satis fuit, & ponit exemplum de conuersis ad ceremonias Hebraeorum tempore Heister propter mirabilia Dei, quia ibi conuertebantur ad ceremonias Iudaeorum, non tamen effliciebantur serui illorum, et quia illud verum est de aliquibus personis non valde magni valoris, sed quod filius, vel filia Regis alicui peregrino viro in ancilla daretur, non est multo rationabile. *Ecce conclusit me Dominus.* Ista conclusio penitentia quadam est, quae a Deo est interdum propter peccata, interdum autem ad laudem Dei. Sic enim fuit in Sara, vt virtus Dei magis manifestaretur in dando ei filium in senectute, sic dixit Christus Ioan. 9. cap. De ceco nato, non peccauit hic, nec parentes eius: sed vt virtus Dei manifestaretur in illo, & sic quoddam indicium bonae prolis futurae monstraretur. *Ne parerem.* Non concluderet eam Deus, ne pareret, sed concluderet, vt non conciperet, illa enim concluditur, ne pariat, quae cum fetum maturum haberet ad emissionem promptum sine magnis laboribus, & vitae periculo emittere non potest. Sed dicitur hic. *Ne parerem.* Quia parere est consequens ad concipere. *Ingradiere ad ancillam meam.* Id est, accede ad eam carnaliter. *Si forte saltem ex ea suscipiam filios.* Id est, licet ex me habere non possim, vellem tamen suscipere ex ancilla. In Hebraeo habetur hic quoddam verbum, quod signat edificari, vel filios suscipere, & sic potest esse litera. *Si forte edificabor ex ea.* Dicitur enim edificari vir, vel mulier, quando suscipit filios, quia filij retinent nomen patris, vel matris post mortem eorum, & conseruantur in sua postentate, cum autem filios non habent, destructi sunt, quia non manet eorum domus, vel posteritas post mortem, cum non habeant successorem. Sic habetur Eccles. 30. cap. Mortuus est, quasi non mortuus est pater eius, reliquit enim filium similem sibi. Satis patet in hoc honestas, & rectitudo finis Sarae in actu coniugali, scilicet non desiderio libidinis, sed prolis viro misceretur, quando amore prolis viro permisit, immo diligenter supplicauit, vt ancillam suam acciperet in vxorem, quod nunc nulla femina faceret, et si liceret, nec viri suum agere permetteret, motiuum autem Sarae potuit esse ex quadam aequitate iustitia. Sciebat enim, quod Deus pepigerat cum Abraham quod multiplicaret semen eius, sicut arenam maris, & stellas coeli, ut patet supra 13. & 15. cap. Videbat autem se ineptam esse ad completionem huius promissi, ideo ne grauamen faceret viro suo impediendo eum a tanta prolis multitudine, quam Deus ei ex dono promiserat, rogauit vt saltem gigneret ex ancilla. *Cumque ille acquiesceret deprecanti.* Multas laudes ponit Augustinus, 16. de Ciuitate Dei, cap. 26. de Abraham dicens eum

Prima pars.

Cur vir, & vxor liberos suscipientes edificari dicuntur.

Kk perse-

perfectissimum, quia ita bene se habuit ad vxorem, & ancillam, & magna bonitas demonstratur vtriusque coniugis, quia Sara nolens, qd Abraham graueretur, non habens ad multipliciter proli promissis, contra consuetudinem aliarum foeminarum petijt, in suum prauidicium, qd Abraham susciperet Agar in vxore, maior adhuc Abraham bonitas, qui precibus cōdescendere non volebat ad ea, quae ad vtilitatem eius erant, ne in aliquo videretur Saram etiam volentem grauare. Nemo ergo vituperare poterit Abraham, quasi libidine ductus, vel deordinato filiorum desiderio ad Agar accesserit, sed precibus Sarae. Timuit enim ne eam nimis contristaret, si precibus non acquiesceret. Et cum hoc non accessit ad Agar, tanquam ad concubinam, sed eam in vxore accepit, ne in actu error contra Deum intercederet, cum semper actus carnalis fuerit peccatum, nisi cum propria vxore. *Tulit Agar ancillam suam.* Id est, Sara dedit Agar ancillam Abraham in vxorem. *Post decem annos, quam habitare coeperat in terra Chanaan.* In primo anno, quo venerat Abraham de Aran in terram Chanaan, accepit a Deo promissionem de proli multiplicata, & ab illo tempore incepit dare operam, vt generaret, sed non potuit vsque in decem annos. In decimo autem anno, qui erat annus octogessimus quintus vitae Abraham, cum ipse intrauerit in terram Chanaan in anno septuagesimo quinto, vt patet supra 12. cap. Dedit Sara ancillam suam Agar Abraham in vxorem. Ex hoc loco accipiunt Hebraei, quod decem annis debet vir dare operam, vt ex vxore sua gigneret, si autem non potuerit post decem annos aliam accipere debet. Sed hoc non multum agit ad propositum, quia a multis retro temporibus laborauerat Abraham, vt filios susciperet ex Sara, quia multi dies erant, quibus eam acceperat in vxorem, scilicet antequam Abraham recederet de Hur Chaldaeorum, & veniret in Aran, vt patet supra 11. cap. Et sic forte plures, quam triginta anni transierant, in quibus laborauerat, vt prolem acciperet, & non potuit. Sed ponuntur hic signati isti decem anni, quia ex tunc facta fuerat promissio de prole multiplicanda, ideo Isaac dedit in hoc tpe operam, vt gigneret, etiam quia Isaac mansit per annos viginti cum Rebecca non gignens, tamen non accepit aliam, vt patet infra 25. cap. Licet ibi ponatur quaedam Hebraeorum responsio. *Dedit eam viro suo in vxorem.* In hoc multum prauidicabat sibi Sara, quia si dedisset eam in concupiscentiam Abraham, posset quādocunq; vellet eam expellere, nec acquirebatur ei ius petendi debitum. Sed quia vxor accepta est, tantum ius in petendo debitum ei acquisitum erat sicut Sarae. Sed dices, quare dedit Sara illam Abraham in vxorem, & non in concubinam? Respondetur qd Sara mulier sancta erat, & sciebat fornicationem esse peccatum, ideo in vxorem magis dare voluit, & dato quod Sara voluisset dare Agar in concubinam Abraham, ipse quia vir sanctissimus erat, nullo modo taliter suscepisset eam. *Qui ingressus est ad eam.* Id est, cognouit eam carnaliter affectu maritali, & tunc incepit ipsa Sara continentem vitam, voluntarie agere non petendo debitum a viro suo, quia intentio sua, scilicet habendi filios cessabat, & hoc innuit infra 18. cap. Vbi dicitur, postquam consensu, & dominus meus vetulus est voluptati operam dabo? & sic videtur quod a multis diebus cessauerat vacare voluptati. Vel forte potest dici, quod licet Abraham acceperit Agar ancillam suam, vt gigneret, tamen non desinebat reddere debitum Sarae, quousque cessauerunt fieri muliebria, quia adhuc erat aliqua saltem parua spes posse generare. Postquam autē cessauerunt, superfluum erat. Quando autem Angelus dixit, qd Sara conciperet Isaac, iam desinere fieri muliebria, vt patet infra 18. cap. Ideo nul-

Cur Sara non dedit illam Abraham in concubinam.

la erat spes naturaliter generandi. *At illa concepit se videns.* Hic ponitur secundum, scilicet Agar humiliatiua correctio, & diuiditur in duo. Primo, agitur de ancillae recessu. Secundo, de eiusdem regressione, ibi *Cumque inuenisset.* Circa primum sciendum, quod ante Agar erat puella deuota. Sed videns se concepit ex Abraham, putauit quod omnes benedictiones daret ad Abraham, complendere essent in semine suo, & ex hoc habuit quandam elationem, & contempsit dominam suam, tanquam a Deo repudiatam, & tanto beneficio indignam. *Dixitque Sara ad Abraham.* Ista est querela, quam Sara habebat contra Abraham. *Iniquè agis contra me.* Non conquerebatur principaliter Sara de Agar, sed de Abraham, quia videbat Abraham contempnam Sarae, & dissimulabat. *Ego dedi ancillam meam.* Ancilla ista non erat solum Sarae, sed etiam Abraham, sed vocat Sara ancillam esse suam, quia secundum Philosophum in 8. Ethicorum, & in libris oecono. quaedam pars regiminis domestici pertinet ad virum, quaedam ad vxorem, ancillarum ergo dispositio, magis pertinet ad vxorem, quam ad virum. Vel forte dicitur, quod vocatur Agar ancilla Sarae, quia secundum quod Iudaei volunt, Pharao dedit eam in ancillam Sarae, sed primum magis videtur. *In sinu tuo.* Id est, feci tibi gratiam, quia dedi tibi ancillam meam, vt esset vxor tua, & cubaret inter brachia tua, quae vocantur sinus, & sic tu non debuisses reddere malum, pro bono permittendo, vt contemnat me ancilla mea, & dicitur. *Dedi in sinu tuo.* Quia licet ancilla esset tua, non poteras eam accipere ad actum carnalem, sine licentia mea. *Iudicet Deus inter me, & te.* Id est, Deus videat quis rationalius agit ego, vel tu, & det cuiuslibet quod meretur. Sic dixerunt Praepositi filiorum Israel ad Moysen, & Aaron, cum Pharao imposuit eis dura opera propter verba Moysi, scilicet iudicet Deus, quoniam fecerere fecistis odorem nostrum, id est Deus vos puniat, vt patet Exo. 5. cap. *Cui respondit Abram.* Videns quod iustum petebat. *Ecce ancilla tua in manu est.* Id est, in tua potestate, vt corripas eam qualiter volueris. *Utere ea vt libet.* Id est, fac de ea, sicut volueris, libet, verbum imperionale est, significans placere. *Affligente igitur eam Sarae.* Ista castigatio moderata erat, quia Sara mulier sancta, & deuota, tamen Agar hoc intolerabile videbatur, quia ex superbia non poterat inclinari uollens se semper praefere Sarae. Ista enim est conditio superbiorum, quod modicam humiliationem in tantum intolerabile reputent, & putent se in simos esse, cum modicum humiliati fuerint. *Fugam inijt.* Id est incepit, vel meditata fuit fugere, tanquam non potens tantam ferre angustiam, & ista fuga fuit contra Aegyptum, de qua oriunda erat. *Cumque inuenisset.* Hic ponitur secundum, scilicet, Agar regressus. *Inuenisset eam Angelus Domini.* Quia apparuit ei in illo deserto, Deus enim miserat Angelum suum, vt inrogeret ancillam ad Abraham, & non perderet tanta feminis multiplicitas, quantam Abraham habiturus erat de posteritate Agar. *Iuxta fontem aquae.* Fortē enim lassabunda siti labore itineris declinauit ad fontem. *In solitudine, quae est in via Sur.* Errauit enim iter Agar. putabat enim se tendere contra Aegyptum, & tendebat contra Assiriam, sed tamen Sur est desertum inter Cades, & Barad introeuntibus Assiriam, vt patet infra 25. cap. Sed hoc non bene dicitur, quia Assiria ex opposito puncto mundi est, cum enim Aegyptus sit Meridiana, & Occidentalis terra Chanaan, Assiria est Septentrionalis, & Orientalis eius. Dicendum ergo, qd Sur est pars deserti contra Aegyptum venientibus de terra Chanaan, & ibi errabat, quia via igno rabat, non autē qd pergeret contra Assiriam, vt volebat quidam,

Sur desertum.

dam, de quo dicitur infra 25. cap. *Agar ancilla Sarae.* Vocauit eam ancillam, vt cognosceret se male egisse, quia cum ancilla eēt dominae suae se praefere volebat, vel quia propter correctionem dominae suae eius licentia recedebat. *Vnde venis, & quo vadis?* Non quae fuit quasi nesciret, sed vt eam ex responsione facilius comprehenderet. Sed dices, quare Agar cum esset quaedam puella, non fuit territa ex visione Angeli? Respondetur, qd in domo Abraham consueuerat eos videre, aliquando venientes ad Abraham, vt infra magis patet. *A facie Sarae domine meae ego fugio.* Bene respondit se humilians, & eam dominam recognoscens, ideo meruit ab Angelo benedictionem in filiis audire. *Reuertere ad dominam tuam.* Id est, male fecisti in fugiendo, nunc autem bene fac ad eam redeundo. *Et humiliare sub manu ipsius.* Id est, non te praeferas ei, sicut ante faciebas. *Multiplicabo semen tuum.* Loquitur hic Angelus in persona Dei, quia Angelus non potest sua virtute multiplicare filios, cum non sit dominus naturae. Quando autem ponitur talis replicatio, scilicet, multiplicans multiplicabo, expectans expectabo, & similes, quae in sacra scriptura multum consuetae sunt, secundum modum Hebraice locutionis maiorem certitudinem importat, quam si simpliciter dicitur, multiplicabo nullo addito. *Et non numerabitur pro multitudo.* Patet in Saraceni, qui Agareni, vel Ismahelici dici debent ab Agar, vel Ismahele. Sed vocantur falso nomine Saraceni a Sara, quia libera erat. Isti enim valde multiplicati sunt, quia immediate exierunt duodecim duces de Ismahel, vt patet infra 17. & 25. cap. *Ecce, ait, concepisti.* Nondum enim Agar pepererat, & iam contra Saram eleuabatur, quanto magis si peperisset, demonstrat hic Angelus, quod ille filius, quem Agar concepit, nascetur in pace, & erit vir robustus. In Hebraeo dicitur. *Ecce concipies.* Dicunt enim quidam Hebraei, quod Agar passa fuerat abortum in deserto in poenam datam a Deo, quia dominam contempserat, & ex labore itineris magnus motus in vtero factus fuerat, sed quia acceperat Angelo monente reditum, & humiliationem sub domina sua Deus viuificauit in vtero foetum extinctum, & ista viuificatio vocatur conceptio de nouo. Et potest reduci ista expositio ad litteram nostram, in qua dicitur. *Ecce concepisti.* Ex concubitu cum Abraham, nunc autem iterum eundem foetum concepisti diuina gratia, foetum mortuum viuificante. Et ista potuit esse afflictio Agar, de qua infra dicitur. *Et vocabis nomen eius Ismahel.* Qui interpretatur Hebraice auditio, siue exaudirio Dei, & subditur causa nominis. *Et quod audierit Dominus afflictionem tuam.* Afflictio ista videtur esse, vt dictum fuit, quia fecerat Agar abortum, & de hoc nimis affligebatur, & plorabat ad Dominum, & Deus exaudiuit eam viuificando conceptum. Vel aliter dicitur afflictio sua, quia Agar nimis afflictā fuit in eligendo redire ad dominam suam, quia sciebat se ibi corripiendam. Non potest autem dici, quod afflictio Agar fuit afflictio, quam sustinuit, cum esset cum Sara, quia illa poena iuste infligebatur, & ab illa non eripuit eam Deus, sed ipsa se eripuit fugiendo. Magnum priuilegium habuit Ismahel, quia fuit nominatus anteq̄ natus, & sic legitimus fuisse alios quatuor, scilicet duos in veteri testamento, & duos in nouo, & in oibus istis siue in praeuincatione nominis, siue in natiuitate aliqua mirabilia facta fuerunt. Primus fuit iste Ismahel in cuius conceptu, vel praeuincatione nominis credunt quidam miraculum accidisse, scilicet viuificatio nem concepti foetus iam mortui. Secundus fuit Isaac, de quo infra 17. cap. in cuius conceptione miraculum fuit, quia pater ualde senex erat, & iam quasi emortuū corpus habēs: nec ualet, si dicatur, quod potuit con-

Cur Agar non esset iuxta ex visione Angeli.

Replicatio dictio nis quid.

Alph. T. off. super Gen.

cipere ex Cethura, quia hoc fuit propter Cethuram esse iuuenulam. Semen autem senis quod mortificatum est, & ineptum ad conceptum si femini iuuenulae miscetur propter bonitatem feminis iuuenulae est potens gnare: nullo modo tamen potuerat generare Abraham ex Sara tantum inueterata: etiam si Sara sterilis non fuisset. Fuit etiam maius miraculū, quia Sara sterilis erat & senectute confecta, ita qd muliebria fieri desierant, ut patet infra 18. cap. Tertius in ueteri testamento fuit Iosias, in cuius praeuincatione fuit scissum altare idolorum, & cineres effusi, & arefactū brachium regis Roboan, ut habetur 3. Reg. 13. cap. In nouo testamento primo fuit Ioannes praeuincatus, in cuius praeuincatione accidit miraculum, qd pater mutus factus est, ut patet Luc. primo cap. deinde in natiuitate eius, cum pater nomen eius scripsit, loqui incepit. Item quia pater eius prophetauit, & multa alia, de quibus Luc. primo. Vltimus autem fuit Iesus, in cuius Annunciatione, Conceptione, Natiuitate, quaecunq; facta sunt, miracula sunt, quia nihil talium natura efficere valebat, ideo expositione non indiget, quia tanta sunt, nec perfecte comprehendi possunt, ita obfcura sunt. *Hic erit ferus homo.* In Hebraeo habetur, *Pere Adam.* Id est, homo multiplicatus, vel ferus, & sic intendit duo, s. qd iste homo erat futurus multiplicatus in prole, vel quia ferus erat futurus, id est bellicosus, & durus, sed magis concordat litera, qd dicitur homo ferus, qd homo multiplicatus, quia dicitur infra 21. cap. Creuit Ismahel, & factus fuit iuuenis sagittarius. Etiam, quia infra dicitur. *Manus eius contra omnes.* Quia multi pugnabant contra ipsum, & filios eius, & ipsi contra oēs, habitauit enim in solitudine Pharan, vt patet infra 21. cap. Et in circuitu illius deserti, multae gentes habitabant, quae contra ipsum, & filios eius frequenter pugnabant. *Et de regione omnium fratrum suorum figet tabernacula.* In Hebraeo dicitur, ante fratres suos, & designat ibi, ante, differentiam situs, sicut dicimus, ante, & retro: & pro hoc posuit litera nostra, de regione, id est de contra, quia locus, in quo ipse habitauit in deserto Pharan, est directē contra omnia loca habitationum omnium fratrum suorum, siue de Cethura, siue de Sara. *Figet tabernacula.* In Hebraeo habetur quoddam verbum hic, snaphal, quod signat cadere, vel figere tentoria, secundum primum modum est sensus. *Ante fratres suos occidet.* Id est, morietur priusquam aliquis de fratribus suis. Et sic habetur infra 25. cap. & coram cunctis fratribus suis obijt. Signat ibi, coram, temporis antecessione. Secundū alia significationem est sensus, qd posuit tentoria contra fratres suos, & iste videtur esse sensus literae propter duo. Primo, quia Angelus depūciabat hic Agar bona de filio suo Ismahele, vt reduceret eam ad Saram. Sed mori ante fratres suos erat valde tristabile, ideo nullo modo est verisimile, qd talia ei nūciasset. Item quia hic declarabat Angelus, quomodo Ismahel erat futurus robustus, & ferus, quia manus eius contra omnes, & subditur. *Et regione fratrum, & cat.* Non est ergo verisimile, quod hic praedixerit mortem. Sed quod robustus esset, quia contra omnes alios figere tentoria non formidabat. *Vocauit autem nomen Domini, qui loquebatur ad eam.* Non loquebatur ad eam Deus, sed Angelus in persona Dei, nunquam autem in lege veteri, Deus per se etiam in creatura assumpta apparuit, licet dicitur Deus apparuisse, aut aliquid egisse, & declarabitur Exodi, tertio capit. Ideo vocatur Deus, sicut vox, vel verbum nunciij dicitur verbum alicuius domini mittentis eum. *Tu Deus, qui vidisti me.* Hoc totum complexum posuit pro vno nomine Dei, ac si diceret Deus solum. Istum modum loquendi habet scriptura, communiter vocans Angelos domini,

Kk 2 domini,

domini, quia loco Dei loquitur. Et sic ait Beatus Gregorius, & quasi omnes alij, quod ille, qui dabit legem in monte Sinai, erat Angelus. Et sic habetur ad Galat. in capitulo, lex ordinata per Angelos, in manu mediatoris. *Tu Deus, qui vidisti me.* Id est, tu es Deus, qui respexisti afflictionem meam, viuificando fetum, vel liberaisti me de angustia, in qua eram in isto deserto. *P. ostendit hic videri posteriora videntis me.* Videns eam dicebatur ille Angelus, qui eam viderat eripiendo de angustia, cuius vidit posteriora ipsa Agar, quia dicunt Doctores nostri, quod ille Angelus, qui loquebatur ad Agar, videbatur habere posteriora contra Agar, & vultum ad partem oppositam, & sic non potuit eum cognoscere perfecte Agar, quia in posterioribus imperfecta manifestatio est, & hoc designabat cognitionem nostram esse valde imperfectam de Angelis, & sic dicitur Exo. 33. cap. de Moise, quando petit videre faciem Domini, cui fuit dictum, videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Fiunt enim istae apparitiones ad designandum interiorem hominis habitudinem, ut scilicet taliter visio ad extra demonstratur, qualiter interioris mentis status exigit. Sic enim dicit Beatus Gregorius in Homilia, super Evangelium resurrectionis, de discipulis quibus Christus apparuit, euntibus Emmaus in specie peregrini, & finxit se longius ire, ut patet Mar. vlti. & Luc. vlti. cap. Dicit enim, nihil simplex veritas per dupliciter fecit, sed talem se eis exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente, quia ergo Agar non erat in statu cognoscendi Angelum perfecte, ideo visus est ei quasi vultum auersum habens. In Hebraeo habetur. *Hic vidi post videntem me.* Vel, *Hic vidi post visum meum.* Sed in primam litteram potest esse duplex sensus: vno modo, quod si post determinet illud participium, videntem, & tunc est sensus. *Hic vidi videntem me post.* Id est ex parte posteriori, & istam sententiam secuta fuit littera nostra, quae dicit. *Vidi posteriora videntis me.* Alio modo potest intelligi, quod si post determinet illud verbum, vidi, scilicet. *Vidi post videntem me.* Id est, vidi iterum videntem me, scilicet Angelum, quasi dicat, ante ego videram Angelum, qui vidit me, & nunc iterum vidi, volebat dicere Agar, quod in domo Abraham solita erat videre Angelos, & nunc vidit post, id est postquam viderat in domo Abraham. Vel etiam potest intelligi. *Vidi post videntem me.* Id est, ille Angelus vidit me, & ego vidi ipsum; sed ego vidi eum post, scilicet postquam ipse vidit me. Secundum aliam litteram, scilicet. *Vidi post visum meum.* Est sensus, ego vidi nunc hic Angelum Dei, postquam videre solita eram, & sic reducitur ad priorem sensum. Erat autem ille Angelus custos domus Abraham, & ideo missus est, ut non permitteret fugere Agar, qua pereunte magna pars seminis Abraham periret. *Propterea appellauit puteum illum.* Vocatur puteus, & antea vocabatur fons, videri enim est hoc secundum modum loquendi sacrae scripturae, quia omnis puteus fons est, ut ait August. super Ioannem. *Puteum viuentis, & videntis me.* Dicitur puteus viuentis, quia ibi fuerat fetus Agar mortuus viuificatus, ut quidam volunt. Vel quia Angelus, qui ibi viderat ipsam Agar, erat viuentis, cum esset immortalis, & magis proprie refertur ad Angelum, quam ad foetum viuificatum, dato quod sic fuerit, quia viuentis, & videntis, ponuntur in eodem casu, ideo debent ad idem referri, scilicet vtrumque ad Angelum, dicitur puteus videntis, quia ibi vidit Angelus, vel verius Deus afflictionem Agar, ut supra dictum fuit, ipse est inter Cades, & Barad. Ex hoc patet, quod supra dicebamus, scilicet quod Sur non est contra Asfiriam, sed desertum contra Aegyptum, quia Cades, & Barad, in quibus erat, sunt in Arabia contra Aegyptum, id est iste puteus est inter istas duas partes deserti. Phara-

ran dicitur Cades locus, in quo est fons erumpens de petra, quae vocatur aqua contradictionis, quia ibi Moyses, & Aaron contradixerunt voluntati Dei, non obseruando modum precepti eius, vel vocatur Cades, i. sancta, vel sanctificatio, quia ibi sanctificatus fuit Deus, dando aquam de petra. Barad dicitur alius locus in deserto Pharan contra Aegyptum magis, & per ista loca ascenderunt filij Israel, quando venerunt de Aegypto. *Peperit ergo Agar Abraham filium.* Postquam reuerfa est de fuga, & in hoc valde commendabilis est Abraham, qui licet Agar fuisset, in cuius fecunditate totam spem prolis ipse habebat, ut patet infra 17. cap. Tamen Sarram vxorem suam, quae ancilla fugere copulerat, nunquam contristauerat. *Qui vocauit nomen eius Ismahel.* Abraham imposuit istud nomen filio suo, quia audiuit per reuelationem ea, quae gesta fuerant inter Agar, & Angelum, vel quia ipsa Agar reuelauit supradicta Abraham, ut contigerunt. De isto Ismahel dicit Methodius Martyr, quod Chiliaes seculorum in quibusdam archanis descripsit de genere Ismahel quatuor principes futuri erant, qui vocantur vinea filij, forte pro vesania tanquam ebrios sic vocauit Zeb, Zebbee, Oreb, Salmana, qui egressi sunt de solitudine contra filios Israel, qui victi per Gedeonem, retrussi sunt in solitudine, de qua exiuerant. Dicit etiam, quod futurum est, quod filij Ismahel semel exeant, & obtineant orbem per octo hebdomadas annorum, i. per quinquaginta quatuor annos, & vocabitur via eorum via angustiae, in sacris locis interficiet sacerdotes, & ibidem cum mulieribus dormient. Et ad sepulchra Sanctorum religabunt iumenta. Hoc autem erit pro nequitia Christianorum. De hoc ait Dominus per Ezechiel: Fili hominis voca bestias agri, & exhortare illas, dicens: Congregamini, & venite, eo quod sacrificium magnum immolo vobis, manducate carnes fortium, & bibite sanguinem excellens. Haec autem omnia ab isto viro sancto praenunciata, ad litteram venerunt super nos in miserabili Hispania, quoniam tempore Regis Roderici, Arabes totam Hispaniam vastauerunt, multo tempore derinentes terram. Haec enim perspicua sunt ex vulgatis Chronicis Hispanorum.

De mutatione nominum, & circuncisione, & promissione Isaac. Cap. XVII.

POST QVAM vero nonaginta nouem annorum esse ceperat, apparuit ei Deus, dixitque ad eum: Ego Dominus omnipotens. Ambula coram me, & esto perfectus. Ponamque foedus meum inter me, & te: & multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abraham pronus in faciem. Dixitque ei Deus: Ego sum, & ponam pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium, nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Faciasque te crescere vehementissimè, & ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur, & statua pactum meum inter me, & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis foedere sempiterno, ut sim Deus tuus, & seminis tui post te. Daboque tibi, & semini tuo post te terram peregrinationis tuae omnem terram

Infra eod. Eccl. 44.

terram Chanaan in possessionem aeternam, erisque Deus eorum. Dixitque iterum Deus ad Abraham. Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum meum, quod obseruabitis inter me, & vos, & semen tuum post te. Circuncidetur ex vobis omne masculinum, & circuncidetur carnem praeputij vestri, ut sit in signum foederis inter me, & vos. Infans octo dierum circuncidetur in vobis. Omne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus, quam emptitius circuncidetur, & quicumque non fuerit de stirpe vestra: erique pactum meum in carne vestra in foedus aeternum. Masculus cuius praeputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Dixit quoque Deus ad Abraham, Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram. Et benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum. Eritque in nationes, & reges populorum orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciem suam, & risit in corde suo, dicens: Putasne centenario nascetur filius? & Sara nonagenaria pariet? Dixitque ad Deum: Vtinam Ismahel viuat coram te. Et ait Dominus ad Abraham. Sara vxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen eius Isaac. Et constituam pactum meum illi in foedus sempiternum, & semini eius post eum. Super Ismahel quoque exaudiui te. Ecce benedicam ei, & augebo, & multiplicabo eum valde. Duodecim duces generabit, & faciam illum crescere in gentem magnam. Pactum vero meum statua ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto, in anno altero. Cumque finitus esset sermo, loquentis cum eo, ascendit Deus ab Abraham. Tulit autem Abraham Ismahel filium suum, & omnes vernaculos domus suae, vniuersosque, quos emerat, & cunctos mares ex omnibus viris domus suae, & circuncidit carnem praeputij eorum, statim in ipsa die, sicut praeeperat ei Deus. Abraham nonaginta, & nouem erat annorum, quando circuncidit carnem praeputij sui, & Ismahel filius suus tredecim annos impleuerat tempore circuncisionis suae, eadem die circuncisus est Abraham, & Ismahel filius eius, & omnes viri domus illius, tam vernaculi, quam emptitij, & alienigenae pariter circuncisi sunt.

Luc. 2.

Sup. eod.

Alph. Tost. super Gen.

POST QVAM. Descripto statu Abraham, in quantum fuit incipiens. Hic subditur status, in quo fuit proficiens, & quia supra Deo adhaesit per fidem: hic adhaeret per circuncisionem, quae est signum distinctum populi Dei a ceteris gentibus, & diuiditur in tres partes. Primo, qualiter se habuit proficiens ad Dominum: secundum, ad proximum infra 19. cap. tertio, quantum ad seipsum, infra 20. cap. Primum est, qualiter bene se habuit Abraham proficiens in mandatis Dei, quia promptus fuit se, & totam masculinam familiam circuncidere, in quo satis est magnus dolor, diuiditur ergo in tria: primo, ponitur Abraham dispositio: secundum, adiungitur circuncisionis forma, & obseruatio. *Ibi: hoc est pactum.* tertio, mandati executio. *Ibi: tulit autem Abraham.* Quantum ad primum, sciendum quod circuncisio noniter facienda, vel introducenda erat arduum opus, & ideo oportebat ipsum susceperum induci ad operam perfectionis per quadam monita ad bonum in vniuersali, ut deinde descendatur ad quod intenditur, & hoc est quod infra dicitur. *Ambula coram me, & esto perfectus.* Dicitur ergo. *Postquam nonaginta nouem annorum esse ceperat.* Et sic transferunt inter natiuitatem Ismaheis, & ista verba de circuncisione tredecim anni, quia quando genitus fuit Ismahel, erat Abraham octoginta sex annorum, ut patet praecedenti cap. Etiam quia infra dicitur, quia Ismahel erat tredecim annorum, quando circuncisus fuit, sed eadem die qua dicta fuerunt ista, circuncidit se Abraham, & filium suum, & omnes de domo sua, ut patet infra. *Ego Dominus omnipotens.* Id est ego, qui mando tibi ista possum ea mandare, quia sum Deus omnipotens. Vel aliter, non dubites quin omnia, quae tibi promitto facturus sim, quia ego sum Deus omnipotens, & sic possum quaecumque volo. *Ambula coram me.* Id est, sic ambula in tua conseruatione morum, ac si me coram te semper videres, & istud est praecipuum quod hominem tollit a peccato, scilicet continua memoria de Deo in actibus nostris. Sic enim dicebat Elias, ut patet 3. Regum 18. cap. Viuit Dominus, ante cuius vultum sto, vel dicitur. *Ambula coram me.* Id est, labora, ut in omnibus actibus tuis mihi placeas: ille enim dicitur coram alio ambulare, qui hoc solum intendit, ut alteri placeat. *Et esto perfectus.* Id est, fac opera, per quae sis perfectus, scilicet, sequere me ex toto corde tuo, & anima tua, ita quod me solum diligas. Vel saltem omnia propter me diligas. Sic enim ait Augustinus, Dominus minus te diligit, qui te cum alio diligit. Vel secundum modum loquendi Hebraicum, perfectus simpliciter signat, scilicet, *Esto perfectus.* Id est, esto simplex, non cures inquirere, quare mandatur tibi circuncisio, vel alia caeremonialia, sed solum exequaris promptè. *Ponamque foedus meum.* Id est, si fueris perfectus, ponam tecum foedus meum, vel aliter, oportet te esse perfectum, quia volo ponere tecum foedus meum, & si non esses perfectus, non posses tenere foedus meum. Erat autem istud foedus quadam conuentio inter Deum, & Abraham, ita quod Deus multiplicaret semen Abraham, & quod Abraham susciperet circuncisionem, quia mandabatur a Deo, & omnia alia praeepta Dei. *Inter me, & te.* Quasi dicat, hoc foedus non pono cum alia gente, ideo magnam gratiam tibi facio. Et sic declaratur Deuter. 4. Quod ista gens erat potens, & nobilis, quia talia praeepta habebat, & quia nullam gentem, ita Deus elegerat, & liberauerat de seruitute vtriusque, ut patet Deuteronom. 5. cap. *Et multiplicabo te vehementer nimis.* Hoc est foedus, quod Deus promittebat ex parte sua. Et ponitur hic vehementer, & nimis, quae idem signat, sed ponitur exaggeratio verborum ad signandum val-

Prima pars.

E

Kk 3 de

De magna, quae danda erant Abraham in prole vbertate, & principaliter in promissione vitae aeternae, de qua supra 15. cap. diximus. *Cecidit Abraham pronus in faciem.* Potest intelligi duobus modis, vno modo quod Abraham voluntarie cecidit super faciem suam, adoraturus Deum, & redditurus gratiam pro bono tanto partium promisso, partim actualiter exhibito. Alio modo, quod Abraham cecidit pronus a magnitudine visionis stupidus, quia Deus in causando dona, & gratiam habet se, sicut in natura, in qua est via ab imperfectioribus, incipiens usque ad perfectissima, ita in gratuitis primo Deus dat gratias minores, & deinde dat perfectissimas. Dedit ergo primo Deus Abraham visiones, non multum exprimentes magnitudinem Dei, quae non valde excedebant statum Abraham, ista autem erat perfectior, ideo Abraham non potens tantam ferre excellentiam, coactus fuit cadere in terram. *Dixitque apud eum Deus, ego sum.* O Abraham, ego sum, scilicet Deus, quem tu diligis, ideo noli timere pactum meum tecum, scilicet promissio de multiplicando semen eius. Et istae duae promissiones, scilicet vna de multiplicando posteritate eius. Alia de seruando circumcisionem vnum pactum erant. Sed in eodem pacto vna istarum promissionum erat ex parte Dei, scilicet multiplicatio posteritatis: Alia ex parte Abraham, scilicet observatio circumcisionis. *Erisque pater multarum gentium.* Ista est declaratio pacti, quo dicebatur, erit pactum meum tecum, multae enim gentes de Abraham exierunt, si considerentur gentes venientes per lineam Iacob, & per lineam Ismaelis, & aliorum filiorum Cethurae. *Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram.* Ratio huius mutationis nominis est, quia Abram futurus erat multarum gentium pater, & hoc non significabat nomen suum, quod ante tenebat, ideo congruebat aliud nomen ei imponi. Signat enim Abraham patrem excellentium, est enim compositum de, af, & rama: af, enim Hebraice pater signat, rama autem altitudinem, quod vni homini magna dignitatis, etiam paucos filios habenti conuenit. *Sed Abraham, Quod signat pater multorum populorum, secundum compositionem, & deriuationem Hebraicam.* Sed subditur causa huius. *Quia patrem multarum gentium constituit.* Idest, ego posui te, vt multi filij nascantur de te, & conuenienter fuit facta ista mutatio nominis, magis tunc, quam alio tempore, vt sicut nunc imponitur in baptismo nomen baptizato, & si aliquid ante habebat dimittit: ita quia nunc Abraham fuerat circumcissus, conueniebat, vt nomen antiquum perderet, recuperando aliud excellentius, cum circumcissio illo tempore se habuit vt baptisus. Quare autem in baptismo nomen nouum imponatur, & antiquum perdat, est, quia nomen imponitur enti ad notificandum essentiam eius, & cum homo per baptismum esse gratia accipiat, vnde & baptisus regeneratio dicitur, conueniens est, qd in baptismo ei nomen imponatur, qui autem aliud nomen ante habebat, illud mutari debet, quia per baptismum renouamur, & dicimur perdere esse, quod ante habebamus, & acquirere aliud, ideo dicit Propheta: Verte peccatores, & non erunt. Et Apostolus: Vno ego, & iam non ego. Et sic aliud nomen conueniens homini nouo accipere debet. *Faciatisque te crescere vehementissime.* Idest, in prole abundantiam. *Ponam te in gentibus.* Quia non solum vna gens orta fuit de Abraham, sed multae, scilicet de Iacob Israhelitis, sine Iudaei, de Esau Idumaei, & rursus de Esau Amalachitae, de Israhel Agareni, vel Arabes, de filijs Cethurae aliae gentes, quia de Madian Madianitae, de quibus magis dicitur infra 25. cap. Quae gens a quolibet filio Cethurae descenderit. *Reges ex te egredientur.* In qualibet enim harum gentium multi Reges fuerunt: de Hebraeis, satis patet in lib. 4. Regum, de Idumaeis, etiam infra 36. cap. De Amalachitis autem patet 1. Regum 15. cap. de Rege Agag Amalachitarum, quem comprehendit Saul, & trucidauit eum Samuel. Eodem modo de alijs gentibus, scilicet de Madianitis, qui leguntur habuisse quinque simul Reges, vt patet Numeri 31. cap. Aliae etiam gentes magnaerant, ideo nullo modo sine Regibus essent. *Et statuum pactum meum.* Idest, firmabo. Aliud est pactum ponere, idest promittere aliquid, aliud est statuere, scilicet confirmare, quia forte Abraham non esset contentus, si solum soluisset Deus pactum cum eo, ideo Deus dicit, quod statuet, scilicet confirmabit, vel ponit statueret, ad notandum quod istud pactum non solum erit cum Abraham, sed etiam cum semine eius post eum. *Facere sempiterno.* Accipitur sempiternum pro eo quod magno tempore durat, etiam si non continetur in esse, vt saepe dictum est, & hoc pactum, quod nunc statuit, est pactum circumcisionis. Mutat enim, quia cum in ista mutua compactioe duo ponantur, scilicet, quod Deus det multitudinem seminis Abraham, & quod semen Abraham circumcindatur, aliquando loquitur de vno, aliquando de alio. *Vt sim Deus tuus, & seminis tui post te.* In hoc comprehenditur vtraque pars pacti, sed melius vna sola, scilicet, quod populus Israel acciperet eum in Deum specialem. *Vt sim Deus tuus.* Idest, licet omnium rerum sim Deus per creationem, gubernationem, & beneficia generalia, ero tamen Deus tuus, & seminis tui, vobis spiritualia beneficia conferendo. Vel. *Vt sim Deus tuus.* Idest, licet omnium rerum sim Deus per creationem, gubernationem, & beneficia generalia, ero tamen Deus tuus, & seminis tui, vobis spiritualia beneficia conferendo. Vel. *Vt sim Deus tuus.* Idest, licet omnium rerum sim Deus per creationem, gubernationem, & beneficia generalia, ero tamen Deus tuus, & seminis tui, vobis spiritualia beneficia conferendo. Vel. *Vt sim Deus tuus.* Idest, licet omnium rerum sim Deus per creationem, gubernationem, & beneficia generalia, ero tamen Deus tuus, & seminis tui, vobis spiritualia beneficia conferendo.

Cur Abram nomine mutatur.

Abraham quid signat.

Quare in baptismo nomen imponitur.

Secunda pars.

Quomodo gentes saluabatur tpe legis, sine circumcissione.

Sed dices, quomodo Gentiles tempore legis Moisaice poterant saluari, si non circumciderentur? quia relaxatio reatus culpae originalis concedebatur in circumcissione, isti autem non habebant aliquid, per quod ab originali liberarentur. Respondetur, qd Gentiles bene viuentes, non peccantes contra ius naturale, s. contra precepta decalogi & non colentes idola principaliter, & credentes vnum Deum verum esse bonorum omnium retributorem, et si nec sciret trinitatem personarum, & alia, saluabatur. Et isti exeuntes de corporibus, si nullum peccatum puniendum, habebant, in sinu Abraham recipiebatur, vbi nullus dolor, vel sensitua afflictio est. Idem dicendum, qd et si isti Gentiles coluissent idola, & exercuissent oem genus, si tamen ante mortem peniteret eos, talia contra verum Deum commissa, exeuntes de corporibus, ad locum purgatorij ducebantur, vt inexplerant satisfactionem scelerum abundanter sustinendo cõplerent. Et secundum istum modum satis probabile est, qd multi de Gentilibus tpe legis Moisaicae, & ante legem Moisaicam saluati sint. Et causa est, quia contritio nunquam fuit minoris potentiae, quam nunc est. Si ergo nunc per eam a morte eripimur, ita & tunc. Dicendum ergo, qd Gentiles, qui erant tpe legis Moisaicae, sicut per opera contritionis, & quaedam ceremonias voluntarias expressiuas cultus diuini absoluebantur a peccatis actualibus, & merebantur vitam aeternam, ita erat de peccatis originalibus, s. qd per idem tolleretur actuale, & originale, pater enim quia foeminae Hebraeorum, sine circumcissione pfidem, & bona opera absoluebantur ab originali, & actualibus, & merebantur vitam aeternam. Sic etiam fuit de Patribus sanctis ante Abraham, s. de Seth filio Adae, de Henoc, qui translatus est in Paradisum, vt patet supra 5. cap. & Eccl. 45. cap. & de Noe, & similibus, de quibus manifestum est, quod saluati sunt, & tamen non circumcisi sunt, ergo oportuit in eis dari aliquem modum relaxandi culpam originale. Et si dicas, qd non est simile, quia illi, qui ante Abraham fuerant, non potuerunt liberari ab originali per circumcissionem, quia tunc non erat, sed illi, qui fuerunt tpe legis Moisaicae, poterant circumcidi, ergo si non circumciderentur, erant in culpa. Respondetur, qd non erant in culpa, quia oblo non erat eis ad circumcissionem, poterant ergo suo modo viuentes absolui, magis tamen merebantur, qui circumcissionem accipere volebant subijcentes se ritui Iudaico, quia difficilius erat obligari ad praecipua moralia, & ceremonialia, & iudicialia, quibus Iudaei erant afflicti, quam solis praecipuis moralibus, ad quae tenebantur solum viuentes in Gentilitate. Si autem queratur, quo tpe soluebatur peccatum originale in gentilibus. Dicit forte aliquis, qd soluebatur, quando primo actualiter contrebatur de illo peccato, sicut peccata actualia soluntur, quando primo de eis conterimur. Sed hoc falsum est, quia sic nullus Gentilis saluatus fuisset, quod diffonat opinioni communi, confitentia patet, quia peccatum originale est, quod nos contrahimus, quia descendimus per feminalem deriuationem de materia damnata in Adam, faciente contra Dei mandatum, sed hoc non cognoscebant Gentiles, ergo nunquam cognoscerent originale peccatum, & consequenter nunquam de eo contererentur, nec saluarentur. Nec erat necessarium ad salutem in illis, qd ista crederent, quia vt ait Apostolus ad Hebr. 11. cap. Oportet accedentem credere, quia est, & quia remunerator est, ista duo sufficiebant ad salutem. Dicendum ergo, qd originale peccatum remittebatur in eis ad primam bonam eorum operationem in charitate, quia charitas de natura sua destruit omne malum, & vnit Deo, secundum illud: Charitas operit multitudinem peccatorum. Et sicut primus actus contritionis cadens super omnia peccata actualia praecedentia delet illa, ita prima bona operatio in charitate cadens

Quo tempore soluebatur peccatum originale in Gentilibus.

Attende de parualis Gentium.

An se fuerit circumcissus.

An in mulieribus signum, vt ab alijs distinguatur, conueniret.

Cur circumcissio fuit data viris, non mulieribus.

Alph. T. off. super Gen.

Kk 4 facta

facta circumcisio, & non in alia parte corporis, s. de pede, manu, aut alio membro. Satis posset aliquis respondere, q̄ in alijs membris non potest aliqua pars carnis, quæ sit alicuius notabilis quantitatis abscondi, sine detrimento corporis, & virium organicarum operantiũ per tales partes corporis. In membro autem virili illa pars sine periculo absconditur, q̄a quasi superflua est. Sed non est ista causa, quia licet hoc aequaliter videretur, dato q̄ fieri deberet in aliquo membro circumcisio, cum non fuit ista causa motiva ad faciendum circumcisionem in illo membro. Dicendum ergo, q̄ Deus dabat circumcisionem in signum distinctionis populi sui a cunctis populis terræ, & ideo non solum debuit esse signum, per quod cognoscerentur, sicut vitæ iacintinæ posite per fimbrias, de quibus Num. 15. cap. Sed etiã signum in tali membro, per quod populus Dei ab alijs distingueretur, & per quod nascendo deriuaret, hmoi autẽ est genitale viri, ideo in illo fieri debuit. Itẽ fortẽ fuit hoc factũ ad debilitandum concupiscentiã, & delectationem veneream, quæ viget in illo membro. Debilitata enim alicqualiter delectatione, alicqualiter debilitatur, & concupiscentia, quæ erat ad delectationem. Præputium enim iuuat ad duo, primum est ad faciliorem, & velociorem seminis expulsionem, quia conficando facit motum in nervis illis, qui tangunt vasa seminaria, vt semen effundatur, & descindatur, ex quo sequitur, q̄ ceteris paribus magis tardabunt in coitu, quã Christiani. Item secundo iuuat præputiũ ad delectationem intensiorem, quia ista delectatio fit s̄m tactum, s̄m ergo q̄ intimius fit tactus, intimius fit delectatio: præputium autem mouet valde partẽ primam molliissimam virilis membri, in qua maximus fit sensus: carentes enim præputio mouentur secundũ tactum solum ab extrinseco, & nullo modo ab intrinseco, habentes autem præputium mouentur secundũ tactum ab intrinseco, & ab extrinseco, ex quo infertur necessãriõ, q̄ ceteris paribus valde maior delectatio est in actu venereo Christianis, quã Iudæis. Sequitur etiam euidenter si respiciatur ex hoc, q̄ sit maior delectatio cum virginibus, q̄ cum alijs ceteris paribus. Multa alia correlaria necessãriõ ex hoc inferuntur, quæ quilibet cognoscere poterit speculatiuẽ considerans, etiam sine aliquo sensuali experimento. Et rogo ne me vilem extimes, quia ista dixerim, quia in hac parte pro defensione oppono tibi Beatissimum Augustinum, qui de hac materia tanta dixit, in 14. de ciuitate Dei, & in 6. & 8. cap. tractans de Dea Præma, & Pertunda, quæ ego dicere non audeam, in speculari enim ista peccatum non est, sed in operari, cauendum tamen vt talis speculatio sit raptim, si enim multum immaneat de speculatio, reducitur ad practiũ, quod in hac parte nocuum est, plura enim de hoc factis speculatiua, & naturalia dixissem, nisi me humana verecundia detineret. Potest esse alia ratio, quare fieret in illo membro, scilicet vt detestaretur Iudæi idolatriã: Gentiles in sacris Priapi illam partem honorabant, quia Priapus propter magnitudinem membri virilis inter Deos receptus est, qui propter eandẽ magnitudinem ab Helleponto insula exulauerat, fiebant enim multæ turpitudines in sacrificijs Priapi, de quibus diximus Numeri 15. cap. Et sit in signum fœderis inter me, & vos. Ista circumcisio erat signum in habentibus eam, quod ipsi erant de populo Dei, & quod cum Deo vero fœdus pepigerant, vt eum speciali cultu honorarent: Infans octo dierum circumcidetur. Hic ponitur tertium, scilicet tempus limitatum ad circumcisionem.

Præputiũ quid p̄ter.

Cur sit maior delectatio habere rem cõ virginẽ, quã cum reliquis.

Cur ponitur octo dies ante circumcisionem.

riculum, si circumcideretur, maximẽ si post vnum, vel duos dies circumcidi deberet. Sic dicebatur Exo. 23. cap. Quod primogenitum pecoris immolatiij septem diebus stare deberet cum matre, & octauo die offerri, causa autem redditur propter nimiam teneritudinem. Potest autem esse alia ratio literalis, propter quam magis ista fiebat, quia circumcisio erat, vt liberaretur homo a peccato, & esset dignus vita æterna, quæ ad octauam ætatem resurrectionis pertinet, de quo Augustinus de ciuitate Dei 16. cap. 29. Et non poterat præuenire octauus dies, quia erat ceremonialis, & consistebat in significatione, quæ mutatur modico mutato, sicut patet in figuris, quorum esse in indiuisibili est. Et si periculum mortis ante octo dies puero eueniret, nec propter hoc circumcisio accelerari debebat, tamen puer sic moriens, si non ex negligentia parentum omitterentur ceremonialia nõ perdebatur, sed transferbatur ad sinum Abraæ saluus in fide parentum promptorum facere, quod lex mandabat, nisi Deus hoc impediret, vel natura. Non poterat etiam istud tempus dilatari, scilicet quod circumcideretur puer post vnum mensem vel annum, quia tunc pater pueri, vel tutores eius si patrem non haberet capite puniri debebant, tanquã spernentes ceremonias legis domini, & puer quando veniret ad ætatem adultam, & non faceret se circumcidi mori debebat, Tam vernaculus. Non solum volebat Deus, quod ipsi Iudæi circumciderentur, sed etiam omnes manentes cum eis, & ex hoc Augustinus infert 16. de ciuitate Dei, cap. 29. quod Deus nõ solum volebat salutem Iudæorum, sed etiam gentium: vocantur vernaculi omnes seruitutes alicuius, qui in domo eius nati sunt, vt filij seruorum: Quam emptiũ, scilicet, qui pecunijs domini sui emptus est. Mercenarij autem, & aduenæ non mandantur circumcidi, quia ipsi Iudæi non habebant potestatem simpliciter in eos, sed solum seruebant eis pro mercede, aut morabantur inter eos, emptiũ autem, & vernaculi erant res dominorum suorum, quia seruus est possessio domini sui, & pecunia, vt patet Exo. 21. cap. & per Aristot. 5. Ethicorum, & dicitur seruus homo simpliciter alterius, vt habetur primo Politicorum, cap. 2. Poterant eis domini mandare, quod vellent, & sic circumciderent eos, de quo magis diximus Exod. 12. cap. Et quicumque fuerit de stirpe vestra, idest quicumque fuerit de genere Israelis, siue seruus, siue liber, vel qualitercunque se habens: Et erit pactum meum. Idest, circumcisio, quam vobiscum pono. In carne vestra. Propter causam supra assignatã, & vt magis memorarentur Dei, quia magis mouent signa facta in carne, quã in vestibus, sicut erunt fimbriæ posite per angulos palliorum, vt patet Numeri 15. cap. In fœdus æternum. Idest, vt in æternum habeatis circumcisionem, vt quoddã pactum. Ex hoc loco arguunt Iudæi contra Christianos, quod circumcisio in æternum obseruari deberet. Sed peccat argumentum eorum, quia iste terminus, æternum, non accipitur proprie secundum quod dicimus, q̄ celum durabit in æternũ, vel anima, sed accipitur pro quodã magno tempore, vt sæpe dictum est. Delebitur anima illa de populo suo. Quidam dicunt, quod anima non significat hic animam, quæ est pars, sed significat totum hominem. Sicut dicitur supra 14. cap. Tantum animas da mihi, i. homines, & hoc vult Rabbi Abraam Abben Ezra, & tunc est sensus, delebitur anima illa, de populo suo; i. Deus occidet talem hominem, qui circumcisus non fuerit. Vel ponitur delebitur, i. deleatur, futurum indicatiui pro futuro optatiui, & tunc est sensus, q̄ Deus mandat, q̄ talis homo, qui circumcisus non fuerit, occidatur, scilicet a iudicibus populi. Alij autem dicunt,

Capite puniebatur pater, vel tutores filij si circumcisio nem differebant.

Argumentum Iudeorum contra Christianos falsũ.

Quid signi ficer Sarai, & Sara.

cunt, quod illa anima delebitur, quia ille homo nunquam poterit viuere vsque ad quinquaginta duos annos. Vel quod delebitur de populo suo, idest quod non habebit filios, qui succedent, & teneant nomẽ patris defuncti in populo suo. Doctores autem sancti, & omnes catholici dicunt, quod accipitur hic anima proprie, vt significat partem, & est sensus, quod illa anima peribit de populo suo, idest post mortem non aggregabitur ad populos suos, scilicet populos sanctorum. Sic enim dicitur de quolibet viro iusto quando moritur congregatus est ad populum suum. Et si arguas de Ismahel, quod dicitur de eo infra 25. cap. aggregatus est ad populum suum. Respondetur, quod Ismahel secundum Hebræos in fine vitæ suæ poenitentiam egit de peccatis: ideo inrer sanctos computatus est: Quia pactum meum irritum fecit: Pactum domini vocatur circumcisio, vt hic frequenter nominatur: Quomodo ergo paruulus ille pactum domini irritum fecit, qui adhuc nihil fecit, cum nondum habet vsũ liberi arbitrij? Respondet August. de ciui. Dei, lib. 16. cap. 28. quod pactum domini multiplex est, quia præter pactum principale, quod est nouum, & deinde vetus testamentum, adhuc sunt alia pacta, vel testamenta, quod idem significat, & vnum de istis est pactum, vel testamentum, quod Deus cum Adam in Paradiso pepigit, quacunque die comederis morte morieris. Et sic habetur in Ecclesiastico, omnis caro sicut vestis veterascit: testamentum enim a seculo est; morte morieris, & tunc est sensus omnes homines pro peccato primi parentis obligati sunt ad mortem æternã: quia vt ait Apostolus omnes in Adam peccauerunt, de quo ad Roman. 5. capit. necesse est ergo secundum istam obligationem mori homines morte æterna, nisi per aliquem modum absoluantur. Et cum esset instituta Iudæis circumcisio, vt quidam modus liberatiũs à morte æterna & aliqui istam circumcisionem nõ accipiebant, necesse erat eos manere obligatos secundum primam obligationem ad mortem æternam. Dicitur ergo paruulus in circumcisio pactum domini irritum facere, non pactum de circumcisio, sed pactum datũ Adã de non comedendo de ligno vetito, & hoc fecit irritum, quia omnes homines in Adã istud pactum irritum fecerunt, & quia nõ liberatus fuit per circumcisionem: ergo peribit de populo suo propter illam obligationem, nihil ergo aliud est facere pactum Dei irritum, nisi non recipere remedium institutum ad liberandum à culpa primi pacti irritati, & hoc est non circumcidi. Si autem acciperetur irritari pactum, idest violari illud primum pactum positum cum Adã, non solum diceretur paruulus in circumcisio irritare pactũ, sed etiam omnes quotcũque sint, quia omnes in Adã peccauerunt, vt patet ad Rom. 5. cap. alij tamen nõ dicuntur irritare, quia accipiebant circumcisionem, per quam absoluebantur à culpa huius irritationis: dicit August. ibidem, q̄ si aliquis contendere velit, q̄ istud pactum est pactum circumcisionis, quærat aliquẽ modum, per quem proprie dicatur ille paruulus irritum fecisse pactum, quia non potest dici, q̄ ille irritum fecit circumcisionem, sed q̄ in illo facta fuit irrita circumcisio, q̄ illi, qui eum circumcidere tenebantur non curauerunt. Dixit quoque Deus ad Abraham: Hic agitur de mutatione nominis Saræ. Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Sarã. Eadem ratio mutationis nominis erat in Sara, quæ in Abraham: mandat ergo dominus, quod Sarai vocetur Sara, quia Sarai, in Hebræo idem est, q̄ princeps mea, quasi princeps vnius domus. Sara interpretatur princeps sine cõnotatione: ideo potest ad plura extendi, & quia ex Sarai multæ gentes exiuerant: ideo non congrue vocaretur Sarai, sed Sara. Et benedicam ei, idest multiplicabo eam dando ei vim

generatiuam, vel saltem dando ei, q̄ actu aliter gignat, quia potentiam generatiuam ipsa habebat: non tamẽ gignebat, quia erat potẽtia impedita per indispositionem sterilitatis, & per senectutem, quia iam desierat fieri muliebria, vt patet infra 18. cap. Ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum. Idest licet ego benedicturus sim Ismaheli, specialiter tamen benedicam Isaac cõplendo in ipso repromissiones factas tibi, & hunc ex Sara habebis, Eritque in nationes. De Isaac ortę sunt tres nationes, scilicet Idumæi, quantum ad Esau, & Amalichitæ, quantum ad quendam nepotem Esau, qui vocatur Amalech filius Eliphaz primogeniti Esau, vt patet infra 36. cap. & Israelitæ, quantum ad Jacob, Et reges populorum. In istis tribus nationibus erant tres reges ad minus, & aliquando plures, sicut in Hebræis rex Iuda, & rex Israelis, quod Idumæi haberent regẽ patet infra 36. cap. cum dicitur, isti sunt reges, qui regnauerunt in terra Edon antequã haberent regem filij Israel. De hoc etiam in libris Regum, & Paralipomenon, quod ante Amalichitę habuerint reges patet de rege Agag, quem comprehendit Saul, quia ille erat Amalichita, vt patet primo Reg. 15. capit. Cecidit Abraham in faciem suam. Idest humiliauit se vsque ad terram, vt daret gratias pro tanto beneficio promisso, Et risit. Dicit August. 16. de ciui. Dei, cap. 29. quod iste risus non fuit irrisio diffidentis, sed exultatio congaudentis, & patet quia si risisset, quasi irridendo, vel desperando increpatus fuisset, sicut vxor sua increpata fuit, vt patet sequenti cap. Putasne centenariõ nascetur filius? Ista intra se dixit. Sed tantum est ac si extra protulisset, quia Deus non magis sic, quã sic intelligit, cum omnia ei equaliter nota sint, & nota ante eum, & nuda oculis eius, vt patet ad Hebræ. 4. capit. & vt ait August. vbi supra ista non fuerunt verba dubitantis, sed admirantis, mirabatur enim Abraham intra se dicens, ò Domine Deus tantum bonum facies mihi, vt centenariõ nascatur filius, idest mihi habenti centum annos? Et non est intelligendum, q̄ tunc Abraham centum annos haberet, quia supradictum fuit, quod nonaginta nouem annorum erat, quando ista visio facta fuit, sed refertur ad tempus, quo filius nasci debebat, quasi dicat ego nõ sum nonaginta nouem annorum. Si ergo gignere debeo filium, ad minus, quãdo ipse natus fuerit, ego ero centum annorum: Et Sara nonagenaria pariet. Magna vetustas erat, quod Sara nonaginta annorum conciperet, & maius miraculum erat, quia sterilis erat, & quia desierat ei fieri muliebria, vt patet infra 18. Ex hoc sequitur, quod Abraham erat maior decem annis Sara, quia vocat se centenariũ, & ipsam nonagenariam. Et sciendum, quod nõ erat tunc Sara nonaginta annorum. Sed octoginta nouem: in anno tamen sequenti quando pareret completura erat nonaginta, sicut diximus de Abraham. Vitam viuat coram te Ismahel. Potest legi continuatẽ ad præcedentem literam, scilicet admiratiuẽ, scilicet, ò domine, ex quo tantum bonum uis mihi facere, uiuat etiam coram te Ismahel. Vel aliter Abraham uidens, q̄ Deus uolebat ei dare alium filium, in quo complenda essent benedictiones, timuit, quod uellet occidere, vel abbreviare dies Ismahelis, ideo rogauit pro eo dicens, Vitam, &c. Coram te. Idest ad placitum tuũ, quia illa coram Deo fieri dicitur, quæ Deus approbat, quæ autem Deus non approbat abscondita ei dicuntur, ut in Psalm. 16. de absconditis tuis impletus est uenter eorum, Vocabisque nomen eius Isaac. Iste fuit secundus eorum, qui nominati sunt antequã nascerentur, & uocauit eum Isaac, idest risum, uel gaudium, & sic uocauit eũ postea mater sua. Sed dicit aliquis, nunquid Isaac, qui a risu sic uocatus est ab eodem euentu utrobique nomen assumpserit? Respondetur, quod a Deo uocatus

An Isaac ab euentu utrobique nomen assumpserit.

uocatus fuit Isaac, id est risus, quia pater eius risit, quando Deus promisit se ei daturum filium; vel uocauit eum sic, quia in femine eius, scilicet Christo gaudent omnes gentes. Sara autem uocauit eum Isaac, quia dixit risum fecit mihi dominus, & quicunque audierit corripit me, ut patet infra 21. cap. *Et constitutum pactum meum illi*, scilicet pactum de multiplicando semen eius, & pactum de circumcisione, *In fœdus sempiternum*, id est, ut sit fœdus sempiternum sicut fœdera inter homines firmata, in quibus animalia diuiduntur, ut ait Paulus Orosius, lib. 3. de Ormesta mundi cap. ultimo. *Super Israhel quoque exaudi te*, id est sicut rogasti me, ut uiueret iuste coram me, ita exaudio te, ex quo Hebraei dicunt, quod Israhel in gratia finiuit dies suos, quia Abraham rogauit pro eo, & Deus concessit, *Be: edicam ei*. Dando posteritatem quantum ad omnia, vel quia ista benedictio importet gratiam, quam Abraham petebat pro Israhel, scilicet, ut uiueret coram domino, id est ad placitum eius, *Et augetur*, scilicet in bonis exterioribus, *Et multiplicabo*, scilicet in prole, *Duodecim duces generabit*, quorum nomina ponuntur infra 25. cap. Isti duces filij eius fuerunt, & uocantur duces, quia factum in prole creauerunt, quod antequam morerentur tanta multitudo erat eorum, quod duces conuenienter uocabantur, *Et faciam illum in gentem magnam*, Agareni enim descendentes de Israhel in ualde grandi magna multitudine sunt, *Pactum autem meum statuum ad Isaac*. Istud est pactum de danda terra promissionis, & quod esset Deus eius, & in eius femine benedicerentur omnes gentes, quod *Pariet tibi Sara in anno altero*, id est in anno sequenti, & sic in immediatè in ipso anno concepit, *Ascendit Deus ab Abraham*, loquebatur Deus Abraham per angelum suum in aliqua assumpta figura, & quando finiuit loqui ascendit ab Abraham, quia forte uisa est illa figura moueri contra coelum. Vel dicitur ascendere ab Abraham, id est disparere à visu eius, & quia angelus disparsens ad empyreum rediturus erat, ideo dixit Abraham, quod ascendit ab eo, *Tulit autem*. Hic ponitur tertium, scilicet circumcisionis executio, *Filium suum Israhel*. Valde enim commendabilis est in hac parte Abraham obedientia, quia eadē die, qua omnia ista dicta sunt compleuit ea se, & filium, & oēs domesticos circumcidens. Verus enim obediens moras nescit, nec Deus agendo deliberat cum mandatum fuerit. Sicut uerus moralis nihil in agendo moratur, postquam consiliatus fuerit, ut ait Aristo 6. Ethic. cap. de cubilia eundem locum habent obedientia, & ebullia, quia sicut post consilium perfectum nihil manet nisi operari, ita proposito mandato obediens solum operatio sequitur, *Et omnes uernaculos domus suae*, id est seruos natos in domo sua, patet in hoc Israhelis, & omnium aliorum obedientia, quia cum Israhel tredecim annorum esset non exhorruit tantum dolorem, & alij, qui nunquam talia uiderant. *Statim in ipso die*, Ex hoc patet, quod ista uisio fuit facta de mane, quia tot uernaculi, & empliciij, quot Abraham habebat non poterant cito ab Abraham circumcidi: erant enim omnes quasi quadringenti, vel paulo plures, vel pauciores magni, & parui, cum dicatur habuisse in bellum secum de suis uernaculis bellatores promptos ad arma trecentos decem octo, ut patet supra cap. 14. ergo multi alij paruuli uernaculi manerent, qui nondum essent apti ad bellum, *Abraham nonaginta nouem annorum erat*, Dicit Rabbi Abben Ezra, quod multi Deo gratulandum est, quia ante generationem Isaac fecit Abraham circumcidi, ut Isaac in puritate conciperetur de femine benedictio. Sed ista nihil sunt, quia circumcisio, aut proderat secundum se ad bonitatem feminis, & hoc falsum est, quia bonitas sua, vel malitia ac-

Circumcisionis executio.

Cap. 9.

Opinio Rabbi Abben Ezra de circumcisione.

cipitur ab interiori temperie membrorum, a quibus descenditur, & alimentorum, a quibus causatur superfluum digestionis, nihil ergo facit in se ipsa cum sit priuatio, & aliquid ualde remotum. Si accipiatur bonitas feminis, quantum ad Dei gratificationem, hoc nihil est, quia ante circumcisionem credidit Deo Abraham, & reputatum est ei ad iustitiam sine circumcisione: ergo placuit, ut inducit Apostolus ad Roman. 10. cap. & Actuum 10. cap. dicitur fide purificans corda eorum, ubi probat Beatus Petrus, quod Deus sine circumcisione purificat, & gratificat sibi corda nostra per fidem: *Israhel autem tredecim annos impleuerat*, Ex hoc obseruant Agareni, quod circumcidant filios suos in tredecimo anno. Sed in hoc transgrediebantur regulam de circumcisione datam, scilicet, in octauo die: nam quod fuerit Israhel circumcisus in anno tredecimo non fuit exemplum, ut in anno tredecimo circumciderentur cum data fuerit lex, quod infans octo dierum circumcideretur, sed fuit ex euentu, quia eodem modo arguere deberent Iudei debere se circumcidi anno nonagesimo nono, quia tunc circumcisus est Abraham, sed non fit sic, *Et alienigenae*, Non solum illi, qui Iudaei erant, sed etiam de quacunque gente natus esset, & qui inter Hebraeos morarentur, necesse erat circumcidi, aliam non admitterentur ad cibos Iudeorum, ut ad agnum Paschalem comedendum, de quo habetur large Exo. 12.

H. De tribus uiris, qui apparuerunt Abraham: de consabulatione Dei, & Abraham super interitu Sodoma. Cap. XVIII.

APPARUIT autem ei dominus in conualle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso seruore diei. Cumque eleuasset oculos apparuerunt ei tres uiri stantes prope eum. Quos cum uidisset cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, & adorauit in terra, & dixit: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum, sed afferam pauxillum aquae, & lauentur pedes uestri, & requiescite sub arbore. Ponamque buccellam panis, & confortetur cor uestrum, postea transibitis: Idcirco enim declinastis ad seruum uestrum. Qui dixerunt: Fac ut locutus es. Festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: accelera, tria fata simile commisce, & fac subcinericios panes. Ipse uero ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerimum, & optimum, deditque puero, qui festinauit, & coxit illum. Tulit quoque butyrum, & lac, & vitulum, quem coxerat, & posuit coram eis: ipse uero stabat iuxta eos sub arbore. Cumque comedissent, dixerunt ad eum: Vbi est Sara uxor tua? Ille respondit: Ecce in tabernaculo est. Cui dixit: Reuertens veniam ad te tempore isto, uita comite,

Act. 19.

1. Reg. 28.

4 Reg. 4.

Rom. 9.

mite, & habebit filium Sara uxor tua. Quo audito Sara risit, post ostium tabernaculi. Erant autem ambo senes, prouectaque aetatis, & desiderant Sarę fieri muliebria, quae risit occulte, dicens. Postquam consenui, & dominus meus uetulus est, voluptati operam dabo? Dixit autem dominus ad Abraham, quare risit Sara uxor tua dicens: Num uere paritura sum anus? Nunquid Deo quicquam est difficile? Iuxta conditum reuertar ad te hoc eodem tempore, uita comite, & habebit Sara filium. Negauit Sara dicens, non risi, timore perterrita. Dominus autem: non est, inquit, ita, sed risisti. Cum ergo surrexissent inde uiri, direxerunt oculos contra Sodomam, & Abraham simul gradiebatur, deducens eos. Dixitque dominus: Num celare potero Abraham, quae gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam, ac robustissimam, & benedicendae sint in eo omnes nationes terrae? Scio enim quod praecpturus sit filiis suis, & domui suae post se, ut custodiant uiam domini, & faciant iudicium, & iustitiam, ut adducat Dominus propter Abraham omnia, quae locus est ad eum. Dixit itaque dominus: Clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam, & uidebo, utrum clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint, an non est ita, ut sciam. Conuerteruntque se inde, & abiierunt Sodomam. Abraham uero adhuc stabat coram Domino, & appropinquans ait: Nunquid perdes iustum cum impio? si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta iustos si fuerint in eo? Absit à te, ut rem hanc facias, & occidas iustum cum impio, fiatque iustus sicut impius: non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram, nequaquam facias iudicium hoc: dixitque Dominus ad eum: Si inuenero Sodomis quinquaginta iustos in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos. Respondit Abraham, & ait, quia semel cepi, loquar ad Dominum meum, cum sim puluis, & cinis, quid si minus quinquaginta iustis quinque fuerint? delebis propter quadraginta quinque uniuersam urbem? & ait: No delebo, si inuenero ibi quadraginta quinque. Rursumque locutus est ad eum: Sin-

Luc. 7.

1. Pet. 3.

long. 1.

autem quadraginta ibi inuenti fuerint, quid facies? Ait: non percutiam propter quadraginta. Ne quaeso, inquit, indigneris Domine, si loquar. Quid si ibi inuenti fuerint triginta? Respondit: Non faciam, si inuenero ibi triginta: quia semel, ait, cepi, loquar ad Dominum meum, quid si ibi inuenti fuerint viginti? Ait: non intetificiam propter viginti. Obsecro, inquit, ne irascaris Domine si loquar adhuc semel: Quid si inuenti fuerint ibi decem? dixit: Non delebo propter decem. Abijt dominus postquam cessauit loqui ad Abraham; & ille reuersus est in locum suum.

APPARUIT. Descripto qualiter Abraham proficiens se habuit ad Deum, hic demonstratur qualiter se habuit ad proximum, & hoc dupliciter; primo quantum ad operam charitatis corporalia, s. hospitalitatem: scdo quantum ad operam s. iustitiam, s. faciendo orationem pro Lorth, & ciuitatibus Sodomorum: ibi, *Dixitque dominus nihil celare potero*. Sciendum circa primum, quod Iudaei ponunt in hoc capite fuisse duas apparitiones factas Abraham. Sed non multum consonat eis litera: nostri autem doctores ponunt unam apparitionem solum. *Apparuit ei dominus*, scilicet Abraham refertur enim ad immediatam, cum supra immediatè mentionem egisset de Abraham circumcidente se, *In conualle Mambre*: erat enim quaedam uallis circa Hebron ut diximus supra 13. capi. & cognominatur ista uallis Mambre ab illo uiro dicto Mambre, qui erat dominus illius uallis, de quo diximus supra 14. cap. vel ab ipsa ciuitate Hebron, quae uocatur Mambre, ut patet infra 23. & 49. capit. *Sedenti in ostio*, Quaedam glo. Hebraica dicit, quod apparense domino uoluit Abraham ex reuerentia surgere; sed Deus dixit ei, quod staret, tu es signum filij tuis futurum: est enim ut filij tui sedeant tanquam iudices, & ego stem coram eis. Hae glo. licet se ipsam non intelligat, tamen multum consonat catholice fidei; impletum fuit enim hoc quando dominus noster Iesus stetit coram Anna, & Caipha, principibus sacerdotum sedentibus ad iudicandum eum, ut satis patet ex omnibus Euangelijs, & isti erant filij Abraham, quia erant de tribu Leui, & uerba istius glo. praeter intentionem dicentis, taliter dicta sunt. Multotiens enim Deus mouet aliquos ad loquendum aliquas ueritates, quas ipsi dicere non intendunt. Sicut fuit de Caipha: dixit enim, expedit, ut homo unus moriatur pro populo, ne tota gens pereat: dixit enim hoc à Spiritu sancto motus, ut Euangelista testatur, Ioha. 11. Sed non erat ista eius intentio: intendebat enim dicere Caiphas, quod magis uolebat Christum mori, quia si Iudaei dimisissent Christum credebant, quod totus mundus eum sequeretur, & tunc Romani putantes, uelle Iudaeos rebellare eis, uenirent super ciuitatem Ierosolymam, & destruerent eam cum toto populo. Sed ista excusaretur, si homo Christus moreretur se eundem existimationem eorum. Ergo expediebat, quod moreretur: uoluit Deus ergo, quod Caiphas pessimam intentionem suam talibus proferret uerbis, quae mortem Christi toti humano generi signarent profuturam. *In ostio tabernaculi*, Fortè faciebat ad uidentium si transirent aliqui uiaiores, ut reciperet eos in domum suam: multum enim hospitalis erat, *In seruore diei*, id est in meridie, quia tali tempore solent

Opinio Iudaeorum. Consuetudo

solent viatores ad hospitia declinare, vt sumant cibum, & requiescant. *Cumque eleuasset oculos,* Cum desiderio enim expectabat, vt aliqui veniret, quibus pietatis obsequia exhiberent, & desiderantes solent oculos frequenter eleuare, si forte veniat, quod exoptant, *apparuerunt ei tres viri:* Volunt enim Iudaei, quod ista sit alia apparitio ab illa, de qua dicitur in principio capituli, apparuit ei dominus. Sed secundum veritatem, & communem sententiam omnium catholicorum tora fuit vna apparitio, siue isti tres viri fuerint vere homines, siue angeli, vel quodcumque aliud, quia Deus in eis apparuit. Dicitur tamen in principio Deus apparuisse, quia ponitur ista apparitio in generali, scilicet, quod Deus apparuerit. Sed qualiter apparuerit declaratur per ea, quae subduntur, scilicet apparuerunt ei tres viri. Et patet hoc, quia nunquam scriptura dicit Deum apparuisse, nisi dicat ad quid apparuerit, vel quid in apparendo dixerit. Si autem illa prima sit vna apparitio, non habetur quid in illa apparitione Deus dixerit. Dicendum ergo, quod vna apparitio fuerit, vt supra & iste modus valde vtitus est in sacris scripturis, vt ponatur aliquod factum in generali, deinde explicetur, & videtur esse duo. Sic enim habetur in Exo. ubi agitur de inflictione plagarum: dicitur fecerunt Moyses, & Aaron sicut preceperat Dominus, deinde subditur, quid fecerunt. Ita hic primo dicitur, apparuit Deus Abraham, deinde subditur, qualiter apparuit, scilicet in tribus viris representantibus eum diuersimode, vt patet infra.

Opinio in dnoorum cofutatur.

An isti tres, q. apparuerunt Abraham fuerint homines, vel angeli.

Cur Abraham cibos angelis parauerit.

loquebatur ad eos, dicens: *Quaeso Domine mi si inueni gratiam coram te,* quod non possit stare si vnus eorum, ad quem loquebatur Abraham esset Christus, quia eodem modo oporteret dare Christum, ad quem loqueretur Loth, cum idem modus loquendi esset vtrique, sed non ponitur Christus locutus Loth, ergo nec Abraham, & aliquando vocat eos pluraliter, vt patet infra in principio sequentis cap. obsecro Domini declinate in domum pueri vestri. Dicendum ergo, quod isti erant tres angeli, quos Deus misit in specie virorum, vt satisfaceret intentioni Abraham ardenti desiderio hospitalitatis, & venerunt ad denunciandum ei partum Sara: quod autem loqueretur Abraham ad vnum singulariter, est, quia eos Dei nuncios cognoscebat, causa est, scilicet, vt omnia, quae loquebatur ad Deum, tanquam ad vnum eorum dominum dirigeret, non quod ibi veniret Christus, vel aliqua persona diuina in aliqua subiecta creatura, licet Rabbi Salomon, dicat, quod loquebatur ad Spiritum Sanctum, id est ad Deum, quem ibi non videbat, sed solum vocem eius audiebat. Sed hoc nihil est. Iudaei autem, & multi de nostris, vt Nicolaus, & quidam alij dicunt istos tres angelos fuisse vnum quidem, ut nunciaret partum Sara: alium ad subuertendum Sodomam, cum tribus alijs ciuitatibus, tertium ad eripiendum Loth de Sodomis.

Determinatio au- thozis.

Opinio in dnoorum, & Nicolai cofutatur.

Sed hoc non est verum totaliter, non enim consentit textus talem distinctionem, quia sequenti cap. habetur, quod ambo angeli secundi destruxerunt ciuitates, ubi dicitur, Delebimus enim locum istum. Etiam non contentit textus, quod vnus uenerit ad saluandum Loth: sed ambo, saluatio enim Loth fuit educere eum de Sodomis, ne ibi cum ciuitate periret, sed hoc ambo angeli simul fecerunt, ut patet in litera, scilicet disimulante illo apprehenderunt manum eius, & manum uxoris, ac duarum filiarum eius, eo quod parceret Deus illi, & eduxerunt eum, & posuerunt extra ciuitatem.

Irem litera declarat, quod idem angelus saluauerit Loth, & destruxerit ciuitatem, quia dixit Loth: *Quaeso Domine mi,* quia inueni gratiam coram te, & saluasti animam meam, &c. modica ciuitas est hic, & saluabor in ea, & tunc respondit angelus, & in hoc suscepi preces, ut non subuerteram urbem, pro qua locutus es, & sic ad eundem pertinebat saluare Loth, & destruerere, uel non destruerere ciuitatem. Sed isti errant, quia Abraham loquebatur uni singulariter, & etiam Loth: ideo putant ad illum solum pertinere effectum, qui denunciatur. Sed hoc non ualeat, quia aliquando mutatur, ut probatum est. *Stantes prope eum.* In hoc aliquid demonstratur, quod isti erant angeli, quia si fuissent ueri homines necesse erat eos uenire a longe, & uideri pariter, maxime cum ipse Abraham consideraret itinera: angeli autem repente possunt esse, ubi uolunt, & sic in subiectis corporeis aeris subito circa eum apparuerunt, quia forte in eodem loco corpora de uicino aere formauerunt, & hoc satis innuitur, cu dicitur: *Stantes,* id est non ambulantes. Si enim ante locum illum corpora aerea assumpserunt, quia corpus sequitur conditionem loci, necesse erat transire per medium, & sic perciperetur motus, & non uiderentur stantes, *Occurrit in occursum eorum,* Patet in hoc magnum desiderium hospitalitatis, quia non solum eos uenientes recepit, sed uenientibus occurrit, ut eos induceret ad quiescendum in tabernaculo suo, *Et aduocauit in terram,* id est inclinauit se ad terram faciens magnam reuerentiam, ut sic eos facilius induceret, erat enim urbanus ualde. Vel ista adoratio fuit, quaedam dulcia, quam exhibemus sanctis, & quia Abraham cognouit istos uiros sanctos, sic enim ut uiros Prophetas

Quomodo Abraham aduocauit tres uiros.

phetas eos recipiebat, adorauit eos adoratione congruenti eis, non tali, qualis Deo impeditur. Vel Abraham considerauit istos esse nuncios Dei, & ideo non ipsos, sed Deum in ipsis adorauit, *Domine si inueni gratiam in oculis tuis,* Quare loquitur hic singulariter Abraham, cum loquatur ad tres? Respondetur, ut supradictum fuit. Potest etiam dici, quod illi tres angeli in specie uirorum, sic procedebant quasi vnus esset maior inter eos, & ille erat in medio, & aliquiditer precebat alios duos in motu, ex quo cognouit Abraham illum esse dominum aliorum, & ideo locutus est ad illum, quasi illo consentiente alij consentirent. Et dicitur Hebraei, quod isti tres angeli erant Michael, Gabriel, Raphael: Michael autem tanquam princeps procedebat in medio eorum, & alij duo ad dexteram, & sinistram, Michael autem erat in medio, quia uenerat ad nunciandum conceptum Sara, & satis hoc conueniebat, quia maximum istorum negotiorum erat conceptus, quia de illius semine Messias erat nasciturus, ideo maximum negotium maximo istorum angelorum comendatum est: magnitudine autem eius denotat nomen suum, scilicet Michael, quod interpretatur, quis ut Deus. Gabriel autem uenerat ad subuertendum Sodomam, & alias ciuitates, & hoc indicat nomen eius, scilicet fortitudo Dei. Raphael autem uenerat ad sanandum Abraham, & saluandum Loth, & demonstrat hoc nomen suum, scilicet Raphael medicina Dei. Sed vt patuit supra ista distinctio non est bene assignata, nec est aliqua ratio, quare magis uenerunt tres, quam duo, vel quatuor, quia opera duorum indiuisa fuerunt, scilicet subuertere ciuitates, & saluare Loth, vt probatum fuit, ideo potuisset facere vnus destructionem illarum ciuitatum, & liberare Loth, sicut faciebant duo. Sola ergo Dei uoluntate ista sic, vel sic fuit, nulla rerum necessitate magis determinante sic, quam sic, *Et transas seruum tuum,* Scilicet eundo ad alium locum ad hospitandum. *Sed afferam pauxillum aquae,* id est modicum de aqua, pauxillum diminutiuum est, *Et lauentur pedes vestri,* Magna refrigeratio est, quando hospitibus de itinere uenientibus lauantur pedes, ut discutiatur puluis, qui sua siccitate pedem desiccet, & consumit, & ita nuc in quibusdam terris consuetudo est hospitibus pedes lauare, maxime in terra Chanaan hoc conueniebat, cum sit terra satis calida, quia multum australis in climate quarto, *Et requiescite sub arbore,* Scilicet dum transit estus. Arbor ista est, quae uocatur ilex-Mambre, quae ualde magna erat, & umbrosa, & sic sub ea requiescere poterant fugientes calorem. de hac arbore diximus supra 13. cap. quae per multos annos durauit, *Ponam buccellam panis,* Per hoc significabat omnes cibos, quos eis daturus erat. Sed loquitur humiliter non iactans res suas, sicut dicitur communiter inuitatis dabitur uobis, & panis, & aqua, cum tamen inuitans intendat eis plura dare. Sed solum nominat ista humiliando alia, quasi modica sint. Et satis est urbanus modus loquendi ad congaudendum inuitato, quia sic intrinsece innuitur magnitudo inuitati, quasi ista non attingant vilo modo dignitate eius, & quod nihil ex hoc uideatur obligatum recipiens conuiuium, quasi si nihil daretur. Qui autem inuitatis dicit se eis multa, & magna daturum inuitatis contristat, quia implicite eos deprimat dicendo illa, quae quantur esse aequalia dignitati eorum, vel maiora, & innuit eos ex hoc multum obligari, *Et confortate cor uestrum.* id est confortate stomachum, & resumite vires, vt ambulare possitis, vel dicitur confortari cor, quia cor continue multiplicat spiritus sensuatos pulsatiles, vel motiuos, vt patet in libro de spiritu, & anima: tanquam ergo caliditatis cor est, vt si per humidum cibale assumptum non subueniretur, ei pre-

Cur Abraham loquitur singulariter ad tres.

Significatio nominum angelorum.

cordia desiccarentur, & cessaret omnis spirituum multiplicatio, & quia ab illis dependet uita, & totus motus, & omnes vires. Ad assumendum ergo vires confortandum est cor per alimentum, *Idcirco declinasti ad seruum uestrum,* Idcirco, non importat hic intentionem, vel finem directum, sed aliquid per accidens, scilicet, *Idcirco declinasti,* id est, ex quo declinasti, id est, quia contingit vos declinare apud me seruum uestrum, comedatis aliquid: non enim intendebat dicere, quod iste fuit finis eorum, quare declinarentur, scilicet, ut comederent, quia hoc erat inferre eis uerecundiam, & vocare eos mendicos, aut parasitos discurrerentes loca, vt ab aliquo inuitarentur. Vel aliter, *Idcirco declinasti ad seruum uestrum,* id est propter hoc ego seruus uester feci vos declinare ad me, scilicet, vt iumeretis cibum, *Fac ut loquutus es,* id est non facias ergo, nisi secundum quod dixisti. Iste est modus urbanitatis hospitum inuitatorum, quando nolunt, quod fiant propter eos magni sumptus, vel apparatus, dicentes non curetis facere solennitatem. Quia ergo dixerat Abraham, *Ponam buccellam panis coram uobis,* Ipsi dixerunt, *Fac ut locutus es,* id est non pares aliquid aliud, ne impediaris in solennitatibus apparitionis ciborum: hoc tamen non obstante Abraham plura apparauit, quia sic itineris, & corporis necessitas exigebat, *Festinauit Abraham,* In apparando ista, ne magna expectatione fatigaretur, *In tabernaculum ad Saram,* manebat autem Sara in tabernaculo, vel quia honesta, & pudorata erat, nec aspectibus hominum multum patere uolebat, vel quia intra tabernaculum aliquid operabatur disponens familiam suam, iuxta mulieris fortis exemplum, quae pane otiosa non comedit, Prou. vii. cap. Angeli autem hospites manserunt circa tabernaculum sub arbore. Erat autem arbor circa tabernaculum hostium, vt patet, quia ea, quae dicebant angeli comedentes sub arbore, audiebat Sara existens in tabernaculo; vt patet infra. *Accelera tria sata simile commisce,* Aliqui punctant istam litteram male, & ideo non bene intelligitur; debet enim sic punctuari, *Accelera,* Hic fiat punctus: & deinde, *Tria sata simile commisce,* est sensus, *Accelera,* Fac uoluciter, & commisce tria sata simile, id est conpergas in aqua tres mensuras farinae delicatae, scilicet, vt facias salsam. Satum, vel satus dicitur parua mensura farinae, & satis patet, quia pro tribus uiris mandauit parari tria sata simile. Simila est delicata farina, quasi flos farinae, quae aliquando uocatur adeps frumenti, ut patet Psalm. 148. Adipe frumenti sariat te, *Et fac subcinericios panes,* Abraham, & tota domus sua iam comederant, quia meridies erat, & accidit, quod non manserat aliquis panis, ideo mandauit cito fieri subcinericios panes, quia isti sine fermentatione cito parari possunt, *Ipsi uero ad armentum cucurrit,* Quia armentum prope palcebat, *Et tulit inde vitulum tenerimum:* Vitulum enim quando tener est, preciosus cibis est, & ualde delectabilis gustui, *Deditque puero.* Iudaei dicunt, quod iste puer fuit Ismahel, qui iam erat tredecim annorum, ut supra patuit: illa enim apparitio, & illa in superiori cap. facta modicorum distantia dierum habuerunt, ut forte unius hebdomadae, uel trium dierum, ut dicit quidam Iudaei, quia in superiori cap. dictum fuit, quod Sara sequenti anno filium pareret: & sic dicitur hic, quod anno sequenti per hoc tempus Sara pariet, non poterat autem ista apparitio esse tribus diebus post circuncisionem superpositam, quia tunc non potuisset Abraham, uel Ismahel moueri: nam die tertio grauis dolor uulnerum infurgit, ut patet infra 34. cap. Et isto modo Leui, & Simeon filij Iacob occiderunt Sichimitas inuadentes eos die tertio post circuncisionem, & sic nullus eorum moueri potuit ad resistendum, de quo infra 34. cap. Dicendum ergo, quod distaret ista apparitio

apparitio ab alia per vnam hebdomadam, aut parum plus. Sed vtrum Ismahel fuerit, non constat: nam paruus adhuc valde erat Ismahel ad ducendum vitulum in domum, Tulit quoque butyrum & lac, Quia cibus delectabilis est maxime butyrum, Et vitulum quem coxerat, & posuit coram eis. Non est intelligendum, qd integrum vitulum coctum coram eis posuerit, quia tantus cibus coram tribus viris abusio erat. Sed tulit partem eius abundantem pro eis, & reliquum referuauit pro familia sua, quae magna erat nimis, Ipse vero stabat iuxta eos, Scilicet, vt videret, ne aliquid eis deficeret, & vt eos suo condelectaret eloquio ad complendam totam gratiam hospitalitatis. Sub arbore, Quia ibi gratissimus locus erat vmbrae, & aeris magis tunc, quam in tabernaculo, Cumque comedissent, Id est postquam comederunt in ceperunt loqui, quia in conuiuium pauca loqui decet, iuxta dictum Catonis maxime quando res, quae dicitur, alicuius misterij est, & oportet auditorem, & dicentem pariter attentos esse.

Quomodo enim comedebant angeli cum animalia non essent? Respondetur, quod cibum illum resoluebant in aerem subtilem, quemadmodum ignis sepum, vel oleum, quae sunt sua alimenta, & sic fecit Christus quando post resurrectionem suam comedit partem piscis assi, & fauim mellis, vt patet Luc. vlti. cap. Corpora enim glorificata, quale erat corpus Christi post resurrectionem, nec cibo indigent, nec transmutant in se, sed destruant resoluendo: aliter tamen erat de Christo comedente post resurrectionem, & de istis angelis, quia Christus comedere proprie poterat, cum esset animal, & haberet potentiam nutritiuam conuertentem cibum, & substantiam corpoream, in quam naturaliter conuerti deberet, licet post resurrectionem tali conuersione non indigeret: angelus autem non habebat corpoream substantiam, in quam conuerti posset cibus, nec vim nutritiuam conuertentem, sed solum erat in eo quadam vis consumptiua, vel transmutatiua cibi in alteram speciem, sicut ignis transmutaret, cum tamen non habeat vim nutritiuam. De hoc latius diximus Exod. 7. capit. vbi quaesiuimus vtrum angeli comedere possint. De hoc tangit aliquid Sanctus Thomas 2. senten. dist. 8. artic. 4. Vbi est Sara vxor tua, Non ignorabant, sed quaerebant, vt ad id quod ipsi intendebant introitus haberetur, scilicet nunciandum conceptum Sarae, Ecce in tabernaculo. Ex causis supra assignatis, reuertens veniam ad te, Hic loquitur ille angelus, qui inter alios maior videbatur, & veniebat ad nunciandum conceptum Sarae solum, & non ad aliquid aliud, & patet, quia facta illo, alij duo angeli soli iuerunt Sodomam, vt patet in principio capituli sequentis, Tempore isto, Scilicet in anno sequenti tali tempore, vt si nunc erat Aprilis postea alio anno veniret in Aprili, Vita comite, Hoc potest referri ad Angelum, vel ad Abraham: si autem referatur ad angelum est modus loquendi humanus, quia certum erat, quod angelus victurus erat, cum angelus, quia spiritus est, vita sit, & non potest deficere per naturam, sed volebat se ille angelus indicare quasi esset homo, quia sic eum Abraham esse existimabat, & tunc est sensus, si Deus dederit mihi vitam ad alium annu tali tempore ego veniam ad te, quia angeli sollicitudinem habent de vris bonis, quia per eos reparanda sunt angelicae ruinae, & quia ipsi sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis, vt habetur ad Hebr. primo cap. Si autem referatur ad Abraham est sensus: Ego reuertar ad te anno sequenti vita comitante, id est, & tunc vita comitabit te: non enim tunc intelligendum est conditio naturaliter, sed assertiua, quia ille loquebatur, vt Propheta Domini, vel vt angelus si velimus,

Quo angeli comedere poterat cum non esset anima lia.

Cur Angeli solliciti sint circa bonos uiuos.

qui certificare poterat de vita Abrahæ, Et habebit filium Sara; Non dicitur vtrum haberet filium in vtero, vel quod iam peperit: sed videtur, quod dicat habere filium, quem iam peperisset, quia angelus reditus erat post annum integrum, scilicet eodem tempore, quo nunc venerat. Sara autem post nouem menses parere poterat, & sic videtur, quod ventente anno iam haberet Sara filium trimestrem; Quo audito Sara risit, Credens illud dictum esse frivolum propter causas infra assignatas; Post ostium tabernaculi: Erat enim ibi auscultando, quid de ea diceretur; Erant autem ambroses, Quia Abraham erat centenarius, & Sara nonagenaria: & hoc erat satis impedimentum ex vtraque parte, ita vt Apostolus vocet corpora istorum iam emortua, vt patet ad Romanos 4. & ad Hebr. 11. cap. De hoc autem patet supra praecedenti cap. Pro uelleque etatis, Id est magna etatis, scilicet, quod non solum erant senes, quod est valde largum, sed etiam magna etatis in tali termino, in quo naturaliter gignere non poterant, Et deserant Sara muliebria fieri, Id est sanguis menstrualis, quo cessante, uel antequam veniat non est apta mulier ad concipiendum, sicut homo antequam natura sit potens ad spermatizandum impossibile est, quod gignat, Quia risit occulte, Scilicet, nolens, quod angeli, quos viros esse existimabant, audirent: audierunt tamen, vel quia forte non multum distabant, vel quia, vt angeli Dei sciebant: etiam si homo ex tali loco audire non potuisset.

Fortè dicet aliquis, quod non poterat aliquis homo ex tali loco audire risum Sarae, sed angeli sciuerunt, vel quia corpora illa aerea, quae assumptuerant, erant subtilissima, & hoc falsum est, quia per illa non sentiunt quicquam, cum non habeant organa, vel potentias sensitivas, vt declarabitur latè Exod. 7. cap.

Vel melius, quia ipsi non habentes etiam corpora sciebant illud, & patet hoc, quia si homo aliquis ex illo loco audire potuisset risum Sarae, audiuisset Abraham, & tunc ipse reprehendisset eam, quando angeli eam negantem increpauerunt, sed hoc non valet, quia dato, quod audisset Abraham, dissimulasset ne in uerecundia poneret uxorem suam. Sed hoc non obstante satis uidetur dicendum, quod Abraham non audiuerit, quia ita ipsi renunciauerunt post Abraham risum Sarae, quasi ipse ignoraret: potuerat tamen audire, quia si Sara existens sub tabernaculo audiebat angelos loquentes, & intelligebat uoces, ita potuisset Abraham, & quilibet alius audire risum Sarae stando sub arbore, sed dicendum, quod Sara ualde secreta, & sonitu dimisso risit, ita quod audiri non posset, & hoc satis apparet, cum dicitur, quod risit occulte. Postquam consenui; Ista dixit Sara intra se, uel forte ad aliquas famulas, quae erant cum ea, Et dominus meus uetulus est, Quasi dicat, non potens gignere, quia centum annorum erat: tacuit autem hic Sara sterilitatem suam, quae magis impediabat à conceptu, quam senectus sua, uel uiri sui, Voluptati operam dabo, Quasi dicat, inutile, & inhonestum est, quod in tali tempore reuertar ad actus delectationum iuuenilium. Ex hoc patet, quod diximus supra decimo quinto cap. quod postquam Sara excessit tempus, usque ad quod secundum naturam concipere poterat, & muliebria ei fiebant, non fuit cognita à uiro suo, sed de communi consensu abstinebant, & hoc erat eis sanctum, & laudabile, quia iste actus, cum bene fit secundum naturam, ad generandum ordinatus est; quando autem uir, & uxor uident se naturaliter non posse gignere, si ultra carnaliter miscantur iam ad uoluptatem illud est, quod uiris sanctis non conuenit; Dixit autem Dominus ad Abraham, Vocatur hic Dominus ille angelus principalis, qui uenerat ad nunciandum conceptum Sarae,

Quo Angeli risum Sarae latè audire potuerunt.

Nota punitionem diuinam.

Saræ, & uidebatur esse maior inter alios angelos, Quare risit Sara? Increpauit enim eam in hoc. Ex quo patet, quod risit irridendo ex desperatione, quasi aliquid impossibile audiret. Si enim ex exultatione risisset sicut Abraham, ut patet praecedenti cap. non fuisset redarguta, sicut nec ille: Num paritura sum annus? Id est nunquid ego existens anus, id est uetusta paritura sum? quasi dicat, non est uerisimile.

Et sciendum, quod d angelus non retulit hic uerba Saræ, sicut ipsa dixerat, quia ipsa dixit postquam consenui, & Dominus meus uetulus est: Angelus autem solum retulit, postquam consenui, dicendo; nunquid paritura sum annus? Sara enim posuerat impedimentum conceptionis huius in se, & uiro suo dicendo, quod ambo erant senes: Angelus autem solum dixit quomodo Sara se uocauerat senem, quasi sibi soli hoc impedimentum ascriberet, & dicit Rabbi Salomon, quod hoc fecit angelus subiciens ueritatem, ne poneret discordiam, si forte diceret, quod Sara uocauit senem Abraham; Nunquid Deo est quicquam difficile? Quasi dicat non. Simile habetur Lucæ 1. Quia non erit impossibile apud Deum omne uerbum, sed adhuc magis dixit hic, quia aliqua sunt nobis, vel naturae difficultia, quae non sunt impossibilia, & sic magis potentia Dei declaratur dicendo, quod nihil est ei difficile, quam dicendo, quod nihil est ei impossibile, iuxta conductum, scilicet secundum pactum, quod tecum posui, dicitur conductum de, con. quod est simul, & dico, dicis. scilicet, quando aliqui conueniunt in aliqua re, & hoc uocatur pactum, Reuertar ad te. Sic enim supra promiserat, Et habebit Sara filium, Hic magis affirmat, quam ante affirmauerat, quasi dicat, Sara dixit, quod non posset habere filium: idcirco ego dico tibi, quod ego reuertar ad te, & Sara habebit filium, Negauit Sara, Quia uerecundata fuit obuiare uerbis angeli, & quia putauit se non potuisse audiri negauit.

Vel forte fecit hoc turbata, & non cogitans vtrum audiri potuisset, vel non, nec oportet in hoc Saram à peccato excusare, quia manifestè, contra Deum sine aliqua utilitate mentita est, Timore perterrita, Ne aliquod malum eueniret, quia uerbis angeli obuiauerat. Vel dicitur, Timore perterrita, Id est turbata nesciens quid diceret, Non est ita, inquit, sed risisti; Licet coram Deo mentita fuerit, non tamen puniuit eam, quia ex passione uerecundiae, & timoris fecit: ideo subdit scriptura uolens eam à poena immediatè excusare, licet non à culpa, Timore perterrita, Quasi dicat, non ex malitia, sed ex timore locuta est.

Vel forte non puniuit eam Deus propter Abraham seruum suum. Vel quia peccatum non graue erat, & ideo non exigebat immediatam punitionem. Vel quia Deus non punit peccata statim, ut facta sunt quancumque sint, nisi rarissime, sed reseruat ea in futurum punienda. Quae autem immediatè puniunt, non faciunt propter ipsos puniuit, sed magis propter aspicientes, vt hoc uiso emendentur, nisi forte malitia alicuius facientis, iam completa sit, quia tunc aliquando Deus subito destruit peccatores, sicut patet in illis, qui postularunt in deserto, vt darentur eis coturnices, vt patet Num. 11. cap. quia ut dicitur Psalm. 78. Adhuc essec eorum erant in ore ipsorum, & ira Domini ascendit super eos, scilicet, quia combusti sunt. Quod autem aliquando Deus immediatè peccatores puniuit propter assistentes patet in Dathan, & Abiron Core, & sequentibus suis, qui mox subuersi sunt, vt peccauerunt, & quidam eorum combusti rogante Moyse Deum, vt demonstraret mirabilia sua super illos peccatores, ut patet Num. 16. cap. Alias autem si Deus immediatè punire uellet, postquam peccatum

factum fuit cito, omnes homines morerentur, & totus mundus maneret sine habitatore, iuxta sententiam Ouidij.

Si quo ies peccant homines sua fulmina mittat Iupiter, exiguo tempore solus erit.

Aliquando autem terribiliter occidit non statim, ut peccauerunt, sed quia expectati diu ad poenitentiam venire contemnunt, ut patet de Sodomitis sequenti cap. & sic Christus dixit; Cum nunciaretur eis de Galilaeis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificijs eorum, & de uiris decem, & octo, super quos turris cecidit in Silo, & mortui sunt, ibi non erant peccatores super omnes Galilaeos, vel habitantes in Ierusalem, sed quia non poenituerunt de peccatis suis diu expectati, quod inuuit, cum dicit nisi poenitentiam egeritis omnes simul peribitis, ut patet Luc. 13. cap. Cum ergo surrexissent. Hic ponitur secundum, scilicet bene se habere, quantum ad opera charitatis spiritualia orando pro Loth, Cum surrexisset inde, Id est de sub illice Mambre, sub qua comederunt, ut supra patet, Viri, Id est angeli, qui in figura uirorum uidebantur, Direxerunt oculos suos contra Sodomam, scilicet accipiendo iter contra illam ciuitatem, quae erat ad Orientem Hebron, siue conuallis Mambre.

Sodoma enim erat in latere Orientis terrae promissionis in confinio Orientis, & Meridiei: Hebron autem est in latere Meridiano terrae promissionis, ut patet ex ijs, quae dicuntur Iosue. 15. cap. scilicet, quod mare salissimum, ubi ante erat Sodoma, est in Oriente terrae promissionis, & in Oriente foris Iuda, & quod Hebron est in medio foris Iuda: ergo necessario est Sodoma ad Orientem respectu Hebron, & conuallis Mambre, cum fors Iuda descendat ab Oriente terrae promissionis per latus Meridianum uersus Occidentem, ut patet Iosue. 15. cap. Et Abraham simul quadebatur deducens eos, Id est demonstrans eis iter, quasi ignorarent, & sic patet, quod adhuc Abraham putabat eos esse uiros, Dixitque Dominus. Hic ponitur oratio Abraham pro liberatione Sodomorum, & specialiter in illis, qui erant iusti, ut in Loth. Secundo ponitur orationis exaudita executio in ista cap. sequenti, Dixit Dominus, Id est ille angelus, q maior uidebatur inter alios, qui loquebatur Abraham conceptum Sarae, quia adhuc nite nunquam disparuit quousque recessit Abraham ab eis, & tunc disparente tertio recesserunt duo reliqui in Sodomam, ut patet in principio cap. sequentis: Num celare poterò, Abraham semper ante crediderat istos tres angelos esse uiros quousque in discessu angeli uidentes bonam eius uoluntatem declarauerunt se esse angelos, & tu ne maior eorum in persona Dei loquens dixit: Num, Id est nunquid, Celare poterò, Id est celare debeo: bene enim poterat Deus celare ab Abraham, quae facturus erat, sed quia Deus sciebat esse conueniens demonstrare ista Abraham, ideo dixit; Numquid celare poterò, Id est debeo, quasi dicat, non que gesturus, id est quae facere decreui contra quatuor ciuitates in valle Sodomorum, Cum futurus sit in gentem magnam, & robustissimam, Vocatur res magna posteritas Abraham, quantum ad multiplicationem: uocatur robustissima quantum ad dominium, & ualorem.

Sed dices quomodo istud est causa, quare Deus reuelat Abraham destructionem Sodomorum, cum textus ponat hoc, ut causam?

Respondetur, quod Deus erat facturus Abraham ex gratia sua in gentem magnam: dicebat ergo Deus, si ego facere debeo Abraham in gentem magnam, quare non faciam ei istam gratiam, scilicet, quod demonstrarem, quae facturus sum in ciuitatibus existentibus in valle Sodomorum, quasi dicat, debeo ei hoc reuelare, Et benedicende sint in eo, scilicet in femine suo Christo, omnes

Quae sit causa ut Deus reuelat destructionem Sodomorum Abraham

omnes nationes terra. Snp̄ap̄osuit expositum, cap. 12. Scio enim *Quod praecepturus sit filijs suis, & domui suae.* Multum tenentur ad hoc patres familias, & multum in hoc merentur, scilicet ut doceant filios suos, & domum suam timere Deum. *Filij suis.* Prius enim pater tenetur filios suos docere, quam alios, quia magis ei conueniunt sunt. Possunt autem patres si volunt bonos filios efficere, quia viuunt cum eis a principio suae aetatis, & quia a principio nondum habet puer aliquid infixum in iudicio, vel voluntate, quod iudicet, vel sequatur, quod primo docuerint parentes, hoc tenebit, & illud manebit quasi tota vita sua, vt naturaliter in fixum, iuxta dictum Horatii, quod noua testa capit semper seruabit odorem. Sic enim ait August. de ciuitate Dei, libro 1. cap. 3. quod ideo apud Romanos, Virgilius pueris primo legitur, vt tanquam eximius Poetarum teneris imbibus annis non possit facilliter aboleri. Et ideo ait Aristot. 2. Ethic. in fine primi cap. Quod non modicum differt a iuvene sic, vel sic assuescitur, immo multum differt, quod tota vita humana futura bona, vel mala, quasi in hoc consistit, maxime si mater bona, vel mala est, quia mater est dimidium filij sui, quantum ad bene, vel male morigeratum esse, vt patet in vltima propositione primi Politic. Ideo volentes facere rectam politiam, non modicam curam de vxoribus agere debent, vt filij boni sint, quia magis filij addiscunt a matribus, quam a patribus, cum in tenera aetate magis familiares matribus, quam patribus sint. *Et domui suae.* Tenetur etiam pater familias instruere glomum suam, idest, totam aliam familiam, vt seruos, & ancillas, & omnes alios uiuentes in domo. E ratio est, quia nullus debet permitti viuere suis adinventionibus, sed debet omnibus dari lex, vt patet in decimo Ethic. circa finem, sed lex non datur de communitate pro communicatione oeconomica, ergo secundum quod ait Homerus, oportet quod quilibet det legem suis, vt patet in primo cap. primi Politicorum, maxime, quia si pater familias tenetur agere curam domesticorum suorum, quantum ad corpus, magis tenebitur agere curam de anima, quia anima magis est, quam esca, vt patet Mat. cap. 6. sed tenetur agere curam de cibis eorum, vt ait A. postolus ad Timoth. primo, cap. 5. Qui suorum maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior, ergo tenetur agere curam de moribus eorum. *Vt custodiant viam Domini.* Colentes Deum verum, & non declinantes ad idola, quia in hoc fundamentum consistebat, quod illo tempore potissimum erat. *Et facti iustitiam, & iudicium.* Bonitas hominis cuiuslibet in duobus consistit, scilicet, in hoc, quod est bonus ad Deum, & bonus ad seipsum, haec duo ponuntur hic. Bonitas ad Deum est, quod sequamur viam eius cum vere colendo, & hoc notatur, cum dicitur. *Vt custodiant viam Domini.* Secundum notatur, cum dicitur. *Iustitiam, & iudicium.* Scilicet, quod homo bene se habeat ad proximum, quod est per iustitiam, dando ei quantum debemus, & non tollendo quod tollere non debemus, siue secundum iustitiam commutatiuam, siue distributiua, seruando semper aequalitatem geometricam, vel arithmetica, de quibus in 5. Ethic. Et differunt iustitia, & iudicium, quia iustitia est habitus, secundum quem iusta volumus, iusta agimus, iustorum operatiui sumus, vt patet in principio quinti Ethic. Iudicium autem est ipsa operatio iustitiae iudicando, vel eligendo. In his ergo, quae Abraham facturus erat, merebatur, & ideo licet nondum fecisset hoc apud Deum, tamen reputabatur sibi hoc ad iustitiam, quia sciebat eum ista facturum, & est speciale de bono, si quod Deus cognoscens aliquem bene facturum, antequam faciat, ei propter illud,

quod facturus est, aliquid boni in praemium concedat. Et patet, quia dicitur in litera, scio quod praecepturus sit filijs suis, idest, quia ego scio, quod in futuro bona operabitur, volo ei nunc reuelare secreta mea. De malo autem non fit sic, quia dato quod Deus cognoscat aliquem in malum finitum, tamen nullam poenam ei infligit, dum est bonus secundum praesentem iustitiam, quia in hoc iniustus valde esset reddendo malum pro bono. De bono autem fit sic, quia ibi potest dari bonum ex liberalitate alicui nondum merito, hic autem dari poenam nondum meritum diuina repugnat iustitiae.

Et si arguas de paruulis, quod antequam baptizati sint, morientes aeternaliter damnantur, qui tamen nullum malum fecerunt, tamen damnantur, vt videtur, pro malo, quod Deus sciebat eos facturos. Respondetur, quod hoc est falsum, quia paruuli sic morientes non damnantur, quia mala facturi sunt, sed quia mala contraxerunt, nam licet non egerunt malum, contraxerunt tamen a parentibus, quia omnes in Adam peccauerunt, vt habetur ad Rom. 5. cap. Et hoc apparet, quod isti non puniantur pro malo, quod facturi essent, quia si isti aliquod malum facturi essent, illud esset peccatum actuale, peccato autem actuali debetur poena sensus, vt est sententia Christi, & omnium Catholicorum, sed istis paruulis non datur poena sensus, sed solum priuantur visione Dei, quae est poena damni, ergo non puniuntur pro peccatis, quae facturi erant, sed pro peccato, quod contraxerant. Etiam dictum istorum falsum est, scilicet quod Deus sciebat istos facturos mala, quia Deus sciebat istos morituros ante annos discretionis, in qua aetate non poterant malum agere, ergo Deus non poterat praescire eos male facturos, quia tunc praescientia esset falsa, & in cluderet contradictionem, quod negandum est de Deo. Dicendum ergo est, quod Deus non sciebat istos male facturos, cum nunquam fecerint in tota vita, sed sciebat eos posse in malo finire, vel certissime in malo finituros, si eos ad aetatem adultam accedere permitteret, & tunc non implicat praescientia Dei contradictionem, cum propositio scita de possibili, & scita de inesse non contradicant. *Vt adducat Dominus propter Abraham omnia, quae locutus est.* Deus enim quando nobis aliquid dat, vult, vt illud mereamur, & quia nos in nobis tanta mereri non poteramus, sicut ordinat nos ad bonum praemij, vel gloriae, ita disponit nos ad hoc medio gratiae, & tunc nobis bona tribuit propter ea, quae agimus, cum ipse primo nobis gratiam tribuerit, per quam ista mereremur. Ex hoc patet, quod promissiones factae Abraham, & semini eius imputantur ipsi Abraham, & sic liberatio Israelitarum de Aegypto, & defensio in deserto meritis Abraham facta est, & ideo Moyses quando orabat pro Israelitis ad Deum, ne disperderet eos, rogabat hoc fieri meritis Abraham, vt patet Exo. 32. cap. & Numeri 14. cap. *Clamor Sodomorum.* Iste ciuitates peccauerant vitio pessimo contra naturam, ut patet sequen. capit. & istud vitium clamabat, quia valde publicum erat, ait enim August. 16. de ciuitate Dei, cap. 31. Quia tanta licentia erat in isto scelere in ijs infelicibus ciuitatibus, quanta in alijs factis, & sic habetur Isa. 3. cap. Peccatum suum quasi Sodoma praedicauerunt, nec absconderunt. Satis enim sequ. cap. Demonstratur quando totus populus a puero usque ad senem uenerunt, simul ad domum Loth, ut daret ei Angelos, quos uiros putabant ad abutendum eis: uel dicitur clamare, quia tria genera peccatorum clamant ad Deum, scilicet Sodoma, ut hic, & effusio sanguinis innocens, ut Genes. 4. cap. & fraudatio mercedis operarij, ut patet Jac. 5. de ijs magis diximus supra 4. & 13. cap. *Sodomorum, & Gomorrhae.* Non solum peccauerant iste duae ciuitates, sed et aliae res, scilicet

Præcepti
cur bonis
fructuatur
in
hac vitas.

Cur paruuli
abique
baptismo
morietes
damnantur.

Quo peccati
Sodo
motum ag
grauatum
est.

Opinio
Iudiciorum

Prima ex
positio.

licet Seboyn, Adama, & Segor. Sed Segor modicum peccauerat, ideo liberata fuit precibus Loth, vt patet, seq. cap. & quia Sodoma, & Gomorra erant principales ciuitates, ideo explicando eas subintelligit alias. *Et peccatum eorum aggrauatum est.* Idest super vitium contra naturam, quod exercebant, adhuc addiderunt alia vitia, & fuit hoc principale, quia vt ait Ezech. 16. cap. Haec fuit iniquitas Sodomae fororis tuae superbia, satiritas panis, & manum egeno, & pauperi non porrigebant. Cui ergo isti immisericordes essent, dicit Rab. Sa. quod quaedam puella pauperi parenti panem dedit, ideo mandato ciuitatis nudata fuit, & melle delibata toro corpore, astiuo tempore, in foro apibus, & muscis exposita fuit, vbi cum grauius torqueretur, clamauit ad Deum contra gentem illam, & exaudita est. *Descendam & uidebo.* Modo humano loquitur hic scriptura, quia Deus omnia nouit, nec aliquam scienciam locorum mutationibus nouiter acquirit. Et forte factum fuit ad instruendum iudices, qui licet delictum cognoscant per famam, vel vt singulares personae, donec eis perfecte constiterit, peccatum esse commissum, sententiam non debent, sed primo rei gesta inquirere veritatem, vt patet, extra de Accusat. ca. qualiter & quando, in 2. *Vtrum clamorem, qui uenit ad me.* Loquitur ad modum cuiusdam iudicis, ad quem a subditis querelae deferuntur de aliqua, vel aliquibus personis, & ad petitionem illorum procedit facturus inquisitionem. *Opere compleuerunt.* Idest an sit sic, vt de eis dicitur. *Conuerterunt se inde, & abierunt Sodoma.* Scilicet duo Angeli, de quibus dicitur infra in principio c. sequen. Veneruntque duo Angeli Sodomam Alius aurem Angelus qui uenerat ad nunciandum conceptum Sarae, & quem uocabat semper Abraham dominum, mansit cum Abraham, vt patet ex sequenti litera.

Aliqui autem Hebraei aliter dicunt, scilicet, quod Angelus primus, quem uocabat ante Abraham dominum, & uenerat nunciaturus conceptum Sarae, facta legatione sua disparuit, & alij duo abierunt Sodoma. Ille ergo, qui nunc loquitur, dicitur, quod est Deus, qui ei apparuit, & dixit. *Nunquid celare potest, &c.* Secundum istum modum facta fuerunt multae apparitiones, nos autem solum vnam fatemur. *Abraham uero sabbat adhuc.* Scilicet postquam recesserunt duo Angeli. *Cum Domino.* Idest cum alio Angelo, qui loco Dei loquebatur, & hoc erat, quia audierat destructionem illarum ciuitatum, & pietate motus cepit orare pro earum liberatione. *Nunquid perdes iustum cum impio?* Volebat isto modo Abraham persuadere Deo, vt non destrueret ciuitates dicens. *Nunquid perdes.* Idest occides. *Iustum cum impio.* Quali dicat, non pertinet ad te: sed si ciuitates totaliter euerteres cum sint ibi aliqui iusti destruentur iusti cum impijs, ergo non debes destruere has ciuitates. *Si fuerint quinquaginta iusti.* Sciebat enim Abraham, quod Deus non destrueret iustos cum iniustis, & quia sciebat Loth iustum esse, ideo certus erat de liberatione eius, sed volebat adhuc, quod propter iustos parceretur iniqis. Petiuit autem primo quinquaginta iustos, quia erant quinque ciuitates, licet non omnes perierunt, quia Segor mansit illa praecibus Loth, vt patet sequen. cap. ideo pro qualibet uolebat opponere decem iustos. Vel forte dicebat hoc pro qualibet ciuitate, scilicet, quod in qualibet inuenirentur quinquaginta. Vel forte dicebatur de Sodoma, quae erat principalis, quia in litera dicitur. *In ciuitate.* Singulariter, & non in ciuitatibus. Non debet tamen intelligi, quod Abraham solum rogabat pro ciuitate Sodoma, sed etiam pro alijs quatuor. Sed ponitur hic singulariter, quia cum ista esset metropolis aliarum, loquendo de ista intelligebatur.

tur de alijs. Sicut supra dicendo, quod peccatum Sodomorum, & Gomorrhorum clamabat ad Dominum; intelligebantur aliae tres ciuitates, quia minores erant: ita hic exprimendo Sodoma, quae erat maior, intelligitur orasse pro caeteris.

Vel dicendum, quia licet ponatur singulariter ciuitas, debet intelligi pluraliter, sicut saepe conuenit in Hebraeo, vt patet Exod. 8. Venit musca grauissima, idest plures muscae. *Abstine a te, vt rem hanc facias.* Quia hoc valde iniustum est. *Et occidas iustum cum impio.* Abraham habet se hic ad modum persuasoris, qui non habet fortissimum fulcimentum, & variat terminos, & sic cum Abraham concludere uellet, quod parceretur loco propter iustos, dicebat absit, vt occidas iustum cum impio, & secundum veritatem hoc non concludit, quod ipse uult, quia si aliqui iusti essent in illis locis, quocumque essent, liberaret eos Deus de medio aliorum, & non parceret loco propter eos. Non ergo concluditur intentio eius, scilicet, vt parceretur loco propter iustos, sed orat, vt potest, sicut nos facimus inuoluentes terminos quando putamus audientes non percipere, vt videamur concludere, quod non concludimus. *Non est tuum hoc, qui iudicas terram.* Idest non pertinet hoc ad te, qui es iudex totius terrae, & ideo debes esse iustior omnibus iudicibus particularibus: si enim tu iustum cum iniusto perdes, quanto magis facerent filij hominum? *Si inuenero in Sodomis.* Potest hoc accipi dupliciter, vel in Sodomis, vel in ciuitate Sodomorum, & tunc est sensus, quod in quolibet loco quinquaginta iusti esse debebant, vt supra dicebat, & hoc satis uideretur innuere litera, cum

Alio modo potest accipi. *In Sodomis.* In tota terra Sodomorum, & quia Sodoma erat metropolis aliarum quatuor ciuitatum, ideo intelligebantur aliae: utrumque dici potest, sed magis uideretur uelle litera, quod in quolibet loco deberent esse quinquaginta iusti. *In medio ciuitatis.* Idest in ipsa ciuitate: medium enim, vt communiter accipitur in sacra scriptura pro medio interpositionis, & non pro medio equidistantia, vel dicitur. *In medio ciuitatis.* Idest publice facientes iustitiam, ita quod ab alijs cognoscantur tanquam in medio existentes. *Dimittam omni loco.* Idest toti loco; Omnis, distribuit pro partibus subiectiuis, Totus autem pro partibus integralibus, siue materialibus. Sed more sacrae scripturae aliquando ponitur vnum pro altero. *Quia semel ait, & ego loquar.* Quali dicat, ego non fuisset ausus a principio petere a Deo, quod liberaret istas ciuitates, vel quamlibet earum pro quinquaginta iustis: Sed ex quo iam cepi rogare, & petiui pro quinquaginta, petam etiam liberationem pro quinquaginta quinque. *Cum sim puluis, & cinis.* Idest, licet ego, qui sum puluis, & cinis, idest factus de puluere, & in cinerem redigendum propter conditionis meae uilitatem, non deberem coram tanta maiestate multiplicare uerba, sed quia semel incoepi, iccirco continuabo. *Delebis propter quadraginta quinque ciuitatem.* Cum essent ciuitates quinque cuiuslibet respondebant nouem iusti: pro illis ergo petit, quod parceretur omnibus illis ciuitatibus, vt quidam uolunt: & ideo dicitur, quod non ausus est diminueri numerum iustorum. Sciebat enim, quod in arca tempore diluuij euaserant octo animae, sed propter illas non indultum fuit alijs: hoc satis patet, supra sexto, & septimo, & octauo cap.

Dicunt ergo isti, quod quando Abraham postea descendit petens liberationem, si essent quadraginta iusti, non petiuit pro omnibus quinque ciuitatibus, sed tantum pro quatuor, & sic correspondenter cuiuslibet decem, cum autem petiuit pro triginta Deum, quod solum

Secunda.

Prima expositio.

Secunda.

Prima expositio.

Secunda.

An petendo pro 45 iustis petebat pro omnibus ciuitatibus.

petiuit pro tribus ciuitatibus, quando pro viginti petiuit pro duabus, qñ aut petiuit pro vna ciuitate solū, scilicet pro ciuitate Sodomorū petiuit p decē. Mihi autem semper videtur, quod ita dicantur pro vna ciuitate, siue quando ponuntur quinquaginta, siue quadraginta vsque ad decem, & hoc magis innuit litera, & quia Abraham non solum rogabat pro vna illarum ciuitatum, sed pro omnibus quinque, videtur dicendum, quod pro qualibet earum ponebat quinquaginta iustos, & deinde vsque ad decem.

Et ratio quam illi ponunt valde friuola est, quod quando petiuit saluationem, si essent quadraginta quinque iusti, quod petebat pro omnibus ciuitatibus, cum autem descendit ad quadraginta, & infra petiit solum pro quatuor, vel tribus &c. vt cuiuslibet venirent nouem iusti, quia pro octo non saluarentur, sicut mundus non fuit liberatus a diluuiō pro octo iustis, qui erant in arca. Ista ratio peccat in duobus; primo, quia falsum præsūponit; secundo, quia non comparabilia æquat.

Primo, quia dicit, quod non fuit liberatus mundus à diluuiō pro octo iustis. Sed præsūponit, quod si fuissent nouem liberatus fuisset: quia vsque ad illum numerum petere audebat Abraham. Sed hoc non videtur rationale, sed etiam si Deus inuenisset mille iustos non parceret propter illos, quia dato quod in stirpe Seth essent multi iusti, tamen adhuc deleuisset Deus omne genus Cain: quia cuncti pessimi erant, & Deo abominabiles. Quare autem decuit, tunc castigari diluuiō genus humanū, diximus supra sexto capitulo.

Secundario peccat ista ratio, quia non comparabilia æquat; quomodo enim vna parua ciuitas toti orbi comparabitur? Nullo modo. Sed isti dicunt, quod quia totus orbis non fuit defensus a diluuiō propter octo iustos, ideo non ausus fuit Abraham descendere, vt peteret cuiuslibet ciuitatis illarum liberationē pro octo iustis. Manifestum est, quod peccata totius orbis, propter quæ venit diluuium erant maiora peccatis vnius ciuitatis illarum in millecuplo, quia tunc omnis caro corruperat viam suam, vt patet supra 6.c. Si ergo toti orbi pepercisset Deus si inuenisset nouē iustos, vel paulo plures: ergo parcere debuisset cuiuslibet istarum ciuitatum propter vnum, & si aliquid minus dari potest. Item cum peccata istarum quinque ciuitatum simul, non essent contra æqualia peccatis totius orbis, saltem comparantur istæ ciuitates toti orbi. Sicut ergo ipsi præsūponunt, quod pro paucioribus vltra nouem ponisset liberari a diluuiō totus orbis, ergo sic & a fortiori potuissent liberari istæ quinque ciuitates pro decem iustis, vel valde paucis. multum ergo est dictum friuolum. Doctores autem nostri communiter dicunt, quod ista petitio a principio vsque ad finem fuit pro omnibus quinque ciuitatibus.

Sed quando Abraham vnam gratiam obrinuerat, rursus petebat aliam maiorem descendēdo vsque ad decem, vltra descendere non fuit ausus, quia decem homines faciunt populum, pauciores autem non. Quod autem petatur liberatio maioris populi pro minori non est iniustum: sed quod petatur liberatio quinque populorum pro tam paucis, qui populus dici non poterant, non videtur rationale. Et licet hoc verum possit esse, ratio tamen ista, quam dant, non habet colorem, quia liberatio aliquorum populorum pro iniuria aliorum non respicit multitudinem iustorum, sed respicit magnitudinem meritorum: patet fundamentum, quia secundum Philosophum in quinto Ethic. distributio honorum, vel poenarum quādo fit in multis, fit per iustitiam distributiua, in qua consideratur dignitas personarum, & non numerus. Vt patet,

Cōsuetudo rōnis prima opinio nis.

Reprehenditur.

quia si aliquis dux eat ad bellum, & multi alij homines eant ad bellum, rex distribuens postea istis, quod merentur, non dabit magis duobus hominibus quibuscunque, quam illi duci pro se ipsos, immo magis dabit illi duci solum pro persona sua, quā decem, vel duodecim de alijs quibuscunque. Sic ergo cum distribuatur poena, vel honor aliquibus, non debet considerari ibi, qui sint plures, sed qui maiora merita habent, & quia interdum merita duorum sunt æqualia, vel maiora meritis mille hominum iustorum: ideo illis dabitur maior honor, vel retributio in quacunque alia re. Non debet ergo dici, quod pro decem iustis debet parci alicui populo, & non pro nouem, vel paucioribus, sed debet considerari quantitas meritorum, in qua fortē excedunt nouem iusti decem iustos.

Etiam dato, quod ista retributio poenarum pro vt comparatur ad vnum, vel ad plures, nō autem ad plures inter se, sed ad plures absolute tunc fiat, manifestū est, quod fiet secundum commutatiua iustitiam, vt patet in 5. Ethic. in qua attenditur æqualitas rei, siue quantitatis: quantitas autem, quæ consideratur in datione honoris, vel poenæ, est quantitas actus vitiosi, vel virtuosus, & non numerus peccatorum, quia si mille homines simul furati sunt vnum equum, & duo homines soli furati sunt duos equos, magis soluent duo homines quā mille homines. Sic ergo cum in nouem iustis esse possent tot merita, quot sunt in decē, & pluribus: ergo ita parceret ciuitati, vel ciuitatibus propter nouem, sicut propter decem, & melius, licet decem faciant populum, nouem autem non. His omnis mihi videtur dicendum, quod Abraham non considerauit vtrum pauciores quā decem populum cōstituerent, vel non, sed quia totiens à Deo petierat, timuit ne vltra descendendo Deus iraceretur ei, ideo non ausus fuit magis descendere, & hoc innuit litera supra cum dicit. *Obsecro, inquit, ne irascaris domine, si loquar adhuc semel.* Credidit ergo, quod iraceretur, si vltius in talibus insisteret, sicut quando Deus sententia iurauerat, quod Moyse moreretur extra terram promissionis, scilicet ante illam partem, quæ est vltra Iordanē, & Moyse saepe ad Deum orasset, vt huius sententia remitteretur, irascebatur Deus, vt habetur Deuter. 3. ca. vbi dicitur: Iratusque est mihi dominus propter vos, & non exaudiuit me, sed dixit mihi, sufficit tibi, nequaquam loquaris vltra de hac re ad me. *Abijt autem dominus.* Id est ille Angelus, qui loquebatur ista cū Abraham: disparuit enim postquam colloquia finita sunt. *Et ille.* Id est Abraham reuersus est in locum suum, id est in tentoria, quæ habebat in cōualle Mambræ: iuerat enim cum Angelis aliquantulum contra Sodomam.

Determinatio iustorum.

Ratio autem potissima, quare Abraham non ausus fuit petere infra decem, fuit, quia Deus misit in eum terrorem ne peteret. Deus enim secundum suam certissimam scientiam iudicauerat Sodomam, & alias tres ciuitates esse delendas, quia iam erant incorrigibiles, & peccata eorū ad summum deueuerat, ideoque iudicium illud immutabile erat. Ex alia parte Deus volebat complacere Abraham, quia erat seruus eius, nec erat in toto orbe aliquis, qui Deo corde tam sincero, & deuoto adhereret, & quia sciebat non esse ibi quinquaginta, nec quadraginta, & sic vsque ad valde modicos permittebat eum petere vsque ad quatuor, quia erant quatuor in ciuitate Sodomorum scilicet Loth, & vxor eius, & duæ filia eius, oportebat quod Deus contristaret Abraham, non exaudiendo preces eius, cum necessario futurum illud erat, quia absolute illud Deus diffinierat. Et fortē in istis quatuor ciuitatibus erant septem, vel octo iusti, quia sicut in ciuitate Sodoma erant quatuor, ita in qualibet

bet aliarum posset esse saltem vnus, & sic si, infra decem peteret immediate incidere inconueniens. Et sic dicitur, in alijs ciuitatibus erant aliqui iusti, quid factum est de illis? nunquid perierunt cum impijs? Non videtur rationale, vt dicebat Abraham Deo supra, non est tuum hoc, qui iudicas omnem terram. Respondetur, quod illi per Angelos de ciuitatibus illis liberati sunt, sicut Loth de Sodomis, sed de illis nō fit mentio, quia principalis intentio erat dicere de liberatione Loth propter merita Abraham. Vel fortē dicendum, quod Deus dedit eis in corde, ut exirent de ciuitatibus, quando destrui debebant.

De subuersione Sodomorum, & liberatione Loth, & factis filiarum eius.

Cap. XIX.

VENERUNTQUE duo Angeli Sodomam vespere sedente Loth in foribus ciuitatis. Qui cum vidisset eos, surrexit, & iuit obuiam eis: adorauitque pronus in terram, & dixit: Obsecro domini declinate in domum pueri vestri, & manete ibi: lauate pedes vestros, & mane proficiscemini in viam vestram. Qui dixerunt: Minime, sed in platea manebimus. Compulit illos oppidō, vt diuerterent ad eum: ingressisque domum eius fecit conuiuium, coxit azyma, & comederunt. Prius autem quā irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum illius a puero, vsque ad senem, omnis populus simul. Vocaueruntque Loth, & dixerunt ei: Vbi sunt viri, qui introierunt ad te nocte? Educ illos huc, vt cognoscamus eos. Egressus ad eos Loth post tergum accludens ostium ait: Nolite quæso fratres mei, nolite malum hoc facere. Habeo duas filias, quæ necdum cognouerunt virum. Educam eas ad vos, & abutimini eis sicut vobis placuerit, dum modo viris istis nihil mali faciatis: quia ingressi sunt sub vmbra culminis mei. At illi dixerunt: recede illuc. Et rursus: ingressus es, inquit, vt advena: nunquid vt iudices? Te ergo ipsum magis, quā hos affligemus. Vmque faciebant Loth vehementissimē: iamque prope erat, vt effringerent fores. Et ecce miserunt manum viri, & introduxerunt ad se Loth, clausuruntque ostium, & eos, qui foris erant percusserunt cecitate a minimo vsque ad maximum, ita vt ostium inuenire non possent. Dixerunt autem ad Loth, habes hic quempiam tuorum

Ind. 24.

Indith. 10.

2. Reg. 2.

4. Reg. 6.

Alph. Toft. super Gen.

generum, aut filios, aut filias, omnes qui tui sunt, educ de vrbe hac; Delebimus enim locum istum: eo quod increuerit clamor eorum coram domino, qui misit nos, vt perdamus illos. Egressus itaque Loth locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias eius, & dixit: surgite, & egredimini de loco isto, quia delebit dominus ciuitatem hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui.

Cumque esset mane cogebant eum Angeli, dicentes: Surge tolle vxorem tuam, & duas filias, quas habes: ne & tu pariter pereas in scelere ciuitatis. Dissimulante illo apprehenderunt manum eius, & manum vxoris, ac duarum filiarum eius, eo quod parceret Dominus illi. Eduxeruntque eum, & posuerunt extra ciuitatem, ibique locuti sunt ad eum dicentes: Salua animam tuam: noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione: sed in monte saluum refac, ne & tu simul pereas. Dixitque Loth

Sap. 19.

Sap. 10.

Esa. 13.

Hier. 50.

Ezec. 16.

Olee 11.

Amos. 4.

Luc. 17.

ad eos: quæso domine mi: quia inuenit seruus tuus gratiam coram te, & magnificentiam misericordiam tuam, quam fecisti mecum, vt saluares animam meam: nec possum in monte saluari, ne forte apprehendat me malum, & moriar. Est ciuitas hic iuxta, ad quam possum fugere, parua, & saluabor in ea. Nunquid non modica est, & viuet anima mea? Dixitque ad eum: ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, vt non subuertam urbem, pro qua locutus es. Festina, & salua te ibi, quia non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc. Idcirco vocatum est nomen vrbs illius Segor.

Sol egressus est super terram, & Loth ingressus est Segor. Igitur dominus pluit super Sodomam, & Gomorrhā sulphur, & ignem a Domino de cælo, & subuertit ciuitates has, & omnem circa regionem, vniuersos habitatores urbium, & cuncta terræ virentia. Respiciensque vxor eius post se, versa est in statuam salis. Abraham autem consurgens mane, vbi steterat prius cum Domino, intuitus est Sodomam, & Gomorrhā, & vniuersam terram regionis illius: viditque ascendentem fauillam de terra, quasi fornacis fumum. Cum enim subuerteret Dominus ciuitates regionis illius, recordatus est Abraham, & liberauit Loth de

Ll 2 sub-

subuersione urbium, in quibus habitauerat. Ascenditque Loth de Segor, & mansit in monte, duae quoque filiae eius cum eo: timuerat enim manere in Segor: & mansit in spelunca ipse, & duae filiae eius cum eo. Dixitque maior ad minorem: pater noster senex est, & nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos; iuxta morem vniuersae terrae. Veni inebriemus eum vino, dormiamusque cum eo, ut seruare possimus ex patre nostro semen. Dederunt itaque patri suo bibere vinum nocte illa. Et ingressa est maior, dormiuitque cum patre. At ille non sensit, nec quando accubuit filia, nec quando surrexit. Altera quoque die dixit maior ad minorem: Ecce dormiui heri cum patre meo: demus ei bibere vinum etiam hac nocte, & dormies cum eo, ut saluemus semen de patre nostro. Dederuntque etiam, & illa nocte patri suo bibere vinum: ingressaque minor filia dormiuit cum eo, & nec tunc quidem sensit quando concubuerit, vel quando illa surrexit. Conceperunt ergo duae filiae Loth de patre suo. Peperitque maior filium, & vocauit nomen eius Moab. Ipse est pater Moabitarum usque in praesentem diem. Minor quoque peperit filium, & vocauit nomen eius Ammon, id est filius populi mei. Ipse est pater Ammonitarum usque hodie.

VENERVNTQUE. Descripta Abrahæ oratione hic subiungitur de eius pro Loth exauditione, & diuiditur in quatuor. Primo ponitur destructionis Sodomorum occasio: Secundo subnectitur Loth, & suorum liberatio, ibi. *Jam prope erant.* Tertio Sodomorum subuersio, ibi. *Igitur dominus pluit.* Quarto criminis nefarii perpetratio, scilicet incestus, ibi. *Ascendit Loth de Segor.* Circa primum dicitur. *Veneruntque duo Angeli.* Scilicet duo Angeli, qui cum tertio erant ad Abraham, qui conceptum Saræ nunciavit, & illo manente in colloquio cum Abraham, alij duo verterunt se contra Sodomam, ut Dei mandatum exequerentur, ut patet cap. precedenti. Magis determinat hic litera Hebraica quam nostra: nam ex litera nostra non patet, utrum isti duo Angeli, qui venerunt Sodomam, fuerint de illis tribus, qui Abrahæ apparuerunt, nisi ex c. superiori coniciatur, ubi dicitur quod conuerterunt se contra Sodomam: etiam non innuit clare litera nostra virum fuerint homines, vel Angeli: litera autem Hebraica vtrunque certificat, ponendo hic articulum quendam qui aliquo modo conuenit cum relativo, & est litera: *Venerunt autem illi duo Angeli, in quo innuitur, & erant illi Angeli, de quibus loquebatur in superioribus, & non aliqui alij nouiter missi.* Etiam quia in superioribus non fecerat mentionem de aliquibus Angelis duobus, nisi dicantur isti duo, qui conuerterunt

vultum contra Sodomam, ergo dicendum est illos duos esse Angelos. Et ex vi istius articuli positi in litera Hebraica respondet Rab. Abraham Auen Ezra ad positionem quorundam simplicium Christianorum, qui dicunt illos tres viros fuisse Trinitatem apparentem in tribus effigibus, unde probat ipse, quod fuerint tres Angeli, quia litera dicit, veneruntque; illi tres Angeli, cum ponatur articulus loco relativi, quia articulus secundam notitiam suppositorum demonstrat, ut ait Priscianus in primo minoris. Et sciendum, quod licet peccatum Sodomorum erat grauatum nimis, ut supra dictum est, non tamen adhuc merebatur subuersionem, sed altissimum Dei iudicium, nisi contra Angelos in specie virorum venientes insurrexissent, ut eis abuterentur. Quare autem duo Angeli venerunt: respondet communiter Hebraei, & Latini, quod vnus venit ad subuertendum ciuitates, alius ad liberandum Loth. Sed contrarium demonstratum fuit. c. precedenti: dicitur ergo, ut ibi. *Vesperare.* Dicunt aliqui, quod ideo venerunt in vesperis, quia per totam diem expectauerunt, ut videret si dominus parceret ciuitatibus propter Abrahæ: Angeli enim boni desiderant salutem omnium hominum. Hoc satis bene dicitur, sed forte melius dicitur, quod ideo non intrauerunt vsque ad vesperum, ut haberet occasionem manendi in ciuitate illa per noctem ad hoc, quod hospitarentur Loth. Si enim transiissent in meridie per ciuitatem illam, non haberent occasionem manendi ibi, sed transiendi ultra, quia Loth non exiret eis obuiam, ut hospitarentur in domo sua, eum videret superesse magnam partem diei, in qua possent ambulare ad vltiora loca; ipsi tamen secundum Dei ordinationem volebant hospitari in domo Loth, ut liberarent eum, sicut postea accidit: Loth tamen non accepisset eos, nisi veniret in vesperis, ideo distulerunt intrare ciuitatem vsque ad vesperam. *Sedent Loth in foribus ciuitatis.* Dicunt Iudaei quidam, quod Loth sedebat, ut iudex principalis inter alios iudices, qui tunc temporis sedebat in portis ciuitatum, ut patet Deut. 21. & 22. & 25. & Ruth. 4. c. Sed hoc non est verisimile, quia infirmitate Sodomitarum ad Loth, ingressus es, ut aequa, nunquid ut iudices nos? Videtur ergo dicendum, quod Loth sedebat in porta ciuitatis, ut videret venientes, & colligeret eos ad se: maxime enim, quia sciebat prauam consuetudinem terræ illius, ideo recipere volebat omnes viatores, ne si ab illis reciperentur, abuterentur eis, quod erat valde dolendum: exercebat ergo in hoc Loth praclarissimum opus charitatis. Dicitur enim Loth hospitalitatem in domo Abrahæ, cum morarentur simul, sic enim Abraham expectabat hospites sedens in ostio tabernaculi, ut patet cap. precedenti. *Qui cum uidisset.* Scilicet Angelos in speciem virorum. *Surrexit, & iuit obuiam eis.* Ut eos honoraret, & sic magis ad suum hospitium traheret. *Et adorauit pronus in terram.* Non adorando eos, ut Deos, sed faciendo reuerentiam, ut hominibus, sed quia Loth valde vrbanus erat, tantum se inclinauit. Sic dicitur de Abraham precedenti cap. quod cum surrexit, & inuiderat ad hospitium suum tres viros, adorauit pronus in terra. *Declinate in domum pueri uestri.* Magna patet humilitas, charitas, & curialitas: omnibus enim bonis plenus erat. *Manete ibi.* Scilicet ista nocte, quia iam erat vesperis, nec restabat tempus ad itinerandum ultra. *Lauate pedes uestros.* Ad refrigerationem itineris propter puluerem, & calorem: iste enim erat mos Abrahæ, ut patet precedenti. c. quia tribus Angelis aquam dedit ad lauandum pedes. *Qui dixerunt minime.* Id est non ibimus ad domum tuam. Sed dices vsque, quod Angeli mentiri sunt: quia cum intenderent ire ad domum Loth, dicebant, quod nolabant. Responderunt quod licet Angeli intenderent declinare in domum Loth, non tamen ad primam petitionem,

Rab. Abrah. Auen Ezra.

Cur duo Angeli venerunt in Sodomam.

Opinio Iudaeorum conuulsa.

An Angeli hic mentem dactum dixerint.

nem, ut daretur alij exemplum hospitalitatis, & ideo non negauerunt se illos simpliciter non ituros, sed negauerunt se non ituros ad illam primam rogationem. Vel aliter dicendum quod ista negatio non fuit negatio determinantium sic futurum esse, sed negatio aliquorum rogari volentium ad exemplum futurorum. *Sed in platea manebimus.* Ex vrbanitate hoc dicebant, ne impediret Loth circa officium hospitalitatis & est exemplum, quod quantumcumque homo potuerit, debet se excusare, ne alios occuperet, vel eis laboris materiam praestet. *Compulsi illos oppido.* Id est valde; ex quo patet, quod peregrini non sunt solum vocandi, sed cum instantia trahendi, & simile habetur Luc. vlti. de Christo, quando apparuit duobus discipulis euntibus in Emmaus, quia ipsis inuitantibus manere volebat, donec coegerunt eum. *Fecit conuiuium.* quia ad perfectam hospitalitatem non solum requiritur lectus ad mandandum, sed etiam cibus ad naturam confortandum. *Et coxit azyrna.* Ex hoc Iudaei arguunt, quod tempus in quo venerunt Angeli Sodomam, erat tempus Paschale, quia in solennitate Paschali comederant azyrna septem diebus, ut patet Leuit. 23. & Exod. 12. cap. & dicunt, quod Loth didicerat omnes istas ceremonias in domo Abrahæ, quia Abrahæ omnia ista obseruabat, sicut patet de circuncisione, supra 17. cap. & de obseruatione Sabbathi, supra 2. cap. Sed hoc falsum est, quia comedere azyrna pertinebat ad solennitatem Paschalem: Pascha autem est transitus, ut patet in Hebraica lingua, & hoc fuit quando Angelus percussit Aegyptios transibat domos Iudaeorum neminem percutiendo. Sed istud Pascha nodum fuerat, ergo comestio azyrnorum, quae erat propter Pascha nodum erat, quia signatum naturaliter est prius signo. Item si ista comestio azyrnorum ante fuisset, non repeteret eam Deus toties in Exo. Leui. Nu. & Deut. sicut erat de circuncisione, quae licet esset principalis ceremonia distinctiua populi Dei, & tamen quia data fuerat, & obseruata ante Moysayam legem, in lege nunquam repetitur. Item principaliter, quia prima comestio Iudaeorum fuit in exitu de Aegypto, quia cum fecissent Iudaei massas illa nocte, vel habuissent eas factas a multis diebus, & non fermentatas secundum morem Aegyptij, ut dicitur Exod. 12. cap. ut crustina die panem haberent ad recedendum: compellentibus Aegyptijs, nocte, ut velociter recederent non potuerunt massa fermentari, sed tulerunt eas conspersas ligatas in pallijs, & postea non fermentatas coxerunt; & comederunt: patet ergo, quod ante non erat aliqua obseruatio Paschalis. Si enim Paschalis obseruatio fuisset deberent comedi azyrna, & sic populus Israeliticus in Aegypto fecisset azyrna, sed non fecit, quia dicitur litera, quod volebat populus fermentare massas, sed compellentibus Aegyptijs fermentare non potuit, non ergo omiserunt fermentare ob aliam causam, nisi si quia non potuerunt. Et tunc arguitur sic, signum rememorative semper debet subsequi suum signatum, sed comestio azyrnorum est rememorative illius primae comestionis, quando de Aegypto exierunt, ergo nunquam ante fuit: minor patet Deuter. 16. scilicet, quod comedere azyrna representet illam primam comestionem, ubi dicitur: Septem diebus comedes afflictionis panem absque fermento, quia in pauore egressus es de Aegypto, ut memineris diei egressionis tuae de Aegypto omnibus diebus uite tuae. Quando ergo dicitur hic, coxit azyrna, intelligitur, quod fecit cito panes sine fermento, ut velociter parare possent, ne detinerentur conuiui. Venerunt enim isti conuiui ad vesperum, & defecerat panis in domo Loth, & quia non poterant cito fieri panes, si fermentari deberent, mandauit quod sine fermento cito coquerent.

Alph. Toth super Genes.

tur, & hoc idem Abraham fecerat istis duobus Angelis, & alteri tertio, qui eadem die ad eum venerant, & cum non haberent panem, fecit subcineritios panes, qui vocantur etiam azyrna, quia sine fermento sunt, ut patet. c. precedenti. Et quando dicitur, quod Loth didicerat ista ceremonialia in domo Abrahæ, scilicet Pascha, sabbatum, & similia, falsum videtur, quia tunc ista non erant: de sabbatho autem, utrum tunc obseruaretur, diximus supra 2. c. Vtrum autem ante dationem legis fuerit distinctio de mundis, & de immundis obseruata, diximus plene, supra 7. & 8. c. & in istis locis vide de alijs ceremonialibus. *Prius aut equam venerunt cubitum.* Et sic aliqua noctis pars transierat, postquam ipsi cenauerant, & quieuerant, & populus non venit immediate, ut intrauerit viri in domum Loth, ne fugere possent, sed voluerunt comprehendere eos dormientes, vel cenantes: ita quod effugere non possent. *A puero usque ad senem.* Est enim locutio hyperbolica, sicut etiam dicitur astra ferit clangor, & illud *Aurea femineus perstringit sidera clamor.* Ut patet Alexandridis lib. 3. de captione ciuitatis Tyrj, in qua foemine clamabant, & dicebatur clamor earum percutere astra, quia magnus valde erat: non est enim verisimile, quod totus populus ciuitatis Sodomorum staret circa domum Loth, quia non possent capi. Sed erant ibi valde multi de pueris, & senibus. Nominat hic pueros, & senes, & non nominat viros, quia aetas virilis est potentissima ad actus venereos, aetas autem puerilis, & senilis sunt inhabiles, non ergo fuit necesse viros nominari, quia satis constabat, quod illuc irent cum non essent pueris, & senibus sanctiores, & aetas magis ad hoc impelleret. Sed ad notandum postquam, & infandissimam istius ciuitatis consuetudinem ponuntur pueri, & senes, qui aliis inhabiles sunt: *A puero.* Isti non erant in continentes, quia non ex passione hoc faciebant, sed intemperatissimi, quia hoc ex totali electione faciebant, & pueros suos ad hoc edocebant primo eos pari facientes in primo aetatis flore, donec satis barbati essent: deinde reciproce, & agebant, & patiebantur: & ideo tanquam ad hoc assueti conuerunt ad vallandum domum Loth. Istum modum etiam tenuit Orpheus, qui fuit primus poetarum, & theologus vocatus, quem ego infandissimam bestiam iudico nominandum: cum enim nubere nollet in Thracia, in qua ipse genitus erat, postquam Euridicem uxorem suam ab inferis reuocare non valuit, per triennium ab omni tactu femineo abstinentis ad vltimum in labem istam infandissimam corruit, quasi per sexcentos annos post subuersionem istarum ciuitatum, & homines terræ suae docuit ista operari perfrustationibus trahens. De quo Ouidius Metamorpho. lib. 10. sic ait.

*Ille tamen Thracum populis fuit auctor amorem
In teneros mutare mares, citraque inuentam,
Aetatis breuis uer: & primos carpere flores.*

Vsque ad senem. In quibus iam calor naturalis deficit, & calor venereus totaliter extinguitur, tamen quia secundum habitum intemperatissimi erant, ideo quod natura negabat, isti infelices facere attentabant, quia si non facerent, satis lerabantur saltem, quando alij coram eis coitu femineo concubebant. Sic enim ait Seneca, quod tempore suo, quando in ciuitate Romana totalis intemperantia vigeat, postquam viri defatigati erant exhaustis medallis laborantes, faciebant paruulos pueros, & puellas coram se concubere, vel saltem hoc tentare, ut sic ipsi turpissimi ad libidinem mouerentur. *Et uallauerunt domum illius.* Quia timuerunt, quod viri uidentes impetum fieri per ostia domus, fugerent per aliam partem, & sic nullam partem domus ab extra reliquerunt, ubi multi non obsiderent.

Ll 3 Qui

Opinio Iudaeorum reuellitur.

Orpheus non Theologus, sed belua.

Qui introierunt ad te. Idest domum tuam, vt hospitarentur tecum. Educ viros, ut cognoscamus eos. Scilicet abutentes eis. Egressus ad eos Loth. Scilicet mansuetis verbis, vt eorum irrationabilem impetum mitigaret. Post tergum accludens osium. Ne intrarent Sodomitæ, & raperent viros: dicitur accludens, quasi ad se claudens: sic enim fecit Loth claudendo cõtra se hostium. Nolite quæso fratres mei. Verba valde blanda sunt, quia verbum dulce mitigtat iram, vt patet Prouer. 15. c. cum dicitur, responsio mollis frangit: sermo durus suscitatur furorem: Sed in hoc concupiscibilis ab irascibili deficit, quia ira verbis blandis vincitur, tanquam aliquid non multum recedens a ratione, concupiscibilis autem quantum ad libidinem verbis non cedit, quia bestialis conditionis existit: ideo dicit Philosophus 2. Ethic. difficilius est pugnare contra concupiscẽtiam, quam contra iram. Nolite hoc malum facere. Non solum malum est, immo malorum intandissimum, quia licet bestialitas peius vitium iudicetur maiorem tamen ve recundiam infert hoc, quia alia omnia ipsum perpetrant. Habeo duas filias, quæ nondum cognouerunt uirum. Sodomitæ masculorum concubitus sequebantur, tanquam delectabiliores existentes coitibus foeminarum, si ergo Loth daret filias suas, ipsi non curarent dimittere actum nefandissimum, tanquam delectabiliorẽ existentem, ideo addidit. Quæ nondum cognouerunt uirum. Quia carnis amatores solent coitus virginis super omne delectabile affectare: ideo putauit Loth sic eos placare, sed nec sic valuit, quia incanduerat eorum sæua, & nephanda libido super carbones ignitos, & si forte isti Angeli fuissent veri homines, & Sodomitæ potuissent comprehendere eos improba naturali libidine eos vexatos occidissent, sicut factum fuit in Gabaa, quia viri ciuitatis illius occiderunt uxorem Leuitæ per totam noctem libidine improba vexantes, cum vellent Leuitam domini nepharia libidine maculare, vt patet Leuit. 19. cap. Et abutimini eis, sicut vobis placuerit. Dabat Loth filias suas sodomitis non ad vtendum, sed ad abutendum, quia sciebat, quod non naturali modo, sed in vase indebito eas erant cognituri, sicut in viris facere consueuerant, & hoc notat cũ dicit. Abutimini. Hoc peccatum sine fiat in viro, siue in foemina in vase indebito vocatur contra naturam, quia natura insituit, vel ingeniauit istum actum ad multiplicationem indiuiduorum, & cõseruationem specierum, & quia coeundo cum viro vel cum foemina in vase indebito, nullo modo ordinatur ad generandum, nec ordinari potest per naturam, ideo vocatur contra naturam. Si autem aliquis coeat cum propria matre, quæ satis est horribile, & infandum, & recte rationi repugnans, nõ dicitur agere contra naturam, quia inde gignere potest, ut genuit Oedipus rex Thebarum ex locasta matre sua, ut ait Seneca: Tragedia 5. & Statius Poeta in lib. Thebaidos.

An Loth licitè traderet voluerit, ne Sodomitæ viris illis abuterentur. Et videtur quod licitè, quia faciens, quod de iure naturali est, nõ peccat, cum ius naturale sit iustum simpliciter, & certum quod sit iustum patet 5. Ethicorum. iusta autem humana valde mutabilia sunt in tantum, quod sola humana positione constare videantur, vt 1. Ethicorum, capit. 2. Sed defendere hospites suos a tanta infamia, & morte erat de iure naturali, ergo licuit sic facere.

Item de duobus malis, quando instat necessario alterum illorum, minus malum est eligendum, sed detestabilior est Sodomia quam virginum defloratio, ergo dari poterant virgines ne uiri paterentur. Confirmatur hoc, quia libellus repudij aliquod malum erat, & datum ad duritiam cordis Iudeorum, ut patet

Matth. 19. cap. Sed tamen sanctus Moyses hoc permittit, ut patet Deuter. 24. cap. & hoc erat ne occiderent uxores, vt dicit glos. nostra ordinaria, & hoc, quia maius malum erat vxoris occisio, quam repudium, ergo cum sit peior sodomia, poterat stuprum permitti, ne in illa incurreretur. Item leges humanae permittunt meretrices tanquam aliquid conseruans pacem publicam, vt ait August. meretrices tolle de ciuitatibus, & cuncta libidinibus conturbabis, sed meretricatio necessario, incipit in puellis a stupro, ergo cõsentiri debet stuprum.

Dicendum, quod nõ licitè obtulit Loth filias suas stuprandas, vt iuuenes a tanto scelere excusaret. Fundamentum est, quia ratio boni operis habet ortum a charitate, & quia secundum ordinem charitatis magis, & primo debet aliquis se ipsum diligere, quam alium, ideo nunquam aliquis debet eligere Deum offendere, ne alius offendat: si enim, vt vult Aug. mendacium, nõquam dicendum est, vt vita alterius defendatur, ergo multo magis non est faciendum aliquid opus, quod de se sit malum, sicut stuprum: mendacium enim officiosum veniale peccatum est. Dicendum ergo, quod Loth eligendo dare filias suas Sodomitis, ne acciperent viros, peccauit cum iste actus de se malus sit, sed excusatur a parte peccati, quia nõ fuit totaliter voluntarius, subita enim, & magna turbatio adueniens facit intellectum impeditum, & sic aliquo modo causat ignorantiam: ignorantia autem causat inuoluntarium, vt patet per Philosophum. 3. & 5. Ethicorum. tantum enim fuit Loth perturbatus ex subita angustia, quod non bene aduertit quid respõdebat, etiam Loth motus fuit ex quodam bono zelo naturali, licet non esset ordinatus propter perturbationem. Sic non erat multum arguendus, sicut beatus Petrus quando percussit seruum principis sacerdotum motus fuit bono zelo, scilicet, vt Christum defenderet, & tamen non bene egit, quia Christus eum reprehendit, vt patet in mediæ Matthæ. 26. tanquam perturbatorem salutis animarum, & repugnantem spiritui sancto.

Determinatio. Cap. 1. & Moral. Eudæm. c. 9.

Si ergo Loth ista, quæ fecit ex magna deliberatione fecisset, non perturbatus satis grauiter peccasset, sed quia perturbatus, & aliquid inuoluntarius egit non est tantum arguendus. Ad argumenta ad primum, quando dicebatur, quod defendere hospites est de iure naturali, dico quod si Loth cognouisset hospites suos esse Angelos non oportuisset aliquid horum facere, quia cum eis coire non possent, & ipsi se defendissent, vt postea factum est. Sed adhuc dato, quod ipse putaret eos esse viros, & vellet eos defendere, tamen debebat defendere modo licito, ita quod mortaliter non peccaret, sed dare filias suas stuprandas erat mortale peccatum, ergo tali modo defendere non licebat. Ad secundum dico, quando dicitis, quod maius malum est vitandum, & accipiendum minus, quando alterum eorum necessario instat, non est hoc simpliciter verum, ideo distinguendum est, quia aut opponuntur duo mala quorum vtrunque est poena, aut duo quorum vtrunque est culpa, aut duo quorum alterum est poena, alterum culpa. Si autem dentur duo mala quorum vtrunque sit poena, aut dantur respectu eiusdem personæ, aut respectu diuersarum, si respectu eiusdem accipiat, quod voluerit, quia vtrunque ei licet: & si dicatur, quid vis magis, vt abscindatur tibi lingua, vel vt iuguleris? eligat quod vult, sed ad prudentiam pertinet semper minus malum eligere, immo videtur esse quadam species mali, si aliquis potens defendere vitam cum abscissione alicuius membri, eligat magis mori quam membrum abscindi, quia licet ad honorem alicuius magis valeret mori, quam priuatum aliquo modo, vel nimis deformatum viuere: tamen

Solutio argumenti. Ad primum

Ad secundum

men ille debet eligere vitam, non vt sibi viuatur, sed vt Deo viuatur, quia dum plus vixit, plura obsequia exhibere Deo poterit, qui autem, vt nõ perdat honorem magis vult mori, quam sic viuere, nõ vult mori Christo, sed sibi, idest nõ moritur ad honorem Christi, sed ad honorem proprium, svt non dehonoretur, cum postea vixerit: qui autem sibi mori vult, & non Christo, sibi vixit, & non Christo quæ deordinatione quandam habet & malum. Si autem ista duo mala penalia sint in diuersis personis, aut sunt pecuniaria, aut personalia. Et sciendum, quod non accipitur hic malum pro aliquo nocimento, quando iuste infligitur, siue in rebus, siue in persona, sed quoniam iniuste imponitur. Si ergo sit poena pecuniaria iniuste lata, tunc consideranda est abundantia, vel paupertas personarum, quibus ista poenalia infligi debent. Si enim alicui pauperi iniuste omnia bona sua tollerentur, nisi ego, qui sum diues darem centum de meis, ante debẽrem eligere, quod mihi auferrentur centum, quam illi omnia bona sua. Si autem sit iniuria personalis, vt membri mutilatio, vel percussio, vel mors, licet non teneatur aliquis mori pro alio, nec pati aequalia, vt scilicet pati manus abscissionem, ne alteri manus abscindatur, nec etiam tenetur aliquis pati manus abscissionem, ne alius iniuste occidatur. Sed videtur mihi saluo meliori iudicio, quod si mihi proponeretur ab aliquibus, qui possent facere, quod dicunt, & ego crederem verisimiliter eos facturos, quod occideretur aliquis innocens, nisi ego sustineam paruum alapam, vel ieiunium duobus diebus, vel aliquid simile, quod non inferat magnum dedecus, quod peccato mortaliter si nõ sustineo, & alius occiditur. In hoc autem non potest dari certa regula, quia est valde particulare, & oportet considerare varias circumstantias personarum, & sic diuersimodè iudicandum est. Si autem illa duo mala sint duæ culpæ, tunc dico quod aut consideratur in eadem persona, aut in duabus, in eadem autem non potest habere locum, quia nullus potest cogi ad aliquem actum peccati: ad poenam enim satis cogi potest, ad peccatum autem minime. Si autem sit hoc in duobus, verbis gratia, vt si aliquis vir dicat alicui mulieri, si non datis mihi licentiam corporis vestri, ego immediate me occidam: & ita sit, quod vir habeat in semetipsum paratum, vel aliud mortis genus, vt immediate pereat, dico quod in tali casu mulier laborare debet, quantum potuerit ne ille se occidat, sed tamen si euitari non potest, nec propter hoc debet ei dare licentiam corporis sui inhonestè, & ratio huius est, quia non debet aliquis peccare, ne alius peccet, nec etiam in leuissimo peccato, quia in quolibet mortali peccato diuinam offendimus maiestatem, maxime quia sic non tollit peccatum alterius simpliciter, sed mutat speciem peccati, quia aliter peccaret se occidendo. Nunc autem peccat fornicando, nec potest aliquis casus dari, in quo ille, qui non vult cessare a peccato, nisi peccante alio non peccet mortaliter, quia saltem peccat in hoc, quod vult alium peccare mortaliter. Si autem illa duo sic se habeant, quod vnum sit poena, & aliud sit culpa, aut sunt in eadem persona, aut in duabus. Sed quomodo quocunque se habeat, nunquam aliquis debet agere aliquod peccatum quantumcunque sit, vt ipse vel alius aliquam durissimam poenam euitent. Sed secundum, quod ait Philosophus in 3. Ethicorum. ad quadam autem fortassis non est cogi, sed magis mori patientem durissima. Et ratio, quia quodlibet peccatum quantumcunque paruum sit magis malum est, quam quolibet poena quantumcunque sit, quia se excedunt ex naturæ generis, sicut imperfectissimus inter homines est melior optimo equorum: excedunt enim se essentialiter. Si autem aliquis debet subire poenam,

Quid pro patre sustinere debeamus.

Nullus, ne alius peccet, peccare debet.

Cap. 7.

ne committatur peccatum tunc distinguendum, quia aut est in eadẽ persona, aut in diuersis, si in eadem persona dico, quod qualemcunque poenam debet aliquis subire magis, quam committere peccatum, quia magis valet omnia mala pati, quam malo consentire: vt patet extra de ijs, quæ vi metusve causa sunt. ca. sacris, & in decretis. 32. questione, 5. cap. ita ne. Si autem alius debet committere peccatum, ad quod inducitur quasi compulsus, tunc videtur dicendum, quod licet non teneamur de necessitate ad tolerandum poenas, ne alij peccent, tamen charitas Christi nos impellit ad patiendum aliquid, maxime si illa poena parua est, & licet ad hoc rationabiliter inclinari deberet prelati tamen ex officio suo coguntur multos labores, & poenas sustinere, ne subditi incidant in peccatum mortale: unde licet sciat prelatus certissimè, quod heretici occident eum, si eorum dogmatibus resistat, magis debet mortem subire, quam sub errore hereticorum populum relinquere naufragantem. Hæc enim quia valde diffusa sunt, nec possunt sub vna communi regula cõprehendi, magna prudentia indigent operantis.

Ad formam autem argumenti responderi posset, quod maius malum erat, quod Loth traderet filias suas stuprandas, quam quod viri sodomium paterentur, quia si illi paterentur totaliter inuoluntarij, non peccarent, immo mererentur tantum laborem tolerando, quod tanto labore pressi mori possent, sicut mulier Leuitæ, quæ ex improba libidine habitantium in Gabaa mortua est, vt patet Iudi. 19. cap. Sic enim dicebat beata Lucia, si me inuitam in Lupanar duci feceris, corruptio mihi duplicabitur ad coronam. Quod autem Loth filias suas daret, ne viri paterentur, hoc voluntarium erat, ideo peccatum erat, & sic secundum regulam supra datam fieri non debebat, quia nunquam aliquis peccatum, quantumcunque committere debet, vt euitet poenam, quantumcunque sit in se, siue in alio. Si autem comparentur ista duo peccata inter se, scilicet sodomia, & stuprum, dato quod vtrunque sit peccatum, & fiat voluntariè, tunc dico, quod sodomia est maius peccatum, & si comparentur inter se ista duæ poenæ, scilicet pati sodomiam, & pati stuprum, maior poena, & detestabilior est sodomiam pati.

Ad confirmationem autem, quando dicitis, quod Moyses permittit libellum repudij, vt non fieret occisio vxoris, quia erat magis malum. Dico, quod non permittit hoc Moyses, sed Deus: non enim habebat tantam auctoritatem Moyses, vt aliquod malum simpliciter fieri permitteret, nisi forte dicas, quod Moyses permittit hoc tanquam minister, quia legem à Deo datam ipse adducebat ad populum, & legebat, & explebat, & obseruari compellebat, & isti qui sic repræsentabant uxores non peccabant mortaliter, quia lex diuina hoc permittebat, nec est simile de permissione legis humanae, quia Deus potest facere quod id, quod vno modo sit illicitum, ex mandato suo licitum efficiatur: lex autem humana non potest facere id, quod est illicitum esse licitum, quia licitum, & illicitum cõsiderantur simpliciter secundum alium finem, qui est altior sine politia humana. Hoc tamen quod lex licitum esse faciebat poterat ex mala voluntate illicitum reddi, vt si aliquis iniuste vxorem suam odio haberet.

Nicolaus autem dicit, quod ista solutio non consono intentioni Christi Matth. 19. Si quis dimiserit vxorem, & aliam superdixerit mechatur: ideo dicit ipse, quod repudium permittebatur in lege, ita quod non puniebatur, sed non propter hoc efficiebatur licitum.

Ad confirmationem. Responso.

Opinio Nicolai improbat.

Respondetur, qd intentioni Christi valde consonat... Responso supra data, quia quando Christus dixit, qd quicunq; dimiserit uxorem, & aliam superdixerit me-

Improbatio alteri disti.

Ad tertium arguere.

Finis legis humane.

Finis legis diuine.

fornicatio non potest fieri sine magna gratia, sed lex humana non dat aliquam gratiam, quia legislator est homo deficiens, ideo non potest dare gratiam preuenientem, ne cadamus, nec adiuuarem, vt resurgamus, lex autem diuina dat gratiam adiuuantem, & conferuantem: ergo ad eam pertinebat proprie omnia mala vetare. Et ista fuit ratio potissima, quare lex Mo-

Obiectio tollitur.

Ad formam argum.

ros, & hoc intellexit Loth cum dixit. Et abiit cum eis, qualiter vobis placuerit. Abiit enim est contra naturam facere, & tunc aequale vitium erat in mulieribus, sicut in viris, cum vtrobique sit vas indebitum, & impossibilis generatio. De materia supra tacta de modis legum tetigimus Deuter. 24. cap. & ibi vide, Qui ingressi sunt sub umbra culminis mei. Ista est causa, quare Loth filias periculo mortis, & adulterij exponeret, ne isti viri, qui ab eo pacifice recepti fuerant in domo eius tanta recipere offensionem, nulla enim potest viro maior inferri iniuria, quam si ab alio coitu foemineo cognoscatur. Culminis mei. Id est domus mea, scilicet confidentes in mea defensione. dicitur culmen trabes domus principalis, super quam totum pondus, & omnes tigni domus pendunt, & vocatur vulgariter, ambre, sic vocat Seneca in principio Tragedia sextae, Troiam culmen cadentis Asiae, in carmine primo, dicens. Starent superbi culmen euersum occidit. Pollentis Asiae celsum egegius labor. Recede illuc. Id est non moreris in istis verbis da huc viros. Ingressus es, vt aduena, nunquid vt iudices? Sodomitis increpabant Loth, quia ipse arguebat eos tanti sceleris: ideo dicebant quomodo tu in tantam prorumpis audaciam? venisti ad nos, vt aduena, & recepimus te in pace, nunc autem vis iudicare nos? qd. valde magna audacia est. Te ergo ipsum magis quam affligemus. Id est si viros non tradideris abutemur te, donec te occidamus, & sic magis te affligemus, quam viros afflicti eramus. Sciebant isti infociles, quod magna afflictio erat tanta multitudo inprobam sustinere libidinem, quia ipsi in alterutrum continue ex periebant, sed de hoc non curabant, du ipsi saltem infandissime delectarentur. Vixque faciebant Loth vehementissime. Loth volebat eos ab ostio expellere verbis pacificis: ipsi autem accipientes cum vehementer torquebant: alij impellentes cum contra ostium, vt ianuam eis pateret: alij enim loco viros accipere volebant adabutendum. Iamque propere erant, vt effringeret fores. Hic ponitur secundum scilicet Loth, & familiae suae liberatio. Vt effringeret fores. Impellentes quantum poterant. Et ecce manum miserunt viri. Aperuerunt ostium, & intruderunt ad se Loth. Sed dices quomodo non intrauerunt Sodomites quando apparuerunt Angeli? Respondetur, quod hoc fuit quia percusserunt eos Angeli cecitate, & ideo etiam si non clausissent ostium nunquam illud reperissent. Et eos qui foris erant percusserunt cecitate. Nisi enim eos sic percussissent clauso ostio, modicum, vel nihil ualisset. Et ista cecitas secundum Augusti. 16. de Ciuitate Dei non fuit cecitas, quae est priuatio potentiae visus, sed est quaedam passio, quae Graece aorissa, vel acrisia, dicitur, quam habentes cum cetera videant aliquid vnum coram se positum non vident. Et taliter percussi sunt illi, qui querebant Eliseum venientes de Syria, vt patet 4. Regum. 6. cap. & hoc satis bene dictum est, sed non erat necesse ponere esse talem cecitatem, quia ponendo in eis veram cecitatem non sequeretur aliquod inconueniens, quia nesciam amplius visuri erant, cum sequenti die in ortu Solis ciuitas subuersa fuerit, sed hoc quod dicitur infra, scilicet. Ita ut ostium videre non possent. Videtur innuere, qd fuerit aorissa, quia dicitur de porta singulariter, quod eam non videbant, scilicet, quod videntes omnia alia, porram non videbant. Et hoc valde rationale erat, vt sic infociles fatigaretur, quia si excecati fuissent, videntes se percussos cessarent ab inquirendo viros, sed videbant omnia alia sicut ante viderant, solum autem portam non videbant, & sic continua sollicitudine euinueniendi fatigabantur non dantes sibi requiem. A minimo usque ad maximum, Quia omnes malo animo venerant, vt viros libine infandissima fatigaret. habes tantum

Liberatio Loth & familiae.

Cur aperitis ianuam sodomitis non sunt ingressi.

Opinio Lu dorum. Conflu.

hic quompiam generum. Bene sciebant Angeli, quod Loth duos generos haberet, sed querebant ab eo, vt eum ad vocandum eos incitarent, & si illi miseri voluissent venire meritis Loth saluati fuissent, sed peccata sua exceperunt eos. Aut filios, aut filias. Filios autem nullos habebat Loth, sed solum duas filias. Dicunt tamen Hebraei ex hoc loco, quod Loth habuit duas filias maritatas, & ad illos vocandum ipse iuit, & dicitur, quod filij istarum filiarum suarum vocantur hic filij sui. Sed hoc non videtur verum, quia infra dicitur, qd Loth iuit ad generos suos, qui accepturi erant filias, magis tamen videtur, quod iuisset ad filias, vel nepotes, si aliquid talium habuisset. Dicendum ergo videtur quod non habebat alias filias, nec filios. Omnes qui iui sunt. Id est, qui ad te pertinent consanguinitate, vel ianguinis coniunctione, vel affinitate, quia etiam affines saluare volebant: Et pater quia quesituit vtrum generum aliquem haberet. Educ de urbe hac, ne pereant, delebimus enim locum istum. Ex hoc patet, quod non solum vnus Angelus venerat ad destruendam ciuitatem: sed ambo, quia pluraliter loquuntur. Eo quod increpauerit clamor eorum. Propter peccata publica. Qui misit nos, ut perdamus. Id est destruamus illum: in hoc manifestauerunt se illi viri esse Angelos a Deo missos. Egressus itaque Loth. De domo sua non autem de ciuitate. Ad generos suos, qui accepturi erant filias suas. Erant enim illae duae filiae Loth desponsatae, sed nondum in matrimonium traditae, quia, vt supra dictum est, nondum cognouerant virum. Surgite. Erat enim magna pars noctis, & iacebant. Et ussus est eis quasi ludens loqui. Licet Deus, vt gratiam faceret Loth permittebat eum vocare generos suos, tamen quia peccata sua ad summam tatem deuenerunt exigentibus iceleribus excecauit eos Deus ne saluum consilium auscultarent, sed putauerunt qd Loth ebrius erat, & ludabat. Cumque esset mane. Ciuitates non fuerunt deletae per noctem, sed per diem orto iam Sole: Loth autem exiuit de ciuitate mane factio ante Solis ortum, tota enim nocte manserat in ciuitate deprecans pro populi liberatione. Sed non exaudiuit dominus, quia peccata eorum completa erant, quae diuinam indignationem merebantur. Cogebant enim Angeli. Loth enim exire dissimulabat, vt magis Deum oraret si forte exaudiretur. Et duas filias, quas habes. In Hebraeo dicitur. Duas filias praesentes. Quod alias filias maritatas habebat, quae in domo non erant. Sed non valet, vt supra probatum fuit: non enim semper regulatiua, vel participia adiectiua dicunt distinctionem, vt si dicamus homines, qui curunt, sunt in campo, non propter hoc innuitur, quod sint alij homines, qui nec curant, nec sint in campo, & si dicamus homines albi, vel comedentes sunt boni, non innuitur ex hoc, quod sint alij homines, qui non sint albi, vel comedetes, licet ergo dicatur duas filias praesentes: non propter hoc sequitur quod sint aliae, quae non sint praesentes. Ne tu pariter peccas in scelere ciuitatis. Quia licet Loth innocens esset ab isto crimine, si inter illos mansisset, necesse erat cum illis perire, & hoc agit ad ea quae supra 14. cap. diximus de fugiendo pestem: si enim aliquis iustus sit, & videat aliquem populum, vel gentem a Deo puniri, non debet manere inter illos, quia cum eis periret, & sic habetur Apoca. 18. cap. exite de medio eius popule meus, ne participes sitis peccatis eorum, & de plagis eorum non accipiatis. Dissimulante illo. Id est fingente se non audire, magis, ac magis oratione ad Deum insistebat, ne deleteret ciuitatem. Apprehende vult manum eius. Vt eum aliquo modo violenter traheret. Et manum duarum filiarum, & uxoris. Quia iste forte ciuitatem exire formidaret, & recusaret. Eo quod parceret dominus illi. Quasi dicat, si Deus non iudicasset immobiliter, quod Loth exui deberet de sodomis non tantum

tantum instarent Angeli, vt educerent eum, sed post primam vocationem, reliquissent, vt peiret in scele- re ciuitatis. Sic patet de duobus generis accepturis fi- lias Loth, quia Deus non pepercerat illis non curauit Angeli, quod instaret Loth ducendo eos, quia ergo voluntas diuina frustrari non poterat, quæ Loth liberandum esse destinauerat, & Loth volebat exire, necessario infertur, quod deberet ad exeundum com- pelli, & hoc est quod dicitur: *Quia Deus parceret illi*. Pul- chra secreta latent hic de prædestinatione, si sanè, & cautè, & non præcipitanter intelligantur, sed hoc nõ semper proponere oportet, quia non hoc omnes capiunt, sed quibus à Deo gratis donatum est, & licet omnis sapientia a domino Deo sit, vt patet præceden- ti primo capit. scientia tamen de prædestinatione spe- ciali modo, quam omnes alia a Deo est: ex hac. n. perditio, vel saluatio nostra exordium sumit. In nulla materia periculosius erratur, quam in hac: eligerem enim magis cõtra totius fidei veritatem peruersè sen- tire, & in hac non errare, quam in omnibus rectè iudicando, in hac sola deuiare, quia ex nulla speculati- ua cognitione tantum finis noster statuitur, & opera- tiones diriguntur. Sanius ergo iudico multis; im- mo omnibus, præter quosdam parricos, quibus a Deo specialiter concessa est, in hac materia aliquid ventilare. *Et passerunt eum extra ciuitatem*. Et non comitari sunt eum amplius, quia extra periculum iam erat. *Salua animam tuam*. Idest vitam tuã, labora nunc, vt viuas faciendo, quod dicimus. *Noli respicere post tergum*. Scilicet dolendo inordinatè de rebus, quas in ci- uitate perdidisti relinquebat. Inordinatè dolere erat dolere pro re, quam Deus perdi volebat, vel dicitur. *Ne respicias post tergum*. Ne videat ignem de cõelo, & sulphur, quæ erat terribilis pœna, quia sic condoleret eis, quos in ciuitate aliquando dilexerat, quod Deus nolebat. Vel quia talia respiciendo detinerentur, ne irent ad locum, in quo saluarentur, & non fuit datum istud præceptum soli Loth, licet verba videantur ad eum dirigi; sed etiam ad filias, & vxorem, alias non fuisset vxor Loth conuersa in statuam salis, quia respexit post tergum. Sic cum datum fuit mandatum Adæ in Paradiso terrestri de non comedendo de ar- bore scientiæ boni, & mali, verba præcepti soli Adæ dicta sunt, vt patet Gen. 2. ca. Sed ad vtrumque dirige- bantur, alias non peccasset Eua comedendo, quod sal- sum est, cum fuerit ei pœna a domino data. *Nec stes in omni circa regione*. Debet ista litera mutari, vt intelligatur, scilicet. *Non stes in omni regione circa*. Idest circa istã ciuitatem, vel accipitur ibi, circa, pro aduerbio, quia præpositiones solutæ a casibus, quibus deserviunt, ad- uerbia iudicantur, vt ait Priscianus, & tunc nõ signat, circa, habitudinem certi loci, sed est id quod propè. Et fuit ista ratio, quia volebant destruere quatuor ci- uitates existentes in valle, Segor autè, quæ erat quin- ta, & non fuit destructa, non erat in valle, sed in ascen- su montis, vt patet in libro de diuisione Terræ sanctæ. *Sed in monte saluum fac te*. Vt volunt Hebræi mons voca- tur hic Abraham, qui erat viæ altissimæ, vt mōs, apud quem saluari poterat, scilicet eius precibus.

Sed magis videtur dicendum, quod mons accipia- tur pro quodam mōte alto, qui erat apud Sodomam, quia cum istæ ciuitates essent in valle, necessariò ap- pud illas erat mons, quia vallis nunquam causatur, nisi propter montium altitudinem, & inæqualita- tem ad cæteram terram. Et quia ille mons mergi non debebat, id eo ibi conuenienter Loth saluari po- terat. *Dixit Loth ad eas, quæ sunt domine mi*. Licet Loth loqueretur ad vtrumque, tamen singulariter lo- quebatur dirigens principaliter verba ad illum, qui eum venerat ad liberandum, vt quidam volunt.

Sed ista positio improbata fuit præcedenti cap. ideo dicendum, quod licet ad vtrumque loqueretur, & vterque ad saluandum eum, & ad destruendam vene- rat ciuitatem: tamen singulariter loquebatur, quia vnum Deum in eis cognoscebat mittentem eos, & il- lum in eis deprecabatur, & non aliquem de Ange- lis. *Quia inuenit seruus tuus gratiam coram te*. Scilicet, vt magis saluares me, quam aliquem de ciuitate. *Et magni- ficasti misericordiam tuam, quam fecisti mecum*. Scilicet non solum me liberando, sed etiam familiam meam, vel dicitur magnificata misericordia, quia nulla res ma- ior fieri poterat Loth, quam quod viua ei concedere- tur: *Nec possum saluari*. Ecce qualiter Loth licet per- turbatus esset, tamen rhetoricè persuadebat, scilicet volens obtinere aliquam gratiam ab Angelis non re- ferebat beneficium, quod eis impenderat eos hospita- do, sed tulit beneficium, quod ab eis receperat, scilicet liberationem, quia secundum Philosophum 4. Ethic. cap. de magnanimitate, magnanimi non libetè audiunt beneficia, quæ passi sunt, sed quæ fecerunt, Deus autem, & Angeli maximè sunt magnanimi, præ- cipue cum non indigeant bonis nostris, ideo benefi- cia ab eis suscepta enarrare debemus, vt eos flexamus ad misericordiam, & non beneficia, aut seruitia, quæ eis fecimus, sic enim Thetis orans Iouem beneficia ab eo recepta retulit, & non impendit, licet aliqua impendisset. Idem Lacones fecerunt roganæ au xilium ab Atheniensibus, vt patet 4. Ethic. cap. de magnanimitate. *Non possum saluari in monte*. Idest apud Abraham se- cundum expositionem Hebræorum. *Ne forte apprehen- dat me malum, & moriar*. Dicunt enim quod time- bat, quia ex quo Abrahã vir valde sanctus erat. Loth aut non erat ita perfectus: si ergo Loth conuinceretur Abrahã per magnum excessum Abrahã Loth vi- deretur iniustus, & sic Deus occideret eum; ad Sodo- mitas autem comparatus iustus erat, ideo apud se sal- uari magis credebat. Sic dicunt esse simile, quod ha- betur 3. Regum de muliere Sareptana. cap. 7. vbi di- citur: Dixit ad Eliam quid mihi, & tibi vir Dei ingres- sus ad me, vt rememoraretur iniquitates meæ, & inter- ficeres filium meum? Videtur dicendum, quod ista positio non sit multum probabilis, quia quod vocetur mons Abraham est metaphoricum dictum: Me- taphora autem attentionem magnam requiritur: quomodo ergo Angeli loquerentur sub metaphoris Loth perturbato, qui vix verba clara intelligere po- terat? Item quia licet aliqui homines sic credant, quod homo non multum iustus adhærens alicui iusto valde minus à Deo reputetur, vel magis puniatur quam si per se maneret, tamen non est verum hoc, quia talia pertinent ad homines, qui cognoscunt quantitates, & omnes rerum proprietates ex comparatione, & oppositione contrariorum, vt patet in secundo Elen- chorum. Hoc enim procedit ex imperfecta cognitio- ne, quia res simpliciter apprehendere non possumus: Deus autem res simpliciter cognoscit, nec indiget earum comparatione ad earum perfectam cognitionem: immo nec indiget quod sint res ad hoc, quod res per- fectè cognoscat: immo ipse res perfectionem accipiunt, secundum quod a Deo cognoscuntur, quia, se- cundum quod dicitur in lib. de causis, scientia Dei est causans res: scientia autem nostra est causata à rebus.

Dicendum ergo, quod intelligitur de quodam mō- te propinquo ciuitati Sodomæ, & tunc dicebat Loth. *Non possum saluari in monte hoc*. Qui est apud ciuitatem. *Ne forte apprehendat me malum, & moriar*. Timebat enim quod malum quod euerterebat, & consumebat ciuitates, euerteret montem illum, & quod ipse cum monte periret: vel quia Loth senex erat, & mons erat frigidus timebat ne frigus apprehenderet eum, & in-

Determi- natio An- thoris.

firmitate

firmitate moretur. *Est ciuitas hic iuxta*. Scilicet Segor, quæ vicina erat Sodomæ ad ascensum montis. *Et salua- bor in ea*. Scilicet, quia ibi non apprehender me frigus, ideo melius ibi ad præsens euadam. *Nunquid non modi- ca est*. Ista est responsio ad argumentum, quod Ange- li facere possint, dicerent enim quod etiam volebant destruere illam ciuitatem propter peccata, & tunc re- spondet Loth, quod ista ciuitas modica erat, id est, p- pter suam paruitatem videtur, quod peccata sua tam modica erant, quod nõ mererentur euerfionem eius. *Et uiuet anima mea*. Quasi dicat Domine ex quo vis, quod saluer, permittite me ire illuc, & saluabitur anima mea. Si autem non permittis me ire illuc, non potero viuere in alio loco. *Dixit que ad eum*. Vnus de illis, qui in per- sona Dei locutus est. *Ecce etiam in hoc suscepisti preces tuas*. Idest non solum audiui te quantum ad alia, sed etiam in hoc. *Vt non subuertam Vrhem, pro qua locutus es*. Si non rogasset Loth pro ciuitate Segor subuertisset eam. Sed quia Deus disposuerat eam non subuertendam incitauit Loth ad rogandum pro ea. Vel Deus ciuita- tem illam, quam destrudurus erat non destruendam esse disposuit: Loth enim pro ipsa rogaturum præci- uerat, cui in hac parte obuiare nolebat. *Festina, & salua- re ibi*. Idest ne moreris in euado: & ista festinatio mul- tum erat utilis, scilicet, vt ne, si tarde moueretur, & multum in ambulando tardaret, cogitatio ei insurge- ret de respiciendo retro. Festinatio enim motus cogi- rationes excludit propter duo: primo quia anima quã- do multum in tendit vni rei non potest intèdere alteri: cū ergo multum intèdit motui nõ potest multum intè- dere cogitationi. Secundo quia ad cogitationem re- quitur actus phantasiæ & virium sensitinarum inter- iorum, quæ disturbantur in motu. *Quia non potero quic- quam facere*. Ista erat causa festinationis Loth, quia An- geli expectabant ne aliquid agerent de poenaliitate ci- uitatum, donec accederet Loth ad ciuitatem Segor: *Donec ingrediaris illuc*. Causa quare nihil facere pote- rant, id est nihil facere debebãt, donec accederet illuc, erat quia Angeli subuersuri erant ciuitates illas qua- tuor cum territorijs suis: si autem antequam Loth ac- cederet ad ciuitatem Segor ista facerent, fuisset Loth, & familia eius submersi in itinere, quia tota terra illa, per quam veniebat de ciuitate Sodomæ in Segor sub- uersa fuit, quia ad territorium Sodomæ pertinebat. Vel forte quia quando inceperunt Angeli pluitere sul- phur, & ignem super ciuitates, inceperunt clamare præ dolore terribiliter qui morabantur in ciuitate: & si ista pœna incepisset cum exiit Loth de ciuitatibus audiisset voces dolorosas pereuntium, & conuersus fuisset pietate ad clamores, & sic faceret contra præ- ceptum Angelorum, & reuerteretur in lapidem, si- cut vxor sua. *Idcirco uocatum est nomen urbis illius Segor*. Idest, quia dixerat Loth, nunquid non parua est? quia Segor in Hebræo idem est quod parua: istud nomen non potest proprie scribi in latino, sicut nec commu- niter alia nomina hebraica, quia deficiunt in literis: natura autem illius idiomatis est magna aspiratio, & percussio in gutture, natura autem nostri idiomatis latini est quasi nunquam aspirari, quia licet hoc ponatur in scriptis tamen non sonat, oportet ergo alias lite- ras habere Hebræos quam nos. Vocatur autem ista ci- uitas in Hebræo. *Coar*. Sed non est in latino aliqua ta- lis litera: ideo loco illius mutant ponentes alias, ista ci- uitas vocabatur ante Bala, vt patet supra 14. c. Et deinde ab isto euentu vocata fuit Segor. Deinde vocata fuit Falis: deinde vocatur nunc oppidum Palma, vt patet in libro de diuisione terræ sanctæ, quæ in Ista voce- ta fuit vitula se consternans: cum dicitur Isa. 15. cap. cum dicitur: *Vegetes eius vsque ad Segor vitulam conster- nãtem*. Quod autem hæc cum alijs destructa nõ fue-

rit satis patet in littera supra, & infra dicitur quod sub- uersa Sodomæ, & alijs ciuitatibus adhuc manebat. Loth in Segor. Dicit tamè Magister in historijs Scho- lasticis, quod postea ista ciuitas euerfa, & subuersa fuit. Sed hoc satis clarè fuit improbatum supra 14. ca. & patet Deutero. 29. cap. vbi Moyfese referens se ad multa tempora postponit quatuor ciuitates nomina- tim solum fuisse euerfas, scilicet Sodomam, Gomo- rham, Adamam, & Seboim. *Sol egressus est super terram*. Idest super Horizontem Sodomæ, Sol enim semper super terram est, & semper diem facit vbicumque sit, sed illi terræ, cui non apparet, noctem facit. Omni ergo puncto, vel instanti assignato, vel assignabili meri- dies est, & media nox, & hora tertia, & hora 6. immo in quolibet instanti necesse est omnem denomina- tionem temporis existere, hoc satis apparet ex figura- tione motus Solis, quia cum Sol est in meridiano nõ- stro faciens nobis meridiem, necesse est, quod in ter- ra opposita nobis per diametrum, siue per dimidiam partem Cœli, quod est in antipodibus (si fuerit) sit me- dia nox, & in illis, qui distant à nobis per quartam par- tem cœli versus Orientem, sit occasus, & in illis, qui distant per alteram quartam Cœli contra Occidentem sit ortus Cœli, & imaginari poteris de omnibus alijs punctis, & partibus Cœli vsque ad minutissima. Et dicitur egressus Sol super terram, quia ante erat sub terra, id est sub Horizonte, scilicet sub Horizonte terræ Sodomorum, quia aliàs accipiendo semper Sol est su- per Horizontem: cum vbicumque sit, semper sit super aliquam terræ partem. *Et Loth ingressus est Segor*. Reces- sit enim Loth de Sodomis in matutino, & Sole Ori- ente applicuit in Segor, quia vicina erant istæ duæ ciui- tates. *Igitur Dominus pluit super Sodomam*. Hic ponitur tertium, scilicet subuersionis excurio. Et patet quia ista subuersio ciuitatum facta est in die, & non per nõ- ctem, orro iam Sole, scilicet postquam Loth accessit ad ciuitatem Segor. *Super Sodomam, & Gomorham*. Ista duæ ciuitates, quia maiores erant nominantur hic, aliæ duæ, scilicet Adama, & Seboim subintelliguntur cum infra dicitur. *Et omnes circa regionem*. Nam solum fue- runt destructæ quatuor ciuitates, quia Segor siue Bala, quæ est vna de quinque, quæ sunt in Pentapoli, vt pa- tet supra 14. c. non fuit subuersa, vt patet hic, & clarius Deutero. 29. de supra 14. c. determinatè est. Aliqui aut volunt, quod ciuitas, quæ dicitur Lasa fuerit destructa: & hoc quia ponitur cum alijs, vt patet supra 10. cap. cum dicitur donec ingrediaris Sodomam, & Gomotham, & Adamam, vsque Lasa: sed nõ est verum, quia Lasa est ciuitas extra vallem Pentapolis: & ponitur hic non tamquam vna de Pentapoli, sed tamquam terminus vltimus terræ pmissionis in angulo meridiei, & Ori- entis, & ponuntur ibi alij termini, scilicet Sidon à Septen- trione, & Gerara à meridie, & Lasa à angulo meridiei, & Orientis: ideo non computatur ista cum illa regio- ne, quæ dicitur esse circa Sodomam, & Gomorham in valle illa. Dicitur vltra. *Ignem, & Sulphur*. Ista duo bene conueniebant vitio Sodomitarum: ignis ardet, quia ipsi ardentissimo amore in alterutrum fereban- tur: ardentius enim quam vir in pulcherrimam spe- ciem mulieris inflãmatur. Sulphur autem foetet cum ardet, quia tale vitium foetidum immo omni focto- re foetidius, quod natura humana exhorreere debet. Fuit autem ista pœna facta in die, vt infelicissimi illi, quo torquerentur viderent, videbant enim de Cœ- lo ignem sulphureum cadentem & timore concute- bantur. Deinde inextimabiliter dolebant, & sic ali- quandiu passi sunt, quousque ipsi forte exultis terra subuersa est. *De celo*. Idest de aere: quia ibi Angelo- rum ministerio tale aliquid formabatur, quale natu- raliter formari non poterat, sicut diximus de manna.

Sulphur cur inuisi- sum cum igne Sodo- mitis.

Exo.

Quid per montè hic significet.

Exo. 16. cap. Et subvertit civitates has. Scilicet, Sodomam, & Gomorham, de quibus ante fiebat mentio. *Et omnem circa regionem.* Debet mutari liera. *Et omnem regionem circa.* Id est in circuitu, scilicet Adamam, & Seboim, quae erant duae civitates coniunctae Sodoma, & Gomorha, & totam terram planam in circuitu. Dicunt enim quidam Iudaei, quod istae quatuor civitates erant sitae super vnam magnam rupem, & Angeli euerterunt illam, ad cuius euerfionem necessario sequebatur euerfio civitatum. Alij autem volunt, quod civitates non fuerunt euerfae, ita quod mergerentur infra terram, sed euerfae sunt id est destrudae. Sed falsum est, quia civitates submersae fuerunt, nec vnquam post apparuerunt, sed terra illa tota cooperta fuit aquis falsissimis, & grossis valde super modum aquarum ce-terarum. De hoc Cornelius Tacitus auctor antiquissimus, qui inter Gentiles historias magnas texuit: ait quod regio illa Iudae, quae olim campos vberes habuit, vt loci facies manifestat, fulminibus percussa totaliter consumpta est. Sed in alio loco ipse testatur eam igne coelesti perijisse Solinus etiam in Polijstor. 3. cap. de Iudaea dicit, quod ibi longo tractu a Ierusalem tristes sinus panditur, quem de coelo tactum humus nigra, & in cinerem soluta testatur, duo ibi oppida, Sodomum alterum nominatum, alterum Gomorham, apud quae pomum, quod gignitur, licet speciem maritatis habeat, mandi tamen non potest: nam fuliginem intrinsecus fauillarum ambitu exterioris cutis retinet, quae leui pressa tactu fumum exhalat, & fatiscit in vagum puluerem. Ibi dicit esse lacum asphaltidem, in quo nihil viuum mergitur. Tauri etiam, & magni Cameli imponere fluitant, id est mergi non possunt. Et hoc forte facit natura aque ignea, & sulphurea, quae ibi manet: & omnia viuenda, in quibus spiritum, qui est de natura ignea eleuantem corpora supra reperit adiuuat, vt mergi non possunt. Ideo si ardentem lucernam, vel lignum super posueris mergi non poterit: si autem candela fuerit extincta mox petet fundi. De ijs civitatibus multa, & pulchra dicit Paulus Orosius lib. primo de Ornesta mundi. Iosephus autem testatur se vidisse istam regionem, & dicit se vidisse vxorem Loth veram in statuam salis apud Segor: verum fuit autem regio illa in lacum salis, & sterilem, quae dicitur mare mortuum, quia nec aues, nec pisces in ea habitant: non enim pati potest autem, quin tota supernatet nisi vndique bituminata sit: si quid autem viuum violenter contra naturam lacus immergatur continuo exilit, lucerna ardens supernat, extincta mergitur, & in locis multis bituminis glebas emittit euomens, ideo lacus asphaltidis vocatur. Sed forte dicit aliquis in hoc esse contradictionem, scilicet quod quidam dicunt totam illam regionem in lacum fuisse conuersam, quae vocatur mare mortuum, siue mare falsissimum, vel mare diaboli, vel lacus asphaltidis. Alij autem dicunt, quod ibi adhuc sunt poma pulchra, quae speciem maturitatis ostendunt. Si tamen carpantur in fauillam effumant, Respondetur, quod vtrumque stat, quia mare non occupat totam illam regionem vallis, sed loca, in quibus civitates fuerat, & alia territoria vicina civitatibus ipsis, quae olim Iordanis irrigabat, submersa sunt, & ibi est mare: cetera autem loci territoria magis remota a medio vallis non submersa fuerunt, sed solum combusta fuerunt, & nunc ibi talia poma nascuntur. Hoc aliquid tangit Paulus Orosius. Fuit autem ista Sodoma subuersio facta vno anno ante natiuitatem Isaac, patet quia eadem die, qua venerat Angelus denunciando Abraham conceptum Sarra, & dixerat, quod post vnum annum Sarra haberet filium, accesserunt ad civitatem Sodomorum, & sequenti mane eam subuerterunt. Patet ex isto cap. precedenti.

Opinio Iudeorum de situ ciuitatum.

Opinio Cornelij & Solini.

Opinio Iosephi.

An sit contradictio i verbis doctorum circa descriptionem loci.

Fuit etiam ante Christi natiuitate ista submersio per mille nongentos, & duos annos, vt patet ex dictis Pauli Orosij in lib. de Ornesta mundi computatis per annos ante urbem conditam. *Vniuersos habitatores urbium.* Non solum viros, sed etiam mulieres, & paruulos. Sed dices quomodo mulieres tali incendio perierint, cum ipse tali peccato non coibant? Fortè poterit dici, quod licet ipse talia non agerent, tamen consentiebant viris agentibus, & ideo ta in agentes, quam consentientes eadem sententia dari debuit, vt patet ad Roman. 1. cap. Sed non videtur rationale, quod mulieres consentirent viris in hoc, immo odio habebant viros propter hoc vitium, quia sic eis magna fiebat iniuria, quia debitum subtrahebatur a viris suis vacantibus circa infandam masculorum libidinem, nec ipsi viri requirebant in hoc consensum vxorum suarum, sed eis inuitis faciebant. Videtur autem magis dicendum, quod tam viri, quam vxores illo vitio laborabant, quia viri cognoscebant eas in vase indebito, nisi aliquando generationis causa, & in hoc multum peccabant ipsae, quia talia consentire nunquam debuissent, & hoc videbat Loth, cum sodomitis petentibus duos viros, scilicet Angelos, qui in domo eius erant, ipse vt eos aliquantulum ab infanda libidine eriperet, dixit habeo duas filias, quae necdum cognouerunt virum, educam eas ad vos, & abutimini eis, vt libet. In quo intelligebat Loth, quod non cognituri essent eas in vase muliebri, sed in posterioribus, na si debite eas cognituri essent, non diceret abutimini eis, vt licet: sed accipite eas, & cognoscite; abuti namque est cum prater naturam institutionem aliquid fit, & hoc putabat Loth sciendum filiabus suis si eas eis traderet, sed leuius hoc ferebat in sceminis fieri, quae aliquomodo cognoscei debebant, quam in viris, quos qualitercuque cognoscei infandum scelus erat. Et ideo dixit abutimini, vt libet, vt magis contentaret Sodomitas, & dimitterent Angelos, qui erant in virorum specie, quasi dicat, abutimini, vt libet, id est ego scio, quod vos magis delectamini, & magis eligitis eas cognoscere per posteriora, quam in vase debito foemineo, ideo do vobis licentiam faciendi vtrumque volueritis. Vel alia multa crimina erant, propter quae talem vindictam communiter merebantur.

I De statu autem istorum infelicium quid dicendum sit, a quibusdam dubitatur. Aliquis dicere possent, quod licet aliqui de Sodomitis aeternaliter perierint, alij tamen saluati sint, quia in ipsa morte de malo suo poenituerunt, & in ipso cruciatu partem vitiorum suorum purgauerunt, vt postea vitam beatam acquirerent, quod sane impossibile non est, sed difficile reor, nec verisimile, licet hoc miniri posset autoritate Hieronymi, qui vult non omnes morientes in mari rubro de Aegyptijs aeternaliter perditos, quia Deus non iudicat bis in idipsum, & non insurgit duplex tribulatio, vt patet Naum primo cap. Qui ergo temporalia peccata temporali morte luerunt, non est rationale, p eodem crimine iterato puniri. Sic etiam refert beatus Bernardus in lib. 2. Speculi virginum de clerico, qui volens ad quandam monialem secretum habere concubitum in ipso ascensu ad lectum a demone praefocatus est: de quo tamen postea orantibus monialibus reuelatum est, quod vitam beatam acquisiuisset, quia dum a demone praefocaretur, in ipso aliquantulum durante cruciatu contritus veniam promeruerit delictorum. Respondetur, quod ante Sodomitam omnes saluari poterunt, vt supra dictum est possibile esse nemo ambigit, cum quilibet potuerit conteri de delictis: contritio autem semper habuit, & habet vim criminum ablutionem, sed quod aliqui eorum saluati fuerint, non videtur verisimile, nec factum fuisse existimo.

Cur mulieres consentiebant.

In quosdam tu nunc sunt Sodomites illi.

Opinio Beati.

Autoris opinio.

mo, quia valde difficile est, quod qui tota vita sua infandis sceleribus imbutus fuit, contritionis motum habuerit, sicut vult beatus August. & tangit Magister sententiarum in 3. distinct. 20. cap. 1. Sodomites autem viri pessimi erant, vt dictum fuit de eis supra 13. cap. & a pueritia in hoc imbuti, vt patet de pueris Sodomorum, qui venerunt ad vallandum domum Loth, vt comprehenderent viros, vt supra patuit. Item ipsa nocte transacta totus populus tale scelus in Angelos ausus fuerat, & nisi natura repugnasset Angelica, & virtus supernaturalis, quod inchoauerat, peregissent, non sunt haec signa salutis. Item quia illi, qui mala egerint in sine poenitent, & saluantur, licet in hoc diuine bonitatis regulam praefigere non possimus, sicut illi, qui aliquo tempore bene vixerunt, sed postea agentibus passionibus, vel alijs in uitia lapsi sunt: demum autem ex Dei materia liberantur, sed qui toto tempore malis vacare non desierunt, nec correcti aduertere voluerunt, licet diuinam misericordiae regulam non ponamus de talibus, tamen damnationem suis praesumere possumus: tales autem Sodomites erant, & alij de alijs tribus ciuitatibus. Quod autem isti populi multum talibus peccatis essent imbuti, & per hoc incorrigibiles, demonstrat communitas virorum, quia vniuersaliter omnes hoc vitio maculati erant excepto Loth, & duabus filiabus eius, & vxore, & si qui alij erant, quos sacra Scriptura reticet, ad decem tamen non accedebant: alia enim saluati fuissent illi populi, vel aliquis de eis, quia Deus dixerat, c. precedenti, quod propter decem iustos parceret toti ciuitati. De hominibus autem senibus non est dubium, quin maculati essent, quia dum viri essent in hoc tota eorum vacatio erat, & dum veteres effecti sunt, idem affectus, licet non effectus, in eis mansit: patet supra, quia senes Sodomorum ad vallandum domum Loth conuenerunt.

De viris autem nemo dubitat, quibus nefaria consuetudo, & ignita libido hoc exigebat. De mulieribus autem supra dictum fuit, qualiter in hoc puniri meruerunt. Sed de paruulis dicendum, quod paruuli, qui ad aliqualem aetatem deuenierant, vt ad decem vel duodecim annos, immediate eo vitio laborabant, quia vt supra dictum fuit ista aetas inter eos magis ad patiendum apta erat, & rursum mutuo agebant, & isti iusta damnationis sententiam incurrerunt: alij autem, qui magis teneri erant, sed adhuc alicuius malitiae capaces erant, vt in quinto vel sexto anno, videntes talia publice fieri in ijs delectari incipiebant, & ad talia agentes associari, vt supra dicitur, quod omnes de ciuitate a puero, vsque ad senem vallauerunt domum Loth, vt comprehenderent viros.

Alij autem pueri paruuli, qui usu rationis carebant, & nondum actu aliter peccauerant pariter perierunt, quia tales Deus eos futuros esse sciebat, quod si vixissent patrum suorum mensuram impleuissent, non tamen putandum est, quod Deus eos punierit pro peccatis, quae nondum egerant, quia hoc iniustum iudicet, sed solum puniebat pro peccato originali, quia non illud purgatum fuerat: & ideo non puniuit istos paruulos, vt ceteros poenam sensus eis infligendo, sed solum poenam damni ponendo eos in limbo puerorum, & sic gratiam eis fecit, quia eos sic tulit ne ultra peccarent, & sic ad puerorum limbum deferrentur.

Dicendum est enim generaliter, quod omnes paruuli, qui moriuntur ante usum rationis, nondum accepto baptismo, ideo sic mori permittuntur, quia Deus eos malos futuros esse sciebat, non quod eos malos futuros esse cognosceret, quia praesentia aut praedestinatio falli non potest: si ergo Deus aliquem bonum, aut

Cur paruuli ante baptismum mori Deo permittat.

Opinio Beati.

Autoris opinio.

malum esse sciebat, certissime ille bonus, aut malus erit, licet non propter hoc aliqua agendi, aut non agendi necessitas imponatur: sed de illo, qui in parua aetate mortuus est non erat aliquo tempore verum dicere, quod ille malus futurus erat, quia nec fuit verum de isto, quod iste futurus postea erat, nisi breuiter, & quasi immediate, vt natus est, mortuus est. Sed intelligitur conditionaliter, scilicet, quod Deus sciebat, quod si iste viueret multum forte peccaret, simpliciter tamen Obiectio. eum malum futurum esse non sciebat, quia nec eum futurum esse sciebat. Sed dices videtur hoc esse iniustum, quod Deus puniat eum antequam peccet, etiam si sciret eum peccaturum, quia nondum aliquam deformitatem in actu suo habet, cui debeat correspondere poena, sed est sic, quod pueri existentes in Limbo peccaturi erant, si vixerant, non tamen adhuc peccauerant, ergo iniuste ibi puniuntur. Respondetur, quod pueri in Limbo iacentes non puniuntur propter peccata, quae facturi erant, sed propter peccatum originale, quod contraxerant: & ideo sicut peccatum originale non est aliquis actus, sed priuatio iustitiae originalis debita in esse, ita illa poena non est aliquis dolor, vel angustia sensibilis, sed poena priuatiua alicuius boni debiti in esse, scilicet carentia visionis diuinae, quam post mortem habituri erant, si mortui non fuissent. Et patet hoc magis, quia si pueri in Limbo punirentur pro peccatis, quae facturi erant, daretur eis poena, quae data erat, quando illa peccata actualiter peregissent, sed pro illis peccatis debebatur sensibilis poena, ergo debebatur eis poena sensus, sed pueris non datur poena sensibilis, ergo solum datur pro peccato originali.

Et si dicas cum datur poena sensibilis pro peccato actuali, cur pueri Sodomorum, qui nondum habebant usum rationis, nec dum peccauerant, puniti sunt morte tam acerba? Respondetur, quod isti non mortui sunt sic pro peccato suo, sed pro peccato parentum suorum, quia Deus punit peccata patrum in filios vsque ad tertiam, & quartam generationem, vt patet Exo. 34. & Num. 14. cap. quia patres mali, cum naturaliter diligant filios suos sicut boni patres amarissime cruciantur, cum filios suos mori vident. Dolebant ergo Sodomites simul de se, & filiis suis, quia omnes simul interitus superuenerat. *Et cum terra uirentia.* Id est omnes arbores, quae tunc erant, consumptae sunt, & tota herba agri, sed postea terra licet sterili existente ad diuinam sententiam arbores pulchrae sunt, tam pomi, quam vites, quae fructum exterius pulchrum ostendentes interius fumo, & fauillis plenum habent, vt omnes Chronistae, & Cosmographi, id est locorum, & localium dispositionum scriptores dicunt. *Respicensque uxor eius post se.* Quia forte audiuit clamorem pereuntium, & conuersa fuisset compatiendo inordinate de rebus, quas in ciuitate reliquerat. *Versa est in statuam salis.* In Hebraeo dicitur. *In cumulum salis.* Cumulus dicit multitudinem salis aggregatam sine aliqua certa figura, & lineamentis: statua dicit molem corporis lineamentis determinatis lineatam. Mutauit autem hic Hieronymus, quia ipse oculis suis vidit illam statuam salis, totam enim terram promissionis, & montes Arabiae, & Aegypti beatus Hieronymus proprijs pedibus ambulauit, vt videret ista loca, quae in Biblia continebantur, & videret situm eorum, & dispositionem, ne in hoc facilliter deciperetur, & in hoc ambulabat cum quibusdam Hebraeis peritissimis in lege, vt videntes loca cognoscerent per scripturas secundum situm, & dispositionem, quam ponit scriptura. Et haec dicit de se beatus Hieronymus in quodam prologo super Paralipo, qui incipit Eusebius.

Quare

Expositio In locu de conuersione in statuam.

Quare autem versa sit in statuam salis dicunt Iudaei...

Ad primum dico, quod vxor Loth mortua fuit, & mutata, quia verbis Angelorum inobediens fuit...

Abraham nunc ascendente famillam de Sodoma, & quia ex illo loco videbant Sodomam...

Sed quomodo dicitur, quod Abraham mane surgens intuitus est istas ciuitates, quae iam arserant...

Quomodo Abraham potuit mane videre ciuitates coebulas.

Vbi fit Segor.

Secd

Quo vxor Loth versa sit in statuam salis.

Sed queritur quando fuit vxor Loth versa in statuam Salis, an antequam intrarent Segor, an postquam...

Quo Loth potuit sentire ciuitates combustas non videndo eas.

Opinio Nicolai Cobutur

Sed ad quid dixit senex est, quia nihil videtur operari ista particula. Dico, quod ista particula posita ad suadendum...

Videntur inebriari patrem sit superfluum.

Opinio Iudeorum de vino dato Loth a filiabus.

sepe

sepe dixerint Loth, vt exiret de ciuitate, & ipse dissimularer, vt aliquo modo parceretur ciuitati, Angeli apprehenderunt eum per manus, & filias suas, & vxorem, & duxerunt extra urbem. Si autem Loth, & filia suae aliquid pararent in ciuitate Sodoma ad exeundum, non dissimularer exire, sed exissent immediate, nunc autem tam diu dissimularerunt, quousque Angeli eos tamquam violenter de vrbe eduxerunt. Dicunt etiam, quod in isto potu miscuerunt quaedam habentia vim inebriandi, & mouendi libidinem, vt fortificaretur senex, qui tristitia absorptus erat. *Et ingressa est maior.* Prima nocte. *At ille non sensit.* Quando accubuit, nec quando surrexit filia: non mansit tota nocte filia cum patre in lecto, sed solum concubuit, cum autem sensit se concepissee ex vnico actu, vel saltim paucis, surrexit ne eam pater videret. Et videtur fuisse iste concubitus in principio noctis immediatè, vt Loth dormire cepit, quia tunc multum ebrius erat, & dato quod euigilaret, cum tangeret, tamen nihil iudicaret perturbata phantasia, & sic nesciret, quae esset foemina, quam cognosceret carnaliter, immo nec iudicaret se aliquam cognoscere carnaliter: soler autem ebrietas durare vsque ad mediam noctem, vel paulo post ad minus secundum quantitatem vini ebibiti, & fumorum ascendentium atque perturbantium. Si ergo post mediam noctem accessissent ad eum, quando iam ebrietas esset ebibita, & esset Loth sobrius, aut in media nocte, vel paulo ante quando modicum de ebrietate restaret, mox vt euigilaret, perpenderet quae esset, quae eum tangeret, & tale facinus deuitaret: oportuit ergo istum concubitum fieri cum inciperet Loth ingrari somno in principio noctis, & recalesceret ascendente magis parte fumorum.

An vir dormiens cum muliere coire possit.

Dicitur autem communiter, quod vir non potest cognoscere mulierem nesciens. Hoc autem si simpliciter sic assumatur, falsum est, quia dicit sanctus Thomas in quodam quolibeto, quod quidam pater cognouit casu filiam suam, & vterque dormiebat, & filia coecepit. Sed dicendum, quod ista cognitio stat dupliciter, aut cum apertione claustrorum, in qua consistit proprie carnis comixtio, aut sine apertione claustrorum. Dico quod bene potest quis cognoscere foeminam sine virginem, sine corruptam, & quod sequatur coeceptus, & partus sine hoc quod genitale viri subintrer genitale foeminae. si cadat virile semen super os matris, quae vulua dicitur, & hoc sine per pollutionem nocturnam sicut contingit de patre, qui cognouit dormiens, vt ait sanctus Thomas in quolibet: sine forte per demonem incubum.

Alio modo contingit virum cognoscere foeminam per claustrorum apertionem, ita quod genitale viri subintrat genitale foeminae. Et hoc videtur quod non possit fieri in dormiente, quia requiritur intentio dirigens organa executiua ad hoc, & maxime quando mulier cognoscenda virgo est, quia debet fieri claustrorum rumpio, quae est per quandam violentiam factam, & requirit laborem, in quo multi viri sunt, qui foeminas virgines cognoscere non possunt. Dicendum ergo, quod vir verè dormiens foeminam virginem nullatenus cognoscere potest claustra rumpendo: Loth autem cognouit filias suas, quae virgines erant, vt ipse supra dixerat, scilicet. Habeo duas filias, quae nondum cognouerunt virum, educam eas ad vos: Et abutimini eis sicut vobis placuerit. Et rupit claustra earum, quia isto modo intellexerunt se filiae Loth dormisse cum patre, quia aliam cognitionem carnalem ipse ignorabat, nec si scirent curauissent de ea, quia non erat sic in potentia earum cognosci, sed valde accidentale, & quod raro contingere possit. Etiam quia ipse requirebant cognitionem carnalem secundum viam viuere terrae, scilicet rumpendo, vt patet supra in litera.

Item dicunt quidam, quod non solum cognouit quamlibet earum semel, sed etiam pluries, licet non multotiens, quia ipse surrexerunt, & accubuerunt patre non vidente, quod esse poterat, quasi vsque ad mediam noctem, in qua ebrietas evanescere solet ab ebrijs. Et ratio illorum est, quia non potest concipere mulier ex primo coitu, quo claustra virginalia rumpuntur: quare autem hoc sit, satis apparet, si respiciamus, licet causa sit aequaliter turpis, naturalis tamen.

Dicendum ergo quod, quando cognouit Loth filias suas, non dormiebat, & ipse bene sensit carnem foemineam apud se in lecto, & conuertens se ad mulierem cognouit eam carnaliter, quia tamen erat absorptus ebrietate, non considerauit vtrum esset vxor eius, vel non, nec recoluit vtrum fuisset vxor sua mortua, vel non, nec cognouit vtrum foemina ab ea cognita carnaliter virgo esset, an corrupta: & licet Loth nihil horum senserit, quia licet non sciuerit Loth, quod filiam suam cognouisset, sciuit tamen, quod fuisset ebrius, & ideo debuisset sequenti die a vino magis abstinerere, cum iam cognosceret vires vini, sed non fecit. Quia ergo antecedens fuit voluntarium, consequens licet non cognitum fuit aequaliter voluntarium, falsum non fuit inuoluntarium, ita quod totaliter destrueret rationem peccati.

Sed quaritur, quis magis peccauit Loth, vel filiae suae. Alicui videbitur, quod magis peccauerunt filiae, quia voluntarie, & ex industria cum patre cubuerunt, pater autem ignorans fecit. Dicendum tamen, quod magis peccauit Loth: immo secundum quod vult beatus Hieronymus, & Strabus, filiae Loth non peccauerunt, Loth autem peccauit. Causa videtur, quia filiae Loth non fuerunt motae ad actum istum aliquo libidinis desiderio, sed sola pietate restaurandi genus humanum, qui erat honestus finis, & si actus de se turpis erat, quia incestus, eius impietate posteritatis pietas, & affectus excusauit. Hoc Hierony. Et magis hoc patet, quia ignorantia in eis fuit satis probabilis, scilicet, quia putabant totum mundum perisse, sicut viderat illas ciuitates perisse, & nesciebant aliqua loca illaesa esse. Sic enim supra dixerunt, nullus virorum remansit in terra, qui ingredi possit ad nos secundum motem, vel viam viuere terrae. Etiam quia viderant, quod Deus miserat Angelos suos, & liberauerat eas de natione ciuitatum, putauerunt, quod conseruasset eas, vti in eis humanum genus conseruaretur, & quia Deus matrem earum occiderat, credebant, quod in hoc eis licentiam dedisset, vt de patre suo semen susciperent sicut a principio licuit fratribus sororibus copulari, ita hic liceret filiae copulari patri, quia maior necessitas erat, & hoc a Deo sic factum esse putabant. Strabus dicit, quod Loth non excusatus fuit propter duo, primo quia Angelo dicenti ei, quod maneret in Segor, non credidit, & in hoc incestus occasionem praestitit, quia si mansisset in Segor, cum ciuitas illa subuersa non fuisset, filiae eius ibi manentes non haberent occasionem accedendi ad patrem carnaliter, cum alios viros viderent.

Secundo, quia inebriatus fuit, & in hoc futuro incestui locum dedit. *Nec quando surrexit.* Licet pater non sciuerit, quando filia accubuit, nec quando surrexit, sciuit tamen, quando sensit carnem foemineam apud se, & quando eam deflorauit. Sed deinde nondum ebibita ebrietate somno depressus non sensit eam surgere: *Ecce dormiui cum patre meo.* Id est ab eo fui carnaliter cognita: *Et dormies cum eo, ut saluemus semen de patre nostro.* Patet in hoc, quod causa dilatandi genus humanum, & non causa alicuius fedae delectationis ad patrem accesserunt, quia si propter delectationem egissent, non dixisset immediatè maior ad minus.

Determinatio.

Quis magis peccauit, vel Loth, vel filiae.

Opinio Strabi.

Notan.

vt dormiret cum patre, sed ipsa rediisset, vt magis delectaretur. Item quia postquam in duabus noctibus senserunt se de patre suo gravidas, nunquam accesserunt ad eum. *Conceperunt ergo duas filias Loth.* Satis erat Loth dispositus, qui in senectute constitutus, vt supra dictum est, potuit duas puellas virgines deflorare, & vtranque immediatè grauidare. *Et uocauit nomen eius Moab.* Id est ex patre: est nomen compositum secundum Hebraeos, & signat ex patre, & in hoc fuit ista maior inuencenda, quia in nomine filij suam turpitudinem expressit, scilicet, quod ex patre suscepisset eum. *Et uocauit nomen eius Amon.* Ista non fuit ita impudens imponens filio suo nomen honestius, Amos. n. signat filium populi sui, id est parentelae suae, in qua poterat honestè concipere, sicut Sara de Abraham rami erat consobrina eius, scilicet filia Aran, & soror Loth. Sciendum tamen, quod licet scriptura mentionem non faciat, quia non curat de omnibus, sed paulo postquam iste coitus, & inebriatio contigerunt Loth, & filiae suae, cognouerunt totam aliam terram saluam fore, & redierunt ad aliquam ciuitatem, & filij patri suo narrauerunt, quod contigit iuxta ordinem rei gestae, & intentionem ad quam id fecerunt, & licet propter actus turpitudinem, & deformitatem considerans satis Loth doluerit, postea tamen consolationem accepit. *Ipse est pater Amonitarum.* Ab istis duobus descenderunt duae gentes, scilicet Moabitarum, & Amonitarum, quibus postea Deus bene fecit dans hostilem terram eis in possessionem sicut fecit filiis Israel, vt patet Deuter. 2. cap. quod refertur ad tempus, quo iste liber scriptus fuit, scilicet tempore Moyse, tunc enim Amonitarum, & Moabitarum erant duo populi satis multiplicati, vt patet in lib. Numeri, & Deuterono.

De peregrinatione Abrahae in Geraris, & de ablatione Sarae, & restitutione. Cap. XX.

RO F E C T V S. inde Abraham in terram australem habitauit inter Cades, & Sur, & peregrinatus est in Geraris. Dixitque de Sara vxore sua, soror mea est. Misit ergo Abimelech Rex Gerar, & tulit eam. Venit autem Deus ad Abimelech per somnium nocte, & ait illi: En morieris propter mulierem, quam tulisti: habet enim virum. Abimelech vero non tergerat eam, & ait. Domine num gentem ignorantem, & iustam interficies? Nonne ipse dixit mihi: soror mea est? & ipsa ait frater meus est? In simplicitate cordis mei, & mendacia manuum mearum feci hoc. Dixitque ad eum Deus: Et ego scio, quod simplici corde feceris, & ideo custodiui te, ne peccares in me, & non dimisi, vt tangeres eam. Nunc ergo redde viro tuo vxorem, & orabit pro te, quia Propheta est, & viues. Si autem nolueris reddere, scito quod morte morieris tu, & omnia quae tua sunt. Statimque de nocte confurgens Abimelech uocauit omnes seruos suos, & loquutus est vniuersa verba haec in auribus eorum. Timueruntque omnes viri valde: Vocauit autem Abimelech etiam Abraham, & dixit ei: quid fecisti nobis? quid peccauimus in te? quia induxisti super me, & super Regnum meum peccatum grande, quae non debuisti facere, fecisti nobis. Rursumque ex postulans, ait, quid vidisti, vt hoc faceres? Respondit Abraham: Cogitavi mecum dicens. Forsitan non est timor Dei in loco isto, & interficient me propter vxorem meam. Alias autem, & verè soror mea est filia patris mei, & non filia matris meae, & duxi eam in vxorem. Postquam autem eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hanc misericordiam facies mecum: in omni loco, ad quem ingrediemur, dices, quod frater tuus sum. Tulit igitur Abimelech oves, & boues, & seruos, & ancillas, & dedit Abraham, reddiditque illi Saram vxorem suam, & ait: Terra coram vobis est, vbicumque tibi placuerit habita. Sarae autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt, & quocumque perrexeris memento te deprehensam. Orante autem Abraham, sanauit Deus Abimelech, & vxorem, ancillasque eius, & pepererunt. Concluserat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abraham.

uit omnes seruos suos, & loquutus est vniuersa verba haec in auribus eorum. Timueruntque omnes viri valde: Vocauit autem Abimelech etiam Abraham, & dixit ei: quid fecisti nobis? quid peccauimus in te? quia induxisti super me, & super Regnum meum peccatum grande, quae non debuisti facere, fecisti nobis. Rursumque ex postulans, ait, quid vidisti, vt hoc faceres? Respondit Abraham: Cogitavi mecum dicens. Forsitan non est timor Dei in loco isto, & interficient me propter vxorem meam. Alias autem, & verè soror mea est filia patris mei, & non filia matris meae, & duxi eam in vxorem. Postquam autem eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hanc misericordiam facies mecum: in omni loco, ad quem ingrediemur, dices, quod frater tuus sum. Tulit igitur Abimelech oves, & boues, & seruos, & ancillas, & dedit Abraham, reddiditque illi Saram vxorem suam, & ait: Terra coram vobis est, vbicumque tibi placuerit habita. Sarae autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt, & quocumque perrexeris memento te deprehensam. Orante autem Abraham, sanauit Deus Abimelech, & vxorem, ancillasque eius, & pepererunt. Concluserat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abraham.

R O F E C T V S. Descripto qualiter se habuit Abraham proficiens ad proximum, hic describitur qualiter se habuit ad propriam domum, & hoc dupliciter. Primo qualiter se habuit ad vxorem. Secundo qualiter se habuit ad plebem cap. sequenti. Prima in quatuor partes. primo describitur Sarae sublatio. Secundo pro ista sublatione punitio, ibi. *Venit autem Deus ad Abimelech.* Tertiò pro iniuria facta satisfactio ibi. *Statimque de nocte.* Quarto poenae debitae per orationem relaxatio, ibi. *Orante autem Abraham.* Circa primum. *Profectus inde.* Id est a loco, in quo ante manebat, scilicet, in conualle Mambrae apud Hebron, & circa Pentapolim. Quare inde recessit? Dicunt Hebraei, quod ideo recessit, quia multum diligebat hospitalitatem, & locus ille, in quo ante manebat, erat locus viatorum, quia erat circa Sodomam, & Gomorham, & alias ciuitates, ad quas magnus comatus viatorum erat, quia terra illa abundantissima erat in omnibus, vt dictum fuit supra 13. cap. quia tota irrigabatur Iordane, & erat quasi Paradisus Domini venientibus in Segor, nunc autem destructis ciuitatibus, non erat aliquis transitus, nec hospitalitas: ideo transiit ad aliam terram, in qua posset vti hospitalitate. Sed forte dicitur, quod hoc non videtur sufficiens, quia si propter solam hospitalitatem Abraham inde recessisset, iussit ad aliquam terram conuinciam, in qua

Quare, & recessit in de. opinio Hebraeorum

M m qua

Alph. Tott. super Gen.

qua hoc leuiter operari posset, & non iuisset ad terram Regis, in qua vxoris castitas poterat pati dispendium sicut in Aegypto fuit, & quia ad Aegyptum non accessit propter hospitalitatem, sed propter famem, ita etiam videtur, quod iuisset in Gerara. Sic etiam postea Isaac descendit in Gerara propter famem, vt patet infra 26. cap. Respondetur, quod bene poterat esse, quod Abraham descendisset propter aliquam aliam causam, quam propter hospitalitatem, quia Gerara est in terra promissionis, sicut terra, in qua ante manebat, & ideo securus ad illam transibat sicut erat in aliis terris, in quibus peregrinabatur, & licet Abraham mandauisset vxori suae, quod ad quamcunque terram pergerent, semper se vocaret sororem eius, & non vxorem, vt infra patet, tamen non erat ibi multa causa timendi specialis magis, quam in aliis partibus terrae promissionis. Quod autem obijcitur de Aegypto non esse simile, quia est Aegyptus extraterram promissionis, & etiam gens illa multum feruet libidine, causa autem supra 12. cap. assignata fuit. In terram Australem. Gerara est terra Australis, & potest vocari Australis dupliciter, vel respectu terrae totius Chanaan, vel respectu terrae, in qua ante morabatur Abraham. Est autem Gerara australis respectu terrae promissionis, quia est in latere Meridiano terrae illius contra terminum Aegypti, & patet per id quod subditur, scilicet quod Gerara sit apud Cades, & Sur, sed ista duo sunt deserta, per quae venerunt Israelitae de terra Aegypti de deserto Sur. patet ex Exo. 15. cap. Cum dicitur tulitque Moyses filios Israel de mari rubro, & duxit illos per desertum Sur, de Cades patet quia venerunt ad eam secundo anno, quo fuerunt in deserto post exitum de Aegypto, vt patet Num. 13. & 14. & deinde steterunt ibi tricesimo quarto anno, vt patet Num. 20. Etiam quia vt patet Exo. 13. cap. via vicina terrae Chanaan de Aegypto est per terram Philistin. Item quia dicit Paulus Orosius primo lib. de Ormesta mundi, quod Aegyptus inferior habet ab Oriente Arabiam, & Palaestinam, & sic Palaestina tangit Aegyptum, vel potest vocari australis respectu terrae, in qua ante habitauit Abraham, scilicet in conualle Mambre, quia ista terra est in medio fortis Iudae, vt patet Iosue 15. cap. possessio autem Iudae est tota terra australis, vt patet eod. cap. Est ergo Gerara magis australis, cum sit magis contra Aegyptum, & in terminis terrae promissionis, vt patet supra cap. scilicet facti sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram, donec ingrediaris Sodomam. Cum ergo ponatur ibi Sidon, vt terminus Aquilonaris, & Sodomam, vt Orientalis, & Gerara, vt australis, sequitur, quod magis australis sit quam Hebron, vel aliqua terra de partibus Chanaan. *Habitauit inter Cades, & Sur.* Cades est locus in deserto Pharam, in quo steterunt filij Israel petierunt aquas, & exasperauerunt Moysen, & Aarō, & fecerunt eos peccare, licet adduxerint aquam de petra, vt patet Num. 20. cap. & iste locus vocatur Cades barne. Sur est solitudo contra terminos Aegypti inter Cades, & Barad, ista solitudo vocatur alio nomine desertum Ethan, quod est coniunctum terrae Aegypti, & patet quia Exo. 15. cap. dicitur, quod tulit Moyses filios Israel de mari rubro, & ingressi sunt in desertum Sur, & Num. 33. cap. dicitur, quod transiit filij Israel per mare rubrum ambulauerunt per desertum Ethan. Si autem ista deserta non essent idem, non posset stare litera, cum vtraque dicat, quod egressi de mari rubro venerunt per desertum Sur, vel desertum Ethan. Item quia Exo. 15. cap. dicitur, quod post mare rubrum venerunt in desertum Sur ambulaueruntque tribus diebus per solitudinem, & Num. 33. cap. dicitur, profecti de mari rubro ambulauerunt

Quid sit Cades.

Sur qualis

tribus diebus per desertum Ethan: ergo idem erat. Item quia Exo. 15. cap. dicitur, quod postquam ambulauerunt tribus diebus per solitudinem Sur, & non inuenerunt aquam, castrametati sunt in Marath. Num. 33. cap. dicitur, quod profecti de deserto Ethan venerunt in Marath. Nicolaus tamen dicit Exo. 14. cap. non sit idem Sur, & Marath, vt patet in argumento suo ibidem, sed necessario cogetur confiteri esse idem, de quo Exo. 14. magis dicimus. *Et peregrinatus est in Geraris.* Id est in terminis Gerar, sicut dicimus in Ierolymis, id est in terra Ierusalem. *Dixitque de Sara vxore soror mea est.* Quia timuit mori propter illam, vt infra patet. *Misit Abimelech Rex Gerar.* Homines suos ad Abraham, vt daret sibi illam sororem suam. *Et tulit eam.* Quia licet Abraham inuoluntarius esset, non poterat tamen reculare, quia dixerat eam esse sororem suam. Sed dices non videtur rationale, quod Abimelech tulerit Saram, vt esset vxor eius, vel concubina, quia Reges numquam accipiunt de mulieribus alienigenis, nisi propter magnam pulchritudinem, & secunditatem. i. quia est disposita ad concipiendum, & faciendum bonos fetus. Sara autem neutrum horum habebat; quia iam erat nonagenaria, vt dictum fuit supra 17. cap. & defecerat muliebria fieri, vt patet supra 18. cap. Ideo nec pulchritudo, quae per vetustatem excluditur, nec fecunditas ei inesse poterat; nullus ergo Rex debuisset eam ad aliquid diligere. Respondetur secundum Hebraeos, quod Sara talis erat, qualis amari potuisset, quia in tota vita remansit in ea carnis tenetudo, & leuitas, & viuacitas coloris, quae faciunt pulchritudinem. Et hoc potuit esse propter duo, aut propter sanctitatem, aut quia non pepererat, nec nutriuerat, & erat bonae complexionis, partus autem, & nutritio paruulorum feminas cito inuenerat, & oem pulchritudinem tollit, sic et legit de Moysen Deut. vlti. cap. quod cum esset centum, & viginti annorum non caligauit oculus eius, in Hebraeo dicitur non est offuscatus color eius, vel oculus, quia vtrum nomen Hebraicum est coe ad oculum, colorem, & fontem. Sic etiam habet de Caleb, quod eade fortitudo bellica, quae erat in eo, quoniam erat annorum quadraginta quatuor, & fuit quoniam erat annorum octoginta quinque, vt patet Iosue 14. cap. Quod autem Deus hoc conceperit Sara in tanta aetate, satis est rationale, quia sicut robor corporis, ita pulchritudo quoddam Dei donum est, & sicut illud dicitur, ita istud. *Veni autem Deus.* Hic ponit secundum ablutionem Sarae puritatem; & antequam Deus per somnium manifestaret Abimelech, incidit ipse in quadam magna aegritudinem immedicabilem, vt venit Sara, & desperatibus medicis de eius salute Deo per somnium ei locutus fuit, quod ista contingebant propter vxorem peregrinam, quam violenter tenebat, & quod nisi redderet morem, & terribiliter Deus ei comminatus est: ante quod Deus appareret Abimelech percussit familiam eius concludendo oem vuluam domus Abimelech. si ne mulieres domus suae laborantes in partu parere possent. Et sciendum quod, vt textus innuit immediate, vt capta fuit Sara Deus percussit Abimelech ne tangeret Saram, & cito liberauit eum, non enim permansit tanto tempore in domo Abimelech, sicut alia vice manserat in domo Pharaonis.

Ratio est, quia Sara tunc nouiter conceperat, & si ibi magno tempore permansisset appareret vterus eius tumens, & fuisset hoc valde inhonestum Sarae, & Abraham, & deprehendisset Abimelech mendacium Abraham turpiter, & forte contra eum aliqua attestasset, ex quo etiam patet, quod immediate post Sodomam euerfionem venit Abraham in Gerara. Et cum dictum fuerit supra 18. cap. ab Angelo, quod post vnum annum Sara filium haberet, & hoc fuit dictum vna die antequam ueteretur Sodomam, vt patet eod. cap. Ergo si moratus fuisset

Opinio Nico. de Sur relictur.

Quo tempore haec contingerit.

Authoris determinatio.

An Deus realiter Abimelech locutus sit verborum prolatione, an per somnium.

fuisset per aliquot dies descendere in Gerara, quando illuc iret, vterus Sarae iam intrinseceret, & sic nullo modo uellet accipere Abimelech Saram cum videret eam pregnantem, sed nunquam deprehendit Abimelech Saram esse pregnantem, nec quoniam recessit, ergo modicum post subuersionem illarum ciuitatum quatuor venit, & modicum cum Abimelech moratus est. Sed forte dicitur, quod ista non euenerunt feriatim, sicut narrantur, quia non semper res narrantur eodem ordine, quo geruntur, vt patet in multis locis, potuit ergo hoc esse ante subuersionem Sodomae, vel post magno tempore, postquam recessit, & genuisset Isaac. Sed hoc non potest stare, non enim potest dici, quod hoc contigerit post natiuitatem Isaac, quia semper habitauit Abraham in Bersabee post natiuitatem Isaac. Sed quando Abraham uenit ad Abimelech nondum moratus fuerat in Bersabee, quia locus iste est in terra Philistinorum, vt patet cap. sequenti, quae erat sub dominio Abimelech, vt patet ibidem. Item non est probabile, quod ista contingerit post natiuitatem Isaac, quia tunc cognouit post se, vtrum Sara esset vxor Abraham, an non.

Item nunquam debet ordo scripturae credi mutatus, nisi propter aliquam necessitatem, alioquin nulla certitudo teneretur in ordine rerum gestarum, quod absurdum est, sed supra posuit promissionem prolis ad Abrahamam deinde cap. sequenti, ponitur complementum huius, ergo hoc, quod interponitur, videtur, quod pertineat ad tempus intermedium, cum non videatur aliud congruentius, ad quod possit hoc pertinere. Nec potest dici, quod hoc acciderit ante subuersionem Sodomae, quia ante subuersionem Sodomae manebat Abraham in conualle Mambre, vt patet supra 14. cap. Et quando fuit destructa ibidem manebat, patet supra 18. cap. Quia quando Angeli uenerunt ad destruendum Sodomam in specie virorum Abraham iuit cum eis ostendens viam, quo usque uiderent Sodomam. Item alia die quando destructae fuerunt ciuitates, surrexit Abraham mane, & uenit ad contemplandum ciuitates, & tunc ardebant, vt patet supra praecedenti cap. Sed in principio huius cap. dicitur quod inde profectus fuit Abraham ueniens in Geraris, id est de loco, in quo ante manebat, scilicet in conualle Mambre. Ergo necessario dicendum est, quod fuit post euerfionem Sodomae, & ante natiuitatem Isaac tempore, quo Sara grauida erat portans in vtero Isaac, & sic non est aliqua anticipatio, vel recapitulatio, sed rectus ordo seruaturs est. *Ad Abimelech per somnium nocte.* Hoc erat quando Abimelech infirmitate grauatus erat, & a medicis desperatus. *Et ait illi.* Nunquid Deus, vel Angelus loco Dei locutus fuit Abimelech, videtur quod sic, quia alias litera falsa est.

Respondetur, quod non fuit hic aliqua realis verborum prolatio, nec realiter aliquid audiuit Abimelech, quando ergo dicitur. *Ait illi.* Dico, quod hoc fuit secundum quod litera declarat, scilicet per somnium, est enim somnium, vel aliqua imaginaria sensatio facta dum dormimus. Somnus autem est ipsa dormitio, cum autem dormimus impossibile est fieri sensationem per aliquos sensus exteriores, quia ad causandam visionem, vel auditionem requiritur actualis conuersio animae ad sensationem, & ideo videmus aliquando contingere, quod aliqui homines habentes oculos apertos, & nullo modo impeditos aliquid ante se positum non vident, & tamen ipsa species visibilis multiplicatur per medium, quod est in ipsa pupilla, quia tamen anima non se reflectit super ista, non patitur ab aliquo istorum, & tunc nulla facta mutatione in corpore secundum locum, vel secundum situm, & manente oculo aperto, vt ante, si anima relaxetur ab illa confu-

Alph. Tost. super Genes.

deratione; in qua ante erat, incipit videre visibilia, quae ante non videbat.

Patet hoc manifestius in raptu, quia quodcumque anima rapitur, semper rapitur ad magnum intelligibile, & cum tota intendat illi, nullo modo intendit operationibus organicis animalibus, vel naturalibus, & ita videtur mortuum corpus, licet anima intra corpus sit, vt quando Paulus raptus fuit ad intelligendam, & contemplandam clarè diuinam essentiam, quia tantum intelligibile, & tali modo maximam attentionem requirebat, maxima autem attentio est, quando potentia totaliter intendit in suum obiectum, & in nihil aliud. Oportuit ergo, quod anima Pauli solè diuinæ essentiae contemplandae intenta nihil circa corpus operaretur, & ita videretur mortuus, & nesciret vtrum in corpore, an extra corpus, & sic dixit ipse beatus Paulus 2. ad Corinth. 12. ca. Scio hominem in Christo ante hos ferè quatuordecim annos, sine in corpore nescio, sine extra corpus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi usque ad tertium caelum, & scio huiusmodi hominem, sine in corpore, sine extra corpus nescio, Deus sit, quia raptus est in Paradisum, & audiuit archana verba, quae non licet homini dicere. Si autem anima aliquo modo potuisset intendere tunc corporalibus operationibus, non esset maxima attentio. De ijs autem magis dictum fuit Num. 12. ca. de generibus prophetiae, & ibi vide. Non potuit ergo Abimelech videre, vel audire dum dormiret. Sed tunc dormiebat, quia dicitur litera per somnium, ergo non audiuit realiter. Sed factum sic, quod dum dormiret Deus mouit phantasiam suam formando imagines Dei apparentis, & verborum, quae dicebantur, & talis verborum prolatio imaginaria vocatur hic dicere. Sicut nos videmus in somnis, & nobis apparet, quod verè audimus, & si natura tantam mutationem facere potest per naturales species phantasticas, quid Deus agere poterit per species, quas imprefferit phantasiae? quia tantum illae erunt motiuae ipsius phantasiae, quod ipsa sensatio imaginaria modicum videatur distare a sensatione vera, & reali: & ita erit certum illud, quod isti taliter representatur, quasi si auribus audiret, aut oculis videret. *En morieris propter mulierem, quam tulisti.* Sed quaeritur nunquid istud fuit mendacium, quia non sic contigit, vel quia sic Deus agere non intendebat? Dicit forte aliquis, quia ista non fuit determinatio diuina voluntatis, sed fuit offensio eius, quod causa particularis requirebat, scilicet peccatum Abimelech. Vnde non intendebat Deus dicere, quod certè moreretur, sed quod peccatum suum, scilicet, quia tulerat mulierem, vt dicitur in litera merebatur, vt moreretur. Sic enim dicitur de Ezechia rege, quando Deus dixit ei per Isaïam dispone domui tuae, quia morieris, & non viues, vt patet 4. Reg. 20. & Isaïa 38. capit. non intelligebatur tamen, quod Deus dicebat eum esse certè moriturum, sed quod causa naturalis inferior, scilicet infirmitas sua exigebat, quod ipse moreretur, de quo magis diximus Deuteron. 18. ca.

Er adhuc confirmatur hoc, quia in fine capituli dicitur, quod orante Abraham pro Abimelech liberatus est, ergo videtur, quod ante promerebatur mortem, & si non orasset Abraham, mortuus fuisset.

Sed hoc non potest stare, quia non fecerat Abimelech aliquid peccatum, quod requireret, quod moreretur, non est ergo dicendum, quod Deus ostendebat ei, quod secundum causam particularem moriturus esset. Patet, quia Abimelech dixit in simplicitate cordis mei, & in puritate manuum mearum feci hoc, & Deus hoc confirmauit subiungens: ego scio, quod simplici corde feceris, & ideo contidui te, ne peccares in me, & ipsa litera manifestè

Ratio dicitur.

Determinatio veri tatis.

An Deus mendacium dixerit mortem Abimelech non sequentia predicendo.

M m 2 decla.

declarat enim non peccauisse, cum dicit: Et ideo custodiui te, ne peccares in me. Si ergo non peccauit, non merebatur mortem secundum determinationem particularis causae, quia causa mortis est ipsum peccatum.

Et exemplum de Ezechia non est simile, quia ibi suberat aliqua causa naturalis particularis, quae exigeret mortem Ezechiae, scilicet, aegritudo magna, in Abimelech, autem nihil, ut dictum est. Nec valet confirmatio, quia oratio Abrahae fuit ad solvendum Abimelech ab infirmitate, quae tenebatur ipse, & domus sua, & non ad liberandum ipsum a sententia mortis, & hoc patet, quia infra dicitur, quod orante Abraham, sanauit Deus Abimelech, & uxorem, & ancillas, & pepererunt. Dicendum ergo, quod ista verba non exprimebant determinationem voluntatis diuinae, nec aliquam causam inferiorē naturalem, vel spirituales inducunt, vel promeritoriam mortis, sed solum dicebantur comminatorie. *En morieris propter mulierem quam tulisti.* Scilicet, si non reddideris eam. Vel potest dici, quod licet non esset aliquod peccatum istius, propter quod iste deberet mori, ut Deus protestatus est, erat tamen infirmitas ei aliqua infirmitas, ut redderet Saram, ex qua si permitteretur a Deo, naturaliter mortuus fuisset, ista autem infirmitas non fuit induta naturaliter, sed a Deo inflata, non tamen fuit inflata propter aliquod peccatum commissum contra Saram, sed quia Abraham patiebatur iniuriam ob mulierem, non enim verē faciebat iniustum Rex Abraham, quia non putabat esse uxorem, neque ex hoc merebatur poenam; Deus tamen dat poenas, ut ei placeat, & aliquando punit homines in vno facto innocentes propter peccatum, quod olim commiserunt, tunc puniuntur, cum tu ne peccatum non egerint; & homines putant eos in illo actu deliquisse. Et sic multi delinquentes existimantur, qui non fuerunt; magna tamen est Dei iustitia, quae licet ipsi tunc non deliquerint, meruerunt puniri, & non puniuit, tamen alias quando crederent non deliquisse tunc punit. Potuit esse ergo, quod Abimelech meruerit puniri ob aliud delictum, & non punitus fuit, & nunc punitur ex eo, quod propter Abraham, commutando punitionem vnius delicti ad alterum. Iudices autem humani istam commutationem facere non possunt, scilicet, quod puniat vnum hominem, quem sciant olim deliquisse, & tamen non accusatum de illo crimine, si nunc accusatur de alio, quod falsē obicitur secundum rem, nec etiam testibus comprobatur. Et ratio est, quia iudicibus humanis non totus status hominis iudicandus committitur, sed casus particularis, Deus autem totā vitam iudicat, cum homo totaliter ordinetur in Deū, & non eodem modo in communicationem politicam, maxime quia in communicatione politica puniuntur delicta ad conseruationem status politici, perditur autem status politicus ex perditione suarū partium, quae sunt singuli ciues, cum constet ex his partibus, perditur etiam quando agitur contra publicam honestatem, aut utilitatem dato, quod contra nullum de ciuibz agatur. Quaedam autem sunt vitia, quae non sunt contra aliquam partem ciuitatis, scilicet, quod infligatur damnum, aut iniuria alicui ciui, nec sunt contra publicam honestatem, sicut quod aliquis cibis immoderate vtatur, aut potibus, vel quod proximi sui non diligat, ut mandat lex diuina, vel quod concupiscit res alterius, ideo iudices humani in politia ista non puniunt, dato quod constent publice. De his autem, quae sunt contra aliquem de ciuibz, aut contra utilitatem, vel honestatem Reipublicae iudices humani iudicant, sed non sine accusationibus, & probationibus. Nam dato, quod iudici constet alicuius peccatum non iudicialiter, sed quia ipse, ut singularis persona vi-

dit eum, condemnare non potest, si ab aliquo non accusetur, quia licet publica honestas esset crimina non manere impunita, tamen si daretur, quod sic iudices videntes aliquod crimen fieri, ut singulares personae possint condemnare propter illud, esset occasio magnorum malorum, scilicet, quod ipsi iudices calumniari possent cuiuscunque vellent, sicut illi duo seniores iudices Israel in Babylone accusauerunt Susanam, & condemnauerunt eam, ut persona publicae, cum ipsi dixissent vidisse crimen eius, ut personae priuatae, & tamen mentiti sunt, & eam iniuste condemnauerunt, nisi Deus occurrisset, ut patet Danie. 13. cap. Si autem tunc non licuisset iudici condemnare aliquem ex sua accusatione, sed ex accusatione alicuius alterius, non potuissent illi seniores condemnare Susanam. Etiam si iudicibus concederetur punire posse aliquem de crimine, quod olim egerat, quando nunc de alio accusatur, quod non constat, esset locus affectionis, & plenus iniurijs multis. Iura autem humana magis voluerunt aliqua peccata impunita relinquere, quam ad iniuste puniendum occasionem tribuere, ideo non solum hoc, sed etiam si aliquis iudex aliquem accusare vellet qualitercunque, & delictum testibus comprobare, non permitteretur iudicare sententiando in eadem causa, quia euidenter praesumptio est, quod ille, qui alterum de crimine accusat, vellet illum punire, & sic semper esset suspecta sententia, quia aliquo modo posset cauilare, vel testium attestaciones peruertere. Si ergo iudex contra aliquem causam habeat, deponat habitum iudicis, & coram quouis alio litem agat, iura namque volūt iudicem ad neurram partium esse magis affectum, facilius enim quilibet in illud tēdit, ad quod aliquo modo affectus est. Sic ergo infirmitas in iustitia Abimelech non poterat curari, nisi a Deo precibus Abrahae curaretur, & huic consonat dictum Iosephi, scilicet, quod medicis desperantibus de salute Abimelech apparuerit ei Deus dicens ista, scilicet. *En morieris, quia tulisti uxorem.* Id est licet tu non peccaueris in hoc, ego tamen infixi tibi infirmitatem, de qua morieris, quia tulisti uxorem peregrini, nisi ipse pro te orauerit, & hoc est, quod infra dicitur, nunc ergo redde uxorem viro tuo, quia Propheta est, & orabit pro te, & viues. *Habet enim virum.* Et ideo nefas fuit tollere eam viro suo. *Abimelech verò non tetigit eam.* Etiam quando alia vice capta fuit, ut esset vxor Pharaonis, non fuit tacta, sed non curat ibi textus dicere vtrum tacta fuerit, vel non; hic autem multum insistit in hoc; & ratio est, quia postquam exiuit Sara de domo Abimelech quasi per octo, vel septem menses peperit Isaac; & ideo si scriptura hoc non expressisset, poterat dici, quod Isaac non erat filius Abrahae, sed filius Abimelech, vel alicuius de seruis suis, quando autem exiuit de domo Pharaonis, non referebat dicere hoc, quia tunc non peperit, nec concepit, & nunc factum est. *Domine mi.* Id est nunquid gentem ignorantem, & iustam interficis? quasi dicat, non est iustum. Aliqui libri habent. *Gentem ignorantem, & iustum interficis?* Et tunc. *Gentem ignorantem.* Refertur ad familiam Abimelech. *Et iustum.* Refertur ad ipsum Abimelech. Sed vbique est eadem sententia. *Gentem ignorantem.* Id est me, & meos, qui ignoranter hoc fecimus: non enim putauimus eam esse uxorem illius, cognouit autem Abimelech per accidens Saram esse uxorem Abrahae, scilicet, quia cognouit hanc, & haec erat vxor Abrahae; ergo cognouit uxorem Abrahae, sed cognitio per accidens non causat voluntarium, ut patet 5. Ethic. *Et iustam.* Iustus dicit rectitudinem voluntatis in committendo, vel distribuendo, & quia Abimelech, & serui eius non habuerunt malam intentionem, cum accepissent Saram, s. fornicandi, vel adulterandi, sed solum accipiendi

Cap. 9.

Determinatio Auctoris.

Quo modo dicitur Deus innocentes in aliquo delicto puniri.

Quo modo dicitur sententia ferre secundum allegata, & p. bara.

Iustitia actus in duobus consistit.

An Abimelech verè loquebatur in his, quae dicebat.

cupiendi eam in uxorem regis putantes non esse coniugatam: ideo iusti vocantur. *Nonne ipse dixit mihi soror mea est, & ipsa ait frater meus est?* Quasi dicat ex cōcordi confessione amborum ego habui iustā causam ignorantiae. *In simplicitate cordis mei.* Id est corde recto, & simplici accipiebam eam credens eam esse sororem eius, fuisset enim cor duplex, si sciens quod esset vxor sua, accepisset eam publice quasi fingens, quod esset soror eius. *Et nunciata manu meorum.* Id est, quia mundus fui in accipiendo eam, scilicet, quia nunquam tēgi non debes, ergo me occidere. *Vel immundicia manuum meorum.* Scilicet, quod ad actum licitum accipiebam, scilicet ut esset vxor mea, & non in concubinam, vel aliter tractanda: iustus ergo totaliter erat Abimelech, quia iustitiae actus aut bonitas eius simpliciter consistit in duobus, scilicet in actu interiori affectionis, ut si rectum iudicium sequentes recte eligimus, & in exteriori executione si secundum iudicium & electum executio subsequatur, vtrumque autem habuit Abimelech: primum cum dicitur in simplicitate cordis mei, id est, quia ad bonum finem accipere eam elegi; & non in concubinam, vel ad illudendum ei. Secundum, quia ita executus est non accedens vsque huc ad eam carnaliter, quia nondum eam in uxorem accepit, sed expectans vsque in posterum, & sic Sara munda euasit.

Sed dices nunquid in his loquebatur Abimelech verè? Respondetur, quod nihil loquutus est, sed sicut supradictum fuit, ista fiebant in somnijs. Sicut ergo Deus locutione imaginaria loquebatur ei imprimens species in phantasia hoc signantes: ita impressit alias imaginarias species, per quas videbatur sibi quod respondebat Deo ista, quae dicuntur hic.

Et si dicas si ista non fiebant verè, quomodo post ista surrexit immediatè Abimelech, & nunciavit seruis suis? Respondetur, quod ut supradictum est, istae species adeo impressae tantum mouebant phantasiam, quod videbatur sibi verissimè sentire: & sicut euenit in quibusdam somnijs contingētibz a naturali causa, quod aliquando sunt somnia ita terribilia propter magnam immutationem specierum, quod compellunt ad veras lachrymas, & tanta angustia aliquando sequitur, quod anima non potens huiusmodi labores sustinere, excitatur incipiens operari per organa: cuilibet enim ista sepius contingunt. Sic ergo fuit in Abimelech, quod magnus motus phantasticus valde terribilis, scilicet mortis comminatorius coegit eum excitari.

Ego scio, quod simplici corde feceris. Quasi dicat, ego qui sum Deus, & cognosco renes & corda, vidi intentionem tuam rectam. *Et ideo custodiui te, ut non peccares in me.* Id est, quia vidi te bonam intentionem habere, dedi tibi gratiam, ut non coires cum ista muliere, & peccares. Ex ista litera clarè elicitur, quod sicut vnus homo peccans per illam malam operationem demeretur, ne a Deo adiuetur, & quod cadat in aliud peccatum, ita vna bona operatio meretur, quod Deus conseruet operantem, ne cadat in peccatum, sed confortetur ad aliam bonam operationem. *Et non dimisi te, ut tangeres eam.* Scilicet affligendo te infirmitate, quae erat occasio, ne eam tangeres, vel dando tibi intentionem ne eam cognosceres, licet si Abimelech eam cognouisset non peccabat in hoc: quia eam, ut uxorem suam cognosceret. *Nunc ergo redde uxorem viro tuo.* Id est vsque nunc potueras eam sine peccato cognoscere, & tenere, quia ignorabas esse maritatā. *Nunc autem.* Id est, quia cognoscis eam nunc esse maritam non est tempus tenendi eam, sed redde viro tuo. *Quia Propheta est.* Hoc ponitur propter duo, Primo, quia fortè Abimelech diceret Deo: domine ipse nollet eam recipere, sed odio habebit putans, quod ego cognouerim

Alph. Tois. super Genes.

eam, ad hoc respondet Deus dicens, quod non formidet eam dare illi, quia vir eius Propheta est, & cognoscit per spiritum quod tu non tengeris eam: & ideo libenter recipiet. Vel dicitur. *Quia Propheta est.* Ordinatio cum sequentibus, & ipse orabit pro te, ut remittatur tibi, & exaudietur a Deo, quia vir sanctus, & Propheta est. Propheta dupliciter dici potest, vno modo pro illo, cui aliqua a Deo reuelantur hominibus publicanda, & sic nos communiter Prophetam vocare consueuimus, & hoc modo Isaías, Ieremias, & ceteri, quorum libros habemus Prophetarū a nobis vocatur.

Secunda. Propheta dicitur a Primo. Secundo.

Alio modo accipitur Propheta pro illo, qui a Deo aliquas reuelationes accipit, & cum Deo loquitur, licet hominibus nihil eorum, quae audit a Deo denunciet, & sic vocatur hic Abraham Propheta, quia Deus ei frequenter loquebatur, ut patet supra 12. 13. 15. 17. 18, & infra 22. cap. & hoc modo vocatur Maria soror Moysi, & Aaron prophetantes, ut patet Exo. 15. cap. Nam ab ipsa nihil prophetatum in libris accepimus, tamen Num. 12. cap. Dicunt ipsa, & Aaron, quod eis Dominus locutus est, & hoc modo vocatur Iosue Propheta, quia Deus ei frequenter loquebatur, ut patet Iosue primo, & 3. & in multis locis. Dicitur autē de eo, quod est Propheta, Eccle. 46. cap. Scilicet Fortis in bello Iesus Naue successor Moysi in Prophetis magnus secundum nomen suum, licet de Iosue postea dici aliquo modo, quod esset Propheta primo modo, quia populo loquebatur aliqua de eis, quae Deus dicebat ei. *Orabit pro te.* Scilicet ne Deus imputet tibi hoc ad peccatum. *Et uiues.* Id est non morieris de infirmitate hac, quam tibi infixi, quae tanta erat, ut naturaliter ex ea mori deberes. *Scito, quod morte morieris.* Id est etiam si alia plaga non apponatur tibi, ea, quam pateris sufficit tibi ad mortem. *Et omnia quae tua sunt.* Non solum punitur Princeps pro peccato suo, sed etiam populus, & maxime familiares sui. Causa autem duplex est peccatum subditorum, cum ipsi possent Principē ad contraria mouere, & si negligent peccant: & hoc verum est quantum ad peccata publica: scilicet, quod Princeps aliquem rebus suis iniuste priuat, vel eum occidit iniuste: de peccatis autem priuatis nihil attinet, scilicet de illis, quae intra se Rex committit, & nulli patent, vel de his, quae ad alterum non sunt, vniuidere, super bire, & in cibo delectari. Alio modo, quia populus aliquo modo est Principis, ideo sicut interdum homo perdit res suas propter peccatum, ita proportionaliter populus punitur propter Regem.

Duplex causa punitionis subditorū pro Principē.

Etiam quia propter peccata subditorum interdum eorum prelati mali sunt, ideo peccata dominorum interdum redundant in subditos quantum ad poenam. *Statimque de nocte conuersus.* Hic ponitur iniuriarū satisfactio, & in hoc satisfecit Deo, ei confestim obediendo. Satisfecit etiam Abrahae, ei munera tribuendo, quia licet non fuerit grauiter culpabilis Abimelech, aliquam saltem leuissimam culpam incurrit, pro qua dedit ei munera, ut remitteret offensam, & pro eo oraret. Vel fortè licet non peccasset quicquam, nec se peccasse intelligeret, quia tamen Deus dixerat Abimelech, nunc ergo redde ei uxorem suam, quia vir Propheta est, & orabit pro te, considerauit se Abimelech infirmatum potentemque euadere per illum: ideo ut inclinaret Abraham ad rogandum pro se, dedit ei munera. Ista namque solent humanos animos ad omnem modum immutare, etiam dato, quod nulla culpa Regis hic fuisset, & etiam leuissima, quia tamen Abraham patiebat dānū, & cordialiter dolebat per ablata uxore, & sic aliquo modo crederet Abimelech, quod Abraham malū animi contra eum haberet, licet non sic esset, quia Abram vir iu-

M m 3 stus

his erat, & vt placaretur ira Abrahæ in eum, & cōsen-
tiret pro eo orare, dedit hic munera. *Statimque de nocte
conversus.* In hoc notatur magna obedientia Abime-
lech, quia non distulit exequi quod fuerat à Deo im-
peatum, sed immediate, vt euigilauit à somno tradi-
dit hoc executioni. *Vocauit seruos suos.* Vt per eos
exqueretur eā, quæ intendebat. *Locutus est vniuersa uer-
ba.* Vt declararet eis quomodo Deus non solum ipsi
Abimelech, sed etiam toti familiæ mortem commi-
nabatur. *Timueruntque omnes viri valde.* Quia tunc co-
gnouerunt, quod illa infirmitas à Deo inflicta fuerat,
& quod poterat eos subito destruere, si vellet, & erāt
in angustia positi, nisi Deus miseretur. *Vocauit Abi-
melech Abraham.* Vt daret ei vxorem suam, & vt ingre-
ret ab eo causam huius rei, q̄ nō dixerat esse vxorem
suam. *Quid fecisti nobis?* Non querit quasi dubitet,
sed querit per modum irati, qui de perse notis dubi-
tare solet, vel querit, vt videat quid sibi respondeat-
tur. *Quid peccauimus in te?* Quasi dicat, hoc quod no-
bis fecisti nō debuisses facere nobis, nisi in vindictam
alicuius magni mali: sed nihil tibi tale fecimus. *Quia
induxisti super me, & regnum meum peccatum grande.* Di-
citur super me & regnum meum, quia non solum
potuerat in hoc peccare Abimelech, sed etiam qui li-
ber de regno Abimelech sic enim dixit Abimelech
rex Gerarē ad Isaac in simili casu, quare imposuisti
nobis hoc: potuerat enim quisque de populo coire cum
illa, & induxisset super nos peccatum grande.
Vel aliter. *Super me, & regnum meum.* Quia pro illo fa-
cto non solum infligebatur punitio Abimelech, sed
etiam toti familiæ suæ, & processisset in regnum, nisi
cessasset Abimelech tenere Saram. *Peccatum grande.*
Idest occasionem grandis peccati, quia vt dictum est
poterat Abimelech, vel quispiam de populo coire cum
illa, & hoc erat graue peccatum, quia leuius existi-
mabant illi & Aegyptij virum occidere, quā viuere
te virō cum eius vxore coire.

Vel dicitur peccatum grande, idest grauis poena,
qua inflicta erat Abimelech & seruis eius, quia ma-
gna erat. *Quia non debuisti facere fecisti nobis.* Quia nul-
lus debet alteri dare causam peccandi, nec causam, vt
puniatur: peccabat ergo hic Abraham in duobus
primis, quia mentiebatur: secundo, quia occasione
culpæ & poenæ dabat proximo, & grauius delicta erāt
ista, nisi causa fuisset, qua excusaretur Abraham, quā
posui supra duodecimo capit. quia ibi fuit similis ca-
sus. *Rursusque exposulans ait.* Quasi dicat, in hoc decla-
rabatur tota intentio Abimelech contra Abraham:
sed quia modus turbatorum est eadem saepe repetere
impellente animi passione, ideo replicuit dicens.
Quid vidisti, ut hoc faceres? Idest, quod malum vidisti in-
ter nos, quod te moueret ad faciendum hoc? Recte
quererebat in hoc Abimelech, quia si Abraham vidisset
aliquid malum esse inter Philistinios seruos Abi-
melech, scilicet, quod tollerent viris vxores suas, &
occiderent eos pro eis, haberet aliquem colorem ad
mentiendū sic, sed vbi nō viderat valde irrationabili-
ter faciebat, & ideo Abraham respondit huic ratio-
ni, tanquam iuste dicens. *Cogitauit mecum dicens.* Sci-
licet antequam intraret ciuitatem, in qua erat Abime-
lech, quia homo debet prouidere consilio humano,
quæ prouideri possunt. *Foritan non est timor Dei in loco
isto.* Timorem Dei dixit, quia magis homo recedit
a malo per timorem, quā per amorem, licet per-
fectius sit recedere per amorem, ad paucos tamen
pertinet, quia vulgus imperfectum est: sola sensibi-
lia sentiens, & hæc amans. *Et interficiet me propter
uxorem meam.* Præponentes bonum delectabile bo-
no honesto, & hoc fuit causa excusans Abraham sus-
picienter, vt dictum fuit supra duodecimo capit. non

ex seipsa sola, sed ex adiunctione alterius causæ, scilicet,
quia forte descenderat propter famem vigen-
tem, vel magis propter aliquam causam honestam
inducterem, ideo postea, vt euaderet periculum dixit
illud mendacium, si tñ ipse non habens aliquam cam
descendēdi in Gerara, voluisset discurrere, quā ipse sibi
causam, vel potius occasionem diuagandi assuuebat,
quodammodo ad mendacium subsequens occasio-
nem præstabat, & sic non esset excusatus a mendacio.
Sibi enim imputare debebat, qui sine aliqua causa in
tali loco se constituit, in quo induceretur ad mentien-
dū, & magis confidenter hic poterat ista agere, quā
egisset, quia in Aegypto, licet consideret in Dei boni-
tate, quod conseruaret eam, tamen nondum expertus
fuerat, nūc autem iam expertus fuerat, quod in Aegyp-
to habuisset Angelum corporis sui custodem, & sci-
uerat spiritu prophético, quod ibi conseruanda erat à
Deo. Et ideo dixit Deus ad Abimelech: redde viro
vxorem suam, quia Propheta est, idest ipse cognoscit,
quod non accesseris ad eam nec accedere potuisses.
Alia verè soror mea est. Idest præter istam rationem,
quam habui celandi veritatem adhuc verè est soror
mea, non accipitur verè soror, idest, quod esset soror
ex patre, & matre, sed verè soror, quia verè erant ex
sanguinitate coniuncti. *Filia patris mei Thare.* Nō im-
mediate, sed erat filia Aran, & soror Loth, & Aran
erat filius Thare, & frater Abraham, Sara autem neptis
Thare, & consobrina Abraham sicut Loth. De hoc dis-
fute dictum fuit supra 11. cap. in fi. *Et non fratris mei.*
Quia licet descenderit Sara de semine Thare sicut
Abraham, tamen mater Abraham non erat mater Ara-
patri Sara, ideo ex parte matris nihil attinebat Sara
Abrahæ, sed ex parte patris, est ergo sensus. *Filia patris
mei.* Idest attinet ad me ex parte patris, licet non sim
filia immediate patris mei. *Et non matris meæ.* Idest nihil
attinet ad me ex parte matris. *Et duxi eam.* Idest accepit
eam in vxorem, licet esset consanguinea mea, quia il-
lo tempore benè licebat in omni gradu contrahere,
præterquam soror cum fratre suo ex patre, & matre
immediate. *Postquam autem eduxit me Dominus de domo
patris mei.* Scilicet de Aran Mesopotamiæ in qua habi-
tauit Thare, & cum eo Abraham, & Nachor, vt patet
supra 11. cap. & Iosue 24. cap. In Hebræo dicitur. *Post-
quam errare me fecerunt Dii de domo patris mei.* Et est sen-
sus, quod Abraham exierat de domo patris sui, &
Aran propter idolatriam, quia tota consanguinitas de-
clinabat ad idolatriam, peregrinatio autem Abrahæ
vocat error eius, quia videbatur hinc inde quasi erra-
bundis moueri, cum nesciret locum, ad quem iret,
sed sicut Deus eum dirigebat. Sic patet ad Hebræ. 11.
cap. Cum dicitur, fidē qui vocatur Abraham obediuit
exire in locum, quem accepturus erat in hæreditatē,
& exiit nesciens quo iret. Hiero. autem transtulit sin-
gulariter Deus, quia aliquando ista nomina signant
vnum in plurali sicut habetur in Hebræo. Deut. 5. cap.
Eloim, Haim. Idest Deorum viuentium, & ponitur ibi
singulari, idest Dei viuētis, quia vnitatem Dei stabili-
tate conatur lex. *Errare fecerunt, & exire fecerunt.* Nō mul-
tum differunt, quia vtrique signat peregrinationem
sine certo loco. *Hanc misericordiam facies mecum.* Satis
enim erat magna misericordia, quia per hoc eruebat-
tur à morte Abraham. Si enim dixisset Sara vxor sum
illius viri, occidissent eum, & hoc fecit Abraham post
quam exiit de domo patris sui, scilicet de Aran, quia
discurrebat per diuersas terras inter incognitas gen-
tes, quarum mores ignorabat, cum autem esset in do-
mo patris sui, nihil horum timebat, ideo eam vxor-
em vocabat. *In omni loco ad quem ingrediamur.* Sci-
licet quando terra suspecta fuerit mihi propter
suam pulchritudinem, cum autem habitabat in terra
secura,

secura, vocabat eam vxorem, & non sororem, sicut
in Bethel, & in conualle Mambre, & postea in Bersa-
bee: cum enim in his locis habitauit non vocabat eam
sororē, vt patet supra in principio 12. 15. 17. & 18. c. &
infra cap. sequ. & 22. *Tulit Abimelech.* Dedit munera
Abrahæ, vt oraret pro eo, & in remissionem offense.
Oues, & boues. Per hoc intelligit omnia genera anima-
lium, quibus vita humana sustentatur, de quibus daret
ei Abimelech, quia Rex erat, & magnifice daret. Sicut
dicitur supra 12. cap. de Pharaone, quod dedit Abrahæ
oues, boues, alinos, & camelos. *Seruos, & ancillas.* Per
seruos, & ancillas, quæ sunt domestica possessiones, in-
telliguntur omnia alia bona domestica, vt aurum, &
argentum, quæ daret ei. *Reddiditque illi Saram.* Tradens
eam in potestate eius. *Terra coram vobis est.* In hoc fa-
ciebat eis magnam gratiam, quia dabat locum habitadi
in toto regno suo, vbi cumque Abraham vellet. Et
quantum ad hoc maiorem gratiam fecit Abrahæ Rex
Abimelech, quā Pharaon Rex Aegypti: nam Pharaon
dedit vxorem Abrahæ dans ei viros, qui eum vsq; ad
regni exitum custodirent, Abimelech autem dixit,
quod maneret in quocunque loco vellet in regno
suo: fecit tamen vterque bono animo. Nam Pharaon
vidit, quod Aegyptij erant luxuriosi valde, & non ha-
bebat pulchras foeminas, quia nigrae sunt cum sint
in terra calida, & multum meridiana. Sara autem pul-
chra nimis erat, vt patet supra 12. cap. Ideo Aegyptij
concupiscerent eam, & non viuere Abraham quiete
inter eos. In terra autem Gerare non erat eadem ratio
tam vehemens, quia terra Gerare est magis Aquil-
lonaris, & magis frigida: ideo sunt tibi magis pulchrae,
quam in Aegypto, & non haberent tantam occasio-
nem concupiscendi Saram. Etiam quia homines ter-
rae illius minus luxuriosi sunt, quā Aegyptij, & Abra-
ham hoc videns mansit in terra illa in Bersabee ali-
qualiter separatus à communicatione Philistinorum.
Eccc mille argenteos dedi fratri tuo. Idest Abrahæ, quem
vocaſti fratrem tuum: magna irrisio est. *Hoc erit tibi
in velamen oculorum.* In Hebræo habetur, hic erit tibi,
& refertur ad Abraham, qui erat velamen oculorum,
idest quoddam scutum, vel defensio à verecundia Sara,
sicut omnes viri defendentes vxores suas ab omni-
bus miseris. Et mutatio est, quia in Hebræo habetur,
hu, quod aliquando ponitur pro masculino, sed nostra
translatio transtulit in neutro, quia magis videbatur conue-
nire referendo ad precium mille argenteorum, & isto
modo multi Hebræorum exponunt, vt Rabi Sa. *Hoc
erit tibi in velamen oculorum.* Idest de illis mille argenteis
emes vnum velamen, & quia mulieres honeste maxi-
mè virgines velant vultum suum, ne videantur, ideo
vocatur velamen oculorum. Vel secundum æquiuoca-
tionem nominis Hebraici, quod signat oculum, &
colorem, potest dici velamen multorum colorum,
scilicet, quod illud velamen esset de panno precioſo
multorum colorum. Sed quia ista non multum con-
ueniunt sequenti literæ, scilicet, *Memento te esse depræhen-
sam.* Ideo aliter dicendum, quod ista sunt verba repræ-
sentantia, quibus Abimelech inuehebatur in Saram,
dicens, quod nunquam deberet vocare Abraham fra-
trem suum, sed virum, & istud relatiuum, hoc, refert
hic illam superiorē propositionem, scilicet credidisti
fratri tuo, scilicet illi, quem vocas fratrem, & nunc di-
cit. *Hoc.* Idest vocare istum fratrem tuum. *Erit tibi in
velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt.* Idest iste modus
loquendi obſcurus vocando virum tuum fratrem tuū,
sit tibi ad oēs, qui tecum sunt. i. ad illos, inter quos cō-
uersaris, qui te cognoscunt, quia illi nō poterūt errare
in tali modo loquēdi, sed nō debes loqui taliter inter

Alpha. Post. super Genes.

extraneos qui te nō cognoscūt, quia cito sic deciperent.
Iste est conueniens valde sensus, & tunc ista litera nō
continuatur in sententia literæ superiori: sed est sensus,
quod dixerit Abimelech Sara: ecce dedi fratri
tuo Abrahæ, quem fratrem dixisti, mille argenteos, &
hos non do in velamen tibi, vel aliquid simile: sed do
ei, quia vir iustus est, & oret pro me, remittatque mihi
iniuriam si quam ei intuli: te tamen admoneo ne de-
inceps vtaris hoc velamine, idest hoc modo loquen-
di obſcuro, & velato, quia sic posses decipere viros vo-
cando fratrem tuum eum, qui maritus est. Sed si vis
vri tali velamine oculorum ad eos, qui te cognoscūt.
Quocunque perrexeris memento te esse depræhensam. Idest
quando iueris ad aliquam gentem extraneam memē-
to, quod ego te accepi in vxorem propter talem mo-
dum loquendi, ideo noli inter illos sic loqui.

Alio modo potest intelligi referendo ad mille ar-
gēteos. *Hoc.* Idest isti mille argentei. *Erit tibi in velamen
oculorum.* Idest ad tollendam verecundiam, quia vere-
cundia apparet in oculis, & in fronte: ideo homines
verecundiam patientes oculos deprimunt, tunc ergo
aliquis velamen verecundia habet, quando habet ali-
quid, per quod non verecundetur. *Omnibus, qui tecum
sunt.* Idest illi, qui tecum sunt, idest inter quos mora-
ris, non poterunt dicere, quod ego te foedauit, & va-
cuam ire feci, sicut fit de mulieribus vilibus, sed ista
dona data demonstrant, quod ego nō te foedauerim,
quia non voluntarius, sed violentus dedisti te viro tuo
eum muneribus virgēte Deo, & sic nulli habebit
occasionem de te murmurandi. Sed hoc non mul-
tum conuenit intentioni literæ, quia Abimelech in-
tendebat arguere, vel irridere Saram. Sed iste modus
expositionis est ad excusationem. Patet infra, quia di-
citur memento te esse depræhensam quod designat
repræhensionem. Aliter dicit Magister in Scholastica
historia, quia ista est rhetorica repræhensio, scilicet.
Hoc erit tibi in velamen. Idest hoc quod factū est, scilicet
quod ego te acceperim sic, & dederim tibi mille argē-
teos, sit tibi in velamen oculorum, scilicet, vt ex his
mille argenteis emas sudaria ad sepeliendum te hono-
rifice, & cooperiendum vultum tuum, quasi dicat, cū
iam vetula sis, & indigens sudarijs ad cooperiendum
oculos in sepulchro non debuisti me sic illudere tam-
quam inueniula fingens voces, & vocans virum tuū
fratrem tuum. Et quocunque iueris memento te de-
præhensam in mendacio. Sed adhuc nulla istarum
videtur perfecta Abimelech intentio volētis redargue-
re, & irridere castigando Saram, ne deinceps talia face-
ret, licet quandam supra posuerimus, quæ satis conue-
niens literæ erat: sed ista, quæ subiungitur adhuc con-
uenientior est. *Hoc.* Idest, quod tu mihi talia fueris lo-
cuta, dicendo Abraham fratrem tuum, & quod ego
te in vxorem acceperim, & mendacem esse probaue-
rim. *Sit tibi in velamen oculorum ad eos, qui tecum sunt.* Idest
hoc erit tibi ad verecundiam, scilicet, quod loqui non
audeas, nec oculos eleuare inter eos, qui tecum fue-
rint, ita quod semper viuas in verecundia. *Et quocunque
perrexeris memento te esse depræhensam.* Idest omni tēpo-
re recorderis vbi cūq; sis, quod in mendacio depræhē-
sa es. *Orante autem.* Hic ponitur quartum, scilicet poenæ
relaxatio. *Orante Abraham.* Cognouit enim per diui-
nam reuelationem, quod Saram non cognouisset car-
naliter, & quod corde simplici eam receperisset, ideo eā
libenter recepit, & pro Abimelech, & familia eius ora-
uit. *Sanauit Deus Abimelech.* Ab infirmitate, quam
ei inflixerat, quam naturaliter euadere non potuisset.
Et ancillas, & uxorem, & pepererunt. Tenebatur, enim
vxor Abimelech, & ancillæ eius diutinis doloribus in
partu, & conceptum emittere non poterāt. *Concluse-
rat enim Dominus omnem vulnam domus Abimelech.*

M m 4 Aliqui

Abrahæ
peccatum
duplex.

Aliqui volunt, quod viri, vel mulieres domus Abimelech non poterant stercore emittere, nec urinare, & ista erat conclusio vuluarum, sed hoc non consonat, quia ista poena non potuisset durare multis diebus. Etiam quia istud dictum est redditum causa superioris, & expositium, & quia supra dixerat de vxore Abimelech, & de ancillis, hic dicit de eisdem, scilicet, quod dominus concluderat vuluam earum, ne possent parere, & non intelligitur de concipere, quia hoc non erit aliquid poenale sensibilibiter, licet esset poena damni, scilicet careria prolis. Etiam quia hoc non poterat videri, nisi magno tempore, Sara autem paucis diebus mansit in domo Abimelech, vt supra dictum fuit in principio, cap. huius, & hoc patet quia dicitur immediatè supra quod sanata fuit vxor Abimelech, & ancillæ eius, & pepererunt, ergo viderur, quod conclusio sua, & infirmitas erat non posse parere. Etiam non potest sustineri ex textu quod omnes de domo Abimelech conclusi essent ne possent urinare, aut stercore emittere, quia litera dicit quod concluderat dominus omnem vuluam: vulua autem non competit alicui organo vituli, sed signat os matricis in muliere, ergo solis mulieribus ista poena inflicta est.

De natiuitate Isaac, & eiectione Agar cum filio, & de federe inito inter Abraham, & Abimelech ad puteum iuramenti.
Cap. XXI.

VISITAVIT autem Dominus Saram sicut promiserat, & impleuit quæ locutus est. Concepitque & peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei Deus. Vocauitque Abraham nomen filij sui, quæ genuit ei Sara, Isaac, & circumcidit eum octauo die, sicut præceperat ei Deus, cum esset centum annorum: hac quippe ætate patris natus est Isaac. Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus, & quicumque audierit corridebit mihi, Rursumque ait, quis audirurus crederet Abraham, quod Sara lactaret filium, quem peperit ei iam seni? Crepuit igitur puer, & ablactatus est. Fecitque Abraham grande conuiuium in die ablactationis eius, Cumque vidisset Sara filium Agar Aegyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham: Eijce ancillam hanc, & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Durè accepit hoc Abraham pro filio suo, Cui dixit Deus, Non tibi videatur asperum super puero, & super ancilla tua: omnia, quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius, quia in Isaac vocabitur tibi semē, sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est. Surrexit itaque Abraham mane, & tollens panem, & vrem aquæ

F imposuit scapulæ eius, tradiditque puerum, & dimisit eam. Quæ cum abiisset, errabat in solitudine Bersabee. Cumque consumpta esset aqua in vtre, abiecit puerum subter vnâ arborem, quæ ibi erat. Et abiit, seditque: è regione procul quantum potest arcus iacere. Dixit enim: non videbo morientem puerum, & sedens contra, leuauit vocem suam, & fleuit. Exaudiuit autem Deus vocē pueri: vocauitque Angelus Domini Agar de Cælo dicens: Quid agis Agar? Noli timere: exaudiuit enim Deus vocem pueri de loco, in quo est: surge, & tolle puerum, & tene manum illius, quia in gentem magnam faciam eum. Aperuitque oculos eius Deus: quæ videns puteum aquæ abiit, & impleuit vtre, deditque puero bibere, & fuit cum eo, qui crepuit, & moratus est in solitudine, factusque est iuuenis sagittarius, habitauitque in deserto Phara, & accepit illi mater sua vxorem de terra Aegypti. Eodem tempore dixit Abimelech, & Phicol princeps exercitus eius ad Abraham: Deus tecum est in vniuersis, quæ agis. Iura ergo per Deum ne noceras mihi, & posteris meis, stirpique meæ, sed iuxta misericordiam, quam feci tibi facies mihi, & terræ, in qua versatus es aduena. Dixitque Abraham: ego iurabo. Et increpauit Abimelech propter puteum aquæ, quem vi abstulerant serui eius. Responditque Abimelech, nesciui quis fecerit hanc rem, sed & tu non indicasti mihi, & ego non audiui præter hodie. Tulit itaque Abraham oues, & boues, & dedit Abimelech. Percusseruntque ambo foedus. Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum. Cui dixit Abimelech: quid sibi volunt septem agnæ istæ, quas stare fecisti seorsum? At ille: septem, inquit, agnas accipies de manu mea, vt sint mihi in testimonium, quoniam ego fodi puteum istum. Idcirco vocatus est locus ille Bersabee, quia ibi vterque iurauit, & inierunt foedus pro puteo iuramenti. Surrexit autem Abimelech, & Phicol princeps exercitus eius, reuersique sunt in terram Palesthinorum. Abraham verò plantauit nemus in Bersabee, & inuocauit ibi nomen domini Dei æterni, & fuit colonus terræ Palesthinorum diebus multis.

Isaia 26.

VISITAVIT. Descripto qualiter Abraham se habuit ad vxorem, hic describitur qualiter se habuit proficiens ad prolem, & diuiditur in tres partes. Primo ponitur partus Sara: secundo eiectio filij, & ancillæ, ibi. *Cumque vidisset Sara.* Tertio cum Abimelech pacti confirmatio, ibi. *Eodem tempore dixit Abimelech.* Circa primum dicitur. *Visitauit dominus Saram, sicut promiserat.* Potest intelligi hoc dupliciter vno modo de partu solo, sicut videtur si stauit dominus Saram, idest eam parere fecit, sicut promiserat sup. 18. c. Vel melius dicitur. *Visitauit dominus Saram.* Idest Angelus Dei venit ad videndum Saram, sicut promiserat: vocatur hic dominus Angelus Dei, qui venerat ad nunciandum cœptum Sara, & cum tres venissent ille, tanquam principalis inter eos vocabatur dominus, vt patet sup. 18. c. Iste autem Angelus promiserat ibidem dicens, reuertar ad te vita comite hoc eodem tempore, & habebit Sara filium, & quia iam transierat annus. *Visitauit dominus.* Idest Angelus ille. *Saram.* Veniendo ad eam, tempore quo concipere debebat. Ex quo patet, quod quado Sara parere debuit, Angelus venit ad visitandum eam, sicut quod stetit ibi cum ea sorte, vt fortius in partu confortaretur. Vel potest dici, quia ista visitatio Angeli fuit facta post partum duobus, vel tribus mensibus. Sed melius videtur dicendum, secundum textum seriem, quod venit ad confortandum eam. *Sicut promiserat.* Scilicet veniens in tempore promisso, sicut post annum completum. Hoc autem necesse est dicere, quod Angelus ille, qui loquebatur Abraham, vel aliquis alius missus a Deo, quia ille Angelus in persona Dei loquebatur, venerit ad Saram completo anno, quia dicitur litera, supra 18. ca. Hoc eodem tempore vita comite reuertar ad te. Si autem Sara cœcepit immediatè, vt ista verba dicta sunt, non debet dici, quod Angelus venerit ad partum eius, sed post partum tribus mensibus. Si autem non concepit immediatè potest intelligi, quod conceperit post duos, vel tres menses, & sic potuit Angelus venire ad tempus partus, & secundum hoc potest litera diuersimodè exponi, quia si dixerimus, quod immediatè postquam Angelus fuit locutus Abraham de conceptu Sara, ipsa cœcepit, dicemus quod non venit ad partum eius, & tunc est sensus. *Visitauit Dominus Saram.* Scilicet faciendū eam parere, sicut fecerat concipere, & dicitur Deus aliquē visitare, quando aliquem nouum effectum super eum agit, quasi tunc veniat eum ad videndum. Quod autem Deus faceret Saram parere nouum quid erat, quia nūquam Deus eam parere fecerat. *Et impleuit, quod locutus est.* Scilicet, quia sicut promiserat, quod ipsa haberet filium ita habuit, quando eum peperit. Si autem dicamus, quod non immediatè postquam locutus fuit Angelus ad Abraham, concepit Sara, sed post duos, vel tres menses, dicendum erit, quod Angelus venerit ad tempus partendi, & tunc dicitur. *Visitauit dominus Saram.* Idest venit Angelus domini ad videndum vxorem Abraham Saram, scilicet sicut dixerat. *Et impleuit, quod locutus est.* Scilicet in tempore illo sicut promiserat ad eam redeundo: quis autem istorum modorum verior sit, non patet: quod enim Angelus venerit ad visitandam Saram necesse est dicere, sed quod tunc, scilicet ad partum, vel post venerit non apparet. *Et impleuit quod locutus est.* Dando ei conceptum, & partum temporibus promissis. *Concepit, & peperit filium.* Licet concipere, & parere ponantur simul, diuersis tamen temporibus facta fuerunt, quia nouem mensium spatium intercessit. *In senectute sua.* Scilicet, cum esset nonaginta annorum, vt patet supra 17. c. nunquid cetero nario nascetur filius? & Sara nonagenaria pariet? quoniam autem Sara concepit non erat annorum nonaginta, sed quasi, vt patet ad Rom. 4. c. *Tempore, quo prædixerat*

Aei Deus. Scilicet post annum, quia dictum fuit supra 18. ca. reuertar ad te hoc eodem tempore, & habebit Sara filium, quem Deus promiserat, idest Angelus ille, qui loquebatur in persona Dei. *Nomen filij sui, quem genuit ei Sara.* Ad differentiam Ismahelis, qui erat filius Abraham, sed erat de sua ancilla Agar, vt patet infra, & supra 16. & 17. cap. *Quem genuit Sara Isaac.* Qui interpretatur risus, quia quando Deus denunciavit Abraham, quod eum habiturus esset exultauit, vt supra 17. & risit. Sara autem vocauit eum Isaac, quia vt infra dicitur ipsa dixit: risum fecit mihi Deus, omnis quicumque audierit, corridebit mihi. *Et circumcidit eum octauo die.* Vt obseruaret ceremoniam distinctiuam populi Dei: nã ad Roma. 4. c. probat Apostolus circumcisionem esse signum populi Dei distinctiuum cum dicitur: Et signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt pater esset omnium crediturum per præputium, vt reputetur illis ad iustitiam, & sit pater circumcisionis. *Sicut præcepit ei dominus.* supra 17. ca. vbi dans regulam generalem de circumcisione dixit: infans octo dierum circumcideretur. *Cum esset centum annorum.* Hoc non refertur ad immediatum, sicut præcepit ei dominus, quia tunc esset sensus, quod mandatum de circumcisione datum fuisset anno centesimo vitæ Abraham: sed hoc falsum est, quia datum fuit, cū esset Abraham nonaginta nouem annorum, vt patet supra 17. c. Sed refertur hoc ad tempus quo circumcensus fuit Isaac, quia tunc agebat Abraham annos centum, & hoc declarat litera sequens, cum ait. *Hac quippe ætate patris natus est Isaac.* Scilicet anno centesimo vitæ ipsius Abraham. *Risum fecit mihi Deus.* Idest dedit mihi materiam exultationis & risus, faciendū me vetustam concipere, & parere virtute sua, & non naturali. *Quicumque audierit.* Scilicet me vetustam concepisse, & peperisse. *Corridebit mihi.* Idest exultabit mecum videns, quod diuina virtute factum sit. *Quis audirurus.* Idest audies ista verba de conceptione, vel partu Sara: antequam fierent. *Crederet Abraham.* Idest Abraham: est enim datiuus casus. *Quod lactaret Sara filium.* Idest si aliquis audiret Abraham antequam Sara conciperet, & pareret, quod paritura esset filium, & lactatura eum, quis crederet? quod nullus posset hoc credere. *Quod Sara lactaret filium.* Idest aleret filium suum lacte. *Quem peperit ei iam seni.* Idest quem peperit ex Abraham iam constituto in senectute, sicut in anno centesimo: vt patet supra. Exprimit autem Sara hic id, quod minus est, sicut senectutē Abraham, & licet esset difficultas posse gignere Abraham ex ea, non erat difficultas posse ex alia gignere, cū postea ex Cetura genuerit filios multos, vt patet j. 22. c. sed sterilitas Sara erat maius impedimentum, & sic Apostolus vocat ad Roma. 4. c. Vuluam Sara emortuam, idest non potentem naturaliter concipere, & ex sola fide per diuinum miraculum accepisse virtutem concipiendi, vt patet ad Hebr. 11. c. cum dicitur: fide, & ipsa Sara sterilis virtutem accepit in conceptione feminis, etiam præter tempus ætatis. In Hebræo dicitur. *Quod lactaret ei filios.* Ex hoc dicunt Iudæi, quod mulieres vicinæ Sara, quæ viderant eam temporibus præteritis, nunquam concepisse, nunc autem vetustam esse se non crediderunt, quod peperisset, sed quod accepit eum latenter ab aliqua muliere pro pretio, & dixerat se eum genuisse ad tollendam hanc opinionē Abraham fecit magnum conuiuium in die ablactationis Isaac, & vocauit vicinos viros, & mulieres eorum, & fecit, quod apportarēt paruulos suos, & lactauit Sara eos ibi coram matribus eorum. Sed melius ponitur singulariter filium quàm filios pluraliter, quia relatiuum ponitur immediatè singularis numeri, scilicet quem peperit ei.

Et quando obijcitur de positione Hebraica in plurali.

Hebræ. 2.

Ios. 24.

Matt. 1.

Rom. 9.

Gal. 4.

Rom. 9.

rali. Respondetur, quod in Hebræo sm conditionem idiomaticam aliquando ponitur singulari pro pluribus. ut patet Exo. 8. Venit musca grauiissima. musca grauiissima: aliqñ plurale p singulari, sicut patet Deut. 5. c. in Hebræo. *Elohim haym, i. Deorum viuentium.* C. Dei viuentis, & sic dicitur hic filios. i. filium. *Creatur igitur puer.* s. ex qua natus fuit vsque duos annos, vel tres, & ablatans est in anno tertio fortè. *Fecitque Abraham grande conuiuium in die ablaclationis.* i. u. magnam festiuitatem putant diem ablaclationis, & ideo ad congaudentum amicis faciebat magna coniuuiam, sic fecit Anna mater Samuelis, & pater eius Elcana, quia in die ablaclationis suæ duxerunt eum ad tabernaculum in Sylo cum tribus vitulis, & tribus modijs farinae, & alijs libamentis, & obtulerunt omnia hæc coram domino, ut patet 1. Reg. c. 1. *Cumque uidisset Sara.* Hic ponitur secundum, s. filij, & Ancilla eieclio, & diuiditur in duas, quia primo ponitur eieclio: secundo eieclorũ consolatio, ibi exaudiuit autem dñs. Dicit ergo. *Cumque uidisset Sara.* Quæ multum pro Isaac filio suo zelabat: *Filium Agar Aegyptiæ.* Scilicet Ismahelem. *Ludentem cum Isaac filio suo.* i. q. vidit, q. Ismahelem, qui erat maior Isaac ludebat cum Isaac, & aliquando percutiebat eum Ismahelem, quod durũ visum est Sara, & fortè non tantum doluit Sara de malo, quod tunc fiebat Isaac, sed de malo, quod contingere poterat, nam aliqua die Ismahelem ludentem cum Isaac ex malitia fortè occideret eum, & ipse solus patri suo hæres esset. Vbi autè nos habemus hic ludentem, habet litera Hebraica. *Mesahet suæ Mezahet.* Quod ad quatuor equiuocum est. 1. ludentem, idolatram, coeuntem, occidentem. De ijs habemus satis clara testimonia. De idolatrare patet Exo. 32. c. ubi dicitur: Sedit populus comedere, & bibere, & surrexerunt ludere. i. idolatrare, quia ad colendum vitulum surgebat populus tunc, ut patet: tunc enim dixerunt, ecce dij tui, Israel, qui te eduxerunt de Aegypto. Secundo modo accipitur ludentem. i. coeuntem, ut patet inf. 26. c. vidit Abimelech Isaac ludentem cum Rebecca per fenestram. i. vidit Isaac coeuntem cum Rebecca. Tertio modo accipitur pro occidere, sic habetur. 2. Reg. 2. c. surgant pueri, & ludat coram nobis, i. occidant se. Quarto modo accipitur pro ludere, ut hic, potest tamen accipi sententia huius passus secundum omnes istos sensus. Potuit. n. esse, q. Sara vidit Ismahelem facientem cum Isaac aliqua pertinentia ad idolatriam, vel q. fortè vidit, q. ludebat ludo noxio cum Isaac ad occidendum eum, ut acciperet paternam hæreditatem, sic dicitur ad Gala. 4. ille, qui erat sm carnè, i. Ismahelem persequeretur eum, qui erat sm spiritu. i. Isaac: vel fortè Sara vidit, q. Ismahelem erat pronus ad libidinem, timuit ergo ne Isaac ad libidinem prouocaret. Ex ijs in fert Nicolaus, q. translatio nostra, s. beati Hieronymi non intellexit istam æquiuocationem, vel saltem non curauit de ea, quia ubique transtulit eodem modo, ludentem, vel ludere. Sed sub reuerentia domini Nicolai ista non bene dicta sunt, quia ista dictio. *Mesahet.* Apud Hebræos non est aliquo modo equiuoca, sicut nec ista dictio Ludodis, apud Latinos. Ad multa tamen applicatur aliquando per metaphoram, aliquando per aliquam aliam similitudinem, in qua reperitur aliquo modo ludus. Nec obstant exempla allegata, quia illa non probat æquiuocationem aliquam, quia et in nostro vulgari correspondet istis vnũ nomen vnũ uocum. Quando dicitur surgant pueri, & ludat, licet finis illius ludi fuerit mors, ut patet 2. Reg. 2. c. tñ actus ille vocatur ludus gladiatorius, ut ait Iud. Etymo. 1. 8. quia est actus artis gladiatorie. Sic et vulgare dicitur, q. aliqui ludunt ad pugillatas vel gladiatas. Ad aliud exemplũ, vidit Abimelech Isaac ludentem cum Rebecca, id est coeuntem. Dico q. ibi voca-

Yudæorũ mos in filijs ablaclandis,

Ludere quot modis sumatur.

tur ludus, quia non dicitur de ipso actu coeundi, sed de quodam preludio precedente: sicut enim in fistulatione preludium est, quod vocatur proægium fistulationis, ut patet 3. Rhetor. per Aristot. ita & in actu uenero quædam blanditias præcedentes in ipsis, quasi se ad coitũ incitantibus preludiuũ vocatur: & de isto loquitur scriptura infra 26. cap. Vel fortè licet loquatur de ipsomet actu coitus, tñ pulchriori, & honestiori nomine voluit nominare, ideo dixit esse ludum, quia etiam verum est, q. coitus quoddam genus ludi est. Ad aliud exemplum quando dicitur: Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Dico q. licet ibi fuerit facta adoratio idolorum, quia dicebat populus totus: ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de Aegypto, & adorabant inclinantes se coram idolo illo: tamen ibi accipitur principaliter ludere pro uero ludere: quia postquã populus comedit, & bibit, surrexit ad ludendum, scilicet canendum, & vociferandum dicitur enim Exo. 32. cap. q. Moyses audiuit vocẽ canentium: deinde dicitur, q. vidit choros canentium, & hoc quia tunc in honorem deorum nouorum magnos, & solennes ludos populus exercebat. Nõ ergo rectè reprehendit Nicolaus Hieronymum, quia optime intellexit Hebraicam literam inter doctores Latinorum, nec accessit Nicolaus ad paruũ saltè gradũ intellectus eius, & quia hic nulla equiuocatio, vel equuocationis apparentia erat, non curauit assignare. *Etsic ancillam hanc.* Ne inducat filium suum ad impugandum, vel occidendum virum. *Et filium eius.* Ne meum vulneret, vel occidat, vel cum eo hæredem se esse futurum contendat. Quidam dicunt, q. hoc contigit in die ablaclationis, quia tñ Ismahelem ludens cum Isaac aliquo modo percussit. Sed nõ est verisimile, quia Ismahelem, qui iam erat aliquo modo adultus, luderet cum Isaac, qui tẽpore ablaclationis esset duorum, vel triũ annorum ad plus. Dicendum ergo, q. ista contigerunt aliquot annis post ablaclationem, s. quando Isaac esset quinque, vel sex annorum, & inciperet iam puèrilitate ludere. Scriptura tamen mentionem non facit de intermedijs, quia non fuerunt aliqua notabilia. *Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Forte Ismahelem ludentem cum Isaac faciebat aliqua, quæ pertinebant ad coheredem, & coequalitatem, & non qualia pertinerent ad filium ancillæ, ideo Sara indignata rogauit, q. expelleretur cum matre sua, ne vsurparet sibi æqualitatem cum Isaac. *Dixitque hoc Abraham.* i. valde displicuit Abraham. s. expellere Ismahelem, & subditur causa, cũ dicit. *Pro filio suo.* i. quia Ismahelem filius erat Abraham, & naturali pietate inclinabatur ad eum, nec volebat expellere, nisi mandatum Dei interuenisset, maxime quia non videbat ei tale delictum, ut tanta punitio sequi deberet, nã si Sara dixisset pumias ancillæ corripiendo, & filium suum ne superbiat, adhuc accepisset tolerabilius Abraham. Sed q. totaliter puerum, qui filius suus est, expelleret q. pietatem paternã, quæ filios delinquentes non deserit totaliter sed corripit, & q. Agar Ancillam, quæ verè non erat vxor sua, sicut Sara à se abijceret priuando eam potestate petẽdi debitum, ad quam obligatus erat ei Abraham ex natura matrimonij, & priuando eã quotidiana sustentatione, ad q. tenetur viri vxoribus suis, valde graue erat Abraham, immo videbatur q. rectam rationem, nisi Deus ad cautelam malorum, quæ sequi ex cohobitatione Ismahelem, & Isaac poterant, obedire voci Sarę imperasset: Sara autè quãtum ad se iuste petebat, licet Abraham hoc cognoscere non posset, nisi Deus reuelaret mãdãdo, q. expelleret vtunq. Et dicitur, *Pro filio suo.* i. pro filio proprio Abraham ad differentia Isaac, q. erat filius Abraham, & Sara. *Non tibi uideatur asperum.* Scilicet, q. dicit Sara, *Super puero.* Scilicet Ismahele. *Et ancilla tua.* Scilicet

Cur Abraham non dedit aliquid Agar & Ismahelem.

Scilicet Agar, vt expellatur à domo tua. *Omnia, quæ tibi dixerit Sara audi vocem eius.* Sara enim iuste petierat expelli puerum, & ancillam, quia vsurpabant æqualitatem Isaac, & fortè vitæ eius insidiabantur, maxime quia Deus cognoscebat quædam alia incõuenientia, quæ orirentur ex conuiũtione Isaac, & Ismahelem, ideo interdixit talem communicationem. *Quia in Isaac uocabitur tibi semen.* Id est posteritas tua denominata ex nomine tuo non erit per Ismahelem, sed per Isaac, quod nunc satis patet, quia Ismahelem magnam mentionem faciunt de Abraham patre suo: Ismahelem autè nihil horum attendunt. Est autè sensus; non multum dolere debes de expulsiõne Ismael, quia semen tuum nõ uocabitur in Ismahelem, sed in Isaac, maxime, quia nõ si expelleretur Ismahelem, Abraham sciebat, q. multiplicandus erat vbicũque esset, quia Deus promiserat ei, q. eũ exaltaret, & multiplicaret propter Abraham, & q. duodecim principes nasceretur ex eo, ut patet supra 17. cap. & cõpletum fuit infra antequam ipse veniret ad Abraham, dum moraretur in deserto, ut patet j. 25. c. & sic subditur j. *Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam.* Multi. n. de Ismahelem nati sunt, quia dudum decem duces immediate habuit, qui fuerunt filij eius. *Quia semen tuum est.* Id est meritis tuis hoc faciam. *Surrexit itaque Abraham mane.* Forte ista reuelatio fuit facta de nocte p. somnia, sicut consuevit multis prophetis fieri, ut patet Num. 12. c. Et sic apparuit Pharaoni regi Aegypti, de quo supra 12. cap. & Abimelech regi Geraræ, ut patet præced. c. & ipsi Abraham, qñ Deus confirmauit sedus, demonstrans sydera celi, ut patet s. 25. cap. & postea qñ mandauit ei immolare filium suum Isaac, nam per nõ eã dicta sunt ei uerba, & per noctẽ surrexit strauitq. afinum suum, ut patet seq. c. & quia Abraham ualde erat obediens, ideo immediate complere uoluit, quod dicebatur. *Et tollens panem.* Panis non denotat vnum solũ panem, sed panes quoruocunque sint. *Et utrem aqua.* quia terra illa, per q. iura: erat non abundabat fluminibus, vel fontibus, & signũ huius est, quia Abraham fodijt puteos ad adaquandũ pecora, ut patet j. similitè fecit Isaac in terra ista existens, ut patet j. 62. ca. & dedit sibi ista duo, quia initium vitæ hois panis, & aqua, ut patet Ecc. 29. c. *Et imposuit scapula eius.* Id est Agar vt portaret pro se & pro filio suo. Sed dices quare non dedit aliqd. Abraham ad Agar & Ismahelem, nunquid nõ erat filius eius? Respondetur, q. fortè dedit ei aurũ, & argentũ, & multa bona, quæ non exprimuntur. Sed hoc non multum uidetur, quia tota antiquorum substantia erat in pecoribus, & feruis, & ancillis magis quã in pecunijs, si ergo Abraham dedit aliquid Agar, & Ismahelem, q. esset aliquid quantitas, maxime fuisset in aliquibus pecoribus, sed nihil ei tale dedit, quia nec vnum afinũ dedit, & patet quia vtrem in scapula sua portabat: satis enim in hoc Agar afflicta erat. Sed dicendũ q. Abraham nihil aliud dedit Agar recedenti q. vtrem, & panẽ vt expressum est, & hoc fuit vt cõpleret uoluntatẽ Sarę, quia Deus mandauerat oia, quæ dixerit tibi Sara; audi uerba eius: Sara autem noluit, q. aliquid tunc daretur Agar. Sed postea Abraham dedit Ismahelem multa bona, ut patet j. 25. c. ubi dicitur filijs aut concubinarum largitus est munera. Et non solum tunc, sed etiã immediate post q. recessit Agar à domo Abraham, quia satis propinqua erat cũ habitaret Ismahelem in solitudine Pharan, & Abraham tunc apud terminũ terræ promissionis in latere australi, aliqñ in Bersabee, aliqñ in conualle Mabræ, & ista loca sunt propinqua deserto Pharan, nã in fine deserti Pharan est Cadesbarne, sic patet videndo ea, quæ dicit Nu. 14. & 22. c. Nam desertũ Pharan: accedit vsque prope fines meridianos terræ Edon, & Cadesbarne est in extremis finibus terræ Edon, ut patet Nu. 22. c. quia de eo loco miserunt nãcios Hebræi.

ad regem dicentem se esse in extremitate regni fuit tñ Abraham qui peregrinabatur in Geraris dicebatur esse inter Cades, & desertum Sar, ut patet sup. 22. cap. ergo propinqua loca erant ista, scilicet locus, in quo habitabat Agar cum Ismahele, & Bersabee, ubi habitabat Abraham. Etiam hoc rōnale est, quia Agar erat vxor Abraham, ideo tenebatur prouidere in victũ, & vestitu. Et etiam quia licet tempore expulsiõnis Sara irata erat Ismahelem, & Agar, tamen postea placata fuit, ut permitteret q. Abraham eis prouideret. *Quæ cum abisset errabat.* Quia viarum incerta erat. *In solitudine Bersabee.* Id est in deserto q. est apud Bersabee locũ, in quo tunc habitabat Abraham in terra Philistinorum, & ponitur hoc per anticipationem, quia illo tpe quo expulsa fuit Agar non erat aliquis locus, qui uocaret Bersabee. Sed postea uocatus fuit ex iuramento Abraham, & Abimelech, ut infra patet, Moyses tñ q. ista scripsit, fuit in tempore, in quo uocabatur locus ille Bersabee, ideo sic nominauit. *Cumque consumpta esset aqua in utro.* Hoc fuit ex duobus scilicet, quia multum in itinere morati fuerant errando uias. Secundo quia puer infirmabat immoderato calore: ideo multum bibebat. *Abiecit puerum subter vnam arborum.* Dicitur eum abijcere, quia fortè eum in scapula portabat, quia languidus erat. Si tamen sic fuit: magnus & intolerabilis labor esse Agar videbatur, quia Ismahelem, licet uocetur puer, non tamen erat multum puer, quia esset annorum viginti vel plus, & patet, quia Ismahelem erat annorum quatuordecim qñ natus fuit Isaac, quod patet, quia Abraham erat annorum octoginta nouem quãdo natus fuit Ismahelem, ut habetur sup. 16. c. in fine, & erat annorum centum qñ natus fuit Isaac, ut patuit in isto. c. Deinde inter natiuitatem Isaac, & tps quo ipse ludebat cum Ismahele trãsserũt ad minus sex vel septẽ, qui faciunt viginti duos, vel viginti tres annos. Et dicitur quidam ludat, q. Sara oculo malo, & liuido inspexerat Ismahelem, ideo infirmatus est. Sed hoc ualde superstitiosum est, & quia Iudæi uisissimi semper superstitionibus uacauerunt, ideo nec eas nunc diuinitate ualde. n. uidetur erroneam & supersticiosum sentire qualiter uulgus sentit. q. aliquis respiciens alterũ uultu irato noceat ei causando infirmitatẽ, quia ira est motus animi, & pertinet ad actiones, vel passiones animales, & non ad naturales, infirmitas aut fundatur super aliqua naturalia, ut armoniam, vel non armoniam humorum, & aliorum in corpore. Potest tñ dici, q. cñ oculus sit corpus porosum, poterit emitti ab intra spiritus inficientes exteriora, & ad malam dispositionẽ deducentes. Hoc aut uidetur in speculo, quia si aliqua mulier mestrata respiciat speculum de prope, & magno tpe, causabit in eo guttas sanguinis, & hoc modo specula damnatur & luciditate perdunt. Alij aut sunt oculi, qui pp aliquam infirmitatẽ, vel malã cõplexionem non emittunt tales spūs sanguineos, sed alios alterius modi, & isto modo non est incõueniens q. dicitur. Sed circa hoc ponitur duæ cõclusiones prima, q. nullus oculus male dispositus pot nocere alteri, nisi à propinquo: unde si aliquis hñs malos oculos uideat aliquem hoĩem à longe non poterit nocere ei, quia illud nocumentũ fit per emissionẽ spirituum ab oculo, ad ipsum, cui nocumentũ inferri debet, sed spiritus illi cum sint delicati, non pnt ad tantã distantia uenire, quia intercipiuntur à corporibus medijs: Et quia illi spiritus emittuntur à quadã uirtute euaporatua, & fit per potentia ipsius uirtutis, cũ ipsi spūs aliquo modo sint graues, quia humidi sunt humiditate aquea, id nõ possunt in longũ tendere, nisi per magnã uirtutẽ potentia expulsiuã, qualis nõ reperit in oculo, vel si uenirent mutaretur uirtus nocendi à diuersa dispõne medijs: in propinquo ergo erit ista operatio nocua, qñ mediũ non potest

An aliquis possit nocere alicui oculis qñ dicitur facinare.

potest multum perturbare actionem spirituum emisorum. Secunda conclusio, qd istud nocuentu a malis oculis non potest fieri in hominibus duris, vel in alijs rebus irrationabilibus, vt comuniter, vnde si aliquis malos oculos habens videat etiam a propinquo aliquem hominem etatis mature, vt 20. vel 30. annorum non poterit ei nocere. Et ratio est, quia actio fit in proportionem agentis ad passum. Sic. n. ait Philosophus 2. de Anima actus actiuorum sunt in patiente dispositi, & ideo oportet esse proportionem maioris equalitatis agentis ad passum ad hoc, qd agat, & quia illi spiritus emissi ab oculo sunt valde teneri, & paruæ actiuitatis, si inueniatur subiectum durum nullo modo poterunt agere, quale est quilibet homo in etate aliqui, vt quindecim, vel plurium annorum, vel etiam valde paucorum. Ex quo inferitur correlarie, qd nullo modo Sara dato, qd malos oculos habuisset non poterat nocere Ismaheli, quia erat iam in etate dura, s. viginti annorum, & vltra. Et abiit. s. recedendo a puero. Et regione. i. contra, & sunt duæ partes, s. e. quæ est propositio, & signat, ex, vel, contra, & regio, quæ signat quamlibet partem positionis, vel quemlibet locum, & erit in ablatiuo. *Quantum potest arcus iacere.* Recessit enim ab eo, vt infra ponitur, ne videret puerum morientem, & sic magis doleret non tñ totaliter recessit vt videret ne quid de puero malum fieret, ne veniret aliqua bestia, vel aues ad vescendum eo. *Non videbo puerum morientem.* Ne videret signa cruciatu pueri in exitu animæ in vultu, & voce, & ex hoc multum affligeretur. Sed dices nunquid hoc erat contra pietatem maternam, s. relinquere filium mortis angustia laborantem? Rñdetur, qd quicunque infirmanti, aliquid remedium qualecūq; adhiberi potest, siue in re, siue in verbo consolando, impietas est eum relinquere morientem, nō solum si mater relinquat, sed & si aliquis alius, qui cum eo ante stetit: sed si nullo modo remedium, aut consolatio morienti prestari posset a circumstantibus, non videbatur impietas dimittere eum non totaliter, vt fortē aliquod malum ei euenire possit, sed aliquater recedere ne ipsi astantes valde affligantur in cruciatibus morientis, si ipse tamen moriens consolaretur, vel saltem dolor suus aliquod lenimentum acciperet in videndo assistentes ab eo recedere non deberent. Sic autem fuit de Agar, quæ non poterat filio aliquod solamen facere dādo aquam, vel verbis leniendo dolorem, & astādo multum dolebat, potuit iuste recedere aliquater sine distantia magna, & non incurrendo impietatem maternam. *Et sedens e contra.* Scilicet longē a puero, quantum arcus iacere potest. *Leuauit uocem suam, & fleuit.* Nimio dolore commota. Aliqui autem referunt hoc ad Ismahelē, quia dī immediatē. *Et exaudiuit dominus uocem pueri.* Sed falsum est, quia dicitur. *Sedit e contra, & leuauit uocem.* Ista pertinet ad eandem personam, quia est hic copulatio, sed non potest dici de Ismahelē. *Sedit e contra.* Quia ipse iacebat sub vna arbore non potens se mouere, & quando obijcis, qd exaudiuit dominus vocē pueri. Dico, qd puer orauit, sed oratio eius, l. litera clarē nō scribitur. *Exaudiuit autem dominus.* Hic ponitur horum eictorū consolatio. *Vocem pueri.* Non erat Ismahel valde puer, quia iam erat annorum viginti, vel plurium, vt supra dictum est, & cum ipse se videret in mortis angustia poenituit de commissis, quia fortē mala cogitauerat Isaac, & rogauit Deum pro vita, qui exaudiuit cōcedendo magnam vitam. Aliiter enim impleri non poterant promissiones, s. qd multiplicaretur posteritas Ismahelis, & qd duodecim duces de eo exirent, vt patet supra 17. c. Venit Angelus Domini ad Agar, s. ad consolandum eam de celo ad notificandum, qd bonus Angelus erat. Interdum enim mali Angeli veniūt, & sin-

An peccet aliqs relin quendo in firmu, cui re vel verbo possit subuenire.

gunt, qd consolantur cum decipere intendunt. Isti tamen de celo non veniunt. Vel dicitur venire de celo, quia Angeli semper manent in celo, nisi cum mittuntur ad aliqua pertinentia salutis nostræ, cum sint ministratori spiritus missi in ministerium propter eos, qui hereditatem capiunt salutis, vt patet ad Hebr. 11. cap. Iste ergo Angelus qui ad Agar venit, de celo venire dicebatur, quia antequam veniret, in celo erat. *Quid agis Agar?* Non inquit quasi ignoret, sed vt ex responsione habere possit materiam colloquendi. *Noli metere.* s. mortem pueri: timebat enim, qd Ismahel citō more retur. *Exaudiuit dominus uocem pueri.* Scilicet Ismaelis. *De loco, in quo est.* Idest Deus nō respexit peccata sua priora, sed afflictionem suam presentem, quia in loco deserti iacebat iam moribundus non habens auxiliatorem. *Surge, & tolle puerum.* Ne iaceat sub arbore, sub qua iacet, sed tolle eum ad alium conuenientē locū. *Et tene manum eius.* s. adiuvando eum ad ambulandum, quia adhuc debilis est. *Quia in gentem magnam faciam illum.* Quasi dicat non dimittas eum perdi, sed adhibeas diligentiam quantam poteris, quia Deus intendit eū facere magnum virum. *Aperuitque oculos eius Deus.* Idest fecit eam aduertere id quod ante non aduertebat: ante enim puteum inuenire non poterat, qui ei necessarius erat, nunc autem Deo dirigente vitum eius contra illam partem, in qua puteus erat dicitur, vultum eius, & oculos eius aperire. *Puteum aquæ.* Idest fontem aquæ: idem enim vocat puteum, & fontem, licet fons sit commune ad vtrumque. *Dedit puero bibere.* Et sic confortauit eum, & fuit cum eo. i. mansit cum illo puero habitans in deserto illo. *Qui creuit.* Quia adhuc crescere debebat, & fortificari, cum adhuc esset viginti annorum, vel paulo post. *Moratus que est in solitudine.* Idest in deserto Pharam, vt patet infra. *Factus que est inuenis sagittarius.* Ad exercendam artem venatitiam. Hebraei autem dicunt, quod prædas exercebat a transfūibus per solitudinem: licet enim penituerit in infirmitate positus, postea tamen rediit ad pristinum. *Et habitauit in deserto Pharam.* Magna solitudo est desertum Phara, per quam transferunt filij Israel, dum ascenderent de Aegypto in terram Chanaan, vt patet Num. 13. c. *Et accepit ei mater sua uxorem de terra Aegypti.* Er hoc fuit, vel quia Agar nata fuerat, & nutrita in terra Aegypti, ideo volebat filium suum ad eandem gentem referre, vel quia Agar existēs in solitudine Pharam erat in terminis terræ Aegypti. Et sciendum, qd multum fuit in hoc Abraham Deo obediens, quia cum Agar esset vxor eius, & sciret qd exponeret eam periculo castitatis, non curauit, vt Deo purē obediret: poterat. n. Agar ambulās pariter ab aliquo viro violētē cognosci, & ipse Abraham præbebat occasionem huius, sed quia Deus hoc mandauerat, non curauit vltra iudicare, quæ inconuenientia sequerentur. Sciēdum etiam, qd cum Agar esset vxor Abraham, nō poterat alteri nubere, nec in tota vita sua nupsit, fecisset autem magnā iniuriam Abraham Agar, quia cum esset eius vxor, tenebatur ei reddere debitum, sed quia tunc, sicut cum Ecclesia facit diuortium quantum ad thorum, non tenetur vir vxori suæ petenti reddere debitum, ita quæ Deus separauerat hic Agar ab Abraham mandando, qd recederet, nulla aderat iniuria. *Eodem tempore dixit.* Hic ponitur tertium, s. pacti stabilitio, siue confirmatio inter Abraham, & Abimelech. *Eodem tempore.* Scilicet, quando expulit Abraham Agar ancillam. *Abimelech Phicol, & exercitus eius.* Omnia ista concordantur de consensu regis, & totius regni, vel familiaræ regis, & ideo ponitur Abimelech, qui erat rex, & Phicol, qui erat in toto regno maior præter regem, & ponitur exercitus ad notandum totam aliam multitudinem regni. *Deus tecum est in uniuersis, quæ agis.* Idest in omni-

omnibus, quæ agis prosperaris. Ista enim fuit causa, quare venerunt ad eū: timuerunt enim, quia ex quo Abraham tantum prosperatus fuerat, insurgeret contra eos, vel regnum, ideo volebat fœdus inire cum eo: patebat enim in hoc prosperitas, quia quatuor reges deuicit, vt patet supra 14. c. Item Deus flagellauit totam domū Abimelech, & ipsum, vt patet supra præcedenti. c. Tertio, quia in senectute fuerat ei natus filius virtute supernaturali, quia iam valde erant ambo ætatis proneptæ, & ipsa sterilis, vt patet supra 17. c. & hic. *Ne noceas mihi.* Inferendo bellum, vel tollendo aliquem de meis. *Et posteris meis.* Idest filijs meis immediatis. *Stirpique meæ.* Idest nepotibus meis, & solum ponuntur isti duo gradus in descendendo, quia pietas patris ad hos duos solum se extendit. Vel dicitur. *Posteris meis.* Idest omnibus filijs meis directē descendētib, s. filijs, & nepotibus. *Stirpique meæ.* Idest toti cognationi, quæ me attingit linea transfūrali. *Sed iuxta misericordiam quam feci tibi.* s. dādo tibi oues, & boues, & omnia bona, & concedēdo qd eligeres tibi terram in qua habitares. *Et terra in qua conuersatus es aduenia.* Idest terra mea in qua habitauisti, & habitas nunc. *Ego iurabo.* Scilicet hoc, quod vis. Hic non dicit Abraham, qd iurat, sed promittit se in futurum iuraturū, quod non ponitur expressē, sed satis declarat, qd factum fuerit, iurauit uterque. *Incepit Abimelech.* In accusatiuo ponitur, quia Abraham accusauit Abimelech, qd esset iniustus contra eum, quia permiserat puteos eius cooperiri, vel melius, qd videns puteos tolli Abraham non curauerit. *Nesciui quis fecerit hanc rem.* Et ideo excusabilis erat Abimelech: habuit enim ignorantiam probabilem. *Sed nec tu indicasti mihi.* Quasi dicat, ego nesciui, quis accepit tibi puteum, quia si scire debuissem oportebat, qd illud scire debuissem per notorietatem facti, aut per tuam querelationem, aut per auditum ab aliquo. De primo modo dicit. *Ego nesciui quis fecerit.* Scilicet per facti notorietatem. De secundo dicitur. *Sed tu non indicasti mihi.* Scilicet cōquerendo de factoribus. *Et ego non audiui vsq; hodie.* Ad tertium pertinet, s. qd nullus alius ei retulit. *Tulit itaque Abraham oues, & boues.* Ista dedit Abraham Abimelech, vt consenseret ei dari puteum ablatum. *Et percusserunt ambo fœdus.* Seruando solennitatem, quæ seruabatur antiquitus in confirmando pactum, s. occidere aliqua animalia, & transire inter diuisiones, de quo dictum fuit supra 15. c. *Et statuit Abraham septem agnas.* Ad significandum specialiter iuramentum factum de puteo. *Quid sibi volunt agnæ istæ.* Quasi dicat, aliquid misterium representant istæ septem agnæ. *Quas stare fecisti seorsum.* Idest separatas a reliquo grege: dabat enim Abraham Abimelech multum gregem, sed segregatim, & specialiter dedit ei agnas septem. *Accipies de manu mea.* Idest a me. *Vt sint in testimonium mihi, quod ego fodii puteum istum.* Idest si fortē fuerit aliquando contentio inter me, & te, vel inter me & successores tuos sup puteo isto, potero contra eos dicere, qd ego fodii puteum istum, & fictu confirmasti mecum, & signum huius rememorationum erit. *Idcirco vocatus est locus ille Bersabee.* In Hebraeo dicitur. *Bersana.* siue *Bersenoa.* Interpretatur enim *Bersana.* Puteus septem, idest pro quo datæ fuerunt septem agnæ, & sicut istæ septem agnæ erāt in testimonium, quod puteus esset Abraham, & ideo vocauit puteum a septem agnis. *Bersenoa.* Interpretatur puteus iuramenti, quia ibi iurauit uterque, ut in littera dicitur pro puteo, & in hoc valde cautus fuit Abraham, qui sic puteum uocauit, quia nomen demonstrabat puteum pertinere ad Abraham. *Et inierunt.* Idest fecerunt. *Fœdus.* Idest pactum. *Pro puteo iuramenti.* Non quod antea ille puteus vocaretur puteus iuramenti, sed quod ex illa cōfederatione sic vocatus fuit. *Et re-*

uersi sunt in terram Palestinarum. Idest in Geraram ciuitatem Philistinorum, in terra Palestinarum tunc erant, quia Bersabee, in qua pactū istud fecerunt erat in terra Palestinarum, vt patet infra. *Fuit colonus terre Palestinarum diebus multis.* Hoc autem erat in Bersabee. *Abraham vero plantauit nemus in Bersabee.* Locus ille erat sine arboribus, ideo Abraham, qui delectabatur in suscipiendo hospites plantauit arbores, de quarum fructibus recrearentur viatores, & eorum visu delectarentur. *Et inuocauit ibi nomen Dei æterni.* Faciebat enim ibi orationem, & gratiarum actiones Deo de beneficijs datis. Vel, vt volunt Hebraei, ibi hospites ad laudandum Deum, & gratias reddendum ei pro beneficijs incitabat. Et licet scriptura non dicat, tamen ibi altare construxit, quia quocumque ibat ad aliquam manēdum, altare construebat ad laudandum Deum. *Et fuit colonus terre Philistinorum.* Colonus proprie signat habitantem in domo vel terra aliena, & ei conducta. Sic enim fuit Abraham, quia dum vixit, nihil proprium habuit in terra promissionis. Sic enim dicit beatus Stephanus Actu 7. ca. qd Deus non dedit Abraham in terra illa nec spatium pedis vnus, & Apostolus ad Hebr. 11. c. ait: fide qua vocatur Abraham obediuit in locū exire, quem accepturus erat in hereditate nesciens quo iret, fide demoratus est in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac, & Iacob cohereditibus repromissionis eiusdem. *In terra Philistinorum.* Quia Bersabee in terra Philistinorum est in solitudine. *Diebus multis.* Sed non patet quot annis manserit in Bersabee. Nicolaus autem vult, quod pluribus annis manserit in Bersabee quam in conualle Hebron, & videtur ipse accipere fundamentum ex hoc, scilicet, quod habitauerit Abraham in conualle Mambre, postquam venit de Mesopotamia vsque ad conceptum Isaac, & quod post conceptionem eius manserit in Bersabee. Primum verum est, quia si respiciantur superiora de habitatione Abraham reperietur, quod habitauit modico tempore in Bethel, & immediate descendit in Aegyptum, ppter famem, vt patet supra 12. ca. & post rediens de Aegypto ad locum Bethel diuisus fuit a consanguineo suo Loth pergens ad conuallem Mambre, vt patet supra 13. Hoc autem totum fuit vnus anni spatū, vel paulo plus. Deinde semper habitauit in conualle Mambre vsque ad conceptum Isaac, de quo supra 17. c. ibi enim nūciatus fuit partus Isaac post annum futurus, & post recessit Abraham in Geraram, vbi postea natus fuit Isaac. Tempus autem quod fluxit, ex quo Abraham venit in terram Chanaan, quousque genuit Isaac, sunt anni viginti quatuor, quia septuaginta quinque annorum erat Abraham, quando exiit de Mesopotamia, & venit in terram Chanaan, vt patet supra 12. c. quando autem natus fuit Isaac erat Abraham centum annorum, vt patet in isto cap. a quibus si detrahatur vnus, quo antegenitus fuit quam natus, erunt viginti quatuor anni, & ab istis subtrahatur vnus annus, vel annus & dimidius, quo mansit in Aegypto, & in Bethel, vt diximus, manebunt viginti duo, vel viginti tres anni, quibus habitauit Abraham in conualle Mambre. Si autem reliquum tēpus vitæ Abraham fuerit in Bersabee, cum Abraham vixerit annis centum septuaginta quinque: manebunt septuaginta sex anni, quibus moratus fuit in Bersabee, qui excedunt magis quā in triplo annos, quibus habitauerit in conualle Mambre. Sed illud falsum est, quia post natiuitatem Isaac habitauit Abraham in conualle Hebron. Patet enim, quia quando mortua fuit Sara, quod fuit viginti octo annis ante mortē Abraham, habitabat Abraham in conualle Mambre, & ibi sepeliuit Sarā, vt patet infra 23. c. Et si dicas, quod verē habitabat ibi, tunc

Quid sit colonus.

Opinio Nicol.

Cōfiteratio opinionis Nicolai.

tunc Abraham, sed venit in Bersabee ad sepeliendum ibi Saram, scilicet est, quia hoc posset esse verum, si ante mortem Saræ emisset ibi Abraham sepulturam, tunc enim verisimile esset, quod portaret eam de alio loco ad sepeliendum ibi, sed falsum est, quia mortua Sara fuit sepulchrum emptum, ut patet infra 23. cap. maxime, quia in principio ipsius capit. dicitur, quod Sara mortua est in Arbee ciuitate, idest in Hebron, ergo ibi habitabat tunc Abraham illo tempore, quia non est dicendum, quod in alio loco habitaret Sara, & in alio Abraham. Etiam patet hoc, quia in eodem c. dicitur ab hominibus Hebronitis ad Abraham: princeps Dei es tu apud nos, hoc autem non potest dici de aliquo nouiter veniente ab extra: etiam patet ex verbis Abraham, scilicet aduena sum, & peregrinus apud vos, nunquam autem potest vocari aduena, qui ad aliquem locum venit, vel per eum transit, sed ille, qui in eodem loco moratur, dum tamen non sit inde oriundus. Item quia quando venit Rebecca de Mesopotamia, ut acciperetur in uxorem ab Isaac, non morabatur Abraham in Bersabee, sed in conualle Mambre, patet, quia infra 24. dicitur, quod dum veniret Rebecca ambulabat Isaac contemplanus iuxta puteum, cui nomen est viduentis, & viuentis: iste autem puteus est circa conuallem Mambre, apud quem fugit Agar, quæ sic puteum illum nominauit, ut patet supra 16. cap. Videtur ergo dicendum salua reuerentia Nicolai, quod pluribus diebus habitauerit Abraham in conualle Hebræ quam in Bersabee, quia infra 35. c. dicitur, quod Isaac mortuus fuit in Mambre siue Hebron, in qua peregrinatus fuit ipse, & Abraham pater suus, cum autem peregrinatus fuerit Abraham in Bethel, & Aegypto, Hebron, & Bersabee, & hic nominetur Bersabee, & non alius locus, videtur quod per excellentiam ei conueniat, scilicet, quod magis habitauit in illo loco, quam in aliquo alio.

Quid sit aduena.

Determinatio.

De tentatione Abraham, & ariete immolato pro filio, & Melchan genuisse nunciatur.
Cap. XXII.

QUAE postquam gesta sunt, tentauit Deus Abraham, & dixit ad eum: Abraham, Abraham. At ille respondit: Adsum. Ait illi: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum super vnum montium, quem monstrauero tibi. Igitur Abraham de nocte confurgens strauit asinum suum ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum. Cumque concidisset ligna in holocaustum abiit ad locum, quem praeceperat ei Deus. Die autem tertio eleuatis oculis vidit locum procul: dixitque ad pueros suos: expectate hic cum asino: ego autem & puer illuc usque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Tulit quoque ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium suum, ipse vero portabat in manibus ignem, & gladium. Cumque duo pergerent simul, dixit

Judith. 8. Hebr. 11.

F Isaac patri suo: Pater mi: At ille respondit, quid vis filii? Ecce, inquit, ignis & ligna, ubi est victima holocausti? Dixit autem Abraham. Deus prouidebit sibi victimam holocausti filii mi. Pergebant ergo pariter & venerunt ad locum, quem ostenderat ei Deus, in quo edificauit altare, & de super ligna conposuit. Cumque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum. Extendit manum, & arripuit gladium, ut immolaret filium suum. Et ecce Angelus Domini de caelo clamauit, dicens. Abraham, Abraham. Qui respondit: Adsum. Dixitque ei: Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quicquam. Nunc cognoui, quod timeas Dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me. Leuauit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres haerentem cornibus: quem assumens obtulit holocaustum pro filio. Appellauitque nomen loci illius: Dominus videt. Vnde vsque hodie dicitur: In monte Dominus videbit. Vocauit autem Angelus Domini Abraham secundo de caelo, dicens: Per me metipsum iuravi dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas caeli, & velut arenam, quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Reuersus est Abraham ad pueros suos, abiieruntque Bersabee simul, & habitauit ibi. His itaque gestis, nunciatum est Abraham, quod Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo Buz vs primogenitum, & fratrem eius, & Camuel patrem Syrorum, & cased, & Azau: Pheldas quoque, & Tedlaph, & Barthuel, de quo nata est Rebecca. Octo istos genuit Melcha Nachor fratri Abraham. Concubina vero illius nomine Roma peperit Tabee, & Gahan, & Thaas, & Macha.

R. Mac. 1.

Ecd. 44. Hier. 44. Hebr. 6. Gal. 3.

QUAE postquam. Descripto in precedentiibus qualiter Abraham se habuit incipiens, & proficiens, in hac parte subiungitur qualiter se habuit perfectus existens, & hoc tripliciter: Primo quo ad Deum: secundo quo ad proximum cap. sequen. tertio ad se ipsum, cap. 24. Prima in qua describitur magna obedientia Abraham, quæ processit vsque ad spontaneam voluntatem filii immolan-

molandum, in quatuor partes diuiditur, in prima Dei praeceptum ponitur, in secunda Abraham obedientia subiungitur, ibi. *Igitur Abraham.* Tertio praeceptum reuocatum apponitur, ibi. *Et ecce Angelus Domini.* Quarto promissorum praeceptorum confirmatio describitur, ibi. *Vocauit autem.* Circa primū. *Qua postquam gesta sunt.* Id est postquam fuit factum pactum inter Abraham, & Abimelech. Iudæi sic continent dicentes, quod postquam dictum fuerat supra de magno conuiuio, quod fecerat Abraham in ablastratione Isaac, hic ponitur de eius immolatione, quia Satan venit ad Deū dicens: Ecce Domine tu dicis, quod Abraham est valde seruus tuus: Sed nunc facit magna conuiuia, & nunquam tibi in is immolauit saltem vnum pecus: respondit Deus, nō oportuit quod mihi aliquis immolaret, quia ego scio, quod omnia, quæ habet, mihi immolaret etiam filium suum, si ego mandarem: cui dixit diabolus, non vt tu putas, sed tenta eū, & videbis, & tunc Deus tentauit Abraham mandans ei, quod immolaret filium suum. Sed ista continuatio ridiculosa est, præsupponit enim quod in his conuiujs, & exultationibus non immolauerit Abraham aliquid Deo, quod non est verisimile, quia Abraham tantum erat deuotus Deo, & deditus patrie, quod non fecisset talia festa sine gratiarum actione præmissa Deo in sacrificijs, & alijs actibus. Item dato hoc adhuc ista continuatio non valet, quia mandatum de immolatione Isaac non fuit datum immediate post ablastrationem eius, quia ablastratio fuit cum esset duorum, vel trium annorum; mandatum de immolatione, quando iam erat magnus vir, ut infra patebit: fuit enim hoc factum post confirmationem pacti cum Abimelech, quia Deus vult ad profectum suorum, vt post prosperitates eueniant aduersitates, & sic vice versa. *Tentauit Deus Abraham.* Considerandum autem, quod tentare dicitur aliquis actus, per quem experientiam accipimus de re quam ignoramus, & dubij sumus, vt ille dicitur tentare equū, qui sine aliqua necessitate equitans ad cursum prouocat, vt sciat quantum equus currere potest. Deus autem omnia clarissimè cognoscens de nullo dubitat, neque experimentum accipit, sed cum tentare dicitur de aliqua re ignorata alijs cognitionem tribuit ad quantum sit. Non ergo tentauit Abraham precipiendo ei immolare filium, vt ipse sciret verum immolaret: sciebat enim certissimè, quod immolaturus esset si mandaretur, sed hoc fecit vt alijs cognitionē traderet quantum Abraham diligeret Deum, & hoc ad magnam laudē Abraham erat, quia nullus ante credebatur, quod tantum diligeret Abraham Deum. *Abraham Abraham.* Iteratur nomen ad prouocandum attentionem. Nam quocumque aliquem attentum facere volumus, eum bis, aut pluries vocamus. Etiam duplicitas, vel iteratio vocationis signat, quod id quod per vocationem dicitur, faciliter complendum est. Sicut pater infra 40. c. omnium Pharaonis. *Tolle filium tuum.* Id est immolandum. & cum respondisset Abraham se paratum esse dixit: Domine duos filios habeo, nescio de quo vis, dominus autem replicuit dicens. *Vnigenitum.* Secundum veritatem nullus eorum erat vnigenitus, ex quo duo erant, nisi accipiatur vnigenitus respectu matris, quia Sara vnum solum habuit, & Agar vnum solum, & tunc respondit Abraham: Domine quilibet eorum primogenitus est matri suæ, & vnigenitus, tunc Deus dixit. *Quem diligis.* Abraham respondit vtrumque diligo, cui Deus subiunxit. *Isaac.* In hoc autem nulla dubitatio existere poterat. Et dicunt Hebræi, quod ista multiplicata interrogatio fuit ad maiorem materiam obedientiæ.

Resellit opin. Hebræorum.

Doctores autem nostri, licet aliter dicant, putant tamen hoc satis rationabiliter dictum. Sed non potest stare, quia cum diceret Deus primo ad Abraham. *Tolle filium tuum.* Non poterat esse aliud dubium, quia tunc Abraham solum vnum filium habebat, scilicet Isaac, cum alius recessisset cum matre sua, & habitaret extra paternam potestatem in deserto Pharan, & si ista prima dubitatio locum non haberet, per consequens nec alia, quia negato priori, negatur posterius.

Dicendum autem secundum Doctores nostros, quod totum fuit vnum praeceptum, & vno contextu dictum est, sed in eo plures circumstantiæ, quæ distrahere poterant ab hac impletionem ponuntur, vt maioris meriti sit obedientia. *Tolle filium tuum.* scilicet Isaac, qui principaliter filius erat, quia dictum fuerat ei in Isaac vocabitur tibi semen. cap. præcedenti. Vel melius, quia nullum alium filium tunc habebat, de quo hoc intelligi posset. *Vnigenitum.* Id est vnicum filium de Sara. Vel vocatur vnigenitus etiam quantum ad Abraham ratione modi, quia iste vnus miraculosè genitus fuit. Alius autem naturaliter, vt patet ad Gala. 4. c. cum dicitur: qui enim de ancilla natus est secundum carnem natus est, id est secundum modum naturalem, qui autem de libera secundum repromissionem, id est non ex virtute naturali, cum corpus Abraham esset emortuum, & vltra Sara, vt patet ad Rom. 4. c. Etiam, quia Sara sterilis erat, vt patet ad Hebræos 11. Ergo per repromissionem solum natus est Isaac, id est non ex aliqua virtute naturali, sed solum quia Deus repromiserat. Ideo necesse erat compleri, etiam si Sara & Abraham nullam ad gignendum virtutem haberent. *Quem diligis.* Scilicet specialiter, quia licet Ismahelem diligeret, non tantum cum non esset in eo complendæ promissiones. *Isaac.* In quo non adhuc specialis ratio dilectionis exprimitur, quia hoc interpretatur risus, quia pater eius exultauit, & risit, quando ei prænticiatus est. *Et vade in terram visionis.* Id est in quendam montem altum, de quo multa terra videri potest in circuitu, & iste est mons Moria siue mons Sion, in quo edificatum fuit templum Salomonis, vt patet 2. Paralip. 3. c. & iste est mons in ciuitate Ierusalem; quia postea fuit additus ciuitati. Et non mandauit Deus Abraham, quod immolaret filium suum prope domum suam, quia subito mandato Dei concepto antequam alia contraria subintraret cogitatio, facere potuisset facilius, sed in tanto spatio terræ perambulando multæ cogitationes contrariæ subintrarent, quæ animum firmatum a recto proposito eradicarent. Amor filialis, quia erat consolatio suæ senectutis, pietas in nocētis, & matris tristitia: sed quia potentissimus Dei miles erat, hæc omnia tolerauit, & vincendo contempsit. *Et offer eum in holocaustum.* Et hoc ad maiorem dolorem materia erit, quia si mandasset eum iugulari solum, post patrem eius sepeliuisset eum, & aliquantulum consolaretur sciens sepulchrum filij sui, sed holocaustum est, cum totum animal incendiatur, & in cineres reducitur, sic ergo reducendus erat Isaac, & post cineres eius aura circumquaque dispergeret, ita quod de eo nihil maneret. *Super vnum montium, quem monstrauero tibi.* In hoc autem adhuc maior patet obedientia, quia locum nesciebat ad quem iturus esset, & tamen ad Dei mandatum mouebatur. Sciebat ergo Abraham terram illam, ad quam iturus erat, quia sciebat contra quam partem erat, sed determinatè nesciebat montem, super quem holocaustum facturus erat, & in hoc Apostolus laudat eum, vt patet ad Hebr. 11. c. dicens: Fide qui vocatur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hereditate, & exiuit nesciens quo iret. *Igitur Abraham.* Hic ponitur secundum, scilicet Abraham obedientia subiungitur. *De nocte confurgens.* Fuit, ista reuelatio facta de nocte in auditu alicuius

Offeditur fidelitas Abraham.

alicuius vocis, vel in visione imaginaria. Sicut patet supra 15. c. & Abraham, quia valde obediens erat non expectavit diem, sed immediate conflurgens incepit tradere executioni. Vera enim obedientia moras nescit. Vel forte de nocte surrexit, ne vxor vel serui ab eo quarerent quo tenderet, & eum impedirent, nam si ab eo quarerent cogebatur, aut nihil respondere vxori, & seruis, quod satis suspectum erat: & ideo Sara eum videt absentem aliquid mali suspicaret, si autem respondisset, aut uerum respondisset, aut falsum: non est dicendum, qd falsum responderet, quia valde repugnabat statui perfectionis, quem tenebat Abraham, mentiri: si autem uerum diceret declararet eis, qd ad immolandum filium suum ibat, & tunc non permitteret eum Sara; ploret namque inconsolabiliter pro unico filio suo, etiam serui dissuaderet, postremo ipse Isaac si talia per tres dies ante cognouisset quibus ambulauerunt vsque montem Moria, forte tanto mortis horrore perpeffo sapissimè tremebundus aufereret. Valde ergo decuit, qd Abraham de nocte cõfurgeret nihilque domesticis de eo, quod facturus erat, reuelaret. *Strauit asinum suum.* Ipse enim Abraham strauit, idest apparauit asinum non expectans Dei famulus terreni alicuius serui famulatum, vt Dei mandatum celerius terminaret. Erat autem asinus ad portandum ligna pro sacrificio, quia forte in loco immolationis ligna non inuenirent. Iudaei autè quidam in sensatissimi dicunt, quod iste asinus est, in quo sedebat Messias, de quo dicitur Zacha. 9. cap. Ecce rex tuus uenit tibi mansuerus, & ipse pauper sedens super asinum, & pullum filium asinae. Sed hac magna abusio est ponere aliquem asinum tantum uiuere, & maxime, quia hoc est sine aliqua causa necessaria, vel apparenti. Nunquid enim ille asinus melior est omnibus alijs asinis? non multum hoc uidetur. De isto asino magis dicitur Exod. 4. c. *Ducens secum duos iuuenes,* Secundum Iudeos isti sunt Ismahel, & Eliezer, & tamen ipsis nec vxori nihil reuelauit ne eum impedirent. Hebraei autem ponunt istos duos fuisse iuuenes, quia inter famulos Abraham non est aliquis nominatus nomine suo in sacra Scriptura, nisi isti duo, de Ismaele patet supra 16. & 17. & infra 25. De Eliezer patet supra 15. ca. Sed hoc falsum est, quia Ismahel non erat tunc, cum Abraham, sed missus fuerat cum matre sua ante hoc multos diebus, vt supra probatum est. Non potest etiam stare quantum ad Eliezer, quia Eliezer non erat iuuenis, sed erat iam satis in magna etate; nam ante hoc bene per annos quindecim, vel plus Eliezer habebat filium: nam paulo post quam intrauit Abraham in terram Chanaan: quod fuit vigin-tiquinque annis antequam nasceretur Isaac, Eliezer habebat filium, vt patet supra 15. ca. cum dicitur: *Domine Deus quid dabis mihi? ego vadam absque liberis, & filius procuratoris domus meae iste Damascus Eliezer: mihi autem non dedisti semen, & ecce uentulus meus haeres meus erit.* Post natiuitatem autè Isaac vsque nunc transferant anni triginta, vel plures. Ideo postquam Eliezer haberet filium vsque nunc ad minus essent plures quam quinquaginta anni, & sic Eliezer esset annorum septuaginta, vel octuaginta, vel fortè centum, quia paulo post hoc, quando iuit ad petendum vxorem pro Isaac, uocatur senior omnibus seruis Abraham, vt patet infra 24. cap. cum dicitur: *Dixitque ad seruum seniore domus suae, qui praerat omnibus, quae habebat, idest ad Eliezer, vt postea patet in littera.* Non ergo posset esse hic Eliezer, vnus de iuuenibus, nec Ismahel, sed essent aliqui alij, qd Abraham multos habebat, scilicet trecentos decem, & octo expeditos ad bellum, quando iuit cõtra quatuor reges, vt patet supra 14. quanto magis nunc, quia quondam

Opinio In
deorũ de
asino A-
brahae.

crefcebat in diuitijs, vt patet infra 24. ca. *Cumque concidissent ligna.* Hoc fuit prope locum, in quo morabatur, tunc Abraham timens, ne postea ligna non haberet. *Abijt in locum, quem praecerat dominus.* Idest contra terram visionis, quae nota erat Abrahæ, tamen adhuc nesciebat determinate locum, in quo immolatio futura erat. *Die autem tertio.* Non vidit Abraham locum vsq; ad initium diei tertij in mane: non intelligas autè, qd mons Moria multum distaret a loco, a quo recessit Abraham, quia poterat homo satis leuiter illud vna die transire, & adhuc magis, quia si Abraham tunc habitaret in Bersabee, distabat a monte Moria decem, & septem miliaribus, idest octo leucis, & dimidia. Si autem habitaret in conualle Mambre distabat a monte Moria sexdecim miliaribus, idest octo leucis. Si autè habitaret in Hai, & Bethel distaret decem leucis, scilicet vigin-ti miliaribus de ijs in libro de diuisione Terrae sanctae. Sed dices quare in tanto paruo itinere tantum tempus impendit? Respondetur, quod Deus fecit hoc, vt obedientia Abrahæ totaliter euidenter esset, quia in magno tempore multa cogitare possent, quae eum a suo proposito disturbarent, & sic facere nõ poterat istum actum cum impetu passionis, quia magnum tempus requiritur, in quo deliberatio sequitur, & hoc magnam constantiam Abraham demonstrabat, qui in tā difficilibus vultum immotum tenere potuit. Sic enim ait Philosophus in 3. Ethicorum: *Difficile est immorari cognitum, id est quando aliquis cognoscit dura, & eligi illa tolerare, difficile est manere in actuali consideratione illorum durorum, & non imutare electionem.* *Elevatis oculis vidit locum procul.* Loquitur de monte determinato in quo holocaustum immolaturus erat. Sed dices quomodo potuit cognoscere, quia ante non cognoscebat illum locum? Respondetur, quod Deus demonstrauit ei locum, vt supra dictum fuit, supra vnum montium, quem monstrauero tibi. Sed quomodo monstrauit? Respondetur secundum quosdam Hebraeos, quod super montem illum, in quo futura erat immolatio vidit quandam columnam ignis Abraham in loco propriissimo vbi strues lignorum componenda erat. Et tunc quæsiuit Abraham a pueris, vtrum viderent aliquid, qui responderunt, quod nõ: & ideo iudicauit eos Abraham ad ascendendum montem indignos: quæsiuit autem ab Isaac vtrum videret, qui respondit, quod sic, & hunc iudicauit dignum ascendere ad montem. *Expectate hic cum asino.* Ne viderent, quod Abraham facturus erat, & eum impedirent putantes esse crudelitatem, vel insaniam. *Ego, & puer.* Idest Isaac, ex quo aliqui volunt, quod Isaac tunc erat in etate tenera puerili, vel adolefcentie, sed hoc infra patebit esse falsum. Sic enim vocabatur Ismahel puer, qui tamen erat, quando ita vocabatur, annorum plusquam viginti, vt patuit praecedenti cap. *Illuc vsque properantes.* Idest euntes vsque illuc, scilicet vsq; ad summum montem, quem iuuenes ante se videbāt, vel Abraham eis manu ostendebat. *Postquam autem adorauerimus Deum.* Facientes ei latram. *Reuertimur ad vos.* Sed dicitur aliquis, quod Abraham hic mentitus fuerit, quia non intendebat redire cum puero, sed eum immolare: ergo mentiebatur. Respondetur, quod Propheticè dixit, smouete eum spiritu sancto ad dicenda ista, & quando aliquis mouetur ab alio in loquendo non est sui iuris: nec potest dici, qd mentitur qualitercunque dicat, quia non potest aliter dicere, vt patet Num. 22. cap. Sed si dederit m. hi Balach omnem domum suam plenam auri, & argenti non potero immutare verbum Dei mei, vt plus vel minus dicam. Sed nõ propter hoc vocatur Abraham

Dubium
cur in tā
paruo itin-
ere tantè
tempus im-
pendit.

Dubium
quomodo
cognouit
montem.

An Abra-
hã menti-
tus fuerit
hic.

Propheta, licet ex alijs causis vocetur Propheta, nisi accipiendo vnde largè, quia intellectiua opus est in prophetia, vt patet Daniel 10. cap. Abraham vero non videtur, quod ista verba intelligeret in sensu, in quo ei proferri faciebat Spiritus sanctus. *Tulit autem ligna holocausti.* Idest ligna, quae ducebantur ad immolationem holocausti super asinum. *Et imposuit super Isaac.* Fortè quia mens rectus erat in sublime, & non poterat il-luc ascendere asinus. Vel principaliter ista dicta, & facta sunt mouente Spiritu sancto in signum Christi Iesu, qui baculus sibi crucem exijt in eum, qui dicitur Caluarie locus, vt patet Ioan. 19. cap. *Ipse vero.* Idest Abraham. *Portabat ignem.* Ad ligna incendendum. *Et gladium.* Ad Isaac victimam iugulandum. *Ecce ignis, & ligna.* Vndique tentationes insurgunt Abraham: filius enim tenera verba patri suo protulit, quae multum animi eius robur, idest fortitudinem enervarent. Nam si Isaac tacuisset, & Abraham nihil ei respondisset, potuisset quidem Abraham animi rigorem immotum tenere, sed cum respiceret vultum filij sui innocentis, vel de ista morte suspicantis, & verba eius tenera, necesse erat, vt viscera eius etiam si ferrea essent ad teneritudinem emolliri, praecipue cum Abraham filio loquenti respondere coactus fuerit: sicut enim frequenter ira per verba aut lachrymas, euaporat ita, vt ea, quae ante magna fuerat poenè ad nihilum redigatur, ita & quilibet alius animae rigor per verba ad teneritudinem perducitur. Hoc enim dicimus de dulcissimo puero Iesu, qui cum esset duodecim annorum, & sedens inter doctores templi disputando à matre sua carissima cum magnis laboribus quareretur, & ipsa dixisset: *Fili quid fecisti nobis? nam ego & pater tuus dolentes quaerebamus te: vltra loqui ei non valuit, nam commota sunt viscera eius ad nimiam teneritudinem super dilectissimo filio suo: hoc ergo Abraham in tanta angustia posito cõtingere necesse erat.* Sed vir Dei omnia per obedientiam & patientiam tolerans in firmitate propositi permanebat. *Deus prouidebit sibi vitam.* In hoc verum dicebat, quia licet aliquid animal; vel ipse Isaac immolandum esset, vt tumque Deus prouideret, sed dicitur, quod ista fuerunt propheticè dicta, talis erat dicenti inrenio qualis per verba monstrabatur. *Ad locum quem ostendit ei Dominus.* Scilicet desuper globum igneum elevando sive columnam ignis: *In quo edificauit altare.* Ista edificatio non fuit cum magna solemnitate, vel apparatu, sed solum congregauit aliquos lapides, & illos qualiter potuit ordinauit, & desuper ligna posuit. *Cumque colligasset Isaac.* Non colligauit, quia stare volebat, sed ne dolore victus aufereret. Non est putandum, quod Abraham ligauerit Isaac inuitum, quia poentior erat Isaac filius suo patre Abraham: erat enim Isaac iuuenis, & annorum 37: vt volunt quidam asserentes, quod eo anno Isaac ad immolandum ductus est; quo mortua fuit Sara mater, licet prius ipse ad immolationem ductus fuerit quam Sara mortua fuerit, & hoc satis est verisimile. Et tunc Sara quado mortua fuit erat annorum centum viginti septem, vt patet cap. sequenti, sed ipsa peperit Isaac quando erat annorum nonaginta: ergo adhuc manebat triginta septem anni, qui fluxerunt à natiuitate Isaac vsque ad mortem matris eius. Abraham autem tunc senex valde esset, scilicet centum triginta septem annorum, quia centesimo anno vitæ Abraham natus fuit Isaac, vt patet precedenti cap. Erat enim tunc Isaac iuuenis fortis, quod satis patet quia postauit super se ligna holocausti per alicuius montis erecti quantum vnus asinus portare posset: patet enim quia requirebantur tot ligna, & tanta quot sufficerent ad incinerandum vnum corpus humanum

Quo Isaac
ligari po-
tuit cum
esset vir
& Abraha
senex.

Alph. T. ost. super Genes.

adeo manifeste apparet, quod Abraham non potuisset eum violenter colligare, immo ipse vice versa ligare potuisset Abraham, vel saltem ab eo fugere. Qualiter autem Abraham persuaserit Isaac, vel ei locutus fuerit, vt se ad mortem pararet: refert Iosephus quod altari adificato, compositis lignis, ceterisque dispositis Abraham dixit filio suo Isaac quomodo à Deo magnis precibus acquisitus fuerat, & quomodo miraculosè conceptus fuerat, & natus in gaudio, & quod nunc volebat non bello, aut peste, vel agritudine eum terminari, sed in orationibus, & laudibus diuinis per immolationem vitam finire, & postea resurgere ad complendas promissiones factas. Nicolaus tamen aliter recitat dictum Iosephi, scilicet, quod Deus acciperet animam Isaac, vt in perpetuum esset cum eo, & propter istam obedientiam Deus dirigeret senectutem Abraham: Ijs persuasus Isaac voluntariè tradidit manus suas, & pedes ligandos, vt immolaretur, & tunc dicit, quod licet verba Iosephi sint benedicta quantum ad omnia, est tamen hoc falsum, scilicet, quod Abraham dixerit animam Isaac debere in perpetuum manere cum Deo, quia dictum fuit Abraham supra decimo septimo cap. Reges orientur ex eo, & cap. praecedenti in Isaac vocabitur tibi semè: ista autem firmiter tenebat Abraham, quibus repugnabat quod anima Isaac maneret in aeternum cum Deo. Sed salua reuerentia Nicolai, quia Iosephus nihil tale retulit, sed magis contrarium, & nihilominus hic non bene attendit, & quia communiter libri Iosephi non habentur, patet veritas huius per Scholasticam historiam, quae sic recitat, vt nunc recitauit à qua nihilominus hoc transtulit, licet male, & patet hoc, quia nunquam reperitur, quod Nicolaus Iosephum alleget, nisi prius cum historia Scholastica recitet. Qualitercunque autem dicant volentes: dicitur quod Abraham volens filium suum occidere cre-

Opinio To-
seph de lo-
cutione
Abrahæ
ad filium.

Opinio
Nicolai
de Iosephi
sententia.

Determi-
natio.

Dubium
quis plus
meruerit
Abraham
vel Isaac.

Nu tener-

tenerrime diligebat filium suum Isaac, quod mors eius erat ei durior morte propria: elegisset enim magis Abraham mori quam filium suum manu sua occidere, quod tamen erat paratissimus, ut Dei mandato obediret. Item patet magnitudo obedientiae & fortitudinis, quia super omnia difficillimum est immolari cognitis, ut pater in tertio Ethicorum, si cum aliquis cognoverit aliquod valde triste, quod passurus est, diutius in ane in cogitatione eius ab electione non resiliendo: hoc autem maxime fuit in Abraham, quia per tres ante dies cognovit per divinam revelationem hoc quod facere debebat, & tribus illis diebus continue ad hoc tendebat, ut patet supra, in quibus necesse erat valde anxiam cogitando dura circa mortem filij sui, nunquam tamen a priore electione recessit, ut patet. Si autem Isaac per tot dies cognovisset forte consideras doloris magnitudinem ab eo quod semel elegisset, postea resiliere. Item quia praeter hoc magnae cogitationes, & durae tentationes demonis Abraham pergebant, quia ut dicunt Iudaei, cum pergeret Abraham ad immolandum filium suum accessit malus daemon ad eum dicens: o insensate quomodo filium tuum immolare vis? nescis enim quod hoc voluntati Dei repugnat? quia ipse dixit tibi, quod ex hoc reges nascerentur, & populi? quomodo autem reges & populi nasci poterunt, quando mortuus fuerit? non credas ergo insensate senex, quod Deus talia tibi mandaverit, sed tua insania hoc tibi suggerit. Abraham autem in fide constantissimus, licet ad hoc respondere non potuerit, spreuit potiusquam respondit. Nec reputes hoc fore fabulam, quia idem innuit Apostolus ad Hebraeos vndecimo. dicens fide obtulit Abraham, cum tentaretur, & vnigenitum offerebat: Apostolus autem non exprimit, quae fuerint tentationes, sed satis verisimiles sunt istae.

Patet etiam quod magis meruit Abraham, quia magis laudat scriptura Abraham exponentem filium quam ipsum filium, qui exponebatur, ut patet ad Hebraeos vndecimo. quod non esset si magis meruisset Isaac. Rabbi Aben Ezra habens pro inconuenienti, quod magis meruit Isaac quam Abraham, credit quod Isaac ligatus fuit voluntate propria, quod magis meruit quam Abraham, & dicit quod quando Isaac ductus est ad immolandum, erat decem vel duodecim annorum, & Abraham religauit eum renitentem, sed videtur, quod falsum est, primum quia Isaac portauit super se magnum pondus lignorum sufficiens ad comburendum vnum cadauer hominis, quod non faceret puer duodecim annorum. Secundum est falsum, quia si Isaac violenter ligatus fuisset, nihil meruisset. Sed hoc falsum est, quia tunc nullo modo laudari deberet, cuius contrarium est.

Sed quaeritur quomodo Abraham voluit filium immolare, cum sciret hominem non esse animal immolaticium, sicut pecora. Deus autem non mandata, quae illicita sunt.

Item quia ista reuelatio facta fuit ei in somnis, ut supra diximus, quia dicitur in textu. De nocte confurgens. Talis autem apparitio poterat esse phantastica, & ideo datam rem committere nollet propter talem reuelationem.

Item quia nesciebat Abraham vtrum ista reuelatio fieret a Deo, vel a demone, aliquando autem Satan transfiguratur se in angelum lucis, & dicit aliquem volens fallere tanquam Deus mittat eum, & ad hoc habebat aliqualem inductionem Abraham quia ipsum, quod ei reuelabatur de se malum videbatur, scilicet occidere innocentem, maxime quod pater filium occideret. Ad hoc dicendum, quod hic erant duo. Primum scire vtrum a Deo, vel a demone, ista reuelatio

proueniebat. Secundum dato quod a Deo esset, vtrum rei tam dura assentire vellet. De secundo iam dictum fuit, & dicitur, quod tanta erat fides, & obedientia Abraham ad Deum quod nihil videbatur, quod Deus mandaret Abraham, quod ipse non faceret, dato quod intelligeret certissime illud esse mandatum a Deo. Ad primum dico, quod Deus cognoscens humanam voluntatem & intellectum, & sciens quid homini necessarium sit, videns, quod ista altissima res erat, ad quam non decebat hominem facilliter moueri, maxime quia videbatur esse peccatum, si a Deo non esset, dedit plenissimam cognitionem, & certitudinem Abraham, per quam totaliter securus esset nullo manente scrupulo, quod illud a Deo mandaretur, & sic ad omnia intrepidus procedebat, & suadet hoc, nam sicut in speculatiuis scientijs modo humano quaedam sunt, quibus intellectus noster non totaliter assentit, quia modus veritatis eorum non est ei clarus, & quaedam sunt, quibus totaliter, & firmissime assentit, quia modus veritatis eorum certissimus est, sicut sunt prima principia, quae dicuntur dignitates aut communes animi conceptiones, de quibus fidem nullam aliam petimus nisi ipsam quam ipse propositiones eui dentissimae demonstrant. Sic enim in Dei reuelationibus quantum est ad ipsas propositiones in se obscurae sunt. Sed Deus qui nouit modum intellectus nostri, quia eum creauit, potest taliter intellectum nostrum ad assentiendum alicui veritati clarius eleuare, ut magis assentiat illi veritati, quam primo principio. Et hoc euidenter patet de radicatione fidei, in quibusdam namque viris bonis, quorum aliquos me vidisse confiteor adeo Christum illis veritatem fidei radicauit, ut magis credant Christum passum fuisse, & resurrexisse, quam se esse hominem. Sed Christum passum, & resurrexisse secundum se de veritate valde dubium, & occultum est, cum potius homines vires naturae sequentes talia fuisse negent, & irrideant, ut patet de Philosophis Atheniensis Actuum, decimosextimo cap.

Non est ergo ista radicio veritatis fidei, & consensus intensissimus ex veritate propositionis euidentis sicut primis principijs, & dignitatibus assentimus ex sua euidentia, sed ex maxima impressione, quam in cordibus nostris creauit Christus. Sic enim dicebat beatus Petrus Canonica. 2. cap. primo, quod magis assentiebatur dictis fidei per Prophetas, quam eis, quae oculis videbat: secundum ergo istum modum causaret Deus in seruo suo fidelissimo Abraham quandam euidentissimam cognitionem, cui intensissime adhereret magis assentiens illa a Deo verissime sibi dici, quam se esse Abraham, & Isaac esse filium suum. Ad aliud, scilicet, quod mandabatur ei aliquid inhonestum, & per se malum, scilicet occidere innocentem. Responderetur, quod occidere innocentem semper est malum, nec aliquo modo potest bonum effici, sed Isaac non erat innocens: licet enim innocens esset quantum ad homines, quia nulli eorum nocuerat: Deo tamen non erat innocens, quia peccauerat veniali peccato, propter quod ad mortem homines obligantur, & sic dicitur Exodo trigesimo quarto cap. nullusque apud te per se innocens est, & cum Deus vniuersalis iudex sit, cui omnes peccauerunt, & ad mortem teneantur obnoxij, potest quando cunque voluerit, & vbi cunque, & per quam cunque vindictam expetere: satis ergo conueniens minister erat Abraham ad mortem Isaac, cum Deus eum ad hoc habiliteret. Posuit eum in altari super strum lignorum. Et sic patet modus sacrificij, quia primo ligna super altare ordinabantur, deinde Isaac super ligna occidi debebat, ut totus sanguis deflueret super ligna, & dein-

& deinde igne supposito omnia cremarentur.

Post Moysen non fiebant sic sacrificia, quia primo erat ignis in altari, quam apponerentur cremabilia; patet Leuitico sexto cap. vbi dicitur: ignis in altari meo semper ardebit. Etiam quia si sic victimae iugularentur, antequam victima iugulata esset arderet, & sacerdos combureretur etiam totus sanguis super ignem fluere. Sed hoc falsum est: quia sanguis aliquando sumi debebat ad aspergendum per templum: ut scilicet contra sancta sanctorum, & super altare thymiamatis, ut patet Leuitico decimosexto cap. Item quia alijs vicibus communiter mandabatur, quod sanguis victimae effunderetur in circuitu altaris holocaustorum, scilicet, quod vngerentur quatuor cornua altaris, & reliquus sanguis funderetur ad basim altaris, ut patet Leuitico primo cap. Item quia si sic animalia immolaticia iugularentur, cremarentur carnes, cornua, pellis, & fimus super altare. Sed hoc falsum est, quia prius debebat animal concidi in frustra, & lauari partes eius cum pedibus, & omnis, & deinde poni super ignem, ut patet Exodo vigesimo nono cap. & quasi per totum Leuiticum: *Ut immolaretur filium.* Id est ut iugularet, & isto modo accipitur istud verbum semper in Exodo, & Leuitico. *Et ecce Angelus.* Hic ponitur tertio, scilicet preceptum renouari describitur, quia Deus solum intendebat declarare gentibus bonitatem serui sui Abraham, & non volebat mortem filij eius, quia talibus victimis Deus non delectabatur. *Et ecce angelus Domini.* Scilicet veniens ad prohibendum mortem Isaac. *De celo clamat.* Id est de aere, quia vox eius audita fuit ab alto, quasi ex caelo. *Non extendas manum tuam.* Scilicet ad iugulandum. *Super puerum.* Scilicet Isaac vocatur tamen puer a puritate quia innocens vir erat, vel vocatur puer, id est famulus quia nondum liberatus erat per emancipationem a patria potestate, donec accepit uxorem. *Nec facias ei quicquam.* Id est non solum non occidas eum, sed etiam non facias ei aliquod aliud malum. *Nunc cognoui quod timeas Deum.* Id est nunc feci cognosci ab alijs, quod tu timeas Deum, quia ante non ita clare cognoscebant, quia non viderant aliquam tam certissima experimenta. Sed quomodo fecit in hoc cognosci ab alijs, quod timeret Deum Abraham, cum nullus hoc viderit, nisi Abraham, qui hoc agebat, & Isaac qui ad patientiam hoc paratus erat. Responderetur quod Deus dedit cor credulum omnibus gentibus in circuitu, ut cum Abraham, & Isaac ista recitarent omnes firmiter assentirent. *Non pepercisti filio tuo.* Id est iam paratus eras non pacere. *Leuauit Abraham oculos.* Quia ante depressos habuerat respiciens vincula filij sui dum solvebat eum, vel dicitur leuasse oculos, quia Deus mouit eum, ut respiceret ad partem illam ad quam non respiciebat, & videret arietem ad faciendum sacrificium. *Viditque post tergum arietem.* Iudaei dicunt quod iste aries fuit creatus in die sexta, quando Deus creauit animalia terrestria, & hominem. Sed hoc non habet aliquam apparentiam: ponere autem miraculum contra morem miraculorum, scilicet sine necessitate contra rationem est. Deus enim & natura nihil faciunt frustra, ut patet primo Politicorum. Etiam quia pluralitas sine necessitate ponenda non est, vel quod fieri potest per pauca peccatum est facere per plura, ut patet octauo Topicorum: quod autem vnus aries durauisset a principio mundi vsque tunc satis erat miraculum, quia secundum computationem interpretum erant anni plures quam tres mille, secundum autem computationem hebraicam erant plures quam duo mille. Necessitas autem ponendi arietem istum ex tunc nulla est, quia quilibet alius aries sufficiebat ad hoc, nam sicut iste aries pinguis, & bonus esset aptus

Alph. Tost. super Genes.

ad immolandum ita poterant reperiri multi alij: si enim arietis immolabilis aliqua requireretur conditio, quae in alijs existentibus arietibus non inueniretur rationale erat alium a principio mundi creatum esse ad hoc, sed cum quilibet alius ita placeret Deo sicut creatus a principio, quia gratitudo, & acceptatio oblationum non excipitur ex seipsis, sed ex voluntate offerentis, ut patet Luca vigesimo primo ca. Cui dicit Christus de pauperula, quae libentissime obtulit de necessarijs sibi, etiam si essent parui valoris, cum dicitur: Verè dico vobis quod vidua haec pauper plusquam omnes misit, nam omnes ij ex abundantia sibi miserunt in munera Dei. Hoc autem ex eo quod deest sibi omnem victum suum, quem habuit, misit, si tamen hic respiceretur quantitas, & qualitas oblationis millecuplo magis fuisset acceptabilis oblatio diuitum quam pauperulae, cuius contrarium Christus manifeste protulit. *Inter vepres haerentem cornibus.* Vepres vocant ligna aspera habentia vnco, quibus vestes, vel carne tenent, & dilaniant, & vocant vulgariter carcas, & dicunt vepres quasi vi, id est violenter prahendentes. Haerent autem, quia cornua arietis detinebantur ramis arboris illius, ut fugere posset, cum vellet eum tenere Abraham. Sed dicens vnde fuit iste aries? Dicendum quod forte angelus deduxit eum de arietibus Abraham, vel accepit eum de aliquo alio grege. Et si dicas non videtur esse verisimile, quod Deus mandaret angelos accipere arietem de grege alicuius. Responderetur, quod hoc facillimum est, quia omnia ista sunt possessio Dei, ideo vtiitur illis, quomodo vult, tollens cui vult, & retribuens, cui vult. Sic enim patet Psalmo 49. Si eluriero non dicam tibi meus est orbis terrarum, & plenitudo eius. Et maius adhuc patet Marci cap. 5. quia Christus praecipit in mare duo millia porcorum, vel quasi non curans de damno dominorum suorum mittens demones in eos. *Quem assumens obtulit holocaustum.* Totum comburens. *Pro filio.* Id est sicut erat filius eius immolandum, ita immolauit arietem. *Pro filio.* Id est loco filij sui, quem Deus immolari ante mandauerat, scilicet, quod si Deus non mandasset postea oppositum, & dedisset arietem filium suum immolaret, vel *Pro filio,* id est pro liberatione filij, scilicet, quod gratias agebat, & immolabat, quia Deus filium suum a morte liberauerat, & in immolatione arietis orabat Abraham Deum, quod ita acceptaret immolationem illius arietis, ac si filium suum immolaret. Et dicunt Iudaei, quod ista immolatio fuit facta in principio mensis septimi, qui est Septembris secundum computationem eorum, & propter hoc prima die illius mensis faciunt Iudaei festiuitatem magnam, quae vocatur festum clangoris, & canunt buccinis corneis, ut patet Numeri 29. cap. *Appellantiq; nomen loci illius, Dominus videt.* Ante enim vocabatur locus ille mons Moria sive terra visionis, & in illo loco fuit post templum Salomonis aedificatum. Nec est locus iste Bethel, ut aliqui volunt, de quo distat diximus supra 12. cap. & non vocatur locus ille Dominus absolute, sed Dominus videt, & hoc est ab effectu, qui ibi contigit, scilicet, quia vidit Deus afflictionem Isaac, & obedientiam Abraham. Et sic habetur Ezech. vlt. c. & nomen ciuitatis illius Dominus ibidem, quia describit ibi Ezech. templum celestis Ierusalem sub typo templi materialis, & de illo templo verum est dicere, quod Dominus est ibidem, quia specialius est ibi, quam in alijs locis, cum ibi det gloriam beatis. Et sic Moyses vocauit altare quoddam Dominus exultatione mea, ut patet Exodo 17. quando Israel pugnauit contra Amalech, & vicit non vocans altare illud dominus simpliciter, sed dominus exultatio mea, quia Deus dedit ibi exultationem Israelitis ex victoria hostium. *Vnde*

N n 2 vsque

Opinio Rabbi Aben Ezra.

Quomodo Abraham voluit immolare filium est homo non immolatus.

Dubium quo Deus fecit ut alij cognoscerent timorem Abraham.

Opinio Iudaeorum de arietem immolato.

Lib. 1. de celo tex. 32. cap. 4.

Cap. 3.

De arietem immolato.

Opinio Iudaeorum de immolatione.

Opinio Iudaeorum.

vsque hodie dicitur. Scilicet in proverbio. Ista sunt verba Moyfi scribentis, & refertur istud adverbium hodie ad tempora Moyfi scribentis, & est sensus, quod licet Abraham ex multis diebus transisset, & illud proverbium inceptum fuisset tempore eius, tamen durabat vsque hodie, idest vsque ad illud tempus, in quo Moyfes ista scribebat, nam semper dicebatur in monte dominus videbit: nunc autem nihil horum dicitur. *In monte Dominus videbit.* Iudaei enim dicunt ista quando in angustia sunt: in monte dominus videbit, idest sicut Deus vidit afflictionem Abraham in monte illo, ita videbit afflictionem nostram. Et sicut quidam volunt, Abraham vocavit sic istum montem, quia futurum erat, quod Deus exaudiret filios eius deprecantur in monte illo, quando templum Salomonis esset edificatum. *Vocavit autem Angelus.* Hoc est quartum, scilicet precedentium federum confirmatio adiungitur. Deus enim superioribus, scilicet 15. & 17. & 21. cap. promiserat multipliciter posteritatis Abraham. Hic autem propter bonum, quod nunc fecerat confirmat, licet in superioribus satis ratum esset. ponitur autem hic ad consolationem Abraham, & Isaac. *Abraham secundo.* Quia primo vocauerat quando dixerat, ne extenderet manum super puerum. *Per memetipsum iuravit dicit dominus.* Hic refert angelus verba Dei, & non loquitur ista quasi a se, sed a Deo, ideo dicit. *Dicit Dominus.* Quasi dicat non dico ego in persona mea, sed Deus mandat hoc dici. Deus enim siue iuret, siue non iuret, fallere non potest, quia fidelis est, & seipsum negare non potest, ut habetur ad Timoth. 2. cap. 2. ex natura tamen verborum firmior videtur esse promissio iuramento firmata quam ea, quae sine iuramento fit, & ideo dicunt doctores nostri, quod quamuis aliqua, quae Deus simpliciter promissit mutata inveniuntur, tamen ea, quae iuramento firmata sunt nunquam reperimus non fuisse completa, non tamen est hoc, quia magis obligatur Deus per iuramentum, quam sine iuramento, nec seipsum obligare potest. Sed semper quicquid vult fit, & quicquid fit ab eo ius est, quoadocunque Deus ius aliquid determinate dicit, ut a se immutabile est, siue iuret, siue non. Aliquando autem dicit aliqua, quae non implentur. Hoc autem quia non dicit ea determinando, secundum conditionem causalitatis rerum inferiorum, sicut diximus supra 15. & 20. cap. & plenius in Deuteronomio cap. 18. Ratio autem, quare Deus ea, quae iurat sunt immutabilia est, quia ea, quae Deus dicit sine iuramento, aliquando dicit, secundum quod ipse determinavit in se, & tunc immutabilia sunt simpliciter: aliquando dicit ista, secundum quod est in causa inferiori, & tunc mutantur quandoque ad mutationem causae inferioris, aliquando manent inferiori causa manente. Etiam quia ista sunt interdum cum conditione, & tunc mutantur, vel tenent secundum quod conditio mutatur, vel manet: ea autem, quae cum iuramento a Deo dicuntur semper dicuntur secundum quod a Deo terminata sunt, & id immobilia sunt, siue dicantur conditionaliter, siue non, quia si dicantur conditionaliter Deus facit stare conditionem, quia praesciuit eam permanuram. Et sicut magna differentia est inter verba simpliciter, & verba iuramento firmata, ita proportionaliter est differentia inter iuramenta secundum formam ipsorum, quia quadam magis ligant quam alia: iuramenta enim, quae per maiorem auctoritatem fulciuntur, maiora sunt. Deus ergo cum iurat, per nullum maiorem potest iurare cum ipse omnibus maior sit, ideo per seipsum iurat. Alij autem homines per maiorem suum iurant, ut patet ad Hebraeos 6. cap. Istud ergo iuramentum inter omnes Dei

Federum inter Dei & Abraham confirmatio.

An promissiones factae est iuramento sint firmiores alijs in Deo.

F promissiones maius est, nec aliquo modo variabile, quia illa sola confirmat Deus hoc iuramento, quae ipse determinavit sic euentura, & hoc innunt verba iuramenti scilicet. *Per memetipsum iuravi, dicit Dominus.* Idest ego iuro per meipsum quod sic erit, quia in me ipso sic futura esse determinavi, & non iuro per alterum, scilicet per causam inferiorem secundum quam debeat tale vel tale fieri, & non est iudicio Dei: si enim daremus, quod Deus iuraret per rem particularem, idest per statum, vel determinationem causae particularis, cum causae particulares saepissime impediuntur a suis effectibus naturaliter per aliam causam superioris naturalem, etiam interdum ideo iuramentum Dei esset variabile, cum causa naturalis, super quam fundabatur variaretur. Sed valde inconueniens hoc videretur saltem in voce mutari diuinum iuramentum, ideo Deus per seipsum iurat, idest per suam stabilem determinationem secundum quod in seipso reperit. *Quia fecisti rem hanc.* Idest quia voluisti filium tuum immolare propter me. *Et non peperisti filio tuo.* Immo voluisti eum interficere. *Unigenito.* Scilicet de Sara, quia nullum alium Sara concepit. Vel vocatur unigenitus quantum ad modum, quia per modum illum miraculosum, ipse vnus solus genitus fuit Abraham: Ismahel autem sem carnem, idest secundum modum carnis, scilicet naturaliter: sicut enim in alijs hominibus quando potentia generatiua ex parte vniuersae disposita est, fit generatio per carnem, idest secundum virtutem generatiuam naturalem, quae est virtus carnis. & sic fuit in Ismahel, ut patet ad Galat. 4. cap. *Multiplicabo semen tuum.* Abraham meruit istam multiplicationem, quia non formidauit filij sui immolationem. Et si dicas contra, quia antequam ista faceret Abraham, Deus promiserat ei feminis multiplicationem, ut patet supra 15. & 17. cap. Respondetur quod sicut Deus praordinauit aliquem ad penas, sciens eum peccaturum, & finiturum sic, ita aliquem ad bonum praordinauit ad bonum simul, sciens eum bene finiturum. Differt tamen, quia ille, qui male finiturus est, nullam causalitatem habet ad hoc directam a Deo: qui autem bene finiturus est non bene finitur, nisi quia Deus ex mera gratia eum in bono conseruare vult causando directam. sic habetur Ioan. 15. cap. Sine me nihil potestis facere. Non est ergo inconueniens, quod aliquis ex merito suscipiat aliquid, quod nondum meruit, sed vltimus meritorius est. Differt etiam, quia licet Deus ad bonum, vel malum praordinet nos simul cognoscens merita nostra futura, & non ex hac praordinatione imprimat aliquam necessitatem agendi, tamen in illatione poenarum, aut retributione praemiorum multum differt, nam si aliquem ad bonum praordinauit quem ex sua gratia scit in bonum finiturum, tamen aliqua antequam mereatur retribuit. Et sic etiam est de terrenis promissionibus, nam cum ex merito nostro Deo nos ordinante aliquid nobis dandum est, datur aliquando antequam mereamur, & postea illud mereamur. Cum autem ad poenam quis praescitus est, quam ex malitia assequetur Deo nihil agente, licet apud Deum ita certum est, quod iste male finiet, non potest dare ei poenam aeternam antequam actualiter per suam malitiam mereatur, vel dato quod Deus praordinauit istum ad aliquam poenam in hoc seculo simul cognoscens suam futuram iniquitatem, ex qua sic meritorius est, nunquam tamen illam poenam ei infliget, aut pati permittet, donec iam peccatum suum completum sit. Et ratio est, quia licet nos mereamur Deo adiuuante bona aliqua, quae ab ipso recipimus, tamen adhuc magis dantur illa bona ex gratia quam ex merito, quia mereri est agere aliquem actum in charitate, propter quem Deus acceptat ea, quae agimus, sed quod nos habeamus chari-

Merite multiplicationem feminis Abraham.

Opinio Rabbi Salom.

charitatem, & gratiam est ex Deo, ut patet Ioan. 15. si ne me nihil potestis facere, idest sine gratia a me data: poterit ergo ex gratia praeuenire tempus, scilicet cognouit, quod postea meritori eramus, & ex merito nobis daturus erat, sic dabit ante meritum, cum semper stet, quod postea merebimur. De inflictione poenarum non est sic, quia praemium datur ex gratia aequaliter: poena autem infligitur ex iustitia; ad hoc ergo, quod poena iuste infligatur oportet aliquam malitiam praexistere, a qua iusta inflictio poenae sit. Et hoc pater de inflictione poenarum in Amorrhais, nam Deus ex malitia Chananaeorum, & Amorrhaeorum dixit se expulsurum eos de terra illa, quam tenebant, & promiserat, quod eam daret Abraham: licet ergo aequaliter peccauissent Amorrhai, tamen quia nondum completae erant iniquitates eorum vsque ad illum diem quando loquebatur Deus Abraham, non priuabat eos terra, quam possidebant, & tam diu cogebatur Abraham cum toto suo semine peregrinari, scilicet per annos quadringentos, quouque complerentur iniquitates eorum, & expellerentur, sic dicitur supra 15. cap. non dum enim completae sunt iniquitates Amorrhaeorum vsque in praesens tempus, idest non eijciam nunc eos de terra, quia iniquitates eorum non sunt completae. *Sicut stellae caeli.* Comparatur semen Abraham stellis, & pulueri, quia vtrumque innumerabile est nobis, licet in se certum numerum habeant, cum tot sint, & non plura in aliqua specie numeri, quia infinitum in numero non datur actualiter. Ista duo tamen non sunt aequaliter multiplicata, quia puluis terrae, vel arena, quae est in litore maris, quasi incomparabiliter excedit stellas. De numeratione autem stellarum diximus Deuter. 1. cap. quia nullas eas numerare possit. Aratus tamen Astrologus, qui in Aegypto fuit paucos tempore post Aristotelem, iactauit se scire omnium stellarum nomina, ut ait Aug. de ciuitate Dei lib. 15. cap. 24. scriptura tamen sacra tales philosophos contemnit, hoc soli Deo tribuens, scilicet stellarum numerum nosse, & eis nomina imponere, ut patet Psal. 147. Qui numerat multitudinem stellarum, & omnia eius nomina vocat. Dicit autem Rabbi Salom. quod filij Abraham comparantur stellis quantum ad bonos, quia quando boni essent nullus eis nocere posset, sicut nullus nocet stellis in sublimi positis, quando mali essent comparantur arenae, vel pulueri, quia ita concalcarentur ab omnibus sicut puluis. *Et possidebit semen tuum portas inimicorum suorum.* Idest ciuitatum suarum, vel domorum suarum, & denominatur hic totum per partem. Fuit enim haec magna benedictio in tempore illo, nec putabat aliam esse maiorem, ratio quia totagens illis temporibus post Numum regem, qui mortuus fuerat anno nono vitae Abraham, per orbem praeterea longae, lateque inceperant, licet antiquorum temporum rarissime historiae sint, ideo illorum tempore gesta obscura sunt: cum ergo homines illorum temporum bellis inisterent totam felicitatem putabant hostes deprimere, & eis nunquam succumbere. De bellis autem illorum temporum historiae pauca, aut nulla tangunt, quia a principio literis tradita non sunt: scriptura tamen sacra aliqua tangit, quae ad eius considerationem attinebant, ut de bello quatuor regum contra gentes multas, & nouissime contra quinque reges Sodomorum, ut patet supra 14. cap. De bellis etiam Idumaeorum ad expellendos Horitas, de monte Seyr: de bello Moabitum contra gigantes, ut haberent terram eorum: de bello Amontarum contra alios gigantes: de bello Cappadocj contra Philistinos, ut patet Deuter. 2. de bello Amorrhai regis Seon contra Moabitas, quando cepit Elchon, & alias vrbes Moabitarum patet Nume. 21. cap. multa quoque bella Hebraeorum

Alph. Toft. super Genes.

A contra hostes suos in solitudine, de quibus per totum librum Numerorum. Multa ergo bella erant tempore illo licet taceantur, quia tunc homines ardere incipiebant desiderio dominandi. Ideo fratres Rebecca benedicentes ei in recessu dixerunt, soror nostra es, crederis in millia, & possideas semen tuum portas inimicorum tuorum, ut patet infra 24. cap. Fuit autem completum hoc tempore Iosue, qui intro ens terram promissionis occidit viginti vnum reges, ut patet Iosue 12. cap. *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Semen Abraham Isaac erat, & in eo benedicentur omnes gentes, quia ut volunt Iudaei, quando aliquis alteri benedicturus erat dicebat benedicat tibi Deus sicut Isaac. Sed non est ista intentio litera, non enim cognoscebant omnes gentes Abraham, & Isaac, & pauca, ideo non poterant sic benedicere: maxime, quia tunc non colebant omnes vnum Deum, ideo non habebat locum talis benedictio. Est ergo dicendum sem de doctores Catholicos, quod hoc intelligitur de Christo, qui est de semine Abraham sem carnem: in hoc enim omnes gentes benedictae fuerunt, quia tam Iudaei quam Gentiles saluati per eius passionem consecuti sunt, & hoc vult Apostolus ad Galat. 3. cap. exponens istam auctoritatem, & dicit quod non dicit scriptura in feminibus tuis, quasi in multis, sed in vno semine tuo, quod est Christus. *Reuerfus est Abraham ad pueros suos.* Qui manebant cum asino ad radices montis Moria. *Abieruntque Bersabee simul.* In isto loco antea habitabat Abraham, & de ipso loco venit in monte Moria. *Et habitauerunt ibi.* Quia ut dicitur est in preced. cap. multis diebus fuit colonus Abraham terrae Palesthinorum: hoc autem est in Bersabee. Ex hoc patet quod non mortua fuit Sara in reditu de immolatio, ut Iudaei voluit, quia quando Sara mortua est, habitabat Abraham in conualle Mambre apud Hebron, quia mortua fuit Sara, ut patet cap. seq. Sed quando venit Abraham de immolatione habitabat in Bersabee, ut patet hic: ergo non fuit tunc mortua Sara, sed postea licet forte non multum postea: potuit enim esse, quod in eodem anno, vel sequenti transierit de Bersabee in Hebron, & tunc mortua fuerit Sara. *His itaque gestis.* Iam Deus liberauerat Isaac a morte, & promiserat semen eius multiplicare, & quia erat vir potens generare, cogitabat Abraham de qua stirpe ei uxorem daret: recusabat enim dare de stirpe Chananaeorum, quia feminae male, & impudicae erant, ideo refutabat illas, hac ratione scriptura interserit quomodo ei nunciatum fuit, quod frater eius Nachor filios, & filias haberet, & describuntur hic omnes propter solam Rebecca, quam Isaac in uxorem ducturus erat, ut patet infra vigesimo quarto cap. *Quod Melcha genuisset.* Ista Melcha fuit consobrina Abraham, & soror Sarae filia Aran, ut patet supra vndecimo, & ducta fuit in uxorem ab auunculo suo Nachor, qui erat frater Abraham, & Aran mortui. *Hus primogenitum.* Quidam Iudaei dicunt quod iste fuit Iob, a quo denominata fuit terra Hus, ut patet Iob cap. primo, scilicet vir fuit in terra Hus nomine Iob, & hoc tenet Hieronymus in libro de questionibus Hebraicis, & idem tenet Magister in historia scholastica, & dicit errare illos, qui dicunt Iob fuisse de progenie Esau. Quidam autem Iudaei ut Rabbi Sa. dicunt, quod Iob fuit in terra promissionis, & fuit antequam intrarent filij Israel in terram illam, & dicunt hoc super illud verbum in libro Numer. decimoquarto cap. vbi nos dicimus recessit ab eis omne praesidium: Hebraei dicunt recessit ab eis umbra. Dicunt, quod ista umbra erat Iob cuius meritis illa terra defendebatur, licet alij peccatores essent. Sed hoc non est verum, quia Iob non fuit de terra Chanaan, de qua loquitur ibi textus, nec mortuo eo poterat dici, quod recessisset ab eis umbra, quia nunquam ille fuerat inter eos.

Resellitur opinio Iudaeorum.

Correlatiuum.

Opinio Iudaeorum de Iob tempore.

Quod Iob
fuerit de
gēte Esau.

Augustinus tenet infra cap. 36. & Ambrosius super epistolam ad Romanos, quod Iob fuerit de genere Esau, qui vocatur Iobab, ut patet infra 36. cap. Quod autem horum verum sit non repugnando alicui tantorum doctorum, videtur dicendum, quod fuerit de genere Esau, qui vocatur Iobab, & fuit secundus rex in gente Idumeorum. Et hoc persuaderetur ex multis: primo, quia vir erat Iob diues, & potens inter omnes Orientales, ut patet Iob 1. Hoc autem valde conuenit ei ponendo eum regem, & potentem in genere Esau. Sed non tantum conuenit si poneretur de genere Nachor, quia illi homines minoris conditionis erant. Item quia dicitur Iob 29. cap. procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi, & deinde subdit multa, quomodo principes audientes eum non audebant loqui, & post concludit, sedebam quasi rex circumstante exercitu: eram tamen merentium consolator: hac autem omnia non possent conuenire nisi regi, vel alicui, valde magno viro, qui esset princeps super principes, cuiusmodi esset Iob ponendo eum de stirpe Esau. Item patet hoc ex amicis eius: habuit enim tres amicos, scilicet Balda, Subitem, Elipha, Themanitem, Sophar Naamazitum, ut patet Iob 3. cap. Isti amici denominantur a tribus ciuitatibus, quae sunt in Idumaea, quae vocata est ab Esau, vel Edom, in qua posteritas eius habitauit. De situ autem istarum trium ciuitatum in Idumaea, habetur in libro de diuisione terrae sanctae. Item quia Iob 1. cap. dicitur, vir fuit in terra Hus, est autem in Idumaea quaedam pars terrae, quae vocatur Hus, ut patet in libro diuisionis terrae sanctae. De vna ciuitate istarum, scilicet de Thema, quod sit in terra Idumaea, patet Amos 1. cap. ubi conuincitur Deus, dicens: super tria scelera Edom, id est Idumaea: & deinde subiungitur mittam ignem in Thema, & deuorabit aedes Bofre: & illud satis consonat illi, quod dicitur Iobab fuit rex Bofre. Item ultimo quia sepulchrum beati Iob adhuc vsque hodie apud Iordanem fluium in magna planitie in confinis Palestinae, & Idumaea iacet, & in magno honore a Gentibus illis tenetur. Si autem Iob fuisset de stirpe Nachor oportuisset omnia hac fuisse in Mesopotamia, quia ibi habitauit Nachor, ut patet infra 24. cap. Item quia illa positio superior non habet aliquam apparentiam, nisi quia vocatur iste filius Nachor Hus, terra, in qua moratus fuit Iob, vocata fuit Hus, ut patet Iob cap. 1. Sed hoc nihil est, quia ut supra diximus in terra Idumaea quaedam prouincia est, quae Hus nominatur. *Camuel patrem Syrorum.* Id est a quo terra illa Syria dicta est. Accipitur autem Syria dupliciter: vno modo Syria accipitur generaliter pro quadam magna terra, & de hac dicit Paulus Orosius in libro de Ornesta mundi primo, a flumine Euphrate, quod est ab Oriente vsque ad mare nostrum, quod est ab Occasu. Deinde a Septentrione, id est a ciuitate Detusa, quae a confinio Cappadociae, & Armeniae sita est non procul a loco, in quo Euphrates nascitur vsque in Aegyptum, & extremum sinum Arabicum, qui est in Meridie longo angustoque sulco saxis, insulis creberrimo a Rubro mari, id est Oceano versus Occasum extenditur. Syria generaliter nominatur habes maximas prouincias Comagenam Palestinam, Pheniciam abique Saracenis, & Nabathais, quorum gentes sunt duodecim. Et secundum istum modum Iudaea est pars Syriae, quia Palaestina est pars Syriae, Iudaea autem Palaestina pars est accipiendo large Palaestina. Et isto modo dicit Ouidius primo libro de arte amandi, quod Iudaei habitant in Palaestina, dicens: *Terra Palaestina septimo culta viro.* Id est Palaestina terra a Iudaeo habitata est, qui vocatur septimo vir, quia de septem in septem dies sabbata colit. Alio modo accipitur Syria pro quadam re-

Syria dupliciter
nominatur.

fra, in qua est Mesopotamia, ut patet infra 28. cap. ubi dicitur vade in Mesopotamiam Syria ad domum Bathuel. Alio modo accipitur Syria pro quadam terra, in qua est ciuitas nomine Damascus metropolitana, & istae duae terrae non coincidunt, quia Syria illa, in qua est Damascus, & de qua dicitur Isaia septimo cap. caput Syriae Damascus, est meridiana aequaliter respectu terrae promissionis, ut patet in libro de diuisione terrae sanctae, & declarauimus supra decimoquarto cap. de vastatione & insequutione Abrahae post quatuor reges vsque ad Iordanem Damasci. Syria autem in qua est Mesopotamia est Orientalis, sic patet infra 29. cap. ubi cum dicitur de itinere Iacob in Mesopotamiam dicitur: venit Iacob in terram Orientalem, & Nume vigesimoquarto cap. de Balaam, de Aran vocauit me Balach rex Moabitarum de montibus Orientis: Aran autem in Mesopotamia est, & sic necessario dicitur terra Mesopotamia Orientalis ad terram Chanaan, quia aliqua terra vocatur dupliciter Orientalis, aut quia simpliciter Orientalis est, scilicet existens in principio terrarum habitabilium a parte Orientis, & isto modo Iudaea Orientalis regio est, quia est in fronte Orientis terrae habitabilis. Alio modo aliqua terra vel ciuitas est Orientalis respectu, scilicet, quia est magis contra Orientem quam alia, & isto modo qualibet ciuitas potest esse Orientalis respectu alicuius alterius, & hoc, quia non est aliquis locus praeter ultimum circa Occidentem, qui quantumcumque Occidentalis sit non habeat post se contra Occidentem aliquam terram respectu cuius sit Orientalis, & hoc secundo modo dicitur Mesopotamia, siue Aran, quod id est esse ad Orientem terrae Chanaan; nam sustineri non posset, quod vocaretur primo modo Orientalis, scilicet simpliciter, vel absolute, cum non sit in principio terrae habitabilis a parte frontis Orientalis; sed circa medium longitudinis Orientis ab Occidente. Quandoque tamen mentio fit de Syria, scriptura sacra nunquam nominat Syriam large, sicut supra descripsimus, sed in aliquo istorum duorum modorum. Quae autem Syria denominatur ab isto Camuel, videtur dicendum, quod dicitur Syria Mesopotamiae, quia in ea ipse natus est, & mansit ibi tota cognatio Nachor, & ideo illuc iuit Eliezer ad ducendam uxorem pro Isaac filio domini sui Abrahae, & infra 28. dicitur, quod illuc iuit Iacob, & accepit uxores duas de stirpe Nachor, ut habetur infra vigesimo nono cap. Sic etiam patet Iosue vigesimoquarto cap. ubi dicitur quod Thare & Nachor habitauerunt transfluum, scilicet ultra Eufratem, & hoc est in Mesopotamia Syriae. *Et Bathuel de quo nata est Rebecca.* Propter istam quae futura erat uxor Isaac computatur hic tota genealogia Nachor, quae alias nihil attinebat ad sacram scripturam, cum Nachor fuisset idolatra, ut patet Iosue vigesimoquarto cap.

Dupliciter
aliqua
terra dicitur
Orientalis.

De morte Sarae; de emptione agri, & spelunca duplicis in sepulturam ab Ephron.
Cap. XXIII.

Vixit autem Sara centum viginti septem annis; & mortua est in ciuitate Arbee, quae est Hebron in terra Chanaan: venitque Abraham, ut plangeret, & fletet eam. Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens:

gens: Aduena sum, & peregrinus apud vos: date mihi ius sepulchri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. Responderunt filij Heth, dicentes: Audi nos domine: princeps Dei es apud nos: in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit, quin in monumento eius sepelias mortuum tuum. Surrexit Abraham, & adorauit populum terrae, filios videlicet Heth: dixitque ad eos: Si placet animae vestrae, ut sepeliam mortuum meum, audite me, & intercedite pro me apud Ephron filium Seor, ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui: Pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulchri. Habebat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ad Abraham cunctis audientibus, qui ingrediebantur portam ciuitatis illius, dicens: Nequaquam ita fiat domine mihi: sed tu magis ausculta quod loquor: Agrum trado tibi, & speluncam, quae in eo est praesentibus filiis populi mei, sepeli mortuum tuum. Adorauit Abraham coram domino, & populo terrae. Et loquutus est ad Ephron circumstante plebe quae, ut audias me: Dabo pecuniam pro agro: suscipe eam, & sic sepeliam mortuum meum in eo. Responditque Ephron: Domine mi audi me: Terra, quam postulas quadringentis siclis argenti valet: Istud est pretium inter me & te, sed quantum est hoc? sepeli mortuum tuum. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron postulauerat, audientibus filiis Heth, quadringentos siclos argenti probatae monetae publicae. Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex respiciens Mambre, tam ipse, quam spelunca, & omnes arbores eius in cunctis terminis eius per circuitum, Abrahae in possessionem, videntibus filiis Heth, & cunctis, qui intrabant portam ciuitatis illius. Atque ita sepeliuit Abraham Saram uxorem suam in spelunca agri duplici, quae respiciebat Mambre, Haec est Hebron in terra Chanaan. Et confirmatus est ager, & antrum, quod erat in eo, Abraham in possessione monumenti a filiis Heth.

Vixit autem. Descripta vita Abrahae cum uxore, hic describitur vita eius sine Sara uxore, & dicitur qualiter se habuit ad proximum, scilicet ad Saram eam solemneriter sepeliendo, & qualiter se habuit ad homines terrae illius. Alph. Toft. super Genes.

lius ab eis sepulchri locum emendo. Et diuiditur in duas partes, primo ponitur Sarae obitus: secundo datur sepulturae locus, ibi, *Cumque surrexisset.* Circa primum secundum Hebraeos fit continuatio. Supra dictum fuit qualiter Abraham ad immolandum Isaac ierat, tunc Satan venit ad Saram, dicens: scias, quod maritus tuus iuit ad immolandum filium tuum Isaac: ipsa autem validissimo dolore confternata defecit, & cum venit Abraham de immolatione inuenit eam mortuam. Sed hoc falsum est, ut supra probauimus, quia quando venit Abraham de immolando venit in Bersabee, & ibi habitauit, & ante habitabat, ut patet praecedentibus cap. Sed quando mortua fuit Sara habitabat in Hebron, & ibi mortua est, ut patet in isto cap. & per consequens ibi habitabat Abraham tunc, ergo non fuit ista mors Sarae immediate post immolationem, sed aliquanto tempore post. *Vixit autem Sara centum viginti septem annis.* Et per consequens quando ipsa mortua est, erat Abraham centum triginta septem annorum, quia Abraham excedebat Saram decem annis, ut patet supra 17. cap. ibi vocatur Abraham centenarius, & Sara nonagenaria. Etiam sequitur quod tunc erat Isaac annorum triginta septem, quia Isaac natus fuit, quando Abraham erat centenarius, ut patet supra 21. cap. & tunc Sara erat nonagenaria, ut probatum est. Computando ergo ab anno nonagenario vitae Sarae vsque centum viginti septem inuenientur anni triginta septem necessario quos haberet tunc Isaac, sequitur etiam quod tribus annis post mortem Sarae accepit Isaac uxorem Rebecca, quia quadraginta annorum erat Isaac, quando accepit uxorem, ut patet infra vigesimo quinto cap. sed anno trigesimo septimo vitae suae mortua fuerat Sara, ut probauimus hic: ergo tres anni intercederunt inter mortem Sarae, & nuptias Isaac cum Rebecca. Hebraei autem faciunt mysticas significationes in his numeris sic distinctis, scilicet, quod Sara fuit ita innocens cum esset viginti annorum, sicut cum esset annorum septem, & ita erat pulchra, cum esset annorum centum, sicut cum esset annorum viginti, & hoc satis consonat saltem quantum ad partem pulchritudinis dictis in cap. vigesimo supra. *Et mortua est in ciuitate Arbee.* Et sic ibi habitabat, tunc quando mortua est, & non deducta fuit ab extra ad sepeliendum ibi. *Ipsa est Hebron.* Vbi fit Hebron. Declarat quae sit ciuitas Arbee, scilicet, Hebron: vocatur etiam ista ciuitas Mambre, ut patet infra in fine cap. cum dicitur, sepeliuit Abraham uxorem suam Saram in spelunca agri duplici, quae respiciebat Mambre: haec est Hebron in terra Chanaan. Sic etiam dicitur infra quadragesimo nono capi. sepeliteme in spelunca duplici, quae est in agro Ephron Ethei contra Mambre: dicitur autem Arbee, id est quatuor secundum interpretationem hebraici nominis. Et aliqui volunt, quod ista ciuitas vocatur Arbee, id est ciuitas quatuor propter quatuor gigantes sepultos, scilicet, Achimam, & Tholmay, & Fisay, & patrem eorum. Sed hoc non consonat, ut magis declarabitur Deo dante in Iosue decimoquarto cap. ubi de hoc. Sed dicendum est, quod ista ciuitas vocatur Arbee, id est quatuor, propter quatuor Patriarchas ibi sepultos cum coniugibus suis, scilicet, Adam cum Eua, Abraham cum Sara, Isaac cum Rebecca, Iacob cum Lia. De Adam patet Iosue 14. ubi cum dicantur multa de Hebron, post subiungitur: Adam maximus ibi inter Enachim situs est, i. sepultus. De Eua idem dicitur, quia semper Patriarcharum mos fuit, uxores suas apud se facere sepeliri. Sic enim patet de Tobia, Tob. c. vii. cum dicitur nunc ergo filij audite me, nolite manere hic, sed quacunque die sepelieritis matrem vestram circa me in vno sepulchro ex eo dirigite gressus vestros, ut exeatis hinc. De

Continuatio
literae
secundum
Hebraeos.

Vbi fit Hebron.

Sara autem patet hic: de Abraham autem simul cum Sara pater infra 25. cap. De Isaac pater infra 35. cap. De Jacob pater infra 48. & 50. cap. De Rebecca autem, & Lia vxoribus istorum, vt quidam dicunt non habetur expressè, sed satis patet sicut in precedentibus. Sed falsum est, quia non solum de istis duabus feminis, sed etiam de omnibus tribus Patriarchis cum vxoribus suis habetur expressè infra quadragesimo nono cap. Nam cum Jacob exhortaretur filium suum Iosephum principaliter, & consequenter alios, vt sepelirent eum in spelunca duplici ad magis suadendum eis subiunxit, quomodo patres eius ibi conditi erant cū vxoribus suis dicens ibi sepelierunt Abraham, & Sara vxorem eius, ibi sepultus est Isaac cum Rebecca coniuge sua, ibi & Lia condita iacet, *Ipsa est Hebron.* Hoc est nomen proprium ciuitatis, quia Cariatharbe nomen appellatiuum est impositū ei postea propter quatuor ibi sepultos. Et vitur hic Moyses anticipatione, quia tempore Abraham non poterat vocari ista ciuitas Arabea, quia solū vnus erat tunc ibi sepultus, scilicet Adā cum Eua vxore sua, alij autē postea sepulti sunt, nunquam ergo potuit vocari Arbee vsque post mortem Jacob. Et fortē Moyses primo tale nomen vrbis impositum ad memoriam, & reuerentiā istorum quatuor virorum. *In terra Chanaan.* Erat ista terra in parte Chanaan in sorte tribus Iudæ in medio contra Austrū, vt patet Iosue 15. cap. Et in hac terra habitant Ethæi, qui infra vocantur filij Heth, qui sunt vnus de septem populis, quos expulit dominus à terra Chanaan, vt introduceret Hebræos, de quibus scripsit in oibus quinque libris Moyfi maximè in Exodo. *Venitque Abraham, vt plangeret.* Propter hoc aliqui dicunt, quod tunc Abraham veniebat de immolando, quia dicitur venit, quod non stabat in ciuitate tunc, sed hoc falsum est, vt probatum fuit hoc supra 2. cap. dicitur autem. *Venit, vt plangeret.* Quia sepulchrum erat in agro extra ciuitatem, & ideo venit de domo ad agrum ad plangendum. *Vt plangeret, & fletet.* Flere pertinet ad lachrymantem ex dolore: plangere pertinet ad plorantes ad solemnitatem, quæ fit cum rhythmis rhetoricis, & vulgariter vocantur, endechas: talem planctū rhetoricum, & valde pulchrum deplorauit Dauid super Saul, & Ionatham, quando occiderunt eos Philisthæi. De hoc 2. Reg. 1. cap. & incipit planctus iste sic, inlyti Israel super montes tuos interfecti sunt. Et quia omnes non sciebant facere hos planctus, illi qui in hoc erant instructi, vel naturaliter periti docebāt reliquos. Sic enim dicitur in eodem cap. de Dauid: planxit autem Dauid planctum huiusmodi super Saul, & Ionatham filium eius, & præcepit vt docerent filios Iudæorum, sicut scriptum est in libro iustorum, cōsidera Israel pro ijs, qui mortui sunt super excelsa tua, & vulnerati: sicut etiam cum Deus per Ieremiam prædiceret Hebræis irruptionem Ierusalem per Nabucodonosor, & captiuationem eorum mandauit, vt docerēt filios, & filias suas plangere, vt patet Ierem. 16. cap. Sic agebat Abraham pro Sara vocans aliquos, qui plangere scirent. Ex quo apparet, quod Abraham magnos honores, & sumptus fecit in funere Sara, quia notabilis femina fuerat. *Et inquit surrexisset.* Hic ponitur secundum. *Ad officio funeris.* Id est ab illis, quæ sunt circa corpus mortui, vt lauare, vestire, condire aromatibus, quod magni viri faciebant, sicut patet infra 50. cap. sic factum fuit Iacob cum portaretur in terram Chanaan, *Locutus est ad filios Heth.* Ithi Hethæi, vnus, scilicet de populis terræ promissionis. *Aduena sum.* Dicit hoc Abraham, quia illi, qui sunt oriundi de aliqua terra, solent ibi sepultura locū habere à patribus suis: Abraham autem quia de terra illa oriundus non erat, non habebat locum sepulturae,

Quid sit Hebron.

Differētia inter flere & plangere

Quid sit peregrinus & aduena

ideo petebat ab Hethæis, vt sibi venderent, dicens. *Aduena, & Peregrinus.* Aduena dicitur, qui ad aliquam terram venit, vt ibi habitet: Abraham autem venerat in Hebron, vt ibi habitaret, vt patet supra 13. cap. peregrinus dicitur, qui peragrandō transiit, id est qui in loco aliquo mansurus non est, vel modico tempore manebit. Sic autem erat Abraham, quia aliquando habitabat in Bethel, vt patet supra 12. cap. aliquando in Aegypto, vt ibidem, aliquando in Hebron, siue conualle Mambra, vt supra 13. cap. aliquando in Gerara, vt supra 20. cap. rursus in Hebron, vt patet hic. *Dare mihi ius sepulchri nunc vos.* Sciendum, quod licet Abraham emerit hic agrum ab Ephron ad sepeliendum Sarā, non tamen emit ius sepeliendi, quia res sacræ vendi non possunt: ius autem sepeliendi aliquid sacrum est, nec vendi potest, quia pretium non recipit: aliud ergo Abraham gratis petijt, aliud emit: petijt gratis ius sepeliendi, sed locum sepulturae emit. *Vel potest dici, quod licet Abraham ius sepeliendi non emerit, tamen empto agro dabatur ex consequentione potestas sepeliendi in agro.* Potest enim quilibet fundum facere religiosum, cum non redundat in alterius præiudicium, sicut ius patronatus, quia ad spiritualia pertinet, vendi non potest directe. Si tamen aliquis habens ius patronatus in vna villa vendat illam cum omnibus, quæ ibi habet, transit ius patronatus cū villa non tanquā aliquid emptū, sed tanquam aliquid fundatum in rebus emptis, & p̄ns eas, & non solum si vendatur, sed etiam si detur villa ad annuos redditus, siue ad firmam, quod est villam locari pro certis redditibus, quia tūc locans alteri villam suam ad firmam, in qua hēt ius patronatus, transibit illud ius patronatus cum vniuersitate rerum, nisi expresse fiat mētio, quod non transeat ius patronatus, vt patet extra, de iure patronatus in cap. ex literis; & de re iudicata cap. cū Bertoldus. Tenendo ergo generaliter ius sepeliendi vendi non posse, dico quod locus sepulturae aliquando vendi potest, aliquando non: cum enim locus ante non erat sacer per sepulturam alicuius mortui ibi factā tanquam prophanus aliquid vendi potest, & postea sacrum fiet sepeliendo ibi mortuos. Si autem locus iam sacer esset, quia aliquis mortuus ibi sepultus esset, non poterat tunc aliquid vendi, scilicet, nec ius sepeliendi, nec locus sepulturae. Sic enim nunc est in cēmeterijs nostris, quia iam sacra sunt loca per mortuorum sepulturam, & per benedictionē, ideo nulli aliquid de terra illa vendi potest simpliciter, nec ad prophanos vsus, nec ad sepulturam, sed gratis conceditur omnibus, licet tibi ab antiquo homines habeant distincta loca sepulturae secundum cognationes, vel familias. Hoc autem non quia emerit, sed quia gratis à principio eis donatum fuerit. Et si obijcias, quod quando aliquis intra Ecclesiam sepelitur, dat Ecclesie certam pecuniam, & alias non recipitur. Respondetur, quod sepultura locus in Ecclesia gratis conceditur ab illo, qui administrat Ecclesiam sine aliqua pecuniaria conuentione, deinde ille, qui sepulchrum accipit, dat Ecclesie aliquid non tanquam debitum, vel conuentum, sed in elemosynā. Et si forte aliquis postq̄ accepisset sepulturae locū, elemosynā illā dare noluisse, cōpelli debebat per iudicem Ecclesiasticū ad hoc soluendum non p̄textu alicuius p̄ctus, sed p̄textu laudabilis cōsuetudinis, ad quam seruandā compelli debent. Sicut quando clerici faciunt mortuorū exequias non debent cōuenire pro certa pecunia, sed si illi, ad quos soluere hoc expectat, soluere noluerint compellerent per iudicem Ecclesiasticum ad dandum quantum est de consuetudine laudabili, vt patet extra, de Simoniacap. suam nobis. Et si obijcias adhuc quod Abraham emit pro certo pretio conueniendū locum sepulturae, quæ iam

Quo ius sepeliendi, aut sepultura vendi possit.

Varia signa, quod Abraham erit à Deo dilectus.

sam erat sacer, cum essent ibi sepulchra. s. duplex spelunca, vt patet in litera. Rīdetur, quod Abraham nō emit rem sacram, nec locus ille erat sacer, quia licet essent ibi speluncæ factæ, nunquam tñ aliquis mortuus ibidē sepultus fuerat: fundus autē non efficitur sacer per defossionem sepulchrorum in eo, sed per actuale positionem mortui alicuius ibidem, quod autem non fuisset aliquis mortuus ibi sepultus, patet quia Abraham valde fugiebat sepulchra idolatrarum. Si ergo aliquis fuisset sepultus de Gentilibus ibidem, non accepisset Abraham sepulchrum pro se, & posteris suis in spelunca duplici. *Vt sepeliatur mortuum meum.* Non erat mortuus, sed mortua. s. Sara, sed vocat eam mortuum ex more vulgari, & fundatur super hoc, quia ratio generis grammaticalis est à ratione distincti sexus, qui in vita manet non autem post mortem, licet quibusdam vocibus quarum res significat sexum non hnt grammatici genus attribuāt, vt patet in oibus dictionibus, quæ non sunt nomina animalium, quia in illis genus est, cum omne nomen sit alicuius gnis, tñ non est sexus in significatis illorum, cum sola aīalia, & non oīa sexum habeant. Accipitur autē in illis sūti genus grammaticale ex terminatione vocis s̄m quā regulæ de genere traditæ sunt. *Responderunt filij Heth.* Id est illi Hethæi, ad quos Abraham loquebatur: forte Abraham fecerat congregari conciliū ciuitatis ad petendū hoc, & sic loquebatur, quasi ad totum populum Hebronitarum. *Ista terra vocatur terra Hethæorum,* quia ibi habitabāt isti populi sic dicti, & sic dicitur infra 27. ca. cum Rebecca nollet, quod Iacob acciperet vxorem de filiabus terræ illius conquerens de vxoribus duabus Esau, quæ erant de terra illa dixit: *tedet me vita mea propter filias Heth, & si duxerit Iacob vxorem de stirpe huius terræ, nolo viuere, in quo innuit Rebecca, quod filia Heth, id est de genere Hethæorū habitabant in terra illa. Ipse autem Isaac, & Rebecca cum ista inter se conferebant in Hebron morabantur.* *Audi nos domine.* Deus tantam gratiam dederat Abraham, & ita erat in conuersione sua dulcis, & omnibus obsequiosus, quod omnes eum valde diligebant, & magnam reuerentiam exhibebant intantum, quod totus populus ciuitatis vocaret eum dñm, & principem. *Princeps Dei es apud nos.* Id est tu inter nos es, quasi quidam princeps datus à Deo, hunc honorem tibi dare debemus, scilicet quod in electis sepulchris nostris sepelias mortuū tuum, vt infra patet. Vocatur autem princeps Dei, quia iudices principes sunt cum potestatem determinandi causas habeant, & erat à Deo, quia erat Abraham vir valde laudabilis, & videbant Hethæi, quod Deus faceret mirabilia pro eo, & ideo quando aliqua causa valde dubia erat inter eos, recurrerant ad Abraham, vt per diuinum oraculum de dubio responderet. Apparebat autem, quod Abraham esset à Deo in multis dilectus, primo quia Deus propter ipsum fecerat tantam virtutem, vt ipse cum trecentis, & decem octo viris suis deuicisset quatuor potentissimos reges, qui deleuerant quinque reges Sodomorum, scilicet destruendo exercitum eorum, & conuertendo eos in fugam, & captiuando omnem populum ciuitatis suarum: deleuerant autem multos alios populos occidendo Raphai, id est gigantes, & enim, & Zuzin, & Chorreos in montibus Seir, gentes quidem robustissimas, & in magna abundantia, de quo supra 14. cap. Secundo, quia Abraham habuit filium in senectute sua, quando vxor sua sterilis erat, & inepta concepit, quia desiderant in ea fieri muliebria, vt patet supra 18. ca. ideo admirabantur, qui audiebant, & multi non credebant. Sic patet supra 21. cap. cum dicitur quis auditurus crederet Abraham, quod Sara lactaret filium, quem peperit ei iam seni? Tertio, quia Deus multiplicabat

substantiam Abraham, ita inextimabiliter, quod nulla humana prudentia, atque continua circa res domesticas sollicitudo intantum multiplicare posset tam breui tempore, de hoc infra 24. cap. cum dicitur, erat autem Abraham senex dierumq; multorum, & Dominus in cunctis benedixerat ei. Quarto & principaliter apparuit in eo virtus Dei, quia quando filium suū voluit immolare pro tanta obedientia Deus fecit, vt omnes gentes in circuitu cognosceret famam eius, & crederent eum Dei familiarem, vt declarauimus supra 22. cap. *In electis sepulchris nostris.* Scilicet in meliori loco, & magis tibi congruenti. *Sepeli mortuum tuū.* Id est vxorem tuam. *Nullus poterit prohibere.* Quasi dicat omnes diligit te tantum in ciuitate ista, quod nullus prohibere posset, id est prohibere vellet, quod sepeliere mortuum tuum in sepulchro suo, vel. *Nullus prohibere poterit.* Quia dato, quod aliquis de populo prohibere te vellet à sepulchro suo: ciuitas tamen cogeret eum ad dandum tibi. *In monumento illius.* Id est monumento quod ipse pro se paratum habet: non intelligitur de sepulchris, in quibus iam aliqui mortui positi essent, quia in illis nec Abraham mortuum suum sepeliret, nec ipsi talia sepulchra concederent. Vocatur autem sepulchrum pluribus nominibus, vt ait Ioan. Belet in libro de officijs Ecclesiasticis, scilicet cēmeterium, polyandrium, andropolis, sepulchrum, Mausoleus, dormitorium, tumulus, monumentum, ergasterium, sarcophagus, pyramis. Cēmeterium dicitur à cēmen quod est dulce, & erion quod est status, quia oīa mortuorum ibi dulciter requiescunt, cum ex hoc, quod in cēmeterio sepeliuntur adiuentur ad remissionem peccatorum. Polyandrium, siue andropolis dicitur à polis quod est pluralitas, & andros quod est vir, quasi virorū pluralitas, quia multitudo virorum ibi iacet. Sepulchrum dicitur à sepeliendo, vel dicitur sepulchrum, quasi sine pulsu, quia qui ibi sunt sine pulsu vitali quiescunt. Mausoleus dicitur à Mausoleo q̄ vir quidam fuit in Aegypto multum dilectus ab vxore sua, cui mortuo vxor nobile sepulchrum fecit, à quo consuetudo inoleuit, ut diuiti, & potentum gloriosa sepulchra Mausolei dicerentur. Dormitorium dicitur à dormiendo, quia ibi dormientia corpora requiescunt vsque dum eugilent in generali resurrectione. Monumentum dicitur, quasi monens mentem, signat enim cuiuslibet transeuntis monumentum, quasi dicat memento, quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Tumulus dicitur quasi tumens tellus, quia super sepulchra mortuorum terra est eleuata, quasi tumens, dum aliquis nouiter sepultus fuit. Ergasterium dicitur ab erge, quod est labor, & teris quod est status, quia ibi status laboriosus est cum corpus includatur intra tantas terræ angustias. Sarcophagus dicitur à sarcos, quod est caro, & phagi, quod est comedere, quia carnes cadaverum ibi consumuntur. Pyramis dicitur à pyr, quod est ignis, quia habet ignis figuram incipientem in basi à latitudine, & terminatur in cono stricto, & talis est pyramis, in qua sunt cineres Iulij Cæsaris. De qua dubium est, vtrum sit vnus lapis, an plures: vnde quidam verificator.

Sepulchri multis modis appellat.

Si lapis est vnus dic qua fuit arte leuatus.
Si bini aut plures, dic ubi contigui.
Surrexit Abraham. Quia fortē sedebat omnes in confistorio, & licet Abraham, quia petebat, non sedere, sed stare debebat, tamen populus terræ ex magna reuerentia fecit sedere Abraham, qui uidens tantam populi beniuolentiam ad regratiandum surrexit. *Et adorauit populum terræ.* Id est inclinauit caput coram eis, quod vocatur adorare: populus terræ dicitur gens ciuitatis, quod conuenerat ad confistorium ad iudicandum de hoc. *Si placet anima uestra.* Id est si placet vobis: denominatur

tur totum à parte, sicut dicitur supra 14. cap. tantum animas da mihi, idest res animatas racionales, & cetera tolle tibi. *Vel si placet anima uestra.* Idest si verè placet vobis in corde, sicut dicitis in ore, scilicet faciatis quod rogo. *Audite me.* Idest facite quod rogo, quod magis vocatur exaudire: nam audire vocem alicuius solum modicum valet, nisi exaudiatur, idest ipsi audientes consentiant facere id, quod per dicentis vocem signatur, & isto modo loquimur quando Deo dicimus, vt nos audiat, idest, vt exaudiat nos. *Et intercedite apud Ephron.* Erat Ephron magnus vir inter Hebronitas, & ideo vocatur alios filios populi sui, & omnes alij intercesserunt apud eum pro Abraham. *Vt det mihi speluncam duplicem.* De qua infra dicemus: dicit autem Nicolaus, qd non dixit, vt vendat speluncam duplicem, sed vt det, quia nō intendebat emere sepulturā Adæ, sed fundum, in quo erat eadem sepultura. Sed salua reuerentia sua non multum hoc valet, quia immediatè in litera subiungitur, pecunia digna tradet mihi eam, quod necessarium ad speluncam refertur, & non ad agrum, vt ipse vult, quia dicit eam. Item quia emere duplicem speluncā non erat emere sacrum, quia nōdum fuerat aliquis sepultus in illa, sed Ephron federat speluncam illam sepulchrum pro se. Locus autem nō efficitur sacer per sepulchri fositionem, sed per cadaueris positionem. Et quando dicitur, quod Abraham non intendebat emere sepulchrum Adæ, quod ibi erat, sed terram illam, in qua: &c. Hoc non valet, quia quādo in aliquo fundo aliquis mortuus sepultus est, non solum locus sepulchri strictè accipiendū lo- cum, sacer est, sed etiam totus fundus, cum ergo totus ager, in quo erat sepulchrum Adæ erat sacer, nec sepulchrum, nec locus sepulchri vendi poterat. Dicendum ergo videtur, qd sepulchrum Adæ non erat in eodem agro, sed in quodam alio ibi propinquo, & sic nullo modo emeretur sacrum. *Pecunia digna tradat eam mihi coram vobis.* Idest nolo eam recipere gratis, sed pro iusto precio. *Coram vobis.* Idest secundum vestram determinationem constituto, nam cum ibi esset totus populus, & corā illo celebraretur tractus emptionis nō posset postea negare Ephron intercessisse emptionem, & solum fuisse conuentum precium, quod Abraham ad securitatem suam, & successorum solvebat. *In possessionem sepulchri.* Idest, vt possideam terram istam ad mortuos meos sepeliendum. *Habitabat autem Ephron in medio filiorum Hebr.* Isti occupabant ali- quale spacium terræ in villis, & viculis, & in medio terræ, in qua morabatur Hethæus, manebat Ephron, scilicet in ciuitate Hebron, quæ erat media inter terrā Hethæorum, vt hic colligitur. *Responditque Ephron ad Abraham.* Ephron erat cum alijs Hethæis congregatis quādo Abraham ista petebat, sed non direxit petitionem suam principaliter ad Ephron, sed ad populū terræ, quia magis credebatur precibus totius populi valituras apud Ephronem, quā precibus suis solum. Vel fortè fecit hoc, vt daret honorem toti populo dirigēdo sermonem ad eum, & non ad vnā personam singulariter. *Cunctis audientibus, qui intrabant portam ciuitatis illius.* Dicunt iudei, quod cuncti de terra illa vacanerant ab officijs suis, vt honorarent Abraham, cum sepelire vellet vxorem suam, Vel dicendum, vt supra, quod conuenerant omnes ad respōdendum petitioni Abraham. *Qui intrabant portam.* In porta erant isti, quia olim iudicia fiebant in portis, vt omnibus pate- ret euntibus, & rediuntibus, vel introeuntibus, vt patet Iob. 29. cap. & in multis locis Deuterion. scilicet 17. & 21. & alibi sapius. *Ciuitatis.* Scilicet Ebron, quia in hac mortua fuit Sara, vt patet supra in principio ca. *Nequamquam ita fiet domine mi.* Scilicet non dabis mihi pecuniam, vt promittis, sed gratis concedam. *Sed ma-*

Determi.

Prima ex- positio.

gis auscultat, quod loquor. Idest & facias, sicut dico. *Agri tibi trado.* Per ista verba abrenunciabat Ephron proprietati, & dñio agri, & transferebat eam in Abraham. Sed qd Abraham noluit sic recipere, mansit dñum penes Ephronē. Et noluit Abraham gratis accipere, qd postea vellente ibi infideles suos mortuos sepelire, quasi ager esset eorum, & Abrahæ ex gratia concessum esset sepelire ibi mortuos suos, quod Abraham valde re fugiebat, ne infideles apud Saram sepelirentur. *Et speluncam que in eo est.* Scilicet speluncam duplicem. *Presentibus filijs populi mei.* Scilicet, vt postea negare non possim, quod non tradiderim eam tibi, filij populi dicuntur homines habitantes in aliquo populo, sicut dicuntur filij Hierusalem, idest mulieres nate in Hierusalem. *Populi mei.* Idest de quo oriundus sum eo modo, quo quilibet homo vocat terram natalem terram suam. Vel filijs populi mei. Idest huius populi, qui meus est, scilicet, quod esset dominus eorum, sed primum magis videtur. *Adorauit Abraham.* Idest caput inclinavit. *Coram populo terra.* Toti populo gratias dando, & principaliter Ephron quam alicui de populo, sed magis dabat gratias, & honorem toti populo simul, quā soli Ephron, & sic supra causa honoris dirigebat sermonem suum Abraham ad totum populum, cum tamen causa tractanda esset cum solo Ephrone, scilicet causa de emendo agro sepulchrorum. *Dabo pecuniam pro agro.* Dignam secundum extimationem populi terræ. *Suscipe eam, & sic sepeliam mortuum meum.* Idest si suscipis eam sepeliā isto modo mortuum meum. Sed si non suscipis non sepeliā ex causa supra assignata. *Terra quam postulas quadringentos argenti siclos valet.* Iste Ephron peccauit, quia à principio demonstrauit se multum facere velle pro Abraham. Deinde nihil egit, sed terram carius vendidit, & dicunt quod propter hoc remouetur vna litera, scilicet vau, vt patet in Hebræo, sed non patet in pronuntiatione nominis: vnde quādo cūque post hoc fit mentio de Ephrone tollitur illa litera, vt patet infra in litera. & infra 49. cap. *Quadringentos siclos valet.* Falsum erat, quia non tantum valebat rationabili extimatione. Et dicit Nicolaus, quod tantum habebat de argento siclus quantum vnus paruus Turonenfis, & tantum valet, licet post concludat, qd melius sit dicere, qd precium horum ignoratur. Sed adhuc hoc non accedit ad perfectam veritatem. Et sciendum, qd non proprie potest dici de moneta, quod valeat tantum vel tantum, quia valere tantum, vel tantum est mensuratum esse. Mensura autem valoris in rebus est duplex quedam est secundum naturam, quādam secundum positionē humanam, secundum naturam indigentia est causa valoris in rebus, si enim rebus non indigeremus nihil valerent, & secundum qd magis, vel minus indigemus eis, ita magis, vel minus valet ut in 5. Ethic. satis patet. Mensura autem secundum positionem humanā est numisma, & dicitur à nomo, idest regula, quia valorē rerum regulat. Si ergo diceremus, qd numisma aliqd valeret, necesse erat dicere, quod ipsum mensurabatur per numisma, quod est facere circuitum. Sit ergo prima conclusio, qd non est dicendum, qd numisma tantum, uel tantum valeat, sed est id, per quod res tantum, uel tantum valet. Sicut non dicimus, qd albedo est tantum, uel tantum alba, sed est aliquid, quo corpus est tantum, uel tantum album. Et quando dicebamus quod inopia, uel indigentia est mētura valoris, & numisma est mensura, non sunt ista duo mensura in eodem genere, sed indigentia est mensura in genere causæ effectiue, quia dat valorem rebus: numisma autem est mensura formaliter, & non effectiue: indigentia enim non est, per quam res valet, sed quæ efficit res valere: numisma autem non efficit res valere, Sed

Quid sint filij populi.

Opinio Nicolai de siclo.

Mensura duplex. Cap. 5.

Vnde dicitur numisma, ac de eius valore.

fed est quo res valet: non enim dicimus ista res valet duabus indigentijs. Sed dicimus ista res valet duobus dearijs: iste autem ablatius denotat causam formalem. Sit secunda conclusio, qd in qualibet terra, licet multe monete sint mensurabiles determinatè: vna tamē necessaria est danda indeterminata, scilicet minor moneta: verbi gratia in regno Castellæ vna Dupla valet centum Morabitinis, & sic determinatè mēsuratur, quilibet Morabitinus valet duas albas, quælibet Alba valet tres Coronatos, Coronatus autem nō habet aliquid, per quod mensuratur, sed omnia reducitur ad eum, quia mensuratum est in resolutione, sicut in speculatiuis stat resoluere omnes conclusiones vsque ad prima principia qd irresolubilia sunt. Sit tertia conclusio, quod quilibet moneta cuiuscunque generis, siue magna, siue parua mensurabilis est per circulum, idest quod, licet non sit semper mensurare vnā monetā per aliam semper tamen contingit mensurare monetam per res, quæ non sunt moneta, & est ista moneta proprie mensura rerum, sed à posteriori & per circulare conversionem, est mensurare monetam per res venales: vnde licet Coronatus non mensuraretur in valore per aliquam monetam, res venales, quæ datur pro Coronato determinat eius valorem. Et sic dato, quod ego nescirem, quod dabatur tres Coronati pro vna Alba, si tamen viderem rem, quæ datur pro vna Alba, & rem quæ venditur pro vno Coronato retenta iusta commutatione secundum æqualitatem arithmeticam intelligerē, quod valor vnus Coronati est tantus panis, vel tantum vinum absolutè, & quod Alba est tripla in valore ad Coronatum. Sit quarta conclusio, qd in eadem terra impossibile est scire vtrum moneta aliqua, quæ nunc est, vniuersaliter, & determinatè sciatur, si valet tantum, vel minus quantum aliqua, quæ præcessit à magnis temporibus, & iam abolita est, quia si moneta ista in valore mēsurari deberent, necesse erat p vni de duobus modis mensurari, scilicet, aut per illud numisma minoris valoris, quod in vtroque includatur, vtrumque mensuraret, sicut valor Dupla, & Floreni mensurantur per aliquam monetam communem paruum, scilicet per Albam inclusam in vtroque: aut mensuratio fiat improprie per res venales. In neutro autem istorum potest fieri commensuratio monetarum, scilicet eius, quæ nunc est, & eius, quæ à multis temporibus abolita est. Primo, quia ista & illa nunquam habuerunt aliquam monetam communem mensurantem vtranque, cum non fuerint in eodem tempore. Nec etiam potest commensurari per comparisonem ad res venales, quia iste non manent in eodem statu secundum mutationem temporum, quia sicut existente eadem moneta interdum vna res valet duplum, quā valere solebat, ita in temporibus distantibus variabitur valor rerum venalium, & manebit medium vnū commensurandi, & sic impossibile erit commensurari. Sit quinta conclusio, quod duæ monete succedentes sibi in eadem terra immediate existente rem venalium æqualitate æquari possunt, uel commensurari in valore, ita quod sciat quantum vna superabundat, vel deficit ab alia, quia licet non possint numismate mensurari, cum non habeant aliquam monetam minorem cōmunem, quæ in vtraque concludatur, & vtranque mensuret: possunt tamen æqualitate rerum venalium existente commensurari, quia secundum excessum rerum venalium, quæ dantur pro his diuersis monetis, est excessus valoris monete. Sit sexta conclusio, qd in diuersis terris

Tex. 3.

distantibus multum inter se, siue in eodem tempore, siue in diuerso non potest sciri, quæ moneta sit maioris valoris, quia inter terras multum distantes non est communitas monetarum: in regnis enim propinquis, licet monete sint diuersæ ad inuicem, tamen comunicantur propter necessitatem cōmunitatis, & ideo ibi sciri potest, quæ magis, vel minus valet. In terris autem distantibus non est commutatio per immedia ta genera monete, ideo per monetam vnā æquari non possunt, nec etiam poterunt æquari per comparisonem ad res venales, quia non res æqualiter vtroque valent: maior autem diuersitas est, si ista sint in temporibus diuersis, quia tunc magis tolletur vniuersatio monete mensurantis. Etiam tollitur identitas valoris in rebus venalibus. Ex quibus infertur conclusio intertenta, scilicet, quod impossibile est scire quantum de moneta nostra valebat vnus siclus, rō est quia siclus erat moneta terræ Iudeæ, quæ distat à nobis, ideo non est communitas alicuius monete parue mensurantis istam & illam, nec etiam rerum valores sunt eodem modo. Item quia dato, qd fuisset identitas monete cōmunis mensurantis aliquo tempore, & identitas valoris rerum, iam nullo modo est, quia tam hic quā ibi murata sunt. *Istud est precium inter me, & te.* Idest istud est precium, quod mihi pro agro dabis. *Sed quantum hoc est.* Quasi dicat tantum es diues, quod modica pecunia est ista ad te. *Sepeli mortuum tuum.* Quasi dicat propter precium istud non dimittas sepelire mortuum tuum, quia modicum tibi est, ideo scio, quod bene poteris dare. *Quod cum audisset Abraham.* Scilicet precium declaratum. *Appendit pecuniam.* Idest ponderauit eam, quia illa erat moneta argentea, & ad bonitatem suam requirebatur determinatio figuræ, & pōderis. *Audientibus filijs Hebr.* Idest audientibus omnibus Hebræis, qui circumstantibus. Et ponitur audientibus, idest videntibus, quia ponderatio monete non est quid audibile, sed est uisibile: pertinet enim ad colorem, & figurā, & motum, scilicet utrum statera tantum, vel tantum moueatur: motus enim vnus de sensibilibus communibus est, vt ait Ari. 2. de anima, qui sunt quinque, scilicet motus, figura, numerus, magnitudo, quies: Alacundia autem in sua perspectiua ponit decem, & nouem sensibilia communia, distinguens ista quinque in specialiores partes, & istud habetur in perspectiua Pisani parte prima in regula, in qua agit de sensibilibus communibus. *Vol audientibus filijs Hebr.* Qualiter postulat Ephron quadringentos siclos argenti, & qualiter Abraham cōsensit dare. Sed primum rationalius est, quia populus Hethæorum inuocabatur in testem huius contractus. Sed audire quomodo aliquis conuenit vendere, & qualiter alius dicit se emere nihil valet, nisi testes videant pecuniam numerari, quia aliter dato, quod factus sit consensus, si non fiat traditio rei venditæ & precij, non est conformatus contractus, ut ergo ualidaretur, oportebat omnia hæc intercidisse, sed scriptura inducit hic Hethæos, ut testes huius contractus, ergo non solum dicit ipsos audiuisse consentientium partium uerba, sed uidiisse monetam appendi, & tradi Ephroni ab Abraham. *Probata moneta, & publica.* Moneta uocatur publica, quādo cūque est insignita caractere, quo moneta totius communitatis insignitur: uocatur probata quando est certi ponderis si sit aurea, uel argentea, uel si sit de eodem metallo, de quo moneta communis. Iste sunt solennitates, quas ius humanum ponit inter celeberrimas aliquæ contractum ad ualiditatem illius contractus, & has etiam sancti uiri obseruare debent quādo aliquos contractus faciunt ad tollendum postea occasionem iurgiorum, sic pater Iere. 32. capit. cum mandaret Ieremiæ emere agrum Anathoth ad signandum, quod

Cur ignoretur quāti siclus ualoris erat.

Tex. 64.

quod post captiuitatem Babylonicam possideri debe-
 bar agri in terra Indeg, ubi ponuntur solennitates iu-
 ris, quas Ieremias fecit emendo agrum illum cum di-
 citur: Erit agrum ab Hanameel filio patris mei, qui
 est in Anathoth, & appēdi ei argentum septem stateres,
 & decem argenteos, & scripti in libro, atque signa-
 ui, & adhibui testes, & appēdi argentum in statera,
 accepi librum possessionis signarum stipulationes, &
 rata, & signa fornicus. *Confirmatus est ager.* Scilicet in
 possessionem Abraham, scilicet, quod mansit apud eū
 certus ille ager absque aliquo signo translata proprie-
 tate agri ad Abraham, & accepta corporaliter posses-
 sione. *Quondam Ephronis.* Quia nunc nō erat suus trans-
 lata possessione, & domino ad Abraham per emptio-
 nem. *In quo erat spelunca duplex.* Vocatur spelunca du-
 plex, quia erant duæ speluncæ, & in vna sepeliebatur
 vir, in alia vxor. Sic enim constituerat Ephron, & ita
 fortē erat vsus Gentiliū, vt temper duo sepulchra iun-
 cta fierēt, scilicet sepulchrum viri, & sepulchrum vxo-
 ris. Vel quia erant duæ, & vna erat superior, alia infe-
 rior. Dicit enim Ioannes Belet, ideo ista spelunca
 erat duplex, quia erat in duas partes diuisa, scilicet vna
 pro corpore, alia pro cruribus, & erant istæ duæ partes
 subordinatæ, vna sub alia non directē, ita qd cadauera
 sepeliebantur sedentia tanquam in cathedra. *Respicit
 Mambre.* Nomen viri erat Mambre, vt patet sup. 14.
 cap. sed ab illo fuit denominata conuallis quadam, sci-
 licet vallis Mambre, in qua habitauit Abraham: ista au-
 tem spelunca duplex non erat in conualle Mambre,
 sed erat extra respiciens vallem illam. Iste fuit quoran-
 dā error, sed hoc falsum est, quia Mambre est hic no-
 men ciuitatis, quæ vocatur Hebron, ut patet infra, &
 sic dicebatur sepulchri respicere Mambre, quia erat
 extra ciuitatem Hebron in agris, & ille ager videbatur
 respicere Hebron: si autem acciperetur hic Mambre
 pro uiro, erit sensus qd istud sepulchrum respiciebat cō-
 tra illum uirum, sed ista stultitia est, quia solū dicitur
 respicere contra aliquam partem, quæ teneat suū per-
 petuum, & immobilem, homo autem non tenet suū
 perpetuum, quia moritur; & dato, qd consistere vale-
 ret non duraret semper. Et si dicas, qd non valet argu-
 mentum, quia hic non accipitur Mambre pro viro,
 sed pro valle denominata ab eo. Respondetur, qd etiā
 non potest stare, quia tunc non diceret, qd respicit con-
 tra Mambre, sed contra vallem Mambre, & quando
 dicitis, qd Mambre est nomen viri, vt patet supra 14. ca.
 Respondetur, qd verum est, sed hic non accipitur pro
 viro, sed pro ciuitate, vt infra patet. *Tam ipse scilicet
 ager. Quæ spelunca.* Quæ erat in agro. *Et omnes arbores.*
 Quia ager ille erat satis magnus, & habebat arbores
 multas: satis autem exprimitur hæc solennitas con-
 tractus emptionis, quia non solū exprimitur, quod
 Abraham emeret agrum illum, sed agrum cum om-
 nibus, quæ intra erant, & cum omnibus iuribus, &
 pertinentijs agri. *Videntibus filiis Hebr.* Id est Hethæis, vt
 essent testes illius contractus facti, & cuncti qui intra-
 bant portam ciuitatis, & non solum fuerunt testes ho-
 mines terre illius, sed etiam alienigenæ, qui peregrin-
 ando intrabant portam ciuitatis Hebron: fuit autem
 iste contractus celebratus in porta ciuitatis, quia illuc
 conueniebant homines ad omnes actus publicos.
Atque ita. Id est cum isto modo emendo agrum. *Se-
 peliuit Abraham vxorem suam.* Quia si ager gratis con-
 cederetur non sepeliuisset eam ibi, ne ibi etiam Gen-
 tiles sepelirentur. *In spelunca agri duplici.* Id est in spe-
 lunca duplici, quæ erat in agro, scilicet quod Sara in
 vna de duabus speluncis sepulta est, uel ipsa sola in spe-
 lunca duplici posita est, quia in vna parte ponebatur
 corpus vsque ad nates, vt sederet cadauer, & immedia-
 tē inferius erat alia parua spelunca, in qua locarentur

pedes. *Quæ respicit Mambre; hic est Hebron.* Non est acci-
 piendum, quod Hebron vocetur Mambre, sed quia
 conuallis Mambre est conualla Hebron, & tunc est
 sensus hæc est Hebron, id est Mambre, quæ est vallis,
 est in terminis Hebron. Sed hoc falsum est, licet qui-
 dam hoc voluerint, quia Mambre est nomen vrbs,
 scilicet ipsa ciuitas Hebron: satis enim patet ex litera,
 cum dicat Mambre esse Hebron, nec valet quicquā
 expositio illorum, quia multum distorta est: nam hic
 ponitur predicatio in recto, cum dicitur contra Mam-
 bre, & subiungitur, hic est Hebron, id est ista Mambre
 est Hebron, & nihil clarius hoc ipsi autem distortuēt
 conuertentes per quādam circūlocutiones longas
 obliquorum, & sic satis notum est, quod error sit. *Et
 confirmatus.* Scilicet in possessionem Abraham & antiū.
Idest spelunca duplex in possessionem monumenti. Ad sepe-
 liendum mortuos solum, & fortē causa fuit, quia cū
 ibi sepulchra facta essent nullo mō vendidisset Ephrō
 ad alios vsus: maxime quia si concessisset ad alium u-
 sum, scilicet ad colēdum agrum, magna iniuria fieret
 Ephroni, quod sepulchra sua conuerterentur in vsus
 prophanos, etiam omnibus alijs Hethæis, quia tunc
 fortē oporteret quadrigas, & iumenta ad cultum ne-
 cessaria transire per sepulchra aliorum, quod ualde
 esset inhonestum.

*Mittitur seruus Abraham, & adducitur Isaac pro
 vxore Rebecca. Cap. XXIII.*

RAT Autem Abraham senex,
 dierumque multorum, & Domi-
 nus in cunctis benedixerat ei. Di-
 xitque ad seruum seniore[m] domus suæ, qui
 præerat omnibus, quæ habebat. Pone manū
 tuam subter femur meum, vt adiurem te per
 Dominum Deum cæli & terræ, vt non acci-
 pias vxorē filio meo de filiabus Chananæo-
 rum, inter quos habito, sed ad terram, & co-
 gnationem meam proficiscaris, & inde acci-
 pias vxorem filio meo Isaac. Respondit ser-
 uus: Si noluerit mulier venire mecum in ter-
 ram hanc, nunquid reducere debeo filium
 tuum ad locum, de quo tu egressus es? Dixit-
 que Abraham: Caue ne quando reducas fi-
 lium meum illuc. Dominus Deus cæli, qui
 tulit me de domo patris mei, & de terra na-
 tiuitatis meæ, qui locutus est mihi, & iurauit
 mihi, dicens: femini tuo dabo terram hanc:
 ipse mittet angelum suum coram te, & acci-
 pias inde vxorem filio meo: si autem mu-
 lier noluerit sequi te, non teneberis iuramen-
 to: filium tantum meum ne reducas illuc.
 Posuit ergo seruus manum sub femore Abra-
 ham Domini sui, & iurauit illi super sermo-
 ne hoc. Tulitque decem Camelos de grege
 Domini sui, & abiit, ex omnibus bonis ei, s
 portans secum, profectusque perrexit in Me-
 sopotamiam ad urbem Nachor. Cūque Ca-
 melos

*Inf. 17. g.
 Infra cod.*

melos fecisset accūbere extra oppidum iuxta
 puteum aquæ vespere, tempore, quo solent
 mulieres egredi ad hauriendam aquam, di-
 xit Domine Deus domini mei Abraham,
 occurre, obsecro, mihi hodie, & fac miseri-
 cordiam cum Domino meo Abraham. Ecce
 ego sto prope fontem aquæ, & filia habitato-
 rum huius ciuitatis egredientur ad hauriē-
 dam aquam. Igitur puella, cui ego dixero:
 Inclina hydriam tuam, vt bibā, & illa respon-
 derit, bibe, quin & Camelis tuis dabo potū:
 ipsa est, quam præparasti seruo tuo Isaac, &
 per hoc intelligam, quod feceris misericor-
 diam cum Domino meo. Necdum intra
 se verba compleuerat, & ecce Rebecca egre-
 diebatur, filia Bathuel, filij Melchæ vxoris
 Nachor fratris Abraham habens hydria in
 scapula sua, puella decora nimis, virgoque
 pulcherrima, & incognita viro: Descenderat
 autem ad fontem, & impleuerat hydriam,
 ac reuertebatur, Occurritque ei seruus, & ait
 Pauxillum aquæ mihi ad bibendum præbe
 de hydria tua, quæ respondit: Bibe Domine
 mi. Celeriterque deposuit hydriam super
 vlnam suam, & dedit ei potum. Cumque ille
 bibisset, adiecit: Quin & Camelis tuis hau-
 riam aquam, donec cuncti bibāt. Effunden-
 que hydriam in canalibus recurrit ad puteū,
 vt hauriret aquam, & haustam omnibus Ca-
 melis dedit. Ipse autem cōtemplabatur eam
 tacitus, scire volēs vtrum prosperum iter suū
 fecisset Dñs, an non. Postquam autē biberunt
 Cameli, protulit vir inaures aureas, appen-
 dentes siclos duos, & armillas totidem pon-
 do siclorum decem. Dixitque ad eam: Cu-
 ius es filia? Indica mihi: est in domo patris
 tui locus ad manendum? Quæ respondit:
 Filia sum Bathuelis, filij Melchæ quem pepe-
 rit ipsi Nachor. Et addidit dicens: Palarū
 quoque, & feni plurimū est apud nos, & locus
 spaciosus est ad manendū. Inclinauit se hō, &
 adorauit Dominū, dicens: Bñdictus dñs Deus
 Dñi mei Abraham, qui non abstulit miseri-
 cordiā, & veritatem suā à Dño meo, & recto
 itinere me pduxit in domū fratris Dñi mei.
 Cucurrit ita puella, & nunciauit in domum
 matris suæ oīa, quæ audierat. Habebat autē
 Rebecca fratrem noīe Laban, qui festinus e-
 gressus est ad hoiem, ubi erat fons. Cumque vi-
 disse in aures, & armillas in manibus sororis

suæ, & audisset cuncta verba referentis: hæc
 locutus est mihi hō: venit ad virū, qui stabat
 iuxta Camelos, & prope fontē aquæ: dixitque
 ad eum: Ingredere benedictē Dñi: cur foris
 stas? præparauī domū, & locum Camelis. Et
 introduxit eum in hospitium, ac destravit Ca-
 melos, deditque paleas, & fenum, & aquā ad
 lauandos pedes eius, & virorū, qui venerant
 cum eo. Et appositus est in conspectū eius pa-
 nis. Qui ait: Non comedā, donec loquar ser-
 mones meos. Rñdit ei, loquere. At ille: Seruus
 inquit, Abraham sum, & Dñs benedixit dño
 meo valde, magnificatusque est, & dedit ei o-
 ues, & boues, argentū & aurum, seruos & an-
 cillas, Camelos & Asinos. Et peperit Sara v-
 xor, Dñi mei filiū Dño meo in senectute sua,
 deditque illi oīa, quæ habuerat. Et adiurauit
 me Dñs meus, dicens: Non accipies vxorē fi-
 lio meo de filiabus Chananæorū, in quorū
 terra habito, sed ad domū patris mei perges,
 & de cognatione mea accipies vxorem filio
 meo, ego vero rñdi Dño meo: Quid si nolue-
 rit venire mecū mulier? Dñs, ait, in cuius con-
 spectu ambulo, mittet angelū suū tecū, &
 diriget viam tuā: accipiesque vxorē filio meo
 de cognatione mea, & de domo patris mei.
 Innocēs eris à maledictione mea, cū veneris
 ad propinquos meos, & non dederint tibi.
 Veni ergo hodie ad fontē aquæ, & dixi: Dñe
 Deus dñi mei Abraham, si direxisti viam meā,
 in qua nunc ambulo, ecce sto iuxta fontem a-
 quæ, & virgo, quæ egredietur ad hauriendā
 aquā, audierit à me, da mihi pauxillū aquæ
 ad bibendū ex hydria tua, & dixerit mihi, &
 tu bibe, & Camelis tuis hauriā: ipsa est mu-
 lier, quā præparauit Dñs filio Dñi mei. Dū-
 que hæc tacitus mecū voluerē, apparuit Re-
 becca veniens cū hydria, quā portabat in sca-
 pula, descenditque ad fontē, & hausit aquam.
 Et aio ad eam: Da mihi paululū bibere. Quæ
 festinans deposuit hydriam de humero, &
 dixit mihi: Et tu bibe, & Camelis tuis, tri-
 buam potum. Bibi, & adaquauit Camelos.
 Interrogauitque eam, & dixi: Cuius es filia? quæ
 respondit: Filia Bathuelis sum filij Nachor,
 quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque
 inaures ad ornandam faciem eius, & armil-
 las posui in manibus eius. Pronusque ado-
 rauit Dominum, benedicens Domino Deo
 Domini mei Abraham, qui perduxit me re-
 sto iu-

*Apud Ge-
 niles quod-
 dam cada-
 uer sedē-
 tia conde-
 batur.*

Sup. 21. a.

Sup. eod. i.

to itinere, vt sumerem filiam fratris Domini mei filio eius. Quamobrem si facitis misericordiam, & veritatem cum Domino meo indicate mihi: sin autem aliud placet, & hoc dicite mihi, vt vadam ad dextram siue ad sinistram. Responderuntque Laban, & Bathuel: A Domino egressus est sermo: non possumus extra placitum eius quicquid aliud loqui tecum. En Rebecca coram te est, tolle eam, & proficiscere, & sit vxor filij Domini tui, sicut locutus est Dominus. Quod cum audisset puer Abraham, prociens adorauit in terram Dominum. Prolatisque vasis argenteis, & aureis, ac vestibus, dedit ea Rebecca pro munere, fratribus quoque eius, & matri dona obrulit Inito c. nauio, vescentes pariter, & bibentes manserunt ibi. Surgens autem mane locutus est puer: Dimitte me, vt vadam ad Dominum meum. Responderuntque fratres eius, & mater: Maneat puella saltem decem dies apud nos, & postea proficiscetur. Nolite, ait, me retinere, quia Dominus dicit viam meam: dimitte me, vt pergam ad Dñm meum. Et dixerunt: Vocemus puellam, & quæramus ipsius voluntatem. Cumque vocata venisset, sciscitanti sunt. Vis ire cum homine isto? Quæ ait: vadam. Dimiserunt ergo eam, & nutricem illius, seruumque Abraham, & comites eius, imprecantes prospera sorori suæ, atque dicentes: Soror nostra es, crescas in mille millia, & possideat seminum portas inimicorum suorum. Igitur Rebecca, & puellæ illius atensis Camelis, secutæ sunt virum: qui festinus reuertebatur ad Dominum suum: eo autem tempore deambulabat Isaac per viam, quæ ducit ad puteum, cuius nomen est viuentis, & videntis: habitabat enim in terra australi, & egressus fuerat ad meditandum in agro, inclinata iam die: cumque eleuasset oculos, vidit Camelos venientes procul. Rebecca quoque, conspecto Isaac, descendit de Camelo, & ait ad puerum: Quis est ille homo, qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei: Ipse est Dominus meus. At illa tollens cito pallium, operuit se. Seruus autem cuncta, quæ gesserat, narrauit Isaac. Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris suæ, & accepit eam vxorem: & intantum dilexit

eam, vt dolorem, qui ex morte matris eius acciderat temperaret.

ERAT AVTEM Descripto qualiter se hñit Abraham ad vxorem ramulandam, hic describitur qualiter se habuit ad prolem matrimonio copulandam, & hoc est habere se ad seipsum, quia filius est, quadam pars patris, donec sit pelicon, idest emancipatus, vt patet s. Ethic. ideo non est simpliciter iustum inter patrem, & filium nondum emancipatum, sed iustum paternum, quod est quadam similitudo iusti sicut eiusdem ad seipsum non est iustitia, nec iniustitia. Et tanguntur quatuor: primo serui missio: secundo coniugis petitio, ibi. *Eumque Camelos fecisset accumbere.* Tertio petitionis concessio ibi. *Responderunt Laban.* Quarto coniugis apportatio ibi. *Surgens autem.* Circa primum. *Erat autem Abraham senex.* Illud est prohemium ad introducendum quomodo Abraham quaesierit vxorem filio suo, & ponitur hæc causa, scilicet senectus Abraham, & abundantia eius, quia enim senex erat poterat cito mori, & maneret filius suus sine vxore, ideo accelerauit ei tradere vxorem; abundantia etiam erat causa: multi enim volentes vxores accipere non accipiunt eas, quia sunt indigentes expectantes quousque perueniant ad pinguiorem fortunam, & tunc sumunt vxores. Qui autem abundat bonis nulla causa est quare matrimonium dilatat existente ætate debita ad hoc. *Dierum multorum.* Scilicet centum quadraginta annorum, quod patet, quia in isto anno, quo misit Abraham pro vxore pro filio venit Rebecca, sed in ipso anno, quo eam accepit, Isaac erat quadraginta annorum, vt patet infra 26. cap. ergo tunc Abraham erat ceterum quadraginta annorum, quia anno, quo natus fuit Isaac compleuit Abraham centum annos, vt patet supra 21. cap. *Et dominus in cunctis benedixit ei.* Scilicet in omni genere diuitiarum, & possessionum, quia in cunctis ad que manum mittebat prosperabatur. Vbi nos dicimus. *In omnibus.* Hebræi dicunt, bacol, quod idem est. Sed potest accipi, quod sit vna dictio, & sit nomē propriū. Et tunc dicunt, quod Abraham habuit quandam filiam, quæ vocatur Bachol, quod ita pulchra erat, & omnes mirabantur, & benedicebant Abraham, qui talem filiam genuit, & sic dicebatur Abraham benedictus in illa filia. Sed hoc ridiculum est, quia si Abraham aliquam filiam habuisset, aut suscepisset eam ex Sara aut ex Agar, aut ex Cethura, cum istas solas habuerit in vxores. Sed non de Sara, quia Sara cum sterilis esset non poterat concipere nisi miraculosa. Si autem tale miraculum fuisset scriptura non tacuisset, cum semper intendat narrare magnalia Dei. Nō de Agar, quia solum fit mentio, quod habuerit Ismahelem p filio. Etiam quia quando Sara fecit expelli Agar, & filium eius, fecisset expelli & Bachol, sed non factum fuit aliquid tale. Non de Cethura, quia Abraham suscepit Cethuram in vxorem, postquam Isaac suscepit Rebeccam, sed ista Bacol si fuisset, esset antequam Isaac acciperet vxorem, vt patet ex ordine literæ, ideo non fuit aliquid tale. *Dixitque ad seruum seniorem domus sue.* Qui sensator erat, & cui magis confidebat Abraham, & hoc faciebat, quia multa daturus erat ei, & iste seruus est Eliezer, qui erat procurator domus Abrahæ, vt dictum fuit supra 15. cap. *Qui præerat omnibus, que habebat.* Scilicet Abraham, scilicet, quia ille seruus dispensabat omnia gerens curam de omnibus. Abraham enim erat magnus vir, & non poterat intendere omnibus rebus suis, nec decet, quod viri reuerendi bona sua per se dispensent, sed per dispensatores suos, vt patet in primo Polit. cap. 4. ipse autem

Cap. 11.

Quod Abraham non habuerit filiam.

Administratio bonorum quomodo per officiales haberi debeat.

tem dominus aliqualem sumptuum, & rerum rationem sumat a suis ne res inordinata deficiant. Sed petitio rationum non debet esse multum angusta, quia secundum Philosophum 4. Ethic. rationis diligentia parauit est liberalis, vel magis parauit se demonstrat dominus, qui circa computum expensarum multum particularum inhsit. Sit a principio dominus cautus ponens dispensatorem fidelem, sed postquam posuerit, vel ab officio priuet, vel non multum rationis insinat. *Pone manum tuam sub femore meum.* Dicunt Hebræi, quod fecit iurare seruum in parte illa ad reuerentiam circuncisionis, quæ est circa partes illas, quæ erant distinctua populi Dei, vt qui per Deum iurabat iurare in circuncisione, quæ a Deo insignum data fuerat. Ra. Abraham Aben Ezra dicit, quod fecit eum ponere manum sub femore, idest sub natibus, & deinde supra sedit, & sic fecit eum iurare. Signabat enim hoc, quod ille, qui iurabat subditus erat illi, cui iurabat sicut manus subijciebatur femori, ideo fidelitatem seruare deberet, & dicit, quod iste modus iurandi seruatur vsque hodie apud Iudeos, & satis rationale est hoc. Doctores nostri dicunt, quod iurauit sub femore ad signandum, quod iurabat in nomine Christi natiuitati de femore Abraham, & taliter loquitur scriptura Exo. j. cap. vbi dicitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Iacob. Sed in hoc sciendum, quod licet Abraham qui ex reuelatione Dei sciebat Christum venturum, vt patet Ioan. 8. cap. cum dicitur, Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum vidit, & laetatus est: faceret iurare seruum intelligens Christum de semine suo venturum: seruus tamen, scilicet Eliezer nihil horum cognoscebat, quia ista secreta non reuelabantur cuiilibet, maximè Gentilibus. *Vt adiuuaret te per Deum cæli, & terræ.* Eliezer seruus Abrahæ colebat Deum cæli, & terræ, quia sic Abraham docuerat eum, & omnes viros domesticos, vt patet supra 18. cap. scio, quod præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, vt custodiant mandata eius, & viam domini, & iustitiam faciant, & iudicium, & huius signum est, quod Abraham circunciderat omnes viros domus suæ, vt patet supra 17. cap. & quia circuncisio erat signum distinctiuum populi Dei ab infidelibus: postquam aliqui susceperat circuncisionem cogere ad omnes obliuiantias conuenientes populo Dei. Sicut nunc nullus Iudeus compellitur effici Christianus. Sed postquam semel suscepit baptismum, cogetur ad omnes obseruationes religionis Christianæ. Et hoc demonstrat Paulus ad Galat. 5. cap. Testificor omni homini circūcidenti se, quod vniuersę legis faciendæ debitor est. *Vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chanaanorum.* Quia ipsi idolatræ erant, & timebat Abraham, quod pertraherent ipsum Isaac ad idolatriam, maximè filios inde genitos, quia filius magis conuersatur cum matre quando tener est, & quando possunt fieri fortes impressiones in eo, & ideo si mater male imbuit filium suum in tenera ætate semper erit vir malus, nisi ex magna Dei misericordia, & labore dirigat, & pp hoc dicit Philosophus in fine primi Politicorum, quod ordinantem politiam non modicum attendere oportet ad mulieres, immo valde multum, quia dimidium filiorum mater est. De hoc magis dicitur in secundo Ethicorum si Deo dante illic accesserimus, sicut acciperet vxorem de genere suo, ne dispergeretur semē suum sanctum, quod Deus elegerat in populis idolatrarum, & propter hoc licuit tempore illo in secundo consanguinitatis gradu matrimonialiter copulari. *Chanaanorum.* non vocantur hic Chanaanæi, vt sunt vnus de septem populis terræ promissionis distincti:

Cap. 2.

De modo iurandi apud Hebræos.

contra Heuēos Hethēos, vt dictum est cap. præcedenti Hethæi enim habitant in Hebron, & in circuitu eius, Abraham ante habitabat in conualle Mambre iuxta ciuitatem Hebron. Sed accipiuntur hic Chanaanæi largo modo pro omnibus illis septem populis descendentibus de Chanaan, & isto modo vocatur tota illa terra generaliter terra Chanaan, & sic aliquando vocantur omnes de terra illa Amorrhæi, & sic de alijs nominibus, vt declarabitur Deuterono. primo cap. *Inter quos habito.* Quia licet Abraham mutaret sedem de Bethel in Hebron, siue conuallem Mambre, & post in Bersabee, & de Bersabee rursus ad conuallem Mambre: tamen nunquam egrediebatur terram Chanaanorum, sed semper dicebatur habitare inter illos. *Sed ad terram.* Scilicet meam: terra Abrahæ propria, in qua natus fuit erat Vr ciuitas Chaldaeorum, sed quia pater eius Thare, & tota cognatio eius venit inde in Aram Mesopotamiam, ideo Aram vocabatur iam terra Abrahæ, ibi enim moratus fuit magno tempore vsque ad mortem Thare patris sui, & sic Deus vocauit Mesopotamiam siue Aram terram Abrahæ. supra 12. capit. cum dixit: Egredere de terra tua: constat tamen quod non mandabat ei tunc egredi de Vr Chaldaeorum, sed de Aram. *Et cognationem meam.* De cognatione Abrahæ nullus manserat, nisi Nachor frater suus cum vxore sua Melcha, quæ erat consobrina Abrahæ & filia Aram. *Et inde accipies vxorem.* Scilicet de filiabus Nachor, vel de filiabus filiorum suorum, quia postea accepit Rebeccam, quæ erat filia Bathuelis filij Nachor. *Si voluerit mulier venire mecum.* Seruus discretus erat, & ponebat calus, qui euenire possent: terra enim Mesopotamiæ distat aequaliter a terra Chanaan, & forte propter hoc recusaret mulier venire ad terram illam. *Ad locum de quo egressus es.* Idest ad Aram Mesopotamiam, in qua steterat Abraham cum Thare, vt patet supra vltimo capitulo. *Cauete quando reducas filium meum illic.* Licet Abraham de hoc certam cognitionem non haberet, vt fides eius meritoria esset, tamen fide firma tenebat, quod Deus faceret, quod aliqua mulier de genere suo veniret cum seruo illo in terram Chanaan, vt patet immediatè. Sed dato, quod Abraham de hoc totaliter dubitaret, magis eligeret, quod filius suus acciperet vxorem de filiabus Chanaanorum, quam quod reuerteretur in Mesopotamiam. Ratio, quia Deus mandauit Abraham, vt exiret de Mesopotamia, & veniret in terram Chanaan, quia ibi benedicturus ei erat, & de hac terra promissiones factæ fuerant ei, vt patet supra tertio decimo cap. & quinto decimo cap. credebat ergo Abraham, quod contra voluntatem Dei esset reducere Isaac in Mesopotamiam. Quod autem Isaac acciperet vxorem de filiabus Chanaanorum, licet esset malum, quia periculosum, non tamen erat contra Dei mandatum: præceptum enim de non contrahendo cum filiabus Gentilium, postea fuit datum Moyfi, vt patet Exod. 34. capit. Et si quæratur quare mandauit hic Abraham, quod nunquam rediret Isaac in Mesopotamiam, vel non acciperet vxorem de filiabus Chanaanorum, cum ipse Abraham accepit immediatè Cethuram, quæ erat de genere Chanaanorum, vt patet cap. sequente. Quæ responsio est, quia ibi tangitur quæstio. *Deus cæli.* Hic ponitur oratio Abrahæ, vt Deus dirigeret legationem Abrahæ per seruum suum Eliezer. *Qui tulit me de domo patris.* Idest de Aran vbi eram in domo patris mei Thare vsque ad mortem eius. *De terra natiuitatis meę.* Idest de Vr Chaldaeorum, in qua natus fuit Abraham, & est hic ordo præposterus, quia prius

Cap. 11.

prius eduxit Deus Abraham de terra natiuitatis, idest de Vr, quam de domo patris, idest de Aran Mesopotamiae. Sed dices hoc repugnat superiori, quia diximus, quod terra Abraham erat Aran. Respondetur, quod aliud erat dicere ad terram meam: aliud dicere ad terram natiuitatis meae, quia Aran erat terra Abraham, quia ibi magno tempore vixerat, & ibi suam cognationem habebat, sed non vocabatur terra natiuitatis, quia non natus fuit ibi, sed in Vr Chaldaeorum, & hoc satis patet ex textu, quia cum dixit proficiscaris in terram meam: manifestum est, quod non dixit de Vr Chaldaeorum, sed de Mesopotamia, quia in Vr Chaldaeorum non habebat Abraham aliquam cognationem. *Locutus est mihi.* Scilicet, quod daret mihi terram istam post me. *Et iurauit.* Ad maiorem affirmationem, & certitudinem veri iurauit.

Et expressit hic Abraham, quod Deus dedisset ei terram istam, & non exprimit benedictiones alias maiores, scilicet quod in femine eius benedicentur omnes gentes, sed posuit istam promissionem, quia ex ea probare volebat, quod Deus moueret animum mulieris, vt veniret de Mesopotamia in terram Chanaan. Et arguit sic, Deus promisit mihi, & semini meo terram istam, vt possideremus eam. Sed si vxor nollet venire in terram istam, & cogere filius meus ire in terram alienam, non possideret semen meum terram istam, ergo Deus mouebit cor mulieris, vt veniat hic. Ponit ergo illam promissam tanquam maiorem, & fundamentum huius argumenti. *Semini tuo dabo terram hanc.* Vt patet supra terdecimo, & quatuordecimo cap. *Ipsa mittet angelum suum coram te.* Ad disponendum viam tuam & dirigendum te in itinere, sic dixit Tobias: Bene ambuletis, & sit dominus in itinere vestro, & angelus eius comiterur vobiscum, vt patet Tob. 4. capit. Angeli enim boni, qui sunt administratorij spiritus ad eos, qui redemptionem, & salutis hereditatem capere debent, vt patet ad Hebraeos. cap. primo dirigunt vias nostras tollendo nocumenta, quae magis accidere possunt in itineribus, quam cum manemus in ciuitatibus. De hoc Tobias quinto cap. Credo, quod Angelus Dei bonus committeretur ei, & bene disponat omnia, quae circa ipsum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad nos. Angeli etiam in via contra hostes impugnant adiuuant: vnde cum Aegyptij sequerentur a teigo ludaeos recedentes de terra illa, Angelus qui precedebat in interiori parte nubis conuertit se ad extremam partem nubis contra Aegyptios, & obscurauit aerem ne viderent, & post Aegyptios in mare subuertit, vt patet Exod. quatuordecimo cap. Vias etiam demonstrauit, & sic angelus precedebat castra ludaeorum in columna ignis per noctem, & in columna nubis per diem, & monstrabat itinera, vt patet Numeri 9. cap. per mandatum Dei castra mouebantur, & per mandatum eius castra figebantur, & ideo dixit Deus Moyse angelus meus precedet te. *Et accipies inde uxorem filio meo.* Scilicet & duces eam hic, & hoc significat inde, id est de ipso loco, & significat terminum motus, a quo, & ideo non dixit, & accipies ibi uxorem, scilicet vt maneat ibi, sed accipies inde, scilicet accipies ibi, & de ipso loco duces hic.

Sin autem noluerit. Non ponebat Abraham istum casum, quasi ipse crederet, quod sic posset contingere. Credebat enim certissime, quod Deus daret mulieri in corde, vt veniret sicut supra probabat Abraham ex diuina promissione, sed ponebat hoc ad satisfaciendum intentioni serui sui, quem mittebat, vt daret ei regulam de omni euentu. *Non teneberis iuramento.* Scilicet, quo mihi promittis accipere vxor-

rem pro filio meo de terra illa. *Filium autem meum ne reducas illuc.* Id est, eueniat quicquam enenerit, hoc solum obliuua, ne filium meum reducas illuc, ex quo patet quod supra diximus, quod magis vellet Abraham, quod Isaac acciperet uxorem de filiabus Chanaanorum, quam quod reduceretur Isaac in Mesopotamiam. *Sub femore.* Id est, sub crure, vel sub natibus, femur proprie est pars superior cruris circa vasa genitalia, ponere autem sub femore manum est, quod seruus poneret manum super aliquod sedile, & Abraham poneret femur suum, siue nates super manum sedendo. *Et iurauit ei super sermone hoc.* Id est, iurauit completurum se iuxta posse omnes sermones, quos dixerat Abraham. *Tulit itaque decem camelos.* Istos portabat ad ducendum in eis multa iocalia pro vxore futura Isaac, & pro parentibus, & cognatis eius, vt patet infra, & vt duceret in eisdem vxorem futuram Domini sui, cum aliquibus famulabus eius. *De grege Domini s. i.* Multos enim camelos habebat Abraham, quia vir ditissimus erat. Et dicit Rabbi Sa. quod isti decem camelus erant distincti ab alijs, quia erant rostrati, vt quando in itinere essent, non possent pascere blada aliena. *Et abiit.* Non est intelligendum quod iste Eliezer solus iuerit, quia non poterat solus regere, & curare decem camelos. Abierunt ergo alij de seruis Abraham cum eo, vt infra patet in litera. Sed hic solum fit de Eliezer mentio, quia ipse mittebatur vt Dominus totius negotij. *Ex omnibus bonis eius.* Id est, Abraham. *Secum porta. s.* Portauit enim de auro, & argento vasa, & iocalia, & vestes, & multa alia donaria, vt patet infra, quia puella, & parentibus, & cognatis dedit dona. In Hebreo dicitur. *Portans se cum omnia bona eius.* Dicunt Hebrei quod portabat Eliezer vnam chartam, in qua confitebatur Abraham donare omnia bona sua tam mobilia, quam immobilia filio suo Isaac, & hoc erat ad commouendum parentes vxoris, vt liberiter traderent filiam suam homini tam diuiti, ideo Eliezer portans illam chartam, aequiualeter portabat omnia bona Abraham. Et sic fuit quia Abraham tradidit omnia bona sua Isaac, alijs autem filiis concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac, vt patet infra cap. sequenti. Vel dicitur portare omnia bona, quia hic est locutio hyperbolica, quia in sacra scriptura consueca est, vt ponatur, omnis, pro multis. Dicebatur ergo portare omnia bona, quia portabat valde multa. *Professus peruenit in Mesopotamiam.* Mesopotamia non est nomen alicuius regni, vel prouinciae, sed nomen ciuitatis, & est appellatiuum compositum apud Graecos: dicitur autem a meso, quod est medium, & poramos, quod est aqua, quasi medietas aquarum, quia ciuitas illa est inter aquas, est autem nomen proprium illius ciuitatis Aran: nomen appellatiuum est Mesopotamia, & tantum est dicere Aran Mesopotamiae, sicut Aran inter aquas, & ideo in Hebraeo vocatur. *Aran Naharayn.* Id est Aran fluminum vel aquarum, quia est sita inter flumina: *Ad urbem Nachor.* Vocatur vrbs Nachor ipsa Aran, quia Nachor post mortem Thare manserat ibi recedente Abraham, vel vocatur vrbs Nachor aliquis paruos locus, quem Nachor condidit circa Aran, & ille etiam est inter aquas, sicut Aran, & tunc Mesopotamia erit nomen commune ad territorium illarum ciuitatum, quae manent inter aquas, vt ipsam Aran: vocat vrbs Nachor, quia Nachor erat in illa ciuitate maior. *Cumque camelos.* Hic ponitur secunda vxoris postulatio, & primo petit eam a parentibus puella per consensum illi. *Qui ait non comedam.* Cumque fecisset camelos accumbere, id est cubare: erant enim camelus fessi labor-

Femur qd sit.

Opinio Rabbi Sol. de Camelis Abraham.

Angeli operatio- nes circa Mos.

K

Vxoris postulat.

re iti-

Opinio aliorum de Eliezer.

De signo dato Eliezer in delicta vxoris p Isaac.

re itineris: ideo fecit eos accumbere circa fontem, vt expectaret quado veniret aliqua puella ad hauriendum aquam, vt camelis potum daret. *Extra oppidum.* Scilicet extra urbem Nachor, ad quam ipso die accedebat. Aliqui autem putant, quod Eliezer ipsa die, qua recessit de domo Abraham accessit ad urbem Nachor. Dicendum, quod in multis diebus accessit Eliezer ad urbem Nachor, sed hic non fit mentio de illis, quia nil atinet ad intentionem sacrae scripturae, quae nunquam superflua est, neque euagans ad impertinentiam materiam. Et cum magno labore peruenit illuc, quia vt ait Iosephus in Mesopotamia tempore hyemis est luti profunditas, in estate aquarum defectus, in montibus latrones. Est autem de ciuitate Aran vsque ad locum, in quo tunc manebat Abraham iter septem, vel octo dierum, vt patet infra 31. cap. Dicit ibi, quod redeunte Jacob clandestine de Mesopotamia persecutus fuit eum Laban diebus septem, & comprehendit eum in monte Galaad ante Iordanem, venientibus de Aegypto in terram Chanaan per viam, qua venerunt Hebrei, vt patet Num. 32. & Deut. 3. c. Est autem mons Galaad in sorte duarum tribuum, & dimidia, quae manserunt trans Iordanem, vt patet in praedictis cap. Ab illo monte vsque Bersabee, vbi tunc manebat Abraham erat iter duorum dierum, vel quasi, & sic esset totum iter nouem dierum, vel decem, quia Laban velociter mouebatur, vt comprehederet in itinere Jacob, vt patet infra 31. Sed ab istis decem diebus subtrahantur tres, quia Laban, & filij eius pascebant greges suos distates itinere dierum trium a gregibus, quos pascebat Jacob, vt patet infra 30. cap. quibus detractis a decem manebit iter septem dierum, vel quasi a Bersabee vsque ad Aran Mesopotamiam. Sed ponamus eos esse octo, vel nouem, vel forte decem, quia Laban velociter perambulauit iter illud, quia ad comprehendendum Jacob fugientem veniebat. *Vespere.* Ideo quia vesper erat, & oppidum prope erat: Eliezer fecerat accumbere camelos apud puteum. Tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendum aquam, quia illo tempore aqua est temperantior, quam in meridie, vel alio tempore diei. Etiam quia tunc necessaria est pro nocte ad varios vsus, & per noctem pro ea ire non possunt. *Occurre hodie obsecro mihi.* Id est licet semper vellem, quod mihi occurreret, specialiter tamen hodie, quia nunc est tibi pus explendi negotium meum. *Fac misericordiam cum Domino meo Abraham.* Quia dirigendo nunc legationem meam magnam misericordiam facies Domino meo Abraham. *En esto prope fontem.* Hic ponitur signum, quod Eliezer a Deo inspiratus posuit ad videndum, vtrum Deus prosperaret iter eius, & istud signum petiti non fuit per anguriam, vel sortilegia, vel Geomantiam, vel aliquam artem prohibitam. Sed praemissa oratione ad Deum, & a Deo inspiratus hoc signum posuit. Et in hoc videbatur imponere legem Deo, s. si ei misericordiam facturus erat, quod illo modo faceret, sed non erat tentare Deum, vel ei imponere legem, quia fiebat in magno dubio, & praemissa deuota oratione. De modo autem vt edicti fortibus, vel similibus diximus Num. 26. & 27. cap. Signum autem, quod Eliezer posuit ad videndam Dei misericordiam in litera ponitur. Iosephus autem dicit, quod Eliezer dixit, quod si puellis venientibus ad hauriendam aquam, & ipso petente ab eis potum, & omnibus negantibus vna ex eis liberaliter concederet se daturam pro se, & camelis suis, illa esset, quae danda esset in vxorem Isaac. Sed hoc non concordat intentioni literae, quia litera vult, quod illa puella a qua primo peteret aquam, & daret ei liberaliter ipsa esset vxor Isaac. *Prope fontem.* Supra uocauit eum puteum, & sic uerum est, quod erat puteus, quia non poterat accipere aquam Eliezer pro se, uel camelis suis, nisi aliquis hauriret ei. Hebraica tamen conditio non facit differentiam inter puteum, Alph. Tost. super Gen.

A & fontem. Et patet in hoc siccitas terra illius, quia non erant fontes, sed omnes conueniebant extra ciuitatem ad hauriendum de uno puteo aquam. Ex quo patet, quod ista urbs Nachor non erat Aran, quia Aran est inter duo flumina, ideo abundabit aquis, nec indigebit puteis. Vel forte dicendum, quod illa flumina non sunt circa ciuitatem, sed aliquantulum distantia; immo satis distantia, quia illa sunt Eufrates a parte Meridiana, & Tigris a parte Septentrionali, ut ait Solinus in Polistor. cap. de Eufrate: ista autem duo flumina non multum coniuncta sunt. *Egredientur ad hauriendam aquam.* Hoc Eliezer assertiue dicebat, quia cognoscebat consuetudinem terre, scilicet, quod exiret pro aqua puellae in uespere. *Igitur puella, cui dixerat.* Scilicet primo. Sed secundum Iosephum dicendum est ultimo, ita quod primo peteret ab alijs, & omnibus alijs negantibus illa concederet. Sed consonantia ad literam nulla est, quia immediatè dicitur. Nondum intra se uerba compleretur, & ecce Rebecca egrediebatur. *Quin, & camelis tuis dabo potum.* Hoc posuit Eliezer cautè, ut manifestè uideret bonitatem Dei: quod enim aliqua puella daret potum Eliezer non erat multum. Sed quod aliqua puella uidens hominem alienigenam libenter, & sine petitione daret ei, & camelis suis potum, ualde magna bonitas uidebatur, ad quam nulla puella inclinaretur nisi illa, quam Deus specialiter inclinasset. *Ipsa est mulier, quam praeparasti seruo tuo Isaac.* Ista non dicitur per modum Prophetiae, sed per modum orationis, sed Domine ego rogo quando exiuerint puellae ad hauriendam aquam, & ego petiuero ab una, & mihi libenter pro me, & camelis dederit, ipsa sit mulier, quam praeparasti Isaac, scilicet, ut ego intelligam qualiter facis misericordiam cum ipso. *Per hoc intelligam.* Ac si dicat, ante quam res fiant, si non poneret aliquod signum, etiam si postea misericordiam faceres Domino meo, ego non intelligerem.

Duo erant in isto signo, quae faciebant intelligere Eliezer diuinam misericordiam.

Primum, quia quodocunque aliqua proponuntur, ut fiant, & post totaliter sic eueniunt, non dicuntur proprie esse ab aliqua causa per accidens, sed a causa intellectiua hoc directè intendente. Secundum est, quod in isto talia proponebantur, qualia nulla puella ageret, nisi mota interius a Deo, scilicet ad adequare gratis decem camelos sine petitione Domini camelorum: ideo quodocunque ista contingerent appareret manifestè, quod Deus illa faceret. *Nec dum intra se.* Id est in conceptu suo. *Verba compleuerat.* Verba mentalia sunt, quae sine uocali prolacione solo animo concipiente formantur, & est sensus; nondum perfectè cogitauerat istud signum determinans se ad unam partem, uel ad aliam. *Et ecce Rebecca egrediebatur.* Deus, qui mouerat Eliezer ad taliter concipiendum mouit Rebeccam ad egrediendum pro aqua, & ipsa uenit ante alias, ut ex hoc certificaretur magis Eliezer uidens hoc a Deo sic ordinatè fieri, & uelociter. *Filia Barhuelis.* Vt dictum fuit supra 22. cap. *Filij Melchae.* Melchae erat filia Aran fratris Nachor, & Abraham, & erat soror Loth, & Sarae, & consobrina Abraham, & uxor Nachor. *Habens hydriam in scapula.* Id est portans hydriam super scapulam. *Puella decora nimis.* Erat enim vultus decetissimi, quantum ad membrorum proportionem, & lenitatem, & quantum ad uiuidum colorem. *Virgoque pulcherrima.* Virgines pulchriores sunt, & fulgentiores, quia intactae uirgines, cum autem cognoscuntur marcescit color uiuidus, & lenitas uultus deturpatur, quasi floribus manibus tactis; uel ijs qui nondum ab aliquo contracti fuerunt.

Descendit ad fontem. Erat enim fons in humiliori, & decliuiori loco, qui ciuitas: ista. n. est conditio aquarum, quae erumpant

Primum.

Secundum.

Oo

erumpant

erumpant in loco depresso, quia non potest eleuari magis locus eruptionis, quam ad equilibrium originis, id est non potest esse altior locus, in quo aqua nascuntur, quando erumpunt. quum locus, in quo primo originantur, vt patet per Philosophum in 2. Meteoro. *Ocurruntque ei seruis.* Ante stabat ad fontem Eliezer, quam Rebecca ueniret, sed permisit eam haurire aquam, & postea accessit ad eam petens aquam. *Pauillum.* Idest paucum diminutiuum est. *Bibe Domine mi.* Rebecca erat bene morigerata, & in uerbis suis uerbata: ideo sic placide loquebatur, maxime nunc, quia Deus eam interius mouerat ad faciendum hoc, vt compleretur, quod Eliezer cogitauerat. *Quin.* Idest etiam. *Camelis tuis hauriam aquam.* Et effundam in canalibus paratis, vt porarent pecora, & iumenta, vt fatientur aqua. *Donc canthi bibant.* Magna benignitas in hoc signatur, quia licet moraretur puella, dixit tamen se uelle expectare, quo usque omnes cameli bibissent. *Effundens hydriam in canalibus.* Qui erant quidam magni lapides cauari, in quibus mittebatur aqua ad potum pecorum, & iumentorum. *Recurrit ad puteum.* Puteus aliquantulum separatus erat a canalibus, ne pecora, vel iumenta ad aquam pureo appropinquarent. *Ille autem.* Idest Eliezer. *Contemplatur eam tacitus.* Quia uidebat fieri ea, quae propotuerat. Sed adhuc tacitus erat, donec uideret exitum rei. *Scire uolens.* Per ista, quae faciebat Rebecca. *Utrum prosperum fecisset Deus iter eius, an non.* In hoc iudicium rei assumebat, quia si Rebecca ageret omnia, quae Eliezer proposuerat, intelligeret, quod Deus fecisset iter prosperum. Si autem in aliquo deficeret, non erat iter prosperum. *Postquam ergo biberunt cameli.* In hoc finiebat id, quod propotuerat Eliezer. Cum ergo uidisset omnia prospera facta exultans de bono euentu. *Dedit puella in aures.* In Hebraeo dicitur. *In aurem auream.* Sed intelligendum est, quod dedit ei duas in aures, quia vna in auris sola non est ornatus, sed stultitia. *Appendentes siclos duos.* Quilibet in auris appendebat siclum vnum. Siclus aliquando accipitur pro moneta aliquando pondere. De primo dictum fuit precedenti cap. Terra, quam postulas, quadringentos siclos argenti ualeat, & Numer. capi. 3. ubi mandatur primogenita hominum redimi quinque siclis. De secundo patet hic, & Leuit. vlt. siclus viginti obolos habet. Sed dicendum, quod utriusque est idem. Dico enim quod siclus moneta est certa figura, & caractere determinata, & quia erat argentea non solum obseruabatur ibi figura, sed etiam pondus: ideo siclus licet principaliter esset moneta, secundario tamen erat pondus. In Hebraeo dicitur. *Appendentem,* cuius pondus erat medietas sicli. Respondetur, quod duplex erat siclus, scilicet uisualis, & siclus sanctuarij: siclus autem sanctuarij erat duplus ad siclum uisualem, ideo dando medium siclum de sanctuarij siclis, dabat vnum siclum uisualem: litera autem nostra non computauit per siclos sanctuarij, sed per uisuales; & ideo posuit vnum, p medio. Et quia litera Hebraica ponit vnam in aurem: ideo determinauit pondus eius medium siclum, qui est vnus siclus uisualis: litera autem nostra, quia posuit duas in aures, posuit siclum duplum, scilicet duos siclos uisuales, qui faciunt vnum siclum sanctuarij.

Et si arguatur contra, quia tempore Eliezer non erat siclus sanctuarij, qui inuentus fuit postea data lege. Respondetur, quod hoc dicitur per anticipationem, quia licet non essent tunc sicli sanctuarij: dedit tamen Moyses tantum pondus, quantum erat vnus siclus sanctuarij, i. duos siclos uisuales. *Et armillas toridem.* Idest duas armillas. Dicuntur armillae ab armo, id est brachio, quia sunt ornamenta brachiorum. *Pondo siclorum decem.* Pondo, id est pondere, scilicet, quod quilibet armilla poterat siclos quinque. *Dixitque ad eam. cuius es filia?* Communiter dicunt doctores, quod hic est mutatus ordo, quia primo quae fuit puella, de qua cognatione esset. Deinde cognito, quod esset de cognatione Abrahae, & quod illa conueniret domino suo, dedit ei iocalia. Si enim dedisset iocalia antequam constaret ei, de qua cognatione esset, stultus fuisset, quia poterat dare alicui, quae esset de genere Gentilium, & illa non debebat fieri vxor Isaac. Et iste ordo tenetur infra cum Eliezer narraret infra ea, quae sibi contigerunt. Primo dixit, quod quae fuerat a puella de cognatione eius, deinde dedit ei iocalia.

Sed hoc non obstante potest ualde bene dici, quod Eliezer dedit Rebecca iocalia antequam inquireret de cognatione eius. Et ratio est, quia sic iste textus ordinat, & fundatur in hoc, quia Eliezer dixerat, quod illa puella, quae daret ei aquam, & camelis suis, illa esset Domini sui vxor, & in hoc intelligeret, quod Deus prosperum faceret iter eius, cum ergo Rebecca uenit, & dedit ei potum, & camelis, ipse intellexit certissimè, quod Deus prosperum fecisset iter eius. Quod ergo restabat nisi, ut firmiter crederet, quod illa puella futura erat vxor Domini sui, quod ergo inconueniens, vel quae stultitia erat tradere ei iocalia tanquam indubitata vxori Domini sui? ideo erat magna fidelitas quantum ad Deum, quia sine aliqua alia humana inquisitione assentiebat proposito confirmato per orationem ad Deum.

Et quando obijciatur, quod erat stultitia dare in aures puellae, quam non cognoscebat, quia si non fuisset de cognatione Abrahae, non decebit eam accipi in vxorem. Respondetur, quod si Eliezer inquireret vxorem pro domino suo solum consilio humano, imprudens fuisset dando iocalia tanti valoris alicui puellae, cuius cognationem ignorabat, sed ipse faciebat ista innixus super orationem factam ad Deum, & super signum, quod propotuerat: cum enim uideret Eliezer, quod Deus compleret omnia, quae ipse intra se propotuerat, dubitare non debuit, quin illa esset vxor parata domino suo, vt supra propotuerat. Et per consequens dubitare non debebat, quin illa esset de genere Abrahae, uel non; immo firmiter tenere debuit, quod esset de cognatione Abrahae, quia Deus non pararet ei, nisi vxorem, quae conueniret domino suo, & hanc esse oportebat de cognatione sua. Et ideo Eliezer quando propotuit hoc signum dixit: Igitur puella cui ego dixero, inclina hydriam tuam, ut bibam, & non dixit; igitur puella de cognatione Abrahae, cui ego dixero, inclina hydriam tuam; & hoc quia Eliezer sperauit in Domino, quod ipse faceret, quemadmodum condecebat; & ideo credidit, quod puella, quam ipse pararet, & dispo- neret ad faciendum supradicta, non esset de Gentilibus, sed de cognatione Abrahae: ideo supra diuini consilium non oportebat perscrutationem humanam superuenire.

Et si dicas, quare ergo postea Eliezer quae fuit de cognatione puellae? Respondetur, quod non quae fuit ad se certificandum utrum esset de cognatione Abrahae, nesciebat tamen cuius filia esset, & uolebat scire, ut illuc iret ad petendum eam: & ideo non quae fuit dicens, de qua cognatione es? sed dixit: cuius es filia? Et ad aliud quando dicitur, quod infra ponitur, quod primo quae fuit de cognatione, quam dedisset in aures. Respondetur, quod supra contrario modo ponitur, & hoc non est mirum, quia sepe in sacra scriptura mutatur ordo rerum, & narrationum. Necessè est ergo unum istorum teneri, quia non potest uterque teneri, quis ergo tenebitur? Dico quod ille ordo prior, & ratio est, quia nulla uidetur ratio, quare iste debuisset mutari ab ordine rei gestae, de quo autem causa est, quia Eliezer

Siclus duplex.

Vnde dicitur armilla.

Eliezer uolebat allicere parentes, & cognatos Rebecca ad dandum eam in vxorem domino suo, & quia si dixisset, quod dederat puellae in aures, & armillas antea, quam peteret, de qua cognatione erat, ipse intelligeret, quod nihil fecisset in speciali pro eis. Sed dabat illi puellae, quae ueniret, vel de quacunque cognatione, quia dederat ei potum, & camelis. Iste autem ordo hic designatus non est aliqua ratio, quare mutatus iudicari debeat ab ordine rei gestae, quia hic non fiebat narratio ad persuadendum alicui, sed solum narratur ueritas rei pro ut fuit; & idem modus mutationis habetur supra 8. cap. Cum enim Sara dixisset: postquam consenui, & dominus meus uerulus est, uoluptati operam dabo? in quo denotabat senectutem Abrahae, & senectutem suam: quando autem angelus post retulit ista uerba Abrahae, ne redderet eum indignatum contra vxorem suam subtrahit, quod Sara dixerat de senectute Abrahae, & expressit, quod dixerat Sara perinens ad suam senectutem, scilicet nunquid paritura sum anus? id est existens in ueritate.

Sciendum ergo pro regula, quod quocumque aliquid narratur bis, aut pluries, & non secundum eundem ordinem, ad sciendum quis ordo eorum fuerit uerissimus ordo rerum gestarum, quod inquirendum est circa illas narrationes si inueniatur aliqua ratio mouens, quare debuerit recitans moueri ad mutandum ordinem, vel dicendum magis sic, quam sic, & tunc tenendum est, quod non est ille ordo uerissimus rei gestae, & sic quareundem est quocumque aliquid multotiens dicitur diuersimodè: quando autem deuenitur ad hoc, quod non magis differt sic, quam aliter dicere, illud est, quod teneri debet tanquam ueris ordo rerum gestarum. Sed forte dices, cum contraria non fiat simul uera, & scriptura sacra ponat hic contrarietates, ponit aliquod falsum. Respondetur, quod quaedam contrarietas est in ordine rerum narratarum, alia est in signato propositionum. Contrarietas enim, quae est in propositionibus facit, quod vnum sit uerum, & reliquum non, vel uerius dicendum, contrarietas facit, quod vnum sit falsum ad minus, & talis contrarietas nunquam reperitur in sacra scriptura, & si aliquando in superficie uerborum uideatur contrarietas, considerato significato propositionis nulla contrarietas est. Contrarietas autem ordinis nullo modo causat falsitatem, unde si aliqui duo narrent idem factum, & vnus ponat finem ad principium, & alius teneat rectum ordinem, nullus istorum falsum dicit, quia falsitas est dicere contra id, quod factum fuit; ordo autem nihil negat, vel asserit; ideo non est mendacii causa. Secus tamen est, si aliquis diceret, quod illud, quod factum fuit in principio, fuerit factum in fine, quia tunc est dicere contra illud, quod est; & ideo est falsum, & est ibi contrarietas non solum in ordine, sed in significato propositionis. Considerandum etiam, quod in sacra scriptura aliquando narratur idem multotiens, & diuersis modis, & vnus illorum modorum est positus ab ipso scribente librum, alius est, quem tenuit ille, qui talia dixit, de quo scribens scripsit, & tunc uidentur est, quis est ordo, quem ponit scriptor libri, & ille est ordo narrationis, uel rei gestae; & non ille, quem tenuit ille, de quo scribens scribit, ut hic. Iste enim ordo, qui hic praepositus, est ordo, quem ponit Moyses scriptor huius libri, vt patet ex litera, scilicet, postquam ergo biberunt cameli, protulit uir in aures aureas. Ordo autem, qui infra ponitur fuit, secundum quem protulit uerba Eliezer, s. Interrogauitque eam, & dixi cuius es filia, quae respondit: filia Bathuelis sum. Suspendi itaque in aures ad ornandum uultum eius. Et sic patet in multis alijs locis sacrae scripturae.

Fundamentum autem regulae huius est, quod aliquando Alph. Toft. super Gen.

Regula pro intellectu sacrae scripturae.

Tollitur contrarietas apparentis.

Confimilis respo- ad prius dicta.

do scripturae narrat aliqua mendacia, non quod asserat sic fuisse, sed quod dicit aliquos homines sic dixisse: & ideo sicut nunc, si ponantur duae propositiones contrariae totaliter in sacra scriptura, quae vna ponatur a scriptore libri sacrae scripturae, & alia dicatur ab aliquo homine, de quo scribitur historia, dicendum est, quod illa propositio, quam protulit scriptor libri est uera, & de intentione sacrae scripturae: illa autem, quam protulit homo, de quo scribitur historia, est falsa, & non est de intentione sacrae scripturae. Sicut patet de beato Petro, qui dixit, se non esse Christi discipulum, nec illum nouisse, vt habetur Marth. 26. Sed beatus Mattheus scriptor Euangelij dicit, quod discipuli Christi erant duodecim, quorum primus erat Simon, qui dicitur Petrus, vt patet Marth. 10. cap. istae duae propositiones contradicunt directe, quae ergo tenenda est? Dico quod quilibet intelligens recurrit ad propositionem scribentis, scilicet, quod Petrus fuerit Christi discipulus, & dicit propositionem Petri falsissimam esse. Idem ergo dicendum de ordine narandi, quod quando scriptor libri narrauit rem per vnum modum, & aliquis, de quo scribitur historia, narrat per alium modum, tenenda est narratio illius, qui scripsit librum, quia illam asserit sacra scriptura. Cum ergo ordo primus sit ordo Moysi scribentis, & ordo secundus sit ordo Eliezer narrantis, tenendus est ordo primus, scilicet Moysi.

Sed contra obijciat, quod si iste ordo narrationis hic positus dissonaret ab ordine rei gestae, ipsa Rebecca audiens hoc, diceret sic non fuisse, vel ipse Eliezer non auderet mutare ordinem, ne redargueretur.

Respondetur, quod Eliezer mutauit uerum ordinem ex causa supra assignata, nec timuit mutare eum, quia forte Rebecca praesens non erat, quando Eliezer ista narrabat, sed recesserat ad aliquam partem domus, uel si praesens esset, non redargueret, quia forte non respiceret, quia mutare modicum de ordine nihil referebat.

Vel dato, quod ipsa intellexisset eum mutare ordinem, quia puella uerecunda erat, non loqueretur ad redarguendum eum. *Estne in domo patris tui locus ad manendum?* Idest ad hospitandum ista nocte; uolebat enim Eliezer manere in domo Rebecca, quia inredebatur eam petere in uxorem pro domino suo, & ideo melius colloqueretur, & procuraret negotium manens in domo, quam si extra hospitaretur, quia in domo existens uideret opportunitates ad proponendum, quas non uideret extra existens. *Quae respondit: filia sum Bathuelis.* Duae quaestiones fuerunt positae Rebecca, vna de cognatione sua, alia de loco ad manendum: ipsa autem ad utranque respondit eodem ordine, quo quarebatur, in quo prudentia apparet respondentis: erat enim Rebecca puella prudens ualde.

Quem peperit ex Nachor. Narrauit Rebecca genus suum usque ad Nachor ascendendo. Et forte dicit aliquis, quod ideo factum est, quia Nachor attinebat Abrahae, cum esset eius frater. Sed dicitur, quod hoc non est uerum, quia Rebecca nesciebat utrum ille homo esset seruus Abrahae, & ideo non habebat aliquid, propter quod narraret usque ad Nachor. Respondetur, quod dicit Rebecca ignorare istum esse seruum Abrahae, tamen mouebatur a Deo, qui totum istud negotium quodam occultissimo ordine conuertebat, vt ipsa narraret usque ad Nachor, quem Eliezer sciebat esse fratrem Abrahae, quia a Domino suo sepe hoc audierat, & sic Eliezer iret lectus in domum Rebecca. Si autem dixisset Rebecca solum filia Bathuelis sum non cognosceret Eliezer utrum esset de cognatione Abrahae, quia Abraham non solebat facere mentionem de Bathuele, quia nunquam eum uiderat,

Responso Rebecca ad Eliezer

& ista est fundamētalis causa. Possēt etiam dici, quōd Rebecca uolebat ei suam cognationem totaliter narrare, & narrauit vsque ad Nachor, qui erat auus, quia communiter puella, & pueri non sciunt nomina suorum p̄decessorum, nisi auorum, quia alios videre non solent. *Palaeum quoque, & feni.* Ista duo sunt conuenientia pabula camelorum, & licet Rebecca quōd aliquis fuisset quaesita de loco ad manendum pro camelis, respondit etiam de cibo eorum, quia sicut in hominibus non est perfecta hospitalitas dare lectum ad quietendum, nisi detur cibus ad recreandum: ita enim supra patuit de Abraham, & de Loth cap. 18. & 19. qui hospitibus suis cibos immediatē parabant, sic etiā de iumentis ad complementum hospitij oportet dare pabula. De quibus Rebecca diligenter inuinit non quaesita iudicans esse necessaria. *Et locus spatiosus ad manendum.* Ita requirebatur pro decem camelis. *Inclinauit se homo.* Scilicet Eliezer ad terram se inclinans figendo genua, vel caput premendo vsque ad terram, vt infra dicitur pronusque adorauit Dominum. *Adorauit Dominum.* Gratias agens pro tātis eius beneficijs, quia iter suum prosperum fecisset. *Deus Domini mei Abraham.* Idest Deus, quem colit, & profitetur Dominus meus Abraham. Dicebat hoc ad differentiam deorum Gentium, Eliezer etiam verum Deum colebat ex doctrina Abraham, vt diximus supra isto cap. *Qui non abstulit misericordiam suam, & veritatem suam a Domino meo.* Dirigere iter Eliezer secundum desiderij eius, vt haberet vxorem pro Domino suo vocatur hic misericordia Dei, & daret terram Chanaan, quōd ergo dirigeret Eliezer, quōd erat quasi medium ad finem, erat veritas, idest fidelitas, scilicet custodire praestitum. *Cucurrit autem puella.* Idest aliquo modo magis festinanter iuit cum hydria, quā ire consueuerat: non tamē currebat, quia nec honestati virginali cursus decebat, nec cum hydria hoc facere poterat: Eliezer autē mansit apud puteum cum camelis, dum Rebecca festinabat ad Dominum, vt expectaret si aliquis veniret ad ducendum eum in hospitium, donec venit Laban, vt infra patet. *Et nunciavit in domum matris suae.* Rebecca autem antequā recipere illa donaria quaesit ab illo vivo vnde erat, & quid inquirebat, & cognito, quōd esset seruus Abraham auunculi sui recepit: alias enim non recepisset cum esset virgo honesta, & valde instructa moraliter, malum. n. signum est in mulieribus recipere dona maximē a viris incognitis: ideo dicitur.

Qua recipit dona, femina nulla bona. Iuit autem ad annuncian dum in domum matris suae, quia vt vult Iosephus Bathuel pater eius iam mortuus fuerat, ideo domus denominatur a matre. Sed contra hoc videtur textus infra, vbi dicitur. *Responderunt Laban, & Bathuel.* Tenendo autem positionem Iosephi. Dicendum, quōd ille Bathuel non erat pater Rebecca, sed frater eius minor, quā Laban, ideo ponitur post Laban: communis tamē positio est Catholicorum, & Hebraeorum, quōd Bathuel viuebat adhuc. Sed vocatur hic domus matris, quia puellae magis colloquantur matribus, quā patribus, & ideo matri renunciauit ista, & non patri: sic dicitur cucurrisse ad domum matris.

Vel dicendum, quōd mulieres tenebant tunc intra domos virorum quāsdam mansuiculas, in quibus faciebant opera muliebria cum puellis suis, & ad illam domum cucurrit Rebecca, & nunciavit praedicta, quae vocatur domus matris suae. *Habebat autem Rebecca fra-*

terem nomine Laban. Nomen istius hic exprimitur, quia iste fuit, qui postea persecutus fuit Iacob, & dedit ei filias suas Liam, & Rachel, vt infra 29. & 30. & 31. cap. *Qui festinus egressus est ad hominem.* Idest ad Eliezer, quia uiderat donaria, quae dederat sorori suae Rebecca, & audierat uerba. *Vbi erat fons.* Scilicet ubi ad aquauerat camelos: expectabat enim Eliezer, quōd aliquis ueniret ad uocandum eum. *Cumque audiuisset.* Istud ponitur per recapitulationem, quia prius audiuit Laban uerba sororis, quā iret ad Eliezer. *Cumque uerba referentis.* Retulit enim uerba ista matri, & fratri. *Hac locutus est mihi homo.* Ista sunt uerba Rebecca. Dicebat enim, homo ille dixit mihi ista, & ista. *Venit ad uirum.* Scilicet Eliezer. *Qui stabat iuxta camelos.* Qui adhuc accubabant. *Ingrederet benedixit Dominum.* Idest o vir, cui Deus benedixit. *Ingrederet.* Idest intra in ciuitatem, & uade in domum nostram. *Cur foris stas?* Quasi dicat, tu non deberes stare foris, quasi hospes, sed deberes ire in domum nostram, quasi in domum Abraham, quia seruus illius es. *Præparauit locum, & domum camelis.* Ex quo patet, quōd post narrationē Rebecca non statim uenit ad uirum. Sed prius parauit hospitium uelocius, quā potuit. *Destruit camelos.* Idest tulit sellas, siue clitellas camelorum de super, & onera: nam sterno signat ponere sellam, uel clitellam, desterno destrauit in praeterito, signat tollere, sellam, uel clitellam, & in hoc patet urbanitas Laban, quia adiuuit Eliezer ad destradum camelos, & locandum farcinulas suas. *Et aquam ad lauandos pedes camelorum.* Ad purgandum puluerem, qui nocet pedibus camelorum, & in hoc magna quies, & refrigeratio est illis. *Et uirorum, qui uenerant cum eo.* Ex hoc patet, quōd supra dixeramus, scilicet quōd aliqui uiri uenerant cum Eliezer, quia cum ipse deberet ex apparatu suo indicare diuitias Abraham, decebat, ut alij uiri irent cum eo ad honorandum. Item quia Eliezer intendebat ducere secum sponfam Domini sui Isaac, si Deus dirigeret iter suum, & daret ei, quod petebat, sed ad portandum sponfam nouam, requirebatur magnus honor: ergo plures uiri requirebantur, qui famularentur, & suspicionem tollerent: nam unam pulchram iuuenulam cum uno solo uiro, qui non sit magna consanguinitate coniunctus, scilicet, quōd sit pater, uel frater, ita ut suspitio mali elidatur, ualde in honestum est, & ad infamiam promptum, quam ualde abijci in presenti decebat.

Itē quia Eliezer portabat decem camelos de optimis camelis domini sui, ut patet supra in litera. Sed hoc non conueniebat uni uiro, quia solus Eliezer non poterat curam agere, decem camelorum. Pedes uirorum, qui uenerant cum Eliezer, lauari fecit Laban, & non solum pedes eorum, sed etiam pedes ipsius Eliezer, qui principalis erat, & hoc fiebat ad refrigerandum eos ex labore itineris, & ut tolleretur puluis, qui siccitate sua humiditatem naturalem pedum cōsumit, & pedes findit, atque vulnera facit: erat autem iste usus in terra illa, sicut in terra Chanaan. De quo supra 18. cap. ubi Abraham dedit aquam ad lauandum pedes angelorum, qui ueniebant in specie uirorum, & supra 19. ubi Loth duobus angelis de illis eadem die ad uesperum hospitio receptis ad lauandum pedes aquam praebuit. Et sicut tunc fiebat, ita postea consuetum fuit per ualde multa tempora, scilicet usque ad tempora Christi: nam tempore eius hospitibus peregrinantibus aqua dabatur ad lauandum pedes: & sic respondit Iesus Simoni Pharisaeo, in cuius domo uesceretur, quasi dicens, quōd ipse non praebisset perfectam hospitalitatem, quia aquam pedibus eius nō dederat, nec osculum pacis: Maria autem Magdalena, propter quam ipse Simon Christum intra se

Mos antiquorum in pedibus abluendis.

Narratio Eliezer ad Laban de bonis Abraham.

tra se arguebat osculabatur pedes Domini, & lachrymis rigans capillis tergebat, vt patet Luc. 7. cap. Si autem tunc non esset consuetudo dandi aquam pedibus hospitum, non iuste uideretur Christus in ueni contra Pharisaeum dicens: Aquam pedibus meis non dedisti, quia tunc peteret aliquod speciale, & insolitum. Ista ē consuetudo erat in Mesopotamia, vt uiris itinerantibus aqua daretur ad lauandum pedes, & camelis, licet non tanta necessitas esset in terra Mesopotamia, sicut in terra Chanaan, quia cum terra Mesopotamia sit magis Septentrionalis, quam terra Chanaan, erit etiam magis frigida, quia uersus Septentrionem est maius frigus, quā ad meridiem: in terra autem frigida nō ita necesse est refrigerari pedes, sicut in terra multum callida. *Et appositus est panis in conspectu eius.* Idest Eliezer, & intelligitur per panem omnia alia cibaria. Sic patet 4. Reg. 6. cap. ubi dixit Eliseus pone coram eis panem, & sequitur, & posita est eis magna ciborum preparatio. *Non comedam, donec loquar sermones meos.* Idest sermones, quos mandauit mihi loqui dominus meus, in quo magna diligentia Eliezer monstratur, qui magis attendebat circa negotium domini sui, quā circa se ipsum, & noluit comedere, vel bibere ante, quia magis prompti sunt homines ad loquendum, & intelligendum ante potum, quā post potum. *Respondit ei.* Iste qui respondebat erat Laban. *Seruus, inquit, Abraham sum.* In quo manifestat, quōd omnia, quae dicit ex parte Abraham dicit. *Et Dominus benedixit.* Intendit hic Eliezer persuadere parentibus, & cognatis Rebecca, vt traderent eā in vxorem Isaac filio Abraham; & ideo enumerat diuitias eius, quae ualde ad hoc inducunt, licet aliud in copulandis prius considerari debet, scilicet morum honestas; narrauit etiam iuramentum, quo eum astrinxerat Abraham, vt ueniret ad terram Mesopotamiae, & omnia alia, quae aliquod pondus persuasionis habent maximē ea, quae contingunt de proposito suo ad fontem, per quae inducit istā copulam esse à uoluntate Dei; & ideo si huic matrimonio resistent Dei uoluntati resistent. *Et benedixit Dominus Domino meo ualde.* Idest ualde multiplicauit eum in bonis temporalibus, uel ut dictum fuit Abraham habebat in domo sua trecentos, decem, & octo uernaculos, quando iuit ad bellum, contra quatuor reges supra 14. cap. quanto magis nunc, quia quotidie multiplicabatur? *Dedit ei boues.* Hic ponit omnia, in quibus Abraham abundabat, & in quibus erant diuitiae temporis illius. *Et peperit Sara.* Hic accedit magis ad materiam uolens probare persuasione, quōd deberent ei dare Rebecca in vxorem pro domino suo Isaac. *In senectute sua.* Hoc etiam ponitur ad suadendum, quia parere in senectute miraculum est, uerisimile, ergo est, quōd Deus benefactor sit ualde ei, quem in senectute parētur nasci fecit, propter quod qualibet mulier desiderare deberet tali uiro copulari. *Deditque illi.* Idest Isaac. *Omnia, quae habuerat.* Faciens ei donationem in uita, alijs autem filijs concubinarum largitus est munera, vt patet infra 25. cap. & charitatem huius donationis portabat secum seruus Abraham, vt persuaderet magis illis. *Et adiurauit me Dominus meus.* Ista adiuratio in principio cap. posita fuit. *De filiabus Chanaanarum.* Quia erant idolatrae, & pertraherent semen suum ad idolatriam, vel quia Chenanai propter peccata sua expellendi erant de terra illa, ideo non erat iustum populum sanctum cum peccatoribus miscere connubia, vt patet Exo. 34. cap.

Sed ad domum patris mei. Idest ad Aran, in qua fuit domus patris mei Thare, & de cognatione mea, idest de filiabus, vel nepotibus Nachor, qui erat frater Abraham. *Quod si noluerit.* Ista supra in igitis exposita sunt. *Dominus in cuius conspectu ambulabo.* Idest Deus, cuius uoluntati Alph. Toft. super Gen.

luntatem facio, quōd est ambulare coram eo. Sic dicitur supra 15. cap. ambula coram me, & esto perfectus. *Innocens eris à maledictione mea.* Idest à iuramento facto per modum maledictionis, vel imprecationis mali: postquam Abraham proposuit omnia supra dicta seruo suo, dixit quōd iuraret, & iurauit, tunc Abraham subiunxit maledictionem, & benedictionem sicut nuuc fit, scilicet si sic feceris, Deus te adiuuet, sin autem rogo Desi, vt omnia mala ueniant super caput tuum. Si autem Eliezer faciente, quōd poterat non daretur ei vxor ad ducendum in terrā Chanaan, innocens erat ab ista maledictione. *Cum ueneris ad proximos meos.* Idest ad cognatos meos, qui morantur in Mesopotamia. *Veni ergo ad fontem hodie.* Volunt aliqui Iudaei, quōd ueniret Eliezer miraculosē in vna die de Bersabee vsque ad urbem Nachor in Mesopotamia. Sed hoc non habet aliquem colorem.

Si enim tantum miraculum fuisset, scriptura non tacuisset, cum alia parua hic recitet. Dicendum ergo, vt supra diximus de itinere Bersabee vsque in Mesopotamiam, scilicet, quōd iuerit in octo, uel nouem diebus: dicitur ergo. *Veni hodie.* Idest accessi hodie, quia licet ipso die non recesserit de Bersabee, accessit tamen ipso die ad fontem. *Domine Deus Domini mei.* Supra exposita sunt, ideo require ibi latius. *Si direxisti uiam meam.* Dicit aliquis quomodo dicebat hoc Eliezer, quia hoc certum erat, quod enim praeteritum est certum est. Satis ergo sciebat, si aliqua prospera, vel aduersa ei accidissent.

Respondetur quōd ea, quae sunt ad finem dependent ex ipso fine. Bonum ergo, vel malum in ipsis accipitur secundum conformitatem bene se habendi, vel male ad finem, & ideo quāquam finis sit actualiter acquisitus non possunt iudicari bene, vel male se habere ea, quae ad finem. Cum ergo iste Eliezer esset aliquid ad finem, idest aliquid ordinatum ad habendum vxorem pro Isaac, dependebat prosperitas uiae ex consecutione termini. Nunquā ergo diceretur iter Eliezer prosperum, donec consecutus fuisset vxorem pro Domino, & quia nōdum sciebat utrum consecutus esset finem prosperum, vel non: ideo non sciebat utrum iter suum esset bonum, an non. *Et uirgo, quae egredietur.* Idest quaecunque egressa fuerit, vna tamen esse debebat illa, & prima cui haec uerba diceret. Si enim Eliezer diceret ista uerba alicui uirgini exeunti de ciuitate, & illa non dedisset ei potum, & camelis suis, intellexisset immediatē, quōd Deus non prosperasset uiam eius. *Ipsa est mulier, quam praeparauit Dominus filio Domini mei.* Idest Isaac filio Abraham, & non dicebantur ista per modum prophetiae, scilicet quōd Eliezer sciret hoc Deo reuelante. Sed erat oratio, petebat enim quōd, vt ipse certificari posset de prosperitate uiae suae, Deus daret tale signum ei: & ideo debet intelligi istud uerbum. *Est.* Non per modum asserendi, uel demonstrandi, sed per modum optandi, scilicet. *Ipsa est mulier.* Idest rogo, quōd ipsa sit mulier, quā tu des filio Domini mei, loquitur

Eliezer ad Deum, & deberet loqui ei in secunda persona, quae signat per modum, ad quam dirigitur sermo, & loquitur in tertia, scilicet. *Ipsa est mulier, quam praeparauit Dominus.* Cum deberet dicere ipsa est mulier, quā praeparasti tu Domine: sed fit talis mutatio ad honorem, quia magnis Dominis non confueimus loqui in secunda persona, dicentes: Vos Domine mandastis hoc: sed dominatio uestra mādauit hoc, vel cum uolumus magis exaltare dicimus: Dominus meus mandauit hoc: & loquimur ad ipsum praesentem tāquam de ipso ad alterum loqueretur. Sic enim locutus fuit Eliezer, quia cum ad Deum sermonē dirigeret, dixit de eo in tertia persona. *Apparuit Rebecca.* Scilicet

Opinio In dicitur de itinere Eliezer.

Obiectio Responso

Alia respō. no.

Scilicet exiens de ciuitate. *Qua festinans deposuit hydriam.* In quo magna urbanitas Rebecca notatur, & affluencia in bonis, quia prompte, & delectabiliter beneficia dabat. Hoc enim signum est generati habitus delectationem fieri opere. Sed Eliezer volebat in hoc demonstrare, quod omnia ista a Deo efficerentur, quia non tam velociter Rebecca ad faciendum moueretur, nisi Deus illam specialiter mouisset. *Interrogauitque eam, cuius es filia?* Hic mutat Eliezer ordinem, qui fuit in rebus, quia primo dedit localia, quam quareret de cognatione puellae. Sed quia non videbatur fieri specialis gratia parentibus, & cognatis mihi Rebecca, si illum ordinem tenuisset ideo mutauit. Nicolaus tamen dicit, quod iste ordo, quem posuit nunc Eliezer, fuit uerus ordo. Sed salua eius reuerentia non multum uideatur, ut supra late probauimus. *Quem peperit ex Melcha.* Quare nominatur hic Melcha, cum non sit mos sacrum scripturaru in Genealogijs mulieres inferere, vel si Melcham, quae auia erat nominare uolebat, quare non nominauit matrem suam uxorem Bathuel, quae propinquior erat ei, quam auia Melcha? Respondetur, secundum quod supra dictum est, quod Deus mouebat Rebecca, ad sic respondendum, ut certificaretur Eliezer, quod esset Rebecca de cognatione Abraham, ut iret ad petendum eam: Abraham enim sepe loquebatur in domo sua de cognatis suis, & dicebat se habere fratrem nomine Nachor, & consobrinam nomine Melcham copulatam Nachor, & ideo istos cognoscebat Eliezer ex nomine esse cognatos Abraham. Et ob hoc ad magis notificandum propinquitatem cognationis ad Abraham nominauit auum, & auiam, quorum uterque ad cognationem Abraham pertinebat: mater autem Rebecca forte non erat de cognatione Abraham. Sed de gentibus terrae illius, vel si erat de cognatione non erat cognita ex nomine Abraham: ideo non audierat aliquando Eliezer de illa, quare inutile erat illam nominare. Ista uidetur potissima ratio, quare Melcha in hac genealogia nominata fuerit, aliquando tamen foeminae in alijs genealogijs sacrae scripturae nominantur ex quibusdam alijs causis, ut in genealogijs Christi Matth. cap. i. nominatur Raab, & Thamar, & Bersabee vxor Vrie Herhei a David assumpta, & ultimata Domina nostra Maria: causas autem nominationis harum foeminarum assignat Beatus Hieron. & in cap. i. Beati Matth. Deo dante dicemus. *Suspendi itaque in aureas.* Idest dedi ei in aures ad suspendendum in auribus. *Et armillas.* Quae sunt ornamenta brachiorum. *Pronusque adorauit Dominum.* Scilicet inclinans me ad terram gratias agendo pro tantis beneficijs. *Qui perduxit me recto itinere.* Idest taliter me dirigendo, ut consequeretur, quod intendebam. Directio, vel rectitudo itineris est in apprehensione termini congrua: nulla autem via recta est, per quam intentum finem non attingimus, cum ergo uideret se Eliezer esse quasi in optato fine, uocauit uiam suam rectam. *Ut sumerem filiam fratris domini mei.* Eliezer demonstrabat, quasi se credere, quod iam puella danda erat ei tanquam Deo ad hoc stimulante, & contrarium fieri malum ualde est. & uocatur hic Rebecca filia fratris Abraham, idest filia Nachor, qui erat frater Abraham, non quod esset immediate filia Nachor, sed quod esset filia filij Nachor, scilicet Bathuelis, & sic dixit Abraham de Sara soror mea est filia patris mei, sed non matris meae: uocatur tamen Thare matrem Sarę, ut patet supra 20. cap. Sed non erat ipse immediatus pater, sed magis Aran. Vel uocatur filia fratris Abraham, idest filia Bathuelis, qui uocatur frater Abraham, non quod esset frater Abraham, sed quia erat consobrinus, & uocatur frater: sic enim Loth, qui erat consobrinus Abraham, uocatur frater eius, ut patet supra 13. cap. Bathuel cum sit eodem modo consobrinus uo-

cabatur frater Abraham: patet hoc, quia Aran erat frater Abraham, ut patet supra 11. c. & filius huius erat Loth, ut patet eodem cap. filius autem Nachor erat Bathuel, ut patet hic: ergo erat consobrinus Abraham in eodem gradu attinens, in quo Loth. *Quamobrem si facitis misericordiam, & ueritatem cum Domino meo.* Scilicet dādo Abraham Rebecca pro filio suo. Misericordia uocatur hoc, quia ex benigntate, & non ex coactione hoc fit. Veritas, idest fidelitas, quia ad fidelitatem cognationis secundum illud tempus pertinebat magis inter se accipere filias in uxores, quam extraneis dare. *Indicate mihi.* Scilicet, ut negocium feliciter perficiatur. *Sin autem aliud placet.* Idest. Si non uultis dare eam in uxorem. *Hoc dicit mihi.* Ut possum cito dealia prouidere. *Ut uadam ad dexteram, uel ad sinistram.* Idest, ut uadam ad aliquam partem, ad inquirendam uxorem. Sed uocatur dextra, & sinistra: quia isti sunt modi positionis, & locutionis nostrae magis communes sunt: & ideo ad quemcumque respectum positionis aliquis redere debeat, uocat illas positiones dextram, & sinistram. Cum ergo Eliezer iturus esset ad aliquam partem quaeritur uxorem, si eam ibi habere non posset, siue retro, siue dextrorsum, uel sinistrorsum uocatur qualibet istarum positionum dextra, uel sinistra: Nicolaus autem dicit. *Ad dexteram.* Idest ad terram, in qua habitat Ismahel. *Ad sinistram.* Idest ad terram, in qua habitat stirps Loth. Et motiuum huius est, quia Ismahel pertinebat ad cognationem Abraham, quia erant nepotes eius, filij etiam Loth erant cognati Abraham, quia Loth erat consobrinus Abraham, ut patet supra 11. cap. Hoc autem accepit Nico. ab Hebraeis. Sed multum errant in ista parte non attendentes situs locorum, & quare hominum, patet enim manifesta falsitas, quia terra, in qua habitabat Ismahel erat solitudo Pharan, ut patet supra 21. ca. Pharan autem est inter Aegyptum, & terram promissionis, quia per illam uenerunt Iudaei de Aegypto in terram Chanaan, ut patet Num. 13. cap. Et ideo est magis meridiana, quam terra Chanaan: terra autem, in qua habitauit progenies Loth est apud Sodomam in terra, quae uocatur terra Moabitarum, & Amonitarum, quae est orientalis respectu terrae Chanaan, Mesopotamia est Septentrionalis, quia est ultra Eufratem, qui est ad partem Septentrionalem terrae promissionis, ergo non est Mesopotamia media inter terram Ismahelis, & Loth. Antecedens patet de Mesopotamia, quia dicitur Iosue. 24. cap. transfluum habitauerunt patres nostri Thare, & Nachor, & tuli Abraham de filijs Mesopotamiae. Vocatur ibi flumen Eufrates, quia erat maximum flumen, quod tangit Iudaeam: istud autem flumen est Septentrionale respectu terrae promissionis, quia erumpit de collibus Septentrionalibus, & transit per Babyloniam, quae est ad Septentrionem terrae Chanaan, ergo Septentrionalis est respectu illius terrae Eufrates. Etiam quia dicitur supra 15. ca. Semini tuo dabo terram ad fluminem Aegypti usque ad flumen magnum Eufraatē, ergo oportet dicere, quod tota terra Chanaan sit sita inter ista duo flumina ex opposito se respicientia, sed flumen Aegypti est ad meridiem respectu terrae promissionis, quia Aegyptus meridiana est respectu terrae Chanaan, ut patet supra 12. cap. ubi dicitur, quod cum descenderet Abraham de terra Chanaan in Aegyptum descendebat semper contra meridiem, & idem patet Num. 13. c. oportet ergo dicere, quod Eufrates, cum ponatur ex opposito, Septentrionalis sit. Item patet, quia Esdr. 1. cap. 4. dicitur, quod maliuoli Iudaeorum scripserunt regi Artaxerxi, quod prohiberet edificari Ierusalem, quia si ciuitas illa edificaretur, sequerentur in conuenientiam, scilicet quod possessionem transfluum non haberet: Iste rex cui ista scribebantur, erat in Septentrione,

Refellitur Lyranus expositio.

Refellitur opinio Nicolai de ordine Eliezer.

Cur nominatur hic Melcha.

Ratio quare Melcha fuit nominata, prima.

nem, scilicet in regno Medorum, & Persarum, & respectu istius dicebatur Ierusalem, & tota Iudaea iacere transflicem, idest ultra Eufratem, ergo Iudaea magis Meridiana est, quam Eufrates, cum ergo Mesopotamia sit transflicem, idest trans Eufratem respectu stantiū in terra Chanaan, ergo Mesopotamia erat magis Septentrionalis, quam Eufrates: non ergo poterit dici, quod Mesopotamia habeat ad dexteram terram Ismahelis, & ad sinistram terram stirpis Loth: magis enim est propinqua terra Chanaan Mesopotamiae, quam terra Ismahelis. Item dato, quod terra Ismahelis esset ad dextram Mesopotamiae, & terra Loth ad sinistram, adhuc hoc esset ualde stultum, quia Loth nullam stirpem tunc habebat, de qua posset assumi vxor. p. Isaac: patet quia Loth duas filias habuit, quae iam multum antiquae essent, ita quod non possent accipi in uxores, patet quia ipse erant puellae magnae desponsatae quando euerfa fuit Sodoma, & tunc conceptus fuit Isaac, & sequenti anno natus. Pater quia die, qua uenerunt tres angeli ad Abraham sub ilice Mambrę, & vnus eorum dixit Sarā cōcepturam, & postea subiunxit, quod rediret ad eum sequenti anno illo eodem tempore, & Sara haberet filium, scilicet Isaac, ut patet supra 18. cap. eadē die duo de illis angelis iuerunt Sodomam in uespere, ut colligitur supra 18. & 19. c. sequenti die in aurora destruxerunt: eadem die fugit Loth cum filiabus suis in Segor, & immediate in mote, quia non fuit ausus manere in Segor, & mansit in mote, ubi immediate filiae suae inebriauerunt eum, & coierunt cum eo. Erant ergo iam magnae puellae, scilicet annorum viginti, uel plurium, si ab ipso tempore computando usque istud tempus, quando Eliezer uenit in Mesopotamiam erant annorum quadraginta vnus, quia istae puellae cognatae sunt a patre suo, quasi vno anno ante natiuitatem Isaac, ut patet ex superioribus. Deinde a natiuitate Isaac usque quo accepit Rebecca uxorem transierunt anni quadraginta, ut patet infra 26. cap. ubi dicitur, quod quadraginta annorum erat Isaac quando habuit uxorem, & sexaginta annorum, quā genuit filios. Etiam quia Loth coierat cum eis infames erant ipse, quia per nullas eas accipere uellet. Ideo soli iste genuerunt de patre suo filios duos, ut patet supra 19. cap. & postea nunquam ab aliquo in uxores acceptae fuerunt. De istis autem duobus filijs Loth, scilicet Amon, & Moab adhuc nulla progenies stabat, de qua posset accipi in vxorē pro Isaac, quia Moab, & Amon nondum erant quadraginta annorum quā iuit Eliezer in Mesopotamiam, quia tunc aetatis erant quatuordecim, qui compleuit annum quadagesimum, quādo accepit Rebecca in uxorem, ut patet infra 26. Antecedens patet, quia Isaac conceptus fuit anno, quo subuersa fuit Sodoma, ut patet supra 18. c. quia angeli, qui uenerunt ad nunciandum conceptum Sarae iuerunt ad subuertendum Sodomam, ut patet eodem cap. Moab uero, & Amon concepti fuerant noctibus duabus sequentibus immediate post subuersam Sodomam, ut patet supra 19. cap. ergo eodem anno nati fuerunt Moab, & Amon, quo natus fuit Isaac, & sic essent tunc quasi quadraginta annorum, & in illa aetate gignebant homines ad triginta, uel plures annos. Ideo non poterant adhuc habere aliquam filiam, quae esset apta ad matrimonium. Idem dicendum est de stirpe Ismahelis, quia cum esset maior, quam Isaac quatuordecim annis, ut patet supra 17. cap. ut ibi induximus nondum haberet filias aetatis nubilis, quia primi filij sui fuerunt mares. Intantum, quod filia sua Mahelēth, quae uidebatur quidem esse prima, quia uocatur soror Nabaioth, accepta fuit in uxorem ab Isaac filio Isaac in anno centesimo uicē Isaac, quod patet, quia Isaac genuit Esau, & Iacob, cum esset annorum sexaginta, ut patet infra 26. cap. & postea annorum quadagesimo Esau duxit uxorem Basemath, ut quidam Alph. Toft. super Gen.

Aetas Isaac quā accepit Rebecca in uxorem.

uoluit, adhuc non est uerum, quia uxores primas de gente Chanaan accepit, cum esset annorum quadraginta, ut patet infra 26. c. si uxorem de stirpe Ismahelis accepit, cum iam esset plurium quam septuaginta annorum. In illo anno, quo iuit Iacob in Mesopotamiam, ut patet infra 28. c. ubi dicitur, quia Esau uidens, quod non liberet pater suus respiceret filias Chanaan, iuit ad Ismahelēth, & duxit in uxorem absque ijs, quas prius habebat Mahelēth filiam Ismahel sororem Nabaioth. Quod autem tunc Esau esset plurium quam septuaginta annorum patet, quia Esau, & Iacob coeuerunt erant cum in eadem die nati fuissent, ut patet c. praecedenti, sed Iacob erat tunc annorum 77. ut patet ex declaratis infra 29. cap. ubi probatur Iacob fuisse annorum 84. quando recepit primam uxorem, & quia septem annis ante illud uenerat in Mesopotamiam, ut patet infra 29. ergo etiam Esau tunc erat annorum 77. & sic Isaac pater istorum esset tunc annorum 137. uel quasi, & sic infertur, quod Mahelēth filia Ismahelis esset ualde iuuenula, uel nondum nata anno 40. uicē Isaac quando ipse accepit uxorem. *Responderuntque Laban.* Hic ponitur tertium, scilicet petitionis concessio. Et ponuntur personae principales, a quibus pendeat totum negocium, scilicet Laban, & Bathuel. Sed quare praepositur hic Laban patri suo? secundum Iosephum dicendum, ut supra posuimus, quod iste Laban non est filius huius Bathuelis, sed frater eius, & Laban est maior frater, ideo praepositur. Secundum alios dicendum, quod iste Bathuel erat pater Laban, sed postponit eum scriptura, quia licet a principio uoluerit matrimonium fieri, postea tamen repugnauit, uel quia filius prudentior erat patre suo in respondendo, & in alijs, ideo praepositur: *a Domino egressus est sermo.* Idest ista uerba de copulando matrimoniali federe a Deo exiuerunt, quia ipse mandauit, & uoluit tale matrimonium. *Et non possumus extra placitum eius, nec quicquam loqui.* Idest non solum non possumus facere contra uoluntatem Dei, immo etiam nec loqui poterimus, quia Deus bene moneret eos, ut nihil aliud possint. Sic dicitur Numeri 22. cap. de Balaam Propheta non potente prophettare, uel denunciare aliquid aliud quam quod Deus mandasset, scilicet si dederit mihi Balach totam domum suam plenam auri, & argenti, non potero mutare uerba Dei mei. *Et Rebecca coram te est.* Idest in potestate tua. *Tolle eam.* Idest poteris eam tollere quando uolueris. Sed quare non dicebatur: ecce Rebecca hic est, ueniat Isaac quando uoluerit, & accipiat eam in uxorem? Respondetur, quod ipsi respexerunt uerba Eliezer, qui retulit qualiter Abraham mandauerat, quod non reduceret filium suum in Mesopotamiam. Ideo si concederent ei uxorem, necessarium erat, quod concederent, ut iret in terram Chanaan. Ideo concesserunt, quia aliter non accepisset eam Isaac. Sed quare Iacob postea uenerit in Mesopotamiam, & ibi accepit uxores, ut patet infra 29. cap. cum tantum prohibitum fuerit, ne Isaac reduceretur in Mesopotamiam? Respondetur, quod fundamentum est in hoc, quia Abraham uidebat terram illam promissam sibi, & semini suo post se, ideo nolebat, quod semen suum maneret in ea ad possidendum eam. Si autem nolente uenire uxore Isaac, iret Isaac in Mesopotamiam, maneret in Mesopotamia, & cum ipse esset totum semen Abraham, quia, ut dictum fuit supra 21. cap. in Isaac uocabitur tibi semen, non maneret semen Abraham in terra Chanaan ad possidendum eam, & sic non complerentur promissionis factae ad Abraham. De Iacob autem non erat eadem ratio, quia non iuit in Mesopotamiam, ut ibi maneret. Sed ut aliquanto tempore staret de praepcepto parentum: Oo 4 donec

Concessio petitionis Eliezer.

Obiectio. Respositio.

donec requiesceret furor Esau, & ut acciperet uxorem de cognatione Rebecce de Mesopotamia, & adduceret eam in terram Chanaan: & postquam requiesceret furor Esau mater proponebat, vt mitteret ad vocandum eum. Ista patet infra 27. cap. in fine.

Si quaratur, quare Laban, & Bathuel audientes verba Eliezer immediate descripserunt dicentes; Sermo a Domino factus est. Respondet August. secundum quosdam, quod isti sciebant Abraham esse prophetam, & cum ista Abraham dixisset, credebat, quod propheticè dixisset: Quare autem a Prophetis dicuntur a Deo exeant, quia vt habetur, secunda Petri cap. 1. non tam voluntate humana aliquando allata est prophetia, sed Spiritu Sancto dictante locuti sunt sancti. Sed contra, quia Prophetia rerum euentus immobili veritate pronunciat: Abraham autem non locutus fuit immobiliter, sed ad vtrumlibet mandans seruo suo, qd duceret uxorem de terra illa sub poena maledictionis, si tamen non daretur ei, immunitas esset a maledictione, qd conditionaliter, & ad vtrumlibet contingeret. Item quia verbum Abraham non fuit de Rebecca tradenda magis, quam de aliqua alia, quia vniuersaliter dictum est. Sed parentes Rebecca loquebantur specialiter de Rebecca dicentes, quod a Deo exierat, quod Rebecca copularetur Isaac, ergo &c. Tenedo solutionem datam posse aliquis respondere ad primum, quod Abraham non dixit illa verba conditionaliter, quasi ipse dubitaret: sed dixit sic ad satisfaciendum seruo, & sic diximus supra. Et hoc verum est, tamen non sufficit, quia licet Abraham non dubitaret, quantum ad se de isto coniugio, quia tamen ista verba prolata fuerant modo dubio, non poterant alij intelligere, quod erant propheticè dicta, vel quod a Deo exissent. Dicendum ergo, quod sermo egressus a Deo fuit determinatio Dei, quae patuit in signo, quod seruus accepit, quia sicut ille dixit, ita immediate factum est, vt patet supra. Ideo sermo egressus est a Deo, quia postquam seruus ista conciperet, Deus determinauerat sic futurum, & posuit in mente illius, vt sic conciperet. Quod cum audisset. Hic ponitur gratitudo Eliezer. Quod cum audisset. Scilicet, quod parentes Rebecca tradebant eam libenter Isaac in vxore, & primo gratitudo quantum ad Deum, qui hac omnia faciebat, cum dicitur. Adorauit pronus. Idest inclinauit se in terram ad gratias agendum Deo de tanto bono. Secundo ponitur gratitudo, quantum ad parentes, & cognatos, qui libenter conseruauerunt, & hoc fuit in dando eis munera. Pro-
lataque vas. Idest eductis, quia portabat ista vasa aurea, & argentea in fardinulis suis recondita. Vasis aureis. Non accipitur hic vas pro instrumento ad bibendum, quia Rebecca non indigebat talibus, sed accipitur vas secundum modum Hebraici sermonis pro omni genere suppellectilium. Aliquando vocatur arma vasa bellica, vt patet primo Regum 20. cap. vbi dicitur de Ionatha, quod tradiderit arma sua puero suo. In Hebreo dicitur vasa sua. Etiam instrumenta musica vocantur vasa, vt patet Psalm. 70. Nam & ego confitebor tibi in vasis Psalmi, idest in Psalterijs, in quibus cantatur. Vocantur ergo hic vasa aliqua ornamenta muliebria, quae fuerunt data Rebecca, vt insignia sponsalium. Dedit ea Rebecca pro munere. Idest loco donariorum, quae recipere solent nouiter sponsatae. Et matri, & fratribus. Quia libenter concesserant eam Isaac. In quoque conu-
nio. Idest incepto, quia non inceperunt quouique traderetur sibi Rebecca pro Isaac: sic enim dixerat supra non comedam, donec loquar sermones meos. Manserunt tibi. Scilicet illa nocte, quia non stetit tibi Eliezer nisi vna nocte, sequenti enim die recessit, vt patet infra. Surgens autem mane. Hic ponitur quartum, scilicet coniugis adductio, Surgens autem mane. In quo patet

Gratitudo Eliezer.

Quid sit vas.

Coniugis adductio.

diligentia redeundi finita legatione: erat enim fidelis seruus Eliezer: nolebat enim morari: nam Abraham credebat istud factum a Deo dirigi. Ideo credidit cōfestim terminandum, & quia sciebat ipse iter Mesopotamie, cognoscebat in quor diebus ipse poterat ire, & redire. Si autem magis moratus fuisset, anxietur Abraham, ideo nolebat expectare per aliquos dies. Locutus est puer. Scilicet Eliezer, qui vocatur puer, idest seruus, quia puer denotat conditionem famulatiuam, & sic milites Senacherib vocantur pueri eius, vt patet Isa. 37. cap. Dimitte me. Aliqui libri habent in plurali. Dimittite me. Si enim loquatur in plurali loquetur ad matrem, & ad fratres, & principaliter ad patrem, & ideo infra subiungitur, & quod ad hoc responderunt ei fratres eius, & mater. Si autem ponatur in singulari, dirigitur sermo ad Laban, qui principaliter loquebatur. Responderunt frater eius, & mater. Aliqui libri habent fratres, sed falsum est, quia veritas Hebraica vnum solum fratrem ponit, scilicet Laban. Si autem dicatur, quare non respondit Bathuel pater Rebecca, qui erat principalis persona? Respondetur secundum Hebraeos quosdam, quod Bathuel videns aurum, & argentum multum, quod portabat Eliezer, voluit eum occidere, vt haberet omnia illa: ideo posuit in brodio, de quo gustaturus erat, Eliezer toxicum, sed voluntate Dei mutatae sunt lances, & introicata data fuit Bathueli, qui & mortuus est. Rabbi Sa. dicit, quod licet a principio conuenerat in matrimonium, sed postea poenituit, & voluerat impedire, quapropter Angelus Dei occidit eum. Sed Rabbi Abraham Abben Ezra vult, quod Laban erat prudentior Bathuele patre suo, ideo loquebatur ipse, & non pater, iccirco scriptura de eo facit mentionem solum. Alij volunt, quod Bathuel erat rex terrae illius, & quando aliqua nouiter nuptura erat, dabatur ei ad deslorandū, & ne magnates ingrederentur, filius illius inde secessit, & illa nocte mortuus est. Maneat puella apud nos. Quia puella recessura erat, volebant parentes eius, qd aliquibus diebus maneret apud eos, vt consolarentur, ne quasi raptim ab eis tolleretur. Saltem decem dies. Quia satis modicum spatium est. In Hebraeo dicitur. Maneat puella apud nos dies, vel decem. Et dicunt Iudei, quod per dies intelligitur unus annus, per decem intelliguntur decem menses. Sed hoc non est rationaliter dictum, quia in septem, uel octo diebus poterant satis consolari. Nec competebar maiori tempore prestolari: maxime quia non uidebatur aliquo modo rationabile, quod Eliezer, & alij serui Abraham, & camelii decem manerent tanto tempore apud Bathuel, quia magnum damnum esset Abraham, & magna angustia. Nam suspicans mortem Eliezer, & aliorum seruorum torqueretur continue, & coniugium Isaac dilataretur, & ualde magni sumptus accrescerent Bathueli. Et si dicas, quod non sequuntur ista inconuenientia, quia rediret Eliezer, & maneret Rebecca. Respondetur, quod falsum est, quia immediate dicitur in litera; nolite me retinere, quasi dicat, quod isto tempore, quo Rebecca mansura erat, etiam maneret Eliezer retentus. Si autem fuisset intentio illorum, quod recederet Eliezer manente Rebecca, non bene respondisset Eliezer: Quia dominus direxit viam meam. Idest ex quo Deus direxit me cito expediendo negotium meum, non detineatis uos me, quia irrationale esset. Nam sicut irrationale ualde erat repugnare uirtuti, uel uoluntati Dei ordinantis coniugium Isaac, & Rebecca, ita erat impossibile uelle detinere illum, quem Deus uolebat uelociter expedit. De primo ipsi dixerunt a Domino egressus est sermo, nec possumus extra eius placitum, quicquam loqui: ita dicere poterant, quod si a Domino exiuerat uerbum

Fabula Hebraeorum a Bathuele.

Opinio Rabbi Salomon.

bum Dei, expediendo Eliezer, ipsi aliud facere non debebant. Ut pergam ad Dominum meum. Scilicet, portando puellam, quia sine puella satis permitteret eum immediate recedere. Vocemus puellam. Quia ipsa non assistebat istis colloquijs, vacans circa aliqua domestica officia. Et queramus. Doctores dicunt, quod intelligitur de consensu matrimoniali, quia uolebant a puella quare, an uellet accipere Isaac in uirum. Sed magis v, qd requiratur hic consensus de eundo immediate, s. vtrum puella uellet ire immediate, vel per aliquantum tempus manere. Et v rō, quia Eliezer nocte procedente adorauerat Deum, & dederat munera cognatis Rebecce, tanq factio iam matrimonio, sed cū totum matrimonium dependeat ex voluntate contrahentium, nisi Rebecca consensisset, nihil factū erat, ergo iam v rō ipse consenserat. Itē quia non v rō possibile, qd alius dedisset munera specialiter ipsi Rebecce, nisi cōsensisset, licet consensus eius non exprimitur, quia intelligitur p cōsensum cognatorum. Et si arguatur contra, quia non dicit in litera: vis ire nunc cū hoīe isto? sed dicit sumpt. Vis ire cum homine isto? Idest, vis contrahere cum illo viro, ad quē iste homo te portare uult? Respondetur, qd non est sic sensus, sed vis ire cū hoīe isto? i. vis recedere cū isto hoīe, qui uult recedere nunc? vel vis expectare per aliquantū tps: vt postea aliqui de nobis vadant tecum? Et hoc satis patet ex ordine textus, quia parentes non dubitabant, vtrū puella cum illo hoīe venire deberet, sed vtrum immediate venire deberet. Si ergo a puella determinatione huius qōnis uoluerunt, manifestum est qd de recessu loquebantur, & nō de cōsensu matrimoniali. Itē patet ex eo quod factū est, qd postq puella consensit ire cū illo hoīe, permiserunt, vt immediate iret, si aut ipsi quāsi uisissent de consensu matrimoniali, & de hoc puella respondisset, non sequebatur, qd ipsa uellet immediate venire, nec qd immediate ab ipsis mitteretur. Dimiserunt eam, & matricem illius. Aliqui libri habent Delborā, sed nō est de textu: erat enim gloria interlinearis. Fuit aut Delbora nutrix, quia eam nutruerat in statu puellari, erudendo in moribus, & lactando eam in infantia: ideo ista tanq cognoscēs mores eius missa est cum ea. Seruimque Abraham. Idest, Eliezer, qui vocatur seruus Abraham supra. Et comites eius. Quos miserat cum eo Abraham de terra Chanaā. Imprecantes prospera sorori suae. Scilicet, mater Rebecce, & oēs altantes, quando recedere uolebāt, imprecabantur ei prospera. Sed quō uocatur hic mater soror? rō datur, qd ad recessum Rebecce conuenerunt multi de cognatione sua, sicut sole fieri, qn aliquis eorū in terrā longinquā iturus est, & oēs sancti imprecabātur ei bonū: & qd oēs de eadē cognatione frēs inter se uocātur, ideo dicebatur Rebecca esse soror oīum illorum. Vel dī qd aliqui mater uocatur soror, sicut pater uocatur frater, vt patet j. 3. 1. cap. vbi dixit Iacob ad Laban, apud quemcunq Deos tuos inueneris, necetur coram fratribus nostris. Constat tñ qd nullos frēs Iacob ibi habebat, sed sōlū filios suos. Soror nostra es. Idest, ga soror nostra es, rogamus Deum qd crescas per filiorū multiplicationem. In millia. Idest, in mille generationes, s. in multas, quia ponitur determinatus numerus pro indeterminato. Possideat semen tuum. Idest, filij tui. Portas inimicorum suorum. Idest, principentur filij tui super inimicos suos. Et ista benedictio iam concessa fuerat filijs Rebecca, supra 22. cap. quando concessum est Abraham, qd semen eius possideret portas inimicorū suorū. Semen autem Abraham, in quo promissiones completæ sunt, nullum aliud est, qd per Saram, & deinde per Rebecca deriuatū fuit: semen ergo Rebecca consecutum fuit istam benedictionem non pp se, sed quia commixtum fuit stirpi Abraham. Duæ imprecationes bonorum fuerunt hic, s. de multiplicatione

Obiectio ni respon- detur.

Duæ imprecationes.

seminis sui, & de potestate domini: vtrunq; satis completū fuit, quātū ad vtramq; partē seminis, s. quantum ad Iacob, & Esau, de Esau patet infra 36. cap. vbi ponitur tot duces reges exētes de eo. De Iacob patet Numeri 25. cap. Quis numerare possit puluerem Iacob, & nosse numerum stirpis Israel? Secunda est imprecatio de potestate domini, completa fuit tam in Esau, qd in Iacob, de Esau patet quia de eo reges potentes fuerunt, & ipsi expulerunt Corraeos de Seir, & habitauerunt ibi, vt patet j. 36. & Deuteron. 2. & 1. Paralip. 1. cap. De Iacob satis patet in lib. Iosue, vbi dī de occisione triginta uirū Regum, vt patet Iosue 12. & in lib. Numeri, & Deuteron. & in libris Regum, & Paralip. Igitur Rebecca, & puella. Non solū uenit Delbora nutrix Rebecca cū ea, sed ēt aliq puellę cōmitātes, cū quibus Rebecca fuerat in grāte tenera conuersata, vt cōdelectaretur earū cōicatione, & hoc quia Rebecca erat filia diuitum, & potētum. Ideo ad matrimonium copulanda, maxime extra suam terram, sola mitti nō debebat, maxime quia copulabatur viro tam potētē, s. Isaac, cuius pater tot camelos, & seruos, & donaria argētea, & aurea miserat. Et si arguas, qd esset Rebecca filia pauperum, quia ipsa ibat sola ad hauriendum aquas p domo materna. Respondetur, qd puellę quantumcunq filia honorabilium essent apud antiquos, tamē anteq traderentur in matrimonium, totaliter seruiebant, postea autem a uiris acceptæ domine efficiēbantur, & sic factum fuit de Rebecca. Ascensis camelis. Idest, ascendentes camelos. Istud participium ascensū non est in vsu, nisi forte in grammatica antiqua: uenerūt Rebecca, & puellę eius equitantes in camelis, quos adduxerat Eliezer, quia ad hoc destinauerat eos Abraham. Qui festinus reuertebatur. Vt dominus suus non suspicaretur aliquid mali de contracta mora. Eo tempore. Scilicet quo Eliezer cum Rebecca, & cetera familia appropinquabant Bersabee. Isaac deambulabat per uiam, quae ducit ad puteum uiuentis, & uidentis. Ista deambulatio erat contra Austrum, quia puteus uidentis, & uiuentis est puteus, apud quem Agar uidit Angelum, vt patet supra 16. cap. Et quia Angelus erat substantia uiuens, & uiderat eam, ideo uocauit nomen putei puteus uidentis, & uiuentis, dicens: Tu Deus, qui uidisti me. Bersabee autem in qua tunc morabatur Abraham, & Isaac filius eius, erat Australis. Habitabat enim in terra Australi. Istud esse reddituum rationis superius dicti. Diceret enim aliquis quomodo Isaac potuit egredi ad puteum uidentis, & uiuentis, cum sit in terra tam remota? respondet textus. Habitabat enim in terra Australi. Idest, hoc potuit facere, quia habitabat tunc in terra Australi, scilicet in Bersabee, quae est in parte Australi terra Chanaam. Et egressus fuerat ad meditandum in agro. Dicitio Hebraica hic posita, est æquiuoca ad meditandum, & orandum. Communiter autem Hebraei dicunt ad orandum, & dicunt, qd tres orationes sunt solennes inter eos, s. oratio matutina, quam fecit Abraham, & oratio uespertina, s. ante occasum Solis, quam fecit Isaac, & oratio nocturna, quam fecit Iacob, vt patet j. 28. cap. Si aut accipitur ad meditandū, sicut ponit litera nostra, intelligitur dupliciter, s. qd ibat ad cōtemplādum circa Deum, & de beneficio eius, & vta grena, quae ualde latificat aīam, & confortant; ista autē in agro melius, qd in domo sunt, qd regunt liberā mē tē. Vel accipitur ad meditandū circa astronomiā, quia pater eius ualde eruditus erat in hac sapientia, vnde & eam in Aegypto docuit, vt diximus supra 12. cap. & erudierat filium in hac, & forte exibat tunc Isaac ad uidentium dispositionem coeli, vel accipiendum ortum chronicum, vel heliacum alicuius stellae: stellae enim declinante Sole ortu chronico oriuntur, & illud est tempus mathematicum ad inquirendum in celo, quādam

Obiectio ni facit.

Iudeorum triplex oratio solennis.

quedam etiam stella tunc ortu heliaco oriuntur, quia euadentes de sub radijs Solis tunc incipiunt apparere, vt tangit Ioannes de sacro Busto in tractatu sphaerae, & hoc patet, quia dicitur infra. *Inclinata iam die.* Id est, volente Sole subintrare Orizontem. Hoc est enim tempus congruum. *Cumque leuasset oculos.* Scilicet, contra illam partem, de qua veniebat Eliezer cum Rebecca, quia forte intentus erat meditationi, & non aspicebat aduenientes. *Vidit camelos.* Et cognouit eos, quia forte erant insigniti certo signo, vel forte cognouit eos ex numero, quia decem erant totidem, quot miserat Abraham. *Rebecca quoque conspecto Isaac.* Scilicet dum iam appropinquaret, & ipse declinabat versus eos. *Descendit de camelo.* Hoc fuit ad faciendum reuerentiam Isaac, qui futurus erat vir suus. hic est mutatio ordinis, quia prius quaesuit Rebecca, quis homo erat ille, qui veniebat contra se, & cum accepisset responsum, quod esset Isaac, descendit de camelo, alius enim stultum fuisset descendere viso quocumque viro. *Et ait ad puerum.* Id est ad Eliezer. *Quis est ille homo?* Ratio quaerendi fuit, vt sequitur infra, quia veniebat eis in occursum: & suspicabatur eum esse aliquem de domo viri sui; quia sciebat se prope esse ad domum Abraham. Non enim quaerebat de quolibet homine viso quis esset, quia Rebecca puella verecunda, & in verbis modesta erat. *Ipse est Dominus meus.* Non loquebatur de domino suo Abraham, sicut ante semper loquebatur, sed de Isaac filio domini sui, qui etiam erat Dominus suus. *At illa tollens pallium.* Istud pallium secundum quosdam, erat genus ornatus cooperiens caput, secundum Iosephum vocatur hoc tensus, & est genus Arabici vestimenti. *Et cooperuit se.* Gregorius dicit, quod praerecundia cooperuit se. Iosephus autem dicit, quod fecit, vt ornator, & honestior appareret. Sed etiam hic mutatur ordo, quia prius ornauit se Rebecca, quam descenderet de camelo. *Seruus autem.* Id est, Eliezer cuncta, quae gesserat narrauit: de prosperitate viae, & de signo dato ad fontem, & hoc faciebat congratulando domino suo, & dando rationem legationis suae. Ne in vacuum missus videretur. *Qui introduxit eam in tabernaculum Sarae matris suae.* Id est, accepit eam in vxorem coniungendo matrimonium, factis tamen prius aliquibus solennitatibus, de quibus scriptura non facit hic mentionem. *In tabernaculum Sarae matris suae.* Quia forte dedit Abraham filio suo, & vxori tabernaculum, vel cubiculum ad iacendum, in quo Sara cum Abraham ante manere solebat. Vel vt vult Rabbi Sa. introducere in cubiculum matris est, quod in tanta reputatione bonitatis tenuerit Rebeccam, in quanta tenuit Saram matrem suam: Isaac enim videns bonitatem matris, & videns turpitudinem, & vilitatem filiarum Chanaanorum, nunquam se putauit talem vxorem habiturum, qualem matrem habuerat. Nunc autem comparata bonitate Rebeckae, tenuit eam in aequali reputatione bonitatis cum Sara. *Accipitque eam vxorem.* Scilicet per consensum mutuum non latentem in contrapassis, & per consummationem in copula carnali, licet autem assumpsisset eam in Mesopotamia, per literas destinatas. *Et in tantum eam.* Amore casto, quod non egreditur limites matrimonij, sic enim dicitur infra de Iacob. 29. cap. quod seruauit Ia. pro Rachel septem annis, & videbatur ei dies pauci, propter amoris magnitudinem. *Vt dolorem, qui ex morte.* Id est, quod amor magnus ad Rebeccam faciebat ei tolerabiliorē dolorem de morte matris. Non tamen totaliter excludit, & in hoc magnus dolor de mortua matre ostenditur, & nimia affectio ad viuente, quam mortuam tanto, & tam diutino dolore prosequatur. Erant enim tres anni, quibus Sara obierat, dolor tamen de morte eius integer intensusque manebat, qui magno amo-

re nouiter ueniente euacuari non potuit, sed aliquantisper temperari. Antecedens patet, quia Isaac erat annorum quadraginta, quando accepit Rebeccam in vxore: Sara autem, quando genuit Isaac, erat nonaginta annorum, vt patet supra 17. cap. Ex quo patet, quod si tunc Sara viueret, esset centi & triginta annorum. Sed quando mortua est, erat annorum centum & viginti septē, vt patet precedenti cap. ergo tres anni transierant post mortem Sarae usque quo Isaac accepit Rebeccam, in quibus dolor nullatenus fuerat mitigatus.

De sepultura, & morte Abrahae, & filijs Ismahel: de natiuitate Esau, & Iacob, & venditione primogenitura. Cap. XXV.

ABRAM vero aliam duxit vxorem nomine Ceturam, quae peperit ei Zamram, & Iecsan, & Madan, & Madian, & Iesboc, & Sue. Iecsan quoque genuit Saba, & Dadan. Filij Dadan fuerunt Assurim, & Lathusim, & Loomim. At vero ex Madian ortus est Epha, & Opher, & Henoc, & Avida, & Eldaa: omnes hi filij Ceturae, deditque Abraham cuncta, quae possederat Isaac, filijs autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viueret, ad plagam orientalem. Fuerunt autem dies vitae Abraham centum septuagintaquinque anni. Et deficiens mortuus est in senectute bona, prouecta quae aetatis, & plenus dierum: congregatusque est ad populum suum. Et sepelierunt eum Isaac, & Ismahel filij sui in spelunca duplici, quae sita est in agro Ephron filij Seor Hethi regione Mambre, quam emerat a filijs Heth: ibi sepultus est ipse, & Sara vxor eius. Et post obitum illius benedixit Deus Isaac, filio eius, qui habitabat iuxta puteum nomine viuientis, & videntis. Haec sunt generationes Ismahel filij Abraham, quem peperit ei Agar Aegyptia famula Sarae, & haec nomina filiorum eius in vocabulis, & generationibus suis. Primogenitus Ismahelis Nabaioth, deinde Cedar, & Adbeel, & Mabsan, Masma quoque, & Duma, & Massa, Hadar, & Thema, & Iethur, & Naphis, & Cedma. Isti sunt filij Ismahelis; & haec nomina per castella, & oppida eorum, duodecim principes tribuum suarum. Et facti sunt anni vitae Ismahelis centum triginta septem, deficiensque mortuus est, & appositus ad populum suum. Habitauit autem ab Heuila usque Sur, quae respicit Aegyptum introeuntibus Assyrios. Coram cunctis fratribus suis obiit. Haec quoque sunt genera-

Paral. 1.

Paral. 1.

Rom. 9.

Rom. 9.

Iosue 25. Osee 12.

Abdie 1.

Infra 47. Hebr. 12.

tiones Isaac filij Abraham: Abraham genuit Isaac, qui cum quadraginta esset annorum, duxit vxorem Rebeccam filiam Bathuelis Syri de Mesopotamia, sororem Laban. Depræcatusque est Isaac Dominum pro vxore sua, eod quod esset sterilis: qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeckae. Sed collidebantur in vtero eius paruuli, quæ ait: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? Perrexitque, vt consuleret Dominum. Qui respondens, ait: Duæ gentes sunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori. Iam tempus pariendi adueniat, & ecce gemini in vtero eius reperi sunt. Qui prior egressus est, rufus erat, & totus in morem pellis hispidus, vocatumque est nomen eius Esau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu, & idcirco appellauit eum Iacob. Sexagenarius erat Isaac, quando nati sunt ei paruuli. Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Isaac amabat Esau, eod quod de venationibus illius vesceretur, & Rebecca diligebat Iacob. Coxit autem Iacob pulmentum: ad quem cum venisset Esau de agro lassus, ait: Da mihi de coctione hac rufa, quia oppidò lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen eius Edom. Cui dixit Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi primogenita? Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iurauit ei Esau, & vendidit primogenita. Et sic accepto pane, & lenis edulio, comedit, & bibit, & abiit: paruipendens quod primogenita vendidisset.

ABRAM. Postquam fuit descripta linea deriuationis populi Dei, per Abraham, describitur hic deriuatio per alterum stipitem, qui est Isaac, & diuiditur in duo: primo ponitur Abraham consummatio: secundo Isaac multiplicatio, ibi. *Ea quoque sunt generationes Isaac.* Prima in duas, quia primo ponitur pars principalis: secundo incidentalis ibi. *Haec sunt generationes Ismahelis.* Scriptura sacra principaliter intendebat continuare deriuationem populi Dei, ad quod mors Abraham non attinet, sed quia ante mortem suam disposuit de filijs suis, quantum ad hereditariam successionem, & quantum ad locorum in habitationem, vt patet immediate quod multum attinebat ad completionem promissorum a Deo, ideo fit mentio de morte Abraham, & quia ista diuisio fuit inter oēs filios Abraham, ideo ponit quo post mortem Sarae aliam superduxit vxorem. *Abraham vero aliam duxit vxorem.* Hoc videtur fuisse immediate postquam Isaac accepit Rebeccam, quia tamen iam Abraham esset antiquus, non erat tempus differendi ma-

trimonium, quod facturus erat. Sed quare Abraham accepit vxorem, cum iam antiquus esset, nec erat rationabile accipere, propter continendam libidinem, nec est propter prolem, quia proles in qua benedictiones complendae erant iam nata fuerat, scilicet Isaac, de quo multitudo posteritatis promissa fuit quasi stella caeli, & quasi arena, quae est in litore maris, vt patet supra 22. cap. Rndetur Isido. quod non fuit propter libidinem, vel explendam, vel descendendam, quia aras virtutis, prohibebat, sed fuit propter significationem, sicut vt sicut Agar, & Ismahel significant carnales veteris testamenti, ita Cetura, & filij eius significant haereticos in nouo testamento, qui licet putent se pertinere ad veritatem Ecclesiae, tamen non pertinent, quia Ecclesia Catholicorum signata per Sara vna manet. Est dicendum ergo, quod Abraham accepit vxorem propter ista duo, scilicet propter significationem, quia forte Deus mouebat eum ad faciendum ista, vt significarentur aliqua futura, sicut enim probauimus supra 15. cap. Interdum fit prophetica significatio per verba, interdum autem per facta, vt per istas generationes significaretur Hebraei carnales, & Catholici Christiani, & falsi Christiani, scilicet haeretici. Etiam fecit hoc propter multiplicationem generis, quia licet multiplicata esset stirps Abraham, Deus tamen volebat eam magis multiplicare, ideo dicitur Isidorus, quod non accepit Abraham Ceturam propter prolem, sed est propter significationem. De hoc Aug. de ciu. Dei, 16. lib. c. 37. Vel dicit, quod permittit Deus Abraham ducere aliam vxorem post Saram, vt hoc exemplo damnarentur quidam haeretici, qui postea secundas nuptias damnauerunt. Sed quaeretur, quare Abraham assumpsit mulierem de Chanaanais, cum mandauerit filio suo, quod non acciperet vxorem de eis: Rndetur, quod hoc fiebat propter electionem populi Dei, vt totus descenderet de stirpe Abraham, & non commiseretur gentibus idolatrarum, & quia totus Dei populus deriuandus erat per Isaac, si assumpsisset Isaac vxorem de Chanaanais, populus Dei totaliter esset coniunctus Chanaanais. Decuit ergo accipere de cognatione Abraham, scilicet de filiabus Nachor: Abraham autem assumpsit Ceturam in vxorem, non intendebat augere populum Dei, quia sciebat quod benedictiones complendae essent in Isaac, & non in Ismahel, vt patet supra 17. & 21. cap. Cur ergo filij postea nascituri nullo modo pertinebant ad populum Dei, non referebat magis sic, quam aliter agere, vel de stirpe sua accipere vxorem, vel de Chanaanais. *Nomine Ceturam.* Hebraei quidam dicunt, quod ista fuit Agar, & vocatur Cetura, id est, thurificata secundum interpretationem Hebraicam. Quia postquam de domo Abraham eiecta fuit, semper se custodiuit inmundam, & immaculatam ab actu venereo, ideo meruit postea recipi, dicitur enim quod mortua Sara Abraham misit Isaac filium suum ad reducendum eam, quia hoc erat valde congruum, vt Agar, quae vxor erat, & videbatur ei quasi iniuria facta cum ad instantiam Sarae eiecta fuisset, nunc iterum ad pristinum reciperetur. Hoc est excusatio etiam Abraham, ne senex arguatur nouas nuptias affectasse. Sed contra hoc arguitur, quia dicitur quod filij Ceturae fuerunt isti, scilicet Zamram, & Iecsan, & c. deinde dicit, quod filius Agar Aegyptiae, fuit Ismahel. Satis ergo in hoc distinguit vtramque, ponens eis diuersos filios, est quia Agar vocatur Aegyptia, & famula, Cetura autem non vocatur Aegyptiam, nec famulam, quasi fuerit ipsa de terra Chanaan, in qua Abraham habitabat, & nunquam fuerat ancilla: Itaque dicitur infra quod Abraham dedit oia, quae possidebat filio suo Isaac: filij autem concubinarum largitus est munera, ergo vt quod non fuit vna sola concubina, scilicet Agar, sed etiam Cetura fuerit alia. Possent tamen dicere Hebraei, quod ponitur ibi plurale pro singulari, sicut aliqui consuevit in scriptura, & et dicitur postquam istae fuerunt diuersae concubinae, non quantum ad rem, sed quantum ad tempus, quia Agar primo copulata habet locum vnius concubinae, eadem autem copulata post mortem Sarae habet locum alterius concubinae, &

Quaest. 1. Cur Abraham accepit vxorem, cum esset senex, accepit aliam vxorem.

Prophetica significatio, quomodo.

Quaest. 2. Cur Abraham accepit vxorem Chananaem?

An Agar sit eadem, quae Cetura nomina tur.

ad

ad hoc potest induci, quia in Hebreo nomen istud quod...

Attende de simili femine.

vnus de posteris Abrahæ exercitum duxit in Libiam, ibiq; castrametatus terrâ illâ a suo noie Aphricâ nuncupauit...

Cap. 39.

alii inuiderent Isaac, quia plura suscepit, inuidia autem multis malis præberet introitum. Cum autem separati...

Inuidia introitus, malis multis rabet.

Dux sunt ciuitates vna Dei, ab ira diaboli.

ro mali alia ciuitate. Et quia ciuitas populi est, ideo ciuitas Dei vnus populus est: ois ergo bonus mories congregatur ad populum suum...

homines precibus, vel laboribus perueniant, quia ante eternitatem non fuerit aliqui labores nostri, vel preces quibus mereretur vitam eternam habere, vel sic predestinatos esse. Respondetur, quod in omnibus istis locutionibus accipitur predestinatio pro ipso fine determinato, & non pro ipsa Dei dispositione. Nullus enim peruenit ad illam beatam vitam, nisi Deus disposuerit eum illuc venturum. Ex ista ergo dispositione totum bonum nobis inest. Et ista vocatur predestinatio, & ista est ante secula. Sic habetur Malac. 1. cap. Antequam quaquam boni, vel mali facerent, Iacob dilexi, Esau autem odio habui, & hanc nullo modo mereri possumus, sed ista dat nobis causam merendi, quia nos incitat ad bene agendum, per quod peruenitur vitam eternam. Finis autem predestinationis est ipsa vita eterna, & hanc dicimus mereri de congruo, & hoc quod predestinati sumus: nunquam enim aliquis de congruo, vel de condigno vitam eternam ultimam merebitur, nisi qui predestinatus est ad vitam eternam. Est ergo sensus quod nullus homo mereri potuit, quod Deus eum predestinaret ad vitam eternam, quia ista predestinatio fuit ante secula, & tunc nulla nostra merita extabant. Etiam quia iam gratia non esset gratia, ut ait Apostolus ad Romanos 1. o. cap. Sed postquam nos sola Dei bonitate, preordinati sumus ad vitam eternam nascimur temporaliter, & laborando nos, vel sanctis orantibus pro nobis promeremur de congruo illam vitam Paradisi, ad quam ab eterno preordinauerat nos Deus. Et hoc est promereri finem predestinationis, id est beatitudinem, ad quam predestinamur, sed non promereri predestinationem, id est promereri, quod Deus ab eterno nos elegerit, quod proprie vocatur predestinatio. *Et quod esset sterilis.* Si gentes multae de femine Isaac gignerentur, quare sterilis vxor accepit? Respondet Gregorius, quod Deus preordinauerat Isaac habiturum filios precibus prius factis. Si autem vxor non sterilis accepisset, non haberet occasionem precandi Deum pro filiis, dedit ergo ei sterilis vxor, ut compleret predestinationem, scilicet filios precibus mediantibus haberet. *Qui exaudivit eum.* Id est, Isaac, quia sic ab eterno disposuerat, ut Isaac precantem exaudiret. Et dicitur exaudivit Isaac, quia licet ambo orarent pro filiis: quia tunc iustior erat Isaac, exauditus est citius quam Rebecca, unde volunt Hebraei quod in vno cubiculo existeret, ambo orabant Isaac ex vna parte & Rebecca ex alia: & ideo ubi nos dicimus. *Deprecatus est pro vxore sua.* Hebraei dicunt. *Deprecatus est contra vxorem suam.* Scilicet vnus ad vnum angulum domus, alter ad alterum. *Dedit conceptum Rebecca.* Hoc fuit post 19. annos a contractu matrimonij, & a cohabitatione simul domestica, patet quia quando accepit vxorem erat quadraginta annorum, ut hic. Sed quando nati sunt filij erat annorum sexaginta, ergo intercederat anni 19. inter copulam matrimonialem, & conceptionem. *Sed collidebantur in vtero eius paruuli.* Ista coniunctio, sed, est aduersatiua, & semper diminuit, ut si dicamus, tu das mihi mille Morabitinos, sed debeo tibi decem diebus famulari. Haec particula, sed, diminuit beneficium. Sic est sensus, Deus dederat Rebecca conceptum, & in hoc magnam gratiam fecerat. *Sed collidebantur paruuli.* Id est licet ista gratia magna fuisset a principio conceptus, iam tunc magna non videbatur, quia collidebantur paruuli, immo si sic permanissent collidendo se nulla gratia fuisset dare ei conceptum, immo magis fuisset poena, quia necesse erat fieri abortum, & mortem paruulorum, & matris periculum, continuumque dolorem. Et istam sententiam secuta fuit Rebecca, cum infra dixit, si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? id est si Deus disponebat vexare sic me, & paruulos in vtero meo, quid necesse fuit concipere, id est ad quid dabat mihi conceptum, quia nihil proficiebat, nec erat aliqua gratia. *Collidebantur paruuli in vtero.* Id est, percutiebant se, quia mouebantur in vtero, & deinde impetebant se. Sicut cum aliquis collidit vnum lapidem cum alio, vel

Cur Deus promisit Isaac accipere vxorem sterilis, esse latere esset multiplicatus.

lapidem cum ferro. Et signabat hoc contentionem futuram inter populos natos de femine istorum duorum puerorum, ut infra declaratur. Quia Deus interdum futura prophetat verbis, interdum rebus, ut demonstrauimus s. 15. & 19. cap. septuaginta interpretes posuerunt, quod pueri ludebant in vtero, vel calcitrabant. Aquila vero Ponticus posuit constringebantur, vel frangebantur. Symacus vero in superficie ferebatur in similitudinem nauis carentis legitimo pondere. *Si sic mihi futurum erat.* Id est, si sic Deus disposuerat, quod paruuli luctarentur in vtero. *Quid necesse erat concipere.* quod superfluum erat, timebat enim abortum, & sic morentur paruuli, tunc autem conceptus inutilis esset. *Perrexitque ut consuleret Dominum.* Secundum Iosephum, & scholasticam historiam dicitur, quod Rebecca iuit ad montem Moria, quem locum sanctum esse credebat, ubi Abraham altare struxerat cum voluit immolare filium suum, & factis ibi victimis in holocaustum, posuit se super pelles sacrificiorum ad dormiendum, ut in somnijs a Deo veritatem audiret, sicut contingebat multis prophetis. Et ne phantasticis somniorum illusionibus falleretur, sed a Deo nuda veritas paterneret (iuxta morem gentium) folia lauri, quae tripodes vocant, & folia agni casti, qui est quaedam herba somniorum obuians phantasijs, capiti suo supposituit, & sic dormiens a Deo responsum accepit quod sequebatur. Alij autem dicunt, quod iuit ad Melchisedech, qui est Sem, qui sacerdos Dei altissimi erat, ut patet s. 14. cap. vel iuit ad Heber, qui spiritum prophetiae habuit, quod demonstrat ex cap. 1. s. vbi dicitur, quod Heber genuit filium, & vocauit nomen eius Phaleg, id est diuisionem, quia in diebus eius diuisa est terra, & hoc satis verisimile est, quod consuleret aliquem istorum, quia isti tunc manebant. Vixit enim Sem, qui dictus est Melchisedech vsque ad annum quadragessimum vitae Iacob, ut demonstrauimus s. 11. cap. vixit autem Heber vsque ad annum 69. vitae Iacob, ut demonstrauimus s. 11. cap. & ibi vide. *Constat ergo, quod adhuc postquam Rebecca genuit pueros, & consulerat Dominum, vixit Melchisedech quadraginta annis, & Heber 69. Qui respondens ait.* Scilicet Deus siue per se ipsum responderit super montem Moria siue primam expositionem, siue per Melchisedech, vel Heber responderit, quia quaecumque prophetae dicunt, Deus respondere dicitur, quia ut ait Beatus Petrus secunda Canon. cap. 1. Non voluntate humana allata est aliquis propheta, sed Spiritu sancto distante, locuti sunt sancti. *Daue gentes in vtero tuo sunt.* Id est, capita duorum gentium, quae de Esau venerunt Idumei, de Iacob venerunt Israelitae, siue Iudaei. *Duo populi.* Idem est quod superius pro eodem accipit hic genus, & populum, sed est per modum prophetarum, qui quasi rhythmicè loquentes duplicant verba in eodem sensu ad ornatum, ut patet maxime per totum Isaiam. *Ex ventre tuo diuidentur.* Id est, istae duae gentes non solum erunt diuisae, quod fuerunt multiplicatae, sed quando natae fuerint ab vtero, adhuc diuisionem, vel discordiam inter se habebunt, patet enim maxima diuisio Idumaeorum, & Iudaeorum, quia antequam nascerentur ab vtero, iam luctabantur in vtero, deinde cum nascerentur vnus tenuit plantam alterius, ne exiret, deinde postquam nati sunt, in conditionibus viuendi auersi fuerunt in tantum, quod Esau insidiabatur vitae Iacob dicens: Venient dies placentis patris mei, & occidam fratrem meum, patet 7. 27. cap. Postquam autem in gentem magnam creuerunt, auersi fuerunt, quia Idumaei non permiserunt Iudaeos transirentes per desertum, venire per terminos terrae suae, unde dixit rex Edom non transibis per me, alioquin armatus occurrat tibi, licet postea aliquo modo permiserit, ut magis declaratur Deuteronom. 2. cap. & Numeri 21. cap. Iudaei autem postea aduersarij sunt eis, & destruxerunt eos subijcetes seruituti, ut patet 2. Regum 8. c. Sed adhuc postea repugnauerunt, & semper inuiderunt

Gentilium mos, ne phantasticis somniorum illusionibus vexarentur.

Idumeorum, & Iudaeorum discordiam, etiam ante ab vtero ortam.

inuiderunt Iudaeis gaudentes de malo eorum, & oppugnantes eos quousque propter ista scelera Idumaeae Chaldaeis destructa fuit, & translata ad alias gentes, de quo patet in Abdia. Toto ergo tempore durationis istarum gentium, ex quo ab vtero natae sunt vsquequo Idumaei destructi sunt, discordia, & inuidia inter eas fuit, ut patet Amos primo cap. super tribus sceleribus Edom, & super quarto non conuertam eum, eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, & tenuerit vltra furorem suum, & indignationem suam vsque ad finem. *Populus populum superabit.* Id est licet sint fratres non erunt in pace, sed vnus superabit alium in bellis: *Et maior minori seruet.* Populus maior vocatur, populus Idumaeorum, qui licet forte non esset maior in gentibus, erat maior, quia natus de fratre primogenito, scilicet Esau: hoc autem non fuit completum tempore Esau, & Iacob, quia viuentem patre eorum antequam Iacob iret in Mesopotamiam, Esau premebat fratrem suum Iacob, nec poterat ei Iacob resistere, & hoc fuit origo eundem in Mesopotamiam, ut patet infra 27. cap. Nec etiam fuit completum redeunte Iacob de Mesopotamia, quia tunc exiuit ei obuiam Esau cum quadringentis armatis equitibus, & timuit valde Iacob, & incuruatus est multotiens coram eo vocans eum dominum, ut patet infra 32. cap. sed fuit completum, quando Dauid pugnans contra Idumeos subiecit eos in tributarios, ut patet 2. Reg. 8. cap. Vel magis fuit impletum tempore Christi, quando maior populus, qui fuit populus Iudaeus, quia primogenitus fuit Dei, seruauit populo Christiano se ei subiicendo, vel in voluntate seruendo, ut ait Augustinus 16. de ciuitate Dei cap. 28. *Iam tempus parienti erat.* Quia elapsi erant nouem menses a conceptu. *Et ecce gemini.* Id est duo, geminus proprie signat duplatum, & vocantur proprie gemini illi, qui corpora, quasi in duplo maiora habent in omni dimensione, siue latitudine, cum membrorum proportionem, & roboris magnitudine: hic autem geminus numerum duorum signat. *Reperiuntur.* Quod patuit in egressione, quando vnus tenuit alterius plantam. Ex quo inuinitur, quod ante partum licet Rebecca tenuerit in vtero suo motum illum, nesciebat vtrum gemelli essent. Non fuit sic in partu gemellorum, quantum ad Thamar nrum Iudae, quia illa sensit se habere duos in vtero, & non post conceptum, sed ante effusionem paruulorum ab vtero, ut declaratur infra 38. capit. *Qui prius egressus est rufus erat.* Rufus dicitur colore declinatam ad rubeum aliquid, & crinum, vel quasi nigrum, quia color proprie rubeus tantam intensionem requirit, quod in hominibus non reperitur, nisi quando accidentaliter propter verecundiam sanguis ad vultus superficiem pro-uocatur. *Et in motu peli: hispidis.* Homines habent pilos in cratae aliquantisper perfecta, quando ex calore aliquantisper inualecente digerunt humores sicci. Et cum emittuntur per strictissima loca pororum in pilos formantur secundum angustiam locorum, per quae transeunt figuram assumptas. Esau autem cum de vtero nasceretur totus pilis coopertus apparuit, et hoc fuit, vel quasi monstrum, vel fuit miraculum, vel aliqua specialis complexio, qualis non reperitur in alijs paruulis natis. Sed satis mirabile fuit, quia si monstrum fuit, vel complexio temperie naturalis debuisset esse aequalis Iacob, quia eadem hora concepti sunt, licet hoc non generaliter teneat, quia aliquando gemelli dissimiles in naturalibus nascuntur. *Protinus autem egrediens.* Id est alius immediate egrediebatur: nondum enim vnus egressus fuerat, & alius egredi conabatur in tantum, quod sequens manibus suis comprehendit plantam egredientis, ut ipse

Geminus quid signifi- ficat.

Alph. Toft. super Gen.

prior egredere, quasi de primogenitura contententes. *Plantam fratris tenebat manu.* Ne egredere, Sed quare, vtrum collisio paruulorum in vtero, & tentio plantae naturaliter contigerit, Et posset aliquis probare, quod naturaliter contigerit, quia duo paruuli pra angustia materni vteri intra capi non poterant. ideo vnus premebat alium, & alius alium, & sic ad inuicem collidebantur. Respondebit aliquis, quod non fuit naturalis talis collisio, quia si fuisset naturalis non miraretur Rebecca. Sed ista probatio nulla est, quia non solum miramur de supernaturalibus, sed etiam de naturalibus. Dicitur enim admiratio suspensio mentis attonitae propter aliquod magnum existimatum: magna autem non solum reperitur in supernaturalibus, sed etiam in naturalibus. Patet, quia miramur de ijs, quae fiunt in caelo, ut de diuersitate noctium, & dierum, & de varijs moribus stellarum, & de quarundam immobilitate, licet ista naturaliter fiat, quia eorum causas ignoramus, sic ait Boetius de consol. lib. 4. Metron. 5. de motu Astrorum, & de eclipsibus, cum dixit: *Si quis Astrorum sidera nescit Propinqua summo cardine labi, Cur legat tardus plaustra Bootes, Mergetque seras equore flammas Cum nimis celes explicet ortus Legem superbit atheris alii Palleant plena cornua lunae Insecla meris noctis opaca Quaeque fulgent texerat ore: Confusa Phebe detegat astra: Commonet q ntes publicus error Laxant que crebris pulsilus ara.* Sic etiam de alijs, quae fiunt in materia inferiorum, ut de diuersitate fontium terrarum, & animalium, de quibus require in Solino, & in libro de proprietatibus rerum, & alijs naturalibus. Hoc tamen non obstante dicendum est, quod ista fiebant supernaturaliter, quia ea, quae fiunt ad signandum aliquid futurum non sunt a natura. Sed ista collisio fiebat ad praesagium futurorum, ut patet in responsione Dei. f. duae gentes sunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur. Maior patet, quia natura non agit aliquid ad signandum aliud, sed solum agit res ad efficiendum ad continuationem, & perfectionem specierum vniuersi: natura n. prout hic assumitur non est vis intellectiua, sed quaedam virtus, siue quam res naturales inclinant ad agendum, vel patiendum, & agunt, & patiuntur siue conformitatem ad suam speciem, facere autem aliquid ad signandum aliud est ordinare, quod ad vim intellectiuam pertinet solum. Et adhuc dato, quod dare non oportet. f. quod natura aliquid facere posset ad signandum aliud, non tamen posset imponere aliquid ad signandum futurum, quia futurum naturae cognitum non est, sed soli Deo. Itaque dato, quod poneretur naturalis collisio paruulorum, tamen adhuc non posset poni naturalis retentio plantae vnus ab alio. Dato n. ut supra dicebatur, quod naturaliter talis collisio fieret pro angustiam materni vteri, tunc sequeretur, quod egrediente vno, alius non teneret pedem eius, ne exiret, sed naturaliter requiesceret habens amplum locum, immo si paruuli propter loci angustiam luctarentur, laboraret vnus, ut alium expelleret, non autem vterum teneret, ne egredere videretur ergo necessario dicendum, quod collisio eorum erat supernaturalis. Erat, n. quidam motus catus in paruulis a Deo solo praeter omnem actum naturae ad signandum futuram aduersitatem inter eos, & ut viderentur contendere quis eorum de vtero prius egredere. *Idcirco appellauit eum Iacob.* id est, supplantatorem, quia planta tenuit fratrem. Ista nota im- poluit eis Isaac, non tanquam in vanum, sed tanquam demon-

Quaest. 5. Vtrum collisio ista in vtero, & tentio plantae fuerit naturalis.

P p frans

frans in ijs nomimbus quosdam effectus mirabiles genitoru. Erat. n. mirabile satis, qd puer ex vtero exiret totus ruffus, & pilosus valde, erat autem mirabilius, quod pueri nihil intelligentes, & viribus totaliter carentes ad egrediendum de vtero, quasi parati pugiles lustarentur. Sexagenarius autem erat Isaac, quando nati sunt ei parvuli. Et sic patet, quod viginti annis steterat cum vxore, quibus concipere non potuit. In 19. anno concepit, & in viginti peperit: patet ex superioribus, quia 40. annorum erat Isaac, quando accepit Rebeccam in vxorem.

Sed quaeritur, quare cum videret Isaac vxorem suam sterilem esse, & tanto tempore laborare operam danda, vt gigneret, & non poterat, non superducebat aliam vxorem, sicut Abraham accepit Agar, postquam steterat cum Sara decem annis facta promissione de progenie, & gignere non potuit, vt patet supra 16. ca. Rndetur fecerunt Hebraeos, qd ex tempore, quo Isaac vovuitatid sepe tui sit ligari, vt inuolaretur Deo, vt patet supra 22. c. fuit consecratus Domino, nec erat ei licitum accipere, nisi vnam vxorem, forte sicut Apostolus dixit de episcopo, qui debet esse vnus vxoris vir, vt patet prima ad Timo. 3. c. Quibus adultis. Hic ponit generatorum conuersatio. Ista non dicuntur secundum ordinem historie, sed aliqua hic anticipantur, quia supra dixit de morte Abraham, hic de Natiuitate Esau, & Jacob. Et sic ordinem narrationis huius, vt prius Abraham mortuus fuerit, quam nati fuerint parvuli. Sed falsum est, quia quidecim annis ante mortem Abraham nati sunt isti parvuli, patet, quia Abraham vixit 175. annis, vt patet supra, qd autem genuit Isaac filium suum, erat annorum centum, vt patet supra 21. c. Isaac autem genuit filios, qd erat sexagenarius, & tunc Abraham esset 160. annorum: manebant ergo ad compleendum 175. annos, anni quidecim quos vixit post natiuitatem puerorum. Quibus adultis. Scilicet cum peruenirent ad annum 15. vel 20. in qua etate vocatur homo adultus. Falsus est Esau vir gnarus venandi. Quia inuenit multos modos fallendi aues, & hoc demonstrat curiositatem, & acutem intellectus eius. Et homo agricola. Ista duo sunt duo modi vitendi pertinentes ad continuationem economie, de quibus patet 1. Polit. Iacob autem vir simplex. Id est non malitiosus, non erat tñ carens prudentia. Dicitur tñ Esau gnarus, i. sapiens, quia filij huius seculi prudentiores sunt in generatione sua. Habitans in tabernaculis. Id est in domo, quia non exibat ad opeta rusticana, & venatica sicut Esau. Vel vt volunt Hebrei tabernacula vocantur hic scholaru loca, in quibus manebat Iacob addiscens sapientiam, & Dei timorem: erat aut vnum tabernaculum Melchisedech, qui erat sapiens, & sacerdos Dei excellens. Erat aliud tabernaculum Heber, qui propheta erat, & docebat de rebus diuinis. Vnde volunt Hebraei, qd Iacob 14. annis habitauit in tabernaculo Heber. Isaac amabat Esau. Hic fuit id quod communiter in parentibus eneniret, quia vnus de parentibus magis afficitur ad vnũ filium quam ad alium, & alius ad alium. Ratio autem quare Isaac diligeret Esau subditur in textu, scilicet, quia libenter vesceretur de venationibus eius, quia iam inclinabatur Isaac ad senectutem. Homines autem in illa etate libentius comedunt delicata cibaria cuiusmodi sunt animalia venatica, quae teneriora sunt, & digestibilia, & dulciora. Nec impitet aliquis ad manum Isaac, qd diligebat filium propter venationes. Non enim diligebat eum ex intemperantia, quasi vellet intemperatis cibis vti, sed quia etas illud exposcebat: licet enim Isaac vixerit maiori tempore, quam Abraham, tñ non vixit, ita sanus sicut Abraham, quia cito caligauerunt oculi eius, & multas egritudines incurrit, ideo indigebat leuibus cibarijs. Rebecca diligebat

Quaest. 6. Cur Isaac non lupin dixit alia vxorem cui sua esset sterilis.

Iacob. Quia a Deo reuelante acceperat, quod fratri suo praferri debebat, & Deus dedit Iacob gratiam, vt magis diligeretur a matre, vt ipsa ei industria daret ad futuram benedictionem. Si enim mater plus Esau dilexisset, etiam Iacob multum depressoisset, nec potuisset benedictionem surripere Iacob: Hinc patet, vt supra dictum est, quod Deus praordinas aliquem dat modum deueniendi in istud. Vel forte magis diligebat Rebeccam Iacob quam Esau, quia magis conuersabatur cum eo. Erat enim Esau vir agricola, & cum Rebecca semper maneret in tabernaculo partum conuersabatur cum eo. Iacob autem manebat in tabernaculis, & sic magis conuersabatur cum matre, & sic magis diligi poterat. Ista est vna de causis assignatis a Philosopho. 8. Ethico. quare magis parentes diligant filios, quam filij parentes, scilicet, quia parentes conuersantur cum filijs maiori tempore cognoscentes eos, quia mox, vt nascuntur cognoscunt: filij autem non cognoscunt patres, nisi procedente tempore. Coxit autem Iacob pulmentum. Hic ponitur benedictio primogeniturae: & fuit pulmentum, quod coxit Iacob, quia Esau multum concupiuit illud, & ideo pro illo vendidit primogenita. Et multum viuiperatur in hoc, vt patet ad Hebr. 12. c. nemo sit fornicator, aut prophanus quemadmodum Esau, qui propter vnam escam vendidit primitiua sua pulmentum autem nomen generale est cuiuscunque cibi decocti, aut confecti. Et aliquando accipitur pro quocunque cibo, vt patet Ioan. 21. c. pueri, nunquid pulmentarium habetis, id est aliquid pertinens ad cibum, siue pulmentum. Damibi de colitione hac ruffa. Erant enim lenticulae sic confectae, quod ruffe videbantur, quia forte aliquid superfluum fuerat ad colorandum brodium, sicut nuc fit in cibis confectis, sed tunc nondum gulosa auisitas curiosa tñ in cibis inuenerat. Dicunt enim aliqui Iudaei, quod eadem die Abraham mortuus fuerat, & ideo comedeant lentas. Vnde nunc quando aliqui de Iudaeis moritur in domo illa die mortis, & exequiarum lenticulae in cibum parantur. Sed non videtur hoc verum, quia quando mortuus est Abraham isti duo fratres erant quidecim annorum, vt supra dictum est, sed in quidecim annis, nondum videtur, quod Esau esset, adhuc vir agricola, quia tener nimis erat. Itē si Abraham illa die mortuus fuisset, non iuisset ad agrum Esau, sed mansisset in domo ad faciendum exequias, sed in textu dicitur, quod veniebat valde fessus de agro. Itē quia si illa die mortuus fuisset Abraham, cibi lenticularum pro omnibus generaliter pararentur, & tunc non habuisset Esau occasionem vendendi primogenita, quia tunc etiam pro eo lenticulae paratae essent, sed in litera dicitur, quod Iacob pro se parauerat istas lentas. Quia oppido lassus sum. Id est valde fessus, oppido aduerbium est. Quam ob causam. Id est, quia concupiuit lenticulam ruffam. Vocatum est nomen eius Edom. Id est ruffus, siue rubeus, sed secundum, quod Hieronymus dicit, Esau vocat Edom, id est rubeus, vel sanguineus ob ruborem corporis, vt patet in quodam prologo eius super Abdiam, qui incipit: Iacob patriarcha. Cui Iacob dixit: vende mihi primogenitua. Sed quaeritur, quae sint iura primogeniturae, quae Iacob desiderauit. Respondetur, quod iura primogeniturae multa sunt precipue octo. Primum est, quod sacerdotes erant primogeniti & sic patet de Melchisedech, qui ex eo, quod reputabatur primogenitus Noe sacerdos erat: Dei altissimi, vt patet supra 14. cap. & propter hoc Leuitae fuerunt accepti, vt essent sacerdotes in cultu Dei loco omnium primogenitorum Israel, vt patet Num. 3. cap. Secundum erat, qd primogenitus sedebat prior in mensa, & accipiebat partem maiorem cibi, de quo 1. 2. c. vbi

Esau pro esca primogeniturae fratri vendidit.

Vti faba Romanis, & Graecis, ita lens Hebraeis significauerat.

Quae sint iura primogeniturae.

vbi dicitur, quod Ioseph fecit sedere ad mensam fratres suos coram se sic ordine eorum primogenitus, iuxta primogenita sua, & paruus iuxta etatem suam. Tertium est, qd primogeniti benedicebant alios fratres, & humiliabatur alij coram eis, vt patet infra 27. c. quam daret benedictionem Isaac Iacob dixit, incurretur coram te filij matris tuae. Quartum erat, qd veste preciosa utebatur in festiuitatibus, de qua infra 27. cap. dixit Isaac putas se benedicere filio suo Esau, vt sensit vestimentorum flagrantiam: ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dñs. Quintum erat, qd primogeniti principatu dominatu regale sup alios gerebat, vt patet infra 27. c. vbi dicitur seruiant tibi populi, & adorēt te tribus terrae, esto dñs fratri tuo, & incurruerunt ante te filij matris tuae. Et in eodē c. infra dixit Isaac ad Esau de Iacob dñm tuum constitui, & oēs fratres eius seruituri illius subieci. De hoc etiā infra 49. c. Iacob benediceret Ruben, qd primogeniturae iura habere debebat ait, Rubem primogenitus meus fortitudo mea, principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio. Sextum erat, qd primogeniti duplices partes hereditatis assumebant, sic patet in autoritate assignata, s. prior in donis, maior in imperio: pertinebant. n. ad Ruben illa duo, & Iacob mutauit illa ad alios filios, quia ius regnandi trāsiit ad Iudam, vt patet inf. 49. nō auferetur sceptrū de Iuda, & c. duplex autem pars hereditatis trāsiit ad Ioseph, tñ enim habuit sicut duae tribus. Ideo non computatur tribus Ioseph per se, quasi vna tribus, sed computantur duae tribus, p. duobus filijs eius, s. tribus Ephraim, & Manasse, vt patet infra 48. c. vbi dicitur duo ergo filij tui, qui nati sunt tibi in terra Aegypti, antequā huc veniret ad te, mei erūt Ephraim, & Manasse sicut Ruben, & Simeon reputabuntur mihi. Septimum ius primum geniturae erat, qd primogeniti redimebantur a Deo quinque solidi: alij autem non, tanquā illi specialiter illi obligaretur, vt patet Num. 3. c. Octauum & vltimum, quia primogeniti a patribus mortuis benedicebantur, vt patet inf. 27. c. quia dixit Isaac Esau primogenito suo, vt benedicat tibi aia mea antequam moriar. Sciendū ergo est nunc, vtrum peccauerit Iacob in emendo iura primogeniturae. Et arguit, qd peccauerit, quia emere spiritualia est symonia, quae est graue peccatū, sed iura primogeniturae sunt spiritualia, ergo nō licuit ea emere. Antecedens patet pro maiori, quia circa contractus in spiritualibus siue emendo, siue vendendo committitur symonia: minor probatur, quia ius primogeniturae est esse sacerdotem, quod est sacratissimum. Sic. n. ait Iud. primogenita erat vestis sacerdotalis, quia indui maiores natu cum benedictione patrum, victimas Deo velut pontifices offerebant. Item ad primogeniturae pertinebat duplices partes hereditatis habere, vt patet in Ephraim, & Manasse, quibus datae sunt duae sortes, cum essent vna tribus, s. Ioseph, quia Iacob transfuit ad eos istud ius, de quo infra 48. c. Quod autem Iacob vellet emere duas partes hereditatis pro modico pretio edulij, valde iniustum erat. Pertinebat autē ad primogenitum dupla pars hereditatis, vt supra declarauimus. Rndetur, qd Iacob nō peccauit hic aliquo modo, quia ius primogeniturae de iure ad Iacob pertinebat, Sic. n. Deus disposuerat, vt supra dictū est, s. maior minori seruiet. Et Malach. 1. c. dictum est antequā aliqui boni, vel mali facerent, Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Et idem ponit Apostolus ad Rom. 9. cap. dicit. n. ista facta fuisse ex diuina electione praedestinante ante saecula. Ista autem dispositio Dei: s. qd primogenitura pertineret ad Iacob, reuelata fuit Iacob a matre sua, & ideo ipsa ausa fuit, vt infra 27. c. patet incitare Iacob ad furandum patris benedictionem fratri dādam. Et licet ista de iure ad Iacob pertinerent, Esau tñ

Aph. Toft. super Gen.

violenter ista possidebat pro primogenito se gereñs, & vtēs iuribus primogeniturae. Et quia Iacob iuribus extorquere non poterat, infidiabatur quarens opportunitatem, quomodo iura illa ad se reduceret, tollendo possessionem ab alio. Et quia tñ viderat eum lassum de agro venientem, & famefcem, & desiderantem: vidensque, qd primogeniturae iura illo tempore modicum appreciabantur cum diceret: En maior, & quid mihi proderunt primogenita? vt infra patet, putauit se inuenisse opportunitatem, ideo tētauit eum, si vendere vellet primogenita, & libenter vendidit. Ad argumentum dicitur, quod non emerat hic Iacob iura primogeniturae, siue spiritualia essent, siue temporalia. Non enim emit aliquid tanquam a vero domino, & iusto possessore: sed redemit ius suum, tanquam extorquendo a violento detentore, ideo nulla symonia ibi fuit, sicut cum quis circa spiritualia redimit vexationem. Ad secundum dicitur, quod nō fuit hic aliqua fraus: fundat se enim ista suppositio, quod haec fuerit vera emptio, & venditio, sed falsum est, vt probatum est, ergo non est fraus. Erant enim primogenita pertinentia ad Iacob, licet ipse non actualiter possideret. Poterat ergo accipere illa sine aliquo pretio apud quemcunque reperisset, sicut dominus inueniens rem suam furto subtraham apud alium, potest eam accipere, nihil dando: voluit tamen aliquid dare Iacob, vt magis sine scandalo fieret. Hebrei quidam dicunt, quod non solum fuerunt datae lenticulae ruffae, sed etiam magnum pretium. Fuit autem iste cibus datae per modum cuiusdam vrbanae consuetudinis. In translatione enim rei magni valoris recipiens ultra pretium soluit vinum, vel prandium, & ideo lenticulae ruffae fuerunt hic datae, vt prandium pro translatione primogeniturae, & sic exponunt, quādo infra dicitur. Accepto pane, & lentis edulio. Non pro pretio principali, sed pro quodam grato conuiuio. Et si dicitur contra, quia Apostolus vocat Esau prophanum, quia pro vna esca primogenita vendidit, vt patet ad Hebr. 12. c. Dicunt, quod illa esca non fuit totum pretium venditionis, sed solum dicit causam mortuam ad haec, quia esca fuit incentiuum ad vendendum. Sed magis videtur, adhuc dicendum, quod illa esca fuit totum pretium primogenitorum venditoru. Ratio, quia Iacob cum nondum esset pelicon, id est emancipatus, peculium non habebat. Etiā quia magna reprehensio est, quam agit Apostolus contra Esau propter venditionem primogeniturae, quia pro esca perdidit primogenita. Si autem magnum pretium datum fuisset, non tantum reprehensibilis fuisset: peccauit autem valde Esau, quia dedit primogenita, quae se verē possidere a natiuitate credebat. Habebat enim bonam fidem, & titulum aliqualem in hac re: viderat enim Esau, quod omnes eum primogenitum vocabant, & pater eius faciebat eum vt primogeniturae iuribus, constabat et quod de vtero prius natus fuisset Esau quam Iacob: si autem Deus aliter disposuisset de primogenitura ei non constabat, quia etiam Isaac patri eius non constitit, donec, dum ipsum Iacob benediceret, reuelatum est. Si ergo Esau vendidit, verē se vendidisse credit, & in hoc magnum peccatum erat, scilicet symonia, & magna gulositas. Valde etiam stultus fuit, quia re tanti valoris pro minima re dedit. Et in hoc Apostolus eum redarguit ad Hebr. 12. Nemo sit prophanus, vt Esau qui propter vnam escam vendidit primitiua sua. Et dato, quod sciuisset Esau se iniuste possidere iura primogeniturae peccabat vendendo, quia rem spiritualem possidebat qualitercunque possideret: ideo vel simpliciter dare debuisset illa primogenita, vel nullo modo dare, vendere autem non licebat, quia erant spiritualia. En maior. Arguebat sic Esau: P p 2 primo.

Solutio argumētū.

Opin. Hebraeorum refellitur.

primogenita sunt quaedam cōpetentia primogenito, dum v. u. sed ego iam morior, nisi comedā, ergo nihil mihi primogenita proderunt. Aliter tñ se res habebat, quia Esau putabat istam venditionē nihil esse. Iura ergo mihi. Ad validandum contractum exegit iuramentum Iacob ab Esau, in quo fecit eū iurare, q̄ simpliciter, & totaliter renunciabat ei iura primogenitura, & oīa accessoria ad iura primogenitura. Et iurabat nunquam se vltra gerere pro primogenito. Iuravit etiam se nunquam perturbaturum Iacob fratrem suū de iure, vel de facto, circa possessionem iurium primogenitura. Iuravit Esau, & vendidit primogenita. Mutatio ordinis est, quia prius est vendere q̄ iurare, quia iurum apponitur ad validandum magis q̄ factum. Et sic accepto pane, & lenis edulio. Satis erat paucum hoc, pro quo primogenita vendidit, sed gulosus fuit, quia cibū istum supra modū desideravit: sicut. ait Greg. in gl.

Quest. 7. Quinq; modis gula vitium cōmittitur. Secundus modus. Terti' modus. Quartus modus. Quintus modus.

Quinq; modis gula vitium cōmittitur, s. primo mō praueniendo tps, vt patet de Ionatha 1. Reg. 14. ca. Secundo mō cibos delectatores querēdo, vt patet Nume. 11. de Israelitis, qui petierunt carnes in deserto, & flamma consumpsit eos. Tertio modo curiosus apparando, vt patet 1. Reg. 2. c. de filiis Heli, qui a sacrificiis carnes costas accipere nolabant, sicut erat de more sacrificij, sed crudas violenter accipiebant, vt accurius appararent. Quarto modo assumendo in magna quantitate cibum, vt patet Ezec. 16. c. Hęc fait iniquitas Sodomę sororis tuę saturitas, & abundantia panis. Quinto modo cum ardentem aliquis vilis cibis desiderat, & in ipso desiderio grauius peccat, vt Esau, qui hic primogenita vendidit, quia magno desiderij estu lenticulam concupiuit. Dicit vltra Greg. q̄ nō cibis, sed cibi appetitus in vitio est. Vñ lautiores cibos plerūque sine culpa sumimus, & abiectiones cum reatu cōcupiscentia degustamus. Esau. n. primogenita p. lenticulam perdidit. Elias in deserto carnes comedendo virtutem seruauit, vt patet. 3. Reg. 17. ca. Sumenda sunt quę natura necessitas, querit, non quę libido sumenda suggerit. Continentur hęc vitia in hoc versu.

Propterea laute nimis ardentem, & studiōse.

Sardanapalus plumarum ad cubitum inuentor.

Chronica horum tēporum regnū Assyriorum, quod sub suo Belo cēperat anno. 25. Sarug proaui Abraham duxit vsque ad annum septimū Ozia regis Iudę, q̄ percussus est lepra in fronte, de quo 4. Reg. 15. c. & ista duratio fuit annorum mille trecentorum, & trium p. 26. reges vsque ad Sardanapalum, qui vltimus fuit, & delitijs deditus valde, vt ait Arist. 1. Eth. Iste. n. primo plumarum inuenit ad molliter cubandum. Trāsiuit autem tunc regnum Assyriorum ad Chaldeos, siue Medos: de ijs Iosephus & Scholastica historia. Qñ Deus per Angelos nunciauit Abraham vxorem suā cōcepturam Isaac, eodem anno quo arsit Sodoma, cum alijs tribus ciuitatibus, regnabat apud Assyrios Arrius quatus rex eorum. Deinde anno. 60. vitę Isaac, qñ genuit Esau, & Iacob apud Assyrios antiquissimus ille Xerxes, qui & Balcus dictus est principatum regium tenebat, vt ait Augus. de ciui. lib. 18. c. 3. Eodem tpe apud Sicionios in Gracia Cirinacis rex septimus eorum, quem quidam Cyriamachum vocant imperium regebat, apud cuius sepulchrū Sicionios sacrificare solitos Varro affirmat. De ijs Augu. vbi supra: regnum autem Sicioniorum incepit ann. 14. Nachor auti Abraham, & cū currit vsque ad annum 27. Heli sacerdotis, de quo 1. Reg. 1. c. Et fuit ista duratio per annos nongentos septuaginta vnum per reges 36. vsque ad Dreumiplum postquam iudicauerūt Sicioniam sacerdotes Carim, De ijs Iosephus. In Aegypto autem antequā nasceret Abraham fuerunt 15. reges, qñ autem descendit Abraham in Aegyptum erat rex 16. qui pertinebat ad Thebeos 17. ad pastores regis, 18. fuit apud Diapolitanos,

qui & Pharaones dicti sunt: per reges. 16. variati sunt reges in Aegypto, quia aliquando regnabant de quadam cognatione, vel populo, deinde de alio vsque ad Cambytem filium Cyri, sub quo Persę primo imperauerunt Aegypto. De ijs Iosephus. Eodem etiam anno, quo natus fuit Esau, & Iacob regnum Argiuorum incepit in Argo aliqua ciuitate Gręcie in Achaia provincia, vt demonstrat Seneca, secunda tragedia in carne mine Argos Achaicum. Cuius regni primus rex Inachus fuit, a quo fluuius tempore illius denominatus est, vt patet per Aug. vbi supra: dicit autem Ioseph. q̄ hoc regnum ecurrit vsq; ad duodecimum annum Delbora, & Barach iudicum Israel, de quibus Iud. 4. c. Fuit autem ista duratio annorum quingentorū quadraginta quatuor, & ecurrit per 14. reges, quorū vltimus fuit Acrisius, quem cum non spore interfecisset, Perseus nepos eius, timens Arginos trāstulit regnum, in Mycenis, vbi postea regnauerūt Emicreus, Atreus, Tyestes, Agamennon, Aegistus, Orestes, Tisamemis. Sed si legeris in aliquibus Chronicis regnū Argiuorum processisse vsq; ad Stelenum, nō intelligas, q̄ ibi principaliter regnum manserit, sed q̄ ecedente Perseo propter timorem Argiuorum, manserunt alij per lineam Inachi descendentes, qui regnauerunt vsq; ad Stelenum. Regnantibus ijs, s. Armanite Octauo rege Assyriorum, & Leucippo rege Octauo Sicioniorum, & Inacho primo rege Argiuorum Deus locutus est ad Isaac, promittens ei multiplicare eum, vt multiplicauerat Abraham, quę promissio habetur infra seq. c. vt ait Aug. 18. de ciui. Dei. c. 4. Sub Beloto nono rege Assyriorum Phoroneus secundus rex Argiuorum, Inachi filius leges dedit: vt ait Aug. vbi supra, & Isid. Ety. lib. 5. c. 1. & lib. 18. & extra, de verbo. sign. c. forus. Huius Phoronei frater minor Phegorius menses distinxit, & tempora appellans a nominibus Deorū. Ritus, & obseruationes sacrorum instituit, quod Rusticana illius temporis vidēs simplicitas, eum post mortem vt Deum coluit, Taurorum ouium, & aliorū pecorum ei victimas offerens. Eo tempore Isis, quę alio nomine Io dicta est, de qua Ouid. 2. Metam. longam connectit fabulam, regis Inachi filia soror Phoronei in Aegyptum nauigio vecta venit: quę Aegyptijs imperauit eos in literis, & alijs bonis instruens, quā post mortem Aegyptij, vt deam coluerunt, capitalem sententiam apponentes, si quis eam hominem fuisse, dixisset, sed temper deam; ideo in templo eius quoddā simulacrum lapideum ponebatur tenens digitum super labia, quasi ad monēs, ne quis eam hominem fuisse dixisset, vt ait Augus. vbi supra: de hoc simulacro tenente manum in ore loquitur Ouid. Metam. libro ix. dicens:

Quinq; premit vocem digito, & silentia suadet.

De peregrinatione Isaac in Geraris: de iurgio proput eis, & de sedere cum Abimelech. Capit. XXVI.

Q R T A autem fame super terram post eam sterilitatem, quę acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palęsthinorum in Gerara. Apparuitque ei Dominus, & ait: Ne descendas in Aegyptū, sed quiesce in terra, quam dixero tibi, & peregrinare in ea, et quę tecum, & benedicam tibi: tibi enim

Argiuorū regnū eodem anno incepit quo Esau, & la cob nati sunt.

Phegori' menses distinxit.

Statua Iſidis sup labia digiti tenens quatuor.

& semini tuo dabo vniuersas regiones has, complens iuramentum, quod sponendi Abraham patri tuo. Et multiplicabo semen tuum, sicut stellę cęli: daboq; posteris tuis vniuersas regiones has: Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrę, eo quod obdierit Abraham voci meę, & custodierit pręcepta, & mandata meę, & cęremonias, legesque seruauerit. Mansit itaque Isaac in Geraris. Qui cum interrogaretur a viris loci illius super vxore sua respondit: soror mea est. Timuerat enim confiteri, quod sibi esset sociata coniugio, reputans ne fortē interficerent eum propter illius pulchritudinem. Cūque pertransissent dies plurimi, & ibidem moraretur, prospiciens Abimelech rex Palęsthinorum per fenestram vidit eum iocantē cum Rebecca vxore sua. Et accersito eo ait: Perspicuum est, quod vxor tua sit: cur mentitus es eam sororem tuam esse? Respondit: Timui ne morerer propter eam. Dixitque Abimelech: Quare imposuisti nobis? Potuit coire quispiam de populo cum vxore tua, & induxeras super nos grande peccatum. Pręcepitque omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis huius vxorem, morte morietur. Seuit autem Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum: benedixitque ei Deus, & locupletatus est homo, & ibat proficiens, atq; succrescens, donec magnus vehementer effectus est: habuit quoque possessiones ouium & armentorum, & familię plurimum. Cb hoc inu. dentes ei Palęsthini, omnes puteos, quos foderant serui patris illius Abraham illo tempore, obstruxerunt implentes humo: intātum vt ipse Abimelech diceret ad Isaac: Recede a nobis, quoniam potentior nobis factus es valde. Et ille discedens, vt veniret ad torrentem Gerarę habitaretque ibi, rursum fodit alios puteos, quos foderant serui patris sui Abraham, & quos illo mortuo olim obstruerant Philisthij: appellauitque eos eisdem nominibus, quibus ante pater vocauerat. Foderuntque in torrente, & reppererunt aquam viuam. Sed & ibi iurgium fuit pastorum Gerarę aduersus pastores Isaac dicentium: Nostra est aqua. Quamobrem nomen putei ex eo, quod acciderat, vocauit calumniam. Foderunt autem & alium, & pro illo quoque fixati sunt, appellauitque eum inimicis.

Alph. Tost. super Gen.

Profectus inde fodit alium puteum, pro quo non contenderunt, itaq; vocauit nomen eius latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos dominus, & fecit crescere super terram. Alcedit autem ex illo loco in Bersabee, vbi apparuit ei Dominus in ipsa nocte, dicens: Ego sum Deus Abraham patris tui, noli timere, quia ego tecum sum: benedicā tibi, & multiplicabo semen tuū propter seruum n. eum Abraham. Itaq; edificauit ibi altare Domino, & inuocato nomine Domini, extendit tabernaculum: pręcepitq; seruis suis, vt foderent puteum. Ad quē locum cum venissent de Geraris Abimelech, & Ochozath amicus illius, & Phicol dux militum, locutus est eis Isaac. Quid venistis ad me hominem, quę odistis, & expulistis a vobis? Qui responderunt: Vidimus tecum esse Dominū, & idcirco nos diximus: Sit iuramentum inter nos, & ineamus sedus, vt non facias nobis quicquā mali, sicut & nos nihil tuorum attingimus, nec fecimus quod te lēderet, sed cum pace dimissimus auctum benedictione Domini. Fecit ergo eis conuiuium, & post cibum, & potum surgentes mane, iurauerūt sibi mutuo, dimisitq; eos Isaac pacificē in locum suum. Ecce autem venerunt in ipso die serui Isaac annunciantes ei de puteo, quem foderant, atque dicentes: Inuenimus aquam. Vnde appellauit eum, Abundantiam, & nomen vbi positum est Bersabee vsq; in presentem diem. Esau vero quadragenarius duxit vxores Iudith filiam Beeri Hethę, & Basemath filiam Elon eiusdē loci, quę ambę offenderant animum Isaac, & Rebecca.

RTA autem. Postquam legislator descripsit Isaac procreationem, hic subiigit illatam p. secutionē, & hoc in duas, quia primo patitur ab extraneis, secundō a domesticis ibi. Esau vero. In fine c. Iterū in duas, primo probatur in alperis secundo probatur in prosperis ibi. Senuit autem Isaac. Orta autem fame super terram. I. super terram Chanaan, in qua tunc morabatur Isaac, vel fortē erat famas in magna parte totius terrę. Post eam sterilitatem, quę acciderat in diebus Abraham. Ex quo innuitur, q̄ inter sterilitatē illā, & istam nulla alia intercidit, sed fuerunt tpa satis læta, quia dñ hac in litera post, quod importat ordinē consequentem. Et fuerunt inter istas duas sterilitates plures q̄ cętum anni, quia alia sterilitas fuit primo anno, quo venit Abraham in terrā Chanaan, q̄ erat annus 75. Abraham, vt patet s. 12. c. deinde genuit anno centesimo Isaac, Isaac autē anno. 60. genuit Esau, q̄ accepit vxorem Basemath filiam Elon cum esset 40. annorū. Et hoc tempore, vel paulo ante fuit illa sterilitas. Si autem isti anni coniungantur facient 125, sed ad minus

Supr. 12. c. Iudic. 11.

Quest. 1. An iste sit ille Abimelech quem etiā inuit Abraham, & qui desit lera-bar Sarug.

erunt anni centum. *Abijt Isaac ad Abimelech.* Ad istam eandem terram iuit alia vice Abraham ante natiuita tem Isaac, licet non propter famem, de quo supra 20. c. Sed nunquid est iste, idem Abimelech, ad quem iuit Abraham, & qui concupiuit Saram? Aliqui volunt, quod sic, quia nomen est idem, & terra est eadem. Remigius autem dicit, quod diuersi fuerunt, & potest ex hoc conijci, quia inter ipsa illud quo iuit Abraham ad Abimelech, & quo iuit Isaac fluxerunt quasi centum anni, ut patet, quia quoniam Isaac genuit Esau erat sexagenarius, ut patet precedente ca. sed Esau filius eius accepit uxorem paulo post, & erat tunc quadragenarius, ut patet in fine huius c. ergo erant quasi centum anni, sed non est verisimile, quod tandiu vixisset Abimelech in regno: nunquam enim aliquis rex tantum regnauit, quia omnis potentatus vita breuis, ut patet Eccl. 10. c. Maximè, quia ille Abimelech erat vir satis perfectæ ætatis, quoniam descendit ad eum Abraham, quia uxores multas tunc habebat, & Saram concupiuerat. Item quia si iste fuisset alius Abimelech, quoniam nunc Isaac dixit Rebecca esse sororem suam, & postea comparuit, quod esset uxor eius, debuisset eum magis in crepare commemoras, quod pater eius Abraham eum iterum fallere tentauerat, sed nihil horum dicitur. *Apparuit ei Dominus.* Ad dicendum ista, quæ sequuntur. *Ne descendas in Aegyptum.* Isaac habebat familiam magnam, & pecora multa. Vrgente autem fame compellebatur descendere ad terram fertilem, ne perirent omnia bona sua simul. Et quia Aegyptus tunc fertilis erat, voluit descendere ad eum. Erat autem iter suum per Geraram: & cum venisset per eam apparuit ei ibi dominus mandans, ne descenderet in Aegyptum. Sed quaeritur, quare magis descendebat in Aegyptum, quam in alias terras propinquas, & idem de patre eius Abraham. Respondetur, quod ratio est, quia licet alia terra patiatur famem, ut cõter, Aegyptus fertilis est, ubi aliquis casus durus accidat, ut accidit infra 41. c. & patet ex hoc, quia etiam quando alia vice tempore sterilitatis prioris Abraham recessit de terra Chanaan descendit in Aegyptum, & non in alias terras, ut patet supra 12. c. Ratio autem huius fertilitatis cõter accidentis est, quia aliqua terra habent fertilitatem suam ex pluuia cadente de caelo humectante, & fecundate terram, ut patet Deut. 11. c. terra autem Aegypti a Nilo flumine irrigatur, nulla pluuia cadente in terra illa, sed iacto semine in horrorum morem aquæ ducunt irriguæ, ut patet eodè c. Nilus. n. ad modum maris cre scit, & decre scit, licet non eodem tempore, nec eisdè legibus, quia fluxus, & refluxus maris quotidianus est. Fluxus autem, & refluxus Nili non est quotidianus. Et quia iste fluxus intrat totam terram Aegypti factis artificiose quibusdam aquæ ductis, terra suis temporibus per hos irrigatur, ut vberes fructus reddat. Et quia iste fluxus, & refluxus melior, & fecundior est, quam pluuia cadens quæ ab alijs causis prouenit, ideo ut cõmuniter in Aegypto sterilitas esse non potest. Sciendum autem secundum Solinum in Polistor. in ca. de Aegypto, quod Nilus bis in anno fluit, & refluit, licet incrementum Lunæ, scilicet cum noua luatione quolibet mense aliquoties crescat Nilus: ut inquit Philosophus in 2. Posteriorum, notabiles tamen excessus eius sunt duo, primus incipit, cum Sol intrat Cancrum, scilicet decima sexta die Iulij, & durat istud magnum crementum vsque ad finem eiusdem signi, scilicet quousque Sol totum Cancrum transierit, & ingrediatur Leonem, cum autem ingressus Leonem in principio eius ad Caniculam stellam accesserit, tota vis incrementi paulisper deficit, & solito cursu anni fluit, etiam hoc

Quæst. 2. Cur Isaac potius descendit in Aegyptum, quàm in alias terras.

Aegyptus fertilisimè quare.

Liet of Lunæ incremento Nilus crescat tñ principiter bis in anno fluit ac refluit.

est quasi in medietate Iulij, cum dicimus incipere dies Caniculares. Et hoc tempus vocant sacerdotes Aegypti natalem mundi, scilicet, quod in illo tempore mundus, vel factus, vel creatus fuerit. Secundus autem excessus, siue fluxus Nili per totam Aegyptum est incipiente Sole, primum gradum virginis pertransire, quod est quasi in medio Augusti, & durat per unum mensem vsque, quo Sol intrat libram, & ibi redit Nilus ad equalitatem. Et isti duo excessus valde conueniunt terræ Aegypti, quia cum Aegyptus sit multum australis existente Sole in Cancro multum appropinquat ad eos. Et si talis terræ irrigatio abundantissima non fieret, calore nimio terra redigeretur in puluerem, & in steriles harenas, sicut est in quadam parte Aegypti. In Aegypto autem potest sterilitas euenire duobus modis, aut propter magnum incrementum Nili, aut propter valde paucum: paruum incrementum totam terram irrigare non sufficit, excessiuum autem diuturno humore detinet agricolas ne colere possint, & sic per accidens sterilitas sequitur. Maximum autem incrementum Nili est, quando intumescunt aquæ cubitis. 22. in altum mediocrem, & causatiuum fertilitatis, quando intumescunt cubitis. 16. si autem infra 15. cubitos incrementum fiat fames sequetur. Aegyptij autem Nilum colunt attribuentes ei aliquid deitatis quod probant, quia suis incrementis, vel decrementis futura mala præno sciat, siue cum multum crescat, siue cum valde modicum: vnde dicunt, quod in anno quo contigit Pharsalicum bellum, scilicet inter Iulium Cæsarem, & Pompeium in campis Thesaliæ, non creuit Nilus ultra quatuor cubitos, quod magna rei portentum fuit. Aliud etiam speciale habet, quia omnia flumina auras generant, Nilus autem nullas. De causis autem fluxus, & refluxus Nili Aristot. libellum specialem edidit, qui inter parua naturalia computatur, in quo multas sententias diuersorum ponit. Seneca etiam in lib. 6. de Questionibus naturalibus hoc idem tractat, quorum sententias posui supra in prologi declaratione. Et de hoc multa dicta sunt Gen. 2. c. ubi agitur de exordio fluminum Paradisi. Solinus tamen alias positiones recitat. Quidam volunt, quod quidam venti quos Cthesias vocant apud fontem Nili sua frigiditate nubes in aquas condensent, a quibus Nilus incrementa suscipit. Alij ponunt hoc fieri ex impulsu ventorum non eodem modo quo Aristot. posuit in lib. de inundatione Nili, scilicet quod ventus flet a parte litorum, sed quod ventus flet a parte illa, per quam in mare intrat Nilus. Et tanta est venti violentia, quod aquam iuxta solitam velocitatem currere non sinit, ideo cum alia aqua desuper fluat a parte originis fontis necessario eleuabitur. Sed istæ rationes satis leuiter eliduntur: prima enim, quia non videtur possibile, quod ventus tunc de aere conuertat in aquam, quia cum ex vno pugillo aquæ fiat decem pugilli aeris, sic ex decem aeris vnus pugillus aquæ (si talis conuersio fieret) vnde necesse erat valde magnam partem aeris conuertit in aquam, quod non videtur verum. Item euidentius, quia si venti illi conuertentes aerem, & nubes in aquam, auerent Nilum, cum illi venti non durent per indiuisibile, necesse esset, quod flumina, vel fontes, siue torrentes, existentes apud Nilum ad vnum iactum lapidis, vel paulo plus augmentarentur. Sed falsum est, quia nulla aqua quantumcumque coniuncta Nilo augetur. Ad aliam positionem eadem impugnatio est, quia etiam venti venientes de mari obuiantes aquis eleuant eas, sed in nullo alio flumine ibi fit, nisi in Nilo. Solinus autem reddit aliam causam, scilicet, quod calor deriuatus a sideribus eleuat illas vndas subtiliâdo, & ita videtur esse magis de aqua, cum non sit, sicut patet in olla bulliente, quæ plus de aqua habere, quàm ante, cum tñ non habeat, sed solum fiat subti-

Aegypti sterilitas duobus modis.

De incremento, & decremento Nili.

Determinatio.

Ortus Nilus vnde.

Cõs gentium opinio de ortu Nilus.

subtiliatio aquæ. Sed ista etiam non est ratio sufficiens licet ipse putet, quia cum maior calor sit in parte inferiori cõtra meridiem, quoniam in Aegypto, ubi est Nilus, magis deberent aquæ eleuari, & esset maior excessus, vel incrementum, sed non est sic, quia in nulla aqua, nec in meridie, nec in Septentrione talis fit excessus. Item si propter calorem eleuantem sit, ubi ubique fiet æqualis fluxus, & refluxus in fluminibus: non tñ est verum. Patet ista consequentia, si propter magnum calorem sit magis excessus, & propter maiorem maiorem excessus, & propter maximum maximum excessus, ergo est propter calorem simpliciter fiet excessus per regulam Philosophi 2. Topi. 1. simpliciter ad simpliciter, & magis ad maximum, sed in multis terris calor est, ergo in multis terris debet esse excessus fluminum. Item cum maior calor fiat existente Sole in Geminis, vel ialtem in Leone, quoniam existente in Virgine, magis debet fieri in tpe Iulij vsque ad medium Augustum, quoniam post medietatem Augusti vsque ad medium Septembris, sed falsum est, quia sit existente Sole in Virgine, I. in Augusto, & non sit Sole existente in Leone. Item in Iulio. Item quia ista ratio præsupponit, quod ista insuetudo sit propter locum fontis Nili sed falsum, quia Nilus non oritur ubi ipsi putant, sed in Paradiso terreftri, vt facta Scriptura demonstrat, supra 2. c. vsque ergo dicendum saluo meliori iudicio, quod forte nulla de rationibus positis ab Aristot. nec Seneca, nec Solino concludit in hac materia, & ratio est ignorantia principij, quia ignorat locum originis Nili, quem putant alicubi circa terram habitabilem, vel in terra habitabili nostra nasci. Magis ergo vsque, quod ratio huius augmenti, & decrementi in certis temporibus sit aliqua virtus naturalis, quæ cõsequatur immediatè apud ipsum fontem Paradisi de quo pullulat. Est autem alius fluius in orbe, qui solus ad similitudinem Nili crescit, & decre scit, sed hoc sit solum semel in anno. Sole existente in vigesimo gradu Cancri, & durat ista inundatio per totum Cancrum, & Leonem quousque, Sol transire velit in Virginem. Et causam huius dicit Solinus in Polistor. c. 8. de Eufriate, esse, quia Eufriates, & Nilus sub similibus mundi paralelis constituntur, licet in diuersis locis: Iò eadè virtus in illis duobus locis a Sole, & toto celo insuit. Sed vt supradixi cum ista duo flumina magis coniuncta sint inter se quàm alia flumina Paradisi, vsque in exitum Paradisi vsque, eadem virtus occidetur. Locus autem ortus Nilus, i. caput eius scilicet nos certus est, in terreftri Paradiso, sed scilicet gentiles auctores, quæ sacram Scripturam nesciuerunt, variè locum assignant. Et rō huius est, quia licet illa quatuor flumina primariam originem in Paradiso habeant, tñ post aliquantulum terra spacium terra absorbet, & rursus exeunt, & sic in illis terra habitibus loca fontalia gentiles habere putauerunt. Vnde Tigris, qui vnus de quatuor fluminibus Paradisi est post cognitã eius originem, & cum transierit per terram Mædorum obuians monti Tauro impetuositate fluctuum facta magna fouea absorbetur, & rursus in alio montis eiusdem latere apud locum, quem Zomadã vocant, emittit expurgameta plurima secum trahens, deinde rursus absconditur iterumque, aliquantulum interiecto spacio apparet ad Labenos Arabasque; preterfluens, vt ait Solinus ubi supra: sic est inia omnium Gentium sapientium, quod Tigris, & Eufriates in quodam monte maioris Armeniae oriuntur, qui diuidunt ad diuersas partes, de quo Boetius de consola. lib. 5. Metro. Rupis Achimeneæ. Scdm ergo Gentium certissimã, & famosissimã opinionem, vt declarat Solinus in Polistor. in c. de Aegypto, Nilus origine hæc a monte inferioris Mauritaniæ, qui Oceano appropinquat, vt libri Africani dicunt, & protinus magnũ lacum facit, qui Nilides dicitur. Nilus autem ab illo loco esse probant, quia

illud stagnum easdem herbas, & pisces, & beluas procreat quas Nilo videmus. Et si aliqui in Mauritania, a qua eius origo est, magne pluuie abundantiam, incrementa magna Nili in Aegypto fiunt: postquam Nilus ab hoc lacu effunditur arenis rursus absorbetur: deinde in Cæsariensi specu prorumpens cum abundantiori aquarum impetu eadem habet, quæ supra diximus, scilicet herbas pisces, & beluas, deinde rursus terra absorbetur, nec apparet donec venerit in Aethiopia, & ibi exiens nigrum fluum facit qui Africæ terminus est, & gentes terræ illius Astacum vocant, i. aquam de tenebris emergentem, deinde diuersis asperisque meatibus varias insulas facit, quarum nobilissima est Meroe, a qua clima Diameos dicitur, deinde intrans Aegyptum septem portis in mare Oceanum conditur. Rursus reuertentes ad primũ, est dubium cum Isaac vellet descendere in Aegyptum, quare descendebat per Geraram. Respondetur, quod iter de loco, in quo erat tunc Isaac versus Aegyptum erat per Geraram, quoniam est in terra Chanaan in parte, quæ vocatur terra Philistinorum, & patet hoc Exod. 13. c. ubi dicitur, quod quoniam Deus eduxit Israelitas de Aegypto, non duxit eos per viam terræ Philistinorum, quoniam vicinior est, sed circumduxit eos per viam deserti, & maris Rubri. Ex quo innuitur, quod via propria de Aegypto in terram Chanaan est per terram Philistinorum. Cũ ergo descendere Isaac de terra Chanaan in Aegyptum, debuit descendere per viam terræ Philistinorum. Et cũ Gerara ciuitas sit in terra Philistinorum, vt patet hic cum dicitur, quod abijt Isaac ad Abimelech regem Palesthinorum in Gerara: Palesthini autem dicitur Philistinum, patet etiam hoc, quia cum Abraham habitaret in Bersabee, quæ est in terra Abimelech regis Geraræ, vt patet sup. 20. c. dicebatur habitare in terra Philistinorum, vt patet sup. 21. c. *Quiesce in terra, quam monstrauero tibi.* Ista est Gerara, quia vt dicitur, mansit Isaac in Gerara, sed quoniam Deus ista dixit ei, nondũ accesserat ad ciuitatem Geraram. Et si dicatur, quod supra dicitur abijt Isaac ad Abimelech in Geraram, dico quod ponitur per anticipationem sicut frequenter sup. diximus de alijs, vel est sensus. *Abijt Isaac ad Abimelech in Geraram.* i. incipit abire, sed nodum illic accesserat, patet hoc maxime, quia in litera dicitur. *Ad terram, quam dixerò tibi.* Vt ergo, quod nondum ei eam dixerat. *Et peregrinare in ea.* i. maneat ibi nunc, vt peregrinus, scilicet non intelligas, quod modo tibi semper ibi manere, sed solum quod mancas ibi pauco tempore, vt peregrinus, quod non habens animum ibi semper manendi, quia cum fames transierit, venit in terram Bersabee, in qua ante habitauerat. *Tibi enim & femini tuo dabo vnuerfas regiones has.* Iste sunt regiones, quas promisit Deus Abraham, vt patet supra 13. c. & 15. Vel fortè designat hic specialiter terram Philistinorum, ad quam tunc descendebat Isaac, sed magis dicendum est, quod designat omnem terram Chanaan, vt patet infra cum dicitur complens iuramentum, quod iurauit Abraham patri tuo, sed Abraham tota terra Chanaan promissa fuerat, ergo sic promisit hic filio eius Isaac. Et dicitur dabo, quia nondum dederat eas, nisi fortè quantum ad proprietatem, nunquam autem quantum ad possessionem, vel fortè non dederat eas in re, sed in certa spe. Erant autem dandæ, quando illa gentes propter peccata sua mererentur expelli de terra illa, tunc autem nondum meruerat. Sic habetur supra 15. c. nodum enim completa sunt iniquitates Amoræorum vsque in præsens tempus, fuerunt autem completa tempore Iosue, quoniam ipse ingressus fuit terram illam, & deleuit reges eius, vt patet Iosue 12. c. sed nec tota delata fuit, quia manserunt multæ gentes, quæ possent pugnare cum Iudæis, vt experirent Iudæi, qui pugnare nesciebant, bella Chanaanorum, de quibus remanserunt Philistini, ad quos tunc ibat Isaac, vsque ad vltimam

Cur Isaac venturus in Aegyptum descendebat per Geraram.

Alph. Toft. super Gen.

deletionem Chanaanorum, quia nec Iosue, nec iudices, nec deinde Saul, nec David deleuerunt eos, sed tempore Salomonis vniuersi subiecti sunt, vt patet 2. Paralipom. 8. c. *Vniuersas regiones has.* Hic facta fuit Isaac demonstratio istarum omnium regionum, vt notat illud pronomen demonstratiuum has, sed ista demonstratio potest esse duplex secundum conditionem istius apparitionis diuinæ. Si enim dicamus, quod Deus apparuit ei in nocte per somnium, vt saepe apparuit Abraham, etiam Abimelech regi Gerar, vt patet supra 20. c. Tunc dicendum est, quod fuit ibi demonstratio imaginaria omnium istarum regionum, ita quod Deus demonstrat ei cuiuslibet illarum terrarum vnam signatam imaginem, quæ perfecte signaret illam terram. Si autem dicamus, quod fuit in visione diuina dicendum est, vel quod Deus eleuauit visum eius supernaturaliter, vt videre posset omnes regiones Chanaan, vt factum est in Moyse, vt declarabimus Deut. vlt. c. vel quod verius, & certius est, Deus demonstrauit ei non totas terras illas specia liter, sed quod mandauit ei respicere situm illarum, vt mandauit patri suo Abraham dicens: leua oculos tuos super Orientem, & Occidentem ad Aquilonem, & Meridiem omnem terram, quam conspicias tibi dabo. *Complens iuramentum quod spondi Abraham patri tuo.* Licet enim Isaac vir sanctus esset, tamen non dixit ei Deus, quod daret ei terras illas propter eum, sed propter iuramentum factum ad Abraham, quia in hoc maioris meriti credit esse Abraham. Vnde Abraham facta sunt, & promissa aliqua propter bonitatem eius, vt patet supra 22. c. vbi dixit Angelus ex parte Dei, quod obediisti voci meæ, & non pepercisti filio tuo vnigenito, multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli, & sicut arenam, quæ est in littore maris. Etiam supra 18. c. dicitur, quod cunctæ benedictiones dadas Abraham, & posteris eius complendæ erant. Scio, quod praecepturus sit filiis suis, & domum suam possit, vt custodiant viam domini, & faciunt iustitiam, & iudicium, vt adducat dominus propter Abraham omnia, quæ locutus est ad eum. Ex hoc enim quorundam error eliditur, qui putauerunt Isaac sanctiorem esse, quia vnam uxorem habuit, quam Abraham, qui duas: de quo Augustinus 16. de ciuit. Dei. c. 39. dicit. Quod continens absolute melior est non continente, sed factus vxoratus melior est non continente, & fidelis non continens melior est non continente infideli. Et continens fidelis, & obediens modicum non est ita bonus, sicut multum fidelis, & multum obediens, & non continens, cum autem uterque fidelis, & obediens fuerit, continentem incontinenti, vel vt melius dicatur non continenti præferri nullus ambigit. Abraham autem licet quantum ad aliquid excederet à filio suo, erat tamen simpliciter sumendo valde melior Abraham quam Isaac, quia obedientia merita erant in eo potiora. Et hoc demonstratur hic & infra, quia omnia quæ dantur Isaac, & posteris eius dantur propter Abraham. Vnde dicitur infra, & benedicetur in te omnes gentes, eo quod obediit Abraham voci meæ, & custodierit caeremonias meas, atque præcepta mea. Sed dices, si omnes promissiones confirmabantur in filiis propter Abraham merita, quid valebant merita aliorum sanctorum, qui erant de illa stirpe? Respondetur, quod Abraham fuit valde magna obedientia, vt supra patuit: ideo Deus acceptauit valde merita eius super merita omnium aliorum. Bonitas autem aliorum sanctorum virorum, qui erant de stirpe Abraham ad duo pertinet, primo quia per illam bonitatem efficiebantur partes ciuitatis Dei, ita vt essent participes vitæ æternæ, quod malis non contingebat. Secundum erat, quod bonitas hæc efficiebat eos capaces promissionum factarum Abraham, & inductarum propter eum. Boni de semine Abraham hereditabant terram promissionis, & manebant in ea, vt patet Deut. 4. c. si autem mali efficerentur

Si omnes promissiones confirmantur in filiis propter Abraham merita, quid valebant merita aliorum sanctorum, qui erant de illa stirpe?

perdebant promissiones factas Abraham, & complerentur in eis: expellebantur enim de terra, in qua habitabant, vt patet Leuit. c. 18. & ducebantur captiui in extremas nationes, vt patet Leuit. 26. & Deut. 4. & 28. c. si autem boni efficerentur agentes penitentiam de iniquitatibus suis, Deus conuertebat eos in terram suam, vt patet Deut. 30. c. licet ergo merita sanctorum virorum in stirpe Abraham non promerentur impleri promissiones, quia iam merita potiora Abraham hoc effecerunt pro tota sua progenie, tamen promerentur, vt quilibet efficeretur capax illius promissionis inductæ pro Abraham, vt in adepta promissione lararetur, & manerent. Et est exemplum conforme, licet non æqualiter de redemptione inducta per Christum. Nam Christus per mortem suam sufficiens redemptor generi humani quanticumque istud sit. Et dato quod infinitum hominum millia poni possent ultra eos, qui sunt, adhuc illa sufficiens fuissent redemptura. Ad participandum tamen istam redemptionem requiritur in nobis bonitas vitæ, quia iniqui vitam æternam non possidebunt. Redemptionem ergo nostram solus Christus operatur, nec quisquam sanctorum aliquid in ea fecit, vel promeruit, sed solum ex eo, quod boni sunt, communicatur eis illa redemptio, quæ non dicitur malis. *Et benedicam tibi, i. augebo te. Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli.* Vt sit innumerabile, sicut stellas cæli. Sic enim dicitur supra 15. Si quis stellas cæli numerare potest, & semen tuum poterit numerare, sed hoc magis declaratum fuit supra 22. c. *Dabo posteris tuis.* Descendentibus per lineam Jacob. *Vniuersas regiones has.* Id est totam terram Chanaan, quod fuit completum tempore Iosue. *Et benedicentur in semine tuo.* i. in Christo de te nascituro omnes gentes, quia omnes gentes susceperunt benedictionem in Christo, cum per eum saluata fuerint. Et iste sensus non est Tropologicus, sed literalis, vt declaratum fuit s. 15. c. quia istum sensum intendit facere scriptura principaliter. Et hoc declarat Apostolus ad Gal. 3. c. Abraham facta sunt re promissiones, & semini eius, non dicit in feminibus quasi multis, sed in vno semine eius, quod est Christus. *Eo quod obediit Abraham.* i. ista promissio de Messia nascituro in tuo semine, ideo compleretur in tuo semine, quia Abraham obediit voci meæ, in quo magna merita Abraham innotuit, propter quod complendæ erant promissiones, & non propter merita Isaac, nec alicuius alterius. *Et custodierit præcepta, & mandata mea, & caeremonias, & leges.* Ex hoc dicunt Iudæi, quod Abraham custodiuit ante datam legem omnes caeremonias legis, & omnia iudicialia legis: ista enim quæ hic ponuntur solum continentur in lege, s. mandata, & præcepta, quæ id est sunt, & accipiuntur pro præceptis decalogi, & alijs moralibus, quæ pertinent ad ius naturale, quæ reducuntur ad illa decem, vel includuntur sub eis. Caeremoniæ vocantur quedam speciales observationes circa cultum Dei in sacrificijs, & in alijs, & in habitu populorum, leges sunt quedam determinationes iudiciales, quæ ponuntur in Exo. c. 21. & 23. & in multis locis Numeri, & Deut. Ista ergo omnia dicunt Iudæi obseruasse Abraham, vt innuit hoc litera. Sed falsum est, quia celebratio Phasæ caeremonialis erat, sed non obseruabat eam Abraham, vt declarauimus latè supra 19. cap. Nec Sabbathum, vt diximus supra 2. cap. & 8. Sic etiam patet de ritibus sacrificiorum, in quibus quasi tota caeremoniarum consistit summa, quia illa caeremonialia consistunt in determinatione locorum, in determinatione ministrorum, & instrumentorum variorum, quæ tunc nullo modo habebantur. Ido seruari non poterant, quia nec est Israeliticus populus seruauit ista, cum esset in deserto, sed solum quoniam intraret, & habitarent pacifice in terra Chanaan eis promissa: ideo quicumque mandabatur eis aliquod caeremoniale faciendum dicebatur eis, quoniam intraueritis terram, quam dabo vobis

Opin. Iudæorum:

Cōsuetudo

vobis facietis tale, vel tale, vt patet Numeri 15. & Deuter. 12. cap. & in multis alijs locis. Dicitur ergo quod Abraham non custodiuit omnia caeremonialia, vel iudicialia data postea per Moysen, sed custodiuit aliqua proportionabilia eis. De præceptis autem siue mandatis, quæ sunt moralia cum ista pertineant ad ius naturale, quia consequuntur determinationem naturalem rationis practicæ, & semper eadem fuerint apud omnes, dicitur quod Abraham illa perfecte custodiuit, caeremonias autem, quæ in lege scriptæ erant, non custodiuit, quia non erant necessariae, quia earum tempus nondum venerat. Custodiuit autem alias caeremonias proportionales, quia Abraham colebat Deum. Necessæ erat ergo quod in hoc tenebatur aliquem modum, vel aliquam specialem obseruariam, & illa vocatur caeremonia. Et quia Gentiles etiam Deos suos colentes caeremonias quasdam tenebant, vt patet de modis immolandi & turpitudinibus, quæ exercebantur in sacrificijs Priapi, & consequenter de omnibus alijs. Et quia illa caeremoniæ quas custodiebat Abraham in colendo Deo non erant abominabiles, ideo vocantur caeremoniæ Dei. Idem est de iudicijs, quæ vocantur hic leges. Sunt enim ista præcepta ad directionem communicationis hominum inter se. Inter Gentiles autem erant alique leges positæ, vel consuetudines iniquæ. Abraham autem conuersabatur cum omnibus, cum quibus vivebat, valde rationabiliter, & dulciter, ideo leges communicationis eius vocantur leges Dei, vel iudicia Dei. *Mansit itaque Isaac in Geraris.* Quia licet ultra intenderet ire: quia tamen à Deo admonitus fuit non descendit ultra. Hebræi dicunt quod ratio, quare Isaac non iuit in Aegyptum, fuit quia erat Domino consecratus, vt patet supra 22. quando immolari voluit, ideo non erat ei licitum exire terram promissionis. Gerara autem in terra Chanaan erat, quæ est terra promissionis, immo Gerara ponitur vnus terminus terræ Chanaan à meridie, vt patet supra 10. cap. vbi dicitur facti sunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram vsque, Gazam, donec ingrediaris Sodomam. Sed hoc nihil est, quia si Isaac propter esse Domino consecratus non debebat egredi de terra Chanaan, hoc esset, quia terra alia prophana erat: & terra Chanaan sacra, vel bona. Sed falsum est, quia terra Chanaan Idolis, & abominabilibus repleta erat sicut alia terra: immo magis, quia Chanaanorum populi propter peccata sua de terra expulsi sunt, vt patet Leuit. 18. cap. & iniquitates eorum graues erant, quod non dicitur de alijs populis, ideo non magis vetari debebat exire ad alias gentes quam exire ad aliquam partem terræ Chanaan, vel manere in ea. Item quia Isaac non fuit magis consecratus Domino quam Nazareus, qui specialiter multa faciebat, de quibus 6. cap. Num. sed inter omnia vota Nazæorum non ponitur, quod non possent exire de terra sua: vt patet cap. supradicto: ergo nec debuit ad hoc Isaac ex obligatione spontanea patris sui, & sua obligari: dicitur ergo, quod Deus mandauit ei non exire de terra Chanaan non propter causam consecrationis suæ, vel immolationis: sed quia ipse prauidebat aliqua mala futura, si descenderet in Aegyptum. *Qui cum interrogaretur.* Hic ponitur aduersitas Isaac propter metum de vxore. *Et viris loci illius.* Ex quo patet quod Gerara non est nomen prouinciae, sed nomen ciuitatis, est tamen Metropolis in Regno Abimelech regis Palæstinorum. Aliquando tamen accipitur pro illa ciuitate cum territorio: & viculis ei adiacentibus, & tunc accipitur in plurali, cum dicitur mansit in Geraris, id est in Gerara, vel in territorio eius. *Super vxore sua.* Id est de vxore sua. Cum ponitur

Determinatio.

An Isaac poterit exire terram Chanaan.

Determinatio.

super pro de, deseruit ablatiuo. Sic habetur in Doctrinali in regimine ablatiuo. *Cum super est pro de, sexto docet hanc sociare.* Vnde Virgilius. *Multa super Priamo rogans super Heclore multa.* Respondit soror mea est. De modo autem excusationis huius mendacij require supra 12. cap. Et forte dici posset, quod licet hic non fuit peccatum mortale, quia mendacium istud non fuerit perniciosum, sed valde officiosum, fuit tamen veniale, à quo Patriarchas excusare non est necesse, cum & ipsi Apostoli non excusentur, & alij viri sanctiores. *Timent enim confiteri.* Ista est causa, quare dixit esse sororem suam, licet eam potuerit vocare sororem secundum modum loquendi communem Hebraicum, quo illi qui ad eandem cognationem pertinent, fratres, & sorores vocantur. Et sic dixit Abraham de Sara, alias verè soror mea est filia patris mei, & non matris meæ, vt patet supra 20. cap. *Reputans ne forte occiderent eum propter illius pulchritudinem.* Sciebat enim Isaac, quod in terra illa, & in terra Aegypti facinus magnum reputabatur adulterium, & morte plectendum: ideo leuius reputabatur virum occidere, & deinde vxorem eius accipere, quam viuere viro, cum eius vxore coire. *Cumque pertransissent dies plurimi.* In quibus, vt dicitur quidam, Isaac conuenerat ab vxore, vt non iudicaretur esse sua vxor, sed soror, deinde cum vixit, quod non erat periculum vocare eam vxorem, redijt ad actum coniugalem. Hoc forte verum est, sed probatio nulla, quia fundat se super hoc, scilicet, quod quando cunque accederet debuisse ad vxorem, quod videretur, & quia tunc ab Abimelech visus est, tunc dicunt primo ad eam accessisse in terra illa, sed ista satis apparent leuia, & irrationalia. *Prospiciens Abimelech.* Hoc videtur fuisse in die, quando Abimelech ludos coniugales videre poterat. *Rex Palæstinorum.* Id est Philistinorum. Philistini vocantur Palæsthini secundum consuetudinem sermonis Hebraici, quia licet apud Hebræos sit litera F, nunquam tamen apud eos ponitur F in principio, alicuius dictionis, sed vbicumque ponit debet F, ponunt P, & dicunt. *Pelesin.* Sua lingua pro Filistini. *Per fenestram.* Ex quo videtur, quod domus in qua morabatur Isaac, erat apud domum regiam, quia potuit videre Rex ex atrio suo per aliquam fenestram suam, & per fenestram domus Isaac, quod ipsi sic luderent. *Locantem cum Rebecca.* In Hebræo ponitur. *Mecabeq.* Quod signat ridentem, vel ludentem, sed transfertur ad multa, vt diximus supra 21. cap. & accipitur hic iocus pro ipsa carnali copula, sed scriptura sacra volens eam honestius nominare appellatione ioci eam nuncupauit. Vel accipitur ludus pro quodam ludo præcedente inter virum, & vxorem, qui est in infistulatione præludium, & sic est signum petitionis debiti. *Et accessit.* Id est vocato ad probandum, quod mentitus fuerat. *Perpicuum est.* Id est clarum, vel notum est. dicitur perspicuum à perspicendo, quod valde perspicui, siue videri potest. *Quod vxor tua.* Quia talia loca non faceret cum sorore sua. Erat enim abominabile nimis talia facere cum sorore. Et quia Abimelech credebat esse Isaac virum bonum, non potuit suspicari, quod cum sorore coiret, sed potius esset eius vxor, licet ipse negasset. *Cur mentitus es.* Id est dixisti contra mentem tuam, quia tu sciebas, quod erat vxor tua, & non soror, & volebat eum Rex conuincere de isto mendacio, quia fuerat istud mendacium valde contumeliosum regi, primo, quia dictum fuerat regi illa esse sororem, & non coniugem, regi enim & hoc modo mentiri nefas est: secundum quia valde periculosum erat hoc mendacium regi, & toti populo, quia potuisset aliquis coire cum illa putans esse sororem Isaac, & fuisset

Art. de adulterio.

F. Litera nunquam in principio dictionis ponit apud Hebræos.

& fuisset magnum peccatum, & forte magna puni-
tio in toto populo. *Timui ne morerer propter illam.* Sicut
dixerat supra Abraham 12. cap. te autem viuificabunt
me occident, scilicet ne viuente viro cum vxore eius
coeant, sed magis viro mortuo. *Dixitque Abimelech.*
Adhuc non contentus responsione Isaac ad modum
hominum aliquo commotorum ab ira replicat
eandem rationem, donec motus ira cesset, & videat
veritatem rationis, quae ei dicitur. *Quare imposuisti nobis.*
Idest quare decipisti nos dicendo esse sororem tuam
vel. *Quare nobis imposuisti?* Scilicet, tam graue pericu-
lum, quia vt infra sequitur. *Potuit quisquam de populo coi-
re cum illa.* Scilicet, vel inducendo eam ad coitum, vel
vt opprimendo eam, quia purabat esse sororem tuam.
Et induxeras super nos peccatum grande. Idest fueras occa-
sio, vt veniret magnum peccatum inter nos, quia adul-
terium maximum peccatum esse credebatur durius homi-
nicidio. Vel dicitur peccatum grande grandis puni-
tio, quae licet esset propter vnius peccatum, tamen to-
ti populo infligi poterat, vt patet supra 20. cap. quando
Abimelech accepit Saram, quia conclusit Dominus
omnem vltimam domus suae, ne parere possent. *Qui
perigerit huius hominis uxorem, morte moriatur.* Ante istud
edictum quilibet poterat impune coire cum Rebec-
ca, nisi forte eam vi opprimeret. Nunc autem cognitio
quod esset vxor, nulli licebat quouis modo cum ea
coire, sine ea consentiente, sine repugnante. *Seminavit
autem Isaac.* Hic ponitur probatio in tempore prospe-
ritatis confurgente in eum malorum inuidia. *Et inue-
nit in ipso anno.* Scilicet in quo iam sterilitas cessabat.
Centuplum. Scilicet plusquam seminauerat, quod val-
de mirabile est. *Vel centuplum.* Scilicet plusquam ha-
bere debuisset, vt si deberet totaliter habere ex his,
quae feminauit, quinqueaginta, collegit quinque mil-
lia. Et hoc adhuc mirabilius est quam primum, quia
proventus terrarum seminatarum ad valde magis
multotiens esse debet, quam seminatum fuerit secun-
dum naturam feminis, & terra, in qua feritur. *Benedi-
xitque ei Deus.* Satis apparet, quod tantus protuentus in
frugibus a Deo fuit, quia naturaliter fieri insolitum
erat maxime, quia nulli de seminantibus in terra illa
hoc contingat. *Et locupletatus est homo.* Idest repletus
fuit diuitijs, quia non solum Deus multiplicabat eum
in frugibus, sed etiam in gregibus, vel armentis, & in
omni alio genere possessionis, vt patet infra. Vel forte,
quia multum collegit de frugibus Isaac illo anno,
& vendidit, & quia anno praeterito fuerat sterilitas, va-
lebant fruges multas pecunias, & sic ditatus fuit quae-
dam modum nunc saepe contingit. *Et ibat proficiens.* Quia
bona eius non diminuebatur, sed magis continue au-
gebantur. *Atque succrescens.* Idest subiectus, vel laten-
tur crescens, scilicet Isaac crescebat in bonis ipso non
vidente hoc totaliter, quod est signum diuinae libera-
litate super eum, quia sine eius magna diligentia, nec
eo attendente Deus multiplicabat bona eius, quasi
cura multiplicandi bona eius principaliter pertineret
ad Deum. *Donec vehementer magnus effectus.* Ita, quod
poterat dici excellenter, vel antonomastice magnus, K
quia excefferat magnitudinem diuitiarum habitan-
tium in Gerara. Et non vnius magni solum, sed &
multorum simul, vt patet infra, quia timentes eius
magnitudinem, dixerunt ei, recede a nobis, quia pote-
rior nobis effectus es. *Habuitque possessionem ouium, & ar-
mentorum.* Per oues intelliguntur pecudes, vt caprae, &
alia animalia pauca, quae gregem faciunt, per armenta
intelliguntur congregationes omnium pecorum ma-
gnorum, vt boues, vaccarum, & camelorum, & asina-
rum, equarumque, quia in his omnibus Isaac abunda-
bat. *Ob hoc inuidentes ei.* Magnitudo enim causat inui-
diam de se, quia parui magni inuident secundum

quodcumque genus magnitudinis, siue propter sapien-
tiam, siue propter potentiam, siue propter diuitias,
honores, & alia bona quaecumque extollunt hominem
ad aliquem gradum magnitudinis super alios. De par-
tis autem, & miseris nullus inuidet, quia vt conu-
niter dicitur: sola miseria caret inuidia. Contra magni-
tudinem autem inuidi tristantur, vt ait Ouidius Me-
ta. lib. 20.

*Nusquam vestra acies, lument rubigine dentes.
Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno.
Risus abest nisi quem vis fecere dolores.
Nec fruiur somno vigilantibus excita curis.
Sed videt ingratos incalcescit que videndo.
Successus hominum carpit que, & carpitur vna.
Quacumque ingreditur florentia proterit arua.
Exuritque herbas, & summa papauera carpit.*

*Omnes puteos quos foderant serui Abrahae patris sui obstru-
xerunt.* Idest cooperuerunt. *Implentes humo.* Idest terra
ne manarent iste effectus inuidia: nocere illi, cui
inuidetur, & in hoc valde gaudent inuidi. Sed vbi
erant illi putei, quia dicuntur serui Abrahae fodisse
eos, forte aliqui dicit istos puteos fuisse in Bersabee,
vbi prius habitauerat Abraham, & fecerat puteos, su-
per quibus iurauit Abimelech cum Abraham, & con-
stituit ei Abraham septem agnas, & ex hoc vocatus
est puteus ille Bersabee, idest puteus septimus, vt pa-
tet supra 21. cap. sed hoc non est verum, quia Bersabee
distabat a Gerara, vt patet supra 21. cap. vbi dicitur, qd
quando Abimelech Rex Gerarae voluit inire sedus
cum Abraham, venit ad eum de Gerara: deinde facto fe-
dere dicitur, surrexit Abimelech, & reuersus est in
terram Philistinorum, ergo terra, in qua habitabat
Abimelech, distabat a Bersabee, sed isti putei de qui-
bus hic mentio fit, erant apud Geraram, & patet quia
nondum recesserat Isaac a Gerara, quando isti putei
obstructi sunt, quia post implicationem puteorum
subdit vltra, recede a nobis, quia potentior nobis fa-
ctus es, & recessit Isaac ad torrentem Gerarae. Dicen-
dum ergo, quod isti putei erant apud Geraram, & fo-
derant eos serui Abrahae, quando Abraham moraba-
tur in Gerara, de quo supra 20. cap. manserunt autem
ibi illi putei quousque redijt Isaac ad eandem terram,
& vtebatur eis, accipiens aquam sicut fecerat pater
eius, sed postquam Philistini viderunt eum multipli-
catum, obstruxerunt puteos. *In tantum.* Scilicet, creuit
eorum inuidia. *Vt Abimelech diceret.* Non solum iam
minores inuidebant, sed etiam Rex. *Recede a nobis.* Non
poterat videre Abimelech relictis oculis tantam iam
que subitanam Isaac multiplicationem. Ideoque ne
ex eius bono magis cruciaretur, quae est conditio in-
uidorum, dixit ei, quod recederet, insinuans causam
fidam, scilicet, quod timebat, quia potens effectus
fuerat. Vel forte ex inuidia eorum sequebatur timor,
quia inuidus bonum alterius maius existimat esse,
quam sit, vt ait Ouidius in lib. 1. de Arte amandi lo-
quens de verbis inuidorum.

*Fertilior seges alienis semper in agris.
Vicini que pecus grandius vber habet.*

Poterat ergo esse, quia isti existimabant bona Isaac
maiora esse, quam erant, & quod timor sequeretur,
scilicet, ne ipse rebellaret contra eos, quia potentior
eorum effectus fuerat. Vel ne coniungeretur hos-
tibus suis, & deleret eos, vel hostibus venientibus trade-
ret ciuitatem. Sic dixerunt Aegyptij quando volue-
runt opprimere Hebraeos duris laboribus, vt patet
Exod. 1. cap. scilicet ecce populus iste multus, & for-
tior nobis est. Venite sapienter opprimamus eum, ne
forte multiplicetur. Et si forte ingruerit contra nos
bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque no-
bis egrediatur de terra. *Et ille discedens.* Obediuit Isaac
mandato

Sola miseria caret inuidia.

Quaestio quarta. Confuta.

Determinatio.

in iudato Regis, & recessit inde. *Venit ad torrentem Gerarae.* Vt ait Iosephus, Iste est locus, qui dicitur vallis
Pharan. Et tranfit per valem torrentis, quia Gerara ali-
qualiter distat. Et in hoc satisfaciebat Regi Gerarae,
quia Rex non mandabat ei exire de toto territorio
Gerarae, sed de ciuitate Gerarae, quia cum ibi existeret,
timebant ne in potentia sua confidens traderet ciui-
tatem hostibus, vel intra existens oppugnaret eos, cum
autem extra maneret non poterat obsidere ciuitatem
licet aliquo iter ipse magnus esset. *Rursum fodit alios pu-
teos, quos foderant serui patris sui Abraham.* Istos etiam
puteos fodit Abraham, cum peregrinaretur in ter-
ra Gerarae, & enim terra illa aqua deficit, quia est
terra meridiana contra deserta Arabiae, & terra illa
valde sicca est, & generaliter omnis terra multum
meridiana multum sicca est, quia calor magnus terre
illius deficcit capita fontalia, quia hoc pertinet ad ter-
ram aequaliter frigidam, vt fiat conuersio vaporum
in aquam in fontali origine. *Quos illo mortuo olim obstru-
xerant Philistini.* Fortè dum viueret Abraham non
ausi sunt obstruere eos, quia confederatus fuerat Re-
gi, vt patet supra 21. cap. & ideo ipsi in magnam pena
incurrerent. Sed queritur quare magis fodit Isaac pu-
teos, quos pater foderat, quam in alio loco. Respon-
detur, quod propter multa. Primò, quia cum ibi iam
putei fuissent tempore Abrahae, certum est, quod quibus-
dam aquarum erumperent. Secundò, quia terra il-
lorum puteorum, quia olim defossa fuerat, reuerior
esset, & facilius ad fodiendum quam si in loco alio
nouo foderent: in quo etiam incertum esset vtrum
augarum venas essent inuenturi. Tertio, quia illi pu-
tei olim ad Abraham patrem suum pertinuerant: id
nunc ad eum iure veniebat. Nec erant litigiosi quae-
admodum, si nouum opus fecisset, quia potuissent
tunc Philistini contendere, licet adhuc hoc non obsta-
t contendendum cum illo, & tulerunt puteos illos.
*Appellauitque eos eisdem nominibus, quibus pater appella-
uerat.* Vt videretur haereditatem antiquam patris sui
tenere, & non opus nouum fecisse. *Foderunt in torren-
te.* Torrentis enim est aqua collecta ex pluuijs, vel ex
niuibus resolutis, & fuit ad tepus, scilicet in hyeme,
non autem in aestate, vel quia forte ille torrentis a par-
uis fontibus originem habet, qui toto tempore aquas
suis extra deriuare non possunt. Et istum puteum fe-
cerunt serui Isaac, vt quando aliqua pluuia caderet
aqua fluens per torrentem in ipso puteo colligeretur.
Vel forte puteus iste factus fuit non in ipso alueo tor-
rentis, sed iuxta, ita quod aqua torrentis leuiter deflue-
ret in puteum, & quia aqua tunc modica forte
fluebat ex qua pecora aduari non poterant, si autem
paullisper colligetur in puteum ibi aduari possent.
Et iste puteus non videtur esse de puteis, quos olim fe-
cerat Abraham, sed quia aquarum coegebat inopia fe-
cit, & illum in torrente. *Et inuenerunt aquam viuam.* Id-
est magnum caput fontis abundantis magis quam
aqua putealis. Vel vocatur aqua viuam quae libet vena
patealis, siue fontalis, & distinguitur contra aquam
mortuam, idest aquam, quae non habet in loco illo
principium suae originis, sicut sunt aquae lacuales, siue
stagnales, quia ibi non oriuntur, sed aliunde confluunt,
vt ex pluuijs, vel alias. Et ita intedebant serui Isaac fo-
dere puteum, non in quo inuenirent aquam viuam,
sed in quo reciperentur aquae pluuiiales fluentes per
torrentem. *Sed & iurgium fuit ibi pastorum Gerarae.* Videt-
ur pastores Gerarae, quod pastores Isaac inuenerant
aquam viuam, inuiderunt eis, & ideo laborauerunt, vt
eis eam auferrent. *Dicentium nostra est aqua.* Idest ad
nos pertinet. Fodistis enim in solo alieno, ideo solo
cedit, quia radices egit cum sit puteus ipsa origo fon-
talis, vel ipsa terra disposita ad recipiendum, & conti-

nendum aquas. *Quamobrem.* Idest, propter iurgium.
Vocauit nomen putei, ex eo, quod acciderat calumnia. Idest
quia pastores Gerarae calumniati fuerant pastoribus
Isaac dicentes nostra est aqua, vocauit puteum calum-
niam, sed & dimisit eum nolens contendere cum Philis-
thinis. *Foderunt alium.* Quia dimiserant priorem, &
non habebant sufficienter unde aduarent pecora.
Pro illo quoque rixati sunt. Quia dixerunt Palesthini no-
stra est aqua. *Appellauitque nomen illius inimicitias.* In-
imicitiae maius malum sunt quam calumnia. Et quia
videbat Isaac odium, & malitiam Geraritarum conti-
nua suscipere incrementa, ideo imposuit nomen a
maiori malo vocans puteum inimicitias, sed & hunc
dimisit eis, ne contendendi occasio tribueretur, quia
ista est intentio inuidorum contendendi originem.
inuenire, vt opprimant iniuste innocentem, cui inui-
dent quodam quaesito colore sequendi in eum. *Profe-
ctusque inde.* Videbat Isaac, quod pastores Gerarae ca-
lumniabantur pro illis puteis dicentes, quod essent in
suo territorio, ideo haec calumnia locum non habe-
ret. *Profectus fuit inde.* Scilicet ad locum, aliquo iter di-
stantem, in quo dicere non possent pastores Gerarae,
iste locus est noster. *Pro quo non contenderunt.* Quia ille
locus distans erat a Pastoribus Gerarae, nec illuc con-
sueuerant accedere, ideo non curauerunt vltra contē-
dere. *Itaque vocauit nomen latitudo.* Causa autem huius
nominis subditur. *Nunc dilatavit nos Deus.* Quia antea
quotiescunque puteum fodissent pastores eius, alij Ge-
raritae excludere eos inde. Et sic quasi capi non po-
terat cum alijs praecorum angustia. Nunc autem
quia nullus eum coangustabat, videbatur esse in lati-
tudine. *Et crescere fecit super terram.* Scilicet, vt bonum
habere possimus in multiplicatione rerum nostrarum. An-
te enim si incipiebat multiplicari, peribat fructus im-
pedientibus Geraritis profectum eius: nunc autem nul-
lo impediante secure proficere possent, & crescere in
rebus suis. *Ascendit autem ex illo loco.* Scilicet, in quo fo-
derat puteos, pro quibus non contenderant. *In Bersa-
bee.* In qua antea habitauerat Abraham, & iam Isaac an-
tequam descenderet in Geraram, & iam Isaac videns
tempus sterilitatis transijt desiderabat redire in ter-
ram, de qua venerat. *Vbi apparuit ei Dominus in ipsa nocte.*
Idest in prima nocte, qua accessit ad locum illum, fuit
enim facta ista reuelatio Dei in somnijs visione imagi-
naria, quia sic vt communiter istis accidebat. *Ego sum
Deus Abraham.* Idest non intelligas me esse demonem
fallentem in somnijs, vel aliquam phantasticam visio-
nem, sed sum verus Deus. Vocatur autem Deus
Abrahae, idest Deus, quem Abraham speciali cultu co-
lebat, & Deus, qui Abrahae specialia beneficia promi-
serat, & tribuebat. In hoc autem Deus, qui est Deus
omnium populorum, & gentium secundum naturam
efficitur Deus alicuius gentis, scilicet, vt illa gens eum
specialiter colat. Sic patet infra 28. cap. de Iacob, qui
cum esset in Bethel, & per noctem vidisset scalam, di-
xit si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via, per
quam ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum,
& vestimentum ad induendum, reuersusque fuero
prosperè ad domum patris mei, erit mihi Dominus
in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabi-
tur domus Dei. Et postea subiungit, quid esset illud,
in quo acciperet Dominum in Deum dicens: De cui-
us tibi dederis, decimas asseram tibi. Et iste
modus faciendi Deum in aliqua gente fuit etiam apud
Gentiles. Nam ideo variae gentes varios Deos ex ho-
minibus assumpserunt, quia apud illas illi homines
multa beneficia tribuerunt. Et sic aliqui colunt Cera-
rem, aliqui Bacchum, aliqui Saturnum, alij Mineruam,
alij Iouem secundum diuersa beneficia, quae ab eis
dum viuerent receperunt, de quibus Arist. circa finem.

Inuidi in-
tatio que

Deus A-
brahae qua-
re

Quare va- rios De- os ex homi- nibus sum- pserit.

3. Politicorum, & Augu. de ciuitate Dei, lib. 18. c. 8. & Laetius de natura Deorum lib. 1. ex isto modo euenit, vt cum omnes populi naturaliter sint populi Dei, quia eos creauit, & continuè fouet, aliqui tamen dicuntur specialiter populi Dei, quia eis specialia beneficia agit. Et sic vocauit Deus Hebraeos populum peculiarem sibi de cunctis populis terræ, vt patet Exod. 19. & Deut. cap. 7. causa fuit, quia vt Deut. cap. 4. Numquam Deus fecit tantum pro aliqua gente sicut pro Hebraeis, cum dicitur si facta est aliquando huiuscemodi res, aut vnquam cognitum est, vt audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti, & vidisti, scilicet fecit Deus, vt ingrederetur, & tolleretur sibi gentem de medio nationum per tentationes, & signa, atque portenta, per pugnam, atque robustam manum iuxta omnia, que fecit pro nobis Dominus Deus vester in Aegypto videntibus oculis tuis. Noli timere. Idest licet aduersitates tibi eueniant, nō timeas quia in omnibus ego te defendam. Quia tecum sum. Sci licet te custodiendo. Et dum ego te custodiero non potest formidari aliquod malum, quia si Deus pro nobis, quis contra nos, vt patet ad Rom. 9. cap. Benedicam te. Idest te in persona tua augebo in gratia, & honore, & bonis temporalibus. Et multiplicabo semen tuum. Quia multi de Esau, & multi de Iacob prodierunt. Propter seruum meum Abraham. In quo magnitudo meriti Abraham demonstratur, quia licet Isaac sanctus vir esset, promissionis tamen non fuerunt completæ in eo, & in semine suo ppter se, sed ex meritis Abraham. Erant enim merita obediētiæ apud Deum potiora meritis totius seminis sui. Itaque edificauit ibi altare Domino. Ad reddendum gratias super illud de consolatione facta, & beneficijs, promissis. Et inuocato nomine Domini. Scilicet in laudē, & gratiarum actionem. Extendit Tabernaculum. Patet magna affectio Isaac ad Deum, quia primo edificauit altare Deo, quam sibi extendere habitaculum. Erat enim istud Tabernaculum tentorium magnum factum de lino forti retorto, & incerato, vel de canabo, & illud extendebatur super palos, & ligabatur funibus, & paxillis, ita quod in via portari posset, & deinde figeretur vbicunq; vellent. Precipitque seruis suis, vt foderent puteum. Quia aqua erat necessaria ad adaquanda pecora. Ad quem locum cum venissent de Geraris Abimelech, & Ochozath. Statim vt ascendit Isaac in Bersabee, ascenderunt post eum Abimelech, & alij cum eo. Et hoc fuit, quia viderunt, quod Deus multiplicabat eum manifestè. Et postquam ipsi expulerant eum de vrbe, timebant, quod multiplicaretur nimis, & adiutus à Deo irrueret super eos. Voluerunt ergo reintegrare amicitias pristinas. Et satis notatur in hoc mantuetudo Isaac, quia licet isti essent eius inimici, tamen habuit se ad eos benignè. Ponitur hic Ochozath tamquam nomen proprium cū secundum Hebraeos significet turbam amicorum Regis, & patet hoc, quia dicitur. Ochozath amici illius. Istud relatum illius non potest referri ad Isaac, scilicet, quod Abimelech, & Ochozath essent amici Isaac, quia immediate dixit Isaac, quid venistis ad me hominem, quem odistis, & expulistis à vobis? Et etiam ipsi demonstrauerunt se non ex amore, sed ex timore hoc fecisse, scilicet quia viderunt Deum esse cum illo, nec potest dici quod hoc, quod dicitur amici illius referatur ad Abimelech, ita quod Ochozath, & Phicol essent amici Abimelech, quia dicitur. Itera: ad quem cum venissent Abimelech, & Ochozath amici illius, & Phicol Dux militum. Ex quo apparet quod amici illius referuntur ad nomen, Ochozath, quod significat pluraliter, scilicet turbam: & est sententia. Ad quem cum venisset Abimelech, & Ochozath. Idest turba: vel societas illorum, qui

Attende Isaac religionem.

Attende Isaac benigne in amicitia re integrada.

F erat amici Regis, scilicet, quod quando Abimelech iuit ad Isaac adduxit secum Phicol principem exercitus, & turbam quorundam amicorum suorum. Quid venistis ad me? Quando ista dixit eis Isaac iam cognouerat eorum intentionem, & non dicebat ista, vt amicitias facere recufaret, sed vt eorum responsionem experiretur, vt videret quo animo circa eum se habebant. Nominem, quem odistis. Idest cui inuidebatis, vt supradictum fuit: ex inuidia autem odium nascitur. Et expulistis à vobis. Quia Abimelech videns eum multum ditatum, & inuidens eius prosperitati dixit: recede à nobis, quia potentior nobis effectus es. Vidimus te: um esse Deum. Idest experti sumus sensibilibus, quod Deus erat tecum, quia tantum multiplicabaris, & tã subito, quod nullus homo prudentia, & diligentia humana tantum potuisset tam subito multiplicari, ne cessario coniecibatur, quod ibi esset diuina potentia supernaturaliter operans. Et ideo nunc diximus. Idest consilium inter nos fecimus, vt veniremus ad te. Sit iuramentum inter nos. Ordo preposterus est, quia prius ponitur sedus, quam confirmetur iuramento. Et ineamus sedus. Idest faciamus pactum, vel componamus amicitias. Vt non facias nobis quicquam mali. Scilicet per te ipsum nos lædendo, vel hostes nostros contra nos concitando, vel eis ad impugnandum nos te commungendo. Eodem modo nos nihil mali faciamus tibi. Sicut nos nihil tuorum attigimus. Quasi dicat licet fuisset inter nos, vt peregrinatus, & potuisset nos tollere de rebus tuis, & nocere tibi in multis, tamen nunquam aliquid horum fecimus. Et hoc verum erat, quia licet inuiderent ei, nunquam tamen aliquod damnum intulerant, quia Deus non permittebat eos eum ledere. Sed cum pace dimissimus. Non inferentes tibi bellum, vel prædam facientes in exitu. Autem benedictione. Idest multiplicatum in benedictione omnium rerum, quia Isaac quando de Gerara exiit valde diues erat. Fecit ergo eis conuiuium. In die, qua accesserunt ad eum recipiendo curialiter. Et post cibum, & potum mane surgentes. Idest postquam in die, qua venerunt ad Isaac receperunt ab eo conuiuium in cibis, & potibus, & deinde dormierunt, alia die mane surrexerunt, & tunc fecerunt iuramentum. Mane surgentes iurauerunt sibi mutuo. Idest, quod Isaac iurauit nullo modo nocere Abimelech, & regno eius, & hoc nec directè, nec indirectè. Et Abimelech, & stri milites iurauerunt nullo modo nocere Isaac. Et hoc iuramentum factum fuit de mane, vt iurarent ex consilio maturo, & non ex imperu hilaritatis cibi, vel ex ebrietate. Et hoc propter reuerentiam iuramenti. Et ab hoc videtur sumptum. cap. placuit. extra de testibus. vbi dicitur. Placuit, quod nullus testimonium dicat nisi ieiunus, & hoc tenet ex honestate, vt notat ibi glo. Et dimisit eos Isaac. Idest expulit eos à se. Pacifere in locum suum. Idest, vt irent in pace in ciuitatem Gerarã. Ecce autem serui Isaac venerunt in ipso die. Ex hoc patet, quod modicum moratus fuit Abimelech ire ad Isaac postquam ascendit in Bersabee, quia immediate, vt ascendit Isaac in Bersabee, mandauit seruis suis, vt foderent puteum, sed in ipso die, quo initum fuit sedus, venerunt nunciantes se inuenisse aquam in puteo, & dicitur. Venerunt in ipso die. Quia vt videtur puteus, quem fodiebant, non erat cõiunctus loco, in quo Isaac fixerat Tabernaculum in Bersabee, sed erat in loco remoto in pascuis pecorum: si enim fuisset propinquus locus ille loco, in quo fixum erat Tabernaculum, non diceretur, quod venerunt serui eius ad annunciandum quasi de propinquo stare puteus, sed de longinquo, in quo Isaac non cognosceret quid fiebat, nisi ei annunciarer. Inuenimus aquam. Quasi pro magno gaudio hoc retulerunt cū terra illa à quarum inops sit. Tota autem pecorum alimentatio precipue

Vtrum Bersabee sit idem locum hic, & supra.

Solutio argumenti primi.

Conuenit eidem rebus idem nomen imponere ex diuersis accidentibus.

precipue in aqua est. Puteo appellauit eum abundantiam. Idest, quod habito illo puteo iam haberet abundantiam in aquis. Et nomen vrbi impostum est Bersabee vsque in presentem diem. Ille locus, in quo tetenderat Tabernaculum suum Isaac, erat apud quandam urbem, in qua antiquum nomen erat, quod in litera non monstratur, sed post mutauit Isaac nomen ciuitatis Bersabee: ex accidenti, idest propter abundantiam aquarum. Queritur vtrum Bersabee signet eundem locum hic, & supra 21. cap. vbi dictum fuit, quod Abraham vocauit nomen loci illius Bersabee; forte aliquis dicet, quod non, quia supra non nominauit Bersabee esse urbem, hic autem dicit esse urbem. Item quia hic nomen fuit impostum pro puteo quem foderunt serui Isaac, puteus autem, super quem iurauerat Abraham, & Abimelech, iam fuerat ab antiquo defossus. Item quia ante imposuit Isaac nomen vrbi illi Bersabee. Si tamen ante existens locus esset idem cū isto, non poneretur ei iterum nomen Bersabee. Respondetur, quod idem locus est iste, & in quo ante habitauerat Abraham: & patet quia alias scriptura vocauerat, & non demonstrat differentiam de vno loco dicto Bersabee ad alium. Item quia Isaac ascendit ad illum locum, quia in eo pater suus vixerat. Valde enim desiderabat viuere in locis, in quibus pater suus vixerat, & ideo quando iterum mutauit Tabernaculum suum, mutauit illud ad conuallem Mambre apud Hebron, in qua habitauerat Abraham, vt patet infra 36. cap. Ad argumentum primum respondetur quando dicitur, quod Bersabee, in qua natus fuit Abraham non erat vrbs, & Bersabee, de qua hic dicitur erat vrbs: saltem est, quia supra 21. cap. dicitur: & vocauit nomen loci illius Bersabee, licet enim locum nominauerit satis intelligi potest ciuitas, quia locus nomen generale est ad urbem, & ad alia loca, que non sunt vrbes. Ad secundum respondetur, quod licet puteum, quem nunc vocant abundantiam, siue Bersabee, nunc foderint serui Isaac, tamen iam defossus fuerat tempore Abraham. Philistini tamen operuerunt terra, sicut fecerunt alij puteis, de quibus dictum fuit supra. Et ideo serui Isaac rursus foderunt illum, & inuenērunt aquam. Ad tertium dico, quod licet ante locus ille vocaretur Bersabee, tamen iterum confirmatum fuit illud nomen ex aliquo accidenti: primo enim vocatus fuit Bersabee, idest puteus septimus, quia septem agnas dedit ibi Abraham Abimelech. Vel quia ibi iurauit vterque: interpretatur enim Bersabee puteus septimus, vel puteus iuramenti, siue iuramenti, idest puteus abundantie ex eo, quod inuenissent ibi aquam. Non enim est inconueniens, quod idem nomen imponatur bis eidem rei ex diuersis accidentibus, quia sic est de alijs rebus. Multotiens enim Deus idem Abraham promisit, vt patet de promissione terra: Chanaan, vt patet supra 13. cap. vbi eam semel promisit. Iterum autem eam promisit, vt patet supra 13. cap. Sic etiam patet de promissione multiplicationis in semine, quia primo promissa fuit, vt patet supra 12. cap. & supra 15. & 16. & 21. 22. & in isto cap. Et ista multiplicatio fuit ex diuersis accidentibus facta in promissione, quod patet respicienti in singulis illis locis rationem motiui apparitionis, & promissionis. Clarus autem patet de impositione eiusdem nominis bis in Iacob, quia primo cum ipse vocaretur Iacob apparuit ei Angelus, qui loquebatur cum eo, & dixit nō vocaberis vltra Iacob, sed Israel, vt patet infra 32. cap. Iterum cum ascenderet in Bethel, apparuit ei Deus, & dixit nō vocaberis vltra Iacob, sed Israel erit nomen tuum, vt patet infra 33. cap. Cause autem duplicis mutationis huius nominis tanguntur in eo. 3. 5. ca.

A Esau autem quadragenarius. Hic ponitur secundū principale, scilicet tentatio, vel afflictio à domesticis, scilicet à filio suo, qui contra voluntatem suam duxit vxorē. Et hoc ponitur, vt quoddam preambulum ad ea, que dicuntur sequenti cap. in quo agitur quomodo Iacob subripuit benedictionem Esau. Et ponitur hic causa quare non immerito priuari debuit benedictione. Esau quadragenarius. Hoc fuit cū esset Isaac annorum centum, patet, quia quando Isaac genuit Esau, & Iacob, erat sexagenarius, ergo quando filius eius ageret annū quadagesimū ipse ageret annum cõresimū. Et isto anno mortuus fuit Melchisedech Rex Salem, qui fuit Sem filius Noe, quia vt probauimus supra 11. cap. vixit vsque ad annum quartum, vitæ Iacob, qui erat cõtempus Esau, vt puta eadem hora nati. Iudith, filiam Bevi Methai. Habitabant Methai circa Hebron, vt patet supra 23. cap. Filium Elon eiusdem loci. Idest de loco, in quo morabatur Isaac, scilicet de ciuitate Bersabee. Que ambe offenderunt animum Isaac, et Rebecca. Hoc potest intelligi dupliciter, vno modo, quod vterque offendit animum Isaac, & Rebecca, idest, quod matrimonium, cõtractum cum qualibet earum fuit offensiuum Isaac, & Rebecca, quia noluerant, quod acciperet vxorem de terra illa, sed de cognatione sua, scilicet de filiabus Ismahelis, vel aliorum filiorum Ceturae, vel de cognatione Rebecca: Vel dicuntur offendisse animum Isaac, & Rebecca, quia quilibet earum erat ita male instructa in moribus, quod offendebat eos cum quibus vivebat. Vel forte quia vtraque secū dum consuetudinem gēis suæ Idolatriæ dedita erat. Et ad hoc animum Esau inclinabat, quod magna afflictio patri, & matri erat.

Pro Esau benedicitur Iacob: mater monet fugere Iacob: deinde loqui patri, & fuit deceptus in sensibus, excepto auditu. Cap. XXVII.

SEN VIT autem Isaac, & caligauerunt oculi eius, & videre non poterat. vocauitque Esau filium suum maiorem, & dixit ei: Fili mi? Qui respondit: Adsum. Cui pater: Vides, inquit, quod senuerim, & ignorem diem mortis mee. Sume arma tua, Pharetram, & arcum, & egredere foras: cumque venatu aliquid apprehenderit, fac mihi inde pulmentum sicut velle me nosti, & affer, vt comedam: & benedicat tibi anima mea antequam moriar. Quod cum audisset Rebecca, & ille abiisset in agrum, vt iussionem patris imple-ret, dixit filio suo Iacob: Audiui patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo, & dicentem ei: Affer mihi de venatione tua, & fac cibos, vt comedam, & benedicam tibi coram Domino antequam moriar. Nunc ergo fili mi, acquiesce consilijs meis, & pergens ad gregem, affer mihi duos hēdos optimos, vt faciam ex eis escam patri tuo, quibus liben-

Hebr. 11.

10. 11.

ter

rer vescitur: quas cum intuleris, & comederit, benedicat tibi priusquam moriatur. Cui ille respondit: Nosti quod Esau frater meus homo pilosus sit, & ego lenis: si attritauerit me pater meus, & senserit, timeo ne putet me sibi voluisse illudere, & inducam super me maledictionem pro benedictione. Ad quem mater: In me sit, ait, ista maledictio, fili mi: tantum audi vocem meam, & pergens asser quae dixi. Abijt & attulit, deditque matri. Parauit illa cibos sicut velle nouerat patrem illius. Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, induit eum; pelliculasque haedorum circundedit manibus, & colli nuda protexit. Deditque pulmentum & panes, quos coxerat, tradidit. Quibus illatis, dixit: Pater mi? At ille respondit: audio. Quis es tu fili mi? Dixitque Jacob: Ego sum primogenitus tuus Esau: feci tibi sicut praecipisti mihi: surge, sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Rursumque Isaac ad filium suum: Quomodo, inquit, tam cito inuenire potuisti, fili mi? Qui respondit: Voluntas Dei fuit, vt cito occurreret mihi quod volebam. Dixitque Isaac: Accede huc, vt tangam te fili mi, & probem vtrum tu sis filius meus Esau: an non. Accessit ille ad patrem, & palpato eo, dixit Isaac: Vox quidem, vox Jacob est: sed manus, manus sunt Esau. Et non cognouit eum, quia pilose manus similitudinem maioris expresserant. Benedicens ergo illi, ait: Tu es filius meus Esau? Respondit, ego sum. At ille: Affer mihi, inquit, cibos de venatione tua, fili mi, vt benedicat tibi anima mea. Quos cum oblatos comedisset, obtulit ei etiam vinum. Quo hausto, dixit ad eum: Accede ad me, & da mihi osculum fili mi. Accessit, & osculatus est eum. Statimque vt sensit vestimentorum eius fragrantiam, benedicens illi, ait: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Det tibi Deus de rore caeli, & de pinguitudine terrae abundantiam frumenti, & vini. Et seruiant tibi populi, & adorent te Tribus: esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante testij matris tuae. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Vix Isaac sermonem

Hebr. 11.

impleuerat: & egresso Jacob foras, venit Esau, coctosque de venatione cibos intulit patri, dicens: Surge pater mi, & comede de venatione filij tui: vt benedicat mihi anima tua. Dixitque illi Isaac: quis enim es tu? Qui respondit: Ego sum filius tuus primogenitus Esau. Expauit Isaac stupore vehemēti, & vltra quam credi potest, ammirans, ait: Quis igitur ille est qui dudum captam venationem attulit mihi, & comedi ex omnibus priusquam tu venires? Benedixique ei, & erit benedictus? Auditis Esau sermonibus patris, & irrugijt clamore magno; & consternatus, ait: Benedic etiam & mihi pater mi. Qui ait: Venit germanus tuus fraudulentē, & accepit benedictionem tuam. At ille subiunxit: iuste vocatum est nomē eius Jacob: supplantauit enim me en altera vice: primogenita mea ante tulit, & nunc secundo surripuit benedictionem meam. Rursumque ad patrem, nunquid non reseruaisti, ait, & mihi benedictionem? Respondit Isaac: Dominum tuum illum constitui, & omnes fratres eius seruituti illius subiugauit: frumento, & vino stabiliui eum, & tibi post haec, fili mi, vltra quid faciam? Cui Esau: Num vnam, inquit, tantum benedictionem habes, pater? Mihi quoque obsecro, vt benedicas. Cumque ciulatu magno fleret, motus Isaac, dixit ad eum: In pinguedine terrae, & in rore caeli desuper erit benedictio tua. Viues in gladio, & fratri tuo seruias: tempusque veniet, cum excutias, & soluas iugū eius de ceruicibus tuis. Oderat ergo semper Esau Jacob pro benedictione, qua benedixerat ei pater: dixitque in corde suo: Venient dies luctus patris mei, & occidā Jacob fratrem meū. Nūciata sunt haec Rebecca: quae timēs, & vocās Jacob filiū suū, dixit ad eum: Ecce Esau frater tuus minatur, vt occidat te. Nunc ergo fili mi, audi vocem meam, & confurgens fuge ad Laban fratrem meū in Harā: habitabisque: cū eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui, & cesserit indignatio eius, obliuiscaturque corū, quae fecisti in eū: postea mittā, & adducam te inde huc. Cur vtroque orbabor filio in vno die? Dixitque Rebecca ad Isaac: Tēdet me vitae meae propter filias Heth: si acceperit Jacob vxorē de stirpe huius terrae, nolo viuere.

Hebr. 12.

Abdi. 1.

SENVIT

SENVIT autem. Descripta tolerantia Isaac tempore aduersitatis, hic consequenter describitur ordinatio suae posteritatis, & hoc fuit per benedictionem, & quantum ad hoc duo agit: primo praepositur quaedam ad benedictionem dispositio: secundo subiungitur ipsa benedictio, ibi. *Statimque vt sensit.* Dispositio autem illa in tribus consistit: primo in patris praepositione: secundo in matris reuelatione, ibi. *Quod cum audisset Rebecca.* Tertio in filij apparitione, ibi. *Abijt, & attulit.* Ad primum eum dicitur. *Senuit Isaac.* Dicit aliquis quod ista ponuntur hic per recapitulationem, quia primo accidit istud quam contractus matrimonij Esau, quod ponitur praecedenti cap. Et patet, quia Isaac mandauit Esau filio suo, quod affaret ei de venatione sua: ergo videret, quod tunc Esau in domo patris sui morabatur nondum emancipatus: postquam autem vxores sumpsit non moraretur in domo patris. Respondetur quod hoc nihil est, quia ista facta sunt secundum ordinem qui in textu recitatur, scilicet, quod primo acceperit vxores Esau quam fuerit hic factū. Et patet, quia quando ista facta sunt, erat Isaac senex valde, vnde ipse dixit filio suo Esau: vides quod senuerim, & ignorem diem mortis meae. Sed quando Esau accepit vxores, non erat multum senex, quia solum erat centum annorum, vt patuit supra. Nec in tali aetate erat Isaac tam senex, quod diceret vides, quod senuerim, & ignorem diem mortis meae, quia hoc non dicitur nisi de aliquo, qui se sentit proximum mori: quale non poterat esse in Isaac ante centum annos, quia tunc erat quasi medietas aetatis cum ipse Isaac vixerit annis 180. vt patet infra 35. cap. Item patet in fine cap. quando ista facta sunt, Esau minatus fuit, quod occideret fratrem suum. Et tunc audiens Rebecca, misit Jacob in Mesopotamiam propter iram fratris sui, & propter vxorem accipiendam. Et subiunxit causam: tēdet me vitae meae propter filias Heth: & si acceperit Jacob vxorem de stirpe terrae huius, nolo viuere. Ex quo patet, quod quando ista facta sunt iam Esau acceperat vxores duas Hethanas, de quibus angustabatur Rebecca, quia eas Esau suscepisset, & ideo mandauit Jacob filio suo, quod non acciperet vxorem de terra illa, sed de terra Mesopotamiae. Et si dicas quod missio Jacob in Mesopotamiam non fuit immediate postquam surripuit benedictionem, sed multo tempore post: respondetur quod falsum est, quia dicitur infra, quod Rebecca dixit Jacob fuge ad Laban fratrem meum, & habitabis cum eo, donec requiescat furor fratris tui, & cesserit indignatio eius postea mittam, & adducam te inde. Ex quo apparet, quod quando missus fuit Jacob in Mesopotamiam nouus erat furor Esau contra eum: & mittebatur illuc donec requiesceret. Dicendum, ergo quod ista facta sunt postquam accepit Esau vxores per 20. & 30. annos ita, quod Jacob esset tunc 60. vel 70. annorum. Et si velimus ponere tempus praecipuum dicendum est, quod ista, quae ponuntur in hoc cap. acciderunt anno. 137. vitae Isaac. Et patet quia ista acciderunt anno. 77. vitae Jacob, qui est annus 137. Isaac. Nam Isaac genuit Esau, & Jacob quando erat annorum 60. vt patet cap. praecedenti. Addendo ergo istis annos 77. erunt 137. quod autem acciderint anno. 77. vitae Jacob patet, quia in anno in quo facta sunt ista, quae dicuntur hic de subreptione benedictionis Jacob iuit in Mesopotamiam. Quod patet, quia Rebecca misit Jacob in Mesopotamiam donec cessaret furor fratris sui Esau: conceptus de subreptione benedictionis: ergo ista itineratio in Mesopotamiam fuit immediate post ista, quae hic dicuntur. Sed itineratio Jacob in Mesopotamiam fuit anno. 77. vitae suae, ergo anno. 77. vitae Jacob ista cōti-

Quest. 1. Vtrum ea, quae hic dicuntur, sint dicta per recapitulationem.

gerunt. Antecedens patet, quia Jacob erat. 130. annorum, quando descendit in Aegyptum, & stetit coram Pharaone, sed tunc erat filius Iuis 39. annorum, ergo oportet, quod Ioseph genitus fuerit anno 61. vitae Iacob. Patet consequentia subtrahendo 39. à 130. Quod autem Ioseph esset 39. annorum quando Iacob erat 130. patet, quia Iacob erat 130. annorum, quando stetit coram Pharaone, vt patet infra 47. cap. Et Ioseph quando stetit ad soluendum somnia coram Pharaone, erat annorum 30. vt patet infra 41. Sed inter tempus illud, quo stetit Ioseph coram Pharaone, & descendit Iacob in Aegyptum transierunt anni nouem, scilicet septem anni fertilitatis, & duo anni sterilitatis. Nam in secundo anno sterilitatis descendit Iacob in Aegyptum, vt colligitur infra 45. cum dixit Ioseph fratribus suis, quos hortabatur, vt ducerent patrem suum in Aegyptum, Adhuc quinque anni residui sunt famis, ne tu, & domus tua pereas. Hoc dato arguitur, si Iacob erat annorum 91. quando genuit Ioseph, & ante natiuitatem Ioseph steterat annis 14. in Mesopotamia, sequitur, quod quando iuit primo in Mesopotamiam erat annorum 77. Patet consequentia subtrahendo 14. à 91. Antecedens patet, quia Iacob stetit 20. annis in Mesopotamia cum Laban, vt patet infra 31. cap. sed post natiuitatem Ioseph stetit sex annis. De istis ergo ante illam fluxerant 14. anni, quibus manserat in Mesopotamia. Antecedens patet infra 30. vbi nato Ioseph voluit reuerti Iacob in terram suam: sed tamen postea conuentum est inter eum, & Laban, & seruauit annis 6. pro gregibus, vt patet infra 31. cap. Concluditur ergo ex his, quod anno. 77. vitae suae descendit Iacob in Mesopotamiam, vel potius ascendit, sed eodem anno quo iuit in Mesopotamiam subripuit benedictionem, & facta sunt ista, quae hic continentur, vt supra declaratum fuit, ergo anno. 77. Iacob, & anno. 137. Isaac, 37. postquam Esau accepit vxores, facta sunt ista. *Senuit Isaac.* Id est infirmatus fuit: licet enim non esset multum senex, tamen doloribus, & infirmitatibus obsessus senex videbatur. Et non habebat liberum motum corporis, sicut euenit in senibus iam impotentibus. Et caligauerunt oculi eius. Ex senectute, & infirmitatibus vitium amiserat, vt ait Aug. 16. de ciui. Dei, cap. 40. *Et videre non poterat.* Non erat ista totaliter cecitas, sed quia valde modicum videbat deficientibus oculis eius ex infirmitate. *Vocauitque Esau filium suum.* Id est forte misit ad vocandum ad domum suam, quia manebat cum vxoribus suis. Vel forte ipse frequenter veniebat ad visitandum patrem suum, quia erat infirmitate, & senectute grauatatus, & tunc vocauit eum ad mandandum ista. *Filiū suū maiore.* Vocat Esau filium maiorem, non quod plurimum annorum esset quam Iacob, quia in eadem hora vterque fuit natus: immo cum contenderet quis prior de vtero egrederetur, & contigisset exire Esau, Iacob tenuit plantas eius ne exiret, vt patet supra 25. cap. sed vocatur maior, quia ei videbantur competere primo genitura iura, cum prior de vtero natus fuisset. *Filiū mi.* vocando eum. Est modus eorum qui praesentes sibi vocant nescientes esse praesentes, ne in vanum verba proponant. *Adsum.* Quia stabat coram patre, licet pater eum non videret. *Vides quod senuerim.* Intēdebat Isaac persuadere Esau, vt duceret aliquod de venatione ei ad comedendum, vt comederet, & benediceret ei, & quia ista benedictio solebat dari primogenitis in morte parentum, vel quando parentes putabant se cito morituros: ideo ponit quomodo mortem suam opinabatur propinquam, & ideo tempus erat benedicens ei. *Vides quod senuerim.* Id est tu vides quod senectus mea iam magna sit, ideo tu deberes me incitare, vt te benedicerem. Sed potuisset dicere Esau: etiam si senex

Isaac doloribus, & infirmitatibus senex videbatur.

Modus eorum.

senex sis, potest tamen adhuc magno tempore vivere, ideo respondit Isaac. *Et ignorem diem mortis meae.* Id est tanta senectus, & debilitas mihi inest, quod ego ignorem diem mortis meae, id est timeo eam breuiter futuram, nec vult dicere. *Ignorem diem mortis meae.* Id est nescio diem determinatam eius, quia isto modo quilibet quantumcumque iuuenis potest dicere ista. Sed ista verba secundum communem locutionem conueniunt illi, qui morti propinquus existens eam quotidie, & timet, & expectat. Rationabiliter autem hoc dicere poterat Isaac, quia ipse erat tunc annorum 137. vt supra probatum fuit: licet ergo Abraham pater suus vixerit annis 175, quia tamen ipse egritudine circū datus erat, non credebat se tandiu victurum, & sic timebat se moriturum in breui, cum tanta eum mala premerent. Erat enim sanctorum patrum consuetudo filios suos, vel commendatos apud mortem suam benedicere, & admonere, vt patet de Jacob infra 49. cap. Patet etiam de Moyse quando apud multum suū totum populum admonuit, & omnibus Tribubus benedixit, vt patet Deuter. 31. & 32. & 33. cap. Sic etiā patet de Samuele admonere totum Israel, vt patet 1. Reg. 12. cap. Voluit ergo sic Isaac suo primogenito benedicere. *Sume arma tua.* In Hebraeo dicitur *uasa tua*, quia omnia suppellectilia, qualiacumque sint, vasa vocantur nomine generali, vt declarauimus supra 24. cap. declarat autem, quae sint ista arma, cum subdit. *Pharetram, & arcum.* Ista sunt arma venatoria arcus ad sagittas iacendum, pharetra ad continendum, vel conseruandum eas, *Cumque venatu.* Id est venando. Ponitur hic supinum vltimum pro medio gerundio iuxta grammaticam antiquam. *Fac mihi pulmentum.* Id est cibum paratum, & signat pulmentum generaliter omnem cibum praeter panem, sic dicitur Ioan. 21. pueri habentis pulmentum, id est, aliquem cibum. *Sicut velle nostrum.* Id est sicut tu scis, quod ego volo paratum. Multis enim vicibus Esau parabat cibos de venatione sua, & dabat patri, quibus valde delectabatur pater. Sic. dicitur supra 25. cap. Isaac diligebat Esau eō, quod de venationibus eius vesceretur. Et dicit August. 16. de ciui. Dei, cap. 40. quod ista non sunt imputanda Isaac ad gulam, quia nō propter carnis illecebras, sed propter senectutis, & infirmitatum angustias istis delicatis cibis vtebatur. *Affer, vt comedam.* Postquam paraueris, *Et benedicat tibi anima mea.* Id est vt benedicam tibi ex corde meo. *Antequam moriar.* Se enim in breui moriturum sperabat. Per ista autem verba Isaac, ad quae Deus monebat eum, fuit data occasio, vt benedicere tur Jacob pro Esau, quia per verbum promissionis Isaac fuit nota Rebecca, vt cōsuleret filio suo Isaac, vt subriperet benedictionem fratris sui. Per hoc, q̄ Esau ad venandum missus est, data fuit occasio, vt Rebecca cum Jacob quod facere intendebant, perpetraret.

Sed quaeritur quare prius Isaac quaesuit a filio cibum quam benedictionem ei impenderet. Videtur enim quod ante cibum dari debuisset, quia in benedictione illa conferebatur, vel ad minus confirmabatur ius primogeniturae, in quo erat potestas offerendi sacrificia, quod ieiunis conuenit, ergo dari debuisset ante cibum. Item quia magna irreuerentia est circa sacramentum vel dare illud, vel sumere post cibum. Sic reprehendit Apostolus Corinthios, qui in die qua comunicaturi erant, vnusquisque portabat prandium suum ad Ecclesiam, & ibi epulabatur solemniter, & dein de sumebant Eucharistiam. Dicit enim Apostolus, fratres non est iam tempus Dominicam cenam manducare: vnusquisque enim cenā suā praesumit ad manducandum, vnus quidem esurit, alius autem ebrius est. Item videtur, quod nō requirebatur ista be-

nedictio, quia Abraham antequam moreretur dedit filio suo omnia quae possidebat pro iure primogeniturae non addens aliqua alia verba benedictionis. Respondetur, quod sicut dicit gl. ord. Exod. 6. c. super verbum, & nomen meum Adonai non indicaui eis. Per temporum successionem Dei cognitio in sanctis patribus similiter, & Dei cultus augmentata sunt. Hinc est, quod ius primogeniturae, quod ratione sacerdotij annexi pertinebat ad cultum diuinum, Abraham tradidit filio suo in datione bonorum suorum sine aliqua verborum solennitate, Isaac autem dedit primogenituram cum maiori verborum solennitate, vt patet in isto ca. sed non adhibita omnimoda honestate, quia post cibum, Jacob autem adhibita omnimoda solennitate verborum, & reuerentia cōuocauit filios suos, & dedit eis benedictiones. Vel forte dicendum, quod tanta erat in Isaac natura debilitas, q̄ istam verborum solennitatem peragere non potuisset, nisi prius comedisset. Sed istud secundum non multum valet, quia licet Isaac caligauisset oculis, non tamen erat tā senex, q̄ sine cibo loqui non posset, quia postdurauit adhuc multis temporibus vsque ad 180. annos, vt patet infra 35. c. *Quod cum audisset Rebecca.* Hic ponitur dispositio ad benedictionem per matris reuelationem. Diligebat enim Rebecca magis Jacob quam Esau, Deo mouente ad hoc, vt compleretur quod ipse disposuerat, vt patet supra 25. ca. ideo consuluit filio suo Jacob, vt subriperet benedictionem fratris sui Esau.

Sed quaeritur, vtrum Rebecca peccauerit, inducēdo Jacob ad surripendum benedictionem Esau. Et arguitur q̄ sic, quia cōsulens alteri, vt furetur peccat, sed Rebecca consuluit Jacob, q̄ furaretur benedictionem, ergo peccauit. Patet, quia sicut furari malū est, ita cōsulere furari, & consentire furanti peccatum est, vt patet ad Rom. 1. tam qui agunt, quam qui consentiunt agentibus morte digni sunt. Item quāto maius est furtum, tanto grauius est peccatum in agente, & in consulente, sed furari ius primogeniturae, quod cōcedebatur in illa benedictione, erat maximum furtum, i. furari duplices partes hereditatis, & potestatem dominatiam, & potestatem sacerdotij, & alia beneficia, quae sunt imprecabilia, vt patet supra 25. c. vbi declarauimus iura primogeniturae, ergo valde magnum peccatum erat talia furari, & cōsulere hęc, & furari. Itē sicut de patre, ita est de matre: sed sic est de patre, q̄ si vult transferre iura primogeniturae ab illo, cui debentur, ad alterum, peccat grauius, ita ergo erit de matre conante hoc facere. Antecedens patet Deuter. 21. c. vbi dicitur, q̄ si aliquis homo duas vxores habuerit vnam dilectam, & aliam odiosam, & voluerit transferre ius primogeniturae a filio odiosa, si primogenitus fuerit, ad filium dilectam, magnum peccatum erit, nec poterit hoc facere, i. quia ius non permittit. Respondetur, q̄ Rebecca non peccauit in faciendo aliquid horum, quia licet esset Esau primogenitus secundum carnem, clara stabat ei dispositio quantum ad Rebecca matrem, quia ipsa sciebat, quomodo Deus mutauerat ius primogeniturae ab Esau in Jacob, quia reuelatum fuerat ei, quando cōsuluit Dominum in illis verbis: *Duae gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, maior minori seruiet: poterat ergo Rebecca quoniam modo procurare, q̄ benedictio, & ius primogeniturae transferretur ad Jacob.* Ad argumenta respondetur.

Ad primum, quando dicit, quod Rebecca consuluit Jacob, vt furaretur benedictionem, dico quod falsum est, quia furari est rem alienam contredicare domino inuito, Jacob autem non accepit rem alienam, sed rem suam, quia constabat Rebecca secundum diuinum oraculū, quod ius primogeniturae pertinebat

Ratio ad quaestiones

An Rebecca peccauerit inducendo Jacob ad surripendum benedictionem

Ratio ad quaestiones

Solutio argumentorum

Consuetudo sanctorum patrum

Suppellectilia omnia Hebraeorum vocabulo generali uasa dicitur.

Pulmentum quid.

Quaest. 1. Cur Isaac prius quaesuit cibum quam benedictionem.

ad Jacob, non ergo dedit consilium ad furandum, sed dedit industriam ad liberandum ius suum de manu alicuius iniusti detentoris. Maxime, quia Esau pure vendiderat Jacob primogenita sua, ideo accipiendo non furabatur, sed iure suo utebatur, licet hoc forte teneat quantum ad Esau, qui putauerat se posse vendere primogenituram iura, ideo merebatur perdere ea, sed quantum ad Jacob non tenebat, quia dato, q̄ Jacob emisset ea non pp hoc transibant ad illum. Nam in rebus venalibus dñum transferret per venditionem, in rebus autē non venalibus nihil efficit venditio, cum nullius virtutis sit aut efficacie, ideo nihil magis est, q̄ vendant q̄ non vendantur. Si ergo Jacob forte intēderet per emptionē illam acquiuisse aliquod ius primogeniturae, committeret simoniam, quia ista iura spiritalia sunt. Ad aliud q̄ dicit, q̄ quanto maius est furtum, tanto grauius peccatū est in faciente, & in cōsulente, sed hoc erat valde magnum furtum. Rndē, q̄ hic non erat aliquod furtum, vt dictū fuit supra, sed si forte Jacob illicite primogenita Esau accepisset, maximum furtum commisisset, & Rebecca ei cōsulēs grauius peccasset, tollens Esau maximum bonum ei debitum, sed quia Jacob iure suo vltus est, ideo Rebecca ei cōsulens non peccauit, docens eum vt iure suo. Maxime, quia ad hoc Deus eam monebat, vt sic Jacob adiutus cōsequeretur paternam benedictionem. Ad aliud argumentum dico, q̄ illa litera Deur. loquitur quicunq, pater, vel mater ex sola voluntate humana, quia magis vnū diligunt, transferunt, vel dant fauorem transferēdi ius primogeniturae vni debitum ad alterum, sed hic nō fuit voluntas humana, sed voluntas diuina, quae tribuere primogenita Jacob destinauerat, ideo Rebecca mater iuste conformauit voluntatem suam diuinā voluntati cognitae, vt transferretur primogeniturae ius ad eum, cui Deus dare volebat. *Et ille.* Id est Esau. *Abijit in agrum ad venandum.* Noli aliquid Rebecca reuelare Jacob p̄te Esau, sed permittit eum primo ire in agrum. *Vt iussione patris expleat.* Id est mandauit, vt duceret de venatione, & faceret pulmentum. *Dixit filio suo Jacob.* Specialiter erat filius Jacob, quia magis eum diligebat, vt patet supra 25. cap. *Audiui patrem tuum.* Hic intendit persuadere Jacob, quod subripiat benedictionem, quia Jacob non sciebat aliquid de mandato patris facto ad Esau, & ideo nō curasset, & Esau veniens si Jacob ista calliditatem non habuisset, bñdictus fuisset a patre. & sic maneret securus in iure primogeniturae. *Et benedicam tibi coram Domino.* Id est imprecet tibi bona corā Deo. Dicitur corā Deo fieri quae bene sunt, quae autē male sunt abscōdita iudicant, vt patet Psal. 16. De absconditis tuis impletis est venter eorum. Dicebat ergo Isaac bñdicturū se Esau corā Dño, quia putabat se in hoc iuste agere tanquā iura primogeniturae deberentur Esau. Non n. fuerat ei reuelatū id, quod Rebecca reuelatum, q̄ maior seruiret minori. Et ē forte non constabat ei, q̄ Esau primogenita vendiderat. *Antequam moriar.* Quia paulo ante mortē consuetum erat dare benedictionem filijs q̄ patres sciebant sibi mortem imminere. *Nunc ergo fili mi acquiesce.* Id est cōsenti consilijs meis, quia istud, quod dictura erat Rebecca, aliquantulum videbatur durum Jacob: ideo ipsa volebat cōsulendo persuadere, quia postro q̄ Jacob audiuisset, q̄ pater volebat dare Esau benedictionem debitam primogenito, non ausus fuisset aggredi, quae mater ei mandauit, quia timebat incurrere maledictionē pro benedictione. *Et pergens ad gregem.* Non misit Rebecca aliquem de seruitoribus suis ad ferendū hēdos, sed ipse Jacob iuit, vt factum hoc cautius, & secretius fieret. *Duos hēdos.* Non misit pro hēdis magnis, quia carnes eorum durae sunt, & foetide, & mali saporis.

Ad secundam rationem.

Ad tertiam rationem.

Benefacta corā Deo fieri dicuntur male facta abscondita iudicantur.

Solutio argumentorum

his, nec conueniunt aliquo modo senibus, sed mihi pro hēdulis, qui quando parui, & teneri sunt, dulcissimi saporis sunt, vt ait Isido. 1. 1. Ety. *Quibus libenter vescitur.* Sciebat enim Rebecca quibus cibis Isaac libenter vesceretur, & qualiter paratis. *Quos cum intuleris.* Id est postquam ei elcas dederis. *Benedicat tibi.* Putans esse Esau, quem ad parandum cibos miserat. *Nosti quod frater meus.* Jacob auditis verbis matris, timuit ne si ista aggrediretur, deprehenderetur à patre inēdax, & malediceretur. *Nemo pilosus sit.* Scilicet excessiue super alios homines: quia videbatur pellis animalis brutis: vnde nominatus est Seir, vt patet supra 25. c. *Et ego leuis.* Id est carnes molles habens carētes pilis, ex quo patet, q̄ faciliter poterat deprehēdi fraus. Dixit ista Jacob, quia pater non videbat, & consuendo cecorum est id quod oculis experiri non possunt, manibus experiri: credit ergo q̄ pater attrēturus eum esset, & fraus deprehenderetur. *Si attrētauerit.* Id est si tetigerit me manibus ad experiendum quis sum. *Et senserit.* Quod in promptu stabat, quia Esau pilosus valde. Jacob autem leuis. *Timeo ne putet me sibi illudere voluisse.* Quasi dicat si pater meus veritatem huius rei sciret, scilicet qualiter Deus vult trāsferre ad me primogenita, qualiter etiam Esau illa mihi vēdiderit, etiam si attrētaret me, & cognosceret esse Jacob, licet me vocauisset Esau, non putaret me velle illudere sibi, quia videret iustam causam, sed quia nescit hoc, timeo ne maledicat mihi. *Inducat super me maledictionem.* Dignum enim est, quod filius, qui patri suo illudere vult ab eo maledicatur. *Pro benedictione.* Id est loco benedictionis, quam ego postulo, inuenirem maledictionem quam ipse daret. *In me sit ista maledictio fili mi.* Mater certificata fuerat diuino oraculo, quod promissiones complendae erant in Jacob: ideo confidenter exponebat filium tali periculo, non dubitans quin Deus dirigeret actum eius: quia ei promiserat primogenituram. *Tantum audi vocem meam.* Id est solum audi vocem meam, quasi dicat licet tibi durum videatur non cures tamen de aliquibus argumentis, sed solum fac quod dico, quia ego certus sum, quod bene tibi erit: inde. *Abijit, & attulit.* Hic ponitur tertia dispositio ad benedictionem, quae est in matris apparatione. *Et attulit.* Scilicet duos hēdulos.

Sed quare duo hēduli portati fuerunt cum vnus sufficere, & minus quam vnus? Respondetur, quod quia Isaac erat senex indigebat cibis multum confortatiuis: & ad hoc sunt in hēdulo certē particulae multum conferentes. Et quia in vnō hēdulo forte non potuissent tot particulae de illis reperiri, mandauit afferri duos, nec hoc multum erat: quia Isaac diues erat abundans in gregibus. Maxime, quia nihil de hoc superfluebat, quia quod Isaac nō comederet, p̄ familia remaneret. *Parauitque illa cibos.* Quanto celerius potuit, ne veniens Esau deprehenderet eos facientes hoc. *Sicut nouerat velle patrem illius.* Quia consueta erat ei parare cibos: ideo sciebat in quo delectaretur. *Et vestibus Esau valde bonis.* Induit Rebecca Jacob honorifice dans ei vestes Esau. Iste vestes erant preciosae plenae odoramentis aromatatum: vt patet infra quia dixit Isaac postquam sensit vestium fragrantiam, ecce odor filij mei, sicut odori agri pleni. Et istis vestibus utebantur primogeniti in magnis festiuitatibus quando immolaturi erant hostias Deo, vel facturi alia solennia. Et quia istae vestes erant insigne primogenitorum dedit eas Rebecca Jacob cuncti ad benedictionem accipiendam, quae debebatur primogenitis, sicut Magistri, vel Doctores quando facturi sunt aliquem actum magistralem, vel doctoralem induuntur habitum, & insignia magistralia, vel doctoralia, vt habitus conueniat rei, que fit.

Consuetudo cecorum

Quaest. 2. Cur portati fuerunt duo hēduli, cum vnus sufficeret.

Qq Ra.Sa.

Alph. Tost. super Gen.

Opinio Ra. Salomo. de veste Adz.

Ra. Sa. dicit qd iste vestes preciosae erant, quas de pellicibus fecit Deus Adz qm expulit de Paradiso, & dicit istas venisse per successiones venatorum. Cuius cas habuit Lamech: deinde alij vsque ad diluuium: post diluuium aut habuit eas Nemrod, qui erat robustus venator: deinde aliquo interposito habuit eas Esau, qui etiam venator erat. Sed hoc est valde fabulosum sicut multa alia, quae Ra. Sa. commentatur. Et falsitas huius tm apparet qd non oportet contra eam instare: ordo enim successione, quem ponit in vestibus demonstrat hoc manifestum mendacium maxime, quia ille vestes, licet Deus eas fecisset, non erant incorruptibiles: ideo tanto tpe non durauissent. Quas apud se habebat domi. Quia istis vestibus raro utebatur Esau no duxit cas ad domum suam, in qua manebat cum vxoribus suis, sed manebant in custodia Rebeccae matris suae. Pelliculas hedorum circumduxit manibus. Dum cibi parabantur Rebecca conuulit pelliculas in modum chirothecarum, vt aptaretur digitis, quia aliter fraus nuda patuisset. Ex quo videtur, quod valde pilosus erat Esau, qui tm pilosus erat, vt pelles hedoru, ei simi laent, & p post iudicauit manus esse Esau. Et in hoc coeueniebant pelles hedoru, & no pelles agnori q lanam magnam habent, & conglobatam in vellus. Nul lus autem vir quantumcumque pilosus tales pilos vnquam habuit, quia pili virorum sunt hispidi, & erecti non conglobati in vellus. Huiusmodi aut sunt pili hedorum, s. parui, & hispidi non facientes vellus, vel pendentes. Si aut posita fuissent pelles agnorum manifesta paruisset fraus. Decuit ergo poni pelles hedorum. Et adhuc in pellibus hedorum poterat patere fraus, quia manus virorum licet a parte exteriori pilosa sint, tamen interius in palma pilos nullos habent. Si autem Isaac traxisset manus Iacob operas pellibus hedoru reperisset pilos intus, & extra, sed Deus direxit manum Isaac, vt solum respiceret ea, quae extra manus, & non intra manus. Etiam quia ipse Iacob clausit forte manus, vt fraus non pateret, & hoc ex industria. Et colli nuda protexit. Ista dua loca operuit pellicibus, quia ista duo attraheret pater. Vultum autem non operuit, quia vultus in omnibus viris barbatus erat tunc, quia nondum attondebant barbas viri. Et sic quantum ad vultum nulla discretio inter Esau, & Iacob erat. Etiam quia caeci non solent tentare vultum, sed collum, & manus. Et panes quos coxerat. Quia forte fecit subcinericios panes, vt breuiter parari possent. Et si dicas, quod ante illos panes coxerat, & non ad hoc. Dico, quod hoc non stat, quia tunc superfluum esset dicere, & panes, quia manifestum est, quod aliquo tempore illi panes cocti fuerant, & hoc nihil speciale erat. Scriptura autem ponit hic istud pro quodam speciali sicut parationem pulmenti. Quibus illatis. Idest postquam cibos, & panes attulit ad patrem. Pater mi. Licet Iacob apud Isaac esset, quia tamen non videbat vocabat eum, vt absentem, vt cognosceret aliquem astare sibi. Ego sum primogenitus tuus. Ra. Sa. volens excusare Iacob a mendacio istam literam sic punctat. Ego sum. Scilicet, qui portato tibi cibum. Esau primogenitus tuus. Idest, & Esau, primogenitus tuus. Sed ista locutio valde est absurda propter duo. Primo, quia quacunque arte verborum quis iuret, Deus solum respicit intentionem eius, cui fit iuramentum. Sic est dicendum quando verba simpliciter proferuntur sine iuramento, non ergo excusabatur Iacob quocumq; mo diceret, quia ista no sic signabant. In istis tñ vel debet reduci verbu ad intellectu audientis, vel ad com intelligentiam. Ite qd dicit qd Iacob intendebat signare p ista pposinone. Ego sum. Scilicet q porto cibos. Esau primogenitus tuus: Idest, & Esau est primogenitus tuus, sed hoc falsum est, quia la-

Attende Rebecca caliditate.

An Iacob mendacium protulerit quod esset pecc. mortale.

Opinio Ra. Salomo.

Facob p ista verba intēdebat signare patri, qd eēt Esau, vt benediceretur ab eo. Sed dicendum est, qd Iacob voluit se nominare Esau primogenitum. Quia intentio Isaac erat benedicere filio suo primogenito: sed hunc putabat esse Esau. Iacob autem dicens se esse Esau primogenitum non rēdit patri suo, quantum ad verba, sed quantum ad intentionem, quae erat ad primogenitum: ideo bene se poterat vocare Esau, licet non esset, quia iste primogenitus erat, qd Isaac attribuebat Esau. Erat ergo Iacob, Esau non secundum substantiam, sed sm dignitatē, quia dignitas primogeniturae, quae putabatur competere Esau, competebat ei. Et isto modo loquendi vius fuit Christus Matth. ca. 11. loquens de Ioanne, ipse est Elias, quod intelligendo in persona falsum erat, sed debet intelligi de dignitate prophetica, quia erat propheta, & plusquā propheta. Sed adhuc haec rēssio forte non multum valet, quia quicunq; propositiones sic trāssuntur, vt verae sint, pater de intentione dicentis, qd sit dicere de dignitate, & non de persona. Et tunc oēs audientes intelligunt illam ppositionem esse veram, vt pater de propositione Christi dicta de Ioanne. Ipse est Elias. Christus. n. intentionem habebat dicendi, qd ipse Ioānes dignitatem Eliā habebat. Et hoc alijs volebat innuere, & non qd esset Ioannes Elias sm substantiam. Et alij sm modum loquendi Christi, & sm materiam, in qua loquebatur, s. de dignitate Ioannis intelligebant manifeste. Hic aut nullo modo sic erat, quia licet Iacob sciret se non esse Esau in persona, sed in dignitate, tamen ipse volebat, qd ista propositio faceret talem sensum, s. qd ipse erat Esau sm dignitatem, quia sic nihil habuisset de intento, sed volebat, qd per illam propositionem Isaac eum intelligeret esse Esau sm substantiam, & ei benediceret. Et patet hoc manifestissime, quia ad exprimensū se esse Esau sm dignitatem primogeniturae, non erat necesse circumdare collo, & manibus pelles hedoru, sed hoc fiebat ad signandum se esse Esau sm substantiam. Et patet hoc magis, quia qm Iacob timuit hoc agere, respōdit matri suae Rebeccae: Esau frater meus hō pilosus est. Homo autem nomen substantiae est, & nō dignitatis. Et mater addidit modum, per quem Iacob assimilaretur homini illi: ergo vt, qd volebat signare se esse Esau sm substantiam, ergo mentitus est, quia ppositio transumpta in tali sensu, nunq; est vera. Item quia sicut Iacob dixit se esse Esau, ita si postularus fuisset, vt iuraret se esse Esau, iurasset, sed si iurasset, manifeste mentitus fuisset: quia Deus nō respicit quacunque verborum arte iuretur, nisi intentionem eius, cui iuratur. Rēdebit forte aliquis, qd licet ista mendacia essent, & peccata: quia tñ Deus mandabat illa dici, non erant peccata, quia si Deus mādaret alicui occidere alterum, nullo modo peccaret in occidendo, sed magis mereretur. Peccaret tñ grauius si sine Dei mandato ageret, nisi forte iudicandi potestatis hns cognita causa hoc efficeret, sic de quolibet alio scelere. Dicendum ergo videbitur alicui conformiter, qd ita fuerit hic, s. qd ista verba, quae dixit Iacob de se mendacium, & peccatum graue erant, nisi Deus ea dici mandasset, sed quia mandauit, non imputabantur ad malum. Quod autē mandauerit patet, quia ante natiuitatem istorum puerorum Deus reuelauerat, qd minor maiorem superaret, & maior minori seruiret. Etiam quia dicunt sancti Doctores, qd ista faciebat Rebecca a Spiritu sancto mota, qui autem spiritus Dei aguntur, non sunt sub lege, vt patet ad Gal. 5. c. Sed adhuc dico, qd hoc non potest stare, quia non fuerat mandatum, vel reuelatum Rebeccae, vel Iacob a Deo, qd isto modo se haberet in acquirendo benedictionem paternā: & quando dicit, qd reuelatū fuit Rebeccae, qd maior minori seruiret. Rēdeco, qd solum fuit reuelatum ei in vli, qd iura primogeniturae

Homo est nomen substantiae, & non dignitatis.

Omnes pater beatissimam Virginem veniali peccato fuerunt obnoxii.

geniturae ad maiorem filium transferenda erant: & qd minor daturus esset maiori. Modus tñ quo iura primogeniturae, vel benedictio filio minori danda essent, non fuit declaratus. Quod autē determinatum est Rebecca, & Iacob ad talem, vel talem modū nō erat a Deo reuelatum, sed erat a iudicio ipso. Et hic patet in litera, cum dicitur acquiesce cōsilijs meis. Ista nō erant mandata Dei, sed consilia Rebeccae. Et qd iste modus, ad quem se determinauerunt, non erat valde honestus, ideo non vt quare non sit tibi peccatum. Et ad aliud qd dicitur qd Rebecca faciebat hanc mota a Spiritu sancto, dico qd nō sufficiebat ad excusationē peccati, qd ipsa haec ageret mota a Spū Sancto, sed qd sciret se moueri a Spiritu Sancto. Hoc autē nō fuit in ea, quia ipsa non dixit ista filio tanquā a Deo in hoc edocla, sed tāquā ei rectē consulens ex suo sensu, cū dixit acquiesce consilijs meis. Saluo ergo meliori iudicio vt dicēdū, qd non est magna necessitas excusare antiquos patres veteris testamenti, & ante legem datā a peccato veniali, quale fuit hic, quia illud erat mēdaciū officiosum, qd nulli nocebat, & alicui psciebat. Sed forte dices, qd nō fuit officiosum, sed pnciosum, quia nocuit Esau cū per istud mēdaciū fuerit ei ablatum ius primogeniturae, & pna benedictio. Et si non fuisset confictū istud mendacium, non obtinuisset bñdictionē Iacob. Rēdeco, qd non nocuit illud mendacium Esau, quia tñ alicui nocuum qm iuri eius aliquid detrahimus, sed p istud mendacium non tollebat aliquod ius Esau, quia ad eum non pertinebat primogeniturae ius, ergo non nocuit, sed iure suo vsus est sibi debitam primogenituram per mendacium acquirendo, sicut si nos p mēdaciū haberemus cam inueniendi furē, & tollendi ei, qd portabat, non nocebamus ei, quia illa non pertinebat ad ius suum. Mendaciū autē officiosum, & alia peccata venialia non debent negari fuisse in antiquis patribus, quia et in patribus legis noue. In Apostolis, & alijs viris perfectis ista fuerunt, vt ait Ioan. 1. Cano. c. 1. Si dixerimus qd peccatum non habemus nos ipsos se ducimus, & veritas in nobis non est. In omnibus ergo purē hominibus post beatissimam Virginem nullū a veniali culpa corporaliter liberum reor, vt ait Aug. in lib. de natura, & gratia, quanto magis patres antiq; qui imperfectiores fuerunt: cum multi eorum graua mortalia peccata commiserint. Vt patet de David, qui accepit alienam vxorem, & virum eius occidi fecit, vt patet 2. Reg. 11. cap. Filij etiam Iacob, qui Patriarchae erant, ex graui odio vendiderunt fratrem suum Ioseph. Etiam alia crimina faciebant enormia, quia dicitur infra 37. qd Ioseph accusauit eos apud patrem suum de crimine pessimo. Dicendum ergo est quod Iacob mentitus est vocando se Esau: peccauit tamen solum venialiter, quia illud mendacium officiosum. Feci sicut praecipisti mihi. Ducendo de venatione mea cibum tibi. Surge, & comede. Pater enim quia debilis erat, & non videns accubabat, ad comedendum autem se erigere debebat. De venatione mea. Etiam hoc est mendacium, quia Iacob nihil venatus, sed solum ducebat haedulos de grege. Sed omnia ista mendacia redeunt ad mendacium officiosum. Quomodo, inquit, tam cito venire potuisti. Mirabatur autem quia cito venerat de venatione, quia ad veniendum de venatione oportebat magis tardare. Primo ire ad nemorosa loca, vbi erant aues, vel alia quadrupedia, quae forte aequaliter distabant, & deinde in accipiendo venationem morari necesse erat, quare valde cito visum est ei venire. Iacob autem, vt non deprehendetur a patre non esse Esau, noluerat valde cito venire. Sed quia si moratus fuisset interdum veniret Esau, qui impediuisset eum, vel si eū inuenisset forte vsque ad mortem litigasset: ideo voluit cito venire. Volun-

Alph. Toft. super Gen.

tas Dei fuit. Verum dixit, quia Deus disposuerat Iacob ad talem locum iturum, vbi sine labore cito sibi occurreret, quod petebat, scilicet ad gregem. Sed Iacob dicebat ista ad aliam intentionem, scilicet, quia ego obediui voci tuae Deus direxit me, vt cito occurreret quod petebam. Sed tamen hoc falsum erat, quia Iacob non obediuit voci Isaac, cum nihil ei mandasset: nam mandauerat filio suo Esau ire ad venationē, sed non Iacob. Accede huc, vt tangam te. Isaac dubitabat vtrum esset ille filius eius Esau: ex vna parte credebatur eum esse Esau, quia praecipuum de ducendo venationem non fuerat datum alteri quam Esau, & nullus alius erat ibi, quicum audiret ista dicentem. Ex alia parte dubitabat, quia valde cito venerat, & quia vox eius aequaliter dissimilis erat voci Esau. In dubio ergo voluit experiri, & quia sensus in hominibus certior est tactus, in quo homo excedit omnia animalia, vt patet 2. de anima: Voluit ergo in tactu experiri. Et probem vtrum tu sis filius meus Esau. Quasi dicit licet auris mihi demonstrat te non esse Esau, magis certē tamen in tactu experiar. Et palpato eo. In manibus, & in collo, quia ista dua partes solum discooperatae erant. In facie autem propter lanuginum magnitudinem nulla inter vtrumque discretio poterat reperiri. Vox quidem vox Iacob est, manus autem manus Esau. Vterque sensus bene iudicauit circa suum obiectum, nec vnus propter alterum deceptus est. Credidit tamen magis tactui, quia certior est, & errauit non per se, quia tales manus erant tunc manus Iacob, quales manus Esau. Sed error per accidens ex similitudine, quae est mater erroris. Et non cognouit eum. Quia iudicauit secundum tactum, qui deceptus fuit per accidens, & subiungit occasionem erroris, scilicet. Quia pilose manus. Scilicet, cooperatae pellicibus hedorum. Expresserant maioris similitudinem. Scilicet Esau, qui erat maior non secundum aetatem, quia ambo eadem hora nati sunt: immo vnus alterum egredi volentē per plantam tenebat, vt non egrederetur, vt patet supra 25. cap. sed dicitur maior quantum ad iura primogeniturae, quia secundum existimationem oīum, qui secreta Dei nō nouerāt, iura primogeniturae ad Esau pertinebant. Benedicens ergo illi ait. certificatus falso amō p tactum de Esau incoepit enim benedicere. Tu es filius meus Esau. Exprimatur hic causa bñdictionis. Iste bñdicebatur in quantum erat Esau. In quantum primo genitus, quē putabat Isaac esse Esau, & ista verba non ponuntur hic interrogatiuē. I. qd quareret Isaac a Iacob, vtrum esset Esau filius eius, sed dixit affirmatiuē, scilicet, tu es filius meus Esau.

Sed dicit aliquis, cū Isaac esset Propheta, quomodo non cognouit quis esset, qui veniret ad eum? Respondetur quod spiritus prophetiae non est gratia continua: sed gratia ad tempus, secundum qd Deus varijs temporibus tangit corda prophetarū: quando Deus actualiter non tangit eos, non magis sciūt quā alij homines: vt patet de Eliseo 4. Reg. 4. cap. qui cum venisset, & iacuisset mulier quaedam ad pedes eius, non cognouit ad quem venerat, & dixit ad Giezi: Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine est, & Dñs celauit a me, nec indicauit mihi. Et ideo cum iterum Eliseus quareretur, vt prophetaret, & nesciret quid diceret, mandauit adduci cantorem, & cum cecinisset, facta est manus Domini super eum, id est spiritus prophetiae, & prophetauit, vt patet 4. Reg. 3. cap. Sic etiam de Nathan propheta, qui cum quadam die ita ret cum David, & diceret David, quod vellet construere templum Domino, respondit Nathan: Omne quod est in corde tuo vade, & fac, quia Dominus tecum est. In eadem nocte locutus fuit Dominus ad Nathan, vt loqueretur ad David, quod nō edificaret

Quest. 5. Cū Isaac esset Propheta, cur nō cognouit ventem ad eū

Q 2 ipse

ipse domum Dño, sed filius, qui nasceretur ex eo, vt patet 2. Reg. 7. cap. Nunc aut actualiter aia Isaac nō tāgebat spiritu prophetico, iō non cognouit quis venit ad eum, & hoc fecit Deus, vt crederet se Isaac bñdicere Esau, ne impediretur benedictio Jacob. Sed dices ēt potuisset Deus reuelare Isaac quōd ille erat Jacob, & dare ei in mentē, vt eū bñdiceret. Fateor hoc possibile esse. Sed qñcunq; Deus pōt facere aliquid pluribus modis, & non vñ maior ratio quare sic faciat q̄ sic non est perendum rōnem voluntatis eius. Respondit ego sum. Non rñdit quasi ad interrogationem: sed vñdit quasi confirmans Isaac assertionem, quia volebat dicere Isaac certē te es filius meus Esau, tunc confirmauit Jacob dicens: ego sum. Affer mihi, inquit, cibos de venatione. Qñ nūc primo venit iacob ad pñtiam suā, non tulit cibos, sed venit, vt videret vtrum dormiret, vel quid ageret, vel si comedere vellet. Nunc aut habita colloquutione mādaui p̄ q̄ afferret cibos venationis. Quos cum oblatos. Idest apporatos ad pñtiam Isaac comedit, obtulit ei & vinum. non est intelligendū, q̄ prius degustasset oēs cibos, & deinde vinum assum p̄sisset, sed, q̄ in morem aliorum epulārium comedit, & bibebat miscens vtrūq; vt sibi decens esse videbat. Quo hausto. Idest, bibito. haurire signat plura. f. audire, videlicet, euacuare, percutere, bibere, vel aquam, hinc vinum de aliquo loco educere: vnde versus.

Haurit aquas fontis, haurit qui vulnerat hostem. Auribus hauriens, oculis haurire mouemur.

Et Ebræus ait.

Haurit consumit videt, euacuat ferit, audit.

Et da mihi osculum. Ista solennitas fuit ad dandū primogenituræ: ita, quæ dant cum quibusdā insignijs, de q̄ bus supra 25. cap. inter quæ ponit hic esse osculū. Et sic inoleuit, vt qñ aliquis ad magistratum, vel doctoratum extollit, inter alia insignia osculum quoque ei tribuatur. Staique vt sensit. Hic ponit s̄m principale signa bñdictio, & diuidit in quinq; particulas, quia primo ponit bñdictionis prolatio: secundo bñdictionis confirmatio, ibi. Vix Isaac sermonem. Tertio Esau conuictio, ibi. Au. itis Esau sermonibus. Quarto facta q̄ iacob mortis machinatio, ibi. Oderat ergo. Sed marris obuictio, ibi. Nunciata sunt hec. Circa primū. Staique vt sensit vestimentorum fragrantiam. Idest odorem: ante non sentierat odores eorum Isaac, quia nō accedebat Jacob ad Isaac, nūc aut quia accessit ad osculam dum eum, sensit odorē. Fragrātia vestimentorū erat, quia illæ vestes erant preciosissimæ, quibus utebantur primo geniti, & erant plene aromaticis odoramentis. d̄r fragrātia cū R, in prima syllaba odor: sicut hic: d̄r fragrātia per cōtrarium cum L, in prima syllaba ardor. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni. Idest ita est bonus odor, quem emittunt vestes filij mei, sicut odor agri pleni. Sciendum, q̄ odor agri pleni de se non est suavis, vt in agris plenis frugibus, vel vuis, quia ista odorem modicum emittunt, qui odorati gratos non est, sed odor aromaticum, vel rosarū, & similia subtilium, & bene digestorum est gratos odorati: sed vocat odor agri pleni delectabilis per accidens, quia ager plenus magnam abundantiam subministrat. Et similis modus loquendi h̄r Psal. 41. Vbi sonus, quem faciunt comedentes vocatur delectabilis. In voce exultationis sonus epulantis, idest sonus epulantis est vox exultationis: non est intelligendum hoc per se, quia sonus delectabilis est, qui est a corpore bene sonabili cum quadam vocum armonia, qualis non est in epulantibus; quia ibi non est nisi sonus masticationis inter dentes, & ossium fractio, & murmurantium verborum imperfectorum, vocatur tamen delectabilis per accidēs, quia ille sonus est cōiunctus delectationi gustus, quā vulgares homines vnam de maximis esse putāt. Ito

Haurire plura significat.

Hic inoleuit, vt osculum ad magistratū & doctores in insignia nunc praebeatur.

Sonus epulantis quasi sit.

modo loquitur Aristo. 3. Ethic. scilicet de temperantia quam constituit circa delectationes tactus, & gustus: circa delectationes autem odoris, & vocis non nisi per accidens, in quantum ista referuntur ad delectationem gustus. Vnde dicit q̄ illi, qui gaudent in odore rosarum, thymiamatum, & malorum non dicuntur intemperati, sed magis illi, qui vnguentorum, & pulmentorum odoribus gaudent: quia per hec rememoratio fit eis concupiscibilium. Aliqui etiam quando esuriunt gaudent ciborum odoribus: non quidem quia odores sunt, sed quia demonstrant suauem saporem ibi latere. Etiam dicit, quod in alijs animalibus non est delectatio in alijs sensibus, quā in duobus. f. in gustu, & tactu nisi valde secundum accidens, vnde canes non gaudent odoribus leporum, sed comestione, vt Leo non gaudet in voce bouis, sed quia comedit, & videns Ceruum vel Capream non delectatur in visu eorum, vel auditu secundum se, sed quia per visum, & auditum inuenit Ceruum, & Capream. Cui benedixit Dominus. Idest quem multiplicauit Deus, quia si dicat, valde bonus odor, & gaudium habetur ex agro, pleno quando Deus cum valde multiplicauit. Det tibi dominus de rore celi. Hic ponuntur ea, in quibus consistit ista benedictio. Et in hac primo ponitur abundantia rerum necessariorum ad vitam, quæ sunt fructus terræ. Ista enim sunt fundamentum totius vitæ. Ideo à Philosopho constituitur politiam necessitas istorum ponitur prima causa talis communicationis: vt patet 1. & 3. & 7. Poli. & cum Philosophus diffinit iustum simpliciter, scilicet iustum politicum, per quod homines regulantur in vita, primo posuit in eius diffinitione respectum ad bona necessaria vitæ vnde dixit in 5. Ethic. iustum simpliciter est communicatum totius vitæ ad per se sufficientiam in libens, & æqualibus secundum proportionem, vel numerum, hoc autem licet quantum ad intentionem fundantis ciuitatem sit primum, & totius vitæ fundamentum, tamen postquam ciuitas facta est, ita necessarius est iudex sicut ciuis, & potus. Sic enim dicit Philo. in 3. Poli. quod in politia distributum iustitia necessarium est sicut panis. Ista autem fructus terræ in duobus consistunt, in terræ dispositione, & in celesti influxu super hæc inferiora: quia tota virtus inferiorum causatur à superioribus per motum, & continuationem: vt patet in 1. Merito. idem quantum ad primum, scilicet terræ dispositionem dixit. De pinguedine terræ. Vocatur pinguedo terræ quadam crassitudo eius, quæ est fundamentum ubertatis. Sunt enim quadam terræ valde macræ, quæ ad sterilitatem declinant: aliud vocatur, scilicet influentia cœli cum dicitur. De rore celi. Cœli enim per suum motum causant pluuiam, & rorem, & omnes meteoricas impressiones disponendo ista inferiora, & maxime est hoc in pluuijs, & rore, qui terram fecundant, segetes, & omnes fructus generant, & postea genitos augent, nutriunt, & conseruant, vt patet Isa. 5. vbi dicitur quomodo descendit imber & nix de Cœlo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti, sic &c. Abundantia frumenti, vini, & olei. Nominauit istos tres fructus, & sub istis intelligit alios: ponuntur tamen isti, vt principales, quia in ijs tota vita consistit humana. Et sciendū, q̄ licet ista bona ei ad literā pmittant: alia tñ maiora bona et ad literā p̄ ista intelligunt, sed mouemur ad celestia, q̄ nescimus p̄ terrestria, quæ sentimus, de quibus latius supra 15. cap. Seruiant tibi populi. consistit ista benedictio secundaria in honore quodam, & dominio, & fama temporalis. Et licet bona temporalia comparata ad veritatem bonorum quasi vniuersæ bona dici, non possint, secundum statum tamen

Qui dicitur tur interperari.

Fructus terræ in duobus consistunt.

Pluuijs, & ros vnde causantur.

tamen presentis vitæ bona dicuntur, & Deus dans illa, bona nobis dare d̄r. Sic. n. d̄r 2. Reg. 7. cap. de Dauid, faciam tibi nomen grande iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra: & sic dixit supra 12. cap. A brahe magnificabo nomen tuum. Idem pater sepiissime de bonis alijs. Si aut ista bona inter se comparentur, honor melior est quā fructus terræ, & oēs abundantia diuitiarum. Et patet, quia cum virtus bonum superexcellens dicatur respectu istorum bonorum temporalium, primum eius ponitur honor, & non aliquod bonum de alijs. Sic. n. diffinit, q̄ honor reuerentiæ exhibitio est in testimonium virtutis, vt colligitur ex rōnibus Philo. in 1. Ethic. Item, quia cum de felicitate sectas aliquas enarrasset, dicit, q̄ excellentes viri, & operatiui honorem felicitatem ponunt, quia totius vitæ ciuili honor finis vñ. Et in 5. Ethic. cum dererminasset conditionem boni regentis, dixit q̄ pro premio bonis honor, & gloria dari debeat, tamquam nihil melius ciuitas habeat, quod eis dare possit. Qui autem ijs non contentus superinquit alia, Tyrannus est. Maius ergo bonū honor oibus diuitijs est, quia habet quādam similitudinem cum bonis honestis. i. cum virtutibus cū ponatur premium illarū. Posuit tñ hic Isaac primo diuitias q̄ honorem non pp earum dignitatē, sed pp earum necessitatem. Et forte pp opinionem vulgarem, quæ magis attendens delectabilia, quæ in tactu, & gustu sunt, quā delectabilia spiritualia vt honor, magis eligit diuitias, quæ sentui gustū, & tactus immediate seruiunt. Seruiant tibi populi. Idest Reges habeas de semine tuo, quibus alij Reges seruiant. Et patet hoc tpe Dauid, & Salomonis, qui Reges multos de propinquis tributarios habebat: vt patet discurrenti historas librorum R. gum. & Paralipo. praeceptū 2. Paralipo. 8. cap. Et adorent te Tribus. Idest inclinētur ante te, quod est adorare: Tribus aut: aliqua vna cognatio est, & est minus q̄ populus. Esto Dominus fratri tuo. Solum vñ fratrem habebat iacob. f. Esau, nec ille pōt vocari fratres in plurali, sed vocantur hic fratres oēs, qui sunt de eadē cognatione secundū modū loquēdi Hebraicū, quo vocant Abraham, & Loth fratres, vt patet supra 13. ca. cū tñ Abraham esset auiculus Loth: vt patet supra 11. cap. Sed adhuc magis vñ, q̄ accipiat hic fratres p̄ verē fratribus. f. ab eodē patre, vel matre immediate. Sed vocantur fratres pluraliter licet vnus sit solus, eo mō quo dicimus de vno hñte vnicū filij, q̄ habet filios: & patet, quia cū idē replicaret sub alijs verbis mō R. heticorū dixit. Et incurruent ante te filij matris tue. Quod idē est, & hoc est humiliando se corā eo in signū debite reuerentiæ, & honoris. Istud de incurruentione fratris sui ante eū nō fuit impletū tpe Isaac, & iacob, quia dū iacob vixit semper fuit minor fratre suo. Et patet, quia timore eius recessit in Mesopotamiā: vt patet sequē. cap. Et deinde cū venit in reditu exiuit ei obuiā Esau cū quadringentis viris, & timuit iacob valde putans, q̄ vellet eum disperdere, & humiliatus fuit coram eo multotiens vsq; ad terram vocans eū Dñm, vt patet infra 32. & 33. cap. & mortuo vtroque adhuc semen Esau persequebatur semen iacob, donec tpe Dauid facti sunt Idumæi tributarij: vt patet 2. Reg. 8. cap. vel intelligantur ista de Christo ad literā, quia iste promissiones principaliter de eo sūt, vt vult Apostol. ad Galat. 3. cap. Qui maledixit tibi. Tertium in quo fundatur ista benedictio est in bona fama ad extraneos, ex qua sequitur benedictio. Et dicitur ista propheticè, & non imprecatur, scilicet. Qui benedixerit tibi sit benedictus. Idest erit benedictus, quia Deus multiplicabit eum pp istud bonum opus. Nam si aliquis ex charitate imprecaret bona iacob, & laudaret Deū, quia eum benedixerat, per istum actum merebatur vitam æternam, quia oēs actus in charitate meritorij

Honor quid.

Cur praeponitur diuitias honoris.

Alph. Toft. super Gen.

sunt vitæ æternæ, & nō solū vitæ æternæ, sed et aliquorum bonorum temporalium, quia Deus interdū bene agētes temporaliter premiāt. Sicut patet de obstrictibus Hebræorum Sephora, & Phua, quibus Deus edificauit domos, quia timuerunt Deū, vt patet Exo. 1. c. Qui maledixerit tibi sit maledictus. i. sic erit, q̄ ille, qui de te malum dixerit, mal. dictus a Deo erit, non autē imprecatur Isaac malum alicui, quia d̄r ad Ro. 12. benedicite, & nolite maledicere, quia nec diabolo maledictionem imprecari debemus, quia Michael Archangelus contendens cum diabolo super corpore beati Moysi, nō ausus fuit ei maledictionis iudicium inferre: sed dixit imperet Deus in te Sathan, vt patet in ep̄stola Iudæ. c. vñico. Vix Isaac. Hic ponitur secundum, s. benedictionis confirmatio. Vix sermonem Isaac implere rat. i. vñ se modicum erat, quod Isaac cōpleuerat sermonem, s. verba benedictionis ad iacob. Egresso iacob foras. Si. n. inuenisset intus Esau iacob contendissent, & quia Esau erat vir robustus oppressisset iacob, nisi Deus liberasset. Surge pater mi, & comede. Diligenter. n. se habebat Esau, h̄c vir mature ætatis iam esset, & vxores habens in obsequio patri, vt ei benediceret, quia illa benedictio magni ponderis existimabatur apud antiquos. Quis. n. es tu? Non quasiuit hoc Isaac, quasi non cognosceret, quia audita voce cognouit eū immediate, q̄ esset verē Esau filius eius, sed turbatus ex præcedente illusione sic locutus est. Ego sum primogenitus filius tuus Esau. Respondens Esau patrem esse turbatum præsumpsit, q̄ forte illuisset eū iacob, & quasi innuens, q̄ licet alius benedictus esset, q̄ illa benedictio non ualebat, quia fuerat per errorem data ei cui dari non debebat, ideo expressit dices. Ego sum primogenitus. Quasi dicat, si forte alium benedixisset pater non turbens, quia ego sum primogenitus verē. Expauit Isaac stupore vehementi. Dicunt Iudæi, q̄ cum Isaac verē cognouit, q̄ illusus fuerat a filio suo iacob, voluit ei maledicere, sed tunc aperta vultu gehena ei in visione imaginaria si eum malediceret, vel si datam benedictionem retractaret, & ad hanc visionem conterritus fuit pauore vehementi. Vel dicendum secundum Hieronym. & alios doctores Sanctos, q̄ quando audiuit Isaac verba Esau, ne forte turbatus malediceret iacob raptus fuit in ecstasim: & cognouit, quod benedictio data iacob processerat de voluntate diuina, nec retractari debebat. Expauit autem ad cognitionem ratorum secretorum, quæ eum ante latuerant, & diuine voluntati obediens datam benedictionem confirmauit. Et vltra quam credi potest admirans. Quia rapti in ecstasi ad aliquod supernaturale intelligibile, vel sensibile rapiuntur, quare admiratio, & stupor in eis maior causatur, quā in alijs hominibus communiter causari consueuerit. Quis ergo ille est. Conuersus ad se, vt consolaretur tristitiam filij sui Esau locutus fuit ista. Qui dudum captam venationem. Quomodo dicitur hic, quod dudum erat, quod venatio ei adducta fuerat, cum supra dixerit, quod vix compleuerat sermones suos Isaac egresso iacob, cum intrauit Esau? Respondetur, quod quando intrauit Esau tunc iacob exiuit, sed dudum erat, quod duxerat cibos: quia post ductionem ciborum, & locutionem ad patrem in comestione, & deinde in benedictione Isaac, qui senex erat, & tardus in come. sendo, satis moratus fuerat ita, vt posset dici, quod dudum erat quo venatio adducta fuerat. Benedixitque ei, & erit benedictus. Licet Isaac secundum illusionem, quam videbatur fecisse de eo iacob, debuisset eum rationabiliter maledicere: nunc tamen versa vice non solum non maledixit, sed & datam benedictionem confirmauit, & hoc quia in ecstasi viderat. vnde ad

Ois actus in caritate nō solum vitæ æternæ, sed & temporalium bonorum est meritorius.

Nec diabolo maledicere debemus.

Opinio Iudæorum.

Quest. 6. Qñ dicitur dudum captam venationem.

Q9 3 facien.

faciendum hoc admotus fuerat: *Auditis Esau sermonibus.* Hic ponitur tertium, scilicet Esau conquestio: non enim conquirebatur Esau, quod Isaac benedixisset Jacob per errorem, sed quod eius benedictionem confirmasset. Putabat enim Esau, quod quia Isaac videbat se illum ad Jacob, quod eum malediceret, sed non sic factum est. *Is sermonibus.* Scilicet sermonibus de confirmatione benedictionis. *Rugie clamore magno.* Verò dolore vulneratus, quia se totum bonum perdidisse videbat ingenti furore efferatus est, quasi Leo rugiens. *Benedic etiam & mihi pater mi.* Quasi dicat, licet illi benedixeris, mihi tamen potes ad huc benedecere. Intelligebat enim Esau, quod si aliquo modo pater eius benedictionem, quae primogenitis concedi solet ei dedisset, quod benedictio Jacob totaliter irritaret, quia sibi debebat ex iure, cum primogenitus esset, ignorans diuinam dispositionem, per quam haec omnia gerebantur. *Et confertatus.* Id est deficiens a se. *Veni germanus tuus fraudulenter.* Scilicet vocans se Esau, & portans pelliculas. Hebraei dicunt. *Prudenter.* Vbi nos dicimus fraudulenter, quia illa dictio est aequiuoca ad prudentiam, & astutiam. Pertinet enim ad omnem actum demotivae virtutis, quae est vis naturalis intellectus practici, in qua fundatur prudentia, ut ait Philosophus in fine 6. Ethic. & magis proprie vocatur prudentia quam fraudulenter, quia Deus mouebat eum ad ista, ergo non erat fraus, cum vteret suo iure. *Pater est satis bene dicitur fraudulenter habita consideratione ad superiora.* Quia intendebat fallere patrem suum faciendo credere, quod erat Esau. *Et accepit benedictionem tuam.* Id est quam ad te pertinere putabas, sed non pertinebat, quia Deus ad alium transfulerat. Non tamen declaravit hic Isaac filio suo Esau, quod benedictio mutata fuisset ad alium dispositione diuina, quia forte indignus erat talia scire. Vel quia talia ei non decebant, quia forte ijs cognitis peior effectus fuisset magis ingratus quam Deum, qui ei tollebat quod a natura ei videbat pertinere secundum veritatem: tamen licet Deus mutasset iura primogeniturae ab Esau in Jacob, & Esau esset maior quantum ad quandam anteceffionem originis, non debuisset indignari Esau, quia si ipse non egressus fuisset prior nullo modo ista competere sibi secundum rem, vel apparentiam. Quia ergo ipse egressus fuerit primus a Deo fuit, cum ambo simul concepti essent, & alius tenuisset plantam eius. Quod ergo Deus tulerit quod ante dedisset cum ipse sciat eam quare tollit, non est aliquo modo iniustum, vel alicui personae grauius. Sic enim dicebat beatus Iob. Si bona suscepimus de manu Domini, cur mala non sustinemus? Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Dominus placuit sic factum est, ut patet Iob 1. & 2. cap. Esau tamen erat vir malus, & ista non consideraret. Ideo non decuit talia reperiari. *At ille.* Id est Esau. *Subiunxit.* Id est adiunxit ad verba patris sui. *Iuste vocatum est nomen eius Jacob.* Id est licet tu imposueris ei istud nomen ante ista rectissime tamen conuenit ei. *Supplantauit me altera vice.* Scilicet quoniam emit primogenita. Et ista est nominis applicatio, quia Jacob interpretatur in Hebraeo supplantator. *Primogenita mea autem tulit.* Mentitur Esau in duobus. Primo quia dicit Jacob abstulisse primogenita sua, tamen non erant sua, sed Jacob, cum Deus transfulisset illa ari Jacob. Secundo, quia dixit quod Jacob abstulit, sed falsum est, quia non abstulit, sed ipse gratis vendidit: Jacob autem ius suum redemit. Et ista supplantatio pia fuit sicut dolus, quem fecit Michol, quando posuit statuam super lectum David, ut simularet esse David, ne ipse caperetur, si post eum iret, & occideretur, de quo 1. Reg. 19. cap. est autem aliquis dolus malus, de quo dicitur Proverb. 13. filio doloso nihil erit boni, & in eodem lib. 12. cap. non inueniet fraudulenter lucrum. *Et nunc secundo surripuit benedictionem meam.* Id est quae mihi debebatur. *Nunquid non referuisti mihi benedictionem.* Quasi dicat, licet ipsi dares, posses tamen ad-

huc mihi dare, vel licet ipsum benediceres, non dares ei omnes benedictiones, & ideo maneret aliqua pro me. Et quia Isaac intelligebat quam benedictionem vellet Esau, respondit ei iam datam fuisse, scilicet. *Domini nomen tuum illum constitui.* Vbi dixit supra esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur coram te filij matris tuae. *Et omnes fratres eius.* Si quos postea habiturus esset. Vel accipiuntur fratres, ut supra dictum fuit pro omnibus cognatis suis, qui more Hebraico fratres dicuntur. *Frumento, & vino st. bilium eum.* Id est confirmati eum in pane, & vino rogans Deum quod daret ei abundantiam frumenti vini, & olei. Ista tria sepe simul nominantur, quia generalia sunt, ut patet Psal. 4. scilicet fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. Et non tenet hic idem ordo in benedictionibus, qui ante tenebatur, quia ante praeponebantur fructus terrae, nunc autem praeponebantur honores: hic praeponebantur ea, quae sunt meliora simpliciter, & quae magis appreciantur magni viri. *Et post haec filij mi tibi ultra quid faciam.* Quasi dicat, ego bene possem dare tibi de istis benedictionibus aliquam, quae non derogaret benedictionibus Jacob: sed ultra istas nihil mansit, quod tibi specialiter dare possem.

Sed circa supra dicta est dubium, vtrum quando primo Isaac benedixit Jacob, illa benedictio tenuerit. Et videtur quod non, quia Isaac non benedixit nisi illi, quem benedecere intendebat, parer quia in talibus requiritur intentio cum tota virtus huius benedictionis consistat in deprecationibus, quae non proficiunt nisi illi, pro quo fiunt, sed Isaac in prima benedictione solum intendebat benedecere Esau, & non Jacob, ideo videtur quod non tenuit. Item sic est in istis benedictionibus sicut est in matrimonio. Si autem aliquis in contrahendo matrimonium erret in persona, matrimonium non tenet: ut si putauit se contrahere cum Berta, & ei fuit praesentata Teberga. Sic ergo cum hic voluerit Isaac benedecere Esau, & ei praesentatus fuerit Jacob, erratum fuit in persona: ergo non tenuit. Dicendum, quod benedictio prima tenuit, ut patet in litera supra, scilicet benedixi, & erit benedictus. Et sciendum quod secundum morem antiquum Isaac primogenitum suum benedecere intendebat, quia ei benedictio debebatur, sed quia certissime credebat Esau esse primogenitum, ideo determinabat se ad benedecendum Esau in persona. Si enim dicamus, quod Isaac intenderet benedecere primogenitum suum in generali, & illum, qui ei astantabat non benediceret in quantum erat ille prius, sed in quantum erat primogenitus, tunc quicunque prior benedictionem prius accepisset siue Esau, siue Jacob, non refereret: quia verè primogenitus erat Jacob, ad quem ista iura primogeniturae ex diuina dispositione transferant. Sed quia Isaac credebat certissime Esau esse primogenitum suum, ideo determinabat se ad benedecendum personam illius, & sic benedictio facta super Jacob nihil quantum ad eum valuisset, nisi aliud intercidisset, scilicet, quod Isaac deceptus tactu Jacob credidit illum esse certissime Esau, ideo determinauit se ad istam personam praesentem, quia eam esse Esau credebat. Sic ergo benedictio ad istum facta tenebat. Ad argumenta ad primum responderetur, quod licet Isaac intendens benedecere primogenito suo volebat benedecere Esau, quia eum suum primogenitum certissime credebat: ita quando venit ad eum Jacob intendebat benedecere Esau, sed quia certissime credidit hunc esse Esau, ideo ad benedecendum istum praesentem se determinauit. Et ad formam argumenti dico, quod peccat per fallaciam accidens, quod dicitur Esau non benedixit nisi illum, quem benedecere intendebat, sed non intendebat benedecere

Quaest. 7. Vtrum benedictio Isaac ad Jacob fuerit valida. Primum argumentum. Secundum argumentum.

Responsio ad quaestum.

Solutio argumentorum.

dicere Jacob, ergo non benedixit Jacob. Dico quod intentio Isaac non erat benedecere Jacob in quantum erat Jacob, sed erat benedecere istum qui astantabat ei, cui accidebat in quantum erat praesens esse Jacob, vel esse Esau. Benedixit ergo per se istum qui ante se erat, quia eum benedecere intendebat. Benedixit autem per accidens Jacob, quia eum non intendebat, sed accidit esse hunc quem intendebat. Non valebat ergo consequentia, sicut non valet ista ponendo quod aliquis videat Petrum de longe venientem, & nesciat esse Petrum, & arguatur sic, iste non videt, nisi quem scit se videre, sed non scit se videre Petrum, ergo non videt Petrum. Ad secundum argumentum de matrimonio, quod non valet quando erratur in persona. Quidam Doctor respondet, quod secus est in matrimonio, secus in alijs spiritualibus: quia in matrimonio requiritur determinatus consensus, qui sine certa persona non fit: in alijs spiritualibus non requiritur determinatio tanta personae, quia dato quod aliquis vellet baptizare Platonem, & apponatur ei Socrates, nihilominus baptismus tenet. Sic etiam in ordinibus conferendis intendebat promouere Episcopos Petrum, & non Fernandum: appositus fuit autem Fernandus, manifestè tenet ordo, & recipit characterem. Sic ergo dicit fuisse de benedictione data Jacob, quae tenuit etiam si fuerit error personae. Sed salua reuerentia huius doctoris, dicendum est, quod actus intentionis habet efficaciam suam ex materia, vel forma, interdum autem ex sola intentione agentis. Quando autem actus vigore habet ex materia, vel forma, quod est aliquid intrinsecum in natura actus, tunc non requiritur personam determinatam, quam intendebat agens, quia ipse actus de se, validatur. Et hoc est in omnibus sacramentis, ubi materia habet aliquam virtutem, vel forma verborum: ut in sacramento baptismi, quia ex natura sacramenti, scilicet, aquae cum verbis confertur character baptizato, & gratia, nisi obex ad sit: ita & in ordinibus ex natura verborum cum materia consecrata confertur ordo, si non omittat de essentialibus facere aliquid ipse minister. Etiam si baptizans vellet, quod baptizatus non susciperet gratiam, nec characterem. Non est autem sic in oratione, quia totus effectus orationis est ab intentione nostra, ideo si aliquis orer pro alio, & nolit, quod illa oratio ei proficiat nullo modo proderit. Patet etiam magis, quia si aliquis coactus baptizet alium, vel Episcopus coactus conferat ordines, & verè baptismus confertur, & etiam ordines. Si tamen aliquis inuitus cogatur pro alio orare, nihil ei oratio prodest: idem est de matrimonio, quia matrimonium cum violentia contrahi non potest, alia autem sacramenta sic. Dicendum ergo necessario, quod oratio, & matrimonium quantum ad validitatem actus similia sunt, quia habent robur ex voluntate, & non est in oratione sicut in spiritualibus, quae sunt sacramenta conferentia characterem, sed est sicut in matrimonio. Et cum benedictio facta ab Isaac pro lata fuerit in modum orationis, & illa de natura sua non habeat aliquam virtutem, sed solum a bonitate dicentis, quem Deus accipit, ideo non proficit nisi illi, quem benedicens intendebat benedecere. Respondetur ergo ad argumentum, quod eodem modo se habet in ista benedictione, & in matrimonio, quia vtroque error personae excludit validitatem actus, sed error personae est duplex, ut patet extra, de sponsalia in ca. tua nos. Error in noie, & error in substantia personae. Quicunque putat se aliquis contrahere cum aliqua, quae Maria vocat, & adducit ei aliqua, quae vocat Teberga, tunc ipse si cum illa per verba de presenti contrahat, stabit dupliciter ad validitatem matrimonij, quia autem se determinatè

consensit in ista personam, quae praesens est, & putat eam esse Mariam de Tauro, & tunc licet ipsa sit Teberga de Toletto, quia primo, & per se in personam consensus fuit tenebit contractus, sed si intentio istius fuit contrahere cum Maria de Tauro, & putauit eam, quae sibi adducebatur esse Maria de Tauro, si fuerit Teberga de Toletto, non tenet contractus, quia per se, & primo fuit consensus in Mariam de Tauro. Secundario autem, & per accidens in istam quae praesens erat, quae putabatur esse Mariam de Tauro, sed non erat. Sic ergo dicendum est de benedictione Isaac: si enim Isaac intendens benedecere totaliter Esau, benedixisset Jacob praesentem ei, non quia erat praesens, sed quia putabatur eum esse Esau, tunc cum per se intendat Esau, per accidens autem iste prius, qui putat esse Esau, benedictio non tenuisset: si autem Isaac intendere benedecere istum praesentem, quae credebat esse Esau: tamen non erat, cum intenderit per se istum, per accidens autem Esau, tenuit benedictio. Sic ergo fuit in presenti: quia a principio intendebat Isaac benedecere Esau: quia tamen credidit certissime esse Esau determinauit se principaliter ad benedictionem praesentem, qui tamen erat Jacob, ideo talis error non excludit validitatem actus, sicut nec matrimonium excluderet in tali casu.

Sed dubitatur adhuc circa praedicta, cum dicitur sic. *Veni frater tuus fraudulenter, & tulit benedictionem tuam.* Nunquid Fraus peccatum est, sed Jacob commisit iraudem, ergo peccauit. Respondetur, quod ista fraus potest considerari dupliciter: vno modo quantum ad illum, cui fit fraus quae dandum ei irrogatur, cum subtrahat aliquid iuri eius: aut quantum ad ipsum, qui committit illam fraudem, qui aliter se habet quam sit, & aliter iudicat. Quantum ad primum non est dicenda fraus, sed prudens industria, quae habita fuit a Jacob in accipiendo benedictionem, quia iure suo visus extorquendo quod potuit ius suum de manu iniusti possessoris. Aut considerat quantum ad secundum, quantum ad ipsum facientem talem fraudem, qui aliter demonstrat quam sit. Et tunc dico, quod aut illa demonstratio est in verbis, aut in factis. Si autem in verbis peccatum est, ut si aliquis mentiat, ut extrahat rem suam de manu iniusti detentoris, & sic dictum fuit supra, quod Jacob peccauit venialiter dicendo mendacia officiosa. Quantum autem ad facta, cum aliquis facit aliquid, quod videtur esse ad vnum finem, & sunt ad alium, in quibus decipiuntur alij. Dicendum quod tripliciter contingere potest talis fraus. Quaedam est fraus eruditionis, quae do aliquis aliquem laenter, vel distorte facit ad fallendum alium, non ut noceat, sed ut erudit, vel cautorem faciat: & ista non est peccatum. Sic Ioseph fraudem commisit contra fratres suos, & praecipue contra Benjamin mittens scyphum in os sacci, ut erudiret eum magis conseruare se a fraudibus, ut patet infra 44. cap. Et isto modo Magistri interdum fraudant discipulos facientes contra eos sophistica argumenta, ut eos ad cauendum talia ab alijs proposita cautiore, & vigilantiores reddant. Alia est fraus diuinae inspirationis sicut cum Iudaei a Deo inspirati mandato accepto receperunt ab Aegyptijs pecunias, & vasa aurea, & argentea, & vestes tamquam commodatas, sed rapuerunt illas portantes secum, & ea intentione rapiebant. De hoc saepe dictum fuit, & dicitur infra Exod. 3. cap. Alia est fraus noxiae deceptionis, ut est in hypocritis, qui demonstrant se bona agere, & mala agunt, & ista sola tertia fraus in crimine est. Fraus autem quam commisit Jacob fuit diuinae inspirationis, quia Rebecca mota a Spiritu Sancto consuluit Iacob facere hoc, ideo licet diceret se esse Esau peccatum veniale esset, ponere tamen pelliculas hedorum manibus circumligatas non fuit aliquod peccatum, nec mortale, nec veniale. Sed adhuc quod quia Iacob talis fraudem commisit qualem committunt hypocritae, ergo

Quaest. 8. Nunquid Jacob peccauit, cum dixit fraudulenter.

Fraus est duplex. Primo modo. Secundo modo.

Tripliciter potest contingere fraus.

Quam fraudem commisit Iacob.

Obiectio renouet.

Alph. Tost. super Gen.

Quaest. 9. peccata.

peccavit sicut peccant hypocritae, patet quia hypocritae peccant, quia venientes in pellibus ovium, longè aliud sunt quam designant, ut patet Matth. 7. cap. sic enim venit Iacob coopertus pellibus, ut se alium indicaret esse quam erat. Respondetur redeundo ad primum, quod simulatio hypocritarum est noxiè de ceptionis, & est cum damno alterius. Simulatio autè Iacob fuit divina: inspirationis, & non fuit alicui nociva. Et si obijcias, quod nocuit Esau, quia per hoc ablata fuerunt ei primogenita, iam responsum fuit supra in isto cap. Sed adhuc obijcitur sicut mentiri verbo est semper peccatū vel mortale, vel veniale, pro quacūque causa fiat, ergo mentiri in facto etiam erit peccatum semper. Eodem n. mō accipitur mendacium in facto, quā per habitum, vel operationem aliud quā in mente est indicatur: sicut cum quis verbo suo aliter quam intelligit explicat. Et iō Arist. in 2. & 4. Ethic. tractās de veridicis, & mendacibus dicit, veridicos, & mēdaces esse in sermonibus, & in operationibus. Respondetur quod aliqui in falsa significatione exteriori peccatum est, ut cum quis in habitu mentitur vel in operatione, ut noceat, quia ibi intentio mala est, quae sola sufficiens est culpam mortalem inducere. Sed nō est peccatum quotiens actus exterior, & habitus discordant interiori conceptui, & dispositioni, & ratio est, quia licet vtrūq; significet interiorē habitudinē, vñ nū tñ per se, s. vox cum sit data ad exprimendum conceptū mentis, ut patet in principio Periherme. Sunt ea quae sunt in voce earum, quae in anima passionum no te. Et intellectus vtrūq; voce formans eam in sua vi interpretativa ad seipsum declarandū. Factum autem si aliquo mō signat interiorē dispōnem est tñ magis p accidens: iō non semp causat in eo mendaciū quod sit peccatum nisi ex ordine ad finē illicitum. Sin quātum aliquis intendit alteri nocere, vel intendit aliqd sibi usurpare, ut hypocrita, qui licet non intendat ali quibus nocere, intendunt tñ honorem adipisci iniuste. Quia honor nisi pro actibus verè bonis dari nō debet in mēdacio aut verbali quātocūq; aliquis ad bonum finem agat, semper vitium est. Vel et quia vox est signum multum particulare, & determinatū rei, quia per istam vocem, hō necessario hō intelligitur, praesupposita impositione termini ad signandum: in facto aut non est sic, quia factum vel exterior habitus si aliquo modo signat interiorē dispōnem signant, nō tñ determinatē, sed valde in vniuersali: ideo non contingit in eo mendacium proprie reperiri secundum rōnem suam, sed secundum ordinationem finis. In verbali autem reperitur mendacium secundum propriā rōnē.

Vnam benedictionem intelligitur dupliciter. *Vnam*. Idest nūquid. *Vnam benedictionem tantum habes pater.* Pōt intelligi dupliciter, vno mō nūquid. *Vnam benedictionem solam.* Nūquid pro vno solo habes benedictionem. q. d. et si oīs benedictiones dederis, tñ adhuc mihi de eis dare potes, & ad istum sensum vñ rñdiffe ei Isaac dans ei vnam de bñdictionibus, quas dederat Iacob. Alio mō intelligitur. *Nūquid tantum vna benedictionem.* Nūquid istas benedictiones superiores solum habes. q. d. iste bñdictiones. q. vna sunt in cōparatione oīum, quas dare potes. *Mihi quoque, obsecro, ut benedicat.* Multum desiderabat paternā bñdictionem, ut patet, quia multum, ut eā obtineret, instabat. *Cumq; eiulatus eiulatu magno fletet.* Eiulatus dī fletus tristitiā in altā vocem proripens, in quo magnitudo doloris notat, quia cum Esau vir esset ad quem fletus nō pertinebat maxime, quia vir magnae auctoritatis erat, & in satis magna aetate, quia erat iam 50. vel 60. annorū, ut probauimus in princip. huius cap. ut aliqui voluerūt, secundum veritatem tñ erat 77. annorum, quia de Iacob probatū fuit, quod erat nunc 77. annorum, sed ipse erat coaetaneus Iacob, probatur, quia eadem hora nati sunt, fletu nō

Cap. 1.

Vnam benedictionem intelligitur dupliciter.

Eiulatus eiulatu magno fletet.

potuisset nec debuisset, sed eum doloris vehementia impulit, quia tantum dolorem tolerare non potuit. **Motus Isaac.** Scilicet pietate, quia tñ eum dolere ce nebat benedixit. Sed contra, quia habet ad Hebr. 12. cap. quod postquam Esau vendidit primogenita cupiuit bñdictionem, sed penitentiae locum non inuenit quā cū lacrimis veniam quaesiuisset, nec benedictionem inuenit. Respondet, quod non loquitur ibi. Apostolus de quacūque bñdictione, sed de benedictione magna, quae dabat hereditariē pertinens ad ius primogenitū, ad quam pertinebant repromissiones, & hanc nō inuenit Esau: quia confirmata fuit in Iacob, ut patet supra in textu: & sic declarat Apostolus in eadem authoritate ad Hebr. dicens: scitote quā iste cupiens hereditare bñdictionem reprobatus est. Data aut fuit quaedā alia parua, & vulgaris bñdictione. Sin pinguedine terrae, quā Apostolus non negat. *In pinguedine terrae, & in rore caeli desuper erit benedictio tua.* Idest in terrae nascētibz multiplicaberis, & hoc verum fuit. Signantur ista p terrae pinguedinem, & rorem, quia ista duo causant fructuū vberitatem. s. terra pinguis recipiendo, & ros desuper influendo, & disponendo. *Vires gladio.* Istud fuit datū specialiter Esau: & posteritati eius, quia fuerunt bellicosi valde, & expulerūt Horreos de terra sua. s. de mō te Seir, & habitauerunt ibi in terra, quae nunc dī Idumaea, ut patet Deuter. 2. cap. *Et fratri tuo seruiet.* Non fuit impletum tpe Esau, & Iacob, quia potius seruiuit Iacob fratri suo Esau: sed fuit impletum tpe posteritatis eius, ut declarauimus supra 25. & in isto cap. **Tempusque veniet cum excutias, & exoluas iugum eius de cervicibus tuis.** Idest ipsi veniet, in quo tua posteritas liberabitur à seruitute stirpis Iacob, & hoc fuit cum Idumaei, qui Iudaeis tributa soluebant rebellauerunt sub Iorā Rege Iuda, ut patet 4. Reg. 8. cap. nolentes soluere imposita tributa. **Oderat ergo.** Hic ponitur quarta Esau in mortem Iacob machinatio. **Oderat ergo semper Esau Iacob.** Istud odium latens erat, quia non audebat publicè contra Iacob insurgere ne patrem contristaret, ut patet infra, scilicet. *Venient dies luctus, &c. Dixitque in corde suo.* Idest proposuit, vel quia forte istud non multum publicè dicebat. *Venient dies luctus patris mei.* In breui existimabat Esau patrem suum morturum, & se vindicaturum, sed non sic fuit, quia post vixit Isaac per multa tempora vsque 180. annos postquam redijt Iacob de Mesopotamia, ut patet infra 35. cap. dilatabat autem vsque ad diem plantus patris sui, ne si patre viuente eum occideret patrem contristaret, & malediceret eum, & non dixit, quod volebat expectare diem luctus matris suae, causa est: quia etiam si viuente matre occideret fratrem, tamen non timebat maledictionē maternam: licet dicae Eccle. 3. cap. benedictio patris firmabit domus filiorum. Maledictio autem matris eradicat fundamenta, sed quia patres consueuerant tunc benedicere, & non matres non curauit de benedictione, vel maledictione matris. Vel etiam, quia Esau nolebat contristare patrem, qui semper eum dilexerat, ut patet supra 25. cap. sed matrem bene volebat contristare, quia eam in hac parte suspectam habebat tamquam huius rei motricem, cum ipsa magis diligeret Iacob, ut patet supra 25. cap. **Nunciata sunt haec verba Rebecca.** Quia Esau non totaliter tacuerat, sed aliquibus amicis suis reuelauerat, vnde peruenit ad aures Rebecca. **Qua mittens, & vocans filium suum Iacob.** Licet Iacob nondum accepisset uxorem, tamen non manebat tunc in domo paterna fortè ad aliquid expediendum ad aliquem locum secesserat, vbi tunc manebat. **Ece Esau frater tuus.** Persuadere vult Rebecca Iacob, ut det locum irae fratris sui: & recedat ad profens de terra illa. **Minatur.** Non publicè, sed apud amicos

cos suos. **Et occidat te, audi vocem meam.** Idest obedias ei, quia nihil audire prodest nisi obediatu voci. **Vade ad Laban fratrem suum.** Nominauit hic Laban fratrem suum, quia pater suus Bathuel ex multis annis iā mortuus fuerat. **In Aram.** Quae est ciuitas Mesopotamiae, vel Mesopotamia dicta. **Donec requiescat furor fratris tui.** ira tempore consumitur, maxime quando aduersarius adest, & hoc verum est in duabus speciebus iracundorum, s. in acrocholis, qui acuti dicuntur, & in amaris. Soluuntur enim tempore, & requiescūt difficiles autem quantumcūque iram teneant non soluuntur nisi retribuerint, ut patet 4. Ethic. cap. de māsuetudine. **Et cesset indignatio eius.** Idem est vtrunque, sed duplicatur eadem sententia multis verbis, ut sit in Rhero. compositionibus, vel potest dici, quod furor est magis, quam indignatio. Quia furor est ex interiori dolore, & mētis efferatione, corporis in exteriori parte quadam turbulenta habiitudo, & motus terribilis, qui interdum vocatur fremere, vel fruidere. Indignatio autem solum animi iram, vel odium designat, & in ijs primo cessat furor, quā indignatio, quia furor fit ex excedenti dolore, & ira: cum autem mollescit ira, furor definit adhuc remanente indignatione: iō in textu primo ponitur furorem requiescere, quā indignationem cessare. **Cur vtroque orbabor filio vna die.** Hebraei dicunt, quod locuta fuit haec Rebecca prophetice, s. quia eadem die orata fuit vtroque filio, s. quod eadē die mortuus fuit Iacob, & Esau, vnde dicunt, quod cum mortuus esset in Aegypto Iacob, & conditus aromatibus portatus fuit in terram Chanaan trans Iordanē ad aream Achad, in qua factus fuit magnus planctus pro ipso, ut patet infra 50. cap. dicunt, quod cum vellent, tunc Iudaei portare Iacob ad locum sepulchri occurrerit eis Esau, qui nō consensit eis, quod inferret cadaver illud in spelūcam duplicem, quae erat apud Hebrōs, in qua erat sepultus Abraham, ut patet supra 25. cap. dixit enim Esau, quod nō permitteret sepeliri ibi Iacob, nisi demonstraret mādaturū Iacob, quod ibi sepeliretur. Ioseph autem respondit, quod mādaturū manserat in Aegypto, & quia non permittebat eum alias sepeliri Esau, mādauit Ioseph, quod rediret Neptalin, qui erat velox in cursu in Aegypto, ut patet infra 49. vbi Neptalin vocatur ceruus emissus, tunc autem V sin filius Dan, ut patet infra 46. c. commotus ira percussit Esau qui mortuus est, & tunc Iacob, & Esau simul sepulti sunt. Sed ista ridiculosa fabula est, & non veritas rei gestae, quod patet, quia falsum est etiam secundum istam fabulam, quod eadem die Iacob, & Esau mortui fuerint, quia secundum hoc Esau mortuus fuit, quando cada uer Iacob delatum fuit in Aegyptum. Item quia non dicitur orbari mater, nisi quando ipsa viuente moriūtur filij. Sed manifestum est, quod mortua erat iam Rebecca, quando mortuus fuit Iacob, ergo non dicebat orbari eo. Item quia non agit hoc ad propositum, quia ista dicebat Rebecca inducere volens, quod fugere deberet Iacob in Mesopotamiam, sed nihil intererat ad hoc vtrum eadem die, vel nō isti ambo postea morerentur. Est ergo dicendum, quod Rebecca intendebat, quod si maneret Iacob in terra illa Esau irato, contingeret aliquo die ambo rixari, & vnum alterum occidere, vel vtrunque simul mutuis concidere vulneribus, & sic vna die perderet Rebecca vtrunque filium: melius ergo erat, quod Iacob inde recederet. **Postea mittam, & adducam te inde.** Intendebat Rebecca, quod erat bonum, quod maneret aliquo tempore ibi, & postquam ipsa videret pacatum animū Esau mitteret pro Iacob. Sed queritur, vtrum miserit pro eo: Respondetur, quod non miserit postea Rebecca pro eo illuc, quia ipsa intendebat mittere pro eo cum videret peccatum Esau, & quia non vidit tempus opportunum, nō miserit, sed

Haran est ciuitas Mesopotamiae.

Vnde furor causat.

Opin. Hebraeorum.

Quest. 9. An Rebecca miserit pro Iacob.

manfit ibi per multos annos, ut communiter tenetur. Licet quidam Iudaei dicere velint, quod Rebecca miserit ad eum in Mesopotamiam Delboram nutricem suā, quae venerat cū eo de Mesopotamia, & sciebat iter, licet de hoc non fiat mentio in scriptura, & propter hoc dicit, quod infra 35. capit. vbi agitur de Iacob, qualiter mutaret loca habitationis, dicitur eo tempore mortua est Delbora nutrix Rebecca. Dicunt enim, quod propter nihil aliud fuit ibi facta mentio, nisi quia Delbora ambulabat cum Iacob, quia venerat cum ipso de Mesopotamia. **Tedet me vita mea.** Peruulerat supra Rebecca Iacob, quod ire deberet in Mesopotamiam, hic persuadet idem Isaac. Et nota quod illa superior ratio de furore, vel indignatione Esau non fuit proposita Isaac, ne ipse tristaretur de discordia filiorum, vel ne propter hoc Isaac odio haberet Esau, & quia non poterat recedere Iacob in Mesopotamiam, quin patri constaret, ideo quaesuit consensum eius, & induxit aliam rationem persuasivam ad patrem eius, s. quod multum tristabatur Rebecca, quia acceperat Esau uxore de filiabus terrae illius, s. de Herheis, & ideo quia iam tempus aduenerat, ut acciperet Iacob uxorem, bonū esset, quod mitteretur in aliam terram, s. in Mesopotamiam, ubi acciperet uxorem dicens. **Tedet me vita mea propter filias Herth.** Idest tantum doleo, quod Esau accepit uxorem de filiabus Herth, id est de filiabus Herthorum, quod tetet me vita mea: quod nollem viuere. **Et si acceperit Iacob uxorem de stirpe terrae huius.** Idest de filiabus Herthorum, & Chanaanorum. **Nolo viuere.** Quia ille mulieres erant vilissimae, & offenderant animum Iacob, & Rebecca: & ideo dicit si uxorem ceperit in terra ista immediatè moriar. Iō si diligis vitam meā, mitte Iacob in Mesopotamiam ad Laban.

Iacob mittitur ad Laban, videt scalam, ponet votum. Cap. XXVIII.

VOCAVIT, itaque Isaac Iacob, & benedixit eum, praecipitque ei, dicens: Noli accipere coniugem de genere Chanaan, sed vade, & proficiscere in Mesopotamiam Syriae, ad domum Bathuel patris matris tuae, & accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban auunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi, & crescere te faciat, atque multiplicet: ut sis in turbas populorum. Et det tibi benedictiones Abraham, & semini tuo post te, ut possideas terram peregrinationis tuae, quam pollicitus est auo tuo. Cumque dimisisset eum Isaac, profectus venit in Mesopotamiam Syriae ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebecca matris suae. Videns autem Esau, quod benedixisset pater suus Iacob, & misisset eum in Mesopotamiam Syriae, ut inde uxorem duceret, & quod post benedictionem praecipisset ei, dicens: Non accipies uxorem de filiabus Chanaan, quodque obediens Iacob parentibus suis isset in Syriam: probans quoque, quod non libenter aspiceret filias Chanaan

Chanaan pater suus: iuit ad Ismahel, & duxit vxorem absque his; quas prius habebat Maheleth filiam Ismahel, filij Abraham sororem Nabaioth. Igitur egressus Jacob de Bersabee, pergebat Haran. Cumque venisset ad quendam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus, qui iacebant, & supponens capiti suo, dormiuit in eodem loco. Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens celum: Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam, & Dominum innixum scalarum dicentem sibi: Ego sum dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac: terram, in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo. Eritque semen tuum quasi puluis terrae: dilataberis ad Occidentem & Orientem, & Septentrionem, & Meridiem, & benedicentur in te & in femine tuo, cunctae tribus terrae. Et ero custos tuus quocumque perrexeris, & reducam te in terram hanc: nec dimittam, nisi compleuero vniuersa, quae dixi. Cumque euigilasset Jacob de somno, ait: Verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Pauensque quam terribilis est, inquit, locus iste: non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta caeli. Surgens ergo Jacob mane, tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum fundens oleum desuper. Appellauitque nomen vrbs Bethel, quae prius Luza vocabatur. Vouit etiam votum dicens: Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prosperè ad domum patris mei: erit mihi dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei: cunctorumque, quae dederis mihi, decimas offeram tibi.

Cap. 10. Aet. 1. Infra, 13.

Diuisio huius libri.

VOCAVIT. Descripta linea populi Dei per duos stipites in tertia etate, scilicet per Abraham, & Isaac hic describitur descensus, vel linea per tertium, scilicet per Jacob, & diuiditur in tres partes: quia primo ponitur Jacob, vt incipiens. Secundo, vt proficiens infra 31. ca. Tertio, vt perfectus infra 35. prima in 3. primo in mandati paterni executione. Secundo in prolis multiplicatione infra 29. Tertio in possessionum acquisitione infra, quasi in medio 30. c. ibi. Nato autem Joseph. Prima in tres ponitur, qualiter impleuerit patris praecipuum. Secundo subiungitur diuinum oraculum ibi. Igitur egressus Jacob. Tertio ponitur diuinum obsequium ibi. Surgens ergo mane. Circa

primum. Vocauit itaque Isaac Iacob. postquam persuasus fuerat a Rebecca, antequam mitteret eum in Mesopotamiam, & licet Rebecca ante vocauerit ad se Iacob, & persuaserit ei debere ire in Mesopotamiam, vt patet c. praeced. quando tamen Rebecca iuit ad persuadendum Isaac non stabat ibidem Iacob: ideo Isaac ad hoc persuasus fecit vocari Iacob. Et benedixit. Cõstitmans prior benedictiones, & eas repetens ad augmentum gratiae, vt ait Aug. Praecipitque ei dicens, noli accipere vxorem. Patet, qualiter in persuasionem Rebeccae consenserat. De genere Chanaan. Id est de filiabus Chanaanorum, & accipitur hic Chanaan non pro vno populo, qui vocabatur specialiter Chanaanus inter alios populos, sed Chanaanus, vt est nomen generale omnium illorum populorum descendendum de Chanaan, & patet, quia hoc dicebat Isaac ad suasionem Rebeccae dicentis si acciperit Iacob vxorem de filiabus terrae huius, nolo viuere, & illud: tædet me vita mea propter filias Heth. Ergo de Hethicis non erat accepturus vxorem, & hoc comprehenditur sub generali praecipio patris dicentis, quod non accipiat vxorem de filiabus Chanaan. Et profici scire in Mesopotamiam. Quare non mandauit ei accipere vxorem de filiabus Ismahel, vel de filiabus filiorum Ceturae? Dico, quod hoc mandauit Isaac persuasus a Rebecca, quae non solum volebat, quod iret in Mesopotamiam ad accipiendam vxorem, sed principaliter ad euadendam iram fratris sui, quod non putabat bene esse apud Ismahel, cum inmediate contraxerit fœdera Esau cum filiabus Ismahelis, vt patet infra, etiam quia filiae Ismahelis, vel de stirpe Ceturae non erant ita honestae, nec bene instructae, vt mulieres de filiabus Nachor in cognatione Rebeccae. In Mesopotamiam Syriae. Quia modica illa terra pertinens ad Mesopotamiam est in Syria, non in Syria Damasci, quae est ad meridiem terrae Chanaan, sed ad Syriam superiorem, quae est Septentrionalis terrae Chanaan, & aliquantulum Orientalis locata inter Tigridem, & Euphratem magna flumina, vt ait Solinus in Polistor. in c. de Euphrate. Ad domum Bathuel patris matris tuae. Iam mortuus fuerat Bathuel, sed adhuc manebat domus eius in posteritate eius. scilicet Laban, qui erat filius eius: ideo non dixit ad Bathuel, quasi uiuere, sed ad domum Bathuel, quasi esset mortuus. Et accipe inde vxorem de filiabus Laban. Credebat enim Isaac, quod Laban daret Iacob aliquam de filiabus suis, quia antiqui magis volebant dare filias suas cognatis suis, quam extraneis a cognatione. De filiabus Laban auunculi tui. Quia erat frater Rebeccae matris. Deus autem omnipotens benedicat tibi. Hic ponuntur benedictiones, quas dedit Isaac Iacob, & sic mandabat Deus in nomine eius benedictionem fieri, vt patet Num. 6. c. ponite nomen meum super eos, & ego benedicam eis. Benedicat tibi. scilicet in persona tua dando tibi gratiam. Et crescere te faciat. Scilicet in multitudinem prolis: desiderabant antiqui patres filiorum multitudinem ad cultum Dei, maxime, quia repromissio facta Abraham, & semini eius erat in multitudine plis & dilatazione populorum. Et sis in turbas populorum. Id est, vt nascantur de te tot turbae, quae faciant populos. Et det tibi benedictionem Abraham. Hoc non erat modicum, quia benedictio Abraham, quae in semen extendebatur, erat conditionalis, scilicet quod si semen eius custodiret vias Domini euenirent omnia prospera, sin autem, omnia auerissima. Rogando ergo dari sibi benedictionem Abraham erat rogare, vt Deus eum talem semper faceret, vt mereretur benedictionem illam Abraham sibi euenire. Et semini tuo post te. Hoc erat rogare pro bonitate filiorum futurorum sine qua benedictionem Abraham consequi non poterant. Vt possideas terram peregrinationis tuae. Id est terram Chanaan, in qua nunc peregrinaris. Ista erat terra promissa in hereditatem, sed nondum erat data, quare non

Qno accipitur hic Chanaan.

Situs Mesopotamiae

Antiquit filiae potius cognatus, quam extraneis dabantur.

non habitabat in illa terra Iacob vt accola, vel indigena, sed vt peregrinus, & patet, quod non mansit firmus, quia tunc descendit in Mesopotamiam, & mansit ibi 20. annis seruiens pro vxoribus, & gregibus, vt patet infra 30. c. deinde conuersus in terra Chanaan habitauit ibi aliquanto tempore quousque; descendit in Aegyptum, vbi mortuus est, vt patet infra 50. c. Quam pollicitus est auo tuo. Id est Abraham optabat ergo hoc Isaac pro filio suo, quia pertinebat ad repromissionem factam. Polliceri promittere est. Cumque dimisset eum Isaac. Id est dedit ei licentiam enudi, & expediuisset a se. Profectus venit in Mesopotamiam Syriae. Non est intelligendum, quod sic sine labore ierit, sicut scriptura nulla mentionem laboris facit, quia distabat Mesopotamia a terra, in qua morabatur tunc Isaac, quasi per nouem, vel decem dietas, vt declarauimus supra 24. c. & terra illa dura itinera habet: scriptura tamen omittens alia, quia nihil in ea superfluum reperiri debet, quod tamen esset si omnia incidentia, aut continuationes historiarum enarraret. Nec tamen ex hoc culpae debemus sacræ scripturae, si in quibusdam locis videatur incidentia quaedam tangere, quia cum tota sacra Scriptura, Spiritui sancto dictante scripta fuerit, vt patet 2. Petri. 1. c. nos arguere nihil possumus, quia vbi non forte arbitramur superfluum esse, fuit necessarium, sicut Spiritui sancto dictante bene visum est. Ad Laban filium Bathuel. Quia ad istum direxerat eum sua mater, vt cum eo ad tempus habitaret, donec cessaret furor Esau, vt patet praeced. cap. Bathuel Syri. Vocatur Bathuel Syrus, quia in Mesopotamia genitus fuit, & ibidem vsque ad mortem habitauit, quae ad Syriam Orientalem pertinet de qua supra 24. c. Et notandum, quod ista dicuntur per anticipationem. Quia primo acciderunt Iacob ea, quae infra narrantur de visione scalarum. Etiam primo accidit ei videre, & osculari Rebeccam in Pascuis, vt patet seq. ca. vel dico, quod intelligatur litera ista non per anticipationem, sed sibi modum communem loquendi. Profectus est in Mesopotamiam. Id est incepit proficisci in Mesopotamiam. Sic enim coepter loquimur. Si enim quaeratur de aliquo vbi est, respondemus, iuit Romam, etiam si non illic accesserit, sed hodie iter inceperit, & tunc verum est, quod profectus fuit Iacob in Mesopotamiam ad Laban. Incepit proficisci antequam quicquam eorum quae infra dicuntur contingeret. Fratrem Rebecca matris tuae. scilicet ad Laban fratrem matris, vt patet supra 24. c. Videns autem Esau. Hic ponitur incidentalis pars, scilicet qualiter Esau super vxores, quas habebat aliam induxit vxorem. Quod benedixisset pater suus Iacob. Sciuit enim postea Esau, quomodo Isaac benedixit iterum Iacob. Non debet hoc intelligi de prima benedictione, quando Iacob tulit cibos ad Isaac, quia hoc cognoscebat satis clare Esau, quia pater suus Isaac dixerat ei, nec de hoc diceret specialiter scriptura, quod cognoscebat Esau, Isaac benedixisset Iacob, sed loquitur de secunda benedictione quae fuit confirmatio prioris, quando Isaac monitu Rebeccae confirmauit benedictionem datam, & misit eum in Mesopotamiam, & hoc patet ex eo, quod subiungitur in textu, scilicet & misisset eum in Mesopotamiam: quando enim eum illic misisset specialiter benedixit admonens ducere vxorem de cognatione matris suae, & hoc fuit magna tribulatio Esau, & intellexit, quod de voluntate patris erat, quod Iacob acciperet vxorem de Mesopotamia, & ex hoc fuit ipse incitatus ad ducendum vxorem de filiabus Ismahel, quae erant de cognatione sua. Et misisset eum in Mesopotamiam Syriae, vt inde duceret vxorem. Licet cognouerit Esau, quod Iacob recesserit in Mesopotamiam, non sciuit tamen, quod principalis causa erat pro timorem indignationis eius, sed solum propter vxorem sumendam, & hoc fuit, quia causa de furore

Quantum distabat Mesopotamia a terra, in qua morabatur Isaac.

Bathuel, quare Syrus appellatur.

Esau non fuit expressa Isaac, sed sola mater dixit cum Iacob, ideo mansit apud eam occultata. Et post benedictionem praecipisset ei. Tanquam aliquid singulariter recommendatum. Non accipies vxorem de filiabus Chanaan. Hoc valde notauit Esau, quia vidit hoc se offensum habere patrem, & matrem, quia vxores de filiabus Chanaan acceperat, & credebat forte hanc esse eam odij in eum. Probans. Id est ex hoc mandato patris coniectans. Quod non libenter aspiceret pater suus filias Chanaan. Nunc nouiter hoc Esau iudicabat: ante enim hoc perfecte non intenderat, vel forte ante hoc videbat Esau, quod Isaac pater suus non libenter aspiceret filias Chanaanorum: sed non intendebat multum ad hoc, nec cognoscebat radicem huius. Quando autem mandauit filio suo Iacob accipere vxorem de Mesopotamia, & nullo modo de terra Chanaan, euidenter cognouit, quod pater non libenter respiceret mulieres terrae illius: offendebat enim animum eius. Et iuit ad Ismahel. Voluit enim patri complacere: putauit enim, quod sic complaceret si de filiabus Ismahelis nouam vxorem superinduceret, iuit autem ad Ismahel, qui forte tunc vivebat. Mortuus enim fuit Ismahel ann. 123. aetatis Isaac, & patet, quia Ismahel vixit 137. annos, vt patet supra 25. c. Isaac autem vixit annis 180. vt patet infra 35. c. detrahantur ergo anni 14. quibus natus fuit Ismahel ante Isaac, quia Ismahel genitus fuit anno. 86. vitae Abraham, & Isaac fuit genitus anno ceteresimo vitae Abraham, vt patet supra 21. c. De Ismahel patet supra 16. c. ergo, quando Ismahel haberet. 137. annos Isaac haberet 123. detrahendo inde 14. Sed rota vita Ismahelis fuit 137. annis, ergo fuit mortuus ann. 123. Isaac, & iste annus erat tunc, vel erat satis propinquus, vt retigimus supra ca. praeced. secundum quorundam positionem, sed secundum veritatem Ismahel mortuus fuerat per 14. annos, antequam ista fierent, quia ista facta sunt anno. 137. vitae Isaac: sed quoniam Isaac erat 123. annorum mortuus fuit Ismahel, vt probatum fuit hoc, ergo 14. anni, qui sunt a 123. vsque ad 137. fluxerant post mortem Ismahelis. Antecedens patet, quia Isaac erat 60. annorum, quando genuit Esau, & Iacob, vt patet supra 25. c. Sed quando Iacob iuit in Mesopotamiam, erat annorum 77. vt probatum fuit supra 27. c. ergo si coniungantur isti anni, facient 137. quos necessario haberet Isaac, quando ista facta sunt, sed anno. 123. vitae Isaac mortuus est Ismahel, ergo iam fluxerant 14. anni post mortem Ismahelis. ideo si sic dicamus, quod erat mortuus dicitur iuisse ad Ismahel, id est ad cognationem, & lineam Ismahelis. Et duxit uxorem. Id est de filiabus eius. Absque ijs, quas prius habebat. Id est nec propter hoc expulit aliquam de alijs duabus vxoribus filiabus Hethaorum. Sororem Nabaioth. Vocatur forte ista soror Nabaioth, quia Nabaioth quod erat primogenitus dilexit magis istam sororem, quam alias. Vel quia forte erat soror ex patre, & matre ipsius Nabaioth, & non alijs fratribus filijs Ismahelis. Igitur egressus. Hic ponitur secundum, scilicet qualiter in via recepit diuinum oraculum. Cumque uenisset ad quendam locum. Vt vult Iosephus cum iter ageret Iacob in Mesopotamiam per Chananciam, non manebat in locis populatis, apud aliquem de incolis terrae illius, quia oderant eum, cum omnes grauati fuissent bellis ab Isaac patre suo, id dixerat ad manendum nocte in campis. Quis autem locus iste fuerit, dicunt doctores Hebraei, & aliqui Catholici, & in hoc tenet Nicolaus, quod iste fuit mons Moria, in quo Abraham immolare voluit Isaac, & dicunt, quod ideo declinauit illic, vt ibi aliquam consolationem reciperet a Deo. Sed ista non possunt stare, quia mons Moria est, vbi templum Salomonis postea constructum est, vt est 2. Paralip. 3. & hoc intra Hierusalem, vt patet ibidem. Nomen autem loci, in quo tunc mansit Iacob, fuit vocatum

Opin. Hebraeorum.

eum Bethel, vt patet infra, & infra 35. cap. Sed Bethel distat a Ierusalem, ergo non iuit Iacob per montem Moria: quia autem ista non sint vnus locus pater, qa Bethel distat vno milliario, i. diuidia leuca a Sichen, distat autem Ierusalem a Sichen 20. milliariis, i. decem leucis, vt patet in libro de diuisione Terræ sancte. Itē pater hic, quia Mesopotamia est aliquid Orientalis terræ Chanaan, & multum Septentrionalis, sed Ierusalem siue mons Moria est multum ad occidentem terræ Chanaan cōtra mare Mediterraneum: ergo vadens de Bersabee, in qua manebat tunc Isaac, vel de Hebron a fortiori si ibi maneret, cōtra Mesopotamiā non habebat iter per teram montis Moria: quia hoc erat multum retro redire. Sic dicitur supra 22. c. quomodo vadens Abraham ad immolandum Isaac ad montem Moria vidit eum procul in secūdo die: ergo multum retrocederet Iacob si per locum iret talem. Videt ergo, q̄ non fuerit ibi Bethel, sed Bethel q̄ est ad Oriētem terrę Chanaan contra Hiericho, collateralis existens monti Garizin, & ab Oriente ad montē Hebal, vt patet aliquoties Iosue 8. ca. vbi ponitur ciuitas Hai, & Bethel coniuncte. Etiam iste locus propius erat ad transeundum per eum in Mesopotamiam; quia erat aliquoties Orientalis, & aliquoties Septentrionalis respectu Bersabee, vt colligitur ex eo, q̄ habetur sup. 12. c. Item pater hoc, quia quādo Abraham venit de Mesopotamia in terram Chanaā, primo venit in Bethel, vt patet supra 12. cap. apud ciuitatem Hai, & deinde venit in Hebron, & post in Bersabee descendens magis ad meridiem, & Occidentem. Cum ergo Iacob rediret in Mesopotamiam, per locum illum redire debebat, & non per montem Moria. Item non sunt idē ista duo, quia vt patet 3. Reg. 12. c. qñ Ieroboan fuit factus rex Israel putans, q̄ si populus ascēderet in Ierusalem ad solennitates legales, ibi conuerterentur ad dominum suum regem Iuda: ideo posuit vnum vitulum in Bethel, alterum autem in Dan, ergo Bethel erat aliq̄ locus in terra decem Tribuum, vbi debebant adorare vitulum, & non erat Ierusalem, qa ipse ponebat ibi vitulum, vt non ascenderent ad immolandum in Ierusalem. Item patet hoc, quia dicitur infra, verē Dominus est in loco isto, & ego nesciebam, sed non potest hoc dici de monte Moria, quia ibi factum fuerat altare ad immolandum patrem suum Isaac p̄cepto Dei, ideo non poterat ignorare, quin ibi esset Deus. Multę alie rationes ad hoc fieri possunt, de quibus supra 12. c. Nec tamen aliquis debet turbari, quia dicimus Bethel, de qua fit hic mentio, non esse Ierusalem, cum Ierusalem, etiam dicatur Bethel, vt declarabitur infra 35. c. dicendum, ergo est, q̄ licet Ierusalem dicatur Bethel, tamen non est illa Bethel, de qua hic fit mentio, sed alia: nam sic fuit supra probatum, q̄ alius locus sit Bethel, & alius Ierusalem. Quod autem intelligat de Bethel, quæ non est Ierusalem, etiam patet ex superioribus, quia non conueniunt ei dispositiones supra assignatę Iacob peregrinantis. *Et vellet in eo requiescere. i. manere, vel dormire. Post solis occubitum.* Quia tunc itinerandi congruum tempus non est. *Tulit de lapidibus, qui iacebant, & supponens capiti suo.* In campo manēs non habebat, vbi congruenter cubaret, posuit ergo lapides sub capite, non coniectos capiti, sed aliquod intermedium, ne lapidum frigiditas capiti noceret. Sed quō dicitur hic, q̄ posuit de lapidibus sub capite ponens, cum infra dicat tulit lapidem, quem capiti supposuerat? Quidam Hebræi respondent, q̄ tulit Iacob multos ad ponendum sub capite, & tūc illi lapides p̄ sanctitatem Iacob, certantes quis capiti eius directē supponeret, in vnum lapidem redierunt, & in auro-ra vnus lapis apparuit. Alij autem Iudæi dicunt, q̄ tres lapides posuit sub capite, & illi vnus lapis factus sunt. Et

Opin. Hebræorum.

Alia Hebræorum opinio.

dicunt hoc signare, q̄ Deus vniretur Iacob in itinere eius eum dirigendo in oibus. Possūmus autē nos melius interpretari si sic fuit. s. q̄ signat trinitatem personarum intra vnam singularem essentiam, vel signat tres naturas in Christo in vnitae supposito, vel p̄ prius tres substantias, quia licet corpus, & anima sint duę substantiæ realiter distinctę, tamen non sunt duę naturę, sed ambę sunt vna natura humana, vel perficiunt vnam naturam, cum nullum istorum habeat perfectā rationem speciei, sed ambę sunt partes speciei, vt materia, & forma: ab vtraq; ergo earum alteri vnita completur ratio speciei, quia in compositis accipitur esse a materia, & forma, vt ait sanctus Tho. in lib. de Ente, & essentia. loquendo ergo proprię posūmus, & debemus in Christo vnam personam, vel suppositum assignātes ponere duas naturas. s. diuinam, & humanam, & istarum duarum naturarum tres substantias. s. diuinam, corpoream, & spiritum, vel animam: loquendo tamen largē poterunt cōcedi in Christo tres naturę, si conuertamus substantiam, & naturam: communis tamen accipitur natura pro specie, quia s̄m Philosophum in 2. Phys. d̄r natura de materia, & forma, & cō-

Anima & corp' sunt partes sp̄s ciei.

Capit. 3. rex. 21.

Opi. Rab. Abē Eza.

X

praeficta scala, ad cōfirmationes autem promissionū factarum patribus Iacob de dilatione seminis, & terrarum Chanaan, quæ ad Iacob sic applicatur. Ista tota scala designat lineam generationis saluatoris nostri: diuersi gradus in ea signant diuersas personas positas in linea generationis Christi. Et isti gradus incipientes a terra perueniunt vsque ad cælum ad Domini innoxum scalę, quia istę generationes cōtrouersę sicut eas beatus Lucas enarrat, incipiunt a Maria, & Ioseph, qui ponuntur p̄ vna persona, licet nihil attineat Ioseph ad istā generationem, cum virgo sine virili semine conceperit, & licet foemina non computetur per se in linea, ponuntur ipsa, & Ioseph pro vna persona, deinde peruenit contextio lineę retrograda vsque ad Adam, deinde ad Deum, vt patet Luc. 3. c. Computatio autē genealogiæ saluatoris posita a Matthæo nihil attinet ad istam scalam, quia illa incipit in Abraham, & perducit vsque ad virginem, nec reducit in Deum. Duo latera scalę sunt duo genera personarum, s. mali, & boni, ex quibus Christus s̄m carnē descendit, & ad quos saluandos venit, & ad signandum ista latera scalę ponuntur in linea Christi multi de peccatoribus, vt patet de multis regibus Iuda, vt de Achaz, & Manasse, & Amon, & Salomone: immo quasi omnes reges Iuda positi in linea Christi mali fuerunt, vt patet Eccl. c. 49. præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam. Cum dicitur præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam, omnes peccatum commiserunt. Nam reliquerunt legem potētes reges Iuda, & contempserunt timorem dñi: dederunt enim regnum suum alijs, & gloriam suā alienigenę genti. Et sicut fuit in viris positus in Genealogia Christi, quia quidam fuerunt sancti, & quidam nequissimi, ita & foemina posita in eadem Genealogia quædam fuerunt sanctę, vt beatissima virgo, quę extrema ponitur in illa linea: alie peccatrices, vt patet de Thamar nuru Iudæ, quæ ab ipso cognita est, vt patet infra 28. c. & ibi ponitur, sicut etiam de Bersabee accepta in vxore a Dauid: alie duę, s. Raab, & Ruth posite in eadem linea, licet fuerint filie Moabitarum, & Chanaanorū, idolatrarum conuerse ad populum Dei, multum laudantur, vt patet de Raab Iosue 2. & 6. c. de Ruth, patet Ruth 1. c. & per totum libellum. Quod scala tangeret terram signat, q̄ ista generatio fundata fuit super beatam Virginem, a qua Christus in generatione ista substantiam corpulentam, i. veram carnem humanam accepit. Deus d̄r innoxus huic scalę, quia Deus. s. verbum in diuinis carnem nostram de beata Virgine sumpsit per istam lineam. d̄r scala tangere cælum, quia per istā lineam generationis summa usque coniuncta sunt, s. deitas humanitari, vel vt honestius dicamus Deus sibi naturā nostram assumpsit. Iste ergo sic genitus vtrumque tangit, s. cælum, & terram. Cælum enim, qa Deus est, terrā autem, quia verus homo est. Angeli descendentes, & ascendentes signant, q̄ tam altum misterium per Angelos reuelatum, & procuratum est. Angeli. n. ista annunciauerunt Abraham, Isaac, & Iacob, deinde prophetis, qui hoc prædixerunt. Vltimo per eos fuit procuratum cum Gabriel Angelus salutauit dominā nostram, & accipiendo ab ea consensum de concipiēdo filium Dei eundem concepit, vt patet Luc. 1. c. vel per descendentes, & ascendentes Angelos designantur orationes sanctorum ad Deū & desideria de Christo mittendo, sicut est illud Iia. 64. c. Vinam dirumpes cœlos, & venires, a facie tua montes fluuerent. Et hoc verisimile est, quia Angeli dicuntur deferre orationes nostras, & præsentare corā Deo, vt patet Tob. 12. c. quando plorabas cū iachrimis, & sepehebas mortuos, ego obtuli memoriā orationis tuę coram Domino: fuit autem ista reuelatio facta s̄m cōditionem scilicet, saliquoties obscura, clarus autē tunc facta p̄ or-

Quid scilicet, & gradus signat, & la terra.

Deus est innoxus huic scalę.

phæris, quoutque Iſaias dixit, ecce virgo concipiet &c. Iia. 7. c. In statu autem primo, i. Parnacharum reuelationes fuerunt obscuriores, vt patet Exod. 6. c. & Nomen meum magnū Adonai non indicauit eis: De quo magis dicitur infra 49. c. & Exo. 6. *Cacumen illius tangens cælum.* Quia a beata Virgine vsque ad Deum extendit generatio. *Angelos quoq; ascendentes.* Ad nunciandum, & procurandum ista mysteria. *Et dominum innoxum scalę.* Idest cubantem super scalam, quia super humanitatem deitas se inclinauit. *Ego sum dominus Deus Abraham.* Deus repromissiones faciens de Iacab, i. quis sit, vt ei credi debeat. *Deus Abraham, & Isaac.* Vocat Deus istorum, quia promissiones suas istis duobus fecit, & non alijs gentibus, vel quia ab istis duobus specialiter cultus fuit. Vocatur omnipotens, vt Iacob audēs magnalia, quæ Deus promittit, non desperet ipsum posse complere. Et hoc valde consonat: nam licet in Deo omnia attributa signantia perfectionem reperiantur, vt bonus, iustus, sapiens, misericors, & sic de ceteris, & quia Deus est operarius perfectissimē alicuius rei, s̄m perfectionem istam signatam per attributa, quando aliquis actus dicitur de Deo debet poni, nō quodlibet attributum, sed illud s̄m q̄ talis operationis operarius est, vt si aliquis perat a Deo veniam de errore non attinet vocare Deum sapiētem, vel fortem, quia attributa ista nihil agunt ad remissionem culpæ, sed debet vocare eum misericordem, piū, aut clementissimum, quia s̄m ista promptē dimittit facinora. Si autem aliquis vult, q̄ Deus destruat hostes suos, non oportet ad hoc vocare Deum sapientem, sed vocare fortem, aut omnipotentem, & sic in ceteris actibus conuenit nominare cetera attributa. Hic autem, quia agebatur de magnitudine promissionum, quas nullus hominum, aut Deorum gētū posset dare, Deus se omnipotentē ad complendū ista nominauit, nec aliud attributum magis huic conueniebat. *Terram, in qua dormis tibi dabo.* Quia ista terra, scilicet terra apud Bethel erat in terra Chanaan, quę data fuit postea filijs Iacob, patet Iosue 8. c. vbi ponitur Iosue pugnauisse contra viros vr̄bis Hai, & contra viros Bethel, qa ista duo oppida iuncta erant apud montes Heban, & Garizin post Iericho contra occidentem. *Et semini tuo.* Ista terra non fuit data Iacob in possessionem, sed fuit in ea peregrinus, vt patet supra, sed d̄r ei data, quia data fuit sibi nō in se, sed in semine suo. Quia pater aliquo modo est in filijs, & saluat se in eis, & propter hoc est tantum desiderium naturaliter generandi, illo ergo modo, quo pater manet in filijs, eorum bonum, vel malū recipere d̄r. Et non solum pater manere d̄r in filijs intermedijs, sed etiam in medijs, vt in nepotibus, & p̄ nepotibus. Bona ergo filiorum, nepotum, & pronepotum redundant in patres, & mala ē. Vnde patres ex eufortunijs filiorum, nepotū, & pronepotum feliciores efficiuntur, cum felices ante fuerint, & ex malis eorum infeliciores redduntur, cum infelices fuerint. Vel si felices fuerint, felicitas eorum quodammodo denigratur, & concutitur: & non solum viuentes patres recipiunt ista ab infortunijs, vel eufortunijs filiorum nepotum, & pronepotū: sed etiam si patres mortui fuerint, & filijs accedant ista, patres defuncti videntur conurbari, vel in felicitate augmentari: vt declarat Arif. 1. Ethic. pronepotum aut fortunas. Sic ergo bona futura semini Iacob, quæ nondum erant in actu, erāt ipsi causa felicitatis, sicut bona filiorum suorum actualiter existentia ipso non viuente ad suam felicitatem adiuuabant, vt patet ex dictis Aristot. Vel dicitur dari patri & filijs, quia licet non sic datum patri fuit, t̄n datum filijs meritis patris. Sed tunc dices hoc esse superfluum, quia sufficiebat dicere. *Semini tuo.* Et non dices. *Tibi et semini tuo.* Dico, quod ponitur. *Semini tuo.* Ad signan-

Cap. 10.

signadum promissionem completam in semine eius non habito respectu ad eum. Sed ponitur. Tibi. Ad signadum modum completionis alterum, quem tu recipies eo modo, quo manebis in filiis post mortem tua. Erit semen tuum quasi pulvis terrae. Quasi dicat, nullus poterit dinumerare illud pra multitudine, sicut nullus dinumerare potest puluerem terrae. Sic declarat text. supra 15. c. Dilataberis ad occidentem. Ne putaret iacob, qd solum danda erat sibi terra, in qua dormiebat, quae satis angusta erat subiunxit Dominus, quasi dicat non solum dabo istam terram, sed dilatabo te ad occidentis positionem. Apud istum locum, scilicet inter Bethel, & Hai ciuitatem. Deus dixerat haec eadem verba Abraham, sicut a locis, & vide a loco, in quo tu es ad Aquilonem, ad Meridiem, ad Orientem, & ad Occidentem omnem terram, quam conspicias tibi dabo, & semini tuo post te. Et benedicentur in te. De hoc diximus supra 12. ca. ubi ad Christum istam benedictionem reduximus, in quo omnes gentes redemptionis benedictionem acceperunt.

Quest. 1. Cur dicitur, In te, & in semine tuo.

Sed quare dicitur hic: In te, & in semine tuo. Dico, qd propria benedictio omnibus in Christo aduenit. Sed omnes a quibus aliquo modo Christus venit, fuerunt nobis causa huius tantae benedictionis, & sic aliquo modo in Abraham omnes gentes benedictae fuerunt, & in Isaac, quia isti capita huius Genealogiae fuerunt. Et isto modo loquedi vtimur communiter. Sic patet Luc. 11. c. ubi quaedam mulier laudans Christum dixit, Beatus venter, qui te portauit, & vbera quo suxisti, & hoc approbavit Christus. Et licet beata Virgo in se benedicta esset, quia virtutibus plena, tamen vbera eius beata non erant, nec venter, nisi secundum communicationem, & approximationem, quam habebant ad Christum, scilicet quia venter portauit eum, & vbera lactauerunt eum. Sic ergo omnes patres beatae Virginis in illa recta benedicti vocantur aliquo modo, in quantum nobis tanti boni causam praestiterunt. Differentia tamen est in hoc quantum ad duo. Primo quantum ad hoc, quod est aliquid esse magis sanctum, vel minus sanctum. Secundo quantum ad hoc, quod est esse magis propinquum. Quantum ad primum illi, qui magis sancti fuerunt in linea saluatoris sunt magis causa nostrae benedictionis, quia ipsi promeruerunt magis Christum in illa linea nasci, quam in alia, & quantum ad hoc nullus est in tota genealogia saluatoris, in quo magis totus mundus benedictus fuerit, quam in Abraham, quia benedictio est hic secundum Messiam descendit ab ista, vel ab illa linea, quia tunc illi de illa linea, magis sunt causa nostrae saluationis quam alij homines. Istius autem promissionis Abraham fuit promeritoria causa, non quidem, quod promeruerit, ut Deus determinauerit in linea Abraham Messiam nasciturum, quia hoc cum esset ante saecula, nullus poterat promereri. Promeruit tamen Abraham, quod secundum illam determinationem, quam Deus ab eterno sine meritis fecerat, Messias temporaliter nasceretur in linea sua: sic dicitur Gen. 22. c. per me metipsum iuravi, dixit dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vniogenito, multiplicabo seminem tuum sicut stellas caeli, & sicut Arenam, quae est in littore maris: possidebitque semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, & non solum meruit Abraham pro se, ut impleretur ista benedictio in semine suo: sed etiam meruit loco suae posteritatis, scilicet id quod illi meritori erant, ut impleretur in eis ista promissio, & sic patet supra 18. c. cum dicitur scio, quod praecipurus sit filiis tuis, & domui tuae post te, ut custodiant viam Domini, & faciant iustitiam, & iudicium, ut adducat Dominus, propter Abraham omnia, quae locutus est ad eum: idem patet supra 26. c. cum dicitur tibi, & semini tuo dabo vniuersas regiones

has: complens iuramentum, quod sponendi Abraham patri tuo. Secundum in quo erat differentia est, quantum ad esse magis propinquum: & est dicendum, quod secundum, quod in generationibus naturalibus illud, quod est magis immediatum genito determinat sibi genitum quantum ad speciem, scilicet licet sol, & homo generent hominem, tamen homo vnioucat sibi genitum, quia est causa particularis, & immediata. Dum n. aliqua causa magis vniuersalis, & magis remota est, magis equiuoce assimilatur genitum. Nam causa vniuersalior est communior, ideo minus assimilatur cuilibet causatorum, quod minus vniuersalis. Deus prima causa, & vniuersalis est, quia ad omnia tam spiritalia, quam corporalia influit, minus tamen communicat in vnioucatione essentiae, cum qua liber rerum quam aliae causa, & causata inter se. Deinde de intelligentia influunt in nobis, & in omnia corpora per motus orbium, minus tamen assimilantur intelligentiae nobis, quam corpora caelestia: deinde subordinatae causa vniuersales sunt corpora caelestia super omnia inferiora ad generationem cuiuslibet rei, sed minus vnioucantur illa cum genitis quam elementa, quae sunt causa vniuersales. Deinde elementa, & elementabiles qualitates causa sunt vltima in genere vniuersalium, post quas sequitur ipsa causa particularis, quae solum est ad vnam, scilicet ipse homo generas, & ille appropriat sibi genitum gignens sibi similem in se. Sic ergo in ordine linea Genealogiae Saluatoris conformiter se habet ad istam ordinationem naturalem calitatis, quantum ad aliquid, scilicet illi, qui sunt posteriores magis connexi sunt ipsi Christo genito: id est magis causam Natiuitatis Christi, & tantae benedictionis praestiterunt. Et quantum ad hoc beatissima Virgo, quae immediatissima fuit Christo, utpote de cuius substantia corpulenta natus, & quae et totam causam materiale praestitit, quia non fuit ibi admixtio virilis feminis, cum femina circundederit virum suum, ut ait Ieremias, praestitit nobis magis, quam caeteri causam tantae benedictionis, & ideo iuste non solum ipsa, sed & vbera eius, & venter benedicta sunt. Alij autem qui fuerunt patres, & aui beatae Virginis, consequenter secundum gradum magis, & minus tribuerunt, & sic Ioachim, & Anna, quia fuerunt parentes virginis, magis ad istam benedictionem pertinent, quam caeteri. Et ero custos tuus quocumque perrexeris. Te ab aduersitatibus itinerum, & locorum protegendo. Hoc fuit ad magnam consolationem Iacob, quia valde timebat pericula illius itineris, & propter hoc non audebat in nocte declinare ad loca habitata: sed manebat in agris. Et sciendum, quod ista litera ponitur hic ordine mutato, quia prius pertinebat ad Iacob, quod eum custodiret, quam quod aliae promissiones compleretur in eo, vel semine suo. Nam nisi eum Dominus custodisset in periculis istis, sed reliquisset perire in itinere, non compleretur promissiones in semine eius, cum tunc nullum semen haberet, sed postea habuit. Et reducam te in terram hanc. Ex hoc accepit Iacob securitatem, quod non possent occidere eum aliqui hostes, vel maliuoli in Mesopotamia, & propter hoc non absorbebatur tristitia, cum se solum videret in terra longinqua, & Laban persequeretur eum mutas mercedem eius multotiens, ut patet inf. 3. r. & postea persequens eum ad mortem, propter hoc etiam non timuit supra modum cum sciuisset Esau fratrem suum cum tanto equitatu ad se venire, ut patet inf. 32. & 33. c. Nec dimittam, nisi complerero vniuersa, quae dixi. Id est donec compleam vniuersa. Sed adhuc non ponitur taxatium temporis hanc dictionem. Donec, scilicet quousque, ad tempus completionis conferuabit, & postea non, quia secundum Deum eum conseruabit, maxime quia ista completio est in vita aeterna, sed ponitur hic, donec, negatiue solum, & non in cludens aliquam affirmationem, scilicet quod non dimitteret eum vsquequo compleuerat

Opi. Blesensis.

Opin. Lytani.

Risio doctoris.

uerat oia, quae promiserat ei, sed non dicit, quod postea dimitteret, vel non dimitteret eum. Sic dicit Matth. 1. c. Ioseph autem non cognouit Mariam, donec peperit ei primogenitum, non quod Ioseph cognouit Mariam post conceptum primogenitum, scilicet Christi, cum semper intacta permanerit. Quia ista non fuerunt oculis corporeis visa, sed sola imaginaria apprehensione. Verum Dominus est in loco isto. Id est talia hic mihi apparuerunt, quod concludere possum Deum esse vere in loco isto. scilicet specialiori modo quam in alijs, quia de generali praesentia oibus locis praesens est. Et ego nesciebam. Quia Iacob nunquam steterat in monte Bethel, sic non cognoscebat, quod Deus ibi speciali modo esset. quod d. si ego sciuisset vsque, nunc Deum tali modo hic stare, ego saepe venissem huc. Quia iste motus versus distare a Bethel per vnam diem, vel quasi, & forte hoc contigit ei in prima die, quod in nocte accubuit. Pauesque, quam terribilis est, inquit, locus iste. Id est Iacob pauens. Inquit. Id est dixit, quod terribilis est locus iste. Vocatur locus iste terribilis non in malam signationem, prout importat magnitudinem nocumendi, sed prout significat aliquid honorabile. Erat n. locus terribilis, ideo quod non indifferenter sicut ad alia loca, & indeuote accedendum erat ad eum, sed cum magna reuerentia, & timore ne indigni habeamur accedere ad tam sanctum locum, & hanc terribilitatem, i. reuerentiam signauit ipse infra 35. c. cum dixit omnibus in domo sua, abijcite Deos alienos qui sunt in medio vestri, & mudamini, & mutate vestimenta vestra, surgite & ascendamus in Bethel. Non est aliud hic, quam domus Dei. Aliqui volunt hoc intelligi de Bethlehem ciuitate, in qua natus fuit Christus, quae potest vocari Bethel, i. domus Dei, quia verus Deus aeternus ex tempore ibi natus fuit carnis nostrae veritatem assumens. Hoc vult Blesensis. Nicol. dicit, quod loquebatur propheticè de domo templi Salomonis ibi edificata, quae vocabatur domus Dei. Erat enim edificanda in monte Moria, ut patet 2. Paralip. 3. c. Sed ista duo non possunt stare, quia vtrunque posuit montem Moria, & Bethel esse idem: & ideo Blesensis dixit Bethlehè prope esse, quia duabus leucis a Bethlehem est Ierusalem in parte montis Moria. Et Nicolaus ibidem edificatum ibi templum dixit. Vnus enim fumpsit ab alio. scilicet Nicolaus a Blesensis. ut patet si videant Blesensis. & Nicol. in multis locis. Sed falsa sunt ista, quia ut supra probatum est, mons Moria, in quo est Ierusalem non est idem cum Bethel, sed distat per millia plura quam 20. ut patet in lib. de diuisione Terrae sanctae. Dicendum, ergo quod vocatur domus Dei, quia scilicet in qua Deus innixus erat, renebat summmitatem vnam in monte illo: ideo videbatur ibi habitare, vel quia Angeli descendentes per scalam ad illum montem descendebant, & ibi videbantur manere, & Angeli ascendentes ab illo loco ascendebant, quasi ibidem steterent. Et porta caeli. dicit Nicolaus hoc esse, quia ibi Christus passus est per cuius mortem nobis porta caeli ante claustra aperta est. Sed non potest stare, quia supponit Bethel fuisse montem Moria, quia Christus passus fuit extra Ierusalem non multum longe a monte Moria, sed ut diximus salum supponit, quia differunt Bethel, & mons Moria, in quo Ierusalem, sed dicitur esse porta caeli, quia in summmitate scilicet ibidem stantis videbantur esse quaedam portae quibus intrabat Angeli in caelum. Surgens ergo mane. Hic ponitur secundum, scilicet qualiter Iacob exhibuit Deo deuotum obsequium. Surgens autem mane. ad continuandum iter suum. Et sciendum, quod ante cuius gilaui Iacob a visione somnij, quam surgeret ad ambulandum. Quia ipsa visio fuit per noctem, & postquam euigilaui a somno mansit cogitans in Dei laudibus, & beneficijs vsque, mane deinde surgens ambulauit. Tu lit lapidem, quem supposuerat capiti suo. Quia vnus solum po-

fuerat sub capite. Vel secundum Iudaos, licet plures lapides posuisset, oes tamen in vnum miraculose redierant. Et erexit in titulum. i. in memoriale, quod Deus ibi apparuisset ei, & ut in futurum locum sacrum ibi constitueret. Hoc autem fuit, quod post ipse cum tota domo sua ascendit in Bethel, & edificauit ibi altare, & soluit decimas omnium rerum suarum, ut patet 7. 35. c. Fundens oleum desuper. In signum consecrationis, quia res consecrata oleo vnguntur.

Quest. 2. An bene fecerit Iacob erigere titulum.

Sed dicit aliquis, videtur, quod hic fecerit Iacob malum, quia dicitur Leuit. 26. ca. non erigetis titulos, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra. Respondetur ad hoc, quia forte non fuit culpabilis Iacob, cum ista prohibita, postea facta fuerit, & leges non extenduntur ad praeterita, sed ad futura, ut patet extra, de constit. c. cognoscentes, & in c. vlti. Vel dicendum melius, quod ibi prohibetur poni aliquis titulus in memoriam alicuius idoli ad adorandum. Sic n. dicitur litera Leuit. Ut adoretis eum. Iacob autem non ponebat hoc ad idolatriam, sed ad memoriam diuinae reuelationis, & in signum loci sancti. Etiam quia dicitur ibi: nec lapidem insignem, vocatur lapis insignis, lapis pulcher, ut quae valde bene dolatus est, & artificialiter reductus ad aliquam certam imaginem. Lapis autem, quem erexit Iacob erat lapis rudis de illis, quos Iacob in agro inuenerat: ideo non incitabat ad adorationem idolatriae. Appellauitque nomen vrbis Bethel. Scilicet nomen vrbis propinque, quia non ausus fuit Iacob intrare in illam ad mandatum in illa per noctem, sed mansit in agro iuxta urbem. Quae prius vocabatur Luz. Signat amigdalum, quia iuxta ciuitatem illam abundant amigdalum. Et sciendum, quod non vocata fuit illa ciuitas Bethel immediate, ut ista visio apparuit Iacob, quia indigene terrae illius vocauerunt eam Luzam, ut ante: sed Iacob apud se proposuit, ut vocaret Bethel, id est domum Dei, & sic vocauit eam post, quando ascendit ad construendum altare ibi, apud lapidem oleo litum.

Risio melior.

Sed quares unde Iacob habuit oleum ad fundendum super lapidem, quia non portabat secum in itinere. Respondetur, quod in mane surgens intrauit ciuitatem Bethel, apud quam dormierat, & ibi habuit oleum, & post fudit super lapidem. Nam licet per noctem formidaret manere in istis locis, quia nox est scelerum mater: haberet enim accollae terrae opportunitatem occidendi ipsum per noctem, per diem autem non formidabat, quia non auerent ex communi verecundia aliquid in ipsum committere. Nicol. & Blesensis & quod omnes alij doctores moderni (qui non tantum de locorum situ, & dispositione cognouerunt) dicunt fuisse istam ciuitatem Ierusalem, & habet multa nomina, scilicet quae notantur in scripturis.

Quest. 3. Vbi Iacob habuit oleum.

Ierusalem habet multa nomina.

Solima, Luz, Bethel, Ierosolyma, Iebus Helia vrbis sacra Ierusalem dicitur, atque, Salem.

Ista ciuitas fundata fuit per Sem, qui vocatus fuit Melchisedech, & vocauit eam Salem, quod Hebraice pax sine pacifica interpretatur, & ideo ipse Melchisedech vocabatur rex Salem, ut patet sup. 14. ca. deinde mortuo Melchisedech Iebusai habitans in ea eam Iebus a suo nomine vocauerunt, & istud nomen mansit vsque ad tempora Dauid, ut patet 2. Reg. 5. c. & 1. Paralip. 11. c. Deinde vocata fuit Ierosolyma componendo Iebus, & Solima corrupto primo nomine, scilicet mutado b, in r, ut dicitur Ierusalem, pro Iebusalem. Hoc autem est verum componendo Iebus, & Salem, quae sunt duo nomina priora. Si autem componatur de Iebus, & Solima corruptionem efficietur Iebusolyma. Iudaei autem dicunt vocari eam Ierusalem de Iere, quod est videre, & Sale Iere dicitur, quia ista ciuitas edificata fuit in monte Moria, in quo cum immolare voluisset Abraham Isaac, & post Angelus clamans liberauerit eum, ut patet supra 22. c. vocauit montem illum Deus videt: unde vulgariter

Opinio Iudaeorum.

gariter dñs in monte dñs videbit. Salem dñs, quia eā sic vocavit Melchisedech. Vocata fuit etiā Luza. i. amigdalu, quia tales arbores ibi multum abundant. Deinde dicunt eam vocatam Bethel, i. domum Dei ab isto tali: qui tñgiur in litera. Deinde tempore Salomonis dñs fuit Solima. q. Solomonia corrupto, & diminuto nomine. Et hoc fuit, quia Salomon eam nobilitavit. & amplianit. Deinde etiam componēdo istud nomen cum Iere, vel Ieru, dicimus Ierusalem, & ista nomina permiscetur, quia interdum vocabatur Ierusalem, interdum Ierusalē, sed sapius Ierusalē. Deinde post Christi passionem Helius Adrianus eam a Vespasiano, & Tito destructam reedificavit, & mutavit aliquantulum locum, quantum ad quandam partem: unde factam est, q. sepulchrum Dñi, quod ante erat extra civitatem aliquantulum distans, vt satis patet ex litera omnium Evangelistarum, maxime Marci, & Luce, & Iohannis, esset intra ambitum civitatis, & sic est vsq. in hodiernum diem. Iste autem Helius Adrianus ex nomine suo eam Heliam nominavit. Ista in superiora dicta Nicolai, & quorundam aliorum doctorum non sunt totaliter vera, quia ipsi attribuunt oia ista nomina Ierusalem, sed falsum, quia hic ponuntur octo nomina, sed sex solum conveniunt ei: duo. n. i. Luza, & Bethel non conveniunt ei, non sunt. n. idē Ierusalem, & Bethel, vt supra patuit. Et hoc verum est quantum ad istam Bethel, de qua hic fit mentio, q. non sit idem cum Ierusalem, hoc tamen non obstante. Bethel est vocata Ierusalem, vt declaratur infra 35. c. & sic sunt duo loca dicta Bethel. Quod autem ista Bethel, & Ierusalem non sint idem, patet ex rationibus supradictis, et præter illas rationes, adhuc est alia, quia Iud. i. c. vbi agitur de locis, & gentibus, quas quæq. tribus deleuit, dñs q. filij Iuda occiderunt regem Adonibezech, & occiderunt oēs, qui in civitate Ierusalem erant gladio, & combustis sunt cum igni, & deinde interpositis quibusdam, dñs q. domus Ioseph, quæ erat alia tribus ascendit in Bethel, & cepit civitatem quodammodo civitatis demonstrante loca, per que capi posset, & dñs, q. non occiderunt oēs, quia evasit progenies illius viri, qui demonstravit modum capiendi civitatem. Sed forte invidet aliquis, q. ille locus, de quo ibi agitur vocabatur Bethel, sed erat alius locus civitatis nois, sed hoc non obstanter vocetur Ierusalem Bethel. Sed ista ratio fallā est. quia ille locus, de quo agitur ibi, & de quo agitur hic, idem sunt, patet, quia ille vocatur Luza, vt patet ibidem, & iste Bethel locus, de quo hic, et ante vocabatur Bethel, necessario ergo dicendum, q. idem Bethel accipitur hic, & ibi: nec sunt plura loca vocata Bethel, & licet vocentur, vt diximus, si idem locus vocatur hic Bethel, & ibidem, nec accipi potest pro Ierusalem. Sed isti doctores errant ignorantes distinctiones situum locorum pp. quasdam similitudines, & sicut errant in isto nomine Bethel applicantes illud Ierusalem: quia hic dñs, q. Luza idē est, q. Bethel. *Vouit etiam votum.* Quia hic Deus eum consolatus fuerat, & repromissiones patrū suorum confirmaverat, ipse Iacob gratias tāto beneficio reddens vouit dare hic decimas omnium suorum, & facere alia spirituaia. *Si fuerit Deus mecum.* Dirigendo negotia, & statum meū. *Et custodierit me.* Iauferendo omne malum. *In via, in q. ambulo.* Vocat viam nō solum viam de Bersabee vsq. ad Mesopotamiam, sed etiā totam peregrinationem in Mesopotamiā, licet speciali ter vocet viam, q. nondum accesserat ad Mesopotamiam. Et in hac magis timebat, quam si stare in Mesopotamia, quia viarum ignarus erat, & pericula multa erant. *Et dedit mihi panem ad uescendum.* Per quē conseruatur homo in esse naturali individuali per intrinsecā. *Et uestimentum ad induendum.* Hoc est ad conseruationem individuū per exteriora, scilicet nociū ex-

Cōstitutio opinionis Nicolai de nobis Ierusalem.

Aliquorū opinio Nicolai Cōstitutio

pellendo, & ideo sicut eibus ponitur principium vitæ humane, ita vestimentum, siue domus, quod ad idem redeunt. vt patet Ecclesiast. 29. c. initium vitæ hominis panis, & aqua, & vestimentis, & domus protegens turpitudinē. *Reuersusque fuero prosperē ad domum patris mei.* Quia non intendebat manere in Mesopotamia, sed redire. vt dixerat ei mater sua Rebecca. *Erit mihi dominus in Deum.* Idest iste dominus, qui mihi apparuit hic, & qui excellentissime dominus, & Deus est. *Erit mihi in Deum.* Idest ego colam eum, vt Deum. Sed obijciunt, quia sicut fit in alijs promissionibus conditionalibus. (Expectat enim promissio actus ex euentu conditionis) si non fuerit completa conditio, non erit obligatio ad actum: sed hic dixit Iacob si Deus direxerit me &c. erit mihi Deus. Si ergo non stetit conditio, scilicet, quod Deus non dedisset ei vestitum sufficienter, vel victum, vel permisisset eum in manibus hostium, videtur, quod non tenebatur colere Deum illum, qui verus erat. Sed hoc falsum est, quia quocumque modo nobis res eueniant, nihilominus tenemur Deum colere. Item quia votum, cum sit spontanea promissio, nō potest esse de his, ad quæ coacti tenemur, sed omnes tenemur naturaliter ad colendum Deum, quia est præceptum Decalogi, ergo non poterit de hoc votum fieri. Respondetur, quod Iacob non vouit accipere dominum in Deum, vel tenere eum pro Deo: sed vouit, quod ei speciale cultum exhiberet, ad quem non tenebatur. Omnes enim homines Deum naturaliter cognoscentes, vt ponit Apostolus ad Rom. i. tenentur ei maximum honorem exhibere, cum eū cognoscant vt summum Deum, & tunc summum bonum, & summam causam, & sic honor principaliter consistit in anima, cum se ei totā offert, vt ait beatus Iohannes 4. cap. Deus spiritus est & eos, qui eum adorant, oportet in spiritu adorare. Sed quia iste honor, nōdum perfectus est, quouique in exteriori opere demonstratur, quod ad maiorem Dei laudem pertinet, scilicet, vt vno bene agente reliqui ad bene agendum incitentur, ideo tenetur homo Deum naturaliter colere in quadam exhibitione reuerentiæ in actu exteriori, sed quod illud obsequium exterius tale, vel talē, tantum, aut tantum sit a pura voluntate, & legis positione diuina, vel humana est. Quia ergo reddere decimas est quidam cultus specialis Dei, non tenebatur ad hunc cultum Iacob, licet Abraham ante decimas dederat, vt patet supra 14. c. Poterat ergo vouere quantum ad hoc Iacob, quod dominus esset Deus eius. i. quod ipse coleret eum quodam cultu speciali, scilicet reddendo decimas. *Et lapis iste, quem erexi.* Satis credendum putauerim, q. iste lapis erectus immobilisq. permansit vsq. ad reditum Iacob, quia licet aliqui accederent ad istum locum Deus dabat eis in mentem ne lapidem illum mouerent, vt reperiret Iacob memoriale suum ad faciendum altare Domino, vel forte si aliquo casu caderet, Deus erigebat illum, sicut est de orbitari vestigijs, quæ fecerunt currus pharaonis, apud mare rubrum. Nam vsq. hodie permanent extra aquā, & intra aquam, & ab omnibus transeuntibus vident. *Erexit in titulum.* Idest in signum, vel memoriale visionis diuine, idem facte. *Vocabitur domus Dei.* Idest in isto loco iste lapis vocabitur domus Dei, quia lapis ille non poterat vocari domus Dei, & hoc fuit, quia fabricauit ibi altare Iacob, quod vocatur domus Dei, vel quia fecit ibi aliquod cooperitorium, vel circuitum vt locus altaris remotior esset a locis prophanis; & illud vocabatur domus, de hoc infra 35. c. Cunctorum, quæ dederis mihi decimas offeram, vt patet infra 35. c. & ibi magis declarabitur.

Cibus est vitæ humane principium.

Obiectio tollitur.

Veni

Venit Iacob primo ad puteum, & ad Laban, & seruit pro Rachel: supponitur Lia, & iterum seruit pro Rachel: Lia quatuor filios peperit Rechele sterili.

Cap. XXIIX.

DROFECTVS Ergo Iacob venit in terram Orientalem. Et vidit puteum in agro, tres quoque greges ouium accubantes iuxta eum: nam ex illo adaquabantur pecora, & os eius grandi lapide claudebatur, morisque erat, vt cunctis ouibus congregatis, deuoluerent lapidem, & refectis gregibus, rursus super os putei ponerent. Dixitque ad pastores: Fratres, vnde estis? Qui responderunt De Aran. Quos interrogans. Nunquid, ait, nostis Laban filium Nachor? Dixerunt: Nouimus. Sanus ne est? inquit: valet inquit: Et ecce Rachel filia eius venit cum grege suo. Dixitque Iacob: Adhuc multum diei super est, nec est tempus, vt reducantur ad caulas greges: date ante potum ouibus, & sic eas ad pastum reducite. Qui responderunt: Non possumus, donec omnia pecora congregentur, & amoueamus lapidem de ore putei, vt adaquemus greges. Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui: nam gregem ipsa pascebat. Quam cum vidisset Iacob, & sciret consobrinam suam, ouesque Laban auunculi sui; amouit lapidem quo puteus claudebatur. Et adaquato grege, osculatus est eam: & eleuata voce fleuit. Et indicauit ei, quod frater esset patris sui, & filius Rebecæ: at illa festinans nunciavit patri suo. Qui cum audisset venisse Iacob filium sororis suæ, cucurrit obviam ei: complexusque eum, & in oscula rucens, duxit in domum suam. Auditis autem causis itineris, respondit: Os meum es, & caro mea. Et postquam impleti sunt dies mensis vnus, dixit ei: Num, quia frater meus es, gratis seruias mihi? Dic quid mercedis accipias. Habebat verò duas filias,

Infra 43.

nomen maioris Lia: minor verò appellabatur Rachel. Sed Lia lippis erat oculis, Rachel decora facie, & venusto aspectu. Quam diligens Iacob ait: Seruiam tibi pro Rachel filia tua minore septem annis. Respondit Laban: Melius est, vt tibi eandem, quam alteri viro, mane apud me. Seruiuit ergo Iacob pro Rachel septem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. Dixitque ad Laban: Da mihi vxorem meam, quia iam tempus impleum est, vt ingrediar ad illam. Qui vocatis multis amicorum turbis ad conuiuium, fecit nuptias. Et vespere Liam filiam suam introduxit ad eum, dans ancillam filie Zelpham nomine. Ad quam cum ex more Iacob fuisset ingressus, facto mane vidit Liam, & dixit ad focerum suum: Quid est quod facere voluisti? Nonne pro Rachel seruiui tibi? Quare imposuisti mihi? Respondit Laban: Non est in loco nostro consuetudinis, vt minores ante tradamus ad nuptias: imple hebdomadam dierum huius copule, & hanc quoque dabo tibi pro opere, quo seruiturus es mihi septem annis alijs. Acquieuit placito: & hebdomada transacta, Rachel duxit vxorem, Cui parer seruiam Balam tradiderat. Tandemque potius optatis nuptijs amorem sequentis prioris prætulit, seruiens apud eum septem annis alijs. Videns autem Dominus, quod despiceret Liam, aperuit vuluam eius, sorore sterili permanente. Quæ conceptum genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben, dicens: Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus. Rursumque concepit, & peperit filium, & ait: Quoniam vidit me dominus haberi contemptui, dedit etiam istum mihi. Vocauitque nomen eius Simeon. Concepitque tercio, & genuit alium filium, dixitque: Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eò quod pepererim ei tres filios, & idcirco appellauit men eius Leui. quarto concepit, & peperit filium, & ait: Modo confitebor Domino. Et ob hoc vocauit eum Iudam; Cessauitque parere.

r. Paral. 7.

Alph. Tost. super Gen.

R. PROFE.

PROFECTVS. Descripta Iacob posteritate in diuina reuelatione, hic consequenter describitur in actuali multiplicatione, & quia istam prolem consecutus fuit per coniugium, coniugium autem per obsequium, quod fuit post itineris terminum, ideo & hic ponuntur quatuor. Primo exprimit scriptura laboriose viae terminum: secundo laboriosum obsequium, ibi: *Et postquam*. Terrio laboris primum, scilicet coniugium, ibi: *Dixitque ad Laban*. Quarto coniugij fructum, ibi: *Videns autem dominus*. Circa primum. *Profectus ergo Iacob*. Idest ambulans per dietas suas. *Venit in terram Orientalem*. Ista terra Orientalis est quedam terra, in qua pascebantur greges iuxta ciuitatem Aran, in qua morabatur Laban, & vocatur Orientalis, quia Mesopotamia Orientalis est respectu totius terrae Chanaan, maxime respectu Bersabee, de qua exiuerat. Et hoc pater, quia venientes de Mesopotamia in terra Chanaan intrabant per partem Orientalem eius, scilicet per Bethel apud Iericho, qua in fronte Orientis terrae promissionis est, vt in multis locis declaratum est. Etiam non solum terra Mesopotamiae est Orientalis respectu terrae Moab: terra tamen Moab est Orientalior terra Chanaan, cum coniungatur extremitas eius frontali Orientali terrae Chanaan, scilicet apud mare mortuum, vt patet in libro de Diuisione terrae Sanctae. Mare autem mortuum est in Oriente terrae Chanaan, vt patet Numeri trigesimoquarto cap. Antecedens pater, scilicet, quod Mesopotamia sit magis Orientalis quam terra Moab, quia cum Balaam staret in terra Moab duxit de Aran Balac Rex Moabitaram de montibus Orientalis. Et sciendum, quod Mesopotamia non est totaliter Orientalis respectu terrae Chanaan, sed etiam aliquo modo est Septentrionalis, quia iacet inter duo magna flumina, scilicet Tigridem a Septentrione, & Euphratem a meridie. Terra autem Chanaan a Septentrione habet Euphratem, vt declaratum fuit late supra vigesimoquarto cap. nulla enim terra sic se habent, quod vna sit totaliter, & directè Orientalis ad aliam, nisi sint ambae sub eodem gradu elevationis poli, vel latitudinis ab aequinoctiali. Sed si vna habeat latitudinem 41. graduum quemadmodum ciuitas ista Salamantica, & alia latitudinem 32. graduum, vt est Ierusalem, non dicemus, quod vnus locus sit totaliter Orientalis ad alterum, ideo sequitur quod nulla duo loca duorum climatum sunt inter se directè Orientalia magis, vel minus, vnus respectu alterius, ratio quia duobus climatibus nunquam est eadem poli eleuatio, vel ab aequinoctiali latitudo. *Vidit puteum in agro*. In quo adaquabantur greges, quia terra illa non multum abundat in aquis, licet magna flumina in circuitu habeat. *Tresque greges ouium*. Scilicet trium dominorum. *Accubantes*. Scilicet post pastum. *Iuxta eum*. Idest puteum, expectando, vt alia pecora venirent, & ablato lapide de ore putei biberent simul iuxta consuetudinem terrae illius. *Nam ex illo*. Istud est reddituum rationis superioris dicti, scilicet quare accubabant greges circa puteum. Reddit causam, quia ibi adaquabantur. *Et os eius grandi lapide claudebatur*. Ne quilibet pastor veniens singulariter quandocunque veniret adaquaret pecora sua, est enim preciosa aqua in terra illa propter raritatem in locis pascuorum. *Deuolueretur lapis*. Scilicet ab omnibus pastoribus, iste mos introductus fuerat propter paucitatem aquae ne frustra consumeretur, & si forte aliqui pastores sine alijs, qui ibi solebant pasceri gregem, puteum aperirent, poenam incurrerent. *Et reuersis gregibus*. Idest latiatu potu. *Rursum super os*

Fputei ponetur. Ne aqua inordinate hauriretur, & pecora potu carerent. *Frater vnde estis*. Fratres vocauit pastores, vt familiaritatem captaret, quia frater nomen amoris, familiaritatis, & aequalitatis est. *Vnde estis*? Nesciebat eos esse de Aran, ex quo patet, quod ciuitas non erat multum propinqua, quia si prope ciuitatem fuissent satis constabat eos esse de pastoribus ciuitatis: distabat autem ciuitas ira, quod existimari poterat eos de alijs locis esse. *Nostis Laban*. De hoc interrogauit, quia ad hunc principaliter mittebatur, vt maneret apud eum. *Filium Nachor*. Quare non nominauit eum filium Bathuelis, cum Bathuel fuerit pater eius immediatus, & non Nachor, qui auius erat? Respondetur, quod secundum communem regulam denominatio a digniori fit, & quia Nachor nobilior, & dignior erat Bathuele, ideo nominauit Nachor, vel melius, quia Nachor erat caput generis in loco illo, ideo nominauit filium Nachor, idest de stirpe Nachor, & hoc patet supra 24. capit. vbi dicitur, quod Eliezer seruus Abrahae iuit in urbem Nachor, idest in ciuitatem, quam forte ipse considerat, vel in qua ipse caput principalioris generis erat. *Sanusne est, inquit*. Supple Iacob. *Inquit*. Idest dixit. *Ne*. Pro nunquid sanus est? *Vallet inquit*. Supple pastores inquit, idest dicunt, vel dixerunt valet, idest est incolumis. *Et ecce Rachel filia eius uenit cum grege suo*. Istud fuit aliud signum ad magis cognoscendum. Rachel enim tunc pascebat gregem patris. Et sciendum, quod puella tam speciosa, & iam aetatis prouecta gregem pasceri permittebatur in deserto, vel in agro inter pastores ex duabus causis. Primo, quia licet tunc gens nequam esset, non tamen tantum in libidinem efferuerat, vt nunc, ideo mulieres securiores erant inter viros, quam nunc. Secunda ratio & principalis, quia credendum est, quod aliqui fratres eius minores ea ambulabant cum ea in pascuis, vt ipsa honestius, & sine suspitione ambularet, & forte pater eius Laban ibi erat custodiens pecora, vel respiciens pastores suos, vt patet ex ijs, quae infra dicuntur. *Ahuc multum diei superest*. Dicebat ista Iacob, quia videbat greges accubantes apud puteum non adaquari, quia expectabat, vt venirent alij greges, & in hoc transibat dies, & expectando alios greges aduerserasceret, & adaquatis gregibus non possent reduci in pascua, quia tempus erat duci in caulas. Si autem non expectarent, cum multum diei superest, possent post adaquationem reduci ad pascua. *Nec tempus est, vt reducantur ad caulas*. Illud enim fit in vespere, vt non dispergatur grex per noctem, & non rapiatur a bestijs. Dicitur caula ouile, siue receptaculum ouium ad conseruandum eas, de quo Numeri 32. capit. *Non possumus*. Scilicet adaquare. *Donec congregentur omnia pecora*. Quia sic erat mos, vt supra dictum est, & ideo qui primo ad puteum veniebat, magis expectabat, vt simul omnes greges adaquarentur. *Ahuc loquebantur*. Scilicet de adaquatione pecorum, & de reuolutione lapidis grandis. *Et ecce Rachel veniebat cum ouibus suis*. Vt adaquaret eas cum alijs gregibus aliorum pastorum. *Nam & ipsa gregem pascebat*. Non sola, sed comitata fratribus suis minoribus, qui ad eius honestatem multum faciebant. *Quam cum uidisset*. Iacob, scilicet ad eum appropinquantem. *Et sciret consobrinam suam*. Scilicet filiam auunculi eius, scilicet Laban, locum enim fuit, Iacob cum Rachel, & cognouerunt se esse parentes inter se coniunctos. *Amouit lapidem, quo puteus claudebatur*. Et hoc fuit eum adiutorio sociorum quos in via

Quare apellauit eos fratres.

Quaest. 4. Cur non nominauit filium Bathuelis.

Opinio Iudeorum.

Caula gd.

Confutatio.

via comites habuerat, vt quidam volunt, sed nihil est, quia quando venit Iacob primo de Bersabee solus veniebat portans in manu baculum, vt patet infra 32. c. in baculo meo transiui Iordanem, idest solus cum baculo meo, nunc autem redeo comitatus duabus turmis. Sed magis videtur, quod hoc egit adiutorio pastorum, quia omnes conuenerunt iuxta morem. *Vt adaquaret greges*. Fuit enim propter duo, primo amore contubernii: tunc Rachel, cui complacere volebat. Secundo, quia sciebat gregem illum pertinere ad Laban, in cuius rebus sollicitus esse volebat, quia apud eum mansurus erat. Et ista duo declarantur in textu. *Osculatus est eam*. Licet enim erat ei tempore illo, quia cognarus erat, osculati illam: nunc autem viros mulieres osculari quantumcunque cognatas non honestum iudicatur. *Elevataque voce fleuit*. Anticipat scriptura non seruans ordinem rei gestae, quia prius Iacob cognouit Rachel esse cognatam suam, deinde eam ex more consanguineorum osculatus est, postea autem fleuit. Iste fletus in Iacob ex teneritudine accidit. *Quidam enim sic dispositi sunt, vt cum amore teneros valde habeant affectus, & cum dilectos viderint tanta in precordijs teneritudine mutantur, vt lachrymas sustinere non valeant, & ille est dulcissimus fletus*. Scriptura enim solum facit hic mentionem, quod Iacob fleuit, sed credendum est etiam fleuisse Rachel: foemina enim teneriores habent affectus, ideo eis facilius precordia commouentur, sed scriptura lachrymas illas non recolat, quia forte factis cognatum esse putauit, cum diceret Iacob fleuisse, Rachel quoque a lachrymis non abstinuisse, quia si illud, quod minus videtur inesse, & inest, ergo id quod magis, scilicet fleuisse Rachel. Iudaei autem assignant aliam rationem, quare fleuerit, scilicet quia donaria auri, & argenti ad danda non habuit, vel quia solus, & incomitatus veniebat, & dicitur, quod quando recessit Iacob de Bersabee verisimile est, quod Isaac pater eius miserit eum cum bona comitiua, & copia argenti, & auri. Dicunt enim quod sicut Abraham misit seruum suum Eliezer ad quaerendum uxorem filio Isaac honorifice cum Camelis decem, & cum socijs via, & cum vasis aureis, & argenteis, & vestibus, vt patet supra 24. capit. ita rationabilis esset, quod Isaac filium suum mitteret, cum mandauisset quod acciperet uxorem de filiabus Laban cum comitiua & honore. Sed volunt, quod Eliphaz primogenitus Esau, de quo infra 36. cap. infecutus fuit Iacob de mandato patris sui Esau, cum multitudine armorum, & comprehendit eum, & non occidit ne magna tristitia ex hoc sequeretur Isaac scienti mortem Iacob, vel quia auunculus suus erat, vel quia eum aliquando Iacob paruulum tenuerat applaudens fratri suo Esau, sed solum expoliavit illum auro, & argento, & tora comitiua, & solum eum abire permisit. Iacob autem cum esset iam longe, noluit redire, ne pater eius nimis ex malitia filij alterius, & huius infortunio turbaretur, vel noluit redire, ne in via occideretur. Cum autem venit ad consobrinam suam, cui iocalia dare voluisset memor sui infelicis euentus non habens quid daret ad cordiales lachrymas commotus est. Sed ista licet aliquem colorem habeant, & ea satis approbet Nicolaus, tamen veritate subnixae non videntur. Primo quia Iacob missus fuit a patre suo ad manendum cum Laban aliquanto tempore, & missus fuit vt fugiens, non expectabat autem ad fugientem magna comitiua sociatum ire, nec sarcinis aliarum rerum. Item Iacob recessit tacite, vt non cognosceret Esau, quomodo ergo potuit contra eum mittere filium suum Eliphaz. Item quia si Iacob iuisset stipatus carerua, non potuisset latenter recedere, & nomine scientie de Bersabee, quia talis motus sine cognitione plucium fieri non potest.

Alph. Toit. super Gen.

A test. Item quia dato, quod Eliphaz spoliasset Iacob omnibus bonis, de comitibus eius quid fecit? nunquid occidit eos, vel permisit redire? Manifestum est, quod quocunque istorum dato esset inconueniens, & contra intentionem Esau, qui nolebat demonstrare iram suam contra Iacob viuentem patre, vt patet supra 27. ca. Si tamen familiam occidisset, sequeretur quod Isaac postea cognosceret, & ex hoc valde angustiareretur usque ad mortem, quasi de morte Iacob. Si autem familiam abire permisisset, rediisset illa ad Isaac, ex quo valde afflictus fuisset, & misisset forte pro filio suo Iacob. Item & clarius, quia via Iacob directa fuit prosperè, sed non fuisset prosperata si talia ei accidissent, vt de se patet, ergo non acciderunt talia. Antecedens patet, quia dixit praecedenti cap. si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via, per quam ambulo, & dederit mihi panem ad comedendum, & vestimentum ad induendum, & reuersus fuero prosperè ad domum patris mei, erit mihi dominus in Deum. Sed sic postea fecit, vt patet infra 35. capit. Ergo videtur, quod in via fuit prosperatus. Item quia Iacob dixit, vt patet infra 32. capit. in baculo meo transiui Iordanem istum, idest solus cum baculo meo, & nunc redeo comitatus duabus turmis, ergo pauper profectus est, quia se solum habebat. Si autem ibi comitiua sua, & diuitijs auri, & argenti spoliatus fuisset, non habuisset motuum congratulandi, quod tunc diues esset. Etiam quia non concordat hoc prosperitati viae, quam Deus certissime promisit ei. Sed forte dices, quod ista reuelatio Dei fuit facta post transitum Iordanis postquam spoliatus fuerat Iacob omnibus rebus suis, & tunc verum est, quod non euenit ei aliquid infortunium post illam reuelationem, sed ante. Sed hoc falsum est, quia prius facta fuit diuina reuelatio, quam transiret Iordanem, quia diuina reuelatio fuit facta in Bethel, vt patet praecedenti cap. Bethel autem in terra promissionis est, apud quem locum Abraham fixit tentoria sua olim, vt patet supra 12. cap. Etiam quia venientibus de Aegypto filiis Israel primo Iordanem transierunt, & subuerterunt Iericho, deinde ascenderunt contra Hay, & Bethel, Iordanis autem in consinitibus terrae promissionis est, quia ibi diuiditur terra illa ab alijs terris circumiacentibus quantum ad partem Orientalem, vt patet Numeri 34. cap. Et si dicas, quod Eliphaz expoliavit Iacob antequam veniret in Bethel, & antequam transiret Iordanem, & tunc verum est, quod postquam dicta fuerunt ei diuina promissa in Bethel semper directus fuit. Sed & hoc non est verisimile, quia a Bersabee usque Bethel est vna dieta quasi, vt supra diximus, quod patet inspiciendo locorum distantiam in lib. de Diuisione terrae Sanctae. Necessè ergo fuisset, quod tunc in prima dieta expoliaretur, sed hoc non est credibile, quia cum malum istud factum fuisset tam propinquum loco Bersabee, in quo habitabat Isaac, immediatè peruenisset ad eius cognitionem, quod Esau valde abhorrebat, ne patris odium, & maledictionem incurreret. Item si in prima dieta hoc contigisset non videretur, quod tam laetus Iacob in nocte proxima diuinam reuelationem accepisset, & vota fudisset: vel ad minus etiam si dicas eum diuina reuelatione iustificatum, debuisset in ista reuelatione fieri mentio de praecedenti infortunio consolando eum, & dicendo illud nihil esse, quia Deus daret ei multo maiora. Patet hoc, quia si legantur dicta prophetarum, siue in libris historicis, siue prophetis, reperiretur, quod quandocunque Deus alicui populo aliqua bona promittebat, semper faciebat mentionem de praeteritis afflictionibus, dicens illas paruas fuisse, se autem nunc bona maiora daturum. Patet scriptissime in Isaia, & Iere.

Rr 2 quan-

quando loquitur contra Babylonios, vel Assyrios, vel contra Syriam, & Israel, & alias gentes invadentes Iudam. Sic etiam cum Deus consolaretur Iudam de malo sterilitatis, quod acciderat, ait Ioel. 3. cap. & descendere faciet ad vos hymbrem matutinum, atque ferotinum in principio, & implebuntur areae frumento, & redundabunt torcularia vino, & oleo, & reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus, & rubigo, & eruca. Hic autem non consolatur Deus Jacob de aliquo malo maxime de illo, quod valde recens esset, quia in eadem die factum, ergo videtur, quod nihil tale contigit. Item quia infra 33. c. cum Jacob rediret de Mesopotamia, Esau exiit in occursum eius ad recipiendum eum honorifice, quod non fecisset si talia in eum commisisset: non enim tantum amorem monstrasset, nec etiam Jacob tanti amoris verba ei diceret, quia viderentur adulatoria. s. sic vidi vultum tuum, quasi viderem vultum angeli. infra 33. c. Dicendum ergo videtur, quod Jacob solus de patria sua recessit pecunias nullas portans, nisi quae viae impensis abundarent, quod autem fleuerit rationes superiores eum inducere Jacob, scilicet mentis teneritudo, & amor, quia cognatus erat, vel forte, quia non habuit quid daret, non tamen dolens aliqua sibi ablata. Et indicant ei. Idest Racheli. Quod frater patris eius esset. Vocat se Jacob fratrem Laban patris Rachel, non quod frater sit, sed more Hebraei sermonis, in quo omnes de eadem cognatione fratres vocantur, siue sint aequales, siue maiores, dum tamen non sint per lineam rectam, quia illi non vocantur a minoribus fratres, sed patres, vel maiores, licet ipsi maiores aliquando filios, vel alios minores fratres vocent, ut patet infra 31. cap. ubi Laban & Jacob vocauerunt filios suos fratres suos. Non est iste ordo rei gestae, qui hic ponitur, quia primo cognovit Jacob, quod Rachel concubina eius esset antequam veller eam osculari. Quia cum vir sanctus, & honestus esset, non desiderasset puellam decoram, cui nihil attinebat, osculari, quia inhonestum valde esset, & non solum hoc immo est ipsa Rachel puella verecunda, & in moribus valde instructa non suscepisset osculum, nisi prius cognosceret, an cognatus ille esset, cuius honeste oscula recipere posset. At illa festinans nunciavit patri suo. Quia forte pater suus manebat ibidem in pascuis, quod innuitur, cum dicitur infra quod Laban amplexus Jacob duxit eum in domum suam, quod quando osculatus fuit eum non erat in civitate in domo sua, sed manebat in pascuis, & haec forte erat potissima causa, quare Rachel honeste ambulabat in pascuis apud alios pastores, quia existente ibi patre suo sine aliqua criminis suspitione maneret. Cucurrit ei obviam. Ex magna laetitia, gaudebat enim videre semen sororis suae, cui sic imprecatus fuerat ipse, & omnes alij cognati. supra 24. cap. dicentes soror nostra es, crevas in millia. Et in oscula ruens. Ruere in oscula est cum impetu osculari, quod pertinet ad diligentes se, qui a magnis temporibus se mutuo non viderunt, quia ibi impetus amoris, & gaudij excedentis osculari leuiter non sinit quemadmodum in illis, qui sapius ex urbano amore se leuiter, & delicate osculantur, quod indicat ibi passionem non intercedere amoris. Duxit eum in domum suam. Quia tunc erant in pascuis, sed ut festum faceret laetitia de aduentu Jacob, ideo duxit eum in civitatem ad domum suam. Auditis causis iueneris. Quae duae erant principaliter, scilicet odium fratris, & secunda, ut acciperet uxorem de filiabus Laban. Os meum, & caro mea es. Secundum illos, qui ponunt fuisse Jacob in via expoliatum, quod supra improbauimus, est sensus, licet venias vacuus mihi nullam utilitatem apportans, quia tamen os meum, & caro mea es, idest quia es meus consanguineus, & sicut ambo de eodem sanguine, & carne, scilicet de-

Responsio Doctoris.

Ruere in oscula quid.

scendentes a carne, & sanguine Thare, in quo prima istorum identitas, & immediatior erat. Recipiam te libenter. Vel aliter, quia Jacob exponens sui inmeris causas dixit se ad accipiendum uxorem de filiabus Laban venire. Respondit Laban. O: meum, & caro es. Idest, quia es meus consanguineus magis volo tibi dare aliquam de filiabus meis, quam alicui viro, quia homines tunc libentius dabant filias suas viris de cognatione sua quam alteris. Hic ponitur secundum, scilicet laboriosum obsequium. Et postquam expleti sunt dies mensis vnus. In isto mense seruuit Jacob Laban, & nihil de precio conuentum fuit, quia in illo mense probauit Laban conuersationem Jacob, & diligentiam in opere commissio sibi, cum autem cognouit eum virum industrium in cura pastoralis, voluit conuenire, ut non recederet ab eo, & ut libentius ipsi Laban seruiret. Nunquid, quia frater meus es gratis seruias mihi? Quasi dicat non est rationale, quod etiam si sis de cognatione mea propter hoc seruias mihi gratis, idest sine retributione, vel precio. Dic quid mercedis accipies. Volebat Laban complacere Jacob, ut diligens esset circa rerum suarum custodiam, & meliorationem, ideo dedit ei electionem in mercede. Quid mercedis accipies? Idest quam mercedem vis accipere? non debet legi per modum interrogantis de eo, quod postea contingeret, quia nesciebat Jacob quid in futurum accepturus esset, cum nondum conuenitum esset, nec aliquis eum de hoc interrogaret, sed Laban inquirebat de voluntate eius, scilicet quid veller accipere, & hoc querebat, quia volebat ei complacere. Habebat vero filias duas. Hoc ponit, cum Jacob petijt vnam de istis pro mercede ei dari. Sed Lia lippis erat oculis. Idest lipposis, & est lippis ablatini casus, sicut dicimus homo pulcher pedibus, ex vi proprietatis in Hebraeo dicitur. Quod Lia oculos teneros habebat. Scilicet, quod oculi eius ex teneritudine eorum multum plorabant, & sic videbatur lipposa esse. Multi enim homines sunt, qui oculos ita teneros habent, quod a coloribus fortibus, ut a magna albedine pati non possunt, & si aliquandiu patiantur effundunt lacrymas, & ideo isti videtur semper lugentes, quod valde causat deformitatem maxime in mulieribus, ideo ponitur ista macula ad notandum quare Jacob magis elegerit Rachel quam Lia, cum maior esset Lia, & ceteris paribus debuisset eam accipere, quia maiores filiae primo maritari deberent, & hoc fuit, quo se defendit Laban a Jacob, quando in nocte nuptiarum tradidit ei clam Liam pro Rachele. Rachel decora facte. Quia vultum elegantem habebat, viuido, & iuani colore, optimisque lineamentis dispositum, & venusto aspectu, idest pulchro, quasi dicat non solum in facie decora erat, in qua principaliter consistit pulchritudo, sed etiam in toto corpore habens omnia membra, & staturam proportionatam iuxta mensuram formae muliebris. De Lia autem dicunt Iudaei, quod ipsa teneros oculos habebat ex continuo fletu, quia timebat, quod Esau filio Rebeccae traderetur in uxorem, ideo semper plorabat, & motiuum est, quia Laban, & Rebecca erant fratres, & Rebecca habebat duos filios, & Laban duas filias, videbatur, ergo rationabiliter, quod maior filius Rebeccae maiori filiae Laban, & minor filius minori filiae matrimonialiter copulari debebant, scilicet Esau Liae, & Jacob, Rachel. Sed ista friuola, & ridicula sunt, quia Lia non cognoscebat Esau, nec forte eum vnquam nominari audierat: maxime, quia dato, quod eum audisset nominari multi anni erant, a quibus contraxerat matrimonium Esau, quia erant anni quasi quadraginta, cum Jacob esset annorum quasi 80. cum accepit in uxorem Rachel, de quo infra dicitur sicut veritatem Jacob erat annorum 84. quod accepit uxorem nam

Tempore Jacob libentius homines filias dabant affinis quam alteri.

Opinio Iudeorum confutatur.

An liceat in matrimonio contrahendo querere pulchritudinem.

Quaest. 1. Nullus honeste ad contrahendum matrimonium moueri potest, nisi dupliciter

nam uxorem accepit ad consumandum matrimonium septem annis postquam venit in Mesopotamiam, ut patet hic, sed in Mesopotamiam venit quando erat annorum 77. ut declarauimus supra 17. cap. ergo 84. annorum erat, quando accepit uxorem. Videtur ergo ex hoc, quod ante natiuitatem Lia, vel quasi accepit Esau uxorem, quia non esset tunc Lia annorum 40. in tam magna aetate non mansisset immaritata. Dicendum, ergo quod lippitudo Liae naturalis ei erat, & non ex fletu. Quam diligens Jacob. (Rachelem. Sed forte dicitur, quod Jacob peccauit in hoc, quia propter pulchritudinem duxit, qui. n. contrahit pro pulchritudine non prolem intendit, sed explendam libidinem, velle autem explere libidinem vitium est. R. u. dicitur, quod Jacob licite de siderauit pulchritudinem, est. n. pulchritudo donum Dei quoddam naturaliter datum, quo aliquo modo ut bene possumus, frui autem non. Ideo rident aliqui, quod dicere Jacob accepisse coniugem pro pulchritudine intelligitur dupliciter, vel ut particula pro, denominet causam finalem, vel mortuam. Si autem nominet causam finalem, illicitum valde est, quia tunc non intenditur proles, sed pulchritudo, quae est paruum bonum ad fructum ea libidinosam, & cum hic conuertat fructio ad bonum creatum, magna abusio, & peruersio ordinis est, ideo peccatum. Si autem dicat causam motiuam, siue impulsuam, quae reducit ad efficientem, non dicitur esse malum. Sed non videtur mihi sic dicendum, quia quocumque modo ipsum matrimonium fiat, nisi pro prole procreandam, vel ut cohibeatur immoderata libido terminata regulis matrimonialibus, ne homo sine vxore existens intra se vratur, & ad illicitam libidinem occasio detur, de quo Apostolus 1. ad Cor. 7. c. Melius est nubere quam vri. Et ibidem: Vnusquisque uxorem suam habeat propter fornicationem. s. euitandam: illicite sit, licet magis illicite, quando causa illicita est finalis, quam reducta ad efficientem. Videtur ergo dicendum, quod aliud est contrahere matrimonium propter pulchritudinem, vel phere cum ista, vel ista muliere propter pulchritudinem. Nullus enim honeste ad contrahendum matrimonium moueri potest, nisi dupliciter. s. vel ut prolem habeat, vel ut a malo cohibeatur. s. in veritas libidinis incidat, cum licitam non habuerit. Aliae autem causae phendi vel finales, vel motiuae illicite sunt. Sed quod aliquis determinet se ad istam, vel ad illam mulierem, ut cum illa contrahat matrimonium, nullum illicitum importat, verbi gratia ponatur, quod aliquis nunc deliberet quem statum vitam assumet, & forte tunc dicit volo matrimonium contrahere, quia potero habere pulchram uxorem, & delectabor cum ea: iste valde illicitus finis est, vel si dicat volo contrahere matrimonium, & gignam prolem, & etiam delectabor carnaliter, ita quod proles sit ibi causa potior, delectatio autem sit causa secundaria, & non finalis, sed motiua, etiam illicitum est. Si tamen ille inquirens de conditione status dixit se velle contrahere matrimonium, ut prolem gigneret: deinde inquirens uxorem determinauit se magis ad hanc quam ad illam, quia pulchrior erat, hoc non est illicitum: causa autem diuersitatis est, quia in superiori quam in inferiori quaeritur pulchritudo intenditur malum, vel primo, vel secundario, quam autem delectatio vult istam, vel illam uxorem pro pulchritudinem non intenditur delectatio per se primario, nec secundario, sed per accidens. s. ut exulans a malo, quia iste accipit uxorem pulchram, non ut magis delectetur, sed ut habens eam magis contentus sit, & incitetur ad quaerendum concubium non adulterinum. Jacob autem sic egit, quia non iunxit matrimonium pro pulchritudine, quia iam intendebat contrahere matrimonium solum propter prolem, scilicet ut copulerentur in eo promissiones, scilicet, quod in semine suo

Abenedicerentur omnes generes. Ex ijs autem patet leuiter solutio ad obiecta. Seruiam tibi pro Rachele filia tua septem annis. Dixit ista Jacob, quia viris accipientibus uxores consuetudo erat dare donationem propter nuptias, & quia Jacob in terra illa nihil habebat, quod daret posito, quod sciret ad se bonorum paternorum medietatem spectare, noluit dare ista loco donationis propter nuptias, sed non solum accipiendo uxorem Jacob ipsam uxorem nudam accipere debebat, sed etiam uxorem cum dote. Sed in hoc grauauit Laban Jacob, quia eas dare debebat, sed etiam dotes earum, sed nihil dedit coegitque magis pro aliquali substantia ad sustentanda onera matrimonij maiori ultra tempore seruire, scilicet septem annis preter annos, quibus finierat pro filiabus infra seq. cap. & in hoc et Laban grauauit filias suas praeter grauiam Jacob, quia pater tradens nuptij filiam suam debet ei dare dotem ad sustentanda onera matrimonij, si habet unde: Laban autem diues valde nihil dedit filiabus suis pro dote, sed vendidit eas Jacob pro seruitio. 1. 4. annorum, & ideo filiae Laban conuenerant de patre suo propter hoc, ut patet infra 31. c. dicentes, nunquid habemus residui quicquam in facultatibus, & hereditate domus patris nostri? nonne quasi alienas reputauit nos, & vendidit comedique precium nostrum? Sed Deus tulit opes patris nostri, & nobis eas tradidit, & liberis nostris. Melius est, ut dem ea tibi quam alteri viro. Quia tu es de cognatione mea, extraneis autem non libenter filias suas dabant, quia non erat tantus amor vicissim, & affligebantur uxores. Et hoc patet, quia quoniam Laban, & Jacob inierunt iuramentum, & pactum in terra Galaad Laban coniurauit Jacob, ne vnquam affligeret filias eius, nec induceret super eas alias uxores, ut patet infra 31. cap. Mane apud me. Seruendo in opere pastoralis, quia enim in hoc Jacob industrius vir erat, rogabat eum Laban persuadendo, ut maneret cum eo. Et videbantur illi pauci dies pro amoris magnitudine. Iste amor fuit castus non excedens metas matrimonij, nec ut frueretur pulchritudine, sed quia pulchritudo incitauerat eum, & boni mores ad accipiendum Rachelem magis quam Lia, & multum contentus erat eam habens. Sed dicit aliquis, quod iste amor fuit inordinatus, quia ita ardens erat, quod videbantur tanti dies pauci pro amoris magnitudine, & communiter dicunt sancti Doctores, quod vehemens amator vxoris in propria vxore adulter est. Respondetur, quod nimietas amoris, siue magnus ardor stat dupliciter, quia aut amator nimius vxoris praeponebat illam Deo, scilicet intendens frui delectatione vxoria, & ad hoc totus tendit, & tunc verum est, quod nimius amator vxoris in propria vxore adulter est, quia peruertit ordinem diligendi fruendo vtili, & urendo fruibili, quae mutatio sine crimine nunquam est. Nam diligere uxorem licitum valde est, quia sic mandauit Apostolus ad Ephe. 5. cap. scilicet viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & post hoc viri diligite uxores vestras, sicut corpora vestra: diligere etiam parentes, & filios est de bonis, & pulchris, atque eligibilibus secundum naturam, ut dicit Aristot. 7. Ethic. & in hoc, quod aliquis amatur ista non peccat, sed in quibusdam superabundantibus. Nam aliquis potest illicite amare filios, scilicet ut tantum amet, quod praeponat amorem eorum amori Dei, & conqueratur de Deo propter aliqua mala inflata illis, ut ponit Philosophus exemplum si quis propter filios contemnat Deos, quemadmodum Niobe, vel si aliquis tantum amet patrem, quod excedat volens ei in omnibus complacere, sicut dicit ibi Philosophus de quodam viro, qui dicebatur Saryrus ab amore patris cognominatus Philopater, tantum.

amabat, q̄ videbatur dissipere. Si ergo isti morali- ter videntur excedere quanto magis in comparatione ad illud summum bonum fruibile, respectu cuius stat dingere amorem, vel peruertere in hoc, q̄ eum magis aut minus amamus, quam alias res. Nam cum sit in maximo gradu bonorum ex natura sua est maxime diligibile. Si autem aliquis amet aliquam rem magis quam debet, peruerit ordinem naturalem bonorum, q̄ est ut fruendo, & frui vtili, in quo omnis peccati radix consistit. Sic ergo si vir præponat amorē vxoris amoris Dei. Si tamen vir diligat ardentem vxorē. infra tamen metas matrimonij, scilicet, q̄ non præponat amorem eius amoris Dei, scilicet, q̄ si ipsa non esset vxor eius, etiam si esset ita pulchra sicut est, ipse nō eligeret cognoscere eam carnaliter, talis amor, et si sit ardēs, nō est peccatū mortale, quia nō variat ordo, sed est quoddam veniale peccatum, quod Aug. cōputat inter illa, quæ Apostolus nominat, scilicet lignum fenum, & stipula, vt patet per magistrum Senten. lib. 4. distin. 24. quia Apostolus in ijs dat indulgētiā, vt patet primo ad Corin. 7. cap. & ideo dicit Aug. q̄ peccatum quod alias esset mortale, efficitur veniale, ppter bonum coniugale, vt patet per magistrum Sententiarum lib. 4. dist. 27.

Quest. 2. Quo dicitur hic, q̄ videbatur dies isti pauci præ amoris magnitudine.

Responsio ad quæstionem.

Responsio doctoris.

Sed queritur quō dicit hic, q̄ videbantur dies isti pauci præ amoris magnitudine, immo deberent multi dies videri, quia spes, que differtur affligit animam, vt patet Proverb. 13. cap. amanti. n. nulla mora parua est, quia cum amor sit vinculum vnitium iungens amantem amato, & qualibet mora eos inuitos, renitentesque distrahat, omnis mora eis odiosa erit. Paret enim in amantibus, si enim aliquis amore estuauerit, si cupita forma caruerit paulisper desiccabitur, & potentes infirmitates in eo inducentur, vt dicunt medici de quadā passione, quæ vocatur amor heros causata ex apprehensione certæ formæ, cuius remedia vide p eos, & per Ouid. in lib. de remedio amoris. Rñdet magister in historia scholastica, q̄ hic non dī, q̄ videbantur illi pauci dies, sed pauci, quia desideranti animo est ipsa velocitas tarda est. Sed dī pauci, quia videbatur ei q̄ rem tam amabilem pauco precio emisisset, pluribus enim annis seruauisset pro ea, prius quam ea caruisset, vel vt vult Hieronymus accipiuntur dies pro labore ipsorum dierum, quia licet dies multi viderentur, tñ labor, quem tolerare debebat, paucus labor videbatur. Vel dicendum clarius, & in radice, q̄ istos dies expectare Iacob satis durum erat, sed tamen adhuc nō existimabat hunc laborem tanto bono æqualem esse, quæ etiam si dictum fuisset Iacob, quod seruiret annis. 15. pro Rachel seruiret etiam amplius, tanto amore (honesto tamen) tenebatur. Nullus enim labor magnus videtur amanti, ignes non timet, niues spernit, gladijs se opponit, & omnia pericula sibi grata reputat, dum tamen consequatur amatum, vt ponit Seneca tragedia. 4. quæ dicitur Hippolytus, cum Phædra flagrans amore Hippolytum verbis teneris loquitur ad eum dicens in carmine quinto.

Me vel sororem hippolyte, vel famulam voca. Famulaque potius omne seruitium feram: Non me per altis ire, si indeas nines Pigeat, gelatis ingredi pinda iugis. Non si per ignes ire, & infesta agmina. Cuncter paratis ensibus pectus dare. Mandata recipe sceptrā, me famulam accipe. Te imperia regere, me decet iussa exequi. Muliebre non est regna tutari parvis. Tu qui iuuentæ flore primæ uigēs. Cuius paterno fortis imperio rege. Sinu receptam supplicem, ac seruam rege Miserere uisua.

Est amor ad omnia audax, vt ait Ouid. Meta. lib. 4. tractans de Pyramo, & Tisbe. Est enim amor fortis, vt haberet canticorum. 8. c. Fortis est, ut mors dilectio, & dura, ut infernus amulatio: lampades eius lampades ignis, aquæ multæ non poterunt extinguere eam. Iō Orpheus, qui omnia superans deos cantibus uicerat, amorem vincere non potuit, ut patet prima tragedia Senecæ, quæ dicit Hercules furens carmine septimo:

Immites potuit flectere canibus Umbrarum dominos, & uoce supplici.

De hoc etiam Boetius de consola. lib. 3. Metro Felix, qui potuit. Tanta. n. amoris uiaacitas, & vulneradi potestas est, vt ab antiquis sagittas, & faculas habere diceretur, de quo Seneca tragedia quarta quæ dicitur Hippolytus ait carmine tertio.

Diu non mitti generata ponto Quam uocat matrem geminus cupido. Nulla pax isti puero, per orbem Spergit effusus agilis sagittas: Tela quæ certo iaculatur arcu. Non habet latam data plaga frontem Mouit hos astus iuuenum feroces. Concitat flammās, senibusque fessis.

Dixitque ad Laban. Da mihi uxorem meam. Hoc, dixit Iacob pertransitis septem annis, quibus ex pacto pro Rachel seruauerat: Quia iam tempus est expletum. Scilicet quod tecum pepigi. Vt ingrediar ad eam. Scilicet ad consumandum matrimonium carnaliter ad prolem procreandam.

Sed in hoc dubium est utrum Iacob contraxisset a principio illorum septem annorum cum Rachel per uerba de presenti, vel si manebat contractus futurus post seruitium. Et dicit aliquis forte, q̄ non fuerit matrimonij factum per uerba de presenti, sed ad completū seruitium, & videtur rō, quia si immediate existisset p uerba de presenti, cū per hoc efficeretur Rachel vxor Iacob q̄ncunq; uellet petere ab ea debitū teneret dare, & cognosceret eam carnaliter, sed hoc erat intentionē Laban, quia nolebat, q̄ accederet ad eā carnaliter, ut quequo cōplerentur septē anni, ut sollicitē laboraret exspectans tñ bonū. Antecedens patet, q̄ vir nō habet p̄tatem corporis sui, sed uir, vt patet 1. ad Cor. 7. c. Rñdetur, q̄ a principio cōventionis seruitij fuit p̄ctum matrimonij per uerba de p̄nti, sed suspensa fuit cōsumatio per carnalē copulam ex uoluntate Laban, vsq; ad annos septē, in quibus maneret Rachel sub potestate Labā, & nihil posset ei p̄cipere Iacob, nec quantum ad coniugalē copulā, nec quantum ad alia obsequia, donec ei traderet a patre post septē annos, & hoc fecit Labā, vt diligētius se h̄ret circa res suas expectādo tñ bonum, qd nō fecisset si immediate potitus fuisset bono desiderato. Et patet hoc, qd dī in litera, q̄ Iacob dixit ad Labā cōpletis annis septē, da mihi vxorē meā, sed vxor nūq̄ est aliqua, nec uocat, nisi que matrimonio ducta est per uerba de p̄nti, ideo Rachel iam erat ducta per uerba de p̄nti. Nō poterat tñ accedere ad eā Iacob vsquequo cōplerent septē anni, quia sic cōuentum fuerat. Ad argm̄ rñdetur, q̄ licet per consensum p̄rimonialē effecta fuisset Rachel vxor Iacob, tñ non poterat accedere ad eā, quia ipse sibi illud interduxerat ex pacto, pōt. n. quilibet iuri suo sponte abrenunciare, nec ualet si arguas, q̄ Iacob hēbat ius in Rachel, & potestatem, ergo poterat cognoscere eā carnaliter quādo cunq; uellet. Quia licet Iacob haberet ius, vel potestatem, istud tamen ius vel potestas ligata erant, ideo non habebat executionem eius, & si forte Iacob cognouisset Rachelem illo tempore intermedio, peccauisset mortaliter, quia non habebat potestatem in exercitio cognoscendi eam, licet haberet potestatem quam.

Ad rationem.

Responsio doctoris.

Quest. 3. Verum Iacob cōtra-xerit cum Rachele a principio. 7. annorū per uerba de presenti, uel m̄tra-ctus post seruitium.

quantum ad habitum. Sicut sacerdos, qui recipit clauces ligandi, & soluendi in ordinatione sua quantum ad habitum siue potestatem, sed nō quantum ad exercitiū, quia non distribuitur ei materia, in quam exercere possit, si audiat confessionem absolueret in casu, tamen peccat mortaliter in faciendo, quia se intromittit in vetitum. Si autem non intercessisset istud pactū quocunq; tempore post contractum matrimonij per uerba de presenti posset exigere debitum, & non peccaret cognoscendo eam carnaliter, sed q̄ vxor teneatur soluere debitum viro petenti magnam differentiam habet, quia si tale pactum intercedat de non commiscendo carnaliter vsque ad tantum tempus, et viro petendo debitum non tenetur ipsa reddere, quia non petit debitum, cum in illo tempore potestas petendi debitum sit ligata siue suspensa, & sic mulier non debet reddere tanquā debitum cum nullomō debeat. Si autem matrimonium sit contractum per uerba de presenti viro petente debitum quocunq; tpe petat, potest sine peccato reddere, non tñ tenetur sub p̄cepto reddere, donec Ecclesiæ solennitas sit cōpleta. s. benedictiones, & publicæ nuptiæ, vt teneantur, vt uir, & vxor, & non vt concubinarij. Si autē tota solennitas Ecclesiæ completa sit, & nuptiæ, viro petente debitum femina tenetur reddere q̄ncunq; petat, & e contrario si foemina petat a viro, nec est ibi peccatum aliquod in quantum hmoi. Sed ponamus, q̄ Iacob stante pacto, & nondum cōpleto seruitio cognouisset Rachelem, licet mortaliter peccasset, tñ filij inde geniti legitimi iudicarentur, quia verum matrimonium intercesserat, quia non solum hoc immo si aliquis concubinam habuerit, ex qua suscepit filios, illi sunt illegitimi. Si tñ contrahat matrimonium cum illa concubina sua, filij, qui ante illegitimi erant, uirtute matrimonij legitimi efficiuntur, vt patet extra qui filij sunt legitimi in c. tanta est vis. Quia tempus est. Hebraei aliter introducunt istam literam. s. q̄ Iacob habebat vxorem suam, quia tps erat. i. quia tps ad generandum apum inerat ei, & si modicū spectasset, effectus fuisset tenex, & impotens ad gignendum. Et hoc, quia sciebat Iacob re promissiones factas Abrahæ de multiplicitate prolis in semine suo complendas. Sic. n. fuerat ei reuelatum, vt patet præc. c. & quia hoc futurū erat per generationē Iacob: ipse autem uidebat, q̄ tps gignendi paulisper transibat super eum, & deserebat, & hoc quia erat. 84. annorum, ideo tempus erat, vt daretur ei vxor, ne si forte daretur ei vxor post modicū iam gignere non posset. Ita ratio Iudæorum, licet uera cuncta supponat, ipsa tñ inepta est, & impertinens, quia dato q̄ Iacob efficeretur tenex, & recederet ab eo tps gignendi, si tñ pactum de seruiendo completū non fuisset, nullo modo ista ratio induceret Laban, vt daret ei vxorem suam, ideo superior expositio, quam litera ponit uerior, & pertinentior est. Quod tñ dicitur q̄ Iacob. 84. annorum erat, q̄ petiuit vxorem a Labā uerum est, quod sic patet, quia q̄ Iacob descendit in Aegyptū requiritus a Pharaone quot annorum esset rñdit se esse. 130. annorum, vt patet infra 47. cap. quando autē petiuit vxorem a Laban vsque ad tps, quo natus fuit Ioseph transierunt anni septem. Quia Ioseph fuit natus in fine secundi septēnarij, q̄ seruauit Iacob pro vxoribus suis, & uoluit recedere, ut patet infra 31. cap. sed postea detentus fuit adhuc. 6. annis, quibus seruauit pro gregibus. Ioseph autē erat annorum. 30. quando stetit in conspectu Pharaonis, ut patet infra 41. cap. ab eo autem tpe usquequo descendit Iacob in Aegyptum fluxerunt anni nouem. s. anni. 7. fertilitatis, quo primus incepit, q̄ stetit Ioseph coram Pharaone, & duo anni sterilitatis, ut patet infra 45. cap. colligitur, & in alijs. Si ergo coniungantur isti anni. s. septē Alph. T. off. super Gen.

Introductio literæ secundum Hebræos.

& 30. & 9. facient. 46. qui fluxerunt a tpe, quo Iacob petiuit sibi dari vxorem suam Rachelem usquequo descendit in Aegyptum, qui si subtrahant a 130. quos habuit in descensu in Aegyptum, manebunt anni 84. quos habebat, q̄ petiuit Rachelem sibi dari, & data fuit Lia. Satis autem nota est ista consequentia subtrahendo annos istos, qui computantur a tota summa annorum Iacob. Qui uocatis. Ponitur consensus Laban uident enim q̄ iustum peteret, nec habebat colorem ad repugnandum, concessit quod petebat, sed uoluit fraudare eum, & ad hoc libentius assensit, & immedia tē, ne primis uerbis eius non cōsentiens Iacob, aliqua fraudem postea machinari posset. Vocatis multis amicorum turbis. Quia Laban potens erat, & multos amicos, & familiares habebat. Ad conuiuium. Scilicet ad solennizandum nuptias, vt publicē traderetur filia sua viro ne quasi concubina reputaretur, & quantum ad hoc, licet de substantia matrimonij non sit solennitas iurialis, magna tamen honestas est, & utilitas rei publicæ, ne filij reputentur degeneres, sed cognoscantur legitimi ab adulterinis. Et uespere. Scilicet tempore quo tradi solet noua sponsa in cubiculum sponsi, ubi iam matrimonium consumandum est. Introduxit ad eum. s. per tenebras ad uitandum uerecundiam sponsorum, quia primo nubentes adhuc uerecundantur. In quo conditionis nostræ miseria designatur, quia ipsum quod naturaliter maximē concupiscimus erube scimus: unde Tullius lib. 2. de natura deorum ait omnia rectē facta in lucem collocari uolunt, hoc autem rectē factum, id est actus coniugalis, de quo ibi loquitur, cum sciri uelit, uideri non uult. Si enim clara luce Lia fuisset introducta, Iacob uidisset quemnam erat, & non recepisset eam, non tñ cognouit eam vsq; mane.

Sed dicas quomodo Lia consensit introduci ad Iacob, cum ipsa non fuisset matrimonialiter copulata ipsi? Respondetur, q̄ ualde uidetur Lia hic obediens patri exponens totum bonum suum periculo. Maximum. n. bonum puellarum s. m̄ hoium existimationē est uirgines esse, sed Lia hoc ponebat in periculo, q̄ Lia cognita a Iacob perderet uirginitatem, & quia ipsa nō erat ei tradita per consensum matrimonialē, iō poterat post Iacob rationabiliter eam non recipere, & sic māsisset ipsa delusa. s. uirginitate p̄dita, & in nuptia: oia ista subibat Lia obediens mandato patris, vel forte consilia fuit se accipiendam, quia in terra illa erat consuetudo nunquam filias minores tradi maritis, donec tradantur maiores, ut postea dixit Laban genero suo Iacob. Fecit autē hoc Laban non ut impleret consuetudinem terræ, licet illa se consuetudine defenderet, sed ut detineret Iacob cogendo eum iterum seruire pro Rachele, cum anni elapsi computaretur iam ipsi Lia, & in hoc ualde multiplicabatur domus Laban, ut patet infra 31. cap. ubi dixit Iacob ad Laban, benedixit tibi dominus ad introitum meum.

Sed queritur nunquid peccauerit Laban introducendo Liam pro Rachele. Dicit aliquis forte q̄ non, quia quod lege fit, iuste fit, consuetudo autē legis locū obtinet, & optima legum interpret dicitur cum lex deficit, ut patet extra de consue. in cap. cum dilectus. do Liam pro Rachele? Cum ergo consuetudo esset in terra illa, q̄ primo maritarentur maiores q̄ minores, ideo potuit fultus hac consuetudine introducere Liam loco Rachelis. Rñdetur q̄ Labā peccauit faciēdo hoc. Er primo, quia dato q̄ aliquid ualisset ista consuetudo, quæ nihil ualet, ut infra dicitur, tñ non excusabatur Laban, quia finis, q̄ est potissima circumstantia in moralibus, magis uariat speciem actus, & bonitatem, uel malitiam, quā alia, ita q̄ a diuersis finibus necesse est esse diuersitatem specierum actus, sed iste Laban introduxit Liam non prætextu consuetudinis, sed ut desine-

Quest. 4. Quis consensit ad Iacob, cum non esset uxor.

Quest. 5. Nunquid peccauit Laban introducendo Liam pro Rachele?

ret Jacob, vt supra dictum fuit, ergo peccabat, quia malus finis erat. Sed adhuc dicit aliquis, quod Laban non dicebat verum allegans talem consuetudinem, sed ipse faciebat hoc, vt responderet conqñi Jacob. Rñderat, q̄ falsum est, quia in terra illa talis consuetudo erat, quia aliàs non ausus fuisset Laban publicè se taliter defendere, quia mendacij immediatè redargueretur publicè. Item peccauit Laban, quia coegit filiam suam adulterari: adulterium aut vitium magnum est. Fuerit. n. hic multarū grauitates huius actus. Primo enim fuit stuprum, quia virginem tradidit illicitè deslorandam. Secundo fuit adulterium nō quantum ad ipsam Liam, quæ nulli tradita fuerat, sed quantum ad Jacob, qui si voluntariè eam cognouisset adulter fuisset, & sic Laban adulterij occasionem inquirebat sic dans filiam. Item fuit crimen pellicatus, quia fecit Laban Liã esse pellicem fororis suæ Rachelis, quæ verè coniux erat Jacob. Fuit etiam incestus, quia filiam suam coegit carnaliter cognosci ab illo, cui atinebat in primo affinitatis gradu. s. quia Jacob Rachelem sororem Liæ in vxorem acceperat. Hæc oia patent, quia omnis concubitus, qui sine matrimonij fœdere fit, illicitus est, sed iste actus sic fuit, quia inter Jacob, & Liã nullum matrimonium, vel desponsatio per verba de præfenti, vel de futuro intercesserat, necesse ergo fuit actum istum illicitum fuisse. Ad argumentum de consuetudine, rñdetur, q̄ nō poterat se tueri Laban a peccato prætextu consuetudinis, quia talis non est consuetudo consuetudo, sed potius corruptela, nulla enim consuetudo introduci potest contra ius naturale, vt patet in decretis dist. 9. quia contra ius naturale non præscribitur. Sed non fornicari, vel nō coire sine fœdere matrimoniali est de iure naturali, cū sit in præceptis Decalogi, quæ sunt de iure naturali, ergo contra hoc præscribi non poterat. Et ista consuetudo magni temporis peccatum non tolleret, sed augmentaret: sic enim dicitur, q̄ diuturnitas tēporis peccatum non minuit, sed augmentat, quia tanto sunt grauiora peccata quanto diutius infelicem animam derinent alligatam, vt patet extra de consuetudine. c. cum tanto. Item licet esset ista consuetudo, quam allegat Laban, non tamē erat eodem modo, quo ipse volebat ea vti, & eam applicare, quia verum est, q̄ in terra illius prius dabantur maiores nuptui quàm minores. s. q̄ primo desponsabantur, & deinde viris tradebantur. Sed non erat consuetudo, q̄ si aliqui minor ante maiorem matrimonium contraheret, q̄ introduceretur maior ante maiorem, & hoc voluit Laban agere, & hoc patet, quia si consuetudo fuisset eo modo, quo Laban dicebat, non introduxisset ad Jacob Liam latenter, sed publicè vidente Jacob, & dato q̄ ipse nollet, compelleretur per consuetudinem terræ illius, sed non fuit confusus in hoc Laban, sed magis in fraude sua, ergo non erat taliter consuetudo posita. Item peccauit valde Laban in hoc, q̄ priuabat Jacob iure suo, & in hoc q̄ deludebat eum dans vxorem non suam, & in hoc q̄ quantum in ipso erat inducebat Jacob ad fornicationem, immo verū adulterium, & omnes aliàs criminis grauitates supra enarratas, quia sicut ad eas inducebat Laban Liam, ita inducebat Jacob.

Ratio.

Ad primam rationem.

Ad secundam rationem.

Quest. 6. Nunquid Lia in hoc peccauit mortaliter.

Sed queritur nunquid peccauit mortaliter in hoc? fortè aliquis dicit, q̄ non, quia fecit hoc obediens patri, hoc totaliter fieri imperanti, nec ipsa iudicauit vtrū malū, vel bonum esset, cū pater mandauisset. Respondetur, q̄ Lia mortaliter peccauit consentiendo introire ad Jacob, quia sciebat se voluntariè stuprum pati, & pellicem fororis fieri, & dare Jacob causam adulterij: hæc omnia sciebat Lia magna scelera esse. Nec sufficiebat patris iussio, quia quando actus est totaliter illicitus, qui nullo modo obediendo licitus fieri potest

F obediendum non est, quicunque sit mandans. Nam cum obedientia paterna sit ex duobus, aut ex debito, quo obligamur, aut ex amore, quo ei alligamur, nullū eorum hic interuenire potuit. Nam cum pater aliqd contra Deum mandet, præceptum suum non est obligatorium, cum maioris potestatis sit Deus, qui contrarium mandat: non etiam debemus hoc facere ex amore, quia in amore patris ad filios, aut filiorum ad patrem cōringit esse superabundantiam, si filius propter patrem repugnet Deo, aut pater propter filium, vt ait Philosophus. in 7. Ethic. Si quis propter filios repugnet ad Deos quemadmodum Niobe, sic etiam si filij propter patres transgrediantur præcepta Dei veri. Et dato quod voluisset pater Liam fustigare, nisi ad Jacob introiret, debuit ipsa magis omnia mala pati quàm malo consentire, vt patet in decretis. 32. quest. 5. cap. ita ne: & extra quod vi, aut metus causa. in cap. sacris: Nec est inconueniens dicere Liam mortaliter peccauisse, quia adhuc nullum gradum perfectionis vitæ attigerat, & licet non potest tolli totaliter, qn ipsa mortaliter peccauerit, minoratur tamen culpa ex mandato patris, quia fortè Lia credebat in omni casu patri esse obediendum: etiam desiderium concipiendi à sancto viro, quia ipsa sciebat Jacob virum sanctum: ideo desiderabat valde fieri eius vxorem, & maxime, quia expectabat promissiones factas ad Abraham complendas in semine Jacob, ideo desiderauit ei iungi, vt pariter in suo semine completerentur. *Dans ancillam filia nomine Zelpham.* Istam dabat Laban in famulam filia suæ, ne domina sine ancilla esset, & non dedit eam in vxorem Jacob, quia magnum præiudicium fecisset filij inducendo super eam aliam vxorē, quod Laban valde abhorrebat. Et ex hoc soluitur ratio quorundam dicentium, quod valde iustam causam habuerit Rachel dando ancillam suam Balaam in vxorem Jacob, quia prius dedit Liam. Sed falsum est, quia Lia accepit Zelpham in ancillam, tamen non dedit eam in vxorem Jacob donec Rachel dedit Balaam: non ergo dedit Laban Zelpham in vxorem Jacob, sed in ancillam Liæ, & ideo coniurauit Jacob dicens, quod nunquam affligeret filias suas, vel aliàs vxores superinduceret, vt patet infra 31. cap. Sed postea Jacob accepit istam ancillam in vxorem ad petitionem uxoris suæ, ut patet infra seq. cap.

Cap. 4.

Quest. 7. Cur Jacob accepit tot uxores.

Peccatum committit tripliciter.

Sed queritur quare Jacob tot vxores accepit, cum pater eius solum Rebeccam accepit. Respondetur, de Isaac quare vnica accepit vxorem dictum fuit supra 25. cap. quod autem Jacob plures vxores accepit, quidam culpāt dicentes eum fecisse contra ius naturale, quia à principio cum Deus matrimonium instituit, vnica vnico tradidit, & non plures vni. August. respondet spiritus sancti instinctu hoc fuisse factum, vnde quod de se illicitum erat, spiritus sancti dictamine, & dispensatione licitum efficiebatur: vnde dicit August. disputans pro ingenti crimine obijciuntur Jacob quatuor vxores, sed quod mos erat, crimen non erat. Nunc autem, quia mos non est, crimen est. Et probat, quia omne peccatum aut fit contra naturam, aut contra morem, aut contra legem, non fuit contra naturam, quia non accepit plures vxores desiderio lasciuendi, sed desiderio prolem gignendi, quā vberius ex multis quàm ex vna susciperet. Nec contra morem, quia tunc temporis sic fiebat. Nec contra præceptum, quia tunc nulla lege hoc prohibebatur. Nunc autem legibus, & moribus hoc non licet, quæ duo si quis contempserit, etiam si tantummodo causa prolis gignendæ vtatur pluribus fœminis peccat, & humanam violat societatem transgrediendo legem, & mores, qui propter humanam societatem conseruandam inuenti sunt.

Sed

Quest. 9. Vtrum, si nunc quis ducat plures vxores desiderio gignendi plures filios, peccaret contra naturam.

Sed quæres si aliquis nunc duceret plures vxores solo desiderio gignendi plures filios, vtrum peccaret contra naturam. Respondetur quod peccare contra naturam stat tripliciter: vnō modo vocatur peccatum contra naturam, id est contra speciem, vel intentionē naturæ, & hoc modo sodomiticum vitium vocatur contra naturam, quia est contra intentionem naturæ, cum natura solum introduxerit coitum ad generationem, sed in mutatione sodomitica impossibile est gignere, quia vasa virilia repugnant. Etiam quia natura fecit virum de specie agentis, fœminam autem de specie patientis, quod autem mutetur hoc contra naturam est. Secundo modo dicitur contra naturam, id est contra ordinem naturæ, quando non conformamur ordini, & intentioni naturæ: natura enim nō ingenerauit coitum ad delectari, sed ad gignere. Si ergo aliquis, cum qua non debet fornicetur, vt delectetur, & non vt gignat, aliquo modo contra naturam est. Tertio modo est contra naturam, id est contra modum naturæ, est autem modus naturæ, vt vnica sit vnus. De istis tribus modis duo sunt indispensabiles, quia semper mali sunt, tertius autem dispensabilis est, quia rectum finem compatitur secum, ideo in sanctis Patriarchis ex dispensatione licuit. Et licet hæc sint vera secundum August. adhuc tamen aliter potest responderi ex alia radice, & dicendum est, quod Jacob vnica vxorem intendebat accipere, & hanc solum per verba de præfenti desponsauit. s. solum Rachel, deinde autem fraudulenter, & præter eius intentionem subintroducta fuit Lia, quam carnaliter cognouit putans esse Rachel. Et deinde postquam clara luce cognouit eam esse Liam, licet non esset vxor eius, quia tamen abstulerat virginitatem eius, reputans esse iniustum sic eam illudam abijcere, accepit in vxorem: nec aliam accepisset, nisi quia fidem dederat Racheli, & eam per verba de præfenti desponsauerat, cogebatur ergo sic duas habere vxores, vniam ad quam compellebat matrimonialis contractus necessitas, aliam quam suadebat pietas. Deinde cum Lia parere desijisset adhuc desiderio prolis stimulata rogauit Jacob, vt ancillam eius in vxorē acciperet, vt Lia ex ipsa filios susciperet, & hoc rursus Jacob acceptauit, vt vxorem molestam non redderet. Fecit enim hoc exemplo Abraham, qui ad preces Saræ Agar ancillam Saræ accepit vxorem, vt patet supra 16. cap. Sed si bigamia aliquid culpæ de se haberet, minus culpabilis Abraham esset, quàm Jacob, & minus Sara quàm Lia, quia Sara iuste ancillam suam Abraham in vxorem tradidit, cum ipsa concipere non posset, & Abraham licite suscepit, vt ex ea prolem gigneret, quam ex Sara gignere non poterat. Jacob autem, & Lia iam quatuor filios susceperant, quare causam ita licitam non habebant. Sed quia bigamia patriarchis licebat desiderio multiplicandi populum Dei non peccauerunt Jacob, & Lia superinducendo Zelpham. Deinde aduenit Rachel, quæ propria vxor erat ex necessitate matrimonialis contractus, quæ cum concipere non posset voluit ex ancilla Balaam conceptum accipere, vt patet sequen. cap. Hæc enim iustior causam habuit quam soror sua. Primò quia soror primò tradidit ancillam in vxorem: poterat ergo ipsa tradere aliam ancillam in vxorem, vt quidam volūt sed falsum est, quia Rachel primo tradidit, vt patet cap. seq. Decipiuntur autem isti, quia pater primò dedit ancillam Liæ, quam Racheli: causa autem sequens vera est, & sufficit probare intentum. Item quia Lia liberos genuerat quatuor, cum dedit ancillam in vxorem viro suo, sed Rachel nullos adhuc genuerat. Jacob ergo vniam noluit, sed quatuor accepit, omnibus temperate vsus est, nullam immoderate dilexit. Non intelligas istum fuisse ordinem in accipiēdo, quia primo

Liam accepit clam, deinde post septem dies accepit Rachelem, vt patet infra cum dicitur imple hebdomadam huius copula, postea cum Rachel videret parere sororem suam, & se non, dedit viro suo ancillam suam Balaam, quam Jacob accepit, vt non molestam redderet eam, post hoc cum Lia desijisset parere post quatuor filios genitos, dedit imitatione sororis suæ ancillam suam Zelpham in vxorem viro suo, quam & accipere debuit, & accepit: iste ordo magis infra declarabitur. *Ad quam.* Scilicet Liam. *Cum ex more fuisset ingressus.* Id est eo modo quo sponsi solent accedere ad sponsas suas. Et in hoc innuitur, quod Jacob nullam fraudem suspicatus est, sed putauit ad se introductam Rachelem. *Falso mane vidit Liam.* Quia in nocte per tenebras videre non potuit, & ideo si cum ea, quæ non erat vxor sua coiuit, nō peccauit, quia verisimiliter eam credidit esse vxorem suam, quia non poterat suspicari fraudem.

Quest. 9. Quo possibile fuit, q̄ Jacob non cognosceret hanc esse Liam.

Sed queritur quomodo Jacob non cognouit esse Liam eam, quæ ad eum introducta fuit, quia aut in voce, aut in tactu, aut alias cognoscere poterit, cum septem annis habitauit cum eis, & poterat satis distinguere inter vniam, & aliam. Respondetur quod secundum Iosephum illa nocte Jacob ebrius erat, quia forte ex solemnitate nuptiarum gaudens multum de vino assumpserat, & sic non cognouit, quæ nam esset, quæ ad eum introducta est, sicut Loth per ebrietatem filias deslorauit, quarū tamen nullam quæ esset, agnouit. Sed hoc non videtur conuenienter dictum, quia omnes doctores conantur excusare Jacob ab omni culpa huius actus. Sed si dicamus, quod ebrius erat, non erit totaliter excusabilis, cum per ebrietatem ipse sibi occasionem tribueret non agnoscentem, sicut diximus de Loth supra 19. cap. quod à quadā parte culpæ excusatur non tamen totaliter. Alij volunt, quod in illa nocte non tetigit eam Jacob, in quo magna laus eius ostenditur, quia volebat, vt sanctus vir prius orationibus vacare, vt legitur de Tobia iuniore, quod cū accepisset Saram filiam Raguelis in vxorem, non accessit ad eam, donec tres noctes transiret, vt patet Tobia 8. cap. dixit enim Tobias ad Saram. Surge deprecemur Deū in his tribus noctibus: filij enim sanctorum sumus, nec possumus ita iungi sicut gentes, quæ ignorant Deum: Ex quo innuitur quod viri sancti nō accedebant ad vxores suas prima nocte, & sic non cognouit eam tactu, aliàs enim cognouisset eam. Sed hoc falsum est, quia Jacob non cognouisset eam carnaliter, nisi fuisset deceptus, nec habuisset occasionē reclamandi contra Laban, sicut sequenti die reclamauit, re integra existente. Item quia cum Jacob non contraxisset matrimonium cum Lia per verba de præfenti, nec etiam sponsalia per verba de futuro, & tunc non cognouisset eam, quia non erat aliqua causa, quare eam acciperet in vxorem, cum iam aliam haberet, & maxime quia Jacob non diligebat Liam, quia lippis oculis erat, vt patet supra: solum ergo suscepit eam ex pietate, ne ipsa delusa maneret virginitate perdita, & innupta, & quia hoc aliquantulum crudeliter videbatur, Jacob accepit eam in vxorem post. Et quando arguis de Tobia, quod filij sanctorum non accederent prima nocte ad vxores. Respondetur quod hoc non erat consuetum ante, nec aliquis vir bonus fecerat, & patet, quia cum Tobias iunior filius viri iusti esset, ex consuetudine ista non accessisset ad vxorem primis tribus noctibus, etiam si nullus eum monuisset, sed falsum est: non enim fecit hoc ex consuetudine sanctorum, sed ex speciali mandato angeli comitatis, vt patet Tob. 6. cap. & ideo quando Tobia prima nocte Sara tradita est, non accessit ad ipsam, quia vt dicitur ibi in litera recordatus fuit verborum angeli, vt patet Tob. 8. cap. & hoc

& hoc fuit specialiter factum in Tobia, ne si ipse prima nocte ad Saram accederet, forte eius pulchritudine stimularis magis propter delectationem, quam propter prolem tangeret, & sic demon qui alios viros Sara occiderat, eum occideret, ut patet Tob. 6. cap. & quando dixit Tobias Sara filij sanctorum sumus, nec possimus ita coniungi sicut gētes, que ignorant Deū, non dicit hoc, quia viri sancti hoc facerent, sed quia viris sanctis conueniens hoc erat, ut distinguerentur à gentibus ignorantibus Deum: in alijs autem viris sanctis ante Tobiam iniorem, licet non esset differentia in tempore cognoscendi vxores: erat tamen differentia in affectu, quo cognoscebant eas, quia non ad libidinem, sed ad prolem, gentes autem ad libidinem. Dicendum ergo, quod Jacob cognouit Liam illa nocte, sed non agnouit eam in voce, vel tactu. Non in voce, quia puella verecunda, quæ moribus instructa sunt, præ verecundia loqui non audent accedentes ad hominem in cognitum, maximè fuit hoc in Lia, quia monita fuerat non loqui ne agnosceretur: etiam non cognouit eam in tactu, in quo maximè laudatur Jacob, quia non quæsiuit in vxore sua blanditias meretricias ad prouocandam maiorem delectationem, in quibus erat tota cura Gentilium, de quibus Ouidius in fine 3. lib. de arte amandi vilissima multa recitauit, sed solum vsus fuit tactibus honestis sufficientibus ad prolem, & non ad causandam libidinem.

Quest. 10. Cur Lia mane non fugit ne cognosceretur.

Sed quaeritur quare facta mane Lia non recessit ne agnosceretur, cum per totam noctem agnita non fuerit. Respondetur, quod licet Lia noluerit agnosci per noctem, ne antequam carnaliter cognosceretur a Jacob, expelleretur tanquam non vxor, voluit tamē mane facta agnosci quod Lia esset, ideo non fugit per tenebras, sed expectauit lucem, quia si recessisset per tenebras non habuisset intentum, quia Jacob non vidēs quam cognouisset, putauisset se cognoscere Rachel vxorem suā, & post licet diceret Laban Liam cognitam à Jacob debere eius vxorem fieri, negaret Jacob, & maneret Lia corrupta, & inupta. Nunc autem quia vidit in mane Jacob Liam esse, quam cognouerat, licet primò doluit de fraude facta, tamen post pietate commotus eam accepit vxorem, ne Lia delusa maneret. Et si dicas peccauit in hoc Jacob, quia non adhibuit diligentiam, quā debuit querendo vtrum cū sua vxore coiret. Rfideretur q non peccauit, quia non tenebatur hic aliquam diligentiam facere, nec poterat, quia casus iste inopinabilis erat, & in talibus nõ requiritur magna perferutatio.

Quest. 11. Vtrum per ealem cognitionē carnalem Lia sit facta vxor Jacob.

Sed adhuc quaeritur vtrum per istam cognitionem carnalem Lia facta fuerit vxor Jacob. Respondetur quod non, quia solus consensus mutus est, qui causat matrimonium. Copula autem carnalis sine consensu, & cum cæteris solemnitatibus de matrimonio nihil causat, ut patet extra de sponsalibus in cap. tua nos, & in cap. cum locum eod. tit. & in decretis 27. dist. 2. cap. sufficiat. Cum autem in ista copula non habuerit Jacob aliquem consensum in eam, quia putabat cognoscere vxorem suam Rachel, non potuit facere ista copula eos virum, & vxorem. Etiam dato quod Jacob aliquē præsumpsisset, vel fortè Liam esse agnouisset, & voluisset eam, ut vxorem cognoscere, non tamen propter hoc vxor eius erat, quia requirebatur consensus vtriusque: Lia autem non accedebat ad Jacob tanquam ad virum suum, quia sciebat nulla matrimonialia fœdera inter eos fuisse, & sic non cognoscebatur, ut à viro, sed spectabat aliquem euentum fraudis suæ. Et dato amplius quod Jacob cõsentiret in eam ut in vxorem, & Lia in Jacob ut in virum, non tamen efficiebat per hoc matrimonium. Quia matrimonium non solum requirit duarum personarum legitimarum con-

sensum, sed etiam mutuum. Consensus mutuus dicitur quando vni constat, quod alius cõsentit in eum, & è contra alteri constat aliam consentire in eum. Hoc nõ erat in Jacob, & Lia: de hoc autem iura sunt vulgaria. extra de sponsalibus per totum, & ibi in cap. cum Ioannes in cap. tua nos. Potuisset autem esse matrimonium, saltem interpretatiuum fictione iuris, si Jacob desponsasset Liam per verba de futuro dicens: ego te accipiam in vxorem, & post eam carnaliter cognouisset. Sed nec talia sponsalia inter Jacob, & Liam intercesserant cum eam Jacob non diligeret. Dicendum ergo, quod postquam Jacob cognouit eam carnaliter misertus illius, ne sic delusa maneret, accepit eam in vxorem, & ibi fuit mutus consensus amborum. Quid est hoc quod facere voluisti? Idest quam fraudem vel nocumentum voluisti mihi facere? Quare imposuisti mihi? Idest quare fraudasti me introducendo Liam pro Rachel. Imponere est falsa crimina alicui apponere, vel eum decipere. Non est in loco nostro consuetudinis. Idest non est de consuetudine. Et minores ante tradamus ad nuptias. Quia in hoc videtur maioribus quoddam præiudicium fieri. Et licet Laban istam consuetudinem ad defensionem suam allegaret, non faciebat, ut consuetudinem impleteret, sed ut Jacob in suo seruitio detineret cogendo eum alijs septem annis seruire pro alia, vel forte quia Lia erat lippis oculis, nec faciliter inueniret aliquem virum bonum, qui eam vellet sibi coniugio copulare. Et sciendum quod licet talis cõsuetudo esset in terra illa de copulando primo maiores quam minores, non tamen per illum modum, scilicet ut nesciēte viro introduceretur alia, quæ matrimonialiter non fuerat accepta, & tolleretur illa, quæ ex matrimonio debebatur, ideo quia Laban eam, quæ non fuerat matrimonialiter data, nec saltem per verba de futuro desponsata, non causabatur aliquod ius ei dato, quod staret consuetudo, quam allegabat. Nam illa non poterat tollere ius naturale, secundum quod est matrimonium, ut patet ff. de iustitia, & iure. l. prima, & instituta de iure naturali, & ciuili, & gentium. §. primo. Contra ius autem naturale præscribi non potest, ut patet in decretis. dist. 9. per totam dist. Ista ergo consuetudo non poterat tollere ius naturale. Sed Lia non erat vxor Jacob, quia non intercesserat consensus, qui secundum naturam requiritur ad causandum matrimonium, nec poterat tollere eam, quæ erat legitima vxor, scilicet Rachelem, quia fuerat ei matrimonialiter copulata, licet nondum carnaliter cognita. Item licet consuetudo staret, non poterat Laban se iuuare de ea, quia egerat contra eam in tradendo filiam suam minorem Rachelem in vxorem Jacob immediate ut venit, scilicet post vnum mensem, cum nondum sciret leges speciales patriæ: maximè quia vir pastoralis erat habitans in agris, & modicum in ciuitate conuersans, ut posset scire tales leges. Rustici autem excusantur ab ignorantia iuris, ut patet C. de iuris, & facti ignorantia. l. 2. & l. cum quis. Laban autem egerat contra hanc consuetudine, quæ erat quasi lex in patria illa, licet non esset scripta, nam multæ gentes habent ius non scriptum, ut patet Instituta de iure naturali, & ciuili, & gentium. §. & non ineq̄gare, nam Lacædemonij, ut ibi dicitur, leges non habebant, sed in sola memoria retinebant: qui autem contra legem agit non debet per eam iuuari, quia frustra legis auxilium inuocat, qui committit in legem, ut patet extra de immunitate ecclesiarum, & cimiteriorum. c. immunitatem. Nihil ergo militabat ista consuetudo terræ illius contra Jacob, nec per eam factum Laban defendi poterat. Allegauit tamen eam Laban tanquā quendam colorem, ne totaliter videretur iniuste fecisse introducendo ad eum Liam. Imple hebdomadam dierum

Notandum.

Rustici excusantur ab ignorantia iuris.

dierum huius copula. Hebdomada dierum dicitur septem dierum spacium aut tempus, & ponitur hebdomada dierum ad differentiam hebdomadarum annorum, quia sæpe sacra scriptura hebdomadas annorum vocat, ut patet Leuit. 25. cap. vbi ponuntur septem hebdomadæ annorum facientes annos. 49. qui sufficiebāt ad iubilæum vno addito, & Daniel 9. cap. ponuntur 70. hebdomadæ annorum. Et ideo dicit Hieronymus, quod errant illi, qui dicunt post hebdomadam annorum Rachel copulatam fuisse Jacob, scilicet, quod primo seruiret Jacob alios septem annos, & in fine illorum daretur ei Rachel, quod quidam tenuerunt, sed litera eos reprehendit, & patet ex hoc, quia Jacob seruauit Laban annis 20. ut patet infra 31. cap. 14. annis p. filiabus & 6. pro gregibus. sed in fine 14. annorum, quibus seruierat pro vxoribus voluit reuerti ad terram suam, & tunc natus erat Ioseph filius Rachel, & Dan, & Neptalin filij Balæ ancillæ Rachelis, ut patet sequē. cap. quia nato Ioseph voluit redire iacob: ergo videtur, quod ante finem secundi septennij accepit Jacob Rachelem, scilicet in principio. Et si dicas, quod tempus, in quo genitus fuit Ioseph filius Rachel, & Dan, & Neptalin filij Balæ copulatur in tempore, quo seruauit Iacob pro gregibus, scilicet in 6. annis, & sic manebit, quod Iacob accepit Rachelem post 2. annos 28. scilicet post hebdomadam annorum. Sed falsum est, quia ut habetur cap. seq. cum finiisset Iacob seruitium suum pro vxoribus nato Ioseph voluit reuerti, & post ad preces Laban detentus fuit, & fecerunt pactum, quod seruiret ei pro gregibus, & seruauit ei 6. annis, dixit autem Laban, quod consumaret hebdomadam dierum in hac copula, quia volebat facere nuptias completas filia suæ Lia. Completa autem nuptia secundum illud tempus erant, ut completeretur hebdomada, & ab hoc inoleuit consuetudo inter Hebræos, quod nuptiæ celebrantur septem diebus, & sic habetur iud. 14. de nuptijs Sansonis, quod durauerunt septem diebus. Acquitur pacto. Idest Iacob consensit isti pacto, vel conditioni. Et transacta hebdomada. In qua celebrabantur nuptia Lia. Rachel duxit vxorem. Scilicet consumando matrimonium per copulam, quia iam Rachel ab ipso per verba de præsentia fuerat in vxorem accepta, ut supra declarauimus. Seruam Balam dederat. quia cum istæ essent feminae diuites, & potentes, non erat honestum eas solas manere, ideo decuit eis ancillas dari, & cuiuslibet earum vna ancilla data est, quia Lia habuit Zelpham, & Rachel habuit Balam ancillam, ut patet Tandem que potius optatis nuptijs. Quia valde desiderauerat Iacob nuptias Rachelis, amorem tamen intra limites matrimonij semper ordinando ad prolem. Amorem sequentis. Scilicet Rachel. Priori prætulit. Idest Lia, quia licet Liam post contractum matrimonium dilexerit in illa hebdomada nuptiarum, tamen postq̄ potius fuit Rachele despexit Liam, ut patet immediate. Seruiens apud eum alijs septem annis. Pro qualibet filiarum Laban seruauit Iacob septem annis, & quantum ad hoc fuerunt æquales illæ duæ filia: quantum ad laborem Iacob, non tamen quantum ad amorem, quia seruauisset Iacob 20. annis, ut non careret Rachele, & non seruauisset pro Lia tribus annis, nisi ex pacto, & fraude primo sic fieri decuisset. Pater quia dicitur supra, quod videbantur dies illi pauci quibus seruauit pro Rachel præ amoris magnitudine. Videns autem Dominus. Hic exprimit scriptura quartum, scilicet fructum coniugij, idest prolem. Et ponuntur duo. Primo fructus ex Lia. Secundo fructus ex Rachel cap. sequenti. Videns autem Deus. Respiciit enim Deus miseris: erat enim Lia boni animi femina, in cuius femine Deus voluit complere promissiones, & non in femine Rachel, quod patet, quia Christus fuit de se-

Obiectio.

Responsio.

mine Iuda secundum carnem, ut patet Matth. 1. cap. Iudas tamen filius fuit Lia, ut patet infra in litera: despiciebatur tñ, quia soror eius pulchrior erat, ex quo Lia angustiabatur intra se, sed libenter tolerabat. Patet enim quod magnæ virtutis indicium erat, quod Lia quæ maior erat, & magis honorari debebat, haberet eundem virum cum sorore sua, & magis diligere- tur soror à viro, & ipsa sine contentione, & clamoribus toleraret, quia videtur, quod secūdm consuetudinem aliarum sceminarum multum debuisset esse molesta sorori suæ, sed non erat. Deus ergo videns humilitatem, & afflictionem eius dedit ei quatuor filios, quia quatuor ignominias patiebatur, scilicet, quia à Deo abiecta videbatur, ab omnibus neglecta, à sorore contempta, à viro suo extranea. Quod despiceret Liam. Quantum ad honores, quia magis honorabat Iacob Rachelem, & fortè quantum ad redditionem debiti, quia raro accedebat ad Liam, sed magis ad Rachel, & forte de hoc potest intelligi id, quod dixit Lia Racheli infra 30. cap. nonne tibi parum est, quod præripueris virum meum, nisi q̄ mandragoras filij mei abstuleris? Nam licet Iacob ordinauerit inter vxores suas tempora reddendi debitum cuiuslibet, tamen forte in principio nuptiarum magis commorabatur Racheli, quàm alijs. de hoc infra sequent. cap. Aperuit vuluam eius. Idest dedit matrici eius dispositionem ad gignendum. Non autem loquitur de apertione claustrorum, quia claustra virginalia iam aperta fuerant, cum à Jacob sæpe cognita fuisset, sed quia nihil talis apertio prodest, nisi prolis effectus sequatur, nunquam aperta vulua dicitur quousque in matrice dispositio sit ad gignendum. Sorore sterili permanente. Ut Lia æquaretur Racheli, scilicet, quod illud quo excedebat Rachel Liam in pulchritudine, excederet Lia Rachelem in fecunditate. Si autem Rachel tam fecunda fuisset, sicut Lia, semper Lia fuisset despecta, cum totum bonum in Rachele simul reperiretur. Quæ conceptum genuit filium. Idest, quæ concepit, & genuit titum. Et vocauit nomen eius Ruben. Dicitur Ruben in Hebræo quasi Reuben, idest filius visionis, quia ut infra sequitur, vidit Deus afflictionem meam. Vidit Deus humilitatem meam. Idest quomodo humiliata fueram à viro meo, & sorore mea. Potest hic humilitas duo signare: Primum quod humilitas sit virtus, secundum quam aliquis se ipsum subijcit, & despicit; & hoc satis fuit in Lia, quia cum ipsa esset maior, deberet præesse sorori suæ, sed subiecta tacebat, & tunc erit sensus, quia Dominus vidit, quod bono corde me humiliasti, Dominus mihi dedit filium, & in hoc me exaltauit. Alio modo accipitur humilitas, idest despectio passiuæ, cum quis alium subijcit, & despicit, & tunc est sensus, quod quia Deus vidit, quod vir suus, & soror sua humiliauerunt eam despiciendo eam, dedit ei filium ne semper ab eis despiceretur. Nunc amabit me vir meus. Ante conceptum Lia non videbatur reperiri aliquid bonum in ea, ideo despiciebat eam vir suus. Nunc autem, quia concepit, sciebat, quod vir suus diligeret eam. Ratio quia totum desiderium, & finis viri sui erat proles, in qua completeretur diuina repositio. Et ideo, quia ista proles reperiebatur in Lia necesse erat, quod diligeretur à viro suo. Quia audiuit Deus quomodo omnes me contumebant dicentes esse miserabilem, & turpem. Dedit etiam. Idest insuper. Istum mihi. Idest istum secundum filium, ut iam non contemnar, sed propter fecunditatem ab omnibus felix reputer. Vocauitque nomen eius Simeon. Idest exauditis, scilicet, quia audiuit Dominus haberi me contemptum. Conceptus tertio. Scilicet cõtra tertiam miseriam, scilicet, quia à viro suo aliena reputabatur. Nunc copulabitur mihi vir meus. Quia

Rubē Hebraicè qd.

Humilitas dupliciter

Simeon quid.

Quia

Leui quid.

Quia ante magis amās Rachelem. Lia copulari Jacob nolebat. *Eo quod pepererim ei tres filios.* Quasi dicat foemina, quæ peperit tres filios digna est, ut copuletur ei vir suus. *Leico appellauit nomen eius Leui.* Quia Leui in Hebræo idem est, quod coniunctio, vel applicatio; & descendit de *ilane.* Id est coniungetur. Sicut hic in Hebræo ponitur. *Quarto concepit.* Contra quartam afflictionem, scilicet, quia à forore sua despecta erat. *Modo confitebor Domino.* Id est licet ante confiteri debebam Domino, sed nunc magis quam ante. Quia nunc omnem meam afflictionem abstulit. *Et vocauit eum iudam.* Quod interpretatur confessio, siue laus. *Cessauitque parere.* Non quod totaliter cessauerit parere, quia postea genuit duos filios, scilicet, Isachar, & Zabulon, ut patet seq. cap.

Sed dicitur cessare parere, quia isti quatuor filij fuerunt continui, scilicet, quod quolibet anno pariebat, & post hos quatuor aliquanto tempore cessauit parere quousque duæ ancillæ, scilicet Zelpha, & Bala quatuor filios conceperunt.

Rachel ancillam dat marito, post hoc Lia facit similiter, Lia mandragoras accipit, Rachel Ioseph parit, Jacob reditum parat, merces ei promittitur, pactum statunt. Cap. XXX.

Cernens autem Rachel, quod infœcunda esset, inuidit forori suæ, & ait marito suo: Da mihi liberos, alioquin moriar. Cui iratus respondit Jacob. Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui? At illa: Habeo, inquit, famulam Balam; ingredi ad illam, ut pariat super genua mea, & habeam ex illa filios. Deditque illi Balam in coniugium: quæ, ingresso ad se viro, concepit, & peperit filium. Dixitque Rachel: Iudicauit mihi Dominus, & exaudiuit vocem meam, dāns mihi filium. Et idcirco appellauit nomen eius Dan. Rursumque Bala concipiens, peperit alterum, pro quo ait Rachel: Comparauit me Deus cum forore mea, & inualui: vocauitque eum, Nephtalim. Sentiens Lia quod parere desisset Zelpham ancillam suam marito tradidit. Qua post conceptum edente filium, dixit: Feliciter. Et idcirco vocauit nomē eius, Gad. Peperit quoque Zelpha alterum. Dixitque Lia: Hoc pro beatitudine mea: Beatā quippe me dicent mulieres. Propterea appellauit eum, Aser. Egressus autem Ruben tempore messis triticæ in agrum, reperit mandragoras, quas matri Liæ derulit: dixitque Rachel: Da mihi partem de mandragoris filij tui. Illa respondit: Parum te tibi videtur, quod præriperis maritum mihi, nisi etiam mandragoras filij mei tuleris? Ait Ra-

Fchel: Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Redeuntique ad vesperam Iacob de agro, egressa est in occursum eius Lia, & ad me, inquit, intrabis, quia mercede conduxi te pro mandragoris filij mei. Dormiuitque cum ea nocte illa. Et exaudiuit Deus preces eius: concepitque & peperit filium quintum, & ait: Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam meam viro meo. Appellauitque nomen eius Isachar. Rursum Lia concipiens peperit sextum filium, & ait: Dotauit me Deus dote bona: etiam hac vice mecum erit maritus meus, eò quod genuerim ei sex filios: & idcirco appellauit nomen eius, Zabulon. Post quem peperit filiam, nomine Dinam. Recordatusque Dominus Rachelis, exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius. Quæ concepit & peperit filium, dicēs: Abstulit Deus opprobrium meum. Et vocauit nomen eius Ioseph, dicens: Addat mihi Dominus filium alterum. Nato autem Ioseph, dixit Iacob socero suo: Dimitte me, ut reuertar in patriam meā, & ad terrā meam. Da mihi vxores, & liberos meos, pro quibus seruiui tibi, ut abeam: tu vero nosti seruitutem, qua seruiui tibi. Ait illi Laban: Inueniam gratiam in conspectu tuo: experimento didici, quia benedixerit mihi Deus propter te: constitue mercedem tuam, quam dem tibi. At ille respondit: Tu nosti quomodo seruiuerim tibi, & quāta in manibus meis fuerit possessio: modicum habuisti antequam venirem ad te, & nunc diues effectus es: benedixitque Dominus tibi, ad introitum meum. Iustum est igitur, ut aliquando prouideam etiam domui meæ. Dixitque Laban: Quid tibi dabo? At ille ait: Nihil volo, sed si feceris quod postulo, iterum pascam, & custodiā pecora tua. Gyra omnes greges tuos, & separa cūctas oues varias, & sparso vellere: & quodcunque furuum, & maculosum, variumque fuerit, tam in ouibus, quam in capris, erit merces mea. Respondebitque mihi cras iustitia mea, quando placiti tempus aduenerit coram te; & omnia, quæ non fuerint varia, & maculosa, & furua tam in ouibus, quam in capris, furri me arguent. Dixitque Laban: Gratum habeo quod petis. Et separauit in die illa capras, & oues, & hircos, & arietes varios, atque maculosos: cunctum

Reg. 2.

No.

No.

Alum autem gregem unicolorem, id est albi, & nigri velleris, tradidit in manu filiorum suorum. Et posuit spacium itineris trium dierum inter se, & generum, qui pascebat reliquos greges eius. Tollens ergo Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis ex parte decorticauit eas: detrahitque corticibus, in his quæ spoliata fuerant, candor apparuit: illa vero, quæ integra fuerant, viridia permanserunt: atque in hunc modum color effectus est varius. Posuitque eas in canalibus, vbi effundebatur aqua, ut cum venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in aspectu earum conciperent. Factumque est ut in ipso calore coitus, oues intuerentur virgas, & parerent maculosa, & varia, & diuerso colore resperfa. Qui sitque gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum: erant autem alba, & nigra quæque Laban: cætera vero Iacob, separatis inter se gregibus. Igitur quando primo tempore ascendebantur oues, ponebat Iacob virgas in canalibus aquarum ante oculos arietum, & ouium, ut in earum contemplatione conciperent. Quando vero ferotina admissura erat, & conceptus extremus, non ponebat eas. Factaque sunt ea, quæ erant ferotina Laban, & quæ primi temporis Iacob. Diciturque est homo ultra modum, & habuit greges multos, ancillas, & seruos, camelos & asinos.

CERNENS. Dicitur de Lia multiplicatione, hic agitur de Rachelis fructificatione, & hoc dupliciter: primo de fructu in persona subdita, scilicet in ancilla, secundo, de fructu in se ipsa, ibi. *Recordatus quoque.* Circa primum. *Cernens autem Rachel quod infœcunda esset.* Ante enim fororem suam despexerat, quia ipsa pulchrior erat, & magis amabatur à viro. Nunc autem vice versa, quia Lia fecunda facta est multum amabilis erat, quia totum bonum, & finis habendi vxorem consistebat in prole: Rachel autem quia nō pariebat, videbat se opprobrio haberi, ideo angustabatur. Ecce quanta diuina sapientia in rebus ordinatio. Rachel quæ ante sibi ipsi felix videbatur, ut fororem despiceret, per sterilitatem depressa est, ut se miseram recognosceret. Et Lia, quæ ante omnibus contemptibilis videbatur ex fecunditatis abundantia, sibi se ipsam postea uisa est. Sed quia si sic successus procederet, Lia in superbiam effertur, & de Rachel vindictam caperet eam totaliter infelicem reputans, cessauit Lia parere ne inflaretur, & Rachel filium habuit ne totaliter depressa omnium contemptui haberetur. *Inuidit forori suæ.* Videtur ex hoc, quod Rachel peccauerit, quia inuidia vnum de vicijs capitalibus reputatur. Et sic dicit Aristoteles secundo Ethic. quod quadam mox nominata malitia sunt commoluta, ut gaudium de malo in verecundia, &

A inuidia. Responderetur quod inuidia dicitur dupliciter. Vno modo inuidia, ut importat dolorem de bono alieno, vel gaudium de aduersitate aliena, & isto modo detestabile valde vitium est. Nec fuit sic inuidia in Rachele, quia non dolebat Rachel, quod foror sua pareret, nec gauderet de morte filiorum ipsius. Alio modo accipitur inuidia, id est zelus importans dolorem de defectu proprio in comparatione ad aliquem habentem id, quo iste caret: & isto modo inuidebat Rachel dicens Domine Deus forori meæ dedit filios: mihi autem non. *Damibi liberos alioquin moriar.* Id est si non facis quod concipiam, moriar præ dolore. Et hoc erat, quia tam fecunda erat foror eius, ipsa autem tam sterilis, vel quia superfluum matrimonium esse putabat, si proles inde non sequeretur. **B** Parer enim in hoc honestas matrimonij, quia non desiderio libidinis, sed amore prolis ista faciebat, maxime quia Rachel si intendisset delectationem venercam, nō dedit viro suo ancillam suam in vxorem, quia quāto vir tuus in plures diuideretur, minor esset ad singulas. Dicitur quidam Iudæi, quod non petebat Rachel à Iacob liberos, scilicet, quod ipse daret ei, quia videbat ipsa, quod Iacob hoc facere non poterat, quia quantum in se erat, scilicet dare operam generationi faciebat Iacob, sed nec sic volebat, sed petiuit ab eo, quod daret ei liberos, id est cur non rogabat pro ipsa, ut haberet liberos sicut Isaac pater suos rogauerat pro Rebecca, ut conciperet, & concepit, ut patet supra 25. cap. Sed hoc non est verum, quia si ista petiuisset Rachel iustum perceret, & aliquid possibile Iacob, scilicet rogare ut conciperet Rachel, & tunc sequeretur duo inconuenientia. Primum quod Iacob iniuste irascatur, quia petenti iuste non est irascendum, sed valde iratus fuit Iacob Racheli. Item secundum, quod responso Iacob erat multum impertinens, scilicet nunquid pro Deo ego sum quasi priuauit te fructu ventris tui? Quia si Rachel peteret solum ut oraret pro ea, nō petebat quod daret ei id, quod pertinebat ad Deum, scilicet habere liberos, vel non, sed ipse respondit tanquam ipsa peteret ab ipso liberos dicens, quod ipse non priuauerat eam fructu ventris sui: ergo multum esset sic impertinens responso Iacob ad Rachelem. Nisi forte velimus excusare Rachelem, & accusare Iacob quæ est rationi dissonum. Dices ergo quomodo Rachel, tam stulte petijt à Iacob id, quod solius Dei concedere erat. Responderetur quod Rachel amaritudine magna cordis sui stimulata erat, amari autem, & irati, & generaliter omnes passionari irrationabilia petunt, quia sicut ira, ita & qualibet alia passio impedit animum ne possit ceruere verum, ideo male iudicāt, & male petunt. *Cui respondit iratus Iacob.* Licet enim Iacob nimio amore Rachelem diligeret, quia tamen vidit eam iniuste petentem iratus fuit ei quadam ira, quæ non est ad odium, sed est subitus motus, qui cito recedit qui rationem complere non habet, cum non maneat, ut sunt acuti siue achrococi, ut patet quarto Ethic. cap. de mansuetudine. *Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui?* Quali dicat iniuste de me conquereris, quia solus Deus potest dare, vel tollere fructum ventris: ego autem non habeo locum Dei, qui possim claudere, vel aperire ventrem tuum. *At illa habeo, inquit, famulam.* Videns Rachel quod Iacob iniuste responderat ipsa iniuste petente redargutionem factā patienter tolerauit semper desiderio prolis ardens, maxime quia audierat promissiones factas Abrahæ complendas in semine Iacob, quod ergo in se habere non poterat, in famula sua habere laborauit. *Habeo, inquit, famulam.* Scilicet, quæ non est ita sterilis, sicut ego. *Ingredere ad illam.* Id est cognoscas eam carnaliter. *Ut pariat super genua mea.* Id est, ut pariat filium, quem

Responso ad quæstionem quæstionibus

Opinio Hebræorum

Quest. 2. Quis Rachel stulte petiit a Iacob quod est solius Dei.

Responso ad quæstionem quæstionibus

quem mihi imputem, & gestem ego, & nutrim su-
per genua mea, & gaudeam de ipso, sicut si esset meus,
& ego postea eum adoptem in filium. *Deditque illi
Balam in coniugium.* Id est fecit Rachel consentire Jacob
in ancillam suam, ut in coniugem, & sic celebratum
fuit perfectè matrimonium. Aliter enim Jacob ancillam,
nec aliam mulierem non accepisset, quia omnis
coitus sine matrimonij federe illicitus est: Jacob
autè non desiderabat accipere aliam vxorem, quia satis
se reputabat contentum habendo duas vxores, sed
ne vxori molestus valde esset, accepit & aliam vxorè:
sciebat enim Rachel tritari usque ad mortem, quia
sterilis erat, ut supra dixit. Si ergo non consensisset ei
dans spem prolis ei saltem ex ancilla præ merore, &
tedio contabesceret, quod tristabile valde erat Jacob,
cum eam tenero amore diligeret, nec eius poterat tri-
stis sustinere. Ista autem coniugum pluralitas pro
tempore licita erat, quia nondum fuerat prohibita,
maximè quia hic suberat legitima causa, & debitus finis:
erat enim intentio eorum multiplicare populum
Dei, quia videbat Jacob quòd ipse solus erat, in quo
remanebat populus Dei, quia Esau non pertinebat ad
repromissiones. Si autè vnam vxorem accepisset non
posset sufficere Dei populus multiplicari, ideo licebat
valde plures vxores accipere. Item quia si Jacob
fuisset tunc valde iuuenis posset ex vna vxore in mul-
to tempore multos filios gignere, quia non cessaret
in eo potentia generatiua. Nunc autem non sub-
erat hoc, quia erat Jacob declinans ad senectutem, &
modico tempore duratura erat in eo virtus generandi.
Pater enim quia cum primo accepit Liam cognoscendo
eam carnaliter, erat annorum 84. ut probatum fuit
supra 29. cap. & sic modicum tempus restabat ad
giguendum. Debebat ergo ad multiplicandum cito
Dei populum multas vxores simul accipere: nullum
ergo fuit peccatum in pluralitate vxorum. Etiam
causa legitima erat, ut si forte non completerentur
repromissiones in filiis vnus vxoris completerentur in
filiis alterius. Ut si solum Jacob accepisset vxorem
Rachelem, sicut ipse accipere intendebat, cum in ipsa non
complenda essent repromissiones, sed in filiis Lia, sci-
licet in Iuda, sequeretur magnum inconueniens. Pro-
uidit ergo Deus, ut non sic fieret, sed ut alteram vxorem
acciperet, & ideo non solum erat promissum, &
licitum hoc illo tempore, sed etiam erat meritum
valde, stante ista causa & fine.

Qis coitus sine matri-
monij si sic
illicitus è.

Jacob erat
annos 84
natus qm
accepit
Lia cogno-
scendo ea
carnaliter.

Quæst. 1.
An liceat
vnaq
plures vi-
ros vnam
vxorè ha-
bere.

Sed quaritur cum liceret aliquo tempore, & pro
aliquo fine eundem hominem simul plures vxores
habere, nunquid liceret aliquando eandem mulierè
simul plures viros habere, quia poterat stare eadem
ratio, & finis, scilicet, quòd vna mulier non posset gi-
gnere ex vno viro, quia frigidus, vel maleficus per-
petuo est: posset autem gignere ex alio. Ad hoc re-
spondetur secundum Augustinum in libro de bono
coniugali, quòd non est idem de viro, & vxore propter
quatuor causas. Prima est dignitas sexus, quia vir est
caput mulieris, & non è conuerso, ut patet prima ad
Corinth. 11. cap. ideo quædam permittere oportet vi-
ris, quæ non vxoribus, siue mulieribus, ut proprius di-
camus. Secunda causa est pax in communicatione
œconomica, quia non solum accipiuntur vir, & vxor
ad communicationem naturalem, quæ est propter gi-
gnere, quod est principale, sed ad communicationem
etiam œconomicam, quæ pertinet ad conseruationem
individui, sicut communicatio naturalis ad conserua-
tionem in specie, ut patet per Philosophum primo Po-
liticorum cap. 1. & 2. pax autem œconomica consistit
in bona habitudine rectoris œconomici ad subditos.
Rector autem est vir, subditi sunt vxor, & filij, & ser-
ui. Si autem plures viri eidem mulieri essent, multi

rectores eiusdem domus æquales essent, & tales, quod
ratio nec natura non patitur, quia omnis alia potestas
impatiens consortis erit, ut ait Lucanus libro primo
in principio de bello Iulij Cæsaris, & Pompeij. Etiam
quia isti cum diuersa capita habeant, necesse erat esse
diuersitatem animorum, ideo diuersa immo contra-
ria interdum præciperent, & tunc necessaria erat lis, &
disturbatio communicationis œconomica, & conse-
quenter totius ciuitatis. Etiam patet hoc ex parte su-
bictorum, quia si illi viri mandarent vxori, vel fami-
liæ contraria, vel disparata non posset pro eodem tem-
pore vtrique domino a familia deferri, & sequeretur
illud, quod ait Saluator Matth. 6. cap. nemo potest
duobus dominis seruire, aut vnum odio habebit, &
aliud diliget, aut vnum sustinebit, & alterum con-
temnet. Item quia sic non procuraretur bona dome-
stica vno mandante oppositum alteri. Non enim de-
cet sic esse, sed quòd ordo œconomicus imitetur
ordinem naturæ, qui optimus est, ut patet 12. Metaph.
quia ergo mala est pluralitas principij, bonus est vnus
princeps, ut ibidem in fl. 12. metaph. Ista autem incon-
uenientia non stant in vxoribus pluribus respectu vnus
viri, quia mulier non dominatur, sed vir, cum vir caput
sit mulieris, & non è conuerso: prima ad Corinth. 11.
licet ergo dantur plures vxores non dabiuntur plures
rectores, vel domini plures, sed plures subiectæ, ad
quarum pluralitatem non sequitur turbatio, sed ad plu-
ralitatem rectorij, quia datis pluribus rectoribus, dan-
tur plura principia agendi, & mouendi, quæ dissonant.
Datis autem pluribus subditis, non dantur diuersa prin-
cipia agendi, vel mouendi, quia subditus non habet in-
quantum huiusmodi in se principium sui motus, sed
mouetur ab extrinseco, scilicet à rectorè. Tertia ra-
tio, & potissima, quia repugnat pluralitas virorum ad
eandem vxorem intentioni naturæ ingeniantis coitus,
& rationi humanæ determinati matrimonium. Ideo
enim natura coitum adiuuenit, & ratio humana, &
diuina institutio matrimonium ordinauit, ut proles
inde ad continuationem specificam in Dei laudem se-
queretur. Sed si eadem mulier plures viros haberet
impediretur hoc, quia nunquam gignere posset. Mu-
lier enim quæ in eodem tempore vicino cum pluri-
bus coit ex nullo gignere potest, sicut accidit meretrici-
bus, quæ concipere nullo modo possunt. Si autem
duo viri cum eadem vxore coirent in temporibus ali-
qualiter differentibus, gignere posset, ut si postquam
concepisset ex vno ab alio cognosceretur, sed hoc non
contingeret semper. Si autem idem vir plures vxores
habeat, non sequetur huiusmodi inconueniens, quia
vnus vir bene potest ex pluribus vxoribus plures filios
gignere in tempore satis vicino, sicut Loth, qui vna
nocte impregnauit filiam suam maiorem, & sequen-
ti nocte filiam minorem, ut patet supra 19. cap. Ratio
autem diuersitatis est, quia vir est emittens, femina au-
tem recipiens: immo satis vtile esset aliquando eun-
dem virum plures habere vxores, quia si forte non
posset gignere in vna, tamen gigneret in altera, &
hoc siue impedimentum gignendi ab ipsa femina pro-
ueniat, siue ab ipso viro. Si autem impedimentum
eueniat à femina, si illam solum haberet, nunquam
gigneret, accipiendo autem alteram, posset gignere.
Sic enim accidit Abraham, nam facta fuerant ei repro-
missiones de multiplicatione seminis, ideo ne ipse oc-
casionem tuberet non implendi repromissionem,
& per hoc reus videretur, dabat operam generationi
honestè quantum poterat, sed nec sic quicquam fuit,
nam vxor sua Sara sterilis erat, cūque esset Abraham
85. annorum tenderetque ad senium videns Sara, quod
tempus generandi diminuebatur in eo, & propter ste-
rilitatem eius impediatur rogauit eum, ut accipe-

Nec ratio
nec natura
patit plu-
res viros
eidem mu-
lieri esse
maritos.

Ratio di-
uersitatis.

ret ancillam suam Agar, ingredereturque ad eam, at-
que cognosceret affectu matrimoniali, quod Abraham
vxoris precibus egit, & in sequenti anno, scilicet 86.
genuit filium nomine Ismahel. De ijs supra 16. cap.
Si autem impedimentum veniat ex parte viri, ut pote
quia incipit iam deficere potentia generandi, vel quia
semen eius ineptum est ad generationem, non poterit
ex qualibet muliere concipere, sed ex illa solum cuius
seminis bonitate contemperetur semen viri iam
debito calore deficiens, & hoc solum reperitur in iu-
uenculis, quia semen earum est bonæ complexionis
contemperans ineptum semen viri reducendo ad de-
bitam dispositionem, ita ut sit conuenienter actiuum,
& hoc accidit Abraham: nam Abraham cum iam esset
annorum 140. ut probatum fuit supra 24. & 25. cap.
ita quòd ad gignendum semen suum ineptum erat,
& si accepisset aliquam feminam grandævam aut ma-
turæ ætatis, etiam si non esset sterilis, gignere non po-
tuisset: accepit autem Ceturam, quæ iuuenula erat,
ex cuius bonitate seminis senile iamque pene frigidum
semen Abraham reparatum est, & genuit sex filios, ut
patet supra 25. cap. Quarta ratio secundum Augusti-
num est ratio sacramenti: est enim matrimonium in
Christo, & Ecclesia, ut ait Apostolus ad Ephes. 6. cap.
Sed sic est quòd Christus, qui sponsus vnus est: Ec-
clesia autem licet in se tota vna sit, aliquo tamen mo-
do est plures, ideo satis conuenit sacramento pluralitas
vxorum, sed non pluralitas virorum. Dicit enim
Augustinus quadruplicem esse Ecclesiam, scilicet Ec-
clesiam cõtemplatiuorum signatam per Rachel, Ec-
clesiam actiuorum signatam per Liam, Ecclesiam
cõtemplatiuorum mercenariuorum signatam per Ba-
lancillam Rachelis, Ecclesiam actiuorum mercenariuorum
signatam per Zelpham ancillam Lia. Nunc
autem vnam solum vxorem habere licet, quia alia si-
gnificatio reperitur in matrimonio, prout est sacra-
mentum legis nouæ, de qua extra de bigamis in cap.
debitum in textu, & in glo. Præter istas rationes Au-
gustini adhuc possunt dari alie. Prima quòd pluralitas
virorum eidem vxori repugnat intentioni naturæ,
& rectitudini finis destinati à ratione: natura enim &
recta ratio humana solum volunt matrimonium ad
prolem, sed vna vxor ex vno viro sufficienter gignere
potest, alius autem non poneretur ad gignendum, sed
ad deturbandum. Satis enim euidentis esset, quòd si
vna femina plures viros simul vellet, quòd non ad gi-
gnendum, sed ad libidinem faceret explendam. Iste
autem deordinatus finis est, & malè præstitutus: eun-
dem autem virum habere plures vxores bene stat non
ad libidinem, sed ad prolem, quia ad libidinem vna suffi-
cit: ad prolem autem non, quia postquam vna mu-
lier concepit vsque ad nouè, vel decem menses, iterum
concipere non potest. Potest autem idem vir in vno
anno multos filios ex multis vxoribus gignere, sicut
refert Franciscus Petrarcha in libro de prospera fortuna,
& adueria de rege, qui sexcentos filios genuit. Ne-
cessè enim erat, quòd ille quolibet anno viginti vel
triginta filios gigneret. Item secundo, quia ista plu-
ralitas virorum repugnat paci politicae, & œconomi-
cæ, quia si plures viri eidem mulieri essent, continge-
ret vtrūque simul ab vxore debitum petere, sed quia
non posset vtrique simul reddere, sequeretur magna
dissentio. Sic enim videmus in tauris, & in alijs bru-
tis contententibus super eadem femella. Sed dices,
quòd idem inconueniens sequeretur dando plures
vxores eidem viro, quia cum vir, & vxor quantum ad
actum matrimonialem ad paria iudicentur testante
Apostolo prima ad Corinth. 7. vir non habet potesta-
tem corporis sui, sed mulier, & mulier non habet po-
testatem corporis sui, sed vir, & sic non poterit esse pax,

Rationes
doctoris.

cum vir non sufficiat pro eodem tempore vtriusque
debitum reddere. Respondetur, quòd non est idem
in viro, & vxore multiplicatio, quia si plures viri simul
peterent debitum ab eadem muliere, cum ipsa non
posset reddere, viri qui ferociiores sunt mulieribus in
hoc contenderent vsque ad mortem, & nullus eos
moderari posset, quia vterque dominus esset: in foe-
mina autem non est sic, quia licet plures feminae es-
sent simul petentes debitum, quia tamen vir esset re-
ctor, & moderator earum, posset eis dare regulam,
quomodo sibi non obuiarent mutuo, ideo nulla con-
tentio sequeretur. Item tertio sequeretur magna
abominatio, cum vnus vir sciret, quòd alius coisset cõ-
eodem vxore, cum qua ipse, quia cum ipse actus sit
turpis, & scdatus, valde abhorreret quilibet vir à se
scdaturam ab alio defecari, & hoc eos induceret ad non
accedendum ad vxores. Patet hoc, nam non solum
aliquis abhorret eam, quæ ab alio scdaturam est, sed in-
terdum eam, quam ipse scdatur, & ex hoc sequitur id,
quòd cõmuniter videtur in amatoribus carnis: nam
amant intensissimè aliquam feminam antequam eã
adepti sint, & carnaliter cognouerint: postquam au-
tem cognouerint turpitudinem eius experientes cum
ea carnalia, non ita eam appreciantur, sed aliam ma-
gis desiderant quam ante hoc nullo modo desidera-
bant, & non solum non ita diligunt, sed interdum ni-
mium ante cognitionem carnalem & post cognitionem
summo odio persequuntur, ita ut maior sit posterior
abominatio, quam fuerit præcedens dilectio. Hoc
autem inter ardentissimos amatores videtur esse, ut pa-
ret de Amon filio Dauid amante sororem suam Ta-
mar, ita ut deperiret in amore eius, & viribus oppri-
mens eam, concubuit cum ea, & factum est, ut maior
esset odium, quo oderat eam postquam cognouit
quam amor, quo eam ardentissimè dilexerat ante-
quam cognosceret, ut patet secundo Regum 13. cap.
Item quarto, quia sequeretur incertitudo prolis, quòd
valde repugnat honestati politicae, & nobilitati gene-
ris, & toti virtuti, & probitati. Ut enim supra diximus
mulier, quæ à pluribus cognoscitur, generare non po-
test, sed si aliquando contingat eam generare ex vno
illorum, non patebit distinctio prolis, quia vterque vir
ignorabit ad se pertinere, nisi magna paterna effigies
manifestaretur in prole: hoc autem valde inhonestum
erat, quia tollebat omnem statum politicum, qui est
in varietate personarum differentium nobilitate, &
statu: nobilitas autem prolis est à nobilitate paterna.
Ignorato ergo patre, nunquam pateret in posteris distin-
ctio generis, & nobilitatis: hoc autem omnium virtuti
viam præcludit, quia homines, qui se à nobilibus or-
tos cognoscunt à generis nobilitate coguntur, ut ma-
gna, & conuenientia nobilitati sua faciant, ne vili-
mi reputentur. De hoc ait Boetius de consola. lib. 3.
prosa. 5. Sic inquit, quòd si quidem in nobilitate
bonum id arbitror esse solum, ut imposita nobilibus
necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degene-
rent. Idem patet, scilicet, quòd deuiare a bonitate fa-
ciat aliquem ignobilem, & degenerem per eundem
Boetium lib. 3. de de consola. metro. sexto. Sic ait
*Si primordia vestra
Aureoremque Deum expelles
Nullus degener extat,
Nisi vitius peiora fouens,
Proprium deserat ortum.*
Cum autem talis nobilitas ignoratur, torpet pigra
virtus, & ocio contabescit. Hoc autem est totum bo-
num, & honorem publicum enervare. Non sequi-
tur autem hoc datis multis vxoribus eidem viro,
quia licet de qualibet genere, patebit distinctio gene-
ris, cum sit certus pater, & certa genitrix. Item quin-
to se-

Nobilitas
prolis est
à nobilitate
paterna

ro sequeretur parvus amor patrum, & filiorum, quia incognita non diligimus: cum ergo sic non pateret distinctio prolis nec cognosceret filius patrem, nec pater filium: non ergo diligenter se. Et in hoc fundatur ratio Aristotelis octavo Ethic. quare magis diligunt parentes filios, quam filij parentes: dicit enim quod pater, & mater magis cognoscit, & maiori tempore filios suos, quia cognoscit eos à principio, quam filij parentes, quia cognoscunt eos multo tempore postquam geniti sunt. Etiam dicit quod propter hoc, quia cognoscit magis mater filium, quam pater, magis diligit eum, deinde quia non potest dubitare mater, quis sit filius eius: pater autem dubitat multum. Non est autem istud inconueniens in multis vxoribus eiusdem viri, quia quilibet pater, & mater perfectè cognoscentes filium suum diligunt eum, & diliguntur ab eo. Et si forte dicas: licet non cognoscat filius certum patrem datis multis viris eidem mulieri, tamen amabit omnes, vt patres, quia quilibet æqualiter est indifferens, vt sit pater eius, & istam rationem assignant Socrates, & Plato ponentes debere esse communitatem vxorum, & possessionum in politia, vt recitat Aristoteles secundo Politicorum primo cap. scilicet, quod quilibet genitus in ciuitate diligeret omnes homines ciuitatis, vt patres qui maiores essent, ita quod eum gignere potuissent: sic enim amor totius ciuitatis esset, vt amor patris ad filium, & fratris ad fratrem. Sed istam rationem potius conuertit ad oppositum Aristoteles dicens, quod cum quilibet genitus nullum patrem cognosceret, nullum vt patrem diligeret, etiam dato quod natus quilibet omnes consideraret, vt potentes esse patres suos, cum iste amor paternus sit quædam dulcedo cognationis, si ad omnes extenderetur iam modica, vel nulla esset. Sicut modicum dulce sparsum in multam aquam nihil dulce facit, vt si modicum mellis mittatur in magnum flumen. Talis ergo positio tanquam multum irrationabilem nunquam aliqua politia suscipit, quia taliter genitos viles reputabat: ideo Lacedæmonij, quidam cines in Græcia, qui & Spartani dicuntur, inter alias gentes vilissimi reputabantur, quia ab incertis patribus nati erant, nam vt refert quidam historicus tractans de dea, quæ dicitur Venus armata, cum semel Lacedæmonij contra hostes suos ciuitatem suam longe conflicturi inuasissent manentibus mulieribus ad tutelam ciuitatis, & cum facto bello armati Lacedæmonij in ciuitatem suam redirent, mulieres Lacedæmonum eos à longe respicientes hostes esse putauerunt: armato ergo sceminarum exercitu viris obuiam exeuntes bellum inferre parabant: cum autem cominus viderunt viri cognoscentes vxores suas esse iudicauerunt in eas impetum esse faciendum, vt singuli singulis sceminis obuiantes sicut indifferenter eueniret eis, in gaudium euentus bellici miserentur, quo facto proles incerta, & mixta Lacedæmonij prouenerunt, cum de nullo tunc genito certus constaret pater, ex quo facto ab alijs gentibus vilissimi reputati in opprobrium Spartani dicti sunt. Idem dicit de Garamantibus Solinus primo cap. de Aethiopia in libro qui dicitur Polistor: hoc autem de Lacedæmonijs quidam historici sic narant. Paulus Orosius tamen in primo de Ormesta mundi aliter dicit, scilicet, quod anno 20. ante urbem conditam, qui fuit annus septingentesimus sexagesimus primus Messenij virgines Lacedæmoniorum ad solemnitate in eorum videndam euntes oppresserunt, ex quo perimori Lacedæmonij per 20. annos contra Messenios bellum gesserunt, qui in principio bellorum magnis se execrationibus deuouerunt, nunquam, scilicet in patriam redituros, nisi Messenia expugnata. Cumque per decem

annos pugnassent, nec obsidionis suæ fructum viderent recipientes vxorum suarum querelas de longa viduitate considerantes, etiam quod si tunc à gignendo se cohiberent, senes ipsi, & vxores eorum efficerentur, & post cum gignere vellent non possent: unde manus eis damnum insurgeret perdita spe successione quam hostibus suis, etiam si eos vincerent, qui post tales execrationes, & iuramenta ad supplementum exercitus veniant ad gignendum in Lacedæmoniam miserunt permisso omnium sceminarum concubitu, vt sic spe prolis non prorsus carerent: fuit autem ista licentia vilis satis Lacedæmonia, quæ aliter petitura erat, infamis tamen valde, ita vt cæteris gentibus abiectiores iudicentur.

Quæ ingreſſo ad se viro. Id est cum Bala carnaliter fuit cognita a Iacob noniter in virum accepto. *Dixitque Rachel.* Tota lætitia de natiuitate huius prolis attribuebatur Racheli, quia ipsa famulante ancilla sua viro suo coniuncta fuit. Vnde sic latatur Rachel, ac si ipsa concepiſſet, & peperisset. *Iudicauit mihi Dominus.* Id est iudicium fecit mecum, scilicet se habendo iuste. Dicit hoc, quia ante quando Rachel sterilis manebat, & petente ipsa prolem non exaudivatur, videbatur Deus crudelis esse erga eam. Nunc autem, quia dedit prolem, dicitur iudicauisse, id est iuste se habuisse condescendendo iustis precibus Rachelis, & ideo subdit. *Et exaudivit vocem meam.* Quia quotidie deprecabar, vt daret mihi prolem, *Dans mihi filium.* Quia reputabat hunc filium ancillæ esse suum, quia intendebat eum adoptare, si ipsa non pareret.

Et idcirco appellauit nomen eius Dan. Dan interpretatur iudicium, & venit ex hoc, quia ipsa dixit iudicauit mihi Dominus, vel alio modo potest introduci ista litera; cum Rachel videret sororem suam quatuor filios peperisse, timuit, quia ipsa sterilis erat, quod a viro suo contemneretur: nunc ergo intendit dicere Rachel contentio erat inter me, & sororem meam, quæ alteri in amore viri præponi deberet, & mihi videbatur, quod Deus vellet sententiam pro sorore mea, quia ei quatuor filios dederat me sterili remanente. Sed nunc video, quod iudicauit mihi, id est, quod pro me tulit sententiam dans mihi filium.

Comparauit me Dominus cum sorore mea. Id est fecit me æqualem sorori meæ, quia sicut soror mea concepit plures filios, ita ego ex ancilla mea genui plures. *Et inuolui.* Facta sum in maiori statu, quam ipsa: ante enim quam Rachel ex ancilla sua susciperet aliquem filium, timebat se inferiore sorore sua fieri: quando autem peperit ancilla primum, iudicatum est pro Rachel, quia tunc non timuit fieri minor, & quæ ad hoc comparata fuit sorori suæ, id est facta æqualis ad minus: quando autem suscepit secundum filium ex ancilla, dicit se inualuisse contra sororem, quia iam maioris reputationis haberetur apud virum, quam soror sua.

Sed quaritur quomodo dicit se inualuisse contra sororem suam, cum soror sua quatuor genuisset: ipsa autem duos, & soror sua genuisset a se, ipsa autem de ancilla? Respondetur quod comparando antorem minimum quem gerebat Iacob ad Rachel, & modicum amorem ad Liam, & cõferendo pulchritudinem Rachel turpitudini Liæ maioris reputationis haberetur duo filij Rachelis, quam quatuor filij Liæ, ideo semper ipsa inualeſcebat: in Hebræo habetur. *Orationes Dei orauit, & potuit cum sorore mea.* In quo notatur, quod istos duos filios Rachel a Deo precibus extorsit: quia de primo dicebatur supra, iudicauit mihi Dominus, & exaudivit vocem meam. De isto secundo dicitur orationes Dei orauit, potuit autem cum sorore, quia ad minus non præponeret ei soror, quia duos ipsa genuisset.

Dan quid.

Quæst. 4. Quo Rachel inualuit contra sororem suam.

Voca.

Quare magis diligunt patres filios, quam filij parentes.

Paternus amor est dulcedo quædam cognationis.

Vocauitque nomen eius Nephthaim. Quod signat oratû, id est oratione acquisitum, vel signat extortum, & indirectè habitum, quia Rachel extorsit hunc filium a Deo precibus, & non directè, quia quem ipsa de se concipere non potuit, de famula sua concepit. *Sentiens autem Lia.* Postis filijs adoptiuis Rachel, ponuntur filij adoptiui Liæ, & primo in duas, quia primo agitur de adoptiuis, secundo de proprijs, ibi. *Egressus est autem Ruben.* Circa primum. *Sentiens autem Lia, quod parere desisset.* Hoc sensit Lia, quia quando parere incepit in quatuor annis quatuor filios genuit, nunc autem duo anni elapsi erant quasi, quia non erant totaliter elapsi, & videbatur se non secundari, ideo dedit ancillam suam viro suo, vt ea conciperet. Non est autem putandum, quod Lia in quatuor annis pepererit quatuor filios, ita quod quatuor anni transferant a tempore, quo ipsa fuit assumpta, & cognita carnaliter a Iacob vsq; ad tempus, quo iam peperisset quatuor filios, quia si quatuor annos tenuisset in pariedo quatuor filios, non mansisset postea tempus, in quo ancilla sua peperisset duos, & post illa ipsa concepiſſet tres successiuè, scilicet duos filios, & vnam maxime, quia non concepit Lia in fine septenni istius, quia Rachel concepit Ioseph in fine huius septennij, & ante hoc alij concepi, & geniti erant, & patet, quia dicitur in litera, quod nato Ioseph voluit Iacob reuerti in terram suam, & hoc erat in fine vigesimiprimi septennij: nam solû stetit viginti annis Iacob in Mesopotamia, scilicet quatuordecim p vxoribus, & sex pro gregibus, sed quoniam natus fuit Ioseph non dũ seruiet quæquã pro ouibus, sed postea conuenit, vt patet in lra, ergo Ioseph natus fuit in vigesimiprimi septennij, & nato illo voluit Iacob reuerti in terram suam, sed non dicitur nato aliquo de alijs, voluit reuerti, ergo vsq; ad alij nati sunt ante finem illius septennij. Dicitur ergo, quod Lia peperit illos quatuor filios, quâ in tribus annis, quæ de nouè in nouè menses parere poterat. Deinde cû ancilla sua conceperit duos, & ipsa tres, manebat quatuor anni, in quibus isti nasci possent, quia dato, quod isti nascerentur successiuè, scilicet nunquã concepiſſet Lia aliqũ de tribus vltimis, donec Zelpha peperisset duos, possent isti nasci in pauciori tempore, quam in quatuor annis, quod pater dâdo cuilibet nouem menses. Et adhuc supererant tres menses de quatuor annis, maxime quia credendum est, quod non fuerit successiuè, sed postquam genuit Zelpha ancilla vnũ, redierit Lia ad concipiendum tres, quos postea concepit, quando dicitur quod Lia sentiens, quod parere desisset, dedit ancillam suam viro suo, non est intelligendũ quod hoc sensit videns, quod duobus annis non peperisset, quia tunc non maneret tempus, in quo Zelpha, & Lia parerent filios, qui ponuntur in litera, ideo satis est, quod Lia hoc intellexerit, quod illo anno non concepit, sicut alijs annis, cum post nouem menses conſueuisset concipere. *Zelpham ancillam suam.* Id est, quæ ei a patre in ancilla data fuerat. *Marito suo tradidit.* Scilicet in vxorem, quia alias nullo modo eam accepiſſet Iacob, quia adulteriũ esset, & graue peccatum. Istam autem quartam vxorẽ Iacob non desiderabat, nec petebat, nec etiã ad preces Liæ suscepiſſet, quia iam Lia conceperat filios quatuor, nec erat ei necesse concipere ex ancilla, sed suscepiſſet eam ne odij, & dissensionis materia oriretur, quia diceret Lia, ego sum infelix, ego despecta, quia ad preces vxoris meæ suscepiſſet vir meus ancillam in vxorem, & ad preces autem meas suscipere noluit.

Sed dices quare dicitur in litera. *Tradidit viro suo ancillam suam Zelpham.* Respondetur quod causa est, quia sine consensu eius vir ancillam in vxorem accipere nõ poterat. Sed videtur hoc falsum, quia eodem modo contrahit vir cum vxore secunda, sicut cum prima, sed ad contrahendum cum prima non requirebatur consensus alicuius alterius, ita nec ad consentiendum in

Iacob habitauit viginti annis solû in Mesopotamia.

Quæst. 5. Quare dicitur tradidit viro suo ancillam suam Zelpham.

Alph. Toſt. super Gen.

A secundam. Respondetur, quod non est simile, quia anteq̃ vir accipiat aliquam vxorẽ ab omni lege matrimonij est absolutus, potes facere quodcumq; placuerit, postq̃ vero õxit, tranſit in ius alterius, quia vir nõ hæt potestatem corporis sui, sed mulier, & mulier nõ habet potestatem corporis sui, sed vir, prima ad Corinth. 7. cap. si aut vir habes vnã vxorẽ, superinduceret aliam primã vxori iniuriã faceret, tollendo ei ius suũ. Quia cum vir duas vxores habuerit, non poterit cuilibet carũ ita cõplete reddere debitũ, sicut si vnã solam haberet. Quod autẽ in iniuriã vergit vxoris sine illius consensu introduci non pot. Et quia quod Iacob susceperet Zelpham in vxorem vergebat in iniuriã Liæ, & Rachelis, sine earum consensu accipi non poterat in vxorem: de Lia autẽ solũ sit hic mentio, quia cum Rachel ante dedisset ancillam suam viro suo in vxorem, non erat difficile, quin consentiret, ne traderet etiam Iacob suam ancillam. Item non poterat fieri sine consensu Liæ, quia parabatur ei magnum præiudiciũ, cum tolleretur ancilla, quãtũ ad seruitutem. Nam anteq̃ assumeretur in vxorem a Iacob, poterat Lia impẽrare ei, quodcumque veller, & quãdocũq; veller, cum autẽ efficeretur vxor Iacob, quã Iacob peteret ab ea debitũ, vel alia obsequia ad quã vxor tenetur viro, impediretur, ne ageret id quod mandabat ei domina sua, iõ serui sine domino rũ consensu phere non debent: si tamẽ õxerint ecclesia approbat matrimonium, & cogit seruitũ, vt omnia seruitia, quæ ante domino dare conſueuerat proflea der, vt patet extra, de coniugio seruorum, cap. 1.

Sed quaritur quomodo Iacob poterat tot vxoribus debitũ soluere, cũ vnus homo vix vni mulieri sufficiat, immo nec semiplene sufficit. Respondetur, quod Iacob sufficiens erat ad reddendum debitum omnibus ijs vxoribus, & hoc ex duabus causis. Prima quia Iacob potens vir erat valde, in actu matrimonij. Et ratio est, quia vsq; ad tempus, quo accepit vxorem continenter vixit, nullam vnq̃ mulierem cognosces, quia vir sanctæ conuersationis erat. Est autem, quod quando homines in parua ætate mulieribus commiscetur, totum eorũ robur eneruatur, nec postea potentes multũ sunt. Cum autem homines abstinent in parua ætate a coitibus, maner in eis natura potens, & integra, & efficiuntur robustiores corpore, & in abundantia potentia generatiua abundantiores. Vnus enim talis tribus qui in tenera ætate eneruati fuerint, potentior est, & semen illud conuenientius ad generandum, quia potens valde est satis in calore contemperatum contẽperare valens sufficenter semen mulieris. Sic enim nostro tempore visum est de quodam, qui vsq; ad triginta annos quasi ab omni coitu abstinuit. Deinde in ætate illa vxorem accipiens ita corpore, & potẽtia generatiua abundantissimus fuit, quod vxor sustinere non poterat eius improbam libidinẽ, inq̃stabiliter enim super multos hoies abũdabat. Expedientissimũ enim est ad bonũ statum politicum ista considerare. Vnde Aristot. in 7. Politicorum, cap. 15. Magnã inquisitionẽ facit circa hæc, scilicet quibus temporibus, & in qua ætate cõmixtio fieri debeat, vt proles optime sequat: dicit. n. quod in viris tps generandi est vsq; annos septuaginta, in mulieribus autem vsq; ad quinquaginta. Sed hoc iã nõ ita plenũ est, quia a tpe suo vsq; nunc sunt ferè mille, & octingenti anni, in quibus satis magna in rebus mutatio fit, dicit et quod non debent spectare viri, vt gignant in extremo tẽpore, quo gignere possunt, quia tunc ante morientur patres, quod filij sint adulti sufficientes parentum educationi. Optimum autem tps generandi est, cum sic gignitur, quod filij geniti ante ad ætatem robustã deueniant, quod parentes viribus deficiant, vt nõ intercidat aliquod tps robur patrũ, & filiorũ, in quo nec pres filijs, vel sibi viribus deficiẽtibus procurare necessaria

Obiectio.

Responsio.

Quæst. 6. Quomodo Iacob poterat satisfacere tot vxoribus.

Mala est generatio, quæ fit in senectute.

Sc non

Mala est generatio in tenera aetate propter duo.

Primo.

Secundo.

non possint, & filij patribus propter defectum virium nondum aduenientium: mala ergo est generatio, que in senectute fit solum, quia tunc filij patribus, nec patres filijs subuenire possunt, hiquidem propter paruos esse, illi autem propter valde senes. Dicit etiam Philosophus, quod mala est generatio facta in tenera aetate, ut vir coeat in decimo octavo, vel vigesimo anno propter duo, primo quia pueri nati, quando ad aliqualem cognitionem deveniunt videtes patres suos valde iuvenes esse, non reuerentur eos multum, qualiter reuereri oportet, quia illos coequeos existimant, secundo quia si parua aetate hoies vxores accipiant propter inexperientiam aetatis ad disponendum rei familiaris conuenientes non sunt, & sic interdum magna facultates disperduntur. Est autem, & potissima ratio propter habitum filiorum, quia qui in tenera aetate commiscetur mulieribus, paruorum corpore filios generant, & deficientes viribus. Generale est in omnibus animalibus, quod fetus nouorati alicui imperfecti sunt, & inducit signum, quia si aliqua ciuitas sunt, in quibus permittuntur iuuenes, & iuenculae coniugari oes homines, ut coiter corpore parui sunt. Masculis enim generantibus in parua aetate coire valde nocet, non solum futura proli, sed & genito, qui viribus caret, & augmento, & membrorum magnitudine, & debita proportione priuatur, in disponitur etiam ad vitam, quia per coitum intempestiue excitatur calor innaturalis, deficient corpora tenera. Mulieribus etiam nociuum valde est ante debitam aetatem coire, quia periclitari, & mori contingit in partu, magis quam quando in aetate perfecta sunt propter paruitatem membrorum, & teneram aetatem tantum non potentem tolerare dolorem: secundo, quia fetus imperfecti sunt: tertio, quia propter in tempestuos coitus disponuntur, ne postea generare queant, ideo saepe videmus, quod aliquae puellae, quae in valde tenera aetate viros cognouerunt, postea concipere nullo modo possunt: quarto, quia iuencula cito coitibus assuescunt ardentiores fiunt, & intemperatae, quae nec multiplicatis coitibus fatientur. Aetas autem conuenientissima ad commixtionem, ut decens sequatur proles, ut ibidem ait Philosophus in foeminis, contingit circa decimum octauum, vel vigesimum annum, in viris autem in tricesimo septimo, vel modicum infra, siue supra. Et ista aetas valde conuenit proli generationi, & patri generati ad bonam corporum habitudinem, & ordinatam communicationem economicam, quia filij geniti in tricesimo septimo anno erunt perfecti ad generandum, quando pater deuerit ad annum septuagesimum, in quo deficit potentia generatiua, & filij erunt tunc fortes, ut possint patribus iam senio deficientibus in necessitatibus puidere, & licet usque ad septuaginta annos potentia generatiua, ut in plurimum in viris continuetur, non est tamen bonum usque ad illud tempus gignere, quia proles iuuenem, & senem, sicut in corporibus imperfecte, ita in intellectu deficientes valde sunt. Ratio est, quia perfectio intellectus nostri attenditur secundum perfectionem phantasiam, & organorum cognitiuorum, non quod illis alligatus sit, ut potentiae materiales, sed quia operationem istorum praesupponit ad suam intellectionem, id est in primo Posteriorum, quod necesse est illa scientia carere, de cuius obiecto potentia sensitiua caremus. Dicit ergo, quod conueniens generatio, secundum determinationem Philosophorum, & Poetarum fit usque ad annum quinquagesimum, vel quinquagesimum quartum. Si autem alijs temporibus ad sanitatem, vel bonam corporis habitudinem coire licet, non est hoc intendendum secundum Philosophum, quia illud non pertinet ad bonitatem prolis. De temporibus autem, & disponibus generandi in eodem capitulo inquit Aristoteles, quod locum ad gignendum eligi oportet, magis frigidum, quam calidum, vel saltem medio modo se habentem, id est hoies nati in terris frigidis robustiores sunt, &

maiora, & pulchriora habent corpora hoibus genitis in terra calida, & ad bellum, & cetera opera fortiora a flores sunt, ut idem Aristoteles eodem libro, 5. cap. 8. quod frigiditas loci, spiritus feminis restringendo detinet, ne exhalent, in quibus tota vis prolis futura est. Caliditas autem loci disgregando, & aperiendo subtiliat, & spiritus feminis exhalare cogit. Oportet etiam loci positionem, & temporis qualitates loci positiones apte ad generationem, ut tunc qualitate inquirere, non est enim congrua generatio in locis sitis Austrum, sicut quod sunt inclinati a parte Australi, & eleuati ab Aeglonari. Et debet fieri generatio vigetate vetero Aeglonari, quod frigiditate sua circumstante spiritus feminis detinet, ne exhalent, & subtilitate, & siccitate sua deficit humilitates viscosas, & innaturales. Venti Australes a contrario calidi sunt, & humidum, id est in flant, & humefaciunt, qualiter Auster, & collaterales eius veteri pessimi ad tempus generationis sunt, ventus autem Fauonius, quod Occidentalis est, & Subsolanus, quod Orientalis est, & collaterales eorum meliores, & saniores sunt: collaterales autem istorum, meliores sunt declinat ad Boream, quod ad Austrum. Tempus autem generationis huius, propter eam ex causis dictis, sicut propter frigiditatem: proles autem in maxima aetate genitae deficientes valde sunt, & intellectu, & corpore, & viribus, est autem remedium ad contemperandum qualitates temporum, & locorum, quod hoies habitates in valde frigidis regionibus coeant incipere vere, vel in aestate, si terra excessiue frigida est, quia si magno hyemis frigore coeant proles quidem sequerentur valde animosa, & robuste, sed non perfecte in intellectu, immo impetuose sunt ira, & alias passiones, & animosa valde, ut ait Philosophus in eodem libro, cap. 4. Si autem ut diximus coeant proles medio modo temperabitur, quia aliqua frigiditas loci adiunabit ad feminis disponendum, ut sint corpora magna, & robusta, & aliqua tunc caliditas semen digeret humiditates superfluas, & innaturales consumendo, illi autem quod in terra calida morantur in magna hieme, in frigoris vehementia coeant, non quidem cum Auster incubuit, & aquarum multarum copia est, quia tunc inflatur fetus, & fit humiditas innaturalis, & indigesta, sed quoniam magna glacies, & pruinae sunt ingentes, Borea restituitur, & desiccante. Oportet etiam generare volentes, quantum ad labores, & officia bene se habere, ita quod viri sint aliquibus laboribus dediti. Sed non magnis ex quo sequitur, quod homines valde otiosi nulli labori, nec curae dediti filios tumidos, & infirmos, & indistincti intellectus, & tardos ad motum generent, quorum corpora ad omnem corruptionem, & infirmitatem prompta valde sint. Ratio est feminis indigestio, & superflua humiditas inflatiua, carnes mollificas quadam mollitie muliebri. Non oportet etiam volentes gignere, vacare magnis laboribus violentibus, & frangentibus totas corporis vires. Sicut sunt hastuloso, & omnia certamina exercitatiua, vel quotidiana conuersatio in armis, ut in illis, qui sunt in bellis, & in agricolis, qui supra modum se affligunt. Ratio est, quia nimius labor, & motus fortis causant ardorem excessiuum, & innaturalem, qui non solum digerit, sed feminis spiritus exhalare facit, & eius humiditatem naturalis. Ex quo sequitur, quod filij hoium valde studiosorum, ut coiter parui corpore sunt, & viribus debiles, nec multum abundantes in intellectu, immo aliqualem cura hoium suspecti. Ratio quia vehemens studiorum cura hoium desiccatur, & exurit, & semen eius est exustus carens debita humiditate, secundum quam possit fieri augmentum, & organa phantastica desiccata in quadam stultitia, & admirationis specie efferrunt. Et simile est, quod coiter videmus in colericis adustus, qui ad amentiam proni sunt, nisi magno regimine defensentur: Homines autem qui medicis laboribus occupantur, nec valde magnis curis proles perfectas faciunt, & secundum corporis habitudinem, & secundum intellectum ceteris superioribus

Temporis qualitates loci positiones apte ad generationem.

Melius est nubere, quam vri.

Cap. 14.

perioribus concurrentibus. Ex quo sequitur quod communiter videmus, quod filij pastorum corpora pulchra, magna, & robusta habent, quia non magnis laboribus occupantur frangentibus, nec rursus totaliter quiescunt, quia mouentur conuenienti motu, & faciunt quaedam alia, quae sunt sufficientes labores ad feminis congruentem digestionem. Ex hoc etiam videmus, quod filij agricolarum, qui magnis laboribus occupantur, parui nascuntur, & vires paucas habent: foeminae autem quando pragnantes sunt, etiam disponi debent secundum corpus, quia non debent intendere magnis laboribus, quia possent pati abortum. Etiam quia semen non dum formatum, vel si iam formari incipit, ardore innaturali confurgente ex labore, patitur eadem inconuenientia, quae supra de patre diximus, scilicet desiccationem humiditatis debita, & indispositionem ad augmentum, ad robur, & malam intellectus habitudinem consequentem organa phantasia. De his enim omnibus, de quibusdam expresse, de quibusdam in radice loquitur Aristoteles in 7. Polit. cap. 15. Hec autem omnia conueniunt rectitudini status politici, sed de quibusdam eorum, scilicet de tempore, vel aetate coeundi, in qua aetate matrimonium iungendum sit, ut proles optimam dispositionem sequantur, non multum curauerunt iura humana, maxime ecclesiastica concedentia uiro contrahere matrimonium in principio pubertatis, scilicet in quatuordecimo anno, & foeminae in duodecimo. Et ratio est, quia iura ecclesiastica sequuntur, in quantum possunt ius diuinum, ius autem diuinum magis intendit deuare hoies a peccato, ut proficiant in vita aeterna, quam consentiendo peccatum deducere hoies ad temporaneam perfectionem. Hoies autem, quoniam deueniunt ad tunc pubertatis, incipiunt ad libidinem inclinari. Si ergo statim non permitterentur habere vxores, daretur eis occasio ad adulteria, incestus, stupra, fornicationes, & quaedam alia infanda generaliorum, magis autem talia mala vitanda sunt, quam eis existibus inducatur in hominibus perfectio secundum corpus, & idem Apostolus vxorem ad fornicationem vitandam remedium accipere consilium, & indulget, ut patet 1. Corinth. 7. cap. dicens, Vnusquisque vxorem suam habeat propter fornicationem, & vitandam. Melius est enim nubere, quam vri. Si autem proles imperfectae sequantur, non nisi ius diuinum curat, ut ista vitia extirpentur attendens, quod perfectio nostra non est in ista politia, sed in alia, ad quam subordinamur, scilicet ad politiam ciuitatis celestis. Sic enim ait Apostolus ad Hebr. vlt. cap. Non habemus hic ciuitatem manentem, sed futuram inquirimus. Reuertendo autem ad propositum, quia licet aliquando digressio longa quidem fuit, sed non inutiliter. Est secunda ratio, quare Iacob poterat debitum reddere quatuor vxoribus, bona instructio, & honestus finis vxorum. Si mulieri ad fatietatem sufficere deberet vir in actu coniugali ante desiccaretur, nec vnus, immo nec multi vni mulieri sufficerent, quia & ipse frequens coitus calorem innaturalis ascendit, secundum quem dum magis femina huic actu intendit, magis desiderat, nisi per accidens fiat fatigatio, & fractio organorum, sicut est in videndo, vel audiendo, quia oculus non satiatur visu, nec auris auditu, ut patet Eccles. cap. 5. & tunc constat, quod organa fatigantur, & requiescere dicimur, quoniam ab omni actu sensationis cessamus, quemadmodum est in somno. Sic declarat Aristoteles in 7. Ethic. circa finem, quod in experientia quarundam delectationum tristitia est, sed toleramus propter assuetos esse, sicut dicit in videndo, & audiendo quosdam labores esse, delectant tamen in videndo. Sunt enim delectationes quaedam, ut medicinae tristitiarum, ut delectationes iuueniles, & seniles, nam natura iuuenilis est in continuis motibus, & magnis, qui sunt tristes, & si non acciperet delectabilia valde dolorosa, & laboriosa aetas esset illa. Vt ergo non ve-

Alph. Toft. super Gen.

A hementer tristetur, accipiunt illa delectabilia, ut medicinas dolorum. Medicinae autem non accipiuntur, tanquam delectabiles, sed ut expulsivae morborum, & si non essent expulsivae morborum, non acciperemus illas, quia non accipimus illas fruenter, sed vtentes illis, sic etiam quaedam delectabilia sunt, quae non accipiuntur, ut fruenter, sed quia remedia sunt dolorum, & sic sunt omnes molles, ut patet 7. Ethic. qui persequuntur delectabilia non quidem, quia perseferuntur in delectabile, sed quia tristitias passionum tolerare non possunt, & quia ab istis laboribus liberantur accipientes delectationem oppositam, ideo persequuntur illas, sicut in persequentibus actum venereum, aliqui enim persequuntur, quia delectabilis sibi proponitur, & vult frui illo, & isti vocantur incontinentes, alij persequuntur actum venereum, quia sustinent fortissimas passiones, & licet iste actus esset eis valde delectabilis, non persequerentur si in sustinendo passionem durus labor non esset, ideo ut effugiant istum cruciatum, delectabile in actu committunt, non quod illud velint per se, sed per accidens: isti autem vocantur molles. Sunt ergo istis delectabilia, non delectabilia, sed medicinae laborum. Sed adhuc hoc manifestius patet in alijs delectabilibus secundum tactum, quemadmodum est scalpere carnes, quod est quoddam delectabile, sed non est delectabile propter se, sed ad tollendum passionem, vel laborem pruriginis, & dum illa tollitur, non sentitur scalpere esse triste, sed ablata illa sentitur, quia carnes diuiduntur, & violenter rumpuntur interdum usque adeo, ut cruor emittatur, & patet hoc si aliquis scalpat partem, in qua non est prurigo, quia illud laboriosum, atque dolorosum est. Sic ergo frequentius ipsa delectabilia sibi ipsis poena sunt, quia dolorem secum important, ut patet in actu venereo fractis, aut lassatis organis, & nondum expleta libidine: patet hoc maxime in puellis, cum primo cognoscuntur, & in hominibus cum primo foeminas corrumpunt, quia in puellis est fractio claustrorum virginalium, quae est quaedam violentia facta naturae, ideo licet in eis passio stimulet ad actum venereum, satis prima delectatio coniuncto dolore compensatur. Talis enim claustrorum apertio, satis dolorosa est, licet dolor eius per totum non pateat ex admixtione delectationis venereae, in viris autem qui nouiter coeundo genitalia vasa sua corrumpunt, dolor quidam est, licet non tantus quantum in puellis nouiter defloratis. Horum autem veritas cuiuslibet speculanti ex effectu patet, scilicet quod ex corruptione viri sequatur, & quod ex corruptione foeminae. Nec tamen, dico propter hoc patere ex effectu, id est per experientiam, cum nullus sit qui vtrumque experiatur, nisi fuerit scititius ille Tiresias, de quo Ouidius Metam. lib. 3. ponit quomodo vtrumque Venerem expertus fuerit, nunc vir, nunc foemina factus. Patet autem hoc ex effectu, si sola speculatiua consideratione speculando, quod ex vtroque sequatur. Patet ergo, quod volebamus delectationes multas coniunctos habere dolores, esse tamen aliorum medicinas dolorum. Fatigantur ergo foeminae, sed non satiantur. Non potest autem homo cupiditate mulieris explorare, quia potentiae passivae receptivae ad actum non est in hoc portio, quia potentia passiva non est fatigabilis, potentia autem activa fatigatur, qualis est in viro. Si autem foemina honestis moribus imbuta sit ita ut coitum diligat solum ad generandum, vel aliquando ad mitigandum aliquas insurgentes passiones, hoc non saepe facile est posse debitum reddere mulieri. Sic autem erat in quatuor vxoribus Iacob, quod ipse erat honestus, desiderans coitum solum ad generandum, ut satis patet ex superioribus. Quia alias Lia, & Rachel non dedissent Iacob famu-

St 2 las

las suas in vxores, quia magis possent vacare libidini...

Istorum edo significata gerit. Dixit feliciter. Idest, Lia...

Adfer, & Gad quid. Sed Hieronymus, transiit Catho. magis nolens fatum...

Adfer, & Gad quid. Sed Hieronymus, transiit Catho. magis nolens fatum...

pi, nisi in duobus annis, & quasi dimidio, dando cui-

Quare autem Rachel mandragoras tantum desi-

Sed queritur, cum Jacob plures vxores haberet,

Quomodo Jacob reddebat debitum vxoribus.

Quomodo Jacob reddebat debitum vxoribus.

Mandragora quid.

Cont. 7.

Quest. 7. Cur Rachel desiderauit mandragoras.

Mandragora teste Auicenna ad quid sit uilis.

Quest. 8. Quomodo Jacob reddebat debitum vxoribus.

is. Ratio est, quia ancillae acceptae fuerunt in vxores...

Bona responsio. Sed in illa certa parte temporis ita...

Recordatus quoque Dominus. Deus enim proprie loquedo...

Recordatus quoque Dominus. Deus enim proprie loquedo...

re conuenienti sibi maxime, quia Jacob nolebat ei dis-

Nulla melior dos, quam filiorum multitudo.

Beatitudinem alicuius multitudinis filiorum fuisse.

Deus quomodo recordari dicitur.

Deus quomodo recordari dicitur.

Nulla melior dos, quam filiorum multitudo.

Cap. 7.

Beatitudinem alicuius multitudinis filiorum fuisse.

Deus quomodo recordari dicitur.

lia inuocare Deum, & ob hoc redarguit Augustinus 6. de Ciuitate Dei, cap. 8. Marcum Varonem, & alios Gentiles, qui ponebant pluralitatem Deorum ad complendum istum infirmum actum, quem concupiscentia carnis, & sanguinis complere deberet. Ponebant namq; Deam Virgimensem, & Deū patrem Subigū, & Deam Præuiam, & Deam Pertundā: turpissimi aut inter istos, Dea Præuia, & Pertunda sunt, quorū actus præ uerecūdia nō explicō, sed quare in Augustino ubi supra. Itē dī, q̄ Deus exaudiuit p̄ces Rachel, & aperuit uulū eius, ergo vī q̄ hoc erat tale, q̄ nullo modo naturaliter fieri poterat, erat ergo quadā dispositio maritricis, s̄m quā fit conceptus, & illa non poterat induci naturaliter cū Rachel naturaliter esset indisposita, sed Deus ex misericordia induxit. Itē apertio matricis in ore nihil prodest, quia dato q̄ multoties aperiatur, nō ex hoc sequitur cōceptus, quia tunc mulieres publicē prostituta maxime conciperent, quod tñ nunq̄ fit, sed Deus per istā apertionē dedit ei cōceptū, ergo nō intelligebatur de ore matricis, sed de ipsā matrice, vt s̄. dicitū est. *Abtulit Dominus opprobrium.* Pro magno opprobrio hēbatur, q̄ mulier cōiugata nō cōciperet, & erat quasi segregata a ceteris aliarū mulierū parietum. Timebat ēt ne p̄ hoc vir eius perderet amorē sp̄alē, quē gerebat ad eam. *Et vocauit nomen eius Ioseph.* Idest, additus, siue additio, q̄a dixit vt j. seq̄tur addat mihi alterū filiū. Magnū patet in hoc desiderium prolis, quia nouit primū ex desiderio habendi secundum. *Nato autem Ioseph.* Dīcto de multiplicatione Iacob in prole, hic agitur de multiplicatione eiusdem in possessione. *Nato autem Ioseph.* Iste fuit vltimus filius Iacob, qui natus fuit in Mesopotamia, & eo nato completi sunt anni quatuordecim, quibus pro duabus vxoribus seruire Iacob decreuerat. Volebat ergo redire in terram suā, iō petijt licentiā, & vxores suas a Laban, vt rediret cū eis. Et sciēdum q̄ Iacob genuit hic duodecim, s̄ vndecim filios, & vnam filiā in septem annis, vel in pauciori tpe, quia oēs erant geniti, qñ compleuit tempus seruitij pro mulieribus, iō nō pōt dici, q̄ isti filij successiuē nati fuerint, s̄ q̄ postq̄ mater vnus pareret, alia impregnaretur, quia sic maiori tempore indigisset, ita enim peperit septem, filiam vnam, & sex filios, & hoc in septem annis. Ideo dicēdū, q̄ in tribus annis primis, vel in paulo maiori tpe peperit Lia quatuor primos filios, & deinde, vt dicit textus, cessauit parere. Deinde dedit ancillā suā Zephā, viro suo, & peperit duos filios continuatē, s̄ in anno, & dimidio, vel paulo magis, & hoc esset vsq; ad annum quartum, & dimidiū, vel quasi, manebant deinde anni duo, & dimidiū, in quibus ter peperit Lia, s̄ duos masculos, & vnam feminam. Ita oportet necessario ordinari filios Lia, & Zephā, nec possunt cōmisceri filij Zephāe p̄p̄ibus, quibus pariebat Lia, quia vt vult textus, ideo dedit Lia ancillā suā viro suo, quia iam ipsa non concipiebat, & ipsa nō concipientē concepit, & peperit ancilla duos filios, & deinde concepit Lia vltimos filios. Sed non est inconueniens, vt supra declarauimus, q̄ tps Lia, & Zephāe mixtum fuerit, s̄ q̄ postq̄ cessauit parere Lia, dedit ancillam suā viro suo, & peperit Zephā primum, s̄ Gad, anteq̄ pepererit postea Lia, & deinde cōcipiente Zephā secundū, s̄ Aser, concepit Lia alium, s̄ Isachar pro mandragoris filij sui conducendo virum suum, & sic pariente ancilla pareret ipsa, & esset tps mixtum saltē, quantū ad vnum filium Lia, & vnum filium Zephā. Hoc tamen non obstante, possēt poni, q̄ fuerunt nati successiuē isti filij, s̄ q̄ Zephā genuerit duos filios, post q̄ desijt parere Lia, & ante ipsā peperit duos, q̄ rursus Lia cōciperet aliquem de tribus, quos postea genuit, quia adhuc manet satis de tempore, s̄ duo anni, & dimidiū, in quibus potuisset gignere tres, qui postea di-

Ioseph fuit vltimus filius Iacob, natus in Mesopotamia.

cuntur. Melius tamen ponitur, q̄ filij Zephā, & Lia coincidunt saltem, quantū ad vnum, quia aliās necessē fuisse vltimum filium Lia genitū in fine secūdi septennij, quod non vī verum, quia hoc de solo Ioseph conceditur, vt supra declaratiū est. Ioseph autem filius Rachelis, natus fuit in fine istorum septem annorum, vt patet ex textu, quia tunc voluit redire Iacob in terram suam completo seruitio, filij autem Balā ancillæ Rachelis nati sunt, anteq̄ genuisset Lia omnes quatuor primos filios, & anteq̄ conciperet Zephā. *Dixit Iacob facero.* Idest Laban. *Dimitte, vt reuertar.* Idest, da mihi licentiā, vt reuertar in terram meam, quia iam impletum est tempus seruitij. *Ad patriam meam, & ad terram meam.* Patria dicitur locus natalis a patre dictus, quia ille conseruatiuus est, & effectiuus ad generationem, vt patet per influentiā receptam in eo a celestibus corporibus, & ideo vocatur genus patria, sicut patet, vt ait Porphyrius in Isagogis suis. *Et terram meam.* Terra denominatur regnum, vel prouincia, in qua est locus natiuitatis. *Da mihi vxores meas.* Dicit fortē aliq̄ ex hoc loco probari, q̄ nondū acceperat Iacob in vxores filias Laban, licet ex eis genuisset, quia si iam ei traditæ fuissent, non petiuisset eas iterum a Laban fecero suo. Sed falsum est, quia si Rachel, & Lia nondū fuissent factę vxores Iacob, non coiuisset cum eis, quia tunc stuprum, & fornicationem committeret, quod non est dicendum maxime, quia Laban non permitteret eum ad eas, si nō essent vxores eius, accedere. Itē quia supra vocabantur semper vxores, nō solum ipsæ, sed etiam earum ancillæ. Sed hic dicitur. *Da mihi vxores meas.* Quia licet iam eas p̄ verba de presentē despoſisset, & post sapius carnaliter cognouisset, tamen erat obligatus Laban seruire quatuordecim annis pro eis, & ideo quousque finiētur isti quatuordecim anni, poterat detinere Laban vxores, & liberos Iacob; nunc autem quia seruitium expletū erat, petit ne amplius detineat liberos, & vxores illius. *Pro quibus seruii.* Scilicet solum pro vxoribus, non autem pro liberis, quia liberos solus Deus dat. *Vt abeam.* Idest recedam ad patriam meam. *Tu nosti seruitutem, qua seruii tibi.* Idest, Tu scis, q̄ ego feci tibi valde bonum seruitium, & in hoc respōdet tacite quæstioni, quā agere possēt Laban, s̄ verum est, q̄ seruiuisti mihi toto tempore promisso, sed in isto tempore non bene seruiuisti, quia aliqua damna fecisti, ideo nunc iustum est, q̄ maneat seruiendo, donec pro damnis datus, & negligentis satisfacias, ad quod respondet Iacob dicens: tu scis quale fuit seruitium meum, q. d. tu scis, q̄ tale fuit in quo nullum damnum, nec negligentie interciderunt, & si interciderunt iam soluta sunt, vt patet seq̄ cap. *Inueniam gratiam in conspectu tuo.* Hic ponitur inter Iacob, & Laban pro gregibus facta pactio. *Inueniam gratiam in conspectu tuo.* Idest, rogo q̄ non despicas vultum meum, sed facias q̄ rogo. *Experimento dilici quod benedixit mihi Dominus pro te.* Idest, quod multiplicauerit bona mea meritis tuis, & industria. Videbat autem hoc Laban, quia anteq̄ veniret Iacob ad eū, paucas greges habuit post aduentū vero Iacob abundauit nimis, & hoc idē confirmauit Iacob infra, vt patet in litera, s̄ modicum habuisti, anteq̄ venirem. Nunc autem diues effectus es. *Constitu mercedem tuam, quam dem tibi.* Videbatur hic Laban velle dare aliquam Iacob p̄ bono seruitio, qd egerat ei ne totaliter videretur filias vendidisse, & eas indotatas relinquere, & propter hoc dicebat quod Iacob constitueret mercedem, idest assignaret, quam recipere vellet. *Tu nosti quomodo seruiuerim tibi.* Volens Iacob cum Laban pacisci pro mercede, demonstrat quomodo ei gratiam magnam faciat, scilicet quia ei valde bene seruiuit, & nūc non vult pro labore prærito aliqd̄ recipere remittens ei oīa, sed p̄ futuro labore.

Patria q. d.

Cap. de Genere.

Obiectio tollitur.

Liberos Deus dat.

Et

Quorundā opinio.

Et quanta in manibus meis fuerit possessio. Idest, quantum fuerit multiplicata possessio tua in manibus meis. *Modicum habuisti antequam venirem.* Scilicet, modicos greges, & armenta, in quibus tota substantia Laban erat, & ex istis diuitias auri, & argenti habebat. *Benedixit tibi Dominus.* Idest, multiplicauit te. *Ad introitum meum.* Idest, postquam ego ingressus fui domum tuam ad seruiendum tibi. *Iustum est igitur vt provideam aliquando domui meæ.* q. d. vsq; nunc laboraui, procurans bona tibi. Nunc autem tempus est, vt procurem bona domui meæ, quia iam filios habeo, & vxores: ista ergo bona, quæ fecerat Iacob ad Laban, ponebat solum, vt persisteret ei dare sibi licentiā ad redeundum. *Quid dabo tibi.* Idest, ex quo recedere vis, quid dabo pro labore tuo? nihil volo, scilicet pro labore præterito. *Si feceris quod postulo.* Scilicet, istud pactum de fctibus Laban. *Iterum pascam, & custodiam pecorataua.* Scilicet, pro mercede, quam ex isto pacto habere poterō. *Quidam autem volunt, quod Laban dicebat Iacob, quod peteret mercedem pro labore futuro.* Sed falsum est, nihil enim ad propositum, quod Iacob peteret licentiā redeundi, & quod Laban ei diceret, quod mercedem peteret pro labore futuro, cum videret Laban quod nullo modo intenderet laborare vltierus Iacob in bonis eius, sed procurare domui suæ. Item patet ex litera, in qua dicitur quod Laban dixit Iacob, quid dabo tibi. Respondit Iacob, nihil volo: manifestum est, q̄ non intelligitur de mercede futura, q̄a de hoc immediate subiūxit, q̄ volebat oues, & fctus varios oēs. sed Iacob iudebat ad intentionē q̄nis Laban: ergo ille dicebat de mercede pro labore præterito, & non pro futuro. *Cyra omnes greges.* Hic ponitur pactū inter Laban, & Iacob de mercede eius, & litera ista aliquantulum obscura est, sensus tñ eius iste est in summa, qui postea applicabitur ad literam, s̄ q̄ Iacob petijt a Laban, q̄ inquireret per omnes greges masculos, & femellas maculosos, vel varij coloris, vel coloris subnigri, qui non erat perfectē niger, & ista animalia daret in manu suo- rum pastorum, & quod cætera, quæ erant totaliter purē alba, vel purē nigra, darentur sub custodia Iacob, & poneretur spatium inter istos greges, ne de vno grege aliqua animalia transiret ad alium gregem, deinde quicunque fctus purē albi, vel purē nigri nascerentur de animalibus purē albis, & purē nigris, quæ custodiebat Iacob, pertinerent ad Laban, & quicunque fctus maculosi, varij, vel subnigri nascerentur, pertinerent ad Iacob, quod libenter acceptauit Laban, tanquam euidentis lucrum. *Cyra omnes greges tuos.* Idest, volue eos sapere, vt inquiras ne maneat ibi aliquod pecus maculosum, aut varium, sed omnia talia tradē filijs tuis. *Separauit Iacob oues.* Tam masculos, quā feminas, quia eadem causa, & maior adhuc est, quod color paternus sit in prole, quam maternus, cum semen patris sit fortius, & vis actiua formatiua fctus, vel transformatiua ad omnem figuram, vel colorem in paterno semine deriuetur. Semen autem muliebre magis se habet per modum bene passī, & contemperati a semine virili. *Varias.* Dicuntur variz quæcunque quasdam virgulas albi coloris habent, & alias virgulas magnas nigricoloris, ita quod istæ virgulæ totū corpus, vel quasi circundarent, & vocantur vulgariter ista pecora cinchados. *& sparso vellere.* Idest, maculosas. Dicuntur maculosa animalia, quæcunque habent paruas maculas rotundas, vel quasi diuersorum colorum, & dicuntur. *Sparso vellere.* Idest, pleno vellere maculis paruis, & distinguuntur contra varias, quia varias habent colores varios linealiter, & in transuersum circundantes corpus, licet aliquando accipitur varium pro maculoso, vt patet Ierem̄ 13. cap. Si p̄-

Alph. Toft. super Gen.

teff mutare Aethiops pellem suam, & Pardus varietates suas, habet enim Pardus quasi omnia genera colorum paruis maculis distinctorum, vel possunt distingui varia, & sparsa in vellere, quia varia dicuntur quæcunque paruas maculas habent, & magnas, vt mediam partem albam, & mediam nigram, vel quasi, vel vnam maculam albam, & totum nigrum, vel è conuerso. Dicuntur autem sparsa in vellere, siue maculosa, quæcunque multas maculas, & paruas habent qualitercunque dispositas sint maculæ, siue circundantes, siue non circundantes. Vtrumque autem bene dicitur, sed primus modus melior est. *Et quodcunque fuluum.* Hic ponit tres diuersitates, supra autem ponebat duas, fuluum autem non dicit varietatem diuersorum colorum, sed vnum colorem simplicem, sed ille non est perfectē albus, nec perfectē niger, sed subniger, siue subrufus aliquantulum declinans ad alborem quandam, & pecora huius coloris dabantur etiam filijs Laban, vt magis appareret iustitia, & meritum Iacob, quia quod ex coloribus medijs, qui sunt sibi vicini fiat ad iniucem transitus propter propinquitatem non est mirandum valde, sed de pure candidis, vel pure nigris fiat medius color, vel varius, siue maculosus mirabile est, & quia fuluum erat medius color, facit liter potēs declinare ad varietatem, vel maculas omnia talia tradita sunt filijs Laban. *Maculosum.* Idem est, quod sparsio vellere, s̄ habens paruas maculas diuersi coloris rotundas. *Varium.* Supra declaratum est. *In ouibus, aut in capris.* Solum videtur, quod custodiebat Iacob oues, & capras, & non boues, & vaccas, vel equas, & camelos. Et ratio est, quia album, & nigrum, quæ conueniebant huic experimento pacti, non ita leuiter reperiuuntur in bobus, & vaccis, quemadmodum in ouibus, & capris. Et si arguas, quomodo ergo Iacob quando rececit de Mesopotamia, detulit secum oues, boues, & camelos infra 32. cap. Respondetur, q̄ quando Iacob habebat multos fctus in illis sex annis de his, qui sibi proueniebant ex pacto, uendebat, & emebat boues, & camelos, & non solum hoc, sed etiam seruos, & ancillas, & suppellectilem magnam, & omnia necessaria ad uitam, & multam substantiam, quam tulit de Mesopotamia. Constat tamen, q̄ Iacob non uacauit alteri officio in Mesopotamia, nisi custodiæ gregum, & armentorum, ut satis patet ex supradictis, quia in quatuordecim annis primis nihil lucratus fuit Iacob pro se, seruiens cōtinuē pro duabus vxoribus. In sex autem sequentibus semper custodiuit greges s̄m pactum supra tactum. *Erit merces mea.* Idest quæcunque animalia uaria nascētur de purē albis, uel purē nigris pertineant ad mercedem laboris mei, & quæ nascuntur totaliter alba, uel nigra pertineant ad te. *Respondetūque mihi cras iustitia mea.* Idest iustitia, quam ego habeo in seruitio ad te. *Respondetū mihi.* Idest apparebit ad utilitatem meam. Dicitur cras non quod sequenti die hoc apparere deberet, sed in futurum: ideo ad declarationem huius. Subiungitur, *Quando placiti tempus aduenierit.* Idest quando uenerit tempus natiuitatis nouorum fctuum, de quibus pactum fecimus dicitur iustitia mea, quasi dicat, hoc quod fiet nō erit per naturam, sed per iustitiā, quia naturale est, quod ex purē albis alba, & ex purē nigris nigra nascantur, sed quod ex purē albis, uel pure nigris uaria, & maculosa nascantur contra cōmūnem naturę cōsuetudinem est: ideo ex solis meis meritis est. Nec est intelligendum, quod in hoc laudet se Iacob, quia nō dixit se apud Deum multa mereri, sed inuuit, q̄ apud Laban valde iustē se habuit: ideo Deus respiciens bonam eius voluntatem, & rectitudinē, dabit ei manifeste mercedem contra cōsuetum modum naturæ.

Quare Iacob, boues, & camelos nō custodiebat, sed solum oues, & capras.

St 4 Videtur

Quaest. 9. De qua iustitia loquitur Iacob.

Videtur esse aliquantulum dubium, cum dicit hic: Respondet mihi cras iustitia mea, utrum loquatur de iustitia, quam habuit in seruiendo recte, primo cum seruiuit pro vxoribus, an pro reuitudine, quam postea habuit in seruiendo, cum seruiuit pro gregibus. Respondetur, quod Iacob propheticè loquutus est, & euenit ut ipse dixit, sed non loquebatur ipse totaliter ad illam intentionem, ad quam factum est a Deo: nam Iacob intendebat, quod licet ipse accepisset pactum, per quod secundum consuetum modum naturæ, nihil lucraturus erat, tamen quia ipse bene seruebat, custodiendo greges, Deus daret ei quicquid merebatur, & hoc erat respondere ei iustitiam suam, & non intelligebat Iacob, quod aliquid ei dandum esset pro seruitio præterito quatuordecim annorum, quia in illis ex conuentione seruiuit pro solis vxoribus, & ipse nihil voluit recipere pro illo tempore, cum diceret ei Laban, quod constitueret mercedem quam vellet, ipse dixit, nihil volo, si feceris quod postulo, iterum pascam pecora tua. Sed solum intendebat, quod pro iusto seruitio quod faceret in istis temporibus, responderet ei merces debita, Deus autem quod mouebat Iacob ad loquendum ista, conuertit istos sermones ad aliam intentionem, scilicet quod merces, quam nunc reciperet Iacob de bonis Laban, non solum esset pro eo quod merebatur accipere, seruiendo istis sex annis, sed pro toto quod merebatur recipere a Laban omni tempore, quo apud eum mansit. Nam quod Laban fecisset Iacob seruire quatuordecim annis, pro duabus filiabus suis, licet ex conditione sic fuisset, tamen iniustum valde erat maxime, quantum ad secundam, quia quantum ad primam, scilicet Rachel tanti existimabat eam, quod non solum seruiuisset pro ea septem annis, sed etiam multis alijs, & sic dicitur præced. cap. quod videbatur sibi pauci dies illi præ amoris magnitudine, pro Lia tamē ipse non libenter seruiuisset duobus annis, ideo fraus ei facta fuit, & iniustitia magna, pro quo Deus satisfacere debebat Iacob. Item quia Laban dederat filias suas Iacob in vxores nudas, quia nullam dotem eis dederat, & erat valde iniustum, quia pater renetur dare filia suæ dotem, cum eam nuptiis tradit, si habet vnde, sed Laban erat diues, ideo dare debebat dotē. Cum ergo non dederit, sed filias tradiderit Iacob pro seruitio, videbatur eas vendidisse, ideo Deus dedit nunc de bonis Laban tantum Iacob, quantum rationabiliter recipere debuisset in dotibus duarum vxorum, & sic dixerunt istæ duæ vxores Iacob, Lia, & Rachel: Nunquid non habemus residui aliquid in facultatibus patris nostri? Nonne tanquam alienas reputauit nos, & vendidit, & vendidit, & vendidit precium nostrum? sed Deus tulit opes patris nostri, & tradidit nobis, & filijs nostris, etiā ista in hoc loquebatur propheticè, quia sicut ipse dicebant, ita Deus fecerat, quia pater intendebat grauare eas, & Iacob, non dando dotes. Dabatur ipsa dotes per alium modum, tanquam prouenerent ex pacto seruitij pro pecoribus, & non solum istas dotes reddidit ei Deus in ista mercede, quam ei faciebat prouenire, sed etiam istam mercedem omnium laborum, quos habuit Iacob apud Laban. Nam in sex annis non poterat Iacob tantum mereri, nec dimidijs, ideo videbantur aliquantulum iniuste conqueri filij Laban dicentes, ut patet seq. cap. Tulit Iacob omnia, quæ fuerunt patris nostri, & de illius facultate ditatus est, & factus est inclitus. Referendo enim istam querelam ad solum seruitium sex annorum, secundum quod ipse referebant, iusta erat: referendo tamen ad omnia, quæ merebatur Iacob apud Laban, non erat iusta, & sic Deus non solum tribuit ei mercedem horum sex annorum, sed totius seruitij, quod egerat a principio, quod mercedem non recepit in habendo vxores. Coram te. Non determinat hoc illud verbū, venerit, sed illud verbū, respondet, & est sensus. Iustitia mea. Idest merces debita pro

iustitia mea. Respondet mihi. Idest conuertetur ad me, secundum quod ego meritis sum, vel. Iustitia mea. Idest reuitudo, quam ego habui in seruiendo tibi. Respondet mihi. Idest apparebit ad utilitatem meam in mercede, quam ego habebō. Coram te. Idest te clare vidente, ita quod tu manifeste videas, quod Deus retribuit mihi secundum iustitiam meam, & non possit dicere, quod aliqua fraus intercidit. Omnia, quæ non fuerint varia. Ista litera vsque ibi. Furti me argue. Imperfecta est, nec causat aliquam sententiā, nisi suppleatur, scilicet si aliqua de non fuluis, vel maculosis, siue varijs inueniatur apud me. Furti me argue. Idest dicas, quod sum fur accipiens res tuas, hoc intelligitur post diuisionem Laban, & Iacob de pecoribus factam. Erat enim sic, quod quando veniebat tempus natiuitatis fetuum, considerabat diligenter qualem colorem fetus nati haberent, & pascebantur cum matribus fetus, donec ablactarentur, & post veniebat Laban, & accipiebat fetus, quorum color erat ei pertinetens ex pacto. Nunc autem non intelligebat Iacob, quod si aliqua, quæ non essent fulua, aut maculosa, aut varia reperirentur apud eum, quod furti argueretur, scilicet ante diuisionem pecorum, quæ fiebat quolibet anno inter eum, & Laban, quia tunc necesse erat habere eum pecora alba, & nigra, vel varia, sicut nasceretur. Sed intelligitur post diuisionem factam, scilicet postquam transibat tempus ablactationis, veniebat Laban, & omnia, quæ reperiebat ad se pertinere, portabat ad gregem, quem sui filij pascebant, vel dimittebat apud Iacob, quia in manu eius magis multiplicari credebatur. Et tunc Iacob separabat in alterum gregem fetus, qui pertinebant ad eum, ut non miserentur cum pecoribus Laban, quæ ipse custodiebat. Et de illis dicit, quod si inter illos fetus reperitur aliquis, qui non sit varius, maculosus, aut fuluus furti argueretur, tanquam accepisset de his, quæ pertinebant ad Laban. Gratiam habeo, quod petis. Quia intendebat Laban, quod Iacob nihil, aut modicum in hac parte lucraretur, quia secundum cursum naturæ ex pure albis, & pure nigris, pure alba, aut pure nigra nascuntur, non autem varia, aut maculosa. Et separavit in die illo. Hic ponitur pacti executio. In die illo. Quia tantum laborabatur Laban, intendens lucrari ex isto pacto, quod noluit dilatare huiusmodi rem vsque ad alterum diem. Capras, & oves, hyrcos, & arietes varios, atque maculosos. Et dedit istos in manu pastorum suorum. Cum enim gregem vni colorem. Idest, qui totaliter albus, aut totaliter niger, sine varietate, aut macula. Tradidit in manus filiorum suorum. Videtur innuere ista litera, quod Laban dedit in manu filiorum suorum, gregem totaliter album, & totaliter nigrum. Sed falsum est, quia supra contrarium dictum est, scilicet quod greges pure albi, aut pure nigri, darentur Iacob, maculosi, & varij etiam sibi darentur pastoribus Laban. Dicit enim Hieronymus, quod iste passus vsque ad tempora sua fuit intricatus, sed adhuc magis intricatus nunc videtur, ut patet in litera Hebraica, quæ melius declarauit. Aliqui autem ad saluandum istam literam, ut iacet, exponunt eam duobus modis: vno modo sic: Tradidit in manus filiorum suorum. Idest, in manu filiorum Iacob, qui sub patre suo pastores erant. Et hoc non potest stare, quia illud relatiuum. Suorum. Contradicit, cum enim loquitur ibi de Laban, & ipse dimiserit gregem, necesse est referre ad filios suos. Ideo alij alio modo dicunt, quod accipiuntur hic filij, in epotes, scilicet in consuetudine læcræ scripturæ. Et vocantur filij Laban nepotes Laban. Isti autem erant filij Iacob, qui erant nepotes Laban, quia erant filij filiarum eius. Sed adhuc non potest hoc stare, quia primogenitus Iacob nondum erat septem annorum, quia Ruben, qui primogenitus eius erat ex Lia, natus fuerat in primo anno secundi septennij, scilicet in mense nono, vel decimo. Sed nunc erat principij primi anni post istud secundum

Responsio Hieronymi.

Prima expositio.

Secunda expositio.

Textus expositio.

3. Expositio.

Responsio vera auctorioris.

secundum septennium, ergo nondum habuerat ad plus nisi sex annos, & tres menses. Alij autem filij erant minores, quomodo ergo poterant isti custodire greges? secundo modo exponunt hoc alij de filijs Laban, sed intelligunt per anticipationem, scilicet, quod tenuit Iacob pecora Laban, sic ex pacto, deinde adueniente tempore partus gregum accepit Laban cunctum gregem, qui natus fuit inde, habens vnum colorem solum, aut album totum, aut nigrum totum. Sed ista expositio multum videtur extranea, & extorta, quia immediatè sequitur, quomodo diuisum fuit spatium inter greges filiorum Laban, & inter greges Iacob, & etiam sequitur de Industria, quam fecit Iacob ponendo virgas decorticatas. Hac omnia præcesserunt antequam Laban acciperet aliquem gregem de his, qui nati fuerant. Dicendum ergo, quod perturbatio est in litera nostra, quia translator non transiit, secundum quod verè habetur in Hebræo, vel quia alij post scriptores corruerunt litteram. Et deficit litera ista in duobus, primo in punctuatione, quia non punctuatur sic hic, quemadmodum in Hebræo. secundo, quia non est eadem litera. Primum enim, quia in Hebræo ab illa parte. Et separavit. Vsq; ad illam partem. Et tradidit. Totum ponitur sub vno versu, nec assignatur aliquis punctus distinguens sententijs. In nostra autem litera sunt duo versus, quia ab illa parte. Et separavit. Vsq; ad illam partem. Cunctum autem gregem fit vnus versus, deinde fit alius, & ideo secundum litteram Hebraicam leuius est ista dicta vno contextu includere, quam secundum nostram facere duas sententijs. Item quia litera nostra, non sic habet sicut Hebræa: dicitur in Hebræo. Omne quod habebat album in se ipso, & rufum, vel solum in arietibus. Idest oves pecus, quod licet esset nigrum, habebat tamen aliquam particulam albi, & sic efficiebatur varius, vel maculosum, hoc tradidit filijs suis Laban. Et sic facilis erat mutatio dicendo. Illud quod erat totum album dedit Laban filijs suis. Vel dicere. Totum quod habebat album dedit Laban filijs suis. Primum sententiam sequitur litera nostra, ideo valde prurba est. Secundum autem tenet veritas Hebraica. Et posuit spatium inter se. Hoc fecit ne aliqua fraus interuenire posset, si prope starent greges, quoniam aliqui masculi varij, vel maculosi transiret ad gregem, quem pascebat Iacob, & gigneretur inde foetus varij. Inter se, & foetum suum. Quia Laban pascebat ex vna parte cum filijs suis, & ex alia Iacob, qui erat gener Laban. Dierum trium. Idest trium dierum, & sic non poterat faciliter transire de vno grege ad alterum. Tollens ergo Iacob virgas populeas. Hic ponitur cautela prudentis Iacob contra Laban de positione virgarum, quia Laban fraudabat mercedem eius; ideo quod tenebatur ei dare, sic ab eo ignorante eo extorquebat. Si enim sciuisset Laban, quod Iacob isto modo oves faciebat parere fetus varios, tulisset ei violenter omnia, quæ possidebat, vel forte occidisset eum, & ista cautela, ut quidam volunt, fuit per sapientiam Iacob, quia circa naturalia peritus erat, & forte didicit hoc dū staret in scholis Melchisedech, de quo diximus supra 25. cap. Aliqui autem dicunt, quod hoc fecit monitione angeli instructus eum in somnijs, & ad hoc videtur applicari litera infra sequen. cap. Et sic disposuit Deus, quod per istam artem virgarum non solum haberet Iacob, quod merebatur pro labore illorum sex annorum, sed etiam omnia, quæ merebatur pro labore temporij præteritorum in quatuordecim annis, siue dotes filiarum, quia vxores sine dotibus dari non debebant. Erat. n. cautela, quod acciperent virgæ uirides arborū, & ex parte decorticarentur, & ex parte manerent integræ, & ponebantur in canalibus, in quibus bibebat pecora, & ibi ascendeabant mares super femellas: videtes autem femellæ colorē variū illarū virgarū, & ipsi mares imprimebant talem colorē fetibus, ita

ut uarij nascerentur. Virgas populeas. Idest de arbore, quæ populus dicitur, & vulgariter vocatur olmo. Virides. Ut appareret varietas coloris albi, & uiridis. Si autem fuissent aride, idem color, quasi esset in cortice, & in ligno, sicut ligniger. Et amygdalinas. Idest de amygdalo arbore. Et platanis. Dicitur platanus arbor magna apud aquas communiter nascens, ut dicitur Ecclesiast. 24. cap. Quasi platanus exaltata sum iuxta aquas, & dicitur platanus, quia folia ualde lata, & plana habeat, platos enim Græcè planum, vel amplum dicitur: Et folia eius sunt similia folijs vitis: alioquin habet, & dicitur, ubi nos dicimus. Ex platanis, ex nucibus, vel virgas floraceas. Secundum interpretantes 70. floracea dicitur, & vocatur uirga floracea, quæ guttam habet, quæ storax dicitur, vel galbanus. Et ex parte decorticavit eas. Ut uideretur aliquid uiride, & aliquid candidum, quod non cōtingeret existente tota uirga uiridi. Dicunt autem alij, quod tres virgæ fuerunt, quia ponuntur hic tres species arborum. Sed hoc nullam habet apparentiam, quia in litera dicitur uirgas populeas, ergo plures erant populeæ, & plures plataninæ, & amygdalinæ. Detrahitque corticibus. Idest remotis corticibus, quantum ad quandam partem. In his, quæ spoliata fuerant. Idest in partibus spoliatis. Candor apparuit. Idest albedo. Illa uero, quæ integra erant. Idest illæ partes, quæ non erant decorticate. Atque in hunc modum. Idest per istum modum, scilicet quædam decorticando, & alias partes non. Color effectus est varius. Scilicet ex albo uiridi. Posuit eas in canalibus. Loca sunt, in quibus detinebatur aqua artificialiter facta, uel de lignis, siue de lapidibus, uel lateribus, & calce. Ubi effundebatur aqua. Ponebat enim uirgas in canalibus magis, quam in alijs locis, quia mares magis ascendebant super femellas, quando ipsæ bibebant, quæ alias, uel ut quidam uolunt, quia ista conceptio fetuum maculosorum, & uariorum fiebat secundum apprehensionem, quam femellæ habebat de formis masculorum, & quia forma masculi ascendens super femellam non poterat apprehendi a femella per radiū directū, oportebat, quod apprehenderetur per reflexum. Reflexio autem non fit, nisi in corpore speculari, quale est aqua. Ponebantur ergo uirgæ in canalibus immediatè sub aqua, ita quod clarè uideri posset color earum, & species uisibilis maris ascendens super femellam multiplicabatur usque ad aquam, quæ est perspicuum terminatum. Et deinde fiebat reflexio eiusdem forme maris ad oculos femellæ, super quam ascendebat, & quia simul uidebat speciem arietis reflexam, & speciem uirgarum uariarum directam, utrunque faciebat eandem quasi uisionem, cum forme uisibiles arietum recipiebantur super loca uirgarum; ideo simul utrunque uisui presentabatur, & sic femella figurabat apud se formam maris uariarum, uel maculosi ex candido, & uiridi. Sed quia color uiridis tali materie taliter digeste naturaliter non conuenit, scilicet pilis, uel carnibus pecorum, quia uiride est ex quadam indigestione, non reperitur autem talis gradus digestionis in pecoribus, iccirco loco uiridis coloris subnigrum pingebatur in fetibus, quod solum uocatur. Et in aspectu earum conciperent. Fit enim cōceptio in ipsa decisione seminis uirilis, & foemini si inter se conueniant; & ideo antequam masculus perfecisset coitum cōceptio facta erat. Factumque est. Idest sic accidebat. Quod in ipso calore coitus. Idest quando femella erat in maxima delectatione, scilicet in ipsa seminis decisione. Et parerent maculosa. Quia in illo pacto anima uigorem magnum habet. Hac enim omnia fundantur super potestatem animæ. Quia ut ait Ildorus 1. 1. Ery. anima huius conditionis est, quod in extremo feruore libidinis posita formas uisus attrahat, & fetui imprimit. Ideo dicit, quod in thalamis coniugum aliqua pulchra columbæ, uel personæ decoræ pingendæ sunt, ut uisus

Platanus quid sit.

Quorundam opinio. Confuta.

niss illis, fetus simili imagine informetur, & hoc prodest siue coitus fiat in visione, ita qd foemina videt in ipso seruire libidinis tales figuras, vel si forte no videat cum actualiter in ipsa libidine de illa figura recogitet. Dicit tamen Arist. 7. Ethic. cap. ult. in omni venerea delectatione nihil intelligere posse. Si tamen contingat aliquid intelligere, prodest sicut si videret. Et sic ait Hiero. qd Quintilianus orator defendit quandam matronam, quae filium nigrum, vt Aethiopem peperit, quia in cubiculo similis pictura fuisset. Hoc etiam in libris Hippocratis reperitur, qui aliam mulierem puniendam defenderit, quae vtrique parenti prolem valde dissimilem peperit, quia in eius cubiculo talis pictura fuisset inuenta. *Diuisitque gregem iacob.* Scilicet a Laban. *Et posuit virgas ante oculos arietum.* Ita proficiebat visio arietis, sicut visio femelle, quae semper masculus magnam potestatem habet in femine: fiebat autem visio virgarum ab arietibus per radium directu: visio autem formarum arietum cum ipsis virgis fiebat a femellis per radium reflexum, vel fractum, vt declaratum fuit supra.

Quaest. 10. An hoc factum fuerit naturaliter, vel miraculose, qd scilicet nascerentur varia.

Sed quaeritur an istud miraculose factum, vel naturaliter fuerit. Videtur qd supernaturaliter, quia sequenti cap. dicit quomodo apparuit angelus iacob dicens: Leua oculos tuos, & vide vniuersos maculos ascendentes super foeminas varios, & resperfos, & ex hoc habuit originem illud factum, ergo miraculose, quia angelo reuelante. In contrariam arguitur ex omnibus exemplis supra positis, scilicet Isidori, Quintiliani, & Hippocratis. Respondetur, qd hoc fuit factum naturaliter, quia causa ad hoc sufficienter efficiendum est in ipsa natura, sed ars ista non fuit cognita naturaliter a iacob, sed angelus docuit eum; vt infra patet, quia non solum instruit nos de supernaturalibus, sed etiam de aliquibus naturalibus, quae per nos cognosci non possunt: nihil enim quantum ad nos differt, qd naturale, vel supernaturale sit, dum sit nobis equaliter incognitum: anima enim, quae corpori iuncta est principium omnium actuum compositi ipsius est, ut patet in secundo de Anima, & est principium superius dirigens corpus secundum suam naturam. Nam vt ait idem Philosophus in tertio de Anima vnitur anima corpori, vt forma, vt finis, & motor. In quantum autem est motor corporis mouet, & dirigit corpus assimilando illud naturae suae quantum potest, & habet se ad illud, sicut artifex ad opus: artifex enim per formam exemplaris retenti in matre, imprimat similitudinem formae rei fabricatae. Sic anima sensitua imaginem sensibilem, quam concipit in ultimo actu, & ardore libidinis, ferui imprimat, quia tunc conceptio fit, non qd tunc actualiter talis forma semini imprimatur, quia color, vel crispitudo capillorum, quae interdum fetus euenit (quia matres dum concipiunt tales formas intuentur) non potest immediate formari in semine, cum ibi non sit crispitudo, aut aliqua figura capillorum, qui non sunt, aut color in talibus, aut talibus partibus corporis, quae nondum formatae sunt, sed anima, quae decidendi in semine quadam virtutem formatiuam principium est, etiam decidit quadam virtutem in semine, secundum quam in fetu perfecto talis color, vel forma inducitur. Sic enim dicit Augustinus tertio de Trinitate, qd multoties adhibentur forissecus causae, quae & si non sint naturales, tamen secundum naturam adhibentur, ut ea, quae in secreto sinu naturae abdita continentur erumpant quodammodo, & foras cernantur quodammodo explicando mensuras, & numeros suos, & pondera, quae in occulto acceperunt ab illo, qui omnia in mensura, & ordine, & numero disposuit. *Erant autem alba quaeque.* Id est, quae totaliter erant alba, & ea, quae totaliter nigra ipsius Laban. *Separatis inter se gregibus.* Id est

quando separabant greges fetuum natortum varios dando iacob, & vnicolores Laban. *Igitur quando primo tempore.* Hi: ponitur qualiter vsus fuit moderatè iacob cautela sua, scilicet non ponendo semper virgas, ne omnes varii nascerentur, & nihil pertineret ad Laban, quia sic intellexerat Laban aliquam latere fraudem, & forte iacob occidisset inuidens, velut bona eius diriperet: *Quando primo tempore ascendebantur oues.* Id est in principio veris ponebat virgas, quia illo tempore fetus nascuntur fortiores, & pulchriores corpore. In secundo tempore, scilicet serotino, quando fetus erant minores, non ponebat virgas, & non est intelligendum, qd ad conceptus omnes primi temporis poneret iacob virgas, quia tunc omnes essent varii, & pertineret ad iacob, & nullus ad Laban, & sic pateret fraus. *Vt in eorum contemplatione conciperent.* Id est, quod conciperent dum contemplarentur, siue respicerent istas virgas, quia conceptio fit in ipso maxime seruire libidinis, & dum semen commiscetur aequaliter temperari debet. *Quando vero serotina admissura erat.* Id est quoniam fiebat serotina admixtio, scilicet quando pecora admixtura erant, id est se admixtere debebant in commixtione coitus. *Serotina.* Id est in tempore Serotino, vel in fine veris, uel in autumno. *Et conceptus extremus.* Id est quando fiebat vltima generatio, quae erat in toto anno ante hyemem. *Non ponebat eas.* Scilicet virgas, quia in illo tempore concepti fetus debiliores, & minores erant primis fetibus, & ne fraus pateret, si omnes fetus ad iacob pertinerent. *Facta sunt, quae primi temporis iacob.* Id est fetus geniti in principio ueris pertinebant ad iacob non totaliter, sed pro maiori parte, ut supra diximus. *Ditatusque est homo.* Id est iacob. *Ultra modum.* Id est ultra memoriam, uel quantitatem aliorum hominum, quia in terra illa non erant aliqui diuites, sicut ipse, & hoc quia multiplicabatur in gregibus, qui nascebantur varii de ouibus Laban. Et deinde quando separabat gregem suum, quae habebat de ouibus Laban ab ipso grege Laban multiplicabatur valde ille grex. *Et habuit greges multos.* Scilicet ouium, & hircorum, quia ista quoque denominat grex, sed hic accipitur large etiam pro armentis, quia iacob habuit armenta multa, ut patet infra 32. cap. sed hic nominat oem substantiam eius ergo oportet intelligere armenta sub gregibus. *Ancillis, & seruis.* Ista omnia emebat iacob vendendo oues, arietes, capras, & hircos, quos in parte sua recipiebat, quia ipse non custodiebat aliquid aliud. *Camelos.* Qui abundant in terra illa. *Et asinos.* Ista animalia erant ad ferenda onera.

Oues, & hirci denominantur grex.

Fugit iacob cum suis: Laban insequitur, Rachel abscondit idola: iacob, & Laban foedus ineunt. Cap. XXXI.

DOST QVAM autem audiuit verba filiorum Laban dicentium: tulit iacob omnia, quae fuerunt patris nostri, & de illius facultate ditatus, factus est inclutus: animaduertit quoque faciem Laban, quod non esset erga se, sicut heri, & nudius tertius, maxime dicente sibi Domino; reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eroque tecum. Misit, & vocauit Rachel, & Lyam in agrum, vbi pascebat greges, dixitque eis: Video faciem patris vestri,

vestri, quod non sit erga me sicut heri, & nudius tertius: Deus autem patris mei fuit mecum: & ipsi hostis, quod totis viribus meis seruiuerim patri vestro. Sed & pater vester circumuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus, & tamen non dimisit eum Deus, vt noceret mihi. Si quando dixit: variae erunt mercedes tuae: pariebant omnes oues varios fetus. Quando vero est contrario ait, alba quaeque accipies pro mercede, omnes greges alba pepererunt. Tulitque Deus substantiam patris vestri, & dedit mihi. Postquam enim conceptus ouium tempus aduenerat, Leuaui oculos meos, & vidi in somnis ascendentes mares super foeminas varios, & maculosos, & diuersorum colorum. Dixitque angelus Domini ad me in somnis: iacob? Et ego respondi: adsum. Qui ait: Leua oculos tuos, & vide vniuersos maculos ascendentes super foeminas, varios, maculosos, atque resperfos. Vidi enim omnia, quae fecit tibi Laban. Ego sum Deus Bethel, vbi vnixisti lapidem, & vocatum vnixisti mihi. Nunc ergo surge, & egredere de terra hac, reuertens in terram natiuitatis tuae. Responderuntque Rachel, & Lya: Numquid habemus residui quicquam in facultatibus, & hereditate domus patris nostri? Nonne quasi alienas reputauit nos, & vendidit, commeditque precium nostrum? Sed Deus ruit opes patris nostri, & eas tradidit nobis, ac filiis nostris, vnde omnia, quae praecipit tibi Dominus, fac. Surrexit autem iacob, & impositis liberis, ac coniugibus suis super camelos, abiit. Tulitque omnem substantiam suam, & greges, & quicquid in Mesopotamia adquisierat, pergens ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. Eo tempore ierat Laban ad rondendas oues, & Rachel furata est idola patris sui. Noluitque iacob confiteri socero suo, quod fugeret. Cumque abiisset tam ipse, quam omnia, quae iuris sui erant, & amne transmissio pergeret contra montem Galaad, nunciatum est Laban die tertio, quod fugeret iacob. Qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem, & comprehendit eum in monte Galaad. Viditque in somnis dicentem sibi Deum. Caue ne quicquam aspere loquaris contra iacob. Iamque iacob extenderat in monte tabernaculum: cumque ille consecutus fuisset eum cum fratribus suis, in eodem monte

Supra 28.

Infra 32.

Galaad fixit tentorium. Et dixit ad iacob: Quare ita egisti, vt clam me abigeres filias meas, quasi capriuas gladio? Cur ignorate me fugere voluisti, nec indicare mihi, vt prosequerete cum gaudio, & canticis, & tympanis, & cytharis? Non es passus, vt oscularer filios meos, & filias: stulte operatus es, & nunc quid valeat manus mea reddere tibi malum, sed Deus patris tui heri dixit mihi: Caue ne loquaris contra iacob quidquam durius. Esto ad tuos ire cupiebas, & desiderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es Deos meos? Respondit iacob, quod inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas, quod autem furti me arguis, apud quemcunque inueneris Deos tuos, necetur coram fratribus nostris. Scrutare quidquid tuorum apud me inueneris, & aufer. Hec dices ignorabat, quod Rachel furata esset idola. Ingressus itaque Laban tabernaculum iacob, & Lia, & vtriusque famulae non inuenit. Cumque intrasset tentorium Rachelis, illa festinans abscondit idola subter stramenta cameli, & sedit desuper, scrutantique omne tentorium, & nihil inuenienti, ait: Ne irascatur Dominus meus, quod coram te assurgere nequeo: Quia iuxta consuetudinem foeminarum nunc accidit mihi. Sic delusa sollicitudo querentis est. Tumenisque iacob, cum iurgio ait: Quam ob culpam meam, & ob quod peccatum meum sic exartisti post me, & scrutatus es omnem suppellectilem meam? Quid inuenisti de cuncta substantia domus tuae? Pone hic coram fratribus meis, & fratribus tuis, & iudicent inter me, & te. Idcirco viginti annis fui tecum; oues tuae, & caprae steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi; nec captum a bestia ostendi tibi, ego damnatum omnem reddebam: Quicquid furto peribat, a me exigebas: die noctuque actu vrebar, & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Sicque per viginti annos in domo tua seruiui tibi quatuordecim pro filiabus, & sex pro gregibus tuis: immutasti quoque mercedem meam decem vicibus. Nisi Deus patris mei Abraham, & timor Isaac affuisset mihi, forsitan modo nudum me dimisisses: afflictionem meam, & laborem manuum mearum respexit Dominus, & arguit te heri. Respondit ei Laban: Filiae meae, & filij, & greges tui, & omnia, quae cernis mea sunt:

1. Reg. 13.

Parali. 16.

Exo. 12.

Supra 29.

sunt: quid possum facere filiis, & nepotibus meis? Veni ergo, & incamus scedus, ut sit in testimonium inter me, & te. Tulit itaque Iacob lapidem, & crexit illum in titulum: dixitque fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, comederuntque super eum: quem vocavit Laban tumulum testis, & Iacob acerum testimonij, vterque iuxta proprietatem lingue suae. Dixitque Laban: Tumulus iste testis erit inter me, & te hodie, & iccirco appellatum est nomen eius Galaad, idest tumulus testis. Intueatur, & iudicet Dominus inter nos, quando recesserimus a nobis, si afflixeris filias meas, & si introduxeris alias uxores super eas: nullus sermonis nostri testis est absque Deo, qui praesens respicit. Dixitque rursus ad Iacob: En tumulus hic & lapis, quem crexi inter me, & te testis erit: tumulus, inquam, iste & lapis sint in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te, aut tu praeiterieris malum mihi cogitans. Deus Abraham, & Deus Nachor iudicet inter nos, Deus patris eorum. Iuravit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac: immolatisque victimis in monte, vocavit fratres suos, ut ederent panem. Qui cum comedisent, manserunt ibi. Laban vero de nocte confurgens, osculatus est filios, & filias suas, & benedixit illis: reuersusque est in locum suum.

POSTquam autem supra descriptum fuit de Iacob incipiente, hic scribitur de eodem proficiente. Maxime autem patet profectus virtutis in tolerantia aduersitatum, ut patet 2. ad Cor. cap. 11. virtus in infirmitate perficitur. Et diuiditur in tria. Primo describitur quid passus a Laban suo focero. Secundo ab Esau fratre suo infra 32. tertio ab Hemor filio Sichem sibi aduerso infra 34. cap. Prima in duas, primo ponitur Iacob recedens, secundo Laban eum persequens, ibi. Cumque abiisset, prima in duas, primo ponitur recedendi causa, secundo ponitur recedendi forma, ibi: Misit, & vocavit. Circa primum. Postquam audiuit verba. Ponitur tria motiua Iacob ad recedendum de Mesopotamia, primum erat verba irata filiorum Laban. Quando enim a principio factum fuit pactum inter Iacob, & Laban putauit Laban, quod nihil lucraretur Iacob, sed omnia ad eum deuenirent, sed contra factum est; ideo indignari incipiebat Laban, & filij eius maxime circa finem sex annorum, quando Iacob ditatus erat iam valde. Tulit Iacob omnia, quae fuerunt patris nostri. Quia videbant eum plus habere, quam Laban pater eorum. Ethaec omnia originem habuerunt ab illis gregibus, quos ipse habuit de fratribus Laban. Sed isti filij Laban meruerant, quia nihil tulerat Iacob de bonis Laban, nisi secundum pactum, quod interuenerat, & fuerat valde gratum ipsi Laban, ut patitur praecedenti cap. Et de illius facultate ditatus est. Scilicet accipiens ea, quae ad Laban pertinebant, ut ipsi volebant signare, sed falsum est. Et factus est inclutus.

Tria motiua ponuntur Iacob ad recedendum de Mesopotamia. Primum.

Idest famosus, scilicet in diuitijs, quia non inueniebatur in terra illa aliquis similis ei in diuitijs, ut dicitur praecedenti cap. ditatusque est homo ultra modum. An. maduerit quoque. Idest considerauit, vel respexit. Quod non esset erga eum. Scilicet hilaris. Sicut heri, & nudius tertius. Idest sicut tempore praeterito. Ista duo aduerbia significat, heri, & pridie, siue ante heri, sed hic ponuntur solum pro tempore praeterito. Maxime dicente sibi Domino. Idest fuit tertium motiuum recedendi, scilicet apparuit ei angelus in persona Dei dicens, quod rediret in terram suam. Maxime dicente Deo. Idest licet propter alias causas motus fuerit Iacob ab recedendum, maxime tamen fuit motus propter diuinum mandatum. In terram patrum tuorum. Scilicet, in qua morantur patres tui, Isaac, & ubi moratus fuit Abraham. Et ad generationem tuam. Scilicet ad videndum cognatos tuos, & ad genus tuum. Eroque tecum. Scilicet te adiuuans in redeundo, & post in stando. Dicit hoc, quia forte Iacob non auderet venire timens Laban, ne acciperet omnia bona eius, ut patet infra, nisi fuisset Deus patris mei Abraham, & timor Isaac forsitan nunc nudum me dimisisses. Ideo Deus corroborans eum ad recedendum dicit. Eroque tecum. Scilicet defendendo in redeundo. Misit, & vocauit. Hic ponitur recedendi forma. Misit, & vocauit. Erat Iacob in agro pascens pecora, & misit per aliquem de familiaribus suis ad vocandum uxores suas, vel forte per Ruben, qui iam erat annorum ferè tredecim, & patet, quia natus fuit Ruben in primo anno secundum septennium, & nunc transierat totum illud septennium, & sex anni in super, quibus seruauerat Iacob pro gregibus, ut patet infra in litera cum dixit Iacob ad Laban viginti annis fui tecum, scilicet quatuordecim pro vxoribus, & sex pro gregibus, esset ergo Ruben duodecim annorum, & trium mensium, quia natus fuit mense nono primi anni secundi septennij, & transierat istud secundum septennium, & postea sex anni. Rachel, & Lia. Preponit Rachel, quia magis dilecta erat, & quia vxor principalis erat. In agrum. Ut ibi secretius loqueretur cum eis, quam si steterit in ciuitate. Video faciem. Licet tria motiua ad recedendum fuerint, duo solum enarrat hic Iacob vxoribus suis, quia de primo eorum, scilicet de verbis filiorum Laban non faciebat magnam mentionem. Deus autem patris mei. Demonstrat hic, quod Laban voluisset nocere aliquando Iacob, sed non potuisset Deo prohibete. Deus patris mei. Idest Deus quem colit pater meus Isaac, qui est Deus verus. Fuit mecum. Scilicet dirigens omnia, quae ego faciebam. Ipsa noscitis. Idest vos ipsae vidistis. Quod totis viribus seruierim ei. Quandoque ei seruui, sed pater vester. Circumuenit me. Idest fraudauit me, scilicet mutando pactum, in quo uidebatur mihi magnum detrimentum cuenire. Circumuentio dicitur esse fraus occulta in verbis, siue ergo dicatur fraus, siue dolus, siue circumuentio semper est quando ille, qui agit ita occulte agit, quod non intelligat is, cui fit. Sed Iacob bene videbat hoc, ergo non erat fraus, sed erat quasi uiolentia, quia qualitercunque noluisset Laban non poterat resistere Iacob; ideo uiolentia quaedam erat, licet Iacob consentiret, quia non pure consentiebat. Et mutauit mercedem meam. Scilicet, quam ex pacto habere debebam pro custodia gregis. Decem vicibus. Sed dices cum Iacob seruierit sex annis Laban ex pacto, quomodo potuit in tam paucis temporibus decies mutare mercedem cum pacti merces semel in anno complebatur, scilicet in partu ouium, & caprarum? Respondetur, quod ponitur numerus certus pro incerto, scilicet, Decem vicibus, Idest multis vicibus, scilicet

Secundum.

Tertium.

Forma recedendi Iacob.

Quorundam opinio.

Quest. 1. Quo decies mutauit mercedem.

licet tribus, vel quatuor, vel pluribus, vel ut uult Hiero. proprie ponitur decem vicibus, quia totiens mutauit mercedem, & factus potuit hoc fieri cum greges terrae illius bis in anno quolibet pariant, & sic non solum decem vicibus, immo et pluribus mutare potuit, & hoc innuitur supra, cum dicitur, quod quando erant primi fetus gregum Iacob ponebat virgas, quae autem erant ferrotinae non ponebat, ergo bis in anno pariebant greges. Et tamen non dimisit eum Dominus, ut noceret mihi. Idest, quod Laban videns Iacob tunc multiplicatum inuidit ei, & uolebat ei nocere accipiendo ea, quae possidebat, sed Deus non permisit eum, sicut patet infra, quod non permisit, cum persequeretur eum, ut noceret ei, vel rebas suis. Si quando dixit. Idest si aliquando componebat mecum, ut uariè essent mercedes meae, idest, ut ego acciperem fetus uarios pro mercede. Veniebant omnes oues uarios fetus. Quia Iacob ponebat virgas in canalibus, ut supra dictum fuit, & dicitur. Omnes oues. Idest plures earum, quia non omnes, ut dictum fuit, ne fraus latere uideretur. Quando uero è conuerso. Scilicet dicebat. Alba quoque accipies. Videns Laban, quod uia uice omnes fetus ferè erant uarij, petebat, ut sequenti uice Iacob acciperet fetus albos, & sic mutabat qualibet uice, quando bene futurum sibi esse putabat. omnes greges alba pepererunt. Quia tunc non ponebat virgas, & fiebat conceptus secundum naturam, scilicet ex pure albo albo, & ex pure nigro nigrum. Tulit Deus substantiam patris uestri, & dedit mihi. Non quod aliquid de eo, quod erat proprium Laban tolleretur ei; & daretur Iacob, sed quod fetus gregum, qui nascituri erant, & pertinere debebant ad Laban secundum istud pactum, fecerat dedit eum angelo in persona Dei, non dicebatur Deus tollerere. Postquam autem conceptus ouium tempus aduenit. Videtur, quod ista reuelatio, de qua hic agitur, fuit facta in tempore conceptus proximo antequam Iacob poneret istud pactum cum Laban, quia alias non auderet Iacob tale pactum agere, quia nesciret, uel si sciret non auderet putans forte non sic euenturum, uel quod maximum est, quia istud pactum fraudem magnam inducibat contra Laban, & non auderet talia aggredi Iacob, nisi mandante Deo, sicut Hebraei non ausi fuissent furari bona Aegyptiorum, nisi Deus mandasset, ut patet Exo. 4. & 12. cap. Leuaui oculos meos, & uidi in somnijs. Non fuit istud in uigilia, sed in uisione imaginaria, in somnijs, ideo non erat ibi eleuatio oculorum, ut dicit textus. Sed est sensus, quod quando Iacob erat in somnijs per species causatas a Deo in sua phantasia uidebatur sibi, quod ipse ambulabat in agro tempore, quo ascenduntur oues, & quod eleuabat oculos in sublime, & uidit angelum, & uidit mares ascendentes super femellas. Varios, & maculosos, atque diuersorum colorum. Hic demonstrabat angelus, ut uideret Iacob, quomodo se erga Laban habere deberet, uel ut alij uolunt ista apparitio fuit facta, postquam Iacob posuerat septem uirgas, & nascebatur uarij fetus, & hoc erat, quia licet Iacob hoc fecerit arte naturali, tamen ignorabat, utrum Deus illud, ut licitum approbasset, & per istam apparitionem uisum est approbare cum Deus per similia ei approbasset, ut patet cum ipse demonstraret masculos uarios, & maculosos, & diuersorum colorum ascendere super oues, & qualiter ista causarentur. Sed melius est, ut supra diximus, quod si reuelatio facta antequam pactum iniret Iacob cum Laban, quia alias nesciret, nec auderet. Leua oculos tuos. Est modus loquendi, ut quando alicui non respicienti de respicias. Varios masculos ascendentes super feminas uarios resperfos. Idest respicias, quod omnes isti masculi sunt maculosi, & uarij, sic tu debes in pacto tuo, cum Laban petere omnes fetus maculosos. Uidi enim quae fecit tibi Laban. Idest ego uidi quod grauauit te; ideo do tibi istum modum, quo utaris contra ipsam, & habeas omnia tua,

Opinio Hieronymi.

uel aliter. Varios masculos ascendentes super feminas uarios resperfos. Videas quod omnes isti masculi sunt uarij & maculosi: ita enim tu debes facere. Et hoc fuit, quia forte demonstrauit ei uirgas decorticatas coram artibus, & ouibus, in quarum aspectu omnes fetus formabantur maculosi, & uarij, uel fului. Ego sum Deus Bethel. Idest non intelligas, quod ista reuelatio est aliqua demomum delusio, uel perturbatio phantasiae commotio, quae ego sum Deus, qui reuelo tibi haec. Deus Bethel. Idest Deus qui apparuit tibi quod ueniebas huc in loco, quem tu uocasti postea Bethel, idest domum Dei, quia ibi uidit angelos ascendentes, & descendentes per scalam, & Dominum innixum super cacumen scale. Ubi uixisti lapidem. Quem posuit in signum, & memoriam, ut ibi postea esset domus Dei, uel locus sacer, & fuit ille lapis perfulsus oleo. Et uouisti uotum. Scilicet seruare decimas, ut patet de his omnibus supra 28. cap. Nunc ergo surge. Secundum illos, qui ponunt istam reuelationem fuisse ante pactum cum Laban, debent dici esse hic duae reuelationes, nec contextitur tota ista littera ad eundem sensum, & est ab illo loco. Postquam enim conceptus ouium tempus. Usque ad istam partem. Nunc ergo surge. Una reuelatio de modo faciendi contra Laban ponendo uirgas, & faciendo fetus uarios, & ab isto loco est alia reuelatio, quae non fuit facta simul, sed postquam sex anni, ut rediret Iacob in terram Chanaan: licet enim ista coniungi uideantur, tamen non coniunguntur, & patet hoc supra in tertio motiuo recedendi, ubi dicitur Iacob uxoribus suis maxime dicere sibi Dominus: Rediret in terram patrum tuorum. Ibi enim solum ponitur monitio ad reuertendum, & non aliquid aliud tanquam ipsa solitarie facta fuerit. Secundum illos, qui dicunt istam reuelationem fuisse quandam approbationem eorum, quae fecerat Iacob contra Laban: Dicendum est, quod fuit una reuelatio tota similis facta Iacob in fine sexti anni, quo seruiebat Laban. Tenedo primum est sensus. Nunc ergo surge, & egredere de terra hac. Idest nunc para te ad recedendum de terra ista. Reuertens in terram natiuitatis tuae. Scilicet in terram Chanaan in Bethabe: ibi enim natus fuit. Responderunt Rachel, & Lia. Consentientes eis, quia a Iacob dicebantur, sed conquerebantur, quod pater non daret eas tanquam filias, sed uideret tanquam ancillas. Numquid habemus residuum quicquam in facultatibus, & hereditate patris nostri? Quasi dicat, aliquid deberet nobis remanere de hereditate patris nostri. Nonne. Idest nunquid. Ahenas reputauit nos? Scilicet tradendo nos uiro sine dote. Et uendit, & comedit precium nostrum. Idest illud, quod habuit de seruitio tuo, pro quo recepisti nos ipse comedit nihil nobis dans. Tria grammamina faciebat hic Laban filiabus suis. Primum, quod reputauit eas tanquam alienas nihil dādo eis de possessionibus suis saltem pro dote: pater enim filiam uiro tradēs eā dotare teneat, maxime cum filia habeat naturaliter partem in bonis patris, nec potest eā exhaereditare, nisi in certis casibus, de quibus nullus hic erat. Secundum grammamen, quia uendit eas: dato enim, quod pater non dedisset dotem filiabus suis saltem dedisset eas libere alicui uiro, sed non fecit, quia pro certo precio dedit eas, & in hoc grauauit eas nimis, quia apud uiros suum non essent, ut uxores, sed ut ancillae emptitae. Nam dato, quod quilibet earum uellet se in aliquo uiuare contra uirum, ut uxor ex iure, quod competit uxori contra uirum, non posset, quia obijceret Iacob, quod esset ancilla cum pure eam emisset, pro seruitio certi temporis, licet hoc, non tamen concludit, ut uir, quia si Iacob emeret quilibet earum pro seruitio certi temporis non seruirit pro eis, ut ei darent simpliciter, sed ut ei darent in uxores: emere autem aliquam in uxorem non est emere simpliciter, & sic emittit Iacob: semper tamen restabat grauamen, quia licet eas non uendisset simpliciter, sed ut in uxores uenderent tamen

Que reuelatio facta fuit Iacob.

Tria grammamina faciebat Iacob filiabus suis.

tamen sine dote. Tertio grauauit eas, q̄a precii illud, pro quo eas vendidit nullo modo peruenit ad eas. Saltem enim s̄m conditionē legum humanarū, q̄n aliqs maior viginti annis permittit se vendi, nō pōt fieri ista venditio, nisi venditus recipiebat partē istius precij p se, vt pater instituta. de statu personarū. circa fin. Hæ aut̄ non participauerūt precij: saltem enim debuisset pater dare id, quod recipiebat de seruitio Iacob filius suis in dotem. *Sed Deus tulit opes patris nostri.* Per istud pactū tollendo ei, qđ ipse lucrari debebat, & tradendo tibi pro nobis, & filijs nostris. *Unde omnia, que præcipit tibi.* Scilicet Deus. *Fac.* Quia iustum est talia facere. *Surrexit itaque.* Iacob obseruauit tps congruū ad recedendū, s̄ qđ Laban iuerat ad tondendū greges, vt non videret eum recedentem: timebat, q̄ quia t̄tas fraudes in eum commiserat, si eum videret recedentē omnibus bonis expoliaret eum. *Surrexit itaque Iacob.* Idest parauit se ad ambulandū, quia antea cum staret, quasi iacere, vel dormire videbatur. *Et impostis liberis.* Idest filijs, qui adhuc parui erant: nam maior inter filios suos erat annorū duodecim, & trium mensū, & minor erat sex annorū, sed inter duodecim, & sex annos adhuc non sunt pueri apti ad itinerandū, q̄a valde teneri sunt, & cito fatigabiles. Antecedens patet, quia Ruben, qui genitus fuit ex Lia, erat maior, & iste fuit genitus in principio secundi septennij, demptis nouē mensibus, & tunc transit illud totū septenniū, & sex anni, in quibus seruauit pro gregibus, & isti erāt tredēcim anni. Dēptis ergo nouē mensibus primi anni: secūdi di septēnij, in quo anno genitus fuit Ruben, manebūt duodecim anni, & tres mēses: minor aut̄ inter filios Iacob fuit Ioseph filius Rachelis, & iste fuit genitus post oēs filios Lię in fine scđi septennij, vt patet præc. cap. nam isto genito voluit reuerti Iacob in terrā suam, qđ nō d̄r de natiuitate alicuius aliorum, sed post finitum s̄m septenniū solum stetit Iacob sex annis in Mesopotamia, vt concluditur ex his, quæ infra dicunt̄, s̄ seruando pro gregibus, ergo Ioseph solū erat sex annorū, ergo filij Iacob oēs erant inter duodecim, & inter sex annos, oportebat eos, ergo imponi camelis, vel alijs iumentis ad itinerandū. Ideo dicit: *Impositis liberis, ac coniungibus suis super camelos.* Sum. n. ista animalia valde conuenientia ad ferendū onus, quia fortia sunt. *Tulit omnem substantiam suam.* Idest possessionem. *Et quicquid in Mesopotamia acquisiuit.* In Mesopotamia solū acquisiuit greges caprarum, & ouium seruando Laban, sed post vendendo de gregibus emebat armenta bouum, & camelorū, asinos quoque seruos, & ancillas, & oē genus supellectilis. *Pergens ad Isaac.* Idest incipiens pergere, sed nō perrexit immediate: quia primo mansit in Sichem, & in Bethel aliquo tēpore, deinde iuit ad Isaac. Fuit aut̄ ista mansio in itinerādo nouem, vel decē annorum, ut patet ex his, quæ dicunt̄ infra 34. & 35. cap. nam Simeon, & Leui erāt quasi vndecim annorū, qđ de Mesopotamia recessit Iacob, ut patet, quia Ruben erat duodecim annorū, & triū mensū, & tñ post Ruben natus fuit Simeon, & post Simeonē, Leui, vt patet præc. ca. sed isti duo cū esset Iacob in Sichē, quæ est in via anteq̄ veniret ad patrem suum Isaac, occiderūt oēs Sichimitas arreptis gladijs, vt patet infra 24. c. ergo iā erant viri ad minus 19. vel 20. annorū. Item quia qđ venit Iacob ad patrē suum venditus fuit Ioseph Ismaelitis, & portauerunt eum in Aegyptū, vt inducit infra 35. & 37. cap. Sed qđ venditus fuit Ioseph erat annorū 16. vt ait litera nostra, vel 17. vt ait litera Hebraica (sed ista contrarietas ibi concordabitur) sed qđ exiuit de Mesopotamia erat solum sex annorū, vt supra inductū est: ergo quæcunque litera accipiat sine nostra, sine Hebraica mansit Iacob in itinere Mesopotamię annis decem, vel vndecim, & tñ totū vocatur iter, ut patet j,

Cameli sunt animalia multū apta ad onera ferenda.

48. cap. cum d̄r mihi aut̄ mortua est Rachel, cum venirem de Mesopotamia in itinere, & ibi declarabitur, quare totum hoc uocetur iter. *Et tempore.* Scilicet qđ recessit Iacob. *Iuerat Laban ad tondendo: greges.* Hoc non fuit a casu, sed a proposito, quia obseruabat Iacob, ut recederet nesciente Laban, ne impediretur ab eo, uel ne tolleret ei uxores, & filios, & uniuersa, quæ sui iuris erant. *Et Rachel furata fuit idola patris sui.* Isti de cognatione Nachor idolatrę fuerunt: declinauerunt enim cum patre suo Nachor, de quo Iosue 24. cap. vbi dicit̄, Transfluuium habitauerunt patres vestri, Thare pater Abraham, & Nachor seruiert̄ dijs alienis: potuit aut̄ Rachel furari idola, quia ipsa familiariter intrabat in domum patris, q̄ncunq̄ue uolebat, sicut solita erat anteq̄ traderetur Iacob. Et dicit Iosephus, q̄ nō accepit Rachel ista idola ad colendū, sed ut si pater insequeretur eos proftrati corā illis idolis ueniam consequerent̄, quia pater nimis colebat illos Deos: ipsa aut̄ edocta à Iacob idola non colebat, uel fecit, ut patrem suum ab idolatria renouaret tollendo Deos, & sic fuit factum bono zelo, uel forte fecit, quia illa idola erant aurea, & argentea, ut de illa materia aliqua uasa preciosa fabricarent̄, uel q̄ magis credēdum est, quia Rachel uiderat sape Laban cū aliquid inciperet agere quarentem respōsa ab illis idolis de exitu rei, & utrū facere posset, uel nō, & de rebus latētibz certitudinem inquirebat: timuit ergo Rachel, q̄ pater peteret respōsum ab idolis de uia, per quā ibant, ut comprehendere posset eos, & sic incitaretur ad persequendū; & sic uir, q̄ qđ Laban persequi uoluit Iacob iuit ad inquirendum r̄sa ab idolis, sed non inuenit; ideo quasi fuit ea post in facultate, & supellectibus Iacob. Et istud dictū ualde rōnabile est, quia cum Laban esset ualde diues, nō solum habebat illos Deos preciosos, sed et̄ multa alia. Qñ aut̄ uoluit persequi Iacob, incepit persequi multum festinanter, non est ergo uerisimile, q̄ qđ uocatus fuit à loco, in quo tondēbat greges, qui distabat tribus diebus à ciuitate apud quam Iacob custodiebat greges, q̄ uenerit in domum suā, & inquisierit in omnibus rebus suis utrum aliquid deficeret, quia tunc oportebat eū multum morari, qđ non cōueniebat alicui festinanter uolenti persequi fugientes, qualis erat Laban, sed ipse inquisiuit Deos suos, & nō inuenit, ut patet, quia postea dixit Iacob: *Quare furatus fuisti Deos meos?* ergo uir q̄ Deos illos specialiter inquisiuit, sed non inquisiuit pp ualorem, quia alias res maioris ualoris habebat Laban, ergo uir, q̄ inquisiuit eos ad quarendum ab eis, utrum id, quod incipiebat, finem debitum haberet, sicut in alijs rebus faciebat semper inquirens respōsa ab illis dijs. Et quia nō inuenit, intulit illam persecutionē Iacob sic incōsultus à dijs, ex qua nihil euenit prosperum, sed fuit ad maius beneficiū Dei monstrandū in Iacob, qui eū eruit à Laban, & ibi conuenerūt ambo, & iurauerunt ne Laban transiret illos terminos ad inferendum malū ipsi Iacob; insuper Iacob iurauit ne affligeret filias Laban, ne superinduceret alias uxores, ut patet infra in litera. Sciendum, q̄ ubi nos dicimus idola Hebræi dicunt, teraphin, idest figuras, uel imagines. Et s̄m aliquos sunt quedam capita metallina facta in certo tempore, & aspectibus, & cōiunctionibus planetarū, ut derinetur aliqua uirtus à cęlo in caput, i. ad r̄ndendū interrogationibus. Tale autem caput fit per Astrologiam, & partim per Necromantiā. Fecit h̄mōi caput Frater Albertus Magnus Theutonicus de Ordine Prędicatorū, qđ discipulus eius Sanctus Thomas eiusdem ordinis quadā die cōfregit, de ueritate horū dictum fuit late Num. 21. cap. & ibi uideas. Hebręi aut̄ dicunt, q̄ sunt Theraphin accipiēdo caput alicuius pueri primogeniti interfecti, & sacrificati in honorē dęmonis, & istud caput abscissum sale cōditur, & aromatis,

Opinio Iosephi.

Quorundā opinio.

matibus, vt à putredine illesum diu remaneat, & incōsumptum, & super linguā eius lamina aurea ponit dęmonis cuiusdā nomine insignita, & dat respōsa perēti. In cuius aut̄ uirtute ista r̄sa dentur Nume. 21. cap. dictum est. *Noluit Iacob confiteri socero suo.* Scilicet Laban, q̄ recederet. Quia timebat impedimentum, uel spoliationem. *Quam omnia, que iuris eius erat.* Idest, quæ ad eum pertinebant. *Et amne transmissio.* Idest pertrāfito fluuiio: forte erat iste fluuius Eufrates, qui t̄git terminos terrę Chanaan, quæ promissa fuerat Abrahę, vt d̄r supra 15. cap. femini tuo dabo terrā hanc à fluuiio Aegypti vsque ad flumē magnum Eufrates, & uocatur hic amnis per excellentiā, quia nullum maius flumen in terra illa est. *Pergere contra montem Galaad.* Quia forte ibi intēdebat manere aliquibus diebus, quod patet, quia qđ venit Laban inuenit eū fixisse tentoria in monte Galaad, vt patet infra, & accipitur istud nomen p anticipationē, quia ante nō uocabat̄ mons Galaad, sed ab isto euentu sic uocatus est, ut infra patet. *Nunciatum est Laban die tertio, q̄ fugeret Iacob.* Quia ones ad quas tondendas iuerat Laban, distabant itinere dierum trium à ciuitate Aran, apud quam Iacob pascebat gregem. Sic enim d̄r præc. c. qđ posuit spatium itineris dierum trium inter se, & generum suum. *Qui assumptis secū fratribz suis.* Idest illis, qui de cognatione sua erant, q̄ fratres uocari consueuerunt. *Persecutus est eum septem diebus.* Computando à loco, in quo nunciatum est ei, q̄ fugeret Iacob, s̄ loco pasce q̄ gregū. Vel pōt cōputari à ciuitate Arā, quia ibi assumptis secū cognatos suos. Sed magis v̄r dicendum, q̄ isti septem dies cōputentur à tpe, quo recessit de Aran primo, quia accipiēdo, q̄ computentur a die, qua nūciarum fuit sibi, cū distaret tribus diebus a ciuitate Aran, & ab illo loco, in quo tondēbat greges, fuerunt septem diere vsque ad montem Galaad, qui est circa Iordanem, fuerūt solum quatuor diere, quod v̄r inconueniens, quia tunc modicū distarent ista terrā, quod falsum est. Item quia d̄r, q̄ Labā assumptis fratribz suis, i. cōsanguineis persecutus fuit septē diebus Iacob: ergo primo accepit cōsanguineos, uel fratres, q̄ inciperet persequi Iacob, sed istos accepit in ciuitate Aran: nā in loco tonfionis gregum nō erāt isti dispositi ad persequendū Iacob, donec uenirent in Aran, uel forte non erant in loco tonfionis gregū, qđ magis v̄r, ergo cōputant̄ isti dies a die, quo recessit de Aran acceptis ibi fratribz, siue cōsanguineis, donec cōprehendit Iacob in monte Galaad. *Comprehenditque eum in monte Galaad.* Quia ibi manebat Iacob fixis tētorijs suis, & intendebat manere aliquibus diebus nō suspicans Laban se persecuturum. *Viditque in somnis.* Scilicet Laban. *Dicentem sibi Dominum.* Idest Angelū Dñi, s̄ q̄ apparebat ei se uidere angelum, uel ipsum Deum dicentem sibi ista. Sola tñ motio phantasie erat p species ibi a Deo caulatas, uel ordinatas. Nam ex eo, q̄ in somnijs erat non poterat aliquid audire, uel uidere, quia somnus est quies uirtutum animalij, i. sensitiuarū cū intensione naturalium, sicut late declaratum fuit supra 20. c. d̄r ergo in somnijs audiuisse angelum, quia ille species impressę in phantasia, s̄m quas indicabat se audire uocem angeli, causatę fuerant ab angelo. *Cauē ne quicquam asperę loquaris contra Iacob.* Quia forte intendebat Laban expoliare Iacob omnibus bonis, & percutere eū gladio. *Tamque Iacob extendebat in monte tabernaculum suum.* Scilicet ad manendum aliquot diebus, quia forte locū optimum ad pascedum ibi uidit, uel quia uolebat, vt requiescerent pecora, quæ labore itineris nimis grauaata erant. *Cumque ille.* Idest Laban. *Confecutus eum fuisset.* i. attegisset eū. *Cū fratribz suis.* i. cognatis. *In eodē mōte fixit tentō iā.* Ex hoc patet, qđ iā Labā nō erat ferus, vt ante fuerat cum incepit persequi Iacob, quia nō irruit super eum subito, vt hostis, sed fixit castra in eodē

monte, vt pacificē loqueretur, & pactū inirent. *Vt clam me.* Idest ignorate me. Clam præpositio est signans id, quod occulte. *Abigeres filias meas.* Idest remoueres. Pertinet istud uerbum ad aues, ut patet supra 15. c. vbi d̄r, q̄ Abraham abigebat uolucres a cadaueribus. Et pertinet ad greges, & inde uenit crimen abigeatus, qđ est de furto pecorum, ut patet in legibus humanis. *Quasi captiuas gladio.* Idest nō duxisti eas pacificē, & me sciente, vt uxores, sed raptas, & fugiendo quasi captas in bello vi armorum. Sed mētitur in hoc Laban, quia ducebat eas iure matrimonij, quo uellet, & non furruē, nec uolenter. *Vt prosequeretur cum gaudio, & canticis.* Idest, ut uenirem sequēdo cum gaudio. Sic enim erat consuetudo, q̄ quando aliqui recedebant de terra sua, & non sperabant cito redire, amici eorum ibant cum eis per aliquem tractum ultra portas ciuitatis comitantes cum gaudio, & canticis imprecando prospera. *Tympanis.* Dicitur tympana a tinnitudo, quia tinnitum reddunt cum percutiuntur. Sunt enim puellaria organa quadrata, uel rotunda de ligno facta, & concava corio desuper extento coperta quibusdam interius pēdentibus tintinabulis ad concinendum facta, & uocantur uulgariter, pandero, uel aduste. *Et citharis.* Cithara antiquum instrumentū est, & aliqđ generaliter sumit̄, pro quolibet musico organo. Resonat autem a parte inferiori: Laban aut̄ dicens ista mentitur, quia nō intēdebat eū cū letitia se expedire, sed magis totalitē expoliare: loquitur tamen ista, ut congratularet̄ Iacob tremefactus a Deo. *Non es passus.* Idest non permisisti. *Vt oscularer filios meos, & filias meas.* Filios suos uocat nepotes suos, s̄ filios Iacob, filias suas uocat Liam, & Rachelem uxores Iacob, sic erat cōsuetudo, vt cognati se oscularentur, quando recedunt ad terram lōginquam. *Et nunc quidem ualeat manus mea uedde tibi malum.* Idest ego possem tibi nocumentū inferre, quia ueniebat Laban comitatus uiris paratis ad bellū: Iacob autem solis pastoribus. *Sed Deus patris tui.* Ista dicit Labā compulsius a Deo, quia ipse libenter non daret gloriā Deo Abrahę quæ non colebat, sed mouebatur ab eo inuitus, sicut patet de Balaam. Nume. 23. & 24. cap. q̄ conabatur maledicere Iudęis, sed compellebat̄ a Deo, & benedicebat. *Deus patris tui.* Patet hic mala uolūtas Laban, quia licet uidisset Deum minām se fibi, & mouentem eum ad loquendum, tamen eum, ut Deū recipere noluit, nec colere, nec uocauit eum Deum absolute, nec Deum uerū. *Sed Deus patris tui.* Quasi dicat, non Deus meus. *Esso si ad tuos ire cupiebas.* Idest dato, q̄ uelles uenire in patriā tuam, tñ Deos meos furari non debuisses, & ponitur. *Esso.* Quod est tertia psona futuri imperatiui desum, es, fui, & signat. *Esso.* Idest sit, uel derur, & est uerbum ad ponendum causam; & ideo eo frequenter utimur. *Et desiderio erat tibi domus patris tui.* Idest ad desiderium, quia multo tempore extra moratus fuerat, iam ratio exposcebat, ut patrē reuētere uellet. *Cur furatus fuisti Deos meos?* Stulte loqueris d̄ Labā. Si enim dijs erant, subtrahi futiuē non potuissent, implexas enim contradictoria. Dijs enim qui furto subtrahi possunt, & alios non custodiunt, sed ē cōuersio ipsi humana custodia indigēt, aut ignibus examinādi sunt utrum dijs sint, aut sub fecibus latinarum tanquam in honoratissimo, decentissimoque eis loco colēdi sunt. *Respōdit Iacob.* Posita irrōnabili obiurgatione hic agi de rationabili respōsione. *Quod inscio te profectus sum.* Excusat se Iacob de duobus, quæ ei opposita fuerant, scilicet, de tacito recessu, & de idolorum furto. *Quod inscio te profectus sum.* Est imperfecta locutio, & intelligitur. *Quod inscio te profectus sum.* Idest non debeo redargui, quod recessim te nesciente, & subditur causa. *Timui ne uolenter auferres filias tuas.* Quasi dicat, rationabiliter non poterat auferre eas, quia uxores in carcerant,

Tympana quid.

erant, sed solum violenter. Timuit etiam Iacob ablationem totius facultatis suae, sed non expressit, quia in maiori intelligit minus: maius enim erat tollere uxores, quam tollere pecunias, & substantiam totam. Alia autem videtur ratio potior, quare non expresserit de ablatione substantiae, licet de illa magis timuerit, quia Iacob aliquo modo loquebatur amicabiliter cum Laban, s. per verba pacifica aequaliter eum reducendo ad amicitiam; ideo voluit de eo exprimere id, quod pessimum erat, & verecundosum ipsi Laban; quod autem Laban tollerere violenter filias suas Iacob pertinebat ad iracundiam, quae non est vituperabilis valde, immo valde modicum, ut declarat Arist. 7. Ethic. tollere autem diuitias pertinet ad concupiscentiam pecuniarum, quae vituperabilior est, quam iracundia, cum dicatur esse de minoribus rebus, & magis verecundatur homines circa pecuniam, & indebitam cupiditatem, quam circa iram, quae quodammodo generosa est. Licet ergo Iacob opposuerit Laban, quod timuerit ne ei auferret filias, quae erant uxores eius, non tamen opposuit, quod timuit, ne ei spoliaret, quia hoc videbatur esse turpius. Et si obiiciatur, quod postea dicitur, nisi Deus Abraham patris mei, & timor Isaac affuisset mihi forsitan me nudum dimisisses, quae ista dicebat Iacob processisse ex magna ira Laban, qui in eum magna ira exasperat; & ideo dixit, quae ob culpam meam, & ob quod peccatum sic exarsisti in me, & scrutatus es omnem suppellectilem meam. Dicere autem, quod Laban ex aliqua magna ira concepta contra Iacob voluit eum omnibus bonis spoliare non est dicere, quod faciebat ex cupiditate, quae est vituperabilis secundum opinionem hominum, quia est de paruis rebus, sed quod faciebat ex iracundia, quae non est vituperabilis, sicut concupiscentia pecuniarum. *Quod autem furto me arguis.* Idest de eo, de quo tu me arguis furto, non sum culpabilis. *Apud quemcumque inuenieris necetur.* Idest occidatur. Hoc dicebat Iacob ex magna confidentia ignorantiae suae, & suorum, quia de se bene sciebat, quod non furatus fuerat idola Laban: de suis autem idem credebat: nam accipere aliqua idola pertinet ad idolatriam, si quis accipiat ea, ut colat ea, sed credebat, quod nullus de suis colebat idola, & sic erat, putabat ergo, quod nullo modo acciperet, & quodammodo bene arguebat, si idola semper accipiantur ad colendum. Aliquis enim accipiuntur ad alios usus. Sic patet hic, quia Rachel accepit illos Deos, sed non ad colendum, ut patet supra exponendo litera: Iacob autem non audiuerat a Rachel, quod acceperat illa idola, nec cognouit in motu Galaad, quia ibi non iuit ad Laban; ideo putauit se liberatum Iacob verissime: Rachel tamen, quae huius criminis rea erat, tacuit, nec cognouit unquam Iacob, quod ipsa furata fuisset illa idola, usque ad exitum de Sichem, quoniam iuerunt in Bethel, ut patet infra 35. cap. multum ergo confidebat Iacob in familia sua credens in nullo potuisse tale peccatum euenire. Si autem Iacob sciuisset istud furtum deorum Laban perpetratum ab aliquo de sua familia, & ipse talia proponeret, sed apud quemcumque inueniret occideretur, peccabat, quia sine charitate loquebatur. Nam sciendo illud delictum fuisse commissum ab aliquo de suis, vel credendo saltem, non debuisset se obligare ad tale, sed alio modo pacificare Laban verbis dulcibus. Nam si fieret inquisitio, & inuenta fuissent idola apud aliquem, sicut Iacob credidisset esse, necesse esset illum ex pacto occidi, nisi Laban misericorditer moueret, in quo erat satis difficultas. *Coram fratribus nostris.* vocatur hic frater Iacob, s. in quo communiter dominus filij eius, quia ipse nullos alios fratres, vel cognatos ibi habebat. Potest quidem hoc stare, sed litera tamen magis vult dicere hic fratres eos, qui veniebat cum Laban, quia si Iacob dicere uellet de filiis, non diceret coram fratribus nostris, sed coram fratribus meis. Item quia dicitur

ille, apud quem inueniretur idola, necaret coram fratribus nostris: isti fratres debebant esse, quasi considerantes veritatem, & coram ipsis tanquam coram iudicibus mors infligi debebat ei, qui reus esset, sed manifestum est, quod filij Iacob tales erant, quod nihil horum intelligebant: maior enim eorum erat fere tredecim annorum, alij autem minores: etiam quia isti, qui ponebantur, ut iudices, non debebant esse, ut pars, contra quam ageretur, sed Iacob, & filij sui, & tota familia erant illi, qui ponebantur suspecti de crimine, & apud quos idola inquiri debebant, ergo essent ipsi iudices. Dicendum ergo, quod intelligitur de cognatis Laban, qui uenerunt cum eo contra Iacob, & isti uocantur etiam cognati Iacob, siue fratres, quia cognati erant Laban: ideo affines erant Iacob. Vocantur ergo hic fratres, uel cognati propter affinitatem, & isti ponebantur, ut iudices, Laban, ut actor, Iacob cum tota sua familia, ut reus. *Scrutare.* Idest queras Deos tuos. *Et quicquid apud me.* Idest inter res meas. *Tuorum.* Idest de rebus tuis. *Inuenieris aufer.* Semper existente poena, sed ista poena non ponebatur, nisi propter idolorum. Dato ergo, quod aliquid aliud de rebus Laban inueniretur inter res Iacob, non occideret propter hoc. *Hec dicens ignorabat, quod Rachel furata esset.* Si enim sciuisset non posuisset talem poenam, uel antea in aliquo loco occultasset. *Ingressus itaque Laban.* Ingrebat enim idola sua, quia valde diligebat illa, cum essent preciosa de auro, & de argento, & quia responsa ab eis recipiebat, uel quia forte reperire cupiebat, ut nocuumentum aliquod inferendi Iacob occasionem inueniret. *Tabernaculum Iacob.* Quod erat maius, tabernaculum. *Et Lia.* Quia Lia aliud tabernaculum habebat. Et si uis dicere, quod Iacob, & tota sua familia habebant unum tentorium; & ideo ponuntur simul, non quasi quilibet unum tentorium habet, sed quasi omnes sub eodem tentorio collecti. Dico, quod non potest stare, quia dicitur, quod postquam scrutatus fuit Laban tentorium Iacob, & Lia, iuit ad scrutandum tentorium Rachelis. Videtur etiam, quod Lia aliud tabernaculum haberet distinctum a tabernaculo Iacob, in quo ipsa moraretur cum filiis suis. *Et utriusque famula.* Forte enim ambae famulae habebant unum tentorium, ut quantum ad hoc minoris dignitatis uiderentur, quam libere. Sed melius dicendum est, quod quilibet earum habebat per se tentorium, & est ratio, quia ista diuersitas tentorium est propter communicationem singularem Iacob cum ipsis, quia aliquo tempore manebat Iacob cum una reddens ei debitum aliquando cum alia. Verecundum ergo erat, quod in eadem domo, siue tentorio interdum commiseretur Iacob unum famulae interdum alteri, quae uideret una saltem in praesidijs, & in alijs solacijs. Et hoc uult dicere text. cum dicit, utriusque, quod est copulatiuum nomen, idest unius, & alterius, scilicet, quod una habebat tentorium, & etiam alia habebat tentorium. Si enim uoluisset ambabus unum tentorium dare, non proprie dixisset tentorium utriusque ancillae, sed tentorium ancillarum, uel ambarum ancillarum. *Cum intrasset tentorium Rachelis.* Ultimo intrauit tentorium Rachelis, uel quia de ipsa minorem suspicionem habebat, uel quia ei maiorem honorem dabat, quia forte magis eam diligebat. *Ille festinans abscondit.* Antequam pater ueniret in tabernaculum Rachelis nesciebat Rachel, ad quid intrabat pater, quia ista sententia fuerat secreto concordata inter Laban, & Iacob coram cognatis Laban, & nesciuit hoc aliqua de uxoribus, ut incantis ipsis inquirerentur in tabernaculo ipsarum. Si enim sciuissent, illa quae haberet absconderet. *Subter stramenta cameli.* Idest sub clitella, uel sella cameli. Dicuntur autem stramenta a sternendo, idest a parando iumenta. *Et sedit desuper.* Ne pater inquireret in illo loco. *Ne irascatur Dominus*

Obiectio.

Consuetudo do femina num.

Prima expositio textus.

Secunda expositio textus.

Dominus meus, quia coram te assurge nequeo. Petit enim licentiam a patre, ne faciat eam surgere, quia alias ex reuerentia filiali ad patrem ad hoc tenebatur. Et non solum tenebatur speciali obligatione, quia erat pater, sed etiam generali, quia erat tenex: coram senibus enim assurgendum est. Sic patet Leuit. 19. cap. cum dicitur: Coram capite cano consurge, & honora personam senis. *Quia iuxta consuetudinem femininarum mihi accidit.* Consuetudo femininarum est, quod certis temporibus eis menstrua fluant, & hoc fit in quolibet mense: ideo dicuntur menstrua a mense. Haec finxit Rachel sibi accidisse, sed mentita est metu mortis, & uerecundia patris. *Sic delusa est.* Idest defraudata. *Sollicitudo querentis.* Dicitur illiusus, quia cum ibi laterent reperire non potuit. *Tumens quoque Iacob.* Scilicet pro ira magnitudine, quia scrutatus fuerat omnem facultatem eius, quod magna iniuria est, quia quod de aliquo suspitio mali habeatur, maxime de furto, quod ualde infamatorium reputatur, malum, & iniustum est, sed in hoc, quod Laban inquirebat omnem facultatem Iacob, iudicabat se habere de eo suspicionem, quod furatus fuisset Deos suos, erat ergo iniuria magna Iacob. *Cum iurgio ait.* Idest uerbis iurgiosis, siue iratis locutus est. Ista est conditio eorum, qui euadunt aliquod crimen impostum, quia antequam pateret ueritas criminis tacebant, deinde cum reperiuntur non esse culpabiles contra impositores criminis ira magna, & uerbis grandiloquis intumescunt. *Quam ob culpam.* Idest propter quam culpam. *Et quod ob peccatum.* Replicatio eiusdem sententiae est, & pertinet ad iratos, quae saepe eadem iterant. *Sic exarsisti in me.* Idest ita magnam iram habuisti contra me: dicit hoc, quia inquisitio talis qualem fecit Laban in suppellectilibus Iacob, non fit sine magna ira. *Quid inuenisti.* Dicit hoc Iacob conquerens postquam uidit, quod nihil inuenerat Laban, putauit enim Iacob familiam suam uere innocentem esse, ut supra dictum est: nesciebat enim, quod Rachel furata fuisset idola patris sui, nec sciuit usque ad multum tempus post, quando infodit ea subter thebintum Sichem. *Pone hic coram fratribus meis, & fratribus tuis.* Idest ponas coram istis qui uenerunt tecum de Mesopotamia, ut sint iudices inter me, & te, & isti uocabantur fratres Laban & Iacob, quia erant cognati Laban, & affines Iacob. *Ut iudicent inter me, & te.* Scilicet, an tu agis iuste contra me. Ex quo manifeste patet, quod non loquitur hic Iacob de filiis suis uocans eos fratres, quia non erant filij sui tales, qui iudicare possent, cum maior eorum solum duodecim annos compleuerat, ut patet ex supradictis. Natus fuit enim Ruben in primo anno secundi septenarij, & deinde uixerat toto illo septenario, & sex annis sequentibus, quibus seruiuerat Iacob Laban pro gregibus, qui sunt anni duodecim, & ad plus duo, uel tres menses, quae aetas ualde imperfecta est ad iudicandum. Alij autem consequenter minores erant usque ad Ioseph, qui erat minimus complens, tunc sex annos. *Itcirco viginti annis fui tecum.* Ly, Itcirco, non potest teneri casualiter, ita quod dicat causam finalem, nisi legatur ironice, quasi dicat, ad hoc stabam ego tecum viginti annis seruiens tibi, ita bene sicut in litera exprimitur scilicet, ut nunc inquireret omnia suppellectilem meam. Vel aliter. *Itcirco viginti annis fui tecum.* Idest, quasi dicat, hoc merebatur seruitium, quod ego feci itans tecum 20. annis, quasi dicat, non. *Oues tuas.* Hic declarat, quomodo illud seruitium fuit ualde uile Laban. *Et caprae steriles non fuerunt.* Demonstrat Iacob, quod se habuit ualde bene, circa substantiam Laban, quia non solum meliora fuit substantia Laban, quantum poterat meliorari diligenti cura humana, sed etiam Deus specialiter pro bonitate Iacob, multiplicabat substantiam.

tiam Laban. Quod enim oues, & caprae non sint steriles, non potest haberi humana industria, sed solum diuina uoluntate. *Arietes gregis tui non comedi.* Quod potuisset facere, & alias occasiones allegare, sed sola fidelitas ab his retrahebat, & uerus amor ad Laban. *Nec captum a bestia ostendi tibi.* Quando cumque bestiae deuorant aliquod pecus, si pastor mostret domino suo partem eius liberat a soluendo, & in hoc aliquando fraudes intercedunt. Hoc autem nunquam fecit Iacob, sed si aliquid peribat de grege Iacob soluere, ut dicitur immediate, scilicet. *Ego damnum omne.* si ueniens in gregibus tuis, soluerebam. *Quicquid furto peribat a me exigebas.* Idest uolenter extorquebas, uel postulabas, quamuis aliquando aliquid perisset sine culpa Iacob. *Die, nocturque.* Idest, & nocte. *Prebar gelu, & astu.* Per diem est uerebatur, per noctem autem gelu, & utrunque siue astus, siue gelu uerebat. sed diuersimode, quia astus resoluerebat, & aperiebat, faciebatque exhalare humiditates subtiles de locis porosis. Frigus autem indurabat condensando, & humiditatem indurando, & desiccando: idem ergo effectus erat hic a duabus causis oppositis, sed non per eandem actionem. Patet enim, quia calor lutum indurat, & desiccatur, & idem facit frigus, & hoc accidebat in Iacob, quia manebat per noctem in campo cum gregibus secundum consuetudinem pastorem. Sic dicitur Luc. 1. ca. Pastores erant in regione illa custodiens uigilias noctis super gregem suum. Satis in hoc manifestatur labor continuus, & grauis Iacob, quia panem ociofus non comedebar. *Fugiebat somnus ab oculis meis.* Respiciens ne fere irruentes depopularentur gregem. *Sic per viginti annos seruiui tibi.* Quasi dicat, iste labor non fuit solum in uno anno determinate, uel in uno tempore, sed in toto tempore isto viginti annorum: sic fuit quatuordecim profiliabus pro qualibet septem annis, & sex pro gregibus ex pacto posito praecedenti cap. *Immutasti mercedem meam decem vicibus.* Supra expositum fuit in principio cap. quia quando uidebat Laban, quod nati fuerant foetus uarij petebat pro se uarios, & cum postea uideret nasci foetus totaliter albos, aut totaliter nigros petebat albos, & nigros, & sic uariabat continuè. *Nisi Deus patris mei Abraham, & timor Isaac affuisset mihi.* Hic declarat Iacob malam uoluntatem Laban, scilicet, quod Laban uoluisset tollere bona Iacob, tamen non permittebat eum Deus, & in hoc humiliat se Iacob, quia licet ipse uir sanctus esset non attribuebat hoc meritis suis, sed meritis patrum suorum Abraham, & Isaac, & hoc non solum obseruauit Iacob, sed etiam obseruabat Deus, quia quando aliquis erat uiuens, nunquam attribuebat ei aliqua merita, sed prioribus mortuis. Unde Iacob attribuebat hic huius rei merita ad Abraham, & Isaac, quia Isaac absens erat, licet non mortuus, & Abraham mortuus, quando tamen Deus confirmauit promissiones ad Isaac, non nominauit aliquo modo merita eius, sed solum merita Abraham, qui iam mortuus erat, ut patet supra uigesimo sexto cap. cum dicitur: Tibi, & semini tuo dabo uniuersas regiones has complens iuramentum, quod sponendi Abraham patri tuo. *Nisi Deus patris mei Abraham.* Idest, nisi audiuisset me Deus, quem colebat Abraham meritis ipsius Abraham. *Et timor Isaac.* Aliqui Iudaei dicunt. *Et timor Isaac.* idest, timor quem habuit Isaac, quando extendit Abraham manum suam super eum ad iugulandum eum. Sed hoc nihil est, quia Iacob uolebat dicere, quod de meritis Isaac, & Abraham non permisisset Deus Laban ad eum accedere. Sed manifestum est, quod timor ille, quem habuit tunc Isaac non fuit meritorius, nec demeritorius, cum fuerit pure naturalis: nec ratione delibere est talis timor. *Quaedam n. sunt ita magna, & manifesta.*

Mala uoluntas Laban.

Alph. Tost. super Gen.

T t sta,

sta, in quibus necesse est timere, nisi insensibilitas sit, nullum autem inaus, q̄ gladium super se videre cum ipse ligatus manibus, & pedibus staret, sed dicitur hic timor Isaac, i. timor sanctus, quem habebat ad Deum, s. timor reuerentialis, siue filialis, qui valde meritorius est. *Forstam modo me nudum dimisses*. Sic enim fuisset, nisi Deus apparuisset in somnis Laban, & comminatus fuisset ei, ne loqueretur contra Iacob aspere. *Affliktionem meam*. Scilicet interiorem, quantum ad curas. *Et laborem manuum mearum*. Quia fideliter laborabam. *Et arguit te heri*. Quando apparuit tibi in somnis mandans, ne contra me aliquid mali committeres. *Respondit ei Laban*. Postquam rationabiliter redarguit Iacob Laban, ipse blāde caprat ab eo beneuolentiam, vt nuntio pactum firment. *Filij, & filiae, greges, & omnia, quae cernis*. Scilicet in tua potestate. *Measunt*. Id est de rebus meis origine in assumperunt, & in isto sensu loquitur Laban: alioquin falsum diceret dicendo, q̄ filij Iacob erant filij sui. Sed vocabantur filij sui, quia genuerat eos Iacob ex filiabus Laban. Greges Iacob erāt greges Laban, quia de omnibus Laban nati fuerant saltem multi eorum in principio pacti. *Quid possum facere filiis, & nepotibus meis*. Quasi dicat, dato quod vellem facere quod malum possem facere, id est deberē facere filiabus meis, & filiis tuis, qui sūt nepotes mei? quasi dicat, nullum, quia amor consanguinitatis inclināt ad oppositum. *Veni ergo*. Postquam descripta est persecutio describitur hic vtriusque confederatio. *Et inuicem sedus*. Id est faciamus pactum. *Vt sit testimonium*. Id est & sit testimonium: non enim volebat dicere Laban, q̄ foedus deberet esse testimonium alicuius rei, immo aliquid aliquid deberet poni ad signādum id, sed est sensus faciamus pactum iter nos, & ponamus testimonium, id est aliquid signum, quod testificetur fuisse inter nos tale pactum, & hoc demonstrat satis li tera sequens. *Tulit itaque Iacob lapidem*. Scilicet magnum. *Et erexit illum in titulum*. Id est in signum memoratiuum pacti, sicut erexerat titulum in Bethel, vt patet supra 28. cap. *Dixitque fratribus suis*. Hoc posset dici pro filiis, quia eis licitē mandaret Iacob. Sed melius videtur, q̄ dicantur fratres Iacob, vt supra affines eius, vel aliquo modo cognati affines ex parte vxorū, & cognati ex parte matris suae Rebecca: isto modo Laban erat cognatus Iacob, s. affinis eius frater Rebecca matris Iacob, & ex alia parte erat ei affinis, scilicet socer eius, quia dederat ei filias suas in vxores, & eodem modo erat de alijs, & isti erant qui venerunt cum Laban de Mesopotamia, & patet, quia mandabat hic Iacob duci magnos lapides ad erigendum aliquem titulum memoratiuum: ad hoc autem non sufficerent filij eius, qui valde tenerent adhuc erant. *Fece runt tumulum*. Magnum satis longum, & latū, & non rotundum in altum, sicut sunt alij cumuli. Patet, quia comederunt super illum tanquam super mensam. *Quam vocauit Laban tumulus testis*. Potest stare haec particula testis, in recto, Tumulus testis, id est tumulus, q̄ est testis pacti facti inter nos; vel in obliquo, & tunc idem signat testis, quod testimonium, sed ponitur cō cretum pro abstracto, iuxta proprietatem linguae Syriacae. *Iacob*. Scilicet vocauit illum. *Aceruum testimonij*. Id est aceruum positum pro testimonio, vel ad testificandum. *Vterque iuxta proprietatem linguae suae*. Hoc dicit propter duo, vel quia non posterunt ambo idem nomen secundum vocem, sed secundum signatum, quia Iacob vocauit montem, siue cumulum illum Galaad, quod Hebraicē signat aceruum testimonij, quia Galaad aceruus dicitur testimonij. Nomen autem, quod imposuit Laban non habetur in Biblijs nostris, in Biblijs autem Hebraicis ponitur. *Scilicet igar sebaduca*. Quod est nomen Syriacum secundum

morem Mesopotamiae. *Igar*. Signat aceruum. *Sebaduca*. Signat testem. Vel dicitur secundum proprietatem linguae suae, quia non solum differebant in nominibus, sed in modo vocandi, quia vnum idioma vocauit per nomen concretum, aliud per nomen abstractum. Hebraice lingua vocauit per nomē abstractum, dicens aceruum testimonij, & in hoc propior est q̄ Syriaca lingua, quae posuit concretum pro abstracto: multae enim linguae sunt quasi Barbarae incongruē, verba sui idiomatis ordinantes, vt patet exemplariter. *Inter me, & te hodie*. Id est iste cumulus lapidum reddet testimonium ex hodie, & vltra inter me, & te, quomodo tale pactum inter nos factum fuerit. *Icirco appellatum est nomen loci illius Galaad*. Scilicet nomen illius montis, quod ante alio nomine vocabatur, est autem iste mons Galaad ad Orientem terrae, promissionis ante Iordanem in forte duarum tribuum, & dimidia. Nam media pars montis Galaad, cum vrbibus eius pertinet ad tribū Ruben, & Gad. Alia medietas montis pertinet ad dimidium tribum Manasse, vt patet Deuteronomio 3. cap. *Inuocatur dominus*. Id est rogo Deum quod respiciat ad istud contractum pactum. *Et iudicet inter nos*. Id est iudicet quis nostrum bene custodierit pactum, alterum autem puniat, quando recesserimus a nobis, id est quando diuisi fuerimus, quasi dicat, cum nos simul fuerimus vnus induceret alium ad seruandum pactum, sed postquam ab inuicem recesserimus, non est qui cogat nos obseruare pactum, nisi Deus puniendo pacti violatorem. Dicitur hoc Laban, quia timebat, quod recedente ipso Iacob acciperet alias vxores super filias Laban, & quod affligeret eas. *Si afflixeris filias meas*. Iniuste eas grauando magna seruitute, vel verberibus. *Et si introduxeris vxores alias super eas*. Id est vltra eas, quia hoc multum redundaret ad iniuriam Rachelis, & Lia: nō enim posset debitum soluere. Etiam quia si alias nouiter introduceret, illas magis diligeret, & faceret dominari prioribus vxoribus, quod erat valde iniustum. *Nullus sermonis nostri testis est absque Deo*. Ista dicebat Laban ad incutiendum timorem, vt diligentius custodiret, quia si dicat, ex quo nullus videbat illud pactum, nisi Deus qui vocabatur in testem, ipse acrius puniret delinquentem, quam si aliqui testes ibi essent, quibus committeretur istius negotij cura. Sed dices contra, quia non erant Laban, & Iacob soli, cum ibi essent alij, qui venerant ex Mesopotamia cum Laban, & pastores Iacob, & filij eius. Nam de his omnibus dicebat supra, quod erant fratres sui, & illos volebat fieri iudices, cum inquireretur tota supellex Iacob, vt videretur si esset ibi aliquid de bonis Laban, vel diij sui.

Ad hoc potest responderi dupliciter. Vno modo q̄ quando Laban istud pactum iniit cum Iacob, segregauerunt se ambo a ceteris, & dixit Laban, omnia verba pacti huius, & tunc verum erat, quod nullus esset praesens, quia ipsi soli erant. Alio modo, quod illi qui venerāt ex Mesopotamia, & tota familia Iacob praesens erat, sed quia istud pactum fiebat ad multa tempora, & quocumque tempore poterat frangi, sed isti testes non erant duraturi ad multa tempora, quia vel morerentur, aut dispergerentur in alias terras, & sic videbantur testes inutiles, & quia nihil, & inutile aequiparantur secundum iura, istis assistentibus, qui testes inutiles erant, dicebatur nullus assistere, sed solus Deus, qui rectus & perpetuus testis est. *Qui praesens respicit*. Id est de omnibus praesens est, & omnia vbiq̄ue intuetur, vt patet ad Hebraeos quarto cap. omnia nuda sunt oculis eius. Sed miser & miserabilis est iste Laban; Deum confitebatur omnia intuentem omnibus vbiq̄ue praesentem, & malefactoribus, & pacti transgressoribus poenas debitas infligentem, sed cum

Situs Galaad montis.

Obiectio tollitur.

Risio duplex.

quo Deum colere non vult euāescendo in cogitationibus suis, & nec potest dici, q̄ Deum suum hic nominat, quia non poterat esse Deus ille vbiq̄ue praesens, quem sublatum perditumque querebat. Nec poterat Deus ille transgressores punire, pro quo sublato transgressores puniendi requirebantur. Loquitur ergo de Deo vero, & viuentē, quem ponit rerum humanarum prouidentia, & regimē habere, quia eum malorum asserit punitorem, & per priorum regulam bonorum intelligit remuneratōrē. Miror ergo quō tātam fidei veritatem cōfessus, in suis operationibus a vero iudicio, tantum poterat aberrare. *En*. Id est ecce. *Tumulus hic & lapis, quem erexit*. Erat enim vnus lapis magnus in tumulo illo eleuatus super alios minores lapides, & illum posuit Iacob in titulum, vt supra patet in litera, & alium similem posuit Laban in alia parte tumuli, quia tumulus iste magnus erat, & longus, quia super eum comederunt, vt supra patet, & in vna extremitate illius tumuli respiciente Mesopotamiam posuit Laban lapidem suum magnum. Et in alia extremitate respiciente contra terram Chanaan posuit Iacob lapidem suum magnum, & sic manebat spacium medium, ad quod nullus eorum accedere poterat veniens cōtra alium. *Tumulus inquam iste*. Replicatio eiusdem sententiae ad maiorem expressionem affirmationis. *Et lapis quem erexit*. Ex quo patet, q̄ ille lapis non erat vnus de lapidibus acerui, sed erat in extremitate acerui eleuatus sup̄ omnes alios. *Si ego praeteriero illum pergens ad te*. Scilicet ad occidentum, vel faciendū tibi aliquod malum, quia aliās bene poterat transire, & patet per id quod subditur. *Aut tu praeterieris cogitans mihi mala*. Id est cogitans facere mihi mala. *Deus Abraham, & Deus Nachor iudicet inter nos*. Id est poenam transgressori pacti huius. *Quis est iste Deus, quem hic nominauit Laban?* Si enim dicas, q̄ sit Deus verus non apparet verum, quia non erat idē Deus ad Abraham, & Nachor, quia Nachor colebat idola, vt patet Iosue vlt. c. Abraham autē Deum verum colebat. Fortē ergo dicit aliquis, q̄ non loquitur hic Laban de vno solo Deo, sed de duobus dijs, s. de Deo vero, quē colebat Abraham, & de Deo, quem colebat Nachor, & quantum ad istum sensum innuitur, q̄ ponerentur isti duo dii, vt quilibet puniret suum subditum si transgrederebatur pactum, s. q̄ Deus Abraham puniret Iacob transgredientem, & Deus Nachor puniret Laban. Et licet istud aliter qualiter videatur consonare literae tñ stare nō pōt, quia Laban facit sermonem semper de eodem Deo, sed vt ante diximus, non poterat intelligi litera superior, nisi de Deo vero, quia dicebat ibi Laban, q̄ Deus praesens erat, & videbat illa, q̄ fiebant, quod non pōt intelligi de Deo Laban, vel Nachor: quia vterq̄ est idem. Et nā litera ista sibi repugnaret, quia dixit Laban. *Deus Abraham, & Deus Nachor iudicet*. Scilicet puniendo, quia videbat Laban, q̄ Deus Nachor nullo modo punire poterat, quia Deus lapideus aut metallinus erat, siue ipse ignis, quem Caldæi colebant. Dicendum, ergo q̄ intelligit de Deo vero, qui punire potest, & priuare vt ipse Laban confessus est. Et qñ dicit quare ergo nominauit Deum Abraham, & Deum Nachor cū non esset idem Deus apud vtrunq̄. Dico, q̄ apud Abraham, & Nachor nō erat idem Deus s̄m specialem cultum, quia non colebat eundem Nachor, quem colebat Abraham, cū Nachor fuerit idolatra: sed erat idē Deus, apud vtrunq̄; per creationem, vel saltem s̄m gubernationem, vt Laban confessus est, & isto modo vocauit eundem Deum, non autē primo modo. *Et Deus patris eorum*. Id est Deus Thare: habuit. Thare eundē Deū, quem isti quantum ad prouidentia, & quantum ad cultum aliquo tpe, sed post declinauit ad idolum. *Intrauit Iacob per timorem patris sui Isaac*. Istud iurim magis fami-

liare erat Iacob q̄ alia iuramenta, & in hoc valde honorabat patrem suum iurando per timorem, quem ipse habebat ad Deum. *Immolatisq̄ vitulis*. Scilicet ad honorem Dei vitulias enim non permisisset eas immolari Iacob. *Vocauit fratres suos, ut ederent panem*. Iacob parauit conuiuium pro Laban, & omnibus, qui veniebant cum eo, & postquam vocasset eos ad conuiuium, immolauit victimas ad honorem Dei veri, qui direxerat eum, & sic fecerat concordem cum Laban, & deinde comederunt. Et dicitur, vt comederent panem, per quod intelliguntur oēs cibi, vt patet 4. Reg. 6. ca. vbi petitus fuit panis, & nomine panis apposita fuit magna ciborum preparatio. *Manferunt ibi*. Scilicet rota illa die. *Laban vero de nocte confurgens*. Volebat enim cito redire in terram suam. *Osulatus est filios, & filias suas*. Filios vocat nepotes, scilicet filios Iacob. *Et benedixit illis*. Scilicet imprecando bona, sicut iste Laban, & alij cognati benedixerant Rebecca: recedenti ab eis, scilicet soror nostra es, crescas in millia &c. vt patet supra 24. cap. *Reuersusq̄ est in locum suum*. Scilicet in Haram Mesopotamiae, de qua exierat.

Iacob Angelos obuiam videt, ad Esau nuncios mittit, & cum Angelo luctatur. Cap. XXXII.

ACOB quoque abiit in itinere, quo exerat: fueruntque ei obuiam Angeli Dei. Quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt haec. Et appellauit nomen loci illius Mahanaim, id est, castra. Misit autem & nuncios ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regione Edom: praecipitque eis, dicens: sic loquimini Domino meo Esau: Haec dicit frater tuus Iacob: Apud Laban peregrinatus sum, & fui vsque in praesentem diem. Habeo boves, & asinos, & oves, & seruos, & ancillas: mittoque nunc legationem ad Dñm meum, vt inueniam gratiam in conspectu tuo. Reuersisque sunt nuncij ad Iacob, dicentes: Venimus ad Esau fratrem tuum, & ecce properat tibi in occursum cum quadringentis viris: Timuit Iacob valde, & perterritus diuisit populum, qui secum erat, greges quoque, & oves, & boues, & camelos in duas turmas, dicens: Si venerit Esau ad vnā turmam, & percusserit eam, alia turma, quae reliqua est, saluabitur. Dixitque Iacob: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac: Domine qui dixisti mihi: reuertere in terram tuam, & in locum natiuitatis tuae, & benefaciam tibi: miror sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua, quam expleuisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum; & nunc cū duabus turmis regredior. Erue me de manu

Sup. 13.

fratris mei Esau, quia valde eum timeo, ne forte veniens percussit matrem cum filiis. Tu locutus es, quod benefaceres mihi, & dilatares semen meum sicut arenam maris, quae praeter multitudinem numerari non potest. Cumque dormisset ibi nocte illa, separavit de his, quae habebat munera, Esau fratri suo, capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, & arietes viginti, camelos fetas cum pullis suis triginta, vaccas quadraginta, & tauros viginti, asinas viginti, & pullos earum decem. Et misit per manus servorum suorum singulos ferorulum greges, dixitque pueris suis: Antecedite me, & sit spatium inter gregem, & gregem. Et praecipit priori, dicens: Si obuium habueris fratrem meum Esau, & interrogauerit te, cuius es? aut, quo vadis? aut, cuius sunt ista, quae sequeris? respondebis: Servi tui Jacob, munera misit Domino suo Esau, ipse quoque post nos venit. Similiter dedit mandata secundo, & tertio, & cunctis qui sequebantur greges, dicens: iisdem verbis loquimini ad Esau, cum inueneritis eum. Et addetis: ipse quoque servus tuus Jacob iter nostrum insequitur. Dixit enim, Placabo illum muneribus, quae praecedunt, & postea videbo illum, forsitan propitiabitur mihi. Praecesserunt itaque munera ante eum, ipse vero mansit nocte illa in castris. Cumque mature surrexisset, tulit duas uxores suas, & totidem famulas cum vndecim filiis, & transiit vadum Iacob. Traductisque omnibus, quae ad se pertinebant, mansit solus: & ecce vir luctabatur cum eo usque mane. Qui cum videret, quod eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit. Dixitque ad eum: Dimitte me, iam enim ascendit aurora. Respondit non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Ait ergo: Quod est nomen tibi? respondit: Iacob. At ille: Nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praeualebis? Interrogavit eum Iacob, dicens mihi, quo appellaris nomine? Respondit: Cur quis nomen meum quod est mirabile? Et benedixit ei in eodem loco. Vocavitque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens: Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Ortusque est ei statim sol, postquam transgressus est Phanuel. Ipse vero claudicabat pede. Quam ob

Olez 2.

Infra 31.

Iudic. 13.

causam non comedunt neruum filij Israel, qui emarcuit in foemore Iacob, usque in praesentem diem; eo quod tetigerit neruum femoris eius, & obstupuerit.

Acob autem. Descriptio in superioribus qualiter sustinuit Iacob persecutionem a Laban suo socero, hic agitur qualiter afflicus fuit ab Esau fratre suo, & primo agit qualiter afflicus fuit ex solo auditu: secundo qualiter in fratris visu infra seq. c. prima diuidit in tres partes, primo ponit superueniens diuina consolatio: sedo superueniens humana trepidatio, ibi. Misit autem nuncios ante se. Imminens est periculum diuina confortatio ibi. Ecce vir. Ad primum. Iacob quoque abiit. i. etiam Iacob recessit. Sicut. n. Laban retro cessit, unde venerat rediens: ita Iacob abiit recto itinere tendens. Itinere quo ceperat. Iacob ceperat venire in terram Chanaan ad locum, in quo habitabat pater eius Isaac, ut patet praeced. c. & in hoc differebat a Laban, quia Laban non pergebat itinere, quo ceperat: nam cepit venire de Mesopotamia usque ad montem Galaad tendens versus terram Chanaan persequendo Iacob, sed postea inuento illo, non continuauit iter, sed magis rediit in terram suam, Iacob autem ceperat venire de Mesopotamia contra terram Chanaan, & ita continuauit. Fueruntque ei obuiam Angeli Dei. i. apparuerunt ei contra Angeli Dei. (quod isti Angeli non veniebant post eum, sed stabant contra faciem suam ad partem illam, quam iturus erat, vel quod isti Angeli videbantur venientes ex opposito, sicut viatores sibi obuiantes in via. Dicitur Angeli Dei, ut non intelligantur esse Angeli mali, qui interdum apparent in montibus, vel in agris in magna multitudine, & videntur facere aedificia maxima, & fingunt magnos exercitus, & alia terribilia, & interdum relinquunt eorum vestigia, ut ponit Augustinus de ciuitate Dei, li. 3. & vocant a Gentilibus, Fauni, & Satyri, ut ait Ebrardus, & patet in Ouidium in libris Fastorum. Isti autem Angeli aliquod signum spale praeferebant, in quo iudicaret eos Iacob certissime esse Angelos Dei. Dicunt autem Hebraei, quod isti Angeli erant custodes provinciae Chanaan. Hec. n. qualibet puincia Angelum magnum de ordine superiori, & sub illo sunt multi de inferiori ordine ad custodiendum aliquam gentem, sicut datur vnus ad custodiam cuiuslibet singularis personae. De hoc patet Daniel 10. vbi ponitur vnus Angelus princeps Persarum, qui restitit Gabrieli. 2. diebus, & eiusdem. c. 12. ponitur Michael princeps Iudaorum, in quo est patet, quod cuiuslibet genti non solum datur vnus Angelus princeps, sed multi, ut in eodem. c. vbi dicitur, quod Michael erat vnus de principibus primis gentis Iudaeorum, in quo videntur plures esse principes. Sic enim Psalm. 46. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, vbi de Angelis manifeste loquitur scriptura, quod autem isti essent principes regni Chanaan, satis patet, quia istud erat in descensu montis Galaad, in quo erat regnum Og, & pars regni Sehon, regis Hesebon, qui erat de regibus Amorrhaeis, & Chanaanis, ut patet Deut. 2. & 3. c. Etiam quia illi Angeli apparuerunt ei venientes obuiam, quasi occurrentes alicui volenti intrare in regnum eis commissum; & hoc erat, quia Iacob erat vir sanctus ex Dei mandato commendatus custodiae Angelorum. Et quia Angeli regionis Syriae, duxerant eum usque ad terminos terrae Chanaan, Angeli qui custodiebant illam terram occurrerunt ei, ut ipsi praepararent ei in terra illa saluum conductum. Doctores autem Catholici, dicunt, quod isti Angeli venerunt ad confortandum eum, ne timeret fratrem suum, & satis vtraque; expositio consonat si respiciatur. Quos cum vidisset. Quia cognouisset certissime illos esse bonos Angelos, ait castra Dei sunt castra qd. habet.

Quare dicitur Angeli Dei.

Angeli ad custodiam hostium, & ciuitatum deputati.

haec. Id est militia Dei. Dicuntur autem castra multitudo militum armatorum ad bellum: Angeli autem qui mittuntur, & in his inferioribus ei ministrant, castra dicuntur, i. turba militum. Angeli autem milites eius sunt, & sic dicitur ad Iob. 25. c. Nunquid nosti numerum militum eius? id est Angelorum. Et appellauit nomen loci illius, in quo apparuit multitudo illa Angelorum ab illo euentu. Manayn. In Hebraeo dicitur. Mahanaym. Quia raro nomina Hebraea scriptis Latinis literis, scribuntur eodem modo, quo apud Hebraeos, ut signat hoc nomen castra: est enim. Mahanaym. Plurale. Misit autem nuncios. Hic ponitur secundum, i. superueniens humana trepidatio. Dicit. n. Nicolaus, quod etiam volunt Hebraei, quod Iacob transiit eam per terram Esau, & quia offenderat eum, timebat: ideo misit munera. Sed hoc primum non est verum, quia Iacob non erat intraturus per terram Esau, quia Iacob veniens de Mesopotamia intendebat ire directe ad partem suam Isaac, ut patet praeced. ca. sed ad huc multum valde declinaret eundo per terram Esau. Idemque, vel Seir. Patet, quia Mesopotamia est ad Septentrionem terrae Chanaan, & partem ad Orientem post flumem Euphratem, ut patet Iosue ultimo, & declaratum fuit supra. 2. c. Introitus autem eius erat per Orientalem partem terrae promissionis, i. per Bethel, in quo steterat, quoniam ibat in Mesopotamiam: & patet hoc, quia per motem Galaad veniebat, & per Iordanem, ista autem ad Orientem terrae Chanaan sunt: Idumaea autem est ad Meridiem extra terram Chanaan, ut satis patet in multis locis Biblicae, maxime Nume. 20. & Deut. 2. c. vbi dicitur, quod Hebraei venientes de Aegypto volebant intrare per Idumaeam, tanquam per iter rectum, sed Aegyptus est Meridiana terrae Chanaan, ut Numeri. 13. ca. ergo Idumaea est Meridiana respectu terrae Chanaan, maxime patet hoc Num. 34. c. vbi ponuntur termini terrae Chanaan, & dicitur pars Meridiana incipit a solitudine Sin, quae est iuxta Edon. Item patet, quia caput Idumaeae est Damascus, ut patet in lib. de diuisione Terrae sanctae. Sed Damascus est ad partem Meridianam terrae Chanaan, ut colligitur supra 14. c. & clarius in lib. de diuisione Terrae sanctae. Clare ergo patet, quod multum deuium distorqueret Iacob, si per Idumaeam transitum faceret, volens ire in Bersabee. Item patet idem, quia quoniam Esau locutus fuit Iacob, ut patet seq. c. dixit ei, quod iret secum in Seir, respondit Iacob, quod sequeretur eum toto gressu in Seir, sed postea reuerso Esau in Seir, non iuit Iacob in Seir, sed mansit in Socoth, deinde in Sichem, deinde in Bethel, & prius in varijs locis: ergo vbi, quod non erat via sua per Seir, siue Idumaeam, in qua erat Esau. Dicendum, ergo quod Iacob audierat, quod frater eius Esau veniebat in occursum eius, & timuit valde ne opprimeret eum, ut infra patet, ideo misit munera, ut placaret eum: timebat. n. quia offenderat eum emendo primogenita, & surripiendo benedictionem eius, ut patet supra 27. c. Si autem dicas, quomodo timuit Iacob fratrem suum? quia iam fuerat confortatus in Bethel, quando ibat in Mesopotamiam, ut patet supra 28. c. & ibi dixit dominus, quod non dimitteret eum donec completeret omnia, quae promiserat ei, sed nondum completa erant: ergo certum erat, quod erat eum liberaturus, & post in Mesopotamia antequam recederet, ut patet praeced. cap. & deinde in Angelorum apparitione, de qua hic. Respondet Nicolaus, & quidam, quod Iacob non diffidebat de prioribus consolationibus, sed quia sciebat, quod promissiones Dei sunt conditionales, & mutantur ad mutationem eius, ad quem fiunt, si non maneat idem status, sicut quem promissiones factae sunt. Et quia steterat in domo Laban Idolatrae, timuit aliqua delicta ibi commississe propter quae forte timeret, ne impediret implerem promissionis, & sic praeualeret frater suus ad Alph. Toist. super Gen.

Opin. Nicolai Lyranii interpretatur.

Situs Damasci.

Quaest. Quo Iacob timebat fratrem, cum fuerat confortatus in Bethel.

Risio Nicolai, & quorunda.

uersus eum. Sed hoc non vnde valde bene dictum, quia Iacob postquam recesserat de domo Laban fuerat bis consolatus a Deo: primo enim cum recederet deberet: secundo in ingressu terrae Chanaan apparentibus Angelis ei in Manain, & quia hoc fuerat ei reuelatum post recessum de domo Laban, immo postquam Angeli apparuerunt Iacob, non vnde quod ipse peccauerit, quia eadem die misit nuncios ad Esau, quo vidit Angelos. Itaque quia post hac die qua obuiavit fratri suo apparuit ei Angelus, qui confortauit eum dicens, quod si aduersus Deum praeualuerat magis aduersum homines praeualeret, & tamen post antequam videret fratrem suum Esau, & in ipsa visione territus fuit valde, ut patet seq. c. Dicendum, ergo quod Iacob nullo modo dubitauit de promissione implenda, nec ex parte Dei, nec ex parte sua, sed timuit timore humano, licet ratio sua certificata esset se non passurum. Et similia reperimus in Christo, qui licet secundum rationem elegerit pari quicquid passus est, & semper ante sciebat quid pati debebat, sed quoniam actualiter videbat sibi imminere tormenta, conturbabatur, & totus tremebat, ut patet Luc. 22. ca. quoniam factus est in Agonia, & prolixius orabat, & ceciderunt guttae sanguinis decutientis in terram, & apparuit tunc Angelus confortans eum. Non est ergo mirum de Iacob, qui homo & non multum perfectus erat, quod timore humano concuteretur, cum videret se fratrem suum, cum tanto venientem exercitu, quem tantum ante offenderat, & dato quod a Deo certificatus esset, timeret, & potissima ratio est, quia licet ista certificatio retineretur in ratione habitualiter, non tamen erat circa eam actualis consideratio. Et ideo terribile superueniente, timere poterat. Sic enim est de moralibus, quia licet aliquis retineat propositionem rectam moralem habitualiter, siue particularem, siue vniuersalem, non propter hoc bene operabitur, immo satis potest male operari, ut patet per Arist. 7. Ethic. c. de syllogismo incontinentis. Si autem retineat aliquis propositionem rectam particularem in actuali consideratione possibile est male agere. Fundatur hoc in tribus regulis, quas ponit 7. Ethic. Prima est, quod dupliciter scire contingit, scilicet secundum actum, & secundum habitum. Scire autem secundum habitum non tollit malam operationem; ratio est, quia incontinentes male agunt propter passionem actualiter conturbantes. Scire autem veritate morale secundum habitum non repugnat operationi male, quia bene stat aliquod bene scire secundum habitum, & male operari secundum actum, quia actus & habitus, non repugnant, sed non stat scire secundum actum bene, & operari male secundum actum, quia ista repugnant respectu eiusdem. Secunda regula est, quod in scientia morali duae sunt propositiones, scilicet vniuersalis, & particularis. Si autem aliquis sciat actualiter vniuersalem non propter hoc tollitur mala operatio. Si tamen sciat secundum particularem propositionem rectam tollit mala operatio, ratio est, quia consideratio moralis est de agibili, agibile autem est particulare, cum actio sit in particularibus, ut ait Philosophus 2. & 6. Ethic. ergo cum actualiter scitur ipsum particulare, quod est agibile, impossibile est male operari, cum hoc particulare, & illud repugnent, particulare tamen & vniuersale non repugnant, nam licet vniuersale assumatur verum, potest sub illo vniuersali vero assumi particulare falsum, ideo scito vniuersali vero nihil repugnat, adhuc male operari: sed scito particulari vero si actualiter consideremus, impossibile est male operari. Tertia regula est de modo habendi habitum, nam aliqui habent habitum impeditum ita, quod si illum nullo modo possint operari. Alij habent habitum expeditum, ita ut quicquid voluerint operari possint faciliter, & ista definitio est tanquam dicamus, quod aliqui aliquo modo habent habitum alij non habent, quia habent habitum, & non possunt operari secundum illum est, quasi non habent habitum, nam habitus est, secundum quem facilliter, & delectabiliter operamur cum volumus, & sic dicit Philosophus in 2. Ethic.

Determinatio.

Cap. 3. Tres regulae Arist. 7. Ethic.

Consideratio moralis est de agibili.

Cap. 3.

Ethi. q̄ signū generari habitus est delectationem fieri in operibus, habere ergo habitum, & non posse operari secundum illum est, quasi cōtra naturam habitus: ideo qui sic habet dicitur, quasi non habere; qui autē habet sic, vt possit operari, dicitur habere, sicut patet, circa habitus speculatiuos, nam illi qui habēt habitus speculatiuos, s. Geometricum, vel Theoricum habitum, si sunt vigilantes, & sobrii, operantur secundum illos qualiter volunt, si autem sint ebrii, aut dormiētes sic habēt habitum, vt nullo modo possint vti illo, nā habens habitum Geometricum, si dormiens sit, non potest cōsiderare Geometriam. Idem de eo q̄ ebrius est, licet ille, qui ebrius est dicere potest ea, quæ nouit ex habitu, sed non intelligit, quando dicit. Sic ait Philosophus in 7. Ethic. q̄ vinolentus verba dicit Empedoclis, quæ difficilia erant, sed supple non intelligit. Ita est de incontinente, quia licet habeat cognitionem, & habitudinem particularis, tamen quia habitus est ligatus in eo, tanquam in vinolento, quando passioē habet, ideo non bene iudicat: temperati autem habēt habitum solutum, vt sobrii, & vigilantes, ideo semper bene iudicant. *Ad fratrem suum in terra Seir.* Idest in terram Idumæa, quia nō erat iter eius per terram illam, vt supra probatum est, & satis patet infra, in litera, q̄ transito Iordane erat Iacob in terra promissionis, & satis proprie terram, in qua habitabat Isaac: non ergo oportebat declinare in Seir. Coniungitur Esau ueniētem in itinere ad recipiendum Iacob cum quadringentis vitis, quia non possēt Esau ire obuiam Iacob, nisi eum venire præcognosceret. Scire autem non poterat, nisi aliquis prænuñciaret, cum Iacob moraretur extra terram Chanaan per annos 20. & Esau non suspicaretur eum tunc uenturum. Dicendum ergo, q̄ Iacob præmisit nuncios, qui inuenerunt Esau in Seir, & nunciauerunt ei uerba Iacob, & tunc ipse parauit se, vt supra dictum est. *Veni ad Esau fratrem tuum.* Cui. In itinere obuiam iū, vt aliqui uoluerunt. Sed nō conuenit hoc propter rationem supradictam, quia cum tūc Iacob aduenire, nisi quisquam nunciasset: ergo videtur q̄ illi nuncios primo ei declarauerūt, ex quibus motus fuit ad exundum obuiam ei cum toto populo. *Ecce properat in occursum tuum cum quadringentis uiris.* Quare, cum tanta multitudine uenit Esau ad Iacob? Respondetur, vt aliqui uolunt, quod uolebat eum delectare de terra, & accipere omnia, quæ iuris erant. Sed hoc non bene dicitur, quia Esau ualde libenter osculatus fuit fratrem suum Iacob, & sicut ex amore, vt patet sequenti cap.

Item quia Esau non intendebat occidere Iacob ueniente patre suo Isaac, ne incurreret maledictionem eius. Sic enim dixerat supra 27. capit. ueniet dies Iudicis patris mei, & interficiam fratrem meum Iacob.

Alij autem dicunt, quod ideo multam gentem adduxit, vt plura dona timore commotus ei Iacob mitteret.

Sed hoc non uidetur, quia infra dicitur, quod Esau satis se excusauit, ne acciperet munera, dicens satis in his abundare, & post uix compellente Iacob suscepit illa munera.

Dicendum, ergo quod tantam multitudinem Esau adduxerat, vt suam potentiam fratri ostendat, & in hoc fratrem honorabat. Si enim cum pauca turba uenisset, quia Iacob ueniebat cum multitudine gregū, & pastorum, ancillarum, & seruorum, uideretur esse minoris potentie Esau, quam Iacob, quod ualde Esau euitare laborabat. *Timuit Iacob ualde.* Timore humano, quā his timor solet infurgere, quando quis sibi terribilia uidet ingruere. *Et perterritus dimisit populum, qui secum erat.* Vocat hic populum turbam vxorū, filiorum, ancilla-

uenientē contra Iacob, sed ipsi citius reuerſi sunt nunciantes Iacob, antequam ueniret Esau. Et patet hoc, quia si non uiderent eum in uia uenientem, nescirent utrum cum quadringentis, an paucioribus, vel pluribus militibus ueniret, & tamen ipsi sciebant, quia immediate dixerunt uenimus ad Esau fratrem tuum, & ecce properat in occursum tuum cum quadringentis uiris. Neceſſe est ergo, q̄ ipsi uiderent Esau uenientem cum quadringentis uiris. Et magis uerū dicendum, q̄ ipsi nuncios inuenissent Esau in terra Seir, sed immediate, ut ipsi iuerunt, & nunciarent Esau uenire fratrem suum Iacob manentibus apud eum ipsi nuncios destinatis a Iacob, congregauit quadringentos equites, qui cito congregari poterant ab eo, quia habebat magnum populum, & ipsi nuncios cum redierunt ad Iacob uiderunt illos 400. uiros paratos ad ueniendum cum Esau, ideo dixerunt Iacob ecce properat in occursum tuum cum quadringentis. Vel forte ipsi nuncios Iacob uiderunt illos quadringentos uiros cū Esau, & postea omnes simul inciperunt iter, ita q̄ uiderunt eos properare, sed quia Esau, & sui equites manebant in aliquibus locis itineris ad quietendum, & ipsi nuncios uelociter mouebantur, vt perferrent uerbum ad Iacob, prius accesserunt ad eum quā ueniret Esau, & sequenti die transito Iordane, Iacob obuiam fratri suo Esau. Non tamen potest conuenienter dici, q̄ nuncios qui deſtinati fuerant a Iacob inuenerunt Esau ueniētem in itinere ad recipiendum Iacob cum quadringentis uitis, quia non possēt Esau ire obuiam Iacob, nisi eum venire præcognosceret. Scire autem non poterat, nisi aliquis prænuñciaret, cum Iacob moraretur extra terram Chanaan per annos 20. & Esau non suspicaretur eum tunc uenturum. Dicendum ergo, q̄ Iacob præmisit nuncios, qui inuenerunt Esau in Seir, & nunciauerunt ei uerba Iacob, & tunc ipse parauit se, vt supra dictum est. *Veni ad Esau fratrem tuum.* Cui. In itinere obuiam iū, vt aliqui uoluerunt. Sed nō conuenit hoc propter rationem supradictam, quia cum tūc Iacob aduenire, nisi quisquam nunciasset: ergo videtur q̄ illi nuncios primo ei declarauerūt, ex quibus motus fuit ad exundum obuiam ei cum toto populo. *Ecce properat in occursum tuum cum quadringentis uiris.* Quare, cum tanta multitudine uenit Esau ad Iacob? Respondetur, vt aliqui uolunt, quod uolebat eum delectare de terra, & accipere omnia, quæ iuris erant. Sed hoc non bene dicitur, quia Esau ualde libenter osculatus fuit fratrem suum Iacob, & sicut ex amore, vt patet sequenti cap.

Item quia Esau non intendebat occidere Iacob ueniente patre suo Isaac, ne incurreret maledictionem eius. Sic enim dixerat supra 27. capit. ueniet dies Iudicis patris mei, & interficiam fratrem meum Iacob.

Alij autem dicunt, quod ideo multam gentem adduxit, vt plura dona timore commotus ei Iacob mitteret.

Sed hoc non uidetur, quia infra dicitur, quod Esau satis se excusauit, ne acciperet munera, dicens satis in his abundare, & post uix compellente Iacob suscepit illa munera.

Dicendum, ergo quod tantam multitudinem Esau adduxerat, vt suam potentiam fratri ostendat, & in hoc fratrem honorabat. Si enim cum pauca turba uenisset, quia Iacob ueniebat cum multitudine gregū, & pastorum, ancillarum, & seruorum, uideretur esse minoris potentie Esau, quam Iacob, quod ualde Esau euitare laborabat. *Timuit Iacob ualde.* Timore humano, quā his timor solet infurgere, quando quis sibi terribilia uidet ingruere. *Et perterritus dimisit populum, qui secum erat.* Vocat hic populum turbam vxorū, filiorum, ancilla-

Quest. 1.
Cur Esau uenit contra Iacob cum tanta multitudine.

Ratio ad quæſtionem.

Determinatio.

Determinatio.

Diuisio sui populi Iacob fecit. Apertur duo.

Cap. 3.

Orationis forma.

Oratio semper duo debet attendere.

ancillarum, seruorum, & pastorū. Ista diuisio fuit humana cautela facta, propter duo: primo, quia si Esau perteret unam turmam, reliqua turma fugiendo saluaret. Secundo, quia si Esau unam turmam deieisset, ibi forte expleret iram suam, & cum ueniret ad aliam faciat cede, parceret ei. *Greges quoque. Bonos, & camelos.* & etiam alinos, quia multos secū ducebat. *In duas turmas.* Cum qualibet istarum ibat muliere seruis eius, & sic ordinauerat Iacob turmas, ut quæcunq; minus chara, & minoris valoris in conspectu eius erant, hæc præcederent. Hoc autem apparet, quia Rachel, & Ioseph in ultimo agmine sequebantur, ut tardius eis posset quæcunq; irruere afflictio. *Alia turma quæ reliqua est.* Idest, quæ relicta est. *Saluabitur.* i. saluari poterit fugiendo. *Dixitq; Iacob.* Disposito, quantum poterunt Iacob per humanam industriam hic conuertit se ad diuinam clementiam. *Deus patris mei Isaac.* Nominat patres suos, quia meritis eorum expectabat sibi bona multa a Deo prouentura. *Qui dixisti mihi reuertere in terram tuam.* Quasi dicat, ex quo tu mihi mandasti, da mihi securitatem, & prosperitatem in itinere meo, & ex hoc certificatus erat Iacob, quia sciebat Deū fidelem esse, & uerbum eius manere in æternum, sed sciebat, q̄ Deus sic bona bonis promittit, ut illa precibus suis, uel aliorum assequantur, ut uiderat ipse de patre suo, cui promissa fuerat seminis multitudo, cum vxor sterilis ei data est quouiq; per annos 20. cōtinuo precans filios obtinuit, de quo supra 25. c. credebatur ergo se Iacob per preces impetraturum quæ a Deo ei promissa fuerant, quia sub tali modo promissa esse putabat. *Ad locum natiuitatis tue.* Scilicet in Bersabee, ubi natus fuit. *Et benefeciam tibi.* In omnibus te prosperado. *Minor sum omnibus miserationibus tuis.* Hic ualde persuadet Iacob Deo (superfluo dici potest), ut loqui conuenimus, s. ego sum minor, quam misericordie tue, q. d. Domine ego non sum dignus alius misericordie tue, nec uisus solius, quia maior est parua misericordiarum tuarū omnibus meritis meis. Sic enim loqui oportet ad magnanimos: delectantur. n. magnanimi cum beneficia ab eis impensa eis ad memoriam redduntur, & sic libentissime ad maiora conferenda mouentur. vt patet 4. Eth. c. de magnanimitate, ubi ponit Philosophus exemplum de Theti aquarum Dea a Ioue aliquid magnum sub ista forma petente, & de Lacōnibus petentibus ab Atheniensibus. Magnanimus autem audiens beneficia sibi impensa nō gaudet, sed magis aequaliter uidetur cadere a perfecta lætitia: iō uolens magnanimum ad faciendū aliqua magna opera permouere, nō narret ei beneficia, quæ recepit, sed ea quæ magnificē dedit. In hoc autem multum laudatur Dei liberalitas cum uos indignos saltem minoris beneficij eius iudicamus. Multum ergo attendere debent orantes, q̄ magis orationes suas per modum humilitatis meritorum suorum, quam per modum cuiusdam iustificationis, & spassi concipiant. Melius enim sic oratio concipitur Dñe Deus meus, licet omnium beneficiorum indignus sim, quia & pane quo uescor carere merebar, nec in hoc aere saluberrimo flatus vitales attrahere, tua tñ imensa innataq; benignitate, qua nos caducos, & misera biles redemisti, mihi indigno talia, uel talia concede: quā si sic concipiatur. Nosti tu dñe Deus meus, q̄ dilexerim te in toto corde meo, & in puritate manuum mearū ambulauerim, faciens quod rectum erat in conspectu tuo, iō miseratus mei talia, uel talia tribue. Vtraq; tamen orationis conceptio bona est ad aliud, & ad aliud sumpta debet tamen orans duo semper attendere, scilicet quibus uerbis, magis humilietur, & quibus in amore crucifixi pauperis inflammetur, utrunque enim expedit. *Omnibus enim humiliari congruit, & ardere: status Alph. Toft. super Gen.*

tamen conditionem sequendo incipientibus, magis humiliari conuenit, quam ardere, quia uiride lignum ardori igneo indispotum, magis in fumum quam in flammam euaporat: proficientibus autem ardere congruentissimum, & inebriari in torrentibus uertatis parentium uulnerum pauperis crucifixi; laboret ergo passionalia, & affectuosa quadam uerba proferre ad amorem tenerrimum prouocantia, donec desiderio ardens dicat cum sponsa, fulcite me floribus, conspate me malis, quoniam amore languo. Sed in his nihil me nosse confiteor. Quia hoc non commune, sed rarum est, quod abscondit Deus diligentibus se dans eis in presenti quadam particula dulcedinis suæ in amando frui. Hic autem amor, & ardor mentem a terrenorum desideriorū tumultibus eleuans & firmans ratione coherētem indissolubiler suo alligat creatori, ita q̄ nec tribulatio, nec angustia, nec persecutio, nec fames, nec nuditas, nec periculū, nec gladius, nec mors, nec uita, nec Angeli, nec principatus, nec uirtutes, nec instantia, nec futura, nec fortitudo, nec altitudo, nec profundum, nec creatura aliqua potest illos uiros altissimos separare a charitate, quæ est i Christo, iuxta doctrinam Apostoli ad Ro. 8. *Et ueritate, quam explesti seruo tuo.* Veritas Dei dicitur fidelitas eius, quia impermutabiliter complet, quod promittit, iuxta illud Luc. 21. ca. Cælum, & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt, & hoc est uerum cum Dei uerba absolute dicuntur, cum dicuntur conditionaliter permanent manente conditione. Si autē conditio auferatur, Deus non complebit quod promiserat, quia sic sub conditione promiserat: nam frangenti fidem fides frangit eidem, ut patet extra. de iureiur. c. peruenit, in 2. Reddebat ergo Iacob gratias, quia multa de his, quæ Deus ei promiserat, iam uere completa erant, & quæ deerant certissime danda esse putabat, & non minus Deo gratiarum actiones referendum est, si aliquid nobis ex promissione dederit, quasi sit obligatus, quā daret sine promissione, immo magis gratias referre debemus, quando aliqua dat ex promissione, quia ibi æqualis libertas sua est.

Et insuper magna bonitatis suæ dignatio, ut nobis miseris aequaliter specialiter promittere uelit, quia hoc specialissimi amoris indicium est. *In baculo meo transiui Iordanem.* Probat hic, quod dixerat, scilicet, quod Iacob erat minor omnibus miserationibus Dei, quia quando Iacob ibat in Mesopotamiam, nihil secum portabat cum transiret Iordanem: nunc autem redijt comitatus duabus turmis. *In baculo.* Idest cum baculo meo, quasi dicat, solus cum baculo meo transiui Iordanem istum.

Quomodo dicit Iordanem istum, quasi stas apud ipsum, & cum baculo demonstrans, cum nondum accessisset ad eum, quia sequenti die transiuit eum transudato prius torrente Iacob, & facta mansione in Phamuel, quod ante Iordanem est ab Oriente uenientibus de Mesopotamia, ut satis patet considerando textum hic, & in lib. Deuteron. & in libro de diuisione Terræ sanctæ. Est autem torrentis Iacob non directē ad Orientalem plagam Iordanis, sed ad latus Septentrionale aliquo modo, licet semper sit magis Orientalis, quā Iordanis, nam Iordanis est terminus terræ Chanaan.

Iacob autem est ultra terras Chanaan in terra duorum regum a morrhæorum, & patet, quod sit ad partem Septentrionalem aequaliter, nam Iacob ueniens de Mesopotamia, quæ est Septentrionalis terræ Chanaan, transiuit per torrentem Iacob: ergo torrentis Iacob erat Septentrionalis aliquo modo. Adhuc patet hoc magis, quia torrentis Iacob est circa cōfinia Amō, vt patet Deut. 3. c. cū dñ: non fuit iycus, uel ciuitas, q̄ non

Quest. 3.

stras effugeret manus, oēs tradidit dominus Deus noster nobis, absque terra filiorum Amon, ad quam accedere volumus, & cunctis, quæ adiacent torrenti Iaboc. Sed terra filiorum Amon erat Septentrionalis, vt declarabitur Deuteron. 2. c. ergo torrens Iaboc Septentrionalis illius terræ. Respondetur, q̄ Iacob adhuc distabat a loco, per quem transiturus erat Iordanem, tamen descendens de aliqua altitudine, videtur poterat quasi prope se Iordanem, & ideo loquebatur quasi de monstrans eū, maxime quia flumina, vt cōiter in terra non plana curuis meatibus flexuosa sunt: ideo poterat stare Iacob propinquissimus alicui parti Iordanis, sed non erat transiurus per illum locum, quia ibi nō esset Iordanis vadabilis, sed per alium locum satis distantem. *Nunc cum duabus turmis regredior.* Id est cū multitudine pecorum, & seruorū, quæ facit duas turmas. *Et quando.* Aliqui dicunt, q̄ Rachel, & Ioseph positi in ultimo loco faciebant vnam turmam. Hoc nihil est, quia turma magnam multitudinem signat. *Erue me de manu fratris mei, quia eum offensum a se sciebat.* Quia valde timeo. Ratio, quia veniebat Esau cum quadringentis equitibus: Iacob autem solam gentem pastoriam, inermemq; secum ducebat. *Ne forte veniens, s. hostiliter super me.* Percutiat matrem cum filiis. Id est omnes nos si mul nihil vite derelinquens. Et sumitur ista locutio a communi modo loquendi, q̄ accipiuntur fetus animum latentes in nido, quia tunc totum capitur, quando mater cum filiis comprehenditur. Et timebat hoc Iacob, quia forte Esau vellet, q̄ benedictiones cōplerentur in semine eius, ideo omnes de stirpe Iacob occideret, ne quisquam maneret in quo re promissio impleti posset, & sic crederet benedictionē, necessario in prolem eius transiuram. *Tu locutus es.* Id est promissisti. *Quod mihi benefaceres.* Prosperando me in habenda multitudine rerum temporalium. *Et dilatares semem meum sicut arenam maris.* I. q̄ ita esset innumerabile hominibus, sicut arena maris. Istud fuit pmissum Iacob, quando dormiuit in Bethel eundo Mesopotamiam, vt habetur supra 28. c. Et Abraham, vt supra 15. & 22. & Isaac, vt supra 26. c. q. d. ex quo tu Deus meus ista promissisti cōple ea defendendo me a fratre meo, quia si permittis fratrem meum lædere me, nunc destruet omnes nos fratul, & non poterit compleri promissio tua in semine meo. *Cumque dormiisset tibi.* In Manain, vbi apparuerant Angeli. *Nonne illa.* Quæ fuerat n. ibi pcedenti die, vt expectaret nuntios, quos miserat ad Esau, & vt distingueret, & pararet munera, quæ ad Esau destinaret. *Separauit de ijs, quæ habebat.* I. de pretiosioribus rebus suis, vt magis acceptaretur. Ex quo notandum, q̄ licitum est sanctis dare de rebus suis alicuius hominibus malis, qui eos vexant, vt eos tranquille viuere permittant, quia in hoc suam vexationē redimunt. Nunquam tñ debent consentire malis alicui, quod bonis culpabile sit: ante enim mortē subire debent. Perditio enim rerum temporalium non est malum simpliciter, quia ipsæ diuitiæ non sunt bonæ simpliciter, nam bonū simpliciter est, quod in se ipso nullo alio considerato, bonum est; diuitiæ autē non sunt bonæ de se, quia non habent aliquam bonitatem, nisi in comparatione ad id, quod pro eis dat, & si nihil daretur nō magis proficiebat habere diuitias multas, q̄ habere lutum platearum, vel lapides rudes. Item quia id qd est vtile, solum est bonum, s. q̄ comparatur ad vsum, sed bonum, s. in se nulli comparatur si absolute est tale: non sunt ergo diuitiæ simpliciter bonæ, nec earum perditio mala: maxime quia ille, qui sic violenter dat magis pertinet ad iniustum pati, q̄ ad iniustum agere, vt patet per Aristotelem in fine, 6. Eth. Si autē mali dimitterentur vexare bonos, vt permittere eos rapere bonā paup̄ erum, vel priuilegia reipublicæ, vel

Diuitiæ nō sunt bonæ simpliciter.

violare sacras virgines malum esset. In hoc nulla pax cum impijs habenda est, vt ait Boetius de consolatione profa. 3. lib. 1. Tota. n. bonorum intentio est malorum studijs displicere, cum dicit. Itaque nihil est, quod admirere, si in hoc vite salo circumstantibus procellis cogitemur, quibus propositū est pessimis displicere. & li. 3. Profa. 4. nunquam. n. tñ cogi potuisti cum decorato gereres magistratum, cum dī, Tu quoq; nunt tandem tot periculis adduci potuisti, vt cum decorato gereres magistratum putares, cum in eo mentē nequissimi scurræ, delatorisq; respiceres? Et in libro 1. Profa. 4. Nunquam. n. quicquam me ab iure ad iniuriam detraxit. Ex hoc etiam patet, q̄ prelati Ecclesiarum si sunt in terra malorum hominum vexantium eos, & Ecclesias suas, si de eis nullo modo iniustitiā habere possunt, vt puta quia habitant inter infideles, licet possunt dare de suis redditibus, & de proprijs redditibus Ecclesiæ, ne Ecclesias totaliter vexatas destruant, vel possunt dare tyrannis, vt eos, & Ecclesias suas defendant. Si illi tyranni vellent omnia bona, & iura Ecclesiæ vindicare, nullo modo consentire debent, sed magis se morti exponere, si quid resistendo agere possunt, & Deum orare, vt defendat Ecclesiam suam, quando humana diligentia custodiri non potest. Sicut habetur 2. Mach. 3. de Onia sacerdote sancto, qui defendit quantum potuit, Deum orans, & corporaliter, & mentaliter se opponens pecunijs cōmendatas in sanctuario templi a quibusdam, vt custodirent ibidem mandate Apollonio rege Cælestriæ illas tolli inde per nuntium suum potentem Heliodorum. Si autem nunc sic facere possent, prelati custodiens bonā Ecclesiā si tales res essent, quæ distribui facilius possent sine apparitione magnā, & distractione, possent eas dare pauperibus se totaliter ad mortem ponens, si cut beatus Laurentius, qui requisitus a Dariano, vt daret ei thesauros Ecclesiæ, nullo modo videns locum posse euadere dispersit eos pauperibus se ad martyrii palmam disponens. Sed in hoc magna prudentia habenda est, quia iste fuit casus facti specialis. *Capras ducentas, hircos viginti.* Dedit ista, quasi ad constituendum gregem, ideoque sic ordinauit, quia vnus hircus decem capris foemellis sufficit ad gignendum oues ducentas: eadem ratio est in arietibus, & ouibus. I. vnus aries pro decem ouibus. *Camelos fatas.* Id est quæ iam pepererant. *Cum pullis suis.* Id est cum filiis suis paruulis quos pepererant. Pullus nomen generale est ad fetas paruos ouium omnium, & bestiarum. Sic vocamus pullum asinæ. infra 29. c. & Matth. 21. cap.

Quare non posuit de hircis, & arietibus pullos, sicut de camelis. Respondetur, quia pulli ouium valde teneri non erant dispositi ad ambulandū, sicut pulli camelorum, & patet, quia forte tunc erant noui pulli arietum, quia erat tps vernum, in quo nati erāt, & nō erāt duri ad ambulandum. Sic. n. dī j. seq. c. nostri dīc, q̄ paruos, teneros, & boues atq; oues fetas mecū habeā, quos si plus debito in ambulando fecero laborare morient vna die cuncti greges. Et si dicas, quare nō misit de camelis masculos sicut de arietibus, & hircis. Respondetur, q̄ pulli camelorum erant loco masculorum, quia illi vique ad modicum tempus possent forte gignere, vel quia camelli erant animalia magni valetudinis, & erat valde multū tot dare. *Et vaccas quadraginta, & tauros viginti.* Licet vnus taurus decē vaccas sufficiat, ponit tamen vnum taurum ad duas vaccas propter taurorum dignitatem, & pulchritudinem. *Et misit per manus seruorum suorum.* Non enim voluit ire Iacob ad videndum, antequam munera præcederent, vt placaretur ei frater suus, qui erat offensus. *Greges seruis.* Id est isti greges camelorum, asinorum, ouium, & caprarum, & bouum, quos mittebat

Quid con trariāno Ecclesiari prelati facere debent.

Quæst. 4. Cur nō posuit et pullos ex hircis, & arietibus.

Quæst. 5. An Iacob prudenter egerit manifestando voluntatem suam.

bat Iacob ad Esau erant distincti, ratio fuit, vt plures apparerent, & pulchriores irent, quia ordo multum delectat in rebus, in quo magna sapientia, & pulchritudo notatur, vt patet 3. Regum, 10. cap. & 20. Paralip. 9. cap. de Regina Saba, quæ laudauit nimis sapientiam Salomonis, quia vidit ordinem omnium, quæ in domo sua gerebantur. Et sciendum quod isti quinque greges non computantur in duabus turmis, quas supra dixit Iacob, quia duæ turmæ sunt duæ multitudines. Isti autem quinque greges seorsum ibant facientes quinque turmas, nam potest dici, quod isti quinque greges comprehenderentur sub vna de duabus turmis, quia illæ duæ turmæ pertinebant ad Iacob: istæ autem iam vertebantur ad Esau: ideo non faciebat de eis mentionem Iacob, sicut de rebus suis, quia licet male, vel bene ei eucniret, illa non pertinebant ad eum. Si enim male accideret, quia illa mittebantur in principio, irrueret statim super ea Esau. Si autem bene accideret nullo modo rediret ad Iacob, quia Esau acciperet ea pro munere, sicut factum est. *Si Esau fratrem meū obtinuit habueris.* Bene sciebat Iacob, quod Esau veniret in occursum eius, sed nesciebat an per illud iter veniret, vel forte si in aliquo loco expectaret Iacob venientem. *Et cnius sunt ista, quæ sequeris.* Id est cuius sunt ista pecora, quæ ante te ducis: dicitur pastor sequi gregem, quia grex præcedit, pastor autem sequitur post, ne aliquid pecus maneat retro aut deuiet. *Serui tui Iacob.* Sic docuerat Iacob omnes suos seruos respondere, quia verbum molle frangit iram, vt patet Proverb. 15. cap. seruiebat enim hic Iacob de vento, quia aliquando iurium est sic seruire malis ne noceant. *Et cunctis qui sequentur gregem.* In isto ordine ibant oēs greges tñ illi, q̄ dandi erant p munere Esau, q̄ alij, sed erat qdā dīa, q̄ greges, q̄ dādi erāt Esau pcedebant omnēs alios quodam magno spatio, quia die vno ante Iacob recesserāt, deinde sequebatur greges primæ turmæ, & in hac erat ordo, quia erat distinctio gregum per diuersos pastores. Isti tamen diuersi ordines, sed ipsæ turmæ non tantū inter se distabant, quod diuersas turmas facere viderentur, deinde interiecto aliquo magno spatio veniebat secunda turma similibus ordinibus distincta. *Ipsæ seruos tuos Iacob iter nostrum sequitur.* Hæc addebat, vt non intelligeret Esau, quod forte Iacob per aliam viam iret comparere non audens coram Esau. *Dixitque placabo eum muneribus, quæ præcedunt.* Ista etiam mandabat Iacob, vt diceretur Esau, vt videret Esau, quod Iacob humiliter petebat veniam si aliquid peccauerat, vel incurrerat indignationem eius. *Forssitan propitiabitur mihi.*

Forrē alicui non videretur prudenter fuisse hoc factum, quia non debuisset Iacob voluntatem suam sic pandere, quia se suspectum redderet. Respondetur, quod quando aliquis timet ex aliqua causā non cognita hosti suo, & vult ei reconciliari, non debet notificare causam, quia sic aduersarium minus promptū inueniet, statumque suum dehonestat. Si tamen aduersarius potens valde esset, qui euadi non possent, ei reconciliationis causa constanter verbo declaranda erat, quia generosi animi fractis citius parcut secundum doctrinam Virgilij Aeneidos lib. 6.

Tu regere imperio populos Romanæ memento. Ita tibi erunt artes, pacique imponere morem. Partere subiectis, & debellare superbos.

Ipsæ mansit nocte illa in castris. Expectans, vt præcederent munera. Castra vocat locum, in quo apparuerunt Angeli, & vocauit locum illum Manayn, id est, castra. *Cumque mature.* Id est velociter surrexisset. *Tulit duas vxores.* Non credas, quod Iacob acceperit super humeros suos vxores ad transeundum flumen, quia camelli erant, in quibus transirent, in quibus ante ue-

nerant, ut patet præceden. cap. *Cum undecim filijs.* Habuit enim Iacob 12. filios, & omnes iam geniti fuerāt præter Benjamin, qui post natus est mortuē Rachel, vt patet infra 35. cap. Dina filia Lia, de qua supra 30. cap. intelligitur cum matre, nec computatur in numero filiorum, quia ipsa erat foemina, & non constituebat genus sicut viri, quia semper fuit iste mos, vt viri denominaret genus foeminae quocunq; modo permisceri poterant, nec denominabant genus, quia denominatio fit in posteris: posterius tamen, qui filij sunt non denominantur à foemina, sed à viro cum vir sit principium generationis, quia in eo est principium formatum, tamen quantum ad honores filius sequitur conditionem matris, secundum quod vulgatum est in iuribus, scilicet, quod partus sequitur ventrem. *Transiuit vadum Iacob.* Dicit historia Schoiastica, quod iste vadus Iacob est vadus Iordanis, sed vocatur sic corrupte vitio scriptorū, qui transferre debentes Iacob, Iaboc transulerunt, sed hoc falsum est, quia quidam torrens est, qui sic vocatur. Dicitur in lib. de diuisione terræ Sanctæ, quod Iaboc est torrens, qui stans vna leuca, siue duobus miliaribus à Iordane. Etia Deuter. 2. cap. in fine fit mentio de ciuitatibus ad hæretibus torrenti Iaboc, cum dicitur non fuit ciuitas, quæ nostras effugeret manus, omnes tradidit Dominus Deus noster nobis absque terra filiorum Amon, ad quam accedere volumus, & cunctis, quæ adiacent torrenti Iaboc. Transiuit ergo Iacob istum vadum deinde transiuit vada Iordanis. *Transiuitque omnibus, quæ ad se pertinebant.* Id est omnia quæ sua erāt, scilicet greges, & omnia alia. *Ipsæ mansit solus.* Propter duo: primo, vt videret, si de rebus suis aliud manebat retro ne gligentia, vel errore aberrans: secundo, vt solitarius magis orationi vacaret, vt Deus eum liberaret à periculo ingruenti. Et ecce vir lucubatur. Hic ponitur tertium, scilicet imminens diuina consolatio, scilicet, quia Angelus fuit ad eum missus, qui cōsolaret eum. *Et lucubatur ce vir.* Quidam dicit quod iste fuit Angelus Gabriel, quia ille consuevit vocari vir, vt patet Daniel. 10. Et ecce vir Gabriel. Sed hoc non constat an Gabriel, vel alius Angelus fuerit. Non tamen probatur aliquid ex hoc. Quia ille Angelus vocat vir, quia in specie viri apparuit. Sic aliquando alij Angeli vocantur viri, vt patet supra 18. cap. de tribus Angelis apparētibz Abraham, qui vocantur ibi viri tres, sed post vocantur Angeli, vt patet in princip. 19. cap. Non potest dici, quod iste Angelus fuerit malus, quia si malus fuisset, non rogasset eum Iacob, vt benediceret sibi, cum Iacob cognosceret quis erat ille, cum quo pugnauerat. Item quia iste Angelus mutauit nomen Iacob vocans eum Israel. Si tamen malus Angelus fecisset hoc non mansisset nomen eius, quia Deus non consentiret talia, ne fraudarentur gentes omnes putantes istud nomen à bono Angelo positum. Item mali Angeli nunquam veniunt ad consolandum, sed potius ad desolandum, & inducendum hominem in desperationem, sed iste venit ad consolandum contra timorem, quem conceperat de Esau, cum dixit: si aduersum Deum fortis fuisti quanto magis contra homines praualebis? & p hoc confortatus fuit Iacob ad resistendum timori, quem conceperat de Esau. Item quia Iacob videns istum Angelum ita gauisus est, ut si vidisset Deum verum, & ex hoc imposuit nomen loco illi, quo viderat dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: & uocauit nomen loci illius Phanuel, id est, facies Domini, vel apparitio Domini. Dicunt autem plures Hebræorum, quod iste fuit Angelus bonus Esau, qui volebat impedire Iacob ne intraret terram promissionis, & vt non completerentur in eo benedictiones, sed in semine Esau. Ideoque lucubatur cum

Vir est generationis principii.

Quis fuerit Annelus, qui cū Iacob lucubatur.

Opinio Hebræorum.

cum eo putans prauale aduersus eum : sed ad vltimum non potens prauale tetigit neruum femoris, & fecit eum claudum, & hoc vt euaderet manum Iacob fortiter tenentis, sed sic nec euadere potuit quousque benedixit Iacob. Et sic exponunt Hebraei id, quod habetur Osee 12. cap. sed in fortitudine sua dicitur est cum Angelo, & inualuit ad Angelum confortatus est, fleuit, & rogauit eum, scilicet, ex quo Angelus non potuit aduersum Iacob prauale, doluit, & fleuit. Vel dicunt etiam, quod ille Angelus plorabat, quia Esau, quem ipse custodiebat, perdebat benedictiones. Et sic habetur Isa. 33. cap. Angeli pacis amare flebunt. Etiam satis rationale est, quod Angelus Esau pugnaret, quia sicut vnus Angelus bonus vnus prouincie pugnat contra alterum bonum alterius prouincie, vt patet Daniel. 10. cap. de Angelo, qui erat princeps Persarum, & pugnavit 21. diebus contra Gabrielem, qui defendebat causam Iudaeorum, ita videtur quod Angelus bonus vnus hominis pugnat contra Angelum alterius hominis, vel contra ipsum hominem. Et si dicas quod non est verisimile vnum Angelum bonum pugnare contra alterum, quando vnus bonam causam fouet quod de Angelis malis dubitandum non est, quia illi mala volunt, & mala dicunt. Sed hoc nihil est, quia ecce vnus Angelus bonus pugnat contra Angelum bonum fouentem bonam causam, quando determinatio Dei adhuc non patet. Sic patet de Angelo Persarum, qui bonus erat, restitit tamen 21. diebus Gabrieli petenti quod Iudaei de captiuitate Babylonica liberarentur, quod satis bonum, & iustum erat donec Deus determinauit quod Iudaei soluerent de captiuitate Babylonica. Sed ista expositio, quod iste Angelus fuerit ipse Esau non multum consonat veritati. Dicunt enim, quod Iacob deuicit Angelum illum. Sed hoc non videtur posse fieri, quia si potestas daemone tanta est, quod non possit ei aliqua terrena aequari, vt patet Iob 40. cap. non est potestas sub Caelo, quae comparetur ei: quanto magis patris Angelorum bonorum, quae maior vt ex naturalibus, & gratuitis? nisi forte dicas, quod Deus pro tunc vires Angeli naturales suspenderit, sicut virtutem ignis in camino in Babylone super tres pueros. hoc autem satis est dubium, quia Deus nunquam res conditas proprijs priuatis virtutibus. Item secundum praesupponunt, quod iste Angelus noluerit resistere determinationi diuinae cognite. Patet quia Deus determinauerat primogenita Esau transmutare ad Iacob. Et si dicas, quod ille Angelus non cognoscebat istam determinationem Dei, sequitur maius inconueniens, scilicet, quod aliud reuelatum fuerit hominibus adhuc mortalibus, quod non fuit Angelis. Sed hoc non videtur conueniens, quia Deus per se ipsum non reuelat aliqua, sed mediantibus Angelis tamquam ministris, quia administratorij spiritus sunt ad eos, qui hereditatem salutis capere debent, vt patet ad Hebraeos. 1. ca. Item sequitur tertio, quod ista mutatio primogeniturae fuerit multis hominibus reuelata, & non Angelo bono Esau. Patet quia Isaac cognouit eam in ecclasi: ideo benedictionem datam confirmauit, vt patet supra 20. cap. Item Rebecca reuelata fuit, vt patet supra 26. cap. cum dicitur duae gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, & populus populum superabit, & maior minori seruiet. Sed sciebat satis ipsa Rebecca esse Esau maiorem, quia primo de ventre exierat, ergo cognoscebat eum seruatum minori. Iacob, sed hoc fieri non poterat sine mutatione iurium primogeniturae: ergo sciebat iura primogeniturae ad Iacob transferenda: et hoc manifestat satis. S. 27. c. cum ipsa instruit Iacob, vt occuparet benedictionem fratris sui, in qua dabat ius primogeni-

Alii opinio Hebraeorum.

Cur Rebecca sua fecit Iacob benedictionem Esau sumipere.

ture. Si tñ ipsa non cognouisset mutanda iura primogeniturae ad Iacob, nunquam talia ansa fuisset praecipue cum Iacob timens faceret, quod mater ei suadebat, dixitque: nosti quod frater meus Esau homo pilosus sit, & ego leuis, si attraxerit me pater meus, & senserit, timeo ne putet me sibi voluisse illudere, & inducat super me maledictionem, pro benedictione: tunc mater ait: in me sit ista maledictio filii mei, tantum audi vocem meam. Manifestum est autem, quod cum Rebecca diligeret valde Iacob, quod non poneret eum in tanto periculo, quod verè periculum erat, vt Iacob timebat, nisi cognouisset euentum rei, s. futuram mutationem iurium primogeniturae, ergo necessario dicendum est, quod hoc sciebat Rebecca. Reuelatum fuit etiam, & ipsi Iacob, vt supra 28. cap. cum dicitur: Ego sum dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac, terram, in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo, eritque semina tuum, sicut puluis terrae, dilataberis ad Orientem, & ad Occidentem, & ad Septentrionem, & Meridie, & benedicetur in te, & in semine tuo omnes tribus terrae, & ero custos tuus quocunque perrexeris, & reducam te in terram hanc, nec dimittam donec compleuero omnia, quae dixi. Hoc autem valde inconueniens est. Item sunt alia inconuenientia ad istam expositionem fundata in litera Osee 12. c. quae eodem modo, quo ista litera exponi debet, de quibus dicitur ibidem Deo dante, cum ibi fuerimus. Item quia dicitur infra, quod iste Angelus benedixit Iacob, sed si fuisset Angelus Esau nullo modo benedixisset Iacob, quia hoc diminuebat statum Esau. Doctores autem Catholici exponunt hoc de Angelo Iacob, qui venit ad consolandum eum, vt non timeret fratrem suum. Sed in hoc diuersitas est, quia quidam dicunt Iacob spiritualiter solum cum Angelo fuisse luctantem, quia Angelus incorporeus est, incorporea autem tangi non possunt, & fundatur hoc in Gl. ordinaria, quae est dictum Hieronymi, & habetur Esa. 49. vbi dicitur cum Angelo Iacob oratione non manibus luctabatur. Sed non concordat hoc litera in qua dicitur, quod vir ille tangens neruum femoris Iacob fecit eum emarere, & claudicauit Iacob: hoc autem non fit ex sola spirituali lucta. Dicendum ergo, & melius, quod ibi fuit lucta corporalis, temporalis, & spiritualis. Et assignat eam sic Nicolaus, & quidam alij, quod Angelus apparuerat Iacob in Mesopotamia mandans ei venire, & promittens eum liberare, vt patet praeced. cap. deinde apparuerunt alij Angeli Iacob, quos ipse vocauit castra, & isti consolati sunt eum. Sed postquam Iacob audiuit fratrem suum contra se venientem timuit supra modum aliquantulum diffidens promissionem diuinam, & consolationi Angelicæ, ideo quando applicuit Iacob ad torrentem Iaboc, Angelus, qui custos eius erat apparuit ei, quasi volens dimittere eum, & recedere, quia diffidens aliquantulum fuerat. Sic Dominus noster apparuit post resurrectionem suam duobus discipulis euntibus in Emmaus finxit se longius ire, vt patet Lucae 24. cap. Sed in hoc nullum mendacium vel fictio proprie dicta erat, quia talis erat apparitio exterior, qualis erat habitus interior eorum, quibus apparebat: Iacob autem videns eum, quasi recedere volentem feruida oratione eum rogabat, ne eum in tali tempore deserere dignaretur, sed a fratre suo custodiret, & ista vocabatur lucta spiritualis. Et post eum videret Angelum, quasi semper velle recedere, ex familiaritate accepit eum tenens manibus, ne recederet. Sic beata Maria Magdalena Christo resurgente, & cognito voluit ex consuetudine tenere, & osculari pedes eius, vt patet, Ioannes 20. cap. Tenuit autem Iacob Angelum illum, donec ei benediceret faciens securum de fratre suo, & isto modo potest applicari litera, Osee

Opin. Catholicorum.

Expositio Nicolai pugna Angeli cum Iacob.

Osee 12. cap. quod Iacob inualuit ad Angelum, scilicet potuit magis quam ipse recipiens ab ipso benedictionem quam ipse velle dare non videbatur, & fleuit, scilicet, vt reciperet benedictionem, & rogauit, scilicet Angelum, vt benediceret ei. Satis congruit ista expositio, sed quaedam minus principalia continet, quae contra supradicta à nobis, & contra improbata videntur, scilicet quod in hac Nicolai expositione ponitur, quod ideo facta fuerit ista visio Angelica, & ista lucta sic, quia Iacob aliquantulum disconsilius fuerat diuinae promissioni videns contra se haec mala insurgere, quae erant opposita benedictionibus supra factis, sed hoc non conuenit, tamen tunc multum culpandus esset perdens fidem promissionum diuinarum: tota tamen scriptura laudat hunc, cum Isaac, & Abraham de fide promissionum, licet multis laboribus tentaretur, de quo Iudaei. 6. & ad Hebraeos. 9. cap. Dicendum ergo quod Iacob perfectè confidebat diuinae reuelationi, & Angelicæ consolationi, sed tamen humano timore, qui superioribus se comparatur Esau valde timebat. Ad confortationem ergo pleniorum apparuit ei Angelus suus in custodiam datus, & incepit luctari cum illo: & licet potuisset Angelus in puncto quasi Iacob ad nihilum redigere, tamen noluit, sed solum permittebat se vinci quasi nihil ultra potens, vt daretur audacia Iacob ad non timendum fratrem suum, & ideo dixit postea Angelus, si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praualebis? Ex hoc autem confortatus fuit multum contra fratrem suum. Et quia ad vltimum cum corporaliter luctarentur, adhuc videbatur Angelus velle recedere, fleuit Iacob, & rogauit ne recederet antequam eum benediceret, & sic factum est. Et nunc potest applicari leuiter litera, & primo applicabo secundum primum sensum quem faciunt Hebraei: deinde secundum nos. Et ecce vir. Idest Angelus Esau, qui volebat detinere Iacob, ne transiret in terram promissionis, ne compleretur in eo repromissiones de possidendo terram illam, ad quam transibat, scilicet terram Chanaan. *Luctabatur cum eo vsque mane.* Idest vsque ad horam matutinam, quia cito surrexerat Iacob. *Qui cum videret quod non superare posset.* Idest quod iste Angelus voluit superare Iacob, ne transiret, sed Deus dedit tantam fortitudinem, vt vinceret Angelum. *Tenigit neruum femoris eius.* Vt scilicet Iacob per dolorem dimitteret Angelum, sed nec sic potuit. *Dimitte me, quia iam ascendit aurora.* Idest quia iam tempus est, vt redeam ad cantandum laudes cum alijs coram Deo, qui vocantur astra matutina, vt patet Iob. 38. cap. Vbi eras cum me laudabant astra matutina, & iubilabant omnes filij Dei? *Non dimittam te nisi benedicas mihi.* Idest donec confitearis, quod benedictiones, quas pro Esau requiris, mihi debita sunt. *Ait ergo.* Idest quia resistere non potuit compulsus est benedecere. *Non, inquit, appellabitur Iacob nomen tuum.* Idest supplantator, vel deceptor, quasi benedictiones ex fraude obtineret. *Sed vocabitur Israel.* Interpretatur Israel sicut nostris literis scribitur vir videns Deum, sed in Hebraeo non sic scribitur, sed *Zrael.* Quod interpretatur fortis cum Deo, sive princeps cum Deo, vel fortis ad Deum, quasi dicat iam nunc patet, quod benedictionem, quam tu assecutus fuisti, non habuisti per fraudem, sed voluntate Dei: ideo vocaberis princeps cum eo, idest princeps ex parte sua sive per voluntatem suam, vel propriissime vocatur fortis cum Deo, idest fortis pugnando cum Angelo, qui vocat Deus, & hoc declarat nominis ratio sequens, Si aduersum Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praualebis? *Quoniam si contra Deum.* Agit consequentiam à maiori ad minus affirmatiuam. Si praualeuisti contra Angelum, qui valde potens, quanto magis contra ho-

Confutatio aliquorum quae dicuntur à Nicolao.

Israel quid

mines, idest contra Esau, & omnes aduersores eius? *Dic mihi quo appelleris nomine.* Querere hoc Iacob, vt sciret quis erat Angelus, qui benedixerat ei, & cum quo luctatus fuerat. *Cur quæris nomen meum.* Quasi dicat ad quid vis? quia non potes habere illud. Nomina Angelorum non sunt nomina indiuiduarum substantiarum naturalium, quia nomen imponitur ad notificandam rem, quando accidit aliqua dubitatio, vel aequiuocatio, sed in Angelis certissima cognitio est, quia sunt indiuidua substantialia inter se numero, & specie differentia. Quando ergo imponuntur nomina Angelis non sunt secundum naturam, sed secundum officium, & quia contingit eundem Angelum diuersis temporibus diuersis officijs vt, ideo diuersa nomina ei imponuntur. Quando ergo aliquis sciuerit vnum nomen cum ista nomina eis fixa, nec stabilia sint, mutabit ad aliud, & non cognoscetur. *Quod est admirabile.* Cum imponatur Angelis nomina ex officijs, illud nomen erit admirabile, quod ponitur propter officium admirabile. Aliquod autem ministerium erat magnum istius Angelus. Multa tamen Biblie non habent istam literam, scilicet. *Quod est admirabile. & benedixit ei in eodem loco.* Idest antequam recederet ab eo confessus est benedictiones, quas petebat pro Esau, debitas esse Iacob, & ad hoc conatus fuit, quia victus fuerat ab eo. *Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel.* Quod sonat apparitio Dei. Sed in Hebraeo dicitur. *Pintel.* Idest facies Dei. *Dicens vidi Dominum facie ad faciem.* Idest illum Angelum, quem vocabat Deum. *Facie ad faciem.* Idest clare, quia viderat eum in forma corporea assumpta. *Et salua facta est anima mea.* Idest non propter hoc mortuus sum, sed prauale aduersus eum. Nam Hebraei, & omnes homines existimabant Deum tamquam aliquid maximum, & Angelum eius: ideo putabant, quod nullo modo humana mortalitas posset videre, vel audire Deum, vel eius Angelum quin moreretur, & sic patet Iudaei. 3. cap. cum pater Samsonis Manne, & eius mater viderunt Angelum Dei, & ob hoc putauerunt se confestim morituros: ideo dixerunt vt patet ibidem moriemur, quia vidimus Angelum Domini. Sic etiam patet Deuter. 5. cum Iudaei audierunt Deum loquentem, & viderunt ignem magnum, putauerunt se morituros confestim, & quia non mortui sunt admirati valde dicentes: Ecce ostendit nobis Dominus Deus noster maiestatem, & magnitudinem suam, vocem eius audiuimus, de medio ignis, & probauimus hodie, quod loquentem Deo cum homine vixerit homo: cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis iste maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, vt audiat vocem Dei viuientis, qui de medio ignis loquitur, & possit viuere sicut nos audiuimus? Mirabatur ergo Iacob, quod saluus fuisset videns Angelum, & non solum videns Angelum, sed principaliter, quia luctatus fuerat cum Angelo ex quo verisimiliter magnum damnum euenire debebat Iacob, & quia non euenit latus valde quasi pro magno beneficio dixit, & salua facta est anima mea, idest denunciauit mihi salutem animae dicens, quod non succumberem fratri meo, cum intulit si aduersus Deum fortis fuisti quanto magis contra homines praualebis? Nunc autem, quia vt diximus fundamentum Hebraeorum est, quod iste Angelus fuerit Angelus Esau quod improbatum est, ideo oportet tenere aliam expositionem. *Et ecce vir.* Scilicet Angelus ipse Iacob veniens ad confortandum eum. *Luctabatur cum eo.* Corporaliter, & spiritualiter, vt supra expositum fuit. *Vsque mane.* Quia surrexerat diluculo valde Iacob, & magno spatio temporis luctatus est, quod fuit, vel quia Angelus semper videbatur velle recedere, & Iacob nitebatur eum

Angelorum indiuidua sunt numero, & specie differentia.

Opinio Hebraeorum.

Textus duplex expositio.

eum retinere, vel melius, quia Angelus volebat dare magnam confidentiam Jacob, que non pateret, si modo dico spacio luctatus fuisset cum Deo: ideo magno tempore luctatus est, quod magni roboris ad tam diuturnam compugnationem, & perseverantiam signum est. *Quod cum superare non possit.* Scilicet Angelus: fingebat se Angelus non posse superare Jacob, sed poterat quidem eum brevissimè redigere in pulverem. Sed sic se ostendebat, ut audacia magna daretur ei tãquã potenti resistere Angelo Dei. *Terigit nervum femoris eius.* Iste est nervus inter duas concavitate latens, in parte enim superiori, ubi crura terminantur, & sunt cooperta multa carnositate crurum, & unum est concavum, aliud autem convexum, caputque vnius rotundum intra concavitatem alterius recipitur, & ei connectitur, in quibus tota corporis moles innititur. Et quia non potest alligari os ossi cum dura sint, nisi mediante retinaculo, innascitur inter ea de substantia cartilaginosa utriusque quidam nervus utrumque os connectens, & continens, & quia in illa concavitare vnius ossis est ille nervus, inuisibilis est, donec animal laniatum lacere, vel discerpatur: & ideo in Hebræo vocatur iste nervus. *Guidbanase.* Id est nervus obliuioni traditus, cum non videatur, licet aliqui Iudei deficientes à veritate dixerint. *Guidbanasin.* Pro. *Guidbanase.* Interpretatur. *Guidbanasin.* Nervus mulierum, & iste nervus est membrum virile. Dicunt enim, quod in isto fuit percussus Jacob ab Angelo. Sed falsum est, quia dicitur in litera, quod Jacob factus est claudus, sed manifestum est, quod non efficeretur aliquis claudus ex percussione facta in vase genitali, sed in illo nervo, qui est compages totius motus corporis. Et percussit Angelus Jacob, ut eius maiorem faceret audaciam, scilicet quod quamvis percuteretur, non propter hoc dimitteret hostem, nec fugeret, vel faciebat hoc fingere, velle euadere ab eo, ut experiretur si Jacob percussus dimitteret eum, quod in constantis viri esset, vel fortè hoc erat, ut demonstraret Angelus se iam contra Jacob pugnare non posse: ideo sic consueverunt facere impotentis, qui laedunt quomodocunque possunt, ita ipse Angelus, ut confortaret magis Jacob demonstrando se non posse contra eum pugnare, sed quomodocunque euadere. *Et statim emarcuit.* Emarecui, putrefieri, vel siccare est. Sed neutrum horum est in litera Hebraica. *Sed statim disglutinatusest.* Id est dissolutus est, quia ante tenebantur firmiter illa duo ossa per illum nervum, postea ex percussione extensus fuit nervus, & aliquantulum discontinuata fuerunt ossa, ita quod non possit Jacob bene moveri. *Dimitte me.* Id est nolui lucris, ut teneas me. *Iam enim ascendit aurora.* Dicitur aurora quedam lux, aliquantulum rosea, & lutea, que ascendere dicitur, quia emergit de sub Horizonte, in nocte enim aer obscurus erat recedente Sole à nobis, deinde cum appropinquare videtur ad Horizontem. Oriens in mane quasi per horam, & dimidiam, scilicet per 22. gradus æquinoctiales, incipit apparere, quandam parvam lux, que primo lutea est, deinde in roseam coloratur, ad ultimum in albam vertitur. Sole apparense, & illa vocatur aurora, & ob hoc Ovidius in 7. Metamorphoseos, & cetera Poetae vocat auroram luteam. Et quia ista causatur per hoc, quod Sol ad emergendum de Horizonte appropinquat, ita ista lux de sub Horizonte emergit, quare propriissime ascendere dicitur. Dixit hic Angelus, quia etiam si per noctem luctati fuissent, non noceret hoc, quia Angelus tunc a nullo alio videri poterat quam a Jacob, sed in aurora alij eum videre possent, quia in corpore assumpto appareret, volebat autem Angelus ab alijs videri, quia fortitan non erant alij digni videre eum, sub illa effigie.

Opinio Lu
daorum.

Quid au-
roram.

F Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Quia videbatur Jacob, quod ille Angelus recedere volebat non benedicens eum: tantum enim fuerat confortatus Jacob in his, quæ faciebat Angelus, quod putabat, se posse tenere Angelum inuitum. *Quod nomen est tibi?* Exponatur, ut supra. *Et benedixit ei in eodem loco.* Scilicet antequam recederet, fuit autem benedictio nominis mutatio per quam certificabatur, quod benedictiones in eo complendæ essent, & quod frater suus non possit nocere ei, ut supra expositum est. *Et salua facta est anima mea.* Quia per istam visionem intellexi me esse saluum à timore, & periculo fratris mei. *Ortusque est Sol postquam transgressus est Phannuel.* Id est postquam transiit locum illi, cui ipse nomen imposuit Phannuel, id est facies Dei, scilicet quia Angelus recessit à Jacob in aurora ante ortum Solis, ne ab aliquo videretur, & tunc Jacob ambulavit recto itinere contra Iordanem: & cum aliquantum ambulasset pertransiens locum Phannuel, in quo luctatus fuerat cum Angelo, ortus est Sol. *Ipse vero claudicabat pede.* Quia nondum sanatus fuerat, sed post fuit sanatus, licet scriptura de hoc non faciat expressam mentionem, & hoc fuit satis cito post ortum Solis, quia quando venit Jacob ad Esau, in eadem die non erat claudus, sed rectissime ambulans, ne ex hoc haberet Esau occasionem negligendi fratrem suum Jacob, vel interrogandi eum de modo, quo acciderit, ipse tamen indignus erat sibi talia reuelari. *Quam ob causam non comedunt filij Israel neruum.* Ista sunt verba Moysi scriptoris, scilicet, quod postquam Jacob percussus fuit in femore, licet non esset data lex, filij eius custodierunt hoc tamquam quoddam ceremoniale, & post data lege seruatum fuit, & vsq; hodie obseruatur. Putant autem aliqui quod Hiero. transferens Bibliam de Hebræo in Latinum, interposuit ista verba. Sed falsum est, quia Hiero. nihil vniquam addere, vel diminuisse ausus est, ne diminueretur auctoritas scripturæ. Sic enim dicitur Deutero. 4. cap. Non adderis verbum ad id, quod vobis loquor: nec aufereris ex eo. Quodcumque ergo in aliquo libro sacre Scripturæ reperitur aliquid tale, scilicet, *vsque in presentem diem.* Vel similia, que non continuantur narrationibus historicis de quibus ibidem agitur, intelligatur, quod ipse, qui primo librum illum Deo dictate conscripsit, illud posuit: nullus autem postea, nisi hæreticus esset, aliquid apponere, vel deuiare ausus est. *Quid autem addere liceat scripturæ, vel quod non, latè dicitur Deuter. 4. cap. & ibi vide. Eo quod tetigerit neruum femoris eius.* Non quod tetigerit Angelus illum neruum, cum ille, lateat in concavitare ossis, vnius, sed tetigit Angelus super iuncturam ossium, & fecit laxari neruum latentem. *Et obstupuit.* Obstupere est ex timore, vel admiratione inmobilem fieri, & quia ille nervus per Angeli percussione factus fuit ineptus ad motum, ideo dicebatur stupere. Solum autem hunc neruum non comedunt filij Israel, ceteros autem nervos comedunt. Ista autem observatio non fuit ex aliquo voto emissa, sed voluntarie à Jacob, & à filijs suis custoditum est in memoriam illius luctus: cum Angelo benedicente ei.

Quoridã
opinio.

Obstupere
quid.

Esau ad Jacob peruenit, osculatur, muneribusque accipit: ipse coactus à Jacob procedit domum, & sic tandem diuiduntur. Cap. XXXIII.

E LEVANS. autem Jacob oculos suos vidit venientem Esau, & cum eo quadringentos viros: diuisitque filios Lyæ, & Rachel, ambarumque famularum,

rum, & posuit utramque ancillam, & liberos earum in principio: Lyam verò & filios eius in secundo loco: Rachel autem, & Ioseph nouissimos. Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius. Currens itaque Esau obviam fratri suo, amplexatus est eum: stringensque collum eius, & osculans fleuit. Leuatisque oculis vidit mulieres, & paruulos earum, & ait. Quid sibi volunt isti? Et si ad te pertineant? Respondit: Paruuli sunt, quos donauit mihi Deus seruo tuo. Et appropinquantes ancillæ, & filij earum, incuruati sunt. Accessit quoque Lyam cum pueris suis: & cum similiter adorasset, extremi Ioseph, & Rachel adorauerunt. Dixitque Esau: Quæ nã sunt istæ turmæ, quas obviam habui? Respondit: Vt inuenirem gratiam coram Domino meo. At ille ait: Habeo plurima, frater mi, sint tua tibi. Dixitque Jacob: Noli ita obsecro: sed si inueni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis: sic enim vidi faciẽ tuam, quasi viderim vultum Dei: esto mihi propitius, & suscipe benedictionem, quam attuli tibi, & quam donauit mihi Deus tribuens omnia. Vix fratre compellente, suscipiens, ait: gradiamur simul, eroque socius itineris tui. Dixitque Jacob: Nosti Domine mi, quod paruulos habeam teneros, & oues, & boues fetas mecum; quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges. Præcedat Dominus meus ante seruum suum, & ego sequar paulatim vestigia eius, sicut videro paruulos meos posse, donec veniam ad Dominum meum in Seir. Respondit Esau: Oro te, ut de populo, qui mecum est, saltem socij remaneant viæ tuæ. Non est, inquit, necesse: hoc vno tantum indigeo, ut inueniam gratiam in conspectu tuo Domine mi. Reuersus est itaque illo die Esau itinere, quo venerat in Seir. Et Jacob venit in Socoth vbi ædificata domo, & fixis tentorijs appellauit nomen loci illius Socoth, id est tabernacula. Transiuitque in Salema urbem Sichimorum, quæ est in terra Chanaan, postquam reuersus est de Mesopotamia Syria; & habitauit iuxta oppidum. Emitque partem agri, in qua fixerat Tabernacula à filijs Hemor patris Sichem centum agnis, Et ere-

2 Re. 19.
1. Re. 15.
Hest. 15.

A Oro ibi altari, inuocauit super illud fortissimum Deum Isracl.

E LEVANS. Descripto timore, quem habuit Jacob in fratris aduẽtu, hic describitur timor, quem passus est in eius intuitu, & diuisit in tres partes: primò in ordinando ante fratris aduentum totam familiam: secundò in declinando fratris sui comitiuam, ibi. *Dixitque Jacob.* Tertiò in recogitando diuinam gratiam, secundum quam à fratre liberatus fuerat tibi. *Et Jacob venit.* Circa primum. *Eleuans oculos suos Jacob.* Scilicet à longe ex aliquo loco alto. *Vidit venientem Esau, & quadringentos viros.* Nõ poterat videre Jacob quot erant, qui veniebant cum Esau ex loco, in quo stabat, sed iam sciebat a nuncijs, qui ei prædixerant. Diuisitque filios Lyæ. Ecce qualiter Jacob caute se habuit secundum humanam prudentiam ordinando familiam nihil relinquens de eo, quod per humanam prudentiam poterat expleri: cetera autem dispositioni diuinæ cõmittens, de qua certus erat ex diuina promissione, & Angelica reuelatione, licet aliquantulum timeret humano timore. Sic, nos admonemur, ut in periculis, vel angustijs constituti quantum prudentia nostra sufficit ad euadendum agere debemus, dum peccati culpa non interdicat, quod sine peccato fieri non potest, in nullo casu adendum est. Deinde cetera committentes diuinæ prouidentie eum non tentabimus. Alias autem si quis potens aliquid humano agere consilio Deum expectat, ut per miraculum illud agat, Dei tentator est, & culpam non effugit. *Et posuit utramque ancillam, & filios earum.* Scilicet, Aser, & Gad, & Nephthalin, & Dan: nã Aser, & Gad erant filij Zephra ancillæ Lyæ, & Nephthalin, & Dan erant filij Balæ ancillæ Rachelis, ut patet supra 30. cap. in principio. Scilicet ad maiorem impetum pugnae si eneniret. Isti autem licet diligerentur à Jacob, quia filij sui erant, & vxores suæ, minus tamẽ diligebantur, quam filij dominarum. *Lyam, & liberos suos.* Scilicet, Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Zabulon, Issachar, ut patet supra 30. cap. & 29. *Rachel autem, & Ioseph nouissimos.* Ponuntur solum Rachel, & Ioseph, quia nondum pepererat Rachel, nisi Ioseph: Benjamin autem natus fuit moriente Rachel in partu præ dolore, ut infra 35. cap. Vel fortè iste ordo fiebat sic propter dignitatem, ut monstraretur Esau prudentia Jacob ponentis in principio ea, quæ minus honoranda videbantur, deinde secundum gradum dignitatis vsque ad Rachelem, & Ioseph, qui digniores reputabatur à Jacob. Sic enim fit in processibus, vel alijs actibus, in quibus est aliquis ordo in ambulando, quia ibi digniores in fine, & alij secundum ordinem, donec in principio sint illi, qui minores omnibus in dignitate sunt. *Et ipse progrediens.* Id est ante gradiens, scilicet, quod Jacob ambulauit ante vxores suas, & filios inter vxores, & greges, & patet infra, quia Jacob veniens ad fratrem suum humiliatus fuit ante fratrem suum, & suscepit ab eo osculum: deinde accesserunt per ordinem ancillæ cum filijs vsque ad Rachelem, & Ioseph: ex hoc patet, quod Jacob posuerit istos ordines in vxoribus, & filijs non principaliter, ut quæ cariora erant magis euaderent periculum, sed ut demonstraretur prudentia eius Esau fratri suo, quia si egisset, ut cariora magis reseruentur, cum homo nihil magis diligit in rebus mortalibus, quam vitam suam, ut ait Boetius de consola. lib. 2. Prosa 4. scilicet, cum igitur præcipua sit mortalibus cura vitæ retinendæ, & ergo Jacob se posuisset in ultimo post Rachelem, & Ioseph cum magis se ipsum diligeret quam Rachelem, & Ioseph, sed ipse præcedebat eos, ut patet hic: ergo nõ faciebat,

Diuisio ca
pituli.

Quare nõ
ponuntur
nisi Rachel,
& Ioseph.

Homo nihil magis
diligit q̃
vitam suã.

aciebat, vt confertarentur cariora, sed ad demonstra- dam prudentiam. Si tamen oppositum tenere volueris non multum in hoc insisto. Adoravit pronus. In ter- ram humilians se vsque ad terram. Ista tamen adora- tio non erat talis qualis hominibus dari consueuerat, scilicet dulcia, & licet hoc fieret ex timore, vt placaretur Esau tamē aliquale colorem habebat, quia Esau erat primogenitus secundum carnem licet ex dispo- sitione diuina transferant primogenita ad Jacob. Septies donec appropinquaret frater eius. Magna humiliatio erat ista, & non fiebat in eodem loco. Sed incuruauit se semel Jacob vsque ad terram, deinde modicum p- cedens iterum se inclinauit, & sic vsque ad septies. Currens itaque Esau. Quia non patiebatur fratrem suum totiens inclinari ad terram, quia non erat honestum vni fratri, quod alterum tantum permitteret humiliari, cum frater pietatis, amoris, & equalitatis nomen sit. Amplexatus est eum. Signum generale amoris est. Stringensque collum eius. Istud est signum specialis amoris. Osculatus flevit. Flerus autem ex teneritudine amoris est, quando animus ad teneras provocatur passio- nes. In quo patet quod Esau tunc tenere diligebat Ja- cob, siue hoc fuerit specialiter a Deo factum, siue quia iracundia Esau per temporis longitudinem de- perierat, maxime quia generosi cordis est parcere hu- milibus, & eosdem diligere. Esau autem viderat Ja- cob tantum inclinatum, quod irrationabilis valde es- set si non misereretur. In Hebræo super istam dictio- nem, osculatus, ponuntur quedam puncta in omni- bus Biblijs, quæ nihil agunt ad intellectum literæ. Et dicit Rabi Salo. quod ponuntur in signum, quod quã do Esau oscularis fuit Jacob voluit eum mordere. Sed hoc valde ridiculum est, & valde contra literam, quæ demonstrat Esau suscepisse libentissimè fratrem suum Jacob. Leuatisque oculis. Scilicet Esau. Vidit mulie- res & paruos eorum. Scilicet aliqua iter distantes. Quid sibi uolunt isti? Idest quid est, quod isti sic veniunt ordi- nati, vel qui sunt? Et si ad te pertinent. Idest nunquid sunt tui? Respondit parui sunt, quos donauit mihi Deus. Bene dixit, quia nullo modo est in potestate nostra gignere filios, sed in voluntate Dei dantis hoc maxi- mē, quia istos filios orationibus impetrauerat ipse, & vxores eius, vt patet supra 29. & 30. cap. & hoc satis pa- tet ex verbis Jacob supra 30. c. nam cum Rachel irata dixisset Jacob: da mihi liberos alioquin moriar: re- spondit Jacob: num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui? Incuruati sunt. Quia Jacob mada- uerit hoc omnibus suis vxoribus, & filijs vt incurua- rentur ante Esau. Extremi Ioseph, & Rachel adorauerunt. Quia isti ueniebant in vltimo ioco, & iste ordo pla- cuit valde Esau. Quæ sunt turmae, quas obuiam habui? Idest quibus obuiam: erant enim turmae duæ, quæ supra di- stinctæ fuerant a Jacob, vt patet preced. cap. vt effuge- rent lenius, si aliquod sinistram accideret, vel fortè ex ista causa, quam assignauimus, scilicet, vt iste ordo signaret prudentiam Jacob, & valde placeret Esau. Vt inuenirem gratiam coram Domino meo. Sententia decur- tata est: est sensus ista mea sunt, sed ego misi cor- ram me ad te, vt tu susciperes de illis, & sic inuenirem gratiam in conspectu tuo. Et ille. Idest & Esau respon- dit. Simi tua tibi. Idest teneas tua pro te, quia ego in his abundo. Noli ita obsecro. Scilicet respondere, quæ tibi li- bereris do. Sed si inueni gratiam in oculis tuis, accipe munu- sculum. Idest si tu diligis me, & gaudes de meo aspectu accipias hoc paruum donum. Vocat enim hoc mu- nusculum, sed satis est magnum munus, & solenne si consideretur in superiori cap. est tamen modus humi- liantis se, & non reputantis facta sua, & sic gratiosa magis sunt munera ipsis recipiētibus, q̄ si dātes facta- rent laudando munera sua, quia tacitè extollitur sic,

Humilia- tio Jacob ad Esau.

Dictum Rabi Salo.

Quare vo- cat hoc munuscu- lum.

vel deprimitur persona illa, cui datur munus: nam si est munus magnum, & dicimus illud esse paruum si- gnatur esse persona recipientis magna, cum illud mu- nus magnum in comparatione eius paruum sit: è cō- uerso autem fit si dicimus munus esse magnum, quia significamus personam recipientem esse parua digni- tatis, de quo magis diximus supra 18. cap. de Angelis Abraham hospitibus. Sic enim uidi faciem tuam, ac si uide- rem vultum Dei. Potest stare ista litera per modum cuiusdam adulationis licite, scilicet, quia Jacob valde ti- mebat Esau, vt eum placaret dixit se gauisum fuisse in visione eius, quasi si videret Angelum Dei de cui- us visu valde consolaretur, vel potest intelligi, quod Jacob dixerit totaliter sicut corde tenebat, quia verū erat, quod Jacob videns Esau fratrem suum, quem ni- mis timebat cum eum cerneret ita pacatum, & beni- uolum, vt fletet cum eo, valde letatus est reputans se esse à morte liberatum. Et non est sensus, quod Ja- cob desiderauit videre vultu Esau quasi vultum An- geli, immo valde refugiebat, sed necesse erat, quia Esau veniebat ei obuius, sed cum ipse Jacob vidit Esau ve- rum est, quod letatus est quasi videns Angelum, quia iam pace perfecta fueretur. Esomibi propitius, & suscipe benedictionem. Idest ex quo ego valde letatus sum vi- dens vultum fratris mei rogo te, vt facias tantā mi- sericordiam mecum, vt recipias munus meum. Ma- gnam misericordiam sibi fieri reputabat Jacob si re- ciperetur munus eius, quia receptio muneris demon- strabat, quod Esau eum diligeret, vt dixit supra, Si in- ueni gratiam in oculis tuis suscipe benedictionem de manibus meis. Sed magis aliquid reputabat Jacob, q̄ Esau diligeret eum: ergo magna misericordia erat, q̄ eius munus reciperetur. Benedictionem, quam attuli tibi. Idest munus de benedictione mea, scilicet de multi- plicatione, quam Deus mihi dedit. Vix fratre compellen- te suscipiens. Idest, quod Esau non intendebat recipere, quia multa ei erant, sed fratre compellente per pre- ces recepit, & fortè licet Esau desideraret id munus dissimulabat tamen, se velle recipere, vt non putaret Jacob, quod ideo exierit Esau in occursum eius, vt re- ciperet ab eo munera. Gradiamur simul. Eunt in ter- ram meam Seir. Dixitque Jacob. Hic ponitur secundū, scilicet prudentia Jacob in fugiendo fratris sui comiti- uam, & licet Jacob non intendere ire in Seir ad ha- birandum cum Esau, tamen noluit ei clarè dicere, ne indignaretur. Nosti Domine, quod paruos habeam. Jacob intendebat excusare se de societate Esau in itinere: & ex hoc occasionaliter excusaret se de eius cohabita- tione, & ideo allegauit pro se causam notam, scilicet, quod Jacob habebat pueros teneros, & foetus ouium, qui laborem itineris ferre non possunt, & si cogeren- tur velocius moueri quàm decebat moreretur simul. Esau autem, & qui cum eo erant venerant equitates, multum ergo morarentur, si Jacob familiam expecta- rent. Reculabat autem Jacob morari cum fratre suo in Seir, quia licet tunc benignè suscepisset eum timebat, quod postea recordatus iniuriarum factarū in eum, scilicet, emptionis primogenitorum, & furto surrepta benedictionis moueretur contra eum in malum. Vel fortè aliquis inordinatè zelans pro Esau noceret Jacob, & rebus suis. Morientur una die cuncti gre- ges. Idest multi de gregibus hyperbole est, quia pro- pter laborem immoderatum vnus diei non more- rentur omnes greges simul. Et ego sequar uestigia eius. Eundo per viam, per quam ipse iuerat. Donec veniam ad Dominum meum in Seyr. Idest ad montem Seir ter- ram Idumææ, in qua morabatur Esau.

Sed videtur, quod Jacob mentitus fuerit hic, quia promisit se iterum in Seir, sed non iuit, quia declina- uit in Socoth, & in Sichem. Respondent aliqui, q̄ non

Quæst. 1. An Jacob mentitus hic fuerit

non est mentitus, quia quando Jacob ista dixit sic fa- cere intendebat, sed postea cōsilio habito reperit ma- lum esse, & iudicauit non esse illuc eundū, & sic licet fallum dixerit, mentitus tamen non est, quod requiritur ad peccatum. Sic dicunt de Paulo, qui promisit se venturum in Hispaniam, vt habetur ad Rom. 15. sed postea nō venit, quia ipse ante venire disposuerat, sed Deus impediuit. Quod autem dicitur de Jacob satis concedo, sed id quod supponunt de Paulo, q̄ non ven- nit in Hispanias, nō tenēo licet hoc asserat Gratianus, vt patet in Decretis. 22. q. 2. c. beatus, quia maiores no- stri chronotica oppositum tenent, quibus magis cre- dendum est, q̄ Gratiano. Hoc n. ponit Isidorus: hoc idē Lucas Rudē in Chronicis. Hoc idem Ioānes Aegidij Zamoren. in lib. suo de laudibus Hispaniæ, & vñ esse argumētum fortius pro parte ista, q̄ pro opposita. Lo- cus. n. ab auctoritate negatiuè, nec est verus, nec verifi- milis, quid n. valet. Nō legit, q̄ venit beatus Paulus in Hispanias, ergo non venit: magis n. valet argumētum tria parte, Beatus Paulus promisit se venturum in Hi- spaniam: ergo credendum est, q̄ venerit, nisi opposi- tum aliquo modo ostendatur, quod in nullo loco au- tentico potest reperiri, quin reperitur alius magis au- tenticus, qui affirmatiuè tenet. De Jacob autē fortè melius dicitur, q̄ ipse nunq̄ intendit ire in Seir, nec ēt q̄ istud promisit, & sic mentitus est: fuit tñ istud mē dacium officiosum, quod non est negandum fuisse in Patriarchis, quia non fuerunt viri valde perfecti, quā aliqui eorum mortalia peccata, & satis graua cōmisse rūt. Oro te vt de populo qui nocum est. In hoc fuit satis Vr- banus Esau volens dimittere focios equites, qui com- mitarentur fratrem suū, vt sic eum saltem honoraret. Non est inquit necesse. Videbat Jacob, q̄ idē impedimē- tum esset ei si maneret cum eo aliqui de viris Esau, quia illi adducerent eum in Seir, nec posset ab eis ho- nestè inmediate declinare. Hoc uno indigeo, vt inueniam gratiam in oculis. Idest ò frater mi satis est mihi, q̄ tu di- ligas me, nec indigeo, vt aliquam aliam rem mihi tri- buas. Reuersus est illa die. Idest, q̄ illa die incepit reueri Esau in Seyr, licet non eadem die accesserit illuc. Vel fortè dicendum, q̄ eadem die accessit illuc, quia erāt in principio diei, q̄ obuiauit Esau Jacob, & immedia- tē reuersus est, & quia sui comites equitandō venerāt illa die, multum ambulare poterāt, maxime quia Idu- mæa prope erat, cum ista obuiatio facta esset apud Ior- danem, declinando autem inde ad latus australe mo- dico spacio coniuncta erat Idumæa apud Bethoron superius, vt patet in lib. de diuisione Terræ sanctæ, q̄ est in forte Ephraim, circa Orientem terræ promissio- nis, vt patet Iosue 16. c. & patet, quia ascendentibus fi- lijs Israhel de Aegypto cum peruenerint in cades bar- ne per terram Edon transitus erat, vt patet Numeri 20. cap. noluit tamen rex Edon consentire, sed Aegy- ptus est australis respectu terræ promissionis. Etiam Idumæa est australis, cum sit inter Aegyptum, & ter- ram promissionis. Et Jacob venit. Hic ponitur tertium, scilicet Jacob bonitas in recogitando diuinam gratiā, & hoc fuit, quia Deus eū in omnibus direxerat, a La- ban er. puerat, & fratri suo reconciliauerat. Venit in So- cōth. Nomen cuiusdam campi est, apud quendam lo- cum habitatum, & non vocabatur ille locus ante So- cōth, sed ipse eum sic nominat, quia ibi fixit tentoria sua, Socorh autem Hebræicè tabernacula signat. Ad- dificata domo. Quia habuit intentionem manendi ibi, & mansit ibi aliquanto tempore, & fortè per annos decem, quia quando facta sunt ea, quæ narrantur ca- pit. sequent. Jacob nouiter venisse videbatur apud Si- chimitas, vt videtur ibi ex litera, in qua rex Sichimo- rum persuadebat Sichimitas ad cōcationem cum Ja- cob, & filijs eius quasi nouiter veniētibus, sed ipsi tūc

Responso Doctoris.

Socoth quid.

occiderunt Sichimitas: ergo magni erant, & p̄r ali- quanto tpe manserat in Socorh. Hoc autē inferitur, ga- q̄ ista, quæ 7. seq. cap. narrant facta sunt, erant viri for- te 22. vel ad minus 20. annorum L. eui, & Simeon, q̄ occiderunt Sichimitas, sed q̄ ipsi recesserunt de ter- ra Melopotamia: nondum erant annorum vñdecim, vt patet supra 31. cap. & in seq. cap. dicitur. Transiitque in Salem urbem Sichimorum. Aliqui de Doctoribus nris volunt, q̄ ista vrbs Salem est, quæ vocatur Salin. Io. 3. cap. in qua baptizabat beatus Ioannes, sed non multū apparet, quia Ioannes baptizabat in Iordane, vt Luc. 1. cap. Sed illa ciuitas non vñ esse ibi, sed esse Sichē, vel apud Sichē. Constat tñ, q̄ Sichē non est apud Iordanem. Non pōt etiam dici, q̄ sit ista Salem ciuitas, quæ dī Ierusalem, in qua ante regnauerat Melchisedech, qui dicebatur Rex Sale, quia Ierusalem est ad partem Occidentalem terræ promissionis. Sale autē de qua hic dī, erat in principio terræ promissionis post Iordanē, quia post istā venit in Sichem, & post in Bethel: ista au- tem loca sunt Orientalia respectu Ierusalem, quia di- stant ab ea per miliaria 20. id. decem leucas, vt patet in lib. de diuisione terræ Sanctæ. Dicunt autē Hebræi, q̄ istud nomen Sale non est nomen propriū ciuita- tis, sed est nomē cōe signans pacem, dī. n. Sale, vel Sa- lō, pax: & est sensus q̄ venit Jacob in pace in urbem Sichimorū. In Sichē. Et hoc est, quia in itinere nullū dānū, vel iniuria ei accidit. Et satis est hoc bene dictū, sed in hac parte magis credendū est Hieronymo, quā Iudæis, quia Iudæi locorū ignari sunt. Hiero. autē totā illam terrā, & loca, quæ narrant in libris sacrę Scriptu- ræ cum sapientissimis Iudæis ambulauit: nec aliter Bi- bliæ locorū variam pluralitatem trāsferre de Hebræo ausus est, q̄ loca illa proprio visu notaret, vt ipse ait in quodā plogo super libros Paralipo. qui incipit Eufe- bius. Vñ mihi dicendū q̄ ista ciuitas, Sale est ciuitas Si- chē, quæ binomia erat, sicut patet de multis alijs locis in sacra Scriptura; vt Bethel, qui vocat Luza, & inter- dum Bethel, vt patet supra 28. cap. & Segor, quæ aliq̄ vocat Segor, aliq̄ Bala, vt patet supra 14. & 19. cap. Et non intrauit Jacob ciuitatē, sed mansit in cāpo, vt in- fra patet. Vrbs Sichimorum. Idest, q̄ Sale erat vrbs Si- chimorū. In qua habitabant Sichimitæ, & ponit hic terra Sale, & vrbs, vt exponens, & expositū, quæ est terra Chanaā. Iste locus erat primus, in quo moratus fuit Jacob, qui pertineret ad terram Chanaā: ex quo patet q̄ Socoth non erat in terra Chanaā, sed erat extra vl- tra Iordanem circa ipsum Iordanem, terra autē Cha- naam accipiendō eā propriè solum est illa, quæ est ci- tra Iordanem ab Oriētē, vt patet Num. 34. cap. vbi po- nunt termini terræ promissionis, quia non trās iuit Ior- danem, vt patet Deute. 3. cap. accipiendō tñ largius ter- ram Chanaā vbicunq; habitabāt Chananæi ēt aliq̄ terræ sitæ trans Iordanē ad Orientem eius dicuntur terra Chanaā. I. terra in qua habitauit Rex Og, & terra in qua habitauit Rex Seon, quia isti duo erant reges Amorrhæi, & per p̄ns Chananæi. Habitabant tñ vltra Iordanē in terra quam possederunt post duæ tribus, & dimidia, vt patet Num. 32. & Deut. 3. cap. Postquam reuersus est de Mesopotamia. Aliqui libri hñt hic assigna- tum principium cap. sed non debet esse. Sciendum q̄ Mesopotamia accipitur dupliciter. Vno modo pro quadam ciuitate, quæ vocatur Harā, quæ est inter duo flumina Tigrim, & Euphratem: vel pro quadam terra existente ibi cuius caput sit Haram ciuitas. Alio mo- do accipitur Mesopotamia, p̄ ipsa terra Chaldaeorū, quæ magis distat à terra Chanaam quàm Haram ci- uitas, siue Mesopotamia primo modo dicta. Hoc pri- mo modo. Ipro ciuitate Haram siue Charra, quod idē est, accipitur cōiter in tota sacra Scriptura. Secun- do modo tñ reperitur Iudit. 5. c. in narratione Achior cum

Salem ci- uitas, quæ & vbi sit.

Iudæorū opinio.

Hierony- mi opinio.

Doctoris opinio.

Situs cer- tæ Cha- naam.

cum dicitur: Populus iste de progenie Chaldaeorum est, hic primum in Mesopotamia habitavit, quoniam noluerunt Deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldaeorum. Deferentes itaque caeremonias patrum suorum, quae in multitudine Deorum erant, vnu Deum coluerunt, qui & praecipit eis, ut exirent inde, & habitarent in Charam, vocatur autem ibi Charam id quod Harā, quod Hebraei vocant Mesopotamiam, seu Naran Nahan. Sed ibi videtur quod venerunt de Mesopotamia in Naran siue Charam, ergo non erat iudem. Et sic Mesopotamia non accipitur ibi pro Harā, sed pro terra Chaldaeorum. Nam sicut supra 11. cap. in fine dicitur quod Thare cum Abraham, & Sara, & Loth, venit de Vr Chaldaeorum in Haram ita Iudith. 5. cap. dicitur quod venerunt de Mesopotamia in Haram siue Charam, ergo Mesopotamia aliquando accipitur pro Vr Chaldaeorum. Hic autem accipitur Mesopotamia pro Harā ciuitate, ut colligitur supra 29. & 31. c. Et habitavit iuxta oppidum. Idest iuxta oppidum Sichē. Ex hoc etiam patet, quod illa ciuitas Salem erat Sichem, quia iuxta illam habitavit Iacob. Et vocat eam oppidum non determinando, quod oppidum fuerit, quia paulo ante illam ciuitatem nominauerit: & dicit hic, quod Iacob habitans ibi emit partem agri a Rege Emor, qui erat Rex Sichē: ergo apud Sichem erat. Erunt ergo idem Salē, & Sichem. Emitque partem agri, in quo fixerat Tabernacula. Scilicet ad manendum. A filijs Emor. Emor erat Rex, ut patet seq. ca. & hic. vocantur autem filij eius non filij quos ipse genuit, sed subditi eius, quia maiores, & Dni p̄res dici p̄nt, quia subditorū curā gerere dēnt. Sic vocabant Senatores Romani p̄res scripti; de quo Boet. de sol. li. 1. p̄la 4. sed nō idē de p̄rib⁹ merebamur, i. de Senatorib⁹, & l. 2. Met. 6.

Nouimus quantas dederit ruinas Vrbe flammata, patribusque castis.

Idest Senatoribus. Et sic locutus fuit Ephron Hethaeus cum vendiderit speluncam duplicem Abraham, ut patet supra 23. cap. cum dicitur agrum trado tibi, & speluncam, quae est in eo praesentibus filiis populi mei. Patris Sichem. Nomen viri est hic Sichem, & nominatur hic, quia Dinam filiam Iacob oppressit, ut patet seq. cap. Centum agnis. Satis erat paruus ager, quod solum centum agnos valebat, sed credo, quod magnus erat, quia tali indigebat Iacob pro pascuis suorum pecorum. Dicendum ergo quod quia tunc terra nondum multum habitata erat, possessiones paucis precio vendebantur. Et erecto ibi altari. Ad gratias referendas Deo immolando victimas, quia ad solam inuocationem diuini nominis non erat necessarium altare. Et inuocant super illud. Faciendo holocausta, & preces fundendo. Fortissimum Deum. Deus enim omnem perfectionem continet eminentem, sed interdum nominamus eum a quadam re, interdum ab alia, secundum effectus quos sentimus, & quia Iacob senserat Dei fortitudinem eripiendo eum a Laban, & mollificando eor fratris eius Etai: ideo eum fortissimum nominauit. Fortissimum Israel. Idest Deū suum, qui erat Israel. Iacob enim vocabatur Israel, & non Iacob, ut patet praec. cap. & dicendo Deum Israel dicebat Deū suū.

Dina ad videndum mulieres egreditur, & opprimitur: Sichimitae circunciduntur: pro quorum occasione Iacob arguit filios. Cap. XXXIII.

2. Reg. 13.

GRESSA est autem Dina filia Lyae, ut videret mulieres regionis illius. Quā cū vidisset Sichē filius Hemor Heuei princeps terre illius, adama-

uit eam, & rapuit, & dormiuit cum illa, vi opprimens virginem. Et conglutinata est anima eius cum ea, tristisque deliniuit blandicijs. Et pergens ad Hemor patrem suum, accipe, inquit, mihi puellam hanc coniugem. Quod cum audisset Iacob, absentibus filiis, & in pascuis pecorum occupatis, siluit donec redirent. Egresso autem Hemor patre Sichē, ut loqueretur ad Iacob, ecce filij eius veniebāt de agro; auditoque quod acciderat, irati sunt valde, eod quod sedam rem operatus esset in Israel, & violata filia Iacob, rem illicitam perpetrasset. Locutus est itaque Hemor ad eos: Sichē filij mei adhæsit anima filij vestrae. Date eam illi vxorem; & iungamus vicissim connubia: filias vestras tradite nobis, & filias nostras accipite, & habitate nobiscum: terra in potestate vestra est, exercete, negocia mini, & possidete eam. Sed & Sichē ad patrem, & ad fratres eius ait: inueniam gratiam coram vobis; & quaecunque statueritis, dabo: Augete dotem, & munera postulate, & libenter tribuam quod petieritis; tantum date mihi puellam hanc vxorem. Responderunt filij Iacob Sichē, & patri eius in dolo, scruientes ob stuprum fororis: non possumus facere quod petitis, nec dare fororem nostrā homini incircunciso, quod illicitū, & nefarium est apud nos: sed in hoc valebimus foederari, si volueritis esse similes nostri, & circuncidatur in vobis omne masculini sexus. Tunc dabimus, & accipiemus mutuo filias vestras, ac nostras: & habitabimus vobiscum, erimusque vnus populus: si autem circuncidi nolueritis, tollemus filias nostras, & recedemus. Placuit oblatio eorum Hemor, & Sichem filio eius: nec distulit adolescens, quin statim, quod petebatur, expleret: amabat enim puellam valde, & erat inclitus in omni domo patris sui. Ingressique portam vrbis locuti sunt ad populum: viri isti pacifici sunt, & volunt habitare nobiscum: negocietur in terra, & exercent eam, quae spaciofa, & lata cultoribus indiget: filias eorum accipiemus vxores, & nostras illis dabimus. Vnum est quo differtur tantum bonum: si circuncidamus masculos nostros, ritum gentis imitantes, & substantia eorum, & pecora, & cuncta, quae possident, nostra erunt, tantum in hoc

acquie-

acquiescamus, & habitantes simul, vnum efficiamus populum. Assensique sunt omnes, circuncisis cunctis maribus. Et ecce die tertio, quando grauissimum vulnere dolor est: arreptis duo filij Iacob Simeon, & Leui fratres Dinæ gladijs, ingressi sunt urbem confidenter: interfectisque omnibus masculis Hemor, & Sichem pariter necauerunt, tollentes Dinam de domo Sichem sororem suam: quibus egressis irruerunt super occisos ceteri filij Iacob, & depopulati sunt urbem in violationem stupri. Oves eorum, & armenta, & asinos, cunctaque vastantes, quae in domibus, & in agris erant, paruulos quoque eorum, & vxores duxerunt captiuas. Quibus patris audacter, Iacob dixit ad Simeon, & Leui: Turbastis me, & odiosum fecistis me Chanaanais, & Pherezais habitatoribus terrae huius. Nos pauci sumus: illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea. Responderunt: Nunquid ut scorto abuti debueret sorore nostra?

Quatuor in hoc capitulo aguntur.

EGRESSA. Descripta tribulatione Iacob illata a cognatis hic describitur, eius afflictio illata a vicinis, scilicet a Sichem filio Hemor opprimente filiam suam Dinam, & tangunt quatuor. Primo ponitur zelus, & dolor pro Dinæ violatione: secundo dolus in mutua colloquutione, ibi. Locutus itaque est Hemor. Tertio scelus, & iniquitas in Sichemitarum occisione, ibi. Et ecce die tertio. Quarto metus ex vicinorum congregatione, ibi. Quibus patris. Ad primum. Egressa est autem Dina. Scilicet de domo paterna: mulieres enim propter sexus verecundiam non vagari, sed in domo manere debent maxime virgines. In hoc ergo culpa notatur Dinæ, quia dicitur egressa est. Erat autem domus Iacob in agro extra ciuitatem Sichem, ibi enim fixerat tabernaculum, ut patet praeced. cap. quia ciuitatem intrare noluit, ne cum idolatris habitaret. Iuit etiam Dina incomitata viro, vel muliere, quod non decebat puellam virginem. Fecit autem forte hoc, quia quasi furtim de domo patris egressa fuerat, quia nesciebat mater, quae forte eam in ciuitatem ire non permisisset, & hoc timens Dina nulli indicauit, quo iret putans se cito redituram. Filia Lia. Hæc enim peperit in fine omnium filiorum suorum, ut patet supra 30. cap. Ut videret mulieres regionis illius. Fuit enim curiosa in videndo, quia voluit videre ornatum terræ illius, & festa, quae faciebant. Dicit enim Iosephus, quod illa die erat festum, & congregabantur mulieres regionis illius, & fiebat festa magna, & gaudia, Dina autem desiderauit forè emere ornatum mulierum terræ illius, vel quia ipsa nutrita fuerat in locis pastoralibus extra ciuitates, desiderauit illa die videre festa ciuitatis maxime in ornatibus mulierum, & hoc satis demonstrat textus cum dicit. Mulieres regionis illius. Idest non solum volebat videre mulieres ciuitatis illius, sed etiam mulieres totius regionis. Hoc autem est, quia tunc congregatae in eodem loco ad aliqua festa erant. Quam cum vidisset Sichem filius Hemor. Ab isto Sichem forte vocata fuit

Alph. Tost. super Gen.

ista ciuitas Sichem, & hoc quia aliquando domini nominat loca sua a nominibus filiorum suorum, ut patet de Cain qui nominauit ciuitatem primam, quam fecit ante diluuium a nomine filij sui Henocho, ut patet supra quarto cap. cum dicitur cognouit autem Cain vxorem suam, quae concepit, & peperit Henocho, adificauitque ciuitatem, & vocauit nomen eius ex nomine filij sui Henocho. Sic ergo foret de Sichem. Et satis concordat, quia supra vocabatur Salem. Quia iste Sichem erat filius regis, & primogenitus eius, tanquam regi licebat facere quicquid volebat vnde faciliter potuit Dinam comprehendere, & opprimere. Heuei principis terre. Erant enim isti de genere Heueorum. Est enim Heueus vnus de septem populis habitantibus in terra promissionis, de quibus multotiens in istis quinque libris Moysi. Terræ illius Hemor. Princeps erat ciuitatis Sichem, & non solum istius ciuitatis, sed etiam quarundam villarum, & viculorum, & totius territorij. Adamauit eam. Idest valde amauit eam. Quia forte vidit eam pulchriorem mulieribus terræ illius, quia illa nata fuerat in Mesopotamia, quae est septentrionaliter, ideo frigidior & consequenter mulieres terræ illius albiiores, & speciosiores. Terra autem Chanaan satis calida est, quia est satis australis, cum Ierusalem, quae est aliquid septentrionalis in terra illa habeat solum elevationem Poli 32. gradus, & per consequens magnam propinquitatem versus aequinoctialem, quod autem mulieres de Mesopotamia essent pulchre, patet quia mulieres istorum trium Patriarcharum, quae fuerunt de terra illa, erant ita pulchrae, quod ipsi erant in periculo propter eas. De Sara patet supra duodecimo & vigesimo cap. De Rebecca supra vigesimo nono cap. Et rapuit. Raptus est quando puella virgo inuoluntariè de domo paterna educitur, ut cognoscatur secundum quod loquuntur iura humana, ut patet extra de raptoribus per totum. Non fuit autem sic factum Dinæ, quia ipsa de domo paterna egressa est, sed quia violenter cognita est, vocatur raptus. Sichem enim cum adamauit eam accessit ad eam amatorijs verbis demulcens plura dare pollicitus, cum autem nec sic Dina consentiret, quia in hoc pudica erat, Sichem amoris violentiam ferre non valens pro verbis viribus vius est. Dormiuit cum ea. Cognoscendo eam carnaliter. Vi opprimens virginem.

Chanaan est terra multum calida.

Quest. 1. Quo dicitur prius dormiuit Sichem cum Dina deinde de oppressit eam?

Amor heros quid.

Quomodo dicitur hic, quod prius dormiuit Sichem cum Dina, deinde quod oppressit eam, quia cum oppressio sit violatio virginis non sic dicitur post dormitionem ipsam cum virgine. Dico quod ista non sunt diuersa, sed idem totaliter, & ponitur hic participium loco gerundij secundi, scilicet. Vi opprimens virginem. Idest dormiuit cum ea opprimendo eam, ita quod ipsa oppressio, & dormitio cum ipsa idem fuerint. Et conglutinata est anima eius cum ea. Idest totaliter adhæsit anima eius animæ Dinæ eam ardentissimo amore, & inordinato amando, taliter enim incidit forma Dinæ in apprehensionem Sichem, quod incurrit amorem fortissimum, qui dicitur amor heros; est enim passio fortis, de qua multa medici, in qua etiam si amas careat amato ad insaniam verti potest, nisi cito congruentia remedia adhibeatur. Conglutinatio autem Sichem cum Dina satis apparet exijs, quae fecit, ut infra habetur. Hoc autem raro accidit, quia ut communiter viri postquam cognouerunt foeminas, quas nimio desiderio cupiebant, non ita ardentur feruntur in illas, sed contemnunt. Vnde accidit interdum quod ille, qui nimio amore exarserat, nimio odio contra amatam post coitum exacerbetur, ut patet de Amon filio Dauid amante

Vu arden-

ardentissimè sororem suam Thamar, ita vt deperiret in amore eam, sed postq̄ eā vi oppressit, maius fuit odiū, quo eam exosam habuit, q̄ amor, quo eam prius dilexerat, vt patet secūdo Reg. 13. De his autem latius dicitur Deuter. 9. cap. latissimè aut̄ de viribus, & cōditione amoris Deo dante dicitur 2. Reg. 13. cap. & ibi vide. Hæc autem superiora vera sunt, nisi fortè postea redeunt passione, qua existente nulla respuitur femina. *T̄ istemque blanditijs delinuit.* Id est Dina tristata fuit, & Sichem consolatus fuit eam, quibusdam blanditijs amatorum. Fuit Dina tristata valde, quia maius bonum, quod mulierem preciosam facit, perdiderat, & inciderat magnam ignominiam, quia culpa sua hoc ei euenerat. Timebat etiam valde patrem, & matrē, quia sine eorum mandato & cognitione, sola venerat in ciuitatem. Sichem autem quia supra modum diligebat eam quasi animam suam cōsolabatur eam blanditijs. Dicuntur autem blanditiæ verba blanda amatorum, quia. *promittebat ei Sichem eam accipere in vxorem, & facere maiorē dñam, quā pater eius, & fratres facere possent, & in hoc verum dicebat.* Puella autem licet non perfectè, aliquantulum tamen cōsolata est, quia putauit q̄ pater suus libenter daret eam in vxorē Sichem filio regis Hemor. Et non reuerſa fuit Dina tunc in domū patris sui, sed mansit in domo Sichem, quia ipse nō permisit eam redire, & ipsa forte ausa nō fuisset. Et mirum valde est, q̄ cum Sichem tenuerit Dinam in domo sua, & ad libitum posset frui eius cōcubitu oibus istis diebus, quibus tractabantur fœdera, donec populus totus consenserit circūcidi qualiter iam abundans sibi ipsi nō relinqueret eam, vt non subiret tantum dolorem ipse, & pater eius rex, & omnes viri ciuitatis. Quod autem manserit apud Sichem puella, patet infra in litera, vbi dicitur, quod cum filij Iacob occiderunt omnes Sichimitas, rapuerūt sororem suā de domo Sichem. *Accipe inquit puellam hanc in coniugem.* Nimius amor erat. Si enim anteq̄ eius frueretur concubitu pulchritudine eius illectus eam peteret in vxorem, mirandū nō esset, sed postq̄ eam forte multoties cognouerit tanto desiderio eam in coniugem postulare magnum satis videtur, inciderat enim in eū passio illa durissima, quæ dicitur amor hæreos. *Quod cum audisset Iacob.* Scilicet filiam suam fuisse raptam, & violatam. *In passu pecorum occupatis.* Erant enim oēs viri pastores, & distabāt pascua à tabernaculo, nec aliquid horum audierunt. *Siluit.* Dissimulando factum, quia non poterat immediate remedium adhiberi. *Donec redirent filij.* Scilicet ad cibos sumendos, vel ad mandandum forte in domo relictiis gregibus apud alios pastores. *Egresso autem Hemor patre Sichem.* Patet hic qualiter multum instabat Sichem patri suo Hemor vt iret ad petendum illā puellam sibi in vxorem, quia eadē die, qua discessit Iacob, fortè in die, quo cōtingit raptus Dinæ, Hemor iuit ad Iacob, vt peteret eā in vxorem pro filio suo Sichem anteq̄ venirent filij Iacob de agro adhuc ipsi nihil huius rei cognoscentibus. *Ecce filij eius veniebant de agro.* In eadem die antequam aliquid de hac re cognouissent, & sic accidit vtrosque simul ad Iacob venire. *Irati sunt valde.* Quia magna iniuria erat in persona valde coniuncta, & magis adhuc dolebant de iniuria patris, quā de iniuria sua, ideo sequitur. *Quia sciam rem operatus sit in Israel.* Id est quia Sichem filius Hemor commisit aliquid valde turpe contra Iacob. Vocatur res fœda violenta virginis defloratio. Maximè, quia violator Gentilis incircūcisus erat, virgo autem violata Hebræa. *In Israel.* Scilicet contra Israel. Iacob, qui vocabatur Israel, vt patet cap. præced. & nominatur dote, quia cum esset pater puellæ defloratæ ad eum magis iniuria pertinebat. *Et violata filia Iacob.* Id est in violando filiam Iacob.

Blanditijs quid.

F cob. *Rem illicitam perpetrasset.* Scilicet aliquid q̄ non licebat s̄m ius naturale, nec s̄m iura humana. *Locutus est itaque.* Hic ponitur secundum. *Idolus in colloca-tione.* *Locutus est Hemor ad eos.* Id est ad Iacob, & filios eius. *Sichem filij mei anima adhaesit forori vestra.* Eam ardentem amando, & dicitur adhaerere, quia amor transformat amantem in amatum, cum sit vinculum vni-tiuitatis, & anima verius est vbi amat, quā vbi animat. *Sorori vestra.* Loquebatur Hemor ad Iacob, cuius erat filia Dina, & ad fratres Dinæ. Sed hic vocauit omnes illos fratres Dine faciens denominationem à plurib⁹, quia fratres erant multi. Vel quia fratres videbantur magis dolere in aperto de ista defloratione quā pater. Et Hemor præponens istud negotium valde cautus fuit, quia deflorationem, quæ iniuriola videbatur subtrahit, ne in ipso verborum exordio eos ad iā prouocans totum negotium perturbaret. Sed proposuit ea, quæ bona erant, & satis suauiter audiri poterant. s̄ q̄ Sichem filius suus. s̄ filius regis adamauerat nimis Dinam, ideo rogabat, vt eam ei concederent in vxorē. *Et iungamus vicissim.* Id est mutuo vel in alterutro. *Connubia.* Secundum modum, qui sequitur, s̄ q̄ filij Iacob acciperent vxores de Sichimitis, & Sichimitæ acciperēt vxores de filiabus Iacob, & filiorum eius impo-sterum. Et sic persuadēdi modus erat iste, quia per istud connubium introducerentur omnia alia. *Filias vestras tradite nobis.* Loquebatur Hemor pro futuro, quia tūc nullam aliā filiam habebat Iacob, nec filij eius. *Et filias nostras accipite.* Loquebatur Hemor in persona totius populi Sichimitarum, & regionis illius, quia cum esset rex eorum continebat totum populum eminēter in virtute, & putabat se Hemor multū in hoc suadere filijs Iacob, quia illi erant iam viri, & nō habebant vnde acciperent vxores, nisi de Sichimitis, & inuēbat Hemor q̄ si illi non consentirent in hoc coniugio nō permitterentur accipere vxores de terra illa. *Habitate nobiscum.* Id est inter nos in terra ista. *Terra in potestate vestra est.* Id est erit ad habitandum vbi cūque volueritis, si duntaxat hoc faciatis, & loquebatur per modum præsentis de eo, quod futurum erat. Nam non erat adhuc terra illa in potestate filiorum Iacob, vt habitarent vbi cūque vellent, nec volebat hoc Hemor rex Sichimitarum concedere eis, donec consentirent in illud matrimonium. Sed quia si concederent illud fieri, certissimè ipse daturus erat omnia, quæ dicebat. Licet futura essent loquebatur de eis per modum præsentis, quia præsens notat aliquid certū. *Exercete eam.* Id est excolite plantando vobis vineas, & hortos, & agros limitādo. *Et negociamini.* Id est etiam si volueritis habeatis officium negociatorū, id est mercatorum. *Et possidete eam.* Id est sit in potestate vestra ad faciendum de ea quicquid libuerit. *Sed & Sichem.* Videns autem Sichem filius Hemor quod loquente patre suo taceret Iacob, & filij eius, putauit eos aliquantulum fore suos ad hoc, ideo etiam ipse addidit alia verba allicitiua promittendo magnam dote. *Ad patrem, & fratres eius ait.* Non ponitur hoc ad patrem specialiter quasi ante Hemor nō locutus fuisset ad patrem Iacob, quia non erat verisimile quod præ-sente Iacob loqueretur ad filios, & nō ad patrem. Sed ponitur hic ad patrem, quia nunc incipiebat loqui Sichem filius Hemor, vt videretur cui loquebatur. *Inueniam gratiam in oculis vestris.* Id est rogo quod faciatis hoc, quod dico. *Et quacumque statueritis dabo.* Scilicet de puella dotanda: nō enim esset in hoc aliqua cōten-tio, quia Sichem ditissimus erat cū esset filius regis, poterat ergo dare quicquid peterent. *Augete dote.* Id est petatis quantum volueritis pro dote. Dicit autem augete quia augmentū est q̄ aliud crederet supra debitū, & æquale. Sic ergo dicebat Sichem. *Augete dotē.* in solum dabo dote

Dos qd sit

Dos dupli-citer acci-pitur.

Lex He-bræorum.

dotem æqualem, vel rationalem si petatis, sed etiam si petatis supra iustum dabo. Sciendum quod dos est illud quod datur viro ab vxore sua, quando contrahit matrimonium ad sustentanda onera matrimonij. Do-natio propter nuptias dicitur, quod vir donat vxori quando contrahunt matrimonium ad eandem causam, vt patet extra de dote post diuortium restituenda. c. nu-ber in §. vltimo. Sic patet. C. de donationibus ante nuptias. l. i. & l. vltima. Hic tamen dicitur. *Augete dote.* Et accipitur pro ipso quod Sichem daturus erat, & nō pro eo, quod daturus esset Iacob cum filia sua Di-na, quia Sichem filius regis Hemor nihil petebat cum ea, sed solum eam habere volebat. Ideo dici potest dupl̄, vno modo quod dos accipitur pro donatione propter nuptias, quæ se tenet ex parte viri, ita quod accipitur dictio ista improprie sicut sepe in scriptura mutantur multæ dictiones à suo significato cōi, cum etiam ipsa iura interdum corrumpant proprietatem ipsorum vo-cabulorum, & sic solum statit dos pro donatione pp nuptias, quæ se tenet ex parte viri. Alio modo, & ve-rius atque congruentius literæ potest stare, q̄ accipiat dos proprie. s̄ pro ipsa pecunia, quam dant puellæ, q̄ si nuptui tradunt, & est pecunia illa ad sustentanda onera matrimonij, & est ipsius puellæ, & si cōtingat quauis occasione matrimonium se iungi, quod dos reuertit ad puellam, cum sua sit. Sichem autem offerebat se ad dandum istam dote. s̄ quod non solum dote dona-tionē propter nuptias, quæ se tenebat ex parte ipso-ni, quam dāt omnes viri, sed etiam quod ipse daret do-tem puellæ. s̄ quod sicut Iacob erat daturus certū quid ipsi Sichem cū filia sua Dina loco dotis ad onera ma-trimonij sustentanda, & quod illa pecunia esset puellæ tradita in matrimonium, ita ipse Sichem cōstituebat pecuniam quantumcūque ipsi vellent quam accipe-ret puella pro se loco dotis, quam dare debebat ei pa-ter suus. Et quod proprietates illius dotis ad puellam pertineret, & ad hoc plura possunt mouere. Primum quia iste Sichem violenter puellam oppresserat: erat autem lex tempore Hebræorum, vt patet Exod. 22. c. & nunc est, vt patet extra de adulterijs, & supro. cap. 1. quod si quis seduxisset puellam, dormiisset que cum ea, dotaret eam, id est daret ei dote, quam ipsa, & pa-ter eius daturus erat, & acciperet eā in vxorem. Si au-tem pater eius dare voluisset, dabat corruptor dote puellæ, secundum quod accipere consueuerat virgi-nes. Poterat ergo ista lex tunc esse, & satis verisimile est, ideo cum Sichem violasset puellā, volebat subire istam legem, & dare non solum donationem propter nuptias, quam aliās daturus erat, sed etiā dote puellæ, quæ esset pro ipsa puella. Item patet, quia dicit hic Sichem, augete dote, quasi quod in hoc aliquam gratiam faceret cognatis puellæ. Si tamen intelligen-retur de donatione propter nuptias, nulla gratia esset, quia proprietates huius maner penes virum, ergo in-telligitur de dote danda puellæ. Item quia cum ipse esset filius regis, nullus dubitabat, quin ex parte sua da-ret quicquid possidebat ad sustentationem matrimo-nij. Sed dubitabat si veller dare aliquid loco puellæ, ideo de hoc dicitur hic. *Munera postulate.* Id est non solum petatis dote pro sorore vestra, sed etiam pe-tatis pro vobis dona, quia quicquid postulat etiam dabo. Erat enim consuetudo quod sponsus daret mu-nera cognatis sponse, vt patet supra 24. cap. de Eliazer, qui dedit munera cognatis Rebecca, quando eam ac-cepit in sponsum pro Isaac. *Libens tribuam, quod peteri-tis.* Non enim erit in hoc aliqua mora si eam mihi concedatis. *Tantum.* Id est solum. *Dote mihi puellam in vxorem.* Non petebat cum ea dote, quia ipse di-us valde erat, maximè quia ipse dicebat se dotaturū puellam s̄m petitionem oīum cognatorum, cū dixit

augete dote, munera postulate. *Respondunt filij Iacob.* Licet Iacob præsens esset huic colloca-tioni, vt patet supra, tamen nō respondit, sed filios respondere permisit. *In dolo.* Quia ponebant conditionem cum Sichimitis, qua stante darent sororem suam, & nō in-tendebant eam dare, sed Sichimitas per hanc cōditio-nem fallere, Iacob autem non consensit in hoc dolo, nec conscius fuit, vt patet infra 49. cap. s̄m cōsilio eor-um non fuit anima mea, quando loquitur contra Si-meon, & Leui. Et videtur quod postq̄ proposuerūt Hemor, & Sichem intentionem suam, non statim re-sponderunt eis fratres Dinæ, quia non videbantur ho-nestum, q̄ in negotio ita arduo sic præcipitantes, & si-ne præhabito consilio responderent, ideo recedentes ad modicum spaciū inter se consilio habito istā frau-dem machinati sunt; & patet hoc, quia aliter non po-terant omnes fratres Dinæ sic respondere nisi cōsiliū ante fecissent, quia licet vnus hoc imaginaretur non imaginarentur ceteri: & dato q̄ ceteri simul in hanc fraudem incidere imaginādo, tamen non constaret alicui eorum, q̄ omnes sic imaginabātur, ideo nullus eorum sic auderet pro omnibus respondere. Et si di-cas quod antequam veniret Hemor consiliati fuerāt, hoc non potest stare, quia non poterant consiliari de eo, quod nullo modo præsumebant. Item patet hoc infra 49. cap. vbi dicit Iacob contra Leui, & Simeon in consilio eorum non fuit anima mea: ergo consilium de hoc inierunt. *Sauientes ob stuprum sororis.* Dolor magis & rabies mouebat eos ad istam fraudem, cū aliter se vindicare non possent. Dicitur stuprum vir-ginis defloratio, siue voluntaria, siue inuoluntaria; ista tamen adhuc addebat super stuprum, quia inuolun-tarie facta est, ideo maior erat iniuria. *Non possumus facere.* Scilicet de iure. Id enim possumus quod de iure possumus, id est non est nobis honestum hoc fa-cere, nisi sequenti conditione. *Sororem nostram dare ho-mini incircūcisio.* Erat enim Sichem incircūcisus, quia Gentilis erat. Et dolus erat in hoc, quia isti non proponebant circūcisionem quasi zelatores eius, ita q̄ vellent attrahere Sichimitas ad Dei cultum, sed vt eos sic occiderent, vt infra patet: grauius ergo pecca-uerunt, ideo grauius increpati fuerunt a Iacob post ea, vt infra 49. cap. *Quod illicitum est.* Id est contra ius, & consuetudinem nostram, & in hoc verum dicebant, quia Deus fecerat eos peculiarem populum sibi per circūcisionem, vt patet supra 7. cap. ideo non erat li-citum quod semen sanctum coniungeretur idolatris: sed isti proponebant bonum ad malam intentionem, ideo nihil merebantur, sed potius demerebātur, cum de hoc grauius admoniti sunt, & increpati, vt patet infra 49. cap. melius ergo fuisset bonum non dicere, q̄ ad finem mali dicere. *Et nefarium.* Id est abominabi-le: aliqua enim sunt illicita, quæ non sunt nefaria, vt fornicari, & diuitias, & honores indignos cupere, sed non sunt sic omnia, quia quædam sunt alia vitia, quæ mala & nefaria sunt, vt cōcubitus sodomiticus, vel cū pecoribus: dare autem Hebræam mulierem homini in-circūcisio non solum malum erat, sed etiam abomi-nabile, quasi q̄ naturā, & eorū cōem legē, quæ præci-puè à Deo data fuerat, ideo frangere eā existimabant esse valde magnum peccatū, sicut facere idolatriam, vel similia, quæ sunt multum q̄ nostrā opinionē. *Si in hoc valebimus fœderari.* Id est ista conditione apposta poterimus vobiscū cōiungere fœdera cōiugiorū. *Si volueritis nostri esse similes.* Id est vt sitis circūcisī, sicut nos. *Et circūcidiatur in vobis omne masculinum sexus.* Sic. n. data fuerat eis à Deo cōstitutio, vt patet s̄. 17. c. & in oīb⁹ his iustū petebat filij Iacob, sed malo aīo, ideo demerebant. *Eri-musq; vnus populus.* Rectè dicebāt, quia vt ait Philo. 3. Polit. ad hoc q̄ aliq̄ sit ciuis, requit q̄ participet legibus

Stuprum quid.

Quædam sunt illicita, quæ nō sunt nefaria.

bus ciuitatis, & principatu saltem concionatio, idest quod possit dare vocem suam in concione, idest in concilio, quando aliquid agitur de statu communitatis. Eodem modo requiritur quod ad hoc, quod aliqui sint iidem ciues inter se, quod participent eisdem legibus, & eodem genere principatus. Quia ergo Iudaei quaedam leges speciales habebant, non possent esse perfecte vnus populus, donec Sichimitae tenerent eandem leges, quas Hebraei. de circuncisione, & sicut laborauerat Hemor, & Sichem, ut illi ad dandum sororem suam in vxorem Sichem consentirent, ita ipsi laborauerunt, ut suaderent Sichimitis, ut sic de eis vindictam sumere possent. *Tollenus sororem nostram.* Non viribus, quia impares se esse putabant, sed talem, qualis est, accipiemus eam, quia vos nobis eam dabit is nolentes nos magis grauare. *Et recedemus.* Scilicet a terra ista ad habitandum in aliam regionem. *Placuit oblatio eorum Hemor.* Idest oblatio sororis in coniugem cum illa conditione. *Nec distulit adolescens.* Scilicet Sichem, quia immediate circuncisus est, & subditur causa. *Amabat enim puellam valde.* Idest licet circuncidi dolorosum esset maxime viris perfectis, & magnis, tamen quia diligebat, satis facile ei visum est, amantem enim nihil difficile est. Sic enim habetur Cant. 8. cap. fortis est ut mors dilectio; immo morte fortior, quia verè amantes magis volunt mortem, quam amorem pati dispendia. Sic probat Seneca Tragedia quarta, quae dicit Hippolytus, & supra etiã 29. cap. sic dicebatur, quod cum seruaret Iacob pro Rachel septem annis videbantur ei esse dies pauci pro amoris magnitudine. *Et ipse erat inclitus.* Idest honestior, vel famosior. *In omni domo patris sui.* Quia ipse primogenitus erat, & regi patri suo iure hereditario successurus in regnum. Et ponitur hoc ad indicandum qualiter potuerit persuaderi Sichimitis, quod hoc faceret se circuncidentes. quia iste erat futurus rex eorum post mortem patris rebus recte se habentibus, ideo ei tanquam regnanti obedire volebat, maxime quia rogabat, & si forte aliquis de Sichimitis ei precanti resistisset postquam rex foret alia quaesita occasione eum delere posset, precipue cum Hemor pater eius, qui tunc regnabat, hoc idem Sichimitas exorabat. *Ingressi portam vrbis.* Scilicet Sichem & Hemor, qui iam veniebant gaudentes habita responsione filiorum Iacob. *Locuti sunt populo.* Congregantes totius ciuitatis concilium, & dicitur *Ingressi portam ciuitatis.* Quia concilium ciuitatis ad portam vocauerunt. Sic enim erat consuetudo illius temporis, ut iudicia, & congregationes fierent in portis, ut diximus supra 23. cap. *Viri isti pacifici sunt.* Idest non veniunt ad explorandum patriam nostram, vel insidiandum nobis. Principium autem persuasionis ad aliquam ciuitatem hoc est. esse pacificos viros, quia communis regula est, quod ea, quae obuiant statui politico repellantur: maximum autem bonum politicum est pax ciuitatis, in qua quilibet rerum suarum Dominus est, & omnes iocundantur, & magis abundare diuitijs, & delectationibus possunt quam alias. Sicut dicitur de tempore Salomonis regis, qui imperauit in diebus pacis, ut patet Ecclesiast. 47. cap. & 3. Reg. 4. cap. quia omnes gentes terrae illius ei subiectae erant, & regnabat confidenter nullo perturbante, ideo sequitur in eodem cap. Habibat Iudas, & Israel confidenter vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua absque villo timore, ut patet eod. cap. Quod ergo repugnat paci politicae tanquam summum malum totis viribus propulsandum est. Primo ergo remouit Hemor istud primum inconueniens, & maximum dicens. *Viri pacifici sunt.* Scilicet de quibus nihil mali, aut suspicari, aut formidare possitis. *Et volunt habitare nobiscum.* De quo proueniet nobis magna utilitas, ut patet per ea, quae sequuntur. *Negotiantur in terra.* Idest bonum est, quod

negociantur. Non dicebat hoc Hemor precipiendo, sed suadendo & consulendo, ut ad aliquid eos traheret. *Quia paciosa est, & cultoribus indiget.* Ista erat utilitas, quae terra illa melior, & vberior fieret cum tota coleretur multiplicatis habitatoribus, quae si partim inculta maneret, ut tunc erat. Etiam quia magis contra hostes terram defendere possent si multiplicarentur quam alias. *Vnum est, quo differtur tantum bonum.* Idest vna sola conditio est, quae impedit ne tantum bonum fiat, vel differt, idest prolongat, ne fiat donec ipsa compleatur. *Si circuncidatis tantum.* Idest solum. *Masculos vestros.* Idest vos, & filios vestros. quod haec res sola est, & parua, quae nos a tanto bono prolongat. *Ritum gentis imitantes.* Idest quod nos efficiamur imitatores eorum, quantum ad istum ritum specialem, quem gens ista obseruat. *Tantum in hoc acquiescamus.* Idest non petunt aliquid, nisi hoc quod satis paruum est ad tantum bonum, quod inde sequitur ideo acquiescere debemus. *Substantia eorum.* Idest tota suppellex. *Et pecora eorum.* In quibus maiores diuitiae erant. *Et cuncta, quae possident.* Ad comprehendendum generaliter. *Nostra erunt.* Idest communicando cum eis bona sua transferentur ad nos, & bona nostra ad illos, quia talis est natura concitationis, maxime quia amici nostri erunt, & amicos bona cõia esse eis videntur, cum & ipsi amici inter se idem sint, ut habetur per Arist. 9. Ethic. famicus est alter ipse. Et Tullius in lib. de vera amicitia ait: Vera amicitia est idem velle, & idem nolle in rebus licitis, & honestis. Nec intelligendum quod Hemor, & Sichem dixerunt, quod bona iudaeorum deuolui debent ex pacto ad Sichimitas, quae hoc nullo modo crederent Sichimitas, quia nec stultissimi virorum hoc facerent. Quidam autem Iudaeorum volentes excusare filios Iacob aliter exponunt istam literam inducentes eam ita, quod filij Iacob non commississent dolum, nec aliquo modo peccassent. Et quando arguitur contra eos de hoc, quod dictum fuit supra. respondunt in dolo, dicunt quod dictum hebraica hic posita, aliquando signat fraudem, aliquando cautelam, vel prudentiam. Et sic est sensus, quod isti responderunt in prudentia. volentes per istum modum occasione inuenta reducere Sichimitas ad circuncisionem, ut colerent vnum Deum, quod valde bonum erat: quando autem arguitur contra eos; quare ergo occiderunt Sichimitas, cum hoc non liceret? Dicunt quod filij Iacob a principio verè intēdebant dare sororem suam in vxorem Sichem obseruata conditione circuncisionis, sed quia post viderunt Hemor, & Sichem fecisse dolum contra eos, quia dixerunt Sichimitis, quod omnia bona filiorum Iacob deuoluerentur ad eos, quia supra dicebatur. *Cuncta, quae possident, nostra erunt.* Exponunt enim ut diximus. quod Hemor, & Sichem dixerant, quod pactum fuerat bona Iacob, & filiorum eius deuolui ad Sichimitas, & per hunc modum reduceretur in seruitutem Iacob, & filij eius, quod intelligētes filij Iacob cernentes, quod fides pacti eius infringēretur, ipsi quoque non custodierunt pactum, quia frangenti fidem fides frangenda est, ut naturalis ratio dicitur, & iura humana decernunt extra de iure iur. c. peruenit secundo. Sed ista positio Iudaeorum nulla est, cum repugnet textui. Quantum ad primum quod dicunt quod non commiserunt dolum, sed fecerunt prudentem intendentes ducere Sichimitas ad circuncisionem, falsum est, quia immediate subditur. *Sauientes propter sororis stuprum.* Idest quod isti committebant istum dolum, quia valde irati, & seueriores erant propter stuprum commissum in sorore sua, & quia clarè, & per vires non poterat viciari, per dolum parabant. Si autem dicant quod filij Iacob locuti sunt prudenter. sicut reducerent Sichimitas ad circuncisionem, quod poterunt applicare id, quod subditur. *Sauientes ob stuprum sororis suae?* Quia dolor de stupro commissio in

Expõsio Iudaeorum.
An Simeon & Leui dolum mali commiserint contra Sichimitas.

Constitutio expõsitionis Iudaeorum.

so in sorore non erat causa quare filij Iacob zelaret cultum Dei intēdētes deducere Sichimitas ad circuncisionem. Ad aliud quod dicitur quod a principio non intēdebant filij Iacob occidere Sichimitas, non oporteret multum argui, quia satis videretur: nam si filij Iacob dolose fecerunt loquentes ad Hemor, & Sichem seueriores propter stuprum sororis suae, satis patet quod intēdebant non implere pactum, sed occasione habita pro pacto occidere Sichimitas: quia alias si dē, quod filij Iacob non intēdebant a principio occidere Sichimitas, nulla alia dolositas ibi assignari potuisset. Item quia Iacob increpauit filios suos Leui, & Simeon, quod fuerunt inducentes alios ad hoc, ut patet infra 49. c. dicens. Simeon, & Leui fratres vae iniquitatis bellatae in consilio eorum non veniat anima mea, & in certu eorum non sit gloria mea.

Ad hoc autem respondent quidam Iudaei extendentes illum passum de venditione Ioseph, & partim de occisione Sichimitarum. Sed hoc nihil est, quia in venditione Ioseph non fuerunt Leui, & Simeon principales, sed Iudas, qui inuauit eum esse vendendum Israhelitis, & tñ Iudas nullo modo vituperat pro hoc, ut patet in eod. c. Isti autem duo soli vituperant. Et concordat valde huic litera quae infra dicitur de Simeon, & Leui duo filij Iacob fratres Dinae gladijs ingressi sunt vrbē cõsuetū interfecit omnes masculis Hemor. Etia quae in eod. c. vocant vasa bellaria, sed solū vasa iniquitatis, de veritate tñ illi passus magis dicit inf. 49. c. Sed adhuc non stat ratio illorum: quia in fine huius. Iacob redarguit filios suos, quod occiderant Sichimitas, quod non fecisset Iacob si filij sui iuste occidissent Sichimitas. Voluit autem quidam Iudaei rñdētes ad hoc, quod Iacob reprehendit Simeon, & Leui de crudelitate nimia. quod pro tanto paruo peccato tantam vitionem exercuerunt, & non reprehendit eos de dolositate. Sed adhuc non stat hoc: quia si fecissent filij Iacob sine dolo occidētes Sichimitas pro pacto violatione, tñ dissent se excusantes obijciendo dolositate, & fractionem pacti ex parte Sichimitarum: quia ista causa legitima aliquo modo videret, sed non rñderunt defendentes se quodam leui, & friuola ratione. quod non debuisset Sichem abuti sorore sua, ut scorto. Patet. n. quod ista ratio nullius vigoris erat. Si. n. autem pactum mutum cum Hemor, & Sichem fecissent istam vitionem, adhuc aliquo modo excusabiles essent, sed post factum pacto pacis iter vtrouaque, non potuit nisi proditorie talis fieri occisio. Patet ergo quod isti opposuerunt in sui defensionem hanc friuolam rationem quasi nullam aliam meliorem se habentes. Itē quae falsum est, quod dicitur inter alios distinctas: quia tunc nihil maneret Iacob, & filij eius, nec ad accipiendum vxores, ut dixerat Sichem, & Hemor, nec ad viuendum in terra illa. Itē dato quod Hemor & Sichem diceret, quod omnia bona Iacob, & filiorum eius transferrent ad ciuitatem, non pro hoc frangebatur pactum: quia in pacto non fuerat positum, ut talia non dicerent: ideo licet in dēdo ad mala intentionem male agerent, tñ non frangebatur ex hoc pactum: quia circa talia nihil cõuētū fuerat. Itē licet aliqua talia posita foret inter ipsos. quod noceret sibi in alterutrum, & diceret Hemor, & Sichem ista: quia tñ non faciebatur, sed solū dicebatur, non erat pacti violatoris, quare ex hoc non debuissent Hebraei insurgere ad exercendum tantam vitionem: id non debuissent occidere Sichem, & Hemor. Itē dato quod istud pactum in hoc violatum diceret, Sichimitas nihil violauerat, sed solū Hemor, & Sichem: ideo ipsi soli mori debuissent.

Quorundam Iudaeorum ratio.

Expõsio Iudaeorum.

An Simeon & Leui dolum mali commiserint contra Sichimitas.

Constitutio expõsitionis Iudaeorum.

Determinatio.

Quae requirantur ad ciuitatis & populi unitatem. Cap. 5.

Quaest. 2. Cur non ponitur primo Ruben, cum esset maior.

Quid autem meruerant miseri Sichimitae? Itera hoc vult innuere cum infra dicit: Arreptis duo Iacob filij Leui, & Simeon fratres Dine gladijs. Hic. n. dicitur quod isti specialem motum fuerunt ad exercendam interfectionem illam, quae erat fratres Dine: ergo vtrique non fiebat ista occisio pro pacto violatione, sed pro sororis suae stuprum, ut supra dictum est. Concludit ergo ut supra eos proditorie egisse, & valde peccasse. *Et habitates simul vnum populum efficiamus.* Dicit hoc quia ante hoc Iacob, & filij eius non habitabant intra mensa Sichem, sed in agro non multum ab oppido distanti, ut patet prec. c. si. *Vnum efficiamus populum.* Per unitatem loci, & legum. Requiritur. n. primum ad ciuitatis, vel populi unitatem loci idēitas, ut patet 3. Polit. Requiritur secundum unitas legum, quae datur quod duae ciuitates cõiunctae cingantur vno muro super inducto, si tñ non sit eis legum idēitas, nunquam sunt vna ciuitas: ut ait Philosophus 3. Polit. c. 5. quod si quis super inducat vnum murum Megarum, & Athenis, quae prope sunt non faciēt eas vnā ciuitatem, quae legibus, & moribus distat, & in illo c. Arist. perfecte tractauit de oibus, quae faciūt ad perfectam rationem idēitatis ciuitatis. *Assensum sunt omnes.* Idest cõsenserunt: est. n. cõsentior, cõsenturis, deponēs verbū aliquod, & signat id, quod assensio quae est neutri: & patet per Boetium de cõsola. lib. 3. profa 11. vbi ait, assensio, inquit. *Et circuncisus est illis maribus.* In ciuitate Sichem, senibus, iuuenibus, & pueris cum infantibus. O amor, immo infania amantissimi Sichem, quid. n. rñtus ardor cordis tui medullas exussit, ut inclytus vir filiusque regis existēs circuncisioni te subijceres Hebraeorum, ut vilissimam puellam, quam tu totiens ipse sedaueras in coniugium sortireris? Quid enim tu miserande senex Hemor in senectute mala in tantam amēriam raptus es? cur o stolidissime hominum sic tua precordia estuarunt, ut vnus stultissimi, ac delicatissimi iuuenis voluntari cõsenties venerandam carnitē tuam cõmaçulās, regiā exueres dignitatē, & leges patrias, institutaque maiorum in decrepita arate circuncidi patereris gētē tuā, & regnū ob inhonestā cām feruituti subijcēs Hebraeorum. O inquam grauis amētia. Nec. n. mirandum fuerat Sichem delitiosum iuuenem ad vnus aspectū puellae intra precordia vulneratum, nisi tu quoque eius stultitiam excessisses. Quid postremo, inquit, o miserandi, miserabilesque Sichimitas: immo ut verius dicā, o stolidissimi ipsaq; stultitia stolidiores, quis vos fascinauit, ut propria libertate relicta Hebraeorum legibus dolorosis, vobisque multum opprobriosis contra patriam consuetudinem rursus causam colla subderetis? Nunquid deliciosus iuuenis libidinis impatiens, nunquid amantissimi senex. haec enim cõtemni debuissent. Sed nescio quomodo caligastis, vae ergo terre cuius rex stultus est, & omnes subditi eius vehementer insaniunt. miserique cogitur qui pariter insanistis, in stultitia vestra pariter corrutus, summe amentie premium reportantes.

Et ecce in die tertio. Hic ponitur scelus in Sichimorum interfectione. *Quando grauisissimus vulnerum dolor est.* In plagis enim generaliter dolor maior est tertio die quam primo, & secundo, in tantum ut vulnerati se mouere non valeant, & specialiter in hoc membro, quia magni insurgunt dolores. Nouerant filij Iacob per experientiam, & per dicta maiorum suorum, quod maior dolor die tertio circuncisionis est, quae alijs diebus: ideo tunc inuaserunt Sichimitas tanquam inermes, & se non valentes tueri. *Arreptis duo Iacob filij Simeon, & Leui gladijs.* Quare ponuntur isti magis quam alij fratres cum Ruben maior esset ijs, & primo ponitur debuissent? Rñdēt quod quantum ad filios 3cubinarum, sive ancillarum, ut veri dicitur, satis apparet ratio, quae non grinebat ad eos tñ iniuria, sicut ad Simeon, & Leui: quia Dina erat filia Lig, & isti erant fratres eius ex matre & patre. Sed de alijs quatuor. scilicet Ruben, Iuda, Zabulon, & Issachar eadem ratio esse videtur.

batat, cum essent eodē mō filij Lia, & maxime, quia Ruben primogenitus erat inter eos. Sed dico q̄ isti specialiter nominantur, quia specialiter doluerunt de stuprata Dina. & magis se dolere ostenderunt. Et nō est intelligendum quōd isti soli fecerint istam occisionem, sed alij fratres sui adiuerunt eos, & aliqui de familia patris sui, vt aliquāter infra innuitur.

Sed quare quō Simeon, & Leui in tam parua ætate poterūt facere tā terribilia. Quia v̄ q̄ fuerint tunc isti duo quasi 12. vel 13. annorū. Quō ē Dina, quæ tā parua erat potuit cognosci carnaliter, & ire sola ad ciuitatem Sichem, vt contēplaretur mulieres regionis illius: q̄a vix Dina v̄ fuisse tunc octo annorū. Parentes superiora: q̄a Simeon fuit genitus in fine secūdi anni in secūdo septennario, in cuius septennarij fine fuit cōpletū seruitiū pro vxoribus, & incepit seruitiū sex annorum pro gregibus, & v̄ q̄ iste annus, in quo ista occisio facta fuit ad plus fuit primus, vel secūdus annus postq̄ venit Iacob de Mesopotamia, non ergo videntur potuisse ista fieri in tam parua ætate.

R̄s̄ debet aliquis, q̄ licet scriptura non faciat mentionē, tñ postq̄ Iacob venit de Mesopotamia, habitauit in Socoth: & apud Sichem per ann. 15. vel plures, & tñ filia eius Dina, q̄ erat septē annorū, qñ recessit de Mesopotamia (vt patet ex dictis supra 30.c.) esset iā virgo magna, q̄ adamari potuisset: q̄a additis 15. annis, quibus v̄tūc ponitur mansisse in Socoth, & apud Sichē ad septē, quos ante habuerat, sunt 22. ann. Et Simeon, & Leui essent tñ ann. 27. vel 28. additis 15. ad 12. vel 13. quos compleuerāt in Mesopotamia: & sic iam assent viri perfecti potētes fortiter pugnare. Sed adhuc hoc non est rotāter verum: non. n. p̄ōt poni q̄ Simeō, & Leui habuerit plures q̄ 20. vel 21. annos, qñ ista fecerunt, & Dina nō poterat habere plures q̄ annos 15. qñ stuprū passū est, qd̄ apparer: quia Simeō erat maior Ioseph sex annis, & Leui erat maior Ioseph 5. annis, qd̄ pater quia Ioseph natus fuit in fine secūdi septenarij, qñ Iacob finiebat seruitiū, quod facturus erat pro duabus vxoribus suis, & ideo nato illo petijt à Laban licentiam redeūdi, vt patet supra 30.c. Ruben autē genitus fuit primo anno illius septēnij, & Simeon in secūdo, Leui in tertio saltē in princ. eius, vt declarauim⁹ supra 30.c. ergo isti excedebāt Ioseph annis sex, vel 5. Et vltra ad plus Ioseph erat anno. 15. qñ ista facta sunt, ergo ipsi erant ad plus tunc annorū 20. vel 21. antecedens patet, quia postq̄ recessit Iacob de Sichem, & stetit in Bethel, & deinde in Ephrata in alijs locis, de quibus patet seq. c. d̄r de eo, q̄ erat annorū sexdecim, cū p̄cceret gregē cū fratribus suis, & ab eis venditus fuit, vt patet infra 37.c. Ex hoc ēt patet: quia Dina erat tunc annorū 15. ad plus, quia Dina, & Ioseph nati sunt in eodē anno: vt probatū fuit supra 30. sed Ioseph erat tñc ad plus annorū 15. ergo etiam Dina erat anno. 15. Ingressi sunt urbem confidenter. Idest cum magna fiducia nihil timentes: causa erat, quia sciebant, quōd in tertio die circūcisionis tantus dolor erat in circūcisis, q̄ nullus eorum posset nec se defendere, nec mouere. Interfectis que omnibus masculis. Scilicet ciuitatis Sichem. Emor, & Sichem pariter que occiderunt. Istos autem intēdebant principaliter interficere: quia isti iniuriam intulerant. Fuit autē sic ista occisio: quia iacentibus omnibus masculis in lectis grauaris magno dolore vulnerum circūcisionis, & nō potētibus nec se defendere, nec ipsi hostibus saltē ianuas claudere, nec quidem prioribus diebus clauserat: q̄a pace facta nihil tale de Hebræis suspicabant, ingressi sunt per singulas domos filij Iacob cū parte familiæ patris sui, & vniuersos masculos, siue paruos siue magnos, nō tñ oēs paruos, vt infra patet in lecto iacentes occiderūt. Tollentes Dinam sororem suam de domo

Sichem. Mālerat autē Dina in domo Sichem a die, quo eam accepit, & stuprauit Sichem: quia eam ad domū patris redire non permisit, acceperunt ergo inde eam, & tulerunt portantes in domū patris. quid autē de illa factū fuerit post in sacra scriptura, nec in aliqua auctentica historia nō reperi, licet aliqui dicāt eā matrimonio fuisse copulatā fratri suo Simeon, & genuit se ex ea filiū noīe Saul, de quo d̄r infra 46.c. Scilicet Saul filius Chananiidis. Dine, q̄ vocabat Chanani-ris. i. cognita à Chanango. Sed de hoc melius dicitur infra 46. cap. Quibus ingressis. Scilicet Simeon, & Leui ad occidendū. Irruerunt super occisos ceteri filij Iacob, Isti erant filij minores, q̄ adhuc armis perfecte vti nō poterant, sed mortuis spolia rapiebant. Vel forte multi, & de eis nō cōsenserunt in mortē Sichimitarū, q̄a videbat hoc esse magnū malū, sed postq̄ eos mortuos viderūt rapuerūt spolia eorū, & de populati sunt, i. destruxerūt. Urbem in vltionem supri. Oēs. n. concordēs erāt, vt vindicaret stuprū. Sed q̄ tanta punitio fieret, nō videbat esse a cōcordia oīum. Ex hic etiā patet qd̄ supra dicebamus q̄ Iudæos, q̄ non occiderunt filij Iacob Sichimitas, q̄a pactū fregerat: sed solū q̄ sororē suā stuprauerāt: ergo in dolo locuti fuerāt tñ non intendentes cōseruare pactū, sed vlcisci qualitercūq̄ stuprū sororis suæ. Oues eorum, & armenta. Per oves notant oēs siue ouiu, siue caprarum greges in maribus, & femellis. Armēta signant cōgregationes magnas aialū grandiu, vt bouū, equorū, & similiū. Cunctaque vastantes, que in domibus, & in agris erant. Scilicet occidentes gladio. Noluerūt. n. de his capere p̄dā, q̄a forte timebāt iungere ea rebus suis: vel q̄a valde in gregib⁹, & armentis abundabāt nec vltra habere volebāt: spolia autē solū ceperūt de rebus, q̄ supellectilia d̄r, q̄ rei domesticæ vtilia sunt, vt de vestibus, & vasis: & de auro, & argento, & moneta, quā repererunt, ceterisque preciosis, q̄ satis portabilia essent. Paruos quoque, & vxores eorum duxerunt captiuas. Ex hoc patet, q̄ non soli Simeon, & Leui in occisione erant, sed & multi alij, quos scriptura tacet, q̄a vxores, & paruulos Sichimorū nō poterat captiuos ducere duo viri. Patet etiā q̄ nō oēs circūcisi mortui sunt, q̄a paruuli circūcisi fuerāt, sed nō mortui sunt, quia eos captiuos duxerūt intēdētes eos cū matribus captiuatos alijs gētib⁹ vendere. Sed in hoc nō erāt prudētes, q̄a cū oēs de terra Chanaan pertinerēt aliquo mō ad vñū gentis, & erāt vñiti affinitate patrie diligebāt se aliquāter: Iudæi autē tanq̄ aduenæ, & extraneia patria, & gñe erant eis aliquāter odiosi: ideo si ad aliq̄ ciuitatē portaret filij Iacob hos captiuos ad v̄dēdū ibi ipsi cū captiuis ca perent. Quid ergo de istis captiuis factum fuerit post sacra scriptura non narrat, q̄a isti acceperint istam p̄dā, & inter se diuiserint satis patet Iudith 9.c. Sed qd̄ postea fecerūt, vñū possederūt illā captiuitatē, & v̄dēderūt p̄ se, an dimiserūt eā ire quo vellent, nō plenē patet: de aliquo primo patet Iudith 9.c. Cū d̄r Dñe Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladiū in defensionē alienigenarū, q̄ violatores extiterāt in coinquinatiōe, & denudauerūt femur virginis. i. cōfusiōe, & dedisti mulieres eorū in p̄dā, & filias eorū in captiuitatē, & oēm p̄dā eorū in diuisiōe seruis tuis, q̄ zelauerūt zelū tuū. Sed v̄ q̄ postq̄ Iacob cognouit factū filiorū suorū doluit, vt patet in litera: & fecit dimitti captiuos, vt irēt quo vellēt. Et patet q̄a qñ postea narrat seq. c. q̄ ascēderit Iacob in Bethel mādato Dei, nō d̄r q̄ iuerit cū eo, nisi domus sua. Vñ d̄r Iacob cōnocara oī domo sua, ait abijcite Deos alienos, nec ēt v̄ q̄ v̄dēderit, q̄a nō auderet accedere ad aliquē populū de Chananeis, vt v̄dēret istos captiuos: q̄a timeret capi, & mori. Vñ ipse dicit infra filijs suis turbastis me, & odiosos fecistis Chananeis, & Pherezeis habitatoribus

Quid oues & armenta.

Quest. 4. Quo Chananei, & Pherezei erant habitatores terræ illius.

tatoribus terræ huius. Et dato quēd Iacob potuisset vendere securē istos captiuos, tamen nolebat, quia valde displicuit ei de facto contra Sichimitas, quia iniuste factū fuerat. Si autem nunc captiuas accipere veller vxores, & paruulos eorum magis peccaret, cū isti nihil mali mererent. Ideo dicendum quōd Iacob mox vt vidit filios suos accepisse captiuos paruulos, & vxores Sichimorum, fecit vt dimitterent, quia iniuste possideri non poterant, quæ per bellum iniuste acquisita fuerant. Quibus patris. Hic ponitur quarta, scilicet metus Iacob in vicinorum congregatione, timuit enim quōd propter scelestia filiorum suorū coniungerentur omnes, & deleterent eum. Quibus patris. Idest perfecta interfectione Sichimitarum, & captiuatione paruulorum, & foeminarum. Audacter. Idest quōd ista audacter patrata fuerant, scilicet, quōd filij Iacob non timuerunt ex hoc aliquod malū eis euenturum, quia iuuenes passionem sequentes pericula non iudicant, ideo non formidant. Non enim respexerūt isti, quōd potuissent venire super eos omnes Chananei, & Pherezei terræ huius, & deleterent eos vique ad radicem. Considerat autem hoc Iacob pater eorum, vt patet immediate. Dixit Iacob ad Simeon, & Leui. Istos duos principaliter redarguit, quia huius mali duces, & inuatores fuerunt, licet ceteri aliqui postea fecerint, vt infra patet. Turbastis me. Commouentes cor meum, & dantes mihi causam timendi. Et odiosum fecistis Chananeis, & Pherezeis habitatoribus terræ huius. Quia Sichimitæ erant cognati eorum, qui erant in circuitu, ideo necesse erat, vt dolerent de eorum morte, & omnes haberent Iacob, vt hostem.

Sed dices quomodo dicitur hic, quōd Chananei, & Pherezei erant habitatores terræ illius, quia supra dicebatur quōd Hemor rex Sichem erat Heuæus. Responderi potest dupliciter: vno modo quōd illa terra erat Chanæorum, & Pherezeorum. Hemor, qui erat rex Sichimitarum erat de genere Heuæorum, quia ex aliquo casu rex factus fuerat. Sed consonando eis, quæ supra diximus, dico quōd Sichem erat locus, in quo habitabant Heuæi, Pherezei autem & Chananei non habitabāt in Sichem, sed iuxta Sichem, quia fortē Sichem erat in finibus Heuæorum, & in terminis illis erant Pherezei, & Chananei. Et non fit mentio de Heuæis, quia de his manifestum erat, quōd essent hostes Iacob, sed fit mentio de vicinis, de quibus minus videbatur, quōd essent hostes: vel potest dici, quōd habitatores huius, scilicet in Sichem, & in territorio Sichem non erant Amorrhæi, nec Heuæi, sed habitabant Chananei, & Pherezei, vt hic dicitur, cum ergo dicitur quōd Hemor erat Heuæus princeps terræ, non est sensus, quōd ipse esset de genere Heuæorum habitantium terram illam, cum Heuæi nō habitaret in terra illa, sed ipse Hemor poterat esse rex Pherezeorum, & Chanæorum terræ illius, tamen esset oriundus de alia natione, scilicet de gente, scilicet de Heuæis, qui erant alia natio, sicut Balach rex Sepher filius satis vocatur rex Moab, tamen non erat rex naturalis illius terræ, sed videbatur illis, quōd efficeretur rex illorum aliquo tempore, cum nō haberent alium directum, vel quia ille vsurpabat sibi sceptrum regni, cū non esset de genere regum terræ illius, & sic Hemor oriundus de populo Heuæorum veniens ad terram Sichem, & prouinciā factus fuit rex, & sic vocabatur semper princeps Heuæus. Nos pauci sumus. Scilicet Iacob & filij sui & aliqualis familia. Illi congregati. Scilicet Pherezei, & Iebusæi, & Chananei. Percutient me. Idest me, & domum meam, quia cum esset paterfamilias loquebatur in persona omnium: tunc enim paterfamilias deleteret, quando sua familia deleteret. Num.

Alph. Tost. super Gen.

quid vt scorto. Filij Iacob, qui ex passione, & contra rationem ista fecerant, non inuenerunt aliquam excusationem legitimam, ideo apposuerunt istam friuolam, quæ videtur esse excusatio hominis irati, scilicet nunquid debuit Sichem filius Hemor aburi sorore nostra, vt scorto, id est meretrice, scilicet eam inuitam sine federe coniugij stuprare, ideo debuimus eum occidere. Ista causa valde erat friuola, quia dato quōd Sichem abusus fuisset sorore eorum, vt scorto, ipsi eum occidere non debebant, quia post illam deflorationē interuenerat conditio secundum quam Sichem accepit uter erat Dinam in vxorem, & illam iam compleuerat, ideo proditoria mors fuit. Sciendum autem quōd anno 30. vitæ Iacob annis 47. antequam iret in Mesopotamiam, qui fuit annus ante natiuitatē Christi millesimus octingentesimus duodecimus Celsus & Cursatij bellum crudele contra Foroneum regem Argiuorum ceperunt, & post paucum à Foroneo victi rerum humanarum adhuc patria profugi se à tora humana conuersatione abstrahere putantes Rhodum insulam quæ ofuissa ante vocabatur quasi tuta possessione ceperunt. Deinde anno 60. vitæ Iacob anno 17. antequam iret in Mesopotamiam, qui fuit annus ante Christi natiuitatem millesimus septingentesimus octogesima secundus magnum diluuium in Achæia fuit, quōd Ogigi temporibus, qui tunc Eleusine vbis conditor contigit. Ideoque diluuium Ogigi inuocupatum est. De his Paulus Orosius lib. 1. de Ormesta mundi, & Augustinus de ciuitate Dei lib. 18. & Hieronymus Etymolog. lib. 13. c. de diluuijs. Isto eodem ferē tempore alia notabilia gesta fuere, quæ infra in fine 39. cap. inferentur.

Gentiliū historia horū temporū.

Iacob Idola infodit sub terebinthum, Rachel moritur, Iacob Israel vocatur, nascitur Beniamin, Ruben concupiscentia in lectum patris dormit, filij Iacob numerantur. Cap. XXXV.

IN TERE A locutus est Deus ad Iacob: Surge, & ascende Bethel, & habita ibi, facque altare Deo, qui apparuit tibi, quando fugiebas Esau fratrem tuum. Iacob verò conuocata omni domo sua, ait: Abijcite Deos alienos, qui in medio vestri sunt, & mundamini, ac murate vestimenta vestra. Surgite, & ascendamus in Bethel, vt faciamus ibi altare Deo: qui exaudiuit me in die tribulationis meæ, & socius fuit itineris mei. Dederunt ergo ei omnes Deos alienos, quos habebant, & inaures, quæ erant in auribus eorum. At ille infodit ea subter terebinthum, quæ est post urbem Sichem. Cumque profecti essent, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitatis, & nō sunt ausi persequi recedentes. Venit igitur Iacob Luzam, quæ est in terra Chanaan, cognomento Bethel, ipse, & omnis populus cum eo. Aedificauit ibi altare, & appellauit nomen loci illius, domus Dei: ibi enim apparuit

Vu 4 paruit

paruit ei Deus, cum fugeret fratrem suum. Eodem tempore mortua est Delbora nutrix Rebeccæ, & sepulta est ad radices Bethel subter quercum: vocatumque est nomen loci illius, quercus fletus. Apparuit autem iterum Deus Jacob postquam reuersus est de Mesopotamia Syriæ, benedixitque ei, dicens: Non vocaberis ultra Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Et appellauit eum Israel, dixitque ei: Ego Deus omnipotens, cresce, & multiplicare, gētes, & populi nationum ex te erūt, reges de lumbis tuis egredientur. Terramque quam dedi Abraham, & Isaac, dabo tibi, & femini tuo post te. Et recessit ab eo. Ille vero erexit titulum lapideum in loco, quo locutus fuerat ei Deus, libans super eum libamina, & effundens oleum; vocansque nomen loci illius, Bethel. Egressus autem inde, venit verno tempore ad terram, quæ dicit Ephratam. In qua cum parturiret Rachel ob difficultatem partus periclitari cœpit. Dixitque ei obstetrix: noli timere, quia & hunc habebis filium. Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit nomen filij sui Benoni, id est filius doloris mei: pater verò appellauit eum Benjamin, id est filius dextræ. Mortua est ergo Rachel, & sepulta est in via, quæ ducit Ephratam, hæc est Bethlehem. Erexitque Jacob titulum super sepulchrum eius: hic est titulus monumenti Rachel, vsque in præsentem diem. Egressus inde fixit tabernaculum trans Turrem gregis. Cumque habitaret in illa regione, abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris sui; quod illum minimè lauit. Erant autem filij Jacob duodecim. Filij Liæ primogenitus Ruben, & Simeon, & Leui, & Iudas, & Isachar, & Zabulon. Filij Rachel Ioseph, & Benjamin. Filij Balæ ancillæ Rachelis, Dan, & Nephthalim. Filij Zelphæ ancillæ Liæ, Gad, & Affer. Hi sunt filij Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriæ. Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mambre, ciuitatem Arbeæ, hæc est Hebron, in qua peregrinatus est Abraham, & Isaac, Et completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum. Consumptusque ætate mortuus est, & appositus est populo suo senex, & plenus dierum, & sepelierunt eum Esau, & Jacob filij sui.

INTEREA In superioribus descripsit Moyſes statum Iacob incipientis, & proficientis, hic consequenter tractat de statu eius iam perfecti. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur profectio eius in terrâ Chanaan: secundo in terrâ Aegypti infra 47. cap. Prima in duas: primo profectio Iacob describitur: secundo ab Esau discernitur ibi cap. seq. Describitur autem ista profectio hic in tribus. Primo in Dei contemplatione. Secundo in aduersitatum toleratione, ibi. *Egressus est autem.* Tertio in patris veneratione, ibi. *Venit etiam.* Circa primum. *Interca Locutus est dominus.* Id est dum ista agerentur, i. postquam filij Iacob Sichimitas occiderunt. *Locutus est Dominus ad Iacob.* vt consolaretur eum, quia vt dictū fuit præceden. cap. timuit Iacob, quod populi circumstantes irruerent super eum, & destruerent eum cum domo sua, ideo tunc Deus apparuit ei dicens, quod non timeret, & sic factum est, quia immisit Deus timorem super circumstantes, & nunquam ausi fuerūt persequi recedentem, vt infra patet: vtrum autem ista visio in somnijs, vel in visione diurna facta sit scriptura non manifestat. Sed satis videtur, quod facta fuerit in somnijs, quia sic fiebat communiter. Sic enim facta fuit visio Isaac, vt patet supra 26. cap. Sic etiā ipsi Iacob eunti in Mesopotamiam cum staret in Bethel, vt patet supra 28. cap. item cum staret in Mesopotamia apparuit ei dormiēti angelus, vt patet supra 31. ca. *Surge, & ascende.* Non dicitur surge, quasi tunc iaceret Iacob, & tunc mandaret ei Deus ascendere, sed quia surgere dicitur dispositio ad motum, & opponitur quieti, quā aliquis habet in aliquo loco, quando nullo modo intendit recedere inde. *Ascende in Bethel.* non est iste locus Ierusalem siue mons Moria, vt dicit hic Nicolaus, & vt putant quidam alij, quia supra cap. 12. & 28. probauimus non esse idem Ierusalem, & Bethel, licet aliqui Bethel accipiatur pro Ierusalē, sed rarò: nam in his, quæ probata sunt supra 12. & 28. ponebatur Bethel pro quadā parua ciuitate, quæ satis distat à Ierusalem. Hic autem variatur aliqui pro vna, aliquando pro altera, est ergo Bethel quadam parua ciuitas collateralis monti Garizim, & habet montē Hebal ad orientem, distat autē iste locus à Sichem media leuca, siue vno miliario, & dicitur ascendere in Bethel, quia Bethel est in fine montis Garizim. Huic autē subiacet vallis, in qua est Sichem. *Et habitauit ibi Iacob,* sed non multo tempore, quia paulo post venit ad videndum patrem suum Isaac. *Fac altare Deo.* Ante. n. quando apparuit ibi Deus, non fecit Iacob altare, sed solum lapidem in ritulum vngens illum oleo, vt patet supra 28. cap. *Quando fugiebas Esau fratrem tuum.* Id est quā fugiebas à facie Esau fratris tui: cā. n. principalis eūdi in Mesopotamiā fuit ipsi Iacob timor Esau, vt patet s. 27. cap. *Iacob vero conuocata.* Hic ponitur executio mādanti, quia Iacob audito mādaro diuino immediatē cōuocat domum suam præcipiens eis, q̄ se parent ad huiusmodi ascensum in Bethel. *Omni domo sua.* Scilicet filijs vxoribus, & omnibus famulis, & ancillis. *Abijcite Deos alienos.* Maximū enim q̄ Deus detestatur est idolatria, cum in hoc ei directe honor auferatur, & detur creaturæ. In alijs autem peccatis licet indirectē Deus contemnatur, in nullo tamen ita expresse, & manifestē. *Abijcite Deos.* Dicebat hoc specialiter Iacob propter Rachelem, quia ipsa ignorante Laban, & etiam ipso Iacob furata fuerat Idola patris. Cum ergo nunc deuenisset in notitiam Iacob, nouiter nūc nouam medelam instituit mandans omnibus dimittere Deos alienos. Fuit etiam hoc, quia filij sui, & tota familia sua conuersata fuerat inter idolatras, ideo timuit ne aliqua idola secum ferrent, & præcipue, quia in expoliatione ciuitatis Sichem potuissent reperire

Diuisio capituli,

Nicolaus ad quorundā opinio.

Situs Bethel.

Confuetudo Iudæorum.

Quest. 1. Cur Iacob ex tali auro, & argento non constituit vasa in cultum Dei.

Terebinthus qd.

perire multa idola aurea, & argentea, quorum aliqua, quia pulchra erant, aliqui accepissent, & occultarent. *Et mutate vestimenta vestra.* Hoc dicitur propter filios, qui ex occisione Sichimitarum ea sanguinolenta habebant, & non decebat cum talibus vestibus accedere ad loca sacra. Vel quia magnum honorem intendebat impendere Deo Iacob ascendendo Bethel, & ideo tam interius quā exterius cupiebat Deum in nouitate honorare. Ex hoc autē assumptum Iudæi consuetudinem, vt in festis suis, & quādo vadūt ad Synagogas suas vestes preciosiores, quas possidēt, ferant: vel intelligebatur mutatio veteris hominis in corde per has vestes, vt patet Ier. 17. Scindite corda vestra, sed non vestimenta. *Surgite.* Id est parate vos ad eundum. *Vt faciamus altare domino.* Ad immolandum ibi sacrificia in honorē Dei. *Qui exaudiuit me in die tribulationis meae.* Scilicet quando veniebat in occursum mihi frater meus, cum quadringentis armatis equitibus, vt patet supra 33. & *Fuit socius itineris mei.* Eundo in Mesopotamiam, & redundo. *Dederunt omnes Deos alienos.* Vt digne ascenderent in Bethel. *Et in aures, quæ erant in auribus eorum.* Id est in auribus illorum deorum, quia istis idolis ponebantur ad ornatum, in aures, Armillæ, & dextralia & periscelides, & alia genera ornatuum, & hoc, quia de his dijs gentiū, quidā erant masculii, vt Iuno, Minerva, Bericinihia, Venus, ponebant ergo dijs masculis ornatus masculini, & dijs foeminis ornatus muliebres: Alia autē in aures, quas habuit familia Iacob, quæ idolorum cultui non applicata fuerant, non infossæ sunt, sed manserunt ad hominum ornatum. *Infodit ea.* Scilicet idola, & in aures. *Subter terebinthum.* Facta enim magna fossa, & liquefacta tota illa materia metallina infusa fuit in fossam, & penetrauit in profundum per viscera terræ, vt nullus eam inde acciperet, & noluit illud aurum, vel argentum in aliam formam conuersum accipere, vt quod semel fuerat dicatum cultui demonum, nunquam applicaretur ad vsum hominū. Historia tamen scholastica refert quosdam dicere istud argentum, & aurum postea à Danid inuentum fuisse, & in vsum templi Salomonis conuersum.

Et si dicatur quare Iacob non conuertit istud aurū, & argentum in cultum Dei faciendū vasa aurea, & argentea, quia de auro, & argento, quod furati fuerunt ab Aegyptijs Iudæi facta fuerunt post omnia vasa tabernaculi, & vtenilia, vt patet Exod. 35. & 37. cap. Responderetur, q̄ non est simile, quia istud aurum & argentum, quod Iacob infodit sub terebintho erat materia, de qua ipsa idola facta erant, & in aures eorum, ideo non licebat conuertere ad vsum sacros, quia detestabile, & immundum factum fuerat. Aurum autem, & argentum, quod acceperunt Iudæi ab Aegyptijs, licet esset ipsorum Aegyptiorum, qui idola terræ erant, tū in vsum idolorum non seruebat, sed in vsum humanos ad comedendū, & bibendū in vasis illis, & ad ornatus vestium. Ideo satis licebat facta modica transmutatione, de hoc ad Dei cultum vasa fabricare. *Subter terebinthum.* Terebinthus arbor Arabica, de qua preciosissimum gumi emanat, vt ait Isidorus. 16. Et. est autē ista arbor frondosa, & ampla, magnos ramos faciens, & vmbra, vt patet Isa. 6. c. Et erit in extensionē sicut Terebinthus. *Quæ est post urbem sichem.* Procedendo versus Bethel. *Venit ergo Iacob Luzam, quæ est in terra Chanaan cognomento Bethel.* Id est quæ alio nomine vocatur Bethel. Ista duo nomina idem significant, vt in multis locis dictum est. *Cognomento Bethel.* Id est quod nomen propriū huius ciuitatis erat ante Luzā. Sed postea appropriatē vocatus fuit locus Bethel ex eo, q̄ accidit. s. quia Deus apparuit ibi Iacob, de quo sup. 28. c. *Ipsæ & omnia*

A *populus cum eo.* Id est tota familia sua, quæ licet vocaretur pauca cōparata habitatoribus terræ illius congregatis tū satis magna erat, vt patet præced. c. & ideo populus vocari poterat. *Et appellauit nomen loci illius domus Dei.* Ante. n. sic appellauerat, cum iter in Mesopotamiam, nunc autē nomen illud impositum confirmat, quia ante ipse solus ibat, & licet intra se nomen illud conciperet, tū non imponeret, quia nullus erat audiens, qui locum illum sic nominaret. Nunc autē, quia erat cum eo magna familia, poterat vocari, sic vbi illa ab eis, vt nomen illud per alios diuulgaretur. *Eodem tempore mortua est Delbora.* De hoc sup. 24. c. vbi ponit nutrix Rebeccæ veniens cum ea de Mesopotamia, sed ibi nō ponitur nomen sū literam Hebraicam, & Biblias nostras correctas. Si autē aliqua Bibliæ de nostris hnt sumptū fuit hinc, & posuit pro glo. interlineari, deinde librariū imperitia intra textum collocatum est. *Et sepulta est ad radices Bethel.* Id est ad radicem, siue pedem montis in quo sita est Bethel.

Sed queritur quō potuit esse Delbora cum Iacob, vt ipse sepeliret eam ad radices montis Bethel, quia Iacob recedente in Mesopotamiā, ipsa mansit, cum Rebecca matre eius. Respondent Iudæi, q̄ quā Iacob recessit de Bersabee fugiens in Mesopotamiam mandato patris, & matris dixit ei Rebecca, q̄ habitaret in Mesopotamia cum Laban, donec requiesceret furor Esau, & tūc ipsa mitteret, & reduceret eum inde, de quo sup. 27. c. dicit ergo q̄ cessante furore Esau misit Rebecca nuncios in Mesopotamiā ad reducendum eum, cum quibus iuit Delbora tanq̄ dñā, & quia sciebat iter, per quod venerat. *Subter quercum.* Id est subter vnam magnam quercum, vt appareret memoriale sepulchri eius. *Vocatumque est nomen loci illius.* Scilicet illius campi in quo sepulta est Delbora. *Quercus fletus.* Quia sub illa quercu fletuit eam tota familia Iacob cū sepeliretur. Istud nomē impositum fuit ipsi Iacob. *Apparuit iterum Deus Iacob.* Non intelligas, q̄ ista fuit secunda apparitio, quam fecit, quia iam legimus quatuor apparitiones factas ei à Deo sine angelorum apparitionibus. Primo apparuit ei eunti in Mesopotamiā cum dormiret apud Bethel; secundo apparuit ei admonens eū de Mesopotamia redire dicens, ego sum Deus Bethel, vt habetur sup. 31. c. Tertio apparuit ei mandando, vt iret in Bethel: quarta fuit nūc postq̄ iuit in Bethel. De his duabus habetur in hoc textu. Apparitiones angelorum duæ leguntur vna in Manain, vbi apparuerunt ei multi angeli, quos vocauit castra Dei, deinde angelus luctans cum eo de his sup. 32. c. Alia apparitio angeli fuit in somnijs, cum esset in Mesopotamia, q̄ ostēdit ei varios, & miraculosos arietes, de qua dñ. sup. 31. cap. cum dñ. dixit ad me angelus dñi in somnijs Iacob, & ego rñdi: ad sum. Dñ. ergo hic iterū ad indicandum differentiā inter istā apparitionē, & illam quā mādauit ei Deus ascendere in Bethel ne eadē esse puretur. *Benedixitque ei.* Bñdictio signat augmentū, sed istud augmentum non fuit tpale, sed spirituale quantum ad gratiam, & statum perfectum virtutū, & patet per cōtextū literæ, quia dñ. *Benedixitque ei dicens non nō vocaberis ultra Iacob.* Ex quo apparet, q̄ solum erat bñdictio in mutatione nois exterioris, & in effectu, quē Deus causabat intra Iacob, cui corridebat ista nois mutatio in exteriori. Quia cū noia ponant ad notificandū rei naturā, & plerūq̄ quantum ad personā, vel substantiā, aliqui tamen imponūt ad notificandū personā, sūm aliquam dispōnem. Sicut ergo ante vocabat iste Iacob à quadā luctā, ita cū nunc mutaretur nomen, aliquid de qualitate, sūm quā nomen imponit, mutatū esse debebat, alias irrōnabilis mutatio nois fieret, mutari vocē non mutata re, quia esset falsam significationē imperinentem voci adaptare. *Non vocaberis ultra Iacob.* Hic

Quest. 2. Quomodo Delbora potuit esse cum Iacob.

Apparitiones Dei ad Iacob.

Mutata

mutatur nomen Jacob, ut vocetur Israel. Non vocaberis ultra Jacob. Idest in hunc, qd pertinet ad vitam actiuam. Sed vocaberis Israel. Idest vir videns Deum, vel fm literam hebraicam. Zrael. Idest fortis dñi, quod ad cōtemplatiuam vitam p̄tinet. Vocatur vita actiua lucta, quia est quoddam genus exercitationis, & militiæ iuxta illud Job. 7. c. Militia est vita hoīs super terram, quia in vita actiua, quæ nondum ad perfectum statum deuenit, pugnatur q̄ concupiscentiã oculorũ, & concupiscentiã carnis, & superbiã vitæ. i. gñaliter contra demonomem, cōtra mundũ, & passiones n̄as. Cum aut̄ ad altitudinẽ contemplatiuæ vitæ peruenerit pertransitis gradibus actiuæ vitæ cessante tumultu rerũ exteriorũ in Deũ tota cura cordis nostri iactatur, & aĩa felix cū sponso suo Christo tota lætatur eius visione faciata, quæ tñ adhuc in enigmata videt, quia non luto carcere corporis soluta est, in quo manens magis sibi ipsi amare videtur, q̄ cognoscere. Est ergo sensus verborũ Dei ad Jacob, vsq; nunc fuisi principaliter actiuus, licet aliquantulum contemplatiuus. Nunc aut̄ principaliter cōtemplatiuus eris, et si aliquantulum actiuus, ideo nomen correspondens erit tibi, quia nō vocaberis ultra Jacob, quod ad vitam actiuam pertinebat, sed Israel, quod est nomen contemplantis altissimum Deum.

Sed queritur quō Deus mutauerit hoc nomē Jacob vocans cum Israel, quia iam mutauerat hoc nomē angelus luctans cum eo, vt patet sup. 3. c. Rñdetur, qd illud nomē Jacob bis mutatu fuit, & illud nomen Israel bis impositu fuit ex diuersis rōnibus: angelus. n. mutauit nomen Jacob in Israel, quia ante vocabatur Jacob, & istud nomen erat ei impositum à lucta, quã habuit cum Esau in vtero. Et quia illud nomē significat parnam dignitatē in Jacob, angelus imposuit ei nomen magne dignitatis. I. Israel siue Zrael, quod signat fortē Dei, vel fortē cum Deo. I. luctatorē, qui cum Deo. i. cū angelo fortiter luctatus est. Maior. n. dignitas erat cū angelo, vel cum Deo fortiter luctari, q̄ cum Esau fratre suo, qui mortalis erat, ideo magis cōpetebat hoc nomen Israel q̄ Jacob, & iste est propriissimus sensus verborum fm intentionē angeli. I. qd ex quo Jacob luctatus fuerat cum angelo, nō debebat vocari Jacob. i. luctator, vel supplantator à lucta, quã habuit cū Esau, sed à lucta, quã habuit cum angelo. Vel aliter, quia añ dicebatur, qd Jacob per supplantationē. i. per fraudē obtinuerat bñdictiones, postquã aut̄ angelus luctatus est cū eo declarauit eũ ex voluntate Dei obtinisse bñdictiones, id non debet iã vocari Jacob. i. supplantator, sed Israel, vel Zrael. i. fortis Dei, quia Deus eũ fortē fecit, & approbauit. Hic aut̄ Deus mutauit nomen eius ex aliqua alia rōne. I. ex natura status p̄fecti, quã ante fuerat Jacob vitæ p̄ficientis, & nondũ p̄fecta; id conueniebat ei istud nomen Jacob, qd designat vitã actiuã. Nunc aut̄, quia erat in vita p̄fecta, conueniebat ei nomen altius, id vocatus fuit Israel. i. videns Deũ, qd cōtemplatiuus congruit, & sic non fuit mutatu nomen, nec bis ex eadem rōne, quia prima mutatio, quæ ab angelo fuit ex hac rōne facta est, qd Jacob vocabatur luctator, & qd hoc nomen signabat luctã factã cum homine, in qua vincere non magni ponderis, volens eũ perfectioni noie nuncupare nosauit eum à noie lucte cum angelo facta dicens eũ Israel. I. siue vt hebraica lra habet Zrael. i. fortis Dei, vel fortis cū Deo, quia fortiter pugnavit luctando cū angelo, quousque visus fuit deuincere angelũ, & dixit ei angelus, si q̄ Deum fortis fuisi, quanto magis q̄ hoies praualebis? Deus autem mutauit hic nomen eius ex alia rōne. I. qd antea vocabatur Jacob, qd lingua hebraica dñ ianahacou, & interpretat supplantator. I. elidens per plantã, qd cōuenit vitæ implitigē actionibus: nam in ea quotidianis occupationibus q̄ vitia, & passiones pugnamus, & tñ nos bñ nos habemus, & tanq̄ per plantã pedis elidimus. Hac vita Jacob cōuenit in t̄pibus retroactis, in quibus velut nōdum perfectus circa actiones se sedulũ, & sine crimine exhibuerat, cuius merito Deus volens eum nũc ad perfectiorẽ statum erigere non vocauit Jacob. i. luctator: e in vita actiua, vt pote, quia iam domuerat passiones, sed Israel. i. vir videns Deũ, vt habet nostra lra, quia qui circa cōtemplationes versantur Deũ vident saltē per quotidianã cogitationē. & intentum amorē à curis reũ mundanarũ separatũ, vel vt hēt litera hebraica uocantur Zrael. i. fortis cum Deo, quia fortiter permanent in cōtemplatione Dei nō recedentes ab ea ob aliquã curam tpalium rerum, vel carnalis affectionis.

Sed queritur quō dñ hic. Et non vocaberis ultra Jacob, sed Israel. Quia saepe reperitur, infra in isto lib. & in oĩbus alijs libris sacre scripturæ eum uocatum fuisse Jacob. Rñdetur, qd non fuit postea uocatus Jacob tanq̄ noie principali, sed noie secundariæ: textus aut̄ intelligit, qd nō vocaret postea Jacob noie principali, & rō est, quia Jacob vitã designat actiuã, Israel aut̄ cōtemplatiuã. Qui aut̄ transit de actiua vita ad cōtemplatiuã nō semp̄ versatur circa actus cōtemplationis, sed aliqñ Jacob, principalis tñ Israel, quia cōtemplatiuus non cōtemplat, vt agit, sed agit, ut cōtemplat, cum cōtemplatio totius actionis finis vltimatus, & Architectonicus sit. Et appellauit eum Israel dicens. I. Israel ego sum Deus omnipotens. Notatur hic oipotencia Dei, quia subditur, qd Deo uellet multiplicare Jacob, sed cum multiplicare requireretur in Deo magnã potentia, ideo uocatur oipotēs. q. d. O Israel, quia ego sum Deus oipotens volens te multiplicare non dubites, quin possim te multiplicare. Crescere. I. in magnitudine possessionis. Et multiplicare. In prole, quia licet. I. filios haberet de quibus. sup. cap. 30. tñ post genuit Beniamin. vt infra sequitur, vel dñ crescere in prole, quia licet non habuit post multã prolem naturã, habuit tñ adoptiuam, quia post adoptauit Manassẽm, & Ephraim, quos genuit Ioseph, & fecit eos capita tribuum sicut Ruben, & Simeon, vt patet infra. 48. c. Vel intelligitur hic de multiplicatione in filijs suis, quia aut̄ hic multiplicatus fuerat Jacob in se gignendo filios post multiplicari debebant filij eius. Tota aut̄ multiplicatio, siue in se, siue in filijs ad patrẽ pertinet. Gentes, & populi nationum erunt ex te. Aliqui putant hoc intelligendum solum quantum ad stirpem Beniamin, qui nondũ natus erat, quia dñ in litera erunt. Sed hoc nihil est, quia licet filij Jacob immediati nati essent, tñ gētes, & populi, qui postea ex eis successiue, & per ordinem temporũ nascituri erant, nondũ erant. Dicendum ergo qd iste gentes, vel nationes dicuntur esse. I. 3. tribus filiorum Jacob fm 13. capita, licet excipiendo ab eis Leui, qui erat vnus de eis, qui tñ separatus fuit in fortē Dei, nec accepit hæreditatē inter fratres suos, vt patet Num. 18. c. & in multis alijs locis, & sic manēt. I. 2. tribus, siue nationes. Populi dicuntur esse congregationes ciuium in vna ciuitate, vel in villa. Et de istis populis erant multi in qualibet tribu, quia qlibet hēbat multas ciuitates, & villa, oppida, & vicos, vt patet Iosue. 15. & 16. & 18. & 19. c. Reges de lumbis tuis egredientur. Referunt quidam ad solũ Beniamin de cuius gñe fuit primus rex Israel. I. Saul, & deinde filius eius Isboseth, de quo 1. Reg. 9. c. Sed non locum debet referri ad Beniamin, qui nondum natus erat, sed etiã ad alios iam natos. I. ad Iudam, de cuius gñe fuerunt plures reges, q̄ de alia tribu. Quia à tpe Dauid vsq; ad Sedechiam, qui ductus fuit in Babilonē, & exocculatus semper fuerunt reges de domo Iuda, & et post vsque ad Herodem partum de domo Iuda, & partim de tribu Leui: fuerunt et̄ reges de tribu Ephraim à tpe diuisionis regni, & regnauit Ieroboam filius Nabath de tribu Ephraim, deinde successores eius, ut patet 3. Re. 12. c. &

Quest. 3. Quomodo Deus mutauerit nomen Ia cob.

Quest. 4. Quomodo hic dñ, & non uocaberis ultra Jacob, sed Israel.

12. c. & durauerunt vsq; quo Salmanaſar trãtulit eos in terram Medorum, vt patet 4. Reg. 17. ca. Et patet hic, quia si ista litera loqueretur de regibus futurisimæ diate ab ipſo Jacob, manifestum est, qd nullus rex genuit de Jacob immediate, sed multo tpe post de filijs eius. Hoc ergo uerbũ. Erunt. Non magis referatur ad Jacob pro filijs, qui nati erant, quã pro his, qui nascituri, quia quantum ad utroſq; uerum erat, quod adhuc reges, qui de lumbis Jacob. i. de semine Jacob nascituri erant, nondum erant nati. Et terram, quam dedi Abraham, & Isaac, dabo tibi. Quam promisi me daturum Abraham, & Isaac, n. nõdum, n. completa fuerat promissio vsq; in tpa Iosue, qui introduxit in terram illam filios Israel, & occidit populos terre illius, nec et̄ in tpe huius fuit completa, sed multo post tpe. I. in tpe Salomonis regis, vt patet 5. c. 3. Reg. & 2. Paral. 8. c. cũ dicitur, & in vniuersa terra potestatis fuit oem populum, quæ derelicta fuerat de Heretis Amorrhæis Pherezis, atque Iebusis, quæ non erant de stirpe Israel, & de filijs eorum, & de posteris quos non interfecerãt filij Israel subiugauit Salomon in tributarios vsq; in diem hanc. Ante illud tps non fuerunt subiecti ex duab; causis. Prima quia licet Iosue potuisset eos delere, tñ Deus non permisit, quia eos deleret pp peccata Israelitarum, vt patet Iud. 2. c. cum dicitur: Iosueq; est furor dñi in Israel: & ait, quia irritũ fecit gens ista pactum meum, qd pepigi cum patribus eorum, & uocẽ meam audire merſaſperunt, ego non debebo gentes, quas dimisit Iosue, & mortu; est, vt in ipſis expiar Israel, an custodiant uiam dñi, & ambulẽt in ea, sicut custodierunt patres eorũ, tñ dimisit; ergo dñs oēs has nationes, & cito subuertere noluit, nec tradidit i manibus Iosue. Secunda causa quare non traditi sunt immediate fuit, vt filij Israel hñent aliquas gētes, cũ quibus possent hñe exercitiũ bellandi, & ne totaliter uiriliter fortitudo ocio merſa torperet, & inutilis redderetur: ideo decebat, vt hñent aliquod bellicũ exercitiũ. De; aut̄ uolens istum populum strenuũ tanquã bonus legis cõditor cõstituit eis ea, quæ eorũ saluti conueniebãt. I. vt hñent hostes, cum quibus interdũ hñent exercitiũ bellicũ, & de hoc Iosue. 3. c. sic dñ hñ sunt gētes, quas dñs dereliquit, vt erudiret in eis Israelẽ, & oēs qui non nouerant bella Chananeorũ, & postea discederent filij eorum certare cũ hostibus, & hñe cõsuetudine preliandi. Si aut̄ quaras quare magis tpe Salomonis subiecta fuerunt oēs ista; nationes, quã alijs tēporibus p̄cedentibus: uideas Deuter. 12. c. vbi de hoc dicitur. Tibi dabo. I. tibi in semine tuo, quia Jacob in patria sua nunquã stetit in terra promissionis, vt in propria, sed vt in aliena. Et recessit ab eo. i. postquã De; ista dixit Jacob disparuit ei, quod est recedere ab eo per p̄sentia uisionis realis vel imaginariæ. Ille uero erexit titulum. I. lapidem altum in memoriã apparitionis illius. In loco, in quo locutus fuerat Deus. Vt demonstraret locũ illum esse sanctum. Libans super eum. I. super titulu lapideum. Libamina. I. uinum, & oleũ, quæ uocantur libamina, vt patet per totum Leuiticum, & Numerũ. Vocansque nomen loci illius Bethel.

Quest. 5. Vtrum sit idem locus Bethel.

Rñdo doctis.

A sunt duo loca, quibus posuit nomen Jacob uocans uerũque Bethel, & uideretur esse rō, quia quicunq; facit mentionẽ de alio Bethel uocat illud Luzã, vt patet sup. 28. c. & sup. in isto c. & Iud. 1. c. & in multis alijs locis, nisi quũ loquitur de Bethel per anticipationẽ ad tpa Abraham, vt patet sup. 12. & 13. c. In ista aut̄ secunda notatione Bethel non uocatur Luzã, in quo est signũ, qd alio noie uocabatur, nec sit idem prior. Et iã patet, quia in isto secundo mō Bethel uidet accipi pro Ierusalẽ fm qd monstrat ex cõiecturis literæ, quia ex Bethel uenit Jacob in Ephrata, ubi in uia sepeliuit Rachelẽ. Est aut̄ Ephrata, quæ idẽ est quod Bethleẽ prope Ierusalẽ. I. p̄ duas leucas, siue quatuor miliaria. Bethel aut̄ de quo sup. diximus magis distat, quia per decẽ uel 11. leucas. Item quia Rachel sepulta est in itinere, quo uenitur à Bethel in Ephratam, vt patet in lra, sed non pot̄ intelligi, qd sit in itinere, quo uenitur de Bethel supra posito ad Bethleẽ, quia cũ Bethel illud sit Oriẽtale terre p̄missionis, vt patet quia est circa Iordanẽ, & Ierico quæ sunt oriens terre p̄missionis, vt hñ Num. 34. c. & Bethleẽ sit q̄ Meridiem, necesse est, qd descensio illa sit aliquantulum occidentalis magis q̄ meridiana: imò quasi totaliter occidentalis directã, quia uenire de Bethel, uel Ierico in Bethleẽ est uenire de Oriente quasi directe in occidentẽ. Sed non est talis dispositio, quia sepulchru Rachel est q̄ Bethleẽ descendens directe de Septentrione in austrũ. Patet quia Ierusalẽ est directe Septentrionalis respectu Bethleẽ, & est sepulchru Rachel quasi leuca & dimidia distans a Ierusalẽ q̄ Bethleem & media leuca ante Bethleẽ, ubi uocaf locus cabrata, ergo est Bethel. De his hñ in li. de Diuisione terræ sanctæ. Sed nunquid pp hoc cõcedimus, qd Ierusalẽ est Bethel, i qua dormiuit Jacob, cũ irer in mesopotamiã? Absit: quia hoc supra negauimus. Supra. n. 12. c. & 28. rōnibus clarissimis, & irrefragabilibus pbauimus, qd Bethel, de quo ibi dñ non sit Ierusalẽm. Dicendum ergo qd erat duplex Bethel. Vnum qd est ad Orientẽ terre p̄missionis inter montẽ Ebal, & Garizim non ualde longe a Ierico. Secundũ est qd est ad Septentrionẽ terre huius, & est Ierusalẽ. Egressus autem inde. I. de isto secundo Bethel qd est Ierusalẽ, quia ibi habitauit aliq̄ diebus. Venit uero tempore. Hoc ponitur ad designandũ causam, quare non potuit Jacob ducere uxore suam Rachelẽ, quã ita tenere diligebat in sepulchra sua, & patri suorũ. I. in Hebrō in agro duplicis speluncæ. Istam. n. cãm reddidit ipse infra 49. ca. cum ipse peteret a Ioseph filio suo, vt eum duceret in terram Chanaã ad sepeliendũ in spelunca duplici excusans se, qd erat tps uernum, & cito feteret corpora, sic non possent duci illuc. Vel quia fortẽ erat tps partu ouium, & non poterant moueri sic, vt illuc cito irent. Coactus fuit ergo sepelire iuxta Bethleem in uia. Ad terram que dicit Ephratam. I. iuxta Ephratam. Quasi media leuca, & sic dñ infra 48. c. qd mortua est Rachel, dñ Jacob ingrederetur Ephratã. i. territoriu Ephratẽ. Ista Ephrata est ciuitas, quæ alio noie uocatur Bethleẽ. Vocata fuit ista ciuitas Ephrata ab uxore Caleb sic dicta, vt in primo Paralip. cap. 2. Sed postea uocata fuit Bethlehem qd interpretatur domus panis: quia post sterilitatem, quæ accidit t̄pibus Elimech mariti Noem tpe Ruth secuta fuit magna frugum copia in ea, & uocata fuit domus panis, quia multa cibaria ibi recondebantur. Ista expositioẽ sequitur Nicolaus fm intentionẽ Ra. Sal. sed neutru istorum pot̄ stare villo modo. Primo dñ, qd Ephrata fuerit uocata sic à noie mulieris Caleb, quæ est dicta Ephrata, sed hoc falsum est: nam siue accipiatur Caleb pro filio Ephron, siue pro Caleb filio Iephone, nullo modo pot̄ stare: ibi tñ manifestum est, qd accipitur, pro Caleb filio Ephron, vt dñ in litera. Sed magis uidet̄ mihi dicendũ, qd ista

Bethel est duplex.

Ephrata quid.

Caleb

Caleb ipse nunquam intrauit in terram promissionis. Nam pater eius est intrauit in Aegyptum paruos cum patre suo Iuda, ut patet infra 38. & 46. cap. & Caleb filius eius, qui in Aegypto natus est necessario cum non computetur in numero intrantium in Aegyptum, ut patet respiciendo. c. 48. infra, & cum homines illius temporis acciperent uxores, & gignerent in 20. anno. & a. 22. ut patet infra 38. c. forte genitus fuit. 20. annis, vel quasi Caleb filius Ephron, & postea dicitur 1. Paralip. 2. c. quod accepit Ephrata in uxorem mortuo patre suo Ephron. manifestum est, quod cum iste Caleb natus fuerit annis. 20. vel quasi post ingressum in Aegyptum, & cum a tempore, quo ingressi sunt in Aegyptum usque ad diem, qua exierunt, fluxerunt anni ducenti quindecim, ut declarauimus sup. 15. c. A quibus subtrahantur. 15. manebunt centum nonaginta quinque, quibus addantur. 40. anni, quibus manserunt in deserto antequam intrarent in terram Chanaan, ut patet Exo. 16. & Deuter. 8. c. erunt anni ducenti, & triginta quinque ad quos nullus homo illius temporis accessit, sed qui plus ad centum triginta, vel sic, ergo non potuit intrare Caleb filius Ephron in terram Chanaan, nec uxor eius Ephrata, quia eiusdem etatis, vel quasi esset uxor, id non potuit denotari Ephrata quod est in terra Chanaan ab ipsa muliere Caleb. Si autem accipiat Caleb filius Ephron, licet textus non velit hic, non poterit stare. Nam verum est, quod Caleb intrauit in terram Chanaan, & erat tunc 80. annorum, ut colligitur Iosue. cap. 14. & ibi postulat a Iosue dari sibi terram Ebron quod calcauerat pes eius, & tunc non potuit ab Ephrata uxor eius dato, quod sic esset, denominari Ephrata, de qua hic dicitur, quia ille ingressus est terram Chanaan, & in positio talis nominis erat post mortem Moyse. Nam fuit mortuus Moyse ante ingressum terram Chanaan, ut patet Deuter. 34. & 34. c. & sepultus in terra Moab. in Valle terram Moab pertinente ad terram Regum duorum Amorrhoeorum: sed ipse nominauit istum locum Ephrata, ergo tempore uocabatur Ephrata. Sed forte dices, quod Moyse locutus fuit hic per anticipationem. sed licet tunc non uocaretur Bethleem, siue Ephrata, tamen ipse cognouit spiritu propheticum, quod sic nominandus erat locus ille: ideo sic eum nominauit, ut patet in alijs locis, in quibus sacra scriptura uirum anticipatione, sicut uirum recapitulatione, ergo hic sic nominauit, licet non dum tempore illa nominata extaret. Respondetur quod non potest hoc stare. Nam licet Moyse per propheticum spiritum cognouisset, quod futura erant, tamen quia populus, cui loquebatur ista, non cognouerit ea, quae futura erant, cum non essent omnes prophetae, non habebat ibi locum anticipatio ista, quia proprie tunc false signaret, aut saltem inintelligibiliter, cum tale nomen imponeret loco, quod ei nullatenus congruebat. Dicendum ergo, quod iste locus, qui uocatur Ephrata, non fuit uocatus Ephrata ab uxore Caleb qualitercumque Caleb accipiat: sed uocabatur Ephrata antequam in Aegyptum descenderent Israelitae, & in illud nomen Moyse locutus fuit hic, quia tunc illud nomen exstabat. Secundum est quod uocatus fuerit locus iste Bethleem. scilicet a saturitate panis, quod fuit, quoniam Noemi rediit de terra Moab cum nuru sua Ruth, non conuenit litera, quia tunc daretur, quod ista ciuitas, uel oppidum non fuit uocatum Bethleem usque multa tempore post mortem Moyse. sed per annos plures, quia ducetos, quia ista Ruth fuit mater Moyse. & tamen a morte Moyse usque ad mortem Dauid fuit anni. 440. quod patet: quia Salomon incepit edificare templum domini in Ierusalem post mortem Dauid immediate, ut apparet ex principio tertij libri Regum, sed a tempore, quo fuit egressus Israel de Aegypto usque ad tempus, quod incepit templum edificatio fluxerunt anni. 480. ut patet 3. Reg. 6. c. ergo a morte Moyse usque ad mortem Dauid, quae fuit contemporanea aedificationi templi, fluxerunt anni. 440. Consequenter patet, quod Moy-

De nomine Ephratae.

Quod, & cur locus Ephrata Bethleem appellatus fuerit.

ses mortuus fuit. 40. annis post exitum de Aegypto. f. anno. 40. ut satis colligitur coniungendo ea, quae habentur Deuter. 1. & 8. & 32. & 34. c. sed auius Dauid natus fuit tempore Ruth, quoniam dicunt nomen illud Bethleem impositum fuisse illi ciuitati, ergo ad minus fluxissent anni ducenti. 50. a morte Moyse usque ad illud tempus. Consequenter satis nota est: quia dato quod Obeeth genuisset Iesse anno suo. 40. & Iesse genuisset Dauid anno. 40. essent anni. 80. quibus addatur oes anni Dauid, qui forte essent. 65. vel 70. Nam 40. annis durauit in regno, ut patet 3. Reg. 1. c. ante regnum uero assumptum habuisset annos ad plus. 30. quia satis iuuenis erat, & minor omnium fratrum suorum, quoniam unctus fuit prima uice in regem in Bethleem, & pugnaui paulo post cum Goliath Getho: & paulo post mortuus fuit Saul in montibus Gelboe, ut coniici potest ex his, quae habentur sup. 20. c. Exo. Nam ualde modicum fuit tempus regni eius, scilicet annorum. 13. ut quidam volunt. datis ergo his erunt a tempore, quo natus fuit Obeeth auius Dauid, quoniam Ruth uenit in Bethleem usque ad mortem Dauid anni. 150. ad plus, & tunc manet a morte Moyse usque ad tempus, quo uenit Ruth in Ephrata, & impositum fuit ei hoc nomen Bethleem anni ducenti, & nonaginta, ex quo sequeret, quod tunc uocauisset Moyse nomen illud, quod non fuit impositum usque ad annos ducentos, & nonaginta post mortem suam, & tunc redit idem inconueniens, quod ante erat: ideo nullo modo potest dici, quod istud nomen Bethleem impositum fuerit tempore Ruth. Aliqui ergo putant dicendum esse, quod iste locus uocabatur Ephrata, & uocabatur Bethleem, & utrunque ante natiuitatem Moyse, siue antequam loqueretur ista. Sed dicunt, quod prius uocata fuit Ephrata, & postea cessante illo nomine impositum fuit aliud. scilicet Bethleem, & hoc satis consonat isti litera, quae habetur infra, scilicet licet mortua est Rachel, & sepulta in uia, quae ducit Ephrata, hoc est Bethleem. ista licet uocaretur Ephrata, nunc tamen est Bethleem. id uocatur Bethleem. scilicet cessante priori nomine. Sed adhuc hoc non bene dicitur: ideo dicendum, quod ista ciuitas fuit uocata Bethleem, & Ephrata, & utrunque; nomen erat tunc simul, & fuerat, & qui uolebat eam nominare, uel nomine nominabat, qui autem uolebat nominare alio nomine non minabat, magis tamen commune pro tunc fuit istud nomen Bethleem sicut uocatur usque in praesentem diem, et si Arabes, & Israhelitarum eam possideant cum metropoli sua Ierusalem, & patet hoc infra 38. c. ubi dicitur mihi. n. quoniam ueniebam de Mesopotamia mortua est Rachel in terra Chanaan in ipso itinere, eratque tempus uernum, & ingrediebatur Ephrata, & sepelui eam iuxta uiam Ephratae, quae alio nomine appellatur Bethleem, ergo uidetur quod simul appellabatur his duobus nominibus, quoniam Moyse ista dicebat, aliam non diceret eam habere duo nomina simul, sicut praesupponit istud relatiuum alius. Nam alietas, & differentia praesupponunt existentiam extremorum. In qua. Id est in uia Ephratae. Dum parturiret Rachel. Id est dum ad parandum dolores habere incepisset. Ob difficultatem partus. Quia non poterat mittere foetum. Caput periclitari. Id est ad mortem aliquam. Noli timere, quia et hunc habebis filium. Quando foetus uiuus nascitur minus periculum matris est, & quia uidebat obstetrix in promptu natiuitatem Benjamin dicebat matri, quod non timeret. Quia et hunc habebis filium. Id est etiam hunc habebis filium: ista uerba uidentur orationi, quam fecerat Rachel, quoniam peperit Ioseph dicens addat mihi deus alterum filium. Hunc etiam habebis filium. scilicet supra eum, quae habes, ut ante peristi, de quo supra 30. c. Egrediente autem anima praedolore. Dolor de se mortem non causat, quia dolor attestatur perfectionem rei sentientis dolorem cum dolor sit sensus nocuenti. Sed per accidens dolor occidit. Cum

Opinio quorundam.

Dolor est nocuenti sensus.

Benoni quid.

Tituli sepulchrorum Iudeorum.

Cum enim dolor nocuenti sensus est, quoniam magnus dolor est, signum est magnum nocuentum adesse, & quia nocuentum repugnat armoniae, in qua consistit tota permanentia rei, cum natura luctetur cum nocuentum, tandiu resistit quo usque; uires nocuenti sunt maiores uiribus naturae, & tunc deficiente natura a uiribus, cessat armonia, & esse rei. Et hoc est animam egredi praedolore. id est tempore tunc erat nocuentum a quo nascebatur ille magnus dolor, quod natura uiribus impar fuit, ideo ipsa succumbente armonia destructa anima, quae sine armonia alicui corpori non uincitur, recessit. Imminente iam morte. Quia iam modicum deerat, ut moreretur. Vocauit nomen filij sui. Quem iam pepererat benoni. id est filium doloris mei. Quia est dictio composita. Ben. Signat. Filium. On. Signat dolorem. Oni. Signat dolorem meum. Expositio huius nominis non est in Hebraeo, quia ibi satis apparet cum sit eiusdem linguae. Sed ponitur in nostra littera ad signandum causam impositionis nominis. Pater uero appellauit eum. Prius mater moriens nomen impositum fuit, deinde mortua ea pater mutauit nomen in melius uocans Beniamin, quod non multum distat in uoce, sed distat in sensu. Quia Benjamin signat filium dextrae. id est filium fortitudinis. Quia ben filium signat. Iam uero dexteram, in quo attenditur constantia Iacob, qui in morte dilectissimae uxoris suae pro qua seruans septem annis uidebantur dies pauci praedolore magnitudine, ut patet sup. 29. c. non consternatus est animo, sed aequanimiter fortitudinis, & constantiae nomen filio imposuit. Et sepulta in uia. Non fuit ducta in Ebron ad sepulchra maiorum ex causa supra assignata. In uia, quae ducit Ephrata. scilicet uenientibus de Hierusalem, siue de Bethel, secundo modo dicto in Ephratam: est autem iter illud a septentrione descendens in austrum. Hae est Bethleem. Quia uocata fuit Ephrata, & Bethleem. Causas autem ueritatis; nominis. sup. isto c. diximus. Ercxit Iacob titulum super sepulchrum. Erat. n. sepulchrum corporis in profunditate terrae defossum. Sed post ad indicandum ibi corpus iacere erectum fuit titulus. i. memoriale, & fuit factum istud sepulchrum a Iacob ex. 12. lapidibus satis magnis in memoriam. 12. filiorum suorum, & in extremitate titulus iste in piramidem acuitur quae a transeuntibus terram illam de peregrinis nostris adhuc uidetur. De hoc autem in lib. de Dimissione terrae sanctae. Hic est titulus. Ista sunt uerba Moyse scribentis ista, quae usque in illa die durauerat titulus monumenti Rachel, & durat et usque hodie, & quae aliqui transibant per terram illam uidebant eum. Dicit ergo Moyse. Hic. id est qui uidetur a transeuntibus per terram illam. Est titulus monumenti Rachel. id est aedificium factum ad memoriam, quod hic est sepulchra Rachel. Usque in praesentem diem. id est usque ad illud tempus, in quo ista scribebat Moyse. Nunquam tamen uidit Moyse istud sepulchrum, quia ipse natus fuit in Aegypto, ut patet Exo. 2. c. & postea non intrauit terram promissionis trans Iordanem, ut patet Deute. 3. c. & ultimo, & dato, quod dicamus Moyse uidisse sepulchrum illud, quoniam ei totam terram ultra Iordanem Deus demonstrauit, tamen non uidit postquam scripsit, quia ea die qua ascendit ad montem Iabaram in transitu uerso super eam cum Phasga mortuus fuit, nec post ab aliquo homine fuit uisus, nec aliquid scripsit, ex quo innuitur, quod licet ista historica essent, tamen ea prophetice scribebat, quia quaecumque; aliqui scribit, quae aliqua cognitione experimentalium, uel inquisitiua, uel doctrinali acquisita non sunt, necesse est si uera sunt, uel a fama scribere, uel prophetice Deo mouente animam illustrando, uel aliam reuelando. De tali modo prophetiae quantum ad praeterita loquitur super Ezechielem in principio Gregor. de quo magis diximus Num. 12. c. Egressus inde. Hic ponitur alia aduersitas, quae intulit Ruben cognoscens Bala uxorem patris sui uidente eo, quod ualde magni peccati erat, & ignominia.

Egressus inde. scilicet de loco, in quo sepeluit Rachel apud Ephratam, quia ibi mansit aliquibus diebus faciens tumulum illum magni de lapidibus politis & dispositis in acutiem alte Pyramidis. Fuit tabernaculum. Habebat. n. tentoria portatilia, quae possent ubique; figere. his. n. uentur magni pastores. Et in his uixerant patres sui Abraham, & Isaac. de Abraham patet sup. 12. & 13. c. De Isaac sup. 26. c. Sunt. n. talia tabernacula conuenientia peregrinis. Trans terram gregis. Dicunt Iudaei, quod turris gregis uocatur locus, in quo templum postea aedificatum fuit a Salomone, & uocatum fuit turris gregis quodam praefatio futurorum, quia postea sic uocauit Micheas. c. 4. Turris gregis. Vocabatur autem turris, quia templum in magnis fortalitijs ad modum turris constructum erat, uocatur gregis, quia multi greges ibi immolabantur, & incedebant. Sed hoc non stat, quia licet templum fuerit uocatum postea turris gregis, tamen non potest hic de loco templi dici, quia templum fuit constructum in monte Moria, ubi erat Ierusalem, quae uocabatur Bethel ex secunda impositione Iacob, & de illo loco uenerat Iacob in Ephratam, non est ergo uerisimile, quod immediate rediisset in Bethel, quia ipse inquirebat semper noua pasqua, & bona, et quia si ad illum locum rediisset scriptura nominasset dicens, & idem rediit in Bethel, sed in modum loquendi litera non potest induci, ut reuersus sit ad eundem locum, de quo immediate ante recesserat. Item quia si intedisset Iacob immediate redire in Ierusalem ambulata leuca, & dimidia, non recessisset inde. Dico ergo est, ut uult beatus Hiero. quod iste locus, qui dicitur turris gregis est apud Bethleem: erat. n. ibi aliqua turris, apud quam pastores manebant, & ibi nato Christo apparuit angelus pastoribus custodiens uigilias noctis super gregem suum, & modo fundata est ibi quedam Ecclesia, quae uocatur angelus ad pastores. Abijt Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris sui. Ruben erat iam uir. 20. uel 21. anni. Bala erat uxor Iacob quae fuerat ancilla Rachelis, ut patet sup. 30. c. & uocatur hic concubina Bala, licet uxor fuerit, ut patet sup. 30. c. Ratio, quia non fuit uxor principalis sicut Rachel, & Lia. Sic est Agar, & Cetura, quae erant uxores Abraham, ut patet sup. 16. & 25. c. uocantur concubinae. sup. 25. c. quia minus principales. Sara autem fuerat principalis. Dormiuit cum Bala. Cognoscendo eam carnaliter, sicut uolunt oes Doctores nostri, & quia hoc fuit enorme uirium, & magna contumelia illata patri a filio, fuit ipsi Iacob materia magni doloris, & consequenter magne uirtutis, quia aequanimiter quantum decuit tolerauit. Doctores autem Iudaei, ut Ra. Sa. & similes dicunt, quod Ruben non cognouit carnaliter, sed solum, quod transiit lectum Bala ancillae Rachelis, qui erat in cubiculo Rachelis tanquam ancilla in domo dominae suae, & posuit in cubiculo Lie, ut uideret quasi esse ancilla eius. Hoc autem ualde displicuit Iacob, quia redudabat in contemptum, ac si cognouisset eam carnaliter, ideo Moyse scripsit istud factum sub talibus uerbis. Sed hoc ualde falsum est, quia tunc si tales transumptiuos facere scriptoribus liceret in sacra scriptura, nulla certitudo relinqueretur. Item patet hoc infra 49. c. ubi dicitur Iacob filiis suis benedictiones. Dicit. n. Ruben non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Hanc etiam positionem tenet Rabi Abraham Aben Ezra. Quod Iacob minime latuit. Immo cognouit istud factum per aliquas coniecturas, uel quia uidit, uel quia ei ab aliquo alio, uel a Deo reuelatum est. De Bala autem concubina, quod postea factum fuerit non scribitur, si tenendum est, quod abdi cauerit eam Iacob a suo cubiculo, ut nunquam eam amplius cognosceret, quia filius cognouisset. Videret. n. ualde inhonestum, ut rursus contaminatissima mulier a Iacob cognosceretur, sed maneret in perpetua uindicta carnali commertio carens. Sic habetur de decem

Quid turris gregis.

Responsio Hieronymi.

Opinio Iudeorum.

decem concubinis David, quas cognouit Absalon. vt pater 2. Re. 16. c. deinde cum redijt David in Ierusalē clauit eas dans eis cibaria, & nō cognouit eas vnquā, sed manserunt in viduitate vsque ad tps mortis suā. *Erant autem.* Hic ponitur numerus filiorū Israhel, quia iā incipit quodāmodo contexti historia per illos. *Qui nati sunt in Mesopotamia.* Non fuerunt oēs nati in Mesopotamia, quia Benjamin non fuit ibi natus, vt patet in hoc. c. sed noiantur oēs à maiori parte, quia oēs pr̄ter Benjamin nati sunt in Mesopotamia, vel dī natus in Mesopotamia, quia mater sua fuit inde oriunda. Sed hoc valde remotū est. *Venit etiam.* Hic ponitur tertiu. s̄profectio Iacob in patris veneratione. *Venit ad Isaac.* Iam erat senex Isaac, ideo venit, vt ei debitam reuerē- tiam, & famulatum pararet, quā maximē in senectute debetur, cum patres deficiunt viribus indigētes ser uitoribus, de quo Aristo. 8. Ethic. in princ. & 7. Politico- rum. c. 15. in toto aut tpe postquam venit de Mesopo- tania in terram Chanaan, in qua plures q̄ decem anni fluxerāt, & amplius, noui vidit Iacob patrem suum, nec matrem: fuit. n. semper quasi in itinere. Sic. n. dicitur infra 48. c. q̄ cum veniret Iacob de Mesopotamia in ipso itinere mortua fuit Rachel, & tñ plures q̄ decē anni transierant à tpe, quo intrauit in terram Chanaā vsque in ipsum tps. *In Mambre ciuitatem Arbez.* Videēt dicere textus, q̄ Mambre sit nomen ciuitatis, sed non est, vt dicebatur sup. 23. c. est aut Mambre nomen val- lis cuiusdam magnā, in qua habitauit Abraham magno tpe apud Ebron ciuitatem, vt patet sup. 18. ca. no- men aut ciuitatis proprium est Ebron. nomen verō attributum est chariatharbei. i. ciuitas quatuor, quia ibi quatuor patriarche cum suis vxoribus iacēt tumulati, de quo diximus sup. 23. c. Sed hoc non obstante hęc ciuitas vocatur Mambre, quia de ea pr̄dicatur in recto Mambre, vt patet sup. 23. c. cum dī sepeliuit Abra- ham vxorem suam in spelunca duplici, quæ respicie- bat Mambre hęc est Ebron in terra Chanaan. Item si Mambre non sit ciuitatis nomen non pōt satis bene exponi litera ista, cum dī venit Iacob ad patrē suū in Mambre ciuitatem Arbez; oportebit nanque face- re quasdam suppletiones, quę multum sunt alienę à tali modo loquendi: nam debet sic exponi: Venit Iacob in Mambre ciuitatē Arbez. i. venit Iacob in vallē illam magnam, quę vocatur Mambre, & hoc est apud ciuitatem Arbez. Cui. n. dubium est, q̄ ista expositio distorta sit, & repugnans modo loquendi in talibus propositionibus? Nam si sic concedatur exponi. s̄ vt conuertamus p̄dicationes, quæ in recto sunt, ad quas- dam habitudines obliquorum, tota certitudo scripturæ destruetur, quia nescietur qñ sit p̄dicatio de essen- do, vel de habendo. Necessē est ergo dicere, q̄ ista ciui- tas, quæ uocata fuit Ebron, & Arbez ēt uocata fuerit Mambre, non obstante, q̄ ēt quædam vallis circa ter- ram illam uocetur Mambre, vt patet sup. 18. c. *In qua peregrinatus fuit Abraham* Idest in qua vixit peregre. li- cēt enim multis annis moratus fuisset ibi, quia tñ non tenuit terram, vt suam, sed vt cōductam, vel gratis ad tps concessam, semper peregrinari dicebatur. Manife- stum est aut, q̄ istud iter Iacob venientis de Mesopo- tania nō erat rectum, quia Ebron est multum australis, quia est in sorte tribus Iudæ, ut patet Iosue. 15. ista aut fors est magis australis, q̄ ceterę, eo q̄ tangit limi- tes meridianos terræ promissionis, vt patet Iosue. 15. in cuius sortis mediāte sita est Ebron, vt patet Iosue. 14. & 15. Ierusalē aut est in sorte Benjamin, ut patet Iosue. 18. c. & est septentrionalis multū respectu sortis Iudę, cum fors Iudę tenens terminos meridianos res- piciat sortem Benjamin ex parte Septentrionis: etiā quia magis videtur distare Ierusalē versus Occiden- tem ab Oriente terræ promissionis quā Ebron, cū

Membre quid.

fit Ebron in medio sortis filiorū Iuda, vt patet Iosue, 14. & 19. cap. Ierusalē aut circa Occidentem terræ Chanaan non multum distans à mari. s̄ per nouem leucas, & illud est mare Occidērale, sicut dicitur Deu- teron. 11. siue mare palesthinorum, ut dicitur Exo. 23. & est finis sine limes Occidentalis terræ Chanaan. Item patet, quia venit Iacob de Sichen, & Bethel primo in Ierusalē, siue s̄m Bethel, quæ est via directē, quasi ab Oriente in Occidentem, deinde declinauit à Ierusalē in Ephratam, siue Bethleem, quæ est via to- taliter à Septentrione in meridiem. Dicendum, ergo q̄ Iacob non curabat de rectitudine itineris, sed de bo- nis pascuis, ideo diuertebat ad multa loca. *Et completi sunt dies Isaac.* in quo notatur, q̄ bonus erat, quia mali non dimidiat dies suos, ut patet psal. 54. *Centum octo- ginta annorum.* Ista ponuntur hic ad examinationem, quia non mortuus fuit Isaac, cum venit Iacob; patet quia infra 35. ca. dicitur, q̄ Ioseph erat sexdecim anno- rum, & pascebat gregem cum fratribus suis, sed nō er- rat tunc mortuus Isaac, nec ēt multo tēpore post mor- tuus est, ergo est anticipatio. Antecedens patet, quia Isaac vixit annis 180. ut patet hic, & genuit filios suos Esau, & Iacob cum esset. 60. annorum, ut patet sup. 25. cap. ergo qñ mortuus fuit Isaac erat Iacob. 120. anno- rum. Patet consequentia subtrahendo. 60. de 180. Sed qñ Iacob erat annorum. 120. erat Ioseph annorum 29. ergo post istud ipsi quasi per annos 13. mortuus fuit Isaac. Patet cōsequētia, quia nunc qñ venit Iacob ad videndum Isaac patrem suum erat Ioseph quasi sexde- cim annorū, ut patet inferius. cap. 37. quia ista fuerunt quasi in eodē tpe. Antecedēs probatur, quia qñ Iacob petiuit uxore suam Rachelē à Laban, erat ann. 84. vt probauimus clarē. sup. 29. cap. sed ab illo tpe, quod fuit principium secundi septennij vsq; ad natiuitatem Ioseph, qui natus fuit in fine secundi septennij, ut pa- ter sup. 30. cap. fuerunt septem anni, ergo tunc erat Iacob. 91. ann. Patet addendo. 7. ad 84. Ab illo ergo anno vsq; ad ann. 120. restant anni 29. quos hēbat Ioseph, qñ mortuus fuit Isaac, ex quo cōcluditur, q̄ post veditio- nē Ioseph in Aegyptum, quasi annis 13. mortuus fuit Isaac. Inno anno ante q̄ Ioseph fieret dñs Aegypti. Pa- ter infra 41. c. vbi dī, q̄ 30. ann. erat Ioseph, qñ stetit cor- ram Pharaone, & tunc factus fuit dñs Aegypti, & se- quenti anno incepit magna fertilitas in Aegypto. Pa- ter, quia anno 29. uitæ Ioseph mortuus fuit Isaac, vt su- pra diximus. *Consumptusque erat.* i. tñ vixit, q̄ deficit in eo calor naturalis, & humiditas radicalis, ita q̄ totali- ter deficiēs, & cōsumptus mortuus est, & ista est mors naturalis, q̄ opponitur morti immaturę, q̄ est in iuue- nibus, in quibus naturaliter nō deficit humiditas radi- calis, nec calor naturalis, sed ex aliquo extrinseco, uel accidenti nociuo. Sunt. n. ista duo vitæ radices, q̄ pro- priē vita seruā in calido, quia tñ calidū igneū manere non pōt, nisi in humido, q̄ est nutrimentū suū, necē- se est ad vitā tenendā non solū esse calidū, sed ēt humi- dū, sicut ignis in oleo conseruat, quo deficiente perit. Ad hoc ergo, q̄ vita aliqua aſalis in longū tendat, o- portet ut hęc duo multum armonica sint, & non cito cōsumptibilia. s̄ vt calor naturalis nō sit cito extingui- bilis ab humidi abundantia, & humidū nō sit cito de- sicabile à calido agente in ipsum. *Appositus est populo suo.* i. iuit ad limbū sanctorū patrū, in quo tunc tenebat- ur vsq; ad Christi passionē. *Senex, & plenus dierum.* Ma- gis signat plenus dierum, q̄ senex, senex vocat, quicū- que excedebat in illo tpe annū. 70. vel 80. sed non vo- cabatur plenus dierum vsq; ad annos. 150. uel plures. *Et sepelierunt eum Esau, & Iacob.* Licēt multi filij inter- fuerint sepulturæ, nominantur tamen isti, quia erant principales, & magis attinentes Isaac, quā omnes alij.

Esau

Esau à fratre separatur, generationis Esau diuersi duces numerantur. Cap. XXXVI.

ESunt autem generationes Esau, ipse est Edon. Esau accepit vxores de filiabus Chanaan: Ada filiā Elon Hethai, & Oolibama filiā Anæ filiæ Sebeon Heuæi: Basemath quoq; filiam Ismael sororem Nabaiot. Peperit autem Ada Eliphaz: Basemath genuit Rahuel. Oolibama genuit Iehus, & Ihelon, & Core. Hi filij Esau, qui nati sunt ei in terra Chanaan. Tulit autem Esau vxores suas, & filios, & filias, & omnem animam domus suæ, & substantiam, & pecora, & cuncta, quæ habere poterat in terra Chanaan, & abiit in alterā regionem, recessitque à fratre suo Iacob. Diuites. n. erant valde, & simul habitare non poterant; nec sustinebat eos terra peregrinationis eorum præ multitudinem gregum. Habitu- itque Esau in monte Seir, ipse est Edon. Hi aut sunt generationes Esau patris Edon in monte Seir, & hęc nomina filiorum eius. Eliphaz filius Ada, vxoris Esau: Rahuel quoque filius Basemath vxoris eius. Fueruntque Eliphaz filij Theman, Omar, Sephoa, & Gathan, & Cenez. Erat autem Thanna concubina Eliphaz filij Esau, quæ peperit ei Amalech. Hi sunt filij Ada vxoris Esau. Filij autem Rahuel, Naath, & Zara, Samma & Meza. Hi filij Basemath vxoris Esau. Isti quoque erant filij Oolibama filiæ Anæ filiæ Sebeon vxoris Esau, quos genuit ei Iehus, & Ihelō, & Core. Hi duces filiorum Esau: filij Eliphaz primogeniti Esau: dux Theman, dux Omar, dux Sepho, dux Cenez, dux Core, dux Gathan, dux Amalech. Hi filij Eliphaz in terra Edon, & hi filij Ada. Hi quoque filij Rahuel filij Esau, dux Nahath, dux Zara, dux Samma, dux Meza. Hi autem duces Rahuel in terra Edon: isti filij Basemath vxoris Esau. Hi autem filij Oolibama vxoris Esau, dux Iehus, dux Ihelon, dux Core. Hi duces Oolibama filiæ Anæ vxoris Esau. Isti sunt filij Esau, & hi duces eorum: ipse est Edon. Isti sūt filij Seir Horreji habitatoris terræ: Lothan, & Sobal, & Sebeon, & Ana, & Difon, & Eser, & Difan. Hi duces Horreji, filij Seir in terra Edon. Facti sunt autem filij Lothā; Horreji, & Heman. Erat autem soror Lo-

Determi- natio.

Isaac vixit 180. an- nis.

Sup. 11.

Calor naturalis, & radicalis humiditas sunt vitæ radices.

than, Thanna. Et isti filij Sobal, Aluan, & Manahath, & Ebal, & Sepho, & Onan. Et hi filij Sebeō, Acia, & Anan, iste est Anā, qui inuenit aquas calidas in solitudine, cū pasce- ret asinas Sebeon patris sui, habuitq; filiū Di- son, & filiam Oolibama. Et isti filij Difon, Abdan, & Eſebam, & Iethran, & Charā. Hi quoque filij Eser, Balaan, & Zauā, & Acan. Habuit autem filios Difon, Hus, & Aran. Hi duces Horreorum, dux Lothan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana, dux Difon, dux Eser, dux Difan: isti duces Horreorum, qui imperauerunt in terra Seir. Reges autem, qui regnauerunt in terra Edon, antequam haberēt regem filij Israhel, fuerunt hi, Bela filius Beor, nomenque vrbis eius Denaba. Mortuus est autem Bela, & regnauit pro eo Iobab filius Zaræ de Bosra. Cumque mor- tuus esset Iobab regnauit pro eo Hufam de terra Themanorum. Hoc quoq; mortuo regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madiā in regione Moab, & nomen vrbis eius Auith. Cumque mortuus esset Adad, regnauit pro eo Semla de Masreca. Hoc quoque mortuo regnauit pro eo Saul de flu- uio Rohoboth. Cumq; & hic obijſſet, succes- sit in regnum Balanam filius Achobor. Isto quoque mortuo regnauit pro eo Adar, no- menque vrbis eius Phau. Et appellabatur vxor eius Mectabel filia Matred filiæ Mi- zaab. Hęc ergo nomina ducum Esau in co- gnationibus, & locis, & vocabulis suis, dux Thāna, dux Alua, dux Ietheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Theman, dux Mabſar, dux Magdiel, dux Hi- ram. Hi duces Edon habitantes in terra im- perij sui, ipse est Esau pater Idumeorum.

HAB Sunt. Descripta multiplicatione Iacob, hic describitur multiplicatio Esau, & ponitur incidentaliter, quia supra facta fuerat mentio, q̄ Iacob, & Esau sepelierant Isaac, ideo merito huius venerationis p̄næ introducit scri- ptura genealogiā Esau, & hęc fuit causa, quare supra fecit anticipationē de morte Isaac, vt cōsequenter in aliqua occasione poneret genealogia, & processus filiorum suorū, & iste ordo multotiens obseruatur in sa- era scriptura, quia ēt ipsa ars rhetorica ordinē artificia- lem magis sequit̄ naturalē. Et diuidit̄ in tres partes. Primō ponitur gnatio Esau in suis filijs immediatis, se- cundo ponitur separatio eius, & Iacob sui fratris, ibi. *Tulit autem Esau.* Tertio genealogia Esau in successo- ribus suis, ibi. *Ha sunt generationes Esau.* Idest isti sunt filij Esau, scilicet isti qui immediatē sequuntur, qui fuerūt filij eius,

vel

vel potest referri ad omnia inferiora. & tunc est sensus, quod iste generationes. i. successiones generationum, quae se quuntur pertinent ad Esau. *Ipse est Edon.* i. quod Esau vocabatur Edon. Tria. n. noia habuit Esau, ut notat Hieronymus super Abdiam, in quodam prologo. Hoc est habetur supra 25. c. quia vocatur Esau noie suo, vocat Seir. i. Hispidus, quia erat Hispidus sicut pellis, vocatur et Edon. i. rubeus ob rubore lenticulae, quam concupit, ut patet sup. 27. c. Vel et in alia causa, ut ait Hieronymus super Abdiam in prologo, qui incipit. Iacob Patriarcha. sicut rubore corporis. Et sciendum, quod in sacra scriptura multoties idem locus, & eadem persona diuersis noibus appellatur. De locis apparet, quia idem locus vocatur Ebron, vel Arbee, vel Cariatharbee, ut patet supra 23. c. & praec. c. & Iosue. 14. & 15. & 19. Sic etiam idem locus vocatur Segor, & Bala, ut patet supra 14. c. & 19. Sic et de Ierusalem, quae pluribus noibus nuncupatur, de quibus supra 28. c. de personis autem tam in nouo, quam in veteri testamento patet. In nouo testamento vocatur idem Cephas, & Bariona, & Simon, & Petrus. Vocatur Petrus, & Simon, ut patet Mat. 10. & in multis alijs locis. Vocatur Bariona, ut patet Mat. 16. c. Vocatur Cephas, ut patet prima ad Cor. 15. c. In veteri testamento eadem persona vocatur pluribus noibus. Sic vocatur Iacob, & Israhel, & Sem et vocatur Melchisedech, ut patet supra 14. c. Et Esau vocatur tribus noibus supradictis, ista autem varietas magna intricatio facit in historijs, ita quod multi coguntur errare. *Esau accepit uxores.* Quia erat annorum 40. accepit eas, ut patet sup. 26. c. de filiabus Chanaa. Oes mulieres, quae erant de illis septem populis terrae promissionis vocantur de filiabus Chanaan, quia illi septem populi sunt de gente Chanaa, ut patet supra 10. c. in speciali tamen istae duae mulieres erant de gente Hethorum, qui sunt vnus de illis septem populis, ut patet supra 26. c. & 27. vbi dixit Rebecca tunc me vitae mea propter filias Heth. i. filias Hethorum uxores Esau. *Ada filiam Elon.* Ista mulier vocatur alio noie Basemath, ut patet supra 26. c. *Filiam Ana filij Sebeon.* Ista Oolibama est dicitur filia Sebeon, ut patet infra in isto c. & sic videtur esse eadem filia patris, & filij. Ad quod dicitur Hethorum, quod Sebeon paganus erat, nec curabat de lege maritimonij, ideo ductus libidine concubuit cum Nuru sua uxore filij sui, & sic ista Oolibama erat vere filia Sebeo, licet adulterina ex concubitu cum Nuru sua, & erat filia putatiua Ana, qui erat vir matris Oolibame. Sed hoc non est verisimile, quod Esau voluisset accipere in uxorem mulierem ita turpem quantum ad natalia, saltem propter reuerentiam patris sui Isaac tunc viuentis, ut patet supra 26. c. quia uxorem accepit Esau, dum esset annorum 40. ut patet supra 26. c. & Isaac genuerat Esau, cum esset annorum 60. ut patet eod. c. ergo annorum 100. erat Isaac quando accepit uxores Esau. Aliqui autem dicunt, quod ista nois fuit filia Sebeon, sed Ana. Sed quia Sebeon erat pater Ana adoptiua Oolibama filiam Ana, & sic erat filia Ana naturalis, & filia Sebeo adoptiua. Sic et adoptiua Iacob Ephraym, & Manasse, ut patet infra 48. cap. Vel potest dici, quod ista Oolibama vocatur filia patris, & filij, quod interdum aui, & proauis nepotes, & pronepotes filios vocant. Magis tamen videtur dicendum, quod vterque istorum habuerit filiam, quae vocata fuerit Oolibama, sed non fuit eadem mulier, & dicendum, quod Oolibama filia Ana fuerit vxor Esau, & non Oolibama filia Sebeon. *Basemath quoque filiam Ismael.* Ista est alia Basemath ab illa, quam diximus superius esse uxorem Esau, & filiam Elon, ut patet supra 26. cap. & credo, quod ideo nomen illius mutatum est, ut vocaretur Ada, quia duas uxores habebat Esau, quarum vtraque vocabatur Basemath. *Filiam Ismael.* Ista dicebatur esse supra soror Nabaioth, ut habetur ca. 28. Ratio est quia Nabaioth est

primogenitus Ismaelis, ut habetur sup. 25. vel ex alijs causis assignatur supra 28. cap. Notandum, quod Ismael & alia nomina Barbara, vel Hebraea aliquando transeunt in formam latinam, & tunc declinantur, aliquando non transeunt, & non declinantur, & patet in hoc noie Abraham, quia aliquando reperitur in superioribus declinatum, pluries autem indeclinabile reperitur, sicut istud nomen Rachel aliquando est indeclinabile, ut patet supra 29. cap. per totum, aliquando reperitur declinatum, ut supra 30. & 31. ca. Ista Basemath, quae hic noitur filia Ismaelis noitur supra 28. Malch. *Peperit autem Ada Elipha.* Iste Elipha fuit primogenitus Esau. Et dicunt aliqui, quod iste fuit vnus de amicis Iob, quod quidem postea verum esse, tenendo cum Hieronymo, qui voluit Hus filium Nachor esse Iob, ut diximus supra 22. cap. Sed non concordat nostrae positioni sicut Augustinus & Ambrosius, quam ibi aliquibus rationibus fulsumus, quia Iob, qui fuit Iobab filius Zared de Bofra, de quo infra, multum fuit post Elipha, cum primo transferunt duces Idumaeorum, deinde secuti fuerunt reges, non ergo potuit iste esse vnus de amicis eius, qui vocaretur Elipha Temanites. *Oolibama edidit Iehus.* Secundum quosdam est iste vocatur Iaris. *Qui nati sunt ei in terra Chanaan.* Ex quo patet, quod antequam iret Esau in terram Edon, sive Idumaeam genuit istos filios, quia Idumaea non est in terra Chanaa, & patet, quia dicitur infra abijt Esau in alteram regionem portans secum oia, quae habere poterat. *Tulit autem Esau.* Hic ponitur secundum, scilicet Iacob ab Esau fratre suo separatio. *Tulit Esau.* Licet Esau potestior esset, quam Iacob, tamen voluntate Dei motus recessit extra terram Chanaan, & mansit in ea Iacob possidens, quod postea eius postea verum possessuri erant. Quidam tamen insipientes Iudaei dicunt, quod Iacob expulit Esau de terra illa. Et in hoc volunt, quod completa fuerit benedictio Isaac dicentis, quod Iacob daretur Esau, ut patet supra 27. c. Sed ista valde errat. Non attendunt miser Iudaei, quod Iacob veniens de Mesopotamia misit munera Esau fratri suo, & qualiter eum saepe dominum vocauit inclinans se coram eo septies usque ad terram, & qualiter Iacob cum filijs viris pastoralibus veniret, Esau autem cum quadringentis equitibus, ut patet supra 33. c. Hoc ergo supposito, quomodo inualecere poterat Iacob, ut expelleret Esau de terra Chanaa? Item non est hoc verisimile, quod non habebat Iacob aliquos cognatos, uel affines, qui eum iuuarent in terra Chanaa? Esau, quia affines sui erant in Mesopotamia, vnde acceperat uxores, Esau autem habebat multos affines in terra Chanaa de Hetha, & Heuehis, & Ismaelitis, quorum filias acceperat in uxores. Fundamentum huius rationis est, quia cum quis iuuat ab aliquo aut iuuat a posteris. sicut filijs descenditibus de semine suo, uel a cognatis transuersalibus, aut ab affinibus, aut ab amicis: non sunt plures conditiones horum, a quibus aliqui adiuuari queat. Iacob autem a filijs, & tota sua familia modicum poterat, quia tunc habebat decem filios, qui erant viri. Nam Ioseph in Aegypto tunc erat. Benjamin autem erat valde iuuenis, qui adiuuare non poterat, reliqua autem seruorum familia satis pauca erat, quae Esau minime proficeret. Non poterat etiam a cognatis adiuuari, quia cognatos nullos habebat ipse, & Esau, cum ambo soli essent filij Isaac, nec esset in terra illa aliquis pertinens ad eorum cognationem. Nam Ismaelitas nepotes Abraham, qui erant cognati Esau, & Isaac remoti inde erant: isti tamen magis auxiliarentur Esau, qui erant affines eius, cum accepisset filiam Ismaelis sororem Nabaioth. Non poterat etiam iuuari Iacob a cognatis suis filijs Ceturae, quia isti famulati erant inde versus Orientem, ut patet supra 25. ca. Non poterat etiam adiuuari ab affinibus, cum in terra illa affines nullos haberet, quia uxores ceperat de Mesopotamia, & ibi erat eius affinitas. Non poterat etiam multum iuuari Iacob ab amicis, quia erat Iacob peregrinus, quod non habitauerat

Tria noia Esau.

Idem uarijs nominibus appellatur.

Opinio Hethorum.

Determinatio.

Determinatio.

Sinus Idumaeae regionis.

Opinio Iudaeorum.

Fundamentum rationis.

Cap. 6.

Determinatio.

multo tempore in terra Chanaan fixus, Esau autem manserat in ea, & habebat multos affines tam de Hetha, qui erant in terra illa, quam de Ismaelitis, qui aequaliter aberant: ideo facilius poterat ipse delere Iacob, nisi Deus immutasset cor eius. *Dicendum ergo quod non expulit Iacob Esau, sed ipse vltionem recessit in Idumaeam, & hoc infra declaratur, cum dicitur, quod recessit Esau, quia Iacob, & Esau ita diuites erant, quod non poterant simul habitare. Uxores suas.* Ista tres supra nominatas. *Et filios suos.* Istos quinque supradictos. *Et omnem animam domus suae.* Animam vocat rem animatam denominando totum a parte, & non denominat omnem rem animatam, sed solum hominem, quia infra ponuntur pecora, & sic habetur infra 46. cap. quod omnes animae domus Iacob, quae ingressae fuerunt in Aegyptum fuerunt 70. istae animae dicuntur familiares Esau, qui sequuti sunt eum in Idumaeam, & serui, & ancillae. *Et substantiam.* Scilicet omnia supellestilia, aliquando tamen substantia tota possessio dicitur, sive bonorum mobiliu, sive immobilium. *Et pecora.* In istis enim abundabat satis Esau, ut patet supra 33. cap. quando Iacob offerebat munera Esau de pecoribus respondit Esau se multa de istis habere. *Et abiit in alteram regionem.* Id est in Idumaeam, quae est altera regio, quia est extra terram Chanaan in latere eius meridiano, & in confinio Orientis, vbi coniungitur Arabiae in terminis Bethoron superioris, ut patet in lib. de diuisione terrae sanctae, & per hanc Idumaeam transire debebant Hebraei, quando venerunt de Aegypto, ut patet Numeri 20. cap. *Recessitque ad fratrem suo Iacob.* Quia, ut infra sequitur diuites erant valde. *Sed quaeritur an iste recessus Esau a Iacob fuerit viuentis Isaac, vel mortuo eo.* Si autem dicas, quod hoc fuit post mortem Isaac contra, quia Esau ante mortem Isaac recessit ad habitandum in Idumaeam, & patet, quia veniente Iacob de Mesopotamia exiuit ei obuiam Esau habitans in monte Seir, & dicitur, quod eodem die quo obuiam Iacob redijt in montem Seir, & Iacob fingens se velle cum eo habitare dixit, quod sequeretur eum lento gressu in Seir, ut patet supra 33. cap. Si autem dicas, quod fuit ante mortem Isaac: non videtur verum, quia ante mortem Isaac morabatur Iacob in Mesopotamia: ideo non poterat separari ab eo. *Item dato, quod tempore, quo manebat Iacob in terra Chanaan antequam recederet in Mesopotamiam, recessisset Esau non diceretur recedere a fratre suo Iacob, sed a patre suo Isaac, quia cum Iacob tunc non haberet uxorem, non erat emancipatus, sed manebat in domo paterna sub prima potestate, nec poterat habere nomen in populo, quia eo computatur in eadem patria cum patre, ut dicunt iura humana, & declarat Philosophus in 3. Ethic. dicens, quod filius est quaedam pars patris, donec vtrique sit pellicon. id est emancipatus. *Item quia dicitur, quod ista discessio facta fuit propter magnitudinem diuitiarum: erat enim eis tanta in gregibus abundantia, quod terra peregrinationis eorum eos capere non poterat, sed antequam moreretur Isaac nihil habebat Iacob, quia manebat in domo paterna, & non habebat bona distincta a patre, ergo non potest intelligi ante mortem Isaac. *Dicendum ergo est, quod ista diuisio fuit post mortem Isaac, quia licet ante mortem Isaac Esau habitaret in terra Edon in monte Seir, ut patet supra 33. ca. tamen ante mortem patris sui Isaac venit, & stetit ad exequias ipse, & Iacob, ut patet supra 35. cap. tunc habitauit aliquot diebus Esau in terra Chanaan, & tunc mortuo patre diuisa fuerunt omnia bona inter Iacob***

& Esau, quia soli erant, ex quo locupletati sunt valde super id, quod habebat. Et hoc notatur cum infra dicitur, quod tanta erat multitudo gregum suorum, quod terra peregrinationis eorum eos ferre non poterat: & cum venisset tunc Esau ad terram Chanaan ante Isaac mortem duxit secum de terra Seir quicquid habebat, scilicet filios, & uxores, & pecora, quia putauit se habitaturum in terra Chanaan. Et hoc patet, quia supra dicitur, tulit secum Esau uxores, filios, pecora, & substantiam suam, & omnia quae habere poterat, & recessit in alteram regionem; non potuisset autem tollere ista de terra Chanaan ad terram Idumaeam nisi adduxerit ea de Idumaea, quia prius omnia ista habebat in Idumaea, cum antea ibi habitaret in terra Chanaan, sed videns, quod ita diuites erant ambo fratres, motus fuit redire in Idumaeam, & Deus mouit Esau ad faciendum hoc specialiter propter vtilitatem Esau, & Iacob, & primo propter Iacob, quia si Esau mansisset in terra illa, forte rixati fuissent ambo, & Esau depressisset Iacob. *Item quia cum non possent capi in terra illa propter diuitias Esau, quia potens erat expulisset inde Iacob: nam accideret rixa inter pastores, ex qua moueretur domini, & satis sic erat promptum esse pugnam inter Esau, & Iacob, sicut fuit inter pastores Abraham, & pastores Loth. Nam vterque valde in pecoribus abundabat, sicut dicitur supra decimo tertio capitulo. scilicet. Erat quippe substantia eorum multa, & non poterant habitare communiter, & sequitur: vnde facta est rixa inter pastores Abraham, & Loth, scilicet, quia eorum pecora non poterant sufficienter capi in terra illa. Et fuisset iurgium, si Abraham prudenti consilio ductus non diuisisset communem habitacionem: sicut consequenter dicitur, scilicet dixit Abraham ne quaeis iurgium sit inter me, & te, & pastores meos, & pastores tuos: fratres enim sumus, ecce enim vniuersa terra coram te est: recede a me obsecro, si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo: si dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam. Ad tollendum ergo hoc inconueniens inter Esau, & Iacob, mouit Deus Esau ad recedendum principaliter. *Secundo fuit propter vtilitatem Esau, & posterorum eius: Deus enim promiserat dare totam illam terram Iacob, & semini eius secundum benedictionem promissam Abraham, ut patet supra 28. & 31. cap. praecedenti, illa autem benedictio Abraham posita fuit supra decimo quinto capitulo. vbi promittitur tota illa terra in circuitu: erant ergo expellendi ab illa terra habitatores eius propter peccata sua intransibiles filijs Israhel. Si autem mansissent ibi filij Esau, quia multum creuerunt, magnam partem occupassent, & sic oportuisset eos inde expelli venientibus filijs Iacob, & mori gladio, sicut alij habitatores populorum Deus autem nolebat sic perire filios Esau, quia semen Abraham erant, sed dedit eis terram Seir, in qua habitauerunt prius Horraei, & adiuuit eos ad expellendum Horraeos, ut patet Deuteronomo. secundo capitulo. & licet Deus fecerit Esau, & progeniem suam recedere de terra Chanaanorum, vbi morabantur septem populi saepe nominati in scriptura, scilicet. Hethaeus, Heueus, Ferezeus, &c. tamen non exclusit eum penitus a benedictione promissa Abraham. Nam supra decimo quinto capitulo promittuntur gentes decem Abraham, & semini eius, de quibus solas septem acceperunt filij Iacob, ut saepe patet in Exodo, & Numerorum libro. atque Deuteronomo. & Iosue, atque libro Iudicum, aliae autem tres gentes diuisae sunt ab ijs qui atrebant ad Abraham. Nam Esau tantum pertinebat ad Abraham sicut Iacob, quia ambo erant nepotes eius, & filij Isaac, licet benedictio directae venit**

Chironensis merpa flores Abraham, & Loth.

in Iacob. Huic ergo Esau, & posteritati eius data fuit terra vnus illarum decem, & alie due manentes prater septem datas filijs Iacob fuerunt datae duobus filijs Loth, scilicet Moab, & Amon, quod magis declaratum fuit supra 14. & 15. cap. & magis Deuter. 7. cap. dicitur, & ibi vide. *Diuites enim erant valde.* Antequam moreretur Isaac filij diuites erant, vt patet de quolibet eorum supra 33. cap. deinde diuisa inter eos tota substantia paterna ditiores effecti sunt. *Et simul habitare non poterant.* Et subditur causa. *Nec capiebat eos terra peregrinationis eorum.* Idest terra illa Chanaan, in qua mortuo patre ambo habitare volebant, & ista erat terra peregrinationis respectu amborum. De Iacob patet, quia licet in terra illa habitaturus esset postea semen suum, tamen nondum adeptus fuerat eam, sed peregrinus erat, quia nondum completae erant iniquitates Amorrhæorum vsque in diem illi. De Esau etiam patet, quia terra Chanaan non erat sua: sicut nec Isaac patris sui: nec Deus ei daturus erat eam, sed terra Seir, vt patet Deuter. 2. cap. *Habitauit Esau in monte Seir.* Mons Seir, & Idumæa idem est, vt loquitur Abdias cap. vnico, aliquando vocans eam Idumæam, aliquando montem Seir. Vel forte potest dici, quod Idumæa est terra magna, in qua est quedam pars, quæ vocatur mons Seir sicut dicitur supra 32. cap. misit Iacob legatos ad Esau fratrem suum ad terram Seir regionis Edon: & vocatur mons Seir, quia illa terra montuosa est. Sic dicitur Deuter. 2. cap. circueimus montem Seir longo tempore. *Ipsa est Edon.* Hoc potest referri ad Esau, & ad montem Seir. Ad Esau, quod dicitur. *Ipsa est Edon.* Idest ipse Esau est Edon. Sic dicit supra in principio cap. & hoc est, quia Esau tria nomina habet; vel potest accipi pro monte, scilicet. *Ipsa est Edon.* Idest ipse mons Seir, in quo habitabat Esau vocatus fuit Edon, & hoc patet supra 32. cap. vbi dicitur ad terram Seir regionis Edon, & sic vocatur regio ipsa Edon. Sic etiam dicitur infra, hæc sunt generationes Esau patris Edon, idest patris illius terræ, quæ sic vocatur. *Hæc autem sunt generationes Esau in filiis mediatis, & succedentibus, & diuiditur in quatuor partes, quia primo ponuntur filij Esau sine aliquo dignitatis statu. Secundò ponuntur in Ducatu, ibi. Hi Duces. Tertio describuntur in Regio statu, ibi. Reges autem. Quarto redeunt ad Ducatum, ibi. Hæc ergo nomina. Circa primum repetuntur filij Esau. Hic sunt generationes Esau. Quæ infra ponuntur. Patris Edon. Vocatur hic Edon terra Idumææ, quæ etiam vocatur Seir, & dicitur pater Edon, idest pater omnium habitantium in terra illa, qui vocantur Idumæi. *Eliphaz filius Ada.* Iste est primogenitus. Ada nomen matris eius est, quæ alio nomine vocatur Basemath: vt supra diximus. *Rahuel filius Basemath.* Ista vocatur Basemath non filia Edon, sed filia Isaac, & soror Nabaioth, vt dictum fuit supra 28. cap. *Filij Eliphaz Theman.* Ab isto denominata fuit quedam ciuitas Theman in terra Idumææ, quia forte iste condidit eam, & in illa habitauit Eliphaz Themanites amicus Iob, vel forte conditor huius ciuitatis fuit Esau, tamen nominauit eam ab Eliphaz, qui fuit primogenitus eius. Nam sic consuetum erat apud antiquos, & sic diximus supra 34. cap. quod Rex Hemor nominauit ciuitatem suam Sichen à nomine filij sui, qui prius vocabatur Salem, siue Salin, & cepit ista consuetudo à primo viro, qui condidit primam orbis ciuitatem, scilicet à Chain primogenito Adæ. Nam ciuitatem ædificauit quam vocauit Henocho ex nomine filij sui, vt patet supra quarto cap. cum*

F dicitur cognouit autem Chain uxorem suam, quæ cõ cepit, & peperit Henocho, & ædificauit ciuitatem vocauitque nomine eius ex nomine filij sui Henocho. *Idumæan.* Iste vocatur Gatham, primo Paralipo. cap. 1. *Erat autem Thamma concubina Eliphaz.* vocatur concubina, quia fuit vxor secundaria, & minus principalis introducta de voluntate primæ vxoris. Sicut vocabantur Agar, & Cetura, quæ erant vxores Abraham, & tamen vocabantur concubinae, vt patet supra 25. & Bala erat vxor Iacob: vt habetur supra 30. cap. & vocatur concubina precedenti cap. *Quæ peperit ei Amalec.* Ab isto Amalec denominantur Amalechitæ, qui habitant in Arabia circa mare rubrum, & extenduntur vsque circa terram promissionis: isti enim primo pugnaverunt cum Iudæis in deserto, vt patet Exod. 7. cap. *Hi sunt filij Adæ.* Scilicet isti supra enumerati. Ada erat vxor Esau, vt patet supra in litera, & de progenie eius descenderunt omnes, qui supra nominati sunt; licet non omnes hos ipsa pepererit, & eodem modo infra 46. cap. cum computantur omnes animæ, quæ introierunt in Aegyptum cum Iacob, ponuntur omnes esse filij quatuor vxorum Iacob, scilicet, quod Lia habeat triginta tres filios cum solum pepererit sex, vt patet supra 29. & 30. cap. & quod Rachel habeat filios quatuordecim, cum tamen solos duos, scilicet Ioseph, & Benjamin pepererit, & eodem modo computantur filij Balæ, & filij Zelphæ ancillarum Rachel, & Lia. *Isti quoque erant filij Oolibama.* Hic non ponuntur nepotes, & successores mediati Esau, sed filij eius immediati, quia isti tres Ihesus, Ihesus, & Core filij erant Esau immediatè, vt patet in principio cap. Et si arguatur, quia supradictum fuit, quod Eliphaz fuit filius Thamma. Cum immediatè dicitur isti sunt filij Adæ referendo ad Eliphaz, & omnes coniunctos ibidem. Respondetur, quod Eliphaz fuit verè filius Thamma naturalis, sed fuit adoptatus ab Adâ, quæ erat vxor principalis, sicut Rachel vocat filios Balæ filios suos, vt patet supra 30. cap. Hi sunt Duces. Hic ponitur secundum, & quia filij Esau habuerunt tres status, ideo sic describuntur hic. Primò enim fuerunt Duces. Secundò fuerunt Reges. Deinde reducti sunt ad Duces. Sic etiam fuit in filiis Israel, quia primo habuerunt Duces, scilicet Iudices vsque ad Samuelum, deinde Reges vsque ad Babylonicam captiuitatem, post Duces, vt Zorobabel, & Neemiam. Sed ad vltimum Reges habuerunt, quia Hircanus Ioannes filius Simonis diadema regni sibi imposuit, vt patet in historijs Iosephi, & Pauli Orosij, & aliorum Cronographorum, & post eum successerunt alij Reges, scilicet Alexander, & Aristobolus, & alij vsquequo Regnum datum fuit Herodi Alcalonitæ cuius tempore Christus natus est. *Hi sunt Duces.* Plures de istis supra nominauit sine nomine dignitatis. Hic eos describit, vt posuit in dignitate Ducatus. *Dux Theman.* Iste fuit primogenitus Eliphaz, & fuit factus Dux. Nontandum quod non eodem modo se habebant Duces in Idumæa sicut Reges, quia à principio erant Duces, & isti non erant successiue, ita quod vno Duce mortuo alius succederet, sed multi Duces erant simul secundum diuersas cognationes speciales ipsorum Idumæorum: deinde quia viderunt non bene Regi eos per Duces constituerunt super se Reges, & isti erant successiui, ita quod vnus solus in tota Idumæa esset, & deinde mortuo hoc succederet alius. Post autem videntes adhuc sic non bene Regi, ad Duces priores reuersi sunt. Et post illos rursus loquitur 4. ad Reges. Et patet, quia tempore quo Reges erant apud filios Israel, etiam Reges erant in Idumæa, vt patet 4. Regum 8. cap. quia Idumæi qui

Responsio
Tres status
fuerunt filij
Esau

Multiplicatio
Esau in
filijs.

qui subiecti erant Regibus inde repugnauerunt; & A constituerunt sibi Regem, & deinde eos habuerunt. *Dux Omar, Dux Sepho, Dux Cenez.* Isti licet fratres essent, tam simul Duces fuerunt, quomodo sub quo libet eorum erat posteritas sua satis multiplicata. *Dux Core.* Quæres quomodo vocatur hic Core filius Eliphaz cum fuerit filius Esau, & frater Eliphaz. Aliqui autem dicunt, quod vocatur hic filius eius, non quod filius fuerit, sed quia ex eo, quod Eliphaz erat primogenitus nutrit Core, & quantum ad hoc vocatur filius eius. Sed non multum videtur hoc, quia eadem ratio esset de omnibus alijs filijs Esau posterioribus Eliphaz. Dicendum videtur magis, quod iste Core non est ille, qui ponebatur supra esse filius Esau sicut supra diximus de Oolibama. *Hi filij Eliphaz.* Idest isti supra nominati sunt filij Eliphaz. *In terra Edon.* Idest geniti in terra Edon, vel habitantes in terra Edon. *Hi filij Adæ.* Scilicet omnes suprapositi. Sed quia dicitur, quod omnes isti erant filij Eliphaz, deinde subiungitur, quod erant filij Adæ, non intelligitur ex hoc, quod Adâ esset vxor Eliphaz, quia mater eius erat, vt patet supra. Sed ponitur hic, quia verum est, quod omnes isti essent filij sui, etiam ipse Eliphaz, quia cum isti sint filij Eliphaz, & Eliphaz erat filius Adæ, ergo omnes isti vocari debebant filij Adæ. *Hi filij Rahuel.* Hic ponuntur descendentes Duces ab alio filio Esau, scilicet à Rahuel. *Dux Nahat, Dux Zara, Dux Semma.* Isti fratres erant, & simul Duces quilibet in cognatione sua, & in posteris suis. *Isti filij Basemath.* Intelligendum est, vt supra diximus de Eliphaz, & Adâ, quia isti Duces erant filij Rahuel, sed quia Rahuel erat filius Basemath: ideo dicuntur esse filij Basemath. *Filij Oolibama.* Isti qui sequuntur non sunt Duces de nepotibus Elau, sed de filijs eius immediatis, quia Iehus Ihelon, & Core filij Esau sunt, vt supra patet. Ex hoc patet quod supra dicebamus, scilicet, quod Core, qui supraponebatur esse filius Eliphaz, non erat filius Esau, sed quidam alius ab eo, quia ille ponebatur esse vnus de Ducibus Eliphaz, & matris eius Adæ. Hic autem proponitur esse vnus de Ducibus Oolibama: ergo idè ponetur esse Dux bis, & apud diuersas genealogias, quod nullo modo fiat, necessario ergo dicendum est, quod non est idem Core, de quo vtrouque dicitur. *Hi Duces Oolibama.* Idest isti superiores immediati sunt filij Oolibama, & Duces isti filij Esau, idest omnes isti nominati à principio ca. vsque huc sunt filij Esau licet ex diuersis vxoribus. *Et hi Duces eorum.* Idest isti nominati sunt Duces omnium filiorum Esau, quia prater istos nominatos erant valde multi, qui non nominantur quorum isti erant Duces. *Isti sunt filij seir.* Isti qui ponuntur hic, non sunt de genere Esau, quia fuerunt ante eum in terra illa habitates de genere Horreorum, & isti Horri expulsi sunt de terra illa ab Esau, & filijs eius, vt patet Deuter. 2. cap. ponuntur ramen hic, quia Thamma, quæ fuit concubina Eliphaz, fuit soror cuiusdam Ducis terræ illius, scilicet Lothan, vt patet infra, & 1. Paralipo. 1. cap. *Isti filij seir.* Idest isti qui infra nominantur sunt filij Seir. Non est iste Seir Esau, sicut ante dicebamus Esau tria nomina habere, Edon, Esau, & Seir. Sed istud nomen est cuiusdam viri, cuius progenies habitabat ante tempora Esau in terra illa, quæ vocata fuit Idumæa. *Lotan, & Sobal.* Isti erant filij Seir, & erant Duces terræ illius sicut diximus de filijs Esau. *Sebeon, & Anam.* filia huius Anæ fuit Oolibama, de qua dictum fuit supra, & auus eius fuit Sebeon. *Hi Duces Horrai.* Pauci Duces fuerunt de Horrajs, quia solum septem computatur hic. *Filij seir in terra Edon.* Pater istorum vocabatur Seir. *In terra Edon.* Hoc ponitur per anticipationem, quia antequam habitaret in

Quæst. 3.
Quomodo
vocat
hic Core
filius Eli-
phaz.

Filij Seir.

Alph. Toft. super Gen.

terra illa non vocabatur Edon, cum dicta fuerit Edon ab ipso nominato Edon. *Facti sunt filij Lotan Horrai, & Theman.* Ab isto Lotan nati sunt illi, qui Horrei dicti sunt. Fuerunt autem aliqui fratres, qui hoc pro cognomine susceperunt: & cum ipsis fuit alius, qui vocatus fuit Theman, & non sortita fuit nomen Horreorum. Ex hoc autem videtur, quod filij eius Seir ante filios Lotan non vocabantur Horrai, sed postea sic nominati sunt: & hos expulsi Esau de terra illa, vt patet Deuter. 2. cap. *Erat autem soror Lotan Thamma.* Propter hanc descripti fuerunt hic Duces Horrai, cum nihil pertinerent ad Israel, vel Esau. *Hi filij Sebeon.* Iste fuit auus Oolibama vxoris Esau. Iste est Ana, iste fuit pater Oolibama. *Qui inuenit aquas calidas in solitudine.* Aqua calidæ vocantur aquæ balnearum, quæ erumpunt de venis sulphureis, & quia sulphur est de natura ignea, ideo aqua egrediens per cauernas sulphuris necessario caliditatem contrahit, & inueniuntur istæ aquæ erumpere in solitudine, vel vt vult Isidorus. Etymolo. lib. 11. & multi alij Doctores, vocantur hic aquæ calidæ mulgæ, quas inuenit Ana, quia iste studuit in solitudine quomodo asini ascenderet super equas, vel equi super asinas, & generarent mulos, & mulas, & hoc innuitur, quia dicitur. *Cum pasceret asinas patris sui.* Idest quod pascendo asinas inuenit hoc. *Et filiam Oolibama.* Ista fuit vxor Esau. *Habitauit autem filios Disan.* Alius est Disan, alius Dison, & nominantur hic filij Ducum Seir in terra Horreorum, & isti filij non fuerunt, sed solum patres eorum, scilicet septem qui supra nominati sunt, ratio fuit: quia antequam patres morerentur, vt filij efficerentur Duces, expulerunt eos filij Esau. *Hi Duces Horreorum.* Scilicet non isti, qui supra nominati sunt. Sed isti qui infra ponuntur, quia isti infra positi sunt septem patres pradiCTORI, & sunt propriè Duces, & patet etiam, quia cuilibet istorum inferiorum apponitur istud nomen Dux, & non superioribus. *Hi Duces Horreorum.* Horrai sunt solum accipiendo propriè filij Lotan, vt patet supra. Sed hic omnes filij Seir habitatoris terræ illius vocantur Horrai. *Qui imperauerunt in terra Seir.* Scilicet antequam veniret Esau, & expelleret eos, ex quo patet, quod ante fuerunt Duces Horreorum, quam Duces, vel Reges, vel secundi Duces Idumæorum. *Reges autem.* Hic ponitur tertium, scilicet filij Esau in regio principatu. *Qui regnauerunt in terra Edon:* Scilicet in Idumæa, quæ vocatur Edon. Et isti Reges fuerunt de progenie Esau, quia ante eum non fuerunt Reges in terra, etiam de gente Seir, sed solum septem Duces supra nominati. *Antequam haberent Regem filij Israel.* Hoc potest intelligi tripliciter. Vno modo, quod quia filij Israel non habuerunt Regem ante mortem Moyfi: nec post magno tempore ante mortem: ergo Moyfi, in quo tpe nullum Regem Israelitæ habuerat, fuerunt isti Reges in terra Seir, siue Edon de genere Esau: & non innuitur ex hoc, quod quando isti Reges erant in terra Edon, nullus erat Rex in Israel, & postquam isti Reges finiti sunt, quod immediatè incoeperunt Reges in terra Israel, sed quod quandiu isti fuerunt Reges successiue in terra Edon, nullus fuit Rex in terra Israel, & nihil aliud significatur: & hoc verum est: quia ante Moysem nullus Rex fuit de filijs Israel. Sed iste sensus non congruit primo, quia nihil determinat. Si enim non fuerunt isti omnes Reges quos habuerunt Idumæi ante tempora Regum Israel, nihil determinatur, & tantumdem est, vt si diceretur, quod duo Reges istorum fuerunt antequam filij Israel haberent Regem. Et hoc nihil est. Item quia non videtur esse verum, quod in tam paruo tempore potuisset esse tanta successio Ducum, & Regum: quia tpe quo ista facta sunt, à quo icperunt

Aquæ calidæ quid.

Horrai, propriè quid.

Principat' filiorum Esau.

Textus iste intelligitur dupliciter.

Xx 3 Duces

Duces esse in terra Idumæa vsque ad tempus in quo ista scripsit Moyses fuerunt anni fere. 250. in quibus potuissent esse tres generationes, vel quatuor, & sic dixerat Deus Abraham quando pronunciauit ei captiuitatem seminis sui in Aegypto supra 15. cap. generatio ne autem quarta reuertentur huc. Sed hic sunt multæ successiones Ducum, & Regum. Sunt enim plures quam decem generationes, vt patet si computentur in litera. Alij autem voluerunt dicere, quod isti soli Reges fuerunt de filijs Esau, antequam essent Reges in Israel. Sed dicunt, quod primus Rex filiorum Israel fuit Moyses, & sic fuerunt ante eum isti Reges Idumæi. Quod autem fuerit vocatus Moyses Rex, probant Deuter. 33. cap. vbi dicitur erit apud rectissimi Rex congregatis principibus populi cum tribubus Israel. In Hebræo dicitur erit apud Israel Rex. Et loquitur de Moyse litera, vt satis patet inquirendo præcedentia, & subsequenta; sed non habet fundamentum. Patet enim ex argumento superiori, quia in tam paucio tempore, scilicet, à tempore filiorum Esau in tempore quo descendit Ioseph venditus in Aegyptum vsque ad tempus Moyse, non potuerunt esse tot successiones Regum, & Ducum. Item quia Moyses licet illic vocetur Rex secundum quorundam expositionem, tamen non vocatur Rex communitè in scripturis Sacris, ideo non debet de eo intelligi. Etiam quia sacra Scriptura vocat Regem nõ à regendo, quia isto modo numquam fuerunt filij Israel sine Rege, cum semper habuerint aliquos Reges, & Indices, & Sacerdotes, & alios; quod patet ex discursu librorum sacrorum Moyse, & Iosue, & Iudicum: sed accipit Regem denominatum à regali dignitate, scilicet, qui vnctus esset in Regem, & qui in regia acciperet, de quibus primo Reg. 8. cap. & tali modo non fuit aliquis Rex in Israel vsque ad Saul, vt patet 1. Reg. 10. licet Abimelech filius Gedeonis impo- situr sibi diadema, & vocauit se Regem super quamdam partem Israel, vt patet Iud. cap. 9. Et ista ratio magis cogit quam præcedentes si respiciatur.

Dicendum ergo quod isti Reges, qui hic ponuntur fuerunt in Idumæa antequam essent Reges in Israel, scilicet antequam Saul vinceretur in Regem, & vnctus horum regnabat, quando Saul vnctus fuit in Regem. Et si dicas, quomodo ergo Moyses hoc descripsit cum nondum contigisset? Responderetur, quod Prophetice dicebat, sicut omnia alia Prophetice, & Dei Spiritu afflatus dicebat, vt satis declaratur in toto processu librorum suorum, maxime in Exodo, Leuitico, Numeris, & Deuteronomio; in quibus frequenter inducitur loquens cum Deo, & multa futura prædicens: vt patet Deuter. 32. & 33. cap. in benedictione, & cantico super filios Israel. *Bale filius Beor.* Alij qui putant istum fuisse Balac Regem, qui conduxit Balaam ad maledicendum filijs Israel, vt patet Numeri 22. cap. Sed falsum est: primò quia ille vocabatur Balac, vt patet supradicto cap. iste autem vocatur Bale, vt patet hic. Sed non multum hic refert, quia in nomine facilis esset talis mutatio: secundò quia ille vocatur filius Zephor, vt patet prædicto cap. iste autem vocatur filius Beor: tertio quia ille erat Rex Moabitaram, iste autem erat Rex Idumæorum.

Item patet, quia Numeri 20. cap. dicitur quomodo cum Israelite voluerunt transire per terram Regis Idumæi, respondit eis Rex, quod non facerent aliàs eis armatus occurreret: tunc declinauerunt contra Moab, & Rex Moab, qui tunc erat, scilicet, Balac filius Sephor vocauit Balaam magum ad maledicendum eis: ergo distincti Reges Rex Idumæorum, & Balac Rex Moabitarum: ergo non potest referri hoc ad illum Regem Balac, qui conduxit Balaam ari-

lum ad maledicendum Iudæis, vt perirent. Fortè autem aliquis dicet, quod iste fuit Balaam magus, de quo Numeri 22. cap. & est verisimilitudo, quia ille vocatur filius Beor, sicut iste. Dico quod falsum est, vt satis conicitur ex prædictis contra Balach; & adhuc vltra, quia Balaam magus non erat Rex, quod patet, quia tunc non venisset conductus mercede, vel pro muneribus ad Regem Balac, vt mandato eius Israelitis malediceret, vt patet Numeri 22. cap.

Item non venisset cum duobus solis pueris equitatis super asinum. Item quia iste Bale erat Rex Idumæorum: Balaam autem erat de Mesopotamia, vt patet Numeri 23. cap. vbi loquitur Balaam ad Balac dicens de Haram adduxit me Balaam Rex Moabitarum de montibus Orientis: & Deuter. 23. quod Moabite, & Amonite conduxerunt Balaam de Mesopotamia Syria, vt malediceret filijs Israel. *Nomen ciuitatis eius Denaba.* Aliqui putant fortè ex hoc, quod isti Reges simul regnabant in terra Idumæorum, sicut dominabatur multi Duces simul alijs temporibus ante istos Reges, & hoc quia dicitur hic nomen ciuitatis eius, idest nomen ciuitatis, in qua ipse dominabatur erat Denaba, & sic dicitur de alijs Regibus nomen ciuitatis eius esse hoc, vel illud, vt infra patet. Sed hoc non potest stare, quia Scriptura non facit mentionem tot Reges habuisse simul Idumæos, sed vnum solum, cum dicitur infra Numeri 20. cap. quod filij Israel miserunt nuncios ad Regem Edon, vt permitteret eos transire per terram suam.

Item impossibile est hoc, quia si isti Reges simul dominarentur, vel aliqui de eis simul, non potuissent durare vsque ad tempora Regis primi Israel, scilicet, vsque ad Saul, vt satis de se patet, quia erant valde magna tempora.

Item argumentum quod sumunt non est multum sufficiens, quia nõ dicitur hic de quolibet istorum Regum, de qua ciuitate fuerit, vel cuius ciuitatis dominus fuerit, sed de aliquibus solum, vt patet de Semla Saule, & Balanam infra in litera. Possent, ergo fortè aliter dici, scilicet, quod dicitur hic, quia isti Reges construxerunt istas ciuitates, quæ denominantur ab eis, & sic dicitur. *Nomen ciuitatis eius Denaba.* Idest nomen ciuitatis, quæ ipse condidit. Sed adhuc nõ dicitur hoc bene, quia non dicitur de quolibet nomen ciuitatis eius, sed dicitur de aliquibus, quod fuerunt de tali, vel tali loco oriundi, vt infra dicitur Semla de Masreca, & Saul de fluuio Rohoboth. Dicendum ergo videt quod dicitur. *Nomen ciuitatis eius Denaba.* Idest ciuitas, in qua natus fuit, vocabatur Denaba, & sic dicitur de alijs quod fuerunt de talibus, vel talibus ciuitatibus. Et si arguas quod non est hoc conueniẽter dictum, quia cū Rex sit dñs totius regni, non denominatur ab aliquo loco specialiter, sicut natiuitas aliorum hominum; maxime quia filij Regum si denominationem acciperent hoc esset ab vno loco principali, in quo esset sedes, & summa regni, non autem quod quilibet Rex denominaretur ab vno loco specialiter. Rñdet quod isti Reges Idumæorum à principio nõ fuerunt sicut alij Reges, quia non erant per successionem, sed per electionem, vel per fortes, secundum alios modos Democratie principatus, & cum vnus Rex moreretur, assumebatur in Regem alius, qui nullo modo pertineret ad genus illius, & sic erat de alia ciuitate, ideo contingebat, quod nunquam esset vnus Rex de ciuitate, de qua erat alius, sed vnus erat de Naba, alius de Anith, alius de Rohoboth, & sic de alijs, vt patet in litera. Quod autem nõ essent ibi Reges per successionem, sed per electionem, vel alias patet, quia immediate dicitur quod mortuo Bale regnauit pro eo Iobab filius Zared, ergo qui regnauit post Bale non erat filius eius. Item dicitur infra, quod mortuo Saul

An Bale fuerit is, qui Balaam dicitur esse in lib. Num.

Donabatur sic vocetur.

Reges Idumæorum, vt creabatur.

Sau de fluuio Rohoboth regnauit post eum Balaam filius Achobor. Regnauit pro eo Iobab. De isto Iobab contentio est vtrum fuerit Iob. Augustinus; & Ambrosius dicunt quod sic. Hierony. videtur aliter sentire, de quo rationes fundamentales posuit supra 22. c. & in expositione Prologi primi in cap. 7. vbi agitur de lib. Iob. *De Bofra.* Iste Iobab sive Iob fuit de ciuitate Idumæa nomine Bofra. Est autem ciuitas Metropolis: vel saltem vna de maioribus ciuitatibus terræ Edon, de qua habetur Isa. 63. Quis est iste qui venit de Edon tinctis vestibus de Bofra. *Hufam de terra Themanorum.* Terra Themanorum dicitur à quadam ciuitate nomine Theman in terra Idumæa, de qua erat vnus de amicis Iob, scilicet Eliphaz Themanites. Fuit autem constructa ista ciuitas à quodam dicto Theman filio Eliphaz filij Esau, vt supra diximus. *Regnauit pro eo.* Idest successit ei: non enim dicitur vnus regnare pro altero nisi vnus esset quasi vicarius alterius; sed nõ est sic, quia secundus qui eligebatur vel fortialiter assumebatur in Regem, nihil habebat cum primo, cum non esset filius eius, ideo pro eo nullo modo regnabat. Possent autem hoc aliquo modo dici si patri succederet filius; quia tunc filius nullo modo Rex esset, nisi pater eius fuisset Rex. Sed quando fit per electionem, vel alijs, nihil successor attinet ad prædecessorem, quia etiam non stante illo, vel si non fuisset, acceptus in Regem, iste secundus potuisset assumi in Regem, cū non sit inter eos aliquis ordo naturalis, sed solum ordo voluntarius, vel fortunæ. *Qui percussit Madiam in regione Moab.* Ponitur hic factum notabile istius Regis Idumæorum, alij enim ante eum non fecerunt aliqua multum notabilia, quæ scribi deberent, iste verò sic: quia habuit conflictum durum contra Madiam, & cum Madiam se trerentur intrantes regionem Moabitaram fratrum suorum, ibi expugnauit eos, & occidit Idumæi enim Moabite, & Madiam, & Ammonite quasi coniuncti habitant, vt satis colligitur ex cap. 20. & 21. Numeri, & cap. 2. Deuter. & contingit Idumæos conflictum contra Madiam habere, qui ad auxilium Moabitaram affinium suorum currentes in eorum fe terminis receperunt, vbi a Moabitis non defensi per Regem Idumæorum occisi sunt. *Regnauit pro eo Saul.* Non est iste Saul, qui fuit primus Rex in Israel, quia iste fuit Idumæus, ille Israelita.

Themani quid.

Facti notabile Regis Idumæorum.

Saul primus Rex Israel.

Sententia Tyrani.

Mezaab. Ponendo vtrumque in recto, sed aliqua Biblia habent. *Filia Marred, filia Mezaab.* Ita quod vnus ponatur in recto, aliud in genitiuo. *Mezaab.* Secundum interpretationem Hebraicam interpretatur aqua aurea: quia Main, licet corruptum sit, aquas signat, Zaab signat aurum, & sic dicitur, quod mater istius Matred sciebat inuenire venas, vbi aurum effoderetur, quod dicitur inuenire aquas aureas, vt vult Gaon. Sed Rabi Abraham Aben Ezra vult, quod nihil horum signet. Aliqui autem volunt, quod Matred, & Mezaab sint nomina virorum, & non mulierum, vt videtur innuere Hiero. Sed in hoc non contendo, quia idem iudicium est de patre, & matre.

Quid significet Mezaab.

Opinio Rabbi Abraham.

Hæc ergo nomina Ducum. Hic ponitur quartum in quo reducuntur filij Esau ad ducatum. De istis duabus, qui hic infra nominantur, aliqui volunt, quod fuerit ante Reges, sed quod hæc per recapitulationem narrentur: & quod postquam Idumæi habuerunt Reges nunquam redierunt ad principatum Ducatus, & hoc patet, quia tempore Regum Iuda Idumæi Regem habuerunt, vt patet 4. Reg. 8. cap.

Dicendum, quod primo Idumæi Duces habuerunt, deinde Reges, vt hic dicitur, vltimo autem post Reges Duces habuerunt, vt patet primo Paralip. 1. ca. vbi dicitur Adad mortuo Duces pro Regibus esse ceperunt. Dicendum ergo, quod isti Duces, qui hic nominantur fuerunt post Reges secundum ordinem literæ: quia Reges Idumæorum durauerunt vsque ad tempora, quibus incepit regere Saul primus Rex Israel. Deinde Idumæi videntes durum iugum esse Regale, ad Duces redierunt quousque filij Israel tempore Dauid fecerunt eos tributarios, quia tunc videtur cessauisse omnis principatus de medio eorum dominantibus Israelitis, de quo 2. Reg. 8. cap. Deinde cum euaserunt iugum filiorum Iuda constituerunt super se iterum Regem, vt patet 4. Reg. 8. cap.

Dux Thana. Dicitur aliqui, quod ista nomina Thana, & Oolibama sunt nomina mulierum, scilicet, Thana concubina Eliphaz, de qua supra dictum est, & Oolibama fuit vxor Esau, sed ponuntur hic inter Duces propter animositatem, sicut Delbora ponitur inter Iudices Israel, quia valde animosa fuit, vt patet Iud. 4. cap. Sed ista falsa sunt, quia vt dictum fuit, isti Duces, qui hic nominantur, fuerunt post Reges; Thana autem, & Oolibama fuerunt in principio primorum Ducum, vt patet supra, ergo non potuerunt vsque ad tantum tempus vivere, vt essent in secundo Ducatu.

Dicendum ergo, quod Thana, & Oolibama fuerunt duo viri Duces de Israel, quia aliqua nomina conueniunt quibusdam viris, & mulieribus maxime secundum proprietatem Hebraicam. *Isti Duces Edon.* Idest isti sunt Duces de filijs Esau, qui vocatur Edon. *Et pater eorum ipse est Esau.* Ex hoc patet, quia accipitur hic Edon pro Esau, quia dicit ipse est pater Edon.

Determinatio.

Ioseph fratres eius apud patrem accusat, illi iniudent, Ioseph somnia videt, fratribus narrat, Israhelitis venditur.

Cap. XXXVII.

ABITAVIT autem Iacob in terra Chanaam, in qua pater suus peregrinatus est. Et hæc sunt generationes eius. Ioseph cum sedecim esset annorum: pascebat gregem cum

Xx 3 fratribus

fratribus suis adhuc puer: & erat cum filijs Bala, & Zelpha vxoru patris sui: accusauitq; fratres suos apud patrem crimine pessimo. Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios suos eo, quod in senectute genuisset eum: fecitque ei tunicam polymitam. Videntes autem fratres eius, quod a patre plus cunctis filijs amaretur, oderant eum, nec poterant ei quicquam pacifice loqui. Accidit quoque vt visum somnium referret fratribus suis: quare causa maioris odij seminariu fuit. Dixitque ad eos: Audite somnium meum, quod vidi: putaba nos ligare manipulos in agro, & quasi consurgere manipulum meum, & stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Responderunt fratres eius: nunquid Rex noster eris? aut subijciemur ditioni tue? Hec ergo causa somniorum atque sermonum, inuidia, & odij fomitem ministravit. Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait: Vidi per somnium, quasi Solem, & Lunam, & Stellam undecim adorare me. Quod cum patri suo, & fratribus retulisset, increpauit eum pater suus, & dixit: Quid sibi vult hoc somnium, quod vidisti? Num ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te super terram? Inuidebant ei igitur fratres sui: pater vero rem tacitus considerabat. Cumque fratres illius in pascendis gregibus patris morarentur in Sichem, dixit ad eum Israel: Fratres tui pascunt oves in Sichimis: veni mitam te ad eos. Quo respondente, presto sum, ait: Vade, & vide si cuncta prospera sint erga fratres tuos, & pecora, & renuncia mihi quid agatur. Missus de valle Hebron, venit in Sichem: inuenitque eum vir errantem in agro, & interrogauit quid quereretur. At ille Respondit: Fratres meos quero, indica mihi vbi pascant greges. Dixitque ei vir: Recesserunt de loco isto: audiui autem eos dicentes: Eamus in Dothain. Perrexit ergo Ioseph post fratres suos, & inuenit eos in Dothain. Qui cum vidissent eum procul, antequam accederet ad eos, cogitauerunt illum occidere: & mutuo loquebantur: Ecce somnator venit: venite, occidamus eum, & mitamus in cisternam veterem: dicemusque: fera pessima deuorauit eum: & tunc apparebit quid illi profint somnia sua. Audiens

2. Reg. 3.

Mat. 21.

Mar. 12.

Luc. 20.

autem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, & dicebat: Non interficiatis animam eius, nec effundatis sanguinem, sed projicite eum in cisternam hanc, quare est in solitudine, manusque vestras seruate innoxias: hoc autem dicebat volens eripere eum de manibus eorum, & reddere patri suo. Confestim igitur, vt peruenit ad fratres suos, nudauerunt eum tunica talari, & polymita: miseruntque eum in cisternam veterem, quare non hebebat aquam. Et sedentes, vt comederent panem, viderunt Ismahelitas viatores venire de Galaad, & Camelos eorum portantes aromata, & resina, & stactem in Aegyptum. Dixit ergo Iudas fratribus suis: Quid nobis prodest si occiderimus fratrem nostrum, & celauerimus sanguinem ipsius? Melius est, vt venundetur Ismahelitis, & manus nostrae non polluantur: frater enim & caro nostra est. Acquieuerunt fratres sermonibus illius. Et praetercuntibus Madianitis negociatoribus extrahentes eum de cisterna vendiderunt eum Ismahelitis viginti argenteis: qui duxerunt eum in Aegyptum. Reuersusque Ruben ad cisternam, non inuenit puerum: & seisis vestibus pergens ad fratres suos, ait: Puer non comperet, & ego quo ibo? Tulerunt autem tunicam eius, & in sanguine haedi, quem occiderant, tinxerunt: mittentes qui ferrent ad patrem, & dicerent: Hanc inuenimus: vide virum tunica filij tui sit, an non? Quam cum agnouisset pater, ait: Tunica filij mei est, fera pessima comedit eum, bestia deuorauit Ioseph. Scissisque vestibus, indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore. Congregatis autem cunctis liberis eius, vt lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere, sed ait: Descendam ad filium meum lugens in infernum. Et illo perseverante in fletu Madianitae vendiderunt Ioseph in Aegypto Putiphari Eunucho Pharaonis magistro militum.

HABITAVIT autem. Dicto supra de statu Jacob in terra Chanaam, hic agitur de eius descensu in terram Aegypti, & diuiditur in tres partes. Quia enim pater idem computatur cum filijs, ideo in descensu filiorum dicitur descendere pater: Ponitur ergo primo descensus Jacob in filio suo Ioseph. Secundo in ceteris filijs infra 42. ca. Tertio ipse Jacob cum oibus rebus suis 7. 46. ca. Et diuidit prima in duas. Prima tangitur Ioseph

Diuisio.

Ioseph venditio: secundo eius in dominum promotio infra 41. cap. Prima in duas: primo ponitur pars principalis: secundo incidentalis cap. sequenti. Prima in quatuor: primo ponitur venditionis occasio: secundo venditionis conditio, ibi. *Cumque fratres illius*. Tertio venditionis ordo, ibi. *Qui cum vidissent*. Quarto venditionis celatio, ibi. *Tulerunt autem*. Ad primum Ioseph fuit venditus a fratribus suis, quia videretur eis contrarius: primo eos accusando, secundo eos ad inuidiam per maiorem amorem paternum prouocando, ibi. *Israel autem*. Tertio futura prauidendo, ibi. *Accidit quoque*. Quo ad primum dicitur. *Habitauit autem Iacob*. Hoc pertinet ad intentionem principalem, quia demostribat legislator esse separatum Esau a Iacob. *Intertra Chanaam*. Quia recedente Esau in Idumaeam, mansit securus Iacob in loco, in quo fugit diuertens a fratre suo credens, quod nunquam ad impugnandum eum veniret in posterum Esau, & sic fuit, quia nullam postea ab eo molestiam passus est. *In terra, in qua peregrinatus est pater suus*. Scilicet Isaac, qui mansit magno tempore in conuallibus Mambræ apud Hebron: deinde in Bersabee, vt patet supra 26. cap. & supra 25. *Et haec sunt generationes eius*. Generatio accipitur dupliciter, vno modo pro successione generationis: alio modo pro re ipsa genita: & neutro modo accipitur hic proprie, quia non computantur hic filij Iacob, cum supra computati fuerint, nec deriuatio ipsa genitorum, sed accipitur generatio pro nouo euentu, qui fit. Et sic dicimus: Nescis quid dies superuentura pariet. Id est nescis quid accidet in die futura. Et isto modo narratur generatio Iacob, id est euentus eius, quia seq. cap. dicitur quomodo accidit ei tribulatio de venditione Ioseph, & consequenter de multis alijs vsque ad finem Genesis, quia iam omnia pertinent ad Iacob, & filios eius. *Ioseph cum sexdecim esset annorum*. Si autem arguas, quia in Hebraeo dicitur decem septem annorum. Respondetur, quod anni computantur secundum litteram Hebraicam tam incepti, quam completi, in littera autem nostra computantur hic solum anni completi. Et sic verum est, quod Ioseph erat tunc sexdecim annorum completorum, & incipiebat decimum septimum annum. *Et pascibat gregem cum fratribus suis*. Erat enim officium filiorum Iacob pascere greges, quia tota eorum substantia in gregibus erat. Et sic dixerunt Pharaoni quando steterunt coram eo, viri pastores sumus, vt habetur infra 47. cap. *Adhuc puer*. Quia in anno 16. fatis erat puer, vel quia nullus inter eos minor erat eo. Benjamin autem paruulus erat nondum ablatatus, quia paulo ante mortua fuerat Rachel cum pareret eum, vt habetur supra 35. cap. Non tamen est intelligendum ex hoc, quod alij fratres Ioseph essent multo maiores aetate ipso Ioseph, quia maior eorum, scilicet Ruben excedebat eum annis 6. solum, vt patet supra 30. cap. alij autem minus excedebant, scilicet quidam excedebant annis tribus, alij quatuor, alij quinque, alij duobus, & sic variè secundum, quod fuerunt varij ortus eorum, qui colliguntur supra 30. cap. *Et erat cum filijs Zelphae, & Bala*. Hoc erat ex magna vrbantate Ioseph, qui videns, quod filij Lia despicerent filios ancillarum, iungebat se cum eis, vt eos consolaretur, vel forte, quia filij Bala, & Lyae erant distincti, & filij Zelphae. Ioseph autem qui pertinebat ad filios Rachelis, quare non vnebat, adiunxit se filijs Bala, quare erat ancilla Rachelis viuentis. *Vxorum patris sui*. Ista duae, scilicet Zelpha, & Bala, licet ancillae essent Rachelis, & Lyae, tamen a Iacob in vxores assumptae fuerant, alias enim non accessisset ad eas, quia peccatum graue erat, quamuis Bala vocatur concubina Iacob, vt patet supra 35. cap. quia non erat principalis vxor. *Accusauit fratres*

Occasio venditionis

Sumitur duobus modis generationis.

Officium filiorum Iacob.

suos apud patrem. videbat Ioseph, qui valde modestus erat, fratres suos male se habere, & eos aliquando increpuit: Sed quia minor erat omnibus, & solus, non fuit recepta monitio eius. Quia ergo sic non profecit, denunciavit patri suo, qui poterat remedium adhibere. Quidam autem Iudaei dicunt, quod peccauit Ioseph, quia fratres suos accusauit: sed falsum est, quia velle corrigere male agentem valde opus pium est, magis quam cibum parare egeno. Ratio est, quia sicut, qui esurienti cibum parat, liberat a morte vitam eius; ita qui peccantem corrigit, liberat a morte aeterna animam eius. Quanto autem id quod liberatur est melius, tanto liberatio est maior, sed melior est anima, quam vita, ergo correctio est melior, quam cibatio esurientis, & quanto est maius periculum id, a quo quisquam eripitur, tanto est maior liberatio, sed cum quis alicui esurienti cibum parat, liberat eum ab instantanea morte, cum autem quispiam peccatorem corrigit, liberat eum a morte aeterna, ergo valde magis est peccantem corrigere, quam fame pereuntem saluare. Hoc autem est de natura operationis, per accidens autem potest esse maius bonum pascere egenum, quam corrigere peccatorem. Sed de his quae sunt per accidens, nec est regula, nec ars; sic fuit de Ioseph corrigente fratres. Videbat autem Ioseph fratres suos male agere, rectè poterat ergo accusare, & cum iste actus sit bonus in suo genere, & ex bono fine, solum potest esse malus, si erretur in modo: cum autem Ioseph non errauerit in modo, quia prius eos admonuit, deinde admonitos, & non castigatos denunciavit, rectus ordo fuit: magis autem peccasset si videns eos peccare non admonuisset, nec denunciaisset. *De crimine pessimo*. Volunt autem aliqui Iudaei, quod Ioseph solum Ruben accusauerit apud patrem, quod concubiuisset cum Bala, vt patet supra 35. capit. Sed non videtur verum, quia litera dicit accusauit fratres suos, tanquam omnes, aut multos eorum accusasset. Possit forte ad hoc responderi, quod loquitur scriptura de vno, tanquam de omnibus, quia iste est frequenter mos scripturae. Sic enim habetur Matth. 26. cap. vbi dicitur de vnguento effuso super caput Christi discumbentis, scilicet indignati sunt discipuli dicentes, vt quid perditio haec? Solus tamen Iudas scariothis indignatus est, quia ipse aliquid de hoc perdebat, vt patet Io. 12. cap. & hoc quia fur erat, & loculos habebat. Sed hoc non est verisimile, quia cum omnes fratres molirentur occidere Ioseph, solum Ruben exposuit se, vt liberaret eum, vt patet infra: etiam, quia si solum Ruben accusasset, non debuissent alij contra eum moui ad odium, sed omnes eum oderant, ergo ex alio motiuo factum est, scilicet, quia omnes accusabat. Aliqui Hebraei dicunt, quod accusabat Ioseph fratres suos, quia comedebant partes, quas auferebant de carnibus viuorum animalium castrando ea. Hoc autem peccatum erat, quia prohibitum fuerat supra nono cap. cum dixit Deus, Noè exeuntem de Archa: Tanquam olera virentia tradidi vobis cuncta praeter hoc, quod carnem cum sanguine non comedatis, id est partem animalis viuentis, vt ibi expositum fuit. Denunciabat ergo Ioseph hoc apud patrem suum, vt corrigeret eos. Sed hoc non bene dicitur, quia dato, quod comedere carnem abscissam esset peccatum, quia Deus istud prohibuerat, tamen non erat pessimum peccatum. Quidam autem dicunt, quod istud peccatum pessimum est peccatum bestialitatis, vt cum vir coit cum pecore, & vocatur pessimum peccatum, quia horribile, & detestabile, & infandissimum est.

Opinio Iudaeorum.

De his quae sunt per accidens, nec est sciencia, nec ars.

An Ioseph oēs fratres accusauerit.

De quo accusauit Ioseph fratres.

Peccatum enim Sodomiticum, quia vile valde est, & naturæ intentione, & repugnans maximè honestati humane, p̄ctm̄ naturam d̄f, sed p̄ctm̄ bestialitatis deturior est, quia magis deuiat à specie modo, & ordine, quæ perficiunt actum quam alij modi coitus. Quia in alijs est aliqua similitudo ad finem naturæ maior q̄ in hoc, & est istud vitium pastorale. Causa autem huius fati cuilibet apparet, nec oportet explicare; & cum filij Iacob pastores essent, non videbatur multum distare ab eis valde h̄m̄d̄i scelus, non t̄m̄ assero aliquid tale fecisse, cum ita turpe sit, sed nec nego si aliquis dicat. Occasio autem fati pater. Quidam autem volentes excusare istos filios Iacob, dicunt q̄ non fuit coitus cū pecoribus, sed odium inter se, & rixa, & despectio, ista autem fati gratia delicta inter fratres sunt. Et motiuum ad hoc est, quia d̄f in litera, q̄ Ioseph erat cum filijs ancillarum, quasi alij negligenter eos, & ex hoc innasceretur rancor fraternus, & rixa, de quo Ioseph accusaret eos, vt à patre concordarentur. Hoc autem fati concordat, & vnum bonum habet q̄ tanta in Patriarchis celat turpitudinem. Primum autem t̄m̄ quã rationabilius teneret, nisi t̄m̄ in eis turpitudinem erubesceret. Et non valet ratio aduersantium, & dicitur talem turpitudinem non debere dici de Patriarchis. Modica, n. isti respiciunt, quia ista, & maiora de eis dici p̄nt, fuerunt. n. isti homines filij Iacob fati imperfecti viri maxime in iuuentute sua, in qua passionibus maximè libidinosis iuuenes ad infandissima adducuntur. Nunquid, n. fati licitus fuit coitus Ruben cum Bala vxore patris sui ipso viuente? licet, n. forte maius peccatum sit coitus cum brutis, maiorem t̄m̄ verecundiam dicit coitus cum vxore patris sui ipso viuente, & minus odibilis hominibus erit aliquis cū bruto coies, q̄ cū vxore patris sui, & minus formidaret quilibet coire cum bruto quàm cum vxore patris. Fuerunt et alij filij Iacob fati peccatores sicut Iudas, qui cum Nuru sua Thamar tamquam cum meretrice coiuit, vt patet seq. ca. Et filij sui nequissimi fuerunt Her, & Oua, qui semen fundebant in terram, ideosq; à Dño interfecit, vt patet infra seq. cap. fuit etiam pessimum totus fratrum ceterus, quia oēs volebant ipsum occidere eumq; vendiderunt. Quid, n. huic malitiæ comparari queat ad mala, n. quæ delectabilia sunt, maximè quæ in præiudicium proximorū non vergunt, facillè hoies inclinant. Cum autem talis libido fati facillè p̄petrari possit cum sola Dei offensâ, citius in hanc aliquis maxime iuuenis quales erant oēs filij Iacob, quam in fratris rancorem ad mortē, & in venditionis facinus incurrerent. Satis ergo quod dictum est concedi p̄t, et si verecundia obsteret, quia pro veritate oportet et familiaria destruere, vt patet 1. Ethic. ca. de vniuersali Platoneo. *Israel autem.* Hic ponitur secunda causa venditionis Ioseph, & fuit amor p̄nus. q̄ hunc pater præceteris diligeret. *Israel autem.* Idest Iacob, quia sic fuerat mutatum nomen eius, vt patet supra 32. & 35. cap. *Super omnes filios suos.* Quod fati demonstrat in veste polimita, quam fecit ei, & q̄ q̄ veniret obuiam Esau posuerit extremos totius agminis Ioseph, & Racheleni, vt h̄ supra 33. cap. *Et quod in senectute genuisset eum.* Istum filium genuit Iacob post omnes alios, vt patet supra 30. cap. præter Benjamin, qui tunc nouiter natus erat nec dum ablactatus, qui ita forti amori adhuc amari non poterat, quia non poterant in eo adhuc patere vlla probitatis iudicia sicut in Ioseph, quia erat pulcher valde, & perspicacis ingenij, assubilis, atque mansuetus, & in omnibus vitam compositam tenens se irreprehensibilem exhibebat. vt iam tanta pueri probitas senibus æquiparanda foret: diligebat etiam Iacob Ioseph, quia erat filius Rachelis cum magis Rachelem diligeret omnibus alijs vxoribus,

Secunda causa venditionis Ioseph.

Pulchritudo Iosephi.

vt patet supra 29. cap. *Et quod in senectute.* Magis solent diligere patres filios, quos in senectute gignit quàm quos in iuuentute, quia magis in eis paternam potentiam demonstratur secundum illam ætatem. In Hebræo dicitur. *Israel diligebat Ioseph super alios, quia erat ei filius senectutis.* Quod ipsi referunt ad duos sensus: vno modo, vt prædictum est, scilicet, quod pater eum in senectute genuerat. Qualiter autem genuerit Iacob ipsum Ioseph in senectute, patet sic, quia Iacob erat annorum 91. cum natus fuit Ioseph, ætas autem posterior non dicitur multum apta ad gignendum, & licet postea genuisset Benjamin, tamen non erat talis ætatis, aut dispositionis, vt in amore alijs præponi debuisset pro tunc, licet postea vendito Ioseph in hunc totū amorē conuerterit Iacob ita tenero amore diligens, vt anima Iacob ex anima Benjamin pendere videretur, sicut dixit frater eius Iudas, vt patet infra 44. cap. cum dicitur, igitur si intrauero ad seruū tuum patrem nostrum, & puer defuerit, cum anima illius ex huius anima pendeat, videritque eum non esse nobiscum, morietur, deducetque famuli tui canos eius cum dolore ad inferos, quod autem Iacob esset annorum 91. quando genuit Ioseph, patet supra 35. cap. ibi enim declarauimus, & licet hic dicatur, quod Iacob genuerit Ioseph in senectute, tamen nō est putandum, quod alios multo ante tempore genuerit, quia Iacob genuit filios 11. in septem annis, & in fine illius septemij genuit Ioseph, vt patet ex dictis supra 30. cap. quia tamen illo genito non habuit aliquem alium filium quasi vsque ad 15. annos post, quādo natus est Benjamin, tenebatur Ioseph vt filius senectutis, id est genitus post omnes alios.

Alio modo, quod est filius senectutis, id est loquens senectutes, scilicet astutias, quæ pertinent ad senes, & hoc est, quia Ioseph in principio ætatis suæ fuit prudens, & industrius valde, & hoc fati patet ex ijs, quæ postea egit: vt infra patet 39. & 41. ca. vel si dicamus, quod illa solo Deo faciente perfecta sunt, fati patet prudentia, & industria eius in accusando fratres, & differendo somnia visa, quia hoc qui liber aliorum nescisset ita deserte proponere. Inducit autem hoc patres ad magis diligendum filios, quia alios solum, vt filios amant, hunc autem, vt filium, & vt Sapientem. Necessè est autem id, in quo plures rationes amabilitatis reperiuntur, plus amari. Sic dicitur Proverb. cap. 10. Latitia patris filius sapiens, & filius stultus mestitia est matris suæ. Satis ergo poterat amari Ioseph à patre suo propter prudentiam, sed primus sensus verior est, & literæ consonantior. *Fecitque ei tunicam polymitam.* In Hebræo dicitur. *Tunicam de petijs.* Sicut nunc fiunt aliquæ tunice de multis partibus panni, vt melius, & subtilius corpori coaptetur, & concordat fati literæ nostræ, quæ dicit tunicam polymitam. Dicitur enim polymita quasi plurium colorum à polis, quod est pluralitas, & mithos, quod est gutta, quasi de pluribus guttis, vel coloribus. Et hoc fati consonat, quia illa vestis secundum literam Hebraicam esset de varijs pannis: & illi varij panni essent diuersorum colorum ad magnum ornatum.

Symmachus trāsator dixit. *Tunicam manicatam.* Idest manicas habentem. Aquila ponticus interpret dicit *Tunicam talarem.* Idest accedentem ad talos, quia longa erat. Dicunt autem aliqui Hebræi, vt Aben Ezra, & Rabi Salo. quod ista vestis erat interior, scilicet camisia pulchra. Sed hoc non est verisimile, quia Iacob faciebat istam tunicam ad ostentationem filij sui Ioseph, nulla autem ostentatio, & gloriatio est in ijs, quæ intra. Ideo dicendū melius esse quāda tunicā superiorem ad alia vestimēta. *Videntes autem fratres eius,*

Textus in Hebræo dicitur simpliciter exponunt.

Vnde oritur iudicia.

Quid obsequendum prælati.

Quo lectus erga ledētem legerē dēat.

Causa amoris patrum erga filios.

Quid sit polimita vestis.

Satis conspiciere poterant alij fratres amorem maiorem, quem gerebat magis ad Ioseph, quàm ad alios, vt patet in superioribus. *Quod plus a patre cum filijs diligere tur.* Quia illi alteri, nec omnibus simul faciebat ea, quæ faciebat pro Ioseph in vestibus, & in alijs amoris insignijs. *Oderant eum.* Ista maior dilectio patris præbuit filijs occasionem inuidiæ, quia inuidia a magno bono conspecto, & existimato nascitur. Inuidia autem præcedens magni odij fomes fuit: odium autem cādens ardentem iram peperit in tantum, quod non poterat ei iam quicquam fratres pacificè loqui, & tantus inuidiæ liuor tantusque odij rancor fuit, vt ipsi filij ancillarum, quibus paulo ante Ioseph contra ceteros fratres suos præsidium fecerat, & familiaris extiterat mortē eius desiderarent. Pater ergo, vt dominus, siue prælatus, qui a domo sua inuidiam propullare desiderat, etiam si aliquem specialius, & obnixius diligit, nulli tamen specialis amoris demonstrat insignia, nisi cum rei, temporis, & loci necessitas exposcerit. Cum autem res exposulet moderatē ijs vtendum est ita, vt videatur causa in persona magis diligi, quàm persona. *Nec poterant ei quicquam pacificè loqui.* Ira aut, & odium vultu valde manifestantur. Cum enim ira incandescat, aut odium feruet, oculi turbati sunt, & instabiles, nec rectè quem detestamur, intuemur, lingua autem ad verba inepta est ita, vt in verbo venenum prauè prodeat voluntatis.

Aliqui autem Iudæi laudant filios Iacob, quia non absconderunt iram suam, sed eam verbis indicauerunt. O Iudæorum vecors infania, quod sceleri augmentū magnum præbet, ipsi in excusationis conuertunt remedia. Cum enim ira parua, aut odium paucum est, & rectè intueri, & pacificè loqui valeamus: cum autē ira nimis incanduit, cum iam nostri compotes non sumus, nec rectè loqui, nec in directum oculos torquere valeamus. Quomodo ergo miseri a totius boni notitia caligantes detestabile laudant, & nimis vituperabile venerant? Et si arguas contra, quia dicitur Leui. 19. c. non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue, ne habeas super illum peccatum: ibi ergo laudatur ire manifestatio, & vituperatur occultatio. Respondetur, quod si aliquis iratus fuit iustè de proximo suo, quia fortè ab eo offensus est, non debet seruare odium in corde suo, sed manifestare, vt alius sciat cauere ab eo, vel, vt alius satisfaciat ei de offensâ. S. tamē aliquis iniustè odium, aut iram de alio cōceperit, nec ipsa conceptio iræ licita est, nec publicatio, sed magis ex opposito ipsa ira irrationabilis est, manifestatio autem irrationabilior, quia ire, aut odij manifestatio quæ dant de eo, cui irascimur, aut oderimus cōquestio est, qui cum innocens sit, meritò magis rei iudicabimur, quàm si tacuissēmus, & hoc fati cōcluditur ex textu Leuitici, vbi supra. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue. Publicè arguere est, cum iratus de eo, cui irascitur querimoniam publicè proponit petens sibi satisfieri, aut cum ipsi, de quo iram concepit, publicè dicit, quomodo ei iratus est, quia ab eo offensus est, & vtrunque horum est vtile valde, quia p̄ hæc cessat ira, quia per primum causâ discutitur, an iratus iustè petat sibi de iniuria satisfieri. Et tunc si verè iniuria suscepta est subsequetur punitio, & satisfactio, & sic cessat ira. Quia generale est in qualibet sp̄e iracundorum, quod ad minus quiescant cum retribuerint, vt patet 4. Ethic. cap. de mansuetudine. Secundum et prædest, quia per solam propositionē offensæ, adhuc non considerata dulci responsione, quæ sequi potest, ex qua ira mitigabitur, vt patet Proverb. 15. ca. sermo dulcis mitigat furorē: cessant vires iracundiæ enapando in verba. Sicut cessat manifestè ira, quando lahrinamur ex ira, quia vires eius ibi effunduntur, vt

nos quotidie experimur. Et hoc fati apparet in acrolis, siue acutis, qui veloces sunt ad iram, sed cito requiescunt, vt per Arist. patet vbi supra. Pater hoc etiā, quia dicitur vltra in textu illo: Ne habeas super illum peccatum, quasi dicat, ira inducit homines ad peccandum, scilicet ad occidendum, vel vulnerandum illum, ad quem ira, vel odium est. Si ergo aliquis vult nō incurrere istud peccatum publicè iram, & sic minuēt, vel ab aliquo corrigetur, vel ab hoste satisfiet. Non est autem tale in isto casu, quia fratres Ioseph valde irrationabiliter ei irascebantur, ideo irrationabilis ei irā manifestarent. Consilium tamen est, q̄ quando alijs iram, vel odium, vel aliquam passionem etiam iniuste concepit, licet non reuelare debeat ei, contra quem talem concepit passionem, reuelare tamen amico suo fideli debet. Salubre est enim valde, vt sic saltem verecundia sceleris, quod proponit ipsa passio decrescat, vt quotidie expiunt, vel vt ipse amicus ab hoc dissuadeat, vt vt alijs remedia salutaria adhibeat, & hoc maxime salubre est, cum quis illicitè amat, & cæco ardore consumitur, quia tales passiones tacendo crescunt, quasi ignis absconditus, cum autem manifestentur morbosus vigor decrescit, vt ait Quidius in 2. de remedio Amoris. Et Seneca tragedia quarta, quæ vocatur Hippolytus. *Accidit quoque.* Hic ponitur, tertia occasio venditionis Ioseph, & odij fratrum in eum. Et ratio fuit, quia in ijs somnijs videbatur præfigurari Ioseph futurum dominum fratrum suorum. *Visum somnium referret.* Somnus dicitur ipsa dormitio. Somnium autem est id, quod per somnium videmus, & sic referrebatur hic Ioseph somnium visum, id est visionem q̄ in dormiendo viderat. *Quæ causa maioris odij seminarium fuit.* Idest ista reuelatio visionis somnij fuit fomes, vel origo maioris, adhuc odij in eum. *Quæ causa.* Idest illa relatio somnij. *Maioris odij seminarium fuit.* Vocatur seminarium principium feminale, vel origo, vnde aliquid prodijt. *Putabam vos ligare manipulos.* Dicit putabam, quia visio, quæ erat in somno non erat visio verè rei existentis, sed imago phantastica rei imaginatæ, quod tamen verum signabat, nec enim fratres sui verè manipulos colligebant, sed talis ei imago apparebat. *Meum manipulum surgere. & flare, vestros autem manipulos circumstantes adorare manipulum meum.* Istud significabat adoratos eū fratres eius omnes in Aegypto, vt postea completum est infra 43. cap. *Nunquid rex non stereris?* Loquebantur valde iracunde, fratres contra Ioseph dicentes, quasi eum mentiri, & confingere somnia, quia somnium illud videbatur signare, q̄ fratres Ioseph essent eum adoraturi, quod ipsi reputabant impossibile, quia talis adoratio nō fiebat, nisi regibus, vel valde magnis viris. Non ergo postea adorati ab eis Ioseph secundum eorum exultationem, nisi rex eorū fieret, quod ipsi credere non poterant, quia ista potestas regnatiua, aut veniret pacificè Ioseph, aut ipse vtolenter rex efficeretur: sed neutrum putabant possibile, ideo dicebant. *Nunquid rex noster eris?* Idest, aut fortè violenter subijcies nos tibi? *Aliud quoque vidit somnium.* Istud secundum somnium ad idem pertinet, ad quod primum, vt patet ex interpretatione, sed duplicatur somnium ad signandam maiorem certitudinem futuri euentus, & vt noverit cito futurum, vt patet infra 41. cap. cum enim responderet Ioseph Pharaoni interpretatō somnia eius duo, dixit vtrunque ad idem pertinere, & firmitatis iudicium esse, & quod fiat sermo Dei, & vtolenter compleatur. *Quasi Solem, & Lunam, & Stellas vdelicim adorare me.* Signabat, quod in Aegypto eum fratres adoraturi essent, & aliquid pater videns eum in tanta dignitate constitutum, & mater sua, quæ eū

Tertia occasio venditionis.

Somnium visum.

quid.

quid.

quid.

quid.

quid.

quid.

vel in se, vel in quo eum adoravit. *Incepit eum pater.* Nō quōd in uideret futurā eius prosperitati, sicut fratres, quia ut infra dicitur pater tacitus rem hanc considerabat. Sed quia volebat tollere fomitem odij eum reprimendo, ne ista sic coram fratribus diceret, ne ad iram, & odium irritarentur. Et ut pater, quasi fauens alijs fratribus in hac parte tolleretur, vel mitigaret, quasi demonstrans ea, quę dicebantur per Ioseph esse falsa, vel impossibilia, ut immediatē subditur. *Quid sibi uult hoc somnium, quod uidisti?* Idest, qd signat istud somnium tuum? *Nunquid ego, mater tua, & fratres tui adorabimus te?* Quasi dicat, hoc uidetur signare, quia satis pater in hoc infania tua, quia nunquam aliquid tale erit. *Nunquid ego, & mater tua.* Aliqui Iudæi uolunt hoc, quod tunc uiueret Rachel mater Ioseph, quia in hoc somnio innuebatur, quod mater eū esset adoratura: sed falsum est, quia supra fit mentio de morte Rachel. 35. cap. Sed ad hoc respondent dicentes, quod est anticipatio, quia non omnia eodem ordine narratur, quo eueniunt, ut patet de morte Isaac, quod supra posita fuit, tamen fuit post venditionem Ioseph per annos tredecim, ut supra probatum fuit 35. cap. Et tunc arguit sic, Ioseph uēditus fuit tredecim annis ante mortē Isaac, sed Isaac mortuus fuit ante Rachelem, ergo Rachel uiuebat, dum uēditus fuit Ioseph. Antecedens patet quia Isaac uixit annis 180. ut patet supra 35. cap. & genuit Iacob, & Esau, cum esset annorum sexaginta, ut patet supra 25. ergo, quādo mortuus fuit Isaac, erat Iacob annorum 120. patet consequentia, subtrahendo 60. de 180. qui sunt tota uita Isaac, sed quando Iacob erat annorum 120. erat Ioseph 29. ergo post tempus uēditionis Ioseph, quasi per annos tredecim fuit mortuus Isaac. Patet consequentia, quia nunc quando uēditus fuit Ioseph erat annorum 16. ut patet in littera. Antecedens, patet quia Iacob erat annorum 84. quando petiuit uxorem suam sibi dari a Laban, ut probauimus supra 29. cap. sed ab illo tempore, quod fuit principium secundi septennij, usque ad finem eiusdem secundi septennij, quando natus fuit Ioseph, fluxerunt anni septem, ut patet supra 30. c. Erat ergo, tunc Iacob annorum 91. Patet consequentia, addendo 7. annos prioribus 84. Ab illo, ergo anno usque annum 120. Iacob fluxerunt anni 29. quos habebat Ioseph, quando mortuus fuit Isaac. Fuit autem Ioseph uēditus anno suo decimo sexto completo, & inchoato 17. ut dictū fuit in principio. cap. ergo, quasi annis 13. post uēditionem Ioseph mortuus fuit Isaac. Minorem probat, sed prius mortuus fuit Isaac quam Rachel, quia dicunt, quod mortuus fuit Isaac, dum ueniret Iacob de Mesopotamia, ipsa autem Rachel in terra Chanaan. Sed ista falsa sunt, quantum ad minorem. Quia prius mortua fuit Rachel, quam Isaac, & falsum est, cum dicit, quod Iacob ueniret in uia de Mesopotamia mortuus fuit Isaac, quia supra 35. ca. dicitur, quod Iacob, & Esau iterum ad mortem Isaac. Item quia Ioseph fuit uēditus ante mortem Isaac, ut probatum est, & hoc ipsi consentiunt. Sed dum uēditus fuit Ioseph, stabat Iacob cum patre suo Isaac in Hebron. Patet, quia dicitur infra, quod Iacob misit de Hebron Ioseph ad uisitandos fratres manentes in pascuis: ergo non fuit mortua in uia, dum ueniret Iacob de Mesopotamia. Item dato, quod mortuus fuisset Isaac, dū esset Iacob in uia Mesopotamie, non ex hoc sequitur, quod sit mortuus ante Rachelem, quia etiam ipsa Rachel mortua est, dū esset Iacob in itinere Mesopotamie, ut patet infra 48. capit. ubi dicebat Iacob ad Ioseph, mortua est Rachel uerbo tempore, dum uenirem de Mesopotamia in ipso itinere. Item patet Rachelem fuisse mortuam ante Isaac, quia Isaac mortuus fuit post uēditionem Ioseph, ut patet supra. Rachel autem fuit mortua ante uēdi-

tionem Ioseph, quod patet, quia quando factum fuit istud somnium, erat natus Benjamin, sed Rachel mortua fuit in partu Benjamin, ut patet supra 35. ca. Ergo mortua fuit ante uēditionem Ioseph. Antecedens patet, quia in isto somnio fit mentio de Benjamin, cum dicatur, quod Stellę uēdecim eum adoraturę essent, quod intelligebat de fratribus suis uēdecim, sine Benjamin decem solum erant. Et si dicas, quod licet tunc non esset natus Benjamin, posset in somnio illo reuelari ei, ut nasciturus, sicut reuelabantur alia, quę futura erant de sua sublimatione. Respondetur, quod adhuc non potest hoc stare, quia licet Ioseph sic intelligeret, quia forte ei esset reuelatum, tamen pater eius, & fratres, quod istud somnium auscultabant, non intelligerent, nisi Benjamin natus esset. Sic enim dixit pater, nunquid ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te? ergo tot fratres, tunc erant ipsius Ioseph, quot Stellę in somnio uidebantur eum adorare; nam si ipse diceret, quod uidebat Stellas uēdecim adorantes eum, & non essent, tūc ei, nisi decem fratres, nō posset intelligere pater eius; & fratres de adoratione eius a fratribus, quia non concordaret numerus Stellarum cum numero fratrum; sed ipse pater intellexit de adoratione eius a fratribus, & fratres de hoc intelligebant, licet non crederent esse possibile, ergo tunc uēdecim fratres Ioseph nati erant, ex quo sequitur natum esse Benjamin, qui uēdecimus inter fratres Ioseph erat. Patet autem hoc, quia fratres, & pater non intelligebant hoc, quia nescierunt futuram sublimationem Ioseph in Aegypto, ut patet infra 45. cap. Etiam, quia tunc non tantum luxisset Iacob pro Ioseph. Sed adhuc concessis omnibus, quę dicunt Iudæi, nihil sequitur. Quia Rachel si poneretur uiuens tempore uēditionis Ioseph, hoc esset, ut compleretur prophetia somnij in ea, si ipsa cum patre adorarent Ioseph, sed nō potuit esse, quia ipsa mortua fuit in terra Chanaan ad radices uie uenientis de Bethel in Ephrata, ut patet supra 35. cap. Prophetia somnij de adoratione Ioseph in Aegypto completa fuit, ut infra satis patet 43. c. Dicendum ergo, quod ista uēditio fuit facta mortua Rachele, & uenire iam eius filio Benjamin, & forte fuit ista uēditio in anno mortis Rachel, vel paulo post, ut satis patet ex parua aetate, quam tunc habebat Ioseph. Quando ergo dicitur littera. *Nunquid ego, & mater tua?* Intendebat Iacob mitigare furorem filiorum suorum contra Ioseph, & eum increpare, ne ista sic publicaret, ideo demonstrabat somnia ista esse friuola, & impossibilia, quia in eis significabatur, quod pater, & mater Ioseph essent eū adoraturi, sed mater iam erat mortua: ergo impossibile erat, quod adoraret. Quare ergo somnatio esset falsa, satis fortiter concludebat.

Sed dices, quomodo ergo istud somnium completum fuerit cum esset a Deo, & mater iam esset mortua? Ad hoc respondent quidam, quod licet non adorauit Rachel in se, adorauit tamē in filio suo Benjamin, qui descendit in Aegyptum, ut patet infra 43. cap. Sed hoc nihil est, quia tunc Benjamin haberet locum duarum personarū superflue, ergo poneretur in somnio eius una Stella de uēdecim pro Benjamin, & rursus Luna pro matre. Videtur autem magis dicendum, quod uocatur hic mater Ioseph ipsa Bala ancilla Rachelis, quę nutriuit Ioseph lactando eum, & tales matres uocari solent, etiam in modo uulgari. *Adorabimus te super terram.* Idest adorabimus te, dum uixerimus. Dicebat hoc propter Rachelem, de qua non poterat uerificari, quod adoraret Ioseph super terram, quia iam mortua erat. *Inuidebant igitur ei fratres sui.* Quia uidebatur in hoc eis uelle pręesse. *Pater autem rem tacitus considerabat.* Idest pater mirabatur de hoc, maxime, quia duo somnia fuerunt, quę certitudinē exprimere uideban-

Dub. de morte Rachelis.

Determinatio aucthoris.

Quo somnium Ioseph uentus fuerit cum iam mater eius Rachel obiisset.

Partis sym bolii Sol.

Quare Luna mater appellat.

Situs Sichen.

Opi. Rab. Salom.

tur. Etiam, quia conijciebat hoc dictum de se, & matre, & filiis conuenienter, cum patet rationabiliter attribuiatur Soli, qui dicitur pater Deorum, & virorum, ut patet 2. de Anima. Vel quia sicut pater communicat filiis esse per generationem, ita Sol dat lucem omnibus Stellis, & ex eodem fundamento filij congruenter uocantur Stellę, quia communicatur eis lux sua per Solem, sicut filio communicatur esse per patrem. Mater autem Luna nominatur, quia sicut Luna corpus opacum existens a Sole lumen recipit, ita mater in generatione principium passiuum, & receptiuum est. Non est autem pręsumendū, quod Iacob spiritu prophético istud somnium intelligeret, quia tunc cognouisset sublimationem Ioseph in Aegypto, sed falsum est, quia miratus est, quando dictum fuit ei, quod Ioseph dominaretur in Aegypto, ut patet infra 45. cap. Item non doluisset pro eo, tanquam pro mortuo cum uēditus fuisset, quia pręcognouisset eius uēditionem, sed falsum est, quia infra habetur, quod ipse putauit eum deuoratum ab aliqua fera pessima. *Cumque fratres illius.* Hic ponitur secundum, & conditio uēditionis. *Fratres eius in pascuis gregibus patris morarentur.* Etiam Ioseph gregem pascebat cum fratribus suis, & erat cum filiis ancillarum, ut patet in principio huius cap. sed quia minor omnium erat, & tenerrime diligebatur a patre, manebat magis in domo quam alij, ad consolationem paternam, & aliquando mitebatur a patre ad fratres ad uidentium quę agerentur sicut nunc. *Morarentur in Sichen.* Non in ciuitate Sichen, quia non conueniebat hoc pastoribus, sed morabantur in territorio Sichen. Et hoc notatur infra, in littera, cum dicitur infra in Sichen, i. in terra Sichen. Est autem Sichen ciuitas in qua moratus fuerat Iacob, in qua filij sui occiderunt regem cum omnibus habitatoribus, ut patet supra 34. c. & ibi pascebat gregem, quia erat terra illius pascuis ualde, & ibi emerat Iacob agrum ab Hemor centum agnis, ut patet supra 34. cap. Est autem Sichen nō multum longē ab Hebron, & est Hebron australis respectu Sichen, quia est in sorte tribus Iudę in latere Meridiano, quasi in terminis terrę promissionis, ut patet Iosue 15. cap. Sichen autem magis est Septentrionalis. Patet etiam, quia quando Abraham morabatur in Bethel, quod distaret media leuca a Sichē, ut patet in lib. de diuisione Terrę sanctę, & descendit in Hebron, dicebatur ire contra Meridiem, ut patet supra 13. c. Etiam est Hebron aliquoties occidentalis respectu Sichen, quia Sichen est apud Iordanem, circa Orientem terrę promissionis. Hebron autem declinat ad occasum, quia est in medio sortis Iudę, ut patet Iosue 15. ca. *Et uide si cuncta sunt prospera apud fratres tuos.* Idest utrum bona pascua habeant, & utrum greges crescant, vel utrum in pace sint, & sic de ceteris malis, quę eis, vel gregibus suis accidere poterant. *Et renuncia mihi quid agitur.* Idest non maneat cum eis pascendo greges, sed reuertere ad me. *Missus est de valle Hebron.* Ista est uallis Mambre dicta a quodam uiro nomine Mambre, ut diximus supra 14. cap. erat autem ista uallis coniuncta Hebron, & in hac moratus fuit Iacob, postquam uenit de Mesopotamia, quia ibi habitabat Isaac, ut patet supra 35. cap. *Inuenit eum uir.* Rab. Salomo dicit, quod iste fuit Angelus Gabriel, & hoc dicit, quia Dan. 9. c. dicitur: Et ecce uir Gabriel. Sed hoc non est multum probabile, licet uerum sit, quod aliquando Angelus Domini dirigit homines in uia, ut patet Tob. 5. c. de quo magis latē diximus supra 32. & dicitur Exod. 23. cap. circa finem. Dicendum ergo est, quod erat aliquis alius uir, qui quę fuit ab eode loco, ad quem ibat, & demonstrauit ei, quod erraret in uia, quia in hoc homines etiam si nunquam cognouerint alios, multum inclinatur ad dirigendum errantes in uia, & sic Aristo, quando probat

in 8. Ethi. in principio, quod inter homines sit amor naturalis, probat per errores uiarum, quia quilibet homo inclinatur ad dirigendum errantem in uia, etiam si non cognouerit eum qualiscunque conditionis sit. *Errauit in agro.* Non quod Ioseph erraret in agro ignorans uiam, quia ire deberet in Sichen, quia bene nouerat, & sic dicitur infra. *Recesserunt de loco isto.* Ex quo inuenitur, quod iam Ioseph iuerat in Sichen, & quia non inueniebat eos ibi, errabat per agros inquirens eos, & tunc inuenit eum uir errantem in agro, & demonstrauit ei locum. *Interrogauitque eum, quid quæreret.* Vidit eū per deuia agrorum ambulantem, ideo credidit errantem: idē motus amore naturali, de quo diximus, quę fuit ab eo, ut eum ad rectam uiam reduceret. *Fratres meos quærere.* Ex hoc apparet, quod aliquando ille uir erat notus Ioseph, & fratribus eius, quia sciebat illos, qui ibi ante pascebant gregem esse fratres Ioseph. *Recesserunt de loco isto.* Ex hoc apparet, quod ille uir erat forte aliquis pastor, vel agricola, qui ibi manebat, quia steterat ibi ante exitibus fratribus Ioseph, & audierat eos loquentes, & nunc eum ibidem manebat. *Eamus in Dothayn.* Nomen istud Dothayn est signas quoddam territorium pascuale apud Sichen. *Qui cum uisissent eum.* Hic ponitur tertium, uēditionis forma, & ordo, in quo primo in mortem eius moliebatur: deinde eum uēdendum esse determinauerunt. *Antequam accederet ad eos.* Cognouerunt enim eum ex habitu, & apparatu. *Cogitauerunt occidere eum.* Ne compleretur somnia sua, ita quod fratres eius subicerentur ei. *Ecce somniator uenit.* Satis apparet iste modus loquendi mordax, & hostilis esse, quia eū non fratrem, quod natura, & amoris nomen erat, sed somniatorem, tanquam criminiosum aliquod hoc esset, uocabant. *Et mittamus in cisternam ueterem.* Ne appareat corpus eius, & post crimen nostrum cognoscatur. *Et dicamus fera pessima deuorauit eum.* Satis erat ista colorata exulatio, quia in terra illa sunt leones, & uersi, & alia animalia ferocia in pascuis, ut patet 1. Reg. 17. c. ubi dixit Dauid, quod aliquando cum pasceret gregem patris sui, ueniebat ad eum leones, vel uersi, & ipse pugnabat aduersus eos frangens maxillas, & tollens de ore eorum prędam. Sic etiam patet 4. Reg. 2. c. de duobus uersis, qui lacerauerunt 22. pueros ad maledictionem Helisei. *Quid proderit ei somnia sua.* Quasi dicat, uili, quia ipse somniabat, quod futurus esset dominus noster, sed non poterit, quia nos occidemus eum. *Audiens hoc Ruben.* Qui erat uir mansueti cordis, & benignus. *Nitebatur liberare eum de manibus eorum.* Lieet enim Ruben a principio doleret, quod Ioseph significaretur esse dominus omnium fratrum, quando tamen uidit, quod alij fratres eum malē tractare uolebant, commota sunt uiscera eius super fratre suo, & uolebat eum a morte eripere. *Et reddere patri suo.* Faciendo ne eum amplius ad fratres mitteret, ne forte accessus furor fraternus in eum deleret illū de terra. *Nudauerunt eum tunica talari.* Hoc fuit, quia conceperant, ut eum occiderent, & uolebat ut non commacularetur tunica illa pretiosa in sanguine: licet postea ipsi tinxerunt eam in sanguine pecoris ad indicandum patri, ut infra patet. *Tunica talari, & polymita.* Nicolaus uult, quod fuerit duę tunice, una talaris quę usque ad pedes pertingebat, alia polymita, quę diuersos colores, & diuersorum pannorum partes contineret. Sed magis uideat, quod fuerit una tunica, quia ista duo nomina, talaris, & polymita signant idem subiectum in diuersis qualitatibus, quia sunt adiectiua: uocatur enim tunica illa talaris, quia usque ad talos accedebat: uocatur polymita, quia eadem ex diuersis coloribus tincta erat. Et hoc magis patet, quia Aquila interpretis istam quam nos supra polymitā uocauimus, ibi talarem uocauit. *Miseruntque in cisternam.* Quia aliquorum immediatē horruerunt eum occidere: ideo dū delibe-

Venditionis forma.

Opi. sic. de tunica Ioseph.

deliberarent, quid agendum esset, posuerunt eum in cisternam. *Que non habebat aquam.* Sed erant in ea serpentes, & scorpiones, vt dicit Rab. Sal. *Et sedentes, vt comederent panem.* Nominis panis omnes cibi intelliguntur, vt patet 4 Reg. 6. c. vbi petito pane data fuit sub nomine panis magna ciborum preparatio. *Viderunt venientes Israhelitas de Galaad.* Non morabantur Israhelitas in Galaad, quia Galaad est terra, in qua habitauerunt Amorthei antequam intrarent Israhelitas terram promissionis: vt patet Deuter. 3. cap. vbi dicitur, quod illa terra Galaad, & alia vicinia fuit ablata de manibus duorum regum Amortheorum, scilicet Og, & Seon: deinde morati sunt Israhelitas. Item quia dicitur supra 25. c. quod habitatio posteritatis Israhelitis fuit ab Heuila vsque ad Sur, quae respicit Aegyptum extenta contra Orientem, & est magis Meridiana quam terra promissionis. Est namque desertum Sur coniunctum mari rubro per illam partem, qua transferunt Israhelitas mare rubrum exeuntes de Aegypto, vt patet Exo. c. 15. cum dicitur: Tulit autem Moyse filios Israel de mari rubro, & egressi sunt in desertum Sur, ambulaueruntque tribus diebus per solitudinem, & non inueniebant aquam, & venerunt in Marath. Et istud desertum Sur vocat alio nomine desertum, vel solitudo Ethan, vt patet Numeri 33. ca. in catalogo mansionum. Incipit autem ista terra filiorum Israhelitis ab illo deserto Sur, & tendit in Orientem, vsque Heuila. vt patet supra 25. capit. & sic pars Occidentalis eius est desertum Sur, & pars Orientalis Heuila. Ex quo sequitur, quod sit magis Orientalis terra Israhelitarum, quam terra Israhelitarum, quae est terra Chanaanorum, quia Occidens terrae Israhelitarum est equaliter Orientalis, sicut Oriens terrae Chanaan, cum sit suus Occidens in deserto Sur, quod quia si est aequale Orientali terrae Chanaan, in qua habitant Israhelitas, & habitauerunt antea Chanaanai, & Abraham, & Isaac, & deinde tenditur ista terra in Orientem per longitudinem Arabicarum solitudinum, ita quod tota ista terra Israhelitarum est Arabica, & haec est ratio quare vocamus Saracenos Arabes, & Idioma sibi dicimus Arabicum, quia sunt de genere Israhelitarum. Nam Machomerus Arabicus fuit. Ex hoc etiam, quod dictum est, patet quod dicitur supra 25. cap. scilicet quod Abraham, dum adhuc viveret, separauit filios concubinarum a filio suo Isaac contra Orientem. Vocantur autem filij concubinarum filij Agar, & Ceture, sed Israhel fuit filius Agar: ergo iste habitauit ad Orientem respectu terrae Chanaan, in qua morabatur Isaac, scilicet in Hebron, vt patet supra 25. c. Sic enim poteris cognoscere terram habitationis Israhelitarum, qui Arabes dicuntur. Sed isti Israhelites erant mercatores, & ibant in Galaad ad accipiendum ibi Resinam, & Stacten, vt venderent in Aegypto. Erat autem iter eorum per Dothayn, vbi manebant in pascuis filij Iacob. Erat enim Dothayn aliquantulum contra Meridiem terrae promissionis: Galaad autem ad Orientem: Aegyptus vero ad Meridiem, ideo transitus Israhelitarum conueniens erat de Galaad in Aegyptum per agros Dothayn. Pater autem dicens, quia Galaad est ad Orientem terrae promissionis ultra Iordanem, vt habetur Numeri 32. c. quia cum ibi tribus Ruben, & tribus Gad, & dimidia pars Manasse petiissent, & accepissent terram illam in sortem possessionis, dixerunt: confitemur nos accepisse sortem nostram ad Orientem terrae promissionis fratrum nostrorum, Aegyptus autem ad Meridiem terrae promissionis est, vt patet Numeri 13. cap. & supra duodecim, vbi Abraham descendens in Aegyptum dicebat se descendere ad Meridiem. *Et camelos eorum portantes aromata, resinam, & stacten.* Quidam Iudaei dicunt ista tria, quae sunt apud eos nomina obscura, signatam ceram, & theriacam, & glandes, vocant glandes

Galaad quid.

Quare vocamus Saracenos Arabes.

Iudaeorum opinio de stacte.

vbi litera nostra habet stacten. Sed non potest stare, quia Exod. 30. c. dicitur, quod accipiebatur stacten, & continebatur in puluerem tenuissimum, & fiebat inde thymiana suauissimi odoris, sed non potest hoc fieri de glandibus, vt cuiuslibet est notum, quia non sunt suavis odoris, ergo non signat stacten glandes. Sed non est hoc verisimile, quod aliqua ita vilia portarentur ad vendendum per terram ad longas regiones. Item quia ista sunt aliqua, quae nascuntur per se, vel fiunt in terra illa, in qua habentur solum illa, ex quibus conficiuntur: theriaca autem vbique confici potest, non portaretur ergo sic in terram longinquam. Dicendum, ergo quod aromata sunt quaedam confectiones ex speciebus terribilibus, & quibus magis habebat de humido quam de secco erant in modum vnguenti, & cum hoc vnguentum tabernaculum & vasa eius, vt patet Exod. 30. ca. Et quia ista, ex quibus conficiebantur aromata, magis abundabant in Galaad, quam in alia terra propinqua, de illa transportabant in Aegyptum. *Resinam.* Ista est quaedam succus fluens ab arboribus quibusdam, quae vocantur ferulae, & ipse succus vocatur Galbanum, licet aliquando accipiat generaliter pro omni succo cuiuslibet arboris. Ista autem resina valde prodest vulneribus, & est in magna copia in terra Galaad, vt patet Iere. 8. c. in fine. Nunquid non est resina in Galaad? aut medicus ibi quare igitur non est obducta cicatrix filij populi mei? Quasi dicat, quod resina haberet virtutem consolidandi, & claudendi, & corium inducendum in periculis. *Et stacten.* Succus arboris est, & vocatur myrrha. *Dixit Iudas.* Temperauit hic iram fratrum suorum Iudas, qui volebant eum occidere, excepto Ruben, qui non erat ibi, dum ista fierent. *Quid nobis prodest si occiderimus fratrem nostrum?* Volebant enim vitare fratres Ioseph somnia eius, ne ipse dominaretur super eos, & quia hoc ita poterat esse, si Ioseph adduceretur in terras longinquas, de quibus nunquam rediret in terram Chanaan, vel quia labore itinervis, & inedia, ceterisque vitae incommodis puer, adhuc tener mori posset, ac si ipsi eum occiderent, hoc minus culpabile ipsis erat: poterant enim timere, quod in duriorum feruitutem incidere, si Ioseph occidissent, quam si non occiderent, etiam quia occidentes eum nullam vilitatem consequerentur. Si autem venderent, aliquam inde pretij quantitatem haberent. *Et celauerimus sanguinem eius.* q. d. si occiderent fratrem suum conueniebat eis occultare sanguinem eius, i. mortem eius, quae si manifestarent, quod eum occidissent, pater eorum maledixisset eos. *Delectatio autem, quam ipsi consequi volebant de morte fratris sui, erat, vt possent publice dicere, nos occidimus illum pessimum somniantem.* Sed hoc non licebat eis, vt diximus, ideo nullum fructum consequi videbantur de occisione fratris sui. *Et celauerimus sanguinem eius.* Quasi dicat, si nobis liceret occidere fratrem nostrum, & publicare sine pena, vel damno, gauderemus quidem accipientes vindictam de eo, sed gaudeamus licet nobis illum occidere, & publicare, ideo nulla utilitas est nobis eum occidere. *Melius est vt vendatur Israhelitis.* Id est non est tantum malum, vel est maior utilitas, quia recipimus ab eis pecunias. *Et non pollutantur manus nostrae.* Per homicidium, quia in hoc attenuabatur culpa. *Frater enim, & caro nostra est.* Hic persuadebat esse aliqualem humanitatem cum eo, quia erat caro ipsorum, cum esset ab eodem patre, & sic aliquo tempore fuerant omnes idem secundum materiam in patre, quia illa particula substantialis, ex qua geniti sunt isti filij, fuit eadem in patre, & post decessum, vt declarat Philosophus 8. Ethicorum. *Acquieuerunt fratres.* Scilicet octo fratres, quia ipsi in vniuerso erant duodecim, ab his autem deficiebat ipse Ioseph, qui in hac causa reus erat: deficiebat Benjamin, qui nondum abla-

Determinatio.

Quid sit Resina.

Quid sit Stacten.

Que erat delectatio quae consequi volebat de morte fratris sui.

Quor erant fratres Ioseph.

ablactatus erat, deficiebat Ruben, qui quando venit ad fratres suos, iam puer venditus erat. deficiebat Iudas, qui verba ista dicebat. Quatuor ergo de fratribus deficientibus solum octo ad consentiendum erant. *Extrahentes eum de cisterna.* In qua eum tenebant ad custodiam, donec de illo deliberarent quid esset agendum. Erat autem illa cisterna, vt patet altus, ita quod nullus sine scala, aut funibus intrare poterat, aut exire, vt Ioseph exire non posset, quia alias exiisset Ioseph, & recessisset ad patrem. *Viginti argenteis.* Aliqui libri habent triginta, sed falsa litera est: non enim fuit hic similitudo ad Christum, quia non decebat, vt seruus aequaliter cum domino venderetur. Erat patet hoc, quia in litera Hebraica ponuntur viginti argentei. *Qui duxerunt eum in Aegyptum.* Id est cum alijs mercibus suis portauerunt eum ad vendendum lucri causa, quia pulcher valde erat, & aetate tener. *Reversusque Ruben ad cisternam.* Ex hoc patet, quod non steterat Ruben cum fratribus suis, quando venditus fuit Ioseph. nihil ergo culpe Ruben habuit in venditione Ioseph. Egit enim quantum potuit, & scelus eo ignorante commissum est. Magna ergo esset excellentia Ruben, si ita fuisset imunis a facinore Bala, sicut liber a facinore Ioseph. *Et scissis vestibus.* In signum magni doloris. *Puer non comparat.* Putauit Ruben puerum ab aliqua bestia fuisse laceratum, & conuenerat ergo valde. *Ego quo ibo?* Quasi dicat, iste puer petetur, quia ego maior omnibus sum, cum ergo non possim eum reddere vt mihi est, nec possum coram patre meo comparere. Na tunc magis, adhuc pater contra eum angustietur, quam in coitu cum Bala, & reuisceret ille dolor non concitatus dolore. *Tulerunt autem tunicam eius.* Scilicet tunicam talem, quam ante ab eo acceperant, cum eum viderunt. *Et tinxerunt in sanguine hedi, quem occiderunt.* Ista tinctio vestis fuit facta vidente, & consentiente Ruben, quia alij fratres non indicauerunt ipsi, quomodo Ioseph venderetur, & hoc fuit propter duo: primum, quia viderant alij fratres, quod Ruben nitebatur liberare Ioseph: ideoque si cognouisset reuelaret patri suo esse venditum, & eos apud patrem infamaret. Item quia voluerunt, quod Ruben partem reciperet de denarijs, pro quibus venditus fuit Ioseph. Sed quia Ruben non videbat, quomodo se posset excusare de negligentia apud Iacob patrem suum, si confiteretur puerum apud se steris: ideo ipse de voluntate aliorum finxit, quod puer nunquam ad eos venerat, sed tingeret tunicam in sanguine hedi, & forte eam aliquantulum laceraret, vt verisimiliter videretur a bestia captus, miserant eam ad Iacob dicentes, quod eam inuenierant in quodam agro, quod videret, an esset tunica filij sui. Non sciuit autem Ruben de venditione Ioseph, tunc vsque post magnam tempus, vt sic crederet Iacob esse Ioseph a bestia deuoratum, sed post cum in Aegypto descenderunt filij decem Iacob, bene videtur Ruben cognouisse hanc venditionem, quia omnes de communi loquebantur dicentes: Merito haec patimur, quia peccauimus in fratre nostro videntes angustiam animae eius, dum deprecaretur nos, & non audiuimus eum, vt patet infra 42. cap. *Mittentes qui ferunt ad patrem.* Id est miserunt aliquos de illis pastorebus, qui secum erant, vt vestem illam patri indicaret. *Hanc inuenimus.* Id est non credas, quod Ioseph accepit ad nos, sed nos ambulantes per agrum inuenimus istam vestem, & putauimus eam esse Ioseph, & ideo ad te remisimus, vt cognoscas vtrum ad te pertineat. *Falsa pessima deuorauit eum.* Non suspicatus fuit Iacob, quod fratres eum occiderent, vel venderent, quia nunquam forte tale audierat, aut viderat, ideo putauit esse verisimile a bestia laceratum, quia in regione illa mul-

ta fera erant, vt supra ostendimus: licet enim Iacob viderat, quod fratres Ioseph eum odiosum habebant propter somnia, & ideo ipse Iacob increpauerat aliquo modo Ioseph, vt taceret inducendo quodammodo somnia sua falsa, aut ficta esse, vt alij fratres contentarentur: ipse tamen rem tacitus considerabat, vt supra patet: non tamen potuit villo modo tantam imaginari nequitiam, nec credidit posse fieri, vt pro tam leui re suum carissimum fratrem venderent: ideo nullatenus hoc suspicatus est, quia filios suos meliores esse credidit. *Scissisque vestibus.* Quibus induebatur ad legitimitatem. *Indutus est cilicio.* Scilicet veste aspera in signum veri doloris consolationem recipere nolens, quia perdidit carissimum lumen oculorum suorum, & baculum senectutis suae Ioseph. *Lugens filium suum multo tempore.* Id est viginti tribus annis quasi, quia durauit planctus Iacob a tempore, quo allata fuit ad eum tunica, vsque quo dictum fuit ei, quod viueret filius suus Ioseph, & dominaretur in Aegypto, de quo infra quadagesimo quinto c. fuit autem istud totum tempus viginti tribus annorum, quia Ioseph venditus fuit cum compleisset decimum sextum annum, & incepisset decimum septimum, & post cognouit pater suus eum esse viuum anno illius trigesimo nono, ergo viginti tres anni, quasi intercederunt inter tempus, quo incepit Iacob planctum, vsque quo finiuit. Antecedens patet, quia Ioseph cum stetit coram Pharaone erat triginta annorum, vt patet infra 41. cap. & iste annus fuit principium septem annorum fertilitatis: & deinde transferunt duo anni sequentes magna sterilitatis, in fine quorum venit Iacob in Aegyptum, vt patet infra 46. capit. colligitur etiam magis ex eo, quod habetur infra 43. & 44. cap. scilicet, quod in secundo anno sterilitatis venerit Iacob in Aegyptum. Erit ergo iste annus trigessimus nonus vitae Ioseph, a quibus subtrahendo 16. annos, quos habebat Ioseph, quando venditus fuit, & aliquid magis, manebunt viginti tres anni, in quibus fleuit Iacob filium suum Ioseph. *Congregatis autem cunctis liberis eius.* Videbant enim filij Iacob, quod pater eorum praeter tristitia deficeret. Scientes, quod peior erat iam patris defolatio, quam Ioseph, voluerunt eum consolari aliquibus persuasionibus. *Noluit consolationem recipere.* Quia dolor inextimabilis erat, & modus vere consolationis nullus.

Quest. 1. Cur Iacob cum esset Propheta non cognouit Ioseph fuisse venditum.

Respondent quidam Iudaei, quod cum fratres Ioseph nouem vellent eum vendere (nam solum erant ibi nouem cum deficeret tres, scilicet Benjamin, qui nondum erat ablactatus, & Ruben, qui non vidit uendi, & ipse Ioseph, qui vendebatur) posuerunt inter se herem, id est excommunicationem, ut nullus reuelaret illud factum, & quia herem, siue excommunicationis secundum constituta Hebraeorum non potest poni, nisi ad minus inter decem, & ibi solum erant nouem aduocauerunt Deum ad illam excommunicationem, scilicet dicentes, ut ipse excommunicatus esset si reuelaret illud factum: ideo Deus ne esset excommunicatus, non reuelauit in toto illo tempore, quod Ioseph esset uenditus, & quia prophetia spiritus est secundum motum Dei, non potuit Iacob in toto illo tempore cognoscere hoc spiritu prophético.

O insensati Iudaei quis vestram insaniam non uideat? nam & ipsi lapides, si eis loquendi licentia traderetur, uestram uestram praedicarent. Quomodo. n. Deus miserorum hominum legibus, alligatus teneri potest? aut quomodo Patriarchas uestros, tam factuos arbitramini, vt ipsi quoque hanc insaniam conciperent posse

Tempus planctus Iacob.

Quaest. 1. Cur Iacob cum esset Propheta non cognouit Ioseph fuisse venditum.

Insaniam Iudaeorum consuetudine.

posse Deum ab ipsis excommunicari? Sunt ergo ista multum friuola.

Quidam autem dicunt, quod Iacob non potuit toto isto tempore cognoscere per spiritum Propheticum, quia spiritus propheticus non tangit mentes tristem, sicut patet de Eliseo, qui cum a rege Iorā rogaretur, ut prophetaret, & intelligeret se non posse prophetare, quia erat in tristitia, fecit adduci coram se cātraticem, ut sic lararetur, & prophetaret dicens, adducite mihi Psalterium, id est cantatricem, cumque caneret, acta est manus Domini super eum.

Doctores respō. sio.

Dicendum, tamen est melius, quod ideo non habuit cognitionem propheticam, quia Deus noluit reuelare illo tempore, nam forte si fuisset reuelatum disturbatum fuisset bonū, quod postea secutum est descendente Iacob in Aegyptum. Descendam ad filium lu gens in infernum. Id est, tandiu lugebo donec descendam ad infernum mortuus, & videam filium meum, quasi dicat, nunquam fletus recedera me, donec moriar. Ista erat responsio ad filios rogantes, ut consolaretur, & hoc redundabat in angustiam filiorum, quia proprie videbant ipsi, quod pater eorum affigeretur usque ad mortem ex eorum culpa, & hoc erat eis magni causa doloris, & in partem pēnā pro tanta eorum culpa, quod eis persuadentibus pater consolationem recipere nollet. Ad infernum. Dicit hoc, quia animae omnium descendebāt in infernum ante Christi mortem, licet magna sit differentia, quia quaedam in loco pēnali: Alię autem in loco sinus Abraham, & in nulla pēna sentis. In hoc autem inferno bonorum purabatur se Iacob inuenturum filium suum Ioseph, quia eum in sua innocentia mortuum esse putabat. Vel dicitur. Ad infernum. Id est ad sepulchrum, scilicet, quod non cessaret pater a planctu, donec descenderet in fossam, vel in sepulchrum, sicut erat filius tuus Ioseph. Et illo perseverante in fletu. Id est perseverante Iacob, & non manente aliqua consolatione in fletu. In Hebræo dicitur. Et flevit eum pater suus. Referunt hanc sententiam ad Isaac nimis flentem. Cum enim esset pater Iacob Isaac, & vidit eum pro filio irremediabiliter flere, dolebat, quoque tātum dilatari planctum, & hoc verisimile satis est, quod Isaac, qui tunc vivebat, & vixit post venditionem Ioseph annis tredecim, ut probauimus supra trigesimo quinto cap. & hic in isto, flevit pro eo, tanquam pro dilecto nepote suo.

Ad infernū exponitur dupliciter.

Ioseph ter fuit venditus p̄m In dgos.

Madianita vendiderunt Ioseph. Ex hoc inferunt Iudæi, quod Ioseph fuit ter venditus: primo a fratribus suis mercatoribus Ismahelitis: deinde Ismahelita vendiderunt Madianitis, qui erant socij sui: tertio Madianita vendiderunt eum Putiphari. pretium primæ venditionis fuit viginti argentei, secundæ autem, vel tercię venditionis non determinat pretium, sed credendum est, quod semper fuit augmentatum, quia semper sic ementes, & post vendentes carius vendunt. Sed non oportet, ponere tantam circulationem ex textu. Dicendum magis, quod solum fuit vna venditio facta a fratribus: alia ab Ismahelitis mercatoribus, & isti immediatē vendiderunt Putiphari, ut patet in fra 39. capitu. vbi dicitur emit eum Putiphar de manibus Ismahelitarum, a quibus perductus fuerat, & sic non intercessit alia mediā venditio, nec obstat, quod hic nominentur Ismahelita, & Madianita, quia hic accipiuntur pro eodem populo, vel gente: nec propter hoc est consentiendum Historiæ scholasticæ dicitur ex hoc apparere veritatem opinionis Hebræicę, quæ dicebat Ceturam, & Agar esse idem, & est suum fundamentum, ut Madianita, & Ismahelita sint eodē gentes: si enim eodē sunt, cum Madianita sint filij Ceturę, ut patet supra vigesimo quinto cap. Etiam Ismahelita erūt filij eiusdem. istam autem positionem

Cōfutatō Historiæ scholasticę in partē ista.

fatis improbauimus supra vigesimo quinto cap.

Dicendum, ergo quod Agar, & Cetura fuerunt diuersę mulieres, & Ismahelita, & Madianita diuersi populi sunt, sed vel redierunt ad vnitatem, ut quidam volunt; vel ut magis credo propter quandam habitationis vicinitatem interdum Madianita vocantur Ismahelita, & Ismahelita vocantur Madianita: sed adhuc concessa illa positione scholasticæ Historiæ, non sequitur intentum, quia cum Ismahel non fuerit id, quod Madian etiam si fuerint filij eiusdem matris, nō ex hoc facerent vnam gentem, quia Esau, & Iacob ab eodem patre, & matre fuerunt, constituerunt tamen duas gentes, scilicet Idumęos, & Israelitas. Putiphari eunuchus Pharaonis. Eunuchus autem dicitur tripliciter, ut declarauimus supra in Prologo primo, cap. 5. eiusdem, scilicet Eunuchus, qui a natiuitate impotens est, & castus necessario est quantum ad actum. Alij sunt Eunuchi, qui propter impatientiam libidinis se castrauerunt, vel quia positi fuerunt custodes aliquarum dominarum: ideo castrati fuerunt. Tertio dicitur aliquis Eunuchus, quālibet potens sit, & habens virilia: tamen voluntariē propter Deum resistit suis desiderijs carnis. Hic autem non accipitur pro Eunuchis, quia natura impotens est, quia isti generare non possunt. Putiphar autem genuit filiam Afeneth, quæ fuit postea vxor Ioseph, ut patet infra 41. ca. Non fuit etiam Eunuchus, qui se castrauerit, quia eodem modo gignere non possit, maxime quia iste non tantum diligebat castitatem, ut propter illam se castrauerit, quia Aegyptij erant valde fornicatores, ut habetur Ezechie. cap. 23. Et carnes eorum, ut carnes asinorum, & sicut fluxus equorum fluxus eorum, id est in semine abundant, & genitalia eorum magna. Nec vocatur tertio modo Eunuchus, scilicet, quod esset potens, & motus a passione, tamen libidinem domabat, quia ut volunt Iudæi iste Putiphar, ideo emit Ioseph, quia vidit eum pulchrum, & tenerę etatis, intendebatq; abuti eo, sed Deus infrigidauit eum, ita quod nullo modo appeteret, nec posset taliter accedere ad Ioseph, vocatur ergo hic Eunuchus, id est minister, vel seruus regis: quia generaliter omnes ministri dominorum Eunuchi vocari possunt, & sic vocantur pincerna regis Pharaonis, & pistor duo Eunuchi, ut patet infra 40. cap. Magistro militum. Sic habetur infra 39. c. quod fuerit princeps exercitus. Aliqui vocant eum principem iustitię, vel principem occidentium, siue carnificum propter æquiuocationem nominis Hebræici. Hieronymus autē transtulit, quod melius videbatur.

Eunuchus tribus modis dicit.

Iudas vxorem accipit: ex Thamar nuru sua Phares, & Zara genuit. Cap. XXXVIII.

ODEM tempore descendens Iudas a fratribus suis, diuertit ad virum Odolamitem, nomine Hiran. Viditque ibi filiam hominis Chananaei, vocabulo Sue: & accepta vxore, ingressus est ad eam. Quæ concepit, & peperit filium, & vocauit nomen eius Her. Rursumque concepto fetu, natum filium vocauit Onan. Tertium quoque peperit, quem appellauit Sela. Quo nato, parere ultra cessauit. Dedit autem Iudas vxorem primogenito suo Her, nomine Thamar. Fuit quoque

que Her primogenitus Iudæ, nequam in conspectu dñi: & ideo ab eo occisus est. Dixit ergo Iudas ad Onan filium suum: ingredere ad vxorem fratris tui, & sociare illi, ut suscites semen fratri tuo. Ille sciens non sibi nasci filios, introiens ad vxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem fecerat. Quam obrem dixit Iudas Thamar nurui suæ: Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus: timebat enim ne, & ipse moreretur sicut fratres eius. Quæ abiit, & habitauit in domo patris sui. Euolutis autē multis annis mortua est filia Sue vxor Iudæ: quin post luctum consolatione suscepta, ascendebat ad tonfores ouium suarum ipse, & Hiras opilio gregis Odolamites in Thannas. Nunciatumque est Thamar, quod Socer illius ascenderet in Thannas ad tondendas oues. Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit teristrum, & mutato habitu, sed in biuio itineris, quod ducit Thannam: eo quod creuisset Sela, & non eum accepisset maritū. Quam cum vidisset Iudas, suspicatus est esse meretricem: operuerat enim vultum, ne agnosceretur. Ingressusque ad eam ait: Dimitte me, ut cocam tecum: nesciebat enim quod nurus sua esset. Qua respondente, quid dabis mihi, ut fruaris concubitu meo? Dixit: Mittam tibi hædum de gregibus. Rursumque illa dicente: patiar quod vis si dederis mihi Arabonem, donec mittas, quod polliceris. Ait Iudas: Quid tibi vis pro arabone dari? Respondit: Annulum tuum, & armillam, & baculum, quem manu tenes. Ad vnum igitur coitum mulier concepit, & surgens abiit: depositoque habitu, quem sumperat, induta est viduitatis vestibus. Misit autem Iudas hædum per pastorem suum, Odolamitem, ut reciperet pignus, quod dederat mulieri: qui cum non inuenisset eam, interrogauit homines loci illius: Vbi est mulier, quæ sedebat in biuio? Respondentibus cunctis, non fuit in loco isto meretrix: reuersus est ad Iudam, & dixit ei: Non inueni eam: sed & homines loci illius dixerunt mihi, nunquam sedisse ibi scortum. Ait Iudas: Habeat sibi, certè mendacij arguere nos non potest. Ego misi hædum, quem pro-

amiseram, & tu non inuenisti eam. Ecce autem post tres menses nunciauerunt Iudæ dicentes: Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumescere. Dixitq; Iudas: Producite eam, ut comburatur. Quæ cum duceretur ad pēnam, misit ad socerum suum, dicens: de viro, cuius hæc sunt, concepi: cognosce cuius sit annulus, & armilla, & baculus. Qui, agnitis muneribus, ait: Iustior me est, quia non tradidi eam Sela filio meo. Attamen ultra non cognouit eam. Instante autem partu, apparuerunt gemini in utero; atque in ipsa effusione infantium vnus protulit manum, in qua obstetrix ligauit coccinum, dicens: iste egredietur prior. Illo vero retrahente manum, egressus est alter: Dixitque mulier: Quare diuisa est propter te maceria? Et ob hanc causam vocauit nomen eius Phares. Postea egressus est frater eius, in cuius manu erat coccinum, quem appellauit Zaran.

ODEM. Supra posuit Moyfes partem principalem pertinentem ad historiam Ioseph; hic subiungit partem incidentalem, in qua agitur de Iuda vxorem ducente: & interponitur hic, ut volunt Doctores Latini, & Hebræi, quia dicitur, quod Ioseph vendito, & Iacob persistente in fletu quotidiano inconsolabiliter dolente omnes fratres molesti erant Iudæ dicentes, quod ipse impulerat eos ad vendendum Ioseph, & si ipse non dixisset, nunquam vendidissent; immo si mandasset, quod nullum malum ei irrogaretur, nullum fuerat irrogatum, quia ei tanquam digniori omnes assentiebant. Iudas autē nō potēs sustinere quotidianas molestias recessit ab alijs fratribus, & declinauit ad accipiendum vxorem. Sed Rabbi Abraham, Aben Ezra dicit, quod istud factum Iudæ contigit ante venditionem Ioseph per duos, vel tres annos. Ratio sua est, quia a tempore venditionis Ioseph, usque descensum Iacob in Aegyptū fuerunt vigintitres anni, non bene completi. In ijs autem non poterant perfecte fieri ea, quæ narrantur in litera, scilicet, quod genuerit Iudas tres filios, scilicet Her, Onā, & Sela, & quod primus accedens ad pubertatem accepit Thamar in vxorem: deinde eo mortuo accepit eam secundus frater, scilicet Onam, & hoc mortuo accepit eam Iudas modo fornicario cōiens cum ea, & quod inter mortem secundi filij Iudæ, & ipsam fornicationem Iudæ cū ipsa, expectauerit ipsa aliquanto tempore in viduitate, ut patet infra in litera, vbi dixit Iudas: Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus, hoc autem pluribus annis indigebat. Sed hoc non valet, quia ordo textus est in cōtrarium cum primo enarretur Ioseph venditio, deinde Iudæ declinatio a fratribus. Et si forte dicas, quod est hic recapitulatio huius vel alterius historiæ anticipatio. Sed hoc non potest stare, quia textus dicit oppositum in principio sui, scilicet. Eodem tempore descendens Iudas. Istud relatiuum eodem refert præcedentia, scilicet, historiā venditionis Ioseph: necesse est ergo, quod illa præcesserit siue modico, siue magno tempore. Tales autem connotationes temporales tollunt anticipationem, & re-

Cōnexio.

Rab. Abr. Abē Ezra de Iuda.

Iudas habuit tres filios.

Cōfutatō. Rñsio.

Cōfutatō.

& re-

R6 prima dicit.

R5 scda.

Solutio t6 nis Aben Ezra.

Determinatio.

& recapitulationem. Item non est hæc aliqua probabilitas, vt fieret recapitulatio, vel ordinis mutatio, quia cõmuniter anticipationes, vel recapitulationes secundum regulam sacre Scripturæ fiunt, quãdo aliqua eodem tempore facta sunt, sed vnum eorũ aliquid magnum est, quod intendit principaliter narrare scriptura, tũc ne id, quod minus principale est, interrumpat narrationẽ principaliter facti, si interponatur, aliquando præponitur tempori suo. Sicut supra. 35. ca. descripta fuit mors Isaac ante venditionem Ioseph, cum tamen venditio Ioseph fuerit per annos 13. ante obitũ Isaac. vt eodem c. 35. & 37. probatum est. Fuit tamen causa mutatio, quia intẽdebat Sacra scriptura principaliter historiam Ioseph, quæ satis magna erat, & si interponeretur de morte Isaac, interrumpetur: iõ anticipata fuit mortis descriptio. Si ergo hoc, s. declinatio Iudæ a fratribus suis, & acceptio vxoris fuisset ante venditionem Iacob, & totam suam historiam, cum historia Iacob esset principalis, non deberet interrumpi inutiliter: sed poneretur ante venditionem Ioseph, & tunc concordaret sibi inuicem ordo naturalis, & artificialis. Nunc autem si esset, vt dicit ille Aben Ezra esset corruptus vterque ordo & naturalis, & artificialis. Fmisset enim aliquid valde inutile, & irrationabile, sine aliqua necessitate, aut vtilitate ordinem naturalem scriptorum mutare, confundendo intellectũ scripturæ. Argumentum autem Ra. Aben Ezra non militat, sed potius adducitur pro parte opposita, quod sic patet, quia quando erat Ioseph 16. annorum venditus fuit, vt patet præcedenti. c. ergo stante istam venditionem tribus annis accepit Iudas vxorem, sequetur quod erat annorum 16. vel 17. quando accepit vxorẽ, & sic incidet necessario Aben Ezra in laqueum, quẽ deuitare conatur: consequentia patet, quia Iudas excedebat Ioseph in tribus annis, & dimidio, vel quasi, vt patet supra cap. 30. quia Iudas fuit quartus filius Lyæ, quem peperit ad plus in medio quarti anni postquam accepit eam in vxorem, sed in fine eiusdem Septennarij, annorum natus fuit Ioseph, vt patet in prædicto cap. & ibi late declaratur: ergo tribus annis & dimidio, vel paulominus excedebat ætas Iudæ ætatem Ioseph, ergo quando Ioseph erat 16. annorum cum venditus est esset Iudas 19. annorum & dimidij, vel paulo plus. Si ergo tribus annis ante venditionem Ioseph contigit istud, sequitur, quod Iudas tunc, cum accepit vxorem, erat annorum 16. & dimidij, vel paulo plus. Intẽdens ergo Aben Ezra, & scholastica Historia istam calumniam paruitatis temporis deuitare, magis poterat deuitare ponendo istud contigisse immediatẽ post venditionem Ioseph, sicut ait rex. *Eodem tempore.* Id est eodem mense, vel senectute, & tunc poterit poni, quod quilibet istorum filiorum Iudæ acciperet vxorem anno. 18. complero, & quod maneat congruens tempus pro omnibus, quæ in litera ponuntur, & hoc magis est, quàm id quod sequebatur expositionem Aben Ezra, scilicet accepisse Iudam vxorem anno. 16. vel paulo plus. Et patet sic, inter venditionem Ioseph, & descensum Iacob in Aegyptum fuerunt anni 23. vt sepe probatum est: Cum ergo Iudas declinauerit immediatẽ post venditionem Ioseph a fratribus suis, & accepit vxorem, potuit in eodem anno in fine habere filium primogenitum Her, & deinde vsque ad vnum annum, vel ante genitum secundum habere, scilicet Onam: & deinde circa finem tertij anni, scilicet in secundo, & dimidio, poterat habere filium tertium, scilicet Selam. Quando ergo de illis 23. annis transissent 19. Her primogenitus Iudæ esset annorum 18. complerorum, quia in fine primi anni illorum natus fuit, & tunc accipere poterat Thamar in vxorem in principio 19. anni sui, quĩ erat annus 20. temporis totius; &

quia pessimum erat fundens semen in terrã cito a Deo occisus fuit, fortẽ post duos, vel tres menses, quod patet, quia septem viri, qui appetitu libidinoso accedebant ad Saram, vt eam carnaliter cognoscerent etiam si in vxorem accepta esset, a demone prima nocte ante aliquem carnalem contactum a demone occidebatur, vt patet Tob. capit. 3. Secundus filius Iudæ, scilicet Onan, qui natus fuit ei in secundo anno, quasi in medio, vel paulo ultra compleret annum 18. in fine anni 20. de illis 23. annis, & accipere poterat Thamar, quæ fuerat vxor fratris sui in vxorem paulo post mortem fratris sui, & quia iste similiter malus erat effundens semẽ super terram, cito a Domino mortuus est, sicut frater eius: fortẽ in principio 21. anni illius totius temporis, & tunc sicut ait litera poterat manere Thamar vidua diebus multis, s. quasi duobus annis vsque ad finem 22. anni eiusdem temporis, vel quasi. Et rursus ipsa videns non dari sibi Selam filium Iudæ, qui iam esset quasi annorum 20. eo, quod Iudas genuit eum in principio tertij anni istorum 23. annorum fecit hanc astutiam in fine 22. anni, per quam concepit de Iuda, & post peperit ultra medium 23. anni completo autẽ 23. anno descendit Iacob in Aegyptum, & sic potuerunt illuc descendere duo paruuli Iudæ, s. Zaram, & Phares cum eo.

Dicendum, ergo quod istud incidẽs fuit immediatẽ post venditionem Ioseph, vt litera vult, scilicet, quod factum eodem tempore, scilicet in superiorem sententiam communem.

Sed dices, quare fuit positum istud incidens de generatione Iudæ, cũ non ponatur sic de alijs fratribus, cum tamen conser omnes habuissent vxores, & filios cum descenderunt in Aegyptum, vt patet infra 46. c. vbi numerantur filij omnium istorum in ipso descensu ad Aegyptum.

Respondetur, quod Deus mouit Moysem ad describendum specialius generationem Iudæ quàm aliorum, quia de tribu Iudæ Messias nasciturus erat. volebat ergo genealogiam suam cunctis esse manifestam, maxime quia in hac natiuitate Phares, & Zara, quædam miracula ostenduntur, & in morte filiorũ Iudæ Her, & Onam magna Dei iudicantis seueritas iudicialis, & nostra correctio demonstratur.

Diuiditur autem in duas partes principales: primo ponitur Iudæ cum vxore sua desponsatio: secũdo subditur natus eius ab ipso facta impregnatio ibi. *Euoluit autem multis diebus.* Ad primum. *Eodem tempore.* Simme diat, vt Ioseph venditus fuit, quia tunc non potens sustineret fratrum molestias declinauit ab eis, vt acciperet vxorem. Si autem aliqui doctores contrarium dicant, vt August. videtur contrariũ sentire, non tamen fortẽ multum est insistendum ad hoc, cum rationabilior pars ista sit. non tamen nego potuisse fieri cõtrario modo. Sed tũc Iudas 16. anno, vel quasi genuisset, quod nõ est impossibile. *Descendens Iudas.* Dicitur descendere, quia illa terra, ad quam iuit est inferior terra illa, in qua manebat frater sui, scilicet Odollam, quæ est in sorte Iudæ, vt infra declarabo. Sors autem Iudæ est inferior omni terra promissionis, quia est in latere australi totius terræ illius: alię autem terre sunt magis Septentrionales. Partes autem Septentrionales eleuatiore sunt partibus Meridianis generaliter. Locus autem, in quo manebant fratres Iudæ pascentes, erat magis Septentrionalis, quia fortẽ erat apud Sichẽ, vel in Dothayn, quod vergit magis in Boream, vt supra patuit: conuenienter ergo Iudas descendere diceretur. *A fratribus suis.* Id est recedens ab eis, vbi pascebant greges. *Diuertit ad vxorem.* Diuertere est, cã quis recto tramite currens dimittit viam declinando ad unam partem, vel aliam. Sic fecit Iudas, quia cũ recessisset a fratribus

Determinatio.

Quest. 1. Cur pot' sit mentio de gñ. tio ne Iudæ.

Ratio ad qũm qõ. nis.

Desponsatio Iudæ.

Quorũdã Doctõrũ opinio.

Pars Septentrionalis alior Meridionali.

Quid sit diuertere.

Quid sit Odollam.

Iudæorum opinio.

Obiectio.

tribus suis declinauit ad manendũ cũ isto viro. *Virum Odollamitam.* Vocat Odollamita, quia habitabat in Odollam. Est aut Odollam quãdã terra saluosa versus meridiem terræ promissionis, in qua latuit Dauid, vt patet 1. Reg. 22. c. & demonstrat hoc, quia dẽ in textu, quod parentes Dauid descenderunt ad eum in Odollam. Parẽtes autẽ sui habitabãt in Bethlehem, quæ est in terra Iudæ. Ergo nõ poterant descendere in aliquã alterã terrã in provincia terræ promissionis, quæ esset inferior sorte Iudæ, quæ tangebatur limitibus meridianos terræ illius. Ex hoc et patet, quod supra dicebatur. scilicet locus, ad quem descendit Iudas diuertens a fratribus suis erat inferior, q̃ locus, in quo sui fratres manebãt. Nam fratres manebant in Sichem, vel Dothain, qđ est circa Sichem, quæ paulo ante, qñ vendiderunt Ioseph, ibi manebant, ut patet præcedenti cap. Sichem autẽ, & Dothain sunt in sorte Ephraim. De Sichem autẽ patet Iosue vlt. ca. vbi dicit: Ossa Ioseph fuisse sepulta in agro Sichem, qui erat in possessione filiorum Ioseph. s. Ephraitarum. De Dothain eodẽ modo patet, quia Dothain parum distat a Sichem, sed Odollam, ad quam diuertit Iudas, est in sorte Iudæ, quæ est magis meridiana, quàm oēs sortes, ut patet Iosue 15. & non solũ est in sorte Iudæ, sed etiam versus finem sortis Iudæ q̃ meridiem, vt declaratũ fuit hic. Ergo erat satis infra locum, in quo manebãt fratres pascentes pecora, & sic proprie descendisse a fratribus dicebatur. *Nomine Hiram.* Iste Hiras vř esse, de quo infra dicitur, quod erit opilio Iudæ, qui ascẽdit cum eo ad tendendos greges, qñ accessit ad Thamar. *Viditque ibi filiam hominis.* Id est vidit illam, & complacuit in oculis eius, quia videre solum nihil aliud hoc erat. Etia quia non solum istã vidit, uerumetiam multas alias puellas. *Hominis Chananaei.* Potest vocari iste hõ Chananeus, quæ forte erat de quodam populo illorum septẽ, qui vocat Chananeus, vel vt volunt Hebraei dẽ, Chananeus mercator. Quia ista dictio Hebraica hic posita equiuocatur ad signandum mercatorem, & aliquem descendentẽ de illo genere, & istum sensum sequitũ trãslatio nostra Prover. 31. cap. dicens de muliere forti, cingulum tradidit Chananeus. i. mercatori. *Vocabulo Suae.* Aliqui putauerunt istud esse nomen patris, sed falsum est, quia est nomen vxoris, & patet hoc in Hebræo, vbi magna est distinctio in hoc, quia si diceret nomen eius, p. masculo, diceret in Hebræo. *Vfmo.* Pro foemina autẽ, ubi nos dicimus nomẽ eius, dicitur Hebræi. *Vfma.* Et sic hĩc in Hebræo. Et sic licet lingua Latina in pfectione sua dempta auctoritate Hebraicæ linguæ, in quantum Deus istam dedit populo suo, perfectior est, q̃ lingua Hebraica: tamen lingua Hebraica quantum ad quẽdã certior est, quã lingua Latina, vt infra declarabitur. Est tũ simpliciter perfectior lingua Latina, & rõ ista maioris perfectionis sumitur ex natura finis, sicut in omnibus artificialibus. Est enim sermo quoddã artificium ad exprimendum conceptus, vt ait Arist. in principio lib. de Interpret. Sunt ea, quæ sunt in voce earum, quæ sunt in anima passionum a notẽ. Erit ergo illa lingua perfectior, per quam perfectius, & consonantius ad rei naturã eius proprietas designatur, sed ita est, qđ nulla lingua, in hoc æqualis est linguæ Latinæ, ergo est perfectior. Patet quia maior perfectio, vel minor attendit in sermone, s. m. qđ de se est magis certificatiuus eius, quod per ipsum volumus exprimere. Hoc autẽ est magis in Latino, quàm in Hebræo. Quia in Hebræo multæ equiuocationes in terminis, multæ amphibologiae in orationibus, multæ quoque sententiarum detructationes, & incompletiones, quæ nõ ita saepe reperiuntur in Latino, vt experitibus patet. Antecedens patet, quia qñ aliqua res est vtilis. s. ordinata ad aliquem finem pfectionis quantitatis in ea accipitur, s. m. qđ illi sui proportionatur, quia esse suũ est ad alterum, sicut in relatione.

tuus, quorum esse est ad aliud quodãmodo se habere. Si ergo aliquid, qđ in finem ordinatũ, id est bonũ vocat, quia in illũ finem bñ se habet, qñ melius se habuerit, melius erit, qñ autẽ optime se habuerit, erit optimũ inter oĩa, quæ ad illum finem se hñt; vt patet per regulã Arist. in secũdo Topicorum. s. simpliciter ad simpliciter, & magis ad magis. Sed sic est, quod bonum vocis cõsistit in bñ significando, cum uoces ad nihil aliud inuẽte sint, nisi ad signandum, vel ad hoc natura eas nobis tribuit. Cũ ergo aliqua vox conformius se hñt ad istũ finem. s. quia plenius signat omnia, quæ signari pñt, & sub pluribus proprietatibus, erit notabilior, & ob hoc illa idiomata, quæ s. m. aliquã gentem signat pfectius ipsas res. s. sine equiuocatione, aut cũ pauca, quæ æquocario impedit intellectũ, & sine amphibologia, & cũ certis habitudinibus casualibus, & cũ certis, atque distinctis generibus, & numeris, atque t. p. b. modis, & declinationibus, ceterisq; accidentibus dictionũ, sunt pfectiora ceteris idiomatibus, sicut dicimus de potẽtijs apprehensiuis. Nam illę potẽtię apprehensiuę sunt perfectiores, q̃ distinctius, & cũ pluribus determinationibus particularibus ipsũ obiectũ recipiunt. Sicut. n. dicit Arist. in proœmio Mera. Sensũ uisus plus diligimus, quia plures rerũ nobis dñas ostendit. Sed in hoc conformiter, atq; pportionabiliter se hñt uoces idiomatũ, & potẽtię apprehensiuę: nã sicut potẽtię apprehensiuę sũt solũ ad apprehendendũ, ita uoces idiomatũ sũt ad signandum solũ. Sicut ergo sensus uisus pfectior est alijs potẽtijs apprehensiuis, & magis diligit, quia certius, atq; distinctius singulas rerũ proprietates, at ceterę potẽtię apprehensiuę pauca distinguunt, ita illud idioma, qđ certius, atque distinctius signat rerũ proprietates, & conformius ad naturã rei, erit pfectius inter cetera, sed hoc in lingua Latina cõparata ad certas linguas reperit, ergo ipsa simpliciter est pfectior alijs linguis. Excedit tũ lingua Hebraica, linguã Latinam in hoc, quod in adiectiuis, & in relatiuis, & in personis uerborũ magis explicat genus. Nã in psonis uerborũ, apud nos nõ patet utrum loquens masculus, aut foemina sit, nisi uerbo suppositum adiunctũ sit, ibi autẽ quantumcunq; suppositum, & appositũ sniarum, vel dictionũ interpositione distent cognoscit, utrum masculus, an foemina loquat. Vñ si ponamus istã personam tertiam uerbi, s. dicitur, apud nos nõ patet utrum uir, vel foemina dicat. Sed apud Hebręos differunt, quia pro uero ponit. *Vayomer.* Pro foemina ponit. *Vatomer.* Sic si dicamus, & uocauit, apud nos masculino, & foemina conuenit, sed apud eos pro uero. *Vayera.* Dicitur: pro foemina autem. *Uatiera.* Et sic in oĩbus alijs profertur. Patet et qđ dictũ est, quia infra dicitur: Mortua est Suae vxor Iudæ. Non est ergo nomen patris, sed filia. *Et uxore accepta.* Per cõsentium de pñti, qui solus causat perfectũ matrimoniu inter personas legitimas, ut patet in decretis. 27. q. 2. sufficiat, & extra de sponsalibus, per totum. *Ingressus est ad eam.* Carnaliter. *Rursumque concepto factu.* Concipi fetus dicitur, quia per cõceptionem fetus efficitur. Est. n. fetus ipse embrio, ut est in continua trãsmutatione formarum, donec acquirat formam specificã completiã, ad quã erat in potẽtia semen s. m. virtutẽ decimã a generatẽ. *Quo nato parere ultra cessauit.* In Hebræo dicitur. *Fuit parus eius in quatuor.* Aben Ezra dicit, quatuor, potest esse nomen loci, in quo peperit vxor Iudæ Selam, qñ destitit parere, uel melius, qualiter, signat proprie mēdaciũ, & est sensus, quod nato tertio filio partus huius mulieris fuit in mendacio. i. quod non peperit ultra, sicut uidebat esse apta ad pariendũ, & hoc est mentiri. i. deficere. Sic dicimus fontes, qui interdum aquis abundat, interdũ totaliter carẽt eis, mētiri. Et in hoc ualde attendit B. Hieron. sensum dictionis Hebraicę. *Dedit autem Iudas vxorem primogenito suo.* Secundum positionẽ, quã

In qđ lingua Latina excedat Hebraicã.

In qđ Hebraica Latina.

Fetus qđ.

Alph. Toft. super Gen.

Y y sequutus

sequutus sum in principio huius cap. non poterat esse maior primogenitus Iudæ, qñ accepit uxorem anno. 18. Minor autem poterat esse, quantumcumque vsque ad tempus, in quo gignere posset. f. 15. vel 14. annorū secundum positionem aduersam, poterat esse aliquantulum maior, sed cogebamur ponere Iudā valde parvū, cum accepit uxorem. *Nomine Thamar.* Ista est vna de mulieribus, quæ in Christi genealogia computatur, ut patet Matth. 1. ca. *Fuit Her primogenitus Iudæ nequissimus.* Vocatur nequissimus, quia istud peccatū, quod operabatur valde turpissimum, & sceleratissimū erat. Quæ autem fuerit hæc nequitia, textus nō loquitur. Sed dicunt Hebræi, qm̄ eodem vitio laborabat, quo frater suus Onam, qui semen fundebat in terrā, vt patet infra. Sed non eadem intentione vterque faciebat, quia Her uidebat Thamar esse decorā valde, & venusto aspectu, sciebatque, qd si ipsa impregnaretur, qd pulchritudinē perderet, & cito sic senesceret, sicut accidit in alijs mulieribus, & quia iste carni deditus eius in perpetuū desiderabat frui amplexibus, & coitibus, a quibus saltem ad tempus priuari necesse erat, dum parui aliquantulum vicina esset, & in temporibus purgationis, & mēstruorum. Et maxime quia pulchritudinē Thamar si pareret, & conciperet necesse erat perdi deficente humore subcutaneo, & lenitudine vultus, atque coloris uacitate, exurentibus angoribus partus, & conceptus, atque gestationis infantis in utero lassitudinē tenerā violenter excutiant, atque marcescere cogunt, in qua totius suæ beatitudinis sedem, velut maximus Epicurus, & ut aliter Sardanapalus locauerat, ideo cū coiret semen fundebatur in terram, vt omnium istorū occasio tolleretur. Onam autem, vt infra patet nō attendebat hoc, sed fraterno nomini inuidens (quia sciebat nō sibi, sed fratri suo gignere filios) ne quicquā nasceretur semen fundebatur in terram. Quod autem talia fiant, & facta fuerint dubitandum non est, quia sacræ scripturæ astruit auctoritas, & licet de talibus disputandū non sit tamen, qualiter quisquam talia facere poterit, satis miror. O miser, ac miserabilis Her, qui ut uxoris tuæ illibatam pulchritudinem conseruares, summam turpitudinem exercebas, & nisi mētem meam humana verecundia premens ori silentium imperaret, clarissime tuam stultitiam in Deum, & in te ipsum, atq; miseram Thamar verbo tenus explicarē. Satis enim iste impudens naturaliter redargui posset non solum malus, sed etiam ineptissimus idiota, qui eo quod intendebat, se per imperitiam reddebat priuari, sed satis est, quia quilibet intelligit. Satis verissime iste poterat nequissimus appellari. Primo, quia valde errabat in fine, non quidem ex passione, vt incontinentes, sed ex studio, & industria, & vt ita dicam, ut intemperatissimus ex mera electione constituens sibi felicitatem in frui tione pulchritudinis ad actus venereos. Hoc. n. valde intemperatissimū est, duci enim aliqñ ab impetu passionum, licet mali rōnem habeat, aliquantulum tñ indulgeatur humanæ fragilitati, toram tñ beatitudinis sedē electione firmata in venereis actibus cōstituere bestiarum propriissimum est, quarū ad explendam corporis lasciuia tota desudat intentio, ut ait Boetius de cōsola. lib. 3. profa. 6. Fuit autē secundo et ista maxima neqtia, quia dato qd coitibus nō uti, sed frui volebat, pmittere tñ debebat actum a Deo intentum, siue a natura ingeniariū, vt Philosophi aiūt. f. generationē, sed iste turpissimus, & infelix semen, qd ad cōseruationē speciei natura concreauerat, inutiliter in terrā fundebatur, in quo solo sūm suum finē indirectissimum considerato, quantum scelus sit dignē considerari nō pōt. *Cora Domino.* idest, in abscondito, s. qd ista nequitia sua nō patebat populis sicut alia malitiæ, sed Deus solus hoc cernebat, idē Deus occulto mō occidit eum. f. non coram oibis,

Hebræorum opinio.

Her nequissimus appellatur.

Prima causa.

Secunda causa.

tñ tali plaga, quæ satis indicaret mortē non fuisse naturaliter contingentē. Sciebat autē hoc misera illa, arque sūm infortunū miserāda Thamar vxor sua, quæ hoc in se experiebat, in quo factō satis magna ei fiebat iniuria, idē mirandū est, qualiter nō cōquereretur, vel suis cognatis non padebat, sed forte bonæ cōditionis mulier magis suā iniuriā tolerare, qm̄ viri propalare nequitiam eligebat. Sed cū hoc pertulisset in primo viro Her, mirandū est, qm̄ in scōo tolerare voluit. Erat autē iniuria in duobus. Primo, qd si ipsa de coniugio suo prolē expectabat, pp quam mulieres honestissime nubūt, maxime inde grauaabatur, qd per talē coitū impossibile erat gignere effuso semine extra matricē. Secundo, qd dato, qd vt mulier impudica relicta honestate nuptiarū, & nō curans de spē liberorum, solis venereis delectamentis intēderet, tñ per talē coitū eius delectatio nō dū semiplena erat, virilis autē sic. Nec enim hoc pudet dicere, qd naturale valde est, & Augu. satis enucleat, pponens absq̄te enigmatum velamētis 14. de cini. Dei. Delectatio coitus quantum ad virū in duobus est: in femina autē in reliquis duobus, quorum ambo habent vnum cōe: In secundo autē differunt. vir autē delectatur primo in tactu carniū mollissimarū. Rō est, quia delectatio, vt vult Arist. 10. Eth. est quedā passio cōsequēs operationem perfectā, est autē operatio perfecta, vt in eodē li. patet, actus potētia circa obiectū suū optime dispositū existētē potētia optime disposita, & qd potētia tactiua in mēbris genitalibus intēsus uiget, qd in ceteris corporis particulis, vt naturales p̄sentē, & cū mole sit obiectū optime dispositū tactui: idē necesse est p̄ talē applicationē causari delectationē. Scōo delectatio, in viro est non quidē in feminis emissionē, vt quidam dixerunt, quia qñ effundit nihil ad effundētē p̄tinet, sed in ipsa decisione, & ut paulo apertius loquamur in ipsa totius corporis insensibili cōcussione, qd sancti Doctores, & sacra scriptura feruore extremū coitus uocat, ut patet s. 30. c. Ista autē scōa in immenium primā, excedit, de quo licet sint manifestissime p̄bationes satis p̄cedētes à fundamētō naturæ, tñ in talibus, ut p̄positū non oia dicere expedit. Vtrāque autē experiebat ille uilissimus, atque impudentissimus Her primogenitus Iudæ, & nequissimus Onā frater eius, ut satis pōt inducere qlibet p̄siderās modū coitus ei? cū Thamar uxore ex p̄dictis. In femina autē duplex oblectamētum est: primū ut in uiro dictū applicatio cōuenientis sensibilis. f. mollissimi ad potētia satis dispositam, in qua applicatione necesse est fieri delectationē, et si inuoluntariē fiat. Vñ dato, qd aliqua mulier renitens, & veraciter dolēs cognoscat, necesse est tñ in applicatione sentire delectationē, et si dū actualiter sentit, sentire non dolet, vt si quis in ignē inuoluntariē ponat, necessariū tñ est ipsum dolere, & cōburi. Vtrobique autē par est, f. tactus sensatio: mulier ergo sic totaliter inuitē cognita, licet in applicatione delectet peccatū nō contrahit, qd scit Deus pulchrē, quid animus noster velit, & qd imperfecta natura nostra patiat. Sicut è 3̄rio si qñ in opportunitate se pro Christo morti offerēs spontaneus in ipsa mortis tolerātia doleat, non ex hoc minorā meritū eius, qd aliud est, qd volūtariē agimus, aliud autē qd naturaliter, & necessario patimur. Et de hoc dicebat B. Lucia si me inuitā ad Lupanar duci feceris, corruptio mihi duplicabitur ad coronam. Thamar autē istam primam delectationem experiebat, quæ consistebat in applicatione obiecti ad potētia. Est autē scōa delectatio in femina intensissima, & ab hac immensurabiliter distans. f. delectatio in irrigatione matricis feruentis semine uirilī contemperante eius ardorem, & ista est potissima, quæ sola foeminas ad desiderium coitus allicit, quia prima delectatio, quæ est in applicatione eodem modo esset in paruulis puellis, & in magnis adultis

Iniuria erat in duobus. Primo.

Secundo.

Duplex in viro delectatio.

In femina etiam duplex.

Dicitur B. Lucia.

adultis iam cum vtrouique reperitur obiectū dispositū, & potētia susceptiua. Sed in foemina nondum adultis, vel aliquo mō venientibus ad pubertatē, nulla talis inclinatio, vel desiderii est, quia in eis nō est ardor matricis, & dū maior ardor matricis est, maius desiderii coitus in eis sequitur, qd satis apparet in diuisione tēporum anni, s. qd plus quodam tpe mulieres ad coitū inclinant, qd alio maxime incipiente calore veris, finito hyemis frigore, incipiente arderē matrice. Est autē in prima delectatione applicatio conuenientis obiecti ad potētiam tactiua, vt sensitiua mollicie. In scōda delectatione est applicatio obiecti ad potētiam in rōne frigidi, & humidi contēperātis calidum, & siccum in matrice. Hæc autē delectationem Thamar experiri nō poterat, quia non infundebatur semen matrici, sed effundebatur in terrā. Quomocumque ergo Thamar se haberet, siue vt pudica, siue vt libidinosa, satis habere videbatur, vnde iustissime conqueri posset. *Et ab eo occisus est.* Idest Deus occidit eum dando aliquam terribilem plagam, ita vt liqueret non eum naturaliter, sed a Deo fuisse sublatum in p̄nam iniquitatum suarum. *Dixit autem Iudas ad Onam filium suum.* Postquā vidit mortuum primogenitum filium suum Her. *Ingrede ad uxorem fratris tui.* accipiendo eam in uxorem, & cognoscendo carnaliter.

Determinatio.

Quest. 2. Cur Iudas dedit alii filium suū in meritū Thamar, cum primogenitū mortuus fuisset. Responso prima ad questionem. Sed quomodo mandauit Iudas filio suo accipere Thamar in uxorem, cū vidisset sic mortuum primogenitum suum? Responderi pōt, qd licet Iudas vidisset mortuum filium suum plaga illata à Deo, tñ non putauit eum ex tali causa fuisse mortuum; ideo nihil atinebat mors primi ad secundū. Vel forte dato, quod pater cognouisset filium mortuū propter malitiā illā, tamen mandaret filio suo Onam non facere talia, & securē accipere Thamar, & dato qd non promoueret, non magis referebat quantum ad hoc, qd Onā acciperet in uxorem Thamar, quā aliam quamlibet, quia ita habendo quamlibet aliam uxorem poterat effundere semen in terram, & occidi a Domino. Ad hoc enim nullam causalitatem patrabat ipsa Thamar.

Quest. 3. Cur nō dicit ei Sela minorem. Responso ad questionem.

Inuidia ad qd hominē impellit.

fundens. Sed adhuc iste miserabilior erat, quia se filijs priuabat, vt fratrem suum mortuum primogenitum priuaret: non enim erat lex, vt frater minor accipiens uxorem fratris sui mortui sine filijs, omnes filios pro fratre gigneret, sed vt primogenitum nomine fratris mortui vocaret, qui ad familiam, & cognationē mortui pertinebat. Omnes autē alij post geniti quotquot essent, ad familiā, & domum, & hereditatē ipsius gignentis p̄tinerent, & sic poterat facere iste gignens post primogenitum quem fratri mortuo tribuebat, alium sequentē, qui primogenitus esset, apud familiā denominandam à se: solam ergo primogenituram dare inuidit Onam fratri suo Her mortuo. *Semen fundebat in terram.* Iste adhuc peior erat fratre suo mortuo: maxime si cognouerat fratrem suum mortuum fuisse pp hoc, & satis est credendum, qd Thamar reuelaret hoc uiro suo Onam fuisse istam causam mortis Her prioris viri sui. O rude illud seculum, & miserandū, in quo homines omni bonitatis carentes ingenio, tantis sceleribus abundant. *Nē liberi fratris nomine nascerentur.* Scilicet primus filius, ut patet Deute. 25. cap. quia ille uocari debebat nomine fratris mortui: Alij autē quomocumque primogenus uellet. *Et idcirco percussit eum Deus.* Infligendo aliquam p̄nam duram, & terribilem, sicut fecerat fratri eius Her. *Eo quod rem detestabilem faceret.* Vocatur hoc detestabile, quia non solum malum, sed & cuiusque homini abominandum. *Quam obrem.* Idest, quia mortuus fuit etiam secundus filius Iudæ. f. Onam, Iudas qui secundum legem de suscitādo semine Sela filium tertium Thamar in virum dare debebat, timebatque, quod ille sicut ceteri moreretur, ideo eum dare timebat, & finxit se eum daturum in futurum, cum nullo modo dare intenderet. *Esto uidua.* Si enim omnes filij Iudæ iā mortui fuissent, potuisset Thamar libere accipere virum, quē uellet, sed quia uiuebat adhuc Sela, quem accipere posset in uirū cogebatur per legem illius tēporis expectare, quousque esset Sela adultus, & in perfecta pubertate, & isto tempore medio manere debebat ut uidua, expectans uirum in habitu lugubri, & sic māsit quousque exiit se, cum uoluit fallere focerem suum Iudam, quia tūc exuris panis uerustatis uidualis induit se tristitro, vt infra patet. Iste miser Onam, de quo diximus, qui semē effundebat nolens effundere in matricē Thamar, ut non gigneret filios pro fratre suo mortuo, ualde iniuste faciebat, & contra Deum, & contra fratrem suū: frater suus tamen Her iustissime hoc patiebatur, quia talis uilissimus successore indignus erat, & forte Deus permisit hoc fieri, ne nasceretur de stirpe illius nequissimi. Si enim Onam genuisset primogenitum de Thamar pro fratre suo Her, non haberet Thamar occasiōnem accedendi ad Iudā, & non concepisset ex eo, sed tēxeretur eius linea per primogenitum Iudæ Her, & ab eo genealogia Saluatoris descenderet, qd satis erat horribile. *Euolutis autem.* Hic ponitur secundum principale, scilicet, Thamar per Iudam focerem suum facta impregnatio, & diuiditur in tres partes, primo ponitur impregnatio, secundo Thamar pregnantis condemnatio, tertio paruulorum de uētre emissionē: secunda ibi. *Ecce autem:* Tertia ibi. *Instante autem.* Ad primum. *Euolutis autem multis diebus.* Ista est causa, quare Thamar fuit mota ad fallendum Iudam modo, quo infra dicitur, scilicet, quia p̄miserat Iudas dare Sela filium suum ei in virum, cum esset adolefcens, nunc autem expectatis duobus annis, uel fortē pluribus, cum esset Sela adultus, & nō daretur in uirū ipsi Thamar, habuit illa iustam causam aliquid cōmittendi contra Iudam, sed nec pp hoc iustificatur actus iste, quem egit, quia sūm se malus est. *Mortua est sua vxor Iuda.* Hoc fuit post mortē Her, & Onā aliquot diebus, Y y 2 & tunc

Lex quæ dā Iudæorum.

Ponit impregnatio Thamar.

Et tunc incepit Thamar habere occasionem fallendi. In iudicia quia non uxorem habebat, non diuertebat ad aliam. Nunc autem, quia nullam habebat erat satis dispositus ad aliam si promptam inueniret. *Qui post luctum consolatione suscipit.* Non decet virum magna tristitia. Pias enim lachrymas ad funera amicorum, & ceterorum effundere ad quemlibet probum virum pertinet. Sed magno tempore in luctu permanere virilem maiestatem non decet, quia nullam inimitatis indicium est. De hoc inducit multas rationes exemplares Seneca in lib. de consol. ad Hesbiam matrem suam. *Ascendebat ad tonsoras omnium suarum.* Ut gauderet cum eis, quia illa die magnum festum, & solennes epulae fieri solebant tonsoribus, & pastoribus, ut primo Reg. 25. c. de Nabal carmelo viro stulto, qui fecit magnum conuiuium die illo. Patet etiam 2. Reg. 13. c. de Abialone, qui in die detractionis, sicut pastores sui tondebant greges suos, fecit conuiuium magnum, quasi conuiuium regis, & inuitato rege, & nolens illuc ire, iuerunt omnes filij regis, & ibi interfecit Amnon filius Dauid, quia violauerat Thamar fororem Abialonis, & hoc intendebat facere Abialon in illo conuiuio, ut patet ex in fidijs, quas iam paraauerat, ut hinc eodem cap. *Ipsi, & Hiras opilio.* Iste Hiras erat vir, apud quem declinauit, cum veniret nouiter in terram illam, quia cum ante nouerat, & erat opilio gregis Iudae, sicut, vel magister aliorum pastorum. *Odolamita.* Quia de illa regione Odolam oriundus erat. *In Thanas.* Quidam locus est Thanas in forte Iudae, & si arguatur, quomodo possit esse, quod hic dicitur, quod ascendit Iudas in Thanas, quia Iud. 14. c. dicitur descendit Sanlon in Thanatha. Respondet aliqui, quod Thanath, sive Thanatha est taliter sita, quod est in descensu montis, & in parte superiori est Saraa, in qua habitabat Sanlon, ut patet Iud. 14. ca. ex parte inferiori montis est locus, in quo morabatur Iudas, & sic de loco Sanlon ad Thanatha erat descensus, & a loco Iudae versus Thanatha erat ascensus, sed non vix esse eodem loco Thamaras, in quem descendit Sanlon, & in quem ascendit Iudas, sicut nec Saraa, & Estahol, de quibus descendebat Sanlon: est enim Saraa, & Estahol in forte Dan, ut patet Iudic. 19. & in isto Saraa morabatur Sanlon, qui erat de tribu Dan, ut patet Iud. 14. c. de isto descendit in Thamar, ut ibidem dicitur. Est autem Estahol, & Saraa in forte Iudae, ut patet Iosue 15. cap. & ista loca satis distant ab alijs duobus in forte Dan. Sic et dicendum Thanas, ad quam iuit Iudas in terra Iudae esse, quod postea tribui sue forte accidit, & tunc argumentum non procedit, quia non est eodem loco Thanas utrobique. *Nunciatum est Thamar.* Forte ipsa intendens ante forerum suum sic illudere, posuerat aliquos, qui occulte scirent, quia Iudas ascenderet ad tendendas oues, quia ibi erat locus aptus ei, quod intendebat facere. *Quid dicitur illius.* Scilicet, Iudas cuius filij acceperat Thamar in uxorem. *Qua depositis viduitatis vestibus.* Quia dixerat Iudas Thamar, esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus, ipsa sic steterat in veste iugubri. Nunc autem, ut fallere posset, mutauit habitum. *Assumpsit teristrum.* Dicitur teristrum, vestis de candido lino facta, quae pro colore, & leuitate vtuntur mulieres in estare, & dicitur a terendo, quia teritur, & coplicatur in rugas. *Sedit in biuio iuuenis.* In loco vbi diuiduntur uia dicitur biuium via bifurcata, vel conuentus viarum, & illic fixit secreta tabernaculum, sive tetorium suum Thamar, & non fecit hoc ponens in biuio, quasi nesciret certam viam, & ideo maneret ibi, ne erraret periendo iter, quia Iudas per vnum, vel aliud iter ascenderet, quia ipsa bene nouerat iter: sed ideo se collocauit in biuio, ut factum suum magis occultaretur, ut putaretur esse meretrix. Meretrices enim consueuerant sedere in biuijs, vel viarum conuentibus, ut ibi ab omnibus, a quacunque parte venientibus videri possent. Erat autem istud biuium non apud locum, vel villam, in qua morabatur Iudas, & Tha-

Vbi sit Thanas.

Quid sit teristrum.

Quid sit biuium.

Situs huius biuii.

mar, sed ultra quendam alium locum, qui erat in itinere, per quod Iudas ascensus erat in Thanas, & hoc ut non facilius Thamar cognosci posset. Et patet, quia cum dicitur, quod cum Hiras opilio sedit in biuio ad inquirendum in Thamar, & dandum ei promissum, & non inuenit eam quae fuit ab hominibus loci illius, apud quem erat biuium, pro meretrice illa, & ipsi responderunt nunquam sedisse ibi meretricem. Manifestum est autem, quod non erat hoc in loco, in quo morabatur Iudas, & Hiras opilio suus, quia de hoc non oportebat, quod quaereret Hiras ab alijs, quum ipse sciret. In Hebraeo dicitur. *Sedit in peccanym.* Quae signat locum portarum fontium, vel apertura oculorum, vel portas colorum, quae istud nomen est: & pluraliter enaym in Hebraeo pluraliter signat, fontem, oculum, colorem, & iuxta primum signatum satis poterat esse, quod Thamar sederet in via, apud aliquem fontem, qui esset satis pulcher, & structus foenice, vel testudine in parte superiori, & intraret ad eam, quasi per quendam ostiam, sicut est in multis magnis, & preciosis fontibus. In illo autem loco proprie confederat, quia viatores festi declinant, ut refocillentur bibendo de fontibus, & sic esset locus conueniens lucro meretricio. Vel potest dici in seculo significato, quod sedit Thamar in apertura oculorum, sicut ad Deum, ut ei daret prole eleuando in eis oculos suos cum magno desiderio. Et sic videtur, quod licet Deus non incitauerit Thamar ad istum actum, quia malus erat semper, permisit tamen eam peccantem, quia aliqua ratione mouebatur contra Iudam non fuisse puniam. Magno etenim periculo se exposuit Thamar, quia si Iudas pro fructu coitus dedisset ei immediate pecuniam, vel hedum de capris, ita quod non maneret aliqua insignia certissima Iudae apud eam, combusta fuisset cum reperiret pregnans, sicut patet 7. quia mandabat eam Iudas comburi, nisi demonstrasset insignia. Deus ergo videns intentionem eius, & bonum, quod inde in futurum sequi debebat, vel potius, quod ex ipso malo ipse sequi ordinauerat. Messias descendens per lineam illam, exaudiuit eam saltim, ne iudicio adulterae puniret. Sed licet hoc concorderet aliquantulum, non tamen plene, quia litera vult. *Peca enaym.* Esse locum: quia dicitur, quod quae fuit Hiras, vbi erat mulier, quae sedebat in biuio, & intrerunt homines loci illius, nunquam sedisse ibi meretricem. Sed manifestum est, quod isti de aliquo loco loquebantur, & non de eleuatione oculorum Thamar in Deum, quia hoc eis ignotum erat: et quia nullus sedere poterat in apertura oculorum, vel potest vocari locus ille apertura oculorum, id est, aliquis locus altus extra villam, vel oppidum in via, quod vndique videri possit, & ibi cogruere sederet meretrix, ut omnes eam intuerent, & sciret ibi esse, vel potest esse. *Peca enaym.* Nomen alicuius oppidi parui, per quod transturus erat Iudas ad tendendas oues, & hoc patet per nomen accolarum loci illius, qui intrerunt non fuit in loco isto meretrix, & sic videbant loqui de ipso oppido, in quo, vel in cuius exitu posuit tetorium suum Thamar, quasi meretrix. *Et quod creuisset Sela, & non accepisset eum maritum.* Ponit hic eam aliquantulum rationabilis, & si non simpliciter saltim quantum ad Iudam, qui deludi merebat, quia promittens dare Sela filium suum in uirum non dedisset eum cum iam adulterus esset, in quo magna fiebat iniuria Thamar, quia priuabat prole. *Suspensus est esse meretricem.* Quia vidit eam in habitu meretricio. *Quilibet enim ex habitu suo iudicatur, donec contrarium probetur:* ideo idiotae bene uestiti sapientes esse uidentur. Sic quidam uersificator ait.

Vir bene uestitus pro uestibus esse peritus.
Creditor a mille, quamuis idiota sit ille.

Ne cognosceretur. Si enim cognouisset eam Iudas, antequam ad eam carnaliter accessisset, fecisset eam comburi, tanquam adulteram, maxime quia eum deludere uolebat. Dato enim quod non accessisset adhuc carnaliter ad aliquem uirum, quia tamen existens obligata uiro pondere publice tabernaculum meretricis merebat comburi.

Significata en, & in plurali enaym. Primum.

Secunda.

Quid significet arrhabo.

Armilla quid. Hebraeorum opinio.

Conceptus Iudas.

Ingressi ad eam. Adest in tetorium eius, non accipitur in multis locis 8. l. 6. & 29. cap. & alibi, sed accipitur solum pro intrare in tabernaculum eius: nam si acciperetur pro cognoscere carnaliter non diceretur, quod ingressus est ad eam: & dixit, dimitte me, ut coeae tecum, quia eo quod ingredi ad eam, cognoscebat eam carnaliter, cum ista idem sint ex praesupposito illo. *Dimitte, ut coeae tecum.* Noluit cum ea inuita coire. *Nesciebat enim, quod esset nurus sua.* In hoc sacra scriptura aliquantulum excusabiliorem reddit Iudam, quia licet fornicatio simplex, quae committitur cum meretrice, vitium capitale sit, distat tamen valde secundum quantitatem grauitatis ab incestu, quod committitur cum consanguinea, vel affini, qualis erat nurus. Si ergo cognouisset Iudas Thamar esse illam, quae sedebat in biuio, nullo modo accessisset ad eam. *Quae respondente.* Videtur, quod Thamar non solum mutauit habitum, sed etiam uocem, ne cognosceretur, quod facile est in foeminis varias uoces formare. *Ut fruuaris concubitu meo.* Propria locutio est, quia omnis, qui cum meretrice coit fruitur concubitu: qui autem cum uxore coit potest uti concubitu. Rario est in euidenti, quia frui aliqua delectatione est, quod ad hoc dimissio ipso Creatore qui finis est, conuertitur totaliter ad ipsam creaturam, ut in ea delectetur. Et hoc necessarium est in meretrice, quia nullus coiens cum meretrice potest rectam intentionem habere directam in Deum. Fit ergo mutatio ordinis, in quo consistit ratio peccati, scilicet de fruibili fit uibile, & vice uerba de uibili fruibile. Cum uixore autem potest esse concubitus, qui sit usus, & non fructus, ut cum quis propter honestum finem nuptiarum accedit ad uxorem suam, quia ipsam matrimonium de se in Deum ordinatum est, necesse est actum taliter intendentem esse in Deum ordinatum, ideo usum esse, & non fructum. In omni actu peccati ueritater necesse est frui creatura, in quo consistit ratio peccati, scilicet de fruibili fit uibile, & vice uerba de uibili fruibile. Cum uixore autem potest esse concubitus, qui sit usus, & non fructus, ut cum quis propter honestum finem nuptiarum accedit ad uxorem suam, quia ipsam matrimonium de se in Deum ordinatum est, necesse est actum taliter intendentem esse in Deum ordinatum, ideo usum esse, & non fructum. In omni actu peccati ueritater necesse est frui creatura, in quo consistit ratio peccati, scilicet de fruibili fit uibile, & vice uerba de uibili fruibile.

Quid significet arrhabo. Arraba dicitur, quod datur ultra precium rei. Sic enim aliqui ludentes, qui aequalitatem nolunt arrhas petunt in uulgari nostro. *Armilla tuum.* Thamar petebat ista pignora, quia erat certa insignia maxime anulus, quia cum illo sigillabar literas, & in hoc erat figura distans ab alijs anulis: & sic dicitur in Hebraeo. *Sigillum tuum.* Id est anulum, quo literas sigillas, erat enim apud antiquos mos literas anulis sigillare, sicut & nunc multi faciunt. De hoc Hester. 8. cap. *Et armillam.* Dicitur armilla ornamentum armilla lateris, quia in latere gestabatur. Hebraei tamen dicunt, quod erat sudarium, quia dictio hic posita, scilicet *Peril*, signat aliquid factum de panno. *Et baculum, quem manu tenes.* Erat forte baculus, qualis pastores gestare solent, quo minant greges. *Ad unum igitur coitum concepit mulier.* Tunc enim nouiter receptum fuit semen in matrice eius, quia duo uiri sui priores effundebant semen in terram. Erat ergo satis disposita Thamar, & ipse Iudas, quia Iudas erat abstinentis a coitu per multos dies post mortem uxoris, ideo coitus erat in naturali uirtute fortior, & ad gignendum aptior, quia purum semen erat. Conceptus ergo ad primum coitum gemellos, ut infra patet, scilicet Zaram, & Phares, & forte hoc factum fuit dispositione diuina ad hoc specialiter adiuantem. Licet enim Deus non stimulauerit Iudam, vel Thamar ad talem coitum, quia uitiolosus erat: adiuuabat tamen ad conceptum, in quo vitium nullum erat, & hoc fuit, ut non fuisset coitus inutilis, ut daretur occasio, ut iterum Thamar cognosceretur a Iuda, quoniam ipsa prole desiderabat valde, quia ergo ipsa sentit se im-

mediate concepisse non curauit ulterius. *Deposuitque habitum, quem assumpsit.* Scilicet teristrum, & alia meretricia ornamenta. *Et induta est uidua tatis uelibus.* Reuertens ad domum patris sui, quasi nihil fecisset. *Per pastorem suum.* Odolanitram, qui vocabatur Hyras, ut supra dictum est, & infra habetur. *Ut reciperet pignus.* Scilicet anulum, armillam, & baculum. Sed dicit aliquis quomodo tota pignora dedit Iudas pro paruo precio? nunc quid non sufficebat anulus, & superabundabat quod argenteus esset, & non parua quantitas, quia ipse sigillabar literas. Respondetur, quod Iudas tanto calore libidinis tenebatur, maxime in praesentia ipsius obiecti delectabilis post determinationem in intellectus, & voluntatis ubi iam tota nostra operatio est peculiaris, quod non solum dedit illa, sed etiam uestes, si ipsa postulasset. *Qui cum non inuenisset eam.* Quia immediate recessit mutato habitu, ut a nemine cognosceretur, quae esset. Iam enim habuerat quod intendebat. *Interrogauit homines loci illius.* Id est, illius oppidi, vel uiculi, qui erat apud biuium, in quo federat Thamar. *Non fuit in isto loco meretrix.* Id est, nunquam concubuit esse, nullus enim eorum uiderat eam nec aliam. Ex quo patet, quod hoc ualde uelociter, & latentem factum fuit. Sed & homines, id est etiam, in quo recessit de loco ante tempus, non tamen in culpa. Patet in hoc quod Iudas non curabat etiam si abstinisset sibi anulum, & armillam, quae aliquanti ualoris essent. In Hebraeo dicitur. *Habeat sibi ne despectum suum.* Id est, retineat pro se, nec querere eam in multum cures, ne factum sciat, & infamemur. *Eccc autem post tres menses.* Hic ponitur secundum, scilicet Thamar condempnatio. *Eccc post tres menses.* Post istud tempus figuram crescente intra matris uterum, intumescebat alius, & mulier praegnans indicatur. Hoc uique ad illam partem inferiorem de pena, quae imponebatur Thamar, habetur in Decretis. 56. dist. cap. Domine. & de consec. dist. 4. cap. aquam. in glo. *Fornicata est Thamar nurus tua.*

Quomodo poterat sciri, quod fornicata esset, quia ponit esse quod concepisset de uiro suo paulo antequam moreretur. Respondetur, quod mortuus erat uir Thamar a multis retro diebus, quia forte erant duo anni, vel plures, ideo leuiter cognosci poterat, quod non de uiro concepisset, sed adulterata fuisset. Sic patet ex superioribus, quia multis diebus expectauit Thamar, ut uir in domo patris sui, donec cresceret Sela, & non fuit ei datus in uirum. *Uidetur uterum eius intumescere.* Hoc erat signum fornicationis. *Dixit Iudas.* Iudas mandauit hic dari poenam, quia forte ipse iudex, & maior erat in loco illo, vel quia ad eum pertinebat iniuria de fornicatione Thamar, & forte lex dabat ei potestatem, ut combureret adulteram, sicut nunc per leges regni castellae uir accipiens uxorem, & aliquem cum ea fornicantem, potest utrumque occidere, vel si postea probatum fuerit, traduntur in potestate eius, ut iugulet eos, vel faciat quod uoluerit. *Produce eam ut comburatur.* Volunt Hebraei ex hoc, quod Thamar erat filia sacerdotis, scilicet Melchisedech, quae aliae mulieres non comburebantur pro fornicatione simplici, immo nec imponunt leges aliquam poenam alijs mulieribus pro fornicatione. De poena autem filiarum sacerdotum habetur Leuit. 21. cap. ubi dicitur, quod si filia sacerdotis est non dum copulata uiro, vel tradita in filiam non si in domo patris sui stuprum commiserit, quod est fornicatio simplex, morte moriatur, & exurat flammis. Volunt autem, quod iste sacerdos fuerit Melchisedech, quia tunc nullus alius erat sacerdos, vel saltem non sit melior de-

Thamar condempnatio.

Quomodo poterat sciri, quod Thamar esset fornicata.

Signum fornicationis Thamar.

eo in scriptura. Et si forte alij sacerdotes erant idolorum...

Quare Thamar non lapidabatur propter adulterium.

Sed dices, quare non lapidabatur, quia lex mandata...

Primus pfectus ueniens ipsi Thamar ex donis factis coram populo.

prauaticari in Thamar occultaret insignia illa, & ipsa non haberet locum defensionis...

Quando duo eiudem criminis participes sunt...

Sed dices, quare non lapidabatur, quia lex mandata...

Quare Iudas fuerit iniustus.

posset remittere hanc iniuriam in preiudicium partis...

Aristotelis sententia.

Parulorum de utero effusio.

Obiectio.

Responsio.

Obiectio.

Doctores responsio.

Approba.

Coccus quid sit.

uestra ira nigra ut coccus bis tinctus, dealbabitur, ut nix...

Quare Phares successit zara in partu.

Quid sit maceria.

Expositio.

Phares quid.

Notandum circa dicta.

Terra ferax cepit aues agitabilis aer. Sanctius his animal, mentisque capacius alba...

Pronaque cum spectent animalia cetera terram. Os homini sublime dedit, caelumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Sic modo, quae fuerat rudis, & sine imagine tellus Induit ignotas hominum conuersa figuras.

Primus sensus.

Secundus sensus ditorum.

Inuentor anuli Promethaeus.

Ouidius de Triptolemo.

Ceres dilator arator agrorum.

Nota de Atlante.

Quid sint capellae stellae.

Hoc autem est, quia per artem suam de hominibus rudibus doctos efficiebat, quod est quasi hominem gignere. Vel quia fecit quasdam imagines, quas spiritu quodam artificioso immisso ambulare faciebat. Eodem modo refert Arist. i. Politicorum de carpentatore subtilissimo Dedalo. Dicunt etiam de isto Prometheo, quod quia de caelesti igne furatus est a dijs, apud montem Caucasum religatus est, ubi torque et religatus saxo ab agilis eum discerpentibus, & continuo cruorem effundentibus, de quo Seneca in septima tragedia, quae vocatur Medea in carmine septimo, quod inchoat. Pauet animus. Iste primus fecit anulum ferreum, & in quadam cauitura eius gemmam inclusit, quem ungulam vocauit, quia gemma ferro, sicut unguis carni, incorporata est, hunc in quarto digito posuit ad dignitatem, & ornatum, quia ab eo quaedam vena extenditur usque ad cor, a quo sumit originem. De hoc Iosephus in libris Antiquitatum. Eo tempore Triptolemus seruus Reginae Ceresis comorantis in Sicilia mandato eius fruges in Graeciam tulit, in qua ante glandibus homines vescabant, & quia iste fruges in ratibus insignitis imagine draconum allatae sunt, super dracones per aera volitasse a Poeta Triptolemus confictus est. De quo Ouidius Metamor. lib. 5. inquit.

Hac Aethusa tenuis geminis Dea fertilis angues. Curribus admouit, frenisque coeuit ora, Et medium caeli terraeque per aera vecta est. Atque leuem currum Tritonida misit in urbem. Triptolemo, partimque rudi data semina iussit Spargere humo, partim post tempora longa reculte.

Tunc etiam regina Ceres artem agriculturam dilatauit, quia praeter instrumenta arandi iam dudum in Sicilia inuenta, mensuras segetum excogitauit, cum ante fruges in Archonibus ponerentur, & triticum per aceruos numerabatur: unde propter hoc Dimetra, id est mensuras Ceres dicta est. De his agit aliquid Petrus Comestor, & Lucas Tuden. in primo chronicorum suorum. Eo tempore Atlas vir in astris peritissimus fuit, unde caelum humeris sustentare dicebatur, & fuit hoc tractum ab Atlante monte altissimo in confinio Oceani in fine Africae, ubi coniungitur Europa ultra fines Hispaniae, apud quem facta quaedam ruptura estus Oceani terris immittitur faciens mare Mediterraneum, quod mare Tyrrenum vocatur. Hoc autem mons, quia propter altitudinem nebulosam uix cacumen demonstrat caelum contingere dicitur, & sustinere, quasi caeli liquidi sint, terra autem solida. De hoc Solinus in Polistor. ca. 25. De Libya, & monte Atlante, & hortis Hesperidum. De hoc etiam licet paucum Paulus Orosius primo de Orbesta mundi. Hic Atlas de uxore sua Pleione septem filias genuit, quae omnes immortalibus dijs copulatae feruntur praeter unam, quae mortali uiro iuncta est, ideo quando omnes haec stellificatae sunt, & conuersae in constellationem, quam Hispani vulgariter septem capellas vocant ex numero deorum sex illarum, quae dijs coniunctae fuerunt, vultus claro lumine detegunt, quasi honorabiles ex connubio deorum fuerint, & famosae. Septima earum, quae viro mortali coniuncta est inter ceteras sorores, quasi facti sui conscia, quasi a ceterarum sororum degenerauerit dignitate, ore pudibundo vultus suos mundo pandere ausa non est. De hoc Ouidius in libris Fastorum: Fundamentum autem huius Poeticae fictionis fuit, quia sicut stellae septem, quas vulgariter septem capellas nominamus, quae in signo Tauri sunt, habent numerum septennarium,

ita filiae Atlantis, & Pleiones fuerunt septem, & quia sex illarum stellarum lucent, septima autem, quae inter alias est modicum valde lucent, ita ut aliquando videatur, & aliquando non, immo nunquam uideatur, nisi subtiliter speculantibus, & filiae Atlantis, ex Pleione sex iunctae fuerunt illis viris, quos Gentilis fatuitas Deos immortales nominauit, & una earum iuncta fuit viro, qui etiam secundum Gentiles Deus non vocatur, & propter hoc inter ceteras sorores minoris dignitatis est, habuerunt motuum Poetae, ut septem filiae Atlantis in septem stellas unius constellationis emerse dicatur, quae sorores videntur propter simul esse, & illarum, quae dijs immortalibus coniunctae sunt, appareant tanquam non verecundantes actum suum, vel tanquam recipientes munere deorum lumen, septima autem pudore confusa se manifestare non audeo, ideo radios non emittit, vel quia forte dijs ei non concesserunt lumen, cum nulli deorum iuncta fuerit. Iste autem septem capellae aliquando vocantur Pleiades, aliquando vocantur Atlantides, Pleiades uocantur a matre, quae dicebatur Pleione, & isto modo vocantur communiter, scilicet septem Pleiades. Et sic loquitur Ouidius in libro Metamor. & in libris Fastorum saepe, & in lib. i. de Ponto. Vbi dicit.

Quattuor autumnos Pleias orta facit.

Vocantur autem aliquando Atlantides ab Atlante patre, & sic accipit Virg. in lib. Georgicorum, cum dicit Ante tibi Eos Atlantides abscondantur, &c.

Mercurius nepos Atlantis subtiliora in astrologia reperit, post mortem inter Deos translatus est. Tempora autem intermedia historiam nullam continent, aut quid relatu dignum usque ad tempora Aeneae, quod fuit tempus annorum 15, aut 16. cum eam accepit Ioseph in uxorem, de quo infra 41. cap. dicitur.

Ioseph interpellatur ab uxore Putipharis, quam renuens accusatur, & in carcerem conicitur. Cap. XXXIX.

R G I T V R Ioseph ductus est in Aegyptum, emitque cum Putiphari, eunuchus Pharaonis, princeps exercitus, vir Aegyptius de manu Ismahelitarum, a quibus perductus erat. Fuitque Dominus cum eo, & erat vir in cunctis prospere agens: habitauitque in domo Domini sui, qui optime nouerat Dominum esse cum eo, & omnia, quae gereret ab eo dirigi in manu illius: inuenitque Ioseph gratiam coram Domino suo, & ministrabat ei, a quo praepositus omnibus gubernabat creditam sibi domum, & uniuersa, quae ei tradita fuerant: benedixitque Dominus domui Aegyptij propter Ioseph, & multiplicauit tam in aedibus, quam in agris, cunctam eius substantiam: nec quidquam aliud nouerat, nisi panem, quo vescabatur. Erat autem Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu. Post multos itaque dies iniecit domina sua oculos suos in Ioseph, & ait: Dormi mecum. Qui nequam

Quid sint Pleiades, & Atlantides.

1. Reg. 16. infra eod.

Supra eo.

quam acquiescens operi nephario, dixit ad eam; Ecce Dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua, nec quicquam est, quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi praeter te, quae vxor eius es: quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum? Huiusmodi verbis per singulos dies loquebantur, & mulier molesta erat adolescenti, & ille recusabat stuprum. Accidit autem quadam die, ut intraret Ioseph domum, & operis quippiam, absque arbitrio faceret, & illa apprehensa lacinia vestimenti eius, diceret: Dormi mecum. Qui, relicto in manu eius pallio fugit, & egressus est foras. Cumque vidisset mulier vestem in manibus suis, & se esse contemptam, vocauit ad se homines domus suae, & ait ad eos: En introduxit virum Hebraeum, ut illuderet nobis: ingressus est ad me, ut coiret mecum: cumque ego succlamassem, & audisset vocem meam, reliquit pallium, quod tenebam, & fugit foras. In argumentum ergo fidei retentum pallium, ostendit marito reuertenti domum, & ait: Ingressus est ad me seruus Hebraeus, quem adduxisti, ut illuderet mihi: cumque audisset me clamare, reliquit pallium, quod tenebam, & fugit foras. His auditis Dominus, & nimium credulus verbis coniugis, iratus est valde: tradiditque Ioseph in carcerem, ubi vinciti Regis custodiebantur, & erat ibi clausus. Fuit autem Dominus cum Ioseph, & miseratus est illius, & dedit ei gratiam in conspectu principis carceris. Qui tradidit in manu illius uniuersos vincitos, qui in custodia tenebantur, & quidquid fiebat, sub ipso erat: Nec nouerat aliquid, cunctis ei creditis: Dominus enim erat cum illo, & omnia opera eius dirigebat.

R G I T V R. Descripserat supra Moyses partem incidentalem, hic nunc reuertitur ad historiam principalem, & ista narratio est tota de Ioseph, & diuiditur in duas partes, secundum quod Ioseph duas habuit mansiones unam in domo Putipharis: secunda in domo Pharaonis. De secunda infra cap. 41. prima in duas. Primo ponitur Ioseph in domo Putipharis exaltatio: secundo eius indigna incarcerationio, infra 40. cap. & circa finem huius cap. scilicet ubi cumque vidisset. Prima iterum in duas, primo describitur Ioseph fidelitas: secundo eius laudabiliter castitas, ibi. Erat autem. Ad primum, Igitur Ioseph ductus est in Aegyptum. Continuat eum, quae dicta sunt supra 37. cap. scilicet, quod venditus fuit Ioseph Ismahelitis, & deinde ductus in Aegyptum. Sed adhuc

facra scriptura vtitur hic recapitulatione, quia supra in fine 37. cap. dictum est, quod fuit ductus Ioseph in Aegyptum, & venditus Putiphari. Hic autem ut videatur historiam a quodam veluti capite intermissam inchoare repetit eius venditionem in Aegypto, & hoc valde vtile est, quia cum hic recitentur ea, quae dicta sunt supra 37. cap. in fine, & deinde prosequatur historiam, apparet nihil de ea intermissum esse. Si autem non repeteret, forte putarem aliquid esse dimissum. Ductus est in Aegyptum. Per Ismahelitas, qui eum emerant a fratribus suis. Emitque eum Putiphari. Quia vidit eum pulchrum, & bonae indolis, & ut ei videbatur, erat industrius, quod patet, quia praeposuit eum toti domui suae. Eunuchus Pharaonis. Id est, minister Pharaonis. De eunuchis autem, quot sint species, & quare sic vocentur, supra 37. cap. in fine diximus: & satis patet, quod vocetur hic eunuchus, id est minister, quia non fuit vocatus eunuchus simpliciter, sed eunuchus Pharaonis. Princeps exercitus. Aliqui vocant eum principem carnificum, alij principem coquorum: Hebraei autem vocant principem iustitiae, quia forte erat maior praetor, aut malefactorum inquisitor, & causarum distributor. De manu Ismahelitarum. Ex hoc clare eliditur falsa quorundam Iudaeorum opinio asserentium, ter fuisse Ioseph venditum, primo Ismahelitis a suis fratribus, deinde Madianitis ab Ismahelitis: tertio Putiphari a Madianitis. Sed hic dicitur, quod Ismahelitas vendiderunt eum Putiphari, ideo clare innuit ex hoc textu, quod Ismahelitas, & Madianites eadem gentes aliquando vocantur. A quibus perductus fuerat. Adhuc confirmatur hic magis ratio superior, quia poterant cauillare Iudaei dicentes, quod Ismahelitas vendiderunt Ioseph Madianitis, & deinde Madianites eum portantes vendiderunt eum rursus Ismahelitis, qui eum Putiphari tradiderunt. Sed hoc non stat, quia in litera dicitur, quod Ismahelitas perduxerunt eum in Aegyptum, & non Madianitas. Item quia tunc non tres tantum, sed quatuor venditiones factae fuissent, quod ipsi nolunt. Fuitque Dominus cum eo. Faciendo eum gratum in conspectu Domini sui, & omnium domesticorum, ita ut cuncta negotia domestica ei committeretur, quod autem seruitor in oculis Domini sui gratiam habeat, gratia gratis data est a Deo, ut patet Tob. i. cap. ubi dicitur de Tobia, quod quia memor fuit Dei in toto corde suo, dedit ei Deus gratiam in conspectu Salmanasar Regis, & dedit ei potestatem quocumque ire vellet. Et erat vir in cunctis prospere agens. Id est, quod omnia negotia, & dispositio rei familiaris, quam tractabat, prosperum euentum habebant. Et ob hoc diligebat eum valde Dominus suus. Habitabatque in domo Domini sui. Id est, continue manebat in domo Domini sui disponens omnia, nec mittebat eum Dominus ad tractandum aliquas negotiationes, sed domestica cura semper instabat, nec unquam diuagabatur per loca. Qui optime nouerat esse Dominum cum eo. Videbat iste Aegyptius in effectu, quod tanta prosperitas, & bonus euentus inerat rebus, quas disponebat Ioseph, ut nulla humana industria hoc haberi posset. Arguebat ergo necessario Putiphari aliquam causam superiorem dirigentem esse, & hanc Deum esse dicebat. Et hoc vocant Philosophi esse bonam fortunam, ut patet per Aristot. in lib. de fortuna bona. Est enim bona fortuna, quidam instinctus in mentibus humanis a causa superiore prospere dirigente, absque aliqua ratione, vel iudicio intellectus nostri, ut quando cor dat nobis, ut faciamus aliquid, & nescimus aliquam rationem, quare magis illud, quam oppositum facere debeamus, & post feliciter nobis euenit, bona fortuna vocatur. Haec autem aliqua directio est a causa non errante, scilicet a Deo sine

Quid sit eunuchus.

De triplici venditione Ioseph.

Quid sit bona fortuna.

sine nostro iudicio, huiusmodi autem ponebat esse Putiphar in Ioseph. Vel videbat Deum esse cum illo, quia quando Putiphar voluit cognoscere sodomiticè Ioseph, ad quod eum emerat, quia pulcher erat, vt Lucæ aiunt, Deus infrigidauit eum in tantum, vt nec posset ad eum, vel ad aliquam foeminam, aut virum desiderium, vel potentiam accedendi habuerit. Et ob hanc infrigidationem dicunt eum factum sacerdotem Heliopoleos, de quo magis infra 41. cap. Quod autem aliquis vir potens coire, & nimis ad coeundum inclinatus non videtur posse fieri a natura (cum natura nunquam agat subito) q̄ ipse subito infrigidetur, vt amplius nec foeminam, nec virum ad actum veneri concupiscere potuerit. Cum ergo ipse in se hanc subitanam infrigidationem expertus fuerit, vt Iudæi quodammodo dicunt, necesse est vt cognosceret aliquam causam superiorem operantem, atque adiuantem Ioseph, vt eum cognoscere nullo modo carnaliter potuerit, immo nec vterius in eum exarserit, sicut consueuerat, nec etiam in aliquam foeminam flagraret, quod iusto Dei iudicio factum est, vt ille, qui contra naturam aliquid desiderauerat, eis etiam quæ naturalia erant, careret. Hanc autem causam supra operantem Deum vocauit Putiphar, quia nihil melius excogitari potest. *Et omnia, quæ faceret dirigi in manu illius.* Id est, nulla res per eum gerebatur, quæ non haberet prosperum euentum. *Inuenit Ioseph gratiam coram Domino.* Id est, quod omnia, quæ faciebat placebant Domino suo. Et ista est gratia, quam desiderant serui apud dominos. Vocatur autem ista gratia apud Deum gratia gratum faciens, quia eos, & opera sua Deo gratos efficit. Gratia gratis data est quodlibet aliud beneficium datum homini a Deo, per quod nõ necessario Deo gratus efficitur, vt scientia, robur, pulchritudo, velocitas, sanitas, propheta, & similia. Habens enim ista in peccato mortali, & Dei odio stare potest apud Dominos temporales. Genus huius gratiæ est, quod Domini dent famulis aliqua dona, quæ interdum dant Domini illis, quos verè non diligunt, nunquam tamen potest stare, quod alicui Domino placeat in omnibus factis aliquis seruitor suus, & quod non diligit eum. *Et ministrabat ei.* Tanquam specialis seruitor, aut camerarius eius, quia Putiphar valde vir potens erat. *A quo prepositus omnibus.* Id est, quod Putiphar videns Ioseph in cunctis ita prospere agere præcepit, vt quicquid ipse pulchrum, in domo sua fieret: omnes ergo seruitores domus Putipharis per manum Ioseph disponebantur. *Gubernabat credentiam sibi domum.* Id est, domum sibi commendatam, scilicet, quod non mandabat Putiphar Ioseph facias hoc, vel illud, sicut alii domini faciunt. Sed dixit Ioseph, quod reciperet totam domum in cura sua, & quicquid vellet, faceret. *Et vniuersa, quæ ei tradita fuerant.* Scilicet, specialiter, quia licet Putiphar totam domum ei generaliter commendasset, specialiter tamen quædam negotia magis commendauit. *Benedixit Dominus domui Aegyptij.* Id est, multiplicauit, vel augmentauit Deus domum Putipharis. Quia benedictio semper importat augmentum. *Propter Ioseph.* Scilicet, vt videretur qualiter Deus erat cum Ioseph. *Tam in arboribus, quam in agris.* Quod potest dupliciter intelligi, vno modo, quod Deus multiplicauit Putipharem in arboribus, & agris, id est dando ei arces, & agros multos, quos emebat ex multitudine pecuniæ rerum, quæ crescebant disponente Ioseph: vel aliter multiplicauit eum. *In arboribus.* Id est, in omnibus rebus, quæ sunt in arboribus, scilicet in filiis, & supellectilibus, & omnibus rebus domesticis. *Et in agris.* Id est, in omnibus rebus stantibus in agris, vt in pecoribus, & in vineis, & frugibus multis. Sed prior sententia melior est,

Iudæorum opinio.

Quid gratia gratum faciens.

Benedictio importat augmentum.

quia secundum istum sensum posteriorem non debet dici in arboribus, sed in vineis, quia vna erat familia Putipharis, etiam si multa habitacula, vel mansiones haberet. *Et non nouerat nisi panem, quo vesceratur.* Hoc potest referri ad Ioseph, vel ad Putipharem. Si referatur ad Putipharem, secundum Rabbi Sa, est sensus, quod Putiphar nihil sciebat de domo sua committens omnia Ioseph, nisi panem; id est nisi uxorem suam, quam non commendauerat Ioseph, nec erat vlli commendanda, & hoc videtur, quia infra dicitur cum Ioseph responderet domina sollicitanti eum ad coitum. Ecce omnibus mihi traditis Dominus meus ignorat, quid sit in domo sua, nec est aliquid quod non sit in mea potestate, vel mihi non tradiderit præter te, quæ vxor eius es: & istum modum loquendi accipit Rabbi Sa. ab eo, quod habetur Prouerbiorum 9. cap. Aquæ furtiua dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Ecce vocatur hic panis, vt vult Rabbi Sa. vxor aliena, quam aliquis occultè cognoscit. Alio modo potest intelligi, vt vult Rabbi Abraham Aben Ezra referendo ad Putipharem, quod Putiphar de domo sua nihil cognoscebat, dimittens omnia negotia Ioseph, nisi panem, quia mandauerat Putiphar Ioseph, quod non accederet ad cibos, quos ipse commesturus erat, & hoc quia vt infra habetur cap. 41. Illicitum est Aegyptijs comedere cum Hebraeis, & propheta putant huiusmodi conuiuium. Alio modo potest intelligi, quod Putiphar confidens de fidelitate, & industria Ioseph, commisit ei omnia negotia, nec curabat de aliquo qualiter disponeretur, nisi de pane, quo vesceratur, & ceteris cibarijs. Hæc enim videbat, sed alia negotia, nec videbat fieri, nec de ijs rationem peribat. Alius sensus est referendo ad Ioseph, scilicet quod licet Ioseph omnia prospere gubernaret, & posset inde multa sibi accipere Domino ignorante, tamen nihil accipiebat, nisi panem, id est cibum sufficientem temperatè ad vitam: alia autem Domino suo tradebat. Et in hoc nimis laudanda est Ioseph fidelitas: pauci enim tales dispensatores sunt. Ideo dixit Apostolus, queritur inter dispensatores, quis fidelis inueniatur, vt patet prima ad Corinth. 4. cap. Omnes isti sensus satis convenientes sunt, sed tertius horum melior est, si enim infra dicitur, Dominus meus cunctis mihi traditis ignorat, quid habeat in domo. *Erat autem Ioseph.* Hic ponitur secundum, scilicet Ioseph castitas, quæ procul dubio magna fuit. *Erat autem pulchra facie.* Id est, habens pulchram faciem, scilicet bene formatam, & toti corpori in quantitate, & figura proportionatam: & in super colore viuido, & suauis superflua. Et in hoc similitudo matri suæ Rachel, quæ pulchra valde fuerat, vt patet supra 29. cap. Hæc pulchritudo illiciebat valde dominam suam, quia viri Aegyptij aliquid deformes sunt, & declinantes ad nigredinem propter terræ calorem meridianum, quia multum declinat ad æquinoctialem, & Aethiopica deserta. Grata etiam iuuentus inclinabat valde dominam. Poterat etiam valde inclinari Ioseph ex ijs, nisi Deus custodiisset eum, quia pulchritudo superbia gignit, superbia inconsiderationem sui, & in agendis negligentiam, negligentia autem cadendi facilitatem. Vnde Quidius in lib. de Arte amandi.

Regnat & in tenera magna superbia forma. Et decorus aspectus. Differunt pulchritudo, & decorus aspectus, quia pulchritudo est conformitas membrorum, cum suauitate coloris, & licet sit in conformitate omnium membrorum inter se, & ad vnum, præcipue tamen attenditur in facie. Decorus aspectus dicitur conuenientia staturæ, scilicet, quod sit tanta altitudinis quantæ oportet, & tanta latitudinis, & virtutis que erat in Ioseph, quia erat proportionatus membris

Laus Ioseph.

Castitas Ioseph.

Triplex est inclinatio.

Differetia inter decorum, & pulchritudinem.

bris cum suauis colore, & insuper erat conuenientis stature. *Post multos itaque dies.* Scilicet, postquam receptus fuerat Ioseph in domo Putipharis. Satis erant multi dies, quia quando venditus fuit Ioseph Putiphari, nondum compleuerat decem & septem annos, vt patet supra 37. cap. vbi dicitur, quod Ioseph erat sexdecim annorum, quando pascebat gregem cum fratribus suis, & quando venditus fuit, & immediatè fuit portatus ab Ismahelitis in Aegyptum, & venditus ipsi Putiphari per manus eorum, vt patet in principio huius cap. Et postquam domina sua eum concupiuisset, & tenere voluit, in carcerem immediatè missus fuit, & deinde stetit ibi aliquot diebus, & extractus fuit de mandato Pharaonis ad interpretandum somnium, & quando stetit coram Pharaone ad interpretandum, erat annorum triginta, vt patet infra 41. cap. Fortè ergo fuerunt decem anni, vel plures a tempore aduentus sui, quando domina iniicit oculos in eum ad perpetrandum opus nepharium. *Intecit domina oculos suos in Ioseph.* Id est, respexit eum oculo libidinoso ad concupiscendum eum, quia ante placebat ei, vt verus seruus, nunc autem placebat vt amans, si esse vellet. Dicitur autem oculos iniicere in alio iacere, vel ponere, & pertinere ad amantes. Iniecerat enim domina oculos in Ioseph, quia eum solum aspiciebat, eum solum videre delectabatur, cum iam tota vita sua pendere ex Ioseph, nihil enim sibi ipsi, quod placeret, reliquerat, totum constituens in amato, quia anima verius est vbi amat, quam vbi animat, quilibet tunc amet, dum tamen intensè amet. *Et ait, Dormi mecum.* Valde impudica fuit ista domina, quia amore suum talibus verbis expressit. Potuerat enim verbis compositis, & tenerioribus allecitiuis passionis suum affectum exprimere, quemadmodum Phædra prouocabat Hippolytum, quem totis viribus amabat, immo amando furiebat, vt patet in quarta Tragedia, quæ vocatur Hippolytus, in carmine sexto, quod incipit:

Quis me dolori.
Et incipiunt verba Phædræ ad Hippolytum.
*Non me per altas ire, si iubeas, niues
Pigeat, gelatis ingredi Pindi iugis,
Non si per ignes ire, & infesta agmina.
Cunctis paratis ensibus pelus dare.
Mandata recipe sceptram me famulam accipe:
Te imperia regere, me decet iussa exsequi.
Muliebri non est regna tutari parvis.
Tu, qui iuuentæ flore prima uis viges.
Ciues paternos forti imperio reges.
Sine receptam supplicem, ac seruam rege Misere vidua.*

Ecce quam pulchre, & tenere conclusit nihil inhonestum verbis proferens, cum ad infandissimum facinus totis præcordijs hortaretur. Ita autem omnibus omissis rusticano modo, & inuerecundè turpe factum prolocuta est. Fortè ante ipsa cogitauerat intra se aliquas teneritudines amantium, quas diceret, sed vt assoleret amantibus in amoris principio euenire, vt cum loqui velint quæcunque conceperat perturbatione perdantur, vt patet ex verbis Philodoxij loqui volentis ad Doxiam in Comædia dicta Philodoxeos. *Qui nequaquam acquiescens operi nephario.* Vocatur opus nepharium, id est quod indignum est proferri, scilicet seruum coire cum domina sua. Ioseph valde laudandus, atque celebrandus vir est, qui cum potuisset sine mortis periculo agere, potuisset etiam per hoc dominæ suæ gratiam promereri. Contrarium autem faciès timebat sibi imminere mortis periculum, maximamque nominis delationem, & infamiam, ijs tamen moueri non potuit, volens magis temporale supplicium perpeti innocenter, quam peccato in manus incidere Dei uiuentis. *Ecce Dominus meus.* Hic laborabat Ioseph

Quædo Ioseph venditus fuit, erat annos natus 17.

Modus amantium.

Quid nepharium opus.

A seph dissuadendo dominæ suæ illum amorem turpissimū, si quo modo velleret, prorsus tamen nõ valuit, quia ardor increuerat omnem rationem extinguens. *Omnibus mihi traditis.* Demonstrat Ioseph, quod valde nepharium sibi esset talia committere. Esset enim multum ingratus Domino suo, qui omnia corde beniuolo subdiderat eius potestati, nihil vterius in hoc inquirens. *Ignorat quid habeat in domo sua.* Omnia mihi confidens. *Nec quicquam est, quod in mea potestate non sit.* Quia vt supra dictum fuit, Dominus suus præposuerat eum omnibus domesticis suis, vt omnes scilicet eius regerentur imperio, & omnia negotia domesticacæ ad suum libitum temperaret. Quanto ergo maior fuit Domini confidentia in Ioseph, tanto maior esset Ioseph ingratitude, talia pro talibus retribuens. *Præter te, quæ eius vxor es.* Et nulli honestè commendari poterat. *Quomodo ergo possum hoc malum facere.* Quasi dicat, nullo modo debeo talia contra Dominum meum committere, considerando beneficia, & beniuolentiam eius. *Et peccare in Deum meum.* Duplicitè in isto actu peccabatur, primo contra Deum, qui instituit dando intellectui nostro naturaliter legem, per quam viuereamus, vt patet ad Rom. 2. cap. in qua cauetur, ne quis accipiat uxorem alterius; secundo peccabatur contra Dominum suum Putipharem dehonoraem eum cognoscendo uxorem eius, maxime receptis ab eo tantis bonis, & licet maior esset offensa Dei, quam iniuria, quæ fieret Putiphari primo, tamen ponitur iniuria, & ingratitude contra Putipharem cum dicitur. *Quomodo ergo possum.* Secundum, scilicet Dei iniuria tangitur, cum dicitur. *Et peccare in Deum meum.* Et hoc fecit, quia Aegyptia si moueri potuisset, magis fuisset mota per iniuriam, quæ inferebatur Putiphari, quam per offensam, quæ inferebatur Deo Ioseph, quem minime cognoscebat. Sed per neutrum mutari potuit, quia obdurauerat cor suum super petram declinans oculos, ne videret cælum, nec intelligeret iudicia iustorum verborum. *Huiusmodi verbis.* Scilicet dicendo, Dormi mecum, vt ante dixerat, vel proferendo verba huiusmodi, id est similia pertinentia ad idem. *Mulier per singulos dies.* Id est, quodcumque que habebat opportunitatem loquendi cum Ioseph solitaria, vt nullus arbiter interesset, sed Ioseph videns malitiam dominæ, quantum poterat fugiebat, ne ei occasionem mali daret. O virum laudabilem. In prima acie verbis amatorijs restitisse laudabilem videmus, & valde virile fuit, sed quotidianis iaculis quenatis non succumbere iuuenem pulchrum, & elegantis formæ, quibus fortissimi quique succumbunt, diuinitimum fuisse fateamur. *Quis in iuuentute positus amantis, & obsecrantis quotidianam instantiam subterfugisset?* *Molesta erat adolescenti.* Postquam enim domina illa ad primam petitionem pudicam verecundiam perdidit, maiori ardore successit ex repulsa, maius desiderium nascebatur, quia foemina est prona rei, quæ prohibetur ei. Ex hoc autem quotidiana molestia in Ioseph infurgebat. *Et ille recusabat.* Non duris verbis eam spernens, quia domina sua erat. Sed per sua rationibus mollibus, & rationabilibus, quantum Deus ei largiebatur secundum ea verba, quæ supra posita sunt. *Recusabat stuprum.* Propriè stuprum est defloratio virginis sine federe matrimonij, & dicitur stuprum quasi studium primum, quia tunc incipit foemina vacare libidini. Domina autem Ioseph non erat virgo, quia deflorata erat cum virum haberet, sed vocatur hic stuprum, prout signat adulterium, & non solum adulterium, sed etiam quandam conditionem aggrauantè, scilicet cognoscere dominam suam coniugatam, gratius quippe valde erat in Ioseph dominæ suæ commiseri, quam si alteri mulieri coniugata commi-

Laus Ioseph.

Quid sit stuprum, & vnde.

commiseretur. Ratio autem est, quia maior ingrati-
tudo esset contra Dominum suum Putipharem, qui
tanta bona ei indulserat, quam si uxorem aliquam al-
terius personae prius cognosceret, a qua nulla bene-
ficia recepisset. *Accidit autem ut quadam die.* Ut ait Iosephus
ista dies erat valde iocundus in terra Aegypti,
quia forte erat dies, qua semel per quemlibet annum
Apis bos, Deus magnus Aegyptiorum colitur in-
ferentibus eum Aegyptiis usque in civitatem Mem-
phim, de quo magis dicitur Exo. 2. cap. Et uxor Puti-
pharis per aliquot dies ante finxit se esse infirmam, ut
haberet occasionem manendi in domo, & quia Ioseph
erat Hebraeus, colens Deum caeli convenientibus
omnibus Aegyptiis ad fana idolorum suorum,
sciebat domina Ioseph in domo mansurum, & quasi
remotis omnibus arbitris posset cum Ioseph securus,
& promptius loqui, ut quovis modo eum ad suam
libidinem traheret. *Ut intraret Ioseph domum.* Scilicet
in qua manebat domina, alias superius dicitur si
intelligatur de tota domo domini sui, sed dicitur de
domo, in qua manebat domina, & hoc valde erat ac-
cidentaliter, vel casuale, cum Ioseph non consueveret in-
trare domum dominae suae. Sed tunc a casu, ut aliquid
faceret intravit: nam non solum ipse non desiderabat
intrare ad locum, ubi domina manebat, sed valde ex-
horrebat, ne sustineret quotidianam molestiam in so-
licitatione dominae suae. *Ut quippiam operis faceret.* In
hoc excusat scriptura Ioseph, quia diceret aliquis, quare
intravit Ioseph domum, in qua manebat domina
sua: ipse ergo dedit ei occasionem sollicitandi eum ad
opus nequarium. Litera respondet, quod non intra-
vit Ioseph, ut dominam sollicitaret, nec ut curiosus
inquisitor visurus cameram, vel domum, dominae
suae, sed ex necessitate suscepti officii coactus est illuc
intrare, quia aliquid necessario intra domum illam
expediturus erat. *Abque arbitris.* Id est, absque iudici-
bus, vel socijs, scilicet quod quando intravit Ioseph
domum dominae suae nullus intravit cum eo, qui iudicare
posset quid Ioseph faceret. *At illa apprehensa*
lacinia vestimenti eius. Dicitur lacinia extremitas, vel
fimbria vestimenti, & quod hanc apprehendit do-
mina. In Hebraeo dicitur. *Apprehensa veste.* Sed quia
rationabilis dicebatur, & in eadem sententia, quod
apprehensio fieret per extremitatem vestimenti, quam
per ipsum totum vestimentum, congrue transfudit
Hieronymus. *Apprehensa lacinia.* Et non fecit hic do-
mina Ioseph, sicut alias facere solita erat, scilicet ut ver-
bis eum exoraret, sed apprehendit primo extremita-
tem vestimenti Ioseph incauto, nec quicquam praemeditato.
Hoc autem fecit domina, quia alias quando rogabat,
solebat Ioseph eam relinquere, nunc tenuit eum, ut
saltem sic non euaderet pro verbis viribus visa, sicut
faciunt impetuosos amantes, recusato quod petunt.
Qui relicto in manu eius pallio. Non curavit hic Ioseph
respondere, sicut alijs vicibus consueverat, quia si in
respondendo moraretur sic, domina taliter eum tractaret,
quod forte eum incitaret, ut forte apprehendens eum
per virilia, vel saltem aliquid inhonestum, fieret. Por-
taverat autem Ioseph pallium de manu dominae suae
violenter attrahere, ut indutus recederet: Sed quia
domina sua erat, noluit in eam manus iniicere, tan-
gendo violenter ad extorquendum clamidem de
manibus eius, & in hoc fuit urbanus valde, & deuotus
seruiens Ioseph, quia dato quod domina sua impudica,
atque vilis existeret, & ei nimis molesta, nunquam
tamen erga eam irreuerenter se gessit quicquam dure
respondens, aut dure agens, observans reuerentiam
dominativam, licet ipsa huius indigna foret. *Fugit, & egressus est foras.* Scilicet extra domum
dominae suae, non autem extra totam domum

Quid sit lacinia.

Urbanitas Ioseph.

Domini sui Putipharis. Cautè enim fecit Ioseph fugiendo,
quia expectando se ipsum videret, & dominam acrius
stimularet, habet enim aliquid speciale libido contra
cetera vitia. Cetera enim superando fugantur. Sola
etiam libido fugiendo superatur, ut ait Alanus in lib. de
complanctu naturae, metro. 5.
Si Venerem vitare velis loca tempora vita.
Et locus & tempus pabula donat ei.
De hoc Quidius in 2. de remedio Amoris ait:
Et loca sepe nocent fugito loca consilia vestri.
Cumque vidisset mulier. Hic incipit sequens historia,
scilicet Ioseph incarcerationio. Fuit autem ista incarcerationio
licet iniusta, quantum ad facientem, fuit tamen valde
utilis, quantum ad Ioseph patientem, quia sicut ante
bene se habuerat in prosperis, ita nunc erudiretur
bene se habere in aduersis. Vel etiam, quia illa incarcerationio
fuit occasio sublimationis Ioseph. *Cumque vidisset.*
Ponitur autem prius tribulatio, deinde subditur
diuina consolatio, ibi. *Fuit autem Dominus.* Circa
primum domina Ioseph videns, quod Ioseph fugisset,
timuit ne eam accusaret apud virum suum, & sic
rea, & infamis haberetur. Molita est ergo ipsa accusa-
tiones suas praemittere, & clamare, quasi fuisset iniu-
riam passa. Sic etiam fecit Phedra contra Hippoly-
tum, cum ei consentire noluit, aduoluta fuit genibus
eius, & rursus in amplexus Hippolyti ruit. Cumque
Hippolytus euaginasset eam, & contorquens manum
ad capillos Phedrae, voluisset eam iugulare, ipsa
dixit ad eum, hoc est quod ego valde desidero Hip-
polyte manibus tuis mori saluo pudore. Tunc indignus
Hippolytus, gladium quem contra foeminam euaginauerat,
a se abiecit fugiens, ut deuitaret importunitatem
eius, ipsaque tunc clamauit, quasi vim sibi factam
conuocando Athenienses. De quo Seneca in Tragoedia
quarta, quae vocatur Hippolytus in metro, vel carmine
6. quod incipit,
Quis me dolori.
Et se esse contemptam. Satis contempta erat cum toties
petèdo repulsa est, & nunc tandem ab eius manibus,
quem diligebat euasit. *Vocauit homines domus suae.*
Immediatè ut hoc videretur facere, quia vere iniuriam
passa fuisset. *En introduxit virum Hebraeum.* Scilicet
vir meus Putiphar. Aggrauabat enim in hoc iniuriam,
quia Ioseph Hebraeus erat, & isti erant odiosi Aegyptiis.
Item quia Ioseph erat seruilis conditionis, & ad
dominam suam accedere volebat. *Ut illuderet nobis.*
Id est qui illuderet nobis, non tenetur hic, ut dicens
causam finalem: non volebat domina dicere, quod
Putiphar introduxisset Ioseph ad illudendum eis. Sed
quod ex eo, quod eum introduxerat, sequebatur, quod
ipse illudere posset cum vellet, ut ipsa clamabat. *In-
gressus est ad me, ut coiret mecum.* In hoc declarat iniu-
riam, vel illusionem, quam facere dicebat velle Ioseph,
quae satis erat magna, si sic, ut supra ipse dixerat
persuadendo dominae suae ad oppositum, ut patet in
litera. *Cumque ego succlamassem.* Id est inceperem
modicum clamare, quia, sub, diminuit, sicut subrideo,
id est paucum rideo, vel non perfecte. Reddit domina
factum suum probabile, scilicet quod ipsa clamante
fugerit Ioseph, & reliquerit praetimore pallium in
manibus eius. *Reliquit pallium, quod tenebam.* Id est,
quod quando ipse conatus fuisset me accedere, ego tenui
pallium, & ad clamorem meum reliquit pallium, &
recessit. *In argumentum ergo fidei.* Id est, ad certitudi-
nem credulitatis. *Pallium ostendit marito reuertenti.*
Aliqualiter videbatur indicare pallium retentum, maxi-
me Ioseph fugiente, quia non videbatur esse modus,
per quem domina sic pallium tenuisset. *Ingressus est
ad me seruus Hebraeus.* Videbatur valde conueni-
re, quod cum ille Hebraeus esset, qui ex hoc apud Aegy-
ptios

Ioseph incarcerationio

Ioseph tribulatio.

Seneca de Hippolyto qd dicit.

Prima ratio aggregationis. Secundum ratio.

Distio, sub, diminuit.

ptios vilis, & odiosus reputatur, etiam quia seruus
eius fuisset ausus dominam sic illudere. Sed in ijs om-
nibus Ioseph tacebat, primo quia iustitiam suam po-
nebat in Deo, in quo vere confidebat, sciens se in hac
parte penitus innocentem. Item quia videbat, quod
domina sua aliqualia iudicia facti praetendebat. Item
quia nolebat contra dominam suam verbis disceptare
contradicendo ei. *Ut illuderet mihi.* Non ponitur
hic illudere, vrante, sed dicendo contumeliam, sed
dicit hic causam finalem, quia non determinat hic
istud verbum, adduxisti, sed istud verbum, ingressus est.
Is auditis Dominus nimium credulus verbis uxoris. Non enim
deuisset immediatè assentire verbis uxoris, sed in-
quire veritatem, maxime quia sciebat feminas fallaces
esse. *Iratus est valde.* Satis enim habebat irascendi cau-
sam, immo mirum est, quod tantum dolorem tolerare po-
tuit, & non occidit immediatè ipsum Ioseph. Dicendum
quod Putiphar eum occidisset, nisi Deus, qui eripiebat Ioseph
de omni angustia, eum hic eruisset. *Tradiditque in
carcerem.* Fortè postuit eum ibi usque ad facti examina-
tionem pleniorum, vel ut ibi moreretur, quia postea
stetit in carcere Ioseph plus duobus annis, ut infra
patet, & non tractabatur in isto tempore aliquid de cau-
sa eius, ex quo signum est, quod Dominus suus posuerat
eum ibi, ut ibidem moreretur nolens eum per se occi-
dere, quia forte aliquantulum compatiebatur ei, quia fideliter
seruierat. *Ubi vincit regis custodiebantur.* Erat enim
carcer publicus. *Et erat ibi clausus.* Quia non dabatur
ei licentia foras exeundi. *Fuit autem Dominus.* Hic ponitur
secundum, scilicet diuina consolatio, quia Deus non de-
relinquit aliquem sperantem in se. *Fuit autem Dominus
cum Ioseph.* Scilicet dando ei gratiam cum principe car-
ceris, valde magna gratia erat ista, ut vbi cunctique man-
eret gratiam inueniret, quia omnibus placens, & accepta-
bilis erat. *Et miseratus est illius.* Consolando in angustia.
Et dedit ei gratiam in conspectu principis carceris. Ut valde
gratus ei esset, & tractaret bene Ioseph non includendo
eum compedibus, vel fortibus carthenis, sicut alij pre-
mebantur, sed maiorem ei libertatem tribuebat, licet non
exiret de domo carceris. *Qui tradidit in manu eius vin-
ctos vinclos.* Ut eum fideliter de ipsis gereret soluedo,
ut opus esset, vel ligando, & cibos eis dando. *Et quicquid
suebat.* De ligatione, vel solutione vincitorum. *Nec no-
uerat aliquid cunctis ei traditis.* Sic enim factum fuerat in
domo Putipharis, ut patet supra. *Et omnia eius opera di-
rigebat.* Quia cuncta, quae etiam in carcere Ioseph faciebat,
propter exitum habebant.

Somnia eunuchorum Ioseph interpretatur.
Cap. XL.

IS ita gestis, accidit ut peccarent
duo eunuchi, pincerna Regis Aegypti, & pistor, domino suo.
Irausque contra eos Pharaon, nam alter pincernis
praerat, alter pistoribus, misit eos in carcerem
principis militum, in quo erat vincus & Ioseph.
At custos carceris tradidit eos Ioseph, qui & ministrabat
eis: aliquantulum temporis fluxerant, & illi in custodia
tenebantur. Videruntque ambo somnium nocte vna
iuxta interpretationem congruam sibi. Ad quos cum
introisset Ioseph mane, & vidisset eos tristes, sciscitatus
est eos, dicens:

Quare Ioseph tacebat.

Ioseph stetit in carcere duobus annis.

Cur tristior est hodie solito facies vestra? Qui
responderunt: Somnium vidimus, & non est qui
interpretetur nobis. Dixitque ad eos Ioseph:
Nunquid non Dei est interpretatio? Referte mihi
quod videritis. Narravit prior, praepositus pincernarum,
somnia suum, videbam coram me vitem, in qua erant
tres propagines, crescere paulatim in gemmas, &
post flores vvas maturefcere, calicemque Pharaonis
in manu mea: tuli ergo vvas, & expressi in calicem,
quem tenebam, & tradidi poculum Pharaoni.
Respondit Ioseph: Haec est interpretatio somnij:
Tres propagines, tres adhuc dies sunt, post quos
recordabitur Pharaon ministerij tui, & restituet te
in gradum pristinum: dabisque ei calicem iuxta officium
tuum, sicut ante facere consueueras. Tantum me-
mento mei, cum bene tibi fuerit, & facies mecum
misericordiam, ut suggeras Pharaoni, ut educat me
de isto carcere, quia furto sublati sum de terra
Hebraeorum, & hic innocens in lacum missus sum.
Videns pistor magister, quod prudenter somnium
dissoluerat, ait: Et ego vidi somnium, quod tria
canistra farinae haberem super caput meum, &
in vno canistro, quod erat excelsius portare me
omnes cibos, qui sunt arte pistoria, auelsque
comedere ex eo. Respondit Ioseph: Haec est
interpretatio somnij: Tria canistra, tres adhuc
dies sunt, post quos auferet Pharaon caput tuum,
ac suspendet te in cruce, & lacera bunt volucres
carnes tuas. Exinde dies tertius natalitius
Pharaonis erat: qui faciens grande conuiuium
pueris suis, recordatus est inter epulas magistri
pincernarum, & pistorum principis. Restituitque
alterum in locum suum, ut porrigeret ei poculum,
alterum suspendit in patibulo, ut coecloris veritas
probaretur. Et tamen succedentibus prosperis,
praepositus pincernarum oblitus est interpretis sui.

HIS ITA. Descripta consolatione Ioseph in
poena mitigatione, hic subditur consolatio in
mentis suae illustratione, scilicet, quia spiritus
interpretandi somnia a Deo ei datus est, &
diuiditur in tres partes, primo ponitur somniantium
in carceratione, secundo somnij narratio, & in-
terpretatio, infra. *Ad quos cum introisset Ioseph.*
Tertio interpretationis impleto ibi, exinde dies tertius.
Ad primum. *His ita gestis.* Id est, facta accusatione Ioseph,
& incarcerationio eo. Quia ista de eunuchis paulo post
cogiterunt. *Accidit, ut peccarent duo eunuchi.*
Ecce qualiter vocat hic eunuchos non ipsos castratos, quia
pincerna,

Diuisio.

cerna, & pistor non erant castrati, sed vocantur eunuchi, id est ministri. *Pincerna Regis Aegyptii.* Id est, ille, qui praeerat seruitibus regi de vino. Et dicit Rabbi Sa. quod peccatum istorum fuit, quia pistor negligenter dimisit vnum lapillum in pane, in quo rex forte dentes offendit: Et pincerna peccauit, quia in vino regis cecidit musca, & propter vtrumque iratus est rex, sed proprie, & magis propter lapidem reperimentum in pane, quia iudicatum fuit, quod non posset cadere lapis in pane sine negligentia pistoris, musca autem posset cadere in vinum sine culpa ipsius dapiferi, si dum propinabatur vinum. Sed ista ridicula sunt, non enim sufficientes tales causae ad mortem etiam in crudelissimo viro. Videtur autem magis dicendum, quod isti, vel fuerint accusati de infidelitate, vel ipse rex in ratiocinijs eorum reperit eos aequaliter culpabiles, sicut solet esse communiter in dispensatoribus, quia ut ait Apostolus, quaeritur inter dispensatores, quis fidelis inueniatur, ut patet prima ad Corinthios. 4. cap. *Misit eos in carcerem.* Ut eidem ibi existentibus iudicaretur vtrum bene, an male in officijs meruissent. *Principis militum.* Supra vocatus fuit Putiphar princeps exercitus, & quia princeps militiae, & exercitus idem esse videtur, ideo dicit quisquam forte hunc principem carceris esse Putipharem. Sed non videtur esse idem, quia praeced. cap. dicitur de Ioseph, quod traditus fuit per Dominum suum Putipharem in carcerem, & Deus dedit ei gratiam in conspectu principis carceris, sed non potest hoc intelligi de Putiphare, quia iam videbatur exosus Putiphare, qui cum ibidem posuerat. Dico quod ad hoc responderi potest dupliciter: vno modo dicendo, quod Putiphar non erat princeps carceris. Et quando arguitur, quod princeps exercitus, & militiae sunt idem, sed Putiphar erat princeps exercitus: ergo princeps militiae, & ex consequenti princeps carceris. Negatur quod princeps exercitus, & princeps militiae sunt idem: quia exercitus nunquam vocatur, nisi coniuncti milites ad pugnandum contra hostes. Poterat ergo esse aliquis dux, vel princeps militum in pace, alius in bello. In bello enim illi, qui vocantur comites stabiles, sunt duces, quia ad eos spectat bellantes ordinare, dum sunt hostes aggressuri, vel expectaturi. Alius autem potest esse princeps militiae, scilicet, qui milites regit in pace, quia cum pax diutina sit, nisi milites continuo armorum exercitio pollcant, fortitudo confenescit per disfluetudinem, unde ineptiores possunt, & timidiore ad bella fiunt. necesse est ergo aliquem esse ducem, qui pacis tempore dirigat milites, & novos tyrones in armis exerceat, ut ad bella promptissimi fiant, & iste vocabitur princeps militum, prout milites distinguuntur contra exercitum. Alio modo potest dici, quod Putiphar fuerit princeps exercitus, & princeps militum, & quod ista duo idem sint, & tamen non fuerit Putiphar princeps carceris. Quia cum iste princeps militum esset vir potentissimus habens multa officia, & dignitates, non poterat per se exequi quodlibet istorum, ideo tradebat alteri exequenda ista, licet auctoritas, & dignitas principalis apud eum remaneret. Et tunc cum Putiphar esset princeps exercitus, siue militum, quod idem est, erat etiam princeps carceris, quia tamen hoc erat paruum officium, non exequabatur per se Putiphar, sed tradebat alteri, & ille vocabatur princeps carceris, coram illo autem habuit gratiam Ioseph, ut patet praecedenti cap. & sic non obstat supradicta. *In carcere in quo erat vinculus Ioseph.* Id est, ligatus. Non est intelligendum, quod Ioseph esset vinculus cathenis, quia ut dictum fuit praecedenti cap. Ioseph inuenit gratiam coram principe carceris, scilicet, ut non teneret eum in vinculis, sicut caeteros, sed permitteret eum habere caeteros in custodia, & faceret de ipsis quicquid placeret. Item quia ut dicitur hic

Ioseph ministrabat illis duobus eunuchis regis. Sed manifestum est, quod non posset ministrare, si cathenis vinculus esset. Dicitur ergo vinculus non, quod cathenas haberet, sed quod detineretur in carcere, ne ad alium locum foras prodiret. *At custos carceris tradidit eos.* Id est, istos duos eunuchos regis, quia isti erant honorabiliores recommendauit eos ei speciali modo. *Et ministrabat eis.* Licet isti tenerentur in vinculis, quia tamen erant magni viri, exhibebant eis magna obsequia, quemadmodum consueuerant, antequam ponerentur in carcere. Et quia Ioseph erat valde circa omnia prouidus, & in agendis industrius, datus est eis in seruitorem. *Aliquantum temporis fluxerat, & illi in custodia tenebantur.* Ex hoc apparet, quod ad minus stetit Ioseph in carcere, quasi per tres annos, quod sic probatur, quia per duos annos postquam Ioseph declarauit ista somnia, eductus fuit de carcere, ut declararet somnium Pharaonis, ut patet seq. cap. Item quia aliquanto tempore ante peccatum, & incarcerationem istorum eunuchorum steterat Ioseph multis diebus in carcere, licet hic pauci vocentur ex modo loquendi. Dicitur etiam, quod isti eunuchi detenti sunt aliquanto tempore in carcere, & isto toto tempore fuit detentus Ioseph, scilicet ante, & tunc, & post. *Videruntque ambo somnium nocte vna.* Id est, quilibet eorum somniauit se videre aliquid, & hoc fuit in eadem nocte. Somnium proprie est ipsa nocturna, & imaginaria apparitio, & dicuntur isti videre somnium, non quod isti viderent apparitionem imaginariam, quia visio non est aliquid visibile, sed quo videmus. Sed dicitur videre per istam nocturnam apparitionem aliquid. Et sciendum, quod ista somnia fuerunt a Deo immixta istis duobus eunuchis, ut ex ijs manifestaretur Ioseph, & exaltaretur. Sed licet ista somnia non haberent specialem causalitatem in Deo, sed vel in natura, vel in ipsa rerum quadam phantasia, & contingencia, tamen Deus ita in eis cognoscendi regulam ostendere poterat in his, sicut in omnibus alijs, quia nihil Deo per accidens, atque incausatum est. *Iuxta interpretationem congruam sibi.* Id est, quod ista duo somnia ita significauerunt, sicut Ioseph ea interpretatus est, quod est conuenire interpretationem. *Ad quos cum introisset Ioseph mane.* Hic ponitur secundum, scilicet, somnij narratio, & interpretatio. *Ad quos cum introisset.* Manebant isti duo eunuchi in aliqua domo secretiori incarcerationis, & hoc ut etiam grauius inter caeteros laterent, ut securius custodirentur, vel quia forte erant viri singulares, tradiderat eis princeps incarcerationis viros, qui seruirent eis, & loca secretiora, ut nullam ibi perturbationem haberent in vicinia aliorum constituti: quocumque modo esset, sufficit quod postquam Ioseph ministrabat eis in sero, recedebat ab eis dormientibus ipsis, & deinde redibat in mane, ut rursum ministraret eis surgentibus, & sic faciebat per singulos dies. *Et vidisset eos tristes.* Quia non consueuerat videre eos tristes, ut infra dicitur, scilicet cur solito tristior est facies vestra? Cum enim affectiones nostrae causentur a rebus exterioribus, necesse est mutatis illis, mutari somnia, & facere mutari suas cuilibet affectiones. Quia ergo somnia, quae videbantur esse tristitia, istis enenerant, facies eorum ex expectatione mali futuri tristiores factae fuerant. *Somnium vidimus.* Scilicet, visio nocturna nobis apparuit propter quam suspecti, & timidi sumus. *Et non est qui interpretetur nobis.* Hoc ipsum timidiore, eos efficiebat, consueuerant enim antiqui superstitionibus somniorum fidem tribuere, & per hoc vitam ducere, ideo mox ut quisquam aliquid somniasset, interpretem requirebat, tanquam aliquid necessarium ad viuere. Nunc autem per legem diuinam ista superstitio abolita est, ut nihil de somnijs moneamur.

Tempus carceris.

Quid somnium.

Narratio somnij Ioseph.

Affectiones causantur a rebus exterioribus.

Nunquid

Opinio Rabbi Salomonis.

Responsio Doctoris.

Quid exercitus.

Nunquid non est Dei interpretatio? Quasi dicat, quo modo poteratis interpretationem ab hominibus cognoscere, cum illa pertineat ad Deum? vel cur inquirebaris ab istis maleficis incantatoribus, & diuinis, quia daemones quos ipsi eolunt, non nouerunt ista? sed Deus solus. Non tamen tollitur quin aliqua somnia interpretationem recipiant ab hominibus, quoniam aliqua sunt somnia, quae naturalem causam habent, & sunt homini cognita, & sicut homini sunt naturaliter cognita quaedam alia, ita quoque & ista. Sed hic Ioseph loquitur principaliter de somnijs, quae a Deo immittuntur, quoniam ista a solo Deo interpretationem recipere debent, quia in nobis non sunt naturaliter aliqua vi cognitiue supernaturalis veritatis in speciali, licet bene quantum ad quaedam generalissima Dei, de quibus Apostolus ad Romanos. 1. cap. De ijs autem nihil ad somniorum attinet coniectores. *Referre mihi quid videritis.* In hoc demonstrat Ioseph se esse Prophetam, quia ipse supra dixerat somniorum interpretationem non ad homines, sed ad Deum pertinere, sed ipse dicebat eis, ut narraret, ergo vel dicebat se esse Deum, quod nullo modo concedendum est, aut tale virum, cui Deus dignaretur ista reuelare, isti autem Prophetae vocantur, & hoc verum est, scilicet Ioseph Prophetam esse, quia ois cognitio nobis communicata a Deo sine aliquo lumine naturali, perductiuo aliquo modo ad tale cognitionem, est supernaturalis, & prophetica. Huiusmodi autem erat in Ioseph. *Narravit prior praepositis pincernarum.* Quia iste honorabilior erat, alter dedit ei honorem in loquendo. *Videbam coram me.* Scilicet visione imaginaria nocturna, qualis pertinet ad somnium. *Vitem.* Quilibet somniabat in officium suum, pincerna circa vinum, & pistor circa panem. Sic quippe euenire solet mentibus occupatis, ut circa ea, quae in die tractauerint, nocturna cogitatione laborent. Sed non propter hoc est intelligendum, quod ista somnia euenirent ex eorum occupationibus circa officia, quia talia nihil significant, ut infra dicam. Sed ista somnia fuerunt eis immixta specialiter a Deo, ut in horum expositione, & interpretatione euidenter Ioseph sapientia monstraretur. *In qua erant tres propagines.* Dicuntur propagines rami vitium, & dicuntur a propagando, id est, extendendo, quia se extendunt, & multiplicantur. Quare autem sint tres propagines dicere non attinet, quia infra in litera textus exponuntur per Ioseph. *Crescere paulatim gemmas.* Vocantur gemmae illa, quae primo arbor emittit, cum incipit quolibet anno fructificare, & iste gemmae sunt principia, siue florum, siue frondium, siue fructuum. *Et post flores vnae maturescere.* Id est, quod primo illa vitis, secundum procellum naturae, quem tenet, gemmas de palmitibus teneris, & crescentibus emittit, deinde ille gemmae formabantur in frondes, & vnae imperfectas, scilicet acidas, & ad vltimum maturitas vnae inesse videbatur. *Et post flores vnae.* Non accipiuntur hic proprie flores, quia vires non producunt flores, sed vocantur flores ipsae frondes, & patet ex ordine, quia hic ponuntur tria, scilicet gemmas crescere, flores nasci, & vnae maturescere, & ista tria latius apparent in vite, quia primo gemmas emittit, deinde ex gemmis formantur frondes, & rursum formantur vnae, nec reperiuntur aliqua alia in vite. *Quod autem vitis flores non habeat,* sicut multae arbores habent, causa est quia flores gignuntur ex humido aereo subtili valde, & tenero bene passio ab humido aereo. In vite autem est humiditas grossa, & non passa ab humido aereo, ideo non facit flores. Signum huius est, quia vnae tardius maturescunt, quam alij fructus, & quod folia vitis tardius cadunt, & quod in paucioribus terris gignuntur, quam aliae arbores communes, maxime in terris frigidis valde, in qui-

In quo demonstrat Ioseph se esse Prophetam.

Quid sit propago.

Cur vitis flores non producat, & fructus eius tardius maturescant.

bus nullam vinum, aut valde paucum habetur. Fundamentum horum est, quia vitis habens grossum humorem, & fortem indiget forti decoctione per calorem Solis, quae non contingit in terris frigidis. Vel possunt vocari hic flores, ipsae vnae dum nouiter nascuntur, donec aequaliter fermententur, & tunc vnae, & flos idem sunt, sed differunt quantum ad aliquid perfectum, & imperfectum, & hoc satis potest haberi ex litera, quod dicitur. *Et post flores vnae maturescere.* Id est, quod postquam flores, id est ipse vnae adhuc valde imperfecte nascuntur, paulatim maturabuntur, & non dicit. *Post flores vnae gigni.* Quasi volens distinguere inter flores, & vnae secundum substantiam, sed dixit. *Post flores vnae maturescere.* Vnae maturescentes praesupponunt vnae genitas, & sic intelliguntur vnae natae per flores, & deinde maturescunt. Vtraque satis bona expositio est, sed prima aequaliter consonantior literae est. *Calicemque Pharaonis in manu mea.* Id est, videbam calicem Pharaonis in manu mea: erat autem iste aliquis calix valde preciosus, & specialis, in quo soli Pharaoni potus dabatur. *Tuli igitur vnae, & expressi in calice.* Id est, videbatur mihi, quod tollebam de illis vnae, & premebam super calicem vinum eliciens. *Et tradidi poculum Pharaoni.* Id est, videbatur mihi, quod tradebam poculum Pharaoni. *Hec est interpretatio.* Scilicet, quae sequitur. *Tres propagines, tres adhuc dies sunt.* Id est, tres propagines significant tres dies futuros immediate. In hoc valde apparuit certitudo interpretationis, quia determinatum fuit ibi tempus valde propinquum, ideo leuissimum cognosci poterat, vtrum mentiretur. *Post quos recordabitur Pharaoni ministerij tui.* Id est, recordabitur Pharaoni officij tui, quia in die natali regis (ut infra dicitur) solebat rex mutare officiales, vel confirmare priores, secundum rationem suam, & tunc recordatus fuit officialis sui, scilicet magistri pincernarum, & fecit illum vocari ad ratiocinia. Tandem finitis ratiocinijs, vel quia dignus officio inuentus est, vel quia placuit in oculis regis, restituit eum, & ad pristinos honores reduxit. In Hebraeo dicitur: *Numera bit, vel Eleuabat Pharao caput tuum.* Et patet, quia eadem dictio, secundum Hebraeos habetur hic, & infra ubi dicitur de principe pincernarum. *Auferet Pharao caput tuum.* Et est sensus, quod in illa die natali regis ipse Pharaon inter alios milites, & officiales numeraret personam principis pincernarum, quod est caput numerare. Quia quilibet persona vnum caput dicitur. Sic et transferimus ad pecudes, & pecora dicentes, tot capita habere aliquem possidentem. Vel dicitur. *Eleuabit caput tuum.* Restituendo te ad priorem dignitatem, vel forte magis de honore dando, & ista eleuatio capitis opponitur diminutioni, quae est poena secundum leges, & fit tripliciter. De quo in Instituta. De capitis diminutione. *Dabisque ei calicem iuxta officium tuum.* Sic enim somnium signabat in expressione vnae, & presentatione coram Pharaone. *Tantum memento mei.* Tantum est hic dictio exclusiua, id est solum, & non nomen adiectiuum signans quantitatem. Est sensus, quod Ioseph diceret magistro pincernarum, licet ego interpretatus fuerim tibi illud somnium prosperum, & sic immediate fiet, tamen non peto aliquid a te pro hoc, nisi ut solum recorderis mei, quando bene tibi fuerit, id est quando fueris restitutus ad prosperitatem gradus tui pristini. *Et facies mecum misericordiam.* Id est, compatiaris laboribus meis, suggerendo Pharaoni, ut educat me de carcere isto. Et licet hoc esset misericordia, quantum ad Ioseph, quia satis misereretur ei, qui Pharaoni suggereret, ut de carcere eum educeret, tamen quantum ad magistrum pincernarum erat iustitia commutatio, secundum quam tenemur benefactoribus ad antiodera, id est ad dandum e contrario non quidem mala pro bonis, quia hoc malum contra pallium est, sed sicut

Consuetudo quaedam regis.

ficut nos ante recipimus, & ipsi dabant, ita post nos demus, & ipsi recipiant quod est antidorum, i. contra-
 passum, non solum tenemur tantum de beneficio re-
 tribuere amicis, quantum recepimus, sed etiam plus,
 vt late determinat Philosophus in 9. Ethic. De æquatione
 per analogiam etiā tenemur in super eos famulari,
 vt patet 5. Ethic. Magnum enim beneficium fuit
 magistro pincernarum a tanta eum tristitia absoluere
 quanta tenebatur, cum somnij significationem aduer-
 sum formidaret, nemine declarante. Etiam quia tan-
 tum bonum ei, quasi subito, & in sperato futurum
 esse certissimè prædixerat. Pro ijs autem ad satis ma-
 gna magister pincernarum Ioseph obsequi tenebatur.
 Et suggeras Pharaoni. Idest tacite roges Pharaonē,
 vt me hinc educat, denunciando qualiter hic iniuste
 detineor vincularius, vel saltem non permittor liber ef-
 se. Suggestere propriè denunciare est, & pertinet ad
 minores, & sic conueniebat isti respectu Pharaonis.
 Aliquando accipitur pro cōsilio, siue persuasione. Et
 sic dicimus, qd aliquis malum facit diabolica suggestio-
 ne, aliquando tñ reperitur ad maiores pertinere. Sic
 habetur Ioa. cap. 14. Paraclitus autem spiritus sanctus,
 quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit
 omnia, & suggeret quæcunque dixerō vobis. Quia fur-
 tum sublatum sum de terra Hebræorum. Hoc refertur non ad
 Ismahelitas, qui eū emerunt, & post in Aegypto ven-
 diderunt, quia isti emerunt pro precio conuenito cum
 fratribus eius, quos fortè putabant eum posse vende-
 re. Fratres autem vendentes iniuste fecerunt, & dicitur
 rapuisse eum, quia hic quoddam furtum factum
 fuit, licet enim furtum propriè dictum sit cōtractatio
 rei alienæ inuito domino, animo lucrādi facta, & hoc
 non possit esse, nisi in rebus possessis, quæ propriè do-
 minum habent, quia dicitur in diffinitione ista inuito
 domino, tamen aliquis dicitur furari hominē ad ven-
 dendum, quando eum latenter accipit sine consensu
 illius, ad quem cura illius hominis pertinet. Vel etiam
 si accipiat homo, qui sub nullius cura sit. Hūc enim
 modum loquendi sequitur scriptura Exo. cap. 21. qui
 furatus fuerit hominem, & vendiderit illū, conuictus
 morte moriatur. Sic ergo quilibet, qui venderet ho-
 minem aliquem inuitum, nisi eum in bello accepisset
 ita qd seruus esset, vel nisi sententia iudicum hoc sta-
 tueretur, dicebatur eum furari. Sed adhuc magis prop-
 riè potest dici Ioseph furtim sublatum, quia quando
 Ioseph fuit venditus, erat puer sexdecim annorum, vt
 patet supra 37. cap. & manebat in domo paterna non-
 dum emancipatus, quia nondum acceperat vxorem.
 Erat ergo tunc quasi aliqua res, vel pars patris, & tollē-
 do eum tollebatur aliquid pertinens ad Iacob. Sic nā-
 que dicit Arist. 5. Ethic. quod filius est pars patris, do-
 nec vtique sit pelicon, idest emancipatus. Sed dices ad
 quid referebat ista dicta Ioseph, cū essent multū imper-
 tinentia, non enim ex hoc merebatur solui de carcere
 Ioseph magis, quia furtim de terra Hebræorū sublatum
 est, qd si nunq̄ fuisset sublatum furtiue: impertinentia aut
 proponi non debent: nā in iudicio nō admittitur aliq̄s
 ad probandū id, quod probatū nihil prodest. Responde-
 tur, qd hoc impertinens erat quantū ad iustā, vel iniu-
 stā detentionē. Erat tñ quidā sermo passionis prouo-
 cans ad misericordiā sui, vel amorē: ijs aut debet vti p-
 suadere volentes, quia in hoc magna vis est, maximè
 apud quosdā personas. De hoc Tullius in 1. lib. Rhetorica
 nouæ. Isti autē sermones passionales, licet s̄m
 Arist. in princ. primi Rhetor. in iudicijs permitti nō de-
 beat, qd perturbat rectū iudiciū, totumq̄ ordinē iuris
 enervant, cū ibi pronocetur audietes ad irā, vel amorē
 misericordiā, odiū, & alias passiones: iste aut impediuit
 aciē in tellis, ne valeat verū lucidè intueri, vt ait Cato.
 Impedit ira animum, ne possit cernere verum.

Cap. 7.

Quid signi-
ficet sugge-
rere.

Furtum
quid.

Cap. 6.

Debent tamē isti sermones inferri in alijs persuasio-
 bus extrajudicialibus: in iudicio aut sola ea, q̄ cām iu-
 stificāt, proponēda sunt. Cū autē Ioseph eēt hic extra
 iudiciū in priuata p̄suasione, licitè vtebāt ijs sermoni-
 bus passionibus, immo q̄ncūq̄; oramus si aliqd sapi-
 mus sermonibus passionibus ad Deū vti debemus,
 iuxta ea, q̄ tradimus s̄. 32. cap. Et patet hoc manifestè
 in ofonibus insertis in canone sacræ scripturæ, quarū
 nulla est, q̄ passionalis non sit. Vtebatur autem Ioseph
 istis verbis, quia valde inclinatus ad misericordiam tanta
 status calamitas, vt aliquis dicat se de natali solo furti-
 uè, violenterq̄; deductum, & veditum in terra aliena.
 Et per hoc persuadebat duobus: primo persuadebat
 magistro pincernarum inclinando eum, vt ista Pha-
 raoni referret, & negotium hoc diligenter tractaret:
 secundo persuadebat Pharaoni, quia Pharaon audiens
 hoc a magistro pincernarum fleteretur magis ad pie-
 tatem, & causam eius libentius audire vellet. Et hic in-
 nocens in lacum missus sum. Iste non erat sermo passio-
 nalis, sed pertinens ad iustificationem causæ suæ, scilicet
 iniuste fuisse incarcerationem. Et hic. Idest, in terra ista,
 & non dicas hic, idest in carcere, & est sensus, quod Ioseph
 volebat demonstrare vbi que se fuisse iniusta pas-
 sum, scilicet quod patria sua fuerat furtio sublatum, nūc
 aut hic, idest in ista terra aliena fuerat iniuste carceri
 mancipatus. Innocens in lacum missus sum. Putiphar dñs
 suus posuerat eum in carcerem ad querelam vxoris
 suæ, quæ conquesta fuit Ioseph voluisse, & tentauisse
 coire cum ea. Sed in hac parte innocens erat, quia ma-
 gis è contrario Ioseph dissuadebat dominæ volenti ab
 ipso cognosci, ne talia vnquam fierent, vt patet cap.
 præcedenti. Vocatur hic carcer lacus, quia carcer
 solet esse in locis profundis, ad quæ concurrunt, &
 defluunt aquæ pluuias facientes lacum, sicut sunt
 nunc multi carceres asperrimi. Vel dicebat se esse in
 lacum, quia fortè quando nouiter intrauit carcerem
 posuit eum princeps carceris per noctem in aliquo
 loco valde profundo, & clauso, qui videbatur esse
 quasi lacus, vel puteus, vt ibidem securius custodire-
 tur. Videns pistorum magister. Hic ponitur interpreta-
 tio secundi somnij, scilicet magistri pistorum, solu-
 to somnio magistri pincernarum. Videns autem. Id-
 est, quia vidit magister pistorum, quod Ioseph solu-
 bat somnium magistri pincernarum, satis rationabi-
 liter consonando partibus somnij per partes interpre-
 tationis. Et quia prædixit ei euentum prosperum,
 motus fuit etiam ipse, vt interpretaretur ei somnium
 suum. Quod prudenter somnium dissoluit. Hebræi qui-
 dam dicunt, vt Aben Ezra, quod quilibet de istis duo-
 bus præpositis vidit somnium suum, & interpreta-
 tionem somnij alterius, sed non vidit interpretationem
 somnij sui, ideo cum magister pistorum secundum
 istam positionem vidisset in somnijs interpreta-
 tionem somnij magistri pincernarum: & iuxta suam
 visionem aspiceret interpretationem Ioseph, iudica-
 uit eum prudenter interpretari, & eodem modo vi-
 detur secundum ipsos, quod magister pincernarum
 vidit in somnijs interpretationem somnij magistri pi-
 storum. Sed hoc non multum videtur, quia tunc dixis-
 sent sibi in alterutrum interpretationes somniorū, &
 non essent tristes expectando alios interpretes. Nec n.,
 poterat esse verisimile, qd homines tantum cōcantes
 celarent sibi inuicem somnia sua, maximè cum vnus
 postea coram altero præfente Ioseph recitauerit som-
 nium suū. Et si dicas, qd licet sibi inuicem reuelassent
 somnia, tamē nō voluit princeps pincernarum decla-
 rare somniū principi pistorū, quia durū erat, & nole-
 bat eum mestū reddere de expectatione mali futuri.
 Sed hoc nihil valet, quia tūc saltem magister pistorū,
 qui præuidisset bonā, & felicem interpretationē socij
 sui

Ioseph p.
suadebat
duobus.

Per quid
sumat hic
carcer.

Interpreta-
tio somnij

Quorundam
Hebræorum
opinio re-
ferritur.

Quo Ioseph som-
nia prouo-
cat dissol-
uebat.

Cap. 5.

Cap. 9.

Quid sint
canistra.

sui magistri pincernarū interpretatus fuisset etiam ta-
 cente ipso magistro pincernarum.
 Ideo dicendum est, quod quilibet eorum som-
 niavit id, quod ad eum pertinebat, sed non somnium,
 quod pertinebat ad alterum, nec interpretationem
 eius, & quando in textu dicitur. Videns magister pi-
 storum, quod prudenter somnium dissoluit. Intelligitur
 non, quod ipse ante somniauerit illam interpreta-
 tionem, sed quia satis concordare videbatur sibi ea, quæ
 dicebantur a Ioseph, ipse verbis somnij.
 Dicitur autem, quod Ioseph prudenter interpre-
 tabatur. Non est intelligendum, quod accipiendum
 sit hoc prudenter propriè, quia prudentia est habitus
 cum recta ratione actiuus, vt patet in sexto Ethicorū.
 Aliquis autem prudenter agit, quando bene dirigit
 actiones suas in vltimum finem rectè iudicando,
 & ad intellectum practicum hoc pertinet. Interpre-
 tatio autem somniorum pertinet ad intellectum spe-
 culatiuum, quia ibi attenditur veritas absolutè, scilicet
 vtrum res sic sit, vel aliter, & non quaeritur veritas
 conformiter se habens appetitui recto. i. quantum ad
 viam directiuam electionum, quod pertinet ad pruden-
 tiam, & illud est opus intellectus speculatiui, siue
 bonum suum, vt patet sexto Ethicorū, & secun-
 do Metaphys.
 Dicitur ergo hic prudenter. i. sapienter, vel scienter,
 s. subtiliter per habitum intellectus speculatiui. At
 ego vidi somnium. Quia vidit prosperam, & consonan-
 tem interpretationem datam primo somnio, posuit
 sibi putans similem interpretationem dandam in suo
 somnio, cum videretur habere eundem modum. Si
 autem ipse vidisset datam fuisse infelicem interpreta-
 tionem somnio socij sui, tacuisset ipse, ne saltem ex-
 pectatione mali diutius torqueretur. Quod habere tria
 canistra farina super caput meum. Ista canistra erant parua
 vasa facta de viminibus contextis, & complicitis, in
 quibus portabatur farina, & talibus nunc nos vtimur,
 in quibus portamus panem. Erant autem satis parua,
 quia vnus homo faciliter portabat tria, super caput, e-
 rantque taliter disposita, vt vnum locari posset conue-
 nienter super alterum, & non caderent. Sed dices que-
 re portabantur tria canistra superposita, quia pericu-
 losum erat sic ea portare, poterant enim leuiter cade-
 re. Melius enim quicquid in tribus portabatur, in vno
 magno deferretur.
 Respondetur, quod tria erant ad portandum in
 eis diuersitatem farinæ, vt in vno portaretur delica-
 tissima, in alio minus delicata, in tertio autem ea,
 quæ grossior erat, proficiebant etiam ista tria canistra
 ad portandum coram Pharaone, & seruis eius diuer-
 sos modos panis. Quia non eodem pane rex, & mi-
 lites, & alij minores vtebantur. Congruè ergo tria
 canistra erant.
 Intelligendum autem, quod licet hic dicatur ista
 tria canistra esse plena farina, non debet accipi prop-
 riè farina, scilicet, pro vt nondum est conuersa in
 pastam per asperisionem, vel in panes per decoctio-
 nem, quia sic ferre farinam ad Pharaonem, nihil v-
 tile erat.
 Item qa dicitur qd in canistro, quod erat excelsus
 portabat oēs cibos factos arte pistoria, ideo panes iam
 coctos, vel in sartagine frigos intelligi volebat, & nō
 farinam propriè accipiendū. Et in vno canistro, quod erat
 excelsus. Satis patet ex hoc, qd ista tria canistra non ha-
 bebant eundem modum cibi, ideo non inutiliter por-
 tabantur tria. Dicit autem, qd in excelsiori portabat
 panes factos arte pistoria in multis modis. In alijs ve-
 ro aliquid aliud portabat.
 Dicit enim Iosephus, quod portabat duo canistra
 inferiora plena panibus, scilicet panibus communi-
 Alph. Toft. super Gen.

bus. In tertio autem portabat obsonium. Vocatur
 obsonium cibus solemnus pertinens ad inuitatos,
 vel ad magnos dominos, & iste erat cibus qui fereba-
 tur ad regem. Et hoc modo accipit Terentius in An-
 dria dicens, de Chremete, quod obsonatus est, idest pa-
 rauit obsonium, qui erat cibus delicatus pro cōiuijs.
 Erat enim valde delicatus. Augustinus autem dicit,
 quod in superiori erant panes delicati: in alijs erant
 panes communes. Et hoc est verum. Sed adhuc re-
 spicere oportet, quia non portabantur panes eiusdem
 modi in canistro superiori, & inferiori de duobus in-
 finis, quia tunc non oporteret portare canistra tria,
 sed duo.
 Videtur ergo dicendum, secundum quod textus
 innuit, quod in superiori canistro afferebantur panes
 delicatissimi pro rege, & isti erant fabricati secun-
 dum omnem artem pistoriam, quia aliqui erant co-
 cti in clibano, & in istis erat magna differentia. Quia
 in istis quidam erant habentes aliquam compositio-
 nem, quos artocreas, vel artopitia vocamus, idest pa-
 nes cum carnibus, vel panes cum piscibus. Alij erant
 simplices, & ij adhuc differabant. Erant autem aliij
 facti in sartagine, alij in craticula secundum distinctio-
 nem positam Leuitic. primo cap. in litera in canistro:
 secundo erant alij panes minus delicati, & tamen per-
 tinebant ad milites, & magnos viros. In tertio can-
 istro ferebantur panes communes, & non habetur in
 litera nostra, sicut in Hebræo. Tria canistra forata fari-
 ne. Hebræi enim dicunt, quod ista canistra dicuntur
 forata, quia erant facta de viminibus, & quia non po-
 terant sibi totaliter complicari, manet necessario a-
 pertura inter vimina, & ista vocatur foratio, vel aper-
 tio. Sed non videtur hoc verum, quia si in aliquo
 istorum portabatur farina, vt litera videtur velle, non
 posset contineri, quia decideret per illas aperturas, &
 si dicas contra, quia nos diximus supra, quod ista e-
 rant de vimine.
 Respondetur, quod essent foræ de vimine com-
 plicito, & vituminato, vt non flueret farina. Et dato
 adhuc quod diceremus ista canistra esse ad portandos
 panes, & sic esse ex viminibus complicita, vt ipsi di-
 cunt, tamen non est ista intentio literæ, quia nihil
 ad literam, quod illa canistra sic, vel sic fabricata es-
 sent.
 Sed dicendum, quod ista canistra vocantur aper-
 ta, idest in parte superiori perforata, & hoc valde est
 de intentione literæ, quia dicitur in textu, quod aues
 cœli comedebant ex isto pane. Sed hoc non pote-
 rat esse, si ista canistra essent clausa vndique, vel coo-
 perta, ideo vocauit ea forata, idest non habentia re-
 gimen in parte superiori, ita quod aues liberè come-
 dere possent. Auesque comedere ex eo. Ex superiori ca-
 nistro dixit aues comedisse, quia de alijs comedere
 non poterant, quia inferiora duo canistra erant clausa,
 quia cum vnum esset super aliud, fundum eius erat
 super aperturam alterius, & claudebat illam. Mane-
 bat ergo isto modo os canistri superioris apertum, de
 quo solum comedere poterant aues. Et hoc valde
 consonabat significationi, scilicet, vt intelligeretur,
 quod caput pistoris altissimè in patibulo eleuari de-
 bebat. Hac est interpretatio somnij. Magis voluisset Ioseph
 interpretari somnium, in quo prospera promit-
 tentur quā istud, quod ita erat durum, ideo vt ait
 Iosephus credendum est, quod ipse dixerit in princi-
 pio huius interpretationis se magis velle esse bono-
 rum interpretem, quā aduersorū. Sed nunc non
 posse facere, nisi qd Deus ei daret. Sic enim dixit Da-
 niel Nabuchodonosor regi, cum ei declarare velleret
 somnium de arbore magna, quod mala ventura su-
 per eum designabat, vt patet Danielis, quarto capit.
 Zz domine

Obsoniū
quid.

domine mi rex somnium tuum ijs, qui te oderunt, & interpretatio eius hostibus tuis fit. Multum tamen fuit hoc conueniens ad iudicandum sapientiam Ioseph, quia si utrumque somnium prosperum esset, cum utrumque quasi esset simile in verbis, non videretur aliquid magnum utrumque declarare. Sed quia utrumque erat quasi idem, inter ea tantam adnotare diuinam, ut vnum ad totalem prosperitatem, aliud ad omnimodam miseriam, sed vltimum terribilium, imortem esset, valde difficile erat. *Auferet Pharao caput tuum.* In Hebraeo eadem dictio habetur hic, quae supra, *Ele uabit caput tuum.* s. ponendo in patibulo, vel si ponatur. *Numerabit caput tuum.* Verum est, si quod Pharao in die natalis sui, quando ratiocinia omnium officialium assumebat fecit mentionem de pistori magistro, & fecit cum vo cari, sed postea, vel non contentus de ratiocinijs, vel ex qualibet altera causa leui madauit eum suspendi. *Et lacerabunt volucres carnes tuas.* Quia dimittebantur suspensi inhumati in patibulis ad aliorum emendationem, & ibi volucres lacerabant eos, & vorabant carnes. *Exinde dies tertius.* Hic ponitur tertium, s. interpretationum impletio. Pradixerat. n. Ioseph, q post tres dies ista implenda essent in vtroq. *Exinde dies tertius.* Idest tribus diebus postquam ista interpretata sunt a Ioseph, fuit dies Natalis regis, in quo ista impleri debebant. *Dies natalis regis erat.* Secundum literam nostram solum potest intelligi, q post tres dies erat, in qua natus fuerat rex, & in illo die faciebat magnam festiuitatem suis, & prouidebat de officijs confirmando ea habentibus, vel dando alteris succedentibus. Sic. n. quantum ad aliquid faciunt reges nostri temporis celebrantes festiuitates mirabiles cum multis suis, & in totis regnis suis. Sic habetur Matth. 14. c. de Herode, qui fecit festiuitatem in die Natalis sui, & tunc saltauit coram eo puella filia Herodiadis, & petiuit caput Ioannis Baptistae in disco. Secundum literam Hebraicam potest ista litera dupliciter intelligi. Vno modo, q in illa die natus fuerat rex, sicut expoluimus. Alio modo, quod in illa die natus fuit aliquis filius regi, & propter istum fecit magnas solennitates, & istum sensum sequitur Aben Ezra.

Quomodo potuit scire Ioseph, q in die illo nasci deberet filius regis? Aben Ezra asseruit, q Ioseph sciebat reginam esse secundam, & propinquissimam parui, cum ergo diceretur in somnio, q illa erant stenda ad tres dies, intellexit per coniecturam de tribus diebus, & non de tribus annis, vel mensibus. Sed valde erat iste pessimus vir, si attendatur, quia non attribuit hoc diuinam sapientiam, & reuelationi propheticae, sed cuidam arti illicite. Repugnat autem hic litera supra posita, s. quando dixit Ioseph, q interpretatio somniorum pertinet ad Deum, & non ad hominem. Si ergo reuelauit Deus ei ista somnia, nunquid non reuelaret tempus, in quo contingere deberet? Et si dicas, quod Deus reuelauit res ipsas, quae fieri debebant, ut non debebat, vel non erat necessarium reuelari tempus, quo finiri debebant. Sic. n. patet in prophetis, qui res gerendas descripserunt, sed non descripserunt tempora, quibus compleri deberent. Respondetur ad hoc, q quando in somnijs nulla pars est, quae ponatur ad determinandum tempus euentus eius, satis potest declarari perfecte somnium, non determinata temporis certitudine. Sed si in somnio ponitur aliqua pars, quae determinet tempus, in quo compleri debet somnium, non potest perfecte declarari somnium, nisi tempus quoque complendi somnij declaratur, & quia in quolibet istorum ponitur numerus ternarius, qui ad impletionem rei refertur, necesse erat, ut cum Deus perfecte declarauerit istud somnium per Ioseph, tempus quoque, de quo ibi agebatur, declararet. Item quia adhuc ijs non

stantibus manifestum est, quod ea, quae specialiter a Deo fiunt, perfectiori modo fiunt quam ea, quae fiunt mediante natura. Valde ergo magnus defectus erat, q aliquis effectus causaretur supernaturaliter a Deo, & ille esset imperfectus, indigens adhuc adiutorio alicuius rei naturaliter agentis, vel in cognitionem deductis. Nunquam enim legimus aliquid fecisse Christum supernaturaliter, vel sui discipuli in quantum fuerunt instrumenta Dei agentis supernaturaliter, vel potius aliquid promeritorium operationis illius diuinae secundum ordinationem diuinam bonitatis, quin illi effectus essent perfectiores quam illi, qui pure naturaliter causabantur. Satis ergo patet intentio istius, scilicet, quod Ioseph declarauerit somnia ista per quandam artem prohibitam secundum quasdam regulas, & quia ista ars est multum vniuersalis nesciens tam declarare in particularibus, oportet, q ipsi habentes eam in particularibus non sequantur artem, sed iudicent coniectando, & in hoc errant multotiens. Secundum ergo istam artem non poterat aliquis determinare de tribus propaginibus, vel palmitibus tam in particulari s. vtrum signarent tres dies, vel tres annos, vel menses. Volebat ergo Aben Ezra, quod coniectauerit Ioseph illud esse post tres dies, quia Regina propinquissima partui videbatur post duos, vel tres dies paritura, & quia in tali die magne festiuitates fieri debebant pro filio regis, satis potuit conijcere, q post tres dies complenda essent haec. Sed valde errat iste miserabilis, quia non solum rem gestam, sed etiam tempus rei gesta a Deo declaratum fuit ipsi Ioseph, ut apparet ex litera. *Qui faciens grande conuiuium pueris suis.* Idest suis seruitoribus, siue alijs minoribus. Sic enim Afluerus rex facies conuiuium grande inuitauit omnem populum, qui inuentus est in ciuitate Susi, ut patet Esther 1. ca. *Recordatus est inter epulas.* Potest intelligi duobus modis, vno modo, q Pharao inter epulas, idest dum epularetur, recordatus est istorum duorum officialium, & quia dies erat magna laetitiae mandauit eos educi de carcere, & magistrum pincernarum absoluit, & magistrum pistorum condemnavit. Sed dices si mandauit Pharao illos educi de carcere propter magnam festiuitatem, quare ipsa die magistrum pistorum suspendit? Dicitur forte, q non fuit illa die suspensus magister pistorum, sed illo die fuit educus de carcere, & post transiente solennitate Pharaonis suspensus est. Sed hoc falsum est, quia eadem die Natalis Pharaonis suspensus fuit, quia sic interpretatus fuerat Ioseph dicens, tres dies sunt post quos Pharao auferet caput tuum, & suspendet te. Dicendum, ergo quod Pharao intendebat illis facere gratiam extrahendo illos de carcere illo die. Sed quia post princeps pistorum nimis reus inuentus fuit eadem die suspendi iussus est. Vel aliter & melius dicendum, quod Pharao non suspendisset illa die magistrum pistorum, sed Deus mouit illum ad faciendum hoc, ut probaretur veritas interpretationum Ioseph, & sic dicitur infra, in litera, quod vnum restituit in officium suum, alterum suspendit in patibulo, ut coniectoris veritas probaretur. Alio modo potest intelligi illud superius, s. cum dicitur. *Recordatus est Pharao inter epulas.* Idest, q Pharao illa die omnes officiales domus suae, vel nouiter instituebat, vel institutos confirmabat, & cum disposuisset de multis officijs, venit tandem ad officia pertinentia ad epulas, s. ad pistores, coquos, piscatores, & similes, & inter istos recordatus fuit de magistro pistorum, & de magistro pincernarum, & hoc est recordari inter epulas, idest dum tractaret de epularum officialibus recordatus fuit istorum. *Restituitque alterum.* Idest vnum. *Ut coniectoris veritas probaretur.* Idest, ideo Pharao immediate pistorem suspendit, & alium restituit, quia Deus mouit eum ad faciendum,

Determinatio.

Recordatus est inter epulas

Comparatio expositionum.

Prosperitas facit hostes obliuisci amicorum.

Quaest. 2. Virum licet interpretari somnia.

eiendum, tunc ut probaretur esse verum dictum Ioseph. Si autem distulisset Pharao penam principis pistoris usque ad alium diem post diem natalis sui, fuisset falsa interpretatio Ioseph. Potest alio modo intelligi, ita quod particula, ut, teneatur non pro causa finali, sed ut dicar consecutionem, scilicet, ut coniectoris veritas probaretur, idest ista facta sunt in tertio die, sicut pradixerat Ioseph conijciendo somniorum interpretationem, & sic veritas quam ipse habuit in conijciendo, vel interpretando apparuit, cum in executione positum est, quod ipse pradixerat, & eo tempore, quo ipse pradixerat. Et sic multotiens in Sacra scriptura tenetur, ut, signando causam consecutionis, & non finem. prima tamē expositio fuit verior, quia ista duo somnia ijs duobus Eunuchis regis, ideo a Deo infixata fuerunt somniantibus, ut solum Ioseph interpretaretur ea, & sic haberet magnum honorē apud Pharaonem: & si somnia propter eum solum immissa sunt, quanto magis somniorum interpretatio pro ipso solum foret, ut eius veritas appareret? *Et tamen succedentibus prosperis.* Prosperitas enim facit homines obliuisci amicorum, quia qui in prosperitate est soli sibi intendit: facit enim prosperitas fortunam inierem, & inconsideratam, & penē sui ipsius oblitum: aduersitas autem nos cautos, & vigilantes reddit, ideo concludit Boetius de consol. libro 3. Prosa 8. quod magis tenemur referre gratias aduersae fortunae, quam prosperae. Multa enim alia bona facit, quia amicos falsos a veris discernit, quod nulli in prosperitate euenit. *Oblitus est interpretis sui.* Idest Ioseph qui interpretatus fuerat somnium eius.

De somniorum interpretatione hic, & c. sequenti tangitur, ideo ad euidenciam huius considerandum, vtrum licet interpretari quisquam valeat somnia.

Et videtur, quod non, quia dicitur Deuteron. 18. c. non inueniatur in te, qui obseruet somnia. In contrarium videtur, q sit licitum, quia iudicare aliquid per veritatem diuinam, quae certissima est, non est illicitum, sed in somnijs declarantur veritates diuinae: ergo non est illicitum somnia interpretari. Maior nota est, minor probatur, quia habetur Job. c. 33. per somnium in visione nocturna, qn irruit sopor super homines, & dormiunt in lecto, tunc aperit Deus aures eorum, & erudiens eos instruit disciplina. Item credere cognitioni propheticae, vel interpretari per eam non est illicitum, sed Prophetae cognoscunt veritates suas per somnia, ergo non est illicitum interpretari per illa, vel credere: minor probatur Nume. 12. c. vbi dicitur, si quis fuerit inter vos Propheta Domini in visione apparebo ei, aut in somnio loquar ad illum. Item sancti viri quorum facta Sacra scriptura approbat, & commendat fuerunt somniorum interpretores, ut Ioseph, de quo hic, & sequenti cap. Et Daniel coram Nabuchodonosor bis interpretatus fuit, & semel coram Balthasar, ut patet Daniel 2. c. & 4. & 5.

Ad istam quaestionem respondetur, quod ad hoc, q nos interpretemur aliqua somnia, oportet quod illa habeant aliquam significationem, & significatio illa habeat aliquam certitudinem. Si enim ista duo non insint, non est licitum interpretari somnia: immo valde stultum est. Prima pars patet, quia in interpretatione somniorum nos inquirimus, quid illa somnia futurum demonstrent. Si ergo nihil futurum signent, stultum est velle ea interpretari: talia autem sunt quaedam somnia, quae ita sunt aliquid causatum, q non sunt signum, ideo carent omni significatione, sicut cum aliquis patiens defectum in phantasia ex capitis quadam exinanitione, quemadmodum solum in multum ieiunantibus, vel ex similibus causis solum perturbantibus phantasticam dispositionem, sequuntur somnia, Alph. Test. super Gen.

q non sunt ab aliqua causa ad aliquid ordinante, sed solum a causa deordinata, & tunc ista somnia nihil significant. Alia autem somnia sunt, quae aliquid signant, ut immissa a Deo, vel naturaliter. Sed dices qno cognoscetur, qn somnia sunt aliquid significantia, vel non? R. dicitur, q ad hoc est inspicienda causa somniorum. Si. n. aliquis somnium habet, quod ultra somnium illud per se aliquid efficere possit, somnium significationem habet. Si autem somnium sit a causa, quae praeter ipsum somnium, nihil aliquid causare potest, non habet somnium aliquam significationem. Et ratio est, quia qn somnium signat aliquid, est aliquid futurum: oportet, ergo illud ab aliqua causa fieri, quia nihil est, quod fiat a se ipso. Nam nihil se ipsum aggenerat licet cōseruet, ut patet per Arist. 2. de Anima. & isto modo necesse erit illam causam, a qua est somnium, posse efficere aliquid ultra somnium, s. ipsum quod signatur, vel expectat per somnium. Si autem illa causa, quae somnium causauit non haberet aliquam potestatem ultra somnium, nihil post somnium effici posset, & sic nihil significaretur. Vel si aliquid signaretur, illud esset falsum. Patet consequentia, quia ab eo, quod res est, vel non est, oratio vera, vel falsa fit, ut ait Arist. in 1. Periherm. Ad hoc ergo, q aliquid verum significaret, oportebat, ut sic esset in re, & quia res non sunt sine causalitate praecedente, oportet ut si aliqua res signatur esse sic, vel sic, q sit aliqua causa, quae eam efficiat sic, vel sic. Si autem diceret, q aliqua causa naturalis significaret aliquid, quod non posset efficere, esset illa falsa significatio, quia non sic habet in rebus causantibus, & causatis sicut in ipso significante, quod impossibile est, quia natura falsum non efficit, sed solum intellectus noster illud confingit. Et si dicas hoc non est necessarium, quia poterit somnium causari ab vno agente, quod aliquid ultra non possit facere, & tū significabit id, quod per aliam causam potentius effici potest, & tunc non stabit ista distinctio. R. dicitur hoc esse falsum, quia si essent istae duae causae distinctae, & vna significaret id, quod per aliam effici debebat, quaritur an illae causae essent distinctae, & connexae, & subordinatae, aut non essent subordinatae. Si autem causae istae non essent subordinatae & connexae, possibile erat vnam earum significare, qd per alteram effici debebat, immo includit contradictionem, quia significare fundatur super esse. Necesse est ergo, q si vna hēt cū altera connexionem in signando, quod ē habeat in efficiendo. Si autem istae duae causae distinctae sic habent se, q vna est connexa alteri, & subordinata ei, necesse est, q quicquid per vnam efficitur, per alteram efficiatur, cum sic habeat ordo causarum, q magis vtes influant in effectum vltimum, & in cas inferiores minus vtes, & deinde alie minus vniuersales, & imediate influant in effectum, & in causas minus vniuersales, & sic procedendo, donec deueniatur ad infimam causam, q solum influat in effectum, qui sibi immediatus est, & non in aliqua aliam causam. Et ista est ratio, quare in generationibus vniocis, vel actionibus, causa vltima assimilatur sibi passum, vel effectum: s. m. speciem, ut in generatione hominis, licet oēs causae superiores influant ad eius generationem, & licet magis agant q ipse homo s. m. primam regulam libri de causis, somnis causa primaria, magis influat in suum effectum q causa secundaria. Tū homio particularis causa existens assimilatur sibi genitum, & non aliqua de causis superioribus. Quod autem sit talis subordinatio causarum, & q quicquid agit vna, agit alia, satis patet p Philosophū in 2. Phys. scilicet Sol, & homo generant hominem, & in 7. Physicor. de hoc latius habetur Exod. 23. cap. & ibi vide.

Quo cognoscant somnia aliquid significantia.

Cap. 7.

Tex. 16.

effectum significatum per somnium. unde datur regula uniuersaliter. quod nulla res naturalis est, quae signet aliquid, quod ipsa, vel totaliter, vel secundum partem efficere non possit.

Dicitur ergo, ut supra incepimus, quod si res causans somnium, nihil ultra somnium efficere potest, non est danda aliqua signatio somnij, sicut perturbatio phantasiae non potest habere aliam actionem realem, nisi ipsam inuolutionem specierum, in quibus causatur somnium. Ergo si causetur somnium ex perturbatione phantasiae exinanitae, vel alias, non potest illud somnium aliquid significare, & ista talia somnia vocantur vana proprie, quia vanum est, quod finem non habet, vel finem non assequitur, & de ijs proprie loquebatur Salomon Ecclesia. c. 5. Vbi plurima somnia, ibi plurimae vanitates. Sic etiam si aliquis in vigilia valde quid timuit, in somnijs continget circa talia eum versari, scilicet, quod somniet se mori, vel iugulari, vel alias in magna pericula incidere, & quia ille timor praecedens directe non habebat alium effectum, nisi turbationem phantasiae, talia somnia significare nihil possunt, & stultum valde esset in talibus querere interpretem, & communiter talia sunt omnia, in quibus communiter versamur. Si autem somnia sint ab aliqua causa potente aliqd efficere praeter ipsum somnium, tunc ibi significatio aliqua est, & istud significabit somnium, quod res, a qua causatum est, efficere potest, & ideo quando somnia sunt a Deo, vel a rebus naturaliter agentibus, ut a corporibus coelestibus (quia ista agentia aliquid praeter somnium efficere possunt) ista somnia habebunt aliquam significationem.

Sed adhuc dices, quomodo cognoscetur vtrum somnia nobis aduenientia sint a Deo, vel natura, vel alias. Non potest certissima regula dari, quia contingit caed somnia esse a Deo, & ab alijs causis, quia maior causa potest semper idem quod minor. Recurrendum est ergo ad ipsius somniantis rectum iudicium, qui bene suam nouerit habitudinem, scilicet, vtrum in eo praecessisset ebrietas, vel timor, aut aliqua occupatio, vel affectio, circa res somniantas, quia tunc istud somnium poterat ab ipsis exterioribus rebus euenire, prout retineatur in phantasia, & tunc talia somnia, nihil signant, cum species retentae in phantasia solam habent actionem spiritualem, scilicet immutare per somnia, & inclinare hominem ad diuersos affectus, exterius autem nullam nouerit actionem habent. Et sic est in amatoribus, qui propter nimias affectiones, & species amabilem eis fortiter immanentes, per noctem sola phantasiae versantur circa ea, quae per diem concupiscebant, ideo somnia amantium nulla sunt, cum nihil signare possint, & ob hoc Virgilius in Bucolicis, Ecloga octaua, vocat somnia amatorum fictiones, dicens:

Credimus, an qui amant ipsi sibi somnia fingunt.

Et sic potest considerare homo de alijs dispositionibus, quas habebat antequam iret dormitum, & somniet. Nam per haec potest verisimiliter conijcere, unde de sibi somnia insurgant, licet in quibusdam somnijs satis pateat, quod non sunt a Deo, quia in se ipsis vilescunt. Secundum autem, quod supra diximus ad hoc quod aliquis somnij interpretatio queri deberet, oportet, quod habeat aliquam certitudinem. Licet enim somnium aliquid significet, si tamen causa effectiua significari non habet magnam determinationem ad suum effectum, sed ut frequenter, vel quasi ad vtrumlibet, tunc non oportet, inquirere determinationem somniorum in talibus. Patet autem, quia quaedam causae naturales sunt, quae non multam habent determinationem ad suum effectum. Est autem circa hoc aduertendum, quod licet Aristoteles dicat in fine primi Ethicorum, factis autem paulisper trasmutationibus

meliora sunt phantasmata studiosi, idest, quod somnia virorum bonorum sunt meliora somnijs vitiosorum, & stultorum, tñ somnia stultorum, & insipientium maiorem certitudinem, & significationem habent, quae somnia virorum sapientium, & sanctorum. Sicut enim dicit Philosophus in libro 1. De bona fortuna, vbi multus intellectus pauca fortuna, vbi autem paucus intellectus, ibi multa fortuna. Conformiter ait in 3. lib. de somno, in quo tractat de diuinatione, quae fit in somnijs, dicit, quod sapientes proprium motum habent, idest motum secundum sapientiam, idest paucos motus extrinsecos percipiunt. Stulti autem & insipientes, quia proprios motus non habent, cum deferta sit eorum phantasia, & intelligentes multos motus extrinsecos recipiunt, sicut rebus naturalibus. Quando cumq; ergo mouetur phantasia sapientis per somnium, mouetur, quae in ipsa retinetur, sicut cogitando per somnium de ijs circa quae in die versatus est. Et quia cogitatio praecedens in vigilia, non habet aliquam causalitatem, nisi ad motum phantasiae: ideo somnia sapientium sunt aliquid pure causatum, & non sunt signa. Stulti autem vel insipientes habentes vacuum phantasia, recipiunt species, vel mutantur in eis in influentiam rerum naturalium, & quia res naturales sunt causatiuae alicuius effectus ultra ipsum somnium, ideo illa insipientium somnia significationem habent, & aliquam certitudinem. Sic etiam patet, quia licet homines praecellant omnia animalia quantum ad tactum, ut patet in 2. de Anima, tamen quaedam animalia, ut cornices sentiunt in tactum temporum mutationes quantum ad pluuia, quia ante pluuia clamant, ut ait Isidorus 12. Etymolog. homines autem non sentiunt aliquid horum, maxime in vigilia, in qua nullum somnium contingere potest propter occupationem phantasiae circa actus ratiocinatioes. Et ideo licet corpora caelestia illo tempore vigiliae, magis influant in nos quam in cornices, vel alia animalia, tamen non percipimus, ut ait Arist. 3. De somno & vigilia. Ad maiorem autem euidenciam, adhuc considerandum est, quod somnia illa interpretari licet, quae habent aliquam causam, ad quam habent necessariam, vel quasi necessariam connexionem naturalem, vel voluntariam potentem res ad esse, vel non esse necessitare, quae connexio aliquo modo possit esse nobis nota. Si autem aliqua somnia sint, quae sic non habeant, nec interpretari, nec assentire eis licet. Et sciendum pro hoc, quod causa somniorum in generali est duplex, quaedam extrinseca, quaedam intrinseca. Intrinseca autem est duplex, quaedam est casualis motus phantasmatum sic, vel sic, & ex hoc motu causatur quaedam complexio, quasi propositio signans aliquid sic esse, vel contrario modo. Et sic communiter aliqui somniant ea, circa quae per diem versati sunt, & ista non sunt signa, sed signata, nisi valde per accidens. In istis autem praedicere, vel iudicare aliquid valde est vanum & illicitum, quia talia non signant quicquam, & si contingeret, forte aliquid significare, non oporteret ad illud accedere, quia causa per accidens non facit certum iudicium. Et de ijs dicitur in Catone. Somnia ne cures, alia causa intrinseca somniorum est corporis dispositio, quia phantasmata formantur interdum in complexione, vel actualis dispositionis. Sicut illi qui sunt phlegmatici, siue complexiois frigidae, somniant se interdum per niuem, aut aquam, vel glaciem portari. Sic et de colericis, & sanguineis conformiter ad suas complexiones. Melancholici sunt qui frequentius somniant, & certissime causa est, quia sunt propter mordacitatem complexiois ad interiorum motum veloces, ut ait Philosophus 3. de Somno & vigilia. Et ideo dicit Philosophus in eodem lib. quod gratiosi Medicorum dicunt ad somnia oportere attendere, quia ista multum in patiente demonstrant.

Sic

Sic enim ait Commentator, quod quidam laboras in egritudine somniauit sibi infundi in gutture multam picem, & sequenti die euomit coleram nigram in magna quantitate. In istis autem, quia causa naturalis est effectus sequitur naturaliter: ideo non est illicitum iudicare, licet aliquando sequatur error, quia etiam natura errat aliquando in valde particularibus, licet raro. Sic enim ait Philosophus lib. 1. de Histor. Animalium, c. 15. quod natura vult semper facere sinistram debiliore dextra, sed aliquando contingit ambrosios fieri, idest, quod ambrosios manus sint aequaliter valentes, & aequaliter agiles, & hoc consulebat Plato inducere per exercitationem, scilicet, quod efficerentur homines ambidextri, ut patet in fine secundi Politico. Causa extrinseca somniorum est duplex quaedam est corporalis, quaedam spiritualis: corporalis est celum, & elementaris natura, quae in nos continue influunt secundum suam conditionem, & sic influunt in omnia entia naturalia corporalia, ut in plantas. In mineralia, & in animalia bruta. Sic etiam influunt in phantasia nostram, quia licet virtus phantastica non sit corpus, nec pars corporis, efficit tamen aliqua virtus in corpore alligata specialiter alicui organo corporis, & quia illud organum est pars corporis habens certam complexionem, quae ipsa virtus phantastica, quae ibi est imitatur, necesse est, phantasia moueri a naturalibus agentibus in ea aliquid imprimendum. Causant ergo naturalia agentia in phantasia nostram aliqua phantasmata conformia temporis qualitati, & secundum hoc possunt fieri diuersa somnia in diuersis temporibus, secundum diuersas temporis qualitates. Ita tamen operatio corporum coelestium in phantasia non percipitur in vigilia propter motus frequentes virtutis ratiocinatioes, quibus intenta est virtus phantastica. In somnio autem cum sit quies virtutum animalium, & rationalium, & interdantur naturales, magis ista percipimus, ut ait Philosophus in secundo de Somno & vigilia. Super intellectum vero ista naturalia agentia potestatem non habent, quia intellectus nec est corpus, nec pars corporis, nec virtus alligata determinate parti corporis, immo nec toti corpori, licet in corpore sit, licet ipsa anima rationalis, cuius pars est ipsa voluntas, & memoria, vnta sit corpori realiter. Quia corpus vegetat, & viuificat, & intra ipsum corpus intelligit, tamen quantum ad ipsam vim intellectiuam nullam habet specialem colligationem. ex qua veritate commentator Auerrois habuit occasionem errandi, dicens non esse totum intellectum, quot sunt homines, sed vnum & eundem numero intellectum esse in omnibus hominibus, qui eis vnitur secundum phantasia. Causa autem extrinseca somniorum spiritualis est duplex. scilicet Deus, aut demon. Deus enim interdum per se, interdum per Angelos bonos mutat phantasia nostram imprimendo ei nouas rerum species ad concipiendum aliqua noua, vel species antiquas aliter ordinando, ut aliquid significarent, quod ante nullo modo significabant. Sed vt communiter ista somnia fiunt per Angelos sibi ministrantes ad salutem istorum inferiorum, ut patet ad Hebr. 1. c. quod autem Deus per se ipsum in ijs inferioribus operaretur esset mutare, quasi naturam, sicut si Deus faceret, quod ignis non combureret combustibilia, sed ipse Deus per se sine igne adiuncto combureret. Iste autem mutationes rarissime fiunt etiam in corporalibus, & tunc propter aliquam causam valde specialem, ut nos instruiamur, & Dei potentiam admiremur. In spiritualibus autem dato, quod mutaretur ille ordo, scilicet Deus per se ipsum operaretur, nos non cognoscemus, & sic inuoluntate fieret talis mutatio, quod non est concedendum, quia Deus, & natura nihil faciunt frustra, ut colligitur ex 1. c. primi Politico. Exemplum huius habetur supra

Alph. Toft. super Geni.

Causa extrinseca somniorum est duplex.

Causa somniorum duplex.

Causa extrinseca somniorum duplex.

Deus & natura, nihil agunt frustra.

Quo cognoscetur somnia quae sunt a Deo, & quae a natura, vel ab alijs causis.

Modus iste somniorum dupliciter contingit.

Causa extrinseca spiritualis.

3. r. c. vbi dicitur de somnio Iacob, quando vidit ascendentes arietes varios, & maculosos super oues, quia dicitur ibi, quod Angelus demonstrauit ei hoc. Et iste modus somniorum contingit dupliciter, quia aliquando vni mittitur ipsum somnium, & non datur intelligentia. Sicuti fuit in Pharaone, & in Eneuchis suis, scilicet pinxerunt, & pistore, quia licet isti habuerint a Deo somnium non tamen interpretationem, ut patet hic, & c. sequi. Alij solum datur interpretatio somnij, & non ipsum somnium, & sic fuit de Ioseph, qui ista non somniauit, sed interpretatus est. Sic etiam est de Daniele, & Nabuchodonosor, & Balthasar. Quia Nabuchodonosor somniauit, & non intellexit: ut patet Daniel. 2. & 4. c. Daniel autem interpretatus est. Et Balthasar vidit visionem, & non intellexit, sed Daniel, licet factum Balthasar non ad somnium, sed ad vigiliam pertineat. Est tamen aliquo modo simile huic. Isti vero, qui somniant, & non intelligunt, licet talia somnia a Deo mittantur, non sunt Prophetae, sed illi sunt Prophetae, qui ea interpretantur, quia intelligentia opus est in visione, ut patet Daniel. 10. c. id est necessaria est intelligentia rei visae in somnijs ad hoc, quod videns dicatur Propheta. In istis autem somnijs licitum est interpretari, quia talia somnia inuariabilem virtutem habent cum ex Deo sint. Sed non est hoc licitum cui libet interpretari, sed solum illis quibus a Deo datum est. Et isti qui talia interpretantur Prophetae sunt, quia sine naturali cognitione non fit. Et sic dicitur Num. 12. c. Si quis fuerit inter vos Propheta in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Causa extrinseca spiritualis est demon, quae etiam somnia in nobis causat, quae vocantur demonum illusiones, ut ait Gregorius. 4. Dialogorum. Et isti etiam per nocturnam visionem a demonibus immutantur in phantasia, sicut patet de adorantibus Phoebum in Delpho insula vna de Cycladibus, vbi maximum eius templum est, quia ibi virgo, quae erat sacerdos Phoebo, cum intraret in antro Phoebi replebatur a Phoebo, deinde dormiebat, & post somnia dicebat, vel cum replebatur a Phoebo furebat, & sic nihil intelligens veritates alijs declarabat. Alij autem assumebant folia lauri, quae tripodas vocantur, & reperiuntur in illa insula specialiter, & illas apponebant sub caputibus, & tunc in somnijs responsionem eorum, quae volebant accipiebant. De ijs tangit Lucanus in tertio de bello Iulij Caesaris, & Pompei, & aliquoter in fine primi. In ijs autem somnijs superuacuum est praenosticare, sed sole artes demonum, quas malefici nouerunt hoc praenosticant ex pactis occultis, vel manificis, quae cum demonibus habent. Haec autem licet plena veritate consent nimis vniuersaliter dicta sunt. Iudicare autem quae somnia eueniant ex casuali motu phantasmatum, quae ex corporis complexionali dispositione, quae ex Deo, vel demonibus, nimis labor est, nec credo in ijs perfectam posse dari regulam, quia contingit ea infinitis modis verti.

Caute ergo vtendum est somniorum interpretatione, vt non nisi a deuotissimis hominibus talium interpretationes quaramus, ab ijs etiam nimium abstinendo, ne magnus error interdicat iudicanti. Vnde licet quibusdam, vt supradictum est assentire possimus, & interpretationem querere, ad pericula deuotanda securus esset, nullius somnij interpretationem requirere.

Nunc ad argumentum, quod supra fiebat, scilicet, quod nemo sit, qui obseruet somnia. Respondetur, quod obseruare somnia aliquo modo licitum est, aliquo modo illicitum, vt supra determinatum est, illic autem solum prohibemur obseruare somnia superstitiosa, vel somnijs etiam naturalibus in suis interpretationibus magnam fidem adhibere.

Zz 3 Ioseph

effectum significatum per somnium. vnde datur regula vniuersaliter, quod nulla res naturalis est, qua signetur aliquid, quod ipsa, vel totaliter, vel secundum partem efficere non possit.

Dicitur ergo, vt supra incepimus, quod si res causans somnium, nihil vltra somnium efficere potest, non est danda aliqua signatio somnij, sicut perturbatio phantasie non potest habere aliam actionem realem, nisi ipsam inuolutionem specierum, in quibus causatur somnium. Ergo si causetur somnium ex perturbatione phantasie exinanite, vel alias, non potest illud somnium aliquid significare; & ista talia somnia vocantur vana proprie, quia vanum est, quod finem non habet, vel finem non assequatur, & de ijs proprie loquebatur Salomon Ecclesia. c. 5. Vbi plurima somnia, ibi plurimae vanitates. Sic etiam si aliquis in vigilia valde quid timuit, in somnijs contingeret circa talia eum versari, scilicet, quod somniaret se mori, vel iugulari, vel alias in magna pericula incidere, & quia ille timor praecedens directe non habebat alium effectum, nisi turbationem phantasie, talia somnia significare nihil possunt, & stultum valde esset in talibus querere interpretem, & communiter talia sunt omnia, in quibus communiter versamur. Si autem somnia sint ab aliqua causa potente aliqd efficere praeter ipsum somnium, tunc ibi significatio aliqua est, & istud significabit somnium, quod res, a qua causatum est, efficere potest, & ideo quando somnia sunt a Deo, vel a rebus naturaliter agentibus, vt a corporibus coelestibus (quia ista agentia aliquid praeter somnium efficere possunt) ista somnia habebunt aliquam significationem.

Sed adhuc dices, quomodo cognoscetur vtrum somnia nobis aduenientia sint a Deo, vel natura, vel alias. Non potest certissima regula dari, quia contingit eadem somnia esse a Deo, & ab alijs causis, quia maior causa potest semper idem quod minor. Recurrendum est ergo ad ipsius somniantis rectum iudicium, qui bene suam nouerit habitudinem, scilicet, vtrum in eo praesens sit ebrietas, vel timor, aut aliqua occupatio, vel affectio, circa res somniantas, quia tunc istud somnium poterat ab ipsis exterioribus rebus euenire, prout retinentur in phantasia, & tunc talia somnia, nihil signant, cum species rerenta in phantasia solum habent actionem spirituales, scilicet immutare per somnia, & inclinare hominem ad diuersos affectus, exterius autem nullam realem actionem habent. Et sic est in amatoribus, qui propter nimias affectiones, & species amabilem eis fortiter immanentes, per noctem sola phantasia versantur circa ea, quae per diem concupiscebant, ideo somnia amantium nulla sunt, cum nihil signare possint, & ob hoc Virgilius in Bucolicis, Ecloga octaua, vocat somnia amatorum fictiones, dicens:

Credimus, an qui amant ipsi sibi somnia fingunt.

Et sic potest considerare homo de alijs dispositionibus, quas habebat antequam iret dormitum, & somniaret. Nam per haec potest verisimiliter conijcere, vnde de sibi somnia insurgant, licet in quibusdam somnijs satis pateat, quod non sunt a Deo, quia in se ipsis vilescunt. Secundum autem, quod supra diximus ad hoc quod aliquis somnij interpretatio queri deberet, oportet, quod habeat aliquam certitudinem. Licet enim somnium aliquid significet, si tamen causa effectiua significati non habet magnam determinationem ad suum effectum, sed vt frequenter, vel quasi ad vtrumlibet, tunc non oportet, inquirere determinationem somniorum in talibus. Patet autem, quia quaedam causae naturales sunt, quae non multam habent determinationem ad suum effectum. Est autem circa hoc aduertendum, quod licet Aristoteles dicat in fine primi Ethicorum, factis autem paulisper trasmutationibus

Quo cognoscitur somnia qui sunt a Deo, & qui a natura, vel ab alijs causis.

F meliora sunt phantasmata studiosi, id est, quod somnia virorum bonorum sunt meliora somnijs vitiosorum, & stultorum, tñ somnia stultorum, & insipientium maiorem certitudinem, & significationem habent, quae somnia virorum sapientium, & sanctorum. Sicut enim dicit Philosophus in libro 1. De bona fortuna, vbi multus intellectus pauca fortuna, vbi autem paucus intellectus, ibi multa fortuna. Conformiter ait in 3. lib. de somno, in quo tractat de diuinatione, quae fit in somnijs, dicit, quod sapientes proprium motum habent, id est motum secundum sapientiam, id est paucos motus extrinsecos percipiunt. Stulti autem & insipientes, quia proprios motus non habent, cum deserta sit eorum phantasia, & intelligentes multos motus extrinsecos recipiunt, scilicet rebus naturalibus. Quandoquocumque ergo mouetur phantasia sapientis per somnium, mouetur, quae in ipsa retinetur, scilicet cogitando per somnium de ijs circa quae in die versatus est. Et quia cogitatio praecedens in vigilia, non habet aliquam casualitatem, nisi ad motum phantasie: ideo somnia sapientum sunt aliquid pure causatum, & non sunt signa. Stulti autem vel insipientes habentes vacuum phantasia, recipiunt species, vel mutantur in eis in influentiam rerum naturalium, & quia res naturales sunt causatae alicuius effectus vltra ipsum somnium, ideo illa insipientum somnia significationem habent, & aliquam certitudinem. Sic etiam patet, quia licet homines praecellant omnia animalia quantum ad tactum, vt patet in 2. de Anima, tamen quaedam animalia, vt comices sentiunt in tactum temporum mutationes quantum ad pluuias, quia ante pluuiam clamant, vt ait Isidorus 12. Etymolog. homines autem non sentiunt aliquid horum, maxime in vigilia, in qua nullum somnium contingere potest propter occupationem phantasie circa actus ratiocinatioes. Et ideo licet corpora caelestia illo tempore vigiliae, magis influant in nos quam in cornices, vel alia animalia, tamen non percipiunt, vt ait Arist. 3. De somno & vigilia. Ad maiorem autem euidenciam, adhuc considerandum est, quod somnia illa interpretari licet, quae habent aliquam causam, ad quam habent necessariam, vel quasi necessariam connexionem naturalem, vel voluntariam potentem res ad esse, vel non esse necessitare, quae connexio aliquo modo possit esse nobis nota. Si autem aliqua somnia sint, quae sic non habeant, nec interpretari, nec assentire eis licet. Et sciendum pro hoc, quod causa somniorum in generali est duplex, quaedam extrinseca, quaedam intrinseca. Intrinseca autem est duplex, quaedam est casualis motus phantasmatum sic, vel sic, & ex hoc motu causatur quaedam complexio, quasi propositio signans aliquid sic esse, vel contrario modo. Et sic communiter aliqui somniant ea, circa quae per diem versati sunt, & ista non sunt signa, sed signata, nisi valde per accidens. In istis autem praedicere, vel iudicare aliquid valde est vanum & illicitum, quia talia non signant quicquam, & si contingeret forte aliquid significare, non oporteret ad illud attendere, quia causa per accidens non facit certum iudicium. Et de ijs dicit in Catone. Somnia ne cures, alia causa intrinseca somniorum est corporis dispositio, quia phantasmata formantur interdum in conuenientiam complexionis, vel actualis dispositionis. Sicut illi qui sunt phlegmatici, siue complexionis frigida, somniant se interdum per niuem, aut aquam, vel glaciem portari. Sic et de colericis, & sanguineis conformiter ad suas complexionones. Melancholici sunt qui frequentius somniant, & certissime causa est, quia sunt propter mordacitatem complexionis ad interiorum motus veloces, vt ait Philosophus 3. de Somno & vigilia. Et id dicit Philosophus in eodem lib. quod gratiosi Medicorum dicunt ad somnia oportere attendere, quia ista multum in patiente demonstrat,

Causa somniorum est duplex.

Causa extrinseca somniorum est duplex.

Deus & natura, nihil agunt frustra.

Sic enim ait Commentator, quod quidam laboras in egritudine somnauit sibi in fundi in gutture multam picem, & sequenti die euomuit coleram nigram in magna quantitate. In istis autem, quia causa naturalis est effectus sequitur naturaliter: ideo non est illicitum iudicare, licet aliquando sequatur error, quia etiam natura errat aliquando in valde particularibus, licet raro. Sic enim ait Philosophus lib. 1. de Histor. Animalium, c. 15. quod natura vult semper facere sinistram debiliore dextra, sed aliquando contingit ambi dextros fieri, id est, quod ambae manus sint aequaliter valentes, & aequaliter agiles, & hoc consulebat Plato inducere per exercitationem, scilicet, quod efficerent homines ambidextri, vt patet in fine secundi Politico. Causa extrinseca somniorum est duplex, quaedam est corporalis, quaedam spiritualis: corporalis est celum, & elementaris natura, quae in nos continue influunt secundum suam conditionem, & sic influunt in omnia entia naturalia corporalia, vt in plantas. In mineralia, & in animalia bruta. Sic etiam influunt in phantasia nostram, quia licet virtus phantastica non sit corpus, nec pars corporis, est tamen aliqua virtus in corpore alligata specialiter alicui organo corporis, & quia illud organum est pars corporis habens certam complexionem, quae ipsa virtus phantastica, quae ibi est imitatur, necesse est, phantasia moueri a naturalibus agentibus in ea aliquid imprimendum. Causant ergo naturalia agentia in phantasia nostram aliqua phantasmata conformia temporis qualitati, & secundum hoc possunt fieri diuersa somnia in diuersis temporibus, secundum diuersas temporis qualitates. Ista tamen operatio corporum coelestium in phantasia non percipitur in vigilia propter motus frequentes virtutis ratiocinatioes, quibus intenta est virtus phantastica. In somnio autem cum sit quies virtutum animalium, & rationalium, & intenduntur naturales, magis ista percipiunt, vt ait Philosophus in secundo de Somno & vigilia. Super intellectum vero ista naturalia agentia potestatem non habent, quia intellectus nec est corpus, nec pars corporis, nec virtus alligata determinate parti corporis, immo nec toti corpori, licet in corpore sit, licet ipsa anima rationalis, cuius pars est ipsa voluntas, & memoria, vnde sit corpori realiter. Quia corpus vegetat, & viuificat, & intra ipsum corpus intelligit, tamen quantum ad ipsam vim intellectiuam nullam habet specialem colligationem. ex qua veritate commentator Auerrois habuit occasionem errandi, dicens non esse totum intellectus, quot sunt homines, sed vnum & eundem numero intellectum esse in omnibus hominibus, qui eis viuunt secundum phantasia. Causa autem extrinseca somniorum spiritualis est duplex. scilicet Deus, aut daemon. Deus enim interdum per se, interdum per Angelos bonos mutat phantasia nostram imprimendo ei nouas rerum species ad concipiendum aliqua noua, vel species antiquas aliter ordinando, vt aliquid significarent, quod ante nullo modo significabant. Sed vt communiter ista somnia sunt per Angelos sibi ministrantes ad salutem istorum inferiorum, vt patet ad Hebr. 1. c. quod autem Deus per se ipsum in ijs inferioribus operaretur esset mutare, quasi naturam, sicut si Deus faceret, quod ignis non combureret combustibilia, sed ipse Deus per se sine igne adiuncto combureret. Iste autem mutationes rarissime fiunt etiam in corporalibus, & tunc propter aliquam causam valde specialem, vt nos instruamur, & Dei potentiam admiremur. In spiritualibus autem dato, quod mutaretur ille ordo, scilicet Deus per se ipsum operaretur, nos non cognoscemus, & sic inutiliter fieret talis mutatio, quod non est concedendum, quia Deus, & natura nihil faciunt frustra, vt colligitur ex 1. c. primi Politico. Exemplum huius habetur supra

Alph. Toft. super Gen.

A 31. c. vbi dicitur de somnio Iacob, quando vidit ascendentes arietes varios, & maculosos super oues, quia dicitur ibi, quod Angelus demonstrauit ei hoc. Et iste modus somniorum contingit dupliciter, quia aliquando vni mittitur ipsum somnium, & non datur intelligentia. Sicut fuit in Pharaone, & in Eunucho suis, scilicet pincerna, & pistore, quia licet isti habuerint a Deo somnium non tamen interpretationem, vt patet hic, & c. sequi. Alij solum datur interpretatio somnij, & non ipsum somnium, & sic fuit de Ioseph, quia ista non somnauit, sed interpretatus est. Sic etiam est de Daniele, & Nabuchodonosor, & Balthasar. Quia Nabuchodonosor somnauit, & non intellexit: vt patet Daniel. 2. & 4. c. Daniel autem interpretatus est. Et Balthasar vidit visionem, & non intellexit, sed Daniel, licet factum Balthasar non ad somnium, sed ad vigiliam pertineat. Est tamen aliquo modo simile huic. Isti vero, quod somniant, & non intelligunt, licet talia somnia a Deo mittantur non sunt Prophetae, sed illi sunt Prophetae, qui ea interpretantur, quia intelligentia opus est in visione, vt patet Daniel. 10. c. id est necessaria est intelligentia rei visae in somnijs ad hoc, quod videns dicatur Propheta. In istis autem somnijs licitum est interpretari, quia talia somnia inuariabilem virtutem habent cum ex Deo sint. Sed non est hoc licitum cuilibet interpretari, sed solum illis quibus a Deo datum est. Et isti qui talia interpretantur Prophetae sunt, quia sine naturali cognitione non fit. Et sic dicitur Num. 12. c. Si quis fuerit inter vos Propheta in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Causa extrinseca spiritualis est demon, quae etiam somnia in nobis causat, quae vocantur demonum illusiones, vt ait Gregorius. 4. Dialogorum. Et isti etiam per nocturnam visionem a demonibus immutantur in phantasia, sicut patet de adorantibus Phoebum in Delpho insula vna de Cycladibus, vbi maximum eius templum est, quia ibi virgo, quae erat sacerdos Phoebi, cum intraret in antrum Phoebi replebatur a Phoebo, deinde dormiebat, & post somnia dicebat, vel cum repletur a Phoebo furebat, & sic nihil intelligens veritates alijs declarabat. Alij autem assumebant folia lauri, quae tripodes vocantur, & reperiuntur in illa insula specialiter, & illas apponebant sub capitibus, & tunc in somnijs responsum eorum, quae volebant accipiebant. De ijs tangit Lucanus in tertio de bello Iulij Caesaris, & Pompei, & aequaliter in fine primi. In ijs autem somnijs superuacuum est praenosticare, sed solum artes daemonum, quas malefici nouerunt hoc praenosticant ex pactis occultis, vel manifestis, quae cum demonibus habent. Haec autem licet plena veritate constant nimis vniuersaliter dicta sunt. Iudicare autem quae somnia eueniant ex casuali motu phantasmatum, quae ex corporis complexionali dispositione, quae ex Deo, vel demonibus, nimis labor est, nec credo in ijs perfectam posse dari regulam, quia contingit ea infinitis modis verti.

Modus iste somniorum dupliciter contingit.

Causa extrinseca spiritualis.

B Caute ergo vtendum est somniorum interpretatione, vt non nisi a deuotissimis hominibus talium interpretationes quaeramus, ab ijs etiam nimium abstinento, ne magnus error intercidat iudicanti. Vnde licet quibusdam, vt supra dictum est assentire possimus, & interpretationem quaerere, ad pericula deuotanda securus esset, nullius somnij interpretationem requirere.

C Nunc ad argumentum, quod supra fiebat, scilicet, quod nemo sit, qui obseruet somnia. Respondetur, quod obseruare somnia aliquo modo licitum est, aliquo modo illicitum, vt supra determinatum est. Illic autem solum prohibemur obseruare somnia superstitiosa, vel somnijs etiam naturalibus in suis interpretationibus magnam fidem adhibere.

D Nunc ad argumentum, quod supra fiebat, scilicet, quod nemo sit, qui obseruet somnia. Respondetur, quod obseruare somnia aliquo modo licitum est, aliquo modo illicitum, vt supra determinatum est. Illic autem solum prohibemur obseruare somnia superstitiosa, vel somnijs etiam naturalibus in suis interpretationibus magnam fidem adhibere.

E Nunc ad argumentum, quod supra fiebat, scilicet, quod nemo sit, qui obseruet somnia. Respondetur, quod obseruare somnia aliquo modo licitum est, aliquo modo illicitum, vt supra determinatum est. Illic autem solum prohibemur obseruare somnia superstitiosa, vel somnijs etiam naturalibus in suis interpretationibus magnam fidem adhibere.

Zz 3 Ioseph

Ioseph postquam interpretatus est Pharaonis somnia de bobus, & spicis, Aegypto toti praeficitur; deinde accepta uxore Afeneth filios duos suscipit.
Cap. XLI.

DOST duos annos vidit Pharaosomnium. Putabat se stare super fluium, de quo ascendebant septem boues pulchrae, & crassae nimis, & pascebantur in locis palustribus. Aliae quoque septem emergebant de flumine, foedae confectaeque macie, & pascebantur in ipsa amniripa in locis virentibus, deuoraueruntque eas, quarum mira species, & habitudo corporum erat. Expergefactus Pharaos, rursus dormiuit, & vidit alterum somnium: septem spicae pullulabant in culmo vno plenae, atque formosae: aliae quoque totidem spicae tenues, & percussae vredine oriebantur, deuorantes omnem priorum pulchritudinem. Euigilans Pharaos post quietem, & facto mane, pauore perterritus, misit ad omnes coniectores Aegypti, cunctosque sapientes, & accersitis narrauit somnium, nec erat, qui interpretaretur. Tunc demum reminiscens magister pincernarum, ait: Confiteor peccatum meum. iratus rex seruis suis, me & magistrum pistorum retrudi iussit in carcerem principis militum, vbi vna nocte vterque vidimus somnium praesagium futurorum. Erat ibi pueri Hebraeus, eiusdem ducis militum famulus: cui narrantes somnia, audiuius quidquid postea rei probauit euentus. Ego enim redditus sum officio meo, & ille suspensus est in cruce. Protinus ad regis imperium e ductum de carcere Ioseph tononderunt: ac veste mutata, obtulerunt ei. Cui ille ait: Vidi somnia, nec est qui edisserat; audiuique te sapientissimè conijcere. Respondit Ioseph: Absque me Deus respondebit prospera Pharaoni. Narrauit ergo Pharaos quod viderat: Putabam me stare super ripam fluminis, & septem boues de amne conscendere, pulchras nimis, & obesas carnibus, quae in pastu paludis uireta carpebant. Et ecce has sequebantur aliae septem boues intantum deformes, & macilentae, vrunquam tales in terra Aegypti viderim; quae deuoratis & consumptis prioribus, nul-

lum saturitatis dedere vestigium: sed simili macie, & squallore torpebant. Euigilans rursus sopore depressus, vidi somnium: Septem spicae pullulabant in culmo vno plene atque pulcherrimae. Aliae quoque septem tenues, & percussae vredine, oriebantur estipula, quae priorum pulchritudinem deuorauerunt. Narraui coniectoribus somnium, & nemo est qui edisserat. Respondit Ioseph: Somnium regis vnum est: quae facturus est Deus, ostendit Pharaoni. Septem boues pulchrae, & septem spicae plene, septem vbertatis anni sunt: eandemque vim somnij comprehendunt. Septem quoque boues tenues, atque macilentae, quae ascenderunt post eas, & septem spicae tenues, & vento vrente percussae, septem anni venturae sunt famis, qui hoc ordine complebuntur: Ecce septem anni venient fertilitatis magne in vniuersa terra Aegypti, quos sequentur septem anni alij tanta sterilitatis, vt obliuioni tradatur cuncta retro abundantia: consumptura est enim fames omnem terram, & vbertatis magnitudinem perditura est inopie magnitudo. Quod autem vidisti secundo ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est, eo quod fiat sermo Dei, & velocius impleatur. Nunc ergo prouideat rex virum sapientem, & industrium, & praeficiat eum terrae Aegypti, qui constituat praepositos per cunctas regiones, & quintam partem fructuum, per septem annos fertilitatis, quiam nunc futuri sunt, congreget in horrea, & omne frumentum sub Pharaonis potestate condatur, serueturque in vrbibus, & praeparetur futurae septem annorum fami, quae oppressura est Aegyptum, & non consumetur terra inopia. Placuit Pharaoni consilium, & cunctis ministris eius. Locutusque est ad eos: Num inuenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Dixit ergo ad Ioseph: Quia ostendit tibi Deus omnia, quae locutus es, nunquid sapientio rem, & consimilem tui inuenire potero? Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tantum regni folio te precedam. Dixitque rursus Pharaos ad Ioseph: Ecce, constitui te super vniuersam terram Aegypti. Tulitque annulum de manu sua, & dedit eum in manu eius, vestiuitque eum stola byssina,

byssina, & collo torquem auream circumposuit: fecit eum ascendere super currum suum secundum, clamante pracone, vt omnes coram eo genuflecterent, & praepositum esse scirent vniuersae terrae Aegypti. Dixit quoque rex Aegypti ad Ioseph: Ego sum Pharaos: absque tuo imperio non mouebit quisquam manum, aut pedem in omni terra Aegypti. Veritque nomen eius, & vocauit eum lingua Aegyptiaca saluatorem mundi: Deditque illi uxorem Afeneth filiam Putipharis sacerdotis Heliopoleos. Egressus est, itaque Ioseph ad terram Aegypti, rriginta annorum erat, quando stetit in conspectu regis Pharaonis, & circumiuit omnes regiones Aegypti. Venitque fertilitas septem annorum, & in manipulos redactae segetes congregatae sunt in horrea Aegypti. Omnis etiam frugum abundantia in singulis vrbibus condita est. Tantaque fuit abundantia tritici, ut arenae maris coaequaretur, & copia mensuram excederet. Nati sunt autem Ioseph filij duo antequam veniret fames: quos peperit ei Afeneth filia Putipharis sacerdotis Heliopoleos. Vocauitque nomen primogeniti Manasses dicens: Obliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & domus patris mei. Nomen quoque secundi appellauit Ephraim, dicens: Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meae. Igitur transactis septem vbertatis annis, qui fuerant in Aegypto, ceperunt venire septem anni inopiae, quos praedixerat Ioseph, & in vniuerso orbe fames praualuit, in cuncta autem terra Aegypti panis erat. Qua esuriente clamauit populus ad Pharaonem, alimenta petens. Quibus ille respondit: Ite ad Ioseph, & quicquid ipse vobis dixerit, facite. Crescebat autem quotidie fames in omni terra, aperuitque Ioseph vniuersa horrea, & vendebat Aegyptijs: nam & illos oppresserat fames. Omnesque prouinciae veniebant in Aegyptum, vt emerent escas, & malum inopiae temperarent.

Infra 46.

Dan. 2.

Diuisio.

POST duos. Descripta Ioseph diuturna incarceratione, hic agitur de eius nimia exaltatione: & hoc fuit, quia apparuit valde sapiens in somniorum declaratione: & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eius sapientiae declaratio: secundo ipsius exaltatio, ibi. *Placuit Pharaoni.* Tertio interpretationis suae impletio ibi. *Venitque fertilitas.* Sapientia autem duplex demonstratur hic vna quae ad speculatum intellectum pertinet in cognitione v-

Alph. Tost. super Gen.

ritatum futurarum, quantum ad interpretationem somniorum: alia in ordinatione rerum gerendarum, quia sapientis est ordinare, & ista pertinet ad intellectum practicum, scilicet ad prudentiam de ista, ibi. *Nunc ergo.* Circa primum. *Post duos annos.* Isti duo anni computantur a tempore immediato superiori, scilicet a restitutione magistrum pincernarum, & suspensione pistoris. Moratus fuit tanto tempore Ioseph in carcere post restitutionem magistrum pincernarum, quia vt dicunt Iudaei, Ioseph nimis confidit in humano adiutorio, id est Deus permisit eum ad tempus pati. *Vidit Pharaosomnium.* Idest vidit per somnium aliquas visiones, vel phantasmata. *Putabat se stare super fluium.* Rectè loquitur, quia non stabat realiter super fluium, sed secundum apparentiam visionis in somnio apparebat esse super fluium, nec intelligas, quod Pharaos per somnium putaret se esse super fluium, id est super aquam: sed putabat se stare super fluium, id est in aliquo colle eminente ipsi fluitio, vel in aliquo palatio, cuius situs esset altus, & in littore fluminis, sicut sunt multa palatia dominorum, & isto modo loquitur scriptura, cum dicit Psalm. 23. quod terra est fundata super maria, & super flumina, scilicet quantum ad partes eminentes. Iste fluius, de quo hic dicitur est Nilus vnus de quatuor fluminibus paradisi, & irrigat planiora Aegypti, de quo multa diximus supra 26. ca. & supra 2. cap. *De quo ascendebant.* Idest videbantur ascendere, & dicitur, quod ascendebant, quia flumen semper est in locis humilioribus terrae cum aqua semper labatur ad prona. *Pulchrae.* Quantum ad apparentiam, & figuram & *Crassae nimis.* Quantum ad corpulentiam. Quid autem ista significant infra haberet, scilicet septem annos fertilitatis magna. *Et pascebantur in locis palustribus.* Idest in locis aquaticis, vbi sunt paludes, quia ibi sunt magna herbae, & multa aqua, quibus indigent pecora. *Aliae quoque septem.* Post istas. *Emergebant de flumine.* Emergere proprie de flumine est de aqua emergere, sed iste non emergebat de ipsa aqua, sed magis de aliquibus fructibus, vel locis humilibus circa aquam, ita quod viderentur exire de aqua. *Fada.* Quantum ad figuram, & incessum, quia tarde mouebantur ex debilitate. *Et confecta macie.* Idest debilitate per macredinem. *Et pascebantur in ipsa amnis ripa.* Idest in ripa fluminis, & non dicitur sic de alijs, scilicet, quod pascerentur in ripa fluminis. Et notanter sic dicitur, quia in septem annis, quibus sterilitas durauit, non erat pascula, nisi circa fluium. In alijs autem annis erant in tota Aegypto. Et ratio est, quia vt declarauimus latius supra 26. c. in Aegypto, nunquam potest esse sterilitas, nisi ex defectu Nili, quando modicum crescit, quia in illa terra non sunt pluuiae nutriendes segetes, vt patet Deuteronom. 11. sed per duas inundationes, quas facit Nilus tota terra humectatur, & segetes vique ad maturitatem deducit. Quando ergo Nilus multum exundat impeditur agricolae, ne possint terram colere, & sic per accidens sequitur sterilitas. Etiam quando modicum inudat, sequitur fames necessario, cum nullus imber in terra illa sit, & secundum minorem inundationem terra magis sterilis est, quando autem medio modo exundat terra fertilis est, quia nec humiditas deficit, nec tempora debita colendi impedit. Est autem maior inundatio in Nilo 22. cubitorum, mediocrius vero est 16. deinde quantum cun que minoratur, nocium valde est. Et quia ista sterilitas septem annorum fuit propter defectum inundationis Nili, ideo aqua eius cum modicum, vel nihil exudaret, solum erat herba apud ripam fluminis, & ibi pascebantur animalia, quae conseruari poterant. Tpe aut fertilitatis, quod signat per septem vacca pingues, non dicebantur vaccae pasci in ripa fluminis, sed in locis palustribus, quasi

Duplex sapientia

Sapientia Iosephi de claratio.

Emergere quid.

Vnde in Aegypto oritur sterilitas.

Zz 4 vbi que

ubique essent paludes ex congruenti inundatione nili: In locis viventibus. Quia adhuc tempore magna sterilitatis loca, quae erant coniuncta aquae, scilicet in ripa fluminis, virentia erant. Deuoraueruntque eas, quarum mira species, & habitudo corporis erat. Id est videbatur, quod septem vaccae macilentae deuorabant septem, quae erant pingues, quia anni septem sterilitatis deuorauerunt totam priorem fertilitatem. Quorum mira species. Id est figura, quantum ad pulchritudinem. Et habitu do corporis. Scilicet crassedo corporis erat. Experretilis Pharaonis. Hoc fuit propter duo. Primo, ut non viderentur ambo illa somnia ex indistincta phantasia processisse, quia postquam experrectus fuisset, si aliqua mutatio phantasiae erat, periret. Et sic licet forte vellemus dicere vnum esse ex phantasia forte sic indispofita, tamen non poterat, idem dici de secundo.

Item ut Pharaon recordaretur somnij sui, quando euigilaret, & non obliuisceret prioris per secundum adueniens. Rursum dormiuit. Comendato memoriae primo somnio. Et vidit alterum somnium. Quod erat alterum quantum ad tempus, & apparitionem. Sed non quantum ad significationem, quia eadem significatio erat in vtroque, vt supra dixit Ioseph ipsi Pharaoni. Septem spica pullulabant. Id est nascebantur. In culmo vno. Id est in vno calamo, siue cana, & hoc signum magna fertilitatis erat, quod septem spicae nascerentur, quia communiter non nascitur in vno culmo, nisi vna spica. Plena. Scilicet, quod ipse spicae & folliculi erant repleti substantia panis. Atque formosa. Quia aspectus erat eorum valde gratus. Aliquoque totidem spicae venas. Id est etiam signant septem annos vbertatis, & sterilitatis, & licet causa duplicationis huius somnij infra ponatur, scilicet ad maiorem certitudinem, & velocitatem implentionis, tamen adhuc ponebantur ista duo somnia, scilicet vnum in vaccis, & aliud in spicis, quia in septem annis vbertatis, non solum fuit vbertas in frugibus, sed etiam in foetibus pecorum, & in septem annis sterilitatis non solum fuit sterilitas in frugibus, sed etiam in foetibus animalibus, licet de animalibus non erat tanta cura, tunc Aegyptijs. Quia Aegyptij in illo tempore, & post per magnum tempus non comedebant carnes, sed adorabant ipsa animalia. De primo patet infra 46. cap. in fine, scilicet detestantur Aegyptij omnes pastores ouium. Si autem ipsi comedere oves, non detestarentur pastores eorum, habebat tamen Pharaon aliquos pastores, vt patet infra 47. capit. vbi dixit Pharaon Ioseph: Si videris inter fratres tuos viros industrios, constatue eos magistros pecorum meorum. Ista tamen pecora non erant ad escum carniam, sed ad vsum lanarum, & pellium, & lacticianij, quod non modicam partem vitae monstrauit. De secundo, scilicet, quod Aegyptij colerent ista pecora, vt Deos, patet Exod. 8. cap. vbi dicebat Moyses Pharaoni, vt permitteret eos sacrificare in deserto itinere dierum trium, cui respondit Pharaon: sacrificare domino Deo vestro in terra hac. Ad quem Moyses inquit: non potest ita fieri. Nunquid abominaciones Aegyptiorum sacrificabimus domino Deo nostro? quod si mastrauerimus animalia, quae colunt Aegyptij, coram ipsis lapidibus nos obruent. Totidem spicae. Quia tot erant anni sterilitatis, sicut fertilitatis. Percussit vrentine. Id est vento vrente. Vrebantur in principio germinationis spicae, & rose noxio perfundebantur. Et sic licet postea folliculi, & spicae crescerent, tamen ipsa grana continentia mollissimam substantiam panis vrebantur, ita quod nullo modo crescerent. Deuorantes omnem pulchritudinem priorum. Id est, quod considerata sterilitate istarum septem spicarum percussarunt, nihil videbatur pulchritudo priorum spicarum pulchrarum, & plenarum. Euigilans Pharaon post

Aegyptij non comedebant carnes.

quietem. Non dicitur quies, ita quod Pharaon tunc multum quiesceret, quia vt immediatè subiungitur perteritus erat, sed vocatur quies ipse somnus. Sic enim diffiniunt Philosophi: Somnus est quies virtutum animalium cum intentione naturalium, vt patet in secundo de somno, & vigilia. Et sic euigilauit Pharaon post quietem, id est post somnium. Et factomane. Licet de nocte euigilauerit post secundum somnium, tamen non fecit vocari immediatè coniectores vtque ad diem. Pauore perterritus. Quia putauit illud somnium alicuius magni mali superuenturi regno suo signum esse. Misti ad coniectores, qui erant in tota Aegypto. Dicitur coniectores somniorum interpretatores, & vocantur coniectores proprie a conijciendo, id est iudicando per coniecturas, quia isti, qui somnia interpretantur, non sequuntur aliquam certitudinem, sed quasdam praesumptiones leues, nisi forte a Deo interpretationem habeant, & tunc illi non vocantur proprie coniectores, sed Prophetae. Cumlosque sapientes. Id est etiam ad omnes alios, qui erant sapientes in naturalibus, vel in Astrologicis siue Geometricis, licet coniectores non essent, vt ab omnibus somnia melius interpretarentur. Erant autem tunc multi sapientes in Aegypto, quia Abraham docuerat eos in Astrologia, cum descenderat in Aegyptum, vt patet supra 12. cap. Aristot. autem dicit primo Metaphys. quod propter numerum admirari sacerdotes in Aegypto inceperunt prophetari. Et idem vult Seneca in libris de naturalibus

Diffinitio somnij.

Quid sint coniectores somniorum.

Cap. 11.

Cap. 10.

Questionibus. Quomodo cunque sit satis patet, quod ibi fuit, quasi principium omnium scientiarum, maxime Astrologia, & Geometria. Astrologia quidem, quia cum terra illa sit caris Meteorologicis impressionibus turbantibus aerem, claro lumine cursus siderum contemplabantur. Maxime quia sacerdotes Aegypti, qui valde abstinentes erant, omni negotio carentes soli contemplationi Astrologicae, & naturali vacabant. Etiam Geometriae, quia vt ait Isidorus Etymolog. libro 3. nam semel Nilo ultra soliti cursus alueum profluente confususque limibibus praediorum agrum ab agro prius per lineas diuiserunt, inde principium ad alia Geometrica datum est. In hac terra primum studium generale vniuersi, scilicet, Memphis ciuitas fuit, in qua sapientissimi sacerdotes Aegypti manebant. Ideo Pythagoras volens famosam Aegyptiorum addiscere disciplinam, adijt Memphiticos vates, vt dicit Hieronymus in epistola ad Paulinum, capit. 1. & ibidem diximus multa de eo secundum Valerium, & alios.

Plato etiam famosus vir, vt Geometriam, & Astrologiam perfecte comprehenderet, Aegyptum peragravit, vt ait Hieronymus, vbi supra. Durauit autem studium Memphiticum per valde multos annos. Quia adhuc tempore Alexandri Macedoniae durabat. Fuit namque in adiutorium Darij contra ipsum Zoroas Memphiticus, qui in Astrologia, & Geometria, tunc temporis opinatissimus habebatur. De quo Gualterus Alexandreidis libro 3.

Post studia Aegypti multiplicata ad Atheniensem in Graecia, in Achaia prouincia sapientia dilatata fuit, deinde per totum orbem successiue. Et accessit. Id est vocatis. Narrauit somnium. Homines temporis illius dediti idolatrie omnibus superstitionibus studebant, vnde somniorum interpretationem, tanquam aliud sacramentum habebant. Nec erat qui interpretaretur. s. satisfaciendo voluntati regis. Nam vt Hebraei dicunt dabant multas interpretationes frivolas, si rex de propinquo septem de filiabus suis sepeheret. Et aliae septem ei nascerentur. Sed ista non videbantur coherere directe, nec poterat aliquo modo contentari Pharaon, & hoc modo faciebat Deus, vt Ioseph vocaret ad interpretes.

interpretandum. Tunc demum. Hic ponitur per quem fuit introductus Ioseph ad interpretandum somnia Pharaonis. Tunc demum. Id est finaliter. Reminiscens Pincernarum magistrum. Haec tunc non fuerat memor venientibus prosperis, vt patet praeced. cap. Sed quia nunc vidit esse necessitatem interpretum recogitans intra se recordatus fuit interpretis sui Ioseph. Confiteor peccatum meum. Satis erat graue peccatum, & dura species ingratitude, vt vult Seneca tanti beneficii accepti obliuisci, & praeposuit istud praebulum princeps Pincernarum propter duo, primo, vt seipsum accusatum excusaret, quia si ipse non se accusasset de illa ingratitude, & retulisset tantum beneficium interpretationis quantum receperat a Ioseph, alij eum ingratitude accusarent, vt ergo alij non accusarent ipse seipsum accusauit: secundo, quia volebat Principes Pincernarum introducere Ioseph ad interpretandum somnia Regis, & quia tenebatur in carcere, necesse erat ad educendum eum inde enarrare gesta somniorum in carcere, & modum incarcerationis Ioseph. Iratus Rex seruis suis. Licet loqueretur Princeps Pincernarum directe ad Pharaonem, tamen non loquebatur in secunda persona, quae est propria eius, ad quem loquimur, sed in secunda, quia maior vbertas, & reuerentia est. Sic enim nunc loquimur regibus, & magnis viris dicentes, vestra dominatio mandauit hoc fieri, & non dicimus: vos mandauistis hoc fieri. Iratus Rex seruis suis. Scilicet mihi magistro Pincernarum, & magistro Pistorum. Me & magistrum Pistorum. Patet litera vtque ibi. Praesagium futurorum. Id est illa somnia, quae nos vidimus non erant vana, quia sic rei probauit euentus. Sed vocabantur praesagium futurorum, id est demonstrantia aliquid futurum. Praesagium dicitur diuinatio, vel significatio futurorum. Erat ibi puer Hebraeus. Scilicet Ioseph, qui cognoscebatur ab omnibus esse Hebraeus, vel quia forte iste magister Pincernarum solus cognouit, cum Ioseph dixit ei se fuisse furtim ablatum de terra Hebraeorum, & vocatur puer non etate, quia quando declarauit illa somnia Pistoris, & Pincernae in carcere, erat annorum 28. quod patet, quia quando fuit Ioseph adductus ad interpretandum somnia Pharaonis erat annorum 30. vt patet infra in litera, sed hoc fuit duobus annis post interpretationem somniorum in carcere, ergo erat tunc annorum 28. Vocatur ergo puer. i. seruus, quia ministrabat eis, vt patet praeced. cap. & patet etiam quia immediatè dicitur. Eiusdem ducis militum famulus. Id est, quod ille, puer Aegyptius erat famulus Principis carceris. Vel satis potest vocari puer etate, quia licet simpliciter non esset puer, erat tamen puer respectu ipsorum Eunuchorum, s. magistrum Pincernarum, & magistrum Pistorum, qui iam erant magni viri. Audiuius quicquid postea rei probauit euentus. Satis pulcher modus abbreviandi cum omnia satis clare dicat nihil de eis explicat. Protinus ad Regis imperium. Cum audiuit Pharaon ita sapienter interpretari Ioseph madauit, vt immediatè educeretur de carcere, & praesentaretur coram eo. Eductum totonderunt. Erat enim in carcere in habitu neglecto, & caetate dilata, capillis vndique crescentibus. Et si dicas, quia Ioseph placuit in oculis Principis carceris, & regebatur cuncta per manum eius, ignorante Principe carceris quid fieret, tamen confidebat in recta dispositione Ioseph. Respondeatur, quod licet Ioseph fuerit reuocatus a vinculis speciali gratia, & quaedam alia ei specialiter fierent tamen habitum incarcerationis, & modum non mutauit, quia adhuc ibi ministrabat Principi carceris, & alijs incarcerationis nobilibus, vt supra patet. Veste mutata. Quia non decebat aliquem coram Rege in habitu fordidissimo apparere. Sic patet Esther 4. cap. quia Mardocheus non intrabat aulam regiam, cum esset indutus vestibus per-

Quando Ioseph declarauit somnia Pincernae erat annos natus 28.

tinentibus ad lamentum. Nec est qui edisserat. Id est perfecte declaret. Audiui te prudentissimè conijcere. Id est audiui, quod tu sapientissimè iudicabis de somnijs. Ecce adhuc errabat Pharaon, quia Ioseph vocauit coniectorem. i. iudicantem per coniecturas sicut iudicabant alij sapientes humanitus, sed non erat sic, quia Ioseph Propheta erat, cum Deus ei ista reuelaret, sicut alijs Prophetis alia reuelabat: aliter enim non posuisset tam certo iudicio futuros euentus comprehendere, & istum errorem habuerunt antiqui Gentilium historici, qui aliquid de hoc dixerunt. Vnde Trogus Pompeius Chronographorum omnium maximus, & rerum gestarum indagator curiosissimus, qui libros historicos 40. fecit, & historiam suam a Nino Rege Assiriorum capite antiquissimo inchoauit, vt ait Aug. de ciui. Dei lib. 4. cap. 6. & Iustinus eius abbreviator dixerunt, quod ante annos vrbis condita, id est antequam Roma fieret annis mille, & octo, qui sunt ante natiuitatem Christi anni mille septingenti quinquaginta octo, fuit apud Aegyptum insolita, & fastidiosa rerum vbertas. Deinde dura & intolerabilis sterilitas, cui Ioseph vir sapiens diuina prouisione subuenit, de quo subdit quod cum iste Ioseph inter fratres suos minimus esset, quia alios ingenio, & industria exercebat, fratres rimentes sibi in posterum eum mercatoribus vendiderunt, a quibus deportatus in Aegyptum cum magis artem ibi didicisset, & solerti ingenio eam percipisset, breui tpe Regi Aegypti valde carus fuit. Nam prodigiorum sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit, id est artem dedit ad somnia interpretanda, nihilque ei diuinarum rerum, & humanarum incognitum fuit a Deo, vt agrorum sterilitate ante multos annos prospiciens fruges congregasset tanquam experimenta eius fuerunt, vt non ab homine, sed a Deo viderentur. In his autem isti historici Gentium licet ingenio acutissimè, & rerum gestarum solertissimè sacrarum tamen literarum ignari a veritate deuiauerunt: cuilibet enim satis patet intuenti sacras literas. Ioseph namque non arte magica, sed diuina sapientia ad quaesita respondebat. Nam artem addiscere nefas esse putabat, quia in ea quaedam demonum pacta sunt, quod odit verissimus Dei cultor. Occasio errandi hiis historicis.

Primus interpretandi somnia dedit artem.

Occasio errandi hiis historicis.

quibus ipsi rerum exordia scribere moliti sunt. Sacerdotes quippe Aegypti inuidentes laudibus veri Dei, & fame Ioseph, & timentes cultum Idololorum suorum aut minui, aut aboleri si planam veritatem confiterent, in qua demonstraretur laudatus Deus Hebraeorum, qui tanta prodigia super Pharaonem, & seruis eius, & Deos Aegyptiorum ostendit, vt patet per principia Exo. vsque ad 14. cap. Et famosus videretur Moyses, per cuius manum tanta fuissent facta mirabilia, quibus non immerito dijs Aegyptiorum praeponebatur, longè sanè aliter quae se haberent, narrarentur, vt infra magis differemus. De ijs Paulus Orosius li. 1. de Ormesta mundi ab hoc loco vsque circa finem huius cap. vbi tangitur historia, Aeneas, quae fuit vno anno post ea, quae dicuntur hic de Ioseph, quae stetit coram Pharaone. Absque me respondit Deus prospera Pharaoni. Prudentissimè rudit hic Ioseph resellendo, & aliquo modo emendando dictum, & intentionem Pharaonis. Dixerat. n. supra Pharaon Ioseph esse prudentissimum coniectorem. i. prudentissimè iudicantem per quasdam coniecturas, & regulas traditas humanitus, Ioseph autem negans hoc dixit. Absque me respondit Deus. Id est non intelligas o Rex, quod ego respondeo tibi in hac parte, quia Deus respondebit abique me, id est Deus per suam sapientiam sine me, id est sine aliqua mea sapientia humanitus acquisita coniectandi, qualem tu putas, respondebit tibi. Et hoc erat quod Deus daret reuelationem

tionem Prophetica[m] Ioseph, per qua[m] declararet somnia Regis; ea enim qua[m] Propheta dicunt, quia Deo inspirante dicunt, Deus dicere videtur: immo verissime ipse dicit, quia actio secundum veritatem, & doctrinam Philosophorum denominatur a principio agendi, primo, & non ab instrumento, ut patet per Aristot. in 5. Ethic. circa finem, ubi quaerit an iniustum pati sit voluntarium. Cum ergo Deus sit principium supernaturaliter mouens, & elevans intellectum Prophetarum, & ipse Propheta est, ut aliquid motum, & instrumentum non proprie dicitur, Iaias, vel talis Propheta dixit: sed Deus per Iaiam, & istum modum loquendi servavit Hieronymus in Epistola ad Paulinum, cap. 4. dicens Malachias Propheta, immo Dominus per Malachiam interrogavit Sacerdotes. *Prospera Pharaoni.* Ex hoc apparet quod Ioseph cognovit antequam praesentaret Pharaoni. alius non potuisset asserere coram Rege Domini responsum prospera, quia timeret si non dicit cognovisset quod venirent adversa. Ex quo dicendum quod antequam veniret ad Pharaonem Deus indicauerat ei somnia eius, & somniorum interpretationem, ut minus formidaret se ei praesentare. *Super ripam fluminis.* Hic proprius loquitur Scriptura supra, quia supra dixerat, quod putabat se stare super fluvium. Sed quomodo dicitur dicatur intelligitur quod putabat esse Pharaonem in aliquo Palatio magno pendente super ripam fluminis, vel in aliquo colle. Et sic dicit supra 24. ca. ubi dixit Eliezer servus Abrahae: ego sto hodie super fontem. i. in terra eminente super aquam fontis. Sic etiam dicit Psalm. 134. super flumina Babylonis illic sedimus. Manifestum est, quod isti non sedebant super aquam fluminis, sed super ripam fluminis, sicut dicitur Ezechiel. 1. ca. quod ipse cum captivus fuit apud fluvium Chobar, & iste est fluvius Babylonis, apud quem erant captivi Iudaei, qui dicebant haec verba, super flumina Babylonis. *Septem boues.* Supra dixerat vaccas, sed indere est, quia bos comprehendit utrumque genus. *De anne conscendere.* Id est ascendere de aqua fluminis. *Et obesitas carnis.* Id est pinguis carnis, vel circumdatis. Quia in circuitu rotundae erant carnes. *Quae in paludibus.* In loco paschuali apud paludes. *Vireta carpebant.* Id est comedebant herbas virides. *Has septem sequebantur aliae.* Septem ponuntur istae vaccae siue pingues, siue macrae simul, quia omnes anni fertilitatis continuo sibi succedentes fuerunt, & eodem modo omnes anni sterilitatis. *Ut nunquam tales in terra Aegypti viderim.* Quia nunquam fuit talis sterilitas in tota Aegypto a die, quo inhabitari coepit. *Quae deuoratis, & consumptis prioribus.* Quantum ad apparentiam, non quantum ad rem, nec enim vult dicere, quod videbatur Pharaoni, quod septem vaccae deuorarent alias septem, quia hoc non capit intellectus, nec imaginatio, cum vaccae non sint animalia comedentia carnes. Sed est metaphora. scilicet tanta esse videbatur macredo posteriorum septem, quod priores pingues iam videbantur deuoratae, & consumptae, & hoc innuitur infra cum dicitur. *Nullum satyritatis dedere vestigium.* Id est tanta sterilitas per septem posteriores secuta fuit, quod nullum signum prioris vbertatis mansit. *Sed simili macie.* Id est macredine, & squalore. Id est duritie, vel asperitate. *Torpebant.* Torpere est turpem apparere, vel deformatum. Hoc erat in vacis, quia praeter macredine figurarum earum turpes erant, & squalida, id est dura, quia tanta macredo nihil praeter ossa, & cutem reliquerat, quae duritie & macredinem causant. Et hoc dicitur de pinguis. Et patet quia dicitur. *Simili macie.* Id est sicut posteriores erant macrae ita videbantur iam priores, quae praecedebant, & hoc quia isti septem anni sterilitatis ita fuerunt duri, ut crederent homines omnes annos priores similes fuisse. *Quigilans rursus sopore depressus.* Id est licet euigilaerim

post primum somnium, & non debuissim dormire formidans rem ita grauem, tamen sopor oppressit me. Sic dicitur de discipulis tribus Christi Matth. 26. cap. quos Christus monuerat, ut vigilarent cum ipso imminente captione; tamen dormierunt, & subigitur causa, quia oculi eorum tenebantur grauari, & forte iste sopor fuit faciente Deo, ut aliud somnium videret. *Alii septem oriebantur de stipula.* De alijs dixit, quod pullulabant de culmo vno, de istis dicit, quod oriebatur de stipula, quia stipula siccitatem dicit, quae conuenit sterilitati. *Quae priorum pulchritudinem deuorauerunt.* Id est pulchritudo priorum visus est nihil esse praeter deformatum istarum septem. *Respondit Ioseph.* Hic ponitur Ioseph responsio. *Somnium Regis vnum est.* Non in se ipso, quia varie imagines erant, scilicet spicarum, & vaccarum, & in diuersis temporibus visus sunt, quia somnium de vaccis primo, deinde somnium spicarum, ut patet supra. Sed vocatur vnum unitate rei signata, quia idem totaliter utrumque signabat. *Quae facturus est Deus ostendit Pharaoni.* Id est quod Deus ostendit Pharaoni in somnijs fertilitatem, & sterilitatem, quam facturus erat. Dicuntur ista a Deo fieri, quia sunt secundum motum Coeli, Caelum autem a Deo regitur. Fuerunt autem ista ostensa magis Pharaoni, quam alteri de Aegypto, quia prouidentia diuina, secundum quam gubernantur omnia inferiora, directius intendit Principes quam alios, quia isti continet totum populum in virtute. Vel forte Deus immisit istud somnium, ut fieret conseruatio frugum ad annos steriles, & quia nullus ita poterat hoc facere sicut Pharaon: ideo ei congrue reuelata sunt, vel quia Deus volebat exaltare Ioseph in Aegypto per viam sapientalem in somniorum interpretationem, & quia nullus est, qui eum ad honores promouere possit, nisi Rex: ideo Regi reuelata sunt, & magis talia somnia immisit quam alia, quia nullum somnium erat per cuius interpretationem magis gratus Pharaoni, & toti populo esse poterat quam per istud, cum hic declararet eis modus, per quem conseruari potuissent, & nisi istud fuisset, oportebat eos funditus perire, vel Aegyptiacas sedes relinquere, alias inquirentes regiones. *Septem boues pulchrae, & septem spica plena, septem vbertatis anni sunt.* Duplicatum fuit istud somnium propter causam infra positam, vel quia vbertas, & sterilitas erant in duobus, scilicet in frugibus, & in pecoribus. De utroque autem sterilitas, & abundantia notata est. *Eandemque vnum somnium comprehendunt.* Id est idem signant boues, quod spicae. *Septem spicae tenues.* Quia granis non repletis spicae nullam corpulentiam faciebant. *Et vento vrente percussa.* Hoc declarat quod supra dixerat, scilicet. *Et vrentine percussa.* Iste est ventus calidus, & nocuus consumens naturalem humiditatem granorum, ita quod nutriri post, aut augmentari non possint. Item potest assignari ratio conuenientiae quare per haec intelligatur fertilitas, & sterilitas. *Duplex causa fertilitatis.* Duplex enim est causa fertilitatis, scilicet bona terrae cultura, & bona seminatio. Primum signatur per vaccas fortes, & pingues, quia vaccae, vel boues pingues terram fortiter colunt. Secundum signatur per spicas, quia quando grana multa, & pingua sunt, fruges inde in abundantia nascuntur. *Duplex causa sterilitatis.* Contrario sunt duae causae sterilitatis, scilicet mala cultura agrorum, & mala seminatio: mala cultura innuitur per macilentas vaccas, quae debilitate, & paucum colunt. Et per spicas percussas vento vrente signatur mala seminatio, quia in granis istarum pauca, vel nulla vis est ad pullulandum spicas. Et hoc notatur infra 45. cap. cum dixit Ioseph quinquaginta annis adhuc restat, quibus nec arari, nec meti poterit. Et ista vult Nicolaus, & satis stare potest, sed non multum concordat sterilitati Aegyptiacae, quia illa, ut supra declarata.

Ioseph responsio.

Quare dicuntur haec a Deo fieri

Duplex causa fertilitatis.

Duplex causa sterilitatis.

Cofutatio opinionis Nicolai.

Determinatio.

Quaest. Cur Daniel vltra interpretationem reuelat etiam ad memoriam somnium obliuisti, Ioseph autem tantum interpretatur visionem.

deklarauimus accidit ex defectu Nili. Quia tunc modicum, aut nihil inundabat. Si autem fuit defectus agriculturae, aut seminationis, hoc non fuit per se, sed per accidens. Quia deficient aqua Nili exundare in terras per ariditate terra arari non poterat, nec prius feri, vel meti. Magis ergo vult quod diximus. Quod per fruges signatur vbertas, vel sterilitas in frugibus, per boues significatur sterilitas, vel fertilitas in carnibus. Circa supra dicta potest quaeri de interpretatione somniorum, cum dicamus Ioseph valuisse in somniorum interpretatione, & Danielelem, Ioseph autem circa Pharaonem, & Danielelem apud Nabuchodonosor.

Quare Daniel non solum interpretatus fuit somnium, sed et reuelit ad memoriam somnium regi obliuisti, Ioseph autem solum interpretatus fuit visionem? Respondet quod Deus dedit istis duobus gratiam interpretandi somnia, ut exaltaret eos apud Reges ostendendo eorum sapientiam. Sed in Daniele non poterat demonstrari sapientia solum interpretando somnium, quia euentus somnium quod tunc interpretatus fuit Daniel, erat ad multa tempora post, quia erat de statua aurea, & argentea significante omnia regna futura. Siue ergo in hoc male, vel bene interpretaretur Daniel non posset cito examinari, quia dependebat ex futuro multum distare. Non ergo iudicaretur ex hoc sapiens multum. Sed quod ipse reduceret Regi ad memoriam somnium quod solus Rex viderat, nullique reuelauerat, necessarium ad Deum pertinere: id congruebat, quod non solum somnium interpretaret, sed et referret illud iam elapsam a memoria Regis. In Ioseph autem non apparuit eadem ratio, quia somnium Pharaonis immediate implendum erat: id dato quod non referret Ioseph somnium obliuioni traditum, satis patebat eius sapientia, quia ipsa, quae dixit, Rex oculis suis paulo post contempletus est. Anni enim fertilitatis, de quibus interpretatus fuit somnium Ioseph, inceperunt in ipso anno, in quo ista declarata sunt. Et patet per ea, quae ponuntur. *Nunc autem prouideat Rex.* scilicet virum industrium quod possit procurare qualiter in tempore sterilitatis terra non pereat. Aliter respondeat, & valde bene. Quod vtrique dedit Deus gratiam interpretandi somnia, & sciendi quid somnium esset antequam ipse, quod somniauerat, enunciasset: tamen vltus fuit Ioseph gratia sua quantum ad reuelationem rerum somniatarum ipsi somnianti, sed solum quantum ad somniorum interpretationem, & hoc quod solum, quia non fuit necessarium Ioseph, quod annunciat Regi somnium, quia Rex recordabatur eius, si tamen non recordatus fuisset, Ioseph potuisset ei indicare, sicut indicauit Daniel Regi Nabuchodonosor. Et si forte Rex Nabuchodonosor non oblitus fuisset somnium suum, non recitasset illud Daniel. Fuit ergo data ista gratia aequalis vtrique, & patet, quia Ioseph bene cognovit somnium Pharaonis, cum dixit supra Pharaoni, aliquid me respondebit Deo prospera Pharaoni, & hoc antequam Pharaon aliquid de suo somnio recitasset, quia tamen rationem non dedit Ioseph, nisi praecognouisset somnium Pharaonis: aliam enim timeret, quod forte aliquis incouentus, vel malum Pharaon somniauerat, sed Ioseph firmiter atque in tempore asseruit, quod Deus responderet prospera Pharaoni: ergo cognouerat somnium Pharaonis: non tamen annunciat somnium Pharaoni, quia ipse Pharaon per se annunciat: in Daniele autem idem dicendum est, scilicet, quod accepit gratiam cognoscendi quid interpretandum esset, de quolibet somnio. Et praeter ea cognoscebat quid esset quod quilibet somniauerat. Quando autem Nabuchodonosor somniauit, si sciuit somnium suum referre, non enunciasset illud Daniel, sed eius interpretationem. Quia tamen oblitus fuerat Rex somnium, vltus fuit Daniel gratia vtraque, scilicet cognoscendo quid somnium fuerat, & quid significabat ipsum somnium. Cum tamen iterum somniauit Nabuchodonosor de magna arbore, & auiibus

atque reliquis commorantibus sub ea, quia ipse sciuit referre somnium suum, non reuelit illud Daniel, ut patet Danielis. cap. 4. *Qui hoc ordine complebuntur.* Hic ponitur ordo in completionem interpretationis somnium, & licet aliquantulum de se demonstraretur, scilicet, quod septem vaccae pingues praecedebant, & deinde interposito spatio a longe sequebantur eas aliae macilentae. Sed tamen non erat certificatus Pharaon de isto ordine: Nesciebat enim utrum prius anni fertilitatis, an sterilitatis venirent, deinde nesciebat utrum continuè, vel interpolatum istius anni complerentur. *Ecce anni septem venient fertilitatis.* scilicet immediate. *Quos sequentur alij septem tanta sterilitatis.* Non interponendo aliquos annos mediocres. *Ut obliuioni tradatur cuncta retro abundantia.* Homines magis aduertunt ad ea, quae praesentia sunt, quam ad praeterita, quia quae nunc sunt, magis mouent, maxime quando ea, quae nunc sunt, maiora sunt quam ea, quae transierunt, quae actualiter erant. Quia ergo ista sterilitas fuit ita afflictiva, omne bonum praeteritum abiit in obliuionem: *Consumptura est fames omnem terram.* Loquitur de terra Aegypti, & de alijs vicinis, quia non est intelligendum, quod non fuerit locus in toto orbe, in quo non esset fames. Sed dato, quod in Asia tota nunc esset magna frugum vbertas, & hic magna sterilitas, quid ad nos attinebat? quia nullo modo inde poteramus sustentari, ita procul mori, nisi sedes mutaremus. *Et vbertatis magnitudinem perditura inopiae magnitudo.* Id est licet fuerit magna vbertas, tamen nihil de ea relinqueretur, quia totum consumet sequens sterilitas, nec abundabit. *Quod autem vidisti secundo ad eandem rem pertinet somnium.* Id est somnium secundum, scilicet de spicis, quod pertinet ad eandem rem, id est signat idem, quod primum. *Firmitatis indicium est.* In eis enim quae Deus promittit si simpliciter promittit non est maior firmitas sic, quam si iuramento firmetur promissio, siue non. Est tamen firmitatis indicium quantum ad nos. Quia sicut inter homines magis creditur quibusdam verbis quam alteris, & magis iuramento, quam simplicibus verbis, & duplici promissioni quam vni: Ita apud Deum nos accipimus maiorem firmitatem esse in duobus promissionibus, quam in vna, licet non sic sit secundum veritatem. Deus tamen cognoscens conditionem nostram, quando nos certiores reddere vult, aut bis promittit, aut iuramento promissa firmat. Cum autem non tantum curat certos reddere, aut semel promittit, aut sine iuramento: cum non tamen nihil magis firmitatis sit, quam aliter sit, sed solum ut compleat. *Eo quod fiat sermo Dei.* Istud est, quod declarat duplicatio somnium, scilicet, quod ibi intelligitur, & velociter fieri. *Eo quod fiat sermo Dei.* Id est, ut scias certissimè, quod fit sermo Dei, quia aliquando Deus promittit aliqua mala, siue bona, quae intelliguntur conditionaliter, si fuerit idem status, qui est, cum talia publicantur. Si autem non manserit etiam promissum mutatur. Sic habetur Hierem. 18. ca. Repente loquar aduersum gentem, & aduersum regnum, ut eradicem, destruam, & disperdam illud. Si penitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum aduersus eam, agam ego penitentiam super malo, quod cogitavi, ut facerem ei, & subito loquar de gente, & regno, ut edificentur, & plantentur illud. Si malum fecerit in oculis meis, ut non audiat vocem meam, poenitentiam agam super bono, quod locutus sum, ut facerem ei. Et similia ponit Ezechiel. Volebat ergo hic dicere Ioseph, quod per istam duplicationem somnium significabatur, quod verbum Dei erat certissimum, & ex nulla conditione mutaret. *Et velociter implebitur ea, quae signata sunt, & hoc satis apparet, quia in anno interpretationis incepit totum hoc com-*

Ordo in completionem interpretationis somnium.

Hoc magis aduertunt ad ea, quae praesentia sunt quam ad praeterita.

Quid significabatur per duplicationem somnium.

Determinatio.

Torpega.

compleri. Fuit namque tunc primus annus vbertatis. Et hoc consonat nostro modo loquendi, quia vocamus aliquem hominem bis, quando eum velociter venire volumus. Si autem semel vocamus, non signatur tanta instantia animae. *Nunc ergo provideat.* Hic demonstratur sapiētia Ioseph in dispositione rerum agendarum. *Nunc ergo provideat Rex.* Declarauerat sapientiam suam Ioseph in reuelatione veritatum occultarum pertinentium ad intellectum speculatiuū, nunc demonstrat prudentiam suam providendo de remedio huic tanto periculo, quantum prouideri poterat modo humano, & dicit, quia vitum est qualiter magna fertilitas cuentura est, deinde durissima fames, superest vt Rex in hoc provideat ponendo vitum, qui colligat fruges, ne desit cibus in tempore famis. *Virum sapientem.* Sapiens proprie dicitur, qui considerat causas altissimas, vt patet in 6. Ethicorum, cap. de sapientia. Et solum vocatur sapientia Theologia, quæ considerat de causâ altissima, scilicet de Deo, & secundum Philosophum sola Meta. est sapientia, quia tractatur in 12. lib. eius de prima intelligentia, & de octo proprietatibus eius, & consequenter de alijs intelligentijs, & ista sunt maxima entia, vel maxime causa. Hoc modo nulla prudentia potest vocari sapientia, quia considerat causas inferiores immo agibilia humana, quæ sunt vltima causata. Et tunc accipitur hic vir sapiens, idest vir prudens. Alio modo sapientia assignatur in artibus certissimis, idest quod illi, qui sunt certissimi in aliqua arte, vocentur sapientes. Sic enim dicit Philosophus in 6. Ethic. in principio, cap. de sapientia. Sapientiam autem in artibus certissimis assignamus, puta Phidiam Latomum Sapientem, & Policletum statuificum. Hic quidem igitur nihil aliud signante sapientia quam quod virtus artis est, isto modo illi, qui excellentes in prudentia sunt, quia inter prudentes certissimi sunt, sapientes vocantur, & sic satis bene dicitur hic, qd deberet eligi vir sapiens. *Industrium.* Dicitur industrius vir bene actionibus applicatus, & contrariatur inepto, qui ad nihil utilis est. Vel dicitur industrius, qui diuersos modos inuenit ad aliquid agendum. *Et proficiat cum terre Aegypti.* Non quantum ad omnia negocia, quia tunc modicum differret à Rege, sed solum quantum ad istam procuracionem frugum. Valde bene ordinabat hic Ioseph faciens Monarchiam, vt scilicet vnus esset capitaneus omnium in isto negocio, & deinde ponerentur per singulas vrbes alij minores sub illo, & isti secundum mandatum superioris colligerent fruges in illa ciuitate. Si enim plures simul ponerentur non subordinati non concordarent ad vnum, quia quot capita, tot sensus, & sic negocium imperfectum maneret. Quando autem reducuntur omnia in vnum, ille quodammodo mouet omnes, quia est principium imperans, & quia ille vnus est, in se discordare non potest. Quantum ad hoc ergo optimam politiam elegit Ioseph, scilicet Monarchicam. Et ista est sententia Philosophi in 3. Polit. scilicet esse Monarchicum principatum simpliciter omnibus meliorem, licet sit per accidens periculosis, quia difficile est committere omnia vni: vt patet ibidem circa finem tertij Politij. Quando tamen securitas est de bonitate Principis, magis valeret Monarchiam constituere quam Aristocraticos plures facere, aut Oligarchicos, aut Timocratiā, vel Democratiam, Monarchiam autem tyrannidem nullus voluntarie constituit, sed Principes violenter efficiunt. Et hoc patet, quia in natura non est principatus aliquis, nisi Monarchicus, qui demonstratur esse optimus eo, quod ordo nature est optimus, vt patet in fine 12. Metaphy. scilicet entia nolunt male ordinari, mala est pluralitas Principum: bonus est ergo

Sapientia Ioseph in dispositione rerum agendarum.

Sapiens proprie dicitur. Cap. 7.

Sapientia dupliciter.

Cap. 7.

Quid sit in dustris.

Ratio disti

vnus Princeps. Hoc etiam manifestatur ex euentibus, quia in ciuitate Romana quando erant duo consules, qui totam rem publicam administrabant si ad bellum procedere deberent, sequebatur interdum magna discordia, & vincebantur Romani: vt patuit in maximo bello Romanorum contra Annibalem apud lacum Trasimenum, vbi discordantibus duobus consulibus, scilicet Paulo Aemilio, & Terentio Varrone volente Paulo Aemilio bellū ad diem alterum dilatare, quia Romana copia non satis promptæ ad bellum essent, Varrone Terentio contradicente bellum ea die satis discorditer, & infortunatè gestum est, ita vt caderent gladio quadraginta duo milia Romanorum, vt dicit Titus Liuius lib. 3. de secundo bello punico: & Romuleon lib. 4. Et hoc multotiens factum est. Vnde Romani meliori consilio ducti, cum bellū agere deberent dictatorem faciebant; qui solis quinque mensibus durabat, & in fine illorum veniebat Romam ad deponenda insignia dictature, etiam si tunc bellum instaret. Et si vir probus fuisset rursus eligebatur, iste autem omnem potestatem in bellis absolute habebat super consules, & omnes magistratus ac dignitates Romanas, & quia tanta potentia erat, tam paucio tempore permanebat. Quando tamen dictator creabat bella prospere agebantur. Si autem consules duo bella mouerent contra hostes infausta videbantur. Vnde hostes Romanorum istam acceperant sententiā, quod cum Romani nō creassent dictatorem, audacter aggrediebantur Romanas acies, quasi victas reputantes, cum autem dictatorem creatum esse cognoscerent, congregati formidabant. Aristoteles tamen magis securum quam simpliciter bonum sequi volens, dixit in 3. Polit. principatum Democraticum, idest popularem ciuitati valde conuenire, quia sine inuidia, & contentione est, cum tamē populares insipientes, & sine virtute sint, & secundum se iste principatus bonus non sit. *Et quintam partem frugum.* Tanta erat fertilitas illorum septem annorum, quod dempta quinta parte frugum ceteræ relicte sustentationi sufficiebant, & superabundabant. Sed quæritur cum tantum debuit durare tempus sterilitatis sicut fertilitatis, vt supra patuit, & in isto tempore sterilitatis nihil frugum colligeretur de terra, vt patet infra 45. cap. vbi dixit Ioseph fratribus suis quinque adhuc anni restant, quibus arari non poterit, nec meti. *Quare non fuit seruata medieta frugū?* Ad quod respondetur quod non erat necessaria, quia vt quidā volunt in temporibus sterilitatis aliquid seruebatur, & metebatur. Et hoc satis verisimile est, quod apud ripas Nilii ad aliquam saltem distantiam, vbi sufficiebat parua inundatio, poterat arari, & meti. Sed quia hoc valde paucum erat, pro nihilo reputabatur. Nihil, n. & inutile equiparantur. Etiam quia tempore fertilitatis aliqui diuites reseruauerant cibaria pro tempore sterilitatis, & ex illis multi sustentabantur. Vel melius quia homines tempore famis strictius vitam ducunt, quam tempore vbertatis, & paucioribus contentantur. *Per septem annos fertilitatis.* Sed dices quomodo poterant tanto tempore conseruari frumenta, scilicet à primo anno vbertatis vsque ad vltimum annum sterilitatis, in quo tempore erant anni 14? Rōdetur qd vt quidam volunt non accipiebantur frumenta iam triturata, & expurgata à paleis, sed accipiebantur fasciculi spicarum cum suis stipulis, & sic diutius conseruabantur, quia ille erat locus naturalis, & hoc infra patet in litera. Etiam potest dici in super quod erat distinctio inter ista frumenta, quia ea quæ in primo anno vbertatis collecta sunt, distincta, & p primo anno sterilitatis conseruata sunt, & ea quæ in secundo anno fertilitatis distincta fuerunt, pro secundo anno sterili-

Mala est pluralitas Principū.

Hostes Romanorum quam sententiam acceperant.

Quæst. 2. Cur nō seruata fuit medieta frugum, est prædixisset sterilitatē.

Responsio secunda.

Obiectio.

Responsio prima.

Responsio secunda.

Exaltatio Ioseph.

sterilitatis. Et sic de alijs annis ita quod nulla frumenta ultra septem annos durarent, & sic satis conseruari possent. *Qui iam nunc futuri sunt.* Idest nūc incipient, scilicet, quod illo anno, in quo Ioseph interpretatus fuit inceperant, scilicet in prima seminatione, & messio. *Congregat in horrea.* Idest faciat congregari in horrea per alios prepositos vrbiū sibi subiectos. *Omne frumentum sub Regis potestate condatur.* Loquitur quantum ad quintam partem frugum, de reliquis autem partibus viderent, & sererent agricolæ Aegypti: non enim posset intelligi, quod Rex acciperet omne frumentum, quia tunc nihil maneret populis ad cibum, & dicebat hoc Ioseph, ne permitterentur agricolæ in illis septem annis fertilibus aliquid vendere alienigenis, quod ipsi valde volebant, quia nō egebant tantis frugibus, & egebant pecunijs ad ceteras rerum commutationes. Sed Rex mandabat, vt quinta pars daretur ei pro conuenienti pretio secundum tempus vbertatis, & cogerebatur ad vendendum etiam si nollet, ipsi tamen valde volebant, quia reliquæ partes eis abundabant. Deinde si quisquam vellet de residuis partibus aliquid vendere, emebat illud prepositus Regis, ita qd nullum frumentum vendebatur extraneis, & sic condebat, idest custodiebatur in potestate Regis. Iosē frumentū vendibile. *Serueturque in vrbiū.* In locis, in quibus merebatur ibidem custodiebatur dispositis magnis horreis, & videtur debere fuisse ista loca incredibilis magnitudinis, in quibus tanta frugum copia in spicis conseruaretur, & fasciculis. *Et non consumetur terra inopia.* Scilicet morientibus hominibus præ ciborum inopia. Satis, n. verisimile est, qd in tanta rerum sterilitate aliqui saltem extra Aegyptum fame mortui fuerint. *Placuit Pharaoni consilium.* Hic ponitur secundum principale. Ipsi Ioseph promotio. Iosē per istā somniorum interpretationem, & prudentem dispositionem fuit exaltatus ad magnos honores. *Placuit Pharaoni consilium.* Quia vidit qd per istum modum poterat ipse, & oēs alij effugere periculum sterilitatis. *Et cum suis ministris eius.* Quia ista interpretatio somnij, & consilij fuerunt preposita coram Rege, & militibus suis. *Locutusq; est ad eos.* Scilicet Pharaon omnibus ministris suis. *Num.* Idest nunquid. *Inuenire poterimus.* Quasi dicat, non. *Qui Spiritus Dei plenus sit.* Vocat spiritum Dei virtutem interpretandi somnia certissime, qui vñ pro sui excellentia esse à Deo: sic habetur Daniel 5. cap. vbi dixit Regina ad Balthasar: Est vir in regno tuo, qd spiritum Deorum sanctorum habet in se: & in diebus patris tui scientia, & sapientia in eo iunēte sunt. Quod autem intelligatur illud de somniorum interpretacione, patet per ea, quæ sequuntur in Daniele, pater tuus, inquam, o Rex, quia spiritus amplior, & prudentia in te, & interpretacio somniorum, & ostensio secretorum, & solutio ligatorum inuenite sunt in eo, hoc est in Daniele, cui Rex imposuit nomen Balthasar. Et non credebant isti, qd haberet Ioseph spiritum Dei, qd spiritus eius moueretur ad intelligēda ista per reuelacionem Dei, quia non credebant aliquam communicationem esse hominum cum dijs, vt patet Dani. 2. cap. vbi dicit: Nemo est, qui sermonem istum reuelare possit exceptis dijs, quorum cum hominibus nō est communicacio. Et hoc voluit Aristoteles 8. Ethic. dicens qd inter Deos, & homines non est amicitia rāquam non sit ibi communicacio pp inæqualitatem. Quidam tñ Gentilium contra aliorum opinionem dixerunt Deos sibi loqui, vt Numa Pompilius, qui volens dare Romanis adhuc genti indomite leges, vt libenter reciperent, cum dijs se loqui fingebat. dicebat enim sibi Nympham Egeriam hæc sibi declarare: vnde, & frequentia sacrificia instituebat. De quo multa Quidius 3. Pastorum: & Augu. de ciuit. Dei lib. 3. cap.

Opinio quorūdam gentilium.

30. Et Lycurgus Lacedemonijs leges tradens finxit se ex auctoritate Phabi ista recipere, vt ait Augu. de ciuita. Dei, lib. 6. cap. 8. Sed volebant dicere, qd habebat spiritum Deorū. Iosē ita intelligebat secreta, sicut dii. licet posset reduci ad aliam partem secundum modū loquendi Trogi Pompeij, & Iustini, de quo supra diximus. Et patet iste modus ex sequenti litera, scilicet. *Quia ostendit tibi Deus omnia, quæ locutus es.* Idest quia Deus tibi reuelauit, licet iste verum diceret, quia mouebatur à Deo ad sic dicēdum, tñ ignorabat eum habere spiritum propheticum. Et erat ista opinio contra sapientes Gentilium, qui volebant Deos loqui hominibus. *Nunquid sapienterem.* Scilicet in disponendo ista, quæ facere oportet congregando frumenta. *Et similem tui.* Idest nec maiorem te in sapientia, nec equalem tibi inuenire potero. *Tu eris super domum meam.* Præpositus omnium famulorum meorum. *Et ad tui oris imperium cunctus populus obediet.* Idest non solum mandabis quantum ad ea, quæ pertinent ad domum meam, sed etiam ad omnes de regno. *Vno tantum.* Idest vna te præcedam te. Ponitur hic, vno, in neutra terminatione sine subiecto, & cum additur. *Regni solio.* Exponens superioris est. Iosē Pharaon volebat Iosēph esse ei æqualem in potestate præter hoc, qd non vocaretur Rex, nec sederet in solio Regis, in quo nullus vnquā sedebat, nisi Rex. *Eccc constitui te super vniuersam terram Aegypti.* Hoc satis intelligebatur in supradictis, quia si Pharaon in solo regni solio præcedere debebat Iosēph, cum Pharaon dominaretur toti Aegypto, necesse erat, vt Iosēph dominaretur Aegypto. *Tulit anulum de manu sua, & dedit in manu eius.* Scilicet in manu Iosēph. In hoc concedebatur tota potestas Iosēph, quia anulus Regis erat ad sigillandum literas, qui autē potest sigillare anulo Regis literas, potest ibi mandare quicquid voluerit. *Et vestiuit eum stolla bisina.* Idest veste facta de lino candidissimo, & delicatissimo. *Et collo torquem auream circumposuit.* Torques erat magnum ornamentum colli in modum circuli, & circumdabatur collo in signum magni honoris, quia non omnes ducebant talem ornatum, sed solum viri magni, & nobiles. Sic innuitur Dani. 5. cap. vbi dixit Balthasar Danieli si vales scripturam legere, & eius interpretacionē dicere, purpura induens, & torquem auream circa collum tuum habebis, & tertius princeps in regno meo eris. Et sic etiam innuitur in facto Manlij Torquati nobilis Romani, qui cum iret in bellum contra Gallos sub Tiro Quintio quēdam nobilem Gallum prouocantem eum ad singulare certamen, inuast, & occidit, & torque aurea, quam circa collum habebat spoljauit eam sibi apponens, a qua Manlius Torquatus in memoriam victoriae dictus est, vt ait Titus Liuius 6. ab vrbe condita: & Romuleon lib. 3. *Fecitque ascendere super currum suum secundum.* In ostentationem glorie, & honoris currum ascendit, & vocabatur ille currus secundus, quia habebat Rex duos currus preciosos vnum, super quem solus ipse sedebat, alium super quem ascenderet ille, quem sibi ascenderet placeret: & esset secundus ab eo in regno. Assuerus autem volens honorare Mardocheum non fecit eum ascendere super currum, sed super equum ad sententiā Amā, vt patet Esther cap. 4. Causa est, quia tpe Iosēph magis vtebantur Reges curribus, quam equis curribus vel sellatis, tpe autē Assueri magis erat vltus simpliciter equorum sellatorum sine curru. *Clamante coram eo precone.* Ad mādaturū Regis. *Vt omnes genua flecterent adorando Iosēph.* Sic mādauit Assuerus heri Mardocheo, vt patet Esther 4. cap. In Hebræo non dicitur, quod clamaret prece adorationem vel genuflexionem coram Iosēph, sed dicebat. *Aureq.* Quod interpretatur pater tener. *Au.* Dicitur pater. *Ragna.* Dicitur tener, & ista

Opinio qd volebat Deos cum hominibus loqui.

Torques quid.

Vnde dicitur sit torquatus.

Au. ra qua & ista conueniebant Ioseph, quia erat pater Pharaonis, & totius domus sue per consilium: & per dispositionem vocabatur tener, quia adhuc erat iuuenis etate, scilicet annorum 30. ut infra patet. Et sic volebat dicere praeo: ecce videatis, quia iste licet iuuenis est pater Pharaonis. Et licet non dicat litera Hebraica, quod clamabat praeo genuflexionem, tamen satis intelligitur in ea, quia vocando eum patrem tenerum Pharaonis iunnebat ei genuflexionem fieri debere, sicut fiebat Pharaoni. *Et praepositum esse sciunt terra Aegyptii.* Hoc manifestabatur, ut quando postea Ioseph mandaret aliquid, obediretur ipsi sicut Regi. *Ego sum Pharaon.* Idest sum Pharaon, qui possum te exaltare quantum voluero, dicit hoc, quia volebat Rex exaltare Ioseph: ideo declarat id fecidam quod poterat, scilicet, quia erat Pharaon, id est Rex, ideo erat omnipotens in terra Aegypti secundum potentiam dominii humani. *Absque tuo imperio non mouebit quisquam pedem, aut manum in tota terra Aegypti.* Hyperbole est, quia non est sensus quod uerissimum est nullus moueret pedem, aut manum, quia hoc inopinabile est, & impossibile, quia tunc omnes essent immobiles in Aegypto, nisi ubi presens esset Ioseph mandans mouere pedem, aut manum. Sed in religitur quod nullus faceret aliquid magnum, vel rem notabilem sine ea, ut mandato Ioseph. *Veritque nomen eius.* Scilicet ut non vocaretur Ioseph, quod erat nomen Hebraicum. *Et uocauit eum lingua Aegyptiaca Saluatorem mundi.* Non ponuntur hic nomina Aegyptiaca, quibus uocauit eum Pharaon. Sed in litera Hebraica ponuntur, & sunt. *Zaphanath phanath.* Et dicunt Hebraei quod hoc signat reuelatorem occultorum, & satis uidetur conuenire Ioseph, qui reuelauit somnia, quae nemo disserere poterat, ut patet cap. praecedente. Sed non est ista intentio textus, quia nomina ibi posita sunt Aegyptiaca, & non Hebraea, & cum uoces diuersarum linguarum aliquando consonent in literis, licet non in signato, contingit, quod aliquod nomen esset commune linguae Aegyptiaca, & Hebraeae, quod satis apparet in lingua Caldaica, & Hebraeae, quia textus ponit ista nomina prout signant in Aegypto sermone, & in Hebraeo, non debet interpretari secretorum reuelator secundum Hebraeos, sed id quod importat secundum Aegyptios, scilicet Saluator mundi. Sed dices unde patet, quod ista nomina significet in sermone Aegyptiaco Saluatorem mundi? Quia litera Hebraica non declarat. Responderi, quod beatus Hieronymus hoc posuit quia non erat lingua Aegyptiaca, habitauit enim in Aegypto, & perambulauit omnes habitationes Heremiticas monachorum per magnas solitudines Aegypti, ut ipse refert in uita beati Ioannis Thebei in uita patrum, quas pro magna parte composuit. Potuit ergo sic Aegyptiacam linguam satis cognoscere maxime quantum ad ista, quae parua erant, vel ab aliquo Aegypto sciscitari. Vocatur autem Saluator mundi, quia per interpretationem somniorum, & dispositionem collectarum saluauit Aegyptum totam a morte per famem, & multas prouincias, quae tempore famis alimenta suscipiebant de Aegypto. *Deditque illi uxorem Afeneth filiam Putipharis.* In Hebraeo dicitur. *Sacerdotis on.* Hebraei putant on. esse nomen alicuius idoli. Sed est nomen ciuitatis, quae secundum Graecam interpretationem uocatur Heliopoleos, id est ciuitas Solis. Elion, Sol est, polis uero ciuitatem signat. In hac ciuitate manebat Putipharis: ideo uocabatur Sacerdos Heliopoleos: sicut uocabatur Iethro Sacerdos Madian, quia morabatur in terra Madian: ut patet Exod. 2. cap. de ista ciuitate habetur Isa. 19. cap. ubi dicitur ciuitas Solis erit una, scilicet de quinque ciuitatibus Aegypti loquentibus lingua terrae Chanaan.

Quare Pharaon dixit ego sum Pharaon.

Obiectio.

Responsio.

Quare Ioseph Saluator mundi appellatur.

Quid sit Elion.

De isto Putiphare, cuius filiam accepit Ioseph dicitur an fuerit ille, qui emit eum. Quidam autem uolunt, quod non, & dant causam. Primo, quia in Hebraeo non eisdem literis scribuntur, quia superior uocatur Putiphar. Iste autem uocatur Putiphara apponitur ibi, Ain, litera Hebraica in fine dictionis, & punctus loco uocalis, secundum morem scripturae Hebraicae. Item quia alius Putiphar uocabatur princeps militum. Iste uero uocabatur sacerdos Heliopoleos, & hoc satis est uerissimum, quia non est aliquid cogens ad contrarium. Melius tamen uideretur dicendum, quod iste fuit Putiphar, qui fuit dominus Ioseph, donec in carcerem missus est, & hoc tenet Hieronymus in lib. de Hebraicis quaestionibus, & Rabbi Salom.

Ad rationes in contrarium potest responderi. Ad primum quando dicitur, quod non sunt eadem literae in isto Putiphar, & in alio, dicit Rabbi Salom. quod istud nomen corrupte profertur hic uocando eum Putiphara, quia ipse Putiphar libidine improba corruptus fuit, ut infra dicitur. Vel potest dici melius, quia in omnibus Hebraicis facillime additur, vel subtrahitur litera una. Sicut patet in isto nomine Ephron, quod aliquando scribitur cum, uau, litera Hebraica, ut patet supra 23. cap. Aliquando sine ea, ut ibidem, & infra 49. cap. Non est ergo mirum si hic addatur una litera, scilicet, Ayn.

Ad secundum, quod dicitur iste Putiphar ante erat princeps militum, & post effectus fuit sacerdos. Quia ut uult Hieronymus, & alij iste uident Ioseph, quando uenit debatur, esse iuuenem decorum uultu, emit eum ad abutendum eo, sed Deus in frigidauit eum, ut nunquam amplius coiret, nec etiam cum uxore, nec uillo modo appeteret coitum, & quia nullus accipi debebat in sacerdotem Heliopoleos, nisi totaliter continens esset, scilicet, vel castratus, vel totaliter in frigidatus, cognito, quod esset in frigidatus datum fuit ei sacerdotium Heliopoleos totaliter, quod magni honoris erat, & dimisit militiae principatum, quia ille principatus sacerdotum ei conueniebat iam, & non militaris, ante tamen quam esset in frigidatus, tenuit filiam nomine Afeneth, quae fuit tradita Ioseph in uxorem. De ista Afeneth qualiter fuerit suscepta in uxorem, aliqua ex quibusdam historijs accepta, quae narrat Vincentius, in libro Speculi historialis, saltem causa solatij dicam, quae non ab authenticissimis, sed aliquoties Apocryphis dicta uidentur. Sunt enim de libro qui dicitur in fti Henoch, quem sacra Ecclesia inter Apocrypha nominat, non recipiens in numero sacrorum librorum, quorum fides, & auctoritas approbatissima est, ut ait Augustinus, de ciuitate Dei, libro 15. c. 13. De hoc tamen mentionem facit Iudas in Epistola sua allegans, ut aliquid sanctum. Fuit ergo Afeneth filia Putipharis sacerdotis puella pulcherrima inter omnes puellas Aegypti, quae puellis Chanaanorum, & Mesopotamiorum, de quibus Ioseph originem duxerat, similis ualde erat. Haec enim omnes uiros exosa nullum unquam eorum uiderat praeter patrem suum custodia in altissima turri ciuitatis Heliopoleos, iuxta palatium Putipharis, in superiori autem parte turris, ubi Afeneth morabatur tres fenestrae erant principales, una ad Orientem, reliqua ad Boream, alia ad austrum: Erant etiam ibi decem camerae pulchrae: una in qua erat lectus pretiosissimus Afeneth, in quem nullus unquam uirorum ascenderat; & in qua erant iocalia auri, & argenti Afeneth, & caetera similia. Tertia in qua recondebat Afeneth de cunctis bonis terrae Aegypti. In alijs septem erant septem uirgines seruientes Afeneth. Describitur autem Afeneth, ita magna, ut Sara, ita speciosa, ut Rebecca, ita decora, ut Rachel sedes in alta

Nunquid Putiphar fuerit, qui emit Ioseph.

Risio ad quosdam.

Historia de uxore Afeneth.

Cuius fuit filia Afeneth.

Locus ubi habitabat Pulchritudo Afeneth.

alta turri ad cuius pedem Palatium pulchrum erat clausum quatuor portis ferreis, quas 8. iuuenes uiri fortissimi armati die, noctuque custodiebant. Contigit autem ut cum in primo anno fertilitatis Ioseph discurreret per uisueriam terram Aegypti ad congregandas fruges in horrea uisitando Praefectos ciuitatum declinaret in ciuitate Heliopoleos in domum Putipharis, qui ante aduentum Ioseph dixit filiae suae, ecce Ioseph ad nos declinabit hodie, cui te uolo tradere in uxorem, ad quem Afeneth, ego non homini capti uo, & seruo nubere uolo, sed filio Regis. Cum autem ista inter se loquerentur ingresso Ioseph domum, Afeneth uident fugit in partem superiorem domus, Ioseph autem putauit illam esse aliquam foeminam uenientem ad sollicitandum eum ad coitum, sicut plerumque sollicitabant eum mittentes ei munera, dixitque Putiphari, abijce illam a domo. Cui Putiphar: domine filia mea est, quae hominem numquam uidit nisi me praeter nunc, quia uidit te, & est exosa oes uiros sicut tu omnes foeminas, nec te aliquo modo perturbabit. Quod audiens Ioseph uehementer quieuit. Cui autem intrasset Ioseph domum, & uidisset eum Afeneth turbata in sermone, quem dixerat, ait: ecce Sol uenit de Coelo ad nos in curru suo, nesciebam quod Ioseph filius Dei erat. Nus hominum potuit tanta procreare pulchritudinem? aut quis uenter mulieris tantum portare lumen? Dixit autem Putiphar ad Ioseph, Domine uis ut ueniat filia mea, & saluet te? Cogitans autem Ioseph quod ipsa oderat uiros ait, si uirgo est filia uestra diligo eam, ut sororem. Et ascendit mater, ut duceret eam, & praesentaret Ioseph, ad quam ait pater: filia mea salua fratrem tuum Ioseph, quod odit omnes foeminas alienigenas sicut tu omnes uiros. Et ait Afeneth benedixit tu a Deo excelso, ad quam Ioseph benedixit te Deus, qui uiuificat omnia, & dixit Putiphari filiae suae ut oscularetur Ioseph, quod cum ipsa facere pararet, apposuit Ioseph manum pectori eius tenens eam, nec ad se permittens accedere, & subiunxit: non debet uirum colere Deum uiuum, & comedere panem sanctum osculari mulierem Idola colens, & de eorum pane comedens, & uino bibens, eaque manibus contrectans, quia illicitum est huiusmodi osculum. Quibus auditis Afeneth uehementer tristata plorauit, cui miserum est Ioseph, & dixit eam ponens manum super caput eius, lacrata est autem Afeneth, posuitque se super lectum suum infirmata gaudio, & timore agens poenitentiam a dijs, quos colerat. Ioseph autem sumpto cibo recessit de domo Putipharis laborans eum ibidem aliquibus retinere, promissione tamen facta se uisum ad octauum diem ad ipsam domum reuerfurum. Afeneth uero sumpta tunica nigra in signum lamenti, quam induerat in morte fratris sui minoris, clauso ostio, fleuit amare proiecitque omnia idola sua per fenestram, quae respiciebat septentrionem. Cenam autem sibi delicate paratam dedit canibus ponens se super pauimentum conuerso capite cineribus. Perseuerauit autem septem diebus flens super pauimentum. Octauo autem die diluculo cantauerunt galli, & canes latrauerunt: eleuato autem capite Afeneth, prospexit per fenestram, quae respicit Orientem, & uidit Luciferum stellam, uisam, est lux magna. Ad quam uisam Afeneth inclinauit caput suum super cineres. Mox uenit super caput eius quidam uir de Coelo uocans ex nomine suo, quae timore concussa non respondit, ad quam iterum Angelus Afeneth, Afeneth. Cui respondit, Domine adsum, quis es? annuncia mihi, ad quam Angelus, ego sum princeps domus Dei, & exercitus Dei, surge, & sta super pedes tuos. Tunc leuauit caput Afeneth, uiditque iuuenem per omnia similem Ioseph, & uides

Pulchritudo Ioseph.

Locutio inter Ioseph, & Afeneth.

Accessio Angeli ad Afeneth.

Locutio Angeli.

Afeneth cecidit in faciem suam, quam Angelus confortans, ait: exue de lumbis tuis cilicium, & cincte me de capite: abluere faciem tuam, & indue te uestibus tuis, & loquar ad te. Quod cum fecisset, ait Angelus: confortare Afeneth, quia nomen tuum scriptum est ab hodierno die in libro uiuentium, & non delebitur in aeternum: uiuificata eis, & renouata. Bibes uinum incorruptionis, & comedes panem benedictionis, & non uocabitur ultra nomen tuum Afeneth, sed multi refugij. Poenitentia enim quae est uirgo filia altissimi semper ridens, atque modesta orauit pro te. Et ecce sponsa eris Ioseph.

Cumque Afeneth quaereret ab Angelo de nomine eius, respondit: nomen meum digito in libro altissimi scriptum est, ubi quae scripta sunt, ineffabilia sunt. Tunc Afeneth tenens Angelum per summitatem palatij, ait, si inueni gratiam in oculis tuis sede hic modicum super lectum istum, super quem uirorum nullus unquam ascendit, & parabo tibi mensam: qui respondit affer cito. Illa autem attulit panem, & uinum suaue, & mensam nouam. Et ait Angelus, affer mihi fauum mellis. Cum autem illa contristata staret coram eo, quia fauum mellis non haberet, ait Angelus, intra in cubiculum cellarij tui, & inuenies fauum super mensam tuam. Intrans uero Afeneth inuenit fauum candidum sicut niuem, & mel odoratissimum, & suauissimum, dixitque: Domine non habebam fauum, sed dixisti ore tuo, & factum est. Subiit autem Angelus gaudens super intelligentiam Afeneth, & tetigit caput eius dicens, beata es tu, quae abiicisti omnia idola tua: & credidisti in unum Deum uiuum: & beati uenientes ad Deum per poenitentiam comedent de hoc fauo, quem faciunt apes Paradisi, & quicumque comederit ex eo non morietur in aeternum. Sumpsit autem modicum de eo Angelus, totumque residuum dedit in os Afeneth dicens. Ecce comedisti panem uitae, & uincta es Chrismate sancto, ex hinc eris uiuifica tua indeficiens non transiens in senectutem, & pulchritudo tua permanens, & renouabuntur omnia ossa tua. Tunc Angelus tetigit fauum, & factus est integer sicut ante. Et extendens digitum tetigit fauum in parte respiciente Orientem, & retraxit super fauum contra Occidentem, & uia digiti uersa est in sanguinem. Et secundo tangens fauum ab extremitate Septentrionali traxit fauum uersam illam, quae respicit meridie, & uia digiti uersa est in sanguinem; tunc Angelus ad Afeneth; aspice fauum, & exierunt de fauo apes candidae sicut nix: & aliae purpureae sicut herba iacintus circumcinctes Afeneth, faciebantque fauos super manus eius. Ad quas dixit Angelus ite in locum uestrum: quae perrexerunt per fenestram Orientalem in Paradisum. Tunc ait Angelus, sic erunt omnia uerba quae locutus sum hodie tecum, tetigit autem tertio Angelus fauum super mensam, & exiens de ipso ignis uorauit eum mensam penitus illicetam reliquens, cuius fumus directe in coelum tendebat. Tunc ait Afeneth ad Angelum, Domine sunt septem uirgines mecum nutritae mecum ab infantia mea, quae in eadem nocte genitae fuerunt, in qua ego. Rogo, ut benedicas eas sicut me, cui Angelus, uoca eas. Ad quas uocatas Angelus ait: Benedicat uos Deus altissimus, & stis columbae septem ciuitatis refugij: cumque hoc facto Afeneth mensam seponere uellet, Angelus disparuit ab oculis eius per uiam Orientis super currum quatuor equorum. Cumque orare uellet, ut indulgeret ei quod tam audacter locuta fuisset ad illum, ecce quidam familiaris Putipharis dixit ad eam: ecce Ioseph uenit, quia nuncius eius ad portam est, quae descendens saluauit Ioseph, & ab eo ex mandato Pharaonis in uxore ducta est: & datae sunt ei duae corone

Interrogatio Angelus ad Angelum.

Responsio Angeli.

Nota mirabilia facta per Angelum.

Responsio Afeneth ad Angelum.

Angelus benedixit uirgines quae erant cum Afeneth.

rona aurea, factaque sunt nuptiae honorabiles per septem dies, in quibus quieuit torus populus inlustens gaudijs, & letitia. Nulla ab hoc loco usque ad principium Exodus villa temporum notatur historia, quod fuit in eadem quasi annorum 80. Egressus itaque Ioseph ad terram Aegypti. Prus videtur, quod accepit Ioseph uxorem, quam irer ad disponendam aliquid de ijs, quae facere debebat per terram Aegypti. Vidit enim Pharaon, quod Ioseph erat iam vir magnus, & tempus erat habendi uxorem dedit ergo ei Aseneth: deinde. Egressus est Ioseph ad terram Aegypti. Non est intelligendum quante uo stetit Ioseph in Aegypto, quae semper stetit in ea postquam ductus fuit de terra sua, & hoc, vel in domo Domini sui, vel in carcerem, vel domo Regis. Sed quia Ioseph nunquam ambulauerat per Aegyptum manens semper in ciuitate illa regia, cum nunc inceperit ambulare per terram Aegypti dicebatur egredi ad terram Aegypti tamquam ad aliquid, in quo nunquam stetit. *Tringinta annorum erat Ioseph, quando stetit coram Rege Tharaone.* Hoc ponitur ad indicandum quantum tempus fuit inter venditionem Ioseph & exaltationem suam. Quia sunt 13. anni, & paucum plus: erat enim 16. annoru Ioseph quando venditus est, ut patet supra 37. & inceperat iam 17. annus, nunc autem erat 30. anni vitae eius. Fuerunt ergo 13. anni eius in seruitio, & carcere. Ceteri autem in letitia magna usquequo mortuus fuit annorum centum. & decem, ut patet infra 30. cap. *Circumuit omnes regiones Aegypti.* Ut cognosceret eum omnis Aegyptus, quibus praepositus fuerat, vel ut poneret praepositos in singulis ciuitatibus ad colligendas fruges, & ut consideraret, quae erant temperationes, & aptiora loca ad conseruationem frugum maiori tempore. *Venitque fertilitas.* Hic ponitur tertium, scilicet interpretationis somnij impletio. *Venit fertilitas.* Hoc fuit in anno, in quo Ioseph interpretatus est: verum tamen interpretatio Ioseph praecessit nouitatem frugum, ita ut videretur perfecte, quod iudicium interpretationis Ioseph non fuit ex aliquo apparenti, sed per solam Dei sapientiam occultam. *Et in manipulos redactae sunt fruges.* Scilicet manentibus granis in tra loca sua spicarum, ut sic diutius conseruarentur, tanquam in loco magis naturali. *Et congregatae sunt in horrea.* Idest in loca ad conseruandum disposita. Aliqua enim de aedificijs, in quibus istae fruges conseruabantur, usque hodie permanent in Aegypto, ut quidam videntes referunt, quae incredibilis magnitudinis sunt, & talia namque decebat, quia ibi tanta frugum copia recludenda erat. *Omnis enim frugum abundantia.* Idest quinta pars frugum, quae in qualibet ciuitate assumebatur, quia abundabat ex necessitate hominum, & cetera, quae ipsi sponte vendebant. *In singulis ciuitatibus condita sunt.* Idest in qualibet ciuitate ponebatur quinta pars, quae ibi colligebatur cum alijs vilitari venditis.

Interuallum quod fuit inter venditionem Ioseph, & exaltationem eius.

Anni carceris Iosephi.

Impletio interpretatio somnij.

Quaest. 4. Quo modo accipiebatur quinta pars frugum.

Copia mensuram excedebat dupliciter intelligit.

do, quod copia excedebat mensuram, idest, quod tanta erat copia tritici, quod non mensurabatur, sed dabatur sine mensura ad existimationem, sed hoc non est valde conuenienter dictum, quia si non esset mensura, nesciretur, quae esset quinta, quae assumi debebat.

Alio modo intelligitur, quod excedebat copia mensuram, scilicet aliorum annorum, quia dato quod alij anni praecedentes fuissent fertiles: tamen nunquam tanta fuit abundantia. *Natiue sunt Ioseph filij duo.* Licet Ioseph multo tempore vixerit, nunquam legitur genuisse, nisi hos duos filios, unde quando mortuus fuit Iacob pater suus, non habebat nisi hos duos, ut patet infra 48. Vbi dixit Iacob: Esraim, & Manasse quasi Ruben, & Simeon reputabuntur, ceteri autem quos genueris reputabuntur tibi. *Antequam veniret fames.* Quasi dicat, quod in tempore famis non vacabat multiplicationi posteritatis, quia in tempore communis tribulationis omnes ad gignendum abstinere debent. Sic factum fuit dum staret Noe in Arca, quia nullum animal ibi genuit, eo quod esset mundi vniuersalis tribulatio, ut diximus supra 7. cap. sic in tempore famis tribulatio vniuersalis erat. *Quos peperit Aseneth filia Putipharis.*

Aliquis quaeret quomodo Ioseph, qui erat vir iustus, & incontaminatus accepit uxorem de stirpe gentium extranearum. Posset ad hoc responderi, quod si recitata a nobis supra historia Aseneth verum continet, Ioseph excusatus est, quia mandato Dei fecit, postquam Aseneth renunciauit idolis suis, & stetit faciens magnam poenitentiam. Benedictaque fuit ab Angelo, & Ioseph in sponsam tradita. Si autem huic inniti nolimus, dicemus eandem esse noxam omnium fratrum suorum si noxa est, quia ipsi videntur accepisse uxores de stirpe Chanaam, cum non haberent aliquas in stirpe sua, & sic impossibilitas eos excusabat. Sed quia de alijs fratribus Ioseph forte aliter dicitur infra 46. cap. ut dicendum aliter de Ioseph. Quidam ergo dicunt quod Ioseph non accepit uxorem alienigenam, quia Aseneth ad stirpem suam pertinebat. Et dicunt ad fulcimentum huius, quod Dina filia Iacob, & Lyae postquam educa fuit de vrbe Sichem accepta fuit in uxorem a Iob, & ipse genuit Putiphar ex Dina. Ex quo sequebatur Aseneth esse neprem Dinae, & cognatam Ioseph, sed hoc valde rationi absouum est, quomodo cumque ponatur fuisse Iob, quia ut diximus supra 36. cap. quidam volunt eum fuisse filium Nachor: Alij volunt eum esse Regem Idumae de semine Esau. Si autem ponatur secundum primum modum non conuenit, quia Nachor cito ita genuit filios suos, sicut Abraam, Isaac, immo citius, quia Abraham genuit in senectute magna, scilicet esset centum annorum, ut patet supra 21. cap. Esset ergo ad minus totidem annorum Iob, quot erat Isaac, sed Isaac erat 180. annorum, quoniam mortuus fuit, & tunc Dina non esset adhuc magna puella, ut patet ex dictis supra ca. 36. & 37. Ergo homo tot annorum non acciperet uxorem, maxime puellam, quia rarissimi ad tantam senectutem accedebant. Nec potest hoc asserui ponendo Iob fuisse de stirpe Esau, quia Iobab qui vocatur apud nos Iob fuit secundus Rex de stirpe Esau post mortem oium Ducum, post quos successerunt Reges, ut patet supra 36. Notandum ergo aliquis de Regibus stirpis Esau natus esset, quando ista facta sunt: maxime quia Aseneth ponitur esse neptis isto modo Iob, quod impossibile est, scilicet tot generationes decurrere in linea Esau, dum non decurrisset adhuc vna per lineam Iacob. Patet, quia Esau, & Iacob coetanei erant cum eadem hora nati fuissent, ergo tot generationes debuisset vnus habere, quot habebat alius, vel quasi tot. Sed Iacob solam habebat vnam cum genita fuit Dina, quia

Quaest. 7. Quomodo Ioseph accepit uxorem extraneam. Quomodo Dina filia.

Opinio de parte Iob.

Iob fuit secundus Rex de stirpe Esau.

Dina filia erat Iacob, ut patet supra 30. cap. Quando tamen secundus rex in Idumaea erat nomine Iobab multa generationes transferant in terra Seir per lineam Esau, scilicet omnes duces priores, qui ponuntur supra 36. cap. & duo reges, ergo non fuit Iob in tali tempore, ut posset habere in uxorem ipsam Dinam filiam Iacob. Item repugnat hoc ex parte Dinae, quia Dina & Ioseph nati sunt eodem anno, ut declarauimus supra 30. cap. Quia Dina fuit vltima filia Liae genita in fine secundi septennarij, cuius natus fuit Ioseph: impossibile erat ergo, quod Dina in anno 30. vitae suae haberet neprem iam aptam matrimonio, sed necesse erat Dinam esse 30. annorum solum, quoniam Ioseph accepit uxorem, ut patet hic, scilicet in anno quo stetit coram Pharaone antequam ambularet per terram Aegypti, ergo impossibile simpliciter est Aseneth fuisse de stirpe Iob, aut Dinae. Videtur ergo dicendum, quod Aseneth fuit de stirpe Gentilium. Sed quia erat honesta puella, quae idola abiecerat, & ipse non poterat habere tunc conuenienter aliam de stirpe sua, accepit illam. *Vocauit nomen primogeniti Manasse.* Ista nomina filiorum Ioseph non fuerunt imposta secundum linguam Aegyptiacam, sed secundum Hebraeam, ut patet ex interpretationibus eorum, & causis nominum positus in littera, quae conueniunt litterae Hebraicae. *Dicens oblitisci me fecit.* Manasse interpretatur obliuio, quia quando eum genuit Ioseph, oblitus erat omnium malorum, quae ei acciderant. *Me fecit Deus omnium laborum meorum.* Dicebat hoc, quia deductus fuerat ad magnam prosperitatem, in qua nihil molestum sentiebat secundum experientiam, etiam si recordaretur secundum memoriam, ideo oblitus dicitur. Isti vero labores fuerunt venditio sua a fratribus, & seruitium in domo Putipharis, & incarcerationio. *Et domus patris mei.* Idest etiam oblitus sum domus patris mei, quia tanta bona mihi dedit Deus, quod non indigeo domo patris mei. *Nomen secundi appellauit Esraim.* Quod interpretatur creicens vel fructificans, & subditur ratio, scilicet. *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meae.* Terra paupertatis Ioseph vocatur Aegyptus, in qua ipse pauper erat cum venditus fuit, & in carcere detentus, sed postea creuit, quia factus fuit Dominus terrae Aegypti, ut patet hic. Et hoc fecit Deus, quia non fuit acquisita ista dominatio industria, vel labore humano, sed sola gratia Dei, qui Dedit ei gratiam interpretandi somnia, & prudentiam disponendi res, & mouit voluntatem Pharaonis, ut eum exaltaret. *Igitur transfatis.* Completa interpretatione Ioseph quantum ad vnam partem, scilicet ad tempus fertilitatis, ponitur hic completio quantum ad aliam partem, in qua praedicebatur sterilitas. *Et in vniuerso orbe fames prauauit.* Scilicet in magna parte terrarum adiacentium Aegypto. Non est intelligendum quod non fuerit locus in orbe, in quo fames non praualeret. Quia tunc cum omnis terra non poterat gubernari de alimentis Aegypti, necesse erat multos populos fame mori, immo maiorem partem generis humani, quia tunc etiam deficerent fructus arborum, & gramina praer ariditate terrae.

Alia ratio obfcuratio.

Doctores responsio.

Quid per Manasse interpreta tur.

Quid per Ephraim interpreta tur.

Ioseph, & quicquid nobis dixerit facite. Omnia negotia regni commendauit Pharaon in manu Ioseph, & maxime istud negotium, de frugibus colligendis, ideo remittebat Aegyptios ad ipsum. *Crescebat autem quotidie fames.* Quia magis deficiebant populis frumenta. *Aperuit Ioseph vniuersa horrea.* Scilicet in qualibet ciuitate aperiebat horrea, ut non cogeren tur omnes ire ad vnum locum, & sicut posuerat Ioseph praepositos ad colligendas fruges, ita eosdem posuit ad vendendas data eis regula quantum vendere deberent, & pro quanto precio. *Omnisque Provincia ueniebant in Aegyptum.* Scilicet provinciae propinquae, ut de terra Chanaan, & de alijs circumstantibus, non autem omnes, quia nec in omnibus famas erat, nec dato, quod famas esset ubique, non poterant omnes ire illuc, quia Indi, & Arathusij, Hispani, & Anglici non bene irent in Aegyptum, & si omnes iuissent, non sufficeret eis triticum pro medio anno. *Et malum inopia temperarent.* Temperantia diminutionem notat, quia in tempore illo non emebant gentes frumentum ad abundantiam, sed solum ad ciborum necessitatem in quantum vita defendari posset, & hoc quia cibaria ualde cara erant, nec tantas pecunias habere poterant. Et dato, quod ad abundantiam emere uellent, tamen Ioseph non vendebar eis quantum volebant, sed quantum posset necessitati sufficere considerata quantitate frugum reconditarum, & temporis sterilitis quantitate.

Fratres Ioseph in Aegyptum mittuntur: Simeone in carcere a Ioseph detento, reuertentes pecuniam in saccis inueniunt. Cap. XLII.

Vdiens autem Iacob, quod alimenta venderentur in Aegypto, dixit filiis suis: Quare negligitis? Audiui quod triticum venundetur in Aegypto: descendite, & emite nobis necessaria, ut possimus viuere, & non consumamur inopia. Descendentes igitur fratres Ioseph decem, ut emerent frumenta in Aegypto, Benjamin domi retento a Iacob, qui dixerat fratribus eius: ne forte in itinere quicquam patiatur mali: ingressi sunt terram Aegypti, cum alijs, qui pergebant ad emendum. Erat autem fames in terra Chanaan. Et Ioseph erat princeps in terra Aegypti, atque ad eius nutum frumenta populis vendebantur. Cumque adorassent eum fratres sui, & agnouisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur interrogans eos: Vnde venistis? Qui responderunt: de terra Chanaan, ut emamus victui necessaria. Et tamen fratres ipse cognoscens, non est cognitus ab eis. Recordatusque somniorum, quae aliquando viderat, ait ad eos. Exploratores estis, ut videatis infirma terra, venistis. Qui dixerunt: Non est ita domine, sed serui

tui venerunt, vt emerent cibos. Omnes filij vnins viri sumus: pacifici venimus, nec quicquam famuli tui machinantur mali. Quibus ille respondit: Aliter est: immunita terræ hu ius considerare venistis. At illi dixerunt, duodecim, inquit, fratres serui tui sumus, filij viri vnus in terra Chanaan. Minimus cum patre nostro est, alius non est super. Hoc est, ait, quod locutus sum: exploratores estis. Iam nunc experimentum vestri capiam. Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus. Mittite ex vobis vnum, & adducat eum: vos autem eritis in vinculis, donec probentur, quæ dixistis vtrum vera, an falsa sint: alioquin per salutem Pharaonis exploratores estis. Tradidit ergo illos custodię tribus diebus. Die autem tertio eductis de carcere, ait: facite quæ dixi, & viuetis. Deum enim timeo. Si pacifici estis, frater vester vnus ligetur in carcere, vos autem abite, & ferre frumenta, quæ emistis in domos vestras, & fratrem vestrum minimum ad me adducite, vt possitis vestros probare sermones, & non moriamini. Fecerunt, vt dixerat, & locuti sunt adinuicem: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum videntes angustiam animæ illius, dum deprecaretur nos, & non audiuimus; ideo venit super nos ista tribulatio. E' quibus vnus Ruben, ait: Nunquid non dixi vobis: nolite peccare in puerum: & non audistis me? En sanguis eius exquiritur. Nesciebant enim quod intelligeret Ioseph, eò quod per interpretationem loqueretur ad eos. Auertitque se parumper, & fleuit, & reuersus locutus est ad eos. Tollensque Simeon, & ligans illis præsentibus iussit ministris, vt implerent eorū saccos tritico, & reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra cibarijs in via: qui fecerunt ira. At illi portantes frumenta in asinis suis, profecti sunt. Apertoque vnus sacco, ut daret iumento pabulum in diuersorio: contemplatus pecuniam in ore sacculi, dixit fratribus suis: Reddita est mihi pecunia, en habetur in sacco. Et obstupescit, turbatusque mutuo dixerunt: Quid nam est hoc, quod fecit nobis Deus? Veneruntque ad Iacob patrem suum in terrâ Chanaan, & narrauerunt ei omnia, quæ accidissent sibi, dicentes: Locutus est nobis

Infra 43.

Sup. cod.

F dominus terræ durè, & putauit nos exploratores esse prouinciæ. Cui respondimus: Pacifici sumus, nec vllas molimur insidias. Duodecim fratres vno patre geniti sumus: vnus non est super: minimus cum patre nostro est in terra Chanaan. Qui ait nobis: Sic probabo, quod pacifici sitis. Fratrem uestrum vnum dimitte apud me, & cibaria domibus uestris necessaria sumite, & abite, fratremque uestrum minimum adducite ad me, ut sciam, quod non sitis exploratores, & istum, qui tenetur in vinculis recipere possitis, ac deinceps quæ vultis emendi habeatis licentiam. His dictis cum frumenta effunderent, singuli repperunt in ore saccorum ligatas pecunias: exterritisque simul omnibus dixit pater Iacob. Absque liberis me esse fecistis, Ioseph nõ est super, Simeon tenetur in vinculis, & Benjamin auferetis: in me hæc omnia mala reciderunt. Cui respondit Ruben: duos filios meos interfice, si non reduxero illum tibi: trade illum in manu mea, & ego cum tibi restituum. At ille. Non descendet, inquit, filius meus uobiscum: frater eius mortuus est, & ipse solus remansit: si quid ei aduersitatis acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos, cum dolore ad inferos.

AVDIENS. Descripto descensu Iacob in Aegyptum in filio suo Ioseph, qui Dei ordinatione missus, vt disponeret alijs locum pro tempore famis, hic consequenter describitur descensus Iacob in cæteris filijs, & diuiditur in duas partes, quia primo agitur de descensu decem fratrum maiorum, secundo de descensu eorundem, & iunioris ipsorum, scilicet Benjamin infra 43. cap. Prima in tres, primo ponitur eorum descensus in Aegyptum; secundo tribulatio descendendum, ibi. Cumque adorassent. Tertio regressus ad patrem suum ibi. At illi portantes. Circa primum. Audiens autem Iacob, quod alimenta uenderentur in Aegypto. Audiuit hoc ab alijs adducentibus inde alimenta. In Hebræo dicitur. Vidit autem Iacob. Non est accipiendum, quod Iacob vidisset oculis suis constitutus in terra Chanaan, cum tantum distet terra Aegypti maximè interpositis alpijs, & collibus deserti. Sed vt dicunt quidam Hebræi vidit oculis spiritualibus, scilicet intellectu, quia sæpe transferimus actum potentia visuæ organo, ad intellectum, sic uolunt, quod spiritu prophætico cognouerit ista Iacob. Sed magis videtur, quod ponatur videre pro audire, quia actus oculorum, qui est communior alijs sensationibus transfertur sæpe ad alias sensationes signandas. Et hoc modo loquendi vtitur sæpe scriptura sacra, ut patet Exod. 19. capit. ubi dicitur cunctus populus videbat voces, idest audiebat: vox enim audiri potest, sed videri minime, quia excedit

Descensus fratrum in Aegyptum.

Videre quo accipitur.

cedit obiectum formale potentia visuæ. Quare negligitis. Idest quare negligitis descendere in Aegyptum ad emenda alimenta, ne moriamur nos, & paruuli nostri? Dicitio autem Hebraica hic posita signat duo. scilicet iurgari, vel ostentare. Et est sensus, quia filij Iacob volebant descendere in Aegyptum pro alimentis, sed iurgabantur inter se dicentes: descendas tu, aut descendat ille. Et tunc Iacob mandauit eis descendite in Aegyptum. Si autem accipiatur pro ostentare est sensus, quod filij Iacob nolebant descendere in Aegyptum pro alimentis, quasi ostentantes se omnia necessaria habere, nec opus est descendere in Aegyptum, quos pater increpat dicens, quare demonstratis vos habere alimenta, cum nihil habeatis? Descendite in Aegyptum. Aliqui autem ad pauca respicientes dicunt, quod Ioseph cognoscens, quod in terra Chanaan fames esset, misit paleas minutas per quandam flumini, qui fluebat de Aegypto in terram Chanaan transeuntem apud locum, in quo morabatur Iacob, & ex illis stipulis cognouit Iacob panem esse in Aegypto, de qua fluius ille descendebat. Hoc autem dicunt sequentes quandam libellum vulgariiter conscriptum, qui Genesis usurpato nomine apud eos vocatur, in quo multa mendacia continentur. Falsitas autem, & impossibilitas huius patet, quia aqua non fluit ab Occidente contra Orientem, sed potius ab Oriente contra Occidentem: cum terra Chanaan, in qua morabatur Iacob sit aliquoties magis Orientalis quàm Aegyptus, ut supra sæpe probatum est. cap. 12. & 26. necesse est magis aquas à terra Chanaa labi cõtra Aegyptum, quàm ab Aegypto contra terram Chanaan. Item dato, quod aqua aliqui flueret ab Occidente versus Orientem, cum aqua non sit bene terminabilis termino proprio, sed termino alieno, semper petit loca inferiora, nec potest ascendere naturaliter, nisi ad æquilibrium originis, sed terra Chanaa est altior terra Aegypti, cum sit septentrionalis respectu eius, vt patet Numeri 13. c. & sæpe probauimus, mundus autem altior est quantum ad partem terræ ex parte septentrionis quàm ex meridie, ideo necesse est aquas fluere à septentrionali parte in meridiem. scilicet à terra Chanaan in Aegyptum, & non è òrio. Itè quia à terra Chanaan versus Aegyptum est descensus, vt patet hic. scilicet Descendite, & emite vobis necessaria ab Aegypto: contra terra Chanaa est ascensus, vt patet Exo. 12. c. f. vulgus promiscuum ascendit cum eis, & Numeri 11. c. dicitur vulgus quod ascendit cum eis, & loquitur semper de Aegypto ad terram promissionis. Cum autem aquæ non possint ascendere, sed descendere, impossibile erat fluere aquas fluminis ab Aegypto in terram Chanaa. Descendite, & emite nobis necessaria. Loquebatur Iacob ad oēs filios suos, vt emerent necessaria pro ipso, & familia sua. Et est quilibet pro domo sua, quia oēs erant iam habentes vxores. Vt possumus uinere, & non consumamur inopia. Cui enim tanta fames terram Chanaa pressisset, necesse erat eos, vel in Aegyptum pro alimentis descendere, vel fame mori. Descendentes igitur. Quia Aegyptus est inferior terra Chanaa, cum sit magis australis, vt dictum est supra. Fratres Ioseph decem. Dicunt Hebræi, quod vocatur hic fratres Ioseph, quia poenitebat eos de venditione Ioseph, & eo animo descendebant in Aegyptum, vt si ibi inuenirent Ioseph, redimerent eum, & reducerent ad patrem suum. Benjamin domi retento à Iacob. Idest quod Benjamin mansit apud patrem ne videretur orbatus omnibus filijs, & vt sic aliquo modo consolaretur. Qui dixerat fratribus suis. Istud dictam refertur ad Iacob, & nõ Benjamin, quod pater ex modo locutionis, quia si Benjamin locutus fuisset de seipso, non dixisset. Ne forte aliquid mali patiat. Sed dixerat. Ne forte aliquid mali patiat. Sed hoc dixit Iacob Alph. Toft. super Gen.

Nulli flumini ab Aegypto uerius terram Chanaan fluere.

A excusando Benjamin, ne illuc descenderet. Fratribus suis. Istud relatiuum. Suis. Non refert loquentem, sed Benjamin, cuius fratres erant isti decem, ad quos loquebatur Iacob, & est sensus. Qui. Idest Iacob. Dixerat fratribus suis. Idest fratribus Benjamin. Ne forte aliquid mali patiat. Idest nolo eum mittere in Aegyptum uobiscum, ne cõingat eum pati aliquid mali, quia tunc cum ego eum tenerrimè diligam, moriar. De alijs autem non tantum dolebat pater. Nicolaus dicit, quod noluit mittere eum cum ipsis, quia valde iuuenis erat, & non posset tolerare laborem itineris. Sed hoc non videtur valde bene dictum, quia Benjamin admi nus haberet tunc annos. 25. in qua ætate iuuenis robustus est, & fortior, & leuior ad motum, quàm postea procedente ætate. Patet autem hoc, quia sequenti anno, scilicet in secundo anno sterilitatis descendit Iacob in Aegyptum, cum omni prole sua, ut patet infra 46. & computantur omnes, qui descenderunt cum Iacob, inter quos computantur decem filij Benjamin, qui tamen gignere nõ possent, vel non daretur ei vxor ante annos. 15. ergo dato, quod gigneret quolibet anno, esset quasi 25. annorum. Prima ergo positio est vera. Cum alijs, qui pergebant ad emendum. Quia multi de tota terra Chanaan, & de Arabia, & Moabitibus, & Amonitis, & Idumæis, Ismaelitibus & Amalechitis, qui omnes erant vicini Aegypto, & terra Chanaan, ibant in Aegyptum. Erat autem fames in terra Chanaan. Hic exponit superiora quando dicebatur. Cum alijs, qui pergebant ad emendum. Quasi dicat non pergebant soli de terra Chanaan filij Iacob, sed multi alij, quia fames erat in terra Chanaan vniuersaliter. Et Ioseph princeps Aegypti. Hic ponitur ad introductionem eorum, quæ infra dicuntur, quomodo filij Iacob adorauerint Ioseph. Et ad illius nutum frumenta populis uendebantur. Idest, quod nihil uendebatur sine mandato eius, & ob hoc compulsi sunt ire ad eum, & adorare eum. Licet enim supra præcedenti capitulo dictum fuerit, quod horrea per singulas ciuitates ad uendendum aperta sunt, tamen non uendebatur ibi aliquid cuiquam sine hoc, quod prius iret ad Ioseph, & sciret Ioseph de qua terra erat, & quantum emere uellet. Tunc ipse taxabat quantum ei dari deberet, & accipiens ab eo pecuniam, dabat ei frumenta in ciuitate, in qua tunc stabat, vel dabat ei literam ad aliquem præpositum alicuius ciuitatis roboratam nomine suo, vt daret ei tot mensuras tritici quas iam soluisset. Et isto modo iuerunt filij Iacob ad Ioseph, vt peterent ab eo licentiam emendi frumenta. Cumque adorassent eum. Hic ponitur secundum, scilicet tribulatio descendendum. Et primo ponitur simulata austeritas, secundo uero ipsius charitas, ibi. Auertit se parumper, & fleuit. Circa primum considerandum, quod hic cõpictum fuit somnium Ioseph pro parte, scilicet quod fratres sui adoraturi essent eum. Cumque adorassent eum. Vt n. viderunt filij Iacob Ioseph, quem non cognouerunt, vt Ioseph, sed vt dominum Aegypti, adorauerunt eum inclinantes se coram eo, sicut solet fieri coram magnis uiris, quia ipse erat præpositus totius Aegypti. Et agnouisset eos. Et non fuisset agnitus ab eis, vt infra patet, & causa huius est, quia Ioseph, quando uenditus fuit à fratribus suis erat annorum. 16. vt patet supra 37. & sic nõdum erat barbatus: postquam autem barbarus fuit immutata fuit facies eius aliquoties, ita quod eum cognoscere non possent. Fratres autem sui erant barbati quoniam ipse recessit ab eis, & ideo non fuerat facies eorū multum mutata, ita quod cognosci satis possent, maximè, quia uident eos simul: si n. quilibet eorū p se uidisset fortè nõ cognouisset eos, sed quia oēs simul apparuerunt coram eo p vnū poterat cognoscere alios. Itè quia Ioseph uidit fratres suos in habitu, in quo erat in terra Chanaa. vt viros

Opinio Nicolai de missione Benjamin.

Populi, quæ erant uicini Aegypto, & Chanaan.

Tribulatio descendendum.

simplices, & sic cognouit eos. Ioseph autem habebat habitum quasi regis, ideo non cognouerunt eum fratres sui, quia non poterant suspicari, quod puer qui in seruuu m uēditus fuerat, esset tantus dominus. Quasi ad alienos durius loquebatur. Idest nō loquebatur eis cōf. lib. l. iter, & amorosē, sicut decebat loqui fratribus cognitis, sed dure loquebatur, ut ueritatem ab eis scire possent. Vnde sciendum, quod cum Ioseph uidit omnes fratres suos simul, & non uidentem Benjamin, timuit fortē, quod ceteri fratres inuidentes ei, sicut sibi inuiderant propter singularem amorem patris ad eum, ut patet supra 37. cap. occidissent eum, uel uendidissent. Vt ergo sciret ueritatem huius rei, inquisiuit ab eis de cognatione, de patre, & matre, & fratribus, si qui erant, & de omnibus alijs circumstantijs secundum ordinē. Sic dicitur infra cap. sequenti. Interrogauit nos homo per ordinem nostram progeniem, & infra 44. ca. Interrogasti prius seruos tuos: habetis patrem? Secundo multa alia: & propter hoc imposuit eis crimen explorationis, ut ipsi etiam sine interrogatione confiterentur totum suum statum. Nec enim Ioseph ab isto rigore laxatus est, donec sciret probabiliter fratrem suum Benjamin saluum esse. Vnde uenistis? Ista fuit prima interrogatio, & non erat ista specialis ad fratres suos, quia omnes ad se uenientes isto modo interrogabat.

Sed prima interrogatio specialis, quam fecit ad eos utrum patrem haberent, & quomodo dicitur infra 44. cap. interrogasti prius seruos tuos: habetis patrem, & matrem. Hic autem dicitur, quod immediatē, ut uenerunt quasi uisus ab eis, uidebantur, & hoc uerissimilius est. Respondetur, quod ista interrogatio fuit prima simpliciter in ordine omnium interrogationum, sed interrogatio de patre, & matre, fuit prima inter speciales interrogationes. De terra Chanaan. Licet illa terra esset promissa Hebraeis, quia tamen nondum receperant eam in possessionem, non uocabant eam terram Hebraeorum. Ut emanus uisui necessaria. Idest alimenta necessaria ad uiuendum. Recordatusque somniorum, que aliquando uiderat. Ista fuerunt somnia de inclinatione manipulorum fratrum suorum corā manipulo suo, & somniatio de sole, & luna, & stellis uidecim adorantibus ipsum. Et dicit hoc hic, quia ista somnia pro parte implebantur, scilicet somnium de manipulis. Somnium autem de stellis, sole, & luna implebatur quantum ad aliquam partē, scilicet quantum ad decem stellas, idest decem fratres adorantes eum tunc. De his somnijs habetur supra 37. cap. Exploratores estis. Hoc dicebat eis, ut per istam uerborum duritiam ueritatem de statu Benjamin cognosceret ab eis. Et si arguatur, quod Ioseph mentitus fuit hic, ergo peccauit, fortē aliquis rōdebit, quod nō mēditus fuit Ioseph, quia mentiri est contra mentē ire. Ioseph autem non iuit contra mentem, quia ignorabat, an essent exploratores, an non. Sed hoc nihil est, quia Ioseph bene cognoscebat eos, quia ut supra dicitur cognouit fratres suos, & non fuit ab eis agnitus. Sed dices adhuc bene poterat eos cognoscere esse fratres suos, sed dubitaret adhuc, utrum essent exploratores. Respondetur, quod non, quia exploratores dicuntur homines missi ad inquirendū uias, & status terræ alicuius, ut postea inuadent eam, ut patet de exploratoribus missis à filijs Israel ad uidendum utrum terra Chanaan esset murata, an sine muris; plana an montuosa, & sic de alijs, ut patet Numeri 13. & Deuteron. 1. capit. isti autem, ut bene nouerat Ioseph, erant filij unius patris, de cuius progenie nulli alij exstabant quomodo ergo poterant insidiari alicui terræ ad inuadendum eam? Alij autem dicunt, quod Ioseph non mentitus est, quia noluit uocare eos explorato-

Quaest. 1. Prima interrogatio, quae fuerit an de patre & matre.

Quid sit explorator.

res, idest inquirentes de statu terræ, sed uocauit exploratores, idest inquisitores uia bonæ, per quam uenirent in Aegyptum, & hoc uerum erat. Hoc tenet Ra. Sa. Sed ualde frivolum est, & falsum, & patet cōtrarium in litera, scilicet, quod Ioseph uocabat eos exploratores, idest inquirentes loca opportuna ad inuadendum terram, & sic patet, quia immediatē dicitur: immunita terræ considerare uenistis. Item quia Ioseph intendebat eos affligere ijs uerbis duris, sed si uocaret eos exploratores, idest explorantes uiam bonam, per quam uenirent, nullo modo ex hoc affligerentur, ergo non intendebat hoc. Si fortē dicas, quod iste intelligebat intra se, quod erant exploratores uia bonæ, & eis declarare uolebat, sed quod erant exploratores in malum, adhuc nihil ualeat, quia tunc repugnat illa litera: Immunita terræ considerare uenistis, quæ non potest intelligi aliquo modo in bona significatio ne. Item quia dato hoc non excusatur mendacium, quia quacunque arre quis iuret, Deus nō respicit fraudem iurantis, aut dicentis, sed intentionem audientis, aut modum communem loquendi, & sensum quem solent facere illa uerba. Dicitur ergo, quod Ioseph dixit hic mendacium officiosum, & ideo non fuit peccatum, quia erat ad inquirendam ueritatem de statu Benjamin, uel an peniterent, quia uendiderant eum, nec oportet laborare excusando Ioseph, & alios patriarchas à mendacio, & etiam à quibusdam satis grauibus sceleribus, ut diximus sup. 37. cap. maxime, quia mēdacio officioso, & uenialibus peccatis nō excusatur magni uiri, nec etiam ipsi Apostoli, ut patet Ioan. 1. cap. 1. si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Et satis credo esse licitum, si iudex crederet certissimē aliquem esse malefactorem, per mendacia ornata officiosa inducere eum ad confitendum ueritatem facti sui. Quando autem non est suspicio, non sunt talia mendacia licita, immo sunt peccata mortalia; quia aliquis poterit innocentem isto modo deducere ad confitendum facinus, quod non egit, quod ualde periculosum, & malum est, cum secundum etiam iura humana melius sit nocentem impunitum relinquere, quā innocentem iniuste punire. Ut uideatis infirmiora terræ uenistis. Istud est officium exploratorum considerare, quæ loca infirma, aut immunita sint, ut per hæc ualeant urbes, aut oppida impugnare. Qui dixerunt non est ita domine. In hoc nullam iniuriam inferebant Ioseph, qui non assererat eos esse exploratores, sed inquirebat de hoc. Et quantum ad talia cuiusque magnæ personæ inquirenti de statu alicuius rei, licet negare quod dicit, nec hoc est propriè repugnatio, quia orationes inquirentium, licet uideantur indicatiuæ, imperatiuæ tamen sunt, oratio autem nulla uera, aut falsa est præter indicatiuam, ideo istæ non sunt ueræ, uel falsæ, quare orationes indicatiuæ negatiuæ, uel affirmatiuæ non repugnant illis. Omnes filij unius uiri sumus. Ista est excusatio eorum, quia Ioseph uocando eos exploratores innuebat se credere eos esse de diuersis gentibus uenientes ad uidendum infirmiora Aegypti, ut postea uidentes renunciarent hoc multis gentibus, & inducerent magnum exercitum contra Aegyptum. Ad hoc respondebant se non esse de diuersis gentibus congregatos, sed omnes unius patris filios. Et innuebant etiam, quod non esset uerissimile eos esse exploratores, quia unus homo, cuius ipsi omnes erant filij, non posset pugnare contra aliquam gentem. Superfluum, ergo erat mittere eos, ut exploratores. Pacifici uenimus. Idest non ad pugnandum. Nec quicquam famuli tui machinantur malum. Idest non cogitant uidere loca terræ ad inferendum

Opinio Ra. Salomonis cōfuta.

Determinatio.

Officium exploratorum.

Excusatio fratrum Ioseph.

dum post bellum, ut tu imponis. Aliter est. Licet sciret Ioseph sic esse, tñ dicebat aliter esse, ut induceret eos ad declarandum magis de statu suo. Immunita terræ huius considerare uenistis. Idest intentio uestra fuit uidere loca, quæ non habent muros, uel quæ habent debiles, ut per illa inducatis exercitum contra Aegyptū. Et quantum ad hoc arguebat contra eos coloratē Ioseph, quia illi decem fratres intrantes ciuitatem discurrebant per uicos, & plateas, & loca secreta, ut si fortē uiderent Ioseph, & adducerent eum ad patrem suum. Mouebantur autem ad hoc, quia uendiderant eum mercatoribus uenientibus in Aegyptum, & quia illa ciuitas, in qua erat tunc Ioseph cum rege, erat famosior in regno, ideo putabant eum ibi manere. Ioseph autem arguebat ex hoc dicens: Vos non uenitis emere panem, quia mercatores non inquirunt uicos, & plateas, & muros, & omnes partes ciuitatum, sed hoc ad exploratores pertinet: Vos autem tota die in hac discurretis, ergo ueri exploratores estis. Duodecim seruisti tui. Hic excusant se de crimine imposito explorationis, & non respondent ad istam argumentationē supra proximam de discursu per ciuitatem, quia ad hoc nulla responsio bona esset, nisi dicerent se quærrere fratrem suum uenditum, in quo suum crimen confiterentur, ideo euadentes rationem quantum poterant, respondebant ad superius argumentum, scilicet, quod non essent ipsi exploratores, dicentes, quod omnes erant filij unius patris, & declarant magis, scilicet, quod erant 12. & unus eorum nō superest, alius autem manebat cum patre. Ponunt istas circumstantias, quia ex ijs solet ueritas, aut falsitas conijci. Filij uiri unius. Idest qui est uir simplex, nec est aliquis priuiceps, uel rex, ut nos mitteret ad explorandum terram ad inuadendum eam post. In terra Chanaan. Idest ista terra prope est si uis inquirere ueritatem, cito mittere poteris illuc. Vel dicitur de terra Chanaan ad magis excusandum se de crimine explorationis. q. d. homines terræ Chanaan, ita miserissimi sunt, quod non auderent uenire ad ponendum insidias, uel pugnandum contra Aegyptum, sed magis Aegyptij contra eos, quia Chanaanai maledicti erant inter omnes gentes, quia maledixerat eos a principio post diluuium Noe, ut patet supra 9. cap. Sed primus sensus melior est. Minimus cum patre nostro est. Scilicet Benjamin. Et alius non superest. Idest non uiuit, sed non dixerunt ei modum mortis eius, uel defectus. Vel fortē accipitur. Non superest. Scilicet, nec apud patrem est, nec apud nos, ita quod nullo modo cognoscimus, quid de eo factum sit. Ioseph dixit tunc uisā eorum responsione. Hoc est quod locutus sum. Idest nunc verificatur, uel confirmatur uerbum meum, scilicet, quod estis exploratores. Ista consequentia potest dupliciter introduci, uno modo ut dicatur, quod quia ipsi dicebant se esse duodecim fratres, & unum apud patrem, & alium non superesse, uidebatur ista esse quedam uerborum coloratio ad dissimulandum, quod non essent exploratores, & sic dicebat Ioseph, hoc est, quod locutus sum, idest quia uos uerba multiplicatis fingendo uos habere alios duos, unum apud patrem, & alium, de quo nescitis, satis uidetur uerum esse uerbum meum, scilicet, quod sitis exploratores. Non est ista ratio necessaria, sed qualiscumque, nō est, quia impossibile est falsum necessarijs rōnibus probari. Quod autē Ioseph conabatur inducere falsum erat, se eos esse exploratores. Non est ergo mirum si rōnes suæ leues sunt magis procedentes ex opinione, & auctoritate dandi quam ex uero fundamento, uel illatione. Nicolaus aliter introducit istud dictum. I. addendo aliquid quod fratres Ioseph dixerint: I. Alius non superest. Idest nescimus utrum uiuat, an nō, & quia credimus, quod ductus fuerit in Aegyptū, Alph. Tost. super Gen.

Ratio Ioseph.

Excusatio criminis.

Alia expositio Nicolai.

ideo circumspectus ad uidendum utrum in ea sit, tunc dicit Ioseph quasi clamans contra eos, & dicens. Hoc est quod locutus sum. Idest nunc apparet uerū uerbum meum, quia uos non quæritis aliquem fratrem uestrum per ciuitatem, sed uerissimē estis exploratores. Sed prima expositio uerior est, quia nō uidetur uerum, quod ipsi cōfiterentur se credere fratrem suum ductum in Aegyptum, sed magis esse mortuum. Item quia per uerba inferiora, demonstratur aliquid, quod Ioseph dixerit eos falsum dicere, cum dixerunt se hñre alium fratrem, quia ista erat eius intentio, ut demonstraretur si uiuere Benjamin, & cum ipsi dixerūt alium esse apud patrem, immediatē Ioseph firmavit super illum punctum dicens eos falsum dicere, ut demonstraretur si uiuere Benjamin, & cum ipsi dixerūt alium esse apud patrem, immediatē Ioseph firmavit super illum punctum dicens eos falsum dicere, ut demonstraretur si uiuere Benjamin, & sic non dicebat Ioseph eos falsum dicere, eō quod ipsi dixissent inquirere aliquē fratrem suum in ciuitate illa, sed quia dixerant, quod alius frater eorū manebat apud patrem eorum. Tam nunc experimentum uestri capiam. Idest nunc uidebo utrum uerum dixeritis in hoc, quod alium fratrem habeatis, uel utrum fingatis, ut dissimuletis uos esse exploratores. Per salutem Pharaonis. Hic iurat Ioseph modo Gentilium per salutem regum suorum, cum iuramentum fieri deberet per Deum, ut patet Iere. 4. c. Iurabitis uiuati dñs in iudicio, iustitia, & ueritate. Si tñ Ioseph iurasset per Deū uiuum daretur occasio, ut cognosceretur à fratribus, quia nulli homines taliter iurabant, nisi Hebraei, qui ueri cultores erant. Ioseph autem laborabat, ut non cognosceretur à fratribus. Quidam uerò Iudæi dicunt, quod quia Ioseph falsa iuraturus erat, noluit per Deum iurare, sed per creaturam, & probant, quia iurauit, quod non exirent inde, donec ueniret frater eorum, tamen exierunt, quia redierunt ad patrem cum omnibus suis. Videtur autē melius dicendum, quod Ioseph bene iurauit iurans per salutem Pharaonis, quia non iurauit per salutē, quæ est creatura, sed per ipsum Deum, qui est salus Pharaonis, & omnium regum terræ. In quo sumus, uiuimus, & mouemur, ut habetur Act. 17. cap. Nec iurauit falsum, quia dixit, quod non exirent inde, donec ueniret frater minimus, & hoc uerum fuit, quia non omnes exierunt: fuit enim detentus Simeon loco omnium, in cuius detentione omnes detineri uidebantur. Donec ueniat frater uester minimus. Scilicet Benjamin, & hoc faciebat Ioseph, ut sciret utrum aliquod malum fecissent contra Benjamin, sicut contra ipsum. Precipiebat tamen ipsis, quod uolebat uidere Benjamin, ut probaret, utrum uera dicerent, & per hoc coniceret, an exploratores essent. Mittite de uobis unum, ut adducat eum, ut uos liberemini: uos autem eritis in uinculis, donec probentur quæ dixistis, utrum uera, an falsa sint. Licet sic diceret Ioseph cōminando pœnam, tamē istam temperare intendebat, ut postea fecit. Alioquin. Idest si non adducitis fratrem uestrum minimum. Vel si falsum est uos habere fratrem minimum. Per salutem Pharaonis exploratores estis. I. si non reducitis ad me fratrem uestrum, ego intelligā uos esse exploratores, & est sensus, ego iuro per salutē Pharaonis, quod si in hoc falsum dicitis asserentes uos fratrem hñre, & non hñtis, satis sequetur, quod ita mentiemini hic, & quod ueri exploratores estis. In ijs oibus non cognoscebant isti decem fratres Ioseph. Et dices quō non cognoscebant saltem in nomine? Quia non est uerissimile, quod illi noui inquirerēt qualiter uocabatur ille dñs, qui mandabat uendi cibaria, cōper to ergo nosse satis possent uenire in cognitionē eius. Respondetur, quod satis uerissimile est, quod fratres inquirerent pro nosse illum dñi, sed non potuerunt in hoc aliquid cognoscere, quia nōmē eius fuerat iam mutatum, quia ut dicitur c. pced. Pharaon uertit nomen eius, & uocauit eū lingua Aegyptiaca Taphanath Phanac. i. Saluator mundi.

Instrandum motu Gentilium.

Opin. Iudæorum de iuramento Ioseph.

Expositio secunda.

Obiectio remouet.

Pharaon mutat nomen Ioseph.

mundi. In toto etiam isto tempore non cognouit Iacob quicquam de Ioseph. Sed dices cum Iacob vir propheta esset, cui Deus frequenter apparebat, ut patet sup. 28. & 31. & 32. & 35. cap. Quomodo propheticè nō cognoscebat ubi esset? Quidam Hebræi respondent causam esse, quia Iacob multum tristis erat tunc dicens: Descendam ad infernum lugens, ut patet sup. 37. c. spiritus autē propheticus non tūgit hoies tristitia mētos, & declarant de Eliseo, cum prophetare vellet coram regibus duobus Iosaphat, & Achab, dixit, ut adduceretur coram eo psalter. i. pulsans in vasis musicis, ut sic iustificatus reciperet spiritum prophetiæ. Sed Ra. Sa. dat quandam aliam rationem, scilicet, q̄ qñ venditus fuit Ioseph, nouem fratres vendiderunt eum, quia Ruben non aderat, ut patet supra 37. & postierunt inter se excommunicationē, vel maleuocacionem ne quicq̄ eorum declararet hoc alicui homini, & quia sū morem Hebraicum non potest fieri excommunicatio, vel conuiccionem, nisi decem sint inter quos fiat, & quia ibi vnus deficiebat, vocauerunt Deum inter se, quasi vnū de ipsis, & posuerunt super eum excōicationē, ne hoc declararet, iō Deus, nec in somnijs, vel signis, vel alio modo, vel spiritu propheticō declarabat, & sic Deus qui dilectus erat Iacob nō dabat ei reuelationes de hoc facto. Sed quanta stultitia istius progrediatur, immo, ut verius dicam, insānia, satis patet, quia ponit Deum posse ad illorum excommunicationem ligari, qui viri pessimi erāt, & dilecto suo Iacob ob hoc rēdere non posse. Cessent ergo in sacra scriptura tanta ridicula, & vera proferantur. **T**ridendum ergo, q̄ Iacob non cognouit in ijs tēporibus aliquid de statu Ioseph spiritu propheticō, quia spiritus prophetiæ non datur cuiilibet qñ vult, sed qñ Deus gratis cōdicare vult, ut patet secunda Petri cap. 1. vbi dicitur: Non enim aliqui voluntate humana allara est prophetia, sed spiritu dictate locuti sunt sancti Dei homines. Item quia lumē propheticum super naturale est tangens mēte prophetæ, & non est, ut aliquid habitualiter manens, sed vt quædam impressio luminosa cito transiens. Dū autem manet illa impressio, propheta intelligit multa futura, & prædicat illa, cessatq; spiritus prophetiæ, qui est illa illuminatio transiens, & non potest ulterius prophetare, etiam si per vocem humanam conetur intelligere, nihil tñ intelligit, sicut cum aliquis homo vertit intellectum suum circa aliquod altissimum, difficilissimumque obiectum, nō potest quicq̄ intelligere, et si conetur. Intelligibile autē nullum difficilius est quā propheticum, cum sit purē diuinum, ideo propheta defertur ab illa illuminatione diuina, intelligere nihil potest. Sic patet de Nathan propheta qui conatus fuit Dauid prædicare voluntatem Dei circa id, quod Dauid volebat facere, quia tñ non mouebatur actualiter à Deo, non potuit verum diuinum cognoscere saltem per accidens, sed errauit, & post modicū redijt ad reuocandum dictum suum asserens oppositum motus à Deo, ut patet Reg. 2. cap. 7. Et eod. modo Eliseus propheta existens coram Ioram rege Iuda, & Achab rege Istaël, cum vellet prophetare, mandauit adduci coram se psalter. i. cantricem, & nō potuit quicq̄ dicere, donec Deus dedit ei spiritum propheticum, cum dicitur: Et facta est manus Domini super eum. Hoc tamen vnū habent propheta, q̄ licet cogniti illa fuerit per modum luminis transeuntis, tamen facit in memoria ipsius prophetæ talem impressionem, vt non deleatur, donec ipsum quod diuinitus assecutus fuerit, eis, quibus nunciandum fuerit annunciet. Sic patet de Ieremia, cuius librum cum ministris regis, & ipse rex principaliter combussissent Ieremia iterum scripsit. Nec valet si dicas, quod Deus ei dedit iterum spiritum propheticum, quia solum di-

citur, quod mandauit ei rescribere librum, ut patet Iere. 36. cap. Si autem prophetia, vt dicebamus, esset aliquid impressum per modum habitus, quādocunque propheta vellet posset prophetare, quia habitus est, per quem facilliter, & delectabiliter operamur, cum volumus habentes illum. Sed non potest propheta quādocunque voluerit talem cognitionem habere, ergo non est prophetia, vt habitus. Item non conueniebat, quia Ioseph in isto tempore intermedio erat in prosperitate. Si ante istam prosperitatem Iacob spiritu propheticō cognouisset, non haberet vnde tristaretur, & quia Deus volebat Iacob pati tristitias, siue ad experimentum virtutis suæ, siue ad aliquid aliud, vt declarat latissimè Boet. de consol. lib. 4. profa. sexta, ideo nō reuelabat ei p̄ propheticum spiritum statum filij sui Ioseph. Item sciendum est in ista parte, quod ista fames, quæ accidit in terra Chanaan, non erat totaliter dura, sicut fuerant alia. Quia alio tempore quando fuit fames stante Abraham in terra illa, non solum erat defectus in frugibus ad usum humanum, immo etiam in Hebræis ad pasua pecorum. Vnde coactus fuit Abraham descendere in Aegyptum tunc, ut patet supra 12. cap. & quando contigit alia fames tempore Isaac, coactus fuit ipse cum omnibus rebus suis descendere in Geraram terram Palæstinorum, ut patet sup. 26. c. Nunc autem licet eret frugum penuria tamen herbae non totaliter deficiebant, ita ut pecora conseruari possent, ideo mittebat filios pro alimentis, & non descendebat ipse illuc cum tota domo sua, sicut fecerat Abraham. **T**radidit eos. Scilicet omnes decem fratres. **C**ustodia. Id est in carcerem, ut detinerentur. **T**ribus diebus. Volebat aliquam poenam dare hic Ioseph fratribus suis pro malo quod fecerāt, & quia poenæ, quando iustè dantur, debent correspondere culpe, pro qua dantur, cum sint quædam medellæ ipsorum uitiorum, ut sæpe declarat philosophus in libro Ethi. ideo sicut tria mala commiserūt fratres Ioseph contra ipsum, ita derenti sunt ab ipso tribus diebus: Mala autem fuerunt mortis machinatio, & in cisterna positio, & mercatoribus facta uenditio. Sed dices videtur, quod ista poenitio fuit iniusta, quia Ruben nullo modo in hoc peccauerat, tamē ibidem detentus est. Respondetur quod Ruben nihil peccauit, quia laborabat eripere Ioseph de manibus fratrum suorum, & tradere illum patri suo, ut patet supra 37. cap. nec sciuit Ruben quicquid de uenditione Ioseph, ideo quando non inuenit eum in cisterna, in qua reliquerat nesciens quid de eo factum esset, uehementer anxietur, licet ergo in hoc non peccauerit, quia tamen erat in societate omnium aliorum fratrum, qui peccauerant, puniuit eum Ioseph detinendo cum ceteris, ne si hunc fortè dimitteret, uel aliquam ei gratiam faceret, daret viam, ut cognoscerent eum, quod ipse nolebat. Si autem contigisset Ruben solum venire, nullo modo puniisset eum detinendo, puniisset tamen quemlibet de alijs solum uenientem, quia omnes alij peccauerant.

Sed adhuc quæres quomodo Ioseph, qui erat uir ita sanctus, & perfectæ uitæ, & ita dulcis in uerbis, & conuersatione sua, ut ex superioribus declaratur, ita afflixit fratres suos non se eis ostendendo, sed detinendo in carcere, & uerbis duris exasperando? Quia debuisset potius iniuriam in se committantur immediate remittere.

Respondetur, quod in iniurijs omnes recipientes eas tenentur parcere facientibus eas quantum ad odium, & rancorem, scilicet, ut non habeant eos odio, nec nocere uellent eis data opportunitate nocendi. Quantum autem ad damnum receptum, uel quantum ad poenam debitam pro peccato, est distinguendū, quia aut

Quæst. 2. Quid Ioseph tam sanctus afflixit fratres suos.

Cur est Iacob esset Propheta ignorabat Ioseph istum.

Responsio Doctoris.

An prophetia in sit per modum habitus.

Remittit iniuria iustè retenta iniuriarū actione.

Iniuria cōmunitati irrogata remitti nō debet abfque punitione.

Iniuria clerico facta remitti nō debet sine debita satisfactio-

aut recipiens est persona singularis, aut publica. Si autem singularis, dico, q̄ non tenetur de iure, vel necessitate precepti remittere executionem iuris, vel dampni recepti recompensationem sufficientem. est tamē magna perfectio remittere uolentibus, ad quod nos hortatur Christus in consilijs positus Mat. 5. c. & in tolerantia alapæ, quæ ei illata fuit à seruo summi sacerdotis, ut patet Mat. 26. de alapis multis, & Luc. 23. de alapa serui sacerdotis patet Ioan. 18. cap. Cum omnis Christi actio nostra instructio sit. Sciendum tamen, quod si damnum factum fuit in rebus, ut furtum, vel rapina, vel qualibet alia rerum deperditio, omni modo recompensatio licitè peti potest. Si autem sit sola iniuria personalis, pro qua debeatur poena à lege, potest iniuriatus accusare licitè iniuriantem ad iuris executionem, scilicet poenam determinatam à lege, sed hoc non est licitum, nisi cum petitur ista poenitio propter meliorationem ipsius, qui peccauit. Quia sæpe multi peccantes peiores efficiuntur, quia poena debita non coercentur, ut ait Gregor. & habetur extra de vita, & honest. clericor. in c. vt mares, scilicet ne facillitas ueniæ incertium tribuat delinquendi, & Eccl. 8. cap. scilicet, quia cito contra malos non profertur sententia, filij hoīum perpetrant mala. Si ergo aliquis iniuriatus uidens, q̄ iniurians, si non punitur superbiat, & mouebitur ad faciendum deteriora, si autē puniatur coercebatur à malis, non solum licitum est eum accusare ad poenam iuris, immo valde meritorium est, ut si aliquis egrotum ad medicū deportaret, ut aggritudinis radices reseraret, ut declarat Boetius de cōsol. lib. 4. profa. quarta. Si tamen aliquis petat aliquem iniuriantem puniri poena à iure determinata, non intendens, ut ipse corrigatur, vel ut alij exemplum accipiant, sed sola intentione vindicadi se in supplicijs alterius, illicitum petit, quia uindicta appetenda non est, ut patet Deutero. 32. cap. scilicet, **M**ihi uindictam & ego retribuam. Si autem iniuria facta fuit alicui cōitati, non debet aliquo modo remitti sine congrua satisfactio-

ne, & punitione. Vnde si aliquis esset index positus à cōmunitate, & coram eo uentilaretur causa de iniuria facta cōmunitati, vel peteretur ab eo, ut ipse remitteret, non deberet remittere, quia esset iniustitia distributua, cum iste in præiudicium cōmunitatis alicui parcat, & dato q̄ iniuria non esset directè facta cōmunitati, sed alicui personæ, illa tñ persona est cōmunis, ideo licet illa possit remittere quantum ad se iniuriam totaliter, tñ remittere non potest, imò valde magnum vitium esset uelle remittere totaliter, ut si alicui iudici qui est persona publica esset facta iniuria, licet ille, in quantum est persona priuata, possit remittere iniuriam, s. vt ille agere non possit iniuriantē, non potest tñ remittere, nec debet iniuriam factā prout tangit cōitatem. & propter hoc qñ aliquis clericus pcutitur, non potest remittere totaliter iniuriam, quia non solū fit ei iniuria, sed et toti ordini clericali, ideo dato, q̄ clericus remittat iniuriā, adhuc episcopus suus potest agere contra iniuriantem. Nunc autē Ioseph considerari potest dupliciter, aut in quantum persona priuata, aut in quantum persona publica. Erat. n. persona publica in quantum erat quidam index fratrum suorum datus ex auctoritate Dei, ut patet ex somnijs suis, in quibus declarabatur, q̄ fratres sui deberent eum adorare. Quantum ad hoc tamen non fiebat ei iniuria, vt persona publicæ, quia non erat ipse index alicuius cōmunitatis, cui inferretur iniuria eam inferendo Ioseph, quia tamen erat iudex, licet non pertineret ad eū iniuria, vt ad personam publicam, quia tñ isti fratres iniuriam fecerant alteri. Iacob furtum rapientes filium eius, & facientes eum angustari, & dolere tanto tempore, s. 23. annis, ut declarauimus. sup. 37. c. licitum val-

Alph. Toft. super Gen.

de erat, ut Ioseph, qui iudex erat, puniret iniuriā factā Iacob patri suo. Fuit tñ in hoc moderatio, quia nō puniuit Ioseph fratres suos tanquam inferens poenā cōdignam illi crimini, sed solum vt reducens eam ad memoriam maleficia sua. Patet quia si crimina fratrum Ioseph condigna poena iuris punirentur valde maiora cruciamina eis irrogarentur. Nunquid pro fratris uenditione non merebantur capitalem subire sententiam? Merebantur quidem, quia pro quolibet alio homine si cum furarentur, & venderent, capitalis poena debebatur, ut patet Exo. 21. cap. Quanto magis pro iniuria facta patri suo in tam diutino dolore, quē propter eorum malitiam patiebatur? Pius ergo in hoc facto dicendus est Ioseph, magis q̄ datus, & in hoc nullo modo peccasse, sed magis uirtutis, & iusti doloris spontaneæque penitentia fratribus materiam tradidisse. **D**ie autem tertio eductus de carcere. Cum iam misereretur eorum sciens, q̄ caro eius erant, nolensq; eos punire ulterius. **F**acite quod dixi. Scilicet, ut miratis vnum de uobis, ut adducat fratrem uestrum minorē, ut uideam eum ad probandum utrum falsa, an uera dixeritis, & maneat apud me alij nouem. **E**t uincetis. id est tunc demonstrato fratre uestro minore libere ibitis porrantes cibaria, alioquin tenebo uos in uinculis, & eritis quasi mortui, nunquam inde exeuntis. **D**eum. **u**timeo. Hic demonstrat Ioseph se mitigare furorē suū dicens. **D**eum timeo. Id est nisi timerem Deum, ego uos detinerem simul in uinculis, & punirem. & hoc iuste, quia satis apparet uos esse exploratores, sed quia Deum timeo misereor uestri. **S**i pacifici estis. Id est nō uenientes ad explorandum terrā, ut uos dicitis. **L**egatur frater uester unus, uos autem abite. Quasi dicat, si uos nō estis noxij in crimine explorationis, satis conueniens modus est ad experiendam ueritatem. s. vt vnus liget, & ceteri recedant portare onera sua, & onus quod priuebat ad eum, qui ligatus manebat. Si autē Ioseph mandauisset, ut ante uolebat, s. vt manerent nouem, & recederet vnus ad portandum fratrem suum minorem, erat tñ eis magna damnum, quia nō possent ferre alimenta necessaria domibus suis, & periclitarentur fame familiæ eorum, & ipsi pecunias suas inutiliter consumerent. Nunc autem nullum damnum erat, quia onera, quæ deportaturi erant decem uiri, deportarent nouem. Dixit ergo eis. **S**i pacifici estis. Id est si uos pacifici estis, non recusatibitis istam conditionem, nec uidebitur uobis grauis. Si autem exploratores erant loquentes falsa, uideretur eis valde grauis conditio, quia non possent demonstrare fratrem si non habuissent, & falsa locuti fuissent. In recipiendo ergo istam conditionem aequaliter uideretur utrum essent exploratores, vel non. **F**rumenta quæ emisistis in domos uestras. Prius permisit eos emere alimenta quāquam aliquid istorum diceret eis, ut facillius inclinaret eos ad ducendū fratrem suū Benjamin si uiueret, cum uellent alimenta in domos suas reducere. **U**t possim uestros probare sermones. Scilicet utrum uerum dixeritis dicentes uos habere alium fratrem minorem uobis, quia per hoc potero, ego cognoscere, an uerum sit uos esse exploratores, an noui. **E**t non moriamini. Scilicet detenti hic simul in carcere si non assentitis isti conditioni. **F**ecerunt ut dixerat. Scilicet dantes ei fidem de reducendo fratrem suum minorem, & dimittentes vnum de seipsis obsidem, quem uoluit Ioseph, scilicet Simeonem, & locuti sunt adinuicem, scilicet lingua Hebraica putantes se à nemine intelligi, cum tamen Ioseph perfectè intelligeret eos. **M**erito hoc patimur. Ut ait Isaias: Vexato dat intellectum, ideo isti quando uiderunt se vexari, cōcessi sunt intra se peccatū suum. **Q**uia peccauimus in fratrem nostrū. **L**uidentes eū, non putabant isti filij Iacob ab illo do-

Rō dicit.

Hic Ioseph mitigat in fratres furorē suū.

AAA 4 mino

mino Aegypti, quem ipsi non existimabant esse Ioseph pati pro peccato venditionis fratris sui, quia non putabant ipsi hoc esse cognitum apud illum dominum, sed putabant, quod Deus, qui omnia videbat, & sciebat permitteret eos puniri propter illud facinus. *Videntes angustiam anime eius dum deprecaretur, & non audimus.* Quando vidit Ioseph, qui puer erat tener. 16. annorum, quod fratres sui eum iugulare vellent, vehementer timuit deprecans eos, cum lachrymis per fratrem pietatem, ut miserentur eius. Deinde cum ad ultimum vidit se Ismaelitis vendi recogitans, quod nunquam amplius reuersurus in patriam suam, nec visurus carissimum patrem suum, & inter alienigenas, multa in eodem modo seruilis tolleraturus clamabat cum lachrymis, & dolore valido dicens. Omnia nunc miseremini mei, dulcissimi fratres mei. Miseremini patris nostri, qui tanta me tenentur diligit, ut iam ex nunc vita eius cum gemitibus agenda sit, & cum vehementi fleitu ad inferos eius canices descensura. Miseremini ergo mei, nec hoc peccatum habeatis super me, dulcissimi fratris mei. Sed ad hoc & plurima alia, quae deplorabat ille Ioseph puer tenerimus, cui Deus naturaliter tradiderat eloquentiam ipsi leonibus frementibus sauiore Hircanis tigribus, ferociore surdis aspidibus, truculentiores, & asperiores vrsa raptis catulis, nullatenus flexi sunt. Non fraterna corda, sed hostilia adamantino lapide duriora gestantes, declinauerant oculos suos ne viderent coelum, nec recordarentur iudiciorum iustorum. O infelicissimi, quomodo inuidiam tantum facula incanduit, ut cognatissimi sanguinis amor, & patris miseri desceda senectus, fratrisque rogantis verba tam dulcia, cui saltem sauius parceret hostis à male ceceptis non retraxerunt, quos saltem ipsa tenerissimi Ioseph praecantis imago efficacissime mouere debuerat. *Idcirco venit super nos ista tribulatio.* Satis coniectare poterant istam aduersitatem de merito illius praerivationis accidisse, quia nullam aliam maiorem se fecisse cognouerant. Item quia simili poena afficiebantur, scilicet ut pro fratris venditione minorem fratem suum cum multis laboribus, & angustijs ad eum reportarent. *de quibus vnus Ruben ait.* Iste inter alios loqui potuit, quia in venditione Ioseph innocens fuerat, cum laborasset obnoxius, ut reduceretur frater suus patri suo, ut patet supra 37. cap. *Nunquid non dixi vobis.* Quali dicat non recordamini, quod ego dixerim vobis, ne peccarem in fratre nostro, quia certissime nobis eueniret propter eum afflictio. *Nolite peccare in puerum.* Inferendo ei aliquid mali, quia quocunque malo illato peccatum erat cum ipse eorum nemini nocuisset. *En sanguis eius exquiratur.* Idest Deus requirit à nobis vltionem pro sanguine fratris nostri. Vltio sanguinis proprie pertinet si quis iniuste occisus sit; putabant autem ipsi verisimiliter, quod Ioseph mortuus esset, quia puer tamen patris, & patriam amore simul & dolore tabescens, & duritiam feruili iugo depressus, cito mori potuisset, vel dicebant eum mortuum ciuili morte, quae est amissio libertatis, quae equiparatur morti naturali, immo homines nobilissimi corporis mortem quam feruitutem pati praeligunt. *Nesciebant autem, quod intelligeret Ioseph.* Scilicet ille vir, qui erat Ioseph, & ipsi non putabant eum esse Ioseph, ideo loquebantur coram eo cuncta idiomate Hebraeo. *Eo quod per interpretem loqueretur ad eos.* Ista fuit causa deceptionis. Putabant enim, quod si ipse linguam hebraicam nosset, non loqueretur per interpretem ad Hebraeos. Dicendum etiam, quod quando ista ipsi loquerentur interpretes non aderat. Nam si affuisset posset nunciare Ioseph verba eorum, & quia ipsi negabant se exploratores si ipsi putarent, quod Ioseph, idest ille vir, qui erat

Querela Ioseph et fratres.

Tribulationis. Prima causa.

Secunda causa.

Quis fuerit interpret Iosephi.

F Ioseph, quem tamen ipsi non putabant Ioseph, satis timere debebat, quod ex hoc eorum mendacium in aliquo deprehendere posset, aut saltem conuincere, & eos in vinculis detinere, vel subijcere in seruitutem. Ideo nullo modo hebraice talia loquerentur etiam coram ipso interprete. Hebraei dicunt, quod iste interpret fuit Manasses primogenitus Ioseph, qui linguam Aegyptiam à matre didicerat, siue à nutrice, Hebraeam verò à Ioseph. Sed videtur hoc esse difficile, quia Manasses, ita erat paruus, quod vix vnam linguam perfecte cognoscere, aut intelligere posset, quanto magis duas, ita diuersas, & hoc quia Manasses nondum compleuerat octo annos, quae satis parua aetas est ad intelligendum duas linguas, & pater hoc, quia Ioseph accepit uxorem in primo anno fertilitatis in principio, & deinde vsque ad secundum annum fertilitatis, in quo venit Iacob in Aegyptum, ut patet infra 45. c. transferunt anni noue. s. duo anni fertilitatis, & septem anni fertilitatis. Ab istis aut noue annis oportet detrahere tempus, quod fluxit à tempore, quo Ioseph accepit uxorem vsque ad natiuitatem Manasses, qui ad minus fuit nouem mensium. Oportet etiam subtrahi tempus, quod intercidit inter reditum istorum nouem fratrum de Aegypto usque ad descensum Iacob, quod fortè fuit vnus anni, uel plus, quia ut patet sequen. cap. Iudas dixit ad Iacob patrem, quod si non detinuissent eos uolens ei tradere Benjamin, iam bis redissent. Item quia post uenerunt portantes Benjamin in Aegypto, & tunc in tertia uice descendit Iacob, cum tota domo sua. ut patet infra 46. cap. Satis ergo apparet ex ijs, quod nondum Manasses impleuerat octo annos. Respondetur, quod non est aliqua necessitas dicendi magis Manasse fuisse interpretem quam aliquem alium, & sic non obligamur respondere isti breuitati annorum, uel paucitati. Si tamen uouerimus dicere hunc fuisse Manasse dicitur, quod Manasses fuit capax ingenij, & sollicitudo patris & matris, circa eum fuit magna in dotendo utraque linguam, ut saltem communiora uerba idiomatis hebraici, quae ad usum frequentem eueniunt intelligeret. Ioseph autem cauens, ne cognosceretur: loqui in lingua Hebraica nolebat, quia expediebat magis cognitio mutua post, & maioris laetitiae & uirtutis, diuinaeque laudis materia foret, si serò quod si immediate fuisset, quia tunc non fuisset eis datus locus ex afflictione uere penitendi. *Auertit se parumper.* Posita ueritate simulata in fratres suos hic ponitur pietas uera ad ipsos, cum dicitur. *Auertit se parumper.* Idest modicum. Ioseph enim qui uir mitis, & tractabilis erat gerens fraterna praecordia, cum uidit fratres suos uere inter se anxiam, uere condolens, quia commota erant pietatis uiscera super eos lachrymas continere non potuit, & iam in eorum amplexus uisisset, nisi quia saniori consilio cognitionem suam adhuc differebat, ne ergo inspectis lachrymis à fratribus cognosceret auertit se parumper, & tandiu lachrymans est, quamdiu tenentur motus lachrymas cessaret emittere, ut rursus coram eis loqui sine lachrymis posset, tunc ergo lota facie, ut lachrymarum signum deprehendi nequiret, ut patet cap. seq. reuersus est ad eos. O pie, o dulcis, o amantissime Ioseph nulla laus quantacunque sit tuis meritis aequabitur, qui cum ferocissimos non fratres, sed hostes tuos affligi conspiceres in te benignitatis affluentia ad lachrymas compulsi es, potuisti enim iuste nocentes affligere, & non afflixisti, potuisti nequissimos fratres condigna ultione punire, & non puniisti, ideo laus tua nullis seculorum terminis coarctabitur. Sic enim decet maximos uiros, quos facta magnifica super astra uentur. *Et reuersus locutus est ad eos.* Cum iam lachrymas potuit continere. *Tollensque Simeon, & ligans illis*

Ostendit pietas Ioseph erga fratres.

A illis presentibus. Non dimisit in eorum arbitrio, quem eorum diuinitate uellent in vinculis propter duo, primo quia non uidebatur iustum, nec fraterno amori conuenire, ut ipsi de seipis determinarent vnum magis, quam alium vinculandum, sed magis quilibet eorum se pro alijs offerre deberet. Item quia cum ista esset quaedam punitio, vel saltem apparentia punitio, debuit ad arbitrium iudicis illi infligi, qui magis peccasset in hoc. Ut enim dicunt Hebraei Simeon plus quam aliquis de alijs ligatus est, quia plus deliquerat: unde referunt eum dixisse, ecce somnator uenit, uenite & occidamus eum. Item dicunt, quod iste posuit eum in cisternam veterem, de quibus supra 37. cap. *Ligans illis praesentibus.* Scilicet, ut ipsi uiderent quomodo illum puniebat, & laborarent, ut cito reducerent Benjamin. Illis tamen abuentibus soluit fecit eum, & ei de cibo conuenienti providere, in quo pietas fraterna demonstratur: tenebat tamen solutus in loco securo, de quo fugere non posset, donec reduceretur Benjamin, propter quem ista fiebant. *Institit ministris, ut impleant saccos tritico.* Licet ipsi emisset iam triticum, & dedissent pecunias, ut patet supra ubi dicitur, vos autem abite, & ferte alimeta, quae emittis in domos uestras. Etiam patet, quia mandauit eis poni pecunias in sacculis suis, quod non posset fieri, nisi iam recepisset eas ab eis. tamen adhuc facta venditione, & receptis eorum pecunijs nondum dederat eis alimenta. Postea uero mandauit impleri saccos eorum, ipsis non uidentibus sine aliqua mensura, & patet quia si ipsi praesentes essent cum sacci impleverentur, non posset poni pecunia in sacculis singulorum quin ipsi uiderent: Sed non uiderunt, ut patet infra. *Datis supra cibarijs in uia, idest ad uiam.* Ista cibaria se demonstrabant dare ministri Ioseph, non tanquam cognosceret eos in fratres, sed ut citius irent, & reducerent Benjamin, & hoc faciebat Ioseph, ne quid de pecunijs suis cogenter expendere. Pecunia autem in ore saccorum posita est, ut ad patrem suum Iacob rediret, & non depauperaretur erogatione tantarum pecuniarum. Item ut fratres sui pecuniam inuenientes anxiantur aequaliter, & esset maior materia uirtutis, & doloris de malo commisso, cum cogenter redire ad ipsum pro Simeone, quem vinculis alligatum in carceris custodia reliquerant. Si autem non mansisset aliquis de eis apud Ioseph detentus, & ipsi reperirent pecuniam in sacculis suis, fortè ex timore non auderent ultra redire ad Ioseph, nisi magna famis urgente necessitate, si non possent aliunde cibos habere. *Qui fecerunt ita.* Scilicet redierunt in terram suam intentione deportandi secum in regressu Benjamin, ut soluerent fratrem suum Simeonem à vinculis, ut aliqui uolunt referentes hoc ad fratres Ioseph. Sed falsum est, quia istud relatiuum, qui, refertur ad immediatos, scilicet ad seruos Ioseph, quibus mandauit ut impleant saccos tritico, & ponent pecunias per ora saccorum, qui fecerunt ut dominus imperauerat. Et patet ista falsitas per ea, quae sequuntur, scilicet. *At illi portantes frumenta.* Quod necessario refertur ad fratres Ioseph, & coniunctio copulatiua nunquam consuevit copulare eosdem, sed diuersos. Hic tamen dicitur. *At illi.* Idest & illi. Si ergo illud superius intelligeretur de fratribus Ioseph non poneretur hic coniunctio copulatiua referens se ad eosdem. *Apertoque vnus sacco.* Aliqua litera: habent. *Vnus sacco.* Tanquam incongrua locutio sit praecedens, sed non est, quia est talis ordo. Vnus contemplatus pecuniam in ore sacculi, aperto sacco, ut daret pabulum in mento in diuersorio, ista autem satis congrua locutio est. *Apertoque vnus.* Hebraei dicunt quod iste vnus fuit Lem. Et uocatur vnus, idest solitarius, quia cum decem filij Iacob

Hebraeorum opinio.

descendissent nunc in Aegyptum ibant combinati, & inter hos Simeon, & Leui erant socij, quia isti magis inuicem familiares erant inter se, ut patet supra 34. cap. ex destructione ciuitatis Sichem, ubi dicitur, quod Simeon, & Leui fratres arripuerunt gladios. Nunc ergo detentus Simeone in vinculis solitarius redibat Leui, scilicet sine speciali socio, licet inter omnes alios fratres ueniret, ideoque uocatur vnus, idest solus. Andreas dicit quod sicut iste vnus quisquis fuerit aperuit sacco, & inuenit pecuniam, ita & singuli fecerunt: uocatur tamen ille vnus, quia quisquis ille fuerit vnus fuit, qui ante ceteros aperiret, & pecuniam inueniret, & hoc satis apparet, quia sicut ille primus inconueniens à casu inuenit aperiens sacco, ut daret pabulum asino, ita cum ceteri dare deberent pabula iumentis suis necesse erat eos aperire ora saccorum, & inuenire pecunias, quae in ore cuiuslibet sacci conditae erant. Item dato quod non esset necessitas aperendi saccos pro pabulo iumentorum, tamen cum vnus sic inueniret, omnes alij mouerentur ad inquirendum utrum sic contigisset in sacculis eorum. Apparet etiam hoc ex eo quod infra dicitur, scilicet, cum uenissetis, cum uenissetis aperuimus sacculos nostros, & inuenimus pecuniam in ore saccorum. *Ut daret iumento pabulum.* Ex quo uidetur quod etiam portabant annonam siue ordeum, quia triticum non est cibus iumentorum cum sit inflatiuum: maxime quia hoc maiori uigebat caristia quam ordeum, quod ad iumenta pertinebat. Et si arguas, quia supra dicebatur impleri sacculos eorum tritico. Respondetur quod uerum est, quia ipsi portabant multos asinos, & saccos, & omnes impleuerunt tritico, praeter aliquem sacculum satis paruam quae cuilibet daret cum ordeo: & in hoc posita fuerunt pecuniae, ut cito ipsi inuenirent eas cum uellent dare cibos iumentis suis. Et si forte dicas quod totum quod portabant, erat triticum, tamen iumenta in tempore necessitatis comedebant triticum. Respondetur quod hoc non est multum uerisimile: sciebat enim Ioseph quod iumenta fratrum suorum indigebant annonam ad cibum: cum ergo ipse in omnibus ijs abundantiam haberet, non est uerisimile, quod non daret eis de ea sic mandauit eis dari cibaria ad uiam, ut patet supra. *In diuersorio.* Diuersorium dicitur à diuerendo, idest declinando a uia, & sunt quaedam domus circa ipsas uias publicas, ad quas declinant uiaiores per diem, aut noctem, ut dormiant, ut quiescant, & ut cibos sumant. *Contemplatus pecuniam.* Quae inuoluta erat in aliquo localo. *Reddita est mihi pecunia mea.* Omnes fratres per se emerrant, & per se soluerant, nec dederunt de communibus pecunijs pro omnibus oneribus tritici, sed quilibet distinxit, & ita cuilibet distincte reddita fuit, ideo iste primus cum inuenit pecuniam admiratus dixit. *Reddita est mihi pecunia mea.* Quia uidebat esse tantae quantitatatis uantae pecunia, quam dederat, sed nesciuit an errore famulorum Ioseph, an ex industria factum sit. *En habetur in sacco.* Idest ecce uidete eam, quia in sacco meo est. *Obstupescisti.* Ex nimia admiratione nescientes quomodo factum esset, aut quis fecisset. *Et turbati.* Nimio timore, quod si forte posuisset eam ex industria ille, qui eis triticum dederat, posuisset in reditu ad eum teneret eos captos, & subijceret in seruitutem quasi fures. *Quidnam hoc est, quod fecit nobis Deus.* Admirabantur ualde, quia hoc aliquid innotuit erat, nec sciebant certe utrum Deus posuisset ibi illas pecunias meritis Iacob patris eorum, qui erat uir iustus, aut si posuissent serui Ioseph: sciebant enim quod Deus fecisset, vel ipse ponendo vel impellendo, uel permittendo seruos Ioseph, ut ponerent, exitum autem huius rei ignorabant. Iam prosper, uel infaustus, ideo accipit timore, & expectatione pendebant. *Ueneruntque*

Andra opinio.

Quantum distat Aegyptus à terra Chanaan.

Quantum distat Aegyptus a terra Chanaan.

Determinatio.

Opinio Rabbi Salomonis.

Vis huius probationis in quo consistat.

Obiectio.

neruntque ad Iacob in terra Chanaan. Quia Aegyptus non multum distat a terminis terrae Chanaan per viam terrae Philistim, distat enim ut quidam volunt qui ambulauerunt quasi per leucas septuaginta, aut octoginta. *Et nunciauerunt ei omnia, quae acciderunt.* Scilicet ista quae supra dicta sunt, & hic etiam recitantur. *Loquutus est nobis dominus terra.* Id est dominus Aegypti, scilicet Ioseph, qui erat praepositus toti Aegypto, quae ipsi ignorabant esse Ioseph. *Dura.* Quae autem fuerunt ista dura? Dicendum quod fuerunt ista superiora verba, quibus afflixerant animos eorum vocando eos exploratores, & sic dicitur supra, quod cum Ioseph fratres suos cognouisset, quasi ad alienos durius loquebatur. Rabbi Sa. dicit quod quae sunt ab eis, quot fratres erant, & ipsi responderunt se fuisse duodecim, sed vnum eorum perijisse, nec scire eos quicquam de ipso. Tunc dixit Ioseph forte vos occidistis eum, aut vendidistis, aut aliquid impii contra eum egistis. Quibus respondentibus nihil tale factum fuisse, dixit Ioseph certe vos exploratores estis, quia ego audivi, quod duo de vobis proditorie destruxerunt vnam ciuitatem in terra Chanaan: nunc autem sic venitis, ut videatis infirmiora terrae huius, & post renunciatis alijs complicibus vestris, ut venientes obsecratis, & destruatam istam. *Et putauit nos exploratores prouincia.* Id est putauit quod nos ibamus ad explorandum, vel considerandum infirmiora terrae Aegypti, ut postea obsecraremus. & non erat sic, quia Ioseph non putabat eos esse exploratores cum sciret eos esse fratres suos, sed finxit se putare eos esse exploratores, ut haberet occasionem detinendi aliquem ipsorum conferendo verba, & sic eos induceret ad indicandum ei certissimè statum Benjamin fratris sui. *Pacifici sumus.* Id est non intendentes facere bellum, vel obsidionem. *Nec vllas molimur.* Id est machinamur vel cogitamus. *Insidias.* Scilicet, quod non venimus, ut exploremus terram istam. *Duodecim fratres.* Omnia ista praeter quadam pauca supra declarata sunt. *Vno patre geniti.* De matre debuerunt, quia non erat eis vna mater, sed quatuor, ut patet supra 30. cap. scilicet Lia, Rachel, Zelpha, Bala. *Minimus cum patre nostro versatur.* Id est manet, vel conuersatur ad consolationem eius. *Sic probabo quod pacifici estis.* Id est isto modo patebit veritas. Si an sitis exploratores vel non, scilicet dimitterent apud eum vnum fratrem, & recederent ipsi cum cibarijs suis, & reducerent minimum fratrem ad eum. Vis huius probationis est in hoc, scilicet, quia ipsi dixerant se habere alium fratrem, & Ioseph dicebat eos falsa confingere, ut euaderent crimen explorationis, ideo quod si ipse sciret quomodo ipsi dicebant veritatem de fratre minori, quem dicebant se habere, cognosceret vtrum veritatem dicebant negando se esse exploratores, & sic intendit dicere, quod si ipse cognosceret eos dicere vnam veritatem crederet alia, quae dicebant esse veritates, & si reperiret eos hic mentitos, crederet in omnibus fuisse mentitos. Sed manifestum est, quod ista probatio, vel experientia, qua volebat Ioseph experiri fratres suos, erat multum deficiens. Quia bene stat, quod ipsi dicerent veritatem vnam, & dicerent multa mendacia: immo sic agit, qui mendacia sua probabilia reddere vult, non omnia mendacia in vnum globum colligit, ut omnia simul euinciat, quia sic satis conspiceretur falsitas, sed vnum mendacium pluribus veritatibus coniungit, ut ex eis saltem fructum veritatis trahat. dicebant autem fratres Ioseph se esse filios vnius viri, & habere alium minorem fratrem cum patre suo, & hoc verum erat, sed cum hoc bene statat quod ipsi essent exploratores. Sed dices quare ergo tam debilem probationem accepit Ioseph? Respondetur quod intentio Ioseph non erat experiri eos esse explorato-

res, quia bene nouerat non esse exploratores, sed intendebat scire statum fratris sui Benjamin. Ad hanc autem certificationem satis erat, quod ipsi demonstrarent ei fratrem suum Benjamin, sed istam intentionem occultabat, & colorabat sub praetextu criminis impositi. Quod essent exploratores, fuit ergo satis cautus Ioseph. Fratres autem in hoc non cognouerunt, quia eum Ioseph esse nesciebant. *Ac deinceps emendi quae vultis habeatis licentiam.* Id est si semel vos demonstraueritis non esse exploratores ducendo fratrem vestrum minorem ad me, recipiemini securè, ut viri pacifici, & poteritis educere de terra quicquid volueritis. *Is dicit cum frumenta effunderent inuenerunt pecunias in ore saccorum.* Ex hoc videtur quod solus vnus inuenit pecuniam ante, quando erant in diuersorio, alij autem non. Sed ex rationibus supra positis videtur quod omnes simul inuenerint. Eadem die. Oportet ergo dicere, quod sit ordo permutatus. Vel per modum anticipationis, vel recapitulationis. Si autem velimus dicere, quod omnes inuenerunt in diuersorio, hoc ponetur hic per recapitulationem. Si autem velimus dicere, quod illud primum de vno inueniente pecuniam in ore sacci, dicitur per anticipationem, scriptura non patitur, quia ibi in litera refertur ordo rei, scilicet, quod in diuersorio ille inuenit pecuniam suam. Si autem velimus mutare ordinem, scilicet, ut non in diuersorio, sed coram Iacob patre suo pecunias inuenerint, mendacem textum faciemus. Si autem velimus dicere factum per recapitulationem, sicut in diuersorio pecunia inuenta fuerint, & nunc narretur, videbitur textus iste falsus, qui dicit quod dictis coram Iacob istis aperientes singuli saccos suos inuenerunt pecunias in ore saccorum. Si autem velimus dicere, quod vnus inuenit pecunias in diuersorio, ut ante dicebatur, & inuenerunt omnes alij postea coram patre suo, ut istae rationes fortes posita in litera videntur sonare: negabimus argumenta fortia satis, quibus supra concludebamus, vtrumque in eodem tempore debuisse contingere. Videtur ergo iste passus satis difficilis quantum ad literam, sed textus, qui ponitur sequenti cap. declarat hunc, quod debeat intelligi per recapitulationem, cum dicitur cum venissemus in diuersorium aperuimus sacculos nostros, & inuenimus in ore saccorum pecuniam, quod ad omnes simul refertur, & satis patet, quia ista litera non continuatur ad inferiorem immediate, sed interpositis quibusdam. scilicet illud, quod dicitur. *Absque liberis me esse fecistis.* Id est quod cum Iacob audivit ea, quae eis contigerant, & quomodo promiserant reducere illum Benjamin, dixit. *Absque liberis me esse fecistis.* Si autem ponatur immediate id, quod dicitur de pecunijs, nulla sententia erit, quia non respondet aliquo modo carentia liberorum ad inuentio-nem pecuniarum. Cum dicitur ergo: ijs dictis, non debet iungi immediate. *Cum frumenta effunderent singuli.* Quia hoc fuit quoddam interpositum per recapitulationem cum secundum veritatem ante acciderit, sed refertur ad ea, quae infra dicuntur, scilicet. *Dixit Iacob absque liberis me esse fecistis.* Hoc ergo quod in terminum est, nulli debet continuari, sed poni dissolutum ordine. *Cum frumenta effunderent singuli.* Scilicet in diuersorio postquam vnus eorum inuenit pecuniam. *Et reperirent in ore saccorum ligatas pecunias.* Erant enim istae pecuniae secundum, quod distinctae fuerant datae ita distinctae: cuiuslibet suae pecuniae reddita sunt ligatae in aliquibus loculis, ne spargerentur inter frumentum, & perderentur, vel extra exire contingeret facta modica apertione, vel ligaturae hiatibus. *Tervitijs simul omnibus.* Quia omnes simul inuenerunt. Quare autem teriti fuerunt supradictum est. *Dixit pater Iacob.* Hoc refertur ad superiora cum dicitur. *Is dicit.* Et se-

Responsio.

An vnus tantum an omnes in diuersorio pecuniam inuenit.

Conditio amantis.

Obiectio.

Responsio.

Et sequitur. *Absque liberis me esse fecistis.* Conquerit hic Iacob de filijs, quia confessi sunt se habere alium fratrem minorem, & quia eum illuc ducere promississent. Satis apparet quod ista propositio sit alicuius dolentis, quia dolentes pro modico faciunt propositiones vniuersales. Vnde si paucum malum ei adsit dicunt sibi omnia mala adesse: si autem pauca bona deficiant, dicunt omnia bona deficere. Sic ergo Iacob cum solum tres filios sibi abesse computet, sine liberis se esse pronunciat, cum tamen supersint ei nouem adhuc istis ablati, qui tamen nondum deficiebant. *Ioseph non superest.* Licet Ioseph viueret, tamen non putauit Iacob eum viuere, sed magis quod fera pessima deuorasset eum, ut patet supra 37. cap. Sic enim dicebat fera pessima deuorauit filium meum Ioseph. *Simeon tenetur in vinculis.* A Ioseph donec duceretur ad eum Benjamin: ideo hunc putabat sibi iam Iacob ablatum, licet securus satis esset. Est enim conditio amantis semper timere, ut declarat Onid. in lib. Epistoliarum, epistola prima, quae est Penelopes ad Vlistem. Declarat etiam Alanus de complacitu naturae metro 5. *Beniamin auferetis.* Id est & vultis auferre Benjamin a me. *In me mala haec omnia redundabunt.* Id est quicunque sit, qui malum patitur de filijs meis, redundare facit in me malum vniuersaliter. Et hoc dicebat, quia amor paternus extensus est per omnes filios, ideo omnes amat, omnibus compatitur. Sicut dicebat Paul. secunda Corinth. 11. cap. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? quia omnes, quos erudiebat, ut filios reputabat, dicens: filii mei, quos ego iterum parturio donec formetur in vobis Christus. *Cui respondit Ruben.* Quia maior erat, & sibi Benjamin commendandum esse putabat, sed non fuit sic, quia non placebat in oculis Iacob cum vxorem eius Bala ancillam Rachelis cognouisset inferendo magnum dedecus patri. *Duos filios meos interfecit.* Non dixit Ruben patri suo Iacob, quod occideret duos filios suos pro Benjamin, si non reduceret eum quasi non haberet nisi duos filios, quia quatuor filios habuisse in descensu Iacob in Aegyptum scriptura narrat infra 46. cap. Et si dicas, quod illos duos genuit, postquam dixerat ista patri suo antequam descenderet tota domus Iacob in Aegyptum, non potest stare, quia inter tempus istius dicti, & descensum Iacob in Aegyptum non intercidit magnum tempus, quod patet, quia cum isti peterent a patre suo, ut daret eis Benjamin, & sic descenderent, quia aliter descendere non poterat, detinuit eos aequaliter Iacob volens dare Benjamin in tantum, quod in illis diebus quibus detinuit eos Iacob, potuissent iterum descendisse, & rediisse de Aegypto. Deinde dedit eis Benjamin, & descenderunt, & in reditu ad terram Chanaan fecerunt secum descendere patrem suum. Fuit ergo ista mora temporis trium, vel quatuor mensium: non poterat ergo in tam pauco tempore gignere Ruben duos filios. Dicendum ergo quod non ideo dixit quod occideret duos filios suos, quasi alios non haberet, sed ut satisfaceret patri suo Iacob, qui tantum reputabat filium suum Benjamin sicut duos filios de alijs, & hoc satis erat occidi duos homines pro vno. Ruben locutus fuit ista valde inconuenienter, & cum passione, quia ista pactio erat valde illicita vtrique. Ipsi Ruben, & ipsi Iacob. Primo quidem quantum ad Ruben, quia ipse pro nulla causa poterat obligare filios suos ad mortem, cum mors infligi solè debeat pro tribus magnis: pater autem potestatem non habet quantum ad hoc super filios suos, immo nec super seruos suos. Itè ista pactio erat inconueniens ex parte Iacob. Primo quia sine culpa non poterat occidi vnus homo innocens pro quacunque causa, Iacob autem recipere no-

lebat nisi licitam conditionem. Secundo quia dato quod Iacob istam conditionem recipere posset sine peccato, esset tamen sibi nimis dolorosa, & magis nocua, quia duo filij Ruben erant nepotes Iacob, qui sepiissime in sacra scriptura filij nuncupantur: quod ergo Iacob pro amissione vnius filij occideret duos nepotes, esset triplicare in quantitate dolorem, quia perderet quasi tres filios. Tanquam ergo irrationabilem prorsus pactio-nem Ruben eiecit Iacob a se. *Trade tu eum in manu mea.* Id est da illum in cura mea, vel potestate, quia ego reducam ad te. *Non descendet vobiscum filius meus.* Non mentitus fuit Iacob, quia sicut nunc dicebat, ita intendebat, sed post cogente famis inopia, coactus fuit eum dare illis. *Filius meus.* Vocauit Benjamin filium suum non quod alij non essent filij sui, sed quia Benjamin erat specialiter dilectus inter alios sicut Ioseph, & hoc erat, quia fuit iste filius Rachelis, quam Iacob tenerrime diligebat, & eam specialiter vocabat vxorem, dicens: duos peperit mihi vxor mea, scilicet Rachel, egressus est vnus, & dixit ista comedit eum, ut patet infra 44. cap. *Frater eius.* Scilicet Ioseph. *Mortuus est.* Sic enim existimabat Iacob dicentibus filijs, consolabatur ergo in dolore suo cum filio suo Benjamin. Si autem hunc tollerent, & contingeret ei aliquod sinistrum, moreretur Iacob. *Ipse solus remansit.* Scilicet de vxore mea Rachel. *In terra ad quam pergitis.* Id est ad quam pergere vultis. Nondum enim pergebant. *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos.* Cani vocantur capilli albi in senectute. Est sentus si aliquod malum euenit Benjamin, vita mea erit cum dolore vsque ad mortem. Vel aliter & melius, quia dicitur. *Deducetis canos meos.* Id est vos facietis me mori ante tempus meum pro dolore. *Ad inferos.* Id est facietis me descendere ad inferos per mortem, quia omnes tunc morientes infernum intrabant, siue boni, siue mali, sed mali diuersis locis pgnarum recipiebantur a loco bonorum, qui habitantes in sinu Abraham penalitatis nihil habebant. Vel vocantur inferi sepulchra. Sic enim signat dictio Hebraica hic posita, scilicet, seol, interdum enim infernum, interdum sepulchrum notat.

Reuertuntur iterum fratres Ioseph cum muneribus in Aegyptum, secum ducentes Benjamin: atque cum Ioseph simul epulantur. Cap. XLIII.

RENTER IM fames omnem terram vehementer premebat. Consumptisq; cibis, quos ex Aegypto detulerant, dixit Iacob ad filios suos. Reuertimini, & emite nobis pauillum esca-rum. Respondit Iudas: Denunciauit nobis vir ille sub attestacione iurifurandi, dicens: Non videbitis faciem meam, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum. Si ergo vis eum mittere nobiscum, pergemus pariter, & ememus tibi necessaria: si autem non vis, non ibimus. Vir enim ut saepe diximus, denunciauit nobis, dicens: Non videbitis faciem meam absque fratre vestro minimo. Dixit eis Israel: In meam hoc fecistis miseriam, ut indicaretis ei, & alium habere vos fratrem.

Quid cani

Inferi qd.

Isra 44.

De filijs conquerit Iacob.

fratrem. At illi responderunt; Interrogauit nos homo per ordinem nostrā progeniem: si pater uiueret: si haberemus fratrem: & nos respondimus ei consequenter iuxta id, quod fuerat sciscitatus: nunquid scire poteramus, quod dicturus esset, adducite fratrem vestrum vobiscum? Iudas quoque dixit patri suo: Mitte puerum mecum, ut proficiscamur, & possimus viuere: ne moriamur nos, & paruuli nostri. Ecce suscipio puerum: de manu mea require illum: Nisi reduxero, & reddidero eum tibi, ero peccati reus in te omni tempore. Si non intercessisset dilatio, iam vice altera venissemus. Igitur Israel pater eorum dixit ad eos: Si sic necesse est, facite quod vultis: sumite de optimis terræ frugibus in vasis vestris, & deserte viro munera, modicum resinæ, & mellis, & storacis, factes, & terebinthi, & amygdalarum. Pecuniamque duplicem forte vobiscum: & illam, quam inuenistis in sacculis, reportate, ne forte errore factum sit. Sed & fratrem vestrum tollite, & ite ad virum. Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiscum fratrem vestrum, quem tenet, & hunc Benjamin: Ego autem quasi orbatus absque liberis ero. Tulerunt ergo viri munera, & pecuniam duplicem, & Benjamin, descenderuntque in Aegyptum, & steterunt coram Ioseph. Quos cum ille vidisset, & Benjamin simul, præcepit dispensatori domus suæ dicens: Introduc viros domum, & occide victimas, & instrue conuiuium: quoniam mecum sunt comesturi meridie. Fecit ille quod sibi fuerat imperatum, & introduxit viros domum. Ibi que exterriti dixerunt mutuo: Propter pecuniam, quam retulimus prius in sacculis nostris, introducti sumus, ut deuoluat in nos calumniam, & violenter subijciat seruituti & nos, & asinos nostros. Quamobrem in ipsis foribus accedentes ad dispensatorem domus locuti sunt: Oramus domine, ut audias nos. Iam ante descendimus, ut emeremus escas, quibus emptis, cum venissemus ad diuerforium, aperuimus sacculos nostros, & inuenimus pecuniam in ore saccorum: quam nunc eodem pondere reportauimus. Sed & aliud attulimus argentum, ut emamus quæ nobis necessaria sunt: non est nostra conscientia quis posuerit eam in mar-

supijs nostris. At ille respondit: pax vobiscum, nolite timere: Deus vester, & Deus patris vestri dedit vobis thesauros in sacculis vestris: nam pecuniam, quæ dedistis mihi, probatam ego habeo. Eduxitque ad eos Simeon. Et introductis domum attulit aquam, & lauerunt pedes suos, deditque pabula asinis eorum. Illi vero parabant munera, donec ingrederetur Ioseph meridie: audierant enim quod ibi comesturi essent panem. Igitur ingressus est Ioseph domum suam, obtuleruntque munera, tenentes in manibus suis, & adorauerunt proni in terram. At ille clementer resalutatis eis, interrogauit eos dicens: Sanus ne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi, Adhuc uiuit? Qui responderunt: Sospes est seruus tuus pater noster, adhuc uiuit. Et incuruati, adorauerunt eum. Attollens autem Ioseph oculos, vidit Benjamin fratrem suum vterinum, & ait: Iste est frater vester paruulus, de quo dixeratis mihi? Et rursus: Deus, inquit, misereatur tui, fili mi. Festinauitque, quia commota fuerant viscera eius super fratre suo, & erumpebat lachrimæ, & introiens cubiculum fleuit. Rursumque lota facie egressus, continuit se, & ait. Ponite panes. Quibus appositis, seorsum Ioseph, & seorsum fratribus, Aegyptijs quoque, qui uescabantur simul, seorsum (illicitum est enim Aegyptijs comedere cum Hebræis, & prophatum putant huiusmodi conuiuium) sederunt coram eo, primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam. Et mirabatur nimis, sumptis partibus, quas ab eo acceperant: maiorque pars venit Benjamin, ita ut quinque partibus excederet. Biberuntque, & inebriati sunt cum eo.

INTERIM. Descripto descensu decem fratrum in Aegyptum, hic consequenter describitur descensus Benjamin, & diuiditur in duo. Primum ponitur aduentus prosperitatis: deinde quædam suboritur aduersitas infra 44. cap. Prima diuiditur in tres partes. Primum ponitur itineris ordinatio: secundo timoris quædam occasio ibi. Quos cum vidisset. Tertio sequens consolatio, ibi. At ille respondit. Prima in duas: primum inducitur pater cum filiis disceptans: secundo ponitur eis assentiens, ibi. Igitur Israel. Circa primum. Interim. Fames terram premebat, scilicet in secundo anno sterilitatis, in quo ipsi descenderunt cum Benjamin, quia Ioseph dixit eis, ut pater infra 45. cap. adhuc quinque anni restant, quibus nec arari, nec meti poterit. Et interim. Id est dum Iacob disceptaret cum filiis suis utrum daret eis Benjamin, aut non, & ista preflara famis vrgentissima fuit ei causa

Infra 4. 12.

Supra 42.

Supra 29.

Supra 42. & infra 55

Connexio

Diuisio.

ei causa dandi Benjamin alijs fratribus: alias enim non descēdit cum eis, ut dixerat supra præced. cap. Iacob scilicet. Non descendet vobiscum filius meus. Dum autem magis tardaret Iacob permittere Benjamin, magis inualecebat fames. Consumpsitque cibis, quos ex Aegypto detulerant. Non est intelligendum, quod essent totaliter consumpti, quia tunc nihil maneret ad alimentum domui Iacob, & filiorum eius, dum ipsi descenderent in Aegyptum. Dicuntur ergo consumpti cibi, quia iam modicum de eis restabat. Reuertimini, & emite vobis pauillum escarum. Mandauit Iacob pauillum de escis afferri propter duo: primo quia in tempore tantæ famis cibaria erant valde cara, & homines striccius viuunt: secundo quia Iacob credebat, quod Deus citò misereretur populo suo dādo remedium conueniens, ideo pauci cibi sufficiebāt. Respondit Iudas. Sciebant omnes fratres, quia non poterāt vtiliter in Aegyptum ire, nisi portarent Benjamin secum, & quia Ruben locutus fuerat in hoc patri suo, & repulerat preces, & passionem eius tãquam irrationabilem; Iudas qui inter ceteros dignior erat, & facundior, audacior, & eloquentior, patri dixit, quod daret eis Benjamin. Denunciauit vir ille. Scilicet præpositus Aegypti, qui vendidit nobis frumenta. Sub testificatione iurandi. Id est non permittam vos accedere coram me, nec quicquam loqui aut emere in tota Aegypto, nisi duxeritis fratrem minorem. Nec intelligitur quod Ioseph iuraret, quod ipsi nunquam viderent faciem suam, sic simpliciter intelligendo, quia non erat in potestate sua, quia cum ipse prodiret in publicum etiam eo inuito à fratribus videri posset. Et ememus tibi necessaria. Licet isti filij Iacob irent ad emendum pro domibus suis, quia omnes habebant uxores, & filios, & domos, tamen fecerunt solum de patre tanquam de honorabiliori mentionem. Sin autem non vis, non ibimus. Quia iter nostrum esset inutile, & forte eueniret nobis aliquod malum, quia irasceretur nobis dominus Aegypti tanquam non complentibus iussa eius. Absque fratre nostro minimo. Id est minore nobis. non tamen erat minimus, id est valde paruus, quia ad minus erat 24. aut 25. annorum, & habebat iam decem filios, ut supra probauimus præced. cap. Etiam, quia quando Ioseph venditus fuit, iam erat natus Benjamin, ut patet supra 35. cap. vbi moriēte Rachel, natus est Benjamin: post autem venditus fuit Ioseph, ut patet 37. cap. Tunc autem quando venditus fuit Ioseph erat annorum 16. ut patet eod. cap. Nunc autem erat 39. annorum, ergo ad minus erat Benjamin annorum quasi 24. dato quod natus fuisset anno, quo venditus fuit Ioseph, quia ab anno 16. Ioseph, in quo venditus fuit usque ad annum 39. in quo tunc erat, fluxerant anni 23. Quanto magis, quia non fuit idem annus natiuitatis Benjamin, & venditionis Ioseph? Antecedens patet, quia quando stetit Ioseph ad interpretandum somnia coram Pharaone, erat annorum 30. ut patet supra 41. cap. & post transierunt septem anni fertilitatis, & duo anni sterilitatis, ut patet infra 45. cap. ergo erant 39. anni. Dixitque eis Israel. Id est Iacob cuius nomen mutatum est, ut vocaretur Israel. Sic patet supra 32. & 35. cap. In miseriam hoc fecistis meam. Loquitur hic Iacob ad modum alicuius passionati, & dolentis, qui contra manifestam loquitur veritatem. Satis. n. apparet quod filij sui non dicerent aliquid de Benjamin, ut molestarent patrem suum scienter, & à proposito, tamen ita ipse loquitur contra eos tanquam si ipsi à proposito uoluissent eum molestare. Ut indicaretis ei alterum vos habere fratrem. Quasi dicat nulla necessitas erat, ut diceretis vos alterum habere fratrem. Satis ergo apparet quod ad faciendum mihi miseriam hoc reuelatis. Interrogauit nos homo. Hic excusat se Iudas,

Mandauit Iacob pauillum de escis afferri propter duo.

& alios, quod non ex malitia eorum, vel negligentia fuit declaratum eos habere alterum fratrem, sed ex ordine interrogationum factarum. Per ordinem nostram progeniem. Primo quæsiuit ab eis unde essent, ut pater præced. cap. deinde obijciens eis, quod essent exploratores sciscitabatur de cognatione eorum, ut videretur, quod ipse non multum desiderabat videre, aut cognoscere eorum progeniem, sed solum an exploratores essent, & propter hoc quæsiuit de cognatione eorum, quasi per hoc se certificaret de dubio. Ordo autem in quærendo de progenie, fuit iste, qui sequitur. Primo si pater uiueret. Ex hoc apparet quod supra dicebamus, scilicet, quod prius obiecit eis crimen explorationis antequam quicquam horum interrogaret. Deinde ipsis uolentibus se purgare, vel saltem aliquo modo excusare de illo crimine dicebant se esse filios vnus patris, & tunc Ioseph incepit quærere ista, quæ ipsi dicunt hic. Et si haberemus fratrem. Ipsi uolunt dicere, quod Ioseph interrogauit eos utrum haberent fratrem. Sed supra videtur quod ipsi purgando se de crimine, dixerunt sine aliqua interrogatione se habere fratrem. Si tamen hoc sit, excusatio eorum non videtur habere vigorem, quia ipsi se excusant dicentes, quod ipsi non dixerunt, sed vir ille præpositus Aegypti quæsiuit ab eis. Hæc autem responsio eorum adiuuatur per illud quod habetur infra seq. cap. quando loquitur Iudas ad Ioseph, dicens: interrogasti prius seruos tuos: Habetis patrem aut fratrem? Et sic videtur fuisse ista prima interrogatio antequam ipsi aliquid dicerent. Ad hoc ergo quid dicendum? Respondetur quod posset dici filios Iacob mentirosos fuisse patri, ut excusaret se, scilicet quod primo ipsi dixerint alium se habere fratrem ad excusandum se nunc coram Ioseph. Nunc autem dicunt eos prius fuisse interrogatos de hoc quàm aliquid tale dixisse, ut excusent se coram patre suo Iacob, nec est inconueniens, quod isti mentiantur, quia alia deteriora fecerunt. Et si dicas contra, quia litera cap. sequentis quam supra allegauimus, scilicet Interrogasti prius seruos tuos: habetis patrem, aut fratrem, adiuuat illos. Respondetur quod in illa litera illi non poterant mentiri, quia ea, quæ continentur cap. seq. dicebāt ipsi coram Ioseph, coram quo ante ista facta fuerant: patri autem suo satis mentiri poterant, quia aliquid istorum nesciebat. Sed adhuc illa litera non tollit, quin mentiri potuissent patri suo in hoc: quia verum est quod postquam incepit cum eis ventilare pactum Ioseph, ut reducerent Benjamin ad eum prius quæsiuit de patre, deinde de fratre, si quæ haberent, tamen antequam aliquid quæreret de Iacob patre suo, aut de Benjamin, dixerat eos Ioseph esse exploratores, & ad hoc ipsi dixerunt se esse filios vnus patris, & habere alium fratrem, & tunc quæsiuit rursus Ioseph, ut magis informaretur. Satis tamen potest utrumque stare in veritate, ita quod non mentiantur filij Iacob patri suo, & licet verum sit, quod primo ipsi dixerunt se esse fratres duodecim, & habere patrem, tamen hoc fuit aliquo modo vniuersaliter dictum, ita quod ille dominus Aegypti non multum ex hoc cognouisset, nisi postea ipse per ordinem quæsiuisset eorum progeniem. Et declaratur hoc aliquo modo ex eorum confessione: quia dicitur hic quod interrogauit eos dominus Aegypti, utrum pater eorum uiueret: ad hoc consequitur quod ipsi ante confessi fuissent se esse fratres, quia alias stultum esset quærere utrum uiueret pater eorum, si nondum sciretur quod vnum patrem haberent: ergo confessi erant se vnum patrem habere: hoc autem fuit, cum dixit eos esse exploratores. Idem demonstratur ex alia parte quæstionis Ioseph, scilicet utrum fratrem haberent, quia non potuisset Ioseph quærere ab eis, utrum fratrem haberent,

Ordo in inquirendo de progenie q. s. fuit.

De mendacio filiorum Iacob.

habere, nisi sciret eos fratres esse. Et nos respondimus...

Ratio cur Jacob concessit Benjamin...

Quare Benjamin vocatur puer...

Hic pater Jacob filijs assentiens...

Muneribus homines placare possumus...

est resina in Galaad, aut medicus ibi: quare igitur non est obducta cicatrix populi mei? In quo innuitur...

Quid refina...

Quid storax...

Quid stercus...

Quid terebinthus...

Cur Deum varijs nominibus appellamus...

mutando, scilicet eius intellectum, & voluntatem, nisi qui omnipotens est. Et remittat vobiscum fratrem vestrum...

Reges, ac principes non cibis, sed populorum negocijs vacare debent...

Quo gradus, & dignitates fugiendae, ac iudiciendae...

sed ut dignitatum onera non sustineant. Hi autem non virtuosus, sed miseri sunt animi viribus carentes. Vnde aliqui virtuosius honores suscipiunt...

Seruitus quae...

Animalia bruta carere voluntate & intellectu...

Obiectio...

Responsio...

est ad emendum cibos: verum etiam pecuniam, qua sit ad soluendum pro eo quod in faccis repererunt, quod nondum solutum esset. *Non est in nostra conscientia.* Id est nos nullo modo scimus quis posuit eam in faccis nostris: & in hoc verum dicebant, quia ministri Ioseph ignorantes eis posuerant. *in marsupijs nostris.* Dices quomodo hoc stabit, quia antea dicebatur inuenta in ore saccorum, nunc dicitur inuenta in marsupijs? Respondetur quod vtrunque simul verum est, quia ipsa pecunia fuit inuenta in ore saccorum, & in ore ipsorum saccorum erant marsupia quaedam, in quibus pecunia erant colligata: ne perderetur moneta mixta tritico. *At ille respondit.* Scilicet dispensator domus Ioseph. *Pax vobis nolite timere.* Vidit ille dispensator domus Ioseph qualiter timuerant valde illi viri, ideo consolatus fuit eos dicens habere pacem inter vos, nec quicquam timeatis, quasi dicat non introducti fuistis huc, vt aliquod malum vobis fieret. *Deus vester.* Id est Deus, quem vos colitis. *Et Deus patris vestri.* Id est quem colit pater vester. *Dedit vobis thesauros in sacculis v. stris.* Ex hoc apparet quod iste dispensator fuit vnus de illis, qui posuerant pecunias in ore saccorum, vel quod ipse fuit conscius qualiter illud factum fuisset de mandato Ioseph. Et satis patet, quia aliter eum iste dispensator audiret, quod pecunia duceretur ad dominum suum, gauderet, vel ad minus miraretur, & non diceret quod Deus eorum dederat eis illas pecunias. Item non diceret, vt infra sequitur, quod pecunia quam ipsi dederant, ipse tenebat apud se probatam, & reconditam. Impossibile est enim quod pecunia, quam alij tollebant in itinere, maneret apud eum. Et dato quod apud eum mansisset stripe non fuisset prauius, vt sic responderet, saltem dubitasset audito tali euentu, & creuisset ei pecunia desiderium, quam ipsi sponte offerebant.

Dicendum ergo quod erat edoctus a Ioseph, vt sic responderet si de talibus quareretur. *Nam pecuniam, quam dedistis mihi.* Ista est alia ratio potissima, ex qua patet quod iste dispensator erat huius facti conscius, quia hic confitetur se recepisse pecuniam ab eis, & hoc verum erat, alias nullo modo diceret coram illis, qui optime nouerant, cui dederant pecuniam suam. Si ergo iste recepit pecuniam, quam illi dederunt, non poterat redire ad eos, ita quod poneretur in faccis eorum, nisi iste sciret, scilicet, quod daret eam ponentibus, vel ipse per se ipsum poneret. *Eduxitque ad eos Simeon.* Qui tenebatur custoditus in aliquo loco abscondito, ne fugeret, & hoc loqueretur cum eis, & sic latarentur simul. *Et introducis domum attulit aquam.* Ista fuit consuetudo antiquorum, quod quando aliquem hospitaliter recipere volebant amorose primo exhibebant aquam ad lauandum pedes, vt patet supra 18. cap. de angelis tribus quibus susceptis Abraham in hospicium dedit aquam ad lauandum pedes. Idem patet supra 19. cap. de Loth, qui suscipiens duos angelos in figura virorum, obtulit aquam pedibus eorum. & hoc est quia aqua multum refrigerat, & itineris laborem quietat. *Deditque pabula asinis eorum.* Vt plene hospitalitatis officium exhiberet. *Illi vero parabant munera.* Portabant munera colligata in vasis suis: nunc autem quando dare volebant ea, apparabant ea honestiori modo, vt gratiora apparerent. *Donec ingrederetur Ioseph.* Scilicet domum suam veniens de domo regis liberans negocia. *Meridie.* Sciebantiam fratres sui quod vsque ad illam horam non esset venturus, ideo interim disponendo munera sua occupabantur. *Audierant enim quod ibi essent comesturi.* Istud est expositiuum, & reddituum rationis superioris. Dicebatur superius quod isti vndecim fratres expectabant Ioseph, quousque veniret in meridie de domo

regis. Hoc autem fuit, quia vt hic dicitur, sciebant se ibi comesturos panem. Si enim ibi comedere non deberent ante meridiem, ipsi parauissent cibos ad comedendum pro se. *Igitur ingressus est.* Posita consolatione a dispensatore Ioseph, hic subiungitur consolatio ab ipso Ioseph. *Ingressus est Ioseph domum suam.* Scilicet veniens de domo regis expeditis negocijs. *Et obtulerunt ei munera.* Quae portabant, de quibus supra dicitur. *Tenentes manibus.* Id est isti praesentauerunt ista munera eleuantes ea in manibus, quia sic erat mos, vel vt munera cum maiori reuerentia data acceptabiliora essent saltem ex deuotione offerentis quae apud generosos animos recipientium magis valere solet, quam ipsa munera, vt patet Genes. quarto cap. Scilicet respexit Deus ad Abel, & munera eius, ad Cain autem, & munera eius non respexit. Primo enim ponitur persona, ad quam Deus respicit quam munera eius, quia munera propter personam accepta sunt: persona autem ex meritis muneris non acceptatur, sed ex muneris suo interiori, scilicet ex animi motu. *Et adorauerunt proni in terram.* Ad promerendum eius misericordiam. Hic completum fuit totaliter somnium Iacob quantum ad stellas vndecim, quia hic etiam Benjamin, qui vndecimus erat, cum alijs adorauit Ioseph. *At ille.* Scilicet Ioseph. *Clementer resabutus eis.* Non enim loquebatur hic dure ad eos sicut ante fecerat, vt patet preceden. cap. & hoc quia ante non cognouerat aliquid de statu Benjamin, & suspicabatur ei aliquid mali a fratribus illatum. Nunc autem videbat statum prosperum Benjamin, quem pra oculis cernebat sospitate gaudentem. *Saluus ne est pater vester senex?* Senex enim esse debuerat, qui filios quadraginta quinque annorum habebat, & vltra, quia tunc Ruben quadraginta sex annorum erat, quia natus fuit quasi septem annis ante Ioseph. Tunc autem Ioseph erat annorum trigintanovem, vt supra saepe dictum est. *De quo dixeratis mihi.* In hoc fingit se Ioseph nihil de hoc scire, quasi ipse nesciret quod pater eorum viuus erat, & quod senex erat, qui tunc annos centum triginta complebat, vt patet infra quadagesimo sexto cap. *Adhuc viuus.* Id est nunquid viuus adhuc. Antequam Ioseph cognouisset statum fratris sui Benjamin magis instabat, vt sciret statum fratris quam patris, & hoc quia sciebat Ioseph, quod fratres sui non molirentur aliquid contra patrem suum, sed de fratre suo valde dubitabat, quia timebat, quod inuiderent ei sicut sibi inuiderant. Nunc autem clare cognito statu Benjamin instabat obnixius circa statum patris cognoscendum. *Sospes est seruus tuus pater noster.* Id est sanus est. valde enim vrbane loquebatur, quia timor eos lepidos valde reddebat. *Et incuruati adorauerunt eum.* Hoc fuit iterum. Hoc bene didicerant a patre suo Iacob, qui septies incuruatus adorauit antequam accederet ad Elau fratrem suum, donec ille rueret in oscula, & amplexus est, vt patet supra trigesimo tertio cap. *Attolens autem.* Id est eleuans. *Oculos suos.* Scilicet contra Benjamin cum ante non respiceret versus eum. *Vidit Benjamin.* Non est intelligendum, quod ante eum non viderit, quia supra dictum fuit, quod Ioseph vidit fratres suos, simulque & Benjamin. Sed dicitur quod ante ad eum singulariter non respiciebat, nec loquebatur, vt nunc ad eum loquitur. *Fratrem suum vterinum.* Id est qui de eodem vtero natus fuerat, de quo Ioseph, quia ambo fuerunt filij Rachelis, & in hoc differebat ab alijs, quia nullus de eis erat vterinus Ioseph. quidam enim erant filij Liae, quidam Balae, quidam Zephath. Ioseph autem, & Benjamin erant filij Rachelis. In hoc cautus fuit Ioseph ne cognosceretur. Si enim Ioseph secutus fuisset amorem suum, quem

Mos muneris officii.

Quare amor tener dicitur.

Rabbi Salomon opinio.

Quid significet nomina filiorum Benjamin.

Notand.

querra ad Benjamin gerebat, immediate ruisset in oscula, vt vidit Benjamin, tanto in eum fraterno ardebat amore. Nunc autem vt non cognoscerent amorem suum, dissimulauit fingens se nihil curare de Benjamin. *Iste est frater vester minimus.* Id est, nunquid iste est frater vester minimus. Ecce multum fingit, vt non cognoscatur: cum enim bene cognoscat Benjamin, tamen se non cognoscere monstrat. *Et rursum.* Ista additio fundatur super responsum datam, scilicet quod fratres responderint illum esse Benjamin, & tunc Ioseph quasi certus quis esset incepit imprecati ei bona. *Deus inquit m' seruetur tui, fili mi.* Faciendo tibi bonum, & aduersa tollendo. *Festinauique in domum.* Id est festinaui ad loca secreta domus, quia iam intra domum erat, vt patet supra vbi dicitur. *Ingressus est domum.* Quia commota sunt viscera eius. Scilicet, ad quandam amoris teneritudinem, ex qua sequitur eruptio lachrymarum. *Super fratre suo.* Scilicet Benjamin, commotus enim fuit ad hunc, quia iste erat specialiter frater eius, cum esset vterinus ei, scilicet filius Rachel, sicut & Ioseph. *Et erumpent lachrymae.* Ex amoris teneritudine. Ecce enim duo simul miracula, dum aliquis amor tenerior est, fortior, & durior est. Non enim amor tener dicitur, quia in se tener sit, sed quia omnia robore suo tenera facit, est enim fortis vt mors dilectio, vt patet Cant. 8. cap. Iste tamen amor fortior amori mulierum, qui tenerior est, comparatur. Sic enim habetur 2. Regum 1. cap. dum David iugeret Ionatham filium Saulis, quem maxime diligebat. Ait, doleo super te frater mi Ionatha decore nimis, & amabilis super amorem mulierum, sicut mater vnicum filium amat, ita te diligebam. *Et introiens cubiculum fleuit.* Noluit videri plorans, coram fratribus suis, ne ab eis cognosceretur, quia adhuc cognitionem suam differebat in posterum, vt fieret congruentiori modo. Rabbi Salomon dicit, quod non fleuit Ioseph, nec commota sunt tantum viscera eius ex sola visione Benjamin. Sed vult, quod Ioseph vocauit Benjamin, & quae sunt ab eo vtrum haberet filios, aut vxorem, qui respondit se habere decem filios. Rursum Ioseph quae sunt quibus nominibus vocaretur: responditque Benjamin Bela, Bechor, & Asbel, Naaman, Echi, &c. vt patet infra 46. cap. dixitque Ioseph, quare sic vocaret eos, quia pater suus Iacob, nec auus, scilicet Isaac, nec proauus, scilicet Abraham non vocabantur sic. Cui inquit Benjamin haec nomina sic imposui ad memoriam illius fratris mei, quem perdidit. Vnde vocatur primus Belam, id est deuoratus, vel destructus, quia dictum est de eo, quod bestia pessima deuorasset eum. Gera interpretatur peregrinus, quia peregrinatur in terra non sua, sed mortuus non est. Vocabatur Naaman, id est pulcher, quia valde pulcher erat, vt dicitur. Vocatur Echi, id est frater meus, quia istum proprie existimabam fratrem, alios autem non. Vocabatur Ros, id est caput, quia ipse erat caput meum, & sic patet de applicatione interpretationis omnium nominum filiorum Benjamin, de quibus magis dicitur infra 46. cap. Tunc ergo videns Ioseph tantum amorem fratris sui Benjamin ad se ita, quod imposuerat omnia nomina filijs suis ad memoriam fratris sui perdit, commotus dilectione magna incepit lachrymari. Sed ista videntur esse conficta a Rabbi Salomon, sicut plurima alia confinxit: maxime, quia fundat se in hoc, quod non potuerat super Benjamin moueri Ioseph, nisi talia ei dixisset, sed falsum est, quia amor consanguineorum tenerrimus, paruo incrementu mouetur. Satis ergo moueretur Ioseph viso Benjamin, quia tantum dilectus eius erat etiam recedentibus ceteris partibus. *Rursumque loca facie.* Vt non cognosceretur si fleuerat. *Continuit se.* Id est, cessauit a lachryma.

Alph. Toit. super Gen.

Panis nomine quid significet.

Illicitum erat Aegyptijs manducare cum Hebraeis.

Quare Aegyptij cum Hebraeis comedere abhorrebant, erant que pastores in fensu.

amis, & nixus est, vt non erumperent amplius, & hoc facile erat destructo, vel pertransito impetu primo teneritudinis: ceteri enim debiliores sunt cum a minoribus viribus procedant. Primus enim impetus agit secundum totas vires. In secundo autem impetu aliquid de viribus exhaustum est. *Ponite panes.* Nomine panis omnis cibus quantumcumque solennis intelligitur, vt patet 4. Regum 6. vbi mandante Eliseo, vt poneretur panis coram venientibus de Syria, sequitur in textu, quod posita fuit magna ciborum praeparatio, & hoc etiam patet ex superioribus vbi dixit Ioseph, occide victimas, & instrue conuiuium. *Vltima autem occisa multa genera auium, & vel perorati sunt.* Quibus appositis. Id est panibus, sive diuersis cibarijs. *Seorsum Ioseph, & seorsum fratribus suis.* Fuerunt posita ad minus tres mensae, vna, in qua comedeat Ioseph tanquam Dominus, & alia in qua comedeat vndecim fratres sui coram eo, tertia in qua comedeant alii Aegyptii: non enim comedeat Ioseph cum fratribus suis, quia nolebat se Ioseph fratribus suis ostendere Aegyptium esse, & quia illicitum erat Aegyptijs manducare cum Hebraeis, vt patet infra, ideo non comedit cum eis, ne eum cognoscerent.

Aliqui autem putant, quod Ioseph cum fratribus suis comederit seorsum ab Aegyptijs, & sic solum oporteret esse mensas duas. Sed hoc falsum est, & irrationabile. Patet, quia si Ioseph vellet comedere cum fratribus suis, cum ipse sciret eos esse Hebraeos, & sciebant oes domestici, & ipsi freres sciebant, quod Ioseph hoc sciret, quia confessi fuerant se esse de terra Chanaan, & quia erat illicitum Iudaeis comedere cum Aegyptijs, manifestaret se in hoc Ioseph fratribus suis, quod nondum intendebat facere. Itē hoc est 3. textu in quo ponitur separatio triu mensaru, cum dicitur seorsum, cum dicitur seorsum Ioseph, & seorsum fratribus suis, & Aegyptijs, qui simul comedeant seorsum. Oportet ergo ponere has tres mensas. *Seorsum Ioseph.* Id est, solus in vna mensa tanquam Dominus. *Et seorsum fratribus.* In alia mensa coram eo, vt videret Ioseph fratres suos comedentes, & lataretur. *Et Aegyptijs quoque qui simul vesebantur.* Id est, qui alii Aegyptii, vt scitiferi, & viri magni, qui erant in domo Ioseph, comedeant simul, scilicet in alia mensa, vel in multis, sed non in mensa Ioseph, nec in mensa fratrum suorum, vel dicitur: Qui simul comedeant, id est qui tunc comedeant, quando comedeat Ioseph, & fratres eius. Et hoc ponitur ad differentiam, quia in domo Ioseph erant multi seruitores Aegyptii, quorum quidam erant magni viri, & honorari, qui comedeant eo tempore, quando Dominus suus. Alii erant mensarum seruitores, qui postea comedeabant. Dicitur ergo, qui simul comedeant, id est tunc comedente Domino suo Ioseph. *Seorsum.* Id est etiam isti Aegyptii comedeant separati in alijs mensis. *Illicitum est enim Aegyptijs comedere cum Hebraeis.* Ista ratio refertur ad omnes tres diuisiones mensarum, scilicet quod non comedeat Ioseph cum fratribus suis, quia ostendebat se esse Aegyptium. Aegyptijs autem illicitum est comedere cum Hebraeis, etiam ex eadem causa non comedeant alii milites Aegyptii cum fratribus Ioseph.

Causa autem quare Aegyptii cum Hebraeis comedere abhorrebant, erat ciborum diuersitas: Aegyptii enim carnes non comedeant, saltem carnes pecorum: Hebraei autem pecora comedeant, ideo Aegyptii deridebantur pastores ouium, vt patet infra 46. cap. in fine. hoc est, quia oues, vel alia pecora ad comedendum ea, pasunt. Etiam quia Aegyptii ista pecora, vt Deos colebant. Hebraei autem ad honorem Dei sui illa occidebant, vt patet infra Exo. 8. cap. vbi dicente Pharaone ad Moysen, & Aaron, vt sacrificarent Deo suo in

Bbb terra

terra Aegypti, & non irent in desertum. Respondit Moses: nō potest ita fieri, abominaciones enim Aegyptiorum immolabimus Domino Deo nostro, q̄ si mactauerimus animalia, quæ Aegyptii colunt, coram eis lapidibus nos obruent. *Et prophana putant huiusmodi conuiuium.* Propriè vocatur conuiuium istud prophana, i. proculaphano, vel sanctitate Aegyptiorum. Nihil enim est magis cōtra religionem, & diuinas obseruationes Aegyptiorum, quàm q̄ Hebrei occiderēt Deos, quos Aegyptii colebant. *Et sederunt coram eo.* Scilicet fratres Ioseph corā eo, vt ipse videret eos comedentes, sed nō in eadem mensa, vt dictum fuit. *Primogenitus iuxta primogenita sua.* Fecit enim Ioseph, q̄ sic sederent primo mandans, q̄ sederet Ruben, deinde Simeon, post Leui, & deinde vsque ad Benjamin, qui erat vltimus in ætate, & sedit postremus. Sic enim ledere cōsueuerant in domo patris sui. *Primogenitus iuxta primogenita sua.* Id est primogenitus sedit in loco, quē requirebant primogenita, siue iura primogenitura, s. in primo loco. Octo autem iura primogenitura enumerauimus supra 25. & 27. cap. inter quæ erat vnum, q̄ primogenitus sedeat in altiori loco fratrum suorum in mensa. *Et minimus iuxta ætatem suam.* Id est, minimus sedit in vltimo loco, secundum q̄ ætas sua requirebat. *Et mirabantur nimis.* Scilicet quare homo extraneus sciret eos ordinare, sic vt in domo paterna ordinati esse consueuerant.

Quæst. 1. Quomodo fratres Ioseph nō cognouerunt.

Sed dices, quomodo ergo fratres Ioseph non cognouerunt eum, vel saltem aliquam suspicionem habuerunt per talia signa: sicut discipuli Christi duo cognouerunt eum in fractione panis? quod erat signum speciale eius, vt patet Luc. vlti. cap. Respondent Iudei, q̄ Ioseph fingebat se facere hoc per artem augurandi, aut mittendi fores. Vnde habebat coram se Ioseph quendam scyphum, quem primo percutiens dixit, hic est primogenitus, deinde percutiens iterum dixit, ille est secundus, & sic vsque ad vltimum, & satis erat difficile cognitu, quia omnes isti erant eiusdem quasi ætatis, quia omnes fratres præter Benjamin in septem annis nati sunt, vt patet supra 30. cap. & hoc patet ex eo quod habetur infra cap. seq. cum loqueretur dispensator Ioseph ad fratres eius obiurgans, quare furati fuissent scyphum Domini sui, dicens ipse, in quo Dominus meus bibit, & in quo augurari solet. *Sumptis partibus, quas ab eo acceperant.* Quilibet istorū fratrum per se comedeat in vno disco, licet omnes in eadem mensa sumerent cibum, & de mandato Ioseph apponebatur eis cibaria, scilicet vt tanta, vel tanta pars cuiuslibet daretur, & in hoc videtur quod Ioseph seruauerit ordinem primogeniturae, vt aliquantulum magis dederit Ruben, quàm alijs, præterquam Benjamin, quem licet in ordine sedendi non præposuit, vt rectum ordinem teneret, tamen in cibo cæteris præposuit. *Ita vt quinque partibus excederet.* Potest esse, vt de quolibet cibo daretur in quincuplum Benjamin super alios, sed cum cuiuslibet aliorum ad sufficiētiam, & ad residuum daretur, valde videbatur superfluum tantum dari Benjamin, quantum quinque, vel sex hominibus sufficeret, vt superabundaret. Fortè secundum aliquos posset dici, q̄ non datum fuit de quolibet cibo quincuplū Benjamin super alios, sed quod ei quinque cibi dati sunt, alijs autem vnus cibus tantum. Sed adhuc minus videtur hoc quod tot cibaria apponeretur Benjamin, alijs autem vnū solum, maxime, quia solennitas facta alicui personæ magis videtur in multiplicitate ciborū, etiam si de quolibet modicum detur, quàm si ei de vno cibo magna quantitas apponatur. Ioseph autem temperatius loquitur; ita q̄ non videretur honor tam excessiuus tribui Benjamin, tamen aliquis honor videretur attributus, & hoc est quod quinque cibi ap-

positi fuerint cuiuslibet illorum fratrum Ioseph, sed de quolibet cibo duplum acceperit, & quia quinque cibi erant, superabat Benjamin alios quinque partibus. Et notandum est, quod non vocantur hic quinque partes quincuplum, quod signat geometricam proportionem, quia tunc si datae fuerunt quinque partes cuiuslibet de fratribus Ioseph in quinque cibarijs, necesse erat dari viginti quinque Benjamin, quia hoc est suum quincuplum, sed vocantur quinque partes, id est quinque medietates comparando non ad totum simul, sed ad quamlibet partē per se, s. q̄ in primo cibario id, quod dabatur Benjamin, erat duplū ad id quod dabatur cuiuslibet aliorum, & sic excedebat vna parte, s. medietate. In secundo cibario eodem modo, & in tertio vsq; in quinto, in quo excedebant cibaria Benjamin ad cibaria cuiuslibet aliorum quinque partibus. Si tamen compararetur totū ad totum, solum erunt cibaria Benjamin dupla ad cibaria cuiuslibet aliorū, sic in quolibet vice duplū ei dabat, & iste est modus valde cōueniens.

Quare autem dedit Ioseph maiorem partem Benjamin, quàm cuiuslibet aliorum? Quidam dicunt, quod faciebat ad videndum vtrum alij fratres inuiderent Benjamin, sicut ei inuiderant, quia plus cæteris a patre diligebatur, & hoc satis potest dici. Potest dari alia causa, scilicet quod hoc faciebat Ioseph, quia plus Benjamin cæteris diligebat: & licet ratio prior stare possit: ista tamen secunda magis stat, quod patet quare in tra 45. cap. postquam cogniti sunt fratres a Ioseph dedit Ioseph singulis fratribus binas stolas, Benjamin autē dedit stolas quinque, & argenteos trecentos, sed tunc non dabatur ad cognoscendum vtrū fratres inuiderent Benjamin, quia viuente Ioseph non erat locus cæteris agendi contra Benjamin. *Biberuntque, & inebriati sunt cum eo.* Rabbi Salomon dicit, quod inebriati sunt etiā si modicum vinū bibissent ex disuetudine vini. Quia vt ipse vult postquam vendiderunt fratres illi Ioseph pœnitentia ducti nunquam vinum biberunt vsque ad diem illam, ideoq; leuiter inebriati sunt facilliter. Sed valde vñ fabulosum, sicut consuevit multa alia cōfin gere Rabbi Salo. Non. n. tm videtur tristari fratres Ioseph de eo, q̄ vinum non gustarent, maximè q̄ si ista ebrietas accidisset in istis fratribus ex hac cā, quō potuit contingere in Ioseph, qui a vino non abstinerat.

Quæst. 2. Cur Ioseph dedit maiorem partē Benjamin, quā cuiuslibet aliorum.

Opin. Rabbi Salom.

Sed de eo dicit, q̄ inebriatus est, s. q̄ oēs alij fratres inebriati sunt cum eo. Dicendum ergo est, q̄ inebriatio non accipitur hic pro carentia actus rōnis, & variatione verborū veniente ex immoderata vini sumptione, cum cæteris organjs, vt cōiter noīare solemus, sed accipitur pro potu sufficenti inductiuo lætitiæ, & non carente sensationis recte, & vsus rationis. Est enim iste ordo in potu, q̄ existente vino quali oportet ad sanitatem, & conuenientem saporem, s. q̄ primo bibens satiat, deinde letatur, deinde sensu, & actu rationis priuatur. Est autem ratio, quia potentia receptiua perficitur per id quod recipit, quando autē contingat potentia receptiua tm recipere, quantum sufficit, completur potentialitas, vel vacuitas potentia, ad quod in rebus sentientibus sequitur delectatio, vel exhilaratio. Si autē vltorius de vino assumatur, vires vini perturbant phantasiam, & totum caput, & quia a capite deriuatur sensus, & motus in omnes partes corporis, perturbata ipsa phantasia cum toto cerebro, necesse est mouendi principium inde fluēs vacillare, & sensum. Et quia intellectus noster, licet non alligetur organo, requirit tm & præsupponit organa ad suum iudicium, quia carentibus nobis aliquo organo potētia apprehēsiue, necesse est carere scientia de illo obiecto, vt ait Aristot. in 1. Posteriorum. Oportet ergo, q̄ indispōsitus organjs sequatur distortum iudicium intellectus, & sic necessario cessabit iudicium in ebrijs.

Cap. 14.

Abcon-

Abconditur scyphus in sacco Benjamin: de furto redarguuntur: Iudas pro liberatione Benjamin se in seruitutem offert. Cap. XLIII.

RAECEPIT autem Ioseph dispensatori domus suæ, dicens: Imple saccos eorum frumento, quantum possunt capere, & pone pecuniam singulorum in summitate sacci. Scyphum autem meum argenteum, & pretium, quod dedit tritici, pone in ore sacci iunioris. Factum est ita. Et orto mane, dimissi sunt cum asinis suis. Iamque urbem exierant, & processerant paululum: tunc Ioseph accersito dispensatore domus. Surge, inquit, & persequere viros; & apprehensis dicito: Quare reddidistis malum pro bono? Scyphus, quem furati estis, ipse est, in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari solet. Pessimam rem fecistis. Fecit ille vt iusserat. Et apprehensis per ordinē locutus est. Qui responderunt: Quare sic loquitur Dominus noster, vt serui tantum flagitij commiserint? Pecuniam, quam inuenimus in summitate saccorum, reportauimus ad te de terra Chanaā: & quomodo consequens est, vt furati simus de domo Domini tui aurum, vel argentum? Apud quemcunq; fuerit inuentum seruorum tuorum quod queris, moriatur, & nos erimus serui Domini nostri. Qui dixit eis: Fiat iuxta vestram sententiam: apud quemcunq; fuerit inuentum, ipse sit seruus meus, vos autem eritis innoxij. Itaq; festinato deponentes in terrā saccos, aperuerunt singuli. Quos scrutatus incipiens a maiore vsq; ad minimum, inuenit scyphum in sacco Benjamin. At illi, scissis vestibus, oneratisq; rursum asinis reuersi sunt in oppidum. Primusq; Iudas cum fratribus ingressus est ad Ioseph. (Necdum enim de loco abierat.) Omnesq; ante eum pariter in terram corruerunt. Quibus ille ait: Cur sic agere voluistis? An ignoratis, quod nō sit similis mei in augurandi scientia? Cui Iudas: Quid respōdebimus, inquit, Dño meo? Vel quid loquamur? Aut iuste poterimus obtendere? Deus inuenit iniquitatem seruorum tuorū: en oēs serui sumus Dñi mei, & nos, & apud quē inuentus est scyphus. Rñdit Ioseph: Absit a me, vt sic agam: qui furatus est scyphū ipse sit seruus meus, vos autē abite liberi ad patrē vestrū. Accedens autē propius Iudas, confidenter ait: Alph. Toft. super Gen.

A Oro Dñe mi, loquatur seruus tuus verbū in auribus tuis, & ne irascaris famulo tuo: tu es enim post Pharaonem Dominus meus. Interrogasti prius seruos tuos: habetis patrem, aut fratrem? Et nos rñdimus tibi Dño meo: Est nobis pater senex, & puer paruulus, qui in senectute illius natus est, cuius vterinus frater mortuus est, & ipsum solum habet mater sua, pater verò tenere diligit eum. Dixistiq; seruis tuis: Adducite eum ad me, vt ponam oculos meos super illum: suggestimus tibi Dño meo, non potest puer relinquere patrem suum: si enim illum dimiserit, morietur. Et dixisti seruis tuis: Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, nō videbitis amplius faciem meā. Cum ergo ascendissemus ad famulum tuum patrem nostrum, narrauimus ei omnia, quæ locutus est Dñs meus. Et dixit pater noster: Reuertimini, & emite nobis parum tritici. Cui diximus: re non possumus. Si frater noster minimus descenderit vobiscum, proficietis simul, alioquin illo absente non audeamus videre faciem viri. Ad quē ille rñdit: Vos scitis quod duos genuerit mihi vxor mea. Egressus est vnus, & dixistis: bestia deuorauit eum, & hucusque non cōparet. Si tuleritis, & istum, & aliquid ei in via cōtigerit, deducetis canos meos cum merore ad inferos. Igitur si intrauero ad seruum tuum patrem nostrum, & puer defuerit (cum anima illius ex huius anima dependeat) videritq; eum non esse nobiscum, morietur, & deducet famuli tui canos eius cum dolore ad inferos. Ego propriè seruus tuus sum, qui in meam hunc recepi fidem, & sponondi, dicens: Nisi reduxero eum, peccati reus ero in patrem meum omni tempore. Manebo itaque seruus tuus pro puero in ministerio Domini mei, & puer ascendat cum fratribus suis. Non enim possum redire ad patrem meum absente puero, ne calamitatis, quæ oppressura est patrem meum, testis assistam.

Supra 43.

Supra 37.

Supra 43.

PRAECEPIT. Descripta Benjamin in Aegyptum descensione. Hic agitur de orta propter eū tribulatione, & diuiditur principaliter in duas partes: primo ponitur Benjamin, & fratrum suorum comprehensio: secundo confusibilis, & despecta reductio, ibi. *At illi vestibus scissis.* Circa primum. *Præcepit autem Ioseph.* Istud quod hic Ioseph fieri præcepit contra fratres suos quædam fraus erat, sed quia ad inquisitionem veritatis erat, & non in præiudiciū, nec ad punitionē fratrum, satis licitè potuit loqui. Bbb 2 Ioseph

Diuisio.

seph facere, maxime, quia ex malis, quae gesserant fratres Ioseph, satis merebantur affligi. Volebat autem Ioseph intentionem fratrum suorum ad plenum cognoscere, & qualia viscera pietatis erga eum, & fratrem suum Benjamin gestarent, & quia prudens valde erat, & negotiorum particularium optimus coniectarius: cognito quod fratres sui de venditione sua poenitebant, ut probauerat aliquibus argumentis: cognito etiam quod contra fratrem suum veterinum Benjamin nullum malum machinati fuissent, nec ei ex prospero euentu, & honore excellenti apud ipsum Ioseph inuidiae signa ostendebant, voluit vterius experiri vtrum adhuc amorem firmum erga Benjamin haberent, pro eo in periculo constituto fortiter se exponendo. Ordinavit ergo sic Ioseph, ut Benjamin in furto manifesto comprehenderetur, ut sic eum tenere posset quasi ad mortem, vel seruitutem, & tunc clarissime pateret in opere, quali eum affectione diligere. Quia ut ait Gregorius in quadam Homilia super Ioan. cap. 13. scilicet, Manifestatio charitatis exhibitio est operis. Huiusmodi autem probatio procedebat, quia nondum totaliter Ioseph fratribus suis confidebat, cum in se tantam eorum nequitiam experitus fuisset. Non erat autem dignum, ut se eis ante fratrem ostenderet, quam eorum corda talia paterent, ut amore fraterno diligerent. Et signum huius est, quia factis istis experimentis ad plenum non se potuit continere Ioseph, quin se suis fratribus demonstraret, ut patet seq. cap. *Præcepit dispensatori domus suae.* Præcipiebat Ioseph dispensatori suo hæc facere, quia vir industrius erat efficere ista subtiliter potens, & fidelis valde, quod patet, quia ipse taliter hoc fecit, ut fratres Ioseph nihil de hoc suspicarentur, & ad eorum aduentum eis prudenter valde locutus est celans factum Domini sui. Erat etiam satis fidelis, quia mandante Ioseph poni pecunias in saccis eorum, poterat iste dispensator accipere eas, vel magnam partem earum nescientibus fratribus Ioseph, & nesciente ipso Ioseph. *Imple saccos eorum frumento, quantum possint capere.* Non dabat eis triticum ad mensuram, sicut alijs, quibus vendebat, quia ab istis pecunias nullas accepturus erat. Ista repletio saccorum fiebat absentibus ipsi fratribus Ioseph, quia alijs non posset poni pecunia in ore saccorum, quin ipsi viderent, quod nullo modo decebat, quia tunc nulla fraus intercideret posset, & in hoc aliquo modo tolerabant angustiam, & suspicionem fratres Ioseph, quia nesciebant vtrum tantum in saccis eorum poneretur, quantum poni debebat, sed in hoc non erat magna difficultas, quia quicquid faceret Ioseph, tolerarent timentes eum valde cum non agnoscerent. *Et pone pecuniam singulorum.* Non dabant omnes pecuniam de communi pro toto onere frumenti quod portabant, sed quilibet pro se dabat, forte hoc erat, quia cum quilibet eorum haberet uxorem, & filios, portabat frumentum pro familia sua, & de hoc dabant patri suo. Fuit ergo posita pecunia cuiuslibet in sacco suo. *In ore saccorum.* Vel ut habet alia litera. *In summitate sacci.*

Quæst. 1. Quomodo potuit poni pecunia in ore saccorum.

Sed dices, quomodo potuit poni pecunia in ore saccorum? quia tunc cum aperirentur sacci ad inquirendum scyphum Ioseph, inuenirentur pecunie. Sed non fuit mentio, quod fuerint inuenite, immo non fuerunt inuentæ, quia tunc etiam comprehensu fuissent alij fratres, tanquam furatres pecunias, & si forte dicas, quod inuenta sunt, cum non fuerunt detenti, quia patebat quod ministri Ioseph posuissent eas in saccis. Ita dicitur, quod Benjamin non debuisset comprehendi, quia eodem modo pateret scyphum ibi per industriam fuisse impostum. Sed contrarium confessus fuit Iudas, ut patet infra in litera, cum dixit quid respondere poterimus,

quia Deus inuenit iniquitatem seruorum tuorum? Fortè dicit aliquis, quod licet poneretur pecunia singulorum in summitate saccorum, tamen quia inuenitus fuit scyphus immediate apud Benjamin, nõ oportuit inquiri apud alios. Sed hoc falsum est, quia ut infra habetur, primo fuit quaesitum in sacco maioris, deinde consequenter vsque ad Benjamin, in cuius sacco scyphus inuentus est.

Poterit aliquis vterius respondere, quod ut supra diximus quilibet istorum portabat plures saccos, & in vno eorum inquireretur, vel in pluribus, sed non in omnibus, & quia dispensator Ioseph sciebat saccum cuiuslibet, in quo pecunias posuerunt, ideo illum relinquebat non quaesitum. Sed hoc non est rationabile, quia si saccos aliquos inquireret dispensator, & alios non, satis pateret illam inquisitionem nihil valere. Dicendum ergo est, quod in omnibus saccis cuiuslibet plena fiebat inquisitio. Sed tunc dices, quomodo ergo factum est? Rõdetur, quod pecuniae erant in summitate saccorum, sed non ita in summitate quod cooperata essent frumento, ita ut nõ viderentur, tunc mittebat brachiũ dispensator Ioseph, & inquirebat scyphum, & dato quod intra pecunias scyphũ reperirẽt, non curabat de eis nihil iudicans se inuenisse, quia ipse posuerat eas, cum autem venit ad saccũ Benjamin, quia scyphus erat positus in summitate sacci sine magna inquisitione inuenit eam: pecuniae autem eius erant posite in parte magis abscondita, ideo non curauit de eis. Posset adhuc aliter dici, & satis conformiter ad literam, quod pecuniae istorum erant posite in summitate saccorum, & cum inquireret saccos dispensator inuenit eas, sed non curauit de eis fingens non esse illas, quas ipsi dederant pro frumento, sed quod ipsi portabant ibi thesaurum suum in mansuetis suis. Simile habetur præcedẽ cap. cum dixissent fratres Ioseph se inuenisse pecunias, quas dederat in saccis suis. Respondit dispensator, quod ipse habebat pecuniam, quam receperat ab eis, sed Deus suus dederat eis illas, & quia ipse non veniebat, ut quaereret pecunias, finxit pecunias nullas sibi deficere, sed solum vas, ideo illum inuenire curabat. *Scyphum autem meum.* Id est, in quo ego bibo. *Et pretium quod dedit tritici.* Duo mandauit Ioseph poni in sacco Benjamin, scilicet scyphum argenteum, & pretium tritici. Fuit autem hoc additum, ut intelligeret dispensator. Poterat enim intelligere, quod sicut mandabat cuiilibet poni pretium in sacco, ita mandabat in sacco Benjamin loco scyphum loco pretij. Voluit ergo vtrumque declarare. *In ore sacci iunioris.* Non nominauit eum hic Ioseph suo nomine, quia fratres non expresserant nomen eius, quia Ioseph de nomine non inquirebat, ne aliquis suspitio cognitionis a fratribus haberetur. *Factumque est ita.* Scilicet impleti sacci frumento, & pecunia imposta in saccis, & scyphus in sacco Benjamin. *Et orto mane.* Die enim præcedente venerant ante portas Ioseph, & eadem die comederunt cum eo post Meridiem, & quiesuerunt vsque in sequentem diem, tunc autem recesserunt. *Tunc dimissi sunt cum asinis suis.* Id est, tunc excederunt se a Ioseph, data omnibus illis licentia redeundi. *Tamque vrbem.* Id est, ab vrbem exierant. *Tunc Ioseph accersito.* Id est, vocato. *Dispensatore domus.* Hunc ponebat, ut ministrum omnium istorum, quia vir industrius erat, & fidelis, & quia ad eius officium pertinebat, res huiusmodi custodire, cum totius domus curam gereret principalem. *Surge inquit,* id est, velociter para te. *Et persequere viros.* Id est, curre post eos. *Et comprehensis dicit.* Id est postquam comprehenderit eos dicas eis. *Quare reddidistis malum pro bono?* Scilicet, Dominus meus inuitauit vos, & vos furati fuistis scyphum eius, in quo satis redderet malum pro bono. *Scyphus quem furati estis.* Iste est cautus modus loquendi ad compre-

comprehendendum furtum, quia non quaesit ab eis vtrum furati fuissent, vel non, sed asseruit eos furatos fuisse, tanquam furtum eorum notum esset, ut in nullo spem celandi haberent. Sed in hoc verum erat, quod licet fratres Ioseph nihil furati fuissent, tamen scyphum quem dispensator perrebat, ipsi portabant, & sciebat dispensator ipsos portare, quia ipse posuerat in sacco iunioris. *Ipse est, in quo Dominus meus bibit.* Et propter hoc cum maiori diligentia mandat eum inquiri, & maiorem poenam patiemi. *Et in quo augurari solet.* Hoc etiam aggrauat culpam. Quia adhuc si solum in illo vase biberet Ioseph, remediabile esset, quia poterat in aliquo alio biberi, sed si in hoc augurabatur non posset in alio ita augurari. Est enim augurari, id est auguria inquirere, vel sortes mittere ad inueniendas aliquas veritates, & hoc falsum est, quia Ioseph verus Dei cultor sciebat auguria illicita esse, cum ibi tribuatur demonibus quidam diuinus honor. Ideo nullo modo exercebat ea, sed fingebat se exercere ad integumentum veritatis ad tempus. Si tamen sic verum esset, quod auguraretur in scypho illo, magnum damnum fiebat Ioseph auferendo ei tale vas, quia forte ad talem inquisitionem esset factum in certis temporibus correspondentibus motibus caeli, & figurationibus, siue aspectibus planetarum, quemadmodum dixi de capite facto de ferro, quod ad inquisita respondet, de quo Numeri 21. satis late. Maiorem ergo poenam merebatur furando hunc scyphum, quam quemlibet alium, quia secundum Gentiliũ opinionem talis scyphus reputaretur, ut aliquid sacrum pertinens ad responsa Deorum. *Pessimam rem fecistis.* Non vocatum fuit istud peccatum malum, sed pessimum, quia aggrauabatur valde ex circumstantijs, quia ingratitude fuerat reddendo malum pro bono. Item quia furati fuerant id, quod specialissimum erat in reparatione Ioseph, scyphum in quo ipse bibeat, & in quo augurabatur. Hæc omnia vera essent si dispensator fundasset se super verum, si quod furati fuissent verè vas illud fratres Ioseph, sed hoc a veritate longinquum erat. *Fecit ille.* Id est, dispensator. *Ut iusserat.* Scilicet Ioseph persequendo illos cum hominibus armatis, ne possent resistere, & comprehendendo eos. *Et apprehensis per ordinem loquutus est.* Scilicet iuxta ordinem supradictorum, ut Dominus imperauerat. *Qui responderunt.* Admirantes de eis, quæ contra ipsos proponebantur. *Quare sic loquitur Dominus noster?* Quasi dicat, non deberet Dominus noster talia contra nos dicere, cum nos talia nunquam fecerimus, nec sit verisimile nos fecisse. *Ut serui tui tantum flagitium commiserint.* Id est asserendo ita elicaciter, quod nos qui sumus serui tui tantum peccatum, siue flagitium, quod magnum peccatum notat, commiserimus, cum nihil tale egerimus. *Pecuniam, quam inuenimus in ore saccorum reportauimus.* Hic arguunt satis fortiter dicendo, quod nullo modo possit contra ipsos præsumi, quod scyphum furati fuerint, quia ipsi existentes extra Aegyptum inuenerunt pecuniam religatam in saccis suis, & ibi nullo modo timebant aliquem Aegyptum, sed ex bonitate sola conscientiae deportauerunt pecunias ipsi Ioseph. Quomodo ergo præsumi posset quod in domo Ioseph furari vellent, vbi maius peccatum erat? Item quia ibi si furarentur time-re deberent Ioseph, tanquam potentem eos ibi punire, & occidere. *Reportauimus ad te.* Quia quando venerunt coram dispensatore domus Ioseph in secunda vice, antequam introducerentur in domum, dixerunt ei, quomodo inuenerant pecunias in ore saccorum, & quia ipse dixit habere apud se reconditam pecuniam, quam ipsi dederant, non curauerunt insitare vterius, nec prosequerentur coram Ioseph. Ideo dicitur. *Reportauimus ad te.* Quasi dicat, non ad Ioseph dominum tuum. *De ter-*

Angurari quid.

Opin. Gentilium.

Alph. Toft. super Gen.

ut Chanaan. Non quod ipsi inuenierint eam in terra Chanaan: quia in Aegypto eam inuenierunt, sed dicuntur portare eam de terra Chanaan, quia eam in Aegypto inuenierunt, deinde tulerunt eam secum in terram Chanaan, tan dem de terra Chanaan rederunt eam in Aegyptum in domum Ioseph ad dispensatorẽ eius. *Et quomodo consequens est.* Id est, quomodo verisimile est consideratis prioribus. *Ut nos furati fuerimus de domo Domini nostri?* Scilicet Ioseph. *Aurum vel argentum.* Id est scyphum aureum, vel argenteum, ut tu nobis opponis. *Apud quemcumque fuerit inuentum.* Fratres Ioseph scientes se ab hoc crimine esse immunes, nec putantes aliquid fraudis latere, ut magis contenteret dispensatorẽ Ioseph, ne ipse locum haberet aliquid eos suspicandi, posuerunt se ita duram sententiam. *Seruorum tuorum.* Id est de nobis, quod sumus serui tui. *Quod quaeris.* Scilicet scyphus. *Moriatur.* Tanquam fur. *Nos autem serui erimus Domini nostri.* Id est insuper nos efficiemur serui Ioseph, sed hoc erat superfluum, quia dato quod vnus eorum furatus fuisset ceteris nescientibus, ille solus puniri deberet. Ad alios autem nullo modo poena spectabat, sed obligabant se ad impertinens, tanquam securi de innocentia sua. Iste est enim modus omnium innocentium, vel eorum, qui se existimant innocentes, ut fortissimus rebus pro paruo obligent. *Qui.* Scilicet dispensator dixit. *Fiat secundum sententiam vestram.* Id est secundum quod vos iudicatis. Approbat enim hic sententiam eorum, sed non in totum, sed solum quantum ad primam partem. Dixerant enim duo filij Iacob: primũ ut ille quod vas teneret, occideretur: secundo ut oes alij serui efficerentur. Quantum ad primam partem approbauit dictum eorum, sed non quantum ad secundam, ut patet in litera. Et adhuc istam primam partem non recepit, ut ipsi dixerunt, sicut hunc scyphum moreret, sed ut in seruitutem redigeretur. *Vos autem eritis innoxij.* Id est licet apud aliquem vestrum scyphus inueniatur ille solus efficietur seruus, vos autem manebitis quasi inculpabiles, & consequenter sine poena. Innoxius significat duo, scilicet sine culpa, vel sine obligatione ad poenam. Primo modo dicitur innoxius de in, & noxa, id est culpa, quasi sine culpa: secundo modo innoxius, ut signat aliquem carere oblatione a poena, de in, & nexus, id est obligatio, id est carens obligatione ad tolerandam poenam, & sic vocantur aliqui obnoxij. i. obligati ad aliquid: & in vtroque sensu accipi potest, quia potest intelligi, quod illi, apud quos non esset scyphus, essent innoxij, id est reputarentur non culpabiles, vel innoxij essent. i. non obligati ad aliquid faciendum, vel patiendum, vel subeundum. *Itaque festinato.* Id est cum festinatione. ista est conditio innocentium, quod non dubitant permittere se inquiri. Ipsi enim se innocentes reputabant, & sic erat secundum veritatem, sed fraus ibi intercudit, quia ministri Ioseph ex mandato eius scyphum in sacco Benjamin posuerunt, ut patet sup. ut videretur culpabilis. Sed nec in hoc peccauit Ioseph, quia non intẽdebat aliquem punire, & intendebat inquirere veritatem de affectu fratrum ad Benjamin. *Deponetes saccos.* Scilicet de asinis. *Aperuerunt singuli.* Tantum confidebant in sua innocentia, & volebant cito illam fieri inquisitionem, quod singuli saccos suos aperuerunt, nec expectauerunt, ut aperiret dispensator Ioseph, sed non aperuerunt isti saccos suos seorsum, quia tunc ille, qui inueniret in sacco suo scyphum, tolleret inde, ne post eum videret dispensator Ioseph, sed quilibet aperuit saccum suum affante sibi dispensatore illo, & inquirente in sacco. *Quibus scrutatis incipiens a maiore.* Id est quod in scrutando saccos istorum incepit a maiore vsque ad minorem. Et debet iste ablatiuus absolutus conuerti in gerundium, vel exponi per dum. *Quibus scrutatis.* Id est dum scrutaretur illos, nec debet per postquam exponi, quia esset litera falsa. Est enim sensus, quod postquam scrutatus fuit saccos

Modus innocentiũ.

Innoxius, duas hęc significationes.

Conditio innocentium.

Bbb 3 illorum

Horum incepit a maiore, sed hoc falsum est, quia in scrutando incepit a maiore. Incipiens a maiore. Bene no...

Ioseph fratrum redemptio.

Oppidum dupliciter accipitur.

& est in sua custodia receperat dicens, ut patet preced. cap. nisi reduxero, & tradidero eum tibi, ero peccati reus...

Rabbi Salom. opin.

Cōsuetudo.

Opin. Rabbi Salom.

Parcere

Parcere subiectis, & debellare superbos. Cur sic agere voluisti. I. est, quare fecistis tantum malum...

Textus iste dupliciter intelligitur.

Qualis augur erat Ioseph.

Augurium accipit dupliciter.

Alph. Toft. super Gen.

Modus rhetoricorum.

A Cui Iudas. Scilicet dixit, vel rēdit. Quare autē iste rēderit, & non alij cā supra assignata est. Quid respondebitis Domino meo?...

Modus rhetoricorum.

Bbb 4 erant

erant aequaliter distantes non audentes prope accedere, quasi indigni, Iudas qui nunc volebat loqui, accessit propius, i. propinquius, ut congruentius audiretur. Considerat. Hec sunt vna de causis, quare magis Iudas loquutus est, quam alius de alijs. Oro Domine mi, loquatur seruus tuus in manibus tuis. Id est, precor te Domine mi, ut permittas me seruum tuum loqui, & audias quae dico. Ne irascaris famulo tuo. Id est, licet peccauerimus, tamen rogo, ut me audias. Tu es post Pharaonem Dominus meus. Hic captat beneuolentiam exaltando eum. In Hebraeo dicitur. Tu es similis Pharaoni. Quod aliqui Iudaei declarant, i. sicut Pharaeo est fraudulentus, & calumniator, ita & tu. Hoc autem procedit per modum oburgationis. Vnde Anselmus in translatione Chaldaica continente istos quinque libros multa dixit in isto loco, quae satis a veritate discordant, scilicet quod Iudas iratus, quia Ioseph volebat detinere Benjamin, accessit cum impetu ad Ioseph, & apprehenso ense per manubrium attrahere voluit, quasi inuasurus Ioseph, & dixit. Quare nos quotidie affligis; ecce prima vice calumniatus es nobis, quod eram exploratores: postea dixisti, quod duceremus ad te puerum Benjamin, ut poneres oculos tuos super eum, nunc autem calumniatus es ponens scyphum in sacco pueri, ut eum detineres, & subijceres in esuritum. Tu es calumniator, sicut dominus tuus Pharaeo. Numquid nescis, quod duo fratres mei Symeon, & Leui destruxerint vnam ciuitatem terrae Chanaan? Si ergo nunc insurgat furor meus, & indignatio mea dura, oes Aegyptios transfusa gladio incipiens in te, & finiens in Pharaone. Multa quoque alia ridicula ista translatione, & alij Hebraei in ista parte fabulantur, quae ita friuola, & incompacta sunt, quod nec recitare dignum duxi. Quantum autem a veritate litera ista discordet satis apparet, scilicet quod Iudas qui paulo ante genibus aduolutus, & in terra prostratus cum ceteris fratribus suis iacuerat, in tanta infania, & totalem dementiam erumperet, ut Ioseph dominum Aegypti coram oculis suis vi opprimere, aut gladio transfuderare vellet, nisi eos liberos permitteret. Discordat etiam ab inferiori narratione, in qua modo rhetorico Iudas, satis pulchre procedit, qui autem viribus utitur, nulla indiget persuasione. Est ergo sensus verus secundum litteram nostram, quae dicit. Tu es dominus meus post Pharaonem. Id est Pharaeo est rex Aegypti, & illi valde obedire teneor, sed post illum tu es Dominus meus, id est nullus est maior te post illum in tota Aegypto. Et sic constituerat eum Pharaeo secundum post se, ut patet §. 41. cap. Est sensus, sicut obedire teneor Pharaoni, ita immediate post eum omnibus postpositis tibi soli obedire debeo, & ad istum sensum reducitur littera Hebraica in isto loco, scilicet tu es similis Pharaoni, i. sicut Pharaeo magnus dominus est, ita tu es magnus vir in tota Aegypto. Littera tamen nostra adhuc magis disertè, atque facundè locuta est: nam licet aliquo modo Ioseph similis esset Pharaoni, tamen non erat ei aequalis, quia non erat tantae potestatis, sicut Pharaeo, vel tantae dignitatis, similitudo tamen in modo locutionis vulgaris, & in sacra scriptura, ut plurimum aequalitatem importat, quae scriptura sacra modis loquendi vulgaribus adaptatur, ut ab ipsis vulgaribus perpèdatur, ideo littera nostra licet ad plenum transferat sensum litterae Hebraicae in hac parte, & in ceteris; verba tamen eius, quia rusticano more prolata erant, imitari non valuit. Sic enim qui rhetoricos flores nouerunt, licet in aliorum dictis transferendis, aut recitandis mediam ipsam veritatis radicem fideliter teneant, verba tamen non tenent in disertiore longe, atque facundiore stilum conuertentes. Quia ergo supra §. 41. cap. dictum fuerat, quod Ioseph esset secundus post Pharaonem, & immediatus ei, littera nostra non dixit, tu es similis Pharaoni, quasi eundem potestatis, atque dignitatis obtineret gradum, sed tu es post

Pharaonem. Dominus meus, i. in Aegypto primus dominus meus est Pharaeo, post eum autem nullum habeo dominum, nisi te saltim immediate. Interrogasti prius. Hic intendit Iudas persuadere, ut Benjamin dimittatur liber redire ad patrem cum alijs fratribus, & ipse teneatur in vinculis, vel subiciatur in seruitutem loco Benjamin. In qua ratione sic procedit, quod innocens non debet puniri, sed Iacob pater eorum in hac causa est innocens, ergo non debet puniri. Sed si teneretur Benjamin, puniretur Iacob, quia cum aia Iacob colligata sit anima Benjamin, quasi dependens ab illa, si Benjamin maneret, vel quocumque mali pateret, necesse erat Iacob mori pro dolore de malo Benjamin. Minorè, scilicet quod Iacob innocens fuerit probat, quia non fuit conscius huius furti, cum non viderit, nec praesens fuerit, nec est aliquid tale fieri mandauerit, quod pater quae pecunia portata in facis in terram Chanaan reduci iussit, & aliam duplicem superaddidit. Non autem satis late inducit, & concludit quod cum Iacob pater eorum nihil peccauerit, non debet puniri, sed manente Benjamin valde puniretur, immo moreretur, ideo magis debet manere pro eo Iudas. Interrogasti prius seruos tuos. Non est intelligendum, quod prima interrogatio facta eis fuerit ista, quia contrarium probauimus, §. 43. cap. & patet §. 42. cap. ubi primo quod fuit Ioseph ab eis, de qua terra oriundi essent. Et hoc rationabile videbatur, quia secundum naturam inter homines incognitos prior interrogatio est ista: Vnde estis? ista, habetis patrem, aut fratrem? sed post istam interrogationem fuisse priorè, quantum ad inquisitionem progeniei suae. Fuerunt autem factae interrogationes istae de progenie, postquam vocauit eos Ioseph exploratores, & ipsi hoc incipientes dixerunt se esse filios vnius viri. Habuit Ioseph ex istis dictis occasione inquirendi magis particulariter de eorum progenie. Et nos respondimus tibi, secundum istas interrogationes. Postquam supra ipsi sponte, nec quaesiti ista in generali magis confessi fuerant. Est nobis pater senex. Qui complebat annos centum vigintinouem, tunc, quod patet, quia sequitur anno descendit in Aegyptum coram Pharaone, & interrogatus de aetate sua, respondit se habere annos centum triginta, ut patet infra §. 47. cap. Et puer paruulus. Ex hoc patet, quod non fuit ista prima interrogatio, vel collocutio inter eos, quia §. dixerant ipsi se esse decem esse filios vnius viri. Non confessi sunt ergo aliquid tunc de Benjamin, necessario ergo duc fuerunt interrogationes, vel vna fuit spontanea confessio, alia autem ad interrogationem. Et si dicas tunc quod ista confessio fuit prior, quam alia confessio. Non stat, quia ista continet aliam, id est data ista ratione non erat necessaria alia confessio, cum ista tunc, & amplius continet, sed facta illa priorè adhuc erat ista necessaria, cum magis ista explicet. Qui in senectute ei natus est. Quia genuit eum cum esset annorum plurimum, quod centum, & quinque, & patet quia in isto anno, quo descendit Iacob in Aegyptum, complebat annos centum triginta, ut patet §. 47. cap. Benjamin autem complebat annos vigintiquatuor, vel viginti quinque, ut probauimus §. 42. cap. Cuius vterinus frater mortuus est. Ioseph erat vterinus frater Benjamin, quia ambo erant filij Rachel. Hunc autem mortuum dicebant, quia sic pater eorum putabat, & ipsi nesciebant vtrum viueret, an non. Et ipsum solum habet mater sua. Scilicet, solum Benjamin. Mater autem eius Rachel non viuebat, quia paries mortua fuit in via Ephrata, ut patet §. 35. & §. 48. cap. Sed volebant dicere, quod ipsum solum habet mater sua, i. ille solum mater ex illa matre moriente alio. Vel forte ipsi volebant dicere, quod mater sua viueret, & illi solum habere, & si mendacium dicant non est mirum, quia ipsi non multum de hoc curabant, cum putarent huiusmodi mendacium non posse comprehendi, sed prima expositio melior est, ut teneatur ipsos veritatem dicere voluisse, maxime ubi veritas nullum eis praedudicium infererebat. Pater vero tenere diligit eum. Amor tener est talis, qualis est amor matrum, qui in quibusdam

Quid inea dact Iudas.

Rachel pariens obiit in via Ephrata.

Qualis est amor tener.

Constitutio translatio num quondam Hebraeorum.

dam blanditijs patet, eod quod libentius cum illo, quam cum alio delectetur, & ei confabuletur. Signum huius est, quia Iacob nolebat permittere venire Benjamin cum eis, ne careret intermi consolatore, & ne ei aliquid finistri eueniret, ex quo mors immineret Iacob. Dixisti que seruis tuis. Id est nobis, qui sumus serui tui. Et ponam oculos meos super eum. Id est videbo eum, quasi dicat, quod Ioseph inuenerat solummodo velle videre eum. Suggestimus. Id est diximus, vel precati sumus. Domino meo. Id est tibi, qui es Dominus meus. Non potest puer relinquere patrem. Poterat quidem Benjamin relinquere patrem simpliciter, sicut post reliquit. Sed dicitur, quod non poterat, scilicet sine magna tribulatione patris sui, qui hunc solum habet consolatorem, & declarat hoc cum subiungit. Si enim dimiserit eum morietur. Quia tota vita patris pendet a vita pueri. Non potest ergo commode illum relinquere. Nisi venerit frater vester minimus. Hoc dicebat Ioseph, quando isti fratres eius venerunt prima vice. Non videbitis amplius faciem meam. Id est non permittam vos ultra accedere ad me, vel colloqui mihi, vel emere aliquid in Aegypto. Cum ergo ascendissemus. Sciendum quod Iudas inducit in tota ista littera ab illo loco, ubi dicitur. Interrogasti prius seruos tuos. Vique in finem cap. quomodo Iacob tantum diligit Benjamin, quod si manet morietur Iacob, ut hoc inferat in fine cap. se debere manere per Benjamin, ne manente Benjamin torqueretur usque ad amarum mortem ille, atque calamitosus senex Iacob, qui verissime moreretur, si Benjamin seruituti mancipatus in vinculis teneretur. Iudas ergo teneri debebat, quo retento non sequeretur hoc inconueniens. Sciendum tamen quod ista suasio non est iuridica, sed rhetorica, & passionalis, quia dato quod Iacob diligeret Benjamin tenerimè velut animam suam, & eo detento, vel mortuo certissime praegustaria moreretur, tamen si Benjamin peccasset furando, vel similia faciendo, quae morte plectenda sunt, secundum legem mori debebat, nec magis a morte euaderet, quam si eum nullus diligeret; ideo Arist. in primo Rhetor. cap. i. vetat huiusmodi sermones passionales in iudicio proponendos, quia tales merita causae potiora non reddunt, sed animum iudicis a iuris aequitate distorquent. Iudas tamen ista argumenta rhetorica dicebat, quia non in iudicio litigabat, sed ab ipso, qui iniuriam, vel damnum potius susceperat, suppliciter exposcebat, ut etiam a iuris rigore ad misericordiam flexeretur. Et licet ad faciendam potiora merita causae sermones passionales non valeant, ad affectus tamen partium prouocandos nihil efficacius, quam verba passionalia sunt. Cum ergo ascendissemus ad famulum tuum patrem nostrum. Dicitur hoc, quia eunibus de Aegypto in terram Chanaan ascendere est, quia terra Aegypti australior est, & generaliter pars australis est de huius parte Septentrionali. Ad famulum tuum patrem nostrum. Ecce quam rhetoricè, & quam vrbane persuadere Iudas, quia cum Iacob esset pater eorum, & seruus Ioseph secundum existimationem Iudae, & modum loquendi vrbane humanam, tamen praeposuit id, quod pertinebat ad Ioseph, scilicet Iacob esse famulum eius, & post intulit, quod attinebat ad ipsum Iudam, & alios, scilicet Iacob esse patrem eorum, quod non modicum notat vrbane, scilicet quia in primo notatur honor Ioseph, quia vocatur Iacob famulus eius, & hoc tanquam magis bonum ipsi Ioseph Iudas praeposuit. In secundo notatur id, quod est bonum Iudae, & principaliter ipsi Iacob, scilicet ut maneat Iudas obligatus pro Benjamin, & hoc postpositum. Ex hoc ergo scire poterimus, quod nisi verba ista vrbane humanae ad adulationem, vel malum finem conuertantur de se licita sunt cuilibet homini, quantumcumque perfectio, quia sic magis suadere poterimus ad bonum, quod intendimus, & Deus sibi sic vult suaderi quantum

ad ea, quae facere disposuit. Omnia quae loquutus est Dominus meus. Id est, tu qui es Dominus meus. Ecce hic alia vrbane, quae non parum in seculo attenditur, quod dominis loquamur, non quasi dirigentes ad eos verba, sed ad aliquem alterum separatim, & cum eis loquimur de eis aliquid dicentes, non loquimur de eis, ut de secunda persona, sed ut de quadam tertia separata, ut non dicamus: Vos mandauistis mihi hoc facere, sed: Dominus meus mandauit mihi hoc facere. Et non dicamus: Prouideatis in hoc; sed: Dominus meus prouideat in hoc. Istud enim quadam magnitudinem notat, si attendatur radix huius locutionis. Quia cum sic ad Dominos terrenos loquimur, statuimus, vel fingimus illum, ad quem loquimur, esse aliquid magni, cui nos communicare, vel colloqui non debeamus, nec mereamur. Communicatio autem fit per directionem verborum, uel locutionis ad ipsum, cui loquimur, quod fit semper per secundam personam. Volentes ergo ei loqui, & non videri loqui ei, loquimur de eo in tertia persona, quasi de quodam bono separato excedente naturam nostram. Cum autem homines paulisper humilioris stilo uti uolunt, non loquuntur totaliter per tertiam personam, sed mixtum ponentes substantiam nominum tertiarum personarum, & adiectiua possessiua denotantia secundas personas, ut cum uolentes dicere: Vos mandauistis dicimus: Dominatio vestra mandauit, & sic de alijs. Prior autem modus maiorem notat excellentiam, & illo usus fuit Iudas. Rectè ergo inter fratres suos ipse solus loquutus est, quia ita eloquens erat, & satis mirandum est, qualiter rude illud seculum tantam eloquentiam habuerit. Sciendum, quod tali verborum facundia ad temporales Dominos, ut licet etiam ipsis uiris sanctis, dum tamen non ad adulationem ista conuertant, & hoc potissimè, cum uiri boni aliquid bonum a principibus huius seculi adipisci desiderant, quod aliter se adepturos satis sciunt se non posse. Nam eloquentia quoddam est de bonis gratuitis, quod uel naturaliter uenit, ut corporis robur, uel a Deo specialiter tributum est. Licetum est ergo illud in bonum finem conuertere, sicut bonum est ipsum corporis robur in Deum conseruare. Sicut dicebat Dauid: Fortitudinem meam ad te custodiam. Et hoc patet exemplo Pauli. Cum quidem in uinculis teneretur, coram Felice Romanorum praefule in prouincia Syria, in qua est Ierusalem, & coram successore suo Festo tanta in defensionem sui eloquentia grauitate, & facundia flore uigebat, ut rex Agrippa ad uideendum eum loquentem admiras ueniret. Vnde & in tantum ipse Festus praefule facundiam sapientiam Pauli admiratus est, nihil ei potens respondere, ut diceret, infans Paulus multe te literae facit infans. Cui Paulus eloquentiae suae testimonium perhibens, ait: non infans, inquit, optime Feste, sed sobrietatis, & ueritatis uerba loquor. De ijs patet Actuum 25. & magis 26. cap. licet etiã vti hac facunda eloquentia ad Dominos temporales, quia eis secundum mandatum Apostoli, et ipsos uiros bonos, & praefatos subditos esse oportet, ut patet prima Petri cap. 2. cum dicitur: Subditi estote omni creaturae propter me, siue regi, tantam praexcellenti, siue ducibus, tanquam a Deo missis, & in eo cap. ait: Deum timere, regem honorificare. sed honor est, in quadam reuerentia exteriori, & ista praecipue patet in uerbis, quae magis, quam cetera qualitate animi attestantur, ergo licet talibus facundis uerbis uti. Non tamen debet hoc fieri semper, nec ex omni causa, ne ad adulationem fieri uideantur, uel ne ad quosdam, quasi carnales delicias ualium uerborum sonus melodicus, & proportio referat, sicut est in omni stylo rhetorico. Et ob hoc ut caueretur adulatorio, & seculi honor despiciabilis esse monstraretur. B. Antonomasia existens in eremo multas a Christianis regibus, atque

Quomodo liceat dicere: do minatio vestra: loquendo in tertia persona.

Eloquentia quoddam est de bonis gratuitis, & est in duplici differentia.

Honor est in reuerentia quadam exteriori.

ar que Imperatore destinatas epistolas suscepisset, in nulla vnq̄ eis respondebat, quasi parvipenderet honore illum, qui erata regibus cognosci, & ab eis scripta directra suscipere. De ijs in vita Beati Antonij in Vitis Patrū, quā scripsit Euagrius. *Et dixit pater noster.* Ista litera satis patet, & c. declarata fuit preced. cap. *Alioquin illo absente.* Id est, non descendente nobiscum. *Non audeamus videre faciem viri.* Quia ipse dixerat non videbitis faciem. Quod imperatiue legendum est, i. mando vobis ne veniat ad me, nec videatis faciem, si non adduxeritis illum. *Ad qua.* Id est, ad rationes istas, quæ videbantur cogere. *Ille respondit.* Scilicet, Iacob pater noster. *Vos scitis.* Ista sunt verba Iacob loquentis ad filios suos. *Quod duos genuerit mihi vxor mea.* Quomodo dicit hoc Iacob, quia non solum duos, sed duodecim filij ei erant, & non solum vna vxor, quam specialiter nominare posset suam, sed quatuor vxores Lia, Rachel, Bala, Zelpha. Respondetur q̄ loquitur hic Iacob de illa, quæ specialiter vxor eius erat, i. de Rachele. Hac. n. pp duo sp̄alius erat vxor eius, q̄ ceteræ: primò, q̄ hæc solâ ab solutè accepit, & totaliter spontaneus, nec aliâ intendens accipere. Liam aut̄ postea fraudulenter introducã, & ignoratèr defloratã ex misericordia accepit, ne deflusa videretur, ancillas aut̄ in vxores accepit monitu, & p̄cibus vxorum, ne eas tediõ afficeret si p̄cibus repugnaret: secundo ista erat specialior, quia eam solâ plus alijs oĩbus simul diligebat, quod patet supra 29. c. Sicut ergo ista erat verior, & magis dilectavxor, ita filij habitū ex ista erant magis ad eum pertinentes. Et magis patet supra 33. cap. vbi cū veniret obuiam ei Esau, quæ timebat valde, ne omnia vno impetu deleret, aut laceraret, posuit Rachelem, & Ioseph extremos in tota turba, vt tardius ad eos malum posset peruenire, & supra 37. cap. dicitur, q̄ Iacob diligebat tenerimè Ioseph. *Duos genuerit.* Scilicet Ioseph, & Benjamin. *Vxor mea.* Scilicet Rachel. *Egressus est vnus.* Scilicet, primus eorum, id est Ioseph, qui erat primogenitus ex illa vxore. *Et dixit, bestia deuorauit eum.* In hoc poterat Ioseph deducere aliquam suspicionem contra Iudam, & fr̄es eius, quia supra dixerant, q̄ non supererat: nō enim clare dicebant, q̄ mortuus erat, sed dicebant se de eo nescire. Nunc aut̄ dicitur hic, q̄ ipse dixerat patri suo, q̄ bestia pessima deuorauerat eum. Ista ergo erat contrarietas in dictis, ex qua p̄sumptio mali oriebatur, secundum illos, qui dicunt q̄ fratres Ioseph responderunt ipsi, q̄ ñ eos dixit, q̄ explorabat immunita, & infirma loca terræ, non esse exploratores, sed inquirere fratrem suum per diuersa loca ciuitatis. Potest dici, q̄ Iudas erat in vera contradictione, cū dixisset patri suo, q̄ Ioseph fuerat deuoratus a bestia, postea vero dicebat se illum inquirere in ciuitate. Nicolaus vero dicit, q̄ non sequitur contradictio in dictis Iudæ, quia dato q̄ Ioseph vellet arguere cōtra Iudam, ipse poterat immediate respōdere, q̄ ista verba, i. f.era pessima deuorauit eum, non dixerunt patri suo, anteq̄ descenderet in Aegyptum, sed postq̄ descenderunt, & inquirentes per ciuitatem non inuenerunt eum, putauerunt eum esse mortuum, ideo in reditu de Aegypto in terram Chanaan dixerunt patri suo: Ioseph esse deuoratum a bestia. Ante vero, q̄ redirent in terram Chanaan dixerunt Ioseph, q̄ frater suus non supererat inter eos, ideo inquirebant eum. Sed ista falsa sunt, nec potest Nicolaus, nec aliquis hominum euitare, quin hic sit vera contradictio, quia quādo Ioseph missus fuit a patre suo ad videndum fratres in agro paschuurum, & venditus fuit ab eis, ipsi intinxerunt vestem eius sanguine innuentes eum fuisse a bestia deuoratum, vt patet supra 37. cap. Ergo ex illo tempore eum mortuum nunciauerunt: nunc demum inquirebant eum, ergo vera contradictio erat in dictis eorum, quia tunc tanq̄

Quare so la Rachel vocetur so la vxor la- e q̄ b.

Opin. Nicolai con- futatur.

viuentem inquirebant eum, quem multis annis ante mortuum, deuoratumq̄, esse inuenerant. Licet tamen ista esset vera contradictio, non poterat Ioseph cōcludere contra Iudam esse istam contradictionē, quia Iudas mentiretur dicens id, quod prius dictū est esse posterius dictum. Sed adhuc non stat, quia ex ijs verbis satis poterat demonstrari contradictio, nullo alio considerato, & patet quia ipsi referunt hic, q̄ pater eorum dixerat. *Egressus est vnus, & dixit, bestia deuorauit eum.* Ista egressio, & eorum assertio de deuoratione a bestia ad idem tempus referuntur, vt patet ex modo cōtextus literæ inspicienti, sed Ioseph dicitur egressus, quando iuit ad quaerendum eos in paschuis, & inde non redijt, ergo necesse est, q̄ ipsi tunc dixerint: bestia deuorauit eum. Et si dicas dato, q̄ sic esset, tamen Ioseph quasi ipsi alium fore putabant, non cognosceret illum ordinem gestorum, i. vtrum ista egressio Ioseph facta fuisset, anteq̄ ipsi venirent prima vice in Aegyptum, vel in reditu, ideo q̄ non posset concludere cōtradictionem ex dictis Iudæ. Dicendum q̄ Ioseph, & quilibet alius clare ex ijs verbis cognoscere poterat, quia ipsi immediate, vt prima vice venerunt in Aegyptum, dixerunt, q̄ ille minor eis nō supererat, sed erat perditus, ergo satis probatur in hoc, q̄ anteq̄ in Aegyptum venirent, fuit factus iste egressus, & tunc fuit dictum, q̄ bestia deuorauerat eum. Item quia in ista relatione dictorum patris eorum, quam ipsi nunc faciebant corā Ioseph, non dicitur, dicitis, sed, dixistis, quasi istud dictum fuerit alijs temporibus ante, & non in ipso regressu de Aegypto. Sed dices, quare ergo non inducebat Ioseph eos ad contradictionē, per hæc supradicta, cum posset subtilius arguere? Respondetur, q̄ ista inductio ad contradictionem non pertinebat, nisi ad inquirendum statum Ioseph, & quia ipse erat Ioseph, & cognoscerat statum suum, non curabat instare. Instabat autem magis ad cognoscendum statum Benjamin, & affectionem fratrum erga eum. *Et huc vsque non comparet.* Transpositio rhetorica, vel exoneratiua est, quia deberet dici vsque huc, id est vsque nunc non comparet, cum nihil de eo sciamus. *Si tuleritis istum.* Id est, Benjamin. *Et aliquid ei in via contigerit.* In via enim solent pericula plura accidere, quàm in ciuitate, vel domo ex fame, ex siti, ex bestijs agri, ex latronibus, & multiplicitate hominum, cum quibus conuersari oportet, postremo ex labore itineris, ex discordantia terræ, in qua fit itineratio ad eum, qui iter agit. Sic ponit Apostolus secunda ad Corinthi. 11. cap. vbi ponit esse pericula in itineribus, & solitudine. *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos.* Id est, facietis me canum, & miserum p̄ dolore mori, siue descendere in sepulchrum, quod nomine Hebræo vocatur eodem nomine, quo infernus. *Igitur si intrauero.* Ecce tenera ratio est ista, & passionalis valde commouens viscera humanæ pietatis, in qua Iudas suam affectionem in Benjamin ad reuerentiam, & amorem in patrem suum Iacob ostendit, & hæc fuit, quæ potenter transfixit animum Ioseph, & mouebatur viscera eius amoris teneri intra eū motu magno, ita quod se amplius continere non posset, vt patet in principio sequentis cap. sed cum magno fletu clamare compulsus est. *Si intrauero ad seruum tuum.* Semper Iudas faciendam loquendi vsque in finem orationis tenuit facta penitus suasionem prius in memorans Iacob esse seruum Ioseph, quod ad Ioseph pertinebat, quàm esse patrem suum, quod ad eos attinebat. *Et puer defuerit.* Id est, nō portauerim mecum puerum Benjamin, qui dicebatur puer ex causis supra assignatis. 42. cap. *Cum anima illius.* Id est, vita Iacob. *Ex huius anima.* Id est, ex vita Benjamin. *Pendeat.* Id est, quod Iacob non potest viuere non viuente Benjamin, quia ipse est pars vitæ

Pericula itineris.

Calamitas miseria di- citur.

vitæ eius, quia anima verius est vbi amat, q̄ vbi animat: amans enim quota pars animæ vocatur alterius amānis. Sic enim ait Ouidius Metamor. lib. 8. vbi inducit Theſeum, & Pirithoum, qui concordia maximi erāt. Quorum Theſeus Pirithoum à certamine apri arcere desideras eum animæ suæ quotam partem vocauit se ipſo sibi cariorem. *Morietur.* P̄ dolore. *Et deducet famuli tui.* Scilicet nos famuli tui. *Canos eius cum dolore ad inferos.* Id est nos erimus occasio, vt ipse p̄ dolore ante r̄ps suum moriã, qd magnum scelus est. *Ego proprie seruus tuus.* Hic addit Iudas aliam rōnem explicando, q̄ ipse teneri debeat, & Benjamin dimitti. Et hoc arguit ex rōne fideiusionis. Sic inducens: aliquis debet manere in seruum tibi, Dñe mi, quia tm̄ scelus ñ te commisimus, sed non est iustum manere Benjamin, quia illo manente moreretur pater noster, qui nihil peccauit, quod nephas est. Iustum est ergo me manere in seruitute, qui pro ipſo fidē dedi de reducēdo eū ad patrē suum. *Ego proprie.* Id est valde rōnabiliter. *Seruus tuus sum.* Quasi dicat, iustus est, q̄ ego maneã tibi in serui, quã q̄ maneat Benjamin. *Quia in meam fidem recepi.* Id est, quia ego recepi eū à patre meo sub fidelitate reducendi eum illuc. Quia ergo hoc malum euenit, manebō ego, vt ipse recedat. *Et spondei.* Id est prom. si. *Nisi reduxero eum, peccati reus ero omni tempore.* Vt ergo peccati reus nō arguar, nec patri meo mortis occasio sim, manebo pro eo. *Manebo itaque.* Ponitur tertia rō, in qua persuadet Iudas quantū ad partem vililitatis, vel damni ipsius Ioseph. Pro facinore enim q̄ in Ioseph perpetrati fuerat, debebat ei manere vnus seruus, sed Iudas aptior erat ad seruendum, q̄ Benjamin, q̄ Iudas fortior erat inter fratres suos, Benjamin aut̄ iunior, iō tenerior, & ad seruendum minus aptus. *Manebo itaque seruus tuus.* Ecce quia oēs iste rōnes viscerosè sunt, nec mentes teneræ, & humane possent talia sine compassione audire. *Manebo itaque seruus tuus.* Si tibi placuerit Dñe mi. *Pro puero.* Id est loco Benjamin. *In ministerio Domini mei.* Id est ad seruendum in omnibus mandatis tuis, quia ad hoc aptior sum ego, quàm Benjamin. *Et puer ascendat cum fratribus suis.* Id est, & Benjamin ascendat in terram Chanaan cum alijs fratribus ad patrem suū. Iudas aut̄ in hoc rectè mouebat, sed si sic fuisset, vt ascendente Benjamin Iudas mansisset factus seruus maior calamitas oppressisset Iacob scientem, qualiter Iudas pro peccato Benjamin mansisset, ne pater tristeretur. At enim Iacob cōsiderans scelus filij sui Benjamin, pp qd Iudas seruus effectus fuisset, & amore nimium Iudæ erga patrem, in Benjamin nō consolaret, sed vice uerã in diuersa distractus dolore, amore, & moerore tabesceret. *Nō enim possum redire.* Hic fundat quarta rō ex patris anxietate, quam Iudas tolerare non posset. *Nō enim possum redire.* Id est nullo mō cor meū ad hoc induci posset quacunque pœna, vel cōditionis, aut status granitate, etiam si millesies occidas: libētius enim hæc omnia tolerabo, quã vt miserandam patris mei calamitatem prius ipse cōspiciam. *Nē calamitatis.* Id est miseriæ. Dī calamitas miseriæ, s̄m quam aliquis cadit de statu prospero in infelicem. Vnde calamitas, quasi calamitas à cadendo dī. Vt ait Isido. 10. etymologiarum. *Quæ oppressura est patrem meum testis assistam.* Id est non videã miseriã, quæ eueniet patri meo, qñ nō viderit Benjamin cum alijs fratribus, & est locutio ista metaphorica, sicut testis videre debet ea quæ testificatur, ita ego si ascendere cum fratribus meis relicto Benjamin, essem testis miseriæ patris mei, q̄ prius illum viderem. Certe valde laudabilis est Iudas, qui cū corde virili teneram, & humanam affectionem gestabat, animum virilem habuit, quia cum certissime putaret se, aut Benjamin in seruitutē manere debere, nullam conditionem, aut statum durum reputauit ad oĩa

viriliter, & animo integro, & impauido se opponens: habuit autem humanam, & piã affectionem, q̄ tm̄ viscera sua pietate paterna moueri poterint, ut oĩa dura æquo animo, immo legitimo sustineret, ne patris miseriã cernere cogere, & recte quidem, q̄ inter fratres suos nullus ei equalis in probitate fuit, ideoque Iacob pater eum in maiori parte benedictionis reliquit successorem, s̄vt reges de eius femore nasceretur, eūque p̄ceteris firmius dilexit, vnde in morte sua filiū cum vocauit, vt patet j. 49. cap. quod de alijs nō legit.

Ioseph fratribus se manifestat, illisque munera donat. Cap. XLV.

Non se poterat ultra cohibere Ioseph multis coram astantibus: vnde de p̄cepit, vt egredierentur cuncti foras, & nullus interesset alienus

agnitioni mutua. Eleuauitq̄ vocem cum fletu, quam audierunt Aegyptij, omnisque domus Pharaonis. Et dixit fratribus suis: Ego sum Ioseph: adhuc pater meus viuitt? Nō poterant respondere fratres nimio terrore perterriti. Ad quos ille clemēter: accedite, inquit, ad me. Et cū accessissent propè, ego sum, ait, Ioseph frater vester, quem vendidistis in Aegyptum. Nolite pauere, neque vobis durum esse videatur, quod vendidistis me in his regionibus: Pro salute enim vestra misit me Deus ante vos in Aegyptum. Biennium est enim quod cepit fames esse in terra, & adhuc quinque anni restant, quibus nec arari poterit, nec meti. Premisitque me Deus, vt referuemi super terram, & escas ad viuendum habere possitis. Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum, qui fecit me, quasi patrē Pharaonis, & Dominum vniuersę domus eius, ac principem in omni terra Aegypti. Festinate, & ascendite ad patrem meum, & dicetis ei: Hæc mandat filius tuus Ioseph. Deus fecit me Dominum vniuersę terræ Aegypti: Descende ad me, ne moriaris, & habitabis in terra Gessen: erisq̄ iuxta me tu, & filij tui, & filij filiorum tuorum, oues tuæ, & armenta tua, & vniuersa quæ possides. Ibiq̄ te pascam. (Adhuc enim quinque anni residui sunt famis) ne & tu pereas, & domus tua, & omnia, quæ possides. En oculi vestri, & oculi fratris mei Benjamin videt, quod os meum loquatur ad vos. Nunciate patri meo vniuersam gloriam meã, & cuncta, quæ vidistis in Aegypto: festinate, & adducite eū ad me. Cumque amplexatus recidisset in collū Benjamin fratris sui, flevit:

Supra 42. & 43.

Infra 50.

fletuit: illo quoque similiter flente super collu eius. Osculatusque est Ioseph omnes fratres suos, & ploravit super singulos: post quæ ausi sunt loqui ad eum. Auditumque est, & celebri sermone vulgatum in aula regis, venerunt fratres Ioseph: & gauisus est Pharaon, atque omnis familia eius. Dixitque ad Ioseph, ut imperaret fratribus suis, dicens: Onerantes iumenta, ite in terram Chanaan, & tollite inde patrem vestrum, & cognationem, & venite ad me, & ego dabo vobis omnia bona Aegypti, ut comedatis medullam terræ. Præcipe etiam ut tollant plaustra de terra Aegypti, ad subuectionem paruulorum suorum ac coniugum: & dicit: Tollite patrem vestrum, & prope- rate quanto citius venientes. Nec dimittatis quidquam de suppellectili vestra, quia omnes opes Aegypti vestrae erunt. Feceruntque filij Israel, ut eis mandatum fuerat. Quibus dedit Ioseph plaustra secundum Pharaonis imperium, & cibaria in itinere. Singulis quoque proferri iussit binas stolas: Benjamin verò dedit trecentos argenteos, cum quinque stolis optimis: tantundem pecuniæ, & vestitum mittens patri suo addens ei asinos decem, qui subueherent ex omnibus diuitijs Aegypti, & totidem asinas, triticum in itinere, panesque portantes. Dimisit ergo fratres suos, & proficiscen- tibus ait: Ne irascamini in via. Qui ascendentes ex Aegypto, venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Iacob. Et nunciauerunt ei, dicentes: Ioseph filius tuus viuit, & ipse dominatur in omni terra Aegypti. Quo audito Iacob, quasi de graui somno euigilans, tamen non credebat eis. Illi è contra referebant omnem ordinem rei. Cumque vidisset plaustra, & vniuersa, quæ miserat, reuixit spiritus eius, & ait: Sufficit mihi, si adhuc Ioseph filius meus viuit: vadam, & videbo illum antequam moriar.

Non se poterat ultra. Postquam filiorum Iacob per Benjamin tribulatione, hic agitur de Ioseph manifestatione, & diuidit in duas partes. Primo ponitur manifestationis modus. Secundo subiungitur manifestationis fructus ibi. *Auditumque est.* Prima diuiditur in quatuor partes. Primo ponit tenentium nimiam dilectionis. Secundo benignitas remissionis ibi. *Ad quos ille.* Tertio magna gratia promissionis ibi. *Festinate.* Quarto instantia consolationis, ibi. *En oculi vestri.* Ad primum. *Non se poterat ultra continere.* Potest habere ista littera duos sensus, vno modo quod Ioseph nullo modo se poterat continere, quin fleret, vel quin se eis demonstraretur, et si vellet, sicut aliqui passionem, & motus naturales non subiicitur arbitrio voluntatis, ut aliqui apprehensa aliqua re ridemus, etiam

Dimisso.

si nollemus. Iudicamus enim risum continendum esse, quia verecundia, vel damnum nobis erit, fortassis si rideamus, continere tamen non possumus. Idem iudicium est de fletu, qui causatur ex commotione viscerum, per quandam tenentitudinem affectionis facientem fluere lachrymas. Sic pater s. 43. c. quoniam vidit Ioseph fratrem suum Benjamin, quia commota sunt viscera eius, & fletit abscondens se a fratribus suis. Sic nunc cum tanta, & tam eloquenter de verbis viscerosis Iudas protulisset pertinentibus ad paternam pietatem, & affectionem Benjamin, ita medullitus fuit ex totis precordijs Ioseph commotus, ut iam non fletum eluctari non posset: clamauit ergo voce magna, ut pater. Alio modo potest intelligi. *Non poterat.* Idest non debebat, quasi dicat, Ioseph cognouerat presentiam fratrum suorum de venditione eius. Et statim prosperum Benjamin, & affectionem teneram, & firmam qualis fratres habere decebat. Iniussu ergo erat si amplius eos affligere vellet differendo cognitionem suam ab eis. *Multis coram astantibus.* Idest quoniam ista vertebatur inter Ioseph, & Iudam, & ceteros fratres eius, multi de Aegyptijs, qui erant ministri Ioseph aderant, & si illi non attitissent Ioseph immediate in cornu amplexus ruisset. *Vnde præcepit, ut egredierentur cuncti foras.* Scilicet, extra domum illam, in qua ista colloquutio præcesserat. *Et nullus interefferat alienus.* Idest, quod non esset de cognatione eorum. *Agnitioni mutua.* Idest agnitioni eorum inter se. Vocatur agnitioni mutua, reciproca, uel relatiua. s. quoniam unus cognoscit alium, & cognoscitur ab eo, & cognoscitur se cognosci ab eo. Non exclusit Ioseph omnes alienos à mutua agnitione, ita quod noller ab alijs cognosci illos esse fratres suos, quasi dedignaretur, quia ipse postea publicauit, sed quia volebat eis aliqua secreta dicere, de quibus confunderentur forte si Aegyptij audirent, & eos viros uilissimos despeccarent, & contemnerent. Iosephus dicit, quod Ioseph dixit fratribus suis verba hæc. Virtutem & fauorem vestrum circa fratrem uestrum ualde collaudo, & meliores, quam sperabam ex ijs, quæ in me cogitastis, inuenio. Hæc omnia feci volens experiri amorem fraternitatis vestre. Naturaliter autem nec malignos uos arbitror quod me extitisse, sed Dei uoluntate factum est, quo & nunc bonorum adeptus, & in futuro si propitius Deus uobis fuerit, conferenda sit. *Eleuauitque uocem cum fletu.* Magna intra se viscerum commotio, & affectionis tenentitudo impetu magno ferebatur. Ut necesse esset eum alte uocem emittere, donec emitteret primus impetus tenentitudinis. Ista uox fuit que pater ponitur. s. ego sum Ioseph. *Quam audierunt Aegyptij.* Scilicet ministri Ioseph, qui erant in domo Ioseph exclusi ad fores domus mandato dñi sui, dum mutuo cognoscebantur. *Omnisque domus Pharaonis.* Non est intelligendum, quod tota domus Pharaonis. omnes de domo Pharaonis audirent, quia domus Pharaonis distabat à domo Ioseph, nec poterant, qui stabant in domo Pharaonis audire, sed audierunt ab alijs referentibus, quia illi qui audierunt uocem illam clamante Ioseph retulerunt in domo Pharaonis. *Et dixit fratribus suis ego sum Ioseph.* Ista fuit prima uox, quam dixit eis. *Adhuc pater meus uiuit?* Non debet ista littera coniungi cum alia, sed debent poni duo comata, quia alia legitur assertiue, ista autem interrogatiue. *Adhuc pater meus uiuit?* Idest nunquid pater meus uiuit? *Nec poterant respondere fratres.* Scilicet ad istam interrogationem, utrum pater eorum uiueret, nec dicere aliquid aliud uerbum. Et hoc non erat, quia forte ex responsione ad istam questionem caperentur in aliqua contradictione, quia ipsi confessi fuerant s. 43. c. quod uiuebat Iacob pater eorum, sed non poterunt respondere, quia tantus eos ex cognitione Ioseph terror, & admiratio inualerat, ut nec quidem organorum liberum motum haberent, sic infra dicit. *Nimio terrore perterriti.* Terror facit aliquid immobile, & priuat

Fletus causatur ex viscerum commotione.

Agnitio mutua qd.

Opinio Ioseph.

& priuat eum executione potestiarum suarum executionum, atque operatiuarum. Tanta ergo timor tenuit istos, quia nouerant se mala perpetrasse in Ioseph fratrem suum, quod nullo modo ausi fuerunt, nec quidem potuerunt aliquid loqui. Iudas autem quod paulo ante constantiter extiterat uirile animu gestans, nunc timore, & tremore tenebatur, nec ex hoc uiruperabiliores erant, quia tanto eorum scelere patefacto ualde effrons fuisset, quod non erubesceret, & paueret cernens Ioseph potentiam. Stupuit etiam Benjamin, quod licet non timeret, quia proditorie uenditioni Ioseph non consenserat, cum tunc nondum ablactatus eum, tamen considerata re magna ira insperata, & tanta prosperitate Ioseph, qui mortuus ante reputabatur, mens eius attonita quadam admiranda suspitione tenebatur. *Ad quos ille clementer.* Hic ponitur secundum, benignitas remissionis. *Ad quos ille clementer.* Cum uidit eos Ioseph ita attonitos, & timore contentos, uolens illos consolari dixit clementer, s. uultu blando, & sereno, & uerbis dulcibus ista, quæ erant mordacitatis, ut subiungeret ea quæ erant lenitatis. *Accedite inquit ad me.* Antequam ista diceret Ioseph, licet mortuus ante reputabatur, mens eius non cognoscebant eum ex reuerentia, non accedebant ad eum. Nunc autem, quod Ioseph uolebat loqui eis aliqua secreta, ut non audiret Aegyptij uoces suas, fecit eos ad se accedere. *Ego sum autem Ioseph.* Idest ipse ait, ego sum Ioseph. *Frater uester.* Non dedignatur eos uocare fratres, licet in eum tanta commiserint facinora. *Quem uendidistis in Aegyptum.* Ista dixit Ioseph uoce submissa, ne quicquam audiret, aut intelligere posset, quia aliqui erant iam in domo quod lingua Hebraica ab ipso audierat, & didicerant. Uocem primam, in qua denotabat fraternam cognitionem, uoluit Ioseph omnibus esse notam. Pater quia audierunt Aegyptij, & omnes domus Pharaonis, sed secundum in qua notabatur fratrum maligna uenditio, uoluit esse Aegyptijs occultam, ne eos Aegyptij uiros contempnibiles, & scelestos iudicaret. Alique littera habet. *Quem uendidistis in Aegypto.* Sed non est uera littera, quia fratres sui non uendiderunt eum stantes in Aegypto, sed stantes in terra Chanaan in pascuis Dothain transeuntibus Ismahelitis, ut patet s. 37. cap. sed debet stare littera. *Quem uendidistis in Aegypto.* Idest quem uendidistis, ut duceret in Aegyptum, quia ea intentione dederunt eum fratres sui Ismahelitis, quia sciebant eos ire in Aegyptum, ut duceretur in terras longinquas, in quibus nullo modo de eo quicquam pater audire posset, aut cognoscere. *Nolite pauere.* Scilicet timentes aliquam punitionem à me uobis inferendam. *Nec durum uideatur, quod uendidistis me.* Idest non tristimini multum, quod me uendideritis, quia iam tristitia non est necessaria. *In ijs regionibus.* Idest ad has regiones, s. ut duceret ad has regiones. *Pro salute enim uestra.* Hic consolatur eos attenuando eorum delictum, & hoc potest intelligi dupliciter. Vno modo, quod ipse diceret non debere eos multum tristari, quia licet factum malum fuerit, finis tamen bonus secutus est, s. quod licet ipsi mitterent eum in Aegyptum, ut moreretur, uel ut in seruitutem redigeretur, tamen Deus ordinauit eum ire illuc, ut exaltaretur: & insuper ut pasceret fratres suos, & parerent in tempore famis. Hic autem aduertendum, quod soli diuinæ bonitati, & sapientie proprium est, ut ipsis quoque malis bene utatur conuertendo ea ad rectitudinem alicuius ordinis: non enim possunt consilia humana tollere diuinam prouidentiam, quia quilibet unquam homo à Deo per malum recedat, ad eum rursum per alium ordinem necessario relabit, ut ait Grego. in Moralibus. Sic et ait Boetius de consol. lib. 4. prola sexta in fine. *Sola est enim diuina uis, cui mala quoque bona sunt, cum eis competenter utendo alicuius boni elicit effectum.* Ordo enim quidem cuncta complectitur, ut quod ab assignata ordinis ratione decesserit, hoc idem in alium tamen ordinem relabatur, ne quid in regno prouidentie se-

Diuina prouidentia humano consilio non impeditur.

meritati liceat. Alio modo potest intelligi, quod Ioseph excuset magis eorum uitium, quia isto superiori modo, non excusatur uitium, quia suis qui sequitur ex re, quoniam est per accidens, cum non sit intentus ab ipso agente immediato, sed ab alia causa superiore ordinante, non facit quantitatem bonitatis in actu, nec quantitatem malitiae; cum sit penitus causa extrinseca. & hoc uerum est, quod peccatum eorum, non poterat per quemcumque euentum tolli, quin peccatum esset. Secundo modo ponitur, quod magis excusentur fratres Ioseph, & dicat non tristimini, quod feceritis hoc, quia Deus disposuit, ut sciret, & sic aliquo modo moti a Deo feceritis, quasi non ex uobis. Et hoc magis clarè ponitur s. 50. c. ubi dixit Ioseph fratribus suis: Nunquid Dei possumus renuere uoluntatem? Vos cogitastis de me malum, sed Deus uertit illud in bonum. De quo magis dicitur infra 50. c. quoniam uerum sit. *Ante uos in Aegyptum.* Quasi ad disponendum locum, in quo maneratis, ne in hac fame ualida pereatis. *Biennium est, quod famas cepit esse in terra.* Isti anni computantur a tempore, quo fruges colligere deberent in anno sequenti post uisum annum uerberatis. *Quinque alij restant.* Ad complendum septennarium famis, sicut ipse prædixerat regi, ut patet supra 41. cap. *Quibus nec arari, nec meti poterit.* Nisi in paucis locis, quos scriptura nullos reputat in comparatione tanta magnitudinis terræ, quæ nec colebatur, nec mtebatur. Nichil enim & inutile æquiparantur. Aliqui autem opinantur istam magnam famem accidisse ex magna inundatione Nili non permittentis terram coli, quia quicumque ultra debitum inundat, terra maiori tempore cooperitur, & non potest coli tempore, quo debet, & sic manet inculta, & non seminata, de quo diximus supra 26. & 41. cap. Sed non uerum hoc uerum, quia si Nili inundatio hoc fecisset, terra Chanaan & alia per quas Nilus non fluit, nec exundat non paterent istam famem, sed saluum est, quia ista famis erat per magnam partem terræ. Vnde dicit supra 41. cap. omnes prouinciæ ueniebant in Aegyptum, ut emerent eicas, & malum inopia temperaret. Magis autem dicendum est, ut supra determinatum fuit, istam sterilitatem accidisse in Aegypto ex defectu inundationis Nili, quia non inundabat forte illis annis, ultra tres, uel quatuor cubitos, quod quasi nihil erat, quia ad debitam copiam frugum requirebantur ad minus sexdecim cubiti crementi fluminis, ut ait Solinus in Polist. c. de Aegypto, & licet ista inundatio modica erat, in hoc tamen ferebant illi, qui poterant, & acceperant frumenta ad eundem a Ioseph, ut patet infra 47. c. In alijs autem terris ueniebat sterilitas ex defectu pluuie. Erat ergo utrobique sterilitatis causa siccitas. *Premisit me Dominus.* cognoscebat Ioseph propheticè, quod Deus eum misisset, & exaltasset, ut non deficeret fame progenies sua. *Ut reseruemini super terram.* Idest, ut uiuatis, quia nisi eicas eis Ioseph dedisset in tanta famis inopia, necesse erat plures eorum mori fame. *Non uestro consilio, sed Dei uoluntate.* Consilium fratrum fuit ad occidendum Ioseph, deinde ad perdendum eum, ut missus in Aegyptum nunquam cõpareret, nec audiret de eo quicquam Iacob, sed Deus dispositione sua æterna flecebat istum effectum in alium ordinem, & finem, s. ut inde exaltatio Ioseph sequeretur. *Qui fecit me, quasi patrem Pharaonis.* Quia sicut filius facit quicquid pater mandat, ita quicquid ego dico, uel iudico esse faciendum Pharaonem facit. Et sic mandauit Pharaon, quod clamaretur coram Ioseph, cum fecit eum ascendere currum secundu, ut patet supra 41. cap. s. *Abreque.* Idest pater tener s. m interpretationem Hebraicam, licet hoc in littera nostra non habeatur, de quo ibidem dictum est. *Et dominum uniuersa domus eius.* Quia quicquid ipse disponebat in domo Pharaonis, omnes de domo Pharaonis faciebant illud tanquam mandasset Pharaon, quia sic dicit supra 41. cap. Ego sum Pharaon absque tuo imperio non

Causa famis exortae in Aegypto.

non mouebit quispiam pedem, vel manū in tota terra Aegypti. Dixit et eodē cap. tu eris super domū meā, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet. *Festinate.* Hic ponitur tertium. Magna gratia pmissio- nis, quia promissū dare omnibus illis abundantiam in oibus necessarijs. *Festinate, & ascendite ad patrem meum.* Idest ite velociter, quia pater meus iā expectabit vos, & angustiabit ex mora uestra, & cito annūciatē ei tū gaudium. *Hac mandat filius tuus Ioseph.* Non accipit hic mandare. i. imperare, vel præcipere, sed promittere, quia filius non mandaret aliqui patri, & est sensus. *Hac mandat tibi filius tuus.* Idest hæc mittit tibi ad dicendum. *Deus me fecit dominum vniuersæ terræ Aegypti.* Hoc dice- bar, vt suaderet patri descendere in Aegyptum ad vide- dendū tantam lætitiā, & hoc verū est, quia Ioseph nō factus fuit dominus per suā industriam, sed quia Deus dedit illi sapientiam in interpretatōne somniorū, pla- cuit coram Pharaone, & exaltauit illum supra totā do- mum suam, & terram Aegypti. *Descende ad me.* Quia de terra Chanaan in Aegyptum descensus est. *Ne moreris.* Quia periculum est in mora: quāto enim magis moratus fueris, tanto magis fame opprimeris, & fami- lia, & substantia tua deperdetur. *Et habita in terra Gessen.* Idest, & habitabis in terra Gessen, quæ conueniens est habitatiōni tuæ ad pascenda pecora, vt patet sequen. c. & J. 47. *Iuxta me tu, & filij tui.* Pōt hoc intelligi dupliciter. Vno modo habita iuxta me. i. non habites in terra Chanaan, in qua nunc manes, quia ibi valde remotus es à me, sed descēde in Aegyptū in terram Gessen, & ibi eris propinquus mihi, ita q̄ possim te frequenter vi- dere. Vel aliter. *Habita iuxta me.* Idest habitatio in terra Gessen habitabis iuxta me, quia circa terrā illam erat ciuitas, in qua Ioseph domū suam principalē tenebat, quia rex cōiter in ciuitate illa morabatur, iō oportebat ibi manere Ioseph. Nicolaus dicit, q̄ intendebar dice- re Ioseph, q̄ nō descenderet Iacob in Aegyptum non veniret immediate ad regem, sed maneret in Gessen, vt ibi informaret ab eo, qualiter oporteret loqui corā rege, & sic factum est, quia descēdens Iacob mansit in Gessen, donec venit ei in occursum Ioseph. Sed hoc non multum vī, quia illud ponebat, vt allicitium ad descēdendū in Aegyptum. i. habitare in terra illa, q̄ erat delectabilis, & sic fecit postea mādans illis dicere, q̄ erāt pastores, vt habitarent in terra Gessen, maxime quia in textu dī. *Et habita in terra Gessen.* Habitare autē dicit commemoratōnem diuturnā cum intentione man- nendi, q̄ non erat in aduētū Iacob, vt maneret ibi ad hoc q̄ informaretur, quia immediate, vt cognouit Ioseph venisse patrem suum exiuit ei obuiam. Itē q̄ dī. *Habita iuxta me tu, & filij tui.* Manifestum est, q̄ non pōt intelligi de descensu eius in terra Gessen, quia ex hoc nō dicebat habitare iuxta Ioseph, cū Ioseph veniret ei obuiam, sed ex hoc q̄ Iacob postea mansurus erat, cū tota domo sua in terrā Gessen, & apud illam terrā erat mansio Ioseph, dicebant morari apud Ioseph. *Et filij filiorum tuorum.* Quia iam quilibet filius Iacob habebat filios, vt patet in narratione sequen. cap. *Et armenta tua.* Idest greges magnorum pecorum. s. bouum, vaccarū, equorum, & camelorum. Sciendum, q̄ armenta s. m. cōem significatōnem, & vsum latinorū accipitur pro congregationibus animalium maiorū, sicut vaccarū, bouum, camelorum, & equorum, ceterorumq̄ in hunc modum. Greges sunt congregationes minorū animalium, vt ouū, caprarum, porcorum, & similitū: ista tñ dīa non semper obseruat in translatione Biblię nre facta à Hieronymo, q̄ autē obseruet patet de hoc Deut. 14. c. cum dī primogenita de armētis, & ouibus suis, ibi distinguunt armenta contra oues, & sunt oues animalia minorā, ergo armenta sunt animalia maiorā. Quod autē nō obseruet, patet in eo. c. dī postea emes

ex eadē pecunia quicqd placuerit tibi, siue ex armētis, siue ex bobus. Sunt autē distincta armenta q̄ boues, sed boues sunt maiora aīalia, ergo armenta accipiuntur p paruis, & sic in 12. cap. Deuteron. non obseruatur dīa ista, quia distinguuntur armenta q̄ pecora, & pecora sunt maiora aīalia, ergo armenta sunt minorā. Hic autē obseruatur dīa, quia distinguuntur oues q̄ armēta, & oues sunt minorā aīalia: ergo armenta sunt maiorā. *Et vniuersa, quæ possides.* Hoc dicebat, vt non hēret Iacob animū redeūdi in terrā Chanaā, vel q̄ si aliqd ad eum pertinēs maneret in terra Chanaā viuere non poterat. *Quia te pascam.* Idest tibi, & toti familiæ tuæ pbebo ali- menta. *Adhuc quinque anni residui sunt famis.* Hoc dicit ad alliciendū eū, vt veniret in terrā Aegypti, q̄ cū Iacob sciret terrā Chanaā eē pmissam patribus suis, & sibi, & sēmini suo, vsq; in eternū, nollet descēdere inde, ni- si ingrueret aliqua vrgēs necessitas, qualis erat necessitas famis tam diuturnæ. *Ne & tu percas, & domus tua.* Idest ne moriaris fame, si nō descēderis huc. *Et domus tua.* Idest tota familia tua. *Et omnia, quæ possides.* Idest ar- menta, & greges tui, & oīa alia bona fame pereant, q̄ cogēris oīa vēdere famis necessitate, nec iusticias tibi. *En oculi vestri.* Hic ponitur quartū, s. iustitia consolatio- nis. Postq̄ pmissit eis tāta bona dare, iterū solatur eos certificādo magis de se ipso. Quia ipsi ita erant stupore repleti, & admiratione suspēsi, q̄ vix credebāt illū eē Ioseph, iō ad certificādum eos ait. *En oculi vestri.* Et est sensus nūciare p̄i meo, q̄ descendat in Aegyptum, q̄ ego viuus sum, sicut vos videtis, & frater meus Benia- min, & potestis vterius dicere, q̄ mecū locuti estis cla- re in lingua Hebraica. *En.* Idest ecce. *Oculi vestri.* Scilicet decē fratrū, q̄ erant filij Lia, & Balæ, & Zelphæ. *Et oculi Benjamin.* Notat spāliter Benjamin, q̄ iste erat vte- rinus ei, s. filius Rachelis, & eū spāluis diligebat. *Vident, q̄ os meum loquatur ad vos.* Idest vos clare videtis, q̄ ego loquor vobiscū, nec pōt esse vlla clarior probatio. Non est intelligendū, q̄ oculi viderēt locutionē, q̄ vox au- ditus obiectū est, & nō visus, sed ponitur videre pro au- dire, q̄ cōior sensus est visus q̄ auditus, & magis certi- ficat, vt patet in prooemio Metaph. ideo sacra scriptu- ra saepe vtitur isto modo loquēdi ponēs audire pro vi- dere. Sic patet Exo. 20. cū dī, Cūctus populus videbat voces, i. audiebat. Vel pōt accipi aliter, s. oculi vestri vi- dēt, q̄ os meū loquatur ad vos, i. licet oculi vestri nō vi- deāt locutionē meā, vidēt tñ me loquentē ad vos. Vel aliter, & iste est proprius sensus literæ, s. oculi vestri vi- dēt q̄ os meū loquatur ad vos, i. vos bene videtis, q̄to ego sum corā vobis, & aperio os meum, & moueo la- bia, & linguā, quod est ad locutionem, & nullus alius est, q̄ loco mei loquatur, p̄ quæ sufficientissima est no- titia, s. per actū duarū potentiarū sensituarum, s. per vi- sum, & auditū simul sumptos. Hæc autē, q̄ hic dicuntur perceptibilia sunt per visum, s. motus labiorum, & lin- guę, & clausio oris, quæ sunt necessaria in loquente, iō licet oculi non percipiant directē locutionē, tanq̄ sen- sibile proprium, sentiunt tñ tanq̄ sensibile cōe per mo- tum organorū, q̄a motus de sensibilibus cōmuni- bus est, vt patet per Philosophum in 2. de Anima. *Os meum loquatur ad vos.* Idest, ego loquor vobis per me ipsum in lingua Hebraica, & non per interpretem, sicut ante loquebar. *Nunciante patri meo vniuersam gloriam meam.* Scilicet honorem maximum, & maximum dominatum, diuitias immensas, & omnia prospera ad vota succede- re, insuper fauorem, & amorem omnium populorū, in quibus bonorum summa est, si in rebus mortalibus aliquod bonum esse ponamus. *Et adducite eum ad me.* Licet filius ad patrem potius, q̄ pater ad filium ire de- beret, tamen filius mittebat ad patrem suum, vt descē- deret ad eum: primo quia nō debebat, nec erat aliqua vtilitas Ioseph ascendere in terram Chanaam ad vide- dum

Instantia consolatio- nis Ioseph

Vox est obiectū au- ditus.

Tex. 63. 64. 65.

Magna gratia pmissio- nis Ioseph.

Iuxta me tu, & filij tui intelligitur dupliciter.

Armenta quæ dicā- tur.

In collum recidere quid.

Quo gau- dius est Pha- rao potuit esse dupli- citer. Primo mo- do. Secundo modo.

dum patrem, cū illa terra opprimeretur fame valida, & Deus è contrario fecerat Ioseph principē Aegypti, vt faceret descendere patrem suum, & totam domum suam illuc, & pasceret eos, sicut ipse supradixit. Pro salute vestra misit me Dominus ante vos in Aegyptū: id est ipse erat missurus vos omnes in Aegyptum, sed vt dispositus vos ingrederemini, misit me ante vos, & infra dicitur, præmisit me Dominus, vt referemini super terram, & escas ad viuendum habere possitis: Et dato q̄ in terra Chanaan non esset fames, quia tamen Ioseph totum regnum Aegypti regēbat, non erat ratio- nabile, quod omnia hic dimitteret, & iret extra re- gnum ad videndum patrem suum, quia amor domi- norū est ad presentes, cum ergo Ioseph recederet tali modo posset rex alium recipere, quem diligeret, expe- diebat ergo magis patrem venire ad vidēdum filium, quam filium ire ad videndum patrem. *Cumque amplexatus recidisset in collum Benjamin.* In ijs omnibus supra- dictis, quia fratres eius erant attoniti, non amplexatus fuit eos Ioseph, donec redirent ad se ipsos, vt perfectū gaudium acciperent, tunc ergo cum creduli essent, & non timentes, amplexatus fuit Ioseph primo fra- trem suum Benjamin, quia ille magis ad eum attinebat, quā aliquis de alijs, & osculatus est eum, & hoc est recidere in collum eius, id est cadere super collum eius, scilicet ad otulandum, & amplexandum. *Osculatusque est Ioseph omnes fratres suos.* In signum amoris, quia verē di- ligebat eos. *Et plorauit super singulos.* Idest cū caderet super collum cuiuslibet ad amplexandum, & osculan- dum eum, ex teneritudine amoris, quam ad singulos habebat inducente ad fletum, & hoc quia speciale modum, & rationem amandi habebat ad quemlibet dimisso omni rancore, & odio fraterno, in quo veris- simile est, quod super Ruben speciali modo flexerit, q̄a ille nō contētibat in mortem eius, nec venditionē, sed nitebatur eum eripere, & reddere patri suo; eodē modo super Iudā, qui licet in venditione eius contē- tiens fuerit, tamen postea viriliter se opposuit pro Beniamin, & Iacob patre suo volens sepe mittere, effici- seruum, vt pater suus calamitatē euitaret absente Be- niamin, quem tenere diligebat. *Post que ausi sunt loqui ad eum.* Idest postquam facta sunt ista accepērunt gau- diam loquendi ad eum, quia ante timebant, quod fortē Ioseph veller eos ex verbis suis convincere, & punire capite; visō tamen quod ipse osculatus est eos, & plorauit sup singulos certissimē crediderunt, quod non veller eos poenis afficere, sed multis bonis facere abundare. *Auditumque est, & celebri sermone vulgatum.* Ista duo idem signant, vel potest intelligi, quod signēt duo, scilicet, quod primum referatur ad primam au- ditionem horum verborum in domo Pharaonis refe- rentibus seruis Ioseph, secundum referatur ad magnam diuulgationem seminatam ex illa relatione. *Et celebri sermone vulgatum.* Idest diuulgatum est in tota aula Pharaonis sermone celebri, id est famoso. Inde venit celebritas nominis, id est fama, vel diuulgatio nomi- nis, de qua sape Boetius de consol. lib. 3. *Venerunt fra- tres Ioseph.* Hoc ponitur hic materialiter, scilicet, quod ista verba, venerunt fratres Ioseph, audita sunt in aula Pharaonis. *Et gausus est Pharao, atque omnis familia eius.* Istud gaudium potuit esse ex duabus causis: vno modo quia Pharao, & tota Aegyptus verē diligebat Ioseph, quia tātum bonum fecerat, & continuē faciebat, nul- lique de tota Aegypto reidiosus erat, & quia q̄ alijs verē diligēt alium gaudet in quolibet bono illius, ad- uenientibus ergo fratribus Ioseph, in quibus ipse letē- batur, letatus est Pharao, & tota domus eius. Alio modo, quia licet Pharao, & omnes de Aegypto gauderēt in Ioseph, & diligerent eum propter tanta bona, quæ fecerat, quia tamen erat seruus emptitius, quē emerat

Putiphar, aliquo modo eis onerosum erat, q̄ tantum dominium inter eos haberet. Quando autem viderū fratres suos homines, qui probi videbantur, putauerū eos esse de aliquo bono genere; ideo magis consolati sunt, & quietuit animus eorum; ideo mādauit Pharao, quod descenderet tota cognatio sua in Aegyptum, quia ibi eam sustentare volebat, vt cognosceref si ipsi Ioseph. *Dixitque ad Ioseph, vt imperaret fratribus suis.* Ex hoc patet, quod postquam fuit recognitus Ioseph cū fratribus suis iuit ad Pharaonem, & fratres sui nō iue- runt, quia tunc mandasset eis rex, vt ascenderent pro- patre suo, sed non mandauit; immo dixit Ioseph, vt mandaret eis hoc, quasi ipsi manerēt in domo Ioseph post mutuam cognitionem, dum Ioseph ibat ad do- mum regis. *Onerantes iumenta ite in terram Chanaan.* Et tollite inde patrem vestrum. Non dicitur hic, quæ onera mandabat imponere Pharao iumentis ad portādum in terram Chanaan, nec videtur, quod mandaret im- ponere onera frumenti, quia non erant permansuri in terra Chanaan, sed statim, vt accederent patrem suum reducere mandabat, videtur ergo quod mandabat duci vestes de Aegypto, & aliqua cibaria pro itinere, si- cut postea mādauit Ioseph. *Et cognitionem.* Idest om- nes cognatos vestros, vt nullus maneat ibidem de pro- genie vestra. *Et venite ad me.* Idest ad habitandum in regno meo. *Et ego dabo vobis omnia bona Aegypti.* Idest de omnibus bonis Aegypti partem habebitis. *Vt tollant plaustra.* Idest quadrigas. *Ad subuectionem paruulo- rum vestrorum.* Idest ad ducendum paruulos vestros, qui per se pedibus moueri nequirent. Ex quo patet, quod terra, quæ erat inter terram Chanaan, & Aegy- ptum, plana erat, quia quadrigæ non possunt moueri per vias valde duras, quemadmodum incedunt iumē- ta per se ipsa sine iugo; & hoc etiam patet, quia filij Israel portabant quadrigas de Aegypto, quando exie- runt euntes in terram promissionis. Vnde in dedica- tione tabernaculi, quæ facta fuit in monte Sinai, duo- decim duces tributum obtulerunt sex plaustra cū bo- bus duodecim, ex quibus tradita sunt quatuor plaustra filijs Merari ad portandum columnas, & tabulas San- ctuarij; Duo alia tradita sunt filijs Gerson ad portan- das cortinas, & vela, ut patet Numer. 7. cap. licet ista similitudo non multum agit, quia nō erat eadem via, per quam iuerunt plaustra filiorum Iacob, quādo iue- runt ad ducendum eum de terra Chanaan in Aegy- ptum, & plaustra, quæ ferebant sui posterij, quādo exie- runt de captiuitate Aegyptiaca. Nam cum fratres Ioseph iuerunt pro patre suo in plaustris ambulauerunt per viam terræ Philistinij, quæ est plana, & populara, & propinquā, de quo dicitur Exod. 13. cap. cum autem exierunt de captiuitate Aegypti transierunt per terras iniuias, scilicet, per solitudines circa mare rubrum, & illa terra erat magis aspera, & a nullo habitata, & non habens viam, de hac Exo. 13. & Iudith. cap. 3. *Et iugum.* Quia mulieres non bene pedestres incederunt, ppter mollicitem, & virium paucitatem. *Et properate quanto- cius.* Idest venite quanto citius poteritis, quia mora nociua est. *Nec dimittatis quicquam de supellectili vestra.* Idest de rebus mobilibus, quæ aliquo modo portari possunt. Res autem immobiles necesse est permane- re, vt agros, & domos. In domibus autem aliquid proprium habere potuisset Iacob in terrā Chanaan, sed in agris nihil videtur habuisse proprium, nisi agrū, quem emit in Sichen centum agnis, vt patet supra 33. cap. & hoc demonstrabat, quia quando diuidebat be- nedictiones filijs suis, & dabat illis sortes in terra Cha- naā promissas à Dño, Ioseph tradidit specialiter terrā Sichen, quam emerat, hoc specialiter nominās, quasi nihil aliud haberet, vt infra patet cap. 48. Mandauit au- tem totam supellectilem ducere, ne desiderarent illuc redire.

redire. Quia omnes opes Aegypti vestra erunt. Hoc allu-
 cium est ad veniendum in Aegyptum, & est sensus,
 de omnibus opibus, & rebus preciosis Aegypti partem
 habebitis ad sufficientiam. Hebraei autem quidam vo-
 lunt, quod propheticè dixerit hoc Pharaon, licet non in-
 tellexerit signans illam sublationem opum, quam
 facturi erant Hebraei de terra Aegypti, ut patet Exod.
 12. cap. Simile est de Caipha, quia ipse dixit, expedit, ut
 vnus homo moriatur p populo, ne tota gens pereat,
 ut patet Ioan. 11. cap. Hoc autem (ut ait ibidem Euan-
 gelista) non dixit Caiphas a se ipso, sed cum esset pon-
 tificis anni illius, prophetauit, & tunc sicut dicente Cai-
 pha ista verba ipse non intellexit, q Christus moriturus
 esset pro humani generis redemptione, licet ad istam
 intentionem Spiritus Sanctus in eo formaret verba,
 sed solum, quod bonum esset Christum mori pro to-
 ta gente, idest ne tota gens Iudaeorum moreretur, ad-
 uenientibus Romanis contra eos propter Christi mi-
 racula, vel magis, quia se regem Iudaeorum dicebat,
 quod Romani abhorrebant, cum Iudaei essent eis sub-
 iecti, ita Pharaon intelligeret, quod cuncte opes Agy-
 pti essent Hebraeorum, idest de omnibus haberet partem,
 cum tamen Spiritus Sanctus ista verba proferret
 ad signandam illam Aegyptiorum spoliationem: non
 tamen poterat dici Pharaon propheta, licet mens eius
 moueretur a Spiritu Sancto ad concipiendum ista ver-
 ba, & lingua eius ad proferendum, quia non intellige-
 bat quid Deus intendebat per illa signare, cum intelli-
 gentia opus sit in propheta, ut patet Daniel. 10. c. sicut
 nec asina Balaam Propheta vocari poterat, q lingua
 eius ad loquendum a Deo mouebatur, quia nihil in-
 telligebat, nec poterat vocari rationalis, quia verba ra-
 tionalia proferebat. Sed adhuc non videtur, quod Spi-
 ritus Sanctus mouerit Pharaonem ad dicendum ista
 in signum futurorum, quia non deberet fieri tanta di-
 stributio vniuersalis pro ita paucis particularibus. He-
 braei enim habitabant in quadam parte separata Aegy-
 pti, scilicet in terra Gessen inter Aegyptios quosdam,
 & ab eis solis petierunt ista dona accommodata, quae
 postulantur postea secum tulerunt. Ab omnibus autem
 alijs partibus Aegypti nihil tulere. *Reveruntque filij Is-
 rael.* Idest filij Iacob, qui vocatur Israel murato nomi-
 ne, ut patet supra 33. & 35. cap. *Ut eis mandatum fuerat.*
 Idest sicut eis mandauerat Ioseph recipiens mandata
 a Pharaone.
Quibus dedit plaustra Ioseph. In terra Chanaan, sed
 etiam ascenderunt cum eis aliqui de Aegyptijs man-
 dato Ioseph, quia tot plaustra, & iumenta onera-
 ta non poterant duci, & regi per viros undecim. *Et
 cibaria in itinere.* Idest cibaria ad iter in eundo, & redeun-
 do pro Iacob, & tota domo eius, quia in itinere nihil
 inuenirent, quia tota terra ibat in Aegyptum pro ali-
 mentis, ut patet supra 41. cap. *Singulisque proferri iussit
 stolas binas.* Scilicet vnam multum solemnem, & aliam
 minus solemnem ad vsum quotidianum. Stola enim
 nomē generale vestis est, & dicitur a Telon, quod est
 longum, quia istae vestes longe sunt cooperientes totam
 hominis staturam. *Beniamin verò dedit trecentos argen-
 teos.* Moneta facta de argento, quae satis magni valo-
 ris esse videbatur. Hoc autem datum fuit, quia eum
 specialiter diligebat, cum esset frater vterinus. *Cum
 quinque stolis operis.* Istae vestes excellentiores erant,
 quam vestes datae alijs fratribus, quia de istis dicitur,
 quod erant optimae: de alijs autem non. *Tantumdem
 pecunias.* Pecunia data patri, vel Beniamin non erat ad
 aliquam necessitatem viae, sed ad amoris demonstra-
 tionem, ut singularis amor patri demonstraretur, qui
 tanto tempore pro Ioseph doluerat, & eum tenerimē
 diligebat, ut patet supra 37. cap. *Addens ei asinos
 decem.* Idest specialiter dedit patri asinos decem supra

Opin. Hebraeorum.

Cōsuetudo

Stola quid

donum, quod dedit Benjamin, quia rationabilius erat
 magis patrem diligere, quam fratrem, & dato, quod
 magis fratrem diligeret, tamen magis patrem hono-
 rare debebat, & reuereri eum, cum tenemur patribus ad
 maiora, quam quibuslibet alteris hominibus, sic ait
 Philosophus 4. Ethicor. quia patribus, & dijs non pos-
 sumus retribuere aequalia. *Qui subueherent.* Idest por-
 tarent.
Ex omnibus diuitijs Aegypti. Ista erant aliqua do-
 na specialiter electa, quae Iacob possent laetificare.
Et totidem asinos triticum in itinere panesque portantes. Illae
 asinae portabant panes coctos pro itinere quamdiu du-
 rare possent in bona dispositione comestibili, deinde
 portabant triticum, ut inde panes fierent, & in eis-
 dem reducerentur cibaria, cum plaustra seruire debe-
 rent ad subuehendum paruulos, & vxores suas. *Di-
 misit ergo fratres suos.* Idest expediuit a se mandans, ut
 recederent ad reducendum patrem. *Ne irascamini in
 via.* Idest non pugnetis mutuo. Timebat enim Iose-
 ph, quod postquam ipsi uiderent bonitatem suam
 pugnarent in itinere imponentes sibi in alerutrum
 culpam uenditionis Ioseph. *Qui ascendentes.* Hic po-
 nitur paternum gaudium de bona annunciatione, &
 patet litera.
Et ipse dominatur in tota terra Aegypti. Hic in sum-
 ma totam gloriam Ioseph comprehenderunt. Iose-
 ph autem mandauerat omnia patri suo referri singu-
 lariter, ut patet supra, sed ipsi tenuerunt modum
 valde cautum, & rhetoricum: quando enim aliquis
 vult enarrare aliquam rerum gestarum historiam,
 quae magnum gaudium contineat historia magna
 est, ne gaudium per partes assumptum minus effi-
 ciat, totam summam gaudij in historia colle-
 ctam simul ponunt, ut gaudium sit simul plenum,
 deinde res gestae per ordinem enarrantur: ita fi-
 lij Iacob, ut patet eorum nimis simul delectare-
 tur, totam dominationem, & gloriam Ioseph di-
 centes eum dominum totius Aegypti, quia in hoc
 consistebat summa honoris, & dominij eius, deinde
 totum hoc per ordinem narrauerunt, ut patet
 infra.
Quo audito Iacob. Tantum enim Iacob doluit de ab-
 sentia Ioseph, quia putauit eum verè deuoratum a
 bestia, quod nunc quando tantum gaudium enarra-
 tum est, sustinere non potuit, quia ut ait Philosophus
 secundo de anima, excellens sensibile corrumpit sen-
 sum, & si aliquando non corrumpat, tamen stupefacit.
 Sic fuit hic praesentato tanto delectabili potentia,
 quae iam dudum angustijs, & quotidianis tristitijs
 assuefacta erat, bonum magnum ita totum subito ad-
 ueniens, qualiter debuit recipi non potuit.
Tamen non credebat ei. Ista est conditio afflictorum, *Conditio*
 qui postquam semel afflictionibus succubuerint, si afflictorū.
 aliqua eis prospera eueniant, non immediatè credunt,
 iam se totaliter putantes extremis miserijs derelictos:
illi è contra. Scilicet asserentes Ioseph viuere.
Reverebant omnem ordinem rei. Ut verisimilius esset,
 scilicet qualiter ipsi eum vendiderunt, & qualiter in
 Aegyptum ductus est, & qualiter Putiphari venditus,
 & post incarcerationem, ultimo per somniorum inter-
 pretationem sublimatus.
Cumque uideret plaustra. Ad subuehendum paru-
 los, & vxores. *Et omnia quae miserat.* Scilicet vestes, &
 pecunias, & asinos oneratos diuitijs Aegyptijs.
Reuixit spiritus eius. Idest laetificatus est, & credere
 incepit.
Sufficit mihi si adhuc uini filius meus. Quasi dicat, mul-
 ta bona sunt, quae mihi enarras de Ioseph, tamen mi-
 hi sufficit si ipse uiuat, quia ego non tantum curo de do-
 minatione, & honore eius, quantum de vita eius. Hic
 Iacob

Paternum gaudium de bona annunciatione.

Iacob demonstrat, quod satis erat sibi scire filij sui vi-
 tam, & prosperitatem, dato quod ipse non acciperet
 partem de bonis Ioseph, & istud est signum veri amo-
 ris, scilicet, quod aliquis amet alterum secundum se-
 ipsum, quia in bono eius secundum se ipsum delecta-
 tur, & hoc ventilat Aristo. in 8. Ethicorum, ubi querit
 quid magis pertineat ad amicos amare, vel amari, &
 respondet, quod amare est proprius actus eorum, &
 probat per matres, quae maximè filios amant, & tamē
 plerumque earum dant filios nutrirī, & sic amant eos
 cognoscentes eos, & tñ non amant ipsae ab illis, quia
 non cognoscunt eas, & hoc cognoscunt ipsae matres:
 scilicet, quod non amantur: & tamen de hoc nō mul-
 tum curant. Satis. n. eis est, quod filios amant, & vi-
 deant eos prosperari, etiam si non redamuntur. Si ta-
 men esset amicitia in amari uellent matres semper fi-
 lios suos praesentes esse, ut amarentur ab illis, cum ea-
 rum ad filios sit maximus amor. Sic fecit hic Iacob di-
 cens sufficere sibi si Ioseph uiuebat, quia hoc erat bo-
 num Ioseph, & non curauit utrum ex illo bono Iose-
 ph aliquid contingeret eum. *Vadam, & videbo eum
 antequam moriar.* Idest saltem hanc delectationem
 volo, ut videam ipsum antequam moriar. Sciebat
 enim Iacob, quod uisurus eum esset post mortem,
 sed quia alterum genus delectationis est, quod post
 mortem sequitur, uoluit eum in vita videre: ne salte
 ista delectatione priuaretur. De ista diuersitate dele-
 ctationis diximus Deutero. 3. cap. tractando de poena
 inflicta Moysi: & ibi uide latè satis.

Iacob in Aegyptum proficiscitur: eique Ioseph obuiam vadit. Cap. XLVI.

ROFECTVS QVE Israel cum
 omnibus quae habebat, uenit ad
 puteum iuramenti. Et maclatis
 ibi uictimis Deo patris sui Isaac, audiuit eum
 per uisionem nocte uocantem se, & dicen-
 tem sibi: Iacob, Iacob, cui respondit: Ecce
 adsum. Ait illi Deus: Ego sum fortissimus
 Deus patris tui: noli timere, sed descende
 in Aegyptum, quia in gentem magnam fa-
 ciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, &
 ego inde adducam te reuertentem: Ioseph
 quoque ponet manus suas super oculos tuos.
 Surrexit Iacob mane a puteo iuramenti: ru-
 leruntque eum filij cum paruulis suis, &
 vxoribus suis in plaustris, quae miserat Pha-
 rao ad portandum semen, & omnia, quae
 possederat in terra Chanaan. Venitque in
 Aegyptum cum omni semine suo, filij eius,
 & nepotes, filiae, & cuncta simul progenies.
 Haec sunt autem nomina filiorum Israel, qui
 ingressi sunt in Aegyptum, ipse cum liberis
 suis. Primogenitus Ruben. Filij Ruben;
 Henoch, & Phallu, & Hefron, & Charim.
 Filij Simeon: Iamuel, & Iamin, & Ahod, &
 & Iachin, & Sohar, & Saul filius Chananiti.
 Alph. Toit. super Gen.

dis. Filij Leui: Gerson, & Caath, & Merari.
 Filij Iuda: Her, & Onam, & Sela, & Phares;
 & Zara. Mortui sunt autem Her, & Onam in
 terra Chanaan. Natiq; sunt filij Phares, Hefro,
 & Hamul. Filij Isachar, Thola, & Phua, &
 Iobab, & Semio. Filij Zabulo: Sareth, & Elo,
 & Iahel. Hi filij Lia, quos genuit in Mesopotamia
 Syriae cum Dina filia sua. Omnes
 aia filiorum eius, & filiarum trigintatres. Fi-
 lij Gad: Sephion, & Aggi, & Suni, & Efebon,
 & Heri, & Arodi, & Areli. Filij Aser: Iamne,
 & Iesua, & Iesui, & Beria, Sara quoque soror
 eorum. Filij Beria: Heber, & Melchiel. Hi fi-
 lij Zelphae, quae dedit Laba Liae filiae suae: &
 hos genuit Iacob sexdecim aias. Filij Rachel
 vxoris Iacob: Ioseph, & Benjamin. Natiq; *Supra 14.*
 sunt Ioseph filij in terra Aegypti, quos genuit
 ei Aseneth filia Putipharis Sacerdotis Eliopo-
 leos: Manasses, & Ephraim. Filij Benjamin:
 Bela, & Bechor, & Abel, & Gera, & Naama,
 & Echi, & Ros, & Mophi, & Ophim, & Ared.
 Hi filij Rachel, quos genuit Iacob omnes aia
 quatuordecim. Filij Dan, Husim. Filij Neph-
 thalin: Iafiel, & Guni, & Ieser, & Salem. Hi fi-
 lij Balae, quam dedit Laban Racheli filiae suae:
 & hos genuit Iacob omnes animae septem.
 Cunctae animae, quae ingressae sunt cum Iac-
 ob in Aegyptum, & egressae sunt de femore
 illius absque vxoribus filiorum eius, sexagin-
 tafex. Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in *De. 10.*
 terra Aegypti animae duae. Omnes animae
 domus Iacob, quae ingressae sunt in Aegy-
 ptum fuere septuaginta. Misit autem Iu-
 dam ante se ad Ioseph, ut nunciaret ei, &
 occurreret in Gessen. Quod cum peruenisset,
 iuncto Ioseph curru suo ascendit obuiam
 patri suo ad eundem locum: uidentque
 eum, irruit super collum eius, & inter ample-
 xus flevit. Dixitque pater ad Ioseph. Iam la-
 tus moriar, quia uidi faciem tuam, & super-
 stitem te relinquo. At ille locutus est ad fra-
 tres suos, & ad omnem domum patris sui:
 Ascendam, & nunciabo Pharaoni, dicam-
 que ei: Fratres mei, & domus patris mei, qui
 erant in terram Chanaan, uenerunt ad me:
 & sunt viri pastores ouium: curamque ha-
 bent alendorum gregum: pecora sua, & ar-
 menta, & omnia, quae habere potuerunt addu-
 xerunt secum. Cumque uocauerit vos, & dix-
 rit: quod est opus uestrum? respondebitis: Viri pas-
 tores.

stores sumus serui tui, ab infantia nostra vs- que in praesens, & nos, & patres nostri. Hac aut diceris, vt habitare possitis in terra Gessen, quia detestantur Aegyptij omnes pastores ouium.

PROFECTVS Descripto descensu filiorum Iacob in Aegyptum, consequenter ponitur descensus quantum ad se ipsum. Et diuiditur in tres partes: primo ponitur descendendi modus: secundo descendendum numerus, ibi. *Hec sunt nomina.* Tertio Ioseph occurrit, ibi. *Misit autem Iudam.* Ad primum. *Profectus Israel.* Id est Iacob. *Cum omnibus, quae habebat.* Quia sic dixerant ei filij sui ex parte Ioseph, ipse cognoscens hoc vtile esse quantum ratione humana conijci poterat, non dubitauit facere, licet postea in hoc Deum consuluit, vt patet infra. *Et venit ad puteum iuramenti.* In Hebraeo dicitur. *Venit in Bersabee.* Est autem Bersabee in litera Hebraica aequiuocum ad puteum iuramenti, & puteum seprimum, Ber enim Hebraice puteum notat. Deinde si deriuetur de Seua, quod signat septem, vocabitur puteus seprimus. Si autem deriuetur de Seua, quod interpretatur iuramentum, significabit puteum iuramenti. Litera autem nostra accepit alteram partem aequiuocationis, scilicet puteum iuramenti, & vocatur puteus iuramenti, quia illic iurauerunt Abraham, & Abimelech Rex Palaestinarum faciendo inter se foedera, vt patet supra 21. cap. vocatur etiam puteus septem, vel puteus seprimus: quia ibi dedit Abraham septem agnas Regi Abimelech in testimonium, de hoc puteus illic ians erat, vt patet eodem capitulo. Venit autem Iacob per puteum illum in Aegyptum propter duo: primo, quia erat in recta via versus Aegyptum: est enim recta via a terra Chanaan vsque in Aegyptum, & breuis, per quam non oporteat transire mare rubrum. Dicitur via terra Philistinorum, vt patet Exo. decimo tertio capitulo, & per hanc descendunt ante filij sui ad emendum cibaria in Aegypro. Cum autem nunc Iacob habitaret in Hebron in valle Ma-brae, quae est in forte Iudae, vt patet Iosue 15. capitulo, & est in medio fortis Iudae, aliquantulum tamen ad orientalem plagam, & debet descendere in Aegyptum, quae est australis respectu terrae Chanaan, & aliquantulum occidentalis: via recta ipsi erat descendere per terram Philistinorum, in qua est Bersabee, quam vocat hic puteum iuramenti, vt patet supra vigesimo tertio capitulo.

Secunda causa fuit, quia mutatio status in hominibus est aliquid magnum, maxime quod aliquis recedat de terra sua ad habitandum in terra longinqua, & aliena: cum ergo Iacob hoc facturus esset, non fuit contentus humano consilio, sed inquisiuit diuinum iudicium, quod orationibus impetratur. Et quia puteus iuramenti, scilicet ille locus, in quo est puteus iuramenti erat Sacer, & deuotus, quia ibi auus suus Abraham exereat altare, & inuocauerat Deum, vt patet supra 21. cap. etiam pater suus Isaac ibi inuocauerat Dominum, vt patet supra vigesimo sexto capitulo, voluit magis ibi quam in alio loco Deum consulere. In magnis enim rebus auxilium diuinum inuocandum, & consilium eius, testimonio probatur eruditissimorum. Sic Plato in Thimeo, inquit, & Boetius de consola. libro tertio prosa nona: ideo etiam iste Iacob cum tenderet in Mesopotamiam quasi aliquid magni aggressurus, scilicet peregrinari incipiens, Deum inuocauit in Bethel, vt patet supra 28. cap.

Diuisio.

Quare vocatur puteus iuramenti.

Quare Iacob venit per illum puteum.

Nunc maius aliquid instabat, scilicet mutatio sedium cum tota posteritate ad habitandum terram alienorum, magis ergo Deum inuocare debebat. *Et mastratis ibi victimis.* Id est factio holocausto de animalibus, quae totaliter incendebantur ad magnum honorem Dei secundum ritum, qui habetur Leuiti. 1. cap. Et deinde ad dormiendum se ponens audiuit Dominum loquentem. *Et mastratis.* Hic ponitur antecedens, scilicet mastratio victimarum, & intelligitur consequens, scilicet earum incensio, vel totalis combustio: mastratio enim victimarum, si aliquid vltius non sequatur, nihil prodest, quia quantum ad hoc commune est Deo aliquid cum hominibus, cum mastrantur etiam victimae ad cibos hominum, vt patet supra 43. ca. vbi dixit Ioseph dispensatori suo, occide victimas, & instrue conuiuium, & loquebatur de occisione earum ad cibum. Illud autem quod sequitur, scilicet incensio earum in altari ad diuinum honorem non est commune Deo, & hominibus, quia ad vtilitatem hominum, nunquam comburuntur carnes pecorum occisorum. ideo in hoc secundo delectatur Deus valde, scilicet in odore carniuum, & adipis combusti ad honorem eius, & vocat istum odorem suauissimum, & gratissimum sibi. Sic patet supra c. 8. cum Noe incenderet in altari ad honorem Dei animalia masculina, quia subiungitur, & odoratus est Dominus odorem suauitatis. Sic habetur saepe Leuiti. 1. & per totum librum. Ista ergo incensio facta fuit a Iacob, licet textus non exprimat, ad Dei honorem.

Deo patris sui Isaac. Expressit quis Deus esset iste, ne putaretur, quod immolaret Deo directori viarum secundum gentiliu opinionem, (Deo iugatiuo, qui in iugis potestatem habet: vel Deo Valloniae, quae vallibus praest, vel dea Rurinae, cui stulta Gentilitas agros, & rura, & vias planas commendauit. De hoc Augustinus de ciuitate Dei. 4. lib. cap. 8. & ista explicatio non ponitur ad instructionem Hebraeorum, qui satis credebant Iacob nulli, nisi Deo vero immolare, sed ad Gentilium instructionem, qui putabant Iudaeos tales colere. Sic patet tertio Regum, ca. 20. cum enim Benadab rex Syriae cum multitudine magna victus fuisset a paucis viris regis Achab dixerunt ei serui sui: *Dij montium sunt dij eorum.* Sed melius est, vt pugnemus contra eos in campestribus. Sic enim credebant Syri Hebraeos colere Deos montium, sed Deus tulit stultitiam hanc de vertice eorum, dicens per prophetam eodem capitulo: *quia dixerunt Syri: Deus montium est dominus, & non vallium, dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua.* De diuersitate horum latissima consideratio est in libris de ciuitate Dei, vsq; ad 10. lib. de hoc Quid in lib. 6. Fasto, & Ioannes Bocatio, de certaldo in lib. de Genealogia Deorum, de quo modicum tangitur. Exod. 23. sed latus 3. Reg. 20. c. & ibi vide. *Audiuit eum per visionem nostris.* Facto holocausto dormiuit in lecto, & tunc audiuit vocem dñi. Sic. n. consueuerat patres sui audire vocem dñi per noctem. De Abraham patet supra 26. c. quando mandatum fuit ei ne descenderet in Aegyptum, sed maneret in Gerara. De Iacob est patet supra 28. c. quando apparuit ei Dominus in Bethel, & dormienti locutus est. Idem patet sup. 31. c. quando Angelus monstrauit ei in somnijs arietes varios ascendentes super oues. *Vocantem se.* Ipsi Iacob. Iste, qui vocabatur Iacob Angelus erat, & non Deus, quia vt saepe dictum est, sicut in rebus corporalibus naturalibus, licet Deus sit causa prima simpliciter mouens causas, & causata, tñ non agit ista naturalia p se ipsum immedia te, sed p causas subseruietes, quia ad hoc est subordinatio caru subseruietiũ: alijs. n. superflua, & inutilis esset talis subordinatio. Sic est in natura spũali Deus hñt Angelos ministrantes, & Angelos assistentes, qm millia milliu ministrabat ei, & decies cetena millia assistebat ei.

vt

vt patet Dani. 7. ca. iste autem ordo rectissimus est, cñ ipsi ministrantes ad nos mittantur, vt patet ad Hebraeos primo cap. Sunt administratores spiritus in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Cum ergo Iacob esset vnus de praedestinaris, vt tota tenet ecclesia, ille, qui ei loquebatur, Angelus erat, alijs ordo ille excellentissimus Hierarchiarum in assistentibus, & ministrantibus frustraretur, quod non decet. Et si arguas contra, quia iste, qui loquebatur dixit, ego sum fortissimus Deus patris tui, vt patet immediatè, quod non conuenit Angelo.

Obiectio.

Ad hoc respondetur quod iste qui loquebatur erat Angelus & loquebatur ista non in persona sua, sed in persona Dei, quem representabat. Sic enim patet Exo. 20. cap. in legislatione, vbi vox, quae sonabat de medio ignis, dicebat: ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis; non habebis Deos alienos coram me. Iste tamen qui loquebatur non erat Deus, sed Angelus, vt ait Apostolus ad Gala. 3. cap. lex ordinata per Angelos in manu mediatoris. *Iacob, Iacob.* Duplicatio nominis signum est certitudinis vocationis, & quod illa res ad quam vocatur certa sit, & citò expleri debeat. sic enim inter pretatus fuit Ioseph, quando Pharaon dixit ei duo somnia, quae ad idem pertinebant. Respondit, quod somnia ingeminatum fuit ad significandum, quod sermo Dei fieri debebat, & quod citò completeretur, vt patet supra 41. cap. Sic ista vocatio duplex significauit velocitatem in descensu illo, & quod nullo modo Iacob in hoc dubitare deberet. *Ecce assuni.* Recta responsio, vt velociter vocans paratum habeat respondentem. *Mi illi Deus.* Id est Angelus, qui loquebatur loco Dei, vt supra declarauimus. *Ego sum fortissimus.* Sicut declarauimus supra 43. cap. licet omnis perfectio Deo eminenter conueniat, tamẽ eum quadoque secundum diuersa perfectionis attributa appellamus secundum illud, pro quo rogamus, vel quod narramus: & Deus cognoscens intima nostra, conformatur nobis in hoc modo loquedi de se ipso. Vnde quia Iacob timebat incidere in magnas calamitates extra terram suam, ita vt nec ipse, nec semen suum amplius posset redire in terram Chanaan, Deus volebat ei promittere, quod reduceret semen suum in terram Chanaan, & quod ipse sepeliretur in ea, quod pertinebat ad magnam potentiam ageris: ideo Deus ista agens se fortissimum vocauit tamquam potentem implere, quod promittebat Deus patris tui, id est quem coluit pater tuus, vel qui direxerim patrem tuum in omnibus vijs suis, & confirmaui illi promissiones Abraham. *Noli timere.* Timor Iacob erat, qui dictus est, scilicet, quia erat senex, & non putabat redire in terram Chanaan, sed quod in Aegypro moreretur, & ibidem sepeliretur, & quod posteritas sua deprimeretur ibi, ita quod non posset multiplicari, & ad hoc respondet Deus dicens. *Noli timere.* Quia non eueniet ista, vt tu putas. *Descende in Aegyptum.* Quia de terra Philistinorum versus Aegyptum existentem in latere Meridiano descensus est. *Quia in gentem magnam faciam te ibi.* Satis completa fuit ista promissio, quia 70. animae de femore Iacob ingressae sunt in Aegyptum, vt patet infra in litera, sed in exitu fuerunt sexcenta millia peditum potentium pugnare praeter mulieres, & paruulos, & senes, quorum erat multitudo innumerabilis, vt patet Exo. duodecimo cap. *Ego descendam tecum illuc.* Deus, cum vbique totus sit, & totam terram, & coelos impleat, nec adhuc comprehendere potest: quia, vt patet Ierem. cap. 23. Coelum, & terram ego impleo. Et 3. Reg. 8. cap. nũquam ad aliquem locum ascendere poterit, nec descendere, eleuari, nec deprimi: predicantur tamẽ ista de Deo

Responsio

Quis timor erat Iacob.

Deus vbique & totam terram ac Coelos implet.

secundum effectum. Deus enim dicitur cum aliquo descendere, quando descensum eius ad aliquem locum prosperum facit custodiens eum in illo. Quia ergo Deus directurus erat Iacob in descensu Aegypti, & manendo ibi, dicebatur descendere cum illo: *Et ego inde.* Id est, de Aegypto. *Adducam te reuertentem.* Hoc fuit impletum mortuo Iacob, quando in finem Dei Ioseph duxit corpus eius ad tumulandum in terra Chanaan in spelunca duplici: vt patet infra 50. ca. Potest etiam intelligi de reditu filiorum suorum in terram Chanaan, quia pater in filijs redire dicitur, & tunc Deus reduxit eos, quia in prodigijs, & signis horredis eduxit eos de Aegypto, vt patet per totum Exodum. *Ioseph quoque.* Hoc etiam desiderabat valde Iacob, scilicet videre Ioseph, quia propter hoc principaliter descendebat in Aegyptum: ideo Deus promittit ei quod non solum videbit Ioseph antequam moriatur, quin immo Ioseph ponet manũ suam super oculos tuos, id est stabit ad mortem tuam. In hoc autem magna consolatio erat ei, quod moreretur inter dilectos suos. Et omnes homines quantumcunque boni sint, naturaliter inclinantur ad desiderandum mori in terra sua, & cum egrotant vellent esse in terra sua, quae viscerosior pietas est inter cognatos quam inter extraneos, & putant homines impendi eis magis opera pietatis a suis quam ab extraneis. Et sic dicebat Ouidius in lib. de Ponto desiderans redire de exilio in terram suam, & mori ibi.

Ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.
Et post hoc mollius.

Ossa recubarunt manibus tumulata suorum.
Ponet manum suam super oculos tuos. Id est claudet oculos tuos cum mortuus fueris: quãdo enim aliqui moriuntur, in frigidantur membra, & manent dura quasi gelida, ita vt congruè flecti nequeant. Ne ergo partes corporis valde deformes maneant in immediatè, vt aliquis moritur, cum adhuc aliqua caliditas remissa in eo manet, cooperiuntur oculi eius a circumstantibus, & alia membra apte disponuntur, ne post cum cadauera in frigidata fuerint, plicari, & disponi non possint. Erat autem apud antiquos consuetudo quod ille qui a defuncto dum viueret magis diligebatur, morienti oculos claudat: & quia Ioseph magis diligebatur a Iacob quam alij filij, vt patet supra 37. cap. ipse oculos Iacob morientis clausurus erat, si morti adesset. Promittendo ergo quod Ioseph clauderet oculos eius, promittebatur quod morti eius interesset. *Surrexerit Iacob.* Scilicet sequenti die in aurora confortatus voce Angelica. *A puteo iuramenti.* Id est ab illo loco, qui est iuxta puteum iuramenti: est enim ibi quaedam villa, quae ex nomine putei vocabatur Bersabee. *Tuleruntque eum filij sui.* Filij Iacob erant iuuenes, Iacob autem erat senex, scilicet annorum 130. vt patet sequenti cap. ideo ipsi disponebant plaustra, & alia iumenta ad subuehendum aliquid in via. *Cum paruulis, & vxoribus suis.* Istud relatiuum non refert Iacob, sed filios suos. Patet, quia dicitur cum paruulis, & vxoribus suis, Iacob autem nullos filios paruulos habebat. De vxoribus autem vtrum tunc vxores haberet ex textu non apparet: De Rachele autem satis constat, quod mortua fuerit supra 35. ca. De Lia autem, Bala, & Zelpha non patet, sed volunt eas tunc viuere Doctores Latini, & Hebraici. Et si dicatur de Lia contra quia infra 49. cap. dicitur, quod Lia sepulta fuit in spelunca duplici. Sed non fit mentio, quod ducta fuerit in terram Chanaan ad sepeliendum ibi, ergo mortua fuit in terra Chanaan antequam descenderet Iacob in Aegyptum.

Ad hoc posset responderi forte quod ipsa descēdit in Aegyptum, & ibidem mortua, deinde redūctam

An Iacob duxerit se ad in Aegyptum aliam quam ex vxoribus suis.

fuit cadaver eius in terram Chanaan, licet non sit mē- tio qm̄ redūctum fuerit. Sic enim voluit multi, q̄ ossa omnium Patriarcharum, scilicet 12. filiorum Iacob mortuorum in Aegypto ducta fuerint in terrā Chanaan in exitu de Aegypto, licet de solis ossibus Ioseph sacra scriptura cōmemoret, vt patet Exo. 13. ca. Si ergo ossa Lya in terram Chanaan ducta sunt, hoc fuit in reditu de Aegypto, quia non fuit pro ipsa facta specialis reditus in terram Chanaan, sicut pro Iacob. mihi autem videtur conuenientius dicendū diu mortuam fuisse ante descensum in Aegyptum, & sepultā in terra Chanaan. Id quod inducitur de ossibus Patriarcharum. f. 12. filiorum Iacob, non multum verisimile est. Et videt hoc dicere scriptura Exo. 13. ca. vbi fit mentio de redūctione ossium Ioseph. Dē. n. in litera ruit autem Moyses secum ossa Ioseph, eo q̄ abiu- rasset filios Israel dicens visitabit vos Dñs ferre ossa mea hinc vobiscum. In quo textus innuit rōnem, q̄ licet Ioseph fuisset omnibus filijs Israel quasi pater, tñ ossa eius inde portare durum eis erat, nisi quia eos adiurauerat. Cum autē alij non legantē adiurauisse, nō est valde probabile ossa eorum inde fuisse redūcta.

Irem quia si ossa istorum Patriarcharum redūcta fuissent in terram Chanaan, verisimile est, q̄ qualibet tribus reduceret ossa patris sui, aliās. nō decebat, nec vna tribus multum curaret ducere ossa Patriarchae, qui non pertinebat ad suam Tribum filijs eius ducere negligentibus, sed filij Ioseph non curauerunt ducere ossa patris sui Ioseph, qui honoratissim⁹ erat, cum dicat textus Exo. 13. cap. q̄ Moyses ista ossa secū tulit: ergo aliā Tribus nō tulerunt ossa aliorum Patriarcharum. Et forte sepulchra eorum non cognoscuntur, vel in tanta festinatione exiundi ad hoc attendere non poterant. Patet Exo. 16. ca. vbi dē, q̄ Pharaos, & serui eius instabant monentes Iudaeos, vt citō recederent, vnde māsas conspersas fermentare non poterunt, vt ibidem hī. His rationibus non obstantib⁹, quae satis videntur concludere: dicendum est, q̄ ossa omnium 12. Patriarcharum filiorū Iacob ducta sunt in terram Chanaan, vt patet Actu. 7. cap. cum dē. Et descendit Iacob in Aegyptum, & defunctus est ipse, & patres nostri, & translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham. Dicendum ergo referri ista litera ad filios Iacob. s. q̄ ipsi tulerunt patrem suum Iacob, & vxores suas non vxores Iacob, sed quas ipsi habebāt, & paruulos suos etiam. In *plaustris*. Hic dicitur per recapitulationem, quia prius filij Iacob tulerunt eum, & omnia sua in plaustris, q̄ recederent de loco, in quo morabantur, sed hic ponit primo, q̄ recesserint de terra sua, deinde q̄ portati fuerint in plaustris. *Quae miserat Pharaos*. Vt patet praee. ca. *Senem*. Scilicet Iacob, qui erat annorum 130, vt patet seq. ca. *Et omnia, quae possederat*. In bonis mobilibus. *Venitque in Aegyptum, cum omni genere suo*. Id est cum omnibus descendētib⁹ ab ipso. *Filij eius, et nepotes*. Hoc est exponens superioris, quia genus Iacob erant filij eius, & nepotes: habebat enim quilibet de filijs Iacob iam vxorem, & filios. *Et filiae*. Iacob non habebat filias, sed vnam tantum filiam, scilicet Dinam, & ista vocatur hic pluraliter, sicut de homine vnicūm filij habente dicimus, quod filios habet. Sic patet infra de Dan, filio Iacob, qui vnicūm filium habebat, scilicet Vjun: & dicitur habere filios. Vel vocatur hic filij Iacob filiae filiorum suorum, quia sic est consuetudo sacrae scripturae: omnes superiores vocare patres, & omnes descendentes vocare filios, vt patet extra de ver. signifi. cap. nam & Rex Nabuchodonosor.

Hae autem sunt nomina. Hic ponitur secundū, scilicet descendētib⁹ numerus. Numerat hic scriptura omnes descendentes in Aegyptum ad demonstrandam

diuinam bonitatem, quae ex tam paucis tantam multitudinem ampliat, de qua postea Exo. 12. cap. quae fuit in exitu de Aegypto sexcentorum millium pedum absque paruulis, senibus, & vxoribus, vocatur autem hic filij Israel non illi, qui immediati erant filij Iacob, sed etiā omnes descendentes ab eo, quia filij sui immediati duodecim soli fuerunt. *Qui ingressi sunt in Aegyptum*. Aliqui computantur hic, qui non intraerunt in Aegyptum, sed ibi nati sunt, vt Manasse, & Ephraim, qui infra computantur inter filios Rachel. Ad hoc dicunt aliqui, quod isti dicuntur ingressi in Aegyptum non in seipsis, sed in patre suo, cum filius praeriterit quadam pars patris ante generationem, & moto patre mouebatur illa pars cum eo, de quo Aristo. 8. Eth. Sed hoc nihil est, quia tunc omnes alij, quos isti filij Iacob intrantes in Aegyptum genuerunt in Aegypto, dicuntur ingressi in Aegyptum, & sic non solum erunt 70. animae de femore Iacob ingressae in Aegyptum, sed plures quam mille, quod nō congruit dici. Dicendum ergo, q̄ illi, qui erant de femine Iacob, & ante descensum Iacob in Aegyptum geniti erāt, dicuntur descendisse cum Iacob in Aegyptum: quia ante Manasse, & Ephraim erant geniti, qm̄ descendit Iacob in Aegyptum, quia fuerunt nati ante annos sterilitatis, vt patet supra 41. cap. dicuntur ingressi cum Iacob: alij autem de quibus arguitur non erant tunc geniti, sed postea in Aegypto nati sunt. Vnde dicendum, quod quando descendit Iacob in Aegyptum, nulli alij de femine suo nati erant, qui superstitēs essent in Aegypto, vel extra Aegyptum, nisi hi, qui hic nominantur. *Primogenitus Ruben*. Hic numerat secundum ordinem natiuitatis, & secundum vxores: ita quod posito vno de filijs Iacob subditur mox omnes filij eius, scilicet nepotes Iacob: vt posito Ruben subsequitur filij eius. & posito Iuda sequuntur omnes filij eius. *Primogenitus Ruben*. Secundum prioritatem natiuitatis, sed non secundum iura primogeniturae. Quia pars iurium primogeniturae translata fuit ad Ioseph, scilicet duplex portio hereditatis, & pars ad Iudam, scilicet principatus regnatiuis. De quibus infra 48. & 49. cap. filij Ruben quatuor ponuntur. *Filij Simeon, Imanuel*. Iste vocatur Numeri. 16. cap. *Namuel*. *Et Ahod*. Iste vel citō mortuus est, vel prolem nullam habere potuit. Vel forte omnes filij eius mortui sunt in deserto in fornicatione cum mulieribus Moabitaram, in qua punitione dicuntur fuisse omnes de stirpe Simeon cum Princeps, scilicet Zambri, qui ingressus fuit ad Madianitidem fuerit Dux Tribus Simeon, vt patet Numeri 25. vel per alias plagas, & mortes creberrimas cōciderunt, quia in computatione Tribus Simeon in ingressu terrae promissionis non inueniuntur aliquis de familia Ahod: nec etiam in Paralipomenon primo libro cap. 4. vbi ista re capitulantur. De istis duobus Sohar, & Haod fit mentio Exo. 6. ex quo innuitur, quod istorum progenies fuit mortua in deserto, cum ibi numerentur post ingressum in Aegyptum, & non numerentur in exitu de Aegypto, vt patet Numeri 26. cap. *Et Sohar*. De isto nihil reperitur in computatione facta in libro Numerorum, nec in Paralipomenon, sed ponitur ibi alius, qui vocatur Zare, qui forte est idem quod iste, sed est Binomius, de quo saepe reperitur in scriptura, vt declarauimus supra 36. ca. Vel forte dicitur, quod filij Sohar perierunt in deserto, & iste Zare, siue Zare sit alius filius. Ponitur etiam alius filius, qui vocatur Iarib primo Paralipomenon cap. 4. de quo magis ibidem dicitur. *Et Saul filius Chananiidis*. Id est Chananae. Quae autem fuerit ista Chananae, dubitatur. Ra. Sal. vult quod ista Chananae fuerit Dina filia Iacob, & vocat hic Chananae, quia Chananeo viro. f. Sichem

Qui vocatur filij Iacob.

Op. Rab. Salo.

Sichem filio Hemor stuprata fuit, vt patet supra 34. dicit. n. q̄ qm̄ Simeon, & Leui depopulati sunt urbē Sichem, & acceperunt Dinam fororē suam de domo Sichem, vt patet supra 34. cap. ipsa videns se desolata, & immundam, abominabilemque factam timebat venire cum eis in domum patris sui, ideo Simeon frater suus dixit ei: Ne timeas ire, quia ego promitto tibi, q̄ te ducam in vxorem. Quod vt ipse refert sic factū est. Sed hoc non videtur conuenienter dictum, q̄ frater acciperet sororem ex eodē patre, & matre in vxorem, cum solum liceret hoc in statu primae conditionis, cum nullae aliae forminae haberi possent. Nec est credendum q̄ Iacob aliquid tale consenserit fieri. Etiam, quia non est rō sufficiens, q̄ ista vocaret Chananiitidis, siue Chananae solum, quia stuprata fuit à Chananeo viro. Rabbi Aben Ezra melius vř dicitur. f. q̄ ista fuerit mulier de genere Chananaeorū: Ex quo innuitur, q̄ Simeon accepit plures vxores, quarum vna fuit Chananae, ex qua genuit Saulem, alij autē nō fuerunt filij Chananaeorum mulierum. Ex hoc etiam voluit Iudaei, q̄ nullus istorum Patriarcharum filiorum Iacob assumpserit vxorē Chananae prae Simeonē, sed alij acceperunt vxores Moabitidas, Amonitidas, vel Madianites, siue Idumaeas, vel de gñe Ismael, quae oēs iste deriuabantur ab Abraham, & patre eius Thare. Et si arguatur de Iuda, qui accepit vxorem filiam viri Chananaei: vt patet supra 38. cap. rñderi pōt sñ Hebraeos, q̄ Chananaeus non signat ibi virum descendentem de genere Chanaan, sed mercatorem. Dicunt autem q̄ ille erat de gñe Idumaeorum, vel aliarum gentium, quae non essent Chananae. Sed adhuc non multum vř hoc rōnabilius. n. diceretur quod Iudas accepit vxorem de filiabus Chanae, quia ille vir, qui dedit Iudae filiam suam in vxorem erat Odolamites, vt patet supra 38. cap. Odolam autem erat in terra Chananaeorum: patet quia postea fuit in terra, quam acceperunt filij Israel, & cecidit in forte Iudae, de quo fit mentio 1. Reg. cap. 22. filij autē Israel nullam aliam terram acceperunt in possessionem, nisi illam, quae pertinebat ad populos Chananaeorum; & haec sola promissa est eis, vt patet supra 15. cap. de terra autem Idumaeorum, vel Moabitaram, Amonitarum, & aliarum gentium pertinentium ad stirpem Abraham non acceperunt, nec passum pedis, vel vestigium, vt patet Deuter. 2. cap. Item patet hoc, quia nō solum locer Iudae, sed etiā vxor data sibi filia illius vocatur Chananae, vt patet 1. Paralip. 2. cap. Et si dicas, quare ergo non nominat hic Iudam habuisse vxorem Chananiidem? Dico quod non erat necesse, quia iam supra expressum fuerat cap. 38. *Filij Leui*. Isti tres filij, qui hic ponuntur manserunt (semper, vt patet Exo. cap. 6. & Numeri 3. & 4. cap. & primo Paralip. 6. cap. de istis enim perierunt pauciores in deserto, quam de alijs Tribub⁹: quia maledictio illa, quae data fuit Numeri 14. cap. quod nullus illorum virorum, qui numerati fuerant, & exierant de Aegypto à 20. annis supra intraret terram promissionis praeter Caleb, & Iosue non cecidit super Leuitas: quia ipsi non erāt numerati inter illos, qui erāt ad bellum numerati à 20. annis, & supra. *Filij Iuda, Her, & Onam*. Isti duo non descenderunt in Aegyptum, quia mortui sunt in terra Chanaan, vt patet in litera, & supra 38. cap. sed computatur hic, aliās non reperitur 33. filij Lya, & Dina filia, vt patet infra, nisi isti computarentur.

Confuta.

Rabbi Aben Ezra opinio.

Responsio Doctoris. Prima ratio. Secunda ratio. Obiectio.

Responsio.

Quaest. 1. Quare computantur hic Her, & Onan filij Iudae cum mortui prius fuissent.

Postea dicit quod non computantur hic tamquam descendentes in Aegyptum, sed solum quia erant filij Iudae. Sed adhuc non stat ratio, quia litera ponit 70. animas de femore Iacob ingressas Aegyptum: tamē si non computentur isti deficient duae animae, vt patet inducendo particulariter computationem, Alph. Test. super Gen.

Item quia ponuntur in litera esse filij Lya 33. Sed si non computentur isti, erunt solum 31. vt pater computando in litera. Aliqui respondent, vt Magister in scholastica Historia, quod loco istorum duorū Onan, & Her ponuntur duae ancillae Lya, & Rachelis, quae fuerunt vxores Iacob. Sed hoc valde falsum est, quia litera dicit septuaginta animas de femore Iacob ingressas in Aegyptum: manifestum est autem, quod Bala, & Zelpha vxores Iacob non egressae fuerant de femore eius, etiam quia tunc pari ratione computarentur vxores filiorum Iacob, & nepotū eius, & sic erunt plures quam nonaginta animae.

Dicendum est ergo, q̄ non computantur hic Her, & Onan, tanquam ingredienti in Aegyptum, sed tanquam filij Iudae. Et ad rationes respondetur.

Ad primam quando dicitur, quod 70. animae sunt egressae de femore Iacob, & ingressae in Aegyptum, dico quod verum est, quia etiā si tollamus istos duos ponuntur loco eorum alij duo, scilicet Iacob ipse, qui ingressus fuit, licet non sit de femore suo, tamen quia omnes alij erant de femore suo computatur ipse cum eis. Et ponatur locabed filia Leui, quae nata fuit in itinere, dum venirent in Aegyptum. Veruntamē est de ista locabed, id quod Exo. 2. cap. declarabitur. Vel dato quod non computarentur isti, & non fit numerus completus, tamen more scripturae sic ponitur frequenter, vt de paucis non curetur, dum tamen ponatur numerus completus. Sed primum verius est, quod scriptura voluerit hic ponere numerum completum certificatum. Et hoc innuitur infra, cum ponitur primo, quod animae ingressae cum Iacob fuerunt 66. computando solum eas, quae descenderunt simul cū eo, deinde dicitur, quod fuerunt 70. animae computando omnes quotquot erant, siue tunc descendentes, siue ante. Et tunc ponuntur Ioseph, & duo filij sui, qui erant in Aegypto, qm̄ veniebat Iacob, nec descenderunt cum eo. Et ponitur ipse Iacob cū istis tribus, quia non computatur cū alijs praecedentibus, & sic finitur numerus rotalis. Ad aliā rōnem de 33. filijs Lya, non ponitur ad sciendum quot de filijs suis descenderint in Aegyptum, sed ad sciendum quot filij erant omnes, qui nati fuerant de Lya vsque ad descensum in Aegyptum. Et tunc sunt 33. filij. Alio modo potest responderi, & melius, q̄ isti filij Lya computantur ad sciendum quot descenderint in Aegyptum. Et dico, q̄ non computantur his duobus, adhuc manent 33. filij computando Dinā cum eis, & aliquam aliam filiam, quam habuerit aliquis de filijs Lya, & hoc innuit textus, cū dicit omnes animae filiorum eius, & filiarum 33. Oportet ergo ibi computare filias. Sed non pōt hoc stare computata Dina, & Onan in his 33. Quia tunc non possent computari filiae, nec vna, quia computata Dina sola super oēs illos erunt 34. animae. Concluditur ergo non esse computandos istos duos in hac summa descendētium in Aegyptum. *Et Sela*. Isti, & alios duos priores habuit Iudas de Sue chananide, vt patet sup. 38. c. *Phares, & Zaram*. Istos duos genuit vno concubitu cum Thamar nuru sua, vt patet supra 38. c. de tribus autem vltimis filijs Iudae nullus defuit, quin familiā a se denominaret, vt patet Num. 26. & 1. Paralip. 2. c. *Mortui sunt Her, & Onan in terra Chanaan*. Quia occidit eos Deus morte pessima cum essent viri nequissimi coram domino. Quorum nequitia tangitur supra 38. cap. & ibi diximus de hoc. *Natiq̄ sunt filij Phares, Hesron, & Hamul*. De filijs Phares fit hic mentio, & non de filijs Zare, & Sela, licet isti filios habuerint, & familias denominauerint, vt patet Numeri 26. c. f. familiam Zareitarum, & Selaitarum. Ratio est, quae iste habuit iura primogeniturae in tribu Iudae, vt patet post ex descensu regum & principū, quae Aminadab, & Naafon, quae fuerunt principes in tribu Iudae.

Quare fit merito de filijs Phares, & nō de filijs Zare, & Sela.

da, fuerunt descendentes per lineam Phares, vt patet Matth. primo cap. & Luc. 3. & primo Paralipo. 2. cap. De Principatu autem Naalon patet Numeri 7. cap. & Exod. 6. cap. Et forte dicitur, quod non est ista causa quare possit sunt hic filij Phares, sed ex eo, quod primo genuit Phares quam Sela, vel Zaram.

Sed hoc non viderur rationabiliter dictum, quia licet de Zara concedi possit, quia Phares, & Zaram eadem die nati sunt, vt patet supra 38. ca. tamen de Sela non debet concedi, quia Sela erat iam adultus, quando Phares, & Zaram nati sunt, patet supra 38. cap. vbi dicitur, quod Iudas promiserat dare Thamar Selam filium suum, cum esset adultus: cum autem transissent dies multi, & Sela esset adultus, videns Thamar, quod non dabat eum sibi Iudas in virum, mutauit habitum suum assumptum habitu meretricio, & sedens in biuio cognita fuit a Iuda, ex quo coitu peperit Phares, & Zaram: iam ergo erat adultus, & magis quam adultus Sela, quando natus est Phares; ergo verissimi liter prius deberet gignere filios Sela quam Phares: sed ponuntur hic filij Phares, & non Sela ex causa su pradicta. Sed adhuc quomodocumque dicatur necessesse est ponere, ista dici per anticipationem, quia filij Phares non potuerunt esse nati ante descensum in Aegyptum, quia secundum quod probauimus supra 38. cap. Phares, & Zaram nati fuerunt de Thamar anno, quo descendit Iacob in Aegyptum. Necessesse erat, quod Phares tunc haberet ad minus annos 16. vel 17. quia non poterat gignere ante annum 14. cum tunc pueri pubertatem non habeant. Et dato quod contingeret aliquem puberem gignere ante annos 14. tamen non est verisimile, quod ei vxor daretur, quia puer in tam tenera aetate recipiens vxorem eneruatur, & effeminatur valde, nec gignere potest, & si gignat fetus miserimi, & defectuissimi sunt, vt patet per Philo sophum 7. Politicorum: de quo late diximus supra 30. ca. hoc autem nullo modo esse posset, quod Phares 16. vel 17. annos ageret, quia per computationem satis laram quam fecimus supra 38. cap. ponebatur, quod iste natus fuisset in anno descensus Iacob in Aegyptum. Et hoc procedebat dato quod Iudas accepisset vxorem anno. 18. & Her filius suus anno. 18. & Onam eodem anno. 18. sequenti secundum ordinem natiuitatis eorum, & deinde aduenienti anno. 18. Sela debebat dari Thamar in virum secundum promissa Iuda, sed dicitur in textu supra 38. cap. quod transferunt dies multi: & non fuit datus ei Sela in virum: hoc autem esset ad minus in anno. 20. Sela, & tunc cognita fuit Thamar a Iuda. Si ergo nos velimus detruui, care ab ista computatione annos 16. vel 17. quos haberet Phares in anno descensus in Aegyptum, detruncabuntur octo anni de annis, quos habebat Iudas, quando contraxit matrimonium, & alij octo de annis, quos habebat Her, vel Onam filij Iudae, quando contraxerunt, quia ferè eodem anno duxerunt vxores, vel vnus vno anno, alius sequenti anno. Et sic manebit quod Iudas quando genuit primogenitum suum, erat annorum decem, vel ad maius decem, & dimidij, & eodem modo Onam filius suus, & Her, quod impossibile est, quia nullus in tali aetate gignit.

Item si diceremus, quod Phares habebat duos filios in anno, quo descendit Iacob in Aegyptum, dabitur necessario, quod Iudas posset habere pronepos, & vltra in anno illo imo vltra pronepos, qui sunt tertia generatio, quod sic patet, Her erat primogenitus Iudae, ergo illo anno, quo duxit Her vxorem Thamar, potuisset ab ea habere filium, quia ipse potes erat, & ipsa disposita erat, nisi ipse fuisset pessimus, & fudisset semen in terra, & filius istius fuisset nepos Iudae, de

inde filius alius, qui inde gigneret, foret pronepos Iudae. Sed tatum, & amplius tempus hic expensum est, quia quado accepit vxorem Her, qui potuisset gignere filium, qui esset nepos Iudae, non genuit, & mortuo isto. Onam frater suus accipiens eandem vxorem, cum potuisset gignere pari modo filium, qui esset nepos Iudae, non genuit, sed semen fundebat in terram, & mortuus est, & Iudas potens recipere tunc filium Thamar, qui secundum rectam lineam filiorum esset nepos, non suscepit, sed transferunt dies multi, vt patet in litera supra 38. cap. & postea fraudulenter Thamar se ei exhibuit in habitu meretricio cognoscenda, vnde concepit, & peperit Phares, & Zaram, qui poterat esse nepotes, immo magis quam nepotes, quia multum tempus intercidit, in quo gignere potuissent, sed à gignendo vacauerunt. Deinde Phares genuit duos filios. Secundum istorum positionem diceretur cum habuisse duos filios in anno descensus Iacob in Aegyptum. Tollantur ergo tempora ista, quae manent superflua ad generationem, scilicet duo anni ad minus, vt vocentur dies multi, in quibus poterat dari Sela Thamar in virum, & non datus est. Et vnus in quo duo fratres Her, & Onam eandem vxorem accipientes mortui sunt. Tollatur etiam vnus annus, in quo Phares secundum filium genuisset, & faciet quatuor annos ad ditos ad tres generationes. Nunc autem considerandum est in quanto tpe pnt esse tres generationes. Et accipitur sic, pot aliquis hō gignere in anno 15. & habebit filium natum anno. 16. deinde post annum annum 16. habebit nepotem, & sic erūt anni 32. deinde post alium 16. annum hēbit pronepotē, & erunt anni 48. cum ergo Iudas habere poterat pronepotem si Phares duos filios generat, vt probatum fuit supra, hēret ad minus annos 48. tūc. Quibus addantur annij quatuor, in quibus cum gignere potuissent à gignendo se cohiberūt, vt supra declarauimus: manebit qd si Phares in ingressu Iacob in Aegyptum duos filios habuit, Iudas annos 52. habuit. Sed hoc impossibile est, ergo illud, ex quo sequit. qd Phares tūc filios duos habuerit. Ans patet: quia Iudas habebat tres annos, vel ad maius quatuor super Ioseph, quod declaratum fuit supra 30. ca. Quia Iudas fuit quartus filius Lyae, & in fine illius septennij, in quo Lyae gignere cepit, natus fuit Ioseph, vt patet ibidem. Sed Ioseph erat tunc annorum 39. ergo Iudas erat ad plus annorum 43. & sic deficient ei nouē anni ad completionem. Ans patet, quia Ioseph compleuit annum 30. qm̄ stetit corā Pharaone ad interpretandū somnium, & sequenti anno incepit fertilitas: vt patet supra 41. c. sed annus, in quo descendit Iacob in Aegyptum erat annus secundus sterilitatis: ergo transferat nouem anni à tpe, quo stetit Ioseph corā Pharaone. Et sic erant anni Ioseph 30. & Iudas habebat ad plus annos tres super Ioseph, vel tres, & dimidium: ergo haberet i anno ipso, quo ingressus fuit Iacob in Aegyptum 43. annos non completos. Concludendum est ergo ex superioribus, qd Phares non habebat filios, qm̄ intrauit Aegyptum, sed fuit facta hic anticipatio de filiis eius, & computantur inter intrantes, licet non intrauerint in se ipsos, sed sit mentio de eis pp dignitate primogenitura tribus regalis. *Filij Isachar.* Hic non sequatur ordo natiuitatis, quia prius nati sunt Aser, & Gad, quam Isachar, vt patet supra 30. cap. sed quia illi non sunt filij Lyae, vt ponantur simul filij Lyae intercipiuntur alij duo, qui erant filij Zephthae. Prius etiam nati sunt filij Balae, duo. s. Dā, & Nephtalin, sed eadē causa reticent. *Tubala.* Quatuor filij Isachar ponunt hic. Nō mē istius non mutat. *Et Iobab.* Iste vocatur Iasub Num. 26. & 1. Paralipo. 7. cap. *Et Semron.* Iste vocatur Semiron Numeri 26. cap. & vocatur Samaron 1. Paralipome. 7. cap. *Filij Zabulon.* Iste fuit sextus, & vltimus filius

in quāto tempore possunt esse tres generationes.

Iudas fuit quartus Lyae filius.

Determinatio.

Hic ponitur filij Iacob quos genuit in Mesopotamia.

Iacob habitauit annis 20. in Mesopotamia.

Siria est duplex.

Opi. Rab. Salo.

Obiectio.

Responsio.

filij Lyae, vt patet supra 30. de filiis istius nullus defecit, quin faceret familiam, quia tres familiae ab eo deriuatae sunt iuxta numerum trium filiorum, vt patet Numeri 26. cap. *Hi filij Lyae.* Satis poterant intelligi omnes superiores per istud relatiuum, hi, quia licet non essent immediatē filij Lyae: erant tñ filij filiorum suorum, & sic poterant vocari filij sui. Sed solum debet referri ad sex de superioribus patres omnium illorum, qui fuerunt immediati filij Lyae, quia litera sequens prohibet referri ad omnes cum dicitur. *Quos genuit in Mesopotamia.* Scilicet Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Issachar, Zabulon. Hi enim geniti sunt in Mesopotamia, vt patet supra 30. cap. nullus autem de alijs supra enarratis ibi genitus fuit. Quod patet, quia primogenitus, Lyae, & Iacob erat solum 12. annorum, quando venerunt de Mesopotamia, quia Iacob mansit annis 20. in Mesopotamia, vt patet supra 31. ca. à quibus si subtrahantur septem primi, in quibus seruauit pro vxore, & non fuerat adhuc ei data, manent 13. Subtrahantur etiam nouem menses, in quibus filium adhuc habere non potuit, & manebunt 12. anni in tali autem tempore nullus potest gignere. *In Mesopotamia Siria.* Nō est ista Siria, cuius caput est Damascus, de qua Isa. 7. cap. quia illa est ad austrum terrae Chanaan contra Aegyptum, & Arabiam; alia est ad Septentrionem, scilicet in qua est Mesopotamia inter Tigrin, & Euphratem, de quo magis diximus supra 24. cap. *Cum Dina filia sua.* Dina etiam filia Lyae, quae in ciuitate Sichem à Sichem filio Regis Hemor stuprata fuerat, deinde strage ciuium facta, à fratribus recepta, Aegyptū ingressa est, sed vtrum maritata, an non, litera subtericit. licet Ra. Salo. dixerit eam accepisse in virum, Simeonem fratrem suum, sed hoc supra repulimus. *Et omnes anima filiorum, & filiarum eius triginta tres.* quod verum est cōputando solos tunc superstitēs. Sed si numerentur omnes nati ab ea siue viuentes, siue mortui, ita quod ibi computentur Her, & Onam, plures erunt qd 33. quia ad minus erunt 34. Non sunt ergo computandi illi quia mortui fuerant. Ideo textus hoc innuit cōmēmōrans, quod mortui fuerint, quasi dicat, quod non est computandum super eos.

Filij Gad. Hic ponuntur filij Zephthae ancillae Lyae, ante istā tñ peperit Bala ancilla Rachel, vt patet supra 20. cap. ex eo autem quod Lyae vidit ancillam Rachelis parietem, tradidit ancillam suam Zephtham viro suo Iacob, & peperit duos. Sed non praeponuntur filij Balae, ne filij ancillae praeponantur filijs dominae suae. Et si dicas, non deberent ergo filij Zephthae praeponi filijs Rachel, quia Zephthae erat ancilla Rachel autem domina. Respondetur, quod licet Zephthae esset ancilla, tamen non erat ancilla Rachelis, ideo filij eius bene poterant praeponi filijs Rachelis maxime, quia filij Zephthae erant filij adoptiui Lyae, ideo postis filijs naturalibus Lyae, ponuntur adoptiui, ne intercipientur alij. Iste ponitur habere septem filios, de quibus in litera, & nulla defectio fuit in istis, quia totidem familiae ponuntur Numeri 26. cap. *Esebon.* Iste vocatur Ozni Numeri 26. cap. *Heri.* Iste vocatur her. Numeri 26. *Arodi.* Iste vocatur Arod Numeri 26. *Arel.* Iste vocatur Ariel Numeri 26.

Filij Aser. Iste fuit secundus filius Zephthae. Iste habet quatuor filios, & vnam filiam, & deficit illi vna familia. Quia Nu. 26. vbi computati sunt oēs superstitēs, filiorum Israel post mortes, & plagas frequentes, sole tres familiae Aser constitutae sunt. *Et Iesua.* Iste vel filios non habuit, vel omnes in deserto perierunt, quia in Catalogo omnium Israelitarum nullus ponitur de stirpe Iesuae, sed de stirpe Iessui, qui fuit alius filius, vt patet immediatē. *Beria.* Iste vocatur Brie Numeri 26. ca. *Seror egyptum Sara.* Ista femina ponitur hic inter ne-

Alph. Toft. super Gen.

potes Iacob propter dignitatem nominis, quia vocata fuit eo nomine, quo vxor Abrahāe. *Filij Beria, Heber, & Melchiel.* Eisdem nominibus vocantur istae duae familiae Numeri 26. cap. *Hi filij Zephthae.* Istud relatiuum refert omnes supra computatos. Et verum est, quod omnes hi sunt filij Zephthae immediatē, vel mediatē. Et patet quod referatur ad omnes per literam, quae infra sequitur, scilicet, qd Zephthae genuit 16. animas: totidem autem sunt omnes superiores computati. *Quam dedit Laban filiae suae.* Idest quod Laban dedit istam in ancillam filiae suae, & post ipsa Lyae tradidit eam Iacob in vxorem: vt patet supra 30. cap. *Et hos genuit.* Quosdam immediatē, scilicet Aser, & Gad, alios 14. mediatē. *Sedecim animas.* Idest isti omnes sunt 16. animae. *Filij Rachel vxoris Iacob.* Hic ponuntur filij Rachel: & primo ponuntur filij eius naturales, deinde filij adoptiui, qui erant filij naturales Balae. *Vxoribus Iacob.* Licet aliae tres essent vxores Iacob ista tamen specialius erat vxor Iacob. Sic dixit ipse supra 44. cap. duos peperit mihi vxor mea, scilicet Rachel. Erat autem specialis in duobus; primo, quia ipsa erat vera vxor Iacob, quam ipse intendit Iacob ducere in vxorem: Lia autem ei fraudulenter imposta est, ancillae verò ad instantiā dominarum suarum in vxores a Iacob susceptae sunt, non autem ipso tenente. Secundo ista fuit specialis, quia eam tenentis dilexit: ita vt hanc solum plus ceteris tribus diligeret: vt patet supra 29. cap. *Ioseph, & Benjamin.* Hos solos genuit, vt patet in superioribus, vnde ipsum Benjamin instante morte enixa est: *Nati sunt Ioseph filij in terra Aegypti.* Isti non intrauerunt in Aegyptum cum Iacob: quia in Aegypto nati sunt. *Quos genuit ei.* Idest concepit. *Asebeth filia Putipharis.* De Asebeth & Putiphate supra 41. cap. satis diximus, ibi quaeas. *Sacerdotis Eliopoleos.* Idest qui erat Sacerdos in ciuitate Solis, qd dicitur in Graeco Eliopolis ab elion, quod est Sol, & polis quod est pluralitas, vel ciuitas, quasi ciuitas Solis. In Hebraeo dicitur. *Sacerdotis On.* Et dicitur quod On sit nomen idoli, cui immolabat, & cultum exhibebat. *Filij Benjamin.* Isti sunt decem secundum computationem totalem filiorum Rachelis, quae ponitur infra, sed in litera solum computantur nouem. In quo satis apparet literam nostram scripturam ignorantia, & negligentia viciatam, quia in Hebraeo decem nomina ponuntur. Vnde aliqui de Doctoribus nostris, qui literam Hebraicam non vident diuiserunt aliqua de istis nominibus. Vnde magister Hugo primo nomen tertium, scilicet Asbel in Asā, & Belum diuisit. Sed adhuc hoc secundum nostram literam non stat, quia infra in Catalogo filiorum Israel, Numeri 26. vna familia Benjamin vocatur familia Asbelitarum, quod necessario arguit esse vnum nomen: quia ex duobus nominibus non deriuatur vnum possessiuum. Est ergo error in alio nomine quod Latini coniungunt, de quo infra dicitur. In filijs autem Benjamin magnus defectus fuit, quia de decem filijs solè quinque familiae remanserunt: vt patet Numeri 26. & primo Paralipo. 8. cap. Et hoc vel quia quinque de istis filijs minimè genuerūt, vel quia in deserto perierunt, quod magis videtur, de quo diximus Numeri 26. cap. *Hebi.* Iste vocatur Balae Numeri 6. cap. & primo Paralipo. 8. familia autem huius mansit, quae vocatur familia Balaitarum. Interpretatur Bela destructus, vel deuoratus, quod dicit Rab. Salomo. retulisse Benjamin ad Ioseph, vt diximus supra 43. cap. vocauit ergo istum deuoratum, quia dixerat fratres de Ioseph bestia pessima deuorauit eum. *Bechor.* In Hebraeo dicitur. *Behor.* Idest primogenitus, quia iste erat primogenitus Rachelis. Familia aut nulla ab hoc denotat: id nō regit i li.

Ccc 4 Nume.

Quare ponitur hic Sara.

Eliopolis quid.

Error Hugonis.

Per Be quid interpretatur.

Numerorum, nec in l. b. Paralip. *Asbel*. Qui interpretatur captivus, quia Benjamin captivum Ioseph credebatur quia non comparabat. Familia autem ab isto denominatur Abelitarum. Sicut enim vocatur iste, scilicet Asoel, Numeri 26, cap. sed primo Paralipo. 8. cap. vocatur Asoal. *Gera*. Hebraice vocatur, *Gera*. Quia in Hebraico nulla litera est faciens talem sonum. interpretatur Gera peregrinus, quia Ioseph in terra aliena peregrinabatur, iste vocatur infra Numeri 26. Achiram, & ab eo derivatur familia Achiranitarum, & vocatur primo Paralipo. 8. Ahora. *Namam*. Manent autem duae familiae denominatae a duobus filiis Benjamin, quorum neuter tale nomen habet quale hoc est. sed vocatur Nupham, & Zupham, a quibus familia Nuphanitarum, & familia Zuphanitarum. t. Paralipo. 8. alijs nominibus appellantur eadem personae a quibus sunt familiae, scilicet Nuaha, & Rapha. *Namam*. Vnum nomen est, licet multa Biblia d. n. sum habeat ad complendum decem filios Benjamin: sed error est, quia Naamam interpretatur pulcher de Noemi, id est pulchra, ut patet Ruth 1. ca. & hoc quia Ioseph pulcher valde erat. *Echi*. In Hebræo dicitur. *Echi*. Quod interpretatur frater meus, quia Ioseph solus erat frater Benjamin. *Ros & Mophim*. Istud ponitur in Biblijs latinis, ut vnum nomen, & sunt duo, scilicet Ros est vnum, & signat caput: quia Ioseph erat caput Benjamin, Mophim signat nove nuptam: quia Ioseph pulcher erat, ut noue nuptus. *Ophim*. Quod interpretatur cooperum, quia Ioseph erat cooperum Benjamin. *Ared*, interpretatur rosa, quia pulcher, & rubicundus erat Ioseph, ut rosa. *Hi filij Rachelis*. Id est omnes isti superiores, quos genuit Iacob. Scilicet medietate Iacob genuit, alios autem medietate. *Omnes animae quatuordecim*. Id est omnes isti simul sumpti faciunt quatuordecim animas, quia duo sunt filij Ioseph, & decem filij Benjamin, & Ioseph, & Benjamin alij duo. *Filij Dan*. Hi sunt filij adoptivi Rachelis, qui sunt naturales Balae, scilicet Dan, & Nephthali. *Filij Dan Hysm*. Dan solum filium vnum habebat dicebatur tamen habere alios sicut vulgariter dicimus de aliquo habente vnum filium, quod filios habet. Iste autem vocatur Subam. Numeri 26. cap. & ab eo familia subamitarum. *Filij Nephthali*. Iste est secundus filius Balae habet iste quatuor filios nulliusque defecit, quia totidem familias habet, ut patet Numeri 26. cap. *Tabel*. Iste vocatur Iessihel Numeri 26. cap. alij eidem nominibus vocantur hic, quibus ibi, Sale autem vocabi ibi Salem. *Hi filij Bala*. Scilicet, qui supra medietate computati sunt. *Quam dedit Labam Rachel filij suae*. Labam cuiuslibet filiarum suarum, quia honorantiae dominae erant, dedit vnam ancillam, hanc autem Rachel dedit in uxorem viro suo Iacob, ut saltem ex ipsa filios suscipere, cum ex se habere non posset, ut patet supra 30. cap. *Omnes animae septem*. Id est omnes filij Balae mediati, & immediati sunt septem, & vocat animam ipsum hominem denominando totum a parte. *Cunctae animae, quae ingressae sunt cum Iacob*. Venientes in Aegyptum. *Et egressae sunt de femore eius*. Hoc dicit, ut excludat alios, qui descenderunt cum Iacob in Aegyptum, qui non erant de semine suo, ut aliqui pastores sui, & alij famuli. *Absque vxoribus filiorum*. Quia vxores filiorum Iacob non egressae sunt de femore Iacob. Et hoc ex abundantia positum est: quia dicendo, quae egressae sunt de femore Iacob satis innuebatur, quod non computantur vxores filiorum eius, & per vxores filiorum intelliguntur vxores nepotum, quia forte aliqui nepotes Iacob vxores haberent illo tempore cum legatur supra 38. cap. quod filij Iudae, qui nepotes erant Iacob, vxores

accepissent. Sic ergo poterat esse de filiis aliorum fratrum Iudae. Ex hoc loco forte aliquis sumet occasionem errandi putans, quod Bala, & Zelpha computentur in his 66. vel 70. animabus cum solum litera videatur excludere ab hoc numero descendendum vxores filiorum Iacob, sed non possunt computari, eum litera supra repugnet, dicens: Quae egressae sunt de femore Iacob, quia eodem modo arguerentur de omnibus pastoribus, & famulis domus Iacob, qui descenderunt cum Iacob, quia non erat verisimile, quod Iacob, nec aliquis de filiis eius non haberet famulos, vel ancillas, cum ita esset Iacob vir potens, & diues, & de Iuda legimus supra 38. cap. quod opilionem, & pastores habuerit. Isti enim non excluduntur specialiter, ergo sunt computandi. Non enim valet consequentia, quia ab Iacob valde esset: tunc enim plures quam centum animae dicerentur ingressae cum Iacob in Aegyptum. Respondendum ergo est, ut supra diximus, quod hoc ponitur hic per superabundantiam, nec facit aliquam differentiam, vel exclusionem. *Sexaginta sex*. Si arguas contra, quia infra nominantur 70. animae. Fortè aliquis respondebit, quod verum est sicut infra dicitur, quod fuerunt 70. animae ingressae cum Iacob in Aegyptum, sed ponendo minorem numerum verum dicitur, quia si ingressae fuerunt 70. animae ingressae fuerunt 66. quia maior numerus includit minorem. Sed ista responsio est valde ridicula ex tribus causis. Primo, quia sacra Scriptura non intendit facere veritates inutiles Sophistico amictu, velatas, sed intendit declarare solidam, & lucidissimam veritatem. Licet enim verum sit, quod si animae 70. ingressae sunt, quod 66. ingressae fuerint, quae tamen veritatis declaratio est, quia veritas clara numeri est in praecisione. Ut si dicatur, quod quatuor sunt Evangelistae intelligi debet, quod quatuor sunt, & praeter istos quatuor nulli alij sunt. Sic enim posset dici, dato quod illae animae fuerint 70, quod quinquae animae intraverunt cum Iacob in Aegyptum, cum includatur quinquae in 70. Sed ista quae utilitas esset scripturae cum nihil determinaret? Tantum enim valeret quod aliquid ita scriberetur quantum nihil scriberet, immo magna esset fatuitas talis inutilibus, & friuolis occupari, quod absit a dignitate sacrae Scripturae, quae omnem humanam dignitatem excedit, cum verba sacrae Scripturae a Christo vocentur margaritae Matthei. c. 7. Nolite dare sanctum canibus, nec mittatis margaritas ante porcos. Si ergo sacra Scriptura dicit fuisse animas 66. vult innuere non esse plures quam sexaginta sex. Secundo, quia semper est mos sacrae Scripturae, cum non est magnus error ponere numerum perfectum, & integrum dato, quod aliquid deficiat, vel aliquid crescat, sicut declarauimus supra decimo quinto cap. ubi Deus praedixit Abraham seminem suum peregrinari debere per annos 400. Sed ut ibidem clarè probauimus fuerunt anni 405. Si ergo 70. animae erant intrantes in Aegyptum cum Iacob cum 70. sit numerus integer, quid induxit Moysen recedere a veritate numeri, & ponere numerum imperfectum? Si enim aliquid addidisset, vel minuisset, ut formaret numerum perfectum, quia sic melius retinetur, consentiendum quidem erat, sed a veritate inutiliter recedere vanitas maxima est, quod absit a scriptoribus fidei Catholicae, totiusque sacrae Scripturae, quos errare impossibile fuit, quia Spiritu sancto dictante scripserunt, ut patet Petri secunda, capitulo. 1. quia ipse Spiritus sanctus errare non poterat. De hoc Augustinus in Epistola ad Vincentium Donatistam. Tertio, & fortius, quia id quod isti asserunt falsum est, scilicet, quod septuaginta animae ingressae sint, cum Iacob in Aegyptum, quia Ioseph, & filij sui non intraverunt cum Iacob in Aegyptum, quibus detractis non manent. 70. animae.

Sacra scriptura omnem humanam dignitatem excedit.

A veritate inutiliter recedere vanitas maxima est.

Dicen-

Gerá q. 1 interpretatur.

Per Naamam quid interpretetur.

istis de istis.

Impugnatio opinio Nicolai Lyrae.

Error quod dicitur, quod sic ex traduce.

Dicendum, ergo est, quod istae duae literae referuntur ad diuersa, quia illa inferiori litera, quae ponit 70. animas de femore Iacob ingressas Aegyptum, est sensus de omnibus, qui intraverunt in Aegyptum de femine Iacob, siue intraverunt cum Iacob, siue sine Iacob, & isti sunt 70. ut magis infra patebit. Ista autem litera, quae ponit 66. refertur ad illos, qui ingressi sunt simul ingrediente Ioseph, & isti fuerunt solum 66. Quod sic probat Nicolaus: omnes qui intraverunt Aegyptum sunt 70. ut infra patet de femore Iacob. ab istis autem subtrahantur Her, & Onan, qui mortui sunt in terra Chanaan, ut patet supra in litera. Similiter excludantur Ioseph, & duo filij eius ab isto numero, quia non descenderunt cum Iacob in Aegyptum, sed antea ibi manebant, ut patet ex omnibus praecedentibus, & etiam hic in litera, cum quibus si ponatur Dina, quae fuit excluda a numero 33. filiorum Lyae erunt 66. cui numero si addantur Ioseph, & duo filij eius, qui erant in Aegyptum ante ingressum Iacob, & Iocabed, quae nata fuit in itinere, ut voluit Hebraei descendendo de terra Chanaan, habebitur numerus 70. completus. ista probatio & computatio satis conueniens est, licet praesupponat aliquid, quod nos supra negauimus, & semper negandum esse clare probauimus, scilicet Her, & Onan sint computandi in numero 33. filiorum Lyae. Oportet ergo, quod nos non teneamus istam solutionem, quia tollere de Her, & Onan, quos ponere Nicolaus facere ad integritatem numeri filiorum Lyae, & tollendo Ioseph cum filiis suis duobus deficient quinquae personae, & superaddendo Dinam efficiuntur 66. nos autem, quia non tollimus Her, & Onan de computatione 33. filiorum Lyae, nec possumus ita diminuere, nec ita addere: probauimus enim supra, quod praeter Her, & Onan erant 33. filij Lyae. Computandum ergo sic, quod de numero completo 70. qui causantur ex Iacob cum omnibus posteris suis, oportet subtrahere Ioseph, & duos filios eius, & sic manebunt 67. deinde subtrahatur Iacob, qui non dicitur introisse secum, manebunt 66. deinde redeuntibus omnibus istis 4. efficiuntur completus numerus omnium ingredientium in Aegyptum, siue cum Iacob, siue ante Iacob, quod autem non debeat computari Iacob inter istos de prima computatione, & debeat computari in secundo numero patet, quia in primo dicitur cunctae animae de femore Iacob, quae ingressae sunt cum Iacob in Aegyptum, siue 66. Iacob autem non fuit egressus de femore suo. In secundo numero dicitur omnes animae domus Iacob, quae ingressae sunt Aegyptum siue 70. & non ponitur hic egressus fuisse de femore. Nunc ergo licet Iacob non sit egressus de femore suo, cum nihil generet se ipsum, ut ait Aristote. 2. de Anima: tamen bene vocatur ipse vna de animabus domus suae, quia ipse est economicus, & caput domus suae, ideo vnus de domo dici potest. Item computatio illa Nicolai non erat solida, quia complebar numerum 70. cum Iocabed filia Leui. Sed hoc valde est infirmum, quia nescitur an Leui talem filiam haberet: Hebraei autem, qui istam positionem adinuenerunt, fundauerunt se super falsum, scilicet dices, quod Iocabed vxor Amrae esset filia Leui, de quo magis dicitur Exod. cap. 2. ubi manifestè oppositum inducitur. Si autem aliam filiam talis nominis habuerit non constat, ideo magis est ponendus Iacob, quae Aegyptum intrauit, sicut ceteri: isti omnes ingressi sunt in Aegyptum, siue cum Iacob, siue ante Iacob, quod dico per filios Ioseph, qui nati fuerunt in Aegyptum, & duos filios Phares, de quibus supra diximus, quod non intraverunt in Aegyptum, sed ibidem nati sunt, dicuntur tamen ingressi, quia patres eorum non erant de illa terra quoad, omnes autem qui nati sunt de stirpe Iacob postquam Iacob intrauit terram illam, excluduntur ab

istis numero praeter duos filios Phares, scilicet Heli oon, & Amnu, qui per anticipationem ponuntur. cum istis ex causis supra assignatis. *Egressus de femore illius*. Ex hoc aliqui occasionem errandi assument, dicentes animam esse ex traduce derivatam a patre per rationem feminalem, quemamodum corpus, quibus Fides catholica obuiat, dicens; animas a Deo creati, & in ipsa creatione corporibus infundi. Philosophorum etiam repugnat auctoritas, quoniam Aristot. & ceteri Peripate. dicentes ceteras formas educi de potentia materiae solum intellectum diuinum esse dicunt, id est non pertinent ad conditionem materiae, & aduenire de foris, licet errent, quia nesciunt quomodo per creationem a Deo fit. Et ratio naturalis refragatur, quia genitum consequitur naturam generantis. Si enim anima sicut cetera forma esset de potentia materiaeeducta, necesse esset, quod consequeretur conditionem materiae. Sed hoc non est in intellectu, qui non intelligit materialiter, sed immaterialiter, licet non particulariter, sed vniuersaliter sine conditionibus materiae. Etiam quia intellectus non est alligatus alicui parti materiali corporis, nec est de complexionem corporis, quia tunc sequeretur magis conditionem vnus generis obiecti quam alterius. Sicut potentia visiva ex natura organi sortitur proprietatem obiecti, sicut vt colorem intendat, & non odorem, & sic de qualibet alia potentia. Intellectus autem nihil horum habet, quia equaliter se habet ad omne genus obiecti, maxime quia considerat aliqua, quae totaliter excedunt materiam, & imaginem, & omnia appendicia materiae. Non est ergo dicendum animas ex traduce derivari, ut corpora, sed a Deo creati. Hic autem dicuntur animae egressae de femore Iacob, quia accipitur anima pro toto homine. Et licet non dicamus animam a patre genitam, dicimus tamen hominem, qui est totum, a patre genitum, quia ille materia tribuit, & vim formatiuam corporis. *Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in terra Aegypti animae dug*. Hic apparet quomodo vult excludere Moyses filios Ioseph ab illa computatione prima 66. animarum, quia ibi loquebatur de ingredientibus cum Iacob in Aegyptum, isti autem non fuerunt ingressi cum Iacob, immo nati in Aegyptum, ut dicit litera. Et licet hic manifestè non excludat Ioseph, tamen eum aliquo modo excludit, quia non intrauit cum Iacob, sed ante eum multis diebus venit in Aegyptum. Amouetur etiam Iacob, ut supra declarauimus. *Omnes animae domus Iacob*. Domus vocatur non congregatio economica, quae est vnus simplicis domus, sed communicatio multorum descendendum ab eodem stipite. Sic vocatur tota congregatio Iudaeorum domus Israel, ut patet Psal. 112. & 133. scilicet domus Israel benedicite dominum. Sic etiam in quolibet genere tota congregatio omnium descendendum vocatur vna domus, sicut si est congregatio omnium Romanorum, vocatur domus Asaraci, quia descendit de Asaraco patre Anchise, fratre regis Laomedontis. Sicut ait Virgilius Eneidos, libro 1. *Cum domus Asaraci Phytiam, claraeque Mycenae. Imperio reget & vobis dominabitur Argis*. Loquitur ibi de Romanis, qui victuri erant Graecos, & habebant eos subijcere in seruitutem, vel facere tributarios. *Omnes animae domus Iacob*. Id est homines venientes de stirpe Iacob. *Quae ingressae sunt in Aegyptum*. Siue cum Iacob, vel ante Iacob, vel genitae erant ante descensum Iacob praeter duos filios Phares. *Septuaginta*. Computatio autem harum paruit supra: in ista secunda computatione non ponitur, quae ingressae sunt cum Iacob, sicut ponetur in prima, sed quae ingressae sunt simpliciter loquendo siue ante, siue post intraverint. Septuaginta interpretes ponunt fuisse 75. animas ingressas cum Iacob, sed non possunt colligi

Domus qd.

cx

Opin. Hie roayni. ex textu. Hieron. autem dicit hoc fuisse factum, quia interpretes computauerunt quinque nepotes Ioseph filios Manasse, & Ephraim. Et hoc propter honorem Ioseph, propter quem recepti fuerunt in Aegypto honorifice omnes de domo Iacob. Et hunc modum securus fuit beatus Lucas, in Actibus Apostolorum recitans ista ca. 7. ubi posuit 75. animas intrasse in Aegyptum cum Iacob, & hoc fecit, quia scripsit in Graecia, ubi auctoritas interpretum tunc vigeat, cum nondum esset aliqua translatio facta in latinum. Vocat autem septuaginta animas denominas totum a meliori parte. Et sic concordat iste modus loquendi, quantum ad verba Platoni, qui voluit totam rationem speciei humanae esse in anima, corpus autem esse aliquod animae instrumentum coniunctum, unde diffinitio homo est anima in corpore viuentis. Hoc autem non tenet Aristot. nec est verum, cum utrumque ad rationem speciei pertinere multis rationibus demonstratur. Alludit tamen huic positioni Aristot. aliquoties in verbis loquens moraliter in 9. Ethic. *Misit autem.* Hic ponitur tertium, Ioseph adueniens occursum. *Misit Iudam ante se.* Ioseph dixerat fratribus suis, antequam recederent ab eo, antequam venirent ad patrem, ut in reditu non venirent in mediata ad ciuitatem regiam, sed expectarent in terra Gessen, ut occurreret eis ibi, & loqueretur eis aliqua pertinentia ad eorum instructionem, qualiter coram rege loqui deberent, ne rex tanquam incautos eos caperet in sermone. Sic ergo cum veniret Iacob praemisit Iudam, ut nunciaret eum venire.

Occursus adueniens Ioseph. Quare autem magis misit Iudam, quam aliquem de alijs ratio est, quia Iudas honorabilior erat, & facilius, & ceteris apparentior maxime, quia tunc videbatur esse multum acceptus Ioseph, quia multum se exposuerat pro fratre eius Benjamin. *Ut nunciaret ei.* Quod pater veniebat. *Et occurreret in Gessen.* Hoc erat ad duos primus propter honorem Iacob, quia decens erat, ut filius patrem honoraret: maxime, quia iste honor redundabat in Ioseph, si demonstraret se habere patrem honorabilem. Secundo ut colloqueretur ibi, antequam veniret ante regem. *In Gessen.* Erat quaedam terra Gessen, quae erat in introitu Aegypti venientibus de terra Chanaan, & sic antequam accederet ad ciuitatem regiam, vel multum intraret per terram Aegypti, mansit ibi expectans Ioseph occurrentem sibi in ista terra, quam post habitauerunt Hebraei filij Iacob, quod patet infra. Et hoc magna Dei prouidentia factum est, ut non cogerebantur Iudaei transire per totam Aegyptum in reditu ad terram Chanaan. Si enim Hebraei habitauissent in extremitate Aegypti versus Meridiem, cum terra Chanaan sit ad Septentrionalem plagam Aegypti, quando recedere deberent de terra illa in terram Chanaan, necesse erat transire per totam Aegyptum, & Aegyptij insurrexissent contra eos volentes eos opprimere, vel derinere, ut patet Exo. 14. ca. confestim. n. ubi Pharaon, & serui sui permiserunt recedere Hebraeos de terra sua peruenit eos, & armati insecuti fuerunt eos usque ad terminos Aegypti ad mare rubrum, quanto magis fecissent si oportuisset transire Hebraeos totum regnum Aegyptiorum? Etiam quia Hebraei, qui timidi valde erant, scientes quanta mala Aegyptij excruciant in eos, timuissent transire per medium eorum.

Situs Gessen. Alij dicunt in urbem Heroum, quae est in terra Ramesse, & postea Thebaidis, vel Thebe dicta est, a qua fuit legio Thebae gloriolae, cui Mauritius praerat, qui super flumem Rodanum pro Christi nomine, ne simulacra adoraret, spontaneae percussorum gladio occubuit, Maximiano imperante hoc. De quo Gualterius Alexandreidis libro 2. tunc enim dicunt ex sanguine illius legionis simul fuso rapidi fluminis fluctus increuisse. Et hac ciuitate postea Thebe dicta reges Aegy-

pti fuerunt: tunc autem ciuitas Heroum dicta est, quia Heroes Aegypti, id est viri nobiles, & famosi eius custodiam habebant: in fine autem illius terrae, postea Hebraei cogentibus Aegyptijs urbem tabernaculorum condiderunt, quae Ramesses dicta est, licet duae ciuitates tabernaculorum fuerint, scilicet Phiton, & Ramesses, ut patet Exo. 1. c. deinde ista ciuitas Pagus Arsenoites dicta est, quod interpretatur sine sexu, quia in ea summe sine distantia, tam viri quam feminae regnare coeperunt. *Quo cum peruenisset.* Id est cum venisset Iacob in terram Gessen: ex quo inuitur, quod antequam accederet Iacob ad terram Gessen, misit Iudam praenunciaturum aduentum suum. *Iunxit Ioseph currum suo.* Iungere currum est equos in curru vnire, vel coniungere. Vel ut aliqui dicunt currus vnitur, quia ante rotae currus, & aliae partes disiunctae erant; ut minori loco intra domum conseruarentur minus occupando: sed primum melius & rationabilius est. Aliqui voluit, quod Ioseph met iunxit currum, scilicet quod tanto gaudio repletus est audiens patrem suum venisse, quod non expectauit, quod alius iungeret currum. Sed hoc non est verisimile, quia Ioseph post nunciata sibi verba Iudae aliquam moram contraxit. Quia oportuit Ioseph madae parari viros, qui irent cum eo obuiam patri, & isti essent multi ad faciendum magnam solennitatem Ioseph, & patri eius. Et oportebat eos ire ornatos valde, & ipsum Ioseph admirabiliter, ut ibi monstraret patri gloriam sua. Dum ergo tanta mora contrahebatur, bene iungeret aliquis de famulis currum Ioseph: dicitur autem Ioseph iunxisse currum, sicut dicitur Salomon fecisse replum, ut patet 3. Reg. 6. cap. In non manibus, sed praepro, & sumptibus. *Ascendit obuiam patri.* Ex duabus causis supra assignatis. *Ad eundem locum.* Scilicet terram Gessen. *Vidensque eum.* Scilicet, Ioseph videns Iacob. *Irruit super collum eius.* Ad osculandum, & amplexandum. *Et inter amplexus fleuit.* Scilicet, Ioseph ex tenitudine amoris ad patrem, quem tantum diligebat, & a quo se reuerentem diligere nullatenus dubitabat maxime, quia iam nouisset planctum, quem tam diuturne pro ipso pateregerat, dixitque, pater ad Ioseph. *Iam letus moriar.* i. quando cumque iam moriar letus ero, nec vlla me deturbabit tribulatio. *Quia vidi faciem tuam.* Quam tunc desiderabam. *Et superfluum te relinquo.* Id est, idmitto te viuente, dum ego morior. Iacob autem tribus praeteritis putabat Ioseph mortuum, & sic filio mortuo, pater superflus erat, nunc autem uterque superflus erat. Dixit tamen Iacob, quod ipse moriens Ioseph superfluum id est viuente relinqueret, & hoc, quia licet tunc Iacob non moreretur, tamen certificatus erat, quod ante ipse, quam Ioseph, moreretur, quia dixerat ei Deus in nocte, quae fuerat apud puteum iuramenti; Ioseph quoque ponet manum suam super oculos tuos, quod de clausione oculorum in morte intelligitur, ut ibi declaratum est. *Et ille.* Id est Ioseph. *Loquitur est.* Ista, quae sequuntur. *Ad fratres suos.* Qui erant ibi simul cum patre. *Et omnem domum patris sui.* Id est ad totam aliam familiam. *Ascendam, & nunciabo Pharaoni.* Licet supra dixerimus, quod eundo de terra Chanaan in Aegyptum est descendere, & per consequens videtur, quod eundo magis per Aegyptum magis sit descendus. Cum ergo terra Gessen, sit magis propinqua terrae Chanaan quam ciuitas, in qua tunc rex manebat, videbat quod deberet magis descendere de terra Gessen in ciuitatem regiam, sed hic dicitur, quod ascendere debebat. Ex hoc videtur, quod terra Gessen est terra plana, & humilis ex eo quod est terra pascualis, terra enim pascuales sunt necessario humiles ad abundantiam aquarum, & herbarum, terra autem, in qua tunc erat rex est altior, quia talia loca sunt saniora ad habitationem propter aeris temperiem, & subtilitatem,

& radios solis orientis, talis autem locus congruebat Aegypto. **Quest. 2.** Quare Ioseph non fecit de patre mentionem. *Fratres mei.* Quare non faciat mentionem de patre, cum rationabilius ibi debuisset incipere. Respondetur, quod non oportuit patrem nominari, quia intelligebatur ipsum ascendisse, cum ipse Pharaon madauisset mitti plaustra ad ducendum eum, & res suas. Vel intelligitur cum dicitur, & domus patris mei, quia domus patris tota non veniret nisi pater, qui caput erat, veniret. *Venerunt ad me.* Videtur, quod loquebatur hic Ioseph indisciplinate, quia cum Pharaon mandauisset, quod veniret, & ipse aleret eos, debuisset dicere Ioseph fratres mei venerunt ad dominationem vestram, sed dixit ad me, tanquam se dominum faceret. Respondetur, quod bene locutus est, quia non intendebat dicere venerunt ad me, tanquam ad illum, quem principaliter intendebat, sed tanquam ad eum, quem magis agnatum habebat, ut supplicarem pro eis apud dominationem vestram. *Et iunxit viros pastores ouium.* Dicit hoc apud fratres suos, ut haec eadem verba ipsi respondeant apud regem, cum quaeriti fuerint, ne capiantur in contradictione. *Curamque habent alendorum gregum.* Id est totum suum officium est in alendis gregibus, & circa nihil aliud occupatur. *Pecora sua.* Scilicet oues, & capras. *Et armenta.* Id est boues, & camelos. Pecora enim tam animalia magna quam parua signant, sed quia hic ponuntur armenta, quae signant armenta magna, ponuntur pecora pro paruis solum. *Adduxerunt secum.* Haec autem loqui volebat Ioseph coram rege, ut daret eis terram Gessen, quae pascualis erat, ut infra declarauit. *Cumque vocauerit vos.* Scilicet rex. *Et dixerit, quod est opus vestrum?* Id est, quod officium habetis? vel quam vitam ducitis? Hoc dicebat Ioseph, quia sciebat, quod rex talia quaesiturus esset. *Viri pastores sumus serui tui.* Id est nos serui tui sumus viri pastores. *Ab infantia nostra usque in praesens.* Id est nullum aliud officium habuimus in vita nostra, nisi hoc. Et hoc dicebat Ioseph, ne rex faceret eos belatores, & disiungeret. Quod non faceret sciendo tota vita hoc officium tenuisse, quia iudicaret eos inhabitantes ad aliquid aliud. *Et nos, & patres nostri.* Quasi dicat, nullus fuit in progenie nostra, qui aliud opus in officium haberet, & hoc adhuc maiorem ineptitudinem ad arma signabat. *Haec autem dicetis.* Hic declarat Ioseph causam, quare ista dicere debeant. *Ut habitare possitis in terra Gessen.* Potest hoc dupliciter intelligi, vno modo, quod ipsi habitarent in terra Gessen, quia erat terra herbida apta pastoribus: alio modo, quia terra Gessen erat terra separata in fine Aegypti, ut non habitarent inter Aegyptios, & hoc ipse rex libenter faceret, quia Aegyptij abominantur pastores: ideo nolent eos videre inter se, sed permitterent stare in extremitate regni. *Quia detestantur Aegyptij omnes pastores ouium.* Per pastores ouium intelligit pastores caprarum, & vaccarum. Id enim iudicium est de ouibus, quia Aegyptij colunt ista tria genera animalium, ut declarauimus in Prologo paruo super Leuiticum. Et quia pastores percipiunt ista animalia, quae sunt diu eorum, ipsi detestantur eos, tanquam prophanos, & suae religioni contrarios. Ipsi autem ob hoc non comedunt carnes istorum animalium, nec ad ea tangenda quouis modo accedunt, sed colunt. Et non dixit hoc, quod Aegyptij detestarentur omnes pastores simpliciter, sed omnes pastores ouium, quia pastores equarum, & camelorum, & asinorum non detestantur, cum Aegyptij non colant ista animalia, sed vtantur eis ad labores. Et de his pecoribus dixit Pharaon, cap. seq. quod si nosset esse in illis industrios viros, constitueret illos magistros pecorum suorum. Nulla enim alia pecora Pharaon tenebat. Licet possit intelligi, quod haberet Pharaon pecora, non quidem ad esum carniam, aut lactis, sed pro-

pter lanas ad faciendum vestes. Sed melius dictum est primum, quod nulla talia pecora habuerit, quia litera generaliter dicit Aegyptios detestari omnes pastores ouium. Et si arguas qualiter ergo Aegyptij lanas habent ad faciendas vestes? Respondetur, quod possunt emere ab alijs genibus, ita quod ipsi non teneant pecora. Vel dicendum aliquas oues esse inter Aegyptios eo modo, quo declaratur sequenti capite.

Terra Gessen Iacob ad habitandum conceditur.
Aegyptij omnes praeter sacerdotes praefame coguntur vendere terras ac pecora.
Cap. XLVII.

INGRESSVS ergo Ioseph nunciavit Pharaoni, dicens: Pater meus, & fratres, oues eorum, & armenta, & cuncta, quae possident, venerunt de terra Chanaan, & ecce consistunt in terra Gessen. Extremos quoque fratrum suorum, quinque viros constituit coram rege: quos ille interrogauit: Quid habetis operis? Responderunt: Pastores ouium sumus, serui tui, & nos, & patres nostri. Ad peregrinandum in terra tua venimus, quoniam non est herba gregibus feruorum tuorum, ingrauescente fame in terra Chanaan: Petimusque, ut esse nos iubeas seruos tuos in terra Gessen. Dixit itaque rex ad Ioseph: Pater tuus, & fratres tui venerunt ad te. Terra Aegypti in conspectu tuo est: in optimo loco fac eos habitare, & trade eis terram Gessen. Quod si nosti in eis esse viros industrios, constitue illos magistros pecorum meorum. Post haec introduxit Ioseph patrem suum ad regem, & statuit eum coram eo, qui benedicens illi, & interrogatus ab eo, quot sunt dies annorum vitae tuae? Respondit: Dies peregrinationis vitae meae centum triginta annorum sunt, parui & mali, & non perueniunt usque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt. Et benedicto rege egressus est foras. Ioseph vero patri, & fratribus suis dedit possessionem in Aegypto in optimo terrae loco Ramesses, ut praeparat Pharaon. Et alebat eos, omnemque domum patris sui, praebens cibaria singulis. In toto enim orbe panis deerat, & oppresserat famem terram, maxime Aegypti, & Chanaan. E quibus omnem pecuniam congregauit pro venditione frumenti, & intulit eam in ararium regis. Cumque defecisset emptoribus pretium, venit cuncta Aegyptus ad Ioseph, dicens: Da nobis panes, quare morimur

Quare Ioseph misit Iudas, & non alium.

Situs Gessen.

Opin. quorundam. Improbatur opinio.

Quid sit pastor ouium.

Aegyptij ouium pastoribus sunt infens.

rimur coram te, deficiente pecunia? Quibus ille respondit: Adducite pecora vestra, & dabo vobis pro eis cibos, si precium non habetis. Quaecum adduxissent, dedit eis alimenta pro equis, & ouibus, & bobus, & asinis: sustentavitque eos illo anno pro commutatione pecorum. Venerunt quoque anno secundo, & dixerunt ei: Non celamus domino nostro, quod deficiente pecunia, pecora simul defecerunt, nec clam te est, quod absque corporibus, & terra nihil habeamus. Cui ergo morimur te vidente? Et nos & terra nostra tui erimus, eme nos in servitutem regiam, & praebe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudine. Emit igitur Ioseph omnem terram Aegypti, vendentibus singulis possessiones suas prae magnitudine famis. Subiecitque eam Pharaoni, & cunctos populos eius a novissimis terminis Aegypti, usque ad extremos fines eius, praeter terram sacerdotum, quae a rege tradita fuerat eis, quibus & statura cibaria ex horreis publicis praebebantur, & iccirco non sunt compulsi vendere possessiones suas. Dixit ergo Ioseph ad populos: En ut cernitis, & vos, & terram vestram Pharao possidet, accipite semina, & serite agros, ut fruges hae possitis. Quintam partem regi dabitis: quatuor reliquas permitto vobis in sementem, & in cibum familijs, & liberis vestris: Qui responderunt: Salus nostra in manu tua est, respiciat nos tantum Dominus noster, & lecti serviemus regi. Ex eo tempore usque in praesentem diem in universa terra Aegypti regibus quintra pars soluitur, & factum est quasi in lege, absque terra sacerdotali, quae libera ab hac conditione fuit. Habitavit ergo Israel in Aegypto, in terra Gessen, & possedit eam, auctusque est, & multiplicatus nimis, & vixit in ea decem & septem annis: Factique sunt omnes dies vitae illius centum quadraginta septem annorum. Cum appropinquare cerneret diem mortis suae, vocavit filium suum Ioseph, & dixit ad eum: Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo; & facies mihi misericordiam, & veritatem, ut non sepelias me in Aegypto, sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasque in sepulchro maiorum meorum. Cui respondit Ioseph: Ego faciam quod iussisti. Et ille: Iura ergo, inquit, mihi. Quo iurante, adoravit Israel Deum conuersus ad lectuli caput.

INGRESSVS. Dicto de Jacob in Aegyptum descensu, hic agitur de eiusdem ibi incolatu. Et dividitur in duas partes: primo agitur de Jacob habitatione: secundo de eius consumatione ibi. *Fa-ctaeque sunt omnes dies.* Adhuc prima in duas: primo ponitur benigna susceptio: secundo eius larga sustentatio, ibi. *Ioseph vero.* Prima in duas. Primo ponitur receptio in prole sua: secundo in persona propria, ibi. *Post hoc introduxit.* Ad primum. *Ingressus Ioseph.* Scilicet, domum Pharaonis, postquam occurrerat patri suo. *Nunciavit Pharaoni.* Ipse Ioseph in persona sua iuit ad Pharaonem, ut libentius concederet ei, quod intendebat, scilicet, quod pater suus, & tota progenies habitaret in terra Gessen. *Pater meus, & fratres.* Non narrat hic Ioseph, sicut supra dixerat se narraturum, scilicet, quod fratres sui, & tota domus patris sui venerant, sed in hoc nulla est difficultas, quia in istis narrationibus, dum tamen teneatur dictorum sententia, verborum, vel ordinis aliquis mutatio nihil agit. Ioseph autem comparans coram Pharaone, non adduxit immediatè secum patrem, & fratres, ut probaret si affectio, quam tenuerat Pharaon a principio erga cognationem eius, perseveraret, ne si forte mutata fuisset affectio, & ipsi comparerent coram Pharaone, non reciperentur honorificè. *Et fratres.* Per fratres intelligit totam aliam familiam, quia non possunt intelligi per pecora, & armenta. *Oves eorum.* Id est omnia animalia minora, ut oves, & caprae. *Et armenta.* Id est animalia magna, ut boves, & asini, & cameli. *Et cuncta quae possident.* Tam in rebus viventibus, quam non viventibus. *Et ecce consistunt in terra Gessen.* Scilicet expectantes imperium tuum, ut videant quid de eis disponas. *Extremos quoque fratrum suorum.* Extremitas signat terminum rei, siue a parte prioris, siue a posterioris. Fratres fortiores, & corpulentiores, & eloquentiores faciebant unum extremum, fratres autem debiliores, & minus eruditi faciebant alterum extremum, scilicet deficientes. Potest ergo litera intelligi de utraque extremitate. Si accipitur pro extremitate deficienti est sensus, quod Ioseph accepit secum quinque viros de fratribus suis minoris corpulentiae, & apparentiae, & eloquentiae, dimissis apud patrem in terra Gessen sex alios, & introduxit istos coram Pharaone. Hoc autem fecit, ne si Pharaon videret eos corpulentos, & aptos ad bellum, constitueret eos inter milites suos. Et hunc sensum sequuntur Hebraei. Sed magis videtur oppositum, scilicet quod Ioseph accepit extremos fratrum suorum, scilicet maiores corpore, & eloquentiores, ut demonstraret nobilitatem generis sui, ita quod putarent Aegyptij eum esse de bono genere, & libenter eum in dominum sustinerent. Ad inconueniens autem, quod intendebat vitare, scilicet ne rex constitueret eos viros bellatores, Ioseph prouiderat faciendo, quod dicerent se viros pastores ab adolescentia sua, nihil aliquid operis nosse. *Stabit coram rege.* Id est praesentavit. Venit hoc praeteritum a sisto sitis, quod signat praesentare, quando est verbi transitivum, ut patet Luca. 2. c. de Christo, ubi dicitur, quod postquam impletum est tempus purificationis Mariae, tulerunt puerum parentes eius in Ierusalem, ut scilicet coram Domino, id est, ut praesentarent in templo ante altare Domini. *Quos ille interrogavit. Quid habetis operis?* Ista quaestio fecit rex propter duo: primo, ut honorificaret Ioseph, quia volebat scire eorum officia, ut aliquos de fratribus eius sublimaret in officijs domus suae, vel belli, sicut Ioseph sublimauerat. Secundo,

Diuisio.

Supra 24.

Supra 25.

do, quia putabat Pharaon, quod sicut Ioseph erat vir industrius nimis, ita fratres eius essent: ideo volebat eos proponere officijs suis, & interrogavit officia eorum, ut praeponeeret eos domui suae, vel rebus suis in illis officijs, quae nouerat, quia putabat eos magis vigere in officijs in quibus fuerant nutriti. Et hoc apparet ex eo, quod infra ponitur, scilicet, quod cum ipsi respondissent se esse viros pastores, dixit Pharaon ad Ioseph. Si cognoueris in eis esse viros industrios, constitue illos magistrum pecorum meorum. *Quid habetis operis?* Id est, quod officium habetis? *Pastores ouium sumus.* Dixerunt se pastores ouium, & non pastores simpliciter propter duo: primo, ut inuenerent se non scire gerere curam de alijs pecoribus, ut rex non constitueret eos magistrum pecorum suorum, scilicet equorum, asinorum, & camelorum: magistrum autem ouium constituere non poterat, quia nullas oues habebat, cum Aegyptij detestentur omnes pastores ouium, ut patet praecedenti cap. Secundo, ut daretur eis ad habitandum terram Gessen, quae est satis pascualis, & separata in terminis Aegypti, ita ut non conuersarentur inter alios Aegyptios, qui detestantur pastores ouium, ne si morarentur inter Aegyptios, & viderent eos occidentes pecora, vel percutientes ea, haberent eos odiosos, & insurgerent in eos. Sic enim dixit Moyses ad Pharaonem, quod non poterat sacrificare Deo suo in terra illa, quia si Aegyptij viderent eos maculantes pecora, quae ipsi colebant, lapidibus eos obruerent, ut patet Exod. 8. c. & licet Ioseph velleret, quod habitaret in terra Gessen, ex ista causa tamen Deus intendebat propter aliquid, quod memorauimus praecedenti cap. scilicet, quod essent in terminis Aegypti, ut ad excedendum de Aegypto promptiores essent, cum Deus vellent eos tollere inde. Muebat tamen Deus Ioseph ad procurandum hoc, ut quocumque modo intenderet Dei prouidentia, fatali lege per hominum ministeria impleverunt. *Ad peregrinandum in terra tua venimus.* In hoc instructi erant a Ioseph, & responderunt sic propter duo: primo, ut si forte onerosum esset regi tenere illos in terra sua, dicerent se non venisse, ut totaliter in terra illa morarentur, sed ut solum peregrinarentur, id est, ad tempus habitarent, dum transibat sterilitatis tempus, & sic minus onerosos regi se esse significarent. Secundo, ut inuenerent se esse inopes, & non venisse ad habitandum in perpetuum, quasi non potentes se ipsos gubernare, ut a Ioseph eis de necessarijs prouideretur: quia sic aliquantulum contemptibiles ipsi, & Ioseph redderetur iudicio vulgarium hominum, qui sola bona, quae videntur, respiciunt: sed venisse eos, ut ad tempus manerent in terra illa, donec sterilitas finiretur, alias autem abundantes diuitijs esse, nec indigentes, ut a Ioseph alerentur. *Quoniam non est herba gregibus seruorum tuorum.* Id est gregibus nostris, qui sumus serui tui in terra Chanaan. Ex magna siccitate herba aruerat, nec usquam virens quicquam in herbis manebat, cogebatur ergo descendere in Aegyptum ad inquirendum pascua. Sed dices quomodo poterat pascua reperiri in Aegypto, cum ibi esset tanta sterilitas, sicut in alijs terris, nisi quod fruges consilio Ioseph recondite fuerant: herbae tamen non videntur, quod gigni possent in tanta temporis siccitate. Ad hoc respondet Magister in Historia scholastica, quod Aegyptus est contra consuetudinem aliarum terrarum, quia cum sterilis est in frugibus abundabat in herbis, & cunctis gramminibus. Sed non videtur verum, quia licet fruges, & aliae herbae non proueniunt ex eodem principio remoto, scilicet ex humiditate terrae secundante eam ad concipiendum, & germinandum secundum rationem feminalem, quam habet, ideo deficientibus frugibus ex humiditate, necesse erat deficere herbas ex eodem principio.

Ista est ratio illa tpe tate siccitatis poterat esse pascua in Aegypto.

Respondet etiam alio modo, scilicet, quod quando inundatio Nili magna est, & manet multis diebus super terram, segetes putrefiunt, & ne nascantur impediuntur. Herbae autem magis crescunt. Sed etiam hoc non potest stare, quia praesupponit, quod ista nimia sterilitas veniebat in Aegypto ex vehementi inundatione Nili. Contrarium tamen huius claris rationibus supra ostensum est cap. 45. & 47. Nicolaus autem dicit, quod licet in tota Aegypto sterilitas, & siccitas esset, tamen terra Gessen erat sic disposita, ut non esset multum sicca, & congruetia pascua haberet. Hoc autem bene dictum est, sed valde vniuersaliter, ita quod tantum valet, ac si nihil dixisset, quia in particularibus non oportet reddere causam vniuersalem, ut declarat Aristot. 6. Ethic. dicens, quod si aliquis dicat patienti ad sanandum oportet accipere ea, quae mandantur in arte medicinae, & non dicat amplius, si quid mandatur in arte medicinae, inutiliter locutus est: nunquam enim sic sanabit. Vel si dicat laboranti carnes leues esse dandas, nesciat autem quae sunt carnes leues, nihil proderit. Sic enim locutus est Nicolaus dicens, quod illa terra Gessen erat taliter disposita, quod non erat multum desiccata tunc, ideo pascua erant ibi. Ad euidenciam huius sciendum, ut praesupposuimus, quod terra Gessen, in qua manebant Iudaei, est humilior caeteris terris Aegypti, quia ab illa terra ad ciuitatem, in qua manebat rex in terra Aegypti, quae rationabilior inferior, & humilior esse debebat, cum terra versus Austrum semper humilior, tamen dicebatur praecedere, quod ab illo loco ad ciuitatem, in qua manebat rex ascensus erat, terrae autem humiliores sunt humidiores: ideo maior abundantia pascuorum ibi esse poterat. Hoc autem non ex humiditate caeli stillantis, quia in terra Aegypti non pluit, sed ex irrigatione Nili inundantis, & ex irrigatione aliorum fluminum non inundantium hoc patet Deuter. 11. cap. ubi dicit Deus Iudaeis, quod terra Chanaan, ad quam tendebant, non erat sicut terra Aegypti, in qua iacto semine in horrorum morem aquae ducuntur irriguae, sed terra moniosa est, de caelo pluuia expectans, quod necesse est referri ad terram Gessen, quia si hoc esset in terra alia Aegypti, & non in terra Gessen, non diceret ista Deus Iudaeis, quia tunc ipsi assuesciti essent expectare aquas de caelo, sicut facturi essent in terra promissionis. Non est tamen dicendum, quod ista aqua irrigans terram Gessen sint exundantes de Nilo flumine, quia mare rubrum excipit aquas Nili ne ultra transeat ad irrigandum. Ultra tamen mare rubrum est terra Gessen contra terram Chanaan. Nilus autem venit de parte Meridiana per desertam Aethiopicam ad Meridiem maris rubri. In hoc autem aliquis situs locorum intricatio est, quae declarabitur infra, Exod. 13. cap. Ex hac ergo irriguitate terrae Gessen, & humiditate sua causabatur abundantia congruens temporis in pascuis, maximè, quia non erat illo tempore totalis sterilitas in terra Aegypti, ita quod nihil in frugibus colligeretur, quia aliquid colligebatur, sed illud erat modicum. Poterat ergo tunc in terra temperata, qualis erat Gessen, aliquis pascuorum vbertas haberi. *Ingrauescite fame.* Id est, quia famas valida est, in terra Chanaan herba nulla est. Arguunt isti quasi a conuertilibus, scilicet si magna famas est, ergo magnus defectus herbarum, & è contrario, quia ista duo adueniunt ex eadem radice, scilicet ex defectu aquarum pluuialium. *Petimusque, ut iubeas nos seruos tuos esse in terra Gessen.* Ista petitio, scilicet quod permitteret, vel iuberet rex eos manere in terra Gessen, innitebatur rationi, quia tota eorum substantia erat in ouibus, & armentis, nullusque in tota terra Aegypti ad hoc conuenientior esse videtur locus. *Dixitque rex ad Ioseph.* Respondendo ad petitionem fratrum suorum. *Pater tuus, & fratres tui venerunt ad te.* Id est, ex quo pater tuus, & fratres

Confutat opinionis Nicolai.

Ortus Nili fluminis.

tres tui venerunt ad te. *Terra in conspectu tuo est.* Id est & terra est in conspectu, s. in potestate tua, ita q. potes de ea ordinare qualitercunque volueris. *In optimo loco fac habitare eos.* Quod conveniat eorum modo vivendi, s. vite pastoralis. *Et trade eis terram Gessen.* Quia ipsi pertraherant tanquam sibi optimam, & convenientem, concessit eis gratis. *Quod si nosti.* Id est, & si nosti. *In eis.* Id est, inter illos esse viros industrios. *Constitu illos magistros pecorum meorum.* In hoc volebat exaltare Pharaon fratres Ioseph, quia omnia officia quaecunque sint in domibus regu magni honoris, & utilitatis sunt. *Pecorum meorum.* Pharaon, nec aliquis de Aegypto habebat oves, nec capras, nec boues, quia talia Aegyptij non comedunt, sed colunt vt Deos, licet ad culturam terra ali- quos boues habere verisimile erat, & in his poterant esse pastores, vel in equis, & camelis, asinis, & burdoni- bus, quia ista animalia sunt oneri portando vitilia, ideo curam de his agebant Aegyptij sub pastoribus. Oves autem nullo modo habebant, quia detestantur Aegyptij omnes pastores ovium, vt patet preced. cap. Hoc autem intelligas quantum ad abundantiam, s. q. non haberent Aegyptij oves, & capras, sicut gentes alie, q. maior necessitas horum animalium ad cibum est, ip- si autem non comedebant de talibus animalibus, sed habebant ea ad delectationem, vel ad necessitatem lan- arum, & ob hoc non oportebat esse tot oves, sicut apud reliquas gentes. Et si arguas contra hoc, quia dicitur supra cap. 43. quod Ioseph mandavit dispensatori suo occidere victimas, & parare conuiuium. Occisio autem victimarum ad animalia pertinet: res enim ani- ma carentes occidi nequeunt. Aliquis forte responde- bit, quod hoc intelligatur de piscibus, s. q. pisces man- daret Ioseph parari ad conuiuium fratrum suoru. Na maior Aegyptij sustentatio preter panem videbatur, tunc temporis esse in piscibus, & fructibus. Sic enim apparet ex eo, quod habetur Num. 11. c. vbi populus, qui ascenderat de Aegyptijs cum ijs Hebrais dice- bat: Recordamur piscium, quos comedebamus in Aegypto gratis, id est sine vilo pretio pra multitudine eo- rum: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepo- nes, porri que cepe, & alia; anima nostra arida est, nihil respiciunt oculi nostri, nisi man. Sed hoc non stat, im- mo ex illa litera eiusdem ca. probatur, quod Aegyptij comedere carnes, quia dicitur in principio predictae auctoritatis, quod Aegyptij desiderauerant carnes ad comedendum, & petierant eas, quod tamen non ef- fet si nullas in Aegypto carnes comedere, vt patet ibidem, cum dicitur: Vulgus quippe promiscuum, qd ascenderat cum eis, s. de Aegypto flagrauit desiderio carnum sedens, & flens iunctis pariter sibi filiis Israel, & ait: Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Ergo carnes comedebat Aegyptij. Et dato, quod vellemus sic exponere, no stare, quia non diceret Ioseph disp- fatori suo occide victimas, si pisces parare deberet. Nam pisces de ipso flumine mortui ducuntur, nisi ra- ro contrarium fiat: non ergo diceret occide victimas, sed para victimas, vel instrue conuiuium. Necessario ergo dicendum erat, q. ista essent animalia, qua non essent aquatilia, qua carnes habent. Item quia dato, q. Aegyptij non comedere carnes, quod non est con- cedendum, tamen cum Ioseph cibos parare deberet hominibus extraneis, quos sciebat carnibus vesci, cre- dendum erat, quod eis cibos pararet secundum con- uenientiam terra illorum, cu semper ipsi, qui aliquos inuitant, eorum studeant complacere voluntati. Dic- dum ergo ibi esse conuiuium carnum, licet ad hoc respondere possit quilibet, quod licet Ioseph velle- inuitando complacere voluntati fratrum suorum da- do eis cibos, sicut vesci soliti erant: tamen quia in ter- ra illa non erat, non poterat eis Ioseph in conuiuio da-

re. Ad literam tamen respondere non poterit, in qua dicitur, q. Ioseph mandavit occidi victimas, que neces- sario sunt animalia non aquatilia. Respondendum er- go, q. Ioseph mandavit carnes occidi, & parari pro co- niuiu fratrum suorum, & q. ipsi Aegyptij comedebat carnes, sicut fratres Ioseph, vt patet, quia desiderauerunt eas cum essent in deserto, & petierunt eas, tam- carnes, quas Aegyptij comedebant, non erant carnes ovium, & caprarum, & similia animaliu, que Aegy- ptij, vt Deos colebant, & hoc satis sufficit ad tollendu inconueniens, quod inducebatur, dato quod Aegyptij comedissent carnes, & dedissent eas ad comedendu Hebrais inuitatis, non tamen erant istae carnes ovium, & bouum, atque caprarum, & sic dato, q. oves non es- sent in Aegypto, poterant comedi carnes. Erant tam- aliaque in Aegypto secundum modum supra positu. Essent autem carnes, quas hic comedebant, carnes vo- lutilium domesticarum, qua cito ad omnia conuiuia parari possunt. Et talia animalia non colebant Aegy- ptij: ideo bene comedere poterant illa. Sed adhuc di- ces, vtrum fratribus Ioseph datae fuerint ibi carnes o- uium, vel caprarum, ac bouum? quia dato quod Aegy- ptij non comedere ista, tamen darent ea ad come- dendum fratribus Ioseph, qui tenebantur, vt Hebrai, & comedere ea, sicut interdu fit cum Iudaei inui- tant Christianos, vel e conuersos, quia dant ad inuic- tales cibos, de quibus ipsi non comedunt. Responde- tur, quod fratribus Ioseph non fuerunt datae carnes o- uium, aut caprarum, vel bouum, quia Aegyptij cole- bant ista animalia, vt Deos. Nullo modo ergo consen- tirent, q. aliquis comederet ea coram eis. Sic enim di- citur Exod. 8. q. tantum Aegyptij colebant ista anima- lia, quod si viderent aliquem occidendum ea, lapidibus obruerent eum. Et ob hoc precebat Moyses, quod non deberet Iudaei intra Aegyptum sacrificare Deo suo, sicut mandabat Pharaon: sed ire in desertum itine- re dieru trium: maxime hoc, quia si Aegyptij horre- bant videre alios occidentes Deos suos, ergo magis horrerent ipsi eos comedere, sed ibi dicebat Ioseph dispensatori suo, qui erat vir Aegyptius, occide victi- mas, ergo videtur, quod non debebat occidere oves, aut boues, aut capras, quia tunc nullo modo Ioseph mandaret, & dato q. ipse mandaret, nullo modo exe- queretur dispensator. Concludendu q. Ioseph manda- uit occidi animalia ad inuitandos fratres suos, sed illa animalia talia erant, que liceret Iudaeis, & Aegyptijs si- mul comedere, s. aliquas aues, vel similia. *Post haec in- troduxit.* Non fuit immediatē post hoc, quia vt supra diximus Ioseph, postquam occurrit patri suo in Ges- sen, dimisit eum ibi cu tota domo, & assumptis quin- que fratribus suis ascendit ad Pharaonem, & retulit ei patrem suum aduenisse, & consistere in terra Gessen. Tunc autem viso, q. Pharaon affectionem bonam er- ga patrem Ioseph habebat, rediit ad patrem suum, que reliquerat in terra Gessen, & reduxit eum ad Pharao- nem, vt stare in conspectu eius. *Introduxit patrem suum ad regem.* Erat enim Ioseph, tanquam aliquis multum cognitus in domo Pharaonis: ideo ipse introduxit pa- trem suum, qui incognitus erat. *Et statuit eum.* Id est p- sentauit. *Ante ipsum.* I. regem. Fuit autem ista presen- tatio propter duo. Primum vt Ioseph patrem suum ho- norificaret ducendo eum in conspectu regis: secundo vt Iacob gratias regi referret de beneficio recepto ab eo, scilicet, quod dedisset eis ad habitandum terra Ges- sen, & quod permisisset eos alere. *Qui benedicens illi.* I. Iacob benedixit Pharaoni, & patet, quia immediatē dicitur. *Et interrogatus ab eo, quot sunt dies annoru vite tuae?* Ista interrogatio fuit facta a rege ad Iacob. & Ly. *Interrogatus.* Et Ly. *Qui.* Referuntur ad idem. *Benedicens illi.* Benedictio ista fuit bonorum imprecatio, & hoc ad quemli-

Risio Do- ctoris.

Que car- nes come- dendae fra- tribus Ioseph appo- sitae fuerit.

Aegyptij colebant pisces, ut Deos.

Ioseph sta- tuit patrem suum ante regem propter duo.

Quare Pharaon non habebat pecora.

An Aegyptij carnes comedere.

quemlibet pertinet. Isto enim modo minores possunt benedicere maiores, benedictio autem, qua est bonorum collatio cum effectu, vel cum auctoritate dicen- di non pertinet, nisi ad maiores. Sic habetur ad Hebr. 7. c. sine vlla enim contradictione, quod minus est a meliore benedicere. *Que autē fuerit ista bonorum imprecatio, non declarat litera, sed referenda est, quod fuerit imprecatio secundum formam communiem, scilicet vt Deus conseruaret thronum eius, & coronam regiam in aeternum, & adaugeret vitam eius, subiceretque omnes hostes eius scabello pedu eius, vt nomen eius per omnia orbis climata resona- ret. Et interrogatus ab eo.* Scilicet Iacob a Pharaone. *Quot sunt dies annoru vite tuae.* No quebat, vt diceret quot dies erant in annis vite suae, quia nullus vnquam tali- ter querit, sed querebat quot essent anni eius, ista autē est quaestio ad solaciandum, de qua solent senes inter- rogari. *Dies peregrinationis vite meae.* Vocat vitam suam peregrinationem: primo, quia in tota vita sua non feda- rat in aliquo loco tanquam colonus, & indigena, sed semper fuit in motu, quia antequam haberet vxo- rem, iuit in Mesopotamiam, & moratus fuit ibi fer- uens per 20. annos, vt patet supra 31. c. Deinde venit, & habitauit in Socoth modico tempore, postea venit & moratus fuit apud Sichem aliquot annis. De his su- pra 33. & 34. c. Deinde venit in Hebron sine conuallē Mambre, vbi manebat pater eius Isaac, vt patet supra 35. aunc autem descendit in Aegyptum, & quia tunc vt peregrinus apparebat coram rege veniens de remo- tis locis ad manendum ibi ad tempus, peregrinationē vitam suā vocauit. Vel aliter vocatur peregrinus, quia sicut peregrini sunt in laboribus abstinentes ab omni delectatione; & patientes lachrimas, & exilium a dul- core natalis patrie, ita ipse vitam suam in laboribus duxe- rat. Nunquam. n. fuit ei quies: primo quando insidia- batur ei frater suus Esau, vt occideret, vt patet supra 27. c. Item post in fraudibus, quas faciebat ei Laban, & in laboribus, quos sustinuit feruendo ei, vt patet sup. 31. c. & post in timore, quem concepit occurrens ei Esau in via, vt habetur supra trigesimo quarto c. & in dolore, quem sustinuit cum Ruben concubuit cu Bala, vt patet supra 35. c. Item in venditione Ioseph, pro quo luxit tot diebus arbitrans eum a bestiis lace- ratum. Item in angustia famis, propter quam cogebatur exire de terra sua: aliter potest vita cuiuslibet vocari peregrinatio, quia quandiu viuimus peregrina- mur a domino, vt patet 2. ad Corin. 5. ca. & a superna Ierusalem matre nostra. Et licet in quolibet homine vita ista quadam peregrinatio, & militia sit. vt patet Iob 7. ca. cum finis noster, & bonum consummatum haberi non possit, nisi post vitam, specialiter tamen in bonis vita ista peregrinatio est, quia licet in malis fi- nis, qui a natura positus est tanquam verus finis, & co- summatum bonum, hic haberi non possit, ipsi tamen tanquam errantes bonum suum hic constituunt, ideo licet verē peregrinentur, se peregrinos esse non cre- dunt, quia ceci sunt, & lumen celi non vident. Boni ta- men, qui bonum suum extra labentia huius vite bo- na (sophistica) sepositum esse rectē credunt, tamdiu su- spirant, quousque bonum, quod desiderant, assequan- tur. Isti ergo cum peregrini sunt, sic se peregrinos arbi- trantur. De quibus Iacob erat, qui vivebat in spe bo- norum promissorum, quia iustus ex fide viuuit, vt ha- betur ad Roman. primo capit. & clarius hic patet ad Hebr. 11. capit. cum dicitur: Fide, qui vocatur Abra- hā demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, & in castris habitando cum Isaac, & Iacob co-

Vita homi- nis in hoc mundo vocatur peregrinatio.

heredibus repromissionis eiusdem, expectabat enim fundamentum habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus. Et de hoc multa in eodem c. *Centum triginta annorum fuit.* Sed postea vixit annis 17. vt patet sequen. cap. fuerunt ergo anni Iacob collecti, centum quadraginta septem. *Parui.* Isti anni dicuntur parui id est pauci, quia non erat aliquis de annis suis minor, quam annus suorum predecessorum, sed pauciores sunt. Et sic indicat hic Iacob aetatem suam, quasi im- mediatē moriturus esset, alius non diceret, quod erāt pauci dies, & non accesserat ad dies patrum suorum, quia licet tunc non accessissent, poterāt accedere pos- tea immo superare. Ita enim potuisset dicere Isaac, quando erat centum annorum, scilicet dies mei sunt pauci, & non accesserunt ad dies patrum meorum, tamen postea dies sui accesserūt ad dies patris sui Ab- rahae, & super excreuerunt annis quinq., quia Abra- ham vixit 175. annis, Isaac vero 180. Potuerat etiam di- cere hoc Iacob, cum esset annorum 40. quod dies sui erant pauci, quod esset valde irrationabiliter dictum. Oportet ergo dicere, quod Iacob intelligebat se esse in consummatione vite cum ista dixit. *Et mali.* mali dicuntur dies non, quod in se mali sunt, quia cuncta, qua Deus fecit sunt valde bona, vt patet supra primo cap. vocantur tamen mali propter mala, qua in eis fa- cimus, vel qua sustinemus. Sic habetur Matth. 6. cap. sufficit diei malitia tua, id est sufficit cuiilibet diei solici- tudo, que in eo nascetur: non curemus inquirere, solici- citi esse vno die pro altero. Sic etiā ait Apostolus, re- tidentes tempus, quoniam dies mali sunt. Erāt ergo mali dies quos vixerat Iacob, quia semper fuit in angu- stia, vt supra declarauimus. *Et non peruenierunt vsque ad dies patrum meorum.* Quia Abraham auus suus vixit an- nis 175. vt patet supra 25. cap. Isaac vero pater eius vi- xit 180. annis, vt habetur supra 35. cap. alij autem pro- prii, & attau diutius vixerunt, vt patet supra 11. cap. sed ipse solum loquebatur de diebus Abraham, & Isaac. *Quibus peregrinatus fuit.* Patres suos dicit peregrinatos, quia nunquam habitauerunt in terra propria, sed ex- pectantes diuinam promissionem mutabant sedes in tota vita sua, vt patet de Abraham, qui primo egressus fuit de Hur Caldæorum terra natiuitatis eius, vt patet supra 11. cap. & post egressus fuit de Haram Meopo- tamia, in qua erat domus patris sui, vt patet duodeci- mo capit. Deinde ambulauit vagus in terra Chanaan, & descendit in Aegyptum, vt patet supra 12. cap. dein de rediit in Bethel, vbi ante moratus fuerat, vt patet eodem cap. Rursus mutauit sedem veniens in conuallē Mambre apud Hebron, vt patet supra 13. c. dein- de venit ad peregrinandum in Geraram, vt habetur supra 20. cap. postea moratus fuit in Bersabee, vt habe- tur supra 21. capit. Isaac autem etiam peregrinatus est, quia cogente fame volens descendere in Aegyptum, vt patet supra 26. cap. admonitus a Deo mansit in Ge- raram. Deinde aduersitates sustinens reuertus fuit in Bersabee, vt patet eodem cap. vel vocantur peregrini ex alijs duabus causis assignatis supra in Iacob. *Et be- nedictio rege.* Benedictio accipitur, vt supra diximus pro imprecatione boni. Et non est ista imprecatio, de qua supra dixit, sed fuit alia, quam fecit Iacob, quan- do volebat se expedire a rege, vt sicut in tras ad ipsum imprecatus fuit bona ei, ita recedens ab ipso impreca- retur bonum. Et patet hoc, quia si intelligeretur de prima benedictione, non diceretur, quod benedicto rege egressus est foras, quia post benedictionem eius aliqua alia praecesserunt. Ideo deberet dici facta collo- cutione de vita eius exiit foras, cum ista interroga- tio fuit post benedictionem primam regis. *Egressus est foras.* Scilicet expediens se a rege, & veniens in ter- ram Gessen. *Ioseph vero patri, & fratribus dedit possessio- nem.*

Quot an- nis Abra- ham, & Isaac vixe- runt.

Benedictio quo acci- pitur.

Descriptio **novi.** Hic describitur Jacob, & familiae suae, larga sumptio Jacob & familiae in Aegypto. Collocando eos, ut accolae Aegypti. In ultimo solo terre *Ramesse*. *Ramesse* nomen civitatis est in terra Gessen. & ponitur hic per anticipationem, quia nondum erat facta *Ramesse*, quia ipsi Iudaei postea construxerunt eam cogentibus Aegyptiis, ut patet Exodo primo capit. Sed quia quando Moyses ista scribebat, facta erat illa civitas, vltus fuit anticipatione. Incoperunt ergo tunc habitare Jacob, & filij sui in terra illa, ubi postea facta fuit civitas *Ramesse*. Et cum terra Gessen esset satis magna, in meliori parte terrae illius, magis convenienti alendis pecoribus habitare coeperunt. Nec est intelligendum, quod in illa terra nullus de Aegyptiis habitaret, quia tunc terra illa inhabitata esset, & solitudo: sed non est sic, quia inter ipsos Iudaeos Aegyptij morabantur, ut patet Exodo duodecimo capit. ideo ipsi in exitu de Aegypto mandato Dei lineabant utrumque postem domus sanguine agni occisi, ut Angelus percutiens videns portam sanguine litam pertransiret ad domos Aegyptiorum non litas. Etiam isto modo mulieres Hebraeorum petebant vasa aurea, & argentea vnaquaque a vicina sua, ut patet ibidem, magis tamen erant separati in terrae illa a communicatione cum Aegyptiis, quam in alia terra. *Et albat eos.* Id est fratres suos. *Et omnem domum patris sui.* Id est totam familiam, quae venerat cum patre. Sic enim dixerat Pharaon, quod aleret eos, ut patet praecedenti capitulo. *Præbent cibaria singulis.* Id est pro qualibet persona constituebat quantum sufficeret.

Nō potest esse mali uniuersale in toto mōdo. In toto orbe. Ista est introductio ad emptionem cibariorum, & exactiōnem perpetuam impositam Aegyptiis. In toto orbe. Hyperbole est, quia non deficiebat cibus in toto orbe, ita quod non esset locus, in quo famines non esset, quia nunquam aliquod malum toti orbi uniuersaliter euenit præter diluuium, qui dicitur Ca tachysmus tempore Noë: nec vnquam venturum est præter conflagrationem seculi ante diem iudicij, in qua omnia peribunt, ut patet secunda Petri. capit. tertio, & in carmine sybillæ Eritreae, quod ponit Augustinus decimo octavo. De ciuitate Dei 23. quia si aliquod malum uniuersale veniret, totus mundus periret. Nec potest naturaliter eadem influenza esse in omnibus partibus terræ, ut declarauimus supra octauo capit. dicitur ergo in toto orbe, id est in multa terra vicina terræ Aegypti. Et hoc declaratur ex antiquis Chronographis Cornelio Tacito, Trogo Pompeio, & Iustino, qui ista scripserunt ponentes istam sterilitatem præcipue accidisse in Aegypto, non facientes mentionem de alijs terris, ut diximus supra quadrage simo primo capit. ex auctoritate Pauli Orōsi, libro primo, de Ornesta mundi. *Oppresserat fames terram.* Id est vastauerat destruendo multa, quia pecora ex defectu ciborum perierant, & forte multi homines cogenere fame. Terram autem hic vastatam, vel oppressam dicit, non denominans aliquam specialiter, quasi uniuersaliter totam terram opprimi fame signari velit, sed hyperbolica locutio est, ut dictum est. *Maximè Aegypti, & Chanaan.* Quia maior siccitas in his terris forte acciderat. *Equibus.* Id est a quibus duabus terris, scilicet Aegypto, & terra Chanaan. *Omnem pecuniam congregauit pro venditione frumenti.* Quia istae duae terrae veniebant ad emendum ad Ioseph, & quia famies erat valida, & cibaria erant in magno valore, & homines nihil poterant lucrari in breui tempore totam pecuniam dederunt pro frumento. Et ita venditio Ioseph, licet pro multis pecunijs esset, & valde cara videretur, tamen iniusta non erat, quia id quod tempore magnæ fertilitatis pro paruo pretio comparabatur, & quasi pro nihilo, quia erat copia frumenti sine

mensura, quasi arena maris, ut patet supra quadrage simo primo ca. nunc pro temporis necessitate magno pretio extimabatur, quia secundum iura humana tantum valet res, quanti vendi potest. In tanta autem rerum vastitate, & fame valida verisimile est, multos ad infames escas fuisse conuersos, scilicet, ut degustarent cadauera mortuorum, siue pecorum, siue hominum; vel bestiarum.

Si enim obfessa Samaria ad tempus regnante Achab tanta fames inualuit, ut venundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoreis columbarum quinque argenteis: & duæ mulieres comederunt filium vnus die vna, ut comederent filium alterius die altera, ut patet, quarto Regum, sexto cap. & in destructione, & obsidione Ierusalem, Iosephus author certissimus, idem factum esse affirmet in libris Antiquitatum, quanto magis in tam valida fame? *Et intulit in ararium regis.* Id est in locum, ubi conseruabantur thesauri regis, scilicet in gazophilatijs suis. In hoc autem valde fidelis fuit Ioseph, qui in tanta pecuniarum copia, ut iam numerum excederet, nihil accepit custodiens manus suas mundas, & cor suum reatum omnino tempore.

Et hoc fecit, quia sicut omnes illæ fruges de thesauro regis empta fuerant, ita pretium earum ad regis thesaurum rediret. *Cumque defecisset emptoris pretium.* Quo anno sterilitatis hoc factum fuerit, non potest colligi ex litera. Fortè dicendum esset hoc fuisse in tertio, vel quarto anno, de quo magis dicitur infra. Deficiebat pretium emptoribus ingrauescente fame, maxime quia tempus protrahebatur. Verisimile est enim, quod in isto tempore ex angustia modicitatis cibariorum, & charistia magna ne homines profligarent uniuersam substantiam suam vendendo pro frumento, pro expectatione quotidiana parco victu transfisse: ideo pecuniam non valde cito fuisse exhaustam liquet. *Venit ciuitas Aegyptus.* Id est multi de Aegypto: est enim hyperbole, quia non est verisimile, quod omnes homines, quotquot in Aegypto habitabant, ad Ioseph venissent, sed multi. Vel dicitur venisse tota Aegypus, id est de quolibet loco principali Aegypti venerunt aliqui ad Aegypti dominum Ioseph, qui ab alijs tanquam procuratores ad istud negotium missi erant. Sic ergo tota Aegyptus venit ad Ioseph, id est, procuratores omnium locorum Aegypti. *Da nobis panes.* Id est da nobis frumentum ad faciendum panes. Et licet hic isti petentes panes nullum pretium offerrent, quia pecunijs iam carebant omnibus erogatis, sine pretio tamen, vel gratis panem non petebant, sed volebant dare quicquid Ioseph imperasset. *Quare morimur.* Id est quare morti exponimur non habentes cibos? *Coram te.* Id est videntem te qui potes remedium adhibere. *Deficiente pecunia.* Id est, quia non possumus dare tibi pecuniam, quæ iam defecit, quasi dicat iniustum hoc est. *Adducite pecora vestra.* Id est, licet non habeatis pecuniam, tamen vobis sine pretio dare non debeo, cum adhuc habeatis quid, quod dare possitis. Hic autem fiebat commutatio sine medio formaliter mēsurante, quod est numisma, ut patet in quinto Ethicorum, habebatur, tamen quidam respectus ad numisma mensurans ista secundum valorem. Vel commutabatur res pro re absolute secundum valorem cuiuslibet rei consideratum ex temporis necessitate, & vtilitate: sic enim dicit Philosophus in quinto Ethicorum, quod si vna domus valeat quinque minas, & vnus lectus valeat vnam minam, vnus lectus erit quinta pars valoris domus. Nihil ergo magis differre daret quinque lectos pro vna domo, cum vna domus valeat quinque minas. *Quæcumque adduxissent, dedit eis illa.*

Tantum res valet, quantum vendi potest.

Quest. r. Quomodo vegerij adduxerunt oues ad Ioseph, cum ipsi eas non haberent.

Quo interligatur iste secundus annus sterilitatis.

uenta. Licet omnia sua pecora quis daret, multum tamen siumentum non recipiebat, quia pecora modicum vtilia tunc erant, panis autem summe necessarius. Et patet quia cibus datus pro pecoribus non durauit vltra vnum annum, ideo sequenti anno compulsi sunt iterum venire ad petendum cibos, ut infra haberetur. *Pro equis, & ouibus.* Ista, quæ hic nominantur sunt omnia pecora Aegyptiorum. Principalia pecora erant equi, in quibus magis abundabant ad necessitates bellicas, & ad itinerandum.

Sed quaeret aliquis quomodo dicitur hic, quod Aegyptij adduxerunt oues ad Ioseph, cum supradictum fuerit, quod non habent Aegyptij oues, sed magis detestantur omnes pastores ouium? Respondetur quod inter Aegyptios non erat multitudo ouium, cum non occidant eas, nec talibus cibis veicantur, ut plene probatum est. ideo pastoribus non indigent ad oues, nec inter eos sunt: nutriunt tamen Aegyptij aliquas oues ad delectationem, & illæ sunt domesticæ, & raræ, sicut interdum nutriuntur oues pulchre in domibus non ad cibum, sed ad delectamentum in visu, & auditu. Hoc autem est, quia Aegyptij colunt, ut deos illa animalia, ideo quiescunt cum vident ea. Non tamen in manu pastorum, qui occidunt, & percunt ipsa: detestantur ergo Aegyptij pastores ouium licet ipsi pauculas oues habeant, quæ nullæ dici possunt, quia nihil & paucum vel inutile acquirantur. De hoc autem supradictum est. *Bobus, & asinus.* Ista computantur inter armenta, & Aegyptij habebant ista, quia boues proderant ad agriculturam, & asini ad ferenda onera. *Sustentauit illos anno illo pro commutatione pecorum.* Ex hoc patet, quod cibi in magna caritate erant quod tot animalia pro tam paucis dabantur, ut solum vno anno sufficeret. Et si dicas, aliqui erant, qui valde pauca pecora habebant, quorum precium non sufficeret ad cibos vnus anni, & alij erant, qui nulla pecora habebant, isti quomodo haberent cibum? Respondetur quod Ioseph videns, quod non erat rationabile permittere aliquos mori fame, illos, qui nec armenta, nec pecuniam aliquam, vel domestica supellectilia tradere poterant, gratis sustentabat, dato aliquotō cibo. Pater hoc, quia quando ipsi perierunt panem a Ioseph dicentes se mori coram eo, respondit Ioseph quod daret pecora. Si ergo nihil habuissent, nihil postulasset, sed gratis alimenta concessisset. *Veneruntque anno secundo.* Quis autem fuerit iste secundus annus, non plene patet. Dicitur tamen est, quod iste est secundus annus computando ab illo tpe, quo dederunt pecora, & in quo defecerunt pecuniæ. Aliqui tamen Hebræi dicunt, quod iste fuit secundus annus sterilitatis, in quo intrauit Iacob Aegyptum, & seq. anno. Tertio Nilus inundauit meritis eius, & secuta fuit magna fertilitas, ablata siccitate, quæ erat occasio sterilitatis. Sed est contra textum. Primo quia Ioseph propheticis spiritu denunciuauerat septem annos continuos futuros in sterilitate, ut patet supra 41. c. Si autem isto anno fuisset fertilitas meritis Iacob solum durasset sterilitas duobus annis; fallâ ergo fuisset interpretatio de septem annis sterilitatis prænuñciatis à Ioseph: Quod non est dicendum, quia in hoc voluit Deus ostendere sapientem interpretationem Ioseph. Itē quia tunc fuisset superuacua tanta ciborum conseruatio, ut in quolibet de septem annis sterilitatis obseruaretur quinta pars pro duobus annis sterilitatis. Et si dicas quod non sequitur ex hoc quod interpretatio prophetica esset fallâ, quia aliqui propheta fit cum conditione. ut si tale non fuerit, tale sequatur: sicut patet de morte prænuñciata regi Ezechia: propheticè, & tamen non euenit, ut patet quarto Reg. 20. cap. & Esa. 38. Sic etiam declarat Ieremias 18. cap. quod iste propheta in religione conditionaliter. Si existat modus vel conditio rei, ut stabat

Alph. Toft. super Gen.

illo tpe quo prænuñciata est. Si autem mutetur mutabitur propheta comminatoria, vel promittens bonum: quia subito loquar de gente, & regno, ut eradicem destruant, & disperdam illud: si penitentiam egerit gens illa à malo suo, quod loquutus sum aduerfus eam, agam & ego penitentiam super malo, quod cogitavi, ut facerem ei. Et subito loquar de gente, & regno, ut ædificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, penitentiam agam super bono, quod locutus sum, ut facerem ei. Nunc ergo ad propositum diceretur, quod licet Deus indicauerit in somnio Pharaonis, & in interpretatione Ioseph, quod septem anni sterilitatis veniret super terram Aegypti, intelligebatur sub conditione. si non rogaret pro eis Iacob. Sed quia postea Iacob veniens rogauit pro Aegyptijs inuadavit fluiuius, & secuta fuit fertilitas: sicut Ezechias flens exaudivit est, licet contra ipsum iam esset certificatū fm illum modum, qui tunc stabat, moriem esse inferendam. Sed hoc non valet, quia licet propheta comminatoria, & penales isto modo inferantur, & prænuñcientur, tamen quando propheta denunciatur quod taliter, vel taliter erit. & ex nullo euentu mutabitur, non potest aliter esse; nec licet dubitare alter posse contingere. Sic autem factū fuit hic, quia Deus reuelauit Ioseph quod certissime sic eueniret, nec vilo modo mutaretur, ut patet supra 41. cap. quando Pharaon nunciavit duo somnia sua Ioseph, qui declarato primo, dixit secundum ad idem pertinere, sed fuisse geminatum somnium eiusdem rei ad signandum, quod sermo Dei, i. e. quod prænuñciata erant sine dubio fierent, & quod cito cōplerentur: quasi dicat quod aliquid verbum Dei prænuñciatū ex aliqua conditione non implebatur, sed hoc sine aliqua conditione, vel statu rerum euenientū cōpleretur. Itē quia cū Ioseph prædixisset septē annos sterilitatis futuros, si postea solido duo anni sterilitatis forent, reperiret eū meritū fore, & non teneret in honore magno, quæ ante apud regē habebat. Etiam fuisset superflua tanta segetū conseruatio, si cōseruare pro annis septē cū soli duo anni esse deberent. Sed Ioseph semper fuit habitus in honore illo, in quo à principio tenebatur, per totā vitam suā, immo etiam post viā suā pp eū in magno honore suata tenebatur progenies, ut quæ post multa tpa surrexit rex, qui non cognoscebat Ioseph, & incepit affligere populum Hebræorum, ut patet Exo. 1. cap. Item patet dictū illud esse fallū, quod iste fuisset secundus annus sterilitatis: sequeretur enim tunc manifeste dextum. In secundo anno emissent Aegyptij cibaria pro ternis, & in primo anno sterilitatis emissent pro pecoribus. Nullus ergo annus sterilitatis relinqueretur, in quo emissent pro pecunijs. Textus tñ dicit, quod post defectū pecuniæ emptoribus, quia oēs illas congregauerat Ioseph in granarium regis, venerunt ad eum dicentes quod daret eis panes, ne fame perirent coram ipso. Ergo alijs temporibus receperant cibaria pro pecunijs, maxime quia non defecit triticum Aegyptijs primo anno famis. Dato enim quod non fuisset famies prænuñciata Aegyptijs per Ioseph, habuissent alimenta ex præcedenti anno, in quo fuerat vbertas, quia ea, quæ vno anno colliguntur, sequenti anno comeduntur. Item quia multi de Aegyptijs referuauerunt sibi frumenta pro eo tempore, ideo dato quod non duraret toto illo tempore, aliquot annis durasset, & sic non compellentur immediate emere pro pecunijs, à fortiori nec pro terris, vel pecoribus.

Dicendum ergo, ut supra diximus, quod iste fuit secundus annus computando ab illo tempore, in quo pecuniæ ad cibos defecerunt: quia tunc pecoribus in computationem dederunt, & sequenti anno, qui erat secundus de istis, dederunt terras. Iste Ddd autem.

autem annus, in quo terras dederunt, videtur fuisse quintus, vel sextus de annis sterilitatis. *Non celamus dominum nostrum.* Id est non celamus te, qui es deus noster: volebat hic Aegyptij petere rursum cibaria, & quia non habebant pecunias, nec pecora, quae darent, reuelabant suam inopiam Ioseph, ut eis prouideret dicentes. *Non celamus Dominum nostrum.* Id est non abscondimus a te inopiam nostram. *Quod deficiente pecunia pecora simul defecerint.* Est sensus dicimus tibi domine, quod pecunia nobis defecit ad emendum cibos, & pecora nobis defecerunt, ut daremus in commutationem ciborum. Ista litera potest habere duos sensus propter illud aduerbium. *Simul.* Sed iste sensus non potest stare, quia vno anno antea cessauit, vel defecit omnis pecunia, quam deficerent pecora: datis autem omnibus pecunijs, mandauit Ioseph dari pecora. & vno anno pro his pecoribus sustentati sunt nullo alio precio dato, ut patet supra. Est ergo alius sensus quod ly simul non significet simultatem, sed stet pro etiam: & est sensus. *Non abscondimus a te Domine, quod deficiente pecunia.* Id est sicut defecit pecunia. *Pecora simul defecerint.* Id est etiam pecora defecerint non immediate, sed post. *Nec clam te est.* Id est non est a te absconditum. *Quod absque corporibus, & terris nihil habeamus.* Bene arguebant, quia sciret Ioseph quod ipsi dederant omnes pecunias suas, & omnia pecora quod nihil haberent residuum, nisi corpora sua & terras. Vocat autem terras praedia culticiana, & praedia vrbana, scilicet domos, & alia bona immobilia. Volebat ergo significare, quod cum nulla alia bona eis relicta essent nisi ista oportebat, vel eis panes gratis dari, vel quod acciperet de bonis istis quicquid vellent. *Cum ergo morimur.* Laboramus famis egestate. *Te vidente.* Id est te sciente, quod ista patiamur. *Et nihil aliud habeamus.* Quasi dicat hoc iniustum est. *Et nos, & terra nostra tui erimus.* Id est volumus tibi tradere terram nostram venditam, & nos ipsos in seruos, ut des nobis cibos. *Eme nos in seruitute regia.* Id est eme nos, ut simus serui regis, antea enim eramus vasalli regis, nunc erimus serui eius. Et non dixerunt eme nos in seruitute tua, sicut dixerunt eme nos in seruitute regia: quia sciebant ipsi, quod fruges empta fuerat de pecunia regis. Ideo quicquid pro eis dabatur ad regem pertinebat, & non ad Ioseph. Erat autem Ioseph solum administrator, vel dispensator harum pecuniarum, sed non dominus. *Et praebe semina.* Ex hoc videtur quod in illis annis sterilitatis licet modicum erat, aliquid tamen seminari poterat, alias non petiissent isti semina. Et hoc patet in ripa fluminis, ubi crescete Nilo licet modicum inundaret illa, tamen terra, quae irrigabatur, feri poterat, & colligebantur fruges. Vel potest dici aliter & melius, quod Aegyptij audierant a Ioseph, quod sterilitas septem annis duratura erat, & quia videbant, quod incipiebat septimus, sciebant quod anno sequenti fertilitas esset, ita quod sufficienter meti posset, & arari. Petierunt ergo semina pro illo anno, quia dato quod ille annus fertilis esse deberet secundum caeli influentiam, & terrae temperiem: tamen si non sereretur, nihil colligeretur. Et quia Aegyptij nihil frugum habebant dato, quod sciret sequenti anno vberitatem futuram, tamen se & terras suas pro cibarijs illius anni, & semine alterius vendiderunt. Quia nisi in illo anno prouiderent, ita morerentur fame tunc, sicut in alijs annis mori poterant. *Ne pereunte cultore.* Id est ne deficiant colentes terram deficiente semine. *Redigatur terra in solitudinem.* Id est efficiatur terra sicut desertum, scilicet, quod non fit terra culta, & ornata, sed ascendant herbae nocivae, & frutices inutilis, ut viticulae, vepres, & salinae. Sic dicitur de vinea, quae non colitur. Ponam eam in desertum, non putabitur,

non fodietur, & ascendent super eam vepres, & spinae, ut patet Esa. quinto cap. Hoc autem magnum damnum erat, scilicet redigi terram in solitudinem, quia tunc necesse esset omnes Aegyptios perire, & ipsum regem cum tota domo sua. *Emit ergo Ioseph omnem terram Aegypti.* Quantum ad possessiones personarum singularium, quia aliae partes terrae Aegypti erant, quae erant pertinentes ad solam regem, & has non emit: aliae pertinebant ad res publicas, & sacras, ut in magna ciuitatum theatra, & portae, & similia loca, de quibus Instituta de rerum diuisione in §. sacrae quoque res. Haec autem in nullius bonis sunt, ideo nullatenus vendi possunt. *Vendentibus singulis possessiones suas.* Tam rusticas, quam vrbanas. Nec enim fuit aliquis in tota Aegypto, qui non venderet possessionem suam, praeter terram sacerdotum quae libera mansit, ut patet infra. *Prae magnitudine famis.* Nulla maior fames esse poterat, quam ut nullus de Aegypto aliqua cibaria haberet ad vendendum praeter ea, quae a Ioseph recipiebant. *Subiecitque eam Pharaoni.* Id est totam terram Aegypti sub conditione, quae infra ponitur. *Et cunctos populos eius.* Id est non solum terra data fuit Pharaoni, sed etiam populi: omnia enim venundata sunt Ioseph, sicut patet supra. *Enos & terra nostra tui erimus, eme nos in seruitute regia.* Vbi nos dicimus. *Subiecit.* In Hebraeo dicitur. *Et transfuit populum ad ciuitates de fine termini Aegypti usque ad finem eius.* Est sensus quod rex accipiens terram Aegypti sub illa conditione, fecit omnes Aegyptios, qui morabantur in vna parte regni, transire ad aliam, & e contrario, ita quod nullus de Aegyptijs fuit, qui maneret in loco, in quo antea erat: & hoc faciebat Pharaon ad accipiendum possessionem realem, & naturalem, ut clare monstraretur Aegyptios nihil proprium habere in terra illa, cum nullus maneret in eo, quod ante possederat. Causa autem deceptionis vel, transumptionis esse potuit, quia apud Hebraeos verba ista modicum differunt. *Via eiu.* Scripta cum litera quae dicitur, Res, apud Hebraeos in fine signat fecit transire. *Via eiu.* Cum Daleth in fine signat subiecit in seruitutem. Iste autem duae literae, scilicet Res, & Daleth magnam conuenientiam in characteribus habent, licet in sono differant, & virtute. Potuit ergo in Biblia Hebraica vna scribi pro alia, ut post translationem factam a Hieronimo inaduertentia Hebraeorum scriptorum, vel forte translator noster in hoc non multum aduertit, quia facillime talis deceptio causari poterat. Sententia autem in vtriusque eadem est, licet forte magis exprimat quantum ad aliquid litera Hebraica, scilicet quantum ad possessionem, sed quantum ad venditionem magis declarat litera nostra. *Anouissimis terminis Aegypti usque ad extremos fines eius.* Id est Ioseph subiecit Pharaoni totam Aegyptum, & cunctos populos eius ab vno fine Aegypti usque ad alium finem, id est ab ortu suo usque ad occasum suum, & ab austro suo usque ad suum borealem terminum. Vel sequendo aliam literam, quam tenet Hebraica Biblia est sensus, quod Ioseph transire fecit cunctos populos Aegypti de locis suis ab extremo in extremum, scilicet eos, qui ad orientem Aegypti morabantur occidentales esse fecit: illos vero, qui meridiem incolebant ad septentrionem collocavit. *Praeter terram sacerdotum.* Non est intelligendum quod sit aliqua specialis terra in Aegypto in qua morarentur sacerdotes, & quod illa referatur, quia in qualibet ciuitate erant sacerdotes: sed est sensus, quod possessiones sacerdotum, & domus eorum, venditae non sunt. *Quae a rege tradita fuerat illis.* Id est quod rex tradiderat culibet sacerdoti terram, in qua moraretur. Et erant in magno honore isti sacerdotes, quod patet quia filia sacerdotis Heliopoleos fuit data

Oes possessiones re caritate in Aegypto venditae praeter eas, quae sacerdotum erant.

Erat inter sacerdotes gentilitas ordo dignitatis.

Quare decem dabatur sacerdotibus Aegypti.

Cap. Opinio antiquorum

in uxorem Ioseph a Pharaone. Erat autem Ioseph secundus post regem in Aegypto, & praepositus totius Aegypti, ut patet supra 41. cap. Ex quo videtur conformiter quod Putiphar sacerdos Heliopoleos erat de honoratissimis viris totius Aegypti. Vnde forte erat de archiflaminibus Aegypti: erat enim inter sacerdotes gentilium praerminentiae, & dignitatis ordo, quorum quidam flamines. i. sacerdotes simplices erant, alij archiflamines, ut episcopi quasi principes flaminum. i. sacerdotum: vltimi autem, qui omnibus praerant prothoamines dicebantur quasi primi in flaminibus a prothos, quod est primus, & forte ista dignitas concessa erat Putiphari sacerdoti Heliopoleos, cuius filiam Ioseph duxit in uxorem. Ab his autem antiquis Gentilium distinctionibus in modis ordo ecclesiasticus quendam discretionis modum sumpsit in patriarchas, metropolitano, & episcopos, & simplices sacerdotes, ut ait Isidorus, & ponit Magister in 4. lib. sententiarum distin. 24. *Et statuta cibaria.* Scilicet pro singulis annis certa pensio, vel redditus ad sustentationem ex horreis publicis. i. de frugibus communium. Sicut enim nunc ex decimis, quae sunt datae a tota communitate, sacerdotes sustentantur, ita tunc, licet decimae non darentur in qualibet tamen ciuitate statuebantur horrea frumentorum de bonis ciuitatis, & ex illis tradebatur sustentatio conueniens sacerdotibus etiam inter ipsos Gentiles, specialiter omnes de populis quaedam tributa soluebant sacerdotibus, quae erant personae publicae, & illa erant quasi decimae nostrae, vel aliquid simile. Decimae etiam fructuum omnium maxime ipsarum frugum gentiles exhibebant sacerdotibus quolibet anno post collectas fruges in Autumno, quoniam omnes vacabant facientes magnas solemnitates dijs, & congregabantur ad faciendum sacrificia, de quo Arist. 8. Ethic: Et sacrificia facientes, & circa has congregationes, honoresque tribuentes dijs, & sibi ipsis requiem acquireres cum delectatione. Antiqua enim sacrificia, & congregationes videtur fieri post fructuum delectationes, puta primitiae, maxime enim in his vacabant temporibus: hoc autem erat, quia sacerdotes essent personae publicae, quia ministerium quod faciebant in cultu deorum erat pro salute totius ciuitatis, ideo de ciuitatis bonis sustentari debebant: erat enim illo tempore apud Aegyptios in magno honore sacerdotalis dignitas, ita ut reges darent eis terras, & constituerent eis cibaria de communitatibus. Sic vtriusque nullo modo cogentur ad alias negociationes. In quo valde reges, & domini nostri temporis exprobabilis redduntur, qui non solum ecclesijs existere vero, sacroque deitatis cultu, qui apud Gentiles non viguit, bona non conferunt, sed etiam ab antiquorum deuotione collata auferunt ministris ecclesiasticis, exactiones, extorsionesque partim publicas, partim priuatas imponentes, ut iam idem rex, & papa, & episcopus videatur. Sed abominandum valde est, ut filij patres subijciat seruituti. Secunda causa quare ista cibaria conferebantur in Aegypto sacerdotibus erat, quia ibi scientijs speculatiuis primò vacare iussi sunt, maxime astrologiae. Sic enim ait Philosophus primo Metaph. quod per nimium admirari sacerdotes in Aegypto inceperunt philosophari. Isti autem principium doctrinae in Abraham habuerunt, ut quidam antiqui testantur, & Iosephus idem dicit in libris antiquitatum lib. 1. de quo diximus supra 12. cap. Sed intelligendum est, quod Abraham modicè eos docere potuit, cum non moratus fuerit in Aegypto per annum, sed solum vsque ad tempus, quo agnouit Pharaon quod Sara esset uxor Abraham, de quo supra 12. cap. *Itcirco non sunt coacti vendere possessiones suas.* Cui haberent unde viuerent alium de. *Dixit ergo Ioseph.* Hic ponitur Ioseph ad afflictum populum magna clementia, quae fuit in hoc, quod terram

emptam eis reddidit, & cum eos in seruos emisset liberos dimisit. *En ut cernitis.* Id est ecce vos videtis qualiter per contractus, & conuentiones factas inter me, & vos Pharaon possidet vos, & terram vestram; non solum ut rex, sed ut deus in integrum totius Aegypti, & omnium possessionum, quae in ea, & vos ipsos possidet in seruos. *Accipite semina, & serite agros.* Tradidit eis hic maiorem quantitatem tritici quam in alijs annis, quia nunc oes acceperunt triticum ad cibos ad seminandum etiam, alijs autem annis accipiebant solum ad cibos, quia terra, nec arari, nec seri poterat, ut patet supra 45. cap. Sed quare, quoniam isto anno dabat eis semina? quia non poterant serere, ut praedictum est. Responderet ut supra. *Quare isto anno dabat eis semina?* Quia iste erat annus vltimus sterilitatis, & sequens annus futurus erat fertilis. Ideo oportebat seri ad colligendum fertilliter fruges. *Ut fruges habere possitis.* Quali dicat, quia sequenti anno fertilitas frugum erit. *Quintam partem regi dabitis.* Id est licet ego possem vti vobis tanquam seruis regis ex conuentionibus factis inter me, & vos, & accipere oes fructus terrae, quos per cultum haberetis, tamen volo misericorditer hoc relaxare permittendo vos in libertate cum vestris familijs, & ut quicquid per cultum terrae habueritis vestrum sit praeter quintam partem, quam regi dabitis. Magna ergo clementia, ut de seruis pensionarios constitueret, vel censuales. *Quintam partem.* In hoc autem viterius apparet, quia terra, quae fertilitate sunt excellentes, satis iuste pro medietate fructuum collenda traduntur: Aegyptus autem non solum fertilis est, immo sine magno labore colitur, ut dicunt qui terram illam viderunt: dare ergo eis pro medietate terram censuales, clementia erat, quanto magis pro quinta parte? *Quatuor reliquas permitto vobis in sementem.* Istos scilicet Ioseph faciebat, nihil curante rege, cum totum regnum Ioseph disponeret. *Familij vestris, & liberis.* Id est filijs, filij autem copulantur in familia patris, sed hic non copulauit sic, solum vocans familiam seruos, & ancillas, & venaculos. *Salus vestra in manu tua est.* Id est tu potes dare nobis vitam, & salutem, si vis, vel tollere. O quanta populorum, & regum ingratitudo. Tanta beneficia, & utilitates Ioseph Aegypti regibus procurauit, ut maior esset redditus regum, multipliciter quae ante fuerint: ipsique populi eius beneficio vivebant, qui taliter iudicauit & disposuit, & postea frumenta recedita prudenter distribuit, ita ut tota Aegyptus Ioseph debeat quicquid est, quoniam eius munere est: tamen eo mortuo rex surrexit in Aegypto, qui non cognouit Ioseph, non magnitudine elapsi temporis, sed vitio ingratitude, cum se eius beneficio sentiret maioribus ditari redditibus; populi quoque truces cognationem illius, cuius beneficio ipsi cum patria permanebant, duritia affligerunt, seruituti subiecerunt, & morte nepharia vastauerunt, infantibus eorum in ipsa lucis apparitione necatis. Sed merita est iniquitas sibi, quia iniusta ingratitude penas iustissimas vberime eluerunt. *Respicit nos tantum Dominus noster.* Id est nos videmus, quod vita nostra in potestate tua est, solum oramus, ut respicias nos bono vultu, ne irascaris nobis seruis tuis. *Et leti seruiemus regi.* Id est istud onus quintae partis soluenda, quod nobis imponis, libenter tolerabimus, quasi nihil nobis imponeret, & corde hilari seruiemus regi. *Ex eo tempore.* In quo facta fuit ista conuentio. *Vsque in praesentem diem.* Aliqui voluit ista finisse verba Esdrae, qui legem combustam reparauit, & cum eos aliquas additiones fecit. Sed hoc falsum est, quia nullus vnquam quantacumque esset auctoritatis, alicui libro canonico, quem Spiritu sancto dictante scriptum fuisse firmiter credimus, quicquam addere, aut detrachere ausus fuit. De quo supra 22. c. & dicitur magis Deut. 4. cap. Dicedum est ergo, quod ista fuerunt verba Moyse, hoc satis congrue dicere potuit, quia a rege illo, in quo ista conuentio facta fuit vsque ad tempus, in quo ista

Quest. 2. Quare isto anno dabat eis semina.

Determinatio.

libet Geneleos in deserto scriptus est, anni plures quā ducenti, & viginti transierunt. Quod satis patet computando tempora quibus Israelita manserunt in Aegypto, & deinde tempora, quae fluxerunt in deserto usquequo iste liber scriptus fuit, de quo magis dicitur Exo. 24. & Deuteron. 3. cap. *Quinta pars regibus soluitur.* Et non solum usque ad tempus Moysi illa iura regibus persoluta sunt, sed etiam usque hodie perseverant. In quo patet magna solertia regum circa subditos in recipiendis redditibus, quia in tantis temporum circulationibus, & varijs quasi mutatis mundi evētibz, nunquam illa iura aboleri potuerunt, licet hoc satis Aegyptus desideraret. Si autem hoc fuisset aliquod privilegium in favorem communitatum, vel populorum, siue aliqua lex in iste populos dirigēs, iam à multis temporibus abolita, & oblivioni data fuisset. *Et factum est quasi in legem.* Immo maioris vigōris est quā lex, quia nulla unquam alicuius populi lex posita tandiū duravit. Sed dicitur quasi in legem, quia lex proprie dicitur ius scriptum: istud autem non est aliquid scriptū, sed ex impositione illa moribus ventium solidissime approbatum. Vel dicitur quod facta quasi lex, id est vere lex. Quod ista impositio habuit omnes cōditiones, in quo habere poterat lex aliqua. Et sic dicimus, quod rex noster stetit hodie in medio suorum militum in habitu regali quasi rex. Et sic facit multoties scriptura, ut patet Ioan. 1. cap. gloriam quasi vnicuique à patre plenum gratiae, & veritatis. Dicitur ibi de Christo quod erat quasi à patre vnicogenitus. Scriptura tamen tota clamat, quod erat verē vnicogenitus Dei. *Absque terra sacerdotali.* Id est abique possessionibus vrbanis, & rusticis pertinentibus ad sacerdotes, quae per successionem sacerdotum deriuantur in alios sacerdotes. *Quae libera ab hac conditione fuit.* Id est quia non coacti sunt sacerdotes vendere possessiones suas, cum eis tempore sterilitatis alimenta de horreis publicis tribuerentur. *Habitauitque.* Hic ponitur secundum principale. Iacob in terra Aegypti consummatio. Et diuiditur in duas, primo ponitur de sepultura sua facta ordinatio: secundo eiusdem Iacob mortui in assignato loco tumulatio. infra 50. c. Prima in duas: primo ponitur dicta ordinatio: secundo filiorum benedictio. infra 48. cap. *Habitauit ergo Israel.* Id est Iacob. *In Aegypto.* Id est in terra Gessen. Ponitur in litera exponens & expositum, & vtrumque verum est. quod habitauerit Iacob in Aegypto, & illa pars, in qua habitauit erat terra Gessen. *Et possedit eam.* Quia ibi datae fuerunt eis ciuitates, & oppida in quibus morarentur, & agri, quos colerent. Hoc autem possederunt quantum diu fuerunt in Aegypto, etiam quia ipsi emebant ab Aegyptijs agros, & domos, & dilatabantur magis in terra. *Auctusque est.* In numero per generationem quantum quilibet alius populus generando augeti poterat. *Et multiplicatus nimis.* Id est non solum quantum alij populi, sed etiam magis in immensum. Quia ex 70. descendebantibus in Aegypto usque ad annos ducentos fuerunt sexcenta millia peditum potentium procedere ad bellum, ut patet Exo. 12. cap. praeter infinitam multitudinem feminarum, & paruulorum, & senū, qui numerari vix possent. Et hoc eis ad miraculum repetit bis Moyses Deuteronom. 10. cap. In 70. animabus descenderunt patres vestri in Aegyptum, & ecce nunc multiplicati estis sicut astra caeli, fiebat autem tanta multiplicatio, quia feminae multoties pariebant, & in ipso partu interdum gemellos, interdum tres, aut plures fetus effundebat cooperante Deo ad conceptionem feminis: de quo Exod. primo cap. *Et vixit in ea.* Scilicet in terra Aegypti. Ex hoc potest responderi, si quis dicat quod illa litera superior. *Habitauit Israel non intelligit de ipso Iacob, sed de filiis eius*

qui vocantur Israel, cum subdatur immediate auctus, & multiplicatus, quod de filiis Iacob congruē intelligitur. Quia si intelligeretur de filiis Israel, non diceretur habitauit in ea decem septem annis, quia pluribus habitauit quam ducentis, etiam quia subditur: Facti sunt dies vitae eius centum quadraginta septem anni. Quod nullo modo referri potest ad populum filiorum eius, quia non diceretur de illo populo, quod vixerit annis 147. sed de ipso Iacob decē septem annis, & ante vixerat 130. ut patet in principio huius cap. Et sic colligitur 147. anni totius vitae Iacob, qui infra ponuntur. Et mortuus fuit Iacob 12. annis post sterilitatem finitam quod patet, quia Iacob venit in Aegyptum in fine secundi anni sterilitatis. Et patet quia dicitur supra 45. c. quinque anni adhuc restant, quibus nec arari, nec meti poterit. Computatis ergo illis quinque annis, qui remanebant futuri usque ad finem sterilitatis manent 12. alij extra sterilitatem ad complendum 17. annos. *Factique sunt omnes dies vitae illius centum quadraginta septem annorum.* Quod patet colligendo 130. annos quos habuit, quando venit in Aegyptum, & 17. quos ibi postea vixit. *Cumque appropinquare cerneret diem mortis.* Dicit Nicolaus, quod ex hoc patet Iacob habuisse spiritum prophetiae, quia sciuit appropinquare diem mortis. Quod autem Iacob habuerit spiritum prophetiae nullus dubitare rationabiliter potest: sed quod ex hoc sequatur eum habuisse spiritum huiusmodi, falsum est. Prima pars patet, quia aliquis vocatur propheta in sacra scriptura dupliciter; vno modo, quod deus eo loquitur, vel ei se reuelat: secundo quia reuelat ei aliquam veritatem, siue futuram contingentem, siue praesentem, siue praeteritam, cuius cognitio sine diuina reuelatione impossibilis est. Quantum ad primum modum vocatur Abraham propheta, quia licet nihil praenunciaret, nec diceret incognitum, quia tamen ei Deus saepe loquebatur, ut patet supra 12. & 13. & 15. & 17. & 18. & 21. & 22. cap. ideo scriptura vocauit eum prophetam, imo ipse Deus loquens ad Abimelech vocauit Abraham prophetam, ut patet supra 20. cap. vbi dicit. Nunc ergo redde ei uxorem suam, quia vir propheta est, & orabit pro te. Quantum ad secundum modum, qui magis vfitatus est, Iasias, & Ieremias, & oēs alij, quorum libros habemus prophetarum fuerunt, quia enunciauērunt quaedam de futuris, quaedam autem de occultis praeteritis, ut patet in suis libris, Iacob autem quolibet istorum modorum propheta vocari potest. Primo modo, quia aliqui ei apparebat Deus, & ipse Iacob nihil praenunciabat, sed aliquid veritatem à Deo recipiebat, ut patet supra 31. Et postea, in itinere redeundo, ut patet supra 22. Deinde rursum in Bethel, ut patet supra 35. Cōpetit ei etiā secundus modus, quia aliqui futura incognita praedicebat, ut patet supra 49. cap. vbi benedixit filios suos denunciās eis ea, quae post se euenerunt, ideo dixit in principiorum suorum: Congregamini, ut annunciet vobis quae ventura sunt in diebus nouissimis. Quantum ad secundum, quod non possit probari hic, quod sit propheta, patet sic. Quia licet poterat esse, quod Iacob cognosceret mortē suā instare, tamē non arguitur euidenter ex textu, quod per spiritum propheticum, imo magis vbi oppositum. Quia ut habetur Deut. 18. cap. signū ad cognoscendum in aliquo casu, quis non est propheta, est si ea, quae propheta dixerit non euenerint, vel non eo tpe, vel non ita, quae tūc non est locutus Deus, sed propheta ille p̄ seudo per superbiam animi sui cōfinxit. Nūc ergo ea, quae Iacob nūc dixit non ita videntur euēnisse, ut ipse dixit. Ipse enim dixit quod sentiebat mortē sibi instare, tamen non instabat, quia alicui agrotati mortē instare dicimus, quando ex illa aegritudine moriturus est: sed non fuit sic de Iacob, quia non mortuus fuit ex illa infirmitate. Nam postquam ipse in hac aegritudine, vel qualicumque corporis

Opinio Nicolai & Lira improbat.

Quis vocatur propheta.

Confutatio litera.

Quare patriarchae exhibebat iuramentū subterfugium.

Opinio Rabbi Aben Ezra.

poris defectu putans se moriturum rogauit, & adiurauit filium suum Ioseph, ut duceret ossa sua in terram Chanaan; conualuit tunc & recessit ab eo Ioseph. Iterum nunciatum est Ioseph, quod pater suus Iacob agrotaret, & ex ista secunda aegritudine mortuus est. Ipse tamen tanquam moriturus in prima aegritudine disposuit de sepulchro suo, tanquam illi homines, qui putantes mortem sibi adesse, condunt testamenta, & postea ab aegritudine conualescunt. Videtur ergo dicendum quod non spiritu propheticō, sed per quaedam signa naturalia cognouit, vel verius opinatus fuit mortē sibi adesse, quia forte expertus fuit in corpore suo talem deordinationem, qualem nunquam ante cognouerat, vel magnam virium defectionem. Et dato quod iste fuisset vnus, & idem languor quod est contra textum, & etiam vere mortem suam coniecisset, tamen non arguebatur hinc quod per spiritum propheticum cognosceret, quia medici sapientes verē iudicant per plurimum de morte, vel de sanitate constitutorum in aegritudine. Et praeter hoc sapissime videmus multos agrotantes se morituros iudicare, quia talia in se experiuntur, quae vitae non conueniunt. Si autē dies mortis appropinquabat, ita quod post istam vocationē Ioseph non multis diebus mortuus sit, non constat. Satis tamen clare patet in textu quod tunc non haberet aegritudinem, de qua mortuus est, quia dicitur infra quod his transactis nūciatum est Ioseph quod pater eius agrotaret. Nos tamen communiter mortem solum alicui appropinquare dicimus, quando aegritudo ei inest, ex qua moriturus est, vel sic iudicatur. *Vocauit filium suum Ioseph.* Id est fecit eum vocari per nuncium, quia non morabatur in eodem loco Ioseph, in quo pater suus Iacob, quia Iacob manebat in terra Gessen. Ioseph autem semper erat in curia regis, cum omnia per eum iudicarentur, & disponerentur, sicut dictum fuerat supra 41. cap. Ego sum Pharaon. Absque imperio tuo nullus mohebit manū, aut pedem in terra Aegypti. *Si inueni gratiam in conspectu.* Id est si tu diligis me, vel si ego sum aliquid in tua reputatione. *Pone manum tuam super femur meum.* Sic enim habent aliquae literae, sed falsa litera est; ut patet in Hebraeo, quod dicit. *Subter femur meum.* Sicut dicebatur supra 24. cap. quando Abraham mandauit Eliezer seruo suo, quod iuraret ponendo manum sub femore. modus autem iurationis ibi declaratus est. Quare autem sic iuraretur, dicunt doctores nostri, quod implicite iurabatur per Christum nasciturum de femore Patriarcharum. Et hoc bene ipsi cognoscebāt, & praedicebant. Vel ut volunt Hebraei quidam, quod hoc fiebat ad honorem circuncisionis. Ideo ponebatur manus iurantem circa illud membrum, in quo erat circuncisio. Rabbi Abraham Aben Ezra dicit, quod hoc fiebat ad signum subiectionis. Et nunquam fiebat istud iuramentum, nisi quando aliquis dominus adiurabat seruum, vel quando maior adiurabat minorem, sicut quando Abraham adiurauit seruum suum Eliezer, ut patet supra 24. cap. vel quando hic Iacob adiurauit Ioseph, qui minor erat ex eo quod erat filius eius, & tenebatur ei obedire. Et ista consuetudo adhuc apud quosdam gētes Iudaeorum refertur obseruari. *Et facies mihi misericordiam.* Id est facies mihi aliquid tale, quod ego reputabo ad magnam misericordiam, & magnū bonum meum, si sepelias me in sepulchris maiorum meorum. *Et veritatem.* Id est rectitudinem iustitiae. Quasi dicat faciendo hoc, facies illi, ad quod teneris, quia ex quo filius meus es, teneris mihi iuste praecipienti obedire. Non dixit ista Iacob alicui de alijs filiis, licet ipsi libenter exequerentur, quia sciebat quod nullus aliorum hoc facere posset. Nam dato quod Alph. Toff. super Gen.

aliqui de alijs vellet portare cadauer patris extra Aegyptum non permitteret eum Pharaon exire Aegyptum. Ioseph autem, quia acceptus valde erat in oculis Pharaonis, sciebat Iacob, quod permitteretur à Pharaone facere quod vellet. *Non sepelias me in Aegypto.* Sciebat Iacob, quod nisi ista dixisset intendebat Ioseph facere ei sepulchrum preciosum, & memorabile valde in terra Aegypti. *Sed dormiam cum patribus meis.* Dormire interdum signat mori, interdum autem sepeliri. De primo patet 3. Reg. 2. cap. Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid: hic autem accipitur dormire pro sepeliri. Et patet quia rogat Iacob filium suum Ioseph, ut non sepeliat eum in Aegypto, sed ut dormiat cum patribus. Si autem acciperetur dormire primo modo, id est mori non deprecaretur Iacob Ioseph, quia dato quod sepeliretur cum Aegyptijs, siue in terra Aegypti, dormiret cum patribus suis, id est moreretur sicut patres sui. Sed accipitur necessario dormire, id est sepeliri. *Auferas me de hac terra.* Postquam mortuus fuero portando me in terram Chanaan. *Condasque me.* Id est sepelias me. *In sepulchro maiorum.* Id est in sepulchro patrum meorum, qui vocantur maiores mei. Sic patet Psalm. 77. in Deuter. etiam cap. 32. Interroga patrem tuum, & dicit tibi: maiores tuos, & annuntiabit tibi. Accipiuntur ibi maiores, id est patres, siue aui, & proau, & omnes ascendentes per lineam rectam, qui more sacrae scripturae patres vocantur, ut ait beatus Hieron. super Daniele, & habetur extra de verb. sign. in cap. Nam & rex Nabuchodonosor. *Sepulchro maiorum.* Sepulchrum maiorum, siue patrum suorum vocatur ager speluncae duplicis in valle Mambre, in quo sepulcri erant Abraham, & Sara, Isaac, & Rebecca: Iacob postea sepultus fuit cū Lia, ut patet infra 49. cap. *Quare Isaac voluit in sepulchro illo sepeliri, erat: quia Iacob in spiritu videbat quod Messias in terra illa conuersari debebat, & mori, & resurgere. Creditur ergo quod sicut multa corpora sanctorum cum ipso Christo resurrexerant, ut patet Matth. 27. cap. ita ipse posset cum eis resurgere. Et sic tenetur ab omnibus Catholicis factum fuisse, quod Iacob cum Christo surrexit. Ego faciam quod iussisti.* Ioseph cognouit istas preces patris sui, cognouit etiam dignum esse filios patribus obedire: etiam putauit se hoc posse facere, quia Pharaon daret ei licentiam eundi ad sepeliendum patrem suum, ideo assensit precibus non tanquam precibus, sed tanquam mandatis, ideoque subdidit. *Ego faciam quod iussisti.* Id est ego per me metipsum exequar hoc. Nec intelligas pater, quod ego committam corpus tuum alteri illuc deferendum, sed egomet ero dux in portando. *Et ille.* Id est Iacob dixit tunc. *Iura inquit mihi.* Id est licet ego credam simplicibus verbis tuis: tamen volo quod iures, ut magis te obligatum esse perpendens hanc rem diligentius exequaris. *Quo iurante.* Id est postquam ille iurauit. *Adorauit Israel.* Id est Iacob. *Deum.* Scilicet verum: alia litera habet. *Contra summitatem virgae suae.* Vel, *Super caput virgae suae.* Et est sensus, quod cum Iacob esset senex nec posset se tenere erectum, accubuit ad adorandum super virgam, quam manū tenebat. *Conuersus ad lectuli caput.* Id est ad orientem, vel contra quam partem erat caput lectuli terram Chanaan, quae erat partim ad orientem respectu terrae Aegypti ad septentrionem, ut saepe supra probatum est. Sic enim orabant Iudaei deuoti post factum templum Salomonis contra terram Chanaan. Et hoc vbiunque essent, ut patet Daniel sexto cap. Et hoc erat, quia Salomon rogauit Deum post fabricationem templi, quod si Iudaei ducerentur ad alias gentes captiui, vel quomodocumque manerent in alijs terris, si conuerterentur ad orandum

Domire dupliciter sumitur.

Quare Isaac voluit in sepulchro illo sepeliri.

contra illud templum Deus exaudiret eos, vt patet tertio Regum 8. cap. in tabernaculo tamen factio in deserto locus orationis, siue contra quem orare deberent, non ad orientem, sed contra occidentem collocatus erat, de quo Exodo cap. vigesimo sexto, & Levitico decimo sexto.

Iacob agrotus Ephraim, & Manasse benedicit. Cap. XLVIII.

Is ita transactis nunciatum est Ioseph, quod agrotaret pater suus: qui, assumptis duobus filiis Manasse, & Ephraim ire perrexit. Dictumque est seni: Ecce filius tuus Ioseph venit ad te. Qui confortatus sedit in lectulo. Et ingressio ad se, ait: Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quae est in terra Chanaan, benedixitque mihi, & ait: ego te augebo, & multiplicabo, & faciam te in turbas populorum: daboque tibi terram hanc, & semini tuo post te in possessionem sempiternam. Duo ergo filij tui, qui nati sunt tibi in terra Aegypti, antequam huc venire ad te, mei erunt Ephraim, & Manasses, sicut Ruben, & Simeon reputabuntur mihi. Reliquos autem, quos genueris post eos, tui erunt, & nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis. Mihi enim quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel in terra Chanaan in ipso itinere, eratque vernum tempus: & ingrediebar Ephratam, & sepeliui eam iuxta viam Ephratae, quae alio nomine appellatur Berthelem. Videns autem filios eius, dixit ad eum: Qui sunt isti? Respondit: Filij mei sunt, quos donauit mihi Dominus in hoc loco. Adduc, inquit, eos ad me, vt benedicam illis. Oculi enim Israel caligabant praenimia senectute, & clarè videre non poterat. Applicitosque ad se deosculatus, & circumplexus eos dixit ad filium suum: Non sum fraudatus aspectu tuo: insuper ostendit mihi Deus semen tuum. Cumque tulisset eos Ioseph de gremio patris, adorauit pronus in terrâ. Et posuit Ephraim ad dexteram suam, id est ad sinistram Israel, Manassen vero in sinistra sua, ad dexteram, scilicet patris, applicuitque ambos ad eum. Qui extendens manum dexteram posuit super caput Ephraim iunioris fratris, sinistram autem super caput Manasse, qui maior natu erat, commutans manus. Benedixitque Iacob

filij Ioseph, & ait: Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres mei Abraham, & Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in presentem diem: angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis: & inuocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac, & crescant in multitudinem super terram. Videns autem Ioseph quod posuisset pater suus dexteram manum super caput Ephraim, grauius accepit: & apprehensam manum patris leuare conatus est de capite Ephraim, & transferre super caput Manasse. Dixitque ad patrem: Non ita conuenit pater, quia hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput eius. Qui renuens ait: Scio fili mi, scio: & iste quidem erit in populos, & multiplicabitur, sed frater eius minor, maior erit illo: & semen illius crescet in gentes. Benedixitque eis in tempore illo, dicens: In te benedicetur Israel, atque dicetur: faciat tibi Deus sicut Ephraim, & sicut Manasse. Constituitque Ephraim ante Manassem: Et ait ad Ioseph filium suum: en ego morior, & erit Deus vobiscum, reducetque vos ad terram patrum vestrorum. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo.

Is itaque. Dicto de Iacob in Aegypto manfione, hic agit de filiorum benedictione, & diuiditur in duas partes: primo ponitur filiorum Ioseph benedictio singulariter: secundo subinfertur benedictio omnium filiorum suorum vniuersaliter infra 49. cap. Prima in tres partes: primo ponitur filiorum Ioseph adoptatio: secundo eorum benedictio, ibi. Videns autem. Tertio specialis remuneratio, ibi. Et ait ad Ioseph. Prima in duas: primo ponitur adoptatio: secundo adoptantis quadam excusatio, ibi. Mihi enim, his itaque transactis. Postquam Ioseph iurauit patri suo Iacob quod duceret eum in terram Chanaan ad sepeliendum, & recessit ab eo dimittens eum conualescentem. Nunciatum est Ioseph. Quia Iacob manebat in terra Gessen. Ioseph autem in curia regis manebat ad disponendum omnia negocia regni, sed quia Iacob erat senex, & propinquans morti, & Ioseph diligebat eum valde, posuerat nuncios, qui semper ei salutem, vel statum patris sui referrent. Quia agrotaret pater eius. Hebraei dicunt hic, quod tres petitiones fuerunt factae notabiles à tribus viris sanctis. Primo petiuit Isaac, vt daretur hominibus aliqua poena ad cognoscendum se ipsos, vel vt à malo recederent, ideo data est ei caligo oculorum, vt patet supra 27. cap. scilicet senuit Isaac, & caligauerant oculi eius. Secunda petitione fecit Iacob petens, vt homini ante mortem aliquis morbus daret, vt cognosceret homo quoniam esset in dispositione ad moriendum, & conuerteretur ad Deum, quia vt ipsi volunt ante Iacob nullus homo agrotat.

Tres insignes petitiones à patribus factae secundum Hebraeos.

agrotauerat, sed subito moriebantur. Huic autem concessum est quod agrotaret, & deinde alijs hominibus. Tertiam petitionem fecit rex Ezechias. vt hoies post morbum sanari possent, quia, vt ipsi dicunt, ante tempus eius quicquid agrotabat in illa aegritudine, moriebatur, ipse autem orauit Deum, vt possent aliquando hoies post morbum sanari, vt ipse sanatus est, vt patet 4. Reg. 20. & Esa. 38. cap. Sed ista quaedam ficticia sunt, & fundatur super quandam ignorantiam, & errorem magnum: quia ipsi putant quod ea, quae in sacro canone scripta non sunt, non fuerunt: sed ista ratio est insulsi-fima, quia tunc sequeretur nihil fuisse, nisi quod in sacro canone scriptum est, quo nihil stultius cogitari potest. Et confirmatur testimonio scripturae, quia Ioan. 21. cap. dicitur: Multa alia fecit Iesus in conspectu discipulorum, quae in hoc libro scripta non sunt. Haec autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei viui, & vt credentes vitam habeatis. Sacra enim scriptura non intendit omnium temporum gesta narrare, sed ea describere, quae salutem nostram aut vtilia, aut necessaria sunt, vt dicebatur in praedicta auctoritate: omnia autem describere esset impossibile. Est et pondus quoddam inutile, quia nullus esset, qui legeret, nec lecta profiteretur. Est adhuc maior error, quia si isti miseri scripturas, in quibus à teneris tripudij enutriti sunt, scrutarentur, multa aduersantia eis, quae dixerunt, reperirent. Ad primam cum dicunt nullam vquam punitionem hominibus fuisse illatam, vt se ipsos agnoscerent ante tempora Isaac, patet primum ex sacro canone Gen. 4. cap. vbi dicitur de Cain, cui datus fuit tremor in penam, & in signum, vt oes cognoscerent eum. Latebatque inter fruteta, & densas arbores timens vndique mortem, quousque incurrit in illam. Sic patet etiam de Abraham supra 25. cap. vbi dicitur quod defecit, & mortuus est. Etiam vbi isti miseri oblitii sunt maximam illam penam hominibus datam, quod perierint diluuium, vt patet supra 7. cap. Ite vbi reliquerunt punitionem durissimam Sodomorum, cum pro peccatis suis oes igne caelesti absumpti sunt? Ite valde isti errant in fundamento, dicentes ex suppositione caligacionem oculorum fuisse datam Isaac, vt se cognosceret. Nam tales poenae aliquibus infliguntur, de quibus videtur, quod sit aliqua superbia, & contempus, sed in Isaac non videtur sic, cum esset vir mitis, & tractabilis, atque simplex, sed videtur magis quod ista poena ei naturaliter euenerit. Quia ex causis naturalibus in talem aegritudinem incidere debebat. Sicut mors iam non videtur homini poena, sed natura, sicut arbitrantur Philosophi Gentium. Et hoc licet Deus aliqua causa det, quia ipsa etiam, quae naturaliter fieri possunt, Deus administrat secundum suum altissimum iudicium, non tamen videbatur specialiter data in penam sceleris alicuius. Ad secundam quando dicebatur, quod nullus agrotabat vnquam ante tempora Iacob, sed oes subito moriebantur: hoc repugnat toti rationi, quia vita animalis consistit in quadam corporis armonia, qua existente non potest deficere vita. Ista autem potest dupliciter tolli, aut per nocumentum extrinsecum totum animal subito distemperans, aut per corruptionem humidi radicalis, aut calidi naturalis, in quibus fundatur vita. Cum ergo non oes, qui mortui sunt ante tempora Iacob mortui fuerint illatis vulneribus, oportebat plures eorum mori pro defectu duorum principiorum, in quibus fundatur vita, scilicet calidi, & humidi. Istorum autem consumptio, & restauratio quotidiana est. Sed cum ad tale tempus veniit, in quo aliquod istorum duorum ita deperdit totaliter armonia, necesse est sequi magnos dolores cum dolor sit sensus nocumenti: necesse est etiam sequi virium inualitudinem, quae consistebat in bona dispositione

Improbatur Iudaeorum falsa opinio.

Solutio rationum.

Ad primam positionem Iudaeorum.

Ad secundam positionem Iudaeorum.

In humido naturali fundatur vita.

Alph. Toft. super Gen.

membrosum executiuorum, quae ablata est per ablationem totius copaginis armoniae corporis. Ista autem aiunt languorem esse sine aegritudine. Item patet hoc ex sacra scriptura supra 25. cap. vbi dicitur de Abraham, quod erat dierum multorum defecitque, & mortuus est. Deficere autem vocatur secundum ipsos Hebraeos, & doctores, & nostros, quicunque aliquis paulisper resoluitur usque ad mortem. Sic etiam dicitur de Ismahele in eodem cap. defecitque, & mortuus est. Maxime quia ipsi Iudaei tradunt Ismahelem mortuum fuisse dysenteria. Patet etiam de Pharaone, qui plagis magnis vapulauit, quia detinebat Saram uxorem Abraham, vt habetur supra 12. cap. Idem de Abimelech rege Gerar, quando accepit Saram, vt patet supra 20. cap. Ad tertium, scilicet, quod nullus agrotans euaserit mortem ante tempora Ezechiae, sed omnes quotquot agrotabant moriebantur: Respondetur falsum esse: est enim contrarium omni rationi naturali: quia omnis disproporatio in armonia corporis humani est morbus, sed contingit quod interdum ista disproporatio ita sit parua, quod natura ipsa per se valeat se reducere ad sanitatem, interdum adiutorio medici, & vi medicamentorum, sicut nunc fit. Nisi forte dicere velint, quod quilibet morbus vitam corruperet necessario, nisi Deus miraculose eum tollat. Sed hoc falsum est, quia tunc superflua esset medicina, cum nihil operaretur, sed totum Deus aget. Sed hoc falsum est, quia scriptura sacra mandat honorari medicos tanquam necessarios, vt patet Ecclesiastici. c. 38. Honora medicum propter necessitatem. Item quicunque sunt eadem causa mortis, & vitae, sanitatis, & aegritudinis, necesse est eandem existeret vitam, & mortem, sanitatem, & aegritudinem. Sed eadem causa tam quantum ad naturam quam quantum ad influentiam caeli sunt nunc, & ante temporibus illis, ergo eodem modo aegritudines, & sanitates. Sed aliqui nunc agrotantes sanantur, ergo & tunc. Item contrarium habetur supra 12. cap. vbi legimus Pharaonem plagis magnis percussum, sed postea sanatum. Idem patet in Abimelech rege Philistinorum. supra 20. cap. Item patet hoc in Iob, qui infirmatus fuit valde, ita vt à tota corporis mole tabes diffunderet, & sanietem testa raderet manens in sterquilinio, vt patet Iob. 42. Item quia si omnes, qui agrotabant, morerentur, nullus hominum, quoniam agrotaret quaereret, aut moriturus esset, cum argueret se certè moriturum, sed contrarium patet. 4. Reg. 1. c. de Ochozia rege Samariae, qui misit ad consulendum Deum Accaron, vt sanaret de infirmitate sua. Idem patet de Ieroboam, qui misit uxorem suam ad quaerendum responsum à Ahia prophetae Silonitis, vt Iob Abias filius suus agrotans moreretur, ut patet 3. Reg. 14. cap. & omnes isti fuerunt, ante tempora Ezechiae regis, ergo falsum dicunt. Qui assumptis duobus filiis suis. Assumebat hos filios suos, ut portaret ad Iacob, ut eos benediceret, quia erat consuetudo, quod patres in morte benedicebant filios, uel alios minores. Cum ergo Ioseph suspicaretur patrem suum Iacob cito moriturum, quia senex erat, voluit sistere ei benedicendos filios. Manasse, & Ephraim. Nondum enim alios genuerat, ut patet infra cum dixit Iacob duo filij tui, qui nati sunt tibi in terra Aegypti antequam venire ad te, mei erunt, reliqui autem quos genueris post eos, tui erunt. Ire perrexit. Id est festinauit ire. Dictumque est seni. Id est Iacob antequam introiret ad eum Ioseph. Ecce filius tuus Ioseph venit ad te. Iste aduentus multum erat gaudiosus Iacob, quod patet in eo, quod sequitur. Qui confortatus sedit in lectulo. Id est licet enim agrotaret carens viribus, tamen audito, quod veniret Ioseph exhilaratum est cor eius, & multiplicatis, dilatisque spiritibus restituitur uires. Sedit in lectulo. Erigens se ad loquendum. Antea autem iacebat ex-

Deficere quid fm Hebraeos.

Ad tertiam positionem Iudaeorum.

Consuetudo antiqua benedicendi filios.

Ddd 4 tentus

tentus in longum non potens se apodiare, vel aliqua- liter sustinere. Deus omnipotens. Hic autem intendit nouiter persuadere Jacob id, quod ante persuaserat, scilicet quod ducat corpus eius Ioseph in terram Chanaan ad sepeliendum. Et ad hoc ut inducat eum, ad- prae duos filios eius Manasse, & Ephraim dando eis partes hereditatis sicut alijs filiis suis. Simeon, & Ru- ben. Et quia postea dicere Ioseph: Pater quomodo- das eis sortes in terra Chanaan, cum ibi nihil possideas? Respondet Iacob quod Deus promissit dare ei, & se- mini suo illam terram, ideo tanquam certam distri- buit. Et hoc dicit immediate: Deus omnipotens. Vo- cat enim omnipotentem, idest potentem facere quod promissit. Istud nomen recte hic conuenit, quia ad ali- quid arduum faciendum non oportet Deum vocari benignum, siue mansuetum, vel misericordem, vel sa- pientem, quia ista nihil attinerent ad magna faciendum; sed magis omnipotentem esse, quia omnipotentem nihil effugit quin illud facere possit. Apparuit mihi in Luca. Quae vocatur alio nomine Bethel, ut patet su- pra 28. & 35. & Iud. 1. cap. Ista apparitio fuit, quando ibat in Mesopotamiam, quando vidit scalam tangen- tem caelos, & Deum innixum super scalam, ut patet supra 28. cap. Quo est in terra Chanaan. Circa ciuitatem Sichem miliario vno distans, & apud montem Nebal, & Garizim, & in opposito ciuitatis Naim, ut patet su- pra 12. & Iosue 8. cap. Aliqui autem volunt istam ci- uitatem, vel oppidum esse id, quod Ierusalem, quod fal- sum esse claris rationibus supra 12. cap. & 28. probaui- mus. Benedixitque mihi. Annunciando bona futura, vel augmentum, cum benedictio semper augmentum notet. Ego te augebo. In possessionibus. Et multipli- ca- bo. In prole. Et faciam in turbas populorum. Idest fa- ciam, ut de te nascantur multi populi, & copiosi. Quod patuit postea, cum ab eo duodecim tribus exierint, in quibus erant duo reges simul, & multae ciuitates, mu- nitaque oppida. Daboque tibi terram hanc. Propter hanc particulam introducit Iacob omnia ista verba, scilicet, ut demonstraret aliquo modo pertinere ad eum id, quod promittebat nepotibus suis Ephraim, & Ma- nasse. Ex quo enim Dominus dixit, quod daret ter- ram illam, dubitari non potest quin daret, quia verbum Domini in aeternum permanet. Et dato quod celum, & terra transeant, verbum Domini non transibit, ut pa- tet Matth. 24. cap. Et semini tuo post te. Scilicet tibi da- bo, ut nunc in ea peregrineris. Semini autem tuo da- bo, ut teneat in firmam possessionem, & hereditatem. Quod fuit tempore Iosue, qui introduxit filios Israel in terram Chanaan, & in ceperunt tunc tenere proprie- tatem, & possessionem terrae, deletis inde alijs Genti- bus, ut patet in libro Iosue. In possessionem sempiternam. Ista promissio conditionalis fuit, scilicet si filij Iacob custodirent mandata Domini, manerent in terra illa, si autem non, Deus mitteret in eos hostes, qui eradi- carent eos de terra sua, sicut habetur Leui. 26. & Deu- teron. 28. & 29. Et dato quod ista promissio non es- set conditionalis, tamen non oporteret durare in aeternum. Sic enim patet de circuncisione, quae vocata fuit pactum sempiternum, ut patet supra 17. cap. & non fuit data cum aliqua conditione, tamen non durauit in aeternum. Sic etiam de obseruatione sabbathi Exo. 31. & 35. c. & de quibusdam alijs. Duo ergo filij tui. Hic facit magnam gratiam Iacob filio suo Ioseph adoptan- do filios eius duos, ut recipient partes hereditatis sicut alij filij Iacob. Nec fuit tanta gratia facta alicui alteri de filiis Iacob, scilicet, quod filij eius adoptarentur, ut recipient partes in hereditate Iacob. Et faciebat hoc Iacob, quia primogenitus debebatur ista portio dupla inter fratres. Cum ergo Ruben primogenitus esset in carnem illi debebatur. Sed quia indignum se fe-

cerat coeundo cum Bala vxore patris sui, translata sunt ab eo iura primogenitura. Et quia Ioseph primoge- nitus erat ex Rachele, quae principalis vxor erat, ad eum iura ista transire debebant. Sed quia videretur esse que- dam austeritas, & magni odij causa, si omnia iura pri- mogeniturae traderentur Ioseph manentibus filiis Liae, qui primo nati fuerant, diuisit ista iura inter filios Ra- chelis, & filios Liae. duas partes hereditatis concedens Ioseph, qui erat vnus de filiis Rachelis, principatum au- tem regnatum tribuens filiis Liae. Et quia priuato Ruben, primogenitus post eum erat Simeon, ut patet supra 29. cap. debuisset dari principatus regnatiuus Si- meoni, sed quia peccauit faciens contra voluntatem Iacob in occasione Sichimitarum, non debuit ei dari. Post istum primogenitus erat Leui. Adhuc ergo transire debebat iste principatus, sed quia ipse eodem modo peccauerat, ut Simeon, ut patet sequen. cap. Simeon, & Leui fratres vasa iniquitatis bellatua. Deinde sequitur eorum maledictio. scilicet diuidam eos in Iacob, & disper- gam eos in Israel. Post istos primogenitus erat Iudas, ideo cum hic non peccasset notabiliter, sed fecit quod non occideretur Ioseph, & post laborauit, ut non maneret Benjamin in seruitutem, ut patet supra 44. cap. meruit suscipere regnum principatum, quam ob rem ei con- cessus est. Qui nati sunt tibi in terra Aegypti. Ex Aseneth filia Putipharis sacerdotis Heliopolcos, quam in vxore Ioseph accepit, ut patet supra 41. cap. Antequam veniret ad te. Quia Iacob descendit in Aegyptum se- cundo anno sterilitatis, ut colligitur supra 45. cap. Ma- nasses autem, & Ephraim nati sunt tempore fertilitatis, ut patet supra 41. cap. Mei erunt. Idest erunt filij mei non per naturam, sed per adoptionem. Et declaratur infra cum dicitur. Ephraim, & Manasses sicut Ruben, & Simeon reputabuntur mihi. Idest sicut Ruben, & Simeon filij mei capiunt partem hereditatis meae, ita Ephraim, & Manasses capient. Et comparatur eos Ruben, & Simeoni, quia isti maiores erant inter filios Iacob, quo- rum magis certa erat hereditas. Quasi dicat, ita certa erit portio hereditatis Manasse, & Ephraim in heredi- tate mea, sicut hereditas Simeon, & Ruben. Reliqui autem, quos genueris post eos. Ex hoc patet quod illo tpe non habebat Ioseph alios filios, & iam erant anni 26. quibus acceperat vxorem. Quod apparet, quia Ioseph accepit vxorem Aseneth filiam Putipharis immediate post somnium interpretationem in primo anno fertili- tatis, ut colligitur supra 41. cap. deinde vsq; ad descen- sum Iacob in Aegyptum fluxerunt anni noui, quia ipse venit in secundo anno sterilitatis, ut saepe dictum est. De- inde vsq; ad istud tps, in quo bndixit Iacob filios suos, & mortuus est, fluxerunt anni 17. quibus vixit Iacob in Aegypto, ut patet praeced. cap. qui coniuncti faciunt 26. annos; Ioseph autem non legitur alios filios postea genuisse, nec creditur quod alios genuerit, & istud verbu Iacob. Reliqui autem quos genueris post. Non est intel- ligendum dictum fuisse spiritu propheterico quasi innue- retur, quod alios filios geniturus esset, sed exprimit con- ceptum humanu. Et est sensus ego, adopto istos duos filios tuos, qui nunc geniti sunt, ut accipiant partes in hereditate mea. Reliqui autem quos genueris, idest si alios post genueris, tui erunt, idest pertinentes ad te, & accipientes hereditatem tuam, & non inter filios meos, quasi dicat non intelligas quod omnes filios tuos, quotquot genueris, adopto sicut istos duos, quia si alios genueris non adopto eos, nec reputabuntur filij mei, sed filij tui. Et nomine fratrum suorum vocabuntur. Idest isti duo Manasses, & Ephraim accipiet diuersas partes hereditatis, & faciet distinctas tribus, quia alia erit tribus Manasse alia tribus Ephraim. Si tui alios filios genueris isti non facient diuersas tribus, cum non habeant di- uersas sortes hereditatis, sed vocabuntur nomine fratrum suorum,

Ioseph Primogenitus erat ex Rachele.

Aseneth erat vxor Ioseph.

Notandū.

Quare nō capiēt Manasses, & Ephraim diuersas partes hereditatis, & facient distinctas tribus.

Obiectio.

Responso.

Opinio quorundā de nomine ciuitatis Ierusalem.

suorum, idest computabuntur sub tribu Manasse, & Ephraim. In possessionibus suis. Idest possessiones, quas acceperint filij, quos postea genueris, nominabuntur sub alijs tribubus, scilicet possessiones Ephraim, vel Manassetarum. Mihi autem. Hic ponitur secundum, scilicet licet adoptantis exultatio. Omnia superiora, ut praedictum est inducta fuerunt a Iacob, ut persuaderet magis nouiter Ioseph ducere corpus suum in terram Chanaan. Et hoc facit, quia considerauit Iacob, quod licet Ioseph iurasset ducere corpus eius in terram Chanaan, tamen valde graue ei videretur. Primo, quia magno labore, & expensis indigebat, secundo quia Iacob maxime diligebat vxorem suam Rachelem, tamen cum mortua fuisset in terra Chanaan, non valde longe ab Hebron, ubi erat duplex spelunca in agro, quem emerat Abraham, in quo maiores sui sepeliebantur, non duxit eam Iacob in illam speluncam, sed sepeliuit in itinere. Mihi enim. Idest non culpes me de hoc, quod non sepeliuerim matrem tuam Rachelem in sepulchro maiorum meorum, quia ipsa mortua est in tali tpe, in quo non potui eam ducere illuc. Quando veniebam de Mesopotamia. Non videtur, quod quando mortua fuit Rachel veniebat Iacob de Mesopotamia, quia mors Rachelis fuit inter Luzam, scilicet Ierusalem, & Ephrata, idest Bethleem, sicut patet supra 35. cap. Sed antequam veniret Iacob illuc veniens de Mesopotamia habitauerat in Sooth, ut patet supra 33. cap. & edificauit ibi domu, deinde moratus fuit per annos sex, vel septem in agro apud ciuitatem Sichem, ut probauimus. supra 34. cap. Deinde venit in Bethel, ubi mortua est Rachel.

Adoptantis exultatio.

Quest. 1. Videtur incongrue dictum, quod Rachel mortua sit, dum veniret de Mesopotamia.

Dupliciter se excusat Iacob, quod non sepeliuit Rachel in sepulchro patris suorum in Hebron.

mulirent in Seir, ut patet supra 33. cap. Ingredebatur Ephratam. Idest ingrediebatur terminum Ephratae. Non est intelligendum, quod ingredieretur ciuitatem Ephratae, quia non fuit sepulta Rachel in ciuitate Ephratae, sed apud viam antequam accederet ad Ephratam per dimidiam leucam. Sunt enim quatuor miliaria itin- neris inter Bethel, & Ephratam, scilicet Bethleem, quae faciunt duas leucas, & ad dimidiam leucam circa Bethleem, siue Ephratam est sepulchrum Rachelis apud locum, qui dicitur Cabrata, ut patet in libro de Diuisione terrae sanctae. De hoc magis diximus supra 35. cap. Quae alio nomine uocatur Bethleem. Istud nomen impositum fuit postquam impositum fuit aliud, quia Ephrata est primum nomen, deinde ex quodam casu. scilicet ex fertilitate panis in terra illa, vocata fuit Bethleem. i. domus panis. Aliqui autem dicunt, quod istud nomen impositum erat solum a tempore famis, quae accidit cum Elimach vir Noemi propter famem fugiit de Ephrata in terram Moab, & deinde redeunte fertilitate magna copiae frugum fuerunt in terra illa, ideoque Bethleem uocata est. Hoc autem pertinet ad tempus Ruth. Hoc autem falsum est, quia istud nomen Bethleem impositum fuisse tempore Ruth, & Noemi, cum iste mul- to tempore post Moysem fuerint, sequeretur, quod ista lite- ra non fuisset scripta per Moysem, sed per Esdra, vel per aliquem alium, quod praecedent. cap. improbatur. De hoc magis diximus supra 35. cap. Et edificauit sepulchrum. Idest, licet non duxi eam ad sepulchra maiorum meorum, quia non poteram, tamen edificauit ei nobile sepulchrum iuxta viam, ita quod transeuntes viderent, & sciretur ibi sepultam esse Rachelem in sa- tis honorabili loco: Hebraei autem istam literam totam legunt ad excusationem Iacob, ut nos, sed differunt in modo excusandi. Mortua est Rachel in terra Chanaan. Quasi dicat, fili mi Ioseph non intelligas, quod ego non sepeliui Rachelem matrem tuam in Hebron in sepulchris maiorum meorum, quasi fugiens labo- rem viae, quia satis prope erat, & distat Hebron a Ierusalem octo leucis, Bethleem autem duabus leu- cis a Ierusalem, & a contra Hebron, scilicet versus Me- ridiem, ideo est distantia quasi sex leucarum, quae satis modica erat, non hoc ergo me impediuit. Nec etiam me detinuit, vel ab hoc distraxit temporis importu- nitas ad ambulandum, quia conueniens tempus erat, scilicet tempus vernum, in quo homines expedire am- bulare possunt. Impedimentum ergo fuit voluntas Dei. Quia ut volunt Hebraei Iacob cognouit ex diuina reuelatione, quod tempore Nabuchodonosor de- struenda erat Ierusalem, ut patet 4. Regum 25. cap. & quod Nabuzardan princeps exercitus, qui alias voca- tur princeps coquorum, ut patet Baruch, primo cap. duceret captiuum populum in Babylonem, & transi- rent iuxta sepulchrum Rachel, quod est situm iuxta viam, & tunc miraculose ipsa Rachel de sepulchro clamaret ad Deum, quaerens misericordiam super po- pulum captiuatum. Sic patet Hierem. cap. primo, vox in Rama, vel in excelis audita est ploratus, & Iustus Rachelis plorantis filios suos. Ista expositio hebraeo- rum aliquantulum videtur colorata, sed non est solida. Primo quia finis ad quem conuertunt Iudaei ista ex- positionem, non est certus, iste enim clamor Rachelis de sepulchro & inductione captiuorum in Babylo- nem videtur fictus, & error Iudaeorum in hac parte est ex ignorantia situs locorum, quia filij Rachelis di- cuntur filij Benjamin, cum Benjamin fuerit filius Ra- chelis. Si ergo cum filij Benjamin habitent in Ierusalem si tempore captiuitatis Babylonica deberent duci de Ierusalem in Babylonem per sepulchrum Rachelis adhuc videretur posse stare, quia tunc transeuntibus filijs suis, qui erant filij Benjamin, ipsa posset clamare, sed

Situs sepulchri Rachelis.

Opinio hebraeorum.

sed non est sic, quia cum Babylon sit ab aquilone Ieru-
salem, & totius terrae Chanaan, ut patet Iere. primo. c.
scilicet ab aquilone pandetur omne malum, & loqui-
tur manifestissime de Babylonica captivitate, ut sequi-
tur in Ierem. primo. c. cum ducerentur in captivi-
tatem Babylonicam non poterant transire illi, qui mo-
rantur in Ierusalem per sepulchrum Rachelis, quia
sepulchrum illud est venientibus à Ierusalem contra
Bethleem. quod est descendere ad meridiem: illi autem,
qui habitabant in Ierusalem debebant duci in Baby-
lonem contra septentrionem, ergo non poterant tra-
nsire per sepulchrum illud. Illi autem qui habitabant
in Bethleem quando ducerentur in Babylonem tran-
sire debebant per sepulchrum Rachelis, quia illud est
magis ad septentrionem quam Bethleem, sed habi-
tantes in Bethleem non erant filij Benjamin, & per
consequens, nec filij Rachelis, sed erant de tribu Iuda,
ut patet Matth. 3. cap. ubi dicebant Iudaei, quod oportebat
Messiam nasci in Bethleem Iuda. Et idem habet
Michae. 6. cap. Et tu Bethleem Ephrata in milli-
bus Iuda paruula es, &c. Filij ergo Iuda erant, qui tran-
sire debebant per sepulchrum illud, & non filij Benia-
min, nec Rachelis, quia inter Bethleem, & Benjamin
diuiditur terminus sortis Iudae, & Benjamin. Et si di-
cant Iudaei, quod Rachel plorando pro filiis Iudae transe-
ntibus per locum illum, dicebatur plorare pro filiis suis,
quia vicini erant: adhuc hoc non valet, quia eodem
modo, si fuisset sepulchra Rachel in Hebron, ubi sunt se-
pulchra patriarcharum, posset plorare pro filiis Iudae
transeuntibus per ipsum locum, cum Hebron sit in
forte tribus Iuda, ut patet Iosue. 15. cap. Dicendum
ergo quod ista fuit quadam fictio Iudaeorum, qui mouentur
ex ignorantia locorum, quae valde necessaria est in
intellectu sacrae scripturae in tantum, quod vir ille beatis-
simus Hieronymus nunquam ausus fuerit transferre sa-
cram scripturam vertendo de Hebraico in Latinum,
donec omnia loca, de quibus in tota sacra scriptura
mentio sit, quae sint in terra promissionis, vel apud
illam, cum quibusdam peritissimis hebraeorum
deambulauerit, & proprijs oculis fuerit cotem-
platus, ut ipse declarat in prologo quodam super Pa-
ralipso. qui incipit Eusebius. Item applicationes literae,
quas faciunt ad istum finem, non videntur bene situa-
tae, sed quodammodo extorta. Quando primo dicitur,
quod non excusauit se Iacob propter longitudinem viae,
quia distantia à loco illo usque in Hebron, ubi erat sepul-
chra duplex, erat sex leucarum, vel paulo plus. Sed hoc
non bene conuenit, quia licet istud spacium in se mo-
dicum esset, tamen multum erat respectu Iacob, qui
erat tanta familia, & gregibus occupatus. Ad istum quod
dicunt, quod non fuit excusatus temporis mala dispositio-
ne, quia tunc erat tempus verni, in quo congrua est am-
bulatio. Respondetur, quod licet tempus verni sit conueniens ad
ambulandum non ferenti onus, tamen ad portandum mor-
tuum ineptum tempus est maximè, quia tempore il-
lo immediatè fectent corpora mortuorum, & inficiunt
portantes. Item quia non poterat cito ducere, cum in
tempore illo verno oues essent foetae, & aliquae fecun-
dae, & non poterant moueri, nisi lentissime propter
fertum tenentudinem. Satis ergo inferitur ex supe-
rioribus non posse formari illas excusationes, ut Iudei
formant, & sic renenda est prima expositio nostra.
*Videns, scilicet. Iacob. Filios eius. Scilicet Ioseph. Dixit
ad eum, qui sunt isti?* Ex quo inferitur, quod non cogno-
scebat eos Iacob. Sed argues, quomodo ergo Iacob
dedit eis partes in hereditate sua, quos non cognosce-
bat, & illa traditio sortis duplicis fuit ante istam qua-
sitionem factam?

Contradi-
ctio remp-
natur.

Respondetur, quod Iacob bene sciebat, quod Ioseph ha-
bebat duos filios, quos vocabant Manasses, & Ephraim,

sed non cognoscebat eos per visum, ideo quod fuit quo-
modo vocabantur illi, qui astabant ei, vel qui erant.
Sed adhuc quomodo poterat esse, quod Iacob non co-
gnosceret nepotes suos? dicit aliquis forte, quod non vi-
derat eos nunquam Iacob, sed hoc non est verisimile,
quod in tanto tempore non monstrauerit Ioseph filios
suos patri suo Iacob, qui tantum eum diligebat, & la-
taretur in nepotibus valde. Responderi potest, quod
quod Iacob venit ante Pharaonem vidit Manassem, &
Ephraim filios Ioseph, postea vero nunquam vidit il-
los usque ad illud tempus, quia Iacob manebat in ter-
ra Gessen, Manasses autem & Ephraim manebant cum
patre suo Ioseph in curia regis, quae erat extra terram
Gessen, nec cognoscebat eos Iacob, hunc ex illo visu
solo. Primum quia quando vidit eos, erant pueri sex, vel
septem annorum, nunc autem quia inter tempus illud,
& istud fluxerant anni. 17. ut patet praeced. cap. iam isti
erant effecti viri, & mutauerant effigiem priorem, cum
iam barbati essent, & haberes annos. 24. vel 25. Aliter
responderi potest, quod oculi Iacob caligauerant, & licet
videret aliquantulum, tamen modicum erat, & ob-
scure, ita quod non poterat perfecte distinguere quis
esset talis, vel talis, sicut patet de illo caeco, quem Chri-
stus curauit, & primo suscepit visum imperfectum, &
dicebat, quod videbat homines ambulantes, quasi arbo-
res, ut patet Marci. 8. ca. & postea perfecte sanatus est.
Et sic Iacob vidit Ephraim, & Manasse, ut patet, quia
quaesuit, qui sunt isti? Tamen non cognoscebat, qui
erant, quia visus suus obscurus erat, & non poterat per-
fectè distinguere, & patet solutio ista in litera. Quia
cum dictum fuisset, quod quaesuit Iacob, qui sunt isti,
quasi non cognosceret reddendo rationem, quare non
cognosceret dicitur: oculi enim Israel caligauerant
praenimia senectute, & clarè videre non poterat.
Sed tunc argues; quare ergo cognouit Iacob ipsum
Ioseph, & non cognouit Ephraim, & Manassem? Ali-
quis posset respondere, quod Iacob clarè non videbat praenimia
senectute, ideo nec perfecte distinguebat de filio
suo Ioseph, ita quod cognosceret eum per visum, sed
cognouit eum per auditum perfecte distinguendo eum
ab alijs hominibus, & per visum cognoscebat imper-
fectè. Eodem modo dicendum forte videretur de istis
filijs Ioseph, quod licet viderit eos Iacob, quia tamen non
cognoscebat perfecte per visum, nesciuit qui erant, &
quia ipsi non loquebantur, sicut Ioseph pater eorum,
non potuit eos in voce cognoscere, sicut cognouit
Ioseph. Sed hoc non potest stare, quia litera innuit, quod
Iacob utroque visu cognouerit, & non solo auditu,
ut patet infra cum dicitur ex uerbis Iacob ad Ioseph.
Non sum fraudatus aspectu tuo, insuper ostendit mihi
Dominus semen tuum. Ecce enim quomodo dicit
se uidisse Ioseph, & semen eius, quod non potest intel-
ligi de imperfecta cognitione, sed inquam aliquis distin-
guere non potest, sed de perfecta, sed inquam res uidet,
& cognoscitur, quae sit res, quae videtur. Nam alijs non
posset gaudere Iacob videndo Ioseph, & filios eius, si
illa visio ita imperfectè videret, ut cognoscere non pos-
set, qui erant illi, non esset tunc maior delectatio, quam
si ipse caecus esset, & adducerentur coram eo filij sui,
& nepotes. Sed litera vult, quod Iacob fuerit multum ga-
uissus in hac visione, & se assecutum esse quod deside-
rabat, cum dicitur non sum fraudatus aspectu tuo.
Defraudari dicitur, quando aliquis expectabat aliquid,
& non assequitur istud, Iacob autem non fuit defrau-
datus aspectu Ioseph, ergo vidit Ioseph, & ante deside-
rabat eum videre. Istud desiderium refertur ad tempus,
quo Iacob desijt videre Ioseph quando venditus est,
& ante consolabatur in visione eius, sed Ioseph vendi-
tus fuit anno. 16. vitae suae, ut patet supra 37. ca. & nunc
erat annorum, 36. vel 37. & sic transierat ab illo tempore

Responso
aliquorū
ad obie-
ctionem.

Defrauda-
ri quid.

pore usque nunc anni 40. nam in anno. 107. vitae Iac-
cob fuit venditus Ioseph, patet, quia quando Ioseph
natus est, erat Iacob. 91. annorum, ut probauimus su-
pra 29. cap. & alibi addendo ergo ad istos annos. 16. vi-
tae Ioseph, quos agebat, quando venditus est, ut patet
sup. 37. c. erit anni. 107. vitae Iacob, nunc autem erat Iacob
annorum. 147. ut patet hic in litera, à quibus dematur.
117. manebunt. 40. tot ergo anni fluxerant, ex quo ven-
ditus fuerat Ioseph, & desiderabat eum videre Iacob,
sed in anno. 117. non esset caligans oculis Iacob, sicut
nunc caligabat, quia non erat magna senectus pro il-
lo tempore, & sic desiderium eius erat videre Ioseph,
sicut videbat illo tempore, quod venditus est, & tunc vi-
debat clarè. Nunc autem dicit se non esse fraudatum desi-
derio aspectus eius, ergo vidit eum taliter, ut posset co-
gnosceret esse Ioseph, & non solum de ipso, sed etiam
de filiis eius Manasse, & Ephraim, quia utraque visio
nem comparat hic, dicens: Non sum fraudatus aspe-
ctu tuo, insuper ostendit mihi Dominus semen tuum,
vidit ergo Iacob omnes hos eo modo, quo posset ag-
noscere. Aliter ergo dicendum est, scilicet, quod
Ioseph cognoscebat clarè à Iacob, filij autem eius,
licet viderentur à Iacob non tamen cognoscebantur
clarè: ratio diuersitatis est, quia Ioseph erat coniun-
ctus Iacob, filij autem sui non erant coniuncti. Et li-
cèt visus Iacob caligaret praenimia senectute, ita quod cla-
rè distinguere non posset, cum tamen aliqui coniun-
gebantur ei, distinguebat cognoscens quis esset, Ioseph
autem coniunctus erat patri suo Iacob, ideo co-
gnoscebat eum, Ephraim autem, & Manasse erant val-
de curialiter instructi, ideo pro magna reuerentia non
appropinquabant Iacob, sed aliquantulum distantes erant,
& sic licet videret eos Iacob, non distinguebat perfe-
ctè qui essent, & adhuc quaerebat, qui essent. Ista re-
sponso innuitur clarè ex litera, cum dicitur, Qui sunt
isti? Et cum Ioseph respondisset: Filij mei sunt, quos
dedit mihi Dñs in hoc loco, dixit Iacob: *Adduc eos ad
me.* Si tamen ipsi essent apud eum non diceret adduc
eos ad me. Etiam patet, quia dicitur postea applicitof-
que deoscularatus, & circumplexus dixit. Non sum frau-
datus aspectu tuo, insuper ostendit mihi Dominus semen
tuum: Hoc dixit postquam appliciti sunt ad eum,
quia tunc clarè vidit eos, & antea non dicebat, quia vi-
sio illa, secundum quam non distinguebat, nihil pro-
derat, & pro nulla reputabatur. *Filij mei sunt.* Quos
ipse adducebat, ut benediceret eos Iacob. *Quos dedit
mihi Dominus.* Recte dixit, quia non est in potestate
viri habere filios, sed cui Deus voluerit illos dat, dispo-
nendo naturales causas secundum quas gignuntur.
Nec putet aliquis, quod ideo aliquis gignat, quia in
cocundo potens est, cum aliquis in primo concubitu
conceptionem operatus fuerit. Alij autem potentis-
simi in materia feminali multiplicatis coitibus gigne-
re nunquam valuerunt. Et haec est ratio, quare viri,
vel foeminae filios à Deo petant, quod non facerent si
purè in eorum potentia esset gignere, vel non gigne-
re. *In hoc loco.* Id est in hac terra, scilicet in terra Aegy-
pti, quia non genuit Ioseph istos duos filios in illo lo-
co terrae Gessen, in quo tunc manebat Iacob, sed ge-
nuit eos in alijs locis interioribus Aegypti, cum in il-
lis locis nunquam habitauerit, quia erant ad extremita-
tem Aegypti. *Adduc inquit eos ad me.* Scilicet Iac-
cob inquit, id est dixit adduc eos ad me, id est applica
ad me, quia iam adducti erant cum starent in praesen-
tia Iacob, & ipse videret eos, sed dixit, quod adduceret
eos, id est applicaretur, quia volebat benedice-
re eos, ad benedictionem autem requiritur manuum
impositio, ut infra patet. *Vt benedicam illis.* Annun-
ciando illis bona à Deo parata sibi, vel orando super
eos, ut bona eis euenirent. *Oculi enim Israel.* Id est Iac-

Responso
Doctōris.

Quare ho-
mines &
foeminae a
Deo filios
petunt.

Caligauerant. Ista est causa quare non cognouit
benè nepotes suos, possumus aliam causam supra assi-
gnatam reddere. Et dicitur etiam hoc, quia ex eo,
quod Iacob non clarè videbat, fecit applicari ad se
nepotes suos, ut illos contemplari posset. *Præ nimia
senectute.* Non erat nimia senectus respectu patrum
suorum, qui pluribus annis vixerant, sed quantum
ad ipsum magna senectus erat, quia multis laboribus
fractus erat, nec vocatur senectus solum diuturnitas
vitae, sed proprius senectus dicitur status hominum,
in quo vires totius corporis deficiunt, & perfectus vi-
sus organorum, siue iste status serò homini adueniat,
siue citò non refert, quia utroque modo senex voca-
bitur. Sic enim aliqui conqueruntur senectutem eis
ante tempora accidisse. Sic enim ait Boetius de con-
sola. libro primo, Metro primo: conquerens ex curis,
& fletu senectam intempestiuam venisse.

*Venit enim properata malis inopina senectus.
Et dolor etatem iussit inesse suam.
Intempestiuū funduntur vertice cani.
Et creuit effeto corpore laxa cutis.*

Erat ergo nimia senectus Iacob, quia vires multum
in eo defecerant cum se apodiare non posset, & dese-
cerat perfecta operatio organorum, cum iam videre
non posset. *Et clarè videre non poterat.* Videbat enim
aliquid Iacob, sed modicum, & non bene distinguebat
per visum. Et in hoc simulabatur patri suo Isaac cu-
ius oculi caligauerant praenimia senectute, & doloribus, sed
magis videbat Iacob, quia Isaac penitus nihil videbat,
ut patet supra 27. cap. & quia quando venit ad eum Iac-
cob ad furripiendum benedictionem, non probauit
eum Isaac per visum, sed per tactum. *Applicitosque
ad se deoscularans.* Id est quod Iacob dixerat, ut applica-
ret ad eum filios. Postquam autem Iacob sensit esse
applicitos ad se, osculatus fuit eos. *Et circumplexus.*
Id est amplectens illos. *Dixit ad filium.* Id est ad Ioseph.
Licet oscularetur, & amplexaretur nepotes, & tamen
locutionem suam dirigebat ad filium, scilicet ad Ioseph,
cum propter eum ista faceret. *Non sum frau-
datus conspectu tuo.* Fraudari aliquis dicitur quando
aliquid desiderat, quod nunquam habere potest, quia
autem Iacob desiderauerat valde videre Ioseph, & vi-
dit eum, non fuit fraudatus isto desiderio. *Insuper
ostendit mihi Dominus semen tuum.* Quasi dicat Deus te-
cit mihi plura bona, quam ego petebam, quia ego so-
lum petebam, ut viderem vultum tuum, & hunc vi-
di, Deus autem insuper ostendit mihi semen tuum,
id est filios tuos, licet ego non tantum ab eo petiuis-
sem. *Cumque tulisset eos Ioseph.* Id est Ephraim, & Ma-
nasse. *De gremio patris sui.* Scilicet Iacob. Et hoc
erat, quia cum Iacob iaceret in lecto, & in aduentu Ioseph
erexisset se in lecto, & duo nepotes eius accessis-
sent ad osculandum eum, & amplexandum, oportet
bar eos inclinari super gremium eius, id est super cru-
ra eius extenta in lecto vel pendentia à lecto, ut patet
sequenti cap. & hoc patet in litera Hebraica ubi dicitur.
Cumque tulisset eos Ioseph de inter crura patris sui.
Quia crura pedebant in anteriori parte lecti, per quam
accedebant nepotes sui ad osculandum eum, & sic
dicebantur esse inter crura eius. *Adorauit pronus in
terra.* Scilicet, quod Ioseph adorauit. Et ista erat
quedam dispositio ad benedictionem: volebat enim
Ioseph, quod pater suus benediceret filios suos, &
ut induceret eum ad hoc, inclinavit se coram eo us-
que in terram in signum magna reuerentiae. *Et po-
suit Ephraim ad dexteram suam.* Id est Ioseph posuit
Ephraim ad dexteram suam. *Id est ad sinistram Israel.* Id est
Iacob: erat enim ex opposito Iacob, & Ioseph se mu-
tuo respicientes, & dextera Ioseph erat contra sini-
stram Iacob, & e contra: ita illi qui erant in medio
isto.

Senectus
proprie
quid.

Fraudari
quid.

Causa ordinis nepoti Jacob.

istorum habebant istum respectum, quod ille, qui erat ad dexteram Ioseph erat ad sinistram Jacob, & conuersio, ut patet respicienti. Manassen vero in sinistra sua. Idest in dextera patris e conuersio iste ponebatur, Causa autem istius ordinis erat, quia ille, qui ponebatur ad dexteram benedicens, ponebatur, ut dignior, & debebat benedicens maiores benedictiones ei impreca- ri. Cum ergo Manasses esset primogenitus Ioseph prapofuit eum, ut maiorem benedictionem reciperet. Applicuitque ambos ad eum. Idest postquam sic ordinauit eos, applicuit ad patrem suum, ut benediceret eis. Qui extendens manum dexteram. Benedictio enim per manus impositionem datur, ut benedicens imponat manum super caput eius, cui benedicit, & continetur benedictio in duobus, scilicet in manu impositione, & verborum prolatione, & ex hoc inoleuit in ecclesia, ut omnes benedicientes, vel absoluentes manum imponant, quia manus impositio potestatem designat in subiectum. Super caput Ephraim iunioris fratris. Idest, qui erat iunior inter duos fratres.

Manus impositio potestatem designat in subiectum.

Sinistram super caput Manasse. Non tenuit Jacob ordinem, quem volebat Ioseph, scilicet, ut poneret manum dexteram super Manassem, quia erat primogenitus, & manum sinistram super Ephraim, qui minor erat. Causa autem infra subditur. Commutans manus. Idest superponens vnam alteri transuersaliter in modum crucis. Sic enim necesse erat, quia cum Ioseph vellet, quod imponeretur manus dextera super Manassen, & sinistra super Ephraim, sic disposuisset eos Iacob volens imponere manum dexteram super Ephraim, necesse erat, ut manus mutaret. Benedixitque filio suo Ioseph. Licet dicatur hic, quod Iacob benedixit Ioseph, tamen forma benedictionis non consonat, sed profertur solum super pueros. Respondetur, quod licet pueri benedicantur secundum ista verba: tamen benedictur in filiis, cum esse patris conferuerit in filiis. Etiam quia filij benedicuntur propter patrem. Deus in cuius conspectu. Ista est forma benedictionis, quae causatur per inuocationem Dei, cum benedictio humana nihil conferat, sed solum prece tur aliquid a Deo conferri. Sic patet Numeri 6. cap. ubi dicitur inuocabant nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eos. In cuius conspectu ambulauerunt patres mei. Idest cui seruiuerunt patres mei. Ambulare enim in conspectu alicuius est ad voluntatem eius cuncta facere. Et sic dixit Deus Abraham supra 17. cap. Ego Deus omnipotens ambula coram me, & esto perfectus. Ponit ista verba, in quibus allegat merita patrum suorum, ut Deus pro merito illorum faceret ea, quae Iacob rogabat. Et licet Iacob esset vir iustus, & in merito suo Deus ista faceret, tamen in meritis patrum suorum petebat ista fieri, quia non suspicabatur se aliquid mereri coram Deo, ista est enim vere humilitatis conditio, ut cum defectus suos diligentissime attenderit, profectus suos nunquam respiciat, sed magis se miserum, & inutilem timeat, & iudicet; ut ait Gregorius. Bonarum mentium est ibi culpam timere, ubi culpa minimè reperitur, ut patet extra de obseruatione ieiuniorum, cap. consilium. Et hoc diligentissime admonet Saluator noster. Luc. 17. cap. ubi ait. Sed vos cum omnia, quae praecepta sunt vobis feceritis, dicite, quia serui inutiles sumus. Vnde sic est ordo in merendo, ut nunc Iacob, qui nihil se valere putabat, sed omnia patrum meritis ascribebat, suis meritis ea, quae petebat, inueniret. Et si rursus sicuti merebatur, ita se indicaret mereri, ut illius meritis alij adiuuari deberent, iam efficeretur, ut nihil mereretur, quo se vel alios inuare valeret. Abraham, & Isaac. Alij priores fuerunt patres Iacob, ut Thare, & Nachor, & alij de quibus supra 1. cap. Sed nullum horum nomi-

Forma benedictionis.

Quid in alicuius conspectu ambulare.

nat. Causa est, quia promissio bonorum futurorum, scilicet vitae aeternae, & Messiae venturi, & terrae Chanaan istis solis facta est. Item quia istos solos Deus specialiter dilexit, & his solis locutus est. Item quia in his solis primo incepit vocari populus Dei. Deus qui passit me ab adolescentia mea. Idest Deus, qui dedit mihi bona temporalia ad vitae sustentationem, det etiam eis bona ad vitae transitum. Hoc autem precatus fuit Iacob Deum supra 28. cap. quando dormiuit in Bethel pergens in Mesopotamiam, scilicet. Si dederis mihi panem ad comedendum, & vestes ad induendum, erit mihi dominus in Deum. Et Angelus, qui eripuit me. Iacob multa mala passus fuerat, & in multa pericula inciderat, sed Deus eripuit eum ex omnibus, ut patet supra 28. cap. Ero custos tuus quocunque perrexeris: nec dimittam te, donec compleuero omnia, quae dixi. Et hoc faciebat Deus per Angelum suum, qui minister erat voluntatis Dei, ut patet ad Hebraeos primo cap. & iste Angelus apparuit Iacob demonstrans quomodo se haberet contra Laban in decorticatione virgarum, ut patet supra 31. cap. cum dicitur: postquam enim conceptus ouium tempus aduenerat, leuauit oculos meos, & uidi in somnijs ascendentes maria super foeminas varios, & maculosos, & diuersorum colorum, dixitque Angelus Domini ad me, Iacob, & ego respondi adsum. Qui ait leua oculos tuos, & vide uniuersos masculos ascendentes super foeminas varios resperfos: atque maculosos, uidi enim omnia, quae fecit tibi Laban. Angelus etiam liberauit hunc de manu Esau, quando uenit ad confortandum eum, & iustatus fuit cum eo, in quo eum maximè consolatus est ut patet supra 32. cap. Angelus etiam liberauit eum de manu Laban, quando persequebatur eum in uia, ut comprehenderet eum & acciperet omnia bona eius: Angelus tamen apparuit exterruit eum, ne auderet saltem durum uerbum contra Iacob proferre: ut patet supra 31. cap. De cunctis malis. Idest de omnibus periculis, quae mihi acciderunt. Iste erat Angelus datus in custodiam Iacob, qui eum diligentissimè mandato Dei ab omni malo custodiebat. Et licet aliquando dicatur in textu, quod Deus apparebat ei, vel Deus eripiebat eum: intelligitur de Angelo, quia Deus non operatur ista inferiora immediate, sed mediante Angelo, maximè quantum ad actus humanos, cum Angeli sint administratores spiritus in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis; ut patet ad Hebraeos 1. cap. Sacra tamen scriptura maximè in ueteri testamento Angelos nomine Dei uocat, ut patet in hoc lib. & in Exodo, & in alijs. In nouo autem testamento non uocatur nomine Dei, sed Angeli solum. Et causa est, quia in ueteri testamento apparebant Angeli, ut Domini generis humani exhibentes quandam diuinum apparatus, & permittebant se adorari: ut patet Iudi. 13. ca. de Angelo, qui apparuit Mami patri Samson. In nouo autem testamento non demonstrant se, ut Domini nec maiores homine: nec permittunt se adorari, ut patet Apocalip. 19. & 22. cap. ubi beatus Ioannes uoluit adorare Angelum, qui ei ista mysteria demonstrabat humiliando se coram: Angelus tamen non permisit, dicens: Caue ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Ratio radicalis huius est; quia in ueteri testamento nullus homo sublimatus erat ad aequalitatem Angelorum, cum nullus homo staret in Paradiso. In nouo autem testamento Christus uerus Deus, & homo naturam nostram exaltauit super choros Angelorum ad dexteram Dei in tantum, quod ipsi angeli desiderant respicere in faciem ipsius humanitatis Christi. Sic enim ait beatus Petrus prima Canonica. cap. primo, scilicet in quem desiderant Angeli prospicere. Nunc ergo non sunt Angeli maio-

res nobis, sed ipsi nobiscum sunt serui illius Christi hominis; quod significauit Angelus loquens beato Ioanni dicens Apoc. 19. Caue ne feceris, id est non me adores, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, id est non sum ego Dominus tuus, quem adorare, vel cui genuflectere debeas, sed conseruus tuus sum, id est ego tecum seruus sum illius Christi, qui ueram humanitatem assumpsit. Fit tamen in hoc magna differentia in ueteri testamento, quia aliquando Angeli nominabant se Dei nomine, dicendo. Ego sum Deus, vel quia scriptura dicit, apparuit, siue loquutus fuit Deus. Aliquando uocantur Angeli, ut patet in alijs locis. Radix autem huius, scilicet, quod aliquando nomine Dei, aliquando nomine Angelorum nominantur, declarabitur Exo. 19. ca. Est ergo hic sensus: Deus meus, & Angelus, qui est custos meus ab omni malo me custodiens benedicat istis pueris, scilicet, ut sicut Deus bona multa mihi dedit, ipsis quoque bona tribuat. Et Angelus, qui fuit custos meus ipse custodiat eos. Aliqui autem multum superficialiter sacra scripturam attendentes, qui omnia ad Christum referre deordinate ualde cupiunt quasi Homero centonas, & uigiliocentonas per delicta uaria compingentes conantur asserere Iacob intellexisse istam litteram de Messia, scilicet, quod non intellexerit hic de aliquo Angelo, qui est substantia spiritalis creata, sed de Angelo magni consilij, qui est Messias. Fundamentum suum est, quia dicitur, Angelus, qui eripuit me de cunctis malis. Dicunt enim, quod nullus Angelus est, qui eripere possit ab omnibus malis, quia hoc est potentiae infinitae.

Peccatum est pessimum malorum omnium.

Item quia dicitur Marci 2. cap. quod nullus peccata dimittere potest, nisi solus Deus, sed peccatum malum est, immo omnium malorum pessimum, quia eriam minimum peccatorum est secundum suam speciem peius omni poena, etiam poena Gehenae. Ratio est, quia malum dicitur per deuotionem a bono. Quanto ergo magis deuatur a bono maius malum est, sed quilibet culpa distrahit a Deo, qui est uerum bonum cum diuinam maiestatem offendat, nulla autem poena secundum se distrahit a Deo, quia cum aliquo patienter acerbissimam poenarum, si nihil aliud obstat, potest stare gratia gratum faciens, scilicet diuina acceptatio, immo ualde magna gratia, ergo maius malum est culpa quantumcunque parua, quam poena quantumcunque magna, ergo a malo quod culpa est, nullus Angelus eripere potuit: ergo ille, qui eripuit non fuit Angelus, sed uerus Deus, scilicet Messias.

Ad hoc responderi potest, quod iste fuit purus Angelus, qui datus fuerat in custodiam Iacob, & quando arguitur, quod nullus Angelus potest eripere ab omnibus malis, dico uerum esse, sed hic non dicitur ab omnibus malis, dico uerum esse, sed hic non dicitur ab omnibus malis poena Angelus eripere potest, cum sit minister Dei, etiam quilibet Angelus in sua naturali uirtute tantum est potens, quod fortitudo sua excedet robur omnium hominum congregatorum. Sed adhuc non uidetur hoc conuenienter dictum, scilicet, quod aliquis Angelus possit eripere ab omnibus malis poena sine periculis, quia adhuc tanta malorum extentio maiorem potentiam quam angelicam requirit.

Respondetur, quod nullus Angelus potest eripere simpliciter ab omnibus periculis, sed potest eripere unum hominem ab omnibus malis, patet ratio diuersitatis, quia pericula sunt simul ubique terrarum: alia enim pericula sunt in India, alia in Aethyopia, alia in Hispania. Virtus autem Angeli non se potest simul extendere ad tantum locum, vel tam grandia spacia, ideo si aliquis eripere deberet ab omnibus periculis simul hic, & in oriente, ille Angelus excederet

si tamen omnia pericula, & malum inferentia, quae sunt, concurrerent in unum locum, & ad unam causam, poterit Angelus expellere illa, cum uirtus sua unita sit maior, quam uirtus aliorum unita. Cum ergo vnus Angelus potest uni homini semper assistere, potest eum ab omni periculo euertere. Cum ergo Iacob dixit Angelum, qui eripuit me de cunctis malis, id est periculis, ad se solum retulit, scilicet, quod eum solum eripuisset, & non alios homines, quod satis facile est cuilibet Angelo, etiam minimo omnium in uirtute, uel robore. Benedicat istis pueris. Scilicet, quod Deus eos benedicat bona conferendo, & Angelus benedicat eis a malo eos eripiendo. Et inuocetur super eos nomen meum. Idest rogo Deum, quod faciat eos uocari nomine meo, scilicet, quod uocentur de Iacob, & sint duo capita tribuum inter filios Iacob. Et nomina patrum meorum Abraham, & Isaac. Idest etiam rogo, quod inuocentur super eos nomina patrum meorum, scilicet, ut dicantur filij Abraham, & filij Isaac, hoc autem dicit, quia promissio fuit facta istis: ideo si isti capere debebant partes illius hereditatis necesse erat, ut uocarentur ex nomine istorum trium Patriarcharum, quibus ex promissione ista hereditas debebatur. Et crescant in multitudine super terram. Quantum ad proles numerositatem. In Hebraeo ponitur hic quoddam uerbum, quod signat multiplicari, ut pisces. In Latino autem non est, aliquid uerbum potens exprimeret significatum illius. Et ponitur illud uerbum ad exprimendum numerosam multitudinem, quia pisces magis multiplicantur, & in maiori numero sunt, quam aliquid genus animalium. Videns autem Ioseph, quod posuisset pater suus dexteram super Ephraim. Quod erat contra tuam uoluntatem, cum Manasses esset primogenitus, & uellet eum maioribus benedictionibus honorari. Grauius accepit. Idest displicuit ei, quia uidebatur esse contra ordinem rectitudinis. Apprehensam patris manum leuare conatus. Idest apprehendit manum dexteram patris, quam posuerat super Ephraim, & conatus fuit transferre ad Manassem. Non ita conuenit pater. Idest non est iustum quod agis, scilicet ut ponas manum dexteram super minorem. Dicebat autem Ioseph hoc putans, quod Iacob ageret hoc ex errore non cognoscens, quis esset primogenitus. Sciebat tamen, ut infra patet, sed Ioseph ignorabat euentum futurum de futura multiplicatione, aut gloria puerorum, licet Propheta esset, & multa ei a Deo reuelarentur, ut patet supra 40. & 41. cap. Deus tamen interdum reuelat uiri prophetae, quae alteri non reuelat, uel non dat continuum spiritum prophetiae. Sic patet 4. Reg. cap. 4. de muliere, quae uenit ad Eliseum, ut suscitaret filium eius cumque procubisset ad pedes eius, & Gezi niteretur eam leuare, dixit Eliseus, dimitte eam, quia anima eius in amaritudine est, & Dominus celauit a me, & non idicauit mihi. Sic patet 2. Reg. 7. c. de Nathan Propheta, & 4. Reg. cap. 3. de Eliseo propheta. Quia hic est primogenitus. Demonstrauit nunc ei Manassem, & non mirabatur Ioseph, quod pater eius non cognosceret, quis esset primogenitus: quia forte vnus non uidebatur maior altero in aetate, cum non excederet nisi forte vno anno, quod tempus in iuueni 24. uel 25. annorum quales erant isti duo, ut supra declarauimus, nullam differentiam facit apparentiam, uel forte quia Iacob non clare uidebat: ut dicitur supra, quia caligauerat praenimia senectute, nec posset bene distinguere in figura. Pone dexteram tuam super caput eius. Quando Ioseph conatus fuit leuare manum dexteram Iacob de capite Ephraim, & ponere super caput Manasse, tunc Iacob intelligens errorem Ioseph, scilicet, quod hoc faciebat, quia non cognouerat dispositionem de futuro statu puerorum, praesentit grauius

grauiter manum, ita quod non potuit eam leuiter eleuare Ioseph, qui volens facere contra voluntatem patris, incenit verbis admonere, vt ipse hoc faceret, dicens. *Non ita conuenit pater.* Ad quod Iacob renuens, ait. *Scio filii scio.* Idest non putes me facere hoc ex errore, quia bene scio, quod ipse est primogenitus. *Et iste quidem.* Idest Manasse. *Erit in populos.* Idest nascentur de eo populi multi, quia nati de eo multas ciuitates, & oppida replebunt. Vel melius. *Erit in populos.* Idest diuisus in duos populos, quia speciale fuit in tribu Manasse, quantum ad alias tribus, quia cuiuslibet tribui dabatur tota hereditas simul, & continua, vt patet in diuisione facta Iosue 15. & 18. & 19. cap. Tribus autem Manasse diuisa fuit in duas partes, & dimidia pars accepit possessionem ultra Iordanem, scilicet in regno Og Regis Basan, & Schon Regis Elibon duorum regum Amorrhæorum, & cecidit eis in partem terra Basan, & dimidia pars montis Galaad, vt patet Numeri 32. & Deuteronomi 3. cap. Alia autem medietas tribus Manasse accepit sortem circa Iordanem apud fratrem suum Ephraim, vt patet Iosue 16. & 17. cap. *Et multiplicabitur.* Idest non solum diuidetur in duos populos, sed etiam quilibet populus illorum multiplicabitur in gentes multas. *Sed frater eius iunior.* Scilicet Ephraim. *Maiores illo erit.* In honore, & dignitate. Hoc patet quia Iosue, qui introduxit populum Israel in terram promissionis, fuit de tribu Ephraim, vt patet Numeri 13. cap. vbi vocatur Osee, sed idem nomen est. Patet etiam Iosue 24. cap. Fuit autem Iosue gloriosior, & beator inter omnes duces, & reges Hebræorum, nec fuit quisquam tam fortunatus, quod ad magnam gloriam tribus Ephraim redundabat. Item quia de tribu Ephraim surrexerunt reges, qui regnarent super regnum Israel, quorum primus fuit Ieroboam de stirpe Ephraim, vt patet 3. Regum cap. 11. *Et semen eius crescit in gentes.* Licet tribus Ephraim non fuerit diuisa in duas partes, quemadmodum tribus Manasse, maioris tamen multitudinis fuit, & hoc notatur cum dicitur. *Et semen eius crescit in gentes.* Faciens differentiam inter gentes, & populum, quia populi vocantur congregatio- nes urbanae, vel oppidanae, ita quod qualibet ciuitas, vel quodlibet oppidum facit populum. Gens autem vocatur quadam multitudo specialis vnius provinciae, vel terræ, & continet multa loca. *Benedixitque eis in illo tempore.* Idest, tunc impositis manibus. Forma autem benedictionis est, quæ sequitur, licet supra partem benedictionis posuerit. *In te benedicetur.* Istud pronomen, te, demonstrat Ioseph, & licet filios benedicere velit patrem tamen, scilicet ipsum Ioseph benedicit, quia bonum patris derivatur in filios, & bonum filiorum redundat in gloriam patris. Sic enim inuicem sua bona commutant, propter connexionem gignentis, & geniti, quæ vult redire in identitatem numeralem, cum aliquandiu gignens, & genitum secundum partem fuerint idem numero, quâdo scilicet pars materialis, ex qua genitus constat, non erat decisa a gignente, sed erat idem realiter cum eo. Sic patet supra in benedictionis principio, cum velle Iacob benedicere filiis Ioseph, dicitur in textu, benedixitque filio suo Ioseph, & deinde sequitur Deus, in cuius conspectu ambulauerunt patres mei, &c. benedicat pueris istis. Est autem sensus. *In te benedicetur Israel.* O Ioseph in te benedicetur Israel, idest, in semine tuo. *Israel.* Idest, Iacob. Et sic vult dicere, ego benedicar in te, idest in semine tuo. Et patet per id quod subditur, *Faciat tibi Dominus sicut Ephraim, & Manasse.* Scilicet, quod quilibet volebat alteri imprecari bonum, dicebat faciat tibi Deus tantum bonum quantum fecit Manasse, & Ephraim, Et in ista benedictio-

ne benedicatur Iacob, i. recipiat bonum, vel gloriam, scilicet quod tantum bonum euenisset nepotibus suis, vt in nomine suo benedicerentur gentes, vel alij homines de Iudæis inter se. *Atque dicitur.* Scilicet inter homines volentes sibi ipsis, i. vni alteri bona imprecari, vel benedicere, ita quod istud, quod sequitur esset forma benedicendi. *Faciat tibi Deus, sicut Ephraim, & Manasse.* In hoc notatur, quod multa bona temporalia Deus istis dedit, quia homines quando imprecantur alijs bona siue ex affectu, siue sine affectu imprecantur maxima bona, quia nihil magis constat bona magna imprecari quam parua. Deus autem in concedendo quid agat, viderit. Cum ergo in omnibus istorum specialiter fieret benedictio, & bonorum imprecatio, necesse est, quod his magna bona valde concessa sint. *Constituitque Ephraim ante Manasse.* Potest dupliciter intelligi vno modo, quod quilibet benedicere hos iuuenes posuit Ephraim ante Manasse applicando magis ad se Ephraim, & retro eum quasi ponendo Manasse. Alio autem modo, & verius, & consonantius literæ intelligitur, quod Iacob constituit Ephraim ante Manasse, i. dicitur prapositionem secundum dignitatem dans ei maiorem auctoritatem in constitutendis, & eligendis principibus, & figendis, & locandis, vel mutandis castris alijsque, in quibus præminentia aliqua potest inueniri. Et patet hoc, quia quando mouebantur filij Israel per desertum, distinguiebantur in quatuor turmas sub quatuor vexillis, ut patet Numeri 2. cap. de quibus vnus erat vexillum filiorum Ephraim, sub quo castrametabantur filij Manasse, & tribus Benjamin. *Et ait ad Ioseph.* Hic ponitur secundum principale, scilicet Ioseph specialis præmiatio, fuit autem specialiter præmiatus in parte hereditatis apud Sichem, quam emerat a rege Hemor, vt patet supra 33. & Iosue. 24. Ratio autem huius erat, quia Iacob licet omnes filios diligeret, a nullo tamen, nec ab omnibus simul sumptis tanta beneficia, & honorem recepit quanta a Ioseph, ideo tenebatur ei plura dare quam alijs, quia præter hoc, quod filius erat, benefactor magnus fuerat, nō tamen potuit egparare Iacob magnitudinē beneficij absolute in se, nec hoc dedit tanquam illi satisfacies, sed ad solā memoriam specialem tribuit. Ex alia tamen parte etiam nihil dando satisfecerat, quia quantacunque bona filius faceret patri, non potest æquiparari bono recepto a patre cum esse recepit. Sic enim ait Philoſophus. *9. Ethic. dijs & parentibus aequalia retribuere non possumus.* *En ego morior.* Idest vide, quod ego nunc moriar coram te. *Et erit Deus vobiscum.* Nunc loquitur ad omnes filios suos, qui videntur tunc interfuisse, dicebat enim vt quando pater dabat specialiter aliqui vni filiorum, alij viderent, ne postea in diuisione hereditatis, iurgia sequerentur. Et si dicitur contra, quia in principio sequentis cap. dicitur vocauit autem Iacob filios suos, ergo ante non erant ibi. Respondere potest, quod ibi erant, sed aliquantulum distabant a Iacob quando ista dicebat, postea autem quando eos specialiter benedicere, aut maledicere uoluit, fecit, prius accedere, & hoc fuit vocare eos. Vel potest teneri oppositum, quod non fuerint ibi, & quando dicitur hic. *Erit vobiscum Deus.* Dico, quod loquebatur ad Ioseph, & alios filios suos absentes tanquam ad præſentes. Sic enim consueuimus aliquando loqui vni homini de aliqua communitate in plurali tanquam loquamur omnibus de illa communitate propter connexionem in aliquo vno, vel quia idem bonum, vel malum omnibus illis euenire debet. *Erit Deus vobiscum.* Multiplicando vos, licet in isto tempore multum tribulamini. *Vel erit Deus vobiscum.* Liberando vos de manu gentis quæ vos in posterum afflictaura est. *Et reducet vos ad terram patrum ueſtrorum.* Idest ad terram Chanaan, quæ

Cōstituitque Ephraim ante Manasse dupliciter exponitur.

Præcipui præmium Ioseph.

Quæst. 2. Quomodo accepit partem agri gladio, & arcu si ea emerat?

Responsio Doctoris.

Opinio Nicolai.

quæ promissa fuit patribus ueſtris, & in qua habitauerunt patres ueſtri. *Do tibi partem vnâ.* Non dabat istam partem Ioseph, sed postens suis, quia sciebat, quod Ioseph non iret ad possidendum eam, quia in Aegypto moriturus erat, filij autem sui possederunt eam. Sic patet Iosue 24. cap. vbi dicitur, quod in illa parte agri sepulta sunt ossa Ioseph, & data fuit in hereditatem posteris. *Extra fratres suos.* Idest præter partes, quas suscipere debent filij tui diuidendo cum fratribus tuis, ego do tibi specialiter hoc, & in hoc faciebat conditionem eius meliorem, & satis patebat, tam in hoc, quia Ioseph patrem suum, & fratres pauperat tempore famis, & promiserat eum portare ad sepulchra maiorum suorum in terram Chanaan, quod multis expensis indigebat. Sic hodie in testamentis obseruatur, quod pater dare potest maiorem partem vni filio quam alteri specialiter si ab eo beneficia recepit specialia. *Quam tuli de manu Amorrhæi.* Idest de potestate Regis Amorrhæi, scilicet Hemor. Iste Hemor non erat Amorrhæus, vt hic dicitur, sed erat Heuæus, vt patet supra 34. vocatur tamen Amorrhæus nomine generali. Sicut enim omnes isti populi interdum vocantur Chanaan generaliter nomine, vt patet supra 24. cap. cum fecit inuare seruo suo Eliezer, quod non acciperet pro filio suo vxorē de filiabus Chananæorum, & tamen per hoc non dabat ei licentiam accipiendi vxorē de Gergeis, vel Perezis. Sed mādabat ire in Mesopotamiam. Sic vocatur interdum isti populi omnes Amorrhæi propter dignitatem Amorrhæorum, qui fortissimi erant inter omnes septem populos terræ Chanaan. *In gladio, & arcu meo.* Sed dices quomodo potest ista litera stare, scilicet, quod Iacob in gladio, & arcu acceperit partem agri ab Hemor Rege Sichem, cum dicatur supra 33. cap. quod emit illam partem agri centum agnis, & ædificauit ibi Tabernaculum? Aliquis fortē respondebit, quod licet primo emisset Iacob partē agri ab Hemor, tamen postea accepit totam Sichem armorum vi, scilicet iure bellico, & ad notandum, quod non solum dabat ei particulam illam, quam emerat, sed etiam totam Sichem, dictum fuit. *In gladio, & arcu.* Quia modicum per emptiōnem acquisitum est, per bellum autem totum. Sed hoc falsum, quia dato, quod tota Sichem fuisset ante possessa a Iacob, tamen solum de dit Ioseph specialiter illam particulam, quā emerat, vt patet Iosue 24. vbi ponitur possessio eius tradita filiis Ioseph, & dicitur: ossa quoque Ioseph, quæ tulerant filij Israel de Aegypto, sepelierunt in Sichem in parte agri, quem emerat Iacob a filiis Hemor patris Sichem centum nouellis ouibus, & fuit in possessionem filiorum Ioseph. Dicendum est ergo, quod illā solam particulam hic specialiter donauerit. Quomodo ergo dicitur acquisiuisse in gladio, & arcu? Trāslatio Chaldaica dicit hic in precibus, & oratione, quæ metaphorice arma dicuntur, cum per illa hostes impugnemus, vt patet Exo. 17. cap. quando orante Moyse vincebantur Amalechitæ, & cessante oratione, & manuum eleuatione vincebantur Iudæi. Et hanc sententiam sequitur Rabbi Abraham Abenezra. Est autem sensus, quod quando filij sui destruxerunt Sichimitas, ipse timuit valde, increpauitque filios suspicās, quod incurrerent super eum omnes vicini terræ, & deleterent eum, vt patet supra 34. c. ideo tunc orauit, & Deus incussit timorem omnibus circumstantibus, ita quod nullus aunderet persequi eum, vt patet supra 35. cap. & sic tenuit pacifice terram Sichem per orationem, & deprecationem. Nicolaus sequitur in hac parte sententiam Rabbi Salom. compatriotæ sui, ad quem satis affectus est, scilicet, quod quando Simeon, & Leui vastauerunt

A Sichem occidentes omnem virum, omnes qui in circuitu erant armauerunt se, vt irruerent super Iacob, & perderent eum cum domo sua, ipse autem confidens de diuino adiutorio armauit se, & familiam, & stetit in porta Sichem expectando si hostes irruerēt, Deus tamen immisit super eos timorem validum. ut se non mouerent, & sic iure belli obtinuit terram illam, quod dicitur in gladio, & arcu; per dentibus Sichimitis locum suum, & vitam propter demeritum violationis Dinæ. Quod ergo illi iuste perdidit, Iacob iuste possedit. Etiam quia Deus totam illam terram ei promiserat. Iacob autē licet aduena, vel peregrinus esset in terra Chanaan, tñ inceptit possidere nō solum partem, quam emerat ab Hemor rege Sichem, sed etiam totam Sichem cum terminis suis, quod patet, quia post hoc quando Iacob misit Ioseph filium suū ad pascua, ut uideret fratres suos, iuit ad terram Sichem, quia in Sichim pascebant reges fratres sui tanquā in terra propria. Ciuitas autem Sichem in diuisione sortium tribuum cecidit filiis Ioseph, scilicet in parte Ephraim, sed dato quod cecidisset in sortem cuiusquam alterius tribus, necesse erat, quod illa pars, quæ specialiter data fuerat filiis Ioseph maneret apud eos, cum illa daretur præter omnes sequentes diuisiones. Sic. n. mandauerat hic Iacob. Vel potest dici obtenta Sichem in gladio, & arcu, non in gladio Iacob, sed in gladio filiorum suorum, qui occiderunt habitatores, & cepērunt urbem. Prima autē expositio melior est, ista enim tertia nō multum valet, quia non est verisimile, quod Iacob gloriaretur in tali acquisitione Sichem per gladium Simeon, & Leui cum redarguerent eos de tali acquisitione ibi. 34. cap. & sequenti. cap. fortius & mordacius in eos inuictur vocans eos vasa iniquitatis bellantia, nec multum valet. Secunda expositio posita a Rabbi Salomone, scilicet, quod armauerit se Iacob, & familia sua falsa est, quia dato quod ad defendendum se arma sumpsit, quod valde incertum est, tamen non propter hoc recte diceretur acquisiuisse in gladio, & arcu, quia ciuitas non fuit acquisita tunc, sed magis diceretur acquisita, quando Simeon, & Leui deleuerunt habitatores vrbis. Item quia iste modus loquendi redundat in propriam gloriam, quod Iacob non faceret, qui intēdebat semper gloriam Dei, maxime quia non erat verum, quod in arcu, & gladio acquisiuisset, sed nec defendisset, magis autem volūtatē Dei, qui immisit terrorem in omnes vicinos populos, alias enim irritus fuisset arcus, & gladius. Iste autem timor irruit super illos quando deprecatus fuit Iacob Deum, vt liberaret eum, ideo per orationem, & preces recte acquisiuisse dicitur, quod signauit prima expositio. Quarunt aliqui cum Simeon, & Leui istam terrā destruxerint, & delent indigenis habitatoribus ceperint, quare non data fuit eis specialiter in possessionem, & fuit data Ioseph, qui nihil in hoc fecerat? Respondet Ioannes Blesens. quod in terra illa destruxit Iacob idola abscōdens ea sub terebintho, quæ est post urbem Sichem, ut patet supra 35. cap. Ioseph autem signat Christum, ideo recte ei datur, quia signabatur, quod Christus dominaretur gentibus delentis simulachris earum. Sed ista ratio est multum metaphorica, in metaphoricis autem non est arguere, ideo salua reuerentia eius non multum valet. Dicendum ergo, quod Simeon, & Leui valde peccauerunt in destructione Sichimitarum, tum quia populus innocens erat, & solus Sichem, & pater suus Hemor peccauerant, tum quia confederati erant, & alij complentes foedus circumcisi erant, isti autem proditorie valde occiderunt eos. Quam ob rem detestabiles ualde erant, & ualde redarguit eos ibi Iacob, magis tamen

Quæst. 3. Cur hæc terra non data fuit potius Simeoni, & Leui quā Ioseph.

Prima responsio Doctoris.

tamen nunc ante mortem vocans eos vasa iniquitatis, & nolens gloriam suam nominari in illis, vt patet sequenti cap. Non debuerunt, ergo de tanto scelere fructum alium preter maledictionem reportare. Si tamen daretur eis Sichem reportarent commodum de militia, quod iura valde deuitant. Aliter autem potest responderi etiam valde conuenienter, quod ista questio non habet locum, quia Iacob non dedit Ioseph urbem Sichem, quam Simeon, & Leui depopulari fuerant, & acquisierant etiam scelestè, sed dedit ei partem agri, quam emerat ab Hemor, & erat extra ciuitatem, ad quam nihil attinebat id, quod fecerunt Simeon, & Leui: quo iure dato, quod illi iuste occidissent Sichimitas, & laudabiliter acquisiuissent urbem eorum, tamen nihil pertinebat ad eos de agro, quem emit Iacob ab Hemor, & quem nunc donauit Ioseph, nihil ergo questio illa attinet ad illud.

Iacob benedicendo filiis suis, futura eis pronunciat, ac moritur.

Cap. XLIX.

VOCAVIT autem Iacob filios suos, & ait eis: Congregamini, vt annunciem quæ ventura sunt vobis in diebus nouissimis. Congregamini & audite filij Iacob, audite Israel patrem vestrum: Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei: Prior in donis, maior in imperio. Effusus es, sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Simeon, & Leui fratres: vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea, & in cetero illorum non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura: diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum: adorabunt te filij patris tui. Catulus Leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti, vt Leo, & quasi leena, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitæ, o fili mi, asinam suam. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vix pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores. Zabulon in littore

maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem. Isachar asinus fortis accubans inter terminos. Vidit requiem, quod esset bona, & terram quod optima, & supposituit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens. Dan iudicabit populum suum, sicut & alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerasces in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro. Salutare tuum expectabo Domine. Gad, accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum, Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. Nephtalim ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis. Filius accrescens Ioseph, filius accrescens & decorus aspectu: filia discurrerunt super murum. Sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuideruntque illi habentes iacula. Sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum, & manuum illius, per manus potentis Iacob: inde pastor egressus est lapis Israel. Deus patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vberum & vulturæ. Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum eius, donec veniret desiderium collium æternorum: fiant in capite Ioseph, & in vertice Nazarei inter fratres suos. Benjamin lupus rapax mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. Omnes hi in tribubus Israel duodecim. Hæc locutus est eis pater suus, benedixitque singulis, benedictionibus proprijs. Et præcepit eis, dicens: Ego congregor ad populum meum: sepeliteme cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in agro Hephron Hethæi contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Hephron Hethæo in possessionem sepulchri. Ibi sepelierunt eum, & Saram uxorem eius: ibi sepultus est Isaac cum Rebecca coniuge sua: ibi & Lia condita iacet. Finitisque mandatis, quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, & obiit: appositusque est ad populum suum.

Vocavit.

VOCAVIT. Descripta benedictione filiorum Ioseph in speciali, hic consequenter describitur benedictio omnium filiorum Iacob in vniuersali, cuiuslibet tamen suam benedictionem applicando, & diuiditur in duas partes. Primo docet eos ea, quæ pertinent ad eos quantum ad statum vitæ mortalis. Secundo mentes eorum erigit ad spem, & desiderium vitæ immortalis, ibi. *Et benedixit singulis.* Primo in duas: primo ponitur præfatio, siue quædam proœmialis prælocutio: secundo subiungitur operis profectio, ibi. *Ruben primogenitus.* Circa primam istam præfationem, siue prælocutionem continet aliarum vires præfationum. Est autem vis aliarum præfationum auditori attendendum, aut docilem reddere. Sic enim fit hic, quia primo filij Iacob attentè, vel dociles redduntur, cum dicitur eis congregamini, vt annunciem vobis &c. *Vocauit autem Iacob filios suos.* Ista litera dupliciter intelligi potest, vt diximus præceden. cap. Vno modo, quod starent omnes filij Iacob præsentés, quando loquebatur Iacob supradicta, præter Ioseph, & filios eius, & tunc est sensus, *Vocauit Iacob filios suos.* Id est, quod omnes præter Ioseph, & filios suos erant aliquo modo elongati a Iacob, quia illa, quæ dicebantur non attinebant ad eos. Postquam autem finita fuerunt illa colloquia, & Iacob voluit loqui omnibus vocauit eos, id est mandauit eos, vt appropinquarent sibi, & diligenter audirent. Si autem dicamus aliter, scilicet quod filij Iacob non erant, tunc præsentés, est sensus, quod Iacob vocauit filios suos, id est fecit eos vocari, quia in ultimo vitæ suæ loqui volebat cum eis, & hoc quia patres solent loqui cum filijs in fine vitæ suæ instruens eos in moribus. Sic fecit Moyses, vt patet Deuter. 31. cap. & vsque ad finem Deuteronomij. Sic etiam fecit Tobias putans mortem sibi imminere monita filio suo tradidit, vt patet Tobias 3. ca. Sic etiam fecit Samuel toti Israeli, quem vt filium fouebat ad finem vitæ redarguens, & ad bonam spem eleuans, vt patet 1. Regum 12. ca. Sic etiam fecit Christus Iesus ad finem vitæ suæ mortalis inter homines, discipulos suos valde instruens in operibus charitatis, & in omnibus alijs necessarijs magnum sermonem faciens, vt patet a principio 3. Joannis vsque 18. Sic enim dicitur in principio 13. capitu. Ante diem festum Paschæ sciens Iesus, quia venit hora eius, cum dilexisset suos, in finem dilexit eos. *Et ait illis.* Postquam vocati venerunt ad eum. *Congregamini.* Id est coniungimini ad me, & audite diligenter quæ dico. Hic vult eos reddere dociles, beneuolos, & attentos, quod pertinet ad naturam præfationis. Dociles reddidit eos, in quantum dicit. *Vt annunciem vobis, quæ ventura sunt in nouissimis diebus.* Quasi dicat, nolo vobis historiam texere de præteritis, quorum potestis habere notitiam vsu, vel experimento, vel studio historiæ, siue fide auditorum, nec de præsentibus, de quibus quilibet vestrum iudicare potest, quia sensibus præsentia sunt. Sed de futuris, de quibus notitiam habere non potestis, nisi reuelatione diuina. Recte enim quantum ad istam partem captauit docilitatem, quia nihil est quod magis dociles reddat, quam promissa narratio de futuris. Desiderant enim homines valde notitiam futurorum, & hoc propter duo: primo quia magis afficimur ad cognoscendum ea, quæ difficiliora cognita sunt, præterita autem, & præsentia humano studio facilliter cognosci possunt, futura autem nullo modo, nisi a principio superiori. Et hoc etiam dicit Arist. in primo de Anima, in Prologo: vbi inter rationes alias, quas ponit ad probandum, quod desiderant homines habere cognitionem de anima, est vna, quia difficilis cognitio eius est. Sic enim ait: Et omnino difficiliorum est accipere cognitionem de ipsa. Secundo propter necessitatem, vel vtilitatem nram. *Sunt enim homines valde amâtes se ipsos, & cum sciant*

Vocavit Iacob filios suos, dupliciter intelligit.

Homines valde desiderant notitiam futurorum, propter duo.

Text. 4.

Alph. Tost. super Gen.

se a multis pericula perpeti posse, & totum bonum perdere, & nolcant præterita, nec malum, nec bonum inferre posse, præsentia autem siue bona, siue mala iam viderit solius ergo futuri solent expectatione, & timore suspendi, cum sit conditio amantis semper peiora timere, vt patet Iud. 5. c. de matre Sisare, que cum diligebat deteriora suspicante. Describit etiam hoc Ouidius in lib. Epistolarum, epistola prima que intitulatur. Penelope ad Vlysses, & incipit: *Hanc tua Penelope lento tibi mittit Vlysse.* Timent homines in futurum malum sibi euenturum, maxime quia hoc per experientiam in alijs cognouerunt, nec læti, vel quieti sunt, donec aliquid istorum nouerint. Beneuolos autem notat esse debere, quia vocat eos filios de se patre: filij autem beneuolè audire debent patrem suum, & hoc insinuat cum dicitur. *Audite Israel patrem vestrum.* Attentos reddidit in hoc, quod bis dicit audite, quæsi magna diligentia audiendum esse moneat. Etiam quia non solum voce corporæ audiri debere monet, sed et magis auditu tacito intellectu. Circa primum. *Congregamini, vt annunciem vobis.* i. coniungimini benedictione mihi, quia aliquid speciale vobis volo annunciare. *Quæ ventura sunt in nouissimis diebus.* Dies nouissimos vocat dies, in quibus ista completa sunt, quæ non immediatè compleri debebant, sed post multos dies, fuit autem vltimata horum plectio in tempore Christi quantum ad illud, quod dictum est de Iuda de cuius semine pronunciant futuri reges vsque ad Messiam. Et istum modum loquendi habet Propheta vocantes tempore remota vltimos dies, vt patet Esa. 2. & Michæ 4. c. f. Erit in nouissimis diebus preparatus mons domus dñi in vertice montium. Et loquuntur ibi ambo de Christo futuro, vt ab oibus conceditur, & alias magis in suis locis videbitur, Deo dante. Vel vocantur isti vltimi, siue nouissimi dies, quantum ad principium completionis horum, quia prima istorum incepit compleri in nouissimis diebus peregrinationis Iudeorum. Prima n. istorum, quæ hic prædicuntur incepit compleri tempore distributionis sortium in terra Chanaan, vt patet discurrendo per ea, quæ dicta sunt cuiuslibet tribu: tempus autem quo incepit recipere sortes in terra Chanaan, fuit nouissimum in peregrinatione eorum, quia a principio, quæ Abraham exiit de terra Caldeorum, quæ erat terra natiuitatis suæ, vt patet supra 11. c. maxime, quæ ipse recessit mandato Dei de Mesopotamia, vbi erat domus patris sui, & venit in terram Chanaan, incepit peregrinari, quia non tenebat locum certum: nunc enim stabat in Bethel, nunc in Aegypto, nunc in Hebron, nunc in Gerara, nunc in Bersabee, vt patet per ordinem istorum sup. 12. c. & 13. & 20. & 21. Deinde tota posteritas sua peregrinata est per 400. annos, vt Deus prædixerat sup. 15. c. f. Scito prænosces, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subijcient eos seruituti, affligentque quadringentis annis: quæ autem filij Israel exierunt de Aegypto, & transeuntés desertum, redierunt in terram Chanaan pmissam accipientes in ea sortes, finierunt peregrinationem suam: id vocatur, quæ hic prædicuntur euentura, in nouissimis diebus, id est quæ incipient compleri in vltimis diebus peregrinationis, cum incepit lortès tribubus distribui. Vel vocantur ista euentura nouissimis diebus, quia quædam eorum complenda erant diebus Messia, vt sunt illa, quæ prædicuntur de Iuda, & sceptrum auferendo. Dies autem Messie in scriptura nouissimi vocantur, tam secundum scriptores noui testamenti. Et ratio est, quia nouissimum, vel vltimum vocat illud, in quod omnia tendunt, & finis est. Sed omnia, quæ in veteri testamento scripta sunt, ponebantur vt significantia Messiam futurum esse, vel disponentia ad participandum fructum, quæ ipse causaturus erat. Sic n. loquuntur doctores Hebræorum.

Ecc rum,

rum, dicentes, q̄ omnes Prophete prophetauerunt ad dies Messia. In nouo testamento dies Messia nouissimi uocantur, quia eis non succedent alij dies, in quibus aliter uiuere debeamus secundum aliam legem. Sic dicitur Apo. 10. c. q̄ Angelus, qui tenebat unum pedem in mari, & alium in terra, iurauit per uidentem in secula seculorum, q̄ amplius tempus non erit, id est post legem nouam alia non succedet, licet de ueritate huius magis dicitur ibidem Deo date. Vocatur etiam tempus Messia hora nouissima, ut patet Io. 1. cap. 2. Carissimi nouissima hora est, & loquebatur ibi Beatus Ioannes de tempore, quod tunc inceperat, scilicet de diebus annuatiuarii Euaugelij. *Congregamini, & audite.* Duplicat eandem sententiam per multa uerba propter duo: primo quia modus Rhetoricus est sententiam uerbis exaggerare: secundo quia intendit multum beniuolos reddere, & attentos, repetitio autem uerborum attentionem caprat. *Audite filij Iacob.* In hoc reddidit beniuolos, cum filius beniuole audire debeat ea, quae mandat pater, & dicit. *Audite Israel.* Id est Iacob patrem uestrum duplicatio sententiae est, & in hoc notatur attentio, quia dicitur audite: monere enim aliquem, q̄ audiatur est reddere eum attentum. *Ruben.* Hoc ponitur secundum, s. operis persecutio coaptando singulis benedictiones suas. Et primo incipit a Ruben, & non sequitur totaliter ordinem natiuitatis, quia Dan primo natus est quam Zabulon, ut patet supra 30. c. sed primo ponitur Zabulon. Item primo natus fuit Issachar quam Zabulon, sed hic non sic ponitur. Item primo Dan, & Nephthali quam Issachar, & Zabulon, sed hic fit e contra: haec omnia patent supra 30. c. nec seruat hic Iacob aliquem modum specialem ordinis.

Sed quaeritur cum dicatur communiter, q̄ Iacob benedixit in morte filios suos, quomodo eos benedixit, quia hic non uidetur uniuersaliter benedicere cum aliquibus magis maledicat, ut patet infra de Simeone, & Leui, quos uocat uasa iniquitatis, & praedicat eos dispergendos in signum maledictionis. Item quia benedictio est imprecatio boni, hoc autem non est aliquid tale, sed magis ea, quae dicuntur, ponuntur per modum annunciationis rerum gerendarum. Sic enim dicitur in principio congregamini, ut annuncietis uobis quae uentura sunt in nouissimis diebus. Ad hoc respondent quidam Iudaei stultissimi dicentes, q̄ Iacob intendebat benedicere filiis suis, & eis futura annuciare, ut patet in principio c. sed postea recessit ab eo spiritus prophetiae, & incepit variare, dicens ista, quae sequuntur interdum benedicens, interdum autem maledicens. Sed ista stultitia magna est, & insuper heresis dananda valde. primo quia ipsi uolunt, q̄ ista, quae hic dicuntur sint quaedam deliramenta Iacob carentis spiritu prophetico, quia tunc sequeretur, q̄ aliqua deliramenta in sacra Scriptura assererentur, & ut dicta incertissima teneretur. Hac autem haeresi detestabilior nulla est, quia totaliter eneruat robur, & auctoritatem sacrae Scripturae, in qua si aliqua falsa permittantur, æquum est, ut de ceterorum ueritate suspitio habeatur quo semel concessio totum humanum statum in uanum laborare constabit, cum nulla certitudo habeatur de bonis, quae in scriptura bene agentibus promittuntur, & de penis, quae nequissimis uiris infligenda asserunt. Item quia ipsi dicunt, q̄ primo Iacob hñs spiritum propheticum dixit: *Congregamini, ut annuncietis uobis quae uentura sunt.* Deinde q̄ recedente ab eo spiritu incepit vacillare, quia tunc sequeretur, q̄ spiritus domini faceret aliquem mentiri, dicendo q̄ annunciet futura, & postea non annunciet. Item quia tunc cum homo desertus a spiritu Dei naturali uia de futuris nihil noscat, contingeret, q̄ Iacob sic ista dicens, erraret in aliquibus, falsum dicens, hoc autem inconueniens

Congregamini, & audite, dicitur pp duo.

Quaeritur. Quo Iacob benedixit filiis suis.

est, quia spiritus Domini bonus, q̄ est spiritu propheticus nunquam facit mentiri, quia certus, & securus est, ut patet Sapientia. 7. c. etiam, quia mendacium soli daemioni conuenit, qui mendax est, & pater mendacij, & a principio in ueritate non stetit, ut patet Ioan. 8. cap. spiritus enim Dei neminem seducit, id est quando Prophete regis Achab ei denuntiabant prospera, cum essent aduersa euentura, & ipse malitia sua demeretur occidi, permisit Deus Prophetas eius decipi, sed adhuc ad istam deceptionem non iuit aliquis spiritus bonus, sed prauus spiritus, qui ibi uocatur singulariter ut habetur tertio Reg. 22. cap.

Item patet hoc esse falsum, quia omnia ista secreta, quae hic Iacob dixit, eodem modo completa sunt, nec defuit ex eis uerbum unum, quin compleretur. Hoc autem esse non poterat, quod unus homo tot ueritates, & de tam varijs rebus, ita cito prolulisset circa futura, de quibus nulla certa cognitio humana est. Et si dicas, quod dixit istas ueritates non ex habitu in fuso, siue per lumen propheticum, siue alijs, sed per accidens, uel a fortuna, ut sicut contingeret eum falsum dicere, ita poterat euenire uerum dicere. Sed non potest stare, quia dato, quod aliquis a casu diceret aliquam futuram ueritatem, multas tamen, & tam uarias diceret non posset, quia fortuna est causa caris aliqua directione, sed plura, & omnia uera dicere sine quadam directione non est.

Item si ista spiritu Dei dicta non essent, spiritus Dei non confirmaret illa: sed spiritus Dei ea confirmauit, & declarauit, quia Moyses, qui ista scripsit non scriberet ea, tanquam ipse sciret ea memoria rerum gestarum, uel quia ea in historijs recepisset, sed quia Spiritus sanctus dictabat ei ista scribenda. Patet quia aliter non potuisset ei constare de mundi creatione, & de modo, & ordine rerum creaturarum. Si ergo haec falsa fuissent, aut deliramento humani ingenij prolata, spiritus propheticus non dictaret ea scribenda Moysi. Concludendum ergo est istos multum errare, quia ista prophetico spiritu dicta, & conscripta sunt. Responderi autem fortassis posset, quod ista, quae in litera dicuntur, fuerunt benedictiones, quia in eis aliqua bona futura praenunciatur. Et quando obijcitur, quod Simeon, & Leui non benedicuntur, sed magis maledicuntur.

Respondetur, quod quia in alijs omnibus benedictionis uerba ponuntur, omnes istae benedictiones uocantur a maiori parte, sicut scriptura facere consueuit. Sed magis uidetur dicendum, quod Iacob benedixit filiis suis, quia, ut infra dicitur, benedixitque singulis benedictionibus proprijs, & non uidetur, quod fuerint benedictiones istae, quae ponuntur hic propter rationes supra assignatas, scilicet, quia benedictiones praefertuntur per modum imprecationis bonorum, istae autem dicuntur per modum enunciationis futurorum. Etiam quia infra, dicitur benedixit singulis benedictionibus proprijs: ergo non fuit aliquis eorum, qui non benediceretur. Sed manifestum est, quod ea, quae dicta sunt Simeoni, & Leui non fuerunt benedictiones, sed maledictiones: ergo aliae benedictiones datae fuerunt.

Item quia infra, in fine huius capit. fit differentia inter istas annunciations, & singulorum benedictiones, quia dicitur in litera, Haec locutus est eis pater suus, benedixitque singulis benedictionibus proprijs, ita q̄ haec refert ad supradicta, & enunciat: deinde dicit fuisse factas speciales benedictiones ad quemlibet. Concludendum ergo uidetur, quod Iacob benedixerit filios suos; sed benedictiones tacentur quae fuerint. *Ruben primogenitus.* Incipit a Ruben, qui erat maior secundum carnem, & filius Lyae, quam primo carnaliter cognouerat Iacob, ut patet supra 29. capit.

Diabolus est pater mendacij.

Determinatio.

Primogenitus meus. Secundum carnem primo natus fuit. Ruben quam alij; sed primogenitura iura non accepit, quia ex peccato suo demeruit illa, s. quia coieuit cum uxore patris sui; ut in litera statim commemoratur.

Expositio Nicolai.

Tu fortitudo mea. Nicolaus exponit sic, id est tu fortitudo mea quantum ad bonum uirtutis, & gratiae, quod in te lucere deberet potius quam in alijs; sed econuerso factum est. *Quia factus es principium doloris mei.* Id est, q̄ licet multos alios dolores senserim; nullum tamen ita mihi durus, sicut iste, quem tu intulisti coeundo cum uxore mea, sed ista sententia non multum cohaeret litera: Ideo dicendum aliter. *Fortitudo mea.* Id est, quia te in arate robustiore genui; & tu ceteris fortior, & dignior esse debueras. *Principium doloris mei.* Id est tu fuisti principium doloris mei, id est sollicitudinis meae; quae ante quam te genuissem nullam curam habebam, cum autem te genui incepi sollicitudinibus anxari. Vel ut ait Hierony. in libro, de sententijs Sanctorum, dicitur principium doloris, quia uisus ad illum dolorem nullum Iacob senserat; uel dicit principium doloris quantum ad seminis effusionem, quae in uirginibus cum quadam difficultate fit, cum ibi, tam uir quam femina corrumpanitur, & utrobique quaedam natura uolentia inferatur; quando autem genuit Iacob, Ruben primogenitum nullam unquam feminam cognouerat; ideo ibi dolorem quemdam sensit in prima corruptione. Ponuntur autem ista ad designandam ingratitude Ruben, quia cum ipse esset primogenitus patris sui, & fortitudo sua, & in eo inceperat dolores patris sui, magis tenebatur patri suo, quam aliquis de alijs, cum ergo ipse sedauerit Balam patris sui uxorem, multum uituperandus, & damnandus erat. *Prior in donis.* Litera Hebraica est hic multum intricata ex quodam improprio modo loquendi. Et translatio Caldaica exponens illam dixit, quod Ruben tria hic habere debebat, scilicet, regnum, sacerdotium, & primogenituram. Sed in hoc multum improprie loquitur distinguens primogenituram contra sacerdotium, & regnum. Quia primogenitura hic accipitur pro iure conuenienti primogenito. Sunt autem haec iura, quae enarrauimus sup. 25. & 27. c. inter, quae primum est principatus regnatiuus, siue dominatiuus inter fratres. Secundum est sacerdotium, deinde duplex portio haereditatis, & alia ibidem praenominata. Non distinguitur ergo benedictione primogenitura a iure regnatiuo, uel iure sacerdotali, tanquam si distinguatur totum a partibus suis, & ponatur esse multa res, cum non sit aliquod ens ipsum totum ablati partibus. Dimissa ergo illa inepta distinctione dicendum, q̄ Iacob designauit omnia iura primogeniturae in his duobus, quae in litera ponuntur, licet principaliter signentur duo. *Prior in donis.* Id est, q̄ Ruben, quia primogenitus erat debebat esse maior in donis quam aliquis de fratribus suis, s. q̄ duplex portio haereditatis ei daretur, sed perdidit eam. Fuit autem translatum ius primogeniturae, quantum ad istam particulam ad Ioseph, quia cum alij fratres singulas sortes acciperent, & singulas tribus denominarent, Ioseph duas sortes accepit, & duas solus tribus denominauit, ut patet in duobus filijs eius Manasse, & Ephraim, qui duas tribus denominauerunt, & duplicem sortem acceperunt; ut patet praeced. c. *Maiores imperio.* Quia principatus inter fratres debebatur primogenito, & cum principatus regnatiuus promissus fuisset seniori Iacob, ille pertinere ad Tribum Ruben, nisi peccatum coieuit obtulisset. In his autem duobus omnia alia iura primogeniturae, aut dicuntur dignitatem, aut utilitatem. Si autem dicant dignitatem reducuntur ad imperium. Si autem dicant utilitatem reducuntur ad praerogatiuam in donis. Vnde ius sacerdotale ad utrumque pertinebat: quia aliquo modo dicit dignitatem, & potestatem imperii.

Expositio Hierony.

Determinatio.

Quid impedit Rubem primogenitum.

molandi hostias, coram domino sin tempus illud. Aliquo modo ad utilitatem, s. q̄ sacerdotes recipiebant quaedam iura a populo, siue inter Gentiles, siue inter Hebraeos. De Hebraeis satis patet: de Gentilibus autem patet supra 47. ubi dicitur, quod terra Aegyptiorum uendita fuit, praeter terram sacerdotum, quae libera mansit, quia illis de horreis publicis ministrabantur cibaria; ideo non sunt coacti uendere terram suam. Dabantur etiam siue ante legem datam, siue post legem datam. Post legem datam patet Num. 18. & Deuteron. 12. & 18. c. Ante legem patet, quia Abraham dedit decimas de omnibus rebus suis Melchisedech regi Salem, qui erat sacerdos Dei altissimi, ut habetur supra 14. ca. magis tamen pertinebat sacerdotium ad imperium, id est ad dignitatem quam ad dona, id est ad utilitatem, quia sacerdotium s. se includit potestatem imperandi, & offerendi uictimas Deo: per accidens autem dicit aliquos redditus, uel pensionem: quod autem primogenitus sederet in capite mensae ad dignitatem, uel imperium pertinet, q̄ autem benediceret fratres suos, ad dignitatem pertinet, & imperium. Quia ut ait Apollonius ad Hebraeos. 7. sine contradictione uita, quod minus est a maiore benedicitur: q̄ etiam primogeniti uictibus nobilioribus induantur ad honorem, siue dignitatem pertinet. Quod autem a patre benedicatur in morte specialiter ad utrumque pertinet, s. ad dignitatem, & ad utilitatem, quia utrumque ibi confertur, uel utrumque pater moriens imprecatur, & sic possumus reduci ad ista duo omnia alia primogeniturae iura. *Effusus est sicut aqua.* Aliqui referunt hoc ad libidinem, s. m. quae cognouit Ruben ueritatem suam Bala: sed uel moralis, uel mysticus uidetur esse sensus: talis est. n. intentus s. m. Nicolaum, q̄ effusus fuit Ruben, ut aqua, id est, q̄ sicut quando aqua de uase effunditur, nihil manet, quod non sit in effusione aliorum liquorum, ut in melle, quod non potest tantum effundi, quin aliquid maneat inhaerens; de uino autem manet odor saltem; de oleo effusio manet pinguedo, & sapor: idem de alijs liquoribus, quia aequaliter inhaesit sunt, uel tenacis naturae: de aqua autem effusa nihil manet de sapore, uel odore, siue colore: ita Ruben effusus fuit, quia de iuribus primogeniturae ad eum pertinentibus nihil ei mansit, sed totum fuit translatum ad alias tribus; quia pars fuit translata ad Ioseph, pars ad Iudam, pars autem postea Leui concessa est; ut diximus praeced. c. Sed quantum ad sacerdotium non erat aliqua distantia, quia in qualibet Tribu primogeniti de illa Tribu erant sacerdotes, antequam Deus specialiter segregaret Leuitas ad sacerdotium: ut patet Exo. 24. c. ubi mandauit Moyses iuuenibus de principibus Tribuum, ut immolarent uictimas ad confirmationem foederis, ut patet ibidem. Iste sensus satis conformis est literae, sed adhuc conformius dici potest, q̄ Ruben effusus fuit sicut aqua, quia sicut aqua non eleuatur supra terram eminentem, uel faciens tumores, sed est aequalis terrae, unde dicta est aqua, quasi equa, & petit loca prona terrae: ita Ruben non fuit eleuatus super alios, ita quod haberet aliquam excellentiam, qualem habere debebat primogenitus, & hoc declarat litera sequens, cum dicit: Non crescas, id est non sis eleuatus super alios, sed eris quasi unus de eis. *Non crescas.* Id est non cresces. Non debet legi per modum imprecationis, ita quod ponatur in Optatiuo; sed per modum praenunciandi, ut ponatur in Indicatiuo, scilicet, ego denuntio tibi ex parte Dei, quod non cresces inter fratres tuos, scilicet, recipiendo aliquam praerogatiuam; sed eris aequalis. *Quia ascendisti cubile patris tui.* Rhetorice loquitur Iacob colorando turpe factum Ruben. Vocat autem cubile, siue lectum patris non ipsum locum, in quo pater dormiebat, quia tunc ascendere super lectum eius scelus non erat:

Melchisedech Rex Salem.

Opin. quod Ruben nouerit suam Bala: sed uel moralis, uel mysticus uidetur esse sensus: talis est. n. intentus s. m. Nicolaum, q̄ effusus fuit Ruben, ut aqua, id est, q̄ sicut quando aqua de uase effunditur, nihil manet, quod non sit in effusione aliorum liquorum, ut in melle, quod non potest tantum effundi, quin aliquid maneat inhaerens; de uino autem manet odor saltem; de oleo effusio manet pinguedo, & sapor: idem de alijs liquoribus, quia aequaliter inhaesit sunt, uel tenacis naturae: de aqua autem effusa nihil manet de sapore, uel odore, siue colore: ita Ruben effusus fuit, quia de iuribus primogeniturae ad eum pertinentibus nihil ei mansit, sed totum fuit translatum ad alias tribus; quia pars fuit translata ad Ioseph, pars ad Iudam, pars autem postea Leui concessa est; ut diximus praeced. c. Sed quantum ad sacerdotium non erat aliqua distantia, quia in qualibet Tribu primogeniti de illa Tribu erant sacerdotes, antequam Deus specialiter segregaret Leuitas ad sacerdotium: ut patet Exo. 24. c. ubi mandauit Moyses iuuenibus de principibus Tribuum, ut immolarent uictimas ad confirmationem foederis, ut patet ibidem. Iste sensus satis conformis est literae, sed adhuc conformius dici potest, q̄ Ruben effusus fuit sicut aqua, quia sicut aqua non eleuatur supra terram eminentem, uel faciens tumores, sed est aequalis terrae, unde dicta est aqua, quasi equa, & petit loca prona terrae: ita Ruben non fuit eleuatus super alios, ita quod haberet aliquam excellentiam, qualem habere debebat primogenitus, & hoc declarat litera sequens, cum dicit: Non crescas, id est non sis eleuatus super alios, sed eris quasi unus de eis. *Non crescas.* Id est non cresces. Non debet legi per modum imprecationis, ita quod ponatur in Optatiuo; sed per modum praenunciandi, ut ponatur in Indicatiuo, scilicet, ego denuntio tibi ex parte Dei, quod non cresces inter fratres tuos, scilicet, recipiendo aliquam praerogatiuam; sed eris aequalis. *Quia ascendisti cubile patris tui.* Rhetorice loquitur Iacob colorando turpe factum Ruben. Vocat autem cubile, siue lectum patris non ipsum locum, in quo pater dormiebat, quia tunc ascendere super lectum eius scelus non erat:

Vnde aqua dicta sit.

sed accipitur cubile pro vxore, quae in cubili erat cum Jacob. Cubile autem ascendit, quando cum Bala vxore patris sui, & Nouerca sua concubuit, vt patet 5. 3. c. Et vocatur vxor cubile siue lectus, quia cum viro suo in eodem lecto cubauit. Sic enim aliquando vocatur vxor camera viri siue penetrale, quia ipsa sola est cum viro in penetrali. Et hoc modo loquitur Boetius de consol. libr. 1. Prosa 4. inducens ad defensionem criminis sibi impositi bonitatem vxoris suae, quae talia fieri non permitteret, cum dicitur. Praeterea penetrale innocens domus, honestissimorumque carnis amicorum, focer Symmachus etiam sanctus, & eque actus ipso reuerendus ab omni nos huiusmodi criminis suspitione defendunt. Et maculasti fratrum eius. Replicatio eiusdem sententiae est in dictione ad exaggerandum. De autem lectus maculatus, quia alius quam maritus in eo concubuit cum ipsa vxore. Peccatum istud fuit graue valde: primo erat adulterium, quia cum coniugata secundo incestus, quia cum affine sua, scilicet cum nouerca sua viuente patre, fuit etiam magna ingratitude, quia contra patrem, qui genuit, & nutriuit, & tanta bona ei traditurus erat, factum scelus operatus est, licet ergo postea Ruben laborauerit, vt placeret patri, defendendo ne alij fratres venderent, aut occiderent Ioseph, tamen nunquam in totam gratiam patris sui reuocari potuit. Maxime quia ista mutatio iurium primogeniturae non arbitrio humano, sed voluntate diuina facta est. In Hebraeo etiam dicitur. Et leuasti illud. Id est quod Ruben leuauerit lectum patris sui, priuando patrem suum, ne vnquam accederet ad vxorem suam Bala, quia non erat iustum, quod pater accederet ad vxorem quam filius cognouerat. Sicut David non accessit ad concubinas suas decem, quas cognouerat. Absalon filius eius, vt patet 3. Reg. 16. cap. de quo plura diximus supra 3. 5. cap. Aliqui autem Iudaei volunt colorare valde peccatum Ruben excusando illum, dicentes, quod non coiuuit cum Bala Nouerca sua, sed solum mutauit cubile patris sui, & Bala ex vno loco ad alterum. Sed isti valde irrationabiliter loquantur, quia excusantes Ruben Iacob accusant. Respiciant enim quid deterius est, aut Ruben accusare, aut Iacob condemnare. Si enim dicamus, quod Ruben non coiuuit cum Bala, sed mutauit lectum, oporteret dicere Iacob, esse valde iniustum, & asperum, qui pro tam Leui offensam Ruben, cum tota posteritate tantis bonis priuauisset, quia in his totus status consistebat, & quia Iacob videbatur detestari hic Ruben propter istud peccatum, ne totaliter videretur derelictus Moyses benedixit eum in Cathalogo benedictionum, vt patet Deut. 33. dicens viuat Ruben, & non moriatur. Simeon, & Leui. Hic ponitur simul annunciatio futurorum quantum ad tribum Simeon, & Leui, & ponuntur istae duae tribus simul, quia Simeon, & Leui erant coniuncti ad malum, maxime quia hic arguuntur de quodam scelere, scilicet contra Sichimitas, quod ambo gesserunt. Simul ergo ponendi erant. Fratres. Vocat Simeon, & Leui fratres non, quod isti non habuerint alios fratres eiusdem patris, & matris, quia sex fratres fuerunt filij Iacob, & Lye, scilicet Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Issachar, Zabulon, vt habetur supra 29. & 30. c. sed vocantur fratres, quia erant concordis mente, & opere in omnibus, vt patet in cede Sichimitarum supra 34. c. & hic. Vasa iniquitatis. Vas dicitur a continendo, & quia homines continent aliquid in se bonum, vel malum, ideo vasa vocantur, & isto modo loquendi videtur Apostolus ad Rom. 9. c. vocans quosdam homines vasa irae parata in interitum. Alios autem vocat vasa gloriae parata ad gloriam. Sic et loquitur secunda ad Timot. ca. 2. dicens, in magna autem domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia, & quaedam quidem in honorem, quaedam autem in contumeliam. Si quis emundauerit se ab istis,

Opin. aliorum Iudeorum.

Annunciatio futurorum.

Vas quod significat.

erit vas in honorem sanctificatum, & vile dno ad omne opus bonum operatum. Dicit ergo Simeon, & Leui vasa iniquitatis, i. homines continentes iniquitatem, & proprie dicit vasa iniquitatis illi, qui tenent malitiam in corde reconditam, sicut vas intra se aliquid continet, & conuenit proprie Simeoni, & Leui, quantum ad proditorem, quam tenuerunt contra Sichimitas factum pacto in dolo, vt haberent opportunitatem occidendi eos. Exponitur autem totum hoc, quod dicit de Simeone, & Leui a doctoribus nostris conformiter de scelere commisso in occisione Sichimitarum, quod narratum fuit supra 34. c. Bellantia. Id est inique bellantes, quae bellum quod commiserunt contra Sichimitas, non fuit iustum, sed valde proditiosum, cum essent inter eos pacis foedera, & alij compleuissent conditionem pacis, scilicet circumcisionem. Item quia contra inermes ipsi armati pugnaverunt. Item quia non dixerunt eis tanquam hostibus aliquid de bello, quia saltem oportuisset praedicere, nisi essent iam manifeste inimicitiae, & bella alia praecessissent. Item quia omnes Sichimitae, tunc egrotabant carere viribus, & dolentes dolore circumcisionis. In consilio eorum non veniat anima mea. Id est in consilio eorum non venit, quasi dicat, quando ipsi cogitauerunt scelus illud contra Sichimitas, ego non consiliatus sum cum eis, nec approbaui, quia valde malum, & proditorium innocentes, & foederatos, & pactum pacis compleret, itemque incautos, & inermes sic subito lacerare, vel quod legatur per modum futuri, sicut ponitur in littera. Scilicet, in consilio eorum non veniat anima mea. Id est nunquam vellet Deus, quod anima mea consentiat malo consilio, quod ipsi inierunt, & parauerunt. Et in actu eorum. Id est in actu famulorum, & sociorum, quos ipsi congregauerunt ad delendos Sichimitas. Non sit gloria mea, i. honor meus, vel laus mea, quasi dicat, noluit Deus, quod ego lauder de hoc, quod illi duo filij mei cum cetero suo, sic deleuerunt Sichimitas, quia ista laus magis esset vituperium, quia id de quo laudaret, est aliquid turpe. De aggressionem autem, & parrationem rerum turpium nullus iuste laudatur, nisi laudis in expertus, sed magis vituperabilis valde redditur. Et si sic laudetur magis irridetur. Nicolaus obiicit, quia supra praecedent. c. Iacob gloriatus est se accepisse Sichem in arcu suo, & gladio de manu Hemor regis Amorrhaei. Ad hoc respondet, quod non gloriatus fuit Iacob, quia Simeon, & Leui sic proditoriè Sichimitas deleuerunt, sed gloriatur, quod delerit illis, & congregatis Amorrhaeis, & Canaanis, qui in circuitu erant, vt venientes irruerent in Iacob, & deleuerent eum, ipse Dei confidens adiutorio armatus cum familia sua constantissime expectauit, si quis de hostibus irrueret: Deo tamen faciente cõterriti sunt, vt non mouerentur in Iacob: ista solutio tenet secundum expositionem Nicolai, & Rabbi Salom. praecedenti cap. positam, quam non tenui. Secundum autem expositionem, quam sequutus fui, quaestio ista nihil agit, nec obiectio, quia non gloriatus fuit Iacob in gladio, & arcu se accepisse Sichem, sed precibus, & oratione, vel aliter. In consilio eorum non veniat anima mea. Et referatur hoc ad ea, quae futura erant, quando ista benedictio data est, & vnum pertinet ad Leui, scilicet istud primum: secundum pertinet ad Simeonem. In consilio eorum non veniat anima mea. Id est noluit Deus, quod ego consentiam malo, quod futurum esse scio in Tribu Leui, & hoc fuit quando Core, qui erat de Tribu Leui de Chahathitis, congregauit secum alios de Tribu Ruben, & de alijs tribubus, vt irruerent in Moysem, quia ipsi volebant accipere sacerdotium sicut Aaron. Venit autem tunc ira Dei super eos, quia quidam incendio consumpti sunt, alios

Bellum Simeonis, & Leui contra Sichimitas.

Obiectio Nicolai.

alios autem viuentes terra deuorauit facto hiattu magno usque ad infernum, vt patet Num. 16. cap. In hoc autem nolebat Iacob, quod illi vocarentur filij sui, qui tam detestanda commiserant, & sic fuit, quia quando scriptura narrauit illud factum, non vocauit Core filium Iacob, sed solum vocauit eum filium Leui, dicens: Ecce autem Core filius Iuar filij Chahath, filij Leui, & Daran &c. Ibi computauit progeniem Core usque ad Leui, & non nominauit ibi Iacob cum esset immediatus Leui. Gloria autem Iacob apparuit in Leui, quando in descriptionibus cantorum, ianitorum, sacerdotum, & aliorum officialium templi nominatur Iacob tanquam pater eorum, vt in 1. libro Paralip. in multis locis, ubi agitur de ordinatione, & dispositione totius tribus Leuiticae, scilicet 23. & 24. ar. & 25. & 26. Et in actu eorum. Hoc refertur ad Simeonem. Non sit gloria mea. Id est nolo ego gloriari de malo, quod tribus Simeon in magno actu operata est, quod fuit in fornicatione cum mulieribus Moabitarum, & Madianitarum, vt patet Num. 25. c. quia tunc illi qui fornicabant colebant Beelphegor, propter quod ira Dei insurrexit in populum, & suspensi sunt principes, & multi perierunt, quorum omnes, vel plures allerunt fuisse de stirpe Simeon. Quia ipse princeps illius tribus intravit ad scortum madianitidem nomine corbi, & vterque pugione per genitalia a Phinees filio Eleazari transfossus est, vt patet ibidem. Hoc autem factum nolebat Iacob sibi appropriare, quia non ad gloriam pertinebat, sed ad magnam confusionem. Quia in furore suo acieuerunt virum. Licet ista expositio immediata de Simeone, & Leui satis conuenire possit: prima tamen consonantior, & melior, ac verior est, quia littera in tel ligi vult de occisione Sichimitarum, & subditur hic causa superiorum. Quia in furore suo. Id est ego nollem, quod factum istorum computaretur ad gloriam meam, quia non fuit factum ex rectitudine rationis, sed ex quodam furore irrationabili: licet enim antequam Sichimitas, & filij Iacob conuenissent interposito foedere pacis de circumcisione facienda, & de accipiendis mutuo vxoribus, poterant iuste expetere violationem violatae fororis: postquam tamen vtrunque in federa pacis consensum est, non poterant iuste mouere bellum, quia hostes non habebant, sed amicos confederatos. Solutus ergo furor fuit origo huius cladis Sichimitarum. Occiderunt virum. Id est viros Sichem, & ponitur singulare pro plurali, sicut aliquando Scriptura sacra coluuit, vt patet Exod. 8. c. Venit musca grauisissima, non quidem vna musca, sed muscarum pluralitas, & Psal. 77. Misit in eos Cynomiam, id est muscam caninam, sed nec vna musca canina fuit. Vel dicitur occiderunt virum, i. Sichem filium regis Hemor. Nam licet alios Sichimitas occiderint, istum tamen principaliter occidere intendebant, qui fororem eorum stuprauerat. In hoc tamen etiam peccauerunt. Nam licet eis contra istum a principio patrati sceleris staret iusta causa doloris, tamen facto federe nihil in eum, nisi impie, committere poterunt. In voluntate sua. i. In voluntatem suam deordinatam. Suffoderunt murum. Id est muros Sichem. Tanta enim eorum fuit indignatio, quod ad plenam violationem non solum viros occidere, sed muros et totaliter delere parabant, sed non valuerunt, quia ad faciendum hoc magnum tempus requireretur, & gentis multitudo, quorum nullum eis in promptu erat. Voluntas ergo sua fuit ad suffodiendum, vel euerrendum murum; sed potestas non fuit. Maledictus furor eorum, quia pertinax. i. valde tenax, siue permanens. Et indignatio eorum; quia dura. Duplicatio eiusdem sensus est ad exaggerandum, & exornandum, & est modus loquendi passionatorum. Erat autem Iacob quasi iratus contra istos, quia talia impie gesserant, ideo talia eum verba decebant. Est autem sensus, si

Occiderunt virum dupliciter exponitur.

Alph. Tost. super Gen.

furor vel indignatio eorum fuisset contra Sichimitas, & non durasset tanto tempore, si quousque ad executionem perdurerent occidendo Sichimitas, vel non fuisset tam durax, i. ad parandum tantum malum, erat aliquo modo peccatum istorum duorum remissibile, sed quia furor eorum tamen incanduit, non est venialis, sed maledictus, i. detestabilis valde furor, & ipsi pro furorem suum maledicti sunt, & est iste furor culpabilis pro duobus. Primo quia rancor retentus fuit in corde magis, quia ratio recta peteret: secundo, quia maior vltio experita est quam deberetur. Quantum ad primum dicitur. Maledictus furor eorum: i. maledicatur furor Simeonis, & Leui. Quia pertinax. i. valde tenax, & vltra rationem permanens, quod iuste poterant ista tenere furorem, & intentionem vlticiscendi contra Sichimitas antequam aliquid inter eos conuentum esset, sed postquam pacis federa mutuo suscepta sunt, & ex parte Sichimitarum completa, non debuit durare rancor, quia ergo durauit, pertinax, i. valde tenax dicitur est. Secundum notatur cum dicitur. Et indignatio eorum, quia dura. Id est dure puniens, & supra quantitatem peccati. Ad hoc enim, quod fiat iustitia commutativa in dando alicui penas, pro vicio, oportet haberi rationem proportionis, vt declarat Aristot. 5. Ethic. Sic etiam de Deut. 25. c. pro quantitatem peccati, erit & plagarum modus, i. quantitas, vel mensura. Et Apo. 18. quantum glorificauit se in delictis suis tantum date illi de tormento. Consideranda ergo erat in ista vindicta quam expetere volebant Simeon & Leui, quantitas peccati, vel potius illatae sibi iniuriae: ideo dato, quod nulla pacis federa mutuo conuenissent ad iustam violationem exigendam, necesse erat modum non excedere. Nunc autem si consideretur eorum factum, ablato quod proditoriè hoc fecerint, quod interposita federa, quod incautos, & inermes, quod contra egrotos vniuersaliter, & nec mouere, nec defendere se potentes bellum quoddam securum assumpserint, quousque quantitatem pensare non satis facile esset: solum aduertendo magnitudinem cladis iniunctae, liquet eos iniuste egisse, quia pro defloratione vnius stultae puellae, quae ipsa sibi huius mali causam dederat; solitariè inter alienigenas euagata; non totus ab hoc crimine immunis populus, sed aut libidinosus inuenis, aut stultus pater filij delicias contristari recusans merito delendus erat. Dura ergo indignatio fuit, nec quidem solum dura, sed durissima, & inopinabilis fuit. Diuidam eos in Iacob. Sequitur pena eos iniuncta eis a Deo, & est conformis peccato eorum. Est. n. regula, quod morbi per tria sanantur. Sic enim ait Philosophus in 2. Ethic. c. 3. c. Pena autem medicinae quaedam sunt: medicina autem nata sunt fieri per contraria. Sicut ergo peccatum Simeonis, & Leui fuit, quia ipsi multum patientes sibi erant, & ad omne malum peccordes, ita pena quod diuidatur, vt nunquam in bono, vel malo concordent; ideo sequitur. Diuidam eos in Iacob. i. diuidentur isti duo populi in Iacob, i. inter filios Iacob. Et disperga eos in Israel. Eadem sententia est; quia Israel & Iacob idem sunt, & dispergere, & diuidere. Vel potest accipi ista sententia, vt sit altera, quae dispergere in lingua Latina maiorem diminutionem importat quam diuidere, quae diuidere est, quae res secant in partes, siue in duas, siue in plures dispergere autem est, quae res minutatim concidit, & partes minutae per partes diuersas locant, & hoc maius malum est, quae quantocumque res magis diuisa, minus valet, quae virtus vnita fortior est se ipsa diuisa. Et completa fuit ista diuisio, & dispersio tempore diuisionis sortium; quia Leui non accepit sortem inter fratres suos, vt patet Num. 34. & 18. c. & Iosue 18. & 19. vbi ponit diuisio sortium aliarum tribuum, sed datae sunt ei ciuitates in singulis tribubus, vt patet Num. 35. c. vt in eis habitaret, & haberent suburbana ad alenda pecora. Tribus autem Simeon, quia parua erat, in medio sortis Iudae recepta est, vt patet Ios. 19. c.

Furor iste est culpabilis pro duobus.

Morbi per contraria sanantur.

Virtus unita fortior, quae diuisa.

Ecc 3 Vel

Vel potest intelligi ista litera, ita quod sint due sententia referendae vnam ad vnam Tribum, & aliam ad alteram. *Diuidam eos in Iacob.* Hoc refertur ad viros de Tribu Simeon. Et diuisi ab alijs in Iacob, id est habentes aliquod speciale inter ceteros in hereditate Iacob, quia ceterae tribus fortes speciales receperunt, & distinctas: Simeon autem non recepit partem specialem, sed quia paruus erat, receptus fuit in parte fortis Iudae, tanquam peregrinus, vel non habens hereditatem, sed precario habitans in forte alterius, vt patet Iosue 19. c. *Et dispergam in Israel.* Hoc pertinet ad Tribum Leui, qui non solum diuisa fuit, sed dispersa, i. in plures, & minutas partes concisa, cum non acceperit aliquam sortem, nec suam, nec alienam, sed in totam terram promissionis dispersa fuit, quia in qualibet Tribu aliquas ciuitates acceperunt, & in hoc differt Leui a Simeon; quia licet Simeon separatam sortem non receperit simul, tamen totus receptus fuit in medio fortis Iudae. Leui autem in nulla Tribu, simul totus receptus est, sed in qualibet parte reuult. Iudaei autem variant, vt in ista expositione, quia vt diximus supra 34. cap. ipsi nituntur defendere Simeonem, & Leui de scelere commisso contra Sichimitas dicentes, quod iuste egerunt: de quo ibidem satis dictum est, sed solum mansit, quod Iudaei illi dicebant istam literam de maledictione Leui, & Simeonis non referri ad peccatum illud, sed ad aliquid alterum, de quo hic immediatè dicitur. Variant autem Hebraei, quia isti, qui nitebantur excusare Simeonem, & Leui de illo scelere, exponunt totam istam literam de venditione Ioseph. Alij autem partim de viris Sichem, & partim de Ioseph. Primi ergo dicunt istam maledictionem inflictam fuisse Simeoni & Leui, quia soli machinati sunt in mortem Ioseph; & nituntur probare, quia Ruben non videtur machinatus in necem Ioseph, cum ipse niteretur eum liberare de manibus eorum, & reddere patri; vt patet supra 37. c. Similiter Iudas non videtur in hoc machinatus, quia absente Ruben suavitatis ceteris fratribus suis, dicens: Quid prodest si occiderimus fratrem nostrum, & celauerimus sanguinem eius? caro nostra, & frater noster est; vt non occideretur suavitatis eum vendi debere Ismahelitis, vt patet supra 37. Quatuor etiam filij ancillarum, scilicet Dan, & Neptalin, Gad, & Aser non videntur ad hoc machinati fuisse, quia ipse Ioseph manebat cum eis ad eorum consolationem cum despicerent a filijs Lyae. De Issachar, & Zabulon, qui erant minores inter filios Lyae non videntur, quod tale quid ipsi inceperint, quia tale negotium arduum erat, sed verisimile est, quod alijs fratribus maioribus proponantibus consenserint, & tunc exponunt literam dicentes, ecce habentur fratres octo, manent ergo quatuor ad complendum numerum 12. fratrum filiorum Iacob a quibus tollatur Ioseph, qui vendebatur, manebunt tres, & ab istis rursus tollat Benjamin, qui paruus erat nondum abactatus, & manebat in domo, soli ergo duo manebant, qui in hoc scelere consentientes essent, scilicet Leui & Simeon, qui maledicti sunt hic. *Simeon, & Leui fratres.* Id est ad malum plus ceteris concordantes. *Vasa iniquitatis.* Id est continentes malitiam in corde suo: *Bellantia.* Scilicet contra minorem fratrem eum volentes occidere. *In consilium eorum.* Scilicet, quo consiliati sunt inter se ad occidendum Ioseph; & alios ad hoc inducebant. *Et in actu eorum non sit gloria mea.* Id est in actu omnium fratrum congregatorum in mortem Ioseph suavitatis ipsorum non sit laus mea, id est ego nolo laudari, vel gloriari de tali facto, quia iniquum fuit, & vituperabile. *In furore suo occiderunt virum.* Id est Ioseph, scilicet non cum actualiter occidentes, sed in furore suo occidere proponentes, & determinantes in voluntate sua suffoderunt murum. *Littera Hebraica in isto loco secundum aequiuocationem*

potest significare subnuere Taurum. Vocatur Ioseph Taurus, quia sic nominatur Deut. 33. c. primogeniti Tauri pulchritudo eius. Subnuere est neruos amputare, id est vires tollere, quia totum robur in neruis, & musculis est. Hunc autem subnuauerunt, quia fortitudinem Ioseph tollere disposuerunt. *Maledictus furor eorum, quia pertinax.* Id est multum tenax cum totiens a Ruben dulcibus verbis admoniti non destiterunt. *Et indignatio eorum, quia dura.* Idem signat, quod praecedens. *Diuidam eos in Iacob.* Exponitur, vt supra. Vel aliter, quod propter istud peccatum, tam tribus Simeon quam Leui, dispersa est inter omnes filios Iacob. De Leuitis manifestum est, quia discurrebant per diuersas ciuitates aliarum tribuum ad recipiendum vnam decimam, & ad hoc, quod sustentarentur ab alijs, cum nihil haberent. Sic patet Deut. 12. & 14. vbi multum commendat Moyse populo, ne dimittat eos ieiunos, quia nihil aliud habent, nisi quod eis deuoti populi dederint. De Simeone dicunt, quod omnes scriptores in Israel, & introductores puero erant de Tribu Simeon, ideoque discurrebant ad hoc per has tribus, & nunquam multiplicabantur in bonis temporibus, quia ista sunt talia officia, in quibus homines non possunt multum lucrari. Sed ista expositio satis extorta est, & violenter induta; quia neclitera coherere potest quasi innata fuerit, quod requiritur ad bonitatem alicuius expositionis. Pro quo notandum, quod aliter inquiritur veritas propositionum in scientijs Metaphysicis, & naturalibus, aliter in sacra Scriptura, quia quantum ad Metaphysica, & naturalia aliquo modo intellectus in mensura est veritatis, quia illa propositio, quae lumini intellectus nostri consonat, & cohaeret, recipitur, tanquam vera, vel possibilis, illa autem, quae dissonat tanquam impossibilis, abijcitur. In sacra Scriptura cum ipse propositiones non voluntate humana, sed Spiritu sancto dictante sic conscripserint, non est intellectus noster mensura veritatis propositionis, ita quod illa propositio iudicari debeat vera, quae intellectui nostro cohaeret, & illa falsa, quam intellectus noster non recipit. Quia tunc multa dicta sacrae Scripturae abijceremus tanquam falsa; quia veritatem eorum intellectus noster non recipit, vt patet de sacramento Eucharistiae, de misterio Trinitatis, de resurrectione mortuorum, & de assumptione naturae humanae a verbo, & de plenisque alijs quorum plena est scriptura, sed abijt, quia Apostolus captiuandum mandat intellectum in obsequium Christi, vt patet secunda ad Corinthios. 10. c. Contrario modo faciendum est, scilicet, vt propositiones sacrae Scripturae sint regulae intellectus nostri, scilicet quod si aliquid de sacra Scriptura proponatur quaecumque istud sit, immediatè ei assentiamus, quia de sacra Scriptura est. Ex hoc autem infero, quod intendebam, scilicet, quod in exponendis sacris Scripturis, & in inquirenda veritate earum, non debent laborare expositores, vt sacram Scripturam ad suum intellectum retorquerent, sed vt intellectum suum ad sacram Scripturam conuertant, quia aliam conuerteremus rerum naturam mensurando mensuram per mensuratum, quod tori ordini, & rationi repugnat. Quando ergo sacra Scriptura aliquid de se sonat, quod manifestè veritati non repugnat, nullus debet laborare, vt eam reducat ad alium intellectum, quem ipse conceperit, quia sic danuando tollitur omnis certitudo scripturarum, & veritas elongabitur. Nec putent aliqui magnum ingenij acumen esse sacram Scripturam inuitam renitentemque ad suam prauam ducere intelligentiam; quia valde differunt sacram Scripturam a rectè, vel extortè exponere. Et nesciunt miseri, quantum Deo iniuriam faciant, cum sensum Dei suo sensui, immo vt verius dicam suae amentissimi demerenti subijcere molunt.

Quaest. 1. Cur Ioseph Taurus vocat.

Notandū.

Insuper, quia apud quosdam non expositio, sed tantum manifesta extorsio est, vt ipsa litera clamare credatur. Et nimirum, quia si Philosophia apud Boetium, libro 1. Prosa 1. conueritur per fallas expositiones vestes suas quorundam violentorum manibus lanatas, quanto magis sacra Scriptura, quam cuiuscunque manibus impiè attritae nefas valde est, cum veritatis eius dignitas omnem humanam, naturalemque veritatem, quasi in intrinsecum excellat. Aduertant ergo istius literae violentissimi, & irrationabiles distortores, vt litera ista satis de se consonet sceleri patriato in Sichimitas, ita vt iste sensus etiam nullo exponente ei innatus esse videatur. Quid ergo torquent, quid laniant, quid discerpunt, quid exenterant concordem vnitatem sibi ipsi Sacrae Scripturae sententiam? praecipue rationes eorum inuadit, & eorum expositio distortio quaedam fit. Cum enim dicunt, quod soli Simeon, & Leui in mortem Ioseph machinati sunt, multum probabile non videtur, quia causa erat omnibus par, non erat ergo irrationabile, quod omnes eundem conceptum haberent: omnes enim eum oderant, ita quod non poterant ei pacificè loqui, ut patet supra 37. c. Si ergo omnes aderat, non est veritatis dissonum, quod omnes occidere vellent etiam; quia dicitur in litera ibidem, quod cum vidissent eum a longe, dixerunt: Ecce somnator venit, venite & occidamus eum. Et dicitur ibidem, quod hoc loquebantur mutuo, id est quidam ad alteros, ergo multi erant in hoc machinantes. Item quia cum scriptura dixerit istos sic loquentes, postea subdidit solum Ruben ab hoc excludens, quod ille niteretur liberare Ioseph de manibus eorum. Et quando dicitur de Iuda, quod ille non consenserit, quia dixit postea, quod non effunderent sanguinem eius, sed venderent, dico quod a principio omnes praeter Ruben inceperunt dicere, quod eum occiderent, licet vnus ante alios diceret, quia non contingeret omnes eos, simul istud verbum proferre, sed postea habito consilio Iudas dixit, quod non occideretur, sed venderetur, & quantum ad hoc non est magna differentia, quia in fine consilij omnes determinauerunt non esse occidendum, sed vendendum etiam Simeon, & Leui.

Quomodo autem dicitur de quatuor filijs ancillarum, quod illi non machinati sunt in mortem Ioseph, quia Ioseph manebat cum eis ad eorum consolationem. Respondeo, quod ista ratio multum defecit ex inaduertentia, quia licet Ioseph beneficeret filijs ancillarum, si ipsi habebant eandem causam communem cum alijs, quare odium haberent, non erat dissonum, quod etiam mortem eius appetere, declaratur magis. Manifestum est enim, quod Ioseph nullum malum fratribus intulerat, sed quia somnia dicebat, quare eum fratrum suorum dominum praenunciabant, oderant eum fratres, qui iugo eius subijci nolebant, cum ipse omnium illorum minor esset. Hoc autem tantum attingebat ad filios ancillarum, sicut ad alios, quia etiam ipsi Ioseph subiecti esse nolebant. Item quia si isti filij ancillarum, erga Ioseph suam voluntatem haberent, sicut decebat, & vt isti corruptores sententiarum praesupponunt, non solum non consentirent in mortem Ioseph, sed etiam non consentirent eum vendi repugnando alijs: maxime quia ipsi erant quatuor, & Ruben qui fortiter Ioseph defendere conabatur ab alijs, cum ipsi cum Ioseph essent plures quam alij, sed ipsi tacuerunt, ergo consensisse videntur, quia suam eos qui tacebant, aliorum intentio approbati videbat, quia vt iura humana, & naturalis ratio manifestant, non caret scrupulo societatis occulte, quod manifesto facinori desinit obuiare, & quod alium a morte, cui potest non liberat, se esse occidisse demonstrat, vt patet extra de homicidio, ca. sicut dignum. Ad aliud quod dicitur de Issachar, & Zabulon, quod non est verisimile, quod

Quaest. 2. Quo dicitur de quatuor filijs ancillarum, quod illi non machinati sunt in mortem Ioseph.

isti negotium inciperet cum minores essent: videtur hoc valde esse inualidum, quia in minoribus aetate interdum malitia maior est. Nec et erant Zabulon, & Issachar valde minores alij, quia nullus de alijs excedebat eo, nisi in tribus, vel quatuor annis, & sic quilibet eorum esset ad minus 17. vel 18. annor. Item quia eodem modo isti reculerent ferre super se iugum Ioseph, sicut omnes alij. Vel quod dicunt, quod non est verisimile istos inceperunt hoc negotium, adhuc concedatur hoc, licet non sit necessarium concedi, & dicatur, quod alij primo dixerunt quod occideretur Ioseph, deinde isti dicentibus consenserunt, etiam patet extorsio quaedam in expositione literae, quia quando dicitur. *Simeon, & Leui fratres.* Signat hoc quandam magnam concordiam ad faciendum malum cum hic simul maledicantur, sed non reperitur in venditione, vel machinatione mortis Ioseph, quod vocetur fratres, & reperitur in scelere occisionis Sichimitarum, vt patet supra 34. c. cum dicitur de Iacob filij Simeon, & Leui fratres. Dicitur gladius ingressi sunt vrbem. Non ergo debet intelligi de machinatione mortis Ioseph, sed de Sichimitis. Item quod dicitur in litera. *Vasa iniquitatis bellantia.* Non possunt vocari bellantes Simeon, & Leui in mortis machinatione Ioseph, quia bellum dicitur hostile cladem, quod pertinet ad destructionem eorum Sichimiticam. Item quod dicitur. *In actu eorum non sit gloria mea.* Ceterus dicit magnam turbam conuulsum, & de liberatam ad faciendum aliquid, quod non conuenit machinationi Ioseph, quia ibi non fuit deliberatio facta, quod interficeretur Ioseph: sed statim viso eo moti sunt ad hoc, deinde habito consilio deliberauerunt eum vendere: non fuit ergo ibi ceterus. Etiam quia in machinatione ista pauci erant, scilicet fratres Ioseph, & non omnes, quia solum erant noui, qui non faciunt ceterum. In destructione autem Sichimitarum multi fuerunt, quia familiam patris isti secum vocauerunt. Item quando dicitur. *In furore suo occiderunt virum.* Hoc non conuenit; quia ista litera manifestè dicit occasionem actualem, & non intentionalem solam. Oportet ergo eam intelligi in casu, in quo fuerit occisio. Hoc autem est referendo ad Sichimitas, vbi fuit occisio multorum. velle autem ista referre ad mortem intentionalem, cum possint congruè intelligi de morte actuali, est velle mutare totalia signata terminorum, & sic carebimus fundamentis, quod ab omnino valde est. Item cum dicitur. *In voluntate sua suffoderunt murum.* Non potest vilo modo intelligi de Ioseph, quia in machinatione mortis eius non fuit aliqua suffossio muri, nec realis, nec intentionalis, siue in proposito: fuit autem in depopulatione vt bis Sichem, quia non solum occiderunt habitatores, sed et voluissent libere diruere murum si eis facultas patradi fuisset, sed copia viri, & magnitudo operis eis defuit, quod ad hoc requirebat. Si autem velint facere aequiuocationem in ista dicentes. *In voluntate sua subnuauerunt taurum.* Satis patet, quod est occasio querere ad fugiendum: sed nec hoc bene cohaeret, quia Ioseph per quaedam remotam metaphoram vocat primogenitum tauri. Item patet fortius, quod non possit intelligi de Ioseph, quia textus facit hic diam in hoc, quod est occidere in furore, vel in voluntate, quia ea, quae sunt in furore facta sunt; ea autem quae sunt in voluntate sunt, non sunt, sed solum volumus illa facere, deinde ex aliqua occasione non sunt. Oportet ergo dicere, quod occisio, quod dicitur facta in furore realiter fuerit. Suffossio autem, quod fuit in voluntate non actualiter fuerit, sed in machinatione mortis Ioseph non fuit aliqua realis occisio, sed omnia fuerunt intentionalia. Item non potest euadere ad hanc aequiuocationem, quia et si dicatur. *In voluntate sua subnuauerunt taurum.* Oportet dare distinctionem inter actualem occisionem, & intentionalem subnuationem, quod nullo modo poterunt assignare. Ex his oibus, & ex quolibet eorum per se patet sufficienter, quod intentio illorum, quae sic exponebant reducitur

Ceterus qd.

Occidere in furore, & in voluntate differunt.

Opin. Iudaeorum de Leui.

tes istam literam ad venditionem Ioseph est erronea, & stulta valde. Alij autem sunt, qui literam hanc aliquantulum referunt ad venditionem Ioseph, & aliquantulum ad occisionem Sichimitarum. Error autem istorum quantum ad illam partem, in qua exponunt de Ioseph, eadem ratione refellitur, & dicunt sic. *Symeon & leui fratres.* Scilicet concordantes nimis ad malum. *Vasa iniquitatis.* Id est continetia iniquitatem de machinatione mortis Ioseph. *Bellantia.* Scilicet ad inducendum Ioseph mortem. *In consilio eorum.* Ad occidendum Ioseph. *Et in consilio eorum.* Parato iam deliberare ad occidendum eum. *Non sit gloria mea.* Id est nolo ego de talibus gloriari, quia valde fuerunt turpia. *Quia in furore suo.* Scilicet de ordinato. *Occiderunt viros.* Scilicet viros Sichem. *Et in voluntate sua subvertuerunt laurum.* Id est Ioseph voluerunt destruere, & priuare viribus. *Maledictus furor eorum.* Scilicet contra Sichimitas. *Quia perinax.* Id est valde tenax supra rationem. & indignatio ista secundum Hebraeos istos non fuit secundum se mala, quia, ut ipsi aiunt, iuste mouebantur, sed solum peccauerunt, quia nimis rigorose vltionem pro tam paruo peccato expetierunt. Sed contrarium huius satis lucide supra probatum est. *Et indignatio eorum, quia dura.* Hoc refertur ad machinationem mortis Ioseph, quasi dicat, multum fuit eorum ira dura contra Ioseph, propter somnia, quae pronuntiabat, cum in hoc ipse nihil meretur mali, vel quia amabat a patre suo plus ceteris, vel quia accusabat eos ad patrem de crimine pessimo, de quibus supra 37. cap. dictum est. *Iuda te laudabunt.* Hic ponitur annunciatio facta de statu tribus Iudae, & ponitur post Symeonem, & Leui, quia post illos natus est, vt patet supra 29. cap. *Iuda te laudabunt.* Secundum literam Hebraicam, est quaedam aliusio Rhetorica in verbis concordantibus, quia Iudas secundum linguam Hebraicam interpretatur laus, vel confessio, & ponitur verbum laudabunt, quod in Hebraeo derivatur ab hoc nomine Iuda, quia Hebraice dicitur. *Iebuda Iebuda.* id est Iuda te laudabunt. Laus autem Iudae atteditur in robore, quia inter fratres suos robustior erat. Secundum Philosophum in 1. Ethic. laudabile dicitur, quod bene se habet, & est ad alterum, vnde quilibet bonus habitus, vel conditionalis, secundum quam bene operatur, vel factiui sumus ad alterum, laudabilis est. Dicitur ergo Iudas laudabilis, quantum ad hoc, quia in multis moralibus, & naturalibus habitibus, & potestis excellere: erat enim ceteris fratribus eloquentior, vt patet in persuasionibus rhetoricis supra 44. c. quas dirigebat ad Ioseph. Erat etiam ceteris constantior, vt patet ibidem, quia dicitur, quod Iudas primus inter fratres suos accessit ad Ioseph, & locutus est. fuit etiam laudabilis de magna constantia. Quia in introitu maris rubri omnis tribus inceperunt formidare, nec aliqua intrare audebat, tribus autem Iuda primo ingressa est. Fuit etiam magna laus isti tribui, quia mortuo Ioseph, qui a Deo princeps Iudaeorum positus fuerat, vt patet Deuter. 31. c. quarentibus omnibus Israelitis quis ascenderet in bellum ad regendum Israel, respondit Dominus: Iudas erit dux vester, vt patet Iud. 1. capit. Laus autem potissima tribus Iuda fuit, quia principatus regnatiuus fuit in ea, quia homines communes, qui sola bona, quae videntur attendunt considerant: res homines potentes in seculo, & tollunt fulgorem, putant nihil beatius potentia esse, ideoque potentes maxime laudant, atque beatificant, de quibus Aristoteles in primo Ethic. Iudaei autem cum homines seculares valde essent, sola huius seculi bona contemplantes, maxime Tribum Iuda laudabant, atque felicissimam praedicabant, cui tantam Domini summam sortiri contigisset. *Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum.* Id est manus tua erit super cervicibus inimicorum tuorum.

Annunciatio facta de statu tribus Iudae.

Iuda interpretatur laus.

corum tuorum comprimendo, & humiliando eos. Hoc autem dicunt impletum fuisse in Dauid, qui in Philistinis hostibus Iudaeorum ante adeptum regnum, & post adeptionem strages magnas faciebat, vt patet 1. Reg. 18. c. quando obtulit ducem praputia Philistinorum. De hoc etiam sepius in 2. Reg. in quo multas clades in Gentiles exercuisse narratur. Sed non solum est intelligendum hoc de ipso Dauid, sed etiam de tota progenie sua iusta, quia ista est quaedam promissio ad Tribum Iuda facta conditionaliter, vt patet 2. Reg. 7. & Psal. 85. & 130. Ideo in quocumque rege de tribu Iuda, qui bonus esset, hoc generale erit, sed quia vt habetur Eccl. 39. ca. omnes reges Iuda praeter Dauid, Iosiam, & Ezechiam peccatum commiserunt, ideo istos tres Deus magis adiuuit. Alios autem, licet mali essent, tamen quia aliquando secundum praesentem iustitiam boni erant, Deus iuuabat eos: deinde deserebat eos in calamitates, vt patet multoties in 3. libro Regum. licet aliquando ipsos reges, qui actualiter mali erant Deus iuuabat non meritis suis, nec meritis populi, qui deprauatus erat, sed meritis Dauid, qui bonus fuerat, & ambulauerat secundum cor Dei, vt patet Psal. 88. l. Inueni virum secundum cor meum, & patet hoc de rege Roboam, quia malus erat, deserturus enim erat Deus, sed voluit eum conseruare, ne periret lucerna Dauid; vt patet 3. Reg. c. *Adorabunt te filij patris tui.* Non loquitur de ipso Iuda in persona sua, quia ipso viuente nihil horum completum fuit, nec adorauerunt eum fratres sui, quia dum vixit nunquam dominatus est, cum maneret in Aegypto, & ibidem mortuus fuerit, vbi non erat aliquis principatus Iudae, quia viuente Ioseph ipse principabat toti cognationi sua: mortuo autem ipso inceperunt dominari Aegyptij, & perire Hebraeos, vt patet Exo. 1. c. Intelligitur ergo hoc de Tribu posteritatis suae, quia cum ibi rex esse incepit, ceteri fratres sui. i. oes alij filij Israel de alijs Tribubus obedire ceperunt ei, quod fuit tpe Dauid, & Salomonis, i quo tpe tota domus Israel subiecta erat vni regi. Mortuo autem Salomone diuisum fuit regnum ad Tribum Ephraim manente tribu Iuda, & Benjamin apud regem de Tribu Iuda, & istae duae tribus semper manserunt cum rege de Tribu Iuda, vsque ad Babylonicam captiuitatem, in qua de vtraque Tribu traducti sunt, plurimi in Babylone. *Catulus leonis Iuda.* Potest referri ad ipsum Iudam, qui inter fratres suos robustior fuit, tanquam leo, & constantior, quod patet in his, qui dicitur coram Ioseph, cum non cognosceret eum, vt patet supra 44. c. Sed vt magis coniungat tota literalis contentio potest referri ad suam posteritatem, in qua completa sunt omnia haec. Aliqui autem de nostris volunt istam literam de Christo exponere vocantes eum catulum leonis, quia in resurrectione sua fortis fuit, vt leo confringens inferni potestates, & educens inde patres Sanctos, morteque deuicta triumphans, sed ista expositio multum allegorica est: ergo referendum hoc ad reges, qui fuerunt de Tribu Iuda. Et patet hoc completum maxime in Dauid, qui fuit fortis, vt catulus leonis. Vel vocatur catulus leonis, & non leo simpliciter, quia cum Dauid minor esset inter fratres suos, vt patet 1. Reg. 16. c. pugnavit cum Goliath Philistinorum fortissimo, & praeva fuit aduersus eum, vt patet 1. Reg. 17. c. sic n. dixerat ipse Dauid regi Sauli, cum pugnare velleret: pascebat seruus tuus praeis sui gregem, & veniebat leo, vel vrsus, tollebatque arietem de medio gregis, & sequebar eos, & percutiebam, & ernebamque de ore eorum, & illi conuergebant aduersum me, & apprehendebam meatum eorum, suffocabam, interficiebamque eos: nam & leonem, & vrsum interfeci, ergo seruus tuus. Erit igitur incircumcisus Philistinus hic, quasi vnus ex eis. Tunc autem deuictus Goliath Getho positus fuit dux super viros belli, vt patet 1. Regum 18. capit. & post mortuo Saule per

Catulus leonis Iuda potest referri ad duo.

le per totum Israel constitutus est Rex interfecto etiam Ithobeth filio Saulis, & omnes obedierunt ei: vt patet 2. Reg. 5. cap. Dixitque ad eum totus Israel, cum esset Rex Saul super nos, tu eras educens, & reducens Israel, & deinde sequitur quomodo vixerunt eum in Regem concorditer. *Ad pradam ascendisti, filij mi.* Litera Hebraica dicit. *De deuoratione surrexisti, vel eleuasti te, filij mi.* Et referunt Iudaei ad ipsum Iudam, quantum ad venditionem Ioseph, quia ceteri fratres intendebant occidere Ioseph, quae mors erat deuoratio quaedam sicut bruta animalia, & ferocia alia deuorant. Ab hac deuoratione eleuauit sese Iudas, cum non consensit in mortem eius, sed magis eum dixit esse vendendum, vt patet supra 37. cap. Et in hoc secundum istorum sententiam laudat eum Iacob. Sed ista sententia non multum concordat, quia non est verisimile, quod Iacob laudauerit Iudam in hac parte, cum verum vituperabilis fuerit, quia licet minus malum erat vendere quam occidere, satis magnum scelus erat vendere fratrem, cuius grauitatem assignauimus supra 37. cap. Obiectio. Item quia si in hoc aliqua laus tribuenda esset, magis laudari deberet Ruben, qui conatus fuit totaliter liberare Ioseph de manibus fratrum, & reddere patri quam Iudas, sed non laudatur. Et si dicas verum est, quod laudabilis erat, sed quia se quibusdam magnis malis immiscuit, nomen eius maculatum nullo modo laudari debuit. Sed hoc non valet, quia dato hoc pro constanti, si id quod simpliciter bonum in Rubem ad admixtionem alicuius mali laudem demeruit, id quod minoris bonitatis, immo vt verius dicatur, id quod paruae maliciae erat reuera in Iuda laudari non debuit, ne ex huius laude arguatur Ruben laudabilem extitisse. Dicendum ergo, quod littera nostra continet veram sententiam: & conformatur littere Hebraicae, quam ipsi Hebraei verum non intelligunt. Nec est mirum: quia Christus praedixit regnum caelorum ab illis tollendum esse, id est intellectum sacramenti scripturarum, & dandum alteri genti, id est Christianae facienti fructum eius, vt patet Matth. 22. cap. vbi enim Iudaei dicunt deuorationem, nos habemus praedam; quia idem est, quia praeda cum deuorationibus sunt. Et trahitur hoc de praedijs animalium venaticorum, qui quando praedantur, deuorant, & refertur hoc ad Regem Iuda, scilicet ad Dauid, de quo supra diximus. Ascendere autem ad bellum est ascendere ad praedam: & hoc quia Dauid in suis bellis praedabatur, & patet maxime hoc antequam esset assumptus in Regem, quia in primo bello, quod mandato Saulis egit contra Philistinos, petentibus ipsis centum praepucia Philistinorum Dauid expugnatis illis duxit ducem praepucia, vt patet 1. Reg. 18. cap. & postea cum fugisset a facie regis Saulis, & stetit coram Rege Achis declinabat in terras Philistinorum, & faciebat praedas, de quibus sustentabatur: & occidebat omnem hominem, & foeminam, ne quis nunciaret quod factum erat, & cum quaereret ab eo Rex Achis, in qua loca incurrisset putans, quod faceret praedam in Regno Israel, dicebat Dauid in tali, vel tali loco regni Israel feci praedam, vt patet 1. Reg. 27. cap. vel si dicatur. *Ascendisti ad deuorationem.* Hoc satis conuenit, & est metaphora sumpta a praeda Leonis, quia quando Leo vadit ad praedam deuorat animalia, quae inuenire potest. Sic enim Dauid in principio regni sui magna bella ad deuorationem gentium egit, vt patet 2. Reg. 5. cap. de bello facto contra Philistinos in Balpharasin, & deinde fecit bella multa, & subdidit Moabitas, & Idumaeos. Syros quoque expugnauit, & Regem Hemar, multaque alias gentes, vt patet 2. Reg. 8. cap. Percussit etiam filios Amon, vt patet 2. Reg. 10. cap. Et sic de pluribus alijs narratis in toto 2. lib. Regum.

Obiectio.

Responsio.

Determinatio.

Requiescens accubisti, vt Leo. Id est postquam fecisti praedas magnas, vel deuorationes quietus cessasti a bellis, quia postquam Dauid fecit mirifice multa bella contra Philistinos, & alias gentes, nullus audebat inquietare eum, manebatque quasi quiescens, & dormiens, quem nullus excitare audeat. Sic patet 2. Reg. 7. c. & est metaphora assumpta a proprietate Leonis: Leo enim est inter Bestias terribilissimus; ideoque capta praeda cum accubuerit ad vorandum eam, vel recubuerit ad quiescendum, nullum quadrupes ad illum accedere audeat, nec ipse Leo timet, si aliqua bestia ei obuiam veniat, sic patet Prouer. 30. ca. Leo fortissimus bestiarius ad nullius pauebit occursum. *Et quasi Leena.* Sicut Leo fortis est, & terribilis cunctis bestiis, ita Leena suo modo maxime quando Leena effertur raptis catulis, quia tunc nullus eius imperum ferre poterit. est enim ipso Leone atrocior. *Quis suscitabit eum.* Id est, quia Iuda filius meus tam fortis est, vt Leo recubans, nullus audebit eum excitare, scilicet inquietare, vel ad iracundiam prouocare. Hoc patet in Dauid, qui postquam multa bella mirabiliter contra hostes gessit, nullus eum audebat excitare, vel commouere ad pugnam. Aliqui referunt praedicta ad Christum, scilicet, quod Christus, qui fortis erat, vt catulus leonis ascendit ad praedam, quia infernas sedes spoliavit pro parte iuxta illud Osec. 13. cap. O mors ero mors tua, morsus tuus ero inferne. Requieuit autem per mortem in sepulchro, vt Leo, quia fortiter, vt Leo resurrexerat post triduum. *Et quis suscitabit eum.* Scilicet a morte, quasi dicat, nullus eum poterit suscitare, sed ipse se ipsum suscitabit. Ista tamen licet catholica veritate constet, isti litterae non cohaerent, nisi forte in sensu allegorico: litteralis autem sententia, quam intendebat Iacob ista proferens longe distans est. *Non auferetur sceptrum.* Hic ponitur prophetia de Messia venturo; & ponitur quoddam signum, in quo aliquantulum cognosci poterat aduentus Messiae. *Non auferetur sceptrum de Iuda.* Id est non auferetur dignitas regia, ad quam pertinet sceptrum. *De Iuda.* Id est de tribu Iuda. *Donec veniat, qui mittendus est.* Id est Messias verus Christus Iesus, qui ad redemptionem humani generis venturus erat, secundum promissa prophetarum. Et est sensus nunquam cessabunt regentes, siue tenentes sceptrum de domo Iuda, donec veniat Messias. Sed nunc non sunt aliqui regentes de domo Iuda, iam ergo venit Messias, quod Iudaei totis viribus negare contendunt. Veritas autem huius Prophetiae patet, quia vsque ad Christum, quae fides Catholica verum Messiam profiteretur, nunquam defecerunt regentes de Tribu Iuda. Nam a tempore Dauid vsque ad captiuitatem Babylonicam nunquam defecisse reges de tribu Iuda nullus dubitat, cum ipsi libri Regum euidentissime protestentur: deinde autem vsque ad Christum aliquibus dubium videtur, sed satis constat, quia mortuo Sedechia, qui fuit vltimus Regum ante Babylonicam captiuitatem, Zorobabel, qui erat de stirpe Iuda, & de filijs Dauid imperare incepit Iudaeis: licet in Babylone hoc non patuit, quia erant ibi captiuitate, & dominandi locum non habebant, sed postquam redierunt in terram suam, iste dominari incepit, vt patet Zacha. 10. & Aggei 2. cap. Fuit etiam post Neemias, & deinde alij successores istorum vsque quo summi Sacerdotes inceperunt regere populum, vt patet in Mathathia, & in filijs suis Machabeis. Isti autem de tribu Iuda erant, quia summi Sacerdotes ducebant vxores de tribu regia, de filiabus Regum, vel de cognatione regali, vt patet in Aaron, qui accepit in vxorem Elisabeth filiam Aminadab sororem Naalon. Erat autem Aminadab princeps in tribu Iuda: & post eum Naalon filius eius: Aminadab

Leo inter bestias terribilissimus.

Postio quoruam.

Prophetia de Messia venturo.

Nota.

Quis erat princeps in tribu Iuda: & post eum Naalon filius eius: Aminadab

vt patet Numeri 2. cap. & tempore regum Iuda hoc fiebat. vt patet 4. Reg. 11. cap. vbi dicitur, qd Iosabeth foror Ochozia regis Iudae: & abscondit eum. Erat autem ipsa vxor Iouade principis Sacerdotum: deinde mortuis tribus Machabeis regnavit Ioannes Huchanus filius Simonis Machabei, vt patet 1. Mach. vlti. cap. & iste imposuit sibi coronam regiam: deinde Aristobolus, postea Ioannes, deinde Antigonus, & Ioannes vltq; ad Herodem Afcalonitam, qui fuit alienigena, vt patet per Iosephum: dicitur enim fuisse iste de stirpe Idumaeorum, & immediatè incipiente regno istius natus fuit Christus, de quo Mat. 2. ca. *Ipsè erit expectatio gentium.* Id est ipsum gentes expectabunt, quia omnibus salutem inducturus erat. Sic dicitur Isa. 11. cap. in die illa radix Iesse, qui exurgeret regere gētes: vel secundam aliam literam: *Qui stat in signum populorum ipsam gentes deprecabuntur: & erit sepulchrum eius gloriosum: & patet Aggei 2. cap. adhuc modicum vnum, & ego mouebo celum, & terram, mare, & aridam, & veniet desideratus cūctis gentibus. f. Messias, quem desiderant cunctae gentes. In Hebræo dicitur. *Ipsè erit aggregatio gentium.* Id est gētes ad eum aggregabuntur, tunc autem completum hoc post resurrectionem, & euangelij prædicationem: quia prædicantibus Apostolis Iudæi pro maiori parte manserunt obstinati in sua infidelitate, vt patet ad Roma. 11. Ceteras ex parte contigit Israel, donec intret plenitudo gentium, & sic vniuersus Israel saluus fiat. Vilo ergo qd Iudæi recipere nollent verbū euangelij, sed repugnabant, Apostoli conuersi sunt ad Gentes, & multum ibi profecerunt, quia maiorem partem Gentium sua prædicatione mouerunt: deinde paulatim fides totaliter suscepit. Sic dixit Paulus Iudæis Actu 13. cap. vobis oportebat primum loqui de regno, sed quia repulistis illud: & indignos vos fecistis verbo, ecce conuertimur ad Gentes. Sic. n. præcepit nobis Deus: tunc ergo Gētes ad Christum aggregatæ sunt, qñ voces apostolorū in omnem terram audiatæ sunt, vt patet Psal. 18. Doctores nostri antiqui, & moderni, vt Nicolaus, & ceteri volentes refellere veritas Iudæorum, qui nituntur distrahere istam literam à sensu suo, vt non videatur intelligenda de Messia, fundant principaliter super illam partem. *Qui mittendus est.* Quia non sic hī in Hebræo, sed. *Silo.* Vnde Iudæi habent locum saltem aliquantulum parentem subterfugendi nisi eis aditus præcludatur, sed in alio magis consistit robur argumentationis, quod Doctores nostri, aut non viderunt, aut neglexerunt. Quod, cum ista communia expediero, tangam. *Silo.* secundum Hebræos est nomen cuiusdam ciuitatis, in qua fuit Tabernaculum Domini à principio, & vbi sortes tribuum distributæ sunt, vt patet Iosue 18. cap. de quo etiam 1. Reg. 1. cap. dicunt ergo Iudæi quidam sensum huius literæ esse, quod potestas regia nunquam cessaret in tribu Iuda, donec aliquis vngendus in regem veniret in Silo, id est ciuitatem illam. Et volunt isti quod impleta fuerit hæc litera tempore vnctionis Saulis, qui fuit de tribu Benjamin, vt patet primo Reg. 9. cap. & quando vngi debuit venit in Silo, vbi erat arca Domini. Tunc autem cessauit sceptrum Iuda, quia continua successio principum erat de Tribu Iuda. Vnde etiam in deserto dum castramentarentur ex mandato Dei, vexillum Iudæ præcedebat, vt patet Numeri 2. cap. & in honoribus, & eminentijs Iudas prior est. Vnde quādo principes tribuum obtulerunt in dedicationem tabernaculi, vt patet Numeri 7. cap. Naatōn qui erat princeps in tribu Iuda præcessit omnes alios. Nunc autem quādo Saul, qui erat de genere Benjamin suscepit principatum, sceptrum quod ante manserat in domo Iuda, videtur mutatum.*

Sed ista expositio falsum supponit, qd quando Saul fuit vnctus in regem manserit Arca Dñi in Silo, quia postquam in bello capta fuit a Philistinis interfectis duobus filijs Heli, vt patet 1. Reg. 4. & 5. cap. nunquam rediit in Silo, sed reducta fuit, postquam miserunt eam Philistin in Chariathiarim, & ibi mansit in domo Aminadab. Tempore ergo, quo Saul vnctus fuerat, erat Arca in Chariathiarim, & non in Silo, vt patet 1. Reg. 7. c. Et si forte aliquis protulerit veli dicens, arcam esse in alio loco tempore vnctionis Saul videas ea, quæ habentur Exo. 20. c. vbi plenissime habetur, vbi arca steterit ex tempore, quo fabricata est, vltq; ad tempus diurnum: de hoc etiam Deuter. 12. c. dicitur aliquid. Item dato, qd Arca Dñi esset tunc in Silo, nihil attinet, quia Saul nō fuit vnctus in Silo, sed in Masphat, vt patet 1. Reg. 10. c. nec aliquo modo venit in Silo. Itē ista expositio est multū irrationabilis, quia mortuo Saul, & filio eius Ioseth vnctus fuit Dauid in regem, qui fuit primus rex de domo Iuda: & deinde durauerunt reges succedentes de progenie eius vsq; ad Babylonicam captiuitatem, vt patet ex discursu librorum Reg. Dicere ergo, qd sceptrum tribus Iudæ cessauit, antequam primus rex de Tribu Iuda assumeretur, irrationabile valde est, cum res non dicitur deficere, cum incipiat venire ad suum gradum perfectissimum, immo tunc magis dicitur incipere, quia nouum esse inchoat. Alij autem volentes magis colorate loqui dicunt istam prophetiam completā fuisse tempore, quo Roboā filius Salomonis vngi debebat in regē: & ipso loquente durè recesserunt ab eo decē tribus Israel, & constituerunt super se regem Ieroboam filiū de stirpe Ephraim, vt patet 3. Reg. 12. c. Manserunt. n. tunc solē due tribus cū Roboan, Iuda, & Benjamin, & quia potestas regia in domo Dauid diminuta est, dicitur sceptrū regni cessauisse: & sensus est secūdū istos. *Non auferetur sceptrū de Iuda, donec veniat Sylo. i. donec Roboan veniat coronandus in Silo.* Sed ista expositio præsupponit falsum, scilicet Ieroboam assumptus fuerit in regem in Silo, quia assumptus fuit in regem in Sichem, vt patet 3. Reg. 12. c. Et hoc fuit, quia Ieroboā erat Ephraita de genere Ioseph: ideoq; ad honorem Ioseph acceperunt regem in Sichem, vbi sepultus erat Ioseph, vt patet Iosue 24. ca. Item falsum dicit ista expositio, quia non cessauit sceptrum de domo Dauid, dato qd Ieroboam vnctus fuerit super decem tribus. Nam Roboan filius Salomonis tunc regnavit, deinde omnes successores vsq; ad Sedechiam, qui ductus fuit in Babylone, vt patet 4. Reg. 23. c. Item iste duæ expositiones prædictæ Iudeorum non sunt rationabiles, quia si accipiatur in eis Silo, vt signat locum quendam, non diceret textus, donec veniat Silo, sed donec veniat in Silo, vel ad Silo; quia non potest poni Sylo, vt rectus vel suppositū, sed vt accusatiuus denotās terminum, in quem. Et si obijcias, quod non debet poni in Silo, vel ad Silo, quia nomina propria locorum ponuntur aduerbialiter, vt termini, & sine præpositione.

Opin. quorundam.

Risio quorundam Iudæorum.

Determinatio.

Opinio Nicolai.

Confutatio.

missionem dicunt, quod ista litera fuit impleta tempore Nabuchodonosor, qui dicitur mittendus, id est quia Deus eum mittere debebat ad captiuandos Iudæos propter scelera sua, & tunc dicunt, quod nunquam erat auferendum sceptrum domus Iudæ, donec Nabuchodonosor veniret in Ierusalem, qd deo mitti debebat: & iste captiuauit duos reges Iudæorū, scilicet regem Ioachim, qui alio nomine dicitur Iechonias, vt patet Matthæ. 1. cap. duxitq; eum in Babyloneam: vt patet 4. Reg. 24. cap. captiuauit etiam Sedechiam, qui mansit in regem postea: vt patet 4. Reg. 25. cap. tunc cessauit sceptrum, quia non fuerunt vltra reges de tribu Iuda, vt ipsi dicunt. Et licet supra dixerimus, quod sceptrum mansit in tribu Iuda vsq; ad Christum, quia reuerunt Machabei, & alij: hoc licet quantum ad nos ad respondendum eis sufficiens sit: ad arguendum tamen contra eos penitus nihil valet. Primum quia ipsi vocant solum sceptrum regiam potestatem: post captiuitatem tamen Babylonicam non reuersi sunt reges ad tribum Iuda, vt ante erant, sed quidam principes, & duces postea fuerunt. Item quia non adhuc durauit semper principatus iste qualiscumque ad tribum Iuda, sed conuersus fuit ad Machabeos, qui erant Sacerdotes. Et si dicamus, qd tribus regia, & tribus Sacerdotalis mixta erat. Hoc non potest patere, quia licet aliquando reperiantur Sacerdotes accepisse vxores de femine regio, non tamē inferunt ex hoc semper sic fuisse. Item quia adhuc apud Iudæos non constat Machabeos rexisse post Babylonicam captiuitatem, quia ipsi non habent libros Machabeorum, nisi quandam particulam apocrypham inter eos. Item qd nos dicamus fuisse reges post captiuitatē Babylonicam. f. Ioannem Hircanum, Alexandrum, Ioannem, Aristobolum, Antigonum: hoc non potest patere apud eos, quia solum habetur hoc ex libris Iosephi, & ex Chronographijs Gentium, de quibus Iudæi nō curant: hos vt pote indoctissimi, atque ineptissimi nec sciunt, nec recipiunt. Concluditur ergo generaliter, quod de statu Iudæorum post Babylonicam captiuitatem vniuersaliter sufficienter probari non potest, nisi quantum ad reedificationem templi, & ciuitatis, vt patet in Aggeo, & Zacharia, Elidra, & Neemia. De ceteris autem arguens contra Iudæos subiceat. Ad istam ergo expositionem Iudæorum, quæ magis colorata est quam ceteræ, Nicolaus non videns locum respondendi, & arguendi contra eos ex sacra scriptura, recurrit ad translationem Caldaicam, quæ dicit donec veniat Messias. Hanc autem translationem, quæ apud Iudæos targum vocatur, tantæ autoritatis esse dicit, vt nullus eorum aliquo modo audeat repugnare. Sed salua reuerentia domini Nicolai: quia apud Hebræos est duplex translatio Caldaica à diuersis Doctoribus. Prima est translatio totius Pentateuchi Moyfi, & hanc fecit Anqueles. Alia est translatio Caldaica solum quantum ad Prophetas maiores, & minores, & istam fecit Ionathas. Ista autem tantæ venerationis apud Hebræos est, quod nullus audeat ei quicquam, nec in minimo obuiare. Alia autem, quæ est super Pentateuchum. f. ista non est tantæ autoritatis. Vnde Doctores Hebræi aliquando ei repugnant dicentes ipsum Anqueleos in translatione illa somniasse. Sic enim insultat ei frequenter Abenezra, qui inter Hebræos subtilior visus est. Et licet Rab. Salo. qui est Doctor. quem sequitur Nicolaus, non repugnet isti translationi, repugnant tamen multi alij. Consentiamus tamen isti parti, quia pro nobis est, ne videamur familiaria quoque destruere, sed magis innitur Nicolaus dicens ex hoc patere, quod non intelligatur de Nabuchodonosor, nec de aliquo prædictorum; quia nullus eorum vnquam Messias vocatus est, vel

concessum fuit de eo quod esset Messias. Sed adhuc videtur mihi ex sacra scriptura posse refelli istam expositionem, scilicet per ea, quæ sequuntur in litera, quia dicitur. *Donec veniat silo ipse erit expectatio Gentium ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem d fili mi asinam suam.* Manifestum est, quod ista non possunt intelligi de Saule, de quo erat prima positio, quoniam ipse non fuit expectatio Gentium, vel aggregatio secundum quod sonat litera Hebraica, quia nec gentes expectauerunt aliquid bonum ab eo: nec ad ipsum congregatae sunt, quia Gentiles non seruerunt ei. Etiam non legitur iste ligasse asinam suam ad vineam, nec pullum ad vitem: etiam non laudaret eum scriptura dicendo eum habere dentes candidos, & oculos rubicundos. Idem dicendū est de Ieroboam, cum non fuerit in eo aliquid speciale: nec etiam fuit talis, quem laudaret scriptura, immo contrario modo in libris Regum in 3. & 4. quodocumque fit mentio de regibus malis dicitur, quod ambulauerunt in vis Ieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel. Et sic ipse vituperatur super omnes homines, cum ipse cū quolibet malo vituperetur. Nec potest intelligi de Roboam filio Salomonis, quia nihil de his, quæ in hac litera posita sunt ei conuenire possunt, vt patet in spicienti superiora applicando ad ipsum secundum historiam libri 3. Regum.

Nec etiam potest hoc intelligi de Nabuchodonosor, quia licet ad illum Gentes aggregatae sunt: quia dominatus fuit super multas gentes, & prouincias, vt patet Dan. primo cap. tamen non proprie ad eum dicuntur gentes aggregatae, quia aggregatio dicitur quædam adiunctionem spontaneam, scilicet, quod gētes nullo cogente ad eum veniret, sed non fuit sic in Nabuchodonosor, quia ipse violenter subiecit sibi regna multa, & prouincias. De hoc patet Abacuch 1. & 2. cap. patet ergo applicari istam prophetiam ad alterū, qui gentes spontaneè applicitas haberet, & iste fuit Messias, quem omnes gentes expectabant, vt patet Aggei 2. scilicet veniet desideratus cūctis gentibus, vel quia per eius prædicationem, & discipulorū eius cūctæ gentes ei adhererunt, vt seruirent ei humerovo: & manerent in præceptis eius, vt patet Sopho. cap. 2.

Item non conuenit Nabuchodonosor, quod ipse ligauerit asinam suam ad vitem, & asinum suum ad vineam; nec quod oculi eius rubicundi sint, candidi autem dentes. Ista ergo de alio intelliguntur, qui vocatur hic Silo.

Sed adhuc dicit aliquis, quod ista pronomina deriuatiua, & relatiua, quæ hic ponuntur, non demonstrant, vel referunt ly Silo, sed referunt, & demonstrant Iudam. Et sic dicitur quod Iudas sit expectatio gentium, & oculi eius pulchri, & dentes candidi.

Ad hoc dicitur, quod non est possibile, quia necessesse est deriuationem, & relationem fieri hic ad Silo, & non ad Iudam. Quia ad secundam personam semper fit relatio, & demonstratio in secunda persona, & nunquam in tertia. Cum ergo vocatiuus sit secundæ personæ nunquam ad illum fiet relatio in tertia persona, sed Iudas ponitur hic in tertia persona, cū dicitur. *Ipsè erit expectatio gentium, ligans ad vineam asinam suam, & ad vitem, d fili mi, asinum suum.* Cum ergo loquatur hic ad filium suum Iudam in secunda persona, nō poterit illud pronomen demonstratiuum, ipse, & illud relatiuum suam coniungi illi. Necessesse est ergo quod referatur ad Silo, & non ad Iudam. Ex hoc etiam patet sufficienter, quod non significet Silo locum, quia nullus locus est expectatio gentium, vel ligat asinam, aut pullum, siue habet oculos rubicundos, vel dentes candidos. Necessesse est ergo ad alium referre, nec videtur

Doctore expositio.

Obiectio remouet.

Silo secundum Hebræos qd.

Responsio Hebræorū

quis sit ille, nisi ponatur Messias: quia ad nullum ho-

Solutio ar-
guenti in
d. 2. de
de M. 1. 1. 1.

Cognatis superioribus respondendum est ad quod
dam aliud argumentum quod Iudaei faciunt fundan-
tes nouam positionem, pro quo notandum, quod
istud nomen Silo, vt ponitur hic tria significat, vno
modo Silo idem est, quod nomen loci cuiusdam in
terra promissionis sic dicti in sorte Ephraim, vt patet
Gen. 18. cap. Et in quo mansit arca Domini multo
tempore, de quo etiam primo Reg. primo cap. Se-
cundo modo Silo significat filium, quod patet per
derivationem a quodam nomine Hebræo significan-
te matricem, quod habetur Deuter. 28. cap. vbi nos
dicimus exuuiæ secundinarum.

Quoniam
opinio.

Tertio modo Silo significat Messiam, vt testatur
hic Caldaica translatio. Aliqui autem volunt, quod
Silo significet mittendum, vel missionem: sed erudi-
tissimi Hebræorum repugnant: est enim magna dif-
ferentia in scriptura quantum ad vnam literam, quia
quando Silo significat ista tria superiora scribitur cū
litera He. cum autem significat missionem scribitur
cum litera het. in quibus differentia est in caracte-
ribus, & virtute prolationis, quia durius, her. quā. m. he.
sonat. Hiero. ramen transiit mittendum, quia forte
inuenit cum her. scriptum. facilis est enim mutatio
in he. & her. quia modicam differentiam habet in ca-
ractere, sicut in Latino. c. & e. n. sono autem est ma-
ior differentia, sed dato, quod viderit scriptum Silo,
vt nunc scribitur cum he non esset magnus error
transfere mittendum: quia idem, qui mittendus erat,
Messias erat. Quidam autem Iudaei volentes nimis
subiles esse in quodam libro, quem ipsi defensorium
fidei vocant, respondentes ad istam authoritatem,
quæ a Christianis contra eos inducebatur de aduen-
tu Messie: respondens quod ex hac authoritate nihil
probat contra eos, quia dato quod dicatur, quod
non auferetur sceptrum de domo Iuda, donec veniat
Messias non sequitur quod postquam Messias aduenerit
immediate cessare debuerit sceptrum Iuda. Et pro-
bant quod habetur supra. 28. ca. vbi dixit Deus Iacob:
Ego ero tecum, nec dimittam te quousque comple-
uero omnia, quæ promisi. Nuaquid ego sequitur, quod
postquam Deus dedisset Iacob ea, quæ promiserat,
quod dimissurus esset eum? Absit, quia in magna fe-
licitate magis conseruare debebat. Possunt etiam ar-
gumentum suum confirmare per nostram responsio-
nem, quia quando ipsi arguunt contra nos de eo, quod
habetur Marth. 1. cap. scilicet Ioseph accepit Mariam
uxorem suam, & non cognoscebat eam, donec pepe-
rit ei filium suum primogenitum: dicimus, quod non
sequitur ex hoc, quod postquam peperit primoge-
nitum cognouit eam, sed solum negat ante non
fuisse cognitam: de sequentibus autem nihil determi-
nat. Sic ipsi dicunt, quod dato quod Messias aduenerit
non ex hoc cessabit sceptrum domus Iuda, quasi ve-
lunt ex hoc inferre, quod Messias venire potuerit tem-
pore quo erant reges de illa tribu. Isti errant dupli-
ter, primo, quia putant quod nos dicimus Messiam non
debasse venire viquequo cessaret sceptrum domus
Iuda: nos autem licet post cessationem sceptri Iuda,
vel ipso scepro cessante Messiam nostrum Christum
Iesum venisse asseramus, tamen ante venire potuisse
ex hac litera non diffitemur. factum ergo fuisse nega-
mus, sed fieri potuisse concedimus. Secundo errant
isti, quia consequentiam istam non conuertunt, licet

Alia ratio
Iudæorum.

enim textus non probet Messiam debere veni post
cessationem Regum, vel postquam ipse veniret, de-
berent cessare reges necessario, nisi concludit si sceptrum
cessauit Messiam aduenisse. Hoc ergo est, quod volu-
mus. si licet non sequatur, quod post aduentum Messie
cessare reges debuerint, concluditur tamen, quod cessa-
tionem eorum, vel cessantibus ipsis venire debuerit.
Sed sic est quod sceptrum a multis, annis cessauit, er-
go Messias iam a multo tempore venit quod ipsi in-
fiantur. Alii autem Iudaei fundantes se in æquiuoca-
tione literæ Hebraicæ valde distat ab omnibus istis
positionibus exposuerunt. Pro quo sciendum, quod
vbi litera nostra dicit. *Auferetur*. Hebraica dicit. *Iasur*.
Et vbi litera nostra dicit. *Veniat*. Litera Hebraica dicit.
Meno. Nunc autem est æquiuocatio in his dictionibus,
quia. *Iasur*. Significat auferre, vel accedere &. *Meno*.
Significat venire, vel occidere, id est cadere quod per-
tinet ad Solem, vt dicimus Solis occasum, vel diem
occidere, id est cadere domos. De primo habetur ex-
plum, supra 19. cap. vbi litera nostra dicit declinare in
domum pueri vestri, siue accedite in domum pueri
vestri. Hebraica litera habet. *Curima*. Quod deriuatur
de. *Iasur*. Id est accedite. Sic etiam habetur Ruth 3. ca.
vbi litera nostra dicit. *Exi de pallium tuum super famulam
tuam*. Dicit litera Hebraica. *Cur*. Id est extende, vel ad-
iunge siue accede. De æquiuocatione alterius partis,
scilicet. *Meno*. Quia vbi nos dicimus ad Solis ortum, &
vsque ad occasum. *Ponitur meno*. Ad significandum
occasum, & in multis alijs locis scripturæ. Sciendum
enim quod isti volunt accipere Silo pro loco, qui sic
dicebatur. Et tunc est sensus secundum istam æqui-
uocationem non accedit sceptrum Iuda, donec oc-
cidat, vel cadat Silo, iste sensus est multum distans ab
alijs expositionibus: quia in alijs prædicebatur, quan-
do cessare deberet sceptrum domus Iuda. Hic autem
prænucciatur, quando incipere deberet. Et inuenitur,
quod non accedit sceptrum domus Iuda, id est nullus erit
Rex de tribu Iuda, donec occidat Silo, id est donec ca-
dat ab honore suo, scilicet sublati inde arca. Et ista ex-
positio videtur multum rationabilis, quia paulo post
cessationem arcæ, vel ablationem de Silo assumptus
fuit Dauid in Regem, qui fuit primus Rex de tribu
Iuda, & adhuc confirmant hoc authoritate Psalmi. 77.
vbi dicitur. Et repulit Tabernaculum Silo: & tribum
Ephraim non elegi, sed elegi tribum Iuda, & mon-
tem Sion, quem dilexit. Ecce qualiter ibi illa duo si-
mul posita sunt, scilicet repulso, vel occasus Silo, &
electio sceptri Israel, cum immediate dicatur: Et ele-
git Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus
ouium, & de post fetantes accepit eum. Sic enim ista
duo in ista litera continentur, vt habentia quendam
ordinem successionis, scilicet destructio Silo, & eleua-
tio sceptri in tribu Iuda, ita vt illa authoritas Psalmi
ex ita videatur emanasse. Ista ergo positio videtur sa-
tis solida, nec habet contrarietates in textu Biblia, quia
nec falsum dicit, vel supponit, vt alia prædicte expo-
sitiones faciebant: quia quælibet aliarum peccabat,
vel in dicto, vel in suppositione. Et si hoc conceda-
mus nullam probationem facimus de tempore ad-
uentus Messie: nec possumus refellere istam positio-
nem per dicta sacra Scripturæ sicut alias, quia mul-
tum distat ab eis. Sed oportet istam macerari,
id est parietem lapideum, vt Iudæis videtur, dissolue-
re. Putant enim hanc positionem factam irrefragabi-
lem esse, nec vllis rationibus contrarium posse con-
uinci. Et modus destruendi est duplex: primo, quia
ista positio asserit hic accipi Silo pro loco, sed hoc im-
possibile esse supra probatum est cum litera sequens
repugnet, scilicet. *Ad ipsum gentes aggregabuntur*. Vel
vel secundum nostram. *Ipsa erit expectatio gentium*.
Manife.

Not.
Alia ratio
Iudæorum.
Not.

K

Duplex
modus de
struendi hæc
positio e
Hebræorū

Manifestum est quod locus ille non fuit expectatio
gentium, vel gentes non fuerunt aggregatæ ad eum
etiam, quia dicitur in fra. *Ligans ad vineam afinam suam*,
& ad vitem filii mi, afinum suum. Manifestum est, quod
nullus locus potest ligare afinum, vel afinam ad vi-
neam, vel vitem, quia locus afinam, vel afinum non
habet: & dato quod haberet, ligare non posset.

Item quia dicitur infra. *Pulchriores oculi eius vino*,
& dentes eius lacte candidiores. Per se notum est nullū
locum habere dentes candidos, aut oculos pulchros.
Et si dicas, quod ista non referuntur ad Silo, sed ad ali-
quid aliud. Non potest esse, quia in ista litera solum
sunt duo antecedentia, vel duo subiecta, ad quæ fiat
relatio, vel demonstratio, scilicet Iudas, & Silo, sed non
potest aliquid horum referri ad Iudam, quia ista rela-
tio, vel demonstratio fit in tertia persona, vt patet in
litera: Iudas autem ponitur in secunda persona, scili-
cet in vocatiuo cum dicitur in litera. *O filii mi*. Ergo
impossibile est ad eum referri, necesse est ergo de-
monstrari, & referri ad Sylo, vt supra probauimus.

Secundus modus dissoluendi est in tertia modo æqui-
uocationem, scilicet probando ex litera Hebraica,
quod non potest fieri hic talis æquiuocatio, & argui-
tur sic. *Iasur*. Quando significat accedere, & quan-
do significat recedere non significat eandem habitu-
dinem: quia vnum designat motum a quo, scilicet au-
ferre, aliud scilicet accedere significat terminum, in
quem ipsius motus: debet ergo ordinari cum diuer-
sis casualibus in lingua Latina, quæ casus habet, vel cū
diuersis habitudinibus casualibus in lingua Hebraica,
quæ casus non habet. Et sciendum quod sicut apud
Latinos ad est habitudo accusatiui: & ab. est habitudo
ablatiui, ita apud Hebræos, el. est habitudo accusatiui
denotans, & me. est habitudo ablatiui designans, licet
ista varietur, quia aliquando vocatur. me. aliquando.
mi. Sciendum vltimus quod sicut accedo in latino
ordinatur cum, ad, & aculatio de signante terminū
motus, in quem; & aufero construitur cum, ab, & abla-
tuo significat terminum, a quo: ita necesse est apud
Hebræos quod quando. *Iasur*. Significat auferre cō-
struatur cum mi. & aliqua dictione habente locum
ablatiui, & quando significat accedere construitur
cum. el. & aliqua dictione significante, vel habente lo-
cū accusatiui. Nunc ergo sicut in litera nostra Latina
dicitur. *Non auferetur sceptrum de Iuda*. Et ponitur
ibi Iuda in ablatiuo cum illa præpositione. de. habente
locum ablatiuo in Hebræo ista dicitio. *Iebuda*. Ponit-
ur cum. mi. quæ est habitudo denotans ablatiuum.
Et patet cum dicitur in Hebræo. *Lo Iasur Senet mi Iebu-
da*. Id est non auferetur sceptrum de Iuda: ergo neces-
se est, quod ponatur ibi. *Iasur*. Pro auferre: & non pro
accedere, quia si significaret accedere, ordinaretur
cum dictione habituali cōuenienti accusatiuo, sci-
licet, el. & diceretur *Lo Iasur Senet el Iebuda*. Id est non
accedet sceptrum ad Iudam. Sed non est sic, ergo ne-
cesse est, quod ponatur hic. *Iasur*. Id est auferetur.
Confirmatur etiam hoc per quandā regulā quā dat
Abenezra peritissimus Iudæorum, non in isto cap.
sed in alio loco ad directionem æquiuocationum, sci-
licet, quod istud verbum. *Iasur*. Vel. *Cur*. Siue.
Curima. Vel alta descendunt a radice impositionis
huius verbi, aut ponuntur cum. *El*. Aut cum. *Mi*.
Si ponantur cum. *Mi*. Significat auferre, vel recede-
re. Si autem ponantur cum el significat accedere,
vel venire. De primo habetur exemplum Psalmi. 6.
vbi dicit litera nostra. *discedite a me omnes, qui ope-
ramini iniquitatem*. litera Hebraica ponit istud ver-
bum cum mi. scilicet. *Curima mi*. De secundo patet
supra 19. cap. vbi dicit litera nostra: *declinate, vel ac-
cedite ad domum pueri vestri*, dicit litera Hebraica.

Curima el. Id est accedite ad domum. Exclufa autem
æquiuocatione huius dictionis. *Iasur*. Manet ad-
huc æquiuocatio in illa dictione. *Meno*. Quæ potest
poni pro venire vel occidere. Si enim ponatur, quod
significet occidere, siue cadere, erit sensus distortus, &
non habebimus aliquid de aduentu Messie, quem in-
tendimus in hac auctoritate stabilire. Quia dicitur litera
non auferetur sceptrum de Iuda, donec cadat Silo, hoc
autem nihil nobis ad probandum vile est, nec potest
destrui ista æquiuocatio eo modo, quo destruximus
superiores, sed destruetur ex præsuppositione alterius,
quia si litera ista teneat, auferetur, non potest habere.
Donec cadat. Vel occidat, quia si dicamus sic. *Non aufer-
retur sceptrum de Iuda, donec cadat Silo*.

Quæritur, quid significat Silo, nunquid locum illū
aut Saulem, de quo prima expositio, aut Ieroboam,
de quo secunda, aut Roboan, aut Nabuchodonosor,
de quo communis positio, non significabit isto mo-
do locum, quia vt dictum est non potest accipi hic Si-
lo pro loco, cum non conueniant ei ea, quæ dicuntur
in litera.

Sed adhuc dato, quod illa ei conuenirent, non pos-
set stare cum isto verbo cadet, quia tunc esset sensus,
quod nunquam auferetur sceptrum de domo Iuda,
donec cadat Silo, lab honore pristino, quem habebat
dum erat ibi Arca Domini. Sed hoc stultissimum val-
de videtur, quia cum nunquam regnauerit quisquam
de domo Iuda priusquam destrueretur Silo, sed prius
magis quasi per annos 50. capta fuit arca de Silo, ante-
quam Dauid regnaret super Israel, qui fuit primus Rex
de domo Iuda, quomodo ergo diceretur, quod non au-
feretur sceptrum de Iuda antequam cadat Silo? hoc
enim per se notum erat & certum, immo necessariū.
Si aut cadere debebat Silo, antequam insurgeret regnum
Iuda. Nihil ergo sic litera illa determinaret, sed esset su-
perflua, quod non est ponendum in sacra Scriptura.
nec potest sic conuenire Sauli, de quo erat prima posi-
tio, quia eodem modo litera superflua videretur, quia
antequam inciperet regnum domus Iuda, cecidit re-
gnum domus Saulis: mortuo enim Isobeth filio Sau-
lis, qui post eum regnare incepit, Dauid vnctus est rex
super totum Israel, vt patet 2. Regum 5. ca. Nec etiam
potest intelligi de Ieroboan, vt ponebat secūda expo-
sitiō. Quia Ieroboan incepit regnare quasi in princi-
pio regni Iuda, quia ante eum solum regnauerat Da-
uid & Salomon, vt patet in tertio Regum, discurren-
do. Deinde cum succedere deberet Roboan filius Sa-
lomonis, vt patet tertio Regum 12. capit. discordia fa-
cta incepit regnare Ieroboan super decem tribus Israel.
Quid ergo notabat ista auctoritas, quod non auferetur
sceptrum Iuda donec caderet Ieroboan, quia tūc
erat regnum Iuda quasi incipiēs? Aduerbiū autem
donec. aliquid magnum innuere vult, scilicet magnā
durationem, quia aliās superfluum esset, & inutile, vt
fiduciat non auferetur sceptrum domus Iuda, do-
nec Dauid regnauerit vno anno, quia tunc regnum
Iuda incipiebat. Nec etiam potest dici de Nabucho-
donosor, de quo est tertia opinio, scilicet, quod non
auferetur sceptrum de Iuda, donec cadat Nabucho-
donosor, secundum Iudæos, qui vocant sceptrum so-
lam regiam potestatem. falsum est, inquam, quia an-
tequam moreretur, vel caderet Nabuchodonosor, ca-
pitauerat Ioaachim, vt patet quarto Regū vigesimo-
quarto ca. & Sedechiam Regem, quarto Regum 25.
ducens eos in Babylonem. Post hos autem non ve-
nit aliquis Rex de recta linea horum: ergo falsum es-
set secundum Iudæos.

Nec potest intelligi de Messia, vt tenet communis
opinio, quia antequam caderet, vel occideret Messias
ablatus est sceptrum domus Iuda? Nā incipiente re-
gno

Quest. 4.
Quid signi-
ficat Sylo.

gno Hero lis Aſcalonita, qui alienigena erat, ſcilicet, Iſmaus, natus fuit Chriſtus, & poſtea mortuus: per annos 3. ergo iam ceſſauerat ſceptrum, quando cecidit Meſſias. Etiam ſecundum eorum poſitionem non conuenit, quia tunc ſequeretur Meſſiam veniſſe, quod ipſi non aſſentiunt, quia ergo nulli expoſitioni conuenit iſta litera, ſi dicatur in ea; donec cadat: ergo non debet dici ſic: Sed redendum eſt ad alteram partem æquiuocationis, ſcilicet ad veniendum, vt dicatur. *Donec veniat Silo, id eſt Meſſias: & Dux de ſemore.* Iſta eſt duplicatio ſententiæ, ſicut ſæpe conuictum eſt in prophetiis, id eſt non ceſſabit Dux, qui natiſcatur de ſemore Iuda, id eſt, de ſemine eius. in Hebræo dicitur. *Et ſcriba de inter crura ſua.* Vocantur Scribæ habentes magnas dignitates, & dicuntur Scribæ, quia ſcribunt leges dandas populis, & ad idem pertinet, quod Dux. *Donec veniat, qui mittendus eſt.* Id eſt Chriſtus Ieſus, qui mittendus erat à patre ad redemptionem noſtram. Sic enim ait Apoſtolus ad Galat. Quando venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ſub lege, factum de muliere, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret. In Hebræo. *Donec veniat Silo.* Id eſt Meſſias, vt ait tranſlatio Chaldaica, quia non poteſt accipi Silo pro loco, vel Silo pro filio, id eſt donec veniat filius, ſcilicet ille, qui eſt per excellentiam filius, ſcilicet filius Dei patris. Sicut enim Deus pater eſt pater, à quo omnis paternitas in cœlo, & in terra, vt Apoſtolus ait, ita dicitur verbum filius per excellentiam, à quo omnis filiatio in cœlo, & in terra. Donec autem iſte filius venit ad nos naturam humanam aſſumpſurus non fuit ablatum regnum Iuda. *Iſte erit expectatio gentium.* Quia in eo omnes ſperabant ſaluationem, non antequam veniret, quia tunc gentiles nihil nouerant de Meſſia, ſed poſtquam per Apoſtolorum doctrinam commoniti ſunt, inceperunt ponere in eo totam ſpem ſuam de bonis, quæ promittit in vita æterna bene operantibus in præſenti. *Ligans ad vineam pullum ſuum.* Iſte Meſſias ligauit pullum, & aſinam ad vineam, & ad vitem. Significat autem per aſinam populus Iudæus domitum onere legis. Pullus autem ſignificat gentilem populum nullo præceptorum, aut obſervationum onere domitum; iſtos autem ligauit Meſſias ad ſe, quem vocat vineam, & vitem, ſicut patet Ioan. 15. ego ſum vitis vera, & pater meus agricola eſt. Ligauit autem iſtos duos populos ad ſe, quia vt ait Apoſtolus fecit vtraque vnum. Ante enim Iudaicus populus, & Gentilis erant valde diſtincti: per Chriſtum autem in vnitatem Eccleſiæ deuenerunt, & hoc valde ſignificat ex eo, quod fecit Chriſtus imminente tempore paſſionis, cum omnia myſteria completurus erat: nam cum in ciuitate Ieruſalem in porta ciuitatis eſſet aſina poſita ad neceſſitates pauperum, & habebat pullum, quorum vterque ligatus erat: & ſi aliquis veniebat, tollebat ſibi aſinam ad laborandum, cum autem Ieſus miſit pro aſina diſcipulos mandauit, ſimul & pullum adduci: & vtroque adducto ſedit ſuper ambos, & tamen nullus adhuc ſuper pullum federat, cum autem quidam Iudæi, qui erant in porta Ieruſalem, viderunt diſcipulos Chriſti portantes pullum, quaſi increpantes eos admirati ſuper hoc dixerunt, quare ſoluebant pullum, nec videbantur velle permittere hoc fieri, donec diſcipuli reſponderunt Chriſtum hoc mandauiſſe, vt patet Matth. 21. cap. & ſic videtur, quod per pullum, & aſinam ſuper quos ſedit ante paſſionem, volebat ſignificare Iudæos, & Gentiles, quibus dominaturus erat poſt paſſionem, & reſurrectionem. Alias ſuperfluum erat mandare adduci aſinam, & pullum contra conſuetudinem alio-

Quare dicitur Scriba.

Quid per aſinam, & pullum ſignificatur.

rum hominum cum aſina ad hoc ſufficeret. *Lauabit in vino ſtolam ſuam.* Id eſt carnem ſuam mundiffimam, quæ fuit quedam ſtola, id eſt cooperimentum latentis Deitatis. ſic dicit Apoſtolus, quod Chriſtus habitu inuentus eſt, vt homo, id eſt, quod ipſe fuit homo verus, & caro ſua fuit, vt quidam habitus, vel cooperitorium Deitatis. *Et in ſanguine vnae pallium ſuum.* Iſta eſt eadem ſententia cum ſuperiore; & vocatur ſanguis vnae ipſum vinum, quod rubeum eſt ad modum ſanguinis humani. Fuit autem ſtola Chriſti, id eſt ſua caro mundiffima lota in ſanguine ſuo rubeo tanquam in ſanguine vnae quando per acerbiffimam paſſionem, & multiplicata vulnera ſacraſſimus ſanguis eius vndique exundabat, carnem illam beatiffimam tingens, & rubricans. Sic enim dicitur Ita. 63. cap. Quis eſt iſte, qui venit de Edon tingens veſtes ſuas de Boira? Ego ſum, qui loquor iuſtitiam, torcular calcavi ſolus, & de gentibus non fuit vir mecum. *Pulchrior oculi eius vino.* Poſteſt hoc intelligi de pulchritudine Chriſti, qui ad litteram fuit pulcherrimus virorum in facie honeſtiſſima: vt patet Pfalmus 44. Specioſus forma præ filiis hominum. Dicuntur pulchriores oculi eius vino: quia vinum valde pulchrū eſt cum limpido coloris eſt, quia fulget in vaſe. Sic dicitur Proverb. 23. cap. ne intuearis vinum. cum ſtaueſcit in vitro color eius, quia blandus intrabit, & in fine mordebit, vt coluber, & vt regulus venena diffundet. Gratiſſimas autem oculorum attenditur in tribus in figura, in ſitu, & in colore; color autem eſt præcipuus inter alia. *Dentes eius lacte candidiores.* Pulchritudo dentium eodem modo attenditur in ſitu, vtrum diſtantes, aut coniuncti ſint; in quantitate vtrum magni, vel minuti: in colore vtrum nigri, pallidi, aut citrinū colore deformati. Magnam autem pulchritudinem eis conferat calor. Erant ergo illi dentes benedicti candidi, vt nix; quia tales decebant hominem illum, qui ceteros pulchritudine excellebat. Vel poſſunt vocari oculi ſui, & dentes Apoſtoli prædicatores verbum eius poſt aſcenſionem ſuam. Dicuntur oculi quantum ad ſpeculationem, vel altiffimam cognitionem, quia iſti profundiffimè intellexerunt myſteria Eccleſiæ, quæ nobis parulis celantur. Vocantur dentes quantum ad propinationem doctrinæ, quia doctrina tanquam panis frangi dicitur, & paruulis propinari. Sic pater Treno. 3. cap. paruuli petierunt panem: & non erat, qui frangeret eis. In quolibet autem iſtorum Apoſtoli excellentes fuerunt, & pulchri, quia valde pulchra conſiderabant. De hoc Iſa. 60. cap. qui ſunt iſti, qui quaſi nubes volant, & quaſi columbæ ad fenestras ſuas? In quantum dentes, id eſt prædicatores candidiſſimi erant, quia verbum vitæ æternæ, quod lucidè proponebant, non oſcuſcatur aliqua nigredine falſitatis, aut prauæ intentionis, quippe, qui à tali Doctore audiuerant, qui non ſolum exterius, ſed magis interius edocebat. Fœlices ergo, qui talem Doctorem habere meruerunt, & nempe fœlices; quia ſicut eiſdem Doctoreſtimonio confirmatur, beati oculi, qui vident, quæ vos videtis, & aures, quæ audiunt, quæ vos auditis. Amen dico vobis, quod multi Reges, & Prophete deſiderauerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire, quæ vos auditis, & non audierunt, vt patet Luc. cap. 10.

Gratiſſimas oculos in tribus attenditur.

Opinio Nicolai.

Duplex expoſitio.

quod eſſet fertilis in vino, & lacte. *Ligans ad vineam pullum ſuum.* Id eſt, quod tantum erat terra illa fertilis in vino, quod vnus aſinus ligabatur ad vnam vitem, vt ibidem oneraretur de fructu illius vitis ſolius, vel quanta copia erat in his fructibus quod aſini, & aſine ligabatur in vineis ad vites, nec curabatur vtrum comederent, vel non. *Lauabit in vino ſtolam ſuam.* Id eſt tanta erit copa vini, quod non ſolum ſufficiet ad bibendum, ſed etiam ad lauandos pannos. Eſt autem iſta locutio parabolica ad notandam magnam abundantiam, quia non eſt putandum, quod aliquis lauret veſtes in vino, quia non mundarentur immo magis dāniſicaretur, & maneret in eis odor vini. Sic loquitur Moyses parabolice cum benedixit iſtas tribus, vt pater Deutero. 33. cap. dicens de Aſer; benedictus in filiis Aſer: & placens fratribus ſuis tingit in oleo pedes ſuos: & ferrum, calciamentum eius, id eſt lauabit pedes ſuos in oleo. *Et in ſanguine vnae pallium ſuum.* Replicatio ſententiæ eiſdem eſt. Et in hoc patet, quod ſit iſta locutio parabolica, quia dato, quod aliquis lauret veſtem in vino, nunquam rubeum lauret in vino rubeo, qui dicitur ſanguis vnae, id eſt rubeum ad modum ſanguinis, quia vinum album ſubtile aliquo modo conueniret ad laudandum veſtes, quia concordat cum aqua, tamen vinum rubeum valde totaliter rubricaret, & deturparet, ergo non eſt intelligendum de vino, ſed de ſanguine Chriſti. *Pulchrior oculi eius vino.* In Hebræo dicitur. *Rubicundiores oculi eius vino.* Quod notat abundantiam vini, quia multum vinum bibitum maximè ſi forte eſt relucet in oculis ſcintillantibus, & facit, quod in rubedinem conuertantur. *Dentes eius lacte candidiores.* Hoc ſignificat abundantiam lactis in ſortem Iudæ, quia lac videtur in dentibus, & in ore comedentis.

Nicolaus autem dixit ſuprà, expoſitionem illam, quam præpoſuimus eſſe myſticam: hanc autem eſſe literalem. Sed ſaluareuerentia ſua, & omnium talia aſſerentium, quia iſta litera nullo modo poteſt exponi, vt nunc immediatè expoſita eſt, ſcilicet de conditione terræ ſortis Iudæ, ſed neceſſe eſt de Chriſto exponi ſecundum literam: & patet hoc ex ſupradictis, quia in iſta litera ſit relatio, & demonſtratio ad idem, & in iſta litera ſunt duo nomina ſubſtantiuæ ſolum ad quæ poſſit fieri relatio, vel demonſtratio, ſcilicet Iudas, & Silo: probatum eſt, quod non poteſt fieri iſta relatio ad Iudam, quia Iudas poſitur hic in ſecunda perſona cum fiat locutio ad ipſum per vocatiuum: relatio autem iſta, ſcilicet ſuum, ſit in tertia perſona, & demonſtratio eodem modo. Oportet ergo neceſſario referri omnia iſta ad Silo, quem diximus eſſe Meſſiam: & ſic dicunt omnes Doctores Chriſtiani. Aſinus ergo, & aſina: vinea, & ſtola: dentes, & oculi: omnia ad Meſſiam neceſſario referenda ſunt, vel ad aliquem alium ſi non velimus intelligere Meſſiam per Silo, vel per mittendum, de quo nullus Chriſtianorum contendit. Sed adhuc negato, quod intelligatur de Meſſia, impoſſibile eſt exponi poſſe de Iuda, vel de terra eius, cum obuiet natura demonſtrationis, & relationis, de quo iam ſupra declarauimus. Et quādo dicit Nicolaus, quod iſta litera videtur myſticè intelligi de Chriſto, & non literaliter, vel hiſtoricè; ſalua eius reuerentia, non rectè loquitur, quia cuiunquæ literæ eſt dandus vnus ſenſus literalis, ſiue hiſtoricus. Si ergo non poteſt de alio exponi litera iſta, niſi de Chriſto, vt prædictum eſt: ergo non eſt illa expoſitio myſtica, ſed hiſtorica. Nec debet dici ideo myſtica, quia per ſtolam intelligimus carnem Chriſti, & per vinum, vel ſanguinem vnae eius ſacraſſimum ſanguinem, quia tunc expoſitiones, quæ ponuntur in Daniele datæ ab ipſo Daniele, ſcilicet de

imagine habente caput aureum, & pectus argenteum, & de arbore magna, & volucris multis, & de quatuor beſtijs, & in omnibus alijs viſionibus, in quibus longè aliud in medulla latet, quàm in cortice præferatur, eſſent allegorica, quod includit contradictionem, cum ipſe dicat ſe exponere literam illius viſionis. Etiam quia hoc eſt non diſtinguendo ſenſum parabolico à ſenſu literali: ſed hoc inconueniens eſt, quia iſti duo ſenſus valde diſtincti ſunt, nam literalis ſenſus eſt, quem intendit ipſe, qui illa verba profert. Senſus autem parabolicus, quem faciunt verba dicta in cortice obſcure prolata, quem non intendit proferens, ſed ſic profert, quia vult intentionem ſuam occultari ſicut dixit Chriſtus Matt. 13. cap. ſcilicet vobis autem oportet declarare myſterium regni Dei, ceteris autem in parabolis, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. Senſus ergo literalis eſt, quem expoſuimus de Chriſto. Ille autem quem vocat Nicolaus literalem, licet non ſit totaliter parabolicus, magis tamen eſt hyperbolicus, quam literalis.

Zabulon. Hic ponitur annūciatio quantum ad euerura tribui Zabulon. *In littore maris habitauit.* Id eſt forſ Zabulon quantum ad magnam partem erat ſuper mare Galilææ. ſic dicitur Deuteronom. 33. cap. Latare Zabulon in exitu tuo, id eſt in exitu ſuper littus maris: quia inde magnam vtilitatem habebat. *In ſtatione nauium.* In iſta annūciatione Zabulon ſolum continetur ſtatus ſuus quantum ad ſortem ei contingentem. Erat autem iſta forſ in littore maris, & nō ſolum in littore, ſed etiam in ſtatione nauium, id eſt in portu ad onerandas, & exonerandas naues, & vbi requieſcerent, & hoc multum, quia non in omni littore ſtatione nauium eſt, quia ſtatio eſt locus tranquillus ab inſulribus vndarum, vbi naues quieſcant, vt communiter enim portus, vel littora maris tēpeſtuola ſunt ex illiſſione fluuium contractorū ad aridam, maximè quando ſcopuli prominēt, vel aliqua magna promontoria, ideoque in raris locis ſunt ſtationes nauium, licet in multis locis ſint portus. *Pertingens vſque ad Sidonem.* Id eſt, quod maritima Zabulon extendebatur vſque ad Sidonem ciuitatem: eſt enim Sidon quedam ciuitas Fœnicie iuxta Tyrum poſita. Sunt autem ambæ notabiles ciuitates in littore maris mercibus abundantes. In his autem prædicauit Chriſtus, vel ſaltem in finibus earum: vt patet Matth. 15. quando ſanauit filiam Chanaanæ, quæ male a dæmone vexabatur. Sunt enim iſte ciuitates in angulo Occidentis, & Septentrionis terræ Chanaan: magis autem erant in latere Occidentali: quia erāt in littore maris. Mare autem eſt ad Occidentem terræ Chanaan, vt patet Numeri 34. cap. Ex hoc inferitur, quod forſ Zabulon erat multum Septentrionalis inter alias forſes, quia attingebat ad angulum Septentrionis, & Occidentis, ex vna parte. *Iſachar.* Hic ponitur prænūciatio facta ad tribum Iſachar: & ſicut prænūciatio Zabulon continebat conditionem ſortis, in qua habitaturi erant Zabulonite, ita iſta prænūciatio continet conditionem laborum, vel exercitiorum tribus Iſachar. *Iſachar.* Iudæi exponunt iſtam literam quantum ad laborem legis: dicunt enim, quod iſta tribus fuit multum intenta ſtudio legis: & ideo aliæ tribus ſeruebant ei tanquam diſcipuli magiſtro dona ferentes. *Aſinus fortis.* Id eſt fortiter tolerans labores ſtudij, qui magni valde ſunt, quibus corporales labores adæquari nō poſſunt. *Acinabans inter terminos.* Id eſt non exiens ad mercimonia, quem ad modum tribus Zabulon, de qua ſupra diximus. *Vidit requiem, quod eſt bona.* Id eſt cognouit quod requies à mundanis occupationibus, quæ requiritur ad vacationem ſtudij, eſſet bona, quies nāque corporis requiritur, vt conuenientem conuerſionem ſuper

Zabulon. Annūciatio aduentura tribui Zabulon.

Quid Sidon, & eius ſitus.

Iſachar. Prænūciatio facta ad tribum Iſachar.

Labores ſtudiorum per labores Aſinorum expli cantur.

super phantasmata intellectus habere possit, alias mo- dicum, aut nihil intelligit. Et terram, quod optima. Id est quod haberet convenientem terram ad vacan- dam studio. Supposit humerum suum ad portandum. Id est posuit se ad tolerandum laborem studij. Et factus est tributis serviens. Id est quod alij populi aliarum tribuum serviebant ei dantes tributa, sicut consueve- runt dari magistris à communitatibus. Sic etiam dabantur Sacerdotibus Egypti: quia vacabant specu- lationi scientiarum, ut diximus supra 47. cap. Sed ista sententia multum est distorta, nec convenit quan- tum ad aliquam partem positam in litera.

Nicolaus autem dicit hoc non esse verisimile, quia non legitur in tota sacra Scriptura, quod homines de tribu Isachar fuerint sapientes, vel excellentes inge- nio. Sed in hoc non multum videtur advertisse Nico- laus, ut quidam dicunt: quia primo Paralipom. 24. cap. habetur quomodo de tribu Isachar erant ducenti Doctores legis. Sed dato hoc adhuc non procedit ista expositio Hebræorum: potuit enim esse, quod in illo tempore, in quo ordinabantur illa per David es- sent illi Doctores de tribu Isachar, sed ante non con- sueverant esse sapientes in illa tribu. Et dato, quod semper essent sapientes multi in illa tribu, non potest flecti ista litera ad illum sensum, nisi tollatur totaliter à suis limitibus. præsuppositum tamen falsum est, quia de tribu Isachar non dicuntur fuisse Doctores, & illi de quibus dicitur in litera Paralipom. non fuerint ex tribu Isachar, sed de Levitis de familia Corin- tharum de Eman, & Idithun. Sed adhuc hoc concessio non potest stare dictum illud Nicolai, scilicet, quod de Isachar non reperitur in sacra Scriptura, quod ali- qui essent viri sapientes: sed contrarium patet primo Paralipom. 12. cap. cum dicitur de filiis quoque Isachar viri cruditi, qui non erant singula tempora ad præcipiendum, quid facere deberet Israel principes ducenti. Et si forte aliquis velit defendere Nicolaum in hac parte, non poterit, quia ipsemet se in contra- dictione ponit, cum hic dicit nunquam fuisse viros eruditos de Isachar, & primo Paralipom. 12. cap. exponens ipse literam illam, quam allegavimus, dicit, quod de tribu Isachar erant viri valde studiosi in lege, & sciebant consulere quid, & quando fieri oportet. Et patet magis per literam, quæ ibi immediate se quitur, scilicet omnis autem reliqua tribus eorum cõ- silium sequebatur. Solum ergo dicendum est, quod quando Nicolaus hic commentavit nesciebat illum textum Paralipom. cum autem commentavit il- lum non recordabatur eius quod hic dixerat, nec in hoc villatenus ei improbandum est. Sed generali- ter parcendum est ei, & omnibus, qui magna opera faciunt: nam in tanta operis diffusione nullum nisi ditinum ingenium posset omnium memorari. per hunc enim modum etiam ipsi maximi Doctores, ut Augustinus, & ceteri ex ea parte, quæ defectus huma- nos habebant, erraverunt: Clementer ergo talia tole- randa sunt, cum reperiantur. Hoc tamen stante lite- ra ista exponi non potest de vacatione studij in tribu Isachar, ut patet ex sequentibus: primo non conve- nienter ista tribus dicitur asinus fortis ad designan- dum contemplationem sapientie, quia inter anima- lia nullum ita desideriosum, obliuiosum, ineptum; iners, atque stolidum est, quod repugnat vacatio- ni contemplationis. Si autem fieret hic metaphori- ca translatio, sicut sæpissime fit in sacra Scriptura, oportebat fieri per convenientiam eius, quod trans- ferrebat, alias inepta, & stulta esset translatio, quod non convenit sacra Scriptura.

Item quando dicitur. Accubans inter terminos. Mani- festum est, quod loquitur litera de situ sortis sue, &

non de studij vacatione. Item quando dicitur. Et terra quod esset optima. Non loquitur de aliqua conditione pertinente ad quierem contemplativam, sed de boni- tate terræ, quæ principaliter consistit in fertilitate.

Item quando dicitur. Supposit humerum suum ad por- tandum. Manifestum est, quod ista portatio notat mo- tum localem, & non tolerantiam studij, quæ fit in ge- re cessante exteriori occupatione. Item quando dicitur. Factus est tributis serviens. Non consentit aliquo modo sensum, quem dant Hebræi, scilicet, quod alia tribus dabant ei tributa, tanquam magistro contem- planti, & docenti. Quia evidenter litera innuit non, quod tributa darentur Isachar, sed quod ipsa tribus Isachar dabat tributa. Quia factus est tributis serviens. Idem est, quod solvens tributa, vel subiectus tributis, quod non convenit contemplanti, scilicet, ut cõtem- pletur, & insuper solvat tributa.

Conuertenda ergo est litera ad expositionem alia, cum istam non possit tolerare, maxime quia dato, quod filij Isachar vacarent studio, non darẽt eis aliq̃ tribus tributa, quia istud studium conveniebat propriè tri- bui Leviticæ, quæ totaliter intenta erat divinis offi- cijs, & studijs, & huic providebant alia tribus. Cum ergo vix possent providere isti tribui, aut nolent per- fectè providere, quia Levitæ pauperes erant, & peten- tes, & cum pupillis, & orphanis alebantur, ut patet Deuterom. 12. & 14. ca. quomodo vellent, aut possent providere alteri tribui, scilicet Isachar? non videtur conveniens.

Dicendum ergo, quod intelligatur litera de occu- patione tribus Isachar circa agriculturam, & aliquali- ter de conditione terræ. Isachar asinus fortis. Id est tri- bus Isachar erit fortis ad laborem, ut asinus: nullum enim animal, tam parvæ quantitatis tantis laboribus, & tam assiduis subijcitur, nec tam infatigabile est, ha- bitaque modica quiete rursum fortificatur ad labo- rem. In Hebræo dicitur. Asinus offensus. Id est habens magna ossa, & dura ad tolerandum duos, & assiduos labores, cum in ossibus, & nervis totum animalis as- cuius obur sit, quanto ergo ista sunt propensiora, id est grossiora tanto vires sunt maiores, ut ait Isidorus Etymologiarum lib. 11. Accubans inter terminos. Id est quod fors Isachar fuit terminata duobus terminis natu- ralibus, scilicet ab vna parte mari Mediterraneo, & ab alia mari Galilææ, quod non est mare Oceanum, nec Me- diterraneum, sed est quædam lacus magna in figurâ maris, quod in Evangelio sæpe vocatur mare Tiberia- dis, vel mare Galilææ, ut patet Ioannis quinto, & vige- simo primo capit. Aliquando etiam vocatur stagnum Geneareth, ut patet in multis locis Evangelij: ali- quãdo vocatur mare Cenereth, ut patet Nume. 34. & ibi plenius diximus, vel habuit mare Mediterraneum ex vna parte, & ex alia montes altos terminantes sortem suam. Vidit requiem, quod esset bona. Id est cognovit, vel iudicavit, quod melius sibi erat manere in terra sua exercens agriculturam, quam ire per mare in lon- ginquas provincias sub vitæ, & mercium magno di- crimine, cum tot pericula in mari effluerent, & hoc dicit ad differentiam sortis, & studij tribus Zabu- lon. Quia Zabulonitæ in longinquas terras merces ef- ferebant ad lucra sectanda. Hæc differentia ponitur in benedictione Moysi, Deuterom. 33. cap. scilicet lætare Zabulon in exitu tuo, id est in exitu ad alias ter- ras navigando, & Isachar in tabernaculis tuis, id est, manendo in terra tua intentum agriculturæ, & non na- vigans. Et terra, quod optima. Id est consideravit tri- bus Isachar, quod terra sortis sue erat optima, id est fertilis valde, & hoc induxit illam tribum ad manen- dum intentam agriculturæ, quia terra sua modico la- bore culta multos proferret fructus. Tribus autem Zabu-

Exposi- do- ctoris.

Determi- natio.

Opinio Nicolai Li- rani.

Alia con- futatio.

Determi- natio.

scriimine, cum tot pericula in mari effluerent, & hoc dicit ad differentiam sortis, & studij tribus Zabu- lon. Quia Zabulonitæ in longinquas terras merces ef- ferebant ad lucra sectanda. Hæc differentia ponitur in benedictione Moysi, Deuterom. 33. cap. scilicet lætare Zabulon in exitu tuo, id est in exitu ad alias ter- ras navigando, & Isachar in tabernaculis tuis, id est, manendo in terra tua intentum agriculturæ, & non na- vigans. Et terra, quod optima. Id est consideravit tri- bus Isachar, quod terra sortis sue erat optima, id est fertilis valde, & hoc induxit illam tribum ad manen- dum intentam agriculturæ, quia terra sua modico la- bore culta multos proferret fructus. Tribus autem Zabu-

Zabu-

Factus est tributis serviens dupliciter exponitur.

Præficia- tio futuro- rum in tri- bu Dan.

Iosue fuit primus rex Iudæorum.

Zabulon habebat terram non valde fertilem; ideo tradidit se navigationi tanquam non potens aliter fati abundanter vivere. Isachar autem considerans terram suam fertilem esse, & quod in ea posset suffi- cienter vivere sine negotiatione navigativa, iudica- vit magis valere terram suam colere, quam maria dis- scurrere; sicut faciebat tribus Zabulon, & consueve- runt facere terra steriles, apud mare.

Supposit humerum suum. Scilicet ad tolerandum la- borem agriculturæ. Humerum suum ad portandum. Id est ad portandum merces ad navigia; quia cum terra Isachar esset fertilis habens multa venalia, & haberet stationem maris, sicut tribus Zabulon, portabat ven- alia ad maris littora, & ibi vendebat ea negotiato- ribus aliunde venientibus, sed ipsi de tribu Isachar non intendebant navigationi, ut dictum est.

Factus est tributis serviens. Id est serviens in labore agriculturæ ad colligendum fructus, de quibus illi, qui tributa dare debebant, soluerent. Et est sensus, quod quia in terra illa vberitas fructuum erat, illi, qui dare debebant tributa in frumento, vel vino, siue alijs fructibus veniebant ad terram Isachar, & ibi emebant.

Vel aliter. Factus est tributis serviens. Id est, quia dictum est, quod erant agricolæ, nec intendebant mi- litia, vel alijs occupationibus, propter quas sortirentur aliquam immunitatem, efficiebantur tributarij re- gum magis, quam alia tribus, cum magis abundarent in divitijs frugum.

Dan iudicabit. Hic ponitur prænunciatio futuro- rum in tribu Dan, & solum ponitur dignitas tribus Dan quantum ad iudicium, & bellum; & non tangi- tur aliquid de conditione sortis eius, sicut in alijs prædictis. Dan iudicabit populum suum. Id est aliquis de tribu Dan iudicabit populum suum, id est totum Is- raelem. Hoc fuit completum in Sansone, qui fuit de stirpe Dan, ut patet Iudicum decimotertio cap. iste autem iudicavit Israel annis viginti, ut patet Iudicum decimosexto cap. aliqui libri habent. Vindicabit popu- lum suum. Faciliter corrumpi posset talis litera ex simi- litudine; sed non est magnus error, quia utrunque est verum. Sicut enim iudicavit populum; ita etiam vindicavit eum de hostibus suis Philistæis, ut patet in multis malis, quæ infixit eis.

Primo enim occidit triginta viros, ut patet Iudi- cum decimoquarto cap. Post ligavit trecentas vulpes tempore segetum iam siccarum, cuiuslibet autem vul- pi apposuit in cauda ardentem facem, quæ fugerunt in segetes Philistinorum, & incendentes eas univer- sas combusserunt, & in tantum malum illud incan- didit, ut vineæ, & oliueta, ceteræque arbores illo in- cendio conflagrarent, ut patet Iudicum decimoquin- to capit. deinde cum ligatus à suis cognatis, & contri- bulibus traderetur in manus Philistinorum occidit mille viros percurrens eos mandibula asini, ut patet Iudicum decimoquinto capit. ad ultimum in morte sua atrijs columnas, in quo, ut ei illuderetur, adductus fuerat, apprehendens occidit plures Philistinorum moriens, quam vivens occiderat, ut habetur Iudicum decimosexto cap. Sicut alia tribus in Israel. Id est sicut de alijs tribubus fuerunt iudices in Israel, ita fuit iudex de tribu Dan, ne minor alijs videretur.

Primus dux Iudæorum, qui fuit Iosue, de tribu Ephraim erat, ut patet Numer. decimotertio cap. & Iosue vigesimoquarto.

Secundus Iudex Israel, scilicet Othoniel fuit de tri- bu Iuda, quia fuit frater minor Caleb, qui erat de lu- da, ut patet Iosue decimoquarto, & decimoquinto cap. Deinde fuit Aiod, qui videtur fuisse de tribu Be-

Alph. Ios. super Gen.

niamin, de quo Iudicum tertio cap. deinde Delbora, quæ iudicabat Israel fuit de tribu Ephraim, ut patet Iudicum quarto, quia iudicabat in terra sua in monte Ephraim, non est enim verisimile, quod iret ad aliam tribum ad iudicandum. Deinde Gedeon qui iudicavit Israel fuit de tribu Manasse, ut patet Iudicum sexto cap. Post iudicavit Abimelech filius Gedeonis de cõ- cubina; & iste se regem vocavit, ut patet Iudicum no- no cap. Et iste eodem modo erat de Manasse. Deinde iudicavit Thola, qui fuit de tribu Isachar, ut patet Iu- dicum decimo cap. Post hunc iudicavit Iair, qui fuit de tribu Manasse de parte dimidia habitante ultra Ior- danem in monte Galaad in terra Anothair, ut patet Iudicum decimo cap. Deinde iudicavit Abesân, qui erat de tribu Iuda, quod patet ex eo, quod dicitur esse de Berthehem, ut patet Iudicum duodecimo cap. est autem Berthehem in sorte Iudæ, ut patet Mart. 2. cap. & Micheæ 6. Post hunc iudicavit Abdon, qui erat de tribu Zabulon, ut patet Iudi. 12. cap. Post hunc Sanson, qui fuit de stirpe Dan, ut dictum est, & patet Iudic. 13. cap. Fiat Dan coluber in via. Aliqui de nostris exponunt istam literam de Antichristo, quem dicunt esse de tri- bu Dan, & quidem litera satis ei applicari posset se- cundum ea, quæ sancti Doctores in multis locis de Antichristo dixerunt, si constaret eum futurum de tribu Dan. Fiat Dan. Id est Antichristus nasciturus de tribu Dan. Coluber in via. Id est sicut coluber læ- ter in via, & insidiosè mordet transeuntes, ita Anti- christus fraudulenter inducet ad se gentes, quoniam fraude plenus erit, varijsque astutijs; & omnia, quæ fecerit, fraudulenta, & mendacia sunt. Sic enim ait Aposto. secundæ ad Thesa. cap. secundo. Cerafles in se- mica. Eadem sententia est; quia cerafles species ser- pentis est, & innuit, quod in vijs, & in semitis An- tichristus insidiabitur, ad notandum, quod vix pote- rit aliquis effugere semitas eius; & continet prop- riè cerafles astutiæ Antichristi. Quia cerafles, ut ait Solinus in Polistor. cap. de Africa, est serpens, quatuor cornicula in capite habens, totumque se in arenis mergens abscondit præter illa cornicula, quæ extra in figuram escarum ex industria relinquuntur, quibus aves illectæ, ut cibum inde fumant, à ceraf- tibus deuorantur. Sic enim Antichristus præmittens quibusdam sæculi varia blandimenta, ut delitijs dis- fluant, & divitijs affluant, multipliciter omnes frau- dare conabitur.

Mordens vngulam equi. Vngula equi pars posterior est equi. Sic Antichristus in novissimis diebus veniet ad mordendum circa finem sæculi ad senium occi- dentis. Vel dicitur mordere in vngula: quia mortuus vngula, qui non potest euitari, cum non videatur, no- tar calliditatem, & astutiam in fallendo.

Salutare tuum expectabo Domine. Ista sunt verba Ia- cob de tanto malo exclamantis. Cum enim in spi- ritu prævidisset Jacob tanta mala facturum Antichri- stum: ut uix aliquis ei resistere possit, iuxta illud Mat- thæ. vigesimoquarto cap. erit tribulatio, qualis nun- quam fuit à principio mundi usque modo, nec fiet, confugit ergo ad auxilium diuinum, ut quia homi- nes tanta mala per se vitare non possent, Deus eos eripiat. Dicit ergo. Salutare tuum expectabo Domine. Id est licet tanta tribulatio orbem pressura sit, tamen ego expecto salutare tuum, id est expecto, quod à te veniat nobis salus in tanto malo. Et sic erit, quia nisi Deus specialiter adiuvaret, non possent homi- nes tolerare tanta mala. Sic patet Matthæ. vige- simoquarto capit. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos bre- viabuntur dies illi. Sed quia ut præposuimus, non

fff constat

Expositio aliquorũ de Anti- christo.

Cerafles quid.

constat Antichristum esse futurum de tribu Dan, exponatur litera ista de Sansone tota. Sicut enim in principio eius dictum fuerat, quod Dan, idest Sanson de tribu Dan iudicaret, vel iudicaret populum suum, ita hic ponitur consequenter modus, scilicet. Fiat Dan. Idest Sanson, qui est de tribu eius. Coluber in via. Idest sicut quando est coluber in via, nullus audeat transire, ita Sanson faciebat, quod Philistini non auderent venire ad premendam terram Israel, sicut ante confueverant. Et cerastes in semita. Eadem sententia est, sed ponitur ad exaggerandum timorem, quem conceperant Philistini de Sansone. Semita enim angusta est, & quando in ea aliquid offendiculum est, nullus audeat per eam transire; quia non est in ea locus ad declinandum periculum, maxime quando periculum est incognitum, sicut cum cerastes latet sub arena.

Mordens ungulam equi, ut cadat ascensor eius. Idest, sicut isti cerastes latentes sub arenis transeunt equos atrociter mordent, & ascensores cadere faciunt; ita Sanson faciebat cadere Philistinos. Vel aliter sicut mordens ungulam equi facit ruere equitantem non accedendo ad eum; ita Sanson in fine vite sue occidit principes Philistinorum, & multos alios, quasi tria millia non accedendo, nec tangendo eos, quando concussit duas columnas domus, & ruit, mortuique sunt omnes, qui aderant cum Sansone, ut patet Iudicum 16. capit.

Salutare tuum expectabo Domine. Idest licet Sanson fuerit ita fortis, non propter hoc dicendus est Messias, qui expectabatur. Sed adhuc mortuo illo expectabo salutare tuum, idest Messiam missum a te ad salvandas omnes gentes. Et hanc sententiam ponit translatio Caldaica, scilicet. Expectabo salutare tuum. Idest Domine ego non expecto Gedeonem, qui fuit saluator contra Madianitas, nec expecto Sansonem de tribu Dan, qui fuit saluator contra Philistinos; sed expecto salutare tuum, scilicet Messiam de tribu Iuda.

Gad accinctus. Hic ponitur prænunciatio status Gad, & solum prænunciatur quantum ad unum bellum, vel potius bellicam ordinationem, scilicet ad introitum terræ promissionis, & ad pugnam, donec esset acquisita. Gad accinctus præliabitur. Hic notatur fortitudo Gad in pugnando, quia viri de illa tribu fuerunt bellicosi valde, & robustissimi. Sic dixit Moyses in benedictione tribus Gad, vt patet Deuterono. trigesimo tertio cap. benedictus in latitudine Gad, vt Leo requieuit, cepitque brachium, & verticem, idest vno ictu abscondit brachia, & verticem. Vel refertur ad bellum factum in terra promissionis. Quia vt habetur Nume. trigesimo secundo cap. quando filij Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse acceperunt possessionem in terra Schon regis Hesebon, mandauit eis Moyses, vt præcederent armati fratres suos, idest alias nouem tribus, & dimidiam, donec maneret in tranquillitate possessio terræ Chanaan, quod vt mandatum fuerat fecerunt, sicut dicitur Iosue vigesimo secundo cap. vbi laudauit eos de hoc Iosue.

Accinctus præliabitur. Idest ista tribus iuit accincta, vel expedita cum alijs tribubus ad pugnandum in terram Chanaan. Et dicitur accinctus ad differentiam aliarum nouem tribuum, & dimidia, quia illæ non ibant accinctæ, idest expeditæ ad pugnam, cum portarent secum vxores, & filios totamque familiam greges, & armenta, cunctamque supellestem; Gad autem, & Ruben, & dimidia pars Manasse pergebant accincti, idest expediti non onerati, cum omnia dimississent in vrbibus Galaad vxores, filios, pecora, & variam supellestem. In hac benedictio-

Prænunciatio status Gad.

Fortitudo Gad in pugnam.

ne Gad tanta intricatio in litera Hebraica est, ut dicat Aben Ezra se non intelligere, quia iste fuit aliquis euentus specialis patrum suorum, de quo non constat.

Sed quæritur cur dicatur de tribu Gad, quod iuit accincta ad pugnandum coram alijs tribubus, cum non solum ipsa, sed etiam tribus Ruben, & dimidia pars Manasse eodem modo iuerint, ut patet eorum promissio Numer. 32. & completio Iosue vigesimo secundo cap.

Respondetur, quod de qualibet istarum tribuum idem, vel consimile dici debebat, & Iacob, qui ista cognoscebat propheticè, cognouit idem in tribu Ruben, sicut in tribu Gad, & idem in dimidia tribu Manasse. Sed non decuit idem in alijs dici. Quantum ad Ruben causa patet, quia Iacob loquens per spiritum intendebat multum reprehendere Ruben propter peccatum coitus cum Bala, non decuit ergo inter reprehensiones inferi laudes. Quantum ad dimidiam partem tribus Manasse non potuit hoc fieri, quia non benedixit hic Iacob dimidie tribum Manasse, & Ephraim, sed solum benedixit patrem earum Iosue. Maxime quia dato, quod quælibet harum tribuum per se benediceretur, non poterat dimidia pars Manasse, cui hoc competebar, distinctè benedici. Et ipse accingetur retrorsum. Idest non solum Gad cum Ruben, & dimidia tribu Manasse fuerunt præcincti, vt pugnarent ante fratres suos præcedentes eos in bellis, sed etiam retrorsum, idest post accincti sunt, idest parauerunt se ad pugnandum; quia postquam stetit ista per quatuordecim annos cum fratribus suis in terra promissionis, scilicet trans Iordanem redeuntes in patriam suam hostes conuicinos habuerunt, cum quibus confligentes fortiter deuicerunt, hoc autem ipsi post alias tribus certamen habuerunt; ideo retro, idest postea etiam accincti dicuntur.

Aser pinguis. Hic ponit prænunciationem, quantum ad tribum Aser, & tangit conditionem status eius in abundantia terræ nascentium, Pinguis panis. Idest in terra sortis Aser vberris frugum, & omnium terræ nascentium erit, quæ vocantur pinguedo panis. Præbebit delicias regibus. Quia in terra Aser erant aliqua specialia terræ nascentia, quæ non erant in alijs sortibus tribuum; & hæc apportabantur ad delectandum reges, quia his libenter vescerantur. Sic ait Beatus Hierony. in libro de collectionibus sanctorum, Aser pinguis panis eius de fructibus terræ suæ honoriabit reges.

Nephtali. Hic ponitur prænunciatio Nephtali, & solum tangitur status eius, quantum ad terræ nascentium qualitatem. Ceruus emissus. Aliqui dicunt, quod intelligitur hoc de bello facto contra Sisaram ducentem regis labin, vt patet Iudicum quarto cap. in quo Barach mandato Delbore Prophetisæ accepit decem millia virorum de tribu Nephtali, qui ierunt expediti cum eo in pugnam, & fecerunt vastationem in Sisaram, & milites suos, & propter istam victoriam fuit factum canticum diuinæ laudis à Delbora, & Barach, in quo continebantur eloquia pulchritudinis, vt patet Iudicum quinto cap. Sed non videtur congrua ista expositio, quia non solum descenderunt ad istud bellum viri filij Nephtali, sed etiam de Zabulon, vt patet Iudicum quarto, etiam de Ilachar, & Manasse, vt patet Iudicum quinto. Ideo de quolibet eorum equaliter dici debebat, quod erat ceruus emissus. Alij dicunt, quod filij Nephtali recipiebant munera ab alijs tribubus, & propter hæc dabat eloquia pulchra imprecatio bona dantibus munera quædam modum fieri

Quæst. 5. Cur solum sit mentio de tribu Gad, quod iuerit ad pugnandum.

Aser Prænunciatio ad tribum Aser

Nephtali Prænunciatio Nephtali.

fieri consuevit. Sed adhuc non conuenit hoc, quia non manet ratio, quare dicantur filij Nephtali ceruus emissus.

Aliorum opinio.

Dicendum ergo quod in sorte Nephtali erant terræ nascentia temporanea valde, ita quod prius ibi fructus, & segetes crescebant, & maturabantur, quam in alijs sortibus tribuum. Dicebatur ergo ista terra velox, sicut ceruus emissus, idest emissus ad cursum: idem enim signat emissus, quod velox. Dans eloquia pulchritudinis. Idest, quod de istis nouis fructibus, & frugibus, quæ nascebantur in sorte Nephtali, offerebantur oblationes primitiuorum in templo, & propter has sacerdotibus pulchras laudes Domino personabant, quæ vocantur eloquia pulchritudinis.

Prænunciatio facta Iosue.

Iosue filius. Hic ponitur prænunciatio facta Iosue, in qua tangitur primo historica narratio gestorum Iosue sub quadam figuratiua: deinde ponuntur benedictiones, quantum ad posteritatem eius. Filius accrescens Iosue. Hic alludit Iacob interpretationi nominis Iosue, quia Iosue signat in Hebræo additum, vel crescentem; & vocauit eum mater sua Rachel sic, quia quando genitum eum peperit dixit addat mihi Deus, & alterum filium, vt patet supra trigesimo cap. sius pater eum Iosue, vel crescentem nunc uocauit; quia multum creuerat super fratres suos in honore, & dominio; quia factus fuerat prapostus totius Aegypti, vt patet supra quadragesimo primo cap. crescebat etiam in posteritate sua, quia de filiis eius duæ tribus factæ sunt, quod nulli alteri de fratribus eius euenit. Filius accrescens. Duplicatur ad rhetoricam exornationem, vt supra diximus, quia talis est vsus in prophetijs maxime in libro Isaie, vel duplicatur ad notandam valde magnam multiplicationem Iosue, quia repetitio verborum designat vehementiam conceptionis intellectualis. Et decorus aspectu. Erat enim Iosue valde pulcher, vt patet supra trigesimo nono cap. quia in hoc similibatur Racheli matri suæ, quæ valde pulchra erat, vt habetur supra vigesimo nono cap. Filie discurrebant super murum. Idest quando Iosue erat in Aegypto; quia viri, & foemina illius terræ aequaliter deformes sunt, vt diximus supra vndecimo cap. Iosue autem valde pulcher erat, quare mulieres quædo sciebant, quod transiturus esset per callem, ponebant se ad fenestras, vel ascendebant super muros ad contemplandam speciem eius, & hoc maxime quando erat factus prapostus Aegypti; quia tunc incedebat in habitu precioso, & ornatus valde.

Iosue qd Hebraice.

Sed exasperauerunt eum. Idest amaricauerunt, quasi dicat, licet iste Iosue, ita pulcher esset, vt ab omnibus amari deberet, & nullus ei nocentum inferre deberet, tamen exasperauerunt eum; idest amaricauerunt vitam eius, prementes eum multis angustijs, quando fratres eius non poterant ei quicquam pacificè loqui, sed omnia cum quodam vultu horribili, & turbato, quod ipsi vertebatur in angustiam, & moerorem. Etiam quia eum occidere voluerunt, vt patet supra trigesimo septimo. Etiam quia eum ad vltimū vendiderunt Israhelitis, vt duceretur in longinquam terram. Inuideruntque ei habentes iacula. Idest fratres sui inuidebant ei, quia à patre plus ceteris amaretur, & quia accusauisset eos de crimine pessimo, & quia somnia illis dicebat, in quibus inuuebatur, quod ipse foret in posterum Dominus eorum. Habentes iacula. Idest verba dura, & acuta, quæ vocantur iacula, quia pungunt, & perfordiunt, vt iacula, & fuerunt hæc, quando non poterant ei quicquam pacificè loqui, sed omnia in duriciam conuertebant, ut cum dixerunt: Nunquid rex noster eris? aut subijciemur ditioni tuæ?

Aliqui autem exponunt istam literam referentes Alph. Toft. super Gen.

Reges cur pastores dicantur.

ad dominam Iosue, scilicet vxorem Putipharis, quæ amaricauit Iosue duci faciens eum in carcerem, & iurgata fuit contra eum dicens, quod voluerat ei illudere, vt patet supra trigesimo nono cap. Sed non potest stare ista expositio, quia litera loquitur hic pluraliter, domina autem sua erat vna persona. Item quia dicitur inuiderunt: domina autem sua, quæ erat vna persona non inuidit ei, quia non erat aliquid, in quo domina inuideret ei, cū esset maior eo, & generaliter ab omnibus inuidia semper dicitur esse de maioribus rebus, quam habeat ille, qui inuidet, domina autem seruo suo maior est.

Item quia dicitur habentes iacula, hoc autem non conuenit ei, cum ipsa sit vna: etiam quia non habebat iaculum contra Iosue, vel iacula. Aliqui exposuerunt de filiabus Aegyptiorum, quæ licet discurrebant per murum ad videndum eum, tamen amaricauerunt eum. Sed non conuenit ista expositio; quia non videtur quomodo filia Aegyptiorum possent amaricare Iosue, & inuidere ei; quia hoc aut signabitur fuisse antequam Iosue fieret prapostus Aegypti, aut post. Si autem dicatur fuisse ante, quomodo poterat filia Aegyptiorum inuidere, quia tunc seruus erat, nec aliquam præeminentiā habebat, de qua possent inuidere ei. Si autem dicatur fuisse postquam factus fuit prapostus Aegypti, quomodo poterant ei filia Aegyptiorum amaritudinem facere, quia potens erat, & omnes ei obediabant, vt patet supra quadragesimo primo cap. vbi dixit Pharaon, ego sum Pharaon absque tuo imperio non mouebit quisquam pedem, vel manum in tota terra Aegypti.

Dicendum ergo est, quod ista litera non potest intelligi proprie, nisi de malo, quod contra Iosue faciebant fratres sui. Sedet in forti arcus eius. Fortis vocatur Deus, qui solus fortis est super omnia: quia quicquid, vult facit. Arcus vocatur defensio, sicut diximus supra præcedenti cap. in fine. Est sensus licet amaricassent eum, & inuidissent habentes iacula, idest fratres sui volentes eum occidere, non fuit defensio ab aliquo homine, sed Deus solus, qui fortis est fuit arcus eius, idest defensio eius, vt eum ab his omnibus liberaret, & postea de carcere educeret.

Et dissoluta sunt vincula brachiorum eius. Hoc ponit ad designandum liberationem à carcere, in quo detinebatur Iosue, a quo solus Deus eum liberauit. In Hebræo dicitur. Deaurata sunt brachia eius. Vel Topazion constitutus fuit super brachia eius. Quod Iudæi referunt ad ornamenta, quæ fuerunt posita in brachijs eius, quando constitutus fuit prapostus Aegypti. Quod verisimile est, quia cum rex tradiderit ei tunc anulum suum, vt patet supra quadragesimo primo cap. satis credendum est, quod daret multa alia ornamenta, maxime fecit eum adduci in curru secundo regis, & clamari coram eo, vt omnes cognosceret eum prapostum esse terræ Aegypti.

Per manum potentis Iacob. Idest per manum, vel potestatem Dei, qui est fortis Iacob, idest, in quo est fortitudo, vel potentia Iacob; quia Iacob totam suam spem, & fortitudinem ponebat in Deo de se ipso nihil confisus. Et potest referri hoc ad vtrunque sensum literæ superioris, idest, quod siue vincula Iosue fracta, aut dissoluta fuerint, siue brachia eius deaurata fuerint, vtrunque factum est per manum fortis Iacob, idest Dei, quia ipse mouit Pharaonem ad faciendum, scilicet, ut Iosue de carcere educeret, & vt eum sublimaret. Inde, Idest de Iosue, scilicet de semine eius.

Pastor egressus est. Pastores vocantur reges, quia ad modum pastorum subditos, vt oves per bonas leges dirigunt.

Reges cur pastores dicantur.

dirigunt ducentes in bonum, & facientes cauere à malo. Sic vocat Arist. in 8. Ethicorum, vbi tractat de amicitia politica dicens, quòd rex amat subditos, sicut pastor oves, & probat ibi per dictum Homeri, qui Agamēnonem regem bonum pastorem populorum nuncupauit. De tribu autem Ioseph egressus est pastor, idest rex, scilicet Ieroboam, qui fuit de tribu Ephraim filij Ioseph, vt habetur tertio Reg. 11. capit. & 12. *Lapis Israel.* Lapis, quia solidus est, cemento conuenit. Sic dicitur iste Ieroboam fuisse lapis, quia primus fuit, & cementum in omnibus regibus Israel, idest decem tribuum, vt patet tertio Regum 12. cap. Hebræi intelligunt hoc de ipso Ioseph, qui fuit pastor Israel, idest Iacob patris sui, & totius familiæ, & fuit lapis, super quem innitebantur tempore angustie famis, & tunc est sensus referendo ad superiora, scilicet. *Inde egressus est pastor.* Idest postquam Deus dissoluit vincula Ioseph. *Inde.* Idest ex ipso tempore egressus est pastor, idest factus est pastor, idest cibator, vel sustentator. *Lapis Israel.* Idest etiam fuit firmamentum Iacob, & totius domus suæ, vel aliter. *Inde.* Idest de carcere. *Egressus est pastor.* Idest ideo dissoluit Deus vincula brachiorum Ioseph, vt exiens inde esset pastor patris sui, & fratrum suorum. *Deus patris tui.* Idest Deus, quem ego colo, vel qui mihi bona multa fecit, sicut dixit præcedenti cap. Deus qui pascit me ab adolescentia mea, & multa alia promisit, scilicet. *Erit adiutor tuus.* Te defendendo ab aduersis, & prospera conferendo. Nominat autem Deum patris sui, quasi dicat, non solum faciet Deus tibi bonum propter meritum tuum, sed etiam propter preces meas. *Et omnipotens benedicet tibi.* Idest multiplicabit te in bonis. Rectè vocat hic omnipotentem, quia nullus melius multiplicatum aliquem facere potest, quàm omnipotens.

Benedictionibus cali desuper. Hic imprecatur multiplicationem in terræ nascentibus, quæ sunt fundamentum totius humanæ vitæ, & omnium diuitiarum. *Consistit autem ista fertilitas in duobus, scilicet conuenienti agente, & contemperante, & in materia bene suscipiente.* Agens autem disponens ista inferiora ad multiplicationem fructuum est influentia cœlestis, a qua secundum Philosophum in secundo de Generatione, & corruptione, causatur omnis corruptio, & generatio in terra. Ista autem influentia est in rore, vel pluuia terram humectante, & inebriante, & fecundante ad productionem, vt patet Esai. 55. quomodo descendit imber, & nix de coelo, & illuc ultra non reuertitur, sed terram inebriat, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti; sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo. Quando autem ros, vel imber venit de celo in congruentia secundum statum terræ, & calor temporibus suis ad digerendum humiditatem, & maturandum fructus, cœlum benedictionem suam infundere dicitur. *Et benedictionibus abyssi iacentis.* Secundum quòd est materia bene suscipiens est terra. dispositio ergo bona terræ, scilicet, quòd sit bene suscipiens cœli influentiam, & quòd ipsa sit in se pinguis apta ad fructus gignendos: terra autem sicca sterilitati cognata est. Ista terra vocatur abyssus deorsum iacens, quia est infima in situ omnium elementorum, vel vocatur abyssus, idest sine visu, quia nullo modo est visui perua, sicut alia elementa sunt in totum, vel in partem. Simile habetur supra vigesimoseptimo cap. in benedictione Esau, scilicet in rore cœli, & in pinguedine terræ erit benedictio tua. *Benedictionibus vberum, & vuluæ.* Posuit benedictiones, idest multiplicationes in terræ nascentibus, quæ ordinantur ad eum, & susten-

Fertilitas in duobus consistit.

Quare terra vocatur abyssus.

tionem animalium, hic ponit istam multiplicationem animalium, scilicet filiorum Ioseph. Et quia multiplicatio indiuiduorum in specie humana est per generationem, generatio autem habet pro vase conseruatiuo vuluam, idest matricem mulieris, dicit hic venturam Ioseph benedictionem, idest multiplicationem vuluæ, idest filiorum genitorum in vulua, idest matrice. Non vocatur autem hic vulua os ventris, siue os matricis, vt pauca scientes ridiculè dicunt, quia hoc nihil erat, quoniam isto modo benedictio vuluæ est multiplicatio in coitu, & multiplicitate seminis effusione, sed hoc non prodest per se, quia multi semper coeuntes plurimum abundantes in humore seminali nunquam gignunt, quia generatio fit secundum contemperatorem seminis virilis, & foemina in matrice, in qua sequitur, vel sterilitas, vel paucitas, vel pluralitas in filiis. Multiplicatio ergo coitus secundum se modicum agit, quia ex vno coitu solo possunt duo, vel tres filij generari, vt patet supra trigessimooctauo cap. vbi Thamar concepit Phares, & Zaram ad vnum coitum Iudæ. Non est ergo multum necessaria coitus multiplicitas, quæ attinet ad benedictionem vuluæ, vt vulgariter sumitur, cum fiat vbertas conceptus ex contemperatorem seminis, quæ attinet ad vuluam, vt signat matricem. Et quia natura non solum intendit generationem, immo magis conseruationem geniti, cum generatio fiat ad conseruationem speciei per durationem aliqualem indiuidui geniti, quia alias generatio frustratoria esset, quod non conuenit intentioni naturæ, non solum ponitur hic generatio, quæ pertinet ad generationem vuluæ, sed etiam enutritio genitorum, quæ pertinet ad vberum vbertatem, & denominat vbera, quia mox geniti, quia teneri sunt, nullo alio cibo ali possunt, nisi lacte, quod est cibus liquidus, & valde tener. Etiam quia secundum intentionem Philosophi ex eisdem gignitur, sumus, & alimur. Vnde ait in primo Politicorum, quòd natura desiderans conseruationem rei genite, sicut ingeniat generationem, ita ingeniat cibum rei genitæ, scilicet lac in vberibus quouique foetus per se cibum solidum capere queat. *Dicitur ergo benedictionibus vberum.* Idest sicut Deus dedit tibi benedictionem vuluæ filios in gignendo potèntiam tribuendo, ita det benedictionem in vberibus tribuendo lac ad nutriendum. Quia in lacte, in quo est prima natorum alimentatio tota sequens nutritio ad conseruationem intelligitur. Hoc patet Ose. 9. capit. vbi cum loqueretur cõtra tribum Ephraim dixit, gloria eorum ab vtero, a partu, & a conceptu, idest tota gloria, vel totum bonum Ephraim consistebat in generatione filiorum, & nutritione; ideo Propheta propter peccata eorũ prædicat eis mala opposita per modum imprecationis, dicens: Da eis Domine. Quid dabis? da eis vuluam sine liberis, & vbera arentia. Et sicut ista benedictio vberum, & vuluæ refertur ad homines, eodem modo potest referri ad pecora; quia cõceptus fit ibi in matrice, & nutritio in lacte vberum. Est autem benedictio, quòd pecora multiplicarentur, in quibus tota antiquorum substantia consistebat. Sed magis dicendum est, quòd per benedictionem celi, & abyssi intelliguntur multiplicationes in frugibus, & fructibus, & in animantibus: per benedictionem vuluæ, & vberum intelligatur multiplicatio liberorum. Et ista est propria expositio. Alio modo potest exponi, quòd referantur omnes istæ benedictiones ad ipsam personam Ioseph. Et ponuntur hic quatuor benedictiones, quia quatuor sunt, de quibus aliquis, vel in quibus benedici solet, scilicet dies, in qua natus est: & terra, in qua natus est: tertio quòd sunt benedicta vbera, quæ cum lactauerunt: quarto quòd benedi-

Benedictionibus vberum tripliciter exponitur.

1. Expositio.

benedictus sit vterus, in quo gestatus est. Ista concordant litteræ. *Benedictionibus cali desuper.* Quantum ad primam benedictionem dicit, in qua aliquis natus est; quia dies causatur secundum motum cœli, scilicet per motum solis super nostrum hemisphærium. *Benedictionibus abyssi iacentis deorsum.* Quantum ad secundam benedictionem scilicet benedicta terra, in qua natus est, quæ vocatur abyssus, quia est inferior in situ omnibus elementis, & minus peruia visui. *Benedictionibus vberum.* Quantum ad tertiam benedictionem, scilicet benedictus sit vterus, in quo gestatus est, quia vterus vocatur vulua, vt supra declaratum est. *Benedictiones patris tui.* Idest benedictiones meæ. *Confortatae sunt benedictionibus patrum eius.* Idest benedictiones meæ, quas ego do tibi, maiores sunt, quàm benedictiones patrum eius, idest, quàm benedictiones, quas dederunt patres eius, scilicet patres mei, quasi dicat, maiorem benedictionem ego tribuo tibi, quàm contulit Abraham filio suo Isaac, & Isaac pater meus m. h. Vel maiores sunt benedictiones, quas ego recepi à Deo, quàm benedictiones, quas receperunt patres mei. Vna autem istarum expositionum, sequitur ex alia. Si maiores benedictiones Deus contulit Iacob, quàm patribus suis, quæ ipse potuit conferre maiorè benedictionem filio suo Ioseph, quàm patres sui. Abraham, & Isaac contulerant ei, & non solum sequitur, quæ poterat conferre maiores benedictiones ipse filio suo Ioseph, quæ contulerat Abraham Isaac, & Isaac Iacob; sed etiam quæ contulit: nam quilibet horum benedicebat filio quàm poterat, quia benedictio ista erat imprecatio, vt bonum quod Deus alicui promitteret, veniret super eum, & semen eius, quòd confirmaretur; & sicut specialiter dictum fuerat ad patrem, quæ ita transfiret ad filium. Adhuc potest alio modo exponi, quæ ille ablatius, benedictionibus, nõ teneatur cõparatue, sicut tenebatur secundum duas priores expositiones; sed quæ signet causam instrumentalem, & est sensus: scias filium Ioseph, quæ benedictiones meæ, qui sum pater tuus, confortatæ sunt, idest factæ sunt fortes benedictionibus patrum suorum, idest per benedictiones patrum suorum. Et hoc patet, quia per additionem efficitur aliquid maius, quia Abraham solum contulit benedictionem suam, quàm à Deo acceperat, filio suo Isaac, Isaac autem contulit maius, quia contulit benedictionem, quàm acceperat à patre suo; & insuper propriam benedictionem. Deinde Iacob dedit maiorem benedictionem Ioseph, quia dedit benedictionem Abraham, & benedictionem Isaac; & insuper benedictionem suam; ideo confortata fuit benedictio sua, benedictionibus patrum suorum, idest per benedictionem patrum suorum adiuuatam benedictionem suam. Istarum autem trium expositionum secunda tenenda est, scilicet, quæ benedictiones, quas Deus dedit Iacob fuerunt maiores, quàm illæ, quas dedit patribus suis. Et est intentio summaria in tota ista littera, quæ benedictiones maiores, quas dedit Deus Iacob, quàm patribus suis, veniant super caput Ioseph. Et sciendum ad euidentiam huius, quæ Deus tenet istum modum in datione gratiarum, quemadmodum tenet natura ab eo condita in sua operatione. Natura enim in operando procedit ab imperfectis ad perfecta, ut patet in proœmio primi Physic. Sic etiam Deus licet hoc nõ sit generaliter, quia nullus certus ordo Deo præfigendus est, cum ipse sit ordo, & regula. Sanctis enim antiquis reuelata sunt aliqua mysteria, sed pauca, & non multum clarè: Deinde posteriores plura, & clarius cognouerunt. Sic dicitur Exod. 6. cap. quando dixit Deus Moyse: Ego Dominus, qui apparui Abraham Isaac, & Iacob, & in Deo omnipotenti, & nomen meum Adonai non indicaui eis. Sed postea indicauit istud nomẽ Alph. Toit. super Gen.

3. Expositio.

A Moyse, cum dicitur cognouisse Deum, & vidisse per essentiam, ut innuitur Num. 12. cap. & ibi dictum fuit de hoc. Sic ergo cum Iacob esset posterior patribus suis plura ei reuelata sunt, quàm patribus suis, & plura ei promissa sunt, & in hoc cõgaudet Iacob filio suo Ioseph dicens, benedictiones mihi datæ à Deo sunt maiores benedictionibus, quas receperunt patres mei, & has tibi confero. Et non potest stare conuenienter prima expositio, scilicet, quòd benedictiones, quas ego do tibi, sunt maiores, quàm benedictiones, quas dederunt mihi patres mei, quia tunc esset littera aliquatiter superflua, quia infra dicitur. *Fiant in capite Ioseph.* Idest istæ benedictiones magnæ veniant in capite Ioseph. Tertia expositio, scilicet, quæ benedictiones Iacob confortatæ sunt per benedictiones patrum suorum, eodem modo non conuenit hic, quia infra demonstratur, quæ teneatur iste ablatius comparatue, cū ponitur vsque quantum extenditur benedictio data Iacob. *Benedictiones patris tui.* Idest benedictiones mihi à Deo collatæ. *Fortificatae sunt benedictionibus patrum eius.* Idest factæ sunt maiores, quàm benedictiones collatæ patribus meis. Et est sciendum, quæ benedictionem Iacob fuisse confortatam super benedictiones suorum patrum, potèntius intelligi, scilicet, quæ quantum ad reuelationes, aut quantum ad promissiones. Si quantum ad reuelationes verum est, quia plura reuelata fuerunt Iacob, quàm Abraham, aut Isaac, vt infra declarabitur: si autem quantum ad promissiones, non erat maior promissio facta nouis sanctis patribus, quàm veteribus, quia idè vtrique promittebatur. Dicebatur tamè maior esse promissio facta nouis, quia istis explicitè fiebat, veteribus autem implicitè, scilicet, id quod promittebatur Abraham implicitè promittebatur, Iacob explicitè, & de hoc loquitur hic Iacob ad Ioseph, scilicet, quæ benedictiones suæ fortificatæ sunt super benedictiones patrum suorum, idest quòd clarius promissa sunt ei omnia ista, quàm omnibus præcedentibus, & sic plura sibi promissa esse existimauit, quia ille, cui aliquid implicitè promittitur, sibi promissum esse nõ putat. Sed dices, quomodo sciebat Iacob, quæ reuelationes factæ ei erant maiores reuelationibus factis antiquis patribus? Respondetur, quæ Abraham, cui primo reuelationes, & promissiones factæ sunt, declarauit hoc filio suo, scilicet, quid ei promissum esset ad demonstrandum Dei benignitatè promittentis, & ad incitandum eum, vt desideraret placere Deo, & ambulare in præceptis eius. Deinde factæ fuerunt reuelationes, & promissiones Isaac, & has declarauit Isaac filio suo Iacob ratione superiori. Iacob ergo recepit postea reuelationes, & promissiones; & collatis illis inuenit Iacob reuelationes, & promissiones sibi factas esse maiores, id est euidentiores, & magis explicitè. Sic enim David cognoscens reuelationes factas alijs Prophetis, & reuelationes factas sibi, cognouit reuelationes factas ad se esse maiores, quàm reuelationes factas antiquis. Sic patet Psalm. 118. Super senes intellexi, idest magis cognoui ego de tuis mysterijs, quàm senes, qui præcesserunt me. *Donec veniret desiderium collium æternorum.* Idest in tantum, vel vsque ad tantum ista facta reuelatio magna fuit, & clara, quæ venit ad desiderium collium æternorum, id est in hac reuelatione fiebat mentio de collibus æternis, id est de Paradiso, quæ est altus locus, vt colles, & est æternus, quia in æternum durat. Hęc autem reuelatio fuit, quomodo porta Paradisi apperiret esse per Christum in passione sua. *Fiant in capite Ioseph.* Idest istæ benedictiones magnæ mihi datæ à Deo super benedictiones patrum meorum confortatæ veniant super caput Ioseph, & ego rogo Deum, vt omnes benedictiones mihi datæ à Deo compleantur in Ioseph. *Et in vertice Nazarei inter fratres suos.* Repetitio euidentis sententia est, vocatur Ioseph Nazareus, idest separatus secundum

Obiectio. Respõsio.

Quid uolum Nazareus inter fratres suos.

interpretationem Hebraei nominis, quoniam illi, qui Nazarei uocabantur separati erant, unde notum Nazareorum nihil aliud est, quam uotum de separatione a quibusdam, quibus omnes alij homines licere uisitur, ut non ascendat nouacula in caput eius, non bibat uisum, nec comedat quicquam de uinea, non accedat ad exequias mortuorum, nec tagat, dato qd sit pater, uel mater; & quedam alia, de quibus Nume. 6. cap. erat autem separatus Ioseph inter fratres suos; quia alij eum odio habebant, nec poterant ei quicquam pacifice loqui; ideo non poterat communicare cum eis: postea uere ductus in Aegyptum separatus fuit a fratribus suis. Tota ergo uita Ioseph fuit in separatione a fratribus suis. Est ergo sensus fiant, siue ueniant benedictiones istae in capite Nazarei inter fratres suos, idest in capite Ioseph, qd fuit Nazareus, idest separatus inter fratres suos. Hebraei autem aliter exponunt literam istam, scilicet promissionem facta sibi maiore, quam patribus suis. Volunt enim quod non solum fuerunt ei declarata plura, quam fratribus, sed etiam ei permisa plura, quam patribus suis.

Expositio Hebraeorum

Et sciendum, quod ista diuersitas sententiae nascitur ex aliquali variatione literae, quia in litera Hebraica habetur minus, quam in nostra, quia ipsi non habent ueniret. Et ubi nos dicimus, donec, dicitur ipsi, usque, & ubi nos dicimus, desiderium, dicitur ipsi terminum, quia dictio Hebraica ibi posita est aequiuoca ad utrumque, & ubi nos dicimus, aeternorum, Hebraei dicitur, seculi, quia idem nomen est pro utroque, scilicet, olam: ergo est litera eorum continuata superiori. *Benedictiones patris tui confortate sunt benedictionibus patrum suorum, usque ad terminum seculi.* Dicunt etiam Iudaei, quod benedictiones Iacob fuerunt maiores, quam benedictiones patrum suorum, quia quando Deus apparuit ei, apud Bethel, cum iret in Mesopotamiam, ut patet supra 28. cap. dixit ei: Dilataberis ad Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. In hoc uoluit Iudaei, quod Deus promiserit Iacob dominium totius mundi non in se, sed in semine eius. Abrahamae autem non tantum, sed ualde modicum promissum est, scilicet solum terra Chanaan. De Abraham patet supra 13. cap. cum dixit: Leua oculos tuos a loco, in quo es ad Aquilonem, Orientem, & Meridiem, & Occidentem. Et cum in hoc uideretur dixisse multum uniuersaliter restrinxit se dicens: Omnem terram, quam conspicias, tibi dabo, & semini tuo post te. De Isaac autem patet supra 26. cap. Tibi dabo uniuersas regiones has, complens Iuramentum, quod sponendi Abraham patri tuo. Benedictiones ergo Iacob dicunt fuisse maiores, quia ei tota terra possessa promissa est, ut inferunt ex litera superiori, scilicet. *Usque ad colles seculi.* Idest usque ad terminos totius terrae, & tunc exponitur sic litera. *Benedictiones patris tui.* Benedictiones datae mihi. *Confortate sunt benedictionibus patrum eius.* Idest factae sunt maiores, uel fortiores, quam benedictiones patrum meorum, scilicet, quae eis fuerunt datae, & patet per sequentem literam. *Usque ad terminum collium seculi.* Idest benedictiones, uel promissiones factae patribus meis solum fuerunt de terra Chanaan danda eis, & semini eorum: benedictiones autem mihi collatae, sunt usque ad terminum collium seculi, idest usque ad colles, uel saltus, in quibus terminatur rota terra habitabilis, quasi dicat, tota terra mihi promissa est.

Disti Indorum

Sed ista expositio non potest stare, quia praesupponit falsum, scilicet, quod Iacob fuerit promissum dominium totius mundi in semine suo; quia eadem promissio fuit facta Iacob, & omnibus patribus suis; sed suis patribus solum fuit promissa terra Chanaan, ut patet in superioribus; ergo etiam Iacob sola terra Chanaan promissa fuit. Hoc apparet manifeste Exo. 6. cap. ubi dixit Deus Moyse: Ego Dominus, qui apparui

Disti Indorum

Abraham, & Isaac, & Iacob in Deo omnipotenti, & nomen meum Adonay non indicauit eis: pepigiq; cum eis Fœdus, ut darem eis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum; & post subditur: Et scietis quia ego sum Deus uester, & eduxerim uos de ergastulo Aegyptiorum, & induxerim super terram, super quam leuauit manum meam, ut darem eam Abraham, Isaac, & Iacob. Ecce qualiter in his euidenter apparet solam terram Chanaan fuisse promissam Iacob, sicut fuerat patribus suis.

Cōsuetio expositio.

Item ut uoluit Iudaei patribus posterioribus semper promittebantur maiora; sed Moyse fuit pater posterior populi Iudaici, quam Abraham, Isaac, & Iacob, ergo debuerunt promitti maiora illi populo Iudaico tempore suo. Confirmatur quia Moyse magis acceptus erat Deo, & plura reuelabatur ei, quam prioribus, quia ut dicitur Exod. 6. cap. Deus apparuit Abraham, Isaac, & Iacob, & nomen suum magnum Adonay non indicauit eis: Moyse autem istud nomen indicatum est. Item quia Moyse uidit Deum facie ad faciem, ut patet Nume. 12. Ceteri enim Prophetae, aut in somno, aut per uisionem Deum loquentem audiebant. Moyse autem non per aenigmata, & figuras Deum uidebat, sed facie ad faciem. Idem patet Deuter. 34. cap. scilicet non surrexit maior Propheta in Israel, quem nosset Deus facie ad faciem in signis, & prodigijs, sed tempore Moyse non fuit promissa Iudaeis, nisi terra Chanaan, ut patet Exod. 3. Dixi ut educerem uos de afflictione Aegypti in terram Chanaan, Iebusei, Hethi, Amorrhæi, Pherrezæ, & Heuei, & ista est tota terra Chanaan, & non amplius, ergo non fuit facta maior promissio Iacob.

Item promissio facta Iacob completa erat in semine suo, quia in Iacob non potuit compleri, sed posteris sui putauerunt promissionem esse completam, quod tenuerunt pacifice terram Chanaan, ut patet in libro Iosue saepius, & in libro Iudicum, & in libro Regum, & Paralipo. ergo sola illa terra promissa fuit ei. Habetur enim clare Iosue capit. 21. cum dicitur: Deditque Dominus Israeli omnem terram, quam se patribus eorum tradiderunt iurauerat, & possederunt illam, atque habitauerunt in ea: & sequitur infra, ne unum quidem uerbum, quod illis praestitum fuisse esse promiserat, irritum fuit, sed rebus omnia expleta sunt. Et hoc necessario tenendum est. Falsa est ergo expositio Iudaeorum, secundum quam putant totum mundum promissum fuisse Iacob ad possidendum. Tenenda est ergo prior expositio, in qua demonstratur, quod fuerit promissio maior Iacob non in pluribus rebus ei promissis, quia eadem omnibus promissa sunt, sed in rerum promissarum explicatione; quia alijs patribus non explicite fuerunt, Iacob autem explicite fuerunt, donec ueniret desiderium collium aeternorum, idest donec sua explicatio in tantum accederet, quod explicaretur ei appetitio uitae aeternae, idest Paradisi, qui uidetur esse in collibus aeternis, idest in altitudine summa semper durante, quam desideramus ualde.

Alij exponunt desiderium collium aeternorum de collibus Arnon, qui inclinati sunt ad introitum filiorum Israel in confinio terrae Moab, & apud Amorrhæos, & interfecti fuerunt ibi Amorrhæi, de quo dictum fuit Nume. 21. cap. Vocantur autem colles aeterni, quia ita erant duri, & lapidosi, quod uidebantur posse in aeternum durare. Apud istos montes accepit possessionem dimidia tribus Manasse, quae dicitur recepisse sortem trans Iordanem, ut patet Deut. 3. & Num. 32. c. & applicatur sic: Benedictiones meae, quae confortatae sunt super benedictiones patrum meorum, ueniant super caput Ioseph, donec ueniat desiderium collium aeternorum, idest donec posteritas sua habitet confidenter circa colles illos, quod aeternum sunt

Quare uocatur terra Chanaan.

Quare uocatur terra Chanaan.

Quare uocatur terra Chanaan.

Quare uocatur terra Chanaan.

sunt praeduricie, quod ualde a me desideratum est. Alij exponunt de monte Samarie, in quo accepit possessionem tribus Ephraim, & uocatur isti colles aeterni eadem ratione, quia supra, & tunc dicebat Iacob benedictiones meae maiores benedictionibus patrum meorum ueniant super te fili mi Ioseph, donec ueniat desiderium collium aeternorum, idest, donec posteritas tua per Ephraim habitet in monte Samaria, tanquam in sorte sua, in qua sunt colles aeterni ualde desiderati a me, sed expositio prima, quam supra dixi, tenenda est inter has quatuor. *Beniamin.* Hic ponitur praenunciatio Beniamin, qui fuit duodecimus, & ultimus filius, & solum tangit quaedam casum particularem, quantum ad uisum bellum. *Beniamin Lupus.* Ista litera intelligitur de bellis, quae fecerunt filij Beniamin contra ceteras tribus, quia ipsi acceperunt in Gabaa, quae erat uilla quaedam in sorte Beniamin, uxorem cuiusdam Leuite transgressis, & uolenter tantum abusi sunt illa, quousque occiderunt illam, ut patet Iudi. 19. capit. deinde omnes tribus congregatae pugnaverunt contra eos, & Beniamin deuicit omnes tribus undecim bis, & in prima uice occiderunt uiginti duo millia uirorum de alijs tribubus: in secunda occiderunt decem octo millia, ut patet Iudi. 20. cap. Sed postea ad ultimum uicti sunt in tertio bello, & perierunt omnes uiri de illa tribu, usque ad mulieres, & paruulos praeter sex ceteros uiros, qui fugerunt in perra Remon, & tunc est sensus. *Beniamin lupus rapax.* Idest tribus Beniamin, ita tunc ferociter pugnant, ut lupus famelicus desiderans rapere pecudes ad ebum. *Mane.* Idest in mane, siue aurora. *Pradam comedet.* Idest interficiet hostes de alijs tribubus. *Et uespere diuidet spolia.* Idest in sero finito bello, cum redire debebant in loca sua, accipiebant spolia mortuorum, & diuidebant ea inter se. Aliter potest hoc exponi non de isto bello sic gesto, sed de conditione tribus Beniamin, quae nimis bellicosa erat, & disposita ad bellum, & hoc patet Iudi. 20. cap. ubi laudantur filij Beniamin, quod erant uiri fortissimi, maxime uiri Gabaa, qui ita sinistra; ut dextra utebantur praedando, iactantes autem fundis; ita ad certum lapidem; ut capillum quoque possent rapere, uel percutere, & nequaquam in alteram partem istius lapidis deferretur. Dicitur ergo tunc. *Beniamin lupus rapax.* Quia semper erant in hac tribu uiri bellicosi rapaces, ut lupus. *Mane comedet pradam.* Idest per diem pugnant contra hostes, & occidit eos, quod est comedere pradam, sicut dicimus in lupis. *Et uespere diuidet spolia.* Idest quando finiebatur bellum in sero diuidebant spolia inter se. Aliqui Catholici cum Hebraeis concordantes exponunt hoc de templo Salomonis, quod erat in sorte Beniamin: nam Ierusalem erat in sorte Beniamin, ut patet Iosue 19. cap. in Ierusalem autem fuit factum templum Salomonis. In hoc autem templo erat ignis perpetuus, iuxta illud Leuit. 6. ignis in altari meo semper ardebit, quem nutrit facies subiciens ligna, in hoc comburebantur quotidie sacrificia in mane, & in uespere, ut patet Nume. 28. cap. & Leuit. 8. & Exod. 29. Hostiae concremandae apponebantur super ignem, & utebantur, partes autem remanentes diuidebantur inter sacerdotes, ut patet Leuit. 6. & 7. cap. ubi ponitur quid accipiebant sacerdotes de Holocaustis, quid de Victimis pacificis, quid de sacrificio pro peccato, & tunc dicitur. *Beniamin lupus rapax.* Idest erit, ut lupus rapax, quia in sua sorte erit ignis altaris, qui rapit, & vorat uictimas, sicut lupus. *Mane comedet pradam.* Idest mane comburentur uictimae, & dicentur laudes diuinae. *Et uespere diuidet spolia.* Idest in sero sacerdotibus inter se diuidebant secundum mandatum legis reliquias sacrificiorum.

Aliorum expositio.

Praenunciatio Beniamin.

Expositio quorundam Catholicorum, ac Hebraeorum.

Cōsuetio. i. Ratio.

A nihil attinebat ad Beniamin, quia sacerdotes componebant sacrificia, & deinde diuidebant inter se, non debuit ergo denominari Beniamin specialiter ab eo, quod ad ipsum non attinebat.

Item non congrue uocatur incensio hostiarum rapacitas lupi, quia voracitas, uel rapacitas lupi in scriptura in malum accipitur, non ergo debuit transferri ad immolationem holocaustorum, quae erat ad diuinam laudem.

Item quia satis apparet ista uerba; scilicet. *Mane comedet pradam.* Satis distorte adduci ad istam intentionem, cum illa proprie conueniat bello, aut latrocinio: non enim uidetur, qualiter sacrificia oblata Deo uocentur prada, cum uoluntarie dentur, & de proprijs.

Item quia dato, quod sic applicare uellemus, non consonat, cum sacrificia non solum fierent in mane, sed etiam in uespere, ita enim pertinebat ad perpetuam Dei religionem, & honorem, & festiuitatem sacrificium uespertinum, sicut matutinum, ut patet Numer. 28. cap. immo specialiter sacra scriptura nominauit acceptum sacrificium uespertinum, ut patet Psal. 141. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.

Item quando dicitur uespere diuidet spolia, quod referunt ad diuisionem partium relictarum de sacrificijs inter sacerdotes, non conuenit, quia sacerdotes non solum accipiebant partem sacrificiorum in uespere, immo etiam in mane, cum de utrisque aliqua iura eis accrescerent: immo stante hoc magis proprie diceretur in mane diuidere spolia, quia plura iura adueniebant sacerdotibus in sacrificijs matutinis, quam in uespertinis, & patet, quia ut declarauimus in Exodo, & in Leuitico, sacrificia spontanea, quae faciebant laici inter Iudaeos in holocaustum, uel pacificas hostias, siue pro peccato, fiebant in sacrificio matutino, ut ipsi interessent ibi uidentes, & non in uespertino. Nunc autem sacerdotes plura iura accipiebant de sacrificijs sponte oblati a populo, quam de illis, quae ordinarie offerebantur de redditibus tabernaculi. Quia sacrificia, quae ordinarie fiebant, scilicet matutinum, & uespertinum erant holocausta, ut patet Exod. 29. & Nume. 28. De holocaustis autem nihil accipiebant sacerdotes, nisi pelles pecorum immolatorum, ut patet Leuit. 7. cap. Cum ergo sacrificia uespertina essent ordinaria, & per consequens holocausta, nihil pertinebat ad sacerdotes, nisi pelles: in tempore autem sacrificij matutini ueniebant laici, qui multoties sacrificia spontanea faciebant, scilicet hostias pacificas. In his autem plura sacerdotes habebant, quia ut dicitur Leuit. 7. sacerdos, qui offert uictimam pacificorum, habebit petusculum, & arum eleuationis. Patet ergo, quod magis proprie diceretur retenta ista sententia, quod mane essent diuidenda spolia, quam in uespere: inferatur ergo non debere sic exponi literam, sed redeundum ad primam, & secundam sententiam. Augustinus exponit istam literam de beato Paulo Apostolo, qui fuit de tribu Beniamin, ut patet prima ad Corin. tertio cap. iste in mane, idest ante conuersionem suam ad Christum erat, ut lupus rapax persequens Christianos, ut patet Actuum 9. eos uinctos adducens in Ierusalem, sed post suam conuersionem fortissimè praedicabat, & disputabat contra Iudaeos, & in hoc diuidebat pradam, quia sententias legis, & prophetarum dirigebat, & coarabat contra Iudaeos in testimonium Euangelij. Conuersio autem sua uocatur uespere, quia fuit ultimus status suus. Sed ista uerum magis allegorico, quam literali sensui coarptentur, non facile dixerim, uidentur tamen magis ad sensum mysticum applicari. *Et omnes hi in tribubus suis duodecim.* Idest isti, qui benedicti sunt duodecim sunt, & faciunt tribus duodecim

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

Item quia dato, quod sic applicare uellemus, non consonat, cum sacrificia non solum fierent in mane, sed etiam in uespere, ita enim pertinebat ad perpetuam Dei religionem, & honorem, & festiuitatem sacrificium uespertinum, sicut matutinum, ut patet Numer. 28. cap. immo specialiter sacra scriptura nominauit acceptum sacrificium uespertinum, ut patet Psal. 141. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.

Sed ista expositio non uidetur conueniens: primò, quia licet templum fuerit in sorte Beniamin, tamen Alph. Toss. super Gen.

decim quilibet suam, vt videtur litera velle innuere. Non est tamē sic intelligendum, quia si quilibet istorum hic nominatorū faceret tribum, sequeretur esse tribus tredecim, quia tunc Leui faceret tribum, cū hic computetur: non dicitur tamen facere tribum, sed de Ioseph exeunt duæ tribus. Patet hoc, quia in tota sacra scriptura veteris testamēti, vbi fit mentio de tribubus, non ponitur Leuitica, quia tribus dicitur sūm sortem, quam accipiebant in terra promissionis, Leui autem nō accepit sortē, quia Dominus erat fors eius, vt patet Num. 18. cap. Sed sine Leui adhuc fuerunt duodecim tribus, & duodecim distributiones sortū, vt patet Num. 35. cap. & Iosue 15. 16. 17. 18. 19. ca. simul sumptis: Potest tñ adhuc vocari tribus Leui, quia tribus denominatur dupliciter, q̄a aut à capite, aut à possessione, vel a forte, & quia possessiones, vel sortes distinctæ solum fuerunt duodecim, in quibus nullā accepit Leui, non vocabit hoc modo tribus Leui. Si aut nominetur a capite, quia Leui fuit vnus de duodecim filijs Iacob; ideo ita denominabitur ab ipso tribus, sicut a Iuda, vel Ruben. Primo modo tribus accipitur cōiter in oibus libris veteris testamēti. Secundo modo accipitur in nouo testamēto, vt patet Apoc. 7. ca. vbi inter numerum signatorum in alijs tribubus ponitur duodecim millia signati de tribu Leui, sed iste modus accipiēdi tribum non est vstratus, sicut primus. *Hæc locutus est eis pater suus.* Prænuunciando cuilibet eorum aliquid de euenturis sibi, vt Spiritus sanctus dabat eloqui illi.

Benedixitque. Hic ponitur sūm. incitatio ad spem, & desiderium vitæ immortalis; & hoc facit dupliciter: primo in verbo imprecando eis bona spiritalia: scđo in signo prætendendo resurrectionem futuram. Circa primum. *Benedixitque singulis.* Idest postquā locutus fuit eis ista, quæ erant per modum prophetice enūciationis, benedixit eis dicēdo bona per modum imprecationis. Aliqui volūt, q̄ benedictiones datæ à Iacob fuerint istæ, quæ supra posita sunt, quia cuilibet specialis enūciatio facta fuit, sicut dicitur in litera, q̄ benedixit Iacob benedictionibus proprijs. Sed nō videtur, quia benedictio dicitur à bonorum imprecatione: hic autem non omnibus bona dicuntur, sed quibusdam mala, vt Ruben, Leui, & Simeoni, vt patet supra. Et si dicas, q̄ maiori parti benedicendo diceret benedixisse cuilibet particulariter. Non sufficit q̄a litera vult magis exprimere, quia si dixisset: benedixit omnibus adhuc sub benedictione pluriū stare, q̄ dicerentur omnes benedicti: sed dicitur benedixit singulis, idest cuilibet per se. Et ad confirmandum hoc magis dicitur. *Benedictionibus proprijs.* Idest, q̄ cuilibet singulariter specialis benedictio collata est. Item quia benedictio fit semper per modum imprecationis, sed ista non dicta sunt per modum imprecationis, sed per modū annunciationis futurorum, vt patet supra, cum dictū fuit cōgregamini, & annuntiabo vobis, quæ ventura sunt in nouissimis diebus, ergo nō sunt istæ benedictiones. Item quia scriptura facit hic differentiam inter istas superiores annunciationes, & inter benedictiones, cū dicitur: *Hæc locutus est eis pater suus, benedixitq; singulis benedictionibus proprijs.* Primum refertur ad superiora, scilicet hæc locutus est eis, scilicet istas futurorum annunciationes. *Benedixitque eis.* Idest, & benedixit eis: ponit enim istos duos actus esse distinctos, Dicendum videtur ergo, quod præter supradicta, quæ futurorum annunciationes dicuntur deum erant cuilibet filio vnam specialem benedictionem Iacob, quæ nō ponitur hic, quia non omnia scribuntur, quæ gesta sunt; ista enim, quæ supra annunciata fuerant, erant futura contingētia, quantū ad statum temporalem cuiuslibet tribus istarum. Non est ergo verisimile, quod tam deuotus Patriarcha, qui supra in annunciatione Ioseph

dixerat revelationem suam peruenisse, vsque ad desiderium collium æternorum, idest vsque ad revelationem apertionis Paradisi, quem omnes desiderant, nō dixisset filijs suis aliquid de vita æterna excitando eos ad desiderandum eam. Satis ergo est rationale, q̄ in benedictionibus singulorum commemoraret aliquid de vita æterna, quæ omnia hic tacentur. *Præcepit eis.* Hic ponitur eleuatio ad spem, vel desiderium vitæ æternæ in signo, scilicet mandando eis sepelire corpus suum in sepulchro patrum propter spem resurrectionis. *Præcepitque eis.* Idest omnibus filijs postquā benedixit eis. Præceptum autem subditur. *Ego congregor ad populum meum.* Idest ego morior sicut patres mei, & per hoc congregor ad illos, quia antea ego manebam in vita hac remotus ab eis, nunc autem per mortem cōgregor ad eos, quia vado ad locum, in quo ipsi sunt: sepelire me cum patribus meis, quasi dicat, non sepeliatis me in hac terra Aegypti.

Sed dices, quare non rogauit hic Iacob ceteros filios, quod eum ducerent in terram Chanaan ad sepeliendum? Solum enim Ioseph rogauit, vt patet supra 48. cap. cæteris autem mandauit.

Respondetur, quod magis tenebantur ceteri filij ad mādāta patris, quā Ioseph, quia filij semper cum patre vixerant, & ipse dederat eis vxores, & bona, quæ habebāt, Ioseph autem nihil dederat cum semper fuisset in Aegypto, & omnia receperat à Pharaone.

Item quia Ioseph erat constitutus in dignitate, cum esset præpositus totius terræ Aegypti, vt patet supra 41. capit. Alij autem fratres erant personæ priuatae sine aliqua dignitate, aut honore, ideo iustum erat cæteris mandare, Ioseph non, sed rogare.

Item Ioseph ministraturus erat omnes expensas ad funera patris, & ad portādum eum in terrā Chanaan, quæ satis magnæ erant, cæteri autem solum erant comitaturi corpus patris, vsque in terram Chanaan. Decebat ergo Ioseph tanquā magis laborantem rogari, cæteris autem hoc præcipi. *In sepulchra duplici.* Quare vocetur sepulchra duplex, supra diximus 23. cap. In hac sepeliebatur patres sui in spe resurrectionis, quia cum crederent Messiam cōuersaturum in terra illa, & moriturum, & resurrecturum, putabant se cum illo resurrecturos, & sic fuit, quia multa corpora Sanctorum, quæ in monumentis dormierant, surrexerunt, & apparuerunt multis in ciuitate Ierusalem, vt patet Matth. 27. cap. de quibus essent isti tres Patriarchæ, cū essent principales in veteri testamēto. *Quæ est in agro Ephron Hethi.* Terra illa, in qua est Hebron est terra Hethorum. Sunt Hethi vnus de septem populis terræ Chanaan. Emit autem Abraham agrum illum, in quo erat sepulchri ab Ephron, & confirmatus fuit ager quondam Ephronis Abraham in possessionem sepulchri p se, & posteritate sua, vt patet supra 23. cap. *Contra Mambra.* Aliqui dicunt Mambra esse ciuitatem Hebron, quæ alio nomine vocatur Arbee, & Chariatharbe, & Mambra, sed vt diximus supra 23. cap. magis videtur signare conuallē quandam, quæ vocatur conuallis Mambra, quod quidem tenet secundum quorundam opinionem, sed veritas aliter se habet, scilicet, q̄ Mambra est nomen ciuitatis, vt in eodē cap. declarauimus. *In terra Chanaan.* Ista est causa, quare ibi mandabat sepeliri se Iacob, scilicet, quia in terra illa Chanaan Messias moriturus, & resurrecturus erat. Fuit autem conuallis Mambra, siue Hebron, apud quam erant sepulchra istorum Patriarcharum, in parte Meridiana terræ Chanaan in forte Iudæ, vt patet Iosue 14. & 15. c. *Quantum emit.* Scilicet spelūcam duplicē: principaliter Abraham emit agrum, & accessorie venit sepulchrum, qđ erat in agro, licet vt diximus 23. c. satis potuit Abraham emere directē spelūcā duplicē, quia illa nodū erat facta locus

Quæst. 3. Cur non rogauit Iacob ceteros filios, vt sepelirent eum in terra Chanaan.

Cur Iacob corpus suū sepeliri voluit in Hebron nō in Aegypto.

Opi. quorundam.

facere cum nullus ibi sepultus fuisset, nec in toto agro, sed erant constructa sepulchra ad sepeliendum. *In possessionem sepulchri.* Idest, illum agrum cum spelunca nō emit Abraham ad colendum illum, vel ferendum aliquid in eo, vel vt plāraret hortum; quia hoc nō permittent Hethi, quia cum ille ager eēt inter suos agros, vbi mortuos condebāt, pararetur eis præiudicium, quia necesse esset transire animalia ad colendum sup agros sepulchrorum Gentilium, quod ipsi nullo modo parerēt. Emit ergo agrum solum ad possessionem sepulchri. vt possideret illum ad sepeliendum mortuos suos. *Ibi sepelierunt eum.* Idest Abraham. *Et Sarā vxorem eius.* Præponitur Abraham propter dignitatē, sed non fuit ipse primo sepultus, quoniam Sara mortua est ante eum, quia ipse sepeluit eam, vt patet supra 23. cap. Fuit enim mortuus Abraham triginta octo annis post Sarā, patet quia Sara mortua est, cum esset annorum centum vigintiseptem, vt patet supra 23. cap. Abraham autem mortuus fuit anno centum septuagintaquinque, vt patet supra 25. cap. & sic superant anni Abraham ad annos Sarā in quadraginta octo, a quibus detrahantur decem, quibus natus fuit Abraham ante Sarā, quia quando Abraham erat centenarius, Sara fuit nonagenaria, vt patet supra 17. cap. manebit anni triginta octo, quibus mors Sarā fuit ante mortē Abraham. *Ibi sepultus Isaac.* De hoc habetur aliquid supra 35. cap. *Cum Rebecca coniuge sua.* De Rebecca coniuge sua, q̄ ibi sepulta fit, non habetur alibi, sed sufficit q̄ habeatur hic. *Ibi & Lia condita iacet.* Ex hoc videtur, q̄ Lia mortua fuerit in terra Chanaan, antequā descendissent in Aegyptū: de hoc diximus supra 46. cap. Alias non videtur modus, quomodo ipsa sepulta fuerit in spelunca duplici. Rachel autem, quæ principalis vxor Iacob erat, non fuit sepulta in spelunca duplici, quia mortua fuit in itinere inter Bethel, & Ephratā, siue Bethlehem, cum periclitaretur in partu, & ibi sepulchrum ei constructum est, vt patet supra 48. cap. *Finitisque mandatis.* Scilicet mandatis de dicēdo corpus suum in terram Chanaan. *Quibus filios instruebat.* Quia in istis mandatis dabat eis modum, quomodo eū portare deberent, & in hoc instruebantur, vel quia in mandando eis hoc, instruebat eos sperare futuram resurrectionem. Vel quia inter ista mandata interponebat eis aliqua salubria monita. *Collegit pedes suos super lectulum.* Dum enim ista loquebatur Iacob, pēdebant pedes sui a lecto forte, super aliquod stratum: deinde his dictis, recollegit se totum in lecto. Et hoc patet, quia dictum fuit supra 48. cap. Quod Iacob iacebat in lecto, cum veniret ad eum Ioseph, sed audito quod veniret Ioseph, confortatus sedit super lectum: ad sessionem super lectum, vt proprie diceretur sedere, necesse erat pedes extra pendere, quia aliā magis iacere, quā sedere diceretur, maxime quia sic oportebat, vt loquendo conuerteretur ad eos. Tenuit ergo pedes pendentes a lecto, quādiu locutus est. Deinde finitis colloquijs, collegit pedes suos in lectulum, idest retraxit eos ad se, & incepit rursus iacere in lectulo. extensus, quia iam deficiebat viribus. *Et obiit.* Ex quo patet fuisse eum mortuum sine magno dolore, & mortis atrocitate, qualiter moriuntur illi, quorum mors immatura, aut acerba est, scilicet in adolefcentia, aut virilitate, sed ista mors fuit ex continua corporis resolutione, vsque quo nihil mansit, in quo vita fundatur. *Et appositus est ad populum suum.* Idest collectus est in Lyombo Sanctorum Patrum, qui vocatur sinus Abraham. *Vel appositus est ad populum suum.* Idest, ad Angelos non in re, sed in certa spe. Angeli autem sunt populus Beatorum, quia faciūt vnam partem ciuitatis Dei, vt ait Augustinus duodecimo de Ciuitate Dei, in principio.

Nicolaus autem redarguit Magistrū historiæ scholastica, quia dixit Iacob fuisse appositum ad populum suum, idest ad Angelos. Primo, quia videtur præsupponere falsum: nullus enim ad Angelos apponitur, nisi qui transfertur ad locum, vbi ipsi sunt in beatitudine coeli empyrei, sed ante passionem nullus hoc adeptus est, quare nec ipse Iacob, cū ianua coeli sanguine Christi referata est, quæ ante duris repagulis clausa fortissime tenebatur. Secūdo, quia motuum Magistrū videtur falsum: dixit enim q̄ Abraham, & Isaac tam pauci erant, vt populum facere nō possent, quia non solum in Lyombo tunc erat Abraham, & Isaac, sed & multi alij viri Sancti, vt Abel, de quo redditur testimoniū Mart. 23. Cū dicitur a sanguine Abel iusti. Et Seth, & Noe, & Melchisedech, alijque viri, qui penituerūt de malis suis, vt patet Sapientia 4. cap. Multæ quoque mulieres sanctæ, vt forte Sara, & Rebecca, & Lia, isti autem populum facere poterāt: Maxime quia secundum leges humanas, decem homines faciunt populum. Posset responderi pro Magistro: quantum ad primum, quia non solum dicuntur illi apposti ad Angelos, qui sunt cum eis secundum rem, sed etiam illi qui eis apponuntur secundum firmam, & certam spem; & huiusmodi sunt omnes in gratiā decedētes, quia quod modicum distat, nihil distare videtur. Ad argumentum quando arguitur contra motuum Magistrū, respondetur q̄ ipse non assumpsit populum suum, i. Iacob pro tota cōgregatione fidelium in gratiā decedētium, sed solum pro congregatione illa Patriarcharum, scilicet Abraham, Isaac, & Iacob; & rationabiliter fit ista denominatio populi distincte ab omnibus alijs fidelibus, quia licet alij pertineat ad ciuitatem Dei; tamen specialiter pertinebat Abraham, & sui posterij, quia eis solis promissiones de Messia futuro de suo semine factæ sunt, & de vita æterna, & hos specialiter accepit Deus ad se, & speciali amore dilexit, eisque se frequenter ostendebat, deditque circumcisionē in signum distinguendi hunc populum a cæteris populis terræ, vt patet supra 17. cap. Et hoc expressit ibidem dicens; masculus cuius præparij caro circumcisa non fuerit, peribit de populo suo. Vocauit ibi populum suum, quasi ille quidam populus specialis esset, & sic patet Deuter. 7. cap. vbi dicitur Deum iunctum fuisse populo huic amore speciali, & fecisse eum sibi peculiarem populum de cunctis populis terræ. De isto ergo populo peculiari Dei, qui incepit in Abraham, loquitur hic Magister, dicens q̄ nō erant tot de eo, qui possent facere populum, quia solum Abraham, & Isaac mortui fuerant, & duæ eorū vxores, & vxores duæ Iacob, scilicet lex personæ. Dato q̄ omnes hæc in Lyombo manerent populum nō facerent. Primo modo accipiēdo, multi erant in Lyombo, sed accipiēdo secundo modo valde pauci. Quod aut Magister accipiat in isto secundo modo patet ex verbis suis, quia dicit de populo Iacob solum esse in Lyombo Abraham, & Isaac, sed manifestum est, q̄ ipse nō excludit Lyombo Abel, quem Ecclesia prothomartyrem vocat; & Christus eum iustum vocauit Matth. 23. cap. Nec excludit Noe, qui dicitur solus placuisse Deo in generationibus suis, vt patet sup. 6. cap. & post mortem suam narratur de eo, tanquā de aliquo, qui indubitate bonus est, q̄ Deo placuerit, & quod fide, & meritis eius, sæcula conseruata sunt, & facta sunt ei testamenta de non destruendo sæculum per diluuium, vt patet Ecclesiastici 44. Idē ad Hebr. 11. vbi est Catalogus Sanctorum. Idē de Adam patet, quem tota Ecclesia asserit esse nunc in Paradiso, & consequenter fuisse ante in Lyombo, quia de peccatis suis valde doluisse sacra scriptura testimonio confirmatur. Sic patet Sapientia 10. cap. Hæc, idest sapientia illum qui primo formatus est a Deo, pater orbis terrarum, cum solum

Redargutio Nicolai contra Magistrū historiæ scholasticæ.

Ad primam rationem.

Ad secundam.

Tribus dupliciter denominat.

Incitatio ad spem, & desiderium vitæ immortalis.

Determinatio.

est

effec creatus custodivit, & eduxit illum a delicto suo, idest fecit cum poenitere de peccato prima transgressiois. Cum ergo omnes hos testimonio canonice scripturae conseruasse viros sanctos, non est intelligendum, qd eos Magister excluderet a consortio Beatorum, sed vocauit populum solam congregationem istius populi peculiaris Dei, qui incepit in Abraham, de quo solum duo viri erant in Limbo. De tribus autem foeminis mortuis, quae coniunctae fuerant istis viris, non constat. Vera sunt ergo, quae dicit Nicolaus, sed argumenta sua non militant in Magistrum.

Ioseph post funera patris celebrata, moritur. Cap. L.

QUOD cernens Ioseph, ruit super faciem patris flens, & deosculans eum. Praecipitque seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentibus, transferunt quadraginta dies: iste quippe mos erat cadauerum conditorum. Fleuitque cum Aegyptus septuaginta diebus. Et expleto planctu tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis: Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, eo quod pater meus adiurauerit me, dicens: En morior, in sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar. Dixitque ei Pharaon: ascende, & sepeli patrem tuum, sicut adiuratus es. Quo ascendente ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctique maiores natu terrae Aegypti: domus Ioseph cum fratribus suis, abique paruulis, & gregibus, atque armentis, quae dereliquerunt in terra Gessen. Habuit quoque in comitatu currus, & equites: & facta est turba non modica. Veneruntque ad Arcam Arad, quae sita est trans Iordanem, vbi celebrantes exequias planctu magno, atque vehementi, impleuerunt septem dies. Quod cum vidissent habitatores terrae Chanaan, dixerunt: planctus magnus est iste Aegyptijs. Et iccirco vocatum est nomen loci illius, Planctus Aegypti. Fecerunt ergo filij Iacob, sicut praeeperat eis, & portantes eum in terra Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri, ab Ephron Heithae contra faciem Mambræ. Reuersusque est Ioseph in Aegyptum cum fratribus suis, & omni comitatu, sepulto patre. Quo mortuo, timentes fratres eius, & mutuo colloquentes, ne forte memor sit

iniuriarum, quam passus est, & reddat nobis omne malum, quod fecimus, mandauerunt ei, dicentes. Pater tuus praecipit nobis, antequam moreretur, vt haec tibi verbis illius diceremus: Obsecro vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum, & peccati, atque malitiae, quam exercuerunt in te. Nos quoque oramus, vt seruo Dei patri tuo dimittas iniquitatem hanc. Quibus auditis, fleuit Ioseph. Veneruntque ad eum fratres sui, & proni adorantes in terram, dixerunt: Serui tui sumus. Quibus ille respondit: Nolite timere: num Dei possumus resistere voluntati? Vos cogitatis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, sicut in praesentiarum cernitis, & saluos faceret multos populos. Nolite timere: ego pascam vos, & paruulos vestros. Consolatusque est eos, & blande, ac leniter est locutus. Et habitauit in Aegypto cum omni domo patris sui: vixitque centum decem annis, & vidit Ephraim filios suos vsque ad tertiam generationem. Filij quoque Machir filij Manasse nati sunt in genibus Ioseph. Quibus transactis locutus est fratribus suis: Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram, quam iurauit Abraham, Isaac, & Iacob. Cumque adiurasset eos, atque dixisset, Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum de loco isto, & mortuus est, expletis centum decem vitae suae annis. Et conditus aromatibus, repositus est in loculo in Aegypto.

QUOD cernens. Descripta Iacob morte, hic agitur de eius honorabili tumulatione: & diuiditur in duas: primo ponitur funeris Iacob executio, secundo in Aegyptu reuerfio, ibi. Reuersusque est. Prima in duas: primo ponitur ad patrem morientem compassio: secundo honoris exhibitio, ibi. Praecipitque. Circa primum. Quod cernens Ioseph. Idest Ioseph videns patrem suum obinisse, quem nimis diligebat. Ruit super faciem patris. Flendo, & deosculando eum, quia iste est modus plangendi recenter mortuos, quos viuentes deosculantur, tanquam adhuc in eis vita permaneat. Vel forte Ioseph ruit super patrem suum mortuum ad claudendum oculos eius, dum adhuc teneri erat, antequam rigesceret, vt fit in alijs cadaueribus, & hoc quia mos erat, vt filius magis dilectus, vel alia persona, quae morienti charior esset, contingeret lumina morienti. Et hoc praedixerat Deus Iacob, antequam veniret in Aegyptum, vt patet supra 46. cap. scilicet Ioseph quoque ponet manum suam super oculos tuos, quod de morte intelligitur, vt ibidem expofitum fuit. Flens, & deosculans eum. In signum amoris, quia adhuc ei iam mortuo, qui nihil aliud, nisi gleba inutilis erat, os suum applicare dignabatur. Praecipitque seruis suis. Hic ponitur honoris exhibitio, quae fuit in condiendo eum iam mortuum, & plangendo solenniter, ferendoque

Supra 45.

Ruit super faciem patris.

Honoris exhibitio.

Asa tria facit in corpore.

in terram Chanaan, & quia in morte, anima separatur a corpore. Anima autem tria facit in corpore, scilicet vt conseruans corpus, vt mouens illud, vt viuificans illud, necesse est ergo anima separata a corpore corpus non conseruari, & per consequens corrumpi, & non moueri, & non viuere. Et quia quodlibet istorum damnatum est, ad quodlibet sequitur fletus: ideoque regi hoc eap. ter ponitur planctus. Et quia primum damnatum est corruptio, quam incurrit corpus ex animae absentia, primo conditur aromatibus, quia ista conseruant corpora longo tempore. Et quia secundum damnatum est, quod corpus fiat immobile, & necessario ab alio portabile si moueri debeat, sequitur ad hoc, quod cadauer Iacob portatum fuerit ab alijs in terram Chanaan. Tertium damnatum est, quod corpus efficitur non viuens, & consequenter conuertitur in terram, ideo sequitur quod terra terrae coniungatur, ideoque corpus Iacob, quantum ad tertium tumulatum est. De primo dictum est partim, & hic magis ponitur, scilicet condimentum corporis. Praecipit autem seruis suis medicis. Quia Ioseph erat praepositus totius Aegypti, medicos multos habebat, & pigmentarios, qui scirent condire corpora mortuorum, & vocantur isti medici improprie, quia medici sunt, qui curant de sano, & egro: corpus autem quod mortuum est, quia iam nec sanabile, nec agrotabile est, exijt considerationem medicorum. Vocantur ergo magis pigmentarij, vel vnguentarij, qui talia conseruant, quam medici. Vt aromatibus condirent patrem. Vocantur aromata quaedam vnguenta confecta, quae virtutem habet conseruandi a putrefactione. Sic enim oportebat, quia corpus deportari debebat longe in terram Chanaan, ne in itinere resoluatur, & gigneret intolerabilem, & pestiferum odorem. Quibus iussa explentibus. Idest dum isti occuparentur in complendo quod mandauerat Ioseph, scilicet condiendo aromatibus patris cadauer. Transferunt quadraginta dies. Et subditur causa, quare tanto tempore morati sunt in condiendo cadauer, scilicet. Iste quippe mos erat cadauerum conditorum. Idest, quae condiri debebant, scilicet quod conseruarentur per quadraginta dies. In hoc autem dicit Magister in historia scholastica differre morem Aegyptiorum, & Iudeorum: nam apud Aegyptios quadraginta diebus corpora, quae condiebantur, seruabantur antequam sepelirentur, apud Hebraeos triginta diebus solum, & hoc totum completum fuit in Iacob, quia septuaginta diebus luxerunt eum Aegyptij, vt patet infra. Erat autem iste mos, vt corpora, quae condiri deberent per nonem dies primos, in condita reseruarentur, & quotidie plangebantur, & fomentabatur aqua, vt sciretur an anima sopita esset, an egressa. Deinde condiebantur per triginta dies, quia non tumulabantur mox, vt condiebantur, sed permittebantur desiccari ad aerem, vel alias, vt aromata proficerent, ne simul totum sub terra putresceret. Fleuitque eum Aegyptus septuaginta dies. Licet quadraginta dies luctus iusticerent, secundum consuetudinem Aegyptiorum, tamen vt completeretur vterque ritus, scilicet Aegyptiorum, & Hebraeorum, septuaginta dies plangerunt eum. Ad Aegyptios autem nihil attinebat lugere Iacob, sed amore Ioseph, flenerunt eum tandiu, quia Ioseph erat praepositus Aegypti, tantaque eis bona contulerat.

Aromata quid.

Hebraeorum opinio.

regem concedere licentiam Ioseph eundi in terram Chanaan ad sepeliendum patrem suum. Si inueni gratiam in conspectu vestro. Idest si vos diligitis me, vel reputatis me in aliquo. Loquimini in auribus Pharaonis. Idest loquimini ad Pharaonem. nolebat Ioseph rogare pro se immo diare, quia videretur ex passionali affectione hoc agere, familia autem Pharaonis posset iradere regi hoc esse rationale, & sic rex consentiret. Eo quod pater meus adiurauerit me. Quod iuramentum transgredi non licet. En morior. Idest ecce tu vides, quod ego morior. sunt verba Iacob ad Ioseph. In sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan. Sed dicitur contra, quia Iacob mandabat se sepeliri in spelunca duplici, vt patet sup. 49. cap. & ista spelunca fuerat empta ab Ephron per Abraham, vt patet sup. 23. cap. & praecedent. cap. Et si dicas, quod in illo agro, quem Abraham emit ab Ephron ad ius sepulchrae Iacob fodit aliquod sepulchrum pro se. Adhuc dicitur contra, quia ipse mandauit se sepeliri in spelunca duplici, quam emit Abraham ab Ephron, vt patet praecedent. cap. ergo non fodit aliam speluncam, cum mandaret se sepeliri in spelunca, quam emerat auus suus Abraham. Respondetur, quod spelunca duplex non solum erat vnum sepulchrum duplicatum, sed erat quidam locus magnus paratus ad sepeliendum mortuos, in quo Iacob aliquem locum parauit in ipsamet spelunca ad sepeliendum se, & uxorem suam Liam, quia Rachel iam mortua fuerat quando venit Iacob, ad videndum sepulchra in Hebron, scilicet postquam venit de Mesopotamia, Rachel autem in itinere Mesopotamia mortua est. Ascendam igitur. Idest rogate, quod permittat me ascendere in terram Chanaan, dicebatur ascendere, quia terra Aegypti magis australis est, quam terra Chanaan. Terra autem septentrionalis generaliter altior quam terra australis, ideo euntibus de Aegypto in terram Chanaan versus Aegyptum ascendere est. Et sepeliam patrem meum, ac reuertar. Quasi dicat non intelligat Dominus meus rex, quod ego velim manere in terra Chanaan, quia nihil aliud morabor postquam sepeliero patrem. Dixitque Pharaon ascendere. Diligeat Pharaon valde Ioseph, & noluit eum contristari, maxime, quia videbat, quod rem iusta populo esset. Et sepeli patrem tuum, sicut adiuratus es. Idest quia adiuratus es a patre tuo, quod non licet transgredi, permittito te ascendere, quia aliam non permisisset te ascendere, cum sis valde necessarius pro negocijs regni. Quo ascendente. Idest Ioseph ascendente in terram Chanaan ad sepeliendum patrem suum. Ierunt cum eo omnes senes. Idest omnes viri prudentes, & iudicantes, vel habentes auctoritatem, qui vocantur senes, idest senlari: non est hoc verum simpliciter, quia tunc non manerent in domo Pharaonis aliqui viri honorabiles, qui comitarentur regem, & consulerent, uel famularentur tempore illo, quod est absurdum, quia plures deberent manere cum rege quam ire cum Ioseph, sed est hic hyperbole, sicut multotiens fit in scriptura. Sic dicitur supra 41. cap. quod de omni terra veniebant in Aegyptum, vt emerent alimenta, & mala inopia temperarent. Sed ibi declaratum est, quod non veniebant omnes terrae, nec est verisimile. Cunctique maiores natu terrae Aegypti. Maiores natu vocantur dupliciter vno modo dicuntur maiores natu, idest antiquiores in aetate, quia ante nati sunt, & sic saepe accipiuntur, & vocatur vnus frater maior natu altero, quia prius natus est. Alio modo vocantur maiores natu, idest qui de maiori genere, vel nobiliori sunt, & isto modo accipitur hic, quia non est intelligendum, quod omnes seniores Aegypti venissent cum eo, quia hoc fuisset peditus inuagile. Sed ad honorandum Ioseph ierunt cum eo illi, qui nobiliores erant genere, & eodem modo est hic hyperbole, quia non est hic in intelligendum, quod omnes

Maiores natu uocantur dupliciter.

nes senes Aegypti. vel nobiles irent cum Ioseph, sed multi de illis. *Domus Ioseph.* Idest omnes famuli Ioseph, & milites sui. *Cum fratribus suis.* Idest omnes fratres vnde cum Ioseph ascenderunt illuc, quia sic decebat ad honorandum patrem, & dato quod ipsi non haberent affectum ad patrem, propter amorem Ioseph, & reuerentiam facerent, quia timebant eum, & verebantur. *Abique paruulis suis.* Quia ferre paruulos, erat pondus iners ad nihilque conueniens, maxime, quia non multum more contracturi erant in eundo, & redeundo. *Abique gregibus, & armentis, quae dereliquerunt in terra Gessen.* Idest etiam reliquerunt paruulos, & armenta, & licet non dicatur hic de vxoribus, tamen intelligendum est, quia frustra vxores duceretur ad terram illam, cum mox viri redituri erant maxime, quae foeminae ad itinerandum ineptae, & impeditiuae sunt. Item quia paruuli indigent cura materna, cum ergo dicatur quod paruuli manebant in domo, idem de vxoribus intelligendum est. Item quia requirebatur quaedam dispositio domestica, quae non poterat fieri sine foeminis. Item non est intelligendum, quod omnes filii Iacob irent cum corpore eius in terram Chanaan, quia cum dicitur armenta mansisse in domo, & armenta, & greges sine pastore non sunt, ergo manebant de Iudeis, saltem gregum pastores, qui erant de filiis Hebraeorum. Nec potest dici, quod Hebraei haberent conductos aliquos Aegyptios ad custodiendos greges, quia Aegyptij detestantur omnes pastores ouium, ut patet supra 46. cap. sed ipsi sicut Hebraei pascebant: ceteri autem de filiis Iacob, qui specialibus officiis, & necessariis non erant adaptati, ierunt illuc. *In terra Gessen.* Quia in hac morabantur a principio, quo ierunt vsque in Aegyptum, & tunc. *Habuitque in comitatu currus, & equites.* Idest venerunt cum eo currus falcati, qui erant ad bellum, de quibus saepe in libris Regum, Paralipomenon, Iosue, & Iudicum. Equites autem sunt insidentes curribus ad pugnandum. Dixit ergo secum Ioseph aliquem apparatus belli, ut si quisquam vellet inferre ei vim, vel pugnam, se defenderet. *Et turba facta est non modica.* Immo valde multa, quia omnes cupiebant honorare Ioseph. *Veneruntque ad Aream Arad.* Hic ponitur innouatio planctus. Arad in Hebraeo non est nomen proprium, sed commune, & signat spinas grandes. Erat autem ista Area campus magnus circumdatus tribulis, & spinis vndique in modum coronae, vel ouillis, & recollegerunt se ibi Aegyptij, ut ait historia scholastica propter bella insurgentia. *Qua sita est trans Iordanem.* Eundo de Aegypto in terram Chanaan, sed de conuerso est venientibus de terra Chanaan in Aegyptum. *Celebrantes exequias.* Ratio autem celebrandi exequias, vel innouandi planctum illic, fuit sicut nunc vulgariter fit, quia plangitur quando moritur, deinde intercepto, vel cessante planctu ad modicum, quando sepeliri debet apud tumulum planctus relictus resumitur, quia tunc nouus dolor generatur, cum tollatur ab oculis amantium ille, qui quondam carus habebatur. Ira cum nunc Ioseph, & Aegyptii intrarent in terram, in qua cadauer patris Ioseph relictus erat, quasi nouo dolore compuncti plangebant.

Innouatio planctus.

Quaest. 1. Cur exequias Iacob non fuerunt factae apud tumulum eius.

Sed dices quare istae exequiae non factae sunt apud tumulum Iacob in spelunca duplici apud Mambre, cum magis deceret ibi facere? Respondetur, quod Aegyptii fecissent ibi libenter exequias, sed timerunt manere tot diebus in terra Chanaan, ne forte irruerent super eos Chananaeorum gentes. In Area autem illa, cum esset in principio terrae Chanaan, & poterant retrocedere, si vidissent aduersus se bella consurgere, manserunt septem diebus exequias celebrantes, quas apud tumulum erant celebraturi. *Planctu magno, atque vehementi.* Firmiter replicatio secundum consuetudinem

Hebraicae linguae ad notandam intensiorem planctus, quia sumptis ante viribus intermissis fletu, nunc demum recentiores, & fortiores redibant ad plangendum. *Quod cum vidissent habitatores terrae Chanaan.* In cuius principio manebant Aegyptii tam validum planctum fieri. *Dixerunt planctus magnus est Aegyptijs.* Hoc sentierant in experientia, & mirabantur, quod venientes Aegyptii tam acerbe plangerent, & ideo putabant aliquod magnum malum Aegyptiis accidisse. *Et iccirco.* Scilicet, quia factum fuerat ibi aliquid notabile. *Appellauerunt nomen loci illius, Planctus Aegypti.* Quia ibi Aegyptii tam diuine planxissent. Sic enim antiquitus imponebantur nomina locis, ut patet supra de Berhel. cap. 28. & de monte Galaad, supra 31. & de Manayn, supra 32. & in multis aliis. *Feceruntque filij Iacob.* In hoc notatur diligens consummatio precepti in opere, quia filii Iacob omnes simul ierunt ad tumulationem patris, ut praecipere ipse, antequam moreretur. *In spelunca duplici.* Quare sic vocetur, videas supra 23. cap. ubi assignauimus rationem. *Quam emerat Abraham cum agro.* Hic textus notat principaliter emisse agrum, & secundario speluncam, quia ipsam cum agro emit, idest agrum emit, & quia spelunca erat in agro consequenter, & accessorie transibat in possessionem Abraham cum agro. Sed licet diceretur, quod ipsa spelunca principaliter empti fuit, non erat error, quia nondum fuerat facta res sacra, vel locus sacer quod fit per cadaueris illationem in illam. Tunc autem illa monumenta erant noua, in quae nondum quisquam sepultus fuerat, sed erant parata ad sepeliendum ipsum Ephron, & cognationem suam. Sic dicitur Luc. 23. cap. quod Ioseph ab Arimathia, ciuitate sepeliuit corpus Iesu in monumento nouo, quod exiderat sibi in petra, in quo nondum quisquam positus fuerat. Sic intelligendum est hic, quia si cadauera Gentilium fuissent illata in sepulchra illa, nullo modo emisset Abraham, quia illa inquinata conseruerat, & nefas videretur Patriarchas, & cognationem suam Christi cum Gentilibus idolatris tumulare. *Quam emerat Abraham.* Contra hoc dictum fuit supra, scilicet, En morior, in sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Si ergo Abraham emerat, non poterat fodere illud Iacob. Respondetur, ut supra, scilicet quod spelunca duplex, quam emit Abraham, non solum erat vnum sepulchrum, sed erat magnus locus defossus, in quo Iacob postea disposuit sibi sepulchrum, & vxori suae fodiedo aliquid, & eodem modo videtur quod Isaac foderit sibi sepulchrum pro se, & Rebecca vxore sua. *In possessionem sepulchri.* Idest, quod venditio facta fuit, cum ista conditione, quod acciperet Abraham agrum illum ad sepeliendum ibi mortuos suos, & ad nullum alterum usum, quia tunc redundaret in prauidicium, & dedecus Gentilium. ut supra fuit expositum. *Contra faciem Mambre.* Idest non intra conuallem Mambre, sed contra eam, idest ex opposito in aliquo loco coniuncto, vel vocatur Hebron Mambre, & dicitur contra faciem Mambre, idest contra ciuitatem illam, quasi dicat, non erat sepulchrum illud in ciuitate, sed in agris, quia nunquam fuit mos sepeliri corpora mortuorum in ciuitatibus, nisi post Christum, & a solis Christicolis, & hoc fit, ut in ceteris condantur, quae sunt loca sacra, & secundum dispositionem Ecclesiae quaedam pars poenae remittitur bonis fidelibus ibi sepultis. Et ut a fidelibus, qui Ecclesias visitant propter sacramenta, & celebritates Missarum, horarumque ceterarum, monumenta conspicienda maiorum eos ad memoriam reducant, pro eisque ad Deum preces fundant, quoniam sancta, & salubris cogitatio est profertur orare, ut peccatis soluantur, ut patet 2. Machab. cap. 12. de his diximus Numeri 19. cap. *Reuersusque est Ioseph.* Hic ponitur secundum principale, scilicet in

Cur soli Christiani mortuorum cadauera in Ecclesijs sepe hiant.

Frater Ioseph rogauerit hoc propter duo

in Aegyptum reuersio, & tanguntur duo. Primo ponitur Ioseph reuersio, secundo describitur eius obitus, ibi. *Quibus transactis.* Circa primum. *Reuersus est Ioseph in Aegyptum.* Completis omnibus, quae mandauerat Iacob fieri circa tumulationem suam. *Cum fratribus suis.* Denominat hic immediate fratres, quia iste erat persona, ad quas principaliter tangebatur istud negotium cum Ioseph. Et licet alij de Aegyptiis ibi essent honorabiliores, tamen non nominauit eos, quia non attinebat ad eos principaliter istud factum, sed venerat ut comitarentur Ioseph. *Et omni comitatu.* Curruum, & equitum Aegyptiorum, & seniorum domus Pharaonis, & domus suae fratulorum. *Quo mortuo.* Hic ponitur timor natus in famulo Ioseph post mortem patris. *Et mutuo loquentes.* Colloquebantur inter se de causa timoris, quomodo nunc magis sibi timendum erat, quam viuente patre suo, & consiliabantur inter se confluentes ea, quae infra dicuntur. *Ne forte memor sit iniuriae, quam passus est.* Ne forte recorderet nunc de venditione sua in Aegyptum, & de molestiis, quas ei inferebamur nosmet ipsi pacifice loqui, & volentes occidere eum eum in cisterna locauimus, & huius iniuriae memor sit ad puniendum. De memoria, quae est simplex recordatio rerum gestarum, sine aliqua alia inclinatione ad bonum, vel malum, ista bene fuit venditio Iacob, cum multotiens recordaretur Ioseph afflictionum suarum praeteritarum, non tamen ex hoc volebat fratres punire, nisi autem patre mortuo magis timebant, quia putabant quod viuente patre noluit vindictam sumere de eis, ne patrem contristaret, nunc autem eo mortuo eos de terra deleteret, sed non sic intendebat pius ille Ioseph. Et hoc timere poterat, quia simile dixerat Esau de fratre suo Iacob, scilicet venient dies luctus patris mei, & occidam fratrem meum, ut patet supra 27. cap. *Et reddat nobis malum omne, quod fecimus.* Idest det nobis poenam sufficientem pro omnibus malis, quae in eum commisimus. *Mandaueruntque ei.* Idest miserunt ad dicendum, sic enim in quibusdam terris dicitur mandare, idest mittere, non est enim intelligendum, quod ipsi maderent, cum ex timore valido precarentur. Sic patet supra 45. ubi dicitur, quod Ioseph locutus fuit fratribus suis dicens, dicitur patri meo haec mandat Ioseph filius tuus, idest haec mittit tibi ad dicendum. *Per filios Bala.* Quia inter ceteros istos diligebat cum fuisset Bala ancilla matris suae, & nutruisset eum, & forte cum istis iuit Benjamin frater vterinus, quem tenere Ioseph diligebat, qui non fuerat in venditione Ioseph, cum adhuc nodum ablactatus fuisset, & iste post se eum magis inclinare, dato quod ad iram motus esset. *Pater tuus praecipit nobis.* Hoc confinxerunt inter se, quia nunquam talia dixerat Iacob, quia si talia dicere vellet coram Ioseph dixisset, ut coram eo iniuria remitteretur magis quam mortuo eo, cum non esset, cui reuerentiam Ioseph deferre deberet. Iacob autem non curauit dicere hoc, quia tantam cognouit benignitatem Ioseph, quod non esset opus his ammonitionibus. Rogauerunt autem fratres Ioseph hoc ex parte Iacob propter duo, primo quia propter patris reuerentiam, & amorem credebant eum facilius flectendum, secundo quia tanta mala ipsi gesserant in Ioseph, quod indigni erant, ut ex se exaudirentur, & in hoc satis erat signum poenitentiae, cum immanitatem culpae cognoscerent, ut se nullius boni dignos existimarent, nec tamen desperarent, sed quod in se non poterant aliis intercessoribus precabantur, & non conparuerunt in ista deprecatione omnes coram Ioseph, sed filios Bala miserunt non quidem, quia alij dedignarentur ante eum precari, cum postea se faterentur seruos eius. Nec etiam recusauerunt venire, tanquam expectantes responsum, utrum durum, an molle esset, & si viderent durum esse fugerent, quia non credebant se

posse villo modo liberari, si Ioseph eos vellet punire, cum ipse esset prepositus totius terrae Aegypti, sed non venerunt ante eum, quia sciebant se mala multa gessisse in eum, & timebant, quod si ad petendum misericordiam coram eo apparerent, magis eum afficerent ad oppositum: miserunt ergo illos solos, quos ei magis gratos, acceptosque credebant. *Et haec tibi verbis illius dicemus.* Idest ut nos dicemus ista tibi in nomine illius, vel ex parte illius. Hoc falsum esse satis Ioseph intellexit, sed non curauit, quia non parcebat eis ex mandato patris, quasi ante vindictam sumere destinaret, sed remisit, quia nunquam vindicandi voluntatem habuit. *Obsecro ut obliuiscaris sceleris fratrum tuorum.* Idest non recorderis istius peccati ad puniendum illos, quia de alia simplici recordatione rerum gestarum, quae est sine inclinatione ad malum, vel bonum faciendum, non precabantur, cum illa nihil attineret ad eos. Etiam quia illa recordatio est naturalis interdum, & non voluntaria, quia interdum aliquorum recordamur, quae ignota nobis esse malleamus. De illo ergo quod non est in potestate nostra, precari non conuenit, de quo Arist. in fine primi Ethicorum tractans de appetitu sensitivo, qualiter sit obaudibilis, & exaudibilis. *Et peccati, atque malitiae, quam exerceuerunt in te.* Idest quam fecerunt super te vendentes te. Ponuntur hic tria nomina, scilicet scelus, peccatum, & malitia, ad exaggerandum quantitatatem mali, & est modus rhetoricus malitiam, vel bonitatem aliquis per plura nomina laudem, vel malitiam, significantia explicare. Vel possunt ista signare tria mala distincta primum vocatur scelus, si propositum de occidendo Ioseph, & asperitas verborum: peccatum fuit spoliatio eius: malitia fuit venditio eiuldem. Vel melius dicendum, quod ista tria nomina ponuntur hic ad signandam vnam rem, sed significat eam sub diuersis rationibus mali ad magis explicandum, scilicet scelus signat aliquam magnam iniquitatem, quam ratio ipsa, & omnis homo abhorret, nec audire vellet. Tale autem fuit istud factum, scilicet proditio fratris, venditio, & voluntas occidendi cum innocens esset. Scelus autem non de omnibus vitiis praedicatur, sed solum de quibusdam detestabilibus, ut est parricidium, incestus, patriae proditio, & crimen laesae maiestatis, & labe sodomitica, ceteraque in hunc modum. Peccatum dicitur, quia erat contra legem, unde peccatum est voluntaria transgressio legis siue diuinae, siue humanae, siue in multo, siue in paruo. Sic autem fuit hic, quia contra legem erat fratrem innocentem tantis malis, tanquam reum mortis afficere. Malitia dicitur, quia malitia secundum Philosophum in 7. Ethicorum dicitur malum siue peccatum, quod est ex deliberatione, s. ex habitu, ut distinguit contra mala, quae repentine fiunt ex passione, sed ex deliberato animo, quia ex multis diebus conceperant in eum odium, & occidere parabant non potentes ei pacifice loqui. *Nos quoque oramus.* Idest, licet nos indigni simus, tamen si aliquid ex intuitu patris nostri possumus, precamur ut hoc facias. *Et seruo Dei patri tuo.* Valde rhetorice persuadent ista si respiciatur. Primo vocauerunt Iacob seruum Dei, tanquam ex acceptione, quam Iacob habebat apud Deum mereretur, ut propter eum haec remitteretur iniuria, & hoc verum, quia in reuerentiam sanctorum virorum plura agere debemus, quam propter alios qualescunque, secundo dixerunt. *Patri tuo.* Idest, quod te valde diligebat, ut patet supra 37. c. Scilicet Israel autem diligebat eum praeter ceteros, quia in senectute genuisset eum, ut supra 45. ubi dixit sufficit mihi si Ioseph viuat, vadam, & videbo eum antequam moriar. Si enim dixissent patri nostro timebant, quod ex adiunctione ad ipsos bonum, vel gratia quam debebat Ioseph patri suo, minueretur. *Dimittas iniquitatem hanc.* Etiam in hoc non modica vis persuasionis rhetorice laet, quia si ipsi dixissent,

Ponuntur tria nomina ad exaggerandum quantitatem mali.

Peccatum est voluntaria transgressio legis, siue humanae, siue diuinae.

sent, vt remitteretur eis, fortè putabant q̄ Ioseph non inclinaretur ad hoc: ipsi ergo constituebant hanc iniquitatem super caput Iacob, tanquam ipse hoc fecisset, & pro eo veniam postulabant. Vel petebant sic, quia si in nomine suo peterent veniã dari cognoscentes se valde reos, non sperabant posse adipisci: præposuerunt ergo nomen paternum, tanquam dignum reuerentia, & honorabile, vt facilius veniam impetrarēt. *Vt dimittas patri tuo iniquitatem hanc.* Id est, quod si nobis remittis exiſtima te ei remiſiſſe, cū nobis propter eū dimittas. *Quibus auditis fleuit Ioseph.* Amantissimus ille, atque benignissimus Ioseph auditis verbis, quibus fratrum suorum notabatur angustia, attentaque sceleris poenitentia, tanta teneritudine inter vitæ inna-tæ pietatis permotus est, quod lachrymas tenere non valuit, nec occultavit hic Ioseph lachrymas, sicut quodam eorum erumnas considerans occultare solitus fuerat, quia ibi adhuc latere cupiebat, vt veritatis patriæ fierent argumenta: hic autem timidus, & afflictus fratribus viscera pietatis fraternæ ad consolationem ostendebat. *Veneruntque ad eum fratres sui.* Scilicet omnes fratres postquam cognouerunt nunciorum rela-ta, quod Ioseph pietate fraternæ fuerat lachrymatum. *Et proni in terram adorauerunt.* Sic enim humiliari decet eos, qui veniam adipisci desiderant, quam nullus vnquam per superbiam acquisiuit, quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. *Adorauerunt, & dixerunt.* Humiliatio ista cordis, quæ in vere poenitentibus, & venia dignis attenditur, duobus manifestatur, scilicet in voce, & opere. In opere autem, quia adora-uerunt proni in terra, qua nulla maior humiliatio esse potest, si tamen recto animo fiat: quoniam est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt do-lo, vt patet Ecclesiast. 19. cap. Humilitas in voce patet conformiter, cum dixerunt, *Serui tui sumus.* Id est nos peccauimus valde, & mala multa meremur, sed ecce erimus serui tui si vis, vel dispone de nobis, vt libuerit. *Quibus respondit.* Videns eorum humilitatem. *Nolite timere.* Id est non putetis, quod ego intendam vobis mala infligere pro malo, quod egeritis. *Num Dei reuerere possumus voluntati?* Hic consolabatur eos Iacob, ne ab-orberentur præ tristitia mali, quod egerunt excluso adhuc timore, & lenit dulcibus verbis eorum duram iniquitatem. Et in hoc attendere valde debent, qui consentientes audiunt, vt iuxta eorum dispositionem re-spondeant: sunt enim qui cum mala multa patrae-rint, nihil se fecisse existimant, malè facta paruipenden-tes. Hos autem duris verbis de scelerum grauitate prolatis ad factorum poenitentiam, & sui ipsorum de-zeſtationem inducere oportet. Sunt autem alij, qui criminis grauitate pensata, tam vehementi in conſo-labili que tristitia absorberentur, vt penè in diffidentiam adducantur. Hos autem verborum mulcebris ita mol-lire oportet grauitatem criminis leniendo, & oppor-tunitates scelerum mutabilitatem que naturæ, & fig-menti humani fragilem conditione, Deumq; prompte poenitentiu miseretè proponedo, vt ad hilaritatè quã-dam, & dispositionem meliora sperandi reducantur. Notandum tamè, q̄ licet ista verba Ioseph dicta sint, vt consolatoria, & ad hunc finem ipse proferebat, ta-men veritate pensata nihil de grauitate leniunt, & pa-tet quia quando dicitur. *Numquid Dei possumus reuere-re voluntati?* Videtur velle dicere, q̄ peccatum eorum non valde graue erat, quia Dei voluntas erat, vt ista vè-dictio fieret, vt tantum bonum inde sequeretur, scilicet q̄ Ioseph in tempore famis præceret patrem suum totamque progeniem, & sic innuit q̄ voluntati Dei nemo potest resistere, id est quod ipse vult, licet nos non velimus fieri, necesse est. Et hoc quidem distin-guendum est, quia aut voluntas diuina est, quantum

Superbis
Deus resis-
tit, humi-
libus dat
gratiam.

Voluntas
diuina est
duplex.

ad ipsum regimen vniuersi præter humanam actione quod regimen quibusdã nexibus necessarijs ducitur, vt nequaquam in alterutrum deflecti possit, & in istis, sicut ipsa diuina cognitio immutabiliter se habet, ita ipsarum rerum ordinata congeries quodam necessa-rio nexu dirigitur, cum in natura ipsa necessariam cau-sam habeat, vt patet de motu coeli, & de cæteris natu-ralibus, quæ Deus ex natura sua perfectissima immu-tabiliter, sicut cætera alia cognoscit, deinde hoc abstra-cto adhuc ipsa in natura sua necessariã causam habet, vt impossibile sit aliter se habere, nisi Deus ipse natu-ræ ordinem velit cõmutare. In actionibus autem hu-manis secus est, quia licet ipse Deus ex natura sua, q̄ incommutabilis est, immutabiliter res, vt futurae sunt, intelligat, tamen in se ipsis, id est in causa sua producti-ua necessitate nullam habent, sed ab omni nexu sola motibus liberi arbitrij in alterutrum verti possunt. Et vt ex abundantia loquar si humanus intellectus, & voluntas existeret, dato per impossibile, Deo non exi-stente, nec alia causalitate celi, vel naturarum superio-rum, vel inferiorum, nullus ambigeret quin voluntas, & intellectus humanus, tunc nullo coacti libere opera-rentur, ita nunc Deo existere licet omnium inspecto-re, cunctaq; cognoscente nihil magis necessitatis vol-untati imprimatur, nec aliquid magis libertatis aufertur, & vt apertius dicam tam libera est volũtas huma-na, nunc Deo existente, & actus nostros cognoscente, sicut si non existeret, vel actus nostros non cognosce-ret. Et tunc verum est, q̄ volũtati Dei nullus repugna-re potest, sed ei nullatenus repugnando nos in alteru-trum actione nostras liberrimè deflectere possumus, talis est enim diuinæ naturæ conditio, vt quantuncq; actus nostri in alterutrum mutabilitatis lege vertatur, ipsa cuncta cognoscens immutabiliter cuncta cognoscat. Fundamētum huius est, quia diuina cognitio tempo-rum connotationes nō recipit, quia nihil, vt futurum, nec vt præteritū cognoscit, sed omnia vno, simplici; intuitu præsentario modo cognoscit, nec propter hoc minus cognoscit, vel eius cognitio intricata, & incerta est, quia licet per modum præteriti, aut futuri nihil cognoscat: cognoscit tamè quid præteritum, aut futu-rum in rebus ipsis sit, quia præteritū, & futuritū non dicunt connotationes cognitionis eius, sed ipsas res cog-nitas. Et sicut nos actus rerum, & ipsas rerum gene-rationes per modum præteriti, aut futuri contempla-mur, ita Deus ipsos actus, & præteritionem, atq; futu-ritionem modo p̄sentario intuetur, cū ipsam quoq; futurum ei præsens sit, quod nullis temporū succel-sionibus distrahitur. Hoc ergo supposito, etiam in no-bis id, quod in Deo est, sequeretur: nam id, quod est, in eo, quod est, necesse est esse; omne autem quod præ-sens est in ratione, vt dū est, cognoscitur: ergo cog-nitionem necessariam facit, oēs ergo mortales dū rem præsentem cognoscimus, vt eam cognoscimus, neces-sario cognoscimus immutabiliter, si ad alterū nullus respectus habeatur. Nullus tamè ex hoc aliquam ne-cessitatem rebus imponet, quia tunc quilibet homo ne-cessitatem cuiuslibet rei cognita existendi imponeret, quod nullus etiã inter homines insipientissimus con-sistebitur. Quid ergo mirū, si quod in nobis est, in Deo quoq; reperitur? scilicet vt cū oĩa præsentario modo cognoscat, immutabiliter illa cognoscat? Res autem immutabiliter cognita ex immutabilitate cognitio-nis necessitatem existendi non acquirit, sed ex neces-sario nexu causarum. Cum ergo contingat res nexu causarum variabiles habentes præsentario modo im-mutabiliterque cognosci, cõstat de rebus mobilibus necessariam cognitionem haberi, ipsamq; cuiuscūq; cognitionem nullam rebus existendi necessitatè im-ponere, cum necessitas, vel immobilitas cognitionis non

Deus cum
sta immu-
tabiliter
cognoscit

non ex eisdem causis oriantur. Necessitas enim cog-nitionis ex quodam modo, siue circũstantia cog-nitionis assumitur, licet interdum ex re cognita, i. cog-nitionem immutabilem esse, vt res præsentarie solum cognoscitur, non cõsiderata rei præteritione, aut futu-ritione. Futurum autem, & præteritum, vt sic ab im-mutabilitate distrahit cognitionis. Necessitas autem rerum a causarū nexu sumitur. Si enim nexus causarū necessarius est, ipsam rem necessariū esse habere con-ſtat. Si autem res nexum causarum variabilem habet, esse variabile constat esse. Nihil ergo mirandum est si Deus cuncta immutabiliter cognoscat, quia sic neces-sarium est ipsum cognoscere, cum omnia vnico intui-tu præsentarieque cognoscat. Sic enim in nobis con-tingeret, si omnia, vt præsentaria nosceremus. Nihil ergo diuina præsentia, siue prædestinatio timenda no-bis est, tanq̄ nobis alicquem terminum necessitatis im-ponat, cum immobilitas suæ cognitionis non ex rerū causis, sed ex conditione diuinæ conditionis insurgat. Redeuantes ergo ad id, quod præponēbamus intenden-dum est, q̄ verba Ioseph si rectè attendantur, nihil excu-sant fratres suos, quia licet voluntati Dei renuere, vel repugnare non possimus, in alterutrum tamen vo-luntatem nostram deflectere possumus, nihil volũta-ti eius repugnantes. Ista tamen verba excusandi mo-di habent, si quia Deus aliquid præcognouit, nos in-uiti illud cogere mur, vel aggredi, vel euitare, quod nullo modo sentiendum est. Et quando dicitur. *Vos cogitastis de me malum, Deus autem vertit illud in bonum.* Hoc autem patet, quia fratres Ioseph vendiderunt illum, vt moreretur in terra extranea, & non cõplerentur som-nia eius, in quibus signabatur fratrum suorum futurus Dominus, sed Deus vertit illud in bonū, quia ex hoc factus fuit Dominus Aegypti, & postea paui patrem suum in fame, & totam familiam. Sed hoc nihil excu-sat si respiciatur, quia quantitas non cõsideratur in eo quod est per accidens, sed in eo quod est per se, quia cū peccatum consistat in hoc, quod est esse voluntarium malum id, quod est per se, facit voluntarium, aut inuo-luntarium: quod autem per accidens est, nec voluntarium, nec inuoluntarium causat, cum sit posterius. Sic ergo quod ex aliquo malo opere bonū sequatur, non est per se, sed valde per accidens. Etiam quia est poste-rius. Quantumcūque ergo bonum sequatur ex malo, non ex hoc malum minuitur, cum hoc non tollat de-ratione volitionis deordinatè, sed quantumquam malū cõstituebatur, maxime quia Deus id quod malum est vertat in bonum, conditio sua est, nec fuit hoc specia-le in hoc facto, quia ex omni malo aliquid bonū eli-cit. Sic enim ait Boetius de Consolat. lib. 4. profa 6. vbi inquit: *Sola est enim diuina vis, cui mala quoque bo-na sunt, cum eis competenter vtēdo alicuius boni eli-cit effectum: ordo enim quidam cūcta complectitur, vt quod ab assignata ordinis ratione decesserit, hoc idem in alium temere ordinem relabatur.* Fatendum est ergo ista verba Ioseph, licet dimittendi, leniendi-que culpam speciem habeant, nihil verè lenire, ac di-minuere. Nisi hic quoddam diuinæ prouidentia lateat secretum, quod dum aliàs de Dei prouidentia sæpe re-ferrem, tacui, semperque tacebo, quia talia periculosa sunt, cum fortè a paucis fide accipiatur. In hac autem materia errare pessimū est, vt aliàs dictum. Melius est ergo in his nihil scire, q̄ temerè iudicare. *Vt exaltaret me.* Faciendo me præpositū totius Aegypti. *Vt in præ-sentiarum cernitis.* Id est, vt nunc videtis, q. d. vos nunc vi-detis, q̄ ego sum Dominus Aegypti, nam sicut a prin-cipio, quando interpretatus fuit somnia, & disposuit alimenta tempore fertilitatis pro tempore famis, erat Dominus totius Aegypti, ita nunc erat, quia semper cuncta regni negotia disponebat, omniaque in manu

A eius prosperabantur, nec in tota vita sua carnit princi-paru, quem semel adeptus est. In presentiarum est vna dictio, i. aduerbium t̄pis, & significat nunc, vel in p̄nti. *Et sanos facerem multos populos.* Id est, q̄ Deus promouit Ioseph, vt per manum illius ista fierent, & de cibariis collectis ab eo multi populi alerentur, quia multæ ter-ræ veniebant in Aegyptum ad emendum ista cibaria, vt patet supra 41. cap. *Consolatus est eos blandè.* Scilicet loquendo verba blanda, q̄ possent alicere fratres suos ad meliora sperandum. *Locutusque est leniter.* Scilicet leniendo, vel mitigando dolorē, quem de malo, quod contra Ioseph gesserant olim, conceperant. *Et habitauit in Aegypto.* Scilicet post mortē patris vsq; ad mor-tem suã. *Cum omni domo patris sui.* Id est cum tota fami-lia, quam dimiserat pater suus. *Vixitq; centum decem an-nis.* Ecce qualiter vita istius valde defecit a vita patrū suorum, quia Iacob centum quadraginta septem an-nos vixit, vt patet supra 47. cap. Itac cētum octuaginta, vt patet supra 35. cap. Abraham vixit centū septua-gintaquinque, vt patet supra 25. cap. Multum ergo de-fecit iste in ætate ab alijs. Fuit autē mortuus post mor-tem Iacob annis quinquagintaquatuor, quod patet, quia quando Iacob venit in Aegyptum, Ioseph erat annorum trigintanouem, quia trāsierant iam septem anni fertilitatis, & duo anni sterilitatis, inceperant autē oĩa ista ab anno triginta vite Ioseph, qñ stetit coram Pharaone, vt patet supra 41. cap. deinde postq̄ venit Ia-cob in Aegyptum, vixit ibi annis decemseptem, vt pa-tet supra 47. cap. ergo tunc in morte Iacob compleret Ioseph annos quinquaginta sex, additis decemseptem ad trigintanouem. Sed vita tota Ioseph fuit cētum de-cem anni, ergo restabant post mortē Iacob adhuc an-ni quinquagintaquatuor complendi. Etiam non vixit iste tantū, sicut alij fratres sui, quia vt patet infra 6. cap. Levi filius Iacob vixit annis cētum triginta septem, & sic videtur fuisse de alijs fratribus, quia ipse adiurauit eos anteq̄ moreretur, q̄ asportarent ossa eius secum. *Vidit Ephraim filios vsq; ad quartam generationem.* Ephraim erat filius Ioseph, cuius nepotes, & pronepotes vidit Ioseph, quia filius est prima generatio, nepos est secun-da generatio, pronepos est tertia: cum ergo nepotes Ephraim sint pronepotes Iacob, illi qui sunt pronepo-tes Ephraim, erūt quarta generatio Ioseph. *Filij quoque Machir.* Isti filij Machir erant pronepotes Ioseph, quia Manasse erat filius Ioseph, Machir erat nepos Ioseph, & filius Manasse: filij autē Machir erant pronepotes Io-seph, & nepotes Manasse. *Nati sunt in genibus Ioseph.* Id est, q̄ quando filij Machir, qui erant pronepotes eius, nati sunt, Ioseph adhuc erat in tali dispõne, q̄ poterat tenere eos in genibus, & blandiri eis more veterū cõ-gaudentiū garritis, siue vagitibus puerorū, & nō est intelligēdum, q̄ illi filij nati sunt in genibus Ioseph, quia ipse non erat obstenix, sed paulo postquam nati erāt, nutriebantur in genibus eius. *Quibus transactis.* Hic po-nitur secundum, i. Ioseph obitus, & fuit principalis cu-
leph. *Obitus Io-seph.* ra Ioseph ordinare de sepultura loco ex causa tacta su-pra in Iacob. *Quibus transactis.* Scilicet postq̄ Ioseph ad-tatam deuenit etatē, vt videret pronepotes, & quar-tam generationem, appropinquauit ei mors, & secuta sunt ea, quæ hic ponuntur. *Locutus est fratribus suis.* Quã-do videbat mortem sibi imminere, disponens de loco sepulturae. Ex hoc videtur aequaliter quod supra dice-bamus, i. q̄ Ioseph mortuus sit ante oēs fratres suos, quia ad mortem eius viuebant ipsi, cum adiurauit eos Ioseph, vt ferret ossa sua in terram Chanaan. *Post mor-tem meam Deus visitabit vos.* Erundo vos de laboribus, & afflictionibus vestris, & ducendo in terrā vestram, sed non erit hoc immediatè post mortē meam, quia vt probatum fuit supra 15. cap. cõmoratio filiorum Is-rael in Aegypto a tēpore, quo ingressus fuit Iacob in Aegyptum,

Aegyptum, fuit annorū ducētorū quindecim, ab istis subtrahantur: sexaginta nouem anni, qui manebant de vita Ioseph. quādo intrauit Iacob in Aegyptum, quod fuit annorū triginta nouē vita Ioseph, quia deinde usque ad 110. restāt sexaginta nouem quos vixit Ioseph exiitenti: bus fratribus suis, & tota posteritate in Aegyptio. Si ergo tollantur isti anni de ducentis quindecim annis, manent centum quadraginta sex, quibus post mortem Ioseph manserunt filij Israel in Aegyptio. *Deus visitabit vos.* Id est redibit ad vidēdum vos, quia in isto tempore apparebat, q̄ Deus non videret eos, quia nihil nouū in eis operabatur. Sed quando incepit percutere Aegyptios, vt educeret populum Hebræorum dicebatur visitare eos. Hoc autem futurum esse poterat cognoscere Ioseph, vel spiritu prophetico, quē habebat, vel narratione prateritorum, quæ Deus prænunciauerat Abraham, q̄ peregrinum futurum esset semen suum in terra non sua, & affligerent eos quadringentis annis: deinde egredierentur in multitudine diuitiarum de terra illa, vt patet supra 15. cap. Ista autē memoriter retinebantur a Ioseph, maximē quia iam maior pars illius temporis elapsa fuerat, scilicet ducēti quinquaginta nouem anni. *Et ascendere vos faciet de terra ista.* Id est ipse vos faciet exire inuitis renitentibusq; Aegyptijs per prodigia magna, & brachium extentum. *Ad terram quam iurauit.* Scilicet in terram Chanaan, quia istam terram promisit Deus sub iuramento Patriarchis. *Abraham.* Vt patet supra 13. cap. & 15. & 22. cap. *Isaac.* Vt patet supra 26. cap. *Et Iacob.* Supra 28. cap. & 35. cap. *Cumque adiurasset eos.* Sicut Iacob adiurauerat eum, vt portarent corpus eius in terram Chanaan, ita Ioseph adiurabat fratres, quia prauitidit q̄ subito exituri essent de Aegypto, quando egredierentur compellente Pharaone, vt patet infra Exo. 12. cap. Non ergo curarent de ossibus Ioseph, nisi adiurati fuissent. *Deus visitabit vos, asportate vobiscum ossa mea.* Id est non dico, q̄ immediate post mortem meā deducatis corpus meū in terram illam, sed q̄ maneat hic, & quādo exieritis hinc, asportetis ossa mea vobiscū. Iosephus dicit hoc prudenti factum consilio, vt manēte Ioseph in Aegypto manerent beneficia in recordatione Aegyptiorū, & leuiter tractarēt cognationem Ioseph, sed in cōtrarium relapsum est, quia surrexit rex nouus, qui nō cognoscebat Ioseph, & afflixit Hebræos valde, vt patet Exo. 1. cap. Alia causā fuit, quia Ioseph petebat hoc in munere a fratribus suis. Si autem petiuisset, vt immediate post mortem duceretur in terram Chanaan, valde graue fuisset fratribus suis, quia hoc opus magnas exigebat expensas, quas nō poterant facere fratres sui.

F Alia ratio, quia sciebat Ioseph, q̄ dato quōd ipsi vellent corpus eius immediate portare: tamen Aegyptii non permitterent eos inde exire putantes, q̄ vellent totaliter recedere de terra. *Mortuus est expleis centum decem annis.* Licet non esset tanta senectus huius, quanta senectus aliorum fratrum, & patrum suorum, tamen factis erat senectus bona. Iudæi autem dicunt, q̄ Ioseph ante alios mortuus est, quia fratres suos afflixit. Sed hoc falsum est, quia quicquid in fratres egit, iuste egit, & magis benigne quā iuste ad eos se habuit, sed forte mortuus fuit ante alios, quia curam pondere grauabatur, cum ministraret, disponderetq̄ omnia negotia regni. Cura autem multum affligunt, vnde non iniuste dicitur cura, quasi cor vrat, cum spiritum valde affligat. Et ista est vna de causis, quare viri multum potentes paucum viuunt. Sic enim dicitur Ecclesiastici 10. cap. Omnis potentatus vita breuis. *Conditus aromatis.* Adhuc in morte Ioseph manebat tenera affectio Aegyptiorum ad eum, ideo honorauerunt eum valde nimulantes honorifice, & condientes aromatis. *Repositus est in loculo in Aegypto.* Non dicitur sepultus Ioseph in terra hac, sed repositus, id est ad custodiam positus, quia sepultus fuisse dicitur in Sichem in forte sua, vt patet Iosue 24. cap. Differt autem repositio a sepultura, quia repositio dicitur positio cadaveris alicuius in loco aliquo non ad manēdum, sed vt ibidem custodiat usque ad aliquod tempus, & post transferatur ad alium locum. Sepultura vero dicitur locus vbi ponitur corpus mortuum, vt semper maneat. Et quia Ioseph ossa manere debebant in Sichem, dictum fuit, q̄ ibi sepultus est. *In loculo in Aegypto.* Loculus dicitur parvus locus, & signat sepulturam, quæ parua est, quia ad mensuram hominis fit. Alia autem loca, in quibus homo viuens manere solet, spatiofa sunt, vt domus.

Opin. Iudeorum.

Cura vnde dicitur.

Sepultura quid.

Quare adiurauit Ioseph asportare ossa sua in terram Chanaan.

Opinio Ioseph.

I

Commentariorum Alphonsi Tostati in Genesim Finis.

VENETIIS, Ex Typographia Dominici Nicolini.
M D X C V I.

